SYNGRAMMA PERIODIKON

Hellēnikos Philologikos Syllogos (Istanbul, Turkey)

Digitized by Google

THE UNIVERSITY
OF ILLINOIS
LIBRARY
480.6
HE
1872/73-
1873/74

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

Digitized by Google

Ο

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ.

ΤΟΜΟΣ Ζ'.

(1872—73).

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Α. ΚΟΡΟΜΗΛΑ.

('Οδῷ Πεμπτοπαζάρου 'Αριθ. 11).

1874.

THE LIBRARY OF THE

NOV 10 1924

UNIVERSITY OF ILLINOIS

Digitized by Google

Digitized by Google

480.6
HE
1872/73 -1873/74

ΜΕΛΗ

ΤΟΥ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

ΙΔΡΥΤΑΙ.

1861

† ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ Τ. Δ. ἔμπορος.
† ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ Ι. ἰατρός.
ΑΡΙΣΤΟΚΛΗΣ Ἰωάννης, μέλος τοῦ συμβουλίου ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας.
ΒΑΣΙΑΔΗΣ Ἡροκλῆς, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
ΒΑΦΙΑΔΗΣ Ἀπόστολος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
ΒΛΑΣΤΟΣ Ἀντώνιος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.
† ΓΑΛΑΤΗΣ Ἰ. Σ. ἰατρός.
ΓΕΝΙΔΟΥΝΙΑΣ Δημήτριος, ἐν Κ/πόλει.
ΓΚΙΟΥΜΟΥΣΓΚΕΡΔΑΝΗΣ Μ. ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει.
† ΕΥΘΥΦΡΩΝ Η. ἰατρός.
† ΖΩΓΡΑΦΟΣ Θεόδωρος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
ΖΩΓΡΑΦΟΣ Ξενοφῶν, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
ΖΩΗΡΟΣ Ἀλέξανδρος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
† ΙΓΓΛΕΣΗΣ Α. ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ Κωνσταντῖνος, Π. Ν. ἐν Κ/πόλει.
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Ἀλέξανδρος, ὑφυπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν.
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Κωνστ. καθηγητὴς τῆς Α. Ἰατρικῆς Σχολῆς ἐν Κ/πόλει.
† ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Στέφανος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
ΚΟΣΟΥΔΗΣ Θεμιστοκλῆς, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.
ΚΩΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ χ. Γεώργιος, κτηματίας ἐν Κ/πόλει.
† ΛΑΣΚΑΡΙΣ Ἀλέξανδρος, Μητροπολίτης Σισανίου.
ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ Σπυρίδων, καθηγητὴς τῆς Α. ἰατρικῆς σχολῆς ἐν Κ/πόλει.
ΝΕΟΚΟΣΜΟΣ Δημήτριος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.
† ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ Α. Γεν. Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Κ/πόλει.

Digitized by Google

ΠΑΣΠΑΛΑΗΣ Δημήτριος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.
ΠΥΛΑΔΗΣ Βασίλειος, λόγιος ἐν Κ/πόλει.
ΡΑΖΗΣ Δημήτριος, Α'. διερμηνεὺς τῆς ἐν Κ/πόλει Ἑλλ. Πρεσβείας.
ΣΑΒΒΑΣ πασσᾶς Ἰωάννης.
ΣΟΦΟΚΛΗΣ Γαβριήλ, Σχολάρχης τῆς ἐν Σταυροδρομίῳ Σχολῆς τῆς Παναγίας.
† ΧΡΥΣΟΒΕΡΓΗΣ Γεώργιος, καθηγητής.

Digitized by Google

ΤΑΚΤΙΚΑ ΜΕΛΗ.

Α

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΑΓΕΛΑΣΤΟΣ Δημοσθένης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΑΓΕΛΑΣΤΟΣ Μ. Σταμάτιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΑΔΑΜΑΝΤΙΔΗΣ Γεώργιος, γραμματεὺς τοῦ ἁγίου Στρωμνίτσης.	»
ΑΘΗΝΟΓΕΝΗΣ Παῦλος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΑΪΒΑΖΙΔΗΣ Νικόλαος, Γεν. Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἱεροσολύμοις.	1867
ΑΚΑΤΟΣ Νικόλαος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1865
ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΔΗΣ Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΔΗΣ Ζαχαρίας, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1869
ΑΛΙΜΠΕΡΤΗΣ Ἰωάννης, βιβλιοπώλης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΑΛΤΙΝΑΛΜΑΖΗΣ Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Ἀδριανουπόλει.	1872
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ Ἰωακείμ, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ Παρασκευᾶς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ Συμεών, βιβλιοπώλης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΑΝΔΡΕΟΥ Χ. Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ Κωνσταντῖνος, μέλος τοῦ ἀνωτάτου συμβουλίου.	1864
ΑΝΤΥΠΑΣ Διονύσιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1866
ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ Σωτήριος, ἰατρὸς ἐν Φιλιππουπόλει.	1873
ΑΞΕΛΟΣ Κωνσταντῖνος, Γεν. Πρόξενος τῆς Ἑλλ. ἐν Κ/πόλει.	»
ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ Ἀθηνόδωρος, ἰατρὸς ἐν Ἡλιουπόλει (Ἀϊδινίῳ).	1871
ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ Καλλιάρχης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ Περικλῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1870
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Χα. Ἀπόστολος, ἔμπορος ἐν Ἡλιουπόλει (Ἀϊδινίῳ).	1873
ΑΡΓΥΡΙΑΔΗΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει.	1871
ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ Ἀλκιβιάδης, ἐν Κρήτῃ.	»
ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ Γεώργιος, μέλος τοῦ γραφείου τῶν μεταφραστῶν ἐν Κ/πόλει.	1870
ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ Σταυράκης, μέγας Λογοθέτης ἐν Κ/πόλει.	1862
ΑΡΙΣΤΟΚΛΗΣ Ἰωάννης, μέλος τοῦ Συμβουλίου ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας.	1861

Β

ΒΑΛΛΙΑΝΟΣ Μ. Β. ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΒΑΣΣΑΜΟΣ Ι. μεσίτης ἐν Κ/πόλει.	1872

665156

Digitized by Google

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΒΑΛΤΑΤΖΗΣ Μιλτιάδης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1871
ΒΑΜΒΑΚΗΣ Νικόλαος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
BARKER Alfred, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΒΑΡΟΤΖΗΣ Κ. ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1871
ΒΑΣΙΑΔΗΣ Ἡροκλῆς, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1861
ΒΑΣΣΑ ἐφένδης, διευθ. τῶν Τροχιοδρόμων ἐν Κ/πόλει.	1873
ΒΑΦΕΙΑΔΗΣ Γεώργιος, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει.	1868
ΒΑΦΙΑΔΗΣ Ἀπόστολος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1861
ΒΑΦΙΔΗΣ Ἀναστάσιος, διδάσκαλος ἐν Χαρταλιμῇ.	1872
WEISBACH Augustin,, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1873
ΒΕΛΙΣΑΡΙΟΣ Γεώργιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΒΕΛΙΣΑΡΙΟΣ Ἰωάννης, » »	1873
ΒΕΡΙΣΗΣ Ἰωάννης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1871
ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗΣ Ἀθανάσιος, οἰκονομολόγος ἐν Ἀθήναις.	1870
ΒΙΚΕΛΑΣ Δ, τραπεζίτης ἐν Λονδίνῳ.	1872
ΒΛΑΣΤΟΣ Ἀντώνιος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1861
ΒΟΔΙΖΑΣ Ι., μεσίτης ἐν Κ/πόλει.	1871
ΒΟΥΡΟΣ Περικλῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1867
ΒΟΥΤΥΡΑΣ Σταῦρος, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει.	1866
ΒΡΕΤΟΣ Ἰωάννης, » »	1871

Γ

ΓΕΝΙΔΟΥΝΙΑΣ Δημήτριος, ἐν Κ/πόλει.	1861
ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ Ι. Θ'. γραμμ. τῆς Ἑλλ. Πρεσβείας ἐν Κ/πόλει.	1872
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ Σ. Γ. ἔμπορος ἐν Ῥουχτσουκίῳ.	1864
ΓΙΑΝΑΡΟΣ Θρασύβουλος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1867
ΓΚΙΩΝ Ἰωάννης, διευθυντὴς Ἀσφαλ. Ἑταιριῶν ἐν Κ/πόλει.	1864
ΓΚΙΩΝΗΣ Μιχαήλ, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΓΚΙΟΥΜΟΥΣΓΚΕΡΔΑΝΗΣ Μ. ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει.	1861
ΓΚΙΟΥΜΟΥΣΓΚΕΡΔΑΝΗΣ Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Φιλιπ/πόλει.	1871
ΓΑΥΚΑΣ Νικηφόρος, Μητροπολίτης Ἴμβρου.	1872
GRUMBACH C. καθηγητὴς ἐν τῷ Αὐτοκρατορικῷ Λυκείῳ Γαλατᾶ Σεραΐ.	1872

Δ

DADIAN Artin Effendi, πρόεδρος τοῦ Τ'. τμήματος τῆς Δημαρχίας.	1871
ΔΑΛΛΑΣ Γεώργιος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει.	1871
DEVEAUX Emile διευθ. τῆς Αὐτ. Ὀθ. τραπέζης ἐν Κ/πόλει.	1872
ΔΕΚΑΣΤΡΟΣ Αὔγουστος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	»
ΔΕΠΑΣΤΑΣ Νικόλαος, βιβλιοπώλης ἐν Κ/πόλει.	1871
DERENTHAL Eduard, γραμμ. τῆς Γερμ. Πρεσβείας ἐν Κ/πόλει.	1872

Digitized by Google

	Ἔτος ἐκλογῆς.
DETHIER Ph. D. Ph. διευθ. τοῦ Αὐτοκρατ. Μουσείου ἐν Κ/πόλει.	1866
ΔΗΜΑΔΗΣ Κωνσταντῖνος, ἀρχιτέκτων ἐν Κ/πόλει.	1871
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ Ἀθανάσιος, καθηγητὴς ἐν Χαλκηδόνι.	1871
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ Α. Γ. γεωμέτρης ἐν Κ/πόλει.	1871
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ Ξενοφῶν, ἐμπορορράπτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΔΗΜΗΤΣΑΣ Κωνσταντῖνος, ἰατρὸς ἐν Ἀδριανουπόλει.	1871
ΔΙΑΛΕΓΜΕΝΟΣ Γεώργιος, διευθυντὴς Ἀσφαλ. Ἑταιριῶν ἐν Κ/πόλει.	1872
ΔΟΥΝΙΑΣ Λεωνίδας, φαρμακοποιὸς ἐν Κ/πόλει.	1871
ΔΡΑΚΟΣ Δ., μεσίτης ἐν Κ/πόλει.	»
» Νικόλαος, μεσίτης ἐν Κ/πόλει.	1873

Ε

EDWARDS OSKAR, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1871
ΕΞΑΚΟΥΣΤΟΣ Πέτρος, μηχανικὸς ἐν Κ/πόλει.	1872
ΕΥΓΕΝΙΔΗΣ Δημοσθένης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΕΥΓΕΝΙΔΗΣ Εὐστάθιος, » »	1871
ΕΥΕΛΠΙΣ Ν. Γ, διδάσκαλος ἐν Τένεδῳ τοῦ Ἰκονίου.	1872
ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ Πα. Ἀρσένιος, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει.	1871

Ζ

ΖΑΔΕΣ Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1867
ΖΑΔΑΠΑΣ Ἀθανάσιος, γεν. λογιστὴς τῆς Ἑταιρίας τῶν Τροχιοδρόμων ἐν Κ/πόλει.	1872
ΖΑΜΒΑΚΟΣ Δημήτριος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1871
ΖΑΝΝΕΛΗΣ Ἐμμανουήλ, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1868
ΖΑΡΙΦΗΣ Λεωνίδας, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1872
ΖΑΡΙΦΗΣ Πέτρος, » »	1873
JAUGE AMÉDÉE, μηχανικὸς καὶ γεωλόγος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΖΕΡΒΟΥΔΑΚΗΣ Α. ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1867
ΖΗΣΗΣ Ζήση, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1872
ΖΙΦΟΣ Ἰωάννης, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1869
ΖΟΥΠΑΝ Κωνσταντῖνος, ἔμπορος ἐν Ἀδριανουπόλει.	1867
ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ Ἰωάννης, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει.	1873
ΖΩΓΡΑΦΟΣ Ξενοφῶν, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1861
ΖΩΗΡΟΣ Ἀλέξανδρος, » »	»

Η

ΗΛΙΑΣΚΟΣ Κωνσταντῖνος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1863
ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ Ἀσημάκης, ἔμπορος ἐν Μακαρονίᾳ.	1872

Digitized by Google

Θ

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ Κωνσταντῖνος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΘΩΜΙΔΗΣ Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Φιλιπ/πόλει.	1872

Ι

ΙΑΚΩΒΟΥ Μιλτιάδης, ἔμπορος ἐν Παρισίοις.	1871
ΙΑΔΕΜΟΣ Ὀδυσσεύς, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει	1872
JERNNIGHAM Hübert, πρ. γραμματεὺς τῆς Ἀγγλ. Πρεσβείας ἐν Κ/πόλει.	»
ΙΣΜΥΡΙΔΗΣ Κωνσταντῖνος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΙΩΑΚΕΙΜ Θεόδωρος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ Ἐμμανουήλ, λόγιος ἐν Κ/πόλει.	»
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ Ἰωάννης, ὑπάλληλος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ Κωνσταντῖνος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ Σωφρόνιος.	»

Κ

ΚΑΖΑΝΟΒΑΣ Γεώργιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΚΑΖΑΝΟΒΑΣ Παντελῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ Εὐστάθιος Κλεόβουλος.	1863
ΚΑΛΒΟΚΟΡΕΣΣΗΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΚΑΛΒΟΚΟΡΕΣΣΗΣ Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ Κωνσταντῖνος, ἐν Κ/πόλει.	1861
ΚΑΛΛΙΒΟΥΡΣΗΣ Πέτρος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1871
ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΚΑΛΩΤΑΙΟΣ Χριστόδουλος, καθηγητὴς καὶ ἱδρυτὴς τοῦ Ἑλληνικοῦ Λυκείου.	1873
ΚΑΜΑΡΑΣ Πέτρος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	»
ΚΑΜΠΕΡ Ἡρακλῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΚΑΝΑΚΗΣ Π. Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΚΑΝΑΚΗΣ Κ. ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΚΑΠΟΔΑΪΝΗΣ Ναπολέων, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Ἀλέξανδρος, ὑφυπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐν Κ/πόλει.	1861
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Κωνσταντῖνος, καθηγητὴς τῆς Α. Ἰατρικῆς Σχολῆς ἐν Κ/πόλει.	»
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Στεφ. Κωνσταντῖνος, μηχανικὸς ἐν Κ/πόλει.	1867
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Στέφανος, γραμματεὺς τῆς Ὀθωμ. Πρεσβείας ἐν Πετρουπόλει.	1870
ΚΑΡΑΜΑΝΟΣ Ν. τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1872
ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ Γ. δικηγόρος ἐν Ἄρτῃ.	»
ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ Κωνσταντῖνος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1862
ΚΑΡΑΣ Νικόλαος, ἐλεγκτὴς τῆς Ἑταιρίας τῶν Τροχιοδρόμων ἐν Κ/πόλει.	1871

Digitized by Google

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΗΣ Π. μεσίτης ἐν Κ/πόλει.	1871
ΚΑΡΟΛΙΔΗΣ Ἰορδάνης, καθηγητὴς ἐν Χαλκηδόνι.	»
ΚΑΣΤΕΛΛΗΣ Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΚΑΤΗΝΑΚΗΣ Μιλτιάδης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΚΑΤΣΙΓΡΑΣ Θωμᾶς, ἔμπορος ἐν Φιλιπ/πόλει.	»
ΚΕΠΕΤΖΗΣ Σταῦρος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΚΛΑΔΟΣ Πέτρος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΚΛΕΑΝΘΗΣ Ζήνων, ἀρχιτέκτων ἐν Κ/πόλει.	1865
ΚΟΚΚΩΝΗΣ Δ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΚΟΚΚΩΝΗΣ Ν., τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	»
ΚΟΝΕΜΕΝΟΣ Γ., γεν. Πρόξενος τῆς Τουρκίας ἐν Κερκύρᾳ.	1864
COOKSON C. ὑποπρόξενος τῆς Ἀγγλίας ἐν Κ/πόλει.	1871
ΚΟΡΩΝΑΚΗΣ Π. ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΚΟΡΩΝΙΟΣ Γ. τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1872
ΚΟΣΟΥΔΗΣ Θεμιστοκλῆς, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1861
ΚΟΥΒΕΛΑΣ Μιχ. ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΚΟΥΓΙΟΥΜΤΖΙΑΝ Πετρὸς ἐφένδης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	»
ΚΟΥΜΠΑΡΗΣ Ἀριστείδης, διευθυντὴς τοῦ Αὐτοκρ. Ἀστεροσκοπίου ἐν Κ/πόλει.	1864
ΚΟΥΠΠΑΣ Γρηγόριος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΚΟΥΠΠΑΣ Λεωνίδας, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	»
ΚΟΥΡΤΕΛΗΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
COURTIS G., Chapelain de l'Eglise Commémorative protestante ἐν Κ/λει.	»
ΚΟΦΙΝΑΣ Ἰωσήφ, ἔμπορος ἐν Ἰωαννίνοις.	1872
ΚΡΙΚΟΤΖΟΣ Νικόλαος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1864
ΚΥΡΙΑΖΗΣ Χ. Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Ἀδριανουπόλει.	1871
ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Ἐτεοκλῆς, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Ἀλέξανδρος, δικαστὴς ἐν τῷ πολ. Πρωτοδικείῳ Σταυροδρομίου.	»
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Γεώργιος, ἀδαμαντοπώλης ἐν Κ/πόλει.	1872
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Χ. Γεώργιος, κτηματίας ἐν Κ/πόλει.	1864
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Δημήτριος, ἀδαμαντοπώλης ἐν Κ/πόλει.	1872
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Διονύσιος, ἔμπορος ἐν Κερασοῦντι.	1871

Λ

ΛΑΓΑΣ Βασίλειος, βιβλιοδέτης ἐν Κ/πόλει.	1871
ΛΑΖΟΠΟΥΛΟΣ Γεώργιος, ταμίας τῆς Ἑταιρίας τῶν Τροχιοδρόμων ἐν Κ/πόλει.	1864
ΛΑΤΡΗΣ Γεώργιος, ἐμποροϋπάλληλος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΛΕΒΑΔ ἐφένδης, μηχανικὸς ἐν Κ/πόλει.	1871
LEON Gustave, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1872
ΛΙΟΥΜΑΣ Ἀπόστολος, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει.	1868
ΛΟΥΤΡΑΡΗΣ Παῦλος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873

Β

Digitized by Google

Μ

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΜΑΘΙΟΥΔΑΚΗΣ Α., δικαστὴς ἐν τῷ Ἑλλ. Προξενείῳ ἐν Κ/πόλει.	1871
ΜΑΛΙΑΔΗΣ Δημήτριος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει.	1865
ΜΑΝΔΡΑΣ Γρηγόριος, ἔμπορος ἐν Μιτυλήνῃ.	1873
ΜΑΡΑΣΟΓΛΟΥΣ Μηνᾶς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΜΑΡΙΑΝΟΣ Γεώργιος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1873
ΜΑΤΣΑΣ Ἀλέξανδρος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ Ἀλέξανδρος, ἐν Λονδίνῳ.	1870
ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Βομβάῃ.	1871
ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ Σπυρίδων, καθηγητὴς τῆς Α. Ἰατρικῆς Σχολῆς ἐν Κ/πόλει.	1861
ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ Ἐμμανουήλ, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ Θεόδ., τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΜΑΥΡΟΥΔΗΣ Ἀλέξανδρος, » »	»
ΜΕΝΔΩΝΙΔΗΣ Σταῦρος, ἔμπορος ἐν Ἰσμαηλίῳ.	1872
ΜΕΣΘΕΝΕΥΣ Πέτρος, ἐμποροϋπάλληλος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΜΙΣΑΗΛΙΔΗΣ Εὐαγγελινός, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει.	1872
MIZZI Louis, διδάκτωρ τῆς νομικῆς ἐν Κ/πόλει.	1873
ΜΗΤΣΟΡΑΣ Κυριακός, ἔμπορος ἐν Φιλιπ/πόλει.	1871
MILLINGEN Jules, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1863
ΜΙΧΑΗΛ Ν. Μιχαήλ, ἔμπορος ἐν Σέρραις.	1870
ΜΙΧΟΓΛΟΥΣ Ἀλέξανδρος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
MORDTMANN André διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Κ/πόλει.	1863
MORDTMANN A. διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς ἐν Κ/πόλει.	1871
ΜΟΥΖΑΛΑΣ Π., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΜΟΥΣΟΥΡΟΣ Σπ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΜΥΚΑΡΟΣ Γ. ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873

Ν

ΝΑΟΥΜ Γ., ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1871
ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΗΣ Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Βομβάῃ.	»
ΝΕΜΤΣΟΓΛΟΥΣ Ζήσης, ἔμπορος ἐν Φιλιπ/πόλει.	»
ΝΕΟΚΟΣΜΟΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1861
ΝΙΚΟΚΑΒΟΥΡΑΣ Σ. Α. καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει.	1871
ΝΙΚΟΛΑΙΔΗΣ Γεώργιος, ἔμπορος ἐν Ξάνθῃ.	1873
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ Κ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1864
ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ Ἀντώνιος, τραπεζίτης ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.	1871

Ξ

ΞΥΔΙΑΣ Γ. Τυπάλδος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει.	1873

Digitized by Google

Ο

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΟΙΚΟΝΟΜΑΚΗΣ Στέφανος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΟΜΗΡΟΣ Γ. τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
HUGHES, γραμματεὺς τῆς Ἀγγλικῆς Πρεσβείας ἐν Κ/πόλει.	1871

Π

ΠΑΛΛΑΚΗΣ Χριστοφῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1862
ΠΑΜΦΙΛΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ, χωρεπίσκοπος Σταυροδρομίου.	1864
ΠΑΝΑΣ Ἰ. ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1872
ΠΑΝΤΑΖΗΣ Μιλτιάδης, καθηγητὴς καὶ ἱδρυτὴς τοῦ Ἑλλην Λυκείου.	1867
ΠΑΝΤΖΙΡΗΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΠΑΝΩΡΙΟΣ Κ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΠΑΠΠΑ Δανιήλ, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΠΑΠΑ Κωνσταντῖνος, μεσίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΠΑΠΑΔΑΤΗΣ Κωνσταντῖνος, ἔμπορος ἐν Φιλιπ/πόλει.	1871
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Δημήτριος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	»
ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ Ματθαῖος, καθηγητὴς ἐν Χαλκηδόνι.	1872
ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ Νικόλαος, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει.	1871
ΠΑΡΗΓΟΡΗΣ Κ. Α., ἀρχιτέκτων ἐν Κ/πόλει	1872
ΠΑΡΙΣΗΣ Γεώργιος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΠΑΣΠΑΛΗΣ Ἀλέξανδρος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1870
ΠΑΣΠΑΛΗΣ Δημήτριος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1861
ΠΑΣΠΑΛΗΣ Νικόλαος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΠΑΣΠΑΤΗΣ Ἀλέξανδρος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1862
ΠΑΥΛΙΤΗΣ Ἀργύριος, ἔμπορος ἐν Φιλιπ/πόλει.	1872
ΠΕΡΔΙΚΙΔΗΣ Κ. ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΠΕΤΡΟΚΟΚΚΙΝΟΣ Παντελῆς, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1872
ΠΛΕΣΣΑΣ Ν. Γ. ἐλεγκτὴς τῆς Γ. Ἑταιρίας τοῦ Ὀθωμ. κράτους.	1871
ΠΑΝΘΩΝΙΔΗΣ Δ. δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΠΑΝΘΩΝΙΔΗΣ Κ. » »	1871
ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ Ἱεροδιάκονος, ἐν Κ/πόλει.	1872
ΠΟΛΥΜΕΡΗΣ Κ. γραμματεὺς τοῦ Ἑλλ. Προξενείου ἐν Κ/πόλει.	1871
ΠΟΤΟΥΣ Μιλτιάδης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΠΥΛΑΔΗΣ Βασίλειος, λόγιος ἐν Κ/πόλει.	1861

Ρ

ΡΑΓΚΑΒΗΣ Ρ. Ἀλέξιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1870
ΡΑΖΗΣ Ἀριστείδης, μηχανικὸς ἐν Κ/πόλει.	1873
ΡΑΖΗΣ Δημήτριος, Α' διερμηνεὺς τῆς Βασιλ. Ἑλλ. Πρεσβείας ἐν Κ/πόλει.	1861

Digitized by Google

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΡΑΛΛΗΣ Στεφ. Ἀλέξανδρος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1872
ΡΑΛΛΗΣ Στέφανος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1863
ΡΑΦΑΗΛ Ῥαφαήλ, ταμίας τῆς Ἑλλην. Πρεσβείας ἐν Κ/πόλει.	1867
ΡΕΒΕΛΑΚΗΣ Δημήτριος, διευθυντὴς τροχιοδρόμων ἐν Κ/πόλει.	1871
ΡΟΔΟΚΑΝΑΚΗΣ Ν. Ι. ἔμπορος ἐν Ἡλιουπόλει (Ἀϊδινίῳ).	»
ΡΟΙΖΟΣ Αὐγουστῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΡΟΣΟΛΥΜΟΣ Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	» 1871
ΡΩΣΣΕΤΟΣ Ἰωάννης, ἐμποροϋπάλληλος ἐν Κ/πόλει.	1873

Σ

ΣΑΒΒΑΣ Πασσᾶς Ἰωάννης.	1861
ΣΑΠΟΥΝΤΖΗΣ Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΣΑΡΑΚΙΩΤΗΣ Βασίλειος, διδάκτωρ τῆς Ἰατρικῆς ἐν Κ/πόλει.	1865
ΣΑΡΑΦΗΣ Ἀριστείδης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1869
ΣΑΡΔΙΝΣΚΗΣ Κ. δικηγόρος ἐν Κ/πόλει.	1868
ΣΑΡΔΙΝΣΚΗΣ Ν, διοικητὴς Σφακίων Κρήτης.	1872
ΣΑΡΡΟΣ Γ. διδ. τῆς νομικῆς ἐν Ἀθήναις.	1872
SHAW WILLIAM, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
SAX Charles, Πρόξενος τῆς Αὐστροουγγαρίας ἐν Δυρραχίῳ.	1873
ΣΒΟΡΩΝΟΣ Ἀντώνιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΣΒΟΡΩΝΟΣ Μ. Ῥάλλης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΣΓΟΥΤΑΣ Δημήτριος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	»
ΣΕΒΑΣΤΟΠΟΥΛΟΣ Ἀλέξανδρος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΣΕΒΑΣΤΟΠΟΥΛΟΣ Ζωρζῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΣΕΪΤΑΝΙΔΗΣ Γεώργιος, βιβλιοπώλης ἐν Κ/πόλει.	1872
ΣΙΣΜΑΝΟΓΛΟΥΣ Ἰωάννης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΣΙΦΝΑΙΟΣ Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΣΚΕΝΤΟΣ Ἀπόστολος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΣΚΟΥΛΟΥΔΗΣ Στέφανος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1871
ΣΚΥΛΙΤΣΗΣ Π. τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΣΟΡΤΑΝ Σπυρίδων, κτηματίας ἐν Κ/πόλει.	1872
ΣΟΥΒΑΤΖΟΓΛΟΥΣ Ἀντώνιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΣΟΥΒΑΤΖΟΓΛΟΥΣ Βασίλειος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΣΟΥΛΙΔΗΣ Νικόλαος, ὑπάλληλος ἐν Κ/πόλει.	»
ΣΟΦΟΚΛΗΣ Γαβριήλ, σχολάρχης τῆς ἐν Σταυροδρομίῳ Ἑνοριακῆς Σχολῆς τῆς Παναγίας.	1861
ΣΠΑΘΑΡΗΣ Ἀνδρέας, καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν ἐν Κ/πόλει.	1864
ΣΠΗΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ Ε. διευθυντὴς ἀσφαλιστικῶν ἑταιριῶν ἐν Κ/πόλει.	1871
SCHROEDER Paul, διερμηνεὺς τῆς Γερμ. Πρεσβείας ἐν Κ/πόλει.	1871
ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗΣ Ἀπόστολος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗΣ Δημ. ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1872
ΣΤΑΜΟΥΛΗΣ Ἀναστάσιος, ἔμπορος ἐν Σηλυβρίᾳ.	»

Digitized by Google

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΣΤΑΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ Δ. διευθυντὴς τοῦ ἐν Χαλκηδόνι Ἑλλην. Λυκείου.	1872
ΣΤΕΡΙΟΣ Π. τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΣΤΡΟΜΠΟΥΛΗΣ Ν. ἰατρὸς ἐν Συγῇ.	1873
ΣΥΓΓΡΟΣ Ἀνδρέας, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1871
ΣΥΡΙΓΟΣ Λύσανδρος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΣΧΟΙΝΑΣ Ἀλέξανδρος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1873

Τ

ΤΑΓΗΣ Ἀναστάσιος, καθηγητὴς καὶ ἱδρυτὴς τοῦ Ἑλλην. Λυκείου.	1869
ΤΑΓΗΣ Θεοχάρης, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει.	1872
ΤΑΜΒΑΚΟΣ Ν. Δ. ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1863
ΤΑΞΗΣ Βασίλειος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΤΑΞΗΣ Ἰωάννης, λόγιος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΤΕΤΣΗΣ Ἰωάννης, διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Κ/πόλει.	1872
ΤΡΑΝΟΣ Ἐμμανουὴλ, μεσίτης ἐν Κ/πόλει.	1870
ΤΣΑΚΑΛΩΤΟΣ Εὐστράτιος, καθηγητὴς ἐν Ταϊγανίῳ.	1871
ΤΣΕΡΑΕΝΤΗΣ Βελισάριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΤΣΕΡΑΕΝΤΗΣ Θεμιστοκλῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΤΣΕΡΑΕΝΤΗΣ Σωκράτης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΤΣΕΡΩΝΗΣ Κωνσταντῖνος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΤΣΙΚΑΛΙΩΤΗΣ Στέφανος, μεσίτης ἐν Κ/πόλει.	1870

Φ

ΦΑΜΠΙΑΤΟΣ Ν. ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΦΙΛΙΟΣ Δ. διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Κ/πόλει.	1872
ΦΙΛΙΠΠΟΒΙΤΣ Σωτήριος, ἔμπορος ἐν Φιλιπ/πόλει.	»
ΦΙΛΙΠΠΟΥΠΟΛΕΩΣ ΝΕΟΦΥΤΟΣ.	»
ΦΩΡΙΟΣ Ἐδουάρδος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
PHRYGIE Abia de, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει.	»

Χ

ΧΑΛΚΗΔΟΝΟΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ.	1865
CHARREL Louis, καθηγητὴς ἐν τῷ Αὐτ. Λυκείῳ ἐν Κ/πόλει.	1873
ΧΑΣΙΩΤΗΣ Γεώργιος, καθηγητὴς καὶ ἱδρυτὴς τοῦ Ἑλλην. Λυκείου.	1869
ΧΑΤΖΗ Χρήστου Χρῆστος, διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Κ/πόλει.	1873
ΧΕΛΜΗΣ Μιχαήλ, φαρμακοποιὸς ἐν Κ/πόλει.	1873
ΧΕΝ Λεωνίδας, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει.	1870
ΧΟΥΡΜΟΥΖΗΣ Μιχαήλ, λόγιος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΧΡΥΣΟΒΕΛΩΝΗΣ Ἀριστοτέλης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΧΡΥΣΟΒΕΛΩΝΗΣ Λεωνίδας, ἔμπορος ἐν Κ/πολει.	1869

Digitized by

ΕΠΙΤΙΜΑ ΜΕΛΗ.

Α

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΑΝΘΙΜΟΣ Τ'. πρώην Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.	1871
ΑΡΜΕΝΗΣ Βράϊλας, πρώην πρεσβ. τῆς Ἑλλ. ἐν Λονδίνῳ.	1864

Β

ΒΑΛΛΙΑΝΟΣ Ἀνδρέας, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
BANCROFT Géorges, Πρεσβ. τῆς Ἀμερικῆς ἐν Λονδίνῳ.	1872
BARTHOLDY Mendelsohn C. καθηγ. Πανεπ. Ἐϊδελβέργης.	1866
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Γ. ὑποδιοικητὴς τῆς Ἐθν. τραπέζης τῆς Ἑλλάδος.	1871
ΒΕΡΝΑΡΔΟΣ Χ. ἰατρὸς ἐν Σμύρνῃ.	1863
BEULÉ E. μέλος τοῦ Πανακαδημίου τῆς Γαλλίας.	1866
BLACKIE I. Stuart, καθηγητὴς τῶν Ἑλλην. ἐν τῷ ἐν Ἐδεμβούργῳ Πανεπιστημίῳ.	1868
VOGUÉ Melchior Comte de, Πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας ἐν Κ/πόλει.	1871
BOKER, Πρεσβ. τῶν Ἡνωμ. πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἐν Κ/πόλει.	1862
BURNOUF Émile, διευθ. τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλ. Σχολῆς.	1868
BOURSIAN C. Καθηγ. τοῦ ἐν Ἰένῃ Πανεπιστημίου.	1870
BRUNET DE PRESLE Wladimir, μέλος τοῦ Πανακαδημίου τῆς Γαλλίας.	1863
ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ Σκαρλάτος, λόγιος ἐν Ἀθήναις.	1863

Γ

GEMMA Adolfo, διευθ. τοῦ Περιοδικοῦ «Revista».	1871
GLADSTONE William, πρωθυπουργὸς ἐν Ἀγγλίᾳ.	1862
ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Τ'. πρ. Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.	1871
GUIGNIAUT Secrétaire perpétuel honoraire de l' Académie des Inscriptions et belles lettres de Paris.	1864

Δ

DUMAST Guerrier Baron à Nancy.	1870
DUMONT Albert, διευθυντὴς τῆς ἐν Ῥώμῃ Γαλλικῆς Ἀκαδημίας.	1868
DURUY Victor, ancien ministre de l' instruction publique.	1863

Digitized by Google

Ε

	Ἔτος ἐκλογῆς.
HELZENDORFF Franz von, καθηγ. τοῦ δικαίου ἐν Βερολίνῳ.	1872
HENGEN W. Secretario del Instituto di Correspondenza Archeologica.	1872
EGGER Emile, membre de l' Institut.	1863
EICHTHAL Gustave d', membre de la Société Asiatique à Paris.	1864
ELLIOT Henri, πρεσβ. τῆς Ἀγγλίας ἐν Κ/πόλει.	1872
ETTEM Πασσᾶς, μέλος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας.	1865
LÉVÊQUE Charles, membre de l'Institut, professeur au collège de France.	1866
ΕΥΓΕΝΙΟΣ Ξηροποταμηνός, Ἀρχιμ. ἐν Κ/πόλει.	1863

Ζ

ZAMBALDI F. καθηγ. τῆς Ἑλλ. καὶ Λατιν. Γραμ. ἐν Βενετίᾳ.	1872
ΖΑΡΙΦΗΣ Γεώργιος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1863
ΖΩΓΡΑΦΟΣ Χρηστάκης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1863

Η

HAVET (Ernest), καθηγητὴς ἐν τῷ Κολλεγίῳ τῆς Γαλλίας, ἐν Παρισίοις.	1867

Ι

IGNATIEW (Général), πρεσβ. τῆς Ῥωσσίας ἐν Κ/πόλει.	1865
ΙΣΤΡΙΑΣ Δώρα.	1868
ΙΩΑΝΝΟΥ Φίλιππος, καθηγ. τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθν. Πανεπιστημίου.	1863

Κ

ΚΑΔΔΙΓΑΣ Π. καθηγ. τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.	1871
KARAJEAN Théodore Ritter von D., γερουσιαστὴς ἐν Βιέννῃ.	1872
ΚΑΣΤΟΡΧΗΣ Εὐθύμιος, καθηγ. τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.	1871
ΚΑΦΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥΣ Α., ἀρχιτέκτων ἐν Ἀθήναις.	»
KEMAL Πασσᾶς, Ὑπουργὸς τοῦ Ἐδκαφίου.	»
KEUDELL von, Πρεσβ. τῆς Γερμανίας ἐν Κ/πόλει.	1872
CHRIST, καθηγ. τοῦ ἐν Μονάχῳ Πανεπιστημίου.	1870
KIRGHHOFF A, καθηγ. τοῦ ἐν Βερολίνῳ Πανεπιστημίου.	1872
ΚΟΚΚΙΝΟΣ Ἐμμανουὴλ, καθηγ. τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.	1863
ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ Στέφανος, καθηγ. τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.	1863
ΚΟΥΡΤΙΟΣ Ἐρνέστος, καθηγ. τοῦ ἐν Βερολίνῳ Πανεπιστημίου.	1870

Λ

ΛΑΜΠΡΟΣ Π. νομισματολόγος ἐν Ἀθήναις.	1871
LAYONS Lord, πρευσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας ἐν Γαλλίᾳ.	1865
LESSEPS Ferdinand de.	1873
LITTRÉ, membre de l' Institut.	1864
LUDOLFF Comte, Πρεσβ. τῆς Αὐστροουγγαρίας ἐν Κ/πόλει.	1872

Digitized by

Μ

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ Ν. πρόεδρος τοῦ ἐν Ἀθήναις Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν γραμμάτων.	1864
ΜΕΛΑΣ Λέων, λόγιος ἐν Ἀθήναις.	1869
ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΣ Ἡρακλῆς, καθηγ. τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθν. Πανεπιστημίου.	»
MILLER Emmanuel, membre de l' Institut.	1863
MORRIS Joy, πρ. πρεσβ. τῆς Ἀμερικῆς ἐν Κ/πόλει.	1865
MUNIF effendi, πρεσβευτὴς τῆς Τουρκίας ἐν Τεχεράνῃ.	1865

Ο

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Σοφοκλῆς, ἰατρὸς ἐν Ἀθήναις.	1867
ΟΡΦΑΝΙΔΗΣ Θεόδωρος, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.	»

Π

ΠΑΛΛΗΣ Α. καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.	1872
ΠΑΝΤΑΖΗΣ Δ. τμηματάρχης ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας ἐν Ἀθήναις.	»
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γρηγόριος, τμηματάρχης ἐν τῷ Ὑπουρ. τῶν Ἐξ. ἐν Ἀθήναις.	1868
PATIN Secrétaire perpétuel de l' Académie Française, doyen de la Faculté des lettres de Paris.	1864
ΠΡΕΤΕΝΤΕΡΗΣ Χ. καθηγ. τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.	1871

Ρ

ΡΑΓΚΑΒΗΣ Ἀλέξανδρος, πρώην πρεσβ. τῆς Ἑλλάδος ἐν Παρισίοις.	1863
ΡΑΛΛΗΣ Γ. καθηγ. τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.	1869
ΡΕΝΙΕΡΗΣ Μ. διοικητὴς τῆς ἐθνικῆς τραπέζης τῆς Ἑλλάδος.	1864
ROSSIGNOL (I. P.) membre de l' Institut.	»

Σ.

ΣΑΡΙΠΟΛΟΣ Νικόλαος, καθηγ. τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθν. Πανεπιστημίου.	1867
SAFVET Πασσᾶς, Πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας.	1871
SCHMIDT Bernard.	1870
SCHMITD Morriz, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἰένῃ Πανεπιστημίου.	1871
ΣΙΜΟΣ Εὐστάθιος, πρεσβ. τῆς Ἑλλάδος ἐν Κ/πόλει.	1872

Τ

TUCKERMAN Charles, πρ. Πρεσβευτὴς τῆς Ἀμερικῆς ἐν Ἀθήναις.	1873

Φ

ΦΡΕΑΡΙΤΗΣ Κωνσταντῖνος, καθηγ. τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθν. Πανεπιστημίου.	1867

Χ

CHASSANG, inspecteur général de l' Académie de Paris.	1868

Digitized by Google

ΑΝΤΕΠΙΣΤΕΛΛΟΝΤΑ ΜΕΛΗ.

Α

	Ἔτος ἐκλογῆς
ABBOT Ἑρρῖκος, Πρόξενος τῆς Γερμανίας ἐν Θεσσαλονίκῃ.	1869
ΑΒΔΟΥΛΑΑΧ Βέης, καθηγητὴς τῆς ἐν Κ/πόλει Α. ἰατρικῆς Σχολῆς.	1864
ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ Τηλέμαχος, κτηματίας ἐν Κέῳ.	1863
ΑΡΒΑΝΙΤΑΚΗΣ Λέανδρος, καθηγητὴς τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Σχολῆς τοῦ Σταυροῦ.	1863
ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ Β. καθηγ. ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.	1872

Β

ΒΑΛΕΤΤΑΣ Ἰωάννης, διευθυντὴς τῆς ἐν Λονδίνῳ Ἑλληνικῆς Σχολῆς.	1865
VEIDNER Andrée, καθηγ. ἐν Μακδεμβούργῳ.	1872
ΒΕΛΕΓΡΑΔΩΝ Ἄνθιμος.	1868
ΒΕΛΟΥΔΗΣ Ι. λόγιος ἐν Βενετίᾳ.	1871
ΒΛΑΒΙΑΝΟΣ Ν. Νικήτας, εἰρηνοδίκης ἐν Ἀμοργῷ.	1864
ΒΛΑΧΟΣ Ἄγγελος, λόγιος ἐν Ἀθήναις.	1870
BERTHERAND Γεν. Γραμματεὺς τῆς ἐν Ἀλγερίᾳ κλιματολογικῆς ἑταιρίας.	1870

Γ

ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ Ν. ἰατρὸς ἐν Βώλῳ.	1863
GIDEL Charles A., λόγιος ἐν Παρισίοις.	1867
GOOLD πρώην διευθυντὴς τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Μουσείου ἐν Κ/πόλει.	1871
ΓΟΥΔΑΣ Ἀναστ. ἰατρὸς ἐν Ἀθήναις.	1864
ΓΡΗΓΟΡΑΣ Γερμανός, Ἀρχιμανδρίτης ἐν Λειψίᾳ.	1863
ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ Α. καθηγ. ἐν Κ/πόλει.	1864

Δ

ΔΑΜΩΝ Δ. ἰατρός.	1872

Digitized

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΔΕΚΙΓΑΛΛΑΣ Ι. ἰατρὸς ἐν Νάξῳ.	1864
DOZON A. Πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Ἰωαννίνοις.	1872
ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ Νικόλαος, λόγιος ἐν Ἀθήναις.	1872

Ε

ΕΥΕΛΠΙΔΗΣ Δωρόθεος, Μ. Πρωτοσύγκελλος ἐν Κ/πόλει.	1867

Η

ΗΛΙΑΔΗΣ Λεωνίδας, λόγιος ἐν Παρισίοις.	1873
ΗΛΙΟΥΠΟΛΕΩΣ Διονύσιος, Ἐπίσκοπος Ἐφέσου.	1872

Θ

ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ Ι. ἰατρός, πρόεδρος τοῦ ἐν Σέρραις Μακεδονικοῦ Φιλεκπαιδ. Συλλόγου.	1870
ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ Κ. πρόεδρος τοῦ ἐν Ῥαιδεστῷ Θρᾳκικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου.	»
ΘΕΡΕΙΑΝΟΣ Διονύσιος, δημοσιογράφος ἐν Τεργέστῃ.	1863

Ι

ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ Σάββας, διδάσκαλος ἐν Τραπεζοῦντι.	1870
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ Σεραπίων, καθηγ. ἐν Καισαρείᾳ.	1863
HIRSCHFELD Gustave, διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Ἀθήναις.	1873

Κ

CAILLEMER Exupère, καθηγ. τῆς νομικῆς ἐν Γρενόβλῃ.	1870
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Τηλέμαχος, σπουδαστὴς ἐν Ζυρίχῃ.	»
ΚΟΕΝ, συντάκτης τῶν Ἰσραηλιτικῶν χρονικῶν ἐν Κερκύρᾳ.	1863
ΚΟΣΜΙΔΗΣ Κυριακός, ἔμπορος ἐν Πτολεμαΐδι.	»
ΚΟΥΠΙΤΩΡΗΣ Παναγιώτης, γυμνασιάρχης ἐν Ἀθήναις.	1864
COUSSEMAKER Arthur, φοιτητὴς τῆς νομικῆς ἐν Αἴῃ.	1870
ΚΡΗΤΙΚΙΔΗΣ Ἐμμανουήλ, ἰατρὸς ἐν Σύρῳ.	»
ΚΡΙΝΟΣ Δ., φαρμακοποιὸς ἐν Ἀθήναις.	1865
QUEUX de Saint-Hilaire marquis de, λόγιος ἐν Παρισίοις.	1867
ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ Κ., σχολάρχης τῆς ἐν Τραπεζοῦντι Ἑλλην. Σχολῆς.	1864

Λ

ΛΑΖΑΡΑΣ Π. ἰατρὸς ἐν Κερκύρᾳ.	1871
ΛΑΜΠΡΟΣ Π. Π. νομισματοτολόγος ἐν Ἀθήναις.	»
ΛΕΒΙΔΗΣ Ν. Α. πρόεδρος τοῦ Ἐξελεγκτικοῦ Συνεδρίου ἐν Ἀθήναις.	1864

Digitized by Google

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΛΕΙΒΑΔΑΣ Θεαγένης, διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Βιέννῃ.	1863
LEONARDI Giovanni, φαρμακοποιὸς ἐν Κερκύρᾳ.	1871
ΛΕΟΝΤΙΑΣ Σαπφώ, διευθύντρια τοῦ ἐν Σμύρνῃ Παρθεναγωγείου.	1872
ΛΗΜΝΙΟΣ Ν. ἰατρὸς ἐν Ἀρτάκῃ.	»
ΛΟΝΤΟΣ Ἀνδρέας, πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἰωαννίνοις.	»
ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ Ἀλέξανδρος, Μητροπολίτης Σύρου καὶ Τήνου.	1863

Μ

ΜΑΝΑΡΗΣ Σπυρίδων, γυμνασιάρχης ἐν Ἀθήναις.	1863
ΜΑΤΣΑΝΟΣ Γ. καθηγ. ἐν τῇ Ζωσιμαίᾳ Σχολῇ ἐν Ἰωαννίνοις.	1872
MONTANI Pierre, ὑποδιευθυντὴς τοῦ Αὐτοκρ. Ἀστεροσκοπείου ἐν Κ/πόλει.	1866
ΜΟΡΔΟΣ Σαμουήλ, δημοσιογράφος ἐν Κερκύρᾳ.	1864
MORDTMANN, φοιτητὴς τῆς φιλολογίας ἐν Βόννῃ.	1872
ΜΥΡΙΑΝΘΕΥΣ Ἱερώνυμος, καθηγητὴς τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Σχολῆς τοῦ Σταυροῦ.	»

Ν

ΝΑΥΤΗΣ Ἀνδρέας, Ἕλλην πρόξενος ἐν Τεργέστῃ.	1867
ΝΑΧΑΜΟΥΛΗΣ Ἰωσήφ, δημοσιογράφος ἐν Κερκύρᾳ.	1864

Ξ

ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ Κωνσταντῖνος, γυμνασιάρχης ἐν Σμύρνῃ.	1863

Ο

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Παναγιώτης, διευθ. τῆς ἐν Κερκύρᾳ ἰδιωτικῆς Σχολῆς.	1868

Π

ΠΑΝΤΑΖΙΔΗΣ Ι. γυμνασιάρχης ἐν Ἀθήναις.	1863
ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Γ. διδάσκαλος ἐν Ἄρτῃ.	1872
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Μ. ἰατρὸς καὶ πρόεδρος τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Φιλεκπαιδ. Συλλόγου.	1863
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Χρῆστος, λόγιος ἐν Κ/πόλει.	1864
ΠΑΠΑΔΟΥΚΑΣ Νικόλαος, δικηγόρος ἐν Ἀθήναις.	1873
ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥΣ Κλεάνθης, λόγιος ἐν Βρατλᾳ.	1871
ΠΕΤΡΙΔΗΣ Ἀθανάσιος, λόγιος ἐν Λακωνίᾳ.	1864
ΠΙΕΡΙΔΗΣ Κ. ἐν Κύπρῳ.	1871
ΠΟΛΙΤΗΣ Ν. Γ. λόγιος ἐν Ἀθήναις.	1872
ΠΩΠ Κωνσταντῖνος, πρώην Γεν. Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος.	1864

Ρ

ΡΑΛΛΗΣ Ν. ἰατρὸς ἐν Περγάμῳ.	1872

Digitized by Google

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΡΑΜΜΟΣ Ι. διδάσκαλος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΡΑΦΑΗΛ Ἐλευθέριος, πρόεδρος τοῦ ἐν Ἀθήναις Φιλολογικοῦ Συλλόγου *Παρνασσός*.	1872

Σ

ΣΑΘΑΣ Κωνσταντῖνος, ἀρχαιοδίφης ἐν Ἀθήναις.	1868
ΣΑΚΚΟΠΟΥΛΟΣ Ν. πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Ῥουστσουκίῳ.	1870
ΣΚΟΡΔΕΛΗΣ Βλάσιος, σχολάρχης ἐν Φιλιππουπόλει.	1868
ΣΚΥΛΙΤΣΗΣ Ι. δημοσιογράφος ἐν Τεργέστῃ.	1863
ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗΣ Ἐπαμινώνδας, λόγιος ἐν Ἀθήναις.	1867
ΣΥΜΒΟΥΛΙΔΗΣ Γεώργιος, ἰατρὸς ἐν Πετρουπόλει.	1867
Σχλείμανν Ἑρρῖκος, διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Ἀθήναις.	1871
ΣΧΟΡΤΣΑΝΙΤΗΣ Δ. σχολάρχης ἐν Ἄρτῃ.	»

Τ

ΤΑΝΤΑΛΙΔΗΣ Ἠλίας, καθηγ. τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς Σχολῆς.	1864
ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΗΣ Κ. ἐν Βενετίᾳ.	1872
ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ Ν.	1863

Φ

ΦΕΡΕΚΥΔΗΣ Ἀθανάσιος, καθηγ. ἐν Ἰωαννίνοις.	1863
ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΥΣ Χ. Ν. τυπογράφος ἐν Ἀθήναις.	1864
ΦΟΥΡΤΟΥΝΙΑΔΗΣ Β. ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	»

Χ

CHEVALIER de Chiari Gerard, Γεν. Πρόξενος τῆς Αὐστροουγγαρίας ἐν Ἰωαννίνοις.	1872
ΧΡΟΝΙΔΗΣ Κ. λόγιος ἐν Ἀδριανουπόλει.	1863

Ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν Ταχτικῶν Μελῶν μετὰ τὸ *Ἀλεξανδρίδης Ἀθανάσιος*, πρόσθες

ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΔΗΣ Δημήτριος, τηλεγράφος ἐν Κ/πόλει.	1873

Digitized by Google

ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ (α).

ΧΡΗΣΤΑΚΗΣ ΕΦΕΝΔΗΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ.
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΖΑΡΙΦΗΣ.
ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΗΣ.

ΔΩΡΗΤΑΙ (α).

ΑΥΤΟΚΡ. ΟΘΩΜ. ΤΡΑΠΕΖΑ.
ΓΕΝ. ΕΤΑΙΡΙΑ ΤΟΥ ΟΘΩΜ. ΚΡΑΤΟΥΣ.
Ζ. ΣΤΕΦΑΝΟΒΙΚ.
ΑΝΔΡΕΑΣ ΒΑΛΛΙΑΝΟΣ.
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΟΡΩΝΙΟΣ.
ΑΥΣΤΡΟΤΟΥΡΚΙΚΗ ΠΙΣΤΩΣΙΣ.
ΚΩΝΣΤ. ΔΟΣΙΟΣ.
ΠΑΝΤΙΑΣ ΣΕΚΙΑΡΗΣ.
ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΡΑΛΛΗΣ.
ΘΕΟΔ. Α. ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ.
ΚΩΝΣΤ. ΞΕΝΟΚΡΑΤΗΣ.
ΒΑΣ. ΣΟΥΒΑΤΖΟΓΛΟΥΣ.
Θ. καὶ Β. ΣΟΥΒΑΤΖΟΓΛΟΥΣ καὶ Σα.
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΠΟΥΛΟΣ.
ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΒΛΑΣΤΟΣ.
ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΥΓΓΡΟΣ.
ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΣΚΟΥΛΟΥΔΗΣ.
ΑΝΑΣΤ. ΗΦΑΙΣΤΙΔΗΣ.
ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ ΑΝΑΝΙΑΣ ΒΑΤΟΠΑΙΔΙΝΟΣ.

(α) Ἴδε ἄρθρα τοῦ Κανονισμοῦ 80—84.

Digitized by Google

ΚΟΣΜΗΤΟΡΕΣ.

κατὰ τὸ 1872—73.

Πρόεδρος	Κ. ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ.
Ἀντιπρόεδροι	Α. MORDTMANN. Ι. Δ. ΑΡΙΣΤΟΚΛΗΣ.
Γεν. Γραμματεὺς	Δ. ΦΙΛΙΟΣ.
Ειδ. Γραμματεὺς	Δ. ΠΑΘΩΝΙΔΗΣ.
Βιβλιοφύλαξ	Α. ΛΙΟΥΜΑΣ.
Ταμίας	Ι. ΓΚΙΩΝ.

ΜΕΛΗ ΔΙΑΡΚΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΩΝ.

κατὰ τὸ 1872—73.

Α'. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ.

Α. MORDTMANN *Πρόεδρος.*
Θ. ΚΟΣΟΥΔΗΣ.
Ζ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΔΗΣ.
Δ. ΚΟΚΚΩΝΗΣ.
Ι. ΓΚΙΩΝ *Ταμίας.*

Β'. ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ.

Γ. ΣΟΦΟΚΛΗΣ *Πρόεδρος.*
Η. ΒΑΣΙΑΔΗΣ.
Γ. ΛΑΖΟΠΟΥΛΟΣ.
Β. ΠΥΛΑΔΗΣ.
Α. ΛΙΟΥΜΑΣ.
Δ. ΦΙΛΙΟΣ *Γραμματεύς.*

Digitized by Google

Γ'. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ.

Ι. Δ. ΑΡΙΣΤΟΚΛΗΣ *Πρόεδρος.*
Κ. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ.
Κ. ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ.
Ξ. ΖΩΓΡΑΦΟΣ.
Β. ΠΥΛΑΔΗΣ.
Μ. ΠΑΝΤΑΖΗΣ.
Γ. ΣΟΦΟΚΛΗΣ *Γραμματεύς.*

Δ'. ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ.

Η. ΒΑΣΙΑΔΗΣ *Πρόεδρος*
Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ.
Α. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ.
ΧΡΗΣΤΟΣ Χ. ΧΡΗΣΤΟΥ.
Δ. ΦΙΔΙΟΣ.
Α. ΤΑΓΗΣ.
Ι. ΚΑΡΟΛΙΔΗΣ.
Θ. ΤΑΓΗΣ *Γραμματεύς.*

Ε'. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ.

Σ. ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ *Πρόεδρος.*
MILLINGEN.
MORDTMANN (πατήρ).
MORDTMANN (υἱός).
P. DETHIER.
C. GANNEAU.
Α. Γ. ΠΑΣΠΑΤΗΣ.
Κ. Σ. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ.
Γ. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ.
Π. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ.
Κ. ΠΕΡΔΙΚΙΔΗΣ.
Α. ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗΣ *Γραμματεύς.*

ς'. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ.

Π. ΚΑΛΛΙΒΟΥΡΣΗΣ *Πρόεδρος.*
Α. Γ. ΠΑΣΠΑΤΗΣ.
MORDTMANN (υἱός).
L. CHARREL.
ΑΒΔΟΥΛΑΑΧ ΒΕΗΣ.
JAUGE.
WEISBACH.
Α. ΖΩΗΡΟΣ.
Α. ΒΑΦΙΑΔΗΣ *Γραμματεύς.*

Digitized by Google

Ο

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

ΑΠΟ ΜΑΪΟΥ 1872 ΜΕΧΡΙ ΜΑΪΟΥ 1873 ΤΟΜΟΣ Ζ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΣΟΥΛΟΥ ΣΕΡΑΪ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ ΑΝΑΚΑΛΥΦΘΕΙΣΩΝ ΕΠΙΓΡΑΦΩΝ.

('Ανεγνώσθη ἐν τῇ ΤΛΓ'. Συνεδριάσει).

Ὁ χαρακτὴρ καὶ αἱ ἐν μέρει ἐργασίαι τοῦ Ἑλλ. Φιλολογικοῦ Συλλόγου μ' ἐνθαρρύνουσιν ἵνα ἀποτείλω αὐτῷ ὅσας ἐν Σουλοῦ Σεράϊ, χωρίῳ τοῦ Πόντου, ἠδυνήθην περιηγούμενος νὰ ἀνακαλύψω ἐπιγραφάς, ἐπισυνάπτων καί τινας συντόμους σημειώσεις.

Εἰρήσθω δ' ἐν παρόδῳ, ὅτι ἀποφασίσας πρὸ τριετίας ἵνα ἐρευνήσω γεωγραφικῶς καὶ ἀρχαιολογικῶς τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τὸ μεταξὺ Ἀμασείας καὶ Εὐξείνου Πόντου, ἀνεπαισθήτως πως ἐπεξετάθην ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἐδέησε νὰ θέσω ὡς τέρμα τῶν ἐρευνῶν μου, τὸ μεταξὺ Ἅλυος ποταμοῦ καὶ Εὐξείνου Πόντου, οὐχὶ ἀπὸ τῶν πηγῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς Σεβαζείας.

Πρωΐαν τινὰ τῆς 12ης Ἰουλίου 1871 ἐρευνῶν ἀπὸ τῶν πηγῶν τὴν διεύθυνσιν τοῦ Σκύλακος, παραποτάμου τοῦ Ἰριδος ποταμοῦ, ἔφθασα μετὰ δύο ἡμερῶν πορείαν (1) τὴν ἐνάτην ἑσπερινὴν ὥραν Εὐρωπαϊστὶ εἰς τὸ χωρίον Σουλοῦ Σεράϊ. Περὶ ἀνατολὰς ἡλίου τὴν πρωΐαν εὑρέθην παρ' ἐλπίδα μεταξὺ πολλῶν εἰργασμένων μαρμάρων, παριστανόντων κιονόκρανα, κίονας, ἀρχιτεκτονικὰ κοσμήματα, πλάκας, κλπ. ἃ ἔκειντο φύρδην μίγδην καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν καὶ πέριξ τοῦ ῥηθέντος χωρίου. Παραυτίκα ἐνόησα, ὅτι εὑρίσκομαι ἐντὸς ἀρχαίας πόλεως, ἀλλ' ὁποίας; Ὁ Στράβων καὶ τὰ ἄλλα βοηθήματα, ἃ εἶχον ὑπ' ὄψιν, οὐδὲν περὶ τοῦ ἂν ἔκειτο πόλις τις κατὰ τὸ μέρος τοῦτο ἀνέφερον. Ἀπελπισθεὶς ἀπεφάσισα νὰ ἐρευνήσω μετὰ λεπτομερείας τὸ μέρος, τὰ περιεχόμενα ἐντὸς καὶ τοῖς πέριξ τοῦ χωρίου, ἐλπίζων ὅτι θὰ εὑρεθῶσιν ἐπιγραφαί, ἐξ αὐτῶν δ' ἴσως καὶ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως.

Τὸ χωρίον Σουλοῦ Σεράϊ κεῖται εἰς τὴν μεσημβρινὴν ὄχθην τοῦ Σκύλακος 39^0. 40'. 31." ἀρκτ. πλάτ. καὶ 33^0. 41'. 56". ἀνατολ. μήκους ἀπὸ Παρισίων. Ὑψοῦται δ' ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης 2969 γαλλικοὺς πόδας· περιέχει περὶ τὰς 100 ὀθωμανικὰς οἰκίας καὶ πέντε κιρκασιακάς. Εἰκάζω δ' ἐκ πολλῶν τεκμηρίων, ὅτι κεῖται ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν δημοσίων οἰκοδομῶν. Ἡ ἔκτασις τῆς ἀρχαίας πόλεως ἐκ διαφόρων σημείων εἶχε μεγάλην ἔκτασιν, ἰδίως πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ χωρίου. Ἀνατολικομεσημβρινῶς αὐτοῦ εὑρίσκονται ἴχνη τῶν θεμελίων ἐκκλησίας, ἥτις ἦτο μία τῶν μεγαλητέρων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Πλησίον αὐτῶν καὶ ἐντὸς τοῦ χωρίου ἠρίθμησα 23 κιονόκρανα βυζαντινοῦ ῥυθμοῦ μὲ τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ. Πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος περὶ τὰ 2000 βήματα ἀπὸ τοῦ χωρίου ὑπάρχει ῥωμαϊκὴ γέφυρα καλλίστης κατασκευῆς, ἐκ μεγάλων βολκανικῶν λίθων, ὡς τῶν τοῦ ἀρχαίου μώλου τῆς Ἀμισσοῦ, μετὰ τριῶν ἀψίδων ἑνοῦσα τὰς δύο ὄχθας τοῦ Σκύλακος. Ἐκ πολλῶν ἄλλων σημείων εἰκάζω, ὅτι ἡ πόλις ἀνατολικῶς ἐξετείνετο ἕως ἐδῶ.

Ἐπειδὴ εὑρίσκομαι μακρὰν βιβλιοθηκῶν, βιάζομαι νὰ προσφέρω νῦν μόνον ὕλην τοῖς ζηλωταῖς τῆς ἀρχαιότητος. Κατὰ χρονολογικὴν ὅθεν σειρὰν καταχωρίζω ἐνταῦθα τὰς ἀνακαλυφθείσας ἐπιγραφάς, ἀντιγραφείσας ἀπὸ τῆς 15ης ἕως τῆς 25ης Ἰουλίου 1871.

(1) Ἡ ἀπὸ τῶν πηγῶν μέχρι τοῦ χωρίου Sulu Seray ἀπόστασις εἶναι 10 ὡρῶν, ἡ βραδύτης ὅμως αὕτη προῆλθεν ἐκ τῶν ἀσχολιῶν ἡμῶν.

Digitized by Google

Ἀριθ. Α'.

ΠΥΛΑΙΝΙΕΠΗΚ
ΟΜ' ΔΟΜΙΤΙΟCΟ
ΥΑΔΗCΒΕΝΕΦΙΚ
ΤΑΤΚΡΙΟΥCΕΚΟ
ΥΝΔΟΥΥΠΑΤΙΚΟΥ

Ὕψος 9,74 γαλ. μέτρων.

Διάμετρος 0,40

Στήλη ἑξάγωνος ἐκ μαρμάρου ὑπολεύκου.

Ἀριθ. Β'.

Η ΗCΟΙΚΟΥ » » »
Η ΒΟΥΛΗΚΑΙΟ » » »
ΕΠΙ ΤΩΝ ΠΕΡ » » »
ΜΕCCΑΛΕ » » »
ΑΡΧΟΝΤΩΝ » » »
ΕΤΟΥC ΡΞΙ.

Ὕψος 0,56.

Πλάτος 0,70. ἐπὶ λευκοῦ μαρμάρου.

Τοῦ ψηφίσματος τούτου ἡ μὲν ἀρχὴ καὶ τὸ ἥμισυ ἀριστερὸν μέρος πάντη ἐξηλειμμένα εἰσί. Τὰ δ' αἴτια τῆς παραλαβῆς αὐτοῦ ἐν τῇ συλλογῇ ἀκολούθως.

Ἀριθ. Γ'.

ΜΠΟΝΤΙΟΝΝΟΟΥ »
ΛΙΟΝΜΠΟΝΤΟΥ.
ΝΟΟΥΕΛΛΙΟΥΥΙΟΝ
CΕΒΑCΤΟΠΟΛΕΙΩΙ
Η ΒΟΥΛΗ ΚΑΙ Ο ΔΗΜΟC
ΕΤΙΜΗCΕΝ ΤΗC ΕΙC
ΤΗΝΠΟΛΙΝΔΙΗΝΙΚΟ
ΕΥΝΟΙΑCΕΝΕΚΕΝ

Ὕψος 0,66.

Πλάτος 0,80.

Αἱ ἐπιγραφαὶ αἱ ὑπὸ τοὺς ἀριθμοὺς Γ'. Η'. Θ'. Ι'. ἐπὶ γρανίτου λίθου κεχαραγμέναι εἰσίν, ἡ δὲ γλυφὴ αὐτῶν ἄριστη.

Ἀριθ. Δ'.

ΑΕΟΝΤΕΙΝΟΝΤ «
ΚΑΙΛΟΓΓΟΝΚΟΡ
ΒΟΥΛΩΝΟCΤΟ
ΣΤΑΤΙΟΥΛΟΓΓΟΥΥΙ
ΟΝΣΟΦΡΟΣΥΝΗCΕ
ΝΕΚΑ ΚΑΙ ΕΥΚΟCΜΙΑ «
ΚΑΙ ΤΗC ΠΕΡΙ ΠΑΙΔΕΙΑΝ
ΦΙΛΟΤΕΙΜΙΑC ΚΑΙ ΤΙC
ΑΛΛΗC ΑΡΕΤΗC ΗΝ ΜΕΙ
ΖΟΝΩC ΤΗC ΗΛΙΚΙΑC Κ » »
ΗΛΕΟC ΩΝΕΠΕΙΗΔΕΥCΕΝ »
ΟΠΑΡΕΧΩΔΕΑΥΤΟΝ ΤΗC

Ὕψος 1,50.

Πλάτος 0,50.

Ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ δεκάτου στίχου ἡ γραφὴ εἶναι δυσανάγνωστος· ἡμεῖς δὲ ὡδηγήθημεν εἰς τὴν ἀντιγραφὴν ἀπὸ τὰ ἐν τῷ λίθῳ ἴχνη· κατὰ πόσον δὲ ἐπετύχομεν καὶ ἡμεῖς ἀγνοοῦμεν· ὁ δὲ λίθος ἀμμίτης.

Ἀριθ. Ε'.

ΤΑΙΑΧΕΤΙΚΕΝΑΦΩ..
Ο„ΕΝΟΥΡΕCΙΝΠΑΡΘΕΝ..
ΝΑΠΝΗΝ.ΗCΥΧΙΟΝΤΟ
ΑΡΟΙΘΕΝΝΥΝΑΥΛΕΟ
CΑΝΑΠΑCΙΝ.CΧΙΛΙΓΛΥ
ΦΟΙCΤΕΧΝΕCΙΝΚΗΡΕΙ
ΠΟΥCΑΘΑΝΟΝ.Τ.C
ΕΝΘΑΔΕ.ΧΑΞΙΧΟΝΓΡΧ
ΧΑΤΙΚΗC ΕΠΙCΤΡΑΤΕΧΑ
ΧCΑΝΕΡΑCΕΧΝΟΝΓΙ
ΗΤΗΡΕΚΑΛΥΨΕΘΑΝΟΝΤ
ΓΝ.ΩΝΤΟCΔΗΤΕΡΜΑΒΙΟ«

Ὕψος 1,40.

Πλάτος 0,40

Ἐπὶ λευκοῦ μαρμάρου.

Ἀριθ. Ϛ'.

ΗCΑΡΙCΤΟ

ΧΝΗΧΗC ΚΕ

Ἴχνη τεσσάρων στοιχείων ἐν τῷ μέσῳ.

Digitized by Google

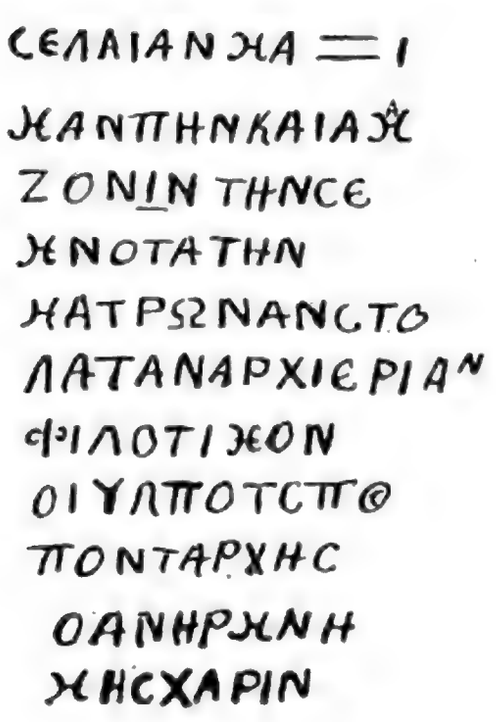

Ὕψος 1,56.
Πλάτος 0,75.
Ἐπὶ λευκοῦ μαρμάρου, ὁ 8 στίχος δυσανάγνωστος.

Ἀριθ. Ζ'.

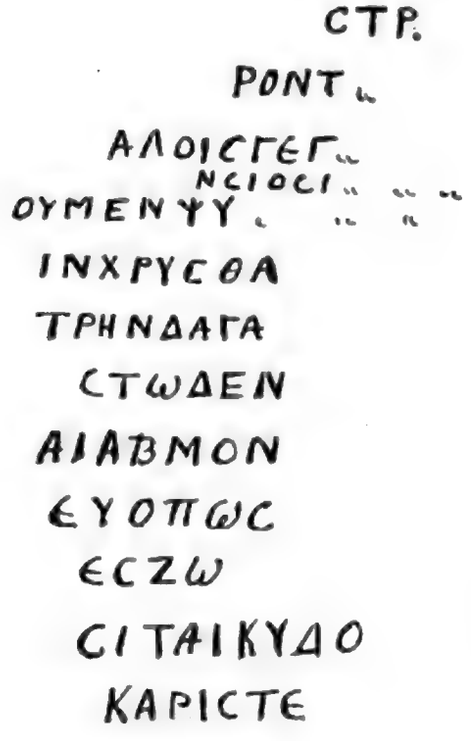

Ἀριθ. Η'.

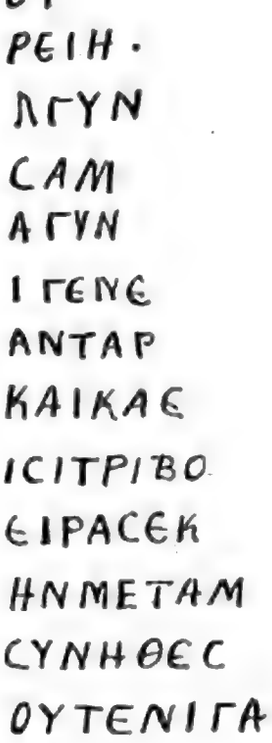

Ἐκ τῶν πρώτων τεσσάρων στίχων λείπει ἀνὰ ἓν γράμμα. Ἀμφότεροι οὗτοι οἱ λίθοι Ζ'. Η'. ὡς καὶ ὁ Ι'. εἶναι ἐκ γρανίτου· τυχαίως ἐσώθη τὸ τέλος τοῦ Ζ'. καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ Η'. ἀπὸ τὰς βαναύσους χεῖρας τοῦ ἀναισθήτου τέκτονος καὶ τῶν συνεταίρων αὐτοῦ, ἵνα συναρμόσωσι τοὺς θεμελίους λίθους τῆς ἐκκλησίας. Οἱ χωρικοὶ ἀφῄρεσαν τοὺς ἀριθμοὺς Ζ'. καὶ Η'. ἀπὸ τοῦ θεμελίου πρὸ 30 ἐτῶν, καὶ ἔθεσαν αὐτοὺς εἰς τὰ θεμέλια τῶν οἰκιῶν των, ὅπου εὑρίσκονται κατὰ τὸ ἥμισυ παρακεχωσμένοι. Εἰκάζω ὅτι αἱ τρεῖς αὗται ἐπιγραφαὶ ἀπετέλουν ἓν ὅλον. α') ἐπειδὴ ὁ ἀριθμὸς Ι'. δὲν ἔχει ἀρχὴν καὶ τέλος· β') ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ λίθου δὲν λείπει οὐδεὶς στίχος οὔτε ἄνωθεν οὔτε κάτωθεν, ἵνα διαψεύσῃ τὴν εἰκασίαν μου. γ') ὅτι ἡ γλυφὴ καὶ τῶν τριῶν λίθων εἶναι τῆς αὐτῆς χειρός. καὶ δ') ὅτι τὸ αὐτὸ μέγεθος κατὰ τὸ μῆκος, πλάτος καὶ πάχος ἔχουσι καὶ οἱ τρεῖς.

Digitized by Google

Ἀριθ. Θ'.

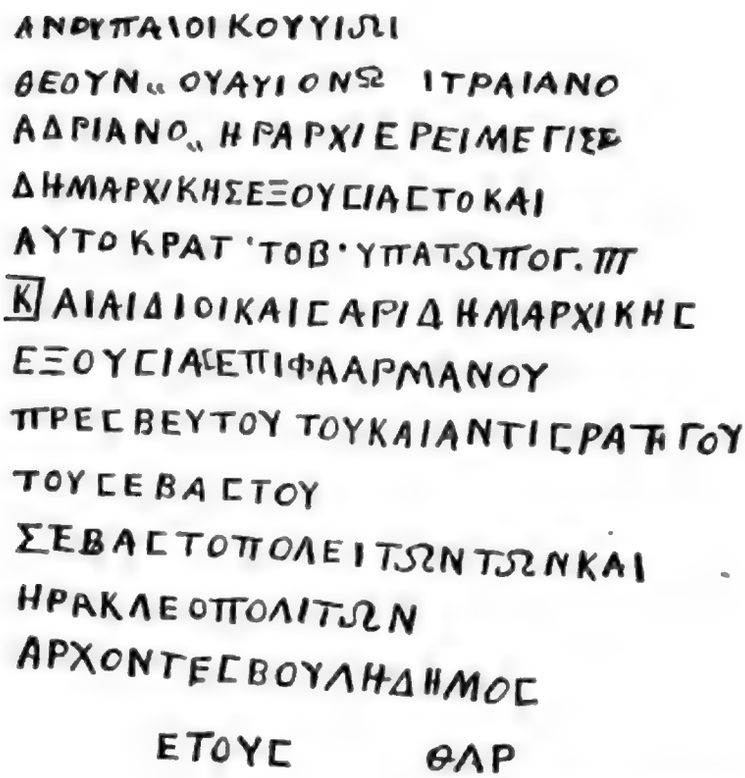

Ὕψος 1,60.
Πλάτος 0,90.
Ἐπὶ χαλικολίθου.

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, ἡ καὶ σημαντικωτέρα μεταξὺ τῆς συλλογῆς, εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τῆς Ῥωμαϊκῆς γεφύρας. Ἐκ τῆς θέσεως, ἐν ᾗ νῦν εὑρίσκεται, κινδυνεύει παντελῶς νὰ καταστραφῇ. Ἀπὸ τοῦ πρώτου στίχου καὶ ἐπάνω τοῦ ἀντιγράφου ἡμῶν ὁ λίθος εἶναι τεθραυσμένος καὶ ἐξηφανισμένος, μόλις δὲ μετὰ τεσσάρων ἡμερῶν ἐπιμονὴν ἠδυνήθημεν νὰ περατώσωμεν τὴν ἀντιγραφὴν αὐτῆς, ἀφοῦ ἐξηντλήσαμεν πᾶν μέσον πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ.

Ἐκ τοῦ ψηφίσματος τούτου γίνεται γνωστὸν τὸ ὄνομα τῆς πόλεως *Ἡρακλεούπολις*, ὅτι ἐτιτλοφορήθη παρὰ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων μὲ τὸν ἔξοχον τίτλον «Σεβαστή», καὶ ὅτι ἐν αὐτῇ κατ' ἐξοχὴν ἐλατρεύετο ὁ Ἡρακλῆς.

Ἐξ ὅλης τῆς ἐπιγραφῆς ἡ ἐν τῷ λίθῳ χρονολογία ΘΛΡ, μᾶς ἐσύγχυσεν οὐκ ὀλίγον, ἀλλ' οὐχ ἧττον νομίζομεν, ὅτι διά τινος πραξικοπήματος παύει πᾶσα συζήτησις, μεταθέτομεν δηλ. τὸ γράμμα Ρ εἰς τὴν θέσιν τοῦ Θ, ἵνα δὲ μὴ λυπήσωμεν τὸ Θ τοποθετοῦμεν αὐτὸ εἰς τὴν θέσιν τοῦ Ρ, καὶ οὕτω γράφομεν ΡΔΘ. Τὸ δὲ λάθος θαρραλέως ἀποδίδω τῷ λιθοξόῳ, καθὼς καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας ἐπιγραφὰς ἀπαντῶμεν ΤΙΣ ἀντὶ ΤΗΣ κτλ. Ὅθεν φαίνεται ὅτι ἡ ἀποικία αὕτη ἐσυστήθη κατὰ τὸ τέταρτον ἔτος τῆς δευτέρας τριανδρίας (Triumviratus), 39 π. Χ. Ἀκολούθως ἐκτενέστερον περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου. Πόθεν ἦλθον οἱ ἄποικοι οὗτοι ἀγνοοῦμεν· ἂς πονοκεφαλήσωσιν οἱ φίλοι τῶν *Chateaux en Espagne*.

Digitized by Google

Ἀριθ. Γ'.

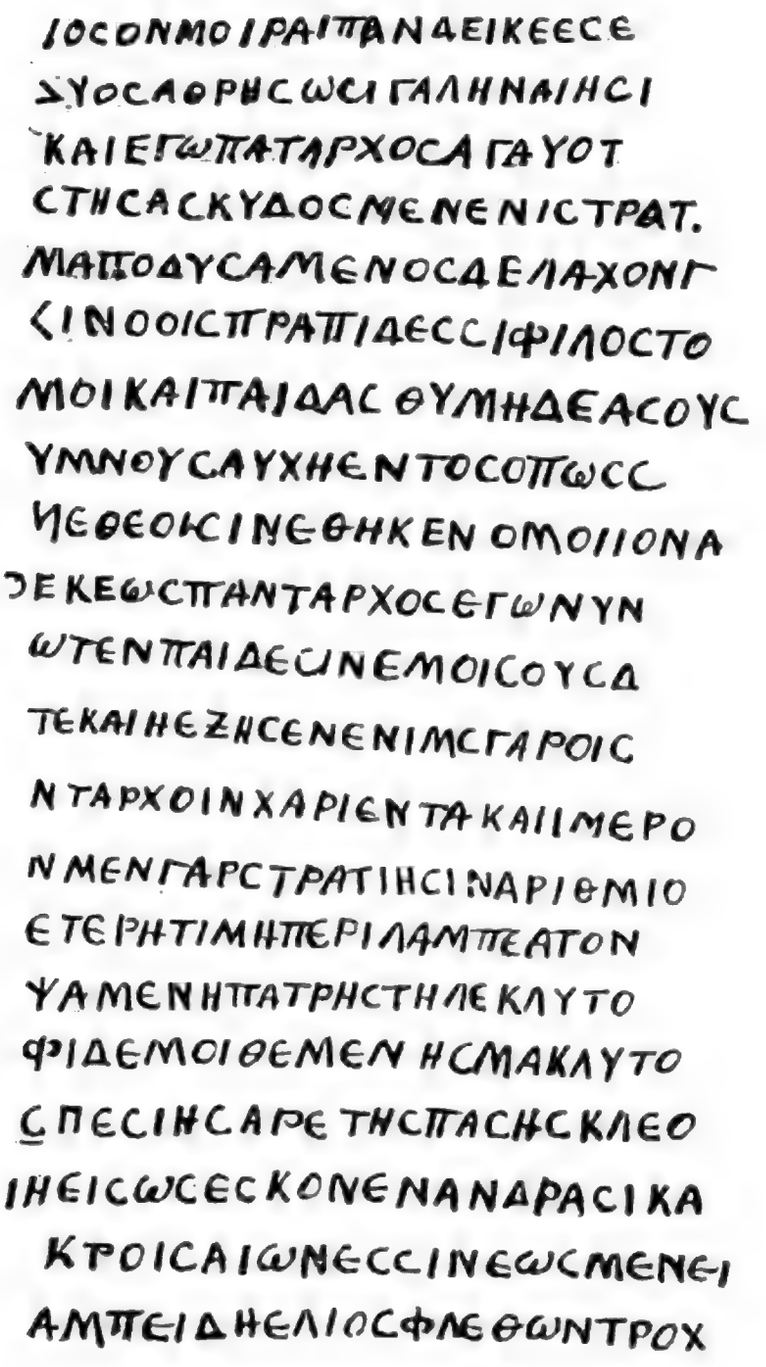

Ὕψος 1,16.

Πλάτος 1,15.

Ἐπὶ γρανίτου λίθου. Ἴδε Ζ'. Η'. ἀριθμούς.

Ἐν τῇ ἀρχῇ ἑκάστου στίχου, ἐξαιρέσει ὀλίγων, λείπουσι ποῦ μὲν ἕν, ποῦ δὲ δύο γράμματα.

Παρὰ τῷ μουχτάρῃ τοῦ χωρίου εὑρίσκεται χάλκινον νόμισμα, φέρον τὴν ἐπιγραφὴν ΣΕΒΑΣΤΟ ΗΡΑΚ καὶ ἐν τῷ μέσῳ τὸν Ἡρακλῆ εἰς ἀθλητικὴν θέσιν, εἰς δὲ τὸ ὄπισθεν μέρος τὴν δυσανάγνωστον ἐπιγραφὴν ΑΥΤΚ « « « καὶ ἐν τῷ μέσῳ κεφαλὴν αὐτοκράτορος, ἀλλὰ σχεδὸν ἠφανισμένην, ἕνεκα τούτου δὲν δύναταί τις νὰ ὁρίσῃ τὴν ἐποχήν.

Εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. Θ ἐπιγραφὴν ἀπαντῶμεν τὰ ἐπίθετα ΣΕΒΑΣΤΟΠΟΛΕΙΤΩΝ, καὶ ΗΡΑΚΛΕΟΠΟΛΙΤΩΝ, ὁμοίως καὶ εἰς τὸ νόμισμα. Εἰς δὲ τὴν ὑπ' ἀριθ. Γ'. μόνον ΣΕΒΑΣΤΟΠΟΛΕΙΩ· ὅθεν ἐκ τῆς ὑπ'ἀριθ. Θ'. καὶ ἐκ τοῦ νομίσματος γίνεται καταφανές, ὅτι ἡ πόλις αὕτη ὠνομάζετο Ἡρακλεούπολις, καὶ ἐλατρεύετο ἐν αὐτῇ κατ' ἐξοχὴν ὁ Ἡρακλῆς· ἐπειδὴ ἡ ἰδία ἐπιγραφὴ τιτλοφορεῖ τὸν Ἀδριανὸν μέγαν Ἀρχι-

Digitized by Google

ερέα τοῦ Ἡρακλέους. Ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων Αὐτοκρατόρων ἐτιμήθη μὲ τὸ ἐπίθετον *Σεβαστή*· ἐκ δὲ τῆς ἐξόχου ταύτης τιτλοφορίας γίνεται δῆλον ἡ σημαντικότης αὐτῆς κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν. Ἡ τιμὴ αὕτη ἐδίδετο μετὰ φειδοῦς, καὶ μόλις ἀριθμοῦνται 10 πόλεις ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἐνῷ αἱ πλεῖσται τῶν μεγάλων πόλεων αὐτῆς, μεθ' ὅλας τὰς ὑπερόγκους χρηματικὰς προσφοράς, δὲν ἠξιώθησαν τῆς τιμῆς ταύτης. Ἀλλ' ὁ Στράβων καὶ ταύτην καὶ πολλὰς ἄλλας δὲν ἀναφέρει, ἐξ οὗ εἰκάζομεν ὅτι αὕτη ὡς καὶ πολλαὶ ἄλλαι σύγχρονοι αὐτοῦ ἀποικίαι μετὰ ταῦτα ἀνεπτύχθησαν (1).

Παρὰ τῶν κατοίκων ἔμαθον, ὅτι πρὸ 36 ἐτῶν Εὐρωπαῖός τις ἐπεσκέφθη αὐτούς. Ἐν τῷ γεωγραφικῷ χάρτῃ τοῦ Ῥώσσου στρατηγοῦ Wrotihsenko εὑρίσκεται τὸ ὄνομα Σουλοὺ Σεράϊ (2), ἐξ αὐτοῦ δὲ παρέλαβον αὐτὸ καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Ἐκ τῆς εἰδήσεως ταύτης ἐξάγω, ὅτι ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πέντε εἰσὶν οἱ περιηγηθέντες τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, οἱ τρεῖς κριτικώτατοι Ἄγγλοι W. Hamilton, W. Ainsworth καὶ ὁ πρώην ἐν Τραπεζοῦντι Ἄγγλος πρόξενος J. Brant, ὁ παρὰ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως ἀποσταλεὶς ἵνα ἐρευνήσῃ τὴν Γαλατίαν διάστημος Ch. Texier καὶ ὁ στρατηγὸς Wrotihsenko. Οἱ τέσσαρες πρῶτοι δὲν ἐπεσκέφθησαν τὸ μέρος τοῦτο, οὔτε οὐδεὶς ἄλλος τῶν ἀρχαιοτέρων, οἷον Tavernier, Tournefort, Pococh καὶ λοιποί. Τὸ πῶς λοιπὸν ἠδυνήθη νὰ διαφύγῃ τὴν προσοχὴν τοιούτων ἀνδρῶν, μάλιστα τοῦ Hamilton καὶ τοῦ Texier, ἡ ἐξήγησις εἶναι εὔκολος· πρῶτον μὲν ὅταν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὴν ἔκτασιν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, δεύτερον δὲ ὅτι εἰς τὸ μέρος τοῦτο, κατὰ τὴν ἣν ἔλαβε διεύθυνσιν τὸ ἐμπόριον ἀπὸ τοῦ μεσαίωνος, ἤλλαξαν καὶ αἱ διευθύνσεις τῶν ὁδῶν, καὶ ὅτι τὸ Σουλοὺ Σεράϊ ἀπέχει ἀπὸ τῶν σημερινῶν ὁδῶν περὶ τὰς 10 ὥρας· καὶ ἂν τις ἐπισταμένως ἀναγνώσῃ τοὺς περιηγητὰς εὑρίσκει αὐτοὺς σχεδὸν πάντας πάντοτε εἰς τὰς λεωφόρους, πλὴν ἐκείνων, τῶν ὁποίων ὁ σκοπὸς ἦτο νὰ ἐξετάσωσί τι ὡρισμένον, ὡς τὴν Γαλατίαν καὶ Λυκίαν, καὶ ταύτας ἀτελῶς, οὐχὶ ἐκ κακῆς προαιρέσεως, ἀλλ' ἕνεκα τῶν ἀτελευτήτων προσκομμάτων, ἃ φέρουσι καὶ τὸν φλεγματωδέστατον περιηγητὴν εἰς ἀπελπισίαν, καὶ τὸν ἀναγκάζουσι ν'ἀφήσῃ εἰς ἄλλους τὰς ἐρεύνας του.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Wrotihsenko κατὰ τὴν μαρτυρίαν ἄλλου πατριώτου περιῆλθε τὰ μέρη ταῦτα, εἰκάζω ὅτι ὁ ἐπισκεφθεὶς τὸ Σουλοὺ Σεράϊ εἶναι ὁ Ῥῶσσος στρατηγός, καὶ ἐπειδὴ ἐξ ἑνὸς μὲν δὲν ἦτο ἐγκρατὴς ἀρχαιολογικῶν γνώσεων, ἐξ ἄλλου δέ, ἐπειδὴ εἶχεν ἀποσταλῆ παρὰ τῆς Κυβερνήσεώς του, ἵνα ἐξετάσῃ γεωγραφικῶς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὸ στρατιωτικὸν ὑπουργεῖον κατέταξε τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ εἰς τὸ μυστικὸν ἀρχεῖον. Ὁ δὲ Ἄγγλος πρόξενος Brant διευθυνόμενος ἀπὸ Jyosghati κατὰ τὸ 1835 εἰς Εὐδοξιούπολιν, ἐπλησίασε μὲν εἰς τὸ Σουλοὺ Σεράϊ κατὰ μίαν ὥραν ἀρκτικῶς, ἀλλ', ὡς φαίνεται, ἐπειδὴ ὁ Στράβων δὲν ἀνέφερε τὴν Ἡρακλεούπολιν ταύτην, δὲν ἐνόησεν, ὅτι εὑρίσκετο πλησίον ἀρχαίας μεγαλοπόλεως. Ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ διευθύνθη κατὰ τὸ 1652 ὁ γάλλος J. B. Tavernier (1), ὁ δὲ Ῥῶσσος στρατηγὸς ἐν τῷ χάρτῃ αὐτοῦ σημειόνει τὸ σημερινὸν ὄνομα τοῦ Σκύλακος Ischykryk=su.

Ἐὰν τακτικαὶ ἀνασκαφαὶ γίνωσιν, εἶναι ἐκτὸς ἀμφιβολίας, ὅτι πολλαὶ ἐπιγραφαὶ καὶ πάμπολλα μάρμαρα θὰ εὑρεθῶσιν· ἐπειδὴ εἰς τῶν χωρικῶν ἀνορύττων φρέαρ ἐντὸς τῆς οἰκίας αὐτοῦ μετὰ 8 πόδας ἔφθασεν εἰς στρῶμα μαρμάρινον ἀρχαίου οἰκοδομήματος, ἐξήγαγε δὲ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν 13 ὁλοσχερῆ μάρμαρα, μήκους 0, 120 πλάτους 0,70 καὶ πάχους 0,10· ἐὰν δὲν ἐφοβεῖτο τὴν πτῶσιν τῆς οἰκίας του, ἐπειδὴ ὑποκάτω αὐτῆς προϋχώρει ἡ σρῶσις τῶν μαρμάρων, ἤθελεν ἐξάγει ἅπαντα τὰ μάρμαρα. Ἐγὼ δὲ ἀνασκάψας εἰς τὰ θεμέλια τῆς Ἐκκλησίας, 6 ποδῶν μόνον μῆκος, εὗρον τὴν ὑπ' ἀριθ. Θ' ἐπιγραφήν.

Ἡμίσειαν ὥραν δυτικοαρκτικῶς εἰς τὴν ἀρκτικὴν ὄχθην τοῦ Σκύλακος εὑρίσκονται θειοῦχα ὕδατα 38^0 τοῦ Ῥεωμύρου. Ἐντὸς τοῦ λουτροῦ εὑρίσκονται δύο ἀρχαῖοι κίονες ἐκ μαρμάρου, ἀλλ' ἕνεκα τῶν θειούχων ἀτμῶν ἔλαβον κηρωτὸν χρῶμα· εἰς τὸ βάθος καὶ τὰ πλάγια μέρη τῆς δεξαμενῆς σώζονται τὰ πλεῖστα ἀρχαῖα μάρμαρα.

Παρὰ Καισαρέως Χριστιανοῦ, μετερχομένου ἐνταῦθα καὶ εἰς τὰ πέριξ χωρία τὸ τῶν πανικῶν ἐμπόριον, ἔμαθον ὅτι δύο ὥρας μακρὰν εἰς τὸ μεσημβρινὸν ὄρος εὑρίσκονται τὰ τῶν μαρμάρων λατομεῖα, εἰς δὲ τὸ μεσημβρινοδυτικὸν τὸ τοῦ γρανίτου λίθου.

(1) Περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἀκολούθως θέλομεν πραγματευθῆ.

(2) Ὁ χάρτης οὗτος οὐδεμίαν κριτικὴν ἀξίαν ἔχει.

(1) J. B. Tavernier Les Six Voyages. T. I. p. 103.

ΔΡ. ΔΑΜΩΝ.

Digitized by Google

ΠΕΡΙ ΑΝΔΡΕΟΥ ΤΟΥ ΛΙΒΑΔΗΝΟΥ.

Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Τραπεζοῦντος.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΤΛΗ'. Συνεδριάσει).

Ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς χειρογράφοις τῆς ἐν Μονάχῳ βασιλικῆς βιβλιοθήκης, εὑρίσκεται κώδιξ τις τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος ὑπ' ἀριθμὸν 525, περιέχων πρὸς τοῖς ἄλλοις συγγράμματά τινα *Ἀνδρέου* τοῦ *Λιβαδηνοῦ* ἀνέκδοτα μέχρι τοῦδε καὶ ὑπὸ τῶν σοφῶν ἀπαρατήρητα (1).

Τίς εἶναι ὅμως ὁ *Ἀνδρέας* οὗτος ὁ *Λιβαδηνός*; ἐν ταῖς γνωσταῖς ἡμῖν ἱστορίαις τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων δὲν ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ Λιβαδηνοῦ, ἐν τέλει ὅμως τοῦ εἰρημένου κώδικος ὑπάρχει σημείωσίς τις ἱκανῶς μὲν αὐτὸν χαρακτηρίζουσα, μὴ δεικνύουσα ὅμως τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἔζη. Ἡ σημείωσις αὕτη, ὡς φαίνεται, ὑπ' αὐτοῦ τούτου γεγραμμένη, λέγει· «ἡ Ἁγία Τριὰς βοήθει μοι τῷ σῷ δούλῳ, βροτῶν ἁπάντων οἰκτίστῳ, πρωτοταβουλαρίῳ καὶ χαρτοφύλακι τῆς Τραπεζουντίων ἁγιωτάτης μητροπόλεως, καὶ ταῦτα γράφοντι σὺν (γρφ. ἐν) τῇδε τῇ δέλτῳ, Ἀνδρέᾳ Βυζαντίῳ τῷ Λιβαδηνῷ, καὶ οἱ ἐντυγχάνοντες εὔχεσθε οὖν μοι σωτηρίας τυχεῖν ἀϊδίου. » Ἐκ δὲ τῶν συγγραμμάτων καὶ ἰδίως ἐκ τῆς *Ἀναβάσεως* αὐτοῦ καὶ τῆς *ὁμολογίας πίστεως* ἐξάγεται, ὅτι ἔζη περὶ τὰ 1360 μ. Χ. καὶ μάλιστα ἐπὶ Βασιλείου Α'. καὶ Ἀλεξίου Γ'. τῶν μεγάλων Κομνηνῶν αὐτοκρατόρων τῆς Τραπεζοῦντος.

Ἐξ ἄλλων πηγῶν οὐδὲν γινώσκομεν ἀκριβὲς περὶ τοῦ ἡμετέρου Λιβαδηνοῦ, εἰκάζομεν ὅμως, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Λιβαδηνοῦ παρεφθαρμένως πως φαίνεται ἀλλαχοῦ· οὕτως ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν Ἑλληνικῶν χειρογράφων τῆς Λαυρεντιανῆς βιβλιοθήκης ἐν Φλωρεντίᾳ ὑπὸ Bandini σελ. 417 cod. LXXXV, plat. LXXXIV ἀναγινώσκομεν « εἰς κριτὴν στίχοι Ἀνδρέου χαρτοφύλακος τοῦ Λιβαδηναρίου.

» Τὸ τῆς δίκης πῦρ ἐνορῶν πρὸ τῆς δίκης
λόγοις, δικαστά, μὴ προληφθῇς τὴν φρένα·
πῦρ γὰρ πέφυκε τῶν λόγων ἡ λαμπρότης
τοὺς τὴν δίκην κλέπτοντας ἐνδίκως φλέγον».

Ἐπειδὴ δὲ ὁ ποιητὴς τῶν στίχων τούτων Ἀνδρέας καλεῖται *χαρτοφύλαξ*, ὁ δὲ συγγραφεὺς τῆς νομικῆς βίβλου «Πρόχειρον νόμων», ἐν ᾗ εἰσὶν ἐγγεγραμμένοι οἱ πρὸς τὸν κριτὴν ἢ δικαστὴν παραινετικοὶ στίχοι, Κωνσταντῖνος ὁ Ἀρμενόπουλος, ἤκμαζε κατὰ τὴν ιδ'. ἑκατονταετηρίδα, οὐδόλως εἶναι ἀπίθανον, ὅτι τὸ ἐπώνυμον *Λιβαδηνάριος* παρέφθαρται ἐκ τοῦ *Λιβαδηνός*, καθόσον οὐδὲν ἄλλως γινώσκομεν περὶ ποιητοῦ καὶ χαρτοφύλακος Ἀνδρέου τοῦ Λιβαδηναρίου.

Παρατηροῦντες τὰ ἐν τῷ κώδικι ἔργα τοῦ Λιβαδηνοῦ, βλέπομεν αὐτὸν εὐσεβῆ καὶ λόγιον ἄνδρα. Καὶ τὴν μὲν εὐσέβειαν αὐτοῦ δείκνυσιν ἀποδιδοὺς κατὰ τὰς ἰδέας τῶν τότε τὰ γιγνόμενα τῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ, τὴν δὲ ἀπὸ τῶν δεινῶν ἀπαλλαγὴν τῇ ἀοράτῳ βοηθείᾳ τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν Ἁγίων, ἰδίᾳ δὲ τῆς Θεομήτορος· τὸ δὲ εὐμαθὲς αὐτοῦ δείκνυται πρῶτον μέν, ὅτι γινώσκει καλῶς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, ἰδίᾳ δὲ ἀναφέρει συχνάκις στίχους τοῦ Ὁμήρου, εἶτα δὲ χωρία τινὰ τοῦ Πινδάρου (1), Εὐριπίδου (2) καὶ τοῦ Περιηγητοῦ Διονυσίου (3). Ἐπὶ τούτοις ἦν ἐρασὴς τῆς ῥητορικῆς, κάτοχος τῆς νομικῆς, περὶ ἧς λέγει· « ἐπεί περ ἀνερρώσθην, ἀνακτορικῆς τε ἀκολούθως θεραπείας ἀπέλαυον, ἐρρέτω φθόνος· τῆς

---

(1) Τὰ ἐν τῷ κώδικι τούτῳ περιεχόμενα πονήματα τοῦ Λιβαδηνοῦ εἰσὶ τὰ ἑξῆς.

α.) Περιηγητικῆς ἱστορίας ἀναβάσεις Ἀνδρέου, ἤτοι λόγος κτλ. ἐκ φύλλων 67 — 95 β'.) στιχηρὰ ἴδια σταυροθεοτοκία γενόμενα αὐθωρεὶ κατὰ τὴν μεγάλην παρασκευήν. γ'.) ὁμολογία πίστεως μερική. δ'.) στίχοι εἰς τὴν μετάβασιν τῆς Θεοτόκου. ε.) ἴαμβοι εἰς τὸ γενέσιον τῆς Θεοτόκου. ς'.) εὐχὴ ἐπὶ λιμῷ καὶ λοιμῷ καὶ φθορᾷ καὶ ζάλῃ καὶ τρικυμίᾳ καὶ ἀνομβρίᾳ καὶ κακώσει λαοῦ. ζ'.) περὶ τοῦ Ἀρμενίου. η.) ἐγκώμιον εἰς τὸν ἱερομάρτυρα Φωκᾶν τὸν θαυματουργόν. θ'.) ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Κερασοῦντος Ἱερέα Γεράσιμον. ι.) ποίημα ἐν ἰάμβοις ἱκετευτήριον εἰς τὸν εὐαγγελισμὸν τῆς Θεοτόκου. ια.) αἰνίγματα τρία. ιβ'.) ἐπιστολὴ τῷ ἱερεῖ Κερασοῦντος Γερασίμῳ.

(1). Ἐν φύλ. 70 «ὥστε μὲν καὶ χρυσέοισιν ὑπὸ κίοσινθέτναι φιλονεικῶν κατὰ Πίνδαρον». πρβλ. Πινδ. Ὀλυμ. ς', 1.

(2). Ἐν φύλ. 88 « Ὅταν ἡδὺ δῆμος κρατύνσον ἢ πῦρ κατασβέσαι λάβρον». πρβλ. Εὐρ. Ὀρέστ. 689 —690.

» Ὅταν γὰρ ἡδὺ δῆμος εἰς ὀργὴν πεσών,»
δμοιον ὥστε πῦρ κατασβέσαι λάβρον».

(3) Ἐν φύλλῳ 76.

«κείνοις δ' οὔποτε τερπνὸς ἀκούεται ὀλκὸς ἀμάξης,
οὐδὲ βοῶν μυκηθμὸς ἐς αὔλιον ἐρχομένων,
ἀλλ' αὐτως, ἅτε θῆρες, ἀνὰ δρία βουκολέονται
νηΐδες ἀσταχύων καὶ ἀπευθέες ἀμήτοιο».
Πρβλ. Διονυσίου Περιηγητοῦ 191—194.

Digitized by Google

γὰρ τῶν *δικολόγων* τῇ πόλει ταύτῃ [Τραπεζοῦντι] τιμῆς τὰ πρῶτα εἰχόμεθα, οὐδὲ πρότερον ταύτης ἀπολειπόμενοι » (ἐν φύλλ. 85). Τὸ κυριώτερον δ' αὐτοῦ ἔργον, ὅπερ διακρίνεται διὰ τὸ ῥέον αὐτοῦ ὕφος καὶ τὸ ἐκτενὲς τοῦ περιεχομένου, εἶναι ἡ «Περιηγητικὴ ἱστορία» πλήρη φέρουσα τίτλον τὸν ἑξῆς· « Περιηγητικῆς ἱστορίας ἀναβάσεως Ἀνδρέου· λόγος εὐχαριστήριος . . . . , προσφδόμενος αὐτῷ τῷ Σωτῆρι καὶ τῇ προμάχῳ Κυρίᾳ καὶ ἀειπαρθένῳ Μαριάμ . . . . ὅτι καὶ τοῦ χαλεποῦ χειμῶνος λωφῆσαι δόξαντος τῶν σάλων ἐρρύσθημεν, καὶ τοῖς ἰδίοις γεγόναμεν, καταστρατοπεδευσάσης τῆς στρατηγοῦ τῶν δεινῶν ἀληθῶς ὑπερμάχου τῆς οὐθενείας ἡμῶν (ἐν φύλ. 67). Ὡς ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἐξάγεται, τὸ πόνημα τοῦτο εἶναι *λόγος* ἐκφωνηθεὶς ἐνώπιον φίλων. Ἐν αὐτῷ διηγεῖται μετὰ ῥητορικοῦ κόμπου τὴν ἀπὸ Βυζαντίου εἰς Αἴγυπτον καὶ Παλαισίνην ἀποδημίαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐπάνοδον αὖθις εἰς Βυζάντιον καὶ Τραπεζοῦντα. Πλέον ὅμως τῶν εἰδήσεων τούτων διαφέρουσιν ἡμῖν αἱ παρενειρόμεναι ἱστορικαὶ εἰδήσεις, αἵτινες ἱκανὸν φῶς ἐπιχέουσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Τραπεζοῦντος περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος, ἰδίᾳ δὲ ἐπὶ τῶν περιπετειῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου Α' κατὰ τὸ ἔτος 1340 μ. Χ.· εἶναι δὲ ἄξιαι τῆς ἡμετέρας προσοχῆς, ἐπειδὴ ὁ Λιβαδηνὸς αὐτόπτης εἶδε τὰ συμβάντα ταῦτα, ἀπήγγειλε δὲ αὐτὰ ἐνώπιον φίλων συνειδότων. Τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου τούτου ὁλοκλήρου δίδωσιν ἡμῖν αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς ποιούμενος ἀνάλυσιν αὐτοῦ ἐν περισελίδι. [Πρόλογος] φύλ. 67. Νόσημα ἀ. β'. φύλ. 69. Ἀρχή, ἡ εἰς Αἴγυπτον ἔκπλευσις 70. Εἴσβολὴ εἰς Ἀλεξάνδρειαν, εἶτα εἰς Αἴγυπτον 71. Ἔκφρασις νειλώου ῥείθρου καὶ τῶν τούτου ὡραίων 71. Εἰς Ἱερουσαλὴμ ἄνοδος καὶ ἔκφρασις ὁδοιπορίας 71. Περὶ Ἰεριχὼ καὶ Γάζης 71. Εἴσβολὴ εἰς Ἱερουσαλὴμ 71. Εἰσέλευσις εἰς τὸν ἅγιον ναὸν καὶ προσκύνησις τοῦ ζωοδόχου Τάφου 72. Περὶ Βηθλεὲμ ἁγίας 72. Περὶ Ἰορδάνου 72. Ἐξέλευσις ἐξ Ἱερουσαλὴμ καὶ εἰς Αἴγυπτον κάθοδος 73. Ἀνάπλους εἰς Βύζαντος καὶ κίνδυνος τοῦ πλοὸς 73. Ἔκφρασις τοῦ κλυδωνίου τοῦ ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει 74. Ἐπίκλησις τῆς ἁγνῆς Θεοτόκου σὺν εὐχῇ τε καὶ οἰμωγαῖς καὶ δάκρυσι 74. Ἔκστασις καὶ ἐκστάσεως ἔκφρασις 75. Ἐπιστασία τῆς ἁγνῆς Θεοτόκου 75. Ἔκφρασις τοῦ χώρου ᾧ προσωκείλαμεν 76. Παλινόστησις εἰς Ἀλεξάνδρειαν 76. Ἔκπλευσις αὖθις εἰς τὸ Βυζάντιον· εἰσέλευσις καὶ τῶν οἰκείων περίπτυξις 76. Θάνατος τῆς μητρὸς 77. Νόσημα γ'. καὶ θεραπεία πρὸς τῆς ἁγνῆς Θεοτόκου 77. Ἐπιστασία τῆς ἁγνῆς Θεοτόκου 77. [Οἰμωγαὶ καὶ θρῆνος ὕπαρ καὶ αἴτησις 77. Εἰσβολὴ Γεωργίου τοῦ μάρτυρος εἰς πρεσβείαν 77. Ἀνάκλισις καὶ εὐχαριστία 78. Ἔκπλευσις εἰς Τένεδον καὶ ἔκφρασις ἥδη τῆς νήσου 78. Νόσημα δ'. καὶ ἀνάκλισις 78. Ἀνάπλευσις εἰς Βυζάντιον 78. Ἔκφρασις ἐπίτομος Βυζαντίου 79. Ἔκπλευσις εἰς Τραπεζοῦντα πόλιν 79. Ἔκφρασις Ἀμισσοῦ 79. Ἔκφρασις Πλατάνων 79. Ἔκφρασις Δαφνῶν 79. Εἰσβολὴ Τραπεζοῦντος 79. Ἔκφρασις Τραπεζοῦντος καὶ τῶν ταύτης ὡραίων 80. Τελευτὴ Βασιλείου τοῦ Κομνηνοῦ 81. Ἐμφυλίου μάχης ἀρχὴ καὶ ἡ ἐν τῇ μονῇ τοῦ μάρτυρος Εὐγενίου κατὰ τῶν ὁμοφύλων ἐκστράτευσις καὶ ἥττα τούτων καὶ σφαγὴ 81. Εὐγενίου τοῦ μάρτυρος εἰσβολὴ 81. Εὐχὴ εἰς Παρθένον ἀγνὴν 81. Ἐπέλευσις στρατιᾶς Περσικῆς κατὰ Τραπεζοῦντος 82. Παράταξις τῶν ἀστικῶν κατὰ Περσῶν, καὶ ἥττα τούτων καὶ τῆς πόλεως τούτων ἐρήμωσις 82. Ἔκφρασις παρατάξεως καὶ ἐμπρησμοῦ καὶ κακώσεως καὶ σφαγῆς ἀνθρώπων καὶ καύσεως 82. Εἰσβολὴ Θεοδώρου τοῦ μάρτυρος εἰς πρεσβείαν, εἶτα καὶ ἐπίτομος ἔκφρασις τοῦ μαρτυρίου αὐτοῦ καὶ τῆς τελειώσεως, καὶ πρόσκλησις εἰς βοήθειαν 83. Ἐξέλευσις Τραπεζοῦντος καὶ ἀνάπλους εἰς Σκύθας 84. Κατάπλους αὖθις εἰς Τραπεζοῦντα 84. Νόσος ἔτι ἑ. καὶ θεραπεία τῆς ἁγνῆς Θεομήτορος 84. Ἀφαίρεσις περιουσίας μοι καὶ πάλιν διὰ τῆς Θεομήτορος ἀπαλλαγὴ τῶν κακῶν 84. Μνήμη Νικολάου τοῦ πάνυ καὶ εὐχαριστία πρὸς αὐτὸν ἐκ ψυχῆς 85. Νόσος ἔτι ς'. σφοδρὰ καὶ δυσίατος καὶ πάλιν διὰ τῆς Θεομήτορος ἀνάκλισις 85. Τρίτη κατάσχεσις καὶ τῆς οὐσίας πάσης ἀφαίρεσις καὶ κινδύνου χαλεποῦ τε ῥοπή, εἶτα τῆς πανάγνου ξυμμάχου Παρθένου παράδοξος ἀπαλλαγὴ 85. Γεωργίου, Θεοδώρου, Εὐγενίου πρόσκλησις 85. Εἰσβολὴ Νικολάου Μύρων καὶ δυσώπησις εἰς Θεὸν ἱκετείαις τῆς ἁγνῆς Θεομήτορος 86. Οὐσίας ἡ δήωσις 86. Φήμη ἐλεύσεως ἐκ Βυζαντίου τοῦ Κομνηνοῦ Ἀλεξίου, 86. Ἀνάπλους τοῦ Κομνηνοῦ Ἀλεξίου διὰ Εὐξείνου κόλπου εἰς Τραπεζοῦντα καὶ εἰσέλευσις καὶ ἀνάρρησις διὰ τοῦ Σχολαρίου τοῦ μεγάλου δουκός, καὶ τοῦ κυροῦ Μιχαήλ, τῇ δὲ ἀνάσσοντος, καθαίρεσίς τε καὶ κάθειρξις 86. Ἔρις τῶν ἐν τέλει πάλιν δεινὴ 86. Κερασσουντόθεν ἐπίκλησις καὶ γραμμάτων ἔφοδος εἰσκαλούντων με 87. εἰς Κερασσοῦντα κατάπλους

καὶ εἰσάφιξις, εἶτα καὶ τῆς πόλεως τῆς δε μερική τις ἔκφρασις 87. Εἰσέλευσις ἐν Κερασοῦντι καὶ ἡ πρὸς τὸν ἀρχιερέα καὶ τὴν ἑταιρείαν ξυναύλισις 87. Πρέσβεων καὶ γραμμάτων Τραπεζουντόθεν εἰσάφιξις 87. Ὁρμὴ βασιλέως διὰ ναυμαχίας εἰς Κερασοῦντα, καὶ πολέμου παράταξις ἔσωθέν τε καὶ ἔξωθεν 88. Ἐπιβουλὴ λαθραία τῶν ἀστικῶν κατὰ δουκὸς 88. Προσφυγὴ τῇ ἀκροπόλει τῆς περὶ ἡμᾶς Κερασοῦντος καὶ προσμονή τις 88. Εἶτα ἐκεῖθεν ἐξέλευσις καὶ ἀπέλευσις εἰς Κεγχρεούς, ἐν οἷς μέγας δοὺξ ἦν ὁ Σχολάριος· ὁ υἱὸς δὲ ἦν αὐτοῦ, ὃς τοὺς σὺν αὐτῷ συναθροίσας καὶ πάντας μεθ' ἑαυτοῦ τῷ πατρὶ διασώζει εἰς Κεγχρεούς, 88. Ὁλολυγαὶ σὺν ἱκετείᾳ πρὸς Κύριον διὰ τῆς Θεομήτορος ὑπὲρ ἀναρρύσεως ἐμῆς 88. Ἀναμνήσεις ἰσχυραὶ τῶν πάλαι αὐτῆς οἰκτιρμῶν, καὶ δέησις ἐστενωμένης ψυχῆς πρὸς αὐτὴν καὶ ἁγίων ἐπικλήσεις ξυνήθων 89. Εἴσκλησις τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου. Εἴσκλησις Νικολάου τοῦ πάνυ, καὶ θαυμάτων ἐπίτομος ἔκφρασις. Εἴσκλησις Γεωργίου τοῦ πάνυ. Εἴσκλησις Θεοδώρου καὶ Εὐγενίου τοῦ πάνυ 89. Εὐχὴ πρὸς Θεὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἱλαστήριος, καὶ ἀνάμνησις ἀρχαίων αὐτοῦ οἰκτιρμῶν, καὶ ἀναρρύσεως αἴτησις 89. Ταῖς ἀπὸ τῶν παλαιῶν ἱστορίαις διεγείρει τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητα 90. Ἐξομολογήσεως προσευχὴ εἰς Θεὸν μεμνημένης τῶν παλαιῶν 90. Αἴσθησίς τις 90. Ἔκφρασις ἐξελεύσεως ἀπὸ Κερασοῦντος καὶ καταφράξεως 91. Ὁλολυγαὶ καὶ δάκρυα 91. Εἰσβολὴ ἐν τῇ νηῒ καὶ ἔκπλευσις, καὶ εἰς Κεχρεοὺς μετακόμισις 91. Ἔκφρασις ἄσεως Κεγχρεῶν 92. Δέησις σὺν ἱκετείᾳ καὶ δάκρυσι πρὸς τὴν ἁγνὴν Θεοτόκον 92. Πρεσβεία Κεγχρεόθεν εἰς Τραπεζοῦντα, καὶ ἀντιπρεσβεία Τραπεζουντόθεν εἰς Κεγχρεούς 93. Εἶτα ἐξέλευσις μετ' ἐγγύης καὶ εἰς Τραπεζοῦντα ἡμῶν ἄφιξις 93. [ἐπίλογος] 93—94.

Ὁ λόγος οὗτος ἐγράφη μετὰ τὴν παῦσιν τῶν ἐμφυλίων ταραχῶν καὶ τῶν εἰσβολῶν τῶν βαρβάρων ἐθνῶν, « ὅτε καὶ τοῦ χαλεποῦ χειμῶνος λωφῆσαι δόξαντος τῶν σάλων ἐρρύσθημεν καὶ τοῖς ἰδίοις γεγόναμεν» . . . (φύλ. 67).

Ἐν αὐτῷ ἐκτίθησιν ἰδίᾳ ὁ συγγραφεὺς ζοφεροῖς χρώμασι τὰ εἰς Τραπεζοῦντα ἐνσκήψαντα δεινὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βασιλείου, οὐδὲ ἀποκρύπτει τὴν ἀφοσίωσιν αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἐκεῖνον, οὗ ὁμολογεῖ ἑαυτὸν ἐπαδόν· ἄλλως τὸ σύγγραμμα ἔχει πλήρη ἱστορικὴν ἀξίαν. Ὁ ῥήτωρ, ὅστις ὡμίλει πρὸς αὐτόπτας, ἤθελε νὰ εἴπῃ μόνην τὴν ἀλήθειαν, ὅπερ ἀνομολογεῖ ἐπανειλημμένως, ὡς ἐν φύλ. 80, 81, 86, παρασιωπᾷ ὅμως ἐπίτηδες τὰ ὀνόματα καὶ τὸν χρόνον τῆς κυβερνήσεως τῶν βασιλέων, οἵτινες ἐβασίλευσαν ἐν Τραπεζοῦντι μετὰ τὸν εἰρημένον αὐτοκράτορα, καίτοι μὴ ὄντες ἀπόγονοι τοῦ αὐτοκράτορος ἐκείνου, εἰ καὶ ἀναφέρει τὰς πράξεις αὐτῶν. Περὶ τούτου λέγει αὐτὸς οὗτος.

» Ἀμέλει καὶ ἦμεν ἔτι καὶ ἄκοντες τὴν Τραπεζουντίων ὁρῶντες καὶ τῶν ἡδέων ἐπαπολαύοντες, τῆς δ' ἐνεγκαμένης οὔμενουν ἐπιλανθανόμενοι. Τῷ τοι καὶ τοῖς ἐν τέλει προσηταιρίσμεθα, καὶ ὥσπερ καὶ ἀνωτέρω μοι λέλεκται, καὶ δι' αἰδοῦς ἠγόμεθα μάλα πολλῆς, καὶ φιλίας ἡμῖν ἐκοινώνουν οὗτοι καὶ δεξιώσεως, ἐρρέτω φθόνος, ἅμα καὶ τιμῆς τε ἀνακτορικῆς ἀπελαύομεν, εἰρήσεται γάρ τ' ἀληθές, καὶ χρήσεως τοῖς κρατοῦσιν ἦμεν ἐντεῦθεν αἴτιοι. Βούλομαι μὲν οὖν σιωπῇ τὰ ἑξῆς [τὰ μετὰ τὸν Βασιλείου θάνατον] παραπέμψαι, μὴ ἐνείρειν ἐθέλων τοῖς πρόσω θ' ἡμέτερα, ὧ βέλτιστοι· ἀλλ' ἐπειδὴ χωρὶς τούτων ἀκολούθως εἰ λέγοιμι, οὐδὲ ἐκπεραίνειν ἀληθείᾳ τὸν λόγον δειξαίμεθα, φέρε τὰ ἑξῆς ὡς οἷόν τε τῷ λόγῳ προσάψωμεν».

Οὕτω δὴ τὸ ἔργον τοῦ Λιβαδηνοῦ συντελεῖ οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν χρόνων ἐκείνων, ὡς δειχθήσεται ἀκριβέστερον ἐξ ἐπιμελοῦς πρὸς αὐτὸ παραβολῆς τῆς ἐξ ἄλλων πηγῶν γεγραμμένης ἱστορίας τῆς Τραπεζοῦντος.

Δύο, ὡς γνωστόν, λόγιοι ἔγραψαν τὴν ἱστορίαν τῆς Τραπεζοῦντος, ὁ γερμανὸς Ι. Φ. Φαλλμεράϋερ (1) καὶ ὁ ἄγγλος Γεώργιος Φίνλαϋ, ὅστις ὅμως τὸν προκάτοχον αὐτοῦ βῆμα πρὸς βῆμα ἠκολούθησεν (2). Ὁ πρῶτος σπουδαιοτάτην πηγὴν ἔσχε τὸ Χρονικὸν τοῦ Τραπεζουντίου μυστικοσυμβούλου Μιχαὴλ Παναρέτου, ἐκδοθὲν ὑπὸ Τάφελ ἐν τοῖς ἐλάσσοσι τοῦ Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης (Eustathii opuscula). Τὸ Χρονικὸν τοῦτο περιλαμβάνει ἀπὸ τοῦ 1204——1350 ἐλλειπεῖς μόνον εἰδήσεις περὶ ὀνομάτων, ἡλικίας, κυβερνήσεως, οἰκογενειακῶν συμβεβηκότων τῶν ἐν Τραπεζοῦντι αὐτοκρατόρων, ὡς καὶ τῇδε κακεῖσε πολεμικάς τινας πράξεις αὐτῶν ἄνευ ἐσωτερικῆς ἀλληλουχίας τῶν ἐκτι-

(1) Geschichte des Kaiserthums im Trapezunt, verfasst von J. Ph. Fallmerayer München 1827.

(2) G. Finlay's Geschichte Griechenlands. ... und des Kaiserthums Trapezunt, Tübingen 1853, ἰδίᾳ δὲ σιλ. 333—474 τῆς γερμ. μετάφρ.

Digitized by Google

θεμένων. Περιεκτικώτερον δμως διὰ τὴν προσθήκην ἀκριβεστέρων γενεαλογικῶν καὶ χρονολογικῶν εἰδήσεων, καὶ τακτικώτερον εἶναι τὸ Χρονικὸν ἀπὸ τοῦ 1350—1382, ἤτοι τοῦ 32 ἔτους τῆς κυβερνήσεως Ἀλεξίου Γ'. Νεκρολογικαὶ προσθῆκαι, καθήκουσαι μέχρι τῆς συζεύξεως τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος Τραπεζοῦντος Δαυὶδ μετά τινος ἡγεμονίδος τῆς Ἑλληνικῆς δυναστείας Θεοδώρας ἐπὶ τῆς χερσοννήσου Ταυρίδος, προσετέθησαν ὑπὸ ἀγνώστου μεταγενεστέρας χειρός· διεκόπησαν δμως ἐν τῷ χειρογράφῳ τῆς Μαρκιανῆς βιβλιοθήκης ἐν Βενετίᾳ μετὰ τὸ 1427 ὑπὸ μεγάλου χάσματος. Τὸν ἡμέτερον Λιβαδηνὸν δὲν εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ Φαλλμεράϋερ, ὅπερ εἶναι ἱκανῶς παράδοξον, καθότι ὁ περίφημος ἱστορικὸς ἔζη ἐν Μονάχῳ, οὗ τὴν βασιλικὴν βιβλιοθήκην τὰ μέγιστα ἐπωφελεῖτο· πιθανῶς τὸ χειρόγραφον διέφυγε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ, καὶ ἐφάνη ξένον εἰς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ ἕνεκα τοῦ τίτλου «Περιηγητικῆς ἱστορίας . . . λόγος εὐχαριστήριος . . . » Διότι εἰ καὶ τὸ Χρονικὸν τοῦ Παναρέτου, ὅσον ἀφορᾷ τὴν χρονολογικὴν σειρὰν τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Τραπεζοῦντος εἶναι πληρέστερον τούτου δ' ἕνεκεν ἄξιον ἰδιαιτέρας προσοχῆς, καὶ ὁ Λιβαδηνὸς δμως ὡς αὐτόπτης τῶν συμβεβηκότων χρησιμεύει εἰς ἐπιβεβαίωσιν, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ εἰς διόρθωσιν τῶν ἐν τῷ Χρονικῷ ἀναφερομένων.

Πρὸς ἀπόδειξιν τούτου θέλω παραβάλει τὴν κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα ἱστορίαν τῆς Τραπεζοῦντος ὑπὸ Φαλλμεράϋερ καὶ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου δὴ τούτου Λιβαδηνοῦ. Καὶ τὴν μὲν ὑπὸ τοῦ πρώτου γεγραμμένην ὡς προσιτὴν τοῖς περὶ τὰ τοιαῦτα σχολάζουσι προϋποτίθημι γνωστήν, ἐκ δὲ τοῦ Λιβαδηνοῦ παρατίθεμαι τὴν μὲν ἐν περιλήψει, τὸ δὲ ἐξ αὐτοῦ τοῦ κειμένου τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἅτινα πραγματεύονται τὰ αὐτὰ συμβάντα.

Ἐν τῇ διηγήσει ἀμφοτέρων τῶν συγγραφέων ἔχομεν κυρίως δύο ἐποχάς· ἀ) τὸν θάνατον Βασιλείου Α' τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ, τῷ 1340· β') τὴν μετὰ ἐννεαετεῖς ἀγῶνας καὶ ἐμφυλίους πολέμους καὶ συχνὰς ἀλλαγὰς θρόνων ἐπάνοδον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου Ἀλεξίου Γ' τῷ 1349.

Τὰ ἐν Τραπεζοῦντι συμβάντα μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἐποχῶν ἐκτίθενται λεπτομερῶς παρὰ Φαλλμεράϋερ ἐν σελ. 175—193· πρὸς ταῦτα ἀντιστοιχεῖ ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Λιβαδηνοῦ τὸ πρῶτον μέρος φύλ. 80—86, ἐν ᾧ οὗτος διηγεῖται τὴν ἀποδημίαν αὐτοῦ καὶ τὰ ἐφεξῆς αὐτῷ συμβάντα.

Διηγούμενος ὁ Λιβαδηνὸς τὴν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Αἴγυπτον μετάβασιν καὶ τὴν αὐτόθεν ἐπιστροφὴν εἰς βασιλεύουσαν (1), πρὶν ἢ ἅψηται τῆς ἐκθέσεως τῶν πραγμάτων τῆς Τραπεζοῦντος, προτάσσει περιγραφὴν τῆς λαμπροτάτης τότε πρωτευούσης τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους· ταύτῃ δ' εἶτα παρέπεται ἡ διήγησις τῆς ἀποδημίας αὐτοῦ εἰς Τραπεζοῦντα. Ἀφικόμενος εἰς Τραπεζοῦντα ἔτυχε τῆς φιλίας τοῦ τότε αὐτοκράτορος Βασιλείου τοῦ Α', οὗ πρότερον ἐν Κωνσταντινουπόλει εἶχε γείνει γνώριμος· οὐ μόνον δὲ προσεκολλήθη εἰς τὴν αὐλήν, ἀλλ' ἀπήλαυε μετ' ὀλίγον τῆς ὑπολήψεως τῶν μεγιστάνων τῆς Τραπεζοῦντος. Ἐπιθυμῶν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν οὐκ ἔτυχε τῆς ἀδείας τοῦ ἡγεμόνος τούτου. «Ταύτῃ τοι καὶ μετά τινα καιρὸν οὐ πάνυ βραχὺν τοῖς ἐν τέλει τελέως προσηταιρίσμεθα, καὶ οὐ μαλακόν τι καὶ ὑφειμένον, ἀλλὰ καὶ λίαν στερρῶς καὶ ὑπερκειμένως. Ἐντεῦθεν καὶ τοῖς κρατοῦσι ξυνήθεις κατέστημεν, καὶ λίαν ὠκειώμεθά τε καὶ πεφιλήμεθα, οὓμενουν ἀγνοούμενοι πρότερον· πάλαι γὰρ ὄντι ἐν τῇ βασιλίδι τῶν πόλεων, κἀκεῖ τὰς διατριβὰς ποιουμένῳ τῷ Τραπεζοῦντος ἀνάσσοντι προσηταιρίσθημεν· ἀπέῳ φθόνος, καὶ φόβος βαλλέσθω πόρρω· καὶ ξυνήθεις τούτῳ ἀρρήκτοις φιλίας νόμοις γεγόναμεν. Βασίλειος δ' ἦν οὗτος ὁ τοῦ μεγάλου Ἀλεξίου υἱὸς μέγας Κομνηνὸς ὁ ἀείμνηστος· τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, ὦ ἄνδρες, τὴν εἰς πατρίδα πάλιν ἐπάνοδον ἐποθοῦμεν, καὶ κέντρον ἦν μοι διὰ παντὸς ὁ τοῦδε πόθος ἀέννaος. Ὅθεν καὶ πρέσβεις τοῖς κρατοῦσι πολλάκις ἀπέστελλον, δι' αὐτῶν ἀπαλλαγῆναι ζητῶν, καὶ ἥκιστα τὴν ἔφεσιν ἧνυον. Ἀλλ' ἡμῖν μὲν τὸ ἐξ ἐφέσεως οὕτω συνεχῶς ἐσπουδάζετο, καὶ αἴτησις ἦν ἁπασῶν οὐ τυχοῦσα τὸ ἀνεθῆναι καὶ ἀπελθεῖν, ἄλλως δ', ὡς ἔοικε, τῇ προνοίᾳ ἦν ὡρισμένον, κρεῖττόν τι περὶ ἡμᾶς κρίμασιν οἷς οἶδεν ἀρρήτοις τοῦ Θεοῦ προβλεπομένου, οἶμαι, παντάπασιν (φύλ. 80) ».

Εὐροούντων τῶν πραγμάτων τοῦ Λιβαδηνοῦ

---

(1) Ἐκ τῆς περιηγήσεως καὶ τῶν ἄλλων γεωγραφικῶν μαρτυριῶν τοῦ Λιβαδηνοῦ δὲν μανθάνομεν μὲν οὐσιώδές τι νεώτερον, διορθοῦνται δμως ἐξ αὐτῶν πολλὰ ὀνόματα παρὰ Φαλλμεράϋερ. Οὕτω τὸ συχνάκις ὑπὸ τοῦ Φαλλμεράϋερ ἀναφερόμενον φρούριον Κεγχρινὰ κεῖται παρὰ Λιβαδηνῷ, φύλ. 88. Κεγχρεῶν ἢ Κεγχρεαί. οὕτω καὶ ἀντὶ Τρίπολις (Φαλλμ. σ. 195) Τριπόλεις (Λιβ. φύλ. 86), καὶ Ἀμινσὸς (Λιβ. φύλ. 79) ἀντὶ Ἀμισὸς (παρὰ Φαλλμ.).

Digitized by Google

θνήσκει ὁ Βασίλειος τῷ 1340, οὕτω δὲ ἀλλάσσει ἡ διήγησις ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ. Ὁ συγγραφεὺς παρασιωπᾷ τὰ ὀνόματα τῶν αὐτοκρατόρων, οἵτινες ἐπὶ ἐννέα ἔτη διεδέχοντο ἀλλήλους ἐν Τραπεζοῦντι, ἀφηγεῖται ὅμως τὰ συμβάντα αὐτά, μηδαμῶς ὑπαινιττόμενος τοὺς ἄρχοντας ἢ τὸ γένος αὐτῶν· «εὑροῦσι τοίνυν καὶ καλῶς ἔχουσι περὶ τῆδε φθάνει τελευτὴ Κομνηνοῦ Βασιλείου δεινὸν ἐπελθοῦσα, οἷά τις συμφορῶν κυκεὼν καὶ ὀλέθρων Αἰγυπτίων πληγαῖς ἄλλη δεκάπληγος μεῖζον ἡμῖν βαρυτέρα, τῆς εὐδαιμονίας ἡμῖν καὶ τῇ πόλει τοῦ βασκάνου διαφθονήσαντος· ἄρτι γὰρ ἐκείνου πρὸς Θεὸν μεταστάντος, ἡμῖν καὶ ἀμφοῖν τὰ δεινὰ τῶν κακῶν ἐπεισέφρησεν· οὔπω γὰρ τὸ πένθος ἐλώφησε, καὶ ἡ τῶν ἐν τέλει ἅστατος ἔρις, οἵμοι, καθ' ἑαυτῶν ἀνηγείρετο· πρᾶγμά τι πᾶσιν ἀνθρώποις ἀρρήτου θείας ἐκτὸς προνοίας λύειν ἀμήχανον. Τοῦτο τοίνυν οὕτως ἔχον εἰδώς, καὶ ὡς ἐπὶ κακῇ τὰ παρόντα τῇ δ' ἐπιρρεύσει κατὰ νοῦν γε βαλλόμενος, ἀπαίρειν τῆδε κατήπειγμαι, καὶ πάσῃ χρώμενος πείρᾳ, πάντα δηλονότι τῷ λόγῳ κινούμενος κάλων, καὶ οὐδ' οὕτως ἀπήλλαγμαι. Μέσος τοίνυν ἐναπολειφθεὶς ξυμφορῶν οὐκ εἶχον ὅ,τι καὶ γένοιμι. Ἐδεόμην δὲ τοῦ Θεοῦ μάλα, καὶ θερμὸν ἠντιβόλουν διὰ τῆς Θεομήτορος ἀπαλλαγῆναι τῶν δυσχερῶν. Ἀλλ' εἰ ἐκκακοίημεν ἀμωσγέπως ἐπὶ μυρίαις ταῖς συμφοραῖς, ὑπό γε προνοίας πάλιν ἀνείμεθα» (φύλ. 81).

Εἶτα ἀφηγεῖται ὁ Λιβαδηνὸς τὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βασιλείου κατὰ μῆνα Ἐπιφὶ (Ἰούλιον) (1) ἐκραγέντα ἐμφύλιον πόλεμον.

«Τίς τοίνυν ἑώρακε τῶν τε ἀστικῶν καὶ ἐπηλύδων τότε τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, καὶ ἀδακρυτὶ παρῆλθε τὴν ἀνάγκην τοῦ πτώματος; ἦν δὴ κατ' ἀλλήλων ἐμφύλων ὁμοῦ καὶ πιστῶν τῷ Θεῷ μοῖρά τις τῶν κακῶν ἐσχεδίασε· καὶ τοῦτο ξυνέβαινε τῶν ἐν τέλει μᾶλλον τοῖς προὔχουσι. Τίς τὴν συμφορὰν οὐκ ἐπένθησεν; ἢ τίς ἰδὼν ἢ ἀκούσας καὶ μαθὼν τὸ μῦσος τῆς ἀλληλοφονίας οὐ θρηνῶν ἀνωμώξατο; Οἶδεν Εὐγενίου Καλλινίκου μονὴ ταῦτα τοῦ μάρτυρος, καὶ οἱ τὸν Εὔξεινον τουτονὶ Κόλπον ἁπλῶς ναιετάοντες ἄνθρωποι, ὡς τι φάναι κατ' ἔπος, τῷ γεγονέναι πᾶσι ταῦτα περίπυστα. Ἔγωγε δ' οὖν καὶ ταύτης εἶσω τότε τυχὼν τῆς ἀνάγκης ἑάλων, οἵμοι, καὶ τῆς πείρας ἔργον γεγένημαι, ὅτι περ ἐν μέρει θεσμοῖς φιλίας προσηταιρικὼς τοῖς πεπτωκόσι πεφώραμαι . . . . . Ἐκβολαὶ δὲ ἦσαν Ἐπιφὶ καλανδῶν, ἡμερῶν δεινοτάτων, ὅτε ταῦτά μοι γέγονεν ἀρχῆθεν τοῦ μηνὸς τοῦδε ἀρξάμενα» (φύλ. 81—82).

Μετὰ ἓν ἔτος κατὰ μῆνα Πάνεμον (Ἰούλιον), ἐξακολουθεῖ ὁ ἡμέτερος συγγραφεύς, εἰσέβαλον οἱ Πέρσαι εἰς τὴν χώραν, ἀποκρούοντες δὲ τὸν στρατὸν τοῦ αὐτοκράτορος ἐδῄουν τὴν χώραν, πυρπολήσαντες καὶ τὴν Τραπεζοῦντα. «Οὔπω γὰρ Ἄρεως ἐξ ἐμφύλου δεινοῦ ἡ πόλις ἀνέπνευσεν, ἔτους ἑνὸς μεταξὺ παριππεύσαντος κατ' ἦμαρ, ὡς ἔπος, κατὰ μῆνα τὸν Πάνεμον, καθ' ὃν καὶ ὁ ἐμφύλιος ὥπλιστο, καὶ φάλαγγές τινες ὁμοῦ Περσικαὶ συρραγεῖσαι τῇ τῶν Τραπεζουντίων πόλει ἐπιδεδραμήκεσαν, λῃΐα πάντα πιμπρᾶσαι καὶ ἀφανίζουσαι, χώρας τ' ἐρημοῦσαι καὶ κατορρωδοῦσαι τὰ πάνδεινα . . . Ἡτοίμαστο τοίνυν καὶ τὰ τῆδε στρατεύματα, καὶ ἡ ξυμπλοκῆς ἡμέρα παρασκευῆς ἧς εἶχον ἀφώριστο. Τί δὲ δεῖ τἀν μέσῳ μακρηγορεῖν; ἀστικοὶ βαρβάροις ἐσμίγνυντο, καὶ νικῶσιν οἱ βάρβαροι. Ὦ τῆς ἀνοχῆς σου πανύψιστε! Νῶτα δὲ Πέρσαις ἀστικοὶ ἐνδιδοῦσι, καὶ φεύγουσι, καὶ πίπτουσι, καὶ ἀναιροῦνται, πολλοὶ διωκόμενοι, καὶ ψιλοὶ μὲν πάντες ἀκοντισταὶ καὶ τοξόται καὶ οἱ καλούμενοι ἀσπιδηφόροι· ἐπεὶ καθάπαξ ἑάλων δειλίᾳ καὶ δέει σφόδρα καταπρανεῖς ἦσαν ἐκφεύγοντες, ἱππεῦσι δὲ Πέρσαις ἠλίσκοντο, καὶ πάντες ἐλεεινῶς ἀνῃροῦντο, χωρὶς ἐνίων ποδῶν χρησαμένων ὠκύτησιν, ἄχρις αὐτῶν τειχέων τοῦ ἄστεως καταδεδραμηκυίας τῶν βαρβάρων τῆς φάλαγγος. Ἀλλ' οὗτοι μὲν νίκαις κατεπαρθέντες καὶ θράσει, οἷα φιλεῖν εἰώθει τὸ βάρβαρον, κύκλῳ στοιχηδὸν τὰ τείχη περιστοιχήσαντες, τί μὲν οὐκ ἔπραττον τῶν κακίστων; τί δὲ οὐκ ἔλεγον τῶν ἐχθίστων; ἔστι δ' ὅτε καὶ πείραις σφοδραῖς ἀντεπῆγον, ἵν' εἶσω τῆς πόλεως γένοιντο. Ἤδη γὰρ ἔβαλον πῦρ πανταχῇ, καὶ τὰς πέριξ ἀγλαΐας ᾐρώνιζον, καὶ τοῦ πυρὸς αἱ φλόγες ἔνευον τοῦ ἄστεως ἔξωθεν διαπεττευθεῖσαι, ὡς μὲν βρέμουσαι, ὡς δὲ ἀπειλοῦσαι, καὶ μητινοσοῦν ἀπολείπουσαι, μέγα τι τοῖς βαρβάροις τὸ θράσος ἐνῆκαν. Εἶσω γὰρ ἁπάντων τοῦ τείχεος ἀποκλεισθέντων, μετὰ πολλῆς τοῦ λοιποῦ καὶ δαψιλοῦς τῆς ἀδείας διαφθείροντες ἦσαν πάντα οἱ βάρβαροι. Πῦρ δὲ ἡ πόλις ὅλη γε, πῦρ ἔξωθέν τε καὶ ἔσωθεν ἦν, καὶ τὸ πῦρ, ὡς ἐμοί γ' οὖν δοκεῖν, ὅλον θεήλατον ἦν,

(1) Παραδόξως ὁ Λιβαδηνὸς καλεῖ τοὺς μῆνας οὐχὶ διὰ τῶν συνήθων Ἑλληνικῶν (Ρωμαϊκῶν) ὀνομάτων αὐτῶν, ἀλλ' ἐπιδείξεως χάριν διὰ τῶν Μακεδονικῶν καὶ Ἀραβικῶν. Ἐν τέλει δὲ τοῦ λόγου αὐτοῦ προστίθησιν ἐντελῆ κατάλογον τῶν διαφόρων ὀνομάτων τῶν μηνῶν·

καὶ μέγα τι σμερδαλέον, ὡς ἔπος, κονάβιζε· πῦρ γὰρ τῶν βαρβάρων ἔξω που βαλόντων τῆς πόλεως μέρει, αὖραι παραχρῆμα σφοδραί τε καὶ βίαιοι πνεύσασαι, μηδόλως πνοῆς πνεούσης τὸ πρότερον (αὐχμώδης γὰρ ἦν ἡ ἡμέρα σφόδρα ἐκείνη, καὶ κυνώου ἄστρου καυσώδης ἐπιτολή), τάς τε βρομίους προὔπεμπον εἴσω τοῦ ἄστεως, καὶ λιθίνους οἴκους καὶ ἱερὰ μηδέπω πυρὶ λωβούμενα φλοξὶν ἀγρίαις κατέκαιον, καὶ τὸ πάντων οἰκτρότερον, οἶμοι, καὶ ἀνθρώπους ἀριθμὸν ὑπερβαίνοντας» (φύλ. 82—83). Ὅτε δὲ ὁ Λιβαδηνὸς πολλὰ πονήσας ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀπέπλευσεν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ. Ὅτε ὅμως ἀφίκετο εἰς τὸν Βόσπορον τῆς Μαιώτιδος κατέλαβον αὐτὸν αἴφνης πλοῖα ἐκ Τραπεζοῦντος(1), ἅτινα μετήνεγκον αὖθις αὐτὸν εἰς Τραπεζοῦντα. «Ἐπεὶ δὲ καὶ Τραπεζοῦς πυρὶ πάσης ὕλης ἀπήλλακται καὶ βαρβάρων κακώσεως, τῆς περιλειφθείσης πρότερον ἡμῖν οὐσίας ἀπογυμνωθέντες νυνὶ τῷ κοινῷ πυρπολήματι, ἤγουν τῶν καταλοίπων ἀκρίσι βεβρωμένων καὶ βρούχοις, ὅλος τῆς τῇδε ἀπᾶραι γεγόναμεν. Ὅθεν καὶ πάλιν, τοὺς πρεσβεύσοντας ἔστελλον, τοὺς κρατοῦντας ἱκέτευον, τοὺς ἐν τέλει προὔχοντας ἐδυσώπουν· ἔτι καὶ ὧν ἀδίκως ἐπεπόνθειν ἐμίμνησκον. . . . . Τούτοις κατακαμφθέντων ἐκείνων, μόλις αὐτῶν ἀπηλλάγημεν, καὶ ᾗ ποδῶν τάχους εἴχομεν, ὅλοι κομιδῇ τῆς νεὼς ἐγεγόνειμεν, ἅρμα παρὰ λύδιον θέοντες . . . Ἀμέλει καὶ ὑπὸ Θεῷ Σωτῆρι καὶ Θεομήτορι τὰ ἱστία πετάσαντες μέσης πορείας εἰχόμεθα, καὶ πρὸς τὸν Μαιῶτιν Βόσπορον ἀπεπλεύσαμεν. Ἑωράκαμεν ἐκεῖσε Ταυροσκύθας ἀρούρας, καὶ τοῖς Ὑπερβορείοις ξυνηυλίσθημεν. Κἀκεῖθεν μέλλουσι τὸν ἀπόπλουν ποιεῖσθαι πρὸς ἕαρος, νῆες Ῥωματθεν ἄφνω ἐπιστᾶσαι αἴτιοι κωλύματος ἡμῖν ἀνεφάνησαν . . . . Αἱ τοίνυν τριήρεις αἱ εἰρημέναι καταλαβοῦσαι τὸν χῶρον, οἳ παρῳκοῦμεν, ξυλλαμβάνουσίν τε ἡμᾶς ἤδη καὶ ἄκοντας, εἰρήσεται γὰρ τἀληθές, καὶ τὴν Τραπεζουντίων τάχει καταλαμβάνουσιν» (φύλ. 84).

Ὁ Λιβαδηνὸς διηγεῖται ἀκολούθως, ὅτι μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ εἰς Τραπεζοῦντα ἕτερον δυστύχημα (πιθανῶς ἐμφύλιος πόλεμος) ἐγένετο, ὅπερ ὅμως δὲν ἠθέλησε νὰ γράψῃ. «Ἄλλο δὲ τοῦτο μῦσος ἄρα φονικὸν τοῖς ἐν τέλει γέγονεν ἔμφυλον καὶ ἀρρητουργίας ἔργα τοῖς εὐσεβοῦσιν ἀπόπτυστα· διὸ καὶ καθέκαστα γράφειν οὐ δύναμαι» (φύλ. 84). Ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἀσθενήσαντα ἐπεσκέψατο αὐτὸν ὁ μητροπολίτης Ἀκάκιος (φύλ. 84). Μόλις δ' ἰαθεὶς ἀφῃρέθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τὴν περιουσίαν ἕνεκα τῶν ἐν τῇ πρωτευούσῃ ταραχῶν (φύλ. 84). Αὖθις νοσήσας ἰάθη μὲν μετ' ὀλίγον, ἀπέβαλεν ὅμως καὶ δεύτερον τὴν περιουσίαν (φύλ. 85—86). Μετὰ δ' ἓν ἔτος ἀγγέλλεται, ὅτι Ἀλέξιος, ὁ νεώτατος υἱὸς τοῦ Βασιλείου, ἔρχεται εἰς Τραπεζοῦντα.

«Οὔπω δ' ἐνιαυτὸς ἐξηνύετο πᾶς, καὶ καινή τις ἄρα Ῥωματθεν ἀγγελία τῷ τῇδε τηνικαῦτα κρατοῦντι καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἐπεισέφρησεν· ὅπως δ' οὖν, αὐτὸς ἐκὼν μὲν ἥδη παρίημι, τοῖς δέ γ' εἰδόσι καὶ μάλα καινότατον. Ἐφέστηκε δ' ὅμως ἄναξ ἐν ἀκαρεῖ σὺν μητρὶ βασιλίδι μέγας Κομνηνὸς Ἀλέξιος, ἔτι νεώτατος, ἄνθος οἷον πρὸ ἰούλου καὶ ἥβης τερπνότατον καὶ πάσης κακίας ἄγευστον. Ἕκτος μὲν ἐξ Ἀλεξίου τοῦ πρώτου τῇδε κρατήσαντος, υἱωνὸς δ' Ἀλεξίου, δευτέρου δὲ ὁμωνύμου ἐκείνῳ, τετράτου δὲ κατὰ γένος, ἀνδρός τε γενναίου καὶ μεγαλοφυοῦς ἀριδήλου, Βασιλείου δὲ παῖς Κομνηνοῦ, τοῦ ἀειμνήστου καὶ πάνυ. Ἀλλ' οὗτος μὲν ἐξελθὼν τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων διήει παρ' ἠϊόνος τοῦ Κόλπου Εὐξείνου, καὶ ψαμάθοις ἐλλιμενιζόμενος διήρει τινί, καὶ προσορμίζων ταῖς παραθαλαττιδίοις πόλεσι, καὶ τυγχάνων πρεπούσης δοχῆς τε καὶ ἀξιώσεως μάλα βασιλικῆς. Ἦκε δὲ μετὰ Σινώπην εἰς Ἀμισόν, κἀκεῖθεν εἰς Κερασοῦντα, καὶ παραβάλλει Τριπόλεσιν, οἳ καὶ ὑπὸ πᾶσιν ἀναγορεύεται μάλα καλῶς. . . Ἀμέλει καὶ τῇ τῶν Τραπεζουντίων εἰσβάλλουσι κράτιστα, καθηρηκότων γε πρὶν τὸν πάλαι ἀνάσσοντα» (φύλ. 86). Ἐνταῦθα ὁ Λιβαδηνὸς ἀφικνεῖται εἰς τὸ δεύτερον σημεῖον τῆς διηγήσεως αὐτοῦ, δηλαδὴ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου, υἱοῦ τοῦ Βασιλείου, παραδοχὴν τῆς ἀρχῆς.

Ἀνασκοποῦντες τὰ μέχρι τοῦδε συμβάντα βλέπομεν, ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ Φαλλμεράυερ λεγόμενα συμφωνοῦσι κατ' οὐσίαν μετὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Λιβαδηνοῦ· ἰδίᾳ δὲ ἀναφέρουσιν ἐκ συμφώνου ἀμφότεροι, ὅτι ὁ πόλεμος μεταξὺ τῶν δύο μερίδων ἐγένετο ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Εὐγενίου, ἡ δ' ἐναντία μερὶς τῆς αὐλῆς, ἡ ἐν

(1) Ἐν τῷ κειμένῳ λέγεται «ρωμαίθεν», ὅπερ ἰδήλου ἂν Βυζαντινὰ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. ἐπειδὴ οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου ἐκαλοῦντο πιστοὶ βασιλεῖς καὶ αὐτοκράτορες Ῥωμαίων (φύλ. 86). Ἐπειδὴ ὅμως καὶ οἱ αὐτοκράτορες τῆς Τραπεζοῦντος ἦσαν ἐκ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ γένους τοῦ Βυζαντίου, ἐνταῦθα διὰ τοῦ «ρωμαίθεν» ἐννοητέον τὴν θετὴν πατρίδα τοῦ Λιβαδηνοῦ, τὴν Τραπεζοῦντα.

Digitized by Google

τῇ μονῇ κατοχυρωθεῖσα ὑπετάγη· (ὅρα τὴν παρὰ Λιβαδηνῷ ἀνάλυσιν ἐν περισελίδι φύλ. 81. «Ἐμφυλίου μάχης ἀρχὴ καὶ ἡ ἐν τῇ μονῇ τοῦ μάρτυρος Εὐγενίου κατὰ τῶν ὁμοφύλων ἐκστράτευσις καὶ ἥττα τούτων καὶ σφαγή»). Ἐξ ἐναντίας τὰ ὑπὸ Λιβαδηνοῦ λεγόμενα περὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Περσῶν εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος διαφέρουσι πολὺ τῶν τοῦ Φαλλμεράϋερ. Πρῶτον, οὗτος ἀναφέρει στίφη Τούρκων καὶ Τουρκομάνων, ὁ δὲ Λιβαδηνὸς ἀποκαλεῖ αὐτοὺς Πέρσας· ἴσως τοῦτο προέρχεται ἐκ τῆς περὶ τὰς λέξεις σχολαστικότητος τοῦ Λιβαδηνοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως τότε ἔτι κατῴκουν Πέρσαι ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ (ὅρα Φαλλμ. σελ. 324), εἶναι ἀμφίβολον τίς τῶν δύο, ὁ Λιβαδηνὸς ἀκριβολογεῖ μᾶλλον, ἢ ὁ Πανάρετος, ὁμιλῶν περὶ τῶν *Ἀμιτιωτῶν Τούρκων*. Εἶτα ὁ Λιβαδηνὸς ἀναφέρει περὶ μιᾶς μόνον εἰσβολῆς τῶν Περσῶν, οὐχὶ δὲ περὶ δύο, ὡς ὁ Φαλλμεράϋερ (σελ. 182) συνῳδὰ τῷ Παναρέτῳ· τελευταῖον, ἀναφέρει μόνον τὴν πυρπόλησιν τῆς πόλεως, οὐδὲν δὲ περὶ λοιμοῦ ἕνεκα τοῦ ὑπὸ τῶν πτωμάτων μεμολυσμένου ἀέρος. Ὡς πρὸς τὴν ἔλευσιν τελευταῖον τοῦ Ἀλεξίου, τὴν πτῶσιν καὶ κάθειρξιν τοῦ προκατόχου αὐτοῦ Μιχαήλ, (φύλ. 86 ἐν τῇ ἀναλύσει. «Ἀνάπλους τοῦ Κομνηνοῦ Ἀλεξίου δι' Εὐξείνου Κόλπου εἰς Τραπεζοῦντα καὶ εἰσέλευσις καὶ ἀνάρρησις διὰ τοῦ Σχολαρίου τοῦ μεγάλου δουκός, καὶ τοῦ κυροῦ Μιχαήλ, τῆδε ἀνάσσοντος, καθαίρεσίς τε καὶ κάθειρξις»), συμφωνεῖ μὲν ὁ Λιβαδηνὸς τῷ Φαλλμεράϋερ κατὰ τὰ κυριώτερα (σελ. 191—193) οὐδὲν ὅμως ἀναφέρει περὶ τοῦ δεινοτάτου λοιμοῦ τοῦ γενομένου ἐπὶ Μιχαὴλ τῷ 1347 ἐν τῇ πόλει καὶ ὅλῃ τῇ χώρᾳ τῆς Τραπεζοῦντος, ὅτε κατὰ Φαλλμεράϋερ τῷ Βοκκακίῳ ἑπόμενον (σελ. 189) ἐκ πέντε ἀνδρῶν μόνον εἰς ἔμεινεν, οὐδὲ περὶ σεισμῶν καὶ ἄλλων φυσικῶν φαινομένων ἀναφέρει τι, ἅτινα τὸ λοιπὸν τῶν κατοίκων κατέστρεψε (φύλ. 85—86).

Παραβαλὼν τὸ πρῶτον μέρος τοῦ λόγου τοῦ Λιβαδηνοῦ πρὸς τὰ τοῦ Φαλλμεράϋερ, μεταβαίνω εἰς τὰ συμβάντα μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν τοῦ Ἀλεξίου Γ'. τῷ 1350—1356, περὶ ὧν ὁ Φαλλμεράϋερ ἀφηγεῖται ἐν σελίσι 194—195. Ὁ Λιβαδηνὸς διηγεῖται, ὅτι καιρόν τινα μετὰ τὴν ἐκ Βυζαντίου ἔλευσιν τοῦ Ἀλεξίου ἐξερράγη στάσις μεταξὺ τῶν ἀρχόντων (εὐγενῶν τῆς Τραπεζοῦντος). Ἀμέλει καὶ τῇ τῶν Τραπεζουντίων εἰσβάλλουσι (οἱ περὶ τὸν Ἀλέξιον) κράτιστα καθηρηκότων γε πρὶν τὸν πάλαι ἀνάσσοντα (Μιχαὴλ ἔ. ἀ). Ἐγκαινίζεται πάλιν δ' ἀνάκτορα. Φθορὰ δέ τις μετὰ καιρὸν οὐ βραχὺν τῶν ἐν τῇ πόλει πάλιν τισὶ τοῖς ἐν τέλει δεινὴ παρεφύετο, ἡμᾶς τ' ἐπὶ τὸν τῶν δικολύγων θρόνον ἀνακτορόθεν αὖθις καθίζειν αὐτοὺς ἐκβιάζουσι, καὶ πάντα τῇ πόλει καὶ ἡμῖν κατὰ ῥοῦν εὐθέως εἶχε τὰ πράγματα. Ἀλλ' οὐκ ἦν ἀνεκτὰ ταυτὶ καὶ τῷ βασκάνῳ. ἔρις γὰρ πάλιν καὶ φθόνος μέσοις τοῖς ἐμοῖς παρεισδὺς ἀτοπίαν εἰργάζετο. Ἐντεῦθεν καὶ ἀστατοῦσα τοῖς ἑταίροις δεινή τις φορὰ πελάζειν ἠπείγετο, ἐφ' ᾧ καὶ τὸ μεταστῆναι λάθρα τῆδε ξυνείπετο» (φύλ. 86).

Μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς Κερασοῦντα προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου τῆς πόλεως Κυρίλλου. Περιγράψας βραχέως τὴν Κερασοῦντα, ἥτις ὅμως δὲν ἦτον ὡραία πόλις, ἐπειδὴ πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἀπαλλαγῇ τῶν βαρβάρων, ἀφηγεῖται. «Τούτων τοίνυν οὕτωσὶ πραττομένων, ἀγγελία τις ἦκέ μοι καὶ γράμματα καλούμενά με τὴν Κερασουντίων τάχει πόλιν καταλαβέσθαι, θεωρίας χάριν ἅμα καὶ ὁμιλίας, εἶτα καὶ παλινοστῆσαι διὰ ταχέος ὑπαγορεύοντα. Ταῦτα δὲ ἄρα τῷ Κερασουντίων ἐτύγχανεν ἀρχιερεῖ γεγραμμένα τοῖς τῶν ἑταίρων βουλήμασι· τῇδε γὰρ ἀπεληλύθεισαν, ὡς ἀνωτέρω προείρηται .. οὕτω τὴν Κερασουντίων εἰσαφίγμεθα πόλιν. Ἄστυ τοιγαροῦν ἐωράκαμεν τὴν Κερασουντίων μητρόπολιν, τείχεσι χαλκοῖς ὠχυρωμένον, ὡς ὁ λόγος, παντάπασι, καὶ εὐρύτατον καὶ θαλάττας ἠγκαλισμένον, . . . Ἔνδον τοίνυν γενόμενοι τῷ τῇδε ἀρχιερεῖ προσανήμεθα ἡδέως μάλα πρὸς αὐτοῦ τὰς ὁμιλίας ποιούμενοι. Κύριλλος δ' ἦν ὁ τῆς πόλεως πρόεδρος ἁπλάστῳ ἤθει δηλονότι καὶ βίῳ βιούμενος» (φύλ. 87).

Προϊὼν ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς διηγεῖται, ὅτι ἐν Κερασοῦντι αὐτοῦ εὑρισκομένου ἐξερράγη στάσις, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος ἔπλευσε μετὰ τοῦ στόλου κατὰ τῆς Κερασοῦντος, ἔνθα μάχη ἐγένετο ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ πρὸ τῶν τειχῶν αὐτῆς. Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα ἐγένετο μυστική τις καὶ δολία ἔφοδος τῶν πολιτῶν κατὰ τοῦ δουκός. «Τί τὸ ἐν μέσοις; Γραφαὶ τοῖς κρατοῦσι καὶ πρέσβεις πρὸς τὴν ἑταιρίαν συχνοὶ ἀφικνοῦνται, ἵν' ἐκεῖθεν τὴν Τραπεζουντίων τάχος αὐτοὶ καταλάβωμεν. Τῶν δὲ ἀναβαλλομένων τὴν ἄφιξιν, ἐνδίκοις λόγοις, οἷς ἔφασκον, ἀσφαλοῦς ζωῆς εἵνεκα, θυμὸς τοὺς κρατοῦντας εἰσῄει μάλα θερμὸς καὶ οὐκ ἄκαιρος· ἤδη γὰρ ἀνῆπται οὗτοσὶ καὶ ὑπό τισι τῶν ἐργώντων ἀπάδουσιν· ὕλη γὰρ εἰς πυρσὸν μάλα τῷ πυρὶ διαίριον πρόσφορος. Ὅθεν ἐφ' ὅπλα καὶ νῆας ἐφώρμησαν, καὶ τῇ Κερασουντίων μά-

Digitized by Google

λα προσβάλλουσι τριήρεσί τε καὶ ἀκατίοις ἅμα καὶ δρόμωσι τοῖς πᾶσι βασιλικοῖς. Τὰ δ' ἑξῆς πῶς ἂρ' ἂν διαγράψαιμι; μέσος καὶ αὐτὸς παρεισδὺς εὐθυνῶν ὁ ἀνεύθυνος· ὅμως μὲν οὖν τοῖν μεροῖν ἀμφοτέρωθεν διεστώτοιν ἀκροβολισμοὶ καὶ φύλοπις ἦν, ἐνηχοῦσα τὸ ἐνυάλιον. Ἔστηκε δέ γε ἡ πόλις πᾶσα παραθαλάττιος, τῇ ναυμαχίᾳ δηλονότι ἀντίρροπος. Ἤδη δὲ καὶ ξύμμαχοι μισθοφόροι τοῖς κρατοῦσιν ἥκασιν ἱππεῖς ἅμα πεζοῖς ἐξ ἠπείρου τῆς γείτονος βάρβαροι. Λάθρα δὲ τοῦτο ἦν πεπραγμένον τισὶν ὑπὸ βαθέσι τοῖς σκευωρήμασιν, ὃ καὶ μᾶλλον δειλίαν τινὰ ἐνῆκε τῇ πόλει, ἔτι γὰρ ἐντεῦθεν ἐκ γῆς καὶ θαλάσσης προσεδοκᾶτο τὸ μάχιμον. Τί οὖν ἔτι; Στάσις τις ἦν τοῖς ἐν τέλει καὶ τὸ δρᾶμα δεινὸν μὲν καὶ δυσάντητον, ἤδη δὲ καὶ σαφὲς τοῖς περὶ ἡμᾶς ἀνεφαίνετο, καὶ τὰ τῶν πραγμάτων δῆλα τῶν φαινομένων καθίζα· ἔνιοι τούτων γὰρ ἦσαν, ὡς φάναι, δαήμονες· διὸ καὶ στάσις τις ἦν τῶν ἐν ἄσει, καὶ τοῦ δήμου βόμβος μάλα πολύς, οἷον μᾶλλον φιλεῖ γίγνεσθαι μέσης αὐτῆς παρατάξεως, ὅτ' ἂν τῶν συμφώνων καινοτομηθῇ τι ἄφνω τοῖς προτέροις οὐχ ὅμοιον, ὡς καὶ Εὐριπίδῃ οὕτω δοκεῖ . . . Βουλὴ δέ τις κρατεῖ τῶν ἄλλων μάλα τοὺς καθ' ἡμᾶς κρείττων, ὡς τῇ ἀκροπόλει ἔτι προσπεφευγέναι στερρῶς ἐχούσῃ πάντοθεν κατ' ὀχύρωσιν· προωχύρωτο γὰρ τῷ δουκὶ ἀσφαλῶς, καὶ χρειωδῶν ἐνεπέπλητο» (φύλ. 87—88).

Μετὰ μεγάλης δυσκολίας ἀπαλλαγεὶς ἀπέρχεται ὁ Λιβαδηνὸς ἐκ Κερασοῦντος, καὶ ἀφικνεῖται εἰς Κεγχρεούς, ὅπου ἐπίσης ἐξερράγη πόλεμος· μετ' οὐ πολὺ διαλλάσσονται αἱ δύο μερίδες. « Οὕτω τοίνυν τῇ ἀκροπόλει γενόμενοι καὶ λόγους παρ' οἰκητόρων σαφεῖς δεδεγμένοι, τῶν κρατούντων ἔνδον ἤδη γεγεννημένων τοῦ ἄστεως, ὡς εἰ ἔξω τε γεγενήμεθα ἀλλαχῇ τὴν πορείαν ποιήσαντες σωτηρίαν ἑαυτοῖς μᾶλλον περιποιησαίμεθα, τοῖς λόγοις τούτων ἐπινενεύκαμεν, καὶ δίοδον διὰ πορείας ἐξητήκαμεν καταλαβέσθαι τὸ ἔρυμα, οἱ καὶ ὁ μέγας, ὡς εἴρηται, δοὺξ ἐτύγχανε τηνικαῦτα πείρας ἄτερ τινοσοῦν καὶ ὀχλήσεως. Μόλις δὲ γενομένου εἰς ἀπελύθη δρόμων τῶν βασιλικῶν, ἀπάξων ἡμᾶς ἐκεῖθεν παρὰ τὸ ἔρυμα, καὶ ἁπάντων μέν τοι τῶν ἀμφὶ τὸν δοῦκα ξὺν αὐτῷ καταίρειν παρὰ τοὺς αἰγιαλούς, ἐν οἷς ὁ δρόμων παρὰ τὴν Κόκαριν ἦν, οὑτωσὶ καλουμένην, τὸ ἐνδύσιμον ἤδη λελαχηκότων, μόνως μόνον αὐτόν με, ὦ βία καὶ δίκη, οἱ περὶ τοὺς κρατοῦντας οὐκ ἐπένευον· ὑπῄδετο γάρ τοι καὶ λίαν κατὰ τῆς ἡμετέρας πονηρὰ πρὸς κακῶν σωτηρίας. Ταῦτα τοίνυν ἀκούσας τε καὶ μαθών, ὡς μέσος κακῶν τοσούτων μόνος ἐγώ, στενά μοι πάντοθεν θαρσεῖν ἔλεγον . . .» (φύλ. 88—93). «Ἀμέλει καὶ τούτοις καὶ τοιούτοις ὅλοις ὅλως ὀλοφυρόμενος ἀκήκοά τινος τῶν ἐξορμώντων ὡς εἰς ἑαυτὸν ἐκκαλοῦντός με· καί γε πλησιάσαντι τὸ αἴτιον φράζει μοι, καὶ κεῖσθαι οὕτως ἀπόρρητον ἔφασκε· τὸ δ' ἦν ἄρα ὡς ὅπλοις ἐμπεφραγμένον ἤδη με γεγονότα ξυναπᾶραι τούτοις εἰς θάλατταν, καὶ σφίσιν ἅμα ξυμπλεύσασθαι . . . » (φύλ. 90). « Εἶτα θάρσει μάλα πληθείς, καὶ δυνάμεως ᾐσθημένος οὐκ ὀλίγης τὴν ἠϊόνα κατέλαβον, καὶ τὸν δρόμωνα πελάγιον ἤδη γενόμενον κατᾶραι πάλιν πεποίηκα, καὶ ἔνδον τούτου γενόμενος ἀνεθάρσησα, νὴ τὸν ἀληθῆ φιλίας ἔρον, ὦ φίλτατοι, καὶ θαλαττίοις ἐρρύμην ὕδασι καὶ ἀνέψυξα. Καθόλου δὲ νύκτωρ ἐκεῖθεν, νυκτὸς γὰρ ἤδη πεπλεύκαμεν, ταῖς ἀκταῖς τοῦ φρουρίου γεγόναμεν. Ἔωθεν δὲ τῶν τοῦ φρουρίου κατάφρακτοι παραγενόμενοί τινες ὡς ἡμᾶς, ἀναλαβόμενοί τε εἰς τὴν πολίχνην θαρρικῶς ἀνεβίβασαν. Εἴσω τοίνυν τοῦ ἐρύματος μόγις ἤδη γενόμενοι τῷ Σωτῆρι χαριστήρια Θεῷ κατεθύομεν καὶ τῇ Θεομήτορι..... Ἀμέλει καὶ οὕτως ἡμῶν ἐχομένων, ναυσίπλοοι πάλιν καθ' ἡμῶν οἱ κρατοῦντες τριήρεσί τε καὶ λέμβοις καὶ ἀκατίοις καὶ δρόμωσιν, ὑπέρ γε τὰ εἴκοσι, καὶ στρατείαν οὐκ ὀλίγην ξυναγηοχότες ἐπίσημον, ἱππικήν τε καὶ πεζικὴν ἔκ τε θαλάσσης καὶ ἠπειρόθεν τα'ς τῆς πολίχνης ταύτης ἠϊόσι προσβάλλουσιν· ἔχεται γὰρ οὐχ ἥκιστα καὶ ἠϊόνων καὶ δρμων τὸ ἔρυμα, ὡς καί τισι μέτροις διισταμένοις. Κιγχρεὼν τουτὶ κατωνόμαστο. Ἵστανται τοίνυν κατέναντι τοῦ κέρως τοῦ ἄστεως. Τὰ δ' ἐν μέσῳ τούτοις παρίημι . . . Τότε γὰρ τότ' ἐτολμήθη τὰ πάνδεινα καὶ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν· ἀκροβολισμοί τε γὰρ ἦσαν τὰ πρῶτα ἐμφύλιοι καὶ ἐτστῶν, ὦ βία, τρώσεις ἀλλήλοις ἠφίεντο. Καὶ τίς ἀδακρυτὶ παρέλθοι τῇ μνήμῃ τῷ νῷ βαλλόμενος; Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ὑπ' ἐμοῖς ὁρῶν ὄμμασι δακρύων ὅλος ὅλως γεγένημαι.... Ἐπεὶ δέ μοι τέλος τὴν εὐχὴν διεδέχετο, καὶ πρὸς δύσιν ἐπικλίνειν ὁ Φαέθων ἠπείγετο, σπονδή τις καὶ ἀμφοῖν ἐτελεῖτο χρηστή . . . καὶ ἅμα ἑσπερίῳ γε δύσει αἵ τε τριήρεις καὶ ἡ λοιπὴ ναυμαχία καὶ ἡ ἄλλη στρατεία οἴκαδε ἀνεχώρησαν· καὶ μετάμελος οὐ πάνυ τι μέτριος αὐτούς τ' ἐκείνους καὶ τοὺς ξὺν ἡμῖν εἶχεν ἄρα διὰ τὸ μῦσος τὸ ἔμφυλον. Ἀμέλει δὴ καὶ τοῦ Θὼθ (Σεπτεμβρίου) οὕτωσι παριππεύσαντος, ᾧ

Digitized by Google

γοῦν καὶ τάδ' ἐξεπράχθη, σκοπός τις φοιτᾷ τοῖς ἑταίροις ὄντως θεοφιλής, ὡς λῦσαί γε πάντα τὰ μεταξύ, καί γε τοῖς ἄναξι προσελθεῖν, καὶ ἵλεως τούτους ποιήσασθαι. Τοῦτο δὲ καὶ βουλῇ βεβουλεύμεθα ὅτι χρηστῇ· ἤδη γὰρ καὶ αὐτός, νὴ τοὺς λόγους καὶ τὸν φίλιον ἔρον, ὦ βέλτιστοι, μάλα τῇδε ξυντέθειμαι. Ἐρρέτω φθόνος, καὶ δέος ἅπαν πόρρω βαλλέσθω μοι. Διαπρεσβεύεται τοῦτο τοίνυν διὰ γραμμάτων τοῖς ἄναξι, φθάνουσι δὲ παραχρῆμα κἀκεῖθεν ἡμῖν τῶν ἐν τέλει τινὲς προῦχοντες, σπονδὰς ζητοῦντες καὶ διαλλαγὰς εἰρηναίας, πάντα τε ὑπισχνούμενοι καὶ ἐπαγγελλόμενοι τὰ χρηστά, ἐφ' οἷς καὶ δι' ὅρκων ἔμπεδα γράμματα ἡμῖν μὲν φέροντες ἐπιδίδουν, ἐχεγγύους τούτων ἀρραγεῖς δὲ καὶ Ἰταλῶν ἐτίθουν τοὺς προῦχοντας» (φύλ. 94).

Οὕτω τελευτᾷ ὁ λόγος τοῦ Λιβαδηνοῦ. Ἐν ὅλῳ τῷ δευτέρῳ μέρει συμφωνοῦσι τὰ ὑπὸ Φαλλμεράυερ μετὰ τῶν τοῦ Λιβαδηνοῦ ὡς πρὸς τὴν ἔλευσιν τοῦ Ἀλεξίου εἰς Τραπεζοῦντα, τὴν διαμάχην τῶν ἀρχόντων, τὴν πολιορκίαν καὶ ἅλωσιν (διὰ συνδιαλλαγῆς κατὰ τὸν Λιβαδηνὸν φύλ. 93) τῆς Κερασοῦντος καὶ τῶν Κεγχρεῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου (Φαλλμεράυερ σελ. 195).

Ἐν παρόδῳ εἰρήσθω, ὅτι ἐκ τοῦ Λιβαδηνοῦ καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία μικρά τινα κερδαίνει. Παρὰ Φαλλμεράυερ λέγεται (σελ. 342) «Οὗτος [Νήφων μητροπολίτης Τραπεζοῦντος] καθαιρεθεὶς τῷ 1364, ὡς συμμετασχὼν τῆς συνωμοσίας τῆς κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Γ' παρεπέμφθη εἰς τὴν μονὴν τοῦ Σουμελᾶ, ὅπου ἀπέθανε τῷ αὐτῷ ἔτει ἐκ νόσου. Πρὸ αὐτοῦ ἠρχιεράτευσεν ὁ Βαρνάβας καὶ ὁ Ἀκάκιος, ὃς μάλιστα μέγα μέρος εἴληφεν ἐν ταῖς ἐπαναστάσεσι τῶν ἀνακτόρων τῷ 1341 καὶ τοῖς ἑφεξῆς ἔτεσιν.» Ὁ Λιβαδηνὸς ὅμως ἀναφέρει ὅτι τὸν Βαρνάβαν διεδέξατο ὁ Γρηγόριος. «Κἀκ πρώτης, ὁ φασιν, ἀφετηρίας τῷ τῆς πόλεως ἀρχιερεῖ προσανήχθημεν . . . Γρηγόριος ἦν οὗτοσὶ ὁ καλὸς ἀρχιποίμην, ὁ μετὰ Βαρνάβαν διάδοχος, ὃς καὶ λόγους φιλῶν ὑπερεφίλει μᾶλλον τοὺς λόγοις προσήκοντας ὁ θαυμάσιος (φύλ. 79), τὸν δὲ Γρηγόριον διεδέξατο ὁ Ἀκάκιος· (ἐσθὲν καὶ τὸ πρεσβυτέριον ἅπαν ἅμα τῷ ποιμένι τῷ ἀοιδίμῳ ἐκείνῳ καὶ φιλουμένῳ, Ἀκάκιος ἦν ὁ πολὺς ἐλέῳ, ξυνῆλθον καὶ τεθεάκασι καὶ δάκρυσί με κατέδευσαν» φύλ. 84). Ἔτι μανθάνομεν παρὰ τοῦ Λιβαδηνοῦ τὸ ὄνομα ἑνὸς ἀγνώστου μέχρι τοῦδε Ἐπισκόπου Κερασοῦντος *Κυριλλου* καλουμένου (ὅρα ἀνωτέρω σελ. 13), ὃν οὐκ ἐγίνωσκεν ὁ Le Quien ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ Oriens Christianus, Tom. 1 p. 516.

Ταῦτά εἰσι τὰ κυριώτερα μέρη, ἐξ ὧν λαμβάνομεν ἀκριβεστέρας πληροφορίας περὶ τῶν τότε γενομένων ἐν Τραπεζοῦντι. Εἰ καὶ οὐχὶ μεγάλης ἀξίας, φαίνονταί μοι ὅμως ἱκανῶς σπουδαῖα, ἵνα ἑλκύσωσι τὴν προσοχὴν τῶν φιλολόγων καὶ ἱστορικῶν ἐπὶ τοῦ ἀγνώστου τούτου συγγραφέως.

Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΑΛΜΥΡΗΝΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΤΛΘ'. καὶ ΤΜΒ'. Συνεδριάσει).

Α'.

Ἡ πόλις Παλμύρα κειμένη πρὸς νότον τοῦ Εὐφράτου ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ἀραβίας, μεταξὺ Συρίας καὶ Μεσοποταμίας, κατέστη διάσημος περὶ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καίτοι ἱστορικοί τινες βασιζόμενοι ἐπὶ ἐδαφίων τινῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀποδίδουσι τὴν ἵδρυσιν αὐτῆς εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ἰουδαίας Σολομῶντα. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ εἰρημένος βασιλεὺς οὐδέποτε ἐπεξέτεινε τὰ ὅρια τῆς ἐπικρατείας αὐτοῦ μέχρι Παλμύρας, τὸ δὲ ὄνομα Ταδμώρ, ὅπερ φέρεται ἐν τῇ Παλαιᾷ Γραφῇ, ἀνήκει μᾶλλον εἴς τι μέρος τῆς Ἰουδαίας, οὐδὲν θετικὸν γνωρίζομεν περὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης τῆς πόλεως, ἥτις κειμένη μεταξὺ τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ἤτοι τῆς τῶν Πάρθων καὶ τῆς τῶν Ῥωμαίων, κατεῖχε θέσιν οὐδετέραν, καὶ διετέλει οἱονεὶ μεσάζουσα πρὸς διευκόλυνσιν τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν καὶ τοῦ διαμετακομιστικοῦ ἐμπορίου, ὁμοία τῇ Ἐνετικῇ δημοκρατίᾳ, κατεχούσῃ ἐπ' ἴσης κατὰ τὸν Μεσαίωνα θέσιν οὐδετέραν μεταξὺ ἔνθεν μὲν τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῶν λοιπῶν τῆς Εὐρώπης ἐπικρατειῶν, ἔνθεν δὲ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῶν Μουσουλμανικῶν δυνάμεων τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ οὐδετέρα αὕτη θέσις ἐξησφάλιζε τῇ πόλει Παλμύρᾳ με-

Digitized by Google

γάλας ὠφελείας, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς χρησάμενοι τῷ εἰς αὐτὴν εἰσρεύσαντι πλούτῳ διεκόσμησαν αὐτὴν διὰ πολυαρίθμων μνημείων, ἅτινα καὶ σήμερον ἔτι καὶ κατηρειπωμένα ὄντα διεγείρουσι τὸν θαυμασμὸν τῶν ὁδοιπόρων.

Κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας μ. Χ. ἡ πόλις συνεκρότει μικρὰν δημοκρατίαν ἢ μᾶλλον κοινότητά τινα δημοτικήν, ἀπολαύουσαν ἴσῃ μοίρᾳ τῆς προστασίας ἀμφοτέρων τῶν ὁμόρων Αὐτοκρατοριῶν. Βραδύτερον, ὅτε, περὶ τὰ μέσα τοῦ τρίτου αἰῶνος ἡ Ῥωμαϊκὴ αὐτοκρατορία ἤρξατο παρακμάζουσα, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Οὐαλεριανὸς ἔν τινι πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν Σαπὼρ τῷ Α΄. ἀτυχεῖ πολέμῳ ᾐχμαλωτίσθη, ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Γαλεριανὸς οὐδὲν ἔπραξεν ὅπως ἐκδικήσῃ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, ἢ ὅπως ἀναστείλῃ τὴν πρόοδον τῶν Περσῶν· ὁ Ὀδενάτος, πλούσιος συγκλητικὸς τῆς Παλμύρας, ἀναλαβὼν τὴν ἀρχηγίαν στρατιᾶς τινος καὶ κατανικήσας τὰ περσικὰ στρατεύματα ἐξηνάγκασε τὸν βασιλέα Σαπὼρ νὰ ἀποχωρήσῃ εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ. Ὁ Γαλεριανὸς ἀνταμείβων τὰ κατορθώματα τοῦ Ὀδενάτου ἀπένειμεν αὐτῷ τὸν τιμητικὸν τίτλον Αὐτοκράτορος τῆς Ἀνατολῆς· οὗτος δὲ ἐπωφελούμενος τῆς ἐν ᾗ διετέλει ἀδυναμίας ἡ Ῥωμαϊκὴ αὐτοκρατορία, ἐποιήσατο κατακτήσεις χωρῶν τινων ἐν Συρίᾳ καὶ Μεσοποταμίᾳ, καὶ μετέβαλε τὴν μικρὰν δημοκρατίαν τῆς Παλμύρας εἰς μοναρχίαν ἱκανῶς εὐρεῖαν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ὀδενάτου, δολοφονηθέντος ὑπό τινος τῶν υἱῶν αὐτοῦ, ἡ χήρα αὐτοῦ Ζηνοβία, γυνὴ θαρραλέα καὶ φιλόδοξος κατέλαβε τὰ ἡνία τοῦ Κράτους, ὅπερ ἐπεξέτεινε μέχρις Αἰγύπτου, καὶ ἐβασίλευσε περὶ τὰ 270 ἀπάσης τῆς Συρίας ἀπολύτως καὶ ἀνεξαρτήτως.

Ὁ αὐτοκράτωρ Αὐρηλιανὸς βουλευσάμενος νὰ τιμωρήσῃ αὐτήν, ἐξεστράτευσε κατ' αὐτῆς, καὶ νικήσας παρὰ τὴν πόλιν Ἔμεσσαν (σήμερον Homs) τοὺς στρατοὺς αὐτῆς, ἔπειτα δὲ κυριεύσας τὴν πόλιν Παλμύραν καὶ συλλαβὼν τὴν Ζηνοβίαν αἰχμάλωτον, ἠνάγκασεν αὐτὴν νὰ κοσμήσῃ τὴν θριαμβευτικὴν αὐτοῦ εἰς Ῥώμην εἴσοδον, καὶ νὰ ἐγκαταβιώσῃ τοῦ λοιποῦ ἐν Ῥώμῃ.

Ἔκτοτε, ἀπὸ τοῦ 272, ἀφ' ὅτου ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Παλμύρας ἐξέπνευσεν, οἱ ἱστορικοὶ οὐδένα λόγον περὶ αὐτῆς ποιοῦνται. Περὶ δὲ τὸ 636 κατακτηθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἀράβων ὑπέστη τὴν κοινὴν τύχην τῶν εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ Ἰσλαμισμοῦ περιελθουσῶν χωρῶν.

Λήγοντος τοῦ 17ου αἰῶνος, τῷ 1691, ἄγγλος ὀνόματι Γουλιέλμος Ἀλιφάξ, ἐν Χαλεπίῳ τὰς διατριβὰς ποιούμενος, ἐπιχειρήσας περιήγησιν εἰς Παλμύραν ἐποιήσατο περιγραφὴν τῶν ἐρειπίων αὐτῆς δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἀστρονόμου Ἐδμόνδου Χάνλεϋ ἐν τῷ «Philosophical Transactions» τοῦ 1695. Ἐπιγραφαί τινες Ἑλληνιστὶ καὶ Παλμυριστὶ ἀντιγραφεῖσαι ὑπὸ τοῦ Ἀλιφὰξ καὶ τῶν συνοδοιπόρων αὐτοῦ ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ Θωμᾶ Σμιθ τῷ 1698, ἀλλ' αὗται λίαν ἀτελεῖς οὖσαι ἀπέβησαν ἀνωφελεῖς.

Τῷ 1750 οἱ κ. Dawkins καὶ Rob. Wood ἐπιχειρήσαντες ἑτέραν ἐκδρομὴν εἰς Παλμύραν κατώρθωσαν ν' ἀντιγράψωσιν ἐπιγραφὰς 13 Παλμυρηνάς, 26 Ἑλληνικὰς καὶ 1 Λατινικήν, ἁπάσας δημοσιευθείσας ἐν πολυτελεῖ τεύχει ἐκτυπωθέντι ἐν Λονδίνῳ τῷ 1753 ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὰ ἐρείπια τῆς Παλμύρας». Μόλις δὲ δημοσιευθείσας, δύο ἐπιστήμονες κατώρθωσαν ν' ἀναγνώσωσιν αὐτάς· ἐξ ὧν ὁ μέν, ἄγγλος ὀνόματι Swinton ἐδημοσίευσε τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐν τῷ 48 τεύχει τῶν «Φιλοσοφικῶν Συναλλαγῶν»· ὁ δέ, γάλλος, ὁ συγγραφεὺς τῆς περιηγήσεως τοῦ Νέου Ἀναχάρσιδος ἐν Ἑλλάδι Βαρθελεμῦ, ἐν ταῖς «Σκέψεσιν αὐτοῦ περὶ τοῦ Ἀλφαβήτου καὶ τῆς ἄλλοτε ἐν Παλμύρᾳ λαλουμένης γλώσσης.»

Βραδύτερον καὶ ἕτεροι περιηγηταὶ ἐπεσκέψαντο τὰ ἐρείπια τῆς Παλμύρας· εἷς δὲ τῶν βαθυνουστέρων ἀνδρῶν τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους, ὁ κ. Βόλνεϋ, ἐμπνευσθεὶς ἐκ τῆς θέας τούτων τῶν ἐρειπίων ἔγραψε τὸ ἀθάνατον αὐτοῦ πόνημα «Τὰ Ἐρείπια.»

Ὀσημέραι δὲ ἐπειδὴ πολλοὶ συνεχέστερον ἐπεσκέπτοντο τὰ μέρη ταῦτα, οἱ Ἄραβες Βεδουῖνοι τῆς ἐρήμου καὶ τοῦ νεωτέρου χωρίου Tidmour, κειμένου ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας Παλμύρας, ηὔξησαν τὰς ἀξιώσεις αὐτῶν, ἀπαιτοῦντες μεγάλας ἀμοιβὰς ὅπως ὁδηγῶσι καὶ προστατεύωσι τοὺς περιηγητάς.

Ἐσχάτως ὁ Σεΐχης Μιδζβέλ, ἀρχηγὸς τῆς φυλῆς τῆς καταλαβούσης τὴν μεταξὺ Δαμασκοῦ καὶ Τιθμοὺρ ὁδόν, ηὔξησε τὰς ἀπαιτήσεις αὐτοῦ ὑπερβαλλόντως. Ἡ σύζυγος αὐτοῦ, ἡ διαβόητος Λαίδυ Δίγβυ (χήρα τοῦ ἀντιβασιλέως τῶν Ἰνδιῶν καὶ τοῦ ἕλληνος Χατζῆ Πέτρου) διεπραγματεύετο μετὰ τῶν περιηγητῶν τὰ συμβόλαια, διομολογοῦντα ὡς ἀμοιβὴν τῆς ἐνόπλου συνοδίας ἣν ἐχορήγει 60, 80 καὶ 100 λίρας στερλίνας· ὥστε περιηγηταὶ οὐχὶ πλούσιοι ἠναγκάζοντο νὰ στερηθῶσι τῆς ἡδο-

Digitized by Google

νῆς τοῦ νὰ ἴδωσι τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ζηνοβίας; Μόνον δ' ἐκ τῶν ὀλβίων τινές, ἐκτάκτως ἐνθουσιῶντες ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης, κατώρθωσαν τοῦτο μεγάλας ὑποστάντες θυσίας. Ὁ ἔξοχος ἡμῶν συνάδελφος, κόμης Βογκέ, πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας παρὰ τῇ Υ. Πύλῃ, ἐπίσης ἐθυσίασε μέγα μέρος τῆς περιουσίας αὐτοῦ, ὅπως ἱκανοποιήσῃ καὶ τὴν πρὸς τὰ γράμματα κλίσιν αὐτοῦ καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν Ἀράβων Σεϊχῶν. Τούτῳ ὀφείλομεν ἄριστόν τι πόνημα περὶ τῶν Παλμυρηνῶν ἀρχαιοτήτων, ἐπιγραφόμενον «Κεντρικὴ Συρία, Σημιτικαὶ ἐπιγραφαί,» ἐν ᾧ δημοσιεύει πλέον τῶν 120 Παλμυρηνῶν ἐπιγραφῶν, ἐν μέρει κατὰ τὰ εἰλημμένα ἐκμαγεῖα καὶ τὰς φωτογραφίας, προσθεὶς καὶ τὰ διασωθέντα κείμενα, καὶ μεταγραφὴν καὶ μετάφρασιν μετὰ σοφῶν σχολίων.

Συγχρόνως ὁ ἐν Βρεσλαυΐᾳ καθηγητὴς Λεβύ, (τελευτήσας κατὰ φεβρουάριον τοῦ 1872), ἐπεχείρησεν εἰς ἀναθεώρησιν τῶν Παλμυρηνῶν κειμένων· ἐφ' ᾧ ἀνακοινωσάμενος τῷ κόμητι Βογκὲ ἐδημοσίευσε τὸ ἐξαγόμενον τῶν ἐρευνῶν αὐτοῦ ἐν τῇ ἐφημερίδι τῆς Ἀνατολικῆς ἑταιρίας τῆς Γερμανίας.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἡ Αὐτοκρατορικὴ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις ἐκτιμῶσα τὰς ἐξ ἀμέσου καὶ ἀσφαλοῦς συγκοινωνίας μεταξὺ τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου μεγάλας ὠφελείας, ἔγνω νὰ ὑποβάλῃ τὰς μεταξὺ Βαγδάτης καὶ Συρίας νομαδικὰς φυλὰς εἰς σύστημα κανονικόν· τὴν ἐκτέλεσιν δὲ τούτου ἐν μέρει ἀνέθετο εἰς τὸν γαμβρόν μου, τὸν βαρῶνον Ἀλβέρτον Γερστδόρφ, τότε Ὀμὲρ βέην, νῦν δὲ Ὀμὲρ Πασᾶ ὑποστράτηγον, ὃς καὶ συνεδρεύει μεθ' ἡμῶν τὴν ἑσπέραν ταύτην. Ἐκπληρῶν οὗτος τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτῷ ἐντολὴν κατεκτήσατο πρὸ ἓξ ἐτῶν τὴν τοπαρχίαν τοῦ Ζὸρ μετὰ τῆς πρωτευούσης Δεὶρ ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου, καὶ διέμεινεν αὐτόθι ἐνιαυτὸν ὡς πολιτικὸς καὶ στρατιωτικὸς διοικητής, ὅπως διοργανίσῃ ταύτην τὴν ἐπαρχίαν. Αὖθις δὲ κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1867 ἐνετάλη νὰ ὑποβάλῃ ὡσαύτως τὸ διαμέρισμα τῆς Παλμύρας (Timours) εἰς σύστημα κανονικῆς διοικήσεως.

Μόλις μαθὼν τὰς διατάξεις ταύτας παρεσκευάσθην νὰ ἐκπληρώσω ἐπιθυμίαν διακαῆ, ἣν ἐκ νεότητός μου διέτρεφον, δηλονότι νὰ ἴδω καὶ θαυμάσω τὰ μεγαλοπρεπῆ ἐρείπια τῆς Παλμύρας. Τυχὼν ἀδείας παρὰ τῆς Αὐτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου τοῦ 1870 ἀπῆλθον ἐκ Κων/πόλεως, καὶ ἀφικόμην διὰ Βεϊρά, Λιβάνου, καὶ Ἀντιλιβάνου καὶ Δαμασκοῦ εἰς Καριατεΐν, ἔνθα ὁ Ὀμὲρ βέης τότε εἶχε τὸ στρατηγεῖον αὐτοῦ, εἰς τὸν τελευταῖον δηλ. σταθμόν, ἀπέχοντα 24 ὥρας ἀπὸ τῆς Παλμύρας. Ἐκεῖθεν δὲ μετά τινα χρόνον κινήσαντες ἀφικόμεθα εἰς Παλμύραν τῇ 27 Μαρτίου. Διέτριψα δὲ ἐκεῖ τετραήμερον, ὅπως ἐξετάσω τὰ μεγαλοπρεπῆ λείψανα τῆς ἀρχαιότητος. Κατὰ δὲ τὴν ἐπάνοδον ἐπεσκεψάμην καὶ τὰ ἐρείπια τῆς Ἡλιουπόλεως (Βαλβέκ), τὴν διώρυχα τοῦ Σουέζ, τὰς Πυραμίδας, τὴν Ἀλεξάνδρειαν, καὶ μετὰ αἴσιον διάπλουν ἐπανῆλθον εἰς Κων/πολιν.

Ἡ ἀρχαία πόλις Παλμύρα, καλουμένη ὑπὸ τῶν πάλαι ἰθαγενῶν Ταθμούρ, καὶ ὑπὸ τῶν νῦν ἁπλῇ μεταβολῇ φωνήεντος *Tidmor*, οἰκεῖται σήμερον ὑπὸ λαοῦ ἐκ 50 οἰκογενειῶν ἀραβικῶν, ὧν αἱ οἰκίαι εἰσὶν ἐκτισμέναι ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ μεγαλοπρεποῦς ναοῦ τοῦ Ἡλίου. Αἱ δὲ παλμυρηναὶ ἀρχαιότητες συγκροτοῦσι τὰ ἑπόμενα συμπλέγματα·

1) *Τὰ ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα.* Ἐν τούτοις κατατακτέον πρὸ πάντων τὸν ναὸν τοῦ Ἡλίου, κατ' οὐδὲν ὑπολειπόμενον τοῦ ἐν Ἡλιουπόλει ναοῦ τῆς αὐτῆς Θεότητος. Ὑπάρχουσι καὶ δύο ἢ τρεῖς ἕτεροι ναοί, προσέτι μεγαλοπρεπὴς κιονοστοιχία, παριστῶσα εἶδος πρυτανείου, ἐπειδὴ ἕκαστος κίων ἀφιέρωται εἰς τὴν μνήμην πολίτου, ἀναδειχθέντος ἄξιου τῆς πόλεως· ὑπόβαθρόν τι προσηρμοσμένον ἑκάστῳ κίονι ὑπεβάσταζε τὸ ἄγαλμα τοῦ πολίτου, ἐπιγραφὴ δὲ παλμυρινὴ ἢ ἑλληνικὴ ἀνήγγελλε τὸ ὄνομα καὶ τὰς ἀρετὰς τοῦ ἀνδρός. Οἱ δύο τελευταῖοι κίονες ἀνίδρυντο πρὸς τιμὴν τοῦ Ὀδαινάθου, βασιλέως τῆς Παλμύρας καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ Ζηνοβίας μετὰ τὴν τελευτὴν αὐτῆς. Οἱ κίονες μετὰ τῶν ἐπιγραφῶν μένουσιν ὄρθιοι, ἀλλὰ τὰ ἀγάλματα ἐξηφανίσθησαν παντελῶς· ὅ,τι κατώρθωσα νὰ εὕρω εἶναι ἥδε ἡ κεφαλὴ τοῦ ἀγάλματος τῆς βασιλίσσης Ζηνοβίας, ἣν καὶ προσάγω ὑμῖν (1).

Πλὴν ταύτης τῆς κιονοστοιχίας εὑρίσκονται καὶ ἕτεροι κίονες, ἐξ ὧν τινὲς μὲν ὄρθιοι, τινὲς δὲ καταπεπτωκότες, ἐστημένοι καὶ οὗτοι πρὸς τιμὴν ἐξόχων πολιτῶν.

Εἰσέτι φαίνονται τὰ λείψανα τείχους περιβόλου τινός, κτισθέντος τῇ διαταγῇ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ.

2) *Ἡ νεκρόπολις.* Πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως ὑπάρχει κλεισώρεια μεταξὺ δύο ὀρέων, καταλή-

(1) Τίθεται εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Συλλόγου.

Digitized by Google

γουσα εἰς τὴν λεωφόρον τῆς Συρίας. Ἡ κλεισώρεια αὕτη σχηματίζει τὴν *Νεκρόπολιν* τῶν ἀρχαίων οἰκητόρων τῆς Παλμύρας, συνισταμένην ἐκ σειρᾶς μνημάτων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μεγαλοπρεπῶν, ἑκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ. Οἱ μεγαλοπρεπέστεροι τούτων κατέχουσι δύο ἢ τρεῖς ὀρόφους, ἐν ἑκάστῳ δὲ ὀρόφῳ ὑπάρχουσι δεξιᾷ τε καὶ ἀριστερᾷ ἐντάφιοι παστάδες, ἐν αἷς ἦσαν ἐναποτεθειμένα τὰ λείψανα τῶν τεθνεώτων οἰκογενείας τινός, καὶ ἐπὶ τοῦ ἀντικρὺ τῆς εἰσόδου τοίχου ὑπάρχουσι, κατὰ τὴν τάξιν τῶν παστάδων, αἱ προτομαὶ τῶν νεκρῶν μετ' ἐπιγραφῶν, δηλουσῶν τὸ ὄνομα τούτων καὶ τὸ τοῦ πατρὸς αὐτῶν. Ἐπὶ τοῦ ζεγάσματος ὑπάρχουσιν αἱ αὐταὶ προτομαὶ ἐστημέναι κυκλοτερῶς. Ἄνωθεν τῆς κυρίας εἰσόδου, πρὸς τὰ ἐκτός, ἑτέρα ἐπιγραφή, ἐνιαχοῦ δίγλωσσος (παλμυριστὶ καὶ ἑλληνιστί), δηλοῦ τὸ ὄνομα τοῦ κτίσαντος τὸ μνῆμα, τὸ τῆς οἰκογενείας, εἰς ἣν ἀνήκει, καὶ τὸν χρόνον τῆς κτίσεως, κατὰ τὴν χρονολογίαν τῶν Σελευκειδῶν·

3) *Διάφορα ἀντικείμενα*, ἐν οἷς μνηστέον·

ά.) *Τὰ ἀναθηματικὰ θυσιαστήρια* ἔχοντα ἐπιγραφὴν παλμυριστὶ (καὶ ἐνίοτε μετὰ ἑλληνικῆς μεταφράσεως). Ταῦτα ἰδίως εὑρίσκονται πολυπληθῆ ἐν τῷ νῦν μουσουλμανικῷ κοιμητηρίῳ, ἠγόρασά τινα διὰ τὸ αὐτοκρατορικὸν μουσεῖον τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, ἔνθα καὶ ἀπετέθησαν.

β'.) *Ἀντικείμενα γλυπτικῆς*, ἅπερ πανταχοῦ τις ἀνασκάπτων τὴν γῆν εὑρίσκει, καὶ ἐξ ὧν πολλὰ ἠγόρασα.

γ'.) *Ἀρχαῖα μεταλλεία* πολυάριθμα, σχεδὸν τὰ πλεῖστα ὀρειχάλκινα, ἅπερ εἰσὶ κερμάτια ἐπιχώρια, κυκλοφοροῦντα τὸ πάλαι ἐν Παλμύρᾳ.

δ'.) *Κεράμεια σκεύη*, οἷον λαμπτῆρες (τινὲς αὐτῶν ἔχουσι ἐπιγραφὴν παλμυρηνήν), δοχεῖα, δακρυοδοχεῖα καὶ ἕτερα σκεύη οἰκιακά.

έ.) Ἐν τοῖς ἐσχάτοις τούτοις, δηλονότι ἐν τοῖς κεραμείοις, ἐφίστημι ἰδίως τὴν ὑμετέραν προσοχὴν εἰς τὰς *ἐξ ἀργίλλου σφραγῖδας*, εὑρισκομένας πολυπληθεῖς ἐν τοῖς τάφοις. Αἱ σφραγῖδες ἑκατέρωθεν ἔχουσιν ὁμοίωμα καὶ συχνότατα μικρὰς ἐπιγραφάς, δηλούσας τὸ ὄνομα τοῦ τεθνεῶτος. Λίαν συνεχῶς ἐπί τινων ἐξ αὐτῶν ὑπάρχει ὁ τύπος περικαλλεστάτου βλαστοῦ, ἐκμαγεῖον πιθανῶς τοῦ δακτυλιολίθου τοῦ νεκροῦ. Κατὰ τὴν ἐν Παλμύρᾳ διατριβήν μου συνήθροισα περὶ τὰ τριάκοντα ἐκ τῶν ἀντικειμένων τούτων· μετὰ δὲ τὴν ἀναχώρησίν μου ὁ γαμβρὸς καὶ ἡ θυγάτηρ μου, κατὰ τὴν ἐκεῖ διατριβήν αὐτῶν, συνήθροισαν πλείονα, τὴν δὲ συλλογὴν ταύτην, ἐκ 200 περίπου συγκειμένην, προσάγω ὑμῖν σήμερον. Φαίνεται ὅτι τὰ ἀντικείμενα ταῦτα διενέμοντο τοῖς φίλοις τοῦ τεθνεῶτος, καὶ μέρος αὐτῶν ἐναπετίθετο εἰς τὸν τάφον μετὰ τῶν λειψάνων αὐτοῦ. Ὅπως ποτ' ἂν ᾖ, αἱ σφραγῖδες αὗται σχηματίζουσι μέρος οὐσιώδες τῶν ἐπικηδείων τελετῶν, ἐφ' ᾧ ἄξιαί εἰσι τῆς προσοχῆς τῶν ἀρχαιοδιφῶν.

Β'.

Ὅτε πρὸ τριῶν ἑβδομάδων ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ ὁμιλήσω ἐνώπιον τῆς σεβαστῆς ταύτης ὁμηγύρεως Περὶ τῶν Παλμυρηνῶν ἀρχαιοτήτων, οὐδὲν ἕτερον ἐσκόπουν, ἢ νὰ ἀφηγηθῶ ὑμῖν ὅ,τι εἶδον, νὰ παραστήσω τὴν ἐντύπωσιν, ἣν ἐνεποίησάν μοι τὰ μνημεῖα ταῦτα, καὶ νὰ παράσχω ἰδέαν τινὰ περὶ τῶν ἐκεῖ σωζομένων ἀρχαιοτήτων. Οὐδόλως διενοούμην νὰ ποιήσω ὑμῖν ἐπιστημονικὴν ἐξήγησιν τῶν κειμένων, ἅτε τοῦ ἐξόχου ἡμῶν συναδέλφου, τοῦ κόμητος Βογκὲ καὶ τοῦ ἀοιδίμου φίλου μου, τοῦ καθηγητοῦ Λεβύ, ἐξηγησαμένων ἐπαρκῶς ταύτας τὰς ἐπιγραφάς. Ἐπὶ τῇ προτάσει ὅμως μέλους τινὸς γενομένῃ δεκτῇ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου, νὰ παράσχω δηλονότι τοὐλάχιστον ἰδέαν τινὰ περὶ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων, καὶ περὶ τῆς γλώσσης εἰς ἣν ἐγράφησαν, ἐνόμισα ὅτι ὀφείλω νὰ συμμορφωθῶ πρὸς ταύτην τὴν ἐπιθυμίαν, ἐφ' ᾧ ἐπελήφθην τοῦ ἔργου, ἵνα ἐπαναλάβω μικρὸν τὰς σημιτικὰς μελέτας μου. Καὶ πρῶτον θεωρῶ χρέος μου, ἵνα ἀναγγείλω ὑμῖν, ὅτι πάντα τὰ ὑπ' ἐμοῦ ταύτην τὴν ἐσπέραν ῥηθησόμενα ὀφείλω εἰς τὰς ἐμβριθεῖς ἐρεύνας τῶν φίλων μου, τοῦ κόμητος Βογκὲ καὶ τοῦ καθηγητοῦ Λεβύ, πλὴν δύο ἢ τριῶν ἐδαφίων, περὶ ὧν ὡς ἐκ τῶν ἀντιγραφῶν μου, ἔχω ἀλλοίαν γνώμην, ἣν καὶ ἐκτίθημι μεθ' ὅλου τοῦ εἰς τούτους τοὺς ἐπιστήμονας προσήκοντος σεβασμοῦ· καὶ αὐτὰς δὲ τὰς ὀλίγας ἀνεκδότους ἐπιγραφάς, ἀντιγραφείσας τὸ πρῶτον ὑπ' ἐμοῦ ἢ ὑπὸ τῆς θυγατρὸς καὶ τοῦ γαμβροῦ μου, θέλω ἐξηγήσει ἐπόμενος ἀκριβῶς τοῖς ἴχνεσι τοῦ κόμητος Βογκὲ καὶ τοῦ Λεβύ.

Καὶ δὴ ὅπως μεθοδικῶς προβῶ εἰς τὸ ἔργον, λαμβάνω ἐν πρώτοις 2 διγλώσσους ἐπιγραφάς, ἐν αἷς τὸ παλμυρηνὸν κείμενον οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ἢ ἁπλῆ μεταγραφὴ τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου.

Ἀριθ. 1.

Ὅπως καταδείξω τὴν συμφωνίαν τῶν δύο

Digitized

κειμένων, παρατίθημι τὴν μεταγραφὴν τοῦ παλμυρηνοῦ κειμένου μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐναλλάξ.

Στίχ. 1. (Ἑλλην. κειμένου 1—2).
Septimios Vorod Kratistos epitropa.
Σεπτίμιον Οὐορώδην τὸν κράτιστον ἐπίτροπον.
Στίχ. 2. (Ἑλλην. κειμ. 3—5),
Dukenara v Argabeta akim Julis.
Σεβαστοῦ δουκηνάριον καὶ Ἀργαπέτην (ἔθετο) Ἰούλιος.
Στίχ. 3. (Ἑλλην. κειμ. 5—7).
Avrilis Septimios Iada Hippikos.
Αὐρήλιος Σεπτίμιος Ἰάδης ἱππικός.
Στίχ. 4. (Ἑλλην. κειμ. 7—9).
Bar Aleksa(nd)ros Khiran Soraïko l' yikra.
υἱὸς τοῦ Σεπτιμίου Ἀλεξάνδρου ἀπὸ στρατιῶν (ὅπως τιμήσῃ).
Στίχ. 5. (Ἑλλην. κειμ. 9—11).
rahimihi v koyoumihi birakh Sivan di.
τὸν φίλον καὶ προστάτην τιμῆς ἕνεκεν
Στίχ. 6. (Ἑλλην. κειμ. 12). Schanat 574.
ἔτους $\overline{\text{Η}}$ $\overline{\text{Ο}}$ $\overline{\Phi}$ μηνὶ Ξανδικῷ.

Αἱ ἑπόμεναι λέξεις τοῦ παλμυρηνοῦ κειμένου ἐν τῷ ἑλληνικῷ κειμένῳ δὲν ἔχουσι τὴν ἀντιστοιχοῦσαν ἐξήγησιν.

Στίχ. 2. Akim, ὅπερ σημαίνει *(ἔθετο)*.
» 4. Bar, *υἱός*·
αἱ δὲ ἐφεξῆς λέξεις τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου δὲν ἔχουσι τὰς ἀντιστοιχούσας αὐταῖς ἐν τῷ παλμυρηνῷ,
Στίχ. 7. Σεπτιμίου.
Στίχ. 9. ἀπὸ στρατιῶν.

Τέλος, ἀντὶ τοῦ ὀνόματος Ἡρώδου, φερομένου ἐν τῷ ἑλληνικῷ κειμένῳ, ἐν τῷ παλμυρηνῷ εἰσὶ γεγραμμένα τὰ ὀνόματα Khiran Soraïko, ὁ δὲ παλμυρηνὸς μὴν *Sivan* ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν μακεδονικὸν μῆνα Ξανθικόν, ἢ ὡς ἀπαντᾷ γεγραμμένος ἐν Παλμύρᾳ *Xandicus*.

Παραπέμπων τὸν ἀναγνώστην εἰς τὸ πόνημα τοῦ κόμητος Βογκὲ καὶ εἰς τὸ τοῦ Λεβὺ ποιοῦμαι ἐνταῦθα μόνον τρεῖς παρατηρήσεις·

1. Ἡ παλμυρηνὴ λέξις *hippikos*, ἡ ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὴν ἑλληνικὴν *ἱππικός*, ἀποδεικνύει, ὅτι καθ' ἣν ἐποχὴν ἀνιδρύθη αὕτη ἡ στήλη, ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα διετήρει ἔτι τὴν δασεῖαν προφοράν.

2. Ἡ λέξις *Argabeta* (ἑλληνιστὶ *Ἀργαπέτης*) εἶναι σύνθετος ἐκ τοῦ ark σημαίνοντος φρούριον, καὶ τῆς ἀρμενικῆς λέξεως *bed* ἢ *ped* σημαινούσης «*κύριον, δεσπότην, ἀρχηγόν*», καὶ σχηματίζεται οὕτω, τοῦ φωνήεντος *a* χρησιμεύοντος ὡς μορίου συνθετικοῦ κατὰ τοὺς γραμματικοὺς κανόνας τῆς ἀρμενικῆς γλώσσης.

3. Ὁ κ. Λεβὺ σημειοῖ, ὅτι ἡ λέξις *koyoum* συριστὶ σημαίνει *προστασίαν*, ἐνῷ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐπιγραφῇ δηλοῖ *προστάτης*, τοῦθ' ὅπερ δὲν ἀπαντᾷ ἐν τοῖς Σύροις συγγραφεῦσιν. Ὁμολογῶ ὅτι δὲν εἶμαι ἁρμόδιος νὰ ἀντείπω εἰς τὸν κ. Λεβύ, ἐν τούτοις τολμῶ τοὐλάχιστον νὰ ποιήσω τὴν παρατήρησιν, ὅτι ὁ θηλυκὸς τύπος τῆς λέξεως ταύτης εὑρίσκεται ἐν τῷ συριακῷ κειμένῳ τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ τοῦ Παύλου Κεφ. ΙΓ', 2, ἔνθα ἡ λέξις *προστάτις* ἐκφέρεται *koyoumtha*.

Ἀριθ. 2.

Στίχ. 1. (Ἑλλην. κειμ. 1—2).
L' Avrilis Vorod Hippika
Αὐρήλιον Οὐορώδην Ἱππικὸν
Στίχ. 2. (Ἑλλην. κειμ. 2—3).
v Bilevta Tadmouria abad.
καὶ βουλευτὴν Παλμυρηνὸν (ἐποίησε).
Στίχ. 3. (Ἑλλην. κειμ. 3—5).
Belakab bar Kharscha l'yikra.
Βηλάκαβος (υἱὸς τοῦ) Ἄρσα τὸν φίλον τιμῆς χάριν.
Στίχ. 4. (Ἑλλην. κειμ. 6).
Schanat 570.
ἔτους $\overline{\text{Ο}}$ $\overline{\Phi}$.

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη οὐδὲν παρίσησιν ἀξιοσημείωτον.

Ἀριθ. 3.

Στίχ. 1. (Ἑλλην. κειμ. 1—2).
Ssalamtha Septimia Bath Zaba nehirtha v Zadaktha
Σεπτιμίαν Ζηνοβίαν (θυγατέρα τοῦ Ζάβα) τὴν λαμπροτάτην καὶ εὐσεβῆ
Στίχ. 2. (Ἑλλην. κειμ. 2—3).
Malktha Septimiva Zabda rab Khila
βασίλισσαν Σεπτίμιος Ζαβδᾶς ὁ μέγας στρατη-
Στίχ. 3. (Ἑλλην. κειμ. 4—5).
rabba v Zabba rab Khila di Tadmnr Kratistva
λάτης καὶ Ζαββαῖος ὁ (ἐνθάδε) στρατηλάτης (τῆς Παλμύρας) οἱ κράτιστοι
Στίχ. 4. (Ἑλλην. κειμ. 5—6).
akim l'marthhum birakh Ab di Schanath 582
(ἔθεντο) τὴν δέσποιναν μηνὶ Λόῳ ἔτους $\overline{\Pi}$ $\overline{\Phi}$.

Ὡς βλέπει ἕκαστος αἱ ἐν τῷ Παλμυρηνῷ καὶ

Digitized by Google

Ἑλληνικῷ κειμένῳ παραλλαγαὶ εἰσὶν ἀνάξιαι σημειώσεως.

Τὸ ὄνομα τῆς Ζηνοβίας ἐν τῷ πρωτοτύπῳ παρίσταται διὰ τοῦ *Bath Zabba* «θυγάτηρ τοῦ Ζάββα, ἡ δὲ ἑλληνικὴ λέξις *ἐρθάδε*» διὰ τῶν λέξεων di Tadmur «τῆς Παλμύρας». Παρατηρητέον προσέτι, ὅτι ἡ λέξις *ssalam* (εἰκὼν) ἐν ταύτῃ τῇ ἐπιγραφῇ, ἔνθα λόγος πρόκειται περὶ τοῦ ἀγάλματος τῆς γυναικός, ἐτέθη κατὰ θηλυκὸν γένος, ὡσεὶ ἔγραφέ τις γαλλιστί, «de la portrai d'une dame.»

Οἱ δὲ στήσαντες τὸ ἄγαλμα ἀμφότεροι εἰσὶν γνωστοὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Ἀριθ. 4.

Στίχ. 1. Ssalam Septimios Odi(nath) Malk Malka

Εἰκόνα Σεπτιμίου Ὀδαινάθου βασιλέως βασιλέων

Στίχ. 2. v Methkanna di Maditha Kullha Septimia

καὶ κτίστου τῆς πολιτείας ἁπάσης οἱ Σεπτίμιοι

Στίχ. 3. Zabda rab Khila rabba v Zabba rab Khila

Ζαββᾶς ὁ μέγας στρατηλάτης καὶ Ζαββαῖος ὁ στρατηλάτης

Στ. 4. di Tadmur Kratista akim l morhun

τῆς Παλμύρας οἱ κράτιστοι ἀνέθηκαν τῷ δεσπότῃ αὐτῶν

Στ. 5. birakh Ab di Shanath 582.

ἐν μηνὶ Λόῳ τοῦ ἔτους Φ Π Β.

Τὸ ἑλληνικὸν κείμενον ἐλλείπει, ἀλλ' ἡ μετάφρασις πλὴν μιᾶς λέξεως ἐστὶν εὐχερεστάτη· ἡ μόνη δυσκολία παρίσταται ἐν τῇ λέξει *methkanna* (στιχ. 2). Ὁ κόμης Βογκὲ λέγει (σελ. 28 τοῦ πονήματος αὐτοῦ) מתקננא μετοχὴ παθητικὴ τοῦ ῥήματος קנן ὅθεν τὸ ῥῆμα τοῦτο ἀραμαϊστὶ σημαίνει «ποιεῖν τὴν φωλεὰν αὐτοῦ.» ἀλλ'ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἑβραϊκοῦ ῥήματος קין ἢ קון «ᾄδειν» κεκτημένου τύπον ἀναδεδιπλασιασμένον קונן καὶ σημαίνοντος « κλαίειν, ὀδύρεσθαι», ὅθεν מקוננות θρηνῳδός (Ἱερ. Θ'. 16.).

Ὁ κόμης Βογκὲ ἐπὶ ταύτης τῆς παραγωγῆς βασιζόμενος ἑρμηνεύει τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐδάφιον «ὑφ' ὁλοκλήρου τῆς πατρίδος ποθούμενος». Δὲν ἀποκρούω ταύτην τὴν ἑρμηνείαν, ἀλλ' ὑπάρχουσι γραμματικαὶ δυσκολίαι, κωλύουσαί με νὰ παραδεχθῶ αὐτήν. Ὁσάκις πρόκειται νὰ ἐκφρασθῇ τὸ ὑπὸ τίνος ἐγένετο πρᾶξίς τις, συριστὶ χρῶνται τῇ προθέσει *men*, παριστώσῃ τὴν ἑλληνικὴν πρόθεσιν ὑπό καὶ τὰς γαλλικὰς προθέσεις *par* καὶ *de*. Ἡ γραμματικὴ ἄρα θὰ ἀπήτει «methkanna men maditha» ἐνῷ ἐνταῦθα βλέπομεν τὴν ἀναφορικὴν ἀντωνυμίαν *di*, παριστῶσαν ἐν παρομοίᾳ περιςάσει τὴν γενικήν· ὅθεν προτείνω νὰ τηρηθῇ ἡ ἀραμαϊκὴ ῥίζα «ποιεῖν τὴν φωλεὰν αὐτοῦ», μόνον ἐν σημασίᾳ γενικωτέρᾳ· π. χ. κατασκευαστής», ἢ «ἱδρυτής», τοῦθ' ὅπερ ἐξέφρασα ἐν τῇ ἐξ ὑπ' ἀμοιβῆς μεταφράσει διὰ τῆς ἑλληνικῆς λέξεως *κτίστης*, τότε δὲ ἡ κατὰ λέξιν μετάφρασις εἴη ἂν *κτίστης ὃς τῆς πολιτείας ἁπάσης*.

Τῳόντι γνωρίζομεν, ὅτι ὁ Σεπτίμιος Ὀδαινάθος κατ' ἀρχὰς ἦν ἁπλοῦς γερουσιαστὴς τῆς παλμυρηνῆς δημοκρατίας, καὶ ἐπωφεληθεὶς τῶν τότε ταραχῶν τῆς ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἵδρυσε τὸ παλμυρηνὸν βασίλειον.

Ἀρθ. 5.

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη εἶναι τὸ μακρότατον ὧν κεκτήμεθα παλμυρηνῶν κειμένων, Ἀντὶ νὰ θέσω ὑπὸ τὴν μεταγραφὴν τοῦ παλμυρηνοῦ κειμένου τὸ ἑλληνικὸν κείμενον ἔχον 19 στίχους, πρὸς δήλωσιν τῆς μεταξὺ τῶν δύο κειμένων διαφορᾶς παρατίθημι κατὰ γράμμα μετάφρασιν αὐτῆς.

Στ. 1. Ssalam Julis Avrilis Zabdila bar Malko bar Malko.

Εἰκόνα τοῦ Ἰουλίου Αὐρηλίου Ζαβδιλᾶ υἱοῦ Μάλχου υἱοῦ Μάλχου.

Στ. 2. Neschum di hva Sstratiga l'Kolonia l'mithvita di

Νασσούμου ὃς ἦν στρατηγὸς τῇ Κολωνείᾳ ἐν τῇ ἐπιδημίᾳ τοῦ

Στ. 3. Aloha Aleksandros Kesar v Schamasch Kad iahva thanan

Θεοῦ Ἀλεξάνδρου Καίσαρος, καὶ ὑπηρέτησεν,ὅτε ἦν ἐκεῖ

Στ. 4. K(ri)spinos Higemona v Kad iatha lka ieth-leginia

Κρισπῖνος ἡγεμών, καὶ ὅτε ἐκόμισεν ἐδῶ τὰς λεγεῶνας

Στ. 5. Zalun Sagian v hva rab schak v khasak razain schagian

ἠγόρασε πολλά, καὶ ἦν κύριος ἀγορᾶς καὶ ἔσωσε χρήματα πολλὰ

Στ. 6. v dbas fomrih iazkithith metl kvoth sahad lch jarakhbul

Digitized

καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ βίου αὐτοῦ καλοκἀγάθως διατάσσων, ὅπως ἐμαρτύρησαν αὐτῷ Ζαραχβῶλος.

στ. 7. Aloha v' af Julis. . . di safa v rahim maditha

ὁ Θεὸς καὶ ἔτι Ἰούλιος . . . διότι γενναῖος (μεγαλόδωρος) καὶ φιλόπατρις

Στ. 8. akim lch bula v demos l'iiksah schanath 554.

ἀνέθετο αὐτῷ ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος τιμῆς χάριν ἔτους Δ Ν Φ.

Κατ' ἀρχὰς βλέπομεν, ὅτι τὸ ὄνομα *Zenobios* δὲν ἀπαντᾷ ἐν τῷ παλμυρηνῷ κειμένῳ· ἑτέρωθεν δὲ ἐν τῷ ἑλληνικῷ κειμένῳ ἡ λέξις *l' Kolonia* δὲν μετεφράσθη διὰ τοῦ ἡ ἀποικία· τὸ ὄνομα Rutillius ἐλλείπει ἐν τῷ παλμυρηνῷ κειμένῳ.

Ἡ λέξις *Higemona* ἐστὶν ἑτέρα ἀπόδειξις, ὅτι τὸ θασὺ πνεῦμα προεφέρετο τότε.

Ἀντὶ τοῦ «οὐηξιλλατίονες» ὑπάρχει παλμυρηστὶ «Légions».

Ἡ ἀρχὴ τοῦ 6 στίχου ἀείποτε ὑπῆρξε τὸ μᾶλλον δυσερμήνευτον τῶν παλμυρηνῶν κειμένων· καὶ μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ πονήματος τοῦ κόμητος Βογκὲ ὁ Λεβὺ ἐκφράζεται περὶ τούτου τοῦ ἐδαφίου ὡς περὶ *crux interpretum*, ἐπειδὴ τέως αἱ ἀντιγραφαὶ παρίστων κείμενον πλημμελές· ἡ ἀντιγραφὴ τοῦ κ. Βογκὲ γενομένη δι' ἐκμαγείου ἐφαίνετο ὁρίζουσα τὸ κείμενον, καί περ μὴ αἴρουσα τὴν δυσκολίαν. Καὶ ἐγώ, τέλος πάντων, κατώρθωσα νὰ λάβω ἀκριβῆ ἀντιγραφήν, καὶ ἐξ αὐτῆς νὰ ἐξαγάγω ἑρμηνείαν ἁπλῆν ἅμα καὶ κατάλληλον· ὅτε ὁμοῦ παρέβαλον αὐτὴν πρὸς τὴν τοῦ κ. Βογκέ, καὶ ἀνεγνώρισα, ὅτι ἕτερος ἡμῶν ἠπατᾶτο, μετέβην τὴν ἐπιοῦσαν εἰς τὸν χῶρον, ὅπως ἐξετάσω τὸ πρωτότυπον ἐν φωτὶ πανταχόθεν ἐρχομένῳ, διὸ καὶ ἀνεγνώρισα πάντοτε, ὅτι ἡ ἀντιγραφή μου ἦν ὀρθή· τὸ λάθος τοῦ ἐκμαγείου κατανοεῖται εὐχερῶς· πρόκειται περὶ μικρᾶς βλάβης τοῦ μαρμάρου, ἥτις ἐν τῷ πρωτοτύπῳ δι' ἐλαχίστης προσοχῆς δείκνυται, ἐνῷ διὰ τοῦ ἐκμαγείου, καὶ διὰ φωτογραφίας ἔτι, δὲν διακρίνεται ἡ γραμμὴ τοῦ χαράκτου.

Εἶναι ἡ λέξις iazkithith ἥτις ἐν τῇ ἀντιγραφῇ τοῦ κ. Βογκὲ παρουσιάζεται ὡς Schakithith, ἀλλ' ἡ γραμμὴ ἡ παριστῶσα τὰ δύο γράμματα | καὶ ◦ ὡς ἓν μόνον ⊻ προέρχεται ἐκ τυχαίου συμβεβηκότος.

Τῆς ἀληθοῦς ἀναγνώσεως βεβαιωθείσης, ἡ ἑρμηνεία ἔστιν εὔκολος· εἶναι τὸ hiphil τοῦ ῥήματος יָזַק (*iazak*), ὅπερ ἐν τῷ kal σημαίνει «εἶναι δίκαιον, ὀρθόν», καὶ ἐν τῷ hiphil «καθιςάναι δίκαιον, ὀρθὸν» κατ'ἠθικὴν ἔννοιαν, δηλονότι «καθιστάναι ἀκέραιον».

בַּמֶּה יְזַכֶּה נַּעַר אֶת אָרְחוֹ לִשְׁמֹר כִּדְבָרֶךָ

Ὅθεν ἀναγινώσκεται ἐν τῇ μεταφράσει τῶν Ο', «Ἐν τίνι κατορθώσει νεώτερος τὴν ὁδὸν αὐτοῦ; — ἐν τῷ φυλάξασθαι τοὺς λόγους σου».

Νῦν ἡ φράσις καθίσταται σαφής. Ἡ λέξις *dbar* ἣν μετέφρασα ὁδός, σημαίνει κυρίως «τάξιν, διάθεσιν, διάταξιν,» omr σημαίνει *ζωήν*, omrih «ἡ ζωὴ αὐτοῦ». οὕτως ἄρα «ἐπώλησεν ἀκεραίαν τὴν διάταξιν τῆς ζωῆς αὐτοῦ,» τοῦθ' ὅπερ ἔςιν ἡ συριστὶ μετάφρασις τοῦ «integer vitae» τοῦ Ὁρατίου.

Ἐποιησάμην τὴν παρατήρησιν, ὅτι ἀνεκοίνωσα τὰς περὶ τούτου τοῦ ἐδαφίου ἰδέας μου εἰς τὸν δόκτορα Λεβύ, ὅςις δι' ἐπιστολῆς του πρός με ἀπὸ 17 Ἰουνίου 1870 διεκήρυξεν, ὅτι παραδέχεται τὴν ἑρμηνείαν μου.

Jarakhbul, κατὰ τὴν παραγωγὴν σημαίνει τὴν θεότητα τῆς σελήνης, ἀλλὰ γένους ἀρσενικοῦ, τὸν Θεὸν Lunus.

Ἐν τῷ 7 στίχῳ τοῦ παλμυρηνοῦ κειμένου καὶ ἐν τῷ 16 τοῦ ἑλληνικοῦ ὑπάρχει λέξις ἐξηλειμμένη, καὶ ὡς δύναταί τις νὰ πεισθῇ διὰ προσεκτικῆς ἐξετάσεως τοῦ πρωτοτύπου, τὸ ὄνομα τοῦτο ἐξηλείφθη ἐπίτηδες· ἐν τούτοις εἶναι ἐπανορθωτὸν ἐν τῷ ἑλληνικῷ κειμένῳ· ὁ φέρων τοῦτο τὸ ὄνομα χαρακτηρίζεται ὡς *ἐξοχώτατος ἔπαρχος τοῦ ἱεροῦ πραιτωρίου* praefectus praetorio. Τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος, γνωρίζομεν ὅτι κατὰ τὸ 243, χρονολογίαν τῆς ἐπιγραφῆς ἡμῶν, Ἰούλιος Φίλιππος ὁ Ἄραψ ἦν ὁ ἔπαρχος τῶν φρουρῶν τοῦ αὐτοκράτορος Γορδιανοῦ τοῦ Γ', ὃν ἐδολοφόνησε κατὰ φεβρουάριον τοῦ 244, ἐπὶ τῆς κατὰ Σαπώρου τοῦ Α' βασιλέως τῆς Περσίας ἐκστρατείας αὐτοῦ, καὶ ἀνεκηρύχθη ῥωμαῖος αὐτοκράτωρ. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ (τῷ 249) ἡ μνήμη αὐτοῦ κατέστη τοσοῦτον ἀπεχθής, ὥστε τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐξηλείφθη ἀφ' ὅλων τῶν δημοσίων μνημείων, ἐξ οὗ βεβαιούμεθα, ὅτι τὸ ἐξηλειμμένον ὄνομα ἦν *Φίλιππος*.

Τὸ ὑπόλοιπον τῆς ἐπιγραφῆς ἐστὶν εὐανάγνωστον. Ἡ λέξις *safa* «εἶναι γενναιόδωρον» δὲν εὑρίσκεται ἐν τοῖς συριακοῖς λεξικοῖς, ἀλλ' ἀπαντᾷ ἐν τοῖς Σύροις συγγραφεῦσιν.

Ἀριθ. 6.

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη διαφυγοῦσα τὴν προσοχὴν τῶν πρὸ ἐμοῦ ἀντεγράφη τὸ πρῶτον ὑπ' ἐ-

Digitized by Google

μοῦ, διὸ καὶ εἶναι ἀνέκδοτος· ἔστι δὲ *θυσιαστήριον*. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κείμενον εἶναι μόνον παλμυρηνόν, παρατίθημι ὑφ' ἕκαστον στίχον αὐτοῦ ἐξήγησιν.

Στ. 1. Berik schemh l'alma
εὐλογημένον τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰς αἰῶνας.
Στ. 2. abad gada v moda Bar
ἐποίησεν ἀγαθῇ τύχῃ καὶ εὐχαρίστως Βαρ
Στ. 3. ssania al khaiah v khria
σανίας διὰ τοῦ βίου ἑαυτοῦ καὶ βίου
Στ. 4. benuh v beneh beit 'h
τῶν υἱῶν ἑαυτοῦ καὶ τῶν υἱῶν τοῦ οἴκου
Στ. 5. schanath 550
ἑαυτοῦ ἔτους $\overline{\Phi}$ $\overline{N}$

'Αριθ. 7.

Καὶ αὕτη ἡ ἐπιγραφὴ ἐστὶν ὡσαύτως ἀνέκδοτος.

Στ. 1. L' berik schemh l'alma abad
Τῷ εὐλογημένῳ ὀνόματι αὐτοῦ εἰς αἰώνιον ἐποίησεν
Στ. 2. Zabdilah bar Mokimo tam
Ζαβδιλὰς υἱὸς τοῦ Μοκίμου . . .
Στ. 3. al . . . . . birakh
διὰ (τοῦ βίου αὐτοῦ κτλ. . . .) ἐν μηνὶ
Στ. 4. El(ul) Schanath 314
ἐλοὺλ ἔτους $\overline{T}$ $\overline{I}$ $\overline{\Delta}$

'Η τρίτη γραμμὴ ἐστὶ λίαν ἐφθαρμένη.

'Αριθ. 8.

Καὶ αὕτη ἡ ἐπιγραφὴ οὖσα ἀνέκδοτος ἀντεγράφη ὑπὸ τῆς θυγατρός μου μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μου ἐκ Παλμύρας.

Στ. 1. Zaba bar Schemesch
Ζαβαῖος υἱὸς τοῦ Σέμες
Στ. 2. v Odinath bar h
καὶ 'Οδαινάθος υἱὸς αὐτοῦ
Στ. 3. Maditha . . .
τὴν πατρίδα . . .
Στ. 4. Schanath 528
ἔτους $\overline{\Phi}$ $\overline{K}$ $\overline{H}$.

'Αριθ. 9.

'Ανέκδοτος ἀνευρεθεῖσα καὶ ἀντιγραφεῖσα ὑπὸ τῆς θυγατρὸς καὶ τοῦ γαμβροῦ μου.

Στ. 1. Ssalamia alan di Agilo
Εἰκόνες αὗται τοῦ 'Αγιλῶνος
Στ. 2 bar Ogga bar Mokimo
υἱοῦ 'Ογὰ υἱοῦ Μοκίμου
Στ. 3. Bar Khadoran v di Amthakha bar-
υἱοῦ Χαδωρᾶν καὶ τῆς 'Αμθάχας θυγα-
Στ. 4. th Bona athath-h Tadmo(ria)
τρὸς τοῦ Βώνα γυναικὸς αὐτοῦ, Παλμυρηνῶν,
Στ. 5. v di Oga barh di bana b khaiahi
καὶ τοῦ 'Ογᾶ υἱοῦ αὐτοῦ, ἃς κατεσκεύασεν ἐν τῷ βίῳ ἑαυτοῦ (ζῶν)
Στ. 6. I'iikrahuni . . .
τιμῆς χάριν . . .
Στ. 7. di beth alma bira-
τοῦ αἰωνίου οἴκου ἐν μη-
Στ. 8. kh Nisan schanath
νὶ Νισὰν ἔτους
Στ. 9 84
$\overline{\Pi}$ $\overline{\Delta}$

Αἱ ἑκατοντάδες ἐλλείπουσι, καὶ δὲν τολμῶ νὰ πληρώσω τὸ χάσμα.

'Ο 7 στίχ. παρουσιάζει ἡμῖν ἔκφρασιν, ἣν οὐδαμοῦ ἄλλοθι τῶν παλμυρηνῶν ἐπιγραφῶν εὗρον, τὴν «τοῦ οἴκου τῆς αἰωνιότητος» ἢ «τοῦ αἰωνίου οἴκου.» Εἰς οὐδεμίαν ἄλλην τῶν ἐπιταφίων ἐπιγραφῶν εὗρον τὸ ἐλάχιστον ἴχνος πίστεως περὶ ἄλλης μετὰ θάνατον ζωῆς.

'Αριθ. 10.

Προστίθημι ἔτι τὴν ἐπιγραφήν, ἧς τὸν λίθον, ἐφ' οὗ ὑπάρχει τὸ πρωτότυπον, προσήγαγον κατὰ τὴν πρώτην μου περὶ τῶν Παλμυρηνῶν ἀρχαιοτήτων διάλεξιν.

1 Akma bart
'Ακμα θυγάτηρ
2 Zabdibul bar
τοῦ Ζαβδιβοὺλ υἱοῦ
3 Ogga athath
'Ογᾶ γυνὴ
4 Jarakhbula
τοῦ Ζαραχβώλου
5 Bar Leschmaschan
υἱοῦ Λασμασὰν
6 Bar Thoma
υἱοῦ Θωμᾶ
7 khabel
ἀπέθανε.

A. Mordtmann.

(Μετάφρασις Δ. Πληθωνίδου).

Digitized by Google

ΠΕΡΙ ΔΥΟ ΑΝΕΚΔΟΤΩΝ ΚΥΖΙΚΗΝΩΝ ΨΗΦΙΣΜΑΤΩΝ.

('Ανεγνώσθη ἐν τῇ ΤΜ'. Συνεδριάσει).

Αἱ δύο ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαί, περὶ τῶν ὁποίων πρόκειται νὰ ποιήσω λόγον ἐνώπιον ὑμῶν, προσήχθησάν μοι πρὸ μικροῦ ὑπὸ τοῦ ἀξιοτίμου φίλου μου, τοῦ δόκτορος Long, ὑφηγητοῦ τῆς ἐν Βεβεκίῳ 'Αμερικανικῆς Σχολῆς (Robert Collège), μετὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ ἀπό τινος ἐκδρομῆς, ἣν ἐποίησε κατὰ τὴν τελευταίαν ἄνοιξιν ἀπὸ Προύσης εἰς 'Αϊδιντζίκ, πόλιν τινὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ κατὰ δύο περίπου λεύγας ἀπέχουσαν τῆς Παντέρμου (Πανόρμου). 'Εν ταὐτῷ δέ μοι παρεχώρησε καὶ τὴν ἄδειαν νὰ τὰς δημοσιεύσω. Δράττομαι δὲ τῆς εὐκαιρίας ταύτης τοσούτῳ προθυμότερον, ὅσῳ αὕτη μοι παρέχει τὴν ἀφορμὴν τοῦ νὰ προσφέρω εἰς τὸν Θρᾳκικὸν Σύλλογον ἅμα τῇ ἀνεγέρσει αὐτοῦ ἐνθύμιον, ἐλπίζω, εὐπρόσδεκτον, ἐπειδὴ ἀνήκει εἰς τὴν ὡραιοτέραν σελίδα τῆς ἐθνικῆς τῶν Θρᾳκῶν ἱστορίας. Αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται εἰσὶν ἐγχεχαραγμέναι ἀμφότεραι ἐπὶ τῆς αὐτῆς μαρμαρίνου πλακός, πέντε περίπου ποδῶν ὕψους, καὶ 4 πλάτους, τὴν ὁποίαν ἡ εὐσέβεια καλοῦ τινος κἀγαθοῦ Μουσουλμάνου μετεβιβάσατο ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς Κυζίκου εἰς τὸ μέρος, ὅπου εὑρέθη σήμερον, ὅπως χρησιμεύῃ ὡς μέτωπον κρήνης, ἣν ἀνήγειρεν ἐπὶ τῆς λεωφόρου, καίτοι μὴ πολὺ συχναζομένης ὑπὸ διαβατῶν, οὐ μακρὰν τῆς θέσεως τοῦ Dervend, ὅπως ἑλκύσῃ τὰς εὐλογίας τῶν διψώντων ὁδιτῶν. Καὶ ἡμεῖς δὲ οὐχ ἧττον εὐχαριστοῦμεν αὐτῷ, διότι καὶ λελησθότως συνέτεινε νὰ διατηρήσῃ μνημεῖον τοσοῦτον ἀξιόλογον διὰ τοὺς παλαιογράφους· καὶ ἠθέλομεν βεβαίως ἔτι πλέον εὐγνωμονεῖ, ἐὰν δὲν εἶχε τὴν ἀτυχῆ ἰδέαν τοῦ νὰ θέσῃ τὸν λίθον οὕτω πως, ὥστε νὰ παρουσιάζωνται αἱ ἐπιγραφαὶ ἀντεστραμμέναι, τὸ δὲ πάντων χείριστον ἐτρύπησε τὸν λίθον κατὰ μέσην τὴν πρώτην ἐπιγραφήν, ὅπως εἰσαρμόσῃ ὑπερμεγέθη κρουνόν, ἄνευ τῆς παραμικρᾶς τύψεως τοῦ συνειδότος ἐπὶ τῇ ἀνοσίῳ κολοβώσει πολλῶν γραμμῶν τῆς ἐπιγραφῆς, καὶ μάλιστα τῶν ἀξιολογωτέρων. Συνεπείᾳ δὲ τοῦ βανδαλισμοῦ τούτου τὸ κείμενον τοῦ ψηφίσματος μένει κεκολοβωμένον, καὶ τὸ ἐπιτοπίως ληφθὲν ἀντίτυπον, τὸ ὑπὸ τοῦ δόκτορος Long ἐγχειρισθέν μοι δέν μοι συνεχώρησε, καίτοι πολὺ μοχθήσαντι, νὰ διασαφηνίσω ἐντελῶς τὰς ἐν ἀρχῇ τέσσαρας γραμμὰς καὶ τινας λέξεις τῶν πέντε ἀκολούθων· ἤδη μετακομισθείσης τῆς πλακὸς εἰς τὸ Αὐτοκρατορικὸν Μουσεῖον, ἐφρόντισα νὰ λάβω πιστὸν ἀντίγραφον ἀμφοτέρων τῶν ἐπιγραφῶν, ὃ καὶ προσφέρω τῷ Συλλόγῳ (ἴδ. τοὺς ἐν τέλει πίνακας), ἐπιφυλαττόμενος ν' ἀναπληρώσω ἐν μέρει τοὐλάχιστον τὴν λυπηρὰν αὐτὴν ἔλλειψιν.

Τὸ κείμενον τῆς δευτέρας τῶν ἐπιγραφῶν ἐστὶ σχεδὸν ὁλοσχερές, μικραί τινες μόνον διορθώσεις ἐγένοντο ἐνιαχοῦ ἀναγκαῖαι. Ἡ ἐπιγραφὴ σύγκειται ἐξ εἴκοσι καὶ τριῶν στίχων, περιεχόντων ψήφισμα τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου τῆς Κυζίκου, ἐπὶ Γαΐου Καίσαρος βασιλεύοντος, τοῦ ἐπικληθέντος Καλλιγούλα, ὑπὲρ τῆς 'Αντωνίας Τρυφαίνης, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου Πολέμωνος τοῦ ά. καὶ τῆς βασιλίσσης Πυθοθωρίδος, τῆς φιλομήτορος καὶ χήρας τοῦ βασιλέως τῆς Θρᾴκης Κότυος, κατὰ τὴν εἰς Κύζικον ἄφιξιν αὐτῆς μετὰ τῶν τριῶν αὐτῆς υἱῶν, τοῦ 'Ροιμητάλκου, Πολέμωνος καὶ Κότυος. Μοὶ ἐφάνη λίαν παράξενον, ὅτι δύο παρόμοιαι ἐπιγραφαί, ἀξίας ἱστορικῆς οὐ σμικρᾶς, ἐκτεθειμέναι ἐπὶ τῆς λεωφόρου, ἠδυνήθησαν νὰ ἐκφύγωσι τὴν προσοχὴν τῶν πολυαρίθμων σοφῶν περιηγητῶν, οἵτινες κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἐπεσκέψαντο τὴν χώραν. Ἔτι δὲ μᾶλλον ἐξέστην μὴ εὑρὼν αὐτὰς οὔτε ἐν τῇ Corpus inscriptionum Bœckh, οὔτε ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Hamilton καὶ τοῦ Texier. Ὁ δὲ δόκτωρ Mordtmann, ὁ τὴν Κύζικον καὶ τὰ περιξ αὐτῆς ἐπισκεψάμενος, καὶ ὁ πολλὰς ἐπιγραφὰς ἐκεῖ συλλέξας, δὲν παρετήρησεν αὐτάς, ὥστε τὰς θεωρῶ ἀνεκδότους, μέχρις οὗ ἀποδείξῃ μοί τις τὸ ἐναντίον.

Τῆς ἱστορικῆς ἀξίας τῶν δύο τούτων ψηφισμάτων μὴ δυναμένης ἄλλως νὰ ἐκτιμηθῇ δεόντως, εἰμὴ ὑπὸ τῶν εἰδότων τὴν ἱστορίαν τῶν ἐν τῷ κειμένῳ μνημονευομένων προσώπων, συγχωρήσατέ μοι νὰ ὑποβάλω ὑμῖν περίληψιν τῶν περὶ αὐτῶν εἰδήσεων, ἃς ἠρυσάμην ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν ἱστορικῶν, τὰ ὁποῖα συνεβουλεύθην, ὡς καὶ τὴν διήγησιν, τὴν ὁποίαν ὁ Τάκιτος κατέλιπεν ἡμῖν περὶ τοῦ αἱματηροῦ δράματος, τοῦ ὁποίου ὁ βασιλεὺς Κότυς ἐγένετο θῦμα, καὶ τὸ ὁποῖον ἠνάγκασε τὴν χήραν καὶ τοὺς ὀρφανοὺς αὐτοῦ νὰ καταφύγωσιν εἰς 'Ρώμην, διὰ νὰ ζητήσωσι τὴν τιμωρίαν τοῦ φονέως, καὶ τὴν παρὰ τοῦ Τιβερίου ἀναγνώρισιν τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν ἐπὶ τῆς κληρονομίας τοῦ πατρός των. Μαθόντες τὰ

Digitized

δυστυχήματα τῆς ἡγεμονίδος ταύτης, καὶ τὸ ζωηρὸν ἐνδιαφέρον, ὃ ἡ εὐγλωττία της διήγειρεν ἐν τῇ Βουλῇ, θέλετε δυνηθῇ εὐκόλως νὰ ἐκτιμήσητε τὰς ἐν τοῖς ψηφίσμασι τῶν Κυζικηνῶν ἐμπεριεχομένας συμπαθητικὰς ἐκφράσεις, ὅτε ὑπὸ τῶν περιστάσεων ἠναγκάσθη ν' ἀναβάλῃ τὴν εἰς τὸ βασίλειον ἐπιστροφήν της, καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν ἄδειαν ἵνα ἐγκατασταθῇ προσωρινῶς ἐν Κυζίκῳ, ὡς καὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς εὐγνωμοσύνης της πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Γάϊον Καίσαρα διὰ τὰς εὐεργεσίας, ἃς ἐπεδαψιλεύσατο αὐτῇ τε καὶ τοῖς ὀρφανοῖς αὐτῆς τέκνοις.

Κότυς ὁ τρίτος τῆς δυναστείας, ὁ ἐπονομασθεὶς Σαπαῖος, ἦν υἱὸς τοῦ Ῥοιμητάλκου, βασιλέως τῆς Θράκης, καὶ ἔγγονος τοῦ κλεινοῦ Κότυος, ὅστις ἐπὶ Αὐγούστου διεκρίθη διὰ τῆς ἐπιμόνου ἀντιστάσεως, τὴν ὁποίαν ἀντέτεινε κατὰ τῆς φιλοδοξίας τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ, τὸν ὁποῖον ὠργάνωσε κατὰ τὸ στρατηγικὸν σύστημα τῶν ἐχθρῶν του, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὰς λεγεῶνας τὰς ὑπὸ τὴν στρατηγίαν τοῦ Πίσωνος. Ὁ Ὧρος (Horus), διηγούμενος τὴν νίκην ταύτην, ἐκφράζει τὸν θαυμασμόν, ὃν προὐξένησεν ὁ ἀδάμαστος ἡρωϊσμὸς τῶν αἰχμαλώτων ἀγωνιζομένων κατὰ τὸν παροξυσμὸν τῆς μεγαλόφρονος μὲν ἀλλ' ἀνισχύρου λύσσης των ἵνα διαῤῥήξωσι διὰ τῶν ὀδόντων αὐτῶν τὰς ἁλύσους, αἵτινες παρέλυον τὴν ἐνέργειαν τῶν χειρῶν των, « in ipsa captivitate rabiem » ostendere, quippe quum catenas morsibus tentarent, feritatem suam ipsi » puniebant. » Ὁ Ῥοιμητάλκης, ἄναξιος διάδοχος τοῦ πατρός του, ἐγένετο σύμμαχος τῶν Ῥωμαίων, καὶ συνέτεινεν ἰσχυρῶς εἰς τὰς νίκας, ἃς ἤρκντο οὗτοι κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν κατὰ τὸ 6 μ. Χ. Ὁ συμμαχικὸς στρατὸς τῆς Θράκης συνιστάμενος ἐκ πεζῶν καὶ ἱππέων, ἀπετέλει δύναμιν φοβερὰν, κατὰ τὸν Οὐελλήϊον Πάτερκλον μνείαν τῶν ἐπικούρων ποιούμενον ἐν τοῖς ἑξῆς· « auxiliaribusque et equita- » tui regio, (quippe magnam Thracum » manum junctus praedictis ducibus, » Rhœmetalces, Thraciæ rex, in adju- » torium ejus belli secum trahebat). »

Ὁ Ὀβίδιος ἀναφέρει πλείονας λεπτομερείας περὶ τοῦ Κότυος, περὶ τοῦ ὁποίου πρέπει ἰδίᾳ ν' ἀσχοληθῶμεν ἐνταῦθα. Ὁ ποιητὴς οὗτος ἀφικόμενος εἰς Τόμιν, παραθαλάσσιον πόλιν, οἰκισθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἀποίκων τῆς Μιλήτου, καὶ προαχθεῖσαν ἔπειτα ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων εἰς μητρόπολιν τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἵνα ὑποστῇ τὴν ἐξορίαν, εἰς ἣν ἡ ὀργὴ τοῦ Αὐγούστου κατεδίκασεν αὐτόν, ἔμαθεν, ὅτι ἡ γειτνιάζουσα χώρα, καίτοι κατοικουμένη ὑπὸ φυλῶν Γετῶν, Σαρματῶν καὶ Δακῶν, ἀπετέλει μέρος Κράτους, κυβερνωμένου ὑπό τινος βασιλέως ὀνομαζομένου Κότυος, ὅστις ἄρτι νέος τὴν ἡλικίαν διεκρίθη διὰ τοῦ πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὰς ὡραίας τέχνας ἔρωτος καὶ τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ. Ἡ δ' ἔκπληξις αὐτοῦ ὑπῆρξε μεγάλη, ὅτε ἀναγνοὺς διάφορα ποιήματα ἐν τῇ ἑλληνικῇ γεγραμμένα γλώσσῃ, καὶ τὰ ὁποῖα τῷ ἐφάνησαν ἐφάμιλλα τῶν τοῦ Ὀρφέως, ἔμαθεν ὅτι ποιητὴς αὐτῶν ἦν ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος, τοῦ ὁποίου πατρὶς ἦν ἡ Βιστωνία.

«Carmina testantur. quæ, si tua nomina demas,
Threicium juvenem composuisse negem.
Neve sub hoc tractu vates foret unicus Orpheus,
Bistonis ingenio terra superba tuo est.»

Ποιητὴς καὶ αὐτός, ἐνόμισεν ὅτι δι' αὐτῆς του τῆς ἰδιότητος δικαιοῦται ἀρκούντως, ἵνα ἐπικαλεσθῇ τὴν ὑπεράσπισιν συναδέλφου, καὶ τῷ ἀπηύθυνεν τὴν Cotyi Regi ἐπιγραφομένην ἐπιστολήν, τὴν ἐν ταῖς ἐκ Πόντου ἐπιστολαῖς αὐτοῦ διασωζομένην. Ὁ Κότυς, κατ' αὐτὴν τὴν ἐπιστολήν, κατήγετο ἐκ βασιλικῆς οἰκογενείας, τῆς ὁποίας ἡ ἀρχὴ ἀνέβαινεν εἰς τὸν Ἐριχθόνιον, τὸν Εὔμολπον, τὸν Μουσαῖον κτλ. Ὁ Εὔμολπος ἐκυρίευσε τὴν Ἀττικὴν κατὰ τὸ 1400, καὶ εἰσήγαγεν εἰς Ἐλευσῖνα τὰ μυστήρια τῆς Δήμητρος·

«Hoc tibi et Eumolpus, generis clarissimus auctor,
et prior Eumolpo suadet Erichthonius.»

Ἦν δὲ ὁ Κότυς ἐπίσης περίφημος κατὰ τὴν ἀνδρείαν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ὡς καὶ κατὰ τὰς ἀρετὰς ἐν καιρῷ εἰρήνης.

Κατὰ δὲ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐπιστολῆς ταύτης, χρονολογουμένης ἀπὸ τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ Αὐγούστου, ὁ φιλόμουσος ἐκεῖνος ἡγεμὼν, ἠκολούθει ἡσύχως τὰς σπουδάς του, καὶ μόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ὀβιδίου, συμβάντα ἐν Τόμοις, ἤρξαντο αἱ ἐχθροπραξίαι μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ θείου αὐτοῦ.

Ἔστι δὲ πιθανόν, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ Κότυς ἐξελέξατο ἑαυτοῦ ἀξίαν σύζυγον, ἡγεμονίδα Ἑλληνίδα τὸ γένος, Ἀντωνίαν τὴν Τρύφαιναν, τὴν τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου

Digitized by Google

Πολέμωνος καὶ τῆς βασιλίσσης Πυθοδωρίδος θυγατέρα, ἐξ ἧς ἔσχε τοὺς τρεῖς υἱούς, τοὺς μνημονευομένους ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῆς Κυζίκου, καὶ περὶ ὧν ἔπειτα ποιήσομεν λόγον. Ἡ εὐτυχία τοῦ Κότυος ἦν βραχεῖα, καὶ τραγικὸς θάνατος ταχέως ἐστέρησε τοὺς ὑπηκόους αὐτοῦ τοῦ βελτίστου τῶν βασιλέων.

Ὁ Τάκιτος (1) ἀναφέρει, ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ῥοιμητάλκου τοῦ βασιλέως τῆς Θράκης καὶ συμμάχου τῶν Ῥωμαίων, ὁ Αὔγουστος ἔκρινεν ἁρμόδιον πρὸς τοὺς φιλοδόξους σκοποὺς αὐτοῦ, νὰ διανείμῃ τὸ βασίλειον ἐκεῖνο τῷ ἀδελφῷ τοῦ ἀποθανόντος βασιλέως Ῥησκυπόλιδι καὶ τῷ υἱῷ αὐτοῦ Κότυϊ. Καὶ αἱ μὲν πόλεις καὶ χῶραι αἱ γειτνιάζουσαι τοῖς ἑλληνικοῖς ἐμπορίοις, τοῖς ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ὅλης τῆς Θράκης ἀπὸ τοῦ στομίου τοῦ Ἴστρου μέχρι τοῦ τοῦ Στρύμονος ἐκτεινομένοις, ὡρίσθησαν τῷ Κότυϊ, αἱ δὲ κρημνώδεις καὶ ἀκαλλιέργητοι χῶραι αἱ ἐχθρικοῖς ἔθνεσιν ὅμοροι ἐπετράπησαν εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ Ῥησκυπόλιδος. Οἱ χαρακτῆρες τῶν βασιλέων τούτων ἦσαν τοσοῦτῳ ἀπ' ἀλλήλων διάφοροι, ὅσῳ διέφερε καὶ ἡ φύσις τῆς γῆς τοῦ Κράτους αὐτῶν. Ὁ μὲν χαρακτὴρ τοῦ ἀνεψιοῦ ἦν γλυκύς, προσηνὴς (juvenum mitissimus κατὰ τὸν Ὀβίδιον)· ὁ δὲ τοῦ θείου ἦν ὑπεροπτικός, ὠμός, φθονερός. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς βασιλείας αὐτῶν εἰρηνικαὶ κατὰ τὸ φαινόμενον ὑφίσταντο πρὸς ἀλλήλους σχέσεις, ἀλλ' ἐντὸς ὀλίγου ὁ Ῥησκύπολις ὑπερέβη τὰ ὅρια, κατεκυρίευσε χώρας ἀνηκούσας τῷ Κότυϊ, καὶ ἀντέταξε προφανῶς δύναμιν τοῖς ἀνθισταμένοις αὐτῷ. Καὶ ἐνόσῳ μὲν ἔζη ὁ Αὔγουστος, ὁ πρωτουργὸς τῆς διανομῆς ἐκείνης, ἐνήργει μετ' ἐπιφυλάξεώς τινος, φοβούμενος μὴ προκαλέσῃ τὴν δυσαρέσκειαν αὐτοῦ, μὴ ὑπακούων εἰς τὰς διαταγὰς αὐτοῦ· ἀλλ' ἅμα μαθὼν ὅτι διεδέχθη αὐτὸν ὁ Τιβέριος, ἔῤῥιψε τὸ προσωπεῖον, καὶ τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς ὡργανωμένων λῃστρικῶν συμμοριῶν, ἐλεηλάτησε πολλὰς τῶν ἐπαρχιῶν τῶν τῷ Κότυϊ ὑποκειμένων, ἐκυρίευσέ τινα φρούρια, καὶ ἔδωκε πρόφασιν ἀπροκάλυπτον εἰς τὸν πόλεμον.

Ἅμα γνοὺς ὁ Τιβέριος τὰς ταραχὰς ἐκείνας, ἐπειδὴ οὐδὲν μᾶλλον ἐφοβεῖτο, ἢ τὴν διατάραξιν τῶν καθεστώτων, ἀπέστειλεν εὐθὺς ἑκατόνταρχόν τινα ἐπιτετραμμένον νὰ διατάξῃ τοὺς δύο βασιλεῖς νὰ μὴ μάχωνται πρὸς ἀλλήλους. Καὶ ὁ μὲν Κότυς ἀπέλυσε πάραυτα τὸν ἐπίκουρον στρατόν, τὸν ὁποῖον εἶχε συλλέξει, ὁ δὲ Ῥησκύπολις ὑποκρινόμενος μετριοπάθειαν, ἐζήτησε συνέντευξιν, ἐπειδή, ἂν δυνατόν, ἔλεγε, δι' αὐτῆς νὰ τακτοποιήσωσι τὰς διενέξεις αὐτῶν. Οὐδόλως ἐβράδυνον νὰ συμφωνήσωσιν ἐπὶ τοῦ χρόνου, τοῦ τόπου καὶ τῶν ὅρων αὐτῆς τῆς συνεντεύξεως, καὶ ὁ μὲν χαριζόμενος, ὁ δὲ δολιευόμενος ἐποίουν παραχωρήσεις ἀμοιβαίας. Ὁ Ῥησκύπολις ἐπὶ τῇ προφάσει τοῦ νὰ καθιερώσῃ τὴν τῆς συμμαχίας συνθήκην διὰ συμποσίου, ὠφελήθεις ἐκ τῆς σιγμῆς, καθ' ἣν ὁ Κότυς παραδεδομένος εἰς εὐθυμίαν ἐξ ἀφθόνου οἰνοποσίας καὶ εὐωχίας δὲν ἦτο προσεκτικός, ἔῤῥιψεν αὐτὸν εἰς δεσμά, κωφεύων εἰς τὰς ἱκεσίας καὶ τὰς ἐπικλήσεις αὐτοῦ εἰς τοὺς ἐφεστίους θεοὺς καὶ τοὺς νόμους τῆς φιλοξενίας. Εἶτα κυριεύσας ὅλην τὴν Θράκην, ἔγραψεν εἰς τὸν Αὐτοκράτορα, ὅτι πληροφορηθεὶς ἐγκαίρως περὶ τῶν ἐχθρικῶν προπαρασκευῶν τοῦ Κότυος, προὐφυλάχθη τοῦ κινδύνου· καὶ ἐν ταὐτῷ διισχυρίζετο, ὅτι ηὔξανε τὸν ἀριθμὸν τοῦ πεζικοῦ καὶ ἱππικοῦ αὐτοῦ, διότι εἶχε πόλεμον πρὸς Βισάρνας καὶ Σκύθας. Ὁ Τιβέριος μηδόλως διαβουκολούμενος ὑπὸ τοιαύτης κενῆς ἀπολογίας, βουλόμενος δὲ νὰ ἀποφύγῃ προφανῆ ῥῆξιν πρὸς τὸν βάρβαρον τοῦτον, ἀπήντησεν εἰς τὴν ἐπιστολὴν αὐτοῦ δι' ἐκφράσεων διφορουμένων, ὅτι «ἐὰν δὲν προσηνέχθη μετὰ δόλου, ἠδύνατο νὰ ἐπιχειρηχθῇ ἐπὶ τῆς ἀθωότητος αὐτοῦ· καὶ ὅτι οὔτε αὐτός, οὔτε ἡ Γερουσία δὲν ἤθελεν ἀποφανθῇ, πρὶν ἡ βεβαιωθῇ περὶ τῆς ἐνοχῆς τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἑτέρου· ἀκολούθως, ὅτι ἀφ' οὗ παραδώσῃ τὸν Κότυν εἰς τὸν ἀντιστράτηγον, πρέπει νὰ ἔλθῃ εἰς Ῥώμην αὐτοπροσώπως ν' ἀποδείξῃ τὴν κατηγορίαν, ὅτι ὁ Κότυς κατ' αὐτοῦ συνώμοσεν.»

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐστάλη εἰς Θράκην διὰ τοῦ Λατινίου Πάνδου, τοῦ ἀντιστρατήγου (Propraetoris) τῆς Μοισίας, μεθ' ἑνὸς ἀποσπάσματος στρατοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Κότυς ἔπρεπε νὰ παραδοθῇ. Ὁ Ῥησκύπολις, ἀμφιῤῥεπὴς μεταξὺ φόβου καὶ μίσους, ἀπεφάσισε τελευταῖον νὰ ἀποδειχθῇ ὁλοσχερῶς ἔνοχος κακουργήματος τετελεσμένου μᾶλλον, ἢ τολμήματος ἀτελοῦς, καὶ διατάξας τὸν θάνατον τοῦ Κότυος διέσπειρε τὴν φήμην, ὅτι ὁ ἡγεμὼν οὗτος ηὐτοκτόνησεν. Ὁ δὲ Τιβέριος καὶ μετὰ τὸ συμβὰν τοῦτο οὐδόλως ἤλλαξε τὸ σύστημα τῆς ἀπάτης, ἀλλὰ προὐχώρησεν εἰς τοῦτο, ὥστε ἀποθανόντος τοῦ Πάνδου, τὸν ὁποῖον ὁ Ῥησκύπολις κατηγόρει ὡς ἐχθρόν, ὠνόμασε διάδοχον αὐτοῦ τὸν Πομπώνιον Φλάκκον, ἀρχαῖον συμμαχητὴν καὶ γνή-

(1) Annal. L. II. C. 64—67.

Digitized by Google

σιον φίλον τοῦ Ῥησκυπόλιδος, ἐπειδὴ οὕτως εὐκολώτερον ἤθελε δυνηθῇ νὰ τὸν ἀπατήσῃ.

Ὁ δὲ Φλάκκος μεταβὰς ἐκ τῆς Μοισίας εἰς τὴν Θρᾴκην, κατώρθωσε διὰ μεγαλορρημόνων ὑποσχέσεων νὰ πείσῃ τὸν Ῥησκύπολιν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ῥωμαίων, ὅπου, ἐπὶ τῇ προφάσει τοῦ νὰ ἀπονείμῃ αὐτῷ τὰς πρὸς τὸν βαθμὸν αὐτοῦ ἀνηκούσας τιμάς, περιεκύκλωσεν αὐτὸν δι' ἰσχυροῦ ἀποσπάσματος στρατιωτῶν. Οἱ δὲ χιλίαρχοι καὶ οἱ ἑκατόνταρχοι ἐπεδαψίλευον αὐτῷ συμβουλὰς καὶ παραινέσεις διὰ τρόπου λίαν φιλόφρονος· ἀλλ' ὅσῳ μᾶλλον ἀπεμακρύνοντο τῆς Θρᾴκης, τοσούτῳ ἐπηύξανον τὰ μέτρα τῆς ἐπαγρυπνήσεως, καὶ τελευταῖον τῷ ἀνήγγειλαν, ὅτι εἶχον ἐντολὴν νὰ τὸν μεταγάγωσιν εἰς Ῥώμην.

Ἐναχθεὶς ἐνώπιον τῆς Γερουσίας ὑπὸ τῆς συζύγου τοῦ Κότυος, κατεδικάσθη νὰ τεθῇ ὑπὸ ἐπιτήρησιν μακρὰν τοῦ βασιλείου αὐτοῦ· ἡ δὲ Θρᾴκη διενεμήθη μεταξὺ Ῥοιμητάλκου, τοῦ υἱοῦ του, ἀντιφρονοῦντος τῷ πατρί, καὶ τῶν παίδων τοῦ Κότυος. Τούτων δὲ οὔπω ἐνηλίκων ὄντων, Τριβηλλιανὸς ὁ Ῥοῦφος, ἀρχαῖος στρατηγὸς (Prætor) ὠνομάσθη κηδεμὼν αὐτῶν, καὶ ἐπεφορτίσθη νὰ διοικήσῃ προσωρινῶς ἀντ' αὐτῶν τὸ Κράτος κατὰ παράδειγμα ἀρχαῖον, ὅτε ἔστειλαν εἰς Αἴγυπτον Μάρκον τὸν Λέπιδον κηδεμόνα τῶν υἱῶν Πτολεμαίου τοῦ Ἐπιφανοῦς· ὁ δὲ Ῥησκύπολις ὡδηγήθη εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου εἴτε πειρασάμενος δραπετεῦσαι, εἴτε κατηγορηθεὶς ἐπὶ τοιαύτῃ ἀποπείρᾳ ἐθανατώθη.

Ἡ διήγησις αὕτη τοῦ Τακίτου ἐστὶ τοσούτῳ μᾶλλον ἀξία λόγου, ὅσῳ τὸ συμβὰν τοῦτο ἀπεσιωπήθη ὑπὸ τῶν πλείστων ἱστορικῶν, μηδὲ Σουετωνίου καὶ Δίωνος τοῦ Κασσίου ἐξαιρουμένων· ὁ δὲ Οὐελλήϊος Πάτερκλος λίαν συνοπτικῶς μόνον μνημονεύει τούτων (1), καὶ δὲν ἀναφέρει τὴν φυλάκισιν τοῦ Ῥησκυπόλιδος, εἰ μὴ ὡς ἔντεχνον μηχάνημα τοῦ πανούργου Τιβερίου, ὑποβοηθουμένου ὑπὸ τοῦ ἐπιτηδείου Πομπωνίου τοῦ Φλάκκου· ἐξετελέσθη δὲ κατὰ τὸ 19ον μ. Χ. Ἰδοὺ ὁλόκληρον τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίον. «Sed proposita quasi universa principatus Ti. Cæsaris *forma* singula recenseamus. Qua ille prudentia Rhascupolim interemptorem fratris sui fili Cotyis consortisque ejusdem imperi, *Romam* evocavit? singulari in eo negotio usus opera Flacci Pomponi, consularis viri, nati ad omnia, quae recte facienda sunt, simpliciqne virtute merentis semper, nunquam captantis gloriam.

Ἀντωνία ἡ Τρύφαινα ἀναμφιβόλως καθ' ὑπερβολὴν ἠσθάνθη ἑαυτὴν ἱκανοποιηθεῖσαν, κατορθώσασα διὰ τῆς εὐγλωττίας αὐτῆς τὴν τιμωρίαν τοῦ κακουργήματος, τοῦ ὁποίου ὁ προσφιλὴς αὐτῆς σύζυγος ἐγένετο θῦμα, ὡς καὶ τὴν ἀναγνώρισιν τῶν δικαιωμάτων τῶν τέκνων αὐτῆς εἰς τὴν κληρονομίαν τοῦ θρόνου τοῦ ἀτυχοῦς πατρὸς αὐτῶν. Ἀλλ' ἡ ἡγεμονὶς αὕτη δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐννοήσῃ, ὅτι ἡ ὑψηλὴ προστασία, δι' ἧς ἡ Γερουσία τῆς Ῥώμης ἐτίμησεν αὐτήν τε καὶ τοὺς ὀρφανοὺς αὐτῆς, διήγειρε τὴν γενικὴν δυσαρέσκειαν τῶν ὑπηκόων, τῶν ὁποίων ὁ πατριωτισμὸς διεώρα ἐπικειμένην τὴν ἀπώλειαν τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῶν. Δύο ἔτη μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τοῦ Ῥοιμητάλκου ἐν τῷ θρόνῳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ τὴν τοῦ ἀντιβασιλέως Τριβηλλιανοῦ τοῦ Ῥούφου ἐν τῷ τῶν υἱῶν τοῦ Κότυος, κατὰ τὸ 25ον ἔτος μ. Χ., σπουδαῖαι ταραχαὶ ἀνεφύησαν καθ' ὅλην τὴν Θρᾴκην συνεπείᾳ τῶν γενικῶν αἰτιάσεων, τῶν κατὰ τῶν νέων διοικητῶν τῆς χώρας ἐκτοξευομένων, τῶν ὁποίων ἡ ἀνικανότης, ὡς διϊσχυρίζοντο, δὲν ἠδύνατο νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ταραξίας τῆς δημοσίας ἡσυχίας. Ὁ δὲ Τάκιτος (1) προστίθησιν, ὅτι τρεῖς φοβεραὶ φυλαί, ἐπίσης βάρβαροι, οἱ Κοιλαλέται, οἱ Ὀδρύσαι καὶ οἱ Δῖοι, ὡπλίσθησαν ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγούς, ὧν οἱ μὲν παρεδόθησαν εἰς τὴν λεηλασίαν, οἱ δὲ διέβησαν τὸν Αἷμον πρὸς ἀναζήτησιν ἀπομεμακρυσμένων συμμάχων, οἱ δὲ πλεῖστοι καὶ οἱ μᾶλλον ὠργανωμένοι ἐπολιόρκησαν τὴν Φιλιππούπολιν, ὅπου ὁ Ῥοιμητάλκης περιεκλείσθη.

Ὁ Οὐελλήϊος, ὅστις ἐστρατήγει τοῦ στρατοῦ τοῦ ἐστρατοπεδευμένου παρὰ τῇ Θρᾴκῃ, μαθὼν τὰς κινήσεις τῶν ἀποστατῶν, ἀπέστειλεν ἱππικὸν καὶ τινας σπείρας πεζικοῦ ψιλοῦ πρὸς διωγμὸν τῶν λεηλατούντων καὶ τῶν πρὸς ἀναζήτησιν ἐπικούρων περιπλανωμένων, καὶ αὐτὸς ἔχων τὸ πλεῖστον τοῦ πεζικοῦ ἐστράτευσεν, ἵνα ἀναγκάσῃ τὸν ἐχθρὸν νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν· τὰ πάντα προέβησαν ἐν τάξει καὶ πλήρει ἐπιτυχίᾳ· οἱ λεηλάται κατεκερματίσθησαν· τῆς δὲ διχονοίας εἰσερπυσάσης μεταξὺ τῶν

(1) Hist. Rom. L. II. C. 129.

(1) Tac. Annal. III c. 38.

Digitized by Google

πολιορκητῶν, καὶ τοῦ Ῥοιμητάλκου ἐπιτυχῆ ἔξοδον ποιήσαντος, καθ' ἣν στιγμὴν ἐφάνησαν αἱ λεγεῶνες, συνήφθη συμπλοκή, ἐν ᾗ πολλοὶ τῶν βαρβάρων ἐφονεύθησαν, χωρὶς νὰ χυθῇ οὔτε ῥανὶς αἵματος τῶν Ῥωμαίων.

Ἀλλὰ καὶ μεθ' ὅλην τὴν λαμπρὰν ἐπιτυχίαν ταύτην, ὁ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας πόλεμος ἐξηκολούθησε μετὰ πλείονος ἢ ἧττονος ἐντάσεως μέχρι τοῦ 26 μ. Χ. ἔτους, ὅτε, κατὰ τὸν Τάκιτον (1) ἡ δόξα τῆς νίκης ἀπεδόθη εἰς Ποππαῖον Σαβῖνον, διότι κατώρθωσε νὰ καταβάλῃ τοὺς ἀποστάτας, οἵτινες χαρακωθέντες ὄπισθεν τῶν μᾶλλον ἀπορρώγων κορυφῶν τοῦ Αἵμου, ἐπολέμησαν μετ' ἀκαθέκτου λύσσης, καὶ ὅπου ἐγκαρδιούμενοι ὑπὸ τῶν πατριωτικῶν ᾀσμάτων τῶν ἑαυτῶν μητέρων καὶ συζύγων, ὅσοι δὲν ἔπιπτον μαχόμενοι, διετρυπήθησαν διὰ τῶν ἰδίων ἑαυτῶν ξιφῶν, προτιμῶντες τὸν θάνατον τῆς δουλείας. Ἔνδεκα παρῆλθον ἔτη μετὰ τὴν ἀποφασιστικὴν ταύτην νίκην, καὶ ὅμως οἱ υἱοὶ τοῦ Κότυος δὲν ἔλαβον τὴν ἄδειαν τοῦ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὸ βασίλειον αὐτῶν, τοὐναντίον, κατὰ τὰς ἐπιγραφὰς τῆς Κυζίκου, τὰς ὁποίας μέλλω νὰ κοινοποιήσω εἰς ὑμᾶς, τὰς χρονολογουμένας ἀπὸ τοῦ 38 μ. Χ. ἔτους, ἐποχῆς τῆς ἐνθρονίσεως Γαΐου τοῦ Καίσαρος, ἡ μήτηρ αὐτῶν καὶ αὐτοὶ ἦλθον κατοικήσοντες ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, μέχρι τῆς εἰς Θρᾴκην ἐπανόδου αὐτῶν.

Ὁ Στράβων, ὢν σύγχρονος τῶν προσώπων τῶν μνημονευομένων ἐν τῷ κειμένῳ τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Κυζίκου λέγει (556) «Δυοῖν δ' ἐκ τοῦ Πολέμωνος ὄντων υἱῶν καὶ θυγατρός, ἡ μὲν ἐδόθη Κότυϊ τῷ Σαπαίῳ· δολοφονηθέντος δ' ἐχήρευσε, παῖδας ἔχουσα ἐξ αὐτοῦ, δυναστεύει δ' ὁ πρεσβύτατος αὐτῶν.» Οἱ Σαπαῖοι ἦσαν ἐκ τῶν 22 αὐτοχθόνων φυλῶν τῆς Θρᾴκης, καὶ ἡ χώρα αὐτῶν ἔκειτο πλησίον τῶν Ἀβδήρων, πρὸς ἄρκτον τῆς λίμνης Ἰσμαρίδος· ἦσαν δ' ὑπήκοοι τῶν βασιλέων τῆς Θρᾴκης, Ἀμαδόκου, Κερσοβλέπτου, Βηρισάδου, Σεύθου, οὗ μνημονεύει ὁ Ξενοφῶν, Σιστάλκου κλπ.

Ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ Πόντου ὁ γεωγράφος οὗτος ἐπανειλημμένως ποιεῖται λόγον περὶ τῆς βασιλίσσης Πυθοδωρίδος, ὡς ἑξῆς· «Τὴν μὲν οὖν μικρὰν Ἀρμενίαν ἄλλοτ' ἄλλων ἐχόντων, ὡς ἐβούλοντο Ῥωμαῖοι, τὸ τελευταῖον εἶχεν ὁ Ἀρχέλαος. Τοὺς δὲ Τιβαρηνοὺς καὶ Χαλδαίους μέχρι Κολχίδος καὶ Φαρνακίας καὶ Τραπεζοῦντος ἔχει Πυθοδωρίς, γυνὴ σώφρων καὶ δυνατὴ προϊστασθαι πραγμάτων. Ἔστι δὲ θυγάτηρ Πυθοδώρου τοῦ Τραλλιανοῦ, γυνὴ δ' ἐγένετο Πολέμωνος, καὶ συνεβασίλευσεν ἐκείνῳ χρόνον τινά, εἶτα διεδέξατο τὴν ἀρχήν, τελευτήσαντος ἐν τοῖς Ἀσπουργιανοῖς καλουμένοις τῶν περὶ τὴν Σινδικὴν βαρβάρων . . . συνῴκησε δ' Ἀρχελάῳ, καὶ συνέμεινεν ἐκείνῳ μέχρι τέλους· νῦν δὲ χηρεύει (556).» Ἡ Πυθοδωρὶς μετὰ ταῦτα προσκληθεῖσα εἰς Ῥώμην διαταγῇ τοῦ Τιβερίου, ἀπέθανε μικρὸν μετὰ τὴν ἄφιξιν αὐτῆς, τὸ δὲ βασίλειον αὐτῆς μετεβλήθη εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν. Ἡ Πυθοδωρὶς αὕτη ἔσχε τρία τέκνα ἐκ τοῦ Πολέμωνος, τὴν Ἀντωνίαν Τρύφαιναν, ὀνομασθεῖσαν οὕτω πρὸς τιμὴν τῆς Ἀντωνίας τῆς μητρὸς τοῦ Γερμανικοῦ, τὸν Ζήνωνα, ἀναδειχθέντα βασιλέα τῆς μεγάλης Ἀρμενίας ὑπὸ τοῦ Γερμανικοῦ, καὶ λαβόντα τὸ ὄνομα «Ἀρταξίας» κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνάβασιν αὐτοῦ, καὶ τὸν Πολέμωνα, ὅστις κληρονομήσας κατὰ τὸ 38 μ. Χ. ἔτος τὸ βασίλειον τοῦ Πόντου, συνῆνεσε, μετά τινα ἔτη, νὰ παραχωρήσῃ αὐτὸ εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν Αὐτοκρατορίαν. Ἡ νέα αὕτη ἐπαρχία ὠνομάσθη ἔκτοτε Πολεμωνιακὸς Πόντος. Ponti modo regnum concedente Polemone, item Alpium defuncto Cottio in provinciae formam redegit (Nero) (1).

Ἡ Σιδηνή, πεδιὰς μετὰ τὴν Θεμίσκυραν, ἡ Φαρνακία, ἥτις ἕνεκα τῆς εὐφορίας καὶ τοῦ πλούτου τῶν προϊόντων αὐτῆς φημίζεται ὡς ἡ ὡραιοτέρα ἐπαρχία τοῦ Πόντου, ἡ Ζηλῖτις καὶ ἡ Μεγαλοπολῖτις ὑπήγοντο τῇ ἀρχῇ τῆς Πυθοδωρίδος. «Τὰ δὲ Κάβειρα, Πομπήιου κατασκευάσαντος εἰς πόλιν, καὶ καλέσαντος Διόσπολιν, ἐκείνη προσκατεσκεύασε, καὶ Σεβαστὴν μετωνόμασε, βασιλείῳ τε τῇ πόλει χρῆται· ἔχει δὲ καὶ τὸ ἱερὸν Φαρνάκου καλούμενον, καὶ τὴν Ἀμερίαν κωμόπολιν, πολλοὺς ἱεροδούλους ἔχουσαν (Στρ. 557).»

Καθ' ἃς ἔχομεν εἰδήσεις περὶ τῆς φρονήσεως τῆς ἡγεμονίδος ταύτης, καὶ περὶ τῶν ἐξαιρετικῶν πλεονεκτημάτων τοῦ Κότυος, οὐδὲν παράδοξον, ὅτι ἑλληνὶς τὸ γένος συνῆνεσε νὰ δώσῃ τὴν μονογενῆ θυγατέρα αὐτῆς εἰς ξένον ἡγεμόνα, ὅστις διὰ τῆς ἀνατροφῆς αὐτοῦ ἔφθασεν εἰς τὸ ὕψος τοῦ τότε πολιτισμοῦ, καὶ ἦν ἄξιος νὰ ἔχῃ σύζυγον τοιαύτην διακεκριμένην γυναῖκα.

Δέν μοι ἐπιλείπεται ἤδη, ἢ νὰ προσθέσω λέ-

(1) Annal. IV. 46.

(1) Suetonius. Lib. VI. C. 18.

Digitized by Google

ξεις τινὰς ὡς πρὸς τὰς ὑπερβολικὰς ἐκφράσεις, αἷς ἐχρήσαντο οἱ Κυζικηνοί, λόγον ποιούμενοι ἐν τοῖς ψηφίσμασιν αὐτῶν περὶ Γαΐου τοῦ Καλιγούλα. Πρὸς ἀπολογίαν αὐτῶν χρεωστῶ νὰ εἴπω, ὅτι ἡ Κύζικος ἐστερήθη τῆς αὐτονομίας αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Τιβερίου κατὰ τὸ 25 μ. Χ. ἔτος, τιμωρήσαντος τοὺς πολίτας αὐτῆς διότι ἠμέλησαν τὴν λατρείαν τοῦ θείου Αὐγούστου, καὶ διότι προὐπηλάκισαν πολίτας Ῥώμης· «Objecta publice Cyzicenis incuria cærimoniarum divi Augusti, additis violentiæ criminibus adversum cives Romanos. et amisere libertatem, quam bello Mithridatis meruerant, circumsessi nec minus sua constantia quam praesidio Luculli pulso rege.» (1).

Πρέπει ἐν ταὐτῷ νὰ ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι οὐδὲν ἠδύνατο νὰ ἐξισωθῇ πρὸς τὰς ἐνδείξεις ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἀγάπης, αἱ ὁποῖαι πανταχόθεν τῆς Ῥωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας ἐμαρτύρουν τὴν χαράν, τὴν ὁποίαν ἡ εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασις τοῦ υἱοῦ τοῦ Γερμανικοῦ διέχεε πανταχοῦ. Ἐν βραχυτέρῳ τριμήνου χρόνῳ 160,000 θύματα προσήχθησαν εἰς τοὺς βωμοὺς τῶν Θεῶν τῆς Ῥώμης, κατὰ τὸν Σουετώνιον, εἰς μαρτύριον τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν κατοίκων διὰ τὴν εὐεργεσίαν ἐκείνην. Πόῤῥω ἀπεῖχον τοῦ νὰ ὑποπτεύσωσιν, ὅτι τὸ ἀντικείμενον ἐκεῖνο τῆς λατρείας τοῦ λαοῦ ἔμελλε νὰ γίνῃ ἡ μάζιξ τῆς ἀνθρωπότητος. Ἑπομένως οὐδόλως θαυμαστόν, ἐὰν ἐν σιγμῇ γενικῆς παραφορᾶς οἱ ἄρχοντες τῆς Κυζίκου περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Γερμανικοῦ τὸν λόγον ποιούμενοι, ἐν τοῖς ψηφίσμασιν αὐτῶν ἐξέφραζον τὴν εὐφημίαν μέχρι τῶν ἐσχάτων ὁρίων τῆς ὑπερβολῆς.

J. Millingen.

(Μετάφρ. Σ. Μαυρογένους).

(1) Annal. Lib. IV. c. 36.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ.

(Συνέχεια ἐκ τοῦ Τόμ. Γ'. σελ. 46).

β'.) Φωνηεντολογία τῆς Λατινικῆς γλώσσης.

Τὰ φωνήεντα τῆς λατινικῆς γλώσσης εἶσὶ τάδε·

A ā
I ī
U ū
} E, ē, æ· } o ō } œ

Ἡ *φωνηεντολογία* τῆς λατινικῆς γλώσσης ἔπαθε τῷ χρόνῳ πολλὰς μεταβολάς. Ἡ κλασικὴ λατινικὴ γλῶσσα, ὡς καὶ ἡ ὀμβρικὴ, ἀποστρέφεται τὰς διφθόγγους, ἃς εἰς ἁπλοῦς φθόγγους μετέβαλεν. Ἡ ἀρχαία ὅμως λατινικὴ καὶ ἡ ὀσκικὴ διετήρησαν τὰς ἀρχικὰς διφθόγγους. Ἡ λατινική, ὡς ἐν τοῖς συγγράμμασιν ἡμῖν πρόκειται, ἔχει ἤδη τὰ φωνήεντα ἀμετακίνητα, ὀλίγαι δὲ ῥίζαι δεικνύουσιν ἔτι τὴν εἰς δύο τὸ πολὺ βαθμίδας περιοριζομένην κίνησιν τοῦ ῥιζικοῦ φωνήεντος ἐν τῇ σειρᾷ αὐτοῦ.

Ἡ φωνηεντολογία τῆς λατινικῆς ἀφίσταται μεγάλως τῆς τῆς ἀρχεγόνου. Ἡ ἀρχαία λατινικὴ καὶ ὀσκικὴ γλῶσσα διετηρήθησαν λίαν ἐλλιπῶς, ἡ δὲ κλασικὴ λατινικὴ γραπτὴ γλῶσσα φαίνεται μορφωθεῖσα ὑπὸ τὴν ξένην ἐπιῤῥοήν· τούτου ἕνεκα ἡ λατινικὴ παρέχει μεγίστας δυσκολίας ἢ αἱ ἄλλαι γλῶσσαι εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν.

Τὸ ā ἰσχναίνεται ἢ ἐκλεπτύνεται εἰς i καὶ u, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ μεταβαίνει εἰς e καὶ o (βραδύτερον δὲ τὰ πολλὰ εἰς u), ὡς ἐν τῇ ἑλληνικῇ. Τὸ ā γίνεται ἐπίσης ē καὶ ō, τῆς δὲ ἀποχρώσεως ταύτης τῶν φωνηέντων ἐν τῇ λατικῇ αἰτία μάλιστα θεωρεῖται ἡ ἐπιῤῥοὴ τῶν ἀλλεπαλλήλων φθόγγων. Ἐπειδὴ δὲ αἱ σειραὶ τῶν φωνηέντων τῆς λατινικῆς συμφωνοῦσιν ἐντελῶς μετὰ τῶν τῆς ἑλληνικῆς, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὸ λατ. ō ὡς φωνῆεν τῆς δευτέρας ἐπιτάσεως.

Αἱ σειραὶ i καὶ u ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ γλώσσῃ ἦσαν ἐντελῶς ὅμοιαι ταῖς τῆς ἑλληνικῆς καὶ ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ διαφορᾷ τῶν διφθόγγων ai καὶ au, ὡς καὶ ei καὶ eu. Ἐν τῇ σειρᾷ u ὅμως τὴν πρώτην ἐπίτασιν ἀντικαθίστησι πάντοτε ἡ δευτέρα (τἀνάπαλιν ἢ ἐν τῇ ἑλληνικῇ),

Digitized by Google

ἐπειδὴ τὸ e πρὸ τοῦ u (v) μεταβαίνει εἰς o κατὰ τοὺς φθογγολογικοὺς νόμους τῆς λατινικῆς. Ἡ μεταγενεστέρα ὅμως γλῶσσα ἐφύλαξε μόνον ἐκ τῶν ἀρχαίων διφθόγγων μόνον τὴν au, ἥτις ὅμως πολλαχῶς ἀποκλίνει, ἵνα μεταβληθῇ εἰς ἁπλοῦν φθόγγον.

Σειραὶ τῶν φωνήεντων καὶ δίφθογγοι τῆς λατινικῆς γλώσσης.

Τὸ a τῆς ἰνδογ. ἐν τῇ λατ. ἐξαφανίζεται καὶ λεπτύνεται εἰς i, u,

	ἀρχ. φων.	ά. ἐπίτασις.				β'. ἐπίτασις.		
Σειρὰ a	a e o	o	ē	ā			ō	
Σειρὰ i	i,	Ei	i	ē	Ai ae	Oi	oe	ū
Σειρὰ u	u	eu			au ō	Ou		ū

Αἱ διὰ μειζόνων στοιχείων σημειούμεναι δίφθογγοι ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἀρχαίαν λατινικήν· ἡ eu ἐν τῇ κλασικῇ λατινικῇ γλώσσῃ εἶχε μεταβληθῆ εἰς ou, δηλ. ū.

Ἡ μετάβασις τῶν διφθόγγων εἰς ἁπλοῦς φθόγγους ἐγένετο ἐξ ἀφομοιώσεως ἀμφοτέρων τῶν διφθόγγων πρὸς ἀλλήλους, ὡς ei εἰς ē, ai εἰς ae, oi εἰς oe, au εἰς ō, ἡ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸν ἕτερον ὡς ei εἰς i, ou εἰς ū· ἡ δὲ μετάβασις τοῦ oi, oe εἰς ū γίνεται ἐκ τῆς συχνῆς μεταβολῆς τοῦ o εἰς u κατὰ τὴν σειρὰν oi, ui, ū, δυνατὸν δὲ καὶ oe, ue, ū.

Α'. Φωνῆεν ἀρχικὸν a.

Τὸ ἀρχικὸν φωνῆεν a τῆς ἰνδογερμανικῆς ἐν τῇ λατινικῇ ά.) ἐκλεπτύνεται ἢ ἰσχναίνεται· 1. ἐξαφανίζεται τὸ ῥιζικὸν a· π. χ. sum, sumus, sunt, siēm κλπ. ἀντὶ τῶν *esum, ἀρχ. τύπ. as-mi *e-sumus, ἀρχ. τύπ. as-masi, *e-sunt, ἀρχ. τύπ. as-anti, *es-iēm, ἀρχ. τύπ. as-jam, ῥίζα es εἶναι. gi-gn-o (πρβλ. γί-γνο-μαι) ἐκ τοῦ *gi-gen-o, ῥίζ. gen (πρβλ. gen-ui, gen-us) ἀρχ. gan. Συνηθέστερον ἡ ἐξαφάνισις αὕτη γίνεται ἐν τῷ δευτέρῳ συνθετικῷ μέρει, ὡς malo ἐκ τοῦ *mavlo, τοῦτο δὲ ἐκ τοῦ *mage-vol-o (magis-volo) καὶ τὰ ὅμοια. Ἡ κατάληξις -brum γίνεται ἐν μέρει τοὐλάχιστον ἐκ τοῦ *ber-um, ῥίζ. ber, ἀρχ. bhar=ferre φέρειν, διὸ ἐνταῦθα ὑπάρχει σύνθεσις, οὐχὶ δὲ πρόσφυσις πρὸς σχηματισμὸν τοῦ στελέχους, ὡς ἐν τῇ gnus ἐκ τοῦ *-gen-us, ῥίζ. gen(gignere)· π. χ. mali-gnus (malu-s κακὸς) καὶ ἕτερα· ἔτι -glum ἐν τῷ jur-gium (δίκη, ἔρις) ἀντὶ τοῦ jur-igium, πρβλ. rem-ig-ium (κώπη), ῥίζ. ag (agere) κλπ.

Εἰς τὰ πρὸς σχηματισμὸν τῶν στελεχῶν ἐπιθέματα ἢ προσφύσεις ἐξαφανίζεται τὸ a ὡς καὶ εἰς τὰς συγγενεῖς γλώσσας· π. χ. patr-is ἀρχαιότερον *patr-us, *patr-os ἀντὶ τοῦ *pater-os, στέλ. pater-, ἀρχ. τύπ. patar-as (ἐν. γεν.) καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις.

2. Συνηθέστατα ἐκλεπτύνεται ἢ ἰσχναίνεται τὸ a εἰς i καὶ μάλιστα εἰς τὸ δεύτερον συνθετικὸν μέρος· π. χ. ac-cipio (παραλαμβάνω) καὶ capio (λαμβάνω)· perficio (ἐκτελῶ) καὶ facio (ποιῶ)· as-sid-eo (κάθημαι, παρακάθημαι), ῥίζ. sad, λατ. sed· me-mi-ni (ἐνθυμοῦμαι), ῥίζ. man· cogni-tus (γνωστός), ῥίζ. gna ἐκ τοῦ gan κτλ. Ἔτι εἰς τὰ στοιχεῖα πρὸς σχηματισμὸν τῶν στελεχῶν καὶ λέξεων· π. χ. veh-is, veh-it (β'. καὶ γ'. ἐν. πρόσ. ῥίζ. veh = ὀχεῖν) ἀντὶ τοῦ *veh-isi, *veh-iti, ἀρχ. vagh-asi, vagh-ati· nōminis (nomen), ἀρχ. gnā-man-as κλπ.

Τὸ αὐτὸ συμβαίνει εἰς τὴν τονιζομένην συλλαβὴν τῆς λέξεως· π. χ. in-ter (μεταξύ), ὁμβρ. an-ter συγκρ. τοῦ ἀντωνυμικοῦ ϛελέχους, an, πρβλ. σανσ an-ta'r, a'n-tara-s (ἐνδότερος), ἑλλ. ἔν-τερα· in-(ἀρνητ.), ὁμβρ. an- σανσ. an- ἑλλ. ἀν-· igni-s (πῦρ), σανσ. agni-s· quinque (πέντε), ἀρχ. τύπ. kankan, σανσ. pa'n-k'an.

Συνήθως γίνεται ἡ ἴσχνανσις αὕτη ἐν τῇ τῆς ἀναδιπλώσεως συλλαβῇ τῶν στελεχῶν τοῦ ἐνεστῶτος τῶν τὸ ἀρχικὸν φωνῆεν ἐχουσῶν ῥιζῶν· π. χ. gi-gno ἐκ τοῦ *gi-ge-no, ἀρχ. τύπ. ga-gan-āmi, ἑλλ. γί'γνο-μαι, ῥίζ. gan· si-sto (ἵστημι), ἀρχ. sta-sta-mi, ῥίζ. sta· sīdo (κάθημαι) ἐκ τοῦ *si-sdo, *si-sedo, ἀρχ. τύπ. sa-sad-āmi, ῥίζ. sad.

3. Συνήθως ἐκλεπτύνεται ἔτι τὸ a εἰς u καὶ μάλιστα εἰς τὰ πρὸς σχηματισμὸν τῶν στελεχῶν καὶ λέξεων στοιχεῖα, καὶ εἰς ῥίζας ἔτι, συμφώνων ἕνεκα, τελευταία δὲ ἴσχνανσις αὐτοῦ εἶναι i κατὰ τὴν ἐφεξῆς σειράν· a, o, u, ü, i π. χ. τὸ ἀρχ. op-tama-s ἐγένετο *op-to-mo-s, op-tumu-s, op-tümu-s, op-timu-s (ἄριστος), ἰταλ. ottimo· τὸ dakama-

Digitized by Google

s ἐγένετο *decomo-s, decumu-s, decimu-s (δέκατος), ἰταλ. decimo· cap-ere (λαμβάνειν) καὶ man-cup-ium (παρὰ Πλαύτῳ κτῆσις), oc-cup-ere (κατέχειν) καὶ in-cip-ere (ἄρχεσθαι), man-cip-ium κτλ. Συχνότατα τὸ u εἶναι μεταγενεστέρα μεταβολὴ τοῦ ἀρχαιοτέρου o (ἐν τῇ ἑλλ. ἔμεινεν o) καὶ μάλιστα εἰς τὰ πρὸς σχηματισμὸν τῶν λέξεων στοιχεῖα· π. χ. ἐν. ὀν. αἰτ. ἀρσ. καὶ οὐδ. τῶν ἀρχ. εἰς a στελεχῶν -u-s ἐκ τοῦ ἀρχ. λατ. -o-s, ἑλλ. -ο-ς, ἀρχ. -a-s· -a-m, ἀρχ. λατ. -o-m, ἑλλ. -ο-ν, ἀρχ. -a-m· π. χ. da-tu-s ἐκ τοῦ da-to-s, ἑλλ. δο-τό-ς, ἀρχ. da-ta-s· αἰτ. da-tu-m ἐκ τοῦ da-to-m, ἑλλ. δο-τό-ν, ἀρχ. da-ta-m. Ἐν γένει ἐκ τοῦ ληκτικοῦ τῆς ἀρχεγόνου γλώσσης -as ἐν τῇ λατ. γίνεται os, us· π. χ. genus, ἀρχαιότερον genos=γένος, σανσ. g'a'nas, ἀρχ. ganas· op-us (ἔργον), ἀρχ. λατ, op-os, ἀρχ. καὶ σανσ. a'p-as· fer-unt, ἀρχ. λατ. fer-ont, fer-onti, ἑλλ. φέρ-οντι (φέρουσι), ἀρχ. καὶ σανσ. bhar-anti κτλ. Μετὰ τὸ v, u μένει o· π. χ. volt (ὕστερον vult θέλει), ῥίζ. ἀρχ. καὶ σανσ. var· loqu-ont-ur, loquuntur, quom quum, ἀρχ. τύπ. kam κλ.

Καθόλου δὲ ἡ λατινικὴ ὁμοιάζει μεγάλως τῇ ἑλληνικῇ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους εἰς ο τύπους.

4. Τὸ ἀρχ. φωνῆεν a ά) διετηρήθη σπανιώτατα ὡς a, μάλστα δέ, ὡς φαίνεται, πρὸ τοῦ g, c· π. χ. ac-us (βελόνη), ac-ies (ἀκὴ ἀκμή), ac-erbus (δριμύς), ῥίζ. ac, σανσ. aç, ἀρχ. ak· ag-o, ἄγ-ω, σανσ. a'g'āmi, ῥίζ. ag· mag-is (πλέον), mag-nus, μέγας, σανσ. στέλ. mah-a'nt-, ῥίζ. mag, σανσ. mah ἐκ τοῦ magh· frag-ilis (εὔθραυστος), frag-or, -n- fra-n-go, θραύω· al-ius ἄλλος=*ἀλ-jος, γοτθ. al-is κτλ.

β') Τὸ ἀρχικὸν a φαίνεται o εἰς τὰς ῥίζας πρὸ πάντων μετὰ τὸ v καὶ πρὸ αὐτοῦ, πλὴν δὲ τούτου εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν στελεχῶν καὶ λέξεων. Μετὰ τὸ v· π. χ. vom-o, ἑλλ. Fεμ-έω, σανσ. va'm-āmi· vol-o, vol-t, vol-im, βραδύτερον vul-t, vel-im, σανσ. va'r-āmi. ῥίζ. var· voc-are (καλεῖν), σανσ. ῥίζ. vak', ἑλλ. Fεπ, ἀρχ. vak· vort-o (στρέφω), βραδύτερ. vert-o, πρβλ. σανσ. vaṛ'-t-atē = vertitur, ῥίζ. vert κτλ.

Τὸ ἀρχικὸν sva συνήθως ἐν τῇ λατ. γίνεται so ἐκ τοῦ svo ἀντὶ sve, ἀρχ. sva κατὰ τὸν ἀνωτέρω νόμον· εἶτα τὸ v ἐξηφανίσθη ὡς καὶ ἐν τῷ te (σὲ), se (ἑ) καὶ ἐφεξ., ἀντὶ τοῦ *tve *sve· π. χ. socer (πενθερὸς) ἐκ τοῦ *svocer, *svecer, ἑλλ. ἑκυρός, ἀντὶ τοῦ *σFεκυρός, σανσ: sva'çuras (γράφεται çva-çuras)· sorōrem (ἀδελφήν), σανσ. sva'sā-ram, ἀρχ. τύπ. svastāram, γερμ. schwes-ter· sop-or, somnus ἀντὶ τοῦ *sop-nus, ἑλλ. ὕπνος, ἀρχ. τύπ. καὶ σανσ. sva'p-nas, sva'p-i-mi, ἑλλ. ὑπνόω, κοιμῶμαι.

Πρὸ τοῦ v· π. χ. ov-is, ἑλλ, ὄFις, πρόβατον, σανσ. a'v-is, λιθ. av-is· nov-os (βραδύτ. -nov-us), ἑλλ. νέFος, σανσ. nav-as· nov-em, ἑλλ. ἐν-νέFα, σανσ nav-an.

Καὶ εἰς ἄλλους συνδυασμοὺς φαίνεται τὸ a ὡς o· π. χ. mor-ior (θνήσκω). ῥίζ. ἀρχ. καὶ σανσ. mar. dom-are, ῥίζ. ἑλλ. δαμ, ἔ-δαμ-ον, σανσ. dam, γοτθ. tam, γερμ. zam· po-tis (δυνάμενος, ἐν καταçάσει), pot-ens (ἰσχυρός), po-tiri (κύριον εἶναι), πρβλ. ἑλλ. πό-σις, ἀρχ. καὶ σανσ. pa'-tis (κύριος)· coque-re (βράζειν, μαγειρεύειν), ἑλλ. ῥίζ. πεπ, σανσ. pak', λιθ. kep, ἀρχ. kak.

Εἰς τὰ πρὸς σχηματισμὸν τῶν στελεχῶν καὶ λέξεων στοιχεῖα φαίνεται o ὡς καὶ ἐν τῇ ἑλλ. ἰδίως πρὸ τοῦ s καὶ m, ὅπερ βραδύτερον ἡ γλῶσσα ἐλέπτυνεν εἰς u (ὅρα ἀνωτ. σελ. 29, 3), π. χ. ἡ πρόσφυσις to ἐν τῇ ἐν ὀν. τοῦ ἀρσ. καὶ αἰτ. τοῦ ἀρσ. καὶ οὐδ. -to-s, to-m, ἑλλ. -το-ς -το-ν, σανσ. -ta-s, -ta-m· π. χ. in-clu-to-s, αἰτ. clu-to m, ἑλλ. κλυ-τό-ς, κλυ-τό-ν, σανσ. çru-ta'-s, çru-ta'-m, ἀρχ. kru-ta-s, kru-ta-m· ἡ κατάληξις τῶν οὐδετέρων -os (βραδύτερον -us)· π. χ. gen-os (gen-us γένος), σανσ. g'an'-as, ἀρχ. gan-as, ἐπίσης Venos (ὀν. κύρ. θηλ.)· ἡ δοτ. πληθ -bos (-bus), σανσ. -bhjas κτλ.

γ') Συνηθέστατα μετέβη τὸ a εἰς e ἄνευ ἐπιῤῥοῆς τινος εἰς τοῦτο τῶν περὶ αὐτὸ φθόγγων· π. χ. fer-o, ῥίζ. fer, ἑλλ. φέρ-ω, ἀρχ. καὶ σανσ. bhar-āmi, ῥίζ. bhar· e-st, ῥίζ. es, ἑλλ. ἐσ-τί, ἀρχ. καὶ σανσ. a's-ti, ῥίζ. as· sed-eo, ῥίζ. sed, ἀρχ. καὶ σανσ. sad· eq-uos, ῥίζ. ec, ἑλλ. ἵππος=*ἰκFος, σανσ. aç-vas, ῥίζ. aç, ἀρχ. τύπ. ak-vas, ῥίζ. ak κτλ. Συχνάκις τὸ e εἶναι προδήλως ἴσχανσις τοῦ a· π. χ. per-fec-tus καὶ καὶ fac-tus, κτλ.

Ἐκ τοῦ o παρήχθη e, ὡς verto, vester, κτλ. ἀντὶ τοῦ ἀρχαιοτέρου vort-o, ἀρχ. τύπ. vart-ā-mi, ῥίζ. ἀρχ. καὶ σανσ. vart, γοτθ. varth· voster, σανσ. vas (vos, vobis). Κατὰ ταῦτα παράγεται ὡς ἐλαφρότερον φωνῆεν τὸ e πρὸς τῷ a καὶ o.

Γ'. Ἐπιτάσεις τοῦ a.

1. Ἀπέναντι τοῦ e τὸ o θεωρεῖται βαρύτερον, τὸ δὲ o εἶναι ἐνίοτε ἐπίτασις τοῦ e=a,

Digitized by Google

ὡς ἐν τῇ ἑλλ. καὶ σλαυϊκῇ· οὕτω δὲ τὸ o=a, τὸ δὲ e : o=a : ¯· π. χ. mon-eo (μιμνήσκω, παραινῶ) δηλ. mān-ajāmi, ἀρχ. ῥίζ. man καὶ men-s ἀντὶ τοῦ *ments *men-ti-s, ἀρχ. τύπ. man-ti-s ἐκ τῆς ῥίζ. man διὰ τῆς προσφύσεως ti. πρβλ. me-mi-ni (ἐνθυμοῦμαι) τοῦ e ἰσχνανθέντος εἰς i· noc-eo (βλάπτω), ἀρχ. τύπ. nāk-ajami, ἀρχ. ῥίζ. nak, σανσ. naç (ἀπόλλυσθαι, θνήσκειν) τοῦ nex γεν. nec-is, per-nic-ies (ὄλεθρος) nec-are (φονεύειν), πρβλ. ἑλλ. νέκ-υς, νεκ-ρός· doceo (διδάσκω), ἀρχ. τύπ. dāk ajāmï, καὶ didici, disco (μανθάνω) ἀντὶ τοῦ *dic-sco, *didac-sco, ἑλλ. διδά(κ)σκω, καὶ διδάξω, δηλ. διδάκ-σω, διδαχ-ή, ῥίζ. dak (οὐχὶ dic, ὡς ἐν τῷ dīco, δείκ-νυμι, ὅπερ ὅμως διακριτέον τούτου) κτλ.

Ἐπειδὴ τὸ o εἶναι βραχύ, δυνατὸν ἡ ἐπίτασις αὕτη νὰ γείνῃ καὶ πρὸ δύο συμφώνων· π. χ. pond-us (οὐδ. βάρος, φορτίον) καὶ pend-ēre (σταθμᾶν)· portio (μερὶς) καὶ part-em (pars, μέρος), im-pert-io (ποιῶ κοινωνόν).

2. Τὸ ē εἶναι σπάνιον· π. χ. tēg-ula (κέραμος), ἔτι têg-o καὶ tog-a· rēg-em (rex βασιλεύς), σανσ. rāg′-am, rā′g′anam καὶ rego (δικάζω, κυβερνῶ)· lēgem (lex νόμος), col-lēg-a (συνάρχων) καὶ lêg-o (συλλέγω, ἀναγινώσκω)· sēmi-, ἑλλ. ἡμι-, σανσ. sāmi-, ἀγ. sami- κτλ.

3. Ὡς τὸ ē εἶναι ἐπίτασις τοῦ o, οὕτω καὶ τὸ ā τοῦ a εὑρισκόμενον συνηθέστατα πρὸ τῶν οὐρανισκοφώνων· π. χ. āc-er, ac-ris (ὀξὺς) καὶ âc-ies· plāc-are (διαλλάσσειν) καὶ plâc-ēre (ἀρέσκειν)· pāc-em (pax εἰρήνη), ἐξ οὗ pāc-are (εἰρηνεύειν) καὶ pâc-isci (συνθήκην ποιεῖν) κτλ.

Τὸ θηλυκὸν τῶν a ῥιζῶν εἶχεν ἀρχῆθεν καὶ ἐν τῇ λατινικῇ ā· π. χ. nov-a, coc-tā, ἀρχ. nav-ā, kak-tā, πρβλ. σανσ. na′-vā, *pak-ta, ἑλλ. νέF-α, πεπ-τή, θηλ. τοῦ nov-os, coct-os, nov-us, coct-us, ἀρχ. nav-a-s, kak-ta-s, ἑλλ. νέF-ο-ς, πεπ-τό-ς.

4. Οὐχὶ σπανίως εἶναι τὸ ū ἐπίτασις τοῦ a καὶ μάλιστα πρὸς τῷ o=a καὶ ἔνθα τὸ a εἶναι ληκτικὸν τῆς ῥίζης, ἔτι δὲ εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν στελεχῶν· π. χ. per-sōn-a (προσωπεῖον, πρόσωπον) καὶ sôn-us (τόνος), sôn-are (ἠχεῖν), ῥίζ. ἀρχ. καὶ σανσ. svan· sōp-io (κοιμίζω), ἀρχ. καὶ σανσ. svāp-a′jāmi καὶ sōpor (ὕπνος), ῥίζ. λατ. sop, ἀρχ. καὶ σανσ. svap· vōc-em (vox φωνὴ)=σανσ. vāk′-am, ἑλλ. Fόπ-α, ἀρχ. vā′k′-am καὶ vôc-o (καλῶ), ἀρχ. ῥίζ. vak (λαλεῖν) κτλ.

Τὸ ū=τῷ ἀρχ. ā δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἕτερος νεώτερος τύπος τοῦ ō, ὡς τὸ o συχνότατα ἐγένετο u μὴ ἀπαντῶν βεβαίως ἐντὸς τῆς ῥίζης. Οὕτως αἱ προσφύσεις -tūro-,θηλ. -tūra· π. χ. da-tūr-us (δώσων), rup-tūr-a (θραῦσις) ἐκ τῶν εἰς -tôr στελεχῶν σχματιζόμενα, ἀρχ. tar, da-tôr-, rup-tôr-, ἀρχ. da-tar-, rup-tar-. Ἡ κατάληξις τῆς γεν. πληθ.-um,-rum (βεβαίως-ūm,-rum) ἀντὶ τῶν ἀρχαιοτέρων-ōm-, rōm, ἑλλ-ων-*ών, ἀρχ. καὶ σανσ.- am-, sām· π. χ. (is) tārum= ἑλλ.*τα ὡν, δηλ. τῶν, σανσ. tā sām· vōc- um=ἑλλ. Fοπ- ῶν, σανσ. vak ām.

Β′. Σειρὰ i.

Ἐν τῇ σειρᾷ ταύτῃ, ὡς καὶ ἐν τῇ u, ἐλλείπουσι ῥίζαι διερχόμεναι καὶ τὰς τρεῖς βαθμῖδας τῆς ἐπιτάσεως. Μοναδικὸν παράδειγμα τῆς i σειρᾶς φέρεται ἡ ῥίζα fid ἐν τῇ λέξει fīd- es (πίστις), ber-fī -dus (ἄπιστος), ἔτι con-fī d-o, δηλ. feid-o (de-feid-ens) καὶ foid-os (foedus σπονδαί). Καὶ ἐν ῥίζαις ἐν ταῖς δυσὶ βαθμῖσι φαινομέναις παρατηρεῖται ἔλλειψις· π. χ. ῥίζ. dic (ἑλλ. δικ, σανσ. diç ἐν τῷ in-dīc-o (ἐνδείκνυμι), causi-dic-us (δικηγόρος), ἔτι deic- o, dī c-o (λέγω)· ῥίζ. i (ἴέναι) ἐν τῷ ī -tum, ἔτι ei-s, ei-tur=ī s, it, ī tur (προβλ. εἶμι, σανσ. ē-mi), καὶ ἕτερα.

Τὸ ἀρχικὸν φωνῆεν i εὑρηται π. χ. ἐν τοῖς dic-are, ῥίζ. dic, σανσ. diç, ἑλλ. ῥίζ. δικ (δείκνυμι)· i-tum, ἑλλ. ἴ-μεν, σανσ. i-mas, ῥίζ. i (ἴέναι)· vid-eo (ὁρῶ), πρβλ. σανσ. vid-ma′s, ἑλλ. Fίδ-μεν, γοτθ. vit-um, ῥίζ. vid· sci-n-d-o, scissus=* scid-tus, σανσ. k′hi -n-a-d-mi ἑλλ. σχίζω=* σχίδ- jω, γοτθ. ῥίζ. skid ἐν τῷ skaid-an, ῥίζ. scid, κτλ. Ἐν τῷ σχηματισμῷ τῶν στελεχῶν· π. χ. ov-is, ἑλλ. ὄϝ-ις, σανσ. av-i-s, λιθ. av-i-s, ῥίζ. u, av μετὰ προσφύσεως i· συχνάκις τὸ i ἀποβάλλεται ἐν τέλει τῆς λέξεως κείμενον· π. χ. mens ἀντὶ τοῦ* ments ἐκ τοῦ* men-ti-s, ἀρχ. τύπ. man-ti-s, ἡ ἐπισκοτίζεται εἰς e· π. χ. men -te-m.

Τὸ γνήσιον τοῦτο i ἐπισκοτίζεται εἰς e καθ' ὡρισμένους νόμους· π. χ. in-dex (ἐνδείκ-της) in-dic-is, ῥίζ. dic· ig-ne-m (πῦρ) ἀντὶ τοῦ ἀρχαιοτέρου ig-ni-m, σανσ. ag ni -m. Οἱ ἀρχαιότεροι οὗτοι τύποι τῶν αἰτιατικῶν διετηρήθησαν, ὡς γνωστὸν οὐχὶ σπανίως, ὡς navi-m (νῆα) καὶ nave-m, καὶ ἕτερα. Καὶ τὸ mare (θάλασσα) κεῖται ἀντὶ τοῦ*

Digitized by Google

*mari, προβλ. maria (ἐν ὁμοίαις περιπτώσεσιν ἀποβάλλεται τὸ ληκτικὸν i). Ἐπίσης ἐν τοῖς nave- bus, tempestate- bus ἐκ τῶν στελεχῶν nāvi-, tempestati- τὸ γνήσιον i μετέβη εἰς e. Τὸ i λοιπὸν εἶναι τὸ ἀρχαιότερον, τὸ δὲ e νεώτερον, ἐνῷ ἐν τῷ πολὺ συνηθεστέρῳ ἐκ τοῦ a ἰσχνανθέντι i, ἐὰν τοῦτο ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ γλώσσῃ μετὰ τοῦ e συναλλάσσηται, τὸ e εἶναι ἀρχαιότερον. Ἡ γλῶσσα ὅμως μετ' ὀλίγον δὲν διέκρινε τὴν διαφορὰν ταύτην τῆς καταγωγῆς πλέον θεωροῦσα ἀμφότερα τὰ i κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν.

Πρώτη ἐπίτασις ei (i, ē)· π. χ. *deiv-ōs, dī v-ōs (θεῖος, deivae, deivinus), σανσ. dēva'-s, ἀρχ. τύπ. daiva-s, ῥίζ. div (φαίνειν)· deic-o, dī c-o (λέγω), ἀρχ. τύπ. daik-āmi, ῥίζ. dic· fei-do fid-o ῥίζ. fīd· vīnum, δηλ. veinom, ἑλλ. οἶνος, γοτθ. vein, κτλ.

Τὸ Deus (θεὸς) προῆλθεν ἐξ ἰσχνάνσεως τοῦ dēus, *dēvos, *deivos, εἶναι λοιπὸν ἕτερος τύπος τοῦ dī vos, περὶ οὗ μαρτυρεῖ τὸ deivī nus (θεῖος)· ἐπίσης κεῖται πιθανῶς ēo (εἶμι) ἀντὶ τοῦ *ēo, ējo, ἀρχ. τύπ.* aij-āmi ἀντὶ τοῦ* aiāmi διασχισθέντος τοῦ ī εἰς ij.

Ἐν τοῖς εἰς σχηματισμὸν τῶν λέξεων στοιχείοις τὸ ē εἶναι σύνηθες παρὰ τῷ ei, ī, βραδύτερον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ μόνον σύνηθες· π. χ. omneis, omnī s, omnes, καὶ τὰ ὅμοια.

Τὸ ai, ae εὑρηται σπανιώτερον ὡς ἐν τῇ ἑλληνικῇ· π. χ. aid-e (m), aed-es (ναὸς, οἶκος), aed-īlis (ἔφορος τῶν οἰκοδομῶν), aes-tas (τὸ θέρος) ἀντὶ τοῦ *aed-tas πρβλ. ἑλλ. αἴθ-ω, αἴθουσα, αἰθ-ήρ, σανσ. ῥίζ. idh (ἀνάπτειν)· ae-vo-m, ἀρχαιότερον ai-vo-m (χρόνος, μακρὸς χρόνος)=τῶ σανσ. ē-va-s (δρόμος), πρβλ. ἑλλ. αἰ-Fών, ῥίζ. i ἴέναι, ἀρχ. πρόσφυσις va· aem-ulus (ἀντίζηλος) καὶ im-itari (μιμεῖσθαι)· laevos, ἑλλ. λαιFός· scaevos, ἑλλ. σκαιός.

Δευτέρα ἐπίτασις oi, oe, ū· π. χ. foid-ere, καὶ *foid-os (foedus), ῥίζ. fīd· ūber (ἄφθονος), ἀρχ. λατ. *oib-ri-s, ἀρχ. τύπ. āidh-ri-s, σανσ. ēdhatē, (αὐξάνει, ἀνθεῖ), ῥίζ. idh· *oinos, oino-(m), oenus, ūnus (εἷς, ἑνός)· comoinem, comūnem κτλ.

Γ'. Σειρὰ u.

Ἡ σειρὰ αὕτη ἐτρίβη τὰ μάλιστα ἐν τῇ λατινικῇ, τὰ δὲ παραδείγματα εἶναι σπανιώτατα, ὧν φέρονται τὰ ἑξῆς· lūc-erna (λύχνος), ἑλλ. ῥίζ. λυκ, σανσ. ruk', ἀρχ. τύπ. ruk· Ἔτι Leuc-esie (Carm. Sal.), Louc-ina (ὄν. κύρ.) lūcem (φῶς), lū (c)-men, lou (c)-men· dūc-em (ἡγεμόνα) καὶ douc-ere, dūcere (ἡγεῖσθαι)· in-nūb-us (ἄνυμφος) καὶ nub-o (νυμφεύομαι) καὶ ἕτερα.

Τὸ *ἀρχικὸν φωνῆεν* u μένει· π. χ. rup-tus (διεῤῥωγώς, διαλελυμένος), ru-m-p-o, σανσ. lum-p-ā'mi, ῥίζ. lup, ἀρχ. rup· us-tu-s (κεκαυμένος), ῥίζ. us, σανσ. us''. jug-um, ἑλλ. ζυγ-όν σανσ. jug-a'm, ῥίζ. jug· fu-i (ἐγενόμην), fu-turus (γενησόμενος, μέλλων), πρβλ. φυ-τόν, ῥίζ. ἀρχ. καὶ σανσ. bhu, ἐν τῇ σανσ. ἐκτηθὲν εἰς bhu, κτλ.

Τὸ u τοῦτο ἰσχναίνεται εἰς i (ü)· π. χ. lub-et, lib-et (ἀρέσκει), ῥίζ. σανσ. lubh (ἐφίεσθαι), γοτθ. lub· cli-ens (πελάτης), ῥίζ. clu, ἑλλ, κλυ, ἀρχ. kru (ἀκούειν)· *manu-bus, ἐξ οὗ mani-bus (manu-s χείρ)· τὸ u ὅμως διετηρήθη πολλαχοῦ. Ἔτι fructi-fer, corni-ger ἐκ τῶν *fructu-fer,* cornu-ger (καρποφόρος, κερασφόρος).

Πρώτη ἐπίτασις τοῦ u ἦν, ὡς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις, εἰς eu, ὡς ἐν τῇ ἑλλ. ευ, ἀπωλέσθη ὅμως λίαν ἐνωρίς, ὡς δείκνυσι τὸ μόνον παραδοθὲν παράδειγμα τῆς ἀρχαϊκῆς ταύτης ἐπιτάσεως Leucesius (ὄν. κύρ). πρβλ. λευκὸς καὶ Loucetius, Lucetius, ἀρχικὸς τύπος ἦν *Leuc-ent-ius περαιτέρω διαμόρφωσις μετοχῆς, στέλ.* leuc-ent- ἐνες. *leuc-o ἐκ ῥίζ. luc, ὡς φεύγω ἐκ τῆς ῥίζ. φυγ. Ἐπειδὴ κατὰ τὸν ἀνωτέρω νόμον (σελ. 30, δ') τὸ e πρὸ τοῦ u, v τρέπεται εἰς o, ἔπρεπε καὶ τὸ eu νὰ γείνῃ ou, βραδύτερον δὲ ū· π.χ. τοῦ duco (ἄγω), douco προϋποτίθεται τὸ ἀρχαιότερον *deuco, ἀρχ. τύπ. dauk-ā mi, ῥίζ. duk, ἐπειδὴ αἱ ῥίζαι τοῦ ἐνεστῶτος τοιούτου εἴδους σχηματίζονται διὰ τῆς πρώτης ἐπιτάσεως· ūro (καίω) *ouso ἀντὶ τοῦ *euso= ἑλλ. εὔ-ω ἀντὶ τοῦ* εὔσ-ω, σανσ, ū' s''-āmi, ἀρχ. τύπ. aus-āmi, ῥίζ. us. Εἰς τὰς εἰς u ληγούσας ῥίζας κεῖται πρὸ φωνηέντων ou ἀντὶ τοῦ *ev=eu· π. χ. *plovont, ἐξ οὗ pluvont, plu-ont (βρέχουσι), *plov-ont ὅμως κεῖται ἀντὶ τοῦ plev-onti πρβλ. ἑλλ. πλέF-οντι (πλέουσι), ἀρχ. τύπ. plav-anti. Καὶ ἡ αἰτ. τοῦ κυρ. ὀν. Jov-em=Diovem ἐπαναφέρει εἰς τὸ *djevem, πιθανῶς καὶ τὸ Jūpiter ἀντὶ τοῦ *djū-piter, djou-piter, καὶ τοῦτο ἀντὶ τοῦ *djeupiter, στέλ. djeu = ζευ, ὅπερ εἶναι μόνον φθογγικὴ μεταβολὴ τοῦ djeu, ῥίζ. dju=div (φαίνειν, φωτίζειν, ὡς ὀνομαστικὸν δὲ στέλεχος σημαίνει οὐρανὸν καὶ τὴν θεότητα τοῦ οὐρανοῦ)· ἡ μετὰ δευτέρας ἐ-

Digitized by Google

πιτάσεως σανσ. ὀνομαστικὴ djāu-s οὐδόλως ἐπενήργησεν εἰς τοῦτο. Ἐπειδὴ ἡ πρώτη ἐπίτασις εἶναι πολὺ συνηθεστέρα τῆς δευτέρας, τὰ πλεῖστα τῆς λατινικῆς ū=ἀρχ. λατ. ou ἀνάγονται ἐνταῦθα.

Ἡ au εἶναι πρώτη ἐπίτασις ἡ ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἀρχῆθεν μονιμοποιηθεῖσα, ἐν δὲ τῇ λατινικῇ ἡ μόνη δίφθογγος, ἣν ἡ γλῶσσα μέχρι τοῦ νῦν διετήρησεν, εἰ καὶ ἐνωρίς, ἰδίως παρὰ τῷ λαῷ, ἐταλαντεύετο μεταξὺ τοῦ ō, εἰς ὃ καὶ μετέβη· ἡ au συναιρεῖται ἔτι καὶ εἰς ū διὰ τῆς μέσης βαθμίδος ō· π. χ. aurōra (ἠώς), ἀρχ. τύπ. aus-āsā, ῥίζ. us ἐν τῷ u-ro, us-tus, σανσ. στέλ. us'-a's ἄνευ ἐπιτάσεως ἐν τῇ ῥίζῃ καὶ τῇ προσφύσει· aug-eo, ἑλλ. αὔξω ἀντὶ τοῦ *αὐγ-σω, *αὐγ-σάνω, λιθ. a'ug-u, ῥίζ. ug· ἔτι raud-us, rōd-us, rūd-us, ῥίζ. rud, ἄλλως rub, ruf, σανσ. rudh, ἑλλ. ῥυθ. Τὸ au γίνεται καὶ κατὰ δευτερεύοντα τρόπον· π. χ. nauta (ναύτης) ἐκ τοῦ *nav-i-ta, auceps (ὀρνιθοθήρας) ἐκ τοῦ *âv-i-ceps, gaudeo (χαίρω) ἐκ τοῦ gāv-i-deo, καὶ ἕτερα.

Ἡ δευτέρα ἐπίτασις τοῦ u, ἀρχ. λατ. ou, βραδύτερον ū, συμπίπτει μετὰ τῆς πρώτης, μόνον δὲ βοηθείᾳ τῶν συγγενῶν γλωσσῶν εἶναι δυνατὸν νὰ διακριθῇ ἐὰν τὸ ū, ou=τῷ ἀρχικῷ au ἢ τῷ āu· τὸ τελευταῖον εἶναι βεβαίως σπάνιον· π. χ. rūf'-us (ἐρυθρός), ἀρχ. ῥλ. ru'-ad, γοτθ. raud-s, ἀρχ. τυπ. rāudh-as. Πιθανῶς καὶ uber ἕνεκα τοῦ ἑλλ. οὔθαρ, ἀρχ. τύπ. ἀμφοτέρων āudhar· ἴσως δὲ καὶ luc-em, Louc-ina, lu(c)men, ῥίζ. luc, ἀρχ. ruk. Ἐνίοτε τὸ ū, ou ἐγένετο κατὰ δευτερεύοντα τρόπον δι' ἀποβολῆς φθόγγων· π. χ. *councti, cuncti (ὅλοι ὁμοῦ) ἐκ τοῦ co-juncti· prūdens (προβλέπων, συνετὸς) ἐκ τοῦ pro -videns.

Φθογγολογικοὶ νόμοι τῶν φωνήεντων.

Ἐπειδὴ ἡ ἀκριβὴς ἔκθεσις τῶν ποικιλωτάτων φθογγολογικῶν νόμων τῶν φωνηέντων ἀνήκει εἰς τὴν ἰδιαιτέραν γραμματικὴν τῆς λατινικῆς γλώσσης, ἐκτίθενται ἐνταῦθα μόνον οἱ κυριώτεροι.

Χασμῳδία. Αὕτη προκύπτουσα ἐκ τῆς συγκρούσεως τῶν φωνηέντων θεραπεύεται συνηθέστατα διὰ τῆς συναιρέσεως· τοῦτο συμβαίνει συνήθως, ἐὰν τὸ πρῶτον φωνῆεν εἶναι α, οὕτως amo (ἀ. ἐν. πρόσ.) ἐκ τοῦ *amao, amas ἐκ τοῦ *amais, ἀρχ. τύπ. τῆς καταλήξεως-ajami,-ajasi· amarunt (γ'. πληθ. παρακ.) ἐκ τοῦ ama(v)erunt· equae καὶ equā ἐκ τοῦ equāi (δοτ. ἑν), diē, fidē ἐκ τοῦ diēi, fidēi, κτλ. Οὕτω καὶ sīs, ἐκ τοῦ siēs, sīt, ἀρχαιότερον seit, ἐκ τοῦ siēt, ἀρχ. τύπ. sjāt· tibi, tibei, ἐκ τοῦ tibie, ἀρχ. τύπ. τῆς καταλήξεως -bhja(m), κτλ. Ἀμφότερα τὰ φωνήεντα ἐν τούτοις μένουσι πολλάκις, καὶ μάλιστα τὸ u καὶ i καὶ τὸ συγγενὲς αὐτοῦ e μετὰ τῶν ἑπομένων φωνηέντων δὲν ἀποτελοῦσι χασμῳδίαν· π. χ. fui, lues, fluunt (fluont). Αἱ καταλήξεις τῶν ὀνομάτων -io,-ia, -ies· fieri, tenuia (tenvia), eunt, eo, meae, κτλ. Ἐν ταῖς συνθέσεσι μάλιστα co-actus, de-esse, co-optare, καὶ ἐντὸς τῆς λέξεως boo (boare), κτλ. Ἡ ἐντὸς τῆς λέξεως χασμῳδία συμβαίνει πάντοτε ἐκ τῆς ἀποβολῆς συμφώνων· π. χ. fluunt ἐκ τοῦ flovont, boo ἐκ τοῦ bovo, κτλ.

Ἀφομοίωσις. Τὰ μάλιστα γίνεται ἡ *ἀφομοίωσις* φωνήεντος εἰς φωνῆεν πρὸ ἢ μετὰ κειμένου, καὶ ὅταν μὴ ἀλλεπάλληλα ὦσι τὰ φωνήεντα διὰ τῆς παρεμπτώσεως συμφώνων, καθὼς καὶ ἡ ἀφομοίωσις φωνηέντων εἰς σύμφωνα (συγγένεια μεταξὺ φωνηέντων καὶ τινων συμφώνων). Καὶ ὅμως ἡ γλῶσσα ἀποφεύγει τὴν ἄμεσον σύγκρουσιν δύο ὁμοίων φωνηέντων, ἐξ οὗ προκύπτει ἡ *ἀνομοιότης*, ὡς aureolus, gladiolus, vinolentus, κτλ. ἀντὶ τῶν *aureulus *gladiulus *vinulentus ἐκ τῶν aureu -s, gladiu-s, vinu-m κτλ. πρβλ. siēm, siēs, siēt πρὸς τὰ σανσ. sjām, sjās, sjāt. Ἐν τούτοις καὶ ὁμοίοις παραδείγμασι δείκνυται ὁμοίωσις τοῦ ἑπομένου φωνήεντος πρὸς τὸ προηγούμενον, διότι τὸ o προσεγγίζει μᾶλλον τῷ e καὶ i, ἢ τὸ u, τὸ δὲ e συγγενεύει μᾶλλον τῷ i ἢ τὸ a.

Κατ' ἀναστροφὴν ὁμοίωσις συμβαίνει καθ' ὑπέρβασιν συμφώνων· π. χ. exul καὶ exilium· faculTas καὶ facilis· stabulum καὶ stabilis· mihi, tibi, ὁμβρ. mehe tefe· bene καὶ bonos, bonus, κτλ.

Περὶ τῆς συγγενείας τοῦ v πρὸς τὸ o ἐρρέθη ἀνωτέρω σελ. 30, β'. Τὸ u ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τίθεται πρὸ τῶν χειλεοφώνων καὶ μάλιστα πρὸ τοῦ m καὶ l. Οὕτως ἰσχναινομένου τοῦ a τίθεται u, καὶ οὐχὶ i ἐν τοῖς oc-cupo (καταλαμβάνω), au-cup-ium (ὀρνιθοθήρα) ἐκ τοῦ cap-ere, (λαμβάνειν)· con-tubernium (συνουσία) ἐκ τοῦ taberna (σκη-

Digitized by Google

νή, καλύβη), optumus (βραδύτερον optimus) ἄριστος κτλ. Πρὸ τοῦ l τὸ ἀρχαιότερον o γίνεται u· π. χ. τὸ pocolum γίνεται poculun (ποτήριον), τὸ consol consul (ὕπατος), τὸ epistola epistula ἐπιστολή. Ἰσχναινομένου τοῦ a τίθεται πρὸ τοῦ l μετὰ συμφώνου u καὶ οὐχὶ i ἢ e, ὅπερ ἀντικαθίστησι συνήθως τὸ i πρὸ δύο συμφώνων· π. χ. salsus insulsus (ἀπειρόκαλος), sepelio sepultus (τεθαμμένος), κτλ. Ἔτι u πρὸ τοῦ n μετὰ συμφώνου· π. χ. ferunt, homunculus (ἀνθρωπίσκος), κτλ. Ἐν πᾶσι τούτοις τὸ u κεῖται ἀντὶ τοῦ ἀρχαιοτέρου o, ὅπερ διετηρήθη βραδύτερον ἐν τῇ δημώδει γλώσσῃ, ὡς ἀποδεικνύουσι μεταγενέστεραι ἐπιγραφαὶ καὶ ἡ ἰταλικὴ γλῶσσα· π. χ. sepoltura ἤδη τῷ 558 μ. Χ., ἰταλιστὶ δὲ sepolcro, colomna ἀντὶ τοῦ columna (στήλη), ἰταλ. colonna.

Καὶ αὐτὸ τὸ ἀρχαϊκὸν i καίτοι μὴ ἐκ τῆς ἰσχνάνσεως τοῦ a γινόμενον τρέπεται εἰς u πρὸ τῶν χειλεοφώνων, ὡς testu-monium (μαρτυρία) ἐκ τοῦ testi-s (μάρτυς)· carnufex (δήμιος, σαρκοφάγος,) ἐκ τοῦ ϛελ. carni- (κρέας), καὶ τὰ ὅμοια.

Τὸ e τίθεται κατ' ἐξοχὴν ἐν ταῖς τελευταίαις συλλαβαῖς πρὸ τῶν ἐρρίνων· π. χ. septem, ἑλλ. ἑπτά· nomen σανσ. nā'man-, cornicen (κεραταύλης), ῥίζ. can· ovem ἐκ τοῦ ovim καὶ ἐν τοῖς πλείοσι τοῖς εἰς i ϛελέχεσιν. Ἐν τῇ ἐν. αἰτ. τῶν εἰς a στελεχῶν ὅμως κεῖται o, u, ὡς novo-m, novu-m· πρὸ πάντων ὅμως τίθεται e πρὸ τοῦ r· π. χ. camera ἐκ τοῦ καμάρα, operis ἀλλὰ καὶ nominis· stetêrunt ἐκ τοῦ *stetis-onti· πρβλ. stetis-ti· veher-is ἐκ τοῦ vehis, πρβλ. vehit-ur, κτλ.

Καὶ πρὸ τοῦ r κεῖται μᾶλλον o ἀντὶ u· π. χ. fo-re, forem, ῥίζ. fu (fu-turus ἐσόμενος), ancora ἐκ τοῦ ἑλλ. ἄγκυρα· ἀλλ' ὅμως καὶ robur (δρῦς), ebur (ἐλεφαντόδους) εἰς ur ἴσως ἕνεκα τοῦ προηγουμένου b.

Ἔτι τίθεται e πρὸ πλειόνων συμφώνων συναλλασσομένων μετὰ τοῦ i πρὸ ἑνὸς συμφώνου μᾶλλον τιθεμένου· π. χ. judex (δικαστής), ἀλλὰ judicis· eques-ter (ἱππικὸς) ἀντὶ τοῦ *equet-ter, *equit-ter, ἀλλὰ equit-em· asellus (ὀνίσκος) ἐκ τοῦ *asin(u)lus, πρβλ. asinus (ὄνος)· consecro (καθιερῶ), abreptus (ἁφαρπασθείς), κτλ. Πρὸ τοῦ ng ὅμως μένει i ἐν τοῖς attingo, infringo καὶ τοῖς ὁμοίοις.

Οἱ συνδυασμοὶ τῶν φθόγγων ent, end καὶ unt ταλαντεύονται· π. χ. fer-ent-em ἀλλὰ καὶ e-unt-em ἐκ τοῦ *e-ont-em, ἔνθα ὁ ἀρχαιότερος φθόγγος o, u ὡς καὶ ὁ e διετηρήθη ἕνεκα τῆς ἀνομοιότητος· π. χ. volunt-arius· faciendus καὶ faciundus ἀμφότερα ἐκ τοῦ *faciondus, διετηρήθη ἐν τῷ sacris faciundis καὶ jure dicundo, καὶ τὰ ὅμοια. Μετὰ τὸ u κεῖται πάντοτε e, ὡς tuendus, restituendus. Ἐν πᾶσι τούτοις τὸ a εἶναι τὸ ἀρχικὸν φωνῆεν.

Τὸ a ἰσχναινόμενον συνηθέστατα εἰς i κεῖται πρὸ τοῦ n καὶ τῶν ὀδοντοφώνων ἐν γένει· π. χ. μηχανή, ἀλλὰ māchina, nominis, hominis, cecini ἐκ τῶν ἀρχικῶν στελεχῶν gnāman, ghaman-,ka-kan-, κτλ.

Διὰ τῆς ἀνομοιότητος ἀποφεύγεται ἡ σύγκρουσις ἐντελῶς ὁμοίων φωνηέντων· π. χ. veritas (veru-s ἀληθής), ἀλλὰ pie-tas (piu-s εὐσεβής), ebrie-tas (ebriu-s μέθυσος), καὶ ἄλλα, οὐχὶ ὅμως καὶ pii-tas, κτλ. Ἔτι equit-is (eques), ἀλλὰ abiēt-is (abies), ariēt-is (aries), pariet-is (paries), divīnus (divu-s θεῖος), ἀλλὰ alienus (aliu-s), lēvigare, (lēvi-s ἐλαφρός), ἀλλὰ variegare (variu-s ποικίλος), καὶ ἕτερα. Τὸ πρῶτον φωνῆεν μεταβάλλεται ἐν τῷ meio ἐκ τοῦ *migjo, *mīio· ei, dei εἶναι ἀρχαιότερον καὶ ὀρθότερον τοῦ ii, dii κτλ. Ἕνεκα τῆς ἀνομοιότητος τὸ o διετηρήθη μακρότερον μετὰ τοῦ u καὶ v· π. χ. equos, equom, novem, mortuos, καὶ ἕτερα. Τὸ πρῶτον φωνῆεν μεταβάλλεται ἐν τῷ meio ἐκ τοῦ *migjo, *mīio· ei, dei εἶναι ἀρχαιότερον καὶ ὀρθότερον τοῦ ii, dii κτλ. Ἕνεκα τῆς ἀνομοιότητος τὸ o διετηρήθη μακρότερον μετὰ τοῦ u καὶ v· π. χ. equos, equom, novem, mortuos, καὶ ἕτερα.

Διὰ τῆς ἀποβολῆς συμφώνων γίνεται μεταβολὴ τῶν φωνηέντων καὶ μάλιστα 1) *ἀντικαταστατικὴ ἔκτασις τῶν φωνηέντων, καὶ* 2) *συναίρεσις.*

1) *Ἀντικαταστατικὴ ἔκτασις*· π. χ. pēs aries=*ped-s, *ariet-s· συνήθως τὸ φωνῆεν ἐνταῦθα βραδύτερον ἐβραχύνθη· π. χ. pedēs ἐκ τοῦ pedēs=*pedēt s, patêr ἐκ τοῦ patēr (πατὴρ)=*pater-s· ferēns=*ferēnt -s (πρβλ. φέρων=*φέροντ-ς)· καὶ μάλιστα ἀποβαλλομένου τοῦ ἐρρίνου πρὸ τοῦ s· π. χ. πληθ. αἰτ. τῶν εἰς a στελεχῶν εἰς-os (novōs) =ons, ἀρχ. τύπ. navans· εἰς τὸ συγκριτικὸν-ior-, iorem ἐκ τοῦ jans,-jansam κτλ. Ἔτι pōno (τίθημι)=*posno (πρβλ. posui), quini (ἀνὰ πέντε)= *quincni· examen (σμῆνος)=*exagmen (ἀg-o). Ἰδίως ἀποβάλλεται g πρὸ j· π. χ. major (μείζων)=*mag -ior (πρβλ. mag-nus, μέγας), ājo (λέγω) =*ag-io (πρβλ. ad-āgi-um παροιμία), κτλ.

2) *Συναίρεσις.* π. χ. amārunt, amāsti, nōruut, amō (ἐκ τοῦ *amao)· novīs=*no-

Digitized by Google

vo-is, nova-is ἐκ τοῦ *novo-bios, nova -bios, καὶ ἕτερα. Καὶ ἐν τῷ τοῦ παρακειμένου ἀναδιπλασιασμῷ ἴσως συμβαίνει τὸ αὐτό· π. χ. fēci ἐκ τοῦ *fefici (πρβλ. cecini) ἐπίσης jēci, frēgi, καὶ ἕτερα.

Ἴσχνανσις ἢ ἐκλείπτνσις φωνηέντων, μηδόλως περιοριζομένη ἐπὶ τῶν ἀτόνων συλλαβῶν, εἶναι λίαν συνήθης ἐν τῇ λατινικῇ, συμβαίνουσα πρὸ πάντων εἰς τὰς πρὸς σχηματισμὸν τῶν λέξεων προσφύσεις, εἰς τὰς συνθέσεις καὶ τὴν ἀναδίπλωσιν, καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ῥιζικὰς συλλαβάς. Οὕτως ἰσχναίνεται τὸ a εἰς e· π. χ. fall-o fef-ell-i, parco pe-perc-i, factus perfectus κτλ.

Τὸ a εἰς u διὰ τῆς μέσης βαθμῖδος o· π. χ. cap-io, oc-cup-o, da-tus, ἀρχ. τυπ. da ta-s κτλ.

Τὸ a εἰς i διὰ τῆς μέσης βαθμῖδος e· π. χ. fac-io con-fic-io, pa-ter Ju-pi-ter, cad-o, ce-cid-i κτλ. τὸ δὲ e ἀντὶ τοῦ i ἐν τοῖς tu-bi-cen, pe-per-ī, oper-is ἀντὶ τοῦ *opis -is (opos-os ἀρχ. τύπ. apas-as) καὶ ἕτερα·

Τὸ a εἰς ē· π. χ. hāl-o an-hēl-o.

Τὸ æ εἰς ī· π. χ. quaer-o in-quīr-o, caed-o ce-cīd-i con-cīd-o κτλ.

Τὸ au εἰς ō, ū· π. χ. causa ac-cūso, fauc-es suf-fōco, plaud-oex-plōd o, κτλ.

Μακρὰ φωνήεντα καὶ δίφθογγοι βραχύνονται εἰς i· π. χ. gnō-tus co-gni-tus, jouro (jūro) pe-ierō, de-ierō (jerō ἀντὶ τοῦ *jiro μετὰ e ἀντὶ τοῦ i πρὸ τοῦ r (ἔνθα ἀνωτ. περὶ ἀφομοιώτεως).

Πρὸ τῶν δευτερευουσῶν προσφύσεων καὶ εἰς τὸ πρῶτον συνθετικὸν μέρος τὰ στελέχη εἰς o, u πρὸ συμφώνων ἰσχαίνουσι τὸν ληκτικὸν τοῦ στελέχους φθόγγον εἰς i· π. χ. duri-tas, duri-ties, στελ. duro- (durus, σκληρὸς), corni-culum, corni-cen, corni-ger , στέλ. cornū (κέρας) καὶ ἕτερα.

Πρὸ τῶν φωνηέντων μένει u· π. χ. fructu -arius, fructu-osus, στέλ. fructu- (καρπός). ἐπίσης μένει καὶ πρὸ χειλεοφώνων· π. χ. locu -ples, quadru-pes, quadru-plex.

Καὶ ἡ *βραχύτης* τῶν φωνηέντων συμβαίνει εἰς τὰς ἀτονίστους ληκτικὰς συλλαβάς. Οὕτω τὸ ā τοῦ θηλυκοῦ ἦν ἀρχῆθεν ā (ἑλλ. ᾱ, η), τούτου δ' ἕνεκα ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ γλώσσῃ ἐνίοτε ἦν ἔτι μακρόν. Τὸ ē τῆς ἐν. ἀφαιρ. τῶν εἰς i στελεχῶν καὶ τῶν ἀναλόγων συμφωνολήκτων στελεχῶν ἦν ἀρχῆθεν -ait, ἐξ οὗ -aid, -eid-,-īd-,i d, ἀκολούθως ἐγένετο -ei,-ē,-ī, ὅθεν patrē· τὸ ē τῶν παραγώγων ῥημάτων φαίνεται ἐνίοτε βραχύ· π. χ. cavē, jubē· τὸ ī ἐν τοῖς mihī, tibī, ubī κτλ ἐγένετο διὰ βραχύνσεως ἐκ τοῦ ἀρχαιοτέρου ī, ei, τὰ δὲ mihei, tibei, ubei κτλ. συχνάκις ἀπαντῶσι. Τὸ ληκτικὸν ō ἦν ἀρχῆθεν πάντοτε μακρόν· π. χ. homō=homon-s· agō, ἑλλ. ἄγω, ἀρχ. τύπ. ag-āmi, ἐξ οὗ πρῶτον ἀποβολῇ τοῦ mi ag-ā· egō ἑλλ. ἐγὼ κτλ.

Πρὸ τοῦ ληκτικοῦ t γίνεται συχνάκις βραχύτης· π. χ. amāt ἀντὶ -āt=-ait, aat ἐκ τοῦ ajati, πρβλ. amā-mus. Ἐπίσης -et,-it τῶν παραγώγων ῥημάτων καὶ ἐν τῇ εὐκτικῇ ἐκ τοῦ -ēt, -īt, ἀρχαιότερον -eit· καὶ τὸ it τοῦ παρακ. ἀρχαιότερον ἦν -eit καὶ τὰ ὅμοια. Τὸ αὐτὸ καὶ πρὸ ἑτέρων συμφώνων· π. χ. -īs τῆς εὐκτικῆς, fecerīs ἀντὶ τοῦ -īs ἄλλως ὑφεστῶτος, ὡς fecerī s· patēr ἐκ τοῦ patēr, (πρβλ. πατὴρ) ἀντὶ τοῦ *paters· -ōr ἐν τῇ ἐν. ὀνομ. ἐκ τοῦ -ōr· π. χ. censōr (τιμητής) ἐκ τοῦ cens tor-s καὶ πλεῖστα ἕτερα.

Ἡ συστολὴ ἐν ταῖς ἀτονίστοις συλλαβαῖς ἄγει μέχρι τῆς ἐντελοῦς ἐξαφανίσεως ἤτοι ἀποβολῆς καὶ ἐκβολῆς τῶν φωνηέντων (πρβλ. ἀν. σελ. 29—30.)

Ἡ *ἀποβολὴ* ληκτικῶν φωνηέντων ἡ ἐγένετο ἐν τῇ γλώσσῃ βραδύτερον, ὡς animal ἀντὶ τῶν ὑφεστώτων animale, dic ἀντὶ τοῦ dice, hoc ἀντὶ τοῦ hoce κτλ., ἢ εἶναι ἀρχαιοτέρα, ὡς vehis ἀντὶ τοῦ *vehisi, ἀρχ. τύπ. vaghasi· est, vehit ἀντὶ τῶν *esti, *vehiti, ἀρχ. τύπ. asti, vaghati, κτλ.

Ἡ *ἐκβολὴ* ἀσθενῶς τονιζομένων φωνηέντων εἶναι συνηθεστάτη ἐν τῇ λατινικῇ συμβαίνουσα α'.) πρὸ φωνηέντων· π. χ. minor, minus ἀντὶ τῶν *minior, *minius, nullus ἀντὶ ne-ullus κτλ., ἔνθα οὐδεμία συναίρεσις ἐννοητέα, ὡς ἐν τοῖς un-oculus (uno-oculus), sem-ânimus (semi-animus), κτλ. β'.) πρὸ συμφώνων συνηθέστατα· π. χ. alumnus, vertumnus ἀντὶ τῶν *alumenus, *vertumenus (ἑλλ. πρόσφυσις -μενο-, σανσ. -māna-)· stella ἀντὶ τοῦ *sterla ἐκ τοῦ *ster-ula, puella ἀντὶ τοῦ *puerla κτλ. Ἡ ἐκβολὴ συμβαίνει μάλιστα μεταξὺ ὁμοίων συμφώνων. Τὸ ἄτονον i πανταχοῦ σχεδὸν ἐκβάλλεται καὶ ἐξαφανίζεται· π. χ. dixti ἐκ τοῦ dixisti, valde ἐκ τοῦ valide, gaudes ἐκ τοῦ *gavides (gavisus) κτλ.

Ἐν τῇ κλίσει σπουδαία ἰδίως εἶναι ἡ ἐκβολὴ τῶν ἀρχικῶν a καὶ i, δηλ. o ἢ u καὶ i πρὸ τοῦ s τῆς ἐν. ὀνομ. Οὕτω γίνεται puer καὶ τὰ ὅμοια ἐκ τοῦ *puers καὶ τοῦτο ἐκ

Digitized by

τοῦ puero-s, puerus (σωζομένου ἔτι), vir ἐκ τοῦ *virs, *vlros, acer ἐκ τοῦ acris καὶ ἕτερα. Τοῦτο συμβαίνει συνήθως, ὡς γνωστόν, μετὰ τὸ r προηγουμένης βραχύνσεως. Οὕτω quatuor ἀντὶ τοῦ *quatuors, *quatuores, πρβλ. ἑλλ. τέσσαρες, σανσ. katvā'ras· ἐξαφανισθέντος δὲ τοῦ φωνήεντος ἀπεβλήθη καὶ τὸ s. Ἀπηρχαιωμένοι τύποι εἰσὶν οἱ famul ἀντὶ τοῦ *famuls ἐκ τοῦ famulos, damnas ἀντὶ τοῦ *damnats ἐκ τοῦ damnatos, alis ἀντὶ τοῦ alios, Sallustis, Clodis ἀντὶ τῶν Sallustius, Clodius καὶ ἕτερα.

Συχνότατα ἐκβάλλεται τὸ i τῶν εἰς i στελεχῶν, ἐξ οὗ εὐθὺς προλεαίνεται ἐν τῇ ὀνομ. ἡ ἐν τῇ λατινικῇ τὰ μάλιστα συμβαίνουσα συγχώνευσις αὐτῶν μετὰ τῶν συμφωνολήκτων στελεχῶν· π. χ. primas ἀντὶ τοῦ ἀρχαιοτέρου primatis, gens ἐκ τοῦ *gents καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ *gen-ti-s, ῥίζ. gen, ἀρχ. gan, mors ἀντὶ τοῦ mor-ti-s, ῥίζ. mor, ἀρχ. mar (θνήσκειν) μετὰ τῆς προσφύσεως ti, ἀρχ. τύπ. λοιπὸν gan-ti-s, mar-ti-s καὶ ἕτερα.

Ἐνίοτε ἐν τῇ λατινικῇ γίνεται *παρεμβολὴ βοηθητικοῦ φωνήεντος*· π. χ. s-u-m ἐκ τοῦ *es-mi, es-u-mi, ἀρχ. as-mi· s-u-mns ἐκ *es-mus *esu-mus, ἀρχ. as-masi· vol-u-mus ἐκ τοῦ *vol-mus, ἀρχ. τύπ. var-masi, πρβλ. vol-t, ἀρχ. τύπ. var-ti· tegu-mentum εἶτα teg-imentnm καὶ tegmentum, drachuma ἐκ τοῦ δραχμή, techina ἐκ τοῦ τέχνη καὶ ἕτερα ξενικά.

Πρὸ τοῦ r τὸ e=i· π. χ. rub-e-r ἀντὶ τοῦ *rubr ἐκ τοῦ rubrs *rub-ro-s=ἑλλ. ἐρυθ-ρός, σανσ. ἐπίσης μετὰ παρεμβεβλημένου βοηθητικοῦ φωνήεντος rudh-i-ra's, ἀρχ. rudh-ra-s· gener ἀντὶ τοῦ gen-r(o-s), ἑλλ. γαμβρὸς ἀντὶ τοῦ *γαμ-ρός κτλ.

Τὸ συνηθέστατον τοῦτο βοηθητικὸν i δυνατὸν νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἴσχνανσις ἀρχαιοτέρου u ἢ e ἄνευ σταθερῶν κανόνων παρεμβαλλόμενον· π. χ. mor-i-turus καὶ mor-tuus, or-i-turus καὶ ortus καὶ ἕτερα. Κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν συμφωνολήκτων ῥιζῶν ἁπαντᾷ τὸ i τοῦτο καὶ ἐν φωνηεντολήκτοις ῥιζικαῖς καταλήξεσι· π. χ. tu-i-tus καὶ tu-tus, ru-i-turus, di-ru-i-tus καὶ ru-tum, di-rutus κτλ.

ΣΥΜΦΩΝΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ.

Τὰ σύμφωνα τῆς ἑλλ. εἰσὶ τάδε·

Σύμφωνα.

	ἀκαριαῖα				*συνεχῆ*	
	ψιλὰ	δασέα	συριστικὰ	ἐρρῖνα	ὑγρὰ	
	ἄφων.	ἡμίφ.	ἡμίφ.	ἄφωνα ἡμίφωνα.	ἡμίφ.	ρ. καὶ λ φθόγ.
οὐρανικὰ	κ	γ	χ	' (δασεῖα)	γ	ἡμίφ.
ὑπερωϊκὰ						
γλωσσικὰ						λ ρ
ὀδοντικὰ	τ	δ	θ	σ	ν	
χειλικὰ	π	β	φ	(F)	μ	

Ὡς πρὸς τὰ σύμφωνα ἡ ἑλλ. γλῶσσα ἀ) διετήρησε τὰ ἀρχικὰ δασέα, οὐχὶ ὅμως ὡς ἡμίφωνα, ἀλλ' ὡς ἄφωνα· π. χ. τὸ χ=kh, τὸ θ =th, τὸ φ=ph, αὕτη δὲ ἀποδεικνύεται ἡ ἀρχαιοτάτη σημασία τῶν φθόγγων τούτων ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ· ἡ προφορὰ ὅμως τοῦ χ, φ, ὡς συριστικῶν, καὶ τοῦ θ ὡς προφέρεται παρ' ἡμῖν, εἶναι νεωτέρα, ἐν μέρει δὲ λίαν ἐψὲ εἰσαχθεῖσα.

β'.) ἡ ἑλλ. γλῶσσα ἀποστρέφεται τὰ ἀρχικὰ συριστικά· τὸ j ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ προσιτῇ ἡμῖν καταστάσει τῆς γλώσσης διαγιγνώσκομεν μόνον ἐν τοῖς ἀποτελέσμασιν αὐτοῦ, ὡς φθόγγος ὅμως καθ' ἑαυτὸν ἀπώλετο· τὸ ν διετηρήθη ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ γλώσσῃ ὡς F· τὸ δὲ s ἔμεινε σχεδὸν μόνον ὡς ληκτικὸν λέξεως, ἔτι δὲ πρὸ τῶν ἀφώνων καὶ μετ' αὐτὰ (ξ, ψ) ὅτε καὶ πρὸς ἕτερόν τινα ἀφωμοιώθη φθόγγον. Πρὸ φωνηέντων μεταβάλλεται εἰς δασὺ ' μεταξὺ δὲ φωνηέντων ἐντελῶς ἐκβάλλεται. Ὡς δ' ἐν ἁπάσαις ταῖς ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις, πλὴν τῆς ζενδικῆς, τὸ λ καὶ ρ πολλαχῶς συναλλάσσονται. Ἐν γένει ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ὡς πρὸς τὰ σύμφωνα ἔμεινε πιστοτέρα τῇ ἀρ-

Digitized by Google

χεγόνῳ ἰνδογερμανικῇ γλώσσῃ ἡ ἡ σανσκρίτη καὶ αἱ πλεῖσται τῶν ἰνδογερμανικῶν γλωσσῶν.

Περὶ δὲ τῶν φθογγολογικῶν νόμων τῶν συμφώνων ἡ ἀποβολὴ ἰδίως τῶν ἀρχικῶν συριστικῶν καὶ αἱ ἐκ τῆς ἀποβολῆς καὶ τῆς ἐπενεργείας αὐτῶν ταύτης προκύπτουσαι μεταβολαὶ ἐπὶ τοὺς παρακειμένους φθόγγους ἐπήνεγκον ἱκανὰς παραλλαγὰς τῆς ἀρχαιοτέρας καταστάσεως τῶν φθόγγων. Ἐπίσης ἐπενήργησε μεγάλως καὶ ἡ ἀφομοίωσις. Πρὸ τοῦ ς ἀποβάλλονται ὅλα τὰ ἐδοντόφωνα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ καὶ τὸ ν ἐκτεινομένου τοῦ προηγουμένου φωνήεντος εἰς ἀντικατάστασιν. Ἐπίσης ἱκανὸν ἐπενεργοῦσι καὶ τὰ ὑπερωϊκὰ j, i (ζητακισμός). Τέλος δὲ μόνον ὀλίγα σύμφωνα τίθενται ὡς ληκτικὰ λέξεως· ὡς δὲ εἰπεῖν ὡς πρὸς τοὺς φθογγολογικοὺς νόμους τῶν συμφώνων ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ὁμοιάζει ταῖς σχετικῶς νεωτέραις γλώσσαις.

Α'. Ἀρχικὰ σύμφωνα ἀκαριαῖα. 1) ψιλὰ ἄφωνα κ, τ, π.

ά.) Τὸ ἀρχικὸν k=τοῖς ἑλλ. κ, γ, π, τ, (κj =σσ· πρβλ. κατωτ. τοὺς φθογγολογικοὺς νόμους). Τὸ ἑλλ. κ=τῷ ἀρχικῷ k· π. χ. καρδία, λατ. cord, σανσ. hrd ἀντὶ *khard, ἀρχ. kard· κεῖ-μαι, κοί-τη, ῥίζ. κι, σανσ. çi καὶ ἀρχ. ki· κύων, κυν-ός, σανσ. ϛέλ. çvan-, ἀρχ. kvan-· κλυ-τὸς ῥίζ. κλυ, σανσ.çru, γοτθ. hlu, ἀρχ. kru· λευκ-ός, ἀμφι-λύκ-η (ἠώς, λυκαυγὲς) ῥίζ. λυκ, σανσ. ruk', ἀρχ. ruk κτλ.

Σημ. Τὸ ξ εἶναι μόνον διακριτικὸν τῆς γραφῆς σημεῖον τοῦ κσ· π. χ. δείξω=*δείκ-σω· δεξιός=*δεκ-σιος *δεκ-τιος, πρβλ. λατ. dexter, σανσ. da'ks''-inas κτλ.

Τὸ ἑλλ. γ εἶναι ἐσθ'ὅτε ὀψιαιτέρα μαλάκυνσις τοῦ κ διατηρηθὲν οὐχὶ σπανίως παρ' αὐτῷ· π. χ. ῥίζ. φραγ ἐν τῷ ἐ-φράγ-ην μετὰ ἐνεστῶτος φράσσω=*φράκjω (ὅρα τοὺς φθογγολ. νόμους), λατ. farc-io (σάττω, πληρῶ)· ῥίζ. μαγ ἐν τῷ ἐ-μάγ-ην, μάγ-ειρος, μαγ-εῖς, ἀλλὰ καὶ μάσσω=*μάκ-jω, πρβλ. τὸ λατ. macerare (μαλάσσω), ῥίζ. mak· ῥίζ. πλαγ ἐν τῷ πληγ-ή, ἐξ-ε-πλάγ-ην καὶ πλήσσω, δηλ. *πληκ-jω, λιθ. plàk-ti, ἐνεστ. plak-û κτλ.

Τὸ ἑλλ. π=τῷ ἀρχ. k· π. χ. ῥίζ. πεπ (βράζειν) ἐν τῷ πέ-πεπ-ται, πέψω δηλ. πέπ-σω, πέπ-ων (ὥριμος) καὶ πεκ ἐν τῷ πίσσω=*πικjω ἀρχ. kak, λατ. coc· πέντε. αἰολ. πέμπε, πέμπ-τος, πεμπ-άζειν, λατ. quinque, ἀρχ. kankan· ῥίζ. πο ἐν τῷ ποῦ, πῶς, πότερος, ἰων. ἔτι κοῦ, κῶς, κότερος, λατ. quo, γοτθ. hva, σανσ. λιθ. σλαυ· καὶ ἀρχ. ka κτλ.

Τὸ ἑλλ. τ=τῷ ἀρχ k ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν ἀντωνυμικοῖς καὶ ἀριθμητικοῖς στελέχεσι· π. χ. τί-ς, λατ. qui-s, σανσ. *ki-s (ἐν τοῖς nā—kis, mā-kis οὐδείς), ἀρχ. ki-s· τε (καί), ἀρχ. ka, σανσ. k'a λατ. -que, γοτθ -u-h ἀντὶ *-ha· πρβλ. πό-τε δωρ. πό-κα, ἄλλο-τε δωρ. ἄλλο-κα κτλ.

β'.) Τὸ ἀρχ. t=τῷ ἑλλ. τ· (tj=σσ· πρβλ. τοὺς φθογγολ. νόμους)· π. χ. τὸ(τ), ἀρχ. καὶ σανσ. ta-t (ἐν. ὀν. καὶ αἰτ. τοῦ ἀρχ. στελέχους τῆς δεικτ. ἀντ. -ta-)· ῥίζ. τα, τεν ἐν τῷ τέ-τα-κα, τά-νυμαι, τείνω=*τεν-jω, ἀρχ. καὶ σανσ. ta, tam· ῥίζ. στα ἐν τῷ στα-τός, στάσις, ἵ-στη-μι, ἀρχ. καὶ λατ. sta· ῥίζ. στεγ ἐν τῷ στέγ-ω, στέγ-ος, λιθ. ῥίζ. steg, ἀρχ. stag, κτλ.

Ἡ συμπλοκὴ κτ διετηρήθη ἐν πολλοῖς παραδείγμασι τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης μόνον, ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς μετετράπη εἰς ks· π. χ. ἑλλ. στέλ. τέκτον-, σανσ. taks'am-· ἄρκτος=λατ. ursus, κατὰ τοὺς φθογγολογικοὺς νόμους τῆς λατινικῆς ἀντὶ *urcsus, ἐκ τοῦ *urctus, σαν. r'ks''as, ἀρχ. τύπ. *ark-ta-s.

γ') Τὸ ἀρχ. p=τῷ ἑλλ. π· π. χ. ῥίζ. πο, πι, (πίνειν) ἐν τῷ πό-σις, πέ-πο-μαι, πέ-πω-κα πί-νω· πό-σις (ὁ σύζυγος), ἀρχ. καὶ σανσ. pa -tis (κύριος)· στελ. πα-τερ, ἀρχ. patar, ῥίζ. pa (προστατεύειν) κτλ.

Ἀρχικὰ σύμφωνα ἀκαριαῖα. 2. ψιλὰ ἡμίφωνα γ, δ, β. ά) Τὸ ἀρχικὸν g=τοῖς ἑλλ. γ, β. Τὸ ἑλλ. γ=τῷ ἀρχ. g (περὶ τοῦ ζ=gj πρβλ. τοὺς φθογγολ. νόμους)· π. χ. ῥίζ. γεν ἐν τῷ γέν-ος, γί-γ (ε) ν-ομαι, σανσ. g'an, ἀρχ. gan, ῥίζ. γνο=gna ἐκ τοῦ gan ἐν τῷ γι-γνώ-σκω, γνώ-μη· ῥίζ. ζυγ, ἀρχ. jug ἐν τῷ ζεύγ-νυμι, ζυγ-ὸν κτλ.

Τὸ ἑλλ. β=ἀρχ. g· π. χ. βα ἐν τῷ βί-βη -μι, βά-σκω=ἀρχ. καὶ σανσ. ga=βαίνειν, ἐν τῇ σανσ. gi-gami, ἀρχ. ga-gā-mi, σανσ. ga'-k'k'hāmi, ἀρχ. ga-ska-mi· βαρὺς=σανσ. guru's ἀντὶ τοῦ ἀρχ. garus· βάριστος=σανσ. ga'ris''tas, ἀρχ. garistas, πρβλ. λατ. gravis. Παρὰ Βοιωτοῖς βανὰ=γυνὴ διατηρηθέντος τοῦ ῥιζικοῦ φωνήεντος α, ἀρχ. τύπος ἀμφοτέρων gana, ῥίζ. gan (=γεννᾶν)· βίFος (βίος), σανσ. gī-va's λιθ. gj'vas, γοτθ. kvius, ἀρχ. τύπ. gigvas (ζωηρὸς) κτλ.

δ'. Τὸ ἀρχικὸν d=τῷ ἑλλ. δ (περὶ τοῦ ζ=dj πρβλ. κατωτ. τοὺς φθογγολογ. νόμους)· ῥίζ. δο ἀρχ. da (διδόναι), ἐνεστ. δί-δω-μι, ἀρχ. da-dā-mi· ῥίζ. δακ, ἐνες. δάκ-νω, σανσ. ῥίζ. daç, ἀρχ. dak· ῥίζ. Fid, ἀρχ. vid (ὁρᾶν),

Digitized by Google

παραχ. Foïδα, γοτθ. vait, ἀρχ. τύπ. vivaïda κτλ.

γ'. Τὸ ἑλλην. 6 ὡς ἀρχικὸν τοιοῦτον σπανιώτατα ἀποδεικνύεται· π. χ. βλη-χή, βλη-χάομαι, λατ. bāl-are, σλαυ. ble-ja, ἀγ. blazan· βραχύ-ς, λατ. bre-vis ἐκ τοῦ *breguis, σλαυ. brûz-û καί τινα ἕτερα.

Ἀντὶ τοὺ γ, δ, 6 δὲν τίθεται ἐν τῇ ἑλληνικῇ χ, θ, φ.

3. Δασέα ἄφωνα χ, θ, φ· ά) Τὸ ἀρχικὸν gh=τῷ ἑλλ. χ (περὶ τοῦ χj=σσ πρβλ. κατωτέρω τοὺς φθογγολογ. νόμους)· π. χ. χήν, γερμ. gans, ἀρχ. τύπ. gansis, σανσ. hāsa'-s δηλ. *ghansas, λιθ. z'asis. σλαυ. gāsi· ῥίζ. χυ ἐν τῷ χέF-ω, χύσις, γοτθ. ῥίζ. gu-t νεογερμ. gu-ss· ῥίζ. ἀχ, ἀγχ ἐν τῷ ἄγχ-ω, ἄχνυμαι, ἄχ-ομαι, ἄχ-ος, ἄχ-θος, ἀρχ. agh, σανσ. āh, λατ. ang, γοτθ. aggv κτλ.

6'. Τὸ ἀρχικὸν dh=τῷ θ (περὶ τοῦ dj=σσ πρβλ. κατωτ. τοὺς φθογγολογ. νόμους)· π. χ. ῥίζ. θε, ἀρχ. dha (τιθέναι), ἐνες. τίθημι, ἀρχ. καὶ σανσ. da'dhāmi· μέθυ, ἀρχ. καὶ σανσ. ma'dhu, ἀγ. mëtu· ῥίζ. ἰθ. ἐν τῷ αἴθω (ἀνάπτω), ἀρχ. καὶ σανσ. ῥίζ. idh κτλ. Τὸ θερμὸς ὅμως σανσ. gharma's, λατ. formus, πρβλ. σλαυ. grê-ti, γερμ. warm, ἐκ τοῦ *gwarm, ῥίζ. θερ, ἐξ οὗ θέρομαι καὶ θέρ-ος, ἀρχ. καὶ σανσ. ghar, ἔχει θ ἀντὶ χ.

γ'. Τὸ ἀρχικὸν bh=τῷ ἑλλ. φ· π. χ. ῥίζ. φα ἐν τῷ φα-ίνω, φά-σις· ῥίζ. φα (λέγειν) ἐν τῷ φη-μί, φά-σκω, φά-τις, φω-νή, ἀρχ. καὶ σανσ. bha, σανσ. bha'mi (φαίνομαι), bhâ-s, (φωτίζειν, φαίνεσθαι), bh-âs (λέγειν, ὁμιλεῖν), λατ. fari· ῥίζ. φερ, ἐνεστ. φέρω λατ. fer, fero, ἀρχ. καὶ σανσ. bhar, bha'rāmi, γοτθ. bar, baira κτλ.

Ῥίζαι ἀπὸ δασέος ἀρχῆθεν ἀρχόμεναι καὶ εἰς δασὺ λήγουσαι ψιλοῦσιν ἐν τῇ ἑλληνικῇ τὸ ἀρκτικὸν δασύ· πῆχυ-ς (τὸ μέρος τῆς χειρός), ἀντὶ *φῆχυς, ἀρχ. σκανδ. bōgr, ἀγ. buoc, σανσ. bāhu'-s (βραχίων) ἀντὶ τοῦ *bhāghu-s· πυθ-μὴν ἀντὶ *φυθ-μήν, σανσ. budh-na'-s (ἔδαφος) ἀντὶ *bhudh-na-s, ἀγ. bod-am, λατ. fu-n-d-us· πενθ-ερός, πενθ-ερά, πεῖσμα (σχοινίον) ἀντὶ *πένθ-μα ἐκ ῥίζ. πενθ ἀντὶ *φενθ (γερμ. binden συνδέειν), σανσ. bandh, καὶ *bandh-u-s συγγενής, καὶ τὸ γοτθ. band ἐνεστ. binda κτλ.

Β'. Ἀρχικὰ συνεχῆ σύμφωνα j, s, v. 1) Τὸ ἀρχικὸν j=τοῖς ἑλλ. ι, ε, ζ, ῾, υ, καὶ ἀποβάλλεται· (περὶ τοῦ j εἰς ζ, σσ πρβλ. κατωτέρω τοὺς φθογγολ. νόμους). Ἐκ τῆς ἀφομοιώσεως τοῦ j πρὸς ἄλλα σύμφωνα, ὡς κέρρω ἀντὶ *κερjω, ἐλάσσων ἀντὶ *ἐλαχjων κτλ. ἕπεται, ὅτι τὸ j ἐν τῇ ἑλλ. ἀπώλετο ὀψιαίτερον. Ὅτι τὸ j ὑπῆρξέ ποτε ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ, φαίνεται ἔτι ἐκ τῆς ἐπιῤῥοῆς τοῦ ἀρκτικοῦ συμφώνου τοῦ ὁμηρικοῦ ὥς=τῷ ἀρχ. jat (ἀφαιρ. τοῦ στελ. jā-) καὶ τοῦ ἵετο, ἱέμενος καὶ ἐφ. ἐκ τοῦ ἀρχ. ja (ἰέναι)· ἔτι δὲ καὶ ἡ διὰ F γραφὴ ἀντὶ τοῦ j ἐν τῷ Fότι καὶ ΤλασίαFo.

Τὸ ἑλλ. ι=τῷ ἀρχ. j· π. χ. ἐν τῇ συνήθει πρὸς σχηματισμὸν τῶν στελεχῶν καταλήξει ἀρχ. ja, ἑλλ. ιο· πάτρ-ιο-ς ἀρχ. patar-ja-s· τελείω, ἐξ οὗ τελέω ἀντὶ *τελεσ-jω, = ἐνεστ. διὰ τοῦ ja ἐκ τοῦ στελέχους τέλεσ-(τέλος) καὶ τῆς προσφύσεως -ja- κτλ.

Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τὸ j μετὰ τὰ ὑγρὰ ἀρχῆθεν κείμενον μετατίθεται ἔμπροσθεν αὐτῶν ὡς ι· π. χ. φθείρω ἐκ τοῦ *φθέρ-jω κτλ.

Τὸ ἑλλην. ε=τῷ ἀρχ. j· π. χ. κενεὸς ἀντὶ *κενjος ὡς δείκνυσι τὸ παρ' Αἰολεῦσι κέννος, τὸ σανσ. çûnja-s, ἀρχ. πιθανῶς kvanja-s· στερεὸς=στερῤῥὸς ἐκ τοῦ *στερjος, κτλ.

Τὸ ἑλλ. ζ=τῷ ἀρχικῷ j, ὅπερ φαίνεται ἀναπτύξαν πρὸ αὐτοῦ δ, ὥστε ζ=δj· π. χ. ῥίζ. ζυγ ἐν τῷ ζεύγνυμι, ζυγόν, δju-γὸν = ζυγόν, λατ. jugum, σανσ. jugam κτλ· ῥίζ. λατ. σανσ, καὶ ἀρχ. jug· ζέω, ῥίζ. ζεσ, ἔ-ζεσ-μαι, ζεσ-τός, ἀγ. jes-am, γερμ. gaehren, ἀρχ. τύπ. τῆς ῥίζ. jas.

Τὸ ἑλλ. ῾πνεῦμα = τῷ ἀρχ. j· π. χ. ἦπαρ, λατ. jecur, σανσ. jakrt· ἅγιος, σανσ. jagjas, ἀρχ. ῥίζ. jag· ὥρα, ζενδ. jāra, γοτθ. jēr, ἀγ. jar· ὑσ-μὶν (τοπ. ὑσ-μῖ-ν-ι), ὑσ-μίνη (μάχη), ῥίζ. ὑς πρὸ τοῦ μ ἀντὶ τοῦ *ὑθ.=σανσ. judh (μάχεσθαι), judh-mana-m ὑσμίνην καὶ κατὰ τὴν κατάληξιν ὅμοιον· ὑμε-ῖς, σανσ. jus'ma'-t (ἀφαιρ.), λιθ. jūs κτλ.

Τελευταῖον τὸ j ἀποβάλλεται ὅλως ἐν τῇ ἑλληνικῇ· π. χ. ἐν ἀρχῇ τοῦ αἰολ. ὔμμε-ς, πρβλ. σανσ. jus'ma'-t (ἀφαιρ.)· ὅττι παρὰ Σαπφοῖ ἐκ τοῦ στελέχους δ-, ἀρχ. ja. Ἐν μέσῳ τῆς λέξεως συμβαίνει τοῦτο συνηθέστερον· π. χ. κατόπιν συμφώνων εἰς τὴν κατάληξιν τοῦ μέλλοντος -σω ἀντὶ *σjω, πρβλ. τὸν τύπον -σίω = τῷ ἀρχ. καὶ σανσ. -sjāmi. Συνηθέστατα ἀποβάλλεται τὸ j μεταξὺ φωνηέντων, οὕτως ἐν ταῖς καταλήξεσι τῶν παραγώγων ῥημάτων· -έω, -άω, -όω, αἵτινες ἀντιστοιχοῦσι ταῖς ἀρχικαῖς καὶ σανσκριτικαῖς εἰς -ajāmi· π. χ. φορέω=τῷ ἀρχ. καὶ σανσ. bhar-a'jāmi. Εἰς τὰ εἰς εω ἐκ τοῦ ειω, ὡς τελέω ἐκ τοῦ τελείω ἀντὶ *τελεσ-jω ἐκ τοῦ στελέχους τέλες-

Digitized by Google

(τέλος), μετὰ τῆς προσφύσεως ja, εἰς τὰ εἰς -υω ἀντὶ -ujω ὡς φύω, ἀρχ. φυίω, ἀρχ. τύπ. bhujāmi κτλ. Εἰς τὴν ἐν. γεν. τοῦ ἀρσ. καὶ οὐδ. τῶν εἰς -ο-, ἀρχῆθεν εἰς -α-, στελεχῶν· π. χ. ἵππου ἐκ τοῦ ἵπποο καὶ τοῦτο, ὡς γνωστόν, ἐκ τοῦ ἵπποιο, ὅπερ αὖθις ἐκ τοῦ ἵπποσ-jo, ἀρχ. akvasja· πλέον καὶ πλεῖον, ἀρχ. τύπ. pra-jans, συγκριτικὸν ἐκ τῆς ῥίζης pra, par ἐν τῇ ἑλλ. πολ-ύ. Τὸ j λοιπὸν πρὶν ἢ ἀπολεσθῇ, εἶχε μεταπέσει εἰς ι.

2. Τὸ ἀρχικὸν s=τῷ ἑλλ. σ καὶ τῷ ῾ πνεύματι καὶ ἀποβάλλεται.

α) Τὸ ἑλλ. σ=τῷ ἀρχ. ς ἐν τέλει τῆς λέξεως καὶ πρὸ ἀφώνων, σπανιώτερον δὲ πρὸ φωνηέντων· π. χ. ῥίζ. ἐς, ἀρχ. ἀς (εἶναι, esse), ἐσ-τί, ἀρχ. καὶ σανσ. as-ti. ῥίζ. μενες, ὀν. μένος, ἀρχ. καὶ σανσ. manas. Ἡ κατάληξις τῆς ἐν. ὀν. τοῦ ἀρσ. καὶ θηλ. εἰς-ς· π. χ. πόσι-ς, ὄψ=Fόπ-ς, ἀρχ. καὶ σανσ. pati-s, ἀρχ. vāk-s. Ἡ κατάληξις τῆς ἐν. γεν.-ος, ἀρχ. ας· π. χ. Fοπ-ὸς, ἀρχ. vāk-as, σανσ. vāk-as, κτλ. ῥίζ. στα, ἵστημι, ἀρχ. sta-stā-mi, λατ. καὶ ἀρχ. -sta. β′.) τὸ ἑλλ. ῾ πνεῦμα=τῷ ἀρχ. ς ἐν ἀρχῇ λέξεως πρὸ φωνηέντων καὶ τοῦ ἀρχικοῦ v· π. χ. ῥίζ. ἐδ, ἔδ-ος, ἔδ-ρα, ἔζομαι ἀντὶ *ἔδ-jομαι, λατ. sed, ἀρχ. καὶ σανσ. sad (καθῆσθαι)· ἑπτά, λατ. septem, ἀρχ. καὶ σανσ. saptan· ῥίζ. ἑπ, ἑπ-ω, ἑπ-ομαι, λατ. sequor, σανσ. ῥίζ. sak′, ἀρχ. sak· ὕπνος, ἀρχ. καὶ σανσ. sva′pnas κτλ.

Οὐχὶ σπανίως τὸ ῾ κατόπιν φωνήεντος ἐκ μέσου λέξεως μεταβαίνει εἰς τὴν ἀρχὴν πρὸ τοῦ φωνήεντος· π. χ. ἱερὸς (ἰσχυρὸς, ἅγιος) ἐκ τοῦ *ἰέρὸς, ἰσερὸς=σανσ. is″ira′-s (ἰσχυρὸς, θαῤῥαλέος)· Εἰπόμην ἐκ τοῦ* ἰ-ἑπόμην, *ἰ-σεπόμην, ῥίζ. ἑπ (ἕπεσθαι) ἀντὶ *σεπ, ἀρχ. sak· ἕως (αὐγὴ), ἀντὶ *ἔώς ἐκ τοῦ* εὔως, *ἐF′ώς, πρβλ. αἰολ. αὔως ἀντὶ* αὐσως (ἠὼς μετ' ἐκτάσεως ἀντὶ *αF-σως), ἀρχ. τύπ. τοῦ στελ. aus -as-, πρβλ. σανσ. us″-a′s (αὐγὴ), ἐπίσης ἐκ τῆς αὐτῆς ῥίζης τὸ λατ. aurōra ἀντὶ *aus -ōs-a, ὡς ἐν τῇ ἑλλ. μετ' ἐπιτάσεως τῆς ῥίζης κτλ.

Ἐνίοτε τὸ ῾ εἶναι μεταγενεστέρα προσθήκη· φαίνεται, ὅτι τὸ γλωσσικὸν αἴσθημα ὡς πρὸς τὴν διαφορὰν τοῦ ῾ καὶ ᾽ τοῦ σημιτικοῦ ἐλίφ πρωτίμως ἤδη ἤρξατο νὰ ἀποβάλλεται (πρβλ. κατωτέρω γ′.). Οὕτω π. χ. ἐν τῷ ἵππος ἐκ τοῦ* ἰκF′ος, πρβλ. τὸν ἕτερον τύπον ἵκκος, λατ. equos, σανσ. a′çvas, ἀρχ. τύπ. akvas. Ὅτι ἐνταῦθα τὸ ῾ βραδύτερον εἰσήχθη, δεικνύουσι τὰ ὀνόματα Λεύκιππος, *Ἄλκιππος ἀντὶ τοῦ* Λεύχιππος, **Ἄλχιππος· ὕσερος=τῷ σανσ. u′t -taras. Τὸ ὑ ἀπαντᾷ ὡς ἀρκτικὸν τοσοῦτον συνεχῶς ἀντὶ τοῦ ἀρχικοῦ su, sva, ὥστε τὰ σπανιώτερον ἀπὸ ὑ ἀρχόμενα ἀνήκουσιν εἰς τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν τοῦ ὑ. Εἰς ταῦτα πιθανῶς ἀνάγεται τὸ ὕδωρ, βοιωτ. οὔδωρ, λατ. unda, σανσ. ud-am, ud-ak′am, γοτθ. vato, λιθ. vandû κτλ.

γ′.) Ἐν τῇ ἑλληνικῇ τὸ ἀρχικὸν s ἢ μᾶλλον τὸ ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ s προκύπτον ῾ ἀποβάλλεται ἐντελῶς. Καὶ ἐν μέσῳ μὲν λέξεως ἰσχύει τοῦτο ὡς κανὼν, σπανίως ὅμως ἐν ἀρχῇ πρὸ φωνηέντων· ἐξ ἐναντίας πρὸ τοῦ ἀρκτικοῦ ρ καὶ ν συμβαίνει πάντοτε· π. χ. μένος, γεν. μένους ἐκ τοῦ μένεος καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ* μένεσος, ἀρχ. τύπ. καὶ σανσ. ma′nasas· φέρῃ ἐκ τοῦ* φέρεσαι, ἀρχ. bharasai· μῦς, γεν. μυὸς=λατ. mus, muris, ἀμφότερα δὲ ἐκ τοῦ* musas κτλ.

Ἐν ἀρχῇ πρὸ φωνηέντων τὸ ῾ ἀπεβλήθη ἐν τῷ ἀ-, ὅπερ ἐστὶν ἀντὶ τοῦ ἀ-, ὁ- ἐπίσης ἀπαντώντων=ἀρχ. καὶ σανσ. sa- (ὁμοῦ)· π. χ. ἀ-δελφειὸς, ἀ-δελφὸς ὁ ἐκ τῆς αὐτῆς μήτρας· ἄ-λοχος (ὁ τὸ αὐτὸ ἔχων λέχος)· ὅ- πατρος=ὁμόπατρος· οὕτω καὶ ἅ-πας· ἑτεὸς, σανσ. satja′-s· ῥίζ. ἐχ τοῦ ἔχ-ω=σανσ. sah· ἔ-σταλ-κα ἀντὶ *ἑ-σταλ-κα, *σε-σταλ-κα· ἔ-σπαρ-μαι καὶ πλεῖστα ἕτερα. Ἐκ τούτου φαίνεται, ὅτι ἡ ἀποβολὴ τοῦ ῾ πνεύματος, ὃ οἱ νεώτεροι Ἕλληνες ἀπεβάλομεν ἐντελῶς, εἶναι ἤδη ἀρχαία.

Πρὸ τοῦ ν ἀπεβλήθη τὸ σ· π. χ. νυὸς (νύμφη), λατ. nurus, ἀγ. snur, snura, σανσ. snus″a ἀρχ. ἑλλ. τύπ. *σνυσο-ς· ῥίζ. νυ ἐν τῷ νεF-ω, παρατ. παρ' Ὁμήρῳ ἔννεον, ἐκ τοῦ* ἔ-σνεF-ον, ἀρχ. καὶ σανσ. snu (ῥέειν, στάζειν).

Πρὸ τοῦ ῥ τὸ ς ἀποβάλλεται· π. χ. ῥυ (ῥέειν) ῥέω, ῥυτὸς = σανσ. καὶ ἀρχ. sru, γερμ. παρεμβολῇ τοῦ t stru ἐν τῷ strom, λιθ. sru καὶ stru, σλαν, stra ἐν τῷ o-strov-ū (τόπος περίῤῥυτος, νῆσος)· διατηρεῖται ὅμως τὸ σ ἐν τῇ ἀφομοιώσει πρὸς τὸ ῥ· π. χ. ἐῤῥύην, ἐῤῥευσα ἀντὶ τῆς *ἐ-σρύην, *ἐ-σρευ-σα.

Καὶ ἐν τῇ ῥίζῃ μερ τοῦ μέρ-μερ-ος (πλήρης, φροντίδων), μέρ-ιμνα, μάρ-τυς, ὡς καὶ ἐν τῇ λατ. me-mor καὶ τῇ γερμ. mārī (περίφημος) τὸ ἐν τῷ σανσ. smar (διανοοῦμαι, μιμνήσκομαι) διατηρηθὲν s ἀπεβλήθη.

Πρὸ ἄλλων συμφώνων τὸ σ ἀποβάλλεται σπανίως. Ἐν τούτοις ἔχομεν· π. χ. ταῦρό-ς, λατ. tauru-s, σανσ. sthura′s, γοτθ. stiur, γερμ. stier. Ἐνίοτε ἡ ἐναλλαγὴ τοῦ στ καὶ τ ἰδιάζει μᾶλλον ταῖς διαλέκτοις, ὡς τέγος καὶ στέγος, στέγ-ω, λιθ. sto′g-as(στέγη), stèg-ti

Digitized by Google

(στέγειν), ῥίζ. σανσ. strag, ἀρχ. stag, πρβλ. λατ. teg-o, γερμ. decken, ῥίζ. dak ἄνευ τοῦ s ἐν ἀρχῇ.

3. Τὸ ἀρχικὸν ν=τῷ ἑλλ. υ, F ἀπολεσθέντι ἐν τῇ γλώσσῃ βραδύτερον. Τὸ υ σπανίως ἀντικαθίσταται διὰ τοῦ ' πνεύματος.

ά) Τὸ ἑλλ. υ.=τῷ ἀρχικῷ ν· π. χ. δύο, δύω, ὅπερ μετὰ τοῦ δώδεκα ἀναφέρεται εἰς ἀρχαιότερον ἑλλ. στέλεχος δFο=σανσ. dva-· τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ κύων καὶ λατ. canis ἀντὶ *quani s, σανσ. çvā, καὶ ἐν ἄλλαις τισὶ περιστάσεσι. Δυσκόλως ὁρίζεται εἰ τὸ ν ἢ τὸ u εἶναι τὸ ἀρχαιότερον· ἴσως uv (ἀγγλ. w) ἦν τὸ ἀρχαιότατον.

β'. Τὸ ἑλλ. F, ἀπολεσθὲν βραδύτερον ἐν τῇ γλώσσῃ, ἦν τὸ αὐτὸ τῷ ἀρχικῷ ν· π. χ. Fοῖνος, λατ. vīnum, ἀρχ. λατ. veinom, ἀρχ. τύπ. τοῦ ϛελ. vaina-· Fοῖκος, λατ. vicus, ἀρχ. λατ. veicos, σανσ. vē'ça-s, ἀρχ. vaika-s· Fέργον, ῥίζ. Fέργ, σανσ. vrg', urg', γερμ. vurk (werk, würken), ἀρχ. varg· ῥίζ. Fεπ (λέγειν)=λατ. voc ἀντὶ *vec, σανσ. vak', ἀρχ. vak. π. χ. ἐν τῷ Fέπος=σανσ. va'kas (λόγος) καὶ πλεῖστα ἕτερα.

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν λέξεων μεταξὺ φωνηέντων τὸ vj δύναται νὰ ἀποβληθῇ, ὡς ἐν τῇ προσφύσει ja τῇ προστιθεμένῃ ἐν τέλει τῶν ἀφῃρημένων εἰς tu καὶ δι' ἐπιτάσεως tav, ὅθεν tav-ja=τῷ ἑλλ. τέο· π. χ. δοτέος=σανσ. dātav-jas· θετέ-ος=σανσ. dhātavjas.

γ'.) τὸ ἑλλ. '=τῷ ἀρχ. ν ἐν τῷ ἵσπερος, ἑσπέρα, πρβλ. λατ. vesperus, vespera. *Ἵσ-τωρ, καὶ ἵσ-τωρ, οὗπερ κατὰ τὸ Fίδ-μεν ἔπρεπε νὰ σχηματισθῇ ϛέλεχος Fίδ-τορ, ἐξ οὗ ἱ-ϛορία ἐκ τῆς ῥίζ. Fιδ· ἔννυμι, εἷμα, αἰολ. Fέμμα=*Fέσ-νυμι, *Fέσ-μα ῥίζ. Fεσ, λατ. ves-tire, ἀρχ, καὶ σανσ. ῥίζ. vas. Ἐνταῦθα δύναται ὅμως τὸ ' νὰ προκύψῃ καὶ ἐκ τοῦ σ διὰ μεταθέσεως.

Μοναδικὸν εἶναι τὸ β=τῷ ἀρχ. ν ἐν τῷ βούλομαι ἐκ τοῦ *βόλνομαι, σανσ. vrnē, ἀρχ. τύπ. var-na-mai· τὸ δὲ αἰολ. βόλλομαι καὶ βόλλα=βουλὴ μαρτυρεῖ, ὅτι ἀρχῆθεν ἦν *βόλνα, τὸ δὲ ου ἐγένετο δι' ἀντικαταστατικῆς ἐκτάσεως ἕνεκα τοῦ ἀποβληθέντος ν· ἡ ῥίζα βολ ἀντὶ Fολ. ἀντιστοιχεῖ τῷ λατ. vel, vol ἐν τῷ velle, vol-t, ἀρχ. καὶ σανσ. var αἱρεῖσθαι, βούλεσθαι. Ἐν ταῖς διαλέκτοις συνηθέστερον εὑρηται β ἀντὶ τοῦ ἀρχ. ν ἐν τῇ λακωνικῇ· π. χ. βέργον, βιδεῖν ἀντὶ Fέργον, Fιδεῖν, ἀρχ. ῥίζ. varg, vid, παρὰ τοῖς αἰολεῦσι βρίζα, βρόδον ἀντὶ Fρίζα, Fρόδον κτλ. Πολὺ πιθανόν, ὅτι ἐν αὐτοῖς, πλὴν τῶν βρ=Fρ, τὸ β ἐν τῇ γραφῇ ἀντικαθίστησι τὸ ν ἀντὶ τοῦ F.

Παρὰ τὸν συνήθη κανόνα κεῖται σφ ἀντὶ τοῦ ἀρχ. sv ἐν τοῖς ἀντωνυμικοῖς στελέχεσι σφε-, σφο- (σφεῖς, σφέτερος, σφό-ς)=ἀρχ. καὶ σανσ. sva.

Τὸ ἀρχικὸν ν μετεβλήθη εἰς μ· ἀμνὸς ἀντὶ *αFι-νο-ς, ἀρχ. avi-s, ἑλλ. οFi-s (ὄϊς) καὶ ἔν τισιν ἄλλοις.

Περὶ τῆς ἀφομοιώσεως τοῦ ν εἰς ἄλλα σύμφωνα, ὡς τέσσαρες=*τέσFαρες, τέτFαρες ὅρα κατ. περὶ τῶν φθογγολογικῶν νόμων.

Γ'. *Σύμφωνα ῥέοντα.* 1) Τὸ ἀρχικὸν n=τῷ ἑλλ. ν (πρβλ. τὰ περὶ τῶν φθογγολογικῶν νόμων κατωτέρω)· π. χ. νέFος, ἀρχ. καὶ σανσ. navas· ναῦς, σανσ. naus, λατ. navis· ἀ-νὴρ, στέλ. νερ-, ἀρχ. καὶ σανσ. nar- ἐννέFα (ἐννέα), λατ. novem, ἀρχ. καὶ σασ. na'van κτλ.

Πρὸ τῶν οὐρανισκοφώνων τὸ ῥέον τρέπεται εἰς οὐρανισκόφωνον, ἀρχ. nk, ng, ngh=τοῖς ἑλλ. γκ, γγ, γχ, πρὸ δὲ τῶν χειλεοφώνων εἰς χειλεόφωνον. Κατὰ ταῦτα τὸ ἐν τῇ ῥίζῃ τοῦ ἐνεστῶτος ῥέον, τὸ ἀρχικὸν n καὶ μετὰ τὴν ῥίζαν, μένει ἄτρεπτον, ὡς τέμνω, ἀορ. β'. ἔ-ταμ-ον Ὡς ν πρὸ τῶν ὀδοντοφώνων, οἷον λανθ-άνω, ἀορ. β' ἔ-λαθ-ον· πρὸ τῶν χειλεοφώνων γίνεται μ, ὡς λαμβ-άνω, ἀόρ. β'. ἔ-λαβ-ον· πρὸ τῶν οὐρανισκοφώνων γ, ὡς λαγχ-άνω, ἀόρ. β'. ἔ-λαχ-ον. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει ἀλλαχοῦ, ὡς καὶ ἐν ταῖς ἀντιθέσεσιν, ἔνθα ἡ σύν, γίνεται συμ-, συγ κατὰ τὸ ἑπόμενον σύμφωνον.

2 Τὸ ἀρχ. m=τοῖς ἑλλ. μ, ν, (τὸ τελευταῖον ἐν τέλει λέξεως)· π. χ. στέλ. με-, μο-, ἐμε-,ἐμο-, (ἀ πρόσ. ἀντ)=λατ. me-, γερμ. mi-, (ἐν τοῖς mi-ch, mi-r) ἀρχ. καὶ σανσ. ma ἐξ οὗ -μι, πληθ. -μεν, δωρ. -μες (ἀ πρόσ. πληθ. τοῦ ῥήμ.=τῷ ἀρχ. καὶ σανσ. mi-ma-si)· π. χ. εἶ-μι=τῷ ἀρχ. aimi, σανσ. ē'-mi· ἴ-μεν=ἀρχ. καὶ σανσ. i-ma'si· μέσσος (μέσος) =*μέθjος λατ. mediu-s, ἀρχ. καὶ σανσ. ma'dhjo-s, γοτθ. midjis κτλ.

Δ'. ὑγρὰ, ρ καὶ λ. φθόγγοι.

1. *Σύμφωνα ὑγρά.* Τὸ ἀρχ. r=τῷ ἑλλην. ρ, λ. ά) Τὸ ἑλλ. ρ = τῷ ἀρχ. r· π. χ. ῥίζ. ῥυθ, ἀρχ. καὶ σανσ. rudh. ἡ πρόσφυσις ρο, ἀρχ. καὶ σανσ. ra, ἀμφότερα ἐν τῷ ἐ-ρυθ-ρὸ-ς, σανσ. rudh-ira's, λατ. ruber τ. ἔ. rub-ro-s ἀρχ. rudh-ra-s· ῥίζ. ἄρ ἐν τῷ ἀρ-όω, ἄρ-οτρον, λατ. ar-o ar-atrum, γοτθ. ar-jan, λιθ. a'r-ti, σλαυ. or-ati· ῥίζ. ὀρ ἐν τῷ ὄρ-νυμι λατ. or (orior), σανσ. ar ἐν τῷ r-nō'mi (orior) κτλ.

Digitized by Google

2) Τὸ ἑλλ. λ=τῷ ἀρχ. r' π. χ. ῥίζ. lux ἐν τῷ λευκὸς, λατ. luc, σανσ. ruk', ἀρχ. ruk (φωτίζειν)· ῥίζ. πολ, πλε, ἀρχ. καὶ σανσ. par (πληροῦν) ἐν τῷ πολὺς, σανσ. purùs ἀντὶ τοῦ ἀρχ. parus, πίμ-πλη-μι· ἐ-λαχὺς, σανσ. lagh-u's κτλ.

Οἱ κυριώτεροι φθογγολογικοὶ νόμοι τῶν συμφώνων.

Οἱ ἐπὶ τῶν συμφώνων ἰσχύοντες νόμοι παρατηροῦνται ἀ) ἐν μέσῳ, καὶ β') ἐν τέλει τῆς λέξεως.

Α') *Ἐν μέσῳ λέξεως.* 1. *Ἡ ἀφομοίωσις· ἀ) ἐντελὴς ὁμοίωσις τῶν προηγουμένων φθόγγων πρὸς τὸν ἑπόμενον·* π. χ. τοῦ σ πρὸς τὸ ἑπόμενον ν, μ· ἔννυμι=*Fέσ-νυμι· αἰολ. ὄρεννος=*ὄρεσ-νος ἐκ τοῦ ὄρος, στέλ. ὀρες-, πρόσφυσις νο-· αἰολ. ἔμμι=*ἔσ-μι· τὸ εἰ-μὶ καὶ ὀρεινὸς ἀντικαθιστᾶσι τὸ διπλοῦν μ καὶ ν δι' ἐκτάσεως. Ἐν τοιαύταις ἀφομοιώσεσι περιλαμβάνονται οὐχὶ σπανίως σύμφωνα ἀπολεσθέντα βραδύτερον· π. χ. περίῤῥυτος ἀντὶ τοῦ *περί-σρυ-τος, ῥίζ. ῥυ (ῥεF-ω) ἀντὶ *σρυ, ἀρχ. καὶ σανσ. sru, γερμ. stru (μετὰ παρεμβεβλημένου t) κτλ· ἄῤῥηκτος ἀντὶ *ἀ-Fρηγτο-ς, ῥίζ. Fραγ (Fρήγ-νυμι, Fρῆξις ἀντὶ *Fρῆγ-τι-ς)· φιλομμειδὴς ἀντὶ *φιλο-σμει-δής, ῥίζ. μι ἀντὶ *σμι, ἀρχ. καὶ σανσ. smi (γελᾶν) κτλ.

Εἶναι γνωστὴ ἡ ὁμοίωσις τῶν ἀκαριαίων χειλεοφώνων συμφώνων πρὸς τὸ ἑπόμενον μ· π. χ. γράμμα ἀντὶ *γράφ-μα (γέγραμμαι ἐκ τοῦ *γέγραφ-μαι) κτλ. Ἔτι καὶ αἱ μόνον ἐν συνθέσει φαινόμεναι ἀφομοιώσεις, ὡς συλλέγω, συῤῥέω καὶ τὰ ὅμοια.

Ἀφομοιουμένων ὅλων τῶν ὀδοντοφώνων καὶ τοῦ ν πρὸς τὸ ἑπόμενον σ, τὸ οὕτω προκύπτον διπλοῦν σ καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς λέξεως ἡγουμένου βραχέος φωνήεντος ἀπαντᾷ μόνον ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ ἐποχῇ τῆς γλώσσης, οὐχὶ δὲ βραδύτερον. Παρ' Ὁμήρῳ φέρεται π. χ. ποσσὶ ἐκ τοῦ *ποδ-σὶ, ὅπου τὸ σ εἶναι λείψανον τῆς ἀφομοιώσεως, οὐχὶ σπανίως δέ, καὶ μάλιστα ὅπου ἀρχῆθεν ἦν ντ, νδ, νθ, ἐκτείνεται τὸ προηγούμενον φωνῆεν. Τὸ τὴν ἀφομοίωσιν προξενοῦν σ δὲν εἶναι ἀρχικὸν ἐκ τοῦ τ γενόμενον· π. χ. πεῖσις (πάθος) ἐκ τοῦ στελ. πενθ- καὶ τῆς προσφύσεως σι-ς ἐκ τοῦ τι-ς. Ἔκτασις δὲ γίνεται ἐν τοῖς εἰδὼς=*Fειδ-Fοτ-ς, δαίμων *δαίμον-ς, φέρουσι *φέρονσι ἐκ τοῦ φέροντι. Ν μετὰ ὀδοντοφώνου ἀποβάλλεται πρὸ τοῦ σ· π. χ. σπείσω ἐκ τοῦ *σπένδ-σω, τιθεὶς ἐκ τοῦ *τιθέντ-ς, χαρίεις ἐκ τοῦ *χαρι-Fεντ-ς κτλ. Ἔτι δὲ καὶ ὅταν ἡ ἀφομοίωσις συμπίπτῃ μετὰ τῆς ἀποβολῆς τοῦ πρώτου συμφώνου, ὡς διδάσκω ἀντὶ τοῦ *διδάχ-σκω, πρβλ. διδαχ-ή· λάσκω ἀντὶ τοῦ *λακ-σκω, πρβλ. ἔ-λακ-ον, κτλ.

β') *Ἐντελὴς ὁμοίωσις τοῦ ἑπομένου φθόγγου πρὸς τὸν ἡγούμενον.* Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἀφομοιώσεως ὡς καὶ τὸ προηγούμενον ἰδιάζει τοῖς Αἰολεῦσι, παρὰ δὲ τοῖς ἄλλοις Ἕλλησιν ἀντὶ τοῦ διπλασιασμοῦ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκτείνεται τὸ προηγούμενον φωνῆεν, ἢ τὸ υ καὶ j μετατίθενται. Οὕτω τὸ F, j καὶ σ ἀφομοιοῦνται πρὸς τὰ προηγούμενα ὑγρά, τὸ F καὶ j ἐνίοτε καὶ πρὸς ἄλλους φθόγγους καὶ ἰδίως πρὸς τὸ σ, τὸ j πρὸς τὸ τ καὶ δ· π. χ. γόννος =γουνὸς=τῷ *γόνF-ος, γεν. τοῦ στελ. γόνυ-· στέλ. πολλο- ἀντὶ τοῦ *πολFο-, ὅπερ εἶναι περαιτέρω διαμόρφωσις διὰ τοῦ ο=ἀρχ. α τοῦ στελ. πολύ-, ἀρχ. par-u· ἵππος ἐκ τοῦ *ἰπ-Fος, *ἴκFος (καὶ ἵκκος), ἀρχ. ak-va-s· κτένω=κτείνω = *κτέν-jω· χέῤῥων = χειρων= *χέρjων κτλ. Εἰς τὸ λj ἡ ἀφομοίωσις ἔμεινεν εἰς ἁπάσας τὰς διαλέκτους· στέλλω=*στέλjω· ἄλλος=*ἄλjος, λατ. alius· πτίσσω=πτίσjω, λατ. ῥίζ. pis ἐν τῷ pinsq, pistor, σανσ. pis'. Τοῦτο εἶναι σπανιώτερον, συνήθως ὅμως ἀποβάλλεται τὸ σ, βραδύτερον δὲ καὶ τὸ j (ὅρα ἀνωτ. σελ. 38. Σύμφωνα συνεχῆ ά, 1). πόδεσσι ἐκ τοῦ *πόδεσFι, τὸ -σFι ἀρχ. -sva εἶναι κατάληξις τῆς τοπ. πληθ. ποδε- ἐκ τοῦ ἀρχαιοτέρου ποδ- ὀνοματικοῦ στελ.· καὶ ἐν αὐτοῖς ἡ γλῶσσα βραδύτερον ἐτήρησεν ἓν σ· π. χ. πόλεσι, γλυκέσι, ὅπερ ὅμως μεταξὺ δύο φωνηέντων οὐδέποτε ἀποβάλλεται ὡς κείμενον ἀντὶ σσ. Τὸ τέτταρες, τέσσαρες ἐκ τοῦ *τέτ-Fαρες, (ἀρχ. τύπ. katvāras), ἐξ οὗ *τέσFαρες εἶναι παράδειγμα ἀφομοιώσεως τοῦ F πρὸς ἀκαριαῖον φθόγγον. Τὸ τ ἀντὶ τj, θj, κj (κατὰ τὸ φαινόμενον γj), χj ἐγένετο ὡσαύτως, τοῦ μὲν κj πρῶτον γενομένου τj, ὡς ἐν πολλαῖς ἑτέραις γλώσσαις ἡ αὐτὴ ἀλλαγὴ τῶν φθόγγων φαίνεται, τῆς δὲ δασύτητος τοῦ θj, χj ἀπολεσθείσης· π. χ. ἐρέττω ἐκ τοῦ *ἐρετ-jω, πρβλ. ἐρετ-μός· ἧττων ἐκ τοῦ *ἤτjων ἀντὶ τοῦ *ἡκjων, πρβλ. ἥκ-ιστος· ἐλάττων ἀντὶ τοῦ *ἐλατjων, τοῦτο δὲ ἀντὶ τοῦ *ἐλαθjων, *ἐλάχjων, πρβλ. ἐλάχιστος καὶ ἐλαχύς. Τὸ τ δὲν παρῆχθη ἐκ τοῦ σσ, ἀλλ' εἶναι διάφοροι διαλεκτικοὶ τρόποι τῶν αὐτῶν ἀρχικῶν τύπων, οἵτινες προηγήθησαν τῶν διὰ σσ.

Τὸ δδ, ἔτι τὸ ἀρκτικὸν δ, ἀντὶ δj, γj ὅπερ

Digitized by Google

(δ) πρῶτον ἐγένετο δj, ἀνήκει ἐπίσης εἰς τὰς διαλέκτους· π. χ. παρὰ Βοιωτοῖς καὶ Λάκωσι Δεύς, ἀντὶ τοῦ *Δjεύς (Ζεύς). Παρὰ Βοιωτοῖς σφάδδω ἀντὶ τοῦ *σφάδjω ἐκ τοῦ *σφάγ-jω (σφάζω), ῥίζ. σφαγ (ἐ-σφάγ-ην)· σαλπίδδω ἀντὶ τοῦ *σαλπίδ-jω, *σαλπίγjω), σαλπίζω (ἔλλειχ. σαλπιγ- (σαλπιγξ- σάλπιγγ-ος). Οὕτως ἐξηγεῖται καὶ τὸ ἀττ. καὶ ἰων. ἕρδω, ῥίζ. Fεργ, (παρακ. ἔοργα, δηλ. FέFοργα, Fέργον), γοτθ. vark, ἀντὶ τοῦ *Fερδ-jω, Fέργ-jω, ἐξ οὗ ὤφειλεν εἶναι *Fέρζω, ὅπερ ὅμως διὰ τὸ ἀσυνδύαστον τοῦ ρζ φαίνεται μὴ γινόμενον· πρβλ. ἰων. Fρέζω, βοιωτ. Fρέδδω = Fρεγjω, διαφέρουσι τοῦ *Fερδ-jω μόνον κατὰ τὴν μετάθεσιν τοῦ Fεργ εἰς Fρεγ.

Ἡ αὐτὴ ὁμοίωσις γίνεται καὶ ἐν τοῖς ἐν μέσῳ λέξεως λσ, ρσ, νσ, μσ, (ἐξαιρέσει ἀρχικῶν τινων λέξεων, ὡς ὅρσω, ὦρσε, χέρσος (χέῤῥος), θάρσος (θάῤῥος), πέφνσαι (ἀναπόδεικτον ὅμως)· π. χ. ἔστελλα=ἔστειλα = *ἔστελ-σα· αἰολ. ὀῤῥάτω=ὀρσάτω· αἰολ. ἐγέννατο=ἐγείνατο=*ἐγένσατο· αἰολ. ἔνεμμα=ἔνειμα=*ἔνεμσα κτλ. Οὕτως ἐγένετο χήν, γεν. χην-ὸς ἐκ τοῦ *χεν-ς *χενσ-ός, λατ. (h) ans-er, σανσ. hā̃sa-s, γερμ. gans· μὴν ἰων. καὶ αἰολ. μείς, γεν. μην-ός ἐκ τοῦ *μένς, λατ. mensi-s, σανσ. mās (ἀρχ. ma-nt- μετ. ἐνεργ. ἐνες. τῆς ῥίζ. ma μετρεῖν)· ὄλλυμι ἀντὶ τοῦ *ὄλ-νυμι.

γ') *Ὁμοίωσις τοῦ προηγουμένου φθόγγου πρὸς τὸν ἑπόμενον.* Ὡς γνωστὸν πρὸ τοῦ τ καὶ σ εὑρηνται μόνον ἀκαριαῖα ἄφωνα (λεκτός, λέκ-σις = λέξις, ῥίζ. λεγ), πρὸ τοῦ δ ἀκαριαῖα ἡμίφωνα (γράδδην ῥίζ. γραφ), πρὸ τοῦ θ δασέα (λεχ-θῆναι, ῥίζ. λεγ).

Πρὸ τοῦ ν τὰ χειλεόφωνα μεταβαίνουσιν εἰς τὸ ἔῤῥινον αὐτῶν· π. χ. σεμ-νὸς ἀντὶ *σεβ-νός, πρβλ. σέβ-ομαι, καὶ ὅμως εὑρηται π. χ. ὕπνος ἀπέναντι τοῦ λατιν. som-nus ἀντὶ τοῦ *sop-nus.

Τὸ ν μεταβαίνει, ὡς γνωστόν, πρὸ τῶν χειλεοφώνων εἰς τὸ χειλεόφωνον ἔῤῥινον μ· π. χ. ἔμ-πειρος ἀντὶ τοῦ *ἔν-πειρος· πρὸ δὲ τῶν οὐρανισκοφώνων εἰς τὸ οὐρανισκόφωνον ἔῤῥινον γ· π. χ. συγ-καλέω ἀντὶ τοῦ *συνκαλέω.

Πρὸ τοῦ μ τὰ ὀδοντόφωνα τ, δ, θ, μεταβαίνουσι συνήθως εἰς τὸ συριστικὸν αὐτῶν· π. χ. ἧνυσ-μαι τοῦ ἀνύτ-ω (ἐκτελῶ). πέ-πεισμαι ἀντὶ τοῦ *πέ-πειθ-μαι κτλ. Ἐν τούτοις εὑρηται ἰων. ὀδ-μὴ καὶ παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις ὀσ-μὴ, ῥίζ. ὀδ· ἴδ-μεν καὶ ἴσ-μεν· τὰ ἀριθμὸ,ς ἀτμὸς, κεκορυθμένος καὶ ἕτερα δὲν τρέπουσι τὸ ὀδοντόφωνον εἰς σ.

Ἔτι γνωστὴ εἶναι ἡ μεταβολὴ τῶν οὐρανισκοφώνων κ, χ πρὸ τοῦ μ εἰς γ· π. χ. δόγμα, ῥίζ. δοκ· τέτυγ-μαι, ῥίζ. τυχ· καὶ ὅμως μένει συχνάκις χ· π. χ. δραχ-μή. Ὁ νόμος οὗτος ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ γλώσσῃ, ὡς ἐν τῇ ἰωνικῇ διαλέκτῳ, δὲν ἐφαρμόζεται ἐντελῶς· π. χ. ἶκ-μενος, ἀκαχ-μένος.

Ἐνίοτε φαίνονται τὰ προηγούμενα ἀκαριαῖα ἔῤῥινα τρεπόμενα εἰς δασέα· π. χ. λύχ-νος ῥίζ. λυκ (λευκ-ὸς), ἀρχ. ruk· ἀκ-αχ-μένος ἐκ τοῦ ἀκ μετ' ἀναδιπλασιασμοῦ, πρβλ. ἀκ-ωκ-ή.

Τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν ἔχει ἐν πολλοῖς τὸ ρ καὶ λ· π. χ. αἱ καταλήξεις θρο, θλο παρὰ ταῖς ἀρχικαῖς tra, ζενδ. thra· π. χ. βά-θρο-ν, ῥίζ. βα· κλεῖ-θρο-ν ἐκ τοῦ κλείω, κλεῖω, κλήω· θέμε-θλον καὶ ἕτερα· ἔτι ἄρο-τρον=λατ. ara trum κτλ.

Πρὸ τοῦ ι τὸ τ εἰς τὰ πρὸς σχηματισμὸν τῶν στελεχῶν καὶ τῶν λέξεων στοιχεῖα, πλὴν τῆς δωρικῆς διαλέκτου, τρέπεται εἰς σ· π. χ. φησί, δωρ. φατί· τὸ -τι τοῦ γ', ἐνικ. προσ. διετηρήθη ἐν τῷ ἐσ-τί· τὰ ἀφῃρημένα εἰς σι-ς ἀντὶ-τι-ς π. χ. φά-σις παρ' Ὁμήρ. καὶ τραγ. φά-τις· πέψις, ῥίζ πεπ, ἀρχ. τύπ. kak (βράζειν) ἐκ τοῦ *πέπ-τις, ἀρχ. τύπ. kak-ti-s. Ἡ κατάληξις ja, ἑλλ. ιο, μετὰ τὰ στελέχη εἰς t, ta σχηματίζει tja ἀποβαλλομένου ἐκ τοῦ ta τοῦ α, ὅπερ πρὸ τῆς καταλήξεως ja συνήθως ἀποβάλλεται, ἑλλ. τιο, ἐξ οὗ σιο· π. χ. ἐκ τοῦ πλοῦτο-ς σχηματίζεται δωρ. πλούτ-ιο-ς, ἐξ οὗ πλούσιος· στελ. γέροντ (ὀν. γέρων) μετὰ τῆς καταλήξεως ja, ἑλλ. ια, γίνεται γεροντία, ἐξ οὗ γερουσία· ἀρχ. τύπ. (d) vi kati, δωρ. Fίκατι, εἴκατι ἐκ τοῦ* Fίκατι, ἀττ. εἴκοσι κτλ.

Καὶ πρὸ τοῦ ν ἐνίοτε μεταβάλλεται τὸ τ εἰς σ· π. χ. σὺ ἀντὶ τοῦ δωρ. τύ, λατ. καὶ λιθ. tu· ἡ πρόσφυσις συ·νη, ἀρχ. τύπ. tu-nā̃ εἶναι περαιτέρω διαμόρφωσις τῆς συνήθους τῶν ἀφῃρημένων προσφύσεως tu (tva).

δ') *Ὁμοίωσις τοῦ ἑπομένου φθόγγου πρὸς τὸν ἡγούμενον.* Τὸ j τοῦ dj ὁμοιοῦται τῷ προηγουμένῳ ἡμιφώνῳ d γινόμενον ὀδοντόφωνον συριστικὸν ἡμίφωνον ζ· π. χ. Ζεὺς ἐκ τοῦ *Δjεὺς =σανσ. djaus (ῥίζ. dju=dev φαίνειν, λάμπειν)· πρβλ. ἀρχ. λατ. Diov-is αἰολ. ζὰ = δjα ἀντὶ διά· ἕζομαι=*σέδjομαι, ῥίζ. ἑδ=σεδ κτλ.

Ἐνταῦθα ἀνήκει καὶ ἡ δασύτης συμφώνων μὴ δασυνομένων ἀρχῆθεν γενομένη ἐκ τῶν προηγουμένων συνεχῶν συμφώνων. Πρὸ πάντων τὸ σ ἔχει τὴν ἐνέργειαν ταύτην καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ· π. χ. σχίζω δηλ. *σχίδ-jω, σχίδ-η, ῥίζ.

Digitized by Google

σχιδ καὶ σκιδ ἐν τῷ σκίδ-νημι, λατ. scid ἐν τῷ scindo, γοτθ. skid ἐν τῷ skaida, γερμ. scheiden, σανσ. k'hid, δηλ. ἀρχ. sk'id ἐν τῷ khi-na'-d-mi (σχίζω)· πάσχω ἀντὶ *πάσκω ἢ ἴσως *πάν-σκω, ῥίζ. πα ἐν τῷ πα-θ (ἔπαθ-ον) καὶ πέ-ν (πέν-ομαι) περαιτέρω διαμορφωθὲν διὰ τοῦ θ καὶ ν. Τὸ σ ἐνίοτε ἀποβάλλεται πρὸ τοῦ δι' αὐτοῦ παραγομένου δασέος· π. χ. ἔρχομαι ἀντὶ τοῦ *ἔρ σχο-μαι, *ἔρσκομαι, ῥίζ. ἐρ, πρβλ. σανσ. rk'k'hami καὶ ark'h āmi=ἔρχω, ἀρχ, ά. ἑν. πρόσ. τοῦ ἐνεργ. ar-skā-mi, μέσ. ar-ska-mai κτλ.

Καὶ τὰ ἔρρινα ἔχουσιν ἐνίοτε τὴν δασυντικὴν τάύτην δύναμιν· π. χ. τὸ παρὰ Βοιωτοῖς -νθι ἀντὶ-ντι εἰς τὸ γ'. πληθ. ἐνεργ. τῶν ῥημάτων· ὀμ-φὴ (φωνὴ) ἀντὶ *Fομπὴ, ῥίζ. Fεπ, ἀρχ. vak (ὁμιλεῖν)· ἔγχος, ῥίζ. ak (ἐξύς), πρβλ. ἀκ-οντ- (ἄκων).

Ἴσως τὸ ρ, λ παρήγαγε τὸ δασὺ ἐν τῷ τρέφω, ὅπερ διὰ τοῦτο ἦν ἀντὶ τοῦ *τέρφω καὶ τέρπω (κορέννυμι, τέρπω), σανσ. tarp (κορεννύναι, τέρπεσθαι), λιθ. tàrp-ti (ἐπιδιδόναι) κτλ.

έ.) *Ἀμοιβαία ταυτότης καὶ ὁμοίωσις τῶν φθόγγων πρὸς ἀλλήλους.* Τὸ γj γίνεται ζ, ἀφοῦ τὸ μὲν γj γένηται δ, τὸ δὲ δj ζ· π. χ. κράζω ἐκ τοῦ *κραδjω καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ *κράγ-jω, ῥίζ. κραγ, πρβλ. κέκραγ-α· ἄζομαι (τιμῶ) ἐκ τοῦ *ἀγ-jομαι, πρβλ. ἅγιος· μέζων, μείζων διὰ μεταθέσεως τοῦ j εἰς τὴν προηγουμένην συλλαβὴν ἐκ τοῦ *μεγ-jων, πρβλ. μεγ-άλη, μέγ-ας κτλ. Τοῦ νίζω καὶ χέρ-νιβ-ος (χέρνιψ) καὶ νίπτω=*νίβ-τω ὁ ἀρχαιότερος τύπος τῆς ῥίζης nig διετηρήθη ἐν τῷ σανσ. nig'.

Τὸ τj, θj, κj, χj, γίνονται σσ. Ἐν τοῖς τj καὶ θj τὸ j ἐγένετο ἴσως μετὰ τὰ ἄφωνα ὀδοντόφωνα συριστικὸν ἄφωνον σ, διὰ δὲ τούτου γίνεται πρῶτον τσ, θσ, εἶτα δὲ τῶν προηγουμένων ἀφώνων ἀφομοιωθέντων πρὸς τὸ ἑπόμενον σ ἐγένετο σσ. Ἐπειδὴ σσ=τj, θj ἀπαντᾷ καὶ ἐν τῇ δωρικῇ διαλέκτῳ, οὐδόλως πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι τὸ τj (θj) ἐγένετο πρῶτον σj, ὡς -τι ἐγένετο-σι (ἔνθ. ἀνωτ. γ'), τοῦτο δὲ τὸ σj ἐγένετο σσ κατὰ τὸν κανόνα (ἔνθ. ἀνωτ. δ'), διότι ἐν τῇ δωρ. διαλέκτῳ μένει τ πρὸ τοῦ ι. Τὰ κj, χj γίνονται πρῶτον tj, thj, ὡς καὶ τὰ οὐρανισκόφωνα πρὸ τοῦ j συχνάκις μεταβαίνουσιν εἰς ὀδοντόφωνα, ταῦτα δὲ ἔπειτα κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον εἰς σσ· π. χ. ἐρέσσω ἐκ τοῦ *ἐρέτ-jω, πρβλ. ἐρετ-μὸς· κρέσσων, κρείσσων (πρβλ. μέζων, μείζων) διὰ μεταθέσεως τοῦ j ἐκ τοῦ *κρετ-jων, πρβλ. κράτιστος· κορύσσω ἐκ τοῦ *κορύθ-jω πρβλ. κεκόρυθ-μαι· πίσσα=*πίκ-jα, λατ. pix pic-is· ἧσσον ἀντὶ τοῦ *ἥκ-jων, πρβλ. ἧκιστα· ἐλάσσων ἀντὶ τοῦ *ἐλάχ-jων, προθ. ἐλάχιστος, ἐλαχύς, σανσ. laghûs.

Οὐχὶ σπανίως φαίνεται τὸ σσ ἐκ τοῦ γj γενόμενον· ἔνθα δὲ τοῦτο συμβαίνει, ὡς βάσις θεωρητέον πάντοτε τὸ ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ καταστάσει τῆς γλώσσης ὑπάρχον κ, ὅπερ βραδύτερον ἐμαλακύνθη εἰς γ· π. χ. πλήσσω καὶ πέπληγα, πληγή, ἀρχ. ῥίζ. πλακ, πλὰξ, πλακὸς, γερμ. flah, λιθ. plàk-ti (πλήττειν)· φράσσω=*φρακjω, ἀλλὰ καὶ ἐφράγην μαλακυνθέντος τοῦ κ εἰς γ· πρβλ. τὸ λατ. farc-io κτλ.

Τὸ βράσσων εἶναι μᾶλλον συγκριτικὸν τοῦ βραχὺς καὶ οὐχὶ τοῦ βραδύς.

ς'.) *Φαινομένη παρεμβολὴ φθόγγων μεταξὺ συγχρονομένων συμφώνων.* Τὰ νρ καὶ μρ, ἔτι δὲ τὰ μλ γίνονται διὰ τῆς παρεμβολῆς τοῦ δ καὶ β νδρ, μβλ, διότι τὸ ν καὶ μ συνδέονται καλλίτερον καὶ εὐφωνότερον μετὰ τοῦ ἑπομένου ρ καὶ λ, προσλαμβάνοντα ἀχαριαῖον σύμφωνον ἐν τέλει, -νδ, μβ, εἰς ὃ προσαρτᾶται εὐκόλως τὸ ρ καὶ λ, (ὡς καὶ ἐν τῇ γαλλικῇ gen-d-re ἐκ τοῦ λατ. gener, generum, *genrum, nombre ἐκ τοῦ λατ. numerus, *numrus· humble ἐκ τοῦ λατ. humilis, *humlis)· π. χ. ἀνὴρ ἀν-δ-ρὸς ἀντὶ τοῦ *ἀνρ-ός, ἀνέρος· μεσ-ημβρία ἀντὶ τοῦ* μεσ-ημρία, ἡμέρα· ἄ-μβροτος ἀντὶ τοῦ *ἄμροτος, ῥίζ. μρο =λατ. mor (θάνατος) κτλ.

Μᾶλλον ταῖς διαλέκτοις ἰδιάζουσα εἶναι ἡ παρεμβολὴ τοῦ τ εἰς τὰ πτόλις καὶ πόλις, σανσ. puram, purī (πόλις), ῥίζ. par (πληροῦν)· πτόλεμος καὶ πόλεμος, πρβλ. πολεμίζω (πάλλω, κινῶ) καὶ λατ. pello κτλ.

ζ'. *Ἀποβολὴ τοῦ σ μεταξὺ συμφώνων*· π. χ. τέτυφ(σ)θε. Περὶ τῆς ἀποβολῆς τοῦ σ μεταξὺ φωνηέντων ἐγένετο ἤδη ἀνωτέρω λόγος (σελ. 39). Σπανιώτερον ἀποβάλλεται καὶ τὸ τ ἐπίσης ἐν μέσῳ λέξεως· π. χ. κέρως ἀντὶ κέρατος (ἐν. γεν. τοῦ στελ. κέρατ-)· φέρει (γ' ἐν. προσ. τοῦ ἐνεργ.) ἐκ τοῦ *φέρε-τι, ἀρχ. bhara -ti. Καὶ τὸ ὀδοντόφωνον ἔρρινον εἴς τινας περιστάσεις ἀποβάλλεται ἐπίσης· π. χ. μείζους ἐκ τοῦ μείζον-ες.

ή.) *Μετάθεσις.* ὡς θάρσος καὶ θράσος, δέδορκα καὶ ἔδρακον· εἶναι δύσκολον νὰ διακρίνωμεν ὁποτέρα τῶν θέσεων εἶναι ἡ ἀρχαιοτέρα.

Τὰ τέ-θνη-κα καὶ ἔ-θα-νον καὶ τὰ ὅμοια θεωρητέα ὡς πανάρχαιαι ποικιλίαι ῥιζικῶν τύπων, οὐχὶ δὲ ὡς προερχόμεναι ἐκ τῶν φθογ-

Digitized

γολογικῶν νόμων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. (ὅρα κατ. τὰ περὶ ῥιζῶν).

2. Ἡ *ἀνομοιότης*. Ἐνταῦθα ἀνήκει ἡ γνωστὴ εἰς σ μεταβολὴ τῶν ἀκαριαίων ἐδοντοφώνων πρὸ τοῦ τ, καὶ θ εὐχερεστέραν καθιστᾶσα τὴν προφοράν, παρατηρουμένη καὶ ἐν τῇ ζενδικῇ, λατινικῇ καὶ ταῖς σλαυογερμανικαῖς γλώσσαις· π. χ. ἀνυσ-τὸς ἐκ τοῦ ἀνύτω· ᾱστέον ἐκ τοῦ ᾰδω· πεισ-θῆναι ἐκ τοῦ πείθ-ω· πισ-τὸς ἀντὶ τοῦ *πιθ-τός.

Ἐνίοτε δύο ἀλλεπάλληλα δασέα δὲν ἔπονται ἀλλήλοις, διὸ τὸ πρῶτον ἢ τὸ δεύτερον τρέπεται εἰς ψιλόν· π. χ. ἐ-τέ-θην, ἐ-τύ-θην ἀντὶ τοῦ *ἐ-θέ-θην, *ἐ-θύ-θην, ῥίζ. θε, θυ, πρβλ. τί-θη-μι, θύ-ω· ἔτι σώθητι ἀντὶ τοῦ *σώθηθι· ἡ κατάληξις τοῦ β′ προσ. τῆς προστ. εἶναι θι, ἀρχ. dhi, πρβλ. κλῦ-θι, ἀρχ. μόνον εἰς τὰ σύνθετα· π. χ. ἀμπ-έχω, ἐκε-χειρία.

Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς συγχρόνου προφορᾶς ἀλλεπαλλήλων ὁμοίων φθόγγων γίνεται συναίρεσις δύο ὁμοίων ἢ ἴσων συμφώνων εἰς ἓν ἀποβαλλομένου τοῦ μεταξὺ ἀμφοτέρων φωνήεντος· π. χ. τράπεζα ἀντὶ τοῦ *τετρά-πεζα· τέτραχμον ἀντὶ τοῦ ἀρχαιοτέρου τετρά-δραχμον· ἀμφορεὺς ἀντὶ τοῦ ἀρχαιοτέρου ἀμφι-φορεὺς κτλ.

3. *Τὰ δασέα*. Ἐὰν κατὰ τοὺς φθογγολογικοὺς νόμους τὰ ληκτικὰ τῶν ῥιζῶν δασέα μεταβαίνωσιν εἰς ψιλὰ σύμφωνα, τότε δασύνεται τὸ ἀρκτικὸν τῆς ῥίζης τ· τὸ αὐτὸ συμβαίνει, ἐὰν μετὰ τὸ τέλος τῆς ῥίζης ἕπηται θ, μολονότι πρὸ τοῦ θ μένει τὸ δασύ· π. χ. ϛέλ. τριχ-τριχ-ός, τρεπομένου ὅμως τοῦ χ εἰς ψιλὸν κ, γίνεται *θρίκ-ς=θρίξ· τρέ-χω, μέλλ. ὅμως θρέξο-σομαι· τύφω (καπνίζω), μέλλ. θύψω· τρέφω, ἀόρ. ὅμως ἐθρέφθην κτλ. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην περίστασιν καὶ εἰς ἄλλας ὁμοίας τὸ ληκτικὸν τῆς ῥίζης γίνεται δασὺ ἕνεκα τοῦ θ (ρθ), ὡς συμβαίνει τοῦτο καὶ ὅταν ἡ ῥίζα λήγῃ εἰς β, π, (ἐβλέφθην, ὤφθην, ῥίζ. βλεπ, οπ)· ἐκ δὲ τούτου ἐπανέρχεται τὸ δασὺ καὶ εἰς τὸ ἀρκτικόν.

Περὶ τοῦ νόμου, καθ' ὃν ῥίζαι ἀπὸ δασέος ἀρχόμεναι καὶ εἰς δασὺ λήγουσαι ἀποβάλλουσι τὸ ἀρκτικὸν δασύ, ὅρα ἀνωτ. σελ. 38.

4. *Νόμος περὶ ἀναδιπλώσεως*. Ἐκ δύο ἀρκτικῶν συμφώνων ἐν τῇ συλλαβῇ τῆς ἀναδιπλώσεως μένει μόνον τὸ ἕν, κατὰ δὲ τοῦτο τὰ δασέα ἀναδιπλασιάζονται μόνον διὰ τοῦ πρώτου συστατικοῦ αὐτῶν μέρους (χ, δηλ. kh διὰ τοῦ κ· θ, δηλ. th διὰ τοῦ τ· φ, δηλ. ph διὰ τοῦ π)· π. χ. ἵ-στη-μι, δηλ. *σί-στη-μι ἀντὶ τοῦ sti-stā-mi· γέ-γραφ-α ἀντὶ τοῦ *γρέ-γραφ-α· πέ-φυ-κα ἀντὶ τοῦ *φέ-φυ-κα· τί-θη-μι· κί-χρη-τι ἀντὶ τοῦ *χί-χρη-μι καὶ τοῦτο ἀντὶ τοῦ *χρί-χρη-μι κτλ.

Πολλῶν ὄντων ὅμως τῶν συμφώνων παραλείπεται καὶ τὸ πρῶτον, ὥστε ἀντὶ ἀναδιπλώσεως φαίνεται μόνον ἓν φωνῆεν· π. χ. ἔ-γνω-κα ἀντὶ τοῦ *γέ-γνω-κα· ἔ-κτον-α ἀντὶ τοῦ *κέ-κτον-α καὶ ἕτερα.

Β′. *Ἐν τέλει λέξεως*. Ἐν τέλει λέξεως ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀνέχεται μόνον τὰ σύμφωνα ς καὶ ν (ὡς ἐπὶ τοῦ πλεῖστον ἐκ τοῦ m)· π. χ. πόσι-ς, ἀρχ. pati-s· πόσι-ν, ἀρχ. pati-m· ἔτι ρ· π. χ. πάτερ, ἀρχ. τύπ. patar, ἐν. ὀν. πατήρ, ἀρχ. τύπ. patars. Τὸ κ εὕρηται εἰς τὴν πρόθεσιν ἐκ ἐκ τῆς ἐξ συγαλεῖσαν, καὶ εἰς τὸ οὐκ, ὅπερ βεβαίως εἶναι τύπος συνεσταλμένος. Ἄλλα σύμφωνα ἀποβάλλονται ἢ τρέπονται εἰς ς ἢ ν. Οὕτω τὸ ἐν τῇ ἰνδογερμανικῇ ἀρχῆθεν σύνηθες ληκτικὸν t ἐν τῇ ἑλλ. ἀποβάλλεται (πρβλ. τὸ λατ. novo ἐκ τοῦ novod, ἀρχ. navat ἐν. ἀφαιρ.), ἢ τρέπεται εἰς ς· π. χ. τὸ ἀρχ. καὶ σανσ. ta-t, λατ. (is) tu-d, γοτθ. tha-t-a· ἔφερε, ἀρχ. καὶ σανσ. a'bharat· ἔφυ, σανσ. a'bhut· ἔφερεν, ἀρχ. abharat· εἰδὸς ἀντὶ τοῦ *εἰδFοτ, γεν. εἰδότ-ος κτλ.

Τὸ ἐν ταῖς ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις τὰ μάλιστα εὔχρηστον ληκτικὸν σημεῖον τῆς αἰτιατικῆς καὶ στοιχεῖον τοῦ ά. ἑν. προσ. τοῦ ῥήματος μ ἀντικαθίσταται ἐν τῇ ἑλληνικῇ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ τοῦ ν· π. χ. πόσι-ν, ἀρχ. καὶ σανσ. pa'ti-m· νέFο-ν, ἀρχ. καὶ σανσ. na'va-m· ἔφερο-ν, ἀρχ. καὶ σανσ. a'bhara-m κτλ. Σπανιώτερον συγχωνεύεται μετὰ τοῦ προηγουμένου φωνήεντος, ἐξ οὗ τὸ προηγούμενον α πιθανῶς ἐξετείνετο, τούτου δὲ ἕνεκα καὶ ἐν τῇ προκειμένῃ γλώσσῃ ἔμεινεν ὡς ᾱ μὴ τραπὲν εἰς ε· π. χ. πατέρα=*πατερᾱ ἐκ τοῦ *πατέρ-αν, ἀρχ. τύπ. patar-am· ἔδειξα=*ἔδεικ-σᾱ, ἀρχ. τύπ. τῆς καταλήξεως sam, πρβλ. σανσ. a'dik-s'am· δέκα, λατ. decem, σανσ. da'çan καὶ ἕτερα.

Ἐκ πολλῶν συμφώνων, ὧν τὸ ληκτικὸν εἶναι ς, ἀποβάλλονται συνήθως τὰ τελευταῖα, ἐν τῇ ἑν. ὀν. ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μετ' ἐπιτάσεως· π. χ. φέρων ἀντὶ τοῦ *φέροντ-ς· μήτηρ ἀντὶ τοῦ *μήτερ-ς· ποιμὴν ἀντὶ τοῦ *ποιμέν-ς· εὐμενὴς ἀντὶ τοῦ *εὐμενές-ς. Καὶ ὅμως μένει ἀλλαχοῦ τὸ ς· π. χ. τιθείς, διδοὺς ἀντὶ τοῦ *τιθέντ-ς, διδόντ-ς, ἔν τισι δὲ καὶ οἱ προηγούμενοι φθόγγοι· π. χ. φάλαγξ (γεν. φάλαγγος)· λύγξ (γεν, λυγκ-ός)· φλὸξ (γεν.) φλογὸς) κτλ.

Digitized by Google

Τὸ γνωστὸν ν ἐφελκυστικὸν δὲν εἶναι λεῖψανον ἀρχαιοτέρας περιόδου τῆς γλώσσης, ἀλλὰ νεώτερον εἰδικὸν τῆς ἑλλ. γλώσσης φαινόμενον· π. χ. ἔφερε-ν, ἀρχ. καὶ σανσ. a'bharat. Ἐνταῦθα τὸ ν προσετέθη ἀποβληθέντος τοῦ ἀρχικοῦ ληκτικοῦ τ. Οὕτω καὶ φέρουσι-ν, ἀρχ. καὶ σανσ. bha'ranti· ποσί-ν, ἀρχ. τύπ. pad-svi (τοπ. πληθ.)

Εἰς τὸ ά. πληθ. πρόσ. τοῦ ῥήματος τὸ ν τοῦτο προσεκολλήθη ἀναποσπάστως· ἡ ἀρχικὴ κατάληξις τοῦ ά πληθ. προσ. ἦν-masi, ἐξ οὗ mas, ὅπερ διετηρήθη ἐν τῇ δωρικῇ διαλέκτῳ μες. Διὰ τῆς ἐνιαχοῦ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης παρατηρουμένης ἀποβολῆς τοῦ ληκτικοῦ ς (λίαν συνήθους ἐν τῇ λατινικῇ), ὡς *οὕτω* ἀντὶ τοῦ *οὕτως*, ἐγένετο ἐκ τοῦ μες *με, εἰς τοῦτο δὲ προσετέθη τὸ ν κατ' ἀρχὰς πιθανῶς ἐφελκυστικόν, οὕτω δὲ ἐγένετο -μεν· π. χ. ἀρχ. καὶ σανσ. bharamasi, σανσ. bharamas, ἑλλ. (δωρ.) φέρομες, *φέρομε, φέρομε-ν, διότι ἄλλως τὸ σ δὲν μεταβαίνει εἰς ν ἐν ταῖς ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις.

ΣΥΜΦΩΝΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΛΑΤΙΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ.

Τὰ σύμφωνα τῆς λατινικῆς γλώσσης εἰσὶ τάδε·

Σύμφωνα.

	ἀκαριαῖα ψιλὰ			*συνεχῆ* συριστικὰ		ὑγρὰ ἔρρινα		
	ἄφωνα.		ἡμίφ.	ἄφωνα.	ἡμίφωνα.	ἡμίφ. r καὶ l		φθόγγοι
οὐρανόφ.	c,	q	g	h		n		ἡμίφ.
ὑπερῳϊκ.					j			
γλωσσ.							r, l	
ὀδοντ.		f	d	s		n		
χειλεόφ.		p	b	t	v	m		

Ἴδιον τῆς λατινικῆς εἶναι ἡ ἔλλειψις τῶν δασέων ἀντικαθισταμένων ὑπὸ τῶν ἀντιστοίχων ψιλῶν ἡμιφώνων συμφώνων καὶ τῶν μὴ ἀρχαϊκῶν συριστικῶν f, h, ὧν τὸ μὲν f (ὅπερ ἐν μέσῳ λέξεως ἀντικαθίσταται ὑπὸ τοῦ b) ἀντικαθίστησιν ὅλα τὰ ἀρχαϊκὰ δασέα, τὸ δὲ h σχεδὸν πάντοτε τὸ ἀρχαϊκὸν gh.

Τὸ k (γραφόμενον c, q) μένει πάντοτε ἀμετάβλητον, ἀποβάλλεται ὅμως ἐνίοτε ἐν ἀρχῇ λέξεως, δὲν μεταβαίνει ὅμως εἰς p ἢ t ὡς ἐν ταῖς λοιπαῖς ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις. Τὰ ἀρχαϊκὰ συριστικὰ διετηρήθησαν ἅπαντα, συχνότατα ὅμως μεταβαίνει τὸ s εἰς r, τὸ j καὶ v ἐκβάλλονται συχνάκις καὶ μεταπίπτουσιν εἰς i καὶ u.

Τὰ σύμφωνα ὑπόκεινται εἰς πολλοὺς φθογγολογικοὺς νόμους. Ἡ ἀφομοίωσις, ἀνομοιότης, ἡ μεταβολὴ τοῦ t εἰς s, τοῦ s εἰς r, ἡ ἐκβολὴ συμφώνων, ἡ ἀποβολὴ τῶν αὐτῶν ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν τέλει λέξεως, τὸ τελευταῖον μάλιστα πολὺ περισσότερον ἐν τῇ ἀρχαϊκωτέρᾳ λατινικῇ, ἀπομακρύνουσι τὰ μάλιστα τὴν συμφωνολογίαν τῆς γλώσσης ταύτης τῆς ἀρχαϊκωτέρας καταστάσεως τῆς ἰνδογερμανικῆς ἀρχεγόνου γλώσσης.

Α'. *Σύμφωνα ἀκαριαῖα· ψιλὰ ἄφωνα·* c, t, p. ά.) Τὸ ἀρχικὸν k=τῷ λατ. |k, δηλ. c, q. Συνήθως κατὰ φθογγολογικὸν νόμον μήπω σαφῆ γενόμενον τὸ ἀρχικὸν k προσεφέλκεται v. Τὸ k γράφεται διὰ τοῦ c, πλὴν ὀλίγων ἀρχαϊκωτέρων ἐξαιρέσεων, πρὸ δὲ τοῦ u, ὅπερ πρὸ ἑτέρων φωνηέντων ἰσοδυναμεῖ τῷ v, γράφεται q (ἀρχαϊκώτερον δὲ καὶ πρὸ τοῦ εἰς σχηματισμὸν τῶν συλλαβῶν u, ὡς pequnia)· π. χ. ῥίζ. coc ἐν τῷ coc-tus, coqu-o, ἀρχ. kak, ἑλλην. πεπ, σανσ. pak'· quinque, ἀρχ. kankan, ἑλλ. πέντε· ῥίζ. loc ἐν τῇ loc-utus, loqu-i (λαλεῖν), ἀρχ. rak, ἑλλ. λακ· ῥίζ. voc ἀντὶ τοῦ *vec ἐν τῷ vōc-em, voc-are, ἀρχ. vak', ἑλλ. Fεπ κτλ.

Ὡς ἐν τῇ ἑλληνικῇ (σελ. 37), οὕτω καὶ ἐν τῇ λατινικῇ τὸ k ἐνίοτε μαλακύνεται εἰς g· π. χ. vi-gin-ti, tri-gin-ta καὶ vi-cen-sumus, tri-cen-sumus (vigesimus, trigesimus, πρβλ. εἴ-κο-σι, τριά-κον-τα)· τὸ -gin--cen- εἰσὶν ἐνταῦθα λείψανα τῶν (de)cem, ἀρχ. τύπ. dakan· neg-otium = *nec-otium· gubernator καὶ κυβερνήτης καὶ ἕτερα.

Τὸ αὐτὸ συμβαίνει ἴσως καὶ ἐν τοῖς gloria (δόξα) ἀντὶ τοῦ *cloria, *closia ἐκ στελέ-

Digitized by Google

χους *clōs- ἀντὶ τοῦ *clovos- *clevos=τῷ ἑλλ. κλεΓες- (κλέος), σανσ. çravas- (δόξα), σλαυ. sloves- (λέξις), ῥίζ. ἀρχ. kru (κλύειν, ἀκούειν), ὡς σανσ. çravas-ja (ἔνδοξος), cravas-ja- (ἔνδοξος πρᾶξις).

Τὸ c πρὸ τοῦ i προὐφέρετο, ὡς εἰς ὅλας τὰς γλώσσας, πρότερον ὡς τὸ ὑπερῳϊκὸν k', περίπου ὡς τὸ γερμανικὸν k ἐν τῇ λέξει kind, ἀκολούθως τὰ cio, ciu κλπ. προὐφέροντο τῷ χρόνῳ tjo, tju, διὸ καὶ ἡ γραφὴ ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς β' καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς γ' ἑκατοντ. μ. Χ. ταλαντεύεται. Ἡ δὲ ὡς ts προφορὰ ἀνήκει εἰς τὴν ῥωμανικὴν ἐποχήν.

δ'.) Τὸ ἀρχικὸν t = τῷ λατ. t· π. χ. tu, ἀρχ. tu, ἑλλ. σύ· ῥίζ. to τοῦ is-tu-d (δεικτ. ἀντ.), ἀρχ. ta, ta-t, ἑλλ. τό· ῥίζ. pet τοῦ pet-o (ὁρμῶ) im-pet-us· penna (πτερόν) ἐκ τοῦ pes-na, *pet-na, ἀρχ. pat (πετᾶν, πίπτειν), ἑλλ. πιτ κτλ.

Ἡ μεταβολὴ τοῦ ti πρὸ φωνήεντος εἰς ts ἀνήκει ὡς καὶ ἡ τοῦ ci εἰς τὴν ῥωμανικὴν ἐποχήν.

γ'.) Τὸ ἀρχικὸν p=τῷ λατ. p· π. χ. ῥίζα po τοῦ po-tus (ποτόν), ἀρχ. pa, ἑλλ. πο ἐν τῷ πό-σις· bi-bo (πίνω), ἀρχ. τύπ. pi-pāmi (τὸ p ἐμαλακύνθη εἰς b, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ)· ῥίζ. spec τοῦ spec-io, spic-io (ὁρῶ, σκοπῶ), spec-ies (ὄψις), σανσ. paç ἀντὶ τοῦ *spaç, ἀγ. spah (spahen γερμ.), ἀρχ. spak κτλ.

Β'. *Σύμφωνα ἀκαριαῖα· ψιλὰ ἡμίφωνα* g, d, b. ά) Τὸ ἀρχικὸν g = τῷ λατ. g, gv, (gu), v. Τὸ λατ. g=τῷ ἀρχ. g· π. χ. gen ἐν τῇ gi-g(e)no, gen-us· gna ἐν τῇ gnā-tus ἀρχ. gan, ἑλλ. γεν· ῥίζ. gno τοῦ gno-sco, gnotus, ἀρχ. gna ἐκ τοῦ gan κατὰ μετάθεσιν, ἑλλ. γνο ἐν τῷ γι-γνώ-σκω κτλ.

Τὸ λατ. gv (gu), v=τῷ ἀρχ. g ὡς ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ k ἀνεπτύχθη qu, δηλ kv, οὕτω καὶ ἐκ τοῦ g=τῷ ἀρχ. g καὶ gh ἀνεπτύχθη gv. Τὸ gv ὅμως διετηρήθη μετὰ τὸ n, καὶ μετὰ τὸ r εὑρίσκεται gv καὶ g ἐν τοῖς urgveo καὶ urgeo (ὠθῶ), ῥίζ. urg, ἀρχ. varg, σανσ. ῥίζ. varg' (ἀποκλείειν), λιθ. vèrz-ti (ὠθεῖν). Μεταξὺ φωνηέντων τὸ g ἀφωμοιώθη τῷ v, μὴ μηκυνομένων τῶν πρὸ αὐτοῦ βραχέων, οὕτω δὲ ἔμεινεν μόνον τὸ v· ἐκ δὲ τούτου τὸ λατ. v μεταξὺ φωνηέντων ἰσοδυναμεῖ τῷ ἀρχ. g καὶ gh· π. χ. ῥίζ. vig ἀντὶ τοῦ gvig (πρβλ. γερμ. quick) ἐν τῷ παρακ. vixi, = *vig-si, victus = *vig-tus, ἀλλὰ καὶ vīv-us, vīv-o (βιῶ, ζῶ) ἀντὶ τοῦ *vigv-us, *vigv-o, καὶ ἕτερα.

β'.) Τὸ ἀρχ. d=τῷ λατ. d σπανίως δὲ τῷ l. Τὸ λατ. d=τῷ ἀρχ. d· π. χ. ῥίζ. da ἐν τῇ dâ-tus, ἀρχ. καὶ σανσ. da, ἑλλ. δο· ῥίζ. dom τοῦ domare, ἀρχ. καὶ σανσ. dam, ἑλλ. δαμάω· dom-us, ἀρχ. καὶ σανσ. dam-as, ἑλλ. δόμ-ος κτλ.

Τὸ λατ. l=τῷ ἀρχ. d ἐν ἀρχῇ, σπανιώτερον δὲ ἐν τῷ μέσῳ λέξεων πρὸ φωνηέντων· π. χ. lacrima ἐκ τοῦ dacrima, ἑλλ. δάκρυ, γοτθ. tagr, ἀγ. zahar· levīr (ἀνδράδελφος), ἑλλ. δᾱήρ, ϛέλ. dᾱer—,ἀντὶ τοῦ *δαιερ, *δαιΓερ, σανσ. στέλ. deva'r—'lingua (γλῶσσα), ἀρχαιότερον dingua, γοτθ. tuggo, γερμ. zunge· ol-ere καὶ od-or, ἑλλ. ὄδ-ωδ-α, ὀδμή, ὀσμή. Ἐνίοτε ἀμφότεροι οἱ τύποι διὰ τοῦ d καὶ l διεσώθησαν· π. χ. impel-imentum καὶ im-ped-imentum (ἐμπόδιον) ἐκ τοῦ στελ. ped, ἑλλ. ποδ κτλ.

Τὸ λατιν. b εἴη ἂν τὸ ἀρχικὸν b ἐν τοῖς bal-are, πρβλ. ἑλλ. βλη-χή, βλη-χάομαι, σλαυ. blê-ja, ἀγ. bla-zan, γερμ. blöken, λέξις πεποιημένη· brevis ἑλλ. βραχύς, σλαυ. brû-zû (ταχύς)· ῥίζ. lab ἐν τῇ lāb-itur (πίπτει), lap-sus = *lab-tus σανσ. ῥίζ. lab, lamb ἐν τῷ la'mb-atē (πίπτει, καταβαίνει).

Γ'. *Σύμφωνα ἀκαριαῖα· ἡμίφωνα δασέα.* Τὸ f ἀντικαθίστησιν ὅλα τὰ δασέα τιθέμενον κυρίως ἐν ἀρχῇ λέξεως, ἐν μέσῳ δὲ λέξεως τίθεται b ἀντὶ f, καὶ ὅμως εὑρηται rūfu-s, scrofa, Afer, (Ἀφρικανός), sifilus, sifilare, καὶ sibilus sibilare (συρίζειν) καὶ ἕτερα ἔχοντα f ἐν μέσῳ φωνηέντων.

Τὰ ch, th, ph, εἰσὶ φθόγγοι ἑλληνικοὶ βραδύτερον εἰσαχθέντες ἐν τῇ λατινικῇ γλώσσῃ ἄγνωστοι αὐτῇ πρότερον ὄντες.

ά) Τὸ ἀρχ. gh=τῷ λατ. g, gv (qu), v, h, f. Τὸ λατ. d=τῷ ἀρχ. gh· π. χ. ῥίζ. ger, gra, ἐν τῷ ger-men (σπέρμα, βλαϛός), *grāmen*, ἀρχ. ἕτερος τύπος τοῦ germen, ἀγ. gruo-ni (grün), gra-s, σανσ. ha'r-it, harita, ἑλλ. χλό-η, ῥίζ. ἀρχ. ghar, ghra· grātu-s, ἑλλ. χάρ-ις, χαίρω, δηλ. *χαρ-jω, σανσ. har-jāmi, γερμ. ῥίζ. gar (begehren) κτλ.

Τὸ λατ. gv (qu), v=τῷ ἀρχ. gh· π. χ. angv-is (ὄφις), angv-illa (ἔγχ-ελυς), πρβλ. ἑλλ. ἔχ-ις, ἔγχ-ελυς, σανσ. ah-is, δηλ. *agh-is, λιθ. ang-is (ὄφις)· τοῦ nix (χιών), δηλ. *nig-s ἐκ τοῦ snign-s, γεν. niv-is, ἀντὶ τοῦ *nigv-is, *snigh-as, λιθ. ῥίζ. snig|τοῦ snigti (χιονίζειν), snë'g-a-s (χιών), ἑλλην. νίφ-α (χιόνα), νίφ-ες, ἀρχ. ῥίζ. εἶναι snigh ὑποκειμένη πιθανῶς τῷ σανσ. snih δηλοῦντι

Digitized by Google

ὑγρὸν εἶναι· brev-is ἀντὶ τοῦ *bregvis, ἑλλ. βραχύς· lev-is (ἐλαφρὸς) ἀντὶ τοῦ *legvis, πρβλ. ἑλλ. ἐ-λαχύς, σανσ. laghu's, ἐν ἀμφοτέροις προσθήκη τοῦ i εἰς τὰ ποτε ὑφεστῶτα στελέχη bregu-, legu-=τοῖς ἀρχ. braghu-, raghu-.

Τὸ λατ. h=τῷ ἀρχ. gh μάλιστα ἐν ἀρχῇ λέξεως, σπανιώτερον δὲ ἐν μέσῳ· π. χ. hiem-ps, πρβλ. ἑλλ. χιών, χεῖμα, χειμών, σανσ. hima'-s (χιών, ψύχος), σλαυ. zima (χειμών, ψύχος), λιθ. zëna'· homo (ἄνθρωπος), ἀρχαιότερον hemo, στέλ. homen-, hemen-, γοτθ. guma, στέλ. guman-, ἀρχ. τύπ. ghaman- κτλ. Τὸ h εὐκόλως ἐξαφανίζεται· π. χ. anser (χήν) ἀντὶ τοῦ *hanser, σανσ. hāsa'-s, ἀγ. gans, στέλ. gansi-, σλαυ. gasĭ, λιθ. z'asi-s· via (ὁδὸς) ἐκ τοῦ *veh-ia, *veia, *vī̆a, ῥίζ. veh, λιθ. vëze'· nēmo (οὐδείς) ἐκ τοῦ *ne-hemo καὶ ἕτερα.

Οὐχὶ σπανίως εὑρηται h, ἔνθα δὲν ἔπρεπε νὰ κεῖται· π. χ. humerus ἀντὶ τοῦ ὑπὸ τῶν χειρογράφων μαρτυρουμένου umerus, ἑλλ. ὦμο-ς, σανσ. âsa-s καὶ âsa-m, γοτθ. amsa. Βραδύτερον δὲ τὸ h προὐτάσσετο ἀρκτικῶν φωνηέντων, ὥστε ἐνωρὶς ἤδη περὶ τῆς χρήσεως τούτου μεγάλη ἐπεκράτει ἀμφιβολία.

Τὸ λατ. f=τῷ ἀρχ. gh· π. χ. fel, στέλ. felli- πιθανῶς ἐκ τοῦ *felti-, ἑλλ. χόλ-ος, χολ-ή, ἀγ. galla, ῥίζ. ghar (χλωρὸν εἶναι)· for-mus, for-midus (θερμός), σανσ. gharma'-s (θερμότης), σλαυ. grĕ-ti (θερμαίνειν), gor-ĕti (καίειν), γερμ. warm ἀντὶ τοῦ *gvarm ἐκ τοῦ *gar-m ἅπαντα ἐκ τῆς ἀρχ ῥίζ. ghar· (περὶ τοῦ ἑλλ. θερ-μός, θέρ-ομαι, ἔνθα τίθεται θ ἀντὶ τοῦ χ, ὅρα ἀνωτ. σελ. 38,).

Ἐπειδὴ τὸ f καὶ h ἀντιστοιχοῦσι τῷ ἀρχικῷ gh, τὸ δὲ h εὐκόλως ἀποβάλλεται, ἐξηγοῦνται οἱ τύποι· π. χ. faedus, fēdus καὶ haedus παρὰ τοῖς aedus, ēdns· folus παρὰ τῷ holus καὶ olus· fortis καὶ hostĭs· fordeum καὶ hordeum ἀντὶ τῶν *horteum, *horsteum, ἀγ. gersta, ἑλλ. κριθὴ ἀντὶ τοῦ *χριστὴ κτλ.

Β') Τὸ ἀρχ. dh=τῶ λατ. d, f, b. Τὸ λατ. d=τῷ ἀρχ. dh· π. χ. medius=τῷ ἀρχ. καὶ σανσ. ma'dhja-s, ἑλλ. μέσσος, δηλ. *μεθ-jος, γοτθ. midji-s· aed-es (οἶκος, ἀρχ. ἑσία· πρβλ. aes-tus, aes-tas, ἐκ τοῦ *aed-tus, *aed-tas, ῥίζ. ἀρχ. idh, ἑλλ. αἴθ-ω, σανσ. indh, ἀγ. eit (πῦρ) κτλ.

Ἐκ τούτου ἐν τῇ λατινικῇ αἱ ἀρχικαὶ ῥίζαι dha (τιθέναι, ποιεῖν) καὶ da (διδόναι) συμπίπτουσι· π. χ. ab-do (ἀπομακρύνω, κρύπτω), con-do (διατίθημι, ἱδρύω)· cre-do (πιστεύω), οὐχὶ ἐκ τοῦ da-re (διδόναι), ἀλλ' ἐξ ἑτέρου τινὸς ἁπλοῦ ἀπολεσθέντος καὶ ἀντιστοιχοῦντος τῷ ἑλλ. τί-θη-μι, σανσ. da-dha mi, ἀγ. tuo-m, πρβλ. καὶ τὸ σανσ. çraddadhāmi (credo). Ὑπὲρ τῆς συμπτώσεως τῶν ῥιζῶν dha καὶ da μαρτυρεῖ τὸ ven-di-t(πωλεῖ) καὶ venum dat = ἀρχ. καὶ σανσ. vasnam dadhāti=ὦνον τίθησιν, ἔνθα τὸ dat πιθανώτατα κεῖται ἀντὶ τοῦ dha=ἑλλ. θε καὶ οὐχὶ τοῦ da=ἑλλ. δο. Εἰς τοῦτο ἀνάγεται ἔτι καὶ τὸ do, ὅπερ ἐγένετο μετὰ ταῦτα πρόσφυσις· π. χ. albi-du-s, ari-du-s, sordidu-s, ὡς καὶ ἕτεραι τοιαῦται ῥίζαι ἐν τῇ λατινικῇ ὡς προσφύσεις εὑρηνται· π. χ. lava-cru-m, ludi-cru-s, ala-cri-s, volu-cri-s, ἐκ ῥίζης kar=ποιεῖν· ἔτι late-bra, funebri-s ἐκ ῥιζ. bhar, ferre, ἑλλ. φέρειν καὶ ἕτερα. Ἐν αὐτοτελέσιν ἄλλως λέξεσιν ἡ ῥίζα dha γίνεται ἐν τῇ λατ. fa, fe.

Μοναδικὸν εἶναι r ἀντὶ τοῦ d ἐκ τοῦ dh ἐν τῷ meri-dies ἐκ τοῦ *medi-dies (medius =ma'dhjas, ἑλλ. μεσ-ημβρία, σανσ. madhjahna-s ἐκ τοῦ madhja-μέσος καὶ ahān-ἡμέρα). Ἐν τῷ ar=ad (ar-versus καὶ ἕτερα) ἡ τροπὴ τοῦ d εἰς r, δὲν ἔχει ἕτερον ὅμοιον ἐν ταῖς λοιπαῖς συγγενέσι γλώσσαις, μόνον δὲ ἐν τῇ ὀμβρικῇ συναλλάσσεται συνήθως τὸ d μετὰ τοῦ r.

Τὸ λατ. f=τῷ ἀρχ. dh· π. χ. fūmus (καπνός), σανσ. dhūmas, λιθ. dūmai, σλαυ. dymŭ, ἀγ. toum, ἑλλ. θύ-ος, ῥίζ. dhu· fores (πληθ. θύραι), foris (ἔξω), for-as (πρὸς τὰ ἔξω), ἑλλ. θύρα, γοτθ. dau'r, ἀγ. tor, turi, γερμ. thüre, σανσ. ὅμως dva'ra-m, dvār-, ἐν ταῖς Βέδαις dur-, μετὰ d καὶ οὐχὶ μετὰ dh, ὅπερ ὑποδεικνύουσιν αἱ γλῶσσαι τῆς βορείου καὶ μεσημβρινῆς Εὐρώπης· fer-us, fer-a, fer-ox (ἄγριος), ἑλλ. θήρ, θηρ-ίον κτλ. Καὶ ἐν μέσῳ λέξεως εὑρηται f=τῷ ἀρχ. dh· π. χ. rufus, γοτθ. raud-s, ἀρχ. τύπ. rāudha-s, ῥίζ. rudh, σανσ. rudh-ira'-m, ἑλλ. ἐ-ρυθ-ρός.

Τὸ λατ. b=τῷ ἀρχ. dh ἐν μέσῳ λέξεως· π. χ. rub-er, στέλ. rub-rō=ἑλλ. ἐ-ρυθ-ρό-, σανσ. rudh-i-ra'-, ἀρχ. rudh-ra-, ῥίζ. rub, σανσ. rudh. γοτθ. rud. ἀγ. rut, σλαυ. rud· verbum (λόγος), γοτθ. vau'rd, γερμ. wort, ἀρχ. τύπ. vardh-am, λιθ. va'rda-s (ὄνομα) κτλ.

Digitized by Google

Γ'. Τὸ ἀρχικὸν bh = τῷ λατ. b, f, h. Τὸ λατ. b=τῷ ἀρχ. bh ἐν μέσῳ λέξεως· π. χ. ambo, ἑλλ. ἄμφω, σανσ. ubhāu', ἀρχαιότερον ubhā', γοτθ. bai, οὐδ. ba ἀποβολῇ τοῦ ἀρκτικοῦ γράμματος, σλαυ. oba, ἀρχ. στέλ. ambha-· nebula, nubes, ἑλλ. νεφέλη, νέφος, σανσ. na'bhas (νεφέλη, οὐρανός), ἀγ. nëbal, σλαυ. nebo (οὐρανὸς) κτλ.

Τὸ λατ. f=τῷ ἀρχ. bh· π. χ. ῥίζ. fa ἐν τῷ fā-ri (λέγειν), fa-tum (θέσφατον, μοῖρα), ἀρχ. bha, ἑλλ. φα ἐν τῷ φη-μί, φω-νή, φά-τις, σανσ. bha-s' (λαλεῖν)· ῥίζ. fer, ἐν. fer-o, ἔλλην. φερ, φέρ-ω, ἀρχ. καὶ σανσ. bhar, ἐν. bha'r-āmi· ῥίζ. fu (φῦναι, εἶναι) fu-turus, fu-am, ἀρχ. καὶ σανσ. bhu, ἑλλ. φυ, φύ-ω, φυ-τὸς κτλ.

Τὸ λατ. h=τῷ ἀρχ. bh εἶναι σπανιώτατον· π. χ. hor-da καὶ for-da (φορβὰς βοῦς), ῥίζ. fer, ἀρχ. bhar· τοῦ mi-hi τὸ hi εἶναι ἀντὶ τοῦ -bi, ὡς σανσ. ma'-hjam ἀντὶ τοῦ ma'-bhjam, ὡς καὶ ti-bi, σανσ. tu'-bjam καὶ ἕτερα. Ἐν τισι παραδείγμασι κεῖνται φανερῶς ἐν τῇ λατινικῇ τὰ ψιλὰ ἀντὶ τῶν δασέων· π. χ. rutilus, ῥίζ. σανσ. ruth, ἑλλ. ῥυθ· pati, ἑλλ. παθεῖν· putāre, ἑλλ. πυθέσθαι· sapiens, ἑλλ. σοφός· latēre, ἑλλ. λαθεῖν· ῥίζ. σανσ. rah, ἀρχ. ra'dh κτλ.

Β'. *Σύμφωνα συνεχῆ.* 1) Συριστικὰ j, s, v. ά.) Τὸ ἀρχικὸν j=τῷ λατ. j (γράφ. i) καὶ i. Τὸ λατ. j=τῷ ἀρχ. j ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν μέσῳ τῆς λέξεως, σπανιώτερον ὅμως μεταξὺ φωνηέντων καὶ μάλιστα μόνον κατόπιν μακρῶν φωνηέντων· π. χ. cu-jus, plebe-jus, ἢ ἐὰν σύμφωνον ἀφομοιῶται τῷ j, ὡς ājo, mājor, mējo, (ὄρα ἀνωτ.)· π. χ. ῥίζ. jug, σανσ. jug'. ἑλλ. ζυγ, ἀρχ. jug ἐν τῷ ju-n-go (ζεύγνυμι), jugum, ἀρχ. καὶ σανσ. jug-a'm, ἑλλ. ζυγ-όν, γοτθ. juk γερμ. joch· juvenis (νέος), σανσ. ju'van-, γοτθ. juggs, σλαυ. junů, λιθ. jau'nas· ājo (λέγω) ἀντὶ τοῦ *ag-jo, ῥίζ. ag, πρόσφυσις jo-, ἀρχ. ja, πρβλ. ad-âg-ium (παροιμία), σανσ. ah (λέγειν) κτλ.

Τὸ λατ. i=τῷ ἀρχ. j κατόπιν συμφώνων· π.χ. medius=ἀρχ. καὶ σανσ. ma'dhjas, ἑλλ. μέσσος=*μέθjος· patr-ius, ἀρχ. patar-ja-s, σανσ. pitr-ja-s, ἑλλ. πάτρ-ιο-ς, ἀρχ. στέλ. patar- μετὰ τῆς προσφύσεως ja· siem, siet, ἀρχ. as-ja-m, as-ja-t, ἑλλ. εἴην, εἴη ἐκ τοῦ *ἐσ-jη-μ, *ἐσ-jη-τ, σανσ. sja-m, sja-t, ἐκ τῆς ῥίζ. es, ἀρχ. as (εἶνα) κτλ.

Οὐχὶ σπανίως ἐξαφανίζεται τὸ j, συνήθως μεταξὺ φωνηέντων· π. χ. moneo (μιμνήσκω, παραινῶ), ἀρχ. τύπ. mānajami ἐνεργ. μεταβατικὸν ἐκ τῆς ῥίζ. men (men-tem, μῆτιν, νοῦν), me-mi-ni (ἐνθυμοῦμαι), ἀρχ. man (νοεῖν)· sēdo (καθίζω, ἡσυχάζω) ἐκ τοῦ *sē-dao, *sēdajo, ἀρχ. καὶ σανσ. sāda'jami, μεταβατ. ἐκ τῆς ῥίζ. sed, ἀρχ. sad. Ἔτι πρὸ τοῦ i καὶ τοῦ e, ὅπερ ἀντικαθίστησι τὸ i· π, χ. capis, capit ἀντὶ τοῦ *capjis, capjit, δηλ. kap-ja-si, kap-ja-ti παρὰ τῷ capio δηλ. kap-ja-mi· καὶ κατόπιν συμφώνων· π. χ. minor, minus ἀντὶ τοῦ *min-ior, *min-ius διὰ τῆς ἀρχικῆς προσφύσεως τοῦ συγκριτικοῦ -jans· ero, eris, erit κυρίως ἐκ τοῦ *eso, *esis, *esit, ἀντὶ τοῦ *esjo, *esjis, *esjit, ἀρχ. τύπ. as-jā-mi, as-ja-si, as-jā-ti κτλ.

Β'.) Τὸ ἀρχ. s=τῷ λατ. s, r. Τὸ λατ. s =τῷ ἀρχ. s ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν τέλει λέξεως, ἐν δὲ τῷ μέσῳ πρὸ ἀφώνων· μεταξὺ φωνηέντων ἐν τῇ κλασικῇ γλώσσῃ τὸ s μεταβαίνει σχεδὸν πάντοτε εἰς r. Πρὸ τῶν ἡμιφώνων τὸ μὲν ἀφομοιούμενον ἀποβάλλεται, τὸ δὲ μεταβαίνει εἰς r· π. χ. ῥίζ. sed, ἀρχ. καὶ σανσ. sad, ἑλλ. ἑδ, γοτθ. sad· septem, ἀρχ. καὶ σανσ. sa'ptan, ἑλλ. ἑπτά· ὡς πρόσφυσις -os, -es· π. χ. gen-os, gen-us, γεν. gen-er-us, gen-er-is, ἀρχ. gan-as-as, ἑλλ. γέν-ος, *γεν-εσ-ος = γένεος, γένους, σανσ. g'a'n-as, γεν. ga'-as-as κτλ.

Τὸ λατ. r=τῷ ἀρχ s (περὶ οὗ κατωτέρω ἐν τοῖς φθογγολογικοῖς νόμοις).

Γ'.) Τὸ ἀρχικὸν v=τῷ λατ. v (μὴ διακρινομένου τοῦ u ἐν τῇ γραφῇ) καὶ u. Τὸ λατ. v=τῷ ἀρχ. v· π. χ. ῥίζ. vid ἐν τῷ video (ὁρῶ), ἀρχ. καὶ σανσ. vid, ἑλλ. Fιδ· ῥίζ. vom ἀντὶ τοῦ *vem ἐν τῷ vom-o (ἐμέω), ἀρχ. καὶ σανσ. vam, ἑλλ. Fεμ· ῥίζ voc ἀντὶ τοῦ *vec ἐν τῷ voc-are (καλεῖν), vōc-em, ἀρχ. vak, σανσ. vak', ἑλλ. Fεπ, κτλ. Ἐν τοῖς quis, qnod, anguis, suavis, τὸ u=τῷ v, ὡς qvis, qvod, angvis, svavis, ἐπειδὴ τὸ u ἐν τῇ μετρικῇ δὲν θεωρεῖται φωνῆεν.

Τὸ λατ. ū=τῷ ἀρχ. v κατόπιν ἀκαριαίων συμφώνων καὶ τοῦ n· π. χ. quatuor, σανσ. k'atvā'ras, ἑλλ. τέτταρες=*τέτFαρες, γοτθ. fidvōr, ἀρχ. katvāras, ἔνθα τὸ u = v ἔχει δύναμιν συμφώνου. Σύνηθες ἰδίως εἶναι τὸ u=τῷ ἀρχ. v ἐν τῇ ἀρχικῇ πρὸς σχηματισμὸν τῶν στελεχῶν προσφύσει va=λατ. vo, uo, βραδύτερον vu, uu, ὅπερ ἐν τῇ λατινικῇ κατόπιν τῶν πλείστων συμφώνων, ἐξαιρέσει τοῦ r, l, q, εἶναι uo, βραδύτερον uu, θηλ.

Digitized by Google

ua· π. χ. al-vo-s (ὁ τρέφων), ῥίζ. al (al-o τρέφω)· ar-vo-m (ἄρουρα), ῥίζ. ar (ἀροῦν)· ἀλλὰ vac-uo-s (κενός), ῥίζ. vac· noc-uo-s- (ἐπιζήμιος). re-lic-uo-s (λοιπὸς) καὶ re-liq-uo-s, ῥίζ. noc, lic κτλ.

Οὐχὶ σπανίως τὸ v ἐξαφανίζεται· π. χ. se, si-bi καὶ λπ. ἀντὶ τῶν *sve, *svi-bi ἐκ τοῦ ἀρχ. στελ. sva-, σανσ. sva-· te, ti-bi, ἀντὶ τῶν *tve, *tvi-bi, σανσ. tva-m. Ἀντὶ τοῦ ἀρχῆθεν ἀρκτικοῦ sva- τίθεται ἐν τῇ λατιν. συνήθως so-, (ὅρα ἀνωτ. ἐν τῇ φθογγολογίᾳ τῆς λατ. περὶ φωνηέντων)· canis ἀντὶ τοῦ *cvan-is, ἑλλ. κύων, σανσ. ϛέλ. ϛvan-, ἀρχ. τύπ. kvan-· suadeo (πείθω) ἀντὶ τοῦ *suadveo ἐκ τοῦ suavis = *svad-vis, ἑλλ. ἡδύ-ς, σανσ. suādu'-s· deus (θεὸς) = *dēus, *dēvo-s, *deivo-s, dīvo-s, ἀρχ. τύπ. daiva-s, σανσ. dē'va'-s, λιθ. dē'va-s. Μεταξὺ φωνηέντων ἐν τῇ μεταγενεστέρᾳ γλώσσῃ τὸ v ἀποβάλλεται συνήθως· π. χ. suus, suum ἀντὶ τοῦ ἀρχαιοτέρου ἐν ἐπιγραφαῖς ἁπαντῶντος sovos, sovom (*suvus, *suvum)· fluunt, ἐν ἀρχ. ἐπιγρ. flovunt· fui = *fuvi· boum ἀντὶ bovum, κτλ. καὶ ὅμως εὑρηται novus, ovis καὶ ἕτερα μετὰ τοῦ v.

Γ'. *Ἐῤῥέτω* n, m. ά.) Τὸ ἀρχικὸν n=τῷ λατ. n. Ὡς ἐν ταῖς λοιπαῖς ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις, οὕτω καὶ ἐν τῇ λατ. τὸ ἀρχικὸν n πρὸ τῶν οὐρανισκοφώνων συμφώνων γίνεται οὐρανισκόφωνον n, πρὸ τῶν χειλεοφώνων ὅμως χειλεόφωνον, δηλ. m· π. χ. ne (ἀρνητικὸν) ἐν τῷ ne-c, ne-fas κτλ., ἀρχ. καὶ σανσ. na· in- (ἀρνητικὸν ἐν συνθέσει), ὁμβρ. an, ἑλλ. ἀν-, ἀρχ. καὶ σανσ. an-· ῥίζ. nec, nec-are (κτείνειν), noc-ere (βλάπτειν), ἑλλ. νεκ, σανσ. nac, ἀρχ. nak· ϛέλ. noc-ti- ἐν τῷ noc-tem, ἀρχ. nak-ti, ἑλλ. νυκτ-, σανσ. na'kta-m, λιθ. nak-ti-s κτλ. Τῆς μεταβολῆς τοῦ n εἰς n καὶ m παραδείγματα· ju-n-go (ζεύγνυμι), ῥίζ. jug· ru-m-po (ῥήγνυμι), σανσ. lu-m-pa'mi, ῥίζ. rup, σανσ. lup, ἅτινα ἀρχῆθεν βεβαίως ἦσαν jug-nāmi, rup-nāmi, βραδύτερον ὅμως τὸ ἔῤῥινον μετετέθη εἰς τὴν ῥίζαν, ἐξ οὗ ἐγένετο jun'gāmi, rumpāmi, δηλ. jungo, rumpo.

δ'.) Τὸ ἀρχικὸν m=τῷ λατ. m· π. χ. ῥίζ. men ἐν τῷ me-min-i, men-tem, mens (νοῦς) mon-eo, ἑλλ.=μέν (μέν-ος), ἀρχ. καὶ σανσ. man (νοεῖν)· mā-ter, ἑλλ. μή-τηρ, σανσ. mā-tā'r', ἀρχ. mā-tar-s κτλ. Καὶ ἐν ταῖς προσφύσεσιν εὑρηται συνήθως m· π. χ. men, ἀρχ. man, ὡς ἐν τῷ *gnō-men, nō-men, σανσκρ. nā'-man-, ἀρχαῖον 'gnā-man κτλ.

Ἐν τοῖς tene-brae (σκότος) ἀντὶ τοῦ *tenes-brae, *temes-brae, ῥίζ. tam, ἐν τῇ σανσ. ta'm-as (σκότος), ἀγ. dĕm-ar, γερμ. daemmerung κτλ., τὸ n ἐγένετο διὰ ἀνομοιότητος ἐκ τοῦ m πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἀλλεπαλλήλων χειλεοφώνων *temebrae· τὸ nōnus (ἔννατος) ἐγένετο ἐκ τοῦ *nōmus, *novinus, novem (ἐννέα).

Δ'. *Ὑγρὰ* r καὶ l φθόγγοι. ά) Τὸ ἀρχικὸν r=τῶ λατ. r, l. Τὸ λατ. r=τῷ ἀρχ. r· π. χ. rex (βασιλεύς), δηλ. *rēg-s, ἀρχ. rag-s, σανσ. στέλ. rāg'-· ῥίζ. or, or-ior, or-tus, ἑλλ. ὄρ-νυμι, ἀρχ. καὶ σανσ. ar· ῥίζ. ar, ar-o, ἑλλ. ἀρ-όω, σλαυ. or-ja· aratrum, ἑλλ. ἄρ-οτρον κτλ.

Τὸ λατ. l=τῷ ἀρχ. r (ὅρα κατωτέρω τοὺς φθογγολογικοὺς νόμους περὶ τῆς ἐναλλαγῆς τοῦ l μετὰ τοῦ r ἐν τῇ λατινικῇ χάριν τῆς ἀνομοιότητος)· π. χ. ῥίζ. loc (λαλεῖν)=loquor, loc-utus, ἑλλ. λακ, σλαυ. rek (rek-ā, ὁμιλῶ), ἀρχ. rak· ῥίζ. luc, luc-erna, luc-em (φῶς), ἑλλ. λυκ, σανσ. ruk', γοτθ. luh, ἀρχ. ruk· ῥίζ. lic, linquo, re-lic-uus, ἑλλ. λιπ (λείπω), σανσ. rik', ἀρχ. rik, κτλ.

Οἱ κυριώτεροι φθογγολογικοὶ νόμοι τῶν συμφώνων.

Οἱ ἐνταῦθα ἰσχύοντες φθογγολογικοὶ νόμοι παρατηροῦνται ά) ἐν μέσῳ, β') ἐν ἀρχῇ καὶ γ') ἐν τέλει τῶν λέξεων.

Α'.) Οἱ ἐν μέσῳ λέξεως ἰσχύοντες φθογγολογικοὶ νόμοι εἰσὶ

ά.) ἡ *ἀφομοίωσις*. Αἱ εἰς τὰς μετὰ τῶν προθέσεων συνθέσεις γινόμεναι ἀφομοιώσεις ὡς ἀνήκουσαι μᾶλλον τῇ εἰδικῇ λατινικῇ γραμματικῇ ἢ τῇ συγκριτικῇ παραλείπονται ἐνταῦθα.

1) *Ἐντελὴς ὁμοίωσις τοῦ προηγουμένου φθόγγου πρὸς τὸν ἑπόμενον*. Αὕτη δὲν διακρίνεται τῆς ἐκβολῆς τοῦ πρώτου φθόγγου μετὰ τὰ μακρὰ φωνήεντα, κατόπιν τῶν ὁποίων τὰ διπλᾶ σύμφωνα δὲν ἀκούονται εὐκόλως· τοὐναντίον ὅμως κατόπιν βραχέος φωνήεντος ὁ διπλασιασμὸς τοῦ συμφώνου εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς κυρίως ἀφομοιώσεως. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀποβολὴ ἑνὸς συμφώνου πρὸ ἑτέρου γίνεται ἐκ τῆς ὁμοιώσεως πρὸς τὸ ἑπόμενον, ἀναφέρομεν ἐνταῦθα περὶ τῆς ἐξαφανίσεως συμφώνων πρὸ συμφώνων.

Τὰ διπλᾶ σύμφωνα δὲν ἐγράφοντο πρὸ τοῦ

Digitized by Google

Ἐννίου, ἐν δ' ἐπιγραφαῖς φαίνονται ἐν γένει μὴ ὄντα ἐν χρήσει ἀπὸ τοῦ 640 ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης.

Παραδείγματα ἐντελοῦς ἀφομοιώσεως τοῦ προηγουμένου πρὸς τὸν ἑπόμενον φθόγγον μετὰ βραχὺ φωνῆεν εἶναι· sum-mu-s ἐκ τοῦ *sup-mu-s, πρβλ. sup-er, sup-erior, sup-remus· flamma ἐκ τοῦ *flag-ma, flag-rare· sel-la ἐκ τοῦ *sed-la, πρβλ. sed-ere· puella ἐκ τοῦ *puer-la, *pueru-la, πρβλ. puer κτλ.

Ἔτι ἐντελὴς ἀφομοίωσις τοῦ προηγουμένου συμφώνου πρὸς τὸ ἑπόμενον μετὰ μακρὸν φωνῆεν, ὃν διπλασιασμὸν ὅμως δὲν ἔγραφον. Εἶναι γνωστὴ ἡ ὁμοίωσις (ἡ ἀποβολὴ) τοῦ d, t, συνήθως δὲ καὶ τοῦ n πρὸ τοῦ ἑπομένου s, ὅτε τὸ προηγούμενον βραχὺ φωνῆεν γίνεται μακρόν, ὅπερ μαρτυρεῖ πιθανῶς τὸν ὑπάρχοντά ποτε τοῦ συμφώνου διπλασιασμόν· π. χ. suāsi ἐκ τοῦ suad-si παρακ. τοῦ suād-eo καὶ τὰ ὅμοια· pēs =*ped-s, αἰτ. pĕd-em· milēs, βραδύτερον milĕs ἐκ τοῦ *milet-s, αἰτ. milit-em· formōsus ἐκ τοῦ *formonsus, ἡ πρόσφυσις ἀρχῆθεν ἦν vans ἐκ τοῦ vant, οὗ τὸ v ἐξηφανίσθη κτλ. Ἐνίοτε ἡ γλῶσσα λίαν ἐνωρὶς ἀπέβαλε τὸ n, ἄλλοτε διετήρησε μακρότερον τὸ n, ἡ δὲ μεταγενεστέρα γραφομένη γλῶσσα διετήρησεν αὐτὸ πάντοτε.

Πρὸς τὸ ἑπόμενον j ἀφομοιοῦται οὐχὶ σπανίως τὸ προηγούμενον g, τότε δὲ τὸ j γράφεται πάντοτε ἁπλοῦν, τὸ προηγούμενον ὅμως φωνῆεν ἐὰν ἦτο βραχύ, γίνεται μακρόν· π. χ. mā-jor ἐκ τοῦ *mag-jor, πρβλ. mag-nus, ῥίζ. mag, ἀρχ. magh (αὐξάνειν)· ā-jo ἐκ τοῦ *āg-jo, πρβλ. ad-āg-ium, ῥίζ. ag, σανσ. ah, ἀρχ. agh (λέγειν). Πρὸ τῆς ἀρχικῆς προσφύσεως ja μένει τὸ g, τὸ j ὅμως τότε μεταβάλλεται εἰς i· π. χ. ad-āg-iu-m, nau-frāg-iu-m. Παράβαλε τὴν συνηθεστέραν ἐξαφάνισιν τῶν συμφώνων πρὸ τοῦ j μετ' ἀναπληρωτικῆς ἐκτάσεως ἐν τῇ συνθέσει· π. χ. se(d)-jungo, pe(r)-juro, di(s)-judico, tra(ns)-jicio καὶ ἕτερα.

Ἐξαφάνισις τοῦ g πρὸ τοῦ v ἄνευ ἀναπληρωτικῆς ἐκτάσεως γίνεται ἐν τοῖς ἑξῆς· brĕvis, ἑλλ. βραχύ-ς, lĕv-is ἀντὶ τοῦ *lĕgv-is, πρβλ. ἑλλ. ἐ-λαχύ-ς· vivo ἀντὶ τοῦ *vīgv-o, vixi δηλαδὴ *vig-si, ῥίζ. vig.

Τὸ d ἐξηφανίσθη πρὸ τοῦ v ἐν τῇ suāv-is ἐκ τοῦ *svādv-is, ἑλλ. ἡδύ-ς, σανσ. svādu'-s.

Πρὸ τῶν ἐῤῥίνων ἐξαφανίζεται ἐνίοτε τὸ g καὶ συνηθέστερον τὸ c, ὅπερ δύναται νὰ μείνῃ καὶ νὰ τραπῇ εἰς g (ὅρα κατωτέρω γ'), σπανιώτερον ἄνευ ἀναπληρωτικῆς ἐκτάσεως, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅμως μετ' αὐτῆς· πιθανῶς τὸ c πρὸ τῶν ἐῤῥίνων ἐμαλακύνθη εἰς g πρὶν ἡ ἐξαφανισθῇ (ὅρα κατωτ. γ')· π. χ. sti-mulus (κέντρον), sti-mulo (κεντῶ) ἐκ τῆς ῥίζ. stig, δι' ἐπιτάσεως in-stī-g-o, μετ' ἐῤῥίνου in-stinc-tus=*in-sting-tus, πρβλ. ἑλλ. στίζω =*στίγ-jω· ex-ā-men ἀντὶ τοῦ ex-āg-men ἐκ τῆς ῥίζ. ag ἐν τῷ ag-ere, καὶ ag-men, teg-men, seg-mentum· vā-nus (μάταιος) ἐκ τοῦ *vāc-nus, πρβλ. vāc-uus (κενός). Τὸ nc ἐξηφανίσθη ἐν τῇ quī-ni (ἀνὰ πέντε) ἐκ τοῦ *quinc-ni ἐκ τοῦ quinque (πέντε) κτλ.

Πρὸ τοῦ m ἐξηφανίσθη c ἐν ταῖς lū-men ἐκ τοῦ *luc-men, ἀμφίβολον ὅμως εἰ ἐκ τῆς ἐπιτεταμένης ἢ μὴ ῥίζης, εἰ ἐκ τοῦ *lūc-nem ἢ *louc-men, *lūc-men· τὸ cs δηλ. x ἐξηφανίσθη πρὸ τοῦ m ἐν τοῖς sē-mestris (ἑξάμηνος) ἀντὶ τοῦ *sex-mestris καί τισιν ἑτέροις.

Πρὸ τοῦ m ἐξαφανίζεται b· π. χ. glūma ἀντὶ τοῦ *glūb-ma, πρβλ. glūb-ere (ἐκλεπίζειν)· grēmium (κόλπος) ἀντὶ τοῦ *greb-mium, πρβλ. σανσ. g'arbha- καὶ ἕτερα.

Πρὸ τοῦ l ἐξηφανίσθη x ἐν τῷ tē-la, (ὕφασμα) ἐκ τοῦ *tex-la, πρβλ. tex-ere (ὑφαίνειν).

Πρὸ τοῦ c ἐξηφανίσθη d καὶ t ἐν τοῖς hoc ἀντὶ τοῦ *hod-c, *hod-ce, πρβλ. quod, ac ἀντὶ τοῦ *at-c, πρβλ. at-que.

Πρὸ ἡμιφώνων συμφώνων ἐξαφανίζεται s· π. χ. πρὸ τοῦ n ἐν τῇ pō-no ἀντὶ τοῦ *pōs-no, πρβλ. pōs-ui· cē-na ἀντὶ τοῦ *ces-na, ὁμβρ. çes-na· penna ἀντὶ τοῦ ἀρχαιοτέρου pes-na ἀντὶ τοῦ *pet-na ἐκ τῆς ῥίζ. pet, ἑλλ. πετ, σανσ. pat (πετᾶν), πρβλ. prae-petes (πτηνά), ἀγ. fĕd-ara, fĕd-ah, ἑλλ. πτ-ίλον, πτε-ρόν, κτλ.

Πρὸ τοῦ m ἐξηφανίσθη s ἐν ταῖς rē-mus (κώπη), πρβλ. tri-res-mus, res-mus ἀντὶ τοῦ *ret-mus, ἑλλ. ἐ-ρετ-μός· ἄνευ ἀναπληρωτικῆς ἐκτάσεως ἐξηφανίσθη τὸ s ἐν τῇ Cā-mēna ἐκ τοῦ Cas-mēna, ῥίζ. cas, πρβλ. car-men, ῥίζ. σανσ. ças, çâs (διηγεῖσθαι, λέγειν).

Πρὸ τοῦ n καὶ m μεταβαίνει τὸ s εἰς r· ὅρα κατ. ε.

Πρὸ τοῦ l ἐξηφανίσθη τὸ s ἐν τῇ corpulentus ἀντὶ τοῦ *corpus-lentus, πρβλ. corpus, corporis.

Πρὸ τοῦ d ἐξαφανίζεται s· π. χ. jū-dex ἀντὶ τοῦ *jus-dex· ī-dem, ἀντὶ τοῦ *is-dem·

Digitized by Google

dī-dūco ἀντὶ τοῦ *dīs-duco καὶ ἕτερα. Μένει ὅμως ἐν τοῖς trans-duco, trans-do καὶ trā-dūco, trā-do, ἔτι ἐν τοῖς eius-dem, cuius-dam.

Καὶ πρὸ τοῦ b ἐξαφανίζεται s· π. χ. tenebrae ἀντὶ τοῦ *tenes-brae καὶ τὰ ὅμοια.

Πρὸ τοῦ d ἐξαφανίζεται r μετ' ἀναπληρωτικῆς ἐκτάσεως ἐν τῷ pēd-o, pōd-ex καὶ πέρδω, σανσ. pard, ἀγ. larz, λιθ. perd.

Γνωστὴ εἶναι ἡ ἐξαφάνισις τοῦ r πρὸ τοῦ s ἕνεκα τῆς ἀφομοιώσεως· π. χ. rūsum, russum καὶ rursum, sūsum καὶ sursum, retrōsum καὶ retrorsum καὶ τὰ ὅμοια.

Πρὸ τοῦ sc ἐξαφανίζονται σύμφωνα μόνον διὰ τὴν ἁπλοποίησιν καὶ εὐκολίαν τῆς προφορᾶς· π. χ. di-sco ἀντὶ τοῦ *dic-sco, πρβλ. di-dic-i· po-sco, (τοῦ sc μονίμου γενομένου καί τοι ἀρχῆθεν χρησιμεύοντος μόνον εἰς σχηματισμὸν τοῦ ἐνεστῶτος, πρβλ. po-posc-i) ἀντὶ τοῦ *porc-sco, ῥίζ. proc, prec ἐν τοῖς proc-ax, proc-us, prec-or, γερμ. frah, frag (γοτθ. fraih-man, γερμ. fragen)· mi-sceo ἀντὶ τοῦ *mig-sceo, ἑλλ. μίγ-νυμι, καὶ ἐνταῦθα τὸ sc ἐν τῇ λατ. συντύξησε μετὰ τῆς ῥίζης. Ὅμοιον εἶναι τὸ mistus ἀντὶ τοῦ mics-tus, mix-tus καὶ τοῦτο ἀντὶ τοῦ *misc-tus, πρβλ. misc-eo· terra (ξηρά, γῆ) ἀντὶ τοῦ *tersa.

Ἐπίσης εἶναι γνωστόν, ὅτι πολλῶν συμφώνων συμπλεκομένων ἐκβάλλεται ἓν αὐτῶν διὰ τὴν εὐφωνίαν· οὕτως ἐξαφανίζεται c, g μετὰ τὸ r, l ἑπομένου t ἢ s· π. χ. sar-tus ἀντὶ τοῦ *sarc-tus, πρβλ. sarc-io· tor-tus ἀντὶ τοῦ *torc-tus, πρβλ. torqu-eo· ul-tor ἀντὶ τοῦ *ulc-tor, ἐκ τοῦ ulc-isci· in-dul-tus ἀντὶ τοῦ in-dul-ctus ἐκ τοῦ *in-dulg-tus, τοῦ in-dulg-eo καὶ ἕτερα· sar-si ἀντὶ τοῦ *sarc-si, πρβλ. sarc-io· mul-si, mul-sus ἀντὶ τοῦ *mulg-si, *mulg-sus, ἐκ τοῦ *mulg-tus, πρβλ. mulg-eo· οὕτω καὶ ursus ἀντὶ τοῦ *urcsus ἐκ τοῦ *urctus, ἑλλ. ἄρκτος, σανσ. ṛ́kṣ'as.

Ἐν τέλει λέξεως ὅμως μένει τὸ rcs ἐν ταῖς arx, merx.

Ἐπίσης καὶ ἐν ταῖς συμπλοκαῖς τοῦ s-br, r-br ἀποβάλλεται τὸ s καὶ r πρὸ τοῦ b· π. χ. mulie-bris ἀντὶ τοῦ *mulier-bris ἢ *mulies-bris· fune-bris ἀντὶ τοῦ *funes-bris καὶ funer-a, funus· febris, hebris ἀντὶ τοῦ *fer-bris, ῥίζ. fer (fer-vor, ζέσις,) ἀρχ. ghar (ὅρα ἀνωτ. σελ. 46, Γ', ά).

Τὸ Quintus ἀντὶ τοῦ quinc-tus εἶναι νέον. Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τοῦ autor ἀντὶ τοῦ auc-tor ἐκ τοῦ *aug-tor (aug-eo) καὶ τὰ ὅμοια. Πιθανώτατα ἐξαφανίζεται ἐνιαχοῦ καὶ ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ γλώσσῃ τὸ c πρὸ τοῦ t ὡς invītus ἐκ τοῦ *in-vic-(i)-tus, ῥίζ. vic, vec, ἑλλ. Fεκ (ἑκ-ών), σανσ. vaç, δηλ. vak (θέλειν)· in-vī-tare ἐκ τοῦ *in-vic-(i)-tare ἐκ ῥίζ. vic, vec, voc, (voc-are), ἑλλην. Fεπ, σανσ. vak', ἀρχ. vak (λέγειν) καὶ τὰ ὅμοια. Ἔτι Vitoria, Vitorius καὶ Victoria, Victorius.

2) *Ἐντελὴς ἀφομοίωσις τοῦ ἑπομένου φθόγγου πρὸς τὸν ἡγούμενον.* Ἡ ἀφομοίωσις αὕτη εἶναι λίαν συνήθης ἐν τῇ λατινικῇ γλώσσῃ. Οὕτως ἀφομοιοῦται π. χ. τὸ t τῆς καταλήξεως τοῦ ὑπερθετικοῦ timu-s, ἀρχ. καὶ σανσ. tama-s, διατηρηθὲν ἐν τῇ op-timus, πρὸς τὸ προηγούμενον s ἐν τῇ is-simus= *is-timus.

Τὸ is, ὁ βραχύτατος τύπος τοῦ ἀρχικοῦ jans, ἐν τῇ λατ. iōs, iōr, ius, εἶναι πρόσφυσις τοῦ συγκριτικοῦ, εἰς ἣν προστίθεται ἡ τοῦ ὑπερθετικοῦ· π. χ. longis-simus, ἐκ τοῦ *longis-timu-s. Ἐπίσης ἀφομοιοῦται τὸ t τοῦ tim-us εἰς r καὶ l τῶν ὑπερθετικῶν τῶν σχηματιζομένων ἐκ τοῦ μὴ ἐπιτεταμένου στελέχους τοῦ ἐπιθέτου· π. χ. celer-rimus, ἐκ τοῦ *celer-timus, facil-limus ἐκ τοῦ *facil-timu-s, κτλ., εἰμὴ τὰ ὑπερθετικὰ ταῦτα εἰσὶν ἀντὶ τοῦ *celer-is-timus, *facil-is-timus, *celerstimus., *facilstimus, *celersimus, *facilsimus.

Τὸ s ἀφομοιοῦται πρὸς τὸ r ἐν τοῖς torreo ἀντὶ τοῦ *tors-eo καὶ tos-tu-m ἀντὶ τοῦ *tors-tu-m καὶ terra ἀντὶ τοῦ *tersa, ἀρχ. ῥίζ. tars (ξηρὸν εἶναι), γερμ. dürr-e καὶ durs-t (δίψα)· fer-rem, vel-lem ἐκ τοῦ *fer-sem, *vel-sem, πρβλ. ama-rem ἐκ τοῦ *ama-sem, *fac-sem καὶ ἕτερα.

Τὸ j ἀφωμοιώθη ἴσως πρὸς τὰ προηγούμενα σύμφωνα ἐν ταῖς πρὸς σχηματισμὸν τοῦ ἐνεστῶτος καταλήξεσιν, ὅτε τὸ ληκτικὸν τῆς ῥίζης σύμφωνον διπλασιάζεται· π. χ. pello, fallo, curro, mitto καὶ ἕτερα (peljo, faljo, curjo, mitjo), εἰ καὶ αἱ συμπλοκαὶ lio, rio, tio εἶναι συνήθεις.

Τὸ v φαίνεται ἀφομοιωθὲν πρὸς τὸ προηγούμενον l ἐν ταῖς pallor, pallidus (ὠχρός), ἀντὶ τῶν *palver, pal-vilus, πρβλ. ἀρχ. γερ. falo, falaw-er, falw-er, λιθ. καὶ ἀρχ. τύπ. pàlv-as, mollis (μαλθακὸς) ἐκ τοῦ molvis, *moldv-is ἀντιστοιχοῦν τῷ σανσ. mrdu' s,

Digitized by Google

ἀρχ. τύπ. mardu-s· sollu-s, salvo-s, σανσ. sa'rva-s, ἑλλ. ὅλος ἀντὶ τοῦ *ὅλFος. Ἐν τοῖς διπλοῖς τούτοις τύποις sollus, salvus, pello, alius, ἀναγνωρίζονται ἴχνη ἀναμίξεως τῶν διαλέκτων.

Τὸ t μετὰ τὸ s ἀφωμοιώθη αὐτῷ ἐν τῇ censor, census, ἐκ τῆς ῥίζης cens, μετὰ τῶν προσφύσεων tor, tu, πρβλ. τὸ ὀσκ. censtur, cens-tom=census. Ἔτι τὸ t ἀφομοιοῦται συνήθως τῷ ἡγουμένῳ s, ἔνθα ἐκ τοῦ d, t+t, πρῶτον γίνεται st, (ὅρα ἀνωτ. περὶ ἀνομοιότητος)· κατόπιν βραχέος φωνήεντος ὁ διπλασιασμὸς δηλοῦται καὶ διὰ τῆς γραφῆς, κατόπιν ὅμως μακροῦ φωνήεντος ἢ συμφώνου συνήθως μένει ἁπλοῦν s ἢ καὶ διπλοῦν, ὡς fussus, cassus, divissio, vissu καὶ ἕτερα ἐν τῇ γλώσσῃ τὸν λόγον αὐτῶν ἔχοντα· π. χ. fissus ἐκ τοῦ *fid-tu-s, *fis-tu-s, ῥίζ. fid ἐν τῷ findo, fid-i· gress-us ἐκ τοῦ *gred-tu-s, *gres-tu-s, πρβλ. grad-ior· fossa ἐκ τοῦ *fos-ta, *fod-ta, ῥίζ. fod ἐν τῷ fod-io· passus, ἐκ τοῦ pat-tu-s, *pas-tu-s, πρβλ. pat-ior κτλ.

3.) *Ὁμοίωσις τοῦ ἡγουμένου φθόγγου πρὸς τὸν ἑπόμενον.* Ὡς γνωστόν, ἡμίφωνα ἀκαριαῖα σύμφωνα πρὸ ἀφώνων τρέπονται εἰς ἄφωνα· π. χ. ac-tus ἀντὶ τοῦ *ag-tus, πρβλ. ag-o· scrip-tus, scrip-si ἀντὶ τοῦ *scrib-tus, *scrib-si, πρβλ. scrib-o καὶ ἕτερα. Τοῦ vec-tus, veh-o, ἀρχ. vagh-ā-mi, τὸ ἀρχικὸν gh ἀντικαθίσταται ὑπὸ τοῦ λατ. g, ἐξ οὗ ἀρχ. vagh-tas, λατ. veg-to-s, vec-tu-s· ἀλλ' εὑρηνται ἀμφότερα c καὶ g, ὡς sec-are καὶ seg-mentum, salic-em καὶ salig-nus καὶ ἕτερα, ἐν οἷς τὰ ἡμίφωνα m καὶ n μετέβαλον τὸ c εἰς τὸ ἡμίφωνον g.

Χειλεόφωνα ἀκαριαῖα σύμφωνα πρὸ τοῦ n μεταβαίνουσιν εἰς τὸ χειλεόφωνον ἔρρινον· π. χ. som-nus, Sam-nium ἀντὶ τῶν *sop-nus, (πρβλ. sop-ire) *Sab-nium (πρβλ. Sal-ini, Sab-elli).

Ἡ ἀρχαιοτέρα γλῶσσα παρέχει ἔτι s ἐκ τοῦ t μαλακυνθὲν πρὸ τῶν ἐρρίνων, ὡς res-mu-s (rēmus) ἐκ τοῦ *ret-mus (ἐ-ρετ-μός)· pes-na (penna) ἐκ τοῦ *pet-na, ῥίζ. pet (πετ-ᾶν).

Μοναδικὸν εἶναι τὸ quadra-ginta παρὰ τῷ quatri-duo, ἔνθα τὸ t πρὸ τοῦ ἡμιφώνου r μετεβλήθη εἰς d.

Ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ tr ἐγένετο ἐν τῇ λατ. διὰ τῆς δασυντικῆς δυνάμεως τὸ r ἐνίοτε *thr, *dhr, br (περὶ τοῦ b ἀντικαθιστάντος τὸ dh ὅρα ἀνωτ. σελ. 47 B',) π. χ. con-sobrinus (ἀδελφιδοῦς) ἀντὶ τοῦ -sosbrinus (τὸ s πρὸ τοῦ b ἀποβάλλεται, ἔνθα ἀνωτ. σελ. 48) καὶ τοῦτο ἀντὶ τοῦ *sosdhrinus, *sosthrinus, *sostrinus, ἐκ τοῦ *soster-inu-s, στέλ. sostor- συνήθως *sosor-, soror (ἀδελφή)· salubris ἐκ τοῦ *salus-bris καὶ τοῦτο ἀντὶ τοῦ *salus-dhris, *salus-thris, *salus-tris, *salut-tris (salus- salut-is σωτηρία).

4.) *Ὁμοίωσις τοῦ ἑπομένου φθόγγου πρὸς τὸν ἡγούμενον.* Αὕτη συμβαίνει πρὸ πάντων εἰς τὸ t, ὅπερ μετὰ τὰ ἐῤῥίνα καὶ ὑγρὰ (μετὰ συνεχῆ δηλ. σύμφωνα) μεταβαίνει εἰς τὸ συριστικὸν s. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μετὰ τὰ οὐρανισκόφωνα (μετὰ τὸ c), ὥσπερ καὶ ἐν τῇ σανσκρίτῃ· π. χ. ἐν τοῖς man-sum ἀντὶ τοῦ *man-tu-m (man-eo). Ἐπίσης ἐν τῇ Leucesie (κλητ. τοῦ Jupiter) ἀντὶ τοῦ *Leucetie, ἐκ τοῦ *Leucentie, πρβλ. Leucetios, Leucetius ἀντὶ τοῦ *leucent-ior, loucentios ἐκ τοῦ *leucent = *loucent- μετ' ἐνεργ. ἐνεστ. *leuc-o, *louc-o, ἀρχ. τύπ. rauk-āmi, ῥίζ. luc, ἀρχ. ruk. Μετὰ τὸ ἀρχικὸν n, ὅπερ ἐξηφανίσθη ἔπειτα, μετέβη τὸ t εἰς s· π. χ. pul-su-s ἀντὶ τοῦ *pul-tu-s (pel-lo, pe-pul-i)· spar-sus ἀντὶ τοῦ *spar (g)-tu-s κτλ.

Συνήθως τὸ t δὲν μεταβαίνει εἰς s μετὰ τὸ n, ἐὰν τὸ nt ἀνήκῃ εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ σχηματιστικὸν τῶν λέξεων στοιχεῖον· π. χ. ferunt, fere-nt-em, πλὴν τοῦ ἀνωτέρω *Leucesios ἀντὶ τοῦ *Leucentios.

Μοναδικὸν εἶναι τὸ lap-sus ἀντὶ τοῦ *lap-tus, *lab-tu-s, πρβλ. lab-i καὶ scrip-tu-s (scrib-ere).

5.) *Μεταβολὴ τοῦ* s *εἰς* r *μεταξὺ φωνηέντων ἢ μεταξὺ φωνηέντων καὶ ἡμιφώνων συμφώνων καὶ κατόπιν φωνηέντων καὶ ἐν τέλει λέξεως* (τῆς προκειμένης γλώσσης). Τὰ ἡμίφωνα μεταβάλλουσι τὸ ἄφωνον s εἰς τὸ ἡμίφωνον r· π. χ. generis (genus) ἐκ τοῦ ἀρχ. λατ. *genes-os· majores ἐκ τοῦ *majoses· erat ἐκ τοῦ *esat, ῥίζ. es· veter-nus ἐκ τοῦ *vetes-nus (vetus, veter-is ἀρχαῖος) car-men ἐκ τοῦ *cas-men, ῥίζ. cas· diur-nus, ho-dier-nus ἐξ ἀπολεσθέντος στελέχους *dios, *dies=τῷ ἀρχ. divas (ἐν τῷ dies, diei τὸ ληκτικὸν s τοῦ στελέχους ἐξηφανίσθη) κτλ. Μεταξὺ φωνηέντων σπανίως ἔμεινε s· π χ. nasus (ῥίς), σανσ. nas, σλαυ. nosu· miser, vasa, posui.

Συνήθως μένει τὸ s μόνον ἀντὶ τοῦ ss· π. χ.

Digitized by Google

casus (πτῶσις) ἀντὶ τοῦ cassus ἐκ τοῦ *cadtu-s καὶ τὰ ὅμοια.

6.) *Σύμφωνα ἐξαφανίζονται μεταξὺ φωνηέντων.* Καὶ ἐνταῦθα παρατηρεῖται εἶδός τι ἀφομοιώσεως, καθ' ὃ ἡμίφωνα σύμφωνα ἀφομοιοῦνται πρὸς τὰ περὶ αὐτὰ φωνήεντα καὶ εἰς αὐτὰ ἐτράπησαν, ὥστε ἐξ αὐτῶν μόνον ἡ συνοδεύουσα αὐτὰ φωνὴ ἔμεινε, ἄφωνα δὲ διὰ τῆς ἐπιῤῥοῆς τῶν φωνηέντων ἐγένοντο ἡμίφωνα. Ἐν ταῖς ῥωμανικαῖς γλώσσαις τοῦτο εἶναι συνηθέστατον· π. χ. ducatus, ἰταλ. ducato, ἱσπ. ducado, γαλ. duché. Συνηθέστατα ἐξαφανίζεται τὸ j καὶ v, ὡς moneo, mones ἐκ τοῦ *monejo, monejis, ἀρχ. τύπ. mānajami, mānajasi· amasti ἐκ τοῦ *amaisti, amavisti κτλ. Κατ' ἐξαίρεσιν ἐξηφανίσθη τὸ s μεταξὺ φωνηέντων· π. χ. vēr ἀντὶ τοῦ *veser, ἑλλ. ἔαρ ἀντὶ τοῦ *Fεσαρ, λιθ. vasarà (θέρος), σανσ. vas-anta'-s (ἔαρ)· vī-s, vim καὶ vires, virium, στέλ. visi-, viri-. Βεβαίως ἐξηφανίσθη τὸ ἀρχικὸν bh ἐν τῇ λατ. f, b ἐκ τοῦ ama-vi ἀντὶ τοῦ *amafui κλπ.

7.) *Φαινομένη παρεμβολὴ φθόγγων μεταξὺ συγχρουομένων συμφώνων.* Γνωστὴ εἶναι ἡ τροπὴ τοῦ m εἰς mp πρὸς συνδυασμὸν τοῦ m μετὰ τοῦ ἑπομένου s, t· π. χ. hiem-p-s, sum-p-si, sum-p-tus καὶ ἕτερα.

Β'. *Ἀνομοίωσις.* Τὸ t καὶ d μεταβάλλονται πρὸ τοῦ ἑπομένου t εἰς s· π. χ. equester, pedes-ter, ἀντὶ τοῦ *equet-ter, *pedet-ter, πρβλ. equit-is, pedit-is, es-t, es tis ἀντὶ τῶν *ed-t, *ed-tis, πρβλ. ed-o κτλ.

Εἰς ταῦτα ἀνάγονται καὶ τὰ -ali-s καὶ -ari-s καὶ μάλιστα προηγουμένου l· π. χ. mor-tali-s, ἀλλὰ καὶ vulg-ari-s, popul-ari-s, epul-ari-s.

Ἐὰν οἱ αὐτοὶ φθόγγοι ἔπωνται ἀλεπάλληλοι, συναιροῦνται εἰς ἓν δύο τὰ αὐτὰ ἢ ὅμοια σύμφωνα ἀποβαλλομένου τοῦ μεταξὺ αὐτῶν κειμένου φωνήεντος· π. χ. consuētudo (συνήθεια) ἀντὶ τοῦ *consueti-tūdo (cusuētus)· stipendium ἀντὶ τοῦ *stipi-pendium (stips, stipis)· venēficus ἀντὶ τοῦ *venenificus (venēnu-m φάρμακον) κτλ.

4.) *Ἐν ἀρχῇ λέξεως.* Ἐν τῇ λατινικῇ γλώσσῃ ἀποβάλλονται ἀρκτικὰ σύμφωνα περισσότερον ἢ ἐν ταῖς λοιπαῖς συγγενέσι γλώσσαις. Συχνάκις ἐκ δύο ἀρκτικῶν συμφώνων ἀποβάλλεται τὸ πρῶτον, καὶ ὅμως ἀποβάλλεται μάλιστα ἓν μόνον σύμφωνον πρὸ τοῦ ἑπομένου φωνήεντος ὡς τὸ c πρὸ τοῦ u.

Οὕτως οὐδεμία λατ. λέξις ἄρχεται ἀπὸ sn, sm, sr, ὅπου δὲ ἀρχῆθεν ἡ λέξις ἤρχετο ἀπὸ τῶν συμφώνων τούτων, ἀπέβαλλε τὸ s καὶ ἔμεινε μόνον τὸ δεύτερον· π. χ. nix, nivis ἐκ τοῦ *snig-s, *snigv-is, ἑλλ. νίφ-α (νίψ, νίφειν), ζενδ. çniz'' (νίφειν), ἀρχ. βουλγ. snĕgŭ (χιών), λιθ. snig-ti (νίφειν), snĕg-as (χιών), γοτθ. snaiv-s (χιών), γερμ. schnee· nurus (νύμφη) ἐκ τοῦ *snurus, ἀγ. snur, σανσ. snus'a, ἑλλ. νυὸς κτλ.

Ἐπίσης λατινικὴ λέξις δὲν ἄρχεται ἀπὸ vr, vl· π. χ. lacer, ἑλλ. ῥάκος, αἰολ. βράκος δηλ. Fράκος. σανσ. ῥíç. vraçk δηλ. vrak (ῥηγνύναι)· radix, ἑλλ. ῥίζα, αἰολ.λεσβ. βρίσδα, δηλ. Fρίζα, *ῥίδja, γοτθ. vaurtes, ἀγ. wurza, wurzala, γερμ. wurzel, ἀρχ. τύπ. τῆς ῥíζ. vrad καὶ ἕτερα.

Πρὸ τοῦ f ἀπεβλήθη s ἐν τοῖς fallere, ἑλλ. σφάλλειν· fungus, ἑλλ. σφόγγος· funda, ἑλλ. σφενδόνη κτλ.

Μοναδικά εἰσι τὰ ἑξῆς: tego ἀντὶ τοῦ *stego, πρβλ. i-steg-a ἀντὶ τοῦ *in-steg-a, ἑλλ. στέγ-ω, στέγ-η καὶ τέγ-η, λιθ. sto'gas (στέγη), γερμ. decken, dach (στέγη)· taurus, ἑλλ. ταῦρος, ἀρχ. βουλγ. turŭ σανσ. sthūra-s, γοτθ. stiur, γερμ. stier κτλ. Τἀνάπαλιν ἐκ τοῦ sc ἔμεινε μόνον τὸ s ἐν ταῖς sirpens (σχοινίς), sirpea, sirpiculus καὶ scirpus, scirpens, scipea, ἀγ. scilat, scilut, γερμ. schilf (κάλαμος, δόναξ). Καὶ ἐν τῷ lātum ἀντὶ τοῦ *tlātum, ῥίζ. tol (tollo) ἀπεβλήθη πιθανῶς τὸ ἀρκτικὸν t. Τὸ p πρὸ τοῦ l ἀπεβλήθη πιθανῶς ἐν τῇ lien, σανσ. plilan-, plilian, ἑλλ. σπλήν· ἴσως ἐν τῇ lana, lanc-is (πίναξ, λοπάς), ἑλλ. πλάξ, πλακός (ἐπίπεδον), ἀγ. flali, γερμ. flach.

Ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις, ὡς γνωστόν, ἐκ τοῦ ἀρκτικοῦ gn ἔμεινε τὸ ἁπλοῦν μόνον n· π χ. nō-sco, nō-tus, nō-men ἐκ τοῦ ἀρχαιοτέρου gnō-sco, πρβλ. co-gno-sco, gnō-tus gnō-men, πρβλ. co-gnō-men, ἑλλ. γιγνώ-σκω, σανσ. g'n'a, γερμ. kan καὶ kna· nā-tus ἀντὶ τοῦ ἀρχαιοτέρου gnā-tus διατηρηθέντος ἐν τῇ co-gnātus, ῥίζ. gna ἐκ τοῦ gan, ἑλλ. γί-γ(ε)ν-ο-μαι ὡς ἐν τῇ ἀγγλικῇ γράφουσι μὲν gnat, graw, knowledge, δὲν προφέρουσιν ὅμως τὸ g καὶ k.

Ἐπίσης ὀψιαίτερον ἀπεβλήθη τὸ st πρὸ τοῦ l· π. χ. ἐν τῷ στελ. stleiti-, sleiti-, leiti-, liti-, (lis, ἕρις), ἀγ. stril, γερμ. streit, ἐν ἐπιγραφαῖς slis ἔνθα τὸ stl μετέβη εἰς l· stlatus, lātu-s (πλατύς), ἀρχ. ῥίζ. star, ster-

Digitized by Google

no, strā-tus, ἑλλ. στορέννυμι κτλ. Ἴσως καὶ τὸ stlocu-s, locu-s (τόπος), σανσ. ῥίζ. sthal ἐκ τοῦ stha, ἀρχ. sta (ἵστασθαι), θέσις.

Ὡς τὸ suavis εἶναι ἀντὶ τοῦ *suadvis, οὕτω καὶ τὸ viginti ἀντὶ τοῦ *dviginti, πρβλ. duo, σανσ. dva. Ἡ ἀποβολὴ τοῦ d γίνεται ἐν τούτοις καὶ ἐν τῷ ἑλλ. εἴκοσι, καὶ σανσ. vîça'ti, ζενδ. vīçaiti, εἶναι ἄρα παναρχαία· διότι ἐὰν ὑπῆρχεν ὀψιαίτερον *dviginti, ἤθελε γείνει ἐκ τούτου *biginti, ὡς bis ἐκ τοῦ dvis, bellum ἐκ duellum, bonus ἐκ τοῦ duonus. Ἐνταῦθα δι' ἀμοιβαίας ἀφομοιώσεως ἐγένετο τὸ b ἐκ τοῦ d καὶ v ἀφομοιωθέντος τοῦ d πρὸς τὸ v κατὰ τὴν ποιότητα, τοῦ δὲ v πρὸς τὸ d κατὰ τὸν χρόνον ἢ ποσότητα, δηλ. γενομένου ἀκαριαίου ἡμιφώνου φθόγγου.

Πρὸ τοῦ j τὸ d ἀπεβλήθη ἐν τῇ Jovis καὶ ἐρεξῆς ἀντὶ τοῦ *Djovis, πρβλ. ἀρχ. λατ. Diove (Jovi)' καὶ τὸ ὀσκ. Diuveî, σανσ. djāu-s (οὐρανός), ἑλλ. Ζεὺς=*δjευς, ῥίζ. dju =div (φαίνειν, φωτίζειν). Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ ἐν τῷ ἐκ τῆς αὐτῆς ῥίζης σχηματισθέντι Juno (Ἥρα) ἀντὶ τοῦ *Diou-no.

Καὶ αὐτὸ τὸ ἄλλως ἀνεκτὸν ἐν ἀρχῇ qv ἁπλοποιεῖται ἐν τῇ vermis (σκώληξ) ἐκ τοῦ *quermis, ἀρχ. τύπ. karmi-s, σανσ. krmi-s, λιθ. kirm-elé, γερμ. wurm.

Ὀψιαίτατα ἀπεβλήθη τὸ c πρὸ τοῦ v ἐν πολλοῖς τύποις τῆς ἐρωτηματικῆς ἀντωνυμίας· π. χ. u-bi ἀντὶ τοῦ *cu-bi ἢ *quo-bi διατηρηθέντος ἐν τῷ συνθέτῳ ali-cubi· u-nde ἀντὶ τοῦ *cu-nde διατηρηθέντος ἐν τῷ ali-cunde· u-ter ἀντὶ τοῦ *cu-ter (συγκριτικὸν ἐκ τοῦ στελ. cu-=quo), πρβλ. ὀσκ. pur-cu's-pid (δηλ. ἑκάτεροι) διὰ τοῦ p=τῷ λατ. c, ἑλλην. πότερος, ἀρχαιότερον ἰων. κότερος, ἀρχ. τύπ. καὶ σανσ. ka-tara's.

2.) *Ἐν τέλει λέξεως* ἡ λατινικὴ γλῶσσα, ὡς ἡμῖν πρόκειται, ἀνέχεται οὐ μόνον ὅλα σχεδὸν τὰ ἁπλᾶ σύμφωνα, ἀλλὰ καὶ δύο ἢ τρία ὁμοῦ, δηλ. ἐῤῥίνα ἢ ὑγρὰ μετ' ἀφώνων συνηνωμένα, ἔτι τὰ ἄφωνα, τὸ r, l, m, n, μετὰ τοῦ s· τὸ j μετὰ τοῦ t· π. χ. ferunt. hunc, volt, fert· scrobs, ars ἀντὶ τοῦ *art-s, fers (*feris), hiems, (*hiemps), ferens (*ferents). Τὰ rs, ls, ns, εἶναι ἀνεκτὰ ἐὰν γίνωνται ἐκ τῶν rts, lts, nts ἔτι καὶ est. Ἐῤῥίνα ἢ ὑγρὰ μετὰ ἀφώνων καὶ τοῦ s· π. χ. hiemps, urbs, arx, δηλ. ares, falx δηλ fales. Τὰ ληκτικὰ ταῦτα σύμφωνα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐγένετο δι' ἀποβολῆς φωνηέντων ἢ ἐλλείψει φωνηέντων συνεστάλησαν, καὶ ὅμως οὐδέποτε εἶναι ἀνεκτὸν ἐν τέλει διπλοῦν σύμφωνον· π. χ. os, fel καὶ οὐχὶ oss, fell, πρβλ. oss-is, fell-is· ἔτι δὲν εἶναι ἀνεκτὴ ἡ συμπλοκὴ δύο ἀκαριαίων φθόγγων. π. χ. lac ἀντὶ τοῦ *lact, πρβλ. γεν. lact-is, καὶ rd· ὡς cor, ἀντὶ cord, γεν. cord-is. Ἔνθα δὲ ἡ λέξις ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ληκτικὰ τὰς συμπλοκὰς ταύτας, ἀπέῤῥιψε τὸ τελευταῖον σύμφωνον.

Μονιμοποιηθείσης τῆς γραπτῆς λατινικῆς γλώσσης τῆς κλασικῆς ἢ ἐκκρίτου ἐποχῆς ἐμονιμοποιήθησαν καὶ αἱ καταλήξεις αὐτῆς. Ἡ ἀρχαιοτέρα ἐθνικωτέρα καὶ ἀρχαϊκωτέρα γλῶσσα παρέχει ἐν τῇ γραφῇ μεγάλην ἀδιαφορίαν ὡς πρὸς τὰ ληκτικὰ σύμφωνα. Καὶ αὐτὰ τὰ διὰ τὸν σχηματισμὸν τῶν λέξεων οὐσιωδέστατα ληκτικὰ σύμφωνα s, m, t ἐν αὐτῇ ὁτὲ μὲν γράφονται, ὁτὲ δὲ παραλείπονται ὡς καὶ ἐν τῇ ὀμβρικῇ. Τοῦτο ἀποδείκνυσιν, ὅτι ἀρχαιότερον, παρὰ δὲ τοῖς ἀπαιδεύτοις τῶν Ῥωμαίων βεβαίως καὶ βραδύτερον, τὰ ληκτικὰ σύμφωνα ἠκούοντο ἀσθενῶς ὡς περίπου ἐν ταῖς ῥωμανικαῖς γλώσσαις, ὡς ἐν τῇ ἱσπανικῇ τὸ d καὶ ἐν τῇ γαλλικῇ τὸ t, nt καὶ ἕτερα. Ἡ ὀρθογραφία ἔθετο κατὰ τὸ πρότυπον τῆς ἑλληνικῆς σταθεροὺς κανόνας· τὸ σύμφωνον ἢ ἐγράφετο πάντοτε κατὰ τὸν κανόνα, ἢ ἀπερρίπτετο πάντοτε, ὅπερ ἐγένετο σπανιώτερον. Ὀλίγα παραδείγματα τῆς ἀμφιταλαντεύσεως ταύτης τῆς καταλήξεως διέμειναν ἐν τῇ γραφῇ μέχρι τῶν κλασικῶν χρόνων.

Θεωρήσωμεν ἤδη τὰ ἐν τῇ γραμματικῇ σπουδαιότατα ληκτικὰ σύμφωνα, τὸ ἀρχικὸν s, m, t καθ' ἕκαστα.

Τὸ s παραλείπεται ἐν ταῖς ἀρχαιοτάταις ἐπιγραφαῖς, ὡς Tetio, Furio, ἑν. ὀν. ἀντὶ Tetio-s, Furio-s· Corneli, Clodi κλπ. ἀντὶ Cornelis, Clodis=Cornelios, Clodios. Καὶ ὅμως ἡ ἀποβολὴ τοῦ ληκτικοῦ s ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ γλώσσῃ περιορίζεται ὡς τὰ πολλὰ ἐν τῇ ἑν. ὀν. Εἶναι γνωσόν, ὅτι βραδύτερον ἔτι οἱ ποιηταὶ τὸ ληκτικὸν s ἑπομένου ἀρκτικοῦ λέξεως συμφώνου δὲν ὑπελόγιζον, καὶ ὅτι ἡ ἀσθενὴς προφορὰ τοῦ ληκτικοῦ s πρὸ συμφώνου μαρτυρεῖται καὶ ἀλλαχόθεν. Ἡ γραπτὴ γλῶσσα ἐτήρησεν ὡς τὰ πολλὰ τὸ s. Ἐν αὐτῇ ἡ διατήρησις καὶ ἀποβολὴ τοῦ s ταλαντεύεται ἐν τῷ δ'. ἑν. προσ. τῶν μέσων ῥημάτων, ὡς amabaris καὶ amabare· ἔτι ἐν ταῖς magis καὶ mage, potis καὶ pote, ἔνθα συνάμα τὰ i ἐπεσκοτίσθη εἰς e.

Ἡ ἀποβολὴ τοῦ s ἐγένετο συνήθης καὶ κα-

Digitized by Google

νονικὴ ἐν τῇ γραπτῇ γλώσσῃ· π. χ. ἐν τῇ πληθ. ὀν. τῶν ἄρσ τῶν εἰς ο στελεχῶν, ἅτινα ἐν τῇ ἀρχαιο-έρᾳ γλώσσῃ τῇδε κἀκεῖσε δεικνύουσι τὸ s· π. χ. heis, magistreis καὶ ἕτερα, ἀλλὰ καὶ hei, magistrei, ὅπερ γενόμενον εἶτα hi, magistri κατήντησεν ὁ κανονικὸς καὶ μόνος τύπος. Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ ἐν τῇ ἑν. γεν. τοῦ θηλ. τῶν εἰς a στελεχῶν· π. χ. suaes, dimidiaes, βραδύτερον ὅμως μόνον suae, dimidiae καὶ ἕτερα.

Ἀποβληθέντος τοῦ φωνήεντος τῆς ληγούσης ἀπεβλήθη τὸ s μετὰ τὸ r ἐν τοῖς puer, vir, quatuor, acer, ἀντὶ τοῦ *pueros, *viros, *quatuores (ἑλλ. τέσσαρες), acris. Σπανιώτερον ἐγένετο τοῦτο μετὰ τὸ l, ὡς vigil ἀντὶ τοῦ *vigils, vigilis.

Τὸ m ἐπίσης ἐν τέλει λέξεως ἀσθενῶς ἀκουόμενον ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις γραπτοῖς μνημείοις συνήθως δὲν γράφεται· π. χ. oino, viro, duonoro καὶ pocolom, sacrom καὶ ἕτερα. Ἡ ἀσθενὴς ὅμως αὕτη προφορὰ τοῦ ληκτικοῦ m παρὰ τῷ λαῷ ἔμεινεν, ὡς δεικνύουσι μεταγενέστεραι ἐπιγραφαὶ καὶ ἡ γραπτὴ γλῶσσα διετήρησεν αὐτὸ πάντοτε. Τὴν ἀσθενῆ προφορὰν τοῦ ληκτικοῦ m ἀναγνωρίζομεν, ὅτι ἐν τῷ στίχῳ πρὸ φωνηέντων τὸ m δὲν ὑπολογίζεται.

Καὶ τὸ ληκτικὸν n φαίνεται ἀσθενῶς ἀκουόμενον, ὡς alioqui καὶ alioquin καὶ τὰ ὅμοια.

Τὸ ἀρχῆθεν ληκτικὸν t ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ λατινικῇ ἦν ἀσθενές, ὡς μόλις ἀκουόμενον d, διὸ καὶ συνήθως δὲν εὑρηται γραφόμενον· π. χ. patre, ἀλλὰ καὶ Gnaivod καὶ ἕτερα. Ἐν τῇ γλώσσῃ τῆς κλασικῆς περιόδου τὸ d τοῦτο μὲν διατηρεῖται ἐν τῇ γραφῇ ἀντὶ τοῦ t, ὡς quod=τῷ ἀρχ. ka-t, id=i-t καὶ ἕτερα, τοῦτο δὲ ἀποβάλλεται ὅλως, ὡς ἐν τῇ ἑν. ἀφαιρ., ἔνθα τὸ d(=τῷ ἀρχ. t) μόνον ἐν τῇ ἀρχαϊκῇ λατ. διετηρήθη, ἐν δὲ τῇ τῶν κλασικῶν χρόνων δὲν γράφεται· π. χ. equō-d, equō=τῷ ἀρχ. akva-t, σανσ. a'ςvā-t· ἐν τῇ καταλήξει -to τῆς προστακτικῆς ἀπεβλήθη ἐπίσης τὸ t· π. χ. τὸ ἀρχ. as-tāt, ὀσκ. es-tud, λατ. esto ἐκ τοῦ *es-tod. Ἐὰν τὸ t δὲν ἦτον ἀρχῆθεν ληκτικόν, ἀλλὰ μόνον δι' ἀποβολῆς φωνήεντος ἐγένετο τοιοῦτον, μένει ἐν τῇ τῶν κλασικῶν χρόνων γλώσσῃ, ἐν ᾧ ἡ ἀρχαιοτέρα λατινικὴ ἀποβάλλει αὐτό· π. χ. īt, ἀρχ. τύπ. ei-ti, ἀρχ. ai-ti· vehit, vehunt(i) *vehonti, ἀρχ. vaghati, vaghanti καὶ ἕτερα· ἀρχαϊκῶς ὅμως dede=dedet, dedit, καὶ μάλιστα dedro ἀντὶ dedront, dederunt. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν καὶ τὸ nt μόλις ἠκούετο προφερόμενον κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους καὶ ἐν τῇ συνήθει γλώσσῃ· ἡ προφορὰ αὕτη ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα διπλοῦς τύπους τοῦ γ'. πληθ. τοῦ παρακ. ὡς fecerunt καὶ fecere ἄνευ τοῦ nt.

Digitized by Google

Πίναξ συγκριτικὸς τῶν φωνηέντων καὶ συμφώνων τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς γλώσσης.

Α'. Φωνήεντα.

Σειρὰ A	ἴσχνανσις	ἀρχικὰ φωνήεντα	ἁ. ἐπίτασις	β'. ἐπίτασις.
Ἰνδογερμανικὴ ἀρχέγονος γλῶσσα		a	aa (ā)	āa (ā)
σανσ.	ἀποβολὴ, i, u	a	ā	ā
ἑλλ.	ἀποβολὴ, ι, υ	ε, ο, α	ο, ω, η	ω
λατ.	ἀποβολὴ, i, u	e, o, a	o, ā, ē	ō
Σειρὰ i				
Ἰνδ. ἀρχέγ. γλῶσσα		i	ai	āi
σανσ.		i	ē	āi
ἑλλ.		ι	ει, αι	οι
λατ.		i	ei=i, ē· ai=ae	oi=oe· ū
Σειρὰ u				
Ἰνδ. ἀρχέγ. γλῶσσα		u	au	āu
σανσ.		u	ō	āu
ἑλλ.		υ	ευ, αυ·	ου, (ω̄υ)
λατ.		u	eu, ou=ū· au=o	ou=ū

Β'. Σύμφωνα.

	ἀρχικὰ ἀκαριαῖα σύμφωνα. ψιλὰ ἄφωνα			ψιλὰ ἡμίφωνα (μέσα)			δασέα ἡμίφωνα		
	οὐρανικὰ	ὀδοντικὰ	χειλικὰ	οὐρανικὰ	ὀδοντικὰ	χειλικὰ	οὐρανικὰ	ὀδοντικὰ	χειλικὰ
Ἰνδ. γλῶσ.	k	t,	p,	g	d	b?	gh	dh	bh
σανσ.	k, kh, k, ç,	t, th	p, ph	g, g′	d	b	gh, h	dh	bh
ἑλλ.	κ γ,	τ	π	γ, ϝ	δ	ϝ	χ	θ	φ
Σημ.	κj χj,	τj,	θj=σσ	δj,	γj=ζ				
λατ.	c, qv	t	p	g, gv,	v d	b	g.gv,v,h,f	d,f,b,	b,f

ἀρχικὰ συνεχῆ σύμφωνα					
συριστικὰ		ἐρρίνα		r καὶ l φθόγγοι.	
ἡμίφ. ὑπερ.	ἄφων. ὀδον.	ἡμίφ. χειλ.	ἡμίφ. ὀδον.	ἡμίφ. χειλ.	γλωσ.
j	s	v	n	m	r
j	s, s″	v	n	m	r, l (r, r̄ l ὡς φων.)
ι, υ, ζ, ᶜ ἀποβολ	σ, ᶜ ἀποβλ. υ, F, ᶜ	ν	μ,	ληκ. ν.	ρ, λ.
j, i	s, r	v, u	n	m	r, l.

ΜΑΘΑΙΟΣ ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ.

Digitized by Google

ΠΕΡΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΜΟΛΥΒΔΟΒΟΥΛΛΩΝ.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΤΜΘ'. καὶ ΤΜΓ'. Συνεδριάσει)

Μεταξὺ τῶν μέχρις ἡμῶν περισωθέντων διαφόρων μνημείων τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς, ὑπάρχουσι καὶ τὰ πολὺ τὸ ἐνδιαφέρον ἔχοντα, αἱ σφραγίδες καὶ τὰ μολυβδόβουλλα, τὰ ὁποῖα μέχρι τοῦ νῦν διέφυγον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τὰς τῶν σοφῶν ἐρεύνας, κυρίως διότι τὰ ἀρχέτυπα αὐτῶν δὲν εὑρίσκοντο εἰς ἐπαρκῆ ἀριθμόν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ ἀββᾶς Φικορόνης εἰς τὸ σύγγραμμά του, piombi anticchi, περιέγραψεν ἑκατοντάδα περίπου ἐξ αὐτῶν, καὶ ὁ Sabatier εἶχεν ἐπίσης ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν διάθεσίν του περὶ τὰ ἑξήκοντα· ἀλλ' ἀμφότεροι ὑπολείπονται πολὺ εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν ἐπιγραφῶν των, συχνάκις μάλιστα δὲν φροντίζουσι νὰ δῶσι διασάφησίν τινα ἀναγκαιοτάτην ἐνίοτε. Δὲν θέλομεν ἀναφέρει ἐνταῦθα τὰς ἀποπείρας τοῦ Baron Marchand, οὐδὲ τὰς τοῦ κ. Miller, αἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι ὑποθέσεις ἐπ' οὐδεμιᾶς ἐρειδόμεναι πραγματικῆς βάσεως. Ἐν τούτοις εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ ὕλη των ἦτο λίαν περιωρισμένη καὶ κακῶς διατετηρημένη, ὥστε νὰ χρησιμεύσῃ εἰς σπουδαίας ἐρεύνας. Παράδοξον ἀληθῶς πῶς τοιοῦτοι σοφοί, οἵτινες εἴτε διὰ τῶν νομισματικῶν πραγματειῶν των, εἴτε διὰ τῶν ἱστορικῶν γνώσεών των ἦσαν προωρισμένοι νὰ διευκρινήσωσι ζήτημα τοσοῦτον ζενῶς συνδεδεμένον μετὰ τῆς νομισματικῆς, ἀπέτυχον ἐνώπιον τῶν σχεδὸν ἀσημάντων παλαιογραφικῶν προσκομμάτων. Ἐν τινι μικρᾷ πραγματείᾳ, δημοσιευθείσῃ εἰς τὸ περιοδικὸν τοῦ Köhne, ἐζήτησα νὰ διορθώσω δοξασίας τινὰς καὶ ὑποθέσεις τῶν εἰρημένων συγγραφέων διὸ καὶ δὲν ἐνδιατρίβω ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου. Ἐπιτραπήτω μοι δ' ἐνταῦθα ν' ἀναφέρω μόνον τὰς ἀξιολόγους πραγματείας τοῦ κ. Λάμπρου, σοφοῦ ἀρχαιολόγου τῶν Ἀθηνῶν, αἵτινες διακρίνονται διά τε τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν τελείαν γνῶσιν τῶν πραγμάτων. (1)

Οὐδεὶς ὅμως τῶν προειρημένων παρατηρητῶν ἤψατο ἰδίως τοῦ σπουδαίου ζητήματος τῆς ἐποχῆς τῶν μολυβδοβούλλων. Ὅθεν ἐν τῇ πραγματείᾳ μου ταύτῃ θέλω προσπαθήσει νὰ δείξω τὰς ἀρχάς, δι' ὧν δύναταί τις νὰ φθάσῃ μέχρι τινὸς εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῆς ἐποχῆς ἑκάστης σφραγῖδος. Εὐκόλως θέλει ἐννοήσει πᾶς τις ὅτι δὲν δύναται νὰ προβῇ εἰς τὸ τοιοῦτον, ἐὰν δὲν ἔχῃ ἐνώπιόν του μέγαν ἀριθμὸν δειγμάτων, τὰ δ' εὑρεθέντα, ἰδίως κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη, διευκολύνουσι τὸ δύσκολον τοῦτο ἔργον. Ὅτε κατεσκευάζοντο τὰ διάφορα οἰκοδομήματα ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ στρατάρχειου (σερασκεράτου) εὑρέθη μέγας ἀριθμὸς ἐξ αὐτῶν εἰς τὰ ἐκφερόμενα πρὸς ἰσοπέδωσιν χώματα. Βραδύτερον τὸ περιττὸν χῶμα ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν, ἥτις κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἐπικρατούντων νοτίων ἀνέμων ἐξέβραζεν ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τὰ μολυβδόβουλλα, μεμιγμένα μετά τινων νομισμάτων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων. Οὕτως οἱ *ἀκτοδίφαι* (ἀραϊτζίδες) εὗρον πολλὰ ἐξ αὐτῶν καὶ τοιουτοτρόπως ἐσχηματίσθησαν πολλαὶ συλλογαί, ὡς ἡ τοῦ Σουηχῆ πασᾶ (ἐξ 150 δειγμάτων) ἡ τοῦ Dr. Dethier, ἡ τοῦ ἰατροῦ Μακρίδη Βέη καὶ ἡ ἐμή, ἥτις ἀριθμεῖ περὶ τὰ 700 δείγματα. Ἤδη ἐλάχιστα ἐξ αὐτῶν εὑρίσκονται, καὶ τὰ μένοντα εἰς τὰς χεῖρας ἀρχαιοσυνακτῶν τινων μικρὸν ἔχουσι τὸ ἐνδιαφέρον. Τὰ περισσότερα τῶν δειγμάτων, τὰ ὁποῖα ἐξητάσαμεν, ἦσαν λίαν βεβλαμμένα διὰ τὴν ἐν τῇ θαλάσσῃ διαμονὴν αὐτῶν, καὶ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι πλέον τῶν 60 τοῖς $^0/_0$ ἦσαν ὅλως δυσανάγνωστα. Ἕτερα δείγματα εὑρέθησαν κατὰ τὰς γενομένας ἀνασκαφὰς ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ σεραγίου πρὸς κατασκευὴν τοῦ σιδηροδρόμου· πολλὰ δὲ εἰς Σμύρνην, Κύζικον, Καλλίπολιν, καὶ Ἀμάσειαν, ἀλλὰ τὰ περισσότερα ἀνεκαλύφθησαν, ὡς εἴπομεν, ἐντὸς τοῦ στρατάρχειου, ὅπερ πολὺ ἔχει τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν τοπογραφίαν τῆς ἀρχαίας Κωνσταντινουπόλεως· δυνάμεθα δὲ νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τούτου, ὅτι τὰ ἀρχεῖα τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ἔκειντο κατὰ τὸ μέρος τοῦτο.

Οὕτω λοιπὸν ἡ ἀφθονία τῆς ὕλης ἤθελε μᾶς

(1) Εἰς τὴν πραγματείαν τοῦ κ. Ποστολάκα εὑρίσκομεν τὴν σφραγῖδα τοῦ Κωνσταντίνου μητροπολίτου Κερκύρας. Ἐπὶ τοῦ μετώπου εἰκονίζονται δύο ἅγιοι, ἔχοντες ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν τὸν Μητροπολίτην, ὃν εὐλογοῦσιν· ἡ πρὸς τὰ δεξιὰ ἐπιγραφὴ ἀνεγνώσθη ὀρθῶς Ο ΠΑΥΛΟC, ἐν ᾧ πρὸς ἀριστερὰ εἶναι ὀλίγον ἀμυδρά. Ἐν τούτοις ἀναγινώσκεται λίαν σαφῶς Ο ΠΕΤ.ΟC, ὅπερ ἀναπληρωτέον δι' ἑνὸς Ρ, διὰ τὸ ὁποῖον τὸ μολυβδόβουλλον δὲν ἐξήρκεσεν· εἶναι ὁ ΠΕΤΡΟC, καὶ οὐχὶ ὁ ἅγιος Κωνσταντῖνος, ὃν ὑποθέτει ὁ κ. Ποστολάκας ὅτι πρέπει ν' ἀναγνωρίσωμεν εἰς τὸ πρὸς ἀριστερὰ πρόσωπον.

Digitized by Google

ἐπιτρέψει ἤδη ν' ἀναλάβωμεν μετὰ πλείονος ἐπιτυχίας τὴν μελέτην τῆς ἑρμηνείας των. Ἐν τούτοις δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν, ὅτι εἰς τὰς μελέτας ταύτας δέον ν' ἀνατρέχωμεν μακρότερον ἢ εἰς τὰς τῶν μεταλλίων καὶ τῶν νομισμάτων, διότι εἰς σειρὰν πλήρη μολυβδοβούλλων ἀπαντῶνται οὐ μόνον αἱ σφραγῖδες τῶν αὐτοκρατόρων, καὶ αἱ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας των, ἀλλὰ καὶ αἱ τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν τῆς αὐλῆς, τῶν ὑπαλλήλων τῶν διαφόρων διοικήσεων, πολιτικῶν, ἐκκλησιαστικῶν, δικαστικῶν, καὶ στρατιωτικῶν τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ πολλάκις ἀπαντῶνται ἐπίσης καὶ ἀγνώστου χρήσεως μολυβδόβουλλα. Δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ ἐνθυμώμεθα καλῶς τὰ συγγράμματα Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου *ἔκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως*, καὶ περὶ τῆς διοικήσεως τῆς αὐτοκρατορίας, καὶ τὰ τοῦ Κωδινοῦ περὶ ὀφφικιαλίων τοῦ Παλατίου Κωνσταντινουπόλεως· πρέπει νὰ γνωρίζωμεν ἐπίσης κατὰ βάθος τὴν ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν τῆς Αὐτοκρατορίας, κατὰ τὰς διαφόρους φάσεις αὐτῆς ἐν τῇ σειρᾷ τῶν αἰώνων· πρέπει ν' ἀκολουθῶμεν μετὰ προσοχῆς τὰ ἴχνη τῶν ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες διεύθυνον τὰς τύχας τῆς αὐτοκρατορίας κατὰ διαφόρους ἐποχάς. Εὐκόλως δὲ κατανοεῖ πᾶς τις ὅτι αἱ ἔρευναι αὗται ἐξέρχονται μικρὸν τοῦ κύκλου τῶν νομισματολόγων ὡς καὶ τοῦ ἁπλοῦ φιλαρχαιολόγου, ὅστις συνήθως δὲν ἔχει τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τοιαύτας μελέτας.

Πρὶν δὲ εἰσέλθωμεν εἰς τὰ καθ' ἕκαστα ἐπὶ τῶν διαφόρων κατηγοριῶν τῶν μολυβδοβούλλων, τὰ ὁποῖα ἀπαντᾷ τις εἰς τὰς συλλογάς, πρόσφορον εἶναι νὰ ποιήσωμεν παρατηρήσεις τινὰς ἐπὶ τῶν ἐργασιῶν, ἃς ἐμηχανῶντο μεταχειριζόμενοι τὸν μόλυβδον πρὸς σφράγισιν τῶν ἐπιστολῶν. Ἡ σφραγὶς, ἣν δεικνύω ὑμῖν ἐνταῦθα, δύναται νὰ δῷ ἰδέαν τινὰ περὶ τοῦ τρόπου τὸν ὁποῖον μετεχειρίζοντο πρὸς σφράγισιν. Εἶναι δ' αὕτη τεμάχιον μολύβδου στρογγύλου συγκείμενον ἐκ δύο πλακῶν καὶ ἔχον ἐν τῷ μέσῳ διάτρυσιν, δι' ἧς ἔπρεπε νὰ διέρχηται τὸ νῆμα πρὸς προσάρτησιν τῆς σφραγῖδος εἰς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔγγραφον (1). Ὑποθέτω ὅτι εὗρισκον τεμάχια οὕτω κατασκευασμένα καὶ ὅλως ἕτοιμα παρὰ τοῖς χαρτοπώλαις ἢ τοῖς χαράκταις. Ἀφ' οὗ ἐπέρων τὸ νῆμα διὰ τῆς κεντρικῆς διατρύσεως, ἔθετον τὸν μόλυβδον εἰς τὸ βουλλωτήριον, ὅπερ ἦτον εἶδος τύπου, ἴσως σχήματος ψαλιδίου ἢ διλαβίου, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τῶν δύο προσώπων ὤφειλε νὰ ἔχῃ κεχαραγμένους τοὺς τύπους τῆς ἐπιγραφῆς καὶ τῆς σχετικῆς εἰκόνος, καὶ ἐπετύπουν τὴν εἰκόνα ἐπὶ τοῦ μολύβδου δι' ἰσχυρᾶς πιέσεως ἢ διὰ κτύπου. (Μέγα ἐτυμολ. ἐν λέξει τύπος· *ὥσπερ εἰς τὸ βουλλωτήριον τυπόμενος ὁ μόλυβδος τύπον ποιεῖ καὶ εἰκόνα ἀποτελεῖ*). Τὸ βουλλωτήριον ἔφερε συνήθως ὁ κάτοχος ἀνηρτημένον ἐκ τοῦ τραχήλου. (Θεόδωρος Βαλσαμὼν τὸ *βουλλωτήριον τὸ παρὰ τῷ στήθει τοῦ χαρτοφύλακος ἀπηωρημένον*) καὶ ἦτο βεβαίως κατασκευασμένον ἐκ μετάλλου σκληροτέρου ἵνα ἀποτυποῖ εἰς τὸν μόλυβδον τὸν τύπον. Διὰ δὲ τὰ *κηρόβουλλα* ἡ ὕλη καὶ τὸ σχῆμα τῆς σφραγῖδος ἦσαν ποικιλώτερα· ἦσαν ἢ ἐξ ἀργύρου ὡς ἡ τοῦ Πόθου Ἀργυροῦ (δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τοῦ κ. Λάμπρου εἰς τὸ Ἀθήναιον Τόμ. ά. ἐν Ἀθήναις 1872), ἢ ὑέλινος, ὡς εἶδον τοιαύτην παρὰ τῷ Dr. Dethier, τετράγωνον καὶ πεπλατυσμένην μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς (ἀντιστρόφως) ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ. Ἡμέραν τινὰ ἔφερόν μοι μόλυβδόν τινα, ὅσπερ εἶχε τὸ σχῆμα δακτυλίου διὰ σφράγισιν (ἐν κηρῷ) καὶ ἔφερε τὴν ἐπιγραφὴν ἐπίσης ἀντιστρόφως ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠ.

Πολλὰ μολυβδόβουλλα τῆς συλλογῆς μου ἀποδεικνύουσι καθαρῶς ὅτι μετέβαλλον τὴν σφραγῖδα κατὰ τὴν περίστασιν· τὸ αὐτὸ ἄτομον φαίνεται ὁτὲ μὲν μεθ' ὅλων τῶν τίτλων καὶ ἀξιωμάτων, ὁτὲ δὲ μεθ' ἑνὸς μόνου, ὡς ἁπλοῦς ἰδιώτης. Ὡς τὸ μᾶλλον εὐκρινὲς παράδειγμα τῆς λεπτομερείας ταύτης ἐσημείωσα τέσσαρα εἴδη τῆς σφραγῖδος τοῦ Χριστοφόρου τοῦ Χούμνου, ὧν τὰ τρία πρῶτα διαφέρουσι μόνον κατὰ τὴν διευθέτησιν τῶν γραμμῶν, ἢ κατὰ τὸν τύπον τῆς Παναγίας εἰς τὰ ἔμπροσθεν· ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ εἴδει τελευταῖον χαρακτηρίζεται ὑπὸ

---

(1) Ἓν μόνον δεῖγμα τῆς Συλλογῆς μου ποιεῖ ἐξαίρεσιν, διότι δὲν συγκειται ἐκ δύο πλακῶν, ἀλλ' ἐκ μιᾶς μόνης, ἥτις εἰς τὸ ἄνω μέρος, ἐκεῖ ἔνθα ἄρχεται ἡ ἐπιγραφή, εἶναι διατετρυμμένον, ἵνα διέλθῃ τὸ νῆμα, ὡς ἀπαντῶνται πλεῖστα ἀρχαῖα νομίσματα, τὰ ὁποῖα διέτρυσαν, ἵνα προσαρτῶσι ταῦτα ὡς κοσμήματα ἐπὶ τοῦ μετώπου.

Ἐμ. Δύο ἅγιοι ὄρθιοι Ι. Ο ΗΛΙΑС (προφήτης Ἠλίας) Ο ΠΕΤΡΟС (ἀπόστολος Πέτρος).

Ὀπ.	ΘΕΟΔΟСΙ	Θεοδόσιος ἐλέῳ Θεοῦ
	ΟСΕΛΩΘΥΠΡΙ	πατριάρχης Θεουπόλεως
	ΑΡΧ,ΘΥΠΟΛ,Μ	μεγάλης Ἀντιοχείας ὁ
	ΑΝΤΙΟΧ,ΟΧΡΥ	Χρυσοβέργης
	СΟΒΕΡΓΗС	

Digitized by Google

τὸν τίτλον δ ι ο ι κ η τ ή ς, ὅπερ ἰσοδυναμεῖ ὑ-παλλήλῳ τῶν Οἰκονομικῶν. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ πολυάριθμα εἴδη σφραγίδων, τὰς ὁποίας θέλω καλέσει βούλλας ἀνωνύμους, καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων δὲν εὑρίσκει τις οὐδεμίαν ἔνδειξιν οὔτε τοῦ ὀνόματος οὔτε τῶν τίτλων τοῦ ἰδιοκτήτου. Προφανῶς αἱ σφραγῖδες αὗται ἐχρησίμευον μόνον ἵνα σφραγίζωσι τὰς ἀπορρήτους διακοινώσεις τῆς ἰδιωτικῆς ζωῆς. Ἐννοεῖται ὅτι αἱ σφραγῖδες αὗται, οὐδεμίαν ἔχουσαι ἀξίαν ὡς ἰδιόχειρος ὑπογραφή, δὲν ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς ἐπικύρωσιν οὔτε τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων τῶν ἀρχῶν οὔτε τῶν διαθηκῶν οὔτε τῶν συμβολαίων ἢ ἄλλων χρεωστικῶν ἐγγράφων. Ἡ συνήθης ἐπιγραφὴ τῶν ἀνωνύμων τούτων σφραγίδων σχηματίζεται δι' ἑνὸς τριμέτρου ἀναγγέλλοντος, ὅτι ὁ ἰδιοκτήτης τῆς σφραγῖδος ἤθελεν ἀναγνωρισθῇ διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῆς ἐπιστολῆς. Ἰδοὺ παραδείγματά τινα ἐπιγραφῶν. ΟΥ ΣΦΡΑΓΙΣ ΕΙΜΙ ΤΗΝ ΓΡΑΦΗΝ ΓΝΩΣΕΙ ΒΛΕΠΩΝ. ΟΥ ΣΦΡΑΓΙΣ ΕΙΜΙ ΤΗΝ ΓΡΑΦΗΝ ΟΡΩΝ ΝΟΕΙ — ΟΥΤΙΝΟΣ ΕΙΜΙ Η ΓΡΑΦΗ ΔΗΛΩΣΕΙ — ΚΛΗΣΙΝ ΤΕ ΤΙΜΗΝ ΤΕ Η ΓΡΑΦΗ ΠΡΟΔΕΙΚΝΥΣΙ — Ε ΠΙΓΡΑΦΗΝ ΣΦΡΑΓΙΔΟΣ ΜΗ ΖΗΤΕΙ ΒΛΕΠΩΝ — ΕΚ ΤΗΣ ΓΡΑΦΗΣ ΓΝΩΡΙΜΟΣ Η ΣΦΡΑΓΙΣ ΤΙΝΟΣ.

Δεῖγμα τῆς κατηγορίας ταύτης ἦν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐβασάνισε τοσοῦτο τὸν σοφὸν γνώστην τῶν βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων M. Miller. Οἱ μὴ γνωρίζοντες ἔτι τὰς μεγάλας δυσκολίας, ἃς παρουσιάζει ἡ ἀνάγνωσις τῶν τοιούτων δειγμάτων κατὰ τὸ ἥμισυ βεβρωμένων καὶ μὲ ἐπιγραφὰς ὀρθογραφίας ἀλλοκότου, θέλουσι δυνηθῇ νὰ σχηματίσωσιν μικρὰν τούτων ἰδέαν, διεξερχόμενοι τὰς πολυμόχθους ἐρεύνας, εἰς ἃς ὁ κ. Miller μετ'ἀφοσιώσεως ἐπεδόθη πρὸς ἑρμηνείαν αὐτῶν, χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ κατορθώσῃ οὐδὲ κἂν τὴν ἐντελῆ αὐτῶν ἀνάγνωσιν. Μεταξὺ τῶν διαφόρων εἰδῶν τῶν ἀνωνύμων τούτων σφραγίδων ὑπάρχουσί τινες, αἵτινες παρουσιάζουσιν ἑκατέρωθεν εἰκόνα ἁγίου π. χ. ἔμπροσθεν τὸν ἅγιον Γεώργιον, ὄπισθεν τὸν ἅγιον Θεόδωρον, ἢ τὴν Παναγίαν, τὸν ἅγιον Δημήτριον, τὸν ἅγιον Νικόλαον ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπιγραφῆς πλὴν τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀπεικονιζομένου ἁγίου. Οἱ κκ. M. Miller καὶ Sabatier ἀποδίδουσι τὰς σφραγίδας ταύτας εἰς μοναστήρια καὶ εἰς ἐκκλησίας χωρὶς νὰ φέρωσιν ἀποδείξεις ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεώς των, ὅπερ ἐφάνη μοι ἀπαράδεκτον διὰ πολλοὺς λόγους. Ἐν πρώτοις, ὅταν τὰ μοναστήρια καὶ αἱ ἐκκλησίαι ἦσαν καθιερωμέναι εἰς δύω ἐπωνύμους ἁγίους προῦκειτο πάντοτε περὶ δύω ἁγίων, οἵτινες διετέλουν ἔν τινι πρὸς ἀλλήλους σχέσει π. χ. ὁ ἅγιος Κοσμᾶς καὶ Δαμιανὸς οἱ Ἀνάργυροι, ἢ οἱ Ἅγιοι Πέτρος καὶ Παῦλος. Φαίνεταί μοι δ' ἀπίθανον ὅτι ἐκκλησία τις ἔσχεν ἐπώνυμον συγχρόνως τὴν Παναγίαν καὶ τὸν ἅγιον Νικόλαον, ἢ τὸν ἅγιον Θεόδωρον τὸν Τίρωνα ἢ τὸν Στρατηλάτην. Ἀντίῤῥησις σπουδαιοτέρα ἀναφύεται ἐκ τῆς παρατηρήσεως ὅτι τὰ μοναστήρια καὶ αἱ ἐκκλησίαι, καὶ μᾶλλον τὰ ἀπόῤῥητα αὐτῶν, δὲν ἠδύναντο νὰ μεταχειρίζωνται βούλλας ἀνωνύμους εἰς τὰς ἀνταποκρίσεις των, ἢ διὰ νὰ ἐπικυρώσωσιν ἔγγραφα γάμου, βαπτίσματος ἢ διαθηκῶν, δωρημάτων κτλ. Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου οἱ Βυζαντινοὶ ἦσαν ὡς οἱ προκάτοχοί των Ῥωμαῖοι, νομομαθεῖς λίαν ἀκριβεῖς· τῷ ὄντι ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν ἡμῶν σφραγῖδας ἐπισήμους ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων φερούσας τὸ ἴδιον αὐτῶν ὄνομα ὡς τὴν τῆς ἁγίας Σοφίας, τὴν ὁποίαν διεκοίνωσα ὑμῖν τὸ παρελθὸν ἔτος, ἢ παριστάσας τὸ ὄνομα τῶν ἡγουμένων αὐτῶν οἵτινες ἦσαν οἱ ἐπίσημοι ἀντιπρόσωποι αὐτῶν.

Ἰδοὺ ὑποδείγματα.

Ἀρ. 1. Συλλ. Σουπχῆ Πασσᾶ 54.

Ἐμ. Παναγία τῶν Βλαχερνῶν προτομὴ κατὰ πρόσωπον.

Ὀπ. + Μ Ο Ν Η C T Η. Α Υ Δ Ι Μ Ο V — μονῆς τῆς Αὐδίμου

Ἀρ. 2. Θεόδωρος Κουβουκλείσιος καὶ ἡγούμενος τοῦ Μοναστηρίου τῆς Σαρακηνῆς.

Ἐμ. Παναγία τῶν Βλαχερνῶν, προτομὴ κατὰ πρόσωπον.

Ἐπιγραφὴ $\overline{\text{ΜΡ}}$ $\overline{\text{ΘΓ}}$

Ὀπ. . . . . (Θεοτόκε βοήθει)

. . Ε Ο Δ Ω Κ Α Ι C Ι Η Γ Ο V Μ Ε Ν. Μ. Ν Η C Τ Η C C Α Ρ Α Κ Ι Ν Ι C — Θεοδώρῳ Κουβουκλεισίῳ καὶ ἡγουμένῳ μονῆς τῆς Σαρακηνῆς Συλλ. Mordtman n. 561.

Δεῖγμα τῆς συλλογῆς μου παριστῶν ἑκατέρωθεν τὸν ἅγιον Θεόδωρον καὶ τὸν ἅγιον Δημήτριον, δεικνύει τε ἄλλως τὴν ἀληθῆ σημασίαν τῆς κατηγορίας ταύτης διὰ τῆς κυκλοτεροῦς

Digitized by Google

ἐπιγραφῆς ΤΥΠΟΝ CΦΡΑΓΙΔΟC Η ΓΡΑΦΗ ΠΡΟΔΕΙΚΝΥCΙ.

Τὸ ἀλλόκοτον ἔθιμον τοῦ μεταχειρίζεσθαι διαφόρους σφραγίδας διὰ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα καὶ τὴν ἰδιαιτέραν ἀλληλογραφίαν εἶναι ἔτι εἰς ἐνέργειαν ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Ἕκαστος Ὀθωμανὸς ὑπάλληλος ἢ πᾶν ἄλλο ἄτομον τάξεως τῶν πεπαιδευμένων μεταχειρίζεται τρεῖς σφραγίδας, τὴν μὲν ἵνα ὑπογράφῃ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα καὶ τὰς ἐπιστολάς, τὴν δὲ ἵνα σφραγίζῃ αὐτάς, ἀμφότερα δὲ φέρουσι τὸ ὄνομά του, τὴν δὲ τρίτην ἥτις φέρει τὴν καβαλιστικὴν λέξιν beduh ﺑﺪﻭﺡ ἵνα σφραγίζῃ τὰς ἐπιστολάς, ἐν αἷς δὲν ἤθελε νὰ γένηται γνωστὸς διὰ τῆς σφραγῖδος. Ἀναλογιζόμενοι πόσα ἔθιμα καὶ θεσμοὺς ἰδιοποιήθησαν οἱ Ὀθωμανοὶ παρὰ τῶν Βυζαντινῶν δὲν ἀμφιβάλλομεν βλέποντες εἰς τὰς ἀνωνύμους ἡμῶν βούλλας τὸ πρωτότυπον τῆς σφραγῖδος beduh. Προστίθημι ὡς περίεργα δείγματα καὶ τὰς ἑξῆς σφραγίδας αἵτινες δίδουσι μικράν τινα ἰδέαν τοῦ κληρικοῦ καὶ θεοσεβοῦς πνεύματος, τὸ ὁποῖον ἐπικρατεῖ εἰς πᾶν ὅ,τι βυζαντινόν.

Ἀρ. 3. Ἐμ. Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς ὄρθιος

Ἐπιγραφὴ	Ο Ρ Π ΙΩ ΔΡ, Ο Μ,	ὁ Ἰωάννης ὁ πρόδρομος
Ὀπ.	Ο Λ V Χ Ν Ο C Φ Ω Τ Ο C Φ Ω Τ Ι Ζ Ε C Ο Ν Ο Ι Κ Ε Τ Η Ν	ὁ λύχνος φωτὸς φώτιζε σὸν οἰκέτην.

Συλλ. Mordtmann ἀριθ. 488.

Ἀριθ. 4. Ἐμ. ὁ Ἀρχάγγελος Μιχαὴλ προτομὴ κατὰ πρόσωπον.

Ἐπιγραφὴ Μ Μ
Α . . ΜΙ

Ὀπ. Φ V Λ Α Ξ Φύλαξ γραφῶν μοι τῶν
Γ Ρ Α Φ Ω Ν νοῶν ἀρχηγέτης
Μ Ο Ι Τ Ω Ν Ν Ο
Ω Ν Α Ρ Χ Η
Γ Ε Τ Η C Συλλ. Mordtmann Ἀρ. 489.

Παρὰ τὴν μέθοδον ταύτην δυνάμεθα ἐπίσης νὰ παρουσιάσωμεν δεῖγμά τι, ἔνθα δύω πρόσωπα μετεχειρίζοντο τὴν αὐτὴν σφραγῖδα, τοῦθ' ὅπερ ἐξηγεῖται ἀποχρώντως ἐκ τῆς περιστάσεως, καθ' ἣν ἀμφότεροι κατεῖχον συγχρόνως τὴν αὐτὴν θέσιν. Οὐδὲν ἐμποδίζει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι δι' ἰδιαιτέραν χρῆσίν των μετεχειρίζοντο ἄλλας σφραγίδας.

Ἀριθ. 5. Ἐμ. Σταυρὸς Βυζαντινὸς δύο κεράτων πολυτελῶς κεκοσμημένος ἐπὶ τριῶν βαθμίδων.

Ἐπιγρ. Κυκλοτερὴς † ΚΕ ΒΟΗΘΗ ΤΟVC ΔΟVΛΟVC . . .

Ὀπ. Φ Ι Λ Η Π Φιλίππῳ καὶ Νικήτᾳ κο-
Ω Κ Α Ι Ν Ι Κ μερκιαρίῳ Ἀβύδου.
Η Τ Α Κ Ο Μ Ε Συλ. Mordtmann Ἀρ. 251.
Ρ Κ Ι Α Ρ Ι Ω
Α Β V Δ Ο V

Μεταξὺ τῶν πολυαρίθμων σφραγίδων, ἃς ἔσχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐξετάσω, οὐδεμίαν ἄλλην τοῦ αὐτοῦ εἴδους ἀπήντησα. Αἱ Βυζαντιναὶ κυρίαι, αἵτινες εἴτε ἐκ τῆς γεννήσεώς των εἴτε ἐκ τῶν σχέσεών των κατεῖχον θέσιν τινὰ ὑψηλήν, οὐδόλως ἠμέλουν τῆς φιλολογικῆς ἐκπαιδεύσεώς των· ἔνιαι διὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν κατατάσσονται μεταξὺ τῶν σοφῶν τῆς πρώτης τάξεως. Δὲν πρέπει νὰ ἐκπλαγῶμεν κατὰ συνέπειαν, ὅτι καὶ αὗται ἐπίσης διετήρουν ἀνταποκρίσεις καὶ μετεχειρίζοντο πρὸς σφράγισιν τῶν ἐπιστολῶν των ἰδιαιτέραν σφραγίδα, ἥτις ἐδήλου τὸ ὄνομα ὡς καὶ τοὺς τίτλους αὐτῶν ἢ τὴν θέσιν ἣν κατεῖχον· ἐκτὸς τῶν ἀνωνύμων ἐκείνων σφραγίδων, πολλὰς τῶν ὁποίων ἐθελοκακοῦντες ἠδυνάμεθα ν' ἀποδώσωμεν εἰς αὐτάς. Ἰδοὺ ἀποδείξεις τινες.

Ἀριθ. 6. Μαρία Βρυεννία Μαγίστρισσα.

Ἐμ. Προτομὴ κατὰ πρόσωπον τῆς Παναγίας τῶν Βλαχερνῶν.

Ἐπιγραφὴ ΜΡ ΘΥ

Ὀπ. † Θ Κ Ε R, Θ, Θεοτόκε βοήθει Μαρίᾳ
Μ Α Ρ Ι Α Μ Α Μαγιστρίσσῃ τῇ Βρυεν-
Γ Ι C Τ Ρ Ι C Η νίσῃ.
Τ Η Β Ρ V Ε
Ν Ι C Η Συλλ. Mordtmann. Ἀρ. 49.

Μαρία Βρυεννία, πιθανῶς σύζυγος τοῦ Νικηφόρου Βρυεννίου, ἢ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωάννου Βρυεννίου, τῶν πολυθρυλλήτων ἀντιπάλων Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, οἵτινες ἀμφότεροι προήχθησαν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Μαγίστρου ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Δούκα.

Ἀριθ. 7. Μαρία Μελισσινὴ Ζωστή.

Digitized by

Ἐμ. ὡς τὸν ἀριθ. 6. Ὀπ. ΜΑΡΙΑ ΖΩCΤΙ— Τ, ΜΕΛΙC—.ΝΗ (Θεοτόκε βοήθει) Μαρίᾳ Ζωῇ τῇ Μελισσινῇ· Ζωὴ ἡ μᾶλλον *πατρικία Ζωστὴ* ἦτο θέσις τιμητικὴ παρὰ ταῖς Αὐτοκρατείραις, ἥτις ἀνταποκρίνεται σχεδὸν εἰς τὸ παρ' ἡμῖν θαλαμηπόλος.

Εὑρίσκει τις εἴς τι μικρὸν ἐγχειρίδιον τοῦ Sabatier (Rev. Archéolog. 1858) γενικὴν ἰδέαν τῆς ἀρχῆς τοῦ σκοποῦ καὶ τῆς χρήσεως τῶν μολυβδοβούλλων, τὰ ὁποῖα μετεχειρίζοντο ὡς σφραγῖδας ἵνα σφραγίζωσι τὰς ἐπιστολὰς καὶ ἐπικυρῶσι τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα καὶ ἰδιῶται καὶ ὑπάλληλοι τοῦ κράτους καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ αὐτοκράτορες, οἵτινες εἰς ὡρισμένας ἐπισήμους περιστάσεις μετεχειρίζοντο ἀποκλειστικῶς ἄλλας οὐσίας, ὡς χρυσόν, ἄργυρον ἢ κηρόν, μετεχειρίζοντο ἐπίσης τὸν μόλυβδον διά τε τὴν ἰδιαιτέραν αὐτῶν ἀνταπόκρισιν καὶ πρὸς τὰ γραφεῖα τῆς διοικήσεως γράφοντες. (Κωδινὸς κεφ. ϋ, 27 «πρὸς δὲ δεσπότας, Πατριάρχας καὶ τοὺς λοιποὺς ἄρχοντας τῶν ἐντιμοτέρων διὰ μολυβδίνης βούλλης σφραγίζει») Ἡ χρῆσις ὡς σφραγίδων ἐπιστολῶν προκύπτει ἄλλως τε σαφῶς ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν αὐτῶν τῶν μολυβδοβούλλων· εὑρίσκομεν π. χ. ὡς προοίμιον: *σφραγὶς τοῦ δεῖνα*, *σφράγισμα τῶν γραφῶν*, ἢ *γραφὰς σφραγίζω καὶ λόγους*, *λόγους φυλάττω τ. ὅ.* καὶ ἄλλας· αἱ δ' ἐπιγραφαί, *σφράγισμα καὶ κύρωσις ἀσφαλεστάτη*, *βούλλιον κῦρος* — *σφραγὶς κυροῦσα* καὶ παρόμοιαι σχετίζονται μᾶλλον πρὸς τὴν ἐπικύρωτιν τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων. Διεξερχόμενοι τοὺς τέσσαρας τόμους τῶν ἑλλην. διπλωμάτων τοῦ Mueller καὶ Miclosich ἀπαντῶμεν εἰς ἕκαστον σχεδὸν ἐπίσημον ἔγγραφον τὴν σημείωσιν: *εἶχε δὲ ἀπηωρημένην μολυβδίνην βούλλαν γράφουσαν ταῦτα*: Jus Greco Rom. lib. 2 *εἶχε καὶ βούλλαν κάτωθεν ἀπηωρημένην ἔχουσαν ἐξ ἀμφοτέρων μερῶν τὰ γράμματα* κτλ. Μανθάνομεν ἔτι ὅτι τὰ μολυβδόβουλλα μὲ ἐπιγραφὰς ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἐκαλοῦντο *δίπτυχα* (Μανουὴλ Κομν. novell de jud. (ναραί). Ἀλλ' ἡ συνήθεια τῶν μολυβδοβούλλων δὲν ἦτο περιωρισμένη εἰς αὐτὴν μόνον τὴν χρῆσιν. Οὕτω κατὰ τὴν ἀφήγησιν τοῦ Λουϊτπράνδου, ὅστις ἐπεσκέφθη τὴν αὐλὴν τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ ὡς πρέσβυς τοῦ Αὐτοκράτορος Ὄθωνος, οἱ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως ἀναχωροῦντες ταξειδιῶται ὑπεβάλλοντο εἰς τὴν ἐν τῷ τελωνείῳ ἐπίσκεψιν· ὡρισμένα ἐμπορεύματα, ὧν ἡ ἐξαγωγὴ ἐκωλύετο, π. χ. τὰ μεταξωτά, ἐκρατοῦντο ἀντὶ τῆς ἀποτίσεως, ἐν ᾧ ἕτερα (Λουϊτπράνδου ἐκδ. Βόννης Leonis Diac. σελ. 367) διήρχοντο ἐλευθέρως ἐφοδιαζόμενα δι' ἑνὸς μολυβδοβούλλου. Ἡ χρῆσις τῶν μολυβδοβούλλων τούτων εἰς τὰ τελωνεῖα εἶναι, νομίζομεν, ἀρκούντως γνωστὴ εἰς ἐκείνους οἵτινες ἐταξείδευσαν εἰς Εὐρώπην. Παρουσιάζω ὑμῖν ἐνταῦθα δεῖγμα ταύτης τῆς κατηγορίας, ὅπερ ὅμως δὲν ἀνήκει εἰς τὸ Τελωνεῖον τῆς Πρωτευούσης.

Ἀρ. 8. Ἐμ. ΚΟΜ—ΜΕΡ—ΚΙΟΥ,
Ὀπ. CΙΚ—ΕΛΙ—ΑC, κομμερκίου Σικελίας.

Ἐκτὸς τῶν σφραγίδων τούτων, ὡρισμένων ἀποκλειστικῶς νὰ σφραγίζωσι τὰς ἐπιστολὰς καὶ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα ἢ τὰ ἐμπορεύματα κτλ. ἔσχομεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐξετάσωμεν ἐν ταῖς συλλογαῖς ἀριθμόν τινα μολυβδοβούλλων, τὰ ὁποῖα οὐδὲν παρουσιάζουσιν ἀπολύτως ἴχνος νήματος, δι' οὗ αἱ σφραγῖδες προσηρτῶντο εἰς τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα. Εὑρίσκονται ἐν τοσαύτῃ ἀφθονίᾳ, ὥστε ἤδη ἄτομόν τι τῆς πόλεώς μας, εἰδήμων περὶ τὰ ἀρχαιολογικά, ἀπεφήνατο, ὅτι αἱ σφραγῖδες αὗται θεωρητέαι μᾶλλον ὡς νομίσματα. Ἰδοὺ ἡ περιγραφὴ αὐτῶν.

Ἀριθ. 9. Ἐμ. Προτομὴ διαδηματοφόρος καὶ κατὰ πρόσωπον Ἀλεξίου Α'. τοῦ Κομνηνοῦ κρατοῦντος τῇ δεξιᾷ μακρὸν σταυρὸν καὶ τῇ ἀριστερᾷ σφαῖραν σταυροφόρον. Ἐπιγ. ΑΛΕΞΙΩ.

Ὀπ. Προτομὴ κατὰ πρόσωπον καὶ στεφανηφόρος τοῦ Σωτῆρος. Ἐπιγ. $\overline{\text{ΙΣ}}$ $\overline{\text{ΧΣ}}$. Ἐποχὴ 1081—1092.

Ὁ τύπος ταύτης τῆς κατηγορίας εἶναι ὁ κοινότατος· δὲν ὑπάρχει εὔρημα τὸ ὁποῖον δὲν περιέχει εἰκοσάδα ἐξ αὐτῶν. Οὕτως ὁ κ. Sabatier ὅστις ἀποδίδει αὐτὸν εἰς τὸν Ἀλέξιον τὸν Ε'. περιγράφει ἐξ αὐτῶν δεῖγμά τι.

Ἀριθ. 10. Ἀλέξιος καὶ Εἰρήνη ὄρθιοι, κρατοῦντες ὁμοῦ καὶ μεταξὺ αὐτῶν μέγαν σταυρόν. Ἐπιγ. ΑΛΕΞΙ . . . ΕΙΡΗΝΗ.

Ὀπ. ὁ ἅγιος Γεώργιος καὶ Ἰωάννης Β'. ὁ Κομνηνὸς ὄρθιοι κρατοῦντες ὁμοῦ μεταξὺ αὐτῶν τὸ λάβαρον. Ἐπιγ. Ιῶ. ΔΕΣΠΟΤΗΣ. Δεύτερον εἶδος τοῦ τύπου τούτου παρίστησιν εἰκόνας εἰς προτομὴν κατὰ πρόσωπον, καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ ἁγ. Γεωργίου εἰς τὸ ὄπισθεν ἀντικαθίσταται διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος. Ἡ ἐποχὴ ὁριστέα μεταξὺ τῶν 1092, καὶ 1118, ὅταν ὁ Ἰωάννης ἐστέφθη Αὔγουστος ὑπὸ τοῦ πατρός του. Καί τοι δὲ αἱ σφραγῖδες αὗται πάμπολλαί εἰσι, παρουσιάζουσιν ὅμως ἐνδιαφέρον, ἐπειδὴ

Digitized

εἶναι τὰ μόνα σχεδὸν μνημεῖα ἐπὶ τῶν ὁποίων Ἀλέξιος ὁ Α' ἐπιδείκνυται μετὰ τῆς συζύγου του Εἰρήνης Δούκα, καὶ Ἰωάννου τοῦ πρεσβυτέρου υἱοῦ καὶ διαδόχου του. Τὸ νομισματικὸν αὐτὸ ἔλλειμμα ἀνεπληρώθη ἐσχάτως ὑπὸ τοῦ Dr. L' Orange τοῦ ἐν Βηρυττῷ ὅστις ἐκτήσατο σφραγῖδα χρυσοῦ καθ' ὅλα ὁμοίαν. Ἕτερον δεῖγμα ὀρειχάλκου περιεγράφη ὑπὸ τοῦ κ. Sabatier εἰς τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ περὶ βυζαντινῶν νομισμάτων II pl. 55, 1, πλὴν ἐσφαλμένως ἀπεδόθη εἰς Ἰωάννην τὸν Β'. καὶ εἰς τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ Μανουὴλ καὶ Ἀλέξιον· Ἡ εἰκὼν τὴν ὁποίαν ἐκλαμβάνει ὡς Αὔγουστον εἶναι πιθανῶς γυνή τις· δυσχερῶς ὅμως ἡ ἐλλείπουσα ἐπιγραφὴ καθιζᾷ τὸ λάθος συγγνωστόν. Ἐν πρώτοις πρέπει νὰ καταδείξωμεν ὅτι αἱ αὐτοκρατορικαὶ σφραγῖδες τῆς ἐποχῆς, εἰς ἣν ἀνήκουσι τὰ περιγραφόμενα μολυβδόβουλλα, εἶναι μεγέθους ἀξιοσημειώτου σχεδὸν ἀπὸ 3 μέχρι 4 ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου, ἐνῷ ταῦτα δὲν ὑπερβαίνουσιν 1, 5 ἑκατοστόμ. τοῦθ' ὅπερ ἐναντιοῦται τῇ ἰδέᾳ ὅτι ἐχρησίμευον εἰς τὴν σφράγισιν τῶν ἐπιστολῶν. Ἡ μηδαμινὴ δὲ σχεδὸν ἀξία τοῦ μετάλλου ἐμποδίζει ἐπίσης νὰ τὰ θεωρήσωμεν ὡς χρησιμεύοντα ὡς νόμισμα· τοὐλάχιστον δὲν ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἀπήντησα εἰς βυζαντινοὺς συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς ταύτης ὁμοίαν ἔνδειξιν. Πιστεύω λοιπὸν ὅτι ἐχρησίμευον μᾶλλον εἰς εἶδός τι σήματος ἢ προσεπισήμου εἰσιτηρίου. Πᾶς ὅστις ἔζησεν ἐν Εὐρώπῃ γινώσκει, ὅτι αἱ διάφοροι Ἐφορίαι τῶν φιλανθρωπικῶν καταστημάτων ἀπονέμουσι τοῖς πτωχοῖς σήματα, εἰς ἀνταλλαγὴν τῶν ὁποίων δέχονται τροφάς, ξύλα πρὸς θέρμανσιν, ἢ ἄλλα ἀντικείμενα ἀναγκαῖα εἰς τὴν ζωήν. Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπίσης ἔθεντο εἰς ἐνέργειαν ὁμοίαν τινὰ χρῆσιν, ὡς τὸ διαβεβαιοῦσι τὰ ἑξῆς χωρία τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων: Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ἔκδ. Bον. I. σελ. 359 διηγούμενος τὰς τελετὰς ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῶν *βότων*, ἥτις ἐτελεῖτο ἐν ἀρχῇ τοῦ Ἰανουαρίου, ἀναφέρει ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ διένεμεν εἰς τοὺς στρατηγοὺς καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἀξιωματικοὺς τῆς αὐλῆς σήματα (*σφραγῖδας* tesseras) ἵνα δῶσιν αὐτὰ εἰς τοὺς πτωχούς, οἵτινες ὤφειλον νὰ λάβωσι μέρος εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν τράπεζαν ἐν τῷ παλατίῳ εἰς τὰ XIX ἀκκουβίτα.

Πολλάκις καθ' ὅλον τὸ ἔτος, εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς Πεντηκοστῆς, καὶ εἰς τὴν τῶν Χριστουγέννων, ὁ αὐτοκράτωρ ἔδιδεν εἰς τὸ αὐτὸ παλάτιον δημοσίας ἑστιάσεις, ὧν συμμετεῖχον οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς αὐλῆς, τῆς συγκλήτου, τοῦ κλήρου, τοῦ στρατοῦ κτλ. Ὑπεχρεοῦτο δὲ νὰ προσκαλῇ καὶ τοὺς *πένητας*, ταὐτὸν εἰπεῖν τοὺς μοναχούς, ἐγχειρίζων αὐτοῖς *σφραγίδια* ὡς σημεῖον τῆς ἀναγνωρίσεως (Κωνς. Πορφ. 1,778) Μετὰ τὸ δεῖπνον οἱ πένητες ἐδέχοντο ἐκ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ταμείου μικρὰν ἐλεημοσύνην (Κωνστ. Πορφ. 1, 750—751). Εὐθὺς ὅτε τὸ τρίτον πινάκιον, τὸ τῶν γλυκυσμάτων, παρετίθετο, ὁ ἀρτόκλινος εἰσήρχετο καὶ διερχόμενος παρ' ἑκάστῳ προσκεκλημένῳ, ὅστις εἶχε λάβει παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος σφραγίδιον, ἀνελάμβανεν αὐτὸ διδοὺς μικρὸν βαλάντιον περιέχον νόμισμα χρυσοῦ (*ἐν τῷ καιρῷ τοῦ μίρσου τῶν δουλίων ἀναλαμβάνονται τὰ δοθέντα σφραγίδια ὑπὸ τοῦ ἀρτοκλίνου καὶ δίδεται ἑκάστῳ πένητι εἰς βασιλικὴν εὐλογίαν ἀποκομβίον ἔχον ἔνδοθεν νόμισμα ἕν*). Τὸ ἔθος τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἴσως ἔχει τὴν ἀρχήν του ἐκ τῶν δείπνων (τὰ ὁποῖα ὠνομάζοντο ἀγάπαι) τῆς πρώτης ἐκκλησίας ἐτελεῖτο οὐ μόνον ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων ἀλλ' ἐπίσης καὶ ὑπὸ τῶν διοικητῶν τῶν θεμάτων ἢ ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν τῶν διαφόρων ἐνοριῶν τῆς πόλεως, οἵτινες ὤφειλον νὰ κάμνωσιν ἐνίοτε διανομὰς εἰς τοὺς πένητας. Δὲν ἤθελεν εἶσθαι δὲ πολὺ τολμηρὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι συχνάκις καὶ ἄλλοι πλούσιοι παρεδέχοντο τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἐλεημοσύνης εἰς ἐκπλήρωσιν εὐχῆς ἢ διὰ νὰ ἐξασφαλίσωσιν εἰς ἑαυτοὺς ἀποθεματικὸν κεφάλαιον ἐν τῷ ἄλλῳ Κόσμῳ. Ἡ συλλογή μου περιέχει δύο σφραγῖδας αἵτινες πιθανῶς ἀναφέρονται εἰς ὅμοιον ἔργον θεοσεβείας.

Ἀριθ. 11. Ἔμ. Προτομὴ κατὰ πρόσωπον καὶ στεφανοφόρος τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ κρατοῦντος Εὐαγγέλιον τῇ ἀριστερᾷ.

Ἐπιγρ. Ο Ω Ο ΘΕΟΛ, ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος

Ὄπ. Εἰς ἁπλῆν ταινίαν κοκκωτὴν

† Ο ΕΛΕ—ΩΝ ΠΤΩ—ΧΟΝ ΔΑΝΕΙ—ΖΕΙ ΘΩ

ὁ ἐλεῶν πτωχὸν δανείζει Θεῷ. (Ὀρειχάλκινος).

Τὸ ῥητὸν ὁ ἐλεῶν πτωχὸν δανείζει Θεῷ, εἶναι εἰλημμένον ἐκ τῆς Γραφῆς. Παροιμ. 19. ἐδ. 17.

Ἀριθ. 12. Μολυβδ. Προτομὴ κατὰ πρόσωπον καὶ στεφανηφόρος τῆς Παναγίας.

Ἐπιγρ. ΜΡ ΘΥ

Ὄπ. Ἐπιγρ. Ο ΕΛΕ—ΩΝ ΠΤΩΧ, —ΔΑΝΙΖΙ—ΘΕΩ. (1)

---

(1) Ἕτερόν τι παράδειγμα τοιαύτης σφραγῖδος ἦλθεν ἐσχάτως εἰς τὰς χεῖράς μου, ὅπερ ἴδε ἀντικρυ·

Τὸ μολυβδόβουλλον τοῦτο ὅπερ παρίστησιν ἔτι τὰ ἴχνη τοῦ νήματος τοῦ διὰ μέσου διελθόντος ἐφαίνετο ἡμῖν τούτου ἕνεκα ἀπόδειξις ἀντιφατικὴ εἰς τὴν γνώμην ἡμῶν περὶ τῆς χρήσεως τῶν σφραγίδων τούτων. Ἀλλ' ἰδοὺ εἰς ἐπικουρίαν ἡμῶν χωρίον τι Ἰωάννου τοῦ Στηλίτου (Chronic. Syriac. apud Assemani Bibl. orient II 271) ὅπερ ἐξηγεῖ ἐντελῶς τὴν ὑπόστασιν τοῦ νήματος.

« Δημοσθένης τις, Ἔπαρχος τῆς Ἐδέσσης, συνήγαγε τοὺς πτωχοὺς καὶ διένειμεν ἑκάστῳ αὐτῶν, ὃν διέκρινεν ἐκ μολυβδοβούλλου ἐξηρτημένου ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ διά τινος νήματος, λίτραν ἄρτου πρὸς τροφήν. »

Τρίτη κατηγορία μολυβδοβούλλων, ἥτις εἶναι σπανιωτάτη, καὶ τῆς ὁποίας ἡ συλλογὴ ἀριθμεῖ δύο μόνον δείγματα, φαίνεται ἔχουσα σημασίαν ὅλως διάφορον. Τὰ μολυβδόβουλλα ταῦτα εἶναι σχήματος ὀρθογωνίου, ὧν τὸ πρῶτον φέρει ἔμπροσθεν τὴν ἐπιγραφὴν FOL (follis), ὄπισθεν μὲ πολλὰ κοσμήματα L. ἀφ' ἑνὸς ΧΑ, κάτωθεν PIC-Χαρίσιος. Θεωρῶ τὸ μολυβδόβουλλον τοῦτο ὡς βάρος μονάδος (exagium) τοῦ φόλλις· ὡς γινώσκετε, ἡ βυζαντινὴ κυβέρνησις ὥριζε τὰ exagia ἵνα προλαμβάνῃ τὰς ἀπάτας καὶ τὰς ἔριδας, αἵτινες ἠδύναντο νὰ διεγερθῶσιν ἐκ τῆς περιστάσεως, καθ' ἣν ἡ νομισματοποιΐα, πρὸ πάντων τῶν χαλκῶν νομισμάτων, συνήθως παρεχωρεῖτο εἰς ἰδιαιτέρους ἐργολάβους. Ἴσως ἐπίσης οἱ μικροὶ ἀργυραμοιβοὶ καὶ οἱ ἔμποροι ἦσαν ἐφωδιασμένοι ἐκ τῶν σταθμῶν τούτων ἵνα προφυλάττωνται τῆς ἀπάτης. Τὸ βάρος τοῦ φόλλις διέφερε πολὺ ἐπὶ τῶν διαφόρων βασιλειῶν. Ἡ ἡμετέρα σταθμικὴ μονὰς ἥτις ζυγίζει ἀκριβῶς 13,3 γραμμίδια ἀναλογεῖ περίπου εἰς τὸ φόλλις τὸ ἐπὶ Μαυρικίου Τιβερίου, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν Sabatier ζυγίζει μεταξὺ τῶν 11 καὶ 14 γραμμιδίων. Τὸ ὄνομα Χαρίσιος τὸ ὁποῖον ὑποθέτομεν ὅτι εἶναι ὁ *ζυγοστάτης*, ὁ ἐπιστάτης ἢ ὁ νομισματογνώμων τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἦτο τὸ ὄνομα πατρικίου τινος ἐπὶ Ἰουστίνου Β'. καὶ Τιβερίου Κωνσταντίνου (Anonym. Banduri lib. 2. Ed. Paris p. 33) τοῦθ' ὅπερ συμπίπτει ἀκριβῶς μὲ τὸ ὡρισμένον βάρος ὅπως κατατάξωμεν τὴν σφραγίδα ταύτην ἐπὶ τῆς βασιλείας Μαυρικίου καὶ Τιβερίου. Ἡ δευτέρα σφραγὶς εἶναι τοῦ αὐτοῦ σχήματος· αὕτη ἔχει ἔμπροσθεν τὴν ἐπιγραφὴν

Ἔμ. ΗΜΙ / ΟΝ Ὄπ. ΚΙ / ΟΝ ἡμιόγκιον 1/2 οὐγκία.

Τὸ βάρος αὐτῆς ἀκριβῶς εἶναι 13,2 γραμμιδίων· ἓν δὲ exagium τῆς ῥωμαϊκῆς λίτρας ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, σωζόμενον εἰς τὸ Λοῦβρον, ἔχει βάρος 323,51 γραμ. ὅπερ δίδωσι δι' ἕκαστον ἡμιόγκιον 13,48 γραμ. ἡ διαφορὰ τῶν δύο δεκατογραμμιδίων ἀποδοτέα εἰς τὴν ἐκ τῆς ὀξυδώσεως ἀπώλειαν τῆς οὐσίας· ἡ *σφραγὶς* αὕτη μᾶς διδάσκει ἐκτὸς τούτου ὅτι τὸ βάρος τοῦ φόλλις ἦτο 1/2 οὐγκία.

Ἰδοὺ, Κύριοι, ὅ,τι εἶχον νὰ διακοινώσω ὑμῖν ἐπὶ τῶν διαφόρων κατηγοριῶν τῶν μολυβδοβούλλων τὰ ὁποῖα ἀπαντῶμεν· ὑπολείπεταί μοι νὰ διαγράψω ἔτι τὰς ἀρχάς, αἵτινες δύνανται νὰ μᾶς ὁδηγήσωσι νὰ ὁρίσωμεν ὡς ἐγγιστα τὴν ἐποχὴν τῶν μολυβδοβούλλων, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευσαν ὡς σφραγίδες.

Αἱ ἀναφυόμεναι ἐνταῦθα δυσκολίαι δὲν δύνανται ποσῶς νὰ παραβληθῶσιν ἐκείναις, αἵτινες κωλύουσι τὴν ὀρθὴν ἀνάγνωσιν τῶν *σφραγίδων* τούτων, κατεσραμμένων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐκ τῶν χυμικῶν ἀλλοιώσεων τοῦ ὑλικοῦ, μικρὸν ἀντέχοντος εἰς τὰς ἐπηρείας τοῦ θαλασσίου ὕδατος καὶ τοῦ ἀέρος. Τὰ γράμματα καὶ τὰ σήματα εἶναι σχεδὸν πάντοτε πεπιεσμένα ἢ ἐξηλειμμένα· δι' ἀποτυπώσεως δὲ δὲν δυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν πάντοτε ἐντελὲς ἐκμαγεῖον. Ἐκτὸς τούτου ὁ περιωρισμένος χῶρος δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἐκφραθῶσι ὁλόκληροι αἱ λέξεις καὶ οἱ τίτλοι, ἔστιν ὅτε λίαν ἐκτεταμένοι, ἕνεκα δὲ τούτου κατέφευγον εἰς τὰ ἀρχικὰ γράμματα καὶ τὰς συγκοπάς, ἃς δὲν ἀπαντᾷ τις ἀλλαχοῦ, χωρὶς νὰ ὑπολογίσωμεν καὶ τὰ ὀρθογραφικὰ λάθη, ἅτινα ἐνίοτε εἶσιν ἀλλόκοτα. Ἵνα κατανοήσητε ὡς ἐγγιστα τὰς δυσκολίας ταύτας, παρουσιάζω ὑμῖν ἐνταῦθα δεῖγμά τι, ὅπερ συνενώνει πάσας τὰς ἐλλείψεις, συγκοπάς, γράμματα πεπιεσμένα καὶ ἐξηλειμμένα, ὀρθογραφίαν ἐλαττωματικὴν καὶ βλάβας.

Ἔμπροσθεν	Ὄπισθεν
Ν	Μ'
ΣγΓ	† ΟΙ
ΚΚΕΛΛΟΥΤ	Κ Τ Ο C
ΧΑΛΚΗ	Π Ε Ν Η Π
ΔΟΝ	Τ Ω Ν
Α	Τ
Νικήτε Σογκέλλου Χαλκηδόνος	Μητροπολίτου οἴκτος πενήτων.

Κατὰ τὸν Le Quien Or. Chr. I 607. ὁ Χαλκηδόνος Νικήτας καὶ Σύγκελλος παρῆν τῇ συνόδῳ τῇ συγκροτηθείσῃ ὑπὸ τοῦ Π. Πατριάρχου Μιχαὴλ τοῦ Κηρουλλαρίου.

Digitized by Google

'Αρ. 15. 'Εμ. Κ Ε R, θ, 'Οπ. Α Ν Ο Τ Α
Μ Ι. Α Η Λ Ρ, Τ Ο V. ΔΗ
Α C Π Α θ, Ρ ΚΟV ΚΡΤ, TU
ΕΠΙΤΟV X ΒΗ. ΟV Κ ΜV
Γ Κ Λ. . Τ, ΓΡΑΦ.

Κύριε βοήθει Μιχαὴλ πρωτοσπαθαρίῳ ἐπὶ τοῦ χρυσοτρικλίνου πρωτονοταρίῳ τοῦ ἰδικοῦ κριτῇ τοῦ βήλου καὶ μυστογράφῳ (1) 'Αλλ' ἅπασαι ὁμοῦ αὐταὶ αἱ συνηνωμέναι δυσκολίαι ἐκλείπουσιν ἐνώπιον τῆς χρονολογίας, καὶ ὁμολογῶ ἐλευθέρως ὅτι δὲν κατώρθωσα ἔτι νὰ ἀνεύρω τεκμήρια ἀσφαλῆ δι' ἑκάστην ἐποχήν· μόλις δύναταί τις νὰ ὁρίσῃ ὡς ἔγγιστα σχεδὸν τὸν αἰῶνα. Διὰ βαθυτέρας σπουδῆς γινομένης ὑπὸ ἁρμοδιωτέρων καὶ ἐμπειροτέρων περὶ τὴν βυζαντινὴν ἀρχαιολογίαν, θέλομεν ἀφιχθῆ ἀναμφιβόλως εἰς ἀποτελέσματα πλέον εὐάρεστα. Ἐν τούτοις χωρὶς νὰ ὑποσχεθῶμεν ὁριστικὰ ἀποτελέσματα, μετὰ δειλίας θέλομεν ἐπιχειρήσει νὰ ὑποδείξωμεν τὴν μέθοδον ἥτις δύναται νὰ ὁδηγήσῃ εἰς τὸν σκοπόν.

Διερχόμενός τις προσεκτικῶς πολυάριθμον σειρὰν σφραγίδων, εὐχερῶς δύναται νὰ διαιρέσῃ αὐτὰς εἰς τρεῖς τάξεις καλῶς ἀπ' ἀλλήλων διακεχριμένας. Ὑπάρχουσιν αὐτῶν τινες αἵτινες διὰ τῆς σχεδιογραφίας τῶν παρισταμένων προσώπων, πρὸ πάντων τοῦ τῆς Παναγίας, καὶ διὰ τῆς πρωτοτύπου μορφῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως τῆς συμμετρίας τῶν γραμμάτων προσεγγίζουσι μᾶλλον ταῖς αὐτοκρατορικαῖς σφραγῖσι τῆς ἐποχῆς Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α'. μέχρι τοῦ τελευταίου τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἡρακλείου. Δευτέρα τάξις, ἐν ᾗ τὰ γράμματά εἰσιν ἐπιμηκέστερα καί πως κανονικώτερα, καὶ ἐν ᾗ οἱ τίτλοι τῶν προσώπων εἰσὶ μακρότεροι, οὐδὲν παρουσιάζει ἴχνος εἰκόνων οὔτε ἁγίων οὔτε τῆς Παναγίας· αἱ εἰκόνες ἀντικαθίστανται εἴτε διὰ σταυρῶν, εἴτε διὰ μονογραμμάτων ὑπὸ τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ, τὸ ὁποῖον σημαίνει *Κύριε βοήθει*, *Θεοτόκε βοήθει* εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τὸ TW—CW—ΔOV—ΛW.

Ἡ τρίτη τάξις, ἡ καὶ πολυαριθμοτέρα, φέρει εἰς τὰ ἔμπροσθεν τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας, ἢ ἄλλου τινὸς ἁγίου· τὰ γράμματα εἶναι ὡραιότερα καὶ σύμμετρα, ἡ δὲ κοκκωτὴ ταινία καὶ τὸ ὑλικὸν εἰσὶ περιεργότερα τῶν ἄλλων. Πιστεύομεν ὅτι τὸ μέγα ζήτημα τῆς εἰκονομαχίας, ὅπερ ἐκλόνισεν ἐπὶ δύο αἰῶνας τὸ βυζαντινὸν κράτος μέχρι τῶν βαθυτάτων θεμελίων του, δὲν ἔλλειψε νὰ ἐπενεργήσῃ καὶ ἐπὶ τῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης σφραγίδων, ὑπόθεσις ἥτις φαίνεται τοσοῦτον πιθανωτέρα, ὅσον τὰ ἐκκλησιαστικὰ ῥητά, ἅτινα χαρακτηρίζουσι πᾶν ὅ,τι βυζαντινόν, εὑρίσκονται πανταχοῦ καὶ εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν μολυβδοβούλλων. Οὕτω παραπέμπομεν τὴν πρώτην τάξιν εἰς τὴν πρὸ τῆς ἀναβάσεως εἰς τὸν θρόνον Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, ἐκείνας δὲ ὅσαι ἔχουσιν εἰς τὰ ἔμπροσθεν τὸ ἐν λόγῳ μονόγραμμα ἢ τὸν ἁπλοῦν σταυρὸν εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς εἰκονομαχίας, ἐν ᾧ ὅλας ἐκείνας αἵτινες εἰσὶ κεκοσμημέναι δι' εἰκόνων, πρέπει νὰ ἀναφέρωμεν εἰς καιρὸν, καθ' ὃν ἡ λατρεία τῶν εἰκόνων ἀνακαινίζεται διὰ τῶν αὐτοκρατόρων, κυρίως διὰ τῶν τῆς μακεδονικῆς δυναστείας καὶ τῶν διαδόχων αὐτῶν. Εἶναι φανερὸν ὅτι δύο αἰῶνες καταργήσεως πάσης εἰκονογραφίας μεγάλως ἐπέδρασαν ἐπὶ τῶν εἰκονογραφικῶν τεχνῶν καὶ αὐτὰ τὰ κατὰ παράδοσιν ἔθιμα εἶχον σχεδὸν λησμονηθῆ. Οὕτως ἀναγινώσκομεν ὅτι ἐπὶ Ῥωμανοῦ τοῦ Γ', ἐπανορθωτοῦ τῆς ἐκκλησίας τῶν Βλαχερνῶν, ἀνευρέθη μεταξὺ ἄλλων ἡ περίφημος εἰκών, ἡ παριστῶσα τὴν Παναγίαν τῶν Βλαχερνῶν· (Κεδρ. Β' 497 ἐκδ. Βον.) Ἐν τούτοις ἡ τέχνη δὲν ἐβράδυνεν ἵνα μετ' οὐ πολὺ φθάσῃ κατὰ μικρὸν εἰς ὡρισμένον βαθμὸν τελειότητος, χάρις εἰς τὴν μεσολάβησιν τῶν αὐτοκρατόρων, οἵτινες ἐζωγράφουν οἱ ἴδιοι, ὡς Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος. Ἀλλ' ὅμως ὀφείλομεν νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι πρὶν ἢ ἡ τελειότης αὕτη ἐξήσκησε τὴν ἐπιρροὴν αὐτῆς ἐπὶ τῆς τέχνης τοῦ χαράττειν σφραγῖδας ὑπῆρξε περίοδός τις μεταβατικὴ, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ἀποδῶμεν ὅλας τὰς σφραγῖδας, αἵτινες παρισῶσι διακόσμησιν τοῦ σταυροῦ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον πολυτελῆ. Πᾶσαι αἱ σφραγῖδες, ὧν τὸ σχεδιογράφημα τῶν προσώπων εἶναι τελειότερον, ἀνήκουσιν ἀναμφιβόλως εἰς τὴν περίοδον ἐκείνην τῆς βυζαντινῆς τέχνης, καθ' ἣν ὁ ζωγράφος Πανσέληνος, ὁ τῶν Κομνηνῶν σύγχρονος, ἐρρύθμισεν εἰς ἀεὶ τοὺς τύ-

(1) Ἡ κατὰ συγκοπὴν γραφὴ ΧΓΚΛ ἐξηγητέα χρυσοτρίκλινος Χ ποτὲ μὲν εἶναι τὸ μονόγραμμα τοῦ Χριστοῦ (τοῦθ' ὅπερ παρέσυρεν εἰς λάθος τὸν κ. Sabatier ἐν πολλοῖς), ποτὲ δὲ συγκοπὴ τῆς λέξεως χρυσὸς, χρυσὸ ἐν τοῖς συνθέτοις. Τὸ ὄνομα Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος εἶναι συχνάκις συγκεκομμένον διὰ τῶν ΙΩ Ο ΧΣΤ. Τὸ γράμμα Γ σημαίνει ἐπίσης τρία, ὡς Α,=προ, πρῶτος (ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ=πρωτοπρόεδρος).

πους καὶ τὸν τρόπον τοῦ παριστάνειν τὰς βυζαντινὰς εἰκόνας τοιαύτας, οἵαι ἔμειναν χωρὶς νὰ μεταβληθῶσι μέχρις ἡμῶν.

Οἱ ἐνδιαφερόμενοι εἰς τὴν χριστιανικὴν τέχνην καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ζωγραφικὴν θὰ εὕρωσιν ἄφθονον ὕλην ἐρεύνης ἐν ταῖς συλλογαῖς τῶν μολυβδοβούλλων.

Ἐκτὸς τῶν σκέψεων τούτων, στηριζομένων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐπὶ τῆς ἱστορίας, πρέπει νὰ προστρέξῃ τις κατὰ δεύτερον λόγον εἰς τὴν νομισματικήν, δι' ἧς διορῶμεν καθαρώτατα τὰς μεταβολὰς εἰς ἃς ἡ ὀρθογραφία, ἡ τέχνη, ἡ χρῆσις συμβόλων τινῶν ὑπέκυψαν κατὰ τὸν ῥοῦν τῶν αἰώνων. Ἕκαστος ἐξ ἐπαγγέλματος νομισματολόγος μεγίστην εὑρίσκει εὐχαριστησιν ἀναγνωρίζων ἐν τοῖς συγχρόνοις νομίσμασι τὰς ἰδέας καὶ τὴν τάσιν τῶν πνευμάτων ἑκάστης ἐποχῆς, πρὸ πάντων διεξερχόμενος σειρὰν πλήρη ἐμπεριλαμβάνουσαν πλείους αἰῶνας, ὡς συμβαίνει διὰ τὰ βυζαντινὰ νομίσματα.

Οὕτως εὑρίσκομεν, ὁμιλοῦντες γενικῶς περὶ τέχνης, ὅτι ὁ ἔσχατος βαθμὸς τῆς βαρβαρότητος ὅστις ἀναμιμνήσκει μικρὸν τὰ σχεδιογραφήματα τοῦ ὀνομαστοῦ βιβλίου τῶν ἁγίων τοῦ Ἀββᾶ Domenech, ἔφθασεν εἰς τὸν κολοφῶνα περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ζ'. αἰῶνος, συνεπείᾳ ταραχῶν, αἵτινες ἔφερον εἰς τὸν θρόνον τὸν Ἡράκλειον καὶ τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ.

Ἡ παρακμὴ αὕτη δὲν διαρκεῖ ἐπὶ πολύ. Εὐθὺς βλέπομεν ἀναδρομήν τινα περὶ τὸ τέλος τῆς εἰκονομαχίας ἐπὶ τῆς βασιλείας Βασιλείου τοῦ Α'. Περὶ τὸ τελευταῖον ἥμισυ τ.ῦ Θ'. αἰῶνος ἐπῆλθεν ἀναγέννησίς τις τῶν τεχνῶν καὶ τῶν γραμμάτων, ἥτις ἐδηλώθη πάραυτα ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς ἐποχῆς αὐτῆς. Ὁτύπος τῆς Παναγίας, ἀκόμψως ἐπεξειργασμένος, εἶναι ἀληθὲς, ἀναφαίνεται τὸ πρῶτον ἐπὶ νομίσματός τινος Λέοντος τοῦ Ϛ'. (Sabatier 11 pl. 45, 11) καὶ βραδύτερον ἐπὶ ὀρειχάλκου τῆς Θεοφανοῦς κατὰ τὸ 960. Ἐν τούτοις τὸ σχεδιογράφημα, ὅπερ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης μέχρι τῆς βασιλείας τῶν Κομνηνῶν προσεκτήσατο σχῆμα μᾶλλον χαρίεν καὶ τέλειον, εἶναι αὖθις ἧττον ἐπιμεμελημένον μέχρι τέλους τῆς αὐτοκρατορίας, ὅτε ἡ πεπιεσμένη καὶ ἄπορος θέσις τοῦ κράτους καὶ αἱ μεγάλαι πολιτικαὶ συμφοραὶ δὲν ἀπέλιπον πλέον εὐκαιρίαν πρὸς καλλιέργειαν τῶν τεχνῶν. Ἐκτὸς τῶν γενικῶν τούτων δεδομένων ἅτινα ἐνεπνεύσθησαν ἡμῖν δι' ἑνὸς ἁπλοῦ βλέμματος ἐπὶ τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας, τὰ νομίσματα παρέχουσιν ἡμῖν ἔτι, δ-

περ καὶ σπουδαιότερον, πλῆθος λεπτομερειῶν, περὶ τῶν σχημάτων τῶν συμβόλων, τὰ ὁποῖα ἀπαντῶμεν ἐπίσης ἐπὶ τῶν σφραγίδων. Ὁ ἁπλοῦς σταυρὸς ἐπὶ 3, ἢ 4 βαθμίδων φαίνεται κατὰ πρῶτον ἐπὶ τῶν νομισμάτων Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου, καὶ ἀνευρίσκεται μετά τινων μικρῶν παραλλαγῶν μέχρι Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου.

Τοῦ βυζαντινοῦ διπλοῦ σταυροῦ ἐγένετο χρῆσις τὸ πρῶτον ἐπὶ Θεοφίλου καὶ ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Γ'. εὑρίσκομεν τὸν σταυρὸν κεκοσμημένον μέχρι Βασιλείου τοῦ Β'. Οἱ ὡραιότεροι τύποι τῆς Παναγίας παρουσιάζονται ἐπὶ τῶν νομισμάτων ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου μέχρι Ἀλεξίου καὶ Ἰωάννου τῶν Κομνηνῶν. Ἔκτοτε ἐπίσης καὶ ἄλλοι ἅγιοι εἰκονίσθησαν εἰς τὸ ἔμπροσθεν· νομισματά τινα ἀργυρᾶ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου, Κωνσταντίνου Δούκα (Sabat. pl. 50, 7) Νικηφόρου Βοτανιάτου (pl. 51, 17) καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀλεξίου εἶναι καθ' ὅλα ἀπαράλλακτα τοῖς μολυβδοβούλοις εἴτε κατὰ τὸ σχεδιογράφημα αὐτῶν, εἴτε κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν τάξιν τῆς ἐπιγραφῆς.

Ἡ νομισματικὴ ἐν τούτοις δὲν ἐπαρκεῖ νὰ μᾶς φωτίσῃ περὶ τοῦ κατὰ τοὺς διαφόρους αἰῶνας σχήματος τῶν γραμμάτων. Αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν νομισμάτων εἶναι κατὰ τὸ σύνηθες γεγραμμέναι λατινικοῖς γράμμασι μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Δούκα, καὶ δὲν δύνανται νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς ὁρισμὸν τοῦ σχήματος τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων· αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν σφραγίδων ἦσαν πάντοτε ἑλληνικαὶ ἐκτὸς σπανίων ἐξαιρέσεων. Λυσιτελέστατον πρὸς τὸν σκοπὸν ἦθελεν εἶσθαι πλήρης συλλογὴ τῶν βυζαντινῶν ἐπιγραφῶν ἥτις δυσχερῶς εἰσέτι δὲν ὑπάρχει καὶ ὅμως τὸ ἀλλόκοτον ὕφος τὸ ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων, γνωστὸν ὑφ' ὅλων τῶν ἐνασχολουμένων εἰς τὸν κλάδον τοῦτον τῆς ἀρχαιολογίας, ἐβοήθησεν ἡμῖν νὰ ὁρίσωμεν σφραγίδας τινὰς ἀνηκούσας εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην. Τὰ διάφορα σχήματα τῶν B (R), Υ (V) Ω, Π, Σ, (C), Μ, ὡς τὰ γνωρίζομεν ἐξ ἄλλων ἐπιγραφικῶν μνημείων, δύνανται νὰ μᾶς ὁδηγήσωσι μέχρι τινός. Ἀλλὰ τ' ἀποτελέσματα αὐτῶν εἶναι πολὺ ἀσήμαντα καὶ πιστεύομεν μάλιστα, ὅτι πίναξ συγκριτικὸς τῶν γραμμάτων συντεταγμένος κατὰ τὰ ἐξ ἀκριβοῦς χρονολογικοῦ ὁρισμοῦ τῶν μολυβδοβούλλων ἐξαχθέντα πορίσματα θέλει χρησιμεύσει μᾶλλον εἰς τὸ νὰ χορηγήσῃ πληροφορίας ἐπὶ τῆς τῶν μνημείων ἐπιγραφικῆς.

Τρίτη πηγὴ διδακτικωτέρα εἶναι ἡ ἱστορία τῶν βυζαντινῶν τίτλων καὶ ἀξιωμάτων. Σκέ-

Digitized by Google

ψις τις ὅλως φυσικὴ, ἥτις παρίσταται αὐθόρμητος τῷ διερξερχομένῳ τοὺς συγγραφεῖς, ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ δίδωμεν ὅτι ἡ ἀξία τῶν ἀνωτάτων τίτλων ἐλαττοῦται τῷ χρόνῳ. Οἱ ἁπλούστεροι τίτλοι πρέπει νὰ ἀπαντῶνται ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτέρων νομισμάτων, ὅσῳ δέ τις ἀπομακρύνεται τῆς ἐποχῆς ταύτης τῆς ἁπλότητος, τοσούτῳ τὰ ἀξιώματα ποικίλλουσι καὶ εἶναι μᾶλλον σεσωρευμένα. Ἐν ἑκάστῃ περιόδῳ ὑπῆρχον ἄλλοι τίτλοι νέας ἐπινοήσεως, οἵτινες ἐπισκοτίζουσι τοὺς ἀρχαίους. Οὕτω βλέπομεν ὅτι ἡ ὑπατεία, ὁ μᾶλλον ἔντιμος τίτλος τῆς ἀρχαίας Ῥώμης, ἀπόλλυσι πάντως τὴν σημασίαν της καὶ ἀφειδῶς ἀπονέμεται βραδύτερον εἰς ὑπαλλήλους ἐσχάτης τάξεως. Ἡ αὐτὴ τύχη ὡς ἔγγιστα ἡτοίμασται εἰς τὸν τίτλον *Σεβαστὸς* ὅστις ἤδη εἰς τὴν ἀναγόρευσιν τῶν Κομνηνῶν δὲν ἐπῆρκει πλέον εἰς τὴν ἀπαιτητικὴν φιλοδοξίαν τῶν βυζαντινῶν *Ἐφέτιδων*. Ὁ Ἀλέξιος ἦτο ἠναγκασμένος νὰ ἐπινοήσῃ νέους τίτλους μείζονος εὐηχίας καὶ ἐτυμολογίας ἀπελπιστικῆς, ὡς τὸν τοῦ σεβαστοκράτορος καὶ τόσους ἄλλους, ὧν ἡ ἀξία φαίνεται μετρηθεῖσα μὲ τὸν πῆχυν. Οἱ πρωτοσπαθάριοι καὶ οἱ Πατρίκιοι τάξεως τοσοῦτον ὑψηλῆς ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, Μαυρικίου καὶ Ἡρακλείου ἀπολλύκασιν ὅλον τὸ γόητρον αὐτῶν διὰ τοὺς προεστῶτας τῆς βασιλείας τῶν Κομνηνῶν καὶ ἐκλείπουσι σχεδὸν ὁλοκλήρως τῆς γραφειοκρατικῆς ἱεραρχίας τῶν Ἀγγέλλων καὶ τῶν Παλαιολόγων. Ἐπὶ τῆς Μακεδονικῆς δυνάστειας ἄρχονται γινόμενοι «κοινοὶ ὡς καρποὶ βάτου». Ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας οἱ ἐπίκληροι πρίγγηπες ἐκλήθησαν εὐγενεῖς Καίσαρες (nobiles Cesares) Οἱ Βυζαντινοὶ Ἰωβιανὸς (Jovien) καὶ Ὀνόριος (Honore) μετέβαλον αὐτὸ εἰς νοβιλίσσιμος (εὐγενέστατος). Λέων ὁ Χάζαρος ἀπένειμε τὸν τίτλον τοῦτον εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καὶ κατὰ τὸν Κωνσταντῖνον τὸν Πορφυρογέννητον εἰς τὴν Μακεδονικὴν ἐποχὴν ὁ τίτλος οὗτος ἀνῆκε μόνον εἰς τὰ μέλη τῆς Αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας, ἀλλ' ὁ περιορισμὸς οὗτος φαίνεται μὴ διαρκέσας ἐπὶ πολύ. Ἤδη ὁ τίτλος νοβιλίσσιμος ἀπονέμεται εἰς τοὺς ἀνωτέρους ὑπαλλήλους τῶν ἐπαρχιῶν, ἐπὶ δὲ τῶν Κομνηνῶν οἱ πρωτονοβιλίσσιμοι βρίθουσιν εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς γραφειοκρατίας καὶ χορηγεῖται μάλιστα (ὅπερ ἐστὶν ἔνδειξις σημαντικωτάτη τῆς καταπτώσεως τοῦ τίτλου) τὸ ἀξίωμα τοῦτο εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Δύσεως. Ἀπαντῶμεν αὐτὸν τέλος πάντων ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων ὑπὸ τὸν τύπον τοῦ *πρωτονοβελλισσιμοεξυπέρτατος*, χαρακτηρισμὸς ὅστις καὶ τοι μακρότατος ἥκιστα ὅμως ἱκανοποιεῖ τὴν φιλοδοξίαν γραφέως τινὸς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου.

Τὸ ὄνομα *Σεβαστὸς*, Αὐτοκράτωρ, ἐπέπρωτο νὰ διέλθῃ ὡσαύτως πολλὰς φάσεις. Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς ἐπενόησε τὸ *σεβαστόκρατος*, *πρωτοσέβαστος*, *παυσέβαστος*, *πανυπερσεβαστὸς*, *πανυπερπρωτοσεβαστὸς*, *σεβαστοϋπέρτατος*, ὅπερ ἐπὶ τῶν Ἀγγέλων ὑπερεξήρθη διὰ τοῦ *πανυπερπρωτοσεβαστουπέρτατος*. Εἰς κράτος, κυβερνώμενον καὶ διοικούμενον ὑπὸ γραφειοκρατίας φιλοδόξου ἅμα καὶ φιλάρπαγος, πάντες οὗτοι οἱ *Κινεζικισμοί*, ὡς καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς παράσημα, ἦσαν μεγίστης σπουδαιότητος. Ἕκαστος προσεῖχε πολὺ νὰ ἐπιδεικνύηται ἐπίσης τοὺς ῥουτπέδες (τὰ ἀξιώματα) καὶ τοὺς τίτλους ἐπὶ τῆς σφραγῖδος αὐτοῦ, οὕτω δὲ ὁ κλάδος οὗτος πρέπει νὰ μελετηθῇ κατὰ βάθος, ἵνα χρησιμεύσῃ εἰς κατάταξίν τινα χρονολογικήν. Οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς ἀναφέρουσι πιστῶς τὰς μεταβολὰς, εἰς τὰς ὁποίας ἡ ἐπίσημος τιτλολογία ὑπέστη ἐφ' ἑκάστης νέας δυναστείας ἥτις τῇ βοηθείᾳ τοῦ εὐπορίστου τούτου μέσου ἠδύνατο νὰ ἐξασφαλίζῃ ἑαυτῇ πιστοὺς θεράποντας. Αἱ πραγματεῖαι Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου περὶ τῶν *ἐθιμοταξιῶν* καὶ ἀξιωμάτων τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς καὶ τὸ βιβλίον τοῦ Κωδηνοῦ συμπληροῦσι τὸ ἐλλεῖπον ἐκ τῶν πληροφοριῶν τῶν συγγραφέων. Δυστυχῶς ὅμως τὸ ξηρὸν καὶ διεξοδικὸν τῆς μελέτης ταύτης ἔχει καταπληκτικωτάτας τὰς διαστάσεις, δι' ὃ ἀποφεύγω νὰ πραγματευθῶ διεξοδικώτερον περὶ τῶν λεπτομερειῶν τῶν ἐρευνῶν τούτων, αἵτινες εἰλικρινῶς δὲν εἶναι τῆς ἁρμοδιότητος μετρίου συλλογέως. Ἀρκεῖ νὰ ἐπιστήσωμεν ἐπὶ τούτου τὴν προσοχὴν τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος ἀρχαιολόγων, οἵτινες ἔχουσι τὴν πρόθεσιν νὰ ἀσχοληθῶσιν ἐμβριθέστερον περὶ τὸν κλάδον τοῦτον. Εὐτυχῶς διὰ τὸν ἁπλοῦν ζηλωτὴν ὅστις δὲν ἔχει τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀκολουθήσῃ τὰ ἴχνη ἑκάστου τίτλου διερχόμενος ἑκατοντάδα ὀγκωδῶν τόμων, ὑπάρχει ἄλλο τι μέσον. Εὑρίσκονται πρῶτον σφραγῖδές τινες μὲ ἰδιαίτερα σημεῖα, τὰ ὁποῖα ἐπιτρέπουσι νὰ ἐξετάσωμεν ἐντὸς στενοτέρου κύκλου· εἶτα ἡ ἀναλογία καὶ ἡ σύγκρισις πρὸς τὰς σφραγῖδας γνωστῆς ἐποχῆς, ἐπιτρέπει πάντοτε νὰ ὁρίσωμεν ἀκριβέστερον τὴν τῶν ἄλλων, αἱ ὁποῖαι στεροῦνται ἀφετηρίας. Οὕτω π. χ. μικρὰ κλάσις σφραγίδων τῶν κομμερκιαρίων τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις αὐτοκρατορικῶν ἀποθηκῶν φέρει ἐπὶ κεφαλῆς τὰς εἰκόνας τῶν συγχρόνων αὐτοκρα-

Digitized by Google

τόρων, ἐπ' ὀνόματι τῶν ὁποίων διεχειρίζοντο τὰς ἀποθήκας. Ἡ ἐποχὴ αὐτῶν εἶναι ἐνίοτε ὡρισμένη δι' ἓν ἢ δύο ἔτη. Ἄλλαι σφραγῖδες φέρουσι τὸ ὄνομα ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων, αἵτινες ἐπί τινα μόνον περίοδον ἀνῆκον εἰς τὸ κράτος. Οὕτως ἐν τῇ συλλογῇ μου ὑπάρχουσί τινες ἐξ αὐτῶν, αἵτινες ἀναφέρονται εἰς τὴν Χερσῶνα, τὴν Σικελίαν, τὴν Βουλγαρίαν. Ἡ ἱστορία τῶν κτήσεων τούτων θὰ παράσχῃ πάντοτε τὰς ἀναγκαίας χρονολογίας, ἵνα ἀναγνωρίσωμεν τὴν περίοδον. Π. χ. ἡ ἓξῆς σφραγίς.

Ἔμ. εἰκὼν κατὰ πρόσωπον Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ.

Ἐπ. Ο Ω Ο Π Ο Δ, Μ. Ὁ Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος.	Ὀπ. † ΚΕ R, Θ, Ω Α' C Π Α Θ, Ε Π, Τ Ο V P Χ Γ Κ Λ, S C T P A T, Γ, A N, R A P Z, T Ω A N T I O X I T

Κύριε βοήθει Ἰωάννῃ, πρωτοσπαθαρίῳ, ἐπὶ τοῦ χρυσοτρικλίνου καὶ στρατηγῷ Ἀναβάρζῳ τῷ Ἀντιοχίτῃ.

Ἡ σφραγὶς αὕτη ἀνήκει κατὰ τὸν τύπον τοῦ σχεδιογραφήματος καὶ τῶν γραμμάτων εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ἀναγεννήσεως τῶν τεχνῶν. Διότι ἡ πόλις Ἀνάζαρβος (Anazarbe) εἰς τὴν Κιλικίαν, ἥτις εἶχε κατακτηθῇ ἐπὶ τῶν Σελτζουκιδῶν ὑπὸ Νικηφόρου Φωκᾶ, ἀπεσπάσθη πάλιν ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων κατὰ τὰς ἐπὶ τῆς δυναστείας τῶν Δούκα ταραχάς. Περιῆλθε μετὰ ταῦτα εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἀρμενίων, καὶ ἀνεκτήθη περὶ τὸ 1126 ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ. Ἐν τοῖς συγγράμμασι Λέοντος τοῦ Διακόνου ὅστις ἀφηγεῖται ἡμῖν τὰ ἀνδραγαθήματα Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ, τὸ ὄνομα τῆς πόλεως εἶναι πάντοτε γεγραμμένον Ἀναζάρβος, ἐνῷ ὁ Νικήτας ὁ Ἀκομινάτος καὶ Ἄννα ἡ Κομνηνή, οἵτινες ἱστοροῦσι τὴν μετὰ ταῦτα τύχην τῆς πόλεως, γράφουσιν αὐτὴν πάντοτε *Ἀναβάρζος* ὡς φαίνεται ἐπὶ τῆς σφραγίδος ἡμῶν. Κατὰ συνέπειαν ὀφείλομεν ν' ἀναφέρωμεν τὴν σφραγῖδα ταύτην εἰς τὴν ἐποχὴν Ἰωάννου ἢ Μανουὴλ τῶν Κομνηνῶν 1126—1150, χωρὶς νὰ ἐκτανθῶμεν πολὺ ἐπὶ τοῦ ὀνόματος Ἰωάννης Ἀντιοχίτης, τοῦ ὁποίου ἡ οἰκογένεια εἶναι ὀνομαστὴ ἐπὶ τῆς περιόδου ταύτης. Αἱ μεταβολαὶ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν παρέχουσιν ἡμῖν ἐνίοτε τὰ μέσα τοῦ νὰ ὁρίσωμεν τὴν ἐποχὴν σφραγῖδος τινος· ὁ κ. Ποζολάκας π. χ. περιγράφει εἷς τινα κατάλογον νομισμάτων τῶν Ἰονίων νήσων τοῦ νομισματολογικοῦ ταμείου Ἀθηνῶν τὴν σφραγῖδα στρατηγοῦ τινος τῆς Κεφαλληνίας· μανθάνομεν ὑπὸ τοῦ Κεδρηνοῦ ὅτι ἐπὶ Λέοντος τοῦ Δ'. ἡ νῆσος αὕτη προήχθη εἰς χωριστὴν στρατηγίαν, τοῦθ' ὅπερ συνδυαζόμενον μετ' ἄλλων περιστάσεων ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ κατατάξωμεν τὴν σφραγῖδα ταύτην εἰς αὐτὴν τὴν ἐποχήν. Ὁ κατάλογος τῶν ἐπισκοπικῶν θρόνων περιέχει συχνάκις ἐνδείξεις περὶ τῶν περιπετειῶν καὶ μεταβολῶν τὰς ὁποίας ὑπέστησαν. Ὁ δεῖνα θρόνος προήχθη εἰς μητρόπολιν, ἕτερος ἐξηφανίσθη τῶν καταλόγων ἢ μετέβαλεν ὄνομα· τινὲς τῶν πολυπληθῶν σφραγίδων τῶν ἐπισκόπων καὶ μητροπολιτῶν, δύνανται νὰ καταταχθῶσιν εὐκόλως κατὰ τὰς ἐνδείξεις ταύτας. Τελευταῖον ὑπάρχουσι πολλαὶ σφραγῖδες, αἵτινες ἀνήκουσιν εἰς ἄτομα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἱστορίαν ἢ εἰς τὰς πράξεις καὶ τὰ διπλώματα τὰ δημοσιευθέντα ἐσχάτως πολλαχοῦ.

Μέγα μέρος ὁμοίων σφραγίδων εὑρίσκεται παρ' ἐμοὶ καὶ ἔσχον τὸ πλεονέκτημα νὰ ἐξετάσω καὶ νὰ ἀντιγράψω πολλὰς ἄλλας εἰς τὰς μνημονευθείσας συλλογάς. Ὅλαι αὗται αἱ σφραγῖδες συνηνωμέναι σχηματίζουσι συστοιχίαν σχεδὸν πλήρη δι' ὅλους τοὺς αἰῶνας, τοῦθ' ὅπερ διευκολύνει ἐκτάκτως τὴν κατάταξιν τῶν ἄλλων σφραγίδων, τῶν ὁποίων οὐδεμίαν εὑρίσκομεν μνείαν ἰδίαν ἢ αἵτινες δὲν δύνανται νὰ ὁρισθῶσι τῇ βοηθείᾳ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθεισῶν ἐνδείξεων. Οὕτως ἠδυνήθημεν νὰ καταδείξωμεν τὴν θέσιν πλείστων μολυβδοβούλλων ἀνηκόντων εἰς τὴν περίοδον τῶν Ἀγγέλων εἰς τὴν Λατινικὴν μεσοβασιλείαν καὶ εἰς τοὺς πρώτους χρόνους τῶν Παλαιολόγων. Τὸ ὕφος τῆς ἐποχῆς ταύτης καταδείκνυσιν ἤδη παρακμήν τινα. Αἱ εἰκόνες εἶναι ἐργασίας ἠμελημένης καὶ, τὸ δὴ παρὰ τοῖς καλλιτέχναις λεγόμενον, χαρακτῆρος ἐπιτετηδευμένου· τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων δὲν εἶναι τοσοῦτον κομψὸν ὅσον ἐπὶ τῆς ἀναγεννήσεως· ἀπαντᾷ τις συχνάκις γράμματα συνδεδεμένα. Ἐν ᾧ πρότερον μετεχειρίζοντο τὸ μέσον τοῦτο, ἵνα κερδήσωσι θέσιν μόνον διὰ δύο γράμματα, δὲν διςάζουσιν ἤδη νὰ συνδέωσι τέσσαρα καὶ μάλιστα πέντε γράμματα χωρὶς νὰ φροντίζωσι τὸ παράπαν περὶ τῆς συναρμογῆς τῶν πλησίων γραμμῶν. Τὸ ἀληθὲς παθογνωμικὸν σύμπτωμα τοῦ αἰῶνος τούτου εἶναι ἡ μανία τῆς στιχουργίας, καί τοι παντελὴς ὑπάρχει ἔλλειψις παντὸς ποιητικοῦ οἴστρου· Ὅλαι

Digitized

σχεδὸν αἱ ἐπιγραφαὶ ἀποτελοῦσι τριμέτρους ἰαμβικούς, οἵτινες διὰ τοῦ ἀνωμάλου καὶ τιναχτικοῦ ῥυθμοῦ αὐτῶν προξενοῦσι καὶ ἐκ μόνης ὄψεως πόνους ὀξεῖς εἰς τὴν ἀκοήν. Πρόσθετε εἰς τοῦτο τὴν ἀλλόκοτον συνένωσιν ὅλων τῶν λεπτομερειῶν τῆς γενεαολογίας καὶ τῶν συνδεδεμένων ἀξιωμάτων συμπεφυρμένων διὰ τῆς ἐπικλήσεως τῶν Ἁγίων καὶ τῆς Παναγίας καὶ συντεταγμένων εἰς ὑπερύψηλον διεφθαρμένην καὶ ἀκατανόητον διάλεκτον ἀρχαϊκῆς ἀποχρώσεως, καὶ δὲν θέλετε βραδύνει, ἐρευνῶντες ὁμοίαν τινα σφραγῖδα, νὰ ἀναγνωρίσητε τίνος ἀλλοκότου αἰῶνος ἔργον ἔχετε ἐνώπιον ὑμῶν.

Πρὸς τούτοις ἀπαντῶμεν τὸν ἀκατανόητον τοῦτον κνισμὸν τοῦ πλάττειν στίχους καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ὑπογραφὰς σπουδαίων ἐπισήμων ἐγγράφων εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ Mueller καὶ Miclosich. Ἐνὶ λόγῳ ἐξετάζοντες τὴν τέχνην, τὰ σύμβολα, τοὺς τίτλους καὶ διὰ παραθέσεως τῶν σφραγίδων εἰς ἐποχὴν βεβαίαν, κατορθοῦμεν ἤδη νὰ κατατάξωμεν σφραγίδά τινα ἐντὸς ὁρίων τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον προσεγγυζόντων. Βραδύτερον ἀφοῦ θέσωμεν κανόνας ἀκριβεστέρους, οἵτινες ἐπιτρέπουσι νὰ προσδιορίσωμεν εἰς ἑκάστην ἐποχὴν τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτῆς γνωρίσματα, ἅτινα ὑπείκουσιν εἰς τὸν συρμὸν ὡς πᾶν ἄλλο ἀντικείμενον, θέλομεν δυνηθῆ νὰ συντάξωμεν συνοπτικὸν ἀλφάβητον τῶν διαφόρων αἰώνων, ὅπερ θέλει διευκολύνει τὴν κατάταξιν τῶν συλλογῶν καὶ ἐπιτρέψει νὰ χρησιμοποιήσωμεν τὴν ἄφθονον αὐτὴν ὕλην διὰ τὴν ἐπιγραφικὴν, τὴν βυζαντινὴν ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν.

Ἐν πρώτοις ἄρχομαι ἀπὸ τῶν σφραγίδων τῶν ἐπάρχων τῆς πόλεως, ἡ τοῦ πραιτωρείου, αἵτινες ἀνήκουσιν εἰς τὴν μεταξὺ Θεοδοσίου τοῦ Β'. καὶ Ἡρακλείου ἐποχὴν καὶ ὁμοιάζουσαι πρὸς ἀλλήλας κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον θὰ δῶσιν ἀρκούντως ἀκριβῆ ἰδέαν τοῦ σχήματος τῶν σφραγίδων τῆς περιόδου ταύτης.

Εἰσὶ δὲ καὶ αἱ τέσσαρες δίπτυχα.

Ἄρθ. 1. Ἀντίοχος ἀπὸ ἐπάρχων 446.

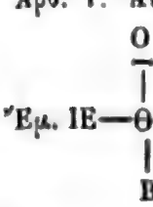

Ἐμ. ΙΕ—Θ—Κ *μονόγραμμα* Θεοτόκε βοήθει

Ὀπ. . . . . .
Τ Ι Ο Χ Ω [Ἀν]τιόχῳ ἀπὸ ἐπάρχων.
Α Π Ο Ε Π Α
Ρ Χ Ω Ν

Διάμετρος 1. 5 ἑκατομ. συλ. Mordtmann Μαλαλᾶς σελ. 362 Θεοδόσιος ὁ Β'. ἀφοῦ ἔπαυσε ἀπὸ τῆς Νομαρχίας τὸν διάσημον Π. Υ. Κῦρον, ὅστις εἶχε συμπληρώσει τὸ σύστημα τῶν ὀχυρωμάτων τῆς Κωνσταντινουπόλεως *προηγάγετο ἔπαρχον Ἀντίοχον τὸν Χούζωνα, τὸν ἔγγονον Ἀντιόχου τοῦ Χούζωνος* τοῦ μεγάλου κτλ Κατὰ τὸν Muralt τοῦτο συνέβη τῷ 445.

Ἄριθ. 2. Βαλεριανὸς ἀπὸ ἐπάρχων.

Ἐμ. *b* Α Ὀπ. Α Π Ο «Βαλεριανοῦ»
L E R I Ε Π Α Ρ Ἀπὸ ἐπάρχων.
Α Π U Χ Ω Ν

Συλλογὴ Σουπχῆ Πασᾶ διάμετρ. 1, 5. ἑκατοστόμετρα.

Ἡ ἔμπροσθεν ἐπιγραφὴ εἶναι συντεταγμένη εἰς γλῶσσαν Ἑλληνικήν, ἀλλὰ γεγραμμένη Λατινικοῖς γράμμασι. Σημειωτέον ὅτι τὸ Λατινικὸν *b* παριστᾷ τὸ Ἑλληνικὸν Β. (προφερόμενον καὶ V.) Τὸ ὄπισθεν εἶναι γράμμασι καὶ γλώσσῃ Ἑλληνικῇ. Ἡ ὄνομα τοῦ Βαλεριανοῦ ἀναφέρεται πολλάκις· Κατ' ἀρχὰς ὡς ἀδελφοῦ τῆς Αὐτοκρατείρας Εὐδοκίας, συζύγου Θεοδοσίου τοῦ Β'.(Chron. Pasch II. 579). Μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀναβασίν της, ἡ Εὐδοκία προσεκαλέσατο εἰς τὴν αὐλὴν τοὺς δύο αὐτῆς ἀδελφοὺς, ἐξ ὧν Βαλεριανὸν τὸν πρεσβύτερον διώρισεν ἔπαρχον τοῦ πραιτωρείου τῆς Ἰλλυρίας, τὸν δ' ἕτερον Μάγιστρον. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἕτερος Βαλεριανὸς διακρίνεται ὡς στρατηγὸς ὑπὸ τὸν Ναρσῆν ἐν Ἰταλίᾳ.

Ἄριθ. 3. Πλάτων ἀπὸ Ἐπάρχων.

Ἔμπρ. Ἀετὸς μὲ πτέρυγας ἀναπεπταμένας. Μεταξὺ τῶν δύο πτερύγων τὸ μονόγραμμα ὡς ἐπὶ τοῦ ἔμπροσθεν τοῦ Ἀριθ. 1.

Ὀπ. † Π Λ Πλάτωνι ἀπὸ ἐπάρχων.
Α Τ Ω Ν, Α
Π Ο Ε Π Α Ρ
Χ Ω Ν

Συλλογὴ Mordtmann, διαμετ. 1. 5 ἑκατοστόμετρα.

Ὁ Πλάτων οὗτος πρέπει νὰ ἦναι ὁ αὐτὸς τῷ Πλάτωνι ἐπάρχῳ τῆς πόλεως ἐπὶ Ἀναστασίου, προαχθεὶς εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο κατὰ τὸ 491 κατὰ συνέπειαν στάσεως τῶν Πρασίνων, ἐπαναστάντων ὅπως ἀπελευθερώσωσι τινὰς τῶν ὑπὸ τοῦ ἐπάρχου τῆς πόλεως καθειργμένων συναδέλφων. Ἡ ςάσις δὲν ἠδυνήθη νὰ καταπραῦν-

Digitized by Google

ΠΙΝΑΞ Ι

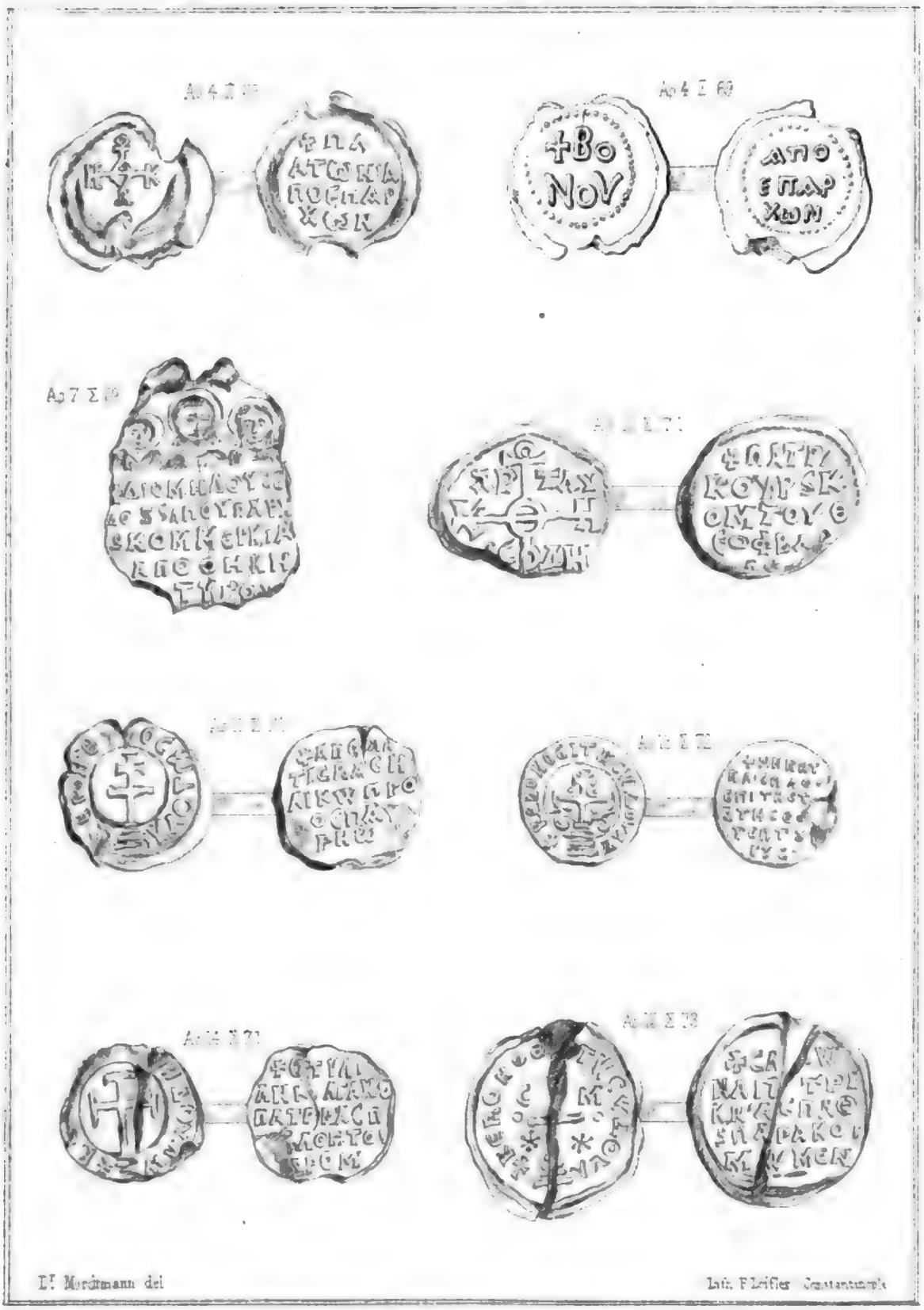

Ag 4 Σ 59

Ag 4 Σ 60

Ag 7 Σ 69

Ag 4 Σ 71

Ag 4 Σ 70

Ag 4 Σ 72

Ag 4 Σ 73

Ag 4 Σ 74

Dr. Mordtmann del.

Lith. F. Leifler Constantinopel

θῇ εἰμὴ διὰ τοῦ προβιβασμοῦ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Πρασίνων Πλάτωνος εἰς τὸ ἐπαρχεῖον τῆς πόλεως. (Μαλαλᾶς σελ. 394—395.)

'Αριθ. 4. Βόνος ἀπὸ ἐπάρχων. 626.

'Εμ. † Β Ο 'Οπ. Α Π Ο Βόνου ἀπὸ ἐπάρχων.
Ν Ο Υ Ε Π Α Ρ
Χ Ω Ν.

Συλλ. Mordtmann μέγεθος 1, 5 ἑκατοστόμετρα. 'Απέδωκα τὴν σφραγίδα ταύτην εἰς τὸν περίφημον Βόνον, ὅστις ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ 'Ηρακλείου ὑπερήσπισε τὴν πόλιν κατὰ τῶν 'Αβάρων καθ'ὃν χρόνον ὁ Αὐτοκράτωρ ἐξηκολούθει τὴν κατὰ τῆς Περσίας ἔνδοξον στρατείαν αὐτοῦ. 'Εν τοῖς συγγραφεῦσι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εὑρίσκονται τὰ καθέκαστα τῆς πολιορκίας αὐτῆς, τὰ μάλιστα ἐνδιαφέροντα. Τὸ ὄνομα τοῦ Βόνου, αὐτοῦ ἐκείνου ὅστις ᾠκοδόμησε τὴν ὁμώνυμον κιστέρναν, γράφεται ὁτὲ μὲν *Βῶνος*, *ὁτὲ δὲ Βόνος* καὶ Βόνοσος παρὰ Θεοφυλάκτῳ.

'Αριθ. 5. Θεοδόσιος Λογοθέτης.

'Εμ. † 'Οπ.
Θ Ε Ο Λ Ο Γ Ο Θεοδοσίου
Δ Ο C I Θ Ε Λογοθέτου
Ο Υ Τ Ο Υ

Συλλογὴ Mordtmann μέγεθ. 1. 5. ἑκατοστόμετρα.

Πιθανῶς ἡ σφραγὶς τοῦ Θεοδοσίου Λογοθέτου, ἑνὸς τῶν μελῶν τῆς πρεσβείας, ἥτις ἐπὶ τῆς ἀρχηγίας τοῦ μαγίστρου Βόνου ἐξῆλθε τῆς πολιορκουμένης πόλεως ἵνα συνθηκολογήσῃ μετὰ τοῦ Χαγάνου τῶν 'Αβάρων (Chron. Pasch ἀρ. 721.)

'Αριθ. 6. Μαυριάνος Στρατηλάτης 653.

'Εμ. † Μ Α 'Οπ. † C T P
Μαυριάνου
Υ Ρ Ι Α Α Τ Η Λ
. Ο Υ Στρατηλ(άτου)

Συλλ. Mordtmann μεγ. 1, 5. ἑκτμ.

'Επὶ Κώνσταντος τοῦ Β'. στρατηγοῦ 'Ρωμαίου ἐν 'Αρμενίᾳ ἐξελασθέντος ὑπὸ τῶν 'Αράβων μέχρι Καυκάσου (Θεοφ. 6145 Misc. 466).

'Αριθ. 7. Διομήδης πρώην ἔπαρχος τοῦ πραιτωρίου κομερκιάριος τῆς ἀποθήκης Τύρου.

'Εποχὴ μεταξὺ τοῦ 574 καὶ 578.

Σφραγὶς σφηνοειδής. Προτομὴ κατὰ πρόσωπον καὶ στεφανηφόρος 'Ιουστίνου τοῦ Β'. ἐν τῷ μέσῳ, δεξιόθεν προτομὴ τῆς αὐτοκρατείρας Σοφίας στεφανοφόρου καὶ ἀριστερόθεν ἡ τοῦ Καίσαρος (συμμετέχοντος τῆς βασιλείας) Τιβερίου Κωνσταντίνου. Κάτωθεν ἐπιγραφὴ εἰς 5 γραμμάς.

† Δ Ι Ο Μ Η Δ Ο Υ C Ε
Δ Ο Ξ' Α Π Ο Υ Π Α Ρ
S K Ο Μ Μ Ε Ρ Κ Ι Α Ρ
Α Π Ο Θ Η Κ Η
Τ Υ Ρ Ο Υ

Διομήδους ἐνδοξοτάτου ἀπὸ ὑπάρχ(ων) καὶ κομμερκιαρίου ἀποθήκη(ς) Τύρου.

Ἡ σφραγὶς αὕτη, ἡ μόνη τῆς συλλογῆς μου, ἥτις δὲν εἶναι δίπτυχον, πρέπει ν' ἀνήκῃ εἰς τὴν ἐποχὴν τὴν μεταξὺ τῶν 574 καὶ 578 ἐμπεριλαμβανομένην, διότι ὁ Τιβέριος ὠνομάσθη Καῖσαρ ὑπὸ 'Ιουστίνου τοῦ Β'. κατὰ τὸ 574, συμμέτοχος δὲ τῆς βασιλείας ὡς σεβαστὸς τῇ 26 Σεπτεμβρίου 578, 'Ιουστῖνος ὁ Β'. ἀπέθανε τῇ 14 Νοεμβρίου 578. *Ἀπὸ ὑπάρχων* πρώην ἔπαρχος τοῦ πραιτωρίου. Κατά τινα σημείωσιν τοῦ Θεοφυλάκτου τῶν Σιμοκάττων, (ἔκδ. Βόνν. σελ. 331, 10) ὁ ἔπαρχος τοῦ πραιτωρίου ἦτον ἐπιτετραμμένος τὴν ἐπιτήρησιν τῶν φόρων τῆς 'Ανατολῆς, τοῦθ' ὅπερ ἤθελεν ἐξηγήσει ἐντελῶς τὸ ἄξιον θαυμασμοῦ γεγονός, καθ' ὃ ἀρχαῖος στρατιωτικὸς ἀρχηγὸς κατέχει θέσιν οἰκονομικὴν (*καὶ τὴν ἡγεμονίαν τῶν φόρων τῆς ἑῴας πρότινος καιροῦ ἀπειλήφει, ὃν ἔπαρχον πραιτωρίων εἰώθασιν ὀνομάζειν 'Ρωμαῖοι*) 'Αποθήκη (ambar. dépot). Ἡ λέξις αὕτη ἐξηγεῖται ἐνίοτε διὰ τοῦ *ὡρεῖον* ἢ *σιτοδοχεῖον* σιτοθήκη δημοσία, ἥτις περιεῖχε τὰ ἐπιτήδεια καὶ ἥτις ἐν καιρῷ σιτοδείας ἠνοίγετο ἐπίσης εἰς τοὺς ἐνδεεῖς τῆς πρωτευούσης.

Φαίνεται ὅτι ἐν πάσαις ταῖς μητροπόλεσι τῶν ἐπαρχιῶν, ὡς ἐν Σινώπῃ, 'Ελλησπόντῳ κτλ. εὑρίσκοντο ἐπ' ἴσης ἀποθῆκαι ἵνα δέχωνται τὰς προσόδους καὶ τὴν δεκάτην διὰ λογαριασμὸν τῆς κυβερνήσεως· ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως τῶν χρημάτων κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους οἱ φορολογούμενοι ἐξώφλουν τοὺς δημοσίους φόρους αὐτῶν διὰ προϊόντων, ὡς γίνεται ἔτι σήμερον ἐν Τουρκίᾳ. Ὁ ἐπιτετραμμένος ὑπάλληλος νὰ δέχεται τοὺς δημοσίους φόρους καὶ νὰ ἐπαγρυπνῇ τὰς ἀποθήκας ἦτο ὁ Κομερκιάριος ἀποθήκης. Αἱ σφραγῖδες τῶν κομερκιαρίων τούτων ἔχουσι τὸ ἰδιάζον νὰ φέρωσιν ἄνω τῆς ἐπιγραφῆς τὰς εἰκόνας τῶν βασιλευόντων αὐτοκρατόρων. Ἡ χρῆσις αὕτη ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς ἐποχῆς Βασιλείου καὶ Λέοντος τοῦ Ϛ', τοῦθ' ὅπερ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ὠφεληθῶμεν, ἵνα ὁρίσωμεν τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων κατὰ τὸ χρονολογικὸν αὐτὸ διάστημα. Ἐν τούτοις φαί-

Digitized by Google

νεται ὅτι οἱ κομερκιάριοι ἐκεῖνοι οἵτινες δὲν εἶχον καὶ τὸ καθῆκον τῆς εἰσπράξεως τῶν δημοσίων φόρων μετὰ τοῦ τῆς ἐπιτηρήσεως τῶν ἀποθηκῶν δὲν μεταχειρίζονται τὰς εἰκόνας τῶν αὐτοκρατόρων, ἵνα κοσμήσωσι τὴν σφραγῖδα αὐτῶν Αἱ βοῦλλαι, αἵτινες δὲν φέρουσι τὴν αὐτοκρατορικὴν εἰκόνα, οὐδέποτε σημειοῦσι τὸ *ἀποθήκη* ἐν ᾧ αἱ ἔχουσαι αὐτοκρατορικὰς εἰκόνας ἔχουσι πάντοτε τὸν τίτλον τοῦ *Κομερκιάριος ἀποθήκης*.

Τὸ ὄνομα τοῦ πρώην ἐπάρχου Διομήδους ἀναφέρεται δίς· 1) ὡς διευθυντοῦ τοῦ πραιτωρίου ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β. ἔν τινι διατάγματι ἀπευθυνομένῳ κατὰ τῶν Σαμαρειτῶν ὑπὸ χρονολογίαν ἀπὸ 18 Μαΐου 573 (Mural Δοκίμιον χρονολογ. Βυζαντ. σελ. 232). Ἐξετάζων πάσας τὰς ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἐνδειχθείσας περιστάσεις τῆς σφραγῖδος, ἀποδίδω τὸ ἡμέτερον ἀπότυπον εἰς ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος κατὰ συνέπειαν ἀντήλλαξε τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ ἀπὸ διευθυντοῦ τοῦ πραιτωρίου καὶ ἐπιθεωρητοῦ τῶν φόρων τῆς ἀνατολῆς περὶ τὰ 574, 575 ἢ βραδύτερον μὲ τὸ ἀναφερόμενον ἐπὶ τῆς σφραγῖδος ἡμῶν. 2) Ἰωάννης Μαλαλᾶς ἐκδ. Bonn. 434, ὁμιλεῖ περί τινος Διομήδους *σιλεντιάριος καὶ δουξ τῆς Παλαιστίνης*. Ἐὰν ἀποδῷ τις τὴν σφραγῖδα ταύτην εἰς τὸν τελευταῖον τοῦτον, πρέπει νὰ ἐξηγήτῃ τὰς τρεῖς στεφανηφόρους εἰκόνας ὡς παριστώσας τὸν Ἰουστῖνον Α'. καὶ τὸν Ἰουστινιανὸν καὶ τὴν Θεοδώραν, ἡ δὲ ἐποχὴ ὀφείλει νὰ ὁρισθῇ μεταξὺ τῆς 1 Ἀπριλίου 562, καὶ τῆς 1 Αὐγούστου 527, ἡμέρας τοῦ θανάτου Ἰουστίνου τοῦ Α'. Ὁ Διομήδης λοιπὸν ἐνήργει ὡς διευθυντὴς τοῦ πραιτωρίου πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἔπειτα ὡς κομερκιάριος τῆς Τύρου καὶ τελευταῖον ὡς δοὺξ τῆς Παλαιστίνης κατὰ τὰ 529. Ἀμφότεραι αἱ ὑποθέσεις εἶναι ἐξ ἴσου πιθαναί. Τὸ κατ' ἐμὲ προτιμῶ τὴν πρώτην· πρῶτον διότι τὸ ἀξίωμα τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Πραιτωρίου (P. P.) ἐνδείκνυται σαφῶς, καὶ ἔπειτα διότι ἡ μνεία τοῦ τίτλου τοῦ σελεντιαρίου ἐλλείπει παντελῶς. Δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι τὸ ζήτημα ἠδύνατο νὰ λυθῇ ὁριστικῶς διὰ τῶν εἰκόνων τῶν αὐτοκρατόρων ἐπὶ τῶν νομισμάτων· πλὴν δυστυχῶς αἱ εἰκόνες τῶν αὐτοκρατόρων αἱ ὁποῖαι χρησιμεύουσι πρὸς σύγκρισιν ὁμοιάζουσι πρὸς ἀλλήλας παραπολύ. Ἡ περίστασις ὅτι ἡ προτομὴ τοῦ μέσου καὶ ἡ γυναικεία προτομὴ διακρίνονται δι' ἐνωτίων, ἐν ᾧ ὁ πρὸς δεξιὰν νέος στερεῖται αὐτῶν, μάχεται μᾶλλον ὑπὲρ τοῦ Ἰουστίνου τοῦ Β'., Σοφίας καὶ Τιβερίου Κωνσταντίνου. Ὁ τελευταῖος, ὢν μόνον Καῖσαρ, δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ φέρῃ ὅλα τὰ σήματα τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀξίας. Ἀπ' ἐναντίας, ἐὰν αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος εἰκόνες παριστῶσι τὸν Ἰουστῖνον τὸν Α'. καὶ Ἰουστινιανὸν καὶ τὴν Θεοδώραν, οἵτινες εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην εἶχον στεφθῇ ἀμφότεροι ὡς σεβαστοί, δὲν ἐννοοῦμεν διατὶ ὁ Ἰουστινιανὸς μόνος ἤθελε μείνει στερημένος τοῦ σήματος τούτου.

Ἀριθ. 8. Πέτρος ἀπὸ ὑπάτων καὶ κομερκιάριος τῆς ἀποθήκης τοῦ θέματος τῶν Ἀρμενιακῶν.

Ἐμ. Εἰκὼν Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου κρανοφόρου, εἰς τὴν δεξιὰν ἔχοντος λόγχην, ἥτις διέρχεται διὰ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου, εἰς δὲ τὴν ἀριστερὰν ἀσπίδα μετὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀετοῦ. Ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου ἀρχὴ ἐπιγραφῆς IN. Κατωτέρω τῆς αὐτοκρατορικῆς προτομῆς

ΠΕΤΡΟΥΑΠΟΥ
ΠΑΤΩΝΣΓΕ.
ΙΚΟΥΚΟΜΜ..
. . . . . .

Ὀπ. Εἰκόνες τῶν αὐτοκρατόρων Ἡρακλείου καὶ Τιβερίου ἀδελφῶν Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου. Ἐπιγραφή.

.ΠΟΘΗΚΗΣ
ΑΡΜΕΝ
ΩΝ.

Πέτρου ἀπὸ ὑπάτων καὶ γενικοῦ κομμερκιαρίου ἀποθήκης τῶν ἀρμενιακῶν. Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνάτος, μείνας μόνος κύριος κατὰ τὸ 668, ἔλαβε συνεργάτας τοὺς δύο αὐτοῦ ἀδελφοὺς Ἡράκλειον καὶ Τιβέριον, ὧν ἀπηλλάγη τὸ 669. Ἡ σφραγὶς ἡμῶν χρονολογεῖται ἄρα ἀπὸ τὸ 668—669. Τὸ θέμα τῶν Ἀρμενιακῶν οὐδὲν ἔχει κοινὸν μὲ τὴν κυρίως Ἀρμενίαν. Ἐκλήθη δὲ οὕτως ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείου ἕνεκα τῆς γειτνιάσεως τῆς Ἀρμενίας, καὶ πιθανῶς διότι εἶχε λαὸν σύμμικτον συγκείμενον ἐν μέρει ἐξ ἀρμενικῶν στοιχείων. Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἡ Καππαδοκία ἦτο διῃρημένη εἰς 3 μέρη, ὧν τὸ πρῶτον, Καππαδοκία πρώτη, ὠνομάσθη βραδύτερον *χαρσιανοῦ* ἡ δευτέρα Καππαδοκία ἦτο τὸ γειτνιάζον μέρος τῷ ὄρει Ταύρῳ καὶ τῇ Λυκαωνίᾳ, βραδύτερον *θέμα Καππαδοκίας*. Ἡ τρίτη Καππαδοκία συμπεριλαμβάνουσα τὸ παράλιον τῆς Μαύρης θαλάσσης καὶ τὰς ἑπτὰ πρωτίστας πόλεις Ἴβυρον, Ζάλιχον, Ἄνδραπον, Ἀμινσόν, τὴν νέαν Καισά-

Digitized by Google

ρειαν καὶ τὴν Σινώπην, ἔλαβε τὸ ὄνομα *θέμα τῶν ἀρμενιακῶν*.

Ἀριθ. 9. Ἡράκλειος Πατρίκιος καὶ μονοστρατηγός. 700—705.

Ἐμ. Μονόγραμμα ὑπὸ τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ—Θεοτόκε βοήθει—Εἰς τὰς γωνίας

HP=AK
. . — Ω Ἡρακλείῳ
Ὀπ. † Π Πατρικίῳ
ΤΡΙΚΙΩ καὶ
SMONOC μονοστρατηγῷ
ΤΡΑΤΗ

Συλλογὴ Mordtmann διάμετρ. 2 ἑκατοστ.

Ἡ κατάταξις τῆς σφραγῖδος ταύτης οὐδεμίαν παρουσιάζει δυσκολίαν. Παρίστησιν Ἡράκλειον, τὸν ἀδελφὸν τοῦ Τιβερίου Ἀψιμαροῦ, γνωστὸν διὰ τῶν κατὰ τῶν Ἀράβων πολέμων αὐτοῦ. Ἀπὸ τῆς ἀναβάσεως αὐτοῦ εἰς τὸν θρόνον ὁ Τιβέριος ἔπεμψεν αὐτὸν ἀμέσως εἰς τὴν Καππαδοκίαν *ὡς μονοστρατηγὸν τῶν καβαλλαρικῶν θεμάτων*. Προχωρεῖ τῷ 700 ἕως τὰ Σαμόσατα φονεύσας περὶ τὰς 200,000 Ἀράβων (!!) Θεοφ. 6190. Τὸ 703 εἰσβάλλει εἰς τὴν Κιλικίαν, ὅπου κατετρόπωσε 10,000 Ἀράβων ὑπὸ τὸν Ἀζάρ. Τὸ 704 Ἀζὶβ ὁ υἱὸς τοῦ Χουνέη ἀφοῦ κατέστρεψε τὸ Σίσιον, ἡττήθη ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείου, ὅστις τῷ ἐφόνευσε 12,000 Ἄραβας. Ἡ πτῶσις τοῦ ἀδελφοῦ του Τιβερίου ἔθετο τέρμα εἰς τὰ ἀνδραγαθήματα τοῦ ἀτυχοῦς Ἡρακλείου, ὅστις συνοδευόμενος ὑπὸ πολλῶν συστρατιωτῶν κατέφυγεν εἰς τὴν Θρᾴκην. Ἰουστινιανὸς ὁ Ῥινότμητος τὸν κατεδίωξε καὶ ἔφερεν αὐτὸν μετὰ 300 ὀπαδῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἀνεσκολοπίσθη. (Θεοφ. ἐκδ. Βον. 574: καὶ Ἡράκλειος ἀπὸ Θρᾴκης δεδεμένος ἦχθη σὺν πᾶσι τοῖς συνασπιζομένοις αὐτῷ ἄρχουσιν, οὓς ἐν τῷ τείχει πάντας ἐφούρκισεν).

Ἀριθ. 10. Ἀρτάβασδος πατρίκιος κουροπαλάτης καὶ κόμης τοῦ Ὀψικίου (740)

Ἐμ. Μονόγραμμα ὡς εἰς τὸν ἀριθ. 9. Εἰς τὰς γωνίας AP—TAV Ἀρταυάσδῃ
. C—ΔH

Ὀπ. † ΠΑΤΡ, « Θεοτόκε βοήθει Ἀρταυ-
KOVP,SK άσδῃ, Πατρικίῳ Κουρ(ο-
OM,TOVΘ παλάτῃ) καὶ κόμητι τοῦ
EOΦ,B, . Θεοφ(υλακτοῦ) β(ασιλι-
Ψ . . κοῦ) (Ὀψικίου). »

Συλλογὴ Ἀλισιάν.

Ἐν πρώτοις ὀφείλω νὰ δῶ τοὺς λόγους, δι' οὓς συνεπλήρωσα οὕτω τὰς συγκοπάς. Πρῶτον ἡ ὁμοιότης μετ' ἄλλου μολυβδοβούλλου τῆς συλλογῆς μου, ὅπερ φέρει τὴν ἐπιγραφὴν KOMITI —VΘ, B, O—ΨIK, Κόμ(ητι) τοῦ Θεοφυλακτοῦ βασιλικοῦ Ὀψικίου. Ἡ λέξις *ὀψίκιον* παραγομένη ἐκ τοῦ λατινικοῦ «obsequium» ἦτο τὸ ὄνομα τοῦ θέματος τῶν ἀκτῶν τῆς Βιθυνίας. Ὁ διοικητὴς δὲν εἶχε τὸν τίτλον τοῦ στρατηγοῦ, ἀλλὰ τὸν τοῦ Κόμητος (Kaimmakam). Ἐπειδὴ μέρος τῆς αὐτοκρατορικῆς συνοδίας συνέκειτο ἀπὸ κατοίκων ταύτης τῆς ἐπαρχίας, τὸ Ὀψίκιον ἐκοσμεῖτο ἐπιθέτῳ τιμητικῷ «Θεοφύλακτος» Dieu—gardé, Makhroussa, ἐφαρμόζεται ἐπίσης εἰς τὸ σχολαί. (Ἴδε τὴν σφραγῖδα τοῦ Μαριανοῦ, δομεστίκου τῶν σχολῶν. Ὁ τίτλος Κόμης τοῦ Θεοφυλάκτου βασιλικοῦ Ὀψικίου ἀπαντᾷ συχνάκις εἰς τοὺς βυζαντινοὺς συγγραφεῖς. Ἀρταβάσδης ὁ Κουροπαλάτης καὶ κόμης τοῦ Ὀψικίου δὲν δύναται νὰ ἦναι ἄλλος, ἢ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀρταυάσδης, ὅστις ἐπέτυχε νὰ καθέξῃ τὸν θρόνον τὸ 742—743. Κατὰ τὸν Θεοφάνην ἦτο κατ' ἀρχὰς στρατηγὸς τῶν Ἀρμενιακῶν. Νυμφευθεὶς δὲ Ἄνναν τὴν θυγατέρα Λέοντος τοῦ Γ'. τοῦ Ἰσαύρου ὠνομάσθη κουροπαλάτης καὶ κόμης τοῦ Ὀψικίου. Ἐνθαῤῥυνόμενος ὑπὸ τοῦ μίσους τοῦ κλήρου κατὰ Κωνσταντίνου τοῦ Κοπρωνύμου, τοῦ εἰκονομάχου, καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Ὀψικίου ἐπανεστάτησε καὶ ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ κατὰ τὸ 742. Ἀλλ' ὅμως Κωνσταντῖνος ὁ Κοπρώνυμος ἐπέτυχε νὰ εἰσέλθῃ κατὰ τὸ 743 εἰς τὴν πρωτεύουσαν, καὶ νὰ ἐκμηδενίσῃ τὸν ἀντίπαλόν του. Τὸ ἡμέτερον μολυβδόβουλλον ἀνήκει φυσικῷ τῷ λόγῳ εἰς τὴν πρὸ τοῦ σφετερισμοῦ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος ἐποχήν. Σημειωτέον πρὸς τούτοις, ὅτι τὸ ὄνομα εἶναι γεγραμμένον ἐπὶ τῆς σφραγῖδος Ἀρταυάσδης καὶ οὐχὶ Ἀρταβάσδος.

Ἀριθ. 11. Ἀπελάτις πρωτοσπαθάριος 867.

Ἐμ. Σταυρὸς βυζαντινὸς διπλοῦς ἐπὶ τεσσάρων βαθμίδων. Ἐπιγραφὴ κυκλοτερὴς

KERΟΗΘ . . . CWΔΟVΛ,

Κύριε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ.

Ὀπ. † ΑΠΕΛΑ Ἀπελάτις βασιλικῷ
TICRACH πρωτοσπαθαρίῳ
ΛΙΚΩΠΡ.
ΤΟCΠΑΘ.
ΡΗΩ.

Συλλ. Mordtm. διάμετρος 2 ἑκατοσόμετρα.

Digitized by Google

Ἡ λέξις Ἀπελάτις δὲν εἶναι κλιτή, εἶναι κατὰ συνέπειαν ὄνομα κύριον ξενικόν. Οὐδαμοῦ ἀπήντησα τὸ καινοφανὲς αὐτὸ ὄνομα, πλὴν ἐν συγγραφεῦσιν, οἵτινες διηγοῦνται ἡμῖν τὰ καθ' ἕκαστα περὶ τῆς συνωμοσίας κατὰ Μιχαὴλ τοῦ Γ'. τὸ 867. Μεταξὺ τῶν συνωμοτῶν εὑρίσκετο Πέρσης τις, ὅστις ὠνομάζετο περιφρονητικῶς ὁτὲ μὲν Ἰακωβίτζης, ὁτὲ δὲ Ἀπελάτις. Ἰδοὺ τὰ χωρία τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος συγγραφέων.

Συμεὼν ὁ Μάγιστρος (ἔκδ. Bon. σελ. 685), «ὁ δὲ Ἀπελάτης Ἰακωβίτζης τὸν Βασιλισκιανὸν ξίφει τρώσας ἔρριψεν ἄνω κάτω». Καὶ κατωτέρω (σελ. 687) μνημονεύων τὴν τύχην τῶν δυστυχῶν συνωμοτῶν. «Ὁ μὲν οὖν Ἰακωβίτζης κυνηγῶν μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ ξίφους αὐτῷ ἐκπεσόντος κατ' αὐτοῦ μέλλοντος κατελθεῖν εἰς τὸ ἆραι αὐτὸ ὁ ποὺς αὐτοῦ ἐν τῇ σκάλῃ ἐκρατήθη καὶ θρονθεὶς ὁ ἵππος ἔσυρεν αὐτὸν κατὰ φαράγγων καὶ κρημνῶν καὶ μεληδὸν κατέκοψε». —σελ. 688. «ὁ δὲ Ἀπελάτης ὁ τοῦ Πέρσου σκωληκόβρωπος γενόμενος τὴν ψυχὴν ἀπέρριψε».

Ἡ παρὰ τῷ συγγραφεῖ τούτῳ μεγάλη σύγχυσις δὲν σαφηνίζεται διὰ τῆς διηγήσεως τοῦ Γεωργίου Μοναχοῦ (ἔκδ. Bon. σελ. 837) «ὁ δὲ Ἰακωβίτζης ὁ Ἀπελάτης ὁ Πέρσης τὸν Βασιλισκιανὸν κτλ.» — σελ. 839. «ὁ μὲν οὖν Ἰακωβίτζης κυνηγῶν κτλ.» καὶ κατωτέρω· «ὁ δὲ Ἀπελάτης ὁ τοῦ Πέρσου κτλ.»

Ἡ διήγησις Λέοντος τοῦ Γραμματικοῦ (ἔκδ. Bon. σελ. 251.) ἐξηγεῖ κάλλιον ὁπωσοῦν πάσας τὰς ἀντιῤῥήσεις ταύτας· Ἰακωβίτζης δὲ καὶ ὁ Πέρσης τὸν Βασιλισκιανὸν κτλ. σελ. 253. Ἰακωβίτζης κυνηγῶν κτλ. καὶ ὁ δὲ Ἀπελάτης ὁ Πέρσης σκωληκόβρωτος κτλ. Διακρίνονται κάλλιστα τὰ δύω πρόσωπα Ἰακωβίτζης καὶ Ἀπελάτης ὁ Πέρσης. Ἡ λέξις Ἀπελάτης ἄλλως οὐδαμοῦ ἀναφέρεται (ἴδ. γλωσσάρ. τοῦ Δουκαγγίου) ὡς δημοσία θέσις ἢ ἐπάγγελμα. Ἡ σφραγὶς ἡμῶν διδάσκει ἡμῖν μᾶλλον ὅτι πρόκειται περὶ κυρίου ὀνόματος καταγωγῆς περσικῆς. τὸ ὁποῖον διὰ τῆς ὁμοιότητος αὐτοῦ μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπλάνησε τοὺς προειρημένους χρονογράφους. Οὕτω λοιπὸν προτείνομεν νὰ γράφηται πανταχοῦ ὡς ἐπὶ τῆς σφραγῖδος Ἀπελάτις καὶ οὐχὶ Ἀπελάτης καὶ διορθωτέον τὰ χωρία Συμεὼν τοῦ Μαγίστρου καὶ Γεωργίου τοῦ Μοναχοῦ ὡς ἑξῆς.

Συμεὼν Μάγ. σελ. 685 ὁ δὲ Ἀπελάτις καὶ Ἰακωβίτζης—τρώσαντες—ἔρριψαν—σελ. 688 ὁ δὲ Ἀπελάτις ὁ Πέρσης κτλ. Γεωργ. Μοναχ. σελ. 837 ὁ δὲ Ἰακωβίτζης καὶ ὁ Ἀπελάτις —ὁ Πέρσης—ὁ δὲ Ἀπελάτις ὁ Πέρσης.

Ἀριθ. 12. Ἠλίας πρωτοσπαθάριος καὶ δρουγγάριος τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ στόλου 876.

Ἐμ. Σταυρὸς βυζαντινὸς ἄνευ ἀραβουργημάτων ἐπὶ 3 βαθμίδων. Ἐπιγραφὴ κυκλοτερὴς † . . . . T w C w Δ O Y Λ Κύριε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ

Ὀπ. † Η Λ . .	Ἠλίᾳ πρωτοσπαθαρίῳ
Λ C Π Λ Θ . .	(καὶ (δρ)ουγγαρίῳ τοῦ
O Y Γ Γ Λ P, T O Y	βασιλικοῦ πλ(ωί)μου
R, Π Λ . . .	
O Y	

Ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνάβασιν αὐτοῦ εἰς τὸν θρόνον Βασίλειος ὁ Α'. κατήγαγεν εἰς Κωνσαντινούπολιν τὸν Πατριάρχην Ἰγνάτιον, ἐξοριοσθέντα ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ τοῦ Γ'' καὶ ἀντικαταστάθεντα ὑπὸ Φωτίου τοῦ πάνυ. Κατὰ τὸν Νικήταν ἐν βίῳ τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου ὁ δρουγγάριος Ἠλίας ἐνετάλθη ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος τὴν περὶ τούτου ἐντολὴν (Muralt σελ 447).

Ἀριθ. 13. Νικήτας Ξυλινίτης πρωτοσπαθάριος ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης τῆς Αὐτοκρατείρας. 877.

Ἐμπροσθεν. Σταυρὸς βυζαντινὸς κεκοσμημένος ἀραβουργήμασί τισιν ἐπὶ 4. βαθμίδων Ἐπιγραφὴ κυκλοτερὴς

ΚΕ ΒΟΗΘΕΙ ΤΩ	Ὀπ. † ΝΗΚΗΤ,
ΣΩ ΔΟΥΛΩ	R, Λ, CΠΛΘ,S
Κύριε βοήθει τῷ	ΕΠΙΤΗCΤ . .
σῷ δούλῳ	Π,ΤΗCΘ . .
	CΤΕΠΤΟΥ . .
	ΓΟΥCΤ.

Νικήτᾳ βασιλικῷ πρωτοσπαθαρίῳ καὶ ἐπὶ τῆς τ(ρα)πέζης τῆς Θ(εο)στέπτου (Αὐ)γούστης Συλλ. Mordtmann Διάμ. 2. ἑκατοστόμετρα.

Ἡ σφραγὶς αὕτη ἀνῆκε Νικήτᾳ τῷ Ξυλινίτῃ ὅστις ἦν ἐπὶ τῆς τραπέζης (Τρουχσέσσης) τῆς Αὐτοκρατείρας Εὐδοκίας θυγατρὸς τοῦ Ἰγγερος καὶ ὅστις ὑποπτευθεὶς ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Α'. ἐπὶ ἐνόχῳ σχέσει μετὰ τῆς Αὐτοκρατείρας, ἐξωρίσθη τῆς αὐλῆς καὶ ἐκλείσθη εἴς τι μοναστήριον κατὰ τὸ 877 (Συμεὼν Μαγ. σελ. 691).

Ἀριθ. 14. Στυλιανὸς Ζαούτσας μάγιστρος ἀνθύπατος πατρίκιος πρωτοσπαθάριος καὶ λογοθέτης τοῦ δρόμου 886.

Ἐμ. Σταυρὸς ἁπλοῦς	Ὀπ. † CΤVΛΙ
ἐπὶ τριῶν βαθμίδων	ΑΝ, ΜΑΓ, ΑΝ.
Ἐπιγραφὴ κυκλοτερὴς † ΚΕ . .	ΠΑΤΡ, R,Λ,CΠ
CΩΔΟΥ.	. . ΣΛΟΓ, ΤΟΥ
	ΔΡΟΜ,

Digitized by

ΠΙΝΑΞ ΙΙ

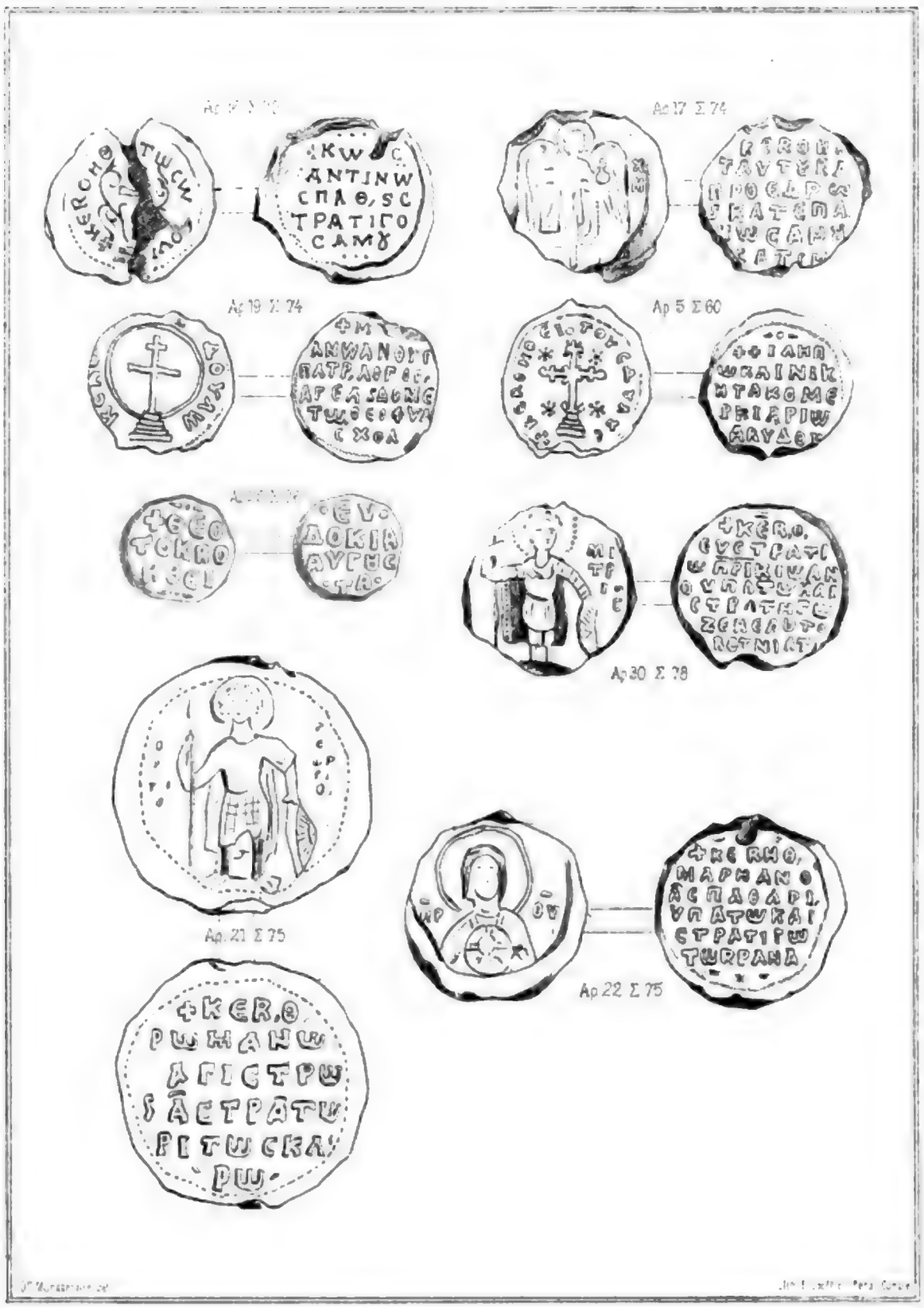

Digitized by Google

Κύριε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ.

Στυλιανῷ μαγ(ίστρῳ) ἀν(θυπάτῳ) Πατρ(ικίῳ) βασιλικῷ πρωτοσπ(αθαρίῳ) καὶ Λογ(οθέτῃ) τοῦ δρόμ(ου) Συλλ. Mordtmann. Διάμ. 2 ἑκατοστόμ. Παράβαλε Κεδρ. Β. 266, 257. Ζωναρ. βιβλ. ΙΕ.′ Λέον. γραμμ. 227—273.

Στηλιανὸς Ζαούτσας τοῦ ὁποίου ἡ θυγάτηρ Ζωὴ ἦτο εἰς στενὰς σχέσεις πρὸς Λέοντα τὸν Ϛ′. πρὸ πολλοῦ ἤδη πρὸ τῆς ἀναβάσεως αὐτοῦ εἰς τὸν θρόνον ἐκοσμήθη παρὰ τοῦ δῆθεν αὐτοκρατορικοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ διὰ τῶν ἀξιωμάτων τοῦ μαγίστρου καὶ Λογοθέτου τοῦ δρόμου. Ὁ σύζυγος τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Ζωῆς εἶχε δηλητηριασθῇ πρότερον. Τὸ δεύτερον ἔτος της βασιλείας Λέοντος τοῦ Ϛ′. ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ βασιλεοπάτορος. Ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Α′. ἦτο ἀρχηγὸς τῆς μικρᾶς ἑταιρίας καὶ ἔσωσε διὰ τῆς μεσολαβήσεως αὐτοῦ τὴν ζωὴν Λέοντος τοῦ Ϛ′. ὃν κατηγόρησαν ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ (Λέων γραμ. 260). Μετὰ τὸν θάνατον τῆς νομίμου Αὐτοκρατείρας Λέων ὁ Ϛ′. ἐνυμφεύθη καὶ ἔσεψε τὴν ἐν λόγῳ Ζωὴν, ἥτις ἐν τούτοις ἀπέθανε τὸ 896, ἓν ἔτος μετὰ τὸν γάμον. Ὁ Στυλιανὸς ἀπέθανεν ἐπίσης μετ' ὀλίγον. Μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ εἶχε πέσει εἰς δυσμένειαν καταχρήσεων ἕνεκα καὶ δόλων διαπραχθέντων ὑπὸ τῶν δύο προστατευομένων αὐτοῦ Μουσικοῦ καὶ Σταυράκη. Οἱ δύω υἱοὶ αὐτοῦ, οἵτινες πολλάκις συνώμοσαν κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ Αὐτοκράτορος, ἐκλείσθησαν ἐπὶ τέλους ἔν τινι μοναστηρίῳ. Ὁ μέγας ἀντίπαλος τοῦ Στυλιανοῦ ἦτο Σαμωνᾶς τις ὅστις κατὰ μικρὸν διὰ ἐπιδεξίων ῥᾳδιουργιῶν κατώρθωσε νὰ διαδεχθῇ αὐτὸν ἐν τῇ εὐνοίᾳ τοῦ Αὐτοκράτορος. Τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν διεχειρίζοντο καθ' ὅλην τὴν βασιλείαν τοῦ Λέοντος τὰ δύω ταῦτα πρόσωπα, οἵτινες κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν συγγραφέων διεκρίνοντο τόσον ἐπὶ χαμερπείᾳ χαρακτῆρος ὅσον καὶ ἐπὶ πλεονεξίᾳ καὶ κακῇ πίστει. Οὕτως ὁ Στυλιανὸς ἔπεμψέ τινας τῶν ὀπαδῶν του ὡς κομερκιαρίους εἰς Θεσσαλονίκην, οἵτινες διὰ τῶν καταχρήσεών των ἤγειρον τὸν μετὰ τῶν βουλγάρων καταστρεπτικὸν πόλεμον.

Ἀριθ. 15. Σαμωνᾶς Πατρίκιος πρωτοσπαθάριος καὶ παρακοιμώμενος 905.

Ἐμ. Σταυρὸς ἁπλοῦς ἐπὶ τεσσάρων βαθμίδων ἐπὶ τῶν ἄνω μερῶν δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ C—M Σαμωνᾶς. Ἐπιγραφὴ κυκλοτερὴς

† ΚΕΒΟΗΘΕ ΤΩCΩΔΟΥΛ,	Κύριε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ

Ὀπ. † C A . Ω Σαμωνᾷ πατρικίῳ βα-
Ν Α Π Α Τ Ρ Ι σιλικῷ πρωτοσπαθα-
Κ, R, A, C Π Α Θ, ρίῳ καὶ παρακοιμω-
S Π Α Ρ Α Κ Ο Ι μένῳ
Μ Ω Μ Ε Ν , .

Συλλογ. Mordt. μέγεθος 2 ἑκατοσόμετρα.

Ὁ Σαμωνᾶς ἦτο Σαρακηνὸς ἐκ τῆς Μελιτηνῆς, ὅστις κατώρθωσε νὰ κερδίσῃ τὴν εὔνοιαν Λέοντος τοῦ Ϛ′. συκοφαντήσας τοὺς υἱοὺς τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ Στυλιανοῦ. Προήχθη εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ πρωτοσπαθαρίου καὶ παρακοιμωμένου (σφραγιδοφύλακος) κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 905. Καί περ τοιαύτην κατέχων θέσιν ἀπεπειράθη πολλάκις νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὴν πατρίδα του, τῆς ὁποίας ἡ ἐνθύμησις ἦτον αὐτῷ τόσον προσφιλής, ὥστε ἀπηγόρευσε μάλιστα εἰς τὸν πατέρα του, ἀπεσταλμένον ὡς πρέσβυν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τοῦ Ἐμίρου τῆς Μελιτινῆς καὶ ἐκθαμβον γενόμενον ἐκ τῆς λαμπρᾶς θέας τῆς βυζαντινῆς πρωτευούσης, νὰ ἐγκατασταθῇ αὐτόθι. Ἰδοὺ τὸ μόνον ἐπαινετὸν τοῦ φαύλου ἀνθρώπου αὐτοῦ διὰ τοῦ ὁποίου ἤθελε δυνηθῇ πως νὰ κερδίσῃ τὰς συμπαθείας ἡμῶν. Καί τοι πολλάκις ἀποπειραθεὶς νὰ δραπετεύσῃ, καὶ ἀποτυχών, κατώρθωσεν ὅμως νὰ διατηρήσῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ παρακοιμωμένου (σφραγιδοφύλακος). Ἔκτοτε ἐξηκολούθει νὰ ταράττῃ τὴν αὐλὴν διὰ συνεχῶν ῥᾳδιουργιῶν. Λέων ὁ Ϛ′. ἐβιάσθη ἐπὶ τέλους νὰ κλείσῃ αὐτὸν ἔν τινι μοναστηρίῳ ἔνθα ἐτελεύτησεν. Ὁ διάδοχος αὐτοῦ ἦτο ὁ παλαιὸς αὐτοῦ δοῦλος Κωνσταντῖνος, τὸν ὁποῖον ἐδωρήσατο τῇ Αὐτοκρατείρᾳ. Ζηλωτὴς τῆς ὑψηλῆς εὐνοίας, τὴν ὁποίαν ἐκεῖνος ἔχαιρεν, ἐζήτησε νὰ τὸν βλάψῃ διὰ τολμηροτάτων ῥᾳδιουργιῶν, αἵτινες συνέπειαν εἶχον τὴν ἀπὸ τῆς αὐλῆς ἀποπομπὴν αὐτοῦ. Κεδρ. Β′. 258, 263, 271. Κωνστ. Πορφ. περὶ διοικ. αὐτοκρατ. 231. οἱ μετὰ Θεοφ. 368, 369, 370

Ἀριθ. 16. Κωνσταντῖνος πρωτοσπαθάριος καὶ στρατηγὸς τῆς Σάμου 889.

Ἐμ. Σταυρὸς Βυζαντινὸς ἐπὶ 3 βαθμίδων κεκοσμημένος ἀραβουργήμασι.

Ἐπιγραφὴ κυκλοτερὴς

ΚΕ ΒΟΗΘ.. ΤΩ ΣΩ ΔΟΥΛ. Κύριε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ	Ὀπ. † ΚΩΝC ΤΑΝΤΙΝ, R, A,CΠΑΘ,SC ΤΡΑΤΙΓΟ ΣΑΜΟΥ.

Κωνσταντίνῳ βασιλικῷ πρωτοσπαθαρίῳ καὶ στρατηγῷ Σάμου.

Συλλ. Mordt. μεγ. 2 ἑκατοστόμετρα.

Digitized by Google

Ὁ μόνος στρατηγὸς τῆς Σάμου εἰς τὸν ὁποῖον δύναταί τις ν' ἀποδῷ τὴν σφραγῖδα ταύτην εἶναι Κωνσταντῖνος ὁ Πασπαλᾶς, ὅστις κατὰ τὸ 889 ἠγωνίσθη γενναίως κατὰ τῶν Σαρακηνῶν. Κατὰ τοὺς συγγραφεῖς (Κεδρ. Β'. 253) οἱ Σαρακηνοὶ κατέλαβον τὸ φρούριον τῆς νήσου ταύτης καὶ ἠχμαλώτισαν τὸν διοικητὴν Πασπαλᾶν. Τοὐναντίον τὸ χρονικὸν τοῦ *Bari* ἀναφέρει νίκην τῶν Βυζαντινῶν, οἵτινες ἐφόνευσαν τὸν Σαρακηνὸν ἀρχηγὸν Βαρ Ῥασχίδ.

Ἀριθ. 17. Ταυτούκας πρόεδρος καὶ κατεπάνω Σαμοσάτων 890.

Ἔμ. Ὁ ἀρχάγγελος Μιχαὴλ ὄρθιος κατὰ πρόσωπον.

Ὄπ. † ΚΕ ΒΟΗΘ, ΤΑΥΤΟΥΚΑ ΠΡΟΕΔΡΩ ΚΑΤΕΠΑ ΝΩCΑΜΟΥ CΑΤΩ.

Κύριε βοήθει Ταυτούκᾳ προέδρῳ καὶ κατεπάνῳ Σαμουσάτων.

Συλλ. Mordt. μεγ. 2 ἑκατοστόμετρα.

Κωνστ. Πορφυρ. Γ'. 31, 3, 316, 4 «ἐπὶ δὲ τῶν ἡμερῶν τοῦ Λέοντος προσέφυγε Παγκρατοῦκας ἐκεῖνος ὁ Ἀρμένιος καὶ Πουκρίκας καὶ Ταυτούκας οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ καὶ παρέδωκαν τὰ ἐκεῖσε καστέλλια καὶ ἐπλατύνθη ὁ τόπος καὶ ἐγένετο εἰς ὄνομα στρατηγίδος» Ἡ Πόλις καὶ τὰ περίχωρα Σαμουσάτων πρότερον ὑποτελῆ εἰς τοὺς Ἄραβας προήχθησαν εἰς τάξιν θέματος *Ἀσμοσάτου θέμα* μετὰ τὴν ὑποταγὴν τοῦ Παγκρατοῦκα τοῦ ὁποίου ὁ ἀδελφὸς κατὰ τὴν σφραγῖδα ἡμῶν διωρίσθη κατεπάνος. Σημειωτέον τὸν *τύπον* τοῦ ὀνόματος *Σαμούσατα*.

Ἀριθ. 18. Λέων Ἀργυρὸς στρατηγὸς 992.

Ἔμ. Σταυρὸς Βυζαντινὸς ἐπὶ 4 βαθμίδων.

Ἐπιγραφὴ κυκλοτερὴς

†ΚΕΒΟΗΘΗΤ, CΩΔΟΥΑ, Κύριε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ

Ὄπ. † ΛΕΟΝΤ, Β, Α, CΠΑΘ, S CΤΡΑΤΗΓ, Τ, ΑΡΓΥΡ, Λέοντι βασιλικῷ πρωτοσπαθαρίῳ καὶ στρατηγῷ τῷ Ἀργυρῷ.

Συλλ. Mordt. μεγ. 2. ἑκατοστόμετρα.

Ἡ δευτέρα γνωστὴ σφραγὶς ἀνήκουσα εἰς μέλος τῆς οἰκογενείας τῶν Ἀργυρῶν. Ἡ πρώτη, ἡ τοῦ Πόθου Ἀργυροῦ, ἐδημοσιεύθη παρὰ τοῦ ἐν Ἀθήναις κ. Λάμπρου (Ἀθήναιον τόμ. ά. σελ. 70) Ἡ σφραγὶς ἡμῶν ἀνήκει εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Πόθου Λέοντα. Ἀμφότεροι οἱ ἀδελφοὶ υἱοὶ τοῦ Εὐσταθίου Ἀργυροῦ δρογγαρίου τῶν βιγλῶν ἐπὶ Λέοντος τοῦ ΣΤ'. ἤκμασαν ἐπὶ Ῥωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ, τοῦ ὁποίου Λέων ὁ Ἀργυρὸς ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα Ἀγαθήν. Ἠρίστευσε δὲ εἰς πολλὰς ἐκστρατείας μεταξὺ τῶν ἄλλων εἰς τὴν κατὰ τῶν Βουλγάρων μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Πόθου (Σκυλιτζ. σελ. 613, οἱ μετὰ Θεοφ. σελ. 274. Κεδρ. Β'. 297.)

Ἀριθ. 19. Μαριανὸς (Ἀργύρης) Ἀνθύπατος, Πατρίκιος, Λογοθέτης τῶν ἀγέλων καὶ δομέστικος τῶν σχολῶν 956—961.

Ἔμ. Σταυρὸς Βυζαντινὸς ἐπὶ 5 βαθμίδων.

Ἐπιγραφὴ πέριξ ΚΕR .... ΔΟΥΛΩ Κύριε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ Συλλ. Mordtmann. μεγ. 2 ἑκατοστόμετρα.

Ὄπ. † ΜΑ . ΑΝΩΑΝΘΥ . ΠΑΤΡ,ΛΟΓΟΘ,Τ, ΑΓΕΛ,SΔΟΜΕ. ΤΩ, ΘΕΟΦΥΛ, CΧΟΛ, Μαριανῷ ἀνθυπάτῳ πατρικίῳ λογοθέτῃ τῶν ἀγέλων καὶ δομεστίκῳ τῶν θεοφυλάκτων σχολῶν.

Πρόκειται πιθανῶς περὶ ἑνὸς υἱοῦ τοῦ προηγηθέντος, ὅστις δὶς ἀναφέρεται, ά) τῶν Λογγοβάρδων καὶ Νεαπολιτῶν ὑποταγέντων ἑκουσίως εἰς τοὺς Σαρακηνοὺς τὸ 956 ἐστάλη ἐκεῖσε μετὰ τῶν δυτικῶν λεγεώνων· ἐφωδιασμένος μὲ τὸ ὑγρὸν πῦρ, προσβάλλει τὴν Νεάπολιν διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης καὶ ἀναγκάζει τοὺς Λογγοβάρδους καὶ τὴν Καλαβρίαν νὰ παραδοθῶσι, τοὺς δὲ Σαρακηνοὺς νὰ συνάψωσι συμμαχίαν. (οἱ μετὰ Θεοφ. 453)—β') ὡς *κατεπάνω τῆς Δόσεως* ἀποδιώκει τοὺς Τούρκους, τὸ 961, οἵτινες εἶχον εἰσβάλλει εἰς τὴν Θράκην (οἱ μετὰ Θεοφ. 480).

Ἀριθ. 20 Θεοφύλακτος Δαλασσηνὸς πρωτοσπαθάριος καὶ στρατηγὸς 1020.

Ἔμ. † ΚΕR, θ, ΤΩ CΩΔΟΥ ΛΘΕΟΦΥ ΛΑΚΤ, —•—

Ὄπ. .. : . ΑCΠΑΘ, SCΤΡΑΤΙ Γ,ΤΩΔΑΛ CΗΝΟ.

Κύριε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ Θεοφυλάκτῳ πρωτοσπαθαρίῳ καὶ στρατηγῷ τῷ Δαλασσηνῷ.

Ἡ οἰκογένεια τῶν Δαλασσηνῶν εἶναιμία τῶν ἐπισημοτέρων εἰς τὴν Βυζαντινὴν ἱστορίαν διὰ

Digitized by

τὴν μετὰ τῶν πρωτίστων βασιλικῶν οἴκων συγγένειάν της. Ἡ Εὐδοκία Δαλασσηνοῦ σύζυγος τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ καὶ Ἄννα Δαλασσηνοῦ εἶναι ἡ μήτηρ τῶν Κομνηνῶν Ἀλεξίου, Ἰσαακίου καὶ Ἀδριανοῦ. Μεταξὺ τῶν ἐπιφανῶν προγόνων τῆς δευτέρας ὁ Καῖσαρ Βρυέννιος (19 11 ἔκδ. Βόνν.) ἀπαριθμεῖ ἐκτὸς τοῦ Δαμιανοῦ καὶ τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ τὸν Θεοφύλακτον Δαλασσηνόν, ἀναφερόμενον πρὸς τούτοις καὶ ὑπὸ τοῦ Κεδρ. Β′, 477 ἔκδ. Βόνν.

Ἀρ. 21. Ῥωμανὸς ὁ Σκληρὸς μάγιστρος καὶ πρωτοστράτωρ 1042 Ἔμ. εἰκὼν τοῦ ἁγίου Γεωργίου ὀρθίου μετὰ λόγχης καὶ ἀσπίδος, ἐπιγραφὴ κυκλοτερὴς Ο ΑΓΙΟC... ΓΕΩΡΓΙΟC.

Ὄπ. † ΚΕ, Β,Θ, ΡΩΜΑΝΩ ΜΑΓΙCΤΡΩ SACΤΡΑΤΩ ΡΙΤΩCΚΛ, ΡΩ.

Κύριε βοήθει Ῥωμανῷ μαγίστρῳ καὶ πρωτοστράτορι τῷ Σκληρῷ.

Ἡ οἰκογένεια τῶν Σκληρῶν ἦτο μία τῶν πρώτων καὶ λίαν φιλοταράχων τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας Βασιλείου τοῦ Β′. μέλος τι τῆς οἰκογενείας ταύτης, Βάρδας ὁ Σκληρὸς, ὑπεκίνησε κινδυνωδεστάτην ἐπανάστασιν ἵν' ἁρπάσῃ τὸ στέμμα. Μετὰ δὲ τὴν ἀτυχῆ ἔκβασιν τῆς ἀποπείρας ταύτης, οἱ Σκληροὶ δὲν ἔπαυσαν ταράττοντες τὴν εἰρήνην εἰς τρόπον ὥστε ὁ Ῥωμανὸς *Ἀργυρός*, ὁ γυναικάδελφος τοῦ Βασιλείου Σκληροῦ, ἠναγκάσθη νὰ ἀποπέμψῃ τὸν τελευταῖον τοῦτον εἰς τὰ κτήματα αὐτοῦ εἰς τὰ Ἀνατολικὰ θέματα. Ὁ υἱὸς Βασιλείου τοῦ Σκληροῦ, ὁ ἐν λόγῳ Ῥωμανὸς ὁ Σκληρός, διῆγεν ἐκεῖ βίον ἄθλιον, συχνάκις ἐπαπειλούμενος ὑπὸ τοῦ γείτονός του Μανιασῆ, ὅστις εἶχεν ὁρκισθῇ νὰ φονεύσῃ αὐτὸν, ὅτε αἴφνης τὸ 1042 ἡ θέσις αὐτοῦ ἀποκατέστη ἐκ τῶν λαμπροτέρων, συνεπείᾳ τῆς ἀναβάσεως εἰς τὸν θρόνον Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου, ὅστις καίπερ ἐνυμφεύθη τὴν Αὐτοκράτειραν Ζωὴν ἐξηκολούθησεν, ὡς φαίνεται, τῇ πλήρει συγκαταθέσει τῆς σεπτῆς αὐτοῦ συζύγου, νὰ διατηρῇ στενὰς σχέσεις πρὸς τὴν ἀδελφὴν Ῥωμανοῦ τοῦ Σκληροῦ· ὁ τελευταῖος οὗτος διωρίσθη πρωτοστράτωρ, προήχθη εἰς τὸ ἀξίωμα μαγίστρου, ἀξίωμα ὅπερ δὲν λείπει ἔχον παχυλήν τινα εἰρωνείαν. Ἡ χρῆσις ἣν ἐποιήσατο τῆς ἐπιρροῆς του ὁ νέος οὗτος ἀξιωματικός, ὁμοιάζει κατὰ πάντα τοῖς ἀνατολικοῖς καὶ βυζαντινοῖς ἤθεσι· διὰ τὰ καθέκαστα παραπέμπομεν τοὺς ἀναγνώστας εἰς τὸν Γεώργιον τὸν Κεδρηνὸν Β′. σελ. 547. Καὶ ὅμως τὰ σκάνδαλα τῆς αὐλῆς ἐκούρασαν ταχέως τὸν βυζαντινὸν λαόν, καὶ ἡ αὐτοκρατορικὴ σπεῖρα ἠναγκάσθη ἕνεκεν ἐπαναστάσεως νὰ περιβληθῇ ἐξωτερικὸν ἧττον ἀναιδές. Κατὰ τὸ ἐπίλοιπον τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου δὲν ἀναφέρεται Ῥωμανὸς ὁ Σκληρός· βραδύτερον δ' ὅτε Ἰσαάκιος ὁ Κομνηνὸς ἐπανέστη κατὰ Μιχαὴλ τοῦ Στρατιωτικοῦ ἀνευρίσκομεν αὐτὸν ἐν τῷ ἀποστάτῃ στρατῷ, ἔνθα εἰς τὴν πρὸ τῆς Νικαίας ἀποφασιστικὴν μάχην διοικεῖ τὸ δεξιὸν κέρας. Ἐν ᾧ τὸ ἀριστερὸν καὶ τὸ κέντρον τοῦ Ἰσαακίου ἐνίκησαν τοὺς Αὐτοκρατορικούς, Ῥωμανὸς ὁ Σκληρὸς ἐνικήθη καὶ ἠχμαλωτίσθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατηγοῦ, ὅστις δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι διέταξε νὰ φονευθῇ αὐθωρεί.

Ἀρ. 22. Μαριανὸς Βρανᾶς Πρωτοσπαθάριος, ὕπατος στρατηγὸς 1040.

Ἔμ. προτομὴ κατὰ πρόσωπον στεφανηφόρος τῆς Παναγίας τῶν Βλαχερνῶν.

Ἐπιγραφὴ $\overline{\text{ΜΡ}}$ $\overline{\text{ΘΓ}}$

Ὄπ. † ΚΕR,ΗΘ, ΜΑΡΗΑΝΩ ΑCΠΑΘΑΡ, ΥΠΑΤΩΚΑΙ CΤΡΑΤΗΓΩ ΤΩRΡΑΝΑ

Κύριε βοήθει Μαριανῷ Πρωτοσπαθαρίῳ ὑπάτῳ καὶ στρατηγῷ τῷ Βρανᾷ.

Ἡ οἰκογένεια τῶν Βραναίων ἦν ἐπίσης ἐπιφανὴς ὡς καὶ ἡ τῶν Σκληρῶν, οὐ μόνον διὰ τὴν ἐπιρροὴν αὐτῆς ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐπιγαμιῶν μετὰ τῶν Κομνηνῶν, τῶν Ἀγγέλων, τῶν Παλαιολόγων καὶ αὐτῶν τῶν Βουρβόνων τῆς Γαλλίας. Ὁ πρῶτος τοῦ ὁποίου μνείαν ποιοῦνται οἱ συγγραφεῖς εἶναι ὁ ἡμέτερος Μαριανὸς Βρανᾶς, ὅστις ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου κατέσχε τὴν ὑψηλὴν θέσιν τοῦ μεγάλου δομεστίχου τῆς Ἀνατολῆς. Συμπεραίνομεν ὅτι ἡ σφραγὶς αὕτη εἶναι προγενεστέρας ἐποχῆς τῆς εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο προαγωγῆς αὐτοῦ. Ὅτε τὸ 1043 ὁ συγγενὴς αὐτοῦ Τορνίκιος ἐπανέστη κατὰ τοῦ Αὐτοκράτορος συνενώθη μετ' αὐτοῦ. Ἐν τούτοις ὁ Αὐτοκράτωρ κατώρθωσε τάχιστα διὰ χρημάτων νὰ τὸν κάμῃ νὰ λειποτακτήσῃ ἐκ τοῦ στρατοπέδου τῶν ἀποστατῶν. Ἔκτοτε ἡ ἱστορία οὐδὲν λέγει περὶ τῶν ἀνδραγαθημάτων τοῦ γενναίου τούτου εὐπατρίδου.

Ἀρ. 23. Νικήτας Γλαβᾶς πατρίκιος, ὕπατος στρατηγὸς 1050.

Digitized by Google

Ἐμ. προτομὴ κατὰ πρόσωπον τοῦ Ἁγ. Νικολάου. Ἐπιγραφὴ Ο Κ / Ν, ΟΛ,

Ὀπ. ΝΙΚΗΤ ΠΡΙΝΠΑ Τ, S C ΤΡΑΤ, Γ, ΟΓΑΑ R, — Νικήτας πατρίκιος ὕπατος καὶ στρατηγὸς ὁ Γλαβᾶς.

Ὁ στρατηγὸς Νικήτας ὁ Γλαβᾶς ἀναφέρεται, ὡς φρούραρχος Ἀνδριανουπόλεως, κατὰ τοὺς πολέμους, οὓς οἱ Βυζαντινοὶ εἶχον ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου μετὰ τῶν Πατζινακῶν οἵτινες διέβησαν τὸν Δούναβιν τὸ 1050. Κωνσταντῖνος ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἑταιριῶν ὁ καὶ στρατάρχης τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων κατὰ τῶν Πατζινακῶν ἦτο ὠχυρωμένος πλησίον τῆς Ἀνδριανουπόλεως. Δυσχῶς Σαμουὴλ ὁ Βουρτζῆς, εἷς τῶν βυζαντινῶν στρατηγῶν, ἐγκαταλείψας τὰ χαρακώματα παρὰ τὴν ἐπὶ τούτῳ διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτοῦ, ἐγένετο αἴτιος ἥττης ὁλοκλήρου τοῦ στρατοῦ, ἥτις ἤθελεν ἔχει ὀλεθριωτέρας ἔτι συνεπείας ἄνευ τῆς περισκέψεως τοῦ φρουράρχου τῆς Ἀνδριανουπόλεως, καὶ ἂν ὁ Ἀρχηγὸς τῶν *Πατζινακῶν* Σοῦλτζος δὲν εἶχε φονευθῇ κατὰ τὴν μάχην. Οἱ Πατζινάκοι ἐπαύσαντο τῆς τῶν ἡττηθέντων Ῥωμαίων καταδιώξεως, ὁ δὲ πρωτοσπαθάριος Νικήτας ὁ Γλαβᾶς, τοποτηρητὴς τοῦ τάγματος τῶν σχολῶν ὠφελήθη ἐκ τῆς στιγμῆς ταύτης νὰ κάμῃ ἔξοδον, οἱ δὲ *Πατζινάκαι* οἵτινες ἐξέλαβον αὐτὸν ὡς τὸν σύγκελλον Βασίλειον, ὅστις ἔπρεπε νὰ φθάσῃ εἰς ἐπικουρίαν τῶν Ῥωμαίων μὲ τοὺς Βουλγάρους, ἀπεσύρθησαν. Ἡ σφραγὶς ἡμῶν χρονολογεῖ ἐποχὴν μεταγενεστέραν τῶν γεγονότων τούτων, διότι φέρει ἀξιώματα ἀνώτερα τῶν παρὰ Κεδρηνῷ μνημονευομένων. (Κεδρ. Β'. 600).

Ἀρ. 24. Λέων Θρυμβὸς πατρίκιος καὶ στρατηγὸς (τῆς Καλαβρίας) 1057.

Ἐμ. Ἁγίου Νικολάου προτομὴ κατὰ πρόσωπον. Ἐπιγραφὴ Ο Κ / Ν Ο / Ι Λ

Ὀπ. ✝ Κ Ε R, Θ, ΛΕΩΝΤΙ ΠΡΙ ΚΙΩS CΤΡΑΤΗΓ, ΤΩ ΘΡVM — R, — Κύριε βοήθει Λέοντι Πατρικίῳ καὶ στρατῷ Θρυμβῷ.

Κατὰ τὰς ἐσωτερικὰς ἐπὶ Θεοδώρας ταραχὰς Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου καὶ Μιχαὴλ τοῦ Στρατιωτικοῦ, οἱ Νορμανδοὶ ὀλίγον κατ'ὀλίγον, ὑπὸ τὸν Ῥοβέρτου Γισκάρδον κατέλαβον τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν. Ἐπὶ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Σελτζούκων καὶ Πετσενέγκων ἀπησχόλησαν ὅλας τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις τοῦ κράτους. Οὕτω λοιπὸν κατὰ τὸν Σκυλίτζην Β', 721 «τῶν ἐν ταῖς πόλεσι (τῆς Καλαβρίας) στρατηγεῖν τεταγμένων πρὸς βασιλέα μὴ δυναμένων ἀντεξιέναι ὀλιγανδρίᾳ καὶ κακότητι τῶν σὺν αὐτοῖς ὑποχωρεῖ γοῦν τῆς Καλαβρίας ὁ Θρυμβός, ὃς ἐκεῖσε στρατηγῶν ἐτύγχανε.»

Αἱ ἑξῆς τέσσαρες σφραγῖδες συνδέονται μετὰ τῶν γεγονότων τὰ ὁποῖα ἔφερον τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν καὶ πτῶσιν Διογένους τοῦ Ῥωμανοῦ.

25. Ἐμ. Θ Ε Ο—Τ Ο Κ R Ο Η—Θ Ε Ι

Ὀπ. . Ε V—Δ Ο Κ Ι Α—Α Υ Γ Ο· V C—Τ Α

Θεοτόκε βοήθει—Εὐδοκίᾳ Αὐγούστᾳ

Συλλογὴ Mordtmann

Εἶναι ὀρειχάλκινος· ἀλλ' ἴχνη ἀργύρου δηλοῦσιν, ὅτι ἦτο πυρὴν ἀργυροβούλλου.

26. Ἐμ. Σταυρὸς μετὰ τεσσάρων κρίνων εἰς τὰς γωνίας, ἐπιγραφὴ ἐπὶ τοῦ ἄκρου.

Κ Ε Β Ο Η Θ Τ Ω C Ω Δ Ο Υ Λ.

Ὀπ. ΝΙΚΟΛ,—ΠΡΙΜΙΚΙΡ—ΕΥΔΟΚ, ΤΗ. —.ΙΑΟΧΡΗCΤ,—ΔΕCΠ,

Κύριε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ

Νικολάῳ πριμικηρίῳ Εὐδοκίας τῆς φιλοχρίστου δεσποίνης.

Συλλογὴ Mordtmann μεγ. 2 ἑκατοστόμ.

Ὁ πριμικήριος ἦτο ὁ αὐτοκρατορικὸς αὐλάρχης, κατὰ δὲ τὴν μαρτυρίαν Κων. τοῦ Πορφ. πάντοτε εὐνοῦχος, ὅπερ ἐξηγεῖ τὰ ἐπὶ τοῦ ἐμπροσθίου μέρους ὑπάρχοντα κρῖνα.

27. Συλλ. τῶν ἐν Βενετίᾳ Μεχιταριστῶν.

Ἐμ. ΛΟΓΩΝ—ΕΙΜΙΚΑΕΙC—ΘΕΤΤΑΛΩΝ —CΤΡΑΤΗ—ΓΕΤΟΥ.

Ὀπ. ✝ ΤΟV—. ΑΤΡΙΚΙΟV—RΑΡΔΑ — ΟVΞΙΦΙ—ΛΙΝΟΥ.

Λόγων εἰμὶ κλεὶς Θετταλῶν στρατηγέτου— τοῦ Πατρικίου Βάρδα τοῦ Ξιφιλίνου.

Ἰδοὺ ἱστορικὰ γεγονότα ἐν αἷς ἀναφέρονται αἱ τρεῖς αὗται σφραγῖδες, ὡς εὑρίσκομεν ταῦτα ὁμοφώνως ἐν ὅλοις τοῖς συγγραφεῦσιν.

Κωνστ. Δούκας (κατὰ Μάϊον 1067) ἀποθνήσκων ἀπήτησε παρὰ τῆς συζύγου αὐτοῦ Αὐτοκρατείρας Εὐδοκίας τὸν ὅρκον, τοῦ νὰ μὴ ὑπανδρευθῇ τὸ δεύτερον ἀπήτησε νὰ ὑπογρά-

Digitized by

ψη αὐτη, ὡς καὶ οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοί, ἔγγραφον ἐπίσημον, ἐν ᾧ ὑπεχρεοῦτο συγχρόνως νὰ μὴ ἀναγνωρίζῃ ἄλλους ὡς αὐτοκράτορας, παρὰ τοὺς τρεῖς ἀνηλίκους υἱοὺς αὐτοῦ. Ἐνεπιστεύθησαν τὸ ἔγγραφον τοῦτο εἰς τὸν Πατριάρχην Ἰωάννην τὸν Ξιφιλίνον. Οὕτως ἡ Εὐδοκία ἐκυβέρνησε τὸ κράτος ἐπ' ὀνόματι τῶν ἀνηλίκων Αὐτοκρατόρων ἐπὶ μῆνας ἑπτά, ἐποχὴν καθ' ἣν αἱ πολυάριθμοι ἐπιδρομαὶ τῶν Σελτζούκων καὶ αἱ ραδιουργίαι στρατηγῶν φιλοδόξων Νικηφόρου τοῦ Βοτανιάτου, καὶ Διογένους τοῦ Ῥωμανοῦ ἔφερον τὸ κράτος εἰς ἔσχατον βαθμὸν ἐρημώσεως. Ἡ δὲ Εὐδοκία, πιπροικισμένη δι' εὐφυΐας ἐξυμνουμένης παρ' ἁπάντων τῶν ἱστορικῶν, ἀνεγνώρισεν ἀμέσως ὅτι ἐν ὁμοίαις περιστάσεσι τὸ κράτος ἀπῄτει τὴν στιβαρὰν χεῖρα ἀνδρός, καὶ ἀπεφάσισε νὰ νυμφευθῇ, ὅπως σώσῃ συγχρόνως τὰ συμφέροντα τῶν τέκνων της. Ἀλλὰ τὸ μέγιστον πρόσκομμα ὅπερ εἶχε νὰ ὑπερπηδήσῃ ἦτο τὸ ἐν τοῖς Πατριαρχείοις παρακατατεθειμένον ἔγγραφον, τὸ ὁποῖον δὲν ἠδύνατο νὰ ἀκυρωθῇ δι' ἁπλοῦ πραξικοπήματος. Ἡ Εὐδοκία ἐνεπιστεύθη τῷ εὐνούχῳ αὐτῆς, τῷ ἡμετέρῳ πριμικηρίῳ Νικολάῳ, ὅστις εὗρεν ἀμέσως τὸν τρόπον. Μετέβη παρὰ τῷ Παριάρχῃ καὶ ὑπέβαλεν αὐτῷ ὅτι ἐὰν ἠδύνατό τις μεταποιῆσαι τὸ ἔγγραφον, ἦτο εὔκολον, ἵνα ὁ ἀδελφὸς τοῦ Πατριάρχου Βάρδας Ξιφιλῖνος ἀναβῇ εἰς τὸν θρόνον νυμφευόμενος τὴν Αὐτοκράτειραν. Ὁ Πατριάρχης ἐνέδωκε, ἐξησφαλίσθη περὶ τῆς συγκατανεύσεως τῶν συνυπογραψάντων ἀξιωματικῶν καὶ τὸ ποθούμενον ἔγγραφον ἐδόθη. Ἀλλ' ἀντὶ τοῦ Βάρδα Ξιφιλίνου Διογένης ὁ Ῥωμανός, εἷς τῶν εὐγενεστέρων χαρακτήρων τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας, ἔλαχε τῆς ἀντιβασιλείας. Οἱ συγγραφεῖς περιγράφουσι τὸν Βάρδαν ὡς ἄνθρωπον ἀκόλαστον, ἥκιστα μεριμνῶντα περὶ σπουδαίων ὑποθέσεων, καὶ ἠθέλομεν ἐννοήσει δυσκόλως πῶς τοιοῦτον ἄτομον ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἐὰν ἡ περιγραφεῖσα σφραγὶς δὲν ἀπεδείκνυε σαφῶς ὅτι ὁ Βάρδας κατεῖχε θέσιν πολὺ ἀνωτέραν ἢ ὁ Διογένης ὁ Ῥωμανός, ὅστις ἐπὶ τῶν γεγονότων τούτων ἦτο φυλακισμένος ἐπὶ δεινῇ κατηγορίᾳ ἰσχάτης προδοσίας μετὰ τὴν ἀποτυχίαν εἰς τὰς ἀποπείρας αὐτοῦ, ἵνα ὑποσκελίσῃ τὴν αὐτοκράτειραν.

Ἕκαστος γινώσκει τὴν εἰς τὸν Ῥωμανὸν Διογένην ἐπιπεφυλαγμένην κακὴν μοῖραν, ὅτις εἰς τὴν μάχην τοῦ Mantzikiert, ἐγκαταλελειμμένος ὑπὸ τῶν ἑαυτοῦ ὀπαδῶν, πεπληγωμένος καὶ προδεδομένος ὑπὸ Ἀνδρονίκου τοῦ Δούκα (ἀνεψιοῦ τῆς Αὐτοκρατείρας), ᾐχμαλωτίσθη ὑπὸ τῶν Τούρκων (1071). Ἐλευθερωθεὶς τῇ μεγαλοδωρίᾳ τοῦ Σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου, ἤρξατο τῆς πορείας πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἀπουσίας αὐτοῦ Μιχαὴλ ὁ Δούκας ὁ Παραπινάκης ἀνηγορεύθη Αὐτοκράτωρ, καὶ στέλλει εἰς προϋπάντησιν αὐτοῦ τὸν δομέστιχον Ἀνδρόνικον, ὅστις κατώρθωσε νὰ τὸν συλλάβῃ καὶ νὰ τῷ ἐξορύξῃ τοὺς ὀφθαλμούς. Ἰδοὺ δὲ ἡ σφραγὶς τοῦ Ἀνδρονίκου, τοῦ πρωτίστου αὐτουργοῦ τῆς τελευταίας ταύτης καταστροφῆς.

Ἀριθ. 28 Ἀνδρόνικος Δούκας πρωτοπρόεδρος πρωτοβεστιάριος καὶ δομέστιχος τῶν σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς.

Ἔμ. Παναγίας Βλαχερν. προτομὴ κατὰ πρόσωπον. Εἰς τὸ ἔδαφος·

ΜΡ. Θν. Ἐπιγρ. κυκλοτερὴς † ΘΚΕ
Ὀπ. —†— ΒΟΗΘΕΙ.

ΑΝΔΡΟΝΙ	Ἀνδρονίκῳ πρωτοπροέδρῳ
ΚΩΠΡΩΤΟΠΡΟ	πρωτοβεστιαρίῳ καὶ δο-
ΕΔΡΩΠΡΩΤΟ	μεστίκῳ τῶν σχολῶν τῆς
ΒΕ ΤΙΑΡΙΩS	Ἀνατολῆς τῷ Δούκᾳ.
ΔΟΜΕ ΤΙΚΩ	
ΤΩΝ CΧΟΛΩΝ	
. . CΑΝΑΤΟΛ,	Συλλογὴ Mordtmann.
ΤΩ ΔΟ̈ΚΑ	μεγ. 2 ἑκατοστόμετρα.

Ὁ Ἀνδρόνικος ἦτο υἱὸς τοῦ Καίσαρος Ἰωάννου Δούκα, ἀδελφὸς τοῦ Αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Δούκα διορισθεὶς τὸ 1071 δομέστικος τῆς Ἀνατολῆς ὑπὸ Μιχαὴλ Δούκα τοῦ Ζ'. Μιχαὴλ ὁ Ἀτταλιώτης (173, 16) ἀποδίδει αὐτῷ τὸν τίτλον πρωτοπρόεδρος, ὁ δὲ Βρυέννιος σελ. 107 ἀναφέρων τὸν γάμον τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Εἰρήνης μετὰ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ὀνομάζει αὐτὸν *πρωτοβεστιάριον τὸν κλεινὸν Ἀνδρόνικον*.

Ἀριθ. 29. Νικηφόρος Βοτανιάτης σεβαστὸς 1078—1081.

Ἔμ. προτομὴ κατὰ πρόσωπον τῆς Παναγίας τῶν Βλαχερνῶν.

Ἐπιγραφὴ ΜΡ ΘV

Ὀπ.	Κύριε βοήθει Νικηφόρῳ
. ΙΚΗΦΟ	σεβαστῷ τῷ Βοτανειάτῃ.
·ΕΒΑCΤΩ	Μολύβδινος μεγ. 1, 2 ἑ-
ΤΩΒΟΤΑ	κατοστόμετρα
ΝΕΙΑΤ,	Συλλ. Mordtmann.

Τὸ μολυβδόβουλλον τοῦτο εἶναι ὅλως ἀπαράλλακτον τῷ ὑπὸ τοῦ Sabatier περιγραφομένῳ ἀργυρῷ νομίσματι (Β', 51,17.) Μόνη δια-

Digitized by Google

φορὰ ὑπάρχει εἰς τὴν δευτέραν γραμμὴν, ἔνθα ὀρθῶς γράφεται τὸ ὄνομα τοῦ Νικηφόρου μὲ μὲ *ὂ μικρόν*. Ἡ συλλογὴ ἡμῶν περιέχει ἔτι δύω σφραγίδας ἀνηκούσας εἰς μέλη τῆς οἰκογενείας τῶν Βοτανιατῶν, καὶ αἱ ὁποῖαι πιθανῶς εἶναι τῆς αὐτῆς ἐποχῆς.

Ἀριθ. 30. Εὐστράτιος Βοτανιάτης, Πατρίκιος, Ἀνθύπατος καὶ στρατηγὸς Ζεβέλου ἢ Γαβάλων.

Ἐμ. Ἅγιος Δημήτριος ὄρθιος καὶ κατὰ πρόσωπον. Ἐπιγραφὴ ..... ΜΙΤΡΙΟC

Ὀπ. † ΚΕ R, Θ,	Κύριε βοήθει
ΕVΣΤΡΑΤ,	Εὐστρατίῳ πα-
ΩΠRΙΚΙΩΑΝ	τρικίῳ ἀνθυπάτῳ
ΘVΠΑΤΩ ΚΑΙ	καὶ στρατηγῷ Ζε-
CΤΡΑΤΗΓΩ	βέλου τῷ Βοτα-
ΖΕRΕΛUΤΟ	νιάτῃ.
RΟΤ, ΝΙΑΤ,	

Ὑποθεὶς ὅτι ὁ Εὐστράτιος οὗτος ἦτο συγγενὴς Νικηφόρου τοῦ Βοτανιάτου καὶ ὅτι οὗτος ἐν ἐνεργείᾳ διετέλει εἴτε ἐν ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς ἐπαρχίαις, εἴτε ὡς δοὺξ τῆς Ἀντιοχείας, ἐζήτησα ἐπὶ πολὺ τὸν τόπον Ζέβελος, ὁτὲ μὲν εἰς τὰ μέρη τῶν Σλάβων, ὁτὲ δὲ εἰς τὴν Ἀνατολὴν χωρὶς νὰ δυνηθῶ νὰ φθάσω εἰς ἀποτέλεσμά τι οἱονδήποτε. Χωρίον τι τῆς Ἀλεξιάδος (βιβλ. ΙΓ'. ἐκδ. Παρισ. σελ. 413) λύει τὴν ἀπορίαν ταύτην. Εἰς τὴν μετὰ τοῦ Βοημόνδου, πρίγκηπος τῆς Ἀντιοχείας, συνθήκην του Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς ἐπιφυλάττει ἑαυτῷ μετ' ἄλλων μερῶν «*καὶ τὴν στρατηγίδα Λαοδίκειαν τῆς Συρίας καὶ αὐτὸ δήπουθεν τὸ στρατηγάτον Γαβάλων ὃ Ζίβελ ἐποβαρβαρίζοντες λέγομεν.*

Κατὰ τὸν Συνέκδημον τοῦ Ἱεροκλέους τὰ *Γάβαλα* ἦτο πόλις τῆς ἐπαρχίας πρώτης Συρίας (σιλ. 397, 26) ἥτις περιελάμβανε τὰς πόλεις Ἀντιόχειαν, τὴν ἐπὶ Δάφνην, τὴν Σελεύκειαν, τὴν Λαοδίκειαν καὶ τὴν Βέροιαν (Χαλέπι)

Ἀριθ. 31 Μανουὴλ Βωτωνειάτης Σεβαστός.

Ἐμ. Παναγία ὁδηγήτρια ὄρθιος. Ἐπιγραφὴ

MP ΘV Ὀπ. Ἐπιγ. † ΚΕ Β, Θ,	
Κύριε βοήθει Μανουὴλ	μ ΑΝUΗΛ
σεβαστῷ τῷ Βωτω-	σε RΑCΤΩ
νειάτῃ.	τ ΩRΩΤΩ
	ΝΕΙΑΤ,

Σημειωτέον τὴν γραφὴν *Βωτωνειάτης* ἀντὶ *Βοτανειάτης*. Οὐδαμοῦ εὗρον μνείαν τινὰ περὶ Βοτανιάτου Μανουὴλ. Εἶναι ἴσως ὁ ἔγγονος Νικηφόρου τοῦ Βοτανιάτου μνημονευόμενος ἐν τῇ Ἀλεξιάδι, καὶ ὅστις προώριστο ὡς σύζυγος μιᾶς τῶν θυγατέρων Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ.

Ἀριθ. 32 Νικηφόρος Κομνηνὸς σεβαστός.

Ἐμ. † Θ ΚΕ	Θεοτόκε βοήθει
.ΟΗΘΕΙ	τῷ σῷ δούλῳ
.ΩCΩ	Νικηφόρῳ σε-
.ΟVΛΩ	βαστῷ τῷ Κο-
	μνηνῷ.
Ὀπ.	ΝΙΚΗ
	ΦΟΡΩCΕ
	RΑCΤΩΤΩ
	ΚΟΜΝΗ
	ΝΩ

Νικηφόρος ὁ Κομνηνός, σεβαστὸς καὶ βραδύτερον μέγας Δρογγάριος ἦτο ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξίου Α'. Κομνηνοῦ καὶ πενθερὸς Γρηγορίου τοῦ *Πακουριάνου* υἱοῦ τοῦ μεγάλου Δομεστίχου Πακουριάνου

Ἀριθ. 33. Ἰσαάκιος Κομνηνὸς Δούκας σεβαστοκράτωρ καὶ στρατοπεδάρχης.

Ἐμ. ἅγιος Γεώργιος ὄρθιος

Ἐπιγραφὴ	ΟΓΕΩΡΓΙΟC
Ὀπ. —†—	
ΚΟΜΝΗ..	Κομνηνὸν Δούκαν βασι-
ΔΟVΚΑΝ	λεοπάτορα Ἰσαάκιον σε-
.....ΟΠΑΤ	βαστοκράτορα στρατο-
ΙCΑΑΚΙΟΝ	πεδάρχην προστάτα
RΑCΤΟΚΡΑ	σκέποις.
ΡΑΤΟΠ	Συλλ Mordtmann.
ΠΡΟCΤ	
CΚΕ	

Προστάτης—(patronus). Ὑπάρχουσι δύω Ἰσαάκιοι σεβαστοκράτορες περὶ ὧν ἂν εἴη λόγος. Ὁ πρῶτος, ὅστις εἶναι ὁ πρεσβύτερος ἀδελφὸς Ἀλεξίου τοῦ Α'., εἶχε παραιτηθῆ τοῦ θρόνου ὑπὲρ τοῦ νεωτέρου ἀδελφοῦ αὐτοῦ καὶ ὁ τίτλος τοῦ *βασιλοπάτορος* ἤθελεν ἁρμόσει θαυμασίως, πρὸ πάντων δὲ διὰ τὸν λόγον ὅτι ὁ Ἀλέξιος ἠκολούθει σχεδὸν πάντοτε τὰς συμβουλὰς τοῦ ἀδελφοῦ του· ἀλλ' εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἀντίκειται τὸ ὄνομα τῆς οἰκογενείας Δούκα, διότι ὁ Ἰσαάκιος ὡς καὶ ὁ Ἀλέξιος ἦσαν υἱοὶ Ἄννης τῆς Δαλασσηνῆς. Προτιμῶ λοιπὸν τὸν δεύτερον Ἰσαάκιον, ὅστις ἐπίσης διέπρεψεν ὡς στρατηγὸς, καὶ ἦτο νεώτερος ἀδελφὸς Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ, τοῦ ὁποίου μήτηρ ἦτο Εἰρήνη ἡ τοῦ Δούκα. Μεγάλην δ' ἐχαιρεν ἐπιρροὴν παρὰ τῷ Κομνηνῷ Ἰωάννῃ, διότι αὐτὸς πρὸ πάντων ἐμηδένησε τὰς ῥᾳδιουργίας τῆς μητρός του Εἰρήνης, ἥτις ἤθελε νὰ μετα-

Digitized by Google

βιβάση τὸ στέμμα εἰς τὸν Καίσαρα Βρυέννιον, τὸν σύζυγον τῆς περιφήμου Ἄννης τῆς Κομνηνῆς. Ὁ ἐπὶ τῆς σφραγίδος ἡμῶν Ἰσαάκιος εἶναι πρὸς τούτοις ὁ προπάτωρ τῶν Κομνηνῶν τῆς Τραπεζοῦντος.

Ἀρ. 33. Γρηγόριος Παχουριανὸς σεβαστὸς δούξ.

Ἐμ. Ἅγ. Γεώργιος ὄρθιος. Ἐπιγραφὴ
Ο ΑΓΙΟC — ΓΕΩΡΓΙΟC.

Ὀπ. . . ΡΗΓΟ Γρηγόριος σεβαστὸς καὶ
ΟCCΕRΑ δοὺξ ὁ Παχουριανὸς
ΟCSΔUΞ Συλλ. Mordtmann
ΠΑΚΥΡΙ μέγ. 4. ἑκατοστρ.
. ΝΟC

Ἐπιστολή τις τοῦ Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας ἐπιγράφεται «Γρηγορίῳ τῷ Παχουριανῷ τῷ γαμβρῷ τοῦ μεγάλου δρογγαρίου Νικηφόρου τοῦ Κομνηνοῦ». Ἡ ταὐτότης μετὰ τοῦ ἐπὶ τῆς σφραγίδος ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Παχουριανοῦ εἶναι τόσῳ πιθανωτέρα καθ' ὅσον ὀνομάζεται *δούξ*, ἀξίωμα, ὅπερ συχνάκις δηλοῖ ἔχοχον ἀρχηγίαν εἰς τὸ ναυτικὸν αὐτῆς τῆς ἐποχῆς. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ πρόκειται περί τινος υἱοῦ τοῦ πολυθρυλλήτου δομεστίκου Παχουριανοῦ ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ μνημονευομένου πολλάκις ἐν τῇ Ἀλεξιάδι (σελ. 50. 183) Ὁ σχηματισμὸς τοῦ ὀνόματος Πακὸρ μετὰ τῆς πατρωνυμικῆς καταλήξεως ιαν, ἐμφαίνει ἀρκούντως ἀρμενικὴν καταγωγὴν τῆς οἰκογενείας ταύτης. Ὁ Κεδρηνὸς (2,447) διηγεῖται, ὅτι ἀφοῦ ὁ Βασίλειος ὁ Β'. ἐτακτοποίησε τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἰβηρίας μετήγαγε πολλοὺς ἐπισήμους ἄνδρας ὡς ὁμήρους εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ ὀνομαστί, τὸν Φεβδάτην, Φέρσην καὶ Παχουριανὸν «τοὺς ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ κατὰ γένος πρωτεύοντας, ὧν ἦσαν κορυφαῖοι» φαίνεται ὅτι οἱ Παχουριανοὶ κατῴκησαν σταθερῶς ἐκτοτε ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἀρ. 34. Θεόδωρος Γαβρᾶς δούξ.

Ἐμ. Ἅγιος Θεόδωρος ὄρθιος.

Ὀπ. . . . . † Κύριε βοήθει τῷ
ΗΘΕΙΤΩC σῷ δούλῳ Θεοδώρῳ
ΔΟVΛΟΘΕΟ δοῦκι τῷ Γαβρᾷ.
ΔΩ, ΔUΚΙΤΩ
ΓΑRΡΑ

Ἔχομεν ἐνώπιον ἡμῶν τὴν σφραγῖδα ἀνδρὸς τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ζενῶς εἶναι συνδεδεμένον τῇ ἱστορίᾳ τῆς Τραπεζοῦντος. Ἰδοὺ τὸ χωρίον τῆς Ἀλεξιάδος (σελ. 239, 240) σχετικῶς πρὸς Θεόδωρον τὸν Γαυρᾶν· « Ἀλλ' ἐπεὶ Θεόδωρος ὁ Γαυρᾶς ἐνδημήσας ἦν ἐν τῇ βασιλευούσῃ, γινώσκων ὁ Ἀλέξιος τὸ τούτου ὀβριμοεργὸν καὶ περὶ τὰς πράξεις ὀξύ, βουλόμενος τοῦτον ἀπελάσαι τῆς πόλεως δοῦκα Τραπεζοῦντος προυβάλετο, πάλαι ταύτην ἀπὸ τῶν Τούρκων ἀφελόμενον· ὥρμητο μὲν γὰρ οὗτος ἐκ Χαλδαίας καὶ τῶν ἀνωτέρω μερῶν, στρατιώτης δὲ περιφανὴς γενόμενος, ἐπί τε φρονήσει καὶ ἀνδρείᾳ ὑπερέχων ἁπάντων, μικροῦ δὲ μηδέποτε ἔργου ἀψάμενος καὶ ἀτυχήσας, ἀλλὰ πάντων ἀεὶ τῶν πολεμίων κρατῶν, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν Τραπεζοῦντα ἑλὼν καὶ ὡς ἴδιον λάχος ἑαυτῷ ἀποκληρωσάμενος, ἄμαχος ἦν».

Ἀριθ. 35. Νικήτας πρόεδρος δοὺξ τῆς Βουλγαρίας 1096.

Ἐμ. † ΓΡΑΦ, Ὀπ. ΤUΠΡΟΕ
CΦΡΑΓΙC ΔΡUΝΙΚΗ
TUΔUΚΟ. ΤΑΤUΚΛ
BUΛΓΑΡ ΗΚΝ,
. ΑC Γραφῶν σφραγὶς τοῦ δουκὸς Βουλγαρίας τοῦ προέδρου Νικήτα τοῦ Κληκν.

Ἡ μνήμη τοῦ δουκὸς τούτου τῆς Βουλγαρίας διασώζεται μόνον ἐν τοῖς συγγράμμασι Γουλιέλμου τῆς Τύρου καὶ τοῦ Θουροκτσίου. Κατ' αὐτοὺς ὁ Νικήτας ἦτο δοὺξ ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν πρώτων Σταυροφοριῶν. Ἐκ τῶν πρώτων στιφῶν τῶν σταυροφόρων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν Γοτιέρου τοῦ Ἀναργύρου (Gautier Sans-avoir) τῶν ὑπὸ τῶν Σέρβων καὶ Βουλγάρων σχεδὸν ὁλοτελῶς καταστραφέντων, λείψανά τινα ἐσώθησαν τῇ συνδρομῇ τοῦ Νικήτου, διαμένοντος τότε ἐν Νίσσῃ. (Muralt σελ. 1095) Δυσυχῶς ἡ σφραγὶς εἶναι τόσον ὠξυδωμένη, ὥστε δὲν δυνάμεθα ν' ἀναγνῶμεν τὸ ὄνομα τῆς οἰκογενείας, διότι τὰ σωζόμενα γράμματα οὐδεμίαν ἐπιδέχονται ἑρμηνείαν.

Αἱ ἑξῆς σφραγῖδες συνδέονται μετὰ τῆς ἀμύνης τῆς Ἀνδριανουπόλεως κατὰ τῶν Κομάνων ἐν ἔτει 1094.

Ἀριθ. 36.

Ἐμ. † ΚΕ Ὀπ. ΚΟΥΡΟ
R, Θ, Τ, Ω C ΠΑΛΑΤΗ
Δ, Λ, ΚΑΤ, ΤΩΤΡΑΧ,
ΚΑΛ, ΝΙΩΤ,
Κύριε βοήθει τῷ σῷ κουροπαλάτῃ τῷ
δούλῳ Κατακαλῶνι Τραχανιώτῃ

Ὁ Κατακαλὼν Τραχανιώτης ἦτο εἷς τῶν ἀξιωματικῶν, τῶν συνδραμόντων τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Νικηφόρου Βρυεννίου κατὰ τοῦ Νικη-

Digitized by Google

φόρου Βοτανιάτου. (Βρυεν. 136). Βραδύτερον ἀμνηστευθεὶς ἔλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐν τῇ κατὰ τῶν Κομάνων ἐκστρατείᾳ (Ἀλεξιὰς σελ. 274).

Ἀριθ. 37. Μαριανὸς Μαυροκατακάλων. 1078.

Ἔμ. Κ Ε R / R Ο Η Θ Ε Ι / Μ Α Ρ Ι Α / Ν Ω

Ὄπ. Τ Ω / Μ Α R Ρ Ο / Κ Α Τ Α / Κ . . .

Κύριε βοήθει Μαριανῷ τῷ Μαυροκατακαλῶν.

Κατὰ Ἄνναν τὴν Κομνηνὴν σελ. 271, 190, 134, ἥτις δὲν εὑρίσκει λέξεις ἀρκούντως θερμὰς ἵνα ἐξάρῃ τὰς λαμπρὰς ἀρετὰς τοῦ νέου τούτου στρατηγοῦ, διεμοίρασε μετὰ τοῦ Κατακαλῶνος τοῦ Τραχανιώτου τὴν ἄμυναν τῆς Ἀνδριανουπόλεως. Ἦτο ἄλλως γαμβρὸς τῆς Ἄννης Κομνηνῆς, νυμφευθεὶς μίαν τῶν ἀδελφῶν τοῦ Καίσαρος Βρυεννίου. Τὸ 1108 ἀντικατέστησε τὸν Κοντοστέφανον ἐν τῇ διοικήσει τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοῦ Βοεμόνδου.

Ἀριθ. 38. Εὐμάθιος Φιλοκάλλης μάγιστρος 1108.

Ἔμ. Ἅγ. Γεώργιος καὶ Δημήτριος ὄρθιοι ἄνευ ἐπιγραφῆς.

Ὄπ. † Τ Ο Υ / Φ Ι Λ Ο Κ Α Λ Α / Λ Ο Υ C Ε Υ Μ / Α Θ Ι Υ Μ Α Γ Ι / C Τ Ρ Υ

Τοῦ Φιλοκάλλους Εὐμαθίου μαγίστρου

Μέγεθος 2 ἑκατοστόμετρα.

Ἡ σφραγὶς αὕτη εἶναι ἀξιοσημείωτος διὰ τοὺς τόνους, πρᾶγμα ὅπερ ἀπήντησά ἐστιν ὅτε ἐπὶ τῶν σφραγίδων. Ὁ Εὐμάθιος Φιλοκάλλης ἦτο εἷς τῶν ἱκανωτέρων στρατηγῶν Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ὅστις τὸ 1108 ἔστειλεν αὐτὸν ἐπὶ κεφαλῆς πολυαρίθμου στρατοῦ ἵνα ἀνακτήσῃ τὰς παραλίους πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἄρχεται ἀπὸ Ἀδραμυτείου· οἱ Τοῦρκοι ἡττήθησαν ὑπὸ τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ, ἅπερ ἐν τῇ μέθῃ τῆς ἐπιτυχίας σφάζουσιν ἀνιλεῶς τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα καὶ διεγείρουσι τοιαύτην παραφορὰν παρ' αὐτοῖς, ὥστε ἐδυσκολεύθησαν νὰ ἀμυνθῶσιν. Ὁ Φιλοκάλλης προυχώρησε μέχρι Φιλαδελφείας, ἔνθα κατεστρόπωσε τὸν στρατὸν τοῦ Ἐμίρου τῆς Καππαδοκίας.

Ἀρ. 39. Γρηγόριος Καματηρός. 1118.

Ἔμ. Προτομὴ κατὰ πρόσωπον τῆς Παναγίας τῶν Βλαχερνῶν. Ἐπιγραφὴ ΜΡ ΘΥ.

Ὄπ. Θ Κ Ε R, θ, / Γ Ρ Ι Γ Ο Ρ Ι / Ω Τ Ω Κ Α Μ Α / Τ Η Ρ Ω

Θεοτόκε βοήθει Γρηγορίῳ τῷ Καματηρῷ.

Γρηγόριος ὁ Καματηρὸς, γεννηθεὶς ἀπὸ ἀνωνύμου οἰκογενείας, ἐπωφεληθεὶς τῆς θέσεώς του ὡς εἰσπράκτωρ τῆς δεκάτης τῶν ἐπαρχιῶν, συνήθροισε μέγαν πλοῦτον. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν πρωτεύουσαν πάντα ἐκίνησε λίθον ἵνα προαχθῇ καὶ τῷ ὄντι κατώρθωσε νὰ νυμφευθῇ φυσικήν τινα κόρην τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀπέκτησε τοσαύτην ἐπιρροήν, ὥστε τῷ 1118 Ἰωάννης ὁ Κομνηνὸς ἐπὶ τῆς ἀναβάσεώς του εἰς τὸν θρόνον ἀνέθηκεν αὐτῷ τε καὶ Γρηγορίῳ τῷ Ταρονίτῃ τὴν διεύθυνσιν τῶν δημοσίων πραγμάτων. Οἱ ἀπόγονοί του διετηρήθησαν εἰς τὴν ὑψηλὴν ταύτην περιωπὴν καὶ ἀπαντῶμεν εἰς τὴν σειρὰν τῶν Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως πολλοὺς φέροντας τὸ αὐτὸ ὄνομα, καὶ ἀπ' αὐτοῦ καταγομένους.

Ἀριθ. 40. Ἀλέξιος Κοντοστέφανος (Κομνηνὸς) 1160.

Ἔμ. † / Κ Ο Ν Τ Ο / C Τ Ε Φ Α Ν Ο V / Τ Α C Γ Ρ Α Φ Α C / Α Λ Ε Ξ Ι U

Ὄπ. Ε Γ Ω Κ Ρ Α / Τ V Ν Ω Κ Ο Μ Ν Η / Ν Ο V Τ Ο V Μ . / Τ Ρ Ο Θ Ε Ν

ἐγὼ κρατύνω Κομνηνοῦ τοῦ μητρόθεν.

Κοντοστεφάνου τὰς γραφὰς Ἀλεξίου

Ἀλέξιος ὁ Κοντοστέφανος ἦν υἱὸς Στεφάνου τοῦ Κοντοστεφάνου μεγάλου δουκὸς ἐπὶ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ καὶ ἀδελφῆς τινος τοῦ Αὐτοκράτορος Μανουὴλ. Κατὰ τὸ 1161 διώκει τὸν στρατὸν, ὃν ὁ Μανουὴλ ἔστειλε πρὸς βοήθειαν τῷ βασιλεῖ τῆς Οὐγγαρίας Στεφάνῳ, ὅτις εἶχε διωχθῇ ὑπὸ τῶν ὑπηκόων του. Κίνναμος 241, Νικήτ. Χωνιάτ. Μανουὴλ Κομνηνὸς βιβλ. 2.

Ἀριθ. 41. Κωνσταντῖνος Τρίψυχος 1180—1182.

Ἔμ. Μονόγραμμα Κων. Τρίψυχος.

Ὄπ. † C Φ Ρ Α / Γ Ι C Μ Α Γ Ρ Α / Ω Ν Τ Ρ Ι Ψ V / Χ U Κ Ω Ν

Σφράγισμα γραφῶν Τριψύχου Κωνσταντίνου.

Κωνστατῖνος ὁ Τρίψυχος ἦν τῶν οἰκειοτέρων Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ τοῦ τρομεροῦ. Αὐτὸς εἶναι ὁ δολοφονήσας τὸν νέον Ἀλέξιον τὸν Β'. καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ Αὐτοκράτειραν Μαρίαν

Digitized by Google

ΠΙΝΑΞ III

(Ξίνην) καὶ ἐνώπιον οὐδενὸς ὑποχωρήσας ἐγκλήματος κέρδους ἢ ἄλλης ἰδιοτελείας χάριν. Ἡ περιγραφὴ τοῦ ἀληθῶς βυζαντινοῦ τούτου χαρακτῆρος ὡς καὶ τῆς καταστροφῆς ἥτις ἔθετο τέρμα εἰς τὸ πλῆρες ἐγκλημάτων αὐτὸ στάδιον, ἀποτελεῖ ἓν τῶν λαμπροτέρων μερῶν τοῦ συγγράμματος Νικήτα τοῦ Ἀκομινάτου. (348, 354, 407).

Ἀριθ. 42. Κωνσαντῖνος Ῥαοὺλ Δοῦκας σεβαστὸς 1195.

Ἐμ. † ΣΦΡΑΓΙΣ ΜΑΚ. ΙΚΥ ΡΩΣΙϹΑϹ ΦΑΛΕΣΤΑ ΤΗ

Ὀπ. † ΡΑΟΥΛ ϹΕΒΑϹΤΟ ΔΟΥΚΑΤΟ ΚΩΝΣΤΑΝ ΤΙΝΟ

Σφράγισμα καὶ κύρωσις ἀσφαλεστάτη Ῥαοὺλ σεβαστοῦ Δοῦκα τοῦ Κωνσαντίνου *Νικήτ. Χων.* 593,13

Οὗτός ἐστιν Κωνσταντῖνος ὁ Ῥαούλ, ὅστις κατὰ τὸ 1195 πρῶτος προσηγόρευσεν Αὐτοκράτορα Ἀλέξιον τὸν Γ'. τὸν Ἄγγελον ἀδελφὸν Ἰσαακίου Ἀγγέλου. Πληροφορίαι ἄλλαι περὶ τοῦ ἀτόμου τούτου μᾶς ἐλλείπουσιν.

Περαίνω ἐνταῦθα τὴν συνέχειαν τῶν σφραγίδων, αἵτινες χρονολογοῦνται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν καὶ τῶν Ἀγγέλων, ἀναφερόμενος διὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους μέχρι τῆς ἐπανόδου τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τῶν Παλαιολόγων, εἰς ὅσα ἀνεκοίνωσα ὑμῖν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος περὶ τῶν σφραγίδων τῶν Πατριαρχῶν Γεωργίου Ξιφιλίνου, Θεοδώρου Βαλσαμῶνος καὶ Θεοδώρου Εἰρηνικοῦ. Περαίνω μὲ τρεῖς σφραγῖδας τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων ὡρισμένης χρονολογίας, αἵτινες θὰ δυνηθῶσι νὰ δῶσιν ἡμῖν ἰδέαν ἀκριβῆ πρὸς κατάταξιν ἄλλων ἀντιτύπων.

Ἀριθ. 43. Ἰωάννης Φωκᾶς μητροπολίτης Σμύρνης 1274.

Συλλ. Σουπχῆ Πασᾶ.

Ἐμ. ἡ Παναγία τῶν Βλαχερνῶν, καθημένη ἐπὶ θρόνου ἐπιγρ. $\overline{\text{ΜΡ}}$ $\overline{\text{ΘΥ}}$.

Ὀπ. † ΚΥΡ ... ΦΑϹ...ΚΑ ΧΑΡΙΤΩΝΥΜΟ ΠΡΟΕΔΡΟ ϹΜΥΡ ΝΗϹ $\overline{\text{ΜΗΡ}}$ ΤΟ ΛΟ ΓΟΥΚΟΡΗ

Κυροῦ (γρα)φὰς (μοῦ) Φωκᾶ χαριτωνύμου προέδρου Σμύρνης μήτερ τοῦ λόγου κόρη.

Ἡ σφραγὶς αὕτη ἀναφέρεται παρὰ Mueller καὶ Miclos. *Acta et diplomat monasteriorum et ecl. orientis* 1871, Τ. 1. σελ. 112 Ὁ Μητροπολίτης Σμύρνης ἐπικυροῖ δωρεὰν γινομένην εἰς τὸ μοναστήριον τῆς Λεμβιοτίσσης. Τὸ ἔγγραφον αὐτὸ φέρει χρονολογίαν 1274 καὶ ὑπογραφὴν ὁ μητροπολίτης Σμύρνης καὶ ὑπέρτιμος Ἰωάννης καὶ τὴν σημείωσιν εἶχε δὲ ἀπηωρημένην μολυβδίνην βούλλαν γράφουσαν ταῦτα: Κύρου γραφάς μοι Φωκᾶ χαριτωνύμου προέδρε (!) Σμύρνης μῆτερ τοῦ λόγου κόρη.—Χαριτώνυμος φαίνεται ὅτι εἶναι μετάφρασις ἢ μᾶλλον παράφρασις εὐφωνικὴ τοῦ ὀνόματος *Ἰωάννης*.

Ἀριθ. 44. Γεώργιος Φακιολάτος σεβαστός.

Ἐμ. Παναγία τῶν Βλαχερνῶν $\overline{\text{ΜΡ}}$ $\overline{\text{ΘΥ}}$.

Ὀπ. † ΣΦΡΑΓΙϹ ΓΕΩΡΓΙΟ ϹΕΒΑϹΤΟΥ ..ΑΚΙΟΛΑ ΤΟ.

Σφραγὶς Γεωργίου σεβαστοῦ τοῦ Φακιολάτου.

Τὸ ὄνομα Φακιολάτος ἀναμιμνήσκει ἡμῖν τὸ Ἰταλικὸν ὄνομα *Facciolati*. Ὁ Γεώργιος Φακιολάτος τῆς σφραγῖδος ἡμῶν διεδραμάτισε μέγα πρόσωπον εἰς τὰς ὑποκινηθείσας ταραχὰς ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ εἰς τὰς ἔριδας, ἃς οἱ Γενουήνσιοι ἔσχον μετὰ τῆς Αὐτοκρατείρας Ἄννης, αὐτὸς ἐστὶν ὅστις τὴν 8 Ἰανουαρίου 1347 ἠνέῳξε τὰς πύλας τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ἰωάννην τὸν Καντακουζηνὸν (Νικηφ. Γρηγ. 176,10).

Ἀριθ. 45. Μανουὴλ Κομνηνὸς Δούκας Παλαιολόγος πανσέβαστος.

Ἐμ. Ἡ Παναγία τῶν Βλαχερνῶν προτομὴ κατὰ πρόσωπον $\overline{\text{ΜΡ}}$ $\overline{\text{ΘΥ}}$.

Ὀπ. † ΣΦΡΑΓΙϹ ΜΑΝΟΥΗΛΚΟΜΝΗ ΝΟΥΠΑΝϹΕΒΑϹΤΟ ΡΙΖΗϹΔΟΥΚΙΚΗϹ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ ϹΚΛΑΔΟϹ.

Σφραγὶς Μανουὴλ Κομνηνοῦ πανσεβαστοῦ ῥίζης Δουκικῆς Παλαιολόγων κλάδος.

Dr. MORDTMANN fils.

(Μετάφρασις Α. ΑΙΟΥΜΑ.)

Digitized

ΤΟ ΕΜΠΟΡΙΟΝ ΤΩΝ ΓΕΝΟΥΗΝΣΙΩΝ ΕΝ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΙ ΚΑΙ ΕΥΞΕΙΝΩ ΠΟΝΤΩ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ.

(Συνέχεια ἐκ τοῦ Τόμ. ς'. σελ. 138).

Γ'.

Δύω ἔτη μετὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἄνω Χρυσοβούλλων, ἐκυρίευσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν οἱ Λατῖνοι, καὶ οἱ ἡμέτεροι βασιλεῖς, αἰσχρῶς ἐκ τῆς πόλεως ἐξωσθέντες, κατέλαβαν τὴν Πελοπόννησον, τὴν Νίκαιαν καὶ τὴν Τραπεζοῦντα, καταρώμενοι τοὺς Λατίνους καὶ ἀποδίδοντες τὴν τόσην τοῦ ἔθνους ταπεινότητα εἰς τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. Διακόσια πεντήκοντα ἔτη μετὰ ταῦτα, ἡλώθη ἡ περικαλλεστάτη αὕτη πόλις, μόνη μετ' ὀλίγων ὁπλιτῶν μαχομένη κατὰ πολλῶν μυριάδων εὐτόλμων ἐχθρῶν. Τὴν σήμερον δὲ φαῦλοι ἡγεμόνες, θρησκείας καὶ πατρίδος ἀμέριμνοι (1), ἀμαχητὶ παρέδωσαν τὴν πόλιν εἰς χεῖρας τῶν ξένων. Χρόνοι θλίψεως διὰ τοὺς Βυζαντινούς, εἶναι οἱ χρόνοι οὗτοι, πικρὰ ἦτο εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἡ ἀνάμνησις τοῦ 1204. Τὰ παθήματα ταῦτα δὲν ὠφέλησαν τοὺς ἡμετέρους, διότι ἱστοροῦντες τὴν ἅλωσιν ἀπεσιώπησαν τὴν ἀτολμίαν αὐτῶν, καὶ ἱστόρησαν μετὰ πολλοῦ ζήλου τὰς λεηλασίας καὶ κακώσεις μόνας τῶν βαρβάρων Λατίνων (2).

Δι' ἡμᾶς τοὺς μελετῶντας τὴν πάτριον ἱστορίαν, ἵνα ἐκ ταύτης διδαχθῶμεν, καὶ ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι, μαθήματα σωτήρια, ὅλη ἡ ἡγεμονία τῶν Λατίνων ἐν Κωνσταντινουπόλει εἶναι διδακτική, σήμερον μάλιστα, ὅταν τοσαῦτα ἔγγραφα ξένα καὶ ἡμέτερα ἐξεδόθησαν, σαφηνίζοντα τὰς σχέσεις τῶν ξένων μετὰ τῶν ὑποκειμένων Γραικῶν.

Ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἁλώσεως, (12 Ἀπριλίου 1204) μέχρι τῆς παντελοῦς καταπτώσεως τοῦ κράτους τὸ 1453, Λατῖνοι καὶ Βυζαντινοί, συνεπλάκησαν πολλάκις, συνυπέγραψαν συνθήκας, ὤμοσαν ὅρκους εἰρήνης καὶ ἀγάπης, καὶ μολαταῦτα, ὁλονὲν ἐκορυφοῦτο ἡ πρὸς ἀλλήλους ἔχθρα. Πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης, ὀλίγα περὶ τούτων γνωρίζομεν· ὅσα παραλείπουν οἱ ἡμέτεροι, συμπληροῦν οἱ ξένοι ἱστορικοί. Πρὸς ἀπόδειξιν, ἀναφέρω τὸν ἡμέτερον ἱστορικὸν τῆς ἁλώσεως, Νικήταν τὸν Χωνιάτην, ἄνδρα φιλαλήθη καὶ πολλὰ παθόντα ἐν τῇ ἁλώσει, τοῦ ὁποίου τὰ ἱστορούμενα ἐπιβεβαιοῦνται ἀπὸ πολλὰ τοῦ χρόνου ἐκείνου ἰδιωτικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ Λατινικὰ ἔγγραφα (1). Ὅσα ὁ Νικήτας χάριν τῶν ὁμογενῶν, παρέλειψεν ἢ ἐξ ἀγνοίας ἀπεσιώπησε, διηγεῖται ὁ σύγχρονος ἱστορικὸς Γάλλος ὁ Βιλλαρδουΐνος (2). Δυνάμεθα συγχρόνως ἐκ τῆς μελέτης ταύτης νὰ σαφηνίσωμεν πλείστας τοποθεσίας τῆς Κ/πόλεως καὶ τῶν περιχώρων αὐτῆς, τὰς ὁποίας οἱ ξένοι, ἄπειροι τῆς ἡμετέρας γλώσσης καὶ προφορᾶς, εἰς πλεῖστα μέρη διαστρέφουν.

Τὴν λεγομένην τετάρτην σταυροφορίαν, κυρίως ἀνεζωπύρωσεν ὁ εὐφραδέστατος Γάλλος μοναχὸς Φοῦλκος (3). Τούτου ἕνεκα, πρωτα-

---

(1) Προσηγόρευε τοὺς αἰσχροὺς τούτους ἄρχοντας ὁ Βυζαντινὸς λαός, οὕτως. «Θεοστεφῆ». Μ. καὶ Μ. Γ'. 24. «ἀναξ κραταιός, ὑψηλὸς καὶ ἀεὶ αὔγουστος». Ἰδ. 21. «κράτιστος καὶ ἅγιος». Ἰδ. 70 «εὐσεβεςάτους καὶ ἁγίους βασιλεῖς». Ἰδ. 28. «τοῦ ἐκ Θεοῦ βασιλέως». Ἰδ. 203, 218 «τοῦ τρισμακαρίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως». Ἰδ. 246 «τοῦ θεοφρουρήτου καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως». Ἰδ. 400. 430. «θειότατος». Ἰδ. Β. 145. «θεοπρόβλητος, θεόστεπτος». Ἰδ. 214. «θεοκραταιοτάτου καὶ θεόπροβλήτους ἁγίους ἡμῶν αὐθέντας καὶ βασιλεῖς». Ἰδ. Δ'. 110. «ὑτερεύχεται ὁλοσχερῶς τῶν θεοπροβλήτων καὶ οὐρανοτρόνων ἁγίων ἡμῶν αὐθεντῶν καὶ αὐτοκρατόρων». Ἰδ. 111. Περὶ τοῦ Ἀλεξίου, λέγει ὁ Νικήτας σελ. 720 «ὁ δὲ βασιλεὺς Ἀλέξιος πάλαι τεθησαυρηκὼς ἐν τῇ ψυχῇ τὴν φυγήν». κτλ. Πρβλ. καὶ Ἰωήλου χρονογραφίαν, σελ. 66.

(2) «Ἐπεὶ δὲ περιετλε Κύριος τὴν δόξαν αὐτῆς, κρίμασιν οἷς οἶδεν ὁ πάντα κινῶν ὁπότε καὶ ὅπως βούλεται». Μ. καὶ Μ. Γ'. 315. «καὶ τῆς ἀρχιερωσύνης κληρωθείσης τοῖς Βενετίκοις, οἷς ἐπίσταται κρίμασιν ὁ τοῦ κοσμικοῦ τοῦδε σκάφους σκευαστὴς καὶ κυβερνήτης Κύριος». Ν. Χων. 854.

(1) Ὁ Νικήτας, ὁ μετὰ πολλῆς ἀληθείας ἱστορήσας τὰ τῶν ἐν Κ/πόλει Λατίνων, ἐσχετίζετο μετὰ τῶν Βενετῶν. Ὁ οἶκός του πυροπληθεὶς ἐν τῇ δευτέρᾳ πυρκαϊᾷ, ἦτον ἐν τοῖς Σῳρακίου· ὁμολογεῖ ὅτι ἐσώθη τὴν πέμπτην ἡμέραν τῆς ἁλώσεως χάριν Βενετοῦ φίλου. «Ἦν δὲ ἐμοί τις συνήθης τε καὶ συνέστιος ἐκ τοῦ τῶν Βενετίκων προελθὼν γένους·—οὗτος χρήσιμος ἡμῖν ἐν τοῖς τότε καιροῖς γίνεται». σελ. 777. «γνωστοὺς ἡμῖν Βενετίκους». 778 Ἐξερχόμενος τῆς πόλεως μετὰ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, καὶ φοβούμενος τὴν ἀτέλειαν τῶν στρατιωτῶν Λατίνων, λέγει· «ταῖς δὲ νεάνισιν ἐπεσκήψαμεν ἐντρίψασθαι πηλῷ τὰ πρόσωπα, ἀντίρροπα τῶν πρώην κομμώσεων». 779.

(2) Histoire de la Conquête de Constantinople, par Geoffroi de Ville-Hardouin. Paris 1870.

(3) Il y eut un saint homme en France, qui avait nom Foulque de Neuilli. V. II. σελ 1.

Digitized by Google

γωνιστοῦν οἱ Γάλλοι εἰς τὴν σταυροφορίαν ταύτην. Ἄπειροι ὅμως τῆς θαλάσσης, καὶ ἄνευ χρημάτων, προσέφυγαν εἰς τοὺς θαλασσοκράτορας καὶ πολυταλάντους Βενετοὺς ἐμπόρους. Τὴν θείαν πρόθεσιν τῶν σταυροφόρων, Γάλλων καὶ Βενετῶν, ηὐλόγησεν ὁ Πάπας, εὐχόμενος ἵνα μετὰ τοσούτων γενναίων ἀνδρῶν καὶ τοσούτων πλοίων, ἀνακτήσωσι τὴν Παλαιστίνην, τὴν ὁποίαν ὁ περίνους Σαλαχαδῖνος ἥρπασεν ἀπὸ τοὺς Λατίνους.

Προθύμως συνήργησαν οἱ φιλοκερδεῖς Βενετοί, ἐλπίζοντες μυρία ἀγαθὰ νὰ καρπωθῶσιν ἐκ τῆς σταυροφορίας ταύτης. Ὁ Σαλαχαδῖνος πρὸ χρόνων εἶχεν ἐξώσει ἐκ τῆς Συρίας τοὺς πλείστους Λατίνους καὶ ἐρημώσει τὰς οἰκίας, ἐκκλησίας καὶ ἐμπορικὰς αὐτῶν ἀποθήκας (1). Ἐν Βυζαντίῳ, οἱ Βενετοὶ ἀπῄτουν εἰσέτι ἀπὸ τὸν βασιλεύοντα Ἀλέξιον πάμπολλα χρήματα, διὰ τὰς κατ' αὐτῶν κακώσεις τῶν Βυζαντινῶν ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ τυράννου (2). Πρὸς τούτοις, τὰ ἀπονεμηθέντα προνόμια εἰς τοὺς Πισαίους, καὶ κατ' ἐξοχὴν εἰς τοὺς Γενουηνσίους, κατετάραξαν τοὺς πρὸ πολλοῦ ἐν Κ/πόλει ἐνοικοῦντας Βενετούς, ἀποστρεφομένους τοὺς ὁμοεθνεῖς ἐμπόρους (3). Τὸ ἐπικερδὲς ἐμπόριον τῆς Κ/πόλεως καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου μετὰ τῆς Εὐρώπης, συνεμερίζοντο σήμερον οὗτοι (4) μετὰ τῶν ἀντιζήλων Πισαίων καὶ Γενουηνσίων. Οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες, φρονίμως πολιτευόμενοι, ἀπένειμαν οὐχὶ μόνον εἰς τοὺς Βενετούς, ἀλλὰ καὶ εἰς ἑτέρους Ἰταλοὺς, ἀποβάθρας, ἀποθήκας καὶ ἐμβόλους· τὰς δὲ ἐκκλησίας αὐτῶν ἐν Κ/πόλει, ἐκήρυξαν ὅλως ἀνεξαρτήτους τῆς Ἀνατολικῆς· οὐδέποτε παρεπονέθησαν κατ' αὐτῶν οἱ Λατῖνοι, οὐδέποτε ἠνόχλησεν ἢ ἐμυκτήρισεν ὁ Βυζαντινὸς λαὸς τὰς ἱερὰς αὐτῶν τελετάς (4).

Ὅταν συνηθροίσθησαν ἐν Βενετίᾳ, οἱ πρεσβευταὶ τῶν Γάλλων ἀπέστειλάν τινας εἰς Πίσαν καὶ Γένουαν, ἵνα μάθωσι τίνα βοήθειαν δύνανται νὰ παρέξωσιν εἰς τοὺς Σταυροφόρους αἱ δύο αὗται θαλάσσιαι δυνάμεις (2). Αὗτη εἶναι ἡ μόνη εἴδησις περὶ τῆς Γενούης, καὶ ἐπειδὴ καθ' ὅλην τὴν σαυροφορίαν καὶ τὴν μετέπειτα ἡγεμονίαν τῶν Λατίνων, οὐδεμία μνεία γίνεται Γενουηνσίων συμμάχων, φρονῶ, ὅτι οὗτοι δὲν συνεξεστράτευσαν μετ' αὐτῶν.

Μεσοῦντος τοῦ 1202ου, συνήχθησαν ἐν Βενετίᾳ οἱ σαυροφόροι Γάλλοι, καὶ μετ' αὐτῶν 3) ὤμοσαν νὰ συνεκστρατεύσωσι πάμπολλοι Βενετοὶ ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ ὑπεργήρου καὶ τυφλοῦ δουκὸς τῆς δημοκρατίας, Ἐρρίκου Δανδόλου (4). Μὴ δυναμένων τῶν ξένων σταυροφό-

---

(1) Ἐκ τινος χρονικοῦ Γαλλικοῦ ἀνεκδότου, μανθάνομεν ὅτι ὁ Σουλτάνος τῆς Αἰγύπτου, ἀδελφὸς τοῦ Σαλαχαδίνου, μαθὼν τὴν προμεμελετημένην ἐκστρατείαν ἔπεμψε πρέσβεις πρὸς τοὺς Βενετούς, ἀναγγέλλων ὅτι ἂν ἀποτρέψωσι τοὺς Γάλλους σταυροφόρους ἀπὸ τὴν Συρίαν καὶ Αἴγυπτον, θέλει τοὺς δωρήσει πολλὰ προνόμια εἰς τοὺς λιμένας τῆς Συρίας καὶ Αἰγύπτου. Ἔπεμψε συγχρόνως καὶ πλεῖστα δῶρα. Tafel καὶ Thomas. Τόμ. Α'. 332. È fama (antica però e dubbiosa) che la promessa fatta dal Soldano d' Egitto, etc. Sauli. Τόμ. Α'. 32. Buchon. Recherches. Τόμ. Α'. 481.

(2) Ταῦτα ὁμολογεῖ ὁ Νικήτας. 712. «Πολλάκις οὖν τὰς πρὸς Βενετίκους ξυνθήκας παραβλεψάμενοι (οἱ Ἀγγελώνυμοι) αὐτούς τε εἰς χρήματα ἐζημίωσαν καὶ τὰ πλοῖα τούτων ἠργυρολόγουν».

(3) Ἀτὰρ οἱ Βενέτικοι . . . . μεταχωροῦσαν πρὸς Πισαίους τὴν σφετέραν διξίωσιν οὔκουν ὀρᾷ ἀνεχόμενοι ἐχθροὶ ἦσαν . . . . μελετῶντες ἐν καιρίοις τὴν ἀντεύπησιν». Ἰδ. 713.

(4) Περὶ τῆς ἔχθρας τῶν Βυζαντινῶν καὶ Λατίνων, πρβλ. τὰ γραφόμενα τῶν Tafel καὶ Thomas. Α' 165.

(1) Ταύτην τὴν σώφρονα πολιτείαν τῶν Βυζαντινῶν βασιλέων, καλὸν ἦτο ἂν ἐμιμοῦντο καὶ οἱ μετέπειτα δεσπόσαντες τοὺς Γραικοὺς Λατῖνοι. «Igitur nos Matheus . . . . . Constantinopolitanus Patriarcha quia manifestum et certissimum nobis est, quod Venetorum ecclesie que tam in urbe Const. sunt, quam in aliis Imperii partibus constitute, nulli Patriarcharum Grecorum fuerint aliqua umquam conditione subjecte, sed in omnibus, et in spiritualibus, et in temporalibus, sine exactione aliqua cum omnibus pertinentiis suis, libere sunt». Tafel καὶ Thomas. Β'. 225. Γ'. 17.

(2) Et les autres s'en allerent à Gènes et à Pise pour savoir quelle aide on y ferait à la terre d' outre-mer. V. H. 11. Πολιορκουμένης τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῇ 17ῃ Ἰουλίου 1203, μνημονεύονται «ἐπίκουροι Ῥωμαίοις Πισσαῖοι.» N. Χων. 721. Ὁ μετὰ πλείστης ἐπιμελείας ἐρευνήσας ζ' ἀρχεῖα τῆς Γενούης ἱστορικὸς Sauli, λέγει «Il comune di Genova non s' era ingerito per niente nella crociata che terminò coll' acquisto di Constantinopoli». Α'. 59 Πισαῖοί τινες ἐμάχοντο μετὰ τῶν σταυροφόρων. V. H. 178. Buchon Recherches. Τόμ. Γ. 1. 14.

(3) «Et les Venitiens commencèrent à se croiser en grand nombre, et en grande multitude». V. H. 24. Κατὰ τὸν Νικήταν, οἱ Βενετοὶ ἐναυπήγησαν διὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, δρομώνων ἱππαγωγῶν 110, νηῶν δὲ μικρῶν 60, στρογγύλων μεγίζων ὑπὲρ τὰς 70, ὅλας 210. σελ. 714.

(4) Car c'était un vieil homme; et il avait les yeux du visage beaux, et pourtant il n'en voyait goutte». V. H. 23.—«δοὺξ Βενετίκων Ἔρικος Δάνδουλος, ἀνὴρ πηρὸς μὲν τὰς ὄψεις, καὶ τῷ χρόνῳ πέμπελος, ἐπιβουλότατον δὲ πρᾶγμα Ῥωμαίοις καὶ φθονερώτατον». N. Χων. 713—790. «τὸ δ' ἀρχαιό-

Digitized

ρων Γάλλων νὰ συνεισφέρωσι τὸ ὀφειλόμενον μέρος τῆς δαπάνης, κατὰ τὴν προγενομένην σύμβασιν (1), συνεφώνησαν μετὰ τῶν Βενετῶν νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῶν Ἰαδάρων, (τῆς νῦν Ζάρας), πόλεως ἄλλοτε μὲν τῶν Βενετῶν, νῦν δὲ τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας (2).

Πρὸ τῆς ἐκστρατείας ταύτης, Ἀλέξιος ὁ τοῦ Ἰσαακίου υἱός, ξενιζόμενος παρὰ τῷ βασιλεῖ τῆς Γερμανίας Φιλίππῳ, γαμβρῷ ἐπ' ἀδελφῇ, ἐφοδιασθεὶς μὲ γράμματα τοῦ Πάπα (3) καὶ τοῦ Φιλίππου, παρακινούμενος καὶ ἀπὸ φίλους τινάς, παρεκάλεσε τοὺς ἐν Βενετίᾳ συνελθόντας σταυροφόρους, ἵνα συντρέξωσιν αὐτὸν καὶ ἐξώσωσιν ἐκ τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου τὸν θεῖον αὐτοῦ Ἀλέξιον. Οἱ σταυροφόροι, ἐξόχως δὲ οἱ Γάλλοι, οἰκτείροντες τὸν νέον, φιλοφρόνως εἰσήκουσαν τὰς δεήσεις τοῦ Φιλίππου, τὸν ὁποῖον παρεκάλεσαν ἵνα καὶ αὐτὸς μετὰ χρημάτων καὶ ὁπλιτῶν συμβοηθήσῃ τοὺς σταυροφόρους.

Πολιορκουμένων τῶν Ἰαδάρων, ἡγούμενός τις Βενετὸς εἶπεν εἰς τὸν πολιορκοῦντα στρατόν (4). «Κύριοι, σᾶς ἀπαγορεύω νὰ προσβάλητε τὴν πόλιν ταύτην, διότι εἶναι πόλις Χριστιανῶν, καὶ ὑμεῖς εἶσθε σταυροφόροι». Οἱ λόγοι οὗτοι, τοὺς μὲν Γάλλους κατετάραξαν, τὸν δὲ δοῦκα τῆς Βενετίας παρώργισαν, πείσαντα τέλος τοὺς Γάλλους νὰ συνεκστρατεύσωσι κατὰ τῆς πόλεως (5).

Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῶν Ἰαδάρων, ἔπεσαν οἱ Γάλλοι ἡγεμόνες ἐκ νέου εἰς τὴν παγίδα τῶν Βενετῶν, ὀρεγομένων τὴν κατάκτησιν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, καὶ ἐνθαρρυνομένων ἀπὸ τὴν γενναιότητα τῶν μετ' αὐτῶν συμπολεμούντων Γάλλων.

Ἔφθασαν οἱ πρὸ πολλοῦ περιμενόμενοι πρέσβεις τοῦ Ἀλεξίου καὶ τοῦ βασιλέως Φιλίππου, καὶ ἐνώπιον τῶν Γάλλων καὶ τοῦ δουκὸς τῆς Βενετίας, οὕτως ἐλάλησαν. «Κύριοι, ὁ βασιλεὺς Φίλιππος, καθὼς καὶ ὁ υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Κ/πόλεως, ἀδελφὸς τῆς συζύγου αὐτοῦ, μᾶς πέμπουν πρὸς ὑμᾶς. Κύριοι, λέγει ὁ βασιλεύς, πέμπω τὸν ἀδελφὸν τῆς συζύγου μου, θέτω αὐτὸν εἰς χεῖρας τοῦ Θεοῦ καὶ τὰς ὑμετέρας. Ἐπειδὴ πορεύεσθε διὰ τὸν Θεόν, διὰ τὸν νόμον καὶ τὴν δικαιοσύνην, τούτων ἕνεκα ἀποδίδετε εἰς τοὺς ἀποκλήρους τὴν κληρονομίαν αὐτῶν. Ἂν δι' ὑμῶν ἀνακτήσῃ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, θέλει ὑποτάξει ὅλην τὴν Ῥωμανίαν εἰς τὴν ὑποταγὴν τῆς Ῥώμης, ἀπὸ τὴν ὁποίαν πρὸ πολλοῦ ἀπεχωρίσθη. Γινώσκει, ὅτι ἐδαπανήσατε τὰ ὑμέτερα ὑπάρχοντα, καὶ εἶσθε ἄποροι. Θέλει σᾶς δώσει λοιπὸν διακοσίας χιλιάδας μαρκῶν ἀργυρῶν (1) καὶ τρόφιμα, δι' ἅπαντας μικρούς τε καὶ μεγάλους τοῦ στρατοῦ. Θέλει πορευθῇ μεθ' ὑμῶν εἰς τὴν γῆν τῆς Αἰγύπτου, ἢ (ἂν προτιμᾶτε) θέλει πέμψει μεθ' ὑμῶν ἰδίαις δαπάναις, μυριάδα ἀνδρῶν. Ταῦτα δι' ἓν ἔτος, καὶ δι' ὅλου τοῦ βίου αὐτοῦ θέλει διατηρεῖ ἐν Συρίᾳ, πεντακοσίους ἱππεῖς πρὸς φύλαξιν τῆς χώρας» (2).

Ταύτας τὰς αἰσχρὰς προτάσεις τοῦ νεανίου Ἀλεξίου, συνεζήτησαν οἱ σταυροφόροι ἐν τῷ στρατοπέδῳ. Πάμπολλοι ἀντέτειναν, λέγοντες ὅτι παρήτησαν πατρίδα καὶ συγγενεῖς χάριν τῆς γῆς τοῦ Σωτῆρος, καὶ οὐχὶ νὰ κατακτῶσι πόλεις καὶ χώρας Χριστιανῶν. Πολλοὶ ἐλειποτάκτησαν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας, ἄλλοι διὰ πλοίων ἐμπορικῶν ἀπῆλθαν ἐκ Βενετίας καὶ ἄλλων λιμένων εἰς Συρίαν, ἐκεῖσε περιμένοντες τὸν στρατὸν τῶν σταυροφόρων. Οἱ Γάλλοι μετὰ τοῦ δουκός, παραδεχθέντες τὰς προτάσεις ταύτας, ὑπεδέχθησαν τὸν Ἀλέξιον

τατον καὶ πολυτροπώτατον κακόν, καὶ τῶν ἀπεσκταίων πάντων Ῥωμαίοις πρωτουργὸν αἴτιον, ὁ τῆς Βενετίας δοὺξ Δανδοῦλος»—814. Ὁ Heyd. Α'. 94. ἐν σημ. διαψεύδει τὴν γνώμην τινῶν ἱστορικῶν λεγόντων, ὅτι οἱ Γραικοὶ ἐξετύφλωσαν τὸν Δάνδουλον, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ—Car l'empereur des Grecs si l'avoit embachiné les yeux. Buchon. Recherches. Τόμ. Α'. 7.

(1) V. H. 20.

(2) «Ὅτι τὸ κάστρον τῶν Διαδώρων καλεῖται τῇ Ῥωμαίων διαλέκτῳ, Ἰάμ Ἔρατ.» Κ. Πορφυρ. Γ'. 439. «Jadera, et hodie Iadra, urbs et colonia antiquissima». ἐν σημ.

(3) Ταῖς παρακλήσεσι τοῦ παιδὸς δυσωπηθεὶς ὁ Πάπας, μάλιστα δὲ ταῖς ὑποσχέσεσιν (ἐτύγχανον γὰρ ἀδραί)» κτλ. Γεώργ. Ἀκροπ. 6.

(4) V. H. 28.

(5) Tafel καὶ Thomas Α'. 416.

(1) Περίπου 40,000,000 φράγκων. Gibbon. Κεφ. LX.

(2) Ταῦτα μετέφρασα ἐκ τοῦ Βιλλαρδουίνου. 32. Περὶ τούτων λέγει ὁ Νικήτας. 715. «Τὸν τοίνυν Ἀλέξιον οὐ μᾶλλον τὴν ἡλικίαν ἢ τὰς φρένας νεάζοντα, πανοῦργοι πάντες καὶ πράγμασιν ἐντακέντες ἄνδρες παραλαβόντες ἐκείνοις ἐν ὅροις συνθέσθαι παρέπεισαν, ἃ μηδαμῶς ἐπῳκὸς πέρας λαβεῖν· οὐ γὰρ μόνον θαλάσσας χρημάτων αἰτησαμένοις κατένευσε τὸ μειράκιον, ἀλλὰ καὶ σύναρσιν κατὰ τῶν Σαρρακηνῶν μεθ' ὁπλομάχων Ῥωμαίων . . . τὸ δὲ δὴ μεῖζον καὶ ἀτοπώτατον, παρεκτροπὴν πίστεως ὁποία τοῖς Λατίνοις ἀσπάζεται»—«οὔτε μὴν τὸ μισορώμαιον φρόνημα τῶν Λατίνων ὁπωσοῦν ἐβάλετο κατὰ νοῦν.» Ἰδ. 728.

Digitized by Google

μετὰ πολλῶν τιμῶν. Ὁ γηραιὸς καὶ πολυμήχανος δοὺξ ἐκ τοῦ πολυαρίθμου στόλου, ἔδωσεν εἰς τὸν Ἀλέξιον ὅσας τριήρεις καὶ πλοῖα ἤθελε.

Ταῦτα πάντα, ἄγνωστα εἰς τοὺς ἡμετέρους ἱστορικούς, ἀφηγεῖται μετὰ τῆς συνήθους αὐτοῦ ἀφελείας ὁ Βιλλαρδουΐνος. Ἔνθερμος ὀπαδὸς τῶν Βενετῶν, ἀμφιβάλλω ἂν ποτὲ ὁ ἴδιος ἢ οἱ σταυροφοροῦντες πατριῶται αὐτοῦ, ἐννόησαν τὴν δολιότητα τῶν Βενετῶν, καπηλευομένων πρὸς ὄφελος ἑαυτῶν τὸν ἔνθεον καὶ ἄσβεστον ζῆλον τῶν Γάλλων. Ἡ μετ' ὀλίγον εὐχερὴς κατάκτησις τῆς Κ/πόλεως, τὰ λάφυρα, ἡ βασιλεία τῶν Γάλλων ἡγεμόνων καὶ ἡ ἐπικερδεστάτη ἐμπορεία τῶν Βενετῶν ἐπὶ τῶν παραλίων τῶν Βυζαντινῶν, ηὐχαρίστησαν τοὺς πάντας. ἡ δὲ πρὸ πολλοῦ ποθουμένη ὑποταγὴ τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν Ῥώμην, κατεσίγησε καὶ τοῦ Πάππα τὰς ἀρὰς κατὰ πάντων τῶν σταυροφόρων, πολιορκούντων καὶ λεηλατούντων χώρας Χριστιανῶν καὶ οὐχὶ Μωαμεθανῶν (1).

Ὁ Νικήτας λέγει, ὅτι τὸν υἱὸν τοῦ Ἰσαακίου Ἀλέξιον, συμπαρέλαβεν ὁ θεῖός του Ἀλέξιος, ὅταν ἐκστρατεύων κατὰ τοῦ πρωτοστράτορος, κατέλυσεν εἰς Δημοκράνειαν (2). Ἐκεῖσε κατέπλευσε πλοῖον Πισαίου τινός, πέμψαντος τὸ ἀκάτιον αὐτοῦ εἰς λιμενίσκον μὴ ὁρώμενον ἐκ τῆς Δημοκρανείας, καὶ παραλαβόντος τὸν νέον Ἀλέξιον (3). Οὗτος δὲ, ἐνδυθεὶς ἱμάτια ναυτικά, καὶ ξυρίσας τὴν γενειάδα αὐτοῦ, διέφυγε τοὺς ἐρευνήσαντας τὸ πλοῖον Βυζαντινούς. Εἰς τὴν φυγὴν τοῦ νέου συνήργησε καὶ ὁ Φίλιππος γαμβρὸς ἐπ' ἀδελφῇ (4).

Ἅπας ὁ στόλος τῶν σταυροφόρων, μετὰ τοῦ Ἀλεξίου, ἐκπλεύσας ἐκ τῶν Ἰαδάρων, προσωρμίσθη εἰς Κέρκυραν, ὅπου διέμεινε τρεῖς ἑβδομάδας· ἐκεῖθεν παραπλέων τὴν Πελοπόννησον ἀφίχθη εἰς Εὔβοιαν, ὅπου οἱ σταυροφόροι ἀπέβησαν εἰς Ἄνδρον, τῆς ὁποίας οἱ ἐγκάτοικοι προσεκύνησαν τὸν Ἀλέξιον καὶ εὐφήμισαν αὐτὸν ὡς αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου.

Ἀναπλεύσαντες τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὴν Προποντίδα, προσωρμίσθησαν οἱ σταυροφόροι εἰς τὰ παράλια τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, τῇ 23ῃ Ἰουνίου, παραμονῇ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου.

Τῆς ἐδῶθεν φαινομένης πόλεως τὰ τείχη καὶ οἱ ὑψηλοὶ πύργοι, τὰ πλούσια ἀνάκτορα, καὶ αἱ ἐκκλησίαι ἐξέπληξαν τοὺς σταυροφόρους, μετὰ τρόμου θεωροῦντας τὸ μεγαλεῖον τῆς Κ/πόλεως, καὶ τὸ ῥιψοκίνδυνον τοῦ ἐπιχειρήματος αὐτῶν (1).

Εἰς τὴν μικρὰν ταύτην κωμόπολιν αὐθημερὸν ἀπέβησαν οἱ ἡγεμόνες Γάλλοι καὶ ὁ δοὺξ τῆς Βενετίας, καὶ συνεδρίασαν ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας (2). Μετὰ πολύωρον συζήτησιν, τῆς ὁποίας τὰ καθέκαστα ἀτυχῶς ἀποσιωπᾷ ὁ Βιλλαρδουΐνος (3), ἀναστὰς τελευταῖον ὁ δοὺξ τῆς Βενετίας, εἶπε· «Κύριοι, γινώσκω τὴν χώραν ταύτην κάλλιον ὑμῶν, διότι ἄλλοτε διέτριψα ἐδῶ . . . . Ἂν πορευθῶμεν διὰ ξηρᾶς, γνωρίσατε, ὅτ' ἡ ξηρὰ εἶναι μεγάλη καὶ εὐρεῖα, οἱ ἡμέτεροι δὲ, ἄποροι καὶ πεινάλεοι, θέλουν διασκορπισθῆ ἐν τῇ ξηρᾷ, ζητοῦντες τροφάς.

»Πολὺς λαὸς εἶναι ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, καὶ ὅσῳ καὶ προφυλαττόμεθα, θέλομεν ἀπολέσει τοὺς ἡμετέρους. Ἡ ἀπώλεια αὕτη δι' ἡμᾶς εἶν' ἐπιζήμιος, διότι ὀλίγοι εἴμεθα διὰ τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον ἐπεχειρίσθημεν.

Ἐδῶ σιμά, εἶναι νῆσοί τινες (4), τὰς ὁποίας ἐδῶθεν βλέπετε, ὅπου ἄνθρωποι κατοικοῦν, κομίζοντες σῖτον, τρόφιμα καὶ ἕτερα ἀγαθά. Ἂς προωρμισθῶμεν ἐκεῖσε, ἂς συλλέξωμεν

---

(1) Impugnantes populos Christianos, cum debuissetis expugnare perfidos Saracenos». Ἐν ἐπιστολῇ τοῦ Πάπα πρὸς τοὺς σταυροφόρους. Tafel καὶ Thomas. Β'. 28.

(2) Σελ. 711. «Ἐν τῷ περὶ τὴν Θρᾴκην χωρίῳ Δημοκρανείας». N. Βρυέν. 133. καὶ τὴν σημ. σελ. 229. Πολίχνιον παράλιον, πρὸς νότον τοῦ Μεγάλου Ῥηγίου· καλεῖται σήμερον, τὰ Δημόκρανα. Πολλὰ λείψανα Βυζαντινῶν κτιρίων σώζονται πλησίον τῆς κωμοπόλεως ταύτης.

(3) Διεσώθησαν εἴς τινα ἔγγραφα τῆς Πίσης, τὰ ὀνόματα τῶν συνεργησάντων εἰς τὴν φυγὴν τοῦ νέου Ἀλεξίου. Rainerius, comes de Segalari, καὶ Ildebrandus Familiatus. Heyd. A 96. ἐν σημ. Buchon. Recherches. Τόμ. Γ'. 13—Δ'. 23. Ὁ λιμενίσκος οὗτος εἰκάζω ὅτι εἶναι ὁ ὅρμος τῆς νῦν Καλλικρατείας, ἐπὶ τοῦ στομίου τοῦ κόλπου καλουμένου νῦν Μεγάλου Τζεκμετζέ, τὸ πάλαι Μέγα Ῥήγιον καὶ κόλπος τοῦ Ἄθυρα. Ὁ ἐν Δημοκρανείᾳ διατρίβων, δὲν βλέπει τὸν ὅρμον τῆς Καλλικρατείας.

(4) Νικ. Χων. 711. Περὶ τοῦ Φιλίππου οὐδὲν λέγουν οἱ ἀλλοδαποὶ ἱστορικοί.

(1) V. H. 44. Ἀντέγραψα τοὺς λόγους τοῦ Βιλλαρδουΐνου. Ἡ Κων]πολις πνέοντος βορείου ἀνέμου, μόλις φαίνεται ἀπὸ τὸν Ἅγιον Στέφανον, ἀπέχοντα μίλια 10. Ὅταν νότιος ἄνεμος πνέῃ, πάντα τὰ κτίρια θαυμασίως διακρίνονται.

(2) Ἡ ἐκκλησία αὕτη ἑτοιμόρροπος οὖσα, κατεδαφίσθη τὸ 1814 καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς θέσεως ἀνηγέρθη ἡ σημερινή.

(3) «Toutes les paroles qui y furent dites, le livre ne vous les contera pas.»—V. H. 44.

(4) Ἐννοεῖ τὰς παρὰ τὴν Ἀσιατικὴν παραλίαν καλουμένας Πριγκηπονήσους, φαινομένας ἀπὸ τὸ χωρίον τοῦ Ἁγίου Στεφάνου.

Digitized by Google

τὸν σῖτον καὶ τὰ τρόφιμα τῆς χώρας, μετὰ ταῦτα ἂς πλεύσωμεν πρὸς τὴν πόλιν, καὶ πράξωμεν ὅ,τι διατάττει ὁ ἡμέτερος Κύριος, διότι κάλλιον τοῦ μὴ ἔχοντος, μάχεται ὁ ἔχων τροφάς.» Ταύτην τὴν γνώμην τοῦ δουκὸς παρεδέχθησαν ἅπαντες οἱ συνεδριάζοντες.

Ἡ γνώμη αὕτη τοῦ γηραιοῦ δουκός, ἦτο λίαν συνετή. Ἂν οἱ σταυροφόροι ἐκ τῆς κωμοπόλεως τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἐπορεύοντο διὰ ξηρᾶς πρὸς τὰ χερσαῖα τείχη, ἀπέχοντα ἐδῶθεν ὀκτὼ μίλια, ἤθελαν ἀποτύχει, προσβαλλόμενοι συγχρόνως καὶ ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς τῶν πέριξ κωμοπόλεων. Ἡ ὑπὸ τῶν Λατίνων διὰ θαλάσσης εὐχερὴς ἅλωσις τῆς πόλεως, καὶ ἡ μετὰ ταῦτα πολυήμερος τοῦ Μωάμεθ πολιορκία, προσεπικυρόνουν τὴν στρατηγικὴν ἐμπειρίαν τοῦ γηραιοῦ δουκός.

Τῇ 24ῃ Ἰουνίου, οἱ σταυροφόροι παρασκευάσαντες τὰ πολυάριθμα αὐτῶν πλοῖα διὰ μάχην, καὶ ὡπλισμένοι ἅπαντες, ἀπέπλευσαν πρωΐ, ἐκ τῶν παραλίων τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, πνέοντος νοτίου ἀνέμου (1). Παρέπλευσαν τόσον πλησίον τῶν τειχῶν τῆς Κ/πόλεως, ὥστ' ἠδύναντο νὰ ῥίψωσι βέλη ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν, ἱσταμένων ἀθρόων ἐπὶ τῶν τειχῶν καὶ πύργων (2).

Χάριν τοῦ νοτίου ἀνέμου, οἱ σταυροφόροι προσωρμίσθησαν εἰς Χαλκηδόνα εἰς τὸ παλάτιον τοῦ Ἀλεξίου (3), τοῦ ὁποίου τὴν λαμπρότητα ἐξυμνεῖ ὁ Βιλλαρδουΐνος. Οἱ ἡγεμόνες μόνοι κατέλυσαν ἐντὸς τοῦ παλατίου, οἱ ἐπίλοιποι ἀνέστησαν σκηνὰς εἰς τὴν περίχωρον, καὶ ἀποβιβάσαντες τοὺς ἵππους, ἀφῆκαν εἰς τὰ πλοῖα μόνους τοὺς ναύτας. Ἐδῶ διέμειναν τρεῖς ἡμέρας, συνάγοντες τὸν ἤδη θερισθέντα σῖτον, κείμενον εἰς τοὺς ἀγρούς (4).

Μετὰ τριήμερον ἀνάπαυλαν, τὰ πλοῖα ἀνέπλευσαν τὸν Βόσπορον μέχρι τῆς Χρυσουπόλεως, εἰς ἕτερον ἀνάκτορον τοῦ Ἀλεξίου (1). Τὸ δὲ ἱππικὸν ἐπορεύθη διὰ ξηρᾶς· οὕτω δὲ ἅπασα ἡ δύναμις τῶν σταυροφόρων χερσαία καὶ θαλασσία, ἦτον ὑπὸ τὰ βλέμματα πάντων τῶν ἀπέναντι Κ/πολιτῶν.

Ὁ ἀκώλυτος καὶ πομπικὸς οὗτος εἵσπλους τῶν Λατίνων εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Βυζαντίου, τοῦ ὁποίου τὰ ἐρυμνότατα ὀχυρώματα ἐξέπληξαν τοὺς ἰδίους ἐχθρούς, τεκμηριοῖ τῶν Γραικῶν βασιλέων τὴν φαύλην ἡγεμονίαν, καὶ τοῦ Βυζαντινοῦ λαοῦ τὴν αἰσχρὰν δουλείαν. Οὐδέποτε ἄλλοτε ὑπέστη τὸ κράτος τοσαύτην ἀτιμίαν καὶ ἀδοξίαν. Ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς συμβάσεως τοῦ Ἐμμανουὴλ Κομνηνοῦ μετὰ τῶν Βενετῶν, καὶ τῆς ἐνοικίσεως τῶν Πισαίων καὶ Γενουησίων ἐντὸς τῆς Κ/πόλεως μετὰ προνομίων, ὑπερτέρων τῶν ἰδίων ὑπηκόων, ἄρχονται αἱ μετὰ τῶν Λατίνων ἀτελεύτητοι ἔριδες, ἐωσότου ἡ κατὰ τῶν Γραικῶν ἀδυσώπητος ἔχθρα τῶν Βενετῶν, ἀποπλανήσασα καὶ τοὺς Γάλλους, ἐπέφερε τὴν ἅλωσιν τῆς Κ/πόλεως καὶ τὴν κατάκτησιν τοῦ κράτους. Ἡ ἐκστρατεία αὕτη, κατ' ἐμέ, ἦτο προμελετημένον σχέδιον τῶν ἐμπόρων Βενετῶν (2), πρὸ πολλοῦ ὀρεγομένων τοὺς μὲν Βυζαντινοὺς νὰ ἐκδικηθῶσι, τοὺς δὲ Γενουησίους ν' ἀποδιώξωσι. Τί ἐγένετο καθ' ὅλον τὸν χρόνον τοῦτον ἐν Βυζαντίῳ μετὰ πολλῆς θλίψεως ἀφηγεῖται ὁ Νικήτας (3). Ὁ

---

(1) « Et Dieu leur donna bon vent tel qu' il leur fallait». V. H, 46.

(2) Ἕκαστος συμπεραίνει πόσοι πολῖται τὴν ἡμέραν ἐκείνην συνήχθησαν ἐπὶ τῶν τειχῶν, ἵνα ἴδωσι παραπλέοντα τοιοῦτον πολυάριθμον στόλον. Λέγει ὁ V. H. 46 — «Il y avait tant de gens sur les murs et sur les tours qu'il semblait qu'il n'y en eut pas ailleurs.» Μετὰ τῶν φρουρῶν συνῆλθαν ἐπὶ τῶν τειχῶν καὶ πολῖται.

(3) N. Χων. σελ. 717. Πνέοντος σφοδροῦ νοτίου ἀνέμου τὰ πλοῖα δὲν ἀγκυροβόλουν εἰς τὰ Ἀσιατικὰ παράλια τῆς Κ/πόλεως, ἀλλὰ τὸ θέρος ὁ νότιος ἄνεμος εἶναι πάντοτε γαλήνιος. C. Christ. IV. 475.

(4) Εἰς τὰ Ἀσιατικὰ παράλια τῆς Κ/πόλεως, ἡ μὲν κριθὴ θερίζεται τὴν 15ην, ὁ δὲ σῖτος τὴν 25ην Ἰουνίου. Οἱ νότιοι ἄνεμοι συνήθως ἐπισπεύδουσι τὴν ὡριμότητα, καθὼς συνέβη καὶ τὸ ἔτος τοῦτο.

(1) Καὶ ἐπεὶ ἔτυχε τότε τοῖς κατὰ Δάμαλιν ἀρχηγοῖς ἐναυλιζόμενος, ἃ Σκουτάριον ὀνομάζονται.» Ν. Χων. 280.

(2) Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Πάπα Ἰννοκεντίου Γ'. πρὸς τὸν Βασιλέα Ἀλέξιον, ὑπὸ χρον. 16 Νοεμβρίου 1202, καταφαίνεται ὅτι ὁ ἀνόμως βασιλεύων Ἀλέξιος ἐγίνωσκε τὰ σχέδια τῶν Βενετῶν, μελετώντων νὰ προσβάλωσι τὸ Βυζάντιον, διότι ἔπεμψε πρέσβεις παρακαλῶν τὸν Πάπαν, ἵν' ἀποτρέψῃ αὐτοὺς ἀπὸ τὴν μελετωμένην ἐκστρατείαν. Γράφει ὁ Πάπας. — «Proposuerant siquidem nobis dicti nuntii tui, et id etiam tuae literae continebant quod, cum Christianorum exercitus qui venturus est in subsidium Terrae Sanctae, praeposuerit tuae magnitudinis terram invadere» κτλ. Tafel καὶ Thomas Α'. 404. Λέγει ὁ Sauli περὶ τῶν Βενετῶν. Α'. 33 Egli è perciò verisimile che i Veneziani . . . avvisassero di agevolarsi la via, tanto di vendicare le antiche offese, quanto di acquistare la facoltà di mercanteggiare in quelle parti, con immunità esclusive.

(3) Σελ. 716. 651 Ὁ Βυζαντινὸς λαὸς μετὰ τῶν Βαράγγων ἐκακοποίησε τοὺς ἐν Κ]πόλει ἐμπορευομένους Ἰταλούς. Heyd. Α'. 95.

Digitized by Google

ναύαρχος Μιχαὴλ ὁ Στρυφνός, τὸν ὁποῖον ἀρχήτερα ἀνέφερα ὡς ζημιώσαντα τὸν πειρατὴν Καφούρην ἐμπορευόμενον ἐν Βυζαντίῳ (1), ἀτιμωρητὶ ἐπώλει καὶ γόμφους καὶ ἀγκύρας, καὶ χάριν τῆς μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἐπιγαμίας αὐτοῦ « ἁπαξάπαντος πλοίου μακροῦ, τὰ νεώρια Ῥωμαίων ἐκένωσε». Οἱ δασοφύλακες ἐκτομίαι, ἐκώλυαν τὴν κατατομὴν ναυπηγησίμων δένδρων, διότι τὰ δάση ἐφυλάττοντο διὰ τὰ κυνηγέσια τοῦ αὐτοκράτορος· ὁ δ' Ἀλέξιος πάντῃ ἀδιάφορος περὶ τῶν καταχρήστεων τούτων, «εἰς ἐπιδεῖπνιον εἶχε γέλωτα τὴν τοῦ « Λατινικοῦ στόλου ἀπόπλοιαν, καὶ ὡς εἰς « μῦθον ἀπέλυε τὰ τοῖς ὠσὶν ἕναυλα δεινά, « καὶ πρὸ ὀμμάτων πολλοῖς κείμενα». Μαθὼν δὲ, ὅτι οἱ σταυροφόροι μετὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἰαδάρων ἔπλεαν πρὸς τὸ Βυζάντιον καὶ ὅτι ὁ μετ' αὐτῶν συμπλέων ἀνεψιὸς αὐτοῦ Ἀλέξιος ἀνηγορεύετο (2) αὐτοκράτωρ ὑπὸ πολλῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, ἤρχισεν ἐπισκευάζων, «τὰ τῶν σκαφιδίων ὑπόσαθρά τε καὶ θριπηδέ« στατα, μόλις εἰς εἴκοσιν ἀριθμούμενα· πε« ριελθὼν δὲ καὶ τὰ τείχη τῆς πόλεως τὰς ἔ« ξωθεν οἰκήσεις κατερείπειν προσέταττεν». Εἰς τὸν Ἑλλήσποντον (3) καὶ δι' ὅλης τῆς Προποντίδος οὐδὲν πλοῖον Βυζαντινὸν ἐφάνη, καὶ οὕτως εἰσέπλευσαν οἱ Λατῖνοι μέχρι τῆς Χρυσουπόλεως «μηδενὸς εἰδότος σχεδόν». Ταύτην τὴν ὀλιγωρίαν τοῦ Ἀλεξίου καὶ τῶν συμβούλων αὐτοῦ, δὲν ἐγίνωσκαν οἱ Λατῖνοι.

Περὶ τοῦ Βυζαντινοῦ στρατοῦ ἐντὸς τῆς Κ/πόλεως ὀλίγιστα λέγει ὁ Νικήτας. Μνημονεύει (4) φάλαγγός τινος περὶ τὸν Δαμάτρυν (5), ἐκεῖσε σταθμευούσης, ἵνα ἐμποδίζῃ τὰς ὄπισθεν τῆς Χρυσουπόλεως ἐκδρομὰς τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ. Κατὰ τῆς φάλαγγος ταύτης ἀπεστάλη Λατινικὸν ἱππικόν, καὶ συμπλοκῆς γενομένης, ἐδραπέτευσαν οἱ Βυζαντινοὶ «μάλιστα οἱ στρατηγοί, ὡς κραδέλαφοι πλέον δειλανδροι».

Ταῦτα τὰ μετὰ πολλῆς ἀληθείας ἱστορούμενα τοῦ Νικήτα, σαφηνίζουν τὴν μέχρι τοῦ Βοσπόρου ἀκώλυτον πορείαν τῶν σταυροφόρων.

Τῇ 29ῃ Ἰουνίου, τὴν ἐπαύριον τῆς ἀφίξεως τῶν Λατίνων ἐν Χρυσουπόλει, ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος ἔπεμψεν εἰς τὸν ξένον στρατόν, πρέσβυν Νικόλαον Ῥόσσην τὸν Γενουήνσιον (1), οὕτω λαλήσαντα ἐνώπιον τῶν σταυροφόρων. «Κύριοι, ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος, γινώσκει ὅτι εἶσθε οἱ γενναιότεροι τῶν ἀνθρώπων τῶν μὴ ἱστεμμένων, καὶ πολῖται καλλίστης χώρας. Παραξενίζεται δὲ διατί ἤλθετε εἰς τὴν χώραν καὶ βασιλείαν αὐτοῦ, ὄντες καὶ ὑμεῖς καὶ οὗτος χριστιανοί. Γινώσκει ὅτι πορεύεσθε ἵν' ἐλευθερώσητε τὴν πέραν τῆς θαλάσσης ἁγίαν γῆν, τὸν τίμιον σταυρόν, καὶ τὸν Ἅγιον τάφον. Ἂν ἦσθε πτωχοὶ καὶ ἄποροι, ἀπερχόμενοι ἐκ τῆς χώρας αὐτοῦ, θέλει σᾶς δώσει εὐχαρίστως ἐκ τῶν ἰδίων καὶ τρόφιμα καὶ χρήματα. Δὲν προτίθεται οὐδόλως νὰ σᾶς κακοποιήσῃ, μολονότι ἔχει δύναμιν, διότι καὶ εἰκοσαπλάσιοι ἐὰν ἦσθε, ἠδύνατο νὰ σᾶς κατατροπώσῃ, ἂν εἶχε διάθεσιν τοιαύτην».

Εἰς ταῦτα ἀπεκρίθη ὁ Κόνων, ἐν ὀνόματι πάντων τῶν ἡγεμόνων. «Εὐγενέστατε, μᾶς εἴπετε ὅτι ὁ ὑμέτερος Κύριος παραξενίζεται, ὅτι εἰσῆλθαν οἱ ἡμέτεροι Κύριοι καὶ ἡγεμόνες εἰς τὴν χώραν καὶ βασιλείαν αὐτοῦ. Εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ δὲν εἰσῆλθαν, διότι ἀδίκως καὶ παραλόγως κρατεῖ αὐτήν, ἐναντίον τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς δικαιοσύνης. Ἀνήκει αὕτη, εἰς τὸν ἐδῶ ἐπὶ θρόνου καθήμενον ἀνεψιὸν αὐτοῦ Ἀλέξιον, υἱὸν τοῦ Ἰσαακίου ἀδελφοῦ τοῦ αὐτοκράτορος (2). Ἂν προσέλθῃ εἰς τὸ ἔλεος τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ καὶ ἀποδώσῃ τὸ στέμμα καὶ τὴν βασιλείαν, θέλομεν τὸν παρακαλέσει ἵνα τὸν συγχωρήσῃ καὶ τὸν χαρίσῃ περίσσειαν, ἵνα ζήσῃ πλουσιοπαρόχως Διὰ τοιοῦτον σκοπὸν δύνασθε νὰ ἐπανέλθητε, ἄλλως μὴ τολμήσητε νὰ ἐπιστρέψητε» (3).

Τὴν ἐπαύριον οἱ σταυροφόροι ἀπεφάσισαν νὰ δείξωσι τὸν νέον Ἀλέξιον εἰς τὸν λαὸν τῆς

---

(1) Ἕλλην Φιλ. Σύλ. Τόμ. ς'. σελ. 453.

(2) Νικ. Χων. 717.

(3) Εἴκοσι πλοῖα κατὰ τῶν 240 τῶν Λατίνων, καὶ ταῦτα κατὰ τὸν ἀψευδέστατον Νικήταν « θριπιδέστατα» !

(4) Σιλ. 718

(5) Damatrys est Bithyniae mons et urbs supra Scutarium (Chrysopolim) Tafel καὶ Thomas. Α'. 270. ἀναφέρουν καὶ τοὺς Βυζαντινοὺς τοὺς γράψαντας περὶ τοῦ ὄρους τούτου. Εἶναι τὸ νῦν καλούμενον Ἀλεμδάγ. Πατρ. Κωνσταντίου Ἑλάς Γραφαὶ 369, C. Christ. IV. 477.

(1) Ce messager avait nom Nicolas Roux, et était natif de Lombardie» V. H. 49. Περὶ τούτου οὐδὲν ἀναφέρει ὁ Νικήτας. Rossi, μετεποίησεν ὁ V. H κατὰ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ. εἰς Roux.

(2) Ὁ V. H. σελ. 21, μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ Ἰσαάκιος ἐξηγόρασεν ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸν νῦν βασιλεύοντα ἀδελφόν του.

(3) V. H. 49. Conon de Béthune.—Τοῦτον καλεῖ ὁ Νικήτας. 825. «Τῆς Πετούνης κόμητα Κόνωνα.» Περὶ τοῦ πρέσβεως τούτου οὐδὲν ἕτερον λέγει ὁ V. H.

Digitized by Google

Κ/πόλεως (1). Ὁ δοὺξ τῆς Βενετίας καὶ ὁ Μαρκέσιος Μονφερράτου, παρέλαβαν τὸν νέον ἐν τῷ πλοίῳ αὐτῶν, ἀκολουθουμένῳ ἀπ' ἄλλα πλήρη σταυροφόρων. Παρέπλευσαν πλησίον τῶν τειχῶν, κατέδειξαν τὸν νέον εἰς τὸν ἐπὶ τῶν τειχῶν συνηθροισμένον φιλοθεάμονα λαὸν λέγοντες, «ἰδοὺ ὁ νόμιμος ὑμῶν ἄρχων, ἤλθαμεν ἵνα σᾶς ὑπερασπισθῶμεν, διότι ὁ νῦν βασιλεύων ἀδίκως ἁφήρπασε τὸν θρόνον, ἐκτυφλώσας τὸν ἀδελφὸν, καὶ ἀποδιώξας τὸν νόμιμον ἄρχοντα». Ταῦτα ἤκουσεν ὁ λαὸς τοῦ Βυζαντίου, ἀλλ' οὐδεμία φωνὴ, οὐδὲν κίνημα ὑπὲρ τοῦ νέου Ἀλεξίου. Ἡ παράταξις αὕτη ἔγινεν ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν, παρὰ τὰ τείχη τῶν ἀνακτόρων καὶ τῆς Προποντίδος, διότι ὁ λιμὴν ἦτο κεκλεισμένος διὰ τῆς ἁλύσεως, ἐκτεινομένης ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολιν τοῦ Βυζαντίου μέχρι τοῦ Γαλατᾶ.

Οἱ σταυροφόροι μετὰ τὰς ματαίας ταύτας ἀποπείρας, γενομένας χάριν μᾶλλον τῶν Γάλλων, ἀποστρεφομένων τὴν κατὰ τῶν χριστιανῶν Βυζαντινῶν πάλην, ἀπεφάσισαν ἵνα προσβάλωσι τὴν Κων/λιν. Ἵν' ἐπιτύχωσιν, ὤφειλαν πρότερον νὰ κυριεύσωσι τὸν Πύργον τοῦ Γαλατᾶ, ὅθεν ἐπεκτείνετο πρὸς ἕτερον Πύργον τῆς ἀντικρὺ ἀκροπόλεως, ἡ κλείουσα τὸν λιμένα ἅλυσις. (2) Διὰ τῆς ἁλύσεως ταύτης, ἅπας ὁ εὐρύχωρος καὶ νήνεμος λιμὴν τῆς Κων/λεως, ἦτον ἀπρόσιτος εἰς τοὺς ἐχθρούς. (3) Ὁ Γαλατᾶς ἦτο τότε προάστειον ἀτείχιστον, (4) ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐχθρὸς δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ, διότι προσεβάλλετο ἀπὸ τὰ πετροβόλα μηχανήματα τῆς ἀπέναντι Κων/λεως, καὶ ἀπὸ τὰ Βυζαντινὰ πλοῖα τὰ ἀνενοχλήτως διαπλέοντα τὸν λιμένα. Τούτου ἕνεκεν ὁ Ἀλέξιος μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, κατέλαβε τὴν πρὸς βορρᾶν τῆς ἁλύσεως παραλίαν,(2) ὅπου ἐγίνωσκεν ὅτι ἔμελλαν τὰ πλοῖα τῶν σταυροφόρων νὰ προσορμισθῶσι. Συγχρόνως τὰ ὀλίγα Βυζαντινὰ πλοῖα παρετάχθησαν ὄπισθεν τῆς ἁλύσεως καὶ ἐντὸς τοῦ λιμένος, ἵνα συνάμα μετὰ τοῦ στρατοῦ, ὑπερασπίζωνται τὸν ἐπαπειλούμενον Πύργον, κείμενον μέσον τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν πλοίων.

Τοῦ Πύργου τούτου τοῦ Γαλατᾶ, πολλάκις συγχεομένου μετὰ τοῦ μέχρι σήμερον σωζομένου ἐρυμνοῦ πύργου, καλουμένου τοῦ Χριστοῦ (3), σώζονται εἰσέτι λείψανά τινα. Εἰς ἔγγραφον Λατινικὸν δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ Σάουλη, ὁρίζον τὰ ὅρια τὰ πρώτιστα τοῦ Γαλατᾶ, λέγεται, ὅτι ὁ καλούμενος Πύργος τοῦ Γαλατᾶ, ἦτον ἐπὶ τῆς παραλίας, ἑβδομήκοντα βήματα πρὸς ἀνατολὰς τοῦ τείχους τοῦ Γαλατᾶ, τοῦ ἐκτεινομένου ἀπὸ βορρᾶν πρὸς νότον (4). Τὸ τεῖχος τοῦτο τὸ κυρίως Ἀνατολικὸν τοῦ Γαλατᾶ, εἶναι τὸ ἐκτεινόμενον ἀπὸ τὴν ὑπώρειαν τοῦ λόφου, παρὰ τὴν ὁδὸν σήμερον καλουμένην Χαρατζὴ σοκάκ, καὶ κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὴν

---

(1) Ὁ Hugo, κόμης τοῦ Ἁγίου Παύλου, γράφων πρὸς τὸν φίλον του Ἐρρίκον τὸ 1203, καὶ ἀφηγούμενος τὰ τῆς πολιορκίας, λέγει. — «Εὑρισκόμενοι εἰς Σκούταρι παραξενισθημεν, ὅτι οὐδεὶς φίλος, οὐδεὶς ἀπεσταλμένος προσῆλθεν ἵν' ἀναγγείλῃ τὰ ἐν Βυζαντίῳ γινόμενα. Tafel καὶ Thomas A. 306. Ὁ Hugo ἐννοεῖ φίλον ἢ πρεσβευτὴν πρὸς τὸν μετ' αὐτῶν συνεκστρατεύοντα Ἀλέξιον.

(2) Περὶ τῆς ἁλύσεως ταύτης συχνὰ μνημονευομένης εἰς τὰ συγγράμματα τῶν Βυζαντινῶν, λέγει ὁ κόμης Hugo «Inde perreximus ad quandam turrim fortissimam, que Galatha nuncupatur, in qua firmabatur catena ferrea grossa nimis, quae posita super ligna transversa mare transnatabat (ἐπὶ φιτρῶν τε μεγίστων ἐφαρμοσάμενος. Λ. Διάκ. 79). attingens usque ad muros civitatis. Catena illa portum servabat — Tafel καὶ Thomas. A. 306. Après eurent conseil se ils se logeroient devant la tour de Galathas, et il s'i logerent. Jusques à Constantinople avoit une chaine mout grosse qui tenoit les nefs, que elles ne pooient entrer ou port sans le congiè de ceux de la tour. παρὰ τοῖς ἰδίοις. Α'. 345. «τῷ φρουρίῳ ἐπέστησαν ἐν ᾧ εἴθισται σιδηρᾶν βαρυτάλαντον ἀποδεῖν ἅλυσιν». Ν. Χων. 718. Κ]πολις Σκαρλ. Βυζ. Α'. 60.

(3) Μετὰ τὴν ἅλωσιν, λέγει ὁ Νικήτας, 788. «καὶ πύλας τῆς πόλεως καὶ τέμαχος τῆς ἁλύσεως, ἣ διατεθεῖσα συνεῖχε τὸν ναύσταθμον, τοῖς ἐν Σορίᾳ ὁμογενέσι μετὰ πλείστων πλοίων πεπόμφασι». Ὁ κ. Γλαβάνης, λέγει περὶ τῆς ἁλύσεως ταύτης «εἷς κρίκος αὐτῆς διατηρεῖται εἰς τὸ πυροβολοστάσιον τοῦ Τοπχανέ, καὶ ἔχει πάχος βραχίονος, σχῆμα ἐλλειπτικὸν καὶ μέγεθος ὑπὲρ τὸ ἓν μέτρον». Ἑλλην. Φιλολ. Σύλ. Δ'. 86. Buchon. Recherches. Τόμ. Α'. 486. C. Christ. A'. 9.

(1) Ὁ N. Γρηγορᾶς. Α'. 134. γράφων περὶ τῶν ἐν Γαλατᾷ συμβάντων τὸ 1275 λέγει· «οὔπω γὰρ σφίσι (δηλ. τοῖς Γενουησίοις) τειχῶν ὀχυρώματα ἦν.»

(2) Καλεῖται σήμερον ἡ παραλία αὕτη Κιρὲτζ καπὴ, καὶ Τοπ-χανέ.

(3) «Christeam turrim»—«ὁ μέγας οὗτος τῷ ὄντι πύργος ἐκαλεῖτο ποτὲ «τοῦ Χριστοῦ» καὶ πύργος τοῦ Σταυροῦ κατὰ τὸν Σανσοβῖνον». Κ]πολις Σκαρ. Βυζ. Β'. 42, 44—«Καστελλίου πύργωμα» κατὰ τὸν Α. Διάκ. 79. Ele (δηλ. ὁ πύργος) avoit à non (ὄνομα) le tors de Galatas. Buchon. Recherches. Τόμ. Α'. 486. Πρβλ. καὶ τὸ Λεξικὸν τῆς Γαλλ. Γλώσσης ὑπὸ τοῦ Littrè λέξις Galathas.

(4) Sauli. Τόμ. Β'. 211. Ad marinam distando à muro Castro Galate, per passus septuaginta· τὸ ἐδῶ καλούμενον βῆμα, ἦτο ἑπτὰ σπιθαμῶν.

Digitized

γνωστὴν ἀποβάθραν τοῦ Καράκιοϊ. Ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ τείχους τούτου, κατεδαφισθέντος τοῦ πλείστου σήμερον, ἀνεκτίσθη ἡ ἔξω πύλη τοῦ Χαβιαροχάνου. Ἀπὸ τὴν πύλην τοῦ Καράκιοϊ, ἑβδομήκοντα Ἰταλικὰ βήματα, ἤτοι πήχ. περίπου 140, πρὸς τὴν ἀνατολικὴν γωνίαν τοῦ μεγάλου χανίου τοῦ Χαλὴλ πασᾶ, εἶναι ὁ πύργος τοῦ Γαλατᾶ. Ἂν λογίσωμεν τὸ πάχος τῶν τειχῶν καὶ τοῦ ἰδίου πύργου, δὲν πλανώμεθα λέγοντες, ὅτι ὁ πύργος οὗτος τὸν ὁποῖον πολλάκις μνημονεύουν τὰ βυζαντινὰ χρονικὰ καὶ οἱ ἀλλοδαποὶ ἱστορικοί, κατεῖχε τὴν θέσιν τοῦ σημερινοῦ ὑγειονομείου, τοῦ ὁποίου ἡ ὑψιτενὴς παραθαλλάσιος πύλη, μετὰ δύο ἑτέρων τὴν σήμερον ἐντετειχισμένων, μὲ φαίνονται ἔργα βυζαντινά, καὶ οὐχὶ τῶν Γενουηνσίων. Ὁ πύργος οὗτος δὲν κατεδαφίσθη ἀπὸ τοὺς μετέπειτα κατοικίσαντας τὸν Γαλατᾶν Γενουηνσίους, διότι μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ ἁλώσεως τῆς Κ/πόλεως, ἐκλείετο ὁ λιμὴν διὰ τῆς ἁλύσεως ταύτης.

Οἱ μελετῶντες τὴν Βυζαντινὴν ἱστορίαν, ἐννοοῦν πόσον σαφηνίζει τινὰ ἱστορικὰ γεγονότα, ἡ θέσις τοῦ πύργου τούτου (1).

Κατὰ τὸν Βιλλαρδουΐνον, ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος μετὰ τοῦ στρατοῦ του, ἐστρατοπέδευσεν ἐπὶ τῆς βορεινῆς παραλίας τοῦ πύργου τοῦ Γαλατᾶ. Ἐδῶ πλησίον ἀπέβησαν οἱ σταυροφόροι μεθ' ἅπαντος τοῦ ἱππικοῦ καὶ προσέβαλαν τὸν Βυζαντινὸν στρατόν, τραπέντα πάραυτα εἰς αἰσχρὰν φυγήν. Κυριεύσαντες ἀναιμωτὶ τὴν παραλίαν, ἔσυραν πλησίον τῆς ξηρᾶς τὰ φορτηγὰ πλοῖα καὶ οὕτως ἅπας ὁ ἐχθρικὸς στρατὸς ἀπέβη ἐπὶ τῆς παραλίας, οὐδενὸς κωλύοντος. Ἐστρατοπέδευσαν ὅλην τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα, εἰς τόπον καλούμενον ἡ Ἑβραϊκή (2).

Οἱ σταυροφόροι λίαν πρωΐ, προσέβαλαν τὸν πύργον τοῦ Γαλατᾶ, φρουρούμενον ἀπὸ Βυζαντινοὺς καὶ ξένους ἐπικούρους (1). Τινὲς ἐκ τοῦ πύργου ἐξερχόμενοι, προσέβαλλαν τοὺς σταυροφόρους. Ἄλλοι δ' ἐκ τῶν ἐκεῖσε προσωρμισμένων Βυζαντινῶν πλοίων, συνεβοήθουν τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ πολιορκουμένους· τούτων τινὲς, καταδιωκόμενοι ἀπὸ τοὺς σταυροφόρους καὶ ἐπιστρέφοντες εἰς τὰ πλοῖα ἐπνίγησαν, ἄλλοι δὲ ἐθανατώθησαν. Οἱ ἐκ τοῦ φρουρίου ἐξελθόντες, καὶ ἀπὸ τοὺς σταυροφόρους πληττόμενοι, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κλείσωσι τὴν πύλην τοῦ φρουρίου, οἱ δὲ σταυροφόροι μετὰ φονικὴν πάλην πρὸ τῆς πύλης ἀθρόοι εἰσελθόντες, κατέσφαξαν τοὺς πλείστους καὶ ἐκυρίευσαν τὸν πύργον (2).

Μετὰ τὴν κατάκτησιν τοῦ πύργου, καὶ τὴν διάρρηξιν τῆς ἁλύσεως, οἱ μὲν σταυροφόροι εἰσέπλευσαν ἐντὸς τοῦ λιμένος, τὰ δὲ Βυζαντινὰ πλοῖα, καταδιωκόμενα ἀπὸ τὰ πολυάριθμα ἐχθρικά, προσωρμίσθησαν πρὸς τὴν ἀπέναντι παραλίαν, ὅπου οἱ ὁπλῖται καὶ οἱ ναῦται ἀπέβησαν εἰς τὴν ξηρὰν πρὸς φρουρὰν τῆς κινδυνευούσης πόλεως (3). Τέσσαρας ἡμέρας διῆγαν ἐν Γαλατᾷ οἱ σταυροφόροι, συσκεπτόμενοι περὶ ἐφόδου καὶ ἁλώσεως τῆς Κ/πόλεως. Οἱ μὲν Βενετοὶ ἐπρότειναν τὴν διὰ θαλάσσης ἔφοδον, λέγοντες εἰς τοὺς Γάλλους, ὅτι διὰ πολεμικῶν μηχανῶν, καὶ κλιμάκων ἐπὶ τῶν πλοίων, ἠδύναντο νὰ εἰσπηδήσωσιν ἐντὸς τῶν παραλίων πύργων, καὶ κυριεύσωσιν ἀνέτως ἅπασαν τὴν πόλιν. Οἱ δὲ Γάλλοι, ἐπαιρόμενοι ἐπὶ τῇ ἐφόδῳ τοῦ πύργου τοῦ Γαλατᾶ, καὶ ὁμολογοῦντες τὴν αὐτῶν ἀπειρίαν εἰς ναυμαχίας καὶ ναυτικὰ μηχανήματα, ἐπρότειναν ἵνα προσβάλωσι

---

(1) Οἱ κκ. Michaud καὶ Poujoulat ἐν τῇ Correspondance d'Orient. Paris 1835 Τόμ. Γ'. 419. φρονοῦν, ὅτι ὁ νῦν ἱστάμενος πύργος τοῦ Χριστοῦ, (κοινῶς Γάλατα Κουλεσή) εἶναι ὁ πύργος τοῦ Γαλατᾶ τῶν ἀλλοδαπῶν σταυροφόρων, καὶ ἡμετέρων ἱστορικῶν.

(2) Ils se logerent ainsi la nuit devant la tour, et en la juiverie que l' on appelle l'Estenor, où il y avait une ville bien bonne et bien riche. V.H. 55. Estenor εἶναι τὸ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς στενόν, καὶ νῦν κατάστενον. Ἀπὸ τὴν παραλίαν ταύτην τοῦ Τόπ γανὲ ἄρχεται ὁ Βόσπορος. — Ὁ Βενιαμὶν ἐκ Τουδέλλης λέγει. «L'endroit de leur demeure (δηλ. τῶν Ἑβραίων) se nomme Pera.» Voyages de Benjamin fils de Jonas. σελ. 14 ἐν τοῖς Voyage en Asie par Bergeron. à la Haye 1735. «τὸν μὲν εἰς τὴν περαίαν ἢ τοῖς Ἰουδαίοις εἰς ταφὴν ἀποτίμηται ἄγουσι». N. Χων. 382.

(1) In turri siquidem sepe dicta, erant sarjanti Anglici, Pisani, Livoniani, Dachi (Dani)? ad eam protegendam constituti — Pisani. Geneciani, Daci, coll. Franc—Geneciani sunt ne Genuesi, Γενουῆται? Περὶ τούτου ἀμφιβάλλω. Tafel καὶ Thomas Α'. 306.

(2) Ὡς δ' οἱ μὲν ἐπίγειοι, οἱ δ' ἐνάλιοι τῷ φρουρίῳ ἐπέστησαν». N. Χων. 718. — Balduinus cum suis classem intrantes, . . . Constantinopolim, dirigit ante turrim quae Galathas dicitur quam ascendunt et capiunt, et Pyrely quot erat suburbium Constantinopolitanae urbis, ubi Judaei commorabantur combusserant. Tafel καὶ Thomas. Α'. 297. Pyrely εἶναι ἡ περαία, τὸ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς Πέρα.

(3) Εἶτα καὶ αὐτῆς (δηλ τῆς ἁλύσεως) διαρραγείσης, εἶσω ξόμπας ὁ πολέμιος στόλος εἰσρύεται.» N. Χων. 719.

Digitized by Google

τὴν πόλιν ἐκ τῶν χερσαίων τειχῶν. Ταύτην τὴν σύμβασιν παρεδέχθησαν μετά τινα συζήτησιν οἱ ἐν Γαλατᾷ (1) ἀρχηγοὶ τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ.

Τὴν πέμπτην ἡμέραν οἱ Γάλλοι ἱππεῖς μετὰ τῆς πεζῆς φρατιᾶς, ὁδεύοντες διὰ τοῦ Γαλατᾶ, τοῦ Κασὴμ πασᾶ, καὶ τοῦ σημερινοῦ ναυσάθμου, ἀφίχθησαν εἰς τὴν Περαίαν τοῦ Πικριδίου(2) τὸ νῦν Χάσκιοϊ, ἐνῶ συγχρόνως παρέπλεεν ἅπας ὁ στόλος ἵνα προφυλάττῃ τοὺς πορευομένους Γάλλους ἀπὸ τὰς ἐφόδους τῶν Βυζαντινῶν. Ἐλθόντες ἐδῶ ἀπέναντι τῶν ἀνακτόρων τῶν Βλαχερνῶν, εὗρηκαν τὴν γέφυραν τὴν ὑπὸ πολλῶν Βυζαντινῶν ἀναφερομένην, κατὰ μέρος «κεκομμένην», ἵνα κωλύσῃ τὴν πέραν τοῦ λιμένος διάβασιν τῶν ἐχθρῶν (3). Ταύτην ἐπανώρθωσαν εἰς εἴκοσι τέσσαρας ὥρας καὶ τὴν ἐπιοῦσαν διέβησαν τὸν λιμένα καὶ ἐστρατοπέδευσαν ὑπὸ τ' ἀνάκτορα τῶν Βλαχερνῶν πλησίον τοῦ παλατίου τοῦ Βοεμώνδου. Ἐδῶθεν ἔρριπταν βέλη ἐντὸς τῶν ὑψηλῶν ἀνακτόρων διὰ τῶν θυρίδων καὶ τὰ τῶν Βυζαντινῶν ἔπιπταν ἐπὶ τῶν σκηνῶν τῶν σταυροφόρων (4).

Καθ' ὅλην τὴν διάβασιν ταύτην, οὐδεὶς Βυζαντινὸς στρατιώτης ἐφάνη. Ὁ Γαλλικὸς στρατὸς ὥδευεν ὡπλισμένος, καὶ ἕτοιμος εἰς μάχην, διότι δὲν ἐπίστευεν ὅτ' οἱ Βυζαντινοί, ἔχοντες πολυάριθμον στρατὸν, καὶ τοιαῦτα ὀχυρώματα, ἤθελαν ἀφήσει εἴκοσι χιλιάδας μαχητῶν νὰ πορεύωνται ἀκωλύτως διὰ τῆς χώρας αὐτῶν.

Εἰς τὴν πλατεῖαν ταύτην, κειμένην ὑπὸ τὰ τείχη τοῦ ὑψηλοῦ παλατίου τῶν Βλαχερνῶν, καὶ ἐνώπιον τῶν ὀχυρῶν πύργων τοῦ Ἀνεμᾶ, καὶ τῆς πύλης τῶν Βλαχερνῶν, ἐστρατοπέδευσαν οἱ Γάλλοι, περιχαράξαντες τὸ στρατόπεδον, ἵνα περιφυλάττωνται ἀπὸ τὰς ἐξόδους τῶν Βυζαντινῶν, γινομένας ἑξάκις καὶ ἑπτάκις τὴν ἡμέραν (1). Αἱ ἔξοδοι αὗται ἐγένοντο ἀπὸ τὰς πύλας τῆς Γυρολίμνης, τῆς Χαρσίας καὶ τῆς Ἀδριανουπόλεως (2), καὶ τόσον πλησίον τῶν τειχῶν προσήρχοντο οἱ ἀντιμαχόμενοι Γάλλοι, ὥστε τινὰς αὐτῶν ἐτραυμάτιζαν μὲ λίθους οἱ ἐπὶ τῶν τειχῶν Βυζαντινοί.

Τοιουτοτρόπως παρῆλθαν δέκα ἡμέραι, καὶ οἱ Γάλλοι, ποτὲ μὲν προσβάλλοντες ποτὲ δὲ προσβαλλόμενοι, ἐταλαιπωροῦντο ἀπὸ τὸν κάματον καὶ τὴν πεῖναν, διότι οἱ Βυζαντινοὶ τῶν περιχώρων ἀπέστειλαν μακρὰν αὐτῶν τὰ ζῶα καὶ τὰς τροφάς των.

Τὰ ἔργα τῶν Γάλλων ὑπὸ τὰ τείχη τῶν Βλαχερνῶν(3) ἐξορεῖ ὁ Βιλλαρδουΐνος, ἀποσιωπᾷ δὲ τὰ τῶν Βενετῶν, ἐργαζομένων ἐντὸς τῶν πλοίων, καὶ παρασκευαζόντων τὰς πολιορκητικὰς αὐτῶν μηχανάς.

Τῇ 17ῃ Ἰουλίου 1203, ὁ Βενετικὸς στόλος προσέβαλε τὰ τείχη, ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ Πετρίου, μέχρι τῆς Βασιλικῆς πύλης (4). Τὰ πλοῖα, φέροντα πύργους ἀφλέκτους, ὑψηλοτέ-

---

(1) V. H. 56.

(2) Κ]πολις. Σκαρ. Βυζ. Β'. 40.—Κ]πολις Πατρ. 457.

(3) Et là il y a un fleuve qui se jette dans la mer, qu'on ne peut passer, sinon par un pont de pièrre. V. H. 56. «Ἔκτισε δὲ (ὁ Ἰουστινιανὸς) καὶ τὴν γέφυραν δι' ἧς δύναταί τις τὴν περαίαν ποιεῖσθαι ἀπὸ τῆς ἀντιπέραν εἰς τὴν πανευδαίμονα.» Χρον. Πασχ. Α'. 618. «Περὶ τὴν ἐκεῖ που γέφυραν καὶ τὸν λεγόμενον τρυπητὸν λίθον.» Ν. Χων. 719. «Περὶ τὸν λεγόμενον τρυπητὸν λίθον καὶ τὴν ἐκεῖσε περιεχομένην ἀψίδα». Ἰδ. 742. Διὰ τῆς γεφύρας ταύτης μετὰ δυσκολίας διέβαινεν ἑνωμένοι τρεῖς ἱππεῖς. «juncti lateribus». Tafel καὶ Thomas, Α'. 307. Αὕτη εἶναι ἡ μόνη εἴδησις τοῦ πλάτους τῆς γεφύρας ταύτης. Κ]πολις. Σκαρ. Βυζ. Α'. 615.

(4) Et ponte et amne transmisso qui exercitum nostrum separabat à Graecis cuneis ordinatis ante portam diu stetimus regiae civitatis et palatii imperialis, quod Blacherna nuncupatur. Tafel καὶ Thomas. Α'. 332, 505 Εἰς ἕτερον ἔγγραφον μνημονεύεται καὶ πύργος πλησίον τῶν Βλαχερνῶν· totam aquam, que est ab ultima turri de Virgioti versus Wlacherneon Ἰδ. Β'. 48. Ποῦ ἦτον ὁ πύργος οὗτος ἀγνοῶ. Τὸ γειώλοφον «ἀφ' οὗπερ ὁρατὰ μὲν τὰ ἐν Βλαχέρναις ἀνάκτορα» (Νικ. Χων. 719,) καλεῖται σήμερον Βαϊράμ πασᾶ, καὶ ἐπιβλέπει τὴν θέσιν τῶν παλατίων τῶν Βλαχερνῶν καὶ τὴν ἐνορίαν Ἐγρὴ καπή. Οἱ πλεῖστοι πύργοι τῶν τειχῶν εἶχαν τὸ πάλαι ἰδίας ὀνομασίας.

(1) V. H. 57. 58.

(2) Σκηνάς τε οὖν ὀρθὰς ἐώρων οἱ ἐν τοῖς τείχεσι, καὶ μικροῦ διομιλεῖσθαι εἶχον τοῖς ἐν αὐταῖς περὶ τὴν Γυρολίμνην στρεφομένοις». Ν. Χων. 719. πρβλ. καὶ τὸν Buchon Recherches Τόμ. Α'. 487.

(3) Dévant un castel qui est au chief de Constentinoble devers tere, qui a à non (ὄνομα) Blaquerne, qui estoit uns des manoirs l'empereur; et la etoit il le plus. Buchon. Recherches. Τόμ. Α'. 487.

(4) «Τὰ πλοῖα φέροντες κατέναντι τῶν Πετρίων». Νικ. Χων. 721. Πρὸς δυσμὰς τῶν Πετρίων ἦτο «τόπος δ; Ἀποβάθρα βασιλέως ὠνόμασται». πιθανὸν αὐτη ἦτον ἐν τῇ βασιλικῇ πύλῃ, (τῇ νῦν Βαλὰτ καπουσοῦ) Παλατίου Πύλη. Περὶ τὸν αἰγιαλὸν τῆς Βασιλικῆς πύλης, ἐκτὸς τοῦ τείχους ἦτο τὸ 1400, ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου. Μ. καὶ Μ. Β'. 391. Τινὰ πλοῖα χάριν τῶν Γάλλων ἠγκυροβόλησαν περὶ τὸ Κοσμίδιον (Ἐγιοὺπ) Buchon. Recherches. Τόμ. Α', 487.

Digitized by Google

ρους τῶν τειχῶν μετὰ μακρῶν κλιμάκων, προσωρμίσθησαν καθ' ὅλον τὸν μέσον τῶν δύο τούτων πυλῶν αἰγιαλόν. Ὁ γηραιὸς δοὺξ ἀπέβη εἰς τὴν ξηράν, καὶ οἱ Βενετοὶ φλεγόμενοι ἀπὸ τὴν τόλμην αὐτοῦ, συναπέβησαν εἰς τὴν παραλίαν, ἐνῷ συγχρόνως ἅπαντα τὰ πλοῖα πλήρη μηχανῶν προσωρμίζοντο πλησίον τῶν τειχῶν. Οὕτως ἐκυρίευσαν εἰκοσιπέντε πύργους παραλίους, καὶ ἀπεδίωξαν τοὺς Βυζαντινοὺς φρουρούς.

Ταύτην τὴν ἀπροσδόκητον κατάκτησιν τῶν εἰκοσιπέντε πύργων, ἀνήγγειλαν πάραυτα οἱ Βενετοὶ εἰς τοὺς Γάλλους, τοὺς προσβάλλοντας εἰς μάτην τὸ ἐνώπιον τῆς πύλης τῶν Βλαχερνῶν Λεόντειον τεῖχος, φρουρούμενον ἀπὸ πολλοὺς Ἄγγλους καὶ Δανούς (1). Ἔπεμψαν διὰ θαλάσσης καί τινας ἵππους, κυριευθέντας ἐντὸς τῆς Πόλεως. Οἱ Γάλλοι οἱ ἀναβάντες ἐπὶ τοῦ Λεοντείου τείχους, καὶ ἐκεῖθεν ἀποδιωχθέντες, μαθόντες τὴν νίκην ταύτην τῶν Βενετῶν, ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὰ τείχη.

Ὁ Ἀλέξιος ἐπὶ λόφου ἱζάμενος καὶ βλέπων τοὺς Βενετοὺς εἰσερχομένους, ἀπέστειλε κατ' αὐτῶν στρατὸν ἱκανὸν νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς εἰσελθόντας Βενετούς. Οὗτοι δὲ ἐντὸς τῶν τειχῶν καὶ κεχωρισμένοι ἀπὸ τὰ πλοῖα αὐτῶν ἐνέπρησαν τινὰς οἰκίας, καὶ πνέοντος βορείου ἀνέμου αἱ φλόγες καὶ ὁ καπνὸς ἀπεδίωξαν τὸν κατ' αὐτῶν ἐρχόμενον στρατόν (2). Αὕτη εἶναι ἡ πρώτη πυρκαϊὰ ὑπὸ τῶν Λατίνων ἀναφλεχθεῖσα, κατὰ τοὺς δυσήνους τούτους χρόνους(3).

Μετὰ τὴν αἰσχρὰν φυγὴν τοῦ Ἀλεξίου, οἱ Βυζαντινοὶ ἀνεβίβασαν εἰς τὸ παλάτιον τῶν Βλαχερνῶν (1), τὸν « ἔνδον τῶν ἀρχείων εἰργνύμενον (2) Ἰσαάκιον », ἀναγορεύσαντες αὐτὸν αὐτοκράτορα, ἔπεμψαν δὲ καὶ ἀγγέλους εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀλέξιον, καὶ τοὺς ἡγεμόνας τῶν σταυροφόρων, ἀναγγέλλοντες τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Ἰσαακίου. Οἱ σταυροφόροι δὲ, ὑποπτευόμενοι τοὺς Βυζαντινοὺς, ἀπέστειλαν ἐν τῇ πόλει κατασκόπους, ἐνῷ οἱ ἴδιοι περιέμεναν ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῦ Κοσμιδίου ὡπλισμένοι καὶ ἕτοιμοι εἰς μάχην. Τέλος ἔπεμψαν εἰς τὸν Ἰσαάκιον τέσσαρας πρέσβεις, δύω Γάλλους, τῶν ὁποίων εἷς ἦτον ὁ Βιλλαρδουΐνος, καὶ δύω Βενετοὺς, αἰτοῦντες τὸν βασιλεύοντα Ἰσαάκιον ἵνα ἐπικυρώσῃ τὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀλεξίου προϋποσχεθέντα, ἄλλως δὲν θέλουν συγχωρήσει τὸν υἱὸν νὰ εἰσέλθῃ ἐν τῇ πόλει.

Ἄξια ἀναγνώσεως εἶναι τὰ γραφόμενα τοῦ Βιλλαρδουΐνου, τὰ ὁποῖα ἀγνοοῦν οἱ ἡμέτεροι συγγραφεῖς. Οἱ πρέσβεις ἔφιπποι προσῆλθαν πρὸς τὴν πύλην, ἠνοίχθη ἡ πύλη, καὶ κατέβησαν ἀπὸ τῶν ἵππων (3). Πελεκηφόροι Ἄγγλοι καὶ Δανοὶ ἦσαν παρατεταγμένοι ἀπὸ τὴν πύλην μέχρι τοῦ παλατίου τῶν Βλαχερνῶν. Πεζοὶ διέβησαν οἱ πρέσβεις μέχρι τοῦ ὑψηλοῦ παλατίου. Ἐκεῖ εὗρῆκαν τὸν αὐτοκράτορα Ἰσαάκιον, λαμπρῶς κεκοσμημένον, καὶ πλησίον αὐτοῦ τὴν αὐτοκράτειραν σύζυγόν του, ὡραίαν κυρίαν. Τόσον πολυάριθμοι ἦσαν οἱ ἐπίσημοι Κύριοι καὶ Κυρίαι, ὥστε δὲν ἠδύνατό τις νὰ κινηθῇ. Ὅσοι τὴν προτεραίαν ἦσαν κατὰ τοῦ Ἰσαακίου, ἦσαν σήμερον μετ' αὐτοῦ. (4)

Ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἅπαντες οἱ περὶ αὐτὸν μεγάλως ἐτίμησαν τοὺς πρέσβεις. Τέλος, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν πρέσβεων, ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τῆς συζύγου του, ὁ γραμματεὺς καὶ ὁ

---

(1) Et le mur étati bien garni d' Anglois et de Danois V. H. 60. Αἰσχυνόμεθα ἀναγινώσκοντες τὸ πλῆθος τῶν ξένων στρατιωτῶν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους. Λέγει ὁ Βενιαμὶν ὁ ἐπισκεφθεὶς τὴν Κωνσταντινούπολιν μικρὸν πρὸ τῶν συμβάντων τούτων, τ' ἀκόλουθα περὶ τῆς ἀτολμίας τῶν τότε Βυζαντινῶν. Ils prennent de toutes les nations qu'ils appellent barbares, des troupes à leur solde . . . les delices et l'oisiveté les ont rendu eux-mêmes éfeminez et incapables pour le combat, et il paroit en eux une certaine impuissance contractée dans la molesse qui les fait plus ressembler à des Femmes qu'à des Hommes. Voyage de Benjamin p. 43 ἐν τοῖς Voyages en Asie par Bergeron. à la Haye. Paris 1735.

(2) Ils mirent donc le feu entre eux et les Grecs. V. H. 62. Quant les Venitiens les virent venir il bouterent le feu entre eux et les Grecs, s'y ot si grande fumiere, que il ne povoient veoir les Venissiens. Tafel καὶ Thomas. A'. 347. N. Χων. 724. Si bouterent le fu en la chité. Buchon. Recherches. Τόμ. A'. 487.

(3) Πάντα γὰρ ὅτε ἐκ τοῦ τῶν Βλαχερνῶν Βουνοῦ πρὸς τὴν μονὴν διήκει τοῦ Εὐεργέτου, κατηθάλωτο καὶ ὑπερεμηκίσθη τὸ καλούμενον Δεύτερον ἡ τοῦ πορὸς ἐρωὴ». N. Χων. 724. Συμφωνῶ μετὰ τοῦ Κ. Βυζαντίου, (Κ]πολις A'. 141) λέγοντος, ὅτι τὴν θέσιν τῆς μονῆς τοῦ Εὐεργέτου κατέχει τὸ σημερινὸν Τέμενος τοῦ Σουλτὰν Σελήμ.

(4) Ὁ V. H. τὸ καλεῖ ὑψηλόν, au haut palais de Blaquerne. σελ. 65.—Tafel καὶ Thomas A'. 348.

(2) N. Χων. 727.

(3) Τὴν Γυρολίμνην, τὴν πύλην τοῦ παλατίου τῶν Βλαχερνῶν. Ἐδῶθεν πρὸς τὸ παλάτιον ἡ ἄνοδος μεθ' ἵππου εἶναι δύσκολος· πιθανὸν δὲν συνεχωρεῖτο εἰς ἄνδρας ἐφίππους νὰ διέρχωνται αὐτήν.

(4) Ταῦτα διηγεῖται ὁ Βιλλαρδουΐνος.

Digitized by Google

διερμηνευτὴς, μετὰ τῶν πρέσβεων, εἰσῆλθαν εἰς ἑτέραν αἴθουσαν. Ἐδῶ οἱ πρέσβεις ἀνήγγειλαν εἰς τὸν Ἰσαάκιον, ὅτι οἱ σταυροφόροι, ἀγωνισθέντες μέχρι τοῦδε χάριν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀλεξίου, λέγουν, ὅτι οὗτος δὲν εἰσέρχεται ἐν τῇ πόλει, ἂν πρότερον δὲν ἐπικυρώσῃ ὁ αὐτοκράτωρ τὰς πρὸ πολλοῦ γενομένας συμβάσεις τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ μετὰ τῶν σταυροφόρων (1). Τότε ὁ Ἰσαάκιος, εἴτ' ἀγνοῶν τὰς συμβάσεις ταύτας, εἴτε προσποιούμενος ἄγνοιαν λέγει, τίνες εἶναι αὗται αἱ συμβάσεις;

« Πρωτίστη, λέγει ὁ πρέσβυς, νὰ ὑποτάξῃ τὸ κράτος τῆς Ῥωμανίας εἰς τὴν ὑποταγὴν τῆς Ῥώμης, ἀπὸ τὴν ὁποίαν πρὸ πολλοῦ ἀπεχωρίσθη· ἔπειτα νὰ δωρήσῃ διακοσίας χιλιάδας μαρκῶν ἀργυρῶν εἰς τὸν στρατὸν, καὶ τροφὰς δι' ἓν ἔτος εἰς μικρούς τε καὶ μεγάλους. Νὰ ἀποστείλῃ δέκα χιλιάδας πεζῶν καὶ ἱππέων δι' ἰδίων πλοίων, καὶ ἰδίαις δαπάναις εἰς τὴν Αἴγυπτον, καὶ διατηρῇ αὐτοὺς δι' ἓν ἔτος. Πρὸς τούτοις εἰς τὴν πέραν γῆν (2), νὰ διατηρῇ δι' ὅλου τοῦ βίου αὐτοῦ, ἰδίαις δαπάναις, πεντακοσίους ἱππεῖς πρὸς φύλαξιν τῆς γῆς (3). Τοιαύτην σύμβασιν μᾶς ἔκαμεν ὁ ὑμέτερος υἱὸς, ταύτην ἐπεκύρωσε δι' ὅρκου, διὰ χρυσοβούλλων, καὶ διὰ τοῦ Φιλίππου τῆς Γερμανίας, τοῦ συζευχθέντος τὴν ὑμετέραν θυγατέρα. Ταύτην τὴν σύμβασιν ποθοῦμεν καὶ ἡμεῖς νὰ ἐπικυρώσητε ».

«Σκληρὰ εἶναι ἡ σύμβασις αὕτη, λέγει ὁ Ἰσαάκιος· δὲν βλέπω τίνι τρόπῳ δυνάμεθα νὰ τὴν ἐκπληρώσωμεν. Μεγάλως εὐηργετήσατε ἐμὲ, καὶ αὐτὸν, καὶ ἅπαν τὸ κράτος ἂν σᾶς ἐχαρίζετο, πάλιν ἠθέλαμεν σᾶς εὐγνωμονεῖ».

Μετὰ πολύωρον συζήτησιν, ὁ Ἰσαάκιος παρόντων τῶν πρέσβεων ἐπεκύρωσε δι' ὅρκου καὶ χρυσοβούλλου τὰς συμβάσεις ταύτας. Τὸ χρυσόβουλλον παρεδόθη εἰς τοὺς πρέσβεις, ἀνενοχλήτως ἐκ τοῦ παλατίου διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ ἀναχωρήσαντας (4).

Τὴν ἐπαύριον ὁ νέος Ἀλέξιος, παρακολουθούμενος ἀπὸ τοὺς Λατίνους ἡγεμόνας, ἀνέβη εἰς τ' ἀνάκτορον τῶν Βλαχερνῶν, καὶ συνεβασίλευσε μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ (1).

Οἱ Βυζαντινοὶ, ταπεινωθέντες ἀπὸ τοὺς σταυροφόρους, καὶ μαθόντες τὴν αἰσχρὰν σύμβασιν τῶν δύω αὐτοκρατόρων, ὠργίσθησαν κατὰ πάντων τῶν Λατίνων. Οὗτοι δὲ, στρατοπεδεύσαντες ἅπαντες κατέναντι τῶν χερσαίων τειχῶν, συνεχῶς ἐπεσκέπτοντο τοὺς ἐν Βλαχέρναις βασιλεῖς, προσαγορευόμενοι εὐεργέται καὶ σωτῆρες (2). Οἱ δύο αὐτοκράτορες, γινώσκοντες κάλλιον τῶν ξένων Λατίνων τὴν κατ' αὐτῶν ἔχθραν τῶν Βυζαντινῶν, αἰτιωμένων αὐτοὺς ὡς αἰτίους τῆς ταπεινώσεως τοῦ ἔθνους, παρεκάλεσαν τοὺς σταυροφόρους νὰ μὴ μένωσιν ὑπὸ τὰ τείχη πλησίον τῶν Κ/πολιτῶν, ἀλλὰ νὰ μετοικήσωσι πέραν εἰς Γαλατᾶν, ἐπὶ τῆς βορεινῆς αὐτοῦ παραλίας (3). Οἱ Βυζαντινοὶ διετάχθησαν νὰ μὴ διέρχωνται τὸν λιμένα. Συνεχωρεῖτο δὲ εἷς τινας τῶν ἡγεμόνων σταυροφόρων νὰ ἐπισκέπτωνται τ' ἀνάκτορα, καὶ τὰς ὑψιτενεῖς ἐκκλησίας. Σφόδρα ἐξέπληττε τοὺς θεομανεῖς σταυροφόρους τὸ πλῆθος τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἁγίων λειψάνων. Διά τινα καιρὸν, οἱ ἀγοραῖοι καὶ φιλοκερδεῖς κάπηλοι, λάθρα τῶν ἀρχῶν συνεμπορεύοντο μετὰ τῶν Λατίνων ἐν πλήρει ὁμονοίᾳ. Οἱ Βυζαντινοὶ, ἐκδικούμενοι τοὺς Λατίνους, ἐπέπεσαν ἐπὶ τῶν συνοικιῶν τῶν Πισαίων καὶ Ἀμαλφηνῶν πρὸ πολλοῦ μετ' αὐτῶν συμβιούντων, καὶ κατερήμωσαν τὰς οἰκίας αὐτῶν. Πολλοὶ τούτων, φίλοι μέχρι τοῦδε, δυσχεραίνοντες ἀπῆλθαν εἰς τὸν ἀντίπεραν Γαλατᾶν, ὅπου συνεσκήνωσαν μετὰ τῶν ὁμοθρήσκων σταυροφόρων (4).

---

(1) Οἱ δὲ . . . καὶ τοῦ Ἰσαακίου δὲ υἱὸν οὐ πρότερον αἰτησαμένου τοῦ πατρὸς ἐκπεπόμφασιν, εἰ μή γε καὶ αὐτός· ὁ Ἰσαάκιος ἐς πέρας ἀγαγέσθαι συνέθετο ὅσα ὑπέσχετο σφίσιν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀλέξιος». N. Χων. 728.

(2) Τὴν Παλαιστίνην καὶ Συρίαν.

(3) Πρὸς τούτοις ὁ Ἀλέξιος ὑπεσχέθη νὰ δώσῃ εἰς τοὺς Βενετοὺς καὶ τριάκοντα χιλιάδας μαρκῶν ἀργυρῶν διὰ τὰς ἀπωλείας αὐτῶν ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ αὐτοκράτορος. Tafel καὶ Thomas A. 289. Ταῦτα δὲν ἀναφέρει ὁ V. H.

(4) Οἱ πρέσβεις δὲν ἐτόλμων τοιαύτας συμβάσεις ν' ἀναγγείλωσιν ἐν τῷ μέσῳ τοσούτου πλήθους Βυζαντινῶν. Παράδοξον εἶναι ὅτι τὸ χρυσόβουλλον ἐγράφη καὶ ἐσφραγίσθη αὐθωρεὶ παρόντων τῶν πρέσβεων. Τὸ χρυσόβουλλον τοῦτο οὐδέποτε ἐδημοσιεύθη.

(1) Tafel καὶ Thomas A'. 350.

(2) Πρβλ. τὰ ὅσα περὶ τῆς τροφῆς καὶ σπατάλης τῶν Λατίνων γράφει ὁ Νικήτας. σελ 731.

(3) Ταῦτα σαφέστατα ἱστορεῖ, τὸ περὶ τῆς ἀλώσεως χειρόγραφον, ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Buchon. Τόμ. Α'. 186. Λέγει ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τοὺς σταυροφόρους νικητὰς — Il m'est avis . . . pour che que meslée ne levast entre nous et vous, que vous alissiez herbergier en Pere, à la tour de Galatas où li Juifs manoient devant qu' il fussent ars. Ἀπὸ τοὺς σταυροφόρους μανθάνομεν, ὅτι ἅπασαν τὴν πρὸς βορρᾶν τοῦ Πύργου τοῦ Γαλατᾶ παραλίαν, κατῴκουν Ἑβραῖοι.

(4) N. Χων. 370. Οὐδὲν περὶ τῶν Γενοουησίων

Ὁ Ἀλέξιος ἐστέφθη κατὰ τὴν βασιλικὴν τάξιν τῶν Βυζαντινῶν, τῇ 1η Αὐγούστου 1203.

Ὁ Ἀλέξιος ἐπεσκέπτετο συχνὰ τοὺς ἐν Γαλατᾷ σταυροφόρους. Ἡμέραν τινὰ, λέγει εἰς τὸν δοῦκα τῆς Βενετίας καὶ τοὺς Γάλλους ἡγεμόνας, «πολλοὶ μὲ δεικνύουν φανερὰ ὅτι δὲν μ' ἀγαπῶσι, καὶ πλήττονται ὅτι διὰ τῆς ὑμετέρας ἀρωγῆς ἀνέκτησα τὴν κληρονομίαν μου (1). Ἂν μετ' ὀλίγον ἀναχωρήσητε, κατὰ τὴν ὑμετέραν σύμβασιν, δὲν δύναμαι ν' ἀποτίσω τὰ χρέη μου. Ἂν ἀναχωρήσητε, οἱ Γραικοὶ οἱ μισοῦντές με, θέλουν μοῦ ἀφαιρέσει τὴν χώραν, καὶ μὲ θανατώσει. Μείνετε μέχρι τοῦ προσεχοῦς Μαρτίου. Ἀποτίνω τὰς δαπάνας τοῦ στόλου, καὶ τότε διὰ τῶν εἰσπραττομένων χρημάτων θέλω ἀποτίσει ὅλα τὰ χρέη μου, καὶ πέμψει μεθ' ὑμῶν καὶ ἴδιά μου πλοῖα (2).

Ταύτας τὰς νέας προτάσεις τοῦ Ἀλεξίου παρεδέχθησαν μετά τινα συζήτησιν οἱ σταυροφόροι, κυρίως δὲ οἱ Βενετοί. Οἱ Γάλλοι ἐπεθύμουν νὰ ἐκστρατεύσωσιν εἰς Συρίαν καὶ Αἴγυπτον, πεπεισμένοι ὅτι ἐξετέλεσαν τὸ ἔργον, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἦλθαν εἰς Κ/πολιν. Εἰς τὰς νέας ταύτας προτάσεις τοῦ Ἀλεξίου, οὐδόλως μνημονεύεται ἡ εἰς τὴν Ῥώμην ὑποταγὴ τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Ἡ σαφὴς ὁμολογία τοῦ Αλεξίου πρὸς τοὺς σταυροφόρους, τεκμαίρει τὴν ἔχθραν τῶν Βυζαντινῶν, οὐχὶ μόνον κατὰ τῶν Λατίνων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν δύο αὐτοκρατόρων, βασιλευόντων σήμερον, ἐλέῳ τῶν Λατίνων. Ἡ ἡσυχία ὅμως τοῦ Βυζαντίου δὲν διεταράχθη, ἐνόσῳ ἔβλεπαν οἱ Κ/πολῖται τοσαῦτα πολεμικὰ πλοῖα καὶ τοσοῦτον ξένον στρατὸν ἐν Γαλατᾷ (3). Διαρκούσης τῆς εἰρήνης, ὁ Ἀλέξιος μετὰ πολλῶν σταυροφόρων ἐξῆλθε τῆς πόλεως, ἵνα ὑποτάξῃ τὴν Ῥωμανίαν, ἥτις καὶ ὑπετάχθη ἐκτὸς τῆς χώρας τοῦ Ἰωάννου, βασιλέως τῆς Βλαχίας καὶ Βουλγαρίας (4).

Καθ' ὅλον τὸ ἔτος τοῦτο, δὲν ἀναφέρονται οἱ ἐν Βυζαντίῳ ἐνοικοῦντες Γενουήνσιοι, πιθανὸν δὲν ἠνοχλήθησαν ἀπὸ τοὺς Γραικούς, διότι δὲν συνεξεστράτευσαν μετὰ τῶν σταυροφόρων, τινὲς δὲ αὐτῶν καὶ συνεπολέμησαν μετὰ τῶν Βυζαντινῶν κατὰ τῶν Βενετῶν. Ἅπαντες δὲ οἱ Λατῖνοι, καὶ ἦσαν κατὰ τὸν Βιλλαρδουῖνον πολυπληθέστατοι (2), κατῴκουν τὰς αὐτὰς συνοικίας μέχρι τῆς 19ης Αὐγούστου.

Ἔρις ἀνεφύη μεταξὺ Βυζαντινῶν καὶ τῶν Λατίνων τούτων, καὶ μετ' ὀλίγον πυρκαϊὰ ἀνήφθη, ἥτις διὰ δύο ὁλόκληρα ἡμερονύκτια ἀπετέφρωσε πλεῖστα μέρη τῆς πόλεως (3). Οἱ ἐν Γαλατᾷ οἰκοῦντες σταυροφόροι μετὰ λύπης ἐθεώρουν τόσας ἐκκλησίας, καὶ τόσα παλάτια καταφλεγόμενα, καὶ τόσας ἐμπορικὰς ῥύμας, μετὰ τῶν ἐμπορευμάτων ἀφανιζομένας. Οἱ ἐν Βυζαντίῳ ἐμπορευόμενοι Γενουήνσιοι, Πισαῖοι Ἀμαλφηνοὶ καὶ Βενετοί, παραλαβόντες γυναῖκας καὶ τέκνα, καὶ ὅσην περιουσίαν ἠδύναντο νὰ σώσωσιν, ἐπέβησαν εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἀκάτια, καὶ διῆλθαν εἰς τὸν Γαλατᾶν. Ἔκτοτε ἔμειναν ἐκεῖτε καὶ ἔπαυσαν αἱ πολλαὶ διενέξεις Γραικῶν καὶ Λατίνων (4).

λέγει ὁ συγγραφεὺς οὗτος· προσθέτει ὅτι ὁ Ἰσαάκιος «καταλάσσει τοὺς ἐκ τῆς Πίσσης τοῖς Βενετίκοις καθ' ἡμῶν καὶ τοῦτο ἀσυντηρήτως ἐπιτεχνώμενος». Φρονῶ ὅτι τοὺς μὴ συνεκστρατεύσαντας Πισαίους ἐκακοποίησαν οἱ Βενετοί.

(1) V. H. 70—«Car mout ont les Grieux grant despit de ce que j'ay recouvré mon heritage par vostre force.—Tafel καὶ Thomas. Α'. 349.

(2) Ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Βαλδουΐνου πρὸς τὸν Πάπαν (1204) φαίνεται ὅτι τὸ παλάτιον τῶν Βλαχερνῶν ἐγγυήθη εἰς τοὺς Λατίνους. «Marculfum (Μούρτζουφλον) nomine . . . mittit ad exercitum nostrum, qui Blakernae palatium nobis sub Imperatoris et suo juramento promittit in obsidium donec nobis cuncta promissa reddantur. Tafel καὶ Thomas. Α'. 503. Ταύτην τὴν πρόθεσιν τοῦ Ἀλεξίου ἐδήλωσεν εἰς τοὺς Βυζαντίους ὁ πονηρὸς Μούρτζουφλος.

(3) Πάντων ὑποφευγόντων αὐτούς (δηλ. τοὺς Ἰταλούς) ὡς ἀπό τινος θειλάτου ἐλαυνομένων πληγῆς» Γ. Ἀκροπολ. 10.

(1) Johannis . . . roi de Blaquie et de Bogrie. V. H. 74. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, Βλαχία ἐκαλεῖτο ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Ἤπειρος—«Ἦτον αὐθέντης τῆς Βλαχιᾶς καὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος». Buchon. Recherches. Τόμ. Β'. σελ. 39. στίχ. 4034.

(2) Une mêlée commença entre les Grecs et les Latins qui étaients habitants de Constantinople: et il y en avait beaucoup — V. H. 74.— et il n'étaient pas peu, car ils étaient bien quinze mille tant petits que grands. Ἰδ. 75. — Les Latins qui demouroient en la ville, dont il y avait grant plenté. Tafel καὶ Thomas. Α'. 350.

(3) Περὶ τῆς πυρκαϊᾶς ταύτης λέγει ὁ Βιλλαρδουΐνος. «et je ne sais quelles gens, par méchanceté, mirent le feu en la ville, et ce feu fut si grand et si horrible, que nul homme ne le put éteindre ni apaiser. 74.

(4) Γεωργ. ὁ Ἀκροπ. σελ. 8. λέγει ὅτι οἱ ἐν Κ]πόλει ἐγκατοικοῦντες Λατῖνοι ἀπεδιώχθησαν πρὸ τῆς πυρκαϊᾶς ταύτης. Προτιμῶ τὰ γραφόμενα τοῦ Χωνιάτου. Περὶ τοῦ πλήθους αὐτῶν λέγει ὁ Ἀκροπολίτης. «οἱ δὲ αὐτόμολοι πρὸς τοὺς πολεμίους χωροῦσι χιλιοστύες πολλαί» . . . «πλῆθος πολὺ ὄντες καὶ

Digitized by Google

Τὴν πυρκαϊὰν ταύτην ἱστόρησαν δύω αὐτόπται, ὁ Βιλλαρδουΐνος καὶ ὁ Νικήτας. Κατὰ τὸν Βιλλαρδουΐνον ἐπεκτάνθη μέχρι τῆς παραλίας τῆς Προποντίδος, καὶ τοσαύτη ἦτον ἡ ὁρμὴ αὐτῆς, ὥστε πάμπολλοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἔγειναν παραναλώματα τοῦ πυρός.

Ἡ πυρκαϊὰ αὕτη, ἡ ὀλεθριωτέρα τῶν ὅσων ἄλλων ὑπέστη ἡ Κ/πολις (1), κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Νικήτα, εἶν' ἀξία μελέτης, διότι σαφηνίζει ἀγνώστους τινὰς θέσεις τῆς πόλεως. Ὁ Νικήτας διηγεῖται μετὰ πολλῆς σαφηνείας, τοὺς αἰτίους τῆς πυρκαϊᾶς ταύτης. Γάλλοι σταυροφόροι (2), μετά τινων Πισαίων καὶ Βενετῶν, ἐπέπεσαν κατὰ τοῦ τεμένους τῶν ἐν Βυζαντίῳ Σαρακηνῶν, δι' αἰτίας εἰς ἡμᾶς ἀγνώστους, ἢ μᾶλλον διὰ τὴν κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν τότε ἔχθραν τῶν σταυροφόρων. Τοὺς λῃστευομένους Σαρακηνοὺς ἐπεβοήθουν οἱ συρρεύσαντες Βυζαντινοί. Ἐκ τῶν λόγων τοῦ Νικήτα, προφανὲς εἶναι, ὅτι οἱ πέραν ἐν Γαλατᾷ σκηνοῦντες Γάλλοι, διαπεράσαντες τὸν λιμένα «δι' ἁλιάδων», συμπαρέλαβαν βοηθοὺς τοὺς ἐκεῖ πλησίον συνοικοῦντας Πισαίους καὶ Βενετούς. Οἱ ξένοι, ἰδόντες τὴν ἀντίστασιν τῶν Σαρακηνῶν καὶ τοὺς Βυζαντινοὺς βοηθοῦντας αὐτοὺς (3) διὰ τὸ πρὸς τοὺς Λατίνους ἔχθος, κατέφυγαν εἰς τὸ σύνηθες στρατήγημά των, καὶ ἔβαλαν πῦρ ἐκ δευτέρου εἰς τὰς οἰκίας (4). Διὰ τριάκοντα ἓξ ὥρας κατεκαίετο ἡ πόλις, καὶ κατὰ τὴν Νικήταν «ἐνδόντων πάντων, καὶ δίκην θρυαλλίδων κατεργασθέντων» (4).

Ἤρχισε τὸ πῦρ ἀπὸ τοῦ τεμένους τῶν Σαρακηνῶν, κειμένου (2) κατὰ τὸ πρὸς θάλασσαν ἐπικλινὲς βόρειον μέρος τῆς πόλεως, καὶ τῷ τεμένει ἐγγίζον, ὃ ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἁγίας Εἰρήνης ἵδρυται» (3). Τὸ πῦρ ἐπεκτάνθη πρὸς δυσμὰς τῆς Ἁγίας Σοφίας, καὶ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν τοῦ λιμένος μέχρι τοῦ περάματος (4). Κατέφλεξε τοὺς καλουμένους ἐμβόλους τοῦ Δομνίνου (5), τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ ἱπποδρόμου, μέχρι τοῦ λιμένος τῶν Σοφιῶν. Κατὰ τὸν Νικήταν, ἡ πόλις ἀπὸ τὴν παραλίαν τῶν Σαρακηνῶν καὶ τοῦ Περάματος, μέχρι τῆς σιδηρᾶς πύλης καὶ τῶν Σοφιῶν ἔγεινε παρανάλωμα τοῦ πυρός.

Ἐκ τῶν λόγων τοῦ Νικήτα, μανθάνομεν ὅτι ἐν Βυζαντίῳ τότε ὑπῆρχε τέμενος Μωαμεθανικόν (6) ἐπὶ τῆς θαλάσσης, πρὸς τὸ βόρειον μέρος τῆς πόλεως. Εἰκάζω λοιπὸν ὅτι ἔκειτο πρὸς ἀνατολὰς τῆς συνοικίας τῶν Γενουησίων, διότι ἀπὸ τὰς ἀποβάθρας τῶν ἐμπόρων τούτων, μέχρι τῆς πύλης τῶν Δρουγγαρίων, πρὸς δυσμάς, ὅλη ἡ παραλία κατείχετο ἀπὸ ἐμπόρους ἄλλους. Πρὸς τούτοις οἱ γείτονες τῶν

εἰδήμονες τῶν πραγμάτων». Πρβλ. καὶ Thomas καὶ Tafel. Γ'. 461.

(1) «Ὁ ἐμπρησμὸς . . . ὁ τότε σομβάς, ἐνιύσματα βραγέα τοὺς πάντας ἀπέδειξε». N. Χων. 732.

(2) Τινὲς τῶν Φραγγίσκων (οὗτοι δέ εἰσιν οἱ πάλαι Φλαμίονες κικλησκόμενοι)» N. Χων. 730. «Τῆς γὰρ ἡμετέρας βασιλείας ἄρτι διαπεττευθείσης εἰς τοὺς Φραγγίσκους, ὁμοίως καὶ τῆς ἀρχιερωσύνης κληρωθείσης τοῖς Βενετίκοις». Ἰδ. 854. Εἰς τὰ Λατινικὰ ἔγγραφα καλοῦνται οἱ Γάλλοι ποτὲ μὲν Franci. Tafel καὶ Thomas. A'. 533, 538. inter Francos et Venetos· ποτὲ δὲ Francigenae—«inter Venetos et Francigenas». Ἰδ. A'. 530, 572. B'. 49. Ἐν Ῥαιδεστῷ ὑπῆρχεν ὁδὸς καλουμένη τῶν φράγκων.—quae posita in Rodisto juxta locum qui dicitur Fontega in ruga Francigenorum, foras muros civitatis. Ἰδ A'. 437. Ἀπό τοῦ 1149, πολλοὶ Βενετοὶ κατῴκουν τὴν Ῥαιδεστόν, ἔχοντες καὶ ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ἰδ. A'. 107.

(3) «Ἐπιβοηθοῦσι δὲ καὶ Ῥωμαῖοι, παρὰ τῆς τοῦ κακοῦ φήμης, ἐκεῖσε συνηλισμένοι». N. Χων. 731

(4) Ἀτυχῶς τὰ αὐτὰ ἔπραξε καὶ Μιχαὴλ ὁ Στρατηγόπουλος. «Τῇ ὑστεραίᾳ πῦρ τε ὑφεῖναι κατὰ τῶν οἰκιῶν κελεύει». N. Γρηγ.. A'. 85, 88.

(4) Et il dura deux jours et deux nuits. V. H. 75.—«Τὸ πῦρ μεταρσιωθὲν ὑπὲρ ἔννοιαν τὴν νύκτα ὅλην ἐκείνην καὶ τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν καὶ τὴν ταύτης διάδοχον ἑσπέραν τὸ πᾶν ἀπενέμετο». N. Χων. 733.

(2) N. Χων. 733. Κ. Πορφυρ. Γ'. 101. τὸ τέμενος τοῦτο «ἐν τῷ Βασιλικῷ Πραιτωρείῳ» ἐκτίσθη δι' αἰτήσεως τοῦ Μέσαλμα ἐκστρατεύσαντος κατὰ τῆς πόλεως ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου. 739. Σ. Ε.

(3) Παρὰ τοῖς κ. κ Tafel καὶ Thomas. Γ'. 6. ἀναφέρεται ἡ θέσις τῆς ἐκκλησίας ταύτης ἀλλὰ λίαν ἀσαφῶς.

(4) Κατὰ δ' ἑσπέραν ἐς τὸ λεγόμενον Πέραμα ἐξιμηκίσθη. N. Χων. 733.

(5) Κ]πολις. Σκαρ. Βυζ. A'. 101-102. Κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Νικήτα φρονῶ, ὅτι οἱ ἔμβολοι οὗτοι ἦσαν πρὸς δυσμὰς τοῦ ἱπποδρόμου, πλησίον τοῦ νῦν καλουμένου Μεχμὲτ πασᾶ τζαμητή.

(6) Τῷ τῶν ἐξ Ἄγαρ συναγωγίῳ ἐνεισπίπτουσιν ὃ φησιν Μιτάτον ἡ δημώδης διάλεκτος». N. Χων. 731. Τινὲς παράγουν τὴν λέξιν μιτάτον ἐκ τοῦ τουρκικοῦ μεστζήδ, ναΐσκος, εὐκτήριον. Σαφηνίζεται ἐκ τὸ χρυσόβουλλον τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου ἐκδοθὲν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1319 χάριν τῶν Ἰωαννίνων. «Ὡσαύτως οὐδὲ μιτάτον γίνηται εἰς τὰ εἰρημένα κτήματα αὐτῶν οὐδὲ ζημία.» κτλ. ἐν σημ. Μιτάτον, κατάλυμα διαβατικοῦ στρατιώτου.» Χρον. τῆς Ἠπείρου, ὑπὸ Π. Α. Π. ἐν Ἀθήναις 1856. τόμ. Β'. 303. Μεσ. Βιβλιοθήκη Σάθα. Τόμ. Α'. 64. Ἐν σελ. 231, 236 γράφεται «μητάτον» C. Christ. Γ'. 75.

Digitized by Google

Σαρακηνῶν Γενουήνσιοι, δὲν φαίνεται νὰ ἠνόχλησαν αὐτούς, οὐδ' ἀναφέρονται εἰς τὰς διαμάχας ταύτας. Φρονῶ λοιπὸν, ὅτι πρὸς ἀνατολὰς τῶν Γενουηνσίων ἡ τῆς ἀνατολικωτέρας ἀποβάθρας τοῦ Ἁγίου Θεοδοσίου, ἐπεκτείνετο πρὸς τὰ πρόσω ἡ συνοικία τῶν Σαρακηνῶν, διότι ἐκεῖθεν ἀρχίσαν τὸ πῦρ, ἀνέβη διὰ τῆς πνοῆς βορείου ἀνέμου (1), μέχρι τοῦ Μιλίου ὄπισθεν τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Ἡ πυρκαϊὰ αὕτη κατέφλεξε πάσας τὰς συνοικίας τῶν ἐν Βυζαντίῳ συνοικισθέντων Λατίνων, ἐκτὸς τῆς τῶν Βενετῶν. Ἔλαβαν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν, καὶ ὅ,τι ἠδύναντο νὰ σώσωσι καὶ μετέβησαν εἰς τὸν Γαλατᾶν. Ἔμειναν οὕτως, μέχρι τῆς ἁλώσεως κεχωρισμένοι Γραικοὶ καὶ Λατῖνοι.

Οἱ Λατῖνοι, οἱ μέχρι τοῦδε συγκατοικοῦντες καὶ ἐμπορευόμενοι ἐντὸς τοῦ Βυζαντίου, διέβησαν εἰς τὸν πέραν Γαλατᾶν, οὐχὶ διότι δὲν ἐνεπιστεύοντο τοὺς Βυζαντινοὺς(2), ἀλλὰ διότι ἀπετεφρώθησαν αἱ κατοικίαι αὐτῶν. Τὸ πῦρ ἐκτανθὲν μέχρι τοῦ περάματος, ἔσω καὶ ἔξω τοῦ παραλίου τείχους, ἀπετέφρωσε τὰς ξυλίνας οἰκίας τῶν πλείστων Ἰταλῶν. Αἱ ἐκκλησίαι καὶ οἱ ἔμβολοι, κτίρια λίθινα ἄφλεκτα, πιθανώτατα ἐσώθησαν. Βέβαιον εἶναι ὅτι μετ' ὀλίγον νέα οἰκήματα ἀνηγέρθησαν, αἱ ἀποβάθραι καὶ οἱ ἔμβολοι ἐπεσκευάσθησαν, καὶ οἱ Ἰταλοί, μετὰ τὴν ἅλωσιν ἢ μικρὸν μετέπειτα, μνημονεύονται ὡς κατοικοῦντες τὰς προτέρας αὐτῶν συνοικίας.

Καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα, οἱ σταυροφόροι, ἐσκηνωμένοι εἰς τὰ περίχωρα τῆς Κων]πόλεως, ἀπήτουν ἀπὸ τὸν Ἀλέξιον χρήματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἠδύνατο ν' ἀποτίσῃ. Ὁ λαὸς τοῦ Βυζαντίου, μετὰ βδελυγμίας ἔβλεπεν ἀμφοτέρους τοὺς βασιλεῖς, περαιουμένους εἰς τὰς σκηνὰς τῶν ἐν Γ,λατᾷ Λατίνων, καὶ ἐκεῖσε μετ' αὐτῶν διημερεύοντας καὶ συγχραιπαλῶντας. (3) Ἕνεκα τούτου καὶ τῆς ψιθυριζομένης ὑποταγῆς τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν Πάπαν, ἔγειναν ἀμφότεροι θύματα τοῦ φαύλου Ἀλεξίου Δούκα Μουρτζούφλου. Μέχρι τοῦ Ἀπριλίου οἱ Λατῖνοι καὶ οἱ Βυζαντινοὶ πρὸς ἀλλήλους ἀντεμάχοντο (4). Δὶς ἀπεπειράθησαν νὰ πυρπολήσωσι τῶν Λατίνων τὰ πλοῖα Ἡ ἐν Βυζαντίῳ ἐκδηλουμένη κατὰ τῶν Λατίνων ἀντίστασις, καὶ τὰ ἐκεῖσε ἀνοσιουργήματα, ἔπεισαν τοὺς σταυροφόρους ὅτι οὐδὲν καλὸν ἐκ τῶν Βυζαντινῶν. Ὅθεν, παρακινούμενοι καὶ ἀπὸ τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Πάπα, αἰτοῦντος τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἀπεφάσισαν ἐν συμβουλίῳ, γενομένῳ ἔν τινι ἐκκλησίᾳ τοῦ Γαλατᾶ, ἵνα κατακτήσωσι τὴν Κων)πολιν, καὶ διανείμωσι τὸ κράτος, κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον. Ὁ μέλλων Αὐτοκράτωρ, νὰ ἔχῃ τὸ τέταρτον ἅπαντος τοῦ κράτους ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, προσέτι δὲ καὶ τ' ἀνάκτορα τῶν Βλαχερνῶν καὶ τοῦ Βουκολέοντος. (4) Τὰ ἐπίλοιπα τρία τέταρτα νὰ διανεμηθῶσιν εἰς δύο μερίδας, τὴν μὲν ἵνα ἔχωσιν οἱ Βενετοὶ, τὴν δὲ οἱ ἄνδρες τοῦ στρατοῦ. (2).

Οἱ Βυζαντινοὶ, βλέποντες τὰς ἑτοιμασίας τῶν σταυροφόρων, ὕψωσαν διὰ σανίδων τοὺς παραλίους πύργους αὐτῶν. (3) Τῇ 9ῃ Ἀπριλίου 1204 (4) οἱ Βενετοὶ μετὰ τῶν πλοίων ὅλων, προσωρμίσθησαν πλησίον τῶν τειχῶν τοῦ Πετρίου, καὶ διὰ τῶν πολλῶν αὐτῶν μηχανημάτων ἐπολιόρκουν τοὺς πύργους, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν. Ὁ Μούρτζουφλος, ἐσκηνωμένος πλησίον τῆς μονῆς τῆς Παντεπόπτου, (5) ἐνεθάρρυνε

---

(1) «Ὑπ' ἀνέμου βορρᾶ ἱλαυνόμενον» N. Χων. 732. πρβλ. καὶ τὰ γραφόμενα τοῦ Jules Labarte, περὶ τῆς πυρκαϊᾶς ταύτης 102.

(2) Tous les Latins . . . n'y osèrent plus demeurer. V. H. 75.

(3) N. Χων. 736.

(4) Graecorum sustinentes molestias et infestationes assiduas . . . . et diuturna tella inferentium». Ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ γηραιοῦ δουκὸς τῆς Βενετίας πρὸς τὸν Πάπαν τὸ 1205. Tafel καὶ Thomas. Α'. 521.

(1) Ὁ V. H. 86. οὐδέποτε ἀναφέρει ἕτερα παλάτια.—et celui seroit Empereur et aroit le quart de quanques et conquerroient dedens la cité et dehors, et aroit le palais de Boukelyon et celui de Blakierne, et le remanant seroit parti. Tafel καὶ Thomas. Α'. 351.

(2) Ὁ δοὺξ τῆς Βενετίας διὰ πολλὰ μετέπειτα ἔτη ὑπεγράφετο Imperii quarte partis et dimidie dominator. Tafel καὶ Thomas. Α'. 550. Γ'. 123. Γεωργ. Ἀκροπ. 15.

(3) Turribus autem supereriguntur ligneae turres altissimae stationum sex. ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Βαλδουΐνου πρὸς τὸν Πάπαν. Tafel καὶ Thomas Α'. 504.

(4) «Ὡς δ' ἐπέφωσκεν ἡ ἐνάτη τοῦ Ἀπριλίου μηνός.» N. Χων. 752 «ἦρος μὲν οὖν ἐνιστήκει καιρός.» N. Γρηγ. Α'. 44.

(5) N. Χων. 752, 755, ἡ μονὴ αὕτη εἶναι τέμενος σήμερον ὀθωμανικόν, καλούμενον Ἐσκὶ Ἰμαρὲτ τζαμισὶ. Κ]πολις Σκαρλ. Βυζαν. Α'. 558. L'empereur Murzuphle était venu camper devant la ligne d'assaut. V. H. 89. Imperator qui non procul a muris in tentoriis stabat armatus . . . statim tentoria dereliquit et fugit. Tafel καὶ Thomas Α'. 507.

Digitized by Google

τὸν στρατόν του. Τὴν ἐπιοῦσαν Δευτέραν, 12ην Ἀπριλίου, ἡ πόλις ἐκυριεύθη, καὶ ὁ Μούρτζουφλος τὰ πάντα παραιτῶν, δρομαῖος κατέφυγε εἰς τὸ παλάτιον τοῦ Βουκολέοντος. Πολλοὶ ἐπίσημοι Βυζαντινοὶ διέφυγαν διὰ τῶν πολλῶν χερσαίων πυλῶν· ὁ δὲ λαὸς κατεγίνετο, κρύπτων τὰς οὐσίας του, χάριν τῶν ἐπιζώντων, καὶ σωζόμενος ὅπως ἠδύνατο (1).

Ἱστόρησα ἐν συντομίᾳ τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων ἅλωσιν τῆς Κων/πόλεως, τὴν ὁποίαν περιγράφουν ὁ Νικήτας καὶ Βιλλαρδουΐνος. Ὁ μὲν Νικήτας ἱστορεῖ τὰ τῶν Βυζαντινῶν, καὶ τὰς μετέπειτα ταλαιπωρίας αὐτῶν· ἐλέγχει μετὰ πολλῆς παρρησίας τῶν βασιλέων τὴν ἀδράνειαν καὶ τοῦ στρατοῦ τὴν δειλίαν· ὁ δὲ Βιλλαρδουΐνος, σύμβουλος τῶν σταυροφόρων, ἀφηγεῖται τὰ συμβούλια καὶ ἔργα τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ, τὰ πλεῖστα ἄγνωστα εἰς τὸν Νικήταν.

Ταύτην τὴν σύντομον ἀφήγησιν τῆς ἁλώσεως τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τῶν Λατίνων ἀναφέρω, διότι στενῶς συνδέεται μεθ' ὅλης τῆς ἀκολούθου ἱστορίας τῶν Λατίνων ἐν Κ)πόλει καὶ τοῦ ἡμετέρου μεσαιωνικοῦ βίου. Τὸ κράτος τὸ Βυζαντινὸν τοσοῦτον ἐκλονίσθη, καὶ τοσοῦτον ἐδειλίασαν οἱ Βυζαντινοὶ ἐκ τῆς πολιορκίας ταύτης καὶ τῆς δυνάμεως τῶν Λατίνων, 2) ὥστε ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης ἄρχεται προφανῶς ἡ παρακμὴ τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον ἐχθροὶ ἕτεροι, καταπληκτικώτεροι τούτων, ἀπέσβεσαν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς.

Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κ)πόλεως, ἐξελέχθη Αὐτοκράτωρ ὁ Βαλδουΐνος τῆς Φλάνδρας, καὶ ἐστέφθη τὴν 16 Μαΐου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, κατὰ τὴν βασίλειον τάξιν τῶν Βυζαντινῶν, ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ. (3) Κατῴκησε τὸ παλάτιον τοῦ Βουκολέοντος. Εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἐρρῖκον παρεχώρησε τὸ ὑψηλὸν ἀνάκτορον τῶν Βλαχερνῶν (4).

Τὴν διανομὴν τοῦ κράτους ἰσόρησαν οἵτε ἡμέτεροι καὶ οἱ ξένοι (2) Τὰς μεσογείους πόλεις παρέλαβαν οἱ Γάλλοι, ἐνῷ οἱ Βενετοὶ προὐτίμησαν τὰς παραλίους καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, τὰς ὁποίας ἠδύναντο νὰ προφυλάττωσι διὰ τῶν πλοίων των καὶ μετ' αὐτῶν ἐπικερδῶς νὰ συνεμπορεύωνται

Δύω ἔθνη ἀντίζηλα κατέκτησαν τὸ Βυζαντινὸν κράτος· οἱ μὲν Γάλλοι, ἀποροῦντες χρημάτων καὶ κατὰ τῶν Γραικῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀντιμαχόμενοι, ὑπέφεραν μυρίας δυστυχίας, ἐνῷ οἱ Βενετοὶ συνεκόμιζαν πάντα τὰ ἐκ τῶν Ἰνδιῶν, τοῦ Πόντου καὶ τῆς Θράκης ἐμπορεύματα (3).

Μόνη παρηγορία τῶν ὑποτελῶν Βυζαντινῶν ἦτον ἡ ἐν Νικαίᾳ διασωθεῖσα Βασιλεία αὐτῶν, ὅπου ἐτελοῦντο ἅπασαι αἱ βασιλικαὶ τελεταὶ (4), καὶ ὅθεν, καταρώμενοι τοὺς Λατίνους διὰ τὴν ἁρπαγὴν τῆς μεγαλοπρεποῦς πόλεως καὶ τὴν βεβήλωσιν τῶν σεπτῶν ναῶν, ἤχοντο νὰ ἐπανέλθωσι. Εἰς τὴν Θράκην, τὴν ὁποίαν διέ-

---

(1) «Καὶ τῶν μὲν ἀστυπόλων ἕκαστος ἐνεπόνει τῇ μεταθέσει καὶ καταχώσει τῶν οὐσιῶν». Ν. Χων. 755.

(2) Ἰδοὺ τὰ περὶ τοῦ στρατοῦ τῶν Λατίνων γραφόμενα τοῦ Γάλλου Hugo . . . car ils (δηλ. οἱ σταυροφόροι) n'avoient mie plus de XX mil hommes armés de toutes gens, et si avoient prise une des plus fortes villes du monde, et des mieux fermées contre plus de IIII cens mil hommes armés. — Tafel καὶ Thomas. Α'. 356. Τὰ περὶ τῶν Βυζαντινῶν εἶναι μεθώδη.

(3) Ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Βαλδουΐνου πρὸς τὸν Πάπαν, λέγει ὅτι κατὰ τὴν στέψιν αὐτοῦ—more etiam suo applaudentibus Graecis. Tafel καὶ Thomas Α' 508. ἐπευφημούντων καὶ τῶν Γραικῶν κατὰ τὴν συνήθειαν αὐτῶν. Περὶ τοῦ Βαλδουΐνου λέγει ὁ Νικήτας 790. «ἦν δὲ καὶ ἄλλως ὁ ἀνὴρ οὗτος εὐλαβὴς τὰ πρὸς Θεόν, ὡς ἐλέγετο καὶ τὴν δίαιταν ἐγκρατής». Πρβλ. Γ. Ἀκροπ 15.

(4) Fortissima et munitissima palatia Francis reliquuntur. Tafel καὶ Thomas Α'. 300, 507. Debet vero Imperator habere . . . et palacium Blachernae et Buccam leonis. Τὸ Α'. 447. V. II. 93. Τὸν Ἐρρῖκον καλοῦν οἱ Βυζαντινοὶ Ἐρρῆν. Ν, Γρηγ. Α'. 86, μιμούμενοι τοὺς Λατίνους,—nostri, Herri olim dicebant. Ν. Γρηγ. Β'. 1153.

(2) Ἡ γεωγραφία τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους σαφηνίζεται ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς; Tafel καὶ Thomas. Α', 444—501. Πρβλ. Ν. Χων. 784—Ν. Γρηγ. 13. Γ. Φραντζῆν 106. Ἀπὸ ἐπιστολὴν τοῦ Πάπα Ἰννοκεντίου Τρίτου, πρός τινας ἐπισκόπους τῆς Ῥωμανίας, μανθάνομεν, ὅτι εἰς τὴν διανομὴν τοῦ κράτους, γενομένην πρὸ τῆς ἁλώσεως, συνεφώνησαν οἱ Γάλλοι μετὰ τῶν Βενετῶν τ' ἀκόλουθα. Ἂν Γάλλος ἐκλεχθῇ αὐτοκράτωρ, νὰ ἔχωσιν οἱ Βενετοὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχήν, ἂν ἡ ἀρχὴ αὕτη δοθῇ εἰς τοὺς Γάλλους, αὐτοκράτωρ νὰ στεφθῇ Βενετός. Tafel καὶ Thomas. Β'. 84. Ταῦτα ἀγνοοῦν οἱ ἡμέτεροι συγγραφεῖς. Πλανᾶται ὁ Sauli λέγων «come che i Veneziani possedessero un palazzo dentro le mura, pure io stimo che nella partizione dell' Impero si fossero anche tenuti Galata. Α'. 35. 58. Heyd Α'. 408, ἐν σημ.

(3) In esso erano unite due nazioni che si odiavano in modo accanito: la franca dominante, la greca dominata Heyd. Α'. 444.

(4) «Ἐπὶ ὀψὲ καὶ μόλις περὶ τὴν Νικαέων μητρόπολιν ἀναγορευθῆναι συμπέπτωκε Βασιλέα Θεόδωρον τὸν Λάσκαριν». Ν. Γρηγ. Α'. 12—81.

Digitized by

τρεχαν Λατινικοὶ στρατοὶ, οἱ ἐγχώριοι, ὁτὲ μὲν φίλοι, ὁτὲ δὲ ἐχθροὶ αὐτῶν, ἀδιαλείπτως ἀντιμαχόμενοι, ὑπέφεραν τὰ πάνδεινα ἐκ τῶν Λατίνων, μοχθούντων νὰ ἐπαναφέρωσι τοὺς ἀλλοφρονοῦντας Γραικοὺς εἰς τὴν ὑποταγὴν τοῦ Πάπα (1).

Οἱ Βυζαντινοὶ ἠδύναντο νὰ λησμονήσωσι καὶ συγχωρήσωσι τὰς ἐν Κ)πόλει ἁρπαγὰς τῶν Λατίνων, διότι οὕτως ἐφέροντο πρὸς ἀλλήλους οἱ τότε ἀντιμαχόμενοι· ἀλλ' οἱ Λατῖνοι, τὸν κλῆρον περιφρονοῦντες καὶ τὴν Ἐκκλησίαν μοχθοῦντες νὰ ὑποτάξωσιν εἰς τὸν Πάπαν, σφόδρα ἐξηγρίωσαν τὸν ἑλληνικὸν λαόν.

Ταύτην τὴν φροντίδα κυρίως εἶχαν οἱ Βενετοὶ, οἱ μηδόλως μεριμνῶντες περὶ τῆς πολιτείας τῶν Γάλλων καὶ τούτους, ἀνενδότως παρώτρυνεν ὁ Πάπας διὰ συνεχῶν εὐχῶν καὶ ἐπιστολῶν· ἀλλ' οἱ ἀριστοκράται ἔμποροι Βενετοὶ οὐδέποτε ἦσαν, ὡς οἱ ἄλλοι Ἰταλοὶ, τέκνα πειθήνια τοῦ Πάπα. Ἀναφανδὸν καὶ ἀτρόμως ἐχλεύαζαν πολλὰς αὐτοῦ διαταγάς. Τοσαύτη ὅμως ἦτον ἡ κατὰ θάλασσαν δύναμις αὐτῶν, καὶ τοσαῦτα τὰ πλούτη, ὥστ' οἱ Πάπαι καὶ ἄκοντες συνεχώρουν τοὺς ἀπειθεῖς καὶ μετανοοῦντας τούτους Ἰταλούς (2).

Οἱ σταυροφόροι, κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τῆς ἁλώσεως, σφόδρα ἠγωνίσθησαν νὰ ὑποτάξωσι τὸν πρὸ πολλοῦ ἀποπλανηθέντα λαὸν τῶν Γραικῶν, εἰς τὸν Πάπαν· ἀλλ' οἱ μὲν Γάλλοι ἀδιαλείπτως μαχόμενοι, οἱ δὲ Βενετοὶ ἐπικερδῶς πλουτίζοντες, μετὰ καιρὸν ἐλησμόνησαν καὶ Πάπαν καὶ θρησκείαν καὶ ἀφέθησαν τέλος οἱ σκληροτράχηλοι Γραικοὶ, ἕρμαια τοῦ Σατανᾶ. Ταύτην τὴν πρὸς τὴν πίστιν αὐτῶν ἀκράδαντον ἐγκαρτέρησιν, δικαίως σήμερον ὑμνοῦμεν, ἡμεῖς οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν.

Ταῦτα σαφηνίζουν τὴν πρὸς τοὺς ὑποτελεῖς Γραικοὺς πολιτείαν τῶν ξένων, καὶ τὴν μετέπειτα ἀκώλυτον λατρείαν τῆς θρησκείας αὐτῶν.

Μετὰ τὴν στέψιν αὐτοῦ, ὁ Βαλδουῖνος ἀνήγγειλεν εἰς τὸν Πάπαν τὰς νίκας τῶν σταυροφόρων, ἀνυμνῶν τὴν τόλμην τῶν πολεμούντων καὶ τὴν προφανῆ βοήθειαν τοῦ Θεοῦ. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, οὐδὲν ἐγίνετο ἐν Ἀνατολῇ ἄνευ τοῦ Πάπα· οἱ μαχηταὶ ἦσαν ἅπαντες στρατιῶται τοῦ Θεοῦ. Ἕνεκα τούτου, ὁ Πάπας ποτὲ μὲν ἐπέπληττε, ποτὲ δὲ ηὐλόγει τὰς πράξεις τῶν σταυροφόρων. Ἀποκρινόμενος εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Βαλδουΐνου, λέγει (1). «Εὐχόμεθα ἵνα τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Γραικῶν καὶ τὸ Βυζαντινὸν κράτος φροντίζῃς νὰ τηρῇς εἰς τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀποστολικῆς ἕδρας, διὰ τῆς ὁποίας δύνασαι κάλλιον νὰ διαφυλάττῃς αὐτό. Φύλαττε πιστῶς καὶ ἐπιμελῶς τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα, κινητὰ καὶ ἀκίνητα, ἑωσοῦ ἀσφαλῶς καὶ ἄνευ συγχύσεως διαθέσωμεν αὐτὰ ἡμεῖς καὶ ἀποδώσωμεν τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ».

Τοιαῦτα ἔγραφεν ὁ Πάπας, οὐχὶ εἰς μόνον τὸν Αὐτοκράτορα, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς Βενετοὺς κληρικοὺς καὶ ἰδιώτας (2). Ἀνεμίμνησκεν εἰς πάντας, ὅτι τὸ βασίλειον τῆς Κ/πόλεως μετέβη ἀπὸ τοὺς ὑπερηφάνους εἰς τοὺς ταπεινοὺς, ἀπὸ τοὺς ἀπειθεῖς εἰς τοὺς εὐσεβεῖς, ἀπὸ τοὺς σχισματικοὺς εἰς τοὺς ὀρθόφρονας, ἀπὸ τοὺς Γραικοὺς τέλος πάντων εἰς τοὺς Λατίνους. Ἐμεγαλύνθη ἡ δεξιὰ τοῦ Κυρίου, ὑπερύψωσεν ὁ Κύριος τὴν ἁγιωτάτην Ἐκκλησίαν τῶν Λατίνων, ἐπαναφέρων τὴν θυγατέρα εἰς τὴν μητέρα, τὸ μέρος εἰς τὸ ὅλον, καὶ τὸ μέλος εἰς τὴν κεφαλήν (3).

Μετὰ τὴν ἅλωσιν, μετεβλήθησαν εἰς Λατινικὰς ἐκκλησίας ἡ Ἁγία Σοφία, ἡ Παναγία τῶν Βλαχερνῶν (4), ἡ ἐκκλησία τοῦ Παντοκράτορος (5), ἡ ἐκκλησία τῶν Ἁγίων Ἀπο-

---

(1) Mais chacun (δηλ. οἱ σταυροφόροι) commença à faire mal en sa terre, l'un plus et l'autre moins, et les Grecs commencerent à les hair et à nourrir de mauvaises pensées. V. H. 111.

(2) Περὶ τῶν Βενετῶν λέγει ὁ Sauli. A'. 30 — ma dall'un canto gli davano (δηλ. τῷ Πάπᾳ) debole ascolto i Veneziani, che pel continuo trafficare con genti infedeli, andavano alquanto rimessi nella venerazione dovuta alla catedra di S. Pietro. Tafel καὶ Thomas. A'. 552. B'. 69.

(1) Tafel καὶ Thomas. A'. 517.

(2) Tafel καὶ Thomas. A'. 518, 519.

(3) Partem ad totum, et membrum ad caput. Tafel καὶ Thomas. A'. 518. Ταῦτα ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ Πάπα συχνάκις ἐπαναλαμβάνονται.

(4) Decano Sanctae Mariae de Blakerna Constantinopolitano. Tafel καὶ Thomas. B'. 111, 112, 116, 118, 152. Comme il allait à la procession à Notre Dame de Blaquerne le jour de la fête de Nôtre Dame de Chandeleur. (2 Φεβρ. 1206). V H. 156.

(5) Tafel καὶ Thomas. B'. 46, 318. «τὰ μὲν οὖν τῶν Λατίνων βασίλεια, ἡ τοῦ Παντοκράτορος ὑπῆρχε μονή». N. Γρηγ. A'. 85. Οὐδεὶς ἄλλος ἱστορικὸς ἀναφέρει τὰ βασίλεια ταῦτα τῶν Λατίνων. Ὁ Ἀκροπολίτης, σελ. 192, λέγει ὅτι ὁ Βαλδουΐνος τελευταῖος Λατῖνος αὐτοκράτωρ, κατέφυγεν εἰς τὸ μέγα παλάτιον.

Digitized by Google

στόλων (1), ἡ μονὴ τῆς Παντεπόπτου (2), ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Μαγγάνων καὶ ἡ μονὴ τῆς Παναχράντου(3. Ἐκτὸς τούτων γνωρίζομεν, ὅτι ἐντὸς τῆς Κ/πόλεως, εἶχεν εἰς τὴν μερίδα αὐτοῦ ὁ Γάλλος αὐτοκράτωρ τριάκοντα μεγάλας ἐκκλησίας (4). Ἀτυχῶς οὔτ' οἱ Λατῖνοι, οὔτ' οἱ Βυζαντινοὶ ἱστόρησαν πόσας ἐξ ὅλων τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Κ/πόλεως ἐκράτησαν οἱ Λατῖνοι. Πολλαὶ τούτων παρημελήθησαν καὶ κατέπεσαν (5).

Ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ δὲν ἠδύναντο νὰ λειτουργῶσιν εἰ μὴ Βενετοὶ κληρικοί. Καταφαίνεται ἀπὸ τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Πάπα ὅτι πολλὰς ἐκκλησίας καὶ μονὰς παρήτησαν οἱ Βυζαντινοί· διατάττει λοιπὸν τοὺς ἐν Κ/πόλει Λατίνους κληρικοὺς, νὰ καταλάβωσιν οὗτοι τὰς ἐκκλησίας ταύτας. Ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ διατάττει νὰ εἰσέλθωσι Λατῖνοι ἱερεῖς εἰς τὰς ἐκκλησίας, εἰς τὰς ὁποίας μέχρι τοῦδε Λατῖνοι δὲν ἦσαν (6). Οἱ δὲ κληρικοὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας (ἵνα μὴ εἶναι ἀκέφαλοι οἱ Λατῖνοι ἱερεῖς) ἐξέλεξαν ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ Πάπα, Πατριάρχην αὐτῶν, τὸν ὑποδιάκονόν του, Θωμᾶν Μοροζίνην, τὸν ὁποῖον μετά τινα καιρὸν ἐπεκύρωσεν ὁ Πάπας (7). Οὗτος πρὸς τούτοις ἐπι-

---

Ὁ δὲ Παχυμέρης Α'. 144. «καταλιπὼν τὰ τῶν Βλαχερνῶν ἀνάκτορα . . . δρόμῳ χωρεῖ πρὸς τὸ μέγα παλάτιον». Ἡ ἐκκλησία αὕτη σήμερον καλεῖται Ζεϊρὲκ τζαμή. Κ]πολις. Πατρ. 93. Κ]πολ. Σκαρ. Βυζ. Τόμ. Α'. 554.

(1) Tafel καὶ Thomas Β'. 68. 152.

(2) Τὴν μονὴν ταύτην κακῶς γεγραμμένην Patitapohei, ὀρθῶς ὁ ορθόνουν Pantepopti οἱ κ. κ. Tafel καὶ Thomas. Β'. 422.

(3) Et Gautiers Deens de l' Iglise de Nostre Dame de Panecrante. C. Christ. IV. 93.

(4) Tafel καὶ Thomas. Β'. 111. Histoire de l' Eglise Latine de C|ple. par M. Belin. Paris 1872. σελ. 195.

(5) Περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Στουδίου λέγει ὁ Ν. Γρηγ. Α'. 190. «καὶ τῷ ναῷ τοῦ Στουδίου λαμπρὸν ἐπιθεὶς τὸν δρομον (ἠρήμωται γὰρ ὁ χῶρος ἐκεῖνος παρὰ Λατίνων»). Ὁ ναὸς οὗτος, τέμενος ὀθωμανικὸν σήμερον, καλεῖται Ἐμιρ-ἀχόρ-τζαμησή ἢ Ἰμπροχόρ κατὰ παραφθοράν. Κ]πολις. Σκαρ. Βυζ. Α'. 306.

(6) Ecclesias a Graecis relictas de Latinis clericis ordinetis—in Ecclesiis Constantinopolitanae civitatis, in quibus Latini hactenus non fuerunt, auctoritate nostra suffulti Latinos clericos instituisse procuretis. Tafel καὶ Thomas. Α'. 519. Β'. 72.

(7) Tafel καὶ Thomas. Α'. 527, 528, 535, 537· ἡ στολὴ τοῦ Πατριάρχου τούτου παρεξένισε τοὺς Βυζαντινούς. Κωμικώτατα εἶναι τὰ γραφόμενα τοῦ Νικήτα. «Τὴν δὲ σωματικὴν πλάσιν, λακκευτοῦ συὸς εὐτραφέστερος.» 855.

στέλλων εἰς τὸν αὐτοκράτορα Βαλδουΐνον καὶ τὸν Δοῦκα τῆς Βενετίας, ἀποτρέπει ἀμφοτέρους ἀπὸ τὴν διανομὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων τῶν ἑλληνικῶν ἐκκλησιῶν, ἑωσοῦ ὁ ἴδιος ἀποφανθῇ περὶ τούτων ὅλων, διότι οὐδεμίαν ἐξουσίαν ἔχουν οἱ λαϊκοὶ ἐπὶ κτημάτων ἐκκλησιαστικῶν (1). Ἡ πρόθεσις λοιπὸν τῶν σταυροφόρων, νὰ διανείμωσιν ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ Πάπα πάντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ μοναστηριακὰ κτήματα, παρέχοντες εἰς τοὺς κληρικοὺς μερίδα ἐπαρκῆ πρὸς ἔντιμον διατροφὴν αὐτῶν, ἐματαιώθη ἀπὸ τὰς ἀπειλὰς τοῦ Πάπα Ἰνοκεντίου τοῦ τρίτου (2).

Ὁ Πάπας ἐπιχαίρων διὰ τὴν προσδοκωμένην πάσης τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ὑποταγήν, γράφει πρὸς τὸν ἐν Κ/πόλει Πατριάρχην τῶν Λατίνων, τ' ἀκόλουθα. «Ἐπικυροῦμεν τὰς ἐλευθερίας τὰ προνόμια καὶ τὰ ἔθιμα λογικά τε καὶ ἀρχαῖα ταύτης τῆς ἐκκλησίας, τὰ μὴ ἀντιβαίνοντα εἰς τὰς συνηθείας τῆς Ἀποστολικῆς ἕδρας· διατάττομεν δὲ ἄθικτα νὰ μένωσι ταῦτα εἰς ἅπαντα τὸν αἰῶνα». Πρὸς τούτοις, διατάττει ὅλους τοὺς κληρικοὺς παντὸς ἔθνους ἐν τῇ ἐνορίᾳ τῆς Κ/πόλεως, νὰ σέβωνται καὶ τιμῶσιν αὐτόν. Περὶ δὲ τῶν Γραικῶν ἐπισκόπων λέγει. «Εἰς τὰς ἐπισκοπὰς ὅπου μόνοι Γραικοὶ κατοικοῦν, χειροτόνει ἐπισκόπους Γραικοὺς, ἂν τοιούτους εὑρῇς εὐσεβεῖς καὶ πιστοὺς, δεχομένους ἐν πίστει καὶ ταπεινότητι τὴν χειροτονίαν σου. Εἰς τὰς ἐπισκοπὰς ὅπου συγ-

---

(1) Laicis, quantumcunque religionis, disponendi de rebus ecclesiasticis nulla sit attributa facultas. Tafel καὶ Thomas. Α'. 528. 536.

(2) Tafel καὶ Thomas. Α'. 530, 532, 533, 534. Πρὸς τὸν δοῦκα τῆς Βενετίας, εἶν' αὐστηρότερος ὁ Πάπας — dedimus firmiter in mandatis, et tam te quam alios qui ad divisionem ecclesiasticarum possessionum intenderint ab hujusmodi praesumptione cessare per censuram ecclesiasticam. Ἴδ. Α'. 534. Τὸ 1209 ὁ Πάπας διέταξε τὸν Λατῖνον Πατριάρχην τῆς Κ|πόλεως, νὰ πείσῃ τοὺς Γραικοὺς νὰ δίδωσι τὰ εἰς αὐτὸν ὀφειλόμενα ἐκκλησιαστικὰ δέκατα — Graecos cogere ad decimas tibi debitas persolvendas. Ἴδ Β'. 114. Ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς Κουγκέστας. Buchon. Τόμ. Β', στιχ. 767. μνημονεύεται ἡ ἀκόλουθος τῶν Ἑλλήνων συνήθεια:

«Εἰς τὴν ἐκκλησίαν του; ἐὰν συμβῇ φράγκος νὰ λειτουργήσῃ,
Σαράντα ἡμέρας λείπεται ἄψαλτη ἡ ἐκκλησία τους».

Ὁ συγγράψας τὸ βιβλίον τοῦτο ἦτο Λατῖνος; τὸ θρήσκευμα.

Digitized by Google

κατοικοῦν Γραικοὶ μετὰ Λατίνων, χειροτόνει Λατίνους καὶ προτίμα αὐτοὺς τῶν Γραικῶν. Περὶ δὲ τῶν Γραικῶν, τῶν ἐγκαρτερούντων εἰς τὰ πάτρια αὐτῶν ἔθιμα ἐπιλέγει, «ἂς διατηρῶσι ταῦτα, ἑωσοῦ περὶ τούτων ὅλων σκεφθῇ ὡριμώτερον ἡ Ἀποστολικὴ ἕδρα» (1).

Μολονότι οἱ Αὐτοκράτορες Γάλλοι κατῴκουν τὸ παλάτιον τοῦ Βουκολέοντος, καὶ ἐκκλησιάζοντο ἐν τῇ πλησίον Ἁγίᾳ Σοφίᾳ, μανθάνομεν ὅτι τὸν Μάϊον τοῦ 1205 οἱ ἱερεῖς τῆς ἐκκλησίας ταύτης, ἐνόρκως συνυπεσχέθησαν, ἵνα μὴ δέχωνται ἐν τῇ εἰρημένῃ ἐκκλησίᾳ, οὐδένα ἀρχιδιάκονον, ἀρχιπρεσβύτερον, ἐπιστάτην, ἀρχιφύλακα, θησαυροφύλακα, ἂν δὲν ἦναι Βενετὸς, ἢ διατελέσας δεκαετίαν ὅλην ἐν ἑτέρᾳ βενετικῇ ἐκκλησίᾳ (2). Ταῦτα πάντα ἐγίνωσκεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἐρρῖκος (3), διότι ἐπεκυροῦντο ἀπὸ τὸν γραμματέα αὐτοῦ Βιβιάνον (4). Οἱ Βενετοὶ ὅμως, οἱ κατέχοντες τὴν παραλίαν τῆς Κ/πόλεως, πρὸ τῆς ἁλώσεως εἶχαν ἐκεῖσε καὶ τινας ἐκκλησίας ἀνεξαρτήτους τοῦ Λατίνου Πατριάρχου. Αὗται, καθὼς καὶ αἱ τῶν ἄλλων Λατίνων ἐν Κ/πόλει ἐνοικούντων, ἀνέκαθεν ὑπέκειντο εἰς τὸν καλούμενον Πατριάρχην τοῦ Γράδου (5). Ταύτας δι' ἐπισήμου ἐγγράφου, ἐπικυρωμένου καὶ ἀπό τινας κληρικοὺς τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἀπέδωσεν ἐκ νέου ὁ Λατῖνος Πατριάρχης εἰς τὴν ἀρχιερατικὴν ἀρχὴν τοῦ Γράδου. Μετὰ τὸ 1261ον αἱ ἐκκλησίαι τῶν Γενουησίων ὑπέκειντο εἰς ἱεράρχην Γενουήνσιον(1). Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, οὐδεὶς λόγος περὶ τῶν ἐκκλησιῶν τῶν Γενουησίων καὶ Πισαίων,(2) διότι οἱ Ἰταλοὶ οὗτοι, ἕνεκεν τῆς πυρκαϊᾶς, κατῴκουν τὸν Γαλατᾶν. Πρὸς τούτοις οἱ Βενετοὶ, ἐχθροὶ τῶν Γενουησίων, οὐδεμίαν βοήθειαν ἔδιδαν εἰς τούτους, τῶν ὁποίων τινὰς συνέλαβαν μαχομένους μετὰ τῶν Βυζαντινῶν (3).

Ἐνόμισα περιττὸν, νὰ ἱστορήσω τὰ ὅσα μετὰ τὴν ἅλωσιν συνέβησαν ἐν Κ/πόλει· διότι ταῦτα ἀφηγοῦνται οἱ ἡμέτεροι καὶ ἀλλοδαποὶ ἱστορικοί (4). Συμφωνῶ μετὰ τοῦ Μεμβούργ (5), λέγοντος ὅτι ὁ μὲν (Νικήτας) πολλὰ εἶπε, καὶ οἱ ἕτεροι (Λατῖνοι) δὲν εἶπαν ἀρκετά. Περὶ τούτων γράφει ὁ Πάπας πρὸς τὸν μαρκίωνα Μομφερράτου τ' ἀκόλουθα (6). «Ἐκινήσατε τὰ ὅπλα ὑμῶν, οὐχὶ κατὰ τῶν Σαρακηνῶν, ἀλλὰ κατὰ τῶν Χριστιανῶν, οὐδόλως φροντίζοντες ἵν' ἀνακτήσητε τὴν Ἱερουσαλήμ, ἀλλ' ἵνα κατακτήσητε τὴν Κ/πολιν, προτιμῶντες ἐπιγείους θησαυροὺς τοῦ οὐρανίου πλούτου. Τὸ χείριστον δὲ πάντων εἶναι, ὅτι δὲν ἐφείσθητε θρησκείας,

---

(1) Tafel καὶ Thomas. B'. 23, 24.

(2) Tafel καὶ Thomas. A'. 547. Καὶ τὰ κτήματα τῶν Βενετῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Κ]πόλεως, δὲν ἐπωλοῦντο εἰ μὴ εἰς Βενετούς — feuda que data erant, nel darentur de supradicta nostra portione, tam que erant infra jam dicta civitate, quam extra, alicui non alianarentur nisi in Veneto. Ἰδ. B'. 559. 568. Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1206ου «ὁ Πάπας διέταξε νὰ ἐκλέγωνται καὶ ἱερεῖς μὴ Βενετοὶ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ· ἀλλὰ νὰ μὴν ἐκλέγωσι Πατριάρχην, εἰμὴ Βενετόν. Ἰδ. B'. 43, 61, 75. Περὶ τούτων ὅλων πικρότατα ἐλέγχει ὁ Πάπας τοὺς ἐν Κ]πολει Βενετούς. Ἰδ. B'. 83.

(3) Τοῦ αὐτοκράτορος τούτου ἀδελφοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Βαλδουίνου, τὴν σώφρονα πολιτείαν ἐπαινοῦν οἱ πλεῖστοι τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων. πρβλ. καὶ σελ. 32. τοῦ Γ. Ἀκροπολίτου, ἱστοροῦντος τὰ κατὰ τῶν Γραικῶν ἀνοσιουργήματα τοῦ Πελαγίου, πρέσβεως τοῦ Πάπα. Σάθα. Μεσ. Βιβλιοθήκη. Τόμ. B'. π'.

(4) Ego Vivianns scriptor notarius et judex Henrici Romanorum Imperatoris . . . propria manu firmavi etque subscripsi. Tafel καὶ Thomas. A'. 551.

(5) Κ. ὁ Πορφυρ. καλεῖ τὴν νῆσον ταύτην Κογράδον. «κάστρον Κογράδον (πιθανὸν τὸ Γράδον) ἐν ᾧ καὶ μητρόπολις ἐστι μεγάλη καὶ πολλὰ λείψανα ἁγίων ἐν ταύτῃ ἀπόκεινται.» Λατ. Gradus κοινῶς Grado καὶ Grao, νῆσος τῆς Βενετίας ὀνομαστή, ἕνεκα τῶν ἐκεῖ ἐδρευόντων πατριαρχῶν καλουμένων Patriarchae Gradenses Διά τινα καιρὸν ἦτον ἡ ἀρχιεπισκοπὴ τῆς δημοκρατίας. Τόμ. Γ'. 122. πρβλ. καὶ τὴν σημ. σελ. 333. Τὸ 1451ον ἡ ἐπισκοπὴ αὐτὴ ἐπέρασεν ἐν Βενετίᾳ. Belin. σελ. 5 ἐν σημ.

(1) Belin 5.

(2) Ἐπὶ τῆς Λατινοκρατίας, οἱ Πισαῖοι ἐξέλεγαν τὸν πρόξενον αὐτῶν, ὅστις ἐδίκαζε τὰς μεταξὺ αὐτῶν δίκας. Buchon. Recherches. Τόμ. Γ'. 16. 17.

(3) Τὸ 1208 καταφαίνεται ἀπ' ἔγγραφα τοῦ Πάπα, πρὸς τοὺς κληρικοὺς τῆς Καλλιπόλεως καὶ Κ]πόλεως, ὅτι Πισαῖοι, Λομβάρδοι (πιθανώτατα Γενουήνσιοι), Λογγοβάρδοι, Δανοί, Ἄγγλοι καὶ ἕτεροι ἀλλοεθνεῖς, δὲν ἐπλήρωναν εἰς τὸν πατριάρχην καὶ τὰς ἐκκλησίας τὴν νόμιμον δεκάτην, τὴν ὁποίαν ὤφειλαν πάντες οἱ ἐνοικοῦντες εἰς τὴν ἐνορίαν τοῦ Λατίνου Πατριάρχου. Tafel καὶ Thomas B'. 68.

(4) Περὶ τῆς ἁλώσεως τῆς πόλεως καὶ τῆς ἡγεμονίας τῶν Φράγκων, ἔχομεν τὸ καλὸν σύγγραμμα τοῦ κ. Ἐπαμ. Ἰ. Σταματιάδου. «Ἱστορία τῆς ἁλώσεως τοῦ Βυζαντίου» κτλ. ἐν Ἀθήναις. 1866. Πρβλ. καὶ τὸν Gibbon. κεφ. LX.

(5) «Histoire des Croisades» par le P. Louis Maimbourg de la compagnie de Jesus. Paris 1676. τόμ. B'. 162. Πάντων σκληρότεροι πρὸς τοὺς νικηθέντας Βυζαντινοὺς ἦταν οἱ ἐν Κ]πόλει κατοικοῦντες Λατῖνοι. Heyd A'. 99.—Gibbon. κεφ. LX. — Κωδινὸς 160.

(6) Tafel καὶ Thomas. A'. 563.

Digitized by Google

ἡλικίας, οὐδὲ φύλου, ἀλλὰ πορνεύοντες μοιχεύοντες καὶ ἀσελγαίνοντες μετὰ συγγενῶν ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, οὐχὶ μόνον ἐξεθέσατε εἰς τὰς ἀκολασίας τῶν νέων τὰς ὑπάνδρους καὶ χήρας, ἀλλὰ δὴ καὶ γυναῖκας καὶ παρθένους ἀφιερωθείσας εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ. Δὲν ἠρκέσθητε ἐκκενοῦντες τοὺς αὐτοκρατορικοὺς θησαυροὺς καὶ ἁρπάζοντες τὰ λάφυρα μικρῶν τε καὶ μεγάλων, ἀλλ' ἐπεκτείνατε τὰς χεῖρας ὑμῶν εἰς τοὺς θησαυροὺς τῆς ἐκκλησίας, καὶ τὸ χείριστον, εἰς τὰ κτήματα αὐτῶν, ἁρπάζοντες ἀργυρᾶς τραπέζας ἀπὸ τὰ θυσιαστήρια, καὶ διαρρηγνύοντες τὰ θησαυροφυλάκια τῶν ναῶν, ἀφῃρέσατε εἰκόνας, σταυροὺς καὶ ἱερὰ λείψανα, ὥστ' ἡ ἐκκλησία τῶν Γραικῶν, μολονότι κατατεθλιμμένη, ἀποστρέφεται τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀποστολικῆς ἕδρας, καὶ μὴ βλέπουσα παρὰ τοῖς Λατίνοις εἰ μὴ ἀπώλειαν καὶ ἔργα τοῦ σκότους, δικαίως βδελύττεται αὐτούς, ὡς χείρονας τῶν κυνῶν (1)».

Ταῦτα γράφει ὁ Πάπας, καὶ ἐκ γραμμάτων καὶ ἀποστόλων Λατίνων ἐμάνθαναν οἱ ἐν Ῥώμῃ τὰς λεηλασίας καὶ ἀσελγείας τῶν σταυροφόρων, αἵτινες ἀπὸ τοῦδε συνέτειναν νὰ διχάσωσι διὰ πάντα τὸν πολλὰ παθόντα Βυζαντινὸν λαὸν, ἀπὸ τοὺς Λατίνους.

Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1205, ὁ ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἑρρίκος, ὁ κάλλιστος καὶ πρὸς τοὺς ὑποτελεῖς Βυζαντινοὺς ὁ πραότερος αὐτοκράτωρ, μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βενετῶν Μαρίνου Γένου, ἐπεκύρωσαν ἐκ νέου τὴν διανομὴν τοῦ κράτους γενομένην ἐν Γαλατᾷ μικρὸν πρὸ τῆς ἁλώσεως. Ἅπαντες οἱ Βενετοὶ (κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν μαρτυρίαν πολυαριθμότατοι), (2) ἦσαν ἐλεύθεροι νὰ διέρχωνται τὸ κράτος ὅλον, ἄνευ κωλύματος καὶ ἄνευ φόρου. Νὰ χαίρωνται ὅσα κτήματα καὶ προνόμια ἀπενεμήθησαν αὐτοῖς ἐπὶ τῶν Γραικῶν αὐτοκρατόρων, εἴτ' ἐγγράφως εἴτ' ἀγράφως. Τὸ κυριώτερον δὲ προνόμιον, καὶ τὸ ὁποῖον ἀπέβλεπε τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν τοὺς Γενουηνσίους, ἦτον, ὅτι οὐδεὶς ἀντιμαχόμενος τὴν κοινότητα τῆς Βενετίας, ἦτο δεκτὸς, ἢ διέμενε ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει, μέχρι τῆς γενομένης εἰρήνης (1).

Καθ' ὅλην τὴν κυριαρχίαν τῶν Λατίνων ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει, σπανιώτατα ἀναφέρονται οἱ Γενουήνσιοι. Αἱ συνοικίαι αὐτῶν καθὼς καὶ τῶν πλησίον Πισαίων, ἐμπεριείχοντο εἰς τὴν μερίδα τῶν Βενετῶν. Τὸ 1208 ἀναφέρονται αἱ συνοικίαι τῶν Πισαίων (2). Μετὰ τὴν ἅλωσιν, οἱ Γενουήνσιοι πιθανὸν ἐπανῆλθαν ἐκ τοῦ Γαλατᾶ ἐν Κ/πόλει, ἀνέκτισαν τὰς οἰκίας καὶ ἀποθήκας, ἀποτεφρωθείσας τὸ 1203ον. Ἐδῶ συνεμπορεύοντο μετὰ τῶν Λατίνων καὶ Βυζαντινῶν, κατὰ τοὺς νόμους τῶν ὁμοθρήσκων Λατίνων ἀρχόντων.

Τὸ 1218, ἔγεινεν ἡ πρώτη συνθήκη τοῦ δουκὸς τῆς Βενετίας Πέτρου Ζάνη μετὰ τοῦ Βιλέλμου Βουλτερβίου, πρέσβεως τῆς κοινότητος τῆς Γενούης (3). Περὶ τῶν ἐν Κ/πόλει καὶ Ῥουμανίᾳ ἐμπορευομένων Γενουηνσίων ὁρίζει ἡ συνθήκη τ' ἀκόλουθα: « Ἡμεῖς ὁ δοὺξ καὶ ἡ » κοινότης τῆς Βενετίας, ὅσον τὸ καθ' ἡμᾶς, » παραχωροῦμεν εἰς τὴν κοινότητα τῆς Γε» νούης καὶ τοὺς ἀνθρώπους τῆς χώρας αὐτῆς, » νὰ πολιτεύωνται ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτει ὡς » ἐπολιτεύοντο ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ αὐτοκράτο» ρος, νὰ ἐμπορεύωνται ἐν τῷ κράτει τούτῳ, » τελοῦντες τοὺς αὐτοὺς φόρους, τοὺς ὁποίους » ἔδιδαν ἐν καιρῷ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου, » ἐκτὸς τῶν ἐτησίων δωρημάτων» (4). Συγχρόνως σχεδὸν συνυπεγράφη καὶ ἑτέρα συνθήκη τῶν Βενετῶν μετὰ τοῦ ἐν Νικαίᾳ αὐτοκράτορος Θεοδώρου τοῦ Λασκάρεως (5).

Οἱ Βενετοί, ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ αὐτοκράτορος Ἑρρίκου, παρεξέτειναν τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν συνοικίαν πρὸς δυσμὰς τῆς πύλης τῶν Δρουγγαρίων, διότι πρὸς ἀνατολὰς δὲν ἠδύναν-

---

(1) Τὸ 1206 γράφων ὁ αὐτὸς Πάπας πρὸς τὸν δοῦκα τῆς Βενετίας, λέγει—ut enim de multis iniquis operibus taceamus, que apud Constantinopolim perpertrastis, diripiendo ecclesiarum thesauros et possessiones ecclesiasticas invadendo, κτλ. Tafel καὶ Thomas. Β'. 28. Αἱ μαρτυρίαι αὗται Λατίνων ἱερέων εἶναι πολλοῦ λόγου ἄξιαι.

(2) Populus Veneciae qui tunc temporis Constantinopoli aderant, copiosa quorum erat ibi multitudo. Tafel καὶ Thomas Α'. 567.

(1) Nullus homo habens guerram cum comuni Venetiae, debet esse receptus, nec morari in Imperio, donec ipsa guerra fuerit pacificata. Tafel καὶ Thomas Α'. 448, 452, 573. Ἡ σύμβασις αὕτη ὑπεγράφη μὲ χρυσᾶ γράμματα, καὶ ἀνενεώθη τὸ 1221ον ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ Βουκολέοντος. Ἰδ. Β'. 227.

(2) Ad parrochias Pisanorum. Tafel καὶ Thomas Β'. 73.

(3) Tafel καὶ Thomas. Β'. 197.

(4) Μνημονεύονται ἐν τῇ συνθήκῃ ταύτῃ οἱ consules, vicecomites καὶ rectores τῶν Γενοουησίων. Heyd. Α'. 137. Τὰ ἐτήσια δωρήματα εἶναι τὰ καλούμενα σολέμνια. Ἑλλ. Φιλ. Σύλ. Τόμ. ς'. 117.

(5) Tafel καὶ Thomas. Β'. 205.

Digitized by Google

το νὰ σφετερισθῶσι τὴν παραλίαν, ἀνήκουσαν εἰς ἄλλους Λατίνους. Πρὸς τούτοις ἐξουσίαζαν καὶ τὸν ναύσταθμον (1).

Τὸ 1238ον ἔγεινε σύμβασις μεταξὺ τῆς Βενετίας καὶ τῆς Γενούης, ἐν τῇ ὁποίᾳ συνυπεσχέθησαν ἀμφότεραι νὰ προσβάλλωσι πάντας εἴτε πειρατὰς εἴτ' ἐχθρούς, λῃστεύοντας τὴν χώραν εἴτε τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα ἑκατέρας τῶν πολιτειῶν. Αἱ πολιτεῖαι δὲν ἠδύναντο νὰ συμμαχήσωσιν ἢ ἐπιμαχήσωσι μετὰ τοῦ ἐν Νικαίᾳ αὐτοκράτορος τῶν Ῥωμαίων, ἄνευ τῆς θελήσεως τοῦ Πάπα. Ἡ συνθήκη αὕτη ἔγεινε δι' ἐννέα ἔτη, καὶ ἀνενεοῦτο κατὰ πᾶσαν τετραετίαν (2). Ὑπεγράφη ἐν Ῥώμῃ ὑπὸ τῶν πληρεξουσίων ἀμφοτέρων τῶν πολιτειῶν, ἐνώπιον τοῦ Πάπα.

Δεκατρία ἔτη μετὰ τὴν συνθήκην ταύτην, ἔγεινεν ἑτέρα (3) μεταξὺ τῶν δύο τούτων πολιτειῶν, τὴν 10ην Ἰουλίου 1251, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐμπεριέχονται καὶ τ' ἀκόλουθα περὶ τῶν ἐν Κ/πόλει κατοικούντων Γενουησίων «Ἡμεῖς ὁ δοὺξ καὶ ἡ κοινότης τῆς Βενετίας, ὅσον τὸ καθ' ἡμᾶς, παραχωροῦμεν εἰς τὴν κοινότητα τῆς Γενούης καὶ τοὺς ἀνθρώπους τῆς χώρας αὐτῆς, ἵνα πολιτεύωνται ἐν τῷ κράτει τῆς Ῥωμανίας καθὼς ἐπολιτεύοντο βασιλεύοντος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου, νὰ ἐμπορεύωνται ἐλευθέρως ἐν τῷ κράτει, τελοῦντες τοὺς αὐτοὺς φόρους, τοὺς ὁποίους ἔδιδαν ἐν καιρῷ τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος, καρπούμενοι καὶ χαιρόμενοι τὰ κτήματα καὶ δικαιώματα, τὰ ὁποῖα εἶχαν ἐν καιρῷ τοῦ ἄνω εἰρημένου αὐτοκράτορος, ἐξαιρουμένων τῶν ἐτησίων δωρημάτων, μέχρι τέλους τῆς εἰρήνης».

Ταύτην τὴν ὀκταετῆ συνθήκην ἔμελλαν νὰ προσυπογράφωσιν οἱ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἐκλεγόμενοι νέοι δοῦκες, ὀκτὼ ἡμέρας μετὰ τὴν ἐκλογὴν αὐτῶν. Ἂν ἐκτὸς τῶν πόλεων Γενούης καὶ Βενετίας ἐνῆγεν εἰς δίκην Γενουήνσιος Βενετόν, δέον νὰ ἐνάξῃ αὐτὸν εἰς τὸ δικαστήριον τοῦ βαϊούλου τῶν Βενετῶν, ἐκεῖσε εὑρισκομένου, ἢ εἰς τὸ τῶν προξένων καὶ οὐχὶ ἀλλαχόσε· καὶ ὁ Βενετὸς νὰ ἐνάγῃ τὸν Γενουήνσιον εἰς τὸ δικαστήριον τῶν Γενουησίων καὶ οὐχὶ ἀλλαχόσε. Ἂν ὅμως δὲν ὑπάρχῃ δικαστήριον τοῦ ἔθνους τοῦ ἐναγομένου καὶ δὲν δύναται νὰ συγκροτηθῇ δικαστήριον εἴτε τοῦ βαϊούλου, εἴτε τοῦ προξένου, τότε καὶ Γενουήνσιοι καὶ Βενετοὶ νὰ καταφεύγωσιν εἰς τὰ ἐγχώρια δικαστήρια.

Αὗται αἱ παραχωρήσεις τῆς Βενετίας εἰς τοὺς εὐαρίθμους Γενουησίους ἐμπορευομένους ἐν Κ/πόλει καὶ Ῥωμανίᾳ, ἀντιβαίνουν εἰς τὴν γνωστὴν πλεονεξίαν τῆς ἀριστοκρατικῆς Βενετίας. Ἡ ὁλονὲν αὐξάνουσα ἔχθρα τῶν ὑποτελῶν Γραικῶν, ἡ προφανὴς πενία τῶν Γάλλων αὐτοκρατόρων, οἱ Βενετοὶ οἱ μετακομίζοντες ἐμπορεύματα εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν, καὶ ἀμεριμνοῦντες διὰ τὴν διάσωσιν τοῦ κράτους, ἦσαν προμηνύματα τῆς προσεγγιζούσης πτώσεως τῆς Λατινικῆς ἡγεμονίας. Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Πάπα πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης ἵνα συνασπισθῶσι πρὸς ἄμυναν τοῦ καταρρέοντος κράτους, καὶ τῆς ἐν Ἀνατολῇ Λατινικῆς ἐκκλησίας, ἐνεψύχωσαν τοὺς ὑποτελεῖς Γραικούς, θρασυτέρους νῦν γενομένους πρὸς τοὺς ἄρχοντας Λατίνους. Πολλοὶ ἀπὸ τὰ ὄρη τῆς Βιθυνίας, στενάζοντες ἠτένιζαν πρὸς τὴν μεγαλοπρεπῆ βασίλισσαν τῶν πόλεων, ἐνεθυμοῦντο τὰς βασιλικὰς τελετάς, καὶ τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν, ὅπου σήμερον ἀντηχοῦν τῶν Λατίνων οἱ κακόηχοι ψαλμοί, καὶ ἀπὸ τὸν θρόνον τῶν Γραικῶν ἱεραρχῶν ἠκούετο ἑτερόδοξος διδασκαλία (1).

Οἱ Βενετοί, κράτος τότε ἰσχυρότατον, ἀπένειμαν τὰ ἄνω μνημονευόμενα προνόμια εἰς τοὺς ὁμοφύλους Γενουησίους, ἵνα διὰ τῆς βοηθείας τούτων κρατύνωσι τῶν μισουμένων Λατίνων τὴν βασιλείαν. Ἡ συνθήκη αὕτη, ἂν καὶ μετὰ τοσαῦτα ἔτη γενομένη, δεικνύει ὅτι μέχρι τοῦ 1251, οἱ Γενουήνσιοι κατῴκουν τὰς αὐτὰς συνοικίας καὶ ἀποβάθρας, τὰς ὁποίας εἶχαν πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κ/πόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων. Οὐδέποτε δὲ ἀφῄρπασαν ἀπὸ τοὺς Γενουησίους οὐτ' ἐκκλησίας οὐτ' ἐμβόλους, μολονότι ἐκ τῆς ἄνω συνθήκης εἰκάζω, ὅτι αἱ συνοικίαι τῶν Γενουησίων, Πισαίων καὶ Ἀμαλφηνῶν ἐ-

(1) Τῶν Βυζαντινῶν ὁ ναύσταθμος ἦτο κυρίως εἰς τὸν λιμένα τῶν Σοφιῶν. Ὁ καλούμενος εἰς τὰ ἔγγραφα τὰ Λατινικὰ Arsana, εἶναι ὁ ἐν τῷ λιμένι σημερινὸς ὀθωμανικός. Tafel καὶ Thomas Β'. 284.

(2) Quod predicta concordia et societas serventur . . . usque ad novem annos et de quarto in quartum annum renoventur sacramento. Tafel καὶ Thomas Β'. 344. Ἐκ τῆς συνθήκης ταύτης συμπεραίνομεν, ὅτ' οἱ Βενετοὶ ἐφοβοῦντο τὴν μετὰ τῶν Γραικῶν αὐτοκρατόρων συμμαχίαν τῶν Γενουησίων.

(3) Tafel καὶ Thomas Β'. 457.

(1) «Et toutefois j' avois dit publiquement à Constantinople, prêchant dans l'Eglise de Saint Sophie. Voyage de Rubruquois. κεφ. Α'.

Digitized by Google

νέκειντο, καθὼς ἀνωτέρω εἶπα, εἰς τὴν μερίδα τῶν Βενετῶν.

Ὑπὸ τὸν ἀπαράμιλλον τροῦλλον τῆς Ἁγίας Σοφίας συνῆλθαν τὸ 1255ον οἱ ἐν Κ/πόλει μεγαλοπράγμονες ἔμποροι καὶ ναυτίλοι Βενετοί, καὶ συνέταξαν τοὺς ναυτικοὺς νόμους καλουμένους τὸ Προξενεῖον τῆς θαλάσσης (1). Οἱ νόμοι οὗτοι παραδεχθέντες ἀπὸ τοὺς Πισαίους καὶ Γενουηνσίους, ἴσχυαν μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων.

Οἱ Βενετοὶ, κύριοι μεγάλου μέρους τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους καὶ τῶν πλείσων παραλίων πόλεων, δὲν συνεχώρουν εἰς τοὺς Γενουηνσίους, οὐδὲ τὰ κέρδη, οὐδ' ὅλα τὰ προνόμια, τὰ ὁποῖα οὗτοι ἐχαίροντο ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων (2). Ἡ Γένουα, μὴ δυναμένη μόνη νὰ κατισχύσῃ τῶν Βενετῶν καὶ τῶν Γάλλων, ἠναγκάζετο νὰ ἐμπορεύηται εἰς χώρας μακρὰν τοῦ Βυζαντίου, καὶ μὴ ὑποκειμένας εἰς τοὺς Βενετούς.

Ἡ ἅλωσις τῆς Πτολεμαΐδος, ἡ καταστροφὴ τῶν κτημάτων τῶν ἐκεῖ Γενουηνσίων, καὶ ἡ ἀπελασία πάντων τούτων ἀπὸ τὰ ἐμπορικὰ παράλια τῆς Συρίας, σφόδρα παρώργισαν αὐτοὺς κατὰ τῶν Βενετῶν (3). Κατεδαφισαν τὰ κτίρια τῶν Γενουηνσίων, καὶ μετέφεραν τινας λίθους εἰς τὴν Βενετίαν, ὡς τρόπαια νίκης. Ταύτην τὴν καταισχύνην ὑπέφεραν διὰ τρία ἔτη οἱ Γενουήνσιοι. Εἰς μάτην ὁ Πάπας προσεπάθησε νὰ συμφιλιώσῃ τὰς δύο ἀντιμαχομένας πολιτείας. Οἱ Γενουήνσιοι, ταπεινωθέντες καὶ ὁσημέραι ζημιούμενοι εἰς τὰς ἐμπορικὰς αὐτῶν ἐπιχειρήσεις, ἀνενέωσαν μετὰ πλείστου ζήλου τὰς σχέσεις αὐτῶν μετὰ τοῦ νεάζοντος Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου, αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας, μελετῶντος τὴν ἀνάκτησιν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Καὶ ἄλλοτε τὸ 1231 καὶ 1239 ἔπεμψαν πρέσβεις οἱ Γενουήνσιοι πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας τῆς Νικαίας, ἀλλ' ἡ συμμαχία ἀπέτυχεν ἕνεκεν τῶν τότε ἰσχυρῶν Λατίνων ἡγεμόνων.

Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1261ου, ὁ ἡγεμὼν τῆς Γενούης, Μαρτῖνος τοῦ Φάνου, καὶ ὁ δήμαρχος Γουλιέλμος Βοκκανέγρας, ἀπέστειλαν δύω πρέσβεις τὸν Γουλιέλμον Βισκόντην, καὶ Γουαρνέριον Γιούδιτζην, ἵνα μετὰ τοῦ Γραικοῦ αὐτοκράτορος ἐκδιώξωσιν ἀπὸ τὸ Βυζάντιον τοὺς Γάλλους καὶ τοὺς Βενετούς. Ἡ συνθήκη (1), γενομένη τὴν 13 Μαρτίου 1261, συνυπεγράφη ἀπὸ τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον εἰς τὸ Νύμφαιον, πόλιν πλησίον τῆς Μαγνησίας καὶ τῶν Σάρδεων (2).

Ἐν πρώτοις ὑπεσχέθη (ὁ Μιχαὴλ) ὅτι ἀπὸ τῆς σήμερον ἡμέρας (Μαρτίου ἡμέρᾳ 13ῃ) καὶ εἰς τὸ ἑξῆς, θέλει ἔχει τὸ ἡμέτερον κράτος, καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, ἀγάπην καὶ εἰρήνην ἀΐδιον μετὰ τῆς κοινότητος τῆς Γενούης καὶ τῶν χωρῶν αὐτῆς· καὶ ὅτι θέλει ἔχει πόλεμον εἰς τὸ ἑξῆς μετὰ τῆς κοινότητος τῶν Βενετῶν καὶ μετὰ πάντων τῶν Βενετῶν τῶν ἡμετέρων ἐχθρῶν, ὅτι δὲν θέλει εἰρηνεύσει οὐδὲ συνθηκολογήσει μετὰ τῆς κοινότητος ταύτης, ἄνευ τῆς γνώσεως καὶ θελήσεως τῆς κοινότητος τῆς Γενούης· καὶ ἡ εἰρημένη κοινότης τῆς Γενούης, ἵνα μὴ συνθηκολογήσῃ ἢ εἰρηνεύσῃ μετὰ τῆς αὐτῆς κοινότητος τῶν Βενετῶν, ἄνευ τῆς γνώσεως καὶ θελήσεως τοῦ ἡμετέρου κράτους.

Πρὸς τούτοις, ὑπεσχέθη, ἐδώρησε καὶ ἐπεκύρωσε πάντα τὰ δικαιώματα καὶ κτίρια, τὰ ὁποῖα, βοηθείᾳ τῆς θείας προνοίας, ἡ κοινότης τῆς Γενούης, ἢ ἕτερος διὰ τὴν κοινότητα κατεῖχεν ἐν τῇ μεγαλοπόλει τῆς Κ/λεως. Καὶ ἂν Κύριος ὁ Παντοκράτωρ εὐδοκήσῃ, ἵνα τὸ ἡμέ-

---

(1) Consulatus maris. — Consulat de la mer. Histoire du commerce de toutes les nations par Scherer. Μεταφρ. Γαλ. Paris 1857. Α'. 304. Depping. Α'. VII. καὶ τὰς παρατηρήσεις αὐτοῦ. Β'. 46.

(2) La preponderanza de' Veneziani era nociva alle colonie delle altre nazioni commerciali in Oriente. Heyd. Α'. 443. La pomme de discorde entre Gênes et Venise, ce fut toujours le commerce du Levant. Depping. Α'. 204.

(3) Ταῦτα, κατὼς καὶ τὰς μετέπειτα προσπαθείας τοῦ Πάπα πρὸς συμφιλίωσιν τῶν ἀντιμαχομένων πολιτειῶν ἀφηγεῖται ὁ Sauli Α'. 52—59.

(1) Τὸ Ἑλληνικὸν κείμενον ἀπωλέσθη.

(2) Apud Niffum. Heyd Α'. 316. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο πρῶτος ἐξέδωκε ὁ Δουκάγγιος ἐν τῷ Recueil de diverses chartes. σελ. 9—16. ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Βιλλαρδουΐνου· μετέπειτα ὁ C. Pagano Α'. 249—258 ἀπὸ τ' ἀρχεῖα τῆς Γενούης. Ὀρθότερον εἶναι τὸ κείμενον τῶν κ. κ. Tafel καὶ Thomas. Γ'. 64—65. Γεωργ. Παχυμ. Α'. 105, 126. Ν. Γρηγ. Α'. 190. Μ. καὶ Μ. Γ'. 254 262. Τὸ 1316. τὸ Νύμφαιον ἦτο ἀρχιεπισκοπή — «τὸν ἰσώτατον ἀρχιεπίσκοπον Νυμφαίου». Μ. καὶ Μ. Α'. 50. Εἰς τὸ Νύμφαιον ἦτο καὶ μονὴ τῶν ἁγίων μεγάλων μαρτύρων Θεοδώρων, ὅπου ἐκάθητο ὁ Πατριάρχης Ἀρσένιος τὸ 1256. ἔδ. Α'. 118. Δ'. 407. Chandler. Voyages. Μετάφρ. Γαλ. Paris, 1806. Α'. 134. Γεώργ. Ἀκροπ. 30. 73, 91. «Τῶν τοιούτων ἀπάρας χωρῶν, πρὸς τὴν ἐξ ἔθους τοῖς βασιλεῦσιν οὖσαν ἀνάπαυσιν, ἐξ ὅτου τῆς Κ]πόλεως γεγόνασιν ὑπερόριοι, κατηντήκει τὸ Νύμφαιον». ἔδ. 187. Τὸ χωρίον νῦν καλεῖται Νίφι καὶ Νίφ. C. Christ. IV. 178.

Digitized by Google

τερον κράτος ἀνακτήσῃ καὶ λάβῃ τὴν εἰρημένην πόλιν, τότε ἐν τῇ εἰρημένῃ πόλει, θέλει δωρήσει εἰς τὴν κοινότητα τῆς Γενούης, παλάτιον, ςαθμόν, κτήματα, καὶ ἐσόδους, καὶ θέλει χαρίσει εἰς τὴν εἰρημένην κοινότητα, δηλαδὴ θέλει δωρήσει, τὴν ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας σήμερον ἀπὸ τοὺς Βενετοὺς κατεχομένην, μετὰ τῶν περὶ τὴν ἐκκλησίαν ταύτην καταλυμάτων, τὸ κοιμητήριον αὐτῆς καὶ τὸ γήπεδον τοῦ φρουρίου τῶν Βενετῶν ἐν (1) τῇ πόλει ταύτῃ, ἂν ἡ κοινότης αὕτη μετὰ ζήλου καὶ ἔργου (2) πέμψῃ βοήθειαν ἐκ πλοίων, πρὸς κατάκτησιν τῆς εἰρημένης πόλεως.

Ὑπεσχέθησαν οἱ πρέσβεις τῆς Γενούης, ἐν πρώτοις, ὅτ' ἡ κοινότης τῆς Γενούης εἰς τὸ ἑξῆς, θέλει ἔχει εἰρήνην καὶ ἀγάπην ἀΐδιον μετὰ τοῦ ἡμετέρου κράτους καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, καὶ δὲν θέλει εἰρηνεύσει ἢ συνθηκολογήσει μετὰ πάντων τῶν ἡμετέρων ἐχθρῶν τῶν Βενετῶν, ἄνευ τῆς γνώσεως καὶ θελήσεως τοῦ ἡμετέρου κράτους, καθὼς καὶ τὸ ἡμέτερον κράτος, ὑποχρεοῦται ἵνα μὴ εἰρηνεύσῃ ἢ συνθηκολογήσῃ μετὰ τῶν ἡμετέρων ἐχθρικῶν κοινοτήτων τῆς Βενετίας, ἄνευ τῆς θελήσεως καὶ τῆς γνώσεως τῆς εἰρημένης κοινότητος τῆς Γενούης.

Πρὸς τούτοις, ἂν πλοῖον ἐμπορικὸν τῶν Γενουηνσίων εὑρεθῇ ἐν τῷ ἡμετέρῳ κράτει καὶ συμβῇ, στόλος Πισαίων ἢ Βενετῶν, ἢ ἑτέρων τινῶν, πολεμίων τοῦ ἡμετέρου κράτους νὰ (προσορμισθῇ ἐκεῖσε) καὶ ὁ ἀρχηγὸς ἢ ὁ δοὺξ ἢ ὁ φρούραρχος τοῦ τόπου ὅπου εὑρίσκεται τὸ πλοῖον τοῦτο, αἰτήσῃ ἀπὸ τοῦ πληρώματος τοῦ εἰρημένου πλοίου, πρὸς ἄμυναν τοῦ φρουρίου, καὶ συμφωνήσῃ μετὰ τῶν Γενουηνσίων τούτων, δι' ὡρισμένον τινὰ καιρόν, δίδων ἀντιμίσθιον κατὰ τὴν συμφωνίαν δέκα ἢ εἴκοσι ἡμερῶν ἢ ἑνὸς μηνός, πλειότερον ἢ ὀλιγώτερον, οἱ ἄνω εἰρημένοι Γενουήνσιοι οἱ συμφωνήσαντες, ὑποχρεοῦνται νὰ ὑπερασπίσωσι καὶ σώσωσι τὸ φρούριον τοῦτο ὡς φρούριον ἴδιον τῶν Γενουηνσίων, καὶ νὰ μὴ κακοποιήσωσι ἢ προδώσωσι τὸ φρούριον τοῦτο. (Ἂν δὲν ἐκτελέσωσι ταῦτα)· ὑποχρεοῦνται ἡ κοινότης ὁ φρούραρχος καὶ ὁ ἡγεμὼν τῆς Γενούης νὰ ἐκδικηθῶσι καὶ τιμωρήσωσι τούτους, ὡς νὰ ἦσαν ἐν ὁμοίᾳ περιστάσει, προδόται τῆς κοινότητος τῆς Γενούης (1).

Αὕτη εἶναι ἐν μέρει ἡ συνθήκη τοῦ Νυμφαίου (2). Νικηφόρος ὁ Γρηγορᾶς λέγει, ὅτι δὲν συνήργησαν εἰς τὴν ἅλωσιν οἱ Γενουήνσιοι (3). Ὁ στόλος τῶν Γενουηνσίων ἀπέπλευσεν ἐκ Γενούης τὸν Ἰούλιον, ἡμέρας τινὰς μετὰ τὴν ἐπικύρωσιν τῆς συνθήκης ὑπὸ τῆς Γενούης, καὶ τὴν 25ην Ἰουλίου εἰσῆλθε διὰ τοῦ Ἑπταπυργίου νύκτωρ Μιχαὴλ ὁ Στρατηγόπουλος, καὶ ἀπεδίωξεν ἐκ τῆς Κ/πόλεως τοὺς Γάλλους καὶ Βενετούς.

Ἡ ἅλωσις τῆς Κ/πόλεως ἦτον ἐπιχείρημα ἀπρομελέτητον, καὶ μολονότι δὲν συνεπολέμησαν μετὰ τῶν Βυζαντινῶν οἱ Γενουήνσιοι (4), οὐδεὶς δικαιοῦται νὰ τοὺς κατηγορήσῃ, ὅτι δὲν εἶχαν πρόθεσιν νὰ ἐκτελέσωσι τὰ ἐν τῇ συνθήκῃ τοῦ Νυμφαίου ὑποσχεθέντα.

Γνωστὸν εἶναι ὅτι, πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ Στρατηγοπούλου, οἱ Λατῖνοι μετὰ πολλῶν πλοίων καὶ ὁπλιτῶν ἐπολιόρκουν τὴν ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ Δαφνουσίαν (5). Οἱ Βυζαντινοί, εἰσελθόντος τοῦ Στρατηγοπούλου, ὡς ἐκ ληθάργου ἐγερθέντες, ἐπέπεσαν κατὰ τῶν Λατίνων. Κατὰ τὴν συμβουλὴν Ἰωάννου, φύλακος

(1) Τὸ φρούριον τοῦτο, ἐν τῇ παλαιᾷ συνοικίᾳ τῶν Βενετῶν, κατεδάφισαν οἱ Γενουήνσιοι, καὶ μετέφεραν ἐν Γενούῃ τινὰς λίθους αὐτοῦ. Heyd. Α'. 109. ἐκδικούμενοι τοὺς Βενετοὺς τ' αὐτὰ πράξαντας μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Πτολεμαΐδος.

(2) Instanter et efficaciter. σελ. 65.

(1) Sauli. Α'. 60.

(2) In quella età si incolparono gravemente i Genovesi per causa della lega da essi fatta col Paleologo contro i Veneziani. Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς Giustiniani καὶ Foglietta, ὁ Πάπας Οὐρβάνος Δ'ος τοὺς ἀφώρισε. Sauli Α'. 64.

(3) «Δίχα τῆς σφῶν βοηθείας γενόμενος αὐτῆς ἐγκρατής». Α'. 97. Κατὰ τὸν Sauli. Α'. 62. οἱ Φλωρεντινοὶ ἱστορικοὶ Matteo Villani καὶ Ricordano Malaspina, ὁμολογοῦν ὅτι συνέπραξαν οἱ Γενουήνσιοι. Ἀξιοπιστότερος πάντων εἶναι ὁ Γρηγορᾶς, ὅστις αἰνίττεται τὴν σύμβασιν ταύτην λέγων· «Πρὶν γὰρ ἁλῶναι τὴν βασιλείαν, συνεφώνησε τὴν τοιαύτην αὐτοῖς παρέχειν ἀτέλειαν ὁ βασιλεύς». Α'. 97. Ἰωαν. Καντακουζ. Γ'. 188 Μεγάλως σφάλλει καὶ ὁ στρατηγὸς Serristori, γράφων, nell' anno 1260 la flotta genovese ricondusse Michele Paleologo sotto le mura di Constantinopoli.—Ilustrazione di una carta del mar nero del 1351. Firenze. 1856. Hist. de la République de Gènes, par Emile Vincens. Paris. 1842. Τόμ. Α'. 328—9.

(4) «Κἄπειτα παραδόξως ἀκούει τὴν Κωνσταντίνου τὸ μέγα θαῦμα τῆς οἰκουμένης ἁλοῦσαν ῥᾳδίως ὑπ' ὀκτακοσίων ἀνδρῶν». Ν. Γρ. Α'. 87. Φραντζῆς 19.

(5) Γ. Παχυμ. Α'. 115. Ν. Γρηγ. Α'. 85 Νικηφόρος Πατρ. Κ]πόλεως. 76. «ἐν τῷ . . . Πόντῳ οὐ σμικρὰν τῶν Χηλῶν, κεῖται ἡ Βιθυνία νῆσος, ἥτις καὶ Δαφνουσία . . . λέγεται» Μελ. Γεωγρ. Γ'. 119.

Digitized by Google

καὶ οἰκείου θεράποντος τοῦ Βελδουΐνου, ἐνέπρησαν πάσας τὰς οἰκίας τῶν Λατίνων (1). Οἱ ἐν τοῖς πλοίοις Λατῖνοι, οἱ ἐπανελθόντες ἐκ Δαφνουσίας, ἔβλεπαν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα ζητούσας βοήθειαν, ἀλλ' ἡ καιομένη παραλία ἦτον ἀδιάρρηκτον τεῖχος μέσον αὐτῶν καὶ τῶν γυναικῶν. Ἐκ τῶν καιομένων οἰκημάτων καὶ ἀποθηκῶν, ἥρπασαν ὅ,τι ἠδύναντο οἱ Βυζαντινοί (2). Τότε κατὰ τὸν Παχυμέρην (3), « καὶ δίκας ἐτίννυον ἄντικρυς Ἰταλοί, ὧν ἐκεῖνοι ποτὲ πρὸς Ῥωμαίους ἐποίουν ».

Δὶς λοιπὸν ἀπετεφρώθησαν τὰ ἐν τῇ παραλίᾳ οἰκήματα τῶν Λατίνων, κατὰ τὴν βασιλείαν αὐτῶν ἐν Βυζαντίῳ. Πρῶτον, τὴν 19ην Αὐγούστου 1203 καὶ δεύτερον τὴν σήμερον.

Ἡ ἀνάκτησις τοῦ Βυζαντίου, καὶ ἡ μετὰ τῶν ἀγερώχων καὶ πολλάκις ἀπίστων Γενουηνσίων φιλία τῶν ἡμετέρων αὐτοκρατόρων, ἐπέφερε μυρία δεινὰ οὐχὶ μόνον εἰς τοὺς αὐτοκράτορας ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν λαὸν τοῦ Βυζαντίου.

Δ'.

Οἱ ἐν Βυζαντίῳ διαμείναντες Γενουήνσιοι, Βενετοὶ καὶ Πισαῖοι, μετὰ προφανοῦς χαρᾶς ὑπεδέχθησαν τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον (4). Ὁ νεαρὸς αὐτοκράτωρ ἀφῆκεν αὐτοὺς ἐλευθέρους νὰ πολιτεύωνται κατὰ τοὺς νόμους τῆς ἰδίας πατρίδος, ὑπ' ἄρχοντα στελλόμενον παρὰ τοῦ συνεδρίου τοῦ γένους αὐτῶν. Τῶν μὲν Γενουηνσίων ἐκαλεῖτο Ποτεστάτος, τῶν δὲ Βενετῶν Παϊούλος, τῶν δὲ Πισαίων Κόνσουλος (5). Εἰς τοὺς συμμάχους Γενουηνσίους, ἐχάρισεν ἀτέλειαν καὶ ἐμπορίαν ἐλευθέραν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν. Μετά τινα καιρὸν, ἐχάρισε τὰ αὐτὰ προνόμια εἰς τοὺς Βενετοὺς καὶ Πισαίους. Οὗτοι δὲ, κύριοι πρότερον τῆς Κ/πόλεως καὶ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἀντεκδικούμενοι, ἀπήρχοντο ὁσημέραι ἐκ τῆς πόλεως. Τοὺς μείναντας χειρώνακτας καὶ ἀγοραίους συνεχώρησε νὰ διαμείνωσιν ἐντὸς τοῦ Βυζαντίου (1). Τοιουτοτρόπως ἐθώπευε τοὺς ἐν Βυζαντίῳ Λατίνους, καὶ διὰ δώρων ἀνεχαίτιζε τὴν ὁρμὴν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ὁμογενῶν, παρασκευαζόντων νέας ἐν Εὐρώπῃ δυνάμεις, ἵν' ἀνακτήσωσι τὸ ἀπολεσθὲν κράτος. Ὁ Βαλδουΐνος, ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ, συνέζευξε τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα μετὰ τοῦ Καρόλου τῆς Σικελίας, δίδων προῖκα τὴν μερίδα τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, τὴν ὁποίαν ἔμελλεν ὁ Κάρολος ν' ἀνακτήσῃ (2).

Μικρὸν μετὰ ταῦτα, κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα (3), ὁ Παλαιολόγος βλέπων τοσούτους Γενουηνσίους συνερχομένους καὶ πλείους προσδοκωμένους, χάριν τῆς μετὰ τῶν Βυζαντινῶν ἐπικερδοῦς ἐμπορίας, ὑποπτευόμενος αὐτοὺς ὡς « ὑπερόρρους καὶ σοβαροὺς », καὶ φοβούμενος μὴ ἔξωθεν βοηθούμενοι, ζασιάσωσιν ἢ ἐγείρωσι πόλεμον κατὰ τοῦ κράτους, διέταξεν αὐτοὺς μὲν ἵνα μετοικήσωσιν εἰς τὴν Ἡράκλειαν τῆς Θράκης, τοὺς δὲ Βενετοὺς καὶ Πισαίους, εὐαρίθμους ὄντας, ἐνέκρινεν ἵνα μείνωσιν ἐντὸς τοῦ Βυζαντίου, ἐκλέγοντας ἰδίους τόπους πρὸς οἴκησιν (4), καὶ τελοῦντας, ὡς πρότερον, τοὺς αὐτοὺς φόρους.

Μετὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ κράτους, ὁ Πάπας, ἀνακηρύξας προδότας καταπτύστους τοὺς Γενουηνσίους, τοὺς βοηθήσαντας τοὺς Γραικοὺς ἵν' ἀνακτήσωσι τὴν βασιλείαν αὐτῶν (5), καὶ

---

(1) Πῦρ ὑφάπτουσι παραυτίκα, ὅπου μᾶλλον οἶκοι καὶ πράγματα· ὃ δὴ καὶ νεμόμενον τοὺς οἴκους ἐσπόδει». Γ. Παχομ. Α'. 147. «ἀλλὰ τὰ ῥωμαϊκὰ στρατεύματα τοῦτο γνόντες, πῦρ ταῖς οἰκίαις τῶν Λατίνων ἐνέβαλον παρὰ τὸν αἰγιαλὸν κειμένας, καὶ ἐνέπρησαν ταύτας, καὶ πρῶτα μὲν τὰς τῶν Βενετίκων, εἶτα τῶν ἄλλων γενῶν, ἃς καὶ κάμπους κατωνόμαζον». Γ. Ἀκροπ. 192. Φραντζῆς. 48

(2) «Καὶ γυμνοὶ ἐκ τῶν κοιτώνων ἐξήρχοντο, καὶ φόνος πολὺς κατ' αὐτῶν ἐγίνετο καὶ ἀπώλεια» Φραντζῆς. 19.

(3) Α'. 148.

(4) Παχυμέρης. Τόμ. Λ'. 162.

(5) «Ποτεστάτος ἐξουσιαστὴν εἶποι ἂν ἡ Ἑλλήνων γλῶσσα . . . τοῖς μὲν (Βενετοῖς) ὑπὸ Παϊούλῳ, ὃν Ἕλλην ἂν εἶποι ἐπίτροπον, τοῖς δὲ Πισαίοις, κονσούλῳ, ἐφόρῳ» κτλ. Γ. Παχυμέρης. Τόμ. Α'. 162 Ν. Γρηγορᾶς. Τόμ. Α'. 97. Ὁ νῦν καλούμενος Παϊούλος ἐπὶ τῆς Λατινοκρατείας ἐκαλεῖτο ποτεστάτος, καὶ κοινῶς balio, bailo. Δουκάγ. Γλωσσάριον. Τόμ. Α'. — Miltitz. Τόμ. Β'. 25. Ἐνίοτε ἐγράφετο καὶ Μπαϊούλος. Κωδ. Ὀφ. 112. 210. Μ. καὶ Μ. Γ'. 139.

(1) «Πλὴν τοῖς Γενουίταις οὐκ εἶχε πιστεύειν ἐντὸς περικεκλεισμένοις τοῦ ἄστεος». Γ. Παχ. Τόμ. Α'. 163.—«Μετὰ μέντοι τὸ ἐξωσθῆναι τῆς πόλεως τοὺς Λατίνους, ἐναπελείφθη χειρωνακτικὸν καὶ ἀγορᾶς ἀσχολούμενον πλῆθος, σύμμικτον ἔκ τε Βενετίκων καὶ Πισσαίων». Ν. Γρηγορᾶς. Τόμ. Α'. 97.

(2) Γ. Παχυμ. Τόμ. Α'. 163. 317.

(3) Γ. Παχυμ. Τόμ. Α'. 167.

(4) Βέβαιον εἶναι, ὅτ' οἱ Βενετοὶ καὶ Πισαῖοι ἐξέλεξαν τοὺς αὐτοὺς τόπους, τοὺς ὁποίους εἶχαν πρὸ τῆς ἁλώσεως καὶ ἐπὶ τῆς Λατινοκρατίας.

(5) Furono per ciò scomunicati da papa Urbano IV. ma essi più che mai continuarono à

βλέπων ματαιουμένας τὰς ὑπὲρ τῆς ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν ἐλπίδας αὐτοῦ, δὲν ἔπαυσε προτρέπων τοὺς Εὐρωπαίους εἰς νέας κατὰ τῶν Γραικῶν σταυροφορίας. Μόνοι οἱ ζάπλουτοι Βενετοὶ ὥπλισαν πλοῖα, ἐλπίζοντες παραλίους τινὰς πόλεις τῆς Ῥωμανίας ν' ἀνακτήσωσι καὶ διατηρήσωσιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου Πελάγους. Ἡ κατὰ τῶν εὐνοουμένων Γενουηνσίων ἔχθρα, κατετάραττε τοὺς Βενετοὺς, βλέποντας τούτους σήμερον κυρίους ἅπαντος τοῦ ἐμπορίου τῆς Ῥωμανίας καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου.

Ὁ ζόλος τῶν Βυζαντινῶν, μετά τινων πλοίων Γενουηνσίων, εἰς μάτην ἐναυμάχησε κατὰ τῶν Βενετῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ Πελάγει. Ὁ Παλαιολόγος, βλέπων ὅτι ματαίως ἠγωνίζετο κατὰ τῶν πολυαρίθμων καὶ ἄριστα ὡπλισμένων Βενετικῶν πλοίων (1), παρήτησε τὴν ἄνισον πάλην (2).

Ὀλίγον μετὰ ταῦτα, ὁ Παλαιολόγος (3), μαθὼν ὅτι ὁ ἀρχηγὸς τῶν Γενουηνσίων Γουλιέλμος Γουέρκιος, συνεννοούμενος μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας, ἐμηχανᾶτο ἵνα ὑποτάξῃ ἐκ νέου τὸ κράτος ὑπὸ τοὺς Λατίνους, ὠργίσθη, οὐχὶ κατὰ τῶν Γενουηνσίων μόνων, ἀλλὰ κατὰ πάντων τῶν ἐν τῇ πόλει κατοικούντων Λατίνων, τοὺς ὁποίους διέταξε ν' ἀποδημήσωσιν ἐκ τῆς Κ/πόλεως (4). Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν Ἰταλῶν συγγραφέων, ἡ κοινότης τῆς Γενούης, ἀγνοοῦσα τὰς πονηρὰς βουλὰς τοῦ Γουερκίου, τὰς ὁποίας ὁ ἴδιος μετά τινα καιρὸν ὡμολόγησεν, ἐξώρισεν αὐτόν· ἱκέτευσε δὲ τὸν Μιχαὴλ ἵνα μὴ τιμωρήσῃ τοὺς Γενουηνσίους ἕνεκα τῆς κακοβουλίας τοῦ ποτεσάτου. Τότε (1264) κατὰ τοὺς συγγραφεῖς τούτους, ἀπεδήμησαν ἅπαντες οἱ Γενουήνσιοι εἰς τὴν Ἡράκλειαν. Ἡ Γένουά δε, κηδομένη τῆς σωτηρίας τῆς ἀποικίας, ᾔτησεν ἀπὸ τὸν ἄκαμπτον αὐτοκράτορα, τὸν Γαλατᾶν, διὰ κατοικίαν τῶν Γενουηνσίων. Περὶ τούτων ὅλων οὐδεμίαν μαρτυρίαν ἔχομεν τῶν ἡμετέρων συγγραφέων. Εἰκάζω, ὅτι οἱ μέχρι τοῦδε φίλοι τοῦ αὐτοκράτορος δὲν μετῳκίζοντο ἄνευ λόγου εἰς τὴν Ἡράκλειαν, μακρὰν ἀπὸ τὰς ἀγορὰς τοῦ Βυζαντίου καὶ ὑποκείμενοι νὰ ζημιῶνται ἀπὸ τοὺς ληστεύοντας τὰς Θρᾳκικὰς κωμοπόλεις τοῦ Βυζαντίου, βαρβάρους. Περὶ δὲ τῶν Βενετῶν καὶ τῶν ὀλίγων Πισαίων, γνωρίζομεν ὅτι ἔμειναν ἐντὸς τοῦ Βυζαντίου, εἰς τὰς προτέρας αὐτῶν συνοικίας καὶ ἀποβάθρας. Ἐκ τούτων καταφαίνεται, ὅτι ὁ Παλαιολόγος μετὰ τὴν ἀνάκρισιν τοῦ Γουερκίου, ἀνεκάλεσε τὴν διαταγὴν αὐτοῦ.

Μετὰ τὴν ἀποίκησιν τῶν Γενουηνσίων ἐν Ἡρακλείᾳ, ὁ Παλαιολόγος, βαρυνόμενος τὴν φιλίαν τῶν Γενουηνσίων, τῶν μετ' ἀλλήλων ἐριζόντων, καὶ ποθῶν ἵνα ἔχῃ ἰσχυροὺς συμμάχους ἐν Ἰταλίᾳ, ἤρχισε θωπεύων τοὺς Βενετοὺς διά τινος αἰχμαλώτου Βενετοῦ ἐν Κωνσαντινουπόλει (1). Ἡ κοινότης τῆς Βενετίας, σφόδρα ποθοῦσα τὴν μετὰ τῆς Ῥωμανίας ἐμπορίαν, τὴν ἐπικερδεστάτην τῶν χρόνων τούτων, καὶ ἐλπίζουσα ἐκεῖθεν ν' ἀποδιώξῃ τοὺς Γενουηνσίους, ἔπεμψεν εἰς Κ/πολιν δύο πρέσβεις, τὸν Ἰάκωβον Δελφῖνον καὶ Ἰάκωβον Κονταρῖνον, συνυπογράψαντας μετὰ τοῦ Παλαιολόγου τὸ 1265 συνθήκην, ἐκ τῆς ὁποίας ἀντιγράφω τὰ ἀφορῶντα τὴν ἰσορίαν τῶν Γενουηνσίων (2).

Μετὰ τὴν κήρυξιν τῆς συμμαχίας καὶ τῆς βοηθείας τῶν Βενετῶν κατὰ τῶν προσβαλλόντων τὸ Βυζαντινὸν κράτος, εἴτε χριστιανῶν εἴτε ἀσεβῶν, λέγει ἡ συνθήκη. « Ἵνα ἀποδιώ» ξῃ ἡ βασιλεία μου ἀπὸ τῆς χώρας αὐτῆς καὶ » τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν τοὺς Γενουΐτας, καὶ οὐ » μὴν παραλάβῃ αὐτούς· ἐὰν δὲ ποτὲ τῶν καιρῶν προσέλθωσιν οἱ Γενουῖται τῇ βασιλείᾳ » μου, καὶ παρακλητεύσωσιν αὐτὴν, ἵνα δέξηται αὐτοὺς εἰς ἀγάπην, ἄλλως οὐ μὴν ποιήσῃ ταύτην ἡ βασιλεία μου μετ' αὐτῶν, εἰ » μὴ μετὰ εἰδήσεως τοῦ δουκὸς Βενετίας καὶ » τοῦ κουμουνίου, σωζομένου τοῦ παρόντος » ὁρκομωτικοῦ τῆς βασιλείας μου πρὸς τὴν » Βενετίαν· ἀλλ' οὐδὲ ἡ Βενετία ἵνα παραδέ» ξηται αὐτοὺς εἰς ἀγάπην ἄνευ εἰδήσεως τῆς » βασιλείας μου, σωζομένου τοῦ πρὸς τὴν βα» σιλείαν μου ὁρκομωτικοῦ τῆς Βενετίας. Ἐὰν » δὲ οἱ τοιοῦτοι ἐχθροὶ αὐτῶν, ἁρματώσωσι

---

far quanto di male potevano al Veneziani. Millitz. Τόμ. Β'. 84. ἐν σημ. Elle (ἡ Γένουα) ne fit aucun cas ni des foudres de Rome. etc. ἔνθ. 100.

(1) Tafel καὶ Thomas. Τόμ. Γ'. 403.

(2) Heyd. Τόμ. Α'. 321. Sauli. Τόμ. Α', 69. Κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦτον, τῶν ἰδίων Γενουηνσίων αἱ ἔριδες, diedero eziandio motivo all' ira concetta da Michele Paleologo contro il nome Genovese. 74.

(3) Heyd. Τόμ. Α'. 321.

(4) Buchon. Recherches. Τόμ. Γ'. σελ. 2.

(1) Heyd. Τόμ. Α'. 322. — per via di Arrigo Trevisano. Sauli. Τόμ. Α'. 75.

(2) Τὴν συνθήκην ταύτην κατεχώρησαν οἱ κ. κ. Μ. καὶ Μ. ἐν τῷ τόμῳ Γ'. σελ. 76.

Digitized by Google

» κάτεργα ἐπὶ τῷ ἐλθεῖν κατὰ τῆς χώρας τῆς » βασιλείας μου, ἵνα ἁρματώσωσι καὶ οὗτοι » κάτεργα, καὶ ἔρχωνται πρὸς ἀντιπαράταξιν » αὐτῶν καὶ βοήθειαν τῆς χώρας τῆς βασι- » λείας μου, πρὸς τὸ ποσὸν τῶν Γενουϊτικῶν » ξύλων καὶ πρὸς ὃ διακρίνουσιν οὗτοι ἀντι- » παρατάξεσθαι αὐτοῖς ».

Διὰ λόγους ἀγνώστους εἰς ἡμᾶς τὴν σήμερον, ἡ Βενετία δὲν ἐπεκύρωσε τὴν συνθήκην ταύτην, διότι ἤλπιζε διὰ τῆς βοηθείας τῶν Λατίνων ἡγεμόνων, ν' ἀνακτήσῃ τὸ Βυζαντινὸν κράτος καὶ ἀναλάβῃ τὴν προτέραν αὐτῆς ἐμπορικὴν εὐκλειαν (1). Πιθανὸν, ἄλλοι ὀρεγόμενοι νέας κατὰ τοῦ Παλαιολόγου σταυροφορίας, ἀπέτρεψαν τὴν συνετὴν ταύτην δημοκρατίαν ἀπὸ τὴν ἐπικύρωσιν τῆς συνθήκης. Τρία ἔτη μετὰ ταῦτα (1268), ἡ Βενετία ἐπεκύρωσε νέαν συνθήκην, ἧττον συμφορωτέραν τῆς προηγουμένης, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀνακαλοῦνται οἱ κατὰ τῶν Γενουηνσίων διωγμοί (2). Ἀναφέρεται πρὸς τούτοις, ὅτι δέον νὰ εἰρηνεύωσιν οἱ ἐν τῷ κράτει ἐνοικοῦντες Γενουήνσιοι καὶ Βενετοὶ, νὰ μὴ προσβάλλωσιν ἀλλήλους, εἴτε κατὰ ξηρὰν, εἴτε κατὰ θάλασσαν, ἀπὸ τὴν Ἄβυδον μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου (3). Διὰ τοῦ ὅρου τούτου ἤλπιζεν ὁ αὐτοκράτωρ ἵνα κωλύσῃ τὰς αἱματηρὰς ἔριδας τῶν δύω τότε ἰσχυρῶν καὶ ἀντιζήλων δημοκρατιῶν. Ἡ συνθήκη αὕτη ἔμελλε νὰ διαρκέσῃ πέντε ἔτη. Ἀπὸ τὴν συνθήκην ταύτην μανθάνομεν, ὅτι τῆς προτέρας μὴ ἐπικυρωθείσης ὑπὸ τῆς Βενετίας, ἀνεστάλη ὁ διωγμὸς τῶν Γενουηνσίων, κατοικούντων εἰσέτι τὴν Ἡράκλειαν.

Πιθανὸν νὰ συνήργησεν εἰς ταῦτα ἡ ἀποστολὴ Βυζαντινοῦ πρέσβεως ἐν Γενούῃ τὸ 1267 (4). Πρὸ πάντων φρονῶ, συνήργησεν ἡ πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς ὑπεροψία τῶν Βενετῶν, καὶ τὰ κατὰ τοῦ κράτους πονηρὰ αὐτῶν μελετήματα. Πιθανὸν νὰ ἐπανῆλθαν οἱ Γενουήνσιοι (1) ἐκ τῆς Ἡρακλείας τὸ ἔτος τοῦτο, καὶ κατῴκησαν οὐχὶ τὰς προτέρας αὐτῶν συνοικίας ἐν Βυζαντίῳ ἀλλὰ τὸν ἀπέναντι Γαλατᾶν (2). Βέβαιον εἶναι ὅτι οἱ εὐάριθμοι Βενετοὶ κατῴκουν τὴν παραλίαν τῆς Κ/πόλεως, ἀπὸ Περάματος μέχρι τῆς πύλης τῶν Δρουγγαρίων, εἰσέτι τὸ 1285(3). Τῶν δὲ γειτόνων αὐτῶν Πισαίων αἱ ἐκκλησίαι καὶ τὰ δημόσια κτίρια ἐδόθησαν εἰς τὴν κοινότητα τῆς Φλωρεντίας, ὀλίγον πρὸ τῆς τελευταίας ἁλώσεως.

Ὁ Παλαιολόγος μετὰ τὴν τελευταίαν συνθήκην μετὰ τῶν Βενετῶν, ὑπονοήσας τὴν κατ' αὐτοῦ ἔχθραν τούτων καὶ ἑτέρων Ἰταλῶν, ἤρχισε μετὰ πολλῆς σπουδῆς ἀνακαινίζων τὰ τείχη τῆς Κ/πόλεως, καὶ ἐφοδιάζων αὐτὴν μὲ τροφὰς, ἵνα ἀντιπαραταχθῇ εἰς τὸν κατ' αὐτοῦ μελετώμενον πόλεμον τοῦ ἀτρομήτου βασιλέως τῆς Ἰταλίας Καρόλου. Τότε κατὰ τὸν Παχυμέρην (4), « ἠσφαλίζετο δὲ καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς » Περαίας Γενουΐτας, ὡς μὴ συνεπιτιθῶνται » στέργοντες τὰς σπονδάς· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ » ἄλλως φυλάττοιντο τὴν πρὸς τοὺς ἐπελευ- » σομένους κοινωνίαν κτλ ». Ὁ Παχυμέρης, ὁ μόνος ἡμῶν ἱστορικὸς, δὲν ἐνόμισεν ἄξιον λόγου νὰ ἱστορήσῃ τὸ ἔτος τῆς ἀπὸ Ἡρακλείας εἰς Γαλατᾶν μετοικήσεως τῶν Γενουηνσίων. Ἐκ τῶν γραφομένων του ὅμως κατάδηλον εἶναι ὅτι τὸ 1268, οἱ Γενουήνσιοι κατῴκουν τὸν Γαλατᾶν.

Καλὸν εἶναι πρὶν προχωρήσωμεν νὰ εἴπω, διατὶ ὁ Παλαιολόγος ἐπαναφέρων τοὺς Γενουηνσίους ἐξ Ἡρακλείας ἔδωσεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἐκτεινῆ παραλίαν τοῦ Γαλατᾶ. Ὁ Σάουλη (5) ἐξυμνεῖ τὸν Γαλατᾶν ὡς τόπον καταλληλότατον πρὸς ἐμπορίαν, χαίροντα τὰ αὐτὰ πλεονεκτήματα τῶν παραλίων τῆς ἀντιπέραν Κωνσταντινουπόλεως, μὲ λιμένα βαθὺν καὶ ἀσφα-

---

(1) Heyd. Τόμ. Α'. 324.

(2) Propter treguam istam, non debent expelli Januenses de Constantinopoli vel Imperio suo. Tafel καὶ Thomas. Τόμ. Γ'. 96.

(3) Ταῦτα ἦσαν γνωστὰ καὶ εἰς τὸν Παχυμέρην. Τόμ. Β'. 239 «οἱ δὲ εἰς τοσοῦτον αὐθαδείας ἐξώκειλαν (δηλ. οἱ Βενετοὶ) ὥστε καὶ συγκείμενον παρὰ βασιλέως ἀρχηθὲν τοῦ δεξαμένου τὰ γένη, ὥστε διαφορᾶς ξομβάσης αὐτοῖς ἐκτὸς, ἔνδοθεν μὲν τῶν τῆς Ἀβύδου στενῶν, ἔνδοθεν δὲ τοῦ Φάρου, οὔτε κατὰ θάλασσαν μάχεσθαι, τὸ μόνον δὲ τούτων πάσαις ἄβατον μάχαις.» κτλ.

(4) Heyd. Τόμ. Α'. 329.

(1) Heyd. Τόμ. Α'. 329.

(2) « Πρὸς τῷ Γαλατᾷ σφᾶς αὐτοὺς ἐπιμήκιστον παρεκτείνοντος κατοικεῖν». Γ. Παχυμ. Τόμ. Α'. 168.
«Ἐν τούτῳ ἐσυμβιβάσθημεν ἐκεῖνος: ὁ Παλαιολόγος «Μὲ τὸ κουμούν τῆς Γένοβας, τὸν Γαλατᾶν τοὺς δί- [δει,
«Ὁποῦ ἔνι ἐκεῖθεν τῆς πόλεως, ἀπέκει τοῦ λιμιῶνος». Buchon. Τόμ. Β'. σελ. 47. στίχ. 1277.

(3) Tafel καὶ Thomas. Τόμ. Γ'. 327. 345.

(4) Τόμ. Α'. 366. ἐν σελ. 486, περιγράφει λεπτομερῶς τὴν ὑπὲρ τῆς ἀνακτίσεως τῶν τειχῶν φροντίδα τοῦ Μ. Παλαιολόγου.

(5) Τόμ. Α'. 66.

Digitized by Google

λῆ. Ἡ μετέπειτα ἐμπορικὴ εὔκλεια τοῦ προαστείου τούτου, τεκμαίρει τὴν σύνεσιν τῶν Γενουηνσίων πολιτῶν (1). Μετὰ τὴν μελέτην ὅμως τῶν Ἰταλικῶν συνοικιῶν ἐπὶ τῆς ἀπέναντι παραλίας τοῦ Βυζαντίου καὶ μετὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς πλησίον ἀκροπόλεως, εἰκάζω ὅτι ὁ Παλαιολόγος μετῴκισε τοὺς Γενουηνσίους ἐν Γαλατᾷ, οὐχὶ χαριζόμενος εἰς τὰς ἱκεσίας τῆς Γενούης, ἀλλ' ὅτι παρατείνων τ' ἀνάκτορα πρὸς δυσμὰς μέχρι τῆς νῦν πύλης τοῦ Εὐγενίου, παρέλαβεν ἐντὸς τοῦ νέου ἀνακτορικοῦ περιβόλου πᾶσαν τὴν συνοικίαν τῶν Σαρακηνῶν καὶ μέγα μέρος τῆς συνοικίας τῶν Γενουηνσίων, ἐκτεινομένης πρὸς ἀνατολὰς τῆς πύλης τοῦ Νεωρίου. Διατί νὰ μένωσιν ἐντὸς τοῦ Βυζαντίου οἱ Βενετοὶ καὶ Πισαῖοι, εἰς τὰς ἀρχαίας αὐτῶν συνοικίας, καὶ ν' ἀπέλθωσιν οἱ Γενουήνσιοι πιστοὶ σύμμαχοι τῶν Βυζαντινῶν ἀπὸ τὸ Βυζάντιον εἰς Γαλατᾶν, χώραν τότε ἀτείχιστον; Οὐδεὶς τῶν ἡμετέρων ἱστορικῶν μνημονεύει τὴν ἀνέγερσιν τοῦ νέου τείχους τοῦ αὐτοκρατορικοῦ περιβόλου, καὶ τὴν παντελῆ ἐρήμωσιν τῶν ἄλλοτε περιωνύμων παλατίων. Νικήτας ὁ Χωνιάτης (2) πολλάκις μνημονεύει τὸ μέγα παλάτιον, τὸ ὁποῖον ἔκειτο ἐπὶ τοῦ σημερινοῦ χώρου τοῦ ὀθωμανικοῦ τεμένους Σουλτὰν Ἀχμέτ. Τὸ παλάτιον τοῦ Βουκολέοντος, πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κ/πόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων, ἦτο προσφιλὲς ἐνδιαίτημα τῶν βασιλέων. Τὸ μέγα παλάτιον παρημελήθη εἴτε δι' ἀπορίαν χρημάτων, εἴτε διὰ τὴν πλειοτέραν καλλονὴν τοῦ Βουκολέοντος. Ἐπὶ τῶν Λατίνων, «ἡ πόλις δουλωθεῖσα οὐδεμίαν ἐδέξατο παρ' ἐκείνων ἐπιμέλειαν πώποτε» (3). Τὰ παλάτια ταῦτα ἂν καὶ καταρρέοντα διεσώζοντο μέχρι τοῦ 1261.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους οἱ Βυζαντινοὶ βασιλεῖς κατῴκουν τὸ παλάτιον τῶν Βλαχερνῶν. Οὐδεὶς μετὰ ταῦτα ἀναφέρει τὸ μέγα παλάτιον, τοῦ ὁποίου τοὺς μεγαλοπρεπεῖς θαλάμους τὰς φιάλας καὶ ἐκκλησίας, περιέγραψε Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος.

Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Παχυμέρη, ἀνεκαίνισε καὶ ὕψωσεν ἅπαντα τὰ τείχη τῆς πόλεως, ἕνεκα τῆς ἐπικειμένης στρατιᾶς τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας. Τότε, προσκαλέσας καὶ τοὺς Γενουηνσίους ἐξ Ἡρακλείας, τοὺς ὁποίους καὶ ἐφοβεῖτο καὶ ἐθώπευε, παρεχώρησε τὸν ἀπέναντι Γαλατᾶν, διότι τὸ τεῖχος τῶν ἀνακτόρων ἐπεκτεινόμενον ἀπὸ τὸ κυκλώπειον τεῖχος καὶ τὸν Ἅγιον Δημήτριον μέχρι τῆς πύλης τοῦ Εὐγενίου, περιέκλεισε μέγα μέρος τῆς ἐμπορικῆς παραλίας τῶν Γενουηνσίων. Συγχρόνως καὶ διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους ἀπεδιώχθησαν καὶ ἐκ τῆς συνοικίας αὐτῶν οἱ Σαρακηνοί, καὶ κατῴκησαν πλησίον τῆς πύλης τοῦ Ἁγίου Αἱμυλιανοῦ, νῦν Δακὸτ πασᾶ καπουσοῦ (1).

Ἐκ τούτων ὅλων, Κύριοι, σαφηνίζονται τὰ αἴτια τῆς ἀποπομπῆς τῶν Γενουηνσίων ἐκ τῆς περιτετειχισμένης πόλεως. Τούτους καθὼς καὶ τοὺς ὁμογενεῖς Βενετοὺς ἐμπορευομένους ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει, μνημονεύουν συχνότατα οἱ ἡμέτεροι ἱστορικοί. Οἱ Βενετοὶ εἰς στενοτάτας συνοικίας ἐνδιαιτώμενοι, οὐδέποτε ἠνώχλησαν τοὺς βασιλεῖς. Τὰ μελετήματα ταῦτα πιθανὸν νὰ πείσωσι τοὺς Ἰταλοὺς συγγραφεῖς, τοὺς ὑπερυμνοῦντας τὴν σύνεσιν τῶν Γενουηνσίων καὶ μυκτηρίζοντας τὸν Παλαιολόγον διὰ τὴν παραχώρησιν τοῦ Γαλατᾶ, ὅτι ὁ κατὰ τοῦ Καρόλου ἀμυνόμενος αὐτοκράτωρ, παρεχώρησε τὸν Γαλατᾶν ἀντὶ τῆς ἐν Βυζαντίῳ ἀπολεσθείσης συνοικίας αὐτῶν.

Τὸ 1275ον ἔπεμψεν ἡ Γένουα τὸν πρέσβυν Λανφράγκον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, καὶ συνυπεγράφη συνθήκη μεταξὺ Γενούης καὶ τοῦ Παλαιολόγου, τῆς ὁποίας τὸ Λατινικὸν κείμενον εὐτυχῶς διεσώθη εἰς τ' ἀρχεῖα τῆς Γενούης (2). Ἐκ τῆς μετέπειτα ἱστορίας τῶν Γενουηνσίων μετὰ τῶν Βυζαντινῶν βασιλέων, καταφαίνεται ὅτι ἡ συνθήκη αὕτη ἦτον ἡ βάσις τῆς μετέπειτα πολιτείας ἀμφοτέρων τῶν συμβαλλομένων· ἐπεκυρώθη ἐν Γενούῃ τῇ 25ῃ Ὀκτωβρίου, παρόντων τοῦ δουκὸς καὶ πάντων τῶν

(1) Ἡ παραχώρησις τοῦ Γαλατᾶ, λέγει ὁ Miltitz Τόμ. Β'. 88, fut accueillie de la part des Génois avec les plus grandes demonstrations de joie.

(2) «Διαιτῶν τοίνον καὶ βασιλεὺς (Ἰσαάκιος) ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς γαμβροῖς, εἰς μὲν τὸ μέγα παλάτιον οὐδαμῶς ἀφικνεῖται.» Ν. Χων. 674. «Τὸ μέγα παλάτιον εἴσειτιν εὐμαρῶς» Ἰδ. 697. «Τῷ μεγάλῳ παλατίῳ προσέμενεν οὐχ' ἑκών» (ὁ Ἰσαάκιος). Ἰδ. 702. Γεώργιος ὁ Ἀκροπολίτης, διηγούμενος τὴν εἴσοδον τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου ἐκ τῆς χρυσῆς πύλης, λέγει, «Ἐπὶ τὸ μέγα κατηντήκει παλάτιον.» 197. «ἐλθόντα δὲ τὸ πρῶτον οἰκῆσαι παρὰ τὸ ἔγγιστα τοῦ ἱπποδρόμου παλάτιον». Ν. Γρηγορᾶς. Τόμ. Α'. 87. «Ὁ δὲ τῆς πόλεως κατάρχων Βαλδουῖνος ἐπὶ τὸ μέγα παλάτιον ὥρμησε.» (Γ. Ἀκροπ. 192), ὀλίγον πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κ/πόλεως ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν τὸ 1264.

(3) Ν. Χων. Τόμ. Α'. 88.

(1) Κ]πολις, Σκαρλ. Βυζ. Τόμ. Α'. 294.

(2) Sauli. Τόμ. Β'. 204.

Digitized by Google

συμβούλων τοῦ λαοῦ. Μεταγλωττίζω τοὺς κυριωτέρους ὅρους τῆς συνθήκης ταύτης.

Ἂν Γενουήνσιός τις, ἢ Γενουήνσιοί τινες, ἢ οἱ χαίροντες δικαιώματα Γενουησίων (1), βλάψωσιν ἄνθρωπον ἢ ἀνθρώπους τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ἐν λόγῳ, ἐν ἔργῳ, ἐν βουλῇ, κτλ. νὰ τιμωρῶνται ἀπὸ τὸν ποτεστάτον, κατὰ τοὺς νόμους καὶ τὸ ἔγκλημα· ἂν ὅμως ὁ ποτεστάτος δὲν τιμωρήσῃ τοὺς ἐνόχους κατὰ τὸ δίκαιον, ὁ αὐτοκράτωρ νὰ τιμωρήσῃ αὐτοὺς κατὰ τοὺς ποινικοὺς αὐτοῦ νόμους.

Ἂν Γενουήνσιοι προσέλθωσιν ὡπλισμένοι, εἴτε διὰ ξηρᾶς, εἴτε διὰ θαλάσσης ὡς πειρατaί, καὶ βλάψωσι γαίας ἢ ἀνθρώπους τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, καὶ συλληφθῶσι, νὰ τιμωρῶνται ἀπὸ τὸν ποτεστάτον κατὰ τὸν νόμον, ὡς ἀνωτέρω ἐρρέθη· ἂν ὅμως δὲν συλληφθῶσιν, ἢ διαφύγωσιν, ὑποχρεοῦται ἡ κοινότης τῆς Γενούης ν' ἀποτίσῃ τὴν ζημίαν γενομένην εἰς τὰ πράγματα καὶ κτήματα τῶν ζημιωθέντων, ἀπὸ τὰ κτήματα τῶν ζημιωσάντων.

Πρὸς τούτοις, ὁ ἐν Ῥωμανίᾳ στελλόμενος ποτεστάτος, ὡς ἀρχηγὸς τῶν Γενουησίων, ἵνα ἦναι ἀνὴρ τιμῶν τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὴν κοινότητα τῆς Γενούης.

Ἂν Γενουήνσιός τις εὑρεθῇ λαμβάνων πρᾶγμα ἄλλου μὴ ὄντος Γενουησίου καὶ ἐμπορεύηται αὐτὸ ἐντὸς τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ὡς πρᾶγμα ἴδιον, τὸ πρᾶγμα αὐτὸ ἢ τὸ ἐμπόρευμα καὶ ὁ κύριος αὐτοῦ, νὰ ὑπάγωνται εἰς τὴν κρίσιν τοῦ αὐτοκράτορος δυναμένου νὰ πράξῃ κατὰ τὴν θέλησιν αὐτοῦ. Ὁ Γενουήνσιος δὲ, ὁ παρὰ τὰς συνθήκας κλέπτων νὰ τιμωρῆται ἀπὸ τὸν ποτεστάτον κατὰ τὸ ἔγκλημα καὶ τὸν νόμον.

Ἂν Γενουήνσιος ἢ Γενουήνσιοι, ἐξάξωσι λαθραίως ἐκ τοῦ κράτους χρυσίον ἢ ἀργύριον καὶ συλληφθῶσι, νὰ τιμωρῶνται ἀπὸ τὸν ποτεστάτον κατὰ τὸν νόμον.

Ἂν Γενουήνσιοί τινες ἐν τῷ κράτει τοῦ αὐτοκράτορος, φονεύσωσι βλάψωσιν ἢ ἄλλως κακοποιήσωσι Γραικόν, ἢ ἕτερόν τινα ἀλλογενῆ, διατελοῦντα ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος, ὀφείλει ὁ ποτεστάτος ἐνόρκως νὰ ζητήσῃ τὸν κακοῦργον μετ' ἐπιμελείας καὶ ἄνευ δόλου, καὶ τιμωρήσῃ αὐτὸν κατὰ τὸ κακούργημα· ἂν ὅμως οὗτος διαφύγῃ, ὑποχρεοῦται ἡ κοινότης νὰ ἱκανοποιήσῃ τοὺς ζημιωθέντας ἀπὸ τὰ κτήματα τοῦ κακούργου· ἂν ὄχι, (1), νὰ ἱκανοποιήσῃ ἡ κοινότης. Ὁ πρέσβυς ὑπογράψας τὸν ὅρον τοῦτον, ᾔτησεν ἵνα καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τὰ αὐτὰ πράξῃ κατὰ τῶν Γραικῶν κακοποιούντων Γενουησίους.

Οἱ Γενουήνσιοι οἱ ἐξάγοντες ἐκ τοῦ κράτους, κατὰ τὸν νόμον καὶ τὴν θέλησιν τοῦ αὐτοκράτορος, σῖτον καὶ ἄλλα τρόφιμα, ἵνα κομίζωσι ταῦτα εἰς τὴν κοινότητα τῆς Γενούης, ἢ εἰς τὰς γαίας τῆς κοινότητος, καὶ οὐχὶ εἰς ἄλλην χώραν τόπον ἢ λιμένα τῶν ἐχθρῶν τῆς Ῥωμανίας. Ὁ παραβαίνων τὸν νόμον τοῦτον ἵνα τιμωρῆται ἀπὸ τὸν ποτεστάτον κατὰ τὸν νόμον.

Πρὸς τούτοις, ὁ αὐτοκράτωρ δύναται νὰ λαμβάνῃ πλοῖα καὶ ὁλκάδας Γενουησίας μετὰ δικαίου ναύλου καὶ ἀποστείλῃ αὐτάς, ὅπου ἔχει ἀνάγκην κατὰ τὰς συνθήκας· ἂν τοιαῦτα πλοῖα τύχωσι ναυλωμένα παρ' ἄλλων καὶ ἐμπεριέχωσιν ἤδη μέρος ἢ ὅλον τὸ φορτίον αὐτῶν, δὲν πρέπει, ἕνεκα τῆς ἀνάγκης ταύτης τοῦ αὐτοκράτορος ν' αὐξηθῇ ὁ ναῦλος, ἢ νὰ γίνωνται ἄλογοι αἰτήσεις· ἂν δὲν συμφωνήσωσιν εἰς ταῦτα οἱ Γενουήνσιοι πλοίαρχοι, ὁ ποτεστάτος μετὰ τῶν συμβούλων Γενουησίων, ἵνα ὡρίσωσιν ἐν δικαιοσύνῃ τὴν τιμὴν τοῦ ναύλου, καὶ δώσωσιν αὐτὸν εἰς τοὺς πλοιάρχους, ἂν καὶ μὴ στέργοντας.

Πρὸς τούτοις, ἂν Γενουήνσιοι βοηθήσωσιν ἐχθροὺς τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ λάβωσιν ἐπιστολὰς καὶ κομίσωσι ταύτας εἰς ἄλλους, ἐχθροὺς τοῦ ἡμετέρου αὐτοκράτορος, καὶ δώσωσιν εἰς αὐτοὺς ὑποσχέσεις ἢ λάβωσι παρ' ἐκείνων ἐπιστολὰς καὶ κομίσωσι πάλιν ταύτας εἰς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ αὐτοκράτορος, ἂν εὑρεθῶσιν, ἵνα τιμωρῶνται ἀπὸ τὸν ἐν Ῥωμανίᾳ ποτεστάτον κατὰ τὸ δίκαιον.

Πρὸς τούτοις, κατὰ τὰ ἄνω εἰρημένα περὶ ἐμπορευμάτων κομιζομένων εἰς Κ/πολιν ἀπὸ τοὺς Γενουησίους, ὁποιουδήποτε εἴδους καὶ ἂν

---

(1) Τὸ κείμενον λέγει, vel qui pro Januensibus se distinguuntur. Οὗτοι εἶναι οἱ νῦν protégés τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Ἐκαλοῦντο πολλάκις distrittuali. Οἱ Ἰταλοὶ συγγραφεῖς οὐδὲν περὶ τούτων λέγουν. Πιθανὸν ἦσαν Βυζαντινοὶ ἐν Γαλατᾷ μετὰ τῶν Γενουησίων συγκατοικοῦντες, διερμηνεῖς, μεσῖται ἢ ὑπάλληλοι αὐτῶν, προτιμῶντες τὴν ξένην ἐθνικότητα, ἕνεκα τῶν πολλῶν ἐμπορικῶν προνομίων τῶν Γενοσησίων. Τὰ πρὸ τοῦ 1261 ἔγγραφα οὐδέποτε ἀναφέρουν τοιούτους ὑπηκόους τῶν ξένων. Miltitz. Τόμ. Β'. 85. 436 ἐν σημ. Ἐν τῇ συνθήκῃ τοῦ Ἰωάν. Παλαιολόγου μετὰ τῶν Βενετῶν (1390). «ὅτι τινὲς Βενέτικοι καὶ καταλογιζόμενοι Βενέτικοι ἐγένοντο.» κτλ. Μ. καὶ Μ. Γ'. 138.

(1) Δηλ. ἂν δὲν συλληφθῇ.

Digitized by Google

ἦναι ταῦτα, ὀφείλουν ἵνα φανερώνωσι τὰ ἐμπορεύματα εἰς τοὺς τελώνας, συμφώνως μετὰ τῆς γενομένης συμβάσεως καὶ μεθ' ὅρκου, καθὼς ἔθος εἶναι νὰ πωλῶνται καὶ ἀγοράζωνται διὰ τῶν μεσιτῶν τοῦ τελωνείου· καὶ εἰς ἄλλους τόπους κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν τόπων αὐτῶν. Ἂν τυχὸν ἐμπόρευμα ἀγορασθῇ ἢ πωληθῇ ἄνευ μεσίτου, ὀφείλουν ἵνα καταδείξωσιν αὐτὸν ἢ αὐτοὺς ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἢ τοὺς ὁποίους ἠγόρασαν ἢ ἐπώλησαν, ἵνα λάβωσιν οἱ τελῶναι τὸ δικαίωμα αὐτῶν. Ἂν τις δολίως πωλήσῃ ἢ ἀγοράσῃ, νὰ τιμωρηθῇ ἀπὸ τὸν ποτεστάτον κατὰ τὸν δόλον αὐτοῦ· πρὸς τούτοις ἵν' ἀποτίσῃ ὅλον τὸ ὁποῖον δολίως ἀφήρεσεν ἀπὸ τοὺς τελώνας τοῦ αὐτοκράτορος.

Ἐκ τῆς ἐμπορικῆς ταύτης συνθήκης, μανθάνομεν, ὅτι εἰς τοὺς Γενουηνσίους καὶ Βενετούς, παρεχωρήθη ἀπὸ τὸν Παλαιολόγον ἵνα δικάζωσιν εἰς ἴδια δικαστήρια τοὺς ἀλλήλους κακοποιοῦντας ὑπηκόους αὐτῶν. Πᾶς Γενουήνσιος φονεύων, λῃστεύων, ἢ ἄλλως κακοποιῶν Γραικόν, ἢ ἀλλογενῆ ὑπήκοον τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ἐδικάζετο μὲν ἀπὸ δικαστὰς ὁμοφύλους, καὶ ἐτιμωρεῖτο κατὰ τοὺς νόμους τῆς Γενούης, συνέδρευεν ὅμως εἰς τὸ δικαστήριον ἐπίτροπος τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁμοίως καὶ οἱ Γραικοὶ οἱ κακοποιοῦντες τοὺς Γενουηνσίους ἐδικάζοντο εἰς τὰ ἐπιχώρια δικαστήρια, εἰς δὲ τὸν ποτεστάτον ἢ τὸν ἐπίτροπον αὐτοῦ, παρεχωρήθη ἵνα ἐπιβλέπῃ τὴν δίκην καὶ ἱκετεύῃ τὸν αὐτοκράτορα, ὁσάκις ἐνόμιζεν ὅτι δικαίως δὲν ἐδικάσθη ὁ κατηγορούμενος.

Ἡ τοσαύτη τοῦ Παλαιολόγου εὐμένεια, μαρτυρεῖται καὶ ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς Ἰταλούς, λέγοντας ὅτι ἡ Γένουα εὐγνωμονοῦσα, οὐχὶ μόνον δὲν ἔδωσεν εἰς τὸν Κάρολον τῆς Σικελίας τὴν αἰτουμένην ἐπικουρίαν κατὰ τοῦ Παλαιολόγου, ἀλλ' ἀνήγγειλε μάλιστα εἰς τὸν βασιλέα τὴν ἐκστρατείαν ταύτην (1), ματαιωθεῖσαν ἕνεκα τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Σικελίας κατὰ τοῦ Καρόλου.

Οἱ Γενουήνσιοι, τοὺς ὁποίους καλεῖ λιζίους τῆς βασιλείας ὁ Παχυμέρης, ἔγιναν μετὰ τὴν ἄνω συνθήκην κράτος ἐν κράτει (2). Ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν Βυζαντινῶν βασιλέων, ἐδιοικοῦντο κατὰ τοὺς νόμους τῆς Γενούης, ἀπὸ Γενουησίους ἄνδρας, ἐν Γενούῃ ἐκλεγομένους καὶ ἐκεῖθεν εἰς Γαλατᾶν ἀποστελλομένους. Οὐδένα φόρον ἐτέλουν. Ὁ ποτεστάτος, κατὰ τὴν ἄνω συνθήκην ὤφειλε νὰ ἦναι συνετὸς καὶ ἀρεστὸς εἰς τὸν βασιλέα. Τὴν συνθήκην ταύτην, ὁμοίαν ἑτέρων ἐν Συρίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ γενομένων, ἐμιμήθησαν ἀκολούθως καὶ ἅπαντα τὰ Χριστιανικὰ ἔθνη εἰς τὰς μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν διαπραγματεύσεις αὐτῶν. Αὗται αἱ συνθῆκαι εἶναι αἱ βάσεις τῶν μετέπειτα Εὐρωπαϊκῶν συμβάσεων. Ἡ πολιτεία τῶν Βυζαντινῶν μεγάλως ἐπενήργησεν ἐπὶ τοῦ βίου τῶν συγχρόνων καὶ μεταγενεστέρων ἐθνῶν.

Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος, τὸν ὁποῖον πολλοὶ μέμφονται ὡς Λατινοφρονοῦντα, μεγάλως ἐκήδετο τῆς τιμῆς καὶ ἀξιοπρεπείας τῆς βασιλείας.

Εἰς τὸν Ἐμμανουὴλ Ζαχαρίαν, εὐπατρίδην Γενουήνσιον, μεγάλως εὐεργετήσαντα τὸ κράτος, ἔδωσεν ὁ Παλαιολόγος τὸ 1275ον τὴν Φώκαιαν, περιέχουσαν ἀνεξάντλητον πλοῦτον στυπτηρίας χρησίμου εἰς βαφὴν ἐρίων (1). Τὸ 1303 κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἱσπανοῦ Μουντάνερ (2), εἰργάζοντο εἰς ἀνόρυξιν τῆς στυπτηρίας, τρεῖς χιλιάδες Γραικῶν, ὑπὸ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Ζαχαρίου. Μὴ ἀρκούμενος ὅμως εἰς τὸν πλουσιώτατον τῆς Φωκαίας καρπόν, ᾔτησεν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα ἵνα κωλύσῃ τοὺς Γενουηνσίους ἀπὸ τὴν ἐξαγωγὴν τῆς στυπτηρίας ἐκ τῶν νοτίων παραλίων τοῦ Εὐξείνου πόντου. Τὴν αἴτησιν ταύτην τοῦ ἀκορέστου Ζαχαρίου παρεχώρησεν ὁ αὐτοκράτωρ. Ταύτην τὴν ἐμπορίαν μετῄρχοντο οὐχὶ μόνον οἱ ἐν Γαλατᾷ Γενουήνσιοι, ἀλλὰ καὶ οἱ πολῖται τῆς Γενούης, ποτὲ μὲν ἀναπλέοντες μέχρι τοῦ Εὐξείνου, ποτὲ δὲ ἀγοράζοντες αὐτὴν ἀπὸ τὰς ἀποθήκας τοῦ Γαλατᾶ. Οἱ ἐν Γαλατᾷ Γενουήνσιοι ἂν καὶ δυσανασχετοῦντες, φοβούμενοι ὅμως τὴν ὀργὴν τοῦ βασιλέως ἀγογγύστως ὑπετάχθησαν εἰς τὴν διαταγὴν αὐτοῦ. Γενουήνσιοι ἔμποροι ναυπηγήσαντες μέγα πλοῖον ἐν Γενούῃ, διέπλευσαν τὸν Βόσπορον ἄνευ τῆς συνήθους πρὸς τὸν βασιλέα εὐφημίας παρὰ τὸ πα-

(1) Heyd. Τόμ. Α'. 332.

(2) Ἐν τῇ Πτολεμαΐδι κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα ἦσαν δεκαεννέα ἀρχαὶ ξέναι. Depping. Τόμ. Α'. 91. Οἱ κακοῦργοι κατέφευγαν χάριν σωτηρίας εἰς ἄλλην ἀρχήν.

(1) Ἐκεῖ πολλῇ τινι χρῶνται ταύτῃ τὰ ἐξ ἐρίων ὑφάσματα μιαίνοντες χρώμασι διαφόροις.» Γ. Παχυμ. Τόμ. Α'. 420. Sauli Τόμ. Α'. 89 Depping. Τόμ. Α'. 121. Κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦτον ἐξήγοντο ἐκ τῆς Φωκαίας 14,000 κανταρίων στυπτηρίας κατ' ἔτος. Buchon. Recherches. Τόμ. Γ'. LXXVIII. LXXIX.

(2) Heyd. Τόμ. Α'. 333.

Digitized by Google

λάτιον τῶν Βλαχερνῶν (1). Ὠφελούμενοι ἀπὸ νότιον ἄνεμον διέπλευσαν τὸν Βόσπορον, προσωρμίζοντο εἰς τοὺς λιμένας τοῦ Πόντου, ποτὲ μὲν ἐμπορευόμενοι, ποτὲ δὲ πειρατεύοντες· τέλος συλλαβόντες καὶ πλοῖον φέρον στυπτηρίαν, ἐπλήρωσαν τὸ πλοῖον αὐτῶν, καὶ μετὰ θάρρους ἀπέπλευσαν διὰ τὸν Βόσπορον. Ὁ Παλαιολόγος μαθὼν τὸν διάπλουν τοῦ πλοίου, καὶ τὴν προφανῆ αὐτοῦ καταφρόνησιν, ἀπεφάσισε καὶ τὸ πλοῖον νὰ συλλάβῃ καὶ τοὺς πειρατὰς νὰ τιμωρήσῃ. Οὗτοι δὲ καλῶς ἐγίνωσκαν τὴν πρόθεσιν τοῦ βασιλέως, διότι οὐχὶ μόνον διέπλευσαν τὸν Βόσπορον ἄνευ τῆς συνήθους εὐφημίας, ἀλλὰ μετεκόμιζαν στυπτηρίαν εἰς ξένους ἐμπόρους ἀνήκουσαν, καὶ ἀπαγορευθεῖσαν χάριν τοῦ ἐν Φωκαίᾳ Ζαχαρίου. Πιθανὸν δὲ, ὅτι οἱ πειραταὶ οὗτοι ἐμάνθαναν τὰ ἐν Βυζαντίῳ κατ' αὐτῶν παρασκευαζόμενα, ἀπὸ τοὺς ἐν Γαλατᾷ συμπολίτας αὐτῶν, τοὺς διαπλέοντας τὸν Εὔξεινον Πόντον. Ὁ βασιλεύς, ἵνα συλλάβῃ καὶ τιμωρήσῃ τοὺς πειρατάς, συνέλεξε πολὺν στρατὸν χερσαῖον καὶ ναυτικόν, περὶ τὸ στόμιον τοῦ Βοσπόρου, ὑπὸ ἀρχηγὸν τὸν βεστιαρίτην Ἀλέξιον τὸν Ἀλυάτην (2), ἐνῶ ὁ ἴδιος ἐπεθεώρει τὰ πάντα. Τὸ πλοῖον καταπλεῦσαν ἐντὸς τοῦ Βοσπόρου, περιτετυλιγμένον ἔχον τὸ σκάφος μετὰ βοείων δερμάτων, ἵνα φυλάττηται ἀπὸ τὰ βέλη τῶν Βυζαντινῶν, συνελήφθη μετὰ κρατερὰν μάχην. Μετεκομίσθη εἰς τὸ βασιλικὸν νεώριον· οἱ πειραταὶ ὑπέστησαν τὴν προσήκουσαν τιμωρίαν. Ἐξώρυξαν καί τινων τοὺς ὀφθαλμούς, διὰ τὴν πρὸς τὸν βασιλέα καταφρόνησιν.

Συγχρόνως συνέβη καὶ ἐν Γαλατᾷ ῥῆξις, διακινδυνεύσασα τὴν σωτηρίαν τῶν ἐκεῖσε ἐνοικούντων. Γενουήνσιόν τινα κομπορρημονοῦντα καὶ λέγοντα, ὅτι καὶ πάλιν τὴν Κ/πολιν θέλουν κατακτήσει οἱ ἡμέτεροι, Γραικὸς ἔπληξε καὶ ἀπετύφλωσε (3). Τοῦτον πάραυτα ἐθανάτωσαν οἱ Λατῖνοι. Τὸν φονέα ἀπήτει ὁ βασιλεὺς καὶ μὴ συλλαμβανομένου, διέταξε τὸν Μουζάλονα Μιχαὴλ ἵνα περικυκλώσῃ πάσας τὰς οἰκίας τοῦ Γαλατᾶ. Ἐκεῖσε συνήχθη ἅπαν τὸ ἐν τῇ πόλει στρατιωτικόν, περιμένον τὴν κέλευσιν τοῦ βασιλέως ἵν' ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν Γενουηνσίων. Οὗτοι δὲ, βλέποντες τὸν ἐπικείμενον ὄλεθρον καὶ τὸ ἄκαμπτον τοῦ Παλαιολόγου, ἀπέστειλαν πρὸς τὸν βασιλέα δύω πρεσβευτὰς μετὰ σχοινίου περὶ τὸν τράχηλον, ἱκετεύοντες καὶ ὑποσχόμενοι πειθὼ εἰς τὰς προσταγάς του (1). Οὕτω ταπεινωθέντες κατεμάλαξαν τὴν ὀργὴν τοῦ βασιλέως καὶ διὰ πολλοῦ χρυσίου ἀνεπλήρωσαν τὰς ζημίας καὶ δαπάνας τοῦ κράτους.

Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος, μετὰ τοῦ ὁποίου συνυπέγραψαν οἱ Γενουήνσιοι τὴν συνθήκην τοῦ Νυμφαίου, καὶ ἀπὸ τὸν ὁποῖον παρέλαβαν τοσαῦτα προνόμια, οὐδέποτε συνεχώρει τὰς κατὰ τοῦ κράτους παρανομίας τῶν Ἰταλῶν. Τὰ ἐμπορικὰ ὅμως προνόμια χορηγηθέντα εἰς τοὺς Γενουηνσίους, τούτους μὲν ἐπλούτιζαν, τοὺς δὲ Βενετοὺς καὶ ἑτέρους Ἰταλοὺς ἐζημίουν. Οἱ τότε ἡγεμόνες δὲν ἐννόουν, ὅτι τοσαῦτα προνόμια εἰς ξένους παραχωρούμενα κατέβλαπτον τοὺς ὑπηκόους αὐτῶν. Οἱ Βυζαντινοὶ, οἱ μετὰ τῶν ξένων τούτων ἐμπορευόμενοι, ἔβλεπαν τοὺς ἐν Γαλατᾷ Γενουηνσίους πλουτοῦντας, καὶ μετὰ δεκαετίαν προέχοντας ἐν πλούτῳ καὶ πλοίοις τοὺς Βενετοὺς αὐτοὺς, κυρίους πρὸ ὀλίγου τοῦ κράτους. Ἐπικερδεῖς ἦσαν αἱ μετακομίσεις τῶν ἐμπορευμάτων ἀπὸ τοῦ Πόντου εἰς Εὐρώπην. Κύριοι δὲ νὰ διαπλέωσι τὸν Εὔξεινον Πόντον, διὰ τῆς βουλῆς τοῦ βασιλέως, εἰς τοσαύτην ἀφοβίαν ἔφθασαν, ὥστε καὶ χειμῶνος μεσοῦντος νὰ περιπλέωσιν ἐν αὐτῷ, μετὰ μακρῶν πλοίων, ἀποκλείοντες οὐχὶ μόνον τοὺς Βενετοὺς, ἀλλὰ καὶ τοὺς Βυζαντινοὺς, ἀπὸ τὰς θαλασσοπλοΐας (2).

---

(1) «Μηδὲ γὰρ εἶναι τὸν προσέχοντα τοῖς ἐνταυθοῖ ἐκ Γενούας, πρὶν ἂν πρὸς ταῖς Βλαχέρναις γενόμενον βασιλέα τε εὑρημεῖν τὰ εἰκότα καὶ προσκυνεῖν, ἐτέρωθι τρέπεσθαι.» Γ. Παχυμ. Τόμ. Α'. 421. ὁ Ν. Γρηγορᾶς. Τόμ. Α'. 134 λαλεῖ περὶ δύο πλοίων, Κωδ. Κουρσπ. 75.

(2) Γ. Παχυμ. Τόμ. Α'. 423.

(3) «Ἤδη δέ τις (δηλ. τῶν Γενοουησίων) . . . προχειρότερον ἔσχε τὸ ξίφος τῆς γλώττης, καὶ παραχρῆμα τὸν ἄνθρωπον τοῦ βίου ἀπήλλαξε.» Ν. Γρηγορᾶς. Τόμ. Α'. 134. Γ. Παχυμ. Τόμ. Α'. 425.

(1) Pieni di spavento gli abitatori (δηλ. τοῦ Γαλατᾶ) ellessero allora tumulturiamente due deputati, et li mandarono subitamente colla corda al collo à chiedere misericordia all'Imperatore. Sauli. Τόμ. Α'. 91. Οὐδεὶς ἐκ τῶν ἡμετέρων λαλεῖ περὶ σχοινίου. Ὁ Ν. Γρηγορᾶς. Τόμ. Α'. 134. σαφηνίζει τὸν φόβον τῶν Γενουηνσίων, λίγων «οὔπω γὰρ σφίσι τειχῶν ὀχυρώματα ἦν.»

(2) Ἀσαφῆ περὶ τούτων ὅλων εἶναι τὰ γραφόμενα τοῦ Παχυμέρη. Τόμ. Α'. 420. Νομίζω ὅτι δὲν ἐκώλυαν ἄλλους ἀπὸ τὸν πλοῦν τοῦ Εὐξείνου πόντου, ἀλλὰ οὗτοι δὲν ἠδύναντο νὰ συναγωνίζωνται μετ' αὐτῶν. Κατὰ τὸν Depping. Τόμ Α'. 181., οἱ Βενετοὶ μὴ δυνάμενοι νὰ πλέωσιν ἐν τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ, ὑπέφεραν τότε μεγάλην σιτοδείαν.

Digitized by Google

Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος ἀπεδίωσε τὸ 1282. Εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀνδρόνικον τὸν Β'. ἐστάλη ἐκ Γενούης ὁ Ἰάκωβος Δόρια. Ὁ Ἀνδρόνικος ὑπεσχέθη ν' ἀποζημιώσῃ πάντας τοὺς Γενουηνσίους, ζημιωθέντας ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους αὐτοῦ.

Ἀνανεώσας ὀλίγον μετὰ ταῦτα, διὰ δέκα ἔτη τὴν μετὰ τῆς Βενετίας προηγουμένην συνθήκην (1), ἐπανέλαβε τὸν ὅρον· ἵνα μὴ ἐξωσθῶσιν ἐκ τοῦ κράτους οἱ Γενουήνσιοι, καὶ ὅτι ἀπὸ τὴν Ἄβυδον μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἵνα μὴ βλάπτωσιν ἀλλήλους οἱ Βενετοὶ καὶ Γενουήνσιοι. Ἡ δὲ βασιλεία ἵν' ἀποζημιῇ τὸν ζημιωθέντα, ἐκ τῆς περιουσίας τοῦ ζημιώσαντος. Ἐν τῇ συνθήκῃ ταύτῃ, οὐδεὶς λόγος περὶ τῶν ζημιῶν τῶν Βενετῶν ἐμπόρων, γινομένων ἀπὸ πειρατὰς Γραικοὺς καὶ Γενουηνσίους, καὶ πολλάκις ἀπὸ τοὺς ἰδίους ὑπαλλήλους τοῦ κράτους (2).

Χρόνους τινὰς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, οἱ Ἄραβες τῆς Συρίας ἀπεδίωξαν ἀπὸ τὴν Συρίαν καὶ Αἴγυπτον τοὺς σταυροφόρους καὶ τοὺς ἐκεῖσε ἐμπορευομένους Λατίνους (3). Τὴν καταστροφὴν ταύτην ἐπετάχυναν αἱ ἔριδες τῶν Βενετῶν καὶ Γενουηνσίων, καὶ αἱ ληστρικαὶ ἀποβάσεις τῶν Ἰταλῶν πειρατῶν καὶ τυχοδιωκτῶν. Μὴ δυνάμενοι νὰ ἐμπορεύωνται ἐν Αἰγύπτῳ, ὅπου ἐναποταμιεύοντο τὰ ἐμπορεύματα τῶν Ἰνδιῶν, ἐτράπησαν ἐκ νέου πρὸς τὸν Εὔξεινον Πόντον, ὅπου ἤρχιζαν νὰ προσέρχωνται διὰ πολυημέρου πορείας οἱ ἔμποροι τῆς Κίνας καὶ τῶν Ἰνδιῶν. Οἱ Γενουήνσιοι δὲ προνομιοῦχοι ἔμποροι τοῦ Βυζαντίου, ἑδρεύοντες ἐν Γαλατᾷ καὶ ἐλευθέρως διαπλέοντες τὸν Πόντον, ἐκώλυαν τὴν πρόοδον τῶν Βενετῶν. Οὐδὲν ἠδύναντο νὰ πράξωσιν οἱ ἐντὸς τοῦ Βυζαντίου ἐνοικοῦντες εὐάριθμοι Βενετοί, ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἀείποτε μισούμενοι (4).

Ἕνεκα τῆς ἀλαζονείας τῶν Γενουηνσίων, ἡ Βενετία ἐμόχθησε διὰ τῶν ὅπλων οὐχὶ νὰ καταβάλῃ τοὺς Βυζαντινούς, ἀλλὰ νὰ καταστρέψῃ ἅπαντας τοὺς ἐν Γαλατᾷ Γενουηνσίους, καὶ ἀκολούθως τὰς ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ ἀποικίας αὐτῶν.

Τὴν 22αν Ἰουλίου τοῦ 1296, οἱ Βενετοί, ὡπλίσαντες ἑβδομήκοντα πέντε πλοῖα, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ῥογέρου Μοροζίνη (1), διέπλευσαν τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἐναυλόχησαν περὶ τὰ παράλια τοῦ Βυζαντίου (2). Τὸν εἰσπλουν τοσούτων πλοίων, ἔκθαμβος ὁ βασιλεὺς ἐθεώρει ἐκ τοῦ ἱπποδρόμου. Ὁ Βυζαντινὸς στρατὸς ὡπλισμένος διέτρεχε τὰ παράλια τείχη, ἵνα φρουρήσῃ αὐτὰ κατὰ τῆς προσβολῆς τῶν ξένων πλοίων. Ἅπασαι δὲ αἱ πύλαι κεκλεισμέναι, ἐφρουροῦντο ἀπὸ πολλοὺς ὁπλίτας. Ὁ βασιλεὺς ἔπεμψε πρὸς τοὺς Βενετοὺς ἀρχηγοὺς, ἐπίσημόν τινα Βενετὸν, πρέσβυν ἐκ Βενετίας, διαμένοντα εἰσέτι ἐν Βυζαντίῳ, ἵνα μάθῃ διατὶ ἦλθαν τόσα πλοῖα. Ὁ πρέσβυς εἴτε ἀπὸ τοὺς Βενετοὺς κωλυόμενος, εἴτε τὸν βασιλέα φοβούμενος δὲν ἐπανῆλθε. Ἕνεκα τούτου ὑπονοήσαντες οἱ Βυζαντινοὶ τὰς κακὰς βουλὰς τῶν ναυάρχων, ἐφυλάκισαν τοὺς ἐν τῇ πόλει ἐνοικοῦντας Βενετούς. Μετὰ τὴν ματαίαν καταδίωξιν Γενουηνσίων τινῶν πλοίων, εἰσέπλευσαν καὶ ἐπλήρωσαν τὸν λιμένα τὰ Βενετικὰ πλοῖα. Οἱ πέραν Γενουήνσιοι, γινώσκοντες τὴν κατ' αὐτῶν μελετωμένην ἔφοδον τῶν Βενετῶν (3), ἱκέτευσαν τὸν Ἀνδρόνικον ἵνα δεχθῇ αὐτοὺς καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας καὶ πράγματα ἐντὸς τοῦ Βυζαντίου. Κατένευσεν ὁ βασιλεὺς καὶ ἔδωσεν εἰς αὐτοὺς « τὸ κατὰ Βλαχέρνας μέρος » (4), ὅπου ἐβύθισαν ἐπὶ τῆς παραλίας καὶ τινα πλοῖα ἐμπορικὰ πρὸς σωτηρίαν αὐτῶν. Ἕκαστος κατὰ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ ὡπλίσθη. Συγχρόνως μετὰ τῶν Γενουηνσίων, διέβησαν εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ οἱ ἐν Γαλατᾷ ἐνοικοῦντες Γραικοί. Τὸν Γαλατᾶν, μείναντα παντελῶς ἔρημον, κατέκαυσαν οἱ Βενετοὶ καὶ συναπωλέσθησαν καὶ αἱ οἰκίαι τῶν Γραικῶν (5). Τού-

(1) Tafel καὶ Thomas. Γ'. 329.

(2) Ὁ κατάλογος τῶν ζημιῶν τούτων κατεχωρήθη εἰς τὸν τρίτον τόμον τοῦ πονήματος τῶν κ. κ. Tafel καὶ Thomas. σελ 159—281. κατεγράφη τὸν Μάρτιον τοῦ 1278.

(3) Sauli. Τόμ. Α'. 97.

(4) Les Francs eux-mêmes donnaient aux Grecs qui les accueillirent, le honteux spectacle d'intrigues mutuelles, de jalousies et quelquefois de rixes sanglantes. Depping Τόμ Α'. 115.

(1) Ὁ ναύαρχος οὗτος κοινῶς καλεῖται Malabranca. Sauli. Τόμ. Α'. 107. Depping. Τόμ. Α. 117.

(2) Γ. Παχυμ. Τόμ. Β'. 237 845.

(3) Φανερὸν γὰρ ἐπὶ σφᾶς εἶναι τὴν ἔφοδον». Γ. Παχυμ. Τόμ. Β'. 238.

(4) Τὸν μέσον τῆς νῦν καλουμένης Ἀϊδασαρὴ καπουσοῦ καὶ τῆς κλειστῆς πύλης τοῦ Κυνηγοῦ παράλιον χῶρον, καλούμενον νῦν, ὁ ἅγιος Δημήτριος τοῦ Κανάβη. Πρὸς δυσμὰς τῆς Ἀϊδασαρὴ καπουσοῦ, ἦτο ἡ πύλη τοῦ παλατίου τῶν Βλαχερνῶν. Ν. Χων. 719.

(5) Πολλοὶ Γραικοὶ συνεκατῴκουν μετὰ τῶν Γενουηνσίων ἐν Γαλατᾷ, διότι εἶχαν ἐντὸς αὐτοῦ τρεῖς ἐκκλησίας, καὶ ἑτέρας διὰ τῶν ὁποίων διῆλθε μετέπειτα ἡ τάφρος τοῦ Γαλατᾶ.

Digitized

την τὴν ἀπώλειαν τῶν Γραικῶν βλέπων ὁ Ἀνδρόνικος, καὶ τὴν ἀθέτησιν τῆς συνθήκης διὰ τῆς ὁποίας ἀπηγορεύετο εἰς Βενετοὺς καὶ Γενουησίους ν' ἀντιμάχωνται ἐντὸς τῶν στενῶν τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τοῦ Βοσπόρου, ἀνεκηρύχθη σύμμαχος καὶ ἀρωγὸς τῶν κακοπραγούντων Γενουησίων. Ἤρχισε πάραυτα ὁ Βυζαντινὸς στρατὸς προσβάλλων ἐκ τῶν τειχῶν καὶ πύργων μὲ βέλη καὶ σφενδόνας τὰ Βενετικὰ πλοῖα, εἰς τρόπον νὰ μὴ δύνανται νὰ προσορμισθῶσι πλησίον τῶν τειχῶν. Ἐπυρπόλησαν καὶ πλοῖον Βυζαντινὸν, τὸ ὁποῖον εἶχαν κυριεύσει οἱ Βενετοί (1).

Βλέποντες οἱ Βενετοὶ, ὅτι ματαίως ἠγωνίζοντο κατὰ τῶν Βυζαντινῶν, τῶν ὁποίων τὸ θάρρος ἀνερρίπιζεν ἡ ἀνδρία τοῦ Ἀνδρονίκου, ἐτράπησαν κατὰ τῶν ἐν Βλαχέρναις καταφυγόντων Γενουησίων. Οὗτοι δὲ μετὰ θάρρους καὶ τόλμης ἀντεπολέμουν. Τέλος φονεύσαντες μεγιστᾶνα τινὰ Βενετὸν, ἠνάγκασαν τοὺς ἐχθροὺς ν' ἀποχωρήσωσιν ἐκ τῆς μάχης.

Ὁ βασιλεὺς, καλέσας τὸν ἀρχηγὸν τῶν Βενετῶν, καί τινας σὺν αὐτῷ, ἐπέπληξεν αὐτοὺς διὰ τὰς πυρποληθείσας οἰκίας τῶν Γραικῶν, καὶ τὴν προφανῆ ἀθέτησιν τῆς μετ' αὐτοῦ καὶ τῆς Βενετίας γενομένης συνθήκης.

Ὁ Ἀνδρόνικος ἔπεμψεν εἰς Βενετίαν τὸν Νικηφόρον, γεραρὸν καὶ τίμιον ἄνδρα, ἐπίσκοπον τῆς ὑπὸ τοὺς Βενετοὺς διατελούσης Κρήτης, ἐλπίζων ὅτι εὐμενῶς ἤθελαν ὑποδεχθῆ αὐτὸν οἱ Βενετοί. Ὁ βασιλεὺς ἀπήτει ἀπὸ τοὺς ἐν Βυζαντίῳ ἐνοικοῦντας Βενετοὺς ὀγδοήκοντα χιλιάδας ὑπερπύρων διὰ τὴν ζημίαν τῶν πέραν κατοικούντων Γραικῶν καὶ Γενουησίων (2). Ταῦτα ἔπραξε συμφώνως μετὰ τῶν συμβάσεων, ὁριζουσῶν, ὅτι ἡ βασιλεία ὀφείλει ν'ἀποζημιώσῃ τοὺς παθόντας ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα τῶν βλαψάντων. Ἡ ἔρις αὕτη δὲν ἐπέπρωτο τόσον ταχέως νὰ λησμονηθῇ, διότι ὁ ναύαρχος Μοροζίνης εἰς ἓν τῶν ἀπόπλουν αὐτοῦ ἠρήμωσε τὴν Φώκαιαν καὶ συνέλαβε πάμπολλα ἐμπορικὰ πλοῖα τῶν Γενουησίων. Οἱ Γενουήσιοι μὴ δυνάμενοι πιθανὸν νὰ λάβωσι τὴν αἰτουμένην ἀποζημίωσιν, ἐπέπεσαν τὸν Δεκέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους κατὰ τῶν ἐν Βυζαντίῳ εὐαρίθμων Βενετῶν, δι' αἰτίαν οὐτιδανήν (1). Ἐνθυμούμενοι τοῦ Βενετικοῦ στόλου τὰς κακώσεις καὶ ἁρπαγάς, μὲ γυμνὰ ξίφη ἐθανάτωσαν τοὺς ἐν τῇ πόλει καὶ ταῖς οἰκίαις ἀθώους Βενετούς, δεομένους καὶ ἱκετεύοντας (2). Τὸν παῖδίον κατεκρήμνισαν ἐκ τῆς στέγης τῆς οἰκίας αὐτοῦ. Ἔσφαξαν πάντας τοὺς ἐπιφανεῖς Βενετούς. Τινὲς βάναυσοι, σκυτοτόμοι καὶ κιβωτοποιοί, διέφυγαν τὴν ὀργὴν τῶν ἐχθρῶν, καὶ μὴ τολμῶντες νὰ μείνωσιν ἐντὸς τῆς πόλεως, ἀπεδήμησαν εἰς τὴν πάτριον χώραν, ὅπου ἀνήγγειλαν τὰ γεγονότα εἰς τὴν γερουσίαν τῆς Βενετίας (3).

Ἵνα καταπραΰνῃ τὴν δικαίαν ὀργὴν τῶν Βενετῶν ὁ Ἀνδρόνικος, ἔπεμψεν εἰς Βενετίαν, δύω πρέσβεις τὸν μοναχὸν Μάξιμον τὸν Πλανούδην, καὶ τὸν ὀρφανοτρόφον Λέοντα, ἀπολογούμενος ὅτι ἀμέτοχος ἦτον ἡ βασιλεία, τῶν ὑπὸ τῶν Γενουησίων ἐν Κ/πόλει κατὰ τῶν Βενετῶν πεπραγμένων.

Οἱ πρέσβεις, τοὺς ὁποίους καλεῖ ἐλλογίμους καὶ συνετοὺς ὁ Παχυμέρης (4), ἀφιχθέντες ἐν Βενετίᾳ, ἐκινδύνευσαν ἐν μέσῳ τοσούτων συγγενῶν τῶν ἐν Κ/πόλει θανατωθέντων Βενετῶν. Κατευνάσθη ἡ ὀργὴ τοῦ λαοῦ, μαθόντος ὅτι διὰ τοῦ θανάτου τῶν δύω πρέσβεων, μεγάλως ἐκινδύνευαν οἱ ὀλίγοι εἰσέτι σωζόμενοι ἐν Κ/πόλει Βενετοί. Ἀπήτει ἡ γερουσία ἵν' ἀποδώσῃ ὁ βασιλεὺς ὅσα πράγματα καὶ χρήματα ἔλαβεν ἀπὸ τοὺς Βενετούς, ἵν' ἀποζημιώσῃ τὰς ἐν Γαλατᾷ πυρποληθείσας οἰκίας, λέγουσα ὅτι ἔληξεν ἡ σύμβασις, καὶ ὅτι ταῦτα μόνον ἐν καιρῷ εἰρήνης ἐφαρμόζονται. Ἄκαμπτος ἦτον ὁ Ἀνδρόνικος, καλῶς γινώσκων ὅτι ἡ Βενετία ἔμελλε πάλιν νέας συνθήκας νὰ συνθηκολογήσῃ, μὴ δυναμένη νὰ ἐμπορεύηται [σήμερον, ἢ μὴ εἰς τὰς θαλάσσας τοῦ Βυζαντίου (5).

---

(1) Οἱ Βυζαντινοὶ δὲν ἐλησμόνησαν τὴν εὐχερῆ ὑπὸ τῶν Λατίνων ἅλωσιν τῆς πόλεως τὸ 1204, ὅταν ἀφῆκαν ἀνενόχλητα τὰ ξένα πλοῖα νὰ πλησιάζωσι τὰ παράλια τείχη τοῦ λιμένος.

(2) Sauli. Τόμ. Α'. 110.

(1) «Ἐκ τινος εἰκαίας αἰτίας παρακροτήσαντες ἑαυτούς.» Γ' Παχυμ. Τόμ. Β'. 212.

(2) Tout ce que ces deux peuples ont tenté au moyen âge pour . . . se ruiner réciproquement est incroyable. Depping. Τόμ. Α'. 138. 204. «Τότε δὲ διαφορᾶς ἐνστάσης μεγίστης μεταξὺ Γενουϊτῶν καὶ Βενετικῶν, ὡς πᾶσι πάντας δι' ἔχθρας εἶναι καὶ κακὸν ἀλλήλοις ἀπάντημα γίνεσθαι καὶ ναυσὶ πλέοντας καὶ ὁδοιποροῦντας πιέζῃ.» Γ. Παχυμ. Τόμ. Β'. 232.

(3) Κατὰ τὸν Sauli μόνος ὁ ἱστορικὸς Jacobo da Varagine (Chronicon Januense R. I. Τομ. IX. p. 56) μνημονεύει ἐν συντομίᾳ τὴν σφαγὴν ταύτην τῶν Βενετῶν. Ἀκολουθεῖ τὸν Παχυμέρην καὶ Γρηγοραν.

(4) Τόμ. Β'. 213.

(5) Tutti i commerci dell' Asia si facevano a

Digitized by Google

Ἐν τῇ μεταξὺ τῶν δύω ἀντιμαχομένων πολιτειῶν Γενούης καὶ Βενετίας γενομένῃ συνθήκῃ τῆς 25ης Μαΐου 1299, ἐμπεριέχεται ὁ ἀκόλουθος ὅρος. Ἂν ποτὲ οἱ Βενετοὶ προσβάλωσι ἢ κυριεύσωσι τόπον ἢ χώραν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωμανίας καὶ ἡ κοινότης ἢ οἱ ἄνδρες τῆς Γενούης, πρὸς χάριν τοῦ αὐτοκράτορος ἀποκρούσωσι τὴν προσβολὴν ταύτην, ἵνα μὴ λογίζωνται οἱ Γενουήνσιοι, ἕνεκα τούτου, ἐχθροὶ τῆς Βενετίας ἢ ἀθετηταὶ τῆς ἄνω εἰρήνης (1).

Τὰς συνεχεῖς διαμάχας τῶν δύω τούτων δημοκρατιῶν ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς θαλάσσαις περιέγραψαν οἱ Ἰταλοὶ ἱστορικοί. Ἡ ἐν Γαλατᾷ ἀποικία τῶν Γενουηνσίων καὶ ἡ ἐν τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ ἐπικερδεστάτη αὐτῶν ἐμπορία κατετάρατταν τοὺς ἀντιζήλους Βενετούς. Ἡ ἔφοδος τοῦ στολάρχου Μοροζίνου κατὰ τῶν ἐν Γαλατᾷ Γενουηνσίων καὶ ὁ προφανὴς πόλεμος κατὰ τῶν τειχῶν τοῦ ἰδίου Βυζαντίου, ἔπεισε καὶ τοὺς Βυζαντινούς, ὅτ' ἡ Βενετία πιθανὸν νὰ ἐπαναλάβῃ τ' αὐτὰ στρατηγήματα κατὰ τῶν Γενουηνσίων καὶ τῶν ὑπερασπιζόντων αὐτοὺς Βυζαντινῶν, ἑωσοῦ ἐξαφανίσῃ τὴν ἀποικίαν ταύτην, καὶ δυνηθῇ ἄνευ κωλύματος καὶ οὐδενὸς ἀντιζήλου, νὰ διαπλέῃ τὸν Εὔξεινον πόντον. Τούτων ὅλων ἕνεκα, οἱ Βενετοὶ μετὰ δεκαοκτὼ τριήρεων (2) προσέβαλαν ἐκ νέου τὴν Κ/πολιν τὸ 1302ον, καὶ ἐπυρπόλησαν πάσας τὰς ἐκτὸς τῶν τειχῶν οἰκίας τοῦ Βυζαντίου. Ὁ Ἀνδρόνικος (3) ἄνευ πλοίων, ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ μετὰ τῶν Βενετῶν καὶ οὗτοι κατὰ τὸν Γρηγορᾶν, «πλείω τῶν ζητουμένων συλλεξάμενοι χρήματα, ἀνεχώρησαν οἴκαδε».

Οἱ Γενουήνσιοι πολλὰ ἄλλοτε παθόντες ἀπὸ τοὺς Βενετούς, κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Μοροζίνου, ἐθεώντο τὰ γινόμενα, ἐκ τοῦ Γαλατᾶ, οὐδεμίαν βοήθειαν παρέχοντες εἰς τοὺς Βυζαντινούς· τουλάχιστον οὐδεὶς λόγος περὶ αὐτῶν εἰς τοὺς ἡμετέρους συγγραφεῖς.

Οἱ Γενουήνσιοι γινώσκοντες κάλλιον τῶν Βυζαντινῶν βασιλέων τὴν κατ' αὐτῶν ἔχθραν τῆς Βενετίας, ᾔτησαν ἀπὸ τὸν Ἀνδρόνικον τὴν ἄδειαν νὰ περιταφρεύσωσι τὸν Γαλατᾶν, ἵνα εἰς τὸ ἑξῆς προφυλάττωνται ἀπὸ τὰς ἐφόδους τῶν Βενετῶν.

Ταῦτα ἐπιβεβαιοῦνται ἀπὸ ἔγγραφον Λατινικὸν, διασωθὲν εἰς τ' ἀρχεῖα τῆς Γενούης καὶ δημοσιευθὲν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Σάουλη (1). Χρονολογεῖται τὸν Μάϊον τοῦ 1303ου, καὶ κατεγράφη ἓν ἔτος μετὰ τὴν ἄνω ἐκστρατείαν τῶν Βενετῶν. Μολονότι τὰ πλεῖστα τῶν ἐν τῷ ἐγγράφῳ ἐμπεριεχομένων εἶναι σήμερον ἀσαφῆ, καὶ οἱ ἐν αὐτῷ μνημονευόμενοι τόποι καὶ ναοὶ πρὸ πολλοῦ ἐξηφανίσθησαν, καλὸν εἶναι ἵνα μεταγλωττίσω αὐτὸ, χάριν τῆς ἡμετέρας ἱστορίας καὶ τῆς μελέτης τῶν μετέπειτα ἐν Γαλατᾷ γεγονότων.

«Ὁ τόπος ἐν Γαλατᾷ δωρηθεὶς εἰς τὴν ἔνδοξον κοινότητα τῆς Γενούης, δι' ὁρισμοῦ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν Αὐτοκράτορος, ἔχει τὸν ἀκόλουθον ὅρον. Ἄρχεται ἀπὸ τὴν παραλίαν παρὰ τὴν ἀποβάθραν καλουμένην παλαιὸν ναυπηγεῖον, μακρὰν αὐτῆς ὅσον βήματα εἴκοσι πέντε τῶν ἑπτὰ σπιθαμῶν (2), καὶ ἀνέρχεται πρὸς βορρᾶν, ἀφίνων ἀριστερόθεν τὰ ἱερὰ ὅρια καὶ τὸν σεπτὸν ναὸν τοῦ τιμίου προφήτου καὶ προδρόμου τοῦ Κυρίου, Ἁγίου Ἰωάννου, καὶ μακρὰν τῶν ὁρίων αὐτοῦ ὅσον βήματα τρία. Ἔπειτα εἰσέρχεται ἐντὸς τινὸς ἀμπέλου τοῦ Περδικάρη, λαμβάνων ἀπὸ τὴν ἄμπελον ταύτην, γῆν τεσσάρων βημάτων, καὶ φθάνει εἰς τὸν χάνδακα αὐτῆς. Ἀπὸ τὴν παραλίαν μέχρι τοῦ χάνδακος τῆς ἀμπέλου εἶναι βήματα τῶν ἑπτὰ σπιθαμῶν, καθὼς ἀνωτέρω ἐρρέθη, ἐννενήκοντα. Ἐκ τοῦ μέρους τούτου ὑπάγει δι' εὐθείας γραμμῆς πρὸς ἀνατολὰς, λαμβάνων ἐκ τῆς αὐτῆς ἀμπέλου τέσσαρα βήματα, καὶ παρατεινόμενος εἰσέτι δι' εὐθείας γραμμῆς, φθάνει εἰς τὴν ἄμπελον τῆς σεπτῆς μονῆς τοῦ Λιβός. Ἀφίνει ἀριστερόθεν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου καὶ μεγαλομάρτυρος Θεοδούλου, ἀπέχουσαν ἐκ τῶν ὁρων τούτων εἰκοσιτέσσαρα βήματα (3). Διατέμνει τὴν ἄνω ἄμπελον, ἀπο-

---

quei tempi per la navigazione del Mediterraneo.. Restarono solo aperte a Venezia le strade del mar nero et dell' Armenia. Sauli. Τόμ. Α'. 99. 100. 124.

(1) Sauli Τόμ. Α'. 124. ἐν σημ.

(2) Ὁ Sauli. Τόμ. Α'. 127 λέγει ὅτι ἐκ τῆς Βενετίας ἐξέπλευσαν 13 πλοῖα, τὰ ὁποῖα εἰς τὸν διάπλουν παρέλαβαν ἑπτὰ ἕτερα πειρατικά. Ν. Γρηγορᾶς. Τόμ. Α'. 208.

(3) «Τῷ μὴ κεκτῆσθαι τριήρεις ἀντιστρατευομένας». Ν. Γρηγορᾶς. Τόμ. Α'. 208. Ἄξια ἀναγνώσεως εἶναι τὰ ὅσα περὶ τῶν Βυζαντινῶν πλοίων ἱστορεῖ ἐν σελ. 176.

(1) Τόμ. Β'. 209.

(2) Vetus tarssana, distantem ab ipsa passus septem parmarum viginti quinque. Ἔνθ. 209.

(3) Ὁ Φραντζῆς ἀναφέρει ἑτέραν ἐκκλησίαν ἄνω

Digitized by Google

μακρυνομένου τοῦ ὄρου, ἀπὸ τὸ τεῖχος τὸ διαχωρίζον ταύτης τὴν ἄμπελον τὴν καλουμένην Μακρόπιτταν, πεντήκοντα τέσσαρα βήματα. Διέρχεται ἔπειτα διὰ φρέατος εὑρισκομένου ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, ἄλλοτε κοιμητηρίῳ τῶν Γενουηνσίων (1). Διέρχεται ὁμοίως τὸ τεῖχος τῆς ἀμπέλου τοῦ Λογοθέτου στρατιωτικοῦ ποτὲ Κιννάμου, ἀπέχον ὅσον βήματα τρία, διέρχεται πλησίον τοῦ τείχους τούτου, καὶ φθάνει εἰς ἄλλο τεῖχος ἑτέρας ἀμπέλου τοῦ ῥηθέντος Λογοθέτου τοῦ στρατιωτικοῦ, καταντικρὺ τῆς πύλης τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, ἀπεχούσης ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ ὄρου τούτου ὅσον βήματα εἴκοσι ἐκτώ. Ἀπὸ τὸν ἄνω εἰρημένον χάνδακα τῆς ἀμπέλου τοῦ Περδικάρη, μέχρι τοῦ τείχους τῆς δευτέρας ἀμπέλου τοῦ Λογοθέτου στρατιωτικοῦ ποτὲ Κιννάμου, εἶναι βήματα διακόσια δεκαεπτά. Ἔπειτα κλίνει ὁ ὅρος οὗτος πρὸς νότον ἀφίνων ἀριστερόθεν τὸν ἱερὸν καὶ σεπτὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων, ὅσον βήματα δέκα μακρὰν αὐτοῦ. Μετέπειτα κλίνει κατ' εὐθεῖαν πρὸς ἀνατολάς, ἀφίνων πάλιν ἀριστερόθεν τὸν αὐτὸν ναόν, καὶ φθάνει εἰς τὸν περίβολον τοῦ ξενῶνός τινος Λογοθέτου στρατιωτικοῦ, καὶ μακρὰν αὐτοῦ βήματα δεκατέσσαρα. Ἔπειτα ἐκ νέου στρέφει πρὸς νότον ἀφίνων ἀριστερόθεν τὸν ἱερὸν καὶ σεπτὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου καὶ Ἐνδόξου Νικολάου, ἀπέχοντα ὅσον βήματα ἕξ. Κλίνει πάλιν πρὸς ἀνατολάς, ὅσον βήματα τριάκοντα, ἀφίνων ἀριστερόθεν τὸν αὐτὸν ναὸν ἀπέχοντα ὅσον βήματα ὀκτώ. Ἐκ νέου κλίνει πρὸς νότον, καὶ κατέρχεται κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν εἰς τὴν παραλίαν, μακρὰν τοῦ τείχους τοῦ πύργου τοῦ Γαλατᾶ, ὅσον βήματα ἑβδομήκοντα. Ἀπὸ τὸ ἄνω εἰρημένον τεῖχος τῆς ἀμπέλου τοῦ Λογοθέτου στρατιωτικοῦ Κιννάμου μέχρι τῆς παραλίας, εἶναι ἑβδομήκοντα καὶ πέντε βήματα. Ἔπειτα διέρχεται πρὸς δυσμὰς παρὰ τὴν παραλίαν μέχρι τοῦ τόπου ὅθεν ἤρχισε, βήματα τριακόσια τριάκοντα ἐννέα. Ὡρίσθη δὲ ὁ ἐκτὸς τοῦ ὄρου τούτου τόπος, μέχρις ἑξήκοντα πήχεων, ἵνα ἦναι πανταχόθεν κενός, ἄνευ οἰκημάτων, ἐξαιρουμένων τῶν καταλυμάτων τῶν ἱερέων τῶν λειτουργούντων εἰς τοὺς ἄνω εἰρημένους ἱεροὺς ναούς. Οὐδεὶς Γραικός, οὐδ' ἄλλος τις δύναται νὰ ἐγείρῃ οἴκημα ἐκεῖσε. Ἀνάγκη δὲ νὰ ἦναι κενὸς καὶ ὁ μέσον τοῦ ὄρου καὶ τοῦ φρουρίου τοῦ Γαλατᾶ παράλιος χῶρος, καθὼς περὶ τούτου ἀνήγγειλε καὶ διέταξεν ὁ Ἅγιος καὶ κραταιὸς ἡμῶν κύριος ὁ Αὐτοκράτωρ.»

Ταῦτα τὰ πρώτιστα ὅρια τοῦ Γαλατᾶ, παρέτειναν οἱ Γενουήνσιοι μετά τινα ἔτη.

Ὁ Γαλατᾶς, τὸ πάλαι ἐκαλεῖτο Συκώδης, συνηθέστερον Συκαῖ, καὶ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος Συκῆ (1). Ἀκολούθως ἐκλήθη τὸ Γαλάτου καὶ τὰ Γαλάτου, καὶ συνηθέστερον Γαλατᾶς, ὄνομα κοινὸν πολλῶν κωμοπόλεων τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους (2). Ἐπὶ Βυζαντινῶν, ὁ Γαλατᾶς ἐμπεριεῖχε λουτρὰ ἀγορᾶς καὶ λείψανα Ἑλληνικῶν ναῶν ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀνήγειραν ἐκκλησίας. Ἀναφέρονται (3) καὶ πύργοι ἐγερθέντες πρὸς ἀσφάλειαν τῶν ἐγκατοίκων· βέβαιον εἶναι ὅτι οἱ Γενουήνσιοι εὗρῆκαν τὸν τόπον πάντῃ ἀφρούρητον ἢ μᾶλλον ἀτείχιστον (4). Ὑπῆρχε τότε, ὁ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως τοῦ Γαλατᾶ μέχρι τοῦδε σωζόμενος μέγιστος πύργος, ἐγερθεὶς ὑπ' Ἀναστασίου τοῦ Δικόρου (5),

τῶν ὁρίων τοῦ Γαλατᾶ «καὶ ἄνωθεν ἐν τῷ λόφῳ τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου πέραν ἐν τῷ Γαλατᾷ ἐλεβόλεις μεγάλας στήσας». σελ. 259.

(1) Ὁ Πατριάρχης σελ. 161. λέγει ὅτι ἡ ἐκκλησία αὕτη ἔκειτο ἐν τῷ στόματι τοῦ λιμένος ὅπου νῦν ὁ Τόπ-χανές. Ἡ ἐν τῷ ἐγγράφῳ τούτῳ μνημονευομένη ἐκκλησία ἦτο μεσόγειος. «Ὁ Ἅγιος Ἀνδρέας... ἐχειροτόνησε τὸν Ἅγιον Στάχυν εἰς τὴν Ἁγίαν Εἰρήνην τοῦ Γαλάτου πέραθεν.» Κωδινός. 119.

(1) Κ|πολις. Σκαρλ. Βυζαντίου. Τόμ. Β'. 33. — Στράβων. Τόμ. Β'. 44, ἐκδ Κοραῆ —Const. Christ. ἄρθρον Sycae. Πασχ. Χρον. Τόμ. Α'. 565.

(2) Ν. Γρηγορᾶς. Τόμ. Α'. 80. 87. Γαλατᾶς ἀχωρίον τῆς Αἰτωλίας. Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου, ὑπὸ Π. Α. Π. ἐν Ἀθήναις 1856. Τόμ. Β'. 39. Ὄνομα κύριον. «γαμβρὸν ἐν αὐτῇ τὸν Γαλατᾶν.» Μ. καὶ Μ. Τόμ. Δ'. 43. «Νικήτα τοῦ Καταφυγιώτου τοῦ Γαλατᾶ, Θεοδώρου τοῦ Βαραγγία.» Ἰδ. 197. «Ἡ μὲν πόλις τῶν Ἰανυίων ἡ Γαλατίη». Ν. Χαλκοκονδύλης 286. Πρὸς τούτοις, «τιμιώτατον ἐν μοναχοῖς κὺρ Γαλακτίωνα». Ἰδ. Α' 43. «ἵνα εὐλογήσῃ τὸν υἱὸν τοῦ Ξυγαλατᾶ» Ἰδ. Β'. 297. Ἐν τῷ Δ'. Τόμῳ τοῦ Φιλ. Συλλόγου σελ. 88. ὁ κύρ. Γλεδάνης λέγει «πείθομαι ὅτι εἶναι παραφθορὰ τῆς Ἰταλικῆς λέξεως Calata (κατωφέρεια) σωζομένης ἔτι εἰς πλείστους μεσημβρινοὺς τόπους.» Τὸ ὄνομα τοῦτο ἐδόθη εἰς τὸν Γαλατᾶν ἀπὸ τοὺς Βυζαντινούς, πολὺν χρόνον πρὸ τῆς ἐν αὐτῷ ἐνοικήσεως τῶν Γενουηνσίων. Μελετίου Γεωγρ. Τόμ. Γ'. 97.

(3) Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ὁ βασιλεὺς Ἰωαννίνανδος ἐνενίωσε τὸ προάστειον Συκᾶς . . . καὶ τὸ θέατρον καὶ τὰ τείχη.» Πασχ. Χρον. Τόμ. Α'. 618.

(4) «Αὐτοὶ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ὀλίγα τινα καὶ φαῦλα περὶ τὸν τόπον οἰκήματα συγχωρηθέντες σωστήσασθαι» κτλ. Ν. Γρηγ. Τόμ. Β'. 841. Omnino immunita. Heyd. Τόμ. Α'. 339 ἐν σημ.

(5) Κ|πολις. Σκαρλ. Βυζαντίου. Τόμ. Β'. 44. Κ|πολις Πατρ. 162.

Digitized by Google

καὶ ἀνυψωθεὶς μετέπειτα ὑπὸ τῶν Γενουηνσίων μικρὸν πρὸ τῆς τελευταίας ἁλώσεως.

Οἱ Γραικοὶ ἕνεκα τοῦ πλήθους τῶν Ἰταλῶν καὶ τῆς μετ' αὐτῶν κακῆς συμβιώσεως, παρήτησαν τὰς ἐν ἑτέρῳ ἐγγράφῳ μνημονευομένας τρεῖς ἐκκλησίας καὶ μετῴκησαν ἐκεῖ ὅπου σήμερον εὑρίσκονται. Καθὼς οἱ Ὀθωμανοὶ ἤγειραν ἐπὶ τῶν πλείστων γηπέδων τῶν Ἑλληνικῶν ἐκκλησιῶν τὰ τεμένη αὐτῶν, οὕτω καὶ οἱ Γενουήνσιοι ἀνέκτισαν τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἡμετέρων. Φρονῶ ὅτι τὸ Ἀρὰπ τζαμησὶ καὶ τὸ Γενὶ τζαμή, ἄλλοτε τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου (1), ἀμφότερα ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ, ἦσαν τὸ πάλαι δύω ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν τούτων.

Ἂν ὅμως τὰ βόρεια ὅρια τοῦ Γαλατᾶ εἶναι ἀσαφῆ, τὰ τῆς παραλίας ἐκτεινόμενα ἀπὸ τὸ Καράκιοϊ μέχρι τοῦ Καλαφὰτ γερή, εἶναι ἀναμφιβόλως ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα σήμερον βλέπομεν.

Ἀπὸ τὴν ἀποβάθραν Καράκιοϊ μέχρι τῆς πρώτης ἀποβάθρας ἀναφερομένης ἐν τῷ ἐγγράφῳ, εἶναι βήματα ἑπτακόσια πεντήκοντα, ἴσα σχεδὸν μὲ τὰ τριακόσια τριάκοντα ἐννέα βήματα τῶν ἑπτὰ σπιθαμῶν. Ἐδῶ κατέρχεται ἐκ τῆς Ὀθωμανικῆς συνοικίας μέγα καὶ ἐρυμνὸν τεῖχος, παρατεινόμενον κατὰ τὸ ἔγγραφον πρὸς βορρᾶν, ἐννενήκοντα βήματα. Ἀπὸ τὸ Καράκιοϊ πάλιν πρὸς βορρᾶν εἶναι ἑκατὸν ἐννενήκοντα βήματα, ἴσα μὲ ἑβδομήκοντα πέντε τῶν ἑπτὰ σπιθαμῶν. Οὕτω καταφαίνεται, ὅτι ὁ χῶρος ἦτο παράλιος καὶ κατὰ τὸν Παχυμέρην (2) «ἐπιμήκιστος».

Ταύτην τὴν σύντομον περιγραφὴν τῶν πρώτων ὁρίων τοῦ Γαλατᾶ, ἀναπληροῖ ἡ μετὰ τοῦ Ἀνδρονίκου γενομένη συνθήκη τὸν Μάρτιον τοῦ ἑπομένου ἔτους, 1304. Οἱ πρέσβεις τῆς Γενούης Γουϊδὸς Ἐμβριάκος καὶ Ἀκοῦρσος Φερράριος, ἐστάλησαν εἰς Κ/πολιν, παρακαλοῦντες τὸν Ἀνδρόνικον ἵνα ἐκ νέου ἐπικυρώσῃ τὰ πρὸ πολλοῦ ἀπονεμηθέντα προνόμια, καὶ τὴν παραχώρησιν τοῦ Γαλατᾶ εἰς τοὺς Γενουηνσίους. (3). Ταῦτα τὰ προνόμια ἀπονέμει ὁ Ἀνδρόνικος πρὸς ἔνδειξιν τῆς ἀγάπης αὐτοῦ πρὸς τὴν Γένουαν, καὶ τοὺς πλησίον τῆς πόλεως ἐνοικοῦντας πιστοὺς καὶ τιμίους Γενουηνσίους.

Ὁρίζει πρῶτον, ὅτι ὁ τόπος ὁ ἐκτὸς τῆς τάφρου τῆς ὁριζούσης τὸν Γαλατᾶν, μέχρις ἑξήκοντα πήχεων, νὰ ἦναι κενὸς, ἄνευ οὐδεμίας οἰκίας. Ἐντὸς ὅμως τῶν ὁρίων, οἱ Γενουήνσιοι δύνανται ἀκωλύτως νὰ κτίσωσιν οἰκίας καὶ ἕτερα κτίρια κατὰ τὴν θέλησιν καὶ πρὸς ἀσφάλειαν ἑαυτῶν, ἐκτὸς τείχους ἐντὸς τοῦ τετραγώνου τούτου τόπου, τὸ ὁποῖον ῥητῶς διατάττει νὰ μὴν ἐγερθῇ ἐν Γαλατᾷ (1).

Ἵνα ἔχωσιν ἐν τῷ Γαλατᾷ οἱ Γενουήνσιοι, καὶ ὅσοι λογίζονται ὡς Γενουήνσιοι, ἄνευ οὐδενὸς κωλύματος, σφαγεῖα καὶ σφαγεῖς Γενουηνσίους, δημαρχεῖον λουτρὸν ἰδίας ἐκκλησίας ἱερεῖς Γενουηνσίους καὶ Λατίνους, μέτρα καὶ σταθμὰ, γραμματεῖς καὶ πάντα κατὰ τὴν θέλησιν αὐτῶν. Ζυγιζομένων δὲ τῶν ἐμπορευμάτων νὰ συμπαρευρίσκωνται γραμματεῖς ἢ ἕτεροι ἐντολεῖς τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ τελωνείου.

Μολονότι οἱ Γενουήνσιοι εἶν' ἐλεύθεροι νὰ ζυγίζωσι τὰ ἐμπορεύματα αὐτῶν, ὅσοι ὅμως ὑπάγονται εἰς τὸ τελωνεῖον τοῦ κράτους, ὀφείλουν ἵνα δίδωσι τὸν ὡρισμένον φόρον εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν τελωνεῖον κατὰ τοὺς νόμους.

Ἐντὸς τοῦ χώρου τοῦ Γαλατᾶ παραχωρηθέντος εἰς τοὺς Γενουηνσίους, εἶναι τρεῖς ἐκκλησίαι ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Παναγιωτάτου Πατριάρχου. Αἱ ἐκκλησίαι αὗται νὰ ἔχωσιν ἱερεῖς Γραικοὺς, ψάλλοντας καὶ λειτουργοῦντας κατὰ τὰς ἐνιαυσίους διατάξεις τοῦ Πατριάρχου.

Ἂν Γενουήνσιος, ἢ Γενουήνσιος λογιζόμενος, ἔγινεν ὑπήκοος ἄλλου ἔθνους ἢ Βυζαντινὸς, θέλει λογίζεσθαι εἰς τὸ ἑξῆς ὡς Γενουήνσιος. Ἂν δὲ Βυζαντινὸς ἢ ἕτερός τις ὑπήκοος τοῦ ἡμετέρου κράτους ἔγινε Γενουήνσιος, νὰ ἐπανέλθῃ ὑπὸ τὴν ἡμετέραν ἐξουσίαν καὶ νὰ μὴ μετέχῃ τῶν προνομίων καὶ δικαιωμάτων τῶν Γενουηνσίων.

Μετὰ τὴν ἐπανάληψίν τινων ὅρων ἀναφερομένων εἰς προηγούμενα χρυσόβουλλα, λέγει τὸ ἔγγραφον· Ἀπονέμομεν τῇ ἐνδόξῳ κοινότητι τῆς Γενούης, καὶ ἑκάστῳ Γενουηνσίῳ, καὶ τοῖς λογιζομένοις Γενουηνσίοις, ἐλευθερίαν καὶ ἀτέλειαν,

(1) Belin. σελ. 63.
(2) Τόμ. Α'. 168.
(3) Sauli. Τόμ. Β'. 214.

(1) Praeter tantum modo murum castri quod quidem construere in ipso loco volumus non licere. Sauli. Β'. 214 Ἀκορῶ ὅτι πάντες οἱ ἱστοροῦντες τὰ τοῦ Γαλατᾶ λαλοῦν περὶ τείχους. Les faubourgs de Péra et de Galata qui furent entourés de murs et de fossés. Depping. Τόμ. Α'. 116. Les Génois sollicitèrent et obtinrent la faculté de proteger leur faubourg par des murailles et des tours. Miltitz. Τόμ. Β'. 88.

Digitized by Google

κατὰ θάλασσαν καὶ ξηράν, εἰς τοὺς λιμένας καὶ τὰς ἡμετέρας νήσους. Πάντες δὲ οἱ Γενουήνσιοι εἰσερχόμενοι ἢ ἐξερχόμενοι καθ' ὅλον τὸ ἡμέτερον κράτος, πωλοῦντες ἢ ἀγοράζοντες, συναλλάττοντες ἢ ἕτερον ἐμπόριον μετερχόμενοι, κατὰ τὰς συνηθείας τοῦ ἐμπορίου, ἵνα μὴ δίδωσι τελώνιον ἢ οὐδενὸς εἴδους ἕτερον φόρον, ἐξαιρουμένου τοῦ φόρου τοῦ ἅλατος καὶ τῆς μαστίχης. Ὁμοίως καὶ οἱ μεταβαίνοντες ἀπὸ χώραν εἰς χώραν, διὰ ξηρᾶς ἢ διὰ θαλάσσης μετ' ἐμπορευμάτων ἢ ἄνευ αὐτῶν, καὶ οἱ ἐκεῖθεν ἀγοράζοντες ἢ χάριν κέρδους ἄλλοθι ἐμπορεύματα μετακομίζοντες, ἵνα ἦναι παντελῶς ἐλεύθεροι καὶ ἀτελεῖς, οὐδένα φόρον τελοῦντες.

Ἂν δὲ Γενουήνσιος ἢ ἕτερος, Γενουήνσιος λογιζόμενος, πληρώσῃ τι ἢ ζημιωθῇ εἰς χώραν τοῦ ἡμετέρου κράτους ἀπὸ τελώνας εἴτε εἰσπράκτορας, τὸ ἡμέτερον κράτος ν' ἀποδώσῃ εἰς τὸν πληρώσαντα ἢ ζημιωθέντα, ὅσα ἐνώπιον τοῦ ποτεστάτου ἢ τῶν Γενουησίων προξένων, δηλώσῃ ὅτι ἀφῃρέθησαν ἀπ' αὐτοῦ.

Πρὸς τούτοις, πάντας τοὺς κακούργους Γραικοὺς εἴτε Λατίνους (ἐξαιρουμένων ἐκείνων μετὰ τῶν ὁποίων ἔχομεν συνθήκην) τοὺς κακοποιοῦντας τοὺς Γενουησίους, θέλομεν καταδιώκει καὶ τιμωρεῖ κατὰ τὸν νόμον. Ὁμοίως καὶ οἱ Γενουήνσιοι θέλουν συλλαμβάνει καὶ τιμωρεῖ τοὺς κακούργους Γενουησίους κατὰ τὸν νόμον.

Ἐκ τῶν ἡμετέρων χωρῶν, εἶν' ἐλεύθεροι οἱ Γενουήνσιοι ν' ἀγοράζωσι πάντα τὰ τρόφιμα, ἐκτὸς τοῦ σίτου καὶ ἑτέρων σπόρων, καὶ ἐξάγωσιν αὐτὰ ἐκ τῆς ἡμετέρας χώρας, ἄνευ τελωνίου ἢ ἑτέρου κωλύματος.

Ἐκ τῶν ἄλλων χωρῶν τοῦ Εὐξείνου πόντου μὴ ὑποκειμένων εἰς τὸ κράτος ἡμῶν, εἶν' ἐλεύθεροι οἱ Γενουήνσιοι νὰ ἐξάγωσι δι' αὐτῶν καὶ δι' ἄλλων, καὶ μετακομίζωσι δι' αὐτῶν καὶ δι' ἄλλων οἱαδήποτε ἐμπορεύματα, σῖτον καὶ τρόφιμα, ξυλικὴν πίσσαν στυπτηρίαν καὶ πάντα τὰ ἄλλα ἄνευ οὐδενὸς κωλύματος ἐκ μέρους τοῦ ἡμετέρου κράτους, καὶ διὰ τὰ ἐμπορεύματα ταῦτα οὔτε τελώνης ἢ ἕτερος εἰσπράκτωρ δικαιοῦται ἵνα αἰτήσῃ τέλος.

Πρὸς τούτοις, δὲν θέλομεν κρατήσει ἢ συγχωρήσει νὰ κρατηθῇ πλοῖον Γενουήνσιον ἢ Γενουησίου λογιζομένου, εἴτε αὐτοὺς εἴτε τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν, ἀλλὰ νὰ ἐξέρχωνται ἐλευθέρως ἐκ τῶν χωρῶν τοῦ ἡμετέρου κράτους αὐτοὶ καὶ τὰ ἐμπορεύματα αὐτῶν· ἐκτὸς ἂν τις ἐξ αὐτῶν κατηγορηθῇ ὡς κλέπτης ἢ ἅρπαξ, τὸν ὁποῖον θέλει δικάσει τὸ δικαστήριον τῶν Γενουησίων, καὶ τιμωρήσει κατὰ τὸν νόμον. (1)

Εἰς ὅλας τὰς συνθήκας ταύτας καταφαίνεται ἡ σύνεσις τῶν Γενουησίων καὶ ἡ ἄνοια τῶν ἡμετέρων βασιλέων. Ναὶ μὲν ἠδύνατο ὁ βασιλεὺς νὰ συλλάβῃ ἐμπορεύματα λαθραίως ἀπὸ τοὺς Γενουησίους εἰσαγόμενα, ν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ κλέπτας καὶ λῃστὰς Γενουησίους, χρήματα καὶ πράγματα ἀνήκοντα εἰς ὑπηκόους αὐτοῦ, οὐδέποτε ὅμως κατὰ τὰς συνθήκας, ἠδύνατο νὰ τιμωρήσῃ Γενουήνσιον ἢ Γενουήνσιον λογιζόμενον. Εἰς πᾶσαν συνθήκην ῥητῶς καὶ σαφέστατα ἐπαναλαμβάνεται ὁ ὅρος οὗτος, ὅτι πᾶς Γενουήνσιος συλλαμβάνεται δικάζεται καὶ τιμωρεῖται ἀπὸ τὸν ποτεστάτον, καὶ δικάζεται οὐχὶ κατὰ τὸν Βυζαντινὸν νόμον, ἀλλὰ κατὰ τὸν ποινικὸν νόμον τὸν ὁποῖον ἡ κοινότης τῆς Γενούης συνέταξε διὰ πάσας τὰς ἐν Ῥωμανίᾳ καὶ Εὐξείνῳ Πόντῳ ἀποικίας αὐτῆς. (2)

Δὲν παρῆλθε πολὺς χρόνος, καὶ οἱ ἡμέτεροι βασιλεῖς ἐθέρισαν τοὺς πικροὺς καρποὺς τῆς ἀφροσύνης αὐτῶν. (3) Οἱ μὲν Βυζαντινοὶ πτωχεύοντες, μετὰ πικρίας ἔβλεπαν τοὺς Γενουησίους ὑπερμέτρως πλουτοῦντας. Τοιαῦτα εἶναι πάντοτε τοῦ ἐμπορίου τὰ τέλη, ὅταν προνομιοῦχοί τινες καρπίζωνται πλειότερα τῶν ἄλλων κέρδη, καὶ οἱ πλεῖστοι γογγύζοντες πτωχεύουν καὶ μαραίνονται (4), ἀλλ' οἱ ἡμέτεροι βασιλεῖς, θωπεύοντες μετὰ τοσούτων προνομίων τοὺς Γενουησίους, ἤλπιζαν διὰ τῆς ἀρωγῆς τῆς ἰσχυρᾶς ταύτης δημοκρατίας ν' ἀποκρούσωσι τὰς εἰσβολὰς τῶν ἀντιζήλων Βενετῶν, καὶ τῶν πλησιαζόντων Ὀθωμανῶν.

---

(1) Τὰς συνθήκας ταύτας μνημονεύει ὁ Ἰ. Καντακουζηνός· Τόμ. Γ'. 188. «Τοῖς μὲν ἐκ Γενούης ἔθετο σπονδὰς διηνεκεῖς ἐπὶ τῷ ἐκείνους μὲν εἶναι ἀτελεῖς παντάπασιν ἐν πάσαις πόλεσι καὶ ἐμπορίοις ἃ εἰσὶν ὑπήκοα Ῥωμαίοις.» Ἡ συνθήκη αὕτη ὑπεγράφη ἐν τῷ παλατίῳ τῶν Βλαχερνῶν. Sauli. Τόμ. Β'. 216.

(2) Ἐκτὸς τῶν Γενουησίων καὶ Βενετῶν, ἄλλοι ξένοι δὲν ἐχαίροντο τοιαῦτα προνόμια. Miltitz. Τόμ. Β'. 432.

(3) Byzantinische Geschichten τοῦ Ofrörer. Graz. 1872. Τόμ. Α'. 367. λέγει ὁ συγγραφεύς. «Ἐκ τούτου κυρίως γνωρίζονται αἱ βάρβαροι καὶ δεσποτικαὶ κυβερνήσεις ὅτι προτιμῶσι τῶν ἰδίων ὑπηκόων τοὺς ξένους».

(4) «Ἰδοὺ γὰρ καὶ οἱ ἐκ Γενούης ἀντιπέραν οἰκοῦντες τοῦ Βυζαντίου, τῷ τῆς ἀτελείας κέρδει μεθυσθέντες. . . κατεπαίρεσθαι ἤρξαντο Ῥωμαίων καὶ περιφρονεῖν ὡς ἀσθενεστέρους» Ν. Γρηγ. Τόμ. Α'. 134.

Digitized by Google

Ε'.

Ὀλίγιστα περὶ ἐμπορίου συνέγραψαν οἱ Βυζαντινοί. (1) Ἔριδας θρησκευτικὰς πολέμους ἀναγορεύσεις καὶ ἐκτυφλώσεις αὐτοκρατόρων, ἀφηγοῦνται οἱ πλεῖστοι τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων. Ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν ἐν τῷ κράτει Ἰταλικῶν συνοικιῶν, πολλὰ μανθάνομεν περὶ τοῦ Βυζαντινοῦ ἐμπορίου. Ὅλας τὰς μετὰ τῶν Ἰταλῶν ἐμπορικὰς συνθήκας, ὅλα τὰ ἀπονεμηθέντα χρυσόβουλλα, ὁσημέραι ἐν Εὐρώπῃ δημοσιευόμενα, ἀπεσιώπησαν οἱ ἡμέτεροι. Κατὰ τοὺς τελευταίους δύο αἰῶνας τοῦ κράτους, οἱ σύγχρονοι ἐνίοτε ἐλάλησαν περὶ τῶν ἐμπόρων Ἰταλῶν, ὁτὲ μὲν ὑμνοῦντες τὴν τόλμην καὶ φιλοπονίαν αὐτῶν, ὁτὲ δὲ θρηνοῦντες τὴν πενίαν τῶν ὁμογενῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἥρπαζαν οἱ Ἰταλοὶ τὰ ἐπίζηλα κέρδη τοῦ ἐμπορίου (2).

Μέχρι τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος, ἅπαν τὸ ἐμπόριον τοῦ Βυζαντίου, θαλάσσιον καὶ χερσαῖον, ἦτον εἰς χεῖρας τῶν Βυζαντινῶν. Πλοῖα Βυζαντινὰ μετεκόμιζαν ἐκ τοῦ Εὐξείνου πόντου ἐν Βυζαντίῳ, σῖτον καὶ παντοῖα τρόφιμα, ἀποστελλόμενα εἰς Ἑλλάδα καὶ Ἰταλίαν. ποτὲ μὲν δι' ἰδίων, ποτὲ δὲ διὰ ξένων πλοίων.

Οἱ νικηφόροι Ἄραβες, κυριεύσαντες τὴν Αἴγυπτον καὶ Συρίαν κατὰ τὸν ἕβδομον αἰῶνα, ἀπεδίωξαν τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ Ἰταλοὺς ἀπὸ τὰ ἐκεῖσε παράλια (3). Τὰ ἐμπορεύματα τῶν Ἰνδιῶν τῆς Ἀραβίας καὶ Ἀφρικῆς, μετακομιζόμενα εἰς Αἴγυπτον καὶ Συρίαν, καθὼς ἄλλοτε, ποτὲ μὲν ἠγοράζοντο ἀπὸ τοὺς φιλεμπόρους Ἄραβας ἡγεμόνας καὶ μετεπωλοῦντο εἰς τοὺς ἀλλοδαποὺς ἐμπόρους, ποτὲ δὲ ἐπεβαρύνοντο μὲ τοσούτους φόρους, ὥστ' ἀπελπιζόμενοι ἀπήρχοντο οἱ Εὐρωπαῖοι ἔμποροι. Ἄλλα, διερχόμενα διὰ ξηρᾶς, ἀπὸ τὸ Βαγδὰτ ἐμπορεῖον τότε τῶν Ἰνδιῶν μέχρι τῆς Συρίας, ἐληστεύοντο καθ' ὁδὸν ἀπὸ τοὺς νομάδας. Τοσαύτη ὅμως ἐν Εὐρώπῃ ἦτον ἡ ζήτησις τῶν Ἰνδικῶν προϊόντων, κυρίως τῶν ἀρωμάτων καὶ φαρμάκων, ὥστ' οἱ Λατῖνοι καὶ οἱ Βυζαντινοὶ οὐχὶ μόνον ἠγόραζαν τὰ προϊόντα ταῦτα εἰς μεγάλην τιμὴν, ἀλλ' ἐνίοτε ἐθώπευαν τοὺς πλεονέκτας ἡγεμόνας διὰ τιμαλφῶν δώρων (1).

Ὀλίγιστοι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἦσαν οἱ ἐκεῖσε καταπλέοντες Ἰταλοί. Οἱ πλεῖστοι ἦσαν ἔμποροι Βυζαντινοί, Ἕλληνες τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, εὑρίσκοντες ἐν Συρίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ ὁμοφύλους καὶ ὁμογλώττους πολίτας. Τῶν Βενετῶν Γενουηνσίων καὶ Ἱσπανῶν ἐμπόρων, προὐτιμῶντο οἱ Βυζαντινοί.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους μέχρι τῶν Σταυροφοριῶν, τῶν ἐμπορικωτάτων τούτων ἐπιχειρήσεων, οἱ Ἄραβες διέπλεαν οὐχὶ μόνον τὴν Ἐρυθρᾶν θάλασσαν, ἀλλὰ τὸν Περσικὸν κόλπον καὶ τὰ δυτικὰ παράλια τῶν Ἰνδιῶν· ἐνίοτε ἀπήρχοντο καὶ μέχρι τῆς ἀπωτάτης Κίνας. Ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς ἐκόμιζαν εἰς τὴν Μασάουαν καὶ τὸ Σοακὴμ, παραλίους πόλεις τῆς Αἰγύπτου, ἐλεφάντινα κόμμια Αἰθίοπας δούλους πτερὰ τῆς στρουθοκαμήλου χρυσὸν ἄργυρον καὶ παντοῖα προϊόντα τῆς μεσογείου Ἀφρικῆς. Ἔγινεν ὅθεν ἡ Αἴγυπτος, ἀπὸ τὴν Συέννην μέχρι τῆς Ἀλεξανδρείας, ἀποθήκη τῶν ἐπιζήλων προϊόντων τῆς Ἰνδίας, Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς.

Οἱ σταυροφόροι κατακτήσαντες τὴν Συρίαν, ἔστρεψαν καὶ τὰ ἐμπορεύματα εἰς τὴν χώραν ταύτην, ὅπου ἀκινδύνως προσήρχοντο οἱ Βυζαντινοὶ καὶ Ἰταλοὶ ἔμποροι. Μετ' ὀλίγον ὅμως, αἱ ἔριδες τῶν Σταυροφόρων ἐπανέφεραν τοὺς ἀποδιωχθέντας Μουσουλμάνους ἡγεμόνας. Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Συρίας ἀπὸ τὸν Σαλαχαδῖνον, πολλὰ ἐμπορεύματα τῶν Ἰνδιῶν ἀναπλέοντα τὸν Ἰνδὸν ποταμὸν, μετεκομίζοντο διὰ τῆς Βακτριανῆς πρὸς τὰ παράλια τῆς Κασπίας θαλάσσης· ἐκεῖθεν διὰ τῶν ποταμῶν Βόλγα καὶ Τανάϊδος, μετεκομίζοντο εἰς τὴν Τάναϊν καὶ τὸν Καφᾶν (2).

Τὸ Βυζάντιον ἔπεμπεν εἰς Εὐρώπην διά τινας αἰῶνας, τὰ περιζήτητα σηρικὰ ὑφάσματα ἀργυροκέντητα καὶ χρυσοκέντητα (3), παντοῖα

---

(1) Ὀλίγα τινὰ περὶ ἐμπορίου εὑρίσκει ὁ ἀναγνώστης ἐν τῷ περὶ θεμάτων Κ. Πορφυρογεννήτου. 1458. 1463.

(2) «Καὶ ναυτικὴ δύναμις τῆς τῶν Βυζαντίων διηνεκῶς ὑπερέχουσα». Ν. Γρηγορᾶς. Β'. 844.

(3) Voyage en Crimée et sur les bords de la Mer Noire, ὑπὸ τοῦ J. Reuilly. Paris. 1806. σελ. 88 ἐν σημ.

(1) Un article qui avait coûté un ducat dans l'Inde se vendait quelquefois après avoir passé par les douanes d'Egypte, 60 ducats, et même cent. Depping. Τόμ. Α'. 52, 77. Οἱ Ἄραβες ἐν Αἰγύπτῳ ἐπλήρωναν τὸ ἥμισυ τοῦ ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν διδομένου τελωνίου. Ἰδ. σελ 63. 78. 134.

(2) Bergeron. Κεφ. XVI.

(3) Depping. Τόμ. Α'. 10.—Buchon. Nouvelles Recherches Historiques. etc. Τόμ. Γ'. XXXVIII.

Digitized by Google

κοσμήματα τῶν ἐκκλησιῶν, μηλωτὰς ἐκ τοῦ Εὐξείνου πόντου (1), εἰκόνας, βαρυτίμους τάπητας, καὶ τῶν μεταλλουργῶν του τὰ ἔξοχα ἀριστουργήματα. Πρὸς τούτοις, ἐκ τοῦ Βυζαντίου καὶ διὰ Βυζαντινῶν πλοίων, ἐπορίζοντο τὰ πρὸς δυσμὰς χριστιανικὰ ἔθνη, τὰ ποικίλα ταρίχη τῶν πολυημέρων αὐτῶν νηστειῶν (2).

Ἀτυχῶς ὀλίγιστα περὶ τούτων ὅλων γνωρίζομεν πρὸ τῶν σταυροφοριῶν. Ἔκτοτε οἱ μετὰ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἐπικερδῶς ἐμπορευόμενοι Ἰταλοί, συνέστησαν ἐδῶ καὶ εἰς τὸν Εὔξεινον πόντον τὰς ἐμπορικὰς αὐτῶν συνοικίας, τῶν ὁποίων τὰ εὐτυχῶς περισωθέντα ἔγγραφα, μαρτυροῦν τὴν πολλὴν τῶν χρόνων τούτων ἐμπορίαν.

Ἂν ὅμως οἱ Βυζαντινοὶ οὐδὲν ἢ ὀλίγιστα συνέγραψαν περὶ ἐμπορίου καὶ ἐμπόρων, συνέταξαν νόμους, τοὺς ὁποίους ὁμοφώνως παρεδέχθησαν οἱ μετ' αὐτῶν ἐμπορευόμενοι Ἰταλοί. Χάριν δὲ τῆς σωτηρίας τῶν ἐμπορευομένων καὶ ναυτιλλομένων, ἀνώρυξαν ἐκτενεῖς καὶ βαθεῖς λιμένας, νεώρια συνήθως καλουμένους. Τὰ βόρεια ἀπολίτευτα ἔθνη, ἀείποτε διὰ τῆς ἁρπαγῆς βιοῦντα, ὀρεγόμενα τὰ πλούτη καὶ τοὺς θησαυροὺς τοῦ Βυζαντίου, καὶ κωλυόμενα ἀπὸ τὰ ἐρυμνὰ χερσαῖα τείχη, ἀτιμωρητὶ ἐλεηλάτουν τὰς ἀφρουρήτους κώμας καὶ πόλεις τῶν Βυζαντινῶν περιχώρων. Ἕνεκα τούτου, ἀνίδρυσαν οἱ Βυζαντινοὶ οὐχὶ μόνον εἰς τὰς περὶ τὸ Βυζάντιον κωμοπόλεις ἀλλὰ καὶ εἰς ἀπωτάτας τινὰς, πύργους ὑψηλοὺς, ὅπου οἱ ἐγκάτοικοι, ἐπιδρομῆς ἐπικειμένης, κατέφευγαν, συγκρύπτοντες καὶ τὸν πλοῦτον αὐτῶν (3).

Τούτων τινὲς σώζονται μέχρι σήμερον, καθὼς ὁ ἐν Ἐπιβάταις πύργος καλούμενος τοῦ Ἀποκαύχου, καὶ ὁ ἐν Γαλατᾷ τοῦ Σταυροῦ λεγόμενος. Τὸ τεῖχος τοῦ Ἀναστασίου, ἐκτεινόμενον ἀπὸ τὴν Προποντίδα μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου, καὶ τοῦ ὁποίου λείψανα εἰσέτι φαίνονται εἰς τὰ δάση τῆς Στράντζας, τεκμαίρει τὴν ὑπὲρ τῶν περιχώρων τοῦ Βυζαντίου μέριμναν τῶν αὐτοκρατόρων. Οὗτοι, μεριμνῶντες καὶ περὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν κατὰ θάλασσαν ἐμπόρων, ἀνώρυξαν καὶ ἐκρηπίδωσαν τὰ νεώρια αὐτῶν, ἀληθεῖς μεσογείους λιμένας, ἐκ τῶν ὁποίων διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν, μόνου τοῦ καλουμένου Ἐλευθερίου τὰ μεσόγεια ὅρια. Τὰ ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ λιμένος ἅπαντα ἠφανίσθησαν, καὶ αἱ θύραι ἀνεκτίσθησαν, ὥστε τὴν σήμερον ἀδύνατον εἶναι νὰ μάθωμεν ποῦ ἔκειντο τὰ νεώρια ταῦτα, καὶ πόσον χῶρον ἕκαστον κατεῖχε. Ἐξαιρουμένου τοῦ νεωρίου παρὰ τὴν πύλην Ὡραίαν (1), τὰ ἄλλα ἦσαν μικρὰ, ἕνεκα τῶν πλησίον τῶν τειχῶν λόφων.

Ἐπὶ τῆς Προποντίδος ἀνωρύχθησαν διὰ τοὺς ναυτιλλομένους τρεῖς λιμένες (2), ὁ τοῦ Ἰουλιανοῦ, ὄπισθεν τῆς Σιδηρᾶς πύλης, κλεισθεὶς πιθανὸν μετὰ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὅταν ἀνήγειρε τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἁγίων Σεργίου καὶ Βάκχου καὶ ἐδωρήσατο εἰς τ' ἀνάκτορα τὴν προτέραν αὐτοῦ κατοικίαν.

Μετὰ ταῦτα, ἠνοίχθη τὸ νεώριον τῶν Σοφιῶν, καλούμενον καὶ τὸ τοῦ Κοντοσκαλίου, νῦν κάτεργα λιμάνι (3). Ὁ χῶρος οὗτος ἢ μᾶλλον μέρος τοῦ χώρου τούτου, εἶναι σήμερον ἐκτενὴς πλατεῖα. Ἀτυχῶς τοῦ νεωρίου τούτου τὸ ἐσωτερικὸν τεῖχος ἐξηφανίσθη καὶ τὰ μόνα λείψανα Βυζαντινῶν κτιρίων, εἶναι παμμεγέθεις κίονες ἐπὶ γῆς κείμενοι, λείψανα ἴσως ναοῦ τινὸς, οὐχὶ βεβαίως τῶν ἀνακτόρων τῶν Σοφιῶν, διότι ταῦτα ἦσαν εἰς θέσιν ὑψη-

---

Περὶ τῆς τιμῆς τῆς μετάξης. πρβλ. Προκ. Τόμ. Γ'. 458.

(1) Les parures du temps avaient aussi quelque chose d'Oriental: les fourrures y entraient pour beaucoup. (ἐν Βενετίᾳ). Depping. Τόμ. Α'. 193. Β'. 332.

(2) Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως τὸ 1204, μνημονεύονται ἐν Κ]πόλει, ἔμποροι Πισαῖοι, Λομβάρδοι, Λογγοβάρδοι, Ἀμαλφηνοί, Δανοί, Ἄγγλοι καὶ τινες ἄλλοι ἀλλοεθνεῖς. Buchon Recherches. Τόμ. Γ'. XXXIX. ἐν σημ.

(3) Κατὰ τὸ 1384, ὁ τότε πατριαρχεύων Νείλος, ἔν τινι ἐγκυκλίῳ λέγει τ' ἀκόλουθα περὶ τοῦ χωρίου Οἰκονομείου, κειμένου ἐπὶ τῆς παραλίας, μέσον Ἐπιβατῶν καὶ Δημοκράνων, καὶ ἀνήκοντος εἰς τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν. «Τῶν ἀνθρώπων, τῶν πλειόνων δὲ καὶ αἰχμαλωτισθέντων, λίαν ὀλίγων περιλειφθέντων . . . διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἐκεῖ φρούριον, ἐν ἄλλῃ χώρᾳ κατοικησάντων.» Χάριν τῆς σωτηρίας τῶν ἐκεῖσε κατοικούντων, μετὰ πολλὰς δαπάνας τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν καλογήρων, «εἰδονήθημεν εἰς τέλος τὸ ἔργον ἀγαγεῖν καὶ τὸν πύργον ὡς ἔχει σήμερον οἰκοδομῆσαι.» Μ. καὶ Μ. Α'. 507 Β'. 61. Τοῦ πύργου τούτου λείψανα σήμερον δὲν σώζονται. Clarke. Voyages. Τόμ. Β'. 502.

(1) Ὅθεν πολλάκις καλεῖται καὶ Πύλη τοῦ Νεωρίου. Τὸ νεώριον τοῦτο, οὐδόλως ἀναφέρεται εἰς τὰ χρυσόβουλλα ἀπονεμηθέντα εἰς τοὺς Ἰταλούς.

(2) Εἰς τὸν λιμένα τοῦ Βουκολέοντος δὲν εἰσήρχοντο πλοῖα ἐμπορικά.

(3) «Ἀγορὰ τῶν θαλασσίων ἐμπόρων ἦν» Κωδ. 52. C. Christ. Α'. 56.

Digitized by

λήν. (1) Πρὸς μεσημβρίαν τούτου, μέσον τῶν πυλῶν Βλάγκας καὶ Ἁγίου Αἱμυλιανοῦ (2), σώζονται καθὼς προεῖπα, τὰ τείχη τὰ περιβάλλοντα τὸ θαυμάσιον νεώριον τοῦ Ἐλευθερίου, χωροῦν ἑκατοντάδας ἐμπορικῶν πλοίων (3). Ἐδῶ ἐνεκλείοντο τὰ πλοῖα, ἐδῶ ἐφόρτωναν καὶ ἐξεφόρτωναν, ἄνευ φόβου ἀνέμων καὶ ἐχθρῶν. Τὸν λιμένα τοῦτον καθὼς καὶ τὸν Σοφιῶν, κατέχωσαν οἱ Ὀθωμανοὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν καὶ ἐν αὐτῷ φύονται σήμερον τὰ πρώϊμα λαχανικὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Οἱ γινώσκοντες τὴν Κ/πολιν, καὶ τὸν εὐρύχωρον, βαθὺν καὶ νήνεμον αὐτῆς λιμένα, ἀποροῦν, διατὶ οἱ Βυζαντινοὶ προὐτίμησαν τοὺς μεσογείους λιμένας, ἐνῷ τοσοῦτος χῶρος θαλάσσιος, μεταξὺ Γαλατᾶ καὶ τῆς Πόλεως ὑπῆρχε διὰ τὰ πλοῖα αὐτῶν. Εἰκάζω, ὅτι κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ὅταν ἐπὶ τῆς ἀντιπέραν παραλίας τοῦ Γαλατᾶ καὶ τοῦ Πικριδίου, συνεκατῴκουν ὀλίγιστοι ἐγκάτοικοι, ἄνευ φρουρίων καὶ τειχῶν, δὲν ἦσαν ἐν τῷ λιμένι ἀσφαλῆ τὰ πλοῖα, οὐδὲ τὰ ἐμπορεύματα αὐτῶν. Μὴ δυναμένων προσέτι ἵν' ἀνορύξωσι νεώρια ἐκτενῆ ἐν τῇ παραλίᾳ τοῦ λιμένος, κατέφυγαν εἰς τὴν παραλίαν τῆς Προποντίδος, πρῶτον εἰς τὴν πλησίον Σιδηρᾶν πύλην, καὶ ἀκολούθως εἰς τὸν ἐκτενῆ καὶ ἐπίπεδον χῶρον τοῦ Εὐλευθερίου. Πιθανὸν τὸ μετὰ τῆς Εὐρώπης ἐμπόριον, παρεκίνησε τοὺς Βυζαντινοὺς ἵν' ἀνορύξωσι τοὺς ἐπὶ τῆς Προποντίδος λιμένας τούτους, ὅπου εἰσέπλεαν τὰ ἐκ τῆς Μεσογείου πλοῖα, μὴ δυνάμενα νὰ εἰσέρχωνται ἐν τῷ μεγάλῳ λιμένι ἕνεκα τῶν ῥευμάτων, καὶ τῶν σφοδρῶν βορείων ἀνέμων. Ἡ ἐκ νέου ἀνόρυξις τοῦ νεωρίου τοῦ Ἐλευθερίου, ἤθελε μεγάλως εὐεργετήσει τὸ ἐμπόριον ὅλον. Πολλὰ πλοιάρια ἐκ τῶν λιμένων τῆς Προποντίδος, ἐδῶ προσορμιζόμενα, ῥίπτουν ἐπὶ τῶν βράχων τῆς παραλίας ταύτης, οἱ φθινοπωρινοὶ νότιοι ἄνεμοι.

Τὰ νεώρια ταῦτα, ἀνωρυχθέντα ἐπὶ τῶν πρώτων αὐτοκρατόρων, παρημελήθησαν μετὰ ταῦτα, ὅταν οἱ Βυζαντινοί, ἐκώλυαν τὴν εἴσοδον ξένων πλοίων ἐν τῷ λιμένι διὰ τῆς πολλάκις μνημονευομένης ἁλύσεως, διατεινομένης ἀπὸ Γαλατᾶ μέχρι τῆς Ἀκροπόλεως. Πρὸς τούτοις, ἡ Βενετία ἀναγκάζουσα τοὺς ἐμπόρους νὰ πληρώνωσιν εἰς τὰ τελωνεῖα αὐτῆς τὴν ἡμίσειαν ἀξίαν τῶν ἐμπορευμάτων τῆς Ἀνατολῆς (1) εἰσαγομένων διὰ ξένων πλοίων, ἀπεδίωξε τὰ Βυζαντινὰ πλοῖα ἀπὸ τὸν Ἀδριατικὸν κόλπον. Ἔκτοτε ἤρχισαν τὰ Ἰταλικὰ πλοῖα προσερχόμενα ἐν Ἀνατολῇ, καὶ μὴ συγχωρούμενα νὰ εἰσπλέωσιν εἰς τὰ νεώρια, κατέφευγαν εἰς τὸν λιμένα. Πλοῖα ὅμως ἐμπορικὰ καὶ πολεμικά, ἐναυπηγοῦντο εἰς τὰ νεώρια ταῦτα μέχρι τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος (2). Πιθανόν, ὅτι τὰ μὲν ἐκ Πόντου καταπλέοντα πλοῖα, κομίζοντα σῖτον καὶ ἕτερα τρόφιμα, προσωρμίζοντο κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τοῦ κράτους, εἰς τὸν λιμένα, τὰ δὲ μετὰ τῆς Εὐρώπης ἐμπορευόμενα, εἰς τὰ νεώρια τῆς Προποντίδος.

Μετὰ τοὺς Σταυροφορικοὺς πολέμους, ὅταν οἱ Ἰταλοὶ συνῴκισαν τὸ Βυζάντιον, ἔλαβαν ἀπὸ τοὺς αὐτοκράτορας προσφόρους ἀποβάθρας ἐπὶ τῆς μέχρι σήμερον πολυανθρώπου καὶ ἐμπορικωτάτης βορεινῆς παραλίας τοῦ Βυζαντίου. Τὰ πλοῖα τῶν Βυζαντινῶν προσωρμίζοντο πρὸς τὴν ἐνδοτέραν παραλίαν.

Εἰς τὰς ἀποβάθρας τῶν συνοικιῶν τούτων, ἦσαν τὰ τελωνεῖα τῶν Ἰταλῶν, καὶ μετὰ τῶν Ἰταλῶν τελωνῶν συνεκάθηντο καὶ οἱ εἰσπράκτορες τοῦ Βυζαντινοῦ βεστιαρίου, λαμβάνοντες τὰ τέλη τῶν εἰσαγομένων διὰ τὸ κράτος ἐμπορευμάτων, εἴτε διὰ Βυζαντινῶν εἴτε δι' Ἰταλικῶν πλοίων. Πάμπολλοι Βυζαντινοὶ ἔμποροι, λάθρα εἰσῆγαν διὰ Ἰταλικῶν πλοίων ἐμπορεύματα, ἅτινα κατὰ τὰ χρυσόβουλλα, ἦσαν ἐνίοτε παντελῶς ἀτελῆ, ἢ ἐτέλουν φόρον ὀλιγώτερον τῶν διὰ πλοίων Βυζαντινῶν εἰσαγομένων. Τοὺς βασιλικοὺς τούτους εἰσπράκτορας, ἐνίοτε ἐμάλαττον διὰ δώρων οἱ λαθρέμποροι (3).

Κατὰ τὴν ἀνάκτησιν τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν τὸ 1261, ὁ λιμὴν ὁ εὐρύχωρος ἐπληροῦτο ἀπὸ πλοῖα Ἰταλικά. Ἀμφότεραι αἱ πολιτεῖαι τῆς Βενετίας καὶ Γενούης, διὰ

---

(1) Κ[πολις. Σκ. Βυζαντίου. Α'. 268.

(2) Νῦν, Δαοὺτ πασᾶ καπουσού.

(3) Κ]πολις. Πατρ. 1846. σελ. 30 — Κ]πολις. Σκαρλ. Βυζαντίου Α'. 276.

(1) Depping Α'. 157. Τὸν τελωνιακὸν τοῦτον νόμον τῆς Βενετίας ἀναφέρει καὶ ὁ Βεγολέττης.

(2) Καὶ πρὸς τῷ λεγομένῳ Κοντοσκαλίῳ νεωρίῳ αἱ τριήρεις ἐναυπηγοῦντο» (1348). Ἰω. Καντακ. Γ'. 73.

(3) E vuolsi avere a mente che chi fa onore a comerchiari, e dona loro alcuna cosa o danari e a loro scrivani e turcimani ellino si passano molto cortesamente, e sempre ragionano la mercantazia che tu metti, meno, ch'ella non vale. Sauli. Β'. 243.

Digitized by

νόμων αὐστηρῶν, καὶ καθ' ἡμᾶς τὴν σήμερον ἀσυνέτων, σφετεριζόμεναι χάριν ἑαυτῶν τὰς ὠφελείας τοῦ ἐμπορίου, ἐκώλυαν τὰ διὰ ξένων πλοίων εἰσαγόμενα ἐμπορεύματα. Τὴν Βυζαντινὴν ἀκτοπλοΐαν παρέλυαν ἐν τῇ Προποντίδι καὶ τῷ Αἰγαίῳ πελάγει οἱ τολμηροὶ καταδρομεῖς τῆς Γενούης καὶ Ἱσπανίας. Ἐν τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ ἐχθροὶ ἀμείλικτοι τῶν ἐμπόρων, ἦσαν οἱ Ὀθωμανοὶ πειραταὶ τῆς Σινώπης (1).

Οἱ ἐν Γαλατᾷ Γενουήνσιοι, σφόδρα πλουτοῦντες καὶ διά τινα καιρὸν ἀπόλυτοι ἡγεμόνες τοῦ πλουσιωτάτου ἐμπορίου παντὸς τοῦ Εὐξείνου πόντου (2), ἐπέφεραν τέλος τὴν ἀργίαν καὶ πτῶσιν τοῦ Βυζαντινοῦ ναυτικοῦ. Τὸ ἄλλοτε πλούσιον καὶ ἐμπορικώτατον Βυζάντιον δὲν ἔβλεπε πλέον εἰς τοὺς λιμένας αὐτοῦ, εἰ μὴ ἁλιευτικὰ σκαφίδια. Τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα, μεταβαλλόμενα ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης εἰς πολεμικά, ἠφανίσθησαν ἅπαντα, καὶ μνημονεύονται μόνα τ' ἁλιευτικὰ τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Βοσπόρου, καὶ τὰ πολυπληθῆ τοῦ λιμένος ἀκάτια. Παρὰ τὴν Ἀκρόπολιν κατέπλεαν καὶ ἀνέπλεαν ὁλκάδες καὶ τριήρεις Ἰταλικαὶ μέγισται. Τὰς αὐθάδεις ἐρεσχελίας τῶν Ἰταλῶν ναυτίλων βαρυνόμενοι οἱ αὐτοκράτορες, κατέλυσαν εἰς τ' ἀνάκτορα τῶν Βλαχερνῶν, προτιμῶντες τ' ἄκαρπα πεδία τῆς καλουμένης χώρας, καὶ τὸν νοσώδη κόλπον τῆς Ἀργυρολίμνης, τῶν ἡλιακῶν καὶ τερψιθύμων θεαμάτων τῆς ἀπαραμίλλου Βυζαντινῆς Ἀκροπόλεως. Ἔκτοτε εἰς τὰς πύλας τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ, τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τοῦ Κυνηγοῦ, συνώκησαν πάμπολλοι ἄρχοντες Βυζαντινοί, καὶ ἐκ τούτου ἡ ἀνατίμησις τῶν οἰκιῶν καὶ ἐργαστηρίων τῶν τόπων τούτων, κατὰ τοὺς δύω τελευταίους αἰῶνας τοῦ κράτους (3).

Τοῦτον τὸν μονήρη βίον τῶν Βυζαντινῶν βασιλέων, ἱστοροῦν ἅπαντα τὰ Πατριαρχικὰ ἔγγραφα τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος, ἀφηγούμενα ὁτὲ μὲν τῶν Ἰταλῶν τὰς καταδρομὰς καὶ ἐρημώσεις, ὁ τὲ δὲ τῶν Μουσουλμάνων τοὺς πολέμους καὶ τὴν ἀγριότητα.

Ὅσα ματαίως ζητοῦμεν ἀπὸ τοὺς ἡμετέρους καὶ τοὺς ἐδῶ ἐμπορευομένους Ἰταλούς, συνέγραψαν δύω λόγιοι Φλωρεντινοὶ ἔμποροι ὁ Πεγολόττης καὶ Οὐτζάνος, ἐξιστορήσαντες τὰ ἐμπορεύματα τὰ σταθμὰ καὶ νομίσματα τῶν κυριωτέρων ἐμπορικῶν πόλεων τῆς Εὐρώπης καὶ Τουρκίας (1). Ὁ μὲν Πεγολόττης συνεγραψεν ἀρχομένου τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος, ὁ δὲ Οὐτζάνος τὸν ἀκόλουθον αἰῶνα. Ἀμφοτέρων τὰ συγγράμματα εἶναι διὰ τὴν ἡμετέραν καὶ τῶν Ἰταλῶν τὴν ἱστορίαν, πολλῶν ἑτέρων συγγραμμάτων πολιτιμώτερα. Οἱ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἱστορήσαντες τὸ ἐμπόριον τῶν Ἰταλῶν, ἐν Ἀνατολῇ καὶ Εὐξείνῳ πόντῳ, Γερμανοὶ καὶ Ἰταλοὶ ἀρύονται τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν συγγραμμάτων τούτων. Μολονότι εἰς τὰ πατριαρχικὰ ἔγγραφα, καὶ τοὺς συγχρόνους Βυζαντινοὺς συγγραφεῖς, ἀναφέρονται οἱ ἔμποροι τὰ τελωνεῖα καὶ ἐνίοτε ἡ ἀξία τῶν εἰσαγομένων καὶ ἐξαγομένων ἐμπορευμάτων, οὐδεμίαν ἰδέαν τοῦ τότε ἐμπορίου δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν ἐκ τῶν ἀσαφῶν τούτων πρατηρήσεων.

Ἵνα σαφηνίσω τὰ μετέπειτα ἐν Γαλατᾷ καὶ Κριμαίᾳ γενόμενα, καὶ ἐννοήσωμεν πόθεν τὰ τοσαῦτα πλούτη τῶν Γενουηνσίων ἐμπόρων κατὰ τοὺς αἰῶνας τούτους, καταγράφω τὰ κυριώτερα τοῦ Πεγολόττη, τ' ἀφορῶντα κυρίως τὸ ἐμπόριον τοῦ Βυζαντίου μετὰ τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ Εὐξείνου πόντου. Τὰ γραφόμενα ταῦτα σαφηνίζουν καὶ τὰ τῶν Βυζαντινῶν, διότι οἱ Ἰταλοὶ συνεμπορεύοντο μετ' ἀλλήλων καὶ τῶν Βυζαντινῶν, κατὰ τοὺς ἐγχωρίους νόμους.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, οἱ Γενουήνσιοι οἱ ἐν Γαλατᾷ κατοικοῦντες, εἶχαν ἐκεῖσε τὸ τελωνεῖον αὐτῶν, κείμενον μέσον τῆς νῦν καλουμένης ἀποβάθρας Βαλοὺκ παζὰρ καὶ τῆς γνωστῆς Καράκιοϊ, καὶ ἐκεῖσε προσωρμίζοντο ἅπαντα τὰ ἐξ Εὐρώπης καὶ Εὐξείνου πόντου πλοῖα αὐτῶν. Ἐδῶ προσήρχοντο καὶ τὰ ὀλίγα Βυζαντινὰ τὰ κομίζοντα ἐμπορεύματα καὶ τρόφιμα, πωλούμενα εἰς τοὺς Γενουηνσίους. Ἐ-

(1) «Μανουὴλ ὁ Κορίσσης· ὡς ἐπελθὼν εἰς τὴν Σινώπην καὶ Ἀμισόν, εὗρε πᾶσαν σύγχυσιν εἰς τὰ πράγματα καὶ ταραχὴν, τοῦ Σκύθου τοὺς περιξ τόπους λῃζομένου.» Μ. καὶ Μ. Β'. 547. Depping. Α'. 217.

(2) «Μὴ μόνον Ῥωμαίοις ἀπέκλεισαν (δηλ. οἱ Γενουήνσιοι) τὰς κατὰ θάλασσαν κελεύθους καὶ πραγματείας» κτλ. Γ. Παχυμ. Α'. 449.

(3) Μ. καὶ Μ. Α'. 224. Β'. 358. 363. 375.

(1) Della Decima, et di varie altre gravezze imposte dal comune di Firenze. etc. Lisbonne, Lucques. 1765. 1766 4 Τόμοι εἰς 4ον. Le moyen age n'a rien fourni d'aussi instructif sur la même matière que ces deux traités, qui exposent le mouvement commercial de toutes les contrées. Depping, Α'. σελ. IV. 236. Ὁ Πεγολόττης ἦτον ὑπάλληλος τῶν ἐμπόρων Bardi. Buchon. Γ'. 58 ἐν σημ.

Digitized by Google

πειδὴ καθὼς ἀνωτέρω ἀνέφερα δὲν μετεκομίζοντο ἐμπορεύματα εἰς Ἰταλίαν διὰ πλοίων Βυζαντινῶν, ἐναποθέτοντο ταῦτα εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ Γαλατᾶ. Τὰ δὲ πλοῖα, εἴτε Γενουησίων εἴτε Βυζαντινῶν, κομίζοντα ἐμπορεύματα πρὸς χρῆσιν τῶν Βυζαντινῶν, προσωρμίζοντο ἅπαντα εἰς τὰς ἀπέναντι ἀποβάθρας τῆς Κ/πόλεως. Μετά τινα ἔτη, ὅταν οἱ Γενουήνσιοι ἐπὶ τοῦ βασιλέως Καντακουζηνοῦ ἐπεξέτειναν τὰ ὅρια αὐτῶν, τὸ τελωνεῖον ἀνηγέρθη ὅπου εἶναι σήμερον. Οὕτω καὶ μέχρις ἡμῶν ὑπάρχουν ἐν Κ/πόλει δύω τελωνεῖα, τὸ μὲν τοῦ Γαλατᾶ, τὸ δὲ τῆς πέραν Κ/πόλεως. Εἰς μὲν τὸ πρῶτον, προσωρμίζοντο ἕως πρὸ μικροῦ τὰ Εὐρωπαϊκὰ πλοῖα, εἰς δὲ τὸ δεύτερον τὰ ἐγχώρια, κομίζοντα προϊόντα Ὀθωμανικά, τρόφιμα, καρποὺς καὶ καπνούς.

Τὰ ἐν χρήσει νομίσματα ἦσαν τὰ ὑπέρπυρα. Ταῦτα ἔμειναν μέχρι τέλους τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους. Ἐκ τῶν Πατριαρχικῶν ἐγγράφων καταφαίνεται ὅτι τούτων πολλὰ εἴδη ἐκυκλοφόρουν, τινὰ μὲν καθαρά, τινὰ δὲ νενοθευμένα (1). Ἡ λίτρα διηρεῖτο εἰς ἑκατὸν δράμμια, ζυγίζουσα ἐξ χιλιάδας τεσσαράκοντα κόκκους, ὅθεν ἕκαστον δράμμιον ἑξήκοντα κόκκους καὶ τέσσαρα πέμπτα τοῦ κόκκου (2). Ἑβδομήκοντα δύω ὑπέρπυρα ἐζύγιζαν μίαν λίτραν, ὅθεν ἓν ὑπέρπυρον ἐζύγιζεν ὀγδοήκοντα τέσσαρας κόκκους, δηλ. ἓν δράμμιον καὶ εἴκοσι τέσσαρας κόκκους. Λαμβάνοντες ὡς κανόνα τὸ χρυσοῦν νόμισμα τῆς Γαλλίας, κανονισθὲν τὸ 1789, καὶ 1803, ἔχομεν τὸ δεκάφραγκον τὸ χρυσοῦν, ζυγίζον ἓν δράμμιον, ἤτοι ἑξήκοντα κόκκους. Εἴκοσι τέσσαρες κόκκοι εἶναι δύω πέμπτα τοῦ δραμμίου ἤτοι τοῦ δεκαφράγκου, ἴσα μὲ τέσσαρα φράγκα, ὥστε οἱ ὀγδοήκοντα τέσσαρες κόκκοι τοῦ ὑπερπύρου ἰσοδυναμοῦν μετὰ δεκατεσσάρων φράγκων, ὑποθέτοντες ὅτι τὸ χρυσοῦν ὑπέρπυρον ἦτο καθαρὸν ὡς τὸ Γαλλικὸν δεκάφραγκον. Τὸ ὑπέρπυρον τοῦτο τὸ καθαρὸν διαιρεῖτο εἰς εἴκοσι τέσσαρα κεράτια (3), μικρὰ νομίσματα ἐξ' ἀργύρου καὶ χαλκοῦ, συχνὰ μνημονευόμενα. Ἐκυκλοφόρει καὶ ἕτερον νόμισμα ἀργυροῦν ἀξίας δύω κερατίων.

Ἐν κοινῇ χρήσει ἦσαν καὶ τὰ στάμενα (4) χαλκᾶ νομίσματα, οὐχὶ ὅμως διὰ μεγάλας πληρωμάς. Ταῦτα ἐδαπανῶντο εἰς ἀγορὰν χόρτων καὶ μικρᾶς ἀξίας πραγμάτων, καὶ ἀπὸ τοὺς διαβαίνοντας ἀπὸ χώραν εἰς χώραν.

Ἐν Γαλατᾷ, ἐκυκλοφόρουν ξένα νομίσματα τῆς Βενετίας καὶ Γενούης (1). Ἄργυρος εἰς τεμάχια πρὸς ἕνδεκα οὐγγίας καὶ δεκαπέντε δηνάρια τὴν λίτραν, ἐπέμποντο κυρίως εἰς Κριμαίαν καὶ Ἀνατολήν, ὅπου ἀντηλλάττοντο δι' ἐμπορεύματα. Ἐννενήκοντα ἐννέα ὑπέρπυρα ἐν Βυζαντίῳ, ἐζύγιζαν ἑκατὸν ἐν Γαλατᾷ.

Τὰ ἐμπορεύματα τῶν Γενουησίων καὶ Βενετῶν εἰσαγόμενα καὶ ἐξαγόμενα ἦταν παντὸς φόρου ἐλεύθερα. Οἱ Πισαῖοι ἐπλήρωναν διὰ πᾶν ἐμπόρευμα εἰσαγόμενον εἴτε ἐν Βυζαντίῳ εἴτε ἐν Γαλατᾷ δύω τοῖς 100, ἐπὶ τῆς τιμῆς τοῦ ἐμπορεύματος ἐν Βυζαντίῳ ἄνευ τῶν ἐπ' αὐτοῦ γενομένων δαπανῶν· πρὸς τούτοις, ἕτερα δύω τοῖς 100 ἐπὶ τοῦ κέρδους, πληρονόμενα μετὰ τὴν πώλησιν τοῦ ἐμπορεύματος.

Οἱ Φλωρεντινοί, Γάλλοι, Καταλάνοι, Ἀγκωνῖται, Σικελοί, καὶ πάντες οἱ ἑτερογενεῖς, πληρόνουν δύω τοῖς 100, ἐπὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἐμπορεύματος, καὶ ὀφείλουν διὰ μιᾶς νὰ πληρόνωσι τὰ τέλη τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς. Ἀκολούθως, εἶναι κύριοι νὰ πωλῶσι κατ' ἀρέσκειαν, ἄνευ ἑτέρου τέλους. Δὲν δύνανται ὅμως μετὰ τῶν χρημάτων, προερχομένων ἐκ τῆς πωλήσεως τοῦ ἐμπορεύματος ν' ἀγοράσωσι ἢ μεταπωλήσωσιν ἐπιτοπίως· μόνον ν' ἀγοράσωσι πρὸς ἐξαγωγήν. Ἂν ὅμως ἀγοράσωσιν ἢ μεταπωλήσωσιν ἐπιτοπίως, πληρόνουν δύω τοῖς 100 ἐπὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἐμπορεύματος. Μετὰ τὸν ἐν Εὐξείνῳ πόντῳ πλοῦν των, καταπλέοντες ἐν Γαλατᾷ, πληρόνουν μόνον δύω τοῖς 100 ἐπὶ τῶν εἰσκομιζομένων ἐμπορευμάτων (2).

Ὁ ἀποτίνων τὰ τέλη ὀφειλόμενα εἰς τὸν τελώνην, λαμβάνει ἀπόδειξιν ἰδιόχειρον τοῦ τελώνου, διότι οὗτος μένει εἰς τὸ ὑπούργημά του, ἓν μόνον ἔτος. Διὰ τῆς ἀποδείξεως ταύτης, πείθεται ὁ διάδοχος αὐτοῦ ὅτι ἤδη ἐπληρώθησαν τὰ νενομισμένα τέλη (3).

Ὁ σῖτος τῆς Ῥαιδεστοῦ φυόμενος «ἐν τῇ Ἑλλάδι τῆς Κωνσταντινουπόλεως,» εἶναι ὁ

---

(1) Ἑλλ. Φιλ. Σύλλογος. Τεῦχος ς'. 150 ἐν σημ.

(2) Description Générale des Monnaies Byzantines, ὑπὸ τοῦ Sabatier. Paris. 1862 Τόμ. Α'. 55.

(3) Τῶν χρυσοχόων τὸ καλούμενον κεράτιον εἶναι τὸ βάρος τοῦ κόκκου τοῦ ξυλοκεράτου.

(4) Stamina seu Stamena parva moneta aenea. Tafel καὶ Thomas. Α'. 108. ἑλλ. Ιστάμενα.

(1) Περὶ τοιούτων νομισμάτων οὐδεμία μνεία εἰς τὰ Πατριαρχικὰ ἔγγραφα, ὅπου συχνάκις δικάζονται οἱ πωλοῦντες, ἀγοράζοντες καὶ δανείζοντες.

(2) Πρβλ. τὸν Depping. Τόμ. Β'. 107. 167.

(3) Ὁ μὲν Μανουὴλ ὁ Κορέσης τοῦτον δεξάμενος, ἀληθῆ τε εἶναι τὴν τοῦ κομερκίου ἀπόδειξιν εἶπε» κτλ. Μ. καὶ Μ. Β'. 549.

Digitized by Google

κάλλιστος σῖτος τῆς Ῥωμανίας, καὶ πωλεῖται εἰς τιμὴν ἀνωτέραν τοῦ σίτου τοῦ Καφᾶ· (1) Ὁ σῖτος τοῦ Καφᾶ εἶν' ἀνώτερος παντὸς σίτου τοῦ Εὐξείνου πόντου καὶ τῆς Κριμαίας. (2) Ὁ σῖτος τοῦ Ἀζήλου (3) εἶναι σχεδὸν ἰσότιμος τοῦ σίτου τοῦ Καφᾶ· Ἀλλ' ἐν γένει προτιμᾶται ἀπὸ τοὺς ἀγοραστὰς ὁ σῖτος τοῦ Καφᾶ. Ὁ σῖτος τοῦ Μαυροκάστρου, ἔρχεται μετὰ τὸν σῖτον τοῦ Ἀζήλου, καὶ μολονότι ὁ σῖτος οὗτος δὲν εἶναι καλήτερος, κάλλιον ὅμως πωλεῖται, διότι κάλλιον αὐτοῦ διατηρεῖται κατὰ τὸν διάπλουν. Οἱ σῖτοι τῆς Βάρνης, τοῦ Ζαγαρᾶ (4), τῆς Βυζώνης (5) καὶ τῆς Σωζοπόλεως εἶναι ἀξίας κατωτέρας τῶν ἄνω μνημονευθέντων σίτων, καὶ πωλοῦνται εἰς τιμὴν κατωτέραν τοῦ σίτου τῆς Ῥαιδεστοῦ. Ὅλοι οἱ σῖτοι τῶν ἄνω μερῶν εἶναι τῆς αὐτῆς τιμῆς. Ἑτέρους σίτους ἀξίους μνήμης, δὲν ἔχει ἡ Ῥωμανία. (6)

Ἡ κριθὴ τῆς Ῥαιδεστοῦ εἶν' ἡ καλητέρα, πωλεῖται ἀντὶ τεσσάρων κερατίων τὸ κοιλόν· μετ' αὐτὴν, ἔρχεται ἡ τοῦ Καφᾶ, πωλουμένη ἀντὶ δύο ἕως τριῶν κερατίων τὸ κοιλὸν, καὶ μετὰ ταύτην ἡ κριθὴ τῆς Βάρνης. Σήμερον κριθὴ ἀξία μνήμης, δὲν γεννᾶται ἀλλαχόσε.

Ἐπωλοῦντο εἰς τὰς ἀγορὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ Γαλατᾶ, μὲ τὸ καντάριον, τ' ἀκόλουθα ἐμπορεύματα. Τὸ Ἰνδικὸν, τὸ κηρίον, τὰ ἑλμινθόχορτα καὶ τὸ ἐρυθρόδανον· Οὐδεμία ἔκπτωσις ἐγίνετο διὰ τὰ ἐπικαλύμματα.

Ἡ ζυπτηρία τοῦ Εὐξείνου πόντου, τῆς Καραμανίας, τῆς Ἐφέσου καὶ τῆς Φωκαίας. Ὁ σάκκος καὶ τὰ σχοινία ἐπωλοῦντο μετὰ τοῦ ἐμπορεύματος.

Δέρματα βοῶν, βουβάλων καὶ ἵππων, δεικνυόμενα πρότερον εἰς γνώμονας εὑρισκομένους ἐν Γαλατᾷ. Ἂν τὰ δέρματα ἦσαν βεβλαμμένα, ἐγίνετο ἡ προσήκουσα ἔκπτωσις.

Ἀλείμματα παντὸς εἴδους, σίδηρος, κασσίτερος καὶ μόλυβδος.

Σταπίδες ξηραὶ παντὸς εἴδους, ἐξαιρουμένων τῶν τῆς Συρίας· Ἐκπίπτονται ἡ σπυρὶς καὶ ὁ κόφινος, καὶ μένουν ταῦτα εἰς τὸν ἀγοραστήν.

Σάπονες τῆς Βενετίας, τοῦ Ἀγκῶνος, καὶ τῆς Νεαπόλεως εἰς κιβώτια. Ταῦτα ἐκπίπτονται καὶ μένουν εἰς τὸν ἀγοραστήν.

Ἀμύγδαλα καθαρισμένα εἰς σάκκους, πωλοῦνται μετὰ τοῦ σάκκου· Ἂν ὅμως ἐμπεριέχωνται εἰς δύο σάκκους, ἐκπίπτεται ὁ ἐξωτερικὸς μετὰ τοῦ σχοινίου καὶ λαμβάνει αὐτὰ ὁ ἀγοραστὴς ἄνευ χρημάτων.

Μέλι εἰς λάγηνον ἢ ἀσκὸν, πωλεῖται ἀκπιπτομένων τῆς λαγήνου καὶ τοῦ ἀσκοῦ· μετὰ τὴν ἔκπτωσιν, λαμβάνει ταῦτα ὁ ἀγοραστής.

Βάμβαξ ἀκατέργαστος, πωλεῖται ἄνευ ἐκπτώσεως τοῦ σάκκου.

Βάμβαξ πλυμένος· ὁ σάκκος ἐκπίπτεται καὶ μένει εἰς τὸν ἀγοραστήν.

Κηκίδες τῆς Τουρκίας παντὸς εἴδους, ἂν ἐμπεριέχωνται εἰς σάκκον, ζυγίζονται μετὰ τοῦ σάκκου, καὶ δίδονται μετὰ τοῦ σάκκου ἄνευ ἐκπτώσεως.

Ξηρὰ σῦκα τῆς Ἱσπανίας ἐστοιβασμένα ἐντὸς σπυρίδος.

Ὤχρα· δίδεται ὁ σάκκος δι' ὤχραν.

Κρέατα ἁλμυρὰ, τυρὸς, λῖνον τῆς Ἀλεξανδρείας· δίδεται ὁ σάκκος διὰ λῖνον· τινὲς ἐκπίπτουν τέσσαρα τοῖς 100 διὰ τὸν σάκκον· μετὰ τὴν πώλησιν ὁ σάκκος μένει εἰς τὸν ἀγοραστήν.

Λῖνον τῆς Ῥωμανίας· οὐδεμία ἔκπτωσις διὰ τὸν σάκκον.

Ἔρια τῆς Ἀγκύρας· ἐκπίπτεται ὁ σάκκος καὶ μένει εἰς τὸν ἀγοραστήν.

Ἔρια πλυμένα καὶ ἄπλυτα τῆς Ῥωμανίας καὶ τῆς Τουρκίας, (1) πωλοῦνται μετὰ τοῦ σάκκου, ἄνευ ἐκπτώσεως· ὁμοίως καὶ κάστανα.

Ἀνὰ 100 λίτρας, πωλοῦται τὸ πιπέρι, τὰ βαφικὰ ξύλα καὶ τὸ θυμίαμα.

Ἡ Ζάκχαρις παντὸς εἴδους, τῆς ὁποίας τὰ

---

(1) Περὶ τοῦ σίτου τοῦ Καφᾶ. πρβλ. Chardin. Voyages. Τόμ. I. 108.

(2) Tauride de ses grains nourissait la population surabondante de l' Europe meridionale. Depping. Α'. 3. Οἱ συγγραφεῖς ὑπὲρ τὸ δέον ἐξύμνησαν τὴν εὐφορίαν τῆς Κριμαίας. Πρβλ. Κ. Πορφ. Γ'. 270.

(3) Ἀγνοῶ τὴν θέσιν τῆς πόλεως ταύτης.

(4) «Δίβελτος, ἥτις ὕστερον ἐκλήθη Ζαγορᾶ καὶ κοινότερον Ζαγαρᾶς, ἀπέχουσα τῆς Ἀγχιάλου 25 μίλια.» Μελετίου Γεωγρ. Γ'. 103.

(5) «di Vezina». Sauli Β'. 243. «Μετὰ τὴν Ὀδησσὸν εἶναι αἱ ἐκβολαὶ τοῦ Πανυσοῦ ποταμοῦ, εἶτα ἡ Βιζύη πόλις ποτέ, ἥτις κατεπόθη ὑπὸ σεισμῶν· αὐτὴ ἐλέγετο καὶ Βυζοῦ χῶρος.» Μελετίου Γεωγ. Γ'. 49.

(6) Περὶ τῆς τιμῆς τοῦ σίτου ἐπὶ Νικηφόρου Φωκᾶ καὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, πρβλ. Κ. Μανασσῆ, στίχ. 5802, 5805, 5806, 5808, 5819.

(1) Τουρκίαν καλεῖ ὁ Πεγολόττης, κατὰ τὴν τότε συνήθειαν τῶν ξένων, τὴν Μικρὰν Ἀσίαν κατεχομένην τότε ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Digitized by Google

κιβώτια ἢ βαρέλλια ἐκπίπτονται καὶ μένουν εἰς τὸν ἀγοραστήν· ὁ ὑδράργυρος ζυγίζεται μετὰ τοῦ πηλίνου δοχείου, δέρματος καὶ σχοινίου· ταῦτα ἔπειτα ἐκπίπτονται καὶ μένουν εἰς τὸν ἀγοραστήν.

Ἅλας Ἀμμονιακὸν πωλεῖται ἄνευ τοῦ σάκκου ἢ τοῦ κιβωτίου.

Ἡ μαστίχη περιδέεται· ἐκπίπτεται τὸ περίδεμα· ὁ δὲ κόφινος μένει εἰς τὸν ἀγοραστήν.

Ἤλεκτρον ψιλὸν, μεσαῖον ἢ χονδρὸν ἀκατέργαστον· ὁ πωλητὴς δίδει εἰς τὸν ἀγοραστὴν τὸ κιβώτιον ἢ τὸν σάκκον· ἂν ὅμως περιδέηται μετὰ σχοινίου ἢ ἑτέρου περιδέματος, ταῦτα μένουν εἰς τὸν ἀγοραστήν.

Τὰ κοράλια πωλοῦνται ὡς τὸ ἤλεκτρον.

Ἀνὰ 10 λίτρας πωλοῦνται.

Ἡ μέταξα ἡ ἀκατέργαστος παντὸς εἴδους· μετὰ τὴν πώλησιν δίδεται εἰς τὸν ὑπηρέτην τοῦ πωλητοῦ, τέσσαρες πήχεις.

Ὁ κρόκος, τὰ καρυόφυλλα, τὸ μακρὸν πιπέρι, τὸ μοσχοκάρυον, ἡ νάρδος, τὸ καρδάμωμον παντὸς εἴδους, ἡ σκαμμωνία, ἡ μάννα, ὁ βόραξ, τὸ Ἀραβικὸν κόμμι, καὶ τὰ ζακχαρωτά.

Ἤλεκτρον εἰργασμένον εἰς κομποσχοίνιον ἢ ἄλλως εἰργασμένον, τετρυπημένον καὶ εἰς κλωστὴν περασμένον· ἡ κλωστὴ ἐκπίπτεται·

Χρυσὸς ἢ ἄργυρος εἰς σύρμα, εἴτε τῆς Λούκας, εἴτε τῆς Γενούης, εἴτε τῆς Γαλλίας.

Ὁμοίως πωλοῦνται πολλὰ ἀρώματα καὶ φάρμακα, ἐκπιπτομένων πάντων τῶν περιδεμάτων, τὰ ὁποῖα μένουν εἰς τὸν ἀγοραστήν.

Πωλοῦνται εἰς τεμάχια, λινὰ ὑφάσματα παντὸς εἴδους, ἐξαιρουμένων τῶν ὑπὸ χωρικῶν ὑφανθέντων. (1) Τούτων τὸ περίδεμα λαμβάνει ὁ ἀγοραστής· τὰ ἐριοῦχα τῆς Γαλλίας καὶ ξένων μερῶν, πωλοῦνται κατὰ τὰ μέτρα τοῦ τόπου τῆς προαγωγῆς· ἂν τὸ ἐριοῦχον εὑρεθῇ ὀλιγωτέρων πήχεων, ὁ πωλητὴς ὑποχρεοῦται ν' ἀναπληρώσῃ τὸ ἐλλεῖπον· ἂν ἦναι πλειότερον τοῦ σεσημειωμένου μέτρου, λαμβάνει τὸ περισσεῦον ὁ πωλητής· ὁ πῆχυς τῶν ἐριούχων εἶναι διάφορος τοῦ πήχεως τῶν λινῶν· εἷς καὶ ἥμισυς τῶν λινῶν, εἶναι εἷς πῆχυς τῆς Κριμαίας.

Ἂν τὰ ἐριοῦχα πωληθῶσι χονδρικῶς, καὶ εὑρίσκῃ αὐτὰ δεδεμένα ὁ ἀγοραστὴς, λαμβάνει οὗτος τὸ περίδεμα καὶ τὸ σχοινίον, καὶ τὰ ἐσωτερικὰ μεγάλα σχοινία· ἂν ὅμως τὸ δέμα ἐλύθη πρὸ τῆς πωλήσεως, δὲν λαμβάνει ὁ ἀγοραστὴς εἰμὴ τὰ ἐσωτερικὰ μεγάλα σχοινία.

(1) Salvo tele di campagna. Sauli. B'. 236.

Δέρματα αἴγεια καὶ πρόβεια, πωλοῦνται ἀντὶ τόσων ὑπερπύρων τὰ ἑκατόν· οἱ γνώμονες τῆς κοινότητος τοῦ Γαλατᾶ, ἐξετάζουν τὴν ποιότητα αὐτῶν, καὶ γίνεται ἔκπτωσις, ἂν ταύτην αἰτήσῃ ὁ ἀγοραστής. Ὁ ἀγοράζων ἱκανὰ ἵνα σχηματίσῃ δέμα, λαμβάνει τὸ περιδέον σχοινίον.

Ἀμύγδαλα μετὰ τοῦ φλοιοῦ πωλοῦνται ἀνὰ χιλιάδας δι' ἓν ὑπέρπυρον, κατὰ τὴν σύμβασιν ἀγοραστοῦ καὶ πωλητοῦ.

Φοίνικες πωλοῦνται ἀνὰ χιλιάδα, τούτων ὁ κόφινος μένει εἰς τὸν ἀγοραστήν.

Λεπτοκάρυα πωλοῦνται μὲ τὸ κοιλὸν, εἴτε τοῦ Γαλατᾶ εἴτε τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κατὰ τὴν σύμβασιν· 56 καὶ ἥμισυ κοιλὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἶναι ἴσα μὲ ἑξήκοντα κοιλὰ τοῦ Γαλατᾶ. Τούτων ὁ σάκκος μένει εἰς τὸν ἀγοραστήν.

Κάρυα μετρούμενα, πωλοῦνται ἀνὰ χιλιάδας δι' ἓν ὑπέρπυρον.

Ὀξύρυγχα τεταριχευμένα πωλοῦνται ἀνὰ χιλιάδα.

Ἅλας πωλεῖται μὲ τὸ κοιλὸν τοῦ σίτου.

Ἔλαιον καθαρὸν καὶ κίτρινον τῆς Βενετίας, τοῦ Ἀγκῶνος, τῆς Ἀπουλίας, τῆς Καϊέττας καὶ πάσης ἄλλης χώρας, εἰσκομιζόμενον εἰς βαρέλλια πωλεῖται ἀντὶ τόσων ὑπερπύρων τὸ βαρέλλιον· ἄλλα ἔλαια εἰσκομιζόμενα εἰς λαγήνους πωλοῦνται ἀντὶ τόσων ὑπερπύρων τὴν λάγηνον· ἡ λάγηνος δὲ δέον νὰ ἦναι πλήρης μέχρι τοῦ στομίου· ἂν ἐλλείπῃ ἔλαιον, ὁ πωλητὴς ὀφείλει νὰ τὸ ἐπιπληρώσῃ.

Σῖτος, κριθὴ, πάντες ἐν γένει οἱ δημητριακοὶ καρποὶ, καὶ τὰ ὄσπρια πωλοῦνται μὲ τὸ κοιλὸν, εἴτε τοῦ Γαλατᾶ, εἴτε τῆς Κ/πόλεως. Ἕκαστον κοιλὸν διαιρεῖται εἰς τέσσαρα τέταρτα, καὶ ἕκαστον τέταρτον εἰς δεκαὲξ λίτρας. Κατὰ τὰς διαιρέσεις ταύτας ἀγοράζει ὁ πτωχὸς λαός. Τὸ κοιλὸν τῆς Κ/πόλεως εἶναι μεῖζον τοῦ κοιλοῦ τοῦ Γαλατᾶ, κατὰ ἓξ ἢ ἑπτὰ τοῖς 100.

Ὁ Ἑλληνικὸς οἶνος πωλεῖται ἀντὶ τόσων ὑπερπύρων τὸ βαρέλλιον, λογιζόμενον πρὸς τεσσαράκοντα ὀκτὼ μέτρα (1). Τὸ ἐλλεῖπον ἐπιπληροῖ ὁ πωλητὴς, τὸ βαρέλλιον μένει εἰς τὸν ἀγοραστήν.

(1) Metrum vel metreta, vas erat ad mensuram centum viginti libras aquae vel vini. Tafel καὶ Thomas. A'. 407 ἐν σημ. Σήμερον εἰς τὰς κωμοπόλεις τῆς Κ]πόλεως, τὸ μέτρον οἴνου, εἶναι 8 ὀκάδων.

Digitized by Google

Οἶνοι τῆς Καλαβρίας, τῆς Σικελίας καὶ Ἀπουλίας, πωλοῦνται καθὼς οἱ Ἑλληνικοί.

Οἶνοι τῆς Κρήτης πωλοῦνται ἀνὰ ἑκατοντάδα μέτρων ἀντὶ τόσων ὑπερπύρων· τὸ βαρέλλιον μένει εἰς τὸν ἀγοραστήν. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον πωλοῦνται καὶ οἱ οἶνοι τῆς κάτω Ῥουμανίας.

Ὁ ἐγχώριος οἶνος πωλεῖται ἀντὶ τόσων ὑπερπύρων τὰ ἑκατὸν μέτρα· ἂν ὁ οἶνος ἦναι εἰς βαρέλλιον, τοῦτο μένει εἰς τὸν πωλητήν· ἂν ἦναι εἰς λαγήνους λαμβάνει ταύτας ὁ ἀγοραστής· ἐνίοτε πωλεῖται ἀνὰ ἑκατοντάδα λαγήνων.

Περὶ φόρων ἐπὶ τοῦ ζυγίου.

Ἐν Γαλατᾷ, οἱ Γενουήνσιοι δὲν πληρόνουν οὐδένα φόρον ζυγίου. Οἱ Βενετοὶ καὶ πάντες οἱ ἀλλοδαποὶ εἴτε ἀγοράζοντες εἴτε πωλοῦντες, πληρόνουν δι' ἑκάστην δεκάδα κανταρίων, τρεῖς λίτρας. Διὰ μέταξαν κρόκον καὶ ἕτερα φάρμακα, πωλούμενα εἴτε ἀνὰ δεκάδα κανταρίων, εἴτε ἀνὰ λίτραν πληρόνουν ἀγοραστὴς καὶ πωλητὴς ἡμίσειαν λίτραν δι' ἑκάστην δεκάδα κανταρίων. Ὁ ζυγίζων δὲν φιλοδωρεῖται οὐδ' ὁ γραμματεὺς τοῦ ζυγίου· χάριν εὐκολίας ὅμως, προσφέρεται μικρόν τι δῶρον, ἀνάλογον τῆς ἀξίας τοῦ ζυγιζομένου ἐμπορεύματος, δύω ἕως ἓξ λίτραι. Ὁ ζυγιστὴς οὐδέποτε ζητεῖ δῶρον.

Πάντα τὰ ἐμπορεύματα τὰ ζυγιζόμενα κομίζει ἰδίαις δαπάναις ὁ πωλητὴς εἰς τὸν τόπον τοῦ ζυγίου. Ἐκεῖθεν μεταφέρει αὐτὰ ὁ ἀγοραστὴς εἰς τὴν ἀποθήκην ἢ οἰκίαν αὐτοῦ. Αἱ δαπάναι τῆς μεταφορᾶς ἀναλόγως τῆς ἀποστάσεως τῆς ἀποθήκης εἶναι ἀπὸ ὀκτὼ μέχρι δώδεκα κερατίων τὰ ἑκατὸν καντάρια. Ἡ στυπτηρία δὲν ὑπόκειται εἰς τοσαύτην δαπάνην, διότι ὁ ζυγίζων ὑπάγει εἰς τὴν ἀποθήκην τοῦ πωλητοῦ, καὶ οὕτως αἱ δαπάναι τοῦ ζυγίου εἶναι ἀπὸ τριῶν μέχρις ἓξ κερατίων τὰ ἑκατὸν καντάρια.

Περὶ μεσιτείας.

Διὰ πᾶν ἐμπόρευμα ζυγιζόμενον ἢ μὴ ζυγιζόμενον, πληρόνουν πωλητὴς καὶ ἀγοραστὴς, τέσσαρα κεράτια δι' ἑκατὸν ὑπέρπυρα (1).

Δι' ὑφάσματα λινὰ, ἐξ ὁποιασδήποτε χώρας, πωλούμενα χονδρικῶς πληρόνουν πωλητὴς καὶ ἀγοραστὴς τέσσαρα κεράτια δι' ἑκατὸν ὑπέρπυρα.

Ἂν ὕφασμα πρώτης ποιότητος πωληθῇ εἰς τρία τεμάχια, πληρόνει ἕκαστον τεμάχιον τρία κεράτια. Δι' ὑφάσματα χρυσοκέντητα ἐξ ἐρίου τῆς Ἀγκύρας μεταξωτὰ καλούμενα, πληρόνουν ἀγοραστὴς καὶ πωλητὴς τέσσαρα κεράτια δι' ἑκατὸν ὑπέρπυρα. Ὁμοίως καὶ διὰ τοὺς δημητριακοὺς καρποὺς καὶ τὸ ἔλαιον. Ἂν τοῦ τελευταίου τούτου πωληθῶσιν ἓν ἢ δύο βαρέλλια διὰ μιᾶς, τότε καὶ ἀγοραστὴς καὶ πωλητὴς πληρόνουν δύο κεράτια δι' ἕκαστον βαρέλλιον.

Οἶνοι Ἑλληνικοὶ καὶ ἄλλων χωρῶν, πωλούμενοι χονδρικῶς πληρόνουν κεράτια ἓξ δι' ἑκατὸν ὑπέρπυρα. Ἂν πωληθῶσι λιανικῶς ἀπὸ εἰκοσιπέντε βαρελλίων καὶ κάτω, πληρόνουν ἕτερα δύο κεράτια τὸ βαρέλλιον. Μολονότι κατὰ τὰ ἄνω λεγόμενα δὲν πληρόνουν οἱ ἔμποροι πλείονα τῶν ἄνω μνημονευομένων κερατίων δι' ἑκατὸν ὑπέρπυρα, ἐπὶ τέλους πληρόνουν ἓξ κεράτια δι' ἑκατὸν ὑπέρπυρα (1).

Ἐπὶ τοῦ ναύλου, οἱ συμβαλλόμενοι πληρόνουν μεσιτείαν κεράτια ἓξ δι' ἑκατὸν ὑπέρπυρα. Ἐνίοτε ὁ ναύκληρος ἢ ὁ ἔμπορος ὁ ναυλόνων, δίδουν ἑκάτερος εἰς τὸν μεσίτην κατὰ τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ ἀπὸ δεκαπέντε μέχρις εἴκοσι πέντε ὑπερπύρων, κατὰ τὴν χωρητικότητα τοῦ πλοίου.

Ὁ ἀγοράζων ἐν Γαλατᾷ λίθους πολυτίμους κοσμήματα καὶ σκεύη χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, πληρόνει δι' ἕκαστον ὑπέρπυρον κεράτιον ἤγουν δηλ. τέσσαρα ὑπέρπυρα καὶ τέσσαρα κεράτια δι' ἑκατὸν ὑπέρπυρα· ὁμοίαν μεσιτείαν πληρόνει καὶ ὁ πωλῶν (2).

Οἱ μεσῖται οὗτοι, καλούμενοι μεσῖται τοῦ τελωνείου, ἐλάμβαναν ἐκ τῆς ὅλης μεσιτείας τρία ὄγδοα, τὰ ἐπίλοιπα πέντε ὄγδοα ἐλάμβανεν ἡ κοινότης (3). Πάντα τὰ ἐμπορεύματα ἐπωλοῦντο καὶ ἠγοράζοντο διὰ τῶν μεσιτῶν τούτων.

Περὶ περιδέσεως.

Ἡ μέταξα (4), ἵνα καλῶς περιτυλιχθῇ, πληρόνει κεράτια ἑκτώ.

---

(1) $^1/_8$ τοῖς 100.

(1) Πιθανὸν ὡς δῶρα τῶν ζυγιστῶν καὶ ἀχθοφόρων.
(2) 8 $^1/_8$ τοῖς 100, ἐλάμβανεν ὁ μεσίτης.
(3) Sauli. Τόμ. Β'. 27.
(4) Ἡ μέταξα, τὸ ἔλαιον καὶ ὁ σῖτος ἦσαν μονοπώλια ἐν τῷ Βυζαντίῳ. Depping. Α'. 113.

Digitized by Google

Δι' ἕκαστον δέμα ψιλῶν ἐμπορευμάτων, πληρόνουν ἥμισυ κεράτιον.

Ἡ δαπάνη ἵν' ἐνθέσῃ τις ςυπτηρίαν εἰς σάκκους καὶ ῥάψῃ δέσῃ καὶ ἐπιγράψῃ αὐτοὺς κατὰ τοὺς καιροὺς, εἶναι περίπου ἓν κεράτιον τὸν σάκκον. Διαφέρει ἡ δαπάνη αὕτη, ποτὲ μὲν ὀλιγωτέρα, ποτὲ δὲ πλειοτέρα.

Δαπάνη ἐπὶ ἀγορᾶς σίτου.

Ἓν πρώτοις, ὁ ἀγοράζων σῖτον εὑρισκόμενον ἐντὸς τοῦ πλοίου, δαπανᾷ διὰ τὴν ἐκφόρτωσιν καὶ μεταφορὰν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς παραλίας, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν ἀποθήκην, ἀπὸ δεκατεσσάρων μέχρι δεκαὲξ κερατίων δι' ἑκάστην ἑκατοντάδα κοιλῶν.

Δι' ἐνοίκιον ἀποθήκης μηνιαῖον, ἀφ' ἑνὸς ἡμίσεως μέχρι δύο ὑπερπύρων τὰ ἑκατὸν κοιλά. διὰ μεσιτείαν, κεράτια ἓξ τὰ ἑκατὸν κοιλά.

Δαπάναι ἐπὶ λιτῶν ὑφασμάτων.

Ἵνα μετρήσῃ τις ἓν τεμάχιον ὑφάσματος πληρόνουν ἀγοραστὴς καὶ πωλητὴς ἥμισυ κεράτιον (1). Ἵν' ἐπιθεωρήσωσι τὰς κηλίδας καὶ τὸν ῥῦπον ἑνὸς τεμαχίου πανίου, ἐπλήρωνεν ἑκάτερος τῶν συμβαλλομένων ἥμισυ κεράτιον. Ἵνα περιτυλιχθῇ, πληρόνει ὁ ἀγοραστὴς μόνος, ἓν κεράτιον δι' ἕκαστον τεμάχιον.

Δαπάναι ἐπὶ ἐλαίων.

Ἓν πρώτοις, ἡ μεταφορὰ ἐλαίου εἰς βαρέλλια ἀπὸ τῆς παραλίας μέχρι τῆς ἀποθήκης, δι' ἁμαξῶν καὶ ἀχθοφόρων, δύο κεράτια τὸ βαρέλλιον.

Δι' ἐνοίκιον ἀποθήκης μηνιαῖον, ἀπὸ τριῶν μέχρι τεσσάρων ὑπερπύρων δι' ἑκατὸν βαρέλλια. Διὰ ζύγιον τοῦ βαρελλίου πληρόνει ὁ πωλητὴς, κεράτια δύω δι' ἕκαστον βαρέλλιον.

Οἱ εἰσκομίζοντες ἔλαιον τῆς Εὐρώπης εἰς λαγήνους, δαπανῶσι διὰ τὰς λέμβους εὑρισκομένας πλησίον τοῦ πλοίου καὶ τοῦ αἰγιαλοῦ, καὶ δι' ἀχθοφόρους ἐκφορτόνοντας ἐκ τῶν πλοίων καὶ εἰσκομίζοντας εἰς τὰς ἀποθήκας καὶ στοιβάζοντας αὐτὰς ἐντὸς τῶν ἀποθηκῶν, δεκαὲξ κερατια δι' ἑκατὸν λαγήνους.

Δι' ἐνοίκιον ἀποθήκης μηνιαῖον, κατὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς, ἓν καὶ ἥμισυ ὑπέρπυρον δι' ἑκατὸν λαγήνους.

Ὁ πωλῶν ἔλαιον εἰς λαγήνους οὐδὲν πληρόνει, διότι τὴν καταμέτρησιν καὶ μεταφορὰν πληρόνει ὁ ἀγοραστής. Οὗτος δαπανᾷ διὰ τὴν μεταφορὰν ἑκατὸν λαγήνων ἀπὸ τὴν ἀποθήκην εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, ἀπὸ δέκα μέχρι δώδεκα κερατίων.

Δαπάναι ἐπὶ δερμάτων.

Ἓν πρώτοις, ὁ εἰσάγων δέρματα διὰ πλοίου δαπανᾷ ἵνα ἐκφορτώσῃ ἐκ τοῦ πλοίου καὶ μεταφέρῃ αὐτὰ εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἐδῶθεν εἰς τὴν ἀποθήκην, ἀπὸ ἓξ μέχρις ὀκτὼ κερατίων τὰ ἑκατὸν δέρματα. Μεταφερομένων δὲ εἰς τὸν τόπον τοῦ ζυγίου μετὰ τὴν πώλησιν, ἀπαιτοῦνται δαπάναι ἕτεραι ἀπὸ ἓξ μέχρις ὀκτὼ κερατίων. Ἵνα τὰ ἐπιθεωρήσωσιν οἱ δερματογνώμονες τῆς κοινότητος καὶ διαχωρίσωσι τὰ βεβλαμμένα, πληρόνουν οἱ συμβαλλόμενοι κεράτια τρία δι' ἑκατὸν δέρματα.

Ἵν' ἀφαιρέσωσι τὰ κέρατα τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἀποστελλομένων δερμάτων, δαπανῶνται διὰ πᾶσαν ἑκατοντάδα δερμάτων ἀπὸ δέκα μέχρι δώδεκα κερατίων. Τὰ κέρατα μένουν εἰς τὸν κύριον τῶν δερμάτων.

Δαπάναι γινόμεναι ἐν Κ/πόλει καὶ Γαλατᾷ ἐπὶ τῶν Λατινικῶν οἴνων.

Ἵνα μεταφέρῃ τις οἶνον ἀπὸ τῆς παραλίας μέχρι τῆς ἀποθήκης καὶ στοιβάσῃ αὐτὸν εἰς τὴν ἀποθήκην, δαπανᾷ ἀφ' ἑνὸς καὶ ἡμίσεως μέχρι δύο κερατίων τὸ βαρέλλιον.

Δι' ἐνοίκιον τῆς ἀποθήκης μηνιαῖον, κεράτιον ἥμισυ ἢ ἓν δι' ἕκαστον βαρέλλιον.

Ἵνα δοκιμάσῃ τὴν γεῦσιν αὐτοῦ, καὶ πεισθῇ ὅτι εἶναι πλήρη τὰ βαρέλλια, κεράτια ἓξ δι' ἕκαστον βαρέλλιον. Ὁ πωλητὴς ἐκβάλλει ἀπὸ τὴν ἀποθήκην τὰ βαρέλλια, καὶ ἂν ἀπὸ τὰς ἄκρας τῶν βαρελλίων, ἐλλείπωσιν εἰς ἢ πλειότεροι κῖρκοι, τούτους ἀναπληροῖ ὁ πωλητὴς· ἂν ὅμως οἱ περὶ τὰς ἄκρας κῖρκοι ἦναι σωότατοι καὶ εἰς τὸν τόπον αὐτῶν, καὶ ἐλλείπωσιν ἕτεροι, τούτους δὲν ἀναπληροῖ ὁ πωλητὴς· δαπανᾷ δὲ οὗτος συνήθως διὰ τὴν ἐκβολὴν ἐκ τῆς ἀποθήκης καὶ τὴν ἐπισκευὴν τῶν κίρκων περίπου ἓν κεράτιον τὸ βαρέλλιον.

Ἐκτὸς τῶν πολυτίμων τούτων ἐμπορικῶν γνώσεων, Κύριοι, τὰς ὁποίας δύνανται οἱ νῦν

(1) Ἐπὶ πάντων τῶν τότε εἰσαγομένων ὑφασμάτων, ἐσημειοῦντο διὰ καθαρῶν ἀριθμῶν οἱ πήχεις. Ἵν' ἀποφύγωσι τὸν δόλον τῶν πωλητῶν, ἐπῆτουν πολλάκις οἱ ἀγορασταὶ νὰ καταμετρηθῇ τὸ πωλούμενον τεμάχιον.

Digitized

ἐν Κ/πόλει ἐμπορευόμενοι νὰ παραβάλωσι μὲ τὰς σημερινὰς ἐγχωρίους συνηθείας, ὁ Πεγολόττης κατέγραψε πλεῖστα ἄλλα ἀφορῶντα τὰ μέτρα καὶ σταθμὰ τῆς Κ/πόλεως, παραβαλλόμενα μὲ τὰ τῶν ἐμπορικωτάτων τότε πόλεων τῆς Εὐρώπης. Περὶ συναλλαγῶν καὶ ἐμπορικῶν τραπεζῶν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πόλει, ὀλίγα λέγει. Ἐκ τινων παρατηρήσεων αὐτοῦ, εἰκάζω, ὅτι οἱ ἐν Γαλατᾷ Γενουήνσιοι εἶχαν δημοσίους λιθίνας ἀποθήκας, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐναπέθεταν τὰ ἐμπορεύματα αὐτῶν. Πολλοὶ ἔμποροι εἶχαν τὴν ἀποθήκην των εἰς τὸ ἰσόγαιον πάτωμα τῆς οἰκίας αὐτῶν, καὶ εἰς ἀπόστασίν τινα ἀπὸ τὰ παράλια τείχη, πολλάκις προσβληθέντα ἀπὸ ἐχθρικὰ πλοῖα.

Ἐξ ὅλων τῶν παρατηρήσεων τοῦ Πεγολόττη καταφαίνεται ἡ περὶ τοῦ ἐμπορίου μέριμνα τῶν Γενουηνσίων, οἵτινες διὰ παντοίων νόμων καὶ αὐστηρῶν διαταγμάτων, ἀπέφευγαν τὰς ἔριδας τῶν ἐμπορευομένων· ἕνεκα τούτου κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἡμετέρου Νικηφόρου Γρηγορᾶ (1), εἰσέπρατταν οἱ Γενουήνσιοι μικρὸν μετὰ τοὺς χρόνους τούτους, πρόσοδον ἐπέτειον ἐκ τῶν φόρων, διακοσίας ὡς ἔγγιστα χιλιάδας ὑπερπύρων, καὶ τριάκοντα μόνας «βίᾳ καὶ μόλις», οἱ πέραν βιοῦντες Βυζαντινοί.

Α. Γ. ΠΑΣΠΑΤΗΣ.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΑΡΑΛΛΗΛΙΣΜΟΣ

τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων ὡς καί τινων περιέργων τῶν ἐπὶ Ὁμήρου Ἀχαιῶν πρός τινα τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΤΝΒ'. Συνεδριάσει).

Ἐπὶ τοῦ βήματος τῆς φαεινῆς ταύτης φιλολογικῆς κρηπίδος, ἀναβαίνων καὶ ἐγώ, ὅτις οὐδ' ἄκρῳ δακτύλῳ, τὸ δὴ λεγόμενον, ἐγεύθην ποτὲ φιλολογικῆς ἀμβροσίας, δικαίως προκαλῶ τὰ μειδιάματα, συνάμα δὲ καὶ τὴν ἀνάμνησιν τοῦ, Καὶ κόρκορος ἐν λαχάνοις καὶ Σαοὺλ ἐν προφήταις!

Ἀλλ' εἰς τὴν τόλμην μου ταύτην, ἐνθαρρύνθην, περισπούδαστοί μοι κύριοι, ἐνθυμηθεὶς τὸ εὐπρόσδεκτον τοῦ Μ. Βασιλέως εἰς τὴν παρὰ τοῦ ἰδιώτου προσφορὰν ὀλίγου ὕδατος, ὡς καὶ τοῦ δηναρίου τῆς πτωχῆς χήρας τοῦ Εὐαγγελίου. Καὶ ἀληθῶς δηνάριον εἶναι τὸ ἰδικόν μου ἀνάγνωσμα, ἀπέναντι τῶν χρυσῶν φιλολογικῶν ταλάντων, τοσούτων ὁμολογουμένως σπουδαίων ἀνδρῶν. Ὀνομάζων δὲ δηνάριον τὸ ἀνάγνωσμά μου, μὴ νομίσητε ὅτι τὸ λέγω ἀπὸ ὑποκριτικὴν μετριοφροσύνην, ὡς οἱ συνηθίζοντες νὰ λέγουν δι' ἑαυτούς· ὁ ἀνάξιος εὐχέτης σας καὶ ὁ ἀχρεῖος δοῦλός σας. καὶ ἄλλα τοιαῦτα γελοῖα καὶ ἀηδῆ, καὶ πάντῃ ἀνάρμοστα εἰς λογικὰ ὄντα! ὄχι! τοιαύτην, ὡς εἶπα, ὑποκριτικὴν μετριοφροσύνην δὲν ἔχω. Ἔχω ὅμως ἀντ' αὐτῆς ἰδιοτέλειαν· (Ἐξομολογουμένη ἁμαρτία, ἁμαρτία οὐκ' ἔστι)· διότι διὰ τοῦ δηναρίου μου αὐτοῦ προτίθημι νὰ δώσω σοφοῖς ἀφορμήν, ὅπως φωτισθῶ καὶ ἐγώ· ἀνταλλάσσων οὕτω «χάλκεια χρυσέων».

Πιστεύω λοιπὸν ὅτι ἡ εἰλικρινὴς αὕτη ὁμολογία μου δικαιώνει τὴν τόλμην μου, καὶ κολάσει τὰ μειδιάματα.

Καὶ λοιπὸν . . . . ἀλλὰ πρῶτον, περισπούδαστοί μοι κύριοι, πρέπει νὰ σᾶς προδιαθέσω, καὶ περὶ ἑνὸς ἐλαττώματός μου ἀρκούντως ὀχληροῦ. Εἰς τὰς ὁμιλίας μου, καὶ γράφω ἐννοεῖται ὡς ὁμιλῶ, εἴτε διότι ἐκακόμαθα ὡς διελθὼν τὴν νεότητά μου ἐν ἐποχῇ καὶ τόπῳ πλήρει ἀνωμαλιῶν καὶ ἀταξίας, εἴτε, ὅπερ καὶ τὸ βεβαιότερον, ἐξ ἀμαθείας μου, εἰς τὰς ὁμιλίας μου, λέγω, ἐνῷ δὲν γνωρίζω ὀρθοέπειαν, δὲν φυλάττω οὔτε κἂν συνέχειαν καὶ τάξιν. Συνήθως μάλιστα παρεκτρέπομαι καὶ τοῦ θέματός μου παρασάγγας ὅλους, διὰ παρεκβάσεων, καὶ ἱστορικῶν ἀνεκδότων, καὶ τούτων πάλιν φύρδην καὶ μίγδην, καὶ ὡς ἐκ τούτου δικαίως παρέχω ἀφορμήν, νὰ λεχθῇ καὶ πρὸς ἐμὲ τὸ ὁποῖον, καὶ πρὸς τοὺς μακρολογήσαντας πρέσβεις τῶν Σαμίων, εἶπεν ὁ Κλεομένης· «τὰ μὲν ἐξ ἀρχῆς ὧν εἰρήκατε, οὐ μέμνημαι, διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὰ μέσα οὐ συνίημι· τὰ δὲ ἐπὶ πᾶσιν οὐ δοκιμάζω».

Καὶ μόλον ὅτι γνωρίζω, καὶ τὸ ὁμολογῶ, ὡς βλέπετε, τὸ ἐλάττωμά μου αὐτό, δὲν ἠδυνήθην ὅμως καὶ νὰ τὸ διορθώσω, μ' ὅσας καὶ ἂν κατέβαλα προσπαθείας. Ὀρθῶς λοιπὸν ἐρρέθη, ὅτι τὸ ἀπομαθεῖν δυσχερέστερον τοῦ μαθεῖν. Ἢ καθὼς τὸ λέγουν εἰς τὴν Κρήτην, τὸ

(1) Τόμ. Β'. 844.

Digitized by Google

κπελομάθη δὲν γεροντοξεχνᾶ. Κοπέλι δὲ λέγουν οἱ Κρῆτες τὸν ἔφηβον, καὶ πρὸς ἔπαινον κόπελος. Ἀλλ' ἂν ἐγὼ ἔχω ἀτυχῶς τὸ ὀχληρὸν αὐτὸ ἐλάττωμα, πιστεύω ὅτι θὰ ἔχετε καὶ ὑμεῖς τὸ ἐπίζηλον προτέρημα τῆς ἐπιεικοῦς ἀνεκτικότητος, τὴν ὁποίαν καὶ ἐπικαλοῦμαι.

Θέμα λοιπὸν τοῦ ἀναγνώσματός μου (ἂν πρέπῃ νὰ ὀνομασθῇ καὶ ἀνάγνωσμα ἐνῶ εἶναι μᾶλλον γραπτὴ ὁμιλία.) εἶναι «Συνοπτικὸς παραλληλισμὸς ἠθῶν τινῶν καὶ ἐθίμων ὡς καὶ τινων ἄλλων περιέργων, τῶν ἐπὶ Ὁμήρου Ἀχαιῶν, μετὰ τῶν ἀπογόνων αὐτῶν». Ὄχι ὅμως καὶ ἡμῶν τῶν κατοικούντων ἐν ταῖς πόλεσιν, ἐν αἷς δεσπόζει ὁ δῆθεν εὐρωπαϊκὸς ἐξευγενισμός, καὶ τοῦ ὁποίου ἀπεκατεστάθημεν ἐθελόδουλοι, ἀλλὰ τῶν μακρὰν αὐτῶν, καὶ ἰδίως τῶν ὀρεινῶν, τοὺς ὁποίους ἂν ἤθελεν ἐπισκεφθῇ καὶ συναναστραφῇ καὶ ὁ Φαλμεράϋερ, θὰ ἔβλεπεν, ἂν εἶχεν ἐννοεῖται καὶ ὀφθαλμοὺς ἐθνολόγου ἀμερολήπτου καὶ εὐσυνειδήτου ἢ τουλάχιστον ἂν δὲν ἐφθονοῦσε τοῦ Ἡροστράτου τὴν ἐπάρατον μνήμην, ὅτι ὄχι μόνον ἡ φυὴ καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν εἶναι γνησιώτατα ἑλληνικά, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ προτερήματα καὶ ἐλαττώματά των, αὐτὰ τὰ ἤθη καὶ ἔθιμά των, ὁ ἰδιωτικὸς ἐν συνόλῳ καὶ κοινωνικὸς βίος αὐτῶν εἶναι ψηλαφητὴ οὕτως εἰπεῖν εἰκὼν τῶν Ἀχαιῶν τοῦ Ὁμήρου. Καὶ οἱ Ἀχαιοὶ ἐκεῖνοι βεβαίως οὔτε Σκύθαι ἦσαν οὔτε Σλαύοι. Ἤθελεν ἰδεῖ προσέτι καὶ αὐτὸς, καὶ οἱ τυχὸν ὁμόφρονες αὐτοῦ, ὅτι καὶ σήμερον ἀκόμη τὸ εἶδος πλείστων ὅσων ἐκ τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν, καὶ τὸ κανονικὸν καὶ θελκτικὸν κάλλος πολλῶν ἐκ τῶν τοῦ ἑτέρου φύλου ἀναμιμνήσκουν τὴν σμίλην τοῦ Πολυκλείτου καὶ τοῦ Φειδίου. Ἐννοεῖτε δὲ ὅτι καὶ αἱ Καλλιγύναικες Νῆσοι ἀναμιμνήσκουν τὰς γραφίδας τοῦ Ἀπελλοῦ καὶ τοῦ Ζεύξιδος.

Ὁμιλῶν δὲ πρὸς ὁμοεθνεῖς, ἐννοεῖται ὅτι δὲν ἀναφέρω ταῦτα, ὡς ἐκ τοῦ περισσεύματος ἐθνικῆς φιλαυτίας. Ὄχι! ἀλλὰ τὰ ἀναφέρω ὡς πράγματα ὑπαρκτὰ καὶ κατάδηλα, καὶ πρὸς πληροφορίαν τῶν ὅσων ἐξ ὑμῶν δὲν ηὐτυχήσατε ἀκόμη νὰ ἐπισκεφθῆτε τὰ μέρη ταῦτα.

Οἱ Γάλλοι, ἐσύστησαν, ὡς γνωρίζετε, σχολὴν ἐν Ἀθήναις, ὅπως ἐπιτοπίως σπουδάσουν τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν καὶ ἀρχαιολογίαν. Καὶ ὁ θέλων λοιπὸν νὰ ἴδῃ ἐν πράγματι καὶ τὰς ἐλαχίστας, ἔν τε τῇ Ἰλιάδι καὶ Ὀδυσσείᾳ, λεπτομερείας τοῦ εἴδους καὶ τοῦ βίου τῶν Ἀχαιῶν ἐπισκεφθήτω τὰ ὀρεινὰ χωρία τοῦ Ἑλλ. βασιλείου καὶ τῆς Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας. Ἀναφέρω δὲ ἰδίως τοὺς ὀρεινοὺς Ἕλληνας, διότι μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν πεδιαίων ἡ σωματικὴ καὶ ἠθικὴ διαφορὰ εἶναι σπουδαία. Καὶ συντελεῖ βεβαίως εἰς τοῦτο ἡ ἐπίδρασις τοῦ κλίματος καὶ τοῦ ἐδάφους, ὡς καὶ τὸ εἶδος τῆς τροφῆς, σὺν ἄλλοις πολιτικοῖς αἰτίοις, ἀλλὰ καὶ ἡ γειτνίασις τῶν πόλεων καὶ τῶν παραλιῶν ἐπηρεάζει οὐκ ὀλίγον. Εἶπον, κύριοι, καὶ τὴν ἐπήρειαν τῆς τροφῆς, καὶ ἐπειδὴ δεκάδας ἐτῶν συνέζησα μετὰ τῶν χωρικῶν, παρετήρησα ὅτι οἱ ὀρεινοὶ εἶναι μᾶλλον τῶν πεδιαίων κρεωφάγοι.

Οὐχ' ἧττον δὲ καὶ μεταξὺ τῶν ὀρεινῶν τῆς Πελοποννήσου, καὶ τῶν ὀρεινῶν τῶν ἄλλων μερῶν, ὑπάρχει διαφορὰ ἀξιοπαρατήρητος καὶ ὡς πρὸς τὴν προφοράν, καὶ ὡς πρὸς τοὺς ἰδιωτισμοὺς καὶ τὰ ἤθη· καὶ μάλιστα ὡς πρὸς τὸ ἀγέρωχον, ὅπερ κέκτηνται οἱ ἄλλοι πλέον τῶν Πελοποννησίων. Ἰδοὺ δὲ τί περὶ τούτου ἔχω σημειωμένα, ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς Ν. Ἀντιγόνης.

«Μεταξὺ Πελοποννησίου καὶ Ῥουμελιώτου
» ὑπάρχει οὐσιώδης διαφορὰ ὡς πρὸς αὐτό,
» «τηράει τὴν δουλειά του», ὁ μὲν πρῶτος ἀ-
» μέσως μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγ-
» μάτων χρεμάσας τὸ τουφέκι του καὶ τὴν πι-
» στόλαν του εἰς μίαν γωνίαν τῆς οἰκίας του,
» ἐτήραξε πάλιν, σὰν φρόνιμος, τὴν δουλειάν
» του. Ἐπανέλαβε δηλαδὴ τὴν καλλιέργειαν
» τῶν γαιῶν του, τετραγωνίσας φρονίμως, ὡς
» ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας, καὶ τὰ ὅρια αὐ-
» τῶν διὰ τῶν νεοκατακτηθέντων· καὶ ἔπειτα,
» ὅταν δὲν ἦτον καιρὸς νὰ τηράξῃ τὴν δου-
» λειάν του, ἐζητοῦσε καὶ τὴν δικαίαν ἀμοιβὴν
» τῶν ἀγώνων καὶ θυσιῶν του· ὁ δὲ δεύτερος,
» ἔπραξεν ὅλον τὸ ἐναντίον· ἐξηκολούθει καὶ
» μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων
» νὰ φορῇ τὸ χρυσόν του σιλαχλῆκι, καὶ φέ-
» ρων ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου τὴν φλοκάταν
» του, ὅπως κινῇ ἐλευθερώτερον τὴν δεξιάν,
» ἐζήτει, καὶ πάλιν ἐζήτει τὴν δικαίαν ἀμοι-
» βὴν τῶν ἀγώνων καὶ θυσιῶν του· ἀλλ' αἱ
» πολυετεῖς, καὶ οὐδέποτε σπουδαίως εἰσακου-
» σθεῖσαι δίκαιαι ἀξιώσεις του παρ' ὀλίγον νὰ
» τὸν ἀποκαταστήσουν καὶ πράγματι ἐπαίτην,
» ἕως ὅτου, ἂν καὶ ξώρας, τὸ παράδειγμα
» τοῦ φρονίμου συναγωνιστοῦ του, ἐφρονίμευσε
» καὶ αὐτόν».

Περὶ δὲ τῶν ἐν ταῖς νήσοις Ἑλλήνων, ὁ μὲν ὑλικὸς βίος αὐτῶν, εἶναι ἀσυγκρίτως ἀβρότερος. ὁ δὲ ἠθικὸς συμμιγὴς πολλῶν ξενισμῶν, καὶ τοῦτο βεβαίως, ἐκ τοῦ ὅτι ἀλλοεθνεῖς, ἀλλόγλωσσοι καὶ ἑτερόθρησκοι τυχοδιῶκται ἐδέ-

Digitized by Google

σποσαν ἐπ' αὐτῶν, κατὰ τοὺς προτελευταίους αἰῶνας, πλέον τῶν ἄλλων μερῶν τῆς Ἑλλάδος. Ὡς ἐκ τῆς ἐπιμιξίας μάλιστα αὐτῆς, καὶ τῶν συνοικεσίων, διατηροῦν, καὶ σήμερον ἀκόμη, πολλαὶ τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι, φραγκικὰς ἐπωνυμίας (1).

Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ὁποίου εἶπα δεσποτισμοῦ τῶν ξένων, συνετέλεσε, καὶ συντελεῖ ἀκόμη εἰς ταῦτα, καὶ τὸ εὔθετον καὶ εὐλίμενον τῶν νήσων, προκαλουσῶν, οὕτως εἰπεῖν, τὴν προσόρμισιν πλοίων διαφόρων ἐθνικοτήτων. Ἐξαιροῦνται δὲ τὰ ὀρεινὰ χωρία τῆς Κρήτης, ἐν οἷς ὁ ἐν γένει βίος εἶναι ἀρχαϊκώτατος. Ἀξιοπερίεργον μάλιστα εἶναι, μεταξὺ πολλῶν ἄλλων, καὶ ἓν χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μηλοποτάμου, (αὐλοποτάμου λέγεται καὶ ἐπισκοπή τις.) Ἀνώγια καλούμενον, ὡς τὸ ὑψηλότερον τῆς ἐπαρχίας, καὶ κείμενον περὶ τὰ μέσα σχεδὸν τῆς ἀνατολικοβορείου κλιτύος τῆς Ἴδης, ἀπέχον δὲ καὶ τῆς πρὸς βορρᾶν παραλίας 7 περίπου ὥρας. Οἱ δὲ κάτοικοι αὐτοῦ εἶναι ἄνω τῶν 400 οἰκογενειῶν, (ἂν δὲν μὲ ἀπατᾷ ἡ μνήμη, διότι παρῆλθον ἤδη καὶ 43 ἔτη ἀφοῦ ἤμην ἐκεῖ). Ἡ δὲ προφορά των ἔχει ἰδιασμόν τινα περίεργον· διότι τὴν μὲν πρὸ προπαραλήγουσαν καὶ παραλήγουσαν παρατείνουν δίκην προσωδίας· τὴν δὲ προπαραλήγουσαν καὶ λήγουσαν προφέρουν βραχέως· ἀκούτεεετα· γρηκάτεεετα· τὰα τούμπαααναˑ ὁ δὲ λαβδακισμός των μᾶλλον ὑπονοεῖται· διότι καὶ εἰς τὴν ἀπαγγελίαν τοῦ Λ οὐδόλως σχεδὸν ψαύει ἡ γλῶσσά των τὴν ὑπερῶανˑ αὐτὸ τοῦτο δὲ παρατηρεῖται καὶ εἰς τὰ τρία πλησιόχωρά των Λιβάδα, Κράνα καὶ Ζουτουλάκκιν, ὡς καὶ εἰς τοὺς πλείστους τῶν Σφακιωτῶν· ὁ δὲ χορὸς τῶν Ἀνωγιανῶν αὐτῶν, πιστεύω ὅτι εἶναι αὐτὴ ἡ πανάρχαιος Πυρρίχη· διότι ὅστις τοὺς ἰδῇ χορεύοντας, ἐνθυμεῖται ἀμέσως·

«Ἔνθα μὲν ἠῖθεοι καὶ παρθένοι ἀλφεσίβοιαι
»ὠρχεῦντ', ἀλλήλων ἐπὶ καρπῷ χεῖρας ἔχοντες·
»οἱ δ' ὁτὲ μὲν θρέξασκον ἐπισαμένοισι πόδεσσιν
»Ῥεῖα μάλ', ὡς ὅτε τις τροχὸν ἅρμενον ἐν παλά-
[μῃσιν
»ἑζόμενος κεραμεὺς πειρήσεται, αἴ κε θέῃσιν
»ἄλλοτε δ' αὖ θρέξασκον ἐπὶ στίχας ἀλλή-
[λοισιν (1).

Ἀλλὰ ταῦτα, περισπούδαστοι κύριοι, καθ' ἃ ἀντικείμενα ἰδιαζούσης προσοχῆς καὶ ἐμβριθοῦς μελέτης, εἶναι καὶ ἔργον ἀνδρῶν μουσοτραφῶν καὶ περὶ τὰ τοιαῦτα ἐντριβῶν, ἐνῷ δι' ἐμὲ τὸν ὅλως πεζὸν εἶναι ὑπὲρ τῆς κρηπῖδος.

Ἐν γένει δὲ οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου τούτου, εἶναι «ὠκεῖς τοὺς πόδας». Ἑνὸς μάλιστα θυγάτηρ ἀλφεσίβοιος, καὶ τὴν ὁποίαν ὁ Ὅμηρος ἤθελεν ἀναφέρει ὡς μίαν ἐκ τῶν ὀρειάδων τῶν συνοδευουσῶν τὴν Ἄρτεμιν, τοσοῦτον ἦτον ὠκύπους, ὥστε ὁ πατὴρ αὐτῆς ὑπέσχετο νὰ τὴν ὑπανδρεύσῃ μ' ἐκεῖνον, ὅστις ἤθελε τὴν περάσει *στὸ γιάκι*, ἄλλως δὲ νὰ δίδῃ ὁ νικηθεὶς 20 προβατίνας. Καὶ οὐδεὶς ἐτόλμησε νὰ ἐκτεθῇ εἰς τὸ διαγώνισμα αὐτό!

Ἡ ποδώκης αὕτη ὀρειάς, μ' ἐνθυμίζει τὸν ἐπίσης ὠκύπουν Νικηταρᾶ, καὶ αὐτὸς πάλιν τῆς Ἀρκαδίας τὸν ποιμένα, τὸν διὰ τὸ μικροφυὲς αὐτοῦ Τσομπανάκην καλούμενον, καὶ ὅστις ἦτον φύσει ποιητὴς εὐφυέστατος. Καὶ ἰδοὺ ἓν παράδειγμα τῆς ποιητικῆς εὐφυΐας του. Τῷ ἔπεμψεν ὁ Νικηταρᾶς δῶρον ἕνα ἵππον κολοβόκερκονˑ οὗτος δὲ τὸν ἔγραψεν αὐθημερὸν (δι' ἄλλης χειρὸς ἐννοεῖται).

Τὸ δῶρόν σου Νικηταρά, ἄλογο χωρὶς οὐρά,
Ἢ μὲ στέλνεις καὶ κριθάρι, ἢ σοῦ στένω τὸ
[τομάρι!

Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἀνέφερα περὶ τοῦ χοροῦ τῶν Ἀνωγιανῶν, ἀξίζει ὁ κόπος, κύριοι, ν' ἀκούσητε καὶ περὶ ἑνὸς χοροῦ, τὸν ὁποῖον καὶ οὐδέποτε θὰ λησμονήσω. Κατὰ τὸ 1835 ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ πατὴρ τοῦ μακαρίτου Ὄθωνος, ὁ φιλέλλην καὶ φιλαρχαῖος Λουδοβίκος, καὶ ὅστις ἔν τινι βασιλικῷ χορῷ, ἐν τῷ ὁποίῳ ἦσαν καὶ τῶν νέων Ἀργείων οἱ Ἡγήτορες, ἐν οἷς διεκρίνετο καὶ ὁ Φάβιος τῆς Πελοποννήσου Κολοκοτρώνης, ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν του, νὰ ἴδῃ καὶ χορὸν Ἑλληνικόνˑ ὁ δὲ ἀρχαιότροπος Κολοκοτρώνης, πρὸς μὲν τὸν διαβιβάσαντα τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην τοῦ Λουδοβίκου εἶπενˑ ἂμ σὰν ἤθελεν ὁ πολυχρονεμένος Βασιλέας νὰ δῇ καὶ τὸν ἑλληνικὸν χορόν μας, ἔπρεπε νὰ μᾶς ἔρχουνταν ἐδῶ ὅταν εἴμαστε νηοί· ἀλλὰ καὶ τώρα πάλιν ὁρισμός του. Πρὸς δὲ τοὺς συν-

(1) Ἀλειβίζοι, Βαλλίται, Βιτάλης, Διλαγραμμάτικας, Διλαπόρτας, Δεπάστας, Γλιμάλδης, Σαλβάος, Σιγάλας, Μαλατέστας, Δάνδολος, Μπαζαῖος, Βερνάδος, Πριβελέγγιος κλπ.

(1) Ἰλ. Σ. 593.

Digitized by Google

αγωνιστάς του, εἰπών, ἐλᾶτε καπετανέοι, πιάστε στὸν χορὸν ποῦ τὸ προστάζει ὁ πατέρας τοῦ Βασιλέως μας. Ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς καὶ τραγουδῶν κλέπτικόν τι τραγοῦδι, ἔκαμεν ἕνα μόνον γύρον, καὶ ὅταν ἔφθασεν ἔμπροσθεν τοῦ Λουδοβίκου τὸν ἐπροσκύνησε μεθ' ὅλης τῆς συναισθήσεως τῆς ἰδίας του ἀξίας καὶ ἀπεσύρθη. Ὦ! ἔπρεπε, κύριοι, νὰ ἐβλέπατε τὸν ἐξαλλον ἐνθουσιασμὸν τοῦ φιλέλληνος Λουδοβίκου, καὶ τὴν ὁποίαν εἰς ὅλους ἐπροξένησεν ἐντύπωσιν ἡ ἀπαράμιλλος καὶ ἀρχαιοπρεπὴς ἀφέλεια, καὶ ἡ ἀνδρικὴ χάρις τοῦ χοροῦ τοῦ Κολοκοτρώνη! Καὶ ἐξηκολούθησαν ἐπὶ ὀλίγον τὸν χορὸν αὐτὸν οἱ συναγωνισταί του, ζωηρότερον μάλιστα καὶ ἐνθουσιωδέστατα, ἀλλ' ἡ ἐντύπωσις, ἣν ἄφησεν ὁ χορὸς τοῦ Κολοκοτρώνη, ἐπεσκίαζεν, οὕτως εἰπεῖν, τῶν ἀρειθυσάνων αὐτῶν τὰ ἔντεχνα καὶ ζωηρὰ ἅλματα!

Εἶπα, περισπούδαστοί μου κύριοι, ὅτι ἐν ταῖς πόλεσι μᾶς δεσπόζει ὁ δῆθεν Εὐρωπαϊκὸς ἐξευγενισμός, ἀλλ' οὐχ' ἧττον καὶ ἡμεῖς, οἱ ἐθελόδουλοι αὐτοῦ, κεκτήμεθα ἱκανὰ προσόντα, καταδεικνύοντα τὴν ἀδιαφιλονείκητον ἑλληνικὴν καταγωγήν μας, ὡς π. χ. ἔμφυτον καὶ παραδειγματικὴν φιλομάθειαν· ἀπαράμιλλον φιλογένειαν, ἐπίζηλον νοημοσύνην, καὶ εὐγενῆ φιλοτιμίαν, τὴν ὁποίαν ὅμως, εἰρήσθω καὶ τοῦτο ἐν παρόδῳ, μικραίνουν τινὲς ἀπὸ μετριοφροσύνην ἴσως. Ἀλλά, καὶ ἂν μᾶς ἔλειπαν καὶ τὰ ἀδιαφιλονείκητα ταῦτα προσόντα, τὰ ὁποῖα, ὡς ἐκ περισσοῦ, ἐπιβεβαιοῖ διὰ τῆς ἀρνήσεώς του καὶ αὐτὸς ὁ φθόνος· τοῦ ὁποίου, ὡς γνωστόν, κύριον προσὸν εἶναι τὰ μὲν πλεονεκτήματα τῶν ἄλλων ν' ἀρνῆται, ἢ καὶ νὰ ἐκφαυλίζῃ, τὰ δὲ ἐλαττώματα νὰ μεγαλόνῃ, ἢ καὶ νὰ προσάπτῃ ἀνύπαρκτα. Καὶ ἂν λέγω μᾶς ἔλειπαν τὰ προτερήματα ταῦτα, αὐτὴ καὶ μόνη ἡ, οὐχὶ σπανίως, μετὰ τῆς ὁμοφροσύνης χαλαρωμένη σχέσις μας, ἀρκεῖ ν' ἀποδείξῃ, τίνων ἀπόγονοι εἴμεθα.

Ἀνέφερα, κύριοι, περὶ τῆς μικροφιλοτιμίας τινῶν, καὶ ἐνθυμήθην τὸ ὁποῖον ἀνέγνωσα ἢ ἤκουσα, δὲν καλοθυμοῦμαι ἤδη· ὅτι εἰς μίαν τὸ πάλαι συνέλευσιν, ἀφοῦ μετὰ πολυώρους καὶ ζωηρὰς συζητήσεις ἔφθασαν εἰς ἓν συμπέρασμα, παρ' ὀλίγον νὰ ματαιωθῇ, διότι ἐν τῇ ὑπογραφῇ, ἀπαιτοῦσε καὶ καλὰ ἕκαστος τῶν ἀντιπροσώπων ὅπως πρῶτος ὑπογράψῃ. Χάρις ὅμως εἰς τὴν εὐφυΐαν ἑνός, ὅστις ἐθεράπευσεν ὅλων τὰς μικροφιλοτιμίας, σχηματίσας ἐν τῷ τόπῳ τῆς ὑπογραφῆς κύκλον, πέριξ τοῦ ὁποίου ὑπέγραψαν, ἀκτινηδὸν, ὥστε διὰ τῆς περιστροφῆς τοῦ ἐγγράφου, ἐφαίνετο καὶ ἕκαστος πρῶτος!

Καὶ ταῦτα μὲν παρεκβατικῶς, περισπούδαστοί μου κύριοι, τὰ ὁποῖα καὶ σᾶς ἔπεισαν βεβαίως, περὶ τοῦ ὁποίου σᾶς εἶπον ἐν ἀρχῇ ἐλαττώματός μου. Ἀλλὰ καὶ ἐγὼ παρατηρῶ ὅτι εἰς μάτην δὲν ἐπεκαλέσθην τὴν ἐπιεικῆ ἀνεκτικότητά σας, τὴν ὁποίαν, καὶ θὰ προσπαθήσω νὰ μὴ καταχρασθῶ ἐπὶ πλέον· ἂν καὶ δυσκολεύομαι νὰ σᾶς τὸ ὑποσχεθῶ· διότι, ὡς εἶπα καὶ ἐν ἀρχῇ, «τὸ κοπελομάθη, δὲν γεροντοξεχνᾶ!» Καὶ λοιπόν. Καθὼς ἕως πρὸ ἡμισείας ἑκατονταετηρίδος πολλαὶ ἐκ τῶν πολεμικῶν πράξεων τῶν ἀθανάτῳ τῇ μνήμῃ, προγόνων μας, ἐθεωροῦντο ἂν ὄχι μυθώδεις, πάντως ὅμως ὑπερβολικαί, ἀλλὰ τὰ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν λαβόντα χώραν ἔκτακτα καὶ παράδοξα, ἀπέδειξαν ὅτι καὶ ἐκεῖναι εἶναι ἱστορικαὶ ἀλήθειαι· οὕτω καὶ ὁ παρατηρῶν σήμερον, τὸν βίον, τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα τῶν ὀρεινῶν πρὸ πάντων Ἑλλήνων νομίζει, ὡς εἶπα, ὅτι ἔχει ὑπ' ὄψιν τοὺς Ἀχαιοὺς τοῦ Ὁμήρου. Ἡ δὲ συμπεριφορά, αἱ ἀσχολίαι καὶ τὰ ἐργόχειρα τῶν γυναικῶν των ἀναμιμνήσκουν τοὺς δύο αὐτοὺς στίχους·

«Ἶσὸν τεχνῆσαι· πέρι γάρ σφισι δῶκεν Ἀθήνη
«Ἔργα τ' ἐπίστασθαι περικαλλέα καὶ φρένας
[ἐσθλάς» (1).

Ναί, κύριοι καὶ φρένας ἐσθλάς· διότι ἡ ἀγνότης τῶν ἠθῶν των, ὁ τρόμος μὴ τυχὸν πράξουν τί, ἢ λόγον κακέμφατον ἀπαγγείλουν καὶ δυσφημισθοῦν, ἡ παραδειγματικὴ πρὸς τοὺς συζύγους των πίστις, ἡ μετὰ προθυμίας καὶ χάριτος ἁπλοϊκῆς ἐκπλήρωσις τῶν οἰκογενειακῶν καὶ κοινωνικῶν καθηκόντων αὐτῶν, τὸ ἐν γένει τέλος πάντων σεμνόβιον, καὶ ἡ αἰδημοσύνη των, εἶναι τὰ κυρίως προσόντα αὐτῶν τῶν «φρένας ἐσθλὰς ἐχουσῶν».

Καὶ ταῦτα μὲν κύριοί μου τὰ ἐν γένει· ἂς παραλληλίσωμεν ἤδη καί τινα, ὅπως γίνῃ καταφανέστερον τὸ πανόμοιον, ἢ μᾶλλον τὸ ἀδιάκοπον αὐτῶν.

Ἡ θεοσέβεια ἐκείνων ἦτον ἀπεριόριστος· οὐδὲν οὐδέποτε ἐπεχειρίζοντο, πρὶν ἢ ἐπικαλεσθοῦν καὶ τὴν θείαν ἀντίληψιν, ὡς καὶ αὐτοὶ οἱ ἀξιόποινοι τὴν ἐπεκαλοῦντο (2).

---

(1) Ὀδυσ. Η'. 110.

(2) Ὀδ. Π. 402—5. Φ. 365. Χ. 253 P. 251.

Digitized by Google

Καὶ τῶν ἡμετέρων σήμερον ἡ πρὸς τὰ θεῖα εὐλάβεια καὶ ἀφοσίωσις εἶναι ἀξιάγαστος καὶ παραδειγματική· τίποτε καὶ αὐτοὶ δὲν ἐπιχειρίζονται χωρὶς πρῶτον νὰ ἐπικαλεσθοῦν τὴν θείαν ἀντίληψιν καὶ τῶν ἁγίων τὴν βοήθειαν. Τὸ δέ· πρῶτα ὁ θεός· καὶ, μὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ ὅλα γίνονται, εἶναι φράσεις συχνότατα, καὶ ἐν πεποιθήσει ἀπαγγελόμεναι.

Οὐχ ἧττον δέ, αἰσθάνεταί τις φρικίασιν καὶ ἀγανάκτησιν, ὅταν βλέπῃ ὅτι καὶ οἱ ἀνθρωπόμορφοι Τίγρεις· οἱ ἀλιτήριοι λῃσταί, κατὰ τῶν ὁποίων ποινὴ ἀνταξία δὲν ὑπάρχει· φρικιᾷ λέγω τις καὶ ἀγανακτεῖ ὅταν τοὺς βλέπει ποιοῦντας πρωῒ καὶ ἑσπέρας, καὶ πρὸ τοῦ γεύματός των ἀκόμη, τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, καὶ νηστεύοντας ὄχι μόνον τὰς τεσσαρακοστάς, ἀλλὰ καὶ ὅλας τοῦ ἔτους τὰς τετάρτας καὶ παρασκευάς! Τόσον δὲ συνῳκοιώθησαν τὰ κοινωνικὰ ταῦτα ἐκτρώματα μετὰ τῶν κακουργημάτων καὶ τοῦ θανάτου, ὥστε καὶ ὅταν ἀκόμη τοὺς ἀναβιβάζουν ἐπὶ τῆς λαιμητόμου σαρκάζουν! Βρέ! 'σὰν τὸν καπνὸ θὰ μᾶς κόψετε τὰ κεφάλια στὸ χαβάνι; Διότι καὶ ἡ πρηνὴς ἐπὶ τῆς λαιμητόμου τοποθέτησις τοῦ κακούργου· καὶ ἡ κατάπτωσις τῆς βαρείας μαχαίρας αὐτῆς, ἔχει κάποιαν ὁμοιότητα μὲ τὴν μηχανὴν δι' ἧς κόπτουν τὸν καπνόν. 'Αλλ' ἂς κολάσωμεν κατά τι τὴν δικαίαν κατὰ τῶν παλαμναίων αὐτῶν ἀγανάκτησίν μας, μὲ τὴν ἀνάμνησιν τῶν ποτὲ πειρατῶν· οἱ ὁποῖοι ἂν καὶ συνήθως δὲν ἔσφαζαν ὡς οἱ λῃσταί, ἀπεγύμνωναν ὅμως καὶ αὐτοί, «*ὅποιονα ἔπεφτε στὴν π.λώρη τους*»· κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἔκφρασιν· καὶ οἵτινες πρὶν ἐξέλθουν τοῦ λιμένος, ἔφεραν τὸν ἱερέα ἐπὶ τοῦ πλοίου νὰ τοῖς κάμῃ τὸν ἁγιασμόν, καὶ ἀφοῦ ἠσπάζοντο μετὰ πολλῆς τῆς εὐλαβείας τὴν εἰκόνα καὶ τὸν σταυρόν, καὶ τὴν δεξιὰν τοῦ ἱερέως, (ὅστις καὶ τοῖς ηὔχετο, ἐννοεῖται, τὸ καλὸ κατευόδιο!) ἐπροσκαλοῦσαν καὶ τὸν ἅϊ Νικόλα νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸ ἔντιμον ταξιδιόν των! «ἄϊε Νικόλα σὴν πλώρη μας καὶ τὸ μερτικό σου θὰ βγῇ μὲ τὸ παραπάνου». Καὶ πραγματικῶς μὲ τὸ *παραπάνου* ἐκπληροῦσαν τὴν ὑπόσχεσίν των, διότι καὶ ἐν τῇ διανομῇ τῶν διαρπαγῶν των πρῶτον ἐχώριζαν τοῦ ἁγίου τὸ μερίδιον, τὸ ὁποῖον καὶ ἐδιπλασιάζετο σχεδόν, διότι καὶ ἕκαστος ἐπρόσθετε καὶ τεμάχιόν τι ἐκ τῆς ἰδίας του μερίδος· ποιῶν πρῶτον, ἐννοεῖται, καὶ τὸν σταυρόν του!

Εἰς ὁποίας καὶ ὁπόσας ἀντικοινωνικὰς καὶ θηριώδεις πράξεις ἐξοκέλλει ὁ ἄνθρωπος ὡς ἐκ τῆς ἀμαθείας του! Καὶ ὁπόσων εὐλογιῶν ἐπάξιοι εἶναι οἱ συντελοῦντες λόγῳ ἢ ἔργῳ εἰς τὴν δυνατὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ! Ναί! εὐλογημένον εἴη τὸ ὄνομα, τῶν ἀληθῶς ἀθανάτων αὐτῶν εὐεργετῶν!

Μεγάλως ἐτιμοῦσαν οἱ ἀρχαῖοι τὴν φιλοξενίαν, καὶ τὴν ἐξασκοῦσαν ὡς ἔργον θεοφιλὲς, ὅπως δὲ περιποιῆται κάλλιον ὁ ξένος, καὶ ὅπως μὴ τὸν βλάψῃ τις, ἢ τὸν περιφρονήσῃ, ἔλεγαν καὶ ἐδόξαζαν ὅτι πολλάκις οἱ θεοὶ τῶν παρουσιάζοντο ὡς ξένοι, ὅπως ἴδωσι καὶ ἐκ τοῦ πλησίον τὰς πράξεις καὶ τὴν διαγωγὴν τῶν βροτῶν.

«Καί τε θεοὶ ξείνοισιν ἐοικότες ἀλλοδαποῖσιν
Παντοῖοι τελέθοντες, ἐπιστρωφῶσι πόληας(1)

Εἶχον μάλιστα καὶ θεοὺς προστάτας τῶν ξένων, καὶ ἰδίως τὸν Δία· τὸν δὲ ξενιζόμενον, ἔλουον καὶ ἐνέδυον ἱμάτια καθαρὰ, ἔπειτα τῷ προσέφερον γεῦμα, καὶ μετὰ τὸ φαγεῖν τὸν ἠρώτων·

«Τίς; πόθεν εἰς ἀνδρῶν; πόθι τοι πόλις ἠ-
[δὲ τοκῆες;»

Καὶ σήμερον, ἐκτὸς τῆς λούσεως, ὡς πάντῃ ἀσυνήθους, καὶ τῆς ἀλλαγῆς τῶν ἐνδυμάτων, ὁ ξενιζόμενος εὑρίσκει δωρεὰν καὶ μετ' εὐχαριστήσεως προσφερόμενα κατάλυμα καὶ τροφὴν ἄφθονον· ὡς καὶ αὐτὸς ὁ πτωχὸς χωρικὸς, τὸ θεωρεῖ ψυχοσωτήριον νὰ συμμερισθῇ μετὰ τοῦ ξένου τὴν μικρὰν ἑστίαν του καὶ τὸν ὀλίγον ἄρτον του. Μὴ λησμονῶμεν δὲ κύριοι, ὅτι τὴν ἀξιάγαστον καὶ ἔμφυτον αὐτὴν φιλοξενίαν τοῦ Ἕλληνος τὴν ἐνισχύει καὶ αὐτὴ ἡ ἁγία ἐκκλησία μας. «Ξένος ἤμην, καὶ συνηγάγετέ με» (2). «Τῆς φιλοξενίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε· διὰ ταύτης γὰρ ἔλαθόν τινες ξενίσαντες ἀγγέλους» (3). «Φιλόξενοι εἰς ἀλλήλους ἄνευ γογγυσμοῦ (4).

Τὸ δὲ, «ἐφάγαμε μαζὺ ψωμὶ κι' ἁλάτι»· ὑπονοεῖ δεσμὸν σεβαστὸν καὶ ἀμοιβαίας ὑποχρεώσεις. Ἐὰν δὲ καὶ ὁ ξενιζόμενος εἶναι πρόσωπον γνωστὸν, ὤ, τότε αἱ περιποιήσεις, καὶ πρὸ πάντων αἱ ἐν τῇ τραπέζῃ προτροπαὶ, ὅπως ὅ,τι πλεῖστον ἐμφορηθῇ, ἀληθῶς καταντοῦν ὀχληραί. Καὶ ταῦτα πάντα τὰ γνωρίζω κύριοι

(1) Ὀδυσ. Ρ. 485.
(2) Ματ. κεφ. κέ, §. 35.
(3) Ἑβρ. ιγ' 1.
(4) Πέτρ. δ' 4.

Digitized by Google

μου, ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως, ὡς ζήσας διὰ πολλῶν κατὰ συνέχειαν ἐτῶν μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν. Καὶ ὅμως, καὶ τὸ λέγω μετ' ἐγκαρδίου θλίψεως, ἡ φιλοξενία αὕτη, ἀπὸ τριακονταετίας ἤδη, σπουδαίως ἐχαλαρώθη εἰς τινα μέρη τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἐκ τῶν δυσφορήτων καταπιέσεων τῶν μεταβατικῶν. Ἵνα δὲ γνωρίσητε καὶ τί ἐστὶ μεταβατικά, ἰδοὺ τί περὶ αὐτῶν ἐβιάσθην νὰ εἴπω ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς βουλῆς. «Ἂν ὁ Μωϋσῆς ἐγνώριζε τὰ μεταβατικά, ἤθελε θέσει αὐτὰ μόνον εἰς ἐνέργειαν, ἀντὶ τῶν δέκα πληγῶν· καὶ ἐξάπαντος ἤθελε βιάσει τὸν σκληροτράχηλον Φαραὼ νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὴν ἔξοδον τῶν Ἑβραίων!»

Ἂς παραλληλίσωμεν ἤδη καὶ τοὺς ὅρκους, τὰς εὐχὰς, τὰ ἀπευκτικὰ καὶ τὰς ἀράς.

«Ἴστω Ζεὺς πρῶτα»· καὶ σήμερον ὁμοίως· «ὁ θεὸς τὸ γινώσκει»· καὶ «μάρτυς μου ὁ Κύριος».

Ἡ λευκώλενος Ἥρα, ἵνα καταπραΰνῃ τὴν ὀργὴν τοῦ σεμνοβίου συζύγου της, ὅταν διὰ τοῦ ὕπνου τὸν ἐφενάκισεν, ὡρκίσθη εἰς τὴν ἱερὰν του κεφαλὴν, ὅτι εἶναι ἀθῶα ἀπὸ τὴν πρὸς τοὺς Ἕλληνας βοήθειαν τοῦ Ποσειδῶνος (1). Καὶ ὁ πρωτομαΐστορας τῶν κλεπτῶν, ὅταν ὁ Ἀπόλλων ἀπαιτοῦσε τοὺς ὁποίους τὸν ἔκλεψε βόας του, αὐτὸς, ἀφοῦ πρῶτον τὸ ἠρνήθη, λόγῳ τῆς τιμῆς του! ἐπρόσθεσε ταῦτα: «Εἰ δ' ἐθέλεις, πατρὸς κεφαλὴν μέγαν ὅρκον ὀμοῦμαι» (2).

Καὶ σήμερον ὁ ὑποδεέστερος λέγει πρὸς τὸν ἀνώτερόν του «μὰ τὸ κεφάλι σου», οἱ δὲ υἱοὶ, «μὰ τὸ κεφάλι τοῦ πατέρα μου».

«Ζεύς τοι, δοίη ξεῖνε, καὶ ἀθάνατοι θεοὶ ἄλλοι, ὅ,ττι μάλιστ' ἐθέλεις, καί τοι φίλον ἔπλετο [θυμῷ!» (3).

Ἀπαραλλάκτως καὶ σήμερον· «ὁ θεὸς νὰ σ' ἀξιώσῃ ὅ,τι ἐπιθυμεῖ ἡ καρδιά σου».
«Μὴ τοῦτο θεὸς τελέσειεν» (4).

Καὶ σήμερον ὁμοίως.
«Νὰ μὴν τὸ δώσῃ ὁ θεός».

Ὁ Ἀγαμέμνων, μεταμεληθεὶς διότι ἀδίκως ἐπίπληξε τὸν Ὀδυσσέα ὡς δειλὸν, λέγει (5).
« . . . . . εἴτι κακὸν νῦν
«Εἴρηται, τὰ δὲ πάντα θεοὶ μεταμώνια θεῖεν».

Καὶ σήμερον λέγουν·
«Ὁ θεὸς ἂς μὴ μὲ συνερισθῇ μ' αὐτὰ ποῦ εἶπα».

«Ἆφαρ τὸ φέροιεν ἀναρπάξασαι Ἄελλαι» (1).

Καὶ σήμερον, ὅταν τις εἰπῇ ἀπευκταῖόν τι, ἐπιλέγει.
«Κουφὸ νᾶναι τοῦ διαβόλου τ' αὐτί».

«Τότε μοι χάνοι εὐρεῖα χθών». (2) καὶ
«Ἀλλά με τεθνηῶτα χυτὴ κατὰ γαῖα καλύπτοι,
«πρίν γ' ἔτι σῆς τε βοῆς, σοῦ θ' ἑλκηθμοῖο πυ- [θέσθαι» (3).

Καὶ σήμερον ὁμοίως·
«Κάλλιο νὰ σχισθῇ ἡ γῆ καὶ νὰ μὲ καταπιῇ [παρὰ νὰ»
«Ἀνεμώλια βάζεις. (4)

Καὶ σήμερον·
«Λόγια τοῦ ἀέρος»· καὶ «Χαμένα λόγια».

Ἡ Πηνελόπη ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ της ἐδέετο πρὸς τὴν Ἄρτεμιν·
« . . . . . .αἴθε μοι ἤδη
Ἰὸν ἐνὶ στήθεσσι βαλοῦσ' ἐκ θυμὸν ἕλοιο» (5).

Καὶ σήμερον ὁμοίως·
«Κόψε θέ μου τὴν ζωήν μου νὰ γλυτώσω πειά».
ἢ «ὦ ποῦ νὰ κόψῃ ὁ θεὸς τὴν ζωήν μου!»
ἢ «ὦ ποῦ νὰ μὲ πάρ' ὁ Χάρος, νὰ γλυτώσω!»

«Αἴθ' ὄφελες ἄγονός τ' ἔμεναι» (6).

Καὶ σήμερον ὁμοίως·
«ὦ ποῦ νὰ μὴν ἔστωνες νὰ γεννηθῇς».

οἱ δὲ ἀστεῖοι λέγουν·
«κάλλιο νὰ σὲ κεφαλόκοβαν παρὰ ποῦ σ' ἀφα- [λόκοψαν!»

Μία τῶν ἀλετρίδων τοῦ Ὀδυσσέως, ἀπαυδήσασα πλέον ἀπὸ τοῦ νὰ γυρνᾷ ἡ δυστυχὴς τὸν χειρόμυλον διὰ τοὺς ἄρτους τῶν μνηστήρων, τοὺς ἐκατηράσθη· «νῦν ὕστατα δειπνήσειαν». (7). ὤ! ποσάκις ἡ αὐτὴ κατάρα· «νὰ μὴ σώσουν νὰ ξαναφᾶνε»· ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν δυστυχῶν χωρικῶν κατὰ τῶν μεταβατικῶν, καὶ τῶν λῃστῶν.

---

(1) Ἰλ. Ὀ. 39.
(2) Ὕμνος εἰς Ἑρμῆν, 274.
(3) Ὀδύσ. Σ. 112—3.
(4) Ὀδύσ. Ῥ. 399.
(5) Ἰλ. Δ. 362.

(1) Ὀδύσ. Θ. 409.
(2) Ἰλ. Δ. 182.
(3) Ἰλ. Ζ. 464—5.
(4) Ἰλ. Δ. 355.
(5) Ὀδυσ. Υ. 61—2.
(6) Ἰλ. Γ. 40.
(7) Ὀδ. Υ. 449.

Digitized by Google

Ἐνθυμοῦμαι κύριοι καὶ τὴν ὁποίαν ἤκουσα εἰς Λεβαδείαν νὰ λέγουν αἱ γυναῖκες κατάραν· «νὰ καῇ ἡ καρδοῦλα μ' ἀπ' ἐσένα»· ἤτοι νὰ σὲ ἴδω εἰς τοιαύτην οἰκτρὰν κατάστασιν, ὥστε νὰ σὲ λυπηθῶ καὶ ἐγώ! Καὶ νομίζω κύριοι ὅτι ἡ κατάρα αὕτη εἶναι σκληροτέρα πάσης ἄλλης.

Ὡς δὲ πρὸς τὰς προλήψεις καὶ τὰς δυσειδαιμονίας, ἂν οἱ ἀπόγονοι δὲν ὑπερτεροῦν τοὺς προγόνους των, δὲν μένουν ὅμως καὶ ὀπίσω.

Τὴν ἐπὶ Ὁμήρου· «αἶσαν κακὴν» (1), σήμερον λέγουν, «κακὴν ὥραν».

Αἱ βρονταὶ (2), οἱ διάττοντες ἀστέρες (3), καὶ ἄλλα μετεωρολογικὰ φαινόμενα, ἐθεωροῦντο ὡς διοσημίαι. Καὶ σήμερον, οἱ κομῆται, οἱ πυροειδεῖς κύκλοι τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, καὶ μάλιστα αἱ ἐκλείψεις αὐτῶν, θεωροῦνται ὡς διοσημίαι, προαγγέλλουσαι πολέμους καὶ καταστροφάς.

Περίεργόν τι συμβαίνει κύριοι ἐν τῇ ὁλικῇ ἐκλείψει τοῦ ἡλίου. Τὰ ἐν τοῖς ἀγροῖς εὑρισκόμενα τότε ζῶα, καὶ ἰδίως οἱ βόες καὶ οἱ ἵπποι, ἔξαλλοι ἐκ τοῦ τρόμου περιφέρονται τῇδε κἀκεῖσε καθόλην σχεδὸν τὴν διάρκειαν τῆς ἐκλείψεως· οἱ δὲ βόες καὶ μυκῶνται πενθίμως πως. Τοῦτο τὸ εἶχα ἀκούσει παρὰ πολλῶν χωρικῶν, ἀλλὰ τὸ ἐπίστευσα ἀφοῦ τὸ εἶδα καὶ μόνος μου. Μὲ εἶπαν μάλιστα ὅτι καὶ τὴν ἀμέσως μετὰ τὴν ἔκλειψιν τοῦ ἡλίου νύκτα οἱ βόες δὲν τρώγουν μὲ τὴν συνήθη ὄρεξίν των. Ἐνθυμηθῶμεν κύριοι καὶ τὸν Βάκωνα, ὅστις ἐλειποθύμει εἰς τὴν ἔκλειψιν τῆς σελήνης. Τὸν ἀήθη καὶ σπασμωδικὸν γέλωτα τῶν μνηστήρων, ὁ μάντις Θεοκλύμενος, ἐξήγησεν ὡς ἀπαίσιον δι' αὐτοὺς προμήνυμα (4). Καὶ σήμερον ὅταν τις γελάσῃ οὕτω, λέγει· «σὲ καλό μου νὰ μὲ τὰ βγάλῃ ὁ Θεὸς αὐτὰ τὰ γέλοια».

Ἡ Πηνελόπη, ὁμιλοῦσα μετὰ τοῦ Εὐμαίου, καὶ μεταξὺ ἄλλων εἰποῦσα καὶ περὶ τῆς ἐνδεχομένης τιμωρίας τῶν μνηστήρων της, ἤκουσε τὸν υἱόν της νὰ πταρμισθῇ, ὅπερ καὶ ἐθεώρησεν ὡς ἐπιβεβαιωτικὸν τῶν ὅσων εἶπε· ὅθεν καὶ λέγει τῷ Εὐμαίῳ.

«Οὐχ ὁράᾳς, ὅ μοι υἱὸς ἐπέπταρε πᾶσιν ἔπεσ-
[σιν;» (5)

Καὶ ὁ Ξενοφῶν, ἐνῷ ὡμιλοῦσε πρὸς τοὺς μυρίους περὶ καλῶν ἐλπίδων καὶ σωτηρίας, ἐπταρμίσθη τις, ὅπερ καὶ ἐθεωρήθη ὡς ἐπιβεβαιωτικόν, καὶ ἐπροσκύνησαν πάντες τὸν θεόν. (1). Καὶ σήμερον λοιπόν, καὶ ἰδίως εἰς τὴν Κρήτην, ὅταν τις διηγῆται τι, καὶ πταρμισθῇ ἕτερος, λέγει· γειά σου! κι' ἀλήθεια λέω. Καὶ ὅμως ἄλλοτε ἐδῶ, ἔπρεπε νὰ ἦναί τις πολὺ προσεκτικὸς μὴν ἤθελε πταρμισθῇ ἔμπροσθεν μαύρου εὐνούχου, διότι εὐτυχὴς θὰ ἐλογίζετο, ἐὰν μόνον μὲ δαρμὸν ἀνελεήμονα, καὶ μὲ τὴν θλάσιν τῆς χειρός του, ἢ μὲ κάνὲν κάταγμα τῶν πλευρῶν του, τυχὸν δὲ καὶ μὲ τὴν ἐξόρυξιν τοῦ ὀφθαλμοῦ του, ἐλύτρωνε τὴν ζωήν του. Διατί δὲ ἐγίνετο μανιώδης ὁ εὐνοῦχος, ὅταν ἔμπροσθέν του ἐπταρμίζετο ἀλλόθρησκός του, δὲν γνωρίζω. Ἡ Πηνελόπη περιπτύσσουσα ἐν ἀγκάλαις τὸν ἐκ τῆς Σπάρτης ἐπανελθόντα υἱόν της ἔλεγεν· «ἦλθες, Τηλέμαχε, γλυκερὸν φάος!» (2). Καὶ ὁ Εὔμαιος τὸ ἴδιον (3)· Καὶ σήμερον ὁμοίως «καλῶς τὸ φῶς μου· καλῶς τὰ δυό σου 'μάτια.»

Ὁ Πρωτεὺς, ὅπως ἀπαλλαχθῇ ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Μενελάου, μετεμορφώθη εἰς λέοντα, δράκοντα, πάρδαλιν, ἀγριόχοιρον, ὕδωρ, καὶ εἰς δένδρον ὑψιπέτηλον· ἀλλ' ὅλα ταῦτα εἰς μάτην ἀπέναντι τῆς ἐπιμονῆς τοῦ Μενελάου· ὥστε καὶ ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους νὰ ἐνδώσῃ (4).

Ἰδοὺ δὲ τί ἀναφέρω εἰς τὰ ὁποῖα ἐδημοσίευσα κατὰ τὸ 1842 Κρητικά μου.

«Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Πεδιάδος (ἧς ἡ ἐπισκοπὴ ὀνομάζεται Χερρονήσου) ὑπάρχει ἓν χωρίον Κάτω Ἀσρακή· (διότι εἶναι καὶ ἕτερον Ἄνω Ἀστρακὴ) καὶ ὑπ' αὐτὸ εἶναι σπήλαιον· «Νεραϊδόσπηλος» ὑπὸ τῶν χωρικῶν καλούμενον· ὅθεν ἐξέρχεται ὕδωρ ἀρκετὰ ψυχρὸν καὶ καθαρόν· μυθολογοῦν δὲ οἱ χωρικοὶ ὅτι εἰς αὐτὸ κατοικοῦν Νεράϊδες, καὶ ὅτι ὅταν τὰ ὕδατά του ἐξέρχωνται θολὰ, (τὸ ὁποῖον καὶ συμβαίνει ὅτε γίνεται βροχὴ ραγδαία), τότε λούονται αἱ Νεράϊδες· κάθε δὲ 8—10 ἔτη ὀλιγοστεύει, καὶ ἔπειτα ἐξέρχονται, λέγουν, μὲ τὸ ὕδωρ πορτοκάλια μὲ πορτοκαλόφυλλα! μυθολογοῦν προσέτι ὅτι εἷς χωρικὸς ἀπὸ τὸ (πλησίον αὐτοῦ) Σγουροκεφάλι, μὲ τὸ νὰ ἔκρουε τὴν λύραν ὡραῖα· τὸν ἔπερνον εἰς τὸ σπήλαιον αἱ Νεράϊδες καὶ τὰς διεσκέδαζεν· οὗτος δὲ ἐρωτευθεὶς μίαν, καὶ μὴν

(1) Ἰλ. Α. 418. Σ. 209. Ὀδύσ. Α. 64.
(2) Ὀδ. Τ. 403.
(3) Ἰλ. Δ. 75.
(4) Ὀδύσ. Τ. 351.
(5) Ὀδυσ. Ρ. 545.

(1) Ἀνάβ. Γ. κεφ. Β'. 10.
(2) Ὀδ. Ρ. 41.
(3) Ὀδ. Π. 23.
(4) Ὀδ. Δ. 456—8.

Digitized by

ἐξεύρων πῶς νὰ θεραπεύσῃ τὸν ἔρωτά του, κατέφυγεν εἰς μίαν γραίαν τοῦ χωρίου του, πρὸς τὴν ὁποίαν ἐξωμολογήθη τὸ πάθος του, αὐτὴ δὲ τὸν ἐσυμβούλευσεν ὅτι, καθ' ἣν στιγμὴν πλησιάσῃ νὰ φωνάξουν οἱ πετεινοί, ν' ἁρπάξῃ τὴν ἐρωμένην του ἀπὸ τὰ μαλλιὰ καὶ νὰ τὴν κρατῇ καλῶς, καὶ ἐπειδὴ ἡ Νεράϊδα θὰ μεταμορφωθῇ εἰς διαφόρους μεταμορφώσεις, αὐτὸς νὰ μὴν δειλιάσῃ, ἀλλὰ νὰ τὴν βαστᾷ ἕως ὅτου φωνάξουν οἱ πετεινοί· ἐφωδιασμένος ὁ νέος μὲ τὴν συμβουλὴν ταύτην, καὶ μεταφερθεὶς εἰς τὸ σπήλαιον ὑπὸ τῶν Νεραϊδων ἤρχισε κατὰ τὴν συνήθειάν του νὰ κρούῃ τὴν λύραν καὶ αὐταὶ νὰ χορεύουν· ὅτε δὲ ἐπλησίαζεν ἡ ὥρα τοῦ νὰ φωνάξουν οἱ πετεινοί, παραιτεῖ τὴν λύραν, καὶ ἁρπάζει τὴν ἐρωμένην του ἀπὸ τὰ μαλλιά· αὐτὴ δὲ ἤρχισεν εὐθὺς νὰ μεταμορφοῦται πότε εἰς σκύλον, πότε εἰς ὄφιν, πότε εἰς χάμηλον καὶ πότε εἰς πῦρ, ἀλλ' αὐτὸς ἄφοβος εἰς ὅλα ταῦτα, ἤκουσε τοὺς πετεινοὺς νὰ φωνάξουν, εἶδε καὶ τὰς λοιπὰς Νεράϊδας νὰ γίνωσιν ἄφαντοι· τότε καὶ ἡ ἐρωμένη του ἐπανέλαβε τὴν προτέραν της ὡραίαν μορφὴν καὶ ἠκολούθησε τὸν νέον εἰς τὸ χωρίον του, μετὰ τοῦ ὁποίου συζήσασα ἓν ἔτος, τῷ ἔτεκε καὶ υἱόν, χωρὶς ὅμως ποτὲ νὰ τοῦ προφέρῃ οὐδὲ γρύ· ἡ παράδοξος καὶ ἀνυπόφορος αὕτη σιωπή της, τὸν ἐβίασε νὰ καταφύγῃ πάλιν εἰς τὴν γραίαν καὶ νὰ τῆς ἐκφράσῃ τὴν ἀθυμίαν του, ἡ δὲ γραία τὸν ἐσυμβούλευσε ν' ἀνάψῃ καλὰ ἕνα φοῦρνον καὶ κρατῶν τὸ βρέφος εἰς χεῖρας νὰ εἰπῇ εἰς τὴν Νεράϊδα· δὲν θέλεις νὰ μὲ μιλήσῃς; ἰδοὺ καὶ ἐγὼ πῶς καίω τὸ παιδί σου, καὶ ταῦτα λέγωντας, νὰ προσποιηθῇ ὅτι θὰ ῥίψῃ εἰς τὸν φοῦρνον τὸ βρέφος. Ἔπραξε λοιπὸν κατὰ τὴν παραγγελίαν τῆς γραίας· ἀλλ' ἡ Νεράϊδα μόλις τὸν εἶπε «μὴ σκύλε τὸ παιδί μου!» καὶ ἁρπάξασα αὐτὸ ἔγινεν ἄφαντος· καὶ ἐπειδὴ αἱ ἄλλαι δὲν τὴν ἐδέχθησαν εἰς τὴν συνοδίαν των, ὡς οὖσα πλέον μήτηρ, ἐκατοίκησεν εἰς μίαν βρύσιν πλησίον τοῦ Νεραϊδοσπηλαίου, Λούτρα λεγομένην· καὶ τὴν βλέπουσι δὶς καὶ τρὶς τοῦ ἔτους κρατοῦσαν τὸ βρέφος της! Ἠρώτησα τὸν γέροντα χωρικὸν, ὅστις μὲ διηγήθη αὐτὸν τὸν μῦθον, ἕως πόσα ἔτη ἦτον ἀφ' ὅτου ἔγινε τοῦτο; μὲ ἀπεκρίθη ὅτι τὸ ἤκουσεν ἀπὸ τὸν πάππον του, καὶ συμπεραίνει ὅτι πρέπει νὰ ἦναι ἕως 160 ἔτη. Καὶ καλά, γέροντά μου, τὸν εἶπα, εἰς τόσα χρόνια αὐτὸ τὸ παιδὶ δὲν ἐμπορεῖ νὰ μεγαλώσῃ; καὶ τί θαῤῥεῖς, ἀφέντη, μὲ λέγει, πῶς ἔτσι γρήγορα μεγαλώνουν ὅσοι ζοῦν χίλια καὶ 1500 χρόνια;

Τὸ ἐν λόγῳ σπήλαιον εἶναι πετρῶδες, τὸ δὲ ὕδωρ διερχόμενον διὰ τῶν χασμάτων, ἀποτελεῖ διὰ τοῦ φλοίσβου τὸν χορὸν καὶ τὰ τραγούδια εἰς τὰ ὦτα τῶν δεισιδαιμόνων.

Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἀνέφερα τὸ σπήλαιον αὐτὸ ἂς προσθέσω καὶ ἓν ἀκόμη· Πρέπει κύριοι νὰ εἰσέλθῃ τις εἰς τὸν Λαβύρινθον τῆς Κρήτης, ὅπως ἴδῃ ἐν πράγματι καὶ τοὺς τρεῖς αὐτοὺς στίχους·

«Ὡς δ' ὅτε νυκτερίδες μυχῷ ἄντρου θεσπεσίοιο
«Τρίζουσαι ποτέονται, ἐπεί κέ τις ἀποπέσῃσιν
«Ὁρμαθοῦ ἐκ πέτρης, ἀνά τ' ἀλλήλῃσιν ἔχον-
[ται» (1)

Ἰδοὺ δὲ καὶ περὶ τούτου τί ὡς ἔγγιστα ἀναφέρω εἰς τὰ Κρητικά μου.

«Εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ Λαβυρίνθου ὑπάρχουν ἀναρίθμητοι νυκτερίδες, αἱ ὁποῖαι προσκολλημέναι εἰς τὰς ὀροφὰς, κρέμανται ἡ μία ἀπὸ τῆς ἄλλης δίκην πυραμίδος ἀντιστρόφου, κάτωθεν δὲ ἡ κόπρος των ἀποτελεῖ ἑτέραν πυραμίδα, τῆς ὁποίας ἡ κορυφὴ ἑνοῦται σχεδὸν μὲ τὴν κάθετον ἄκραν τῶν νυκτερίδων· τὰ ζῶα ταῦτα, ὡς γνωστὸν, τὰς ἡμέρας ἠρεμοῦσιν· ἀλλ' ἂν τις τὰς ἐγγίξῃ, ἢ μὲ τὸ κηρίον καύσῃ καμμίαν, τότε «τρίζουσαι ποτέονται·» καὶ μὲ τὰς πτέρυγάς των κτυποῦν τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ φῶτα, καὶ προξενοῦν φρίκην τινὰ εἰς τοὺς δειλούς· ἡσυχάζουν ὅμως ἀμέσως εἰς τὰς θέσεις των, ἅμα σβυσθῶσι τὰ φῶτα καὶ γίνῃ σιωπὴ ἐπὶ δύο λεπτά. Ἀλλὰ περὶ τοῦ Λαβυρίνθου τῆς Κρήτης, εἰς ὃν ἐξάκις εἰσῆλθον, καὶ παρ' ὀλίγον ν' ἀφήσω ἐν αὐτῷ τὰ κῶλα· διότι τὴν τελευταίαν φορὰν ἐπεριπλανώμην ἐντὸς αὐτοῦ 11 σχεδὸν ὥρας· ἴσως ἄλλοτε ὁμιλήσω· ὡς καὶ περὶ τινων ἄλλων τῆς Κρήτης, ὅπως δώσω ἀφορμὴν εἰς ἱκανώτερόν μου νὰ ὁμιλήσῃ σπουδαιότερον περὶ αὐτῆς, διότι ὡς γνωρίζετε καὶ ὑμεῖς, κύριοί μου, ἡ μεγαλόνησος καὶ μεγαλώνυμος Κρήτη παρέχει πλουσίαν καὶ σπουδαίαν ἱστορικὴν καὶ ἀρχαιολογικὴν ὕλην.

Μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ πίστεως, ἐξέταζον οἱ ἀρχαῖοι τὸ ἦπαρ τῶν θυμάτων περὶ τῶν μελλόντων· μετὰ τῆς αὐτῆς προσοχῆς καὶ πίστεως παρατηροῦν καὶ σήμερον τὴν ὠμοπλάτην τῶν ὀπτῶν, καὶ ἰδίως τὴν δεξιὰν, ἥτις κατὰ τοὺς πλατεοσκόπους προδεικνύει ἐπίθεσιν ἐχθρῶν, νίκην, ἥτταν, προδοσίαν, χαρὰν, εὐτυ-

(1) Ὀδυσ Ω. 6—8

Digitized by Google

χίαν προβάτων, θάνατον κλπ. περιπτώσεις δέ τινες ὅλως τυχαῖαι, ἐπὶ τοσοῦτον ἔχουν ἐνισχυμένην τὴν πρὸς τὴν πλατεοσκοπίαν πίστιν των, ὥστε οἰκτείρουν σχεδὸν τοὺς μὴ πιστεύοντας. Ἀκούσατε μίαν τοιαύτην περίεργον περίπτωσιν·

Εἶχα σύγγαμβρον τὸν μακαρίτην Ἰω Φραγκίσαν, ἄνδρα ἀρχαϊκώτατον καὶ ἱστορικὸν, διότι ἐχρημάτισεν εἷς ἐκ τῶν διακεκριμένων συντρόφων τοῦ περιβοήτου Κώστα Λεπενιώτου, ἀδελφοῦ τοῦ ἐπίσης περιβοήτου Κατσαντώνη, ἀμφοτέρων Κλεπτάρχων ἀπὸ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ παρόντος αἰῶνος. Καὶ δεύτερον ὑπῆρξε καὶ ὑποστράτηγος τοῦ Καραϊσκάκη· ἀναφέρεται μάλιστα καὶ τὸ ὄνομά του εἷς ἓν ἀπὸ τὰ κλέπτικα τραγούδια, ὡς ἀπὸ μέρους τοῦ προδοθέντος Λεπενιώτου πρὸς τὸν προδότην αὐτοῦ Νικοθέου.

«Νίκομ' ἂν εἶχες τὸν σκοπὸν δὲν μοῦ 'δινες [χαμπέρι
«νὰ μάσω τὰ μπουλούκια μου ποῦ τ' ἄχω σκορ- [πισμένα
«Τοῦ Τσόγκ' ἀπ' τὴν Νευρόπολι Φραγκίς' ἀπ' [τὴν Ῥεντίνα
«κι' αὐτὸν τὸ Παληομπαταριᾶ ἀπὸ τὸ Αἰδω- [ρίκη;
«Καὶ νά 'βλεπες τ' εἶν' πόλεμος τ' εἶν' οἱ Λε- [πενιωταῖοι!

Τὸν Νικοθέον αὐτὸν ἐγνώρισα καὶ ἐγὼ διότι ἔζουσε μέχρι τοῦ 1845.

Συντρώγοντες λοιπὸν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ μου μετὰ τοῦ μακαρίτου Φραγκίστα· ἐπῆρε τὴν ὠμοπλάτην τοῦ ὀπτοῦ ἀρνίου, καὶ ἀφοῦ τὴν παρετήρησε συνωφρυώθη καὶ τὴν πέταξε μετ' ἀγανακτήσεως! ἐγὼ δὲ ἐγέλασα καὶ τὸν εἶπα· δὲν βαρυέσαι, ἀδελφὲ Φραγκίστα, νὰ πιστεύῃς καὶ σὺ, πῶς ἡ πλάτη τοῦ ἀρνίου καὶ τοῦ τράγου θὰ σὲ δείξῃ τί θὰ συμβῇ; ἐκεῖνος δὲ μετὰ σπουδαιότητος μὲ ἀπεκρίθη· ἀμ' ἐσεῖς ποῦ ξέρετε τὰ πολλὰ γράμματα δὲν τὰ πιστεύετε αὐτά, γιὰ ῥῶτα καὶ ἐμένα πόσα εἶδα ν' ἀληθεύσουν! ἕνα μοναχὰ νὰ σὲ πῶ καὶ νὰ θαυμάσῃς. Ἐλημεριάζαμε μὲ τὸν Λεπενιώτη ς' Ἀγραφιώτικο· μέσα σ' ἕνα δάσος ποῦ μόν' ἀπ' τὸν Θεὸ φοβούμαστε· εἴχαμ' ἀλήθεια καὶ τὰ καραούλια μας (σκοπιρούς). Ὁ Βελῆ Γκέκας ποῦ μᾶς κυνηγοῦσε, ἀκούονταν κατὰ τὸ Φανάρι ὡς 10 ὥρας μακρυὰ, ἀλλὰ φαίνεται πῶς μᾶς εἶχαν προδομένους! Κοντὰ λοιπὸν ποῦ θὰ βασίλευεν ὁ ἥλιος, κάτσαμε νὰ φᾶμε, καὶ πιάνει ἕνας ἀπὸ τοὺς συντρόφους μας τὴν πλάτη, τὴν κυττάζει καλὰ καὶ μᾶς λέγει, πῶς ἀπὸ δύο μεριαῖς φαίνεται πῶς θὰ μᾶς ζώσουν· τὴν κύτταξα κ' ἐγὼ τὴν πλάτη, καὶ τὸ εἶδα πῶς ἔτσι ἦτανε· ἀλλάξαμε λοιπὸν τὸ λημέρι μας, καὶ ἐπήγαμεν ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, κ' ἐκεῖ ἐπλαγιάσαμε, ἀλλ' εἴχαμε καὶ τὸν νοῦ μας, καὶ πριχοῦ νὰ καλοβγῇ ὁ ἥλιος, ἔρχεται τρεχάτος τὸ καραούλι μας καὶ μᾶς λέει πῶς καμμιὰ ἑκατοστὴ φάνηκαν, καὶ πρέπει νὰ ἦναι ὁ Βελῆ Γκέκας· ἁρπάζουμε λοιπὸν τὰ τουφέκια μας, καὶ πέρνουμε τὸ πλάγι, καὶ ὅτι βγήκαμεν ἀπὸ τὸ δάσος, βλέπομε κι' ἀπ' ἐκεῖ καμιὰ ἑβδομηνταριὰ, καὶ εὐθὺς μᾶς τουφεκάνε καὶ λαβώνουν τρεῖς ἀπὸ μᾶς· ἐμεῖς εἴμαστε 18 νομάτοι, ἀδειάζουμε μιὰ τὰ τουφέκια μας καὶ μὲ τὰ σπαθιὰ στὸ χέρι περνοῦμ' ἀπὸ μέσα τους, πήραμε καὶ τοὺς λαβωμένους μας· καὶ τοὺς τὰ πληρώσαμε δὰ κ' ἐμεῖς, ὕστερα ἀπὸ καμπόσαις ὥραις, καὶ μὲ τὸ διάφορο μάλιστα, ἀλλὰ τί τὸ θέλεις, ποῦ ἐκείνη τὴν ἡμέραν πετάξαμε καὶ τῆς κάπαις μας, ἀφήσαμε καὶ τὰ ταγάρια μας (πήρας δερματίνας.) Ἐ! καλὰ αὐτὰ, τὸν εἶπα γελῶν, ἀλλὰ τὴν πλάτην τοῦ ἀρνιοῦ διατί τὴν πέταξες μὲ θυμόν· Δὲν εἶναι τίποτε, μὲ λέγει, ἂς ἔπᾳ νὰ χαθῇ· ἀναχωρήσας δὲ τὴν ἐπαύριον εἶπεν ἐμπιστευτικῶς εἷς ἕνα ἀξιωματικόν μου, Βασίλη Τάκον, ὅτι ἐν τῇ οἰκίᾳ μου θὰ συμβῇ ὅσον οὔπω θάνατος, τὸ ὁποῖον καὶ μὲ τὸ εἶπεν ὁ ἀξιωματικὸς, ὅταν μετ' ὀλίγας ἡμέρας, δι' ἔλλειψιν ἰατροῦ ἀπεβίωσεν ἓν τέκνον μου.

Τοιαῦται λοιπὸν, ὡς εἶπα, τυχαῖαι περιπτώσεις, μετεβίβασαν εἰς τὰς ὠμοπλάτας τῶν ζώων, τῆς Πυθίας τὰς προφητείας!

Ἐνθυμηθῶμεν δὲ κύριοι μεταξὺ ἀναριθμήτων καὶ τὸν Κῦρον, ὅστις ἐδωρήσατο 3000 δαρεικοὺς ἤτοι 3000 λίρας εἰς τὸν μάντιν Σιλανὸν, διότι ἐπαλήθευσε τὸ ὁποῖον, ἔκ τινος θυσίας προεῖπεν, ὅτι ὁ Ἀρταξέρξης δὲν θέλει πολεμήσει πρὶν παρέλθουν δέκα ἡμέραι, καὶ τὸ ὁποῖον ὁ Κῦρος ἐθεώρησεν ὡς πλήρη ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ του. (1)

Ὁ δὲ Κατσαντώνης, ὢν Λεπενιώτης καὶ αὐτὸς, ὡς ἐπωνυμεῖτο καὶ ὁ ἀδελφός του, ὡς καταγόμενος ἀπὸ τὸ Λεπενοῦ, χωρίον τῆς Ἀκαρνανίας, ὠνομάσθη ὅμως οὕτω, διότι, ἔφηβος ἀκόμη ὤν, ἤθελε νὰ ἐξέλθῃ κλέπτης, (κατὰ τὴν τότε σημασίαν τῆς λέξεως) γιὰ νὰ τὸν

(1) Ξ. Ἀναβ. βιβλ. Ι. κεφ. 7. §. 18.

Digitized by Google

βγάλουν καὶ αὐτὸν τραγοῦδι· ἡ δὲ μήτηρ του ὁσάκις τὸν ἤκουε λέγοντα ταῦτα, τὸν ἀπέτρεπε λέγουσα, Κάτζ' Ἀντώνη (Κάθου Ἀντώνη) φρόνιμα! καὶ ὡς ἐκ τούτου τῷ ἔμεινεν ἐπώνυμον τὸ Κατσαντώνης, ὡς μὲ τὸ εἶπεν ὁ μακαρίτης Φραγκίστας.

Ὁ ἄταφος νεκρὸς τοῦ Πατρόκλου, ἐμφανισθεὶς κατ' ὄναρ εἰς τὸν Ἀχιλλέα τῷ εἶπεν·

«Θάπτε με ὅττι τάχιστα, πύλας ἀΐδαο πε-
[ρήσω.» (1)

Καὶ σήμερον θάπτουν τοὺς νεκροὺς ὅτι τάχιστα· οὐδέποτε ὅμως καὶ μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, διότι δὲν εἶναι καλὸν νὰ ἰδοῦν τὰ ἄστρα τὸν νεκρόν. Καὶ ἡ Κασάνδρα κατηρᾶτο τὸν Ταλθύβιον, νὰ τὸν θάψουν νύκτα· ὡς πρᾶγμα ἀπαίσιον.

«Ἤ κακὸς κακῶς ταφήσῃ νυκτὸς, οὐκ ἐν
[ἡμέρᾳ. (2).

Περὶ τῆς προλήψεως, τοῦ νὰ μὴν ἰδοῦν τὰ ἄστρα τὸν νεκρὸν, ἀκούσατε ἓν ἀξιον ἱστορικόν· Κατὰ τὸ ἔτος 1844 ὑπεκινήθη ἐν Ἀθήναις ἀγρία ὀχλαγωγία κατὰ τοῦ ὑπουργείου τοῦ ἀειμνήστου Μαυροκορδάτου· ὁ μακαρίτης Στρατηγὸς Καλλέργης ἦτο στρατιωτικὸς διοικητὴς τῆς πρωτευούσης, ἐγὼ δὲ στρατιωτικὸς ἀστυνόμος· τρεῖς δὲ ὥρας περίπου πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου ἡ ὀχλαγωγία ἔλαβε σπουδαίας διαστάσεις, ὅτε καὶ ἐφονεύθη εἷς, τὸν ὁποῖον οἱ ὀχλαγωγοὶ ἀντεποιήθησαν ὡς συνέταιρόν των, καὶ φορτωθέντες αὐτὸν τὸν μετέφεραν, βοῶντες καὶ κεκραγότες ἔμπροσθεν τῶν ἀνακτόρων, ἵνα τὸν ἴδῃ καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ πεισθῇ ὅτι οἱ ὑπουργοί του φονεύουν τοὺς ἀφωσιωμένους του! εἶχε δύσει πλέον ὁ ἥλιος καὶ σχεδὸν περὶ λύχνων ἁφὰς, ἐπέστρεφαν μετὰ τοῦ νεκροῦ των, ἐκ τῶν ἀνακτόρων, ὅτε καὶ τοὺς ἀπήντησα πλησίον τῆς Καπνικαρέας. Ἐγὼ ἂν καὶ ὑπάλληλος τοῦ ὑπουργείου, ἔχαιρον ὅμως καὶ δημοτικότητα· εἰσχώρησα ὄθεν θαῤῥαλέως ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν καὶ ἐκμεταλλευθεὶς τὴν πρόληψιν τοῦ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἰδοῦν τὰ ἄστρα τὸν νεκρὸν, ἤρχισα γεγωνυίᾳ τῇ φωνῇ νὰ τοὺς ἐπιπλήττω, ὡς ἀθεοφόβους διὰ τὴν ἀθεμιτουργίαν των αὐτὴν, ἔχοντας ἐκτεθειμένον τὸν μακαρίτην καὶ ἀείμνηστον, εἰς τὰ ἄστρα καὶ μάλιστα αἱματωμένον· ἐλᾶτε μαζή μου, ἐφώνησα, καὶ ἐκεῖνοι μηχανικῶς πως μὲ ἠκολούθησαν, καί τινες μάλιστα, τῇ προτροπῇ ἐννοεῖται τοῦ Βάκχου, ἐκραύγασαν καὶ τὸ ζήτω ὁ πατριώτης Χουρμούζης! ἐννοεῖται δὲ ὅτι καὶ ἐγὼ γεγηθὼς διὰ τὴν ἐπίζηλον αὐτὴν ζητωκραυγὴν τοὺς ηὐχαρίστησα μὲν ἀλλ' ἐτάχυνα καὶ τὰ βήματα πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου καὶ ἐναποθέσας τὸν μακαρίτην, ἔκλεισα καὶ τὴν θύραν· αὐτὸ ἤρκεσεν, ὅπως διαλυθῇ ὁ ὄχλος ἐκεῖνος· ἀλλ' οὐχ' ἧττον τὸ ὑπουργεῖον ἐβιάσθη νὰ παραιτηθῇ, διότι καὶ ὁ Μαυροκορδάτος δὲν ἤθελεν ὅπως ἐξ αἰτίας του γίνῃ αἱματοχυσία· καὶ ὁ Κωλέττης ἦτο πλέον ὁ διάδοχός του.

Ἐὰν δὲ κύριοι κατέλθωμεν 7—8 ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου αἰῶνας, ἕως δηλαδὴ τοὺς χρόνους τοῦ Θεοκρίτου, θὰ ἴδωμεν, ὅτι καὶ σήμερον πρεσβεύεται ἀπαραλλάκτως τὸ

«Ἄλλεταί ὁ ὀφθαλμός μευ ὁ δεξιός· ἦράγ' ἴ-
[δησῶ αὐτάν; (1)

Διότι λέγουν· «τὸ δεξί μου τὸ 'μάτι παίζει κἄτι καλὸ θὰ ἰδῶ.»

«Ὡς μὴ βασκανθῶ δὲ, τρὶς εἰς ἐμὸν ἔπτυσα
[κόλπον (2)». καὶ

«Τοιάδε μυθίζοισα, τρὶς εἰς ἑὸν ἔπτυσε κόλ-
[πον» (3)

ἔπτυον δηλαδὴ τρὶς εἰς τὸν κόλπον των, πότε μὲν ὡς ἀλεξιβάσκανον, καὶ πότε λόγῳ ἀποτροπιασμοῦ.

Σήμερον δὲ ὡς πρὸς τὸ δεύτερον, γίνεται ἀπαραλλάκτως· τὸ πρῶτον ὅμως γίνεται ἀντιθέτως· πτύουν δηλ. τρὶς εἰς ὄντινα· καὶ μάλιστα εἰς τὰ βρέφη, ὅταν ὑποπτεύωνται μὴ τὰ βασκάνουν.

Καὶ σήμερον οἱ κρωγμοὶ τῶν κοράκων, ἡ ἀλεκτροφωνία τῆς ὄρνιθος, οἱ ἐν νυκτὶ ὀρυγμοὶ τῶν κυνῶν, τὸ μονότονον φώνημα τῆς γλαυκὸς καὶ ἡ συνάντησις σεσημειωμένου, θεωροῦνται ὡς ἀπαίσια, ὡς καὶ τὸ νὰ διέλθῃ τις ἔμπροσθεν ὁδοιποροῦντος! ὁ δὲ νέος Ὀδυσσεὺς εἶχε τὴν παράδοξον πρόληψιν νὰ θεωρῇ ὡς ἀπαίσιον τὴν συνάντησιν καλογήρου, καὶ ἰδίως ὅταν ὡδοιποροῦσε κατὰ τῶν πολεμίων!

Ἀλλὰ περὶ αὐτῶν καὶ ἄλλων ὁμοίων αὐτοῖς ἴσως ἄλλοτε ὁμιλήσω λεπτομερέστερον.

(1) Ἰλ. Ψ. 71.
(2) Τρῳάδ. 447.

(1) Εἰδ. Γ. 37.
(2) Εἰδ. ς. 39
(3) Εἰδ. Κ. 11.

Digitized by Google

Ἂς παραλληλίσωμεν ἤδη καὶ τὰ γεύματα. Ἀλλ' ἀνεχθῆτε παρακαλῶ νὰ ὑπερβῶ ὀλίγον τὴν κρηπίδα, ἤτοι νὰ ἀναφέρω λεπτομερέστερον τὰ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου ἀναφερόμενα γεύματα, ὄχι ὅπως ἐγὼ σᾶς ἐξηγήσω τὸν Ὅμηρον, διότι αὐτὸ θὰ ἦτον ἀρκετὰ γελοῖον, νὰ διδάξῃ δηλαδή, ὡς τὸ λέγουν καὶ οἱ Κρῆτες, ὁ ἀκάτεχος τὸν κατεχάρη, ἀλλὰ πρὸς εὐκολωτέραν κατανόησιν τοῦ παραλληλισμοῦ.

Οἱ ἥρωες τοῦ Ὁμήρου παρεσκεύαζαν ἰδίαις χερσὶ τὴν τροφήν των· ἐννοεῖται λοιπὸν ὅτι αἱ τότε συνταγματικαὶ μεγαλειότητες, οὐδ' ἀρχιμαγείρους εἶχαν, οὐδὲ μαγείρους μὲ τὰ μαρμετόνια των, ἀλλὰ μὲ τὰς βασιλικὰς χεῖράς των, παρεσκεύαζαν καὶ τὴν βασιλικὴν τροφήν των, οὐδόλως ἄλλως διαφέρουσαν τῆς τῶν ἰδιωτῶν.

Καὶ ὁ μὲν ἔξοχος τῶν ἡρώων ὁ δῖος Ἀχιλλεὺς, ἔτεμνε τὰ κρέατα.

« . . . . . τάμνεν δ' ἄρα δῖος Ἀχιλλεύς.
«Καὶ τὰ μὲν εὖ μίστυλλε καὶ ἀμφ' ὀβελοῖσιν
[ἔπειρεν» (1)

ὁ δὲ πολύαινος Ὀδυσσεὺς, τὸ μέγα κῦδος τῶν Ἀχαιῶν, καὶ ἐκαυχᾶτο μάλιστα διὰ τὴν μαγειρικὴν ἐπιτηδειότητά του.

«. . . . . οὐκ ἄν μοι ἐρίσσειε βροτὸς ἄλλος
« . . . . . δαιτρεῦσαί τε καὶ ὀπτῆσαι. (2)

Τὸ δὲ κυρίως ἔδεσμά των ἦτον κρέατα βόεια, χοίρεια, προβάτεια καὶ αἴγεια, ἐπροτιμοῦντο δὲ τὰ δύο πρῶτα καὶ ἰδίως τὰ βόεια, καὶ ἅπαντα πάλιν τὰ καθεστηκυίας ἡλικίας· «βοῦν πενταέτηρον, βοῦν ἀγελαῖον, σύας σιάλους, ὖν πενταέτηρον, δῖς μεγάλους, πίονας αἶγας (3) Τὰ δὲ νεογνὰ καὶ μάλιστα τὰ ἀρνία καὶ τὰ ἐρίφια ἐθεωροῦσαν ὡς τροφὴν θηλυδριῶν καὶ ἀνάνδρων· ὅθεν καὶ ὁ Πρίαμος ἐν τῇ ἀγανακτήσει του ἐπιπλήττων τοὺς υἱούς του ἀπεκάλει αὐτούς,

«Ἀρνῶν ἠδ' ἐρίφων ἐπιδημίους ἁρπακτῆρας» (4)

Πιθανὸν ὅμως καὶ νὰ ἀπεῖχον τῆς τροφῆς νεογνῶν, ἵνα μὴ ὀλιγοστεύουν τὰ κρέατα, ὡς ἐκ τῆς πολλῆς κρεωφαγίας των, ὡς ἦτον ἔπειτα καὶ νόμος ἀπαγορεύων. «Ἐπιγονῆς ἕνεκα τὴν σφαγὴν προβάτου ἀπέπτου ἢ ἀτόκου»· καὶ ὡς ἦτον καὶ ἐδῶ ἕως πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀπηγορευμένη, ἐπὶ ποινῇ ἀγχόνης, ἡ πρὶν τοῦ ἁγ. Γεωργίου σφαγὴ ἀρνίων· μολονότι καὶ τότε ἤξευραν οἱ εὐσυνείδητοι κρεωπῶλαι τὸν τρόπον, δι' οὗ καὶ τὰς ἀπαγορεύσεις τῆς ἐξουσίας νὰ παραβαίνουν, ὡς καὶ σήμερον δηλαδὴ, καὶ τὴν ἀγχόνην ν' ἀφίνουν δι' ἄλλων τραχήλους!

Ἔτρωγαν δὲ οἱ ἥρωες τὰ κρέατα ὀπτὰ καὶ εἰς μικρὰ τεμάχια, περασμένα εἰς ὀβολοὺς, ὡς τὸ Τουρκικὸν κεμπάπι καὶ τὰ ὁποῖα ἁλάτιζαν ὅταν τὰ ἔθεταν ἐπὶ τοῦ πυρός· (4)

Ζωμοὺς δὲ (διότι οὐδὲ κοχλιαρίου μνεία γίνεται, οὐδὲ μιστύλης) καὶ κρέατα βραστὰ δὲν τὰ ἐσυνήθιζαν· ἅπαξ μόνον ἀναφέρει περὶ βραστοῦ, ἀλλὰ καὶ τούτου ὡς ἐν παραδείγματι παρομοιάζων δηλ. τὸν ἐκ τοῦ πυρὸς κοχλάζοντα ποταμὸν Ξάνθον, μὲ τὸν ἐντὸς λέβητος ζεόμενον χοῖρον «κνίσσην μελδόμενος.» (2) μὴ ἄρα ἡ ζέσις τοῦ «ἀπαλοτρεφέος» ἐγίνετο πρὸ πάντων διὰ τὴν χρῆσιν τοῦ λίπους του; ἀλλὰ τότε πομάδας δὲν μετεχειρίζοντο!

Τὸ δὲ ἐν τῷ Ἀθηναίῳ συμπέρασμα, ὅτι ὁ παρὰ τοῦ Κτησίου, κατὰ τοῦ Ὀδυσσέως σφενδονισθεὶς βόειος ποῦς (3) ἦτον βραστὸς, διότι καὶ οὐδεὶς ὀπτῷ βόειον πόδα (4) εἶναι συμπέρασμα βεβιασμένον· Λονδιότι ἂν μετὰ πολλοὺς ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου αἰῶνας, ὅτε καὶ ἡ ποικιλία τῶν ἐδεσμάτων εἶχε φθάσει εἰς τὸ ἐπάπειρον, οὐδεὶς ὤπτα βόειον πόδα, δὲν ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι καὶ οἱ ἥρωες τοῦ Ὁμήρου δὲν τὸν ὤπτουν, ὅτε μάλιστα καὶ ἡ μαγειρία των ἐπεριορίζετο εἰς μόνον τὸ ὀπτόν· καὶ Βον διότι οὐδ' εἰς αὐτὰς τὰς τραπέζας τῶν ὑπερφιάλων μνηστήρων, οὐδ' εἰς ἐκείνας τῶν τρυφηλῶν Φαιάκων μνεία βραστοῦ γίνεται.

Ἐπίσης οὐδὲ ἰχθῦς ἐσυνήθιζαν· καὶ ἀναφέρει μὲν δὶς ἐν τῇ Ἰλιάδι (5) καὶ πεντάκις ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ (6) περὶ ἄγρας ἰχθύων, καὶ δικτύων καὶ ἀγκίστρων, ἀλλ' ὡς ἐν παραδείγματι· δὶς δὲ μόνον ἀναφέρει καὶ περὶ ἰχθυοφα-

---

(1) Ἰλ, I. 209.
(2) Ὀδύσ. Ο. 321—3.
(3) Ἰλ. Β. 403. Η. 314 Ὀδυσ. Ξ. 449. Ρ 480—1.
(4) Ἰλ. Ω. 262.

(1) Ἰλ. I. 214.
(2) Ἰλ. Φ. 362—3.
(3) Ὀδυσ. Γ. 299.
(4) Ἀθ. Βιβλ I. 45—46.
(5) Ἰλ. Ε. 487. Π. 407.
(6) Ὀδύσ. Δ. 262. Μ. 252. 331-2. Τ. 448. Χ. 384.

Digitized by

γίας, πρῶτον τοὺς ἑταίρους τοῦ Μενελάου, οἵτινες ἐν τῷ Φάρῳ τῆς Αἰγύπτου δι' ἔλλειψιν κριάτων, «ἰχθυάασκον γναμπτοῖς ἀγκίστροισιν» (1)· καὶ δεύτερον τοὺς ἑταίρους τοῦ Ὀδυσσέως καὶ αὐτοὺς ἐν τῇ Θρινακίᾳ νήσῳ· «ἀλητεύοντες ἀνάγκῃ, ἄγρην ἐφέπεσκον ἰχθῦς» κλπ. (2) Καὶ ἐν τούτοις, οὐδ' ὁ Μενέλαος ἔφαγεν ἰχθῦς, οὐδ' ὁ Ὀδυσσεύς. Πιθανὸν λοιπὸν νὰ ἔτρωγαν καὶ ἰχθύας οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ πορισθῶσι κρέατα, εἴτε δι' ἔνδειαν, εἴτε δι' ἔλλειψιν ὡς π. χ. οἱ ἑταῖροι τῶν δύω ῥηθέντων βασιλέων, οἵτινες καὶ διὰ τὸ ἐνδεχόμενον, ἔφεραν μεθ' ἑαυτῶν καὶ ἄγκιστρα, διότι βεβαίως δὲν τὰ κατεσκεύασαν τότε.

Ὅτι δὲ δὲν ἔτρωγαν ἰχθῦς, ὡς δῆθεν τροφὴν τρυφηλήν, καὶ τοῦτο δὲν εἶναι ἀμφισβητήσιμον, διότι καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ τρυφηλοί, συνάμα δὲ καὶ νησιῶται, Φαίακες, ἰχθῦς εἰς τὰς τραπέζας των δὲν εἶχαν· ἦσαν ἄρα οἱ τότε ἀπολύτως κρεοφάγοι.

Ἐπίσης καὶ περὶ πτηνῶν μαγειρευμένων μνεία δὲν γίνεται· οὔτε καὶ περὶ ὀπωρῶν καὶ ἐλαιῶν ἐν ταῖς τραπέζαις των· ἐνῶ μετ' ἀπαραμίλλου χάριτος καὶ λεπτομερείας, περιγράφει τὰ ἐν τῷ κήπῳ τοῦ Ἀλκινόου βρύοντα ὀπωρῶν δένδρα, καὶ «ἐλαίας τηλεθοώσας» (3). Πρὸ τοῦ κρέατος, ἐπρογεύοντο τὰ σπλάγχνα· «σπλάγχνα ἐπάσσαντο»· καὶ κατόπιν τοῖς διένεμεν ὁ δαιτρὸς τὰ κρέατα, εἰς ἴσας μερίδας· εἰς τοὺς ἐπισημοτέρους ὅμως ἐδίδοντο καὶ περὶ πλέον, ἵνα προσφέρωσι καὶ αὐτοὶ εἰς ἄλλους ὡς δεῖγμα τιμῆς καὶ ὑπολήψεως (4). Τὸ δὲ ἐκλεκτότερον μέρος εἶχον τὰ νῶτα. «Νώτοισιν διηνεκέεσσι γέραιρε» (5)· ἀναφέρει δὲ καὶ ἓν ἔδεσμα, ἀλλ' ἅπαξ ἐν ταῖς τραπέζαις τῶν μνηστήρων, γαστέρας αἰγείας ἐνθυλευμένας πιμελῇ καὶ αἵματι καὶ ὀπτομένας ἐπὶ τῶν ἀνθρακιῶν (6).

Ἐκτὸς δὲ τῶν γλωσσῶν, τὰς ὁποίας καίοντες εἰς τὸ τέλος τοῦ γεύματος ἔσπενδον, ἰδίως τῷ Ἑρμῇ, περὶ οὐδενὸς ἄλλου μέρους τῆς κεφαλῆς, γίνεται μνεία· ἅπαξ δὲ μόνον ἀναφέρει καὶ περὶ μυελοῦ προβάτου (7) δι' οὗ ἀνετρέφετο ὁ υἱὸς τοῦ Ἕκτορος, ἀλλὰ διὰ τῆς φράσεως αὐτῆς ἐννοοῦσεν, τροφὴν λιπαρὰν καὶ ἡδίστην. (Παράφ. Δοῦκα Ἰλ. Χ. 501 ἐν ὑποσημειώσει). Καὶ ἐν μὲν τῇ Ἰλιάδι ἀναφέρει μὲν κρατῆρας καὶ οἶνον, οὐχὶ δὲ ὅτι ἐμίγνυον καὶ ὕδωρ, ἂν καὶ κρατήρ, ὑπονοεῖ καὶ κρᾶσιν οἴνου καὶ ὕδατος· ἐν δὲ τῇ Ὀδυσσείᾳ δὶς μόνον, γίνεται καὶ μνεία ὕδατος ἐν τῷ οἴνῳ· «οἱ μὲν ἄρ' οἶνον ἔμισγον ἐνὶ κρητῆρσι καὶ ὕδωρ» (1)

Ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς ἐπαινῶν τῆς Ἰσμάρου τὸν οἶνον, λέγει ὅτι καὶ ἂν ἐμίσγετο μὲ εἴκοσι μέρη ὕδατος, πάλιν διετηροῦσε τὴν ἡδύτητά του (2).

Ἐν παρεκβάσει δὲ κύριοί μου, λέγουν ὅτι Ἴσμαρος εἶναι ἡ Μαρώνεια, ἥτις καὶ σήμερον παράγει οἴνους καλούς, μ' ὅλην τῆς οἰνοποιίας, τὴν νηπιότητα, καὶ ὅτι ὠνομάσθη οὕτω ἀπὸ τὸν ἱερέα Μάρωνα· ὁ δὲ λεγόμενος Μαρώνειος οἶνος, ἤτοι ἐκλεκτὸς, ὠνομάσθη λέγουν οὕτω ὄχι ἀπὸ τῆς πόλεως τὸ ὄνομα, ἀλλ' ἀπὸ τὸ τοῦ ἱερέως Μάρωνος, ἐν δὲ τῇ μυθολογίᾳ ἀναφέρεται ἄλλως· ὅτι δηλ. ὁ μεγαλεπήβολος Ὄσιρις, ὅστις περιῆλθε τὸ πλεῖστον τῆς γῆς, κατὰ συνέπειαν καὶ τὴν Θράκην, εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ μεταξὺ ἄλλων εἰδημόνων, καὶ τὸν Μάρωνα, ἔμπειρον τῆς ἀμπελουργίας· τὸν ὁποῖον καὶ ὑπέργηρων πλέον, ἀφῆκεν εἰς τὴν Θράκην ἵνα ἐπιμελῆται τὴν ἀμπελοφυτείαν, καὶ ὅτι αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ κτίτωρ τῆς ἀπ' αὐτοῦ ὀνομασθείσης Μαρωνείας. Μάρων δὲ ἐκαλεῖτο καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς αἱρέσεως τῶν Μαρωνιτῶν, καὶ ἀποτελούντων σήμερον ἴδιον ἔθνος ἐπὶ τοῦ Λιβάνου· καὶ τῶν ὁποίων πολλαὶ τελεταὶ καί τινα δόγματα ὁμοιάζουσι μὲ τὰ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας Ἀναγνωρίζουν δὲ τὸν Πάπαν ὡς κεφαλὴν τῆς ἐκκλησίας των, ὁ δὲ ἀρχηγός των τιτλοφορεῖται «Πατριάρχης Ἀντιοχείας».

Ἂν καὶ ἐν στρατοπέδῳ, οἱ Ἥρωες τοῦ Ὁμήρου, εἶχαν σὺν ἄλλοις πολλοῖς καὶ τραπέζας καὶ δίφρους ὅπως ἀναπαυτικώτερον τρώγωσι. Καὶ ἐν μὲν τῇ Ἰλιάδι, νίψιμον τῶν χειρῶν πρὸ τοῦ γεύματος δὲν ἀναφέρεται, ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ ὅμως πάντοτε σχεδόν.

Προπόσεις, φαίνεται δὲν τὰς πολυεσυνήθιζαν· ἅπαξ μόνον ἐν τῇ Ἰλιάδι ῥητῶς γίνεται μνεία ὅταν ὁ Ὀδυσσεὺς γεμίσας τὸ ποτήριόν του καὶ ἀποτανθεὶς πρὸς τὸν Ἀχιλλέα εἶπε. «Χαῖρε Ἀχιλλεῦ»! (3) τὸ ὁποῖον σήμερον οἱ ὀρεινοί μας

(1) Ὀδ. Δ. 368—9.
(2) Ὀδύσ. Μ. 330.
(3) Ὀδ. Η. 115.
(4) Ὀδύσ. Θ. 475.
(5) Ἰλ. Η. 321.
(6) Ὀδ. Σ. 44.
(7) Ἰλ. Χ. 501.

(1) Ὀδ. Α. 110.
(2) Ὀδύσ. Ι. 209.
(3) Ἰλ. Ι. 255.

Digitized by Google

θὰ τὸ ἔλεγαν, «στὴν ὑγειά σου καπετὰν Ἀχιλλέα». Καθὼς δὲ τῶν κρεάτων, οὕτω καὶ τοῦ οἴνου μεγάλην ἐποιοῦσαν κατανάλωσιν· διότι ἀφοῦ ἔπιναν ἐν τῷ γεύματι ἐπιεικῶς, ἔπιναν καὶ κατόπιν, πότε μὲν σπένδοντες Διὶ τερπικεραύνῳ, καὶ πότε ἄλλοις Θεοῖς, καὶ πότε καθήμενοι, ἐπὶ θρόνου, ἔπιναν, ὡς π. χ. καὶ ὁ Ἀλκίνοος ὅςις «οἰνοπόταζεν, ἀθάνατος ὥς»(1).

Καὶ ἐν τοσούτῳ μ' ὅλην τὴν πολυποσίαν των αὐτὴν, ἐπροφυλάττοντο ὅμως καὶ ἀπὸ τῆς μέθης, τὴν ὁποίαν καὶ ἐθεωροῦσαν ἀξιοκατάκριτον καὶ ὀλεθρίαν. Διὸ καὶ ἐν τῇ ὀργῇ του ὁ Ἀχιλλεὺς ὀνομάζει τὸν Ἀγαμέμνονα οἰνοβαρῆ, ἂν καὶ δὲν φαίνεται τοιοῦτος. Καὶ ὁ Εὐρύμαχος ἐπιπλήττων τὸν Ὀδυσσέα, τὸν λέγει.

«Ἦ ῥά σε οἶνος ἔχει φρένας» (2).

Τὰς δὲ ὀλεθρίας συνεπείας τῆς μέθης ὑπέδειξεν ὁ Ὅμηρος καὶ διὰ παραδειγμάτων. π. χ. τὴν ἐκ τῆς μέθης προελθοῦσαν ὀλεθρίαν διαίρεσιν τῶν Ἑλλήνων, ὅταν ἑτοιμάσθησαν νὰ ἐπιστρέψουν πλέον εἰς τὰς πατρίδας των. «Οἴνῳ βεβαρηότες υἷες Ἀχαιῶν» (3), τὴν ἐξομμάτωσιν τοῦ πελωρίου καὶ θηριώδους Κύκλωπος παρ' ἀνθρώπου μηδαμινοῦ «δαμασσάμενος φρένας οἴνῳ» (4), τὸν ὄλεθρον τοῦ Ἐλπήνορος, ὃν ἀπώλεσεν «αἶσα κακὴ καὶ ἀθέσφατος οἶνος» (5).

Καὶ ταῦτα μὲν κύριοί μου τὰ γεύματα τῶν ἡρώων. Πρὶν δὲ ἀναφέρω καὶ περὶ τῶν γευμάτων τῶν ἡμετέρων, θὰ λάβω τὴν τόλμην νὰ κάμω μίαν παρατήρησιν· ὁ δὲ θεῖος Ὅμηρος Ἵλεως γενέσθω μοι.

Εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ ἀπαράμιλλος εἰς τὴν ἐπαγωγὸν περιγραφὴν ἀπειραρίθμων λεπτομερειῶν δαιμόνιος Ὅμηρος, δὲν ἦτον βεβαίως καὶ ἀνθρωπίνως δυνατὸν, μ' ὅλην τῆς θεᾶς τὴν ἀντίληψιν, ν' ἀναφέρῃ καὶ περὶ πάντων, τὰ ὁποῖα ἄλλως καὶ ὑπονοοῦνται. Τριῶν ὅμως ἡ ἀποσιώπησις, εἶναι ἐπαισθητή. Λον. Πῶς ἦναπτον τὸ πῦρ, διότι καὶ ἄσβεστον νὰ διαμένῃ ἦτον ἀδύνατον· μόνον περὶ τῆς διατηρήσεώς του ἀναφέρει (6). Βον. Πῶς κατεσκεύαζον τὸν ἄρτον. καὶ Γον. Ἡ παντελὴς ἔλλειψις λύχνων, ἐνῷ πολλάκις ἀναφέρει περὶ ἐλαίου· διότι καὶ ἀπορίας ἄξιον εἶναι, πῶς τὰ μέγαρα τοῦ Μενελάου καὶ τοῦ Ἀλκινόου, τὰ μὲν τοῦ πρώτου ἐξαστράπτοντα τῷ πλούτῳ δίκην ἡλιακῶν ἀκτίνων (1), τὰ δὲ τοῦ δευτέρου

«Χάλκεοι μὲν γὰρ τοῖχοι . . .
»περὶ δὲ θριγκὸς κυάνοιο.
»χρύσειαι δὲ θύραι . . .
»ἀργύρεοι δὲ σταθμοὶ ἐν χαλκέῳ ἑστασαν [οὐδῷ» κλπ. (2).
«ἐν δὲ θρόνοι . . . ἔνθ' ἔνι πέπλοι
»λεπτοὶ εὐννητοι βεβλήατο, ἔργα γυναικῶν»(3)

πῶς λέγω ὅλα ταῦτα δὲν ἐμαυροῦντο ἀπὸ τὸν καπνὸν τῶν ἡμμένων δᾳδῶν· δι' ὧν ἐφωτίζοντο τὰς νύκτας, ἀφοῦ μάλιστα καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς, παρήγγελλε νὰ μεταθέσουν τὰ ὅπλα του, ἐπὶ προφάσει ὅτι ἐν τῇ αἰθούσῃ ἐφθείροντο ὑπὸ τοῦ καπνοῦ (4). Ἅπαξ δὲ μόνον ἀναφέρει περὶ λύχνου χρυσέου καὶ τούτου πάλιν κρατουμένου ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς(5). Καὶ ἀναφέρονται μὲν ἐν τῇ βατραχομυομαχίᾳ, λύχνων μεσόμφαλα, ἐξ ὧν κατεσκεύασαν τὰς ἀσπίδας των οἱ ἀρειμάνειοι ποντικοὶ, καὶ λύχνοι τῶν ὁποίων ἔτρωγαν τὸ ἔλαιον (6), ἀλλὰ ὡς γνωστὸν σήμερον ἀμφισβητεῖται ἡ γνησιότης τοῦ πονήματος.

Ἂς ἴδωμεν ἤδη καὶ τῶν ὀρεινῶν μας τὰ ἐν ὑπαίθρῳ, ἐν ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσι γεύματα, τὰ ὁποῖα ἄρχονται συνήθως ἀπὸ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἂν ὁ καιρὸς εἶναι εὐνοϊκὸς, ἄλλως δὲ ἀπὸ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ διαρκοῦν μέχρι τοῦ σεπτεμβρίου.

Ἀλλ' ἵνα τὰ παραστήσῃ τις πιστῶς, πρέπει νὰ ἦναι καὶ Λιβάνιος ὁ σοφιστής. Ἰδοὺ δὲ τεμάχιά τινα ἀπὸ τὴν «περὶ πανηγύρεως ἔκφρασίν του».

«Πανηγύρεων δὲ μελλουσῶν μὲν πόθος ἀν» θρώποις, παρουσῶν δὲ ἡδονὴ, πεπαυμένων » δὲ μνήμη . . . ὧν προσιουσῶν παρασκευά» ζονται μὲν μετ' εὐθυμίας ἄνθρωποι, οἱ μὲν » πολλοὶ ταῦτα, ἀφ' ὧν ἑστιάσονται λαμπρῶς. » Καὶ ἀγρόθεν μὲν ἄγεται βοσκήματα καὶ » οἶνος καὶ τ' ἄλλα ὅσα ἂν ἐξ ἀγροῦ γένοιτο. » . . . Ἐσθῆτάς τε ἐκκαθαίρουσι, καὶ σπεύδει

(1) Ὀδύσ. Ζ. 309.
(2) Ὀδύσ. Σ. 391.
(3) Ὀδύσ. Γ. 139.
(4) Ὀδύσ. Ι. 454.
(5) Ὀδύσ. Λ. 61.
(6) Ὀδύσ. Ε. 490.

(1) Ὀδύσ. Δ. 45.
(2) Ὀδύσ. Ε. 86—9.
(3) Ὀδύσ. Η. 96.
(4) Ὀδύσ. Π. 290. Γ. 9.
(5) Ὀδύσ. Τ. 34.
(6) Βατραχ. 129, 180.

Digitized by Google

» ἕκαστος ὅπως ἂν διὰ πάντων ἑορτάσῃ. Ἡ-
» λίου δὲ ἀνίσχοντος ἐν ἐσθήμασι λαμπροῖς
» ἐπὶ τὸν ναὸν φοιτῶσι, θεραπεύσοντες θεὸν
» τοῦτον, ᾧ τελεῖται ἡ πανήγυρις. Εὐχαὶ δὲ
» πολλαὶ πανταχοῦ, καὶ πρὸς ἀλλήλους ῥή-
» ματα εὔφημα. Ἐπειδὰν δὲ αὐτοῖς εὖ ἔχῃ
» τὰ πρὸς τὸν θεὸν, διαδέχονται τράπεζαι. . .
» φιλοτησίαι δὲ καὶ ἄσματα, κατηφὴς δὲ οὐ-
» δείς, ἀλλ' ἀνεῖται πρὸς εὐφροσύνην τὰ πρό-
» πωπα, καὶ πᾶν ὅ,τι λυπηρὸν ἐν δευτέρῳ
» γίνεται. Τὰ δὲ ἡδονὴν ἔχοντα μόνα ἀνθεῖ.
» Πολλοὶ δὲ κωμασταὶ καὶ αὐλῶν ἤδη . . .
» τότε καὶ εἰς μέθην πιεῖν οὐ πᾶν ὄνειδος·
» δοκεῖ γάρ πως τὴν τούτου αἰσχύνην ὁ καιρὸς
» ἀφαιρεῖν· ληγούσης δὲ πανηγύρεως εὐχαὶ περὶ
» τοῦ μέλλοντος, ἰδεῖν αὖθις τὴν πανήγυριν
» αὐτοὺς καὶ παῖδας καὶ ἐπιτηδείους κλπ.»

Τοιαῦτα ἔγραψεν ὁ Λιβάνιος πρὸ 1530 ἐτῶν περίπου, καὶ τοιαῦτα ἀπαραλλάκτως γίνονται καὶ σήμερον. Ἰδοὺ δὲ καί τινας παρ' ἐμοῦ λεπτομερείας.

Καὶ οἱ ὀρεινοί μας λοιπὸν, μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας, μεταβαίνουν εἰς τὸν τόπον τοῦ γεύματος (καὶ ὑπὸ τὴν σκιὰν ἐννοεῖται τῶν δένδρων), καὶ ὡς οἱ ἥρωες τοῦ Ὁμήρου, παρασκευάζουν καὶ αὐτοὶ ἰδίαις χερσὶν τὸ γεῦμά των· ἰχθῦς καὶ πτηνὰ καὶ ἐλαιώδη ἐδέσματα δὲν συνηθίζουν· σπανίως δὲ καὶ τὰ χοίρεια, καὶ τότε πάλιν τὰ μικρὰ, τὰ δὲ βόεια καὶ ἐν αὐταῖς ἀκόμη ταῖς οἰκίαις των σπανιώτατα τρώγουν.

Τὸ σύνηθες λοιπὸν, ἢ μᾶλλον τὸ ἀναπόφευκτον ἔδεσμα ἀπὸ τὰ γεύματα ταῦτα, εἶναι τὸ μὲν ἔαρ ἀρνία, τὸ δὲ θέρος κριοὶ ἐκτομίαι, ἢ τράγοι ὁμοίως· ὀπτὸν ὁλόκληρον εἰς μεγάλους ξυλίνους ὀβελοὺς, ὡς δὲ οἱ ἀρχαῖοι, οὕτω καὶ αὐτοὶ, ἁλατίζουν τὰ ὀπτὰ καθ' ἣν ὥραν θὰ τὰ θέσουν ἐπὶ τοῦ πυρὸς, διότι τὰ πρὶν ἁλατιζόμενα, γίνονται ἄνοστα· τοὺς δὲ νεφροὺς κρεμοῦν ἔξωθεν, διότι ψηνόμενοι ἐντὸς, μεταδίδουν εἰς τὸ ὀπτὸν ὀσμήν τινα δυσάρεστον, περὶ δὲ τὸν σεπτέμβριον τρώγουν καὶ αἶγας στείρας, ἰπνίτας, ὅτε καὶ εἶναι νοστιμώταται.

Ἐπίσης καὶ αὐτοὶ, ὡς οἱ ἥρωες, προγεύονται τὰ σπλάγχνα, τὰ ὁποῖα *εὖ μεμιστυλμένα*, περοῦν ἐναλλὰξ εἰς ὀβελὸν, συνήθως τοῦ τουρκίου, καὶ ἀφοῦ τὰ καλύψουν μὲ τὴν ἐπίπλοον, τὰ περιτυλίσσουν *περιφραδέως* μὲ τὰ ἔντερα καὶ τὰ ψήνουν· καὶ τὸ ἔδεσμα αὐτὸ ὀνομάζουν, κοκορέτζι. Προγεύονται καὶ τὸ λεγόμενον σπληνάντερον· κόπτουν τὸν σπλῆνα καὶ τὴν καρδίαν ὡς ταινίαν, τ' ἁλατίζουν καὶ τὰ περοῦν εἰς τὸ παχὺ ἔντερον, τοῦ κριοῦ ἢ τοῦ τράγου, καὶ τὸν ἁλάντα αὐτὸν ψήνουν περιτυλιγμένον ὡς ζώνην ἐπὶ τοῦ ὀπτομένου. Κατόπιν ἄρχονται καὶ τοῦ ὀπτοῦ· ἔχοντες καὶ αὐτοὶ ὡς μέρη ἐκλεκτὰ, τὰ νῶτα, τὸ στῆθος καὶ τὰ ὑπογάστρια. Δαιτροὺς δὲν ἔχουν, διότι καὶ ὅλοι σχεδὸν ὑπηρετοῦν· λιανίζουν λοιπὸν τὸ ὀπτὸν καὶ τὸ διανέμουν ἐπὶ τῆς τραπέζης καὶ τρώγει ἕκαστος κατὰ τὴν ὄρεξίν του. Καὶ αὐτοὶ, ὡς καὶ οἱ ἥρωες, «νώτοισι διηνεκέεσσι γεραίρουν» τοὺς ἐντιμοτέρους καὶ πρεσβυτέρους καὶ ζωρότερον τοῖς κιρνοῦν. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἡ ἁγιοσύνη του, ὁ παπᾶς, κατέχει τὴν πρωτοκαθεδρίαν.

«Ἕδρῃ τε, κρέασίν τ' ἠδὲ πλείοις δεπάεσσιν.
«Πάντες δὲ θεὸν ὣς εἰσορόωσιν» (1).

Ἐπίσης, ἐννοεῖται, ὅτι καὶ μεταξὺ τῶν γυναικῶν, ἡ ἁγιοσύνη της, ἡ κυρὰ παπαδιὰ κατέχει θέσιν ἐπίζηλον.

Συνηθίζουν δὲ εἰς τὰ γεύματα ταῦτα καὶ τὰς πήττας, τυρὶ καὶ ἄλλα γαλακτερά· τὰ δὲ σκορδάκια καὶ κρομμυδάκια οὐδέποτε σχεδὸν λείπουν ἀπὸ τὰς τραπέζας αὐτάς.

Τὸν οἶνον πίνουν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄκρατον, διότι καὶ τῶν ὀρεινῶν οἱ οἶνοι εἶναι φύσει ὑδαρεῖς· μὲ δύο δὲ ποτήρια οἰκονομοῦνται, καὶ ἂν οἱ συντράπεζοι εἶναι εἴκοσι· συνήθως ὅμως πίνουν ἀπὸ μίαν ἢ δύο τὸ πολὺ πλώσκας. Καὶ πᾶς ὅστις κατὰ πρῶτον θὰ πίει, θὰ ἐπικαλεσθῇ καὶ τὴν εὐλογίαν τοῦ παρακαθημένου ἱερέως· «εὐλόγα το γέροντα» καὶ ὁ ἱερεὺς ἀπαντᾷ, «ὁ Χριστὸς» καὶ εὐλογεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς· ἐννοεῖται δὲ ὅτι πρῶτος πάντων θὰ πίει ἡ ἁγιοσύνη του· ἀφοῦ πρῶτον ἐπικαλεσθῇ τὰς εὐλογίας τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὴν βοήθειαν τοῦ ἑορταζομένου ἁγίου· αἱ δὲ φιλοτησίαι εἶναι ἀλλεπάλληλοι· «στὴν ὑγειά σου—γειὰ νἄχῃς—καλῶς νὰ σ'εὕρω — καλῶς νὰ ὁρίσῃς». Ἐννοεῖται δὲ ὅτι καί τινες θύουν πλέον τοῦ δέοντος εἰς τὸν θεὸν Βάκχον· ἀλλ' οὐχ ἧττον, ὡς οἱ ἥρωες τοῦ Ὁμήρου, οὕτω καὶ σήμερον ἀποστρέφονται τοὺς μεθύσους.

Τραπέζας εἰς τὰς ἐξοχὰς δὲν μεταχειρίζονται, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς φιλοκαλίας καὶ περιφραδέως ἑτοιμάζουν κατὰ γῆς τὴν τράπεζαν ἀπὸ πτέριν, ἢ ἀπὸ κλόνους δρυὸς ἢ ἐλάτης, τυχὸν δὲ καὶ μυρσίνης· οὐδέποτε δὲ ἀπὸ ἀμπελόφυλλα, ἢ πλατανόφυλλα, διότι τὸ χνοῶ-

(1) Ἰλ. Μ. 314—2.

Digitized by Google

δες αὐτῶν κολλᾶται εἰς τὸ κρέας καὶ τὸ ἀνοσταίνει· ἐννοεῖται δὲ ὅτι καὶ αὐτοὶ κάθηνται κατὰ γῆς διπλοπόδι καὶ ἐν στενοχωρίᾳ πλαγίως. Καὶ λείπει μὲν ἐκ τῶν γευμάτων αὐτῶν ἡ περισπούδαστος «ἐτικέτα», ἀλλὰ τὴν ἔλλειψιν αὐτῆς ἀναπληρώνουν ἡ ἀθωότης, ἡ εὐθυμία, αἱ εὐτραπελίαι, ἐνίοτε δὲ καὶ εὐφυεῖς σαρκασμοί, ὥστε τὰ γεύματα ταῦτα, καὶ ἄνευ τῆς περισπουδάστου *ἐτικέτας*, εἶναι τερπνότατα!

«Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἔντο·» οἱ μὲν γεροντότεροι· «Τέρπουσι θυμὸν, καλὸν ἀείδοντες» (1) καὶ μετὰ παθήσεως, τὰ κλέφτικα τραγούδια· «κλέα ἀνδρῶν,» συχνοπίνοντες ἐννοεῖται. «Πιέειν ὅτε ἀνώγοι.» (2) καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ τραγωδίου, ἢ ἐν τῷ μεταξὺ, ἕνα ἐνθουσιώδη ἀλαλαγμὸν, ποῦ ἀντηχοῦν τὰ πέριξ.

Ἐὰν δὲ καί τις ἐξ αὐτῶν παίζῃ τὸν ταμπουρᾶ καὶ τραγωδῇ, ὦ! τότε βλέπει τις ἐν πράγματι τὴν γνώμην τοῦ Ὀδυσσέως.

«Οὐ γὰρ ἔγωγέ τί φημι τέλος χαριέστερον εἶναι,
«ἢ ὅτ' ἂν εὐφροσύνη μὲν ἔχῃ κάτα δῆμον ἅπαντα,
«δαιτυμόνες δ' ἀνὰ δώματ' ἀκουάζωνται ἀοιδοῦ,
«ἥμενοι ἑξείης, παρὰ δὲ πλήθωσι τράπεζαι
«σίτου καὶ κρειῶν, μέθυ δ' ἐκ κρητῆρος ἀφύσσων
«οἰνοχόος φορέῃσι καὶ ἐγχείῃ δεπάεσσιν·
«τοῦτο τί μοι κάλλιστον ἐνὶ φρεσὶν εἴδεται εἶναι» (3).

οἱ δὲ νεώτεροι, τραγωδοῦν, χορεύουν, πηδοῦν τὰς τρεῖς, ῥίπτουν τὸ λιθάρι, καὶ διὰ τοῦ τουφεκίου σκοποβολοῦν εἰς τὸ σημάδι (4).

«Δίσκοισιν τέρπονται καὶ αἰγανέῃσιν ἱέντες» (5). αἱ δὲ γυναῖκες τραγωδοῦν καὶ χορεύουν τὸν *συρτὸν*, (6).

Τοιαῦτα λοιπὸν τὰ ἐν ὑπαίθρῳ γεύματα καὶ διασκεδάσεις τῶν ὀρεινῶν μας, ὅτε ἄνδρες καὶ γυναῖκες, νέοι καὶ γέροντες, παρθένοι καὶ νήπια, εἶναι ἡ ἐνσαρκωμένη εὐθυμία, ἐννοεῖται δὲ ὅτι εἶναι καὶ οἱ πάντες στολισμένοι, μὲ τὰς καλλιτέρας ἐνδυμασίας των τὰ *γιορτιάτικά των*· τὰ ὁποῖα καὶ κατασκευάζουν αἱ ἐπιστάμεναι·

«Ἰστὸν τεχνῆσαι· πέρι γάρ σφισι δῶκεν Ἀθήνη·
«Ἔργα τ' ἐπίστασθαι περικαλλέα.

Διαρκοῦν δὲ αἱ διασκεδάσεις αὗται μέχρι τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου ὅτε πλέον καὶ ἐπιστρέφουν εἰς τὰς οἰκίας των, ἀπαραλλάκτως ὡς καὶ οἱ ἐπὶ Ὁμήρου.

«Ἤδη γὰρ φάος οἴχεθ' ὑπὸ ζόφον οὐδὲ ἔοικεν
«δηθὰ θεῶν ἐν δαιτὶ θαασσέμεν. (1)

Κατὰ πόσον δὲ τὰ γεύματα ταῦτα καὶ αἱ παρομαρτοῦσαι ἀθῳόταται διασκεδάσεις, εἶναι ἀσυγκρίτως τερπνότερα ἀπὸ τὰ σήμερον ἐν ταῖς ἐξοχαῖς διακοσιόλιρα καὶ τριακοσιόλιρα γεύματα, μόνοι οἱ πειραθέντες ἀμφοτέρων δύνανται νὰ κρίνουν.

Ἀνέφερα κύριοι περὶ τῆς διὰ τοῦ τουφεκίου σκοποβολῆς, καὶ προσθέτω, ὅτι οἱ Κρῆτες ἐν γένει σχεδὸν εἶναι εὔστοχοι· Εἷς τινας τῶν ἐν τῇ Κρήτῃ ὑψηλῶν πλατάνων, ὑπάρχουν κλήματα φθάνοντα μέχρι τῶν κορυφῶν των, καὶ τῶν ὁποίων αἱ μέλαιναι σταφυλαὶ εἶναι ἀξιόλογοι, (σηρίκια παρὰ τῶν Κρητῶν ὀνομαζόμεναι)· ὑπὸ τὰς πλατάνους αὐτὰς λοιπὸν καθήμενοι σημαδεύουν διὰ τοῦ τουφεκίου τὸν μίσχον τοῦ βότρυος, ἵνα μὴ χαλάσουν τὰς ῥώγας· καὶ σπανιώτατα ἀποτυγχάνει ἡ σφαῖρα· ἕτερος δὲ καθήμενος ὑπὸ τὸν κτυπηθέντα βότρυν, τὸν δέχεται εἰς τὸ κοίλωμα τοῦ βραχίου του· ἴδα κύριοι νὰ φονεύουν καὶ διὰ τῆς πιστόλας τοὺς σπουργίτας. (2)

Ἐν τῇ Ἰλιάδι (3) ἀναφέρονται τόξα ἐκ κεράτων ἀγριαιγῶν, ἑκκαιδεκάδωρα· ἤτοι 16. παλαιστῶν· ἀναλογουσῶν μὲ 1. 25. F. M. Καὶ σήμερον εὑρίσκονται εἰς τὰ δύσβατα ὄρη τῆς Κρήτης αἴγαγροι μέγιστοι, τῶν ὁποίων τὰ κέρατα φθάνουν μέχρι τῆς οὐρᾶς των· καὶ μὲ τὰ ὁποῖα βεβαίως, κατεσκεύαζαν τὸ πάλαι οἱ Κρῆτες τὰ περίφημα τόξα των. Καὶ ἕως πρό τινων

(1) Ἰλ. Α. 473.
(2) Ἰλ. Δ. 263.
(3) Ὀδύσ. Ι 5—10
(4) Εἷς τινα μέρη τὸ λέγουν νοσσάνι· καὶ ἐπειδὴ νυσσὰν τὸ λέγουν οἱ Τοῦρκοι, νομίζουν τινὲς εἶναι καὶ λέξις Τουρκική· λησμονοῦντες ὡς φαίνεται, ὅτι νύσσαν ὠνόμαζαν οἱ ἀρχαῖοι τὴν περὶ τὸ δέρμα τοῦ σταδίου στήλην, καὶ μεταφορικῶς σκοπήν.
(5) Ὀδύσ. Δ. 626.
(6) Εἰς μίαν βοιωτικὴν ἐπιγραφὴν ἀναφέρεται.» Καὶ τὴν τῶν συρτῶν πάτριον ὄρχησιν θεοσεβῶς ἐπετέλεσεν (Βοίκκιος τομ. Α Σ 799.)

(1) Ὀδυσ. Γ. 335—6.
(2) Ὁ μακαρίτης στρατηγὸς Καλλέργης ἐκτοποῦσε διὰ τῆς πιστόλας τὸ τάλληρον εἰς ἀπόστασιν 20 βημάτων.
(3). Δ. 109.

Digitized by Google

ἐτῶν λοιπόν, πρὶν δηλαδὴ τῆς ἐφευρέσεως τῶν νέων ὅπλων, τὰ Κρητικὰ ὅπλα ἦτον ἐκλεκτά, καὶ ὡς ἐκ τούτου λέγουν καὶ τὸ δίστιχον αὐτό.

«Σ' τὴν Μπαρπαριὰ ν' τὰ ροῦχά μου, στὴν Κρήτη [τ' ἅρματά μου.
» Καὶ μέσ' στῆς Κάσος τὸ νησὶ ἡ ἀγαπητικιά [μου».

Καὶ πραγματικῶς εἰς μὲν τὴν Ἀλγερίαν κατασκευάζουν πολυτελεῖς ἐνδυμασίας, ἡ δὲ Κάσος δικαιοῦται νὰ καυχηθῇ διὰ τὰς καλλισφύρους καὶ ἑλικώπιδάς της.

Ἂς λάβωμεν ἤδη ὑπ' ὄψιν ἐν μέρει, καὶ τὸν ἐν ὑπαίθρῳ βίον μετὰ τῶν σκληραγωγιῶν του, ἐννοεῖται καὶ τῶν δυσφορήτων στερήσεών του. Σχετικῶς λοιπόν, ὡς πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς τοῦ Ὁμήρου, οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν ἀντέχουν πλέον· διότι οἱ μὲν Ἡγήτορες ἐκείνων εἶχαν σκηνὰς μεγαλοπρεπεῖς μὲ αἰθούσας, καὶ τάπητας πορφυροῦς, καὶ δίφρους, καὶ ἀσαμίνθους ἵνα λούωνται (1) καὶ δμωΐδας προσέτι, καὶ ἐπὶ πᾶσι Βρισηΐδας καὶ Χρυσηΐδας καὶ Ἰφιμεδείας καὶ Ἐκαμήδας! Καὶ ὅταν ἤθελαν νὰ κοιμηθοῦν ὄχι μόνον ἔκβαλον τὰ καλά των πέδιλα· ἀλλὰ καὶ τὰ ἐνδύματά των ἀκόμη, καὶ ἐξηπλόνοντο ἐπὶ κλινῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων καὶ οἱ σημερινοὶ ἀβροδίαιτοί μας εὐχαρίστως ἤθελαν κοιμηθῇ, χωρὶς τὴν ἐπαύριον νὰ παραπονεθοῦν, ὅτι ἐπόνεσαν τὰ κόκκαλά των, ὡς ὁ Συβαρίτης ἐκεῖνος, ὅστις κοιμηθεὶς ἐπὶ στρώματος παχέος ἀπὸ ῥόδων φύλλα· ἐπέπληξε τὸ πρωὶ τὸν δοῦλόν του ὡς ἀπρόσεκτον, διότι μεταξὺ τῶν φύλλων ἦτον καὶ ἓν ζαρωμένον, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐπόνεσεν ἡ πλευρά του!!

Οἱ Ἡγήτορες λοιπὸν τῶν Ἀχαιῶν ὄχι μόνον ἐκοιμοῦντο ἐπὶ κλινῶν πολυτελῶν καὶ ἀναπαυτικῶν· ἀλλ' εἶχαν προσέτι καὶ διαθεσίμους στρωμνὰς πλουσίας διὰ τοὺς ξένους. Ἰδοὺ δὲ καὶ ποίαν στρωμνὴν ἐκέλευσεν ὁ Ἀχιλλεὺς εἰς τὰς δμωΐδας του νὰ ἑτοιμάσουν διὰ τὸν δύσποτμον Πρίαμον.

«Δέμνι' ὑπ' αἰθούσῃ θέμεναι, καὶ ῥήγεα καλὰ
» Πορφύρε' ἐμβαλέειν, ῥορέσαι τ' ἐφύπερθε τά- [πητας,
» Χλαίνάς τ' ἐνθέμεναι οὔλας καθύπερθεν ἔ- [σασθαι» (2).

Ἀπαραλλάκτως ὡς ἔστρωσαν καὶ τὸν Ὀδυσσέα ἐν τῷ Μεγάρῳ τοῦ Ἀλκινόου(1)· ἀλλαχοῦ πάλιν ἀναφέρει καὶ σινδόνα «Λίνοιό τε λεπτὸν ἄωτον» (2). Καὶ ὅταν λοιπὸν τῶν Ἡγητόρων αἱ σκηναὶ καὶ αἱ κλίναι ἦσαν τοιαῦται, ἐννοεῖται ὅτι καὶ τῶν στρατιωτῶν θὰ ἦσαν ἀρκούτως ἀνεκταί.

Τῶν δὲ χθιζῶν Ἡγητόρων, αἱ μὲν σκηναί, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἦτον τὰ δένδρα, ἐνίοτε δὲ καὶ καμμία δῆθεν σκηνὴ ἡ καλύβη αὐτοσχέδιος! ἡ δὲ κλίνη των χαμεύνη, ἐκ στιβάδων δηλαδὴ ἢ ἐκ πτέριδος, καὶ ἑνὸς ἐπ' αὐτῆς δῆθεν τάπητος τῆς αὐτῆς σχεδὸν μετὰ τοῦ κυρίου του ἡλικίας! τὸ δὲ σκέπασμά των μία κάπα κατὰ τὰ $^{3}/_{4}$ ἐξ αἰγείων τριχῶν, καὶ ἐν καιρῷ ἀκόμη δριμυτάτου χειμῶνος! ἐκοιμῶντο δέ, καὶ τί ὕπνον! ὄχι μόνον ἐνδεδυμένοι ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ τζαρούχια εἰς τοὺς πόδας! ἀντὶ δὲ δμωΐδων ἕνα ψυχουιόν, καμαρόνοντα ὡς ἄλλος κυπελλοφόρος Ἥφαιστος, διὰ τὸ ὁποῖον ἔφερε κρεμάμενον ἐπὶ τῆς πλευρᾶς του, ἐντὸς σκυτίνης θήκης, κύπελλον ἀργυροῦν (τάσι) τοῦ καπετάν! ἀντὶ δὲ τραπέζης δέρμα αἰγὸς ἢ προβάτου· καταλλήλου ἄλλως νὰ στολίζεται μὲ ὀλίγον κρέας ὀπτόν· ἢ ὀλίγον τυρόν, καὶ ὀλίγον δῆθεν ἄρτον.

Μόνον ὁ Καραϊσκάκης εἶχε μίαν δμωΐδα, διότι ἦτον φιλάσθενος, καὶ ταύτην ἀνδρικῶς ἐνδεδυμένην, καὶ πρὸς χλευασμόν, στρατηγόν, καλῶν αὐτήν!

Ἀπὸ τῶν Ἡγητόρων λοιπὸν αὐτῶν τὴν κατάστασιν αὐτὴν συμπεράνατε κύριοι καὶ τὴν κατάστασιν τῶν ὑπ' αὐτῶν. Δὲν ἐνθυμοῦμαι ἤδη ὅλον τὸ τραγῴδιον· ἀλλ' αὐτὸν μόνον τὸν στίχον· «ν' ἄχω σκεπὴ τὸν οὐρανό, καὶ στρῶμά μου τοὺς βράχους». Μία κάππα λοιπὸν ἕως τὰ γόνατα, κ' ἐκείνη οὐχὶ πολὺ εὐρύχωρος, ἐχρησίμευε καὶ ὡς στρῶμα καὶ ὡς σκέπασμα, ἀδιαφόρως εἴτε ἔβρεχεν εἴτε ἐχιόνιζεν· ἐπροσπαθοῦσαν ὅμως νὰ διατηροῦν θερμὴν τὴν ῥάχιν καὶ τοὺς πόδας· διότι ὅταν τὰ δύο ταῦτα μέρη εἶναι θερμά, ὀλιγώτερον αἰσθάνονται τὸ ψῦχος τὰ ἄλλα μέλη τοῦ σώματος· ὅθεν καὶ κατεκλίνοντο πέριξ τῆς πυρᾶς ἀκτινηδὸν, μὲ τοὺς πόδας δηλαδὴ πρὸς αὐτήν. Οὐχὶ δὲ σπανίως καὶ ἡ πυρά των αὕτη, ὡμοίαζε τὴν πυρὰν τοῦ φίλου τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὸν ὁποῖον ἐν ὥρᾳ χειμῶνος καὶ ψύχους, «ἐσχάραν μικρὰν καὶ πῦρ ὀλίγον

(1) Ἰλιὰ. Κ. 576.
(2) Ἰλ. Ω 644—6.

(1) Ὀδύσ. Η 336—8.
(2) Ἰλ. Ι. 661.

εἰσενεγκόντα ὁ Ἀλέξανδρος ἐκέλευσεν, ἢ ξύλα ἢ λιβανωτὸν εἰσενεγκεῖν» (1). Προσθέσατε εἰς ταῦτα κύριοι καὶ τὴν πεῖνα!! Καὶ μ' ὅλα ταῦτα, οἱ ἀστεϊσμοὶ καὶ οἱ σαρκασμοὶ δὲν ἔλειπαν. Ὁ μὲν, τρέμων ὡς ὁ Κάϊν ἐκ τοῦ ψύχους, νὰ ζητῇ ὑποκάμισον στεγνόν, διότι τὸ ὁποῖον ἐφοροῦσεν ἦτον λούτζα ἀπὸ τὸν πολὺν ἱδρῶτα ὡς ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς ζέστης! Ἄλλος, λιμώττων τῆς πείνης, νὰ μέμφεται ἑαυτὸν διότι παράφαγε, καὶ δὲν δύναται νὰ κοιμηθῇ. Ἕτερος νὰ τραγῳδῇ, καὶ ἄλλος νὰ τὸν λέγῃ. Χαίρεσαι βέβαια καὶ τραγῳδεῖς, διότι θὰ σὲ δώσει ὁ καπετάνος τὴν κάππα τοῦ ψυχογειοῦ του ποῦ ψόφητ' ἀπ' τὸ κρύο! καὶ ἄλλος ἄλλο.

Τὸ νὰ μένωσι δὲ νήστεις, καθ' ὅλην τὴν δύναμιν τῆς λέξεως, ἐπὶ δύο κατὰ συνέχειαν ἡμέρας, δὲν ἦτον καὶ ἐκ τῶν σπανιωτάτων. Τὸν δὲ δῆθεν ἄρτον των, ἐζύμωναν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μόνοι των, διότι καὶ συνήθως τοῖς ἐδίδετο ἄλευρον, ἀλλ' ἀπαιτεῖτο καὶ χυμικὴ ἀνάλυσις, ὅπως γνωσθῇ καὶ τὸ ποσὸν τοῦ ἐν αὐτῷ σιτίνου. «Ἦνωναν λοιπὸν 6—8 τὰς μερίδας των, καὶ ἀφοῦ τὰς ἐζύμωναν ἐπί τινος δέρματος, καὶ ἐν ἐλλείψει τούτου ἐπὶ πέτρας ὁπωσοῦν ὁμαλῆς, παρέχωναν τὴν ζύμην εἰς ἀνθρακιὰν, καὶ πρὶν καλοψηθῇ, τὴν ἔτρωγαν, μετ' ἐπιζήλου ὀρέξεως, διότι ὁ δῆθεν οὗτος ἄρτος, ἦτον καρυκευμένος μὲ τὸ ἔλαιον τῆς πείνης. Καὶ ὁ λέγων ταῦτα πρὸς ὑμᾶς κύριοί μου, πολλάκις ἐθεράπευσε τὴν λυσσαλέαν πεῖνάν του, μὲ τὸ παντεσπάνι αὐτό.

Ἐὰν δὲ καὶ οἱ πειναλέοι διημέρευαν πλησίον ἐλατῶν, ἐποιοῦσαν τοὺς κορμοὺς αὐτῶν ἀληθῶς *ντεκολτέ!* Διότι τὸ ἔσωθεν τοῦ χονδροῦ φλοιοῦ τῆς ἐλάτης, ξυόμενον διὰ μαχαιρίου ἐξάγει χυλόν τινα γαλακτοειδῆ, ὀλίγιστον μὲν ἀλλὰ νοστιμώτατον, διότι ἔχει γεῦσιν καὶ ὀσμὴν χλωρῆς πυτίδος, οὐαὶ δὲ εἰς τὸν μεμψιμοιροῦντα, ἢ τὸν δεικνύοντα φρόνησιν! οἱ κατ' αὐτοῦ σαρκασμοὶ καὶ τὰ δηκτικὰ, ἦτον ἀληθῶς, βωμολοχικῶς Ἀρχιλόχεια. Καὶ ἐνίοτε ὑπομιμνήσκοντα τὸ,

«ὦ πόποι! οἷον ἔειπε κύων, ὀλοφώϊα εἰδώς!
»τόν ποτ' ἐγὼν ἐπὶ νηὸς ἐϋσσέλμοιο μελαίνης
»ἄξω τῆλ' Ἰθάκης, ἵνα μοι βίοτον πολὺν ἄλ-
[φοι».(2).

Ὁσάκις δὲ τοῖς ἔδιδαν καὶ ἀπὸ ὀλίγον κρέας, καὶ τοῦτο πάλιν στὴν χάση καὶ στὴν φέξη τοῦ φεγγαριοῦ· ὦ! τότε τὸ γεῦμά των ἐκτιμοῦσαν ὡς γεῦμα Λουκούλου! Καὶ ἐπειδὴ οἶνος, «οὔτε γὶα γἰατρικὸν» τὸ δὴ λεγόμενον, εὐωχοῦντο μὲ τὴν ἀνάμνησιν αὐτοῦ· καὶ ἰδοὺ προπόσεις καὶ φιλοτησίαι, μὲ νερὸ νεράκι, καὶ μέθη εἰκονικὴ, καὶ τραγούδια, καὶ σαρκασμοί.

Καὶ οἱ μὲν ἀρχαῖοι εἶχαν τοὺς δαιτρούς των, οὗτοι δὲ ποιοῦν τὴν διανομὴν τῶν κρεάτων οὕτω· κόπτουν τὸ ὀπτὸν εἰς ὅσον ἔνεστιν ἴσας, καὶ ἰσαρίθμους μὲ τοὺς συντρόφους μερίδας, καὶ εἷς μὲν μακρύνεται ὀλίγα βήματα, ἔχων τὴν ῥάχιν πρὸς αὐτὰς, ἕτερος δὲ λαμβάνων ἀνὰ μίαν εἰς χεῖρας, ἢ ἐγγίζων αὐτὴν μὲ τὴν ἄκραν ῥάβδου, τὸν ἐρωτᾷ· «ποιανοῦ εἶν' αὐτό»; καὶ ἐκεῖνος ἀπαντᾷ, «τοῦ δεῖνος». Ἐννοεῖται δὲ ὅτι δὲν λείπουν καὶ μεμψιμοιρίαι ἀπὸ τοῦ λαχόντος τεμάχιον μὲ περισσότερον κόκκαλον· ἀλλ' αἱ μεμψιμοιρίαι αὐτοῦ προκαλοῦν τῶν ἄλλων τοὺς σαρκασμούς. «Ἂν εἶχες τώρα λαγωνικὸ, θὰ καλοπερνοῦσε» — «αἴ! κἰ' ἂν δὲν ἔχῃ τώρα, φυλάγει στὸ μανικοκάπι του τὰ κόκκαλα, ὅσο ναύβρῃ κἀνένα καλὸ νὰ τ' ἀγοράσῃ»——«ἂν δὲ μοῦ τὰ φᾷς ἐσὺ ὡς τότε!» ἀπαντᾷ ὁ σαρκαζόμενος, καὶ ἄλλα τοιαῦτα.

Τὸ δὲ μανικοκάπι, κύριοι, εἶναι τὸ σκευοφυλάκιόν των· ῥάπτουν τὴν ἄκραν τῆς δεξιᾶς χειρίδος τῆς κάπας των, ἔνθα φυλάττουν ὡς διαθέσιμα, μίαν ἢ δύο δεκάδας φυσεκίων, ἐν σουβλὶ μὲ ὀλίγον λίνον, διὰ νὰ διορθώνουν τὰ τσαρούχια των, οἱ δὲ καρηκομώντες, καὶ ἐν κτένι τοῦ ὁποίου τὸ ἔρκος τῶν ὀδόντων ἔχει καί τινα ῥήγματα, ὀλίγιστοι δὲ καὶ κἀνὲν δῆθεν ξυράφιον, τοῦ ὁποίου τὴν ἀθέρα ἐξισάζουν ἐπὶ τῆς ἐπιδερμίδος τοῦ βραχίονός των! καὶ τοιοῦτον ξυράφιον, ἐννοεῖται ὅτι θερίζει τὰς τρίχας! Εὑρίσκοντο καί τινες, ἔχοντες χαρτία τοῦ παιγνιδίου, τῶν ὁποίων τὸ σχῆμα ὑποδεικνύει τοὺς κεράμους, τὸ δὲ χρῶμα καὶ ἡ καθαριότης, εἶναι πανόμοια μὲ τὴν πουκαμίσαν των!

Τὰ δυσειδῆ καὶ ὀχληρὰ ἔντομα, ἂν καὶ γεννῶνται ἀπὸ τῆς ῥυπαρότητος, μεταβαίνουν ὅμως εἰς τοὺς καθαρῶς ἐνδεδυμένους, ὡς ἐκ τούτου λοιπόν, ὅσον ῥυπαρώτερα εἶναι τὰ ἐνδύματα καὶ ἰδίως τὰ ὑποκάμισα, τόσον ὀλιγώτερον ἐνοχλοῦνται ἀπὸ τὰς ψείρας, κατὰ συνέπειαν ὄθεν, ἡ ποιότης καὶ τὸ χρῶμα τοῦ ὑποκαμίσου καὶ τῆς φουστανέλλας, καταντοῦν δυσδιάγνωστα. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ φέσι των, μόλις διατηρεῖ, ἐπὶ τῆς κορυφῆς του, ἀμυδρά τινα ἴχνη τῆς νεότητός του! Καὶ ἐπειδὴ ἐν τῇ ἐν ὑπαίθρῳ διαμονῇ, λέβητες δὲν εὑρί-

(1) Πλούταρχ. εἰς τὸν βίον τοῦ Ἀλεξάνδρου.
(2) Ὀδύσ. Ρ. 118.

Digitized by Google

σκονται, ἵνα ζεματίσουν τὰ ἐνδύματά των, ἀνάπτουν πυράν, καὶ κρατοῦν αὐτὰ ἄνωθεν αὐτῆς, ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον· ἡ δὲ πολλὴ θερμότης, καὶ τὰ ἔντομα σκοτόνει, καὶ τὰ ἀπειράριθμα ὠά των καταστρέφει· τοῦτο δὲ ποιοῦν δὶς καὶ τρὶς τοῦ μηνός, καὶ οὕτω εὑρίσκουν μικράν τινα ἀνάπαυσιν.

Νίπτοντες δὲ τὰς χεῖράς των, καὶ τί νίψιμον! τὰς σπογγίζουν μὲ τὰ πλάγια τῆς φουστανέλλας των, ὡς ὀλιγώτερον ῥυπαρά, τὸ δὲ πρόσωπον, μὲ τὸ ὄπισθεν αὐτῆς ὡς σχετικῶς καθαρώτερον, ὡς ἐκ τούτου καὶ τὸ λεγόμενον· Ἀρβανίτης νίβεται, ἡ πουκαμίσα του χαίρεται· διαφέρει δὲ ἡ πουκαμίσα τῆς φουστανέλλας, διότι ἡ μὲν πρώτη εἶναι ὑποκάμισον, τριπλασίως συνήθως πλατύτερον πρὸς τὰ κάτω, καὶ ζωννύμενον ἔξωθεν, καὶ φθάνον μέχρι τῶν γονάτων, ἡ δὲ φουστανέλλα, ἀσυγκρίτως πλατυτέρα τῆς πουκαμίσας, εἶναι χωρισμένη τοῦ ὑποκαμίσου. Ἀλλ' ἂν ἀδιαφοροῦν διὰ τὴν ῥυπαρότητα αὐτὴν τῶν ἐνδυμάτων των, ἐνδιαφέρονται ὅμως πολὺ νὰ ἔχουν ὅπλα παῤῥικὰ, ἀργυρωμένα, καὶ εἰ δυνατὸν καὶ ἐπίχρυσα.

Ἀγορεύων ὁ Ξενοφῶν πρὸς τοὺς μυρίους, τοὺς ἐνεθάῤῥυνε λέγων. «Ἡμεῖς ἔχομεν καὶ σώματα ἱκανώτερα, καὶ ψύχη καὶ θάλπη καὶ πόνους φέρειν (1). Καὶ οἱ Σπαρτιᾶται, ὡς γνωρίζετε κύριοι, ὑπέφεραν τὰς σκληραγωγίας καὶ τοὺς καύσωνας καὶ τοὺς παγετοὺς, διότι καὶ ἅμα ἐτίκτοντο, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ ἀνατρέφοντο, καὶ προσέτι εἶχαν καὶ ἀείποτε ἄγρυπνον ἐπιτηρητὴν, καὶ τιμωρὸν ἀδυσώπητον, τὸν νόμον· ἐνῷ οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν καὶ χωρὶς νὰ ἦναι νηπιόθεν ἀναθραμμένοι ὡς ἐκεῖνοι, μήτε καὶ νὰ ὑποχρεοῦνται ὑπὸ τοῦ νόμου, ὑπέμεναν ὅμως ἑκουσίως, τὰ πάνδεινα, ἐνθαῤῥυνόμενοι ἀπὸ μόνην τὴν ἐλπίδα ὅτι «τάχ' αὖριον ἔσσετ' ἄμεινον».

Τὸ δὲ ἀξιοπαρατήρητον εἶναι, πόσον κατισχύει τὸ ἠθικόν! Εἶδα, κύριοι, πλείστους ὅσους, ἂν καὶ ἀνατραφέντας ἐν ταῖς ἀγκάλαις τῆς ἀφθονίας καὶ τῆς ἁβρότητος, ζαχαραναθρεμμένους ὡς λέγουν οἱ χωρικοὶ, νὰ ὑποφέρουν ὅμως τὰς κακοπαθείας. καὶ τὰς στερήσεις καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν ἀναποφεύκτων, καρτερικώτατα· ἀπόδειξις καὶ τοῦτο πόσον ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐλαστικώτατος ψυχικῶς τε καὶ σωματικῶς. «Ἐγὼ τρεῖς μόνον ἡμέρας νὰ κοιμηθῶ εἰς σκληρὸν στρῶμα, θὰ εἶμαι ἄῤῥωστος ἕνα μῆνα!» ἀπάτη! διότι δύναται ὁ λέγων ταῦτα νὰ κοιμηθῇ καὶ ἐπὶ δέκα κατὰ συνέχειαν ἡμέρας ἐπὶ ψάθης, καὶ νὰ μὴν ἀῤῥωστήσῃ οὐδὲ μίαν ἡμέραν.

Καὶ ἐν τούτοις, κύριοί μου, ἓν ἐκ τῶν δυσφορήτων εἶναι καὶ ἡ παντελὴς ἔλλειψις τοῦ ἅλατος καὶ μάλιστα εἰς τοὺς σωματικῶς ἐργαζομένους! διότι καὶ τὰς σωματικὰς δυνάμεις χαυνώνει, καὶ τὰς ἠθικὰς χαλαρώνει! Καὶ ἂν, ὡς ἔλεγεν καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς, δύναταί τις νὰ κρίνῃ ἐκ τῆς καλάμης καὶ περὶ τοῦ καρποῦ, παρατηρήσατε ἐμὲ, ὅστις ἂν καὶ γείτων τῶν 70 ἀπολαμβάνω ὅμως ἀκόμη καὶ ὑγείαν ἐπίζηλον, καὶ ἡ φυσική μου ζωηρότης ἐντελῶς δὲν μὲ ἐγκατέλειψεν· συμπεραίνετε ὅθεν ὁποῖος εἶμην μεταξὺ τῶν 20 καὶ 30 ἐτῶν· ἐγὼ λοιπὸν ὁ τότε πλήρης ὑγείας καὶ ζωηρότητος δὶς διῆλθον ὀλίγας ἡμέρας ἄνευ ἅλατος, καὶ μὲ εἶχε καταλάβει τοσαύτη ἀκηδία, ὥστε καὶ μόνος μου ἀποροῦσα· ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἡ ἐπανάληψις τοῦ ἅλατος ἐπανέφερέ με ἀμέσως εἰς τὴν προτέραν μου κατάστασιν. Ἀνέφερα κύριοι τὸ ἀρβανίτης χαίρεται καὶ θὰ ἀναφέρω ὅτι καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ ἐν Ἠπείρῳ ἀλβανοὶ Ὀθωμανοὶ διάγουν τὸν αὐτὸν σκληρὸν βίον ἐν ὑπαίθρῳ· ἔχουν μάλιστα καὶ πλεῖστα ἐκ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τῶν ἡμετέρων ἐκτὸς τοῦ θρησκευτικοῦ ζήλου, διότι καὶ ὁ τοιοῦτος αὐτῶν ζῆλος εἶναι λίαν χαλαρωμένος· κατὰ πόσον δὲ ἡ ὁμοιότης αὕτη τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων ὡς καὶ τινων ἄλλων ὑποδεικνύει ὅτι ἀμφότεροι εἶναι τῆς αὐτῆς καταγωγῆς, τοῦτο πλέον εἶναι ἔργον ἀνδρῶν περὶ τὰ τοιαῦτα ἐντριβῶν.

Διὰ τίνων ἀγγείων ὑδρεύοντο οἱ πολιορκηταὶ τῆς Τρῳάδος, δὲν ἀναφέρεται· οἱ ἀπόγονοί των ὅμως μεταχειρίζονται ἀσκοὺς τραγείους ὡς στεγανωτέρους τῶν προβατείων, καὶ ἐλαφροτέρους τῶν βοείων, καὶ τοὺς ὁποίους βυρσοδεψοῦν μόνοι των· οὕτω· δένουν καλῶς τὸ ὄπισθεν τοῦ ἀσκοῦ, καὶ θέτουν ἐντὸς αὐτοῦ ῥίζας πρίνου, καὶ ὕδωρ πλέον τοῦ ἡμίσεως καὶ τὸ ἀφίνουν οὕτω 5—6 ἡμέρας ἂν ἦναι θέρος, διπλασίας δὲ ἂν ἦναι ψύχος, ἔπειτα ἀναβαίνει εἰς ἐπ' αὐτοῦ, στηριζόμενος εἰς δένδρον, καὶ τὸ κτυπᾷ διὰ τῶν ποδῶν του, τρὶς καὶ τετράκις καθ' ἑκάστην ἐπὶ 6—8 ἡμέρας. Ὁ τοιουτοτρόπως ἐργασθεὶς ἀσκὸς γίνεται μελανοπόρφυρος, καὶ διατηρεῖ τὸ ὕδωρ κατάψυχρον καὶ εὐκόλως δὲν σήπεται.

Περίεργός τις σύμπτωσις κύριοι· Μεταξὺ τῶν ἡγητόρων τῶν Ἀχαιῶν, κατεῖχαν θέσιν σπουδαίαν καὶ ὡς ἄριστοι χειρουργοὶ καὶ κατὰ συ-

(1) Ξενοφ. Κ. Α. Βιβλ. Γ. Κεφάλ. ά. 25.

Digitized by Google

νέπειαν «πολλῶν ἀντάξιοι ἄλλων»(1) οἱ ἀδελφοὶ Μαχάων καὶ Ποδαλείριος. Ἀπαραλλάκτως καὶ μεταξὺ τῶν χθιζῶν ἡγητόρων διέπρεπαν καὶ ὡς ἄριστοι χειρουργοὶ οἱ ἐκ Σπάρτης ἀδελφοὶ Γιατρακαῖοι, καὶ ἰδίως ὁ στρατηγὸς Παναγιωτάκης, τοῦ ὁποίου τὴν περὶ τὴν χειρουργικὴν ἐξαισίαν πρακτικότητα, ἴδα καὶ ἐγὼ περὶ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1822 εἰς τὴν Κόρινθον ἐπὶ τριῶν καιρίως πληγωθέντων παρ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου· τῶν μὲν δύω διὰ τῆς πιστόλας τοῦ δὲ ἑνὸς διὰ τῆς σπάθης, ὅτε καὶ ἔλαβε χώραν μικρογραφία τις τῆς μεταξὺ Ἀχιλλέως καὶ Ἀγαμέμνονος ῥήξεως, οὐχὶ βεβαίως διὰ Χρυσηΐδα ἢ Βρισηΐδα, ἀλλ' ἕνεκεν τυχαίου τινὸς συμβάντος· ἄτακτοι τινὲς, καὶ ποῖοι τότε ἦτον τακτικοί; ἐνεδρεύσαντες διήρπασαν ὀλίγα ἄτομα τῶν ὁποίων τὴν ἀσφαλῆ κατάβασιν ἀπὸ τοῦ φρουρίου εἰς τὴν πόλιν τῆς Κορίνθου (ἑνὸς τετάρτου τῆς ὥρας διαστήματος) ἀνεδέχθη ὁ ῥηθεὶς στρατηγὸς Γιατράκος, ὅτε καὶ ἐπλήγωσεν ὡς εἶπα τοὺς τρεῖς· τὴν διαρπαγὴν ταύτην ἐθεώρησεν, ἀδίκως ὅμως, ὡς ὑποκινηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη διὰ νὰ τὸν προσβάλῃ δῆθεν, καὶ μαθὼν ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἦτον μετ' ἄλλων ἡγητόρων εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Δ. Ὑψηλάντου, μετέβη καὶ αὐτὸς μένεα πνέων, ὅπου καὶ ἀντήλλαξαν «ἀταρτητὰ ἔπεα» (2) ὁ Γιατράκος μάλιστα ὑπὸ τὸ κράτος τῆς παραφορᾶς του. «Ἕλκετο δ' ἐκ κολεοῖο μέγα ξίφος» (3) ἀλλ' ὁ ἀγαθώτατος Ὑψηλάντης ἐπεμβὰς ἀμέσως, ὡς ἄλλος Νέςωρ, «ὢ πόποι! ἦ μέγα πένθος Ἀχαιΐδα γαῖαν ἱκάνει» (4) τοὺς διεχώρισε, χωρὶς πλέον ὡς ἐκ τούτου οὐδ' ὁ Κολοκοτρώνης νὰ ἔχῃ καὶ μετόπισθεν κότον (5) οὐδ' ὁ Γιατράκος.

Ὑπῆρξε κύριοι καὶ ἐν τῇ Κρήτῃ ἕως πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἕτερος Μαχάων ὁ ἐκ Σφακίων Παῦλος Πυλιὸς, διακεκριμένος καὶ αὐτὸς πρακτικὸς χειρουργὸς, καὶ τοῦ ὁποίου ἴδα καὶ ἐγὼ τὰς παραδόξους ἐπιτυχίας, ἐξ ὧν ἀκούσατε μίαν· Πιστεύω, καὶ τὸ εὔχομαι, ὅτι ζῇ ἐν Σύρῳ νομίζω, ὁ ἀγαθὸς φίλος μου Νικόλαος Δαμβέργης, γόνος διακεκριμένης οἰκογενείας τοῦ Ῥεθύμνου· σφαῖρα λοιπὸν τουφεκίου ἐχθρικοῦ εἰσῆλθε διὰ τοῦ κανθοῦ τοῦ δεξιοῦ ὀφθαλμοῦ, καὶ ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ αὐχένος· καὶ ὁ βλέπων αὐτὸν σήμερον εἶναι ἀδύνατον νὰ διακρίνῃ καὶ ἔτι ὀλιγώτερον νὰ πιστεύσῃ τὸ γεγονὸς αὐτό· ὄπισθεν μόνον σώζεται τὸ σημεῖον τῆς οὐλῆς, ἡ δὲ ὅρασίς του οὐδόλως ἠλλοιώθη· μόνον ἐν ὥρᾳ ψύχους ῥέει ὀλίγον δάκρυον ἀπὸ τοῦ πληγωθέντος κανθοῦ, ὡς μὴ καλῶς κλειομένου.

Καὶ ἀναφέρει ὁ Ὅμηρος.

«Ἰατρὸς γὰρ ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων»
ἀλλὰ διὰ τοῦ ἑπομένου στίχου·
«Ἰοὺς τ' ἐκτάμνειν, ἐπί τ' ἤπια φάρμακα πάσσειν» (1)

ἐννοεῖ βεβαίως χειρουργὸν, ἰατρὸν δὲ διὰ τὰ νοσήματα δὲν ἀναφέρει, διότι καὶ οὐδαμοῦ μνείαν ποιεῖται νοσημάτων, καὶ τῶν ὁποίων τὴν ἔλλειψιν ἀποδοτέον κατὰ μέγα μέρος εἰς τὸ τότε λιτοδίαιτον, ὡς φαίνεται καὶ σήμερον εἰς τοὺς ὀρεινοὺς, οἵτινες καὶ σπανιώτατα προσβάλλονται ὑπὸ σπουδαίων νοσημάτων, διότι ἐκτὸς τῆς λιτοτάτης τροφῆς των, εἶναι καὶ ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ τὰς μυρίας μερίμνας, τὰς καταβιβρωσκούσας τοὺς ἐν ταῖς πόλεσι βιοῦντας. Τὰς δὲ μικροῦ λόγου ἀσθενείας των θεραπεύουν διά τινων βοτάνων ὅλως ἀνεπιφόβων, ἢ διὰ μέσων ἁπλουστάτων, Π. χ. εἰς τὴν Κρήτην ὅταν ὁ χωρικὸς φάγῃ ἐν τῇ ἀμπέλῳ πολλὰ σταφύλια, καὶ πονέσῃ ἡ κοιλία του, θέτει ἐπ' αὐτῆς κατάσαρκα σπιθαμιαίαν σχεδὸν, καὶ κατάψυχρον πέτραν, καὶ ἀμέσως παύει ὁ πόνος· καὶ βεβαίως μειδιοῦν οἱ περισπούδαστοι Ἀσκληπιάδαι, ἀκούοντες πρῶτον ἤδη τὸ ἀκεσώδυνον τῆς πέτρας αὐτῆς, ἀλλ' ἐγὼ ὅστις εἶδα καὶ τοῦτο καὶ πολλὰ ἄλλα τοιαῦτα, ἄγαμαι τῶν χωρικῶν τὸ αὐτοδίδακτον, καὶ τῆς πρακτικῆς τὰς πασιγνώστους ἐπιτυχίας· χωρὶς ἐννοεῖται καὶ νὰ ἐλαττωθῇ οὐδὲ κεραίαν τὸ πρὸς τὴν ἐπιστήμην σέβας μου. Ὅταν ὁ Νέςωρ μετέφερεν εἰς τὴν σκηνήν του τὸν πληγωμένον Μαχάωνα «ἡ εἰκυῖα θεῇσιν» (2) δηλ. τοῦ Γερονέστορος ἀνεκάτωσεν ἐντὸς δυνατοῦ οἴνου τυρὸν αἴγειον ξυμένον καὶ ἄλφιτα, ἤτοι κρίθινον ἄλευρον, καὶ τὸν κυκεῶνα αὐτὸν πιόντες οἱ δύο οὗτοι ἡγήτορες «ἀφέτην πολυκαγκέα δίψαν» (3) ἐν δὲ τῷ Ἀθηναίῳ ἀναφέρεται ὅτι ἔπινον οἱ πολλοὶ καὶ ἄλφιτα ἐπιβάλλοντες τῷ οἴνῳ (4) καὶ «Τοῖς γοῦν καρδιακοῖς μετὰ

(1) Ἰλ. Λ. 514.
(2) Ἰλ Α. 223.
(3) Ἰλ Α. 254
(4) Ἰλ. Α. 254.
(5) Ἰλ. Λ. 82.

(1) Ἰλ. Λ. 514—5.
(2) Ἰλ. Λ. 638.
(3) Ἰλ. Λ. 642
(4) Ἀθήν. βιβλ. 1. 40.

Digitized

μετὰ οἴνου σιτῶδες ἀναμίσγουσί τι πρὸς κατοχὴν τῆς δυνάμεως» (1).

Ἀλλ' ὅσον τὰ ἐπὶ Ὁμήρου ἐδέσματα ἦτον λιτότατα καὶ μονότονα, καὶ κατὰ συνέπειαν ἀνάγκην μαγείρων δὲν εἶχαν, τοσοῦτον τὰ μετὰ ταῦτα ἦσαν πολυποίκιλα καὶ κεκαρυκευμένα, ὡς τὰ σήμερον δηλ. ἐν ταῖς πόλεσι καὶ ὅτε καὶ οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος μάγειροι, ἐκαυχῶντο, κατὰ τοὺς Κωμικούς, ὅτι ἀπὸ τὴν μαγειρικήν των ἦτον ἀναπόφευκτοι καὶ ἡ ἀστρονομία, καὶ ἡ φυσικὴ, καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ἡ ἰατρική, καὶ ἡ στρατηγικὴ ἀκόμη (2) πολυμαθεῖς τε καὶ εὐπαίδευτοι (3) καὶ ὁμηρικῶς εἰωθῶτες λαλεῖν! (4). Καὶ ὅτε ἑπτὰ ἐξ αὐτῶν ἰσοτιμοῦντο μὲ τοὺς 7 σοφούς (5). Εἰς μάλιστα καὶ ἐκαυχᾶτο, ὅτι μόνη ἡ ὀσμὴ τοῦ μαγειρεύματός του εἶχε τὴν θαυματουργὸν δύναμιν, νὰ μετατρέπῃ εἰς γέλωτα τοὺς ὀλοφυρμοὺς καὶ τὰ δάκρυα τῶν ἐπιστρεφόντων ἐκ τῆς κηδεύτεως τῶν νεκρῶν των, συνάμα δὲ καὶ τὴν μαγευτικὴν δύναμιν τῶν Σειρήνων, διότι καὶ οἱ διερχόμενοι πλησίον τῆς ζεούσης χύτρας του, ἵσταντο ἀχανεῖς καὶ ἄναυδοι, καὶ μὴ δυνάμενοι ν' ἀπομακρυνθῶσιν, ἂν δὲν ἔσπευδέ τις νὰ τοὺς ἀποσπάσῃ, ἔχων ὅμως καὶ αὐτὸς στουπωμένην τὴν ῥῖνα του, ὡς καὶ οἱ ἑταῖροι τοῦ Ὀδυσσέως τὰ ὠτά των, διότι ἄλλως ἐκινδύνευε καὶ αὐτὸς νὰ προσκολληθῇ!! (6).

Ἕτερος πάλιν ὄχι μόνον ὑπερηκόντισε τὸν ἰατρὸν Μενεκράτην, τὸν διὰ τὴν θεραπείαν ἐπιληπτικῶν τινῶν Δία αὐτοκαλούμενον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἀκόμη τὸν πατέρα, ἀνδρῶν τε θεῶν τε ὑπεσκέλισεν, ὡς εὑρὼν τὴν ἀθανασίαν! διότι οἱ μὲν γευόμενοι τοῦ παρ' αὐτοῦ μαγειρευθέντος *γόγγρου* ἐγίνοντο θεοί, ἡ δὲ ὀσμὴ αὐτοῦ ἀνέστηνε καὶ τοὺς νεκρούς (7).

Καὶ ὅμως κύριοι, ὅσον ὑπερβολικὰ καὶ ἂν ὑποθέσωμεν τὰ περὶ τῶν τότε μαγείρων κωμῳδούμενα, πάλιν ὅμως καὶ τὰ ἥμισυ μόνον τῶν τότε ἐδεσμάτων, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, βεβαίως ἀπαιτοῦσαν καὶ μαγείρους ἀληθῶς ἐπιστήμονας.

Περὶ δὲ τῶν διαβοήτων Ῥωμαϊκῶν γευμάτων, ἐκεῖνα πλέον ἦτον πᾶν ἄλλο παρὰ γεύματα ἀνθρώπων κοινωνικῶν, διότι καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν θηριωδίαν μεταχειρίζοντο ὡς μέσον ἀρτύματος, ῥίπτοντες ζῶντας τοὺς ἀθλίους δούλους των εἰς τὰ ἰχθυοτροφεῖά των ὅπως ἐκ τῶν σαρκῶν των γίνωσιν οἱ ἰχθῦς λιπαρώτεροι καὶ εὐχομότεροι! Καὶ οἵτινες ὡς ἐπιδορπίσματα ἐνεφοροῦντο ἀπὸ τὴν θέαν τῶν ἐν τοῖς γεύμασί των κατακρεουργουμένων μονομάχων!! (1).

Ἀλλ' ἂς ἀποτρέψωμεν τὴν διάνοιαν ἀπὸ τὰς Καννιβαλικὰς ἐκείνας τραπέζας, ἢ κάλλιον ἂς τὴν μεταφέρωμεν πρὸς τὸν Ῥωμαῖον ἐκεῖνον, ὅστις ἀφοῦ κατηνάλωσε πλῆθος χρημάτων εἰς τὴν γαστέρα του, ἅμα ἤκουσεν ὅτι εἰς τὰ παράλια τῆς Λιβύης αἱ καρίδες εἶναι μεγαλήτεραι καὶ νοστιμώτεραι ἀπὸ τὰς ὁποίας ἔτρωγε περιζητήτους τῆς Καμπανίας, ἔπλευσεν ἀμέσως μὲ ἐπίτηδες πλοῖον ὅπως ἐπιτοπίως τὰς ἀπολαύσῃ! ἀλλ' ἀφοῦ μετὰ πολλὰς κατὰ τὸν διάπλουν κακοπαθείας ἔφθασεν ἐκεῖ καὶ εἶδεν ὅτι αἱ καρίδες δὲν εἶναι ὡς τὰς ἐφαντάζετο, ὀπίσω! ἐφώνησεν εἰς τὸν κυβερνήτην, καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια, χωρὶς κἂν νὰ πατήσῃ ὁ ποῦς του εἰς τὴν ξηράν! (2).

Εἶπα κύριοι ὅτι δὲν πρέπει νὰ μᾶς φαίνωνται καὶ ὅλως ὑπερβολικὰ τὰ περὶ τῶν τότε μαγείρων ἀναφερόμενα· ὡς π. χ. καὶ περὶ τοῦ μαγείρου ἐκείνου, τοῦ ὁποίου ὁ δεσπότης ἂν καὶ πολλῶν ἡμερῶν δρόμον ἀπεῖχεν τῆς θαλάσσης, ἐπεθύμησεν ὅμως νὰ γευθῇ καὶ σαρίδας. Καὶ τὴν ἐπιθυμίαν του αὐτὴν ἐπλήρωσεν ὁ εὐφυὴς μάγειρός του· κόψας γογγύλια εἰς σχῆμα σαρίδος τὰ ἐπαρουσίασεν εἰς τὴν τράπεζαν σαριδικῶς μαγειρευμένα, ὁ δὲ δεσπότης αὐτοῦ μασσῶν γογγύλια, τὰ ἐπαινοῦσεν ὡς πράγματι σαρίδας! (3)

Οἱ Βυζάντιοι τὸ πάλαι, κατεῖχον μεταξὺ τῶν ἐπὶ οἰνοποσίᾳ διαβοήτων, θέσιν διακεκριμένην, διότι καὶ τὸν περισσότερον χρόνον διέτριβον ἐν τοῖς καπηλείοις, καὶ ὅταν ἀκόμη ἡ πόλις των ἐπολιορκεῖτο, δι' ὃ καὶ Λεωνίδας ὁ στρατηγός των «ἐκέλευσε τὰ καπηλεῖα ἐπὶ τῶν τειχῶν σκηνοπηγεῖν, καὶ μόλις ποτὲ ἐπαύσαντο λειποτακτοῦντες»(4)· οὐχ ἧττον δὲ καὶ σήμερον εὑρίσκονται οὐκ ὀλίγοι οἵτινες καὶ αὐτοδικαίως ἀντιποιοῦνται τὴν ἐξαρχίαν τῶν

(1) Ἀθ. I. 17.
(2) Ἀθ. Βιβ. 7 437
(3) Ἀθήν. 96, 24.
(4) Ἀθην. 9. 29.
(5) Βιβλ. 9. 924.
(6). Ἀθην. Βιβ. 7. §. 36.
(7) Ἀθ. Βιβλ. 7. §. 32.

(1) Ἀθήν. IV. 39.
(2) Ἀθήν. I. 13.
(3) Ἀθ. I. 12.
(4) Ἀθήν. X. 58.

Digitized by

μεθύσων. Καὶ φαίνεται μὲν ἔκτακτον τὸ περὶ τοῦ Μακεδόνος Πρωτίου ἱστορούμενον (1), ὅτι εἰς ἓν γεῦμα ἔπιε δύο ποτήρια δίχοα, ἤτοι 9 ὀκάδας καὶ 280 δράμια, διότι καὶ ἕκαστος χοὺς ἐχωροῦσε 2 ὀκάδ. καὶ 170 δρ. καὶ ὅμως τὸ ἀληθῶς αὐτὸ ἔκτακτον, εἶναι πολὺ ἔλαττον τοῦ ὁποίου θ' ἀκούσετε ἤδη. Σταυράκης Μουρόπουλος προσοψὰς, εἶχε λάβει κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς ἐπωνύμου ἑορτῆς του, ἤτοι τὴν 13 σεπτεμβρίου, ἓν βαρελάκι 70 ὀκάδων ἐκλεκτοῦ οἴνου ἀπὸ τὴν Ἀρετζοῦ· ὁ τότε πρωτοψάλτης τοῦ Πατριαρχείου, μεθ' ἑνὸς ἑτέρου, ἀμφότεροι διακεκριμένα μέλη τῆς βακχικῆς ἀριστοκρατίας, τὸ ἤκουσαν γηθοσύνως, καὶ ἔσπευσαν τὴν ἐπαύριον νὰ εὐχηθοῦν τὸν ἑορτάζοντα φίλον των, ἀλλ' ἰδίως καὶ πρὸ πάντων νὰ τὸν συγχαροῦν διὰ τὸ ὁποῖον ἔλαβε περισπούδαστον δῶρον, καὶ συγχρόνως νὰ τῷ ἐνθυμήσουν ὅτι ἐν τοιαύτῃ εὐνοϊκωτάτῃ περιπτώσει δέον νὰ πραγματοποιηθῇ τὸ κοινωνικώτατον «τὰ τῶν φίλων κοινά». Εἰσελθόντες λοιπὸν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἑορτάζοντος φίλου των καὶ ἰδόντες κατὰ καλήν των τύχην ἀνοικτὴν τὴν τροφαποθήκην, ὅπου ἦτον καὶ τὸ περισπούδαστον βαρελάκι, ἐπροτίμησαν τὸ μέρος αὐτὸ ὡς καταλληλότερον νὰ ἐκφράσουν τὰς εὐχὰς καὶ τὰ συγχαρητήριά των· ἐννοεῖτε δὲ, ὅτι καὶ ὁ οἰκοδεσπότης ἅμα τὸ ἤκουσεν, ἐπεδοκίμασε τὴν γνώμην τῶν φίλων, καὶ ἀφήσας τὴν σύζυγόν του νὰ δέχηται τὰς ἐπισκέψεις, ἔσπευσε γοργῷ τῷ βήματι νὰ δεχθῇ τὰς εὐχὰς των πλησίον τοῦ βαρελίου του, ὡς ὀρεκτικὸν δὲ μετεχειρίσθησαν ὀλίγον αὐγοτάραχον, καὶ ὡς ποτήριον μίαν χαλκίνην χύτραν, καὶ πρὶν καλοδύσῃ ὁ ἥλιος, τὸ βαρελάκι μετεβλήθη, εἰς τύμπανον, ὡς κενωθὲν μέχρι τρυγός!

Καὶ ὅμως κύριοι, καὶ τοῦτο πάλιν εἶναι δευτερεῦον, ὅταν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι μεταξὺ τῶν ἐνταῦθα ἀλλοθρήσκων συμπολιτῶν μας, σπάνιοι δὲν εἶναι οἱ πίνοντες καθεκάστην δύο καὶ πλέον ἴσως ὀκάδας οἰνοπνεύματος δυνατοῦ, ὅπερ καὶ κατ' εὐφημισμὸν ὀνομάζουν «μαστίχην!»

Τὸ δὲ παράδοξον εἶναι ὅτι καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν δὲν εἶναι καὶ ἐκ τοῦ ὄχλου, τινὲς μάλιστα εἶναι καὶ ἀβροδίαιτοι καὶ κοινωνικῆς θέσεως διακεκριμένης, καὶ γίνονται μὲν οἱ τοιοῦτοι πρόωροι μακαρῖται, δυστυχῶς ὅμως ἄλλοι ἀμέσως τοὺς ἀντικαταστήνουν!

(1) Ἀθήν. X. 44.

Καὶ ταῦτα μὲν περισπούδαστοί μου κύριοι, εἶναι τὸ δηνάριόν μου. Ὑμεῖς δὲ θὰ ὁμολογήσετε ἤδη, ὅτι εἶχα δίκαιον ὅταν ἐν ἀρχῇ σᾶς εἶπα, ὅτι δυσκολεύομαι νὰ ὑποσχεθῶ ὅτι δὲν θὰ καταχρασθῶ τὴν ἐπιεικῆ ἀνεκτικότητά σας.

Μ. ΧΟΥΡΜΟΥΖΗΣ.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΕΡΣΙΚΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ

«ΠΕΝΤΝΑΜΕΪ ΑΤΤΑΡ»

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΤΝΖ'. Συνεδριάσει.)

Ἐν τῇ πραγματείᾳ ἣν πρό τινων ἐτῶν εἶχον ἀναγνώσει ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ περὶ τῆς ποιήσεως παρὰ τοῖς Ἀσιανοῖς εἶχον μνημονεύσει ἀκροθιγῶς πως καὶ τοῦ Περσικοῦ ποιήματος Πεντναμέϊ Ἀττὰρ ἠθικὰ περιέχοντος παραγγέλματα καὶ γνωμικά. Ἤδη θέλω ὑποβάλει βραχεῖαν ἀνάλυσιν τοῦ προκειμένου ποιήματος. Λέγω βραχεῖαν καθόσον ὁ σκοπός μου, ὡς καὶ ἄλλοτε εἶπον, εἶναι μᾶλλον νὰ δώσω νῦξιν εἰς τοὺς ὁμογενεῖς Ἀσιοδίφας τοὺς δυναμένους νὰ διαθέσωσι περισσότερον καιρὸν εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν Ἀσιατικῶν Μουσῶν, αἵτινες καίτοι ὑπολειπόμεναι τῶν Ἑλληνίδων κατὰ τὴν χάριν καὶ λεπτότητα ἔσχον τοὺς Πίνδους καὶ Ἑλικῶνάς των, ὅπως τὰ γράμματα ἔσχον ἐνθέρμους προστάτας ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Χαλίφου Χαροὺν Ῥασίτ, Ἐλμανσοὺρ καὶ λοιπῶν περὶ ὧν λέγει τὰ ἑξῆς ἡ Δώρα Δ' ἱστριὰς ἐν τῷ περὶ τῆς δημώδους ποιήσεως παρὰ τοῖς Τούρκοις ἄρθρῳ της τῷ δημοσιευθέντι ἐν τῇ ἐπιθεωρήσει των δύο Κόσμων τὴν 1 Φεβρουαρίου 1873.

« Quand les Empereurs, λέγει ἡ πολυμαθὴς γυνή, étaient plongés dans la nuit du moyen âge et esclaves de la théocratie, les asiatiques semblaient destinés à être les héritiers de la glorieuse civilisation grécoromaine; tant les hautes intelligences naissaient en foule à côté des vaillants guerriers. Aux plus sombres époques de l'histoire de notre continent, la brillante Cour des Califes, des

Digitized by

Almanzor, des Haroun Al-Raschid (VIII eiècle) des Almamun, des Motassens (IX siècle) était le séjour favori des lettrés et des savants et les célèbres écoles de Bagdad, de Bassora, de Koufa, de Cordoue étaient la lumière de l'Asie et de l'Europe; Bokhara dans le Turkestan n'avait pas moins de réputation. La Perse Musulmane dont l' influence devait être si grande sur les Turcs produisait ces poètes dont elle est justement fière. Il suffit de citer les noms glorieux des Fridoussi, des Nizamis, des Saadi, des Hafiz, des Djami.

Ἐκτὸς τῆς Βουχάρης ἣν μνημονεύει ἡ Κυρία Δ' Ἰστριὰς ἡ Σαμαρκάνδη ἦν ἐπίσης ἐνδιαίτημα τῶν Ἀσιατικῶν Μουσῶν. Ἡλίκη δὲ διαφορὰ μεταξὺ τῆς τότε καὶ τῆς νῦν καταστάσεως τῶν χωρῶν τούτων!

Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον. Ὁ Φεριδ-εδ-δὶν Ἀττὰρ, συγγραφεὺς τοῦ ποιήματος περὶ οὗ θέλομεν ὁμιλήσει, ἐξήσκει, καθ' ἃ δηλοῖ τὸ ὄνομά του, τὸ γνωστὸν ἐν Τουρκίᾳ ἐπάγγελμα τοῦ Ἀχτάρη ἤτοι ἀρωματοπούλου (épicier droguiste).

Κατήγετο ἐκ τοῦ χωρίου Κερκὲν τῆς ἐπαρχίας Νισαμποὺρ καὶ ἕνεκα τούτου ἐκαλεῖτο Νισαμπουρὴ ἤτοι Νισσαμπούριος.

Ἐγεννήθη ἐν ἔτει Ἐγείρας 513 ἐπὶ τοῦ Σουλτάνου Σανεζὰρ υἱοῦ τοῦ Μελεκσάχ. Ἔζησε δὲ ἑκατὸν τέσσαρα ἔτη ἐξ ὧν τὰ εἴκοσι ἐννέα διήνυσεν ἐν Νισαμπούρῃ καὶ τὰ ὀγδοήκοντα πέντε εἰς τὸ Σαδβάχ. Ἐγκολπωθείς, ὡς ὁ πατήρ του, τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἀρωματοπώλου εἶχε κατάστημα κομψότατον καὶ καλῶς κατηρτισμένον, ἐν ᾧ ἐπώλει τὰ σπανιώτερα εἴδη τῆς Περσίας καὶ Ἀραβίας.

Μίαν τῶν ἡμερῶν ἐνῷ ὁ Σεΐχης ἐκάθητο πρὸ τοῦ καταστήματός του περικυκλωμένος ἀπὸ πολυαρίθμους ὑπηρέτας, Δερβίσης τις διερχόμενος ἐκεῖθεν περιέργως ἐνέβλεψεν εἰς τὰ ἐν τῷ καταστήματι εἴδη καὶ ἤρξατο οἰμώζων καὶ ἀναστενάζων.

Τὸ ἀπροσδόκητον τοῦτο θέαμα ἐτάραξε τὸν Σεΐχην ὅστις ἠρώτησε τὸν Δερβίσην τὸ αἴτιον τῶν οἰμωγῶν του.

Ὁ Δερβίσης τῷ ἀπήντησε τὰ ἑξῆς:

Ἐγὼ μὲν ἐλαφρὸν ἔχων φορτίον, καθόσον οὐδὲν ἄλλο κέκτημαι εἰμὴ τὸ εὐτελὲς τοῦτο τριβώνιον, εὐκόλως θέλω ἐγκαταλείψῃ τὸν πρόσκαιρον τοῦτον κόσμον.

Ἀλλὰ σὺ ὁ ἔχων τοιούτους σάκκους πολυτίμων ἀρωμάτων πῶς θέλεις δυνηθῇς νὰ ἐξέλθῃς τοῦ πολυκυμάντου παζαρίου τῆς ζωῆς; Ταῦτα διανοούμενος δὲν ἠδυνήθην νὰ κρατήσω τὰ δάκρυα καὶ σὲ συμβουλεύω νὰ σκεφθῇς σπουδαίως περὶ τῆς θέσεώς σου.

Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Δερβίση, ὅστις ἐφαίνετο ἔνθους καὶ οἱονεὶ ὑπὸ ἀφανοῦς δυνάμεως οἰστρηλατούμενος, τηλικαύτην ἐνεποίησαν ἐντύπωσιν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Σεΐχη, ὥστε ἐγκαταλιπὼν τὸ κατάστημά του καὶ παραδοὺς αὐτὸ λείαν τῷ βουλομένῳ ἀπεσύρθη εἰς τὸ ἀναχωρητήριον τοῦ περιπύστου Σεΐχη Ῥούην-εδ-δὶν Ἀκάφ.

Ἐκεῖ ὁ Σεΐχης ἐντελῶς μετέβαλε βίον καὶ ἐπεδόθη εἰς ἀσκητικὰς σκληραγωγίας μεταβὰς χάριν προσκυνήσεως καὶ εἰς τὴν Μέκκαν. Μετὰ πολλῆς ἐμβριθείας ἐνέκυψεν εἰς τὴν σπουδὴν τῶν αἰνιγματωδῶν φράσεων καὶ τῶν ἀλληγοριῶν τοῦ μυστικισμοῦ.

Ἡ δὲ μυστικὴ γλῶσσα παρὰ τοῖς Ἀσιανοῖς ἐστὶ λίαν πολύπλοκος καὶ ἰδίας χρήζει μελέτης.

Τὰ πλεῖστα τῶν περσικῶν ποιημάτων καὶ ἰδίως αἱ ᾠδαὶ τοῦ Χαφίζη ἔχουσιν ἀλληγορικὴν ἔννοιαν.

Ὁπότε ὁ ποιητὴς οὗτος ἐξυμνεῖ τὸν ἔρωτα καὶ τὸν οἶνον καὶ τὰς χάριτας τῆς ἐρωμένης του φαίνεται μὲν ἐκ πρώτης ὄψεως ἀκολουθῶν τὸ Ἀνακρεόντειον « ἡ βάρβιτος δὲ χορδαῖς ἔρωτα μοῦνον ἠχεῖ», ἀλλὰ διὰ τῶν ἀλληγοριῶν τούτων ἐννοεῖ τὴν θεότητα καὶ τὴν ἔκστασιν εἰς ἣν περιέρχεται ὁ τὸ πνεῦμά του ἐκ τῶν ἐγκοσμίων ἀποσπῶν καὶ εἰς ὑψηλὰς μεταιωρούμενος μελέτας. Πρεσβεύουσι δὲ οἱ Ἀσιανοὶ ὅτι διὰ τῶν σωματικῶν σκληραγωγιῶν (mortification de la chair) διευκολύνεται οὕτως εἰπεῖν ἡ μετὰ τοῦ ὑπερτάτου ὄντος συγκοινωνία καὶ ἕνεκα τούτου ἐπιδίδονται εἰς ἀσκήσεις ἐπιπόνους, ὀρχήσεις παρατεταμένας, οἰμωγὰς, διατρήσεις μελῶν διὰ κοπτερῶν ὀργάνων κλ. ὡς ἔχομεν ἰδεῖν ἐν Πέρᾳ καὶ Σκούταρει ὅπου ὑπάρχουσι τὰ τάγματα τῶν Δερβίσηδων τῶν καλουμένων tourneurs καὶ τῶν Δερβίσηδων τῶν καλουμένων hurleurs.

Οἱ μὲν πρῶτοι παραδίδονται εἰς στροφὰς τοσοῦτον παρατεταμένας ὥστε πίπτουσι χαμαὶ σχεδὸν ἀναίσθητοι, οἱ δὲ δεύτεροι ἀναπέμπουσι φωνὰς καὶ οἰμωγὰς μέχρι ἐξαντλήσεως τῶν δυνάμεών των. Οἱ δὲ καλούμενοι Φακίρηδες ἐν Ἰνδίᾳ διατρυπῶσι τὰ μέλη των διὰ κοπτερῶν ὀργάνων. Εἰς τοιούτου εἴδους σκληραγωγίας καὶ στερήσεις ἐπεδόθη ὁ Σεΐχης καὶ ἐν

Digitized by Google

τοιαύτη καταστάσει πνεύματος διατελῶν ἐξεπόνησε τὰ διάφορα συγγράμματά του.

Λέγεται ὅτι αἱ συγγραφαί του εἰς τὸν πεζὸν καὶ ποιητικὸν λόγον εἰσὶ τὸν ἀριθμὸν τεσσαράκοντα καὶ ὅτι ἐποίησεν ἑκατὸν χιλιάδας στίχων. Ἀλλὰ τὸ περιφημότερον τῶν ποιημάτων του εἶναι τὸ ἐπικαλούμενον «Πεντναμεὶ-Ἀττὰρ» περὶ οὗ θέλομεν πραγματευθῆ καὶ τοῦ ὁποίου ἀξιόλογον ἐδημοσίευσεν ἔκδοσιν ἐν Παρισίοις μετὰ σχολίων καὶ μεταφράσεως ὁ διάσημος Ἀσιατιστὴς Baron de Sacy.

Ὁ Σεΐχης Ἀττὰρ συνελήφθη αἰχμάλωτος παρὰ τῶν Μογγόλων τῶν εἰσβαλόντων εἰς τὴν Περσίαν ὑπὸ τὸν Ζεγγὶζ-Χὰν καὶ ἐφονεύθη.

Διηγοῦνται ὅτι ἑνῷ Μογγόλος τις ἤθελε νὰ τὸν φονεύσῃ, ἕτερος Μογγόλος ἐπρότεινε νὰ δώσῃ χίλια ἀργυρᾶ νομίσματα ὅπως ἐξαγοράσῃ τὴν ζωὴν τοῦ γηραιοῦ Σεΐχη. Ἀλλ' οὗτος τὸν ἀπέτρεψεν εἰπὼν αὐτῷ ὅτι δύναται νὰ τὸν πωλήσῃ εἰς ἀνωτέραν τιμήν. Ὀψιαίτερον, ἕτερος Μογγόλος ἐπρότεινε νὰ τὸν ἀγοράσῃ ἀντὶ ἑνὸς σακκίου ἀχύρων.

«Πώλησόν με πάραυτα, ἀνακράζει ὁ Ἀττάρ, αὕτη ἐστὶν ἡ ἀξία μου» ἀλλ' ὁ αἱμοχαρὴς Μογγόλος δὲν ἐφείσθη τῆς ζωῆς τοῦ πολιότριχος Σεΐχη.

Τὸ τριβώνιον ὅπερ ἐφόρει ὁ Ἀττὰρ ἀνῆκεν εἰς τὸν περίπυστον ἐπὶ εὐσεβείᾳ Δερβίσην Μεϊζ-δεδδὶν ἐκ Βαγδατίου ὅστις κατὰ τὸ μεταξὺ τῶν Δερβισῶν ἐπικρατοῦν ἔθος τὸ διέθεσε μετὰ τὸν θάνατόν του ὑπὲρ τοῦ Σεΐχη, ὡς τοῦ μᾶλλον διακεκριμένου ὀπαδοῦ του.

Τὰ τριβώνια ταῦτα, χερκᾶς καλούμενα, θεωροῦνται παρὰ τοῖς Μουσουλμάνοις ἱερά. Ἰδίως δὲ ὁ μανδύας τοῦ προφήτου Μωάμεθ καλεῖται Χερκὰϊ-σερὶφ ἤτοι ἱερὸς μανδύας καὶ τὸ κειμήλιον τοῦτο φυλάττεται εἰσέτι. Γίνεται διὰ κατ' ἔτος, τὴν 15ην τοῦ Ῥαμαζανίου, μεγάλη τελετὴ καὶ ὁ Σουλτάνος μεθ' ἁπάντων τῶν ἐν τέλει μεταβαίνουσιν εἰς προσκύνησιν αὐτοῦ.

Τὸ πρὸς τοὺς τρίβωνας τῶν Δερβίσηδων σέβας τῶν Μουσουλμάνων προέρχεται ἐκ τῆς μεγάλης αὐτῶν εὐλαβείας πρὸς τοὺς μοναχοὺς τούτους, οὓς ἐσεβάσθησαν καὶ αὐτοὶ οἱ σκληρότεροι τύραννοι.

Διηγοῦνται ὅτι, ὅταν ὁ περίφημος Ταμερλᾶνος ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Ἐράτης διέβη ἀπὸ τὴν πόλιν τὴν καλουμένην Ταϊβὰτ ὅπου ἔζη περιώνυμός τις Δερβίσης καλούμενος Ἐβοὺ Βεκὶρ Ζεϊνουδδίν. Ὁ Ταμερλάνος μετεκαλέσατο αὐτὸν, ἀλλ' ὁ Μοναχὸς ἀπεποιήθη εἰπὼν ὅτι ἡ συνείδησίς του δὲν τῷ ἐπέτρεπε νὰ μεταβῇ εἰς ἐπίσκεψιν ἡγεμόνος σκληροῦ καὶ μὴ σεβομένου τὸ Κοράνιον.

Ὁ Ταμερλάνος ἠναγκάσθη νὰ μεταβῇ αὐτοπροσώπως εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ ἀναχωρητοῦ, καὶ ὁ τρομερὸς οὗτος κατακτητὴς τοσοῦτον συνεκινήθη ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ σεβασμίου γέροντος, ὥστε μετὰ δακρύων ἤκουσε τὰς συμβουλὰς καὶ ἐπιτιμήσεις του καὶ ἀναχωρῶν τῷ ἔδωκε δῶρα πολύτιμα.

Τὸ πόνημα περὶ οὗ θέλομεν πραγματευθῆ ὀνομάζεται καθ' ἃ προέφημεν Πεντναμεὶ Ἀττὰρ ἤτοι βίβλος Συμβουλῶν τοῦ Ἀττάρη. Διαιρεῖται δὲ εἰς κεφάλαια, ἕκαστον τῶν ὁποίων πραγματεύεται περὶ ἑνὸς ἀντικειμένου, λόγου χάριν, περὶ τῶν πλεονεκτημάτων τῆς σιωπῆς, περὶ ὑποκρισίας, περὶ πίστεως κλπ. καὶ εἶναι γεγραμμένον εἰς ὕφος παραινετικόν. Εἶναι δὲ πλῆρες γνωμικῶν καὶ ἀποφθεγμάτων.

Οἱ Πέρσαι καὶ οἱ Ἄραβες ἔχουσιν ἀξιόλογα γνωμικὰ, δυνάμενα νὰ παραβληθῶσι διὰ τὸ σύντομον καὶ ἐκφραστικὸν αὐτῶν πρὸς τὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ, καὶ πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἀντιστοιχοῦσι πρὸς ἀρχαῖα Ἑλληνικά.

Ἐν παραδείγματι, ἐν τῷ προκειμένῳ ποιήματι λέγει ὁ Ἀττάρης ὅτι ὁ δαμάζων τὴν ὀργήν του εἶναι εὐδαίμων· οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἔλεγον ἐπίσης «ζήσεις βίον κράτιστον, ἂν θυμοῦ κρατῇς.»

Παρακατιὼν λέγει ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ὅτι δυσκόλως ὑφίσταταί τις τὴν πενίαν· Τὸ γνωμικὸν τοῦτο ἀναπολεῖ τὸ ἀρχαῖον «οὐδὲν πενίας βαρύτερον ἐστὶ φορτίον.»

Οἱ Ἄραβες ὑπερέχουσιν ὡς πρὸς τὸ συνοπτικὸν τῆς ἐκφράσεως καὶ ὑπάρχουσιν ἐπίσης πολλὰ Ἀραβικὰ γνωμικὰ ἀναπολοῦντα ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ, ἡ δὲ σύμπτωσις τῶν ἰδεῶν ἀποδεικνύει ὅτι ἀλήθειαί τινες ὑπῆρξαν κοινὸν τῆς ἀνθρωπότητος κτῆμα, ἢ κατὰ τὸ Γαλλικὸν λόγιον, les beaux esprits se rencontrent.

Ὅπως δώσωμεν ἰδέαν ὅσον οἷόν τε ἀκριβῆ τοῦ ἐν λόγῳ ποιήματος, σκόπιμον ἡγησάμεθα νὰ παραθέσωμεν περιληπτικὴν μετάφρασιν κεφαλαίων τινῶν, θέλομεν δὲ ἐκλέξει τὰ κυριώτερα.

Πραγματευόμενος περὶ τῶν πλεονεκτημάτων τῆς σιωπῆς, ὁ Ἀττάρος λέγει τὰ ἑξῆς.

«Ἂν ἐπιζητῇς τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, μὴ ἀνοίγῃς τὰ χείλη σου εἰμὴ ὅπως προφέρῃς τὰ παραγγέλματά του· ἂν δὲν γινώσκῃς Θεὸν τὸν ἄφθαρτον, θοῦ ἐπὶ τοῦ στόματός σου τὴν σφραγῖδα τῆς σιωπῆς.

Ἐνωτίσθητι καλῶς, ὦ παῖ, τὰς συμβουλάς

Digitized by Google

μου· ἂν ἐπιζητῇς εἰρήνην καὶ σωτηρίαν, σιγὴν ἔχε. Ὁ πολλὰ λαλῶν νοσεῖ τὴν καρδίαν. Χρὴ σιγᾶν καὶ ἀπέχεσθαι τοῦ ψεύδους καὶ τῆς κακολογίας. Ἀδέλτερος ἐστὶν ὁ λάλος. Αἶνει τὸν θεὸν καὶ μὴ ποιοῦ χρῆσιν τῶν θείων ῥημάτων χάριν μώμου καὶ ψόγου. Ὁ μὴ δυνάμενος κρατεῖν τῆς ἑαυτοῦ γλώσσης ἕρμαιον ἐστὶ τοῦ τυχόντος. Ἡ πολυλογία ἀποκτείνει τὴν ψυχὴν καὶ ἂν ἀκόμη οἱ λόγοι ὦσι τοσοῦτον πολύτιμοι ὡς οἱ μαργαρῖται, τοῦ Ἀδέν. Κράτει στενῶς τὴν γλῶσσαν ἐν τῇ φυλακῇ τοῦ στόματός σου καὶ γίνωσκε ὅτι ὁ τὰ ἑαυτοῦ καθορῶν ἐλαττώματα ἐπιῤῥώννυσι τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν».

Ἡ σιωπὴ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἐθεωρεῖτο ἐπίσης μέγα προτέρημα καὶ οἱ ἠθικολόγοι συνεβούλευον ἰδίως τὴν σιγὴν εἰς τὰς γυναῖκας ὡς τῶν ἀνδρῶν λαλιστέρας· ὅθεν τὸ ἀπόφθεγμα «γυναιξὶ κόσμον ἡ σιγὴ φέρει». Ἀλλ' οἱ Ἀσιανοὶ εἰσὶν ἔτι αὐστηρότεροι καὶ ὑπάρχει παρὰ τοῖς Ἄραψι τὸ γνωστὸν γνωμικὸν «ὁ λόγος εἶναι ἐξ ἀργύρου καὶ ἡ σιγὴ ἐκ χρυσοῦ».

Τὴν πολυλογίαν καὶ ἀκριτομυθίαν θεωρεῖ ὁ Ἀττάρις ὡς μέγα ἐλάττωμα, καὶ ἐν ἑτέροις κεφαλαίοις καίτοι περὶ ἄλλων ἀντικειμένων πραγματευομένοις παρενείρει συμβουλὰς περὶ τῆς ἐχεμυθίας καὶ συνιστᾷ ἰδίως τὸ ἀρχαῖον ἀξίωμα «μὴ προτρεχέτω ἡ γλῶσσα τοῦ νοὸς» διότι ἐπιλέγει, ὅταν ῥίψῃ τις μίαν λέξιν δὲν δύναται πλέον νὰ τὴν ἀποσύρῃ ἤτοι κατὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἀπόφθεγμα «ῥίψας λόγον τις οὐκ ἀναιρεῖται πάλιν».

Τοιαῦτά τινα λέγει ὁ ποιητής μας περὶ τῆς σιωπῆς καὶ ἐπειδὴ παρενείρει πολλάκις ἰδέας μὴ σχετιζομένας μὲ τὸ ἀντικείμενον ὅπερ πραγματεύεται, ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἐν τῷ προκειμένῳ ποιήματι αἱ ἰδέαι εἰσὶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀτάκτως καὶ ἀμεθόδως ἐῤῥιμμέναι, καὶ ὅπως εὕρῃ τις σχέσιν καὶ συνάφειαν πρὸς ἀλλήλας, δέον νὰ ἐγκύψῃ καλῶς εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ ποιητοῦ· ἀλλὰ συνήθως ὑπάρχει δεσμός τις μεταξὺ τῶν διαφόρων σκέψεων καὶ παραγγελμάτων, ἂν καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως νομίζῃ τις ὅτι ὁ ποιητὴς, μὴ δυνηθεὶς νὰ χαλιναγωγήσῃ τὴν φαντασίαν του ἄφηκεν αὐτὴν νὰ διαδράμῃ ἀδιακρίτως· ἄλλως τε τὰ πλεῖστα τῶν Περσικῶν καὶ Ἀραβικῶν ποιημάτων ἔχουσί τι τὸ ἀσύῤῥαπτον, καὶ τοῦτο θεωρεῖται ὡς χάρις παρὰ τοῖς Ἀσιανοῖς, οἵτινες, ἐν τῇ θερμότητι τῆς φαντασίας των, τέρπονται ἐπὶ τῇ ποικιλίᾳ καὶ ἀταξίᾳ τῶν ἰδεῶν.

Ἐν τούτοις ὁ ποιητής μας καὶ τοι Δερβίσης δὲν εἶναι ἀναίσθητος εἰς τὰς φυσικὰς καλλονὰς καὶ ἀναγνωρίζει τὸ κράτος τῆς ὡραιότητος· Ἰδοὺ τί λέγει ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐπιγραφομένῳ· «Περὶ τῶν τεσσάρων πραγμάτων ἅτινα παρατείνουσι τὴν ζωήν».

» Τέσσαρα εἶναι τὰ τὴν ζωὴν παρατείνοντα· Ἄκουσον τέκνον τὴν συμβουλήν μου. Τὸ πρῶτον εἶναι νὰ ἡδύνῃ τις τὴν ἀκοήν του διὰ φθόγγων ἡδυφώνων, τὸ δεύτερον νὰ τέρπῃ τὴν ὅρασίν του θεώμενος σεληνόμορφον ὡραιότητα, τὸ τρίτον, νὰ χαίρῃ ἀσφάλειαν διὰ τὴν ζωὴν καὶ περιουσίαν του καὶ τέταρτον, νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὰς ἐπιχειρήσεις του.

Ἐν ἑτέρῳ δὲ κεφαλαίῳ ὁ Ἀττάρις ἀναφέρει πέντε πράγματα συντέμνοντα τὸν βίον.

Ταῦτα δὲ εἰσὶ ἡ ἀνέχεια ἐν τῷ γήρατι, ἡ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ διαμονή, αἱ παρατεταμέναι θλίψεις, ἡ θέα νεκροῦ καὶ ὁ ἐκ τῶν ἐχθρῶν φόβος.

Αἱ ἰδέαι αὗται εἰσὶ φιλοσοφικώταται καὶ τεκμηριοῦσι τὴν βαθεῖαν γνῶσιν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ἣν ἐκέκτητο ὁ Πέρσης ἠθικολόγος.

Περίεργος εἶναι ἡ παραίνεσις, ἡ συνιστῶσα τὸ νὰ ἀποφεύγῃ τις τὴν θέαν νεκροῦ, καὶ ἴσως διὰ τῆς παραγγελίας ταύτης ἐννοεῖ ὁ Ἀττάρις τὴν ἐκ τούτου γεννωμένην θλῖψιν καὶ τὸ διὰ τοὺς νεκροὺς πένθος, ὅπερ οἱ Μουσουλμάνοι θεωροῦσιν ὡς μὴ συμβιβαζόμενον μὲ τὰς περὶ τοῦ πεπρωμένου δοξασίας των. Οἱ Μουσουλμάνοι, ὡς γνωστὸν, δὲν ἐνδύονται πένθιμον ἱματισμὸν ἐπὶ τῇ στερήσει συγγενοῦς. Κατ' αὐτοὺς ἐν τῷ μετώπῳ ἑκάστου θνητοῦ εἶναι γεγραμμένον τὸ μέλλον του, ἡ ἄφυκτος μοῖρα, καὶ θεωροῦσι πᾶσαν ἐξωτερικὴν ἐκδήλωσιν λύπης ὡς μὴ συμβιβαζομένην μὲ τὴν εἰς τὸ θεῖον ὑποταγήν· Τοῦτο δ' ἐμφαίνει καὶ ἡ λέξις «Ἰσλὰμ» σημαίνουσα ὑποταγὴν καὶ αὐταπάρνησιν (résignation)!

Ἀνάλογά τινα πρὸς τὸ δόγμα τοῦ εἱμαρμένου εὑρίσκονται ἐν τῷ Τιμαίῳ τοῦ Πλάτωνος ὅστις λέγει ὅτι «ὁ Θεὸς δημιουργῶν τὰς ψυχὰς νόμους τε εἱμαρμένους εἶπεν αὐταῖς.»

Περὶ τοῦ εἱμαρμένου παρὰ τοῖς Μουσουλμάνοις πραγματεύεται ὁ D' Hosson ἐν τῷ συγγράμματί του «Tableau de l'Empire Ottoman» καὶ λέγει ὅτι πολλοὶ Μουφτῆδες ἤτοι ἑρμηνευταὶ τῶν δογμάτων δὲν παρεδέχοντο τὴν δοξασίαν ταύτην ἰσχυριζόμενοι ὅτι ἀντιβαίνει εἰς τὸ αὐτεξούσιον (libre arbitre) ὃ ἔχει ἕκαστος ἄνθρωπος νὰ διευθύνῃ τὰς ἑαυτοῦ πράξεις πρὸς τὸ συμφερώτερον καὶ οὐχὶ νὰ ἐπαναπαύηται εἰς τὴν εἱμαρμένην.

Digitized by Google

Πολλὰ ἐγράφησαν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου καὶ ἰδίως εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ Barthelemy de Saint Hilaire «Mahomet et le Coran» καὶ ἐν τῷ συγγράμματι τῶν Γερμανῶν Gustave Weil «Mohamed der Prophet» καὶ Spenger» Das Leben und die Lehre des Mohameds. Ἀλλ' ἠθέλομεν ἐξέλθει τῶν ὁρίων τοῦ μικροῦ μας ἀναγνώσματος ἂν ἐπιχειροῦμεν νὰ τὸ πραγματευθῶμεν ἐνταῦθα.

Ὁ Ἀττάρης εἶναι λίαν αὐστηρὸς πρὸς τοὺς φιλαργύρους καὶ ἐκθειάζει τοὺς ἐλευθερίους περὶ ὧν λέγει ὅτι οὐδέποτε θέλουν ἐπισκεφθῆ τὸν Ἅδην, ἐνῷ ἀπ' ἐναντίας οἱ φειδωλοὶ καὶ ἀλαζόνες θέλουν κατέλθει εἰς τὸ βαθύτερον μέρος τοῦ ᾅδου τὸ καλούμενον Σακὰρ ἤτοι τὰ Τάρταρα· Ἰδοὺ δὲ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ φιλαργύρου.

Φοβεῖται τὴν συνάντησιν τῶν ἐπαιτῶν. Φοβεῖται τὴν πεῖναν καὶ τρέμει μὴ ὑποκύψῃ εἰς αὐτὴν, καὶ ὅταν συναντήσῃ τινὰ καθ' ὁδὸν, διέρχεται δρομαῖος ἀρκούμενος εἰς ἕνα ἁπλοῦν χαιρετισμόν.

Ὁ Πέρσης ποιητὴς Σααδῆς καταφέρεται ὁμοίως κατὰ τῶν φιλαργύρων. Ἐπειδὴ δὲ παρὰ τοῖς Μουσουλμάνοις ἡ ἐλεημοσύνη ἐπιβάλλεται παρὰ τοῦ Κορανίου καὶ ὀνομάζεται Ζεκιὰτ συνισταμένη εἰς τὸ τεσσαρακοστὸν τοῦ ἐνιαυσίου εἰσοδήματος διανεμητέον τοῖς πτωχοῖς, ὁ φιλάργυρος ὁ μὴ ἐλεῶν πτωχῷ θεωρεῖται ὡς ὃν ἀποτρόπαιον καὶ ἀσεβές.

Περὶ τῆς ἐλεημοσύνης ὑπάρχει ἐν τῷ προκειμένῳ πονήματι κεφάλαιον ἐκ τοῦ ὁποίου ἀποσπῶμεν τὰ κυριώτερα παραγγέλματα. «Ὅταν θέλῃς νὰ ἐλεήσῃς ἐνδεῆ τινα, ποίει τὴν ἐλεημοσύνην ἰδίᾳ χειρί. Μία δραχμὴ (dirhem, νόμισμα Περσικὸν) διδομένη ἰδιοχείρως ἔχει μείζονα ἀξίαν παρὰ ἂν κληροδοτήσῃς ἑκατὸν δραχμὰς μετὰ τὸν θάνατόν σου. Μὴ ζητήσῃς νὰ λάβῃς ὀπίσω ἐκεῖνο ὅπερ ἐδώρησας, καὶ ἂν ἀκόμη σὲ καταλάβῃ ἡ πεῖνα καὶ ἡ ἀνέχεια. Δὲν πρέπει νὰ γαυριᾷς διὰ τὰ πλούτη σου, μήτε νὰ κοινολογῇς τὴν ἐλεημοσύνην ἣν ἐποίησας.

Τὸ τελευταῖον τοῦτο παράγγελμα ἀναπολεῖ τὸ μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιά σου.

Ἐν ἑτέρῳ κεφαλαίῳ ὁ ποιητὴς συνιστᾷ τὴν φιλοξενίαν καὶ τὴν χαρακτηρίζει ὡς ἀπαραίτητον καθῆκον.

Ἔσο, λέγει, φιλόφρων πρὸς τοὺς ξένους. Εἰς τὸν μετὰ γενναιότητος τοὺς ξένους περιποιούμενον ἀνοίγει ὁ Κύριος τὰς θύρας τοῦ ἐλέους του. Ἀλλ' ἐκτέλεσον τὰ καθήκοντα τῆς φιλίας μετὰ προσώπου ἱλαροῦ καὶ μετὰ τρόπου ἀφελοῦς καὶ οὐχὶ ἐπιτετηδευμένου ἵνα μὴ καταντήσῃς αὐτὴν εἰδεχθῆ. (Τοῦτο ἀναπολεῖ τὸ Εὐριπίδειον «Τὰς χάριτας ὅσις εὐγενῶς χαρίζεται ἥδιστος ἐν βροτοῖσι).

Δὸς τροφὴν εἰς πάντα τὸν προσερχόμενον μικρόν τε καὶ μεγάλον. Ὁ καλύπτων τὴν γυμνότητα ἀπόρου καὶ ἐνδεοῦς ἀρεστὸς ἔσται τῷ Θεῷ.

Μεγάλην ἀξίαν ἀποδίδουσιν οἱ Πέρσαι ἠθικολόγοι εἰς τὸν τρόπον μεθ'οὗ δίδεται ἡ ἐλεημοσύνη καὶ ὁ Σααδὴς συμβουλεύει. τοὺς ἐνδεεῖς νὰ μὴν ἀποτείνωνται διὰ τὴν θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν των εἰς ἄνθρωπον σκληρὸν καὶ σκυθρωπὸν ἔχοντα τὸ πρόσωπον.

Ἡ Ἀνατολὴ ὑπῆρξεν ἀείποτε ἡ ἑστία τῆς φιλοξενίας καὶ ὁ ξένος καὶ περιηγητὴς ἐθεωρήθησαν ὅπως παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ὡς πρόσωπα εἰς ἃ ὀφείλεται σεβασμὸς καὶ περιποίησις. Τὰ Περσικὰ καὶ Ἀραβικὰ ποιήματα γέμουσι παραινέσεων καθ'ὅσον ἀφορᾷ τὴν περιποίησιν τῶν ξένων.

Ἐν ἑτέρῳ κεφαλαίῳ ὁμιλῶν περὶ τῶν μεταβολῶν καὶ τῆς ἀστασίας τῆς τύχης συμβουλεύει ὁ Ἀττάρης εἰς τὸν εὐτυχήσαντα νὰ ἐπιζητῇ τὴν φιλίαν ἐκείνου, ὅστις τῷ ἔμεινε πιστὸς ἐν ἡμέραις χαλεπαῖς.

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ Περσικοῦ κοινοῦ ποιήματος Ἐνβάρι-σουχέϊλι κατακρίνει ἐκείνους οἵτινες ἐγκαταλείπουσι τοὺς φίλους των ἐν τῇ δυστυχίᾳ καὶ μελαγχολικῶς ἀνακράζει ὅτι ὁ ἔχων τὰς χεῖρας κενὰς στερεῖται φίλων καὶ ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ δίκην Πλειάδος περικυκλοῦντες αὐτὸν ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς εὐδαιμονίας σπεύδουσι νὰ τὸν ἐγκαταλίπωσιν ἅμα περιελθόντα εἰς ἔνδειαν. Τοῦτο μᾶς ἀναπολεῖ τὸ ἑλληνικὸν λόγιον «τῶν μὲν εὐτυχούντων πάντες εἰσὶ φίλοι, τῶν δὲ δυστυχούντων οὐδ' αὐτὸς ὁ γεννήτωρ».

Οἱ Ἀσιανοὶ ἔχουσιν ἰδέας τοσοῦτον φιλοσοφικὰς περὶ τῆς ἀστασίας τῆς τύχης καὶ τοσαῦτα ὑπάρχουσι παρ' αὐτοῖς παραδείγματα ἀνδρῶν ἀνυψωθέντων ἐκ τοῦ μηδενὸς εἰς τὴν ὑψηλοτέραν περιωπὴν καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐκπεσόντων, ὥστε ὁ Ἀσιανὸς οὐδόλως μεταβάλλεται ἐκ τῶν πρὸς αὐτὸν μειδιαμάτων τῆς τύχης. Μετὰ τῆς αὐτῆς στωικῆς ἀπαθείας περιβάλλεται τὴν τήβεννον τοῦ μεγάλου Βεζύρου καὶ τὸ τοῦ Δερβίσου τρίβώνιον. Ἂν δὲ ἐκ μικρῶν ὁρμώμενος εἰς μεγάλην προήχθη περιωπὴν ἐνασμενίζεται ἀναπολῶν τὴν καταγωγήν του καὶ

Digitized by

πολλοὶ ἐκ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῆς Τουρκίας διετήρησαν ἐπώνυμα ἀναμιμνήσκοντα αὐτήν.

Ὁ νῦν Σεϊχουλισλάμης ἐπονομάζεται τουρσουζὶ ζαδὲς ἤτοι υἱὸς κατασκευαστοῦ τουρσῆς.

Ἀλλ' αἱ καλαὶ αὗται ἰδιότητες οὐκ εἰσὶν ἄμοιροι κακοῦ.

Οἱ Ἀσιανοὶ ἔχουσι τὸ δὴ λεγόμενον les défauts de leurs qualités. Ἡ πρὸς τὰς περιπετείας τῆς τύχης ἀδιαφορία των συνεπάγεται τὴν ἀπάθειαν καὶ νωθρότητα καὶ ἕνεκα τούτου βλέπομεν ὅτι τὰ ἀνατολικὰ φῦλα ὑπολείπονται τῶν ἀνθρώπων τῆς δύσεως, ὅσον ἀφορᾷ τὴν δραστηριότητα καὶ ἐπιμονὴν εἰς ἣν ὀφείλομεν τὰς καταπληκτικὰς προόδους τοῦ αἰῶνός μας.

Ἐν ἰδιαιτέρῳ κεφαλαίῳ ὁ ποιητὴς συνιστᾷ τοὺς ὀρφανοὺς καὶ τοὺς γέροντας.

«Περιποιοῦ, λέγει, τὰ ὀρφανὰ καὶ τοὺς γέροντας καὶ φρόντιζον περὶ αὐτῶν. Τίμα δὲ τοὺς γέροντας ἐν ὅσῳ εἶσαι νέος ὅπως ὀψιαίτερον σοὶ ἀποδοθῶσι τὰ ἴσα. Μέμνησο νέος ὢν ὡς γέρων ἴσῃ ποτὲ, ἔλεγε καὶ Ἕλλην τις ἠθικολόγος.

Οἱ Ἀσιανοὶ ἰδιαίτερον σέβας τρέφουσι πρὸς τοὺς γέροντας ὁμοιάζοντες κατὰ τοῦτο τοὺς ἀρχαίους Σπαρτιάτας. Ἀγάπην καὶ σέβας πρὸς τοὺς γονεῖς συνιστᾷ ἐπίσης ὁ ποιητής.

«Ἐπισκέπτου, λέγει, τοὺς γονεῖς σου καὶ ἐρώτα περὶ τῆς ὑγείας των ἂν θέλῃς νὰ διανύσῃς μακρὸν καὶ εὐδαίμονα βίον. Ὁ ἀποστρέφων τὸ πρόσωπον ἀπὸ τῶν συγγενῶν του συντέμνει τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς του. Καὶ ἂν ἀκόμη οἱ γεννήτορές σου μὴ ὦσιν ἀγαθοί, γνώρισον ὅτι οὐδὲν ἐστὶ χεῖρον τοῦ διαῤῥηγνύειν τοὺς δεσμοὺς τοῦ αἵματος».

Ἐν ἑτέρῳ κεφαλαίῳ συνιστᾷ ὁ Ἀττάρης τὴν ἀποχὴν πάσης κακῆς συναναστροφῆς διότι, λέγει, ὑπάρχει κίνδυνος μὴ συναναστρεφόμενος τοῖς κακοῖς παρασυρθῇ τις εἰς τὸ κακόν.

«Κακοῖς ὁμιλῶν καὐτὸς ἀποβήσῃ κακὸς», ἔλεγον ὁμοίως οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι.

«Ἂν ἔχῃς, λέγει ὁ Πέρσης ποιητὴς, φίλον ἐπιζήμιον, διάκοψον πᾶσαν μετ' αὐτοῦ σχέσιν. Μὴ συναναστρέφεσαι μὲ οἰνόφλυγα καὶ μὲ πλούσιον ἀνελεήμονα. Ἀπόφευγε ἐπίσης τὴν συναναστροφὴν τῶν τοκοφλύφων καὶ τῶν χάριν συμφέροντος ἐπιζητούντων τὴν φιλίαν σου».

Ἐν ἑτέρῳ κεφαλαίῳ ὁ Ἀττάρης δίδει συμβουλὰς ὑγιεινῆς καί τινας ἄλλας παραινέσεις ἃς θέλομεν μεταφέρει ἐνταῦθα ὡς λίαν περιέργους καὶ ἀναπολούσας προλήψεις τινὰς συνήθεις εἰσέτι παρὰ τοῖς Ἀσιανοῖς.

«Μὴ παραδίδεσαι, λέγει, εἰς τὸν ὕπνον καὶ εἰς τὰς ἡδονὰς τῆς τραπέζης.

Ἐγέρθητι ἅμα ἐξημερώσῃ. Μὴ κοιμηθῇς δὲ εὐθὺς ἅμα δύσῃ ὁ ἥλιος ἀλλὰ περίμενε νὰ ἐπέλθῃ τὸ σκότος πρὶν παραδοθῇς εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ ὕπνου. Μὴ ταξειδεύῃς μόνος ἵνα μὴ ἐκτεθῇς εἰς κινδύνους. Μὴ κατοπτρίζου τὴν νύκτα διότι τοῦτο εἶναι ἁμάρτημα. Ἀπόφευγε νὰ κτυπᾷς τὸ πρόσωπον διὰ τῆς χειρός σου ἢ νὰ στηρίζῃς ἐπ' αὐτῆς τὴν σιαγόνα διότι τοῦτο φέρει δυστυχίαν. Προσεύχου νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν καὶ ἐργάζου τὸ καλόν. Ἀπόφευγε τὸ ψεῦδος καὶ μὴ ὀρκίζου καὶ ὅταν ἀκόμη λέγῃς τὴν ἀλήθειαν (ὅρκον δὲ φεῦγε κἂν δικαίως ὀμνύῃς).

Μὴ κοιμοῦ γυμνὸς τὴν νύκτα καὶ μὴ λάμβανε τροφὴν πρὶν ἀποπλύνῃς πάντα ῥῦπον. Μὴ ῥίπτε χαμαὶ ψυχία ἄρτου καὶ μὴ πάτει ἐπ' αὐτῶν. Μὴ καθάριζον τὰς χεῖράς σου μὲ χῶμα ἀλλὰ πλῦνον αὐτὰς μὲ ὕδωρ. Μὴ σβύνῃς τὸν λύχνον διὰ τῆς ἀναπνοῆς σου καὶ μὴ κτενίζῃς τὸ γένειόν σου μὲ κτένιον ὅπερ ἄλλοι μετεχειρίσθησαν.»

Ἐκ τῆς βραχείας ἀναλύσεως τοῦ ἐν λόγῳ ποιήματος βλέπει τις ὅτι ὁ Ἀττάρης ἐπρέσβευεν ἀρχὰς αὐστηρὰς καὶ τὸ σύνολον τῶν παραγγελμάτων του ἐκτὸς παραδοξολογιῶν τινων καὶ προλήψεων, πολλὰς ἔχει ἀναλογίας πρὸς τὰ παραγγέλματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τῶν μεταγενεστέρων. Καὶ ἐν τούτοις ἐν τῇ ἐποχῇ καθ' ἣν ἤκμαζεν ὁ Ἀττάρης ἡ Περσία δὲν παρίστα βεβαίως θέαμα λαοῦ ἀγομένου ὑπὸ τοιούτων σωτηρίων ἀρχῶν. Ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι πάντα ἄλλον ὁδηγὸν ἠκολούθουν παρὰ τὴν βίβλον τῶν συμβουλῶν τοῦ Ἀττάρη.

Ἡ κατάστασις τῆς Περσίας ὡμοίαζεν, ὅπως μεταχειρισθῶμεν τὴν φράσιν τοῦ Σαδῆ, τὴν κόμην τοῦ Αἰθίοπος, ἀλλ' ἡ ἐξήγησις τοῦ φαινομένου τούτου εἶναι ἐκτὸς τοῦ προκειμένου.

Τὸ πρόγραμμά μας, καθ' ἃ προοιμαζόμενοι εἴπομεν, συνίσταται εἰς βραχεῖαν ἀνάλυσιν τοῦ προκειμένου ποιήματος καὶ ἠθέλαμεν θεωρηθῇ εὐτυχεῖς ἂν οἱ ἀδαεῖς τῆς Περσικῆς γλώσσης συνελάμβανον ἰδέαν τινὰ, ἐκ τῆς ἡμετέρας σκιαγραφίας, τοῦ περιφήμου τούτου ποιήματος ὅπερ εἶναι καὶ ἓν τῶν στοιχειωδῶν μαθημάτων τῶν περὶ τὴν ἐκμάθησιν τῆς Περσικῆς γλώσσης καταγινομένων.

Προσεπαθήσαμεν δὲ νὰ δρέψωμεν τὰ κυριώτερα αὐτοῦ ἄνθη καὶ νὰ καταρτίσωμεν ἀνθοδέσμην ἣν προσφέροντες εἰς τὸ σοφὸν τοῦτο Σωματεῖον ἐλπίζομεν ὅτι θέλει τὴν ἀποδεχθῇ μεθ' ὅσης ἐπιεικείας μᾶς ἠκροάσθη.

Δ. ΡΑΖΗΣ.

Digitized

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΝΕΛΕΤΗ ΕΠΙ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ΑΡΧΗΣ

('Ανεγνώσθη ἐν τῇ ΤΝΑ'. Συνεδριάσει.)

Α'.

Αἱ ἐν τῇ κοινωνικῇ καταστάσει λαοῦ τινος ἐπιγιγνόμεναι μεταβολαί εἰσι συνήθως βραδεῖαι καὶ μερικαί, συντελούμεναι ῥήμα καὶ κατὰ σμικρόν· ὅ,τι χθὲς ὑπῆρχεν ὑπάρχει ἐν μέρει καὶ σήμερον· ἵνα δ' εὕρωμεν μεγάλας ὁπωσοῦν ἀντιθέσεις ἐν τῷ πολιτισμῷ ἔθνους τινός, δέον ἀναγκαίως νὰ παραβάλωμεν ἐποχὰς λίαν ἀλλήλων ἀφεστώσας. Τοῦτο συνήθως συμβαίνει ἐν τῇ ὁμαλῇ τῆς ἀνθρωπότητος πορείᾳ εἰς τὸν πολιτισμόν· ἐξαίρεσίς τις βεβαίως ὑπάρχει ἐπὶ τῶν μεγίστων ἐκείνων πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν ἀναμορφώσεων, καθ' ἃς ὁλόκληρον τὸ τέως ὑπάρχον κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν σύστημα φαίνεται ὑποχωροῦν εἰς ἕτερον, ἑδραζόμενον ἐπὶ ὅλως νέων ἀρχῶν, πρὸς κύρωσιν τῶν ὁποίων ἐπέρχονται αἱ μεταβολαὶ αὗται· ἀλλὰ τὸ φαινόμενον τῶν ἄλλως εὐαρίθμων τούτων ἐν τῇ ἱστορίᾳ καθολικῶν ἀναμορφώσεων, αἵτινες πάλιν δὲν δύνανται τοπαράπαν νὰ θεωρηθῶσιν ὡς προϊόντα αὐτόματα ςιγμιαίου τινὸς ὀργασμοῦ, ἀλλ' ὡς τὸ ἀναγκαῖον παραγόμενον μακρᾶς πνευματικῆς ἐνεργείας δεκαετηρίδων ἢ καὶ αἰώνων ὁλοκλήρων, οὐ μόνον δὲν ἀναιρεῖ τὸν ἀνωτέρω ἱστορικὸν νόμον, ἀλλὰ μάλιστα ἐπικυροῖ, καταδηλότερον ποιῶν αὐτόν· διότι, καίπερ λίαν ἐξαιρετικῶν οὐσῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν περιπτώσεων τούτων, ἀδύνατον νὰ μὴ ἀνεύρωμεν ἐν τῇ νέᾳ τῶν πραγμάτων καταστάσει ἴχνη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μεγάλα τοῦ τέως κοινωνικοῦ βίου. Τὸ δὲ θετὸν ἔθνους τινὸς δίκαιον, ὅπερ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ ἡ ἐξωτερικὴ ἐκδήλωσις τῆς κοινωνικῆς ταύτης καταστάσεως, ὑφίσταται προδήλως τὰς αὐτὰς μεταβολὰς καὶ συνήθως κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον· οὐδέποτε αἱ ἀπὸ ἑνὸς νομικοῦ συστήματος εἰς ἕτερον μεταβάσεις εἰσὶν ἀπότομοι, οὐδέποτε αἱ περὶ τὸ θέσει δίκαιον πολιτείας τινός, ἔστω καὶ περὶ ἕνα μόνον κλάδον αὐτοῦ ἀλλοιώσεις, εἰσὶ καθολικαί. Λαός τις δὲν δύναται ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην ἡμέραν νὰ μεταβάλῃ ὁλόκληρον τὴν ἑαυτοῦ νομοθεσίαν. Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων, ὅπως ἐννοήσωμεν ἀσφαλῶς τὸ νῦν ὑπάρχον, δέον πρότερον νὰ μάθωμεν ἀκριβῶς τὸ τέως ὑπάρξαν, δέον δηλαδὴ ν' ἀνέλθωμεν εἰς τὴν ἀρχικὴν ἑκάστου θεσμοῦ κοιτίδα καὶ παρακολουθήσωμεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἀτελοῦς αὐτοῦ παραγωγῆς μέχρι τῆς τελείας διαμορφώσεως, δι' ὅλων, ὡς εἰπεῖν, τῶν περιπετειῶν, αἵτινες μετέδωκαν ἡμῖν τοιοῦτον ὁποῖον ἔχομεν ὑπ'ὄψιν. Συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῶν νόμων, παρατηρεῖ ἔξοχος νομοδιδάσκαλος ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων, ὁ Ayrault, ὅ,τι καὶ ἐπὶ τῶν ποταμῶν· ὅπως μάθωμεν καλῶς τίνες εἰσί, δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ γνωρίσωμεν τὰς διαφόρους αὐτῶν διακλαδώσεις, ἀλλ' ἀνάγκη ν' ἀνέλθωμεν μέχρι τῶν πηγῶν αὐτῶν (1).

Τοιοῦτον λοιπόν, κύριοι, προτίθεται ἐν συνόψει σκοπὸν ἡ ἱστορικὴ τοῦ δικαίου μελέτη, ἥτις δυναμένη νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ διαφωτίζουσα τὴν κατανόησιν καὶ ἐφαρμογὴν τῶν ἐνεςώτων θεσμῶν λαμπάς, ἀποτελεῖ σπουδαιότατον βοήθημα τῆς ἑρμηνευτικῆς. Καὶ ἀληθῶς μὲν οὐκ ἔστιν ἀσφαλὴς ἑρμηνευτικὸς τοῦ νόμου κανών, ὁ διαγορεύων: ubi eadem legis ratio, ibi eadem legis dispositio. οὐχ' ἧττον ὅμως ἐν τῇ μετὰ ταῦτα περιπετείᾳ νόμου τινὸς δὲν ἀπόλλυται συνήθως τὸ ἀρχικὸν σπέρμα, ὅπερ ἔδοτο ἀφορμὴν εἰς τὴν γέννησιν αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς εὐαρίθμοις ἐκείναις περιπτώσεσι, καθ' ἃς τὸ πρακτικὸν τῆς ἱστορικῆς θεσμοῦ τινος ἐνδιαφέρον δὲν ὑπάρχει, ὡς ἐκλιπούσης τελείας τῆς *ratio legis* (ὡς λ. χ. ἐπὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς *bonorum possessio* τοῦ Ῥωμ. Δικ.) ὑπολείπεται ἕτερον ἐνδιαφέρον ὑψηλότερον, τὸ ἐπιςημονικόν, οὗ τινος ἡ θεραπεία ἀπαιτεῖ τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ φιλοσοφικοῦ λόγου, δι' ὃν οἱ θεσμοὶ οὗτοι τοσοῦτον ἠλλοιώθησαν, ἀπολέσαντες καὶ αὐτὰ τὰ ἴχνη τῆς καταγωγῆς αὐτῶν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀτελῶς ἐκτεθέντων κατανοεῖτε, κύριοι, ὁποῖον καὶ ὁπόσον μέγα ἐστὶ τὸ ἐκ τῆς ἱστορικῆς τῶν θεσμῶν μελέτης προκύπτον ὄφελος καὶ παρ' αὐτοῖς ἔτι τοῖς ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἐὐνομουμένοις τῶν ἐθνῶν. Τῆς δὲ νομοθεσίας οὔσης, ὡς γνωστόν, ἑνὸς τῶν ἰσχυροτέρων καὶ ἀσφαλεστέρων ἐκπολιτιστικῶν ὀργάνων, τὸ ἐνδιαφέρον τοῦτο καθίςαται σπουδαιότερον ἅμα καὶ πρακτικώτερον δι' ἡμᾶς

(1) Il est des lois comme des fleuves; pour connaître quels ils sont, on ne regarde pas les contours, par où ils passent, mais leurs sources et origines (Ayrault).

Digitized by

τοὺς ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἥτις ἀπορρίπτουσα ὁλονὲν τὰ ῥάκη αὐτῆς περιβάλλεται ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις ἡγεμόνος φίλου τῆς προόδου καὶ τὴν καθοδηγίαν λειτουργῶν πεφωτισμένων τὴν περικαλλῆ στολὴν νομοθετημάτων ἄλλων χωρῶν, προϊόντων πολιτισμοῦ ἀνωτέρου, προωρισμένων νὰ διϑύνωσι τὰς ἀστυκὰς καὶ κοινωνικὰς τῶν λαῶν αὐτῆς σχέσεις, νομοθετημάτων ἀρίστων μὲν καθ' ἑαυτὰ καὶ σοφωτάτων ἴσως, ξένων ὅμως δυστυχῶς πρὸς τὴν χώραν καὶ μεγίστης ἑπομένως δεομένων προσοχῆς πρὸς ἐπιτυχῆ αὐτῶν ἐγκλιμάτισιν.

Τῆς ἀρχικῆς λοιπὸν καταγωγῆς καὶ βαθμιαίας ἀναπτύξεως, ὡς καὶ τῆς κατὰ τὴν καθεστῶσαν τῆς Εὐρώπης νομοθεσίαν λειτουργίας ἑνὸς τῶν ὡραιοτέρων καὶ χρησιμωτέρων θεσμῶν, ὧν ἡ γέννησις ὀφείλεται εἰς τὸν νεώτερον πολιτισμὸν καὶ ὅστις ἀναγκαίως ἔσται τὸ συμπλήρωμα τῆς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ χώρᾳ νομοθετικῆς μεταρρυθμίσεως, τουτέστι τοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς *Εἰσαγγελικῆς Ἀρχῆς*, ἐπιχειρῶ νὰ διαγράψω ὑμῖν ἀμυδρὸν καὶ ἀτελὲς διάγραμμα ἐφ' ὅσον ἐπέτρεψάν μοι τὸ περὶ τὴν κατάρτισιν αὐτοῦ βραχὺ τοῦ χρόνου καὶ τὸ δυστυχῶς ἀνεπαρκὲς τῶν ἐπιστημονικῶν βοηθημάτων, ἅπερ ὁ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐργαζόμενος δύναται νὰ διαθέσῃ. Ἀνερχόμενος δὲ τὸ πρῶτον ἤδη τὴν ἔντιμον ταύτην ἕδραν δὲν ἀποκρύπτω, κύριοι, τὸν συνέχοντά με ὄκνον, ἀναλογιζόμενον τοῦτο μὲν τὴν δυσχέρειαν τοῦ θέματος, ἣν προσαυξάνει ἡ τῶν ἐμῶν δυνάμεων ἀσθένεια, τοῦτο δὲ τὸ ἐκλεκτὸν καὶ εὐπαίδευτον ἀκροατήριον, ὅπερ εἴωθε ν' ἀκούῃ ἀπ' αὐτῆς τὴν εὔγλωττον καὶ ἡδυεπῆ λαλιὰν σοφῶν ἀνδρῶν, δι' εὐρυμαθείας ἅμα καὶ χαριεστάτης φραδμοσύνης ἐξελιττόντων ἑκάστοτε ἐνώπιόν του διάφορα ἐπιστημονικὰ καθόλου ἀντικείμενα· ἡ σκέψις αὕτη ἤρκει βεβαίως ὅπως με ἀποτρέψῃ τοῦ ἔργου, ἡ εὐμένεια ὅμως, ἣν τὸ σεβαστὸν τοῦτο Σωματεῖον προθυμεῖται νὰ δεικνύῃ πρὸς τοὺς νεωτέρους τῶν ἑταίρων αὐτοῦ, κατενίκησε τὴν εὔλογον ταύτην ἀποδυσπέτησίν μου, φρονοῦντος ἄλλως ὅτι οὐκ ἔστιν ἴσως ἄπο σκοποῦ νὰ γίνωνται ἔστιν ὅτε καὶ παρὰ τούτων ἐπιστημονικά τινα πτερυγίσματα. Ἐλπίζων ὅθεν ἐπὶ τὴν ὑμετέραν ἀνοχὴν μεταβαίνω εἰς τὸ θέμα τοῦ σημερινοῦ ἀναγνώσματός μου.

Ἡ ἐγκατάστασις Ἀρχῆς τινος διακεκριμένης ἀπὸ τῆς δικαστικῆς, ἀλλὰ τεταγμένης παρ' αὐτῇ, ὅπως ἐπιτηρῇ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν νόμων καὶ ἐξαιτῆται τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν ἐν ὀνόματι τοῦ τὴν ἐθνικὴν κυριαρχίαν ἐκπροσωποῦντος ἀνωτάτου τῆς πολιτείας Ἄρχοντος, ὅπως ἐφορᾷ τὰ περὶ τὴν δημοσίαν τάξιν, τὴν περιουσίαν τοῦ Κράτους, τὰ δικαιώματα τοῦ Ἡγεμόνος καὶ τὰ συμφέροντα τῶν μὴ δυναμένων ἐξ οἰκείας δυνάμεως νὰ προστατήσωσιν ἑαυτῶν· ἡ ἔν τινι λοιπὸν ἐπικρατείᾳ ἵδρυσις τοιαύτης Ἀρχῆς περιβεβλημένης τοσοῦτον ὑψηλὰ καὶ σπουδαῖα καθήκοντά ἐστι προϊὸν τῶν νεωτέρων χρόνων· καὶ ἀληθῶς μὲν ἀπαντῶσι παρὰ τῇ Ἀθηναϊκῇ καὶ Ῥωμαϊκῇ νομοθεσίᾳ διατάξεις ἔχουσαί τινα πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς Εἰσαγγελίαν σχέσιν, ἀλλ' ἐκ ταύτης ὅμως καὶ μόνης δὲν δικαιούμεθα ν' ἀναγάγωμεν μέχρις ἐκείνης τῆς ἐποχῆς τὴν γέννησιν τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου θεσμοῦ. Ὁ ἀρχαῖος πολιτισμός, ὃν τοσοῦτον ἐνδόξως ἐκπροσωπεῖ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἡ μεγαλουργὸς καὶ ἀθάνατος τῶν Ἀθηνῶν δημοκρατία, τὸ κλεινὸν ἐκεῖνο καὶ ἰοστέφανον τῆς Ἑλλάδος καύχημα καὶ ἔρεισμα, καὶ ἡ σοβαρὰ καὶ θετικὴ Ῥώμη, τοσαύτας καὶ τηλικαύτας παρέσχεν ὑπηρεσίας εἰς τὸν νεώτερον κατὰ πάντας τοὺς κλάδους τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως καὶ ἐνεργείας, ὥστε οὐδεμία ἀνάγκη ν' ἀπογυμνῶμεν τοὺς νεωτέρους χρόνους παντὸς αὐτῶν περιβλήματος, ὅπως ἁπλῶς ἐν τῇ ἁπλοτητίᾳ ἡμῶν περιβάλωμεν δι' αὐτοῦ τὸ πολυτελέστατον καὶ καλλιμορφότατον ἐκεῖνο σῶμα· οὐδ' ἔστιν ὀρθὸν, ὡς ἔμοιγε δοκεῖ, ν' ἀρνώμεθα αὐτοῖς ἐκ κακῶς ἐννοουμένου πρὸς τὴν ἀρχαιότητα θαυμασμοῦ πᾶν ὅ,τι προδήλως δὲν ἠδύνατο νὰ παραγάγῃ ἡ εὐκλεὴς ἐκείνη ἐποχὴ, ὡς ἐκ τῆς μεγίστης διαφορᾶς τῶν κοινωνικῶν σχέσεων καὶ τοῦ δημοσίου βίου.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω συνοπτικῆς περιγραφῆς τῶν ἔργων τῆς Ἀρχῆς ταύτης εἴδομεν ὅτι ἡ σπουδαιοτέρα λειτουργία αὐτῆς ἐστὶν ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς ποινικῆς δικαιοσύνης, καθ' ἣν φρουρὸς τῶν κειμένων θεσμῶν ἄγρυπνος τεθειμένη, ἐξαιτεῖται τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν κατὰ τῶν παρανομούντων· ἐν δευτέρᾳ δὲ μοίρᾳ ἔρχεται ἡ ἁρμοδιότης αὐτῆς ἐν τῷ κύκλῳ τῆς Ἀστυκῆς δικαιοσύνης. Ταχεῖα δέ τις ἤδη πρὸς τὴν ἐν τῇ Ἀθηναϊκῇ πολιτείᾳ καὶ τῇ Ῥώμῃ κρατήσασαν ποινικὴν διαδικασίαν ἀναδρομὴ, εἰς ἣν παρακαλῶ ὑμᾶς ὅπως εὐαρεστηθῆτε νὰ μὲ παρακολουθήσητε καὶ ἐξ ἐθνικοῦ διαφέροντος καὶ διότι στενῶς συνδέεται πρὸς τὸ ἀντικείμενον τῆς παρούσης μελέτης, καταδείκνυσιν ἀρκούντως ὅτι ὅλως διάφορός ἐστιν ἡ καθ' ἡμᾶς Εἰσαγγελία πρὸς τὰ νομοθετήματα αὐτῶν ἐκεῖνα, ἅπερ φαίνονταί πως ἔχοντα πρὸς τὸν θεσμὸν αὐτῆς σχέσιν.

Digitized by Google

Οὔτε ἐν Ἀθήναις, οὔτε ἐν Ῥώμῃ εὑρίσκομεν Ἀρχήν τινα διακεκριμένην, κύριον ἔργον ἔχουσαν τὴν ἐξ ἐπαγγέλματος καταδίωξιν τῶν ἀδικημάτων. Αἱ ποιναὶ δίκαι παρ' Ἀθηναίοις βάσιν εἶχον τὴν ἰδιωτικὴν τοῦ παθόντος ἤ τινος τῶν ἑαυτοῦ κατηγορίαν, οὐδὲ ἴσχυε τοπαράπαν ἡ ψῆφος τοῦ δικαστοῦ ἄνευ τοῦ παραδώσοντος αὐτῷ τοὺς ἀδικοῦντας (1), διότι τὸ ἀδίκημα δὲν ἐθεωρεῖτο ἐν γένει ὡς προσβάλλον αὐτὸν τὸν διάκοσμον τῆς πολιτείας, τὸ σύνολον αὐτῆς, ὅπως θεωρεῖται κυρίως σήμερον, ἀλλὰ μόνον τὸ πρόσωπον τοῦ παθόντος. Ἐχώρει ὅμως παρ' αὐτοῖς ἐπί τινων περιπτώσεων αὐτεπάγγελτος τῶν παραβάσεων τοῦ δικαίου καταδίωξις, καθ' ἃς ὡρίζοντο *ζητηταί*, οἱ καὶ *μαστῆρες* καλούμενοι, πρὸς οὓς ἐμήνυεν ὁ βουλόμενος εἰ οἰδέ τινα ἢ τῶν ἱερῶν ἢ τῶν ὁσίων χρημάτων ἔχοντά τι τῆς πόλεως (2), ἢ ἐχειροτονοῦντο *συνήγοροι*, οἱ καὶ *σύνδικοι* ἄλλως καλούμενοι, *ἐπὶ τῷ συναγορεύειν τοῖς ἐνάγουσι* καθ' Ἁρποκρατίωνα (3). Τοιοῦτοι δὲ συνήγοροι ἐδίδοντο ὁσάκις ὁ ἐνάγων ἦν νέος καὶ ἀπείρως εἶχε τοῦ λέγειν (4) ἔτι, τῇ γυναικὶ ἕνεκα τῆς περὶ τοὺς νόμους ἀπειρίας αὐτῆς, τῷ ὑπεργήρῳ, εἴπερ ἠσθένει, καὶ τῷ δούλῳ, ὃς ἐθεωρεῖτο ἀπρόσωπος, ὁπόταν δι' ἀγωγῆς κατὰ τοῦ δεσπότου αὐτοῦ περὶ ἐλευθερίας ἠγωνίζετο· ἐδίδοτο δὲ τέλος συνήγορος καὶ τοῖς ἀτίμοις, οἵτινες, ὡς γνωστόν, ἀπείργοντο τοῦ δημοσίᾳ λέγειν (5).

Κυρίως ὅμως ὡρίζοντο ὑπὸ τῆς πόλεώς τινες τῶν ῥητόρων συνήγοροι ἐπὶ μεγίστων καὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτὴν τῆς πολιτείας διασειόντων ἀδικημάτων, λαμβάνοντες ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ καλούμενον *συνηγορικόν*, ἤτοι δραχμὴν μίαν (6)· οὕτω λ. χ. ὁ Περικλῆς μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου (7) ὡς εἷς τῶν ὑπὸ τοῦ δήμου προβεβλημένων κατηγόρων τοῦ Κίμωνος, ὁ δὲ Δημοσθένης ἐν τῷ κατ' Ἀριστογείτονος (8) μνημονεύει ἑαυτοῦ ὡς αἱρεθέντος ἐπὶ τὴν τούτου κατηγορίαν. Ὅτε δὲ βραδύτερον ὁ Δημοσθένης, ὁ Ἀριστογείτων μετὰ καὶ ἄλλων τινῶν κατηγγέλθησαν εἰς τὸν δῆμον ὡς δῶρα παρὰ τοῦ Ἁρπάλου λαβόντες, ὁ δῆμος ἐξελέξατο δημοσίους συνηγόρους ἐπὶ τὴν τούτων κατηγορίαν (1). Ἔστιν ὅτε δὲ καὶ αἱ ἀρχαὶ αὐταὶ ἐπέβαλλον οἰκοθεν ἐπιβολάς τινας, ἡ δὲ ἐξ Ἀρείου Πάγου Βουλὴ ἐπεχείρει ἐνίοτε καὶ ἀνακρίσεις ἐξ ἐπαγγέλματος, ἀλλὰ τὰς ἀνακρίσεις ταύτας δὲν ἐπεχείρει ἡ σεβασμιωτάτη ἐκείνη ὁμήγυρις, ὡς ἐνασκοῦσα εἰδικὸν ἐπὶ τοῦ προκειμένου δικαίωμα, ἀλλὰ μᾶλλον ἐν τῇ γενικῇ αὐτῆς ἰδιότητι, ὡς ἐπιμελουμένη τὴν παρὰ τῶν ἀρχῶν προσήκουσαν τῶν κειμένων νόμων ἐφαρμογὴν (2) καὶ ὡς ἐπίσκοπος πάντων τῶν ἐν τῇ πόλει καὶ φύλαξ τῶν νόμων ταχθεῖσα ὑπὸ τοῦ νομοθέτου Σόλωνος.

Τῆς καταδιώξεως λοιπὸν τὸ κυριώτερον παρ' Ἀθηναίοις ἐλατήριον ἦν τὸ πνεῦμα τῆς *ἐκδικήσεως* καὶ τοῦ *συμφέροντος*, ὅπερ εἶχεν ὁ παθὼν πρὸς ἐπανόρθωσεν τῆς ἐκ τοῦ ἀδικήματος γενομένης αὐτῷ βλάβης. Ἔπρεπε δὲ νὰ παρέλθωσιν ὁλόκληροι αἰῶνες, ὅπως ὑπαχθῇ ὁ ποινικὸς νόμος εἰς τὸ δημόσιον τῆς πολιτείας δίκαιον καὶ ἑπομένως ἀναγορευθῇ ὡς ἄξίωμα ἀναμφισβήτητον ἡ σωτηρία καὶ θεμέλιος πάσης εὖ συγκεκροτημένης πολιτείας ἀρχή, ὅτι ἡ δίωξις τῆς τιμωρίας τοῦ ἐνόχου ἀπόκειται αὐτῇ τῇ πολιτείᾳ, ἀποτελοῦσα σπουδαιότατον ἅμα καὶ ἰδιαίτατον συμφέρον καὶ καθῆκον αὐτῆς, καθόσον ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ παθόντος προσεβλήθη αὐτὴ ἡ δημοσία τάξις καὶ ἠπειλήθη ἡ ἀσφάλεια, ἐν ᾗ ἕκαστος κοινωνὸς δικαιοῦται νὰ διάγῃ. Ἐν γένει λοιπὸν τ' ἀδικήματα παρ' Ἀθηναίοις κατεδιώκοντο εἴτε ὑπὸ τοῦ προσώπου αὐτοῦ τοῦ παθόντος, εἴτε ὑπὸ τῶν συνδεομένων μετ' αὐτοῦ διὰ συγγενικῶν δεσμῶν, εἴτε τέλος ὑπ' ἐκείνων, οἷς ἦν ἀνατεθειμένη κατὰ ῥητὰς τοῦ νόμου διατάξεις ἡ μέριμνα καὶ προστασία ὡρισμένων προσώπων. Ὑπῆρχεν ἐν τούτοις ἱκανὸς ἀριθμὸς ἀδικημάτων, δι' ὧν προσεβάλλετο οὐσιωδῶς καὶ ἀμέσως αὐτὴ ἡ πολι-

(1) Λυκοῦργ. κ. Λεωκρ. § 3, 4.

(2) Ἑλέσθαι ζητητάς· εἰ δέ τις οἶδέ τινα ἢ τῶν ἱερῶν ἢ τῶν ὁσίων χρημάτων ἔχοντά τι τῆς πόλεως μηνύειν πρὸς τούτους (Δημοσθ. κ. Τιμοκρ. 703).

(3) Ὅταν πλείονες βοηθοὶ καὶ συνήγοροι τῷ πράγματι παρῶσι σύνδικοι καλοῦνται (Σουΐδας ἐν λ. σύνδικος).

(4) Δημοσθ. κ. Νεαίρας. 1349.

(5) Telfy, Corpus juris Attici. ἀρ. 729.

(6) Ἀριστοφ. Σφῆκ. 691.

(7) Πλουτάρχ. Βίος Περικλ. 10.

(8) Δημοσθ. κ. Ἀριστογ. § 13.

(1) Ὁ Μέγας Βοίκχιος (Boeckh.) Économie Politique des Athéniens. chap. XVI τῆς γαλλικῆς μεταφρ. φρονεῖ ὅτι οἱ ῥήτορες οὗτοι, ὧν τὸν ἀριθμὸν ἀναβιβάζει μέχρι δέκα, ἐλάμβανον ἀνὰ μίαν δραχμὴν καθ' ἑκάστην ἡμέραν, καὶ οὐχὶ κατὰ πᾶσαν δίκην.

(2) Ἐπειδὰν τεθῶσιν οἱ νόμοι, ἐπιμελείσθω ἡ βουλὴ ἡ ἐξ Ἀρείου Πάγου τῶν νόμων, ὅπως ἂν αἱ ἀρχαὶ τοῖς κειμένοις νόμοις χρῶνται (Ἀνδοκίδ. περὶ μυστηρ. § 84. καὶ Πλουτάρχ. Σόλων § 19.

Digitized by Google

τεία καὶ ἐχαλαροῦτο ὁ κοινωνικὸς δεσμὸς, ἅτινα ἠδύνατο νὰ καταδιώξῃ πᾶς πολίτης, ἀπολαύων τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων. Ἐπὶ τῶν ἀδικημάτων δὲ τούτων ἐχώρουν αἱ καλούμεναι *δημόσιαι δίκαι ἢ γραφαὶ* (1), προδήλως οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσαι πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς δημοσίαν ἀγωγὴν, ἣν ἐξ ὀνόματος τῆς πολιτείας ἐγείρει ἡ Εἰσαγγελικὴ Ἀρχή· τὸ δὲ περὶ τὴν καταγγελίαν τῶν τοιούτων ἀδικημάτων δικαίωμα ἦν θεσμὸς πολιτικὸς, ἐμπεφυκὼς, ὡς εἰπεῖν, αὐτῷ τῷ δημοκρατικῷ πολιτεύματι. Σημειωτέον ὅμως ὅτι τὰ ὅρια, τὰ διαχωρίζοντα τὰς δημοσίας δίκας ἀπὸ τῶν ἰδιωτικῶν δὲν ἦσαν ἀκριβῶς ἐν τῷ νόμῳ κεχαραγμένα, ὡς ἐκ τούτου δὲ πολλάκις ἀπαντῶσι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις δικανικοῖς τὰ αὐτὰ ὀνόματα ἐπί τε δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν δικῶν.

Αἱ δὲ σπουδαιότεραι *δημόσιαι δίκαι ἢ γραφαὶ* αἱ Ἀθηναίων, οἷς ἐξῆν, παντὶ τῷ βουλομένῳ ἐπιτρεπόμεναι ἦσαν αἵδε (2)

I.

Ἐν τοῖς κατὰ τῆς πολιτείας ἀδικήμασι.

1) *Γραφὴ καταλύσεως τοῦ δήμου.*

Ἡ τῆς δημοκρατίας κατάλυσις ἦν τὸ βαρύτατον τῶν ἀδικημάτων, συνίστατο δὲ εἰς τὸ ἐργάζεσθαι πρὸς ἀνατροπὴν τῶν καθεστώτων, ἢ εἰς κατάληψιν ἀρχῆς τινος, τῆς δημοκρατίας ἤδη καταλελυμένης ἢ πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς τυραννίδος· (1) Κατὰ τῶν ὑπαιτίων τοῦ μεγίστου τούτου τῶν ἀδικημάτων κατεγίγνωσκον οἱ κείμενοι νόμοι τὰς ἐσχάτας τῶν ποινῶν· (2) Ὁ κατηγορούμενος, θεωρούμενος πολέμιος τῆς πολιτείας, προσήγετο, κατὰ τὸ παρὰ Ξενοφῶντι μνημονευόμενον Καννωνοῦ ψήφισμα, δεδεμένος ἐνώπιον τοῦ δήμου πρὸς ἀπολογίαν, ἀποδειχθεὶς δ' ὡς τὸν δῆμον ἀδικῶν, κατεδικάζετο εἰς θάνατον, ἐμβαλλομένου τοῦ σώματος αὐτοῦ εἰς τὸ βάραθρον, δημευομένης δὲ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, τὸ ἐπιδέκατον αὐτῆς καθωσιοῦτο τῇ πολιούχῳ θεῷ (3). Μετὰ δὲ τὴν τῶν τριάκοντα τυράννων κατάλυσιν ὅρκος ἐπεβλήθη ἅπασι τοῖς Ἀθηναίοις καθ' ἱερῶν τελείων, κατὰ φυλὰς καὶ κατὰ δήμους, ἐπιτάσσων τὴν τυραννοκτονίαν, οὗ τὸν τύπον διέσωσεν ἡμῖν ὁ Ἀνδοκίδης ἐν τῷ περὶ μυστηρίων. (4) Ἡ θεωρία τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τοῦ ἀδικήματος τούτου ἦν λίαν αὐστηρὰ, διότι δὲν ἀνέμενον τὴν ἐξωτερικὴν τοῦ ἀδικήματος ἐκδήλωσιν, ὅπως ἐπι-

---

(1) Ἡ λέξις δίκη ἁπαντᾷ καὶ ὡς γενικὴ ἔκφρασις ἐπὶ πάσης κατηγορίας «ἐκαλοῦντο γὰρ αἱ γραφαὶ καὶ δίκαι, λέγει ὁ Πολυδεύκης (Η, 41) οὐ μέν τοι καὶ αἱ δίκαι γραφαί.»

(2) Γραφαὶ δὲ φόνου καὶ τραύματος· ἐκ προνοίας καὶ πυρκαϊᾶς καὶ φαρμάκων καὶ μοιχείας, ὕβρεως, ἱεροσυλίας, ἀσεβείας, προδοσίας, δώρων, δεκασμοῦ, λιποστρατίου, λιποταξίου, ἀστρατείας, λιποναυτίου, ἀνευμαχίου, τοῦ ῥίψαι τὴν ἀσπίδα, ἀφ' οὗ καὶ ῥίψασπις Κλεώνυμος, ἀγαμίου (παρὰ δὲ Λακεδαιμονίοις καὶ ὀψιγαμίου καὶ κακογαμίου)· ἀργίας, ἑταιρήσεως, ψευδεγγραφῆς, ψευδοκλητείας, ξενίας, δωροξενίας, παρανόμων, δοκιμασίας, εὐθύνης, παραπρεσβείας, προβολῆς, φάσεως, ἐνδείξεως, ἀπαγωγῆς, ἐφηγεῖσθαι (ἐφηγήσεις), ἀνδρολήψιον, εἰσαγγελία. Ταύτας τὰς δίκας ἢ ὅσαι τοιαῦται ἐξῆν τῷ βουλομένῳ γράφεσθαι καὶ ἐκ πασῶν τούτων ὁ μὴ μεταλαβὼν τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων, προσωφλίσκανε χιλίας· ὁ δὲ τῆς ἀσεβείας γραφόμενος καὶ οὐχ ἑλὼν ἐθανατοῦτο. (Ἰουλ. Πολυδεύκους Ὀνομαστικόν, κεφ. Η'. 35).

(1) Ἐάν τις τυραννίδι ἐπιθῆται ἢ τὴν πόλιν προδιδῷ ἢ τὸν δῆμον καταλύῃ, τὸν αἰτθανόμενον καθαρὸν εἶναι ἀποκτείναντα. (Λυκοῦργ. κ. Λεωκρ. § 125).

(2) Ἐάν τις δημοκρατίαν καταλύῃ τὴν Ἀθήνῃσιν, ἢ ἀρχήν τινα ἄρχῃ καταλελυμένης τῆς δημοκρατίας, πολέμιος ἔστω Ἀθηναίων καὶ νηποινεὶ τεθνάτω καὶ τὰ χρήματα αὐτοῦ δημόσια ἔστω καὶ τῆς Θεοῦ τὸ ἐπιδέκατον· ὁ δὲ ἀποκτείνας τὸν τὰ τοιαῦτα ποιήσαντα καὶ ὁ συμβουλεύσας ὅσιος ἔστω καὶ εὐαγής. (Νόμοι τοῦ Σόλωνος παρ' Ἀνδοκίδ. περὶ μυστηρ. § 96).

(3) Ἐάν τις τὸν τῶν Ἀθηναίων δῆμον ἀδικῇ, δεδεμένον ἀποδικεῖν ἐν τῷ δήμῳ καὶ ἐὰν καταγνωσθῇ ἀδικεῖν ἀποθανόντα εἰς τὸ βάραθρον ἐμβληθῆναι, τὰ δὲ χρήματα αὐτοῦ δημευθῆναι καὶ τῆς θεοῦ τὸ ἐπιδέκατον εἶναι. (Ξενοφ. Ἑλλην. Ἰσορ. 1, 7, 20).

Γραφαί τινες φέρουσιν ἀποθανεῖν ἐμβληθέντα· ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει δέον ἐνοῆσαι ὅτι ἡ ἐμβολὴ τοῦ ἀδικοῦντος ἐγίνετο ζῶντος ἔτι αὐτοῦ, ἦν ἑπομένως ἴδιος τρόπος ἐκτελέσεως θανατικῆς ποινῆς

(4) Ἰδοὺ ὁ ἀνωτέρω μνημονευόμενος ὅρκος, ὡς φέρεται παρ' Ἀνδοκίδῃ ἐν τῷ περὶ μυστηρ. § 96—98.

« Κτενῶ τῇ ἐμαυτοῦ χειρὶ, ἂν δυνατός ὦ, ὃς ἂν καταλύσῃ τὴν δημοκρατίαν, τὴν Ἀθήνῃσι, καὶ ἐάν τις ἄρξῃ τινὰ ἀρχὴν, καταλελυμένης τῆς δημοκρατίας τὸ λοιπόν, καὶ ἐάν τις τυραννεῖν ἐπανασταῖ καὶ τὸν τύραννον συγκαταστήσῃ. Καὶ ἐάν τις ἄλλος ἀποκτείνῃ, ὅσιον αὐτὸν νομιῶ εἶναι καὶ πρὸς θεῶν καὶ δαιμόνων, ὡς πολέμιον κτείναντα τῶν Ἀθηναίων, καὶ τὰ κτήματα τοῦ ἀποθανόντος πάντα ἀποδόμενος, ἀποδώσω τὰ ἡμίσεα τῷ ἀποκτείναντι, καὶ οὐκ ἀποστερήσω οὐδέν. Ἐάν δέ τις κτείνων τινὰ τούτων ἀποθάνῃ, ἢ ἐπιχειρῶν, εὖ ποιήσω αὐτόν τε καὶ τοὺς παῖδας τοὺς ἐκείνου, καθάπερ Ἁρμόδιόν τε καὶ Ἀριστογείτονα καὶ τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν. Ὁπόσοι δὲ ὅρκοι ὀμώμονται Ἀθήνῃσιν ἢ ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἢ ἄλλοθί που ἐναντίοι τῷ δήμῳ τῶν Ἀθηναίων λύω καὶ ἀφίημι.»

Digitized by Google

βάλωσι τὴν ποινήν, ἀλλ' ἠρκοῦντο καὶ εἰς τὰς ἐλαχίστας πρὸς διάπραξιν αὐτοῦ ἐνδείξεις. «Ἐπὶ μὲν τῶν λοιπῶν ἀδικημάτων (ἀνακράζει που ὁ Λυκοῦργος ἐν τῷ κατὰ Λεωκράτους) ἡ ποινὴ δέον νὰ ἕπηται τῷ ἀδικήματι, ἀλλ' ἐν τῷ τῆς προδοσίας καὶ τῷ τῆς καταλύσεως τοῦ δήμου πρέπει νὰ προηγῆται, ἐπειδὴ ἐὰν ἀφίνωσι νὰ διαφεύγῃ ἡ στιγμὴ, καθ' ἣν διαμορφοῦται ὀλέθριόν τι σχέδιον, καθίσταται πλέον ἀδύνατος ἡ τιμωρία τῶν ἐνόχων, γενομένων ἤδη τῆς ποινῆς ὑπερτέρων.» (1).

Δυσκόλως βεβαίως δύναται νὰ ἐκφρασθῇ διὰ τρόπου θετικωτέρου ἀξίωμα μᾶλλον τοῦ προκειμένου δικαιολογικῶς ἀμφισβητήσιμον, διότι οἱαδήποτε καὶ ἂν ᾖ ἡ σοβαρότης ἀδικήματός τινος, ὅσον δήποτε αὐστηρὰς καὶ ἂν συνεπάγηται ποινὰς, τοσοῦτον τελειοτέρας χρήζει περισκέψεως πρὸς καταδίωξιν καὶ ἀποδείξεως πρὸς τιμωρίαν· καὶ ἀληθῶς μὲν ὁ κίνδυνος, ὃν δύναται νὰ διατρέξῃ ἐκ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ σκευωρουμένου τολμήματος ἡ πολιτεία, ἀπαιτεῖ συντονωτάτην ἐπίβλεψιν, ἐγγυήσεις ἀσφαλεστέρας καὶ συλλογὴν ὅσον ἔνεστι πληρεστέραν πάντων τῶν πρὸς ἐκτέλεσιν παρεσκευασμένων μέσων, ἀλλ' ἐνταῦθα περατοῦται πλέον τὸ πρὸς πρόληψιν τῶν ἀδικημάτων δικαίωμα καὶ καθῆκον τῆς πολιτείας, ἐπιβαλλομένης συγχρόνως αὐτῇ τῆς αὐστηρᾶς ὑποχρεώσεως εἰς ἔρευναν καὶ σπουδὴν τοῦ ἀδικήματος βαθεῖαν καὶ εἰς ἀπόδειξιν αὐτοῦ ἀναμφισβήτητον, ἣ δυναμένην τοὐλάχιστον νὰ παραγάγῃ τὴν δικανικὴν ἀλήθειαν· ἄλλως, ἡ ἐπὶ ἁπλῇ ὑπονοίᾳ καταδίκη εἰς θάνατον, οὐκ ἔστι βεβαίως τιμωρία, ἀλλὰ διάπραξις ἀδικήματος.

2). *Γραφὴ προδοσίας.*

Ὑπὸ τὴν γενικωτέραν τῆς προσηγορίας ταύτης σημασίαν περιελαμβάνοντο καὶ τὰ τῆς προηγουμένης κατηγορίας ἀδικήματα, εἰδικώτερον δ' ἡ προδοσία συνίστατο εἴτε ἐν τῇ διατηρήσει σχέσεων μετὰ τοῦ ἐχθροῦ, εἴτε ἐν τῇ παραδόσει φρουρίου ἢ νηὸς ἢ στρατοπέδου, ἐν ᾧ ἐτύγχανε μέρος τι τῶν πολιτῶν (1). ἐκολάζετο δ' ἐπίσης ταῖς ἐσχάταις τῶν ποινῶν ἐγγραφομένων προσέτι τῶν τοῦ ἐνόχου ἐκγόνων ἐν τοῖς ἀτίμοις. «Κτείνειν τὸν τὴν πατρίδα προδιδόντα καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ καὶ χειρὶ καὶ ψήφῳ» λέγει ὁ Λυκοῦργος ἐν τῷ κατὰ Λεωκράτους φλογερωτάτῳ λόγῳ αὐτοῦ (2). Ἡ δὲ κατὰ τοῦ προδότου ἐπιβαλλομένη ποινὴ εἶχε τοῦτο τὸ ἐξαίρετον, ὅτι δὲν ἐπετρέπετο ἡ ἐν τῷ ἐδάφει τῆς Ἀττικῆς ταφὴ αὐτοῦ, καὶ ἐάν τις μάλιστα μετὰ θάνατον ἐφαίνετο προδότης ὤν, ἀνωρύττοντο τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ καὶ ἐρρίπτοντο ἔξω τῆς Ἀττικῆς, ὅπως μὴ μολυνθῇ ἡ χώρα μηδὲ διὰ τῆς σποδοῦ τῶν ὀστῶν τοῦ τὴν πατρίδα προδόντος (3). Οὕτω, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θουκυδίδου, ὁ Θεμιστοκλῆς ἀποθνήσκων ἐπὶ ξένης τὸν πικρὸν τῆς ἐξορίας θάνατον, ἐκέλευσε τοῖς ἑαυτοῦ οἰκείοις νὰ μεταφέρωσι τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ καὶ θάψωσιν ἐν τῇ Ἀττικῇ κρύφα Ἀθηναίων, *οὐ γὰρ ἐξὴν θάπτειν ὡς ἐπὶ προδοσίᾳ φεύγοντος* (4). Ἐπίσης καὶ τοῦ Φωκίωνος ἐπὶ προδοσίᾳ καταδικασθέντος εἰς τὸν διὰ κωνείου θάνατον ἀπηγόρευσαν οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ἐν τῷ ἐδάφει τῆς πόλεως ταφήν, «*ἀλλ' ἔδοξεν αὐτοῖς καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐξορίσαι καὶ μηδὲ πῦρ ἐναῦσαι μηδέν πρὸς τὴν ταφὴν Ἀθηναίων*, κατὰ Πλούταρχον (5). Ἐπίσης, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θουκυδίδου (6), ἔκρινον προδοσίας τὸν νεκρὸν τοῦ Φρυνίχου, ὡς συγκαταστήσαντος τὴν τῶν τετρακοσίων ὀλιγαρχίαν· μετὰ δὲ τὴν καταδίκην αὐτοῦ τὰ μὲν ὀστᾶ ἐκθάψαντες ἔρριψαν ἔξω τῆς Ἀττικῆς, τοὺς δ' αὐτῷ συνηγορήσαντας Ἀρίσταρχον καὶ Ἀλεξικλέα

---

(1) Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ἀδικημάτων ὑστέρας δεῖ τετάχθαι τὰς τιμωρίας, προδοσίας δὲ καὶ δήμου καταλύσεως προτέρας, εἰ γὰρ παρήσεσθε τοῦτον τὸν καιρὸν, ἐν ᾧ μέλλουσιν ἐκεῖνοι κατὰ τῆς πατρίδος φαῦλόν τι πράττειν, οὐκ ἔστιν ὑμῖν μετὰ ταῦτα δίκην παρ' αὐτῶν ἀδικούντων λαβεῖν· κρείττους γὰρ ἤδη γίνονται τῆς παρὰ τῶν ἀδικουμένων τιμωρίας. (Λυκοῦργ. κ. Λεωκρ. § 126).

(1) Εἴ τις φρούριον προῦδωκεν ἢ ναῦν ἢ στρατόπεδον, ἐν ᾧ μέρος τι ἐτύγχανε τῶν πολιτῶν, ταῖς ἐσχάταις ζημίαις ζημιοῦσθαι· (Λυσίας κ. Φίλωνος § 26).

(2) Λυκοῦργ. κ. Λεωκρ. § 127.

(3) Ἐάν δόξῃ τις προδότης ὢν ἐν τῇ χώρᾳ τεταφθαι, τά τε ὀστᾶ αὐτοῦ ἀνορύξαι καὶ ἐξορίσαι ἔξω τῆς Ἀττικῆς, ὅπως ἂν μὴ κίηται ἐν τῇ χώρᾳ μηδὲ τὰ ὀστᾶ τοῦ τὴν χώραν καὶ τὴν πόλιν προδιδόντος. (Λυκοῦργ. κ. Λεωκρ. § 113).

Ἐάν τις τὴν πόλιν προδιδῷ, κατακριθέντα ἐν δικαστηρίῳ, ἂν καταγνωσθῇ, μὴ ταφῆναι ἐν τῇ Ἀττικῇ, τὰ δὲ χρήματα αὐτοῦ δημόσια εἶναι. (Ξενοφ. Ἑλλ. Ἱστορ. 1, 7, 22.

(4) Τὰ δὲ ὀστᾶ φασι κομισθῆναι αὐτοῦ οἱ προσήκοντες οἴκαδε, κελεύσαντος ἐκείνου καὶ τεθῆναι κρύφα Ἀθηναίων ἐν τῇ Ἀττικῇ, οὐ γὰρ ἐξὴν θάπτειν ὡς ἐπὶ προδοσίᾳ φεύγοντος. (Θουκυδ. Α. 138.)

(5) Πλουτάρχ. Φωκίων. § λζ'.

(6) Θουκυδ. Η, 92.

Digitized by Google

ἐζημίωσαν θανάτῳ καὶ τοὺς κτείναντας αὐτὸν ἐποιήσαντο πολίτας μὴ ὄντας πρότερον. Ἀντιφῶν δ' ὁ Σωφίλου, ὁ ῥήτωρ, εἰς τῶν τοῦ Ἁρμοδίου ἐκγόνων, ὑπαχθεὶς τοῖς περὶ τῶν προδοτῶν ἐπιτιμίοις, ἄταφος ἐρρίφθη καὶ σὺν τοῖς ἐκγόνοις ἄτιμος ἐνεγράφη· τὸ δὲ ψήφισμα καθ' ὃ ἔδοξεν αὐτὸν κριθῆναι, ὡς καὶ τὸν τύπον τῆς καταδίκης διέσωσεν ἡμῖν ὁ Ψευδο-Πλούταρχος ἐν τοῖς βίοις τῶν δέκα ῥητόρων (1).

Προδοσίας δ' ἐπίσης ὑπαίτιοι ἦσαν καὶ οἱ φεύγοντες τὸν ὑπὲρ πατρίδος κίνδυνον, ἀπολιμπάνοντες τὴν πόλιν, ὡς ὁ διαβόητος Λεωκράτης, καὶ οἱ πρὸς τὸν ἐχθρὸν αὐτομολοῦντες· τοῖς αὐτοῖς ἐπιτιμίοις ὑπέκειντο καὶ οἱ ἐξόριστοι, οἱ αὐτοβούλως εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα ὑποστρέφοντες. (Telfy, Corpus juris Attici. ἀρ. 1034). Ὅπόταν δ' ἡ πολιτεία τῶν Ἀθηναίων ἤρξατο ἀποκλίνουσα εἰς παρακμήν, νέον ἀδίκημα ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἐνεγράφη, τῇ προτάσει τοῦ δημαγωγοῦ Εὐβούλου, τὸ τοῦ γράψοντος μετατιθέναι τὰ θεωρικὰ χρήματα εἰς τὴν ἀρχαίαν τάξιν καὶ γενέσθαι στρατιωτικά, ὅστις θανάτῳ ἐζημιοῦτο· τοσοῦτον δ' αὐστηρῶς ἐφηρμόζετο ἡ ποινὴ αὕτη, ὥστε καὶ ὁ Δημοσθένης αὐτός, ὁπόταν βραδύτερον λάβρος ἐπιτίθηται κατὰ τῆς νάρκης καὶ περὶ τὰ στρατιωτικὰ ὀκνηρίας τῶν ἑαυτοῦ συμπολιτῶν, ἀποδυρόμενος τὴν ἔνδειαν χρημάτων, δὲν ἀποτολμᾷ νὰ προσβάλῃ τὸν δημαγωγικὸν τοῦτον θεσμὸν ἐκ τοῦ προφανοῦς, ἀλλὰ πάνυ εὐλαβῶς ὑπαινίσσεται τὴν περὶ αὐτοῦ γνώμην του, διότι ὑπερωτήσας ἑαυτὸν ἐν τῷ Λῳ Ὀλυνθιακῷ λόγῳ ὅτι *σὺ γράφεις ταῦτα εἶναι στρατιωτικά;* ἐπιφέρει, *μὰ Δί' οὐκ ἔγωγε* (1).

Τῆς αὐτῆς φύσεως ἀδικήματα, ἀλλὰ δι' ἐλάσσονος κολαζόμενα ποινῆς, ἦσαν καὶ τάδε: τὸ τοῦ ἐν στάσει μηδετέρας μερίδος γενομένου (τοῦθ' ὅπερ λίαν ψέγει ὁ Πλούταρχος ἐν βίῳ Σόλωνος) (2), καὶ τὸ τῶν ἐποφειλόντων τῷ δημοσίῳ μέχρις ἂν ἐκτίσωσι τὰ ὀφειλόμενα, οἵτινες πάντες ἀτιμίᾳ ἐζημιοῦντο (3). Ἐὰν δ' ὁ τοιοῦτος ἐτόλμα καὶ ἐπ' ἐκκλησίας λέγειν, παρεδίδοτο τοῖς ἕνδεκα (4).

3). *Γραφὴ ἀπατήσεως τοῦ δήμου.*

Οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς μνημονεύουσιν ἔξιν ὅτε *τῆς ἀπατήσεως τοῦ δήμου ἢ τῆς βουλῆς ἢ τῆς ἠλιαίας* (5). Συνίστατο δὲ τὸ ἀδίκημα τοῦτο ἐν γένει εἰς τὸ δι' ὑποσχέσεων ἢ ἄλλων λόγων ἐξαπατᾶν τὸν δῆμον, τὴν βουλὴν ἢ τὰ δικαστήρια καὶ ἐκβιάζειν παρ' αὐτῶν ἀποφάσεις ἀδίκους (6). Περὶ τῶν ἀκριβεστέρων ὅμως

---

(1) Καὶ τὸ μὲν τῆς καταδιώξεως ψήφισμα ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Ἔδοξε τῇ βουλῇ μιᾷ καὶ εἰκοστῇ τῆς Πρυτανείας· Δημόνικος Ἀλωπεκῆθεν ἐγραμμάτευε, Φιλόστρατος Πειθεὺς ἐπεστάτει, Ἄνδρων εἶπε περὶ τῶν ἀνδρῶν, οὓς ἀποφαίνουσιν οἱ στρατηγοὶ πρεσβευομένους εἰς Λακεδαίμονα ἐπὶ κακῷ τῆς πόλεως τῆς Ἀθηναίων, καὶ ἐκ τοῦ στρατοπέδου πλεῖν ἐπὶ πολεμίας νεὼς, καὶ πεζεύσαι διὰ Δεκελείας, Ἀρχεπτόλεμον καὶ Ὀνομακλέα καὶ Ἀντιφῶντα συλλαβεῖν καὶ ἀποδοῦναι εἰς τὸ δικαστήριον, ὅπως δῶσι δίκην· παρασχόντων δ' αὐτοὺς οἱ στρατηγοὶ, καὶ ἐκ τῆς βουλῆς οὓς τινας δοκῇ τοῖς στρατηγοῖς, προσελομένους μέχρι δέκα, ὅπως ἂν περὶ παρόντων γίνηται ἡ κρίσις· προσκαλεσάσθωσαν δ' αὐτοὺς οἱ θεσμοθέται ἐν τῇ αὔριον ἡμέρᾳ, καὶ εἰσαγόντων, ἐπειδὰν αἱ κλήσεις ἐξήκωσιν εἰς τὸ δικαστήριον, περὶ προδοσίας κατηγορεῖν τοὺς εἰρημένους συνηγόρους καὶ τοὺς στρατηγοὺς καὶ ἄλλους ἂν τις βούληται· ὅτου δ' ἂν καταψηφίσηται τὸ δικαστήριον, περὶ αὐτοῦ ποιεῖν κατὰ τὸν νόμον, ὃς κεῖται περὶ τῶν προδόντων.»

Ὁ δὲ τύπος τῆς καταδίκης οὗτος

«Προδοσίας ὤφλον Ἀρχεπτόλεμος Ἱπποδάμου Ἀγρύληθεν παρὼν, Ἀντιφῶν Σωφίλου Ῥαμνούσιος παρών· τούτοιν ἐτιμήθη τοῖς ἕνδεκα παραδοθῆναι καὶ τὰ χρήματα δημόσια εἶναι, καὶ τῆς θεοῦ τὸ ἐπιδέκατον, καὶ τὰς οἰκίας κατασκάψαι αὐτῶν καὶ ὅρους θεῖναι τοῖν οἰκοπέδοιν, ἐπιγράψαντας Ἀρχιπτολέμου καὶ Ἀντιφῶντος τοῖν προδόταιν· τῷ δὲ δημάρχῳ ἀποφῆναι τ' οἰκίαν ἑκάστου τούτων, καὶ μὴ ἐξεῖναι θάψαι Ἀρχεπτόλεμον καὶ Ἀντιφῶντα καὶ γένος τὸ ἐκ τούτοιν καὶ νόθους καὶ γνησίους· καὶ ἐὰν ποιήσηταί τινα τῶν ἐξ Ἀρχιπτολέμου καὶ Ἀντιφῶντος ἄτιμος ἔστω ὁ ποιησάμενος ταῦτα· ταῦτα δὲ γράψαι ἐν στήλῃ χαλκῇ ἧπερ ἦν καὶ τὰ ψηφίσματα, τὰ περὶ Φρυνίχου, καὶ τούτου θέσθαι.»

(1) Φαίνεται ὅμως ὅτι βραδύτερον, οὐχὶ δὲ καὶ πρὸ τοῦ 353 π. Χ. κατώρθωσεν ὁ Δημοσθένης τὴν κατάργησιν αὐτοῦ. Ὁ Boeckh (Économ. Polit. chap VII, τῆς Γαλλικῆς μεταφρ.) ὁρίζει τὸν χρόνον τῆς καταργήσεως μεταξὺ τῆς 110ης Ὀλυμπιάδος καὶ τοῦ 3ου ἔτους τῆς 112ης.

(2) Ἄτιμον εἶναι τὸν ἐν στάσει μηδετέρας μερίδος γενόμενον. (Νόμοι Σόλωνος παρὰ Πλουτάρχῳ ἐν Βίῳ Σόλ. 20).

(3) Τὸν ὀφείλοντα τῷ δημοσίῳ μέχρις ἂν ἐκτίσῃ εἶναι ἄτιμον. (Λιβανίου ὑπόθ. εἰς Δημοσθ. κατ' Ἀριστογ. Α'.) Τὸν ὀφείλοντα τῷ δημοσίῳ μὴ πολιτεύεσθαι (Ἀνωνύμ. ὑπόθ. εἰς Δημοσθ. κ. Ἀνδροτ.)

(4) Ἐὰν ὁ ὀφείλων τῷ δημοσίῳ λέγῃ παραδόσθω τοῖς ἕνδεκα. (Δειναρχ. κ. Ἀριστογ. § 63).

(5) Δημοσθ. κ. Ἀριστοκρ. § 97 καὶ Πολυδεύκους ΣΓ',652.

(6) Ἔστιν ὑμῖν νόμος ἀρχαῖος, τῶν δοκούντων καλῶς ἔχειν. Ἐάν τις ὑποσχόμενός τι τὸν δῆμον ἐξα-

Digitized by Google

συστατικῶν τοῦ διὰ θανάτου κολαζομένου τούτου ἀδικήματος στοιχείων δὲν ἔχομεν σαφεῖς εἰδήσεις, φαίνεται ὅμως ὅτι τὴν γραφὴν ταύτην ἐγράφοντο κατὰ τοῦ ἀνυποστάτους (1) ἢ ἠλλοιωμένους προσεπάγοντος πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἰδίας ἀξιώσεως νόμους διαδίκου καὶ κατὰ τοῦ ἐν τῇ κάλπῃ ῥίπτοντος διπλῆν ἀντὶ ἁπλῆς ψῆφον (2). Τὸ πρῶτον τῶν ἀδικημάτων τούτων ἠδύνατο συνεχῶς κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν νὰ παρουσιάζηται, ὁπότε, ὡς γνωστόν, οἱ νόμοι οὐκ' ἦσαν ἀναγεγραμμένοι ἐν ἑνὶ Κώδηκι, ὡς συμβαίνει ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις, καθ' οὓς μάλιστα ἰσχύει καὶ τὸ γενικὸν ἀξίωμα τῆς ἐξ ἐπαγγέλματος παρὰ τοῦ δικαστοῦ ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου (jus novit curia), ἐκτὸς τῆς περιπτώσεως τῆς ἐφαρμογῆς ἀλλοδαποῦ νόμου ἢ ἐθίμου, ὁπότε κατὰ τοὺς πλείστους νομοδιδασκάλους καὶ εἰδῶς δὲν ἐφαρμόζει τὸν νόμον τοῦτον ὁ ἐγχώριος δικαστής, ἀλλ' ἐπιτάσσει τῷ προτείνοντι αὐτὸν διαδίκῳ τὴν ἀπόδειξιν (3. Ἡ δὲ δευτέρα τῶν ὑποδειχθεισῶν περιπτώσεων, ἀναμιμνήσκουσα τὰς συγχρόνους καλπονοθεύσεις, φαίνεται ὅτι καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἀθηναίοις ἐχώρει οὐχὶ σπανίως, καίπερ αὐστηρὰ ἐκράτει ἐπιτήρησις.

Ὡς ἀπατῶντα τὸν δῆμον δέον νὰ θεωρήσωμεν καὶ τὸν Πρόεδρον, τὸν ἐπιτρέποντα ἀτίμῳ τινὶ παρακαθῆσαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου, ζημιούμενον ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δραχμαῖς τεσσαράκοντα.

4). *Γραφὴ παρανόμων.*

Ἡ Γραφὴ αὕτη εἰσήχθη πιθανώτατα, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Γροτίου (4), ὑπὸ τοῦ Περικλέους. Κατὰ τὰς τὴν χρῆσιν αὐτῆς ῥυθμιζούσας διατάξεις ὁ προτείνων νέον τινὰ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου νόμον ὤφειλε ν'ἀποφεύγῃ ἐπιμελῶς πᾶσαν αὐτοῦ ἀντίφασιν πρὸς διατάξεις προγενεστέρας, ἥ, ὑπαρχούσης τοιαύτης, νὰ καταδείξῃ πρῶτον αὐτὴν σαφῶς, καὶ εἶτα, προτείνων τὴν κατάργησιν τοῦ προϋπάρχοντος νόμου, νὰ προαναγγείλῃ τὴν ἑαυτοῦ πρότασιν· τοῦτο δέ, ὅπως μὴ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον δύο ἀντίθετοι ἰσχύωσι νόμοι (1)· ὁ δὲ τῶν διατάξεων τούτων παραβάτης ὑπέκειτο τῇ γραφῇ ταύτῃ, ἣν τῶν ἐπιτίμων Ἀθηναίων ὁ βουλόμενος ἠδύνατο ἐγεῖραι, τῇ παρεμβάσει καὶ ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν θεσμοθετῶν (2).

Ἐκ τοῦ τίτλου τῆς γραφῆς ταύτης φαίνεται ὅτι περιωρίζετο κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν τυπικὴν τοῦ ἀρχαιοτέρου πρὸς τὸν νεώτερον νόμον ἀντίφασιν (*παρανομία*)· βραδύτερον ὅμως εἵπετο φυσικῶς νὰ λάβῃ μείζονας διαστάσεις, διότι ὁ κατηγορῶν πολίτης, πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἑαυτοῦ κατηγορίας, ἠξίου ὅτι ὁ προταθεὶς νόμος ἀντέκειτο οὐ μόνον τῷ γράμματι ἀλλὰ καὶ τῷ πνεύματι καὶ αὐτῷ τῷ τελικῷ τῶν καθεστώτων θεσμῶν σκοπῷ, καὶ ὅτι ἐπομένως διὰ τοὺς λόγους τούτους κατήγγελλε τὸν νέον νόμον ὡς ἐπιβλαβῆ καὶ ἦκιζα τῇ πολιτείᾳ ἔντιμον καὶ κατὰ συνέπειαν πάσῃ δυνάμει φευκτέον, τὸν δὲ προσά-

---

πατήσῃ, κρίνειν, κἂν ἁλῷ, θανάτῳ ζημιοῦν. (Δημοσθ. πρὸς Λεπτίν. §98.

Ὁ κοινὸς τῆς πόλεως νόμος, ἐάν τις ἐναντίον τῶν πολιτῶν ὁμολογήσας τι παραδῷ, τοῦτον ἔνοχον εἶναι κελεύει τῷ ἀδικεῖν. (Δεινάρχ. κ, Φιλοκλ. § 4).

(1) Θάνατον εἶναι τὴν ζημίαν ἐάν τις οὐκ ὄντα νόμον παράσχηται. (Δημοσθ. κ. Ἀριστογ. 11, § 24).

(2) Δημοσθ. κ. Βοιωτοῦ 1, 12.

(3) Ἐκ τῶν ὀπαδῶν τῆς ἀντιθέτου θεωρίας ἐπιφανέστερός ἐστιν ὁ Πούχτας.

(4) Γροτίου Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος κτλ. Τόμος 7ος, σελ. 361 τῆς γαλλικῆς μεταφράσεως.

(1) Ἰδοὺ αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος διατάξεις ὡς εὑρίσκομεν αὐτὰς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ, ἀλλ' ἀρίστῃ συλλογῇ τοῦ Σαμουὴλ Πετίτου (Samuel Petitus, Leges Atticae, lib. II, tit. 4).

Ἐάν τις μὴ ἐπιτήδειον θῇ νόμον, τὰς γραφὰς εἶναι κατ' αὐτοῦ.

Τῶν νόμων τῶν κειμένων μὴ ἐξεῖναι λῦσαι μηδένα, ἐὰν μὴ ἐν Νομοθέταις· τότε δ' ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ τῶν Ἀθηναίων λύειν, ἕτερόν τι τιθέντι ἀνθ' ὅτου ἂν λύῃ· διαχειροτονίαν δὲ ποιεῖν τοὺς προέδρους περὶ τούτων τῶν νόμων, πρῶτον μὲν περὶ τοῦ κειμένου, εἰ δοκεῖ ἀνεπιτήδειος εἶναι τῷ δήμῳ τῶν Ἀθηναίων ἢ οὔ· ἔπειτα περὶ τοῦ τιθεμένου. Ὁπότερον δ' ἂν χειροτονήσωσιν οἱ νομοθέται, τοῦτον κύριον εἶναι· ἐναντίον δὲ νόμου μὴ ἐξεῖναι τῶν νόμων τῶν κειμένων μηδενί. Ἐὰν δέ τις λύσας τινὰ τῶν νόμων τῶν κειμένων, ἕτερον ἀντιτιθῇ μὴ ἐπιτήδειον τῷ Ἀθηναίων δήμῳ, ἢ ἐναντίον τῶν κειμένων, τὰς γραφὰς εἶναι κατ' αὐτοῦ κατὰ τὸν νόμον, ὃς κεῖται, ἐάν τις μὴ ἐπιτήδειον θῇ νόμον.

(2) Τὴν ἡγεμονίαν δικαστηρίου ὁ Αἰσχίνης ἐν τῷ κατὰ Κτησιφῶντος ὁρίζει οὕτως· «Ἄλλαι πρὸς ἄλλους εἰσαγχάνοντο δίκαι, τὰς δὲ ἐπενεχθείσας αἱ ἀρχαὶ κατὰ τὸν αὐτὸν ἑκάστη νόμον εἰσῆγον εἰς δικαστήριον, ἡγουμένη καὶ προεσῶσα, οἷον πρὸς μὲν τὸν ἄρχοντα αἱ τῶν ὀρφανῶν καὶ ἐπικλήρων, πρὸς δὲ τὸν βασιλέα αἱ τῆς ἀσεβείας, πρὸς δὲ τὸν πολέμαρχον τοῦ ἀποστασίου τε καὶ ἀπροστασίου, πρὸς δὲ τοὺς θεσμοθέτας αἱ τῆς ξενίας τε καὶ δωροξενίας καὶ συκοφαντίας καὶ δώρων καὶ ψευδεγγραφῆς καὶ ὕβρεως καὶ μοιχείας καὶ βουλεύσεως καὶ ἄλλων».

Digitized by

γοντα αὐτὸν πολίτην κολαστέον. Ἐν τῇ εὐρύτητι ταύτῃ τῆς σημασίας ἁπαντᾷ ἡ γραφὴ αὕτη ἐπὶ Δημοσθένους. Ὁ εἰσηγητὴς λοιπὸν νόμου τινὸς ἢ ψηφίσματος καὶ μετὰ τὴν κατὰ τύπους συζήτησιν καὶ ψήφισιν αὐτοῦ ὑπέκειτο τῇ κατηγορίᾳ ταύτῃ οὐ μόνον ἐπὶ τῇ ἐνδεχομένῃ ἐλλείψει τῶν ἀπαιτουμένων κατὰ τὴν εἰσαγωγὴν καὶ ψήφισιν τοῦ νόμου διατυπώσεων, ἀλλὰ καὶ ἁπλῶς ἐπὶ τῇ μὴ ἀνυσιμότητι αὐτοῦ. Κηρυττομένου δὲ τοῦ κατηγορουμένου ἐνόχου, ἡ ποινὴ δὲν διεγράφετο ἀκριβῶς ἐν τῷ νόμῳ, ποικίλλουσα κατὰ τὰς περιστάσεις, διότι ἡ κατηγορία αὕτη ἀνῆκεν εἰς τὴν τάξιν ἐκείνων, ἐν αἷς, μετὰ τὴν περὶ τῆς ἐνοχῆς ἐτυμηγορίαν, προὐτείνετο μέτρον τι ποινῆς παρ' ἑκατέρου τῶν διαδίκων, τοῦ τε κατηγόρου δηλ. καὶ τοῦ κατηγορουμένου, ἀποκειμένης τῆς ἐκλογῆς ἑνὸς ἐξ αὐτῶν εἰς τὸ δικαστήριον, ἄνευ ὅμως τῆς ἐλαχίστης τροποποιήσεως. Οὕτω δὲ ἐν αὐτῷ τῷ συμφέροντι τοῦ κατηγορουμένου ἔκειτο ὅπως προτείνῃ μέτρον τι ποινῆς ἀνάλογον, δυνάμενον νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν γνώμην τῶν δικαστῶν καὶ μὴ ἐξαναγκάζον ἑπομένως αὐτοὺς νὰ προτιμήσωσι τὴν συνήθως αὐστηροτέραν τοῦ κατηγόρου πρότασιν. Κηρυσσομένου δὲ τοῦ κατηγορουμένου ἀθώου, ὁ κατήγορος προσετιμᾶτο (ὡς καὶ ἐν ἄλλαις περιπτώσεσι) δραχμαῖς χιλίαις, ὁσάκις μὴ μετελάγχανεν οὐδὲ τοῦ πέμπτου τῶν ψήφων. Σημειωτέον ὅμως ὅτι ἡ ποινικὴ τοῦ εἰσαγαγόντος τὸ νέον παράνομον ψήφισμα εὐθύνη δὲν διήρκει πέρα τοῦ ἐνιαυτοῦ, μετὰ δὲ τὴν παρέλευσιν τοῦ χρονικοῦ τούτου διαστήματος τὸ δικαστήριον περιωρίζετο μόνον εἰς τὴν ἐπικύρωσιν ἢ καταψήφισιν τοῦ νόμου, ἥτις καὶ μόνη ἰσοδυνάμει *ipso facto* πρὸς ῥητὴν αὐτοῦ κατάργησιν.

Ἡ κατηγορία αὕτη ἠδύνατο ἐγερθῆναι ἢ πρὸ τῆς ὁριστικῆς τοῦ νόμου ἐκδόσεως, (ὡς λ. χ. ἐπὶ ἁπλοῦ ψηφίσματος μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς Βουλῆς ψήφισιν, ἢ ἐπὶ νόμου μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου κύρωσιν καὶ πρὶν ἢ οὗτος ὑποβληθῇ τοῖς νομοθέταις), ἢ μετὰ τὴν τελείαν καὶ ὁριστικὴν διὰ τῆς ἐτυμηγορίας τῶν νομοθετῶν ἔκδοσιν αὐτοῦ. Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει προδήλως ἡ κατηγορία ἀνέτελλε τὴν περαιτέρω τῶν πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ νόμου ἀναγκαίων διατυπώσεων πρόβασιν, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ συνεπήγετο τὴν καταψήφισιν αὐτοῦ.

Ἀποσκοποῦντες δ' ἤδη εἰς πάσας τὰς τὴν γραφὴν ταύτην ῥυθμιζούσας διατυπώσεις, εὐχερῶς διορῶμεν τὸ ἐν αὐταῖς διῆκον συντηρητικὸν πνεῦμα, δι' οὗ ἐσκοπεῖτο ἡ ἀποτροπὴ πάσης διὰ νέας προτάσεως μερικῆς ἢ καθολικῆς τῶν καθεστώτων θεσμῶν ἀλλοιώσεως. Οὕτως, ὁπόταν πρότασίς τις ἐφέρετο σκοποῦσα τὴν κατάργησιν οἱουδήποτε νόμου, πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτοῦ, οὕτωσὶ προσβαλλομένου, ἐξελέγοντο *συνήγοροι*, ἐπὶ τούτῳ μισθούμενοι ὑπὸ τῆς πόλεως, ἥτις βεβαίως τὸ σοβαρὸν τοῦτο ἔργον δὲν ἠδύνατο νὰ καταλείπῃ εἰς τὸν λόγον τοῦ πρώτου τυχόντος ῥήτορος, ἀναλαμβάνοντος αὐτὸ δωρεάν. Οἱ προφυλακτικοὶ οὗτοι περιορισμοὶ δι' ὧν ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης ἐνέκρινε νὰ περιβάλῃ τὴν πᾶσι τοῖς ἐπιτίμοις πολίταις ἐπιτρεπομένην ἀπόλυτον περὶ τὴν τῶν νόμων εἰσήγησιν ἐλευθερίαν, περιέστελλον βεβαίως οὐσιωδῶς τὰς ἐκ τῆς περὶ τὴν χρῆσιν τοῦ δικαιώματος τούτου ἀκολασίας δυναμένας νὰ προκύψωσι δυσαρέστους συνεπείας, διευκολύνοντες δὲ προσέτι καὶ τὸ ἔργον τῶν δικαστῶν, καλουμένων νὰ ἐφαρμόσωσι τὸν νόμον ἐν εἰδικαῖς περιπτώσεσιν, ἀπήλλαττον αὐτοὺς τῶν εὐνοήτων δυσχερειῶν, εἰς ἃς ἡ ὑπὸ τῶν διαδίκων προσαγωγὴ νόμων ἀντιφατικῶν ἤθελε βεβαίως ἐμβάλει αὐτούς. Ἐν τοῖς νεωτέροις εὐνομουμένοις ἔθνεσι, καὶ ἐν αὐτοῖς ἔτι τοῖς ἐπὶ τὸ δημοκρατικώτερον συγκεκροτημένοις, οἱ νόμοι καταρτίζονται ὑπὸ προσώπων ἢ πολυμελῶν σωματείων αἱρετῶν, ἀλλ' ὑπὸ ὅρους ὅλως τῶν ἐν ταῖς πολιτείαις τῆς ἀρχαιότητος διαφερόντας καὶ ἐξαφανίζοντας ὁλοσχερῶς τὴν τῷ πρώτῳ εἰσηγησαμένῳ νέον τινὰ νόμον παρεπομένην εὐθύνην. Κατὰ τὸν νεώτερον λοιπὸν δημόσιον τῆς Εὐρώπης βίον ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία περὶ τὴν κατάρτισιν τῶν νόμων ἢ ἐξέλιπε σχεδὸν ὁλοσχερῶς ἢ ἀσκεῖ ἐπιρροὴν λίαν ἀσήμαντον, ἡ δὲ ἐφαρμογὴ τῶν καθ' ὅλους τοὺς ἀπαιτουμένους τύπους ἐκδεδομένων νόμων ἀνατίθεται εἰς δικαστικὰ σωματεῖα διαρκῆ, ἀσκοῦντα προσωπικήν τινα δικαιοδοσίαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀπὸ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας ἀνεξάρτητον, καὶ ἑρμηνεύοντα προσηκόντως τὸ κείμενον τῶν ἐντυγχανόντων ἀντιφατικῶν νόμων ὥστε νὰ διατηρῆται ἀκμαία καὶ συνεχὴς ἡ λογικὴ τῆς *δικαστικῆς παραδόσεως* ἀνάπτυξις. Ἐν Ἀθήναις ὅμως οὐδαμῶς ἐνόουν τὸ πάλαι ὅτι ὁ εἰσηγούμενος νέον τινὰ νόμον ἢ ψήφισμα, ὁ παραπείσας τὴν Βουλὴν ἢ τὸν Δῆμον εἰς ἐπιψήφισιν αὐτῶν, δι' αὐτοῦ τούτου τοῦ γεγονότος ἐμηδένιζεν ὁλοσχερῶς τὴν ἰδίαν προσωπικὴν εὐθύνην, ἐὰν ἡ πρότασις τυχὸν ἀπεδεικνύετο ὡς παρὰ τοὺς καθεστῶτας νόμους γενομένη· ἀλλ' ἐθεώρουν αὐτὸν ὡς ἐξαπατήσαντα τὸν Δῆ-

Digitized by Google

μον ἢ τὴν Βουλὴν διὰ τῆς ἀποκρύψεως γεγονότων, σχέσιν ἐχόντων πρὸς τὴν παρ' αὐτοῦ εἰσαγομένην πρότασίν του, ἅπερ ἐγίνωσκεν ἢ ὤφειλε καὶ ἠδύνατο νὰ γινώσκῃ.

Καί τοι δὲ διὰ τῶν ἀνωτέρω σκέψεων ἐξηγεῖται ἀρκούντως ἡ εἰσαγωγὴ τῆς *Γραφῆς* ταύτης κατὰ τὴν ἀρχικὴν αὐτῆς ἔννοιαν καὶ ἔκτασιν, δυσερμήνευτος ὅμως ἀποβαίνει ἡ βραδύτερον προϊούσης τῆς διαφθορᾶς, ἐπελθοῦσα κατάχρησις αὐτῆς, περιλαβούσης ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ αὐτῆς περιόδῳ καὶ περιπτώσεις ὅλως ἀλλοτρίας. Πρὸς ἔνδειξιν δὲ τῶν ὑπερβαλλουσῶν τούτων τῆς γραφῆς ταύτης διαστάσεων, ἀναμνησθῶμεν τοῦ κατὰ Κτησιφῶντος λόγου τοῦ Αἰσχίνου, δι' οὗ ὁ δεινὸς ῥήτωρ κατηγορεῖ τοῦ πολίτου ἐκείνου, ὡς προτείναντος τῷ δήμῳ ἵν' ἀπονείμῃ *ἐν ὡρισμέναις περιστάσισι* τῷ Δημοσθένει στέφανον πρὶν ἢ ὁ τελευταῖος οὗτος δώσῃ εὐθύνας τῶν αὐτῷ πεπραγμένων κατὰ τὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων. Πειρᾶται λοιπὸν κατὰ πρῶτον ὁ ῥήτωρ νὰ καταδείξῃ τὸ παράνομον τῆς προτάσεως—καὶ ἐνταῦθα βεβαίως ἐστὶν ἡ θεμέλιος τῆς κατηγορίας βάσις—, εἶτ' ἀποδεικνύει διὰ τῆς θαυμασίας αὐτοῦ δημηγορίας ὅτι ὁ Δημοσθένης ἦν ὡς ἰδιώτης μὲν εὐτελὴς καὶ ἄνανδρος, ὡς δημόσιος δ' ἀνὴρ κινδυνώδης καὶ τῶν μεγίστων τῇ πόλει κακῶν αἴτιος· κατὰ συνέπειαν (ἐὰν παραδεχθῶμεν τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο ὡς ἀληθὲς) ὁ Κτησιφῶν εἶχεν ἀπατήσει τὸν δῆμον κατὰ τρόπον, διὰ δύο λόγους ἐπιβαρυντικόν· πρῶτον ὡς προτείνας ἀμοιβὴν ὑπὸ περιστάσεις ὅλως τῷ νόμῳ ἀντικειμένας καὶ εἶτα ὡς προτείνας αὐτὴν ὑπὲρ ἀνθρώπου ἀναξίου. Κατὰ τὰ ἀνωτέρω λοιπὸν περὶ τοῦ ἀρχικοῦ τῆς *γραφῆς παρανόμων* σκοποῦ καὶ λόγου (ratio legis), τὸ πρῶτον μόνον ἐπιχείρημα (ὅτι ὁ Κτησιφῶν ἐποιήσατο πρότασιν στεφάνου ὑπὸ περιστάσεις ἀντικειμένας τῷ νόμῳ) ἀνήκει εἰς τὴν οὐσίαν τῆς *γραφῆς παρανόμων*· τὸ δὲ δεύτερον, αὐστηρῶς ἐξεταζόμενον, διολισθαίνει τῆς δικαιοδοσίας τοῦ νόμου τούτου καὶ ἐξηγεῖται μόνον ἐκ τῶν ὑπερβολικῶν διαστάσεων, εἰς ἃς ἐξώθησε τὴν ἐφαρμογὴν αὐτοῦ ἡ σφοδρὰ τῶν κομμάτων ἐμπάθεια, ἥτις ἐστὶ μὲν ἀχώριστος ἀπὸ τῆς ἐνασκήσεως ἐλευθέρου πολιτικοῦ βίου, ἀλλ' ἐν Ἀθήναις ἐξεδηλοῦτο μετὰ μεγίστης βιαιότητος· Ὅτι λοιπὸν εὑρεῖαν ἐποιοῦντο ἐν Ἀθήναις χρῆσιν τῆς κατηγορίας ταύτης, ὡς ὑποτρεφούσης εἴπερ τι καὶ ἄλλο μέτρον τὴν δίψαν τῶν κομμάτων, καὶ ὅτι μάλιστα κατεχρήσαντο αὐτῆς, ἐστὶν ἱστορικῶς ἀναμφισβήτητον, ἀλλὰ καί τοι πιθανώτατα ὁ θεσμὸς οὗτος ἀπέτρεπεν ἀπὸ τῆς προτάσεως νέων νόμων πολίτας ἀπείρους καὶ ἀτόλμους, μήπω εἰωθότας νὰ ἵστανται ἀκράδαντοι ἐν τῇ δίνῃ τοῦ πολιτικοῦ βίου, δὲν ἐπήνεγκεν ὅμως τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα καὶ ἐπὶ τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος τὰ πολιτικὰ πραττόντων ῥητόρων, οἵτινες ἠσκημένοι περὶ τοὺς πολιτικοὺς ἀγῶνας, καὶ οὐδόλως πτοούμενοι ὑπὸ τῶν θυελλῶν τῆς Ἀγορᾶς, ἠδύναντο συγχρόνως νὰ βολιδοσκοπῶσιν ἑκάστοτε τὰς διαθέσεις τοῦ δήμου καὶ ἐλπίζωσιν ἑπομένως ἐπὶ τὴν ὑποστήριξιν ὁμάδος τινὸς φίλων καὶ ὁμοφρόνων. Πλεῖστοι δὲ ῥήτορες κατηγγέλθησαν διὰ τῆς γραφῆς ταύτης πολλάκις καὶ ἠθωώθησαν. Ἀλλ' ὡς πάνυ ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ πολὺς Γρότιος, τὸ δὴ χείριστον τῆς καταχρήσεως τοῦ δικαιώματος τούτου ἀποτέλεσμα ἦν ὅτι ἐνίσχυε καὶ ηὔξανε τὴν πικρίαν τῶν προσωπικῶν ἀντεγκλήσεων, τὴν διήκουσαν κατὰ μέγα μέρος τῆς Ἀττικῆς εὐγλωττίας καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς εὐγενεστάτοις καὶ καλλίστοις μνημείοις αὐτῆς, διὰ δὲ τῆς ἐν πάσῃ συζητήσει νόμου τινὸς ἢ ψηφίσματος παρεμβολῆς ἀποστροφῆς τινος βιαιοτάτης κατ' αὐτοῦ τοῦ προσώπου τοῦ εἰσηγητοῦ ἔτεινε νὰ μεταβάλῃ λόγους καθαρῶς συμβουλευτικοὺς εἰς ἐμπαθεστάτας προσωπικὰς ἀντεγκλήσεις.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἐκ τῆς καταχρήσεως τοῦ θεσμοῦ τούτου συνεπειῶν· πρὸς συμπλήρωσιν δὲ τῶν ἐπὶ τοῦ θεσμοῦ τούτου ὁπωσοῦν ἐκτενῶς εἰρημένων, δέον νὰ ἐπισημειώσωμεν ὅτι οὐχὶ σπανίως ἐχρῶντο αὐτῷ καὶ μετὰ τὴν πάροδον τοῦ ἐνιαυσίου χρόνου τῆς εὐθύνης τοῦ εἰσηγητοῦ, ὁπότε δηλ. ἡ κατηγορία ἀπηυθύνετο ἁπλῶς καὶ μόνον κατὰ τοῦ νόμου· Ἐὰν λοιπὸν ὁ ῥήτωρ τῆς καταγγελίας ταύτης ἐτύγχανεν ἐτυμηγορίας καταφατικῆς, ἐπήρχετο ἡ κατάργησις τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος νόμου ἢ ψηφίσματος ἄνευ νέας προτάσεως καὶ ἀντικαταστάσεως ἑτέρου· (τοῦθ' ὅπερ ἀπῃτεῖτο, εἰ οὐχὶ κατ' ἀνάγκην ἀπαραίτητον, ἀλλά γε κατ' ἔθιμον, ἐὰν ἐζήτει τὴν κατάργησιν τοῦ νόμου τούτου ἐνώπιον τῶν νομοθετῶν.)

Περαίνοντες τὰς ἐπὶ τοῦ νόμου τούτου παρατηρήσεις, δέον νὰ μνημονεύσωμεν καὶ διατάξεως τινὸς παρὰ Διοδώρῳ τῷ Σικελιώτῃ ἀπαντώσης καθ' ἣν «ὁ τρὶς ἡλωκὼς παρανόμων γίνεται ἄτιμος κωλυόμενος ὑπὸ τῶν νόμων συμβουλεύειν,» ἡ τριπλῆ τοιγάρτοι ἐπὶ τὸ ἀδίκημα τοῦτο ὑποτροπὴ συνεπῆγε τὴν ἀτιμίαν (1).

(1) Διοδωρ. Σικελιώτ. XVIII, 18.

Digitized by Google

5) *Γραφὴ παραπρεσβείας.*

Ἐγειρομένη κατὰ τοῦ αὐτοβούλως πρεσβευομένου ἄνευ δηλ. χειροτονίας τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου, ἢ κατὰ τοῦ ὑπερβαίνοντος τὰς τῆς πόλεως ὁδηγίας πρεσβευτοῦ. Ὁ ἐν τῇ γραφῇ ταύτῃ ἁλοὺς ἐζημιοῦτο θανάτῳ ἢ ὑπερόγκῳ προσίμῳ. Γνωστὸν τοῖς πᾶσίν ἐστιν ὅτι μία τῶν δεινῶν παρανομιῶν, δι' ἃς ἐν τῷ περὶ *Παραπρεσβείας* φλογερωτάτῳ λόγῳ αὐτοῦ καταγγέλλει τὸν Αἰσχίνην ὁ ὕπατος τῶν ῥητόρων, ἐστὶ καὶ ὅτι «ὁ σοφὸς καὶ δεινὸς οὑτοσὶ καὶ εὔφωνος «οὔτε βουλῆς, οὔτε δήμου χειροτονήσαντος «αὐτὸν ᾤχετο πρεσβεύων ..... οὔτε τὴν ἀρ«ρωστίαν ὑπολογισάμενος, οὐθ' ὅτι πρεσβευτὴς «ἄλλος ἦρητο ἀνθ' αὐτοῦ, οὐθ' ὅτι τῶν τοιού«των ὁ νόμος θάνατον τὴν ζημίαν εἶναι κε«λεύει.» (1)

6) *Ἀδικίου Γραφή.*

Τὸ ὄνομα τῆς γραφῆς ταύτης ἀπαντᾷ μόνον παρὰ τοῖς Γραμματικοῖς Σουΐδᾳ, Ἁρποκρατίωνι καὶ Ἡσυχίῳ, οἵτινες ὅμως δὲν ὁρίζουσιν ἀκριβῶς ἐπὶ τίνων ἀδικημάτων προσπρμόζετο· Ἴσως διὰ τοῦ ὅρου τούτου ἤθελον νὰ σημάνωσι πάσας τὰς ἀγωγὰς, τὰς τεινούσας εἰς ἐπανόρθωσιν τῶν εἰς τὴν πολιτείαν γενομένων ἠθικῶν καὶ ὑλικῶν ζημιῶν καὶ οὐχὶ ἰδιάζουσάν τινα ἀγωγήν.

7) *Γραφὴ δώρων ἢ δωροδοκίας.* (2)

Περὶ ταύτης νόμος σωζόμενος παρὰ Δημοσθένει (3) ὥριζεν, «ἐὰν τις Ἀθηναίων ἐλάμ«βανε παρά τινος ἢ αὐτὸς ἐδίδου ἑτέρῳ, ἢ διέ«φθειρέ τινας ἐπαγγελλόμενος ἐπὶ βλάβῃ τοῦ «δήμου καὶ ἰδίᾳ τινὸς τῶν πολιτῶν, τρόπῳ ἢ «μηχανῇ ἠτινιοῦν, ἀτιμίαν αὐτῷ τε καὶ τοῖς «ἑαυτοῦ παισὶ καὶ δήμευσιν τῆς οὐσίας», κατ' ἄλλην δὲ τοῦ αὐτοῦ ῥήτορος μαρτυρίαν, ἐνεγράφοντο προσέτι τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐν δημοσίαις στήλαις πρὸς κοινὴν θέαν. (4) Καὶ ἡ μὲν *δώρων γραφὴ* ἠγείρετο κατὰ τοῦ ἐπὶ δώροις δικάσαντος ἡ δὲ *γραφὴ δεκασμοῦ* κατὰ τοῦ διαφθείραντος (1) Σημειωτέον ὅμως ὅτι ἡ ἐπὶ τοῦ ἀδικήματος τούτου ἐπιβαλλομένη ποινὴ ἐποίκιλλε, καθιστα μένη ἔστιν ὅτε βαρυτέρα, ὡς ὁπόταν ὁ τὰ δῶρα λαβὼν εἵλκυσε ταῦτα παρὰ τοῦ ξένου· Οὕτω λ. χ. ὁ Δημοσθένης κατηγορηθεὶς ὡς δῶρα παρὰ τοῦ Ἁρπάλου λαβὼν καὶ ἁλοὺς ἐζημιώθη πεντήκοντα ταλάντοις, φυγοδικήσας δὲ οἰκτρῶς τὸν βίον ἐπὶ τῶν μαρμαρίνων βαθμίδων τοῦ ἐν Καλαυρίᾳ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος κατέστρεψε. (2) Κατεγινώσκετο ὅμως ἐπὶ ἥττονος σπουδαιότητος περιπτώσεων καὶ ἐλαφροτέρα ποινὴ, ἡ τοῦ δεκαπλοῦ τῆς ἀξίας τοῦ ἐξ ἀρχῆς λήμματος, ὅπως μὴ, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Δεινάρχου, λυσιτελὴς ᾖ τοῖς τοῦτο τολμῶσι ποιεῖν. (3)

8). *Γραφὴ ξενίας.*

Κατὰ τὸν Φώτιον ξενίας γραφή ἐστιν, ἐάν τις κατηγορῆται ξένος εἶναι (4), ἐχώρει δηλ. κατὰ τοῦ ξένου τοῦ σφετεριζομένου πολίτου δικαιώματα. Γνωστὸν ὅτι διὰ νόμου αὐστηρῶς ἀπηγορεύετο ἐν Ἀθήναις ἡ συνοίκησις ἀστοῦ μετὰ ξένης, καὶ πολίτιδος μετὰ μὴ Ἀθηναίου· ἡ τῆς διατάξεως λοιπὸν ταύτης παράβασις ἐδίδου χώραν εἰς καταδίωξιν διὰ τῆς γραφῆς ταύτης. Ἐν τῷ κατὰ Νεαίρας λόγῳ τοῦ Δημοσθένους εὑρίσκομεν τοὺς κάτωθι παρατιθεμένους δύο νόμους, δι' αὐστηροτάτων κολάζοντας τὸ ἀδίκημα τοῦτο ποινῶν. «Ἐὰν δὲ ξένος ἀστῇ συνοικῇ τέχνῃ ἢ μηχανῇ *ἠτινιοῦν* (ὥστε, ὡς βλέπομεν ἐν τῷ νόμῳ τούτῳ, ἀπηγορεύετο οὐ μόνον ὁ μετὰ τῶν τοιούτων προσώπων γάμος, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ παλλακεία) γραφέσθω πρὸς τοὺς θεσμοθέτας Ἀθηναίων ὁ βουλόμενος, οἷς ἔξεστιν, ἐὰν δὲ ἁλῷ, πεπράσθω καὶ αὐτὸς καὶ ἡ οὐσία αὐτοῦ καὶ τὸ τρίτον

---

(1) Δημοσθ. περὶ Παραπρεσβ. § 126.

(2) Ὁ Ἁρποκρατίων ὁρίζει τὸ ἀδίκημα τοῦτο ὡς ἑξῆς: Ὁπότε τις αἰτίαν ἔχοι τῶν πολιτευομένων δῶρα λαβεῖν, τὸ ἔγκλημα τὸ κατ' αὐτοῦ δικῶς λέγεται, δωροδοκία τε καὶ δώρων γραφή.

(3) Δημοσθ. κ. Μειδ. 552.

(4) Κολάζειν οὕτω καὶ τιμωρεῖν τοὺς δωροδοκοῦντας, ὥστε καὶ στηλίτας ποιεῖν. (Δημοσθ. κ. Φιλίπ. Γ'. 122.

(1) Πολυδ. Η, 42.

(2) Καλλίας ὁ Ἱππονίκου ἡγούμενος τῆς εἰς Περσίαν τῷ 449. π. Χ. πεμφθείσης πρεσβείας πρὸς συνομολόγησιν συνθήκης τινὸς μετὰ τοῦ Ἀρταξέρξου, καὶ περ λαμπρὰν καὶ λίαν συμφέρουσαν τῇ πόλει συνάψας συνθήκην, οὐχ ἧττον κατηγορηθεὶς ὡς δῶρα λαβὼν μόλις τοῦ θανάτου ἐξέφυγε, προστιμηθεὶς πεντήκοντα ταλάντοις.

(3) Δεινάρχ. κ. Δημοσθ. § 60.

(4) Φωτίου Λεξικ. σελ. 674, 8.

Digitized by Google

ἔστω τοῦ ἑλόντος, ἔστω δὲ καὶ ἐὰν ἡ ξένη τῷ ἀστῷ συνοικῇ κατὰ ταὐτά. Καὶ ὁ συνοικῶν τῇ ξένῃ τῇ ἁλούσῃ ὀφειλέτω χιλίας δραχμάς(1)· ὁ δὲ ἕτερος νόμος ἔχει οὑτωσί. «Ἐὰν δέ τις ἐκδῷ ξένην γυναῖκα ἀνδρὶ Ἀθηναίῳ, ὡς ἑαυτῷ προσήκουσαν, ἄτιμος ἔστω καὶ ἡ οὐσία αὐτοῦ δημοσία ἔστω, καὶ τοῦ ἑλόντος τὸ τρίτον μέρος· γραφέσθων δὲ πρὸς τοὺς θεσμοθέτας οἷς ἔξεστι, καθάπερ τῆς ξενίας» (2).

Ἡ αὐστηρὰ αὕτη ἀπαγόρευσις λόγον ἔχουσα τὴν ἀπὸ τῶν κληρονομικῶν ἱερῶν καὶ τῶν φρατριῶν τῆς Ἀττικῆς ἀποκώλυσιν τῶν ξένων, δὲν φαίνεται ἐφαρμοσθεῖσα λίαν αὐστηρῶς, βραδύτερον μάλιστα ἐπὶ τῆς ναυτικῆς καὶ ἐμπορικῆς τῆς Πόλεως ἀκμῆς, ὁπότε ἡ μετὰ τῶν ξένων ἐπιμιξία μεγάλως εἶχεν ἀναπτυχθῆ, πλεῖστοι δὲ πολῖται ἕνεκα τῆς ναυτιλίας ἢ τῶν ἐμπορικῶν αὐτῶν συμφερόντων ἐγκαθίσταντο ἐν ξέναις χώραις. Γινώσκομεν τοὐλάχιστον ἐκ τῆς ἱστορίας ὅτι πολῖται τῶν ἐπιφανεστάτων, οἷος ὁ Μιλτιάδης, ὁ Θουκυδίδης, ὁ Κόνων ἐνυμφεύθησαν ξένας, οἱ δὲ γάμοι αὐτῶν ἦσαν ἔγκυροι. Ξένην δ' ἐπίσης ἔγημε καὶ Γύλων ὁ Ἀθηναῖος, ἐξ ἧς ἔτεκε Κλεοβούλην, τὴν μητέρα τοῦ Δημοσθένους.

9) *Γραφὴ Δωροξενίας.*

Λωροῦσα κατὰ τῶν δόντων δῶρα ἵνα φύγωσιν ἀγῶνα ξενίας. Καθ' Ἁρποκρατίωνα ἐξῆν πάλιν τῷ βουλομένῳ γράψασθαι τοὺς ἀποφυγόντας τὴν καταδίκην, ἐὰν μὴ ἐφαίνοντο δικαίως τὸ πρῶτον ἀποφυγόντες αὐτήν (3).

10). *Γραφὴ ἀλογίου.*

Ἐν Ἀθήναις οἱ χρήματα διαχειριζόμενοι δημόσια ὑπεῖχον μετὰ τὸ τῆς διαχειρίσεως πέρας εὐθύνας. Πρὸς ἀκριβεστέραν δὲ τῆς διατάξεως ταύτης ἐκτέλεσιν ἀπῄτουν παρά τινων λειτουργῶν, καθ' ἣν στιγμὴν ἀνελάμβανον τὰ ἑαυτῶν καθήκοντα, πανηγυρικὴν ὑπόσχεσιν, ἔστιν ὅτε δὲ ἔνορκον, ὅτι ἤθελον ἐκπληρώσει πιστῶς τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην· ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι δὲν φαίνονται δειχθέντες λίαν αὐστηροὶ περὶ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς διατάξεως ταύτης, ὡς τοὐλάχιστον δυνάμεθα κρῖναι ἔκ τινων γεγονότων (4). Ἐν τούτοις ὁ μὴ προθυμούμενος, τοὐλάχιστον κατὰ τύπους νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὴν διάταξιν ταύτην, ὑπέκειτο δημοσίᾳ τινὶ κατηγορίᾳ, τῇ *ἀλογίου γραφῇ*, δι' ἣν ἁρμόδιοι ἦσαν οἱ *λογισταί*, ἐπιβάλλοντες κατὰ τοῦ ἐνόχου ὡς ποινὴν τὴν *ἀτιμίαν* σὺν τῇ ἀποστερήσει τοῦ δικαιώματος τοῦ μετελθεῖν τοῦ λοιποῦ ἀξίωμά τι δημόσιον, τοῦ λαβεῖν ποτε παρὰ τῆς πόλεως στέφανον, τοῦ διατιθέναι τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν διὰ διαθήκης ἢ τοῦ δωρεῖσθαι ταύτην τοῖς θεοῖς (1).

11). *Ἡ ἀγράφου μετάλλου γραφή.*

Ὑπαγομένη τῇ ἡγεμονίᾳ τῶν θεσμοθετῶν ἠγείρετο κατὰ τοῦ λάθρα μεταλλευομένου μεταλλεῖόν τι (2). Κατὰ τοὺς κειμένους τῆς πόλεως νόμους ὁ μεταλλευόμενος πολίτης εἰσέφερεν ἐτησίως ποσότητά τινα ἀναλογοῦσαν πρὸς τὸ 24ον τοῦ προϊόντος τῆς μεταλλεύσεως. Τὴν ἐξασφάλισιν δὲ τῆς εἰσπράξεως τοῦ φόρου τούτου σκοπῶν ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης ἐπέβαλλε παντὶ μεταλλευομένῳ πολίτῃ διακήρυξιν προκαταρκτικὴν κατὰ πᾶσαν ἔναρξιν νέας τινὸς μεταλλευτικῆς ἐργασίας, ὁ δὲ μὴ συμμορφούμενος τῇ διατάξει ταύτῃ ὑπέκειτο τῇ προκειμένῃ κατηγορίᾳ. Ὁ Ὑπερίδης ἐν τῷ ὑπὲρ Εὐξενίππου § 32, ὑπαινίσσεται δίκην κινηθεῖσαν κατὰ πολιτῶν, οἵτινες ἐπλούτησαν ἐξ ἀναπογράφων μετάλλων, χωρὶς δηλ. νὰ δηλώσωσι τὰ ἑαυτῶν μέταλλα.

12. *Ἀγραφίου γραφή.*

Προσήκουσα καὶ αὕτη τῇ ἡγεμονίᾳ τῶν θεσμοθετῶν (3), οἱ ἀρχαῖοι γραμματικοὶ δὲν συμφωνοῦσιν ἀκριβῶς περὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς γραφῆς ταύτης· οὕτως ὁ Πολυδεύκης, ὁ Ἁρποκρατίων, ὁ Σουΐδας καὶ ἕτεροι λέγουσιν ὅτι ἐδίδετο κατὰ τῶν ὀφειλόντων τῷ δημοσίῳ, ὧν τὸ ὄνομα, ἐγγεγραμμένον κατὰ κανόνα ἐπὶ τῶν δημοσίων καταλόγων, ἐξηλείφετο βραδύτερον, ἄνευ ἐκτίσεως τῆς ὀφειλῆς. Τῇ γνώμῃ ταύτῃ φαίνεται συμφωνοῦν καὶ χωρίον τι τοῦ Δημοσθένους (4). Κατὰ δὲ τὸν Ἡσύχιον τῇ γραφῇ

---

(1) Δημοσθ. κ. Νεαίρας. 1350.
(2) Δημοσθ. κ. Νεαίρ. 1363.
(3) Ἁρποκρατ. Λεξικ. ἐν λ. δωροξενία.
(4) Πλουτάρχ. Περικλ. 35.

(1) Αἰσχίν. κ. Κτησιφ. § 21.
(2) Ἀγράφου μετάλλου δίκη. Εἴ τις δοκεῖ λάθρα ἐργάζεσθαι μέταλλον, τὸν μὴ ἀπογραψάμενον ἔξεστι τῷ βουλομένῳ γράφεσθαι καὶ ἐλέγχειν. (Σουΐδας).
(3) Πολυδ. Ὀνομαστικόν. Η, 88.
(4) Ἐάν τις τῶν ὀφειλόντων τῷ δημοσίῳ μὴ ἐκ-

Digitized by Google

ταύτῃ ὑπέκειτο ὁ ὀφειλέτης ὁ ματαιώσας τὴν ἐγγραφὴν τοῦ ἑαυτοῦ ὀνόματος ἐν τῷ οἰκείῳ πίνακι. Κατ' ἄλλους ἐκινεῖτο κατὰ τῶν ἐγγραφόντων τοὺς μὴ ὀφείλοντας. Ἀλλ' ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐσημειώσαμεν ἡ πρώτη ἐξήγησις φαίνεται ἡ ὀρθοτέρα, ὑποστηριζομένη οὐ μόνον ἐξ ἑνὸς τοῦ Δημοσθένους χωρίου, ἀλλ' ἐξ ὁλοκλήρου τῆς κατὰ Θεοκρίνου ἀγορεύσεως αὐτοῦ.

Ὡς συνέπεια βεβαίως ἦν ἡ ἐγγραφὴ τοῦ διαγραφέντος ὀνόματος, λίαν πιθανῶς ὅμως ἐπεβάλλετο καὶ ποινή τις.

13). *Γραφὴ νομίσματος διαφθορᾶς.*

Ζημίαν ἔχουσα τὸν θάνατον (1).

14). *Ἀνδραποδισμοῦ γραφή.*

Ἔχουσα ὡς ποινὴν τὸν θάνατον καὶ ἀνακρινομένη ὑπὸ τῶν ἕνδεκα· ὁ ἀνδραποδισμὸς ἦν ἐκ τῶν ἀδικημάτων ἐκείνων, καθ' ὧν ἐπετρέπετο ἡ ἔκτακτος τῆς *ἀπαγωγῆς* διαδικασία, περὶ ἧς ῥηθήσονταί τινα περαιτέρω· σημειωτέον δὲ ὅτι ἐν Ἀθήναις διὰ τῆς λέξεως ἀνδραποδιστὴς ἐνόουν δύο τάξεις διακεκριμένας· ἀ) ἐκείνους, οἵτινες καταλαμβάνοντες ἐλεύθερον ἄνθρωπον καὶ περιβάλλοντες αὐτὸν δεσμὰ ἐπώλουν ὡς δοῦλον, καὶ β'.) τοὺς ὑπαιτίους τῆς κλοπῆς δούλων (2). Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος ὑπῆρχε καὶ ἑτέρα γραφὴ ἀνάλογος, ἡ *ἐλευθεροπρασίου.*

15). *Γραφὴ ἐξαγωγῆς.*

Ἐγειρομένη κατὰ τοῦ *κυρίου* (πατρὸς ἢ ἐπιτρόπου) τοῦ ἐκδιδόντος ἄρρην εἰς γάμον μετὰ ξένου.

16). *Γραφὴ ἀπροστασίου* (3).

Ἐν ταῖς τῶν κατὰ τῆς πολιτείας ἀδικημά-

τίσας τὸ ὄφλημα τῇ πόλει ἐξαλειφθῇ, εἶναι κατ' αὐτοῦ τὰς γραφὰς πρὸς τοὺς θεσμοθέτας τοῦ ἀγραφίου (Δημοσθ. κ. Θεοκρίν. 1338).

(1) Δημοσθ. κ. Τιμοκρ. 763.

(2) Λυσίας κατ' Ἀγορατ. § 67. Ξενοφ. Ἀπομν. 1, 2, § 62. Δημοσθ. κατὰ Φιλίππου Α'. § 47. Πλάτωνος Νόμ. IX, Δ, 438 καὶ XII, 49. Ἰσοκράτ. περὶ Ἀντιδόσ. § 90 καὶ Ἁρποκρατ. ἐν λ. ἀνδραποδιστής.

(3) «Ἀπροστασίου δὲ κατὰ τῶν οὐ νεμόντων προστάτην μετοίκων, ἀλλ' αὐτὴ μὲν δημοσία ὥσπερ καὶ ἡ τῆς ἐπιτροπῆς.» (Ἰουλίου Πολυδεύκους ὀνομας. ἐν λ. ἀπροστασίου).

« Τῶν μετοίκων ἕκαστος προστάτην ἔχει κατὰ νόμον ἕνα τῶν ἀστῶν καὶ δι' αὐτοῦ τό τε μετοίκιον τίθεται κατ' ἔτος καὶ τὰ ἄλλα διοικεῖται· ὅταν οὖν τις δοκῶν εἶναι μέτοικος προστάτην μὴ ἔχῃ, ἢ μὴ δῷ τὸ μετοίκιον ἢ ἀστὸς εἶναι φάσκῃ παρεγγεγραμμένος εἰς τὴν πολιτείαν, ὁ βουλόμενος δίκην εἰσάγει πρὸς αὐτόν, ἥτις λέγεται ἀπροστασίου (Σουΐδας).

(1) Ἐάν τις ἁπαχθῇ ἡλωκὼς ἀστρατείας, δησάντων αὐτὸν οἱ ἕνδεκα καὶ εἰσαγόντων αὐτὸν εἰς τὴν Ἡλιαίαν. Ἐὰν δ' ἁλῷ τιμάτω ἡ ἡλιαία ὅ,τι χρὴ παθεῖν αὐτὸν ἢ ἀποτίσαι, ἐὰν δ' ἀργορίου τιμηθῇ δεδέσθω τέως ἕως ἂν ἐκτίσῃ (Δημοσθ. κ. Τιμοκρ. 733).

(2) Μὴ λέγειν ἢ τὰς στρατείας μὴ ἐστρατευμένον ὅσαι ἂν αὐτῷ προσταχθῶσιν, ἢ τὴν ἀσπίδα ἀποβεβληκότα. (Ν. Σόλωνος παρ' Αἰσχίνῃ κ. Τιμάρχου § 29).

(3) Λιποταξίου ἁλῶναι ὅστις οὐκ ἐπεξέρχεται μετὰ τῶν ἄλλων στρατοπεδευόμενος, οὐδὲ παρέχει μετὰ τῶν ἄλλων ἑαυτὸν τάξαι. (Λυσίας κ. Ἀλκιβ. 1. § 7).

Ὁπόσοι λίποιεν τὴν τάξιν ἢ ἀστρατείας ἢ δειλίας ἢ ἀναυμαχίου ὤφλοιεν ἢ τὴν ἀσπίδα ἀποβάλοιεν, οὗτοι

Εἰς τὴν αὐτὴν ὑπήγετο τάξιν καὶ ἡ *ἀναυμαχίου γραφή*, δι' ἧς κατεδίωκον τὸν ἀρνούμενον ὑπηρεσίαν ἐν τῷ ϛόλῳ καθ' ἣν περίπτωσιν ὁ νόμος ἐπέβαλλε τοῦτο ὡς καθῆκον, ἰδίως δὲ τὴν ἐν ναυμαχίᾳ ἀπραξίαν· προσῆκεν ἡ γραφὴ αὕτη τῇ ἡγεμονίᾳ τῶν στρατηγῶν, κολαζομένη *δι' ἀτιμίας* (1). Ὁ Σουΐδας φρονεῖ ὅτι ἡ ποινὴ ἐξετείνετο καὶ ἐπὶ τοὺς ἐκγόνους τοῦ ἐνόχου, ἀλλ' ἡ δόξα αὕτη δὲν φαίνεται ἀκριβής· ἴσως ἠπατήθη ὁ λεξικογράφος ἀποδοὺς εἰς πάντα τὰ ἐν § 74 ὑπὸ Ἀνδοκίδου μνημονευόμενα ἀδικήματα ὅ,τι ὁ ῥήτωρ λέγει ἀποκλειϛικῶς περὶ μόνης τῆς κλοπῆς καὶ διαφθορᾶς. Κατὰ τὸν Ἀνδοκίδην φαίνεται ὅτι ἡ ποινὴ δὲν ἐξετείνετο μέχρι τῆς περιουσίας τοῦ ἐνόχου, ἀλλ' ἡ ἀντίθετος δόξα φαίνεται πιθανωτέρα, καθόσον ἐπὶ δύο ἀναλόγων ἀδικημάτων (λιποταξίου καὶ δειλίας) ἁπαντᾷ καὶ ἐπὶ τῆς περιουσίας ἡ ποινὴ αὕτη παρὰ Λυσίᾳ (2), ἑπομένως δὲν ὑπάρχει λόγος ἐξαιρέσεως τῆς γραφῆς ἀναυμαχίου.

Ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐπιτιμίοις, διαγορεύει διάταξίς τις τοῦ Σόλωνος, παρ' Αἰσχίνῃ μνημονευομένη (3), τὸν ἀστράτευτον καὶ τὸν λελοιπότα τὴν τάξιν καὶ τὸν δειλὸν ὁμοίως. «Καὶ τὸν ἀστράτευτον καὶ τὸν δειλὸν καὶ τὸν λιπόντα τὴν τάξιν ἔξω τῶν περιῤῥαντηρίων τῆς ἀγορᾶς εἴργειν καὶ μὴ ἐᾶν στεφανοῦσθαι οὐδ' εἰσιέναι εἰς τὰ ἱερὰ τὰ δημοτελῆ».

Οἱ λιποναῦται ὅμως, κατὰ τὸν Σουΐδαν, φαίνεται ὅτι ἐκολάζοντο αὐστηρότερον, διότι ἀνεζήτουν αὐτοὺς καὶ ἀπέκοπτον τὰς χεῖρας (4).

Κατὰ δέ τινα τοῦ Λουκιανοῦ μαρτυρίαν (5) προσετιμᾶτο καὶ ὁ ἐν ἄστει σιδηροφορῶν, μὴ ἐπιτρεπομένου, ὡς περιττοῦ, τοῦ ἐν εἰρήνῃ ὁπλοφορεῖν καὶ ἀκινάκην περιεζῶσθαι.

πάντες ἄτιμοί εἰσι τὰ σώματα, τὰ δὲ χρήματα ἔχουσι. (Ἀνδοκίδ. περὶ μυστηρ. § 74).

Λειποναυτίου μὲν ἐκρίνετο ὁ τὴν ναῦν ἐκλείπων, ὥσπερ ὁ τὴν τάξιν λειποταξίου, ἀναυμαχίου δὲ ὁ τὴν ναῦν μὴ λιπών, μὴ μέν τοι ναυμαχήσας (Πολυδεύκ. Ὀνομαστικόν. Η, 42).

(1) Γραφὴ ἀναυμαχίου. Εἶδος ἐγκλήματος καὶ ζημίας, ὥσπερ γὰρ τοῦ μὴ στρατεύεσθαι καὶ τοῦ λιπεῖν τὴν τάξιν καὶ τοῦ τὰ ὅπλα ἀποβαλεῖν ζημίαι ἦσαν ὡρισμέναι ἐκ τῶν νόμων, οὕτω καὶ τοῦ μὴ ναυμαχῆσαι· καὶ τοῦτο τὸ ὄφλημα ἀναυμαχίου. (Σουΐδ).

(2) Λυσίας κ. Ἀλκιβ. 1. § 9. «ἠβουλήθη ἄτιμος εἶναι καὶ τὰ κτήματα αὐτοῦ δημευθῆναι».

(3) Αἰσχίν. κ. Κτησιφ. § 175—176.

(4) Τοὺς κατὰ τὴν Ἑλλάδα λιποναύτας γεγονότας ἀναζητῆσαι καὶ τὰς χεῖρας ἀποκόψαι πάντων (Σουΐδας).

(5) Τὸ ὁπλοφορεῖν φησὶ καὶ ἀκινάκην περιεζῶσθαι περιττὸν ἐν εἰρήνῃ, καὶ πρόστιμόν γ' ἔστιν ὅστις ἐν ἄστει σιδηροφορήσῃ μηδὲν δέον ἢ ὅπλα ἐξενέγκοι εἰς τὸ δημόσιον. (Λουκ. Ἀναχαρσ. 34).

18). *Γραφὴ ἀσεβείας.*

Λίαν αὐστηραὶ ἦσαν αἱ ἐπὶ τῶν κατὰ τῆς θρησκείας ἀδικημάτων ποιναί, διότι ὡς γνωστόν, οἱ Ἀθηναῖοι ἐσεμνύνοντο ἐπὶ τῇ εὐσεβείᾳ αὐτῶν. Ἐν ταῖς βαρυτέραις τῶν ἀδικημάτων τούτων περιπτώσεσι ποινὴ κατεγινώσκετο ὁ θάνατος καὶ ἡ δήμευσις τῆς οὐσίας τοῦ ἀσεβήσαντος, ἐν δὲ ταῖς Ἀττικαῖς στήλαις, ταῖς ἐν Ἐλευσῖνι, ἐγράφοντο, κατὰ τὸν Πολυδεύκη (1) τὰ τῶν πρὸς τὴν Δήμητρα καὶ Περσεφόνην ἀσεβησάντων δημοσίᾳ πραθέντα. Ἀλλ' ὁ ὁρισμὸς τῶν ἀδικημάτων τούτων οὐκ ἦν λίαν σαφὴς καὶ ἐξηκριβωμένος, ὡς ἐκ τούτου δὲ ἠδύναντο νὰ ὑπαχθῶσι καὶ γεγονότα μηδεμίαν σπουδαίαν τῆς θρησκείας ἐξύβρισιν ἐνέχοντα (2). Ἐκ δὲ τῆς ἀοριστίας ταύτης προήρχετο καὶ ἡ περὶ τὰς ποινὰς ποικιλία· ἡ βαρυτέρα ὅμως καὶ σοβαρωτέρα τῆς ἀσεβείας περίπτωσις ἦν ἡ τῶν πατρώων θεῶν ἄρνησις, ὁ ἀκρωτηριασμὸς τῶν ἀγαλμάτων αὐτῶν καὶ ἡ τῶν μυστηρίων βεβήλωσις. Οὕτω, Πρωταγόρας ὁ Ἀβδηρίτης, γράψας ὅτι «περὶ θεῶν οὐκ ἔχει εἰδέναι, εἴθ' ὡς εἰσιν, εἴθ' ὡς οὐκ εἰσί, πολλὰ γὰρ τὰ κωλύοντα εἰδέναι, ἥτε ἀδηλότης καὶ βραχὺς ὢν ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου» ἐξωρίσθη τῆς πόλεως, τὰ δὲ βιβλία αὐτοῦ ἐκάησαν ἐπ' ἐκκλησίας, κατὰ τὸν παρὰ Διογένει τῷ Λαερτίῳ μνημονευόμενον νόμον (3).

(1) Πολυδεύκ. Χ. 97.

(2) «Τοὺς ῥῆμα μόνον φθεγξαμένους περὶ θεῶν ἀπαραιτήτως κολάζειν». (Ἰωσηπ. Φλάβ. κ. Ἀππιον, 11, 37).

Σημειωτέον ὅμως ὅτι ἐπετρέπετο τοῖς ῥήτορσι νὰ πολιτογραφῶσιν εἰς τὴν ἐγχώριον λατρείαν ξένους θεούς· «τοῖς δὲ ῥήτορσιν ἔξεστι πολιτογραφεῖν διὰ ψηφισμάτων ξένων θεῶν τὸν ἐπιτήδειον». Ἰωσηπ. Φλάβ. κ. Ἀππιον. 11, 35.

(3) «Ὅστις ἂν περὶ τῶν θεῶν λέγῃ, ὅτι οὐκ οἶδεν, εἴθ' ὡς εἰσιν, εἴθ' ὡς οὐκ εἰσὶν ἐκβάλλεται, καὶ τὰ βιβλία αὐτοῦ κατακαίεται ἐν τῇ ἀγορᾷ, ὑπὸ κήρυκος ἀναλεχθέντα παρ' ἑκάστου τῶν κεκτημένων». (Διογ. Λαερτ. IX. 51—52.

Abderites quidem Protagoras cum in principio libri sui sic posuisset: de diis neque ut sint, neque ut non sint habeo dicere: Atheniensium jussu urbe atque agro est exterminatus, librique ejus in concione combusti. (Cicero de natur. deor. 1, 23, 63 καὶ Φιλόστρατ. ἐν βίοις Σοφιστ. 1, 10.

Digitized by Google

Ἀναξαγόρας ὁ Νοῦς, Κλέωνος, ἢ κατ' ἄλλους Θουκυδίδου τοῦ Μιλησίου, ἀσεβείας αὐτὸν γραψαμένου, μόλις διὰ τῆς μυστικῆς προστασίας τοῦ ἰσχυροῦ αὐτοῦ φίλου Περικλέους, μὴ τολμήσαντος καὶ τούτου νὰ ὑπερασπισθῇ αὐτὸν ἐκ τοῦ προφανοῦς, ἐσώθη τοῦ θανάτου, ζημιωθεὶς μόνον πέντε ταλάντοις καὶ εἰς ἀειφυγίαν καταδικασθείς. Ἔτι δὲ καὶ τὴν Ἀσπασίαν, ὡς ἀφηγεῖται ἡμῖν ὁ Πλούταρχος, ἐπὶ ἀσεβείᾳ κατηγορηθεῖσαν παρ' Ἑρμίππου τοῦ κωμικοῦ, ὡς μετέχουσαν τῶν τοῦ Ἀναξαγόρου κακοδοξιῶν, καὶ ὡς παραδιδοῦσαν εἰς διαφθορὰν νέας κόρας, μόλις ἠδυνήθη νὰ σώσῃ ὁ Περικλῆς καὶ μέχρι δακρύων καταφυγών, ὅπως συγκινήσῃ τοὺς δικαστάς (1).

Ὡσαύτως δ' ἐφυγαδεύθη παρὰ τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ Στίλπων ὁ φιλόσοφος, ὡς εἰρωνευθεὶς τὴν τοῦ Φειδίου Ἀθηνᾶν, διὰ τοῦ ἑπομένου σκώμματος. «Ἆρά γε ἡ τοῦ Διὸς Ἀθηνᾶ θεός »ἐστι;—Ναί.—Αὕτη δέ γ', οὐκ ἔστι Διὸς ἀλλὰ »Φειδίου, οὐκ ἄρα αὕτη θεός ἐστι» (2).

Ὁ Σωκράτης, γραψαμένου αὐτὸν εἰς τὸν ἄρχοντα βασιλέα τοῦ Μελήτου, συναντιλαβομένων δὲ τῆς κατηγορίας Ἀνύτου τοῦ ἱερέως καὶ Λύκωνος τοῦ Ῥήτορος, κατεδικάσθη νὰ πίῃ τὸ κώνειον, ὡς μὴ νομίζων οὓς ἡ πόλις ἐνόμιζε θεοὺς, ἕτερα δὲ καινὰ δαιμόνια εἰσφέρων (3).

Ἐπίσης θανάτῳ ἐζημίουν οἱ κείμενοι νόμοι τὸν τοῖς ἀμυήτοις ἐξαγορεύοντα τὰ μυστήρια. (4). Οὕτω, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰωσήπου καὶ τοῦ Σουΐδα, Διαγόρας ὁ Μήλιος, ἐξαγγείλας πρὸς χλευασμὸν τοῖς πᾶσι τὰ μυστήρια, κατεδικάσθη εἰς θάνατον, διαφυγόντος δὲ τούτου τὴν ποινὴν, οἱ Ἀθηναῖοι προσετάξαντο ἓν μὲν τάλαντον τῷ φονεύσοντι αὐτὸν, δύο δὲ τῷ ζῶντα αὐτὸν προσαξομένῳ. Σημειωτέον δ' ὅτι διὰ τὸ τῶν μυστηρίων ἀπόρρητον τὰς περὶ αὐτῶν δίκας εἰδίκαζεν εἰδικὸν ἐκ μεμυημένων δικαστῶν δικαστήριον, ὃ περιεσχοίνιζον, ἵνα μὴ προσέρχηται μηδεὶς ἀνεπόπτευτος ὤν.

Νόμος αὐστηρῶς ἐν Ἀθήναις ἐπέτασσε τοῖς στρατηγοῖς τὴν ταφὴν τῶν νεκρῶν, τῶν ἐν τῇ μάχῃ πεσόντων, ἡ δὲ τῆς διατάξεως ταύτης παράβασις συνεπήγετο τὰς ἐσχάτας τῶν ποινῶν. Γνωστὴ δὲ τοῖς πᾶσιν ἐστὶν ἐκ τῆς συγκινητικωτάτης τοῦ Ξενοφῶντος ἀφηγήσεως ἡ περιώνυμος δίκη τῶν ἐν Ἀργινούσαις ἀγωνισαμένων στρατηγῶν, καὶ ἡ σκληρὰ καταδίκη, δι' ἧς ὁ παράφορος δῆμος, αἰσχίστοις ὀχλοκόποις ἑπόμενος, ἤμειψεν αὐτοὺς, καίπερ ἀρίστους ἐν τῇ μάχῃ γεγονότας τῶν πολιτῶν καὶ ἑβδομήκοντα ναῦς ἀφελομένους τοὺς Λακεδαιμονίους, ὡς μὴ δυνηθέντας διὰ τὸ μέγεθος τοῦ χειμῶνος νὰ συλλέξωσι τοὺς ἐν τῇ μάχῃ νεκρούς (1).

Ἐπίσης δὲ τοῖς δημάρχοις ἐπιβάλλετο τὸ καθῆκον τοῦ καταθάψαι τοὺς ὑπὸ τῶν οἰκείων μὴ ἀναιρουμένους νεκρούς· ἐν περιπτώσει δὲ παραλείψεως ἐζημιοῦντο χιλίαις δραχμαῖς (2).

Κατὰ δέ τινα τοῦ Πλουτάρχου μαρτυρίαν ὡς ἀσεβείας πρᾶξις ἐθεωρεῖτο καὶ ἡ εἰς Ἐλευσῖνα ἀπέλευσις γυναικῶν ἐπὶ ζεύγους, καὶ τοῦτο ὅπως μὴ ἐλαττῶνται κατά τι αἱ τοῦ λαοῦ γυναῖκες τῶν πλουσίων, εἰ δ' ἐφωρᾶτό τις τὴν ἀπαγόρευσιν ταύτην παραβαίνουσα ἀπέτινε δραχμὰς ἑξακισχιλίας (3).

Ἀσεβὴς ἐθεωρεῖτο καὶ ἡ Ἀθήνῃσιν ἐπὶ δημοσίου ἡ ἱεροῦ ἐδάφους ἐξόρυξις ἐλαίας, ἐκτὸς ἐὰν προωρίζετο εἰς ἱερόν τι τῶν Ἀθηναίων δημόσιον ἢ δημοτικὸν, ἢ εἰς θανόντα τινὰ, ἢ ἔμελλε νὰ χρησιμεύσῃ διὰ τὸν ἐξορύσσοντα, ἀλλὰ τότε περιωρίζετο τὸ δικαίωμα μέχρι τοῦ ἀριθμοῦ δύο ἐλαιῶν κατ' ἔτος. Ἐκ δὲ τοῦ ἐν περιπτώσει παραβάσεως τῆς ἀπαγορεύσεως ταύτης ἐπιβαλλομένου προστίμου τὸ ἐπιδέκατον ἦν τῆς θεοῦ (4). Τὸ περίεργον δ' ἐν τῷ ἀδικήματι τοῦτο ἦν ὅτι ἡ ἐξορυχθεῖσα ἐλαία ἐθεωρεῖτο ἱερὸν δένδρον, ἐὰν δὲ ἐξερριζοῦτο ἐπεβάλλετο ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου.

---

(1) Πλουτάρχ. Περικλ. § ΑΒ.

(2) Διογ. Λαερτ. ἐν βίῳ Στίλπωνος.

(3) Ἰδοὺ τὸ κείμενον τῆς κατὰ Σωκράτους γραφῆς, σωζόμενον παρὰ Διογένει τῷ Λαερτίῳ ἐν βίῳ Σωκράτους. «Κατὰ Σωκράτους γραφὴ ἀσεβείας καὶ τῶν νέων διαφθορᾶς.»

«Τάδε ἐγράψατο καὶ ἀντωμόσατο Μέλητος Μελή» του Πιτθεὺς Σωκράτους Σωφρονίσκου Ἀλωπεκῆθεν: » ἀδικεῖ Σωκράτης οὓς μὲν ἡ πόλις νομίζει θεοὺς οὐ » νομίζων, ἕτερα δὲ καινὰ δαιμόνια εἰσαγόμενος· ἀ» δικεῖ δὲ καὶ τοὺς νέους διαφθείρων τίμημα θάνα» τος.»

(4) Οἱ ἀσεβοῦντες τὰ μυστήριά εἰσιν οἱ τοῖς ἀμυήτοις αὐτὰ ἐκφέροντες. Διογ. Λαέρτ. 11, 101.

(1) Ξενοφῶντ. Ἑλλην. Ἱστορ. Βιβλ. 1 ἐδ. 20—31.

(2) Δημοσθ. πρ Μακαρτ. 1069.

(3) Πλουτάρχ. Λυκούργ. 14 Βίοι Δέκα Ῥητόρων.

(4) Ἐάν τις ἐλάαν Ἀθήνῃσιν ἐξορύττῃ, [ἐὰν μὴ εἰς ἱερὸν Ἀθηναίων δημόσιον, ἢ δημοτικόν, ἢ ἑαυτῷ χρῆσθαι μέχρι δυοῖν ἐλαίαιν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἑκάστου, ἢ ἐπὶ ἀποθανόντα δεῖ χρήσασθαι, ὀφείλειν ἑκατὸν δραχμὰς τῇ ἐλάᾳ ἑκάστῃ· τὸ δ' ἐπιδέκατον τούτου τῇ θεοῦ εἶναι· ὀφειλέτω δὲ καὶ τῷ ἰδιώτῃ τῷ ἐπεξιόντι, ἑκατὸν δραχμὰς καθ' ἑκάστην ἐλάαν· τὰς δὲ δίκας εἶναι περὶ τούτων πρὸς τοὺς ἄρχοντας, ὧν ἕκαστοι δικασταὶ εἰσι. Πρυτανεῖα δὲ τιθέτω ὁ διώκων τοῦ αὐτοῦ μέρους· ὅτου δ' ἂν καταγνωσθῇ, ἐγγραφόντων οἱ ἄρχοντες πρὸς οὓς ἂν ἡ δίκη, τοῖς πράκτορσιν, ὃ τῷ δημοσίῳ γίγνεται· ὃ δὲ τῇ θεῷ γίγνεται, τοῖς ταμίαις

ματι τούτῳ ἐστὶν ὅτι ἐτιμωρεῖτο καὶ ὑπὸ παραφρόνων διαπραττόμενον (1).

Ἀσέβεια ἐπίσης ἦν ἡ τοῦ ἱερέως ἐξύβρισις, ὡς καὶ ἡ τοῦ ἱεροφάντου, τοῦ παρὰ τὰ πάτρια τὰς θυσίας θύοντος (2). Πάντες δ' οἱ τὰς μισθώσεις τῶν τεμενῶν τῶν τῆς θεοῦ καὶ τῶν ἄλλων θεῶν καὶ ἐπωνύμων καθυστεροῦντες σὺν τοῖς ἐκγόνοις αὐτῶν ἄτιμοι ἦσαν μέχρις ἂν τὰ ὀφειλόμενα ἐξέτιον (3).

Δημάδης δ', ὁ περιβόητος ὀχλαγωγὸς, προσετιμήθη ἑκατὸν ταλάντοις, ὡς προτείνας τῷ Δήμῳ ν' ἀνακηρύξῃ τὸν Ἀλέξανδρον τρισκαιδέκατον τῶν θεῶν (4).

Ὁ τῆς ἀσεβείας γραψάμενος καὶ ἁλοὺς ἐν τῇ δίκῃ, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πολυδεύκους (5), ἐθανατοῦτο.

Κατὰ δὲ τὴν μαρτυρίαν Λυσίου τοῦ ῥήτορος (6), ἐλέγετο ὅτι ὁ Περικλῆς παρήνεσέ ποτε τοῖς Ἀθηναίοις περὶ τῶν ἀσεβούντων, μὴ μόνον χρῆσθαι τοῖς γεγραμμένοις νόμοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀγράφοις, οὓς οἱ Εὐμολπίδαι ἐξηγοῦντο, καὶ ὧν τὸ ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων ἐπὶ τῶν τοιούτων κῦρος οὐδέποτε εἶχεν ἀμφισβητηθῆ· τοῦτο δὲ φαίνεται ἐξαίρεσις τοῦ γνωστοῦ ἐκείνου νόμου, καθ' ὃν ἀπηγορεύετο, ταῖς ἀρχαῖς χρῆσθαι ἀγράφῳ νόμῳ, μηδὲ περὶ ἑνός (7).

Τὴν *ψευδορκίαν* δὲν φαίνεται κολάζων ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης δι' ἀνθρωπίνων ποινῶν, ἠπειλεῖτο ὅμως κατ' αὐτῆς ἡ ἐκδίκησις τῶν θεῶν, οὐ μόνον ἐπὶ τὸ πρόσωπον τοῦ ψευδορκοῦντος, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν γενεὰν (8), ἡ δὲ γνωστὴ φράσις τοῦ Εὐριπίδου, ἣν τίθησιν εἰς τὸ στόμα τοῦ Ἱππολύτου «ἡ μὲν γλῶσσ' ὀμώμοκεν, ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος», ἐθεωρήθη ὡς ἀσεβής.

τῆς θεοῦ· ἐὰν δὲ μὴ ἐγγράφωσιν, αὐτοὶ ὀφειλόντων. (Δημοσθ. πρὸς Μακαρτ. 1074—1075).

(1) Αἰλιανοῦ Ποικ. Ἱστορ. V, κεφ. XVI καὶ λπ.

(2) Δημοσθ. κ. Νεαίρ. 1384.

(3) Δημοσθ. πρὸς Μακαρτ 1067.

(4) Αἰλιαν. V, κεφ. XII.

(5) Πολυδ. Η, 44.

(6) Λυσίας κατ' Ἀνδοκ. περὶ ἀσεβείας § 10.

(7) Samuel Petitus, Leges Atticae. lib. II tit. I. ὅρα ἔτι καὶ Ν Σαριπόλου Ποιν. Νομοθεσίας. Τομ. Α'. σελ. 287—289. Ἐν τῇ σπουδαιοτάτῃ ταύτῃ τοῦ ἐν Ἀθήναις σοφοῦ καθηγητοῦ καὶ ἐμοῦ σεβαστοῦ φίλου καὶ διδασκάλου συγγραφῇ εὑρήσονται ἱκαναὶ περὶ τῆς Ἀθηναϊκῆς Ποινικῆς νομοθεσίας εἰδήσεις.

(8) Ἡρωδ. VI, § 86.

19). *Γραφὴ ἱερουλίας.*

«Ἱερόσυλος ἦν ὁ φιάλας ἐξ ἱερῶν ἀφαιρούμενος, ὁ στεφάνους, ὁ θυμιατήρια, ὁ λάθρα παριὼν εἰς ἱερὰ, ὁ γνώμῃ κακούργῳ χραίνων τὸν νεὼν, ὁ λαμβάνων ἐξ ἱερῶν ἅπερ οὐκ ἀπέθετο, ὁ τῆς πίστεως τὸ θεῖον ἀποστερῶν»(1). Ἐζημιοῦτο δὲ ταῖς ἐσχάταις τῶν ποινῶν. Κατὰ τὸν Ξενοφῶντα, ὁ τὰ ἱερὰ κλέπτων καὶ ἡττηθεὶς ἐν δικαστηρίῳ δὲν ἐθάπτετο ἐν τῇ Ἀττικῇ, δημευομένης συγχρόνως τῆς οὐσίας αὐτοῦ (2), κατὰ δὲ τὴν μαρτυρίαν Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου (3), παρὰ πᾶσι τοῖς Ἕλλησι νόμος κοινὸς ἦν νὰ ῥίπτωνται ἄταφοι οἱ ἱερόσυλοι.

Ἐν τοῖς κατὰ τῆς πολιτείας ἀδικήμασι καταταχτέα καὶ τὰ κατὰ τῶν δημοσίων ἠθῶν, ἐφ' ὧν ὑπῆρχον αἱ ἑπόμεναι γραφαί.

1). *Γραφὴ Ἀργίας.*

Κατά τινας τὸν κατὰ τῆς ἀργίας νόμον ὁ Σόλων παρέλαβεν ἐκ τοῦ Δράκοντος (4). Ὁ Πεισίστρατος τιθεὶς εἰς ἐνέργειαν τὴν διάταξιν ταύτην τοῦ Σόλωνος ἔδωκε τοῖς ἐν τῇ ἀγορᾷ κυλιομένοις ὀκνηροῖς σῖτον ἐπὶ σπορᾷ καὶ βοῦν (5). Ὁ τρὶς ἡλωκὼς ἀργίας ἠτιμοῦτο, ἐνῷ ὁ ἅπαξ ἢ δὶς προσετιμᾶτο μόνον (6). Ὁ Δράκων λέγεται ὢν αὐστηρότερος, ἀπαγγέλλων κατὰ τῆς ἀργίας τὴν ἐσχάτην τῶν ποινῶν, καὶ οὐχὶ τὴν ἀτιμίαν (7).

Νόμος τοῦ Σόλωνος, ὡς γνωστὸν, ὑπεχρέου διαῤῥήδην πάντα Ἀθηναῖον νὰ καταδεικνύῃ ἐπὶ δικαστηρίου τὰ μέσα τῆς ἑαυτοῦ συντηρήσεως, τῆς δ' ἀκριβοῦς τοῦ νόμου τούτου παραφυλακῆς ἀνώτερος ἐπόπτης ἦν αὐτὸς ὁ Ἄρειος Πάγος (8).

Τὸν νόμον τοῦτον φαίνεται παραλαβὼν ὁ Σόλων ἐξ Αἰγύπτου μετριάσας ὅμως τὴν ποινὴν,

---

(1) Telfy, Corpus juris Attici. ἀρ. 1147 ἐν σημειώσει.

(2) Ξενοφ. Ἑλλην. Ἱστορ. 1, 7, 22.

(3) Διοδ. Σικελ. XVI, 25.

(4) Διογέν. Λαέρτ. Σόλ. § 7.

(5) Αἰλιαν. Ποικ. Ἱστορ. IX, κεφ. XXV.

(6) Πολυδ. Η'. κεφ. V. § 42.

(7) Πλουτάρχ. Σόλ. § 28.

(8) Πλούταρχ. Σόλ. § 42.

Digitized by Google

διότι ἐν Αἰγύπτῳ ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου ἀπηγγέλλετο κατὰ τοῦ μὴ δυναμένου νὰ δείξῃ ὅτι συντηρεῖται δι' ἐντίμων μέσων· ἡ διάταξις αὕτη φαίνεται σύμφωνος πρὸς τὴν ἀποδιδομένην ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου τῷ Δράκοντι. (1) Διογένης ὁ Λαέρτιος(2) μνημονεύει, ὅτι Κλεάνθης, ὁ τοῦ Ζήνωνος μαθητὴς, κληθεὶς, ὅπως καταδείξῃ τοὺς πόρους τῆς ἑαυτοῦ συντηρήσεως, προσήγαγεν ὡς μάρτυρας τῆς ἐργασίας αὐτοῦ, ἕνα κηπουρὸν, παρ'ᾧ ἠσχολεῖτο τὴν νύκτα ἀντλῶν ὕδωρ, καὶ γυναῖκά τινα, παρ'ᾗ ἤλεθε σῖτον· ἀπελύθη δ' ὑπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὅστις προσέτι ἐκ θαυμασμοῦ ἐψήφισεν ὑπὲρ αὐτοῦ δέκα μνᾶς, ἃς ὅμως ὁ Κλεάνθης κατὰ προτροπὴν τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Ζήνωνος ἠρνήθη νὰ δεχθῇ. Ἡ Πόλις ἐξ ἑτέρου ἀνελάμβανε τὴν συντήρησιν τῶν ἐκ φυσικῆς ἀδυναμίας μὴ ἐργαζομένων. (3)

Ὁ νόμος οὗτος ἔτυχε παρὰ τοῖς νεωτέροις ἐκ διαμέτρου ἀντιθέτων κρίσεων· οὕτως ὁ Μαβλὺς, ἐπιφανέστατος πολιτικὸς φιλόσοφος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, κατακρίνει αὐτὸν σφοδρῶς, φρονῶν ὅτι ἡ πολιτικὴ αὕτη τοῦ Σόλωνος διάταξις κατέστησε τοὺς πάντας ἐργάτας καὶ ἀποχειροβιώτους· διέφυγεν ὅμως τὴν ὀξυδέρκειαν τοῦ ἐξόχου τούτου συγγραφέως ἡ ἁπλουστάτη αὐτὴ σκέψις, ὅτι τὴν τάξιν τῶν θητῶν, τῶν ἀποχειροβιώτων, τῶν ἐργατῶν δὲν ἐδημιούργησεν ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης, ἀλλ'εὑρὼν ἐκανόνισε τὰ κατ'αὐτὴν οὕτω σοφῶς, ὥστε ἐπιτρέψας αὐτῇ τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου μόνον (τὸ jus suffragii) δὲν συναπέδωκε συγχρόνως καὶ τὰ τῆς πολιτείας ἀξιώματα (τὸ jus honorum), ἐπιφυλαξάμενος αὐτὰ διὰ τὰς τρεῖς πρώτας τῆς πολιτείας τάξεις, αἵτινες δὲν ἦσαν ὅλως ἐργατικαί, ἀφοῦ ὑπετίθετο ὅτι εἶχον ὁπωσδήποτε πρόσοδόν τινα, τὴν δὲ τετάρτην διὰ τῆς περὶ ἐργασίας διατάξεως ταύτης ἀπέτρεπεν ἀπὸ τῶν ἐμφύτων τῇ ἀργίᾳ καὶ ὀκνηρίᾳ κακῶν. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν δὲ ταύτην ἐξετάζων τὸν θεσμὸν τοῦτον καὶ ὁ μέγας Μοντέσκιος (4) εὐλόγως ἐπιδοκιμάζει αὐτὸν πληρέστατα. Καὶ ὄντως, ἐν πολιτείᾳ, ἐν ᾗ πάντες οἱ πολῖται, καὶ αὐτοὶ οἱ θῆτες, ἐξέλεγον τὰς ἀρχὰς, ἡ ἐκ τῆς ἀργίας προερχομένη ποικίλη διαφθορὰ ἠδύνατο ν'ἀποβῇ ὀλεθρία αὐτῇ τῇ πολιτείᾳ. Ἐὰν δὲ ἦναι πολιτικῶς ἀναμφισβήτητον τὸ ἀξίωμα, ὅτι ἡ τῶν ἠθῶν χρηστότης ἐστὶν ἀπαραίτητος ἐν πάσῃ δημοκρατίᾳ, τὴν χρηστότητα ταύτην τῶν ἠθῶν μόνη ἡ ἐργασία ἀπεργάζεται. Συμφώνως τῷ Μοντεσκίῳ ἀποφαίνεται καὶ ἕτερος βαθύνους συγγραφεὺς ὁ Pastoret, παρατηρῶν ὅτι πᾶς λαὸς ἐλεύθερος πρέπει νὰ προθυμῆται νὰ ὑπηρετῇ τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα, ταύτην δὲ ὑπηρετεῖ τις διὰ τῆς ἐργασίας, οἱαδήποτε καὶ ἂν ᾖ αὕτη, οὐχὶ δὲ διὰ τῆς ἀργίας(1). Τὸ ἄγονον καὶ λεπτὸν τῆς Ἀττικῆς γῆς ἦν πρόσθετος λόγος ὅπως προνοήσῃ ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης περὶ τῆς ἀναπληρώσεως τῶν ἐλλείψεων τῆς φύσεως διὰ τῆς ἐργασίας καὶ βιομηχανίας. Δὲν θεωροῦμεν αἴσχος τὴν πενίαν, ἀνέκραξέ ποτε ὁ Περικλῆς, ἀλλὰ τὸ μὴ ἐργάζεσθαι πρὸς ἀπαλλαγὴν αὐτῆς. Καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης (2), ἐξετάζων τὰς βάσεις τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν καὶ ἐξαίρων τὰς ἀρετὰς τῶν εἰς τὴν γεωργίαν παραδιδομένων λαῶν, στηρίζει τὴν προτίμησιν ταύτην εἰς τὸν λόγον ὅτι ἀπησχολημένοι οὗτοι διηνεκῶς ὑπὸ τῶν ἰδιαιτέρων αὐτῶν ἐργασιῶν δὲν ἔχουσιν οὔτε ὄρεξιν, οὔτε τὸν προσήκοντα χρόνον ὅπως μετέχωσι διαρκῶς τῶν δημοσίων συνελεύσεων, καὶ ἐπομένως καταλείπουσι τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν εἰς τοὺς παρ' αὐτοῖς συνετωτέρους καὶ εὐπορωτέρους.

2) *Γραφὴ ἀγαμίου.*

Τινὲς τῶν ἀρχαίων πολιτειῶν πολλὴν ἐπεδείξαντο πρὸς τὸν γάμον εὔνοιαν, οὐ μόνον ὡς διαιωνίζοντα τὸ εἶδος, ἀλλὰ καὶ ὡς παρέχοντα ἐγγυήσεις περὶ εὐσταθείας τῆς πολιτείας καὶ συνεχίσεως τῶν ἱερῶν καθηκόντων. Τῶν νομοθετῶν δέ τινες δὲν ἐβράδυναν νὰ τρέψωσι τὴν εὔνοιαν ταύτην εἰς νομικὴν ὑποχρέωσιν. Οὕτως ἐν Σπάρτῃ οἱ ὑπερβάντες τὴν ὑπὸ τοῦ νόμου πρὸς γάμον ὁριζομένην ἡλικίαν ἐν ἀγαμίᾳ ὑπέκειντο τῇ γραφῇ ἀγαμίου, συνεπαγομένῃ ὡς πρωτίστην μὲν ποινὴν τὴν ἀτιμίαν, κατὰ δὲ τὸν Πλούταρχον καὶ ἑτερά τινα μειονεκτήματα (3)· οἷον 1) οἱ ἄγαμοι ἀπεκλείοντο

---

(1) Ἡροδ. Β', § 177.

(2) Διογ. Λαέρτ. Βίος Κλεάνθ. § 11 καὶ Ἀθήναιος IV, § 19.

(3) Λυσίας ὑπὲρ ἀδυνάτου. «Ὁ ἀργὸς ὑπιόθονος ἔστω παντὶ τῷ βουλομένῳ γράφεσθαι». (Samuel Petitus Leges Atticae. Lib. 4. tit 6. 4.

(4) Montesquieu. Esprit des Lois V, chap. VI.

(1) Pastoret, histoire de la législation, vol. 7· p. 92. καὶ Θουκυδ. Β', § 40.

(2) Ἀριστοτ. Πολιτ. VI, κεφ. IV.

(3) Πλουτάρχ. Λυκοῦργ. § 15.

Digitized by Google

τῶν γυμνικῶν ἀγώνων τῶν νεανίδων, 2) ὑπεχρεοῦντο τὸν χειμῶνα νὰ περιέρχωνται ὀλόγυμνοι τὴν ἀγορὰν ᾄδοντες σατυρικόν τι ᾆσμα, δι' οὗ ὡμολόγουν ὅτι δικαίως ἐκολάζοντο ὡς τοῖς νόμοις ἀπειθήσαντες· 3) Ἐν τισιν ἑορταῖς αἱ γυναῖκες ἐξηνάγκαζον αὐτοὺς εἰς δρόμον τινά, καθ' ὃν ἐμαστίγουν αὐτοὺς διὰ ῥάβδων. (1). 4) Τέλος δὲν ἠδύναντο γέροντες γεγονότες ν' ἀπαιτήσωσι τὰς τιμάς, ἃς οἱ νέοι συνήθως ἀπέδιδον εἰς τοὺς ἐν ἡλικίᾳ προβεβηκότας. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν Σπάρτῃ. Ἀλλ' οἱ νόμοι τῶν Ἀθηνῶν ἐτιμώρουν ἆρά γε τὴν ἀγαμίαν; Ὑπὲρ τῆς καταφατικῆς γνώμης ἐπικαλοῦνται· 1) τὸ κείμενον λεξικοῦ τινος τοῦ Σηγουήρου, τιθέντος ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς τὰς γραφὰς «*ἀγεωργίου, λιποταξίου, ἀγαμίου, ἀλογίου,*» ἐπειδὴ δὲ αἱ τρεῖς τῶν δικῶν τούτων ἀνήκουσιν εἰς τὸ Ἀττικὸν δίκαιον, συμπεραίνουσιν ὅτι καὶ ἡ τετάρτη, ἡ ἀγαμίου, ἀνήκει αὐτῷ· 2) χωρίον τι τοῦ Πλουτάρχου, λέγοντός που «τὰ ζῶα ... οὐκ ἀναμένει νόμους *ἀγάμου* καὶ ὀψιγάμου, καθάπερ οἱ Λυκούργου πολῖται καὶ Σόλωνος»· 3) τὸν Πολυδεύκη, μνημονεύοντα ἐν ἀριθμήσει τινι τῶν γραφῶν, ἣν παρεθέσαμεν ἀνωτέρω ἔν τινι σημειώσει, καὶ τῆς *ἀγαμίου*, (2) ὡς δίκης κοινῆς πᾶσιν, οὐχὶ δὲ ὡς ἡ *ὀψιγαμίου* καὶ *κακογαμίου* εἰδικῆς μόνοις τοῖς Λακεδαιμονίοις. Πάνυ ὀρθῶς ὅμως, νομίζομεν, ὁ Κ. Καίλλεμερ (3) ἀπορρίπτει πάντας τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐν τῷ Ἀττικῷ δικαίῳ ὑπάρξεως τῆς γραφῆς ταύτης προσαγομένους λόγους, θεωρῶν εἰκότως αὐτὴν ἀσύμφωνον πρὸς τὸ καθόλου ἐν τῇ Ἀθηναϊκῇ νομοθεσίᾳ διῆκον πνεῦμα, τοσοῦτον τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας κηδόμενον, ὥστε πολλάκις χάριν αὐτῆς νὰ θυσιάζῃ καὶ αὐτὰ τὰ τῆς πόλεως συμφέροντα. (4) Ἐν τοῖς μέχρις ἡμῶν ἐξικομένοις δικανικοῖς λόγοις οὐδεμία γίνεται τῆς δίκης ταύτης μνεία, ὡς ἐπίσης καὶ οὐδεὶς τῶν μνημονευόντων αὐτῆς γραμματικῶν ἀποδίδωσι ῥητῶς ταύτην τῇ Ἀθηναϊκῇ νομοθεσίᾳ. Ἐν τούτοις τῶν παρὰ τοῖς νεωτέροις ἀρχαιολογούντων τινὲς (ὡς ὁ Osann) φρονοῦσιν ὅτι ὁ Σόλων ἔταξε μὲν ποινὰς τῆς ἀγαμίας, ἀλλ' αὗται λίαν ἐνωρὶς περιέπεσαν εἰς ἀχρηστίαν. Τότε ὅμως ὁποία δοθήσεται ἐξήγησις εἰς τὸ παρὰ Στοβαίῳ ἀπαντῶν γνωστὸν ἐκεῖνο λόγιον (1);

Συμπεραίνοντες λοιπὸν λέγομεν ὅτι ἡ γραφὴ αὕτη φαίνεται ἀλλοτρία τοῦ Ἀττικοῦ δικαίου, ὅπερ πιθανῶς ἀπεδίδου μόνοις τοῖς ἐγγάμοις ἰδιά τινα δικαιώματα, ὡς λ. χ. μόνον οἱ ἔγγαμοι καὶ ἔχοντες τέκνα ἐξελέγοντο στρατηγοὶ καὶ συνήγοροι τῆς πόλεως, ἀλλ' οὐδὲν πλέον. Σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ ὁ Πλάτων, ζηλωτής, ὡς γνωστόν, ἐν πολλοῖς τῆς Σπαρτιατικῆς νομοθεσίας, ἐν τοῖς ἑαυτοῦ νόμοις (3) τάσσει ποινὰς τῇ ἀγαμίᾳ.

3) *Γραφὴ Μοιχείας.*

Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἔτι χρόνων, καὶ αὐτῶν τῶν ἡρωϊκῶν, ἡ παρὰ τῆς γυναικὸς τῆς περὶ τὸν γάμον πίστεως καταπάτησις ἐθεωρεῖτο ὡς ἓν τῶν μεγίστων κατὰ τοῦ προσώπου ἀδικημάτων. Ὁ μὴ αὐθωρεὶ φονεύσας τὸν ἐπ' αὐτοφώρῳ συλληφθέντα μοιχὸν σύζυγος, ἠδύνατο νὰ καταδιώξῃ τὸν ἔνοχον οὐ μόνον ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ προσώπῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ τῆς οἰκογενείας καὶ ἐν τῷ συνόλῳ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἠδύνατο ὅμως ἀρκεσθῆναι καὶ εἰς χρηματικόν τινα συμβιβασμὸν (μοιχάγρια.) (4) Καὶ ὁπόταν δὲ βραδύτερον ὁ νομοθέτης ἐπεχείρησε νὰ ῥυθμίσῃ τὰς σχέσεις ταύτας, ἠναγκάσθη νὰ σεβασθῇ τὰ ἴχνη τοῦ ἀρχαίου συστήματος, ἐπέτρεψε τοὐτέστι τῷ συζύγῳ νὰ φονεύσῃ τὸν ἐπ' αὐτοφώρῳ συλλαμβανόμενον μοιχόν, ἀλλ' ὤφειλε τότε οὗτος νὰ ὑποστῇ καθαρμόν, καταδικαζόμενος εἰς ἐξορίαν. (5) Βραδύτερον δὲ νομοθέται τινὲς, ὡς ὁ Δράκων ἐν Ἀθήναις, ἀπήλλαξαν τὸν σύζυγον ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πάσης ποινῆς, ὁπόταν οἱ αὐτουργοὶ συνελαμβάνοντο ἐπ' αὐτοφώρῳ. Λέγεται δὲ ὅτι Ζάλευκος, ὁ τῶν Λοκρῶν νομοθέτης, ἐπέταττε τὴν ἐξόρυξιν τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ μοιχοῦ. (6) Ὁ δὲ Χαρώνδας παρέδιδεν ἀμφοτέρους εἰς τὴν χλεύην

---

(1) Ἀθήναιος XIII, 2

(2) Πολυδ. Η, 40.

(3) Ἐν τῷ πρὸ μικροῦ ἀρξαμένῳ ἀρίστῳ ἀρχαιολογικῷ λεξικῷ τῶν κ. κ. Saglio καὶ Daremberg οὔτινος μόνον δύο τεύχη ἄχρι τοῦδε ἐξεδόθησαν.

(4) Ξενοφ. Πολιτ. Ἀθήν. Α', § 8.

(4) Στοβ. LXVIII, 33 «Σόλων συμβουλεύοντός τινος αὐτῷ κατὰ τῶν μὴ γαμούντων ἐπιτίμιον τάξαι, χαλεπόν, εἶπεν, ὦ ἄνθρωπε, φορτίον ἡ γονή.»

(2) Δεινάρχ. κ. Δημοσθ. § 71.

(3) Πλάτων. Νόμ. IV.

(4) Ὀδυσσ. VII, 329, 332. 354.

(5) Παυσαν IX, 36, 8.

(6) Αἰλιαν. Ποικίλ. Ιστορ. XIII, 24.

Digitized by Google

καὶ περιφρόνησιν τοῦ δημοσίου. (1) Ἐν Κύμῃ καὶ Πισιδίᾳ οἱ μοιχοὶ περιήγοντο ἀνὰ τὴν ἀγορὰν ἐπὶ ὄνου. (2) Ἐν Λεπραίῳ ὁ ἀνὴρ ἐσύρετο ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἀνὰ πᾶσαν τὴν πόλιν, ἡ δὲ γυνὴ ὤφειλεν ἐπὶ ἕνδεκα ἡμέρας νὰ κάθηται ἐν τῇ ἀγορᾷ, φέρουσα μόνον ἐνδυμά τι ἐλαφρότατον, ἀμφότεροι δ' *ἠτιμοῦντο* ἐφ' ὅρου ζωῆς. (3) Ἐν Γόρτυνι ὁ μοιχὸς ἐστεφανοῦτο λίνῳ καὶ ἐῤῥαπτεν ἐνώπιον τοῦ ἄρχοντος ἀπαγγέλλοντος τὴν ἀτιμίαν αὐτοῦ καὶ καταδικάζοντος αὐτὸν νὰ πληρώσῃ ἱκανὸν πρόστιμον. (4) Ἐν Τενέδῳ οἱ δύο ἔνοχοι ἐβάλλοντο διὰ λόγχης. (5) Ἐν Σπάρτῃ ὁ νόμος ἐπέτρεπεν ἐν τισι περιπτώσεσι τὴν μοιχείαν. Ὁ Λυκοῦργος, λέγει ὁ Πλούταρχος (6), ἐπειράθη νὰ ἐξοστρακίσῃ ἀπὸ τοῦ γάμου τὴν ζηλοτυπίαν, χλευάζων τοὺς ἀρνουμένους τοῖς ἄλλοις τὴν τῶν γυναικῶν συναπόλαυσιν καὶ τιμωροῦντας διὰ φόνου ἢ πολέμων τὰς μετὰ τῶν ξένων σχέσεις τῶν συζύγων αὐτῶν.

Ἐν Ἀθήναις ὁ Σόλων ἐπέτρεψε τῷ συζύγῳ τὸν φόνον τοῦ μοιχοῦ συλλαμβανομένου *ἐπὶ θάμαρτι, ἄρθρα ἐν ἄρθροις ἔχοντος*· Ὁ δὲ φόνος τότε δὲν ἐθεωρεῖτο μόνον συγγνωστὸς, ἀλλὰ καὶ νόμιμος. (7) Λεπτομερείας τινὰς τῶν διατάξεων τούτων εὑρίσκομεν ἐν τινι λόγῳ τοῦ Λυσίου περὶ φόνου τοῦ Ἐρατοσθένους. Ὁ Ἐρατοσθένης ἠρᾶτο τῆς γυναικὸς τοῦ Εὐφιλήτου, ὅστις συλλαμβάνει τοὺς ἐνόχους ἐπ' αὐτοφώρῳ ἐπὶ τῆς κλίνης· Τότε ὁ Ἐρατοσθένης ἐκλιπαρεῖ τὸν προσβληθέντα σύζυγον ὅπως ἀνταλλάξῃ τὴν ζωὴν αὐτοῦ διὰ χρημάτων, ἀλλ' ὁ Εὐφίλητος ἀρνεῖται λέγων ὅτι δὲν δίδει αὐτὸς τὸν θάνατον, ἀλλ' ὁ νόμος, ὃν ἐκεῖνος παρεβίασε, προτιμήσας νὰ πράξῃ τοιοῦτον ἀδίκημα, ἀντὶ νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὰς διατάξεις αὐτοῦ. Ἐκ τῆς ἀφηγήσεως ταύτης ἐξάγομεν ὅτι ὁ Εὐφίλητος ἠδύνατο νὰ φεισθῇ τῆς ζωῆς τοῦ ἐνόχου, ἀρκούμενος εἰς μόνην τὴν χρηματικὴν ἀποζημίωσιν.

Ὤφειλε προσέτι ὁ σύζυγος ἐπὶ ποινῇ *ἀτιμίας* νὰ διαζευχθῇ τὴν μοιχαλίδα σύζυγον, εἰς ἣν ἀπηγορεύετο τοῦ λοιποῦ τὸ κοσμεῖσθαι καὶ ἡ εἰς τὰ ἱερὰ τὰ δημοτελῆ πρόσοδος, ὅπως μὴ εἰσιοῦσα διαφθείρῃ καὶ τὰς ἀναμαρτήτους τῶν γυναικῶν, τἀναντία δὲ πράττουσα ἐξετίθετο εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ τυχόντος, δυναμένου νηποινὶ νὰ διαρρήξῃ τὰ ἱμάτια αὐτῆς καὶ τὸν κόσμον ἀφαιρέσῃ καὶ τύψῃ αὐτήν, κωλυόμενος μόνον τοῦ θανατῶσαι ἢ ἀνάπηρον αὐτὴν ποιῆσαι (1). Πιθανὸν δὲ φαίνεται ὅτι ἡ μοιχαλὶς δὲν ἠδύνατο ν' ἀναλάβῃ καὶ τὴν προῖκα αὐτῆς.

Ὁ Πλούταρχος (2) διέσωσε περίεργόν τινα διάταξιν τοῦ Σόλωνος, καθ' ἣν ἐπετρέπετο ἡ μοιχεία τῇ γυναικί, ὁπόταν ἐπίκληρός τις ἐλθοῦσα εἰς γάμον, κατὰ τὸν νόμον, μετὰ τοῦ ἐγγυτέρου τῶν συγγενῶν αὐτῆς, ἠδύνατο, ἐν περιπτώσει ἀνικανότητος αὐτοῦ, νὰ τηρῇ σχέσεις μεθ' οὗ τινος τῶν συγγενῶν τοῦ συζύγου εὐηρεστεῖτο. Καὶ ἐνταῦθα ὅμως, ὡς καὶ πολλαχοῦ ἄλλοθι, ὁ ἐκ Χαιρωνείας φιλόσοφος δὲν φαίνεται λίαν ἀκριβής, συγχέων ἴσως τὰς διατάξεις τῆς Ἀθηναϊκῆς καὶ τῆς Σπαρτιατικῆς νομοθεσίας. Ὁ Ξενοφῶν, λέγων ὅτι οἱ νόμοι τῆς Σπάρτης ἐπιτρέπουσι τὴν μοιχείαν, φροντίζει ἀμέσως νὰ προσθέσῃ ὅτι οὗτοι ἀντίκεινται εἰς τοὺς *παρ' ἅπασι* τοῖς ἄλλοις λαοῖς κειμένους θεσμούς, ἐὰν δὲ παρ' Ἀθηναίοις ἐκράτει τοιαύτη διάταξις, βεβαίως ὁ ἱστορικὸς δὲν ἤθελεν ἐκφρασθῇ τοσοῦτον γενικῶς.

Ὡς δὲ πρὸς τὸν συνένοχον, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐσημειώσαμεν, ἐὰν δὲν ἐφονεύετο ἐν τῷ ἔργῳ, ὁ νόμος παρεδίδου αὐτὸν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ συζύγου (3), ὅστις ἠδύνατο νὰ ἐπιβάλῃ αὐτῷ διαφόρους σκληρὰς καὶ ταπεινωτικὰς κακώσεις, οἷον τὸν *παραιδμόν*, τὴν *ῥαφανίδωσιν* κλπ. (4). Ἔστιν ὅτε ὁ σύζυγος συνεβιβάζετο χρηματικῶς μετὰ τοῦ προσβολέως τῆς οἰκογενειακῆς αὐτοῦ τιμῆς, ἐδικαιοῦτο δὲ τότε νὰ κρατήσῃ αὐτὸν αἰχμάλωτον μέχρις ἐκτίσεως

---

(1) Διόδ. Σικελ. XII 12.

(2) Στοβ. ἀνθολογ. XLIV, 41 καὶ Ἡσύχιος ἐν λ. Ὀνοβάστιδες.

(3) Ἡρακλ. Ποντικ. XIV.

(4) Αἰλιαν· Ποικίλ. Ἱστορ. XII, 12. XIII, 24. καὶ Στέφανος ὁ Βυζάντιος.

(5) Λυσίας περὶ φόνου Ἐρατοσθ. 34, 35. Στοβ. Λόγ. VI, 25

(6) Πλουτάρχ. Λυκοῦργ. 15. Ξενοφ. Πολιτ. Λακεδ. 1.

(7) Δημοσθ. κ. Νεαίρ. 87 καὶ Λυσίας περὶ φόνου Ἐρατοσθ.

(1) Τὴν γυναῖκα ἐφ' ᾗ ἂν ἁλῷ μοιχὸς, μὴ κοσμεῖσθαι, μηδὲ εἰς τὰ δημοτελῆ ἱερὰ εἰσιέναι, ἵνα μὴ τὰς ἀναμαρτήτους τῶν γυναικῶν ἀναμιγνυμένη διαφθείρῃ· ἐὰν δ' εἰσίῃ ἢ κοσμῆται, τὸν ἐντυχόντα καταῤῥηγνύναι τὰ ἱμάτια καὶ τὸν κόσμον ἀφαιρεῖσθαι καὶ τύπτειν εἰργόμενον θανάτου καὶ τοῦ ἀνάπηρον ποιῆσαι. (Ν. Σόλωνος παρ' Αἰσχίνῃ κ. Τιμάρχ. § 183).

(2) Πλουτάρχ. Σόλων. § 20.

(3) Δημοσθ. κ. Νεαίρ. § 66.

(4) Σουίδ. ἐν λ. μοιχεία.

Digitized by Google

τοῦ τιμήματος, ἔχων συγχρόνως κατ' αὐτοῦ καὶ ἀγωγὴν ἐνώπιον τῶν θεσμοθετῶν, οἵτινες ἀγνοοῦμεν ἀκριβῶς ὁποίας ποινὰς ἐπέβαλλον (1). Ὁ δ' ἀξιῶν ὅτι ψευδῶς ἐγένετο αὐτῷ κατηγορία μοιχείας καὶ ἀδίκως ὡς τοιοῦτος ἐκακώθη, ἠδύνατο νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ δικαστήριον, ἔχων ἰδίαν πρὸς τοῦτο γραφήν, *τὴν ἀδίκως εἰρχθῆναι ὡς μοιχόν*, ἥτις ἐὰν ἀπεδείκνυτο ἀληθὴς κατέπαυε τὰς ἐπιβληθείσας παρὰ τοῦ συζύγου ποινὰς καὶ κακώσεις, μηδενίζουσα συγχρόνως καὶ τὰς πρὸς ἔκτισιν τῆς ἐπιβληθείσης χρηματικῆς ἀποζημιώσεως τυχὸν δοθείσας ἐγγυήσεις. Ὁ Στέφανος (ἐν τῷ κατὰ Νεαίρας λόγῳ τοῦ Δημοσθένους) συλληφθεὶς ἐπ' αὐτοφώρῳ, ὑποβάλλεται εἰς χρηματικὴν ἀποζημίωσιν ἐκ τριάκοντα μνῶν, ἀλλὰ πάραυτα ἐξεγείρεται διατεινόμενος ὅτι παρανόμως ἐκρατήθη.

Ἡ μοιχείας γραφή, καίπερ ἐν ταῖς δημοσίαις ἀνήκουσα, καὶ ὡς τοιαύτη παρατεθεῖσα ἐνταῦθα, φαίνεται ὅτι κυρίως καὶ συνηθέστερον ἠγείρετο παρὰ μόνου τοῦ συζύγου (2). Δὲν διαλευκαίνεται ὅμως ἀρκούντως παρὰ τῶν ἀρχαιοτέρων συγγραφέων τὸ ζήτημα, ἐὰν ἡ μοιχείας γραφὴ ἐχώρει καὶ κατὰ τῆς γυναικός· δὲν φαίνεται ὅμως ἄλλως τε καὶ λίαν ἀναγκαία, καθόσον ἀποδειχθείσης ἅπαξ τῆς πράξεως αἱ προμνημονευθεῖσαι συνέπειαι ἐχώρουν *ipso jure*.

Σημειωτέον δ' ἔτι ὅτι ὁ ὅρος *μοιχεία* ἀπαντᾷ ἐπίσης καὶ ἐπὶ τῶν σχέσεων ἀνδρὸς πρὸς γυναῖκα χήραν ἢ ἄγαμον, τοῦθ' ὅπερ δὲν ἀπαρτίζει, ὡς γνωστόν, τὸ ἀδίκημα τοῦτο· φαίνεται δὲ ἀνυποστήρικτος ἡ δόξα τινῶν, φρονούντων ὅτι ἡ σχέσις Ἀθηναίου μετὰ τῆς συζύγου ξένου τινὸς δὲν ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τοῦ νόμου ὡς μοιχεία.

Ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης δὲν ἐπέβαλλε ποινὰς κατὰ τοῦ ἀπιστοῦντος πρὸς τὴν γυναῖκα συζύγου· ἐν τοιαύτῃ λοιπὸν περιπτώσει ἡ γυνὴ δὲν ἦτο δεκτὴ εἰς τὸ δικαστήριον, ζητοῦσα ἐπὶ τῇ αἰτίᾳ ταύτῃ τὸ ἀποστάσιον. Ἐκ τινὸς ὅμως χωρίου Διογένους τοῦ Λαερτίου (1) προκύπτει σαφῶς ὅτι τὸ διαζύγιον ἐπετρέπετο τῇ γυναικί, ἐὰν ὁ σύζυγος διετήρει σχέσεις ἀθεμίτους μετ' ἄρρενος.

Λίαν παράδοξόν ἐστιν ὅτι ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης δὲν ἐκόλαζεν αὐστηρῶς τὸν *βιασμόν*, θεωρῶν δ' αὐτὸν ὡς ἁπλῆν κατὰ τοῦ σώματος προσβολήν, ἤρκειτο μόνον εἰς χρηματικόν τι πρόστιμον καὶ εἰς τὴν τῷ βιαστῇ ἐπιβαλλομένην ὑποχρέωσιν τοῦ λαβεῖν ὡς σύζυγον τὴν βιασθεῖσαν, εἰ ἄγαμος αὕτη ἦν (2)· βραδύτερον ὅμως φαίνεται ὅτι ὁ νομοθέτης ἠναγκάσθη νὰ ἐπιβάλῃ αὐστηροτέρας ποινάς. Ὁ δὲ κύριος ἐλευθέρας τινὸς γυναικός, παραδιδομένης δούλῳ, ἠδύνατο θανατῶσαι αὐτήν.

Ὡς πρὸς τὴν *αἰμομιξίαν* δὲ φαίνεται λίαν ἀνεκτικὸς ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης, διότι καὶ ἐν Ὀλύμπῳ οἱ ἀθάνατοι συνεχῶς, ὡς γνωστόν, ὑπέκυπτον ταύτῃ. Νόμος ἐν τούτοις ἀπαγορεύει τὸν γάμον τοῦ υἱοῦ μετὰ τῆς δευτέρας τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς συζύγου. Ὁ Ἀνδοκίδης μετ' ἀγανακτήσεως ἐξεγείρεται κατά τινος ἱερέως, νυμφευθέντος διαδοχικῶς τὴν κόρην καὶ τὴν μητέρα· ἡ πρώτη δὲ τούτων ἀπήγξατο ὅπως ἀποφύγῃ τὸ αἶσχος τοῦ ἰδεῖν τὴν μητέρα συζευγνυμένην τῷ ἰδίῳ αὐτῆς ἀνδρί.

Ἐπίσης κατὰ ῥητὴν τοῦ Σόλωνος διάταξιν, ἐγράφοντο τῶν *προαγωγῶν*, οὓς ἁλόντας ἐν τῇ δίκῃ θανάτῳ ἐζημίουν (3).

4). *Γραφὴ ἑταιρήσεως καὶ ἐλευθέρων φθορᾶς.*

Αἱ κατὰ τῆς ἑταιρήσεως ἐπιβαλλόμεναι ποιναὶ ἦσαν ἱκανῶς βαρεῖαι, ἀλλ' ἰδίως ἀτιμωτικαί, ἀποστεροῦσαι τὸν καταδικασθέντα πάσης ἐν τῷ μέλλοντι δημοσίας λειτουργίας. Ὁ δὲ ἐν τῇ δίκῃ ἁλοὺς καὶ παραβάς τινα τῶν κατ' αὐτοῦ ἐπιβεβλημένων περιορισμῶν, ὡς βλέπομεν ἐν δυσὶ νόμοις τοῦ Σόλωνος, διασωθεῖσιν ἡμῖν παρ' Αἰσχίνῃ, θανάτῳ ἐζημιοῦτο (4).

---

(1) Πολυδ. Η, 40, 48. Δημοσθ. κ. Νεαίρ. 66. Λυσ. περὶ φόνου Ἐρατοσθ. 25. Μοιχεία ἐπίσης ἦν καὶ ἡ παρὰ τῆς παλλακῆς καταπάτησις τῆς τιμῆς τοῦ ἀνδρός.

(2) Αἱ τῆς μοιχείας γραφαὶ ἐδίδοντο, κατὰ Σουΐδαν, τῇ πέμπτῃ φθίνοντος. Σημειωτέον δ' ὅτι δὲν ἐχώρει γραφὴ μοιχείας ἐπὶ τῶν ἐπ' ἐργαστηρίῳ καθημένων γυναικῶν ἢ ἐν τῇ ἀγορᾷ δημοσίᾳ πωλουμένων. (Δημοσθ. κ. Νεαίρ. 1367). Αἱ ἐν ταῖς ὁδοῖς ὅμως ἀκοσμοῦσαι γυναῖκες προσετιμῶντο, κατὰ Σουΐδαν, χιλίαις δραχμαῖς.

(1) Διογ. Λαερτ. IV 17.

(2) Λυσίας περὶ Φόν. Ἐρατοσθ. 33, Πλούτ. Σόλ. 23.

(3) Ἐάν τις ἐλεύθερον παῖδα ἢ γυναῖκα προαγωγεύσῃ τὸν προαγωγὸν γράφεσθαι, κἂν ἄλῳ θανάτῳ ζημιοῦν. Αἰσχίν. κ. Τιμαρχ. 184.

(4) «Ἐάν τινα ἐκμισθώσῃ ἑταιρεῖν πατὴρ ἢ ἀδελφὸς ἢ θεῖος ἢ ἐπίτροπος ἢ ὅλως τῶν κυρίων τις, κατ' αὐτοῦ μὲν τοῦ παιδὸς μὴ γραφὰς ἑταιρήσεως εἶναι, κατὰ δὲ τοῦ μισθώσαντος καὶ τοῦ μισθωσαμένου, τοῦ μὲν ὅτι ἐξεμίσθωσε, τοῦ δέ, ὅτι ἐμισθώσατο καὶ ἴσα

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ διὰ δημοσίων δικῶν ἢ γραφῶν καταδιωκόμενα κατὰ τῆς πολιτείας ἀδικήματα.

Ἐδίδοντο δὲ καὶ ἐπί τινων ὡρισμένα πρόσωπα προσβαλλόντων ἀδικημάτων αἱ ἑπόμεναι γραφαί.

1). *Ὕβρεως Γραφή.*

Ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης καθιέρωσεν ἐπὶ τῶν ἄνευ προκλήσεως κατὰ τοῦ σώματος προσβολῶν δύο ἀγωγάς. τὴν μὲν δημοσίαν, *ὕβρεως γραφήν*, τὴν δὲ ἰδιωτικήν, *αἰκίας δίκην*, ὧν ἡ ἀκριβὴς διάκρισις πολλὰς παρέχει τὰς δυσχερείας. Κατά τινας, πρὸς ἔγερσιν τῆς *ὕβρεως γραφῆς* ἀπῃτεῖτο νὰ καταδειχθῇ παρὰ τῷ προσβαλόντι τὸ κατ' ἐπίγνωσιν ἢ ἐκ κακῆς προθέσεως, ἢ ὡς λέγεται σήμερον παρὰ τοῖς δικανικοῖς *animus injuriandi*· ἐλλειπούσης δὲ τῆς προθέσεως, ἐχώρει μόνον ἡ *αἰκίας δίκη*· τὰ σχετικὰ ὅμως τῶν δικανικῶν ῥητόρων καὶ γραμματικῶν χωρία μαρτυροῦσιν ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ τῆς *αἰκίας δίκης* ἔγερσις ἦν ἀδύνατος ἄνευ τοῦ *animus injuriandi* (1). Ὁ Κόνων, ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους κατηγορούμενος, πειραθήσεται, λέγει ὁ ῥήτωρ, ν' ἀποδείξῃ ὅτι αἱ αἰκίαι κατηνέχθησαν εἰς γέλωτα καὶ οὐχὶ σπουδαίως, ὅπως ἀποφύγῃ τὰς συνεπείας τῆς *δίκης αἰκίας* (2). Ἀλλ' ὁ Δημοσθένης ἐκ τοὐναντίου πειρᾶται ν' ἀποδείξῃ ὅτι ὑπῆρχε κακὴ πρόθεσις, *ὕβρις*, καὶ τὸν ὅρον τοῦτον ἰδίως μεταχειρίζεται, ὅπως ὁρίσῃ τὴν *αἰκίαν· αἰκία, ὕβρις ἔμπληγος*· κατ' ἀνάγκην λοιπὸν ὀφείλομεν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι μόνον ὡς πρὸς τὴν διαδικασίαν διέφαντο αἱ δύο αὗται ἀγωγαί (3).

Ὅπόταν ὁ παθὼν ἦν δοῦλος, ἐχώρει μόνον ἡ *δίκη αἰκίας*, διότι πρὸς ἔγερσιν τῆς *γραφῆς ὕβρεως* ἀπῃτεῖτο ἱκανότης τοῦ παρίστασθαι ἐπὶ δικαστηρίου, ἧς ἐστεροῦντο, ὡς γνωστὸν, οἱ δοῦλοι. Τινὲς τῶν συγγραφέων ποιοῦνται τὴν ἑπομένην διάκρισιν, ὅτι τοὐτέστιν, ἐὰν ἡ προσβολὴ ἐπηνέχθη τῷ δούλῳ ἐπὶ σκοπῷ βλάβης τοῦ κυρίου, οὗτος ἠδύνατο προσωπικῶς νὰ ἐγείρῃ τὴν *αἰκίας δίκην*· πάνυ ὅμως ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Κ. Καίλλεμερ (1), ὅτι ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Πλάτνερ δὲν φαίνεται ὑποστηριζομένη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, καθ' οὓς ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἠδύνατο ὁ κύριος νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν *βλάβης δίκην*.

Ἡ *ὕβρεως γραφὴ* ἐκρίνετο ὑπὸ τῶν Ἡλιαστῶν, ἐνῷ ἡ *αἰκίας δίκη* ὑπήγετο εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τῶν τεσσαράκοντα (τῶν κατὰ δήμους δικαστῶν). (2)

Ἡ τῆς ὕβρεως ποινὴ ἦν συνήθως τῶν μεγίστων, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐπεβάλλετο χρηματικὴ μόνον ἀποζημίωσις, τὸ πρόστιμον εἰσεπράττετο πρὸς ὄφελος τῆς πόλεως, ἐνῷ ἡ *αἰκίας δίκη* συνεπήγετο μόνον ἀποζημίωσίν τινα ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ ἐνάγοντος. Ἐνῷ δὲ κατὰ γενικὸν κανόνα αἱ ἰδιωτικαὶ ἀγωγαὶ ἀπετέλουν *δίκας ἀτιμήτους*, ἡ τῆς *αἰκίας δίκη* ἀπετέλει ἀγῶνα *τιμητὸν*, τοὐτέστιν ἀπέκειτο εἰς τὸν δικαστὴν ἡ ἐπιμέτρησις τῆς ποινῆς.

Τῆς ὕβρεως ἦσαν διάφορα εἴδη· ἐχώρει τοὐτέστι λόγῳ ἢ ἔργῳ.

ἔστω τὰ ἐπιτίμια ἑκατέρῳ· καὶ μὴ ἐπάναγκες εἶναι τῷ παιδὶ ἡδήσαντι τρέφειν τὸν πατέρα, μηδὲ οἴκησιν παρέχειν, ὃς ἂν ἐκμισθωθῇ ἑταιρεῖν, ἀποθανόντα δὲ θαπτέτω καὶ τ' ἄλλα ποιείτω τὰ νομιζόμενα.» (N. Σόλωνος παρ' Αἰσχίν. κ. Τιμάρχ. § 13.

«Ἐάν τις Ἀθηναῖος ἑταιρήσῃ, μὴ ἐξέστω αὐτῷ τῶν ἐννέα ἀρχόντων γενέσθαι, μηδὲ ἀρχὴν ἀρχέτω μηδεμίαν, μήτε ἐνδημον, μήτε ὑπερόριον, μήτε κληρωτὴν, μήτε χειροτονητὴν, μηδ' ἐπικηρυκείαν ἀποστελλέσθω. μηδὲ γνώμην λεγέτω, μηδ' εἰς τὰ δημοτελῆ ἱερὰ εἰσίτω, μηδ' ἐν ταῖς κοιναῖς στεφανηφορίαις στεφανούσθω, μηδ' ἐντὸς τῆς ἀγορᾶς τῶν περιῤῥαντηρίων πορευέσθω. Ἐὰν δέ τις ταῦτα ποιῇ, καταγνωσθέντος αὐτοῦ ἑταιρεῖν θανάτῳ ζημιούσθω». (N. Σόλωνος παρ' Αἰσχίν. κ Τιμάρχ. § 21).

(1) Δημοσθ. κ. Εὐεργ. § 7, 40.

(2) Δημοσθ. κ. Κόνων. § 10.

(3) Ἰδοὺ ὁ περὶ ὕβρεως σωζόμενος νόμος, ὡς ἐνευρίσκομεν αὐτὸν ἐν Συλλογῇ Πετίτου Leges Atticae Βιβλ. 6, τίτλ. 5, δ'.

«Ἐάν τις ὑβρίζῃ τινὰ ἢ παῖδα ἢ γυναῖκα ἢ ἄνδρα τῶν ἐλευθέρων ἢ τῶν δούλων, ἢ παράνομόν τι ποιήσῃ εἰς τούτων τινά, γραφέσθω πρὸς τοὺς θεσμοθέτας τῶν Ἀθηναίων ὁ βουλόμενος, οἷς ἔξεστιν· οἱ δὲ θεσμοθέται εἰσαγόντων εἰς τὴν Ἡλιαίαν τριάκοντα ἡμερῶν ἀφ' ἧς ἂν γραφῇ, ἐὰν μή τι δημόσιον κωλύῃ· εἰ δὲ μή, ὅταν ᾖ πρῶτον οἷόν τε. Ὅτου δ' ἂν καταγνωσθῇ ἡ Ἡλιαία τιμάτω περὶ αὐτοῦ παραχρῆμα, ὅτου ἂν δόξῃ ἄξιος εἶναι παθεῖν ἢ ἀποτίσαι, ἐὰν δὲ θανάτου τιμηθῇ τῆς ὕβρεως, παραδοθεὶς τοῖς ἑνδεκα τεθνάτω αὐθημερόν· ὅσοι δὲ ἂν γράφωνται γραφὰς ἰδίας κατὰ τὸν νόμον, ἐάν τις μὴ ἐπεξέλθῃ ἢ ἐπεξιὼν μὴ μεταλάβῃ τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων, ἀποτισάτω χιλίας δραχμὰς τῷ δημοσίῳ. Ἐὰν δὲ ἀργυρίου τιμηθῇ τῆς ὕβρεως ἀποτισάτω ἐν ἑνδεκα ἡμέραις μετὰ τὴν δίκην, ἐὰν μὴ παραχρῆμα δύνατται ἀποτίσειν· δεδέσθω δὲ ἐὰν ἐλεύθερον ὑβρίσῃ, μέχρις ἂν ἐκτίσῃ».

(1) Ἐν τῷ ἄνωθι μνημονευθέντι νεωτάτῳ ἀρχαιολογικῷ λεξικῷ τοῦ Saglio καὶ Daremberg.

(2) Δημοσθ. κ, Παντ. § 33.

Digitized by Google

2). *Ἀμβλώσεως Γραφή.*

Ἡ *ἄμβλωσις ἢ ἀποφθορά*, διαταττομένη ἔχειν ὅτε παρά τινων φιλοσόφων (1), δὲν γινώσκομεν ἀκριβῶς ἐὰν ἐτιμωρεῖτο ὑπὸ τῶν ἐν Ἀθήναις κειμένων νόμων. Ἐκ πολλῶν ὅμως τεκμηρίων, καὶ ἰδίως ἐκ τοῦ ὅτι παρὰ τοῖς ἐν Ἀσίᾳ Ἕλλησιν ἡ ἄμβλωσις ἐνομίζετο ὡς ἓν τῶν *ἰσχάτων* ἀδικημάτων (2), συμπεραίνεται τις εἰκότως ὅτι καὶ ἐν Ἀθήναις τὸ ἀδίκημα τοῦτο δὲν ἔμενεν ἀτιμώρητον. Σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ ἔν τινι ἀρχαιοτάτῳ τῶν ἰατρῶν ὅρκῳ, ἀποδιδομένῳ τῷ Ἱπποκράτει, ὑπάρχει καὶ ἡ φράσις: *οὐδὲ γυναικὶ πεσσὸν ὑποφθόριον δώσω.*

3). *Γραφὴ φόνου καὶ φαρμακείας.*

Ὁ Σόλων διεφύλαξε τὰς ἐπὶ φόνου καὶ ἀναιρέσεως ὡρισμένας ὑπὸ τοῦ Δράκοντος ποινάς· ὁ ὑπαίτιος ἀναιρέσεως, ἤτοι ἀκουσίου φόνου, κατεδικάζετο εἰς *ἀπεριαυτισμόν*, ἤτοι εἰς ἐξορίαν ἐπὶ ἐνιαυτὸν, μέχρις οὗ ἐξηγνίζετο τὸ ἄγος διὰ χρηματικοῦ τινος συμβιβασμοῦ μετὰ τῶν συγγενῶν τοῦ θύματος· ἀλλὰ καὶ τὴν ἐξορίαν ταύτην ἠδύνατο ν'ἀποφύγῃ ὁ ὑπαίτιος διὰ τῆς εἰς τοὺς συγγενεῖς τοῦ ἀναιρεθέντος καταβολῆς τῶν *ὑποφορίων*. Ὁ ἐν ἄθλοις ὅμως ἀποκτείνων ἢ καὶ ἐν ὁδῷ, ἄκων, ὡς καὶ ὁ ἰατρὸς ἐν τῇ ἐξασκήσει τῆς τέχνης αὐτοῦ ἔμενον ἀτιμώρητοι (2).

Ὁ ἐκ προμελέτης φόνος ἐκολάζετο θανάτῳ, δυναμένου τοῦ φονέως, πλὴν ἐὰν τοὺς ἑαυτοῦ γονεῖς ἀπέκτεινε, νὰ προτιμήσῃ μετὰ τὸν πρότερον ἐν δικαστηρίῳ λόγον τὴν ἀειφυγίαν (3), ἐξ ἧς ὑποστρέφων ἄνευ ἀδείας ἐξετίθετο εἰς τὰς ἐσχάτας τῶν ποινῶν παρὰ τοῦ τυχόντος. Ἐνόσῳ δὲ ἦσαν ὑπὸ κατηγορίαν οἱ ἐπὶ φόνῳ διωκόμενοι ὑπέκειντο σὺν τοῖς οἰκειοτάτοις αὐτῶν τῇ προαγορεύσει, εἴργοντο τουτέστι τῶν ἱερῶν καὶ τῆς ἀγορᾶς (4). Ἅπαντα δὲ τὰ δικαστήρια ἐδίκαζον ἐν ὑπαίθρῳ τὰς τοῦ φόνου δίκας, τοῦτο μὲν ἵνα μὴ ἔρχωνται οἱ δικασταὶ εἰς τὸν αὐτὸν τόπον τοῖς μὴ καθαροῖς τὰς χεῖρας, τοῦτο δὲ ἵνα μὴ ὁ διώκων γίνηται ὁμωρόφιος τῷ τὸν φόνον διαπράξαντι. Τὸ μὲν ὑπέρτατον τοῦ Ἀρείου Πάγου δικαστήριον ἐδίκαζε τοὺς ἑκουσίους φόνους, τοὺς δ'ἀκουσίους τὸ ἐπὶ Παλλαδίῳ.

Δὲν ἐπετρέπετο ὅμως νὰ παρίσταται συνήγορος τοῖς κρινομένοις ἐπὶ τῆς ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ βουλῆς, ἀλλ' ἕκαστος, ὡς εἶχε δυνάμεως, ἀδιαστρόφως καὶ ἀπανούργως ὑπὲρ ἑαυτοῦ τοὺς λόγους ἐποιεῖτο· ὁ δὲ κατήγορος ἐποιεῖτο ἀρχόμενος τῆς δίκης ταύτης διωμοσίαν κατ'ἐξωλείας ἑαυτοῦ καὶ γένους καὶ οἰκίας, ἱστάμενος ἐπὶ τῶν τομίων κάπρου καὶ κριοῦ καὶ ταύρου, καὶ τούτων ἐσφαγμένων ὑφ' ὧν ἔδει καὶ ἐν αἷς ἡμέραις προσῆκε (1).

Αἱ αὐταὶ ποιναὶ ἐπεβάλλοντο καὶ ἐπὶ τῆς φαρμακείας (2).

4). *Γραφὴ κλοπῆς.*

Ἡ κλοπὴ ἐτάσσετο κυρίως ἐν τοῖς ἰδιωτικοῖς ἀδικήμασιν, ἀλλ' ἐν ὡρισμέναις περιστάσεσιν ἐδίδου χώραν εἰς δημοσίαν ἀγωγήν. Συνήθης ποινὴ ἦν ἡ καταβολὴ τοῦ διπλασίου, τετραπλασίου ἢ δεκαπλασίου τοῦ κλαπέντος πράγματος· τὸ διπλάσιον ἐδίδετο ἐὰν ἐπανῆλθεν ἤδη τὸ κλαπὲν εἰς τὴν κυριότητα τοῦ κυρίου, τὸ δὲ δεκαπλοῦν ἐν ἀντιθέτῳ περιπτώσει. Ἡ κλοπὴ τῶν κωπῶν πλοίου τινὸς, τῶν ἱστῶν ἢ ἄλλου τινὸς τῶν ἀποτελούντων τὸν ἐφοπλισμὸν αὐτοῦ, ἐτιμωρεῖτο δι' ἐξορίας καὶ δημεύσεως τῆς οὐσίας τοῦ ἀδικήσαντος. Θάνατος δ' ἐπεβάλλετο, ὁσάκις ἡ κλοπὴ συνέβαινε τὴν νύκτα, ἢ ὑπερέβαινε τὰς πεντήκοντα δραχμὰς, ἐπίσης καὶ ἐπὶ κλοπῆς ἥττονος μὲν ἀξίας, ἀλλὰ διαπραττομένης ἐν τῷ Λυκείῳ, τῇ Ἀκαδημίᾳ ἢ κατὰ τὸ Κυνόσαργες, ἢ τέλος ἔν τινι τῶν λιμένων τῆς πόλεως (3). Θάνατον ἐπίσης κατε-

---

(1) Πλάτων. Πολιτ. V, D, 90 46. καὶ Ἀριστοτ. Πολιτ. VII, 14. § 10.

(2) Εἴ τις ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ ἀπέθανεν, ὁ ἰατρὸς οὐ φονεύς αὐτοῦ ἐστιν. (Ἀντιφ. Τετραλογ. 111. 315. Δημοσθ. πρὸς Ἀριστοκρ. 637).

(3) Μετὰ τὸν πρότερον λόγον ἔξεστι φυγεῖν, πλὴν εἴ τις γονέας εἶη ἀπεκτονώς. (Πολυδ. Η, § 117.

(4) Εἴργονται ἱερῶν καὶ ἀγορᾶς οἱ ἐν κατηγορίᾳ φόνου, ἄχρι κρίσεως· καὶ τοῦτο προαγόρευσις καλεῖται. (Πολυδ. Η, 66).

(1) Δημοσθ. κ. Ἀριστοκρ. 642—643.

(2) Φαρμακία καὶ φαρμακίδα καὶ αὐτοὺς καὶ τὸ γένος ἅπαν ἀποκτεῖναι. (Δημοσθ. κ. Ἀριστογ. Α'. 793).

(3) « Εἰ μέν τις μεθ' ἡμέραν ὑπὲρ πεντήκοντα δραχμὰς κλέπτοι, ἀπαγωγὴν πρὸς τοὺς ἕνδεκα εἶναι. εἰ δέ τις νύκτα ὁτιοῦν κλέπτοι, τοῦτον ἐξεῖναι καὶ ἀποκτεῖναι καὶ τρῶσαι διώκοντα καὶ ἀπαγεῖν τοὺς ἕνδεκα, εἰ βούλοιτο· τῷ δ' ἁλόντι ὧν αἱ ἀπαγωγαί εἰσιν, οὐκ ἐγγυητὰς καταστήσαντι ἔκτισιν εἶναι τῶν

Digitized by Google

γίνωσκον οἱ κείμενοι νόμοι κατὰ τῶν κλεπτόντων τὰς ἐπὶ τῶν νεκρῶν ἢ ἐν δημοσίοις βαλανείοις ὀθόνας. Ὁ δ' ἐπ' αὐτοφώρῳ συλλαμβανόμενος προσήγετο τοῖς ἕνδεκα, οἵτινες ἐν περιπτώσει ὁμολογίας ἐθανάτουν αὐτὸν, ἀρνουμένου δὲ τούτου, παρέπεμπον τοῖς ἁρμοδίοις δικασταῖς διὰ τὰ περαιτέρω.

Κυρίως ὅμως κατεδιώκετο διὰ δημοσίας δίκης ἡ γραφῆς ἡ κλοπὴ δημοσίων χρημάτων. Οὕτως, εἷς τῶν ἐν Ἀργινούσαις νικησάντων στρατηγῶν κατηγγέλθη εἰς τὸν δῆμον ὡς ὑπεξαιρέσας μέγα μέρος τῶν εἰσφορῶν τῶν συμμάχων (1). Ὁ Λυσίας κατηγορεῖ τοῦ Ἐργοκλέους ὁμοίαν πρᾶξιν, εἰς θάνατον δὲ τούτου καταδικασθέντος, ὁ ῥήτωρ ἐξαιτεῖται ἵνα καὶ ὁ ταμίας τὴν αὐτὴν ὑποστῇ ποινὴν, συνεργάτης γενόμενος τῶν ὑπεξαιρέσεων τούτων (2). Εἰς δεσμὰ κατεδίκαζον οἱ νόμοι τὸν μὴ καταβάλλοντα τὴν ὀφειλὴν αὐτοῦ ἐκμισθωτὴν δημοσίων προσόδων. Καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ Δημοσθένους, ὡς γνωστὸν, ἀπηγγέλθη κατηγορία ἐπὶ κλοπῇ δημοσίων χρημάτων, κατὰ τὴν προμήθειαν σίτου, ἣν εἶχεν ἀναδεχθῆ ὑπὲρ τῆς πόλεως.

Ἐπιφανεστάτη ὅμως τῶν τοιούτων δικῶν ἐγένετο ἡ κατὰ τοῦ Φειδίου, κατηγορηθέντος κλοπῆς παρά τινος τῶν ἐν Ἀθήναις ἀφανῶν ἑρμογλύφων, ὅτις μὴ ἀνεχόμενος τὴν λαμπρότητα τοῦ ἀνδρὸς ἐξέπτυσε κατ' αὐτοῦ τὸ δηλητήριον τῆς συκοφαντίας. Ὁ πέπλος τῆς Ἀθηνᾶς καταβιβάζεται καὶ ζυγίζεται ἐκ νέου ὁ χρυσὸς, εὑρίσκεται δὲ σῶος καὶ ἀνελλιπής. Τί λοιπὸν συνέβη ἀκολούθως; Ἠτήσαντο ἆρά γε οἱ Ἀθηναῖοι συγγνώμην παρὰ τοῦ ἀδικηθέντος πολίτου; Ἐτιμώρησαν ἆρά γε τοὺς συκοφάντας αὐτοῦ; Γινώσκομεν μόνον ὅτι μετ' οὐ πολὺ νέαν κατ' αὐτοῦ ἤγειραν κατηγορίαν ἐπὶ ἀσεβείᾳ· ὁ Φειδίας εἶχε παραστήσει ἐπὶ τῆς ἀσπίδος τῆς Ἀθηνᾶς γέροντα ῥίπτοντα λίθον, τοῦτο δὲ ἐθεωρήθη ὡς προφανὴς ἀσέβεια, ἐφ' ᾧ καὶ κατεδικάσθη εἰς δεσμὰ διὰ βίου ὁ διὰ τῆς μεγαλοφυΐας αὐτοῦ κλείσας τὴν ἐποχὴν, ἐν ᾗ ἔζη, μέγας καλλιτέχνης.

Πρὶν δῶμεν πέρας εἰς τὴν ὁπωσοῦν ἐκτενῆ ταύτην τῶν ἐπωνύμων γραφῶν ἔκθεσιν, ἀναμνησθῶμεν καὶ περιέργου τινὸς τοῦ Ἀττικοῦ δικαίου διατάξεως, καθ' ἣν τοὐτέστι τὰ ξύλα, οἱ λίθοι, καὶ ὁ σίδηρος, τὰ στερούμενα ταῦτα φωνῆς καὶ γνώμης πράγματα, ἐὰν ἐμπεσόντα τινὶ ἀπέκτεινον αὐτὸν, ἐξήγοντο ἔξω τῶν ὁρίων τῆς χώρας, τοῦ δ' αὐτοκτονοῦντος ἡ τὸν φόνον διαπράξασα χεὶρ ἐθάπτετο χωρὶς τοῦ σώματος (1).

—

Ἐκτὸς δὲ τῶν γραφῶν τούτων, αἵτινες ἐλάμβανον τὴν ἑαυτῶν προσηγορίαν ἐκ τοῦ εἴδους τοῦ ἀδικήματος, ἦσαν καὶ ἕτεραί τινες, προσαρμοζόμεναι ἀορίστως εἰς πᾶν εἶδος ἀδικημάτων. Περὶ αὐτῶν δὲ δύναταί τις εἰπεῖν ὅτι ἀπετέλουν μᾶλλον προπαρασκευαστικάς τινας διαδικασίας ἢ κυρίως γραφάς. Ἦσαν δ' αἵδε·

1). *Ἐφήγησις, ὑφήγησις καὶ ἐφηγεῖσθαι.*

Ἐχώρει ἡ διαδικασία αὕτη, κατὰ Σουΐδαν, πρῶτον κατὰ τῶν ὑποδεξαμένων φυγάδα ἢ ἀνδροφόνον, πάντα τουτέστι εἰργόμενον ὑπὸ τῶν νόμων ἐπιβαίνειν τῆς χώρας, ἢ τινα τῶν δοκούντων κατέχειν τι τῶν δημοσίων κρύφα. Κατὰ δὲ τὸν Πολυδεύκη, ἐχώρει καὶ ὁπόταν γενόμενός τις θῦμα ἢ μάρτυς προσβολῆς τινος ἐπ' αὐτοφώρῳ καὶ μὴ θαρρῶν δι' ἀσθένειαν ν' ἀπαγάγῃ τὸν ἔνοχον (ὅπερ ἄλλως ἐπετρέπετο ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει) μετεκαλεῖτό τινα τῶν δημοσίων λειτουργῶν ἐπὶ τοῦ τόπου τοῦ ἀδικήματος πρὸς σύλληψιν αὐτοῦ (2).

2). *Ἐπαγγελία δοκιμασίας* ἢ καὶ ἁπλῶς *δοκιμασία* (3).

Κατὰ ῥῆσίν τινα ἑνὸς λόγου Λυκούργου τοῦ

κλεμμάτων. ἀλλὰ θάνατον τὴν ζημίαν. Καὶ εἴ τις γ' ἐκ Λυκείου, ἢ ἐξ Ἀκαδημίας ἢ ἐκ Κυνοσάργους ἱμάτιον ἢ ληκύθιον ἢ ἄλλο τι φαυλότατον ἢ τῶν σκευῶν τι τῶν ἐκ γομνασίων ὠφέλοιτο, ἢ ἐκ τῶν λιμένων ὑπὲρ δέκα δραχμὰς, καὶ τούτοις θάνατον εἶναι τὴν ζημίαν». (Ν. Σόλ. ἐν Δημοσθ. κ. Τιμοκρ. 736).

«Ἐάν τις φανερὸς γένοιτο λωποδυτῶν ἢ βαλαντιοτομῶν ἢ τοιχωρυχῶν, τούτοις θάνατός ἐστιν ἡ ζημία.» (Ξενοφ. Ἀπομνημ. 1, 2, 62).

(1) Ξενοφ. Ἑλλην. Ἱστορ. 1.

(2) Λυσ. κ. Νικομάχ. καὶ Ἀνδοκίδ. περὶ μυστηρ.

(1) Αἰσχίν. κατὰ Κτησιφ. § 244.

(2) Ἐφηγεῖσθαι δέ ἐστιν, ὅταν τις δι' ἀσθένειαν ἀπάγειν οὐ θαρρῶν, ἐπάγῃ τὸν ἄρχοντα ἐπ' οἰκίαν οὗ τις τούτων ἀποκρύπτεται. (Πολυδ. Ὀνομαστ. Η, 50. Δημοσθ. κ. Ἀνδροτ. 601.)

(3) Ἐπαγγελίαι σημαίνει καὶ ἄλλα, ἰδίως δὲ λέγεται ἐπὶ τῶν ἐγκαλούντων τινὶ δημηγορεῖν καὶ πολιτεύεσθαι οὐκ ἐξόν, καὶ ἔστιν οἷον παραγγελία. (Αἰσχίνης κατὰ Τιμάρχου κτλ. — Ἁρποκρατίων).

Digitized by

ῥήτορος, ἀπολεσθέντος, μνημονευομένην παρ' Ἁρποκρατίωνι τρία ἦσαν τῆς δοκιμασίας ταύτης τὰ κυριώτερα εἴδη, τοὐτέστιν ἡ τῶν ῥητόρων, ἡ τῶν ἀρχόντων καὶ ἡ τῶν στρατηγῶν· παρὰ δὲ τῷ Ἁρποκρατίωνι μνημονεύεται καὶ τετάρτη, ἡ τῶν ἱππέων. Κυρίως ὅμως εἰς δύο κατηγορίας δέον ἀναγαγεῖν τὴν *δοκιμασίαν ταύτην τοῦ νόμου*· ἀ) τὴν τῶν *ἀρχόντων*, οὖσαν τοῦ αὐστηροῦ δικαίου καὶ χωροῦσαν κατὰ παντὸς εἰς δημόσιόν τινα λειτουργίαν, εἴτε κληρωτήν, εἴτε αἱρετήν, εἰσιόντος, καὶ β') τὴν *ῥητορικήν*, χωροῦσαν κατὰ τῶν ῥητόρων, ἤτοι τῶν τὰ πολιτικὰ πραττόντων ἀνδρῶν.

Ἡ δοκιμασία τῶν ἀρχόντων, οὖσα οἱονεί τις πύλη, δι' ἧς πάντες οἱ δημόσιοι λειτουργοὶ ὤφειλον διελθεῖν, οὐκ ἦν ἁπλῆ τις διατύπωσις, εἰς ἣν εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν ὑπεβάλλοντο, ἀλλ' ἀληθὴς καὶ κατὰ τοὺς τύπους τῶν δικαστικῶν συζητήσεων βαίνουσα ἐξέτασις τοῦ βίου καὶ τῶν προηγουμένων τῶν πολιτευομένων ἢ εἰς δημόσιόν τι ἀξίωμα ὑποψηφίων ἀνδρῶν, εἰς ἣν ὤφειλον οἱ κατηγοροῦντες εἶναι κατὰ πάντα παρεσκευασμένοι. Οὕτω δὲ καταγγελλόμενοι, οἱ μὲν βουλευταὶ καὶ ἄρχοντες ἐνώπιον τῆς Βουλῆς, οἱ δὲ λοιποὶ λειτουργοὶ τῆς πόλεως ἐνώπιον ἐπὶ τούτῳ ἐξ ὁρκωτῶν δικαστῶν συγκροτουμένου δικαστηρίου, ἀπεκρίνοντο εἰς τυπικάς τινας καὶ ὑπὸ τοῦ νόμου ὁριζομένας ἐρωτήσεις, ἀποδεικνύοντες ἔτι, εἰ τυχὸν ἀμφιβολίαι τινὲς περὶ τῆς ἀκριβείας τῶν αὐτοῖς λεγομένων ἠγείροντο, τὴν ἀλήθειαν αὐτῶν. Ἡ δ' ἀνάκρισις αὕτη οὐδαμῶς ἀπέβλεπεν, ὡς ἴσως δύναταί τις εἰκάσαι, εἰς τὴν ἱκανότητα τοῦ ἄρχοντος ἢ τὰς εἰδικὰς αὐτοῦ, δι' ἣν ἀνελάμβανε λειτουργίαν, γνώσεις, διότι πᾶς πολίτης ἐπίτιμος, παρεδρεύων ἔν τε τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου καὶ τοῖς δικαστηρίοις, ὑπετίθετο ὡς κατέχων τὰ διὰ τὰ διάφορα τῆς Πολιτείας ἀξιώματα ἀπαιτούμενα προσόντα, τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον ὁ ἔν τινι κληρωτῇ ἀρχῇ τὸ πρῶτον κληρωθεὶς καὶ ἀπειρίαν τινὰ ἑαυτῷ ἐπιγινώσκων, ἠδύνατο προσλαβεῖν τινὰ *Πάρεδρον*, γινώσκοντα ἐπακριβῶς τούς τε νόμους καὶ τὰς εἰς τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν ἀφορώσας διατυπώσεις, ἐνῷ ἐξ ἑτέρου οἱ εἰς αἱρετήν τινα ἀρχὴν ταττόμενοι, οἷον στρατηγοὶ κλπ. ἐξελέγοντο ὑπ' αὐτοῦ τοῦ δήμου, δυναμένου νὰ προτιμήσῃ μεταξὺ πολλῶν τοὺς κρατίστους. Ἀπεδοκιμάζοντο δὲ συνήθως οἱ μὴ ἐκ τριγονίας εὐγενεῖς, οἱ ἀνειμένα ἔχοντες τὰ ἰδιωτικὰ αὐτῶν ἤθη, οἱ τὰ τέλη μὴ τελοῦντες, οἱ τὰς ὑπὸ τῆς πόλεως νενομισμένας στρατείας μὴ στρατευόμενοι, οἱ τῶν ἑαυτῶν γονέων ζώντων μὲν ὀλιγωροῦντες, τελευτησάντων δὲ μὴ κοσμοῦντες τοὺς τάφους (1). Πᾶς δὲ πολίτης τῶν ἐπιτίμων ἠδύνατο αὐτῶν κατηγορῆσαι καὶ ἐλέγξαι τὴν ἀκρίβειαν τῶν πρὸς ἀπολογίαν λεγομένων.

Διάφορος ὁπωσοῦν, οὐχὶ κατ' οὐσίαν ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ κανόνος, ἦν ἡ *δοκιμασία τῶν ῥητόρων*, ἡ καὶ *ῥητορικὴ γραφὴ* λεγομένη. Κατὰ τὸ Ἀθηναϊκὸν πολίτευμα ὁ βουλόμενος τῶν πολιτῶν ἠδύνατο μετὰ τὸ γνωστὸν τοῦ κήρυκος κήρυγμα (τίς ἀγορεύειν βούλεται;) ν' ἀναβῇ ἐπὶ τὸ βῆμα καὶ ἀγορεύσῃ εἰς τὸν δῆμον, λαβὼν βεβαίως πρότερον τὴν πρὸς τοῦτο ἄδειαν παρὰ τῶν προέδρων. Ὁπότε δὲ τὸ πρῶτον πολίτης τις ἐλάμβανε τὸν λόγον ἐπὶ τοῦ βήματος τῆς Πνυκός, οὐδεὶς ἠδύνατο διακόψαι αὐτὸν ἢ εἰς ἔλεγχόν τινα τοὺς λόγους αὐτοῦ ὑποβαλεῖν, διότι

Δοκιμασία δὲ τοῖς ἄρχουσιν ἐπηγγέλλετο καὶ τοῖς κληρωτοῖς καὶ τοῖς αἱρετοῖς, εἴτ' ἐπιτήδειοί εἰσιν ἄρχειν, εἴτε μή· καὶ τοῖς δημαγωγοῖς εἰ ἡ ταιρηκότες εἶεν, εἰ τὰ πατρῷα κατεδηδοκότες, εἰ τοὺς γονεῖς κεκακωκότες, ἢ ἄλλως κακῶς βεβιωκότες, ἀτίμους αὐτοὺς ἐχρῆν εἶναι καὶ μὴ λέγειν. (Πολυδ. Η, 35).

Δοκιμασία δέ ἐστιν ἡ κατὰ τῶν ἀρχόντων ἐξέτασις, εἰ ἐπιτήδειοί εἰσι προίστασθαι τῶν πολιτικῶν πραγμάτων. (Telfy, Corpus juris Attici. ἀρ. 175).

(1) Ἰδοὺ ὁ τύπος τῆς τῶν ἀρχόντων δοκιμασίας ἢ ἀνακρίσεως, ὡς εὑρίσκομεν αὐτὸν ἐν Σαμουὴλ Πιττάκῃ (Leges Atticae Βιβλ. Β'.).

« Εἰ Ἀθηναῖοί εἰσιν ἐκατέρωθεν ἐκ τριγονίας καὶ τῶν δήμων πόθεν, καὶ εἰ Ἀπόλλων ἐστὶν αὐτοῦ πατρῷος καὶ Ζεὺς Ἑρκεῖος·—Ὦ ἄνθρωπε, τίς ἦν σοι Πατήρ; Ἐμοί; ὁ Δεῖνα.—Οἰκεῖοί τινες εἶναι μαρτυροῦσιν αὐτῷ; Πάνυ γε. Πρῶτον μὲν οἱ δεῖνα ἀνεψιοί, εἶτα οἱ δεῖνα ἀνεψιαδοῦς· εἶτα οἱ δεῖνα, οἷς ἡμῖα ταὐτά· εἶτα φράτορες· εἶτα Ἀπόλλωνος Πατρῴου καὶ Διὸς Ἑρκείου γεννῆται. Εἶτα οἱ δημόται, πολλάκις αὐτὸν δεδοκιμάσθαι καὶ ἀρχὰς ἄρξαι καὶ αὐτοὶ διεψηφισμένοι φαίνονται».

« Ὦ ἄνθρωπε, τίς ἦν σοι μήτηρ; Ἐμοί; ἡ δεῖνα· οἰκεῖοί τινες μαρτυροῦσιν αὐτῇ; Πάνυγε. Πρῶτον μὲν οἱ δεῖνα ἀνεψιοί· εἶτα οἱ δεῖνα ἀνεψιαδοῦς· εἶτα οἱ φράτορες τῶν οἰκείων αὐτῆς καὶ δημόται».

« Εἰ τοὺς γονέας εὖ ποιοῦσιν. Εἰ ἐστρατεύοντο ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Εἰ τὸ τίμημά ἐστιν αὐτοῖς. Εἰ ἀφελεῖς», (ἀκέραιοι δηλ. τὸ σῶμα).

Κατὰ δὲ τὸν Ξενοφ. Ἀπομν. Β', 2, 13 « Ἐάν τις γονέας μὴ θεραπεύῃ, ἀποδοκιμάζουσα ἡ πόλις οὐκ ἐᾷ ἄρχειν τοῦτον. Καὶ ἐάν τις τῶν γονέων τελευτησάντων τοὺς τάφους μὴ κοσμῇ, καὶ τοῦτο ἐξετάζει ἡ πόλις ἐν ταῖς τῶν ἀρχόντων δοκιμασίαις».

Digitized by

ὁ ῥήτωρ ἀγορεύων ἐθεωρεῖτο ὡς ἐνασκῶν ἱεράν τινα τῆς πόλεως λειτουργίαν τὰ βέλτιστα καὶ κράτιστα αὐτῇ παραινούμενος· καὶ ὄντως, τὸ βῆμα, ἀφ' οὗ οἱ συνήθεις οὗτοι σύμβουλοι τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ ἀνέπτυσσον τὰς περὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων σκέψεις αὐτῶν καὶ πεποιθήσεις, ἐθεωρεῖτο ὡς τόπος ἱερὸς καὶ διὰ τοῦτο ἀνέβαινον, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀριστοφάνους (1), αὐτὸ ἑστεμμένοι κλάδῳ μυρσίνης, ἀγορεύοντες δ' ἐν ὀνόματι καὶ πρὸς τὸ συμφέρον τῆς πόλεως, ἐπεκαλοῦντο μάρτυρας τῆς ἀληθείας τῶν λόγων αὐτῶν καὶ τῆς χρηστότητος τῆς ἑαυτῶν προθέσεως πάντας τοὺς ἐφεστίους καὶ πατρῴους θεούς. Τοσοῦτον δὲ σοβαρᾶς καὶ ὑψηλῆς οὔσης ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς θέσεως τοῦ ῥήτορος, εὐχερῶς ἐννοεῖ τις ὅτι ῥήτωρ μὴ ἔχων τὴν νόμιμον ἡλικίαν, ἱερόσυλος, ἀσεβὴς πρὸς τοὺς θεοὺς ἢ τοὺς ἑαυτοῦ τοκεῖς, καὶ ἐν γένει μεστὸς πάσης κακίας καὶ παντοδαπῆς διαφθορᾶς, ἠδύνατο μεγάλως νὰ παραβλάψῃ τὴν πολιτείαν, ἐφελκυόμενος ἐπ' αὐτῆς τῶν τε θεῶν τὴν ὀργὴν καὶ τῶν ἀνθρώπων τὸ μῖσος καὶ τὴν περιφρόνησιν. Βεβαίως λοιπὸν ἐδικαιοῦτο καὶ ὤφειλεν ἡ πολιτεία ν' ἀσκῇ τινα ἐπιτήρησιν ἐπὶ τῶν πολιτικῶν τούτων ἀνδρῶν, ὑποβάλλουσα αὐτοὺς εἰς εἴδός τι ἐλέγχου καὶ προαπαιτοῦσα τὴν ἐκπλήρωσιν ὑποχρεώσεών τινων. Σημειωτέον δ' ὅτι, ὅπως τύχῃ τις τοῦ ὀνόματος τοῦ ῥήτορος, δὲν ἤρκει μόνον ν' ἀναβῇ ἐφ' ἅπαξ τὴν Πνύκα ἢ κατὰ μακρὰ χρονικὰ διαστήματα, ἀλλ' ἔπρεπε ν' ἀναβῇ αὐτὴν πολλάκις, γινόμενος συνήθης τοῖς πολίταις καὶ δόξαν τινὰ τῷ ἑαυτοῦ ὀνόματι περιποιούμενος, οὕτω δὲ καὶ μόνον ἠδύνατο νὰ καταστῇ ἰσχυρὸς καὶ κινδυνώδης ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου. Ἐνταῦθα λοιπὸν ὁ νομοθέτης παρεμβαίνων διὰ τῆς *δοκιμασίας* δὲν εἶχε δύναμιν *προληπτικήν*, ὡς ἐπὶ τῶν ἀρχόντων, ἀλλὰ *καταστολτικήν*. Ἐξ ἀρχαίου τινὸς νόμου, ὃν ὁ Αἰσχίνης (2) ἀνάγει εἰς τὸν Σόλωνα, περὶ *ῥητόρων εὐκοσμίας καὶ δοκιμασίας*, ἐξάγομεν ὅτι αἱ κακαὶ ἐκεῖναι ἰδιότητες καὶ ἐλλείψεις, αἵτινες, ἐνοῦσαί τινι, ἀπεκώλυον αὐτὸν δημοσίας τινὸς λειτουργίας, αἱ αὐταὶ ἐπίσης ἐλλείψεις ἀπέκλειον αὐτῷ τὴν εἰς τὸ βῆμα ἄγουσαν. Ἀπηγορεύετο λ. χ. ἡ ἐπὶ τὸ βῆμα ἄνοδος, εἴτε τῆς Βουλῆς, εἴτε τοῦ δήμου, εἰς τὸν πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ γεννήτορας ἀσεβήσαντα υἱόν, τὸν ἐν πολέμῳ ἀπολιπόμενον τοῦ ἑαυτοῦ καθήκοντος, τὸν ἡταιρηκότα ἄλλοτε ἢ καὶ νῦν ἔτι, τὸν τὴν οὐσίαν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ κατεδηδοκότα κτλ. (1).

Πᾶς ῥήτωρ ἀξίας τινὸς εἶχε συνήθως καὶ πολιτικοὺς ἐχθρούς, οἷς βεβαίως ἦν οὐχὶ δυσχερὲς ἐν μέσῳ τοῦ περιβάλλοντος αὐτὸν κλέους νὰ διακόψωσιν αὐτὸν ἀγορεύοντα ἐπαγγέλοντες αὐτῷ δοκιμασίαν, χωρὶς ν' ἀναμείνωσι τὴν ἔγερσιν τῆς *ῥητορικῆς γραφῆς*· τοῦτο δὲ συνέβαινεν, ὁσάκις ἦν κατεπεῖγον ὅπως ἀποκωλυθῇ οὗτος τοῦ βήματος, καὶ τότε ὁ προκαλούμενος ὤφειλεν ἀμέσως νὰ κατέλθῃ αὐτοῦ ἄφωνος, διεξαγομένου βραδύτερον ἐν τοῖς τακτικοῖς δικαστηρίοις τοῦ ἀγῶνος αὐτοῦ πρὸς τὸν κατήγορον, καθ' ὃν ἐξηναγκάζετο ν' ἀποδείξῃ τὴν κατὰ τὸ πολίτευμα πολιτικὴν αὐτοῦ ἀκεραιότητα· ὥστε, ὡς βλέπομεν, ἡ πρώτη αὕτη πρᾶξις ἦν οἱονεί τις προπαρασκευαστικὴ διαδικασία, τῆς τακτικῆς δίκης διεξαγομένης βραδύτερον ἐν τοῖς συνήθεσι δικαστηρίοις. Ἡττωμένου δὲ τοῦ ῥήτορος ἐν τῇ διαδικασίᾳ ταύτῃ οὐ μόνον ἀπηγορεύετο αὐτῷ τοῦ λοιποῦ τὸ δημοσίᾳ λέγειν καὶ πᾶν τῆς πόλεως ἀξίωμα, ἀλλ' ἠδύνατο προσέτι νὰ καταδικασθῇ καὶ εἰς βαρὺ πρόστιμον καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ὑπερορίαν, ὡς παραβὰς προδήλως τὸν νόμον καὶ ἐξαπατήσας τοὺς δικαστάς· οὐδόλως δὲ παράδοξον ἦν καὶ ἡ ζωὴ αὐτὴ νὰ κινδυνεύσῃ ἐκ τῆς βιαιότητος ἐμπαθοῦς τινος κατηγόρου, γινώσκοντος νὰ ἐξεγείρῃ ἐπιτηδείως τὴν ὀργὴν τῶν δικαστῶν.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Αἰσχίνης ἀπηλλάγη τοῦ Τιμάρχου, ὅστις ἀνήκων εἰς τὴν ἀντιμακεδονικὴν ἐν Ἀθήναις μερίδα καὶ συμπολιτευόμενος τῷ Δημοσθένει, εἶχε μετ' αὐτοῦ συγκατηγορήσει τοῦ Αἰσχίνου προδοσίας κατὰ τὴν περιώνυμον αὐτοῦ εἰς τὴν Μακεδονίαν πρέσβευσιν, εἰς ἣν ὀφείλεται εἷς τῶν ἀρίστων λόγων τοῦ κορυφαίου τῶν ῥητόρων· Δυστυχῶς ὅμως διά τε τὰ ἤθη καὶ τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ

(1) Ἀριστοφ. Θεσμοφοριάζουσαι. στ. 381.
(2) Αἰσχίν. κ. Τιμάρχ. 34.

(1) Δοκιμασία τῶν ῥητόρων. «Μὴ εἰσελθεῖν τινα εἰπεῖν, μήπω τριάκοντα ἔτη γεγονότα.
«Ἂν τις λέγῃ ἐν τῷ δήμῳ, τὸν πατέρα τύπτων ἢ τὴν μητέρα, ἢ μὴ τρέφων, ἢ μὴ παρέχων οἰκησιν· Εἰ τὰς στρατείας μὴ ἐστρατευμένος, ὅσαι ἂν αὐτῷ προσταχθῶσιν, ἢ τὴν ἀσπίδα ἀποβεβληκώς. Εἰ πεπορνευμένος, εἰ ἡταιρηκώς. Εἰ ὁ τὰ πατρῷα κατεδηδοκώς, ἢ ὧν ἂν κληρονόμος γένηται.»
«Ἐὰν δέ τις παρὰ ταῦτα λέγῃ, δοκιμασίαν μὲν ἐπαγγειλάτω τῶν Ἀθηναίων ὁ βουλόμενος, οἷς ἔξεστι· τοὺς δὲ δικαστὰς περὶ τούτων ἐν τῷ δικαστηρίῳ διαγιγνώσκειν». (Sam. Petitus. Leges Atticae. Lib. 4. tit. 1.

Digitized by Google

ὁ πολιτευόμενος οὗτος ἦν ὅλως ἀνάξιος ὅπως συμμετάσχῃ τῶν πρὸς ἐκδίκησιν τῶν ὑβρισθέντων νόμων καὶ τῆς παραβιασθείσης μεγαλειότητος τοῦ δήμου πατριωτικῶν τοῦ Δημοσθένους ἀγώνων. Πρὶν ἡ λοιπὸν διεξαχθῇ ἡ κατὰ τοῦ Αἰσχίνου κατηγορία, οὗτος διὰ τῆς περιωνύμου αὐτοῦ καὶ βιαιοτάτης κατὰ Τιμάρχου ἀγορεύσεως ᾐτήσατο ὅπως ὁ κατήγορος αὐτοῦ ἀποκλεισθῇ τῆς κατηγορίας, ὡς δημοσίᾳ καὶ αἰσχίστως ἡταιρηκώς, ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ νεότητος μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ πλεῖστα ἄλλα οὐχὶ σεμνὰ οὐδ' ὅσια ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ διαπραξάμενος, ἅπερ κατὰ τοὺς νόμους ἀπεκώλυον αὐτὸν τοῦ βήματος. Κατὰ πόσον αἱ σφοδραὶ καὶ βίαιαι αὗται τοῦ Αἰσχίνου μέμψεις καὶ καταγγελίαι, αἱ τοσοῦτον τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸν ἰδιωτικὸν τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ βίον κηλιδοῦσαι, ἦσαν ἀληθεῖς, δὲν ἀπόκειται βεβαίως οὐδ' ἐστὶν ἡμῖν δυνατὸν ἐξακριβῶσαι, τόδε μόνον τοὐλάχιστον γινώσκομεν ὅτι, αἱ παρὰ τοῦ δεινοῦ ῥήτορος κατὰ τοῦ Τιμάρχου προσαγόμεναι μαρτυρίαι τοσοῦτον φαίνονται πειστικαὶ καὶ βαρύνουσαι τὴν ἐνοχὴν τοῦ κατηγορουμένου, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ πολιτικὸς αὐτοῦ φίλος καὶ συμπράκτωρ, ὁ Δημοσθένης, ἐν τῷ περὶ παραπρεσβείας περιδόξῳ λόγῳ αὐτοῦ φαίνεται μᾶλλον ἀρνούμενος τῷ Αἰσχίνῃ τὸ δικαίωμα τοῦ ταχθῆναι αὐτὸν οἱονεί τινα τιμητὴν καὶ ἐπικριτὴν τῶν ἠθῶν τῶν πολιτῶν καὶ πιστὸν φύλακα τῆς ἀρχαϊκῆς ἁπλότητος, ἢ προσομολογῶν τὴν τοῦ Τιμάρχου ἀρετὴν, καὶ ἀποκρούων ἑπομένως ὡς μὴ ἀληθῆ τὰ πρὸς κηλίδωσιν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Αἰσχίνου προσαγόμενα γεγονότα (1). Τὸ δὲ βέβαιον ἐπὶ τέλους ἐστὶν ὅτι οἱ δικασταὶ κατεδίκασαν τὸν Τίμαρχον, πεποιθότες ὅτι ἀνὴρ, οὗ τινος σύμπαντα τὸν βίον κατήσχυναν ἀτιμόταται πράξεις καὶ αἴσχισται ἀκολασίαι, κακὸν μᾶλλον οἷος ἦν ἐνεγκεῖν τῇ πόλει, ἀναμιγνύμενος ἐν τοῖς δημοσίοις αὐτῆς πράγμασιν, ἢ ἀγαθὸν, ἑπομένως οὐ μόνον ἀφῄρεσαν αὐτὸν τὸ δικαίωμα τοῦ ἐπὶ τῆς Πυκνὸς ἀγορεύειν ἢ γραφήν τινα κατά τινος τῶν πολιτῶν γράφεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἀπηγόρευσαν αὐτῷ αὐστηρῶς τὸ προσεγγίζειν τοῖς ἱεροῖς καὶ ὁσίοις τόποις ἢ ἔσω τῶν περιῤῥαντηρίων εἰσιέναι.

Κατὰ τ' ἀνωτέρω λοιπὸν πᾶς δημόσιος καὶ τὰ πολιτικὰ πράττων ἀνὴρ ὤφειλε νὰ γινώσκῃ ὅτι πλέον ἡ ἅπαξ ἤθελεν ἐξαναγκασθῇ παρὰ τῶν ἐν τῇ πολιτικῇ σταδιοδρομίᾳ ἀντιπάλων αὐτῷ ν'ἀποδείξῃ τῷ δήμῳ, ὅτι οὐδεμία αἰσχρὰ καὶ ἄτιμος πρᾶξις ἐκηλίδου τὸν δημόσιον αὐτοῦ ἢ τὸν ἰδιωτικὸν βίον. Ὡς δὲ διδάσκει ἡμᾶς ὁ Αἰσχίνης, ἡ πόλις παρὰ πάντων τῶν βουλομένων ἐξ ὀνόματος αὐτῆς ἀγορεύειν καὶ τὰ βέλτιστα αὐτῇ παραινεῖν, ἀπῄτει οἰκογενειακὴν, ἀστυκὴν καὶ στρατιωτικὴν ἀρετὴν, σεμνότητα, τάξιν καὶ οἰκονομίαν ἐν τῷ οἴκῳ καὶ ἐν γένει πᾶν ὅ,τι ἀποτελεῖ τὸν χαρακτῆρα χρηστοῦ καὶ τιμίου πολίτου· οὕτω δὲ ἡ εὐθύνη τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρὸς κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἦν πληρεστέρα καὶ ἐκτενεστέρα ἢ ὅσον ὑφίσταται ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις, παρ' οἷς διά τινος μεταφυσικῆς, καὶ, τῇ ἀληθείᾳ, ἀκαταλήπτου ἀφαιρέσεως τά τε πολιτικὰ ἤθη καὶ οἱ κείμενοι νόμοι χωρίζουσιν ἀποτόμως τὸν δημόσιον ἀπὸ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου, οὗτινος τὸν οὐδὸν εἰς οὐδενὸς ἀκριτομύθου τὸν ἀδιάκριτον καὶ τολμηρὸν ὀφθαλμὸν ἐπιτρέπεται νὰ εἰσδύσῃ. Καὶ ὅμως, βαθύτερον ἐξεταζομένου τοῦ πράγματος, τὸ Ἀθηναϊκὸν σύστημα φαίνεται ἴσως δικαιότερον καὶ πολιτικώτερον τοῦ ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις κρατοῦντος, διότι πράγματι ἀκατανόητος καὶ ψευδὴς παρίσταται ὁ ἐν αὐτοῖς ἰσχύων αὐθαίρετος καὶ ἀπότομος διχασμὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἐὰν ἀνὴρ αἰσχρὸς, ἄτιμος καὶ ἀσεβὴς ἐν τῇ ἑαυτοῦ οἰκογενείᾳ καὶ ἐν τῷ κύκλῳ τοῦ ἰδιωτικοῦ αὐτοῦ βίου καὶ τῶν ἰδιωτικῶν σχέσεων καταδειχθεὶς, ἀνὴρ τὰ πατρῷα κατεδηδοκὼς καὶ παντοδαπῆς κακίας μεστὸς, ὁ τοιοῦτος ἤθελε δυνηθῇ νὰ πολιτευθῇ μετὰ πλείονος χρηστότητος καὶ τιμιότητος ἐν τῷ εὐρυτέρῳ κύκλῳ τῆς πολιτείας καὶ νὰ θριαμβεύσῃ κατὰ τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων πειρασμῶν, οἵτινες πάντοθεν καὶ ὑπὸ διαφόρους ὄψεις προσβάλλουσι τὸν πολιτευόμενον ἅμα τῇ ἐν τῇ διοικήσει τῶν κοινῶν εἰσόδῳ αὐτοῦ. Καί τοι δὲ δύναταί τις ἀντιτάξαι ὅτι οὐδόλως ἐνδιαφέρει τοὺς πολλοὺς ὁ ἰδιωτικὸς πολιτευομένου τινὸς βίος, οὐχ ἧττον βέβαιόν ἐστιν ὅτι ὁ λαὸς πάνυ γηθοσύνως καὶ μετὰ ἰδιαζούσης φροντίδος μανθάνει πᾶν ὅ,τι ἀνακοινοῦται τυχὸν αὐτῷ περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ χαρακτῆρος, τῶν ἠθῶν καὶ τῶν ἕξεων ἐκείνων, οἷς ποτε ἴσως διαπιστευθήσονται τὰ ὑπέρτατα τῆς πολιτείας συμφέροντα· ὁμολογουμένως δ' ὁ λαὸς ἀρέσκεται λίαν εἰς τὰς ἀκριτομύθους ἐκείνας ἐξηγήσεις, ἐξ ὧν διδάσκεται ὁποῖός τις ἦν ἢ ὁποῖος ἔτι καὶ νῦν ἐστιν ὡς ἁπλοῦς ἰδιώτης ὁ τῶν κοινῶν προϊστάμενος ἢ ἀξιῶν προΐστασθαι, μετ' ἀπλησίας δὲ δράττεται καὶ τῆς ἐλαχίστης ἐνδείξεως, δι'

(1) Δημοσθ. π. Παραπρεσβ. 283—286.

Digitized by Google

ἧς δύναταί πως νὰ φωτισθῇ περὶ τῶν ἀρχῶν, αἵτινες θέλουσι καθοδηγεῖ αὐτὸν κατὰ τὴν ἐπισφαλῆ τῆς ἐξουσίας περίοδον. Οἱ νεώτεροι, ὡς γνωστὸν, περὶ ἐξυβρίσεως νόμοι ἀπαγορεύουσι τῷ ἐξυβρίζοντι τὴν διὰ τῆς δικαστικῆς ὁδοῦ ἀπόδειξιν τῆς ἀκριβείας τῶν λόγων αὐτοῦ, ἐνῷ ἐντεῦθεν ἤθελεν ἀνατείλει τὸ φῶς τῆς ἀληθείας καὶ ἡ οἱ ψευδεῖς κατήγοροι ἤθελον ἐξέλθει τοῦ ἀγῶνος ἡττημένοι, μέλλοντες προσέτι δοῦναι δίκην τῆς κακοηθείας αὐτῶν, ἢ ὁ παρ' ἀξίαν τολμήσας νὰ προστῇ τῶν δημοσίων ἤθελε δικαίως παραδοθῇ εἰς τὴν κοινὴν ἀγανάκτησιν καὶ περιφρόνησιν. Καὶ ἐν τούτοις αἱ νεώτεραι κοινωνίαι ἀρκοῦνται μόνον εἰς σκανδαλώδη τινὰ περὶ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν ἠθῶν τῶν δημοσίων ἀνδρῶν ἀνέκδοτα, κρύφα ἀπὸ ὠτὸς εἰς οὖς περιερχόμενα, ὧν ἡ ἀκρίβεια βεβαίως ἐστὶν ἀμφισβητήσιμος, ἀφοῦ οὐδεὶς ὑποχρεοῦται νὰ καταδείξῃ τὴν ἀρχικὴν τῶν δυσφημητικῶν τούτων διαδόσεων πηγήν. Διὰ δὲ τοῦ τρόπου τούτου πολλάκις δύναται νὰ συμβῇ ὥστε εἰς μὲν ἀθῷόν τινα ἴσως ἢ ἀδέξιον πολιτικὸν ν' ἀποδοθῶσι πράξεις ἀνυπόστατοι ἢ ὑπερβολικαί, ἐνῷ ἕτερος μᾶλλον ἠσκημένος περὶ τὰς πονηρίας τοῦ βίου νὰ διαφεύγῃ ὁλοσχερῶς τὴν τῆς κοινωνίας κατάκρισιν. Συμφωνοῦμεν δὲ πληρέστατα ἐνταῦθα μετά τινος ἐγκρίτου Γάλλου συγγραφέως, τοῦ Κ. Γεωργίου Περρὼ (1), φρονοῦντος πάνυ ὀρθῶς ὅτι οἱ ἐν τοῖς καθ'ἡμᾶς χρόνοις περιορισμοὶ οὗτοι περὶ τὸν ἔλεγχον τῆς διαγωγῆς ἑκάστου τῶν πολιτευομένων δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς πρόοδος κοινωνικὴ, ἡ δ' ἐλάττωσις αὕτη τῆς εὐθύνης αὐτῶν συντελεῖ προδήλως εἰς μείζονα τῶν χαρακτήρων κατάπτωσιν καὶ διαφθοράν.

Βεβαίως δὲν δύναταί τις ἀξιῶσαι ὅτι ἡ ἐν τοῖς νόμοις ἀναγραφὴ τοῦ πρὸς ἔλεγχον τοῦ βίου ἑκάστου τῶν πολιτευομένων δικαιώματος ἤθελεν ἀποβῇ, ὅσον κατὰ θεωρίαν φαίνεται, λυσιτελὴς τῇ πολιτείᾳ, δὲν ἤθελεν ὅμως προδήλως συνεπαγάγει καὶ τὰ ἀτοπήματα, ἅπερ κατὰ πρῶτον ἴσως παρουσιάζει ἡ ἰδέα τῆς ἐν τοῖς θεσμοῖς εἰσαγωγῆς αὐτοῦ. Οὕτως, ὡς ἐκ τῆς πολιτικῆς ἱστορίας τῆς παρὰ τὸν Ἰλισσὸν μεγαλοπράγμονος δημοκρατίας διδασκόμεθα, ἡ μὲν τῶν *ἀρχόντων δοκιμασία* εἶχεν ἀποβῇ κατὰ τὸ πλεῖστον ἁπλῆ διατύπωσις, ἡ δὲ τῆς ῥητορικῆς *δοκιμασίας* ἢ *ῥητορικῆς γραφῆς* χρῆσις φαίνεται χωροῦσα σπανιώτερον ἢ καὶ ἐν ὅλως ἐξαιρετικαῖς περιστάσεσι, διότι, ὡς καὶ ἐν πάσαις ταῖς λοιπαῖς κατηγορίαις, καὶ ἐπὶ τῇ ἐγέρσει αὐτῆς βαρεῖαν ἔφερε τὴν εὐθύνην ὁ κατήγορος, δυνάμενος πρὸς τοῖς ἄλλοις νὰ ἐκτεθῇ καὶ εἰς τὴν ἀντεκδίκησιν τοῦ παρ' αὐτοῦ συκοφαντηθέντος καὶ ἀθωωθέντος πολίτου· ὡς ἐκ τούτου δὲ βλέπομεν ὅτι μετὰ πολλῆς εὐλαβείας καὶ προσοχῆς κατέφευγον οἱ πολιτευόμενοι εἰς τὸ ὅπλον τοῦτο. Γινώσκομεν τοὐλάχιστον ἐκ τῆς ἱστορίας, ὅτι αὐτὸς ὁ αἴσχιστος Τίμαρχος, πρὶν ἡ ἀποκλείσῃ αὐτὸν τοῦ βήματος ὁ Αἰσχίνης, εἶχε συντελέσει εἰς τὴν ψήφισιν πλειόνων ἢ ἑκατὸν ψηφισμάτων, οὐδεὶς δὲ τῶν ἀντιπάλων καθ' ἅπαν τὸ μακρὸν τοῦτο τοῦ πολιτικοῦ αὐτοῦ βίου διάστημα ἐτόλμησε νὰ καταγγείλῃ εἰς τὸν δῆμον τὴν εὐτέλειαν τῶν ἠθῶν αὐτοῦ καὶ ἐκτυλίξῃ ἐνώπιον ἑνὸς δικαστηρίου τὴν πολύπτυχον καὶ ἐπονείδιστον ἰσορίαν τῶν αἰσχίστων αὐτοῦ καὶ ἑταιρικῶν σχέσεων, ἐτόλμησε δὲ τὸ μέγα τοῦτο τόλμημα μόνος ὁ Αἰσχίνης, ἀμυνόμενος ἑαυτοῦ καὶ ἀποκρούων τὴν παρ' αὐτοῦ τοῦ αἰσχροῦ Τιμάρχου καὶ τοῦ Δημοσθένους ἀπὸ κοινοῦ ἐγερθεῖσαν κατ'αὐτοῦ βαρεῖαν κατηγορίαν, ἀφ'ἧς δὲν εἶχεν ἔτι ἀπαλλαχθῇ. Καὶ συνετέλεσε μὲν βεβαίως εἰς τὴν καταδίκην τοῦ Τιμάρχου ἡ μεγάλη ῥητορικὴ ἀξία τῆς λαμπρᾶς καὶ βιαιοτάτης ἐκείνης ἀγορεύσεως, μὴ λησμονῶμεν ὅμως ὅτι καὶ ὁ Τίμαρχος ἦν οὐχὶ τῶν ἀφανῶν καὶ ἀγνώστων ἐν τῇ πόλει πολιτῶν, ἡ δὲ φοβερὰ τῶν ἠθῶν αὐτοῦ ἀκολασία ἦν πεφημισμένη καὶ γνωστὴ τοῖς πᾶσι. Δὲν προσήκει δὲ βεβαίως ἐνταῦθα ἡ ἔρευνα, ἐὰν ὁ Αἰσχίνης ἦν ἠθικώτερος τοῦ Τιμάρχου, ὅπως παραστῇ δημοσίᾳ ἐξαιτούμενος τὴν ἀνόρθωσιν τῶν παρ' ἐκείνου τοσοῦτον καθυβρισθέντων δημοσίων ἠθῶν, ἢ ἠδύνατο ἴσως ἐκ τοὐναντίου νὰ δώσῃ αὐτῷ μαθήματα κακοηθείας μείζονος καὶ τελειοτέρας, ὡς καὶ ἐξ αὐτοῦ ἔτι τοῦ κατὰ Τιμάρχου φλογεροῦ αὐτοῦ λόγου ἐξάγομεν. Ἐὰν αἱ περιστάσεις κατέστησαν ἐν τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ τὸν Αἰσχίνην ὄργανον δικαίας τινὸς τιμωρίας, τεσσαρακαίδεκα βραδύτερον ἔτη, ἐν ἡμέρᾳ ἐπισημοτάτῃ, ἐξηγέρθη καὶ κατ' αὐτοῦ τούτου τοῦ προδότου Αἰσχίνου ἡ εὔθικτος τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ συνείδησις, ἣν ἡ εὔγλωττος καὶ ὁρμητικὴ τοῦ διεφθαρμένου τούτου ῥήτορος φωνὴ ἐγίνωσκε τοσοῦτον ἐπιτηδείως νὰ ἐξεγείρῃ κατὰ τῆς ποικίλης καὶ παντοδαπῆς αἰσχρότητος τοῦ βδελυροῦ Τιμάρχου.

(1) G. Perrot, Essai sur le droit public et privé de la République Atténienne. pag. 63 καὶ ἑπ.

Digitized by Google

3) *Ἔνδειξις.*

Αὕτη ἦν τὸ προαγώνισμα δημοτικῆς τινος ἀγωγῆς κατ' ἀτίμου, πρὸς οὐδὲν τὰς συνεπείας τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ καταστάσεως λογιζομένου, διέφερε δὲ τῆς προηγουμένης, καθ' ὅσον δὲν ἐχώρει, ὡς ἐκείνη, ἐπ' ἐκκλησίας διακόπτουσα τὸν ἐπιχειροῦντα λέγειν, ἀλλὰ συνίστατο ἁπλῶς εἰς ἀπ' εὐθείας ἔγγραφον πρὸς τὸν ἄρχοντα καταγγελίαν, ᾧτινι ἀνατεθειμένη ἦν ἡ τῶν τοιούτων δικῶν ἡγεμονία. (1)

Ἔνδειξις ἐπίσης ἐχώρει κατὰ τῶν ὀφειλόντων τῷ δημοσίῳ, οἵτινες μὴ καταβάλλοντες τὴν ἑαυτῶν ὀφειλὴν ἐμπροθέσμως ἐγίνοντο *ipso facto* ἄτιμοι, ὡς καὶ κατὰ τῶν αὐτοβούλως πράγματα δημόσια πωλούντων.

Ἐκάλουν ὅμως κατὰ παράχρησιν τῆς λέξεως *ἔνδειξιν* καὶ τὴν κατὰ τῶν κακούργων ἐγειρομένην ἀγωγὴν, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει συνέχεον αὐτὴν τῇ γραφῇ φόνου, προδοσίας κτλ. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου, συγγραφεὺς ἐντριβέστατος περὶ τὴν ἀρχαιολογίαν τοῦ Ἀττικοῦ δικαίου, ὁ σοφὸς Σχοιμᾶννος, φρονεῖ ὅτι ἡ ἔνδειξις πιθανῶς ἐχώρει, παρελθούσης ἤδη τῆς πρὸς χρῆσιν τῆς *ἀπαγωγῆς* ὁριζομένης ὑπὸ τοῦ νόμου προθεσμίας. (2) Οὕτω λοιπὸν κατὰ τὴν διαδικασίαν ταύτην ὁ κατήγορος ὤφειλεν ἐν πρώτοις νὰ καταθέσῃ ἐγγράφως εἰς τὸν ἁρμόδιον ἄρχοντα τὴν ἑαυτοῦ *ἔνδειξιν*, μεθ' ἣν οὗτος προῦβαινεν εἰς σύλληψιν ἢ φυλάκισιν τοῦ ἐνόχου, ἀποτυγχάνων δ' ἐν τῷ ἀγῶνι ὁ κατήγορος ὑπεῖχε τὰς εὐθύνας *ψευδοῦς ἐνδείξεως* (1).

4) *Ἀπαγωγή.*

Αὕτη ἦν συνοπτική τις διαδικασία ἐπιτρεπομένη ἔστιν ὅτε ὑπὸ τοῦ Ἀττικοῦ Δικαίου καὶ χωροῦσα, κατὰ Πολυδεύκη. (2), ὅταν τις δυνάμενος διὰ τῆς ἐνδείξεως νὰ καταδιώξῃ τινὰ μὴ παρόντα, τοῦτον παρόντα, καὶ ἐπ' αὐτοφώρῳ συλλαβὼν, ἀπάγῃ.

Ἀλλὰ τίνα ἦσαν, ἀκριβέστερον ὁριζόμενα, τὰ ἀδικήματα ἐκεῖνα, ἐφ' ὧν ἐπετρέπετο ἡ ἔκτακτος αὕτη διαδικασία; Κατ' ἀρχὰς φαίνεται ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῆς ἦν ὁπωσοῦν περιωρισμένη μόνον ἐπὶ τῶν *κακούργων*, ὑπὸ τὴν προσηγορίαν τῶν ὁποίων περιελάμβανον τοὺς τὰ *μέγιστα ἀδικοῦντας*, (3) τοὺς *ἀνδροφόνους*, τοὺς *ἀνδραποδιστὰς*, τοὺς *τοιχωρύχους*, τοὺς *ἱεροσύλους*, τοὺς *λωποδύτας*, τοὺς νοθευτὰς τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν καὶ ἐν γένει τοὺς τοιαῦτά τινα ἀδικοῦντας (4). Καὶ ἡ κλοπὴ δὲ

---

(1) Ἔνδειξις, εἶδος δίκης, ὑφ' ἣν τοὺς ἐκ τῶν νόμων εἰργομένους τινῶν ἢ τόπων ἢ πράξεων, εἰ μὴ ἀπέχοιντο αὐτῶν, ὑπῆγον· πολλοὶ μὲν οὖν εἰσι λόγοι ἐνδείξεως· γνωριμώτατοι δὲ οἱ κατ' Ἀριστογείτονος Δημοσθένους.

Ἔνδειξίς ἐστιν ὄνομα δίκης κατὰ τῶν ὀφειλόντων τῇ πόλει, πολιτεύεσθαι δὲ διεγχειρούντων. Λέγεται δὲ ἔνδειξις καὶ κατὰ τῶν ἀνδροφόνων, ὅταν κατίωσιν ὅποι μὴ ἔξεστιν.» (Ἁρποκρατ. Λεξικόν. ἐν λ. ἔνδειξις).

Μηδὲ περὶ τῶν ἀτίμων ὅπως χρὴ ἐπιτίμους αὐτοὺς εἶναι, μηδὲ περὶ τῶν ὀφειλόντων τοῖς θεοῖς ἢ τῷ δημοσίῳ τῶν Ἀθηναίων, περὶ ἀφέσεως τοῦ ὀφλήματος, ἢ τάξεως, ἐὰν μὴ ψηφισαμένων Ἀθηναίων τὴν ἄδειαν πρῶτον, μὴ ἔλαττον ἑξακισχιλίων, οἷς ἂν δόξῃ κρύβδην ψηφιζομένοις, τότε δ' ἐξεῖναι χρηματίζειν, καθ' ὅ,τι ἂν τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ δοκῇ. Ἐὰν δέ τις ἱκετεύῃ ἐν τῇ βουλῇ ἢ ἐν τῷ δήμῳ, περὶ ὧν δικαστήριον ἢ βουλὴ ἢ ὁ δῆμος κατέγνω, ἐὰν μὲν αὐτὸς ὤφλων ἱκετεύῃ, πρὶν ἐκτίσαι, ἔνδειξιν εἶναι κατ' αὐτοῦ, καθάπερ ἐάν τις ὀφείλων τῷ δημοσίῳ ἡλιάζηται. Ἐὰν δ' ἄλλος ὑπὲρ τοῦ ὠφληκότος ἱκετεύῃ, πρὶν ἐκτῖσαι, δημοσία ἔστω αὐτοῦ ἡ οὐσία πᾶσα· ἐὰν δέ τις τῶν προέδρων ὦ τινι τὴν ἐπιχειροτονίαν, ἢ αὐτῷ τῷ ὠφληκότι, ἢ ἄλλῳ ὑπὲρ ἐκείνου, πρὶν ἐκτῖσαι, ἄτιμος ἔστω. (Sam. Petiti, Leges Atticae. lib. 4 tit. 10).

(2) Schoemann, de Comitiis Atheniensium. p. 175.

(1) «Ἔνδειξίς ἐστι πρὸς τὸν ἄρχοντα ὁμολογουμένου ἀδικήματος μήνυσις, οὐ κρίσεως, ἀλλὰ τιμωρίας δεομένου· ὁ δ' ἐνδεικνύμενος ἐν γραμματείῳ πρὸς τὸν ἄρχοντα τὴν ἔνδειξιν ἀποφέρει ἵνα ὑπεύθυνος ᾖ τῆς ψευδοῦς ἐνδείξεως· καὶ αὕτη μὲν γίνεται περὶ τῶν οὐ παρόντων». (Πολυδεύκ. Ὀνομαστ. Η, 49).

«Ἐάν τις ἄτιμος ὤν, ἢ ὠφληκὼς τῷ δημοσίῳ καὶ μὴ ἐκτετικώς, ἄρχειν ἐπιχειροίῃ, τοῦτον ἐνδεικνυσιν ὁ βουλόμενος τῶν πολιτῶν· ὁμοίως καὶ τὸν ἀντιποιούμενον πράξεων ἢ τόπων ἀπηγορευμένων τοῖς νόμοις, οἷον τὸν ἡταιρηκότα τῆς ἀγορᾶς καὶ τοῦ λέγειν ἐν τῷ δήμῳ· ἔτι τὸν κακῶς λέγοντα τοὺς τετελευτηκότας ἀδίκως· ἔπειτα τοῖς ἀλοῦσι τούτων τινὸς τιμῶσιν οἱ δικασταὶ τί χρὴ παθεῖν ἢ ἀποτῖσαι.» (Σουΐδ).

«Κατὰ τῶν ὀφειλόντων τῷ δημοσίῳ τὰς ἐνδείξεις τὸν βουλόμενον ποιεῖσθαι τῶν πολιτῶν, καὶ ἐάν τις ὀφείλῃ τῇ Ἀθηνᾷ ἢ τῶν ἄλλων θεῶν ἢ τῶν ἐπωνύμων τινί». (Δημοσθ κ. Θεοκρ 1326).

Ἔνδειξις ἔστω πρὸς τοὺς θεσμοθέτας, ἐάν τις ἀρχῇ ὀφείλων τῷ δημοσίῳ· οἱ δὲ θεσμοθέται τοὺς ἐνδεχθέντας εἰσάγουσιν εἰς τὸ δικαστήριον. (Δημοσ. κ. Τιμοκρ. 707).

(2) Πολυδ. Ὀνομαστ. Η, 49. — Δημοσθ. κ. Ἀριστοκρ. § 80.

(3) Αἰσχ. κ Τιμάρχ. §. 91.

(4) Ἀντιφ. περὶ φόν. Ἡρώδ. § 10. Δημοσθ. κ. Κόνωνος § 1. Λυσίας κ. Θεομν. 1, § 10 τοῦ αὐτοῦ κατ' Ἀγορατ. § 68.

ἰδίου χώραν τῇ ἀπαγωγῇ, διαπραττομένη ἐν καιρῷ νυκτὸς καὶ οὐσ' ἀναμφισβήτητος· ἀλλὰ καὶ ἐν καιρῷ ἡμέρας διαπραττομένης τῆς κλοπῆς, ἐχώρει ἡ ἀπαγωγή, ὁσάκις τὸ ἀδίκημα ἐγένετο ἐν τόπῳ δημοσίῳ, οἷον γυμνασίῳ ἢ λιμένι, ἢ βαλανείῳ, ὑπερέβαινε δὲ τὸ κλαπὲν τὴν ἀξίαν δέκα δραχμῶν. Κατὰ δὲ τὰ λοιπὰ τῆς κλοπῆς εἴδη ὁ ἔνοχος ἐξετίθετο εἰς τὸν κίνδυνον τῆς ἀπαγωγῆς, μόνον ὁπόταν ἡ τοῦ κλαπέντος ἀξία ὑπερέβαινε τὰς πεντήκοντα δραχμάς (1).

Ἐπετράπη ὅμως βραδύτερον ἡ ἀπαγωγὴ καὶ ἐπὶ ἑτέρων ἀδικημάτων· οὕτως ὁ δι' ἑκουσίας φυγῆς ἀποφυγὼν τὴν καταδίκην φονεὺς καὶ βραδύτερον ἄνευ ἀδείας ὑποστρέφων εἰς τὸ πατρῷον ἔδαφος, ἐξετίθετο εἰς τοὺς κινδύνους τῆς *ἀπαγωγῆς* (2). Καί τοι δὲ οἱ ἐπὶ φόνῳ κατηγορούμενοι καὶ *ἀπαγόμενοι* ἠδύναντο ν' ἀντιτάξωσι τὴν ἔνστασιν ὅτι διὰ μόνης τῆς *γραφῆς φόνου* ἠδύναντο νὰ καταδιωχθῶσιν, ὑπάρχουσιν ἐν τούτοις μαρτυρίαι ὅτι ἐχώρει ἡ ἀπαγωγὴ ἐπὶ παντὸς προφανοῦς φόνου (3). Ἔτι, τῇ ἀπαγωγῇ ἐξετίθεντο καὶ οἱ γόητες (4), οἱ μοιχοὶ (5), οἱ ἀσεβεῖς (6), οἱ συκοφάνται (7), οἱ διωκόμενοι ἀστρατείας (8) καὶ τὰ τέκνα, τὰ τοὺς ἑαυτῶν γεννήτορας κακοῦντα (9), οἱ μὴ τακτικῶς τὸ μετοίκιον καταβάλλοντες μέτοικοι (10), οἱ χρώμενοι δικαίοις, ἅπερ εἶχον ἀπολέσει διά τινος καταδίκης, ἴσως δέ, κατά τινα τοῦ Αἰσχίνου μαρτυρίαν, καὶ οἱ τοὺς νέους διαφθείροντες (11). Εἰδικὸν δὲ ψήφισμα εἶχεν ἐπιτρέψει τὴν ἀπαγωγὴν κατ' ἐκείνων τῶν πολιτῶν, οἵτινες, πολιορκουμένης στενῶς τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, κατέλιπον αὐτήν, καταφυγόντες εἰς Δεκέλειαν (12).

Ἡ δὲ διαδικασία τῆς ἀπαγωγῆς ἔβαινεν οὕτως· ὁ ταύτῃ χρώμενος πολίτης ἐνεχείριζε τῷ ἄρχοντι ἔγγραφον, περιγράφον τὸ γενόμενον ἀδίκημα. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο, καλούμενον ἐπίσης *ἀπαγωγή* (1), ὤφειλε νὰ μνημονεύῃ ῥητῶς, ὅτι ὁ κατηγορούμενος συνελήφθη ἐπ' αὐτοφώρῳ. Μετὰ δὲ τὴν εἰς τὸν ἀρμόδιον ἄρχοντα ἐγχείρισιν τῆς ἐγγράφου ταύτης καταγγελίας, οὗτος διέτασσεν ἵνα ὁ κατηγορούμενος τεθῇ ἀμέσως ἐν τῇ φυλακῇ, *ἐν ξύλῳ* (2). Ἐπετρέπετο ὅμως ἔν τισι περιπτώσεσι καὶ ἡ διὰ τριπλῆς ἐγγυήσεως ἀποφυλάκισις τοῦ κατηγορουμένου.

Ἡ δὲ ἀρμοδιότης τοῦ ἄρχοντος ἐν τῇ διαδικασίᾳ ταύτῃ ἐποικίλλε, κατὰ τὰ διάφορα τῆς κατηγορίας εἴδη. Οὕτω, διὰ τοὺς κυρίως λεγομένους *κακούργους* καὶ *γόητας*, ἁρμόδιοι ἦσαν *οἱ ἕνδεκα*· διὰ τὰς παρὰ τῶν τέκνων κακώσεις τῶν ἑαυτῶν γεννητόρων, ὁ *ἐπώνυμος ἄρχων*, διὰ τοὺς ἀσεβεῖς ὁ *ἄρχων βασιλεύς*· διὰ τοὺς μὴ τὸ μετοίκιον καταβάλλοντας μετοίκους, *οἱ πωληταί*, διὰ τοὺς συκοφάντας καὶ ἕτερά τινα ἀδικήματα, οἱ *θεσμοθέται*. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ ἀπαγωγὴ ἐχώρει καὶ ἐνώπιον αὐτῆς τῆς Βουλῆς, διότι ἐν τῷ τύπῳ τοῦ ἐνιαυσίου ὅρκου, ὃν ἀπὸ τοῦ ἔτους 403. π. Χ. ἀπήτουν παρὰ τῶν Βουλευτῶν καθ' ἣν στιγμὴν οὗτοι ἐπελαμβάνοντο τῶν ἑαυτῶν καθηκόντων, ὑπῆρχε καὶ ἡ ἑπομένη φράσις. «*Καὶ οὐ δέξομαι ἕνδειξιν οὐδὲ ἀπαγωγὴν ἕνεκα τῶν πρότερον γεγενημένων, πλὴν τῶν φυγόντων*» (3). Ἐν δὲ τῇ εἰς τὸν τῷ Δημοσθένει ἀποδιδόμενον Λόγον κατ' Ἀριστογείτονος λόγον ὑποθέσει τοῦ Λιβανίου εὑρίσκομεν ἀπαγωγὴν ἱεροσύλου τινὸς ἐνώπιον τῶν Πρυτάνεων· ἐπὶ τῶν ἱεροσύλων ὅμως κυρίως ἁρμόδιοι ἦσαν οἱ ἕνδεκα, ὥστε δυοῖν θάτερον, ἢ ἡ παρὰ Λιβανίῳ μνημονευομένη περίπτωσις αὕτη ἦν ὅλως ἐξαιρετική, ἢ ἡ δόξα αὕτη τοῦ συγγραφέως τούτου ἐστὶν ἐσφαλμένη. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου δὲ ὁ Πλάτνερ φρονεῖ ὅτι ἡ ἐνώπιον τῆς Βουλῆς ἀπαγωγὴ ἐπετρέπετο μόνον ἐν ταῖς περιπτώσεσι τῆς Εἰσαγγελίας (4).

Γενομένης τῆς ἀπαγωγῆς παρὰ τῷ ἁρμοδίῳ ἄρχοντι, οἱ μὲν κυρίως κακοῦργοι καὶ οἱ γόητες, εἰ τὸ ἀδίκημα αὐτῶν ἦν φανερὸν καὶ ὡμολογεῖτο καὶ παρ' αὐτῶν τῶν ἰδίων, ὑφίσαντο ἀμέσως καὶ ἄνευ οὐδενὸς δικαστικοῦ ἀγῶνος παρὰ τῶν ἕνδεκα τὴν ἐσχάτην τῶν ποι-

(1) Δημοσθ. κ. Τιμοκρ. § 113—114.
(2) Δημοσθ. κ. Ἀριστοκρ. § 28—31.
(3) Ἀντιφ. φόν. Ἡρῴδ. § 9 καὶ ἐπ.
(4) Πλάτων. Μένων § 13.
(5) Αἰσχίν. κ. Τιμάρχ. § 91.
(6) Δημοσθ. κ. Ἀνδροτ. § 27.
(7) Δημοσθ. κ. Θεοκρ. § 10.
(8) Δημοσθ. κ. Τιμοκρ. § 105.
(9) Δημοσθ. κ. Τιμοκρ. § 17.
(10) Δημ. κ. Ἀριστογ. Α'. § 57.
(11) Αἰσχίν. κ. Τιμαρχ. § 43.
(12) Λυκοῦργ. κ. Λεωκρ. § 121.

(1) Λυσίας κ. Ἀγορατ. § 85.
(2) Δημοσθ. κ. Τιμοκρ. § 146.
(3) Ἀνδοκίδ. π. μυστηρ. § 91 καὶ Telfy Corpus juris Attici. ἄρ 79.
(4) Ἀρχαιολογικὸν Λεξικὸν τῶν κ. κ. Saglio καὶ Daremberg.

Digitized by

νῶν (1)· ἐπίσης καὶ οἱ ἄνευ ἀδείας ἐκ τῆς ξένης γῆς ὑποστρέφοντες ἐξόριστοι· οἱ μὴ τὸ μετοίκιον καταβάλλοντες μέτοικοι ὑπεβιβάζοντο εἰς τὴν τάξιν τῶν δούλων καὶ ὡς τοιοῦτοι ἠδύναντο πωληθῆναι. Ἐν δὲ ταῖς πλείσταις τῶν ἄλλων περιπτώσεων, μὴ οὔσης τῆς ποινῆς ὑπὸ τοῦ νόμου ὡρισμένης, ὡρίζετο αὕτη ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου (2). Ἐπίσης παρεπέμπετο ὁ κατηγορούμενος εἰς τὰ δικαστήρια, ὁσάκις ἠμφισβήτει τὴν ἀκρίβειαν τῆς ὑπὸ τοῦ κατηγόρου ἀποδιδομένης αὐτῷ πράξεως ἢ ἠξίου ὅτι δὲν ὑρίσταται τὰς νομικὰς ἐκείνας ἀνικανότητας, διὰ τὴν παράβασιν τῶν ὁποίων κατηγγέλλετο, ὡς λ. χ. ὅτι δὲν ἦτον *ἄτιμος* ἢ *ἐξόριστος*. Ὁ δὲ κατήγορος, ἡττώμενος ἐν τῇ δίκῃ, προσετιμᾶτο χιλίαις δραχμαῖς (3).

Ἡ ἀπαγωγὴ ὁμοιάζει ἀληθῶς ἐν πολλοῖς τῇ *ἐφηγήσει* καὶ *ἐνδείξει*, διαφέρει ὅμως οὐσιωδῶς ἀμφοτέρων. Οὕτω κατὰ τὴν *ἐφήγησιν* ὁ κατήγορος ἀντὶ νὰ προσαγάγῃ τὸν κατηγορούμενον ἐνώπιον τοῦ ἄρχοντος, μετεκαλεῖτο τὸν τελευταῖον τοῦτον ἐπὶ τοῦ τόπου τοῦ ἀδικήματος, ὅπως συλλάβῃ τὸν δράστην· κατὰ τὴν ἀνωτέρω ἔννοιαν ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ κατ' Ἀνδροτίωνος λόγῳ αὐτοῦ (4) συνίστησι τὴν ἀπαγωγὴν τοῖς δυσπιστοῦσιν εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ἰδίων δυνάμεων. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ ἄρχων ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ εἶχε καὶ τὸ δικαίωμα τῆς κατ' οἶκον ἐρεύνης. Ἡ δ' *ἔνδειξις*, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐρρέθη, ἦν ἁπλῆ τις καταγγελία γινομένη εἰς τὸν ἁρμόδιον ἄρχοντα ὑπὸ τοῦ κατηγόρου, ὅστις καθ' ἣν στιγμὴν εἶδε πραττόμενον τὸ ἀδίκημα οὐκ ἠδυνήθη ἢ οὐκ ἠβουλήθη συλλαβεῖν τὸν ἔνοχον· αὕτη τοὐλάχιστον φαίνεται ἡ ὀρθοτέρα ἑρμηνεία τοῦ ἄνωθι παρατεθέντος σχετικοῦ τοῦ Πολυδεύκους χωρίου, λέγοντος ὅτι ἡ ἀπαγωγὴ ἐφαρμόζεται ὅταν ὁ ἔνοχος ἦναι παρών, ἡ δὲ ἔνδειξις, ὅταν ἦναι ἀπών (5).

δ). *Φάσις* (6).

Οὕτως ἐκαλεῖτο ἡ σκοποῦσα τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς εἰς τὰς προσόδους τῆς πολιτείας γενομένης βλάβης γραφή, δι' ἧς ἐκολάζοντο οἱ λαθρέμποροι, οἱ ἀσκοῦντες ἐμπορείαν πραγμάτων ἀπηγορευμένων ἢ ἐκτὸς συναλλαγῆς, οἱ περὶ τὰ ναυτιλιακὰ δικαιώματα ἐξαπατῶντες καὶ οἱ εἰς ἑτέρους λιμένας, ἐκτὸς τοῦ τῶν Ἀθηνῶν, μετάγοντες σιτηρά. Συνήθως ἐν τῇ φάσει ὁ κατήγορος ἐκέρδαινε τὸ ἥμισυ ἐκείνου, οὗτινος ὠφελεῖτο τὸ δημόσιον. Ἡ φάσις ἐχώρει ἐπίσης, καθ' Ἁρποκρατίωνα, καὶ κατὰ τῶν ἐπιτρόπων, τῶν μὴ ἐκμισθούντων ποσῶς, ἢ ἐλάττονος ἢ κατ' ἀξίαν ἐκμισθούντων τὸν οἶκον τῶν ἐπιτροπευομένων. Λίαν δ' ἄπορον φαίνεται ἡμῖν πῶς ἔγκριτος Γάλλος νομολόγος τῶν συγχρόνων, ὁ πρὸ μικροῦ ἀποβιώσας καθηγητὴς τῆς ἐν Στρασβούργῳ Νομικῆς Σχολῆς Κ. Ἔσβαχ, φρονεῖ ὅτι ἀτόπως ὁ Δημοσθένης ἔν τινι τῶν δικανικῶν αὐτοῦ λόγων καλεῖ *φάσιν* τὴν *γραφὴν ἐπιτροπῆς* κατὰ τοῦ δολίου ἐπιτρόπου ἢ κηδεμόνος. Νομίζομεν ὅτι ἡ σαφεστάτη μαρτυρία τοῦ Ἁρποκρατίωνος, καὶ αὐτοῦ τοῦ Πολυδεύκους, ῥητῶς ἀμφοτέρων μνημονευόντων τῆς περιπτώσεως τῶν περὶ τὴν περιουσίαν τῶν ὀρφανῶν ἐξαμαρτανόντων ἐπιτρόπων, ὡς ὑπαγομένων τῇ διαδικασίᾳ ταύτῃ, δύναται νὰ ἄρῃ πᾶσαν περὶ τούτου ἀμφιβολίαν (1).

---

(1) Πολυδ. Ὀνομαστ. Η, 102.
(2) Ἀντιφ. περὶ φόν. Ἡρῴδ. § 10.
(3) Δημοσθ. κ. Ἀνδροτ. § 302. Αἰσχίν. κ. Τιμαρχ. § 113.
(4) Δημοσθ. κ. Ἀνδροτίων. § 26.
(5) Πολυδ. Η. 50.
(6) « Φάσις λέγεται μὲν καὶ ἐπὶ δημοσίου ἐγκλήματος, ὅταν τις ἀποφαίνῃ τι τῶν δημοσίων ἔχοντά τινα, μὴ πριάμενον, λέγεται δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ὀρφανικῶν οἴκων· ὅτε γὰρ μὴ ἐκμισθῶσιν οἱ ἐπίτροποι τὸν οἶκον τῶν ἐπιτρευομένων, φαίνει αὐτοὺς ὁ βουλόμενος πρὸς τὸν ἄρχοντα, ἵνα μισθωθῇ. φαίνει δὲ καὶ εἰ ἐλάττονος ἢ κατὰ τὴν ἀξίαν μεμίσθωται». (Ἁρποκρ. ἐν λ, φάσις).

« Φάσις ἐστὶ καὶ τὸ φαίνειν τοὺς περὶ τὰ μέταλλα ἀδικοῦντας ἢ περὶ τὸ ἐμπόριον κακουργοῦντας, ἢ περὶ τὰ τέλη, ἢ τῶν δημοσίων τι νενοσφισμένους, ἢ συκοφαντοῦντας ἢ περὶ τοὺς ὀρφανοὺς ἐξαμαρτάνοντας· κοινῶς δὲ φάσεις καλοῦνται αἱ μηνύσεις τῶν λανθανόντων ἀδικημάτων· ἐδίδοσαν δ' ἐν γραμματείῳ γράψαντες τὴν φάσιν, τά θ' ἑαυτῶν καὶ τὰ τοῦ κρινομένου ὀνόματα προσγράψαντες καὶ τίμημα ἐπιγραψάμενοι· ὁ δ' ἄρχων παραδίδωσι τὴν κρίσιν δικαστηρίῳ καὶ τὸ μὲν τιμηθὲν γίνεται τῶν ἀδικουμένων, εἰ καὶ ἄλλοι ὑπὲρ αὐτῶν φαίνοιεν· ὁ δὲ μὴ μεταλαβὼν τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων τὴν ἐπωβελίαν προσοφλισκάνει. Εἰσάγεται δὲ τὰς μὲν ἐντὸς χιλίων εἰς ἕνα καὶ διακοσίους, τὰς δὲ ὑπὲρ χιλίας εἰς ἕνα καὶ τετρακοσίους. Δεῖ δὲ καὶ κλητῆρας προσεπιγράφεσθαι τὸν φαίνοντα, οἳ εἰσι μάρτυρες». (Πολυδ. Ὀνομαστ. Η, 47—49).

(1) Hesbach, introduction générale à l'étude du droit.

Ἴδού καὶ οἱ περὶ φάσεως σωζόμενοι νόμοι. ὡς

Digitized by Google

6) *Εἰσαγγελία.*

Αὕτη ἦν ἡ σπουδαιοτάτη τῶν ἐν Ἀθήναις δημοσίων δικῶν, εἰσαγομένη μάλιστα διὰ τὸν λόγον τοῦτον οὐχὶ εἰς τὰ κοινὰ δικαστήρια, ἀλλ' εἰς τὴν βουλὴν ἢ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου. Εἰσήγετο δὲ εἰς τὴν πρώτην τῶν καθ' ἑκάστην Πρυτανείαν συγκροτουμένων τεσσάρων ἐκκλησιῶν, τὴν καὶ *κυρίαν* καλουμένην. Δύο χωρία τοῦ Πολυδεύκους φαίνονταί πως ἀντιμαχόμενα ὡς πρὸς τὸ πρόσωπον τῶν εἰς τὸν δῆμον τὰς εἰσαγγελίας εἰσαγόντων, διότι ἐνῷ ὁ συγγραφεὺς οὗτος ῥητῶς λέγει, ὅτι οἱ θεσμοθέται τὰς Εἰσαγγελίας εἰσαγγέλλουσιν εἰς τὸν δῆμον (1), ὀλίγον περαιτέρω προστίθησιν ὅτι καὶ ἐν τῇ κυρίᾳ τῶν ἐκκλησιῶν τὰς Εἰσαγγελίας ὁ βουλόμενος εἰσαγγέλλει (2). Πρὸς συμβιβασμὸν τῶν κατὰ τὸ φαινόμενον ἀντιμαχομένων τούτων χωρίων παραδεχόμεθα τὴν παρὰ τοῦ σοφοῦ Σχοιμάννου ἐν τῇ *de comitiis Atheniensium* περισπουδάζῳ αὐτοῦ πραγματείᾳ διατυπωθεῖσαν ἐξήγησιν (3), καθ' ἣν δέον ὑπονοῆσαι ὅτι πρῶτον ὁ μηνυτὴς ἐπορεύετο εἰς τοὺς θεσμοθέτας, ἐρωτῶν, πότερον, εἰς αὐτοὺς ἢ πρός τινα τῶν συναρχόντων ἔπρεπε ν' ἀναφέρῃ τὸ ὄνομα τοῦ ἀδικήσαντος, ἢ εἰσαγγελίαν νὰ εἰσαγάγῃ· Ἐὰν δὲ οὗτοι ἐνέκρινον τὴν εἰσαγγελίαν, τότε ἠδύναντο ἢ οἱ θεσμοθέται αὐτοὶ ἢ ὁ μηνυτὴς ν' ἀνακοινώσωσι τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν δῆμον.

Ἡ κατ' εἰσαγγελίαν διαδικασία δὲν φαίνεται ἀμοιροῦσα καὶ τυπικότητός τινος, διότι κατά τινα μαρτυρίαν τοῦ ἀρχαίου σχολιαστοῦ τοῦ Ἀριστοφάνους, ὁ κατηγορούμενος ἀπελογεῖτο κατεχόμενος ἑκατέρωθεν (1).

Τρία δὲ ἦσαν καθ' Ἁρποκρατίωνα εἴδη Εἰσαγγελιῶν (2). Τὸ μὲν πρῶτον ἐπὶ δημοσίων ἀδικημάτων, μὴ ἐπιδεχομένων ἀναβολήν, ἐφ' οἷς μήτε ἀρχὴ ἦν, μήτε νόμοι, καθ' οὓς ἔδει γενέσθαι τὴν εἰσαγωγήν, ἀλλ' εἰς τὴν βουλὴν ἢ τὸν δῆμον ἡ πρώτη διαδικασία ἐγίνετο· ἐν δὲ τῇ πρώτῃ ταύτῃ τῶν εἰσαγγελιῶν κατηγορίᾳ ἦν καὶ τοῦτο τὸ ἴδιον, ὅτι τῷ μὲν κατηγορουμένῳ, ἡττηθέντι, μέγισται ζημίαι ὑπέκειντο, ὁ δὲ κατηγορῶν καὶ μὴ νικήσας, οὐδὲν ἐζημιοῦτο, πλὴν ἐὰν μὴ μετελάμβανεν οὐδὲ τοῦ πέμπτου τῶν ψήφων, ὁπότε δυνάμει τοῦ ἐπὶ πασῶν τῶν γραφῶν κρατοῦντος γενικοῦ κανόνος, ἐξέτινε χιλίας δραχμὰς (3). Ἐκ τῶν εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπαγομένων εἰσαγγελιῶν ἐπιφανέσταταί εἰσιν ἡ κατὰ τῶν ἐν Ἀργινούσαις νικησάντων στρατηγῶν (4), ἡ κατ' Ἀλκιβιάδου, ὡς ἀκρωτηριάσαντος τοὺς ἐν ταῖς ὁδοῖς ἑρμᾶς (5), ἡ κατ' Ἀντιφῶντος, Ἀρχεπτολέμου καὶ Ὀνομακλέους, ὡς προθεμένων παραδοῦναι τὴν πόλιν τοῖς Σπαρτιάταις (6), ἡ κατὰ Λεωκράτους ὑπὸ τοῦ ῥήτορος Λυκούρ-

---

εὑρίσκομεν αὐτοὺς ἐν τῇ Συλλογῇ τοῦ Σαμουὴλ Πετίτου. Leges Atticae, lib. 5 tit 5.

« Ἐάν τις Ἀθηναίων ἐμπόρων ἢ ναυκλήρων ἄλλοθί που σιτηγήσῃ, ἢ Ἀθήναζε, κατὰ τούτων φάσεις εἶναι.» ἐδ. γ.

« Τὸν φαίνοντά τινα τῶν ἐμπόρων ἢ ναυκλήρων Ἀθηναίων, ὡς ἐτέρωσέ ποι καὶ μὴ Ἀθήναζε σεσιτηγηκότα, τὰ ἡμίσεα τῶν φανθέντων λαβεῖν». ἐδ. δ'.

« Μὴ φαίνειν, εἰ μὴ πιστεύει τις αὐτῷ δείξειν ἐν τοῖς δικασταῖς τὰ γεγενημένα, περὶ ὧν ποιεῖται τὴν φάσιν. Ἐάν δέ τις παρ' αὐτὰ ποιῇ τῶν συκοφαντούντων, ἔνδειξιν αὐτῶν εἶναι καὶ ἀπαγωγήν.» ἐδ. ε.

« Ἐάν τις τινα φήνας ἢ γραψάμενος γραφὰς, μὴ ἐπεξίῃ, ἢ ἐπεξιὼν μὴ μεταλάβοι τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων, χιλίας ἀποτίνειν καὶ τὸ λοιπὸν μὴ φαίνειν, μηδὲ γράφεσθαι, μηδ' ἀπάγειν, μηδ' ἐφηγεῖσθαι». ἐδάφ. ς'.

(1) Πολυδ. Η, 87.

(2) Πολυδ. Η. 95.

(3) Ἐν σελ. 205.

(4) Telfy. Corpus juris Attici. ἀρ. 811.

(2) Εἰσαγγελία δημοσίας δίκης ὄνομά ἐστι· τρία δέ ἐστιν εἴδη εἰσαγγελιῶν· ἡ μὲν γὰρ ἐπὶ δημοσίοις ἀδικήμασι μεγίστοις καὶ ἀναβολὴν μὴ ἐπιδεχομένοις, ἐφ' οἷς τῷ μὲν φεύγοντι, ἐὰν ἁλῷ μέγισται ζημίαι ἐπίκεινται, ὁ δὲ διώκων, ἐὰν μὴ ἕλῃ, οὐδὲν ζημιοῦται, πλὴν ἐὰν τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων μὴ μεταλάβῃ, τότε χιλίας ἐκτίσει· ἑτέρα δὲ εἰσαγγελία λέγεται ἐπὶ ταῖς κακώσεσιν. αὗται δὲ εἰσὶ πρὸς τὸν ἄρχοντα καὶ τῷ διώκοντι ἀζήμιοι, κἂν μὴ μεταλάβοι τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων· ἄλλη δὲ εἰσαγγελία ἐστὶ κατὰ τῶν διαιτητῶν· εἰ γάρ τις ὑπὸ διαιτητοῦ ἀδικηθῇ, ἔξεστι τοῦτον εἰσαγγέλλειν πρὸς τοὺς δικαστάς. (Ἁρποκρατίων ἐν λ. εἰσαγγελία).

(3) Ἡ τελευταία αὕτη τοῦ Ἁρποκρατίωνος δόξα φαίνεται ἀντιμαχομένη πρὸς χωρίον τοῦ Ἰσαίου (περὶ κλήρ. Πύρρου 347), διότι ἐνῷ κατὰ τὸν πρῶτον ὁ κατήγορος προσετιμᾶτο χιλίαις δραχμαῖς, μὴ μεταλαχὼν τοὐλάχιστον οὐδὲ τοῦ πέμπτου τῶν ψήφων, κατὰ τὸν τελευταῖον:

«Οὔτε ἐπιτίμιον ταῖς πρὸς τὸν ἄρχοντα εἰσαγγελίαις ἔπεστιν, οὐδ' ἐὰν οὐδὲ μίαν τῶν ψήφων οἱ εἰσαγγείλαντες μεταλάβωσιν, οὔτε παράστασις οὐδεμία τίθεται τῶν εἰσαγγελιῶν»· δέον λοιπὸν νὰ θεωρήσωμεν αὐτὴν ἀναφερομένην εἰς τὸ δεύτερον τῶν εἰσαγγελιῶν εἶδος, ἐπὶ δὲ τοῦ θέματος τούτου ὁ Ἁρποκρατίων συμφωνεῖ πληρέστατα τῷ Ἰσαίῳ.

(4) Ξενοφ. Ἑλλην. Ἱστορ. Α, καὶ ἑπ.

(5) Ἀνδοκίδ. π. μυστηρ. 3.

(6) Ψευδο-Πλουταρχ. Βίοι Δέκα Ῥητόρ. Ἀντιφ. 2.

Digitized by Google

γου (1). Κατὰ δέ τινα νόμον ἠδύνατο πᾶς τις εἰσαγγέλλειν καὶ τοὺς στρατηγοὺς τοὺς δεινὰ ποιοῦντας καὶ κατάγοντας τὰ πλοῖα τῶν συμμάχων (2).

Δεύτερον δ' εἶδος εἰσαγγελιῶν, καθ' Ἁρποκρατίωνα, ἦσαν αἱ ἐπὶ τῶν κακώσεων τῶν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς πολιτείας τεθειμένων προσώπων, οἷον ἐπικλήρων, ὀρφανῶν καὶ γονέων, γιγνόμεναι παρὰ τῷ ἄρχοντι καὶ ὅλως ἀζήμιοι τῷ ἐνάγοντι, ἔστω καὶ μὴ μεταλαβόντι μηδὲ τοῦ πέμπτου τῶν ψήφων. Αἱ εἰσαγγελίαι αὗται ὡμοίαζον κατὰ πάντα περίπου πρὸς τὰς συνήθεις δίκας, ἐκτὸς μόνον ὅτι αἱ συζητήσεις ἐγίνοντο ἄνευ ὕδατος, ἦταν τοὐτέστιν ὅλως κατὰ τὸν χρόνον ἀπεριόριστοι, ὁ δὲ ἀγὼν ἦν ὅλως ἀζήμιος τῷ διώκοντι.

Τρίτην δὲ τῶν εἰσαγγελιῶν κατηγορίαν ἀπετέλουν αἱ κατὰ τῶν διαιτητῶν, ὑπὸ τῶν παρ' αὐτῶν ἀδικηθέντων ἐγειρόμεναι.

Κατὰ δέ τινα ἐπιγραφὴν παρὰ Βοικχίῳ ἀπαντῶσαν, εἰσαγγελίαι ἐγίνοντο ἔτι εἰς τὴν βουλήν, ἐάν τις ἠδίκει περὶ τὰ ἐν τοῖς νεωρίοις (3).

Τὰς εἰσαγγελίας, τὰς προβολὰς καὶ τὰς μηνύσεις ἀνέκρινον οἱ Πρυτάνεις.

Πρὸς συμπλήρωσιν δὲ τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων παρατιθέμεθα ἐνταῦθα τὸν τύπον τῆς εἰσαγγελίας, ὡς εὑρίσκομεν αὐτὸν παρα Πλουτάρχῳ ἐν βίῳ Ἀλκιβιάδου. ΚΒ'.

«Θεσσαλὸς Κίμωνος Λακιάδης Ἀλκιβιάδην «Κλεινίου Σκαμβωνίδην εἰσήγγειλεν ἀδικεῖν «περὶ τὼ θεώ, τὴν Δήμητρα καὶ τὴν Κόρην, «ἀπομιμούμενον τὰ μυστήρια καὶ δεικνύοντα «τοῖς αὐτοῦ ἑταίροις, ἐν τῇ οἰκίᾳ τῇ ἑαυτοῦ, «ἔχοντα στολὴν οἵαν περ ἱεροφάντης ἔχων δει«κνύει τὰ ἱερὰ καὶ ὀνομάζοντα αὐτὸν μὲν ἱε«ροφάντην, Πολυτίωνα δὲ δᾳδοῦχον, κήρυκα «δὲ Θεόδωρον Φηγαιέα, τοὺς δ' ἄλλους ἑταί«ρους μύστας προσαγορεύοντα καὶ ἐπόπτας «παρὰ τὰ νόμιμα καὶ τὰ καθεστηκότα ὑπό τ' «Εὐμολπιδῶν καὶ κηρύκων καὶ τῶν ἱερέων τῶν «ἐξ Ἐλευσῖνος.»

Καὶ οὕτω μὲν ἔχει τὸ ψήφισμα, εἰς ὃ ἐπισυνάπτει ὁ ἐκ Χαιρωνείας φιλόσοφος τάδε: «Ἐρή«μην δ' αὐτοῦ καταγνόντες καὶ τὰ χρήματα δη«μεύσαντες, ἔτι καταρᾶσθαι προσεψηφίσαντο «πάντας ἱερεῖς καὶ ἱερείας, ὧν μόνην φησὶ Θεα«νὼ τὴν Μένωνος Ἀγραυλῆθεν ἀντειπεῖν πρὸς «τὸ ψήφισμα, φάσκουσαν εὐχῶν οὐ καταρῶν «ἱέρειαν γεγονέναι».

---

(1) Λυκουργ. κ. Λεωκρ. Α, 5.

(2) Σαμουήλ Πετίτου, Leges Atticae lib. 3 t.t. 7.

(3) Boeckh, Econom. Polit. des Athéniens, vol. III, p. 340 τῆς γαλλικ μεταφρ.

Ἱκανὰ παραδείγματα εἰσαγγελιῶν εὑρηνται παρὰ Schoemann, de comitiis Atheniensium p. 190—199.

Δὲν θεωροῦμεν περιττὴν τὴν παράθεσιν καὶ τῶν ἑπομένων περὶ εἰσαγγελιῶν μαρτυριῶν.

«Δεῖ τὰς εἰσαγγελίας γίγνεσθαι, ἐάν τις τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων καταλύῃ· ἡ γὰρ τοιαύτη αἰτία οὐ παραδέχεται σκῆψιν οὐδεμίαν οὐδενός, οὐδ' ὑπωμοσίαν, ἀλλὰ τὴν ταχίστην αὐτὴν δεῖ εἶναι ἐν τῷ δικαστηρίῳ· ἢ συνίῃ πως ἐπὶ καταλύσει τοῦ δήμου ἢ ἑταιρικὸν συναγάγῃ, ἢ ἐάν τις πόλιν τινὰ προδῷ, ἢ ναῦς ἢ πεζὴν ἢ ναυτικὴν στρατιάν, ἢ ῥήτωρ ὢν μὴ λέγῃ τὰ ἄριστα τῷ δήμῳ τῶν Ἀθηναίων χρήματα λαμβάνων». (Ὑπερίδ. ὑπὲρ Εὐξενίφ. 7).

«Εἰ ἀδικῶν τις ἁλίσκεται ἢ ἄρχων ἢ ῥήτωρ εἰς τὴν βουλὴν εἰσαγγελία δίδοται κατ' αὐτοῦ, κἂν μὲν μέτρια ἀδικεῖν δοκῇ, ἡ βουλὴ ποιεῖται ζημίας ἐπιβολῶν, ἂν δὲ μείζω, παραδίδωσι δικαστηρίῳ. Γίγνονται δὲ καὶ εἰσαγγελίαι κατὰ τῶν καταλυόντων τὸν δῆμον ῥητόρων ἢ μὴ τὰ ἄριστα τῷ δήμῳ λεγόντων ἢ πρὸς τοὺς πολεμίους ἄνευ τοῦ πεμφθῆναι ἀπελθόντων ἢ προδόντων φρούριον ἢ στρατιὰν ἢ ναῦς».—Πολυδ. ὀνομαστ. Η, 51—52.

Ἐάν τις τὸν δῆμον ὑποσχόμενος ἐξαπατήσῃ, εἰσαγγελίαν εἶναι περὶ αὐτοῦ». Δημοσθ. κ. Τιμοθ. 1204.

«Ὁπόσοι Ἀθηναίων κατ' εἰσαγγελίαν ἐκ τῆς βουλῆς ἢ νῦν εἰσιν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ἢ τὸ λοιπὸν κατατεθῶσι, παραδιδόσθω ἡ κατάγνωσις αὐτῶν τοῖς θεσμοθέταις ὑπὸ τοῦ γραμματέως τοῦ κατὰ Πρυτανείαν, κατὰ τὸν εἰσαγγελικὸν νόμον». (Δημοσθ. κ. Τιμοκρ. 720).

«Τοὺς Πρυτάνεις προγράφειν τῷ εἰσαγγελθέντι τὴν κρίσιν. Γενομένης δὲ τῆς κρίσεως ἐν τῇ βουλῇ, καὶ ἀποδοθέντος λόγου ἑκατέρῳ, κρύβδην διαψηφίζονται οἱ βουλευταί, ἂν δοκῇ ἀδικεῖν· καὶ ἔπειτα διαχειροτονεῖ ἡ βουλὴ πότερα δικαστηρίῳ παραδῷ ἢ ζημιώσῃ ταῖς πεντακοσίαις, ὅσου ἐστὶ κυρία κατὰ τὸν νόμον». (Δημοσθ. κ Εὐεργ. καὶ Μνησιβουλ 1152).

«Κρινέσθωσαν εἰς τὸν δῆμον οἱ εἰσαγγελθέντες, κατὰ ἓνα ἕκαστος διῃρημένων τῆς ἡμέρας τριῶν μερῶν, ἐνὸς μὲν ἐν ᾧ ξιλλέγεσθαι δεῖ τὸν δῆμον καὶ διαψηφίζεσθαι, ἐάν τε ἀδικεῖν δοκῶσιν, ἐάν τε μή, ἑτέρου δ' ἐν ᾧ κατηγορῆσαι, ἑτέρου δ' ἐν ᾧ ἀπολογήσασθαι». (Ξενοφ. Ἑλλ. Ἱστορ. 1, 7, 23).

«Ὅταν μέλλωσιν οἱ δικασταὶ διαψηφίζεσθαι κελευέτωσαν τὸν γραμματέα ὑπαναγνῶναι τήν τε εἰσαγγελίαν καὶ τὸν νόμον τὸν εἰσαγγελτικὸν καὶ τὸν ὅρκον τὸν Ἡλιαστικόν». (Ὑπερίδ. ὑπὲρ Εὐξενίου 42).

Ἀξία ἀναγνώσεως ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐστὶ καὶ ἡ τοῦ ἐν Ἀθήναις σοφοῦ καθηγητοῦ Κ. Β. Οἰκονομίδου σύντομος ἀλλ' ἀρίστη περὶ εἰσαγγελίας τοῦ Ἀττικοῦ δικαίου πραγματεία, ἀναγνωσθεῖσα τῷ 1859 κατὰ τὴν εἰς τὴν Πρυτανείαν τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου ἀνάβασιν αὐτοῦ. Ὅρα ἔτι καὶ G. Perrot, Essai. Sur le droit public et privé de la Républ. Athénienne p. 34, καὶ ἑπ.

Digitized by Google

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων ἐξάγεται ὅτι διὰ τοῦ τῆς εἰσαγγελίας τύπου κατεδιώκοντο ἰδίως τὰ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς νομικῇ γλώσσῃ ὑπὸ τὴν προσηγορίαν τῶν ἀδικημάτων τῆς *ἐσχάτης προδοσίας* (haute trahison) διακρινόμενα. Ὅπως καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐπὶ παρομοίων περιπτώσεων ἀνάγκη ἀπαραίτητος μεγάλης περὶ τὴν ἐνέργειαν σπουδῆς, ἵνα ματαιωθῶσι τὰ τῶν ἐνόχων προθέσεων ἀποτελέσματα, οὕτω καὶ παρ' Ἀθηναίοις ἐπὶ τῶν τοιούτων ἀδικημάτων ὁ βουλόμενος τῶν πολιτῶν εἶχε τὸ δικαίωμα καὶ τὸ καθῆκον νὰ γνωστοποιῇ διὰ τῆς συντομωτέρας ὁδοῦ τῇ πολιτείᾳ τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον. Ἐν τισι δὲ περιπτώσεσιν ἥττονος σημασίας ἠδύνατο καὶ αὐτὴ ἡ βουλὴ νὰ περάνῃ τὴν δίκην ἐπιβάλλουσα πρόστιμον ποσότητος οὐχὶ μείζονος τῶν πεντακοσίων δραχμῶν, ὅσου ὡς γνωστὸν, ἦν κατὰ τὸν νόμον κυρία.

Ἡ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου ἐκδίκασις αὕτη τῶν εἰσαγγελιῶν ἦν ὁπωσδήποτε ἔκτακτον μέτρον, ᾧ τινι μόνον ἐν σπουδαιοτάταις ἐχρῶντο οἱ Ἀθηναῖοι περιπτώσεσι, θεωρουμένη ὡς οἱονεί τι πολιτικὸν τόλμημα, ἐφ' ᾧ οὐχὶ σπανίως καὶ μετεμέλοντο, ὡς συνέβη ἐπὶ τῆς δίκης τῶν ἐν Ἀργινούσαις στρατηγῶν. Ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις τὸ Κοινοβούλιον ἢ ἡ Βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων παρὰ πολλοῖς τῶν συνταγματικῶς πολιτευομένων ἐθνῶν περιεβλήθη ἐπὶ τῶν τοιούτων περιπτώσεων διὰ δικαστικῆς ἁρμοδιότητος, μετασχηματιζόμενον δὲ ἔστιν ὅτε εἰς δικαστήριον πρὸς ἐκδίκασιν ὡρισμένων πολιτικῶν πράξεων καὶ ὡρισμένων δημοσίων προσώπων δύναται διὰ τῶν πανηγυρικῶν αὐτοῦ ἀποφάσεων νὰ προλαμβάνῃ ἢ μὴ προληφθέντα νὰ πατάσσῃ αὐστηρότατα τὰ σοβαρὰ ἐκεῖνα πολιτικὰ ἀδικήματα τὰ ὑπὸ δημοσίων ἀνδρῶν κατὰ τῶν καθεστώτων τολμώμενα. Ἐὰν δὲ τὸ ἐν Ἀθήναις ἐπὶ τοῦ προκειμένου κρατῆσαν σύστημα μειονεκτῇ ἴσως ἐν πολλοῖς τοῦ νεωτέρου, ὡς παρέχον πολλάκις βορὰν πρόχειρον εἰς τὰς ἐκ τοῦ παραχρῆμα ὁρμὰς τοῦ πλήθους τὴν ζωὴν τῶν ἐπιφανεστέρων τῆς πολιτείας ἀνδρῶν, μὴ ἐν τῇ πολιτικῇ ἱστορίᾳ τῶν μᾶλλον εἰς τὸν πολιτισμὸν προηγμένων νεωτέρων ἐθνῶν δὲν ἀπαντῶσι παραδείγματα τολμηρᾶς παραβάσεως καὶ αὐτῶν τῶν ἁπλουστάτων καὶ στοιχειωδεστάτων ὑπαγορεύσεων τῆς αὐστηρᾶς δικαιοσύνης, καὶ τοῦτο οὐχὶ παρὰ τῶν πολλῶν, τοῦ σύγκλυδος ὄχλου, δικάζοντος ὡς ἀνώτατον καὶ ὑπέρτατον τῆς πατρίδος δικαστήριον, ἀλλὰ παρὰ Σωμάτων καθεστηκότων, ἐν οἷς μετεῖχον οἱ ἐπὶ γένει καὶ πλούτῳ καὶ παιδείᾳ ἄριστοι καὶ ἐπιφανέστατοι τῶν πολιτῶν; Δὲν ἐννοοῦμεν βεβαίως διὰ τῶν λέξεων τούτων, ἄπαγε! νὰ ἐλαττώσωμεν τὸ παράπαν τὴν εὐθύνην καὶ τὸ μέγεθος τοῦ κακουργήματος, ὅπερ ὁ παράφορος καὶ διεφθαρμένος ὄχλος τῆς μεγαλωνύμου ἐκείνης πόλεως αἰσχίστοις ὀχλαγωγοῖς ἑπόμενος, (ἑτοίμοις πανταχοῦ καὶ πάντοτε νὰ ᾖσωσι διὰ τῆς σοκοφαντίας τὸ σκαιὸν καὶ ἀποτρόπαιον αὐτῶν κράτος ἐπὶ τῶν πτωμάτων τῶν τυχὸν ἀντιφρονούντων αὐτοῖς) διέπραξε, ποτίζων τὸν Σωκράτη καὶ τὸν Φωκίωνα τὸ κώνειον, ἢ ἀμείβων διὰ σκληροῦ θανάτου στρατηγοὺς οὓς ὤφειλε μᾶλλον στεφανῶσαι τῷ ἀμαράντῳ τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ χάριτος στεφάνῳ· ἀλλὰ δὲν ἁμαρτάνομεν, νομίζομεν, πρὸς τὴν ἀλήθειαν παρατηροῦντες ἁπλῶς, ὅτι οὐδαμοῦ ἴσως τῆς ἱστορίας τοῦ ζωηροῦ τούτου καὶ πολλάκις τῆς εὐθύτητος ἐκτραπέντος λαοῦ ἀνευρίσκομεν παράδειγμα καλύπτον ὑπὸ νομικούς τινας τύπους τοσαύτην ἀδικίαν, ὅσην ἐν μὲν τῇ Ἀγγλίᾳ ἡ δίκη τοῦ Στρατφόρδ, ἐν δὲ τῇ Γαλλίᾳ ἡ τοῦ ἀτυχοῦς βασιλέως Λουδοβίκου τοῦ ἑκκαιδεκάτου καὶ ἡ τῆς συζύγου αὐτοῦ (ἵνα παραλείπωμεν πλεῖστα ἕτερα τῆς τρικυμιώδους ἐκείνης ἐποχῆς παραδείγματα,) καθ' ἃς οὔτε ὁ πεπτωκὼς ὑπουργὸς, οὔτε ὁ κατὰ τὰ ἄλλα ἀγαθὸς καὶ φιλόπατρις ἐκεῖνος μονάρχης, οὔτε ἡ σύζυγος αὐτοῦ ἠδυνήθησαν νὰ τύχωσι παρὰ τῶν πεφωτισμένων ἐκείνων ἀλλ' ἐμπαθεστάτων ὁμηγύρεων, αἵτινες ὁλόκληροι εἶχον μετασχηματισθῆ, οὐχὶ εἰς δικαστήρια, ἀλλ' εἰς ἀκάμπτους καὶ σκληροὺς, καὶ φιλαδίκους κατηγόρους, τῶν ἁπλουστάτων ἐκείνων περὶ τὴν ὑπεράσπισιν μέσων, ἅπερ ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν λίαν γενναιοφρόνως ἐπεδαψίλευσε καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν τετρακοσίων καὶ τῶν τριάκοντα, εἰς αὐτοὺς τοὺς Κριτίας, Ἐρατοσθένεις καὶ Ἀντιφῶντας, οἷς πληρεστάτη ὡς γνωστὸν ἐπετράπη ὑπεράσπισις καὶ ἡ πρὸς ἑαυτῶν σωτηρίαν ἐπίκλησις αὐτῶν ἐκείνων τῶν νόμων, οὓς οὗτοι, ἐχθροὶ ἀμείλικτοι τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἀποδειχθέντες καὶ αἴσχιστα ἐν τῷ δημοσίῳ αὐτῶν βίῳ διαπραξάμενοι, ἐπειράθησαν νὰ καταλύσωσι διὰ τῶν φόνων καὶ τῶν βιαιοπραγιῶν, διὰ τοῦ δόλου καὶ τῆς διαφθορᾶς.

7). *Προβολή.* (1).

Αὕτη φαίνεται οὖσα οἱονεὶ προπαρασκευα-

(1) «Προβολή ἐστι τὸ παράγειν εἰς τὴν ἐκ-

στική τις τῆς προηγουμένης. Πρὶν ἢ δηλ. ἐγείρῃ ὁ κατήγορος τὴν εἰσαγγελίαν, ἰδίᾳ κατά τινος τῶν ἐν τῇ πόλει μέγα δυναμένων ἢ πρὸς τὸν δῆμον κακόνως διακειμένων, θέλων νὰ βολιδοσκοπήσῃ, οὕτως εἰπεῖν, τὰς διαθέσεις τοῦ δήμου καὶ ἑπομένως ἐκτιμήσῃ ἐκ τῶν προτέρων κάλλιον τὰς πιθανότητας τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἀγῶνος, ἠτεῖτο ὅπως ἡ Ἐκκλησία ἀποφανθῇ διὰ *χειροτονίας* ἐπὶ τῆς ἀνυσιμότητος τῆς κατηγορίας· ἡ δὲ χειροτονία ἐχώρει οὑτωσί. Λέγοντος τοὐτέοτι τοῦ κήρυκος «ὅτῳ ὁ δεῖνα ἢ ὁ δεῖνα δοκεῖ ἀδικεῖν ἀράτω τὴν χεῖρα», οἱ θέλοντες ἐξέτεινον τὰς χεῖρας (καταχειροτονία)· εἶτα πάλιν λέγοντος τοῦ κήρυκος· «ὅτῳ δοκεῖ μὴ ἀδικεῖν ὁ δεῖνα ἢ ὁ δεῖνα ἀράτω τὴν χεῖρα»· οἱ βουλόμενοι ἐξέτεινον (ἀποχειροτονία)· ἀριθμήσεως δὲ μετὰ ταῦτα ὑπὸ τοῦ κήρυκος γενομένης, ἐκράτει ἡ ὑπὸ τῶν πλειόνων χειρῶν ὑποστηριζομένη γνώμη (1).

Κατὰ τὸν Πολυδεύκην προβολαὶ ἐγίγνοντο καὶ κατὰ τῶν ἐξυβρισάντων ἢ ἀδικησάντων ἢ ἀσεβησάντων περὶ τὰς ἑορτάς, ὡς ἡ περιώνυμος κατὰ Μειδίου προβολὴ τοῦ Δημοσθένους. Ἐπίσης καὶ κατὰ τῶν συκοφαντῶν, τῶν τὸν δῆμον ἐξαπατώντων. Οὕτω παρὰ Ξενοφῶντι (1) εὑρίσκομεν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι πεισθέντες ὀψὲ περὶ τῆς εἰς τοὺς ἐν Ἀργινούσαις νικήσαντας στρατηγοὺς γενομένης ἀδικίας, ἐψηφίσαντο προβολὰς γενέσθαι ἐν τῷ δήμῳ κατὰ τῶν ἐξαπατησάντων αὐτοὺς αἰσχρῶν συκοφαντῶν.

Πολὺ δ' ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ σοφὸς Σχοιμᾶννος (2), ὅτι δὲν φαίνεται ἀκριβὴς ὁ Πολυδεύκης, λέγων που ὅτι προβολὴ ἦν ἁπλῶς ἡ εἰς δίκην κλῆσις, διότι, ὡς ἀνωτέρω ἐρρέθη, ὁ τὴν προβολὴν ποιούμενος ἐθήρευε κυρίως οἱονεί τινα προδικαστικὴν κατὰ τοῦ κατηγορουμένου ἀπόφασιν, δι' ἧς ὠχυρωμένος προέβαινε μετὰ πλείονος θάρρους εἰς τὴν κατηγορίαν.

8). *Ἀπογραφή.*

Πρὸς ταῖς ἀνωτέρω μνημονευθείσαις ἐκτάκτοις ἀγωγαῖς ὁ σοφὸς Σχοιμᾶννος (3) προστίθησι καὶ τὴν *ἀπογραφήν*, χωροῦσαν ἐπὶ σφετερισμοῦ δημοσίων κτημάτων ἢ ἐπὶ παρανόμου καὶ ἄνευ οὐδενὸς νομίμου τίτλου κατοχῆς πραγμάτων ἀνηκόντων περιουσίᾳ δημοσιωθείσῃ ἤδη, ὁπότε πᾶς πολίτης ἠδύνατο παραστῆναι ἐπὶ δικαστηρίου ὡς κατήγορος, ἐπιδιδοὺς τῷ ἁρμοδίῳ ἄρχοντι λεπτομερῆ κατάλογον τῆς περιουσίας αὐτοῦ. Προβλέπων ὁ νομοθέτης τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν οὐδεὶς πολίτης ἤθελε προκαλέσει τὴν ἀγωγὴν ταύτην ἀνέθεκε τοῖς *δημάρχοις* τὸ δικαίωμα τοῦ ἀπογράφειν (4), κατὰ διαφόρους δὲ περιστάσεις ἐτάχθησαν ἴδιοι ὑπὸ τῆς πόλεως λειτουργοί, ἔχοντες μόνην ἐντολὴν τὴν ἀναζήτησιν τῶν τυχὸν ἀποκεκρυμμένων πρὸ κτημάτων τοῦ δημοσίου, τῶν ἄνευ νομίμου τινὸς τίτλου ἐν χερσὶν ἰδιώτου τινὸς εὑρισκομένων (συλλογεῖς, ζητηταί). Τοῦ καταγγελλομένου κατόχου μηδεμίαν ποιοῦντος ἔνστασιν, ἡ διαδικασία ἐπερατοῦτο διὰ μόνης τῆς εἰς τὴν κυριότητα τοῦ δημοσίου ἐπιστροφῆς τοῦ ἐξαγγελλομένου πράγματος· οὐχὶ σπανίως ὅμως ὁ κατέχων ἰδιώτης ἠρνεῖτο τὴν νομιμότητα τῆς διεκδικήσεως ταύτης τοῦ δημοσίου οὕτω λ. χ.

κλησίαν τὸν βουλόμενον καὶ ἀποφαίνειν ὡς ἠδίκησεν, εἴ τις δοκοίη ἀδικεῖν, καὶ τοὺς συκοφάντας καὶ τοὺς περὶ τὰ μυστήρια ἢ Διονύσια ἀδικοῦντας». (Λεξικὸν Σηγουΐρ σελ. 288).

«Τοὺς Προτάνεις ποιεῖν ἐκκλησίαν ἐν Διονύσου τῇ ὑστεραίᾳ τῶν Πανδίων, ἐν δὲ ταύτῃ χρηματίζειν πρῶτον μὲν περὶ ἱερῶν, ἔπειτα τὰς προβολὰς παραδιδόντων τὰς γεγενημένας ἕνεκα τῆς πομπῆς, ἢ τῶν ἀγώνων τῶν ἐν τοῖς Διονυσίοις, ὅσαι ἂν μὴ ἐκτετισμέναι ὦσιν». (Δημοσθ. κ Μειδ. 517).

«Ὅταν ἡ πομπὴ ᾖ τῷ Διονύσῳ ἐν Πειραιεῖ καὶ οἱ κωμῳδοὶ καὶ οἱ τραγῳδοί, καὶ ἐπὶ Ληναίῳ πομπή, καὶ οἱ τραγῳδοὶ καὶ οἱ κωμῳδοί, καὶ τοῖς ἐν ἄστει Διονυσίοις ἡ πομπὴ καὶ οἱ παῖδες καὶ ὁ κῶμος καὶ οἱ κωμῳδοὶ καὶ οἱ τραγῳδοί· καὶ Θαργηλίων τῇ πομπῇ καὶ τῷ ἀγῶνι μή τι ἐξεῖναι μήτε ἐνεχυράσαι μήτε λαμβάνειν ἕτερον ἑτέρου, μηδὲ τῶν ὑπερημέρων, ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις. Ἐὰν δέ τις τούτων τι παραβαίνῃ, ὑπόδικος ἔστω τῷ παθόντι καὶ π ρ ο β ο λ α ὶ αὐτοῦ ἔστωσαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῇ ἐν Διονύσου, ὡς ἀδικοῦντος, καθ' ἃ περὶ τῶν ἄλλων τῶν ἀδικούντων γέγραπται». (Αὐτόθι, 514—528).

«Κατὰ τῶν ἀρχόντων καὶ κατὰ τῶν συκοφαντῶν π ρ ο β ο λ ὰ ς ἐν τῷ δήμῳ τίθεσθαι· εἰ δέ τινος καταχειροτονηθείη, οὗτος εἰσάγεται εἰς τὸ δικαστήριον». (Ἁρποκρατίων).

«Προβολὴ δὲ ἡ κλῆσις εἰς δίκην κατὰ τῶν κακόνως πρὸς τὸν δῆμον διακειμένων· προβολαὶ δὲ γίγνονται τοῦ δήμου ψηφισαμένου καὶ τῶν εὐνουστάτων τῇ πόλει . . . ἐγίνοντο δὲ καὶ περὶ τῶν ἐξυβρισάντων ἢ ἀδικησάντων περὶ τὰς ἑορτάς, ὡς ἡ κατὰ Μειδίου προβολή». (Πολυδ. 4, 46).

(1) Ἁρποκρατ. ἐν λ. διαχειροτονία.

(1) Ξενοφῶντος Ἑλλην. Ἱστορ. 1, § 57. Λυσίας κ. Ἀγοράτ. 65.

(2) Schöemann de Comitiis Atheniensium 227.

(3) Schöemann Antiquitates juris puplici Græcorum. § 54.

(4) Ἁρποκρατ ἐν λ. ἀπογράφειν καὶ δ ή μ α ρ χ ο ς.

Digitized by Google

ἐπὶ δημεύσεως ἠδύνατο ἀντιτάξαι ὅτι δὲν ὑπήγετο εἰς αὐτὴν καὶ ἑπομένως οὐδαμῶς ἀπώλεσε τὴν ἐπὶ τῆς περιουσίας αὐτοῦ κυριότητα, τοῦθ' ὅπερ πράττει καὶ ὁ Λυσίας *ἐν τῷ ὑπὲρ στρατιώτου*. Ἡ δικαστικὴ τῆς ἀπογραφῆς ἀμφισβήτησις ἠδύνατο ἔτι νὰ προέλθῃ καὶ παρά τινος τρίτου, ὑποστηρίζοντος ἴδια πραγματικὰ δικαιώματα ἐπί τινων ἀπογραφομένων πραγμάτων.

Ἀπογραφὴ δ'ἐκαλεῖτο ἐπίσης καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ προκειμένου διεξαγομένη δημοσία δίκη, ἥτις ἠδύνατο ἀκριβέστερον ἴσως ὀνομασθῆναι *γραφὴ ἀπογραφῆς*, τούτου δ'ἕνεκα πολλάκις ἀντιτάσσεται ἡ *ἀπογραφὴ* παρὰ τοῖς ἀρχαίοις δικανικοῖς εἰς τὰς *δίκας* καὶ εἰς τὰς κυρίως καλουμένας *γραφάς* (1).

Ἐν τοῖς σωζομένοις δικανικοῖς μνημείοις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὁ τὴν ἀπογραφὴν προκαλῶν ἐνίοτε φέρει τὸ πρόσωπον τοῦ ἐνάγοντος, ἔστιν ὅτε δὲ τὸ τοῦ ἐναγομένου (2), ὁ δὲ λόγος τούτου ἐστὶν ὅτι ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ἐκεῖνος, καθ' οὗ συνετάσσετο ἡ ἀπογραφὴ, εὑρίσκετο ἐν κατοχῇ τοῦ διεκδικουμένου πράγματος, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ δὲν κατεῖχεν αὐτὸ, ὁπότε ἔναρξιν τῆς δίκης ποιούμενος ἐτέλει συγχρόνως τὴν ἐν πάσαις ταῖς ἄλλαις δίκαις ἐθιζομένην *προκαταβολήν*.

Ἡττωμένου τοῦ τὴν ἀπογραφὴν προκαλέσαντος καὶ μὴ λαχόντος οὐδὲ τοῦ πέμπτου τῶν ψήφων, χιλιόδραχμος ἐπέκειτο αὐτῷ ζημία ὑπὲρ τοῦ δημοσίου καὶ πολιτικὴ ἀνικανότης περὶ τὴν εἰς τὸ μέλλον ἔγερσιν τῆς *ἀπογραφῆς*. Πιθανῶς δὲ ὁ δήμαρχος, ἐνεργῶν συμφώνως πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ ἐπιβαλλόμενα καθήκοντα, ἀπηλλάσσετο τῆς εὐθύνης ταύτης.

Ἐπικυρουμένης δὲ τῆς ἀπογραφῆς ὡς καλῶς γενομένης, ὁ προκαλέσας ἐλάμβανεν ἐν μοίρᾳ ἀμοιβῆς ἱκανὸν μέρος τῆς ἀξίας τῶν τῇ φροντίδι αὐτοῦ περιελθόντων τῷ δημοσίῳ κτημάτων (3). Τῆς ἀμοιβῆς ταύτης δὲν ἀπήλαυεν ὁ δήμαρχος, ἐντὸς τοῦ κύκλου τῆς ἑαυτοῦ λειτουργίας ἐνεργῶν.

Ἡ *ἀπογραφὴ* ὑπήγετο εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τῶν *ἕνδεκα*, ἐπιτραπείσης αὐτῆς τοῖς *Συνδίκοις* μόνον ἐπ' ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν τῶν τριάκοντα κατάλυσιν.

Ἡ ἔκτακτος αὕτη διαδικασία φαίνεται πλεονάζουσα, διότι ἐπὶ τῶν περιπτώσεων αὐτῆς ἐχώρει κατὰ τὰ ἄνωθί που εἰρημένα *ἡ φάσις* σὺν τῇ αὐτῇ ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ κατηγόρου ἀμοιβῇ τῇ καὶ ἐν τῇ ἀπογραφῇ ἀναγραφομένῃ (4).

9). *Μήνυσις.*

Μετὰ τὰς ἀνωτέρω ἐξαιρετικὰς δημοσίας ἀγωγὰς μνημονευτέον καὶ τῆς *μηνύσεως*, καὶ περ μὴ οὔσης ταύτης ἀγωγῆς κατὰ τὴν κυρίαν τῆς λέξεως σημασίαν. Ὁπόταν τουτέστι κίνδυνός τις συνωμοσίας ἠπείλει τὴν πολιτείαν, οἱ πάντες ἐκαλοῦντο ἐπὶ ὑποσχέσει ἀμοιβῆς τινος χρηματικῆς, τῶν καλουμένων *μηνύτρων*, φράζειν ταῦτα εἰς τὸν δῆμον ἀπὸ τοῦ βήματος· ἀλλ' ὁπόταν ὁ μηνύων ἦν ἐκ τῶν προσώπων ἐκείνων, οἷς ἀπηγορεύετο ἡ ἐπὶ τὸ βῆμα ἄνοδος, μέτοικος λ. χ. δοῦλος ἢ γυνή, ἀπῃτεῖτο προκαταρκτικῶς νὰ ἐπιτρέψῃ τὸν λόγον ὁ δῆμος.

Καὶ ταῦτα τὰ διάφορα εἴδη τῶν δημοσίων δικῶν· σημειωθήτωσαν δὲ καὶ ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς προόδου τῆς κατηγορίας καὶ τῆς διαδικασίας αὐτῆς. Ἀνακοινουμένης τῆς κατηγορίας τῷ ἁρμοδίῳ ἄρχοντι, οὗτος προκατήρχετο τῆς διαδικασίας διὰ τῆς ἀνακρίσεως καὶ τῆς ὑποδείξεως τοῦ τε ἁρμοδίου δικαστηρίου καὶ τῆς ἡμέρας τῆς δίκης, καθ' ἣν ὁ κατηγορούμενος προσήρχετο ἐπὶ μὲν ἰδιωτικοῦ ἀδικήματος τῇ κλητεύσει τοῦ ἐνάγοντος, ἐπὶ δὲ δημοσίου τῇ διαταγῇ τοῦ ἄρχοντος (2). Ἐμφανιζομένου δὲ τοῦ κατηγορουμένου ἀνεπτύσσετο τελειότερον ἡ κατηγορία, ἐκτιθεμένου προσέτι ὑπὸ τοῦ γραμματέως ἔν τινι τῶν συνεδριάσεων τοῦ δικαστηρίου εἰς ὄψιν πάντων καὶ αὐτοῦ τοῦ κα-

---

(1) Λυσίας κατ' Ἀγοράτ. § 65.

(2) Ἀνάγνωθι ἐπὶ τοῦ προκειμένου Λυσίου ὑπὲρ Στρατιώτου, περὶ κτημάτων Ἀριστογ. κατὰ Φιλοκράτους.

(3) «Τρία μέρη τῷ ἰδιώτῃ τῷ ἀπογράψαντι γίγνεται». (Δημοσθ. π. Νικόστρ. 1247).

(1) Ἀπογραφή. Ὅταν τις λέγῃ τινὰ ἔχειν τι τῆς πόλεως ἀπογραφὴν ποιεῖται ὁ ἐναγόμενος, δηλῶν πόθεν ἔχει τὰ χρήματα καὶ πόσα ταῦτα εἴη· εἰ γάρ ἀρνοῖτό τις μὴ ἔχειν, ἀπογραφεὶς ἐκρίνετο. ὡς οὐκ ὀρθῶς γεγενημένης τῆς ἀπογραφῆς. Δημοσθένης κατ' Ἀνδροτίωνος· τί δὲ ἦν τὸ κινδύνευμα τῷ τὴν ἀπογραφὴν ποιουμένῳ ἐν τῷ Δημοσθένους πρὸς Νικόστρατον περὶ τῶν Ἀρεθουσίου ἀνδραπόδων, εἰ γνήσιος, δῆλον γίνεται. (Ἁρποκρατίων) Ἐπειδάν τις λέγῃ τινὰ ἔχειν τι τῶν τῆς πόλεως ὁ ἐναγόμενος ἀπογραφὴν ποιεῖται, δηλῶν ὅσα τε ἔχει καὶ ὅθεν τὰ χρήματα. (Σουΐδας).

(2) Παρὰ Σιγονίῳ III. cap. IV. εὑρηνται λεπτομέρειαι τῆς κατὰ τὴν κατηγορίαν διαδικασίας στηριζόμεναι κυρίως ἐπὶ τῶν ἀρχαίων πηγῶν.

Digitized by Google

τηγορητηρίου ἐγγράφου, ἐν' ᾧ κατ' ἀνάγκην περιείχετο τὸ ὄνομα τοῦ κατηγόρου, τὸ τοῦ κατηγορουμένου, καὶ τὸ εἰς τὴν κατηγορίαν δὸν ἀφορμὴν ἀδίκημα. Ἡ πρόσκλησις ἐγίνετο διὰ δημοσίου τινὸς λειτουργοῦ, οὗτινος τὸ ὄνομα ἐπίσης ἐμνημονεύετο· ἐν τῇ προσκλήσει κατ' ἀνάγκην ἐμνημονεύετο τὸ ἁρμόδιον δικαστήριον, οὗτινος ἡ ὑπόδειξις περιείχετο μὲν συνήθως, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πάντοτε ἐν τῷ κατηγορητηρίῳ, ἡ φύσις ὅμως αὐτὴ τοῦ καταγγελλομένου ἀδικήματος προανήγγελλε τοὺς ἁρμοδίους δικαστάς, διότι, ὡς γνωστόν, ὑπῆρχον ἴδια δικαστήρια διὰ πᾶν εἶδος ἀδικημάτων. Πρόσκλησις δὲ γινομένη ἐν ἄλλῳ δικαστηρίῳ ἤθελε βεβαίως μεταβάλει οὐσιωδῶς τόν τε χαρακτῆρα τῆς κατηγορίας καὶ τοῦ κατηγορουμένου τὴν θέσιν. Ὁ Ἀντιφῶν *ἐν τῷ περὶ φόνου Ἡρώδου* λόγῳ αὐτοῦ παραπονεῖται ὅτι ἠθέλησαν νὰ καταδιώξωσιν ὡς φονέα ἄνθρωπον κατηγορηθέντα ἐπὶ ἄλλῳ ἀδικήματι καὶ ἑπομένως δικαστέον παρ' ἄλλου ἢ τοῦ τοὺς φόνους δικάζοντος δικαστηρίου. Ὁ ἐπὶ φόνῳ κατηγορούμενος προσεκαλεῖτο ἀνὰ μῆνα τετράκις, κατὰ δὲ τὴν τετάρτην πρόσκλησιν ἐξεδικάζετο ἡ κατηγορία (1).

Σημειωτέον δ' ἔτι ὅτι ὁ κατήγορος ὑπεδείκνυεν ἔστιν ὅτε καὶ μέτρον τι ποινῆς, ὡς ὁ Μέλητος ὑπέδειξε τὸν θάνατον κατὰ τοῦ Σωκράτους· ἀλλὰ συνήθως δὲν ἐπεδικάζετο ὁλόκληρος ἡ αἰτουμένη ποινή· ὁ Ἰσοκράτης, ἔν τινι τῶν λόγων αὐτοῦ (τῷ κατὰ Καλλιμάχου), ἐξαιτεῖται παρὰ τῶν δικαζῶν ποινὴν αὐστηροτέραν τῆς ὑπὸ τῶν νόμων ὁριζομένης, ὁ δὲ τοῦ Μιλτιάδου κατήγορος ἐπέγραψεν ὡς τίμημα τοῦ ἀδικήματος αὐτοῦ θάνατον, ἐνῷ, ὡς γνωστόν, ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς προσετιμήθη μόνον πεντήκοντα ταλάντοις.

Ὡς οἱονεὶ δέ τις ἐγγύησις τῶν ὑπὸ τοῦ κατηγόρου λεγομένων ἀπῃτεῖτο ἡ παρ' αὐτοῦ κατάθεσις *παραβόλου*, ἐξαιρέσει τῶν Εἰσαγγελιῶν, τοῦ νομοθέτου ἀφέντος πληρεστάτην ἐπ' αὐτῶν ἐλευθερίαν. Τῆς δὲ καταθέσεως ταύτης μὴ οὔσης ἐφικτῆς τοῖς πένησιν, ἠδύναντο οὗτοι διὰ *μηνύσεως* πρὸς τὸν ἁρμόδιον ἄρχοντα ἢ διὰ κλήσεως πρὸς τοὺς διαιτητὰς ἢ ἕτερόν τι δικαστήριον νὰ ἐπιτύχωσι κατ' οὐσίαν τὸ αὐτό.

Ἅμα τῆς διαδικασίας ἀρξαμένης ὁ κατήγορος προεβεβαίου ἐνόρκως τὴν ἀλήθειαν τῶν παρ' αὐτοῦ ῥηθησομένων διὰ *προωμοσίας* ἐπὶ πασῶν τῶν δικῶν, ἐκτὸς τῶν περὶ φόνου (1). Τὸν ὅρκον τοῦτον διωμόσαντο, ὡς γνωστόν, καὶ οἱ τοῦ Σωκράτους κατήγοροι, ἡ δὲ πρὸς τοὺς θεοὺς οὕτω προφανῶς γενομένη περιφρόνησις ἔδωκε βραδύτερον τῷ δήμῳ, σωφρονήσαντι, ἀφορμὴν εἰς καταδίωξιν αὐτῶν καὶ τιμωρίαν (2). Μόνον ἐν ταῖς περὶ φόνου κατηγορίαις ὁ κατηγορῶν πολίτης ἐπεκαλεῖτο, ἐν περιπτώσει συκοφαντίας, ἐξώλειαν μόνον ἑαυτοῦ καὶ γένους καὶ οἰκείων, καὶ οὐχὶ τοὺς Θεούς. Εἰς ἀνάλογον ὑποχρέωσιν ὑπεβάλλετο καὶ ὁ κατηγορούμενος, οὗτινος ὁ ὅρκος ἐκαλεῖτο *ἀντωμοσία*.

Τὸ περὶ τὴν κατηγορίαν λοιπὸν δικαίωμα, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν ἀνωτέρω ἐν τῷ περὶ *μηνύσεως* μέρει εἰρημένων, ἦν ἀπεριόριστον, μηδ' αὐτῶν τῶν τέκνων κατὰ τῶν ἑαυτῶν γεννητόρων ἐξαιρουμένων. Ὁ Λυσίας κατηγορεῖ τοῦ Ἀγοράτου, ὡς πολλὰς ἐπιχειρήσαντος κατηγορίας ἄνευ τῆς ἰδιότητος τοῦ πολίτου. Ἠδύνατο δέ τις νὰ κατηγορήσῃ πλέον ἢ ἅπαξ, ὡς μετ' ἐπιτυχίας μνημονεύεται τοῦτο πράξας ὁ δεινὸς καὶ φιλόπολις ῥήτωρ Λυκοῦργος, ἑβδομηκονταπεντάκις καὶ οὗτος κατὰ τὸν Ἀντιφῶντα, κατηγορηθεὶς καὶ ἀθωωθείς. Κατὰ τὸν Λυκοῦργον, ἡ περὶ τὴν κατηγορίαν ἐλευθερία ἦν μία τῶν θεμελιωδεστέρων πάσης εὖ συγκεκροτημένης δημοκρατικῆς πολιτείας βάσεων. Ὁ νόμος, λέγει ὁ ῥήτωρ οὗτος, ὁρίζει τὴν κολάσιμον πρᾶξιν, ὁ κατήγορος καταγγέλλει αὐτὴν, ὁ δὲ δικαστὴς τιμωρεῖ· οἱ δικασταὶ λοιπὸν καὶ οἱ νόμοι οὐδὲν ἠδύναντο νὰ κατορθώσωσιν, ἄνευ τῆς εὐθαρσοῦς παρεμβάσεως τοῦ πολίτου, ὅστις, ὑπὸ μόνης τῆς ἀγνῆς πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπης ἐλαυνόμενος, καὶ καμμύων τοὺς ὀρθαλμοὺς πρὸς τὰ μίση, ἄτινα φυσικῶς ἡ πρὸς τὴν πολιτείαν ἀφοσίωσις αὐτοῦ ἤθελεν ἐξεγείρει, παραδίδωσιν ἐπὶ ἰδίῳ κινδύνῳ τοῖς δικασταῖς τοὺς ἀδικοῦντας.

Ἔστιν ὅτε προεκάλουν πάντα τὸν δυνάμενον εἰς κατηγορίαν ἐν ὀνόματι τοῦ πρὸς τοὺς θεοὺς σεβασμοῦ ἢ τοῦ συμφέροντος τῇ πατρίδι. Πολλῶν ἀγαλμάτων τοῦ Ἑρμοῦ ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ τοῖς ναοῖς ἀκρωτηριασθέντων ἐσπέραν τινὰ τοῦ δεκάτου ἑβδόμου ἔτους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, μεγάλη ἐπεκηρύχθη ἀμοιβὴ δα-

(1) Pastoret. histoire de la législation etc. vol. 7. p. 17 καὶ ἑπ.

(1) Δημοσθ. κατ' Ἀνδροτίωνος.
(2) Ὁ Μέλητος εἶχεν ἐπικαλεσθῆ τὸν Δία.
(3) Ψευδο Πλουτάρχου Βίοι Δέκα ῥητόρων. Λυκοῦργος.

Digitized by Google

πάνῃ τῆς πόλεως εἰς τοὺς ἀποκαλύψοντας τοὺς ἐνόχους (1).

Οὐχὶ σπανίως ἀντὶ ἑνὸς ἦσαν πλείονες οἱ κατήγοροι· οὕτως ὁ Μέλητος, ὁ Ἄνυτος καὶ ὁ Λύκων μνημονεύονται ὡς συγκατηγορήσαντες τοῦ Σωκράτους, ὁ μὲν Μέλητος, κατὰ Πλάτωνα, ὑπὲρ τῶν ποιητῶν, ἐν' οἷς ἠξίου καὶ αὐτός, ἄθλιός ποτε τραγῳδὸς γενόμενος, θέσιν, ὁ Λύκων, ἐξ ὀνόματος τῶν ῥητόρων, καὶ ὁ Ἄνυτος ὑπὲρ τῶν εὐπόρων πολιτῶν, τῶν ἐνδιαφερομένων εἰς τὴν διαφύλαξιν τῶν χρηστῶν ἠθῶν. Δὲν φαίνεται ὅμως πιθανὸν ὅτι καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι κατὰ πάντα ἔντιμοι καὶ ἐκλεκτοὶ ἄνδρες εἶχον τὴν αὐτὴν ἐν τῇ διαδικασίᾳ θέσιν· τὸ πιθανώτερον ἴσως ἐστὶν ὅτι ὁ μὲν Μέλητος, ὁ καὶ πρωτεύων ἀρχηγὸς τῆς κατὰ τοῦ Σωκράτους σεβασμίας ἐκείνης καὶ φιλοπόλιδος συμμορίας, ἦν καὶ ἐν τῇ δίκῃ ὁ πρωτεύων κατήγορος, τῶν ἑτέρων δύο χρηστῶν συμπρακτόρων αὐτοῦ ἁπλῶς ἑπομένων αὐτῷ· ὁ μὲν Μέλητος τουτέστιν ἦν ὅ,τι βραδύτερον ἐπὶ Ῥωμαίων ἦν ὁ καλούμενος *inscriptor*, οἱ δὲ δύο ἕτεροι συνάδελφοι αὐτοῦ ἁπλοῖ *subscriptores*, ὑφ' ὧν τὴν προσηγορίαν ἐνοοῦντο οἱ μετὰ τοῦ ἀρχικοῦ κατηγόρου ἑνούμενοι πρὸς κατηγορίαν καὶ τιμωρίαν τοῦ ἐνόχου, τῆς εὐθύνης βαρυνούσης μόνον ἐκεῖνον. Λίαν δ' ὀρθῶς, καθ' ἡμᾶς, συμπεραίνεταί που ἐπιφανὴς συγγραφεύς, ὁ Pastoret(2), ὅτι ἐν περιπτώσει ἥττης τοῦ κατηγόρου, τὸ νενομισμένον πρόστιμον κατέβαλλε μόνος ὁ ἀρχικὸς κατήγορος, οὐχὶ δὲ καὶ οἱ ἀρωγοὶ αὐτοῦ, οἵτινες μόνον μὴ ἐπαρκοῦντος ἐκείνου ἠδύναντο νὰ ὑποχρεωθῶσι, θεωρούμενοι ὡς οἱ φυσικοὶ αὐτοῦ ἐγγυηταί.

Ὁ κατήγορος οὐχὶ σπανίως πρὸς δικαιολόγησιν τῆς ἑαυτοῦ κατηγορίας καὶ ὅπως καταστήσῃ αὐτὴν ἔτι μᾶλλον πιστευτὴν ὑπηνίσσετο τὰς τυχὸν μετὰ τοῦ κατηγορουμένου συνδεούσας αὐτὸν σχέσεις, δὲν παρέλειπε δὲ νὰ ἀποδώσῃ καὶ τὸν αἰφνιδίως ἐπελθόντα θάνατον αὐτοῦ εἰς ἐκδίκησιν τῶν θεῶν, τῶν διὰ τοῦ ἀδικήματος αὐτοῦ προσβεβλημένων, ὡς ὁ Λυσίας ἐν τῷ *κατὰ πενθερᾶς* λόγῳ αὐτοῦ.

Ἐνῷ οἱ βουλευταὶ εἴργοντο διὰ τοῦ ὅρκου αὐτῶν *τοῦ ὀῆσαι ἢ ἐν ξύλῳ τιθέναι τινα*, οἱ δικασταὶ ἀπηλλάσσοντο τοῦ τοιούτου ὅρκου, δυνάμενοι νὰ ἐξασφαλισθῶσι περὶ τοῦ κατηγορουμένου καὶ διὰ προφυλακίσεως. Ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ *κατὰ Τιμοκράτους* μνημονεύει νόμου τινός, ἐπιτάσσοντος ἐν ὡρισμέναις περιπτώσεσι τὴν προφυλάκισιν· εἰς τὴν προφυλάκισιν ταύτην ὑπεβλήθησαν πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ οἱ διὰ τὸν ἑρμοκοπιδισμὸν τῶν Ἑρμῶν κατηγορηθέντες (1). Τῆς προφυλακίσεως ταύτης ὁ κατηγορούμενος ἠδύνατο ἀπαλλαγῆναι διδοὺς ἐγγύησιν χρηματικὴν ἐπαρκῆ, ἥτις δὲν ἐπετρέπετο μόνον ἐπὶ τῶν κατὰ τῆς Πολιτείας μεγίστων ἀδικημάτων, εἰς ὧν τοὺς ὑπαιτίους προσετίθεντο τῇ προφυλακίσει καὶ δεσμά (2).

Τὰ ὀνόματα τῶν διδόντων τὴν προσωπικὴν ἐγγύησιν ἐγράφοντο ἐν τοῖς βιβλίοις τοῦ οἰκείου δικαστηρίου (3), ὁ κατήγορος ὅμως ἠδύνατο ἕνεκα σπουδαίων λόγων ν' ἀρνηθῇ τὴν παραδοχὴν τοῦ προτεινομένου ἐγγυητοῦ. Παρ' Ἀνδοκίδῃ γίνεται λόγος περὶ κατηγορουμένων, οἵτινες ἀφοῦ ἔτυχον ἐπὶ ἐγγυήσει τῆς ἀποφυλακίσεως, ἐδραπέτευσαν, ὑποστάντων τῶν παρ' αὐτῶν προβληθέντων ἐγγυητῶν τὴν βαρύνουσαν ἐκείνους ποινήν, παρὰ δὲ τῷ Λυσίᾳ λόγος ἐπίσης γίνεται περὶ ἐγγυητῶν ἐπιχειρούντων νὰ δραπετεύσωσι μετὰ τῶν κατηγορουμένων (4). Τὸ δικαίωμα τῆς δι' ἐγγυήσεως ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῆς φυλακίσεως ἤρχει ἐπὶ τῶν τριάκοντα τυράννων, ἀλλὰ τοῦτο βεβαίως ἦν οὐχὶ ἐφαρμογὴ τοῦ κειμένου νόμου, ἀλλὰ μία τῶν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν πολλῶν παραβάσεων τῶν ῥητῶν διατάξεων αὐτοῦ. Οὐχὶ δὲ σπανίως προεφυλακίζετο καὶ αὐτὸς ὁ κατήγορος, ὅσάκις ἡ προσωπικὴ αὐτοῦ ἀξία δὲν παρεῖχεν ἀρκούσαν εἰς τὴν δικαιοσύνην ἐγγύησιν περὶ τῆς εἰλικρινείας τῶν καταγγελιῶν αὐτοῦ.

Ἀρξαμένης τῆς ἀνακρίσεως ὁ ταύτην ἐπιτεταραμμένος ὑπάλληλος ἠρώτα ἐν πρώτοις τὸν κατήγορον, ἐὰν ἐνέμενε τῇ κατηγορίᾳ, τίσιν ἐστήριζεν αὐτὴν ἀποδείξεσιν, ἐὰν οἱ μάρτυρες αὐτοῦ ἦσαν ἕτοιμοι ὅπως καταθέσωσιν ὅ,τι εἶδον ἢ ἤκουσαν, ἐὰν εἶχε νὰ συλλέξῃ καὶ ἑτέρας ἀποδείξεις, καὶ τὰ τοιαῦτα. Οὐχὶ σπανίως ὁ κατήγορος ἀφίστατο τῆς κατηγορίας, λόγῳ μὲν ὡς πεισθεὶς δῆθεν περὶ τῆς πλάνης αὐτοῦ, ἀλλ' ἔργῳ ὡς ἱκανὴν ποσότητα ἀργυρίου εἰσπραξάμενος παρὰ τοῦ κατηγορουμένου. Βρίθει δὲ τοιούτων παραδειγμάτων ἡ Ἀθηναϊκὴ ἱστο-

(1) Θουκυδ. VI, § 27, 28.
(2) Pastoret, histoire de la législation vol 7.

(1) Πλούταρχ. Ἀλκιβ. § 36.
(2) Δημοσθ. κ. Τιμοκράτ.
(3) Λυσίας κατ' Ἀγοράτου.
(4) Αὐτόθ. καὶ Ἀνδοκίδ. π. μυστηρ. 4, 7.

Digitized by Google

ρία τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὁ οὕτως ἀφιστάμενος κατήγορος ἀπηλλάσσετο, κατὰ τὸν Ἰσοκράτη (ἐν τῷ κατὰ Καλλιμάχου), τῆς χρηματικῆς καταδίκης, εἰς ἣν ἤθελεν ὑποκύψει μὴ τυχὼν οὐδὲ τοῦ πέμπτου τῶν ψήφων.

Βεβαίως ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται ὅτι ἡ θέσις τοῦ ἑκουσίως τὴν κατηγορίαν ἐγκαταλείποντος καθίστατο κρείττων τῆς τοῦ ἐμμένοντος μέχρι πέρατος αὐτῆς, ὡς ὑφισαμένου τὴν πληρεστάτην αὐτῆς ἀποτυχίαν· κατὰ τὴν ἔννοιαν ταύτην καὶ ὁ Ἰσοκράτης ἐν τῷ ἀνωθι μνημονευθέντι λόγῳ αὐτοῦ διακρίνει τὰς δύο ταύτας τάξεις τῶν κατηγόρων, ἀλλ' ὁ Δημοσθένης (1) μνημονεύει νόμου τινὸς ἐπιβάλλοντος ἐν ἀμφοτέραις ταῖς περιπτώσεσι τὸ αὐτὸ πρόστιμον, ὅπως μὴ παραδίδηται ὁ πολίτης ἔρμαιον εἰς τὰς συκοφαντίας τοῦ τυχόντος καὶ ἑπομένως μὴ καθιερῶνται τοιαῦται ἐπονείδιστοι πράξεις διὰ τῆς ἀτιμωρησίας. Καὶ τῷ ὄντι, αἱ ὑπὸ τῶν κατηγόρων ἐγκαταλείψεις αὗται τῶν κατηγοριῶν ἐπ' ἀργυρίῳ εἰσὶ κατὰ πάντα ἄξιαι τοῦ αἴσχους, δι' οὗ περιέβαλεν αὐτὰς ὁ ὕπατος τῶν ῥητόρων καὶ μέγας ἐκεῖνος πατριώτης (2). Τὸν κίνδυνον τοῦτον, ὡς θέλομεν ἴδει περαιτέρω ἐν τῇ προόδῳ τῆς μελέτης ταύτης, αἱ νεώτεραι κοινωνίαι ἠδυνήθησαν ν' ἀποφύγωσι διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ θεσμοῦ τῆς εἰσαγγελικῆς ἀρχῆς, καθ' ὃν ἡ χαμέρπεια καὶ ἡ αἰσχρότης ὠνίου τινὸς κατηγόρου κατ' οὐδὲν ἀναστέλλει τὴν τακτικὴν τῶν ποινικῶν νόμων λειτουργίαν.

Ἐκτὸς τῆς ὁλοσχεροῦς ἐγκαταλείψεως τῆς κατηγορίας ἠδύναντο ἔτι νὰ γίνωσι καὶ μεταβολαί τινες εἰς τὰς αἰτήσεις αὐτῆς ὡς λ. χ. νὰ ζητηθῇ πρόστιμον ἐλαφρότερον, περίπτωσις δὲ ἀποπείρας τοιαύτης πρὸς ἀνάλογον ἐλάττωσιν τῆς αἰτηθείσης ποινῆς ἀπαντᾷ ἐν τῷ κατὰ Νεαίρας λόγῳ τοῦ Δημοσθένους.

Καὶ ταῦτα μὲν ἀφισταμένου τοῦ κατηγόρου τῆς κατηγορίας, ἐμμένοντος δὲ τούτου πληρέστατα εἰς αὐτήν, προέβαινον εἰς τὸν διὰ κληρώσεως σχηματισμὸν τοῦ δικαστηρίου, τὴν ἡμέραν τῆς δίκης ὁρίζοντος τοῦ προέδρου· ἡ κατηγορία μέχρι τῆς στιγμῆς τῆς διασκέψεως τῶν δικαστῶν ἔμενεν ἐκτεθειμένη· Δὲν φαίνεται πιθανὴ ἡ παρὰ τῶν διαδίκων ἐνάσκησις τοῦ δικαιώματος τῆς ἐξαιρέσεως δικαστῶν, οὓς ὡς γνωστὸν, ὥριζεν ὁ κλῆρος, τοὐλάχιστον οὐδαμοῦ μνημονεύεται περίπτωσίς τις τοιαύτης ἐξαιρέσεως.

Μὴ παραστάντος τοῦ κατηγορουμένου τὴν ἡμέραν τῆς δίκης ἕνεκα ἀσθενείας, ἐδίδοτο αὐτῷ ἀνάλογος προθεσμία. Ὁ Μιλτιάδης, καὶ περ πάσχων δεινῶς ἐκ τῶν πληγῶν, ἃς κατὰ τὴν ἐν Πάρῳ ναυμαχίαν εἶχε λάβει, δὲν ἐνέκρινε νὰ κάμῃ χρῆσιν τοῦ δικαιώματος τούτου, ὅπως ἀποφύγῃ τὴν ἀναβολὴν τῆς δίκης, ἣν ἐθεώρει ἀλυσιτελῆ δι' ἑαυτὸν, παρέστη λοιπὸν ἀντ' αὐτοῦ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Εὐαγόρας (1).

Οἱ δικασταὶ ὤμνυον ὅτι θέλουσι δικάσει ἄνευ μίσους ἢ συμπαθείας συμφώνως πρὸς τὰς ἀξιώσεις τῆς δικαιοσύνης (2). Ὁ ὅρκος αὐτῶν εἶχε πολλὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ὑπὸ τῶν ἐνόρκων δικαστῶν διδόμενον ἐν αἷς χώραις ἐστὶν εἰσηγμένον τὸ ὁρκωτικὸν σύστημα.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς κατηγορίας ὁ κατηγορούμενος ἀπελογεῖτο μόνος ἢ διὰ συνηγόρου. Ὁ Πολέμαρχος, ἀδελφὸς τοῦ Λυσίου, κατεδικάσθη, χωρὶς νὰ προσκληθῇ εἰς τὴν δίκην, οὔτε ν' ἀκουσθῇ, ἀλλὰ τοῦτο ἦν ὅλως ἐξαιρετικὸν καὶ μία τῶν ἐπὶ τῶν τριάκοντα τυράννων πολλῶν παρανομιῶν, ἐκτὸς δὲ τῆς περιπτώσεως ταύτης οὐδεμία ἄλλη μνημονεύεται καταδίκη ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀκροάσεως ἢ προσκλήσεως, πλέον ὅμως ἡ ἅπαξ ἡ ἀνυπομονησία τοῦ ἐξημμένου καὶ προκατειλημμένου ὄχλου δὲν ἐπέτρεψεν εἴς τινας κατηγορουμένους νὰ περάνωσι τὴν ἑαυτῶν ἀπολογίαν. Οὕτως ὁ Φωκίων δὲν κατώρθωσε ν' ἀκουσθῇ, ματαίως ἐπικαλεσθεὶς τὸ πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ νόμου χορηγούμενον αὐτῷ δικαίωμα, κραυγαὶ δὲ πανταχόθεν τοῦ πλήθους ὠδήγησαν αὐτὸν εἰς τὸν θάνατον (3). Ὁ δὲ Πλούταρχος μνημονεύει τοῦ ἑπομένου περιέργου ἐπεισοδίου· ἐγείραντός ποτε τοῦ Ἀριστείδου κατηγορίαν κατά τινος, οἱ δικασταὶ, πεπεισμένοι ἐκ τοῦ διαπρεποῦς τοῦ κατηγόρου χαρακτῆρος περὶ τῆς ἀληθείας τῆς κατηγορίας, παρ' ὀλίγον νὰ καταδικάσωσιν αὐτὸν ἀνήκουστον, ὁπότε παρεμβὰς αὐτὸς οὗτος ὁ Ἀριστείδης καὶ προσπεσὼν αὐτοῖς ἐξητήσατο ὅπως μὴ στερήσωσιν οἱ δικασταὶ τὸν κατηγορούμενον δικαιώματος, ὅπερ αὐτοὶ οἱ νόμοι χορηγοῦσιν αὐτῷ (4).

Πολλὰ πρὸς ὑπεράσπισιν μέσα ἠδύνατο ὁ κατηγορούμενος νὰ πορισθῇ ἔκ τε παραβά-

(1) Δημοσθ. κατὰ Θεοκρίτου.
(2) Δημοσθ. ἐν τῷ κατὰ Μειδίου.

(1) Κορνήλ. Νέπως. Βίος Μιλτιάδου.
(2) Δημοσθ. κατ' Εὐβουλίδ.
(3) Πλουτάρχ. Φωκίων § 49.
(4) Πλούταρχ. Ἀριστείδ. § 9.

Digitized by Google

σεως τινὸς τῶν δικονομικῶν διατυπώσεων, ὡς καὶ ἐκ τῆς συζητήσεως τῶν κεφαλαίων τῆς κατηγορίας. Ἠδύνατο, λόγου χάριν, ν' ἀρνηθῇ τὴν ἁρμοδιότητα τῶν δικαστῶν ἐνώπιον τῶν ὁποίων προσήγετο, ἢ νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν παραγραφὴν, ἐὰν ὁ ὑπὸ τοῦ νόμου πρὸς τοῦτο ὁριζόμενος χρόνος εἶχε παρέλθει. Ἠδύνατο ἔτι νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τοῦ δεδικασμένου ἐν ἄλλαις ὁμοίαις περιπτώσεσι, τοὐτέστιν ἐπὶ τῆς νομολογίας, ἢ ν' ἀντείπῃ ὅτι ἤγειραν κατ' αὐτοῦ δημοσίαν ἀγωγὴν, ἐνῷ τὸ ἀδίκημα ἦν ἁπλῶς ἰδιωτικόν (1). Τινὲς τῶν ἐνστάσεων τούτων ἦσαν ἁπλῶς ἀναβλητικαὶ τῆς δίκης, ἕτεραι δ' ἀνατρεπτικαὶ, καταργοῦσαι ὁριστικῶς αὐτήν.

Ἡ τῆς ἀναρμοδιότητος ἔνστασις βεβαίως ἐχώρει οὐχὶ σπανίως ἐν πολιτείᾳ, μέγαν ἐχούσῃ ἀριθμὸν δικαστηρίων, ὧν ἡ δικαιοδοσία οὐκ ἦν πάντοτε σαφῶς ὡρισμένη. Ἐν τῷ περὶ φόνου τοῦ Ἡρώδου σωζομένῳ λόγῳ τοῦ Ἀντιφῶντος ἁπαντᾷ τοιαύτη ἔνστασις.

Μετὰ τὴν λύσιν πάντων τούτων τῶν προκαταρκτικῶν ζητημάτων προέβαινον εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς βάσεως τῆς κατηγορίας. Ἐν τοῖς σωζομένοις δικανικοῖς λόγοις τῶν Ἀθηναίων ῥητόρων εἰκονίζεται ὁ ἐμπαθὴς καὶ βίαιος χαρακτὴρ τῶν ἐρωτήσεων, ἃς ἀμοιβαίως ἀπηύθυνον ἀλλήλοις οἱ διάδικοι. Εἶτα ἠκούοντο οἱ μάρτυρες ἐπὶ ἑκάστου τῶν κεφαλαίων τῆς κατηγορίας, προσαγόμενοι παρ' ἑκατέρου τῶν διαδίκων· οἱ μάρτυρες πρὶν ἀκουσθῶσιν ὑπεβάλλοντο εἰς ὁρκωμοσίαν, ἧς μόνος ὁ Ξενοκράτης καὶ ὁ Ἀριστείδης μνημονεύονται ἀπαλλαγέντες. Τοιαύτη παρὰ τὰς διατάξεις τοῦ κοινοῦ δικαίου εὐνοϊκὴ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ νομικῶν διατυπώσεων ἠδύνατο νὰ χορηγηθῇ μόνον ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, ἥτις ἦν καὶ ὁ ὑπέρτατος τῆς πόλεως νομοθέτης.

Ἡ κατάθεσις τῶν μαρτυριῶν ἐγίνετο ἐγγράφως, ὅπως μὴ προστίθηται ἢ ἀφαιρῆταί τι ἐξ αὐτῶν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Δημοσθένους ἐν τῷ Βῳ κατὰ Στεφάνου, ἔνθα παρατίθενται καὶ ἕτεροί τινες περὶ μαρτυριῶν νόμοι· καὶ ἡ μὲν κατάθεσις ἐκείνων τῶν γεγονότων, ὅσα ἰδίοις ὁ μάρτυς εἶδεν ὀφθαλμοῖς, ἦν ἡ κυρίως *μαρτυρία*, ἡ δὲ τῶν ὅσων ἐξ ἀκοῆς γινώσκει, ἐλέγετο *ἐκμαρτυρία*, ἥτις τότε μόνον ἴσχυεν, ὁπόταν τὰ πρόσωπα, παρ' ὧν ὁ μάρτυς ἤκουσε ταῦτα, εἶχον ἀποθάνει ἢ ἦσαν ἀπόντα, ὡς καὶ προκειμένου περὶ πράξεως, καθ' ἣν ὁ μάρτυς δὲν ἠδύνατο νὰ ἦναι παρών, ἢ τέλος περὶ πράψεως διαπραχθείσης ἐν ἄλλῃ χώρᾳ. Ὁ δὲ κατηγορούμενος, ἀποδεικνυμένης ψευδοῦς τῆς ἐκμαρτυρίας, ἠδύνατο νὰ ζητήσῃ εὐθύνας παρά τε τοῦ προσάγοντος αὐτήν, ὡς καὶ παρὰ τοῦ μεταδόντος αὐτῷ τὴν ψευδῆ ταύτην ἀνυποτάτων γεγονότων κατάθεσιν.

Ὁπόταν ἐλάμβανον τὴν κατάθεσιν ἀσθενοῦς τινος ἢ ἑτοίμου πρὸς ἀποδημίαν, καὶ μὴ δυναμένου ἑπομένως παραστῆναι τὴν ἡμέραν τῆς δίκης, συνῆγον πλείονα πρὸς ἀκρόασιν τῆς μαρτυρίας πρόσωπα ὅπως μὴ ἀλλοιωθῇ τοπαράπαν τὸ πνεῦμα αὐτῆς.

Δὲν φαίνεται ἐξηκριβωμένον τὸ ζήτημα, ἐὰν τοὐτέστιν ἀνεγινώσκετο κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς δίκης τῷ μάρτυρι, κατὰ διαταγὴν τῶν δικαστῶν ἡ ἐν τῇ προανακρίσει κατάθεσις αὐτοῦ, ὅπως γνωσθῇ ἐὰν ἐμμένῃ οὗτος κατὰ πάντα εἰς αὐτὴν, ἢ ἔχῃ μεταβολήν τινα νὰ προτείνῃ· ἐκ τοῦ περὶ Στεφάνου μάλιστα δευτέρου λόγου τοῦ Δημοσθένους ἐξάγεται τὸ ἀντίθετον.

Ὁ λιπομάρτυς προσετιμᾶτο χιλίαις δραχμαῖς (1).

Οἱ κείμενοι τῆς πόλεως νόμοι οὐδενὶ ἐπέτρεπον τὴν κατάθεσιν μαρτυρίας ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἔντε ταῖς γραφαῖς καὶ ἐν ταῖς δίκαις, ὑποχρεοῦντες ἁπλῶς τοὺς διαδίκους ν' ἀπολογῶνται εἰς τὰς ἀμοιβαίως ἀπευθυνομένας ἐρωτήσεις.

Ἡ ψευδομαρτυρία αὐστηρῶς ἐκολάζετο· κατά τινα μάλιστα μαρτυρίαν τοῦ Ἀνδοκίδου, ὁ τρὶς ἡλωκὼς ψευδομαρτυρίας *ἠτιμοῦτο*. Περιέργου διὰ τὸ τολμηρὸν αὐτῆς ψευδομαρτυρίας μνημονεύει ὁ Πλούταρχος (2) ἐν τῇ κατὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου περιωνύμῳ δίκῃ, καθ' ἣν ψευδομάρτυς τις ὑπεστήριζε μετὰ πάσης βεβαιότητος ὅτι εἶχεν ἀναγνωρίσει κατὰ πρόσωπον τοὺς κατηγορουμένους, ἐνῷ ἀπεδείχθη ὅτι ἡ πρᾶξις ἐκείνη εἶχε λάβει χώραν ἐν νυκτὶ σκοτεινῇ καὶ ἀσελήνῳ. Ἑτέρας δὲ θρασυτάτης καὶ αἰσχίστης ψευδομαρτυρίας μνημονεύει ὁ Ἰσοκράτης ἐν τῷ κατὰ Καλλιμάχου. Τεσσαρεσκαίδεκα τῶν ἐντίμων τούτων τῆς Ἀθηναϊκῆς κοινωνίας πολιτῶν, ὁποίων δὲν στεροῦνται ἀτυχῶς καί τινες τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν, ἐβεβαίουν ἐν πάσῃ δυνατῇ χρηστότητι σὺν τῷ Καλλιμάχῳ, ὅτι γυνή τις ἀπεβίωσεν ἐκ τῶν παρὰ τοῦ Κρατίνου

(1) Πολυδ. Η, § 57—58.

(1) Αἰσχίν. κατὰ Τιμάρχ. καὶ Δημοσθένους κατὰ Τιμοθέου.

(2) Πλούταρ. Ἀλκιβ. §. 36.

Digitized by Google

ἐπενεχθεισῶν αὐτῇ πληγῶν, ἐνῷ ἀπεδείχθη βραδύτερον ὅτι ἡ γυνὴ αὕτη οὔτε εἶχεν ἀποθάνει, οὔτε εἶχε τοπαράπαν λάβει πληγήν τινα, ἀπολαύουσα δὲ ἄκρας ὑγιείας ἐφυλάττετο ἐπιμελῶς κεκρυμμένη παρὰ τοῦ αἰσχροῦ κατηγόρου, ὅπως δοθῇ διὰ τῆς ἀφανείας αὐτῆς πιθανότης τις εἰς τὴν κατηγορίαν.

Πρὸς τὸν σκοπὸν λοιπὸν τῆς αὐστηροτέρας καὶ βεβαιοτέρας τιμωρίας τῆς ψευδομαρτυρίας, οἱ κείμενοι νόμοι ἀπῄτουν ἔγγραφον τὴν κατάρτισιν αὐτῆς, ἣν ὁ μάρτυς παρεσκεύαζε κατ' οἶκον, ἐπιδιδοὺς εἶτ' αὐτὴν τῷ δικαστῇ.

Ἔκ τινος λόγου τοῦ Δημοσθένους (1) εἰκάζομεν ὅτι ἴσα τῷ ψευδομάρτυρι ἐκολάζοντο καὶ οἱ παρὰ τὴν τῶν νόμων ἀπαγόρευσιν κατατιθέντες.

Ἡ δὲ μαρτυρία ἀπηγορεύετο·

α). Τοῖς ἀτίμοις· ὁ Δημοσθένης λέγει που ἐν τῷ κατὰ Νεαίρας λόγῳ αὐτοῦ, ὅτι ἐπειδὴ ὁ ποιητὴς Ξενοκλείδης εἶχε καταδικασθῇ εἰς ἀτιμίαν, δὲν ἠδύναντο νὰ κάμωσι χρῆσιν τῆς μαρτυρίας αὐτοῦ.

β'.) Τοῖς δούλοις· ὁ Λυσίας ἐν τῷ ὑπὲρ Καλλίου λόγῳ αὐτοῦ διαρρήδην ἀποφαίνεται κατὰ τῆς τῶν δούλων ἀξιοπιστίας, καταδεικνύων τοὺς τὸν κύριον ἀπειλοῦντας κινδύνους ἐκ τῆς ἀνεξελέγκτου ταύτης παραδοχῆς τῆς μαρτυρίας τοῦ δούλου· ὅπως γένηται λοιπὸν δεκτὴ ἡ κατάθεσις δούλου τινὸς, ὑπεβάλλετο οὗτος πρότερον εἰς βασάνους. Τὴν αὐτὴν ἐπὶ τῆς μαρτυρίας ἀρχὴν τῶν Ἀθηναίων ἠκολούθησαν, ὡς γνωστόν, καὶ οἱ Ῥωμαῖοι (2).

Δὲν γινώσκομεν ἀκριβῶς ἐὰν ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη ἐξετείνετο καὶ ἐπὶ τῶν ξένων· ἡ κατάθεσις ὅμως τῶν ἀπελευθέρων ἐθεωρεῖτο ἰσχυρά, διότι οὗτοι ἐθεωροῦντο ἐλεύθεροι καίπερ μὴ ὄντες πολῖται (3), ἐκτὸς μιᾶς μόνης περιπτώσεως, τῆς κατά τινος μετοίκου ἐγέρσεως τῆς γραφῆς *ἀπροστασίου*, ἐφ' ἧς εἰκότως τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἀπελευθέρου, θεωρουμένου καὶ τούτου ὡς ξένου, ἐθεώρουν ὕποπτον.

Ἡ κατάθεσις ἑνὸς καὶ μόνου μάρτυρος δὲν φαίνεται ἀρκοῦσα, κατὰ τὰς σωζομένας τοὐλάχιστον μαρτυρίας, πρὸς καταδίκην.

Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἀποδείξεων ἐποιοῦντο χρῆσιν τῶν βασάνων, ἀείποτε μὲν ἐπὶ τῶν δούλων, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ἐπὶ πολιτῶν. Ἡ ἱστορία τοὐλάχιστον μνημονεύει τινῶν περιπτώσεων πολιτῶν ἐλευθέρων, ὑποβληθέντων εἰς βασάνους πρὸς ἀνακάλυψιν πολιτικῶν τινων ἀδικημάτων· οὕτω λ. χ. διὰ βασάνων, ὡς γνωστόν, ἐπεχείρησαν νὰ ἐκβιάσωσι παρὰ τοῦ Ἀριστογείτονος τὴν καταγγελίαν τῶν συνενόχων αὐτοῦ (1)· ἡ ἐρωμένη τοῦ Ἁρμοδίου Λέαινα προὐτίμησε ν' ἀποκόψῃ διὰ τῶν ὀδόντων τὴν γλῶσσαν αὐτῆς, φοβουμένη μὴ δὲν δυνηθῇ ν' ἀντιστῇ εἰς τὰς βασάνους (2). Φαίνεται δὲ ὅτι χρῆσις τῶν βασάνων ἐν τῇ ἀποδεικτικῇ διαδικασίᾳ ἐχώρει οὐχὶ σπανίως κατὰ πολιτῶν ἐλευθέρων, κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους τοὐλάχιστον χρόνους, ὥστε ἠναγκάσθησαν βραδύτερον οἱ Ἀθηναῖοι νὰ προβῶσιν εἰς ῥητὴν αὐτῶν ἀπαγόρευσιν διὰ ψηφίσματος, μνημονευομένου παρ' Ἀνδοκίδῃ ἐν τῷ περὶ μυστηρίων λόγῳ αὐτοῦ, καὶ γινώσκομεν μὲν ὅτι ἐζητήθη μετά τινα χρόνον ἡ τοῦ ψηφίσματος τούτου ἀνάκλησις, ἀλλ' ὡς ἐκ τοῦ κειμένου τοῦ ἄνωθι μνημονευθέντος ῥήτορος ἐξάγεται, εἰκάζομεν ὅτι αὕτη δὲν ἐγένετο δεκτή. Ἐν τούτοις, ὡς διδάσκει ἡμᾶς ὁ Πλούταρχος, καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ Φωκίωνος ἐτόλμησαν οἱ ἐν Ἀθήναις νὰ ζητήσωσι τὴν ἐφαρμογὴν τῶν βασάνων, ὡς εἰ μὴ ἦρκει ἡ φοβερὰ καὶ ἀδικωτάτη κατὰ τοῦ γεραροῦ ἐκείνου πολίτου καὶ πατριώτου καταδίκη· ἐνώπιον ὅμως τοιαύτης βαρβαρότητος καὶ αὐτοὶ οἱ κατηγορήσαντες αὐτοῦ αἴσχιστοι ὀχλοκόποι φαίνονται ὑποχωρήσαντες (3).

Περὶ τοῦ ἀνεξιτήλου τούτου στίγματος, τοῦ κατακηλιδοῦντος τὸ ἀγλαὸν τῆς Ἀθηναϊκῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς νομοθεσίας μέτωπον, δὲν δυνάμεθα νὰ φέρωμεν ἕτερον ἐλαφρυντικὸν λόγον ἢ μόνον τὰς κρατούσας τότε τοῦ πολιτισμοῦ κοινωνικὰς ἰδέας, ἐν πλείστοις καθυστερούσας τῶν νεωτέρων· Μὴ καὶ βραδύτερον ἔτι, μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν καὶ διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ, ἐπὶ αἰῶνας ὁλοκλήρους ὁ κόσμος ὁλόκληρος δὲν παρίστατο ἔκθαμβος ἐνώπιον τῶν πολυωνύμων καὶ πολυαρίθμων ἐκείνων βασάνων, ὑφ' ἃς γρατιῶται καὶ ἀξιωματικοὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἐν ὀνόματι αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ ἐλέους, ὑπέβαλλον οὐ μόνον τοὺς

(1) Δημοσθ. κατὰ Εὐεργετ. καὶ Μνησιβ.

(2) Λυσίας κατ' Ἀγοράτ. Τοῦ αὐτοῦ κατὰ Σίμωνος. Ἀντιφ. περὶ χορηγ. καὶ Digest. lib. XXII, tit. V. lex. VI.

(3) Δημοσθ. κατὰ Τιμοθέου.

(1) Πολυαίνου Στρατηγ. 1, κεφ. XXII, Iustin. II, cap. IX.

(2) Πολυαίν. Στρατ. II, κεφ. XLV.

(3) Πλουτάρχ. Φωκίων. § 49.

Digitized by Google

καταδίκους, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀθωοτέρους καὶ εὐσεβεστέρους πολίτας; ἀλλὰ περὶ τούτων βραδύτερον ἴσως ῥηθήσονταί τινα.

Εἰδικοὶ δ' ἐπὶ τούτῳ ὑπάλληλοι ἐπεστάτουν εἰς τὰς βασάνους τῶν δούλων, δεχόμενοι τὰς καταθέσεις αὐτῶν, μὴ ὄντες ἄλλως ἁρμόδιοι ὅπως ἀποφανθῶσι περὶ τῆς κατηγορίας. Ἐκ τινων τοῦ τραπεζιτικοῦ λόγου τοῦ Ἰσοκράτους χωρίων ἐξάγομεν ὅτι πρὸς ἔναρξιν τῶν βασάνων ἦν ἀναγκαία ἡ συναίνεσις ἀμφοτέρων τῶν διαδίκων· σημειωτέον δὲ, ὅτι ὁπόταν ὁ κατήγορος ἐζήτει τὴν ἀπόδειξιν ταύτην, ὁ κατηγορούμενος δὲν ἠδύνατο σχεδὸν ν' ἀντισταθῇ, χωρὶς νὰ ἐμπνεύσῃ καθ' ἑαυτοῦ δυσπιστίαν, ἣν ὁ κατήγορος ἠδύνατο νὰ ἐπωφεληθῇ πρὸς ὑποστήριξιν τῆς κατηγορίας αὐτοῦ· ἐκ τοῦ Ἀντιφῶντος μάλιστα μανθάνομεν ὅτι ἔστιν ὅτε οὗτος ὑπέβαλλεν ἐγγράφως τὰς εἰς τοὺς δυστυχεῖς ἐκείνους ὑποβληθησομένας ἐρωτήσεις. Τὰ τῶν βασάνων ὄργανα ἦσαν πολλὰ καὶ ποικίλα, οἷον ῥάβδοι, τροχοὶ κτλ.

Μετὰ δὲ τὴν τῶν μαρτύρων κατάθεσιν ἠκούοντο οἱ διάδικοι ἢ οἱ συνήγοροι αὐτῶν, τοῦ χρόνου τῆς ἀγορεύσεως ἑκάστου αὐτῶν ὁριζομένου διὰ τῆς λεγομένης *κλεψύδρας*, χωρὶς βεβαίως νὰ ὑπολογίζεται ὁ πρὸς ἀνάγνωσιν τῶν ἐγγράφων ἢ μαρτυριῶν ἀπαιτούμενος.

Μετὰ ταῦτα, πάντα τὰ τῆς δίκης ἔγγραφα μετὰ τῶν ἀγορεύσεων τῶν διαδίκων ἐνεκλείοντο εἰς μικρόν τι κιβώτιον σφραγιζόμενον (1).

Ἡ ἁπλῆ τοῦ κατηγορουμένου ὁμολογία ἤρκει πρὸς καταδίκην μόνον ὁπόταν αὐτὸς ὁ Ἄρειος Πάγος ἐδίκαζεν, ὡς ἐξάγομεν ἐκ τοῦ περὶ ἀσεβείας Ἀνδοκίδου λόγου τοῦ Λυσίου· ἐν ἑτέρῳ αὐτοῦ λόγῳ ὁ αὐτὸς ῥήτωρ θεωρεῖ ὡς ὁμολογίαν τοῦ ἐγκλήματος τὴν σιωπήν, ἣν ὁ κατηγορούμενος τηρεῖ, καλούμενος ν' ἀπαντήσῃ ἐνώπιον τῶν δικαστῶν ἐπὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ καταλογιζομένου αὐτῷ ἀδικήματος (2). Ἡ παρὰ τοῦ κατηγορουμένου γινομένη ἐκλογὴ μιᾶς τῶν ὑπὸ τοῦ κατηγόρου προταθεισῶν ποινῶν ἐθεωρεῖτο ὡς ὁμολογία τοῦ ἀδικήματος, οἱ δὲ δικασταὶ ἠδύναντο τότε νὰ παραδεχθῶσι τὸ ὑπ' αὐτοῦ τούτου ὁρισθὲν μέτρον τῆς ποινῆς. Ἐκ τῆς ἀπολογίας τοῦ Σωκράτους μανθάνομεν, ὅτι καταδικασθεὶς ἅπαξ ἠδύνατο νὰ τηρήσῃ τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἐπιβάλλων ἑαυτῷ βαρὺ καὶ ὅλως τῆς πενιχρᾶς αὐτοῦ περιουσίας ὑπέρτερον πρόστιμον, ἢ προτιμῶν τὴν εἰς τὸ δημόσιον φυλάκισιν αὐτοῦ. Ἐν τούτοις ἐκ χωρίων τινῶν τοῦ Ἀντιφῶντος καὶ Λυκούργου ἐξάγομεν ὅτι ἠρνήθησαν τὸ δικαίωμα τοῦτο τῆς ἐκλογῆς τῆς ποινῆς εἰς τὸν σεβάσμιον ἐκεῖνον γέροντα, ὁπόταν οὗτος ἐνδοὺς εἰς τὰς ἐπιμόνους τῶν ἑαυτοῦ ὁμιλητῶν καὶ φίλων προτροπὰς καὶ ἐκλιπαρήσεις συνήνεσε νὰ καταβάλῃ πρόστιμον τριάκοντα ἀργυρῶν μνῶν. Τὸ γεγονὸς τοῦτο δὲν δύναται βεβαίως νὰ ἑρμηνευθῇ ἄλλως ἢ ὡς προϊὸν τῆς ἐκ τῶν παθῶν ἀποτυφλώσεως τοῦ δικάζοντος δήμου, καταπατοῦντος ἐν τῇ παραφορᾷ καὶ τῇ κατὰ τοῦ ἐνδόξου ἐκείνου καταδίκου δυσμενεῖ αὐτοῦ προκαταλήψει καὶ αὐτὰς τὰς στοιχειωδεστέρας τῶν κειμένων νόμων διατάξεις.

Ὡς ἐκ τῶν περιλειπομένων ἡμῖν δικανικῶν ἀπολογιῶν ἐξάγομεν, ὁ κατηγορούμενος δὲν ἐπεκαλεῖτο μόνον τοὺς μάρτυρας καὶ τὰς λοιπὰς προκομισθείσας ἀποδείξεις πρὸς σωτηρίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐν τῷ παρελθόντι πρὸς τὴν πολιτείαν πιστὰς καὶ ἀδόλους ὑπηρεσίας, τὰς τριηραρχίας, τὰς χορηγίας, τὰς πρὸς ἐπισκευὴν τῶν τειχῶν γενομένας παρ' αὐτοῦ δαπάνας καὶ ἐν γένει πᾶσαν εἰς ἔργον τι τῆς πόλεως εἰσφοράν· ἀλλ' ὡς πάνυ ὀρθῶς παρατηρεῖ που ἐν τῷ κατὰ Λεωκράτους λόγῳ αὐτοῦ ὁ Λυκοῦργος, ταῦτα πάντα εἰσὶ δείγματα τοῦ πλούτου καὶ οὐχὶ τῆς ἐν τῷ καταλογιζομένῳ αὐτῷ ἀδικήματι ἀθωότητος τοῦ κατηγορουμένου· αἱ τοιαῦται λοιπὸν ἐπικλήσεις συνετέλουν ἁπλῶς ὅπως ἐλαττώσωσι τὴν ἐκ τῆς κατηγορίας δυσμενῆ πρὸς τὸν κατηγορούμενον προκατάληψιν τῶν δικαστῶν. Ὡς ἐκ τῆς παρ' Ἡροδότῳ ἀφηγήσεως μανθάνομεν, οἱ φίλοι τοῦ Μιλτιάδου δὲν ἐπεκαλέσθησαν πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτοῦ, κατηγορουμένου, τοιαύτας χορηγίας καὶ συμβολὰς, ὁποίων βεβαίως ἦν πλήρης ὁ βίος τοῦ πλουσιωτάτου ἐκείνου πολίτου, ἀλλὰ τὰς δάφνας ἃς ὁ ἔνδοξος καὶ μεγαλώνυμος ἐκεῖνος στρατηγὸς συνεκομίσατο ἐν τῇ ἁλώσει τῆς Λήμνου καὶ τῇ μάχῃ τοῦ Μαραθῶνος (1).

Ὁ Λυσίας καταδείκνυσι τὸν τοῦ Πολυστράτους, ἑνὸς τῶν τετρακοσίων, ἐπὶ ἑβδομήκοντα ἔτη ἀνεπίληπτον βίον ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ κακὸν, οὗ τινος ἐγένετο τῇ πόλει πρόξενος παρεδρεύσας ἡμέρας τινὰς ἐν αὐτοῖς· ἰδίως μάλιστα ὁ ῥήτωρ ἐπιμένει ἀναπολῶν τοῖς δικασταῖς τὴν ἀγάπην, ἣν ἀνέκαθεν ὁ Πολυστράτης εἶχε δείξει

(1) Δημοσθ. κατὰ Βυιωτοῦ.
(2) Λυσίας κατ' Ἀγοράτου.

(1) Ἡρόδοτ. VI, § 136, 140.

Digitized by Google

πρὸς τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα· ὁ αὐτὸς ῥήτωρ ὑπὲρ τοῦ Μαντιθέου ἐπικαλεῖται τὰς παλαιὰς πρὸς τὴν πόλιν ὑπηρεσίας αὐτοῦ.

Σημειωτέον δὲ ὅτι πολλάκις οἱ συνήγοροι ἀντὶ τῶν ἀνδραγαθημάτων αὐτοῦ τοῦ κατηγορουμένου ἐπεκαλοῦντο τὰς πρὸς τὴν πόλιν ὑπηρεσίας τῶν οἰκείων αὐτοῦ. Οὕτως ἐν ἀρχαιοτέρᾳ ἐποχῇ κατηγορηθεὶς ὁ Αἰσχύλος ἀσεβείας παρ' ὀλίγον κατεδικάζετο, ὁπόταν οἱ ὑπὲρ τῆς πατρίδος περιφανεῖς ἀγῶνες τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀμεινίου ἤρκεσαν ὅπως τρέψωσι τὸν λαὸν εἰς αἰσθήματα συμπαθείας καὶ προκαλέσωσι τὴν ἀθώωσιν τοῦ ἀθανάτου ποιητοῦ (1).

Οὐχὶ σπανίως οἱ κατηγορούμενοι προσῆγον ἐνώπιον τῶν δικαστῶν τὰ τέκνα, τὴν σύζυγον τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους, ὅπως συγκινήσωσιν αὐτοὺς διὰ τῶν δακρύων καὶ ἐκλιπαρήσεων αὐτῶν. Ὁ Σωκράτης, ὡς γνωστὸν, ἐθεώρησεν ὅλως ἀναξίαν ἑαυτοῦ τὴν χρῆσιν τοῦ μέσου τούτου. Τὴν αὐτὴν δὲ περὶ τούτου γνώμην ἐξέφρασε καὶ ὁ Ἰσοκράτης ἐν τῷ περὶ ἀνταλλαγῆς λόγῳ αὐτοῦ.

Ὁ Αἰσχίνης, κατηγορηθεὶς ἐπὶ τῇ πρὸς Φίλιππον πρεσβεύσει αὐτοῦ, προσάγει ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας τοῦ Δήμου τὸν πατέρα, τὰ τέκνα καὶ τοὺς λοιποὺς συγγενεῖς αὐτοῦ. Καί τοι δὲ ὁ Δημοσθένης διὰ τῆς συνήθους αὐτῷ βιαιότητος ἀποδοκιμάζει τὴν χρῆσιν τοῦ ταπεινωτικοῦ τούτου μέσου, προτρέπων τοὺς ἑαυτοῦ συμπολίτας ὅπως ἀντιπαρατάξωσι πρὸς τοὺς συγγενεῖς τοῦ Αἰσχίνου τὰ τέκνα τῶν συμμάχων καὶ φίλων, τῶν ἀπὸ τῶν ἰδίων πόλεων, ἕνεκα τῆς προδοσίας αὐτοῦ, ἐκδιωχθέντων, οὐχ' ἧττον, ἐὰν πιστεύσωμεν τὸν Ἀθήναιον (2), καὶ αὐτὸς ὁ μέγας ῥήτωρ καὶ πατριώτης ἐν τῇ περὶ τῶν χρημάτων τοῦ Ἁρπάλου γενομένῃ κατ' αὐτοῦ κατηγορίᾳ δὲν ἀπηξίωσε νὰ ὁδηγήσῃ ἐνώπιον τοῦ λαοῦ τὰ ἔκτινος ἑταίρας τέκνα αὐτοῦ, μὴ τολμήσας νὰ προσαγάγῃ τὴν ἰδίαν μητέρα.

Ἔστιν ὅτε δὲ κατηγορούμενοι πολεμικοὶ ἄνδρες καὶ μέγα ἐν τῇ πόλει ἰσχύοντες ἐπειράθησαν νὰ ἐμποιήσωσι τρόμον τῷ λαῷ καὶ τοῖς δικασταῖς, συνοδευόμενοι ὑπ' ἀνθρώπων ὡπλισμένων, ἑτοίμων ἐν πάσῃ περιπτώσει ὅπως ὑπερασπισθῶσιν αὐτούς (3). Κατὰ δὲ τὸν Ἀθήναιον, Φρύνης, τῆς διαβοήτου ἑταίρας, κατηγορουμένης ποτέ, ὁ συνήγορος αὐτῆς Ὑπερίδης βλέπων ὅτι διὰ τῶν λόγων αὐτοῦ ἠδυνάτει νὰ πείσῃ τοὺς δικαστὰς περὶ τῆς ἀθωότητος τῆς πελάτιδος αὐτοῦ, δὲν ἐδίστασε ν' ἀποκαλύψῃ τὸν κόλπον καὶ τὰ στήθη αὐτῆς, ὅπως ἐμπνεύσῃ αὐτοῖς συμπάθειαν, ἐννοουμένην ἄλλως εὐκόλως πρὸς γυναῖκα τοσοῦτον ὡραίαν καὶ ὑπὸ τὸν πέλεκυν βαρείας καταδίκης εὑρισκομένην (4). Μετὰ ταῦτα ὅμως ἀπηγορεύθη δι' ἐπὶ τούτῳ ἐκδοθέντος ψηφίσματος ἡ χρῆσις τοιούτων μέσων καὶ ἡ ἔκδοσις τῆς ἐτυμηγορίας τῶν δικαστῶν παρόντος τοῦ κατηγορουμένου.

Ἀνεξήγητος ὅμως φαίνεται διάταξίς τις τῆς Ἀθηναϊκῆς ποινικῆς νομοθεσίας, καθ' ἣν ἀπόλυτος ἐπετρέπετο ἀτιμωρησία τῷ κατηγορουμένῳ, τῷ μηδαμῶς μὲν τὸ ἑαυτοῦ ἀδίκημα ἀρνουμένῳ, συγκαταγγέλλοντι ὅμως καὶ τοὺς εἰς ἐπιτέλεσιν αὐτοῦ συμπράξαντας συναυτουργοὺς ἢ συνεργούς. Παράδειγμα δὲ τῆς τοιαύτης τοῦ νόμου ἀνοχῆς παρέχει ἡμῖν αὐτὸς οὗτος ὁ Ἀνδοκίδης, ὅστις κατηγορηθεὶς ὡς ἀκρωτηριάσας τὰ ἀγάλματα τῶν Θεῶν καὶ παραβιάσας τὰ μυστήρια τῆς Δήμητρος, ὅπως ἀπαλλαγῇ τῆς ποινῆς δὲν διστάζει νὰ καταγγείλῃ τοὺς συνενόχους φίλους καὶ συγγενεῖς αὐτοῦ, οὕτω δὲ ἀπαλλάσσεται τῆς ποινῆς, ἣν μόνοι οἱ συμπράξατες αὐτῷ ὑπέστησαν, ἀρκεσθέντων τῶν δικαστῶν εἰς μόνην τὴν ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν ἱερῶν ἀπαγόρευσιν αὐτοῦ (2). Βεβαίως τοιαύτη ἐν τῷ νόμῳ ἐπίσημος ἀναγραφὴ τῆς ἀμοιβαίας προδοσίας καὶ κατασκοπείας, ἀντιστρατευομένη εἰς αὐτὰς τὰς ἁπλουστάτας τῆς ἠθικῆς ὑπαγορεύσεις, ἐφ' ὧν πρέπει ἀπαρασαλεύτως νὰ ἑδράζηται πᾶσα νομικὴ διάταξις, ἐστὶν ὅλως ἀποδοκιμαστέα καὶ κατακριτέα· ἀλλὰ μὴ καὶ τὰς νεωτέρας τῶν μᾶλλον εὐνομουμένων καὶ ἐν τῷ πολιτισμῷ προηγμένων ἐθνῶν νομοθεσίας δὲν κηλιδοῦσιν ἀνάλογοι διατάξεις; Καὶ ἡ γειτων ἡμῖν ἐπικράτεια ψηφίζουσα πρὸ μικροῦ τὸν τελευταῖον περὶ ληστείας δρακόντειον αὐτῆς νόμον μὴ δὲν ἠναγκάσθη νὰ προβῇ εἰς ὁμοίας συγκαταβάσεις καὶ ὑποχωρήσεις, ὅπως ἀπαλλαγῇ ὅ,τι ἐνωρίτερον τῆς ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον κυριευσάσης μεγάλου μέρους τοῦ ἐδάφους αὐτῆς φοβερᾶς μάστιγος;

(1) Αἰλιαν. Ποικίλ. Ἱστορ. V. XIX. καὶ Λυσίας κατ' Ἀλκιβιάδ. Α'.

(2) Ἀθήναιος. Δειπνοσοφ. 7.

(3) Πολυαίν. Στρατηγ. V. κεφ. XIV καὶ Κορνηλ. Νέπ. Τιμόθεος § 4.

(1) Ἀθηναίου Δειπνοσοφ. XIII, § 6.

(2) Θουκυδ. VI, § 60. Πλούταρχ. Ἀλκιβιάδ. § 37—38. Ἀνδοκίδ. περὶ μυστηρ. ἐν ἀρχῇ, καὶ Ἀντιφ. περὶ Χορηγοῦ.

Digitized by Google

Ἀλλὰ τοιούτων διατάξεων ἡ ἀναγραφή, δικαιολογουμένη ἴσως πρὸς ὥραν ὑπὸ κοινωνικῶν ἢ πολιτικῶν ἀναγκῶν, ἐστὶν ὅλως ἀδικαιολόγητος καὶ ἀσυγχώρητος ἐν ὁμαλῇ καὶ ἡρέμῳ καταστάσει πραγμάτων, ἔθνη δὲ βαδίζοντα ἢ καυχώμενα ὅτι βαδίζουσι στερρῷ τῷ ποδὶ τὴν ἀνάντη τοῦ πολιτισμοῦ ὁδόν, πρέπει ν' ἀποφεύγωσιν ἐπιμελῶς καὶ πάσῃ δυνάμει τὴν διὰ τοιούτων ἥκιστα ἠθικῶν ὁρισμῶν διαπαιδαγώγησιν τῶν πολιτῶν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς ἀμοιβαίας δυσπιστίας καὶ ἀλληλοκαταγγελίας.

Πολλῶν συγκατηγορουμένων ἡ ἐκδίκασις ἐγίνετο συγχρόνως, ἠδύνατο ὅμως νὰ ζητηθῇ καὶ ἡ κατ' ἰδίαν διαδικασία ἑκάστου αὐτῶν. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ξενοφῶντος ἐπὶ τῆς κατηγορίας τῶν ἐν Ἀργινούσαις στρατηγῶν ῥήτωρ τις ἐπεκαλέσθη τὴν τοιαύτην τοῦ νόμου διάταξιν, ἀλλ' ἡ αἴτησις αὕτη, δεκτὴ κατὰ πρῶτον γενομένη, ἀπερρίφθη μετὰ ταῦτα, οὕτω δὲ μία καὶ ἡ αὐτὴ κρίσις καὶ ἀπόφασις ἀπέστειλε πάντας εἰς τὸν θάνατον.

Καὶ οὕτω μὲν ἐν ὀλίγοις ἐγίνετο ἡ διαδικασία, μετὰ δὲ τὸ πέρας αὐτῆς οἱ δικασταὶ προέβαινον εἰς τὴν διάσκεψιν. Δύο κάλπαι ἦσαν τεθειμέναι ἐν τῷ δικαστηρίῳ, ὧν ἡ μὲν ἐδέχετο τὰς ἀθωωτικὰς ἡ δὲ τὰς καταδικαστικὰς ψήφους, ἐν περιπτώσει δὲ ἰσοψηφίας ὁ κατηγορούμενος ἠθωοῦτο διὰ τῆς ψήφου τῆς Ἀθηνᾶς· ἡ ψῆφος τῶν δικαστῶν περιωρίζετο κατ' ἀνάγκην ἐπὶ τῶν κεφαλαίων αὐτῶν τῆς κατηγορίας, διότι δὲν ὑπῆρχε τότε εἰσαγγελικὴ ἀρχὴ δυναμένη νὰ ποιήσηται ἐπιφυλάξεις ἢ ἑτέρας συμπληρωτικὰς ὑπὲρ τοῦ νόμου προτάσεις, παραλειφθείσας ὑπὸ τοῦ κατηγόρου.

Ἡ θέσις τοῦ κατηγόρου ἐν ταῖς δημοσίαις δίκαις φαίνεται κρείττων τῆς τοῦ κατηγορουμένου, ἐνῷ τἀνάπαλιν συνέβαινεν ἐπὶ τῶν ἰδιωτικῶν δικῶν.

Εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ νόμου διαγεγραμμένην ποινὴν οἱ δικασταὶ μόνον ἐν ὀλίγαις περιπτώσεσιν ἠδύναντο νὰ ποιήσωσι τροποποιήσεις τινάς, καὶ τοιοῦτον παράδειγμα παρέχει ἡμῖν ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ κατὰ Τιμοκράτους (1). Ὁπόταν δὲ ἡ ποινὴ δὲν ὡρίζετο ἐν τῷ νόμῳ ἀκριβῶς, οἱ δικασταὶ κατὰ πρῶτον ἀπεφαίνοντο περὶ τῆς ἐνοχῆς τοῦ κατηγορουμένου καὶ εἶτα περὶ τῆς ἐπιβλητέας ποινῆς.

Πρὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς ἐτυμηγορίας, ἀλλὰ μετὰ τὸν πρότερον ἐπὶ δικαστηρίου λόγον, ἠδύνατο ὁ κατηγορούμενος ν' ἀποφύγῃ τὴν ποινὴν ὑποβαλλόμενος εἰς ἑκούσιον ὑπερορίαν. Ὁ Λυσίας (1), θεωρεῖ τὴν ἀπὸ τῆς δίκης ἀποχώρησιν ταύτην ὡς ὁμολογίαν τοῦ ἀδικήματος, διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον, προστίθησι, πλεῖστοι προδόται ἔφυγον, ἀλλὰ διὰ τῆς φυγῆς αὐτῶν ἐκηρύχθησαν ἔνοχοι.

Ἡ ἀπόφασις ἀπηγγέλλετο πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου (2), ὁ δὲ τρόπος τῆς ψηφοφορίας ἐποικίλλε κατὰ τὰς περιστάσεις· οὕτως, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου ἐπὶ μὲν τῶν πολιτικῶν διασκέψεων, τὰ ζητήματα ἐλύοντο ἐν γένει διὰ *χειροτονίας*, ἐν δὲ ταῖς δίκαις ἄλλως. Ἐν τῇ δίκῃ τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐγένετο χρῆσις λευκῶν καὶ μελάνων κυάμων (3). Κατὰ τὴν δίκην τῶν ἐν Ἀργινούσαις στρατηγῶν ἐτέθησαν δύο κάλπαι, ὧν ἡ μὲν τῆς ἐνοχῆς, ἡ δὲ τῆς ἀθωότητος, ἐψηφοφόρησαν δὲ κατὰ φυλάς. Καὶ ὁ Περικλῆς κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλουτάρχου, ἀπέβαλε τὴν στρατηγίαν διὰ ψηφοφορίας (4). Αἱ δύο κάλπαι μνημονεύονται καὶ ἐν τέλει τοῦ κατὰ Λεωκράτους λόγου τοῦ Λυκούργου.

Ἐὰν ἡ ἀπόφασις ὡς ποινὴν ὥριζε τὸν θάνατον, παρεδίδοτο ἀμέτως ὁ καταδικασθεὶς τοῖς ἕνδεκα· καὶ ὅμως ὑπῆρχε περίπτωσις, καθ' ἣν ἀπέβαινεν ἀδύνατος ἡ ἄμεσος τῆς θανατικῆς ποινῆς ἐκτέλεσις. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔπεμπον κατ' ἔτος εἰς Δῆλον μετὰ δώρων καὶ θυμάτων διὰ τὸν Ἀπόλλωνα πλοῖον, ὅπερ κατὰ τὴν παράδοσιν, ἦν τὸ αὐτό, ἐφ' οὗ ἄλλοτε εἶχεν ἐπιβῇ ὁ Θησεὺς, ὅπως καταστρέψῃ τὸν Μινώταυρον. Νόμος δὲ ῥητὸς ἀπηγόρευε τὴν κατὰ τὸ ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ πλοίου τούτου χρονικὸν διάστημα ἐκτέλεσιν πάσης θανατικῆς ποινῆς (5). Γνωστὸν ὅτι καὶ τοῦ Σωκράτους ἡ καταδίκη, ἀπαγγελθεῖσα κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα, ἐξετελέσθη οὐχὶ ἀμέσως ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐκ Δήλου ἐπιστροφὴν τῆς νηός. Ἐπίσης καθιερώθη ἐν Ἀθήναις καὶ ὁ νόμος τῶν Αἰγυπτίων, καθ' ὃν ἀνεβάλλετο ὅπως ἐκτελεσθῇ μετὰ τὸν

(1) Ὥρα καὶ Ἡροδότ. IV, 34.

(1) Λυσίας ὑπὲρ Πολυστράτ.
(2) Samuel Petitus, Leges Atticae IV. tit. IV. 9.
(3) Πλουτάρχ. Ἀλκιβ. § 40.
(4) Πλουτάρχ. Περικλ. § 67.
(5) «Δημοσίᾳ μηδένα ἀποκτιννύναι, πρὶν ἂν εἰς Δῆλον ἀφίκηται τὸ πλοῖον καὶ πάλιν ἔλθῃ». Πλάτων. Φαίδ. 58. Β.

Digitized by Google

τοκετὸν ἡ θανατικὴ καταδίκη ἐγκύου γυναικός. (1).

Πρὶν ἢ ὁδηγήσωσι τὸν κατάδικον ἐπὶ τὴν ἐκτέλεσιν, ἐπέτρεπον αὐτῷ ἀπολαύσεις τινὰς(2) ἐν αἷς καὶ τὴν μετὰ τῶν ἑαυτοῦ οἰκείων συνάντησιν, λαμβανόντων ἔστιν ὅτε παρ' αὐτοῦ τὴν ἐντολὴν, ὅπως ἀπονείμωσι τῇ μνήμῃ αὐτοῦ τιμὴν καὶ δικαιοσύνην, ἢ ἐκδικήσωσι τὸν ἄδικον θάνατον (3).

Ποιναὶ δ' εἶδη ἦσαν, κατὰ τὸν Πολυδεύκη, τάδε, ζημία, φυγὴ, ἀτιμία, θάνατος, δεσμὸς, στίγματα, στήλη (4)· ἦσαν τοὐτέστιν αἱ ποιναὶ *καταβλιπτικαὶ* ἢ *χρηματικαὶ*, συνιζάμεναι, κατὰ τὸν Δημοσθένη, εἰς *ὅ,τι χρὴ παθεῖν ἢ ἀποτῖσαι*.

Ὁπόταν δὲ κατεδικάζοντο πολλοὶ εἰς θάνατον, ἡ ἐκτέλεσις τῆς ποινῆς δὲν ἐγίνετο ἐπὶ πάντων αὐθημερὸν, ἀλλ' ἐπὶ ἑνὸς ἑκάστου καθ' ἡμέραν, ὁριζομένης τῆς τάξεως διὰ κλήρου (5).

Ἡ πύλη, δι' ἧς οἱ εἰς θάνατον καταδεδικασμένοι ἐξήρχοντο ὅπως μεταβῶσιν εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης, ἐλέγετο *χαρώνειος*· σημειωτέον ὅμως ὅτι ἡ ἐκτέλεσις τῶν εἰς τὸν διὰ κωνείου θάνατον καταδικασθέντων δὲν ἠδύνατο νὰ γείνῃ ἀλλαχοῦ, ἐκτὸς τῆς φυλακῆς. Ἐπὶ χρηματικῆς καταδίκης, ὁ καταδικασθεὶς ὑπισχνεῖτο ἐγγράφως νὰ καταβάλῃ τὸ ἐπιβληθὲν ποσὸν, ἄλλως ἐτίθετο ἐν φυλακῇ. Τὸ παράδειγμα τοῦ Μιλτιάδου, ἀποθανόντος ἕνεκα τοῦ λόγου τούτου ἐν αὐτῇ, πρόκειται διηνεκὲς μνημεῖον τῆς ἀχαριστίας τῶν Ἀθηναίων. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ τέκνα δὲν ἦσαν ὅλως ἀμέτοχα τῆς βαρυνούσης τὸν πατέρα ποινῆς· οὕτως ὁ υἱὸς τοῦ ἐνδόξου νικητοῦ τοῦ Μαραθῶνος δὲν ἠδυνήθη ν' ἀναλάβῃ τὰ πολιτικὰ αὐτοῦ δικαιώματα, ἢ μόνον ἀφοῦ ἐπλήρωσεν εἰς τὸ δημόσιον ὁλόκληρον τὸ εἰς τὸν πατέρα αὐτοῦ ἐπιβληθὲν πρόστιμον.

Πρὶν ἢ ὁδηγήσωσιν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοὺς εἰς θάνατον καταδικασθέντας, διέγραφον τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἀπὸ τοῦ καταλόγου τῶν πολιτῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἤθελον νὰ παραδεχθῶσι τὴν θλιβερὰν ἰδέαν ὅτι τὸ τοιοῦτον μέγιστον ἀδίκημα, τὸ τὸν θάνατον ὡς ποινὴν ἐφελκύσαν, διεπράχθη παρὰ πολίτου (1).

Κατὰ δὲ τὸν Ἀνδοκίδην (2), οἱ νόμοι ὥριζον τὸν βουλεύσαντα ἐν τῷ αὐτῷ ἐνέχεσθαι καὶ τὸν τῇ χειρὶ ἐργασάμενον, ἐκόλαζον τοὐτέστι ταῖς αὐταῖς ποιναῖς τὸν λόγῳ καὶ τὸν ἔργῳ αὐτουργόν.

Λίαν περίεργός ἐστι διάταξίς τις τοῦ Σόλωνος, παρὰ Δημοσθένει ἐν τῷ κατ' Ἀριστογείτονος Βῳ λόγῳ μνημονευομένη, ὡς πρὸς τὸν χρόνον τῆς ἐκτελέσεως τῆς ποινῆς· κατὰ τὴν διάταξιν ταύτην οἱ νόμοι τῆς πόλεως ὥριζον «τὰς τιμωρίας τοῖς μὲν ἰδιώταις εἶναι βραδείας, ταῖς δ' ἀρχαῖς καὶ τοῖς δημαγωγοῖς ταχείας· τοῖς μὲν γὰρ ἐνδέχεται καὶ παρὰ τὸν χρόνον τὸ δίκαιον λαβεῖν, τοῖς δ' οὐκ ἔστι περιμεῖναι· τὸ γὰρ τιμωρηθὲν οὐχ ὑπέσταται τῆς πολιτείας καταλυθείσης» (3).

Σημειωτέον δ' ὅτι πολλάκις ὑπέστησαν τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου πολῖται πρὶν ἡ προηγηθῇ διαδικασία τις κατ' αὐτῶν, ἔστω καὶ κατὰ τύπους. Οἱ Τριάκοντα λ.χ. τύραννοι κατεδίκασαν οὕτως εἰς θάνατον πλείους τῶν χιλίων καὶ πεντακοσίων πολιτῶν. Θὰ εἴπωσιν ὑμῖν ἀνακράζει που ἀγανακτῶν ὁ Λυσίας ἐν τῷ κατὰ Ἐρατοσθένους, περὶ τῆς γενναιότητος αὐτῶν, ἀλλ' ἐφόνευσαν ἆρά γε τοσούτους ἐχθροὺς ὅσους πολίτας; Ἀλλαχοῦ ὁ αὐτὸς ῥήτωρ μνημονεύει θορύβου τινὸς, οὗ τινος ἀποτέλεσμα ἦν τὸ ἁρπάσαι πολίτην τινὰ καὶ θανατῶσαι αὐτὸν ἐπὶ αὐτοῦ τοῦ διὰ τὴν τιμωρίαν τῶν κακούργων προωρισμένου τόπου. Ἐν ἄλλῳ πάλιν λόγῳ παραπονεῖται κατὰ προτάσεώς τινος, ἐν αὐτῇ τῇ βουλῇ γενομένης, δι' ἧς ἐζητοῦντο ὅπως παραδοθῶσιν ἀκρίτως εἰς θάνατον οἱ κατηγορούμενοι (4). Ὡς ὅμως ἀνωτέρω ἐν οἰκείῳ τόπῳ ἐμνημονεύσαμεν, οἱ κείμενοι νόμοι ἐπέτρεπον τοῖς πολίταις νὰ φονεύωσιν ἀτιμωρητὶ τὸν ἐπιχειροῦντα ἀνατρέψαι τὴν δημοκρατίαν, ἢ τὸν δεχόμενον ἀρχήν τινα, τῆς δημοκρατίας ἤδη

---

(1) Αἰλιαν. Ποικίλ. Ἱστορ. V. «Τὴν ἔγκυον, ἂν ἀλῷ θανάτου, μέχρι τέκῃ, φυλάττειν.»

(2) Τοῖς ἐπὶ θάνατον ἀπαγομένοις τὴν παρρησίαν ταύτην διδόναι, ὥστε τροφῆς καὶ οἴνου πλησθεῖσι τρία λέγειν ἃ βούλονται· μεθ' ἃ φιμωθέντες ἀπάγονται πρὸς τὴν κόλασιν. (Ζηνόβιος III 100.)

(3) Λυσίας κατ' Ἀγοράτου.

(4) Πολοδ. Η, 69.

(5) Ὅτι πολλοὺς καταδικάζουσιν οἱ δικασταὶ ἀποθανεῖν, οὐκ εἰς μίαν ἡμέραν πάντες φονεύονται, ἀλλ' ἕκαστος κληροῦται καθ' ἡμέραν, καὶ τῷ κληρωθέντι θάνατος ἐπίκειται. (Σχόλ. εἰς Ἀριστοφ. Εἰρ. 364).

(1) Ὅταν δημοσίᾳ τινὰ δίκῃ τῶν πολιτῶν ἀποθανεῖν ἐπ' ἀδικήματι, πρότερον τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐξαλείφεται. (Βίων Χρυσός. Ῥοδιακὰ λόγ. 31. σελ. 336)

(2) Ἀνδοκίδ. περὶ μυστηρ. § 94.

(3) Δημοσθ. κ. Ἀριστογ. Β'. 801.

(4) Λυσίας κ. Ἀγοράτου.

Digitized by Google

καταλελυμένης. Ἄλλοτε πάλιν ἐπεκηρύττοντο ἐπὶ τιμήματι αἱ κεφαλαὶ πολλῶν κατηγορουμένων, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει πᾶς πολίτης ἠδύνατο φονεῦσαι ἀτιμωρήτως τὸν ἐπικηρυχθέντα, λαμβάνων μάλιστα καὶ τὴν ὁρισθεῖσαν ἀμοιβήν. Τῆς ἐπικηρύξεως δὲ ταύτης ἐγίνετο συνήθως χρῆσις κατὰ πάντων ἐκείνων, ὅσοι διὰ φυγῆς εἶχον καταστήσει ἀνεφάρμοστον τὴν ἐφαρμογὴν τῆς θανατικῆς ποινῆς.

Τριπλοῦς δ' ἦν, κατὰ Σουΐδαν, ὁ τρόπος τῆς ἐκτελέσεως τῆς θανατικῆς ποινῆς, τὸ ξίφος, τὸ κώνειον καὶ ὁ βρόχος (1). Ὁ διὰ τοῦ κωνείου θάνατος φαίνεται ὅτι ἐφηρμόζετο εἰδικῶς ἐπὶ τῶν κατὰ τῆς θρησκείας καὶ πολιτείας ἀδικημάτων. Διὰ τοῦ κωνείου, ὡς γνωστὸν, ἀπέθανεν ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Φωκίων· ὀλίγα δὲ ἔτη πρότερον ὁ Θηραμένης, εἷς τῶν τριάκοντα, ὑπέστη τὴν αὐτὴν παρ' αὐτῶν ποινήν, εἰς ἣν συγχρόνως εἶχον καταδικασθῆ καὶ πολλοὶ ἄλλοι φιλελεύθεροι (2).

Τοῦ διὰ τοῦ βρόχου θανάτου οὐδὲν μνημονεύεται ἐν Ἀθήναις παράδειγμα· μόνον δὲ παρ' Ὁμήρῳ ἀπαντᾷ περίπτωσίς τις τοιαύτης ἐκτελέσεως, μηδόλως ὅμως ἀναφερομένης εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀθηνῶν (3).

Παρ' ἄλλων ὅμως συγγραφέων μνημονεύονται καὶ ἄλλοι τρόποι ἐκτελέσεως θανατικῆς ποινῆς, οἱ ἑπόμενοι·

1) *Λιθοβολία.*

Ὁ Αἰσχύλος, παρ' ὀλίγον ὑπεβάλλετο αὐτῇ, κατηγορηθεὶς ὡς ἀσεβήσας ἔν τινι τῶν δραμάτων αὐτοῦ. (4) Ὁ Κυρσίλος, ὑποσχεθεὶς ὑποταγὴν τῷ Ξέρξῃ, ἐλιθάσθη, ὡς καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἄλλων γυναικῶν. (5) Τοῦτον ἴσως ἐννοεῖ που καὶ ὁ Λυκοῦργος ἐν τῷ κατὰ Λεωκράτους, καίπερ μὴ κατονομάζων αὐτόν. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου (6) ὁ δοὺς τὴν αἰσχρὰν συμβουλὴν τοῦ ν' ἀκούσωσι τὰς προτάσεις τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ Ξέρξου ἦν βουλευτὴς, ἡ δὲ βουλὴ κηρύξασα αὐτὸν ἄτιμον καὶ ἀφαιρέσασα τὸν στέφανον, ὃν ἔφερε, κατεδίκασεν εἰς θάνατον, τῶν βουλευτῶν ἰδίαις χερσὶν λιθοβοληκάντων αὐτόν. Ἀλλ' ἐν ταῖς πλείσταις τῶν περιπτώσεων τούτων μᾶλλον ὑπάρχει ἐκτέλεσις προκληθεῖσα ἐκ κοινῆς τοῦ πλήθους ἀγανακτήσεως, ἢ τακτικὴ ποινῆς ἐφαρμογή.

2) *Ὁ τυμπανισμός.*

Ὁ ἔνοχος ὑφίστατο τὴν ποινὴν ταύτην μέχρι θανάτου· ἀδελφός τις τοῦ Ἀγοράτου ὑπέστη τὴν ποινὴν ταύτην, ὡς τηρήσας σχέσεις μετὰ τοῦ ἐχθροῦ· ὁ Λυσίας μνημονεύει ἔτι καὶ ψευδῶν μηνυτῶν, ὡς ὑποστάντων αὐτήν (1).

3) *Τὸ βάραθρον.*

Ψήφισμα τοῦ λαοῦ, ὡς γνωστὸν, ὑπέβαλλε τῇ ποινῇ ταύτῃ τὸν Μιλτιάδην, διὰ τῆς εὐγενοῦς ὅμως τόλμης τοῦ προεδρεύοντος ἄρχοντος ἡ φοβερὰ αὕτη ποινὴ μετεβλήθη εἰς ὑπέρογκον πρόστιμον. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔρριψαν εἰς τὸ βάραθρον τοὺς παρὰ τοῦ Δαρείου ἐπὶ ὑποταγῇ σταλέντας αὐτοῖς κήρυκας (2), ὁ δὲ Πλούταρχος μνημονεύει λόγου τινὸς τοῦ Ἀριστείδου, καθ' ὃν οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἤθελον ἀπαλλαγῇ τῶν κατατρυχουσῶν αὐτοὺς διενέξεων, ἐὰν μὴ ἔρριπτον εἰς τὸ βάραθρον αὐτὸν καὶ τὸν Θεμιστοκλέα (3).

Εἰς τοὺς ἀνωτέρω τρόπους τῆς θανατικῆς ποινῆς μνημονεύονται καὶ ὁ *κατακρημνισμὸς* καὶ *καταποντισμός*· ἀλλ' ὡς πρὸς μὲν τὸν πρῶτον, τὰ παρ' Αἰλιανῷ καὶ Παυσανίᾳ μνημονευόμενα παραδείγματα φαίνονται ἀνήκοντα εἰς τοὺς νόμους ἄλλης χώρας, τῆς Φωκίδος (4), τοῦ δὲ καταποντισμοῦ οὐδὲν ἐπίσης παράδειγμα μνημονεύεται, μόνον παρὰ Ξενοφῶντι ἀπαντᾷ μομφή τις κατὰ τῶν Ἀθηναίων περὶ τὰ τέλη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὡς καταποντισάντων πάντας τοὺς ἐπὶ τῶν ἁλωθεισῶν ἐχθρικῶν νηῶν συλληφθέντας· ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡ πρᾶξις αὕτη ἐγένετο, δὲν δύναται βεβαίως νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐφαρμογὴ ποινῆς, ἀλλ' ἁπλῶς ὡς μία τῶν πολλῶν τοῦ πολέμου βιαιοπραγιῶν κατὰ τὰ ἐθνοπροσεθνῆ τῶν χρόνων ἐκείνων ἔθιμα.

---

(1) Σουΐδας ἐν λ. τὰ τρία.
(2) Πλουτάρχ. Φωκίων. §. 50. καὶ Αἰλιαν. Ποικίλ. Ἱστορ. XII, XLIX.
(3) Ὀδύσσ. X, στίχ. 472.
(4) Αἰλιαν. Ποικίλ. Ἱστορ. V, XIX.
(5) Cicer. de Officiis. III, § 11.
(6) Ἡροδοτ. IX, § 5.

(1) Λυσίας κατ' Ἀγοράτου.
(2) Ἡροδοτ. H, § 133.
(3) Πλουτάρχ. Ἀριστείδ. § 7.
(4) Αἰλιαν. Ποικίλ. Ἱστορ. V. Παυσαν. X § 2.

Digitized by Google

4) *Τὸ πῦρ.*

Τῶν ἀρχαιοτέρων τις συγγραφέων, ὁ *Lambert Bos*, ἔν τινι πραγματείᾳ αὐτοῦ sur les Antiquités de la Grèce et d'Athènes, μνημονεύει τῆς ποινῆς ταύτης, οὐδὲν ὅμως παράδειγμα αὐτῆς ἀπαντᾷ. Νομίζομεν δὲ πρὸς τιμὴν τῶν Ἀθηναίων ὅτι οὐδέποτε ὑπῆρξεν ὁ βάρβαρος οὗτος τρόπος τῆς θανατικῆς ποινῆς.

Μνημονεύονται δὲ πρὸς τὰ ἀνωτέρω εἴδη τῆς θανατικῆς ποινῆς καὶ ὁ διὰ τροχοῦ καὶ ἀσιτίας θάνατος. Ὁ διὰ τροχοῦ θάνατος φαίνεται ἐφαρμοζόμενος ἐξαιρετικῶς ἐπὶ τῶν δούλων. Κατά τινα δὲ μαρτυρίαν Ἡρακλείδου τοῦ Ποντικοῦ, ὁ Ἱππομένης, εἷς τῶν τοῦ Κόδρου ἐκγόνων, συλλαβὼν ἐπ' αὐτοφώρῳ τὴν κόρην αὐτοῦ μετά τινος, προσέδεσεν αὐτὴν ἐπί τινος ἵππου καὶ κλείσας μετ' αὐτοῦ ἀφῆκεν ἄσιτον. (1) Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ ἐκτέλεσις τῆς θανατικῆς ποινῆς δὲν συνωδεύετο συνήθως δι' οὐδεμιᾶς ἀτιμωτικῆς ἐπιδείξεως, ἐκτὸς μόνης τῆς δημεύσεως τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἐν τισι περιπτώσεσιν, ὡς ἐρρέθη ἀνωτέρω, ἀρνήσεως ταφῆς.

Ἐκ τῶν ἐκτὸς τοῦ θανάτου λοιπὸν, ὧν ἐπόμενοι τῷ Πολυδεύκει ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω ποινῶν, τὰ δεσμὰ συνήθως μὲν ἐφηρμόζοντο ἐπὶ δούλων, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ἐπὶ ἐλευθέρων. Ὑπὸ τὴν λέξιν *δεσμοὶ* καὶ *δεσμὰ* ἐννόουν πολλὰ εἴδη ποινῆς, οἷον τὸν *κύφωνα*, τὴν *παυσικάπην*, τὸν *γοίνικα*, τὴν *ποδοκάκην*, τὴν *σανίδα* καὶ ἑτέρας. Τὴν ποινὴν τῆς ποδοκάκης, δι' ἧς περιέσφιγγον τοὺς πόδας τοῦ καταδίκου, εὑρίσκομεν ἐν τῷ κατὰ Τιμοκράτους τοῦ Δημοσθένους λόγῳ ἀπαγγελλομένην ὑπὸ νόμου τινὸς τοῦ Σόλωνος ἐπὶ κλοπῆς, καὶ παρὰ τῷ Λυσίᾳ ἐν τῷ κατὰ Θεομνήστου, ἐκαλεῖτο δὲ ἡ ποινὴ αὕτη καὶ *ξύλον* ἁπλῶς. Σημειωτέον δὲ ὅτι κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων, καθ' ἕκαστον πέμπτον ἔτος, ἀπελύοντο προσωρινῶς οἱ δεσμῶται παρέχοντες ὅμως ἐγγυητὰς πρὸς τὸ μὴ φυγεῖν (2).

Ἐπὶ τῆς ποινῆς τοῦ *στιγματισμοῦ* τὰ στίγματα ἐχαράττοντο σιδήρῳ πεπυρακτωμένῳ ἐπὶ ἑνὸς μέρους τοῦ σώματος, ἐπὶ τῶν δούλων συνήθως ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτῶν, ἐγγραφομένου τοῦ ὀνόματος τοῦ ἑαυτῶν κυρίου, ἐπὶ δὲ τῶν στρατιωτικῶν ἐπὶ τῆς ἑαυτῶν χειρὸς ἐγγραφομένου τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀρχηγοῦ. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλουτάρχου (1) στιγματισάντων τῶν Ἀθηναίων ἐν τῷ κατὰ τῆς Σάμου πολέμῳ τοὺς αἰχμαλωτισθέντας ἐχθροὺς, οἱ Σάμιοι μετὰ τὴν νίκην ἐχάραξαν πρὸς ἀντεκδίκησιν ἐπὶ τοῦ μετώπου τῶν παρ' αὐτῶν αἰχμαλωτισθέντων Ἀθηναίων, τὸ ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς πτηνὸν, τὴν γλαῦκα, ἀλλ' ἐνταῦθα βεβαίως δὲν πρόκειται περὶ ἐφαρμογῆς ποινῆς, ἀλλὰ περὶ ἁπλῶν τοῦ πολέμου ἀντεκδικήσεων κατὰ τὰ ἔθιμα τῶν χρόνων ἐκείνων.

Ποινὴ δὲ λίαν συνεχῶς ἀπαγγελλομένη κατὰ τῶν ἐλευθέρων ἦν ἡ *φυγὴ*, ἐξορία, οὖσα *διαρκὴς (ἀειφυγία)* ἢ *προσωρινὴ*· καὶ ἡ μὲν πρώτη εἶχεν ὡς πρὸς τὴν περιουσίαν τοῦ καταδικασθέντος καὶ τὰ λοιπὰ αὐτοῦ πολιτικὰ δικαιώματα τὰς αὐτὰς τῇ θανατικῇ ποινῇ συνεπείας· ἔστιν ὅτε δὲ ἡ θανατικὴ ποινὴ μετεβάλλετο εἰς ἐξορίαν ἐπὶ τὸ ἐπιεικέστερον, ὡς ἐγένετο ἐπὶ τοῦ Ἀναξαγόρου. Εἰς ἐξορίαν κατεδικάσθησαν καὶ πολλοὶ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Σωκράτους (2), πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲ καὶ Τιμόθεος ὁ τοῦ Κόνωνος, καίτοι ὁ Κορνήλιος Νέπως φρονεῖ ὅτι ὁ στρατηγὸς οὗτος ἑκουσίως ἀπῆλθε τῆς πόλεως (3). Ἀπηγορεύετο δὲ συγχρόνως αὐτηρῶς εἰς πάντα διοικοῦντα ναῦν ἢ πλοῖόν τι τῆς πόλεως τὸ εἰσδέχεσθαι ἐν αὐτῇ ἐξόριστον ἐπὶ ἀπειλῇ τῆς αὐτῆς ποινῆς (4). Ἡ ποινὴ αὕτη ἐφηρμόσθη καὶ κατὰ τῶν συνενόχων τοῦ Κύλωνος, τῶν καταφυγόντων εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς. Πολλοὶ ἐπιφανεῖς πολῖται μνημονεύονται ἕνεκα πολιτικῶν λόγων ἀποστάντες τῆς πόλεως. Οὕτως ὁ Πεισίστρατος ἐξεδίωξε τοὺς Ἀλκμαιωνίδας, μὴ ἀνεχομένους τὴν τυραννίαν αὐτοῦ. Ὁ Ἀλκιβιάδης πλέον ἢ ἅπαξ ἐξωρίσθη τῆς πόλεως (5), ὡς καὶ ὁ Ξενοφῶν· Θουκυδίδης ὁ στρατηγὸς ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη ἔμεινεν ἐξόριστος, ὡς μὴ δυνηθεὶς νὰ ματαιώσῃ τὴν

(1) Σοσίδας ἐν λ. Ἱππομένης.

(2) Τοῖς Παναθηναίοις κατὰ πέντε ἔτη ἔξεστιν ἀφιέσθαι τοῦ δεσμοῦ τοὺς δεσμώτας διὰ τὴν πανήγυριν. (Σχολ. εἰς Δημοσθ. κ. Τιμοκρ. 740). Ἀλλ' οἱ δεσμῶται παρέχουσιν ἐγγυητὰς πρὸς τὸ μὴ φυγεῖν. Καὶ μετὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἑορτῆς πάλιν ἐμβάλλονται εἰς τὸ δεσμωτήριον. (Σχολ. εἰς Δημοσθ. Ἀνδροτ. 614, 23).

(1) Πλουτάρχ. Περικλ. § 51.

(2) Διογέν. Λαέρτ. Σωκρ. § 23.

(3) Πλουτάρχ. Σύλλ. § 10. (Cornelius Nepos. Timotheus. § 3)

(4) Δημοσθ. κ. Πολυκλ.

(5) Ἰσοκρ. ὑπὲρ τῶν υἱῶν Ἀλκιβιάδου.

Digitized by

ὑπὸ τοῦ Βρασίδα κατάληψιν τῆς Ἀμφιπόλεως, καὶ ὁ Δημοσθένης αὐτὸς δὲν ἔμεινεν ἀλλότριος αὐτῆς. (1).

Τῆς *φυγῆς* ταύτης διαφέρει οὐσιωδῶς ὁ *ὀστρακισμός*, ὧν μᾶλλον πολιτικὸς θεσμός, ἐνῷ ἡ φυγὴ ἦν ἁπλῶς μία τῶν πολλῶν δικαστικῶν ποινῶν· καὶ τῶν μὲν φυγῆς ἁλόντων αἱ οὐσίαι ἐδημεύοντο, τῶν δὲ ὀστρακισμῷ ἀποστάντων οὐκ ἀφῃρεῖτο ὁ δῆμος τὰ χρήματα· ἔτι τοῖς μὲν ὀστρακιζομένοις ὡρίζετο τόπος καὶ χρόνος διαμονῆς, οὐχὶ δὲ καὶ τοῖς φεύγουσιν (2). Ἐγίνετο δὲ οὕτως· ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου, ἐν ᾗ ἀπῃτεῖτο ἡ παρουσία καὶ καταψήφισις τοὐλάχιστον ἑξακισχιλίων πολιτῶν, ἕκαστος τῶν πολιτῶν ἔγραφεν εἰς ὄστρακον τὸ ὄνομα τοῦ δοκοῦντος μάλιστα δύνασθαι καταλῦσαι τὴν δημοκρατίαν, τῷ δὲ πλείω ὄστρακα λαβόντι ἐτάττετο δεκαετὴς ἀπὸ τῆς πατρίδος ἀπουσία (3)· ὤφειλε δ' ὁ καταδικασθεὶς ἐντὸς δέκα ἀπὸ τῆς ἀποφάσεως ἡμερῶν ν' ἀπέλθῃ τῆς πόλεως (4). Ἐγίνετο δὲ ἡ σοβαρωτάτη αὕτη πολιτικὴ πρᾶξις ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπιστασίαν αὐτῆς τῆς Βουλῆς καὶ τῶν ἐννέα ἀρχόντων.

Δὲν φαίνεται ἐξηκριβωμένος ὁ χρόνος τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς ἐκτάκτου ταύτης καὶ ἰδιορρύθμου πολιτικῆς ποινῆς. Ὁ Αἰλιανὸς φρονεῖ ὅτι εἰσήχθη ἐπὶ Κλεισθένους (5), ἕτεροι δέ, ἐπὶ Πεισιστράτου· ἡ δευτέρα αὕτη γνώμη φαίνεται ἀπίθανος, διότι οἱ τύραννοι, ἅπαξ καταλαβόντες τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν, οὔτε ἀνάγκην οὔτε προθυμίαν ἔχουσιν ὅπως συναθροίζωσι τὸν λαὸν καὶ ἐξαιτῶνται παρ' αὐτοῦ τὴν ἐξορίαν ὡρισμένων ἀνδρῶν, οὓς αὐτοὶ θεωροῦσιν ἀντιτιθεμένους εἰς τοὺς σκοποὺς αὐτῶν. Τὸ πιθανώτερόν ἐστιν ὅτι ὁ μοναδικὸς οὗτος θεσμὸς καθιερώθη μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς τυραννίας ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἀθηνῶν, ὁπότε τὰ πολιτικὰ πάθη καὶ αἱ ἀμοιβαῖαι τῶν πολιτευομένων ὑποψίαι καὶ ἐμπαθεῖς ἀντεγκλήσεις εἶχον εἰς ἄκρον ἐπιταθῆ.

Σημειωτέον ὅμως ὅτι ὁ δεκαετὴς τοῦ ὀστρακισμοῦ χρόνος συνετέμνετο συνήθως, ὡς συνέβη ἐπὶ τοῦ Ἀριστείδου καὶ Κίμωνος (1).

Περὶ τοῦ ἐξαιρετικοῦ τούτου τῆς Ἀθηναϊκῆς πολιτείας θεσμοῦ, οὗτινος τὰ ὅρια τῆς προκειμένης μελέτης δὲν ἐπιτρέπουσιν ἡμῖν εὐρυτέραν μελέτην, πολλὰ καὶ ἀντίθετα ἔγραψαν οἱ νεώτεροι συγγραφεῖς. Οὕτως, ὁ μεγαλοφυὴς συγγραφεὺς τοῦ *Πνεύματος τῶν Νόμων* (2) ἐξετάζων αὐτὸν ὑπὸ καθαρῶς πολιτικὴν ἔποψιν, ἐπαινεῖ αὐτόν, θεωρῶν ὡς μέσον ἀποτελεσματικὸν πρὸς κατεύνασιν τῶν πολιτικῶν παθῶν καὶ πρὸς μηδένισιν ἐπικινδύνου τινὸς ἐν τῇ πολιτείᾳ ἐπιρροῆς ὡρισμένου τινὸς προσώπου. Ἐξεταζόμενος ὅμως ὑπὸ καθαρῶς δικαιολογικὴν ἔποψιν ὁ θεσμὸς οὗτος καταδείκνυται πράγματι ἀνυποστήρικτος, διότι οὐδόλως φαίνεται ὀρθὸν τὸ ἀποχωρεῖσθαί τινα τὰ σπουδαιότερα καὶ πολυτιμότερα πολιτικὰ καὶ ἀστυκὰ δικαιώματα, ἄνευ ὡρισμένης κατηγορίας καὶ τακτικῆς ἀνακρίσεως καὶ ὑποβάλλεσθαι ἄνευ κρίσεως καὶ διακηρύξεως ἀδικήματος εἰς πολυχρόνιον ἀπὸ τῆς πατρίδος ἀπομάκρυνσιν. Τίς πράγματι ἐνταῦθα ἡ σχέσις τοῦ μὴ ὑπάρχοντος ἴσως, ἢ μήπω διακηρυχθέντος ἀδικήματος, πρὸς τὴν ποινήν; Οὐδεμία· ψευδεῖς φόβοι, παρ' ἐπιτηδείων ἀντιπάλων ἐπιτηδείως ἀναρριπιζόμενοι, δὲν δύνανται τοπαράπαν νὰ δικαιολογήσωσιν ἄνευ θετικῶν καὶ ἐξηκριβωμένων γεγονότων τοιαύτην μακρὰν στέρησιν πολυτίμων δικαιωμάτων. Ἐκτὸς δὲ τούτου, ἀφορῶντες εἰς τὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς ὁ ὀστρακισμὸς ἐφηρμόσθη, βλέπομεν ὅτι εἰς οὐδὲν περίπου σπουδαῖον ἀποτέλεσμα ἠδυνήθη νὰ καταλήξῃ, ἀπολιπόμενος ὁλοσχερῶς τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, διότι, καταστρέφων μίαν ἐπικίνδυνον τῇ πολιτείᾳ ἐπιρροήν, ἐνίσχυε συγχρόνως τὴν τοῦ προκαλέσαντος τὴν καταδίκην ταύτην ἀντιπάλου· ὁ θεσμὸς οὗτος, λίαν προσφιλὴς κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τοῖς Ἀθηναίοις, ἐνόσῳ ἐποιοῦντο χρῆσιν αὐτοῦ κατὰ πολιτῶν ἐπιφανῶν καὶ ἐ-

---

(1) Παυσανίας 1, § 8. Θουκυδ. V. § 26. Διογέν. Λαέρτ. Ξενοφ. § 7.

(2) Σουΐδας ἐν λ. ὀστρακισμὸς καὶ Πλουτάρχ. Ἀριστείδ. § 17, § 19.

(3) Διοδωρ Σικελ. XI, 55.

(4) Σχολ. Ἀριστοφ. Ἱππεῖς. στίχ. 851. καὶ αὐτόθι στίχ. 855.

« Προχειροτονεῖ ὁ δῆμος ὄστρακον εἰσφέρειν, καὶ ὅταν δόξῃ, φράσσεται σανίσιν ἡ ἀγορὰ καὶ καταλείπονται εἴσοδοι δέκα, δι' ὧν εἰσιόντες κατὰ φυλὰς τιθέτωσαν τὰ ὄστρακα στρέφοντες τὴν ἐπιγραφήν. Ἐπιστατοῦσι δὲ οἱ ἐννέα ἄρχοντες καὶ ἡ βουλή· ἀριθμηθέντων δὲ ᾧ πλεῖστα γένοιτο καὶ μὴ ἐλάττῳ ἑξακισχιλίων, τοῦτον δεῖ ἐν δέκα ἡμέραις μεταστῆναι τῆς πόλεως, εἰ δὲ μὴ γένοιτο ἑξακισχίλια, οὐ μεθίσταται. ».

(5) Αἰλιαν. Ποικίλ. Ἱστορ. XIII, 24.

---

(1) Πλούταρχ. Ἀριστείδ. § 21. Κορνήλιος Νέπ. Κίμ. § 3.

(2) Montesquieu. Esprit des Lois. liv. XXVI, chap. XVII. liv. XXIX. chap. VII.

Digitized by Google

ξόχων, τοσοῦτον μετὰ ταῦτα ἐξέπεσεν, ὥστε δικαίως οἱ Ἀθηναῖοι ἠρυθρίων, ὡς χρησάμενοι αὐτῷ κατὰ τοῦ Ὑπερβόλου καὶ ἑτέρων ὁμοίων αὐτῷ (1).

Ἐν ταῖς *καταδικαστικαῖς ποιναῖς* (*ὅ τι χρὴ παθεῖν* κατὰ Δημοσθένη) καταταχτέα καὶ ἡ *ἀτιμία*· ὑπάρχουσα ἤδη ἐν Ἀθήναις καὶ πρὸ τῶν χρόνων τοῦ Σόλωνος ἡ ποινὴ αὕτη οὐκ ἔστι κυρίως ἀτιμωτική, καί περ τὸ ὄνομα τοῦτο φέρουσα, ἀλλ' ἁπλῆ τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων στέρησις. Πολίτης *ἐπίτιμος* κατὰ τὸ ἐν Ἀθήναις δημόσιον δίκαιον ἦν ὁ δυνάμενος παρεδρεύειν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου, λέγειν καὶ γράφειν (ποιεῖσθαι δηλ. προτάσεις) ἐν αὐτῇ, εἶναι ἄρχων, βουλευτής, δικαστής, ἢ οἱανδήποτε ἄλλην ἀναλαβεῖν λειτουργίαν, ὁ μετέχων τῶν τῆς πόλεως ἑορτῶν καὶ θυσιῶν, καὶ ἐν γένει ὁ ἀπολαύων παντὸς πολιτικοῦ δικαιώματος· *ἄτιμος* δ' ἦν ὁ στερηθεὶς πάντων τούτων ἢ τινῶν μόνον ἐξ αὐτῶν, ποιούμενος δὲ οὗτος παρὰ τοὺς νόμους χρῆσιν τῶν ἀπαγορευθέντων αὐτῷ δικαιωμάτων, ἠδύνατο νὰ τιμωρηθῇ καὶ διὰ θανάτου.

Ἡ ἀτιμία λοιπὸν φαίνεται ἐν τῷ Ἀθηναϊκῷ ποινικῷ συστήματι ὡς εἶδός τι μειώσεως πολιτικῆς καταστάσεως, ἀνάλογον περίπου πρὸς τὴν παρὰ Ῥωμαίοις *capitis diminutio*, ἐκ πολλῶν δυνάμενον νὰ προέλθῃ ἀφορμῶν καὶ εἰς ποικίλας κατὰ τὰς περιστάσεις καταλῆγον στερήσεις. Οὕτω, πρὸς μὲν τοὺς ὀφειλέτας τοῦ δημοσίου, οἵτινες μὴ καταβάλλοντες ἐμπροθέσμως ἐγίνοντο αὐτοδικαίως *ἄτιμοι*, ἡ *ἀτιμία* ἀπετέλει μᾶλλον μέσον τι καταναγκαστικὸν τῆς πληρωμῆς, ἢ ποινὴν κατὰ τὴν κυρίαν σημασίαν τῆς λέξεως. Ἐὰν δ' ὁ τοιοῦτος ὀφειλέτης ἀπέθνησκε πρὶν ἢ ἐξοφλήσῃ τὴν πρὸς τὴν πολιτείαν ὀφειλὴν αὐτοῦ μετεβιβάζετο αὕτη σὺν τῇ ἀτιμίᾳ τοῖς ἑαυτοῦ τέκνοις· προδήλως δὲ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ἀτιμία οὐκ ἦν κυρίως ποινὴ ἀλλ' ἐξαναγκαστικόν τι πρὸς πληρωμὴν μέσον· ὡς κυρίως ποινὴ ἀπαντᾷ ἐπὶ κλοπῆς καὶ δωροδοκίας, καλύπτουσα οὐ μόνον τὸν αὐτουργὸν ἀλλὰ καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ γραψαμένου τινὸς καὶ μὴ μεταλαχόντος οὐδὲ τοῦ πέμπτου τῶν ψήφων, στερουμένου ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τοῦ δικαιώματος τοῦ κατηγορεῖν, ὑφισαμένου τουτέστι μερικὴν ἀτιμίαν. Ἔστιν ὅτε ὅμως ἀπηγγέλλοντο ἀτιμωτικαί τινες ποιναὶ κατὰ ζώντων καὶ νεκρῶν. Οὕτως, ὡς ἐρρέθη που ἀνωτέρω, οἱ Ἀθηναῖοι διέταξαν νὰ ἀνασκάψωσι καὶ βίψωσιν ἔξω τῆς Ἀττικῆς τὸν νεκρὸν τοῦ Φρυνίχου. Τὰ ὀστᾶ τῶν τὸ Κυλώνειον ἄγος διαπραξάντων ἐκταφέντα ἐξήχθησαν ἔξω τῶν ὁρίων τῆς Ἀττικῆς. Δι' ἑτέρου ψηφίσματος βραδύτερον ἐρρίφθησαν ἔξω τῆς Ἀττικῆς καὶ τὰ ὀστᾶ τοῦ Φωκίωνος.

Ἔστιν ὅτε ἀνέγραφον ἐν στήλαις τὰ ὀνόματα τῶν αὐτουργῶν ἐπί τινων ἀδικημάτων. Ὁ Δημοσθένης μνημονεύει που μιᾶς τῶν ἐπιγραφῶν τούτων, ἐχούσης οὕτως· «Ἄριθμιος ὁ Πυθώνακτος Ζελείτης, ἔξω ἄτιμος καὶ ἐχθρὸς Ἀθηναίοις καὶ τοῖς συμμάχοις καὶ αὐτὸς καὶ τὸ γένος αὐτοῦ»· ὁ Ἄριθμιος οὗτος εἶχε σταλῇ εἰς Πελοπόννησον ὑπὸ Ἀρταξέρξου τοῦ Μακρόχειρος, ἵνα διὰ τοῦ Περσικοῦ χρυσοῦ ἐξεγείρῃ κατὰ τῶν Ἀθηνῶν τὰς λοιπὰς τῆς Ἑλλάδος πόλεις. Ἐκ τῆς εἰς τὸν ξένον τοῦτον ἐπιβληθείσης ποινῆς, δύναταί τις εἰκάσαι ὅτι πολλῷ αὐστηρότερον ἐκολάζοντο οἱ πολῖται. Ὁ ῥήτωρ μάλιστα, παρ' ᾧ μνημονεύεται ἡ ἀναγραφὴ αὕτη, φρονεῖ ὅτι τοιαύτη καταδίκη ἰσοῦται πρὸς ἀληθῆ προγραφήν, ὥστε πᾶς ἠδύνατο νηποινεὶ νὰ φονεύσῃ τὸν εἰς αὐτὴν ὑποπεσόντα.

Ἡ ἀναγραφὴ αὕτη, εἰς ἣν συνήθως προσετίθετο καὶ τὸ εἶδος τοῦ ἀδικήματος, ὡρίζετο οὐ μόνον διὰ τὰ κατὰ τῆς πολιτείας ἀδικήματα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ κατὰ τῆς ἠθικῆς, ὡς λ. χ. κατὰ τὸν Πολυδεύκη (1) αἱ λίαν πολυτελῶς κοσμούμεναι γυναῖκες ἠδύναντο νὰ ἴδωσι τὴν καταδικάζουσαν αὐτὰς ἀπόφασιν ἀνηρτημένην ἀπό τινος ἐν τῷ Κεραμεικῷ πλατάνου.

Ἐπίσης ἐπί τινων ἀδικημάτων ἐτάττοντο ἀπαγορεύσεις ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν ναῶν, ἔστιν ὅτε μάλιστα περιοριζομένης τῆς ποινῆς εἰς τοῦτο καὶ μόνον, ὡς ἐπὶ Ἀνδοκίδου.

Αἱ *χρηματικαὶ ποιναὶ* ἦσαν συνήθεις ἐν τῇ Ἀθηναϊκῇ νομοθεσίᾳ, δι' αὐτῶν δὲ ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης ἐπεχείρησε νὰ τιμωρήσῃ κυρίως τὰ ἐλαφρότερα ἀδικήματα. Πᾶς ἄρχων ἠδύνατο ἐπιβαλεῖν ἐλαφρὰ πρόστιμα, βαρύτερα δὲ μόνον τὸ δικαστήριον. Οὕτω κατά τινα νόμον, ὁ ἄρχων ἠδύνατο προσιμῆσαι τὸν ὑβρίζοντά πως περὶ τὰς χήρας ἢ τὰ ὀρφανὰ δι' ἐλαφροῦ προστίμου, βαρυτέρου δὲ τοῦ ἀδικήματος ὄντος, ἐκλήτευεν αὐτὸν ἐντὸς πέντε ἡμερῶν ἐνώπιον τῶν δικαστῶν, ἀπαιτῶν τὴν καταδίκην αὐτοῦ

(1) Πλούταρχ. Νικίας § 21. Θουκυδ. VIII, 73.

(1) Πολυδ. Ὀνομαστ. Η, 112.

Digitized by Google

εἰς μείζονα χρηματικὴν ποινήν (1). Ἡ τοῦ προστίμου ποσότης ἔστιν ὅτε ὡρίζετο ὑπ' αὐτοῦ τοῦ νόμου ἀμετακλήτως, ἄλλοτε δὲ κατελεπείτο ἡ ἐκτίμησις αὐτῆς εἰς τὸν δικαστήν· ἡ βουλὴ ὅμως δὲν ἠδύνατο νὰ ἀπαγγείλῃ πρόστιμον ἄνω τῶν πεντακοσίων δραχμῶν (2). Τὸ πρόστιμον μὴ καταβαλλόμενον ἐμπροθέσμως ἐδιπλασιάζετο, συνεπαγόμενον καὶ ἀτιμίαν. Συνήθως μάλιστα ἐφυλακίζετο ὁ ὀφειλέτης μέχρις ἐκτίσεως τῆς ὀφειλῆς· οὕτως ὁ Μιλτιάδης ἀπεβίωσεν ἐν τῇ φυλακῇ μὴ δυνηθεὶς νὰ καταβάλῃ τὸ ἐπιβληθὲν αὐτῷ ὑπέρογκον πρόστιμον. Ἐπίσης καὶ τὰ τέκνα τοῦ ῥήτορος Λυκούργου ἐτέθησαν ἐν φυλακῇ μὴ δυνηθέντα νὰ καταβάλωσι τὸ πρόστιμον. Ὁ Τιμόθεος ἀδίκως κατηγορηθεὶς κατὰ τὸν συμμαχικὸν πόλεμον κατεδικάσθη εἰς πρόστιμον ἑκατὸν ταλάντων, ἐλαττωθὲν βραδύτερον ὑπὸ τοῦ δήμου εἰς δέκα, ἅπερ ἀπῄτησαν παρὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ (3). Ἄλλοτε ὑπεχρέουν τὸν καταδικασθέντα νὰ διαθέσῃ τὴν ἐπιβληθεῖσαν αὐτῷ ποσότητα εἰς κοινωφελῆ τινα ἢ θρησκευτικὸν σκοπόν.

Τὰ πρόστιμα ἐν ἀρχῇ ἦσαν ἐλαφρά, ἀλλὰ βραδύτερον, προϊούσης τῆς διαφθορᾶς τῆς πόλεως καὶ τοῦ δικάζοντος δήμου μᾶλλον περὶ τὰ χρήματα μεριμνῶντος, ἔλαβον ταῦτα κολοσσιαίας διαστάσεις.

Ἐκτὸς τοῦ Μιλτιάδου καὶ τοῦ τὴν μετὰ τοῦ Ἀρταξέρξου συνομολογησαμένου συνθήκην Καλλίου τοῦ Ἱππονίκου, οὗ τινος ἐμνημονεύσαμεν ἔν τινι σημειώσει ἀνωτέρω, καὶ ὁ Κίμων καὶ ὁ Δημοσθένης ὁμοίοις προσετιμήθησαν ὑπερόγκοις προστίμοις.

Τὸ πρόστιμον περιήρχετο εἰς τὸν κατήγορον, ἐὰν αὐτὸς ἦν ὁ παθών, ἄλλως εἰς τὸ δημόσιον. Ὁπόταν δὲ πρόστιμόν τι ἐπεβάλλετο δι' ἐξύβρισιν γενομένην ἐν ναῷ, δικαστηρίῳ ἢ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου, κατὰ νόμον τοῦ Σόλωνος τὰ τρία πέμπτα ἐλάμβανεν ὁ παθών, τῶν ἑτέρων δύο περιερχομένων εἰς τὸ δημόσιον (4).

Ἡ δὲ δήμευσις τῶν χρημάτων ἦν πρόσθετος ποινή, ἐφαρμοζομένη ἐν περιπτώσει φυγῆς ἢ θανατικῆς καταδίκης, ἀπαντᾷ ὅμως καὶ ὡς κυρία ποινὴ ἔν τισιν ἀδικήμασιν· Ἐδημεύετο δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πᾶσα ἡ περιουσία τοῦ καταδικασθέντος, ὡς συνέβη ἐπὶ τῶν ἐν Ἀργινούσαις νικησάντων στρατηγῶν, ἀλλὰ συνήθως ἡ Πολιτεία ἐπέτρεπε μερίδα τινὰ αὐτῆς χάριν τῶν τέκνων καὶ τῆς γυναικὸς, ἧς ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐφυλάσσετο ἄθικτος ἡ προίξ. Ἐπὶ ἐγκλημάτων προδοσίας οὐ μόνον ἅπαντα τοῦ προδότου τὰ χρήματα ἐδημεύοντο, ἀλλὰ καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ κατεσκάπτετο· οὕτω κατεσκάφη ἡ οἰκία τοῦ Ἀντιφῶντος, ἐν ἀρχαιοτέρᾳ δὲ ἐποχῇ οἱ Πεισιστρατεῖδαι διέταξαν νὰ κατασκάψωσι τὰς οἰκίας τῶν Ἀλκμαιωνιδῶν καὶ καταστρέψωσι τοὺς τάφους αὐτῶν. Οἱ τριάκοντα τύραννοι ἀπέστειλαν εἰς τὸ δημόσιον τὸ ἐκ τῆς δημεύσεως τῆς περιουσίας τῶν ὑπ' αὐτῶν φονευθέντων προϊόν (1). Πρὸς τὰς πολλὰς ἑτέρας παρανομίας αὐτῶν μνημονεύεται παρὰ τοῦ Ξενοφῶντος καὶ ἡ ἑπομένη· στερούμενοι τοὐτέστι χρημάτων ὅπως πληρώσωσι τοὺς μισθοὺς τῶν στρατιωτῶν δὲν ἐδίστασαν νὰ πωλήσωσι τὴν περιουσίαν ἑνὸς τῶν πλουσιωτάτων πολιτῶν καὶ λάβωσι τὸ τίμημα αὐτῆς. Ἔστιν ὅτε ἡ πόλις ἤμειβε διὰ χρημάτων ἡ ἄλλης παροχῆς τοὺς φονεύοντας τοὺς τυράννους, ἢ ἄλλως καταγγέλλοντας εἰς τὸν δῆμον σπουδαιότατά τινα ἀδικήματα· Οὕτως Ἀπολλόδωρος ὁ Μεγαρεὺς συντελέσας εἰς τὸν θάνατον τοῦ Φρυνίχου, συνενόχου τοῦ Πεισάνδρου, ἔλαβε παρὰ τοῦ δήμου ἐν μοίρᾳ ἀμοιβῆς κτῆμά τι τοῦ Πεισάνδρου, τοῦ τοσοῦτον εἰς τὴν τῶν τετρακοσίων τυραννίαν συντελέσαντος. Ἐνίοτε, ἐνῷ λίαν προθύμως ἠγοράζοντο αἱ ὑπὸ τῶν τυράννων δημευθεῖσαι οὐσίαι, συνέβαινε τὸ ἀντίθετον, προκειμένου περὶ τῆς ἀγορᾶς τῶν δημευθέντων κτημάτων τῶν τυράννων (2). Κατὰ τὸν Λυσίαν, ὁπόταν ὁ δῆμος δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς συνήθεις διανομὰς, διηυκόλυνε τὰς ἐπὶ πολιτικοῖς ἐγκλήμασι κατηγορίας, ὅπως προκαλῇ τὴν δήμευσιν τῆς οὐσίας τῶν πλουσίων πολιτῶν (3). Ἐδημεύοντο δ' οὐ μόνον τ' ἀκίνητα, ἀλλὰ καὶ τὰ κινητὰ, ἐν οἷς καὶ οἱ δοῦλοι.

Ἀνωτέρω εἴδομεν πολλάκις τὴν χρηματικὴν ποινὴν χωροῦσαν σὺν ἑτέρᾳ ἀτιμωτικῇ, ἐξ οὗ εἰκάζομεν ὅτι παρ' Ἀθηναίοις ἐχώρει σώρευσις ποινῶν, καὶ ὅμως τὸ ὑπὸ πλείστων παραδειγ-

(1) Λυσίας κ. Νικομάχου καὶ Δημοσθ. κ. Μακαρτ.
(2) Samuel Petitus, Leges Atticae III, tit. I. § 11. καὶ IV. tit. IX. § 10 καὶ Δημοσθ. κ. Εὐεργ.
(3) Κορνήλ. Νέπ. Τιμόθεος § 4.
(4) Πλουτάρχ. Σόλ. § 39.

(1) Λυκοῦργ. κ. Ἐρατοσθ. κ. Φιλοκρ. κλπ.
(2) Ἡρόδοτ. VI, § 21.
(3) Τὸ ἐλάττωμα τοῦτο τῶν δημοκρατικῶν πολιτειῶν δὲν διέφυγε τὴν ὀξύνοιαν τοῦ Ἀριστοτέλους. (Ἀριστοτ. Πολιτ. VI, κεφ. V.)

Digitized by Google

μάτων κυρούμενον συμπέρασμα τοῦτο δὲν φαίνεται συμφωνοῦν πρὸς νόμον τινά, οὗ τινος τὴν ὕπαρξιν μαρτυρεῖ ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ πρὸς Λεπτίνην, καὶ καθ' ὃν ἀπηγορεύετο τοιαύτη σώρευσις ποινῶν. Εἰς τὴν ἐπιμέτρησιν τῆς ποινῆς ὡς καὶ εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ ἀδικήματος σπουδαιοτάτην ἦσκει ἔστιν ὅτε ἐπιρροὴν ὁ χαρακτὴρ καὶ ἡ κοινωνικὴ τοῦ ἀδικήσαντος περιωπή· Τούτου δ' ἕνεκεν ἡ μέθη λ. χ. καθίστατο ἔγκλημα, μὴ διαφεῦγον τῶν νόμων τὴν τιμωρίαν, ὁπόταν παρεδίδοτο αὐτῇ ὁ ἄρχων ἐν τῇ ἐνασκήσει τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ (1).

Μὴ λησμονῶμεν ὅμως ὅτι ἐν Ἀθήναις, ἔνθα ὁ λαὸς ἦν ὁ ὑπέρτατος νομοθέτης καὶ δικαστὴς συγχρόνως, αἱ ποιναὶ ἠλαττοῦντο ἢ ηὔξανον κατὰ τὴν ὑπερτάτην θέλησιν τῆς ἀπαγγελλούσης αὐτὰς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Ὁ ρθόνος, τὸ μῖσος, οἱ φόβοι, ὁ κίνδυνος μετέβαλλον οὐχὶ σπανίως τὸ μέτρον τῶν ποινῶν. Οὕτως οἱ Ἀθηναῖοι οὐ μόνον τὰ ἐπιβληθέντα πρόστιμα ἠλάττουν, ὡς ἐπὶ Τιμοθέου, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξορίστους ἀνεκάλουν, τὰς δημευθείσας περιουσίας ἀπέδιδον τοῖς στερηθεῖσιν αὐτῶν, καὶ ἐν γένει ἐξηφάνιζον ἢ ἀνεκάλουν τὰς ἐκδοθείσας ἀποφάσεις. Οὐχὶ σπανίως ὁ λαὸς σωφρονήσας ἀνεκάλει πανηγυρικῶς ἀποφάσεις ἀδίκους. Οὕτως ἀνδριάντες ἐστήθησαν τῷ Σωκράτει, τῷ Φωκίωνι καὶ ἄλλοις εὐγενέσι θύμασι τῆς πλάνης καὶ ἀχαριστίας τῶν Ἀθηναίων (2). Ἐπίσης καὶ τὰ ὀστᾶ ἄλλων μετεκομίσθησαν εἰς τοὺς πατρῴους τάφους.

Ἔστιν ὅτε τὰς ἀποκαταστάσεις ταύτας προὐκάλει οὐχὶ εἰλικρινὴς ἐπὶ τοῖς γενομένοις μεταμέλεια, ἀλλὰ λόγοι πολιτικοί, ὡς λ. χ. ὁπόταν, πολιορκοῦντος τὰς Ἀθήνας τοῦ Λυσάνδρου, δι' ἔλλειψιν μαχητῶν ἠναγκάσθησαν νὰ ἀνακαλέσωσι πάντας τοὺς φυγάδας (3). Καὶ ἐν ἀρχαιοτέρᾳ ἐπίσης ἐποχῇ ὁπόταν οἱ Πέρσαι ἠπείλουν τὴν Ἑλλάδα οἱ Ἀθηναῖοι καλέσαντες πάντας τοὺς ἐξορίστους ἀπέδωκαν τὰ πολιτικὰ δικαιώματα πᾶσι τοῖς ὁπωσδήποτε στερηθεῖσιν αὐτῶν. Ἀμνηστεία ἐπίσης γενικὴ ἐκηρύχθη μετὰ τὴν τῶν τριάκοντα καταστροφήν. Τὸ δὲ παράδειγμα τῆς εὐγενοῦς ταύτης πράξεως πρῶτος ἔδοτο ὁ Σόλων, ἀποκαταστήσας εἰς τὰ ἑαυτῶν δικαιώματα πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ εἰς ἀτιμίαν πεσόντας (1).

Εἰς τὴν σφαλερὰν τῶν ἀρχαίων περὶ ποινῆς θεωρίαν ἀποδοτέα καί τις δικαιολογικῶς ἀσύγνωστος καὶ ἀνεξήγητος διάταξις τῆς ἀθηναϊκῆς ποινικῆς νομοθεσίας, καθ' ἣν αἱ ποιναὶ, ἰδίως αἱ χρηματικαὶ, μετεβιβάζοντο τοῖς ἐπιγόνοις. Οὕτως οἱ υἱοὶ τοῦ Μιλτιάδου, Κόνωνος καὶ Ἀλκιβιάδου δὲν διέφυγον τὴν ἐπαχθῆ ταύτην κληρονομίαν.

Οἱ νόμοι ἐν τούτοις ἀνεγνώριζον τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ διαφεύγῃ τις τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν· οἱ ῥήτορες οὐχὶ σπανίως παρουσιάζουσιν ἡμῖν κατηγορουμένους καταφεύγοντας εἰς τοὺς ναοὺς, ἔνθα ἔμενον ἀκαταδίωκτοι, καὶ αὐτὸς ὁ ὕπατος τῶν ῥητόρων, ὡς γνωστὸν, κατέφυγεν εἰς τὸν ἐν Καλαυρίᾳ ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ ἐντεῦθεν ἐπέστελλε τῇ Βουλῇ καὶ τῷ Δήμῳ τῶν Ἀθηναίων. Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ παραδείγματα παραβιάσεως τῶν ἀσύλων τούτων. Μὴ ἐπιτυχὼν ὁ Κύλων νὰ καταλάβῃ τὴν τυραννίδα κατέφυγεν ὡς ἱκέτης ὑπὸ τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς, δημόσιοι δὲ λειτουργοὶ ἐξήγαγον αὐτὸν ἐκεῖθεν ὑπισχνούμενοι τὴν ζωὴν αὐτῷ τε καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἐφόνευσαν αὐτούς. Τὸ ἀνοσιούργημα ὅμως τοῦτο δὲν ἔμεινεν ἀτιμώρητον (2). Ὁ Θηραμένης ἡρπάσθη, ὡς γνωστὸν, ὑπὸ τῶν τριάκοντα ἐκ τοῦ βωμοῦ. Ἐπίσης καὶ ὁ τοῦ Θησέως ναὸς ἦν ἄσυλον τοῖς πᾶσι καὶ οὐχὶ μόνοις τοῖς δούλοις. Οἱ δὲ ἐφέσιοι θεοὶ ἐγίνοντο συνήθως ἄσυλον δι' ἀδικήματα πραχθέντα ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς οἰκίας (3).

Ἐκ τῆς συντόμου ταύτης ἐπιθεωρήσεως εἴδομεν ὁποία ἀρχὴ διεῖπεν ἐν γένει ἐν τῇ Ἀττικῇ νομοθεσίᾳ τὰς πρὸς αὐτὴν σχέσεις τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου, καὶ πῶς ἐξηροῦντο τῆς γενικῆς ταύτης ἀρχῆς, καθ' ἣν ἡ Πολιτεία διετέλει, ὡς εἰπεῖν, ὅλως ἀλλοτρία τῶν ἐν αὐτῇ διαπραττομένων ἀδικημάτων, αἱ Ἀθηναίων, οἷς ἐξῆν, παντὶ τῷ βουλομένῳ χορηγούμεναι δημόσιαι δίκαι ἢ γραφαί. Ἡ ἀρίστη καθ' ἑαυτὴν διάταξις αὕτη, ἣν ὑπερεπαινεῖ ὁ Πλούταρχος, ὡς ἐθίζοντος τοῦ νομοθέτου τοὺς πολίτας, ὥσπερ ἑνὸς μέλη σώματος συναισθάνεσθαι καὶ συναλγεῖν ἀλλήλοις, στηριζομένη ἐπὶ τοῦ ἀξιώματος, ὅπερ ὁ ἐκ Χαιρωνείας φιλόσοφος τίθησιν εἰς τὸ στόμα τοῦ νομοθέτου Σόλωνος,

(1) Λυσίας κ. Ἀλκιβιάδου. Πλούταρχ. Περικλ. § 67. Θουκυδίδ. Β', § 65.
(2) Διογ. Λαέρτ. Σωκρ. § 23. Πλουτάρχ Φωκ. § 57. 52.
(3) Ἰουστιν. V. § 6.

(1) Πλουτάρχ. Σόλ. 34.
(2) Θουκυδ. I. § 126. Ἡροδοτ. V. § 71.
(3) Samuel Petitus, Leges Atticae. lib. I. tit. II.

Digitized by

καὶ καθ' ὃ ἐκείνη τῶν πόλεων οἰκεῖται κάλλιστα, ἐν ᾗ τῶν ἀδικουμένων οὐχ ἧττον οἱ μὴ ἀδικούμενοι προσβάλλονται καὶ κολάζουσι τοὺς ἀδικοῦντας (1), μαρτυρεῖ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἠδυνήθησαν μὲν νὰ ἐξεικάσωσι τὴν ἀληθῆ τοῦ Ποινικοῦ δικαίου βάσιν, ἀπέτυχον ὅμως ὡς πρὸς τὰ νομοθετικὰ αὐτῶν μέτρα, τὸ δὲ παρ' αὐτοῖς ἐπὶ τοῦ προκειμένου κρατῆσαν σύστημα ἐνῷ ἐξ ἑνὸς μικροῦ καὶ λίαν ἀνεπαρκῶς ἐθεράπευε τῆς δικαιοσύνης τὰς ἀξιώσεις, συνετέλει ἐξ ἑτέρου εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἐνίσχυσιν τῆς ἀπαισίας ἐκείνης τάξεως τῶν παρὰ τὸ βῆμα βοώντων καὶ μισθοῦ μόνον ἕνεκα γραφομένων συκοφαντῶν (2), οἵτινες σύμπασαν ἀνετάρασσον τὴν κοινωνίαν οὐχὶ ὡς ἐλπίζοντες ἀποδείξειν τινὰ ἀδικοῦντα, ἀλλ' ὡς ἀργύριον ἀπ' αὐτοῦ ἀπολῃψόμενοι (3).

Πεπληρωμένοι δ' οἱ μοχθηροὶ οὗτοι ἰδίων ἁμαρτημάτων, ὑπὲρ ὧν οὐκ ἠδύναντο ἀπολογήσασθαι, ἐτόλμων κατηγορεῖν ἑτέρων· ἀσεβέστατοι αὐτοὶ ὄντες ἠγωνίζοντο περὶ εὐσεβείας κατὰ τῶν χρηστοτέρων καὶ πιστοτέρων εἰς τὴν πατρῴαν θρησκείαν πολιτῶν· οὐδέποτε τὰς νενομισμένας ὑπὸ τῆς πόλεως αὐτοὶ στρατείας στρατευόμενοι, ἐξώθουν τὸν παράφορον δῆμον εἰς τὴν θυσίαν τῶν ἐν Ἀργινούσαις νικησάντων στρατηγῶν· σμικροὶ οὗτοι καὶ ὀλιγοστοί, πάσης πολιτικῆς ἐστερημένοι ἀρετῆς καὶ οὐδεμίαν ἑπομένως ἐλπίζοντες ἐν τῇ πολιτείᾳ διάκρισιν, τὰ πάντα ἐμηχανῶντο ὅπως καταστήσωσι μισητοὺς τοὺς δημοφιλεστάτους τῶν πολιτῶν, τοὺς τὸν δῆμον εὖ πεποιηκότας. Τοιοῦτοι δ' ἐν ὀλίγοις ἦσαν, ὥστε Λυσίας ὁ ῥήτωρ, ἐν τῇ κατ' αὐτῶν εὐγενεῖ αὐτοῦ ἀγανακτήσει, οὐδὲν ἕτερον χεῖρον αὐτοῖς κακὸν ἠδύνατο εὔξασθαι ἢ μόνον νὰ κατείπωσι τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν, γινώσκων ὅτι οὐδὲν τοιοῦτον εἶχον (4). Τὸ δὲ σκληρότερον ἦν ὅτι τοὺς μαστιγίας τούτους, δι' οὓς οἱ κίνδυνοι κοινοὶ ἦσαν τοῖς τε μηδὲν ἀδικοῦσι καὶ τοῖς πολλὰ ἡμαρτηκόσι (1), πάντες οἱ χρηστοὶ πολῖται ἠναγκάζοντο θεραπεύειν, εἰδότες ὅτι παθεῖν μᾶλλον παρ' αὐτῶν κακῶς ἱκανοὶ ἦσαν ἢ ποιῆσαι ἐκείνους (2). Πρὸς συμπλήρωσιν δὲ τῆς ἀτελοῦς ταύτης σκιαγραφήσεως ἐπιτραπήτω μοι νὰ παραθέσω ἐνταῦθα τοὺς λόγους, δι' ὧν ἐν τῷ εἰς Δημοσθένην ἀποδιδομένῳ κατ' Ἀριστογείτονος πρώτῳ λόγῳ χαρακτηρίζονται οἱ φοβεροὶ οὗτοι τῆς τῶν Ἀθηναίων πολιτείας σῆτες.

«Εἰσὶν ὁμοῦ δισμύριοι πάντες Ἀθηναῖοι, ἀνακράζει ὁ ῥήτωρ· τούτων ἕκαστος ἐν γέ τι πράττων κατὰ τὴν ἀγορὰν περιέρχεται, ἤτοι νὴ τὸν Ἡρακλέα τῶν κοινῶν, ἢ τῶν ἰδίων· ἀλλ' οὐχ οὗτος (ὁ συκοφάντης δηλ.) οὐδὲν, οὐδ' ἂν ἔχῃ δεῖξαι πρὸς ὅτῳ τὸν βίον ἐστὶ τῶν μετρίων ἢ καλῶν· οὐχὶ τῶν πολιτικῶν ἀγαθῶν ἐπ' οὐδενὶ τῇ ψυχῇ διατρίβει· οὐ τέχνης, οὐ γεωργίας, οὐκ ἄλλης ἐργασίας οὐδεμιᾶς ἐπιμελεῖται· οὐ φιλανθρωπίας, οὐχ ὁμιλίας οὐδεμιᾶς οὐδενὶ κοινωνεῖ· ἀλλὰ πορεύεται διὰ τῆς ἀγορᾶς ὥσπερ ἔχις ἢ σκορπίος, ἠρκὼς τὸ κέντρον, ἄττων δεῦρο κἀκεῖσε, σκοπῶν τίνι συμφορὰν ἢ βλασφημίαν ἢ κακόν τι προστριψάμενος καὶ καταστήσας εἰς φόβον ἀργύριον εἰσπράξεται, οὐδὲ προσφοιτᾷ πρός τι τούτων τῶν ἐν τῇ πόλει κουρείων ἢ μυροπωλείων ἢ τῶν ἄλλων ἐργαστηρίων οὐδὲ πρὸς ἕν· ἀλλ' ἄσπειστος, ἀνίδρυτος, ἄμικτος, οὐ χάριν, οὐ φιλίαν, οὐκ ἄλλ' οὐδὲν ὢν ἄνθρωπος μέτριος γινώσκων· μεθ' ὧν δ' οἱ ζωγράφοι τοὺς ἀσεβεῖς ἐν Ἅιδου γράφουσι, μετὰ τούτων, μετ' ἀρᾶς καὶ βλασφημίας καὶ φθόνου καὶ στάσεως καὶ νείκους περιέρχεται». Καὶ περαιτέρω « . . . . ὃν οὐδὲ τῶν ἐν Ἅιδου θεῶν εἰκός ἐστι τυχεῖν ἵλεων, ἀλλ' εἰς τοὺς ἀσεβεῖς ὠσθῆναι διὰ τὴν πονηρίαν τοῦ βίου» κτλ.

---

(1) Πλούταρχ. Σόλων. § 18. Ἀνάλογα λέγει καὶ ὁ Λυκοῦργος ἐν τῷ κατὰ Λεωκράτους. ἐδ. 6. «Πολίτου ἐστὶ δικαίου μὴ διὰ τὰς ἰδίας ἔχθρας εἰς τὰς κοινὰς κρίσεις καθιστάναι τοὺς τὴν πόλιν μηδὲν ἀδικοῦντας, ἀλλὰ τοὺς εἰς τὴν πατρίδα τι παρανομοῦντας ἰδίους ἐχθροὺς εἶναι νομίζειν καὶ τὰ κοινὰ τῶν ἀδικημάτων κοινὰς καὶ τὰς προφάσεις ἔχειν τῆς πρὸς αὐτοὺς διαφορᾶς.»

(2) Δημοσθ. κατὰ Νεαίρας. 43.

(3) Λυσίας περὶ Σηκοῦ. 39.

(4) «. . . Οὗτοι μὲν οὖν, ὦ ἄνδρες δικασταί, κατείποιεν ὑμῖν τὰ σφέτερ' αὐτῶν ἐπιτηδεύματα, οὐ γὰρ ἂν ἔχοιμι ὅ,τι τούτου μεῖζον αὐτοῖς εὐξαίμην κακόν». κτλ. (Λυσίου. Ἀπολογία δωροδοκίας. § 20.)

(1) «Πρότερον μὲν, ὦ βουλή, ἐνόμιζον ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ, ἡσυχίαν ἄγοντι μήτε δίνας ἔχειν, μήτε πράγματα· νυνὶ δ' οὕτως ἀπροσδοκήτοις αἰτίαις πονηροῖς συκοφάνταις πέπτωκα, ὥστε εἴ πως οἷόν τε δοκεῖ μοι δεῖν καὶ τοὺς μὴ γεγονότας ἤδη δεδιέναι περὶ τῶν μελλόντων ἔσεσθαι· διὰ γὰρ τοὺς τοιούτους οἱ κίνδυνοι κοινοὶ γίγνονται καὶ τοῖς μηδὲν ἀδικοῦσι καὶ τοῖς πολλὰ ἡμαρτηκόσι» κτλ. (Λυσίου Ἀρεοπαγητικὸς περὶ Σηκοῦ. Ἀπολογία ἐν προοιμίῳ).

(2) Ἐγὼ τοίνυν ἐν τῇδε τῇ πόλει, ὅτι μὲν πλούσιος ἦν πρῶτον μὲν ἐφοβούμην, μή τις μοι τὴν οἰκίαν διορύξας καὶ τὰ χρήματα λάβοι καὶ αὐτός τί με κακὸν εἰργάσαιτο· Ἔπειτα δὲ καὶ τοὺς συκοφάντας ἐθεράπευον, εἰδὼς ὅτι παθεῖν μᾶλλον κακῶς ἱκανὸς εἶην ἢ ποιῆσαι ἐκείνους. (Ξενοφ. Συμπόσ. 4. 30).

Digitized by Google

Λαλοῦντες ἐνταῦθα περὶ τῶν καταχρήσεων, εἰς ἃς ἐπὶ τῆς παρακμῆς τῆς πόλεως κατέπεσεν ἐν τῇ λειτουργίᾳ αὐτοῦ ὁ δημοκρατικὸς οὗτος τῆς ἐλευθέρας κατηγορίας θεσμός, δὲν ἐννοοῦμεν βεβαίως ν' ἀρνηθῶμεν τὸ παράπαν ὅτι πολλάκις, ἰδίως ἐπὶ πολιτικῶν ἀδικημάτων, ἐγένετο χρῆσις αὐτοῦ εὐσυνείδητος, καὶ ὅτι εἰς αὐτὸν μάλιστα ὀφείλομεν οὐκ ὀλίγα τῶν ἀρίστων τῆς Ἀθηναϊκῆς εὐγλωττίας μνημείων. Ἀναβάλλοντες δ' ὅπως ἐρευνήσωμεν αὐτὸν βραδύτερον ἐν τῇ προόδῳ τῆς προκειμένης μελέτης ἀπὸ περιωπῆς ὑψηλοτέρας καὶ διατυπώσωμεν τὰς ἐπ' αὐτοῦ ἀσθενεῖς ἡμῶν κρίσεις, ὀφείλομεν, εἰς ἐκπλήρωσιν καθήκοντος ἀκραιφνοῦς καὶ λελογισμένης πρὸς τὴν νομοθεσίαν τῆς μεγαλωνύμου ἐκείνης καὶ τρισενδόξου πολιτείας εὐλαβείας, μνημονεῦσαι ὅτι αἱ περὶ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς περὶ τὴν κατηγορίαν ἀπολύτου ἐλευθερίας παρεκβάσεις αὗται δὲν διέλαθον τὴν προσοχὴν καὶ πρόνοιαν τοῦ Ἀθηναίου νομοθέτου, διὰ πολλῶν ἐπιχειρήσαντος προσφόρων διατάξεων νὰ διαφρουρήσῃ τὰ δικαιώματα καὶ συμφέροντα τῶν ἐντίμων καὶ χρηστῶν πολιτῶν ἀπὸ τοῦ ἐκ τῶν συκοφαντῶν φοβεροῦ τούτου κινδύνου. Κατὰ τὰς διατάξεις λοιπὸν ταύτας, αἵτινες, εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, κολάζουσαι ἐκ τῶν ὑστέρων τοὺς μὴ ἀληθῆ κατηγοροῦντας, ἀπέβησαν ἀτελεσφόρητοι, ὁ κατήγορος, ὡς ἐρρέθη που καὶ ἀνωτέρω, ὑπισχνεῖτο ἐν πρώτοις ἐνόρκως ἢ καὶ δι' ἑτέρας ἐγγυήσεως, ὅτι οὐκ ἀποστήσεται τῆς κατηγορίας πρὸ τοῦ τέλους τῆς δίκης, ὁ δὲ μὴ λαχὼν ἐν αὐτῇ οὐδὲ τοῦ πέμπτου τῶν ψήφων ἐχιλιοῦτο, ἐζημιοῦτο τοὐτέστι χιλίαις δραχμαῖς, προσαποβάλλων τοῦ λοιποῦ καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ κατηγορεῖν. Οὕτως ὁ Αἰσχίνης, ἡττηθεὶς ἐν τῇ κατὰ Κτησιφῶντος κατηγορίᾳ, ὑπέστη τὴν ποινὴν ταύτην (1). Γραφαὶ δὲ μετὰ ταῦτα ἠδύναντο γενέσθαι κατὰ τῶν συκοφαντούντων εἰς τοὺς θεσμοθέτας, εἰσαγγελίαι εἰς τὴν βουλὴν καὶ προβολαὶ ἐν τῷ δήμῳ· εἰκότως δ' ἐνομίζοντο οἱ ταύτῃ τῇ τέχνῃ χρώμενοι ὡς ὑπερβάλλοντες ἅπασας τὰς πονηρίας. Ἐν ταῖς κατὰ τῶν ψευδῆ καὶ ἀνυπόστατα ἀδικήματα κατηγορούντων γραφαῖς κατατακτέαι καὶ δύο εἰδικαὶ δημόσιαι δίκαι· ἡ τῆς ψευδεγγραφῆς καὶ ἡ τῆς ψευδοκλητείας, ὧν τὴν μὲν πρώτην εἰσῆγον κατὰ τῶν ψευδῶς ἐνδειξαμένων τινὰς, ὡς ὀφείλοντας τῷ δημοσίῳ, τὴν δὲ δευτέραν κατὰ τῶν οὐ δικαίως κεκλητευκότων (1). Οὕτως, ἐπὶ τῆς κατ' Ἀλκιβιάδου κατηγορίας, συκοφάντου τινὸς καταγγείλαντος δύο ἔτι βουλευτὰς, ὡς ἐνόχους, ἐν πρώτοις μὲν τιμῶν μεγάλων οὗτος ἠξιώθη, ὡς πατὴρ τῆς πατρίδος· ἀχθεὶς τοὐτέστιν ἐφ' ἁμάξης εἰς τὸ Πρυτανεῖον ἔφαγεν ἐκεῖ καὶ παρ' ὀλίγον ἐστεφανοῦτο χρυσῷ στεφάνῳ, ἀλλὰ φωραθεὶς εἶτα ὡς τὸν δῆμον ἐξαπατήσας, ἐτιμωρήθη ἀμέσως διὰ θανάτου, ἀποκαλύψας πρότερον τὰ ὀνόματα τῶν εἰς τὴν συκοφαντίαν παροτρυνάντων αὐτόν. Ὁ Μενέστρατος, φωραθεὶς ἐπίσης ὡς συκοφάντης, κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ παρεδόθη τῷ δημίῳ (2). Κατὰ δὲ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ξενοφῶντος καὶ αὐτοὶ οἱ τριάκοντα τύραννοι ὅπως ἐφελκύσωνται τὴν εὔνοιαν τοῦ δήμου, ἅμ' ἀνελθόντες ἐπὶ τὴν ἀρχὴν, διέταξαν τὴν ἀναζήτησιν καὶ τιμωρίαν ὅλων τῶν συκοφαντῶν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον νέοι πρὸς τὸ συμφέρον αὐτῶν ἀνεφάνησαν.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν ὀλίγοις περὶ τοῦ παρ' Ἀθηναίοις κρατήσαντος ἐπὶ τῆς τῶν ἀδικημάτων καταδιώξεως συστήματος.

Ἐνταῦθα δὲ τοῦ λόγου γενόμενοι ὀφείλομεν μνημονεῦσαι καὶ ῥήσεώς τινος, παρὰ Κικέρωνι ἀπαντώσης (3), δυναμένης ἴσως νὰ πλανήσῃ τινας εἰς πλημμελῆ περὶ τῆς καταγωγῆς τῆς καθ' ἡμᾶς εἰσαγγελικῆς ἀρχῆς κρίσιν. Ἔστι δὲ ἥδε· Legum custodiam, λέγει ὁ ἐπιφανὴς πολιτικὸς καὶ ῥήτωρ τῆς Ῥώμης ἐν τῷ περὶ νόμων φιλοσοφήματι αὐτοῦ, nullam habemus. Graeci hoc diligentius apud quos *νομοφύλακες* creantur, nec solum litteras nam idquidem etiam majores nostros

(1) Φιλόστρατος ἐν Βίῳ Αἰσχίνου.

(1) Ψευδεγγραφή: ὄνομα δίκης ἐστὶν, ἣν εἰσίασιν οἱ γεγραμμένοι ὀφείλειν τῷ δημοσίῳ, ὡς καταψευσαμένου αὐτῶν τοῦ ἐγγράψαντος ἐν τῇ σανίδι τῇ παρὰ τῇ θιφ κειμένῃ, ὡς ἀδίκως ἐγγραφέντες ὀφείλειν τῷ δημοσίῳ. κτλ. (Ἁρποκρατίων).

Ψευδεγγραφῆς δ' ἦν δίκη κατὰ τῶν ὡς ὀφειλοντάς τινας ἐνδειξαμένων, εἰς ψευδῶς σεσυκοφαντηκότες ἀλῷεν· κατὰ δὲ τούτου ἦν καὶ ἐπιβουλεύσεως γραφή. (Ἰουλίου Πολυδεύκους Ὀνομαστικά. Η, 35).

Ψευδοκλησία: ὄνομα δίκης ἐστὶν, ἣν εἰσίασιν οἱ γεγραμμένοι ὀφείλειν τῷ δημοσίῳ, ἐπειδάν αἰτιῶνταί τινας ψευδῶς κατασκευάσθαι κλητῆρας καθ' ἑαυτῶν πρὸς τὴν δίκην, ἀρ' ἧς ὤρλον, (Πολυδεύκ. Ὀνομαστ. Η.

Ὁπόσοι τρὶς ψευδοκλητείας ὤφλοιεν, ἄτιμοι εἰσι τὰ σώματα· τὰ δὲ χρήματα ἔχουσι. (Ἀνδοκίδ. περὶ μυστηρ. § 74).

(2) Λυσίας κατ' Ἀγοράτου.

(3) Cicero, de legibus. lib. 3. XX. § 46.

Digitized by Google

erat, *sed etiam facta hominum observabant ad legesque revocabant.* Περὶ τῆς ἐν τῇ Ἀθηναϊκῇ νομοθεσίᾳ θέσεως τῶν λειτουργῶν τούτων παρὰ μὲν τῷ Ἁρποκρατίωνι ἀναγινώσκομεν τάδε: «*Νομοφύλακες*, ἀρχή τις παρ' Ἀθηναίοις οὕτως ἐκαλεῖτο διαφέρουσα τῶν θεσμοθετῶν. Δείναρχος καθ' Ἱμεραίου καὶ ἐν τῷ κατὰ Πυθέου. Φιλόχορος ἐν τῷ ἑβδόμῳ ἄλλα τέ τινα διεξῆλθε περὶ αὐτῶν καὶ *ὅτι οὗτοι τὰς ἀρχὰς ἐπηνάγκαζον τοῖς νόμοις χρῆσθαι*» κτλ. παρὰ δὲ τῷ Σουΐδᾳ «οἱ νομοφύλακες στροφίοις λευκοῖς χρῶνται καὶ ἐν ταῖς θέαις ἐπὶ θρόνων κάθηνται κατ' ἀντικρὺ τῶν ἱππέα ἀρχόντων· καὶ τῇ Παλλάδι τὴν πομπὴν κοσμοῦσιν, ὅτε κομίζεται τὸ ξόανον ἐπὶ τὴν θάλασσαν, *ἀναγκάζουσι δὲ καὶ τὰς ἀρχὰς χρῆσθαι τοῖς νόμοις καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις κάθηνται μετὰ τῶν Προέδρων κωλύοντες ψηφίζειν εἴτι παράνομον αὐτοῖς δόξειεν ἢ ἀσύμφορον*»· καὶ παρὰ τῷ Στοβαίῳ· «οἱ τῶν νόμων φύλακες *ἐπιμελείσθωσαν τῶν πλημμελούντων*, πρῶτον μὲν νουθετοῦντες, *ἐὰν δὲ μὴ πείθωνται καὶ ζημιοῦντες*». Τινὲς τῶν νεωτέρων συγγραφέων, οἷον ὁ Mejer καὶ ὁ Schoëmann, φαίνονται συγχέοντες τοὺς λειτουργοὺς τούτους τοῖς θεσμοθέταις, ἀλλ' ἡ δόξα αὕτη δὲν φαίνεται ἀκριβής, διότι ὡς ἐκ τοῦ κειμένου πολλῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἐξάγεται, τὰ ἔργα ἑκατέρας τῶν τάξεων τούτων τῶν δημοσίων λειτουργῶν διέφερον οὐσιωδῶς ἀλλήλων, ἔτι δὲ οἱ μὲν θεσμοθέται κατὰ παλαιὸν ἔθος ἔβαινον ἑστεμμένοι εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον, οἱ δὲ νομοφύλακες, λευκοῖς ἐχρῶντο ἱματίοις(1). Ὁ Φώτιος ἑπόμενος τῷ Φιλοχόρῳ ἀνάγει τὴν ἐγκατάστασιν αὐτῶν εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἐφιάλτου· τὸ χρονικὸν τοῦτο σημεῖον παραδέχεται μὲν ὁ Γρότιος ἐν τῇ Ἑλληνικῇ αὐτοῦ ἱστορίᾳ, ἀπορρίπτει δὲ ὡς ἀνακριβὲς ὁ Boeckh (1). Οὕτω λοιπὸν κατὰ τοὺς ἀνωτέρω συγγραφεῖς, ἑπτὰ ἀνώτατοι τῆς Πολιτείας λειτουργοί, πιθανώτατα ἐτησίως ἐκλεγόμενοι, καὶ ὀνομασθέντες τὸ πρῶτον ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἐφιάλτου καὶ Περικλέους, ἐτάχθησαν ὅπως ἐπιτηρῶσι τὰς ἀρχὰς καὶ τὴν ἐκκλησίαν αὐτὴν τοῦ δήμου, παρακαθήμενοι δὲ τοῖς Προέδροις ἔν τε τῇ βουλῇ καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις παρενέβαινον ὁσάκις πρότασίς τις ἢ μέτρον, ἀντικείμενον τοῖς καθεστῶσι νόμοις, ἐλαμβάνετο. Ἀγνοοῦμεν ἐὰν οἱ νομοφύλακες οὗτοι εἶχον τὴν προεδρείαν δικαστηρίου τινος, ἐὰν τουτέστιν ἠδύναντο συγκαλέσαι τοὺς ἔν τινι καταλόγῳ ὡρισμένους ὁρκωτοὺς δικαστὰς καὶ ἐξαιτεῖσθαι ὑπὸ τὴν ἰδίαν αὐτῶν προεδρείαν τὴν ἐκδίκασιν ἐνόμου τινός, κατ' αὐτούς, πράξεως, ἢ ἡ ἐξουσία αὐτῶν περιωρίζετο μόνον εἰς ἁπλῆν διαμαρτυρίαν, μεθ' ἣν ὑπέβαλλον τὴν ἐξέλεγξιν τῶν παρ' αὐτῶν καταγγελλομένων πράξεων εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Δήμου. Ὁπωσδήποτε ὅμως αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ ἐκλογὴ λειτουργῶν, περιβεβλημένων ἔν τισι περιπτώσεσι τὸ εἰδικὸν τῆς ἐπιτηρήσεως καὶ καταγγελίας παρανόμων πράξεων καὶ μέτρων καθῆκον, ἐστὶ λίαν σπουδαία, τὴν δὲ σύστασιν τῆς ἀρχῆς ταύτης πιθανώτατα ἀντέταξε, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Γροτίου, ὁ Ἐφιάλτης εἰς τὰς κατ' αὐτοῦ ἐπιθέσεις οὐκ' ὀλίγων πολιτῶν, ἀπὸ χρηστοῦ τοῦ συνειδότος ἀντιτιθεμένων εἰς τὰς ἐπὶ τοῦ πολιτεύματος ἐπενεχθείσας τολμηρὰς μεταρρυθμίσεις, ὡς φοβουμένων τὸ ἐκ τῆς μειώσεως τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Ἀρείου Πάγου προκῦψον χάος. Κατὰ τὰς ῥήσεις τῶν συγγραφέων, ὧν ἐμνημονεύσαμεν ἄνωθι, οἱ νομοφύλακες οὗτοι εἶχον διακεκριμένην ἐν ταῖς ἑορταῖς θέσιν, ἐπιτραπείσης μάλιστα αὐτοῖς, ὡς καὶ τοῖς ἄρχουσι, τῆς εἰς τὴν Βουλὴν ἢ τὸν Ἄρειον Πάγον μετὰ τὸ πέρας τῆς λειτουργίας αὐτῶν εἰσόδου. Δὲν γινώσκομεν ὅμως ἀκριβῶς, ἐὰν οἱ λειτουργοὶ οὗτοι ἦσαν κληρωτοί, ὡς οἱ ἄρχοντες, ἢ αἱρετοί, ὡς οἱ στρατηγοί. Καίτοι δὲ ἡ νομοθεσία διέγραφεν αὐτοῖς καθήκοντα τοσοῦτον σπουδαῖα, λίαν παράδοξόν ἐστιν, ὅτι παρ' οὐδενὶ σχεδὸν τῶν ῥητόρων γίνεται μνεία αὐτῶν, ἐνῷ, ὡς γνωστόν, περιεσώθησαν ἡμῖν ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ τῶν αἰώνων ἱκανοὶ λόγοι, ἀναγόμενοι εἰς νομοθετικὰς μεταρρυθμίσεις ἢ εἰς νόμους, παρανό-

(1) Telfy, Corpus juris Attici. ἀριθ. 216 ἐν σημ. Παρὰ Φωτίῳ μνημονεύεται τὸ ἑπόμενον περὶ τῶν νομοφυλάκων χωρίον τοῦ Φιλοχόρου: «Νομοφύλακες ἕτεροί εἰσι τῶν θεσμοθετῶν, ὡς Φιλόχορος ἐν ζ'. οἱ μὲν γὰρ ἔρχονται εἰς Ἄρειον Πάγον ἐστεφανωμένοι, οἱ δὲ νομοφύλακες χρύσια στρόφια ἄγοντες· καὶ ταῖς θέαις ἐναντίον ἀρχόντων ἐκαθίζοντο. καὶ τὴν πομπὴν ἔπεμπον τῇ Παλλάδι· τὰς δὲ ἀρχὰς ἠνάγκαζον τοῖς νόμοις χρῆσθαι, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν τῇ βουλῇ μετὰ τῶν προέδρων ἐκαθηντο, κωλύοντες τὰ ἀσύμφορα τῇ πόλει πράττειν. Ἐπτὰ δὲ ἦσαν καὶ κατέστησαν, ὡς Φιλοχορος, ὅτε Ἐφιάλτης μόνη κατέλιπε τῇ ἐξ Ἀρείου Πάγου τὰ ὑπὲρ σώματος» κτλ. Ἀνάλογα τοῖς παρὰ Φωτίῳ εἰρημένοις εὑρίσκομεν καὶ παρὰ Πολυδεύκει.

(1) G. Grote. Ἱστρία τῆς Ἑλλάδος, ἐν τῇ Γαλλικῇ ἐκδόσει. Τόμ. 7ος σελ. 358 ἐν σημ.

μως ψηφισθέντας καὶ ὧν ἑπομένως ἐζητήθη ἡ κατάργησις. Καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ περιωνύμῳ δίκῃ τῶν ἐν Ἀργινούσαις στρατηγῶν, ἣν ἀφηγεῖται ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ ὁ Ξενοφῶν, καὶ καθ' ἣν οὐ μόνον ἡ ὑπερτάτη δικαιοσύνη, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ παρ' Ἀθηναίοις δικονομικαὶ διατυπώσεις ἀποτόμως παρεβιάσθησαν, βλέπομεν μόνον ἁπλοῦς πολίτας ἀντιτιθεμένους εἰς τὰς τῶν κατηγόρων προτάσεις, ὡς παρὰ τοὺς κανόνας τῶν καθεστώτων θεσμῶν (1)· ἐκ τῶν ἀρχόντων δὲ μόνον οἱ Πρυτάνεις φαίνονται καταδεικνύοντες τὸ παράνομον τῶν τοῦ Καλλιξένου προτάσεων καὶ ἀρνούμενοι κατ' ἀρχὰς νὰ θέσωσιν αὐτὰς εἰς ψηφοφορίαν. Οἱ δὲ νομοφύλακες, οἱ τεταγμένοι, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν συγγραφέων, ἐπὶ τὴν πρόληψιν τῶν παρανομιῶν, οὐδεμίαν ἐξάγουσι φωνὴν ζωῆς. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἡ ἀρχὴ αὕτη, ἐπὶ Ἐφιάλτου τὸ πρῶτον καθιδρυθεῖσα, ἐβίωσε τὴν ζωὴν τῶν ῥόδων. Στερούμενοι ὅμως πολλῶν περὶ αὐτῆς εἰδήσεων, ἀδυνατοῦμεν νὰ ὁρίσωμεν ἀκριβῶς τὸν χρόνον καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐξαφανίσεως αὐτῆς, ἐὰν διὰ νόμου κατηργήθη ῥητῶς, ἢ περιέπεσεν ἁπλῶς εἰς ἀχρηστίαν, ἐὰν τουτέστιν ἀπὸ ὡρισμένου τινὸς χρόνου ἔπαυσαν νὰ ἐκλέγωσιν ἐν Ἀθήναις τοὺς ἀποτελοῦντας αὐτὴν δημοσίους λειτουργούς, ἢ ἐὰν παραταθείσης ἐπὶ ἱκανὰ ἔτη τῆς ζωῆς αὐτῆς, οἱ λειτουργοὶ αὐτῆς ἀπέβαλον ὀλίγον καὶ κατὰ σμικρὸν πᾶσαν σημασίαν, παρεδρεύοντες μόνον ἁπλῶς καὶ κατὰ τύπον, ὅπως βραδύτερον συνέβη τὸ αὐτὸ ἐπὶ ὁμοταγοῦς τινος ἀρχῆς τῆς Ῥωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, τῶν *defensores civitatum*, περὶ ὧν περαιτέρω γενήσεται λόγος. Τὸ πιθανώτερον ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐστὶν ὅτι ὁ τῶν νομοφυλάκων θεσμὸς ἐθεωρήθη βραδύτερον ὅλως ἀλυσιτελὴς καὶ ἄχρηστος πρὸς τὸ καθόλου σύστημα τῆς Ἀθηναϊκῆς νομοθεσίας, καθ' ἣν ἡ βουλὴ ἠδύνατο ν' ἀναστέλλῃ τὴν ψήφισιν πάσης παρανόμου προτάσεως, οὐδενὸς ψηφίσματος δυναμένου ὑποβληθῆναι τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου πρὸ τῆς προκαταρκτικῆς συναινέσεως αὐτῆς· καὶ ὁπότε δὲ τυχὸν παράνομός τις πρότασις διεξέφευγε τὴν προσοχὴν τῆς βουλῆς, τὴν ἔλλειψιν αὐτῆς ἀνεπλήρου ἡ *γραφὴ παρανόμων*, (περὶ ἧς ἐρρέθησαν ἱκανὰ ἀνωτέρω) ἥτις φαίνεται εἰσαχθεῖσα περὶ τὰ μέσα τοῦ πέμπτου αἰῶνος, ὁπότε βλέπομεν πολλαπλασιαζομένας τὰς τοιούτου εἴδους δίκας. Οὕτω τοὐλάχιστον φρονεῖ περὶ αὐτῆς ὁ κλεινὸς Γρότιος (1), τὴν δὲ γνώμην αὐτοῦ ἀσπάζεται ἐπὶ τοῦ προκειμένου καὶ ἐγκριτός τις Γάλλος συγγραφεύς, λίαν εὐδοκίμως ἀσχολούμενος περὶ τὴν μελέτην τοῦ πολιτικοῦ βίου τῆς Ἀθηναϊκῆς πολιτείας, καὶ ἀρίστην τινα ἐκδοὺς περὶ τοῦ δημοσίου αὐτῆς δικαίου πραγματείαν, ὁ φιλέλλην Κ. Γεώργιος Περρὼ (2), φρονῶν συγχρόνως ὅτι ἡ ἀρχὴ αὕτη φαίνεται καταργηθεῖσα ἀπὸ τῆς μετὰ τὸ 406 π. Χ. ἀνασυστάσεως τῆς δημοκρατίας ἢ διὰ ῥητοῦ νόμου, ἢ δι' ἁπλῆς ἀχρηςίας, διότι ἄλλως, κατ' αὐτόν, ἤθελον μνημονεύεσθαι ἐν τῷ περιωνύμῳ ψηφίσματι τοῦ Τισαμενοῦ, καταλέγοντι τὰς ἀρχάς, αἷς εἶχεν ἐναποτεθῇ ἡ ἀκριβὴς ἐπιτήρησις καὶ παραφυλακὴ τῶν ἀναθεωρηθέντων νόμων καὶ τοῦ παλινορθωθέντος πολιτεύματος, ἀλλ' ἐκ τοὐναντίου τὸ προκείμενον ψήφισμα τὴν ἐποπτείαν ταύτην ἀπονέμει ῥητῶς τῷ Ἀρείῳ Πάγῳ, περιαιρεθέντι ἤδη παρὰ τοῦ Ἐφιάλτου τὰς σπουδαιοτέρας αὐτοῦ λειτουργίας. Κατὰ τὴν ἀποκατάστασιν λοιπὸν τῶν τοῦ Ἀρείου Πάγου προνομιῶν, φαίνεται λίαν φυσικὴ ἡ τῶν νομοφυλάκων κατάργησις, ἐὰν ἤδη δὲν εἶχον ἐκλίπει πρότερον ὁλοσχερῶς.

Ἐκ τοῦ Ἁρποκρατίωνος ὅμως γινώσκομεν ὅτι ἐν δυσὶ τοῦ Δεινάρχου λόγοις μνημονεύονται οἱ νομοφύλακες οὗτοι, ὁ δὲ Δείναρχος, ὡς γνωτὸν, ἦν σύγχρονος καὶ φίλος μάλιστα Δημητρίου τοῦ Φαληρέως. Ὅθεν ἐὰν οἱ λειτουργοὶ οὗτοι, οὓς δὲν φαίνεται γινώσκων οὐδεὶς τῶν τῆς δημοκρατίας ῥητόρων, ἀναφαίνωνται πράγματι μετὰ τὴν ὑπὸ τοὺς Μακεδόνας ὑποδούλωσιν τῶν Ἀθηνῶν, φαίνεται πιθανώτατον ὅτι ἀπεκατεστάθησαν τὰ ἔργα αὐτῶν καὶ αὖθις ὑπὸ τοῦ τοποτηρητοῦ τοῦ Κασσάνδρου, βεβαίως δὲ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους οὐδὲν ἕτερον ἦσαν ἢ ἁπλοῖ τῆς διὰ τοῦ Δημητρίου κυβερνώσης Μακεδονικῆς ἐξουσίας πράκτορες, περιβεβλημένοι οἱονεί τινα προληπτικὴν ἀστυνομικὴν ἐξουσίαν· ὁπόταν τοὐτέστι ῥήτωρ τις ἢ ἄρχων ἐφαίνετο ἐπιλανθανόμενος τῶν καιρῶν καὶ ἀναπολῶν τὴν ἀρχαίαν ἐλευθερίαν, οἱ νομοφύλακες οὗτοι πιθανώτατα ἠγείροντο ὅπως ἀνακαλέσωσιν αὐτὸν εἰς τὴν τάξιν καὶ ἐπιβάλωσι σιγὴν εἰς τὸ τολμηρὸν καὶ αὖθαδες αὐ-

(1) Ἀνδοκιδ. περὶ μυστηρ. 40.

(1) Γροτίου Ἑλλην. Ἱστορ. ἔκδ. γαλ. Τόμ. 7. σελ. 358.

(2) G. Perrot: Essai sur le droit public etc. de la Democratie des Athéniens etc. pag. 169.

Digitized by Google

τοῦ στόμα. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν νομοφυλάκων.

Καί τοι δὲ ἐντεῦθεν δύναται ἴσως ἐξαχθῆναι ὅτι παρ' Ἀθηναίοις ἦσαν φύλακες τῶν νόμων ἐπιτετραμμένοι τὴν ἐπιτήρησιν τῶν πράξεων ἐκείνων τῶν πολιτῶν, ἐξ ὧν ἠπειλεῖτο δημόσιος κίνδυνος, δυσκόλως δμως ἀνευρίσκομεν ἐν τοῖς ἔργοις τῶν λειτουργῶν τούτων ἴχνη τῆς καθ' ἡμᾶς εἰσαγγελικῆς ἀρχῆς. Ἐκτὸς τῆς ἐν μόνῃ τῇ ἐκκλησίᾳ περιωρισμένης λειτουργίας αὐτῶν καὶ τῆς ταχείας αὐτῶν καταπτώσεως, αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἀπαγορεύει ἡμῖν τοιαύτην σκέψιν, καθ' ὅσον ὑπὸ τὸ πολίτευμα ἐκεῖνο ἡ δημοσία ἀγωγὴ προσῆκε παντὶ ἐπιτίμῳ πολίτῃ, ἐξασκοῦντι αὐτὴν ὡς μόριον, οὕτως εἰπεῖν, ἐλάχιστον τῆς ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς κυριαρχίας μετοχῆς αὐτοῦ ἐνῷ ὁ θεσμὸς τῆς εἰσαγγελικῆς ἀρχῆς πρόσκειται ἰδίως τῇ φύσει τῶν ἀντιπροσωπευτικῶν πολιτευμάτων, καί περ γέννημα ὢν τῆς μοναρχίας· Ἔστι δὲ κυρίως ἀνάπτυξις κανόνος, ἀγνώστου ἔτι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν, ὅτι τὰ συμφέροντα τῶν συνιστάντων τὴν κοινωνίαν μελῶν δέον ὅπως ἐκπροσωπῶνται ἐν τῷ συστήματι τῆς πολιτικῆς ὀργανώσεως. Ἡ δὲ ἐπὶ τῆς καταδιώξεως ἀνάμιξις τοῦ ἄρχοντος, ἧς ἴχνη τινὰ εἴδομεν σωζόμενα ἐν τῇ Ἀττικῇ νομοθεσίᾳ, φαίνεται χωροῦσα προκειμένης καταδιώξεως προσώπων μενόντων ἀτιμωρήτων, ὡς ἐλλείποντος παντελῶς τοῦ παραδώσοντος τῷ δικαστῇ τοὺς ἀδικοῦντας, ἢ ὀλιγωρούντων τῶν συγγενῶν τοῦ παθόντος ἐκείνων, οἷς ἡ πολιτεία εἶχεν ἀναθέσει τὴν προστασίαν ὡρισμένων προσώπων καὶ οἵτινες εἶχον καθῆκον ἅμα καὶ δικαίωμα ὅπως ἐνασκήσωσι τὴν καταδίωξιν. Κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα ὁ τοῦ τοὺς φόνους δικάζοντος δικαστηρίου προεδρεύων ἄρχων εἶχεν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ δικαίωμα νὰ παραδίδῃ ἐξ ἐπαγγέλματος τοὺς ἐνόχους τοῖς δικασταῖς, τοῦθ' ὅπερ συνέβαινε καὶ ἐπὶ πολιτικῶν δικῶν.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΣΑΡΡΟΣ.

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΕΝ ΤΑΙΣ ΕΠΑΡΧΙΑΙΣ ΤΗΣ ΟΘ. ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ἐπετείῳ ἑορτῇ τοῦ Συλλόγου τῇ 13 Maïou 1873).

Φιλόμουσοι ὁμήγυρις,

Καὶ πάντοτε μὲν, ἀλλὰ μάλιστα σήμερον δέομαι τῆς ὑμετέρας ὑπομονῆς καὶ ἐπιεικείας, ἐπειδὴ ἀντὶ λόγων πανηγυρικῶν, ἀντὶ τερπνῶν καὶ ψυχαγωγικῶν μελετημάτων καταλλήλων τῇ ἡμέρᾳ καὶ τῷ περιβόλῳ τούτῳ, σύνοφρυς καὶ κεκυφυῖα ἡ ἐκπαιδευτικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, παρίσταται δι' ἐμοῦ τοῦ ἐλαχίστου αὐτῆς μέλους, οὐχὶ ἵνα δρέψῃ τοὺς καρποὺς τῶν ἀγώνων αὐτῆς, οὐχὶ ἵνα προκαλέσῃ τοὺς ὑμετέρους ἐπαίνους καὶ στεφάνους, ἀλλ' ἵνα καταστήσῃ καὶ ὑμᾶς συγκοινωνοὺς τῆς ψυχικῆς ἀγωνίας καὶ πάλης ἣν ὑπέστη, βλέπουσα ἔνθεν μὲν τὸ ἐλεεινὸν τῆς ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς καταστάσεως τῶν ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ ὁμογενῶν ἡμῶν, τὰς ἀνενδότους προσπαθείας, τὰς πανταχόθεν ἐπικλήσεις αὐτῶν, καὶ μάλιστα ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ταύταις, ζητούντων ἀρωγὴν πρὸς βελτίωσιν τῆς τύχης τῶν τέκνων των, ἐκεῖθεν δὲ καταμετροῦσα καὶ ἅπαξ καὶ πολλάκις τὰ μέσα ὅσα ἡ γενναιότης τῶν πλουσίων ἡμῶν ἀφιέρωσε πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, καὶ μὴ εὑρίσκουσα αὐτὰ ἐπαρκῆ, παρίσταται, λέγω, ἡ ἐπιτροπὴ δύσθυμος καὶ κατηφὴς ἵνα καταστήσῃ ὑμᾶς συγκοινωνοὺς καὶ μάρτυρας αὐτόπτας τῶν ἀναγκῶν, ὅσαι μαστίζουσι τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ἀποκαλύπτουσα καὶ δεικνύουσα ὑμῖν, γυμνὰς καὶ αἱμοσταλάκτους τὰς πληγὰς ὅσας ἔλαβε καὶ φέρει πεσὼν ὁ ἠθικὸς ἐκεῖνος γίγας, ὁ φωτίσας τὴν ἀνθρωπότητα.

Ναὶ, κύριοι, ἀφοῦ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία καὶ ἡ πολιτιστικὴ αὐτῆς δύναμις, ἣν ἑλληνισμὸν καλοῦμεν, περιελθοῦσα τὴν ὑφήλιον ἐξεπολίτισε καὶ ἐζωογόνησε τῶν ἐθνῶν τὰ βάρβαρα,

Digitized by Google

ἔμελλε νὰ σβεσθῇ ἐν αὐτῇ τῇ ἑστίᾳ αὐτῆς, ἀφοῦ ὁ γίγας οὗτος τοῦ πολιτισμοῦ κατακτήσας τὸν κόσμον ἠθικῶς ἔσωσε τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ἐξημέρωσε τοὺς λαούς, ἔμελλε νὰ πέσῃ τραυματίας οἰκτρὸς τῶν περιστάσεων ἐν αὐτῷ τῷ ἐδάφει τῆς γεννήσεώς του, ἐν αὐτοῖς τοῖς βασιλείοις αὐτοῦ! καὶ νὰ ἴδωσιν αἱ γενεαὶ τὴν κληρονομίαν του διασκορπισθεῖσαν, τὴν αἴγλην καὶ τὸ σθένος ἐξαφανισθέντα καὶ τὸ πνεῦμα . . τὸ ζωογονοῦν καὶ ἀποθεοῦν τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνο πνεῦμα, ἀποπτὰν μακρὰν εἰς ἔθνη καὶ λαοὺς ἀλλοτρίους, οἵτινες ἐπωφελήθησαν μὲν ἐκ τῆς κληρονομίας, ἀλλ' οὐχ ἧττον ἐλησμόνησαν, ἢ καὶ περιεφρόνησαν τὸν πεπτωκότα κληροδότην!

Ἡμεῖς δὲ, ἀπόκληροι καὶ ἀπωρφανισμένοι, οἰκτρὰν μερίδα ἐλάβομεν, ψιλὸν τοῦ γίγαντος τὸ ὄνομα, ἄνευ σαρκὸς, ἄνευ ζωῆς, ἄνευ πνεύματος, περιῦβριζόμενον ἕως χθὲς, ὑποπτευόμενον, λοιδορούμενον . . . Εἰς αὐτὸ ἐκλήθημεν ὅπως δώσωμεν σάρκα, ὅπως ἐπαναφέρωμεν τὴν ζωὴν, τὴν ῥώμην, τὴν εὔκλειαν τὴν ἀρχαίαν, δι' ἧς ἐπολίτισε λαοὺς, ἐκράτυνε πολιτείας καὶ ἐκλέϊσεν ἔθνη.

Ἡ ἡμετέρα λοιπὸν ἀποστολή ἐστιν ὅλως ἠθικὴ, καὶ τὸν ἠθικὸν τοῦτον γίγαντα ζητοῦμεν ν' ἀναστήσωμεν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι, ἵνα φωτίσῃ καὶ ὁδηγήσῃ καὶ πάλιν αὐτὴν, ὡς ἐφώτισε καὶ ἐπολίτισε τοὺς ἄλλους λαοὺς, ὅσοι κατενόησαν καὶ παρέλαβον τὰς ἀρχὰς καὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ. Τὴν σοφίαν, λέγω, καὶ τὴν ἠθικὴν, καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν τῶν ἡμετέρων προγόνων ποθοῦντες καὶ ἐπιδιώκοντες, ὡς μόνην ἀσφαλῆ πηγὴν τοῦ ἀληθοῦς πολιτισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος ὀφείλομεν ἀκριβῶς νὰ γινώσκωμεν ἐρευνῶντες καὶ μανθάνοντες, ὁποῖαι αἱ ἀνάγκαι, ὁποία ἡ κατάστασις, ὁποῖα τὰ τραύματα τοῦ νεκροφανοῦς τούτου γίγαντος, οὗ τὰ εὐρέα ἀλλ' ἀπονενεκρωμένα μέλη καλύπτουσι σύμπαντα τὸν καθ' ἡμᾶς ὁρίζοντα. καὶ ἀναλόγως τῶν μέσων ἡμῶν νὰ ἐπιφέρωμεν τὴν ὅσον οἷόν τε καταλληλοτέραν ἀρωγὴν καὶ βοήθειαν. Τοῦτο ὑπαγορεύει ἡμῖν τὸ ἱερὸν καθῆκον τῆς τοῦ πλησίον ἀγάπης, τοῦτο ἀπαιτεῖ τὸ ἀληθὲς συμφέρον τοῦ ἡμετέρου μέλλοντος, ἐρειδομένου ἐπὶ τῆς ἠθικῆς ὑπεροχῆς, τοῦτο ἐπιβάλλει ὁ κανονισμὸς τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου. Ἐπιλαμβανόμεθα δὲ τοῦ ἔργου τούτου τῆς ἐρεύνης ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς Μικρασίας, τῆς τὸ πάλαι εὐδαίμονος καὶ καλλιγόνου ταύτης χώρας.

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, πέντε μόνας ἐκθέσεις μετὰ αἰτήσεως βοηθείας, ἔλαβεν ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἐκ τῆς Μικρασίας: ἐξ Ἡλιουπόλεως, Πισσιδείας, Τραπεζοῦντος, Οἰνόης, Λαοδικείας, ἐνῷ τὸ παρελθὸν ἔτος, ὡς ἠκούσατε ἀπὸ στόματος τοῦ γλαφυροῦ εἰσηγητοῦ κ. Ἀριστοκλέους, ἦσαν πολὺ πλείονες.

Πῶς ἆρά γε τοῦτο; μὴ ἐντὸς ἑνὸς ἔτους ἐβελτιώθη τοσοῦτον ἡ κατάστασις τῶν Μικρασιανῶν, ὥστε οὐδεμίαν ἔχουσι πλέον ἀνάγκην βοηθείας; Μὴ κατέλαβεν αὐτοὺς ὀλιγωρία περὶ τῆς ἀνατροφῆς καὶ βελτιώσεως τῶν τέκνων των; Μὴ ἀπηύδησαν παλαίοντες ἐπὶ αἰῶνας ἤδη κατὰ τῆς σκληρᾶς αὐτῶν τύχης καὶ ἀπηλπίσθησαν; Οὐδαμῶς, κύριοι, οὐδὲ τῆς τύχης ἀλλαγὴν, οὐδὲ ῥᾳθυμίαν, οὐδ' ἀπελπισίαν τὸ παράπαν ἔπαθον οἱ ὑπερπόντιοι ἐκεῖνοι ἡμέτεροι ὁμογενεῖς· ἀλλ' ἡ σιωπή των αὕτη, κατὰ τὸ πολυτάραχον τοῦτο ἔτος, ἐπιμαρτυρεῖ ἔτι μᾶλλον τὴν εὐγένειαν τῆς καταγωγῆς αὐτῶν· ἡ ἐπιφύλαξίς των αὕτη ἐπικυροῖ ἔτι μᾶλλον ὅτι γνήσιοί εἰσιν ἀπόγονοι ἐκείνων, οἵτινες ἐν καιρῷ γενικῆς τινος συμφορᾶς ἐθυσίαζον τὸ ἴδιον συμφέρον ὑπὲρ τῆς διασώσεως τοῦ ὅλου.

Ἔμαθον, κύριοι, οἱ τῆς Μικρασίας ἀδελφοὶ ἡμῶν τῆς μητρὸς Ἐκκλησίας τὰς δυσχερείας καὶ πικρίας, εἶδον τὴν οἰκτρὰν πάλην, ἥτις διέσχισε δύω ὁμοδόξους λαοὺς, κατενόησαν ὅτι μεγαλειτέρα ἀνάγκη ἐνυπάρχει ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς ἐπαρχίαις τῆς αὐτοκρατορίας μᾶλλον ἢ ἀλλαχοῦ, καὶ ἐσιώπησαν σιωπὴν αὐταπαρνήσεως, ἀφέντες κατὰ μέρος τὸ ἰδιαίτερον συμφέρον, καὶ διδόντες οὕτω καιρὸν τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ ἵνα ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ μᾶλλον ἐκεῖ, ἔνθα αἱ ἐλλείψεις προφανέστεραι καὶ καταστρεπτικώτεραι. Ναὶ, κύριοι, οἱ ἀδελφοὶ ἡμῶν ἐκεῖνοι ἐγκαρτεροῦσιν ἐν ταῖς στερήσεσιν αὐτῶν, καὶ οἱονεὶ ἀναῤῥιχηθέντες ὄπισθεν τῶν ἀκρωρειῶν τοῦ Βοσπόρου θεωροῦσιν ἐκεῖθεν μὲ πάλλουσαν τὴν καρδίαν τὰ παρ' ἡμῖν διαδραματιζόμενα, εὐχόμενοι ἐκ μυχίων τὸν θρίαμβον τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν ταῖς χώραις ταύταις, ἐν αἷς ἔλαβον γένεσιν καὶ ἔλαμψαν ἄλλοτε, καὶ θεωροῦσιν ἡμᾶς προκύπτοντες ἐκεῖθεν, καὶ ἀναμένουσιν ἀφ' ἡμῶν τὸν ἠθικὸν αὐτῶν ἄρτον, ἤτοι τὴν προγονικὴν παίδευσιν καὶ τὴν ἄλλην ἀρετήν.

Ἡ ἐπισκοπὴ Ἡλιουπόλεως καὶ Θυατείρων, ἐκεῖθεν τῆς Σμύρνης νοτιοδυτικῶς κειμένη, ηὐτύχησεν, εὐτυχίαν δυστυχῶς οὐ συνήθη παρ' ἡμῖν, νὰ ἔχῃ πνευματικὸν ἀρχηγὸν ἄνδρα, οὐ μόνον παιδείας κάτοχον, ἀλλὰ καὶ ἐνάρετον, καὶ τὰ ἑαυτοῦ καθήκοντα ἀκριβῶς γινώσκον-

Digitized by Google

τα, καὶ τὴν ἐντολὴν ἣν ἔλαβεν ἀξίως ἐκπληροῦντα.

Ἡ ἐπισκοπὴ αὕτη διαιρεῖται εἰς τρία τμήματα: τὸ τῆς Λυδίας, τῆς Ἰωνίας, καὶ τῆς Καρίας, οἱ δ' ὀρθόδοξοι κάτοικοι αὐτῆς συμποσοῦνται εἰς 2700 οἰκογενείας.

Ἐν τῇ κυριωτέρᾳ πόλει τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης τῷ Ἀϊδινίῳ (Τράλλεις), ὑπάρχουσι τρεῖς σχολαί: Ἑλληνική, ἀλληλοδιδακτικὴ καὶ παρθεναγωγεῖον, καὶ εἰς μὲν τὸ πρῶτον φοιτῶσι 22 μαθηταί, εἰς δὲ τὸ δεύτερον 280, καὶ εἰς τὸ τρίτον 260 κοράσια.

Τὴν διατήρησιν τῶν τῆς πόλεως ταύτης σχολῶν, καὶ τὴν διεύθυνσιν αὐτῶν ἀνέλαβεν ἀπὸ ἑνὸς ἤδη ἔτους ὁ πρό τινων ἐτῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συσταθεὶς Σύλλογος, ἀριθμῶν 70 μέλη καὶ ἔχων κεφάλαιον 1100 λιρῶν.

Καὶ ὅμως ὁ Σύλλογος ἀπαντᾷ πολλὰς δυσχερείας πρὸς εὐόδωσιν τοῦ ἱεροῦ τούτου ἔργου, διότι τὰ πάντα ἐλλείπουσι, καὶ περὶ πάντων φροντιστέον: περὶ καταστημάτων, περὶ διδασκάλων, περὶ βιβλίων, περὶ βιβλιοθήκης κτλ. κτλ. μόνη δ' ἡ συντήρησις τῶν σχολῶν αὐτῶν ὡς ἔχουσιν ἀπαιτεῖ δαπάνην ἐτησίαν 400 λιρῶν, ὥστε κίνδυνος ἐπίκειται μὴ ἀναγκασθῇ ὁ Σύλλογος νὰ βάλῃ χεῖρα καὶ ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου τῶν 1100 λιρῶν.

Ἐν τῷ τῆς Λυδίας τμήματι, Καράσικλί ὑπὸ τῶν Τούρκων καλουμένῳ, ὑπάρχουσι χωρία στερούμενα οὐ μόνον σχολείου, ἀλλὰ καὶ ναοῦ καὶ παντὸς σημείου πολιτισμοῦ, ὡς τὸ χωρίον Τρουμπαλί (ὅπου σήμερον ὑπάρχει ὁ σιδηροδρομικὸς σταθμὸς Ἀϊδινίου), χάρις δὲ ταῖς προσπαθείαις τοῦ ἀρχιερέως, μόλις ἐπ' ἐσχάτων ἤρξατο οἰκοδομεῖσθαι.

Ἀξιοσημείωτός δ' ἐστιν ἡ πρὸς τὴν παιδείαν ἔφεσις τῶν κατοίκων Βαϊνδηρίου, ὡραίας κωμοπόλεως, ἐν ᾗ μετὰ τὸ ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ σχολεῖον ἑλληνικόν, εἰς ἃ φοιτῶσιν 160 μαθηταί, ὑπάρχει καὶ παρθεναγωγεῖον, ἀνεγερθὲν κατὰ τὸ 1857, εἰς ὃ φοιτῶσιν 80 κοράσια. Ἐν τῷ παρθεναγωγείῳ τούτῳ προνοίᾳ τοῦ φιλομούσου ἀρχιερέως, διδάσκει ἀμισθὶ ὁ ἱερομόναχοι κ. Συμεὼν Σκύριος, ἀνὴρ ζηλωτὴς καὶ ἀληθὴς τοῦ Χριστοῦ στρατιώτης.

Τίνες δ' αἱ πηγαὶ ἐξ ὧν πορίζονται τὰ ἰδρύματα ταῦτα τὰς ἑαυτῶν δαπάνας; Ὀλίγαι τινὲς συνδρομαὶ φιλομούσων θεωρούμεναι τακτικαὶ καὶ ἀναβαίνουσαι ἕως 8000 γρ. κατ' ἔτος· οἱ δίσκοι τῆς ἐκκλησίας καὶ τὰ δάνεια, οὗτοι οἱ πόροι, πόροι ἄλλως γνωστοὶ τοῖς πᾶσιν, ὡς μόνοι ταχθέντες ἡμῖν ὑπὸ Κυρίου.

Ἀξιοσημείωτος ὡσαύτως ἐστὶν ἑτέρα κωμόπολις, τὸ Ἀνδεμήσιον, ἐν ᾗ ὅμως οὐχ εὑρηται εἰμὴ ἓν σχολεῖον ἀλληλοδιδακτικόν, εἰς ὃ φοιτῶσιν 152 μαθηταί, τῶν κατοίκων εἰς ἐσχάτην πενίαν διακειμένων ἕνεκα περιπετειῶν ἐμπορικῶν τε καὶ ἄλλων.

Βορειοανατολικῶς τοῦ Ἀνδεμησίου, κεῖται ἑτέρα κώμη Πυργὶ καλουμένη, ἐν ᾗ ἑξήκοντα μόναι οἰκογένειαι ὑπάρχουσι χριστιανικαί, σύμπασαι τὴν τουρκικὴν ὁμιλοῦσαι. Μόλις κατὰ τὸ 1865 συνέστη σχολεῖον, ἄνευ κανονισμοῦ, ἄνευ βιβλίων καὶ ἄνευ πόρων, πλὴν τοῦ τῆς ἐκκλησίας δίσκου. Εἰς τὸ σχολεῖον τοῦτο, φοιτῶσιν 28 μαθηταί, ἐξ ὧν εἷς διακρίνεται ἐπὶ ἐξόχῳ εὐφυΐᾳ, ἀλλ' ἐστὶν, ὡς συνήθως συμβαίνει, καὶ ὁ ἀπορώτερος.

Ἐκεῖ πρὸς μεσημβρίαν τρεῖς ὥρας μακρὰν, εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Μεσογίδος ἀπαντᾶται ὑπὸ τοῦ ἐρημοπλάνου ὁδοιπόρου ἕτερον χωρίον φέρον 90 οἰκογενείας χριστιανικὰς Λύγδα καλούμενον· ἑξήκοντα παιδία συναγελαζόμενα ἔν τινι οἰκίσκῳ, προσπαθοῦσι νὰ ἐκμάθωσι τὴν ἑλληνικὴν γραφὴν ἵνα διὰ τῶν προγονικῶν τούτων χαρακτήρων ἐνδύωσι καὶ ἐκθέτωσι τὰ δυστυχῆ τὴν ἑτερογενῆ καὶ ἀλλόφωνον αὐτῶν γλῶσσαν.

Ἐντεῦθεν δὲ, κατὰ τοὺς πρόποδας ὡσαύτως τῆς Μεσογίδος, 350 οἰκογένειαι χριστιανικαὶ κατοικοῦσι τὴν πόλιν Τέραν ἢ *Θύραν* καλουμένην. Ἐπὶ τῶν θυρῶν τῆς Θύρας ταύτης οἱονεὶ καθήμενος ὁ εὐαίσθητος ἱεράρχης Διονύσιος φαίνεται ἐκφωνῶν τὸ τοῦ Ἱερεμίου: «Τίς δώσει τοῖς ὀφθαλμοῖς μου πηγὴν δακρύων; καὶ κλαύσομαι τὸν λαόν μου τοῦτον ἡμέρας καὶ νυκτός;» Καὶ δικαίως, διότι φαίνεται ὅτι διὰ τῆς θύρας αὐτῆς εἰσελθοῦσα ἡ διχόνοια διέφθειρε τὰ πάντα! Εἶχον σχολεῖον ἑλληνικὸν, εἶχον ἀλληλοδιδακτικὸν, εἶχον παρθεναγωγεῖον, ἀλλ' ἡ φιλοπρωτία καὶ αἱ περὶ διδασκάλων ἔριδες αὐτῶν διέλυσαν καὶ κατέστρεψαν τὰ πάντα! Μάτην ὁ ἀληθὴς ποιμὴν τῆς τοῦ Χριστοῦ μάνδρας Διονύσιος ἐνουθέτει αὐτούς, μάτην ἐπὶ μῆνα ὁλόκληρον ἐλθὼν διέμεινε παρ' αὐτοῖς, μάτην ἀπέστειλεν ἐπὶ τούτῳ τὸν πρωτοσύγκελόν του, αὐτοὶ οὐδαμῶς ἠβουλήθησαν συνιέναι!

(Ἐπιστολὴ ἀρτίως ληφθεῖσα τοῦ ἁγίου Ἡλιουπόλεως καὶ φέρουσα ἐπὶ κεφαλῆς αὐτοῖς γράμμασι τοῦ ἀρχιερέως «καλὸς οἰωνὸς», ἀναγγέλλει, ὅτι τέλος πάντων συνετισθέντες ζητοῦσιν ἑλληνοδιδάσκαλον, δι' ὃν καὶ ἀποτείνονται πρὸς τὸν ἡμέτερον Σύλλογον κτλ.)

Ἐν τῷ δευτέρῳ τμήματι τῆς Ἰωνίας Σαρ-

Digitized by Google

κὰν (Μελετ.) ἀπαντᾶται, ἄνωθεν τῆς παλαιᾶς Ἐφέσου, τῆς τὸ πάλαι ἐπιφανεστάτης ἐκείνης πόλεως, νῦν δὲ κατερημωμένης, ἡ κώμη Κιρκιτζὲ καλουμένη, ἐν ᾗ 500 περίπου οἰκογένειαι ὀρθοδόξων οἰκοῦσιν. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, ὧν οἱ χαρακτῆρες φέρουσιν ἔτι τὸν ἑλληνικώτατον τύπον, δὲν λαλοῦσιν εἰμὴ τὴν τουρκικὴν, καίτοι οὐδεὶς Ὀθωμανὸς, ἢ ἄλλου θρησκεύματος, συγκατοικεῖ μετ' αὐτῶν. Φίλεργοι καὶ δραστήριοι, κατώρθωσαν διὰ τῶν προτροπῶν τοῦ ἀρχιερέως νὰ ἀνεγείρωσι σχολεῖον ἀλληλοδιδακτικὸν, εἰς ὃ φοιτῶσιν 130 περίπου μαθηταί. Ἐν τῷ σχολείῳ τούτῳ, ἐν ᾧ καί τινα ἑλληνικὰ μαθήματα παραδίδονται, ἀπηγόρευται ὅλως ἡ τῆς τουρκικῆς γλώσσης χρῆσις· φαντασθήτω δ' ἕκαστος ὁποία σύγχυσις, ὁποῖαι βαβυλωνιακαὶ παρεννοήσεις συμβαίνουσι! Τὸ σχολεῖον τοῦτο, ὡς καὶ τ' ἄλλα, ἔχει ἀνάγκην ἀπόλυτον βιβλίων διδακτικῶν.

Ἐντεῦθεν, εἰς ἀπόστασιν τριῶν ὡρῶν, κεῖται, νεκρὰ σήμερον καὶ πανέρημος, ἡ ἄλλοτε ζῶσα καὶ ἀκμάζουσα παρὰ Μαίανδρον Μαγνησία, ἐν ᾗ ἀπεβίωσεν, ἀφεὶς τὴν γῆν ταύτην τῶν ἀθλιοτήτων, ὁ μέγας τῆς Ἑλλάδος πολίτης, ὁ περικλεὴς ἐξόριστος, ὁ σώσας κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τῆς Ἀσιανῆς βαρβαρότητος. Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ τοῦ πλούτου καὶ τῆς εὐζωΐας, μόλις ἀπαντῶνται σήμερον χωρία τινὰ ἄθλια, ἔτι ἀθλιεστέρων κατοίκων ἐνδιαιτήματα, ὡς τὸ Μουρσαλὶ λεγόμενον, ἔχον κατοίκους εἰς 70 οἰκογενείας συμποσουμένους, καὶ διατηροῦντας σχολεῖον ἀλληλοδιδακτικὸν, εἰς ὃ φοιτῶσι 30 μαθηταὶ, γεωργῶν τέκνα, ἅπερ οἱ γονεῖς ἀναγκάζονται ἕνεκα τῆς πενίας των ν' ἀποσύρωσι τῆς σχολῆς κατὰ πᾶσαν συγκομιδὴν τῶν σύκων. Ὁμοίως τὰ χωρία Βουγιουκλῆ (κτῆμα τοῦ μακαρίτου Σπ. Βαλτατζῆ) οὗ οἱ κάτοικοι, 30 περίπου οἰκογένειαι, διατηροῦσι σχολεῖον ἐπὶ μισθῷ ἐτησίῳ τοῦ διδασκάλου 1800 γροσίων· τὸ Κουτσαρλὶ ὁμοίως ἐπὶ μισθῷ 2,000 γροσίων, ὡς καὶ τὸ Καραβουνὰρ, Κιόσκι καὶ Ἀκτσέ. Ἐν τῷ τμήματι τούτῳ, κεῖται καὶ ἡ ὡραία καὶ ἐμπορικὴ κωμόπολις Ναζλὶ, ἧς οἱ κάτοικοι διακρίνονται, δυστυχῶς καὶ κατ' ἐξαίρεσιν, ἐπὶ ἀμαθείᾳ καὶ ἀφιλομουσίᾳ. Χάρις καὶ πάλιν τῷ ἀγαθῷ καὶ ἀκαμάτῳ ἁγίῳ Ἡλιουπόλεως, ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον κατηρτίσθη ἐπὶ τὸ τελειότερον, διδασκομένων ἐν αὐτῷ 170 μαθητῶν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν φύλων· τὸ δ' ἑλληνικὸν ἕνεκα τῆς διχονοίας τῶν κατοίκων μένει ἀτελεσφόρητον.

Ἐν τῷ τρίτῳ τμήματι τῆς Καρίας (Ἀϊδένελλι), ὡς καὶ ἐν τοῖς δύω πρώτοις, κατὰ τὰς θέσεις καθ' ἃς πόλεις ἄλλοτε περιφανεῖς καὶ λαμπραὶ ἦσαν, σήμερον πολίχνιά τινα, ἢ ἐλεεινὰ χωρία ἀπαντῶνται, ὧν οἱ κάτοικοι, ἐλεεινοὶ καὶ πεινα λέοι, μόλις δύνανται νὰ διατηρῶσι ναὸν πενιχρὸν, οὗ ὁ ἱερεὺς διδάσκει ἁπλῶς τὴν δι' ἑλληνικῶν γραμμάτων γραφὴν εἰς τὰ πάσης μαθήσεως καὶ παντὸς ἀνθρωπισμοῦ ἀπεστερημένα ἐκεῖνα παιδία!

Παρατρέχοντες τἄλλα, οὐδὲ μάτην ζητοῦντες τὴν Ἀντιόχειαν πρὸς Μαιάνδρῳ, ἢ τὴν Πυθόπολιν, ἢ τὴν Ἀφροδισιάδα ἐκείνην, ἢ τὴν πατρίδα τοῦ Βίαντος Πριήνην ἢ Κάδμην, καὶ τόσας ἄλλας πόλεις καὶ χώρας ἑστίας τοῦ ἑλληνισμοῦ, νεκρὰς σήμερον, καὶ ἐρειπίων σωρὸν, στῶμεν ἐπὶ μικρὸν ἐν τῇ Ἁλικαρνασσῷ, πατρίδι Ἡροδότου καὶ Διονυσίου τῶν ἱστορικῶν, ταυῦν Βοδρούμι καλουμένῃ. Ἐν τῇ κωμοπόλει ταύτῃ ὑπῆρχε καὶ ὑπάρχει ἀξιόλογον ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον, εἰς ὃ φοιτῶσιν 125 μαθηταὶ, ἐκ μόλις 200 οἰκογενειῶν, ἐξ ὧν σύγκειται ἡ κωμόπολις αὕτη. Ἤδη δὲ, κατὰ τὸν παρελθόντα ὀκτώβριον, συνέστη καὶ ἑλληνικὸν, εἰς ὃ φοιτῶσι 18 μαθηταὶ, παραδιδόμενοι τὸν Ξενοφῶντα καὶ τὸν Πλούταρχον· ἡ σχολὴ αὕτη ἔχει μεγίστην ἀνάγκην διδακτικῶν βιβλίων.

Τὰ αὐτὰ λέγομεν καὶ περὶ ἑτέρας κωμοπόλεως Μυλάσσα λεγομένης, ἥτις διατηρεῖ καὶ παρθεναγωγεῖον, τὸ ἥμισυ τῆς δαπάνης διδόντος τοῦ φιλογενοῦς κ. Μιχ. Τσακίρη.

Ἐν γένει (παρατηρεῖ ὁ φιλόμουσος ἅγιος Ἡλιουπόλεως) οἱ ἄνθρωποι τῶν μερῶν ἐκείνων αἰσθάνονται μὲν τὴν ἀνάγκην τῶν γραμμάτων, ἀλλ' ἕνεκα τῆς πενίας καὶ ἀθλιότητος αὐτῶν ἀναγκάζονται νὰ μένωσιν ἐν τῇ ἀμαθείᾳ, ἀφ' ἧς οὐδεὶς ὁ λυτρώσων εἰ μὴ Κύριος ὁ Θεός!

Μεταβαίνομεν μεσημβρινώτερον εἰς τὴν ἐπαρχίαν Πισιδείας.

Ἐκ τῶν διαγραμμάτων, ἅπερ ὁ Πισιδείας κ. Καισάριος ἀπέστειλεν ἡμῖν, ἐξάγεται ὅτι ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐκείνῃ ὑπάρχουσι κέντρα ἐκπαιδεύσεως, διαδηλοῦντα μᾶλλον τὸ φιλόμουσον τῶν κατοίκων, ἂν καὶ ἀραιὰ, ἀναλόγως τῆς ἐκτάσεως, καὶ ὑποκείμενα εἰς δαπάνας ἀνωτέρας τῆς τῶν κατοίκων δυνάμεως.

Ἐν Σπάρτῃ, ἐν ᾗ οἰκοῦσιν 750 οἰκογένειαι, ὑπάρχουσι σχολεῖα ἑλληνικὸν, ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ παρθεναγωγεῖον, ἐν οἷς φοιτῶσιν, ἐν μὲν τῷ ἑλληνικῷ, 40 περίπου μαθηταὶ, ἐν δὲ τῷ ἀλληλοδιδακτικῷ 350 καὶ ἐν τῷ παρθεναγωγείῳ 200 κοράσια.

Τὰ σχολεῖα ταῦτα ἔχουσι χρέος 40,000

Digitized by Google

γροσίων, καὶ παρουσιάζουσιν ἔλλειμμα 10,000 γρ. κατ' ἔτος. Πρὸς δὲ στεροῦνται καὶ βιβλίων διδακτικῶν οἱ δ' ἔφοροι παρακαλοῦσιν ἵνα ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἐξαποστείλῃ αὐτοῖς τοιαῦτα.

Ἐν Ἀτταλείᾳ, σὺν τῷ ἑλληνικῷ, τῷ ἀλληλοδιδακτικῷ καὶ τῷ παρθεναγωγείῳ, ὑπάρχουσι καὶ δύω νηπιακὰ πρὸ πολλῶν ἐτῶν συσταθέντα, ἀλλὰ δυσυχῶς κατὰ τὸ 1868 πυρκαϊᾶς γενομένης ἀπετεφρώθησαν ἐξ αὐτῶν αἱ δύω σχολαί, ἡ ἑλληνικὴ καὶ τὸ παρθεναγωγεῖον. Καὶ ἀνεκαίνισαν μὲν οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι ταύτας ἐξοδεύσαντες περὶ τὰς 70,000 γρ. ἀλλὰ περιῆλθον ἐκ τούτου εἰς δυσχερῆ οἰκονομικὴν σήμερον θέσιν.

Μαθηταὶ δὲ φοιτῶσιν εἰς μὲν τὴν ἑλληνικὴν 32, εἰς δὲ τὴν ἀλληλοδιδακτικὴν 205, εἰς τὸ παρθεναγωγεῖον 95, ὑπὲρ τοὺς 250 δὲ εἰς τὰ νηπιακά· τὸ ὅλον 582. Ἡ ἔλλειψις τῶν διδακτικῶν βιβλίων καὶ ἐνταῦθά ἐστι λίαν ἐπαισθητὴ, ἐφ' ᾧ καὶ οἱ ἔφοροι δέονται τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἵνα ἐξαποστείλῃ αὐτοῖς τοιαῦτα.

Ἕτερον κέντρον ἐκπαιδεύσεως παρουσιάζει ἡμῖν ἡ κωμόπολις Λειβίσιον, κειμένη ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Λυκίᾳ παρὰ τὴν Μάκρην ἀπέναντι τῆς νήσου Ῥόδου. Τὴν κωμόπολιν ταύτην οἰκοῦσι 450 περίπου οἰκογένειαι ἑλληνικαὶ, διατηροῦσαι ἑλληνικὴν καὶ ἀλληλοδιδακτικὴν σχολὴν, ἐν αἷς διδάσκονται περὶ τοὺς 250 μαθηταί· συνέστησαν δὲ καὶ παρθεναγωγεῖον, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν νὰ διαλύσωσιν αὐτὸ μετὰ ἓν ἔτος, μὴ δυνάμενοι νὰ ἐπαρκέσωσιν ἕνεκα τῶν πολλῶν φόρων.

Ἐν ταῖς σχολαῖς ταύταις ἐδίδαξε μετὰ πολλοῦ τοῦ ζήλου καὶ τῆς αὐταπαρνήσεως ἐπὶ 20 ἔτη, ὁ ἀξιότιμος ἑλληνοδιδάσκαλος κ. Μιχαὴλ Μουσσαῖος, ὅστις καὶ ἐξακολουθεῖ διδάσκων, καὶ μαθητὰς ἀναδεικνύων διδασκάλους, ἐναντίον τῶν δυσαρεσκειῶν καὶ δυσχερειῶν ἃς ὑπέστη. Ὁ φιλογενὴς οὗτος διδάσκαλος ἐκλιπαρῶν τὸν Σύλλογον ἵνα σπεύσῃ πρὸς βοήθειαν τῶν πολλῶν ἀναγκῶν τῶν σχολῶν τῆς κοινότητος Λειβισίου μεταξὺ ἄλλων ἀναφέρει τὴν ἔλλειψιν γυμναστηρίου. Εἶναι δὲ ὁ μόνος ὅστις κατενοήσας τὴν ἀνάγκην ταύτην διὰ τὴν καλὴν τῶν τέκνων ἀνατροφὴν λόγον ποιεῖται περὶ αὐτῆς.

Ἐν ἑτέρῳ διαγράμματι ὑποσημειουμένῳ ἐν *Πόρλῳ*, κωμοπόλει κατοικουμένῃ ὑπὸ 360 οἰκογενειῶν, καταφαίνεται ἡ ἐλεεινὴ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων κατάστασις, οἵτινες στερούμενοι ποσίμου ὕδατος, ἠναγκάσθησαν νὰ κλείσωσι τὰ σχολεῖα αὐτῶν, ἵνα ἐπαρκέσωσιν εἰς τὴν δαπάνην τῆς διοχετεύσεως αὐτοῦ ὑπερβᾶσαν τὰς 200000, γρ. ὧν τὰ δύω τρίτα χρεωστοῦνται ἤδη καὶ πληρόνουσι τόκον 12 %· τὰ δὲ ποτιζόμενα τέκνα των δέον νὰ μένωσι διψῶντα τοῦ ὕδατος τοῦ πνευματικοῦ.

Ἐν τῷ φακέλλῳ Πισσιδείας ἀπαντῶνται ὡσαύτως δύο διαγράμματα τῶν νήσων Καστελλορίζου καὶ Ἁγίων Ἀναργύρων, ἀνηκουσῶν ἀμφοτέρων τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ. Ἐν τῇ πρώτῃ τῶν νήσων τούτων μόλις πρὸ δύω ἐτῶν συνέστη σχολεῖον ἑλληνικὸν, εἰς ὃ φοιτῶσι 40—50 μαθηταὶ, καὶ ἀλληλοδιδακτικὸν περιέχον ὑπὲρ τὰ 300 παιδία.

Οἱ δυστυχεῖς τῆς δευτέρας νήσου κάτοικοι, καταστραφέντες τέλεον ὑπὸ τῆς πυρκαϊᾶς, καίτοι μὴ ἔχοντες ποῦ τὴν κεφαλὴν κλῖναι, κατώρθωσαν, ἀτρύτους πόνους καταβαλόντες, νὰ ἀνοικοδομήσωσι τὴν ἀποτεφρωθεῖσαν σχολήν των, ὑπὲρ ἧς καὶ μόνης τείνουσι χεῖρας ἱκέτιδας πρός τε τὸν Σύλλογον καὶ πρὸς πάντα δμογενῆ.

Ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ ἐκπαιδεύονται 70 παῖδες ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἐξ 100 οἰκογενειῶν κατοικουσῶν τὴν νῆσον· ἡ δὲ ἐκπαίδευσις ἄτακτος καὶ ἀκανόνιστος ὡς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς σχολαῖς, διὰ τὸ μὴ εἶναι τὸν ἐπιβλέποντα καὶ πόνῳ ψυχῆς φροντίζοντα.

Βαθέως λυποῦμεθα μὴ δυνάμενοι νὰ εἴπωμεν καὶ περὶ τοῦ μητροπολίτου τούτου ὅ,τι εἴπομεν περὶ τοῦ ἁγίου Ἡλιουπόλεως, προμαχοῦντος ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῶν φώτων! δάκτυλος δὲ σιγῆς διασταυρῶν τὰ ἡμέτερα χείλη, ἑτέρας ἐπαρχίας εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον δεικνύει ἡμῖν, ἵνα πρὸς ἐκείνας στρέψωμεν τὴν προσοχήν: τὴν πρὸς τὸν Πολεμωνιακὸν Πόντον Οἰνόην καὶ τὴν Τραπεζοῦντα.

Ἡ πόλις Οἰνόη κατοικουμένη ὑπὸ 5,000 περίπου χριστιανῶν, διατηρεῖ τρία σχολεῖα ἑλληνικὸν, ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ παρθεναγωγεῖον, πληρόνουσα εἰς μόνους μισθοὺς τῶν διδασκάλων γρ. 16,000 κατ' ἔτος· 30 μαθηταὶ φοιτῶσιν εἰς τὸ ἑλληνικὸν, 170 εἰς τὸ ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ 112 εἰς τὸ παρθεναγωγεῖον. Μεταξὺ τῶν ἐπιδιδόντων μαθητῶν, τῶν πάντων ἀπόρων, διακρίνεται καὶ εἷς εὔπορος!

Ἡ ἐφορία εὑρίσκεται ἤδη εἰς δυσχερῆ κατάστασιν οἰκονομικὴν, ἕνεκα τῆς τοῦ ἐμπορίου ἀδρανείας, καὶ τῆς παύσεως τῆς ναυπηγίας τῶν ἱσιοφόρων πλοίων, ἐξ ὧν πολλὰ οἱ κάτοικοι ὠφελοῦντο. Πέποιθε δὲ καὶ αὕτη εἰς τὴν ἀρωγὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου.

Ἡ κοινότης τῆς Τραπεζοῦντος, ἀποστέλλουσα ἡμῖν τὴν ἀγγελίαν καὶ τὸ πρόγραμμα ἐ-

Digitized by

ρατικῆς Σχολῆς συσταθείσης καὶ ἀρξαμένης ἀπὸ τῆς ά τοῦ παρελθόντος ὀκτωβρίου, ἀναγκάζει ἡμᾶς νὰ ἐρυθριῶμεν, ἐρύθημα ἄλλως εὐχαριστήσεως ἀλλ' ἐνταυτῷ (δότε εἰπεῖν) καὶ ἐντροπῆς. Ἐπειδὴ, εἰ καὶ πρὸ πολλοῦ κατενοήσαμεν τὴν ἀπόλυτον ἀνάγκην τῆς ἐν τῇ πρωτευούσῃ ταύτῃ συστάσεως οὐ μόνον ἱερατικῆς σχολῆς, σκοπὸν τιθεμένης τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ μόρφωσιν τοῦ ὑποδεεστέρου κλήρου, ἀλλὰ καὶ ἱερατικοῦ Συλλόγου, φροντίζοντος ἰδίως περὶ τῆς βελτιώσεως τοῦ κατωτέρου αὐτοῦ κλήρου ὅστις ἐστὶν ὁ ἄμεσος ὁδηγὸς καὶ μορφωτὴς τοῦ λαοῦ, εἰ, λέγω, καὶ περὶ τούτων πολλάκις καὶ πολλὰ ἐλαλήσαμεν, οὐδὲν ὅμως ἐπράξαμεν. Προκαταλαβόντες δ' ἡμᾶς οἱ ἡμέτεροι ἀδελφοὶ Τραπεζούντιοι παρίστανται θαρραλέοι καὶ εὐπρόσωποι, ὡς τῶν ἀγωνιστῶν οἱ ἀριστεύσαντες, αἰτοῦντες τὴν δέουσαν ἐνθάρρυνσιν καὶ τὸν πρέποντα αὐτοῖς στέφανον.

Ἕτερος ἱεράρχης, ἀληθὴς στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ ποιμνίου αὐτοῦ πατὴρ φιλόστοργος, ὁ μητροπολίτης Λαοδικείας, ἐν ἰδίᾳ αὐτοῦ ἐπιστολῇ, διεκτραγῳδεῖ τὴν δεινὴν κατάστασιν εἰς ἣν ἔρριψε τὴν ἐπαρχίαν του ὁ σεισμὸς, ὁ ἐννέα ἐκκλησίας καὶ πλείστας οἰκίας κατερειπώσας· ἡ Λαοδίκεια δὲν εἶναι πλέον τὸ «μεγακλεὲς πτολίεθρον, ὡς κέλευσε Ζεὺς ὑψιβρεμέτης», ἀλλὰ σωρὸς ἐρειπίων καὶ συντριμμάτων, ἐντὸς δ'αὐτῶν, τὴν σχολὴν ζητεῖ νὰ διασώσῃ ὁ σεβαστὸς ἱεράρχης . . .

Εὐχαριστῶν δὲ τὸν ἡμέτερον Σύλλογον διὰ τὰς 20 λίρας ἃς κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἔπεμψεν ἐκεῖ, δέεται ἵνα μὴ καὶ κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἀπαξιώσῃ τῆς συνδρομῆς αὐτοῦ.

Τὰ αὐτὰ καὶ ἑτέρα ἐπιστολὴ τοῦ ἀξιολόγου διευθυντοῦ τῆς ἐν Λαοδικείᾳ ἑλληνικῆς σχολῆς κ. Θεμιστ. Ὀρφανίδου, ἀπ' Ἀθηνῶν γράφοντος πρὸς τὸν ἡμέτερον Σύλλογον ἀναφέρει, συστήνοντος ἐπίσης τῷ Συλλόγῳ καὶ τὴν ἀρτισύστατον ἑλληνικὴν σχολὴν τῆς Ἀντιοχείας, ἧς ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις οὐ πάνυ καλῶς ἔχει.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν συντόμῳ τὰ ἐκ τῆς Μικρασίας ἐκτεθέντα ἡμῖν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο. Πρὶν δὲ μεταβῶμεν εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν, ἥτις τοσαῦτα παρέσχεν ἡμῖν πράγματα κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος, ἐνόμισε καλὸν ἡ ἐκπαιδευτικὴ ἐπιτροπὴ ἵνα ποιήσῃ μνείαν ἐπιστολῆς τοῦ ἁγίου Ἐφέσου κὺρ Ἀγαθαγγέλου, δι' ἧς ἀναγγέλλει τῷ προεδρείῳ τοῦ Συλλόγου τὴν σύστασιν ἓξ Συλλόγων ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐκείνῃ, σκοπὸν καὶ κύριον μέλημα ἐχόντων τὴν διάδοσιν τῶν γραμμάτων ἐν τοῖς λαοῖς ἐκείνοις τοῖς ἐπὶ αἰῶνας ἤδη ἐν ἀμαθείᾳ διατελοῦσιν, ὡς καὶ τὴν ἀνέγερσιν τριῶν παρθεναγωγείων ἐν Μαγνησίᾳ, Νυμφίῳ καὶ Ἀξαρίῳ κτλ κτλ. Ἡ ἐπιτροπὴ δημοσίᾳ ἀπονέμει τῷ σεβαστῷ ἱεράρχῃ ἁγίῳ Ἐφέσου τὸν δίκαιον ἔπαινον, ὃς ὀφείλεται πᾶσι τοῖς τὰ ἐπαινετὰ πράττουσιν.

Ἐκ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, ἐφ' ἧς ὀφείλομεν νὰ ἐπιστήσωμεν ἐπὶ μᾶλλον τὴν ἡμετέραν προσοχὴν διὰ λόγους οὓς πάντες γινώσκομεν, ἐστάλησαν τῷ Συλλόγῳ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο πλεῖσται αἰτήσεις, μετὰ καὶ ἄνευ ἐκθέσεων.

Πέραν τῆς Φιλιππουπόλεως, ἐν τῇ αὐτῇ εὐφόρῳ πεδιάδι μεταξὺ Αἴμου καὶ Ῥοδόπης κεῖται ἡ κωμόπολις Παζαρτζίκι (ἢ Τατὰρ-Παζαρτζίκι) ἣν ἀφθόνως ἀρδεύει ὁ ποταμὸς Ἔβρος. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἐνθαρρυνθέντες ἐκ τῆς βοηθείας ἣν ὁ Σύλλογος ἀπέστειλεν αὐτοῖς κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, ἐβελτίωσαν τὴν κατάστασιν τοῦ σχολείου των παραλαβόντες ἱκανὸν διδάσκαλον τὸν κ. Σαϊτίδην. Δέονται δὲ ἵνα ἡ βοήθεια ἐξακολουθήσῃ καὶ κατὰ τοῦτο τὸ ἔτος, καθ' ὃ οἱ διῶκται τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἰταμώτεροι γενόμενοι, μυρία προβάλλουσι προσκόμματα εἰς τὰς προσπαθείας τῶν ὑπὲρ τῶν πατρίων ἀγωνιζομένων.

Ἐκ Πρεσρένης, ἐν ᾗ σήμερον αἱ ἐκκλησίαι καὶ τὰ σχολεῖα χρησιμεύουσιν ὡς στάδιον τῶν ἐλεεινῶν ἐθνολογικῶν διαπληκτισμῶν, γράφει ὁ ἀξιότιμος διδάσκαλος κ. Βιθυνὸς, ὃν ἔπεμψεν ἐντεῦθεν ὁ Σύλλογος, ὅτι μεγίστη γίνεται πρόοδος ἐν ἀμφοτέροις τοῖς σχολείοις, ἀλλ' ἰδίως τὰ κοράσια, λέγει, γράφουσιν ἐπὶ χάρτου ἑλληνιστὶ ὡς καὶ ἐπὶ ἀβακίων μετὰ θαυμαστῆς εὐχερείας. Εὔχεται δὲ τὰς αὐτὰς προόδους καὶ ἀλλαχοῦ ὅπου τὰ ἑλληνικὰ γράμματα βανδαλικῶς καταδιώκονται.

Ἐκ τῆς κώμης Μουσταφᾶ πασσᾶ λεγομένης παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν γράφουσιν ἡμῖν, ἐκτραγῳδοῦντες μετὰ δικαίας ἀγανακτήσεως, τὰς καταδιώξεις ὅσας ὑπέστη ἡ ἐκεῖσε ἑλληνικὴ κοινότης ὑπὸ τῶν εὐσεβῶς ἔργον θεωρούντων τὸ καταστρέψαι πᾶν ὅ,τι ἑλληνικὸν, ἐκλιπαροῦσι δὲ τὴν ἀρωγὴν τοῦ Συλλόγου ὑπὲρ τῆς ἄρτι συσταθείσης ἀλληλοδιδακτικῆς σχολῆς, μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ἀρχαίας αὐτῶν ἑλληνικῆς.

Ὁ Μαρωνείας κὺρ Ἄνθιμος. ἐκ Κιουμουρτζίνης γράφων, ἀποστέλλει ἡμῖν δύω διαγράμματα ἐξ ὧν ἐξάγεται, ὅτι καὶ ἐν Μαρωνείᾳ καὶ ἐν Κιουμουρτζίνῃ, ὑπάρχουσι σχολεῖα, ἑλληνικὸν, ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ παρθεναγωγεῖον, ἐν οἷς διδάσκονται ἐν μὲν τῇ πρώτῃ πόλει 180 μα-

Digitized by Google

θηται, ἐξ ὧν 40 κοράσια· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ περίπου 300, ἐξ ὧν τὰ 100 κοράσια.

Τὰ σχολεῖα ταῦτα, μὴ ἔχοντα ἰδίους πόρους, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἐνταῦθα πατριωτῶν, πάντων καπνεμπόρων, διατηρούμενα, μικροῦ δεῖν διελύοντο, ὡς ἐκ τῆς καταστροφῆς τῆς ἐπελθούσης κατ' αὐτῶν ἐκ τοῦ μονοπωλίου τῶν καπνῶν· ὁ δὲ κίνδυνος φαίνεται ἔτι ὑφιστάμενος, ἂν μὴ βοήθειά τις προκαταλαβοῦσα ἀποσοβήσῃ αὐτόν.

Λύπην βαθεῖαν ἐκφράζεται ὁ ἀγαθὸς οὗτος ποιμενάρχης ὅτι τὰ πέριξ χωρία καὶ ἰδίως τῶν Φερρῶν στεροῦνται καὶ σχολείων καὶ διδασκάλων, ἐλλείψει τῶν ἀναγκαίων πόρων. Θερμῶς δὲ συνίστησι νέον, εὐφυέστατον, ἀλλὰ καὶ πενέστατον, Παρασκευᾶν Στεργίου καλούμενον, ὃν γραμματοφάγον ἀποκαλεῖ, πρὸς ἀποστολὴν εἰς ἀνώτερα ἐκπαιδευτήρια ἵνα χρησιμεύσῃ ἐν τῷ μέλλοντι ὡς διδάσκαλος.

Τὸ ἐν Αἴνῳ Ἀναγνωστήριον Εὐαγγελισμὸς δίδωσιν ἡμῖν ἀξιολόγους πληροφορίας, οὐ μόνον περὶ τῶν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων, συνισταμένων ἐκ σχολείου ἑλληνικοῦ, δύω ἀλληλοδιδακτικῶν καὶ ἑνὸς παρθεναγωγείου, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πέριξ, ἰδίως τοῦ τμήματος Φερρῶν, ὑπαγομένου ἐκκλησιαστικῶς ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἁγίου Μαρωνείας.

Τὸ τμῆμα τοῦτο τῆς ἐπαρχίας Μαρωνείας, συνιστάμενον ἐξ 20 χωρίων (ὧν πολλὰ βουλγαρόφωνα) ἐστερεῖτο μέχρι πρὸ ὀλίγου παντὸς μέσου ἐκπαιδευτικοῦ. Οὔτε σχολεῖον, οὔτε διδάσκαλος ἦσαν πράγματα γνωστὰ τῇ δυστυχεῖ ἐκείνῃ χώρᾳ· τὰ ἄνθη τῆς γῆς καὶ οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ, ἦσαν τὰ μόνα μέσα, ἦσαν τὸ μόνον ἀλφάβητον δι' οὗ τὰ τέκνα ἐμάνθανον τὸν ἔξω κόσμον!

Ἐναπέκειτο τῷ Ἀναγνωστηρίῳ Αἴνου νὰ συστήσῃ τὸ πρῶτον ἑλληνοδημοτικὸν σχολεῖον ἐκεῖσε, διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου σταλείσης βοηθείας 15 λιρῶν, καί τινων ἄλλων ἄλλοθεν βοηθημάτων· πρὸς δὲ, καὶ κατὰ τὰ περίχωρα τῆς Αἴνου ἑτέραν ἀλληλοδιδακτικὴν σχολὴν, εἰς ἣν φοιτῶσι καὶ τὰ τοῦ ἐν Φέρραις βουλγαροφώνου χωρίου Βαλίκιοϊ παιδία.

Ἡ δὲ πόλις τῆς Αἴνου, ἔχουσα κατοίκους μόλις περὶ τὰς 4,000, διατηρεῖ, ὡς ἔφθημεν εἰπόντες, σχολὰς, εἰς ἃς φοιτῶσι 274 παιδία, ὧν τὰ 100 κοράσια. Αἱ δαπάναι τῆς συντηρήσεως συμποσοῦνται ἐκ γρ. 29,000· ὑπάρχει δὲ ἓν κληροδότημα ἑνὸς τῶν συμπολιτῶν των τοῦ Φραγκίσκου Ἰωὴβ, ἐκ ρουβλίων 11,600 κατατεθειμένων ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ Τραπέζῃ τῆς Ὀδησσοῦ, καὶ φέρον 6,400 γρόσια κατ' ἔτος, 2,500 ἐκ δικαιωμάτων γάμων, τὰ δὲ λοιπὰ ἐκ βοηθειῶν τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ συνεισφορῶν τῶν πολιτῶν.

Ἔπαινος ὀφείλεται τοῖς μέλεσι τοῦ ἐν Αἴνῳ Ἀναγνωστηρίου τούτου, μετὰ ζήλου καὶ φιλομουσίας ἀγωνιζομένοις ὑπὲρ τῶν πατρίων, ἤτοι τῆς ἑλληνικῆς ἐκπαιδεύσεως, τοῦ μόνου ἀσφαλοῦς ὁδηγοῦ εἰς τὸν πολιτισμόν.

Ἐν τῇ κωμοπόλει Ξάνθῃ, περὶ ἣν οὐκ ὀλίγα εὑρίσκονται βουλγαρόφωνα χωρία, ἀπὸ ἀρχαιοτάτων μὲν χρόνων διατηρεῖται ἑλληνικὴ σχολὴ, ἀπὸ δεκαετίας δὲ μόλις παρθεναγωγεῖον καὶ ἀλληλοδιδακτικόν. Καὶ εἰς μὲν τὴν ἑλληνικὴν 35 φοιτῶσι μαθηταὶ σπουδάζοντες μέχρι ποιητῶν· εἰς δὲ τὸ παρθεναγωγεῖον 170 κοράσια, ὧν τὰ εἰς τὸ ἑλληνικὸν τμῆμα μεταβαίνοντα ἀπὸ τοῦ ἀλληλοδιδακτικοῦ σπουδάζουσι τοὺς ἕλληνας συγγραφεῖς μετὰ πολλῆς τῆς προόδου, ὑπὸ τὴν ἀρίστην διευθύντριαν κ. Ἄνναν Τσικούρη, καὶ τὴν βοηθὸν αὐτῆς κ. Ἀργυρὼ Καραγιάννη, ἀμφοτέρας μαθητρίας τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἀρσακείου, εἰς ὃ μεγίστας ὀφείλει χάριτας ἡ καθ' ἡμᾶς νεολαία τῶν κορασίων.

Αἱ δύο αὗται σχολαὶ οὐδὲν κληροδότημα ηὐτύχησαν νὰ λάβωσι μέχρι τοῦδε· διατηροῦνται δὲ διὰ τῆς ἐτησίας συνδρομῆς τῶν τεσσάρων ἐκκλησιῶν τῆς πόλεως, καὶ κυρίως ἐκ τῶν ἐκτάκτων συνεισφορῶν τῶν γενναίων αὐτῆς πολιτῶν, δι' ὧν οὐ μόνον τὰς δαπάνας τῶν εἰρημένων δύο σχολῶν ἀναπληροῦσιν, ἀλλὰ καὶ κτήματα δι' αὐτῶν ὑπὲρ τῶν σχολῶν ἠγόρασαν, καὶ δὴ καὶ οἰκοδόμημα εὐρύχωρον ἐν μέσῳ τῆς πλατείας τῆς πόλεως ἀνήγειραν, περικαλλὲς τῶν Μουσῶν ἐνδιαίτημα.

Ἡ δὲ ἀλληλοδιδακτικὴ σχολὴ διατηρεῖται καὶ ἐφορεύεται ὑπὸ τῶν εὐγενῶν κληρονόμων τοῦ ἀειμνήστου τῆς Ξάνθης γόνου Μαζίνη, ὅστις καὶ συνέστησε τὴν σχολὴν ταύτην ἰδίοις ἀναλώμασιν.

Οὐδὲν οἱ γενναῖοι Ξάνθιοι ζητοῦσι παρὰ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου διὰ τὴν διατήρησιν τῶν σχολῶν των, ἀλλὰ βαθέως αἰσθάνονται τὴν ἔλλειψιν τῆς βιβλιοθήκης, ὑπὲρ ἧς καὶ ὑψοῦσι φωνὴν αἰτήσεως εὐχόμενοι ὅπως εἰσακουσθῶσι.

Τὴν ἔκθεσιν τῶν Ξανθίων παρομαρτοῦσι καὶ ἓξ διαγράμματα σχολείων τῶν περιχώρων, ὑπαγομένων ὑπὸ τὴν πνευματικὴν ποιμαντορίαν τοῦ μητροπολίτου Ξάνθης, 1 Μεσορώπης, 2 Γιασίκιοϊ, 3 Σάλτς ἢ Σαξάρι, 4 Βουλούτρας, 5 Καραγιάννη καὶ 6 Ποδογορίας. Ἐκ τῶν διαγραμμάτων ἐξάγεται ὅτι 400 περίπου παιδία

Digitized by Google

ἀμφοτέρων τῶν φύλων φοιτῶσιν εἰς τὰ ῥηθέντα σχολεῖα, τὸ πλεῖστον ἀλληλοδιδακτικά, ἐν οἷς διδάσκονται καί τινα ἑλληνικά. Ἡ δὲ διατήρησις αὐτῶν παρέχει οὐκ ὀλίγας δυσχερείας, τῶν κατοίκων πενεστάτων ὄντων.

Ἐξ Ἀγχιάλου γράφουσιν οἱ ἔφοροι καὶ πρόκριτοι τῆς κοινότητος (ἐπιμαρτυροῦντος δι' ἰδίας ἐπιστολῆς καὶ τοῦ ἁγίου Ἀγχιάλου κὺρ Βασιλείου) ὅτι ὡς νὰ μὴ ἤρκει ἡ πενία τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων ὑφ' ἧς ἐπαπειλεῖται ἡ διάλυσις τῶν σχολείων των ἑλληνικοῦ τε καὶ ἀλληλοδιδακτικοῦ, ἐνέσκηψε καὶ ἡ ὀλεθρία φυλετικὴ ἔρις, ἥτις τὴν καταστροφὴν παντὸς ἀγαθοῦ ἐπιδιώκουσα, πρὸ παντὸς ἄλλου, τὰ σχολεῖα καὶ τὰς ἐκκλησίας ὑποβλέπει καὶ αὐτῶν ἢ τὴν ἁρπαγὴν, ἢ τὴν ἐξόντωσιν διαμηχανᾶται. Ἐπικαλοῦνται δὲ τὴν τοῦ Συλλόγου ἀντίληψιν, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν πενίαν αὐτῶν, τοὺς δ' ὀλετῆρας παραδίδουσιν εἰς τὴν θείαν δίκην.

Τὰ αὐτὰ καὶ ἡ ἑλληνικὴ κοινότης Σιλιστρίας, ἥτις ἐξ 100 μόλις οἰκογενειῶν συγκειμένη, δύω σχολεῖα ἑλληνικόν τε καὶ ἀλληλοδιδακτικὸν διετήρει καὶ διατηρεῖ, ὡς καὶ ἰδίαν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν.

Οἱ δυστυχεῖς, ἀλλὰ φίλοι τῶν γραμμάτων καὶ τῆς προόδου ἕλληνες κάτοικοι τῆς Σιλιστρίας, συνιστῶσι θερμῶς τῇ προστασίᾳ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου νέον τελειοδίδακτον ἐκεῖσε, εὐφυέστατον καὶ ἐπιμελέστατον, ἀλλὰ πενέστατον, καὶ ὅστις ἀδυνατεῖ ἐκ τούτου, ἀποπερατώσας τὰς δεούσας σπουδὰς αὐτοῦ εἰς ἀνώτερόν τι ἐκπαιδευτήριον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς διδάσκαλος τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων κατὰ τὸν διακαῆ πόθον του.

Ὁ ἐν Ῥαιδεστῷ Θρᾳκικὸς Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος ἐστὶν ἀνώτερος παντὸς ἐπαίνου διὰ τὰς πεφωτισμένας προσπαθείας ἃς καταβάλλει πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἐν χώραις καταῤῥᾳδιουργουμέναις ὑπὸ ἀνθρώπων, πᾶν ἄλλο ἢ τὴν ἠθικὴν ὠφέλειαν τῶν κατοίκων καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτῶν ἐν νῷ ἐχόντων.

Ὁ Σύλλογος οὗτος, ἀποστέλλων ἄνδρας ἱκανοὺς εἰς τὰς κωμοπόλεις καὶ τὰ χωρία τῶν πέριξ ἐπαρχιῶν, οὐ μόνον λαμβάνει τὰς δεούσας πληροφορίας περὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν αὐταῖς καὶ χρηματικῶς καὶ ἠθικῶς συντρέχει ὅπου ἡ ἀνάγκη παρουσιάζεται, ἀλλὰ καὶ τὰς πλεκτάνας καὶ ἐνεργείας τῶν ἐναντίων ἀνακαλύπτων παραλύει καὶ ἐξουδετεροῖ.

Ἐν τῇ ἐπιστολιμαίᾳ αὐτοῦ ἐκθέσει ἐκτίθησιν ἰδίως τὴν ἀνάγκην συστάσεως παρθεναγωγείων εἰς τὰ πολυανθρωπότερα κέντρα τῆς πρὸς ἀνατολὰς θρᾳκικῆς χερσονήσου, οἷον Τυρολώης (Τσορλοῦ), Βυζίης, Βουργαζίου, Κεσσάνης κλ.

Τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου τούτου μετὰ τοῦ ἀξιολόγου αὐτῶν προέδρου κέκτηνται δικαιώματα ἀπαράγραπτα ἐν τῇ εὐγνωμοσύνῃ τῶν ὑπὲρ τῆς διασώσεως τῶν λαῶν ἀπὸ τοῦ σκότους τῆς ἀμαθείας φροντιζόντων.

Τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα τὰ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος κοινοποιηθέντα ἡμῖν ἐκ Θρᾴκης καὶ τῆς κατὰ τὴν Μοισίαν Σιλιστρίας. Μεταβαίνοντες ἤδη εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἐπικαλούμεθα σύντονον τὴν προσοχὴν ὑμῶν, ἐπειδὴ, ὡς νὰ μὴ ἤρκουν ἡ πτωχεία καὶ ἡ ἀθλιότης τῶν κατοίκων τῆς χώρας ταύτης, ἥτις ἄλλοτε ἔστειλε τὰ τέκνα αὐτῆς μέχρις Ἰνδικῆς πρὸς ἐκπολιτισμὸν τῶν βαρβάρων λαῶν, ὡς νὰ μὴ ἤρκει ἡ ἔλλειψις παντὸς μέσου πρὸς βελτίωσιν καὶ προαγωγὴν τῆς καταστάσεώς των, ἀνεφύησαν ἐσχάτως καὶ νέα ἄλλα προσκόμματα ἀλλοίαν ἔχοντα τὴν ἀρχὴν, καὶ ἄλλοῖον τὸν σκοπὸν, ξένον πάντη τῆς ὑφ' ἡμῶν ἐπιδιωκομένης ἠθικῆς ἀναπτύξεως καὶ ἐκπαιδεύσεως τῶν λαῶν. Ἐν τῷ φακέλλῳ τῆς Μακεδονίας ἀπαντῶμεν πρῶτον τὴν ἐν Βιτωλίοις ἐφορίαν τῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων, ἥτις ἀναμιμνήσκουσα ὅσα ἐν τῇ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος λεπτομερεῖ αὐτῆς ἐκθέσει περὶ σχολῶν ἀνέφερε τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ, κοινοποιεῖ ἤδη ἡμῖν τὰς οὐσιώδεις βελτιώσεις ἃς ἐπήνεγκον τῷ ἐκεῖσε παρθεναγωγείῳ, ἰδίως δὲ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ νηπιακοῦ συστήματος, δι' οὗ 80 νήπια ἀμφοτέρων τῶν φύλων, θαυμασίως προάγονται εἴς τε τὰ γράμματα, καὶ τὴν ἄλλην ἀγωγήν.

Ὡς πρὸς τὸ γυμνάσιον, μὴ δυνηθέντες οἱ ἔφοροι νὰ ἐπιτύχωσιν ἱκανὸν διάδοχον τοῦ ἀποχωρήσαντος γυμνασιάρχου, ἠναγκάσθησαν ν' ἀποστείλωσι πέντε ἐκ τῶν ἀνωτέρων μαθητῶν εἰς Ἀθήνας πρὸς τελειοποίησιν. Ὀφείλομεν νὰ λάβωμεν τοῦτο ὑπὸ σπουδαίαν σκέψιν· τὸ εἰρημένον γυμνάσιον χρησιμεύει ὡς κέντρον ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως καὶ τῶν ἄλλων ὁμόρων ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων καὶ χωρίων. Ἐκ Καστορίας, Βοδενῶν, Νιαούσσης, Κρουσόβου, Νεβέσκης, Περλεπὲ, (Πρίλλαπον) καὶ Μεγαρόβου συναθροίζονται ἐν Βιτωλίοις πλεῖστοι μαθηταὶ πρὸς ἐκπαίδευσιν. Ἐκ τούτου πᾶς ἐννοεῖ πόσον ἀναγκαία καθίσταται ἡ βελτίωσις καὶ ἡ ὅσον οἷόν τε ἐπὶ τὸ ἐντελέστερον διαῤῥύθμισις τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ τούτου καθιδρύματος.

Ἐπιτραπήτω δέ μοι ν' ἀποσιωπήσω καὶ πάλιν ὅσα καὶ ἐν τῷ φακέλλῳ τούτῳ ἀναφέρονται περὶ τῶν φωτοσβεστικῶν καὶ ἀντιζόων ἐ-

Digitized by Google

νεργειῶν καὶ μηχανορραφιῶν, ἵνα ἀποτρέψωσι τοὺς λαοὺς ἀπὸ πάσης ἑλληνικῆς μαθήσεως, καὶ παραδώσωσιν αὐτοὺς ταῖς ὑψιπέτισι Πομακίοις Μούσαις· ἐπειδὴ θεωρῶ ταῦτα γελοῖα, ἂν μὴ ἀποτελέσματα οἰκτρᾶς καὶ ἐλεεινῆς διαστροφῆς τῆς ἀνθρωπίνου διανοίας ...

Ὁμοίως καὶ ὁ ἐν Σέρραις Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος, συνιστῶν τοὺς ἀντιπροσώπους δύω ἑλληνικῶν κοινοτήτων Νευροκοπίου (Νικόπολις) καὶ Προσιτσιάνης, ἀποστελλομένους ὅπως ἐξαιτήσωνται τὴν ὑπεράσπισιν τῆς σεβαστῆς κυβερνήσεως, περιγράφει ἁρπαγὰς καὶ σφετερισμοὺς ἐκκλησιῶν τε καὶ σχολῶν ἑλληνικῶν, καὶ οἰκτείρει τὴν τυφλὴν καταφορὰν καὶ τοὺς βανδαλικοὺς τρόπους τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, ἕως χθὲς ἀδελφῶν θεωρουμένων.

Τὰ αὐτὰ καὶ ἐκ Μεγαρόβου, οὗ οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι ἐπικαλοῦνται τὴν βοήθειαν τοῦ Συλλόγου πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἀρτισυστάτου παρθεναγωγείου αὐτῶν, ἐφ' ᾧ στηρίζουσι τὴν διάσωσιν τῶν πατρίων, τῶν ἠθῶν, τῆς γλώσσης, καὶ δὴ καὶ αὐτῆς τῆς θρησκείας των.

Αἱ αὐταὶ ἐπικλήσεις, αἱ αὐταὶ οἰμωγαὶ ὑψοῦνται καὶ ἀπὸ τῆς ὡραίας ἐκείνης χώρας τῆς Κοζάνης, ἔνθα ἐδίδαξαν Εὐγένιος ὁ πάνυ, Γεώργιος ὁ Κουνταρᾶς, Κλονάρης, Ῥουσσιάδης καὶ τόσοι ἄλλοι σοφοὶ ἄνδρες, περὶ οὓς τότε συνήρχοντο, ὡς πρὸς πατέρας, οἱ σήμερον κακολογοῦντες καὶ οὐ μόνον μὴ ἀναγνωρίζοντες ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ τὸν πέλεκυν φέροντες ἐν τῶν δύω ἀπαιτοῦσιν, ἢ τὴν ἀρνησιθρησκείαν, ἢ τὴν καταστροφὴν τῆς σχολῆς, ἥτις ἐν καιροῖς χαλεποῖς ἐφώτισε καὶ ἐπαρηγόρησεν αὐτούς, οὖσα τὸ ἐκπαιδευτικὸν κέντρον ἁπάντων τῶν περιχώρων τῆς ἄνω Μακεδονίας.

Ἡ Κοζάνη διατηρεῖ ἔτι τὸ ἀπὸ τοῦ 1668 ἔτους συσταθὲν ἑλληνικὸν σχολεῖον, τὸ ὁποῖον οἱ φιλόμουσοι κάτοικοι αὐτῆς κατὰ τὸ 1851 ἐπροσπάθησαν νὰ ὑψώσωσιν εἰς βαθμὸν γυμνασίου, ἀλλὰ μὴ εὑρόντες ὑποστήριξιν ἔξωθεν, παρητήθησαν μὲν τότε, ἀλλ' ἤδη συστήνουσι καὶ πάλιν τὴν ἰδέαν ταύτην ὡς λίαν ὠφέλιμον· καὶ δικαίως, ἐπειδὴ ἡ Κοζάνη κειμένη εἰς θέσιν μεταίχμιον δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς προπύργιον κατὰ τοῦ προσηλυτισμοῦ καὶ τῆς εἰσβολῆς ἰδεῶν ξένων καὶ ἐναντίων τοῦ πολιτισμοῦ.

Διατηρεῖ προσέτι καὶ ἀλληλοδιδακτικὸν εἰς ὃ φοιτῶσι 300 μαθηταί, καὶ παρθεναγωγεῖον ἐν ᾧ διδάσκονται περὶ τὰ 90 κοράσια. Αἱ δὲ δαπάναι ἐξοικονομοῦνται ἐκ κληροδοτημάτων τινῶν φερόντων ἐτήσιον εἰσόδημα 30 ἕως 32000 γροσίων· ἀλλὰ μεγάλην ἔχουσιν ἀνάγκην βιβλίων διδακτικῶν, καὶ μάλιστα γεωγραφικῶν πινάκων.

Κατὰ τὰς βορειοδυτικὰς ἄκρας τῆς Μακεδονίας τὰς τῇ Ἀλβανίᾳ συντερμονούσας, ὑπάρχει πόλις ἡ Κορυτσὰ, ἧς οἱ κάτοικοι ὁμιλοῦσι μὲν τὴν ἀλβανικὴν, ἀλλ' εἰσὶ καὶ τὴν μορφὴν καὶ τὸ ἦθος ἑλληνικώτατοι, καὶ οὐδὲν τὸ παράδοξον, ἐθνολογικῶς τε καὶ γλωσσολογικῶς, καθ' ὅσον εἶναι ὁμολογούμενον ὅτι οἱ Ἀλβανοί εἰσι Πελασγοί, καὶ ἡ ἀλβανικὴ γλῶσσα αἰτωλικὸν ἰδίωμα τῆς ἑλληνικῆς. Ὁπωσδήποτε, οἱ ἄνθρωποι οὗτοι μέγαν ἔχουσι πόθον τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, καὶ οὐδόλως χωρίζουσιν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ἐφ' ᾧ καὶ διατηροῦσι τρία ἀξιόλογα σχολεῖα, ἑλληνικὸν, ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ παρθεναγωγεῖον, ἐν οἷς φοιτῶσι 550 περίπου μαθηταί, ἐξ ὧν 150 κοράσια ὁμιλοῦντα ἤδη ἑλληνιστὶ εὐχερῶς.

Ἐν τῇ ἑλληνικῇ σχολῇ, συσταθείσῃ κατὰ τὸ 1838, ὑπάρχει καὶ γυμνασιακὴ τάξις, εἰς ἣν διδάσκονται καὶ τὰ λατινικά. Εὕρηται δὲ καὶ βιβλιοθήκη 400 τόμους μετὰ καταλόγου περιέχουσα.

Τὰ σχολεῖα ταῦτα διατηροῦνται ἐκ κεφαλαίου 7000 λιρῶν ἀσφαλῶς τοκιζομένου, καὶ ἐκ συνεισφορῶν· δὲν ζητοῦσι δὲ οἱ φιλότιμοι οὗτοι ἄνθρωποι εἰμὴ βιβλία διδακτικὰ, καὶ διὰ τὸ παρθεναγωγεῖον σχέδια χειροτεχνημάτων.

Ἐκεῖ πλησίον τῆς Κορυτσᾶς εὑρίσκεται καὶ ἡ Μοσχόπολις ἢ Βοσκόπολις, ἡ ἄλλοτε (1750) γυμνάσιον διατηροῦσα, νῦν δὲ μόλις ἓν ἑλληνοαλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον, ἐν ᾧ ἀῤῥενά τε καὶ θήλεα μίγδην διδάσκονται, περίπου 80 τὸν ἀριθμόν. Καὶ ὅμως ἡ πόλις αὕτη ἔχει τὴν δόξαν, ὅτι ἐγέννησε τὴν περίδοξον διὰ τὸν πλοῦτόν της οἰκογένειαν τοῦ Ἕλληνος Σίνα. Ἐφ' ᾧ καὶ μεμψιμοιροῦσιν οἱ κάτοικοι διατί ὁ βαθύπλουτος πατριώτης των, ὁ νῦν εὐκλεῶς ζῶν, ὁ τοσαῦτα ἀγαθοεργήματα ἀλλαχοῦ ἐπιδαψιλεύων, νὰ μένῃ ψυχρὸς εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς φυσάσης αὐτὸν γῆς;

Οἱ ἐν Βιέννῃ Μοσχοπολῖται μόλις 1800 γρόσια κατ' ἔτος ἀποστέλλουσι τῇ πατρίδι των, ἐνῷ ἡ δαπάνη τοῦ σχολείου συμποσοῦται μέχρι 5,500 γροσίων.

Οἱ μαθηταί, οἱ μὴ ἀναγκαζόμενοι ἐκ τῆς πτωχείας νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν σχολὴν, στεροῦνται πρὸ πάντων βιβλίων διδακτικῶν, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ.

Τοιαύτη ἡ κατάστασις τῶν πλείστων μερῶν τῆς Μακεδονίας, τῆς χώρας, ἐφ' ἧς δέον νὰ ἐ-

Digitized by Google

πιστήσωμεν, ὡς ἔφθημεν εἰπόντες, ἐπὶ μᾶλλον τὴν ἡμετέραν προσοχήν, οὐχὶ βεβαίως διότι ἐγέννησε τὸν Μ. Ἀλέξανδρον ἢ τὸν Ἀριστοτέλην ἢ τὸν αὐτοκράτορα Βασίλειον, οὐχὶ διότι ὁ Φίλιππός της διενοήθη τὴν ἕνωσιν καὶ ἐνίσχυσιν σύμπαντος τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἀλλὰ διότι κατὰ τοὺς καθ' ἡμᾶς δυστυχεῖς χρόνους, ἔν τε ταῖς πόλεσι καὶ τοῖς χωρίοις αὐτῆς, τὰ ἑλληνικὰ γράμματα βανδαλικῶς καταδιώκονται, τὰ ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα κλείονται, ἢ ληστρικῶς ἁρπάζονται, οἱ δὲ λαοί, ὡς τὰ πτηνὰ ἅπερ ἡ θύελλα διεσκόρπισε, ζητοῦσι τὴν φωλεὰν αὐτῶν, καὶ φωλεὰν δὲν εὑρίσκουσιν, ὅτι βοὴ ἀνέμου ἰδοὺ ἔρχεται καὶ σεισμὸς μέγας ἐκ γῆς ἀλλοτρίας, τοῦ τάξαι τὰς πόλεις Ἰσραὴλ εἰς ἀφανισμὸν καὶ κοίτην στρουθῶν.

Τί δὲ ἡ Ἤπειρος; ἡ γῆ ἐκείνη τῶν ἡρώων, ἡ χώρα ἐκείνη ἡ τοὺς εὐεργέτας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους παραγαγοῦσα καὶ νῦν ἔτι παράγουσα, ἡ τοσαῦτα κληροδοτήματα λαβοῦσα; Τί πρὸ πάντων τὰ Ἰωάννινα, ἡ πόλις ἐκείνη ἡ ἄλλοτε κοιτὶς τῶν γραμμάτων καὶ ἑστία τοῦ ἑλληνισμοῦ; Οὐδεμίαν οὔτε περὶ καλῆς, οὔτε περὶ κακῆς καταστάσεως τῶν ἐκπαιδευτικῶν αὐτῶν πραγμάτων εἴδησιν ἔχομεν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο. Σιγὴ βαθεῖα διὰ δρυμῶν καὶ φαράγγων ἐρήμων ἀφικνουμένη, καταγγέλλει ἡμῖν, εἰμὴ ἕτερον, ἀλλὰ πάντως τὴν ἀκηδίαν καὶ ὀλιγωρίαν τῶν ἐν Ἰωαννίνοις Ἠπειρωτῶν, οὐδόλως συγκινουμένων ἐκ τῆς γενικῆς πρὸς τὰ πρόσω κινήσεως τῶν πέριξ λαῶν!

Ἐκ τούτου καταφαίνεται, ὅτι ὁ σημερινὸς Ἠπειρώτης, φέρων ἐκ γενετῆς ἐν ἑαυτῷ τὸν σπινθῆρα τοῦ ἱεροῦ πυρὸς τῆς φιλοπατρίας καὶ τοῦ μεγαλείου, ἔχει ἀνάγκην, ἵνα ὁ σπινθὴρ αὐτὸς ἀναλάμψῃ καὶ φλὸξ γένηται ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸ πάτριον ἔδαφος, καὶ νὰ φάγῃ τὸν πικρὸν τῆς ξενητείας ἄρτον, καὶ νὰ ποθήσῃ τὸν οὐρανὸν ἐκεῖνον ὃν εἶδε κατὰ πρῶτον, καὶ τὴν γῆν ἐκείνην ἐφ' ἧς παιδίον ἔπαιξε. καὶ νὰ αἰσθανθῇ τὸ θυμοδακὲς τῆς νοσταλγίας αἴσθημα, καὶ τότε, τότε νὰ ἀναφανῇ, ὡς ἀνεφάνη, μέγας πατριώτης, μέγας τοῦ ἔθνους του εὐεργέτης, μέγας ἀνήρ. Ὁ Ἠπειρώτης διαφέρει τοῦ Χίου, καθ' ὅσον αὐτὸς μὲν ὅσον ἀπομακρύνεται τῆς πατρίδος λησμονεῖ αὐτὴν, ἐκεῖνος δὲ τοὐναντίον τοσοῦτον φλέγεται καὶ νοσταλγεῖ καὶ κήδεται ὑπὲρ αὐτῆς.

Ἐξ ὅλης τῆς Ἠπείρου, μόνον ἐξ Ἄρτης ἀπεστάλη ἡμῖν ἔκθεσις περιγράφουσα συνοπτικῶς οὐ μόνον τὰ ἐν Ἄρτῃ τρία ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα, ἑλληνικὸν, ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ παρθεναγωγεῖον, ὑπὲρ ὧν δαπανῶνται ἐτησίως 41000 ὑπὸ τῶν ἱερῶν μονῶν τῆς ἐπαρχίας, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς Πρεβέζης ὅμοια, ὑπὲρ ὧν ἐξοδεύονται κατ' ἔτος 19000 γρ. (ὧν αἱ 5500 ἐξ ἐξωτερικῶν συνδρομῶν) (καὶ ἑτέρου παρθεναγωγείου ἰδιοσυντηρήτου ἔχοντος περὶ τὰ 80 κοράσια, ἀλλ' οὗ τὸ μέλλον ἀμφίβολον ἕνεκα ἐλλείψεως πόρων σταθερῶν).

Ἡ σύντομος ἀλλ' ἀξιόλογος αὕτη ἔκθεσις περιλαμβάνει ὡσαύτως τὸν κατάλογον 14 ἀλληλοδιδακτικῶν σχολείων ἐν τοῖς περὶ τὴν Ἄρταν χωρίοις, καὶ τριῶν περὶ τὴν Πρέβεζαν, ἐν οἷς φοιτῶσι 1290 παιδία, καὶ δαπανῶνται ὑπό τε τῶν ἱερῶν μονῶν τῆς ἐπαρχίας καὶ τῶν ἐκκλησιῶν ἐτησίως 33,700 γρ.

Ἐκτὸς τῶν ἀλληλοδιδακτικῶν αὐτῶν φαίνονται ἐν τῇ ἐκθέσει ἕτερα 39 παιδαγωγικὰ ἐν διαφόροις μικροῖς χωρίοις περὶ τὴν Ἄρταν ὑπὲρ ὧν ἐξοδεύονται κατ' ἔτος 15,420 γρ. καὶ μανθάνουσι τὴν γραφὴν καὶ τὴν ἀνάγνωσιν παιδία περὶ τὰς 2000· ὡσαύτως καὶ περὶ τὴν Πρέβεζαν ἕτερα 23 ὑπὲρ ὧν ἐξοδεύονται ἐτησίως 3,930 γρ. καὶ διδάσκονται κατὰ μέσον ὅρον 500 παιδία.

Ὥστε διὰ τὰ ἐν Ἄρτῃ καὶ Πρεβέζῃ μετὰ τῶν πέριξ αὐτῶν σχολεῖα, δαπανῶνται τὸ ὅλον ὑπὸ τῶν ἱερῶν μονῶν καὶ τῶν ἐκκλησιῶν, γρ. 113,050 κατ' ἔτος. Ἐπίκειται δὲ κίνδυνος μὴ αἱ ἱεραὶ μοναὶ ἀναγκασθῶσι νὰ παύσωσι τὰ χορηγούμενα δίδακτρα, τοῦθ' ὅπερ ἐγένετο διὰ τὸ τρέχον ἔτος ἕνεκα τῆς ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἀπαιτουμένης χρηματικῆς ποσότητος διὰ τὴν ἔκδοσιν νέων *ταπιων* τῶν ἰδιοκτησιῶν αὐτῶν.

Νομίζομεν περιττὸν νὰ ἀναφέρωμέν τι ἐνταῦθα περὶ τῆς ἐλεεινῆς καταστάσεως τῶν μαθητῶν, τῶν πλείστων γυμνῶν καὶ ἀνυποδύτων, στερουμένων πάντων, πολλάκις καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου, καὶ ὅμως ὀργώντων πρὸς τὰ γράμματα, διψώντων τὴν παιδείαν, δι' ἧς καὶ μόνης ὁ ἄνθρωπος γινώσκει τὸν κόσμον, γινώσκει τὸν Θεόν.

Παρέλθωμεν, κύριοι, σιωπηλοὶ τὰς πόλεις καὶ κώμας τῆς Ἠπείρου, ἀναβῶμεν τὸν Πίνδον, καὶ ἀπ' αὐτοῦ βίψωμεν βλέμμα θαυμασμοῦ ἅμα καὶ θλίψεως, πρὸς τὴν περικαλλῆ ἐκείνην ἔκτασιν, πρὸς τὴν ἐριβώλακα ἐκείνην καὶ βωτιάνειραν γῆν τῆς Θεσσαλίας, ἣν περικυκλοῦσιν ὄρη καὶ δρυμῶνες περίδοξοι, κατοικίαι ἄλλοτε θεῶν τε καὶ ἡρώων, περιβρέχουσι δὲ ὁ ἀργυροδίνης καὶ δαφνοστεφὴς Πηνειὸς καὶ ὁ μέγα ἐπερχόμενος Σπερχειός.

Εἰσέλθωμεν εἰς αὐτὴν, καὶ ἀλαλητὶ προχω-

Digitized by Google

ρήσωμεν μέχρι τοῦ Παγασαίου κόλπου, τανῦν κόλπου τοῦ Βώλου λεγομένου· μὴ ζητήσωμεν δὲ οὐδὲ τὸ ἱερὸν τοῦ Παγασαίου Ἀπόλλωνος, οὐδὲ τὸ νεώριον τῶν Φερραίων, ἐν ᾧ ἐναυπηγήθη ἡ Ἀργοναῦς ἐκείνη ἥτις καὶ Παγασαία ἐκλήθη· μὴ ζητήσωμεν τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ κράτος τῆς παλαιᾶς Δημητριάδος, οὐδὲ τὰ βασίλεια τῶν τῆς Μακεδονίας βασιλέων! Παρῆλθον ταῦτα πάντα, ὡς παρέρχεται καὶ ἐκλείπει φεῦ πᾶν τὸ ἀνθρώπινον! στῶμεν δ' ἐπ' ὀλίγον ἐν τῇ πενιχρᾷ πόλει Ἰωλκῷ, νῦν Βώλῳ καλουμένῃ, καὶ ἐρευνήσωμεν ὁποία ἡ ἐκπαιδευτικὴ κατάστασις τῆς χώρας ταύτης, ἀνελίσσοντες ὅσον οἷόν τε συντόμως 13 διαγράμματα σταλέντα ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Σ. ἀρχιερέως ἁγίου Δημητριάδος.

Ἐκ τῶν διαγραμμάτων τούτων ἐξάγεται ὅτι ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ Βώλου, ἐκτὸς τῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ διατηρουμένων ἑνὸς ἑλληνικοῦ, 4 ἀλληλοδιδακτικῶν καὶ δύο παρθεναγωγείων, καὶ τούτων ἄνευ κληροδοτήματός τινος, ὑπάρχουσιν εἰς διαφόρους κωμοπόλεις ἕτερα 15 ἀλληλοδιδακτικά, 1 παρθεναγωγεῖον καὶ δύω ἔτι ἑλληνικά. Ἰδίως ἐν Μακρινίτσᾳ, χάρις εἰς τὰ κληροδοτήματα τῶν μακαρίων ἀνδρῶν Χρυσοχοῦ καὶ Βασιλείου Σουλιώτου, αἱ σχολαὶ τῆς κωμοπόλεως ἐκείνης διατηροῦνται καλῶς. Ἐκτὸς τῆς γενικῆς ἀνάγκης τῶν διδακτικῶν βιβλίων, ὑπὲρ ὧν πανταχόθεν, ὡς παρατηρεῖτε, ὑψοῦται φωνὴ ἱκετευτικὴ, ὑλικὴν ἀνάγκην δὲν φαίνονται ὅτι ἔχουσιν εἰμὴ τὸ Νεοχώριον καὶ ἡ κωμόπολις Κισσὸς, ὧν οἱ κάτοικοι εἰσὶ λίαν πτωχοί. Ἐν συνόλῳ, κατὰ τὴν περιφέρειαν ταύτην φοιτῶσιν εἰς τὰ σχολεῖα 1381 μαθηταὶ ἄρρενες καὶ 250 περίπου κοράσια. Ἐξοδεύονται δὲ πρὸς συντήρησιν αὐτῶν 103,350 γρόσια κατ' ἔτος.

Ἐν τῷ αὐτῷ φακέλλῳ εὑρηται καὶ ἔκθεσις τῆς ἐν Θετταλομαγνησίας Ζαγορᾷ ἐφορίας τῶν σχολῶν, ἐξ ἧς μανθάνομεν ὅτι διὰ κληροδοτήματος τοῦ ἀγαθοῦ πατριώτου Μωϋσίως Κρήσκη κατατεθειμένου ἐν τῇ ρωσσικῇ Τραπέζῃ καὶ τῆς κοινότητος διατηροῦνται ἑλληνική τε καὶ ἀλληλοδιδακτικὴ σχολὴ, ὅπου καὶ ἡ τουρκικὴ καὶ ἡ γαλλικὴ γλῶσσα διδάσκονται, δαπανωμένων ὑπὲρ τὰς 26,000 γρ, κατ' ἔτος.

Διὰ δὲ τοῦ κληροδοτήματος ἑτέρου μεγαθύμου τῆς πατρίδος τέκνου, τοῦ Ἰωάννου Κασαβέτου, συνέστη τελευταῖον καὶ διατηρεῖται παρθεναγωγεῖον, ἐπαρκοῦν εἰς τὰς ἀνάγκας καὶ τὴν ἠθικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ τόπου, 100 περίπου κορασίων παιδαγωγουμένων καὶ διδασκομένων ἐν αὐτῷ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ χρηστότητα.

Ἀλλὰ βλέπω, κύριοι, ὅτι ἐξήντλησα τὴν ὑπομονὴν καὶ κατεχράσθην τὴν ἐπιείκειαν καὶ εὔνοιαν ὑμῶν, τὴν τοσοῦτόν μοι πολύτιμον, καὶ τοσοῦτόν μοι ἀναγκαίαν διὰ τὴν ὀχληρὰν ἀκρόασιν τοιαύτης ἐκθέσεως. Ἐφ' ᾧ καὶ σιγῇ παρέρχομαι τὴν τοῦ ἁγίου Φαναρίου Φερσάλων ἐπιστολιμαίαν ἔκθεσιν, δι' ἧς ὁ ἱεράρχης οὗτος προσπαθεῖ νὰ δικαιολογηθῇ διὰ τὴν παντελῆ ἔλλειψιν σχολῆς κατὰ τὸ τμῆμα τοῦ Φαναρίου, καίτοι πολυπληθεστέρου ὄντος τοῦ τῶν Φερσάλων, ἐν οἷς ὑπάρχει μὲν σχολεῖον ἑλληνοαλληλοδιδακτικὸν, ἀλλὰ τοῦ μισθοῦ τοῦ διδασκάλου μὴ ἐξοικονομουμένου, ἐπίκειται κίνδυνος διαλύσεως.

Οὐδὲ περὶ τοῦ ἁγίου Θαυμακοῦ θέλω ὁμιλήσει, ὅστις ἀποστέλλει ἡμῖν διαγράμματα τοῦ Θωμοκοῦ καὶ τῆς Ῥενδίνης, τῶν περὶ τὰ ἑλλην κὰ σύνορα κωμοπόλεων, ἐν αἷς ὑπάρχουσι καὶ ἑλληνικαὶ καὶ ἀλληλοδιδακτικαὶ σχολαὶ, περιλαμβάνουσαι περίπου 250 μαθητὰς, μετὰ τῶν ἑλληνικῶν καὶ τὴν λατινικὴν καὶ γαλλικὴν διδασκομένων. ἀλλ' ὅπου παρθεναγωγεῖον εἰσέτι δὲν συνεστήθη, ἐλλείψει πόρων. Οὐδὲ περὶ τῶν ἄλλων κωμῶν καὶ χωρίων τῶν περὶ τὴν Οἴτην θέλω ἀπασχολήσει ὑμᾶς, οἷον τοῦ Γούρα, ὅπου διατηρεῖται ἀξιόλογον ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον τῶν Βελισσιωτῶν, χωρίου ἀνήκοντος τῷ ποτὲ πρέσβει τῆς Τουρκίας ἐν Ἀθήναις κ. Φωτιάδῃ, ὅστις ἐν τῇ φιλογενείᾳ αὐτοῦ διατηρεῖ σχολεῖον μισθοδοτῶν τὸν διδάσκαλον ἐξ ἰδίων· τοῦ Ἀγόριανη, Πρινάρη, Σμοκόβου, Παλαμᾶ κλπ. Οὐδὲ περὶ τῆς ἀνάγκης συστάσεως, μάλιστα παρθεναγωγείου, εἰς τὰς κώμας Ὀμβριακὴν καὶ Κάϋτσαν, στερουμένας παντὸς παιδαγωγείας μέσου θέλω λαλήσει.

Ἀλλὰ πῶς νὰ κρατήσω ἐμαυτόν; πῶς νὰ σιωπήσω, ἐνώπιον φακέλλου φέροντος τὸ ὄνομα τῆς ἀποπλανηθείσης ἐκείνης κόρης τοῦ Αἰγαίου, τῆς τεθλιμμένης νύμφης τῆς Μισογείου, τῆς πολυστενάκτου Κρήτης;

Ὅσον βεβαρημένοι, ὅσον κεκοπιακότες ἂν ἦσθε, θέλετε βεβαίως μὲ ἀκολουθήσει εἰς τὴν ἔρευναν τῆς τύχης τῶν ὡς ἀπὸ ναυαγίου διασωθέντων ἐκείνων ἀδελφῶν, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτῶν.

Μόλις ὁ σάλος ὁ τὴν νῆσον ἅπασαν διασείσας κατηυνάσθη, μόλις ἡ ἡσυχία ἐπανῆλθεν ἐπὶ τῶν ἐξαφθέντων πνευμάτων, καὶ συνελθόντες οἱ Κρῆτες, καὶ ἰδίως οἱ τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν, ἤρξαντο σκέπτεσθαι περὶ τῆς ἀλη-

Digitized

θοῦς καταστάσεως αὐτῶν, καὶ τοῦ μέλλοντος τῶν δυστυχῶν τέκνων των· κατενόησαν ὅτι τὸ κύριον μέσον τὸ ἀσφαλίζον τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τὸ μέλλον τῶν ἐθνῶν ἐστιν ἡ ἠθικὴ καὶ διανοητικὴ καλλιέργεια, μετὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πλούτου, ὅστις ἦν καὶ ἔσται ὁ ἰσχυρότερος μοχλὸς παντὸς ἀνθρωπίνου ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ἐφ' ᾧ καὶ ἐφρόντισαν ἐν μὲν τῷ τμήματι τοῦ Ἡρακλείου, ἐκτὸς τῶν ἐν τῇ πόλει ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων, ἤτοι γυμνασίου ἀρκούντως κατηρτισμένου καὶ ἀλληλοδιδακτικοῦ καὶ παρθεναγωγείου μετὰ νηπιακῶν νὰ συστήσωσιν ἐν ταῖς πέριξ ἐπαρχίαις εἴκοσι δημοτικὰς σχολάς, εἰς ἃς φοιτῶσιν ὑπὲρ τοὺς 1500 παῖδας. Προσπάθειαι δὲ καταβάλλονται πολλαὶ ἵνα συστηθῶσι καὶ παρθεναγωγεῖα, καὶ εἰ δυνατὸν ἀνώτερόν τι ἐκπαιδευτήριον, δι' οὗ νὰ διαδίδεται ἐπιτυχέστερον ἡ ἀνωτέρα ἑλληνικὴ παιδεία. Βαθεῖα ἀνομολογεῖται ὑπὸ τῶν Κρητῶν ἡ πρὸς τὴν Μητέρα Ἐκκλησίαν εὐγνωμοσύνη, ἐννοήσασαν τέλος τὸ δίκαιον, καὶ συγκατατεθεῖσαν ἵνα τὰ περισσεύματα τῶν προσόδων τῶν ἐκεῖσε ἱερῶν μοναστηρίων χρησιμεύωσιν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων τῆς δυστυχοῦς νήσου.

Οἱ πολῖται τῆς πόλεως Ἡρακλείου, ἐνόησαν ὡσαύτως τὴν ἀνάγκην συστάσεως δημοσίας βιβλιοθήκης καὶ ἀναγνωστηρίου, καὶ ἤδη πλησιάζουσι νὰ κατορθώσωσι τοῦτο ἀποταθέντες πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ ὁμογενεῖς.

Παρατρέχοντες τὰς ἐπαρχίας Μαλεβυζίου, ὅπου ὑπάρχουσι 4 δημοτικαὶ σχολαί, καὶ Τεμένους ὅπου 3, καὶ Πεδιάδος 6 καὶ Καινουρίου 4, καὶ Μονοφατσίου 1, ἀνέλθωμεν εἰς τὸ τμῆμα Λασιθίου. Οἱ κάτοικοι τοῦ τμήματος τούτου πολλὰς ἀπονέμουσι χάριτας τῷ ἔμφρονι καὶ φιλομούσῳ διοικητῇ Λασιθίου Κωστάκῃ πασσᾷ Ἀδοσσίδῃ ἀτρύτους καταβαλόντι καὶ καταβάλλοντι κόπους καὶ προσπαθείας ὑπὲρ συστάσεως σχολῶν καὶ παντὸς τοῦ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν διοικουμένων ὑπ' αὐτοῦ συντελοῦντος.

Ἐν τῷ Νεοχωρίῳ, ἕδρᾳ τῆς ἐπαρχίας Μυραμβέλλου τοῦ αὐτοῦ τμήματος Λασιθίου, ὑπάρχει σὺν τῇ ἑλληνικῇ καὶ ἀλληλοδιδακτικὴ σχολὴ καὶ παρθεναγωγεῖον. Ἐν ὅλῳ τῷ τμήματι τούτῳ φοιτῶσιν εἰς τὰ ἐκπαιδευτήρια 1456 μαθηταὶ ἄρρενες, καὶ μόλις 68 κοράσια, τοῦθ' ὅπερ καταδεικνύει τὴν τῶν παρθεναγωγείων ἔλλειψιν.

Ἡ ἐφορία θερμῶς συνίστησιν ὡς ἀναγκαιότατον τὸν καταρτισμὸν δύω τοὐλάχιστον ἀλληλοδιδακτικῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Ἱεραπέτρου καὶ Ἀρκαδίας, ὧν οἱ κάτοικοι, πτωχότατοι, ἔχουσι τὴν πικρίαν νὰ βλέπωσι τὰ τέκνα αὐτῶν ἐγκαταλελειμμένα ἐν ταῖς ἀγυιαῖς, ἄνευ παρόντος καὶ ἄνευ μέλλοντος.

Ἀπὸ δὲ τῆς διοικήσεως Σφακίων οὐδεμίαν ἐλάβομεν εἴδησιν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο· μάτην ἀνεδιφήσαμεν τὰ ἔγγραφα, μάτην διήλθομεν τὰς ἐκθέσεις· σιγὴ παντοῦ, καὶ ἂν δὲν εἴχομεν τὴν τοῦ παρελθόντος ἔτους ἔκθεσιν τοῦ διοικητοῦ Σφακίων ἠθέλομεν εἰκάσει ὅτι μετὰ τῶν ὑλικῶν καταστροφῶν συγκατεστράφη καὶ ὁ πρὸς τὴν παιδείαν ζῆλος, καὶ νάρκη ἄπελπις κατέλαβε τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους.

Τελευταῖον δὲ ὁ ἐπίσκοπος ἅγιος Κισσάμου κ. Μισαὴλ, δι' ἐπιστολῆς αὐτοῦ ἀναγγέλλει ἡμῖν, ὅτι κατώρθωσε νὰ συστήσῃ ἐν μὲν τῇ Κισσάμῳ 10 σχολεῖα δημοτικά, 10 δὲ εἰς Σέλινον. Ἀπονέμοντες τὸν δίκαιον ἔπαινον τῷ Σ. Ἱεράρχῃ ἀφῶμεν τὴν καλὴν μὲν καὶ πίεραν καὶ περίῤῥυτον, ἀλλὰ πολύτλητον καὶ πολυπενθῆ νῆσον, ἀποχαιρετήσωμεν τὰ λευκὰ αὐτῆς ὄρη, ἐφ' ὧν ἐπικαθημένη ἡ Ἴδη ποιεῖ τὸν οὐρανὸν τωόντι ἀμβατόν, καὶ διαπόντιοι ἀνέλθωμεν τὰς νεφελοστεφεῖς τοῦ Αἰγαίου νήσους, μέχρι τῆς πατρίδος τοῦ Πυθαγόρου Σάμου, ἥτις παρουσιάζει ἡμῖν καὶ γυμνάσιον Πυθαγόρειον καλούμενον, ἱδρυθὲν μὲν κατὰ τὸ 1858, ἀλλὰ κατὰ τὸ 1869 ἐπὶ τὸ ἐντελέστερον καταρτισθὲν ὑπὸ τοῦ νῦν φιλομούσου ἡγεμόνος κ. Μουσούρου, μετακαλέσαντος ἐξ Ἑλλάδος τὸν ἐν Πειραιεῖ γυμνασιάρχην κ. Ἰω. Παντούρην, ἄνδρα δεδοκιμασμένον καὶ ἄοκνον.

Ἐκτὸς τοῦ ἀξιολόγου τούτου ἐκπαιδευτηρίου ὑπάρχουσιν ἐν Σάμῳ 4 σχολαρχεῖα, 2 ἑλληνικὰ σχολεῖα, 4 παρθεναγωγεῖα, καὶ 32 δημοτικὰ σχολεῖα· ὁ ὁλικὸς ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν ἀνίησιν εἰς 2,682. Τοῦ πληθυσμοῦ δὲ τῶν κατοίκων ὑπολογιζομένου 40,000 ψυχῶν, ἀναλογοῦσι μόλις 6 o]o.

Αἱ ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως δαπάναι ἀναβαίνουσιν εἰς 229,476 γρόσια, ἤτοι σχεδὸν τὸ πέμπτον τοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς νήσου, ἀνιόντος εἰς 1.620,400. Τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι οἱ Σάμιοι περὶ πολλοῦ ποιοῦνται τὴν παιδείαν ὁρίσαντες ἀναλόγως τοῦ ὅλου προϋπολογισμοῦ τόσον μέγα ποσὸν εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νήσου.

Αὗται, κύριοι, αἱ πληροφορίαι ἃς κατὰ τὸ λῆξαν συλλογικὸν ἔτος ἐλάβομεν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν, περὶ τῆς ἐκπαιδευτικῆς καταστάσεως τῶν ἡμετέρων ὁμογενῶν. Ἐκ τούτων δύω γε-

Digitized by Google

νικὰ ἐξαγόμενα παρουσιάζονται ἡμῖν, ἔνθεν μὲν πενία ἄκρα, γύμνωσις παντελὴς, καὶ στέρησις πάντων, καὶ ἰδίως βιβλίων διδακτικῶν, ἔνθεν δὲ ὀργασμὸς ἀκάθεκτος πρὸς τὴν παιδείαν, πόθος διακαὴς, καὶ ἀκατεύναστος πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἀγωγὴν, καὶ παρ' αὐτοῖς ἔτι τοῖς ἑτεροφώνοις· παντοῦ ἐπικλήσεις, καὶ οἰμωγαί· παντοῦ δεήσεις καὶ ὀλοφυρμοὶ πεινώντων καὶ δεομένων τροφῆς πνευματικῆς. Τί δὲ πρὸς ταῦτα ἡ δύσμοιρος ἐκπαιδευτικὴ ἐπιτροπή; Ὁποῖα τὰ ἐφόδια αὐτῆς; Ὁποῖαι αἱ ὁρισθεῖσαι ποσότητες πρὸς θεραπείαν τοσούτων ἀναγκῶν, τοσούτων στερήσεων; Ἔπρεπεν ἕκαστος ἡμῶν νὰ εἶχε τὴν ὑπεράνθρωπον δύναμιν ἐκείνην ἣν μόνος ὁ θνητῶν κἀθανάτων πατὴρ Ζεὺς εἶχε τοῦ μεταβάλλεσθαι εἰς χρυσῆν βροχὴν, καὶ τότε, τότε μόνον ἴσως ὁ ζῆλος καὶ οἱ πόθοι τῆς ἐπιτροπῆς ἱκανοποιοῦντο ἀρκούντως. Ὦ ναὶ, ποταμοὶ τότε χρυσορρόαι καὶ πολυχεύμονες ἤθελον πλημμυρήσει τὸ αὐχμηρὸν τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκπαιδεύσεως πεδίον καὶ ἀρδεύσει αὐτὸ ἀφθόνως· ἠθέλομεν τότε καταδείξει ὁποία ἡ εὐγενεστέρα χρῆσις τοῦ χρυσοῦ, τοῦ πανισχύρου τούτου μοχλοῦ, τοῦ κινοῦντος καὶ βασιλέων ὀρέξεις καὶ ἰδιωτῶν, τοῦ ἐπιγείου τούτου θεοῦ ἐφ' οὗ *ἐλεεινῶς* ἐστηρίξαμεν πᾶσαν εὐδαιμονίαν, καὶ παρὸν καὶ μέλλον, καὶ τὸ πᾶν· ἀλλὰ

κενεῶν ἐλπίδων χαῦνον τέλος
οὐδὲν τούτων (Πίνδαρος Νεμ.)

Εἰ δὲ καὶ σκληρὰ ἡ μοῖρα, καὶ τῶν περιστάσεων ἀμείλικτος ἡ φορὰ, οὐδὲ ποταμοὺς χρυσίου ἐπιδαψιλεύει ἡμῖν οὐδ' ἑκατομμύρια ὧν ἀνάγκην ἔχομεν (ἀπ' ἐναντίας μάλιστα καὶ ἃ εἴχομεν ἀφείλετο ἀφ' ἡμῶν, καὶ τοῖς ἔχουσιν ἔδωκε)· εἰ, λέγω, καὶ τοιαῦτα ἡμῖν ἔπλεξεν ἡ μοῖρα, οὐχ' ἧττον ὀφείλομεν ἐνθέρμους ἀναπέμψαι τὰς εὐχαριστίας τῷ ἀντιλήπτορι Θεῷ, ὅτι ἠξίωσεν ἡμᾶς καὶ κατὰ τοῦτο τὸ ἔτος νὰ διανείμωμεν ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως ποσὸν ἀνώτερον τοῦ παρελθόντος. Τοῦτο δ' ὀφείλεται τῇ φιλομούσῳ φιλογενείᾳ τῶν ἰθυντόρων τῆς Τραπέζης τῆς Κωνσταντινουπόλεως κκ. Α. Συγκροῦ, Ἀ. Βλαστοῦ, Γ. Κορονιοῦ καὶ Σ. Σκουλούδη, γενναίως πάνυ προστιθέντων 400 λίρας ἐπὶ τῶν ποσῶν τῶν καταβαλλομένων ἤδη ἐτησίως ὑπὸ τῶν δύω ἐριτίμων εὐεργετῶν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, κκ. Χρηστάκη Ζωγράφου, καὶ Γ. Ζαρίφη, ὡς καὶ τοῦ κ. Νεγρεπόντη καὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ὁρισθέντος ποσοῦ· ἤτοι:

Λίραι 200 ὑπὸ τοῦ κ. Χρ. Ζωγράφου.
» 220 » » » Γ. Ζαρίφη.
» 100 » » » Νεγρεπόντη.
» 150 » » Συλλόγου.

Τὸ ὅλον 670

καὶ 400 ὑπὸ τῶν ῥηθέντων κ. κ. τῆς Τραπέζης τῆς Κωνστ]πόλεως.

Τὸ ὅλον 1070. Προστιθεμένων δὲ ἤδη καὶ 100 λιρ. ἃς ἡ εὐγενὴς καὶ φιλόμουσος κυρία Δομνὴ Χ. Ζωγράφου προσήνεγκεν ὑπὲρ τῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων τῆς Πρεσρένης, καὶ 20 λιρῶν τοῦ κ. Καραπάνου ὑπὲρ τῶν τῆς Σιλιστρίας, τὸ ὅλον συμποσοῦται 1190.

Τὰ ποσὰ ταῦτα διενεμήθησαν κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν, οὐχὶ τόσον τῆς τοπικῆς ἀνάγκης αὐτῆς καθ' ἑαυτὴν (ἥτις οὐδαμοῦ ἐλλείπει δυστυχῶς) ὅσον τῶν καιρικῶν περιστάσεων, ἀπαιτουσῶν σύντονον τὴν ἡμετέραν ἀρωγὴν, ἧς ἄνευ, κίνδυνος ἐπίκειται κοινωνικῆς ἀποπλανήσεως, καὶ ἠθικῆς καταπτώσεως.

Εἰς Μακεδονίαν λίραι Ὀθωμ. 620.

Ἤτοι,

εἰς τὸν ἐν Σέρραις Σύλλογον	Λ. Ὀθ.	100
» ἐν Θεσσαλονίκῃ Σύλλογον διὰ τὰ πέριξ	»	40
» ἐν Βοδενοῖς Σύλλογον	»	30
» Πράβιον (ἐπαρχία Δράμας)	»	25
» Στρώμνιτσαν	»	25
» Ἱερισσὸν	»	20
» Λιαρίγκοβην	»	20
» Ἀσβεστοχώριον	»	15
» Βιτώλια	»	30
» Περλεπὲν	»	25
» Νιζόπολιν	»	15
» Ἀχρίδα	»	25
» Ῥέσνην	»	40
» Μεγάροβον	»	15
» μονὴν Ἁγ. Νικολάου ἐν Καστορίᾳ	»	20
» Βιλισσὰ (Κιοπρουλῆ)	»	20
» Πρωσσοτζιάνην	»	15
» Πρεσρένην	»	50
» Νευροκόπην (20 τοῦ κ. Γ. Ζαρίφη)	»	60
	Λ. Ὀθ.	560

Digitized by Google

Ἡ ὀπισθεν μεταφορὰ	Λ. Ὀθ.	560
Εἰς Λιπάλτας (διὰ τοῦ Συλλόγου Θεσσαλονίκης)	»	10
» Κηλείτζη (διὰ τοῦ Συλλόγου Σερρῶν)	»	10
» Δοκράνιον (διὰ τοῦ Συλλόγου Σερρῶν)	»	10
» Βογδάντσαν (διὰ τοῦ Συλλόγου Σερρῶν)	»	10
» Πετρίτσην	»	10
» βιβλία	»	20
	Λ. Ὀθ.	620

Εἰς Θράκην λίραι Ὀθωμ. 180.

Μετὰ τῆς τοῦ κ. Καραπάνου 20λίρου συνδρομῆς εἰς τὴν Φιλεκπαιδευτικὴν Ἀρτίγονον Ἀδελφότητα «Πιλλης» ἐν Σιλιστρίᾳ.

Ἤτοι

εἰς τὸν Θρᾳκικὸν Σύλλογον Ῥαιδεστοῦ	Λ. Ὀθ.	25
» Σύλλογον Βάρνης	»	15
» Ἀναγνωστήριον Αἴνου	»	15
» Σύλλογον 40 Ἐκκλησιῶν	»	10
» Μήδειαν (ἐπαρχίας Βιζύης)	»	10
» Γέννην, Καραγάτσιον καὶ Λουλὲ Βουργάζιον (διὰ τοῦ Συλλόγου Ἀδριανουπόλεως)	»	20
Χάσκιοϊ, Παζαρτζήκιον, Περιστερὰν καὶ Τσιπροχώριον (διὰ τοῦ Συλλόγου Φιλιππουπόλεως)	»	25
» Καστανιαῖς	»	10
» Πύργον	»	10
» Στενήμαχον	»	10
» Μουσταφᾶ Πασσᾶ	»	10
	Λ. Ὀθ.	180

Εἰς Ἤπειρον λίραι Ὀθωμ. 50.

Ἤτοι

Εἰς Παραμυθίαν	Λ. Ὀθ.	15
» Κορυτσᾶν	»	15
» Ἄνω καὶ Κάτω Σπαθίαν	»	10
» Γοῦρα	»	10
	Λ Ὀθ.	50

Εἰς Θεσσαλίαν λ. Ὀθωμ. 50		
καὶ εἰς βιβλία » » 10		60
Εἰς Σχολεῖον Θαυμακοῦ	Λ. Ὀθ.	10
» Φαναριοφερσάλων	»	10
» Ῥενδίνην, Ἀλμυρὸν, Πλάτανον, Καϊτζην, Ἀμβριακὴν καὶ Σταγῶν	»	25
» βιβλία	»	5
	Λ. Ὀθ.	50

Εἰς τὰς νήσους λίρ. Ὀθωμ. 40.

Ἤτοι

Εἰς Κύπρον	Λ. Ὀθ.	20
» Προικόνησον καὶ Κῶ εἰς βιβλία	»	10
» Κρήτην	»	10
	Λ. Ὀθ.	40

Εἰς Μικρὰν Ἀσίαν λίρ. Ὀθωμ. 80.

Ἤτοι

Εἰς Νικόπολιν	Λ. Ὀθ.	15
» Λαοδίκειαν τῆς Συρίας	»	15
» Ἐπιτροπὴν Τραπ·ζοῦντος	»	40
» βιβλία	»	10
	Λ. Ὀθ.	80

Εἰς βιβλία λίραι Ὀθωμ. 60.

ἐξ ὧν αἱ εἴκοσι ἀριθ. 20, ἤδη ἐδόθησαν τῷ κ. Κ. Ξανθοπούλῳ, συνδρομῇ Συλλόγου εἰς τὸ περὶ πρώτης καὶ μέσης παιδεύσεως σύγγραμμα αὐτοῦ.

Ἀνακεφαλαίωσις.

Εἰς Μακεδονίαν	Λ. Ὀθ.	620
» Θρᾴκην	»	180
» Ἤπειρον	»	50
» Θεσσαλίαν	»	60
» τὰς νήσους	»	40
» Μ. Ἀσίαν	»	80
» Βιβλία γενικῶς	»	60
	Λ Ὀθ.	1090

Εἰς τὰ σχολεῖα Πρεσρένης ὑπὸ τῆς εὐγενεστάτης Κυρίας Δομνίκης Χρ. Ζωγράφου Λ. Ὀθ. 100

Ὁ κατὰ πάντα φιλογενὴς κ. Χρηστάκης ἐφέντης προσήνεγκε:

500 ἀντίτυπα τῆς Παιδικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Γαβριὴλ Σοφοκλέους.

500 » τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας τοῦ Μὶλν Ἐδουάρδου μετεφρασθείσης ὑπὸ Αἰμιλίου Νοννότου.

Digitized by Google

Οὐ μόνα δὲ ταῦτα ἔχομεν νὰ παρουσιάσωμεν ὑμῖν, κύριοι, ἀλλ' ὡς Ἡρακλῆς ὁ τὴν καταστροφὴν τῆς πολυκεφάλου ἐνείνης Ὕδρας ἀναλαβών, βοηθὸν καὶ συνεργάτην παρέλαβε τὸν Ἰόλαον, οὕτω καὶ ὁ ἡμέτερος Σύλλογος τὴν δεινοτέραν τῆς ἀπαιδευσίας καὶ ἀμαθείας Ὕδραν νὰ καταβάλῃ προτιθέμενος, συμπαρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς ἑτέρους δύω ἀρτισυστάτους Συλλόγους τὸν Ἠπειρωτικὸν, λέγω, καὶ Θρᾳκικὸν πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐργαζομένους, καὶ οὐ μικρὰ καταβαλόντας ποσὰ πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἀπόρων σχολῶν, ἔνθα ἡ ἀνάγκη ἦν βαρυτέρα.

Καὶ ὁ μὲν Ἠπειρωτικὸς Σύλλογος διένειμε κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο λίρας ὀθ. 600, ὁ δὲ Θρᾳκικὸς λίρ. ὀθ, 415, ὥστε τὰ ποσὰ ταῦτα μετὰ τῶν 1190 λιρῶν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, ἀποτελοῦσιν ὑπὲρ τὰς 2200 λιρ. αἵτινες διανέμονται κατὰ τὸ παρὸν ἔαρ ἅπασι τοῖς ἐν τῷ ὀθωμανικῷ κράτει ἡμετέροις ἐκπαιδευτικοῖς καθιδρύμασι.

Ἐκτὸς τῆς ὑλικῆς ταύτης βοηθείας, ἡ ἡμετέρα ἐπιτροπὴ ἐξηρεύνησε καὶ ἐμελέτησε καὶ τὸ περὶ ὁμοιομόρφου διδασκαλίας σπουδαῖον ζήτημα, ὡς καὶ τὸ περὶ τροποποιήσεως τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου ἐπὶ τὸ συνδιδακτικώτερον, ἀλλὰ περὶ τούτων οὐδεὶς ἔσται μοι λόγος. Θεωρεῖ δὲ εὐτυχῆ ἑαυτὴν ἡ ἐκπαιδευτικὴ ἐπιτροπὴ, διαβεβαιοῦσα ὑμᾶς κύριοι, ὅτι οὐδεμίαν ἀνάγκην ἔλαβε τῶν προτρεπτικῶν ἐκείνων μέσων, ὧν συνήθως χρείαν ἔχουσιν οἱ ὑπὸ τὴν ἀχλὺν τῆς ἀμαθείας καὶ βαρβαρότητος ἐπὶ μακρὸν διατελέσαντες λαοί. Ἀπόδειξις αὕτη ἀδιαφιλονείκητος, ὅτι ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Ἕλληνος οὐδέποτ' ἐσβέσθη τὸ ἱερὸν πῦρ τῆς φιλομαθείας καὶ τῆς προόδου, οὐδέποτ' ἐξέλιπε τέλεον ὁ θεῖος ἔρως τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, οὐδέποτ' ἔπαυσεν ὁ Ἕλλην ἀγαπῶν καὶ θαυμάζων τὸ ὑψηλὸν καὶ τὸ ἰδεῶδες, ὅπερ νηπιόθεν ἐμπνέουσιν αὐτῷ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα.

Αἱ πανταχόθεν ὑψούμεναι φωναὶ, αἱ πανταχόθεν ἀκουόμεναι ἐπικλήσεις, καὶ αἱ δεήσεις, καὶ τὰ δάκρυα ὑπὲρ τῆς παιδείας, μαρτυροῦσι διαπρυσίως, ὅτι ζῇ ἔτι ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ὁ ἠθικὸς ἐκεῖνος γίγας ὁ φωτίσας καὶ ἐξευγενίσας τὸν κόσμον.

Ναὶ, ζῇ, κύριοι, καὶ θέλει ζήσει ἐν ὅσῳ ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ νοῦς ἐρευνῶν τὴν ἀλήθειαν, καὶ καρδία αἰσθανομένη καὶ ἀγαπῶσα τὸ καλόν. Ζῇ, καὶ θέλει ζήσει, καὶ θέλει κραταιωθῇ, ἐν ὅσῳ σωφρονοῦντες ἐνισχύομεν τοὺς ἡμετέρους Συλλόγους, δι' ὧν δυνάμεθα, ἀπὸ κοινοῦ ἐργαζόμενοι, καὶ τὰς ὑλικὰς ἀνάγκας, ὧν τοῦ λαοῦ ἡ ἐκπαίδευσις δεῖται, νὰ θεραπεύσωμεν καὶ τὸ ὑψηγόρον καὶ ἐκπολιτιστικὸν πνεῦμα τοῦ ἑλληνισμοῦ νὰ ἐμπνεύσωμεν τοῖς λαοῖς, ἔχοντες ἀείποτε ἐν τῷ νῷ τὸ τοῦ Ἰσοκράτους, ὅτι *«τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα πεποίηκε μηκέτι τοῦ γένους, ἀλλὰ τῆς διανοίας δοκεῖν τεκμήριον, καὶ μᾶλλον Ἕλληνας καλεῖσθαι τοὺς τῆς ἑλληνικῆς παιδεύσεως ἢ τοὺς τῆς κοινῆς φύσεως μετασχόντας»*· μάρτυρες τῶν λεγομένων οἱ σημερινοὶ Γερμανοὶ, οἵτινες καὶ τῶν Ἑλλήνων εἰσὶν ἑλληνικώτεροι. Ζῇ λοιπὸν καὶ θέλει ζήσει, πρὸς κοινὴν τῆς ἀνθρωπότητος σωτηρίαν, ἐν ὅσῳ ἡμεῖς, ἀντὶ τοῦ νὰ ἀποθαρρυνώμεθα ὑπὸ τῶν καταδρομῶν καὶ συκοφαντιῶν καὶ ἀντενεργειῶν, ἃς ἀντιτάττουσιν ἡμῖν ὅσοι *οὐκ οἴδασι τί ποιοῦσιν*, ἀπεναντίας παροτρυνόμεθα ἔτι μᾶλλον, καὶ ἐνισχυόμεθα ἀρυόμενοι τὸ σθένος τῆς ἀντιδράσεως, ὡς ὁ ἀτμὸς, ἐξ αὐτῆς τῆς βίας καὶ τῆς πιέσεως.

Ζῇ καὶ θέλει ζήσει, καὶ ἀκαταμαχήτως ἐπιῤῥωσθῇ ἐν ὅσῳ ἐξακολουθοῦσιν ἀναφαινόμενοι παρ' ἡμῖν ἄνδρες φιλόμουσοι, φιλογενεῖς καὶ γενναῖοι, οὓς πάντες γινώσκομεν, καὶ οὓς θέλουσιν εὐλογεῖ τὰ τέκνα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς εὐλογοῦμεν τοὺς Ζωσιμάδας, τοὺς Καπλάνας, τοὺς Χατζῆ Κώνστας καὶ λοιποὺς πατέρας καὶ εὐεργέτας τοῦ ἔθνους.

Ζῇ, τέλος πάντων, καὶ θέλει ζήσει ἐν ὅσῳ ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων ἠχεῖ ἐν τοῖς ὠσὶ καὶ τῇ καρδίᾳ ἡμῶν τὸ Ὁμηρικὸν

Αἰὲν ἀριστεύειν, καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων,
μηδὲ γένος πατέρων αἰσχυνέμεν, οἵπερ ἄριστοι.

Τῇ 12 μαΐου 1873.

Ἡ ἐκπαιδευτικὴ ἐπιτροπὴ

Ι. ΑΡΙΣΤΟΚΛΗΣ
Γ. ΣΟΦΟΚΛΗΣ
Κ. ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ
Μ. ΠΑΝΤΑΖΗΣ
Β. ΠΥΛΑΔΗΣ
Κ. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗΣ
Ξ. ΖΩΓΡΑΦΟΣ, εἰσηγητής.

Digitized by Google

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΖΩΝΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΕΝ ΤΗ ΓΛΩΣΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ ΖΩΓΡΑΦΕΙΟΥ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑΤΟΣ.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ἐπετείῳ τοῦ Συλλόγου ἑορτῇ τῆς 13 Μαΐου 1873).

Φιλόμουσοι ὁμήγυρις.

Μέλλων μετὰ τὰ ἐναρμόνια τῶν προειρηκότων μέλη, οὕτως εὐαρέστως διαθέσαντα τὰς ἀκοὰς ὑμῶν, νὰ ἐπιπροσθήσω εἰς τὴν πνευματικὴν ταύτην εὐωχίαν καὶ τὸ ἐμὸν ἀσθενὲς καὶ μονότονον ᾄσμα, ἄπελπις καὶ ῥίψασπις θὰ ἐξέλιπον τὴν τάξιν, ἣν σήμερον ἐτάχθην, εἰ μὴ ῥανίδα τινὰ θάρρους ἐμποιητικὴν καὶ παρηγορον ἠρυόμην ἐκ τῆς ἀφθόνου πηγῆς τῆς παρηγορίας, τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου. «Πᾶς ἄνθρωπος, λέγει, πρῶτον τὸν καλὸν οἶνον τίθησι καὶ ὅταν μεθυσθῶσι τότε τὸν ἐλάσσω». Μεθυσθέντες λοιπὸν καὶ ὑμεῖς ἤδη φιλόμουσοι κύριοι, ἐκ τοῦ πνευματικοῦ ἀνθοσμίου τῶν προειπόντων, ἀνεκτότερον ἴσως θέλετε προσδεχθῆ καὶ τὸν ἐμὸν ἐλάσσω οἶνον, τοιοῦτον καθιζάμενον οὐχὶ βεβαίως ἐκ τῆς ἀνοσίου ὕλης τοῦ ζητήματος, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ τὴν ἀσθένειαν τὴν ἐμὴν, μέλλοντος νὰ διεκτυλίξω ἐνώπιον ὑμῶν ζήτημα τὰ μάλιστα ἐνδιαφέρον ἅπαντας ἡμᾶς· διότι πρόκειται περὶ τῆς συγκομιδῆς τῶν σεβαστῶν ἡμῖν λειψάνων τῆς πατρίου ἡμῶν γλώσσης.

Ἐν τούτῳ, κύριοι, πολλὰ μὲν ἠδύνατό τις, μὴ σπεύδειν ὡρμημένος, νὰ εἴπῃ προοιμιαζόμενος περὶ τῆς πατρίου ἡμῶν γλώσσης, καλὰ δὲ καὶ τερπνὰ καὶ τῇ φαιδρᾷ ταύτῃ πανηγύρει κεχαρισμένα, εἴπερ προὔκειτο περὶ τῆς πλησιφαοῦς ἐκείνης φάσεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐν ᾗ ἐμουσούργησαν μὲν Ὅμηροι καὶ Πίνδαροι καὶ Σοφοκλεῖς, δι' ἧς ὁ Ὀλύμπιος ἐκεῖνος δημοκρατικὸς μονάρχης τῶν Ἀθηνῶν ἦγεν, ὥσπερ διὰ χαλυβδίνου χαλινοῦ, ὑπὸ τὰ αὐθεντικὰ αὐτοῦ βουλεύματα τοὺς ἀγερώχους ἐκείνους παῖδας τῶν Μαραθωνομάχων, μεθ' ἧς ὁ ῥήτωρ τῆς ἀρχαιότητος καὶ συμπάντων τῶν αἰώνων ἐνθουσιῶδες ἐξήγειρεν ἐκ τοῦ ληθάργου τῆς ἀπονοίας τὸ ἀπειρηκὸς ἤδη πλῆθος τῶν Ἀθηναίων, καὶ τέλος ἦν ὁ μέγας Ἄρης Μακεδὼν, ἄροτρον κρατῶν τὸ δόρυ καὶ τὴν χέρσον πολιτισμοῦ Ἀσίαν ἐκχερσῶν, ἐφ' ἅπαν διέσπειρε τὸ πρόσωπον αὐτῆς, ἐξ ἧς ἀνέδωκεν εἶτα ὁ ἐπίσης ζωογόνος καρπὸς, ὃν σιτισθέντες οἱ θεόπνευστοι καὶ στεντόρειοι ἐκεῖνοι τῆς ἀληθείας κήρυκες εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξέπεμψαν τοὺς φθόγγους καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν.

Ἀλλ' ὅμως οὐχὶ περὶ τῆς νεαρᾶς καὶ ἀκμαίας ἐκείνης γλώσσης ἐστὶν ὁ λόγος ἡμῖν ἐνταῦθα, ἀλλὰ περὶ τῆς γεγηρακυίας καὶ παρηκμακυίας καὶ ἤτις, ὥσπερ ἀρίστη συμβία καὶ σύντροφος, τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς πτώσεως τοῦ πολυπαθοῦς ἑλληνικοῦ λαοῦ συμμέτοχος γενομένη, πολλὰς καὶ αὐτὴ τὰς δῃώσεις καὶ καταστροφὰς ὑπέστη, ἐν μεγίστῃ δὲ πτωχείᾳ καὶ ἀπορίᾳ καταστᾶσα πολλὰ ῥάκη ξενισμοῦ κατ' ἀνάγκην καὶ βίαν περιεβλήθη.

Ἀλλὰ καί περ οὕτως ἡλικίας καὶ καταστάσεως ἔχουσα καὶ τηλικαῦτα παθοῦσα δὲν ἐπαύσατο ὅμως ἐν εὐθύμοις στιγμαῖς τῆς ταλαιπώρου αὐτῆς ζωῆς ἐπὶ κατερρυτιδωμένου προσώπου ἱκμάδα ζωῆς καὶ κάλλους ἐπιδεικνυμένη. Διότι ποσάκις τὰ εὔθυμα καὶ θούρια αὐτῆς ᾄσματα ζωηρῶς δὲν ἀντήχησαν; ποσάκις αἱ κατανυκτικαὶ θρηνῳδίαι αὐτῆς δὲν ἠκούσθησαν; ἃς καί περ γραῖα νεανικῶς φθεγγομένη, εἱλκύσατο ἐπὶ τέλους τὴν προσοχὴν καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Πανοικτίρμονος καὶ Παντοδυνάμου Σαβαὼθ, ὅστις ἀπὸ τοῦ θρόνου τῆς Μεγαλειότητος αὐτοῦ. «Οὐ καλὸν, εἶπε θανάτῳ ἀποθανεῖν τὴν Ἑλλάδα ἔθνος τε καὶ φωνήν» καὶ ἐπειδὴ οὐ *παλιάγρετον οὐδ' ἀπατηλὸν οὐδ' ἀτελεύτητον ὅ,τι κεν κεφαλῇ κατανεύσῃ*, ἰδοὺ πάλιν ἐν τῇ εὐδοκίᾳ Αὐτοῦ ἐκείνη μὲν, ὥσπερ Φοῖνιξ πτηνὸς, φαιδρὰ ἀναγεννᾶται, ὑμεῖς δὲ φιλοστόργως ἀπὸ τῶν φαιδίμων αὐτῆς ὤμων τὸ πεπαλαιωμένον καὶ καταῤῥεῦσαν τριβώνιον ἀπορρίπτοντες, τὴν πάλαι μεγαλοπρεπῆ στολὴν αὐτὴν βαθμηδὸν περιβάλλομεν· καὶ οὐκ ἔστι μακρὰν ὁ χρόνος, οὐκ ἔστι, ὁπότε τὸ ἔθνος ἡμῶν ὄψεται πάλιν αὐτὴν ἐν πάσῃ νεανικότητι, ἰσχύϊ καὶ λαμπρότητι διαλάμπουσαν.

Διότι πρὸς τοῦτο ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου πολλὰ καὶ διάφορα πνευματικὰ ἐργαστήρια ὑπὸ τῶν παίδων τῶν Ἑλλήνων καθιδρύθησαν, σχο-

Digitized by Google

λαὶ καὶ Σύλλογοι καὶ Λέσχαι, ἔνθα θρασύπονοι μὲν ἐργάται τοῦ λόγου ἱδρῶτι καταστάζοντες νυχθημερὸν ἐργάζονται, φιλόμουσοι δὲ Ἡρῷδεις Ἀττικοὶ τοῦ ἔθνους ἡμῶν τὴν ἀρίστην χρῆσιν τοῦ πλούτου αὐτῶν ποιούμενοι ἐπιβοηθοῦσι τοὺς μετὰ πλείστης τῆς αὐταπαρνησίας ἐν αὐτοῖς ἐργαζομένους.

Ἓν τῶν τοιούτων λογικῶν ἐργαστηρίων, ἀκμαῖον εἰς ὕλην καὶ ἐργάτας, ἐστὶ καὶ ὁ ἀπό τινος χρόνου στερρῶς ἐφιστάμενος Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος, οὗ τὴν ἐπέτειον ἑορτὴν σήμερον φαιδρῶς πανηγυρίζομεν, καὶ ὅστις, σὺν τοῖς ἄλλοις κάλλιστα συνιδὼν ὅτι οὐχὶ ἀνάξια προσοχῆς τὰ κατὰ τὴν τελευταίαν φθίνουσαν φάσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀλλὰ μᾶλλον ἄξια πολλῆς τῆς σπουδῆς καὶ μελέτης, προέθηκε πρὸς τοῦτο τὸ προκείμενον περὶ συλλογῆς ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ διαγώνισμα, οὗτινος, ἀγγελθέντος τῇ 20 Αὐγούστου τοῦ παρελθόντος ἔτους, ἀγωνοθέτης ἐστὶν ὁ φιλόμουσος Κύριος Χρηστάκης ἐφέντης Ζωγράφος, περὶ τοῦ ὁποίου οὐδένα προστίθεμεν ἔπαινον· διότι ἕνεκα τῶν πολλῶν ἐν γένει ἀγαθοεργιῶν αὐτοῦ, τὸ ὄνομα τοῦτο αὐτὸν τὸν ἔπαινον ἐγγὺς νὰ σημαίνῃ.

Κατὰ τὴν εἰσήγησιν τοῦ διαγωνίσματος τούτου, φιλόμουσοι ἀκροαταί, προκειμένου περὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ὤφειλεν, ὡς ἀληθῶς, ἕτερός τις, τὴν εὔνοιαν τοῦ λόγου κεκτημένος, διὰ τῆς μυστηριώδους αὐτοῦ δυνάμεως νὰ συγκινήσῃ πᾶσαν φιλόμουσον Ἑλληνικὴν καρδίαν εἰς συναίσθησιν τῶν πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν πάτριον γλῶσσαν καθηκόντων, ἵνα πάντες μετ' ἴσης τῆς προθυμίας ἐπισπεύδοντες, φθάσωμεν ὅσον τάχιον τὴν νύσσαν τῶν σκοπίμων ἐργασιῶν ἡμῶν, ἀλλ' ὁ κλῆρος ἔπεσεν ἐπ' ἐμὲ, πρόθυμον μᾶλλον ἢ σοφώτερον, ἧκιστα δ' εὔνουν τοῦ λόγου καὶ τῆς εὐφραδείας τέκνον. Ἀλλὰ θαρσεῖν χρὴ, καὶ ἐν τῇ εὐνοϊκῇ ἀκροάσει τοῦ ἐπιεικοῦς φιλομούσου ἀκροατηρίου πειρατέον ἐκ τῶν ἐνόντων τὴν ἔκθεσιν τοῦ μνησθέντος διαγωνίσματος.

Εἰς τὴν πρώτην φωνὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου φιλόμουσοι κύριοι ἐκ διαφόρων μερῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Κόσμου οὐχὶ τῆς ὑλικῆς ἀμοιβῆς γλιχόμενοι, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἠθικὴν δάφνην φιλοτιμούμενοι ἔσπευσαν ν' ἀποστείλωσιν ἡμῖν ἐκπροθέσμως διαφόρους συλλογὰς ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, πρῶτοι τοιουτοτρόπως τὸν πρὸς τὴν πάτριον ἡμῶν γλῶσσαν ὀφειλόμενον ἐπιδειξάμενοι σεβασμόν.

Τὰ πεμφθέντα εἰς τὸν προκείμενον ἀγῶνα πονήματα ἐννέα εἰσὶ τὸν ἀριθμὸν, ὀλίγα μὲν ἀπολύτως, ἱκανὰ δὲ διὰ τὸ πρῶτον καὶ ἀναλόγως τοῦ ὀλίγου χρόνου, ὃν ὁ Σύλλογος προσδιώρισεν. Ἀπέστειλαν δέ·

1) Ὁ Κύριος Ἀλέξανδρος Ῥηγίδης ἐξ Ἄρτης πραγματείαν ἐπιγραφομένην, *Ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς παρευκλεοῦς καὶ ἀρχαίας πόλεως Ἄρτης.*

2) Κύριός τις Χῖος ἀνωνύμως συλλογὴν Χιακῶν λέξεων, φράσεων καὶ ἐθίμων.

3) Ὁ Κύριος Π. Γ. Θεοδωρίδης ἰατρὸς ἐν Προύσῃ μονογραφίαν περὶ Κίου τῆς Βιθυνίας.

4) Κύριός τις ἀνωνύμως δύο πονήματα ἀ) Γλωσσάριον Ἠπειρωτικὸν ἐπιγραφόμενον καὶ β') Συλλογὴν διαφόρων Ἠπειρωτικῶν ἀσμάτων.

5) Ὁ Κύρ. Α. Γόνιος ἐκ Κάτω-Σουδενῶν τῆς Ἠπείρου πραγματείαν ἐπιγραφομένην, *Συλλογὴ ζώντων ἐν Ἠπείρῳ μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ* λαοῦ.

6) Ὁ Κύρ. Δημοσθένης Χαβιαρᾶς ἐκ Σύμης δύο πονήματα ἀ) *Γλωσσάριον Συμαϊκῆς διαλέκτου ἢ συλλογὴν τῶν ἐν Σύμῃ οὐσῶν ἐν χρήσει λέξεων* καὶ *φράσεων* καὶ β') *Συλλογὴν Συμαϊκῶν παροιμιῶν καὶ αἰνιγμάτων.* Ἐνταῦθα κατατάσσομεν ἑβδόμην τὴν γλωσσικὴν ὕλην, ἥτις ἀποτελεῖ μέρος πραγματείας τινὸς περὶ Πόντου, ἀποσταλείσης διὰ τὸ Συμβουλίδειον διαγώνισμα. Ὡς γνωρίζουσιν οἱ φιλόμουσοι ἀκροαταὶ, διὰ τὸ παρὸν ἔτος ὑπῆρχον καὶ δύο ἕτερα διαγωνίσματα, ἤτοι τὸ Εὐγενίδειον περὶ *Θεσσαλίας* καὶ τὸ Συμβουλίδειον περὶ *Πόντου*. Καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου οὐδεμία δυστυχῶς ἐστάλη ἡμῖν οὐδὲ κατὰ τὸ παρὸν ἔτος πραγματεία, περὶ δὲ τοῦ δευτέρου ἐστάλη μὲν τοιαύτη, ἀλλ' οὖσα κατὰ τὸ παλαιότερον πρόγραμμα τοῦ περὶ Συμβουλιδείου διαγωνίσματος, μακρὰ ἑπομένως, ἄφθονον καὶ ποικίλην περιέχουσα ὕλην, ἀπῄτει πρὸς κρίσιν καὶ μακρότερον χρόνον οὗ ἡ ἐπιτροπὴ ἐστερεῖτο. Μὴ θέλουσα δὲ νὰ διέλθῃ σπεύδουσα οὕτως εἰκῇ καὶ ἀβασανίστως ἔργον, ὅπερ ἴσως ἐνέχει πολλὴν τὴν ἀξίαν, ἀπεφάσισε ν' ἀναβάλῃ τὴν κρίσιν αὐτοῦ εἰς τὸ ἐρχόμενον ἔτος, ἐλπίζουσα ὅτι ὁ Σύλλογος θέλει παρατείνει τὸ διαγώνισμα, καὶ οὕτως ἡ κρίσις δύναται νὰ γίνῃ ἀνετώτερον καὶ ἑπομένως ἀκριβεστέρα· ἔκρινεν ὅμως εὔλογον ἀποκόπτουσα, οὕτως εἰπεῖν, τῆς ὅλης πραγματείας τὴν γλωσσικὴν ὕλην νὰ ἐπενέγκῃ σήμερον τὴν κρίσιν ἐπ' αὐτῆς.

8) Ὁ Κύρ. Ἰωάννης Σταματέλος Σχολάρχης ἐν Λευκάδι, Συλλογὴν τῶν ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ Λευκαδίου λαοῦ, καὶ προς-

Digitized by Google

θήκας εἰς ταύτην, βραδύτερον σταλείσας καὶ ὑπ' ὄψιν ληφθείσας, καὶ

9) Ὁ Κύριος Ν. Γ. Πολίτης ἐξ Ἀθηνῶν δύο πονήματα α) ἀνέκδοτα δημοτικὰ ᾄσματα τῆς Ἑλλάδος· καὶ β') Δημώδη αἰνίγματα καὶ λογοπαίγνια.

Τὰ ὀλίγα ταῦτα πονήματα κατὰ τὴν ποσότητα τῆς ὕλης ἢ τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτῶν ἀξίαν ἀντιστρόφως κατατάξαντες ἐρχόμεθα ἤδη νὰ ἐπενέγκωμεν ἐφ' ἑνὸς ἑκάστου τούτων τὴν ἀσθενῆ κρίσιν ἡμῶν, ἐπικαλούμενοι καὶ τὴν ὑμετέραν ὑπόμονον καὶ ἐπιεικῆ ἅμα ἀκρόασιν, εὖ εἰδότων ὅτι ἕκαστος μὲν τῶν ἀγωνιζομένων ἐγχειρίτατα ὧν τῶν περιγραφομένων καὶ διὰ πολλοῦ χρόνου ἐξήτασε καὶ ἐμελέτησε ταῦτα. ἡμεῖς δὲ πορρωτέρω αὐτῶν ὄντες καὶ δι' ὀλίγου ἀναγκαίως τὴν ἐξέτασιν ἐποιησάμεθα.

Ἀλλὰ πρὶν ἔλθωμεν ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν, ἀναγκαῖον νὰ προείπωμεν ὅτι, εἰ καὶ ἠδυνάμεθα νὰ προβῶμεν εἰς λεπτοτέρας παρατηρήσεις καὶ αὐστηρὰς ἐξελέγξεις, θ' ἀποφύγωμεν ὅμως τοῦτο, διότι πρῶτον ἡ κρίσις ἤθελε καταστῆ μακροτέρα ἢ κατὰ τὴν παροῦσαν περίστασιν, φορτικὴ δ' ἑπομένως τοῖς ἀκούουσιν· ἐπιεικεστέρα δ' ἔπειτα δέον νὰ ᾖ, διά τε τὸ ἀνεπαρκὲς τοῦ χρόνου, ὅπως οἱ συναγωνιζόμενοι ἐπὶ τὸ τελειότερον παρασκευάσωσι τὰ πονήματα αὐτῶν, καὶ διὰ νὰ μὴ ἀποθαρρύνωμεν τοὺς περὶ ταῦτα προθύμως ἔχοντας εἰς τὰς περὶ τούτων ἐρεύνας αὐτῶν καὶ μελέτας· προλέγοντες καὶ τοῦτο ὅτι ἡ ἐπιείκεια τῆς κρίσεως θέλει ἐλαττοῦσθαι προϊούσης τῆς ἡλικίας τοῦ προκειμένου διαγωνίσματος.

Καὶ ἤδη ἀρχόμεθα κρίνοντες τὰ *Ὀλίγα περὶ τῆς παγευκλεοῦς καὶ ἀρχαίας πόλεως Ἄρτης*, συλλεγέντα ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Ῥηγίδου ἐξ Ἄρτης. Κ' ἐν πρώτοις διὰ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἐννοεῖ ὁ φιλοπονήσας, ὡς διεξελθόντες τὸ πόνημα εἴδομεν, ὅτι μέλλει νὰ ἐκθέσῃ τινὰ περὶ τῆς νῦν Ἄρτης, ἥτις ἀρχαία καὶ πανευκλεὴς ἐστι· διότι περὶ τῆς ἀρχαίας Ἄρτης ἢ περὶ σωζομένων λειψάνων αὐτῆς οὐδὲν ἐφρόντισε νὰ σημειώσῃ, διότι ἐν τῇ ἀρχῇ περὶ οὐδὲν ἄλλο ἀσχολεῖται ἢ τὴν ἀνακοίνωσιν σημερινῶν καὶ οὐχὶ ἀξίων λόγου εἰδήσεών τινων· λ. χ. περὶ τοῦ ποταμοῦ Ἄρτης Ἀράχθου, ὃν εὐεργετικὸν καὶ ὠφέλιμον τοῖς κατοίκοις σπουδάζει νὰ παραστήσῃ διὰ τεσσάρων λόγων, ὧν ὁ ἰσχυρότατός ἐστιν ὁσάκις ὁ ποταμὸς οὗτος μανιώδης κατέρχεται, καταστροφὴν ἐνίοτε καὶ πανωλεθρίαν ἐπιφέρων εἰς χωράφια, ἐλαιοτόπια καὶ καλύβας τῶν ἐργατῶν, συμπαρασύρων ἐνίοτε καὶ ζῶα καὶ ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ οὕτω καθιστάμενος τοῖς πτωχοῖς ὠφέλιμος, διότι τὴν καταστροφὴν ταύτην ἀντικαθίστησι γενναιοδώρως καταλιμπάνων ἐν τῇ ὀπισθοχωρήσει αὐτοῦ πλεῖστα ὅσα ξύλα καὶ κούτσουρα· ἅπερ συναθροίζουσι πανηγυρικῶς μονονουχὶ παιᾶνας ὡς πρὸς εὐεργέτην αὐτὸν ᾄδοντες.

Ἀκολούθως γράφει περὶ κήπων, παραγόντων ῥοδάκινα, μῆλα, σῦκα, πορτογάλλια καὶ ὀλίγα κίτρα, ἅπερ καταναλίσκουσιν οἱ κιτροφάγοι ἄνδρες τῆς Ἠπείρου· ἑπομένως περὶ γεφύρας, παραθέσας καὶ τὸ ἄξιον λόγου περὶ αὐτῆς ᾆσμα, περὶ τοῦ ἐν Μουχουστίῳ παναρχαίου Βυζαντινοῦ ναοῦ «ἡ Παρηγορηθεῖσα», περὶ παζαρίου, ἀγορᾶς Ἄρτης καὶ Τουρκοποζαρίου.

Ταῦτα δὲ πάντα μακροθυμῶν περιγράφει ἐν τέλει καὶ διὰ στίχων, ἢ ὡς λέγει, *διστίχως*, ἐννοῶν φαίνεται τὴν στιχουργίαν καὶ ποίησιν *διστιχίαν*.

Ἄξια δὲ πλείονος προσοχῆς εἶναι τὰ μετὰ ταῦτα, ἤτοι μῦθός τις (παραμύθιον) ἐν ἁπλῇ τοπικῇ διαλέκτῳ, ἐν ᾧ ἐπέτυχε, περιγράψας τοῦτο κατὰ δημώδη γλῶσσαν καὶ τρόπον· ἔπειτα βραχύ τι γλωσσάριον λέξεων τοπικῶν, καθ' ὅλου δὲ Ἠπειρωτικῶν, καὶ φράσεις τινὲς ἐγχώριοι. ὡς παράρτημα δὲ προστίθεται καὶ κατάλογος ἁπάντων τῶν τῆς Ἄρτης χωρίων. Ἅπαντα δὲ ἐν γλώσσῃ πλημμελεῖ· ἀλλὰ τὴν ἀσθένειαν ταύτην ἐν τῷ προλόγῳ αὐτοῦ ὁμολογεῖ ὡς καὶ τὴν προθυμίαν νὰ φανῇ ὠφέλιμος ἐκ τῶν ἐνόντων αὐτῷ· οὗτινος θέλει βεβαίως ἐπιτύχει, σπουδάζων μᾶλλον περὶ τὴν συλλογὴν διαφόρων λέξεων καὶ φράσεων ἐγχωρίων, πρὸ πάντων δὲ μύθων, ἐν οἷς ὡς προείπομεν ἐπιτυγχάνει.

Μετὰ τὴν ἀνωτέρω πραγματείαν ἔρχεται ἡ τοῦ ἀνωνύμου Χίου συλλογή, περιέχουσα 90 περίπου λέξεις καὶ φράσεις μετὰ τῆς ἀντικρούσης εὐκρινοῦς ἑρμηνείας αὐτῶν, ἐξ ὧν εὐάριθμοί εἰσιν Ἑλληνικῆς καταγωγῆς ἄνευ τινὸς ἐτυμολογίας αὐτῶν· ἐπίσης περιλαμβάνει καί τινα ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν κατοίκων Χίου καὶ ἄλλων τινῶν γειτνιαζόντων τόπων, οὓς κατὰ διαφόρους χρόνους ἐπεσκέψατο, ἀτελῶς περιγραφόμενα τὰ πολλά, ὅπερ ἀνομολογεῖ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ συλλογεὺς ἐν βραχεῖ μὲν ἀλλ' ἀφελεστάτῳ καὶ πατριωτικῷ προλόγῳ αὐτοῦ, ἔνθα λέγει ὅτι οὐδεμίαν ἀξίωσιν ἔχων ἐπὶ τῆς χρηματικῆς ἀμοιβῆς, ἀποστέλλει ταῦτα οὕτως ἀτελῶς ἔχοντα εἰς τὰς δεξιωτέρας χεῖρας τοῦ Ἑλληνικ. Φιλολογικοῦ Συλλόγου, ὅπως προκύ-

Digitized by Google

ψη ἡ ἐκ τούτων ἐπιποθουμένη ὠφέλεια εἰς τὴν φιλολογίαν καὶ ἱστορίαν τοῦ ἔθνους ἡμῶν.

Ἀποχαιρετῶντες δὲ τὸν πατριώτην καὶ ἀφιλοκερδῆ τοῦτον Χῖον μεταβῶμεν ἐπὶ τὴν μονογραφίαν περὶ Κίου τῆς Βιθυνίας ὑπὸ τοῦ ποτὲ Π.Γ.Θεοδωρίδου, ἰατροῦ ἐν Προύσῃ. Αὕτη διαιρεῖται εἰς τρία μέρη, ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ὁποίων ἐν τάξει καὶ διὰ βραχυτάτων ἐκθεὶς τὰ περὶ τῆς θέσεως καὶ τῶν ὁρίων τῆς ἀρχαίας καὶ νῦν Κίου, ἀφηγεῖται ἐπίσης διὰ βραχέων τὰ τῆς ἱστορίας αὐτῆς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι Σουλεϊμάνου τοῦ πρώτου, ὅσα δηλαδὴ ὑπέστη αὐτή τε καὶ τινα τῶν πέριξ χωρίων ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ εἶτα τοῦ Φιλίππου Γ′, βασιλέως τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν Ῥωμαίων καὶ τέλος ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων καὶ τοῦ Ὀρχάνου, τοῦ ἑλόντος τὴν Προῦσαν, ἃς εἰδήσεις στηρίζει ἐπὶ ἱστορικῶν λόγων. Κατὰ παράδοσιν δὲ ἀναφέρει καί τινα περὶ τῶν Κιανῶν γυναικῶν, ὅτι δηλ. πλεῖσται Κιαναὶ γυναῖκες, ὧν οἱ ἄνδρες ἐκρατοῦντο ἐν ταῖς φυλακαῖς τῆς Προύσης, μετέβησαν ἐνταῦθα ἐκ Κίου ὅπως ζητήσωσι καὶ ἴδωσι τοὺς ἑαυτῶν συζύγους ἐν τῇ φυλακῇ, τούτου δὲ ἐπιτραπέντος, πάραυτα ἐκεῖναι ἐξητήσαντο παρὰ τῶν ἀνδρῶν τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν στολῶν, καὶ αὗται μὲν διέμειναν ἐν ταῖς φυλακαῖς, οἱ δὲ ἄνδρες ἡμφιεσμένοι γυναικεῖα ἀπεστάλησαν ὑπ' αὐτῶν τῶν γυναικῶν εἰς ἀπελευθέρωσιν τῆς ἰδιαιτέρας αὐτῶν πατρίδος. Πρωτότυπος ἀληθῶς γυναικεία αὐταπαρνησία καὶ ἀρετή, διότι οὐ μόνον ἀνταλλάσσουσι πρὸς τοὺς ἄνδρας ἐλευθερίαν καὶ ζωὴν ὑπὸ στοργῆς κινούμεναι, ἀλλὰ καὶ εἰς κίνδυνον προφανῆ τοὺς ἑαυτῶν ἐκπέμπουσιν ὑπὸ φιλοπατρίας καὶ φιλελευθερίας ἐμφορούμεναι, δι' ἧς πράξεως ἐξήγειραν τὸν θαυμασμὸν καὶ σεβασμὸν τοῦ κυριάρχου, ὅστις ποτ' ἦν, καὶ ἀπέλυσεν αὐτὰς διὰ νὰ πνέωσι τὸν ποθητὸν αὐταῖς ἐλεύθερον ἀέρα. Τὴν παράδοσιν ταύτην, λέγει, φέρουσιν ἀνὰ στόμα οἱ νῦν Κῖοι· ὁ δὲ γράψας εἰκάζει ὅτι τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Προυσίου, γαμβροῦ Φιλίππου ς′ κατοχὴν τῆς Κίου. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξῆς παράδοσις ἐμφαίνει τὸ ἀρρενωπὸν τῶν Κιανῶν γυναικῶν· ἐπί τινος ἐξανδραποδισμοῦ τῆς Κίου αἱ πρεσβύτεραι τῶν γυναικῶν ἐφρόντισαν νὰ κρύψωσι τὰς παρθένους καὶ νεωτέρας τῶν γυναικῶν μετὰ τῶν παιδίων των ἐν ὑπογείοις στοαῖς· οἱ δ' ἐχθροὶ ἠνάγκασαν τὰς πρεσβυτέρας καὶ ἐν τῷ φανερῷ νὰ χορεύσωσιν, ὅπερ καὶ κατ' ἀνάγκην ἔκαμον, ἀλλ' ἐν ᾧ ὠρχοῦντο, παιδίον τι ἐν τῷ ὑπογείῳ κρύπτῃ κλαῖον ἠκούετο, καὶ διὰ νὰ μὴ ἀκούσωσι τοῦτο οἱ ἐχθροὶ ἤρξαντο αἱ γραῖαι νεανικώτερον πηδῶσαι καὶ ζωηρότερον ᾄδουσαι, ὁπότε ἐν μεγάλῃ φωνῇ ἠκούσθη καὶ ἡ σκληρὰ παρακέλευσις ἐν τῷ ἐξῆς παρεμβληθέντι διστίχῳ:

ἢ σφάξε το, ἢ πνίξε το,
ἢ δός τῳ τὸ βυζί σου.

ὅπερ μαρτυρεῖ περιφανέστατα ὅτι τῇ σωφροσύνῃ καὶ ἀρετῇ παρακολουθεῖ ἡ εὐφυΐα καὶ τοῦ πνεύματος ἑτοιμότης.

Ἐν τῷ αὐτῷ πρώτῳ μέρει ἀναφέρει καὶ περὶ τῆς νῦν Κίου ὀλίγα, ὅτι ἐν τῷ γ′ πληθ. προσ. τῆς ὁριστικῆς χρῶνται τῇ καταλήξει *σι*, *φέρουσι ἐφέρασι* κλπ. τὰ ν, χ, ς, γ, εἴτε ἐν ἀρχῇ εἴτε ἐν μέσῳ λέξεως, καταπίνουσιν, ὅτ=ὄχι, ἔρι=χέρι, ἐπῆκα=ἐπῆγα κλπ. Τὰ δὲ παιδία ἀμφοτέρων τῶν φύλων ὀνομάζουσι δι' οὐδετέρου γένους, ὡς τὸ Γεωργό, τὸ Δημητρό, τὸ Φρόσω, τὸ Μαριγώ. Ἐν τῷ τέλει δὲ τοῦ μέρους τούτου ἀναφέρει καὶ 11 τετράστιχα ναναρίσματα.

Τὸ δεύτερον μέρος ἐστὶ λεξιλόγιον, ἄξιον λόγου καὶ παρατηρήσεως, περιέχον 250 λέξεις, μετ' ἐξηγήσεως σαφοῦς καὶ ἐπιτυχοῦς πρὸς τὰς ἀρχαίας συσχετίσεως, τὰς πλείστας δὲ ἑλληνικωτάτας μετὰ μικρᾶς παραφθορᾶς, ἀκουομένας οὐ μόνον ἐν Κίῳ ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις πέριξ χωρίοις. Ἐν τῷ ς′ μέρει καταγράφονται 9 ἐπιτύμβιοι ἐπιγραφαὶ διαφόρων χρόνων.

Μεταβαίνομεν ἤδη ἐπὶ τὰ δύο πονήματα τοῦ ἀνωνύμου συλλογέως, τὸ *Ἠπειρωτικὸν γλωσσάριον* καὶ τὴν *Συλλογὴν τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων*.

Καὶ τὸ μὲν ὑπ' αὐτοῦ οὐχὶ καλῶς ὀνομαζόμενον *Γλωσσάριον Ἠπειρωτικὸν* εἶναι συλλογὴ τῶν πλείστων σχεδὸν παρὰ τοῖς Ἠπειρώταις ἐν χρήσει λέξεων καὶ ἰδίᾳ παρὰ τοῖς Ζαγοριαίοις, πλουσία μὲν εἰς ὕλην, ὡς περιέχουσα 3000 περίπου λέξεις, ἀλλ' ἔργον ἀτελές· διότι πρῶτον καὶ πολλαὶ ἄλλαι λέξεις ἰδιάζουσαι τοῖς Ἠπειρώταις δὲν ἀπαντῶσιν ἐν αὐτῇ, οὐδεμιᾶς δ' ἔπειτα λέξεως φροντίζει ν' ἀνεύρῃ τὸ ἔτυμον, οὐδὲ περὶ τῶν φθογγολογικῶν ἐπικρατούντων νόμων ποιεῖται λόγον παντάπασιν, ἀλλὰ ξηρῶς τὴν λέξιν καὶ τὰς διαφόρους σημασίας αὐτῆς καταγράφει· ἐν ᾧ, ὡς δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τῆς ὀρθῆς γραφῆς τῶν λέξεων, τῆς ἐπιτυχοῦς ἐξηγήσεως αὐτῶν διὰ ταὐτοσήμων ἀρχαίων λέξεων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τῆς ἐλλείψεως σχεδὸν ἀνορθογραφιῶν, καὶ ἄλλων προτερημάτων τῆς συλλογῆς, οὐκ ἄμοιρος τῆς γλώσσης καταφαίνεται ὁ συλλογεύς, δυνάμε-

Digitized by Google

μενος φιλοπονῶν νὰ γράψῃ καί τινα περὶ τῶν παραλειφθέντων.

Τῶν δὲ λέξεων πολλαὶ μέν εἰσι κοιναὶ πάντων τῶν Ἑλλήνων, οἷον αἱ *ἄβλαβος*, *ἄβρεχος*, *ἀγωνίζομαι*, πολλαὶ δὲ καὶ τουρκικαί, ἃς ὅμως καλῶς διαγιγνώσκων ὀνομάζει τοιαύτας· τινὲς δὲ καὶ ξενικαί, ἃς ἐν σιγῇ παρέρχεται.

Καθ' ὅλου ὅμως ἡ συλλογὴ αὕτη παρέχει ἱκανὴν ὕλην τῷ βουλομένῳ νὰ συντάξῃ πράγματι *γλωσσάριον* τῆς Ἠπείρου, καθ' ὃ, ὡς προείπομεν, ὁ συλλογεὺς ἀπέτυχε, διότι γλῶσσα ἐν τῇ προκειμένῃ περιστάσει σημαίνει λόγον, ἔκφρασιν ἰδιάζουσαν, ἀσυνήθη καὶ μόνον κατά τινα τόπον εὔχρηστον, *Γλωσσάριον* δὲ τὴν συλλογὴν τῶν τοιούτων.

Ἡ δὲ *συλλογὴ τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων* εἶναι πολλῷ τελειοτέρα, ὡς περιέχουσα 570 τοιαῦτα, γνήσια Ἠπειρωτικά, ὀλίγων ἐξαιρουμένων, ἅπερ ἔκ τινων λέξεων καὶ φράσεων Ἰωνικὴν ἐμφαίνουσι τὴν καταγωγὴν αὐτῶν, οἷον τὸ 170 κ. τ. ν. α.τινὰ δὲ «Ποντικῆς ῥίζης» ὄζουσι καὶ τοιαῦτα ἐθεωρήθησαν τὸ 279ον καὶ 334ον κ.τ. ν.α. δύο δέ εἰσι καὶ μιξοβάρβαρα, οὕτως εἰπεῖν, ᾄσματα δηλονότι ἑλληνικὰ ὑπὸ βαρβαρίζοντος Ἰταλοῦ ᾀδόμενα, ἀναμιγνύοντος καὶ τινας στίχους καθαρῶς ἰταλικούς, οἷον τὸ 363ον

Io spero certa ti essu me gapai
non ti crisu no no perida mia κλπ.

καὶ τὸ 364ον

Ilio pu olo to cosmo perpati
pu ap to levanti sto ponenti paï
ecini pu ego gapaï essu to thori
Chereta me to avreon su gelaï κλπ.

Καίτοι δὲ πολλὰ τῶν ᾀσμάτων τούτων ἀπαντῶσι καὶ ἐν ταῖς ἐκδεδομέναις συλλογαῖς τῶν κ. A Passow, Γ. Χασιώτου, καὶ Ζαμπελίου (ἀλλὰ τελειότερα ἐν τῇ προκειμένῃ συλλογῇ), δυνάμεθα ὅμως ν' ἀναφέρωμεν ὑπὲρ τὰ 100 ὅλως ἀνέκδοτα καὶ ἄξια προσοχῆς.

Καὶ πάντα μὲν ὀρθῶς καὶ πιστῶς κατὰ τὴν γλῶσσαν τῶν Ἠπειρωτῶν γεγραμμένα, ἀλλὰ οὕτως ἀμελῶς καὶ ἀτάκτως τεταγμένα, φύρδην μίγδην, ἡρωϊκόν, ἐπέτειον, ἐρωτικόν, ἱσορικόν, γαμήλιον, μυρολόγιον κλπ. ὥστε πέμψας ταῦτα τοιουτοτρόπως εἰς τὸν προκείμενον ἀγῶνα, οὐ μικρὸν ἀγῶνα παρέσχε τοῖς κριταῖς. ἀναγκαζομένοις κατὰ πᾶσαν στιγμὴν ἀπὸ τῆς λαμπρᾶς αἰθούσης τοῦ γάμου καὶ τῶν τερπνῶν ᾀσμάτων τῶν ὁμηλίκων παρθένων πρὸς τὴν νύμφην, σπουδῇ νὰ μεταβαίνωμεν καὶ ἀσκεπεῖς ἕνεκα τῆς μεγίστης ταχύτητος ἐπὶ τὴν μυρολογοῦσαν μητέρα ἢ σύζυγον τὸ ἐκτάδην κείμενον ποθητὸν αὐταῖς ἀντικείμενον· καὶ πρὶν ἢ παρήγορον λόγον πρὸς τοὺς δυσδαίμονας ὀδυρομένους ἀποτείνωμεν, νὰ σπεύδωμεν ἐκεῖθεν σκυθρωποὶ καὶ δακρύβρεκτοι καὶ ἐκ τῆς βίας σχεδὸν ἀνυπόδητοι εἰς τὰς καθύγρους ἢ καὶ χιονοσκεπεῖς ἀγυιὰς διὰ ν' ἀκροασθῶμεν τοὺς ἀργυρολογοῦντας καὶ αὐγοσυνακτῆρας παῖδας, ᾄδοντας τὰ *Χριστούγεννα* ἢ τὸν *Ἅι-Βασίλη*· καὶ αὐτόθεν οὕτως ἔχοντες ἐν ἀκαρεῖ, ἱδρῶτι περιῤῥεόμενοι καὶ ἀσθμαίνοντες, νὰ εὑρισκώμεθα εἰς τὰς ψυχρὰς κοιλάδας τοῦ ὑψηλοῦ Ὀλύμπου διὰ νὰ ἀκούσωμεν τὸν μάτην ἤδη ἀγωνιζόμενον νὰ διαφύγῃ τὰ δυσέξοδα δίκτυα τῆς Βλαχοπούλας Δέσπως, ἐρωτύλον Δάφνιν-Νάσον, ὅστις ὑπὸ τὴν δροσερὰν σκιὰν τῆς πυκνοφύλλου ἐλάτης φλόγα διαβιβρώσκουσαν ἐν τοῖς στήθεσιν αὐτοῦ ἐγκλείων, περιπαθὴς ᾄδει·

Θέλουν ν' ἀνθήσουν τὰ κλαριά,
Δέσπω βλαχοπούλά μου,
κι' ὁ πάγος δὲν τ' ἀφίνει·
Θέλω κι' ἐγὼ νὰ σ' ἀρνηθῶ κι' ὁ πόνος δὲν μ' ἀφίνει.
Χαμήλωσε τὴν μπόλιά σου καὶ σκέπασε τὰ φρόδια
νὰ μὴ φανῇ τὸ φίλημα ποῦ σ' ἔχω φιλημένη·
τὸ χέρι σου τὸ παχουλὸ τὸ κονδυλογραμμένο
νὰ τὸ 'βαζα προσκέφαλο τρεῖς μέρας καὶ τρεῖς νύχτας·
καὶ νὰ (αι) αἱ μέραις του μαϊοῦ κ' αἱ νύχτας τοῦ Γεννάρη,
νὰ τὸ χορτάσω φίλημα ὅσῳ νὰ ξημερώσῃ·
σύρε νὰ πῇς τῆς μάνας σου νὰ μὴ μὲ καταργέται·
θέλα τὴν κάνω πεθερὰ καὶ σίνα θὰ σὲ πάρω.

Καὶ πρὶν ἢ πρὸς τὸν ἡδέως πάσχοντα ποιμενίσκον τὸ τοῦ Θεοκρίτου εἴπωμεν·
«Νάσε τάλαν τί νυ τάκεαι; ἀ δέ τυ κόρα
πάσας ἀνὰ κρήνας πάντ' ἄλσεα ποσὶ φορεῖται
ζατοῖσα». . . . .

Ἕλκων ἡμᾶς ἀπὸ τῶν μανδυῶν «σπεύσατε», ἀνακράζει ὁ προσωπιδοφόρος ᾀσματολόγος, «σπεύσατε ταχύποδες ἐπὶ τὰς ὑπωρείας παρὰ τὴν ἑλικώδη ὁδὸν ἵνα λαμπρὸν καὶ μεγαλοπρεπὲς θέαμα θεάσησθε»· καὶ ἀληθῶς ἰδού·

Ἐννιὰ χιλιάδες ἀρχοντιὰ πάνουν νὰ πάρουν νύφη
μὲ τριακόσια δυάργατα καὶ χίλιους συμπεθέρους·
οἱ συμπεθέροι στὰ χρυσὰ κι' οὖλοι καβαλαρέοι·
ἡ νύφη στὰ μεταξωτὰ γαμπρὸς σ' τὰ κατηφίνια.
καὶ πῆγαν καὶ τὴν ἔφερναν σὰν πέρδικα γραμμένη.

Καὶ οὐδόλως ἐντρεπόμεθα ὁμολογοῦντες, ὅτι ἡ λαμπρότης καὶ μεγαλοπρέπεια τῆς πομπῆς

Digitized by Google

ταύτης ἔλκει καὶ συμπαρασύρει καὶ ὑμᾶς ἀπροσκλήτους μετὰ τῶν κεκλημένων, καὶ τὸ δεινὸν πεζοὺς μεταξὺ ἱππέων ἀγερώχων καταπατουμένους, καὶ ἰδοὺ πνευσιῶντες ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ ἄρχοντος γαμβροῦ ὠστιζόμεθα.

Σχαρίκια, κυρὰ πεθερά, σχαρίκια συμπεθέρα·
Ἔβγα νάϊδῃς τὴ νύφη σου τὴν ἀκριβῆ τοῦ υἱοῦ σου.
Καλῶς το νε τὸ γιόκα μου! καλὴ γυναῖκα φέρεις.

Ἀλλ' ἆρά γε ἐξ ἡμῶν τις εἶχε τὸ βάσκανον ἐν τῷ ὀφθαλμῷ αὐτοῦ, ὥστε τὴν χαρὰν ταύτην καὶ φαιδρότητα νὰ μετατρέψῃ εἰς λύπην καὶ κατήφειαν, ἢ ὁ φθόνος Σατὰν πάλαι ἔχει στήσει τὸν μυσαρὸν θρόνον αὐτοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γραίας πενθερᾶς;

Μάνα μου δό μου τὰ κλειδιά, δόσε τὰ παρακλείδια,
τ' εἶν' ὥμορφη καὶ νόστιμη ἄξια καὶ προκομμένη.
Ἄνοιξ τὰ δίνω τὰ κλειδιά, ἄνοιξ τὰ παρακλείδια·
καὶ σ' τὴν καρδιά της μπήκανε σαράντα δυὸ μαχαίρια.
Μάγειρα ποῦ μαγείρεψες πολλὰ φαγιὰ τοῦ γάμου,
μαγείρεψε τῆς νύφης μου τριῶν φειδιῶν κεφάλια,
τοῦ ἀστριτιοῦ καὶ τῆς ὀχιᾶς καὶ τῆς μονομερίδας.
Οὔλοι στὴν τάβλα κάθησαν κι' ἡ νύμφη τρώγει χώρια.
Πάμε νυφοῦλα μ' ς' τὸν ὀντᾶ γιὰτ' εἶσ' ἀποσταμένη,
θαῤῥῶ ποῦ πείνασες; πολὺ καὶ ντρέπεσαι νὰ κρίνῃς·
γιὰ πάρε μιὰ χαψιὰ φαΐ γιὰ πάρε δυὸ καὶ πέντε.
Ἀπλόνει μιὰ ἁπλόνει δυό, τὴν τρίτη φαρμακώθκε!!
κι' ἀπὸ τὴν τάβλα σκώθηκε κατακιτρινιασμένη,
κάνει σταυρὸ τὰ χέρια της καὶ πάει 'ς τὴν πεθερά της.
Κάνε κυρὰ καὶ πεθερά, γιὰ μιὰ σταλιὰ νεράκι!!
Νύφη νερὸ δὲν ἔχομε καὶ ποιός θὰ μᾶς τὸ φέρῃ.
Κάνε κυρὰ καὶ πεθερὰ γιὰ μιὰ σταλιὰ νεράκι!!
Νύφη νερὸ δὲν ἔχομε καὶ ποιός θὰ μᾶς τὸ φέρῃ.
Κάνει σταυρὸ τὰ χέρια της καὶ πάει στὸν καλό της.
Κάνε, καλέ μου, γλίγωρα γιὰ μιὰ σταλιὰ νεράκι,
καὶ ψήθηκαν τὰ χείλια μου ἀπ' τὸ ἀψὺ φαρμάκι!
Χρυσὸ σταμνάκι ν' ἅρπαξε καὶ 'ς τὴν βρυσοῦλα τρέχει.
δσῳ νὰ πάῃ καὶ ν' ἀρθῇ τὴν βρίσκει πεθαμένη!!!
Χρυσὸ μαχαῖρι ν' ἔβγαλεν ἀπ' τ' ἀργυρὸ θηκάρι,
'στοὺς οὐρανοὺς τ' ἀπόλυκε καὶ 'στὴν καρδιά του βρέθκε!
Καὶ 'κεῖ ποῦ θάψανε τὸ νιὸ ἐβγῆκε κυπαρίσσι,
καὶ 'κεῖ ποῦ θάψανε τὴν νιὰ ἐβγῆκε καλαμάκι.
ἀντικοντᾷ ἡ καλαμιὰ, φιλεῖ τὸ κυπαρίσσι.
Κ' ἔνα πουλάκι κάθονταν 'στοῦ καλαμιοῦ τὰ φύλλα,
δὲν κελοϊδοῦσε 'σὰν πουλὶ 'σὰν κελαϊδοῦν τ' ἀηδόνια,
μον' ἐλολοῦσε κι' ἔλεγε μ' ἀνθρώπινη λαλίτσα,
«Γιὰ ἰδῆτε τὰ βαρυόμοιρα, τὰ βαρυοχωρισμένα,
ποῦ δὲ φιλιοῦνται ζωντανὰ, φιλιοῦντ' ἀποθαμένα!»

Ὁποία εἰκὼν τῆς ἀστάτου καὶ σκληρᾶς τύχης!

Πέπρωται ἆρα πάντως ὁ ἀνερχόμενος θριαμβευτικῶς τὸ Καπιτώλιον τῆς εὐδαιμονίας αὐτοῦ ν' ἀναβιβάζηται μετ'οὐ πολὺ ὑπὸ τοῦ φθόνου καὶ ἐπὶ τὴν μοιραίαν Ταρπήιαν πέτραν καὶ ἐκεῖθεν νὰ κατακρημνίζηται εἰς τὸ βάραθρον τῆς καταστροφῆς;

Τοιούτους τινὰς ἀτάκτους καὶ ἐν σπουδῇ ἀνωφερεῖς καὶ κατωφερεῖς δρόμους ἠνάγκασεν ἡμᾶς ὁ συλλογεὺς νὰ διατρέχωμεν, διὸ καὶ ἡμεῖς κρίνοντες σήμερον τὰ πονήματα αὐτοῦ καὶ τῇ ἀταξίᾳ αὐτῶν ἀκολουθοῦντες, ἀτάκτως ἐπίσης ὁτὲ μὲν σοβαροὶ καὶ σκυθρωποὶ ἐπιτιμῶμεν αὐτῷ ἐπὶ τῇ ἀταξίᾳ, ὁτὲ δὲ φαιδροὶ μεταβαλλόμενοι θωπεύομεν ἀνὰ τὸ μέτωπον, ἐπαινοῦντες αὐτὸν τῆς προσπαθείας.

Κ' ἐν τούτοις πρὸς γενικὸν καὶ εὐκρινῆ ἔπαινον αὐτοῦ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ συλλογὴ αὕτη, εἰ εἶχε καλὴν τὴν κατάταξιν καὶ τὰς ἀναγκαίας σημειώσεις, θὰ ἦτο τῶν τελειοτάτων, ὧν ἡμεῖς γνωρίζομεν.

Ἀλλὰ καιρὸς ἤδη νὰ μεταβῶμεν καὶ ἐπὶ ἕτερον Ἠπειρωτικὸν ἔργον, τὴν *Συλλογὴν τῶν ζώντων ἐν Ἠπείρῳ μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ* ὑπὸ Α. Γονίου ἐκ Κάτω Σουδενῶν τῆς Ἠπείρου. Ἡ συλλογὴ αὕτη περιέχει πρῶτον περὶ μηνῶν ἐν Ἠπείρῳ καὶ περὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἐθίμων, συγκρινομένων (τῶν μηνῶν) πρὸς τοὺς τῶν Ῥωμαίων καὶ ἀρχαίων· Ζον μυρολόγιον Ἠπειρωτικόν· Ζον εὐχὰς καὶ κατάρας ἐν Ἠπείρῳ· Ἓον κύρια ὀνόματα πόλεων, ποταμῶν, κωμῶν καὶ χωρίων καὶ Ὕον ὀνόματα κύρια ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν.

Ἡ συλλογὴ αὕτη, καίτοι σμικρὰ κατὰ τῆς ὕλης τὴν ποσότητα, καὶ δυσανάλογος πρός τε τὴν ἐπαγγελίαν τῆς ἐπιγραφῆς καὶ τὰς συλλογὰς τῶν λοιπῶν διαγωνιζομένων, ἔχει ὅμως αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν καί τινας ἀρετάς. Ἂν δ' ἀπαντῶσιν ἐν αὐτῇ ἐλλείψεις, αὗται εἶναι μικραὶ καὶ σχεδὸν ἀναπόφευκτοι εἰς τὰ τοιούτου εἴδους πρωτοφανῆ πονήματα. Παραθέσαντες δὲ πρῶτον τὰς ὀλίγας ἐλλείψεις, ἑπομένως θὰ ἐπιδείξωμεν καὶ τὰς ἀρετὰς αὐτῆς, μετὰ τὸ ὀλίγον δριμὺ πολὺ τὸ γλυκὺ αὐτῇ προσφέροντες.

Ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῆς συλλογῆς, τῷ περὶ μηνῶν τῆς Ἠπείρου κλπ. διεξερχόμενος τὰ καθ' ἕκαστον μῆνα ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν Ἠπειρωτῶν, προτάσσει σύντομόν τινα πραγματείαν περὶ ἑνὸς ἑκάστου μηνὸς, περὶ τοῦ ῥωμαϊκοῦ δηλαδὴ ὀνόματος αὐτῶν καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἀρχαίους ἀναλογίας, πραγματείαν τὰ πολλὰ ἀνέλεγκτον οὖσαν, ἀλλά πως περιττὴν, καθότι οὐδεμίαν σχεδὸν ἐφρόντισε ν' ἀνεύρῃ ὁμοιότητα σημερι-

Digitized by Google

νῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων πρὸς τὰ τῶν ἀρχαίων ἐν σχέσει πρὸς τοὺς μῆνας. Ἀκολούθως περιγράφων τὰ κατὰ τοὺς μῆνας ἤθη καὶ ἔθιμα παρατίθησι εἴ τι τυχὸν ᾄσμα ᾄδεται ἢ παροιμία λέγεται κατὰ μῆνά τινα ἐν οἷς, καίτοι ἱκανὴν δείκνυσι προσοχὴν καὶ πεῖραν, διέφυγον ὅμως τὴν προσοχὴν αὐτοῦ καί τινες ἐλλείψεις· καὶ

Α΄. Δὲν ἑρμηνεύει ἐκείνας τῶν παροιμιῶν αἵτινες χρῄζουσιν ἱκανῆς ἐξηγήσεως καὶ ἑρμηνείας διὰ πολλοὺς μεμακρυσμένους τῆς τε γλώσσης καὶ τῶν ἐθίμων τῆς Ἠπείρου, ὡς εἰ ἀπετείνετο πρὸς μόνον Ἠπειρώτας ἢ τὸ πολὺ Ῥουμελιώτας.

Β΄. Δὲν ἐξηγεῖ καλῶς καὶ σαφῶς τὰς αἰτίας ἐθίμων τινῶν ὡς λ. χ. περιγράφων τὰς ἐθιμοταξίας κατὰ τὴν πρώτην τοῦ μηνὸς Ἰανουαρίου, λέγει τὰ ἑξῆς· «Δὲν συνηθίζουσι νὰ κάμωσιν ἐπισκέψεις τὴν πρωΐαν (τῆς πρώτης δηλαδὴ ἡμέρας τοῦ Ἰανουαρίου)· διότι τὴν ἡμέραν ταύτην θεωροῦσιν ὡς σύμβολον καλὸν ἢ κακὸν ὅλου τοῦ ἔτους.» αἰτιολογία ἀσαφὴς καὶ ἀνεπαρκὴς, καὶ ἔπρεπε νὰ παρατηρήσῃ ὅτι ἐκ τοῦ πρώτου ἐπισκεπτομένου οἰκίαν τινὰ κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν οἰωνίζονται τὸ αἴσιον δι' αὐτοὺς ἢ ἀπαίσιον τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ, καθ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος οὗτος θεωρεῖται αἴσιος ἢ ἀπαίσιος εἰς τὴν ἐμφάνισιν αὐτοῦ, ὡς δυνατὸν νὰ ἦναι ὑγιὴς, πλούσιος, καλὸς τὸ εἶδος, νέος θαλερὸς, ἀμφιθαλὴς, χαρίεις κτλ. καὶ διὰ ταῦτα τὰ προσόντα αὐτῷ αἴσιος, ἢ τἀναντία τούτων κεκτημένος, πήρωσιν, πτωχείαν, δυσμορφίαν, γῆρας ἀργαλέον, ὀρφανίαν, σκυθρωπότητα καὶ τούτων ἕνεκα ἀπαίσιος· διὰ ν' ἀποφύγῃ λοιπὸν ἕκαστος τὴν αἰτίασιν πρῶτον συμβησομένου τυχὸν δυστυχήματος ἔν τινι οἰκίᾳ ὑπ' αὐτοῦ πρώτου ἐπισκεφθείσῃ καὶ μὴ προσκτήσηται ἑπομένως τὸ ὄνομα τοῦ ἀπαισίου, ἢ δεύτερον μὴ συναντήσῃ, τῆς οἰκίας αὐτοῦ ἐξερχόμενος, τοιοῦτόν τινα ἐκ τῶν προτέρων ἀπαίσιον θεωρούμενον, προφυλάσσεται καὶ τοῦ οἴκου νὰ ἐξέλθῃ καὶ ἄλλον νὰ ἐπισκέψηται.

Ἐπίσης καὶ εἴς τινας κρίσεις αὐτοῦ φαίνεται σπεύδων, ὡς λ. χ. ἔν τινι ὑποσημειώσει αὐτοῦ ὅτι ὁ μὲν Ἰανουάριος ὀρθότερον ἦτο ἂν ὠνομάζετο Ἀϋβασίλης εἰς τιμὴν τοῦ ἁγίου Βασιλείου, τοῦ ἑορταζομένου τὴν πρώτην τοῦ μηνὸς τούτου, καθὼς καὶ Ἀϋδημήτρις, Ἀϊταξιάρχης κτλ. Εἰ προσεῖχε κάλλιον θὰ εὕρισκε, διατί ὁ λαὸς τῆς τε Ἠπείρου καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος ἐπιμένει εἰς τὸ ῥωμαϊκὸν κατ' αὐτὸν ὄνομα Γινάρης ἢ Γενάρης· διότι ὁ λαὸς ἐννοεῖ αὐτὸν οὐχὶ Γενάρην (ἰανουάριον) ἀλλὰ Γεννάρην (τῷ διπλῷ ν), μῆνα δηλονότι τῆς γεννήσεως τῶν προβάτων ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, ὡς πολλὰ ᾄσματα τοῦ λαοῦ μαρτυροῦσι τοῦτο·

Γεννάρη, γέννα τοῦ Χριστοῦ, πρώτη γιορτὴ τοῦ χρό-
[νου κτλ.

οὐδόλως προσέχων εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν αὐτοῦ καταγωγὴν ἐκ τοῦ Ἰανὸς, τὸν ὁποῖον (ἵνα μεταχειρισθῶμεν τὴν νικῶσαν φράσιν) δὲν ἔσχε τὴν τιμὴν νὰ γνωρίσῃ· ἀλλὰ περὶ τῆς μεταπλάσεως ταύτης ἐν οἰκείῳ τόπῳ κατωτέρω γενήσεται μικρά τις παρατήρησις. Ἔλλειψιν αὐτοῦ καταγινώσκομεν καὶ τὸ ἑξῆς, ὅτι παρατηρῶν καὶ ὀρθῶς καὶ δικαίως ὅτι τὰ μυρολόγια τῶν Ἠπειρωτίδων εἶναι ἄξια σημειώσεως καὶ διὰ τὴν ποίησιν καὶ διὰ τὰς λέξεις καὶ διὰ τὰ αἰσθήματα, ἐφθόνησεν ὅμως νὰ πέμψῃ ἡμῖν πολλὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ μόνον ἕν, οὐδόλως κωλυόμενος, μᾶλλον δὲ παροτρυνόμενος ὑπὸ τοῦ διαγωνίσματος, οὐδενὸς δὲ ἄλλου δυναμένου ν'ἀκούσῃ, παρατηρήσῃ καὶ συλλέξῃ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα παρὰ τοὺς ἐν Ἠπείρῳ καὶ ταῖς ἄλλαις ἑλληνικαῖς ἐπαρχίαις λογίους.

Ὡσαύτως ἐλλιπὴς φαίνεται καὶ ἐν τῇ συλλογῇ τῶν εὐχῶν καὶ καταρῶν, διότι διέφυγον τὴν προσοχὴν αὐτοῦ καὶ πλεῖσται ἄλλαι εὐχαὶ, οἷαι αἱ λεγόμεναι κατὰ τὴν γέννησιν καὶ βάπτισιν τέκνου, τοὺς ἀῤῥαβῶνας, τοὺς γάμους, τοὺς θανάτους, τὰς ἀγοραπωλησίας, ἀναχωρήσεις, ἐπανόδους, τὰς σπορὰς, τοὺς θερισμοὺς, τοὺς ἀλωνισμοὺς, τὰ δεῖπνα, τὰ συμπόσια κλπ.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐθεωρήθησαν τῆς συλλογῆς ἐλλείψεις, ἃς ὅμως αἱ ἀρεταὶ αὐτῆς παρευδοκιμοῦσι· διότι καθόλου εἰπεῖν, περιγράφονται οὕτω πιστῶς καὶ ἀκριβῶς τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν Ἠπειρωτῶν κατὰ τοὺς μῆνας τοὐλάχιστον τοῦ ἐνιαυτοῦ, ὥστε τολμητέον εἰπεῖν ὅτι ἡ περιγραφὴ εἶναι σχεδὸν ἐντελὴς, μετὰ τοσαύτης δὲ συντομίας, εὐκρινείας καὶ ἀφελείας ἐκτυλίσσονται τὰ πράγματα, ὥστε ἥδιστα ὁ ἀναγνώστης ἤθελε διέλθει ταύτην καὶ χιλιοσέλιδος εἰ ἦτο, ἦν ἀρετὴν δέον νὰ ἔχωσιν αἱ τοιούτου εἴδους πραγματεῖαι.

Ὡς φιλόμουσος δὲ καὶ ἐχθρὸς τοῦ μὴ διασκεδασθέντος εἰσέτι σκότους τῆς ἀμαθείας ἐκ τῶν πολλῶν καὶ δὴ ἐκ τῆς τάξεως ἐκείνης, ἥτις ὤφειλε νὰ ἵσταται ἀγερώχως ὑπεράνω τῆς τῶν πολλῶν, παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ καὶ τιμαῖς διαφέρουσα, ῥίπτει βέλος ἐχεπευκὲς κατὰ τῶν πολλῶν γελοίων παρεξηγήσεων αὐτῶν διὰ τῶν

Digitized by Google

ἐξῆς ἀστείων ἀλλὰ καὶ ἀξίων ἅμα λόγου παρατηρήσεων αὐτοῦ. «Παρὰ τοῖς χυδαίοις, λέγει, ὑπάρχει δεισιδαιμονία τις ὅτι δῆθεν ἡ πρωτομαΐα ἔχει ἐπιρροὴν μεγάλην εἰς τὰ μάγια, διότι ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ λούονται, πλύνονται καὶ ἄλλα ὅμοια, τὰ δὲ ἀπολούσματα τὰ ῥίπτουσιν εἰς τὰς τριόδους, διότι νομίζουσι τὸν καλὸν μάϊον μαγευτήν· ὁποία ἐτυμολογία ἐκ τοῦ μάϊος μάγια, θαυμαστὴ παραγωγή, ὡς ἤκουσα ἰδίοις ὠσί τινὰ ἑρμηνεύοντα τὸ ἐφρουρήσαντο=ἔβαλον εἰς τὸ φοῦρνο· ὅλην ἀποθέμενοι ἐν οὐρανοῖς τὴν ἐλπίδα=ὅλοι θ' ἀποθάνωμεν σ' τοὺς οὐρανοὺς θὰ πᾶμε». Ταῦτα μὲν παρατηρεῖ ὁ συλλογεὺς περιαλγῶς μειδιῶν. Ἡμεῖς δ' ἐκρίναμεν καλὸν νὰ παρατηρήσωμεν ἐνταῦθα περὶ τῶν παρεξηγήσεων τοῦ λαοῦ, οἱονεὶ ἀπολογούμενοι ὑπὲρ αὐτοῦ, ὅτι κατὰ τὴν παροιμίαν «ὁ κωφὸς ποῦ δὲν ἀκούει μιὰ χαρὰ τὸ συντομοιάζει». Τοῦτο δὲ πάσχει καὶ ὁ δυστυχὴς λαός· κωφός, ἐπιτραπήτω εἰπεῖν, καὶ οὗτος παιδείας καὶ ἀληθῶν γνώσεων ἕνεκα τῶν γνωστῶν πᾶσιν ἡμῖν αἰτίων, εὐφυέστατα ὅμως παρεξηγεῖ τὰ τοιαῦτα. Μετεσχημάτισεν, ἐπαναλαμβάνομεν, τὸν Ἰανουάριον εἰς *Γεννάρην*, διότι κατὰ τὸν μῆνα τοῦτον γεννῶσι τὰ πρόβατα αὐτοῦ, τὸν Φεβρουάριον εἰς *Φλεβάρην*, διότι ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἀφθονώτερον ῥέουσι πηγαί τε καὶ ποταμοί, ἑπομένως κατ' αὐτὸν διανοίγουσιν αἱ φλέβες τῆς μητρὸς γῆς· τὸν δὲ Μάϊον ἐθεώρησε μαγευτήν, διότι ἴσως παρετήρησεν ὅτι κατὰ τὸν μῆνα τοῦτον τῶν ἀνθέων καὶ τῆς ἀνδόνος, τὸν μῆνα καθ' ὃν τὸ ῥόδον ἑκὼν ἄκων ἀνοίγει εἰς τὸ μάγον θάλπος τοῦ ἑαρινοῦ ἡλίου τὴν πολύπτυχον εὐώδη αὐτοῦ καρδίαν, κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν καὶ ἄλλαι τετράπτυχοι καρδίαι μαγεύομεναι ἀποθωρακίζονται καὶ ἀπροφύλακτοι ἐκτίθενται εἰς τοὺς ἀφύκτους ὀιστοὺς τοῦ πτερωτοῦ καὶ φαρετροφόρου παιδός· ὥστε πολλοὺς ὁ Μάης ἐμάγευσε καὶ δικαίως φοβοῦνται αὐτὸν ὡς δεινὸν μαγευτήν· αἱ παρεξηγήσεις τοῦ λαοῦ, ὅστις εἰλικρινῶς ἀνομολογεῖ τὴν ἄγνοιαν αὐτοῦ, εἰσὶ καὶ ἀθῶαι καὶ οὐ πόρρω τῆς ἀληθείας.

Τελευτῶντες δὲ τὰ περὶ τῆς συλλογῆς ταύτης, ἄξιον νὰ ἀναφέρωμεν καὶ τὴν τελευταίαν αὐτοῦ παρατήρησιν μεθ' ἣν μελαγχολικῶς πως ἀφίνει τὸν κάλαμον.

Περὶ τῶν κυρίων ὀνομάτων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ποιούμενος τὸν λόγον, ὅτι αἱ σύζυγοι, τοὐλάχιστον ἐν Ἠπείρῳ, ὀνομάζονται ἐκ τοῦ ὀνόματος τῶν ἀνδρῶν των Γεώργαινα, Ἀναστάσαινα, ἐπικροστίθησι τὰ ἑξῆς: «Ὁ σχηματισμὸς οὗτος εἰς *αινα* ἢ *ηνα* κατὰ τὸν Ἀσώπιον ἰδιάζων ἵνα σημάνῃ συμβίαν τοῦ δεῖνος, εἶναι πλοῦτος ἀνεκτίμητος τῆς γλώσσης, τὸν ὁποῖον οὐδὲ ἡ παλαιὰ ἔχει, λέγουσα Ἑλένη ἡ Μενελάου κλπ. ἀλλ' ὁ ὑψηλὸς πολιτισμός, ὅστις προσπαθεῖ πανταχοῦ νὰ ἐξώσῃ τὴν φύσιν καὶ ἀντικαταστήσῃ τὴν πλαστὴν τέχνην, θέλει νομίσει βέβαια ὡς χωρικὸν τὸν τοιοῦτον καὶ ὀλίγοι τῶν λεγομένων εὐπολιτεύτων θέλουσι καταδεχθῇ ν' ἀκούσωσι τὴν κυρίαν αὐτῶν λεγομένην Γιάνναιναν κλπ». Ἀλλ' ἡμεῖς συλλυπούμενοι τῷ ἀπαρηγορήτῳ τούτῳ φίλῳ τῆς φύσεως, παραγγέλλομεν νὰ μὴ λυπῆται καὶ πικραίνηται, διότι ἔχει σύμμαχον καὶ σύμφωνον ἐν τούτῳ τὸν Θεὸν τῆς ἀρχαιότητος, καταδεχόμενον νὰ ὀνομάζωσιν οἱ πράγματι εὐπολίτευτοι πρόγονοι ἡμῶν τὴν συμβίαν αὐτοῦ θέαιναν, καθὼς καὶ ὁ Γιάννης Γιάνναιναν.

Ἀποχαιρετῶντες ἤδη τὴν εὔανδρον Ἤπειρον καὶ τὰ πνευματικὰ αὐτῆς προϊόντα ἐγκαταλιπόντες, καταπηδήσωμεν νοερῶς, ὡς ἡ ἀελλόπους Ἶρις, μεσηγὺς Σάμου καὶ Κνίδου, οὐχὶ ὅμως ὡς ἐκείνη εἰς τὸν βυθὸν τοῦ μέλανος πόντου, ἀλλ' ἐπὶ τῆς καλῆς τοῦ Ἰκαρίου νήσου Σύμης καὶ ἐπισκεψώμεθα τὴν «συλλογὴν τῶν συμαϊκῶν παροιμιῶν καὶ αἰνιγμάτων», καὶ τὸ γλωσσάριον τῆς «συμαϊκῆς διαλέκτου», πονήματα Δημοσθένους Χαβιαρᾶ ἐκ Σύμης, οὐχὶ ὀλίγου λόγου ἄξια, ὡς παρέχοντα ἡμῖν ἱκανὸν πλοῦτον ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ· διότι ἐν συνόλῳ εἰπεῖν ἡ μὲν *συλλογὴ* αὐτοῦ περιλαμβάνει 184 παροιμίας, τὰς πολλὰς ἀνεκδότους, τινὰς δὲ καὶ ἐκδεδομένας κατὰ τοπικὰς παραλλαγάς, ὡς οὔσας κοινὰς πάντων τῶν Ἑλλήνων, πιστῶς δὲ κατὰ τὴν διάλεκτον τοῦ συμαϊκοῦ λαοῦ γεγραμμένας, ἑκάστη τῶν ὁποίων ἀποδίδει τὴν οἰκείαν ἑρμηνείαν ἐπιτυχῶς καὶ βραχυλογικῶς ὡς καὶ τὸν παραλληλισμὸν ἑκάστης πρὸς τὰς ἀρχαίας παροιμίας. Ἀλλὰ διέφυγον τὴν προσοχὴν αὐτοῦ καί τινες παρεξηγήσεις καθ' ἡμᾶς παροιμιῶν τινων καὶ ἀνεπιτυχεῖς ἑπομένως παραλληλισμοὶ πρὸς τὰς τῶν ἀρχαίων, ἐξ ὧν δέον νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα τινὰς καὶ

Α'. τὴν 53 παροιμίαν.

Γὴ τοῦ λύκου γὴ τοῦ μαχαιριοῦ.

Ταύτῃ, λέγει, χρῶνται ἐπὶ τῶν ἀποδυομένων μὲ ὁριστικὴν ἀπόφασιν ἔν τινι κρισίμῳ περιστάσει ὅπως τύχωσιν ἢ κακοῦ ἢ καλοῦ τέλους· παραλληλίζει δ' ἑπομένως πρὸς τὸ τῶν

Digitized by Google

ἀρχαίων ἢ *τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς*. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη χρῆσις καὶ ὁ παραλληλισμὸς αὐτῆς πρὸς τὸ ἢ *τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς*, δὲν φαίνεται ἡμῖν γε πηγάζουσα ἐκ τῶν γραμμάτων τῆς παροιμίας, καὶ διὰ νὰ εὕρωμεν τὴν ἀληθῆ αὐτῆς ἔννοιαν καὶ τὴν κατάλληλον ἑπομένως χρῆσιν, ἀναδράμωμεν πρὸς τὴν ἀρχὴν καὶ γένεσιν αὐτῆς καὶ ἴδωμεν τίς ὁ εἰπὼν τὸ ῥῆμα ἢ τοῦ *λύκου* ἢ τοῦ *μαχαιριοῦ* καὶ εὑρήσομεν ὅτι τοῦτο εἶπεν ἢ εἴποι ἂν πρόβατον ἢ αἴξ, ἢ ἄλλο τοιοῦτο βόσκημα ἐν δεινῇ πάντως εὑρισκόμενον θέσει, θῦμα δηλονότι ἢ τῶν σπαρακτικῶν ὀδόντων λύκου ὀρεστέρου, ἢ τῆς λαιμοτόμου μαχαίρας τοῦ ἡμέρου μὲν ἀλλὰ πολλῶν λύκων ἀπηνεστέρου κρεωπώλου, ἢ τοῦ λύκου λοιπὸν ἢ τοῦ μαχαιριοῦ, ἥτις ἰδέα παρ' ἄλλοις καὶ ἄλλως ἐκφράζεται κ' *ἐμπρὸς βαθὺ* καὶ *πίσω ῥέμμα*, ὅπερ δηλοῖ, ὡς καὶ ἡ ἐν λόγῳ παροιμία, τὸν πάντοθεν κίνδυνον καὶ ὅτι ἀδιάφορόν ἐστιν εἴς τινα ἐν ᾗ εὑρίσκεται θέσει, ἂν προχωρῶν διατρέχῃ κίνδυνον, ὁπότε καὶ ἐν τῇ ὑποχωρήσει τὸ αὐτὸ ἀπαντήσει, λοιπὸν ἐμπρὸς καὶ ὅ,τι ἡ μοῖρα ἔκλωσεν. Ἐνῷ τὸ *ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς* εἶναι παρακέλευσις ἢ παραγγελία καί τινα στοιχεῖα εὐχῆς ἐνέχουσα πρὸ τοῦ κινδύνου, παρακελεύομαί σοι καὶ εὔχομαι, ἔλεγεν ἡ ἀῤῥενωπὴ καὶ ὑπερήφανος Σπαρτιᾶτις τῷ τέκνῳ αὐτῆς παραδιδοῦσα τὴν βριαρὰν ἀσπίδα, ἢ ταύτην νὰ ἐπαναφέρῃς νικητὴς ἀναστρέφων τῆς μάχης, *φέροις δ' ἔ-αρα βροτόεντα κτείνας δήϊον ἄνδρα, χαρείη δὲ φρένα μήτηρ*, φησὶν Ὅμηρος, ὅπερ ὁλοκλήρως ἀγαθὸν καὶ εὐκταῖον, ἢ ἐπὶ ταύτης νὰ σ' ἐπαναγάγωσιν *Ἐρίηροι ἑταῖροι* νεκρὸν, ὅπερ ὁμολογουμένως κακὸν καὶ ἀπευκταῖον ὑπό τινα μόνον ὄψιν· διότι καὶ ἀγαθὸν, ὁπότε ἀγαθὸν τὸ ὑπὲρ πατρίδος καὶ τιμῆς ἀποθνήσκειν.

> «Θνήσκειν γὰρ καλὸν ἐπὶ προμάχοισι πεσόντα
> »Ἄνδρ' ἀγαθὸν περὶ ᾗ πατρίδι μαρνάμενον.

ὅλως διάφορος ἔννοια τῆς παροιμίας ἢ τοῦ *λύκου* ἢ τοῦ *μαχαιριοῦ*· διότι ἐνταῦθα τί τὸ χρηστόν; τοῦ λύκου θῦμα πεσεῖν ἢ τῆς μαχαίρας; οὐδέτερον τῇ ἀληθείᾳ ἐκὼν ἄν τις προὐτίμησεν ὥστε κακὴ ἡ χρῆσις, εἰ οὕτω χρῶνται ταύτῃ.

Β'. τὴν 140 παροιμίαν,

«Ἐπωλήσαμε τ' ἀμπέλι μας κ' ἐβοράσαμε (ἠγοράσαμεν) πατητῆρι».

Ταύτης, λέγει, χρῆσιν ποιοῦνται ἐπὶ τῶν ἀντικαθιστώντων ἀναγκαίων καὶ ἐπωφελὲς πρᾶγμα δι' ἐπουσιώδους. Ἀλλὰ νομίζομεν ὅτι καὶ ἐν ταύτῃ διάφορος ὑποκρύπτεται ἔννοια, ὅτι θέλει νὰ σημάνῃ μᾶλλον πρᾶξιν ἄντικρυς ἀνόητον. Ὅταν ἐκποιῇ τις τὴν μόνην ἄμπελόν του διὰ νὰ ἀγοράσῃ πατητήρι, στερούμενος τοιούτου, φανερῶς ἀνοηταίνει· διότι εἶναι εἰς αὐτὸν ὅλως ἄχρηστον ἤδη τὸ πατητήρι, καὶ οὔτε οὐσιῶδες οὐδὲ ἐπουσιῶδες, ἀφοῦ μηκέτι κεκτημένος ἄμπελον οὐδὲν ἔχει νὰ πατήσῃ εἰς τὸ πατητήρι του, εἰμὴ ἀέρα, ὡς λέγουσι κοινῶς, καὶ τὴν ἀνοησίαν του. Ἡ ἰδέα αὕτη ἐκφράζεται παρ' ἄλλοις καὶ διὰ τῆς παροιμίας «*πούλησε τὸ μαχαῖρί σου κι' ἀγόρασε ἀκόνι*»· καὶ ἄλλας τοιαύτας δύναταί τις νὰ σχηματίσῃ λαβὼν δύο ἀντικείμενα συμβαδίζοντα ἀναγκαίως καὶ ἀλλήλοις συμβοηθοῦντα, καὶ ὁπότε ἑκάτερον ἔχει ἀπόλυτον ἀνάγκην τῆς παρουσίας τοῦ ἑτέρου· ὡς λ. χ. ὁ ἕνα μόνον ἀγρὸν κεκτημένος ἐκποιεῖ αὐτὸν διὰ ν' ἀγοράσῃ βόας πρὸς καλλιέργειαν αὐτοῦ κλπ. Ἐὰν δὲ ὁ λαὸς ἤθελε νὰ ἐκφράσῃ διὰ παροιμίας τοῦτο μόνον, ὅπερ ὁ ἑρμηνευτὴς λέγει, ὅτι πολλάκις ἀντικαθίστανται οὐσιῶδες δι' ἐπουσιώδους, δὲν θὰ συνέδεεν ὁ σοφὸς περὶ τὰ τοιαῦτα λαὸς ἄμπελον καὶ πατητήρι, οὐδὲ μάχαιραν καὶ ἀκόνην, ἀδιάῤῥηκτον σχέσιν ἔχοντα πρὸς ἄλληλα, ἀλλ' ἕτερα ὅλως ἄσχετα ἀπ' ἀλλήλων ὡς π. χ. ἠδύνατο νὰ σχηματίσῃ τὴν ἑξῆς παροιμίαν (ἐὰν δὲν ἔχῃ ἤδη ἐσχηματισμένην ἄλλην παρομοίαν) «ἐπώλησε τὴν γοῦνά της κι' ἔπῆρε σκουλαρίκια» ὁπότε θὰ τρέμωσι μὲν περιχαρίτως λαμπυρίζοντα εἰς τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου τὰ σκουλαρίκια της, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ὅλη θὰ τρέμῃ τοὺς ὀδόντας κροταλίζουσα εἰς τὸ δριμὺ ψῦχος τοῦ λυσσώδους βορρᾶ, καὶ καλῶς διδαχθήσεται οἷόν ἐστι τὸ ἀντικαθιστάναι οὐσιῶδες δι' ἐπουσιώδους.

Δὲν αἰτιώμεθα ὅμως τὸν συλλογέα καὶ ἑρμηνευτὴν, διότι, ὁμολογητέον, ὅτι τοιαῦται παρεξηγήσεις καὶ καταχρήσεις πολλῶν παροιμιῶν ἀπαντῶσι πολλαὶ παρὰ τοῖς πολλοῖς, εἰς ἃ δέον νὰ προσέχωσιν οἱ κριτικώτεροι λόγιοι καὶ εἰκῇ μὴ παραδέχωνται αὐτάς· ἀλλ' ἐλεύσεται χρόνος, ὁπότε ὁ μὲν λαὸς ὁσημέραι διδασκόμενος καὶ κριτικώτερος γενήσεται, τὰ δὲ τοῦ λαοῦ προστριβέντα ἐπὶ τῆς ἀψευδοῦς λυδίας λίθου τῆς κριτικῆς ἑκόντα ἄκοντα θέλουσι δείξει τὴν ἀληθῆ αὐτῶν φύσιν.

Κατεχρησάμεθα ἐνταῦθα τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν, ἀλλὰ κατ' ἀνάγκην ὅπως ὑποδείξωμεν τίνι τρόπῳ πρέπει νὰ συλλέγωνται καὶ ἑρμηνεύωνται αἱ παροιμίαι καὶ εἴ τι ἄλλο τοῦ λαοῦ. Ὀφείλει δηλαδὴ πᾶς συλλογεὺς τῶν τοιούτων, ὁπόταν ἀκούῃ τι δυσνόητον, νὰ ἐρευνᾷ ἐξετάζων

Digitized by Google

τοὺς πολυετεῖς καὶ πολυπείρους γέροντας, καὶ οὕτω καὶ τὴν ἀληθῆ αὐτῶν ἔννοιαν θέλει μανθάνει, πολλάκις δὲ καὶ τὴν ἱστορίαν αὐτῶν.

Μετὰ τὰς παροιμίας ἔπονται 18 αἰνίγματα, Συμαϊκὰ, ὧν τὰ μὲν ἐπιτυχῆ εἰσι, τὰ δὲ καὶ στερούμενα εὐφυΐας, ἅπαντα δὲ σχεδὸν μετά τινος παραλλαγῆς ἐκδεδομένα.

Τὸ δεύτερον πόνημα αὐτοῦ ἐπιγραφόμενον *γλωσσάριον συμαϊκῆς διαλέκτου ἢ συλλογὴ τῶν ἐν Σύμῃ οὐσῶν ἐν χρήσει λέξεων καὶ φράσεων*, εἶναι μᾶλλον τὸ δεύτερον, διότι περὶ τῆς λέξεως γλῶσσα καὶ γλωσσάριον δυνάμεθα καὶ περὶ τούτου νὰ παρατηρήσωμεν ὅ,τι ἀνωτέρω προείπομεν. Ἐν τῇ συλλογῇ ταύτῃ καταγράφει ἐν λεξικογραφικῇ τάξει, οὐ τόσον ἀκριβεῖ, ἅπασας σχεδὸν τὰς λέξεις καὶ φράσεις τὰς ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Συμαίοις, ἀνεξαιρέτως ἑλληνικὰς καὶ ξενικὰς οὐδὲν παρατηρῶν περὶ τοῦ ξένου τῆς λέξεως λ. χ. τὰς ἑξῆς *ἀφούρια* καὶ *φούρια* καὶ φουριάρομα=θυμὸς, ἔξαψις, ἐξάπτομαι ἐκ τοῦ λατινικοῦ furor furoris· Μέντη (τὰ)=προφυλάξεις. Εἰς τὴν φράσιν νὰ ἔχῃς τὰ μέντη σου=νὰ προσέχῃς καλῶς ἐκ τοῦ mens mentis ἑπομένως νὰ ἔχῃς τὸν νοῦν σου. Πάρτη (ἡ)=μέρος ἀνάλογον, pars partis· σκουτέλλα=πινάκιον τὸ λατινικὸν scutella· στιμέρω καὶ στιμάρω=ἐκ τῶν estimare κλπ.

Τὰς ἑξῆς ἀσιατικῆς καταγωγῆς αἴκιτι=ἴκιτι=ἐπιφώνημα θαυμασμοῦ· μπάρουμ=ἐκ τοῦ μπάριμ· πασουμάκια κτλ.

Ἀλλὰ περιέχονται καὶ πολλαὶ ἑλληνικώταται λέξεις μικρὸν παρεφθαρμέναι, οἷαι αἱ ἑξῆς καμμῶ=καμώνω τοὺς ὀφθαλμούς. Κάωμα (κάκωμα)=δυστύχημα. Ποψύχομαι=ἀναπαύομαι ξεκουράζομαι=τὸ ἑλληνικὸν ἀποψύχομαι. Τὰ πηλὰ=αἱ λάσπαι, αἱ ἀκαθαρσίαι τῶν ἀγυιῶν ἐκ τοῦ πηλὸς τῆς αὐτῆς σημασίας κλπ.

Ὀλίγαι δὲ λέξεις τῆς συλλογῆς εἰσὶν ἀνορθογραφικῶς γεγραμμέναι· ὡς ἡ λέξις σύγχρηστος=πλήρης ἀκαθαρσιῶν, λασπωμένος, πρέπει οὐχὶ τῷ η ἀλλὰ τῷ ι νὰ γράφεται ἐκ τοῦ *χρίω*=ἀλείφω.

Πολὺ ἐνταῦθα ἀναγκαίως ἐνδιατρίψαντες, ἀναχθῶμεν ἤδη καὶ εἰσέλθωμεν εἰς τὸν μέλανα καὶ ἄξενον Πόντον, πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς γλωσσικῆς ὕλης τῆς περὶ Πόντου πραγματείας, ἀπὸ τοῦ 16 κεφαλαίου αὐτῆς, ἔνθα ὁ συγγραφεὺς λέγει τινὰ περὶ τῆς ἐν Πόντῳ ἐπικρατούσης διαλέκτου, ὀρθῶς ἀποφαινόμενος ὅτι ἡ διάλεκτος αὕτη εἶναι γνησία ἑλληνικὴ ἐκτὸς ξενικῶν τινων λέξεων, ὑπὸ διαφόρων ἐχθρικῶν ἐπιδρομῶν εἰσαχθεισῶν, ὅπερ εἰς ἁπάσας τὰς ἑλληνικὰς χώρας συνέβη.

Ἐν τῷ ἑπομένῳ ΙΖῳ κεφαλαίῳ περιλαμβάνονται παροιμίαι καὶ αἰνίγματα, ὧν αἱ μὲν παροιμίαι εὐάριθμοι μὲν ἀλλὰ διδακτικαί, ὧν τινες ὅμοιαι κατ' οὐσίαν ταῖς παρ' ἡμῖν, ἄλλαις λέξεσιν ἐκφραζόμεναι. Τὰ δ' αἰνίγματα λίαν περίεργα καὶ εὐφυΐας δεικτικά, τὰ πλεῖστα δὲ ἐκδεδομένα ἐν τῇ ἐντύπῳ περὶ Τραπεζοῦντος πραγματείᾳ τοῦ κ. Σάββα Ἰωαννίδου.

Ἐν τῷ ΙΗ'. κεφαλαίῳ μετὰ βραχείας τινὰς παρατηρήσεις τοῦ συγγραφέως ἐπὶ τῶν ἐπερχομένων ἀσμάτων περιλαμβάνονται 94 τοιαῦτα, ὧν τὰ 27 ἀπαντῶσι καὶ ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ ἐκδεδομένῃ πραγματείᾳ. Τὸ δὲ 23ον ἐν τῇ τοῦ κ. Α. Passow συλλογῇ (ἀτελέστερον). Πάντα δὲ λίαν περίεργά εἰσι διά τε τὸ περιεχόμενον αὐτῶν καὶ τὴν γλῶσσαν, παριστάντα οἱονεὶ ἐν κατόπτρῳ τὸν χαρακτῆρα τοῦ λαοῦ τῆς ἐν λόγῳ χώρας.

Ἐν τῷ ΙΘ' κεφαλαίῳ περιέχονται εὐάριθμοι μῦθοι καὶ διηγήματα, ἀμφότερα περίεργα καὶ διδακτικὰ, ὧν ἡ γλῶσσα δυσκολωτέρα καὶ δυσληπτοτέρα.

Ἐν δὲ τῷ Κ' καὶ τελευταίῳ κεφαλαίῳ περιέχεται σύντομον λεξιλόγιον μετὰ βραχὺν πρόλογον τοῦ συγγραφέως, ἐν ᾧ καίτοι οὗτος λέγει, ὅτι ἀπέκλεισε *πάσας τὰς ἀλλαχοῦ τῆς ἑλληνικῆς γῆς ὑπαρχούσας* καὶ τὰς ξένας, περιέλαβεν ὅμως ἐν τῷ λεξιλογίῳ καὶ λέξεις εὐχρήστους καὶ παρὰ τοῖς λοιποῖς ἑλληνικοῖς λαοῖς, πρὸς δὲ καί τινας ξενικὰς, ὡς στράτα (ἰταλικὸν) φουμὰλ φουμίζω χαντζεύω κλπ. περὶ δὲ τῆς ἐτυμολογίας ἁπασῶν τούτων οὐδεμίαν ἀπόπειραν ποιεῖται, ἀλλὰ μόνον ἁπλῶς ἑρμηνεύει.

Ἐν γένει δέ εἰσιν ἄξια λόγου διά τε τὸ ποσὸν καὶ τὸ περίεργον τῆς ὕλης.

Ἀλλ' ὑποστρέψαντες ἤδη διευθυνθῶμεν εὐθὺ τῆς Λευκάδος Πέτρας (οὐ μὰ Δία πρὸς τὸ ἀπὸ ταύτης πήδημα) καὶ θεωρήσωμεν τὴν συλλογὴν *τῶν ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ Λευκαδίου λαοῦ*, ὑπὸ Ἰωάννου Ν. Σταματέλου, σχολάρχου ἐν Λευκάδι. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐκ προοιμίων λέγομεν ὅτι εἶναι ἐπιστημονικώτερον τῶν προηγουμένων, διῄρηται δὲ εἰς ἑπτὰ μέρη α') τὰς λέξεις, β') τὰς φράσεις, γ') τὰς παροιμίας, δ') τὰ αἰνίγματα, ε') λογοπαίγνια, ς') τὰ δίστιχα καὶ ζ') τὰ διάφορα ἄσματα.

Ἐν ἀρχῇ ὁ συλλογεὺς προτάσσει σύλλαβον τῶν κυριωτέρων ἰδιωτισμῶν τῆς Λευκαδίου διαλέκτου, ἐν ᾗ ἐκδίδει τὴν συλλογήν· ἐν τῷ ἑπομένῳ δὲ κεφαλαίῳ ἐκθέτει τὰ κατὰ τὴν προφορὰν καὶ γραφὴν τῆς διαλέκτου ἰδιώματα, ἐν τῷ ἑξῆς τὰ κατὰ τὸν τύπον τῶν λέξεων, ἐν τῷ μετὰ τοῦτο τὰ κατὰ τὴν σύνταξιν, ἐν τῷ ἑπομένῳ τὰ κατὰ τὴν ἐτυμολογίαν τῶν λέξεων, ἐν τῷ ἑξῆς τὰ κατὰ τὴν σημασίαν τῶν λέξεων, ἐν τῷ μετὰ τοῦτο τὰ κατὰ τὴν προσωδίαν τῶν λέξεων, ἐν τῷ ἑπομένῳ τὰ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τῆς διαλέκτου, ἐν τῷ ἑξῆς τὰ κατὰ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ξένων γλωσσῶν ἐπὶ τῆς διαλέκτου, ἐν τῷ μετὰ τοῦτο τὰ κατὰ τὴν ἐπίδρασιν τῆς διαλέκτου ἐπὶ τῶν ξένων γλωσσῶν, ἐν τῷ ἑπομένῳ τὰ κατὰ τὴν ἐπίδρασιν τῆς διαλέκτου ἐπὶ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς, ἐν τῷ ἑξῆς τὰ κατὰ τὴν ἐπίδρασιν τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς ἐπὶ τῆς διαλέκτου, ἐν τῷ μετὰ τοῦτο τὰ κατὰ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς γλώσσης ἐπὶ τῆς διαλέκτου, ἐν τῷ ἑπομένῳ τὰ κατὰ τὴν ἐπίδρασιν τῆς διαλέκτου ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς γλώσσης, ἐν τῷ ἑξῆς τὰ κατὰ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἐπὶ τῆς διαλέκτου, ἐν τῷ μετὰ τοῦτο τὰ κατὰ τὴν ἐπίδρασιν τῆς διαλέκτου ἐπὶ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, ἐν τῷ ἑπομένῳ τὰ κατὰ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἐπὶ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς, ἐν τῷ ἑξῆς τὰ κατὰ τὴν ἐπίδρασιν τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς ἐπὶ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, ἐν τῷ μετὰ τοῦτο τὰ κατὰ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς γλώσσης, ἐν τῷ ἑπομένῳ τὰ κατὰ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς γλώσσης ἐπὶ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, ἐν τῷ ἑξῆς τὰ κατὰ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς γλώσσης, ἐν τῷ μετὰ τοῦτο τὰ κατὰ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς γλώσσης ἐπὶ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, ἐν τῷ ἑπομένῳ τὰ κατὰ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς γλώσσης, ἐν τῷ ἑξῆς τὰ κατὰ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς γλώσσης

λέκτου διαιρῶν αὐτοὺς εἰς ἀρχαϊκοὺς καὶ ἰδιορρύθμους, ἥτις διαίρεσις δὲν φαίνεται ἡμῖν πολὺ κατάλληλος, ἀλλ' οὐχ ἧττον ποιεῖται ἐν αὐτῷ λόγον ἐκτενῆ περὶ τῆς τροπῆς τῶν φωνηέντων καὶ συμφώνων, τῆς ἀμοιβαίας αὐτῶν ἀνταλλαγῆς, περὶ προσθηκῶν καὶ ἀφαιρέσεων διαφόρων γραμμάτων καὶ τῶν τοιούτων, μετὰ παραδειγμάτων καταλλήλων καὶ σαφῶν, ἐξαιρουμένων τῶν ἑξῆς, ἐν οἷς, καθ' ἡμᾶς, ἀποτυγχάνει· λ. χ. περὶ τῆς χρήσεως τοῦ α ἀντὶ τοῦ η φέρει παράδειγμα τὸ ἀγαποῦσα ἀντὶ ἠγάπων, ἔνθα ὑπάρχει τὸ ἀναύξητον· τὸ *αι* λέγει μεταχειρίζονται ἀντὶ τοῦ η καὶ φέρει ἀντίστροφον παράδειγμα τὸ ἐλῃὰ ἀντὶ ἐλαία, ἐνῷ ἔπρεπε μᾶλλον νὰ εἴπῃ ὅτι τὸ η μεταχειρίζονται ἀντὶ τοῦ αι καθὼς τὸ *ἐλῃὰ* ἀντὶ *ἐλαία*· ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦτο διαφωνοῦμεν, ὅτι ἐν γένει ὁ φθόγγος ΕΑ ταχέως καὶ ἐν συνιζήσει προφερόμενος εἰς ΓΙΑ μετατρέπεται, καθὼς ἐλαιά, μηλιά. Παραλείπομεν τὰ λοιπὰ συντομίας ἕνεκα. Μετὰ τὸν τοιοῦτον σύλλαβον ἐπιτάσσει τὰς λέξεις, ἤτοι τὸ γλωσσάριον Λευκάδος, πολλοῦ λόγου ἄξιον διά τε τὴν καλὴν κατάταξιν τῶν λέξεων, καὶ ὡς περιέχον μόνον γνησίας ἑλληνικὰς λέξεις, ἐφ' ἑκάστης τῶν ὁποίων ὑποσημειοῖ καὶ τὸ ἔτυμον μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιτυχίας, πλὴν ὀλίγων ἐτυμολογιῶν ἐν αἷς προφανῶς σφάλλεται ὡς λ. χ. τὸ βαιτούλι=ἐρίφιον, γράφων αὐτὸ τῷ *αι* παράγει ἐκ τοῦ *βαίτυλος* ὅπερ σημαίνει λίθον ἐξ οὐρανοῦ καταπεσόντα. Καὶ ὁποία ἆρά γε σπουδαία αἰτία μετέβαλεν, ὥσπερ τὴν Νιόβην ἡ ἄμετρος λύπη, καὶ τὴν ἀγαπητὴν τοῦ Βιργιλίου vitulam εἰς ψυχρὸν λίθον; Τὸ τουρκικὸν *κοσί*=δρομαίως, ἐκ τοῦ ποδὶ δοτικὴ τοῦ *ποῦς*, τὴν δὲ λέξιν *νίπατα* τῷ νι γράφων, παράγει ἐκ τοῦ *γυια* διὰ παραδόξων μεταθέσεων καὶ τροπῶν.

Μετὰ τὰς λέξεις τάσσει τὰς *φράσεις* 46 τὸν ἀριθμὸν κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν τεταγμένας, λίαν καλῶς ἐξηγουμένας καὶ παραβαλλομένας σχεδὸν ἁπάσας πρὸς ἀρχαίας, τινὰς μὲν εὐστόχως, τινὰς δὲ καὶ τοὐναντίον· παραδείγματος χάριν ἡ 20 φράσις «κάνε ρόκα σου» = μὴ σὲ μέλῃ διὰ τὰς ξένας ὑποθέσεις, οὐχὶ ὀρθῶς παραβάλλεται πρὸς τὸ τοῦ Ἀριστοφάνους (ἐν Σφηξὶ) 1431 «ἔρδοι τις, ἣν ἕκαστος εἰδείη τέχνην», ἐν ᾧ ἡ φράσις αὕτη «*κάνε ρόκα σου*» δύναται νὰ παραβληθῇ μᾶλλον πρὸς τὰ λόγια ἐκεῖνα τοῦ ἀληθοῦς ἀνδρὸς καὶ συζύγου Ἕκτορος πρὸς τὴν ἐπεμβαίνουσαν εἰς τὰ τῶν ἀνδρῶν Ἀνδρομάχην,

Ἀλλ' εἰς οἶκον ἐλθοῦσα τά σ' αὐτῆς ἔργα κόμιζε
ἱστόν τ' ἠλακάτην καὶ ἀμφιπόλοισι κέλευε
ἔργον ἐποίχεσθαι, πόλεμος δ' ἀνδρεσσι μελήσει κλπ.

Αἱ δὲ μετὰ τὰς φράσεις 56 παροιμίαι καλῶς ἐπίσης ἑρμηνεύονται καὶ εὐστόχως παραβάλλονται πρὸς ἀρχαίας, ἀλλ' εἰσί τινες καὶ ἀνεπιτυχεῖς παραβολαί. Παραλείποντες ἐνταῦθα τὰς λοιπὰς ἐν ἄλλῳ χρόνῳ, ἀναφέρομεν μόνον τὴν 51ην παροιμίαν, «ποῦ περιμένει ἀπ' ἄλλονε, πολὺ ἀργὰ δειπνάει» ἀστοχώτατα παραβαλλομένην πρὸς τὸ «οὐ φροντὶς Ἱπποκλείδῃ», ἀντιστοιχοῦν σχεδὸν πρὸς τὸ δημῶδες «ἕνα παρὰ δὲν δίνω». Ἐὰν δ' ἔλεγέ τίς τινι, ὡς ὁ Κλεισθένης πρὸς τὸν κατορχησάμενον τὸν γάμον μνηστῆρα Ἱπποκλείδην, ὅτι κατεχρήσατο καὶ οὗτος λόγου χάριν παροιμίᾳ τινὶ, ἀμεριμνῶν διὰ τὴν ἐπιτίμησιν ταύτην, ἠδύνατο νὰ εἴπῃ «οὐ φροντὶς Ἱπποκλείδῃ».

Τὰ δὲ αἰνίγματα, 10 τὸν ἀριθμὸν, εἰσὶν ἅπαντα σχεδὸν ἐκδεδομένα, τὰ μὲν μετά τινος παραλλαγῆς, τὰ δὲ καὶ ἀπαραλλάκτως.

Μετὰ ταῦτα ἔπονται 9 λογοπαίγνια καὶ τοιαῦτα, ἅπερ ὁ κ. Σακελάριος ὠνόμασε νεολογικῶς *καθαρογλωσσήματα*, ὡς ἀπαιτοῦντα εὔστροφον καὶ καθαρὰν γλῶσσαν εἰς τὴν ταχεῖαν ἀπαγγελίαν αὐτῶν, ὡς τὸ σκουληκομυρμηγκότρυπα κλπ. Ἐκ δὲ τῶν 70 διστίχων τὰ πολλὰ εἰσιν ἀνέκδοτα καὶ εὐφυῆ, τὰ δὲ καὶ ἐκδεδομένα μετὰ παραλλαγῆς.

Τελευταῖα ἔρχονται τὰ 58 ᾄσματα, διαιρούμενα εἰς ἐπέτεια, ἡρωϊκὰ, ἐρωτικὰ, γαμήλια, μυρολόγια, ᾄσματα χοροῦ καὶ ἐπιγράμματα, ὡς ὁ συλλογεὺς ὠνόμασεν.

Ἐπὶ πάντων δὲ τούτων παρατηρητέον ἐν γένει ὅτι τὰ πλεῖστα, λέξεις, φράσεις, παροιμίαι καὶ ᾄσματα εἰσὶ κοινὰ πάντων τῶν Ἑλλήνων, ἢ ἀπαραλλάκτως ἢ μετά τινος τοπικῆς διαλεκτικῆς διαφορᾶς.

Τὸ λεκτικὸν τῆς συλλογῆς εἶναι ἀρκούντως καθαρεῦον, πλὴν τινων ἀσυνταξιῶν καὶ ἀνορθογραφιῶν ἀσχημιζουσῶν κἄπως τὸ καλὸν καὶ ἐπιστημονικὸν τοῦτο ἔργον, ὅπερ ἄλλως δὲν ἐλλείπει καὶ ἐκ τινων ἑτέρων δύο καλῶν ἔργων. Τοῦτο δ' ἀποδοτέον τῷ ἀπροσέκτῳ ἀντιγραφεῖ. Μετὰ πολλῆς δὲ φιλοκαλίας καὶ τάξεώς ἐστι γεγραμμένη, ἰδιαζούσης μόνον εἰς αὐτὴν ἐνδιαφερόντως τῶν ἄλλων, πλουτίζουσα δὲ καὶ διορθοῦσα εἴς τινα μέρη τὸ λεξιλόγιον τῆς δημώδους γλώσσης.

Τελευταῖα ἐτάξαμεν, ὡς τελειότερα καὶ ἐπιστημονικώτερα, τὰ δύο πονήματα τοῦ κ. Ν. Γ.

Digitized by Google

Πολίτου, τὰ *ἀνέκδοτα* δημοτικὰ ᾄσματα τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ *δημώδη αἰνίγματα* καὶ *Λογοπαίγνια*, τὰ ὁποῖα εὐθὺς ἀρχόμενοι τῆς ἐξελίξεως ἐπαινοῦμεν διὰ βραχέων, διότι ὅσον ὁ λόγος τῶν ἐπαίνων βραχύτερος, τόσον ὁ θαυμασμὸς μείζων· καὶ δὴ ἀποφαινόμεθα ὅτι τὰ πονήματα ταῦτά εἰσι πιστὰ κατὰ τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἄριστα τεταγμένα μετ' ὀρθοτάτων περὶ αὐτῶν κρίσεων, σημειώσεων καὶ παρατηρήσεων, καὶ ἐν γλώσσῃ λίαν καθαρευούσῃ, πολλὴν δὲ τὴν πεῖραν περὶ ταῦτα καὶ μελέτην τοῦ πονήσαντος προδιδόντα.

Ἀλλὰ, καί τοι ὁ συλλογεὺς καὶ ἐξεταστὴς τούτων εἶναι ὁ πολὺς περὶ ταῦτα Πολίτης, δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ἀπολύτως ὅτι δὲν διέφυγον τὴν ὀξεῖαν παρατήρησιν αὐτοῦ καί τινες ἐλλείψεις, μικραὶ μὲν καθόλου καὶ ἀναπόφευκτοι, ἀναγκαῖαι δὲ εἰς τὴν ἀκρίβειαν τῶν πονημάτων αὐτοῦ· καὶ

Α'. Ἀναγκαῖαί τινες διασαφήσεις, ἀπορίαν τῷ ἀναγνώστῃ ἀφίνουσαι· παραδείγματος χάριν, ἐν τῷ πρώτῳ τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων, τοῦ ὁπλαρχηγοῦ Κομνᾶ Τράκα

> Ὁ Δίπλας πίρα πίρασε
> Κομνᾶ Τράκο, μωρὲ Τρακόπουλε
> πίρα καὶ τὴ μαγούλα κλπ.

δὲν ἐξηγεῖ τίνα σχέσιν ἔχει τὸ ὄνομα Δίπλας, γνωστὸν ὄν, ὡς ἀναφερόμενον εἰς ἄλλον προγενέστερον αὐτοῦ Ἕλληνα ἥρωα, τὸν Δίπλαν, ἔνθα ἔδει νὰ σημειώσῃ ὅτι Δίπλας αὐτὸς οὗτος ὁ Κομνᾶς Τράκος προσωνομάζετο, ὡς ὅμοιος τὴν ἀνδρίαν πρὸς τὸν Δίπλαν. Ἐὰν δὲ τοῦτο ἀλλαχοῦ που πρότερον παρετηρήθη, ἔπρεπε νὰ παραπέμψῃ τὸν ἀναγνώστην, ὅπερ ἐν ἑτέραις ὁμοίαις περιστάσεσι τακτικῶς πράττει.

Β'. Παρεδέχθη ἀπαρατηρήτως ἀρρύθμους τινὰς στίχους, τοιούτους καταστάντας ἐκ παραφθορᾶς καὶ ἀμελείας περὶ τὴν πιστὴν διάδοσιν αὐτῶν, καὶ τοῦτο παρ' ἀνθρώπων ἄρρυθμον καὶ ἄμουσον τὸ οὖς ἐχόντων, ὡς λ. χ. ἐν 22ῳ τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων Βάρνης, ἐπιγραφομένῳ ὁ *Φωτάκης καὶ ἡ κυρὰ Μαριά*.

Μηλιά μου λουλουδιά μου, ποῦ εἶν' τὰ μῆλά σου;
φύτηξε νοτιὰ κι' ἀγέρας καὶ τὰ τίναξε·
φύσ' ἀγέρα φύσ' ἀγέρα, ν' ἄρθουν τὰ καράβια μας·
οὔλα τὰ καράβια ἤρταν κι' οὔλα ἄραξαν
τοῦ Φωτάκη τὸ καράβι δὲν ἐφάνηκε·
τάκουσε κυρὰ Μαρία καὶ λουλάθηκε
φίρνετε τὸ φίρετζί μου τὸ μελανωπό,
νὰ τὸ βάλω νὰ καταίβω κάτω στὸ γιαλὸ
νὰ ρωτήσω παλληκάρια δώδεκα χρονῶ,
δὲν εἰδᾶτε δὲν ἀκοῦστε, τοῦ Φωτάκη τὸ καράβι;
τὸ εἰδάμε τ' ἀκουσάμε εἰς τὴν θάλασσαν Μαριὰ
ποῦ τὄχρουσαν ντελγάδες καὶ τὰ κύματα.

Τοῦ ᾄσματος τούτου τὸ μέτρον, ὡς ἐκ τῶν ἀκεραίων στίχων καταφαίνεται, εἶναι τροχαϊκὸν τρίμετρον ὑπερκατάληκτον εἰς συλλαβήν.

_ ∪ _ ∪ / _ ∪ _ ∪ / _ ∪ _ ∪ / ∪

καθὼς καὶ εἰς τὸ 551 παραπλήσιον ᾄσμα ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ ἀνωνύμου.

Μωρ' μηλιά μου μὲ τὰ μῆλα ποῦν' τὰ μηλά σου κλπ.

Εἰς τὸ ἐν λόγῳ λοιπὸν ᾄσμα παρεφθαρμένοι εἰσὶν οἱ στίχοι 1ος 3ος 11ος 12ος καὶ 13ος. Ἐν τῷ 1ῳ καὶ 13ῳ ἐλλείπει ἡ πρώτη μακρὰ συλλαβή· ἐν δὲ τῷ 3ῳ 11ῳ καὶ 12ῳ πλεονάζουσι δύο συλλαβαί, ἤτοι εἰς τροχαῖος. Ἐνῷ ἐν τῇ ἀνωτέρω μνημονευθείσῃ ἑτέρᾳ συλλογῇ εἶναι ῥυθμικώτατον. Μία δὲ τῶν ἀρετῶν τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων εἶναι καὶ τὸ ἔρρυθμον.

Καὶ ὤφειλε μὲν, τῇ Α' ὁδηγίᾳ τοῦ διαγωνίσματος ἑπόμενος, πιστῶς νὰ γράψῃ ὅπως ἂν ἀκούσῃ τὰ τοιαῦτα ἐκ τοῦ στόματος τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἐν σημειώσει νὰ παρατηρήσῃ τὸ ἄρρυθμον τῶν στίχων καὶ φροντίσῃ νὰ ἀνεύρῃ τὸ ἔρρυθμον αὐτῶν οὐ πάνυ δύσκολον ὄν.

Ἐπίσης τὸ τρίτον δίστιχον τῶν Κρητικῶν παρεδέχθη οὕτως.

Ἐπήγαμε καὶ στὰ Χανιὰ κ' ἐφάγαμε σαλάτα
ποτέ μου δὲν ἐφίλησα μιὰ κοπελλιὰ στὰ μάτια

τοῦ ὁποίου τὴν παραφθορὰν προδίδουσιν ἀριδήλως τό τε ἄσχετον τοῦ πρώτου πρὸς τὸν δεύτερον στίχον, καὶ τὸ ἀτελὲς τῆς ὁμοιοκαταληξίας, τῆς ὁποίας τὴν ἀρετὴν ὁ λαὸς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ ἐπιδιώκει καὶ ἐπιτυγχάνει. Τὸ δὲ δίστιχον τοῦτο ἀπαντᾷ κοινῶς οὕτω·

Ἐπήγαμε καὶ στὰ Χανιὰ φαγάμε καὶ σαλάτα
φιλήσαμε μιὰ κοπελλιὰ μὲ τοῦ Θεοῦ τὴν στράτα.

ἢ γνησιώτερον καὶ κατὰ τὴν διάλεκτον τῶν Κρητῶν·

Ἐπῆγα 'γὼ τσαὶ σ' τὰ Χανιὰ ἐφάγα τσαὶ σαλάτα,
φιλήσα τσαὶ μιὰ κοπελλιὰ μὲ τοῦ Θεοῦ τὴ στράτα.

καὶ τὴν ἔννοιαν τῶν δύο στίχων σχετικὴν ἔχον καὶ ἀρίστην ὁμοιοκαταληξίαν.

Digitized by Google

Τὰς παρατηρήσεις ταύτας ἐκρίναμεν ἀναγκαῖον νὰ παρατηρήσωμεν μᾶλλον, ὅπως καταστήσωμεν προσεκτικοὺς τοὺς συλλογεῖς τῶν τοιούτων νὰ μὴ περαδέχωνται εἰκῆ ἄσματα παρεφθαρμένα ὑπ' ἀνθρώπων ἐχόντων καὶ τὴν μνήμην ἀσθενῆ, ὅπως τηρήσωσιν αὐτὰ πιστῶς, καὶ ὀλίγιστον ποιητικὸν πνεῦμα ὅπως τὸ λησμονηθὲν ἢ ἐξ ἴσου ἀντικαταστήσωσι διὰ τῆς δημιουργικῆς αὐτῶν φαντασίας ἢ καὶ ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταπλάσωσιν.

Ἐν δὲ τοῖς αἰνίγμασι καὶ λογοπαιγνίοις φαίνεται ὁ συλλογεὺς ἱκανοὺς τοὺς κόπους καὶ πολλὴν τὴν μελέτην καταβαλών, κρίσιν δὲ καὶ δεξιότητα περὶ ταῦτα ἔχων οὐ τὴν τυχοῦσαν, διότι καὶ ἐπιστημονικὴν κατάταξιν αὐτῶν ἐποιήσατο, καὶ ἐπιτυχῆ τὸν πρὸς τ' ἀρχαῖα παραλληλισμόν.

Καὶ τῶν μὲν γνωστῶν αὐτῷ μέχρι τοῦδε αἰνιγμάτων χημικὴν, οὕτως εἰπεῖν, ἀνάλυσιν ἐποιήσατο καὶ καλῶς κατ' εἶδος διέκρινεν. Ἀλλ' ὅσον ἄξια λόγου καὶ ἀνεξέλεγκτά εἰσι τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Πολίτου περὶ αἰνιγμάτων παρατηρηθέντα, δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐξηντλήθη ἡ πηγὴ τῆς δημώδους εὐφυΐας ἐν τοῖς αἰνίγμασι, καὶ ἂν δὲν ἐγινόμεθα φορτικοὶ θὰ περιεγράφομεν λεπτομερέστερον πολλὰ ἄλλα εἴδη αἰνιγματικῶν παραστάσεων παραλειφθέντα, ἀλλ' ἀρκούμεθα νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθά τινα ὅπως ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν τῶν περὶ ταῦτα ἀσχολουμένων, καὶ τοῦτο, διότι ἡ παροῦσα εἰσήγησις δὲν προτίθεται μόνον νὰ κρίνῃ περὶ τῶν συλλεχθέντων, ἀλλὰ καὶ ὑποδείξῃ, καθ' ὅσον δύναται, καί τι περὶ τῶν μήπω παρατηρηθέντων. Τοιαῦτα δὲ εἶναι:

Α'. Τὰ ἐν ταῖς τῶν παίδων παιδιαῖς αἰνιγματωδῶς προτεινόμενα, δηλ. αἰνιγματικαί τινες περιγραφαὶ πτηνῶν καὶ ἄλλων πραγμάτων διὰ μανδηλλίου, καὶ διὰ νὰ ἐξηγηθῶμεν παραλείποντες τὰ καθ' ἕκαστα τοῦ παιγνιδίου, ἀναφέρομεν μόνον τὸ αἰνιγματικὸν μέρος.

Παῖς τις ἐν τῷ μέσῳ ἄλλων καθήμενος λέγει περιγράφων διὰ μανδηλλίου· ποιὸ εἶναι ἐκεῖνο τὸ πραγματάκι ποῦ ἔχει τόση μύτη, τόσο λαιμὸ, τόσο κορμὶ, τόσα φτερὰ, τόσα πόδια, τόση νουρὰ, τόσον οὖλο οὖλο, καὶ ὁ ἐπιτυγχάνων αὐτὸ, δεχόμενος τὸ ἐν εἴδει φραγγελίου σχηματιζόμενον μανδύλιον καὶ δικτατορικὴν ἐξουσίαν περιβαλλόμενος διώκει κτυπῶν τοὺς λοιπούς.

Β'. Αἰνιγματικαὶ περιγραφαὶ διαφόρων περιστάσεων· π. χ. ὁ πεινῶν λέγει ὅτι *ἐμβῆκε ὁ λύκος σ' τᾶι τιρα*. Περὶ μεθυσμένου καὶ τραυλίζοντος ὅτι *ἐμβῆκεν ἡ γλῶσσά του σ' τὸ δακτυλίδι* καὶ ἄλλα ὅμοια.

Γ'. Τὰ διφορουμένην ἔννοιαν ἔχοντα, ὡς ἐν παραδείγματι τὸ εὐφυὲς ἐκεῖνο περὶ τοῦ φαγητοῦ λεγόμενον, δηλ. λέγουσιν ὅτι τὸ φαγητὸν τοῦτο εἶναι τοιοῦτον, ὥστε ἡ *μάννα νὰ τρώγῃ καὶ τοῦ παιδιοῦ νὰ μὴ δίνῃ* ὅπερ διττὴν ἐξήγησιν ἐπιδέχεται, καλὸν μὲν καὶ νόστιμον, ὥστε ἡ μάννα τρώγουσα φθονεῖ ἀπὸ τὴν νοστιμάδα καὶ λησμονεῖ νὰ μεταδώσῃ καὶ τῷ τέκνῳ αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπίσης κακὸν, ὥστε αἰσθανομένη τὴν κακὴν ποιότητα φοβεῖται νὰ προσφέρῃ εἰς τὸ τέκνον, φόβῳ μὴ κακὸν μέγα γένηται εἰς τὸν τρυφερὸν στόμαχον αὐτοῦ.

Ταῦτα καὶ πλεῖστα τοιαῦτα ἀπαντῶσι παπαρὰ τῷ λαῷ.

Ἐρχόμεθα ἤδη ἐπὶ τὰ *λογοπαίγνια*· Εὐθὺς περὶ τούτων ἀρχόμενος λέγει ὅτι ταῦτα γνωστά εἰσι καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὑπὸ τὸ ὄνομα *παράγραμμα* ἢ *παρωνομασία*, περισωθέντα δὲ καὶ τελειοποιηθέντα ἐν τῇ Δύσει ὑπὸ τὸ ὄνομα calembourg. Καὶ ταῦτα μὲν ὀρθὰ, ἀποφαίνεται δὲ ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ πρὸ πάντων ἡ κοινὴ ἥκιστα εἶναι προσφυὴς εἰς σχηματισμὸν τοιούτων παιγνίων καὶ διὰ τοῦτο πολλὰ ὀλίγα ἔχει ν' ἀναφέρῃ, καὶ ὀλίγιστα ὄντως ἀνέφερε καὶ ἀσήμαντα. Ἀλλ' ἡ ἀπόφανσις αὐτοῦ αὕτη δὲν εἶναι καθ' ἡμᾶς ὅλως δικαία, διότι καὶ προσφυὴς ἐστιν ἡ κοινὴ γλῶσσα κατὰ τοῦτο καὶ πλεῖστα ὅσα ὑπάρχουσι τοιαῦτα λογοπαίγνια παρὰ τῷ λαῷ, ἀλλὰ ταῦτα ὅσον εὐφυῆ εἰσι τόσον καὶ Ἀριστοφανείου ἐλευθερίας μετέχουσιν, ὥστε ἀδυνατεῖ τις ἐνταῦθα ἀνερυθριάστως ν' ἀναφέρῃ αὐτά.

Ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἄλλα εἴδη λογοπαιγνίων δὲν παρετηρήθησαν εἰσέτι· καὶ

Α') Τὰ κατὰ ἐπανάληψιν συνεχῆ λέξεώς τινος ὡς καὶ παρ' Ἀριστοφάνει ἐν Ἱππεῦσι στιχ. 21—26 ἔνθα παίζει διὰ τῆς ἐπαναλήψεως δύο λέξεων συνεχῶς *μόλωμεν* καὶ *αὐτὸ*=αὐτομολῶμεν· οὕτω καὶ σήμερον προτείνουσιν εἴς τινα νὰ ἐπαναλάβῃ συνεχῶς καὶ ταχέως τὴν λέξιν *αὐγὰ*, ὁπότε πρὸς τὸν ἐπαναλαμβάνοντα ταύτην δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅ,τι πρὸς τὸν ὑλακτοῦντα σκύλλον (ὅστ, ὅστ.).

Β') Τὰ κατά τινα παραλλαγὴν καὶ ταχίστην προφορὰν, ἅτινα ἀντὶ εὐχῶν, κατάραι καὶ ὕβρεις καθίστανται, ὡς λ. χ. ἀστεῖός τις εὐχόμενος τὸν ἑορτάζοντα τὴν ἐπέτειον ἑορτὴν αὐτοῦ, ἀντὶ νὰ εὐχηθῇ *καὶ χρόνς πολλοὺς 'ς τὸ σπίτι του*, λέγει *κεχρόσπορος 'ς τὸ σπίτι του*, δηλαδὴ ἢ νὰ διασκορπισθῇ ὡς κεχρόσπορος τὸ

Digitized by Google

σπίτι του, ἢ ἀντὶ νὰ γέμῃ τὸ σπίτι του σίτου ἢ ἄλλων ἀγαθῶν νὰ γέμῃ ἀπὸ κεχρόσπορον κλ.

Γ') Τὰ *παρὰ προσδοκίαν* δυνάμενα νὰ ὀνομασθῶσιν, καθὼς ὅταν ὁ ψευδόμενος ἀπατηλῶς ὀμνύῃ λέγων *νὰ μὴ σώσω νὰ 'σταυρώσω*, ἀντὶ νὰ εἴπῃ, νὰ μὴ σώσω νὰ ἐπιστρέψω εἰς τὴν οἰκίαν μου ἢ ἄλλο τι. Καὶ τὸ ἕτερον πρὸς τὸν καταρώμενον καὶ λέγοντα νὰ τὸν πάρῃ ὁ διάβολος, ἀπαντᾷ *γιά τί βρὲ ἀδελφὲ οὔτε μέρα νὰ πάρῃ οὔτε σέρα ν'ἀφήσῃ*. Ἀντὶ κακὸν χρόνο νάχῃ, λέγουσι κακὸ χόνδρο νάχῃ κλπ.

Δ') Τὰ κατὰ παρένθεσιν κατάλληλον τῆς προσφωνήσεως τοῦ ὀνόματος πρὸς ὃν ἀποτείνονται· καθὼς πρὸς τὸν ἐρωτώμενον Γεώργιον ἐὰν τρώγῃ γουρούνι λέγουσι *τρώς γουροῦνι Γεῶργο* κλπ. Ταῦτα καὶ ἄλλα τοιαῦτα· καὶ ἂν ἐρευνήσωμεν βαθύτερον τὰ λαύρια τῆς δημώδους φιλολογίας ἡμῶν πολὺν τὸν χρυσὸν καὶ ἄργυρον Ἑλληνικῆς σοφίας καὶ εὐφυΐας ἀνορύξομεν, καὶ τοῦτο ὀφείλομεν νὰ πράξωμεν ἡμεῖς αὐτοί, μὴ ἐπιτρέποντες τοῖς ξένοις νὰ ἐκμεταλλεύωνται τὰ ἡμέτερα αὐτῶν.

Ταῦτα καὶ τοιαῦτα, φιλόμουσος ὁμήγυρις, εἰσὶ τὰ πονήματα τῶν συναγωνιζομένων, ἐφ' ὧν περάναντες ἤδη τὴν κρίσιν ἡμῶν ἐρχόμεθα καὶ ἐπὶ τὴν ἐκ ταύτης πηγάσασαν ἀπόφασιν τῆς ἐπιτροπῆς.

Τοὺς Κυρίους Ἀλέξανδρον Ῥηγίδην καὶ ἀνώνυμον συλλογέα τῶν Χιακῶν ἐπαινοῦμεν τῆς προθυμίας, εὐχόμενοι αὐτοῖς ὅπως πάντοτε πρόθυμοι περὶ ταῦτα διατελοῦντες πέμψωσιν εἰς τὴν κρίσιν ἔργα τελειότερα καὶ ἄξια μείζονων ἐπαίνων καὶ ἀμοιβῶν.

Τοὺς Κυρίους Α. Γόνιον, Ἀνώνυμον συλλογέα τῶν Ἠπειρωτικῶν, Δημοσθένην Χαβιαρᾶν, Ἀνώνυμον συλλογέα τῆς περὶ Πόντου πραγματείας, Ἰωάννην Στ. Ματέλον καὶ Ν. Γ. Πολίτην κρίνοντες ἀξίους τῆς ὡρισμένης χρηματικῆς ἀμοιβῆς ὡς κριταί, ἀπονέμομεν αὐτοῖς καὶ ἰδίᾳ ὡς Ἕλληνες τοὺς ἐπαίνους καὶ τὰς εὐχαριστίας ἡμῶν.

Τὸν δ' ἐξ ἡμῶν μεταστάντα ἤδη Π. Γ. Θεοδωρίδην, ἰατρόν ποτε ἐν Προύσῃ, τῶν ἴσων τοῖς ἀνωτέρω ἀξιοῦμεν, τῆς εὐγενοῦς δὲ καὶ πατριωτικῆς αὐτοῦ παραγγελίας, ὥσπερ σεβαστῆς ἤδη διαθήκης ἀκριβεῖς ἐκτελεσταὶ γινόμενοι, τὴν μὲν ὑλικὴν ἀμοιβὴν ἀποδώσομεν τῇ ἐν *Προύσῃ* καὶ ὑπ' αὐτοῦ καλουμένῃ *πενομένων Σχολείων τροφοδοτρίᾳ Ἑλληνικῇ θεατρικῇ σκηνῇ*, δημιουργήματι τῶν ἀόκνων καὶ πατριωτικῶν φιλελληνικωτάτων χειρῶν αὐτοῦ, τοῦ δὲ ὀνόματος αὐτοῦ τὴν μνήμην, ὅσον ἐξήρτηται ἐκ τοῦ Συλλόγου, θέλει οὗτος εὐγνωμόνως παραδώσει ταῖς ἐπερχομέναις γενεαῖς διὰ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἐν τῷ περιοδικῷ μετὰ τῶν ἄλλων καλῶν καὶ ἀξίων ἔργων τῶν λοιπῶν.

Οὕτω λοιπὸν κρίναντες, ἐπαινέσαντες καὶ ἀνταμείψαντες τοὺς περὶ ταῦτα φιλοπονήσαντας, παροτρύνομεν ἤδη ἐν βραχυτάτου ἐπιλόγου μέρει καὶ πάντα ἄλλον φιλόμουσον Ἕλληνα, καθ'ὅσον δύναται, νὰ μὴ παρορᾷ καὶ ἀμερίμνως καὶ ἀστόργως παρέρχηται, ἐγκαταλιμπάνων εἰς τὸν Πανδαμάτορα χρόνον νὰ ἐξαφανίσῃ, τὰ τοιαῦτα τιμαλφῆ καὶ πλείστου ἄξια κειμήλια τῆς γλώσσης ἡμῶν, δι' ὧν θέλει ἐπιδειχθῇ περιφανέστατα, καὶ τοῦτο τοῖς ὀλίγοις ἀμβλυωποῦσι κακοβούλοις ἐχθροῖς τῇ Ἑλληνικῇ φυλῇ, ὅτι οἱ αὐτοὶ ἐσμὲν καὶ οὐχὶ ἄλλοι, καὶ ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς λαός, γυμνὸς ὑλικῶν ἀγαθῶν εἰς τὰ ἐρέβη τῆς δουλείας καὶ ἀπαιδευσίας ὑπὸ τῆς Μοίρας ῥιφθεὶς καὶ ὑπὸ ποδῶν ἀχαρίστων καταπατούμενος, οὐδέποτε ἐπαύσατο ὥσπερ ἀδάμας εὐγενὴς, λαμπυρίζων *εὐφυΐαν καὶ ἀρετήν*.

Οἱ κριταὶ

ΗΡΟΚΛΗΣ ΒΑΣΙΑΔΗΣ (Πρόεδρος)
Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ
Λ. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ
Ι. ΚΑΡΟΔΙΔΗΣ
Α. ΤΑΓΗΣ
Θ. ΤΑΓΗΣ
Δ. ΦΙΛΙΟΣ
Χ. ΧΑΤΖΗΧΡΗΣΤΟΥ (εἰσηγητής.)

Digitized by Google

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΛΒ'.

Ἔκτακτος.

Τῇ 13 Μαΐου 1872.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Κ. Καραπάνου.

Μὴ ὑπαρχόντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ἀναγινώσκεται ὑπὸ τοῦ κ. Ἰ. Ἀριστοκλέους ἀναπληροῦντος τὸν γεν. Γραμματέα ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Συλλόγου, συνισταμένη α) ἐκ δύω εὐχαριστηρίων ἐπιστολῶν. β) ἐκ δύω ἑτέρων ἀφορωσῶν τὴν ἐσωτερικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Συλλόγου. γ) ἐξ ἐπιστολῆς κ. Δ. Μαλιάδου ἀπὸ 8 Μαΐου πρὸς τὸν κ. Πρόεδρον, δι' ἧς ὑποβάλλει τὴν ἀπὸ τῆς γεν. γραμματείας παραίτησιν αὐτοῦ. δ) ἐξ ἐκθέσεως τοῦ κ. H. Schliemann ἀπὸ 29 Ἀπριλίου 1872, περὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῷ ὄρει Ἰσαρλὶκ διενεργουμένων ἀνασκαφῶν.

Μετὰ δὲ τὴν συζήτησιν ἐσωτερικῶν τινων ζητημάτων τοῦ Συλλόγου, ἀποφασισθείσης τῆς διακοπῆς τῶν τακτικῶν συνεδριάσεων αὐτοῦ, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΛΓ'.

Ἔκτακτος.

Τῇ 9 Αὐγούστου 1872.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Κ. Καραπάνου.

Ἀρξαμένης τῆς συνεδριάσεως ὁ ἀναπληρῶν τὸν γεν. γραμματέα κ. Χασιώτης ἀναγινώσκει τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Συλλόγου συνισαμένην α) ἐκ 33 εὐχαριστηρίων ἐπιστολῶν. β) ἐκ 15 ἑτέρων περιεχουσῶν διαφόρους αἰτήσεις. γ) ἐκ 12 ἀφορωσῶν τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Συλλόγου. δ) ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ κ. Σάββα Ἰωαννίδου ἀπὸ 22 Ἰουνίου 1872, δι' ἧς ἐπισυνάπτει δημοτικά τινα ᾄσματα, ἀγγέλλων συνάμα καὶ τὴν ἐν τοῖς πέριξ τῆς Προύσσης περιοδείαν του, δι' ἣν καὶ ἐξαιτεῖται, ὅπως χορηγηθῶσιν αὐτῷ τὰ πρὸς ταῦτα χρήσιμα ἔγγραφα καὶ λοιπὰ μέσα· ε) ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ κ. Δ. Ν. Ταμβάκου, δι' ἧς ἀγγέλλει τὴν ὑπ' ἀνωνύμου τινὸς διὰ τοῦ ἐν Λονδίνῳ κ. Μαυρογορδάτου ἀποστελλομένην προσφορὰν 75 λιρῶν τουρκικῶν καὶ ἐξαιτεῖται τὴν δέουσαν ἐπὶ τοῦτο ἀπόδειξιν.

Ἀκολούθως ὁ κ. Πρόεδρος διακηρύττει ὅτι τὸ Προεδρεῖον ἐπεμελήθη νὰ γράψῃ ἐπιστολὰς ὅπου θὰ σταλῶσι βιβλία, πολλαχόθεν δὲ μάλιστα καὶ ἀπαντήσεις ἐλήφθησαν, μεθ' ὃ ἐξαγγέλλει τὸ πρῶτον νέα ὑποψήφια μέλη· ὡς τακτικὰ μὲν 1) τὸν ἐν Λονδίνῳ κ. Δ. Βικέλαν προτεινόμενον ὑπὸ τῶν κ. κ. Γ. Βαφειάδου, Ἰ. Βρετοῦ καὶ Γ. Χασιώτου. 2) τὸν ἐνταῦθα διαμένοντα Δ. Φίλιον, διδάκτορα τῆς φιλοσοφίας, προτεινόμενον ὑπὸ τῶν κ. κ. Μ. Πανταζῆ, Β. Πυλάδου καὶ Γ. Χασιώτου. 3) Τὸν ἐν Γένεῃ τοῦ Ἰκονίου Γ. Ν. Εὐελπιν προτεινόμενον ὑπὸ τῶν κ. κ. Μ. Πανταζῆ, Ἰ. Δ. Ἀριστοκλέους καὶ Γ. Χασιώτου. 4) Τὸν κ. Ἰ. Καραπάνον προτεινόμενον ὑπὸ τῶν κ. κ. Γ. Σάρρου, Ἰ. Γκιὼν καὶ Γ. Χασιώτου. 5) τὸν διδάκτορα A. Dumont προτεινόμενον ὑπὸ τῶν κ. κ. Κ. Καραπάνου, Ἰ. Δ. Ἀριστοκλέους καὶ Γ. Χασιώτου. 6) ὡς ἀντεπιστέλλον δὲ τὸν κ. Ν. Λήμνιον ἰατρὸν ἐν Ἀρτάκῃ προτεινόμενον ὑπὸ τῆς φιλολογικῆς ἐπιτροπῆς. Ἀκολούθως ὁ κ. Πρόεδρος λέγει ὅτι μετὰ τὴν ἐξέτασιν ὑπὸ τῆς ἐπὶ τῆς οἰκοδομῆς ἐπιτροπῆς τῶν διαφόρων αὐτῇ ὑποβληθέντων σχεδίων τοῦ κτιρίου τοῦ Συλλόγου, τὸ Προεδρεῖον λαβὸν γνῶσιν τῆς ἐπὶ τούτου ἐκθέσεως αὐτῆς ἀνέθετο εἰς τοὺς ἀρχιτέκτονας Παρηγόρην καὶ Ζ. Κλεάνθην τὴν ἐπεξεργασίαν σχεδίου τινὸς ὁριστικοῦ, μεθ' ὃ ἡ ἐπὶ τῆς οἰκοδομῆς Ἐπιτροπὴ ἐνέκρινε τὸ σχέδιον τοῦ κ. Παρηγόρη· τὸ σχέδιον τοῦτο ὑποβάλλει εἰς τὴν ἔγκρισιν τοῦ Συλλόγου· γενομένης δὲ ψηφοφορίας ἐπὶ τούτου ἐγένετο παμψηφεὶ δεκτόν. Μετὰ ταῦτα ἀναγινώσκεται τὸ σχέδιον τοῦ περὶ οἰκοδομῆς τοῦ κτιρίου συμβολαίου, μεθ' ὃ ὁ κ. Πρόεδρος ἀγγέλλων ὅτι τὸ σχέδιον τοῦτο ἐξεπονήθη ὑπὸ τοῦ κ. Λεβὰλ τίθησιν αὐτὸ εἰς ψηφοφορίαν, ὅπερ μετά τινας περὶ τοῦ κτιρίου συζητήσεις ἐγένετο δεκτόν.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Πρόεδρος κοινοποιεῖ ὅτι εἰσεπράχθησαν ἄχρι τοῦδε 2,000 λιρῶν, ὑπολείπονται δὲ πρὸς συμπλήρωσιν ἕτεραι 2,500 περὶ ὧν ληφθήσεται φροντίς, ἐν ἀνάγκῃ δὲ, λέγει, ὑπάρχει καὶ τὸ ἀποθεματικὸν κεφάλαιον.

Digitized by Google

Ἀκολούθως τοῦ κ. Προέδρου αἰτήσαντος τὴν γνώμην τοῦ Συλλόγου ἐὰν ἐπιτρέπηται εἰς τὸ Προεδρεῖον νὰ δώσῃ τοῖς ἐμπεπιστευμένοις αὐτῷ ἀρχιτέκτοσιν εἰς μειοδοσίαν τὸ περὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ κτιρίου συμβόλαιον, ὁ κ. Κ. Καλλιάδης προτείνει ὅπως δοθῇ πλήρης ἐλευθερία εἰς τὸ Προεδρεῖον νὰ ἐνεργήσῃ τὰ περὶ τούτου κατὰ τὸ δοκοῦν, μεθ' ὃ ἡ πρότασις τοῦ κ. Κ. Καλλιάδου τεθεῖσα εἰς ψηφοφορίαν ἐγένετο παμψηφεὶ δεκτή. Ἔπειτα ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν διακοίνωσιν τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ περὶ συλλογῆς τῶν ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ διαγωνίσματος τοῦ κ. Χρηστάκη Ζωγράφου. Οὐδενὸς δ' ἐπὶ τούτου ἀντειπόντος τὸ διάγραμμα τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς ἐγένετο παμψηφεὶ δεκτόν.

Ὁ γενικὸς Γραμματεὺς ἀναγινώσκει προσέτι ἐπιστολὴν τοῦ κ. Νικολάου Λημνίου ἐξ Ἀρτάκης μετ' ἐπιγραφῶν, μεθ' ὃ ὁ πρόεδρος προτείνει ἵνα ὁ Σύλλογος ἐκφράσῃ πρὸς αὐτὸν εὐχαριστίας ἐκλέγων ἅμα αὐτὸν ὡς μέλος ἀντεπιστέλλον. Ἐπὶ τούτου ὁ κ. Ἡ. Βασιάδης προτείνει ἵνα, ὁσάκις πέμπονται τοιούτου εἴδους ἀντικείμενα, καθυποβάλλωνται ταῦτα τῷ Συλλόγῳ, γίγνωνται δὲ, ἐὰν οὗτος ἐγκρίνῃ, αἱ δέουσαι ἐκθέσεις περὶ αὐτῶν· ἔτι δὲ νὰ παρακληθῇ ὁ κ. Ν. Λήμνιος νὰ φροντίζῃ ἵνα συλλέγῃ ἐπιγραφὰς ἢ καὶ ἄλλα ἀρχαιολογικὰ ἀντικείμενα πρὸς ἀγοράν. Εἶτα ἀναγινώσκεται ἐπιστολὴ τοῦ κ. Μ. Παρανίκα, δι' ἧς οὗτος ἀγγέλλει τῷ Συλλόγῳ ὅτι ἐν Χαλκηδόνι εὑρέθησαν ἐρείπια καὶ ἐπιγραφαί τινες, ἀπαιτεῖται δὲ μόνον τριῶν τουρκ. λιρῶν δαπάνη, ὅπως ἐλθωσιν αὐτὰ εἰς φῶς, μεθ' ὃ ὁ Σύλλογος ἀνεδέχθη διὰ ψηφοφορίας νὰ καταβάλῃ τοῦτο τὸ ποσὸν πρὸς ἀνάχωσιν τῶν ἐπιγραφῶν. Ἀκολούθως ὁ γενικ. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει ἐπιστολὴν τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, καὶ ἔκθεσιν αὐτῆς περὶ τοῦ χάρτου τῆς Κων/πόλεως, μεθ' ὃ ὁ κ. Πρόεδρος προτείνει νὰ γραφῇ εὐχαριστήριος ἐπιστολὴ πρὸς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐπιτροπὴν, καταβαλοῦσαν τὸ ἐλλεῖπον τῆς δαπάνης διὰ τὴν σχεδιογράφησιν τοῦ εἰρημένου χάρτου.

Μετὰ ταῦτα ὁ Σύλλογος τῇ προτάσει τοῦ Προέδρου ψηφίζει, ἵνα ἀπονεμηθῶσιν ὑπὲρ τῆς Σχολῆς τοῦ Μπουνὰρ-Ἰσὰρ 10 Ὀθ. λίραι κατὰ σύστασιν τοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου τῶν 40 ἐκκλησιῶν. Ἀκολούθως τὸ προεδρεῖον ἀγγέλλει ὅτι ὁ κ. Κ. Ξενοκράτης προσήνεγκε διὰ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Γ. Κυριαζῆ ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου ἑκατὸν λίρας, ἀριθ. 100 καὶ ἀνατίθησι τῷ προεδρείῳ τὴν χρῆσιν αὐτῶν· πρὸς τοῦτον ἀπεφασίσθη νὰ σταλῇ εὐχαριστήριος ἐπιστολή.

Ἐπὶ τούτοις διαλύεται ἡ Συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΛΔ'.

Ἔκτακτος.

Τῇ 27 Σεπτεμβρίου 1872

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Κ. Καραπάνου.

Ἀναγνωσθέντων τῶν πρακτικῶν τῶν δύο προηγουμένων συνεδριάσεων, ὁ κ. Ἡ. Βασιάδης παρατηρεῖ ὅτι τὸ σύγγραμμα τοῦ κ. Μ. Παρανίκα, ὑπὲρ τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ ὁποίου αἰτεῖται τὴν συνδρομὴν τοῦ Συλλόγου, ἐρρέθη νὰ παραπεμφθῇ εἰς τὴν Φιλολογικὴν Ἐπιτροπήν· ἀκολούθως δὲ ὁ αὐτὸς παρατηρεῖ ἐπὶ τῶν πρακτικῶν τῆς ΤΛΓ'. συνεδριάσεως ὅτι ἐπιγραφαὶ καὶ εἴ τι ἄλλο παραπλήσιον ἀπευθύνεται εἰς τὸ Προεδρεῖον, δέον ν'ἀναγινώσκωνται πρῶτον εἰς τὸν Σύλλογον καὶ ἔπειτα νὰ παραπέμπωνται εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐπιτροπήν. Μετὰ δὲ τὴν ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν ὁ ἀντιπρόεδρος κ. Ἰ. Δ. Ἀριζοκλῆς ἀναγινώσκει τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Συλλόγου συνιζαμένην α) ἐξ ἐπιστολῆς Σάμου Γαβριὴλ, ἀπὸ 15 7/βρίου, ἐν ᾗ ἐπισυνάπτει ἔκθεσιν περὶ τῆς διανοητικῆς καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν Σχολείων τῆς ἐπαρχίας του, ὡς καὶ προγράμματα τῶν ἐν αὐτοῖς διδασκομένων μαθημάτων. β) ἐξ ἐπιστολῆς Κρήτης Μελετίου καὶ ἐκθέσεων τῶν διαμερισμάτων Ἡρακλείου καὶ Λασιθίου, ἀφορωσῶν τὴν πνευματικὴν καὶ οἰκονομικὴν κατάστασιν τῶν αὐτόθι ἐκπαιδευτηρίων. γ) ἐξ ἐπιστολῆς Δυρραχίου Βησσαρίωνος ἀπὸ 6 7/βρίου ἐν ᾗ ἐκτίθησι τὰ περὶ τῆς καταστάσεως τῶν Σχολείων καὶ τῆς παιδείας ἐν τοῖς χωρίοις τῆς Ἐπαρχίας του καὶ ἐκ τινων ἄλλων ἐπιστολῶν, τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ Συλλόγου ὑπηρεσίαν ἀφορωσῶν.

Εἶτα ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης προτείνει ἵνα, ἐπειδὴ ἡ πρὸς τὰ ἄπορα σχολεῖα ἀπονεμομένη ὑπὸ τοῦ Συλλόγου βοήθεια χρημάτων καὶ βιβλίων γίνεται περὶ τὰ τέλη τοῦ συλλογικοῦ ἔτους, πολλαχοῦ δὲ ὑπάρχει ἄμεσος καὶ κατεπείγουσα ἀνάγκη βιβλίων, ὁ Σύλλογος ἀπο-

Digitized by Google

στέλλῃ τοιαῦτα κατὰ τὴν διάρκειαν ὅλου τοῦ ἔτους, ὅπου ἤθελε κριθῇ ἡ ἀποστολὴ αὐτῶν ἀναγκαία. Τὴν πρότασιν τοῦ κ. Ἡ. Βασιάδου ὁ Σύλλογος ἀποδεξάμενος ἀνατίθησι τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς τῇ Ἐκπαιδευτικῇ Ἐπιτροπῇ.

Μετὰ ταῦτα ἀγγέλλονται τὸ δεύτερον ὡς τακτικὰ μὲν μέλη οἱ κ. κ. 1) ὁ ἐν Λονδίνῳ κ. Δ. Βικέλλας, προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ Ἰ. Βρετοῦ, Γ. Βαφειάδου καὶ Γ. Χασιώτου. 2) ὁ κ. Δ. Φίλιος προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Μ. Πανταζῆ, Β. Πυλάδου καὶ Γ. Χασιώτου. 3) ὁ ἐν Γένει τοῦ Ἰκονίου Γ. Ν. Εὔελπις καὶ ὁ ἐν Ἄρτῃ Ἰ. Καραπάνος, προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. κ. Γ. Σάρρου, Ἰ. Γκιὼν καὶ Γ. Χασιώτου· ὡς ἀντεπιστέλλοντα δὲ οἱ κ. κ. A. Dumont καὶ ὁ ἐν Ἀρτάκῃ ἰατρὸς Ν. Λήμνιος, προτεινόμενοι ὑπὸ τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς. Ψηφοφορίας δὲ γενομένης, ἐγένοντο ἅπαντες παμψηφεὶ δεκτοί.

Μετὰ ταῦτα ἀγγέλλονται τὸ πρῶτον ὡς τακτικὰ μὲν μέλη οἱ κ. κ. Ἀσημάκης Ἠλιόπουλος ἐν Μακαρονείᾳ, Ἰ. Γεννάδιος, Ἐτεοκλῆς Κυριακόπουλος, Γ. Σεϊτανίδης, Αὐγουστῆς Ῥοΐζος, προτεινόμενοι ὑπὸ τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ ὁ κ. Πετρὸς Κουγιουμτζιὰν προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Κ. Καραπάνου, Βασιάδου καὶ Ἰ. Γκιών· ὁ κ. Ἀλέξ. Κωνσταντινίδης, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Ἰ. Δ. Ἀριστοκλέους, Ἰ. Γκιὼν καὶ Δ. Πληθωνίδου· ὁ κ. Σ. Μουσούρης προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Βασιάδου, Ῥαφαὴλ καὶ Βόδιζα· ὡς ἀντεπιστέλλοντα δὲ οἱ κ. κ. Ἰάκωβος Σαμιωτάκης, συντάκτης τῆς Ἀμαλθείας ἐν Σμύρνῃ, Γ. Παπᾶ Γεωργίου Ἑλληνοδιδάσκαλος ἐν Ἄρτῃ, ὁ ἐν Λαοδικείᾳ τῆς Συρίας κ Ὀρφανίδης καὶ ὁ κ. Ἐλευθέριος Ῥαφαὴλ πρόεδρος τοῦ ἐν Ἀθήναις Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου «ὁ Παρνασσὸς», προτεινόμενοι ὑπὸ τοῦ Προεδρείου· ὡς ἐπίτιμον δὲ ὁ κ. Εὐστάθιος Σίμος πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος, προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ Προεδρείου.

Μετὰ ταῦτα ὁ Σύλλογος προβαίνει εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Γεν. Γραμματέως, ὡς τοιοῦτος δὲ ἐξελέχθη παμψηφεὶ ὁ κ. Δ. Φίλιος.

Μετὰ ταῦτα ὁ Σύλλογος ἀπεφάσισεν ὅπως αἱ τακτικαὶ συνεδριάσεις ἀρχίσωσι τὴν 9 8/βρ ἵνως οὗ προετοιμασθῶσιν ἀναγνώσματα καὶ γραφῶσιν αἱ ἀπαιτούμεναι ἐπιστολαὶ περὶ διαλέξεων.

Ὁ δὲ κ. Πρόεδρος ἀναγινώσκει ἀγγελίαν συγγράμματος τοῦ κ. Ξανθοπούλου περὶ ἐκπαιδεύσεως καὶ ἐρωτᾷ ἐὰν ὁ Σύλλογος ἐγκρίνῃ νὰ συνδράμῃ τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ. Ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης παρατηρεῖ ὅτι ὁ κ. Ξανθόπουλος εἶναι εἷς τῶν μᾶλλον διακεκριμένων λογίων τοῦ ἔθνους, κατὰ συνέπειαν τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ δὲν ἀμφιβάλλει ὅτι θέλει εἶσθαι πολλοῦ λόγου ἄξιον· διὰ ταῦτα προτείνει ἵνα ὁ Σύλλογος ἐγγράψῃ συνδρομὴν 100 ἀντιτύπων τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος συγγράμματος. Ἡ πρότασις τοῦ κ. Βασιάδου ἐγένετο ἀπολύτῳ πλειονοψηφίᾳ δεκτή, μεθ' ὃ διαλύεται ἡ Συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΛΕ'.

Τακτική.

Τῇ 9 8|βρίου 187ᾶ.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Κ. Καραπάνου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ὁ κ. γενικὸς Γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Συλλόγου, συνισταμένην α) ἐκ μιᾶς εὐχαριστηρίου ἐπιστολῆς. β) ἐξ 6 ἐπιστολῶν ἀφορωσῶν τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ Συλλόγου ὑπηρεσίαν. γ) ἐξ ἑτέρων 6 περὶ διαφόρων αἰτήσεων καὶ δ) ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ κ. Ν. Τσιγαρᾶ, ἐχούσης ὡς ἕπεται.

Κύριε Πρόεδρε,

Ἀποσυρθεὶς πρὸ δέκα καὶ ὀκτὼ μηνῶν εἰς τὴν φιλήσυχον κώμην Χαρταλεμὴν, ἐποιησάμην ἕνεκα τῶν συμφερόντων μου διαφόρους ἐκδρομὰς εἰς τὰ πέριξ αὐτῆς καὶ ἰδίως διῆλθον πολλάκις τὴν μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν ἀπέχουσαν καὶ πρὸς βορρᾶν αὐτῆς κειμένην Σεμένδριαν καὶ νῦν Σαμάνδραν καλουμένην.

Ἡ ἄλλοτε μεγάλη καὶ ὀχυρὰ αὕτη Σεμένδρια κατήντησε νῦν ἄθλιον χωρίον κατοικούμενον ὑπὸ τεσσαράκοντα περίπου Ὀθωμανικῶν οἰκογενειῶν καὶ δύο ἀρμενικῶν. Ἀλλὰ τὴν ἀρχαίαν λαμπρότητα αὐτῆς μαρτυροῦσι πολλὰ μνημεῖα, ἤτοι τὰ ἐρείπια τῆς Βυζαντινῆς ἀγορᾶς (τσαρσὶ καὶ νῦν καλούμενα), ἐξ ὧν μέρος μὲν χρησιμεύει ὡς σταῦλος τῶν ζώων τῶν διαβατῶν καὶ τῶν χωρικῶν, μέρος δὲ κατέχει ὁ λινόμυλος τοῦ ἐξ Ἰκονίου κ. Χρήστου, καὶ τὸ πλεῖστον ἄρδην κατεστράφη ἢ κεῖται ὑπὸ τὰς Ὀθωμανικὰς οἰκίας, τὰ σωζόμενα ἐρείπια τοῦ πρὸς τὸ ἀνατολικομεσημβρινὸν μέρος αὐτῆς

Digitized by Google

καὶ ἐπὶ τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ ὄρους Ἀετοῦ Βυζαντινοῦ φρουρίου Κετσὲ καλεσὶ νῦν καλουμένου, ἤτοι φρουρίου τῶν αἰγῶν καὶ τὰ πολυπληθῆ λείψανα πλακῶν, κιόνων κλ. τὰ σωζόμενα ἐν τῷ νῦν Ὀθωμανικῷ νεκροταφείῳ τῷ πλησίον αὐτῆς κειμένῳ.

Ἐκ τοῦ νεκροταφείου τούτου κατώρθωσα καὶ ἔλαβον χριστιανικὸν ἀνάγλυφον ἄνευ κεφαλῆς καὶ ποδῶν, ὅπερ παριστᾷ, ὡς φρονῶ, καλογραίαν ἢ μάρτυρα τινά. Τοῦτο παρέδωκα τῷ κ. Ἰ. Γκιών, ταμίᾳ τοῦ Συλλόγου ἵνα μεταφέρῃ αὐτὸ εἰς τὸν ἡμέτερον Σύλλογον. Ἀντέγραψα δὲ καὶ τὰς δύο ὧδε ἐπισυνημμένας ἐπιγραφὰς, αἵτινες ὑπάρχουσιν ἐπὶ κιόνων χρησιμευόντων ἄλλοτε ὡς ὁρίων καὶ ἔπειτα ἴσως ἐκόσμουν χριστιανικὸν ναὸν καὶ νῦν χρησιμεύουσιν ὡς σήματα τάφων τουρκικῶν (α)

Ἐν δὲ τῷ Μαλτεπὲ, κώμῃ κειμένῃ ἀντικρὺ τῶν Πριγκηπονήσων, ἥτις παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐκαλεῖτο Βρύας, εὗρον ἐπὶ πλακὸς, ἡ ὁποία ὑπάρχει ἐν τῷ οὐδῷ τῆς ἐξωτερικῆς πύλης τοῦ δημοτικοῦ σχολείου καὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Σωτῆρος ἑτέραν ἐπιγραφὴν, ἣν ἐπισυνάπτω (β). Παρήγγειλα τὸν διδάσκαλον νὰ λάβῃ πρόνοιαν, ἵνα ἄρῃ ἐκεῖθεν τὴν πλάκα ἐκείνην καὶ θέσῃ ἐντὸς τοῦ σχολείου, ὅπως διατηρηθῇ, ἀλλ' ὀλίγην ἔχω πεποίθησιν ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς καὶ φιλαρχαίου φιλοτιμίας του.

Παρὰ τῷ Κυρίῳ Εὐλαμπίῳ Δημητρίου ἐκ Χαρταλιμῆς εὗρον δέκα καὶ ὀκτὼ χάλκινα καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα ἀρχαῖα καὶ βυζαντινὰ, ἅτινα δ ἔδειξα ταῦτα τῷ σοφῷ κυρίῳ Δεθιήρω (Dethier) καὶ ἔμαθον παρ' αὐτοῦ ὅτι ἔχουσι τὴν ἀξίαν των, παρεκίνησα τὸν κ. Εὐλάμπιον ἵνα δωρήσηται ταῦτα εἰς τὸν Σύλλογον, ὃς καὶ ἀσμένως μοὶ παρέδωκε ταῦτα, ἅτινα καὶ ἐσωκλείω ὑμῖν διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ Συλλόγου, οὗτινος παρακαλῶ τὸ Σ. προεδρεῖον νὰ εὐχαριστήσῃ δι' ἐπιστολῆς του τὸν φιλότιμον τοῦτον ὁμογενῆ.

Ἐπιφυλαττόμενος δὲ, ἵνα ἄλλοτε ἐκτενέστερον ἐπιστείλω πρὸς τὸν Σύλλογον περὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Σαμάνδρας ὡς καὶ περὶ τῆς καταστάσεως τῆς παιδείας ἐν ταῖς κώμαις τοῦ τμήματος τούτου, παρακαλῶ Ὑμᾶς, Κύριε Πρόεδρε, νὰ δεχθῆτε ταῦτα πάντα ὡς δεῖγμα τοῦ ὑπὲρ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἐνδιαφέροντός μου, καὶ διατελῶ.

Ἐν Χαρταλεμῇ τῇ 15 Σεπτεμβρίου 1872.

Εὐπειθέστατος

Ν. ΤΣΙΓΑΡΑΣ.

Ἐπιγραφαί.

(α) 1)

Δ°

+ Θ~ Ρ° ΙΠΙΜΟΝ +

ΡΥΦΙΝΙΑΝΩΝ

2) ΩΡΟΙ ΤΩΝ + ΩΡΟΙΧΑΛ 10

ΠΡΟΝ ΛΙΜΕΝΟC

Εἰς Μαλτεπὲ 72 % τοῦ Γαλλικοῦ μέτρου.

(β)

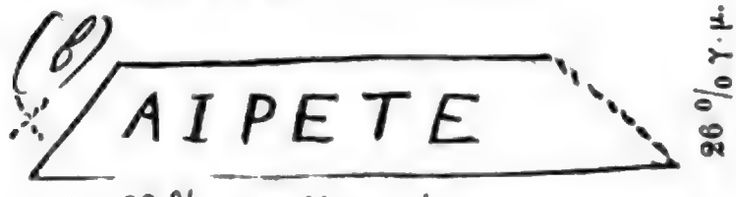

83 % τοῦ γαλλικοῦ μέτρου.

Σημ. ὁ πρῶτος χίων ἀπέχει τοῦ δευτέρου δέκα συνήθεις πόδας καὶ ἐξέχουσιν ἀμφότεροι τῆς γῆς ἓν μέτρον.

Digitized by Google

Ἀκολούθως ἀγγέλλονται τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφοροῦνται τακτικὰ μὲν μέλη οἱ κκ. Ἀσημάκης Ἡλιόπουλος ἐν Μακαρωνίᾳ, Γ. Γεννάδιος, Ἐτεοκλῆς Κυριακόπουλος, Γ. Σεϊτανίδης, Αὐγουστῆς Ῥοΐζος, προτεινόμενοι ὑπὸ τῆς οἰκονομικῆς ἐπιτροπῆς· ὁ κ. Ἀλεξ. Κωνσταντινίδης προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Γκιών, Ἀριστοκλέους καὶ Δ. Πληθωνίδου, ὁ κ. Σ. Μουσούρης προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Βασιάδου Ῥαφαὴλ καὶ Βόδιζα, ὁ κ. Πέτρος Κουγιουμτζιὰν προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ κ. Κ. Καραπάνου, Βασιάδου καὶ Γκιών, ὡς ἀντεπιστέλλοντα δὲ οἱ κ. κ. ὁ ἐν Σμύρνῃ συντάκτης τῆς «Ἀμαλθείας» κ. Ἰάκωβος Σαμιωτάκης, ὁ ἐν Ἄρτῃ Ἑλληνοδιδάσκαλος κ. Γ. Παπαγεωργίου, ὁ ἐν Λαοδικείᾳ τῆς Συρίας Ἑλληνοδιδάσκαλος Θεμιστοκλῆς Ὀρφανίδης, ὁ τοῦ ἐν Ἀθήναις Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ Πρόεδρος κ. Ἐλευθέριος Ῥαφαὴλ προτεινόμενοι ὑπὸ τοῦ Προεδρείου· ὡς ἐπίτιμον δὲ ὁ ἐνταῦθα πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος κ. Εὐσάθιος Σῖμος προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ Προεδρείου· ἅπαντες οὗτοι ἐγένοντο παμψηφεὶ δεκτοί. Εἶτα ἀγγέλλονται τὸ πρῶτον ὡς μέλη τακτικὰ οἱ κ. κ. Κων. Ἀξελὸς, γενικὸς πρόξενος τῆς Ἑλλάδος, Αὔγουστος Δεκάστρος, Ζ. Ζήσης προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. Κ. Καραπάνου Βασιάδου καὶ Ἰ. Γκιὼν καὶ οἱ ἐν Ἰσμαηλίῳ κ. κ. Ἀντώνιος Ἀλεξανδρίδης Δημήτριος Ἀλεξανδρίδης Ἀλέξανδρος Ζαχαριάδης Ζαχαρίας Ζαχαριάδης Σταῦρος Μενδωνίδης, προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. Γκιὼν Ἀλεξανδρίδου καὶ Βασιάδου, ὁ κ. Πολύκαρπος ἱεροδιδάσκαλος προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Πυλάδου, Χασιώτου καὶ Πανταζῆ, Θεοχ. Τάγης Χ. Χρήστου προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. κ. Βασιάδου, Παρανίκα καὶ Φιλίου· Διαλεγμένος προτεινόμενος ὑπὸ τῆς οἰκονομικῆς ἐπιτροπῆς.

Μετὰ ταῦτα ὁ ταμίας κ. Ἰ. Γκιὼν ὑποβάλλει τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ Συλλόγου, ὃν μετά τινας παρατηρήσεις ἐπιψηφίζει ὁ Σύλλογος, εἶτα παραιτηθέντων τῶν κ. κ. Γ. Σάρρου καὶ Μ. Παρανίκα ὡς μελῶν τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς, ὁ Σύλλογος τῇ προτάσει τοῦ Προεδρείου ἐκλέγει ἀντ' αὐτῶν τοὺς κ. κ. Βασιάδην καὶ Πυλάδην· δι' ὁμοίας δὲ προτάσεως ὁ κ. Πυλάδης ἐκλέγεται καὶ ὡς μέλος τῆς ἐκπαιδ. ἐπιτροπῆς. Μετὰ ταῦτα ὁ Σύλλογος λαβὼν ὑπ' ὄψιν τὴν πρὸς αὐτὸν ἀναφορὰν τῶν ἐν Πρεσρένῃ ἀντιπροσώπων τῆς κοινότητος τῶν Ἑλληνοβλάχων ἀπεφάσισεν ἵνα χορηγήσῃ 50 λ. τ. πρὸς μισθοδότησιν διδασκάλου.

Εἶτα ὁ κ. Μ. Παρανίκας ἀναγινώσκει μετάφρασιν ἐκ τοῦ γερμανικοῦ πραγματείας τοῦ ἐν Μονάχῳ καθηγητοῦ κ. Γ. Christ περὶ Εἰδυλλίου ἔχουσαν ὡς ἕπεται·

«Τὴν σημασίαν λέξεώς τινος κατὰ δύο τρόπους εὑρίσκομεν, ἢ ἀπὸ γενικωτέρας φιλοσοφικῆς θεωρίας ὁρμώμενοι ζητοῦμεν ἀκολούθως νὰ ἐμπεδώσωμεν τὴν λέξιν εἰς ἔκφρασιν ὡρισμένης τινὸς ἰδέας, ἢ τἀνάπαλιν ἐρευνῶμεν ἱστορικῶς τίνα ἰδέαν παρίστανε βαθμηδὸν ὄνομά τι. Ὁ φιλόλογος ἀκολουθεῖ βεβαίως τὸν δεύτερον τρόπον, ὃν καὶ ὁ φιλόσοφος πιθανῶς ἤθελε παραδεχθῆ. Ἡ ἱστορία λέξεώς τινος ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἐτυμολογίας, διότι ἐν αὐτῇ ἀποτυποῦται ἡ ἰδέα, ἥτις παρέσχεν εἰς τὸ πρᾶγμα τὸ ὄνομα. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἡ λέξις *Εἰδύλλιον* εἶναι τὸ ὑποκοριστικὸν τοῦ *εἶδος*, τοῦτο δὲ παράγεται ἐκ τῆς ῥίζης Fιδ, δηλούσης ἰδεῖν, ὁρᾶν, ὅπερ πολλαχῶς φαίνεται διακλαδιζόμενον ἐν τῷ ἰνδογερμανικῷ τῶν γλωσσῶν συμπλέγματι. Ἐκ τῆς ἐτυμολογίας ὅμως ταύτης ὀλίγα κερδαίνομεν. Τὸ Εἰδύλλιον, ἀνεπτύχθη τοῦ πολιτισμοῦ ἤδη ἱκανῶς προηγμένου, ἐνῷ αἱ ἁπλαῖ ἰδέαι, ἃς εἶχον οἱ λαοὶ κατὰ τὴν πρώτην τῆς γλώσσης διάπλασιν, δὲν ἐπήρκουν ὅπως δήποτε εἰς τὴν ἐξήγησιν αὐτοῦ. Ἐκεῖνο δὲ, ὅπερ ἐκ τῆς ἐτυμολογίας μανθάνομεν, εἶναι, ὅτι ἡ ἀρχαία γραφὴ edyllia, ἡ ἀπαντῶσα ἐν ταῖς ἐκδόσεσι τοῦ Αὐσονίου, εἶναι ἐσφαλμένη. Ἐν τοῖς λεξικοῖς ἀναφέρεται, ὅτι κατὰ τὴν γραφὴν ταύτην, τὸ e ἀντικαθίστησι τὴν ἑλληνικὴν δίφθογγον *ει*, ὅπερ εἶναι ἴσως ὀρθὸν, ἀλλ' ἐκ τῶν εἰσαγωγικῶν εἰς Θεόκριτον σχολίων μανθάνομεν, ὅτι τὴν γραφὴν ἐκείνην ἐπειρῶντο, ἵνα καὶ ἐτυμολογικῶς ἀξίαν λόγου θεωρήσωσιν. Ἐπειδὴ δῆλα δὴ ἠγνόουν νὰ σχετίσωσι τὴν ἰδέαν, ἣν βαθμηδὸν ἔλαβεν ὁριστικῶς ἡ λέξις *εἰδύλλιον*, μετὰ τῆς σημασίας τὸ *εἶδος*, ἐπελάβοντο τοῦ ἑτέρου τύπου *ἠδύλλιον*, παράγοντες αὐτὸ ἐκ τοῦ *ἡδὺς*, ἢ δύνω. οὕτω δὲ ἡ λέξις ἐδήλου «*ἡδὺ καὶ τερπνὸν ᾄσμάτιον*» (1).

Ἀλλ' ὡς εἴρηται, οὐδόλως προβαίνομεν διὰ τῶν ἐτυμολογιῶν τούτων. Στραφῶμεν λοιπὸν εἰς τὴν ἰδέαν, ἣν παρίστησιν ἡ λέξις, τὴν καὶ σήμερον ἔτι τὰ μάλιστα εὔχρηστον. Ἐν γένει σχεδὸν ἐννοοῦμεν εἰδύλλιον κομψὴν καὶ ὡραίαν μικρὰν εἰκόνα τοῦ ἁπλοῦ καὶ φυσικοῦ κόσμου κατ' ἀντίθεσιν πρὸς ἑτέραν μεγαλοπρεπῆ οἱου-

(1) Ὅρα σχολ. εἰς Θεόκρ. p. 7, ed. Ahr. «Ἰστέον, ὅτι εἰδύλλιον λέγεται τὸ μικρὸν ποίημα ἀπὸ τοῦ εἴδους ἡ θεωρία, οὐκ ἠδύλλιον, παρὰ τὸ ἥδω τὸ εὐφραίνω».

Digitized by Google

δήποτε μεγάλου καὶ ἐκτάκτου συμβεβηκότος. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ἐποίησεν ὁ Γέσνερος τὰ εἰδύλλια αὐτοῦ, ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἐπίσης ἀπαντῶμεν ἤδη τὴν λέξιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων τοῦ Βερνάρδυος καὶ ἐν τῇ αἰσθητικῇ τοῦ Φισχέρου. Ἡ ἰδέα αὕτη εἶναι ἀρχαία, ὡς ἀναφερομένη ἤδη ἐν τοῖς μνημονευθεῖσι σχολίοις τοῦ Θεοκρίτου «εἰδύλλια λέγονται ἀπὸ τοῦ εἴδω τὸ ὁμοιῶ· ἐοικότες γὰρ τοῖς προσώποις εἰσὶν οἱ λόγοι». Ἐξετάζοντες τὴν ὀρθότητα αὐτῆς ὀφείλομεν νὰ ἐρευνήσωμεν δύο τινά· α) πῶς ἡ σημασία αὕτη σχετίζεται μετὰ τῆς ἐν τῇ γλώσσῃ χρήσεως τῶν λέξεων εἶδος καὶ εἰδύλλιον· β') πόσον αὕτη ἁρμόζει εἰς ἐκεῖνα τὰ ποιήματα, ἃ ἐν τῇ φιλολογίᾳ καλοῦνται εἰδύλλια. Ἐὰν δὲ ἀπὸ τοῦ τελευταίου ἀρξώμεθα, τοιαῦτά εἰσι τὰ ποιήματα δύο ποιητῶν ἀνέκαθεν φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην, τὰ τοῦ Θεοκρίτου δῆλα δὴ καὶ Αὐσονίου. Εἶναι ἀληθὲς, ὅτι ὁ Αὐσόνιος ἐν τῷ ι' εἰδυλλίῳ διέγραψε θελκτικὴν εἰκόνα τοῦ ἰχθυοτρόφου ποταμοῦ Μωσέλλα καὶ τῶν βοτρυοστεφῶν ὀχθῶν αὐτοῦ, ὁ δὲ Θεόκριτος ἐν τῇ ἠθοποιᾳ κυρίως καὶ ταῖς ἀγροτικαῖς περιγραφαῖς ὑπερέβη ἑτέρους ποιητάς. Ὁ Αὐσόνιος ὅμως ἐν τοῖς εἰδυλλίοις αὐτοῦ οὐδὲ ἓν περιέλαβε ποιμενικὸν ᾆσμα, ἀλλ' ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο συνήνωσε ποιήματα ποικιλώτατα, ὧν οὐδέν, ὡς τὴν Mosellam Bissulam Villulam, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς εἰκόνας τῶν ἠθῶν καὶ τῶν ἀγρῶν. Ἡ σημασία λοιπὸν τῆς λέξεως εἰδύλλιον «μικρὰ εἰκών» μόλις συμφωνεῖ πρὸς τὸν χαρακτῆρα ἑνὸς τετάρτου τῶν ποιημάτων, ἃ φέρουσιν ἀνέκαθεν τὸ ὄνομα *εἰδύλλια*. Τὸ παραδέξασθαι δὲ, ὅτι ὁλόκληρος ἡ συλλογὴ ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦτο ἐξ ἑνὸς μέρους καὶ δὴ καὶ τοῦ μικροτέρου, εἶναι τολμηρὸν καὶ ἀμφίβολον μάλιστα, ἐπειδὴ ἔχομεν ἑτέρους λόγους κατ' αὐτῆς ἀποχρῶντας.

Ἡ σημασία δῆλον ὅτι τῆς λέξεως εἰδύλλιον συνδυάζεται μετὰ τῆς τοῦ *εἶδος*, ὡς τὸ εἰς Θεόκριτον δηλοῖ σχόλιον· «εἰδύλλιον λέγεται τὸ μικρὸν ποίημα, ἐπινίκιον δὲ λέγεται ἓν ἕκαστον τῶν τοῦ Πινδάρου», ὅπερ ὅμως εἶναι κακῶς γεγραμμένον ἀντὶ τοῦ «εἶδος δὲ λέγεται ἓν ἕκαστον τῶν τοῦ Πινδάρου ἐπινικίων». Ὁ δὲ Εὐστάθιος ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῶν εἰς Πίνδαρον ὑπομνημάτων αὐτοῦ (1) διαῤῥήδην ἀποφαίνεται· «δῆλον δὲ ὡς αἱ ἐπινίκιοι ᾠδαὶ τοῦ Πινδάρου καὶ εἴδη τουτέστιν ἰδέαι χάριν σεμνότητος ὀνομάζονται, ὅπερ ὑποκορισθὲν εἰς εἰδύλλια ἐπιγραφὴ γέγονε τοῖς Θεοκρίτου ποιήμασι». Ἅπασαι ὅμως αἱ ἐπινίκιοι ᾠδαὶ τοῦ Πινδάρου ἐκαλοῦντο *εἴδη*, διατί δὲ ὠνόμασαν εἰκόνας, εἴδη τοὺς ὕμνους ἐκείνους, οἵτινες διὰ τῆς ὑψηλῆς αὐτῶν πτήσεως ὑπερβάλλουσι τὴν ἐντελῆ τέχνην τοῦ ζωγραφεῖν καὶ περιγράφειν; Ὁ ὁρισμὸς οὗτος ἁρμόζει μᾶλλον εἰς πᾶν ἕτερον προϊὸν τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως, καὶ εἰς αὐτὰ ἔτι τὰ ἡρωϊκὰ ποιήματα τῶν Ἑλλήνων, ἢ εἰς τὰς ᾠδὰς τοῦ Πινδάρου. Καὶ ἐκάλει μέν, ὡς γνωστὸν, ὁ τοῦ Πινδάρου σύγχρονος, ὁ λυρικὸς Σιμωνίδης, τὴν ζωγραφίαν ποίησιν σιγῶσαν, τὴν δὲ ποίησιν ζωγραφίαν λαλοῦσαν (1), τοῦτο ὅμως εὐφυὴς ἔποψις οὖσα οὐδόλως ἐχρησίμευεν ὡς ἀφετηρία εἰς τὴν κλῆσιν τῶν εἰδῶν τῆς ποιήσεως ἑκάστων, ἥκιστα δὲ ἠδύνατο νὰ χορηγήσῃ εἰς τὰ ἐπινίκια τοῦ Πινδάρου τὸ ὄνομα «*εἴδη, εἰκόνες*».

Τελευταῖον οὐδ' αὐτὴ ἡ χρῆσις τῆς ἑλλην. γλώσσης συντελεῖ εἰς ἐξήγησιν τῆς λέξεως εἰδύλλιον σημαινούσης εἰκόνιον, μικρὰν εἰκόνα. Ἡ λέξις δῆλον ὅτι σημαίνει ἀρχαιότατα παρ' Ὁμήρῳ τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν, κατὰ δὲ τὴν ἔννοιαν ταύτην φαίνεται συνήθως συνδεόμενον μετὰ τῶν «φυὴ καὶ εἶδος». Ἐπειδὴ διὰ τῆς ἐξωτερικῆς ὄψεως, τοῦ εἴδους, ἡ ὕλη λαμβάνει μορφὴν καὶ ζωὴν, μετεχειρίζοντο οἱ φιλόσοφοι Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης τὴν λέξιν εἰς ἔκφρασιν τῆς οὐσιώδους μορφῆς, τοῦ μετὰ τῆς ἰδέας περιεχομένου. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς ἐξαγγέλλονται αἱ διαφοραὶ ἑνός τινος γένους, μετεχειρίζοντο καὶ ἐν τῷ συνήθει λόγῳ καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν σχολῶν τῆς μετ' Ἀριστοτέλη φιλοσοφίας (2) τὴν λέξιν *εἶδος*, ὡς τὴν μετὰ ταῦτα σχηματισθεῖσαν λατινικὴν species εἰς δήλωσιν τοῦ εἴδους κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ γένος (genus).

Αἱ τρεῖς αὗται σημασίαι ἀνεπτύχθησαν ἁπλούστατα ἐκ τοῦ ἑτύμου, ὅπερ ὡς βάσις ὑπόκειται, διετηρήθησαν δὲ παρ' ἀλλήλαις μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων τῆς ἑλλ. φιλολογίας. Τὸ ἔκτυπον, ὁμοίωμα πράγματός τινος ἐξ ἐ-

(1) Σιλ. XVII τῆς μικρᾶς ἐκδ. τοῦ Πινδάρου ὑπὸ Schneidewin.

(1) Πλουτ. πότερ. Ἀθην. ἐν δοξ. p. 421. «Σιμωνίδης τὴν μὲν ζωγραφίαν ποίησιν σιωπῶσαν προσαγορεύει, τὴν δὲ ποίησιν ζωγραφίαν λαλοῦσαν». πρβλ. Ψελλοῦ περὶ ἐνεργ. δαιμ. p. 5. «κατὰ Σιμωνίδην ὁ λόγος τῶν πραγμάτων εἰκών ἐστιν».

(2) Prantl Geschichte der Logik, I, 516 καὶ ἐφ. ἔτι 527 καὶ ἐφ.

Digitized by Google

ναντίας ἐκαλεῖτο εἰκών, ὡς ὁ Σιμωνίδης π. χ. ἐν τῷ μνημονευθέντι χωρίῳ ἐκάλει τὸν λόγον εἰκόνα τῶν πραγμάτων. Οὕτω δὲ δὲν ἀπέδιδον εἰς τὴν λέξιν εἶδος καὶ εἰς τὸ ὑποκοριστικὸν αὐτοῦ εἰδύλλιον τὴν ἔννοιαν εἰκόνος ἢ ἐκτύπου, ὁ δὲ Πλάτων αὐτὸ τὸ πρότυπον, τὴν ἰδέαν, ὑπὸ τὸ ὄνομα εἶδος διέκρινε τῶν ἀποτύπων ἐν τῇ πληθύϊ τῶν φαινομένων. Μόνον δὲ παρά τινι λεξικογράφῳ τῆς 6ʹ ἑκατονταετηρίδος, παρὰ Πολυδεύκει I, 7, εὑρίσκομεν συνώνυμα τῆς λέξεως *εἰκόνες* πρὸς ἑτέραις καὶ τὰς λέξεις *εἴδη* καὶ *ἰδέας*. Τοιαῦται ὅμως ἀναπόδεικτοι μαρτυρίαι οὐδεμίαν ἔχουσιν ἀξίαν, ὑφίσταται δὲ τὸ ἀξίωμα, ὅτι ἡ χρῆσις τῆς λέξεως ἐν τῇ γλώσσῃ οὐδὲν παρέχει ἡμῖν δικαίωμα τοῦ ἐννοεῖν τὸ *εἰδύλλιον* κομψήν τινα καὶ μικρὰν εἰκόνα σκηνῆς τινος ἐκ τῆς φύσεως.

Τούτων οὕτως ἐχόντων ἀποδείκνυται, ὅτι ἡ μέχρι τοῦδε ἐπικρατήσασα σημασία τῆς λέξεως εἶναι ἐσφαλμένη. Ἀλλὰ διὰ τίνος δυνάμεθα νὰ ἀντικαταστήσωμεν αὐτήν;

Πρῶτον μὲν ἀναφέρομεν ἐν παρόδῳ ἐξήγησίν τινα τοῦ Εὐσταθίου, ἣν εὐκόλως δυνάμεθα νὰ παρέλθωμεν. Ὁ περιώνυμος Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Θεσσαλονίκης ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ ἀπολεσθέντος εἰς Πίνδαρον ὑπομνήματος αὐτοῦ λέγει· «αἱ ἐπινίκιοι ᾠδαὶ τοῦ Πινδάρου καὶ εἴδη τουτέστιν ἰδέαι χάριν σεμνότητος ὀνομάζονται». Τὸ περιζητημένον καὶ παρὰ φύσιν τῆς ἰδέας ταύτης καταφαίνεται ἀμέσως· διότι πῶς ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῇ ὡρισμένον γένος ποιήσεως ἐκ τοῦ κάλλους καὶ τῆς χάριτος, ἅτινα ἀνήκουσιν εἰς τὴν οὐσίαν πάσης ποιήσεως; εἰς δὲ τὰ ὄμματα τῶν Ἑλλήνων δὲν ἤθελον ὑποχωρήσει κατὰ τοῦτο ὁ Πίνδαρος καὶ Θεόκριτος εἰς τὸν Ὅμηρον καὶ τὴν Σαπφώ; Καὶ ὑπὸ τὴν γλωσσικὴν ἔποψιν ἡ σημασία αὕτη εἶναι ἀπίθανος· διότι παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἡ λέξις εἶδος ἐδήλου μόνον τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν, οὐδεὶς δὲ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἤθελεν ἐπιχειρήσει, ἵνα καταλέξῃ τὰς ᾠδὰς τοῦ Πινδάρου ὡς πρώτην, δευτέραν καὶ τρίτην ὡραιότητα ἡ κάλλη.

Οὕτω λοιπὸν οὐδὲν ἐναπολείπεται ἡμῖν ἢ τὸ ἐπανελθεῖν εἰς τὴν βραδύτερον ἐπικρατήσασαν σημασίαν τῆς λέξεως *εἶδος* (εἶδος γένους τινός), καὶ παραδέξασθαι, ὅτι αἱ ἐπινίκιοι ᾠδαὶ καθ' ἑκάστας ὠνομάσθησαν *εἴδη*, ἐπειδὴ ἑκάστη αὐτῶν παρίστα ὡρισμένον εἶδος ᾠδῆς. Ἐρευνήσωμεν οὖν πρῶτον τίνα εἴδη ἐννοοῦνται ἐνταῦθα.

Πρῶτον καλοῦνται *εἴδη ᾠδῆς* τὰ εἰς διαφόρους περιςάσεις καὶ κατὰ διάφορον τρόπον ᾀδόμενα εἴδη τῶν ᾀσμάτων, ὡς ὕμνοι, παιᾶνες, διθύραμβοι, προσόδια, παρθένια, σκόλια κλπ. Οὕτω λ. χ. λέγει ὁ Πολυδεύκης I, 38. «Αἱ δὲ εἰς θεοὺς ᾠδαὶ κοινῶς μὲν [παιᾶνες] ὕμνοι, ἰδίως δὲ Ἀρτέμιδος ὕμνος οὔπιγγος, Ἀπόλλωνος ὁ παιάν, ἀμφοτέρων προσόδια, Διονύσου διθύραμβος, Δήμητρος ἴουλος». Παραπλήσια λέγει καὶ ὁ Δίδυμος ἐν τῷ περὶ τῶν λυρικῶν ποιητῶν βιβλίῳ· «κεχώρισται δὲ ὕμνος ἐγκωμίων καὶ προσοδίων καὶ ἐπαίνων οὐχ ὡς κἀκείνων μὴ ὄντων ὕμνων, ἀλλ' ἀντιδιαστέλλονται ὡς εἴδη πρὸς γένος» (1). Ὁ Πλάτων ἤδη μετεχειρίζετο τὴν λέξιν *εἶδος* εἰς τὴν ἔννοιαν ταύτην ἐν τινι χωρίῳ τῶν Νόμων III, p. 700· «καί τι ἦν εἶδος ᾠδῆς εὐχαὶ πρὸς θεούς, ὄνομα δὲ ὕμνοι ἐκαλοῦντο». Τὰ εἴδη ὅμως ταῦτα δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν ἐν τῷ ἡμετέρῳ ζητήματι, διότι ὅλα τὰ εἴδη τοῦ Πινδάρου ἀνήκουσιν εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ εἶδος *ὕμνου ἐπινικίου*· ἡ ἀπαρίθμησις ὅμως *πρῶτον*, *δεύτερον*, *τρίτον εἶδος* προϋποτίθησιν, ὅτι ἕκαστον τῶν ᾀσμάτων ἀνήκει εἰς ἓν διάφορον *εἶδος*.

Ἡ σκέψις αὕτη ἀντίκειται καὶ εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ ἀρχαίου σχολιαστοῦ τοῦ Θεοκρίτου, ἐξηγοῦντος τὴν λέξιν *εἰδύλλιον* διὰ τῶν «εἶδος ποιόν τι λόγου», καὶ ἀναφέρονται τὰ ἤδη ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος παραδεδεγμένα τρία τὰ κυριώτερα εἴδη τῆς παραστάσεως, δηλ. τὸ διηγηματικὸν εἶδος, τὸ δραματικὸν καὶ τὸ μικτόν (2)· διότι τὰ εἰδύλλια τοῦ Θεοκρίτου ἀνήκουσι βεβαίως εἰς διάφορα εἴδη λόγου, ἐπειδὴ ἐν τινι αὐτῶν ὁ ποιητὴς διηγεῖται, ἐν ἑτέρῳ παρεισάγονται τὰ πρόσωπα αὐτὰ λαλοῦντα, ἐν δὲ τοῖς πλείστοις τελευταῖον εἶναι μεμιγμένον τὸ διηγηματικὸν καὶ δραματικόν. Ἀλλ' ὡς εἴδομεν, πρέπει νὰ ὁρμηθῶμεν ἐκ τῆς ἀρχικῆς λέξεως καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς παραγώγου, κατὰ δὲ ταῦτα ὅλα τὰ εἴδη τοῦ Πινδάρου ἀνήκουσιν εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ *εἶδος λόγου διηγηματικοῦ*. Οἱ διακρίναντες λοιπὸν τὰς ᾠδὰς τοῦ Πινδάρου εἰς ἀ, 6ʹ, γʹ καὶ ἑφ. εἶδος δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσι τοῦτο ὑπ' ὄψιν.

Ἅπαντα ὅμως τὰ ἐπινίκια τοῦ Πινδάρου διαφέρουσιν ἀλλήλων κατὰ τὸν *μερικὸν* τύ-

---

(1) Ὅρα M. Ἐτυμ. p. 777 καὶ Didymi fragm. ed. Schmidt p. 389. πρβλ. καὶ Σουΐδαν· «Στάσιμον, εἶδος μέλους, ὅπερ ἱστάμενοι ᾖδον οἱ χορευταί· καὶ Ἀθήναιον ἀναφέροντα «εἶδος βουκολιασμοῦ». p. I, XIV, p. 619.

(2) Ὅρα τὰ χωρία παρὰ Reifferscheid Suetoni rell. p. 4 καὶ ἑφ.

Digitized

πον, πρὸς δὲ τῇ διαφορᾷ ταύτῃ παρ' αὐτοῖς ἔτι τοῖς ἀρχαίοις προστέθη καὶ ἡ διαφορὰ τοῦ *μέλους*. Αὗται δὲ αἱ διαφοραὶ ὑπόκεινται ὡς βάσις τοῦ ὀνόματος *εἶδος* τῶν τοῦ Πινδάρου ᾠδῶν, δὲν γνωρίζομεν ὅμως ἐὰν οἱ γραμματικοὶ εἶχον ὑπ' ὄψιν μόνον τὰ εἴδη *ῥυθμοῦ*, ἢ τὰ εἴδη *μέλους*, ἢ καὶ συναμφότερα. Ἡ ἰδέα αὕτη δὲν εἶναι ὅλως νέα· ταύτην ἐξήνεγκεν ἤδη ὁ περικλεὴς Αὔγουστος Βοίκχιος μετὰ τῆς ἰδιαζούσης αὐτῷ περισκέψεως περὶ τούτου λέγων ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ τῶν σχολίων τοῦ Πινδάρου p. XXXI. «Quin nescio an ob ipsam metricorum melicorumque modorum diversitatem lyrica carmina singula coepta sint εἴδη vocari». Βυζαντινός τις μάλιστα γραμματικὸς, Δημήτριος ὁ Τρικλίνιος, ἐξήγει ὀρθῶς τοῦτο λέγων ἐν τοῖς εἰς Πίνδαρον εἰσαγωγικοῖς σχολίοις αὐτοῦ (σελ. 15 ed. Boeckh)· «ὡς ἂν οἱ ἐντυγχάνοντες ἔχοιεν διαγιγνώσκειν . . . . τίνος ἐστὶν εἴδους καὶ μέτρου τῶν μελῶν ἕκαστον». Καὶ διὰ τὴν ὀρθὴν ταύτην ἐξήγησιν ὑπῆρχεν ἤδη ἀκριβὴς ὁδηγὸς ἐν τοῖς ὅροις τῶν ἀρχαίων σχολίων· διότι ἐὰν ἐν ταῖς ἐξηγήσεσι ταῖς ἀφορώσαις τὸ πραγματικὸν πάντοτε ὁ λόγος εἶναι περὶ ᾠδῶν καὶ ὕμνων (1), ἐν τοῖς περὶ μέτρων ὅμως σχολίοις μόνον σχεδὸν περὶ *εἰδῶν* λόγος γίνεται, οὕτω δὲ φαίνεται ἀριδήλως ἡ σχέσις καὶ ὁ συνδυασμὸς τῶν λέξεων *εἶδος* καὶ *μέτρον*.

Ὅτι ὅμως διαφοραὶ ἐν τῷ ῥυθμῷ καὶ τῷ μέλει ἠδύναντο νὰ ὀνομασθῶσιν *εἴδη*, ἀπεδείχθη ἤδη ἀνωτέρω λόγου γινομένου περὶ τῆς σημασίας τῆς λέξεως *εἶδος*· ἤδη προστίθεται ἡ ἀπόδειξις, ὅτι πράγματι ἐν ταῖς σχολαῖς τῶν μουσικῶν καὶ μετρικῶν διεκρίνοντο ῥυθμικὰ καὶ μετρικὰ εἴδη.

Ἀρχόμενος ἀπὸ τῶν τελευταίων, τῶν μετρικῶν δηλ. εἰδῶν, λέγω, ὅτι ἀρχαιότερον, ὡς γνωστὸν, ἐκάλουν διάφορα εἴδη τῶν ἤχων *ἁρμονίας*, ἡ δὲ ἔκφρασις αὕτη ἅπαντᾷ παρὰ Πλάτωνι καὶ Ἀριστοτέλει, ἀναφαίνεται δὲ σποράδην καὶ παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις (1). Ὁ Ἀριστόξενος εἰσήγαγε τὴν ἐπίκλησιν *τόνος*, παρ' αὐτῇ δὲ ἅπαντᾷ ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ ἡ λέξις *τρόπος* (2) εἴτε διότι τὰ διάφορα εἴδη τῶν ἤχων παριστῶσι διαφόρους *τρόπους*, εἴτε διότι ἐν ἑκάστῳ αὐτῶν ἐκτυποῦται ἰδιαίτερον ἦθος, ἢ ἰδιαίτερός τις χαρακτήρ, *τρόπος*. Τὴν ἔκφρασιν τοῦ Ἀριστοξένου *τόνος* μεταχειρίζεται ἔτι καὶ ὁ Πτολεμαῖος προστιθεὶς ὅμως, ὅτι οἱ αὐτοὶ ἔβαινον παραλλήλως τοῖς ἑπτὰ εἴδεσι τῆς κλίμακος, *εἴδεσι τοῦ διὰ πασῶν* (3), ἃ ὠνόμαζον ἤδη πρὸς διάκρισιν τῶν τριῶν γενῶν, τοῦ διατονικοῦ, χρωματικοῦ καὶ ἐναρμονίου. Διὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦτον ὁ Ἀπολλώνιος ὠνομάσθη εἰδογράφος· διότι κατὰ τὸ Μ. Ἐτυμολογικὸν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ἀλεξανδρείας διέταξε τὰς ᾠδὰς τοῦ Πινδάρου κατὰ τὰ ἴσα καὶ ὅμοια μέλη (4). Ἐπειδὴ δὲ ὁ γραμματικὸς οὗτος ἀναφέρεται παρὰ Διδύμῳ ἤδη ἐν τοῖς εἰς Πίνδαρον σχολίοις, εἶναι λίαν πιθανόν, ὅτι κατὰ τὴν πρὸ τοῦ Αὐγούστου ἐποχὴν ἔλεγον περὶ ἑκάστης τῶν ᾠδῶν, ὅτι αὕτη ἀνήκει εἰς τὸ δώριον εἶδος, ἐκείνη εἰς τὸ αἰολικὸν καὶ ἄλλη εἰς ἄλλο. Τὰ εἴδη ταῦτα τῶν μελῶν εἶχε κατὰ νοῦν καὶ ὁ ἀρχαῖος τοῦ Πινδάρου σχολιαστὴς (Ἰσθμ. Δ' (Ε')) παρατηρῶν «οὐκ αἰτιατέον δὲ τοὺς διατάξαντας τὸν Πίνδαρον· οὐ γὰρ κατὰ χρόνους συνέταττον αὐτόν, ἀλλὰ κατὰ τὰ εἴδη», εἰ καὶ ἡ παρατήρησις αὕτη οὐδόλως ἐφαρμόζεται ἐπὶ τῆς προκειμένης διατάξεως τῶν ποιημάτων τοῦ Πινδάρου, οὕτω δὲ δὲν δικαιολογεῖται ἡ ἀντίστροφος θέσις τῆς δ' καὶ ε ᾠδῆς τῶν Ἰσθμίων (5). Παρὰ τὰ εἴδη ἐκεῖνα τῆς

(1) Μόνον εἰς ἓν σχόλιον τὸ πραγματικὸν ἀφορῶν τοῦ God. Palat. c. εἰς Πυθ. Β', 127 εὑρηται ἡ λέξις εἶδος. Τὸ σχόλιον ὅμως τοῦτο δὲν ἀνήκει εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν τῶν σχολίων συλλογήν, ἐπειδὴ ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ δὲν εἶχεν ἤδη ὑπ' ὄψιν τὰ ὑπομνήματα τοῦ Πινδάρου. Περὶ τῆς λέξεως εἶδος καὶ τῆς ἐν τῇ γλώσσῃ χρήσεως αὐτῆς ὅρα καὶ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως W. Christ. «Uber die metrische Uberlieferung der Oden Pindars, S. 10 ff.

(1) Οὕτω παρὰ Διδύμῳ ἐν τοῖς σχολίοις εἰς Πίνδ. Ὀλ. Α', 26· παρὰ Πολυδεύκει Δ', 78 καὶ Ἡρακλείδῃ Ποντικῷ εἰς Ἀθήν. XIV, p. 625. Ἐκ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν μετεχειρίζετο ἤδη τὴν κατὰ τὴν ἔννοιαν ταύτην λέξιν ἁρμονία ὁ Πίνδαρος Νεμ. Δ', 45, ὁ Λάσος Fr. 6, καὶ ὁ Πρατίνας Fr. 5.

(2) Αὕτη ἅπαντᾷ παρὰ Πλουτάρχῳ περὶ μουσ. κεφ. 17, Ἀριστείδῃ σελ. 96 καὶ Βακχείῳ σελ. 14 καὶ ἑξ.

(3) Ὅρα Πτολεμ. Ἁρμον. II, 9. «Ἐπήγαγε δ' οὖν ἡμᾶς ὁ λόγος εἰς τὸ πλῆθος τῶν τόνων συνιδεῖν· καλῶς γὰρ ἂν ἔχοι τοὺς τοῦ διὰ πασῶν εἴδεσιν ἰσαρίθμους αὐτοὺς ποιεῖν». πρβλ. Βακχεῖον p. 18. ed. Meib. «Τοῦ δὲ διὰ πασῶν εἴδη ἐστὶν ἑπτά.»

(4) Ἐτυμ. Μ. p. 295. «Εὑρὼν ὡς ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τὰ ᾄδοντα τοῖς εἴδεσιν ἐπένειμεν· τὰς γὰρ δοκούσας τῶν ᾠδῶν δώριον μέλος ἔχειν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνῆγε καὶ φρυγίας καὶ λυδίας, μιξολυδιστὶ καὶ ἰαστί.»

(5) Ὁ σχολιαστὴς ἐκεῖνος εἶναι πιθανῶς ὁ Δίδυμος, συγγραφεὺς τῶν σπουδαιοτέρων εἰσαγωγικῶν σημειώ-

Digitized by

μουσικῆς ἐν ἑκάστῃ ᾠδῇ τοῦ Πινδάρου ἦσαν καὶ διάφορα εἴδη ῥυθμοῦ ἢ μέτρων. Δυστυχῶς ὀλίγα γινώσκομεν ἀκριβῶς περὶ τῆς ἐπικλήσεως καὶ τῆς θεωρίας τῶν εἰδῶν τῶν ῥυθμῶν καὶ μέτρων, διετηρήθησαν ὅμως διεσπαρμέναι τινὲς εἰδήσεις καὶ μάλιστα ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ μετρικοῦ Ἡλιοδώρου, ἐξ ὧν δυνάμεθα νὰ λάβωμεν ὁπωσοῦν ἰδέαν τινὰ καὶ περὶ τῆς διδασκαλίας ἐκείνης. Διακρίνουσιν ὅθεν κατὰ τὴν φύσιν αὐτῶν καθ' ὅλου

Εἴδη κατὰ σχέσιν (Ἡφαιστίων (1) p. 128 ed. Gaisford, σχολ. εἰς Σκῆφ. Ἀριστοφ. 1441. Εὐριπ. Ὀρέσ. 1275. Φοίνισ. 103), ἐν οἷς τὰ μέρη ἕκαστα ἀντιστοιχοῦσιν ἀλλήλοις.

Εἴδη ἀλλοιόστροφα καὶ *ἑτερόστροφα* (σχολ. Ἀριστοφ. Νεφ. 263. Εἰρ. 382 καὶ 942) ἀντιστοιχοῦντα τοῖς ἀτάκτοις καὶ ἀπολελυμένοις τοῦ Ἡφαιστίωνος, ἐν οἷς αἱ στροφαὶ διαφέρουσιν ἀλλήλων.

Εἴδη μονοστροφικὰ (Ἡφαιστ. p. 125 Gaisf.), ἐν οἷς μία καὶ ἡ αὐτὴ στροφὴ ἐπανέρχεται.

Εἴδη κατὰ τριάδα ἐπῳδικήν (σχολ. Ἀριστ. Ὀρνιθ. 1730, πρβλ. Atilius Fortunatianus II, 28), ἐν οἷς τῇ στροφῇ καὶ ἀντιστροφῇ προστίθεται ἔτι ἡ ἐπῳδός.

Ἀκολούθως παρεδέξαντο εἴδη *κατὰ τὸ μέτρον*, ὡς εἶδος *κατὰ δάκτυλον* (Πλουτ. περὶ μουσ. 7), εἴδος *ἐνόπλιον* (σχολ. Ἀριστοφ. Νεφ. 985, εἴδος *τροχαϊκόν*, *ἰαμβικόν*, *ἀναπαιστικόν*, κλπ. (Δράκ. p. 125 ed. Hermann), οἷς προσετίθεντο βεβαίως καὶ ἕτερα τὴν σήμερον ἀναπόδεικτα εἴδη, ὡς τὸ *δοχμιακόν*, *βακχειακόν*, *αἰολικόν*, *ἀναπαιστικόν* (2). Τελευταῖον διεκρίνοντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὡς πρὸς τὸ ἐπαλ-

---

σεων περὶ τῶν νικητῶν, περὶ τοῦ ἔτους καὶ τοῦ εἴδους τῆς νίκης, ὡς καὶ περὶ τῆς θέσεως τῆς ᾠδῆς. Τότε πρέπει ὁ Ἡφαιστίων, ὃν πολεμεῖ προφανῶς ὁ ἡμέτερος σχολιαστής, νὰ ᾖ διάφορος τοῦ μετρικοῦ Ἡφαιστίωνος. Εἴτε λοιπὸν ὁ Δίδυμος, εἴτε νεώτερός τις γραμματικὸς εἶναι ὁ συγγραφεὺς τοῦ σχολίου ἐκείνου, δὲν διεώρα πλέον τὰς ἀρχὰς εἰς τὴν τῶν ᾠδῶν διάταξιν. Διότι κατ' αὐτὴν τοῦ ποιητοῦ τὴν μαρτυρίαν τὸ ε καὶ ις' τῶν Ὀλυμπίων, καὶ τὸ δ' καὶ ἡ τῶν Νεμέων συνετάχθη κατὰ τὴν λυδιστὶ ἁρμονίαν. Αἱ ᾠδαὶ ὅμως αὗται δὲν κεῖνται πλησίον ἀλλήλων, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ παρενεβλήθησαν ᾠδαὶ ὅλως διαφόρου ῥυθμικοῦ χαρακτῆρος. Ὁ δὲ λόγος, δι' ὃν αἱ ᾠδαὶ αὗται τὸν αὐτὸν ἦχον ἔχουσα ἀπεσπάσθησαν τοσοῦτον ἀπ' ἀλλήλων, φαίνεται ἁπλῶς ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς· τὸ ε τῶν Ὀλυμπίων δῆλον ὅτι ὑμνεῖ μεγαλοπρεπῆ νίκην ἅρματι, τὸ δὲ ις' ἁπλῆν νίκην δρομῷ· τὸ δ' τῶν Νεμέων ὑμνεῖ νίκην πυγμῇ, τὸ δὲ ἡ δρόμῳ. Ὁ ποιήσας λοιπὸν τὴν διόρθωσιν, ἣν ἡμεῖς ἔχομεν, εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὴν διαφορὰν τῶν ἀγώνων, κατέταξε δὲ τὰς ᾠδὰς κατὰ τὰς λαμπροτέρας καὶ ἐντιμοτέρας τῶν νικῶν. Καὶ ἐὰν ὑπῆρχον δύο ᾠδαὶ περὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς νίκης, φαίνεται ὁ διατάκτης οὐδόλως ἐλάμβανεν ὑπ' ὄψιν τὸ μέλος, ἀλλὰ προῦτασσε μὲν τὸ μεγαλοπρεπέστερον, ἐπέτασσε δὲ τὸ μικρότερον. Οὕτως ἐξηγεῖται τίνος ἕνεκεν ἐκ δύο ᾀσμάτων εἰς τιμὴν τῆς νίκης τοῦ Θήρωνος (Ὀλ. β' καὶ γ') τὸ εἰς δώριον μέλος (Ὀλ. γ', 5) κατέχει τὴν δευτέραν θέσιν, ἐνῷ ἐκ τῶν δύο εἰς Ἀρκεσίλαον (Πυθ. δ' καὶ ε') προηγεῖται τὸ ἐντελῶς κατὰ τὸν ῥυθμὸν ἀντιστοιχοῦν εἰς τὸ γ' τῶν Ὀλυμπίων. Ἀριστοφάνης λοιπὸν ὁ Βυζάντιος, οὗ ἡ ἔκδοσις πιθανώτατα ἐγένετο ἡ βάσις ὅλων τῶν μεταγενεστέρων ἐκδόσεων, ἀπέβλεπε μᾶλλον εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν ᾠδῶν ἐν τῇ διατάξει αὐτῶν. Εἶναι ὅμως δυνατόν, ὅτι πρὸ τοῦ Ἀριστοφάνους ὁ Ἀπολλώνιος ἐκεῖνος ἐντὸς τῶν εἰδῶν ἑκάστων τῶν ἐπινικίων, παιάνων καὶ διθυράμβων εἶχε διατάξει τὰς ᾠδὰς κατὰ τὰ μέλη, τῆς δὲ διατάξεως ἐκείνης μένει ἀνάμνησίς τις μικρὰ ἐν τῷ μνημονευθέντι σχολίῳ. Παρατηρῶ πρὸς τούτοις, ὅτι ἐν τοῖς δυσὶ καταλόγοις τῶν ποιημάτων τοῦ Πινδάρου παρὰ Σουΐδᾳ καὶ ἐν τῷ βίῳ Πινδάρου (ἔκδ. Bergk Poetae lyrici graeci γ' ἔκδ. σελ. 280) βλέπομεν σημεῖα δύο λίαν διαφόρων ἐκδόσεων τῶν ποιημάτων τοῦ Πινδάρου, καὶ ἐν τῇ Ἀριστοφανείῳ ἔτι ἐκδόσει φαίνονται διατηρηθέντα λείψανα τῆς ἀρχαιοτέρας κατ' εἴδη διατάξεως. Διότι παραδόξως ἐν τοῖς Νεμέοις ἡ κατὰ τὰ εἴδη τῶν ἀγώνων διάταξις διακόπτεται, τοῦ δ' καὶ ἡ αὐτῶν ὑμνούντων νίκας παγκρατίῳ, ἐν δὲ τῷ μέσῳ (Νεμ. δ') ὑμνουμένης νίκης πυγμῇ. Ἐπειδὴ δὲ οὐδένα ἐξωτερικὸν λόγον ἔχομεν τῆς ἀποκλίσεως ταύτης ἀπὸ τῆς συνήθους ταξεως, δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι τὸ γ' καὶ δ' τῶν Νεμέων εἵποντο κατ' εἴδη, ὁ δὲ Ἀριστοφάνης παρεῖδε τὴν ἀρχαίαν διάταξιν ἅρας αὐτὴν ἀνέπαφον. Τὴν ἀρχαίαν διαταξιν δυνάμεθα ἔτι ἰδίᾳ καὶ ἐν τοῖς Ἰσθμίοις, ὧν τέσσαρα (Ἰσθμ. δ'—ἡ) ὑμνοῦσι νίκας παγκρατίῳ, οὕτω δὲ τὸ περιεχόμενον δὲν ἐχρησίμευσεν εἰς τὴν γενομένην ἐν αὐτοῖς διάταξιν. Ἐνταῦθα δῆλον ὅτι ὑπάρχουσι πέντε ᾠδαὶ ἐκ δακτύλων καὶ ἐπιτρίτων, ὧν τὸ μεμετρημένον καὶ πανηγυρικὸν συμφωνεῖ πληρέστατα πρὸς τὸν χαρακτῆρα τῆς δωρίου ἁρμονίας, ἔπονται δὲ δύο ᾄσματα εἰς μέτρον αἰολικόν, ὧν τὸ πρῶτον τοὐλάχιστον διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν αὐτῶν εἰς θέσεις καὶ τὰς συνεχείας τοῦ ῥυθμοῦ ἀνήκει εἰς τὴν μαλακὴν καὶ λυπηρὰν λυδικὴν ἁρμονίαν. Ἐὰν ἡ ἰδέα ἡμῶν αὕτη εἶναι ὀρθή, ἣν ἐνταῦθα ὡς εἰκασίαν φέρομεν, ὁ εἰδογράφος ἐκεῖνος Ἀπολλώνιος, οὗ τὴν ἐποχὴν ἐξ' ἑτέρων πηγῶν δὲν δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν, ἦκμασε πρὸ Ἀριστοφάνους τοῦ Βυζαντίου, συγχρόνως Ἀπολλωνίῳ τῷ Ῥοδίῳ.

(1) Ὁ Ἡφαιστίων ἄλλως μεταχειρίζεται κατὰ τὴν ἔννοιαν ταύτην τὴν συγγενῆ λέξιν ἰδέα· ὡς π. χ. ἐν σελ. 118 αἰδὲν δὲ ὑπερεξαγάγῃ τὴν τριάδα, γίνονται καὶ ἄλλαι ἰδέαι».

(2) Τὸ αὐτὸ ἰδίλιον ἐν τοῖς χρόνοις τῶν ἀρχαιοτέρων μουσικῶν ἡ λέξις νόμος, διότι διέκρινον νόμον ὀρθιον καὶ ὀξὺν τοῦ Τερπάνδρου (Πολυδ. IV, 65. Φωτ. p. 302), καὶ νόμον ἁρμάτειον τοῦ Ὀλύμπου (Πλουτ. περὶ μουσ. 7), καὶ κθξ.

Digitized by

λάσσον μέτρον ἑπτὰ εἴδη ἐν τῇ τελείᾳ παραβάσει (σχολ. Ἀριστοφ. Νεφ. 518).

Ἐκ τούτων ἕπεται, ὅτι αἱ ᾠδαὶ τοῦ Πινδάρου ὠνομάσθησαν εἴδη κατὰ τὰ διάφορα εἴδη τῶν *μελῶν* καὶ τῶν *μέτρων*, ἐπειδὴ ἑκάστη αὐτῶν ἔχει ἴδιον μετρικὸν τύπον (1), ἡ δὲ ἔκφρασις αὕτη καὶ βραδύτερον ἔτι ἦν ἐν χρήσει ἰδίᾳ ἐν ταῖς μετρικαῖς ἀναλύσεσιν.

Ὁρισθείσης οὕτω τῆς ἰδέας καὶ τῆς σημασίας τοῦ *εἴδους* εὐχερὴς καθίσταται ἡ ἐξήγησις τοῦ *εἰδυλλίου*. Πολλαὶ δῆλα δὴ λέξεις δεικνύουσιν ἡμῖν, ὅτι ἡ τεχνικὴ γλῶσσα τῶν Ἑλλήνων ἐποίει, ἐννοεῖται, ἐνωρὶς διάκρισιν μικρῶν καὶ μεγάλων ποιημάτων τοῦ αὐτοῦ εἴδους, διὸ ᾠδαὶ καὶ ᾠδάριον, ποίημα καὶ ποιημάτιον, ἔπος καὶ ἐπύλλιον, προφανῶς δὲ καὶ τὸ ἡμέτερον τοῦτο εἶδος καὶ εἰδύλλιον (2). *Εἰδύλλιον* εἰ σημαίνει κατ'ἀρχὰς μικρὸν *εἶδος*, κατὰ δὲ τὴν ἔννοιαν ταύτην λέγει ὁ Ἰσίδωρος ἐν Orig. I, 38 u. «Poesis dicitur graeco nonine opus multorum librorum, poema unius,idyllion paucorum versuum». Πολλὰ ὅμως τῶν Εἰδυλλίων τοῦ Θεοκρίτου εἶναι ὅμοια τὴν ἔκτασιν τοῖς εἴδεσι τοῦ Πινδάρου, ἡ δὲ Mosella τοῦ Αὐσονίου εἶναι μάλιστα ἐκτενεστέρα ὅλων σχεδὸν τῶν ᾠδῶν τοῦ Θηβαίου ἀοιδοῦ. Ἡ λέξις λοιπὸν εἰδύλλιον δὲν ἀφορᾷ ἀποκλειστικῶς τὴν ἔκτασιν, φέρει ὅμως ἡμᾶς εἰς ἐκτενεστέραν χώραν. Παρ' Ἕλλησιν, ὡς γνωστὸν, τὰ ὑποκοριστικὰ δηλοῦσι τὸ μικρὸν ἅμα καὶ κομψόν· ὡς δὲ τὸ puella, flosculus (παιδίσκη, κοράσιον, ἀνθύλλιον) δηλοῖ οὐ μόνον τὸ μικρὸν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὡραῖον, κομψόν, οὕτω καὶ εἰδύλλιον ἐννόουν ἆσμα οὐ μόνον μικρὸν τὴν ἔκτασιν, ἀλλὰ καὶ μὴ θεωρουμένης τῆς ἐκτάσεως αὐτοῦ ἀρέσκον διὰ τὸ ὁμαλὸν καὶ κομψὸν αὐτοῦ. Αὐτὰ δὲ τὰ ποιήματα τοῦ Θεοκρίτου διακρίνονται διὰ τὸν *γλαφυρὸν* αὐτῶν χαρακτῆρα τῆς αὐστηρᾶς ἁρμονίας τῆς λυρικῆς τῶν Δωριέων, αἱ δὲ λέξεις *εἰδύλλιον* καὶ *εἴδη* ἐχρησίμευον τὰ μάλιστα ὡς ἀμέσως ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς δηλοῦται εἰς δήλωσιν τῶν ἰδιαιτέρων ἰδιοτήτων ἀμφοτέρων τῶν ποιητῶν.

Ἡ λέξις *εἰδύλλιον* οὐδὲν ἔχει κοινὸν μετὰ τῆς βουκολικῆς ποιήσεως, οἱ σχολιασταὶ μάλιστα ἐκάλουν τὰ βουκολικὰ ποιήματα τοῦ Βεργιλίου καὶ Καλπουρνίου οὐχὶ εἰδύλλια, ἀλλ' *ἐκλογάς* (1). Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ποιμενικὸν ᾆσμα οἴκοθεν φέρει ἐν ἑαυτῷ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀφελοῦς καὶ τερπνοῦ, εὐκόλως ἐννοεῖ τις ὁπόσον ἰδιάζει ἡ ἐπίκλησις *εἰδύλλιον* εἰς τὰ ποιμενικὰ ᾄσματα τοῦ Θεοκρίτου· καὶ ὅμως ταῦτα ἐκαλοῦντο οὐχὶ ἁπλῶς *εἰδύλλια*, ἀλλ' *εἰδύλλια βουκολικά*. (Ὅρα σχολ. p. 7 ed. Ahrens).

Ἤθελέ τις ὅμως ἀντιτείνει, τὰς ᾠδὰς τοῦ Πινδάρου ἠδυνάμεθα νὰ χαρακτηρίσωμεν λίαν καταλλήλως ὡς α', β', γ' εἶδος, ἐπειδὴ ἑκάστη αὐτῶν εἶναι συντεταγμένη εἰς ἕτερον διάφορον μέτρον, ἑπομένως ἑκάστη ἦδετο καθ' ἕτερον καὶ διάφορον μέλος, ὅπερ ὅμως δὲν συμβαίνει εἰς τὰ εἰδύλλια τοῦ Θεοκρίτου· ἐπειδὴ πάντα, πλὴν τῶν τελευταίων, ἦσαν συντεταγμένα εἰς τὸ αὐτὸ μέτρον, τὸ δακτυλικὸν ἑξάμετρον, οὐδὲ ἠδύναντο νὰ διακρίνονται ἀλλήλων κατὰ τὸ μέλος ὡς μικροὶ τρόποι, ἦχοι, ἐνῷ τὰ πλεῖστα αὐτῶν βεβαίως οὐδέποτε ἦσαν ὡρισμένα, ἵνα ᾄδωνται. Τὸ ὄνομα λοιπὸν *εἰδύλλιον* κατὰ τὴν εἰρημένην ἔννοιαν φαίνεται τότε ἐλθὸν εἰς χρῆσιν, ὅτε ἤδη τὸ ἀρχικὸν *εἶδος* εἶχεν ἀποβάλει τὴν ἀρχαίαν σημαίαν ἰδιαιτέρου ρυθμικοῦ καὶ μετρικοῦ τρόπου (εἶδος), σημαῖνον γενικώτερον *ᾆσμα*, *ποίημα*· διότι τότε ἦν δυνατὸν καὶ τὸ ὑποκοριστικὸν *εἰδύλλιον* νὰ σημαίνῃ ποίημα μικρὸν ἢ μεγάλον.

(1) Μόνον τὸ γ' καὶ δ' τῶν Ἰσθμίων ἔχουσι τὸ αὐτὸ μέτρον, ἀμφότερα ὅμως ὀρθῶς συνηνώθησαν εἰς ἓν ὑπὸ Γ. Ἑρμάννου καὶ Α. Βοικχίου.

(2) Εἶναι ἄξιον παρατηρήσεως, ὅτι ὁ Αὐσόνιος τὸ ἑαυτοῦ εἰδύλλιον ἐν τῇ προπεμφθείσῃ ἐπιστολῇ ὀνομάζει αὐτὴν καὶ epyllium (ἐπύλλιον).

(1) Καὶ ἡ λέξις ἐκλογὴ ἐσφαλμένως ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἱστορίᾳ τῶν γραμμάτων λαμβάνει τὴν ἰδιαιτέραν ἔννοιαν τοῦ ποιμενικοῦ ᾄσματος, εἶναι δὲ γελοῖον τὸ ἀκούειν ἔτι καὶ τὴν ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως ἐν τῷ Introduction τοῦ Shepheerds Calender τοῦ Spenser εἰς διαβεβαίωσιν τῆς σημασίας ταύτης· αὐτόθι δηλ. λέγεται: they were first of the Greeks, the inventours of them, called eclogae, as it were aegon or aeginomon logi, that is gotheheardes tales. Τοῦτο εἶναι βεβαίως ἀνόητον· διότι ἡ λέξις ἀρχῆθεν ἐδήλου, ὡς αἱ ἐκλογαὶ τοῦ Στοβαίου καὶ αἱ eclogae ex annali descriptae παρὰ Οὐάρρωνι (ὅρα Charisius p. 27. P.) ἀποδεικνύουσιν, ἐκλεκτὸν τεμάχιον, πρᾶγμα. Ἐν τοῖς χρόνοις τῶν αὐτοκρατόρων ἐξελαμβάνετο συνώνυμος τῷ idyllion καὶ poemation δηλοῦσα πᾶν μικρὸν ποίημα. Τὴν σημασίαν ταύτην εὑρίσκομεν παρὰ Πλινίῳ τῷ νεωτέρῳ ἐν Epist. IV, 14, κατ' αὐτὸν δὲ ὁ Σουετώνιος ἐν Vita Hor. τὴν ά ἐπιστολὴν τοῦ β' βιβλίου τῶν ἐπιστολῶν ἐκλογήν, ὁ δὲ Αὐσόνιος, ep. id. XI, καὶ ὁ Ἀτίλιος Φορτουνιάτος II, 28, 27, 30 μεταχειρίζονται τὴν λέξιν ἐπὶ τῶν ᾠδῶν τοῦ Ὁρατίου. Ἐν τοῖς μέχρις ἡμῶν διασωθεῖσι συγγράμμασι καλοῦνται οὕτω, πλὴν τῶν ποιμενικῶν ᾀσμάτων τοῦ Βεργιλίου καὶ Καλπουρνίου, συλλογή τις μικρῶν ποιημάτων τοῦ Αὐσονίου.

Digitized by Google

μαίνῃ ἁπλῶς *μικρὸν ποίημα* μὴ προσδηλουμένης ἐν αὐτῷ διαφορᾶς τινος εἰς τὸν μετρικὸν τύπον.

Τοῦτο φέρει ἡμᾶς τελευταῖον εἰς ἐξήγησιν τοῦ ζητήματος *πότε τὸ ὄνομα εἰδύλλιον ἐδόθη εἰς τὰ ποιήματα τοῦ Θεοκρίτου*;

Ἡ λέξις *εἶδος* τοὺς διαφόρους ἤχους, μέλη, καὶ τὰς διαφόρους μετρικὰς συνθέσεις δηλοῦσα εἶναι ὅρος τεχνικὸς τῆς σχολῆς σχηματισθεὶς μετὰ τὸν Ἀριστόξενον παρὰ τοῖς γραμματικοῖς τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ Ῥώμης· διὸ οὔτε ὁ Πίνδαρος ἐπέγραψέ ποτε τὰς ᾠδὰς αὐτοῦ *εἴδη*, οὔτε ὁ Θεόκριτος ἠδύνατο νὰ ὀνομάσῃ τὰ ποιήματα αὐτοῦ *εἰδύλλια*· διότι, εἰ καὶ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ, ὅπερ ὅμως ἄδηλον, ἡ λέξις εἶδος ἦν εὔχρηστος σημαίνουσα εἶδος ᾄσματος, ἦν ὅμως ὅλως ἀδύνατον τότε ἤδη ἡ ἀρχικὴ σημασία τοῦ *εἴδους* νὰ ἐξασθενήσῃ τοσοῦτον, ὥστε νὰ σημαίνῃ ἁπλῶς *ᾄσμα*, ἐκ δὲ τούτου νὰ ἀναπτυχθῇ τὸ ὑποκοριστικὸν *εἰδύλλιον* σημαῖνον *μικρὸν ᾄσμα*. Ἐκ τῶν λόγων τοῦ ποιητοῦ περὶ τὰ τέλη τοῦ θ′ αὐτοῦ εἰδυλλίου «Βουκολικαὶ Μοῖσαι, μάλα χαίρετε· φαίνετε δ' ᾠδάς», καταφαίνεται, ὅτι αὐτὸς ὁ ποιητὴς ὠνόμασε τὰ ποιήματα αὐτοῦ οὐχὶ εἰδύλλια, ἀλλ' *ᾠδάς*. Ἡ ἐπιγραφὴ λοιπὸν *εἰδύλλιον* παρὰ Θεοκρίτῳ, ὡς παρὰ Πινδάρῳ *εἴδη*, χρονολογεῖται ἀπὸ τῶν γραμματικῶν καὶ ἑρμηνευτῶν τῶν ἔργων τῶν ποιητῶν ἐκείνων.

Ἀλλὰ τίνες γραμματικοὶ καὶ πότε ἐχρήσαντο τῷ ὀνόματι τούτῳ; Τὰ βουκολικὰ ποιήματα τοῦ Θεοκρίτου, Μόσχου καὶ Βίωνος ἡνώθησαν τὸ πρῶτον εἰς μίαν συλλογὴν ὑπὸ τοῦ γραμματικοῦ Ἀρτεμιδώρου, ὀπαδοῦ τοῦ Ἀριστοφάνους, ἀκμάσαντος μίαν ἑκατονταετηρίδα π. Χ. (ὅρα Ahrens Proleg in Theocr. schol. XXXVII καὶ ἑφ.). Μὴ ἐπέγραψεν ὁ Ἀρτεμίδωρος οὗτος τὴν συλλογὴν *εἰδύλλια βουκολικά*; Τοῦτο εἶναι δύσκολον, διότι πρῶτον μὲν τὸ γνωστὸν ἐπίγραμμα τῆς γενικῆς ἐκείνης ἐκδόσεως

«Βουκολικαὶ Μοῖσαι σποράδες ποκά, νῦν δ' ἅμα πᾶσαι
Ἐντὶ μιᾶς μάνδρας, ἐντὶ μιᾶς ἀγέλας.»

οὐδεμίαν ποιεῖται νύξιν ἰδιαιτέρας τινὸς ἐπικλήσεως. Εἶτα ὁ Βεργίλιος τοσοῦτον δουλικῶς ἀκολουθῶν τῷ Θεοκρίτῳ ἐπέγραψε τὰ ποιμενικὰ αὐτοῦ ᾄσματα ἁπλῶς «bucolica», ἐξ οὗ συμπεραίνομεν μεθ' ἱκανῆς βεβαιότητος, ὅτι τὸ ἑλληνικὸν πρωτότυπον εἶχεν ὅμοιον τίτλον. Ὅτι ὅμως ὁ Βεργίλιος δὲν συνεπλήρωσε τὴν ἐπίκλησιν «bucolica» διὰ τοῦ «idyllia», ἐξάγεται ἐκ τῆς παραβολῆς τοῦ τίτλου τότε πρὸς τὸν ἀνάλογον «georgica», ὧν τὴν συμπλήρωσιν διὰ τοῦ idyllia οὐδεὶς ἤθελε φαντασθῇ, πολλῷ δὲ ἧττον ὁ Βεργίλιος. Τελευταῖον, ὅπερ καὶ βεβαιότατον, ὁ Δίδυμος ἐν τῷ ὑπομνήματι αὐτοῦ ὠνόμαζε τὰς ᾠδὰς τοῦ Πινδάρου ἑκάστας πάντοτε *ᾠδὰς ἢ ὕμνους ἐπινικίους*, οὐδέποτε δὲ *εἴδη*· καὶ κατ' αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς χρόνους τοῦ Κικέρωνος ἡ γενικὴ ἐκείνη σημασία τοῦ *εἴδους* δὲν ἦτο πολὺ εὔχρηστος καὶ ἡ λέξις λοιπὸν *εἰδύλλιον* δὲν ἦτον εὔχρηστος.

Μέχρι τοῦδε ἠδύνατό τις νὰ ἀπαντήσῃ μεθ' ἱκανῆς βεβαιότητος, διότι ἄλλως μόνον τὰ ὅρια δύνανται νὰ χαραχθῶσιν ἀκριβῶς, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐδόθη, φαίνεται, ἡ ἐπιγραφὴ *εἰδύλλιον* εἰς τὰ ποιήματα τοῦ Θεοκρίτου· ὅτι δῆλα δὴ κατὰ τὴν β′ ἑκατ. ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων ἡ λέξις *εἰδύλλιον* εἶχεν ἤδη τὴν δοθεῖσαν σημασίαν *μικροῦ* ποιήματος, γινώσκομεν ἐκ τοῦ γνωστοῦ χωρίου μιᾶς ἐπιστολῆς τοῦ Πλινίου (IV,14). «Accipies cum hac epistola hendecasyllabos nostros . . . unum illud praedicendum videtur, cogitare me has nugas ita inscribere «hendecasyllabi», qui titulus sola metri lege constrigitur. Proinde sive epigrammata, sive idyllia, sive eclogas, sive ut multi poematia, seu quod aliud vocare malueris, licebit voces». Ἀφ' ἑτέρου ἀπαντῶμεν τὸ ὄνομα *εἰδύλλιον* ἤδη πάντοτε ἐν ταῖς ὑποθέσεσι τῶν διασωθέντων ποιημάτων τοῦ Θεοκρίτου· αἱ ὑποθέσεις αὗται ἔχουσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ Ἐρατοσθένους ἑνὸς γραμματικοῦ ἐκ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Κατὰ τὴν β′ λοιπὸν ἑκατ. ἡ συλλογὴ τῶν ποιημάτων τοῦ Θεοκρίτου ἠδύνατο νὰ φέρῃ τὸν τίτλον *Θεοκρίτου εἰδύλλια*, κατὰ δὲ τὴν ς′ ἔφερεν αὐτὸν πραγματικῶς. Ἀσφαλέστερον τούτου δὲν γνωρίζομεν».

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς πραγματείας ταύτης ὑπὸ τοῦ κ. Μ. Παρανίκα, οὐδενός τι παρατηρήσαντος διελύθη ἡ συνεδρίασις.

Digitized by Google

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΑΞ'.

Τακτική.

Τῇ 16 Ὀκτωβρίου 1872.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Κ. Καραπάνου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν ὁ Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Συλλόγου συνισταμένην ἐκ τεσσάρων ἐπιστολῶν ἀφορωσῶν τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ Συλλόγου ὑπηρεσίαν.

Μετὰ ταῦτα ἀγγέλλονται τὸ δεύτερον καὶ γίνονται δεκτοὶ ὡς τακτικὰ μέλη οἱ ἐν Ἰσμαηλίῳ κ. κ. Ἀντώνιος Ἀλεξανδρίδης Δημήτριος Ἀλεξανδρίδης Ἀλέξανδρος Ζαχαριάδης Ζαχαρίας Ζαχαριάδης καὶ Σταῦρος Μενδωνίδης προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. κ. Ἰ. Γκιὼν Ζ. Ἀλεξανδρίδου καὶ Ἡρ. Βασιάδου· καὶ οἱ ἐνταῦθα κ. κ. Πολύκαρπος ἱεροδιδάσκαλος προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Β. Πυλάδου, Χασιώτου καὶ Μ. Πανταζῆ Θεοχάρης Τάγης Χρ. Χατζη-Χρήστου διδάκτωρ τῆς φιλολογίας προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. Ἡρ. Βασιάδου, Μ. Παρανίκα καὶ Δ. Φιλίου καὶ Γ. Διαλεγμένος προτεινόμενος ὑπὸ τῆς οἰκονομικῆς ἐπιτροπῆς. Εἶτα ὁ κ. Πρόεδρος τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἐπιτροπῆς ἀγγέλλει ὅτι ὑπέβαλεν αὐτῇ τὴν γνώμην τοῦ ἐν Ἀθήναις Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου περὶ τοῦ Μιχαηλείου διαγωνίσματος, δι' ἧς οὗτος ἀποφαίνεται ἵνα συνταχθῇ ἐπίτομος ἱστορία καὶ Γεωγραφία τῆς Μακεδονίας διὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, καὶ προσεκάλεσε τὴν ἐπιτροπὴν ὅπως καὶ αὕτη ἀποφήνηται περὶ τούτου. Ἡ δὲ ἐπιτροπὴ συσκεφθεῖσα ἀπεφήνατο μᾶλλον ὑπὲρ τοῦ β'. μέρους τῆς γνώμης τοῦ ἐν Ἀθήναις Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου, ἤτοι τῆς συντάξεως μόνον Γεωγραφίας. Ἐπὶ τούτου ὁ κ. Βασιάδης παρατηρεῖ ὅτι σκοπιμώτερον καὶ ὠφελιμώτερον ἔκρινε τὴν παραδοχὴν τοῦ ὅλου τῆς γνώμης τοῦ ἐν Ἀθήναις Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου, δηλονότι τὴν συγγραφὴν ἱστορίας καὶ Γεωγραφίας τῆς Μακεδονίας ἀρχαίας τε καὶ νεωτέρας διὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα· ὁ κ. Πρόεδρος ἀναγνωρίζει τὸ ὀρθὸν τῆς παρατηρήσεως τοῦ κ. Βασιάδου, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ βραβεῖον τοῦ διαγωνίσματος εἶναι μόνον 25άλιρον φρονεῖ ὅτι εἶναι λίαν ἀνεπαρκὲς πρὸς σύνταξιν ἀμφοτέρων τῶν βιβλίων, ὧν τὴν χρησιμότητα οὐδεὶς δύναται ἀμφισβητῆσαι. Ἀκολούθως ὁ κ. Ἀριστοκλῆς ὑποστηρίζων τὴν γνώμην τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἐπιτροπῆς λέγει ὅτι ἀναγνωρίζει καὶ αὐτὸς τὸ ὠφέλιμον τῆς παραδοχῆς τοῦ ὅλου τῆς γνώμης τοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου Ἀθηνῶν, οὐχ' ἧττον ὅμως φρονεῖ ὅτι Γεωγραφία μεθοδικῶς συντεταγμένη, ἔχουσα δὲ καὶ ἱστορικὰς διασαφήσεις δύναται νὰ καταστῇ λίαν ὠφέλιμος διὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα. Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Μ. Πανταζῆς παρατηρεῖ ὅτι προκειμένου περὶ ἐκλογῆς μεταξὺ ἱστορίας καὶ Γεωγραφίας προαιρεῖται τὴν συγγραφὴν ἱστορίας. Τὴν γνώμην δὲ αὐτοῦ ἀναπτύσσων λέγει ὅτι ἡ ἱστορία ἔχει πάντοτε μὲν καὶ πανταχοῦ μείζονα παιδαγωγικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν παίδων· ὅτι ἱστορία εὔληπτος μὲν καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νεωτέρων μεθόδων συγγεγραμμένη, τεθεμελιωμένη δὲ ἐπὶ συντόμου καὶ ὡς οἷόν τε γεωγραφικῆς ἀκριβοῦς προθεμελιώσεως θὰ ἦτο ἀντάξιον τῆς ἐπιθυμίας τοῦ ἀγωνοθέτου βιβλίον, θὰ ἐπέδρα δὲ πολὺ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῶν παίδων ἡ γεωγραφία τις, ἥτις ἡ ἔπρεπε νὰ κατέλθῃ εἰς λεπτομερείας πολλὰς καὶ ἱστορικὰς διασαφήσεις, ὅπερ ἀδύνατον ἤθελεν εἶσθαι καὶ ἀνωφελὲς διὰ βιβλίον προωρισμένον διὰ δημοτικὰ σχολεῖα, ἢ ἔπρεπε νὰ προσλάβῃ ὅλως χαρακτῆρα ἐπιστημονικόν, ὅπερ ὅλως ἀντίκειται εἰς τὸν σκοπόν· οὕτω δὲ συγκεφαλαιῶν τὰ εἰρημένα ὁ κ. Πανταζῆς διατυποῖ τὴν ἑπομένην περὶ τούτου πρότασιν, ὅτι ὁ Σύλλογος δέον ν' ἀποφανθῇ ὑπὲρ τῆς συγγραφῆς ἱστορίας τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ'ἡμᾶς, *τεθεμελιωμένης* μὲν ἐπὶ τῶν ἀναγκαίων στοιχειωδῶν γεωγραφικῶν γνώσεων, συμφώνου δὲ ὡς οἷόν τε τῷ προορισμῷ αὐτῆς. Ἡ πρότασις αὕτη τοῦ κ. Πανταζῆ ἐγένετο παμψηφεὶ δεκτὴ, ἐφ' ᾧ ἀνετέθη τῷ Γενικῷ Γραμματεῖ, ὅπως ἀνακοινώσῃ εἰς τὸν ἐν Σέρραις Σύλλογον τὴν περὶ τοῦ Μιχαηλείου διαγωνίσματος γνώμην τοῦ Συλλόγου.

Εἶτα προτάσει τῆς μὲν φιλολογικῆς ἐπιτροπῆς ἐξελέχθη ὡς μέλος αὐτῆς ὁ κ. Θ. Τάγης, τῆς δὲ ἀρχαιολογικῆς ὁ κ. Περικλῆς Ἀποστολίδης.

Ἀκολούθως ὁ κ. Λαστὶκ ἀναγινώσκει τὴν «περὶ γεννέσεως ἰδεῶν» πραγματείαν του, ἧς ἡ περίληψις ἔχει οὕτωσί.

Ἀφ' ἧς ἡμέρας ὁ ἄνθρωπος σύνοιδεν ἑαυτῷ, ἡ περιέργειά του ἐρεθιζομένη ὑπὸ τῶν διαφόρων φαινομένων τῆς ὑπάρξεώς του, ἰδίως δὲ ὑπὸ τῶν τῆς γεννήσεως καὶ τοῦ θανάτου, ὥθη-

Digitized by Google

σεν αὐτὸν εἰς ἀναζήτησιν τῶν αἰτιῶν. Ἡ δὲ φιλοσοφία ἐγεννήθη ἐξ οὗ τὸ πρῶτον διετύπωσεν οὗτος ἐν τῇ γλώσσῃ τὴν ἰδέαν περὶ τῶν μεγάλων προβλημάτων τῆς ἑαυτοῦ φύσεως, τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ μέλλοντός του. Αἱ ὑπὸ τῶν κατόπιν γενεῶν προστεθεῖσαι καὶ ὡς εἰπεῖν δίκην γεωλογικῶν στρωμάτων ἐπιτεθεῖσαι ἰδέαι κατέστησαν ἀνεπαισθήτως μετά τινας αἰῶνας ἱερὰ παράδοσις, ἧς τὸ ὑλικὸν ἐκμεταλλευθέντες ἔξοχοι ἄνδρες συνέστησαν τὰς διαφόρους θρησκείας, τῶν τελετῶν τὴν ἀρχὴν εὑρόντες ἐν ταῖς ἐξωτερικαῖς πράξεσιν, ἃς ἡ ἀγάπη, ὁ θαυμασμός, ἡ εὐγνωμοσύνη ἢ φόβος δεισιδαίμων διὰ τοὺς νεκροὺς ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς ἐπιζῶντας. Ἄλλοι κατόπιν ἐλθόντες ὑπέβαλον εἰς ἐξέλεγξιν τὰς ὑπαρχούσας ἰδέας. Οὗτοι δὲ ἰδίως ἐκλήθησαν φιλόσοφοι· ἀλλ' ἡ προσωνυμία αὕτη ἁρμόζει ἐπίσης εἰς ἐκείνους, ὧν ἐζήτουν ν' ἀνατρέψωσι τὰ ἔργα, καθότι ἐν τοῖς συστήμασι τῶν μὲν καὶ τῶν δὲ οὐχ ἧττον ἢ ἐν ταῖς προηγηθείσαις ἰδέαις ἀναφαίνεται ἡ ἐργασία τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας.

Ἀλλ' εἰς ποίαν ἐποχὴν ἀκριβῶς ἀνάγονται αἱ πρῶται τοῦ ἀνθρώπου φιλοσοφικαὶ ἀναζητήσεις καὶ ποῖα τὰ πρῶτα ἀποτελέσματα τῶν ἐρευνῶν του; ἦτον ἄρα κατ' ἀρχὰς εἰς κτηνώδη κατάστασιν, ὡς τινες διατείνονται, ἢ, ὡς φρονοῦσιν ἄλλοι, πεπροικισμένος ὢν ἐξ ἀρχῆς διὰ τῶν ὑψηλοτέρων δυνάμεων ἐξέπεσεν ἀκολούθως ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε δὲν εἶναι πλέον ἤδη, εἰμὴ σκιὰ ἑαυτοῦ; Καὶ τὰς δύο ταύτας γνώμας ἀποκρούει ὁ κ.Λαστὶκ ἀνασκευάζων τὰ ὑπὲρ τῆς πρώτης ἐπιχειρήματα ἐκ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν εἰλημμένα.

Οὐδεμίαν παραδέχεται ἐφικτὴν παρομοίωσιν μεταξὺ τοῦ ἀνθρωπίνου λογικοῦ καὶ τοῦ λογοειδοῦς τῶν ζώων, ὁμολογῶν ἑτέρωθεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἠδύνατο νὰ ταχθῇ μεταξὺ τῶν ζώων μεθ' ὅλων τῶν ὀργανικῶν διαφορῶν, αἵτινες χωρίζουσιν αὐτὸν ἀπὸ πλησιεστέρου αὐτῷ ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ζωϊκῶν τύπων, ἐὰν διὰ τοῦ λογικοῦ δὲν ἀνεβιβάζετο εἰς ἄπειρον ὕψος ὑπεράνω αὐτοῦ.

Ἡ κατὰ τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν ὑπάρχουσα μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων διαφορὰ ὀφείλεται εἰς τὰς ἰδιαιτέρας περιστάσεις, αἵτινες διηυκόλυναν παρ' αὐτοῖς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τὸ ἐρευνητικὸν πνεῦμα. Ἀλλὰ καὶ ὁ τῆς κατωτέρας φυλῆς ἄνθρωπος ἐμφορεῖται ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ γιγνώσκειν, ἥτις εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ ὁ ἀπαραίτητος ὅρος τῆς ἐπ' ἄπειρον προόδου. Τῆς ἐπιθυμίας ταύτης οὐδέποτε φανείσης ἐν οὐδενὶ τῶν ζώων, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐννοήσωμεν τὴν ἀπὸ τοῦ λογοειδοῦς εἰς τὸ λογικὸν μετάβασιν, καὶ καθὼς εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐννοήσωμεν τὸ λογοειδὲς προοδευτικόν, οὕτως εἶναι ἀδύνατον νὰ φαντασθῶμεν λογικὸν, τὸ ὁποῖον δὲν ὑπῆρξε πάντοτε προοδευτικόν. Ὅθεν ὁ ἄνθρωπος ἀνέκαθεν διεκρίθη τῶν ζώων, τοὐλάχιστον δυνάμει (virtuellement). Ἐξετάζων ἔπειτα τὴν γνώμην, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος εἶχεν ἐν ἀρχῇ δυνάμεις, ἃς ἀπώλεσεν ἀκολούθως, δεικνύει ὅτι τὸ τοιοῦτον εἶναι ἀδύνατον, καθ' ὅτι ὑποθέτει ἐξωτερικὴν δύναμιν (force) δίδουσαν δυνάμεις ἢ ἀφαιροῦσαν αὐτὰς, καὶ προσέτι παριστᾷ ὡς ὑποκείμενον εἰς ἔνδοθεν μεταβολὰς, ὡς ἐπιδεκτικὸν αὐξήσεως καὶ ἐλαττώσεως, μὴ ἔχον οὔτε τοῦ σπέρματος τὴν ἐξειληστικὴν δύναμιν (la force évolutive du germe) ὅπερ ἐννοοῦμεν ὡς ἁπλοῦν, ἀναλλοίωτον ἐν τῇ οὐσίᾳ του καὶ ἔχον ἰδίαν δύναμιν ἀναπτύξεως ἐπ' ἄπειρον.

Παραδέχεται ὅμως ὅτι δυνατὸν νὰ ὑπῆρξαν κατὰ τὴν προϊστορικὴν ἐποχὴν γένη ἀνθρώπων νοημονέστερα τῶν νῦν ἐπικρατούντων ἐπὶ τῆς γῆς, δηλαδὴ ἔχοντα τὴν ἀντίληψιν ταχυτέραν καὶ καθαρωτέραν, τῆς διανοητικῆς διαφορᾶς προερχομένης ἐκ τῆς μυστηριώδους τῆς ὕλης ἐνεργείας ἐπὶ τοῦ πνεύματος. Ὁπωσδήποτε τὰ προβλήματα ἅτινα ἐπασχολοῦσι σήμερον ἡμᾶς πρέπει ν' ἀπησχόλησαν ἐνωρὶς τοὺς ἀρχεγόνους ἀνθρώπους. Ἀλλ' ἡ ἱστορία οὐδὲν περὶ τῆς μεμακρυσμένης ἐκείνης ἐποχῆς ἀναφέρει, αἱ δὲ ἐπιστημονικαὶ ἀνακαλύψεις ὀλίγιστα περὶ αὐτῆς μᾶς ἀπεκάλυψαν. Οὐχ ἧττον βλέπομεν πανταχοῦ παραδόσεις καὶ θρησκευτικὰς δοξασίας ἀρχαιοτάτας, αἵτινες καθιεροῦσι θεωρίας προγενεστέρας.

Ἀλλ' ὁποῖαι αἱ θεωρίαι αὗται καὶ τίνι τρόπῳ ἔφθασαν εἰς αὐτάς; ἡ ἱστορία, τὰ ἤθη, τὰ ἔθιμα, οἱ θεσμοὶ, αἱ γλῶσσαι τῶν ἐθνῶν, ὅλα ἠρωτήθησαν, ἀλλ' εἰς μάτην. Ὁ νοῦς μὴ εὐχαριστούμενος ἐκ τῆς ἐρεύνης τῶν μνημείων τούτων τοῦ παρελθόντος ἔπρεπε νὰ ζητήσῃ ἀλλαχοῦ τὸ φῶς, ὅπερ δὲν εὑρισκεν εἰς αὐτά. Ἡ Ἑλλὰς μετεβίβασεν ἡμῖν τὸ ἱστορικὸν τῶν προσπαθειῶν της πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς ἀληθείας.

Ἐνταῦθα ὁ κ Λαστὶκ ἐκθέτει ἀκριθῶς τὴν πορείαν τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν φιλοσοφικῶν Σχολῶν, τὴν τῶν διδασκάλων τοῦ χριστιανισμοῦ οἵτινες ὑπεδούλωσαν τὸ λογικὸν εἰς τὴν ἑβραϊκὴν παράδοσιν, τὰς κατὰ τὸν ιε' καὶ ις' αἰῶνα προσπαθείας, ὅπως ἐλευθερώσωσι τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, καὶ τὴν ἐμφάνισιν τέλος τοῦ Βά-

Digitized

κωνος καὶ τοῦ Καρτεσίου μετὰ τῆς νέας φιλοσοφικῆς μεθόδου.

Ἐξετάζει τὸ ἐνθύμημα τοῦ Καρτεσίου: νοῶ ἄρα ὑπάρχω. Ὁ Καρτέσιος ἦτο ἐκ τῶν προτέρων ἀποφασισμένος νὰ ἐξαιρέσῃ τὴν βεβαιότητα τῶν αἰσθήσεων, ὅπως διαφυλάξῃ μόνον τὴν τῆς σκέψεως. Ἠδύνατο ἐπίσης νὰ εἴπῃ· *βλέπω αἰσθάνομαι, ἐνεργῶ, ἄρα ὑπάρχω*, καὶ ἡ πρότασις αὕτη δὲν ἤθελεν εἶσθαι ἧττον τῆς προτέρας ἀληθὴς, οὐδετέρας δυναμένης ν' ἀποδειχθῇ διὰ τοῦ συλλογισμοῦ. Αἱ ἀντιλήψεις τῶν αἰσθήσεων οὐ μόνον δὲν δύνανται νὰ ὦσιν ἀντικείμενον ἀμφιβολίας, ἀλλὰ μάλιστα εἶναι πάντοτε ἀκριβεῖς, καὶ δὲν φαίνονται ψευδεῖς ἢ ἀπατηλαὶ, εἰμὴ διότι ὁ νοῦς ἐν τῇ ἐπισπεύσει αὐτοῦ ἢ ἐν τῇ ἀδυναμίᾳ του τὰς ἑρμηνεύει ἀκαταλλήλως καὶ δίδει εἰς αὐτὰς σημασίαν ἣν δὲν ἔχουσιν, ὥστε ἡ πλάνη δὲν ὑπάρχει ἐν ταῖς αἰσθήσεσιν ἀλλ'ἐν τῷ πνεύματι. Οἱ λόγοι ἐφ'ὧν ὁ Καρτέσιος στηρίζει τὴν ἀβεβαιότητα τῶν αἰσθήσεων ἠδύναντο ν' ἀποδείξωσι μᾶλλον τὸ ἐναντίον, καθότι μόνος ὁ νοῦς ἐνεργεῖ ἐν τῷ ὕπνῳ, τὰ δὲ ὄνειρα προέρχονται ὅλα ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ ἀντικειμένων ἢ στοιχείων, ὧν πρότερον ἀντελήφθημεν ἐν τῇ ἐγρηγόρσει. Ἀποδεικνύεται μετὰ ταῦτα τὸ ἀσυνεπὲς τοῦ Καρτεσίου ὅστις ἀφοῦ πρῶτον ἐβεβαίωσε τὴν ὕπαρξίν του στηριζόμενος ἐπὶ τῶν διαβεβαιώσεων τοῦ λογικοῦ του, κηρύττει ἔπειτα ὅτι ἠδυνάμεθα ν' ἀμφιβάλλωμεν περὶ τῆς ὑπάρξεως ἡμῶν καὶ περὶ τῆς τῶν σωμάτων *ἐὰν δὲν ἐγνωρίζομεν ὅτι πᾶν τὸ ἐν ἡμῖν πραγματικὸν καὶ ἀληθὲς προέρχεται ἐξ ὄντος ἐντελοῦς καὶ ἀπείρου*. Τὴν ἰδέαν ταύτην τοῦ ἐντελοῦς καὶ τοῦ ἀπείρου εὗρεν ἐν τῷ νῷ αὐτοῦ καὶ ἐβεβαίωσε τὴν ὕπαρξιν ἐντελοῦς καὶ ἀπείρου ὄντος παραδεχόμενος λελησμένως πως τὴν ἀρχὴν *Οὐδὲν ἐν τῷ νῷ ὃ μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσει* καὶ ἐφαρμόζων αὐτὴν εἰς τὰς νοερὰς καθὼς καὶ εἰς τὰς αἰσθητικὰς ἰδέας. Ὁ κ.Λαστὶκ ἐξηγεῖ τίνι τρόπῳ σχηματίζεται ἐν τῷ πνεύματι ἡμῶν ἡ ἰδέα τοῦ ἐντελοῦς καὶ τοῦ ἀπείρου διὰ τῆς φαντασίας. Οὐδὲν ἐν τῇ ἰδέᾳ ταύτῃ, λέγει περαίνων, οὗ ἡ ἀρχὴ νὰ μὴ ὑπάρχῃ ἐν ἡμῖν ἢ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ κόσμῳ. Ἡ συγκεκριμένη ἰδέα τοῦ ἐντελοῦς ὄντος εἶναι μεταγενεστέρα τῆς ἰδέας τῆς τελειότητος, ἥτις ἵνα γεννηθῇ ἀπήτει ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου μακρὰν σειρὰν, συνέχειαν συγκρίσεων, κρίσεων ἐπὶ τῶν ἰδιοτήτων τῶν ὄντων, ἐπὶ τῆς σχετικῆς των ἀξίας ἐφ' ἑαυτοῦ, ἐπὶ τῆς φύσεώς του, τῶν δυνάμεών του. Ἡ ἰδέα τοῦ ἐντελοῦς καὶ ἀπείρου ὄντος ὑπάρχει ἄλλως εἰς ὀλιγίστους ἀνθρώπους, καὶ ναὶ μὲν παρ' ἅπασι σχεδὸν τοῖς ἔθνεσιν ὑπῆρξεν ἰδέα ἀνωτέρου ὄντος, ἀλλὰ τὸ ὂν τοῦτο οὐδαμῶς ὡμοίαζε πρὸς τὸ ἀπειροτέλειον ὂν τῶν φιλοσόφων. Κρᾶμα τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν καὶ ἀδυναμιῶν ἡ θεότης καὶ σήμερον ἀκόμη ἐν τῷ πνεύματι τῶν πλείστων εἶναι πολὺ κατωτέρα τοῦ ἰδανικοῦ ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἡ πνευματικὴ φιλοσοφία ἐξήγαγεν ἐκ τῆς πραγματικότητος τῶν παθῶν καὶ τῶν περιωρισμένων δυνάμεων ἡμῶν.

Αἱ πλάναι τοῦ Καρτεσίου δεικνύουσι πόσον εἶναι εὔκολον ν' ἀπατηθῇ τις ὅταν περιορίζηται εἰς τὴν ψυχολογικὴν παρατήρησιν καὶ πρὸ πάντων ὅταν τὴν παρατήρησιν ταύτην περιορίζῃ εἰς ἑαυτόν. Τινὰς ἰδέας τὰς ὁποίας νηπιόθεν εἰσάγουσιν εἰς τὸ πνεῦμα ἡμῶν καταντῶμεν νὰ θεωρήσωμεν μετὰ ταῦτα ὡς ἰδέας ἀρχεγόνους, προγενεστέρας τῆς συνειδήσεως, ὡς ἀρχὰς ἐφ' ὧν βασίζεται πᾶς συλλογισμὸς, πᾶσα γνῶσις. Προσεκτικὴ ὅμως παρατήρησις τῶν εἰς τοὺς παῖδας συμβαινόντων, δεικνύει ὅτι αἱ ἰδέαι αὗταί εἰσιν εἰς αὐτοὺς ὅλως ξέναι· τὸ αὐτὸ δεικνύει καὶ ἡ τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν παρατήρησις.

Ἀπὸ δύο αἰώνων ἡ μέθοδος τῆς ψυχολογικῆς παρατηρήσεως ἐν τῷ παρατηροῦντι ἀτόμῳ παράγει πλεῖστα ἐσφαλμένα συστήματα.

Ἡ τοῦ Βάκωνος μέθοδος ἔχει καὶ αὐτὴ τοὺς ὀπαδούς της. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ Ἄγγλος φιλόσοφος ἀπέσχε πάσης συνθέσεως, πλεῖστα συστήματα ἐγείρονται σήμερον ἐπὶ τῆς ἐπιστημονικῆς παρατηρήσεως. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὰ συστήματα ταῦτα δὲν ἀποδίδουσιν εἰς ἑαυτὰ εἰμὴ σχετικὴν βεβαιότητα, ἐνῷ αἱ ὑποθέσεις τῶν πνευματιστῶν παρίστανται ὑπ' αὐτῶν ὡς σεσημειωμέναι διὰ τῆς σφραγῖδος τῆς μᾶλλον ἀπολύτου βεβαιότητος.

Πλεῖσται διαφωνίαι ὑπάρχουσι μεταξὺ τῶν πνευματιστῶν ὡς πρὸς τὸ ὄνομα, τὸν ἀριθμὸν, τὴν ἀξίαν τῶν ἀρχῶν, ἐφ' ὧν στηρίζονται καὶ τὴν σπουδαιότητα αὐτῶν ἐν τῇ γενέσει τῶν ἰδεῶν. Αἱ διαφωνίαι αὗται ἐκτίθενται διὰ βραχέων. Ἐξετάζονται ἔπειτα αἱ κυριώτεραι τῶν ὑπὸ τοῦ Cousin παραδεδεγμένων ἀρχῶν. Αὗται εἶναι αἱ σχετιζόμεναι μετὰ τῶν ἰδεῶν τοῦ ἀπείρου, τοῦ χώρου, τοῦ χρόνου, τῆς οὐσίας, τοῦ αἰτίου καὶ τοῦ αἰτιατοῦ, τῆς δικαιοσύνης καὶ τλπ.

Ἤδη ἐλέχθη περὶ τοῦ ἀπείρου. Ἡ τοῦ χώρου σχηματίζεται κατὰ τρόπον ἀνάλογον εἴτε ὡς συγκεκριμένη ἢ ἀφηρημένη ἔκτασις θεωρη-

Digitized by Google

θῇ εἴτε ὡς χῶρος κενός. Ἡ φαντασία ἢ ἡ ἐπαγωγὴ ἀρκοῦσιν ὅπως δώσωσιν εἰς αὐτὸν τὰς διαστάσεις τοῦ ἀπείρου.

Ἡ ἔννοια τοῦ χρόνου σχηματίζεται βαθμηδόν· πρῶτον ἐννοοῦμεν τὸ παρελθὸν καὶ τὸ παρὸν, ὧν ἡ ἔννοια συγχέεται κατ' ἀρχὰς μὲ τὴν τῶν διαδοχικῶν πράξεων, ἀντιλήψεων ἢ παθήσεων ἡμῶν. Ἀκολούθως μορφόνομεν τὴν ἔννοιαν τῆς διαρκείας ἐν τῷ παρελθόντι καὶ τῷ παρόντι, βραδύτερον τὴν ἔννοιαν τοῦ μέλλοντος καὶ ἐπὶ τέλους πολὺ ὀψὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀπείρου ἐν τῷ παρελθόντι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Ταῦτα ὑποστηρίζει διὰ λεπτομεροῦς ἀναλύσεως. Ὁ χρόνος οὐδὲν ἤθελεν εἶσθαι ἔξω ἡμῶν ἐὰν ἀφῃροῦμεν τὴν διαδοχὴν τῶν φαινομένων ὧν ἀντιλαμβανόμεθα, καθὼς δὲν εἶναί τι ἐν ἡμῖν εἰμὴ διὰ τῆς διαδοχῆς τῶν πράξεων, τῶν ἀντιλήψεων ἢ τῶν παθήσεων ἡμῶν. Τὸ διαιρετὸν τῆς διαρκείας ἀποκαλύπτεται ἡμῖν διὰ τῆς γνώσεως ἐνεργοῦ δυνάμεως παραγούσης πολλὰς διαδοχικὰς πράξεις ἐνῷ ἡμεῖς παράγομεν μίαν. Καὶ ἐκ τῆς γνώσεως τοῦ διαιρετοῦ τῆς διαρκείας φθάνομεν εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ ἐπ' ἄπειρον διαιρετοῦ, ἀλλ' οὐχὶ δι' ἐπινοήσεως δυνάμεως παραγούσης σειρὰν ἄπειρον ἀλληλοδιαδόχων πράξεων ἐνῷ ἡμεῖς παράγομεν μίαν, διότι τότε ἔπρεπε νὰ ὑποθέσωμεν τόσας ἀπείρους σειρὰς ὅσας παράγομεν πράξεις, ὅπερ ἀπαράδεκτον, προσέτι ἑκάστη τῶν σειρῶν τούτων ἤθελε μετρεῖσθαι ἐν χρόνῳ περιωρισμένῳ, ὅπερ ἐπίσης ἀπαράδεκτον, καὶ αἱ ἀλληλοδιάδοχοι πράξεις τῆς ἀπείρως δραστηρίας δυνάμεως ἤθελε σημειοῖ τὰ ἀπείρως μικρὰ κλάσματα τῆς διαρκείας ἅτινα ἔπρεπε νὰ μὴ ἔχωσι διάρκειαν, διότι ἄλλως θὰ ἐφανταζόμεθα ἕτερον ὂν δραστηριώτερον παράγον ἀριθμὸν μείζονα πράξεων, ὅπερ ἤθελεν ἐκμηδενίσει τὸ ὑποτεθὲν ἄπειρον τῆς δραστηριότητος τοῦ πρώτου. Ὅθεν ἡ ἐπινόησις τοῦ ἐπ' ἄπειρον διαιρετοῦ τῆς διαρκείας ἀποκρούει τὴν ὑπόθεσιν ἀπείρου δραστηριότητος. Δὲν δύναται δὲ νὰ συμβιβασθῇ εἰμὴ μετὰ τῆς ὑποθέσεως σειρᾶς ἀπείρου ἐνεργῶν δυνάμεων παραγουσῶν πράξεις ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πολυαρίθμους, καθ' ὃν χρόνον παράγομεν μίαν μόνην.

Ἡ γνῶσις τῆς κινήσεως καὶ τῆς ἐκτάσεως μᾶς ἐπιτρέπει ἀκόμη νὰ φαντασθῶμεν τὸ ἐπ' ἄπειρον διαιρετὸν τῆς διαρκείας, διὰ τῆς ὑποθέσεως κινήσεων ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ταχειῶν ἢ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον βραδειῶν. Ἀλλ' ἐνῷ ἐννοοῦμεν τὸ διαιρετὸν τῆς ἐκτάσεως ὡς πραγματικὸν καὶ ἀπόλυτον, διότι τοῦτο κεῖται ἐν τῇ ἐκτάσει αὐτῇ, ἣν θεωροῦμεν ὡς ἔχουσαν πραγματικὴν ὕπαρξιν, δὲν ἐννοοῦμεν τὸ τῆς διαρκείας εἰμὴ δυνάμενον εἶναι διότι ὑποθέτει τὴν ὕπαρξιν ἀπείρου σειρᾶς ὄντων, τῶν ὁποίων ἡ κίνησις χωρεῖ ἀκαταπαύστως προβαίνουσα, ἢ ἀπείρου ἐπίσης σειρᾶς ὄντων ἐν σχέσει μετὰ τῶν ἐλαχίστων μορίων τῆς ἐκτάσεως;, δηλαδὴ τῶν ὁποίων ἡ κίνησις ἐλαττοῦται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐπ' ἄπειρον. Ἡ ἔννοια τῆς οὐσίας ἵνα γεννηθῇ ἀπαιτεῖ προηγουμένην πεῖραν καὶ προηγουμένην μακρὰν ἐξάσκησιν ὅλων τῶν διανοητικῶν ἡμῶν δυνάμεων, ὧν ἡ ἀρχὴ ἔχει ἄλλως μεγίστην ὁμοιότητα μὲ τὴν τῶν αἰτιῶν, τὴν ὁποίαν ὁ κ. Λαστὶκ ἀνάγει διὰ σειρᾶς συλλογισμῶν εἰς τὴν πρότασιν ταύτην *πᾶν ὅ,τι παράγεται, παράγεται*, ὅθεν δὲν βλέπει οὐδεμίαν ἀρχὴν ἐν τῇ προτάσει· *πᾶν τὸ ἀρχόμενον ἔχει ἀναγκαίως αἰτίαν.*

Τὴν ἀρχὴν τῶν τελικῶν αἰτίων θεωρεῖ προϊὸν καλλιεργημένης διανοίας, ἥτις ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐμελέτησεν ἐπὶ τῶν φαινομένων τῆς φύσεως. Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν ἀρχὴν τῆς δικαιοσύνης καὶ τὰς ἄλλας ἠθικὰς ἀρχὰς, ταύτας θεωρεῖ ὡς προϊόντα τοῦ πολιτισμοῦ ἄγνωστα εἰς τοὺς ἀγρίους λαοὺς καὶ διαφοροτρόπως ἐννοουμένας ὑπὸ τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν.

Ὁ Πνευματισμὸς εὑρίσκει ἐν τούτοις τὴν πηγὴν τῶν γνώσεων ἡμῶν ἐν ταῖς ἀρχαῖς ταύταις, καὶ ὁ ἐκλεκτισμὸς διδάσκει ὅτι προϊστανται τῆς ἐνεργείας τοῦ λογικοῦ, καὶ ὅτι ἡ ἀληθὴς πηγή των εἶναι ἡ ὑπερτάτη διάνοια, πρῶτος καὶ ἔσχατος λόγος τῆς ἡμετέρας, δηλαδὴ ὁ Θεός. Ἐν τῇ ὑπερτάτῃ ταύτῃ διανοίᾳ εὑρίσκει ὁ Cousin τὴν ἀρχὴν τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων θεωρῶν τὸ αὐτόματον ὡς ἀπόδειξιν τῆς συγκοινωνίας ταύτης μεταξὺ ἀνθρωπίνου καὶ θείου λογικοῦ καὶ ἀποδίδων εἰς ἰδιαιτέραν δύναμιν, ἣν καλεῖ λογιστικὸν, τὴν ἐνόρασιν (aperception) τῶν ἀρχῶν τούτων ἄνευ οὐδενὸς συλλογισμοῦ. Τὴν θεωρίαν ταύτην ἀποκρούει ὁ κ. Λαστίκ. Ἐὰν αὕτη, λέγει, εἶναι ἀληθὴς, ἔπρεπεν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ βλέπωσι τὰς αὐτὰς ἀληθείας ἀπαραλλάκτως. Τὸ αὐτόματον εἶναι εἷς τρόπος ἐκδηλώσεως τῆς διανοητικῆς ἐνεργείας ὅστις ἐφαρμόζεται ἐφ' ἁπασῶν τῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν, μὴ ἐξαιρουμένου καὶ τοῦ λογισμοῦ. Δύνανται δὲ αἱ κρίσεις ἐν τῇ αὐτομάτῳ ἐνεργείᾳ νὰ ὦσι σφαλεραὶ, καθὼς καὶ ἐν τῇ λελογισμένῃ ἢ κάλλιον ὡς λέγει ὁ συγγραφεὺς ἐν τῇ ἐθελουσίᾳ. Ἐπειδὴ δὲ ἄλλως αἱ λεγόμεναι καθολικαὶ καὶ ἀναγκαῖαι ἀρχαὶ ἔχουσιν ὅλαι ὡς ἀντικείμενον γεγονότα ἐσωτε-

Digitized by Google

ρικῆς ἢ ἐξωτερικῆς ἀντιλήψεως, ἔπεται ὅτι ἐν ἡμῖν, ἐν τῇ τοῦ γινώσκειν δυνάμει ἡμῶν, θέλομεν εὕρει τὴν ἀρχὴν ὅλων τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων, ὅλων τῶν δοξασιῶν. Αἱ θρησκεῖαι καθὼς καὶ τὰ φιλοσοφικὰ συστήματά εἰσιν ἡ ἔκφρασις τῶν ἰδεῶν τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων.

Ὁ συγγραφεὺς μεταβαίνει ἔπειτα εἰς τοὺς περιοριζομένους ἐπὶ τὴν παρατήρησιν τῆς ἐξωτερικῆς φύσεως καὶ τῶν φαινομένων τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ, οἵτινες οὐχ' ἧττον τῶν πνευματιςῶν ἐπλανήθησαν. Ἀναφέρων ὡς παράδειγμα τὴν θεωρίαν τοῦ μεταμορφισμοῦ ἣν πειρᾶται ν' ἀνασκευάσῃ ἐν τοῖς κυριωδεστέροις αὐτῆς δόγμασι, θεωρεῖ ὡς ὅλως ὑποθετικὴν τὴν ἰδέαν, καθ' ἣν ἡ σειρὰ τῶν ζωϊκῶν τύπων εἶναι ἔργον μιᾶς δυνάμεως, ἐνῷ ἠδύνατο φυσικώτατα νὰ θεωρηθῇ ἡ σειρὰ αὕτη ὡς σειρὰ δυνάμεων, ὧν ἑκάστη περιβάλλεται τύπον ἰδιαίτερον ἐπιδεκτικὸν παραλλαγῶν τινων. Δεικνύει τὴν ἀντίφασιν τῶν μεταμορφιστῶν οἱ ὁποῖοι καί περ παραδεχόμενοι διαφορὰς ἐν τῇ συστάσει τῶν μορίων τῶν διαφόρων σπερμάτων, ἐπικαλοῦνται τὴν ὁμοιότητα τῶν ὠῶν καθ' ὅλην τὴν σειρὰν τῶν σπονδυλωτῶν ὡς ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῆς ἰδέας των. Ἄλλως ἡ ἐντελὴς ὁμοιότης μεταξὺ τῶν διαφόρων ὠῶν θ' ἀπεδείκνυε τὸ ἀσήμαντον τοῦ ἀρχικοῦ τύπου ἀφοῦ σπέρματα ὅμοια ἤθελον παραγάγει ὀργανισμοὺς διαφόρους. Τοῦτο θ' ἀπεδείκνυεν ὅτι ἐν ἑκάστῳ σπέρματι ὑπάρχει ἰδία δύναμις ἐνεργοῦσα ἐπὶ τῶν ὑλικῶν μορίων καὶ βιάζουσα αὐτὰ νὰ ταχθῶσι κατὰ τάξιν σταθερὰν, ὥστε νὰ παραγάγῃ τύπους ὡρισμένους. Καὶ τῷ ὄντι ἐὰν ἡ αὐτὴ δύναμις ὑπάρχει εἰς ὅλα τὰ σπέρματα διατί οἱ ὀργανισμοὶ οἱ ἐξ αὐτῶν ἐξερχόμενοι εἶναι τόσον διάφοροι; ἐὰν εἴπῃ τις ὅτι αἱ χημικαὶ δυνάμεις ἢ ἄλλαι ὑπάρχουσαι ἐν τοῖς ἰσοῖς, ἐν τῷ αἵματι, ἐν ταῖς θρεπτικαῖς οὐσίαις ἐνεργοῦσιν ἐπὶ τοῦ σπέρματος καὶ τὸ ἀναγκάζουσι νὰ γείνῃ ὁτὲ μὲν ἄνθρωπος ὁτὲ δὲ ἰχθὺς, κατὰ τὴν φύσιν, τὴν ἔντασιν ἢ τὴν ποσότητα τῶν δυνάμεων τούτων, ἀρνεῖται τὴν ἀρχὴν ἐφ' ἧς στηρίζεται ἡ θεωρία αὕτη ἢ εἰσάγει τὸ πολλαπλοῦν καὶ τὴν διαπάλην ἐν τῇ μονάδι, ὅπερ παράλογον. Οἱ μεταμορφισταὶ ἀντιφάσκουσιν ἀκόμη πρὸς ἑαυτοὺς βεβαιοῦντες ὅτι ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν γέννησίν του οὐ μόνον δὲν ἔχει τὴν ἐλαχίστην ἰδέαν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ἀλλ' οὔτε σκέπτεται, ἐνῷ παριςάνουσι τὰ ζῶα ὡς πεπροικισμένα μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις, ἃς καὶ ὁ ἄνθρωπος, καὶ διισχυρίζονται ὅτι ὁ ἄνθρωπος διῆλθε δι' ὅλων τῶν βαθμίδων τῆς ζωϊκῆς σειρᾶς. Οὕτω καταστρέφεται ἀφ' ἑαυτῆς ἡ δοξασία τῆς παγκοσμίου δυνάμεως ἀτομικευομένης (qui s' individualise) καὶ ἀποκτώσης συνείδησιν ἑαυτῇ ἐν τοῖς ζώοις. Ἄλλως εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐννοήσωμεν τὴν ἕνωσιν τῶν δύο ἀντιθέτων ἰδεῶν, ἐφ' ὧν στηρίζεται τοῦτο τὸ σύστημα. Αἱ ἰδέαι αὗται ἀπολύτως ἀποκλειόμεναι εἶναι ἡ μονὰς καὶ τὸ πολλαπλοῦν.

Ἡ γνωρίζουσα ἑαυτὴν διάνοια καὶ συνειδυῖα τῇ αὐτῆς ἀτομικότητι δὲν δύναται νὰ συγχισθῇ μετὰ τῆς δυνάμεως, ἥτις παράγει τοὺς ὀργανισμοὺς, οὔτε νὰ ἐκμηδενισθῇ ἔν τινι δῇθεν παγκοσμίῳ διανοίᾳ γνωριζούσῃ καὶ μὴ γνωριζούσῃ ἑαυτήν, ἐνεργούσῃ καὶ μὴ ἐνεργούσῃ, οὔσῃ ἐν ἑνὶ λόγῳ διηνεκὴς ἀντίθεσις πρὸς ἑαυτήν.

Ὁ σύγχρονος ὑλισμὸς ὅστις δὲν βλέπει ἐν τῇ σκέψει ἄλλο εἰμὴ προϊόν τι τοῦ ὀργανισμοῦ δὲν εἶναι ἄξιος προσοχῆς ἐν τῷ ζητήματι τῆς γενέσεως ἰδεῶν, καθότι δὲν δύνανται νὰ ὑπάρχωσιν ἰδέαι, ὅπου δὲν ὑπάρχουσιν εἰμὴ παραλλαγαὶ ἐν τῷ τρόπῳ τῆς συναγωγῆς τῆς ὕλης. Ἡ σκέψις ὑποθέτει τὸ σκεπτόμενον ὑποκείμενον καὶ τὸ ὑποκείμενον τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἦναι ἓν ἄθροισμα, οὗ ἕκαστον τῶν μερῶν ὅσῳ μικρὸν καὶ ἂν τὸ φαντασθῶμεν εἶναι εἰσέτι διαιρετὸν ἐπ' ἄπειρον. Ὁ ὀργανισμὸς αὐτὸς δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ ἄνευ τινὸς δυνάμεως ἀδιαιρέτου καὶ νοήμονος παραγούσης καὶ συντηρούσης ἐν αὐτῷ τὴν ἑνότητα.

Ἡ ἀνάγκη τῶν δυνάμεων εἶναι ἀπόλυτος, ἐνῷ ἡ ὕλη, τῆς ὁποίας τὰ στοιχεῖα μᾶς διαφεύγουσι πάντοτε χωρὶς νὰ ἦναι δυνατὸν νὰ φαντασθῶμεν ὅτι θὰ δυνηθῶμέν ποτε νὰ τὰ φθάσωμεν, δύναται κάλλιστα νὰ θεωρηθῇ ὡς σύνολόν τι ἀποτελεσμάτων εἰς τὰ ὁποῖα δίδομεν ὕπαρξιν οὐσιαστικὴν ἐσφαλμένως διερμηνεύοντες τὰ πραγματικὰ διδόμενα τῶν αἰσθήσεων ἡμῶν.

Ἡ φιλοσοφία ἴσως ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ὡς σκοπὸν πρὸς τὸ παρὸν νὰ ἐξελάσῃ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐκ τῆς γλώσσης της πᾶν ὅ,τι παριστάνει τὰς ἐσφαλμένας ἰδέας τοῦ παρελθόντος, ἵνα ἐπαναγάγῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν κανονικὴν ὁδὸν τῆς ἀναπτύξεώς του. Ἄγνωστον ὅμως ἐὰν θ' ἀνεύρῃ τὴν ὁδὸν ταύτην, ἐὰν θὰ δυνηθῇ ν' ἀποκαταστήσῃ τὸν ἀρχέγονον ἄνθρωπον. Ἀλλὰ δὲν θέλει παύσει ἐκτείνουσα τὸν διανοητικὸν ἡμῶν ὁρίζοντα καὶ ἡ βεβαιότης αὕτη ἀρκεῖ ὅπως μᾶς ἐνθαρρύνῃ Ἡ ἀθυμία δὲν δύναται νὰ καταλάβῃ εἰμὴ τοὺς ψευδεῖς φιλοσόφους, οἱ ὁ-

Digitized by

ποῖοι νομίζοντες ὅτι ἡ ἐπιστήμη ἔχει ὅρια ἀπαυδῶσι μὴ εὑρίσκοντες ποῦ ν' ἀναπαύσωσι τὸν νοῦν των. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν φιλοσοφίαν ἐκείνην ἡ ὁποία ἀρνουμένη τὴν καταγωγήν της ζητεῖ νὰ περικλείσῃ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἐντὸς σιδηροῦ κύκλου, ὁ κ. Λαστὶκ ἀποτείνει εἰς αὐτὴν τοὺς ἑπομένους λόγους τοῦ Cousin «Οἱ θέλοντες νὰ ἐπιβάλλωσιν εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ εἰς τὸν νοῦν ξένην αὐθεντίαν δὲν συλλογίζονται ὅτι δυοῖν θάτερον· ἢ ὁ νοῦς δὲν ἐννοεῖ τὴν αὐθεντίαν ταύτην, καὶ τότε αὕτη εἶναι δι' αὐτὸν ὡς μὴ ὑπάρχουσα, ἢ τὴν ἐννοεῖ, μορφόνει ἐν ἑαυτῷ ἰδέαν περὶ αὐτῆς, τὴν δέχεται ὡς τοιαύτην, καὶ τότε αὐτὸς ἑαυτὸν λαμβάνει ὡς μέτρον, ὡς κανόνα, ὡς τελευταίαν αὐθεντίαν.»

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς πραγματείας τοῦ κ. Λαςὶκ, οὐδενὸς τὸν λόγον αἰτησαμένου, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΑΖ.

Τακτική.

Τῇ 23ῃ Ὀκτωβρίου 1872.

Ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ προέδρου καὶ τῶν ἀντιπροέδρων, προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἡρ. Βασιάδου.

Ὁ κύριος πρόεδρος ἀγγέλλει τὴν ἐν τῷ Συλλόγῳ παρουσίαν τῆς Α. Ε. τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Ἑλλάδος κ. Ε. Σίμου ὅστις ἀναστὰς ἐκφράζει τῷ Συλλόγῳ τὰς εὐχαριστίας του ἐπὶ τῇ τιμῇ ἣν ἀπένειμεν αὐτῷ ἐκλέξας ἐπίτιμον αὐτοῦ μέλος. Ἡ τιμὴ αὕτη, λέγει ὁ κ. πρεσβευτὴς, τοσούτῳ μᾶλλον μὲ κολακεύει, καθ' ὅσον ἀπορρέει ἐκ Σωματείου ἀπολαύοντος τῆς γενικῆς ὑπολήψεως διὰ τοὺς ἀγῶνας οὓς καταβάλλει ὑπὲρ τῆς ἀναπτύξεως καὶ διαδόσεως τῆς παιδείας παρὰ τῷ ἔθνει.

Εἶτα ὁ γενικὸς γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Συλλόγου συνισταμένην ἀ) ἐκ 5 ἐπιστολῶν ἀφορωσῶν τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ Συλλόγου ὑπηρεσίαν· β') ἐκ 2 εὐχαριστηρίων γ') ἐκ μιᾶς ἐπιστολῆς αἰτήσεως. Ὁ αὐτὸς εἶτα ἀναγινώσκει κατάλογον προσφορᾶς βιβλίων· ἀ) δύο τεύχη τοῦ Ἀθηναίου προσφερόμενα ὑπὸ τοῦ κ. Καστόρχη· β') ἔκθεσις τῶν πεπραγμένων τῆς Ἀδελφότητος «Ξηροκρήνης»· γ') λόγοι Αἰσχίνου ὑπὸ τοῦ ἐκδότου αὐτῶν κ. Α. Weidner.

Μετὰ ταῦτα ἀγγέλλεται τὸ πρῶτον ὡς ἀντεπιςέλλον μέλος ὁ κ. Dojon πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Ἠπείρῳ, μεθ' ὃ, κωλυομένου ὑπ' ἀσθενείας τοῦ κ. Mordtmann ἵνα ἀναγνῷ τὴν περὶ Παλμυρηνῶν ἀρχαιοτήτων πραγματείαν αὐτοῦ, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΑΗ'.

Τακτική.

Τῇ 30ῃ Ὀκτωβρίου 1872.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Κ. Καραπάνου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν ὁ κ. Πρόεδρος ἀγγέλλει ὅτι ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἀλληλογραφίας καὶ ἡ ἀγγελία τῶν προσφορῶν βιβλίων ἀναβάλλεται εἰς τὴν συνεδρίασιν τῆς αὔριον.

Ἀκολούθως ἀγγέλλεται καὶ ψηφοφορεῖται τὸ δεύτερον ὡς ἀντεπιστέλλον μέλος ὁ κ. Dojon, πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Ἰωαννίνοις καὶ ἐγένετο δεκτὸς ἀπολύτῳ πλειονοψηφίᾳ.

Εἶτα ἀγγέλλονται τὸ πρῶτον ὡς μέλη τακτικὰ μὲν οἱ κ. κ. Amedée Jauge, μηχανικὸς Γάλλος καὶ γεωλόγος προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Τζιγαρᾶ, Σαρακιώτου καὶ Λαζοπούλου· ὁ κ. Derenthal, γραμματεὺς τῆς γερμανικῆς Πρεσβείας, προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ Προεδρείου· ὁ ἐνταῦθα συντάκτης τῆς Παρισινῆς ἐπιθεωρήσεως τοῦ «Φάρου τοῦ Βοσπόρου» κ. Abia de Phrygie προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Καλλιβούρση, Μαλλιάδου καὶ Καλλιάδου· ὁ κ. Ὀδυσσεὺς Ἰάλεμος προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Μαλλιάδου Δ. καὶ Κ. Πληθωνίδου. Πέτρος Ἐξακουστὸς προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Κ. Ἰωαννίδου, Ν. Σουλλίδου καὶ Δ. Πληθωνίδου. Γεώργιος καὶ Δημήτριος Κωνσαντινίδαι προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. κ. Καλλιβούρση, Ι. Δ. Ἀριστοκλέους καὶ Δ. Φιλίου Ἰ. Βάλσαμος Ν. Καραμάνος, Ἰω. Ἀναστασιάδης, Λεωνιδ. Ζαρίφης, Κων. Παπᾶς προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. κ. Καραπάνου, Φιλίου καὶ Γκιών· ὡς ἐπίτιμα δὲ οἱ κ. κ. ἡ Α. Ε. ὁ ἐνταῦθα παρὰ τῇ Υ. Πύλῃ Πρεσβευτὴς τῆς Γερμανίας Von Keudel, ἡ Α. Ε. ὁ ἐν Βερολίνῳ πρεσβευτὴς τῶν Ἡνωμέ-

Digitized by

νων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς κ. G. Bancroft καὶ ὁ τακτικὸς Καθηγητὴς τοῦ Δικαίου κ. Helzendorf, προτεινόμενοι ὑπὸ τοῦ Προεδρείου. Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ δὲ τῆς ἐγγραφῆς εἰς τὰ ἐπίτιμα μέλη τῆς Α. Ε. τοῦ πρέσβεως τῆς Ἀμερικῆς ἐν Βερολίνῳ κ. Bancroft, ὁ κ. Πρόεδρος λέγει «Ὁ κ. Bancroft εἶναι οὐ μόνον ἔξοχος πολιτικὸς ἀνήρ, ἀλλὰ καὶ διακεκριμένος ἱστορικός· λάτρης δὲ ἔνθερμος ὢν τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, οὐχ ἧττον καὶ πρὸς τοὺς νεωτέρους Ἕλληνας εὐνοϊκῶς διάκειται. Ἡ ἐγγραφὴ ἄρα τοιούτου ἐπισήμου ἀνδρὸς εἰς τὰ ἐπίτιμα μέλη πολλὴν περιποιεῖ τιμὴν εἰς τὸ ἡμέτερον σωματεῖον, ἡ δὲ προθυμία αὐτοῦ τοῦ νὰ παραχαθῇ εἰς τὴν ἐκτάκτως πρὸς τιμὴν τῆς Α. Ε. γενησομένην συνεδρίασιν εἶναι ἐπίσης ἀπόδειξις ὅτι ἐνδιαφέρεται εἰς τὸ ἔργον τῆς διανοητικῆς μορφώσεως καὶ τῆς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καλλιεργείας, ὅπερ ἐπιδιώκει ὁ ἡμέτερος Σύλλογος.» Ὁ κ. Πρόεδρος προσέθετο ὅτι ὁ ἐν Βερολίνῳ κ. Στ. Καραθεοδωρῆ συνέστησε τῷ περιφανεῖ ἱστορικῷ τὸν ἡμέτερον Σύλλογον, διαμηνύσας καὶ εἰς τὸ Προεδρεῖον τὰ εἰκότα, ὅπως, ἅμα τῇ εἰς τὰ ἐνταῦθα ἀφίξει τῆς Α. Ἐξοχότητος, ληφθῇ ἡ δέουσα πρόνοια, τοσοῦτον περὶ τῆς ἐγγραφῆς Αὐτῆς εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἐπιτίμων τοῦ Συλλόγου μελῶν, ὅσον καὶ περὶ τῆς ἀπονομῆς τῶν προσηκουσῶν τῷ ἀνδρὶ τιμῶν. Τὸ Προεδρεῖον ἐνόμισεν ἀπαραίτητον αὐτοῦ καθῆκον ν' ἀνταποκριθῇ πρὸς τὴν εὔλογον ταύτην σύστασιν, σπεύδει δὲ νὰ συστήσῃ τῷ Συλλόγῳ, ὅπως διὰ τὴν αὔριον, ὅτε μέλλει νὰ γείνῃ ἔκτακτος συνεδρίασις, συνέλθωσιν ὅ,τι πλείονα μέλη, δεικνύοντα ὅτι ὄντως πράττομέν τι ἄξιον λόγου ἀναφορικῶς τῆς προόδου καὶ τῆς καλλιεργείας τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ὑπὲρ ὧν προσπαθοῦμεν τὸ κατὰ δύναμιν. Ὡς ἀντεπιστέλλον δὲ ὁ ἐν Magdemburg καθηγητὴς κ. A. Weidner, προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ Προεδρείου.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Ν. Παρανίκας ἀναγινώσκει τὴν πραγματείαν τοῦ κ. Μ. Παρανίκα περὶ Ἀνδρέου Λιβαδηνοῦ (ὅρα σελίδα 7).

Ἐπὶ τούτοις διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ. ΤΛΘ'.

Ἔκτακτος.

Τῇ 31 Ὀκτωβρίου 1872.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Κ. Καραπάνου.

Ὁ κ. Πρόεδρος ἀγγείλας τὴν ἐν τῷ Συλλόγῳ παρουσίαν τῆς Α. Ε. τοῦ πρέσβεως ἐν Βερολίνῳ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, κ. Γ. Bancroft καὶ ἐπαναλαβὼν ὅσα καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην συνεδρίασιν εἶπε περὶ τοῦ διακεκριμένου τούτου ἀνδρὸς προτείνει αὐτὸν τὸ δεύτερον μέλος ἐπίτιμον τοῦ Συλλόγου· ἀναγορευθέντος δὲ τούτου ὁμοφώνως ὑπὸ πάντων τῶν μελῶν, ὁ ἐκ τῶν ἀντιπροέδρων κ. Mordtmann ἀνέγνω τὴν περὶ *Παλμυρηνῶν ἀρχαιοτήτων* πραγματείαν αὐτοῦ. (Ὅρα σελίδα 15).

Μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς πραγματείας τοῦ κ. Mordtmann ὁ κ. Γ. Ἀριστάρχης ἐρωτᾷ αὐτὸν μήπως συνέχεε τὴν πόλιν Μεδαΐν μετὰ τῆς Βαγδάτης. Πρὸς ταῦτα ἀπήντησεν ὁ κ. Mordtmann· ἡ Συρία ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ὑπῆρξε κατὰ διαφόρους ἐποχὰς κέντρον πολιτισμοῦ λίαν ἀξιολόγου. Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἐπὶ τῶν Ἀσσυρίων καὶ Περσῶν πρωτεύουσα αὐτῆς ἦν ἡ Βαβυλών, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Πάρθων καὶ Σασανιδῶν ἦν ἡ Κτησιφῶν, 4 μίλια πρὸς νότον τῆς Βαγδάτης κειμένη, ἐπὶ δὲ τοῦ Ἅρουν-ελ-Ῥασὶδ αὐτὴ ἡ Βαγδάτη, οὐχὶ ὅμως ἐπὶ τῆς αὐτῆς θέσεως ἐν ᾗ καὶ σήμερον κεῖται· ὥστε κατὰ τὰς διαφόρους ταύτας ἐποχάς, ἡ πρωτεύουσα, ἤτοι ἡ ἕξια τοῦ πολιτισμοῦ, ἤλλαττε καὶ ὄνομα καὶ θέσιν· Ἀκολούθως ὁ κ. Καλλιβούρσης ἐρωτᾷ τὸν κ. Mordtmann μήπως τὸ ὄνομα Ζηνοβία ἁπλῶς κατὰ σύμπτωσιν ὁμοιάζῃ πρὸς τὸ ἀρμενικὸν ὄνομα Ζενόπ· ἐπειδὴ εἶναι προφανὲς καὶ σχεδὸν ἀναντίῤῥητον ὅτι τοῦτο εἶναι Ἑλληνικῆς παραγωγῆς καὶ συνθέσεως. Ὁ κ. Mordtmann πρὸς ταῦτα ἀπαντῶν λέγει ὅτι συμφωνεῖ πληρέστατα τῷ προλαλήσαντι ὅτι τὸ ὄνομα Ζηνοβία εἶναι παραγωγῆς Ἑλληνικῆς, οὐχ ἧττον ὅμως ἐξεπλάγη εὑρὼν αὐτὸ οὕτω φερόμενον ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς. Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Σ. Ἀρισάρχης ἐκφράζει εὐχαριστίας τῷ κ. Mordtmann ἐπὶ τῷ σοφῷ καὶ πολλῶν ἐπαίνων ἀξίῳ ἀναγνώσματι αὐτοῦ, οὐχ' ἧττον ὅμως ἀπορεῖ διατὶ ὁ κ. Mordtmann ἀπέσχε νὰ ἐπεκταθῇ περὶ

Digitized by Google

τῆς Παλμυρηνῆς γλώσσης προβαλόμενος ὅτι οἱ συνάδελφοι αὐτοῦ ἀγνοοῦσι τὰ κατὰ ταύτην τὴν γλῶσσαν· ὁ κ. Σ. Ἀριστάρχης προστίθησιν ἔτι, ὅτι οἱ ἔντιμοι συνάδελφοι αὐτοῦ συνέρχονται πρόθυμοι ἐν τῷ περιβόλῳ τούτῳ ὅπως ἀκούσωσί τι σοφόν. Οὕτω δὲ ὡς ὁ κ. Schroeder ἀνέγνω ἄλλοτε περὶ τῆς Μοαβιτικῆς ἐπιγραφῆς τοῦ βασιλέως Μέσσα, θὰ παρεκάλει καὶ τὸν κ. Mordtmann νὰ πραγματευθῇ ἐκτενέστερον περὶ τῆς Παλμυρηνῆς γλώσσης. Τούτων ῥηθέντων ὁ κ. Mordtmann ἐρωτᾷ τὸν Σύλλογον ἐὰν ἐπιθυμῇ κατά τινα προσεχῆ συνεδρίασιν νὰ πραγματευθῇ περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, τοῦ δὲ Συλλόγου προθύμως δεξαμένου, ὁ κ. Πρόεδρος προσέθετο ὅτι ὁ Σύλλογος οὐ μόνον δέχεται ἀλλὰ καὶ παρακαλεῖ θερμῶς τὸν κ. Mordtmann ὅπως εὐαρεστηθῇ νὰ διαφωτίζῃ αὐτὸν διὰ τῶν σοφῶν αὐτοῦ ἀναγνωσμάτων, μεθ' ὃ διελύθη ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΜ'.

Τακτική.

Τῇ 6 Νοεμβρίου 1872.

Προεδρεύοντος τοῦ προέδρου κ. Κ. Καραπάνου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν πρακτικῶν ὁ κ. Μόρτμαν παρατηρεῖ ὅτι ἐν τῇ πρὸς τὸν κ. Γ. Ἀριστάρχην ἀπαντήσει αὐτοῦ περὶ τῶν πόλεων Μεδαΐν καὶ Βαγδάτης ἐν τοῖς πρακτικοῖς φέρεται Συρία, ἀντὶ τοῦ Ἀσσυρία καὶ Μεσοποταμία.

Εἶτα ὁ κ. γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν ἀλληλογραφίαν τῆς τε προηγουμένης συνεδριάσεως καὶ τῆς παρούσης συνισταμένην ἀ) ἐκ δύο ἐπιστολῶν διαφόρων αἰτήσεων β') ἐκ 10 ἀφορωσῶν τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Συλλόγου γ') ἐκ 3 εὐχαριστηρίων.

Εἶτα ἀγγέλλονται τὸ δεύτερον ὡς μέλη τακτικὰ μὲν οἱ κ. κ. Abia-de-Phrygie προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κυρίων Καλλιβούρση Μαλλιάδου καὶ Καλλιάδου, Ὀδυσσεὺς Ἰάλεμος δημοσιογράφος προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ.κ. Μαλλιάδου Δ. καὶ Κ. Πληθωνίδου, Πέτρος Ἐξακουστὸς προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Γεωργιάδου, Σουλίδου καὶ Κ. Πληθωνίδου Γεώργιος καὶ Δημήτριος Κωνσταντινίδαι προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. κ. Καλλιβούρση, Ἀριστοκλέους καὶ Φιλίου. Ἰωάννης Βάλσαμος, Ν. Καραμάνος, Ἰωάννης Ἀναστασιάδης, Λεωνίδας Ζαρίφης, Κων. Παπᾶς, προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. κ. Καραπάνου, Γκιὼν καὶ Φιλίου. Amedée Jauge μηχανικὸς Γάλλος καὶ γεωλόγος προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Τσιγαρᾶ, Σαρακιώτου καὶ Λαζοπούλου, ὁ τῆς πρωσσικῆς πρεσβείας γραμματεὺς κ. Derenthal προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ προεδρείου καὶ ἐγένοντο ἅπαντες δεκτοὶ ἀπολύτῳ πλειονοψηφίᾳ. Ὡς ἀντεπιστέλλον δὲ ὁ ἐν Macdemburg καθηγητὴς κ. A. Weidner, προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ προεδρείου καὶ ἐγένετο δεκτὸς παμψηφεί. Ὡς ἐπίτιμα δὲ οἱ κ. κ. ἡ Α. Ε. ὁ ἐνταῦθα παρὰ τῇ ὑψηλῇ Πύλῃ πρεσβευτὴς τῆς Γερμανίας Von Keudel, ὁ ἐν Βερολίνῳ τακτικὸς καθηγητὴς τοῦ Δικαίου κ. Holzendorf προτεινόμενοι ὑπὸ τοῦ προεδρείου καὶ ἐγένοντο ὁμοίως παμψηφεὶ δεκτοί.

Ἀκολούθως ἀγγέλλονται τὸ πρῶτον νέα μέλη τακτικὰ μὲν οἱ κ. κ. Ἰωάννης Ἀλιμπέρτης, βιβλιοπώλης ἐνταῦθα, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Τσιγαρᾶ, Λιούμα καὶ Παρανίκα· Ἰωάννης Τέτσης, διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Μ. Πανταζῆ, Δ. Πληθωνίδου καὶ Φιλίου. Ὡς ἐπίτιμα δὲ ἡ Α. Ε. ὁ παρὰ τῇ Ὑ. Π. πρεσβευτὴς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς κ. Boker προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ Προεδρείου καὶ ἡ Α. Ε. ὁ πρεσβευτὴς τῆς Αὐστροουγγαρίας κόμης Ludolf προτεινόμενος ὡσαύτως ὑπὸ τοῦ προεδρείου.

Μετὰ ταῦτα ὁ ἰατρὸς κ. Μίλιγγεν ἀναγινώσκει τὴν περὶ τῶν δύο ἀνεκδότων Κυζικηνῶν ψηφισμάτων πραγματείαν του. (Ἴδε σελ. 23). Ἐπὶ τούτοις δὲ διελύθη ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΜΑ.

Τακτική.

Τῇ 13ῃ Νοεμβρίου 1872.

Προεδρεύοντος τοῦ προέδρου κ. Κ. Καραπάνου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν ὁ γενικὸς γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν ἀλληλογραφίαν συνισταμένην ἀ) ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀρτισυστάτου Φιλεκπ. Συλλόγου, δι' ἧς οὗτος ἀγγέλλων τὴν σύστα-

Digitized by Google

σιν αὐτοῦ αἰτεῖται νὰ συνάψῃ σχέσεις μετὰ τοῦ ἡμετέρου πέμπων συνάμα καὶ τὸν Κανονισμὸν αὐτοῦ· δ') ἐξ ἐπιστολῆς Ἰωάννου Ν. Σταματέλλου συνοδευούσης συλλογὴν γλωσσικῆς ὕλης διὰ τὸ Ζωγράφειον διαγώνισμα· γ') ἐκ 4, ἀφορωσῶν τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Συλλόγου δ') ἐκ 3 εὐχαριστηρίων.

Ὁ γενικὸς γραμματεὺς ἀναγινώσκει προσέτι τὸν κατάλογον προσφορᾶς βιβλίων.

Κων. Ἀρμενοπούλου πρόχειρον νόμων ἢ ἐξάβιβλον, ὑπὸ Ζ. Νούτση ἐν Ἀθήναις 1872· εἰς 8ον σωμ. 3. προσφ. Ἀπ. Σκένδου· ά) Ἱερὰ Κατήχησις μεγάλη ὑπὸ Δ. Ν. Βερναρδάκη β') Ἱερὰ Κατήχησις μικρὰ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ· γ') Ἱερὰ Ἱστορία μεγάλη δ') Ἱερὰ Ἱστορία μικρὰ ὑπὸ Δ. Ν. Βερναρδάκη.

Ἀθήναιον, σύγγραμμα περιοδικὸν κατὰ δι-μηνίαν ἐκδιδόμενον συμπράξει πολλῶν λογίων τομ. ά. τευχ. γ'. ἐν Ἀθήναις 1872· εἰς 8ον ὑπὸ Εὐθυμίου Καστόρχη.

Περὶ τοῦ γέροντος τοῦ φρονίμου Μουτζοκουρεμένου ποίημα ἐκ τοῦ ἐν Παρισίοις χειρογράφου ἐκδοθὲν ἐπιμελείᾳ καὶ διορθώσει Λίμυλίου Λεγρανδίου Paris 1872 εἰς 8 ἄδ.

Ἀληθὴς ἔκθεσις τοῦ Ἑλληνοδιδασκάλου Μάρκου Χατζῆ Ἰωάννου πρὸς τὸν Ἄνακτα τῶν Ἑλλήνων Γεώργιον τὸν Α'. περὶ ἀκριβοῦς κατὰ συνείδησιν ἐκπληρώσεως τοῦ καθήκοντος ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἀνομημάτων καὶ αὐθαιρεσιῶν τῶν τοῦ κράτους ἀρχόντων. Ἐν Κερκύρᾳ 1872 εἰς 8ον ἄδ.

Κανονισμὸς τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου ἐν Θεσσαλονίκῃ 1872 εἰς 8ον ἄδ. N. G. Politis Mythologie néohellénique. Compte rendu par Emile Legrand Paris 1872. D. Paparrigopoulos, le choix d'une femme commédie politique en un acte, traduite du grec par Emile Legrand Paris εἰς 8 μικρ. Documents inédits sur l'histoire de la révolution Française. Correspondance de Paris, Vienne, Berlin, Varsovie, Con/ple par Jules Laire et Emile Legrand Paris 1872 εἰς 8ον ἄδ.

Μετὰ ταῦτα ἀγγέλλονται τὸ δεύτερον ὡς μέλη τακτικὰ μὲν οἱ κ. κ. Ἰωάννης Ἀλιμπέρτης βιβλιοπώλης προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. Τσιγαρᾶ Λιούμα καὶ Ν. Παρανίκα· Ἰωάννης Τέτσης διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. Μ. Πανταζῆ, Δ. Πληθωνίδου καὶ Φιλίου, καὶ ἐγένοντο δεκτοὶ ἀπολύτῳ πλειονοψηφίᾳ· ὡς ἐπίτιμα δὲ, ἡ Α. Ε. ὁ παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ πρεσβευτὴς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς κ. Boker προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ προεδρείου· καὶ ἡ Α. Ε. ὁ παρὰ τῇ Υ. Π. πρεσβευτὴς τῆς Αὐστροουγγαρίας κύριος κόμης Ludorf προτεινόμενος ὁμοίως ὑπὸ τοῦ προεδρείου καὶ ἐγένοντο παμψηφεὶ δεκτοί.

Εἶτα ἀγγέλλονται τὸ πρῶτον ὡς νέα μέλη τακτικὰ μὲν οἱ κ. κ. Εὐαγγ. Μισαηλίδης συντάκτης τῆς «Ἀνατολῆς» προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. Δ. καὶ Κ. Πληθωνίδου καὶ Φιλίου. Ἀλέξανδρος Στ. Ῥάλλης Παντελῆς Πετροκόκκινος τραπεζῖται, Ἀθανάσιος Σαπουντζῆς ἔμπορος, Ἰωάννης Ῥοσσέτης ἐμποροϋπάλληλος, Συμεὼν Ἀνδρεάδης, Γεώργιος Βελισσάριος ἔμποροι, προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. κ. Γκιών, Κ. Πληθωνίδου καὶ Δ. Φιλίου·

Ἐπὶ τούτοις ὁ κ. Πρόεδρος ἀγγέλλει τῷ Συλλόγῳ ὅτι τὴν Κυριακὴν μεταβὰς παρὰ τῷ πρεσβευτῇ τῆς Γερμανικῆς Αὐτοκρατορίας κ. Von Keudel ἐπέδωκεν εἰς τὴν Α. Ε. τὸ δίπλωμα αὐτοῦ ὡς ἐπιτίμου μέλους. Ἡ δὲ Α. Ε. δεξαμένη μετὰ πολλῆς προθυμίας αὐτὸ, ἐξεφράσθη λίαν εὐμενῶς ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου καὶ τοῦ ἔργου τῆς διαδόσεως τῆς παιδείας, ὅπερ ἐπιδιώκει.

Ἀκολούθως ὁ κ. Παρανίκας ἀναγινώσκει τὴν περὶ «γλωσσολογίας» πραγματείαν αὐτοῦ (ὅρα σελ. 28).

Μετὰ τὸ ἀνάγνωσμα τοῦ κ. Παρανίκα ὁ κ. Βασιάδης παρατηρεῖ πρῶτον ὅτι δὲν ἦν πρῶτος ὁ Πλάτων ὅστις ὡμίλησε περὶ ἐτυμολογίας, διότι καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα Κρατύλος ἀναφέρεται εἰς ἄνθρωπον ἀνήκοντα εἰς τὴν Ἡρακλείτειον Σχολὴν ἤτις, ὡς καὶ ἄλλαι Σχολαὶ, ἀκμάσασαι πρὸ τοῦ Πλάτωνος, ἐπραγματεύθη περὶ τῆς ἐτυμολογίας· δεύτερον ὁμιλῶν ὁ κ. Παρανίκας περὶ τοῦ Ἰὼπ ἀναφέρει ὅτι οὗτος ἠθέλησε ν' ἀποδείξῃ τὴν συγγένειαν τῶν γλωσσῶν διὰ τῶν ὀνοματικῶν καὶ ῥηματικῶν τύπων ἐν γένει, ἐνῷ ἔπραξε τοῦτο ἐν τῷ περὶ συζυγιῶν αὐτοῦ συγγράμματι· τρίτον ὁ κ. Παρανίκας παρέλειψε τὸ ὄνομα τοῦ Ἰακὼβ Γκρὴν, ὅστις πρῶτος ὡμίλησε περὶ τῶν γερμανικῶν γλωσσῶν καὶ ἔθετο τοὺς νόμους τῆς μεταφθογγώσεως, ἐκφράζει δὲ ὁ κ. Βασιάδης τὴν ἀπορίαν του πῶς διέφυγε τὴν μνήμην τοῦ κ. Παρανικα τὸ ὄνομα τοῦ διασήμου τούτου ἀνδρός.

Ὁ κ. Παρανίκας πρὸς ταῦτα ἀπαντῶν λέγει ὅτι αἱ παρατηρήσεις τοῦ κ. Βασιάδου εἶναι λίαν ὀρθαί· καὶ περὶ μὲν τοῦ Ἰακὼβ Γκρὴν οὐδὲν ἀνέφερεν ἐπειδὴ βάσιν τῶν μελετῶν του εἶχε τοὺς γερμανοὺς γλωσσολόγους, ὧν τὰ ἐξα-

Digitized by

γόμενα θεωρεῖ ὡς μᾶλλον ἀσφαλῆ, προστίθησι δὲ ὅτι ἠκολούθησε κατὰ πόδας τὸν Κούρτιον ἐξ οὗ εἶναι ἐξηγμένα τὰ πλεῖστα τῶν ὅσα ἀναφέρει· ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰ περὶ Κρατύλου ῥηθέντα, ὁ κ. Παρανίκας λέγει ὅτι δὲν ἀνέτρεξεν εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῆς γλώσσης, ἐπειδὴ τοῦτο δὲν ἀπέβλεπεν εἰς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ. Ἐπὶ τούτοις δὲ διελύθη ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΜΒ'.

Τακτική.

Τῇ 20ῇ Νοεμβρίου 1872.

Προεδρεύοντος τοῦ προέδρου κ. Κ. Καρατάνου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν, ὁ Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν ἀλληλογραφίαν, συνισταμένην· ά) ἐξ 8 ἐπιστολῶν διαφόρων αἰτήσεων· β') ἐξ 7 ἀφορωσῶν τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Συλλόγου· καὶ γ') ἐκ 3 εὐχαριστηρίων.

Ἀκολούθως ἀγγέλλονται τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφοροῦνται ὡς μέλη τακτικὰ μὲν οἱ κ. κ. ὁ ἐνταῦθα Εὐαγγελινὸς Μισαηλίδης, συντάκτης τῆς «Ἀνατολῆς» προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. Δ. καὶ Κ. Πληθωνίδου καὶ Δ. Φιλίου· οἱ ἐνταῦθα Ἀλέξ. Στεφ. Ῥάλλης, Παντελῆς Πετροκόκκινος, τραπεζῖται, Ἀθανάσ. Σαπουντζῆς, Γεώργιος Βελισάριος ἔμποροι, Ἰωάννης Ῥωσσέτης ἐμποροϋπάλληλος, καὶ Συμεὼν Ἀνδρεάδης, βιβλιοπώλης, προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. κ. Γκιὼν Κ. Πληθωνίδου καὶ Δ. Φιλίου, οἵτινες ἐγένοντο δεκτοὶ ἀπολύτῳ πλειονοψηφίᾳ.

Εἶτα ἀγγέλλεται τὸ πρῶτον ὡς ἀντεπιστέλλον μέλος ὁ ἅγιος Ἡλιουπόλεως κ. Διονύσιος, προτεινόμενος ὑπὸ τῆς ἐκπαιδ. ἐπιτροπῆς.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Κ. Καλλιάδης ἐγχειρίζει τὰ ὑπὸ τοῦ κ. E. About προσενεχθέντα διάφορα ἔκτυπα νομισματικῆς Συλλογῆς, ἅπερ παρεπέμφθησαν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐπιτροπῇ, ὅπως ἐξετάσασα ταῦτα ποιήσηται τὴν περὶ τούτων ἔκθεσιν, ἀπεφασίσθη δὲ ἡ πρὸς τὸν δωρησάμενον ἔκφρασις εὐχαριστιῶν.

Ἀκολούθως ὁ K. Mordtmann ἀναγινώσκει τὸ δεύτερον μέρος περὶ Παλμυρηνῶν ἐπιγραφῶν (ἴδε σελ. 15).

Ἐπὶ τοῦ ἀναγνώσματος τούτου ὁ κ. Γεώργιος Ἀριστάρχης λέγει ὅτι ὁ κ. Mordtmann ἐν τῷ ἀναγνώσματί του ἐξήνεγκε τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἡ πόλις Tadmor σημαίνει Φοινικόπολις. Τοῦτο δὲν εἶναι διόλου παράδοξον διότι παρὰ τοῖς Ἄραψιν ἐπικρατεῖ ἡ συνήθεια τοῦ ὀνομάζειν τὰς ἑαυτῶν πόλεις ἐκ τοῦ κυριωτέρου τῶν προϊόντων ὧν ἐξάγει ἡ χώρα, ὥστε τὴν περὶ τούτου ὑπόθεσιν τοῦ Μόρτμαν τὴν θεωρεῖ ὡς λίαν πιθανήν.

Ὁ δὲ κ. Σ. Ἀριστάρχης λέγει ὅτι ὁ κ. Μόρτμαν ἐν τῷ ἀναγνώσματί του μίαν τῶν προκειμένων ἐπιγραφῶν ἐχαρακτήρισεν ὡς τὴν ἀρχαιοτέραν πασῶν, ἀλλ' ἐν τούτοις ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ κ. de Vogué εὗρε καὶ ἔτι ἀρχαιοτέραν αὐτῆς. Εἰς ταῦτα ὁ κ. Μόρτμαν οὐδὲν ἀντεῖπεν. Ἔτι δὲ ὁ κ. Σ. Ἀριστάρχης λέγει ὅτι παρεκάλεσε τὸν κ. Μόρτμαν νὰ εὐαρεστηθῇ νὰ εἴπῃ ἡμῖν τι περὶ τῆς σχέσεως τῆς Παλμυρηνῆς καὶ νεοσυριακῆς γλώσσης. Ὁ κ. Μόρτμαν πρὸς ταῦτα ἀπαντῶν λέγει ὅτι ὑπάρχουσι κατὰ τὴν Μεσοποταμίαν χριστιανοί τινες, καταχρηστικῶς ὀνομαζόμενοι Νεστοριανοί, οἵτινες ὁμιλοῦσι τὴν ἀρχαίαν συριακὴν μετά τινων λέξεων τουρκικῶν ἀναμεμιγμένην. Οὕτως ἡ παρ' αὐτοῖς ὁμιλουμένη γλῶσσα εἶναι ἡ συριακὴ ἱκανῶς παρεφθαρμένη.

Μετὰ τὰς ἐξηγήσεις ταύτας, οὐδενός τι ἀντιπαρατηρήσαντος, κηρύττεται ἡ διάλυσις τῆς συνεδριάσεως.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΜΓ'.

Τακτική.

Τῇ 27 Νοεμβρίου 1872.

Προεδρεύοντος τοῦ προέδρου κ. Κ. Καραπάνου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν, ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν τοῦ Συλλόγου ἀλληλογραφίαν συνισταμένην ά) ἐκ 2 εὐχαριστηρίων ἐπιστολῶν β') ἐκ 3 ἀφορωσῶν τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Συλλόγου· γ') ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ ἐν Σέρραις Μακεδ. Φιλεκπ. Συλλόγου ἀπὸ 14ης Νοεμβρίου, δι' ἧς ἀπαντῶν εἰς τὰς ὑπ' ἀριθ. Πρωτ. 688 καὶ 727 ἐπιστολὰς τοῦ Συλλόγου ἡμῶν πρῶτον ἐκφράζει τὰς εὐχαριστίας του διὰ τὴν διατυπωθεῖσαν γνώμην τῆς ἐκπαιδ. ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ Μιχαηλείου διαγωνί-

Digitized by Google

σμάτος, καὶ ἑπομένως δηλοῖ ὅτι ἐποίησεν ἤδη τὰ ἀναγκαῖα διαβήματα πρὸς συνδιαλλαγὴν τῶν ἐν Μελενίκῳ διαφωνούντων, συνάμα δ' ἀναγγέλλει ὅτι τὸ Διδασκαλεῖον αὐτοῦ ἤρξατο ἤδη καὶ ἀριθμεῖ 44 μαθητάς· δ') ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ ἐν Κυζίκῳ ἰατροῦ κ. Ν. Λημνίου περὶ ἀρχαιολογικῶν ἀντικειμένων πραγματευομένης.

Ἀκολούθως ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορεῖται ὡς ἀντεπιστέλλον μέλος ὁ Ἅγιος Ἡλιουπόλεως κ. Διονύσιος, προτεινόμενος ὑπὸ τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἐπιτροπῆς καὶ γίνεται ἀπολύτῳ πλειονοψηφίᾳ δεκτός.

Ἔπειτα ἀγγέλλονται τὸ πρῶτον ὡς μέλη τακτικὰ οἱ κ. κ. Δ. Ἀλεξανδρίδης, ὑπάλληλος τηλεγραφείου καὶ Παρηγόρης ἀρχιτέκτων, προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. Βασιάδου, Γκιὼν καὶ Σαρακιώτου, Ἰωάννης Καστέλλης τραπεζίτης καὶ ὁ κ. Γουλιέλμος Σιὼν, ἔμποροι προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. κ. Γκιὼν, Πετροκοκκίνου καὶ Σαρακιώτου.

Ἀκολούθως ὁ κ. Πρόεδρος ἀγγέλλων τὸν θάνατον τοῦ μακαρίτου Κ. Ἀσωπίου, ἐπιτίμου τοῦ Συλλόγου μέλους, προστίθησιν ὅτι ὁ μακαρίτης ζῶν ἐδείκνυε μέγα ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου, ὃν πολλάκις ὠφέλησε διὰ τῶν συνετῶν αὐτοῦ συμβουλῶν. Ἐπὶ τούτῳ δὲ ὁ Σύλλογος ἀπεφάσισεν ὅπως δι' ἐπιστολῆς του ἐκφράσῃ τὴν βαθεῖαν αὐτοῦ λύπην πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις υἱὸν τοῦ ἀειμνήστου ἐκείνου ἀνδρός.

Μετὰ ταῦτα ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς, ἀναγινώσκει τὴν περὶ ἡφαιστείων πραγματείαν τοῦ κ. Δεκιγάλλα, καὶ ἐπὶ τούτοις διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΜΔ'.

Τακτική.

Τῇ 4ῃ Δεκεμβρίου 1872.

Προεδρεύοντος τοῦ προέδρου κ. Κ. Καραπάνου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν, ὁ γενικὸς γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Συλλόγου, συνιαμένην ἀ) ἐκ 4 ἐπιστολῶν ἀφορωσῶν τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Συλλόγου β') ἐπιστολῆς Ἐφορίας Μεγαρόβου ἀπὸ 22 Νοεμβρίου, δι' ἧς ἐξαιτοῦνται τὴν ἀρωγὴν τοῦ Συλλόγου ὑπὲρ τῶν σχολείων αὐτῶν· γ') ἐξ ἐπιστολῆς ὑπουργείου στρατιωτικῶν ἐν Οὐασιγκτῶνι ἀπὸ 12 Νοεμβρίου μετὰ ἐπισυνημμένου διαγράμματος μετεωρολογικῶν παρατηρήσεων δ') ἐξ ἐπιστολῆς Θρᾳκικοῦ Συλλόγου ἀπὸ 3 Νοεμβρίου, δι' ἧς ἀγγέλλει τὴν σύστασιν αὐτοῦ καὶ αἰτεῖ ἐπὶ ἐπιστροφῇ τὰς πρὸς τὸν ἡμέτερον Σύλλογον ἀποσταλείσας περὶ Θρᾴκης ἐκθέσεις ε) ἐξ ἐπιστολῆς Κ. Γονίου συνοδευούσης φυλλάδιον γλωσσικῆς ὕλης.

Εἶτα ἀγγέλλονται τὸ δεύτερον ὡς μέλη τακτικὰ οἱ ἐνταῦθα κ. κ. Δ. Ἀλεξανδρίδης ὑπάλληλος τηλεγραφείου καὶ Παρηγόρης ἀρχιτέκτων προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. κ. Βασιάδου, Γκιὼν καὶ Σαρακιώτου. Ἰωάννης Καστέλλης τραπεζίτης, καὶ Γουλιέλμος Σιὼν, ἔμπορος, προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. Γκιὼν, Πετροκοκκίνου καὶ Σαρακιώτου καὶ γίνονται δεκτοὶ ἀπολύτῳ πλειονοψηφίᾳ.

Μετὰ ταῦτα ἀγγέλλονται τὸ πρῶτον ὡς μέλη τακτικὰ μὲν οἱ ἐνταῦθα κ. κ. Ἀλέξανδρος Σχινᾶς ἰατρὸς, Δ. Σταματιάδης, Γ. Κωρωνιὸς, τραπεζίτης, Παῦλος Λουτράρης ἔμπορος, Ἐδουάρδος Φλώριος ἐπιθεωρητὴς τῶν Τροχιοδρόμων, Ἀθανάσιος Ζαλάππας, λογιστὴς τῶν τροχιοδρόμων, Π. Π. Καζανόβας ἔμπορος, Σαράντης Ἀρχιγένης ἰατρὸς, Ἀλκιβιάδης Μαυράκης καὶ Ματσίνης ἐν Ξάνθῃ, Ν. Σαρδίνσκης, γραμματεὺς τῆς ἐν Βερολίνῳ Ὁ Α. Πρεσβείας Σπυρίδων Σόρταν, κτηματίας, Μιχαὴλ Κουβελᾶς ἔμπορος, Θ. Μαυρογορδάτος, Πιττακὸς Μουζάλλας, τραπεζῖται, προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. κ. Γκιὼν, Πληθωνίδου καὶ Φιλίου, ὡς ἀντεπιστέλλοντα δὲ οἱ ἐν Ἰωαννίνοις κ. Ἀνδρέας Λόντος, πρόξενος τῆς Ἑλλάδος, Gerard de Chiari, πρόξενος τῆς Αὐστροουγγαρίας καὶ Γ. Ματζανὸς, καθηγητὴς τῆς Γαλλικῆς ἐν τῇ Ζωσιμαίᾳ Σχολῇ προτεινόμενοι ὑπὸ τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἐπιτροπῆς ὡς ἐπίτιμον δὲ Ἡ Α. Ε. ὁ παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας Sir H. Elliot προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ Προεδρείου.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Πρόεδρος ἀγγέλλει ὅτι οἱ Φιλεκπαιδευτικοὶ Σύλλογοι Θρᾳκικὸς καὶ Ἠπειρωτικὸς ὑπέβαλλον εἰς τὴν ἔγκρισιν τοῦ ἡμετέρου πρότασιν περὶ τελέσεως μνημοσύνου ὑπὸ πέντε Συλλόγων τῆς ἡμετέρας πόλεως, δηλονότι τοῦ Φιλολογικοῦ, τοῦ Θρᾳκικοῦ, τοῦ Ἠπειρωτικοῦ, τοῦ Μακεδονικοῦ καὶ τοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὑπὲρ τῆς μνήμης τοῦ ἀοιδίμου διδασκάλου τοῦ Γένους κ. Κ. Ἀσωπίου, τὴν πρότασιν δὲ ταύτην τὸ προεδρεῖον παραδεχθὲν ὑποβάλλει εἰς τὴν ἔγκρισιν τοῦ Συλλόγου, ὅστις ἐδέξατο αὐτὴν παμψηφεί.

Digitized by Google

Εἶτα ὁ κ. Mordtmann (υἱὸς) ἀναγινώσκει γαλλιστὶ τὴν πραγματείαν αὐτοῦ περὶ τινῶν Βυζαντινῶν μολυβδοβούλων (ἴδε σελ. 57). Ἐπὶ τούτοις δὲ διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΜΕ'.

Τακτική.

Τῇ 11ῃ Δεκεμβρίου 1872.

Προεδρεύοντος τοῦ προέδρου κ. Κ. Καραπάνου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ γενικὸς γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Συλλόγου συνισταμένην ἀ) ἐκ 5 ἐπιστολῶν ἀφορωσῶν τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Συλλόγου β') ἐξ ἐπιστολῆς κ. Ν. Κρικότσου ἀπὸ 7 Δεκεμβρίου, δι' ἧς ἀγγέλλει ὅτι προσφέρει τῷ Συλλόγῳ λίρας ὀθωμ. 50 πρὸς ἀγορὰν καταλλήλων συγγραμμάτων διὰ τὴν βιβλιοθήκην αὐτοῦ. Ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς ἐπιστολῆς τοῦ κ. Κρικότσου προτάσει τοῦ Προεδρείου ἀποφασίζεται, ὅπως τεθῇ εἰς τὴν διάθεσιν τῆς ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς τῶν βιβλίων ἐπιτροπῆς τὸ ὅλον τοῦ ποσοῦ, ὅπερ προσήνεγκεν ὁ προμνησθεὶς δωρητὴς πρὸς ἀγορὰν τῶν συγγραμμάτων, δι' ἃ δὲν ἐπήρκεσε τὸ προαποσταλὲν αὐτῇ ποσόν· γ') ἐξ ἐπιστολῆς πρώην πατριάρχου Κ/πόλεως κ. Γρηγορίου τοῦ ς'. ἐχούσης ὡς ἕπεται.

Εὐγενέστατε καὶ ἡμέτερε κατὰ πνεῦμα υἱὲ λίαν ἀγαπητὲ καὶ περιπόθητε κ. Κωνσταντῖνε Καραπάνε, Πρόεδρε τοῦ ἐνταῦθα ἐν Κων/πόλει Ἑλλην. Φιλολ. Συλλόγου. Τὴν λίαν περισπούδαστον ἡμῖν εὐγενείαν της ὁλοψύχως ἐν Κυρίῳ εὐχόμενοι καὶ πατρικῶς ἀσπαζόμενοι, ἡδέως προσαγορεύομεν. Ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὴν ἐκ τοῦ Καθιδρύματος τούτου, οὗπερ πάνυ ἐπαξίως προεδρεύει ἡ περιπόθητος ἡμῖν Εὐγενεία της, προξενηθεῖσαν καὶ προσγιγνομένην ὁσημέραι ὠφέλειαν εἰς ἅπαν τὸ ἔθνος, καὶ χαρὰν ἐνδόμυχον συναισθανόμενοι ὅτι καὶ ἡμεῖς ἀποτελοῦμεν μέλος τοιούτου περιφανοῦς Σωματείου διὰ τῆς ἄλλοτε κοινῇ ἀποφάσει τῆς ὁλομελείας αὐτοῦ ὀνομασίας ἡμῶν, ὡς ἐπιτίμου μέλους, ἐπιθυμοῦντες δὲ ἵνα κατὰ τὸ ἐνὸν συνδράμωμεν αὐτῷ ἤδη ἐν τῇ προκειμένῃ οἰκοδομῇ ἰδίου αὐτοῦ Καταστήματος, προσφέρομεν αὐτῷ ἐφάπαξ λίρ. ὀθωμ. Πεντακοσίας (500), μετρηθησομένας ἐκ τοῦ Ἐθνικοῦ Ταμείου ἀπέναντι τῶν ὑπ' αὐτοῦ καθυστερούντων ἡμῖν χρημάτων ἀπὸ πατριαρχικῆς ἐπιχορηγήσεως, καθὰ περὶ τούτου ἐδηλώσαμεν ἄρτι τῇ Αὐτοῦ Θειοτάτῃ Παναγιότητι τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ περισπουδάστῳ ἡμῖν ἐν Χριστῷ ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ Κ. Κυρίῳ Ἀνθίμῳ. Αὐτὸ τοῦτο ἀναγγέλλοντες καὶ τῇ περιποθήτῳ ἡμῖν Εὐγενείᾳ Της, ὅπως φροντίσῃ περὶ τῆς ἀπαιτήσεως ἢ παραλαβῆς τοῦ ἐν λόγῳ ποσοῦ, διαβιβάζομεν ἅμα αὐτῇ τε καὶ πᾶσι τοῖς ἐντίμοις Μέλεσι τοῦ Ἑλλην. Φιλολ. Συλλόγου τὰς ἐκ βάθους ψυχῆς πατρικὰς ἡμῶν εὐχὰς καὶ εὐλογίας, καὶ ἐξαιτούμεθα αὐτῇ παρὰ Κυρίου ἔτη πλεῖστα, ὑγιεινὰ καὶ πανευφρόσυνα.

ϡωοϐΨ μηνὶ Δεκεμϐ. καὶ ἐν Μεγ. Ῥεύματι

† Ὁ πρώην Κ/πόλεως ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ διάπυρος ἐν Χριστῷ Εὐχέτης.

Τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐπιστολῆς τῆς Α. Π. ὁ Σύλλογος ὑπεδέξατο μετ' ἐνδείξεων βαθείας εὐγνωμοσύνης, μεθ' ἃ ὁ κ. Πρόεδρος προτείνει ἵνα γραφῇ τῷ γεραρῷ καὶ φιλομούσῳ Πατριάρχῃ ἐπιστολή, δι' ἧς ὁ Σύλλογος νὰ ἐκφράζῃ τῇ Α. Π. τὴν ἔνθερμον καὶ βαθεῖαν αὐτοῦ εὐγνωμοσύνην ἐπὶ τῇ πλουσίᾳ αὐτῆς προσφορᾷ, ἥτις εἶναι τεκμήριον ἀριδηλότατον τῶν γενναίων καὶ φιλογενῶν αὐτῆς αἰσθημάτων· τῆς αὐτῆς δὲ εὐκαιρίας δραττόμενος ὁ κ. Πρόεδρος ἀγγέλλει πρὸς τὸν Σύλλογον καὶ ἑτέραν γενναιόδωρον πρᾶξιν τοῦ γεραροῦ ἀνδρὸς, τουτέστι τὴν πρὸς τὸν Ἠπειρωτικὸν Φιλεκ. Σύλλογον προσφορὰν αὐτοῦ ἐξ ἑπτακοσίων πεντήκοντα λιρῶν. Τὴν δι' ἐπιστολῆς ἔκφρασιν τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ Συλλόγου πρὸς τὸν σεβάσμιον πρωθιεράρχην ἐπιδοκιμάζων ὁ κ. Ι. Δ. Ἀριστοκλῆς προτείνει ἵνα τὸ προεδρεῖον μεταβὰν αὐτοπροσώπως παρὰ τῷ σεβασμίῳ ἀνδρὶ ἐπιδώσῃ τὴν ἐπιστολὴν καὶ ἐκφράσῃ καὶ προφορικῶς τὴν βαθεῖαν εὐγνωμοσύνην τοῦ Συλλόγου πρὸς αὐτόν. Τὴν πρότασιν τοῦ κ. Ι. Δ. Ἀριστοκλέους, ὁ Σύλλογος ἐπεδοκίμασεν ὁμοθύμως.

Εἶτα ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῶν τῆς Νευροκόπης κατοίκων ὁ Σύλλογος ψηφίζει μετά τινα συζήτησιν, ὅπως χορηγηθῇ καὶ διὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος 40 λιρ. χρηματικὴ συνδρομὴ πρὸς ὑποστήριξιν τῶν αὐτόθι σχολείων.

Ἀκολούθως ἀγγέλλονται τὸ δεύτερον ὡς μέλη τακτικὰ μὲν οἱ ἐνταῦθα κ. κ. Ἀλέξανδρος

Digitized by Google

Σχινᾶς ἰατρὸς, Δ. Σταματιάδης ἰατρὸς, Γ. Κορωνιὸς τραπεζίτης, Παῦλος Λουτράρης ἔμπορος, Ἐδουάρδος Φλώριος, γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τῶν Τροχιοδρόμων, Ἀθανάσιος Ζαλάππας, Γενικὸς λογιστὴς τῶν Τροχιοδρόμων, Π. Π. Καζανόβας, ἔμπορος, Σαράντης Ἀρχιγένης ἰατρὸς, Ἀλκιβιάδης Μαυράκης ὑπάλληλος, Ν. Σαρδίνσκης, γραμματεὺς ἐν Βερολίνῳ Α. Ὀθ. Πρεσβείας, Σπυρίδων Σόρταν, κτηματίας, Μιχαὴλ Κουβελᾶς ἔμπορος, Θ. Μαυρογορδάτος, Πιττακὸς, Μουζάλλας, Τραπεζῖται, ὁ ἐν Ξάνθῃ κ. Ματσίνης προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. κ. Γκιὼν, Πληθωνίδου καὶ Φιλίου· ὡς ἀντεπιστέλλοντα δὲ οἱ ἐν Ἰωαννίνοις κ. κ. Ἀνδρέας Λόντος, Γενικὸς πρόξενος τῆς Ἑλλάδος, Gerard chevalier de Chiari, γενικὸς πρόξενος τῆς Αὐστροουγγαρίας καὶ Γ. Ματσανὸς, καθηγητὴς τῆς ἱστορίας καὶ φιλολογίας ἐν τῇ Ζωσιμαίᾳ Σχολῇ, προτεινόμενοι ὑπὸ τῆς φιλολογικῆς ἐπιτροπῆς· ὡς ἐπίτιμον δὲ ἡ Α. Ε. ὁ παρὰ τῇ Ὑ. Πύλῃ πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας Sir H. Elliot προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ προεδρείου, ψηφοφορίας δὲ γενομένης ἐγένοντο ἅπαντες ἀποδεκτῷ πλειονοψηφίᾳ δεκτοί.

Μετὰ ταῦτα ἀγγέλλεται τὸ πρῶτον ὡς μέλος τακτικὸν ὁ ἐνταῦθα κ. Charles Lax πρόξενος τῆς Αὐστροουγγαρίας προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. Καραπάνου Ἀριστοκλέους καὶ Dethier. Ἀκολούθως ὁ κ. Dethier ἀναγινώσκει τὴν πραγματείαν αὐτοῦ. «Περί τινων Γοτθικῶν καὶ Βυζαντινῶν ἐπιγραφῶν ἀνευρεθεισῶν ἐν Ἐξακιονίῳ, ἧς ἡ περίληψις ἔχει ὧδε. Καὶ πρῶτον ὁ συγγραφεὺς λέγει ὅτι ἡ λέξις *Ἐξακιόριον* ἡ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς συγγραφεῦσιν ἁπαντῶσα, δὲν εἶναι ὀρθὴ, παραφθαρεῖσα ἡ μεταποιηθεῖσα ἐκ τοῦ *Ἐξωκιόριον*, ἔπειτα δὲ τὸ ὄνομα τοῦτο δὲν ἀπεδίδετο εἰς τὴν μικρὰν συνοικίαν τοῦ *Ἑπτήμερον*, ἀλλ' εἰς ἅπαντα τὸν πέριξ τῶν χερσαίων τειχῶν χῶρον, ἐν ᾧ ἦσαν ἐγκαταστημένοι ἡ κάλλιον εἶχον τὸ ὠχυρωμένον αὐτῶν στρατόπεδον οἱ ἀρειανίζοντες τότε Γότθοι, οἷς δὲν ἦτο συγκεχωρημένον νὰ οἰκῶσιν ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς βασιλευούσης· τὴν γνώμην δὲ αὐτοῦ περὶ τοῦ ὅτι *ἐξωκιόριον* ἐκαλεῖτο ὁ ἔξω τῶν τειχῶν χῶρος ὑποστηρίζει διά τινος περικοπῆς τῶν *Πατρίων*, καθ' ἣν τὸν χῶρον τοῦτον ὁ συγγραφεὺς τῶν *Πατρίων* λέγει ὅτι ἐπεξετείνετο ἀπὸ τοῦ Ζεύγματος τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου καὶ διῆκε διαβαίνων διὰ τοῦ Ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων μέχρι τοῦ Βλάγκα Βοστὰν (Δαοὺτ πασᾶ Καπουσοῦ). Ὁ κ. Dethier περὶ τῶν ἀρειανιζόντων τούτων Γότθων, οἵτινες ἦσαν οἱονεὶ ἐσρατοπεδευμένοι ἐκτὸς τοῦ τείχους, τὸν λόγον ποιούμενος ἀποδεικνύει διὰ μαρτυριῶν ἐξηγμένων ἐκ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων, ὅτι οὗτοι ἦσαν προφυλακαὶ ὑπὸ τῶν βυζαντινορωμαίων, καλούμεναι *Βίγλαι*, διηρημένοι εἰς στρατιωτικὰς σπείρας, ὧν ἑκάστη ἔφερεν ἕνα ἀριθμόν· διὰ τοῦτο δὴ καὶ ὀνομαζόμεναι *ἀριθμοὶ* ἢ *Νούμερα*, ἅπερ ἐφημιόζοντο ὡσαύτως εἰς τὰς διαιρέσεις τῶν τειχῶν καὶ ὅλου τούτου τοῦ ὠχυρωμένου στρατοπέδου. Ἐκ τῶν διαιρέσεων δὲ τούτων περιελήφθησαν ἡ τοῦ *Δευτέρου* ἡ τοῦ *Πέμπτου* καὶ ἡ τοῦ *Ἑβδόμου*. Ὁ δὲ K. Dethier προστίθησιν ὅτι πλησίον τοῦ *Δευτέρου* ηὐτύχησε ν' ἀνακαλύψῃ καὶ τὸν *Τρίτον*. Μετὰ τὴν προδιοίκησιν ταύτην, ὁ κ. Dethier μεταβαίνει εἰς τὸ κύριον ἀντικείμενον τοῦ ἀναγνώσματος αὐτοῦ, ἤτοι εἰς τοὺς τάφους τοὺς ἀνακαλυφθέντας ἐν Δενιζ-Ἀπτὰλ, ὧν τὴν ὕπαρξιν ὁμολογεῖ ὁ κ. Dethier ὅτι ἔμαθε παρὰ τοῦ κ. Πασπάτη. Ἐπὶ ἑνὸς τῶν τριῶν λίθων τοῦ ὑποτιθεμένου τούτου τάφου τοῦ Δενιζ Ἀπτὰλ, ὅστις κατὰ τοὺς Ὀθωμανοὺς πρῶτος διέβη ἐξ Ἀσίας εἰς Εὐρώπην πρὸς κατάκτησιν, φέρεται ἡ ἑπομένη ἐπιγραφὴ »(ενθ/Αδε κατά(κειται) Ἀλέξανδρος ὁ μακαριώτατος ἐπλήρωσε τὸν βίον μηνὶ· δεκεμβρίῳ κα' δις (sic) τρίτῃ ἡμέρᾳ Ἰνδ(ίκτου) υ'.†. ὁ κ. Dethier ὁμολογεῖ περὶ ταύτης τῆς ἐπιγραφῆς, ὅτι τὸ ὄνομα τούτου τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὃν ἐκλαμβάνει ὡς ἅγιον, δὲν εὗρεν ἀντιστοιχοῦν πρὸς οὐδεμίαν χρονολογίαν τῶν ἐν τοῖς μηναίοις ἀναφερομένων τριῶν Ἁγίων Ἀλεξάνδρων, καὶ παραδέχεται τὴν γνώμην τοῦ κ. Σ. Ἀριστάρχη ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ζητητέον εἰς τοὺς Πατριάρχας, οἵτινες φέρουσι τὸν τίτλον μακαριώτατος. Ὁ ἕτερος λίθος εἶναι κίων ἔχων ἀφ' ἑνὸς μὲν ταύτην τὴν ἐπιγραφὴν «Κ(ίων Αἰθερίου τοῦ ἐνδόξου κουράτορος, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἑξῆς· Θροῖχε (Χριστὸς)» ὁρίζοντος τὰ δίκαια τοῦ ὀρφανοτροφείου, καὶ ὁ κ. Dethier ἀναγινώσκει Κίων Αἰθερίου τοῦ ἐνδόξου Κουράτορος.

Ὁ Αἰθέριος, περὶ οὗ ἡ ἐπιγραφὴ, ἔζη, ὡς γνωστὸν, ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β', καθ' οὗ συνομόσας κατεδικάσθη καὶ ἀπεκεφαλίσθη μετὰ δύω ἄλλων συνενόχων αὐτοῦ· ὁ κ. Dethier λέγει ὅτι ὁ μικρὸς οὗτος κίων μετὰ τῆς λακωνικῆς ταύτης ἐπιγραφῆς ἐστήθη ἐπὶ τοῦ τάφου του ὡς ἀνάμνησις τοῦ ἐγκλήματός του καὶ πρὸς παραδειγματισμόν.

Ὁ τρίτος λίθος εἶναι ὁ μικρότερος, ἀλλὰ καὶ ὁ σπουδαιότερος κατὰ τὸν κ. Dethier,

Digitized by Google

πολλαχοῦ ὅμως εἶναι ἐφθαρμένος· ἡ ἐπιγραφὴ κατὰ τὸν κ. Dethier ἔχει τινὰς βαρβαρισμοὺς καὶ καινοφανῆ μονογράμματα, τὸ ὅλον δὲ ὑποδεικνύει ὕφος ἥκιστα Ἑλληνικόν.

Ταύτην τὴν ἐπιγραφὴν ὁ κ. Dethier ἀναγινώσκει οὕτω πως

(†Ἐνθ)αδε κατά(κειται
(Γο) ανελᾶς ὁ μ
ακαρίας μνή
μης διαφέρων
Κουράτωρ ὁ Ἀρεοβίν
δου ὑπὸ δεσποτίαν
Βαδουαρ(ίου)
(κ)αὶ Θεοδώρας, (έ)
(ν) δόξου μνήμης γεν(όμενος)
παρ(ὰ) στρατίας ὑπ(ὸ)
(μ)ερων Ἀρκαδο(πόλεως)
(έ) τελεύτα πριδίου Δεκ(ε
(μβ)ρίου ἀπ' ἐτ(ῶν Ν ἑνὸς (†)

μεταφράζει δὲ † ἐνθάδε κεῖται ὁ μακαρίας μνήμης Γοανελᾶς ὁ τόσον διακεκριμένος διαχειριστὴς τῶν γαιῶν τοῦ Ἀριονβίνδου ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν τοῦ δικαστοῦ Βαδουαρίου καὶ Θεοδώρας, ὅστις ἀπέκτησε μεγάλην φήμην παρὰ τῷ στρατῷ· ἐτελεύτησεν ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Ἀρκαδιοπόλεως τὴν παραμονὴν τῆς πρώτης Δεκεμβρίου ἐν ἡλικίᾳ πεντήκοντα ἑνὸς ἔτους.

Μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς πραγματείας τοῦ κ. Dethier διελύθη ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΜϚ'.

Τακτική.

Τῇ 18ῃ Δεκεμβρίου 1872.

Προεδρεύοντος τοῦ προέδρου κ. Κ. Καραπάνου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν, ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Συλλόγου συνισταμένην ἀ) ἐκ 2 ἐπιστολῶν ἀφορωσῶν τὴν ἐσωτερικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Συλλόγου· β') ἐκ 2 εὐχαριστηρίων γ') ἐξ ἐπιστολῆς Πισσιδείας Καισαρίου ἀπὸ 24 Νοεμβρίου, συνοδευούσης δύο ἐκθέσεις περὶ τῆς καταστάσεως τῶν σχολείων ἐν τοῖς χωρίοις Λυβησίου καὶ Ἀλάγιας· δ') ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ προέδρου τοῦ φιλεκπ. Συλλόγου «Νιόβη» ἐν Μαγνησίᾳ, ἀπὸ 7 Δεκεμβρίου, δι' ἧς συνίστησιν ὑπὸ τὴν προστασίαν καὶ ὑποστήριξιν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου τὸν ἀρτιγενῆ αὐτῶν Φιλεκπ. Σύλλογον «Νιόβη», συναποστέλλων καὶ ἀντίτυπον τοῦ Κανονισμοῦ αὐτοῦ· ε) ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ κ. Ν. Ἀημνίου περιεχούσης ἐπιγραφὰς διαφόρους. ϛ') ἐξ ἐπιστολῆς τῆς Α. Π. τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ἀπὸ 15 Δεκεμβρίου, δι' ἧς συνίστησι τῷ Συλλόγῳ τὴν ὑπὲρ τῶν σχολείων Νευροκόπης αἴτησιν τῶν αὐτόθι κατοίκων.

Μετὰ ταῦτα ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον ὡς μέλος τακτικὸν ὁ ἐνταῦθα πρόξενος τῆς Αὐστροουγγαρίας κ. Charles Sax προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. Καραπάνου, Ἀριστοκλέους καὶ Dethier, καὶ ἐγένετο δεκτὸς ἀπολύτῳ πλειονοψηφίᾳ.

Εἶτα ἀγγέλλεται τὸ πρῶτον ὡς μέλος τακτικὸν ὁ ἐνταῦθα κ. Βάσσα, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Α. Βερναρδάκη, Πληθωνίδου καὶ Φιλίου. Ἀκολούθως ὁ κ. Mordtmann (υἱὸς) ἀναγινώσκει πραγματείαν περί τινων Βυζαντινῶν μολυβδοβούλων (ἴδε σελίδα 57).

Ἐπὶ τούτοις δὲ διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΜΖ'.

Τακτική.

Τῇ 8ῃ Ἰανουαρίου 1873.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ι. Δ. Ἀριστοκλέους, ἀντιπροέδρου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν, ὁ γενικὸς γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου συνισταμένην ἀ) ἐκ 5 ἐπιστολῶν ἀφορωσῶν τὴν ἐσωτερικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Συλλόγου β') ἐξ ἐπιστολῶν 7 διαφόρων αἰτήσεων γ') ἐκ 1 εὐχαριστηρίου δ') ἐξ ἐπιστολῆς κ. Ν. Σταματέλλου ἀπὸ 10 Δεκεμβρίου, δι' ἧς ἀναφέρων τὴν προαποστολὴν τῷ Συλλόγῳ συλλογῆς γλωσσικῆς ὕλης ἀγγέλλει ὅτι καὶ ἤδη ἀποστέλλει οὐσιώδεις τινὰς προσθήκας, παρακαλῶν ὅπως τύχῃ ἀπαντήσεως· ε) ἐξ ἐπιστολῆς ἀγ. Μαρωνείας κ. Ἀνθίμου ἀπὸ 10 Δεκεμβρίου, ἐν ᾗ ἐπισυνάπτονται 3 ἐκθέσεις περὶ τῆς καταστάσεως τῶν σχολείων τῶν τριῶν τῆς ἐπαρχίας του πόλεων Μαρωνείας, Γκιουμουλτζίνης καὶ Μάκρης ϛ') ἐξ ἐπιστολῆς Λ. Χρυσοβελόνη, δι'

Digitized by Google

ἧς ἀγγέλλει τὴν παρὰ τῶν κ. Θ. καὶ Β. Σουβατζόγλου προσφορὰν 100 ὀθ. λιρῶν ὑπὲρ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ καταστήματος τοῦ Συλλόγου.

Ἀκολούθως ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον ὡς μέλος τακτικὸν ὁ ἐνταῦθα κ. Βάσσα προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Βερναρδάκη Πληθωνίδου καὶ Φιλίου καὶ ἐγένετο ἀπολύτῳ πλειονοψηφίᾳ δεκτός.

Εἶτα ἀγγέλλονται τὸ πρῶτον ὡς μέλη τακτικὰ οἱ ἐνταῦθα κ. κ. Α. Ῥαζῆς μηχανικὸς, Ἐμμ. Μαυρογορδάτος, Κ. Ἰσμυρίδης, Ἀλέξανδρος Μαυρουδῆς, Στέφανος Α. Μαυρογορδάτος, Πέτρος Καμάρας, Πέτρος Σκυλίτσης, Πέτρος Κλάδος, Παντελῆς Σεκιάρης, Ἰωάννης Σισμάνογλους, Πέτρος Στέργιος, Γεώργιος Παρίσης, Γρηγόριος Κούπας, Δεωνίδας Κούπας, Ἀλ.Μίχογλους, Alfred Barker, Πέτρος Ζαρίφης, Δημοσθένης Εὐγενίδης, Μιλτιάδης Ποτοῦ, Ἀντ. Εὐστρατίου Ῥάλλης τραπεζῖται, Ἰωάννης Θεοδωρίδης, Νικόλαος Φαμπιάτος, Δημ. Στεφ. Ἀνδρέου, Ξενοφῶν Ποτοῦ, Ἰωάννης Βελισάριος, Θεμιστοκλῆς Τσερλέντης, Δημοσθένης Σταμ. Ἀγέλαστος, Ἰωάννης Καλβοκορέσης, Παῦλος Κουρουάνης ἔμπορος, Ξενοφῶν Δημητριάδης ἔμπορος, Γεράσιμος Ξ. Γυπάλδος δικηγόρος καὶ Χριστόδουλος Καλωταῖος καθηγητὴς, προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. κ. Ἰ. Γκιών, Φιλίου καὶ Ἀριστοκλέους.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Α. Βερναρδάκης ἀναγινώσκει τὴν πραγματείαν αὐτοῦ «περὶ τροχιασῶν ὁδῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ τῆς μεταφορᾶς τοῦ στόλου Μωάμεθ τοῦ β′. εἰς τὸν Κεράτειον κόλπον, ἧς ἡ περίληψις ἔχει οὕτως.

Ὁ κ. Α. Βερναρδάκης ἀρχόμενος τοῦ ἀναγνώσματος αὐτοῦ λέγει ὅτι ἡ ὕπαρξις τῶν τροχιαστῶν ὁδῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι δὲν εἶναι σχεδὸν ζήτημα, διότι οἱ κ. Seake Rosi Mure Curtius καὶ Caillemer ἔλυσαν τοῦτο ἀνεκκλήτως. Οἱ Ἕλληνες, λέγει, ἐποιοῦτο χρῆσιν τῶν ἁμαξῶν κατ' ἀρχαιοτάτας ἤδη ἐποχὰς, ἀφοῦ τοὺς θεοὺς αὐτῶν παρίστων συνήθως ἐπὶ ἁμαξῶν· ἐπειδὴ δὲ αἱ ὁδοὶ αὐτῶν ἦσαν στεναὶ καὶ περιωρισμέναι, αἱ ἅμαξαι διήρχοντο ὄχι μόνον διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ αὐτοῦ μέρους ἔνθα δὲν ἐβράδυνον νὰ χαράξωσι τροχιὰς, ἐφ' ὧν πᾶσα τοῦ λοιποῦ ἅμαξα ἐκυλίετο ἕνεκα τῶν πλεονεκτημάτων τῆς μικρᾶς ἀντιστάσεως ἅτινα εὗρισκον.

Τὸ ἀνώμαλον, πετρώδες καὶ ὀρεινὸν τῆς ἐπιφανείας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους ἠνάγκασε τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν τομὴν τῶν ὁδῶν, ὡς ὀρθῶς ἔλεγον, νὰ ἐφαρμόσωσι πάραυτα τὰς τροχιασὰς ταύτας ὁδοὺς, ἃς ἡ φύσις προσέφερεν αὐτοῖς· διὸ καὶ ὑπῆρχον τεχνητοὶ καὶ φυσικοὶ τροχιόδρομοι. Ἡ χρῆσις αὐτῶν φαίνεται οὖσα παναρχαίος· διότι τὸν δίφρον τοῦ ἡλίου δὲν ἠδύναντο νὰ τὸν φαντασθῶσιν ἐπὶ κακῆς ὁδοῦ ἀλλ' ἐπὶ τροχιαστῆς. Λείψανα τῶν τοιούτων ὁδῶν εὐτυχῶς ἐσώθησαν ἐν Πειραιεῖ, ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, ἐν Σπάρτῃ, ἐν Πομπηΐᾳ καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις μέρεσι. Αἱ τροχιασταὶ ὁδοὶ, κατ' ἀρχὰς εἶχον μόνον ἓν ζεῦγος τροχιῶν ἄνευ ἐκτροπῶν (courbes) καὶ ἐπὶ τοιαύτης ὁδοῦ φαίνεται ὁ Οἰδίπους συναντήσας τὸν ἄγνωστον αὐτῷ πατέρα του, πρὸς ὃν ἐρίσας περὶ τοῦ ὁποτέρου ἡ ἅμαξα θὰ παρέλθῃ ἐφόνευσεν αὐτόν. Ἐκτροπή τις τῆς τεχνητῆς τροχιαστῆς ὁδοῦ σώζεται ἐν Σπάρτῃ.

Ἀκολούθως ὁ κ. Α. Βερναρδάκης ποιεῖται λόγον περὶ τῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὑπερνεωλκισμῶν καὶ μνημονεύει τοῦ τῶν Ταραντίνων, τῆς Κλεοπάτρας, καὶ τῆς μομφῆς τοῦ Ἡροδότου κατὰ τοῦ Ξέρξου μὴ μεταβιβάσαντος τὸν στόλον του διὰ ξηρᾶς, ἀλλὰ διορύξαντος τὸν ἰσθμὸν τοῦ Ἄθω· καὶ τέλος τῶν συχνοτάτων διισθμήσεων ἐν τῷ Κορινθιακῷ Ἰσθμῷ, ὧν μνείαν ποιοῦνται Θουκυδίδης, Πολύβιος, Ἡρόδοτος καὶ ἕτεροι· καταλήγει δὲ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι, ἐπειδὴ ὁ διάπλους τῆς Κορίνθου κατέστη συνήθης ὁδὸς τῶν πλοίων, ἔπεται ὅτι τοῦτο ἐγένετο διὰ τῶν τροχιαστῶν ὁδῶν, ἀφοῦ αὗται μὲν ἦσαν γνωσταὶ ἐν Ἑλλάδι, ὡς καὶ ἡ ἰδέα τοῦ νὰ θέτωνται ἐφ' ἁμαξῶν τὰ πλοῖα· καὶ εἰς μὲν τὸν Τάραντα, κατὰ τὸν Πολύβιον ἐτίθεντο τὰ πλοῖα ἐπὶ πορείαν ὑποτρόχων, ὁ δὲ ῥωμαϊκὸς στρατὸς οὐδέποτε σχεδὸν ἐξεστράτευε χωρὶς νὰ ἀκολουθῆται ὑφ' ἁμαξῶν φερουσῶν μονόξυλα.

Ἀκολούθως μνημονεύσας τοῦ ὑπερνεωλκισμοῦ τοῦ Βυζαντινοῦ Ναυάρχου Νικήτα γενομένου κατὰ τὸν θ′ μ. Χ. αἰῶνα ἐνδιατρίβει περὶ τὸν ὑπερνεωλκισμὸν τοῦ βενετικοῦ ςόλου κατὰ τὸ 1493 ὑπὸ τοῦ Κρητὸς Σορβόλου καὶ καταντᾷ εἰς τὴν διὰ ξηρᾶς μεταφορὰν τοῦ ςόλου Μωάμεθ τοῦ β′. Καὶ πρῶτον ἀποδεικνύει ὅτι πολλὰ τῶν πλοίων τοῦ στόλου τούτου δὲν ἦσαν μικρὰ, ἀλλὰ τοὐλάχιστον ἴσα τοῖς τῶν Βυζαντινῶν καὶ ὅτι ἦσαν 700 τόνων χωρητικότητος καὶ ὅτι ἡ κατὰ μέσον ὅρον χωρητικότης τοῦ τουρκικοῦ στόλου θὰ ἦτο 500 τόνων· ἔπειτα ὅτι τὰ μετακομισθέντα πλοῖα δὲν ἐναυπηγήθησαν ἐπίτηδες, ἀλλ' ὅτι ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ ὑπάρχοντος στόλου καὶ κατὰ συνέπειαν ἦσαν ὄχι μικρά. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα τὰ πλοῖα

Digitized by Google

ἦσαν 70 περίπου τὸν ἀριθμὸν, καὶ ἀρκετὰ μεγάλα μεταβιβασθέντα ἐντὸς μιᾶς νυκτὸς, καὶ τὴν βραχυτέραν ὁδὸν, λέγει, ἐὰν παραδεχθῶμεν ὅτι ἔλαβον, τὴν τοῦ κ. Dethier δηλ. τὴν ἀπὸ Διπλοκιονίου (Καπατὰς) διὰ τοῦ μέρους ἔνθα σήμερον κεῖται ἡ ρωσσικὴ πρεσβεία εἰς τὴν ἀποβάθραν τοῦ Κασιμπασᾶ, φρονεῖ ὅτι καὶ δι' αὐτῆς τῆς ὁδοῦ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μεταβιβασθῶσιν ἐν μιᾷ νυκτί. Ἐξετάζει λοιπὸν τοὺς συγχρόνους καὶ μεταγενεστέρους συγγραφεῖς τοὺς περὶ τούτου γράψαντας οἵτινες οὐδὲν σαφὲς περὶ τοῦ εἴδους τῆς ὁδοῦ λέγουσιν, ἢ ὅτι ἰσοπέδωσαν προχείρως τὴν ὁδὸν διὰ ξύλων καὶ ὅτι ἡ ὁδὸς ὡμοίαζε πρὸς αὔλακα καὶ ὅτι μετεχειρίσθησαν κοῖλα ξύλα, διὸ καὶ καταλήγει εἰς τὸ ἑξῆς συμπέρασμα, ὅτι ὁ μὲν Μωάμεθ ἐκ φήμης ἔμαθε τὸν πρὸ 14 ἐτῶν λαβόντα χώραν ὑπερνεωλκισμὸν τοῦ Σορβόλου, ὃν καὶ ἀπεμιμήθη· ὅτι ἡ ὁδὸς ἐστρώθη ὑπὸ ζεύγους τροχιῶν ξυλίνων προχείρων, ἀλληλιμμένων μὲ πάχος βοῶν καὶ προβάτων, ἐπὶ τῶν ὁποίων (τροχιῶν) ἐκυλίσθησαν τὰ πλοῖα συρόμενα ὑφ' ἁμαξῶν—ἀφοῦ γινώσκομεν ὅτι οἱ τοῦρκοι μετέφερον πρὸ ὀλίγου πλοῖον ἐφ' ἁμάξης—καὶ ὅτι ἐκ μὲν τῆς θαλάσσης ὑπερενεωλκίσθησαν διὰ φαλαγγίων εἰς δὲ τὰ ἀνωφερῆ μέρη τῆς ὁδοῦ ἐποιήσαντο χρῆσιν μαγγάνων.

Τέλος μνημονεύει σχεδίου τινὸς προταθέντος εἰς τὸν Πρωθυπουργεύοντα Ῥεσὶτ πασᾶ κατὰ τὸ 1856—57, δι' οὗ ἐπρόκειτο νὰ διορυχθῇ ὁ ἰσθμὸς τοῦ Σουὲζ, ἀλλὰ διὰ Dokes κειμένων ἐπὶ πολλῶν τροχιῶν νὰ μεταφέρωνται τὰ πλοῖα ἀπὸ τῆς Μεσογείου εἰς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν καὶ ὅτι ὁ Jos ἐσχάτως προέτεινεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ σχέδιον τοῦτο εἰς τὸν ἰσθμὸν τοῦ Παναμᾶ.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς πραγματείας τοῦ κ. Α. Βερναρδάκη διελύθη ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΜΗ'.

Τακτική.

Τῇ 15ῃ Ἰανουαρίου 1873.

Προεδρεύοντος τοῦ προέδρου Κ. Καραπάνου.

Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου συνισαμένην ἀ) ἐξ ἐπιστολῶν 6, ἀφορωσῶν τὴν ἐσωτερικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Συλλόγου β') ἐξ ἑτέρων 5 διαφόρων αἰτήσεων γ') ἐκ μιᾶς εὐχαριστηρίου δ') ἑτέρας συνοδευούσης γλωσσικὴν ὕλην τοῦ κ. Ἀλεξάνδρου Ῥηγίδου ἐξ Ἄρτης ε) ἐξ ἐπιστολῆς τῆς Α. Ε. τοῦ ἐνταῦθα πρεσβευτοῦ τῆς Ἀγγλίας κ. Henri Elliot ἐχούσης ὡς ἑξῆς.

Péra le 16 Janvier 1873.

Monsieur,

J'ai l'honneur d'accuser réception de la lettre par la quelle vous me proposez d'inscrire mon nom parmi les membres honoraires du Syllogos Grec de Constantinople.

J'accepte cette offre avec plaisir et reconnaissance, et je vous prie de porter mon nom sur la liste des membres de cette société distinguée: Je serai charmé de recevoir son Comité Dimanche prochain.

Veillez bien agréer, Monsieur, l' assurance de ma considération distinguée.

HENRI ELLIOT.

Monsieur

Monsieur Constantin Carapanos etc.

ς') Ἐξ ἐπιστολῆς Μενελάου Νεγρεπόντη ἀπὸ 27 Δεμβρίου 72, δι' ἧς ἀγγέλλει τὴν δοθεῖσαν ἤδη διαταγὴν τῆς πληρωμῆς τῆς ἐτησίας προσφορᾶς του τῶν 100 λιρ. παρὰ τῶν Κ. Α. Βαλλιάνου, ἐκφράζων τὴν γνώμην του ὅπως ἐν μὲν τῇ Ἀλληλοδιδακτικῇ ἐκπαιδεύσει διδάσκηται ἡ Νεοελληνικὴ, ἐν δὲ τοῖς Γυμνασίοις ἡ ἀρχαία· ζ') ἐξ ἐπιστολῆς τῆς ἐκπαιδ. Καππαδοκικῆς Ἀδελφότητος ἀπὸ 4 Ἰανουαρίου, δι' ἧς ἀγγέλλει τὴν σύστασιν αὐτῆς καὶ τὰς προσπαθείας της περὶ τῆς βελτιώσεως τῆς αὐτόθι παιδείας.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν περιλήψεων, ἀγγέλλονται τὸ δεύτερον ὡς μέλη τακτικὰ οἱ ἐνταῦθα οἱ κ. κ. Ἀ. Ῥαζῆς μηχανικὸς, Ἐμμ. Μαυρογορδάτος, Κ. Ἰσμυρίδης, Ἀλέξανδρος Μαυρουδῆς, Στεφ. Α. Μαυρογορδάτος, Πέτρος Καμάρας, Πέτρος Σκυλίτσης, Πέτρος Κλάδος, Παντελῆς Σεκιάρης, Ἰωάννης Σισμάνογλους, Πέτρος Στέργιος, Γεώργιος Παρίσης, Γρηγόριος Κούπας, Λεωνίδας Κούπας, Ἀλέξ. Μίχογλους, Alfred Barker, Πέτρος Ζαρίφης, Δημοσθένης Εὐγενίδης, Μιλτιάδης Ποτοῦ, Ἀντ. Εὐσρ. Ῥάλλης τραπεζῖται, Ἰωάννης Θεοδωρίδης, Νικό-

Digitized by Google

λαος Φαμπιάτος, Δημ. Στεφ. Ἀνδρέου, Ξενοφῶν Ποτοῦ, Ἰωάννης Βελισάριος, Θεμ. καὶ Σωκρ. Τσορλέντας, Δημ. Στ. Ἀγέλαςος, Ἰωάννης Καλβοκορέσης, Παῦλος Κουροάνης, Ξενοφῶν Δημητριάδης ἔμποροι, Γεράσιμος Ξ. Τυπάλδος δικηγόρος καὶ Χριστόδουλος Καλωταῖος καθηγητὴς προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. κ. Γκιὼν Ἀριστοκλέους καὶ Φιλίου, καὶ ἐγένοντο ἅπαντες ἀπολύτῳ πλειονοψηφίᾳ δεκτοί.

Μετὰ ταῦτα ἀγγέλλονται τὸ πρῶτον ὡς μέλη τακτικὰ μὲν οἱ κ. κ. ὁ ἐν Συγῇ κ. Νικόλαος Στρομπούλης ἰατρός· ὁ ἐν Φιλιππουπόλει κ. Σωτήριος Ἀντωνιάδης, ἰατρός· ὁ ἐνταῦθα κ. Μιχαὴλ Χουρμούζης, προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. κ. Γκιών, Χζ. Χρήστου καὶ Φιλίου· ὡς ἐπίτιμον δὲ ἡ Α. Ε. ὁ πρώην ἐν Ἀθήναις πρεσβευτὴς τῆς Ἀμερικῆς κ. Tackerman προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ Προεδρείου.

Ἀκολούθως ὁ γραμματεὺς τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς ἀναγινώσκει ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Πρόεδρον τοῦ ἐν Πέστῃ κ. Gustave Altemburger, δι' ἧς ἐξαιτεῖται, ὅπως τῷ γνωσοποιηθῶσι τὰ συγγράμματα ἢ ἀποτυπώματα περιέχοντα τά τε ἀρχαῖα καὶ νέα ἐμβλήματα τῶν ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων τῶν καθ' ἡμᾶς χωρῶν καὶ ἔκθεσιν τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς εἰς ἣν παρεπέμφθη ἡ αἴτησις τοῦ κ. Gustave Altemburger ἔχουσαν ἐν περιλήψει οὕτω. Καίτοι ἀμοιροῦσα ἡ ἐπιτροπὴ τῶν ἀναγκαίων πρὸς τοῦτο συγγραμμάτων, οὐχ' ἧττον ἐσπευσεν ἐκ τῶν ἐνόντων νὰ συλλέξῃ πληροφορίας περὶ τῶν παρ' Ἕλλησιν ἐμβλημάτων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Ἡ ἔκθεσις διαιρεῖται εἰς τρία μέρη. Ἐν τῷ πρώτῳ πραγματεύεται περὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν ἐμβλημάτων, οἷον τῶν συμβόλων πόλεων, ἅπερ ἦσαν πολιοῦχός τις θεότης, ἥρως, ζῶον ἢ προϊόν τι κτλ. παραπέμπουσα εἰς τὰ σχετικὰ χωρία τῶν συγγραφέων, ἐξ ὧν ἀρύονται αἱ πληροφορίαι τῶν συμβόλων γενῶν τινων ἐξαιρετικῶν ὡς τῶν Ἡρακλειδῶν, τῶν Ἱπποκρατιδῶν καὶ Ἀσκληπιαδῶν, ἅπερ παρίστων πιθανῶς τὸν Ἡρακλῆ, τὸν Ἱπποκράτην καὶ Ἀσκληπιόν. Μετὰ ταῦτα μνείαν ποιεῖται τῶν κοσμημάτων τῶν ἐπὶ τῆς πρύμνης καὶ πρώρας τῶν πλοίων τιθεμένων ὡς καὶ περὶ τῶν εἰδώλων, ἅπερ ἐκαλοῦντο *σήματα* ἐν γένει. Κατὰ τὴν ἔκθεσιν δὲ τῆς ἐπιτροπῆς καὶ οἱ ἰδιῶται εἶχον ἐμβλήματα ἴδια, ὡς φαίνεται τοῦτο ἐπὶ τῶν τάφων καὶ τῶν περισωθεισῶν σφραγίδων. Ἀκολούθως ἡ ἔκθεσις πραγματεύεται περὶ τῶν παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἐν χρήσει ἐμβλημάτων. Ἐκτὸς τοῦ δικεφάλου ἀετοῦ, λέγει ἡ ἔκθεσις, παριστῶντος τὸ ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ ῥωμαϊκὸν κράτος, αἱ μὲν πόλεις εἶχον σύμβολα τὸν πολιοῦχον αὐτῆς ἅγιον ἑκάστη, ἐκ δὲ τῶν αὐτοκρατορικῶν γενῶν, τὸ μὲν τῶν Παλαιολόγων τὰ πυρεῖα εἰς σχῆμα διπλοῦν ΕΠΣ, τὸ δὲ τῶν Κατακουζηνῶν τὸν δικέφαλον ἀετὸν, τὸ τῶν Ἀγγέλλων τὸν Σταυρὸν κτλ. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἀριστοκρατικὰ γένη, κατὰ τὴν ἔκθεσιν, ἔγλυφον ἐπὶ τῶν σφραγίδων αὐτῶν τὸ ἔμβλημα τῆς βασιλευούσης οἰκογενείας, οἱ ἀρχιερεῖς δὲ τοὺς ἁγίους τῶν ἐπισήμων ναῶν, οἱ ἑταιριάρχαι γύπα ἢ ἀετὸν καὶ οἱ εὐνοῦχοι κρίκον. Πολλάκις τὰ ἐπὶ σφραγίδων γεγλυμμένα ἐμβλήματα, κατὰ τὴν ἔκθεσιν, παρίστων ἀφῃρημένην τινὰ ἔννοιαν, ὡς ὁ ἵππος τὴν νίκην, ὁ ὄφις τὴν φρόνησιν κτλ. ἐπὶ δὲ τῶν τάφων πολλάκις ἐχαράττετο ζῶον ἐμφαῖνον τὸ ὄνομα τοῦ ταφέντος ὡς π. χ. Δράκων κεχαραγμένος ἐπὶ τῆς πλακὸς ἐδήλου ὅτι ὁ ταφεὶς ἐκαλεῖτο Δρακόντειος. Τελευταῖον ἡ ἔκθεσις πραγματευομένη περὶ τῶν νεωτέρων Ἑλληνικῶν ἐμβλημάτων, ἀναφέρει ὅτι ἐν Πελοποννήσῳ καὶ πολλαῖς τοῦ Αἰγαίου νήσοις σώζονται ἐπὶ ἀρχαίων κτιρίων οἰκόσημα ἐγχωρίων οἰκογενειῶν, ἔτι δὲ ὅτι τὰ Πατριαρχεῖα καὶ ἑκάστη μητρόπολις εἶχον ἰδίαν σφραγίδα μετὰ ἰδίου ἐμβλήματος, ὅτι καὶ οἱ ἡγεμόνες τῆς Μολδοβλαχίας, οἱ ἁρματωλοί, αἱ διάφοροι συντεχνίαι εἶχον τὰς σφραγίδας αὐτῶν, ἐφ' ὧν ἦσαν ἐγγεγλυμμένα σύμβολα παριστῶντα τὸ ἐπιτήδευμα ἑκάστης.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐκθέσεως ὁ κ. Η. Βασιάδης λέγει ὅτι καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἦσαν ἐν χρήσει ἐμβλήματα μάλιστα ἐπὶ τῶν ἀσπίδων, ὡς μαρτυροῦσιν ὁ Ὅμηρος ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἀχιλλέως καὶ ὁ ποιήσας τὴν *Ἀσπίδα τοῦ Ἡρακλέους* καὶ ὁ Αἰσχύλος περιγράφων τὰ ἐπὶ τῶν ἀσπίδων ἐμβλήματα τῶν ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας στρατευσάντων· ἐχρησίμευον δὲ τὰ ἐμβλήματα:

Ὡς κόσμημα ἢ πρὸς παράστασιν πράξεως ἢ ἐννοίας τινὸς, ἣν ἤθελεν ἢ αὐτὸς ὁ φέρων τὸ ἐφ' οὗ ἦν τὸ ἔμβλημα ἢ ὁ ποιήσας αὐτὸ τεχνίτης, οἷον κατ' Αἰσχύλον (ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας 387—390) ἡ μὲν ἀσπὶς τοῦ Τυδέως εἶχε σῆμα φαεινὸν ἕναστρον οὐρανὸν, ἐν δὲ τῷ μέσῳ λαμπρὰν πανσέληνον.

Ἔχει δ' ὑπέρφρον σῆμ' ἐπ' ἀσπίδος τόδε,
φλέγοντ' ὑπ' ἄστροις οὐρανὸν τετυγμένον·
λαμπρὰ δὲ πανσέληνος ἐν μέσῳ σάκει,
πρέσβιστον ἄστρων, νυκτὸς ὀφθαλμὸς, πρέπει·

Digitized

Ὁ Ἐτεοκλῆς παρὰ τοῦ ἀγγέλου μαθὼν, ὅτι τοιαῦτα σήματα ἐπὶ τῆς ἀσπίδος φέρει ὁ Τυδεὺς λέγει τὰ ἑξῆς. (αὐτ. στίχ. 397—406).

κόσμον μὲν ἀνδρὸς οὔτιν' ἂν τρέσαιμ' ἐγὼ,
οὐδ' ἐλκοποιὰ γίγνεται τὰ σήματα·
καὶ νύκτα ταύτην, ἣν λέγεις ἐπ' ἀσπίδος
ἄστροισι μαρμαίρουσαν οὐρανοῦ κορεῖν,
τάχ' ἂν γένοιτο μάντις ἢ 'νοιά τινι·
εἰ γὰρ θανόντι νὺξ ἐπ' ὀφθαλμοῖς πίσοι,
τῷ τι φέροντι σῆμ' ὑπέρκοπον τό δὲ
γένοιτ' ἂν ὀρθῶς ἐκδίκως τ' ἐπώνυμον,
καὐτὸς καθ' αὑτοῦ τὴν δ' ὕβριν μαντεύσαιτ' ἂν

Ἡ δὲ τοῦ Καπανέως ἀσπὶς ἔφερε σῆμα γυμνὸν ἄνδρα πυρφόρον,

ἔχει δὲ σῆμα γυμνὸν ἄνδρα πυρφόρον,
φλέγει δὲ λαμπὰς διὰ χερὸν ὡπλισμένη·
χρυσοῖς δὲ φωνεῖ γράμμασιν, «πρήσω πόλιν»
(στιχ. 432—434).

Τοῦ δὲ τρίτου ἡ ἀσπὶς εἶχε σῆμα ἄνδρα πρὸς ἐχθρικὸν πύργον προσαναβαίνοντα.

ἐσχημάτισται δ' ἀσπὶς οὐ σμικρὸν τρόπον·
ἀνὴρ ὁπλίτης κλίμακος προσαμβάσεις
στείχει πρὸς ἐχθρῶν πύργων, ἐκπέρσαι θέλων·
βοᾷ δὲ χ' οὗτος γραμμάτων ἐν ξυλλαβαῖς,
ὡς οὐδ' ἂν Ἄρης σφ' ἐκβάλοι πυργωμάτων.

Τοῦ δὲ τετάρτου, τοῦ Ἱππομέδοντος, ἡ ἀσπὶς ἔφερε.

Τυφῶν' ἵεντα πύρνπουν διὰ στόμα
λιγνὺν μέλαιναν, αἰόλην πυρὸς κάσιν·
ὄφεων δὲ πλεκτάναι περίδρομον κύτος,
προσηδάφισται κοιλογάστορος κύκλου.
(στιχ. 493—495).

Τοῦ δὲ Παρθενωπαίου ἡ ἀσπίς.

Σφίγγ' ὠμόσιτον προσμεμηχανημένην
γόμφοισι νωμᾷ, λαμπρὸν ἔκκρουστον δέμας,
φέρει δ' ὑφ' αὐτῇ φῶτα Καδμείων ἕνα.
(Στιχ. 541—543).

Ἡ δὲ τοῦ Πολυνείκους εἶχε διπλοῦν σῆμα.

διπλοῦν τε σῆμα προσμεμηχανημένον·
χρυσήλατον γὰρ ἄνδρα τευχηστὴν ἰδεῖν
ἄγει γυνή τις σωφρόνως ἡγουμένη
Δίκη δ' ἄρ' εἶναί φησιν, ὡς τὰ γράμματα
λέγει «κατάξω δ' ἄνδρα τον δε καὶ πόλιν
ἕξει πατρῴων δωμάτων τ' ἐπιστροφάς»
(Στιχ. 643—648).

Τοῦ δὲ Ἀμφιάρεω τὸ σάκος οὐδὲν εἶχε σῆμα.

σῆμα δ' οὐκ ἐπῆν κύκλῳ.
βαθεῖαν ἄλοκα διὰ φρενὸς καρπούμενος,
ἐξ ἧς τὰ κενὰ βλαστάνει βουλεύματα
οὐ γὰρ δοκεῖν ἄριστος, ἀλλ' εἶναι θέλει,
(Στιχ. 591—594).

Τοῦ δὲ Ἀλκιβιάδου ἡ διάχρυσος ἀσπὶς ἐπίσημον εἶχεν ἔρωτα κεραυνοφόρον (Πλουτ. Ἀλκιβ. κεφ. 15). Ἐχρησίμευον δὲ τὰ σήματα καὶ πρὸς ἔνδειξιν εὐγενείας καὶ ἦσαν διαδοχικὰ ὡς οἰκόσημα; Ὀφείλομεν πρότερον ἐξετάσαι τί ἐστι κατὰ τοὺς ἀρχαίους εὐγένεια. Πολλὴ ἀμφισβήτησις παρὰ τοῖς ἀρχαίοις περὶ τῆς εὐγενείας, διότι οἱ μὲν εὐγένειαν ἐθεώρουν τὴν ἐξ ἀγαθῶν προγόνων καταγωγὴν, τὴν πατροπαράδοτον ἀρετὴν τοῦ γένους, οἱ δὲ τὸν παλαιὸν πλοῦτον, οἱ δὲ τὴν παλαιὰν δόξαν· ὥστε εὐγενεῖς οἱ ἐκ τῶν ἔκπαλαι πλουσίων ἢ ἐκ τῶν ἔκπαλαι χρηστῶν ἢ ἐκ τῶν ἔκπαλαι ἐνδόξων καταγόμενοι· ἀλλ' ἐπειδὴ πολλάκις οἱ ἀπόγονοι τῶν πάλαι ποτὲ πλουσίων οὐ διασώζουσι τὰ πλούτη, οὐδὲ οἱ ἀπόγονοι τῶν χρηστῶν τὴν χρηστότητα καὶ ἀρετὴν, διὰ τοῦτο οἱ σωφρονέστατοι τῶν ἀρχαίων περὶ εὐγενείας ἀπεφαίνοντο, ὅτι εὐγενεῖς οἱ κατ' ἀρετὴν ζῶντες, κἂν μὴ λαμπρῶν καὶ ἀγαθῶν τὸν τρόπον ὦσι γεγονότες πατέρων. Οἱ τοιοῦτοι βεβαίως, ὡς ὁ Ἀμφιάρεως, οὐκ ἐχρῆζον ἐπισήμων τε καὶ ἐμβλημάτων ἀλλ' οὐδ' οἱ ἄλλοι, ὅσον ἐγὼ οἶδα, μετεχειρίσθησαν οἰκόσημα πρὸς ἔνδειξιν εὐγενείας προτιμῶντες πάντοτε τὴν ἐκ τῶν ἀγαθῶν ἔργων φήμην,

αἰὲν ἀριστεύειν τε καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων,
μηδὲ γένος πατέρων αἰσχυνέμεν οἳ μέγ' ἄριστοι.

Ἄλλως ὅμως ἔκρινον οἱ βάρβαροι. Οὗτοι ἐσεμνύνοντο πολὺ ἐπὶ τοῖς σήμασιν ἀλλ' ἀντὶ νὰ φέρωσι τὰ ἐμβλήματα ἐπὶ τῆς ἀσπίδος αὐτῶν ἐνεκόλαπτον αὐτὰ ἐπὶ τοῦ ἰδίου δέρματος. ὡς μέχρι τοῦδε πράττουσιν οἱ ἄγριοι τῆς Ἀμερικῆς καὶ Ἀφρικῆς. Καθ' Ἡρόδοτον τὸ μὲν ἐξίχθαι παρὰ τοῖς Θραξὶν εὐγενὲς κρίνεται, τὸ δ' ἄστικτον ἀγενές. Τοιοῦτον σῆμα ἐπὶ τοῦ σώματος ἔφερον, κατὰ Δίωνα τὸν Χρυσόστομον, οἱ ἐν Θήβαις εὐγενεῖς, οἱ Σπαρτοὶ καλούμενοι, ἀλλ' ἐκ γενετῆς οὐκ ἐκ τέχνης· «ἀνθρώποις μὲν γὰρ ἐν Θήβαις Σπαρτοῖς ποτὲ γενομένοις σημεῖον λέγεται εἶναι τοῦ γένους λόγχη τις οἶμαι ἐπὶ τοῦ σώματος ὅστις δὲ τὸ σημεῖον μὴ ἔχοι, οὐ δοκεῖν τῶν Σπαρτῶν εἶναι·» (ἐκδ.

Digitized by Google

Ῥεσ. σελ. 149). Ὅτι δὲ οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων ἔφερεν ἔμβλημα ὡς οἰκόσημον καὶ σύμβολον εὐγενείας μαρτυροῦσιν αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς οἱ μέχρις Ἀλεξάνδρου οὐδὲν ἄλλο ἔχοντες τῆς βασιλείας ἐπίσημον ἢ τὸ σκῆπτρον. Τὸ δὲ διάδημα εἰσήχθη μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον.

Μετὰ τὰς συμπληρωτικὰς ταύτας παρατηρήσεις τοῦ ἰατροῦ κ. Βασιάδου ἐπὶ τῆς ἐκθέσεως τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, ὁ κ. Περδικίδης λέγει ὅτι ὅσον ἀφορᾷ τὰ νομίσματα τῆς Φοινίκης ταῦτα δὲν ἔφερον φοίνικα, ἡ δὲ γνώμη τινῶν, καθ' ἣν ἡ Φοινίκη ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ φυομένων παμπληθῶν φοινίκων δὲν μοὶ φαίνεται ὀρθὴ, ἐπειδὴ, ὡς ὑπὸ πολλῶν ὁμολογεῖται, ἡ χώρα αὕτη ὠνομάσθη οὕτως ἐκ τοῦ ἐρυθροῦ χρώματος τῆς ἄμμου τῶν ἀκτῶν αὐτῆς, ἡ δὲ λέξις Χαναὰν σημαίνει φοινικοῦν. Ἀκολούθως ὁ κ. Σ. Ἀριστάρχης λέγει· ὁ κ. Ἡ Βασιάδης ἀνέγνω πολλὰ καὶ σοφὰ ἅπερ πλεῖστον συντελοῦσιν εἰς ὑποστήριξιν τῆς ἐκθέσεως τῆς ἐπιτροπῆς. Ὅτε παρεπέμφθη ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ἡ ἐπιστολὴ τοῦ κ. Altemburger εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν ἐπιτροπὴν, αὕτη ἔσπευσε νὰ ἐργασθῇ ἐπ' αὐτῆς καὶ νὰ συνεραν ίσῃ πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς τὸν σκοπὸν ὑπὲρ οὗ ἐγένετο ἡ αἴτησις εἰς τὸν Σύλλογον σημειοῦσα ἅμα τὰ χωρία τῶν συγγραφέων ἐξ ὧν ἠρύσθη τὰς πληροφορίας της. Ἐὰν δ' ἐμνημόνευσεν ἁπλῶς παραδείγματα καὶ ὑπέδειξε πηγὰς καὶ δὲν ἐποίησε τὴν προσήκουσαν ἀνάπτυξιν πολλαχοῦ, τοῦτο προῆλθεν ἐκ τοῦ ὅτι ἐνόμισεν ὅτι ἐκ τῶν πληροφοριῶν ἐκείνων τὸ προεδρεῖον ἠδύνατο νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸν κ. Altemburger. Περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Περδικίδου εἰρημένων προστίθημι ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ τὰς πληροφορίας αὐτῆς περὶ τῶν διαφόρων ἐμβλημάτων τῶν πόλεων ἠρύσθη ἐκ διαφόρων συγγραμμάτων ἅπερ κατὰ τὴν προσεχῆ συνεδρίασιν δυνάμεθα νὰ προσαγάγωμεν καὶ ἐξ ὧν ὁ κ. Περδικίδης θέλει πεισθῇ ὅτι πολλῶν πόλεων τῆς Φοινίκης ἔμβλημα ἦν ὁ φοῖνιξ. Ὁ δὲ κ. Βασιάδης, προσίθησιν ὁ κ. Σ. Ἀριστάρχης, συνωμολόγησε μεθ' ἡμῶν ὅτι ὑπῆρχον ἐμβλήματα καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, μνημονεύσας τὰ ἐμβλήματα τῶν ἀσπίδων τῶν ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας στρατευσάντων ἐν' αἷς καὶ τὴν ἀσπίδα ἐφ' ἧς Σφὶγξ καὶ ἀνὴρ Καδμεῖος, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἀρχαίων ἀγγείων φέρονται μάχαι Ἑλλήνων καὶ Τρώων, ἑκατέρων δὲ αἱ ἀσπίδες φέρουσιν ἐμβλήματα ὡς ὅριν κτλ. καὶ ὁ Ὁράτιος ἔτι ἀναφέρει πολεμιστὰς ἐπὶ τῶν ἀσπίδων τῶν ὁποίων ὑπῆρχον διάφορα ἐμβλήματα. Ὁ κ. Βασιάδης εἶπεν ὅτι οἱ ἰδιῶται εἶχον ἐμβλήματα μνημονεύσας τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἀλκιβιάδου, ὡς καὶ ὁ κ. Mordtmann ἄλλοτε εἶχεν εἰπεῖ ὅτι ἐν πολλοῖς ἀρχαίοις τάφοις εὑρέθησαν δακτύλιοι καὶ σφραγῖδες φέρουσαι τὸ ἔμβλημα τοῦ ταφέντος, ἀλλὰ καὶ ὁ κ. Βερναρδάκης ἀναγινώσκων τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐπιτροπῆς οὐκ ὀλίγα παραδείγματα ἔφερεν ἰδιωτικῶν ἐμβλημάτων τῶν διαφόρων ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ὡς τὰ τῶν δεσποτῶν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἄλλων περιβλέπτων βυζαντινῶν οἰκογενειῶν· ἐμνημόνευσε δὲ προσέτι περὶ ἐμβλημάτων τῶν συντεχνιῶν, τῶν ἀρχιερέων καὶ ἄλλων. Ἀλλὰ, προστίθησιν ὁ κ. Ἀριστάρχης, καὶ εἰς ἐποχὰς μεταγενεστέρας βλέπομεν τοὺς Κρῆτας ἀγωνιζομένους καὶ διακρινομένους ἐκ τῶν ἐμβλημάτων ἅπερ ἔφερον, ὡς τοῦτο δείκνυται ἐκ τοῦ ἐπικοῦ ποιήματος τοῦ Ἐρωτοκρίτου, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἄλλα δύναμαι εἰπεῖν περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου, περιορίζομαι δὲ κατὰ τὸ παρὸν μέχρι τούτου τοῦ σημείου ἐπιφυλαττόμενος νὰ παράσχω ἄλλοτε ἐκτενεστέρας περὶ αὐτοῦ ἐξηγήσεις. Πρὸς ταῦτα ὁ κ. Η. Βασιάδης λέγει ὅτι τὰς σημειώσεις ἃς πρὸ ὀλίγου ἀνέγνων συνέλεξα πρὶν ἢ ἀκούσω τὴν ἔκθεσιν, ἔπραξα δὲ τοῦτο οὐχὶ ὅπως ἀνασκευάσω τι τῶν ἐν αὐτῇ ἀλλ' ἁπλῶς ὅπως προσθέσω τι καὶ συμπληρώσω αὐτήν. Ἐπὶ τούτοις, οὐδενὸς οὐδὲν ἄλλο τι προσθέντος, διελύθη ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΜΘ'.

Τακτική.

Τῇ 22 Ἰανουαρίου 1873.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Κ. Καραπάνου.

Ἐλλείψει πρακτικῶν ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου συνισταμένην α) ἐξ ἐπιστολῆς Ἡλιουπόλεως Διονυσίου ἀπὸ 29 Δεκεμβρίου, ἐν ᾗ ἐπισυνάπτεται ἔκθεσις περὶ τῆς καταστάσεως τῶν γραμμάτων ἐν γένει ἐν τῇ περιφερείᾳ του καὶ περὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν αὐτόθι σχολείων, ὡς καὶ ἀντίγραφον ἀναφορᾶς πρὸς τὴν Α. Θ. Παναγιότητα· β') ἐκ

Digitized by Google

3. εὐχαριστηρίων ἐπιστολῶν· γ') ἐκ 2 ἐπιστολῶν διαφόρων αἰτήσεων.

Μετὰ ταῦτα ἀγγέλλονται τὸ δεύτερον ὡς μέλη τακτικὰ μὲν ὁ ἐν Σιγῇ ἰατρὸς κ. Νικόλαος Στρομπούλης, ὁ ἐν Φιλιππουπόλει ἰατρὸς κ. Σωτήριος Ἀντωνιάδης· ὁ ἐνταῦθα κ. Μιχαὴλ Χουρμούζης, προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. κ. Γκιὼν Χατζῆ-Χρήστου καὶ Φιλίου, καὶ ψηφοφορηθέντες ἐγένοντο ἀπολύτῳ πλειονοψηφίᾳ δεκτοί· ὡς ἐπίτιμον δὲ ἡ Α. Ε. ὁ πρώην ἐν Ἀθήναις πρεσβευτὴς τῆς Ἀμερικῆς κύριος Tuckerman προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ προεδρείου καὶ ἐγένετο παμψηφεὶ δεκτός.

Εἶτα ἀγγέλλονται τὸ πρῶτον ὡς μέλη τακτικὰ οἱ κ.κ. ὁ ἐν Ἀϊδινίῳ Ἀπόστολος Χ. Ἀθανασίου προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Γκιὼν, Πληθωνίδου καὶ Φιλίου· οἱ ἐνταῦθα κ. κ. Michel Helm φαρμακοποιὸς, Gustave Leon ἰατρὸς, August Weissbach ἰατρὸς, Louis Charrel καθηγητὴς τῆς Φυσικῆς καὶ Χημείας ἐν Γαλατᾷ-Σεραΐ, προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ. κ. Καλλιβούρση, Γκιὼν καὶ Φιλίου.

Ἐπὶ τούτοις ὁ ἰατρὸς κ. Α. Πασπάτης ἄρχεται τῆς ἀναγνώσεως τῆς πραγματείας αὐτοῦ περὶ τῆς ἁλώσεως τῆς Κ]λεως ὑπὸ τῶν Φράγκων τῷ 1204 μ. Χ. ἧς ἡ περίληψις ἔχει οὕτω:

Ὁ συγγραφεὺς ἀρχόμενος τῆς πραγματείας του λέγει ὅτι τὰ πρὸ τῆς ἐκστρατείας τῆς δ' σταυροφορίας, ἧς μετέσχον οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Βενετοὶ ἰδίᾳ, ὡς καὶ τὰ αἴτια τὰ παρασχόντα πρόφασιν εὐλογοφανῆ τῆς σταυροφορίας ὅπως ἐπιτεθῶσι κατὰ τῆς βασιλευούσης ἠρνίσατο ἐκ συγγραφέων Φράγκων, τῶν ἡμετέρων βυζαντινῶν οὐδὲν περὶ τούτων ἀναφερόντων. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην πρωταγωνιστοῦσιν οἱ Γάλλοι· τὰς μεγαλητέρας ὅμως ὠφελείας ἐκ ταύτης ἐκαρπώσαντο οἱ Βενετοί. Ἀφορμὴ τῆς κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκστρατείας ὑπῆρξεν ὁ υἱὸς τοῦ Ἰσαακίου Ἀλέξιος, ὅστις ἐφωδιασμένος δι' ἐπιστολῶν συστατικῶν τοῦ Πάπα καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Γερμανίας Φιλίππου γαμβροῦ ἐπ' ἀδελφῇ αὐτοῦ ἔπεισε τοὺς σταυροφόρους, ὅπως συνδράμωσιν αὐτὸν καὶ ἐξώσωσιν ἀπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου τὸν θεῖον αὐτοῦ Ἀλέξιον, ὑποσχόμενος αὐτοῖς πολλὰ ὡς καὶ τὴν εἰς τὴν Ῥώμην ὑποταγὴν ἁπάσης τῆς Ῥωμανίας. Ἅπας λοιπὸν ὁ στόλος τῶν σταυροφόρων ἐκπλεύσας ἐκ τῶν Ἰαδάρων κατήχθη εἰς Κέρκυραν καὶ παραπλεύσας τὴν Πελοπόννησον προσωρμίσθη εἰς Εὔβοιαν, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Ἄνδρον, ἧς οἱ κάτοικοι προσεκύνησαν τὸν νέον Ἀλέξιον, ὡς Αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου· ἀναπλεύσας δὲ τὸν Ἑλλήσποντον προσωρμίσθη τὸ πρῶτον εἰς τὸν Ἅγιον Στέφανον τῇ 23ῃ Ἰουνίου· ἐκεῖ δὲ οἱ Φράγκοι προδιατάξαντες τὰ τῆς ἐπιθέσεως καὶ χρονοτριβήσαντες μικρὸν ἐπετέθησαν διὰ θαλάσσης κατὰ τῆς πόλεως, ἣν καὶ ἐκυρίευσαν, τῶν βυζαντινῶν μὴ δυνηθέντων νὰ ἀντιτάξωσιν εἰς τὸν πολυάριθμον τῶν Φράγκων στόλον, εἰμὴ ὀλίγιστα πλοῖα. Τὰ κατὰ τὴν προσβολὴν ἀφηγούμενος ὁ συγγραφεὺς ἐνδιατρίβει εἰς τινα τοπογραφικὰ ζητήματα ἀφορῶντα τὸ προάστειον τοῦ Γαλατᾶ καὶ ἰδίᾳ τὸν ὁρισμὸν τῆς θέσεως τοῦ Πύργου τοῦ Γαλατᾶ, ὃν ὑποδεικνύει ἀκριβῶς κείμενον καθ' ἣν θέσιν καὶ τὸ σήμερον ὑγειονομεῖον. Ἅμα κατέστησαν κύριοι τῆς Πόλεως, οἱ φράγκοι ἐξαγαγόντες ἐκ τῆς εἱρκτῆς τὸν Ἰσαάκιον ἀνηγόρευσαν αὐτὸν Αὐτοκράτορα, ἔπεμψαν δὲ καὶ ἀγγέλους εἰς τὸν νέον Ἀλέξιον, καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς ἡγεμόνας ἀγγέλλοντες τὰ τελεσθέντα, ἅμα δὲ ἔπεμψαν πρέσβεις πρὸς τὸν γηραιὸν Αὐτοκράτορα, αἰτοῦντες ἵνα ἐπικυρώσῃ τὰ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ὑπεσχημένα, καὶ ἀπειλοῦντες αὐτὸν ὅτι ἄλλως δὲν θὰ ἐπέτρεπον τῷ υἱῷ αὐτοῦ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν. Οὗτος δὲ δυσχεράνας ὀλίγον ἐπεκύρωσε καὶ διὰ χρυσοβούλλου τὴν ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ πρὸς τοὺς Φράγκους ὁμολογηθεῖσαν σύμβασιν, μεθ' ὃ ὁ νεαρὸς Ἀλέξιος εἰσῆλθεν εἰς τὸ Βυζάντιον. Ὁ Ἀλέξιος μετὰ τὴν στέψιν αὐτοῦ παρατηρῶν ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ διέκειντο, δυσμενῶς πρὸς αὐτὸν διότι ἐξηυτελίσθη τοσοῦτον ἐνώπιον τῶν Φράγκων, καὶ φοβούμενος μήπως μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τούτων ἐκθρονίσωσιν αὐτὸν, προέτεινεν εἰς τοὺς σταυροφόρους νὰ διατρίψωσιν ἄχρι τοῦ προσεχοῦς ἔαρος ἐν τῇ βασιλευούσῃ ὑπισχνούμενος αὐτοῖς νὰ καταβάλῃ τὰς διὰ τὸν στόλον δαπάνας καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα, ὅπως δυνηθῇ νὰ ἀποτίσῃ εἰς αὐτοὺς τὰ ὑπεσχημένα ποσά. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ συμβάσει, κατὰ τὸν συγγραφέα, οὐδεὶς λόγος ἐγένετο περὶ τῆς ὑποταγῆς εἰς τὸν Πάπαν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἐν τῷ μεταξὺ συνέβη πυρκαΐά τις ἀποτεφρώσασα τὸ πλεῖστον μέρος τῆς πόλεως. Ἡ πυρκαϊὰ αὕτη ἀποδίδοται εἰς τὰς μεταξὺ τῶν Βυζαντινῶν καὶ Φράγκων ἐπισυμβάσας ἔριδας, ἕνεκα τῶν ὁποίων οἱ πλεῖστοι τῶν ἐν τῇ πόλει οἰκούντων Γενουηνσίων καὶ Πισαίων καὶ ἄλλων δυτικῶν ἐπεραιώθησαν εἰς Γαλατᾶ παρὰ τοῖς αὐτόθι ἐστρατοπεδευμένοις ὁμοφύλοις αὐτῶν σταυροφόροις.

Τὰ κατὰ τὴν πυρκαϊὰν ταύτην διαρκέσασαν

Digitized by Google

περὶ τὰς τριάκοντα καὶ ἓξ ὥρας ὁ συγγραφεὺς περιγράφει λεπτομερῶς ἐρανιζόμενος ἐκ τοῦ Νικήτα. Καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα οἱ Βυζαντινοὶ ἐξεδήλουν τὰ πρὸς τοὺς σταυροφόρους δυσμενῆ αὐτῶν αἰσθήματα, μηδὲν ἐπὶ τέλους ἐξ αὐτῶν ἀγαθὸν προσδοκῶντες. Συνελθόντες τέλος εἰς συμβούλιον ἀπεφάσισαν τὴν κατάκτησιν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἣν διενείμαντο οὕτως· εἰς τὸν μέλλοντα αὐτοκράτορα ἀπενεμήθη τὸ τέταρτον ἅπαντος τοῦ κράτους ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πρὸς τούτοις τὰ ἀνάκτορα τῶν Βλαχερνῶν καὶ τοῦ Βουκολέοντος· τὰ ἐπίλοιπα τρία τέταρτα διενεμήθησαν εἰς δύο μερίδας, ἐξ ὧν ἡ μὲν ἐδόθη εἰς τοὺς Βενετοὺς, ἡ δὲ εἰς τοὺς ἄνδρας τοῦ στρατοῦ. Ἐπὶ τούτῳ δὲ προσβαλόντες τὴν πόλιν, καὶ μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν τῶν Βυζαντινῶν κυριεύσαντες αὐτὴν ἀνηγόρευσαν αὐτοκράτορα τὸν Βαλδουῖνον τῆς Φλάνδρας, στέψαντες αὐτὸν ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ τὸν Μάϊον τοῦ αὐτοῦ ἔτους· ἀκολούθως ἐποίησαν τὴν διανομήν, εἰς μὲν τοὺς Γάλλους παραχωρήσαντες τὰς μεσογείους χώρας, εἰς δὲ τοὺς Βενετοὺς τὰ παράλια καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου Πελάγους.

Μετὰ ταῦτα ὁ συγγραφεὺς ἀφηγεῖται τὰς προσπαθείας τοῦ Πάπα, ἵνα ὑποτάξῃ διὰ τῶν Βενετῶν τοὺς γραικοὺς ὑπὸ τὴν θρησκευτικὴν ἡγεμονίαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀδιαφορίαν τούτων, ἐκ παντὸς τρόπου καὶ πρὸ παντὸς ἄλλου ἐπιδιωκόντων τὸν διὰ τοῦ ἐμπορίου πλουτισμὸν αὐτῶν. Οὐχ ἧττον ὅμως οἱ σταυροφόροι ἐξελέξαντο Λατῖνον Πατριάρχην Θωμᾶν τὸν Μοροζίνην, οὗ καὶ ὁ Πάπας ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογήν. Ἀκολούθως ὁ συγγραφεὺς παραθέτει ἐπιστολὰς τοῦ Πάπα, δι' ὧν οὗτος ἐπιτάσσει εἰς τοὺς δυτικοὺς ἡγεμόνας, ἵνα τοὺς κυριωτέρους τῶν ναῶν ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ τοὺς γραικοὺς, ἔτι δὲ νὰ μὴ καινοτομήσωσιν οὐδὲν ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων· διαβιβάζει δ' αὐτοῖς καὶ ἄλλας ἐπιταγὰς καὶ ὁδηγίας περὶ τῆς χειροτονίας ἀρχιερέων καὶ προτρέπει ἑκάστοτε ἵνα παντὶ τρόπῳ ἐξαναγκάσωσι τοὺς Γραικοὺς νὰ συνταχθῶσι τῇ Λατινικῇ ἐκκλησίᾳ· ἀκολούθως παραθέτει καὶ ἑτέραν ἐπιστολὴν τοῦ Πάπα, δι' ἧς οὗτος ἐπιπλήττει τοὺς Φράγκους ἡγεμόνας διὰ τὰς ἐν τῇ βασιλευούσῃ διαπραχθείσας ὑπὸ τῶν σταυροφόρων ἀκολασίας, καὶ βιαιοπραγίας καὶ λεηλασίας. Ἀκολούθως ὁ συγγραφεὺς ἐκθέτει διὰ μακρῶν τὰς μετὰ τὴν ἅλωσιν σχέσεις τῶν Βενετῶν καὶ Γενουηνσίων ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει, μνημονεύων ἐνιαχοῦ καὶ αὐτολεξεὶ τὰς διομολογηθείσας πρὸς ἀλλήλους ἐμπορικὰς κυρίως συνθήκας. Ἀλλὰ τὸ τῶν Φράγκων κράτος ἐν Ἀνατολῇ οὐκ εἰς μακρὰν διὰ πολλοὺς λόγους ἤρχισε νὰ καταρρέῃ, ἡ δὲ πτῶσις αὐτοῦ ἐφαίνετο ἐπικειμένη, διὸ καὶ οἱ ὑποτελεῖς Γραικοὶ ὁσημέραι ἀπέβαινον θρασύτεροι, ματαίως δὲ ὁ Πάπας καὶ αὐτοὶ οἱ Ἐνετοὶ προσεπάθουν διὰ παντοίων μέσων νὰ ὑποστηρίξωσιν αὐτό. Οἱ Ἐνετοὶ μάλιστα ὑποσκελίσαντες τοὺς Γενουηνσίους ἐν τῷ ἐμπορίῳ αὐτῶν ἠνάγκασαν τούτους νὰ καταφύγωσιν εἰς τοὺς ἐν Νικαίᾳ Βυζαντινοὺς αὐτοκράτορας, καὶ μάλιστα πρὸς τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον, μελετῶντα τὴν ἀνάκτησιν τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους. Ἐπὶ τούτοις ὁ συγγραφεὺς παραθέτει μακρὰν συνθήκην τοῦ αὐτοκράτορος τούτου μετὰ τῶν Γενουηνσίων, πρὸς οὓς ὑπισχνεῖται πλεῖστα προνόμια καὶ ἀσυδοσίας μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τοῦ Κράτους. Εἶτα ἀφηγεῖται διὰ βραχέων τὴν ἀνάκτησιν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου τῆς Κων/πόλεως καὶ οὕτω καταπαύει τὸν λόγον.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς πραγματείας τοῦ κ. Πασπάτη, διελύθη ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΝ'.

Τακτική.

Τῇ 29ῃ Ἰανουαρίου 1873.

Προεδρεύοντος τοῦ προέδρου κ. Κ. Καραπάνου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν δύο προηγουμένων συνεδριάσεων, ὁ γενικὸς γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου περιέχουσαν. α') Πιττάκιον τῆς Α. Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ἀπὸ 25 Ἰανουαρίου δι' οὗ ἀποστέλλει περικλείστως ἐπιστολήν του, ἐκδοθεῖσαν συνεπείᾳ τῆς ὑπ' ἀριθ. Πρωτ. 932 ἐπιστολῆς τοῦ Συλλόγου πρὸς τὴν Α. Πανιερ. τὸν Ἅγιον Μελενίκου, καὶ ἀφορῶσαν τὴν συνδιαλλαγὴν τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ περὶ τῶν σχολείων ἑτερογνωμούντων. β') εὐχαριστήριον. γ') ἐπιστολὴν αἰτήσεως. δ') ἐπιστολὴν ἀγ. Κορυτσᾶς Νεοφύτου ἀπὸ 12 Ἰανουαρίου περὶ τῆς διανοητικῆς καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ σχολείων. ε') ἐπιστολὴν Φιλεκπ. Συλλόγου Βάρνης ἀπὸ 24 δεκεμβρίου, δι' ἧς ἀναγγέλλων τὴν σύστασιν αὐτοῦ ἐξαιτεῖται

Digitized by Google

τὴν προστασίαν καὶ ἀντίληψιν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἐπισυνάπτων ἀντίτυπον τοῦ ἐν ἐνεργείᾳ κανονισμοῦ αὐτοῦ. ς') ἐπιστολὴν Πολίτου ἀπὸ 23 Ἰαν. μετὰ ἐπισυνημμένων δύο φυλλαδίων χειρογράφων γλωσσικῆς ὕλης. ζ') Δημοσθένους Χαΐαρᾶ ἐκ Σύμης ἀπὸ 14 Ἰαν. ἐπιστολὴν μετὰ δύο φυλλαδίων χειρογράφων γλωσσικῆς ὕλης.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Γεν. Γραμματεὺς ἀναγγέλλει τὴν προσφορὰν βιβλίου περιγραφῆς κεραμίνου ἀρχαίου ἀγγείου εὑρισκομένου ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Βερολίνου ὑπὸ τοῦ κ Hirschfeld.

Μετὰ ταῦτα ἀγγέλλονται τὸ δεύτερον ὡς μέλη τακτικὰ οἱ κ.κ. ὁ ἐν Ἀϊδινίῳ κ. Ἀπόστολος Χ. Ἀθανασίου προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ.κ. Γκιών, Πληθωνίδου καὶ Φιλίου, οἱ ἐνταῦθα κ.κ. Michel Helm φαρμακοποιὸς, Gustave Leon ἰατρὸς, August Weissbach ἰατρὸς, Louis Charrel καθηγητὴς τῆς Φυσικῆς καὶ Χημείας ἐν Γαλατᾷ Σεράϊ, προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ.κ. Καλλιβούρση, Γκιών καὶ Φιλίου, καὶ ἐγένοντο ἀπολύτῳ πλειονοψηφίᾳ δεκτοί.

Ἀκολούθως ὁ διδάκτωρ κ. Dethier ἐλθὼν ἀναγινώσκει τὸ περὶ διαφόρων θέσεων τοῦ Βυζαντίου ἀνάγνωσμά του ἔχον ἐν περιλήψει οὕτω.

Ὁ συγγραφεὺς ἀρχόμενος τοῦ λόγου ἐξαιτεῖται συγγνώμην παρὰ τοῦ ἀκροατηρίου, διότι ἕνεκα λόγων ἀπροσδοκήτων δὲν ἠδυνήθη νὰ προπαρασκευασθῇ δεόντως εἰς τὸ πολλοῦ λόγου ἄξιον ἀνάγνωσμα αὐτοῦ. Ἀκολούθως τὸν λόγον ποιούμενος περὶ τοῦ περισπουδάστου συγγράμματος «Ἀνάπλους εἰς τὸν Βόσπορον» ὅπερ οἱ μεταγενέστεροι ἔσχον ὡς ὁδηγὸν εἰς τὰς περὶ Βυζαντίου καὶ Βοσπόρου περιγραφὰς αὐτῶν, τοῦ Διονυσίου τοῦ Θρᾳκὸς, ἀναφέρει ὅτι κατὰ τὸν Müller ὁ συγγραφεὺς οὗτος ἔζη ἐπὶ Οὐεσπεσιανοῦ, πατρὶς δ' αὐτοῦ ἦν ἡ Λίβησσα, πόλις ἔνθα ἀπεβίωσεν ὁ Ἀννίβας. Προσέθετο δὲ ὅτι Διονύσιος ὁ περιηγητὴς ὁ Λυδὸς, καὶ Διονύσιος ὁ Βυζάντιος εἶναι ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον, ἀλλὰ τοῦτο οὐχ ἧττον διαμφισβητεῖται. Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Dethier ὡμίλησε περὶ Γυλλίου καὶ περὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ μνημονευομένης διαιρέσεως τῆς Κων/πόλεως εἰς δώδεκα ρεγιῶνας. Εἶτα περὶ τῆς ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου κτίσεως τοῦ τείχους Κωνσταντινουπόλεως, ὅπερ κατ' αὐτὸν δὲν ἐξετείνετο πέραν τοῦ Ἑξακιονίου. Ἀναφέρων δὲ ὅτι ἅπαντες οἱ συγγραφεῖς περιγραφῶν τῆς Κ/λεως ἐθεώρουν τὴν Χρυσῆν Πύλην ἀνήκουσαν εἰς τὸ Θεοδοσιανὸν τεῖχος, προστίθησιν ὅτι θέλει ν' ἀποδείξῃ ὅτι τὸ ἀρχαῖον τεῖχος δὲν ἐκτεινίσθη, ἡ δὲ εἰς δώδεκα ρεγιῶνας διαίρεσις πρέπει νὰ ὑποτεθῇ μέχρι τοῦ Θεοδοσιανοῦ τείχους. Ἀκολούθως ὁ κ. Dethier ὡμίλησε περὶ τῶν τριῶν κυριωτέρων μεγάλων ὁδῶν τῆς Κ/λεως, αἵτινες δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς μίτος Ἀριάδνειος εἰς πάντα βουλόμενον νὰ προσδιορίσῃ τὰς διαφόρους τοποθεσίας τῆς ἀρχαίας πόλεως. Ὁ κ. Dethier προκειμένου λόγου περὶ τοῦ συγγραφέως τῶν Πατρίων Κωδινοῦ λέγει, ὅτι τινὲς μὲν φρονοῦσιν ὅτι οὗτος ἔζησε μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κ/πόλεως, ἄλλοι δὲ ὅτι οὗτος ἦν προγενέστερος τοῦ ιε' αἰῶνος. Προσθεὶς δὲ διασαφήσεις τινὰς περὶ τῶν τριῶν τούτων μεγάλων ἀρτηριῶν καὶ τῆς διευθύνσεως αὐτῶν κατέληξε τὸν λόγον.

Μετὰ τὸ ἀνάγνωσμα τοῦ κ. Dethier ὁ κ. Σ.Ἀριστάρχης λέγει ὅτι συμμερίζεται τὴν γνώμην τοῦ κ. Dethier, περὶ τῶν τριῶν μεγάλων ὁδῶν τῆς Κ/πόλεως, ἃς οὗτος ἐχαρακτήρισεν ὡς τὸν ἀριάδνειον μίτον πρὸς προσδιορισμὸν πολλῶν ἀμφισβητουμένων τοποθεσιῶν, οὐχ ἧττον ὅμως ἀπορεῖ πῶς ὁ κ Dethier δὲν ἀπεφήνατο καὶ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην περὶ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἔζη ὁ συγγραφεὺς τῶν Πατρίων. Ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς ταὐτότητος Διονυσίου τοῦ Θρᾳκὸς μετὰ τοῦ Διονυσίου τοῦ Λυδοῦ, περὶ ἧς ὑπάρχει ἀμφισβήτησις, ὁ κ. Dethier δὲν ἐξήνεγκε τὴν ἑαυτοῦ γνώμην. Προσέτι περὶ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἔζη οὗτος, ὁ κ. Dethier εἶπεν ὅτι ἔζη ἐπὶ Οὐεσπεσιανοῦ, οὐχ ἧττον ὅμως ὑπέμνησε καὶ ἑτέραν γνώμην, καθ' ἣν ὁ χρόνος καθ' ὃν ἔζη ὁ συγγραφεὺς τοῦ Ἀνάπλου ἦν ἐπὶ Σεβήρου. Ὁ κ. Σ. Ἀριστάρχης ἐπεθύμει, λέγει, νὰ μάθῃ ὁποτέραν τῶν χρονολογιῶν τούτων ὁ κ. Dethier προτιμᾷ.

Πρὸς ταῦτα ἁπάντων ὁ κ. Dethier λέγει ὅτι περὶ τῶν ζητημάτων τούτων δὲν ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ πραγματευθῇ οὔτε νὰ κατέλθῃ εἰς λεπτομερείας, καθ' ὅσον ἕκαστος δύναται νὰ σχηματίσῃ οἱανδήποτε γνώμην περὶ αὐτῶν θέλῃ.

Ἐπὶ δὲ τούτοις διελύθη ἡ συνεδρίασις.

Digitized by Google

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΝΑ'.

Τακτική.

Τῇ 12 Φεβρουαρίου 1872

Προεδρεύοντος τοῦ Κ. Ι. Ἀριστοκλέους ἀντιπροέδρου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν ὁ γενικὸς γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου συνισταμένην ἀ) ἐξ ἐπιστολῆς Π. Γ. Θεοδωρίδου ἰατροῦ ἀπὸ 20 Ἰανουαρίου δι' ἧς διαβιβάζει μονογραφίαν περὶ Βίου τῆς Βιθυνίας διαιρουμένην εἰς τρία μέρη καὶ περιέχουσαν 1) τὸ ἱστορικὸν καὶ περιγραφικὸν αὐτῆς 2) λεξικολόγιον τῶν σπουδαιοτέρων λέξεων τῆς ὑπὸ τῶν κατοίκων λαλουμένης γλώσσης καὶ 3) τὴν συλλογὴν τῶν εὑρεθεισῶν ἐπιγραφῶν. β') ἐξ ἐπιστολῆς Χ. Ρ. Καραβία ἀπὸ 25 Ἰανουαρίου ἐν ᾗ ἐπισυνάπτει συλλογὴν λέξεων σωζομένων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ τῆς Ἁγίας Μαρίνης ἐν Μιτυλήνῃ. γ') ἐκ δύο ἀνωνύμων ἐπιστολῶν ἐκ Κ/πόλεως ἀπὸ 30 Ἰανουαρ. περιεχουσῶν διάφορον γλωσσικὴν ὕλην. δ') ἐξ ἐπιστολῆς ἐφόρων σχολείων Μελενίκου ἀπὸ 24 λήξαντος περὶ τῆς καταστάσεως τῶν σχολείων αὐτῶν. ε) ἐξ ἐπιστολῆς Χίου τινὸς ἐκ Κων]πόλεως περιεχούσης γλωσσικὴν ὕλην. ς') ἐξ ἐπιστολῆς Δημητριάδου Γρηγορίου ἀπὸ 12 Ἰανουαρίου περὶ τῆς διανοητικῆς καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν ἐν τοῖς χωρίοις τῆς ἐπαρχίας του σχολείων. ζ') ἐξ ἐπιστολῆς προέδρου Βερροίας Βενεδίκτου ἀπὸ 22 Ἰανουαρίου μὲ δύο διαγράμματα περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἐν ταῖς κωμοπόλεσι Βερροίας καὶ Νιαούσης σχολείων. η) ἐξ ἐπιστολῆς Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ἀπὸ 6 φεβρ. δι' ἧς ἀποστέλλων ἐπὶ ἐπιστροφῇ αἴτησιν τοῦ ἐν Ἀθήναις Συλλόγου «Βύρωνος» ἐπικαλουμένου τὴν συνδρομὴν τῆς ἐκκλησίας πρὸς συλλογὴν ἀνεκδότων ἑλληνικῶν παραδόσεων πάσης χώρας καὶ ἐποχῆς ἐξαιτεῖται ὁδηγίας περὶ τοῦ πρακτέου. θ') ἐξ ἐπιστολῆς Μακεδονικοῦ ἐν Σέρραις Συλλόγου ἀπὸ 18 τρέχοντος δι' ἧς ἀγγέλλων τὴν παραλαβὴν τῆς τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἐπιστολῆς, πέμπει ἐσώκλειστον καὶ τὴν περὶ τοῦ Μιχαηλείου διαγωνίσματος προκήρυξίν του ὅπως γείνῃ γνωστὴ καὶ τοῖς παρ' ἡμῖν λογίοις ἵνα οἱ βουλόμενοι μετάσχωσι τοῦ ἀγῶνος. ι) ἐκ 5 εὐχαριστηρίων ἐπιστολῶν. ιά) ἐκ μιᾶς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Συλλόγου ἀφορώσης.

Ἀκολούθως ἀγγέλλονται τὸ πρῶτον ὡς μέλη τακτικὰ οἱ ἐνταῦθα κ.κ. Γεώργιος Μαριανὸς ἔμπορος, Ἀπόστολος Σταματιάδης, Βελισάριος Τσερλέντης, Ἀρις. Ἰω. Χρυσοβελώνης, Κ. Θεοδωρίδης, Γ. Μύμαρος, Ἀθανάσιος Ἀλεξανδρίδης προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ.κ. Ἰω. Γκιών, Π. Πετροκοκίνου καὶ Δ. Φιλίου, Louis T. Mizzi, διδάκτωρ τῆς νομικῆς προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Βερναρδάκη, Γκιών καὶ Φιλίου, Γρηγόριος Μάνδρας ἐν Μιτυλήνῃ προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Βερναρδάκη, Περδικίδου καὶ Τσιγαρᾶ.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Γ.Σάρρος ἀναγινώσκει τὴν μελέτην αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς εἰσαγγελικῆς ἀρχῆς (Μέρος Α'. Ἴδε σελ. 152.)

Μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς μελέτης τοῦ κ. Γ. Σάρρου διελύθη ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΝΒ'.

Τακτική.

Τῇ 26ῃ Φεβρουαρίου 1873.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ι. Δ.[Ἀριστοκλέους ἀντιπροέδρου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν, ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου συγκειμένην ἀ) ἐξ ἐπιστολῆς ἐφόρων τῶν σχολείων Βιτωλίων ἀπὸ 1 φεβρ. δι' ἧς διαβιβάζουσι συμπληρωματικὰς πληροφορίας περὶ τῆς καταστάσεως τῶν αὐτόθι ἐκπαιδευτηρίων. β') ἐξ ἐπιστολῆς Φιλεκπαιδ. Ἀδελφότητος Κορυτσᾶς ἀπὸ 9 Φεβρουαρίου δι'ἧς ἀγγέλλει τὴν ἐν τοῖς χωρίοις Σταρόβῳ καὶ Πογραδέτσι τῇ προτροπῇ καὶ συνδρομῇ αὐτῆς σύστασιν δύο σχολείων, ἀποστέλλουσα ἐγκλείστως ἀντίγραφον ἐκθέσεως τοῦ διδασκάλου Σταρόβου περὶ τοῦ αὐτόθι σχολείου καὶ ἀναφορὰν τῶν κατοίκων Πογραδέτσι πρὸς τὸν μητροπολίτην. γ') ἐξ ἐπιστολῆς τῆς ἐφορίας τῶν ἐν Οἰνόῃ τῆς Νεοκαισαρείας σχολείων ἀπὸ 30 Νοεμβρίου δι' ἧς ἀποστέλλουσιν ἔκθεσιν περὶ τῆς καταστάσεως τῶν αὐτόθι σχολείων μετ' ἀντιγράφου τοῦ ἐν ἐνεργείᾳ Κανονισμοῦ αὐτῶν. δ') ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ ἀγ. Βάρνης Ἰωακείμ ἀπὸ 18 Φεβρουαρίου δι' ἧς

Digitized

διαβιβάζων ἐγκλείστως ἐν ἀντιγράφῳ ἀπόσπασμα διαθήκης τοῦ ἐν Βάρνῃ διατελοῦντος Βασιλείου Γεωργίου Σιουλήνη Θετταλοῦ ἐξ οὗ δηλοῦται ἥ τε κληροδότησις 700 ὀθ. λιρ. ὑπὲρ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου πρὸς ὡρισμένον σκοπὸν, συνίστησιν ὅπως δι' ἐπιστολῆς ἀπονεμηθῶσιν αὐτῷ εὐχαριστίαι πρὸς ἀμοιβὴν ταύτης τε καὶ ἄλλων θεαρέστων πράξεων. ε) ἐξ ἐπιστολῆς Νικολάου Χατζοπούλου ἐξ Αἴνου ἀπὸ 12 Φεβρουαρίου ἐν ᾗ ἐγκλείει ἐπιστολὴν τοῦ ἐν Σέρραις Α. Φωτιάδου ἀναφέρουσαν τὴν κατάστασιν τῶν τῆς Μακεδονίας σχολείων. ς') ἐξ ἐπιστολῆς Πισσιδείας Καισαρίου δι' ἧς διαβιβάζει ἔκθεσιν τῆς καταστάσεως τῶν ἐν Ἀταλείᾳ σχολείων. ζ') ἐκ 4 ἐπιστολῶν διαφόρων αἰτήσεων. η) ἐκ 3 εὐχαριστηρίων ἐπιστολῶν.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. γενικὸς γραμματεὺς ἐπιφορτισθεὶς ὑπὸ τοῦ κ. Βασιάδου ἀπόντος εἰς Κύζικον, ἀγγέλλει τῷ Συλλόγῳ ὅτι ὁ φιλογενὴς κ. Γ. Ζαρίφης ὑπέσχετο νὰ παρέχῃ ἐτησίως διὰ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ὑπὲρ τῶν σχολείων Νευροκόπης τῆς ἐπαρχίας Δράμας τὸ ποσὸν 20 λιρῶν ὀθ, ἐφ' ᾧ ὁ Σύλλογος ἐψηφίσατο ἵνα σταλῇ εὐχαριστήριος ἐπιστολὴ τῷ κ. Γ. Ζαρίφῃ.

Ἀκολούθως ἀγγέλλονται τὸ δεύτερον ὡς μέλη τακτικὰ οἱ ἐνταῦθα κ.κ. Γεώργιος Μαριάνος τραπεζίτης, Ἀπόστολος Σταματιάδης, Βελισάριος Τσερλέντης, Ἀριστοτέλης Ἰ. Χρυσοβελώνης, Κ. Θεοδωρίδης, Ἀθανάσιος Ἀλεξανδρίδης ἅπαντες ἔμποροι καὶ Γ. Μύαρος ἐμποροκτηματίας προτεινόμενοι ὑπὸ τῶν κ.κ. Γκιών, Π Πετροκοκκίνου καὶ Δ. Φιλίου, ὁ κ.Louis I.Mizzi, διδάκτωρ τῆς νομικῆς προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ κ. Βερναρδάκη, Ι. Γκιών καὶ Δ. Φιλίου, ὁ ἐν Μιτυλήνῃ κ. Γρηγόριος Μάνδρας προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ.κ. Βερναρδάκη, Περδικίδου καὶ Τσιγαρᾶ καὶ ἐγένοντο δεκτοὶ ἀπολύτῳ πλειονοψηφίᾳ.

Εἶτα ἀγγέλλονται τὸ πρῶτον ὡς μέλη τακτικὰ μὲν οἱ ἐνταῦθα κ.κ. Ἰωάννης Ἰωαννίδης, ταμίας τῆς Α.Παναγιότητος, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Α. Μαυράκη, Γκιών καὶ Φιλίου, Γ. Ὅμηρος, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. Τσιγαρᾶ, Α. Δημητριάδου καὶ Ν. Παρανίκα, ὡς ἐπίτιμον δὲ ὁ κ. F. de Lesseps προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ Προεδρείου.

Ἀκολούθως ὁ κ. Μ. Χουρμούζης ἀνέγνω τὸ περὶ παραλληλισμοῦ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐπὶ τῶν Ὁμηρικῶν χρόνων πρὸς τοὺς σήμερον ἀνάγνωσμά του (ἴδε σελ. 126.)

Ἐπὶ τούτοις διελύθη ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΝΓ'.

Τακτική.

Τῇ 3ῃ Μαρτίου 1873.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Κ. Καραπάνου.

Ἐλλείψει πρακτικῶν, ὁ γενικὸς γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου συνισταμένης ἀ) ἐκ 4 ἐπιστολῶν διαφόρων αἰτήσεων. β') ἐκ 4 ὁμοίως ἀφορωσῶν τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Συλλόγου γ') ἐκ μιᾶς εὐχαριστηρίου. δ') ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ προέδρου τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς ἀπὸ 5/17 Μαρτίου, δι' ἧς διαβιβάζει τέσσαρας πραγματείας τοῦ ἰατροῦ κ. Millingen περὶ δακτυλιολίθων, ἔκθεσιν τοῦ αὐτοῦ ἐπὶ τῶν πεμφθεισῶν ἐπιγραφῶν ὑπὸ τοῦ κ. Ἀημνίου ἰατροῦ, ἔκθεσιν τοῦ κυρίου Dethier ἐπὶ μιᾶς τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Ῥάλλη πεμφθεισῶν ἐπιγραφῶν καὶ ἔκθεσιν τοῦ κ. Mordtmann (υἱοῦ) ἐπί τινων ἐπιγραφῶν Χαλκηδόνος καὶ Προύσης, δηλοποιῶν ὅτι καὶ περὶ τῶν ὑπὸ συζήτησιν ἔτι διατελούντων ἄλλων ἀντικειμένων θέλει ἐν καιρῷ κοινοποιήσει τὰ δέοντα τῷ Συλλόγῳ καὶ ἐξαιτούμενος ἐν ὀνόματι τῆς Ἀρχαιολ. Ἐπιτροπῆς ὅπως ὁ μὲν κ. Περδικίδης ἐκλεχθῇ μέλος τῆς ἀρχαιολ. ἐπιτροπῆς, οἱ δὲ κ. κ. Hirschfeld, Pochay καὶ Ogltisch ἐκλεγῶσι μέλη ἀντεπιστέλλοντα.

Μετὰ ταῦτα ἀγγέλλονται τὸ δεύτερον ὡς μέλη τακτικὰ μὲν ὁ ἐνταῦθα κ.Ἰωάννης Ἰωαννίδης, ταμίας τῆς Α. Παναγιότητος, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. Α. Μαυράκη, Ἰ. Γκιών καὶ Δ. Φιλίου· ὁ κ. Γ. Ὅμηρος προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ.κ. Τσιγαρᾶ, Α. Δημητριάδου καὶ Ν. Παρανίκα· ὡς ἐπίτιμον δὲ ὁ ἐνταῦθα κ. F. De Lesseps προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ προεδρείου, καὶ ἐγένοντο ἅπαντες ἀπολύτῳ πλειονοψηφίᾳ δεκτοί.

Εἶτα ἀγγέλλονται τὸ πρῶτον ὡς τακτικὸν μὲν μέλος ὁ ἐνταῦθα κ.Emile Deveaux διευθυντὴς τῆς Α. Ὀθωμ. Τραπέζης, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ.κ. Σ. Σκουλούδη, Ἠρ. Βασιάδου καὶ Δ. Φιλίου· ὡς ἀντεπιστέλλοντα δὲ οἱ κ.κ.Hirschfeld, Pochay capitain de genie à Grenoble καὶ ὁ κ. Ogltisch προτεινόμενοι ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς.

Ἀκολούθως ὁ κ.Φίλιος ἀνέγνω τὴν περὶ σεισμῶν πραγματείαν τοῦ ἐν Νάξῳ κ. Δεκιγάλλα

Digitized by Google

συμπλήρωμα οὖσαν τῆς πρό τινος χρόνου ἀναγνωσθείσης περὶ Ἡφαιστείων ἐν τῷ Συλλόγῳ. Ἐν ταύτῃ τῇ πραγματείᾳ ὁ κ. Δεκιγάλλας ἀρχόμενος ἐκτίθησι τὰς περὶ σεισμῶν δοξασίας τῶν ἀρχαίων, μεθ' ὃ ἔρχεται εἰς τὴν περὶ σεισμῶν ἔρευναν κατὰ τοὺς νεωτέρους, ὧν διεξέρχεται τὰς κυριωτέρας δοξασίας, καὶ ἐπὶ τέλους περιγράφει τοὺς μέχρι τοῦδε συμβάντας κυριωτέρους σεισμοὺς καὶ μάλιστα τὸν τῆς Λισσαβῶνος, μεθ' ὃ καταπαύει τὸν λόγον.

Ἐπὶ τούτοις δὲ διελύθη ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΝΔ'.

Τακτική.

Τῇ 12ῃ Μαρτίου 1873.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Κ. Καραπάνου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῶν δύο προηγουμένων συνεδριάσεων, ὁ γενικὸς γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου συνισταμένης α') ἐκ 5 ἐπιστολῶν διαφόρων αἰτήσεων· β') ἐκ 2 εὐχαριστηρίων· γ') ἐξ ἐπιστολῆς Ν.Τσιγαρᾶ ἐντεῦθεν ἀπὸ 2 Μαρτίου μετὰ δέκα νομισμάτων, ἅτινα προσφέρει ὁ ἐν Χαρταλιμῇ κ. Εὐλάμπιος τῷ Συλλόγῳ· δ') ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου Σερρῶν ἀπὸ 1 Μαρτίου, ἐν ᾗ πέμπει σημείωσιν τῶν μερῶν εἰς ἃ διένειμε τὰς παρὰ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἀποσταλείσας αὐτῷ 50 λίρας.

Ἀκολούθως ἀγγέλλονται τὸ δεύτερον ὡς μέλη τακτικὰ μὲν ὁ ἐνταῦθα κ. Emile Deveaux, διευθυντὴς τῆς Α. Ὀθ. Τραπέζης, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Σ. Σκουλούδη, Η. Βασιάδου καὶ Δ. Φιλίου· ὡς ἀντεπιστέλλοντα δὲ οἱ κ. κ. Hirschfeld Pochay capitaine de Génie à Grénoble καὶ Ogltisch μηχανικὸς τῶν Ὀθ. σιδηροδρόμων, προτεινόμενοι ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐπιτροπῆς· καὶ ἐγένοντο ἅπαντες ἀπολύτῳ πλειονοψηφίᾳ δεκτοί.

Ἐπὶ τούτοις ὁ κ. Βερναρδάκης ἀναγινώσκει τὰς κάτωθι ἐν περιλήψει διαλαμβανομένας ἐκθέσεις τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς ὑπὸ τοῦ κ. Millingen εἰσηγητοῦ αὐτῆς συντεταγμένας

Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ ἐπιτροπῇ κατὰ τὴν συνεδρίασιν αὐτῆς τῆς 5 Ἰουλίου 1872 διαλαμβάνει περὶ δύο ἐκμαγείων ἀμφοτέρων παριστώντων νεανίαν κολυμβῶντα περικαλλέστατον, κατ' οὐδὲν δὲ διαφερόντων ἀπ' ἀλλήλων εἰμὴ κατὰ τὴν λεπτότητα τῆς ἐργασίας. Ὁ κ. Millingen προστιθεὶς ὅτι κέκτηται καὶ τρίτον ἐκμαγεῖον ὅμοιον πρὸς τὰ δύο ταῦτα, ἀλλὰ πολὺ ὑποδεέστερον καλλιτεχνικῶς, ἐφίστησι τὴν προσοχὴν τῆς ἀρχ. ἐπιτροπῆς ἐπὶ δύω πινάκων τοῦ Μουσείου τῶν δακτυλιολίθων τῆς Φλωρεντίας, ἐφ' ὧν εἰσι κεχαλκογραφημέναι 5 χαλκογραφίαι παριστῶσαι τὸ αὐτὸ ἀντικείμενον, τοσοῦτον δὲ ὅμοιαι πρὸς ἀλλήλας ὥστε πᾶς τις θὰ συμπέρανεν ὅτι ἅπασαι αὗταί εἰσιν ἀντιγραφαί, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐπιτυχεῖς, γενόμεναι ὑπὸ γλυπτῶν μιμηθέντων πρότυπόν τι ἀριστοτέχνημα καλλιτέχνου τινός. Τὸ ἐν λόγῳ ἐκμαγεῖον παρίστησι κατὰ τὸν κ. Millingen τὸν ἀτρόμητον κολυμβητὴν Λέανδρον, ὅστις νυκτὸς κολυμβητὴς ἐπέρα ἀπὸ τῆς πατρίδος του Σηστοῦ εἰς τὴν ἐν τῇ πέραν ὄχθῃ κειμένην Ἄβυδον πρὸς ἐντάμωσιν τῆς Ἡροῦς Ἱερείας τῆς Ἀφροδίτης.

Ἡ δευτέρα ἔκθεσις τοῦ κ. Μίλιγγεν, ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ ἐπιτροπῇ κατὰ τὴν αὐτὴν συνεδρίασιν αὐτῆς, διαλαμβάνει περὶ ἐκμαγείου τινὸς παριστῶντος τὴν κεφαλὴν τῆς Μεδούσης καὶ ληφθέντος ἐκ τῆς συλλογῆς τῶν δακτυλιολίθων τοῦ κ. Γρηγ. Ἀριστάρχου. Ἡ γλυφὴ τοῦ ἔργου τούτου εἶναι κατὰ τὸν κ. Millingen ἀληθῶς ἀριστοτέχνημα. Ὁ κ. Millingen ἐκτίθησι διὰ μακρῶν τὸ μυθολογικὸν ἐπεισόδιον περὶ τῆς κεφαλῆς τῆς Μεδούσης, προστιθεὶς ὅτι τὸ ἔμβλημα τῆς κεφαλῆς τῆς Μεδούσης ἐπειδὴ ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὡς ἀλεξιτήριον τῶν κακῶν, ἦν κοινότατον καὶ ἐτίθετο ἐπὶ τῶν δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν οἰκοδομῶν, ἐπὶ τῶν ἀσπίδων καὶ ἐπὶ τῶν νηῶν, ἐνίοτε δὲ ἐφορεῖτο καὶ ὡς μετάλλιον καὶ κόσμημα, συμπεραίνει ὅτι ἡ δακτυλιόλιθος, ἧς τὸ ἐκμαγεῖον προσήγαγεν εἰς τὴν ἐπιτροπὴν, ἐφορεῖτο ὡς καρφὶς ἐπὶ τοῦ στήθους. Τελευταῖον ὁ κ. Millingen παρατηρεῖ ὅτι αἱ πλεῖσται τῶν περισωθεισῶν κεφαλῶν τῆς Μεδούσης εἰσὶ γεγραμμέναι κατὰ μέτωπον, ὀλίγισται δὲ αἱ κατὰ κατατομὴν, ὡς ἡ προκειμένη, ἥτις ἐξέχει διὰ τὴν ἀξιοθαύμαστον ἔκφρασιν, ἣν ὁ καλλιτέχνης ἐναπετύπωσεν ἐπ' αὐτῆς.

Ἡ τρίτη ἔκθεσις, ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς ἐπιτροπῆς τῆς 16 Αὐγούστου 1872, πραγματεύεται περὶ δακτυλιολίθου τινὸς ἀνηκούσης εἰς αὐτὸν τὸν κ. Millingen, ἐχούσης

Digitized by Google

δ' ἐπ' αὐτῆς γεγλυμμένον τὸν Δία διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς κρατοῦντα τὸ σκῆπτρον, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς τὸν στέφανον τῆς νίκης, τοὺς πόδας στηρίζοντα ἐπὶ γηίνης σφαίρας καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔχοντα τὸ μόδιον. Ὁ κ. Millingen λέγει ὅτι ἡ εἰκὼν αὕτη τοῦ Διὸς, περιστοιχουμένου ὑπὸ τῶν συνήθων συμβόλων αὐτοῦ, εἶναι πάντῃ σύμφωνος πρὸς τὰ ὑπὸ τῆς μυθολογίας παραδεδεγμένα νόμιμα, ἅπερ οὐδεὶς τεχνίτης ἠδύνατο νὰ παραβῇ, φόβῳ μὴ προσβάλῃ τὴν κοινὴν γνώμην. Συγκρίνων δὲ τὸ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος τοῦ Διὸς ἄγαλμα ὑπὸ τοῦ Φειδίου πρὸς τὴν προκειμένην εἰκόνα, εὑρίσκει μικράς τινας διαφορὰς, ὡς πρὸς τὰ σύμβολα, καὶ δὲν παραδέχεται μὲν ὅτι αὕτη ἡ εἰκὼν εἶναι ἀπομίμησις ἐκείνου, οὐχ ἧττον ὅμως ἀποφαίνεται ὅτι εἶναι ἀπομίμησις ἀγάλματός τινος τοῦ Διὸς ἐκ τῶν διασημοτάτων. Ἐκφέρει ὅμως τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἡ περὶ ἧς πρόκειται εἰκὼν εἶναι ἀπομίμησις τοῦ ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ τῆς Χαλκηδόνος ἱδρυμένου ἀγάλματος τοῦ Διὸς, συμπεραίνων τοῦτο ἐκ τοῦ μοδίου ὅπερ ἐπὶ κεφαλῆς φέρει.

Ἡ τετάρτη ἔκθεσις ἀναγνωσθεῖσα ἐν ἄλλῃ συνεδριάσει ἀναφέρει ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Πάριδος γενομένη τῶν τριῶν Θεῶν δίκη, ἡ ἐπενεγκοῦσα τὸν πόλεμον τῆς Τροίας, ἐγένετο ὑπόθεσις διαφόρων μύθων (?) λίαν δημοτικῶν παρὰ τοῖς πρωτίστοις ἔθνεσι τῆς ἀρχαιότητος· θέλομεν ἐκλέξει μάλιστα, μεταξὺ τῶν διηγημάτων, ὅπερ ὁ Ὀβίδιος τίθησιν ἐν τῷ στόματι τοῦ υἱοῦ τοῦ Πριάμου ἐπιστέλλοντος εἰς τὴν Ἑλένην, ἐπειδὴ ἔχει τὸ πλεονέκτημα τοῦ παρέχειν τὴν καλλιτέραν ἐξήγησιν τῆς ὑποθέσεως τοῦ ἐκμαγείου ὅπερ προτίθημι νὰ παρουσιάσω ὑμῖν σήμερον. «Ἐστηριζόμην (λέγει)» ἐπὶ δένδρου τοῦ πυκνοῦ δάσους τὸ ὁποῖον σκιάζει τὰς κλιτύας τῆς Ἴδης, ἀπολαύων τῆς μεγαλοπρεποῦς θέας, τὴν ὁποίαν παριστᾶσιν ἐκ τῆς ὑψηλῆς ταύτης θέσεως, ἡ Τρωὰς καὶ τὰ ὑψηλὰ αὐτῆς τείχη καὶ τὰ λαμπρὰ αὐτῆς κτίρια, καὶ ἡ εὔφορος πεδιὰς, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁποίας ἡ πόλις ᾠκοδόμητο, καὶ ἥτις ἐκτείνεται μέχρι τῆς θαλάσσης, τῆς ἀπεράντως εἰς τὸν ὁρίζοντα ἐξαπλουμένης. ὅτε αἴφνης ἠσθάνθην τρέμον τὸ ἔδαφος ὑπὸ τοὺς πόδας μου καὶ εἶδον ἐνώπιόν μου θεόν τινα χρυσῆν ῥάβδον ἐν ταῖς χερσὶ φέροντα, καὶ ἐν ταὐτῷ τρεῖς θεὰς τὴν Ἥραν, τὴν Ἀθηνᾶν καὶ τὴν Ἀφροδίτην ἐπὶ τῆς χλόης βαινούσας. Ἐκθαμβος καὶ ἔντρομος ἠσθάνθην τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς μου ἀνορθουμένας, καὶ ἐμβρόντητος ἐσίγων μέχρις ὅτου ὁ πτερόεις ἄγγελος τῶν θεῶν ἀποταθεὶς πρός με λέγει μοι· «Μὴ φοβοῦ, ἐπειδὴ ἐξελέγης κριτὴς τῆς ὡραιότητος καὶ ἵνα τεθῇ τέρμα εἰς τὰς ἔριδας τὰς ὁποίας αἱ θεαὶ αὗται ἔχουσιν αἰωνίως πρὸς ἀλλήλας ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, ὡρίσθης νὰ ἀποφασίσῃς τίς τῶν θεαινῶν τούτων ὑπερτερεῖ τῶν δύο ἄλλων κατὰ τὴν ὡραιότητα. Συστήσας εἰς ἐμὲ νὰ ὑπακούσω εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ Διὸς, ἀπέπτη πρὸς τὰς οὐρανίους χώρας καὶ ἐγένετο ἄφαντος. Πάραυτα ἠσθάνθην τὴν ἀναζωπύρωσιν τοῦ θάρρους μου, καὶ οὐδόλως ἐδίστασα νὰ τείνω τὰ βλέμματά μου ἐπὶ τῆς οὐρανίας μορφῆς καὶ τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ προσώπου τῶν θεαινῶν. Καὶ αἱ τρεῖς κατεφλέγοντο ἐξίσου ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ ἄρασθαι τὴν νίκην κατὰ τῶν ἀντιζήλων των, ἀλλὰ πᾶσαι ἦσαν ἐξίσου ὡραῖαι· ἄλλως αἱρεθεὶς ἰδίᾳ κριτὴς, δὲν ἠδυνάμην νὰ παραδεχθῶ ἐξυπαρχῆς ὅτι ἑκάστη ἔδει νικῆσαι. Καὶ ὅμως ἡ μία τούτων, τὸ ὁμολογῶ, μοὶ ἤρεσεν εὐθὺς μᾶλλον τῶν δύο ἄλλων, ἐπειδὴ ἐπεθύμουν νὰ μάθῃς δι' αὐτῆς ὅτι αὕτη ζωογονεῖ τὸν ἔρωτα. Ἑκάστη τούτων, ὅπως ἐξασφαλισθῇ περὶ τῆς νίκης, ἧς ὠρέγετο, ἐπειρᾶτο διὰ τῶν γοητευτικωτέρων ὑποσχέσεων, νὰ ἑλκύσῃ τὴν ἀπόφασίν μου ὑπὲρ ἑαυτῆς. Καὶ ἡ μὲν τοῦ Διὸς σύνευνος μοὶ ὑπεσχέθη τὰ βασίλεια τῆς Ἀσίας, ἡ δὲ Ἀθηνᾶ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν δόξαν, ἀλλ' ἐγὼ ὠλιγώρουν τοῦ νὰ ἀναδειχθῶ ἰσχυρὸς καὶ ἀνδρειότερος τῶν ἀνθρώπων. Ἡ δὲ γλυκεῖα Ἀφροδίτη μοὶ εἶπεν ὑπομειδιῶσα. Μὴ στέργε τοιούτοις δώροις· ταῦτα φέρουσιν ἐν ἑαυτοῖς τὴν σπορὰν τῆς ἀνησυχίας καὶ τῶν κινδύνων· ἀλλ' ἐγὼ θέλω σοὶ χορηγήσει ὅ,τι ἀγαπᾷς περισσότερον, καὶ ἡ τῆς καλῆς Λήδας θυγάτηρ, ὡραιοτέρα καὶ αὐτῆς τῆς μητρός της, ἐλεύσεται πεσοῦσα εἰς τοὺς βραχίονάς σου. Τῇ ἐνεχείρισα τὸ μῆλον τῆς Ἔριδος, τὸ φέρον τὴν ἐπιγραφὴν, « ἡ καλὴ λαβέτω τὸ μῆλον», τὸ ὁποῖον ἑκάστη τῶν ἀντιζήλων αὐτῆς ἠξίου ὅτι δικαιοῦται νὰ λάβῃ, καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸν Ὄλυμπον, φέρουσα μεθ' ἑαυτῆς τὸ βραβεῖον τῆς δόξης της ».

Μεθ' ὅλην τὴν τόλμην, τὴν ὁποίαν ἡ μεγαλοφυΐα τῶν καλλιτεχνῶν τῆς Ἑλλάδος ἀνέπτυξεν ἐνσαρκώσασα ἐν ἀνθρωπίνῳ μορφῇ τοὺς πρωτίστους τῶν θεῶν των, ἠδύνατό τις νὰ φαντασθῇ, ὅτι οὐδεὶς ἐκείνων ἤθελε τολμήσει νὰ παραστήσῃ τὰς τρεῖς θεὰς τοιαύτας, οἵαι ἐνεφανίσθησαν ἐνώπιον τοῦ Πάριδος. Καὶ ὅμως τὸ σύμπλεγμα, τὸ ὁποῖον βλέπετε, αἴρει πᾶσαν ἀμφιβολίαν, ὅτι οὐχὶ μόνον οἱ καλλιτέχναι οὗτοι δὲν ὤκνησαν νὰ συλλάβωσι πρόβλημα

Digitized by Google

τοσοῦτον δύσλυτον, ὅσον τὸ παριστάναι τρεῖς θεὰς, ὧν ἑκάστης τὸ ὁμοίωμα κατ' οὐδὲν ὑποδεέστερον τοῦ τῆς ἄλλης κατὰ τὴν ὡραιότητα ἦν, ἀλλὰ καὶ κατώρθωσαν νὰ ἐκτελέσωσι θαυμασίως τὸ ἔργον των. Καὶ ἀληθῶς ἀπόρως ἔχει ὁ ἐξετάζων μίαν μετὰ τὴν ἄλλην, ἑκάστην τῶν τριῶν θεῶν τούτων, τῶν συνιστασῶν πάντας τοὺς ὅρους τῆς ἰδανικῆς καὶ φυσικῆς ὡραιότητος ἡνωμένους, μὴ εἰδὼς τίνα τούτων προτιμῆσαι. Τὸ ἀριστερόθεν ἔνδαλμα, γυμνὸν παντὸς ἐνδύματος ὡς καὶ τὰ λοιπὰ δύο, καὶ φέρον κράνος ἐπὶ κεφαλῆς ἐστὶν ἡ Ἀθηνᾶ· ἄθυμος καὶ σκεπτικὴ βλέπει κατὰ γῆς, καὶ φαίνεται μερμηρίζουσα περὶ τῆς ἀτιμίας, ἣν πρὸ μικροῦ ὑπέστη. Ἡ δὲ Ἥρα ὑπερηφανωτέρα ὥστε νὰ δείξῃ τὴν λύπην της, φέρει τὴν κεφαλὴν ὑψηλὴν καὶ διὰ τοῦ σοβαροῦ αὐτῆς τρόπου ἐμφαίνουσα ὅτι . . . manet alta mente repostum judicium Paridis, spretaeque injuria formae.

Ἡ εἰκὼν τῆς Ἀφροδίτης, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τοῦ συμπλέγματος, κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς τὸ μῆλον, τὸ ὁποῖον τῇ ἐπεδικάσθη. βλέπουσα τοῦτο ὑπομειδιῶσα. Στρέφει δὲ τὰ νῶτα πρὸς τὸν θεατὴν, καὶ ὑποκρύπτει τὰ θαυμαστὰ θέλγητρα, τὰ ὁποῖα αἱ ἀντίζηλοι αὐτῆς ἀνέπτυξαν, δρώμεναι κατὰ πρόσωπον, ἀλλὰ δεσμεύει τὰ βλέμματα διὰ τῶν θελγήτρων τῶν ὤμων της, τοῦ ἀναστήματός της, καὶ τοῦ ἁπαλοῦ τῆς περιφερείας της, δι' ἣν ἐμεγαλαύχει τοσοῦτον ὥστε προὐτίμα μεταξὺ ὅλων τῶν ἐπιθέτων της τὸ τῆς καλλιπύγου.

Τὸ πρωτότυπον, τοῦ ὁποίου βλέπετε τὸ ἐκμαγεῖον, εὑρίσκετο, ὅτε τὸ ἀπετύπωσα, εἰς τὰς χεῖρας πραγματευτοῦ τινος ἀρχαιοτήτων, μεθ' οὗ δὲν ἠδυνήθην νὰ συμφωνήσω ὡς πρὸς τὴν τιμήν. Ἡ λίθος αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν δὲν εἶχεν οὐδὲν τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ μὲ ἑλκύσῃ, ἐξ ἰάσπιδος οὖσα ὑποκιτρίνου χρώματος καὶ ἐντελῶς σκοτεινοῦ· ἡ ὑπερβολικὴ σκληρότης της ἦν τὸ πρῶτιστον αὐτῆς προτέρημα ὡς πρὸς τὸν γλύπτην, ὅστις τὴν ἐξέλεξε διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὸ ἔργον του. Οἱ ἀρχαῖοι καλλιτέχναι, οὐδόλως ἀδιάφοροι ὄντες ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν τῆς ὕλης πρὸς ἐξεργασίαν τῆς τέχνης των, ἦσαν μάλιστα ἐν γένει λίαν ἐκλεκτικοὶ, ἀνεζήτουν ἀναλογίαν τινὰ μεταξὺ τοῦ ἀντικειμένου τῆς γλυφῆς καὶ τῆς λίθου, ἣν ἔμελλον νὰ γλύψωσι. Ἐκείνη, τὴν ὁποίαν παρουσιάζω ὑμῖν σήμερον, παρίστησι δύο στρωμνὰς, ὧν ἡ μέν ἐστι φαιὰ, ἡ δὲ πρασίνου ἀνοικτοῦ χρώματος. Ὁ καλλιτέχνης, ὡς βλέπετε, ἐχρησιμοποίησε τὴν προτέραν, διὰ νὰ τὴν μεταμορφώσῃ εἰς ἔρωτα μαστιγοφόρον, καὶ ἐπὶ δελφῖνος ἐποχούμενον, τὸν ὁποῖον διὰ χαλινῶν ἐλαύνει, καὶ ὅστις νηχόμενος ῥυτιδοῖ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, τῆς ὁποίας τὰ ἀφρόεντα κύματα ἀπομιμεῖται ἐν τῇ ὑστέρᾳ στρωμνῇ. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐν τῇ ἀναγλύφῳ λίθῳ, ἧς ὁρᾶτε τὸ ἐκμαγεῖον, ἥτις μοὶ εἶναι ἔτι μᾶλλον ἀγαπητὴ ὡς ἀνήκουσα εἰς ἀρχαῖον καὶ καλὸν κἀγαθὸν φίλον, ὅστις φεῦ! δὲν ὑπάρχει πλέον, τὸν Δ/ρα Στέφανον Καραθεοδωρῆ. Παρίστησι δὲ τὸν Δία, μεταμορφωθέντα εἰς Ταῦρον φέροντα ἐπὶ τῶν ὤμων του τὴν Εὐρώπην, καὶ πηδῶντα εἰς τὴν θάλασσαν, ὅπως ἀπαγάγῃ αὐτὴν εἰς Κρήτην. Τὸ ἡμισέληνον ὑπὸ ἀστέρων περικυκλούμενον δείκνυσιν ὅτι τὸ συμβὰν τοῦτο νύκτωρ ἐγένετο. Αἱ δύο δίχροοι στρωμναὶ ἐφημόσθησαν ἄριστα εἰς τὴν ἀπεικόνισιν τοῦ ταύρου καὶ τοῦ ἅθλου του *τῆς κατακτήσεώς του*, ὡς καὶ τῶν κυμάτων, δι' ὧν ἔμελλε νὰ τὴν φέρῃ. Ἡ σύνθεσις αὕτη καὶ τοι ὑποδεεστέρας ἐργασίας τῶν λοιπῶν τῶν παριστασῶν τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν, καὶ ἂς εὑρίσκει τις ἐν διαφόροις συλλογαῖς, δὲν στερεῖται ἀξίας τινός. Καὶ ὅμως ἀνήκει εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἡ ἁπλῆ καὶ καθαρὰ καλαισθησία διεφθάρη εἰς βαθμὸν ὥστε ἐν τῇ στάσει ἡ ἄμετρος ὑπερβολὴ προὐτιμᾶτο τῆς ἠρέμου ἰσχύος, τὴν ὁποίαν ἐκφράζουσι τὰ ἀρχαῖα πρωτότυπα.

Ἡ μορφὴ τοῦ Ἱμέρου ἐπὶ Δελφῖνος ἐπόχου, περὶ οὗ λόγον ἤδη ἐποιησάμην, ἐστὶ πολλῷ ἀνωτέρα τῆς τοῦ ἐκμαγείου, τὸ ὁποῖον ἐστάλη εἰς τὸν Σύλλογον ἐξ Ἀφιὸν-Καρὰ-Χισσὰρ, ἐν ᾧ ὁ ἔρως ὄρθιος ἐπὶ κόγχης σύρεται ἐπὶ τῶν ὑδάτων ὑπὸ ξυνωρίδος δελφίνων, ὧν ἡνιοχεῖ. Οἱ λιθοξόοι καὶ οἱ γλύπται ἀμιλλῶνται παριστάντες ἐν τοῖς συμπλέγμασι καὶ ἀναγλύφοις αὐτῶν τὰς μυρίας παιδιὰς τῶν ἐρώτων, τὰς ὁποίας οἱ ποιηταὶ περιέγραψαν ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτῶν. Μεταξὺ ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἔσχον τὴν εὐκαιρίαν τοῦ νὰ ἐξετάσω, ἐν πρώτοις τίθημι τὸν ὑπὸ τοῦ ἔρωτος νικώμενον Ἡρακλέα καὶ καταβαλλόμενον, ἐκεῖνον τὸν Ἡρακλέα, ὅστις, ὅπως ἀνακουφίσῃ τὸν Ἄτλαντα, ἦρεν ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ τὴν ὑδρόγειον σφαῖραν· τὸ ἐκμαγεῖον τοῦτο ἐδόθη μοι παρὰ τοῦ κ. Στεφάνου Μαυροκορδάτου· ἐστὶ δὲ περικαλλές.

Ἄλλη δέ τις λίθος, ἥτις οὐδαμῶς ταύτης ἐλάττων τὴν καλλιτεχνίαν τῷ κ. Γρηγορίῳ Ἀριστάρχῃ ἀνήκουσα, παρίστησι τὸν ἔρωτα πειρώμενον συλλαβεῖν τὴν ὡραίαν Ψυχὴν, κεκρυμμένην ὑπὸ τὴν μορφὴν χρυσαλλίδος. Ἡ σάρδιος λίθος ἡ παριστᾶσα τὸν Κιθαρῳδὸν Ἑρω-

Digitized

τα, τὸν διὰ τοῦ πλήκτρου πλήσσοντα τὰς χορδὰς τῆς λύρας, ἡ τῷ κ. Κωνταντίνῳ Παππᾷ ἀνήκουσα, ἐστὶν ἀξία ἐντίμου μνείας. Κατόπιν δὲ ταύτης ἀκολουθεῖ τὸ ἐκμαγεῖον τὸ παριστὰν τὸν ἔρωτα διαπερῶντα διὰ τοῦ βέλους του Σάτυρον (χρεωστῶ δὲ τοῦτο εἰς τὴν φιλοφροσύνην τοῦ κ. Βερναρδάκη). Κἀγὼ δὲ εἶχον λίθον ἀνάγλυφον παριστᾶσαν Σάτυρον, τὰς χεῖρας ἐπὶ νώτων ἔχοντα ἐνώπιον βωμοῦ, ἐφ' οὗ ὁ ἔρως ἡτοιμάζετο νὰ τὸν θυσιάσῃ, ἀλλ' ἀπώλεσα αὐτὴν κατὰ τὴν τελευταίαν μεγάλην πυρκαϊὰν τῆς Περαίας. Ἄλλη τις λίθος ἀνήκουσα εἰς τὸν κ. Ὀχανὲζ Ἀλλαχβερδῆν, παρίστησι τὸν ἔρωτα ἐπιτιθέμενον κατὰ λέοντος εἰς τὸν φωλεόν του καταφυγόντος, καὶ καταβυθίζοντα τὸν βραχιονά του εἰς τὸ στόμα ἐκείνου. Δύναταί τις νὰ ἐκλάβῃ ὅτι τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο ἐγένετο κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Λουκιανοῦ. Πρὸς ἀπάντησιν εἰς τὴν τρυφερὰν ἀνησυχίαν τῆς μητρός του, ἥτις φοβεῖται μήπως ἡ Ῥέα τὸν παραδώσῃ εἰς τοὺς λέοντας αὐτῆς πρὸς βορὰν, ὁ ἔρως τῇ λέγει, «Ἡσυχίαν ἄγε, μῆτερ, γνωρίζω »νὰ ἐξημερῶ καὶ αὐτοὺς τοὺς λέοντας, καὶ νὰ »ἐξοικειῶμαι μετ' αὐτῶν. Συνεχῶς μὲ ὑποφέ»ρουσι καὶ ἐπὶ τῶν νώτων αὐτῶν καθήμενον »μὲ κολακεύουσι, μὲ θωπεύουσι· καταβυθίζω »ἀτιμωρητεὶ τὸν ἀσθενῆ βραχιονά μου εἰς τὸ »ἡμιάνοικτον στόμα αὐτῶν καὶ λείχουσι τὴν »χεῖρά μου, τὴν ὁποίαν ἐκβάλλω σῶαν ἐκ τοῦ »χαίνοντος στόματός των». Τελευτῶν δεικνύω ὑμῖν τὸν ἔρωτα κλαίοντα ἐπὶ τῇ ὄψει τῶν τεμαχίων τῶν συντεθλασμένων τόξου καὶ βελῶν του· ἡ λίθος ἀνήκει ὡσαύτως εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ κ. Ὀχανέζ-Ἀλάχ-βερδῆ.

Ἡ δὲ πέμπτη καὶ τελευταία ἀναγνωσθεῖσα καὶ αὐτὴ ἐν ἰδίᾳ συνεδριάσει ἔχει οὕτως.

Ἐπειδὴ ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐπιτροπὴ μοὶ ἐπεφόρτισεν ἐν τῇ τελευταίᾳ αὐτῆς Συνεδριάσει νὰ ἐξετάσω τὰς ἐπιγραφὰς τὰς τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ ὑπὸ τοῦ Δρος κ. Νικολάου Λημνίου ἀνακοινωθείσας διὰ τῆς ἐξ Ἀρτάκης ἀπὸ 14 Νοεμβρίου ἐπιστολῆς αὐτοῦ, ἐὰν μέχρι τοῦδε ἀνέκδοτοι ἡ ἐκδεδομέναι τυγχάνωσιν οὖσαι, σπεύδω νὰ ὑποβάλω εἰς τὴν κρίσιν ὑμῶν τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐρευνῶν μου. Ἔχων ἀνὰ χεῖρας τὸν δεύτερον τόμον τοῦ Corpus inscriptionum Boekii, ὅστις περιέχει τὰς ἐν Μυσίᾳ συλλεχθείσας ἐπιγραφὰς μέχρι τοῦ 1842· φυλλολογήσας τοῦτον, εὗρον μεταξὺ τῶν ἐν τοῖς Addendis, σελ. 1135 εὑρισκομένων δύο ἐπιγραφὰς, ἃς ὁ κ. Kiepert ἀντέγραψεν ἐν τῇ ἐν Goenen περιφήμῳ τοποθεσίᾳ διὰ τὰς ἐκεῖ εὑρισκομένας θέρμας πρὸς μεσημβρίαν τῆς Κυζίκου, καὶ ἐπὶ τῆς ὄχθης τοῦ Αἰσήπου· καὶ αὗται ἀντιστοιχοῦσιν ἀκριβῶς πρὸς ἃς ὁ κ. Λήμνιος ἀνεῦρεν, τῷ Συλλόγῳ ἀνέθηκε. Ὁ Kiepert ἀποφαίνεται ὅτι ἡ κωμόπολις Goenen κατέχει τὴν θέσιν τοῦ Ποιμανηνοῦ, τοῦ ὁποίου τὰ θερμὰ ὕδατα ἐτιμῶντο πολὺ, καὶ οὕτως ἐστὶν ἄντικρυς ἐν ἀντιφάσει πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ κ. Λημνίου, καθ' ἣν τὸ ὄνομα Goenen εἴη ἂν ὁμώνυμον τῷ ποταμῷ Αἰνιῷ, ἐπὶ τῆς ὄχθης τοῦ ὁποίου ἀξιοῖ ὅτι ἡ ῥηθεῖσα κωμόπολις ᾠκοδόμητο. Ἡ παραγωγὴ αὕτη, ἥτις φαίνεται προβληματικὴ, καὶ τὸ εἰ ὁ Αἰνιὸς ἦν ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ποταμὸς, στερεῖται βάσεως, ὅταν ἐνθυμηθῇ τις ὅτι ἐπὶ τοῦ Αἰσήπου κεῖται ἡ κωμόπολις αὕτη. Ὁ Αἰνιὸς, ὅστις προέρχεται ἐκ τῆς Τρῳάδος, χύνεται εἰς τὸν Αἴσηπον κατὰ τὴν γέφυραν τῆς Περιζερᾶς Guiouverdjine Keuprussou, καὶ οὕτω καὶ κατ' αὐτὸν τὸν κ. Λήμνιον, ἀντιφάσκει πρὸς ἑαυτὸν τὸν μὲν ἀντὶ τοῦ δὲ ἀνταλλάττων.

Ἡ πρώτη τῶν δύο τούτων ἐπιγραφῶν τῶν δημοσιευθεισῶν ὑπὸ τοῦ κ. Kiepert εὑρίσκεται, κατὰ τὴν περιγραφὴν τούτου, μεταξὺ δύο κοιλαναγλύφων, ὧν τὸ ἀνώτερον παρίστησιν ἄνδρα χέοντα τὸ περιεχόμενον φιάλης ἐπί τινος βωμοῦ, καὶ ἔχοντα δεξιόθεν μὲν δευτέραν εἰκόνα, πιθανῶς εἰκόνα γυναικὸς, ἀριστερόθεν δὲ ἄλλα πέντε μικρότερα ὁμοιώματα. Ὁ κ. Λήμνιος οὐδεμίαν ποιεῖται μνείαν τοῦ κοιλαναγλύφου τούτου· ἐν τῇ ἐπιστολῇ του περὶ τοῦ δευτέρου μόνον λόγον ποιεῖται, ὅπερ εὑρίσκεται ὑποκάτω τῆς ἐπιγραφῆς, καὶ ἡ περιγραφὴ, ἣν ποιεῖται, ὁμοιάζει τοσούτῳ ἀκριβῶς τῇ τοῦ κ. Kiepert, ὥστε ἀναντίῤῥητον καθίσταται ὅτι ἡ αὐτὴ ἐστίν. Ἡ παρὰ τοῦ κ. Kiepert γενομένη ἀντιγραφὴ παρουσιάζει ὀλιγώτερα διαλείμματα τῆς τοῦ κ. Λημνίου, καίτοι τῶν ἀμφοτέρωθεν ὑπαρχόντων ταὐτῶν ὄντων. Ἡ τοῦ κ. Λημνίου ἀντιγραφὴ ἔχει πρὸ τῆς τοῦ κ. Kiepert τὸ πλεονέκτημα, τὸ νὰ ἀποκαθιστᾷ πολλὰ γράμματα, τὰ ὁποῖα ἐπανορθοῦσι τὸ κείμενον βέλτιον ἢ πρὶν, οὕτως ὡς ἔπεται.

Ἐπὶ Εὐμ — τοῦ Ἀριττάνδρου Ἱππάρχων Εὐανδρος, Κλεσφάμου ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῆς γεναίκος καὶ τῶν τεκνῶν καὶ γεοκτειτῶν καὶ κωμητῶν Εὐχήν.

Αἱ πλεῖσται ἐπιγραφαὶ τῆς Κυζίκου φέρουσιν ὡς ἡμερομηνίαν τὸ ἐπώνυμον τοῦ Ἱππάρχου τοῦ προέδρου τῆς Βουλῆς τῶν Ἀρχόντων, τοῦ προεξάρχοντος. Τὸ ἕτερον τῶν δύο ψηφισμάτων, τὰ ὁποῖα προσφάτως παρουσίασα εἰς

Digitized by Google

τὸν Σύλλογον, τὰ ἐκ τοῦ Δήμου τῆς Κυζίκου προερχόμενα, φέρουσι τὴν χρονολογίαν. *Επι Γαΐου Καίσαρος, Ιππάρχεων Μηνὸς Θαργηλίωνος—Θ—*

Ἡ μὲν ὑπόθεσις τοῦ ἀνωτέρου κοιλαναγλύφου ἔστι πιθανῶς Εὔανδρος ὁ Κλεοφάμου, ἔχων τὴν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα του παρ' αὐτῷ, καὶ σπένδων ἐπί τινος βωμοῦ· τὸ δὲ κατώτερον κοιλανάγλυφον παρίστησι τοὺς ἰδιοκτήτας τῆς γῆς καὶ τῶν χωρίων τοῦ Ποιμανίνου, εἰς χορὸν ἡνωμένους καὶ μετέχοντας τῆς αὐτῆς εὐκτηρίου ἑορτῆς.

Ἡ δευτέρα ἐπιγραφή, τῆς ὁποίας ὁ κ. Δ/ορ Ν. Λήμνιος δὲν κατώρθωσε ν' ἀναγνώσῃ εἰμὴ ἓν μόνον ὄνομα, τὸ *Αὐρήλιος*, ἀντεγράφη ὡσαύτως ὑπὸ τοῦ κ. Kiepert ὅστις εὐτυχέστερος τούτου κατώρθωσε νὰ ἀναγνώσῃ καί τινας ἄλλας λέξεις, καὶ νὰ ἀποδείξῃ τὸ ἔλλειμμα πλειόνων τῶν εἴκοσι στίχων. Αὕτη δὲ ἔχει οὕτως.

ΑΥΡΗΛΙΟΥ ΕΥΤΥΧΟΥΣ
ΦΑΙΝΥΛΛΝ—ΙΓ—ΓΥΝΗΓΕΣΑΙΛ
ΤΥΡΕΑΣΔΝΑΥΣΙΟΝΟΣ
ΙΔΟΚΑΕΥΟΝ—Ι—ΟΤ

Ὁ κ. Kiepert παρετήρησεν ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ αὐτοῦ τουρκικοῦ ναοῦ, ἀλλὰ λίαν ὑψηλῶς, ἕτερόν τινα μαρμάρινον λίθον, φέροντα τὴν ἐπιγραφήν. Δημήτριε Μα . . . νίου χαῖρε. Ὁ κ. Λίμνιος οὐδεμίαν τούτου ποιεῖται μνείαν. Ἡ μόνη μεταξὺ τῶν τριῶν ἐπιγραφῶν, τὰς ὁποίας ἀναφέρει, ἥτις φαίνεται εἶναι ἀνέκδοτος, ἤθελεν εἶσθε ἐκείνη, ἣν εἶδεν ἐπί τινος πλακὸς καλυπτούσης ἀρμενικόν τινα τάφον καὶ ἥτις πιθανῶς σημαίνει: Πύλη τοῦ Ευα/γισμοῦ.

Τὸ συμπέρασμα τῆς ἐκθέσεως ταύτης, ἥτις καθίστησι τὴν προτεραιότητα τῶν δικαιωμάτων τοῦ Kiepert ὡς πρὸς τὴν ἀνεύρεσιν τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Goenen οὐδαμῶς θέλει μειώσει, ἐλπίζω, τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ Συλλόγου πρὸς τὸ ἀξιότιμον αὐτοῦ ἀντεπιστέλλον Μέλος τῆς Ἀρτάκης. Παρασχὼν τὴν ἑαυτοῦ μερίδα εἰς τὰς παλαιογραφικὰς ἡμῶν ἐρεύνας, δικαιοῦται ἐπὶ τούτῳ νὰ ἀπαιτῇ εὐγνωμοσύνην παρ' αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἀγαθῇ αὐτοῦ προθέσει. Ἐλπίσωμεν δὲ ὅτι εὐχαριστίαι θέλουσι τῷ ἀπονεμηθῇ, καὶ ἐγκαρδιούμενος οὕτω νὰ ἐμμένῃ ἐν ταῖς ἐρεύναις αὐτοῦ, θέλει φθάσει ποτὲ νὰ συνάξῃ ἀφθονώτερον ἀμητὸν ἢ αἱ πρῶται αὐτοῦ προσπάθειαι προσήνεγκον. Ἐπὶ τούτῳ τῷ σκοπῷ προτείνω τῷ Συλλόγῳ νὰ παρακαλέσῃ τὸν κ. Λήμνιον νὰ μεταβῇ ἅμα δυνηθῇ εἰς τὴν κρήνην τὴν πλησίον τοῦ *Αϊδιντζίκ*, ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς ὁποίας ἐγγέγραπται ἡ ἐπιγραφὴ ἡ περιέχουσα τὰ δύο ψηφίσματα τῆς Κυζίκου, ἅπερ ἀνεκοίνωσα τῷ Συλλόγῳ κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν τοῦ Δ/ρος Long. Ἡ ἐπὶ χάρτου ἀποτύπωσις τοῦ πρώτου τούτων τῶν ψηφισμάτων, ἐστὶ λίαν ἀτελὴς, καὶ ἐπιθυμητὸν ἂν εἴη νὰ ἀναπληρωθῶσι τὰ ἐλλείμματα. Ὑπάρχει δὲ ὡσαύτως ἐν τῷ τοίχῳ τουρκικοῦ τινος ναοῦ τοῦ Αϊδιντζίκ κατερημμένου, κοιλανάγλυφόν τι στίχων ἐμμέτρων ἀρχομένων ἀπὸ τῶν λέξεων *Φερσεφάναιον ἔργον*, οὗπερ ἔχω ἀποτύπωσιν οὐχὶ τοσοῦτον ἐπιτυχῆ. Εὔελπις ὅτι ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐπιτροπὴ θέλει εὐαρεστηθῇ νὰ ὑποστηρίξῃ τὰς προτάσεις μου ὅπου δεῖ, ἔχω τὴν τιμὴν νὰ ἦμαι

Κύριοι

Ὁ εἰσηγητὴς
Ι. ΜΙΔΔΙΓΕΝ.

Ἐπὶ τούτοις διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΝΕ'.

Τακτική.

Τῇ 19ῃ Μαρτίου 1873.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Κ. Καραπάνου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν, ὁ γενικὸς γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου, συνισταμένην· ἀ) ἐκ τριῶν διαφόρων αἰτήσεων β') ἐκ δύο εὐχαριστηρίων γ') ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ ἁγίου Κασσανδρείας ἐντεῦθεν ἀπὸ 28 Μαρτίου δι' ἧς προσφέρει ἐσωκλείστως πεμπόμενα διάφορα ἀρχαῖα νομίσματα, συλλεγέντα παρὰ τῆς Α. Πανιερότητος ἐκ τῆς ἐπαρχίας του.

Ὁ κ. Πρόεδρος ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει ταύτης τῆς ἐπιστολῆς εἰπὼν ὅτι τὰ νομίσματα ἅπερ προσφέρει τῷ Συλλόγῳ ὁ ἅγιος Κασσανδρείας εἰσὶ χαλκᾶ καὶ ἀργυρᾶ, προτείνει ἵνα γραφῇ πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα ἐπιστολὴ εὐχαριστήριος οὐ μόνον διὰ τὴν προσφορὰν αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀξιέπαινον ἰδέαν τῆς συλλογῆς καὶ διασώσεως τῶν ἀρχαίων κειμηλίων. Τὴν πρότασιν ταύτην τοῦ κ. προέδρου ὁ Σύλλογος ἐνέ-

Digitized

κρινε· δ') ἐξ ἐπιστολῆς ἀναγνωστηρίου «ἡ Αἴγλη» ἐν Σύμῃ ἀπὸ 22 Δεκεμβρίου 1872, δι' ἧς ἀγγέλλεται ἡ σύστασις αὐτοῦ καὶ ζητεῖται ἡ ἀρωγὴ τοῦ Συλλόγου, ἰδίᾳ ὑπὲρ τῆς βιβλιοθήκης αὐτοῦ, συνάμα δὲ ἀποστέλλεται καὶ ἀντίγραφον προγράμματος φιλολογικοῦ ἀγωνίσματος στεφανίτου μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ χρηματίτου, περὶ Συναγωγῆς ἠθῶν, ἐθίμων, παραδόσεων, λέξεων, φράσεων καὶ λοιπῶν τῶν κατὰ τὰς Σποράδας κατοίκων ἐν συγκρίσει, κατὰ τὸ δυνατὸν, πρὸς τὰ ἀρχαῖα. Ἐνεκρίθη ἵνα γραφῇ εὐχαριστήριος ἐπιστολὴ, ἔτι δὲ ἐκ τῶν βιβλίων, ὅσα ὁ Σύλλογος ἔχει εἰς διπλοῦν ἀντίτυπον ν' ἀποσταλῶσιν εἰς τὸ Ἀναγνωστήριον «Αἴγλη» τῆς Σύμης. ε) ἐξ ἐπιστολῆς Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου Καστορίας ἀπὸ 14 Φεβρουαρίου δι' ἧς ἀγγέλλεται ἡ σύστασις καὶ ὁ σκοπὸς αὐτοῦ καὶ ζητεῖται ἡ σύμπραξις τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου· ς') ἐκ πιττακίου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ἀπὸ 15 Μαρτίου δι' οὗ ἀγγέλλει τὴν σύστασιν Πατριαρχικῆς Κεντρικῆς Ἐκπ. Ἐπιτροπῆς καὶ τὴν κατὰ κοινὴν ἀπόφασιν, πρόσληψιν δύο τῶν τοῦ Συλλόγου ὀρθοδόξων μελῶν πρὸς διατήρησιν οὕτω τῶν μετ' αὐτοῦ σχέσεων αὐτῆς, ἐξελέγησαν δὲ διὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος οἱ κ. κ. Ξ. Ζωγράφος καὶ Κ. Καλλιάδης.

Ἀκολούθως ὁ κ. γενικὸς γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὸν κατάλογον προσφορᾶς πρὸς τὸν Σύλλογον βιβλίων· ἀ) 10 ἀντίτυπα Περιβάσεις εἰς τὰς μονὰς καὶ Μετόχια τῆς Σάμου ὑπὸ Ἐμμανουὴλ Κριτικίδου. Προσφορὰ τοῦ συγγραφέως· β') 2 ἀντίτυπα Etudes philologiques sur la langue Turque ὑπὸ Louis Charrel Προσφορὰ τοῦ συγγραφέως.

Ἐπὶ τούτοις ὁ κ. Πασπάτης ἀναγινώσκει τὸ περὶ ἐμπορίου τῶν Γενουηνσίων ἐν Κων/πόλει καὶ Εὐξείνῳ πόντῳ κατὰ τὸν μεσαίωνα τρίτον αὐτοῦ ἀνάγνωσμα (ἴδε σελ. 82) εἶτα ἐκηρύχθη ἡ διάλυσις τῆς συνεδριάσεως.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΝΣ'.

Τακτική.

Τῇ 26 Μαρτίου 1873

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Κ. Καραπάνου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν, ὁ γενικὸς γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου συνισταμένην ἀ) ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Συλλόγου τῶν Φιλομούσων ἐν Φιλιππουπόλει ἀπὸ 10 Μαρτίου δι' ἧς ἀγγέλλοντες τὴν σύστασιν αὐτοῦ καὶ τὸν σκοπὸν, ὃν προέθετο, ἐπικαλοῦνται τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν ὑποστήριξιν μετὰ ἐπισυνημμένου ἀντιτύπου κανονισμοῦ, β') ἐξ ἐπιστολῆς Εὐλαμπίου Δημητρίου ἀπὸ 23 Μαρτίου ἐκ Χαρταλιμῆς μετὰ νομισμάτων δι' ἧς ἐκφράζει τὴν πρὸς τὸν Σύλλογον ἀφοσίωσιν αὐτοῦ· γ') ἐξ ἐπιστολῆς Λεωνίδα Ἠλιάδου ἀπὸ 16 Μαρτίου ἐκ Παρισίων δι' ἧς ἐκφράζων τὴν πρὸς τὸν Σύλλογον τιμὴν καὶ ὑπόληψιν αὐτοῦ, ἀγγέλλει ὅτι δωρεῖται αὐτῷ ἱκανὰ βιβλία, ὧν πέμπει ἐσωκλείστως κατάλογον. Ὁ γενικὸς γραμματεὺς παρηγγέλθη ἵνα πρὸς τὸν κ. Ἠλιάδην γράψῃ εὐχαριστήριον ἐπιστολὴν, ὁ δὲ κ. Βασιάδης παρακαλεῖ τὸ προεδρεῖον ἵνα προτείνῃ τοῦτον ὡς ἀντεπιστέλλον μέλος, μεθ' ὃ, τῆς αἰτήσεως τοῦ κ. Βασιάδου δεκτῆς γενομένης, ἀναγινώσκεται ὑπὸ τοῦ γενικοῦ γραμματέως ἐπιστολὴ ὁλόκληρος τοῦ ἐκ Βερολίνου καθηγητοῦ Frank Holtzendorf κατὰ μετάφρασιν ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Σ. Κ. Καραθεοδωρῆ, δι' ἧς ὁ κ. Holtzendorf ἐκφράζει τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ του ὡς ἐπιτίμου μέλους, καὶ ἀκολούθως ἀναγινώσκεται περίληψις ἐπιστολῆς τοῦ κ. Σ. Κ. Καραθεοδωρῆ ἀπὸ 1/13 Μαρτίου ἐν ᾗ ἐκφράζων καὶ οὗτος τὰς πρὸς αὐτὸν προφορικὰς εὐχαριστίας τοῦ κ. Frank Holtzendorf ἐσωκλείει τὸ γερμανικὸν πρωτότυπον καὶ τὴν μετάφρασιν τῆς πρὸς τὸν Σύλλογον ἐπιστολῆς ἐκείνου· δ') ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Κ. Καλλιάδου ἀπὸ 26 Μαρτίου, δι' ἧς ἀγγέλλει τὴν ἀποστολὴν νομισμάτων ἀρχαίων προσφερομένων παρὰ τῆς Α. Σ. τοῦ ἁγίου Δέρκων Κ. Νεοφύτου.

Ἐπὶ τῇ παραστάσει ταύτῃ ὁ κ. Πρόεδρος ἀγγέλλει ὅτι ὁ ἅγιος Κασσανδρείας ἀποστέλλει τῷ Συλλόγῳ δύο χρυσᾶ νομίσματα, ἓν Ὀθω-

Digitized by Google

μανικὸν ἀρχαῖον καὶ ἓν Ἑλληνικὸν, ε') ἐκ πιττακίου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ἀπὸ 28 Μαρδι' οὗ συνίστησιν ὅπως ληφθῇ ὑπὸ σπουδαίαν ἔποψιν ἡ κατάστασις τῶν σχολείων τῶν δύο ἐν Φιλιππουπόλει κωμοπόλεων Περιστερᾶς καὶ Παζαρτζηκίου, καὶ χορηγηθῇ αὐτοῖς ἡ δέουσα βοήθεια πρὸς ὑποστήριξιν, ς') ἐκ δύο ἐπιστολῶν διαφόρων αἰτήσεων καὶ ζ') ἐκ μιᾶς εὐχαριστηρίου.

Ἀκολούθως ἀνεγνώσθη κατάλογος τῶν προσενεχθέντων τῷ συλλόγῳ βιβλίων.

Βλωσσίου καὶ Διοφάνους ἔρευναι καὶ εἰκασίαι, προσφορὰ Μάρκου Ῥενιέρη.

Ἀνατολικὴ ἐπιθεώρησις προσφορὰ ἐκδότου αὐτῆς Γ. Παράσχου.

Ἐπὶ τούτοις διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΝΖ'.

Τακτική.

Τῇ 2 Ἀπριλίου 1873.

Προεδρεύοντος τοῦ προέδρου κ. Κ. Καραπάνου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου συνισαμένην ἀ) ἐκ μακροτάτης ἐκθέσεως κ. Σάββα Ἰωαννίδου ἀπὸ Κερασοῦντος τῇ 28 Μαρτίου περὶ τῆς πνευματικῆς καταστάσεως τῶν κατοίκων εἴκοσι περίπου ἐπαρχιῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὧν ὁ ἐπιστέλλων ἐπεσκέφθη τὰς πλείστας καὶ ἰδίοις ὀφθαλμοῖς συνέλεξε τὰς πληροφορίας β') ἐξ ἐπιστολῆς ἀνωνύμου ἐκ Περαίας ἀπὸ 8 Μαρτίου δι' ἧς ἀναγγέλλει ὅτι ἀποστέλλει τῷ Συλλόγῳ αἰγυπτιακάς τινας ἀρχαιότητας· γ') ἐξ ἐπιστολῆς Νικολάου Δράκου ἀπὸ 27 Μαρτίου δι' ἧς ἀγγέλλει τὴν ὑπ' αὐτοῦ προσφορὰν τῶν στοιχείων τῆς Φιλοσοφίας καὶ τῆς Γνωστικῆς ὑπὸ Καΐρῃ· δ') ἐξ ἐπιστολῆς Συλλόγου Βωδενῶν ἀπὸ 19 φεβρουαρίου δι' ἧς ἀγγέλλει τὴν σύστασιν αὐτοῦ καὶ ζητεῖ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου· ε') ἐκ τριῶν ἐπιστολῶν ἀφορωσῶν τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Συλλόγου, μιᾶς αἰτήσεως καὶ ἑτέρας εὐχαριστηρίου.

Ἀκολούθως ἀγγέλλονται τὸ ἀ) ὡς μέλη τακτικὰ μὲν ὁ ἐνταῦθα κ. Ν. Δράκος μεσίτης προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ κ. Ζ. Ἀλεξανδρίδου, Γ. Γκιὼν, Δ. Πληθωνίδου, ὁ ἐνταῦθα κ. Ι. Ζωγραφίδης, καθηγητὴς ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Λυκείῳ, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Χασιώτη, Μ. Πανταζῆ καὶ Καλωταίου. Ἀντεπιστέλλοντα δὲ ὁ ἐν Παρισίοις κ. Δ. Ἡλιάδης προτεινόμενος ὑπὸ τῆς φιλολογικῆς ἐπιτροπῆς.

Ἀκολούθως δίδοται ὁ λόγος τῷ κ. Δ. Ῥαζῇ ὅστις παρελθὼν ἀναγινώσκει τὸ περὶ τοῦ Πεντνάμελ Ἀττάρ. (ἴδε σελ. 146).

Ἐπὶ τούτοις ὁ κ. Πρόεδρος ἀναγγέλλει εἰς τὸν Σύλλογον τὴν σύστασιν διδασκαλείων διὰ τῶν Συλλόγων Ἠπειρωτικοῦ καὶ Θρᾳκικοῦ ὑπὸ τῶν κ. κ. Χ. ἐφένδη Ζωγράφου, καὶ Γ. Ζαρίφη ἀνακοινῶν προσέτι ὅτι τὸ προεδρεῖον ἀπεφάσισεν ἵνα συστήσῃ ἐπιτροπὴν εἰδικὴν εἰς ἣν ν' ἀνατεθῇ ἡ μελέτη τοῦ ζητήματος περὶ τῆς ἐπὶ τὸ ἀνυσιμώτερον μεταρρυθμίσεως τῆς κατωτέρας παιδεύτεως καὶ τῆς δημοτικῆς καλουμένης καὶ ἐξενέγκῃ τὴν περὶ τούτου γνώμην αὐτῆς.

Ἐπὶ τούτῳ λοιπὸν τὸ προεδρεῖον ἐνέκρινε νὰ προσκαλέσῃ τοὺς Συλλόγους Ἠπειρωτικὸν καὶ Θρακικὸν ὅπως ἐκλέξωσιν ἐξ αὐτῶν ἀνὰ δύο μέλη ἅπερ μετὰ δύο μελῶν ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἐκλεχθησομένων νὰ καταρτίσωσι τὴν ἐν λόγῳ ἐπιτροπὴν, ἥτις, ἀφοῦ προσλάβῃ καὶ ἑτέρους οὓς ἂν ἐγκρίνῃ θέλει ἀρχίσει τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἠγέρθησαν ἐνστάσεις τινὲς καὶ συζητήσεις ἐγένοντο ὑπό τινων, ὁ κ. Πρόεδρος ὑποβάλλει εἰς τὴν ἔγκρισιν τοῦ Συλλόγου πρότασιν περὶ συστάσεως κατ' ἀρχὴν τῆς ἐν λόγῳ ἐπιτροπῆς, ἐφ' ᾗ ψηφοφορίας γενομένης, ἐγένετο ἡ πρότασις αὕτη ἀπολύτῳ πλειονοψηφίᾳ δεκτή. Ἀκολούθως ἀναφυέντος τοῦ ζητήματος περὶ τοῦ ἐὰν τὰ μέλη τῆς ἐν λόγῳ ἐπιτροπῆς δέον νὰ ληφθῶσιν ἐκ τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἐπιτροπῆς, ἢ ἀδιαφόρως ν' ἀφεθῇ ἐξουσία εἰς τὸν Σύλλογον νὰ ἐκλέξῃ ἐξ ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν μελῶν αὐτοῦ οἷα δήποτε καὶ ἂν ἐγκρίνῃ, ἄλλων μὲν συντασσομένων τῇ μιᾷ τῶν γνωμῶν, ἄλλων δὲ τῇ ἑτέρᾳ, ἐνεκρίθη ἀπολύτῳ πλειοψηφίᾳ ἵνα ὁ Σύλλογος ἐκλέξῃ ἐκ τῶν μελῶν ὅλων ἀδιαφόρως οὓς ἂν ἐγκρίνῃ. Ἐπειδὴ δὲ πέντε ἐκ τῶν μελῶν ἐζήτησαν τὴν διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας ἐκλογὴν τῶν δύο μελῶν τῆς ἐν λόγῳ ἐπιτροπῆς, ὁ Σύλλογος προβὰς εἰς ψηφοφορίαν ἐξελέξατο τοὺς κ. Α. Τάγην καὶ Ξ. Ζωγράφον δι' ἀπολύτου πλειονοψηφίας, μεθ' ὃ διελύθη ἡ Συνεδρίασις.

Digitized by Google

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΝΗ'.

Τακτική.

Τῇ 16ῃ Ἀπριλίου 1873.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Κ. Καραπάνου.

Ἐλλείψει πρακτικῶν, ὁ γενικὸς γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου συνισταμένην ἀ) ἐξ ἐπιστολῆς ἐφόρων ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων Μελενίκου ἀπὸ 15 Μαρτίου περὶ τῶν Σχολιακῶν αὐτῶν πραγμάτων· β') ἐξ ἐπιστολῆς Α. Ζωηροῦ ἀπὸ 16 Μαρτίου, δι' ἧς δηλοποιεῖ τὴν ὑπὲρ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Συλλόγου προσφορὰν βιβλίων, ὡς καὶ τριῶν φυλλαδίων ὑπ' αὐτοῦ φιλοπονηθέντων ἐπισυνάπτων καὶ κατάλογον τῶν προσφερομένων βιβλίων· γ') ἐξ ἐπιστολῆς Βλαχοῦ Κορωνιοῦ καὶ Σκουλούδη πρὸς τὸν κ. Η. Βασιάδην, δι' ἧς ἀγγέλλουσιν ὅτι προσφέρουσι 300 ὀθωμ. λίρας ἀνὰ ἑκατὸν ἕκαστος, ὑπὲρ τῶν ἀπόρων τῆς Μακεδονίας Σχολείων· δ') ἐκ δύο ἐπιστολῶν ἀφορωσῶν τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Συλλόγου ε') ἐκ 2 ἑτέρων διαφόρων αἰτήσεων.

Μετὰ ταῦτα ἀγγέλλονται τὸ δεύτερον ὡς μέλη τακτικὰ μὲν ὁ κ Ν. Δράκος μεσίτης ἐνταῦθα προτεινόμενος ὑπὸ τῶν Ζ. Ἀλεξανδρίδου, Γ. Γκιὼν καὶ Δ. Πληθωνίδου Ι. Ζωγραφίδης προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. Γ. Χασιώτου, Μ. Πανταζῆ, καὶ Χ. Καλωταίου, ὡς ἀντεπιστέλλον δὲ ὁ κ. Λ. Α. Ἠλιάδης ἐν Παρισίοις προτεινόμενος ὑπὸ τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς, καὶ ἐγένοντο ἅπαντες ἀπολύτῳ πλειονοψηφίᾳ δεκτοί.

Ἀκολούθως ὁ κ. πρόεδρος ἀναγγέλλει ὅτι ἀπεφασίσθη ἵνα τὴν μὲν τρίτην 24 Ἀπριλίου ἀναγνωσθῶσιν αἱ ἐκθέσεις τῆς Ἐκπαιδευτικῆς, Φιλολογικῆς, Ἐπιστημονικῆς καὶ Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς, τὴν δὲ πέμπτην 26ῃ Ἀπριλίου τῆς ἀρχαιολογικῆς, τοῦ γενικοῦ γραμματέως καὶ τοῦ βιβλιοφύλακος, τὴν δὲ παρασκευὴν 27 Ἀπριλίου τοῦ προέδρου τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς περὶ διαλέξεων, τοῦ ταμίου καὶ τοῦ εἰδικοῦ γραμματέως. Ἀγγέλλει πρὸς τούτοις ὅτι τὴν τελευταίαν κυριακὴν τοῦ Ἀπριλίου ἤτοι τὴν 23ην γενήσονται αἱ ἀρχαιρεσίαι τῶν κοσμητόρων· ὁ δὲ γενικὸς γραμματεὺς ἐπεφορτίσθη ἵνα τὰ περὶ ἀναγνώσεως τῶν ἐκθέσεων καὶ περὶ ἀρχαιρεσιῶν δημοσιεύσῃ ἐγκαίρως διὰ τῶν ἐφημερίδων. Μετὰ ταῦτα τὸ προεδρεῖον ἀναγγέλλον μετὰ λύπης τῷ Συλλόγῳ τὸν θάνατον τοῦ κ. Saint-Marc-Girardin ἀνδρὸς φιλέλληνος καὶ πολλὰς παρασχόντος τῷ ἔθνει ὑπηρεσίας προτείνει ἵνα γραφῇ ἐπιστολὴ συλλυπητήριος τῇ χήρᾳ αὐτοῦ· τὴν πρότασιν δὲ ταύτην τοῦ προεδρείου παρεδεξαμένου ὁμοθυμαδὸν τοῦ Συλλόγου, ὁ κ. Καρολίδης ἀναγινώσκει τὴν περὶ γενέσεως γλώσσης πραγματείαν αὐτοῦ, ἣν ἔχουσαν ὡς ἑξῆς.

«Ἀκοὴν μὲν» ἔχειν φησὶ τὸν ἄνθρωπον Ἀριστοτέλης ὁ φιλόσοφος, «ὅπως σημαίνῃ τι αὐτῷ, γλῶτταν δ' ὅπως σημαίνῃ τι ἑτέρῳ (1)· σημαίνει δ' αὐτῇ, δηλονότι, τὰ διανοήματα καὶ τὰ ἐν τῇ ψυχῇ καθόλου. Πρὸ μέντοι τοῦ ἑτέρῳ τι σημαίνειν ἄλλο τι καὶ κυριώτερον εἶωθεν ἡ γλῶσσα τελεῖν ἐν αὐτῷ τῷ σημαίνοντι, ἐμπεδοῦν ἐν τῇ ψυχῇ τὰ διανοήματα καὶ τὰς ἰδέας καὶ ταῦτα τοῖς ἔξω συνάπτειν. Ἔστι γάρ τις ἡ γλῶσσα σύνδεσμος τῇ ψυχῇ πρὸς τὴν ἐκτὸς φύσιν, δισσὸν δέ τι ποιοῦμεν, ὡς ἔοικε, λέγοντες, τὰ μὲν ὁρώμενα καὶ αἰσθητὰ μεταβάλλομεν εἰς νοήματα, ταῦτα δ' αὖ αἰσθητὰ τῷ λόγῳ καθίσαμεν, ὥςθ' οἷαν εἶναι τὴν γλῶσσαν ἡμῖν τὸ πᾶν ὡς οἷόν τε καταληπτὸν καθιστάναι τῷ νῷ. Ἔσιν ἄρ' ἡμῖν ὄργανον ἡ γλῶσσα τῇ ψυχῇ, πρὸς κοινωνίαν τε τοῖς ἔξω καὶ τούτων κατάληψιν ὑπ' αὐτῆς δεδημιουργημένον, ὅπερ ὅσῳ τυγχάνει τελειότερον ὂν ἢ ἀτελέστερον, τοσούτῳ καὶ πέφυκε μᾶλλον ἢ ἧσσον ἐκείνῃ βοηθεῖν εἰς δήλωσιν· ὅσῳ γὰρ ἡ ψυχὴ ἐλευθερωτέρα τῇ γλώσσῃ τῶν ὁρωμένων γιγνομένη ὅλην αὐτὴν ἑαυτῇ παρίστησι τοῖς αἰσθήμασι καὶ νοήμασι καὶ γνώσεσι, τοσούτῳ κρατυνομένη νοεῖ μὲν ὀξύτερον, κρίνει δὲ βεβαιότερον. Ἐπεὶ δὲ μόνῳ τῷ τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἔοικεν, ἡ φύσις ἐδωρήσατο τοῦτο γένει, γλῶσσαν ἑαυτῷ δημιουργῆσαι, διανοίας ὄργανον, τῶν δ' ἀνθρώπων ἐν χρόνῳ γενομένων, ὡς ἔοικεν, ἐν χρόνῳ γενέσθαι καὶ τὴν γλῶσσαν ἀνάγκη, ζητητέον ἂν εἴη τίς ἡ ταύτης ἀρχὴ καὶ πῶς ἀπ' ἀναύδων, οἵους εἰκὸς αὐτοὺς εἶναι τὸ ἐξ ἀρχῆς, αὐδήεντες οἱ ἄνθρωποι ποτ' ἐγένοντο·

Τὸ μὲν οὖν θεωρῆσαι τίνα τρόπον ἄνθρωποι τὸ πρῶτον ἐγένοντο, γονέων οὐκ ὄντων, οὐ τῆς παρούσης ἐστὶ πραγματείας. Γενόμενοι δ' οὖν ὅν δή ποτε τρόπον, γυμνοί τε κατὰ τὸ εἰκὸς ἦσαν αὐτοὶ καὶ γῆν ᾤκουν γυμνήν, πολε-

(1) Περὶ ψυχῆς Γ. ἐν τέλει

Digitized by Google

μίοις, ὡς εἰκὸς, πάντοθεν περιεστοιχισμένοι, ψύχει τε καὶ θάλπει καὶ θηρίοις πολλοῖς καὶ παντοδαποῖς, καὶ πολλοὶ μὲν, ὡς ἔοικεν, ὑπὸ δυσκρασίας καὶ στερήσεως παντοίας καὶ ἀθλιότητος καὶ μάλιστα πάντων ὑπὸ θηρίων ἐφθείροντο, πολλοὶ δ' ἐγίγνοντο. Ξένοι δὲ παντελῶς τῶν περὶ αὐτοὺς ἁπάντων ὄντες καὶ νοήσεως οὔπω πάμπαν εὐμοιροῦντες, νηπίων δίκην ἐνδελεχεῖ τινι πρὸς τὴν φύσιν ἐκπλήξει καὶ θαυμασμῷ κατείχοντο· πᾶσα δὲ τῶν περὶ αὐτοὺς ἀντίληψις, ἰδίᾳ δ' ἡ τοῖς ὠσὶ καὶ ταῖς ὄψεσι γινομένη διὰ ψυχῆς ἀντιπάθειαν ὥσπερ ἦχοι τῶν φωνητικῶν ὀργάνων, διὰ φωνῆς ἀναλόγου, τῶν τῆς ψυχῆς παθημάτων ἐκφαντικῆς, ἐξεδηλοῦτο. Συμπάσης δὲ τῆς καθ' ἡμᾶς φύσεως εἰς ὀργανικὰ καὶ ἀνόργανα διηρημένης, αἱ μὲν ἔμφυτοι τοῖς ζώοις φωναὶ καὶ οἱ ταῖς τούτων κινήσεσι προσιδιάζοντες ἦχοι προσομοίοις τισίν, οἱ δὲ ἐκ τῶν φυτῶν ἢ τῶν φύλλων αὐτῶν σειομένων καὶ ἐκ τῶν ὑδάτων ῥεόντων καὶ τῶν ὑετῶν καταφερομένων ἐκπεμπόμενοι καὶ ὁ τῆς βροντῆς πάταγος, ἔτι δὲ πρὸς τούτοις αἱ ποικίλαι φωτὸς καὶ σκότους καὶ ψύχους καὶ θάλπους καὶ λείου καὶ τραχέος καὶ ὑγροῦ καὶ ξηροῦ καὶ καλοῦ καὶ αἰσχροῦ καὶ ἡδέος καὶ πικροῦ καὶ τῶν τοιούτων αἰσθήσεις θαυμασμὸν ταῖς ψυχαῖς ἢ παθήματα ποικίλα περιποιοῦσαι αἱ μὲν ἐμφερέσιν, ὡς ἔοικε, φθέγμασι κατὰ τὴν καλουμένην ὀνοματοποιίαν αἱ δὲ φωναῖς ἀναλόγοις, ὡς τὸ εἰκὸς, ἀπεδίδοντο. Ἁπλῶν δὲ πασῶν καὶ μονοτόνων τῶν ἐν τῇ φύσει φωνῶν οὐσῶν, ἁπλᾶς ἔδει τινὰς εἶναι φωνὰς καὶ τὰς τούτων μιμήσεις ἢ ἀποδόσεις. Κατὰ βραχὺ δὲ τῆς νοήσεως κρατυνομένης καὶ διακρίνων ὁ ἄνθρωπος ἤδη τῶν περὶ αὐτὸν μὲν ἑαυτὸν, ἐκεῖνα δ' ἀλλήλων, ταῖς φωναῖς ἢ τοῖς ἤχοις, ὧν παρ' ἑκάστοις ἀντελαμβάνετο, παιδίου δίκην ἤδη λαλεῖν μανθάνοντος, οἱονεί τισιν ὀνόμασι, τῶν περὶ ἑαυτόν, ὡς τὸ εἰκὸς, ὠνόμασεν ἕκαστον, ἄλλου παντὸς διαστέλλων. Ἔοι γὰρ ὀνομάζειν οὐδὲν ἀλλ' ἢ τι τῶν ἄλλων πάντων, ὅσα μὴ τοιαῦτα, μιᾷ τινι φωνῇ σταθερῶς οἱονεὶ συμβόλῳ διαστέλλειν ἢ χωρίζειν· *πτηνὸν* γάρ τι καλοῦντες τῶν ἄλλων διαστέλλομεν πάντων, ὅσα μὴ τοιαῦτα, καὶ *χειλιόνα* καλοῦντες ἢ *κόσσυφον* τῶν ἄλλων, ὅσα μὴ τοιαῦτα τῶν ὁμοειδῶν. Τὴν δ' αὐτὴν φωνὴν καὶ πᾶσι τοῖς ἐοικόσι τὴν ἰδέαν ἐφαρμόσας, οὕτω τὰ γένη καὶ τὰ εἴδη τῶν ὄντων ἐκάλεσε καὶ διεῖλεν. Εὐαρίθμους δ' ἄλλας εἰς κλῆσιν ἢ δεῖξιν ἐπιτηδείους [ἔτι καὶ νῦν ἐν τοῖς παιδίοις παρατηρουμένας] φωνὰς αὐταὶ τῶν χειλέων καὶ τοῦ λάρυγγος καὶ τῶν ὀδόντων, ὡς ἔστιν ἔτι καὶ νῦν ἐν τοῖς νηπίοις καὶ τοῖς ἀλάλοις ἰδεῖν, αἱ κινήσεις γεννῆσαι δοκοῦσιν αὐτομάται.

Γεγένηται μὲν οὖν οὕτως ἡ γλῶσσα θαυμασμῷ καὶ μιμήσει καὶ τῇ πρὸς τὰ περὶ αὐτὸν σπουδῇ τοῦ ἀνθρώπου καὶ φιλομαθείᾳ. Φιλομαθέστατον γὰρ δήπου καὶ μιμητικώτατον ὁ ἄνθρωπος τῶν ἄλλων ζώων ἁπάντων καὶ διὰ μιμήσεως, ὥς φησιν Ἀριστοτέλης, τὰς μαθήσεις ποιεῖται τὰς πρώτας. Μάθησις δέ τις ὅλως ἐστὶ καὶ γνῶσις τῶν ἐκτὸς ἡμῶν ἡ γλῶσσα· διὸ καὶ Κονδιλίακος ὁ φιλόσοφος γλῶσσαν εἶναι καλῶς κατηρτισμένην ἔλεγε τὴν ἐπιστήμην· γινώσκομεν δ' αὐτῇ οὐ τὸ τί ἐστι τῶν πραγμάτων ἢ τὴν οὐσίαν, ἀλλ' ἁπλῶς σημεῖόν ἐστιν ἑκάστη λέξις, ὡς νῦν ἔχει, τὴν ἰδέαν ὑπομιμνῆσκον, οὐ φύσει, ἀλλὰ κατὰ συνθήκην· οὐδὲν γὰρ, ὡς νῦν ἔχει, τῶν πραγμάτων ὠνόμασται φύσει· τούτου δ' ἕνεκα καὶ παρ' ἄλλοις ἄλλως ὀνομάζεται· τὸ δ' οὐκ ἂν ἦν ὅλως, εἰ φύσει τὰ ὀνόματ' ὑπῆρχε. Τά γε μὴν πρῶτα τῆς γλώσσης στοιχεῖα κατὰ φύσιν ἄν τις εἴποι γεγενῆσθαι· μιμήσει γὰρ ἐγένετο τῶν ἐκ τῶν πραγμάτων ἤχων. Ἐκ δὲ τούτου καὶ τῶν σοφῶν οἱ περὶ τὴν γλῶσσαν διατρίβοντες τὰς πρώτας ἀεὶ πειρῶνται τῶν ὀνομάτων εὑρίσκειν ἀρχὰς ἢ ῥίζας, ὡς ἐν ταύταις ἐκδήλου τοῦ ἐτύμου ἢ τῆς ἀληθοῦς ἐννοίας γινομένης· τοιαύτη δ' ἂν εἴη δήπου ἡ αἰσθησίν τινα φράζουσα. χρόνῳ δ' ὕστερον, κατὰ βραχὺ τῆς κατ' αἴσθησιν ἐννοίας ἐκλιπούσης, τὴν πρώτην εἰς τὴν φύσιν ἀναφορὰν ἢ συγγένειαν ἀποβαλόντα, κατὰ συνθήκην ἐγένετο τὰ ὀνόματα καὶ τροπικὴν ἀεὶ μᾶλλον ἔλαβε σημασίαν· ἀπὸ γὰρ τῶν αἰσθητῶν ἀεὶ, τῶν ἡμῖν προτέρων, ὥς φησιν Ἀριστοτέλης, ἐπὶ τὰ νοητὰ προὐχώρησαν ἄνθρωποι καὶ ταῦτα τοῖς αἰσθητοῖς ἐφαρμόσαντες ἢ εἰκάσαντες ὁμοίως ἐκείνοις ὠνόμασαν.

Αἱ μὲν οὖν πρῶται πάσης γλώσσης ἀρχαὶ τοιαῦταί τινες ἂν εἶεν. Ζητηθείη δ' ἂν ὥς ποτε, πολλῶν, ὡς ἔοικε, τὸ ἐξ ἀρχῆς ἀνθρώπων ἔν τινι χώρῳ γενομένων, ταὐτὸν οἱ ἐκεῖ πάντες ἐδημιούργησαν ἰδίωμα· πρὸς γὰρ τὸ κοινῇ τὰ ὀνόματα τιθέναι συνθήκης ἔδει τινὸς ἢ συμφωνίας· ἆρα καὶ γλώσσης· ἡ δ' ὅλως οὐκ ἦν. Διασαφηθείη δ' ἂν ἴσως, ὡς ἔοικε, τὸ πρᾶγμα τόν δε τὸν τρόπον σκεπτομένοις· πολλοὺς τὸν αὐτὸν οἰκοῦντας χῶρον, καί περ οὐδὲν ἔχοντάς πω πρὸς ἰδεῶν ἢ παραστάσεων κοινωνίαν ὄργανον καὶ θηρίων δίκην ἐφ' ἑαυτῶν ἐξ ἀνάγκης διαιτωμένους, ὅμως συνῆγεν ἔστιν ὅτε καὶ ἀλλήλοις ἐπεμίγνυεν ὅ τε ἀπὸ τῶν θηρίων φόβος

καὶ τὸ σύμφυτον κοινωνικόν. Ἀνάλογον δέ πως ἴσως ἦν ἡ τούτων ὁμιλία καὶ κοινωνία τῇ τῶν μελισσῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀγελαίων, ἀεὶ μὲν ἀλλήλοις συνόντων, γλώσσης δὲ τὸ παράπαν, ὡς ἔοικεν, ἀμοιρούντων. Τὰ μὲν δὴ συνηθέστατα καὶ κοινότατα τῶν ἐν τῇ φύσει γινομένων, οἷον ἀσραπήν, βροντήν, ὑετόν, ἀνατολὴν ἡλίου καὶ δύσιν, ἀστέρων ἐπιτολὰς καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἄλλο κοινῇ τέ πως ἑώρων ἢ ὅλως ἠσθάνοντο καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν, ὡς τὸ εἰκὸς, χρόνον, τὸ δὲ τῆς αἰσθήσεως ταὐτὸν τὴν αὐτὴν ἐν αὐτοῖς προὐκαλεῖτο θαυμασμοῦ καὶ μιμήσεως δηλωτικὴν φωνήν· εἰ δέ τις μόνος ἀντιλαβόμενός τινος, ἴδιόν τι χωρὶς τῶν ἄλλων ἔπαθεν, ἔκπληξιν ἢ φόβον ἢ χαρὰν, ὃ αὐτὸς εἶδεν ἢ ἤκουσε, τοῦτο καὶ τοῖς ἄλλοις ἂν ἔσπευσε δεικνύναι, καὶ τοῦ ἰδίου παθήματος, ᾗ πεφύκασιν ἄνθρωποι, καὶ τοῖς συνοῦσι μεταδιδόναι· τοῦτον δὲ τὸν τρόπον, ὃ πάντες εἶδον κοινῇ, τοῦτο καὶ προσεῖπον, ὡς ἔοικεν, ὁμοῦ πάντες καὶ κοινὴν ἑαυτοῖς οὕτως ἀνὰ χρόνον ἀπειργάσαντο γλῶσσαν. Συνέβη δὲ τρόπον τὸν εἰρημένον τὰ πράγματα μὴ κατὰ τὸ ὄν ἢ τὴν οὐσίαν, ἐς ἀεὶ ταῖς αἰσθήσεσιν ἀνέφικτον οὖσαν, ἀλλά τι συμβεβηκὸς ἢ γνώρισμα, ταῖς αἰσθήσεσι μάλιστα προσπίπτον, ὀνομασθῆναι· αὐτῶν γὰρ τοῖς ἀνθρώποις οὐ δέδοται τῶν ὄντων ἀντιλαμβάνεσθαι, παθημάτων δὲ τῆς ψυχῆς καὶ μεταβολῶν. οἷον εἰκόνων ἐκείνων ἢ συμβόλων, ἀντιλαμβάνονται μόνων. Τῇ αὐτῇ δὲ τότε φωνῇ καὶ τὸ πᾶν αἰσθητὸν ἐκλήθη καὶ τὸ προσπῖπτον ἢ γνώρισμα, ὃ τῇ αἰσθήσει προσέπεσε κατ' αὐτὸ, παρασταθὲν κατὰ μόνας ἐν τῇ διανοίᾳ· ὥςθ' ἡ αὐτὴ ῥίζα (τ. ἔ. πρώτη φωνὴ) *per* (σανσκρ. *pṛi*) καὶ τὸ *ἱπτάμενον* (τὸ πτηνὸν) ἐσήμηνε καὶ ὅτι *ἵπταται* καὶ τὴν *πτῆσιν* κτλ. οὐδεμία δέ πω κατὰ τὸ εἰκὸς ἦν τῶν φωνῶν εἰς ὀνόματα καὶ ῥήματα διάκρισις, ὡς ὕστερον ἐν πολλοῖς τῶν ἰδιωμάτων ἐγένετο.

Τὰς μὲν οὖν οὕτω γενομένας τῶν ῥιζῶν *ῥηματικὰς* οἱ τῶν γραμματικῶν νεώτεροι, τὰς δὲ πρὸς κλῆσιν ἢ δεῖξιν, ὥσπερ εἴπομεν, ἐπιτηδείους *δεικτικὰς* ἢ *ἀνωνυμιώδεις* ἐκάλεσαν· ἐκ δὲ τῆς τούτων ἀμφοτέρων συναρμογῆς καὶ συναφείας αἵ τε καλούμεναι τῶν ῥημάτων συζυγίαι καὶ αἱ τῶν ὀνομάτων κλίσεις ἐν πολλαῖς τῶν γλωσσῶν γενέσθαι δοκοῦσιν. Οὐ γὰρ ὁμοίως οὐδὲ κατὰ ταὐτὰ τὰ ἰδιώματα πάντα διεμορφώθη, ἀλλ' ἐν μὲν τῇ Σινῶν, ὥς φασι, φωνῇ, χωρὶς ἀλλήλων ἑκατέρων διαμεινασῶν τῶν ῥιζῶν, ἔτι καὶ νῦν οὐδεμία κλίσις ἐστὶν ὀνομάτων οὐδὲ ῥημάτων συζυγία οὐδ' ἀνάλογόν τι γραμματικῆς τὸ παράπαν. Οὐ μὴν οὐδὲ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι πᾶσιν ὁμοίως, ὡς ἔοικεν, ἐγένετο ῥήματα καὶ ὀνόματα. Σλεῖχερος γοῦν ἀποδεῖξαι πειρᾶται παρὰ μόνοις τοῖς καλουμένοις Ἀρίοις ὀνομάτων καὶ ῥημάτων ἀκριβῆ γενέσθαι διάπλασιν. Ἐξ οὖν ἁπλῶν συλλαβῶν αἱ πρῶται γλῶσσαι καθόλου συγκείμεναι, καὶ ὁμοιδεῖς ἐτύγχανον τέως οὖσαι, μέχρις ἄλλην ἄλλη λαβοῦσαι μορφὴν εἰς εἴδη πλείονα διεκρίθησαν· ἦσαν δ' ὡς ἔοικεν, αἱ πρωτόγονοι ῥίζαι κομιδῇ εὐάριθμοι, φωνῆεν ἁπλοῦν (ι) ἢ μεθ' ἑνὸς συμφώνου ἔνθεν ἢ ἔνθεν (*γα*, *θα*, *κι*, *κυ*, *χι*, *ακ*, *αγ*, *ὑγ*, *ὁδ*,) ἢ ἑκατέρωθεν (*Fικ*, *Fιδ*, *σεχ*, *καπ*, *κερ*, κτλ.) ἢ μετὰ δυοῖν ἑτέρωθεν (*ἁρχ*, *ἀλθ*, *οστ*, *στα*, *στι*, *δρα*) ἢ δυοῖν μὲν ἔνθεν, ἑνὸς δ' ἑτέρωθεν (*Fελκ*, *καρκ*, *καρπ*, *γαμφ*, *κλεπ*, *κραδ*, *φρυγ*, *στιχ*,) περιέχουσαι.

Ζητητέον οὖν ἂν εἴη πῶς ποτ' ἐκ φωνῶν εὐαρίθμων καὶ τὴν μορφὴν ἀτελεστάτων τὸ κατ' ἀρχὰς ἐγένοντο γλῶσσαι πλουσιώταται καὶ περικαλλέσταται, οἷαι αἱ τῶν ἀρχαίων, Ἰνδῶν τε καὶ Ἑλλήνων καὶ Λατίνων, καὶ ἡ τῶν Ἀράβων, ἵνα τὰς ἄλλας παραλίπωμεν, καὶ ποία τις ὅλως ἡ τῆς γλώσσης αὔξησις. Ὀργανικοῖς γὰρ ἔοικέναι δοκοῦσιν αἱ γλῶσσαι καὶ αὔξεσθαί τε καὶ ἐκ μικρῶν μεγάλαι γίνεσθαι καὶ ἀκμάζειν, εἶτα δὲ μειοῦσθαι καὶ φθίνειν ἢ τὴν ἰδέαν ἀλλάσσειν· τοῦτο γάρ ἐστι θάνατος γλώσσῃ· παντελῶς δ' οὐκ ἀπόλλυται γλῶσσα, μὴ τοῦ ἔθνους ἀπολομένου ἤ τινος ἑτέρας τὴν ἰδίαν γλῶσσαν ἀνταλλάξαντος, ὥς περ Ἰβήρων καὶ Κελτῶν οἱ πλεῖστοι καὶ Θρᾷκες σύμπαντες καὶ Σλάβοι οἱ παρὰ τὸν Ἄλβιν καὶ ἄλλοι πλεῖστοι. Οὐ πάνυ δ' ἂν εἶναι δόξειε θαυμαστὸν ἐξ εὐαρίθμων συλλαβῶν γλῶσσαν ἀμφιλαφῆ γενέσθαι. εἴ τις νῷ λάβοι ὡς ἐκ γραμμάτων εἴκοσι καὶ τεσσάρων ἀλλήλοις πολλαχῇ συναπτομένων ὅλη γίνεται τραγῳδία καὶ κωμῳδία κατ' Ἀριστοτέλη (περὶ γενέσ. καὶ φθορᾶς 1,2) καὶ ὡς ἐκ στοιχείων ἑξήκοντα καὶ τεσσάρων ἡ σύμπασα δεδημιούργηται τῆς φύσεως ποικιλία· καὶ ταῦτα μὲν ταύτῃ.

Ἐπεὶ δ' ἡμῖν ἱκανὰ περὶ τῶν πρώτων εἴρηται τῆς γλώσσης ἀρχῶν ἢ ῥιζῶν, πραγματευτέον ἐστὶν ἤδη περὶ προτάσεως ἢ λόγου καὶ τῶν τούτου κυριωτάτων μερῶν, ὀνόματος καὶ ῥήματος καὶ τῆς τούτων γενέσεως. Λόγος μὲν οὖν ἐστι κρίσεως ἔκφανσις· κρίσις δ', ὡς πάντες ἴσασιν, ἐν ᾗ τινος ἐν τῇ διανοίᾳ παρόντος ἕτερόν τι κατηγορεῖται· καὶ τὸ μὲν ἐν τῇ διανοίᾳ κείμενον ὑποκείμενον εἴθισται καλεῖν, ὃ δ' ἐκεί-

Digitized by Google

νου κατηγορεῖται, κατηγορούμενον. Τοῦτο δ' ἁπλοῦν, ὥς περ εἴδομεν, ὂν τὸ ἐξ ἀρχῆς, εἰς ἐπίθετον καὶ ῥῆμα τὸ μετὰ ταῦτα διηρέθη, τοῦ μὲν ἐμπεφυκυῖαν τὴν ἰδιότητα, τοῦ δὲ χρόνῳ προσγενομένην ἢ προσγινομένην ἢ προσγεννησομένην παριστάντος. Ἐν ἀρχῇ μὲν οὖν αἱ πρῶται τοῖς ἀνθρώποις ὑπὸ θαυμασμοῦ καὶ πάθους ἀφεθεῖσαι φωναὶ προτάσεις ἦσαν ἤδη τέλειαι. Εἰ γάρ τις τῶν πρωτογόνων τετράπουν ἰδὼν τρέχον ἢ ὄρνιν ἱπταμένην ἢ δένδρον ὑπ' ἀνέμου δονούμενον ἢ πέτραν κυλιομένην ἢ ὕδωρ ῥέον ἢ ἄλλα τοιαῦτα, φωνὴν ἀφῆκε τοῦ δρόμου μιμητικὴν ἢ τῆς πτήσεως ἢ τοῦ ῥοῦ δηλωτικήν, ἦν ἤδη λόγος αὕτη. Ὁ μὲν γὰρ ἐκεῖνος εἶδεν ἱπτάμενον ἢ πῖπτον ἢ τρέχον ἢ σειόμενον ὑποκειμένου τόπον εἶχε μὴ λεγόμενον, ἡ δὲ φωνὴ τὴν ἐνέργειαν ἢ τὸ πάθος ἐκφαίνουσα κατηγορούμενον ἦν, οἷον εἴ τις ὕδωρ ὁρῶν που ῥέον, ὑπὸ θαυμασμοῦ τὸν ἦχον, μιμούμενος sru (=σρυ =ῥυ, ἐξ οὗ ῥέ(F)ω, ῥο(F)ή) ἀνεφώνησε, τοῦτ' ἦν ὥςπερ ἂν εἰ εἶπε βλέπων πρὸς τὸ ὕδωρ: τοῦτο (τὸ ῥέον)—(ἐστι)—sru (τ. ἔ. sru ποιεῖ ἤτοι τοιοῦτον ἦχον ἐκπέμπει)· πιθανώτατον δὲ καὶ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ταῖς δεικτικαῖς τῶν ῥιζῶν ὑποκειμένοις ἐκείνους χρήσασθαι. Ἐπεὶ δ' ὥςπερ ἡμῖν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐῤῥέθη, ἡ αὐτὴ φωνὴ γεννηθεῖσα καὶ αὐτὸ ἐδήλου τὸ ὕδωρ (ὄνομα) καὶ ὅτι *ῥεῖ* (ῥῆμα), εἴ τίς τι *ζῶον* ὕδωρ εἶδε πίνον ἢ εἰς ὕδωρ ἐμπεπτωκός, ὅπως τὸ γινόμενον δηλώσειε, τὰς φωνάς, αἷς αὐτῶν ἑκάτερον ἐκέκλητο, ἐφεξῆς ἐξήνεγκεν, ὃ μᾶλλον αὐτοῦ τὴν διάνοιαν ἐπέσπα, προτάξας.

Τοιαῦται μὲν οὖν ἂν εἶεν ἃς οἱ πρωτόγονοι τῶν ἀνθρώπων ἀπήγγελλον προτάσεις, τὸ μὲν πρῶτον ἐκ μιᾶς, εἶτα δ' ἐκ δυοῖν συγκείμεναι φωνῶν, τῆς μὲν δεικτικῆς, ὡς ἔοικε, τῆς δὲ ῥηματικῆς ἢ καὶ ἀμφοτέρων ἔστιν ὅτε ῥηματικῶν. Ἐπεὶ δὲ τὸ *εἶναι* ἢ *ὑπάρχειν* πάσης ἐςὶ τοῖς πράγμασιν ἰδιότητος ἄλλης πρότερον (ἵνα γάρ τι τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον ᾖ, δεῖ πρῶτον *εἶναι*), ἐπεὶ τούτου τῆς ἐννοίας ἐφίκοντο, συνδετικῷ τῷ ῥήματι τῶν τῆς προτάσεως μερῶν ἢ συναπτικῷ πολλὰ τῶν ἐθνῶν ἀνὰ χρόνον ἐχρήσατο μείζονος, ὡς ἔοικε, σαφηνείας χάριν. Οὐ χρῶνται δ', ὥς φασιν, ἔτι καὶ νῦν οἱ καλούμενοι Σημῖται, εἰ δὲ καί ποτε δοκοῦσι χρῆσθαι τὴν τῆς ὑπάρξεως ἀεὶ διατηρεῖ τὸ ῥῆμα παρ' αὐτοῖς σημασίαν· ὅθεν καὶ τὸ κατηγορούμενον οὐ κατ' ὀνομαστικὴν, ἀλλὰ κατ' αἰτιατικὴν εἰώθασιν οἱ γοῦν Ἄραβες τιθέναι, οἷον *ﺍﻟﺒﻴﺖ ﻛﺎﻥ ﻣﻮﻛﺪﺍ* τ. ἔ. τὸ κακόν ἐστι πεπρωμένον, ἀληθῶς δέ: *τὸ κακὸν ἔστι (κατὰ τὸ) πεπρωμένον* ἢ *(ὡς) πεπρωμένον* καὶ *ﺍﻟﻠﻪ ﻛﺎﻥ ﻋﺎﻟﻤﺎ ﻭﻻ ﻛﺎﻥ* τ. ἐ. ὁ θεός ἐστι σοφὸς καὶ τέλειος, ἀληθῶς δέ: *ὁ θεὸς ἔστιν, ὑπάρχει, κατὰ τὸ σοφὸν καὶ τὸ τέλειον* ἢ *τὴν σοφίαν καὶ τὴν τελειότητα*· ὡς τὰ πολλὰ δὲ λέγουσιν ἄνευ τοῦ εἶναι (κάνα) *ﺯﻳﺪ ﻋﺎﻟﻢ* τ. ἔ. ὁ Ζεὺς (ἐστι) σοφός· *ﺍﻟﻠﻪ ﺧﺎﻟﻖ* = ὁ θεός (ἐστι) μέγιστος· κατὰ ταὐτὰ δὲ καὶ Ἑβραῖοι μάλιστα μὲν ἄνευ τοῦ εἶναι τῷ ὑποκειμένῳ τὸ κατηγορούμενον συνάπτουσι, σπανίως δέ ποτε χρῶνται καὶ τῷ εἶναι (χάγια) τὴν τῆς ὑπάρξεως καὶ αὐτοὶ φυλάσσοντες ἔννοιαν. Ἐλλείπει δὲ τὸ εἶναι καὶ τοῖς Ἕλλησιν οὐ σπανίως, ἰδίᾳ δ' ἐν ταῖς γνώμαις· οἷον, *ἐχθρός μοι κεῖνος*, *ἡ τύχη κοινή*, *πονηρὸν ὁ συκοφάντης* καὶ τὰ τοιαῦτα.

Πρότασιν μὲν οὖν ἁπλῆν, ὡς ἔοικε, ῥᾴδιον ἦν τοῖς πρωτογόνοις ἐκ τῶν πρώτων, ὧν ἐδημιούργησαν, φωνῶν ἀπεργάσασθαι, ποικιλωτέρας δὲ τῆς διανοίας χρείας καὶ γένη ζώων καὶ ἐννοιῶν ἀναφορὰς καὶ χρόνον καὶ προσώπων διαφορὰν οὐ δυνατὸν ἂν εἶναι δόξειε τὸ πρῶτον ἐκείναις σημαίνειν· πείθοιτο δ' ἄν τις, εἴ ποτ' ἐνθυμηθείη τὴν τῶν Σινῶν φωνὴν, ἐκ ῥιζῶν ἁπλῶν ἢ λέξεων μονοσυλλάβων, πάσης μορφῆς γραμματικῆς ἐστερημένων, συγκειμένην ἐννοίας τε ποικιλωτάτας καὶ πρόσωπα καὶ γένη καὶ ἀριθμοὺς καὶ ἀναφορὰς ἐς τὸ ἀκριβέστατον, ὥς φασιν, ἀπαγγέλλειν· αἴτιον δ' ὅτι τὰς ἀναφορὰς καὶ τὰς κατηγορίας οὐχ ἡ γλῶσσα καθ' ἑαυτὴν, ἀλλ' ὁ νοῦς, ὁ τῆς γλώσσης δημιουργὸς ἀπαγγέλλει τε καὶ συνίησιν· ἀδυνατεῖ δὲ μόνη τοῦτο ποιεῖν ἡ γλῶσσα. Ὁ δὲ νοῦς ἀντιλαμβανόμενος ταῖς φωναῖς τῶν ἐννοιῶν ἑκάστων καὶ τῶν ἐν ταύταις ἀναφορῶν καὶ κατηγοριῶν καὶ ταύτας, ὡς προσήκει, συνάπτων, ὅλον τι λογικὸν ἀπεργάζεται· περισσὸν δ' ἂν εἴη λέγειν τοὺς πρώτους ἀνθρώπους φωνὰς ἢ λέξεις ὀλιγίστας ἔχοντας ὃ μὴ τῇ φωνῇ δύναιντο, τοῦτο κατὰ ταὐτὰ τοῖς ἀγρίοις ἢ ἀλάλοις ἢ νηπίοις χειρῶν καὶ ὀφθαλμῶν καὶ κεφαλῆς κινήσεσι ποικίλαις καὶ τόνῳ φωνῆς ἐπιτηδείῳ καὶ θέσει τῶν φωνῶν διαφόρῳ, καθάπερ καὶ νῦν ἔν τισι τῶν ἐθνῶν συμβαίνειν λέγεται, κατὰ τὸ εἰκὸς εἰωθέναι σημαίνειν. Καὶ περὶ μὲν τούτων τοσαῦτα, λοιπὸν δὲ λέγειν ἡμῖν περὶ τῶν κυριωτάτων, ὥσπερ ἔφημεν, τοῦ λόγου μερῶν ὀνόματος καὶ ῥήματος, ὅπερ εἰς ἄλλην ἀναβαλλόμεθα ἀκρόασιν. Ἐπισυνάπτομεν δὲ τοῖς περὶ γενέσεως γλώσσης ἡμῖν εἰρημένοις ἃ περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος ἡμῖν ἐν ἡρωελεγείοις πεποίηται, χαριζόμενοι τῷ Συλ-

Digitized

λόγῳ, οὗ καὶ περὶ τούτων ἀποδεχόμεθα τὴν εὐμενῆ κρίσιν.

Εἰπέ μοι, ἱμερόεσσα θεά, θύγατερ Διός, ἀγνῶν
ἐλθοῦσ' ἐκ κορυφῶν οὔρεος ἡγαθέου,
εὐόδμου Ἑλικῶνος, ἵνα γλυκερῇσιν ἀοιδῇς
ὑμνεῖτε σφέτερον νωλεμέως γενέτην
καὶ χορὸν ἀρτίζεσθε καλὸν μετὰ Φοίβου ἄνακτος
ποσσὶ περιπλίκτοις ἐννέ' Ὀλυμπιάδες,
πῶς αὐδὴν γένος ἔσχε βροτήσιον οἷον ἁπάντων
ζώων, ὅσσα πίλει γαῖαν ἀν' εὐρύχορον,
πῶς δ' ἄρα χρήμασι πᾶσιν, ὅσ' εἴσιδεν, οὔνομα θῆκεν
ὅσσα τε φρεσσὶ νόησ' ἔφρασεν εὐμαρέως.
Ἦν δτ' ἐπιχθονίων μερόπων γένος ἦεν ἄφωνον
ζώων ὡς ἑτέρων ἔθνεα πλαζομένων
εἶν ἀλὶ καὶ κατὰ γαῖαν ἠδ' αἰθέρα, μητέρι δ' οὔπω
οὐδὲ τέκεσσι φίλοις οὔνομ' ἦεν ἐρατόν,
οὐδὲ πατὴρ φίλον υἱὸν ἔχεν κικλησκέμεν αὐδῇ
οὐδ' υἱὸς γενέτην· ἐννεοὶ ἄμφω ἔσαν,
ἀτρεκέως παίδεσσιν ἐοικότε νηπιάχοισιν,
οἵ τε πρὸς ἀλλήλους οὔ τι ἄμειψαν ἔπος.
ὡς δ' ὅτε τις ξείνην ἐλθὼν χθόνα τηλόσε πάτρης,
Ἰνδῶν ἢ Σηρῶν γαῖαν ἢ Ἰαπώνων,
οὔτι ἔπος συνίησιν ἀκούσας αὖθι λεγόντων
οὐδ' αὐτός τι λέγειν ἐνδατίοις δύναται,
εἰ δέ τί που βούλοιτο λέγειν, χρειὼ δέ τ' ἀνώγοι,
δείξεν δ γ' ἢ χειρὸς δακτύλῳ ἢ φάσιν,
ὥς καὶ ἐπιχθονίων ὅσσοι πρῶτοι σίλας εἶδον
ἠελίου σφετέρῃ δείξαν ὁμηλικίῃ
εἴ τι λέγειν ἔθελον, ζώοισι δ' ὁμῶς ἑτέροισι
γήρυον ἀλγεῦντες γηθόμενοί τε φρεσίν.
Τίς δ' ἐνεοῖς σφιν ἔοῦσ' αὐδὴν πόρεν ἠχήεσσαν,
ὠκὺν βουλάων ἄγγελον ἡμετέρων;
εἰπὲ θεά· σὺ γὰρ οἶσθα, Διὸς γεγαυῖα γενέθλη,
αὐτὸς δ' ὅσσ' εἴπῃς φθέγξομαι ἐσσομένοις.
Αὐτὴ δῶκε φύσις θαλερὴν ὅπα καὶ φρένας ἐσθλὰς
ἀνθρώπων γενεῇ δήποτε γεινομένῃ,
τῇσιν ἅμ' αὐδὴν θ' εὗρον, ἐπιπλομένων ἐνιαυτῶν,
ἰδμοσύνην τ' ἐσθλὴν, ἰμμελίην βιότου,
συμφύτῳ ἑσπόμενοι φύσιος νόμῳ, ᾧ καὶ ἐν ὔμμιν
ἄρχονται λαλέειν νήπιοι ἑσπόμενοι.
ἠΰτε γὰρ θάλεα γλυκερῆς ἔτι νηπιάχοντα
μητέρος ἠὲ φίλου πατρὸς ἀπὸ στόματος
μήνης εὐμελὲς οὔνομ' ἢ ἀστέρος εἰαρινοῖο
ἤ τινος ὀρνίθων ἦρι μινυρομένων
οὔασιν εἰσαΐοντα καὶ ὄμμασιν αὖθ' ὁρώντα,
δεικνύντοιν γονέοιν δακτύλῳ ἢ φάσιν,
αὐτίκ' ἄρ' ἐφράσσαντο νόῳ: Τὸ δὲ δῖα σελήνη,
φωσφόρος εὐσιδής, ἀδονὶ εὐκέλαδος
καὶ σφισιν εἰσοπίσω ταῦτ' σήματα γίγνετ' ἀνάγκῃ
κείνων φραζομένοις φθεγγομένοισί θ' ὁμῶς,
ὥς πρῶτοι θνητῶν πόλον αἰθέρος ὅσσοι ἐσεῖδον
ἠδὲ φάος φύσιος μητέρος ὠΐον
ὅττι περ οὔνομ' ἦεν τοῖς χρήμασιν, ὕδατος ἦχον
καὶ βροντῆς πάταγον κἀδονίδος κέλαδον.
ὅττι δὲ νῦν παισὶν μήτηρ ἔστ', ἣν φύσις αὐτοῖς
ὅττι δὲ νῦν μήτηρ, τό σφε δίδαξε φύσις.
Εἰ δέ τῳ οὔνομα θέντες ὁμοῖον ἄλλο ἐσεῖδον
ὄμμασι, τῷ γ' αὐτῷ φθέγματι προσκάλεσαν.
Ὥστε γὰρ ἀρξάμενοι παῖδες φθέγγεσθαι ἀναυδοι
καὶ πατέρ' ἠὲ φίλην μητέρ' ἀνηπυέμεν,
εἴ τιν' ἔπειτά που ἀνέρ' ἀλίγκιον ἠὲ γυναῖκα
κείνοις εἰσεῖδον, μητέρ' ὁμῶς κάλεσαν
καὶ πατέρ· οὐ γὰρ ἴσασι διακρίνειν τοκέε σφώ,
ὡς πατέρες μερόπων πάντα κάλεσσαν ὁμῶς
ὅσσα περ εἶδον ὁμοῖα κατὰ χθόνα καὶ κατὰ πόντον,
ἵππων δελφίνων τ' ἔθνεα ποντοπόρων
ἠδ' ἑλάφων κεραῶν πετεεινῶν τ' ἠεροφοίτων,
δένδρεα καὶ χλοερῶν μυρία φῦλα φυτῶν.
Παῦρα δὲ πάμπαν ἐόντα τά γε πρῶτά σφε δίδαξεν
ἡ δὴ θρέψε φύσις, πλεῖον' ἀεὶ τίθεσαν
αὐτοὶ ῥηϊδίως, περιτελλομένων ἐνιαυτῶν,
χρειὼ δέ σφε δίδασχ' ὅττι μὴ εἶχε φύσις.
ἠΰτε γὰρ τρεῖς οἷαι ἐν ὄμμασιν ὑμετέροισιν,
αἰθέρος αὐγήεσσ' οἴδμασι πλησσομένοις,
χροιαί, κυανέη τ' ὠχρή τ' ἐρυθρή τε πέλουσαι
(τοίην γὰρ φάεσιν δῶκε θεὸς δύναμιν)
εὖτε μὲν ἀθανάτων ἀπ' Ὀλυμπόθεν ἄγγελος ἦλθεν,
Ἶρις πορφυρέη, ὅς φάνεν αὐτίκα τρεῖς,
σύνδυο μιγνύμεναι ἐξείης, ἠέλιοιο
ἀκτίνων σταγόσιν νάματος ἀγνομέων,
τῶν δ' ἀπὸ πλεῦνες ἀεὶ σφίσιν αὐτῆς μιγνομενάων
ἠδὲ συνειρομένων ὄμμασ' ἐνὶ βροτέοις,
τὼς ἀπ' ἀριθμητῶν, ἃ πάρος ῥιζώματα γλώσσης
ἔπλετο τοῖς πρώτοις ὑμετέροις γενέτης,
χιλιάδες γίγνοντο, περιπλομένων ἐνιαυτῶν,
ἀλλήλοις φθογγῇ δηθὰ συνειρομένων.
Τῶν δ' ὀλίγων, αἳ πρῶται ἐπὶ χθονὶ γλῶσσαι ἔφυσαν
ἔνθα πέλε θνητῶν σμήνε' ἐπιχθονίων,
ποικίλαι ἐξεγένοντο, περιπλομένων ἐνιαυτῶν,
τόσσαι δ' ἀνθρώπων ἔθνε' ἔφυ μερόπων,
χώρου συμπρήσσοντος ἠδὲ χρόνου, οἷσιν ἐν ἀμφοῖν
γίγνεται ὅσσα φύσις γῆν κάτα δῖα φύει.

Ἐπὶ τούτοις διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

Digitized by Google

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΝΘ'.

Τῇ 23. Ἀπριλίου 1873.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ι. Δ. Ἀριστοκλέους, Ἀντιπροέδρου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν δύο προηγουμένων συνεδριάσεων ὁ γενικὸς γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν ἐπιστολῆς τοῦ κ. Ἰ. Παππάδη βιβλιοπώλου, δι' ἧς οὗτος κοινοποιεῖ ὅτι προσφέρει τῷ Συλλόγῳ συλλογὴν διαφόρων βιβλίων ἐκ τόμων 127, ἐπισυνάπτων ἅμα καὶ κατάλογον αὐτῶν.

Εἶτα ἀναγινώσκει τὴν γνωμοδότησιν τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ σχεδίου περὶ συστάσεως μικτῶν προκαταρκτικῶν σχολείων τῆς ἐν Σμύρνῃ κ. Σαπφοῦς Λεοντιάδος, ἅπερ αὕτη ἀποκαλεῖ Ἀνατροφεῖον, ἀποσταλέντος ὑπ' αὐτῆς τῷ Συλλόγῳ καὶ παραπεμφθέντος εἰς τὴν ἐκπαιδευτικὴν ἐπιτροπὴν πρὸς ἐξέτασιν· μεθ' ὃ ὁ γενικὸς γραμματεὺς ἐντέλλεται ἵνα διαβιβάσῃ τῇ κ. Σαπφοῖ Λεοντιάδι ἀντίγραφον τῆς γνωμοδοτήσεως αὐτῆς.

Ἀκολούθως ὁ προεδρεύων ἀνακοινοῖ εἰς τὸν Σύλλογον ὅτι ἐπιφορτισθεὶς ἵνα ἀντιπροσωπεύσῃ κατὰ τὴν τελετὴν τῆς ἐπετείου ἑορτῆς τῆς λέσχης «Μικρασία» τὸν ἡμέτερον Σύλλογον παρεκλήθη ὑπὸ τοῦ προεδρείου τῆς ἐν λόγῳ λέσχης νὰ ὑποβάλῃ τὰς εὐχαριστίας του ἐπὶ τῇ ἠθικῇ προσασίᾳ, ἣν ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτῆς διετέλεσεν ἐπιδαψιλεύων αὐτῇ καὶ παρακαλεῖ ἵνα μὴ παύσηται παρέχων αὐτῇ τὴν αὐτὴν προστασίαν καὶ ὑποστήριξιν.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Πασπάτης ἀνέγνω ἔκθεσιν περί τινων μετάλλων τῆς Ἑλλάδος ἔχουσαν ἐν περιλήψει οὕτως.

Ὁ κ. Πασπάτης προοιμιαζόμενος εἶπε βραχέα τινὰ περὶ τῶν μεταλλείων τοῦ ἀρχαίου Λαυρίου καὶ τοῦ πλούτου, ὃν οἱ ἀρχαῖοι ἐξ αὐτῶν ἐκαρπώθησαν· ἀκολούθως ἀπηρίθμησε τὰ καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα εὑρισκόμενα κυριώτερα μέταλλα ἐν τοῖς ἐγκάτοις καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, εἰς φλέβας, κοιτάσματα καὶ σωρούς, προσήγαγε διάφορα δείγματα αὐτῶν, καὶ ὑπέδειξε τὴν ποιότητα καὶ τὸν βαθμὸν τῆς καθαρότητος, τὴν τιμὴν αὐτῶν κατὰ τόνον ἐν ταῖς ἀγοραῖς τῆς Εὐρώπης. Ἐποίησε στατιστικὴν τῶν ἀπὸ τοῦ 1862 παραχωρηθέντων εἰς ἑταιρίας ἢ εἰς ἰδιώτας στρεμμάτων γῆς μεταλλούχου, καὶ τῶν κερδῶν, ἅπερ ἐπραγματοποίησαν ἰδιῶταί τινες ἢ ἑταιρίαι ἐκ τῆς ἐκμεταλλεύσεως μετάλλων τινῶν, καὶ κατέληξε τὸν λόγον ἐξαίρων τὰς ὠφελείας, ἃς τὸ ἔθνος δύναται νὰ καρπωθῇ ἐκ τῆς μεταλλευτικῆς βιομηχανίας καὶ ἐκφράζων τὴν εὐχαρίστησιν αὐτοῦ ἐπὶ τῷ ὅτι βλέπει τὸ ἔθνος τρεπόμενον εἰς στάδιον βίου πρακτικώτερον.

Ἐπὶ τούτοις διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΞ'.

Ἔκτακτος.

Τῇ 24 Ἀπριλίου 1873.

Προεδρεύοντος τοῦ προέδρου κ. Κ. Καραπάνου.

Ἐλλείψει πρακτικῶν ὁ κ. Πρόεδρος ἀγγέλλει τὴν ὑπὸ τοῦ κ. Μ. Γκιουμουσγκερδάνη προσφορὰν χρυσοῦ νομίσματος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου παρακαλῶν ἅμα τὸν κ. γενικὸν γραμματέα ὅπως γράψῃ τῷ δωρητῇ εὐχαριστήριον ἐπιστολήν.

Ἀκολούθως ὁ λόγος δίδοται τῷ προέδρῳ τῆς συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς, ὅστις ἀναγινώσκει τὴν ἐξῆς ἔκθεσιν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς.

Κύριοι!

Ἡ συντακτικὴ Ἐπιτροπή, συγκειμένη κατ' ἀρχὰς ἐκ τῶν κ. κ. Γ. Λαζοπούλου, Γ. Σάρρου, Μ. Παρανίκα, Α. Ἰωάμα, Γ. Σοφοκλέους, καὶ τῶν Γραμματέων τοῦ Συλλόγου, ἤρξατο τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς τῇ 18 Μαΐου, καὶ Πρόεδρον μὲν ἐξελέξατο τὸν Γ. Σοφοκλῆν, Γραμματέα δὲ τὸν κ. Γ. Σάρρον.

Καὶ τέσσαρας μὲν συνεδριάσεις συνεκρότησε μέχρις 9 Ἰουνίου, ἐν αἷς εἰργάσθη προκαταρκτικῶς ἐπὶ τῶν ἐν τῷ Περιοδικῷ καταχωρηθησομένων Ἀναγνωσμάτων. Ἀλλ' ἐπελθουσῶν τῶν διακοπῶν, μὴ δυναμένη νὰ ἐξακολουθῇ τὰς ἐργασίας αὐτῆς, διεσπαρμένων τῶν μελῶν αὐτῆς ἄλλων ἀλλαχοῦ, ἠναγκάσθη νὰ διακόψῃ καὶ αὕτη τὰ ἔργα αὐτῆς μέχρι τῶν μέσων Ὀκτωβρίου, ὅτε ἀνέλαβεν αὐτά, τῶν κ. κ. Ἡρ. Βασιάδου καὶ Β. Πυλάδου διαδεξαμένων τοὺς

Digitized by Google

παραιτηθέντας κ. κ. Μ. Παρανίκαν καὶ Γ. Σάρρον.

Ἔκτοτε μέχρι Μαρτίου εἰργάσθη τακτικῶς συνερχομένη κατὰ πᾶσαν σχεδὸν παρασκευήν, Γραμματέως μὲν πρὸς σύνταξιν τῶν πρακτικῶν τῆς Ἐπιτροπῆς διορισθέντος τοῦ κ. Φιλίου, Προέδρου δὲ μείναντος τοῦ αὐτοῦ. Πολλὰς δὲ συνεδριάσεις ἐδαπάνησεν εἰς καταρτισμὸν πληρεστέρου, ὡς οἷόν τε, καταλόγου τῶν μελῶν ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἱδρύσεως τοῦ Συλλόγου μέχρι τοῦ ἐνεστῶτος συλλογικοῦ ἔτους. Καὶ δὲν δύναται μὲν νὰ καυχηθῇ ἡ Ἐπιτροπὴ, ὅτι ἐσχημάτισεν ἀκριβῆ καὶ πιστὸν κατάλογον, τοῦθ' ὅπερ ἀδύνατον ἦν μεθ' ὅλας τὰς προσπαθείας αὐτῆς ἕνεκα τῆς γνωστῆς καταστροφῆς τῶν ἀρχείων τοῦ Συλλόγου, ἀλλὰ τοὐλάχιστον ἐκαθάρισεν αὐτὸν ἀπὸ ἱκανὰς ἀσχημίας, καὶ διευκόλυνεν ὁπωσοῦν εἰς τὸ μετὰ ταῦτα τὸν καταρτισμὸν ἀκριβεστέρου καταλόγου πάντων τῶν μελῶν. Ἤρξατο δὲ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Περιοδικοῦ κατὰ τὰ μέσα Δεκεμβρίου. Καὶ μέχρι τοῦδε ἐτυπώθησαν 32 τυπογραφικὰ φύλλα, περιέχοντα δέκα ἀναγνώσματα ποικίλης ὕλης, δύο ἐκθέσεις ἐπιτροπῶν, καὶ μέρη πρακτικῶν 42 συνεδριάσεων τοῦ Συλλόγου, τακτικῶν τε καὶ ἐκτάκτων, ἐν οἷς περιλαμβάνονται καὶ ἡ ἐπὶ τῆς καταθέσεως τοῦ θεμελίου λίθου τοῦ κτιρίου προσλαλιὰ τοῦ Οἰκ. Πατριάρχου καὶ τοῦ Προέδρου τοῦ Συλλόγου, αἱ ἐκθέσεις τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς, τῆς Φιλολογικῆς, τῆς Ἀρχαιολογικῆς, ἡ περὶ τῶν δημοσίων διαλέξεων, ἡ περὶ τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου, ἡ τοῦ ταμίου, καὶ ἡ τοῦ Προέδρου κατὰ τὴν ἐπέτειον ἑορτὴν τοῦ Συλλόγου.

Πρὸς δὲ θέλει ἐμπεριέχει τὸ περιοδικὸν τὰς δημοσίας διαλέξεις, καὶ ἐρανίσματα, καὶ βιβλιογραφίαν ἴσως, καὶ διαφόρους πίνακας, ὥστε κατὰ πιθανὸν προϋπολογισμὸν τὸ περιοδικὸν τοῦ λήξαντος ἔτους θέλει ὑπερβῆ τὰ 50 τυπογραφικὰ φύλλα, ἀριθμὸν εἰς ὃν οὐδέποτε ἀνέβη τὸ περιεχόμενον τοῦ περιοδικοῦ ἀπὸ τῆς ἀ. ἐκδόσεως αὐτοῦ.

Ἡ πληθὺς δ' αὕτη τῆς ὕλης σὺν ἄλλαις σπουδαίαις δυσχερείαις, γνωσταῖς τοῖς μεμυημένοις εἰς τὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ, ἐπενήργησεν οὐ μικρὸν, ἵνα καὶ τοι τοσοῦτον κατατρίψαντες χρόνον μὴ δυνηθῶμεν ἐπενεγκεῖν αὐτὸ εἰς πέρας. Ἀλλ' ἤδη, οὐδεμιᾶς τοιαύτης ἀπολιπομένης δυσχερείας, ἐλπίζομεν ὅτι ἐντὸς τοῦ προσεχοῦς μηνὸς διανεμηθήσεται εἴς τε τὰ μέλη καὶ εἰς τὸ δημόσιον.

Ταῦτα διακοινοῦσα ἡ Ἐπιτροπὴ τῷ Συλλόγῳ, εὔχεται μείζονα ἐπιτυχίαν καὶ ὀλιγωτέρους μόχθους τοῖς διαδεξομένοις αὐτήν.

Ἐν Πέρᾳ τῇ 24 Ἀπριλίου 1873.

Ἡ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ

Γ. ΣΟΦΟΚΛΗΣ *Πρόεδρος*
ΗΡ. ΒΑΣΙΑΔΗΣ
Δ. Σ. ΠΛΗΘΩΝΙΔΗΣ
Α. ΛΙΟΥΜΑΣ
Δ. ΦΙΛΙΟΣ

Μετὰ ταῦτα ὁ πρόεδρος τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς κ. Βασιάδης πρὶν ἢ ἀναγνώσῃ τὴν ἔκθεσιν αὐτοῦ ποιεῖ παρατηρήσεις τινὰς περὶ παραμορφώσεως τῶν πρακτικῶν κατὰ τὰς συνεδριάσεις, καθ' ἃς συνεζητεῖτο ὁ κανονισμός. Ὁ κ. Η. Βασιάδης λέγει ὅτι τότε εἶχεν ὑποβάλει τὰς ἑξῆς προτάσεις α') ὁ Σύλλογος συγκαλεῖ κατὰ διετίαν Σύνοδον ἔκ τε τῶν μελῶν αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Συλλόγων καὶ ἐξ ἄλλων λογίων, ἐν ᾗ θέματα συζητοῦνται φιλολογικὰ, ἐκπαιδευτικὰ, ἀρχαιολογικὰ, ἐπιστημονικὰ, ὡρισμένα καὶ προαναγγελμένα. β') αἱ συνεδριάσεις εἰσὶ δημόσιαι, ἀλλ' ἐν ταῖς συζητήσεσι λαμβάνουσι μέρος μόνον οἱ ἀποδεχθέντες τὴν πρόσκλησιν καὶ ἀπαντήσαντες. γ') Τὰ ἀναγνωσθέντα συζητηθέντα καὶ ἀποφασισθέντα δημοσιεύονται κατ' ἰδίαν ἢ ἐν τῷ Περιοδικῷ τοῦ Συλλόγου.

Μετὰ συζήτησιν κατὰ πλειονοψηφίαν ἐνεκρίθη νὰ μὴ καταχωρισθῶσιν αἱ ἀνωτέρω προτάσεις ἐν τῷ κανονισμῷ, ἀλλ' ἐν τοῖς πρακτικοῖς.

Εἶτα δὲ ἀναγινώσκει τὴν ἔκθεσιν αὐτοῦ.

Ἀξιότιμοι συνάδελφοι,

Αἱ ἐργασίαι τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τοῦτο τὸ ἔτος οὔτε πολλαὶ εἰσιν οὔτε μεγάλαι, τούτου δ' αἴτιος μᾶλλον τῶν ἄλλων ἐγώ εἰμι, διότι ἀσχολούμενος εἰς τὴν μαίευσιν καὶ σπαργάνωσιν τῶν νεογνῶν τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου τεκνίων, τοῦ Ἠπειρωτικοῦ καὶ Θρᾳκικοῦ Συλλόγου, ἐπελαθόμην ἔστιν ὅτε τῶν ἐργασιῶν τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς· ἐφ' ᾧ καὶ ἐξαιτοῦμαι συγγνώμην.

Ἡ Φιλολογ. Ἐπιτροπὴ τοῦ ἤδη λήξαντος Συλλογικοῦ ἔτους ἀπαρτιζομένη ἐκ τῶν κ. Μ. Παρανίκα, Α. Δημητριάδου, Χ. Χατζῆ Χρήστου, Δ. Φιλίου, Α. Τάγη, Ἰ. Καρολίδου, Δ. Μαλιάδου καὶ Θ. Τάγη γραμματέως ἐποίησε δέκα

Digitized by Google

καὶ τέσσαρας συνεδριάσεις· ἀφ' οὗ ὡρίσθη ὁ προϋπολογισμὸς τῆς ἐπιτροπῆς πρὸς ἀγορὰν τῶν ἀναγκαίων διὰ τὰς ἐργασίας αὐτῆς βιβλίων καὶ δύο ἢ τριῶν φιλολογικῶν περιοδικῶν προέβη εἰς τὸ περὶ ἐκδόσεως τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων σπουδαιότατον καὶ ἐθνικώτατον ζήτημα, εἰς ὃ κατέτριψε πολλὰς συνεδριάσεις καὶ πολλοὶ ἀντηλλάγησαν λόγοι, τῶν μὲν διισχυριζομένων, ὅτι νέαι παρ' ἡμῶν ἐκδόσεις τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων οὐ μόνον οὐκ ὠφελοῦσιν ἀλλὰ καὶ βλάπτουσι τοὺς μαθητιῶντας μάλιστα, τῶν δὲ, ὅτι πρέπει, ἵνα εἰς ἔκδοσιν ὀλίγων συγγραφέων περιορισθῶμεν καὶ αὕτη ν' ἀνατεθῇ εἰς τὰ μέλη τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς· τῶν δὲ ἀνασκευαζόντων τοὺς νομίζοντας, ὅτι αἱ ἐκδόσεις ἐπιζήμιοι καὶ διὰ πολλῶν ἀποδεικνυόντων τὰς ἐξ αὐτῶν προελευσομένας ὠφελείας τῇ ἡμετέρᾳ φιλολογίᾳ· ὁ δὲ πρόεδρος οὐ μόνον φρονεῖ, ὅτι ἡ ἔκδοσις ἔσται ἔργον πάντων τῶν δυναμένων λογίων τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, ἀλλὰ καὶ περαιτέρω χωρῶν ἀποφαίνεται ὅτι συμφέρει, ἵνα καὶ Ἕλληνισταὶ προσκληθῶσιν ὡς συνεργάται, διότι οὕτως ἔξομεν προθυμότερον τὸν ἀναδεξόμενον τὴν δαπάνην τῶν ἐκδόσεων.

Τούτῳ προστιθέμενος ὁ κ. Παρανίκας λέγει, ὅτι ὁ καθηγητὴς τοῦ ἐν Μονάχῳ Πανεπιστημίου κ. Christ ἅσμενος ἀναδέχεται ἵνα ἐπεξεργασθῇ κριτικῶς τὸ κείμενον καὶ συντάξῃ προλεγόμενα περὶ τῆς παρούσης καταστάσεως τοῦ Ὁμηρικοῦ ζητήματος· φρονεῖ δὲ καλὸν, ἵνα συνταχθῶσιν ἢ καὶ μεταφρασθῶσι καί τινα συγγράμματα βοηθητικὰ οἷον τὸ Πραγματικὸν Λεξικὸν τοῦ Lübke, ὅπως εἰς αὐτὰ γίγνωνται αἱ παραπομπαί.

Μετὰ τὰς σπουδαίας ταύτας συζητήσεις ἡ Ἐπιτροπὴ σύντονον ἐπέστησε προσοχὴν καὶ εἰς τὰ περὶ συλλογῆς τῶν ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ· καὶ πρῶτον μὲν ὁ πρόεδρος ἀνέγνω σχέδιον προγράμματος περὶ συλλογῆς τῶν ζώντων μνημείων, ὅπερ ἐγκριθὲν ἀπεφασίσθη, ἵνα διαβιβασθῇ εἰς τὸν Σύλλογον· ἡ δ' Ἐπιτροπὴ ἐξέφρασε καὶ τὴν εὐχὴν, ἵνα μετὰ τοῦ προγράμματος πεμφθῶσι παρὰ τοῦ Συλλόγου καὶ ἐγκύκλιοι πρὸς τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διδασκάλους καὶ ἄλλους λογίους προτρέπουσαι αὐτοὺς ὅπως ἀσχοληθῶσιν εἰς συλλογὰς καὶ ἀποστείλωσιν αὐτὰς πρὸς τὸν Σύλλογον ἐπὶ βραβεύσει.

Μετὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ προγράμματος καὶ τῶν ἐγκυκλίων οὐ πολὺς παρῆλθε χρόνος καὶ διάφοροι ἀπεστάλησαν συλλογαὶ, ἃς μετὰ προσοχῆς διελθοῦσα ἡ Φιλολογικὴ Ἐπιτροπὴ καὶ τὰς ἀναγκαίας ποιήσασα ἀναλύσεις καὶ παρατηρήσεις ἐπεφόρτισε τὸν κ. Χατζῆ Χρήστου, ἵνα ὡς εἰσηγητὴς ὑπ' ὄψιν ἔχων αὐτὰς ποιήσηται τὴν περὶ τῶν συλλογῶν τῶν ζώντων μνημείων γενικὴν ἔκθεσιν, ἥτις καὶ συνταχθεῖσα ἀνεγνώσθη ἐν τῇ 13ῃ καὶ 14ῃ συνεδριάσει. Ἐκ δὲ τῶν ἄλλων ἀποφάσεων καὶ ἐργασιῶν τῆς Ἐπιτροπῆς κυριώτεραί εἰσιν αἱ ἑξῆς· ὁ μὲν Πρόεδρος προέτεινεν ἵνα ἡ Φιλολ. Ἐπιτροπὴ ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ Λεξικοῦ τοῦ Γαλάτου Chassang ἐκδῷ σύντομον Ἑλληνικὸν Ἐτυμολογικὸν πρὸς χρῆσιν τῶν ἀνωτέρων τάξεων τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων καὶ Γυμνασίων περιέχον α') τὰς ῥίζας τῶν λέξεων, β') τὰ μορφωτικὰ ἐπιθέματα, γ') τὰς καταλήξεις. Τὴν πρότασιν ταύτην ἐγκρίνασα ἡ Ἐπιτροπὴ ἀνέθηκε τὴν ἐργασίαν τῷ κ. Καρολίδῃ, ᾧ ἀνετέθη καὶ ἡ ἀνάλυσις τοῦ συγγράμματος τοῦ μακαρίτου Μαυροφρύδου τοῦ ἐπιγραφομένου *Δοκίμιον Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης*· τῷ δὲ κ. Δημητριάδῃ ἀνετέθη ἡ κρίσις περὶ τοῦ συγγράμματος τοῦ μακαρίτου Κυπριανοῦ *τὰ ἀπόρρητα τοῦ Ἰσοκράτους*· τῷ δὲ κ. Ζωηρῷ ἡ μετάφρασις τῆς περὶ Θρᾴκης πραγματείας τοῦ κ. Dumond, ὅπως καταχωρισθῇ ὡς ἐράνισμα ἐν τῷ Περιοδικῷ τοῦ Συλλόγου· ὁ δὲ κ. Μαλιάδης, τῇ προτροπῇ τοῦ Προέδρου ἀνέλαβεν, ἵνα ποιήσῃ μελέτας περὶ τοῦ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι δικηγορικοῦ ἐπαγγέλματος ἢ περὶ λογογράφων καὶ δικηγόρων· ὁ δὲ κ. Παρανίκας ἐν τρισὶ συνεδριάσεσιν ἐποιήσατο περιγραφὴν κωδήκων τοῦ 18ου αἰῶνος καὶ ἀνέγνω χειρόγραφά τινα ἀναγκαῖα τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, ἐξ ὧν τινα ἐνεκρίθη, ἵνα ἀναγνωσθῶσι καὶ ἐν ταῖς συνεδριάσεσι τοῦ Συλλόγου.

Τοιαῦτα μὲν ἐν συντόμῳ τὰ κυριώτερα τῶν ἐν ταῖς συνεδριάσεσι τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς.

Ἀκολούθως ὁ Πρόεδρος τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπιτροπῆς κ. Καλλιβούρσης ἀναγινώσκει τὴν ἔκθεσιν αὐτῆς.

Κύριοι!

Οὐχὶ τὸ πλῆθος τοῦ ἀμητοῦ καὶ ἡ μεγάλη τῆς συγκομιδῆς εὐθηνία εἰσὶ τὰ προαγαγόντα με πρὸς τὴν ἔκθεσιν ταύτην, ἀλλὰ τοὐναντίον ἡ δυσετηρία, ἥτις, δυστυχῶς, καὶ ἐν τῇ λῃγούσῃ συλλογικῇ περιόδῳ, ὡς καὶ ἐν ταῖς προτέραις, παρατηρεῖται ἐν ταῖς ἐργασίαις τῆς

Digitized by Google

ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς, καί τοι πάντα τὰ μέλη αὐτῆς σφόδρα ζηλοῦσι τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ, ἐφ' ᾧ συνέστηκε. Καθὼς ὁ προμηθὴς γεωπόνος, οὐ μόνον ὅταν ἴδῃ τὰ λήϊα αὐτοῦ εὐθηνοῦντα καὶ τὰ κάρπιμα τῶν δένδρων του βρίθοντα ὀπώρας ἐπιλέγεται ὅπου ἄρα ἔγκειται ἡ αἰτία τῆς πολυφορίας ἐκείνης ἵνα, εἰ ἐφ' ἑαυτῷ, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι δημιουργήσῃ περὶ τὸ γεώργιον αὐτοῦ τοὺς αὐτοὺς εὐνοϊκοὺς ὅρους. ἀλλὰ καὶ ὅταν περίλυπος βλέπῃ ματαιουμένας πάσας τὰς ἐλπίδας αὐτοῦ ἀναζητεῖ τῆς ἀφορίας τὰ αἴτια, ἵνα, ἐὰν δύνηται, ἀποφύγῃ αὐτὰ ἐν τοῖς ἐπιοῦσιν ἔτεσιν, οὕτω καὶ ἡμεῖς λυσιτελέστατον ἔργον θέλομεν πράξει εἰ ἀνερευνήσωμεν ἅ τινα τὰ αἴτια, δι' ἃ ἡ ἡμετέρα Ἐπιτροπὴ οὔπω παρέσχεν ἡμῖν τὸ ὡραῖον θέαμα εὐδοκιμοῦντος καὶ τοῦ σκοποῦ, οὗ αὕτη στοχάζεται, ἐφικομένου θεσμοθετήματος. Ἴσως οὕτω δυνηθῶμεν, τὸ μὲν ἀποφεύγοντες ἀπὸ τοῦ νῦν ἐκεῖνα τῶν ὑποδειχθησομένων αἰτίων, ὅσων ἐπιτρέπει τὴν ἀπὸ τοῦδε ἄρσιν ὁ κανονισμός, τὸ δὲ βελτιοῦντες ὅταν ἐπιστῇ ὁ καιρὸς τῆς τοῦ κανονισμοῦ ἀναθεωρήσεως τὰ περὶ τῆς ἐπιτροπῆς ἡμῶν ἐκεῖ ὁριζόμενα, καταστῆσαι αὐτὴν ὄντως ὀνήσιμον καὶ ἀναγάγωμεν εἰς τὴν ὄντως ἐπιφανῆ μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐπιτροπῶν θέσιν, ἥτις ἀνήκει αὐτῇ διά τε τὴν ἔκτασιν τῆς δικαιοδοσίας καὶ τὸ πρακτικὸν διάφορον, ὅπερ προσιδιάζει ταῖς εἰς αὐτὴν καθυπαγομέναις ἐπιστήμαις. Πάντως οὐκ ἐσμὲν ἐκ τῶν ἐκτιμώντων ἑκάστην τῶν ἐπιστημῶν ἐκ μόνης τῆς πρακτικῆς αὐτῆς ἀνυσιμότητος, ἀλλὰ πρεσβεύομεν ὅτι πᾶσα ἐπιστήμη ἐστὶ πρωτίστως θεωρητέα ὡς σύστημα ἀληθειῶν, ἃς, ὡς τοιαύτας καὶ ἀνεξαρτήτως πάσης πρακτικῆς αὐτῶν ἐφαρμογῆς, ταμιεύεται τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, φύσει τοῦ εἰδέναι ἐρεγόμενον. Ὅταν ὅμως τὸ εἶδος ἐκεῖνο τοῦ ἐπιστητοῦ, εἰς ὃ ἀσχολεῖται ἡ ἡμετέρα διάνοια πρὸς τῷ θεωρητικῷ αὐτοῦ διαφόρῳ ἐστὶ καὶ βιωφελὲς ἐκμάθημα, τότε καθίσταται ἡμῖν διττῶς ἀξιοσπούδαστον.

Ἑκάστη τῶν διαρκῶν λεγομένων ἐπιτροπῶν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου εἰσὶ προσνενεμημέναι σπουδαιόταται, βεβαίως καὶ δυσχερέσταται ὑπουργίαι, ἀλλ' οὐδεμιᾶς ἐξ αὐτῶν ἀπολείπεται ἐν τῇ εὐρύτητι τῆς δικαιοδοσίας καὶ τῇ σπουδαιότητι τῆς ἀποστολῆς ἡ ἐπιστημονικὴ ἐπιτροπή, ἐπειδὴ εἰς αὐτὴν καθυπάγονται πᾶσαι αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι, ἤτοι· ἀ) Πᾶσαι αἱ κυρίως ἰατρικαί, οὖσαι οὐκ ἐλάττονες τῶν δώδεκα· ἤτοι *ἀνατομία* (γενικὴ, εἰδικὴ, τοπογραφικὴ μικρογραφικὴ) *φυσιολογία*, *ἰατροδικαστική*, *τοξικολογία*, *παθολογία* (γενικὴ καὶ εἰδικὴ[1]), *θεραπευτική*, *φαρμακολογία*, *ἱστορία τῆς ἰατρικῆς*, *χειρουργική*, *ὀφθαλμιολογία*, *μαιευτική*, *ὑγιεινή*. β') *Ἡ φυσική*, *ἡ χημεία*, *ἡ βοτανική*, *ἡ γεωργική*, *ἡ γεωλογία*, *ἡ γεωγνωσία*, *ἡ ὀρυκτολογία*, *ἡ μεταλλευτική*, *ἡ ἀστρονομία*, *ἡ φυσικὴ γεωγραφία*, *ἡ ἀνθρωπογνωσία καὶ ἡ παλαιοντολογία*. Ἐν ὅλαις ἐπιστῆμαι εἴκοσι καὶ τέσσαρες.

Περὶ πασῶν τῶν ἐπιστημῶν τούτων, πολλαὶ τῶν ὁποίων ὑποδιαιροῦνται εἰς ἄλλους κλάδους, ἐνίοτε καὶ αὐτοὺς οὐ μικρὸν ἐκτεταμένους, ὀφείλει ἡ ἐπιστημονικὴ ἐπιτροπὴ ἀναφέρειν εἰς τὸν Σύλλογον τίνα ἀξίαν λόγου ἐποιήσαντο πρόοδον.

Ἐὰν λοιπὸν, νέα τις ἐξευρεθῇ θεραπευτικὴ μέθοδος, ἀνυσιμωτέρα τῶν τέως ἐν χρήσει, ἢ ἰαματικόν τι βοήθημα, ἰώμενον δυσαπάλλακτόν τινα ἢ καὶ ἀνίατον τέως πάθησιν· ἐὰν λυσιτελέστερός τις ἐπινοηθῇ χειριστικὸς τρόπος, ἢ εἰς τὰς φυσικὰς ἡμῶν γνώσεις προστεθῇ νέον τι ἐξεύρημα πρακτικῶς ὀνήσιμον ἢ ἡ χημεία χωρήσῃ ἐπὶ τὰ πρόσω ἔν τινι γνώσει ἐφαρμοσίμῳ ἐν ταῖς τέχναις καὶ τῇ βιομηχανίᾳ, ἐὰν εἰς τὸν βοτανικὸν πλοῦτον προσθησαυρισθῇ νέον τι φυτὸν, οὗ βιωφελὴς ἡ χρῆσις· ἐὰν ἡ ὀρυκτολογία ἢ ἡ μεταλλευτικὴ, αἱ πλουτοδότιδες αὗται θεότητες τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, προσβιβασθῶσιν ἔν τισι τῶν κυριωδῶν αὐτῶν στοιχείων, τῇ ἐπιστημονικῇ ἐπιτροπῇ ἀνατέθειται τὸ καθῆκον τοῦ ἀνακοινῶσαι τῷ Συλλόγῳ καὶ δι' αὐτοῦ τῇ καθ' ἡμᾶς κοινωνίᾳ τὸ νέον εὐεργετικὸν ἐξεύρημα.

Ἀλλὰ πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς τοσοῦτον ἐκτεταμένης, ἀλλὰ καὶ τοσοῦτον βιωφελοῦς ἀποστολῆς αὐτῆς, ἡ ἐπιτροπὴ χρῄζει πρωτίστως τῶν βοηθημάτων ἐκείνων, δι' ὧν αὐτὴν πρῶτον μαθεῖν τίνες ἐγένοντο πρόοδοι ἐν ταῖς καθόλου φυσικαῖς ἐπιστήμαις καὶ πεῖσαι πρῶτον ἑαυτὴν, ὁσάκις τοῦτο δυνατὸν, διὰ τῶν προσφόρων ἐξεταστικῶν ὀργάνων, διὰ τῶν ἀπαιτουμένων μικροσκοπικῶν καὶ χημικῶν ἐξετάσεων, περὶ τῆς ἀληθείας τῶν ἀναγγελλομένων ἐν τοῖς ἐπιστημονικοῖς περιοδικοῖς συγγράμμασι νεωτέρων ἐξευρημάτων. Διὰ τοῦτο ἅμα καταρτισθεῖσα ἡ κατὰ τὴν ἤδη λήγουσαν περίοδον ἐπιτροπὴ ἠσχολήθη παραχρῆμα πρὸς σύνταξιν καταλόγου τῶν περιοδικῶν συγγραμμάτων, ὧν ἐδεῖτο πρὸς τὰς ἐργασίας αὐτῆς. Ἐπιλεξαμένου δ' ἑκάστου τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς, κατ' οἶκον τὰ ἄριστα δόξαντα αὐτῷ ἐκ τῶν ἀπειρο-

Digitized

πληθῶν ἐν ταῖς διαφόροις ξέναις γλώσσαις περιοδικῶν ἐπιστημονικῶν συγγραμμάτων, κατηρτίσθη ὑφ' ἡμῶν, ἐντολῇ τῆς ἐπιτροπῆς, ἐκ πάντων τῶν μερικῶν ἐκείνων καταλόγων, εἷς γενικὸς, συντεταγμένος μετὰ πάσης τῆς δυνατῆς φειδοῦς καὶ ὑπὸ τῷ κράτει τῆς ἰδέας, ὅτι ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ὀλιγίστους εἰσέτι διατίθησι πόρους, ὀφείλει δὲ οὐδὲν ἧττον ἐπαρκεῖν πρὸς τοσαύτας ἀνάγκας, ὧν ἡ θεραπεία προὐργιαιτάτη. Ταῦτα λοιπὸν ἐν νῷ ἔχοντες ἀνεγράψαμεν ἐν τῷ καταλόγῳ ἐκείνῳ δέκα καὶ ἑπτὰ μόνα περιοδικὰ συγγράμματα, ἐν ᾧ, εἰ ἀπεβλέπομεν πρὸς μόνον τὸ κατ' ἐπιστήμην τέλειον καὶ οὐ συνανελογιζόμεθα τὴν χρηματικὴν τοῦ Συλλόγου ἡμῶν ἀπορίαν, ἠθέλομεν βεβαίως προβιβάσει τὸν ἀριθμὸν αὐτὸν τοὐλάχιστον εἰς τὸ τετραπλάσιον.

Τὸν τοσοῦτον πεφεισμένως συντεταγμένον ἐκεῖνον κατάλογον σπεύσαντες διεβιβάσαμεν πρὸς τὸ προεδρεῖον τοῦ Συλλόγου, παρακαλοῦντες ἐν τῷ ἐγγράφῳ, ὃ συνεπεστείλαμεν, ἵνα ὅσον οἷόν τε τάχιον ἐνεργηθῶσι τὰ πρὸς ἐκπορισμὸν τῶν βοηθημάτων ἐκείνων, ἐπειδὴ, ἐλέγομεν, προκεχωρηκυίας ἤδη οὔσης τοσοῦτον τῆς συλλογικῆς περιόδου, ὀλίγιστος ἔτι ὑπελείπετο χρόνος πρὸς τὰς τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς ἐργασίας.

Ἀλλὰ παρὰ πᾶσαν ἡμῶν προσδοκίαν καὶ ἐν ᾧ ἠλπίζομεν ὅτι εἶχεν ἤδη ἐνεργηθῇ ὅ τι δέον πρὸς ταχεῖαν ἐκπόρισιν τῇ ἐπιτροπῇ τῶν αἰτηθέντων βοηθημάτων, ἐκομισάμεθα ἔγγραφον τοῦ προεδρείου ἀναγγέλλον ἡμῖν καὶ ἀπόφασιν τοῦ Συλλόγου, ὅτι πεντακοσίων μόνων φράγκων προϋπολογισθέντων πρὸς περιοδικὰ συγγράμματα διὰ πάσας τὰς ἐπιτροπὰς, ὑπελείποντο διαθετέα εἰσέτι μόνα ἑκατὸν πεντήκοντα, καὶ ταῦτα μόνον δύναται ὁ Σύλλογος νὰ δαπανήσῃ πρὸς Περιοδικὰ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς, ἥτις καὶ προσεκαλεῖτο ἵνα ἀντὶ τοῦ προτέρου καταλόγου, ὅστις τῇ ἐπεστρέφετο, συντάξῃ ἕτερον ἐπὶ βάσει τῷ τοσοῦτον ἀνεπαρκεῖ ἐκείνῳ χρηματικῷ ποσῷ.

Εἰς τὸ ἀπροσδόκητον τοῦτο σημεῖον περιστάντος τοῦ ζητήματος τοῦ προσπορισμοῦ Περιοδικῶν τῇ ἡμετέρᾳ ἐπιτροπῇ, ἐθεωρήσαμεν αὐτὸ ἐγκαταλειπτέον, κρίναντες, ὅτι ὁ ὑπολειφθεὶς χρόνος, ἀνεπαρκέστερος γενόμενος ἐκ τῆς νέας χρονοτριβῆς, οὐδαμῶς ἐπήρκει πλέον πρὸς τὰς ἐργασίας τῆς ἐπιτροπῆς, τὸ δὲ ὁρισθὲν ποσὸν ἦν παντάπασιν ἀνεπαρκὲς οὐ μόνον νῦν, ὅτε ξυνωρὶς δωδεκάδων εἰσὶν αἱ τῇ ἐπιτροπῇ πρὸς ἀναφορὰν ἀνατεθειμέναι ἐπιςῆμαι, ἀλλὰ καὶ εἰ μία καὶ μόνη ἦν ἡ ἐπιστήμη, πρὸς ἣς τὴν ἀκριβῆ σπουδὴν, ὅσον ἐπὶ τῇ νεωτέρᾳ αὐτῆς φάσει, ἐκέκλητο ἡ ἐπιστημονικὴ ἐπιτροπή.

Πρωτίςως λοιπὸν δέον χορηγεῖσθαι τοῦ λοιποῦ τῇ περὶ ἧς ἡ ἔκθεσις ἐπιτροπῇ πᾶν, ὅ ἤθελεν ἐξαιτήσηται παρὰ τοῦ Συλλόγου ὡς χρήσιμον πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῆς βοήθημα. Ἀπέναντι δὲ τῆς τοσοῦτον κοινωφελοῦς ἀποστολῆς τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης πάρεστι πᾶσα ἐλπὶς, ὅτι παρέξει ἑαυτὸν γενναῖον χορηγὸν τῆς πρὸς ἀκώλυτον αὐτῆς λειτουργίαν ἀπαιτουμένης σμικρᾶς καθ' ἑαυτὴν δαπάνης τῶν φιλογενῶν τις καὶ φιλεπιστημόνων ὁμογενῶν.

Δεύτερον μέτρον, οὗ ἡ ἐφαρμογὴ ἔςαι πάντως προβιβαστικὴ τῶν περὶ τὴν ἐπιτροπὴν, θεωροῦμεν τὴν ἀποφυγὴν τοῦ ὀλιγομελοῦς ἐν τῇ ἐκλογῇ αὐτῆς, τὴν συγκρότησιν δ' αὐτῆς, τοὐναντίον, ἐξ ὅσον οἷόν τε πλειόνων μελῶν. Τὸ ὀλιγομελὲς ἐγένετο αἰτία κατὰ τὴν νῦν λήγουσαν ἐνιαυσίαν περίοδον ὅτι καί τοι τῆς ἐκλογῆς τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς γενομένης περὶ τὰ τέλη Ἀπριλίου, ἡ συγκρότησις ὅμως πλήρους αὐτῆς συνεδριάσεως μόλις κατωρθώθη τῇ 16ῃ Δεκεμβρίου ἤτοι μεθ' ὅλους ἑπτὰ καὶ ἥμισυ ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς μῆνας, καί τοι πολλαὶ ἐγένοντο ἀπόπειραι παρὰ τοῦ Προεδρείου τοῦ Συλλόγου πρὸς συγκάλεσιν τῆς ἐπιτροπῆς. Ὀφείλομεν δὲ νὰ ὁμολογήσωμεν χάριν δικαιοσύνης ὅτι οὐδαμῶς ἐνέλειπον ζήλου καὶ προθυμίας τὰ ἀξιότιμα ἀρχικὰ τῆς ἐπιτροπῆς μέλη, ἀλλὰ, ὀλιγάριθμα ὄντα, τέσσαρα μόλις, καὶ ἅπαντα ἰατροὶ, ἠδυνάτουν παρεῖναι ἅπαντα ἐν ταῖς τῆς ἐπιτροπῆς συνεδριάσεσι. Εἴπομεν δὲ ὅτι τετραμελὴς ἦν τὸ κατ' ἀρχὰς ἡ ἐπιτροπὴ, ἐπειδὴ τὸ πέμπτον τῶν μελῶν οὐκ ἦν μέλος τοῦ Συλλόγου κατὰ τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ ὡς μέλους τῆς ἐπιτροπῆς· εἰκότως ἄρα οὐ προσήρχετο ἐν ἀρχῇ, καί τοι τακτικῶς προσεκαλεῖτο, εἰς τὰς συνεδριάσεις αὐτῆς. Καὶ ἐλήφθη μὲν τὸ μέτρον τῆς προσλήψεως καὶ ἄλλων μελῶν, προταθέντων ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς τῷ Συλλόγῳ καὶ προσεκλεχθέντων τεσσάρων νέων μελῶν, ἀλλὰ τοῦ καιροῦ προκεχωρηκότος πλέον μεγάλως, ἑνὸς μόλις μηνὸς ἐπιτροπικὴ ζωὴ ἦν ἐπικεκλωσμένη τοῖς νέοις μέλεσιν, ἀξιέπαινον ἀληθῶς δραστηριότητα καὶ ἀκραιφνέστατον ζῆλον ἐν τῷ βραχεῖ αὐτῷ διαστήματι ἐπιδειξαμένοις.

Ἐὰν δὲ οὐχὶ ἁπλῶς ἀποφευχθῇ ἐν τῷ μέλλοντι τὸ ὀλιγομελὲς ἐν τῇ ἐκλογῇ τῆς ἐπιτροπῆς, ἀλλὰ μάλιστα καὶ μεταῤῥυθμισθῶσιν

οὕτω, τοῦ καιροῦ ἐπιστάντος, τὰ περὶ τῶν ἐπιτροπῶν ἐν τῷ κανονισμῷ ὁριζόμενα, ὥστε ἀντὶ τῶν ἐπιτροπῶν συστηθῆναι, ὡς ἐν ταῖς ἐν τῇ προσεσπέρῳ Εὐρώπῃ Ἀκαδημίαις, τμήματα, ὧν ἕκαστον περιλαμβάνειν πάντα ἐκεῖνα τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου, ὧν τὸ εἶδος τῶν σπουδῶν ἀποφαίνει πρόσφορα πρὸς συγκρότησιν τοῦ τμήματος ἐκείνου (οἷον, ὡς ἐν παραδείγματι, πάντες οἱ ἰατροὶ ἐν τῷ φυσικομαθητικῷ τμήματι, καὶ οὕτω καθεξῆς) ἤθελον καταστῇ αἱ ἐπιτροπαὶ πράγματι διαρκεῖς, νῦν ὀνόματι μόνον οὖσαι, αἱ δὲ ἐργασίαι τῶν ἐπιτροπῶν ἤθελον οὕτω λάβει ἐξαισίαν ἐπίδοσιν.

Ἄλλο σκοπιμώτατον μέτρον, δι' οὗ ἀρθήσεται ἓν τῶν χαλαρούντων τὰς ἐργασίας τῆς ἐπιτροπῆς αἰτίων, θεωροῦμεν καὶ τὴν ἑκάστοτε προσνομὴν τῇ ἐπιτροπῇ ἑνὸς τῶν ἐμμίσθων γραφικῶν ὑπαλλήλων τοῦ Συλλόγου πρὸς διεξαγωγὴν πάσης τῆς γραφικῆς ἐργασίας ἔν τε τῇ συντάξει τῶν πρακτικῶν, ταῖς συγκαλέσεσι τῶν μελῶν πρὸς τὰς συνεδριάσεις, ταῖς μετὰ τοῦ προεδρείου τοῦ Συλλόγου ἐπιστολιμαίαις σχέσεσι καὶ πάσης ἄλλης γραφικῆς ὑπηρεσίας.

Ἄλλο κώλυμα, ὅπερ πλέον ἢ ἅπαξ παρενεπόδισε τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ συνελθεῖν καὶ συσκέψασθαι περὶ τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς, ἦν ἡ ἐκ συμπτώσεως ὑπ' ἄλλης ἐπιτροπῆς προκατάληψις τῆς μιᾶς καὶ μόνης αἰθούσης τῶν συνεδριάσεων πασῶν τῶν ἐπιτροπῶν. Ἀλλὰ περὶ τούτου οὐδεὶς περαιτέρω ἐγχωρεῖ λόγος ἐνταῦθα, ἐπειδὴ ἡ ὅσον οὔπω περάτωσις τοῦ οἰκοδομήματος τοῦ Συλλόγου ἀρεῖ ἀνεπιστρεπτεὶ τὸ κώλυμα τοῦτο.

Καί τοι, κύριοι, τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ἦσαν τὰ κωλύματα ἅπερ παρενεπόδισαν τὴν πορείαν τῶν ἐργασιῶν τῆς ἡμετέρας ἐπιτροπῆς, οὐχ ἧττον οὐκ ἀπέβη παντάπασιν ἀσυντελὴς πρὸς τὸ κοινὸν ἔργον, χάρις τῷ ἀξιεπαίνῳ ζήλῳ τῶν μελῶν αὐτῆς. Ἅμα καταρτισθεῖσα, ἡ ἐπιτροπὴ, μόλις περὶ τὰ μέσα, ὡς εἴρηται, δεκεμβρίου, παραχρῆμα προέβη εἰς δύο μέτρα, ἐμφαίνοντα ὁπόσον ἕκαστον τῶν μελῶν αὐτῆς ἐνέπνεεν ἡ ἐπιθυμία τοῦ ἰδεῖν τὴν ἐπιτροπὴν ἀνταποκρινομένην πρὸς τὸν σκοπόν της. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον τῶν μέτρων τούτων ἦν τὸ ἑξῆς· ἀποβλέψασα ἡ ἐπιτροπὴ εἰς τὸ ἀνεπαρκὲς τοῦ χρόνου (ἅτε δύο μόλις ὑπολειπομένων τότε αὐτῇ ἔτι μηνῶν), ἐν ᾧ ὤφειλεν ἵνα παρασκευάσῃ τὸ ἔργον της, τῶν βοηθημάτων, ὧν πρὸς τοῦτο ἐδεῖτο, καὶ τῶν ἐργοπόνων τῆς ἐπιστήμης, οἷς ἦν ἀνατεθειμένον τὸ δυσχερὲς ἔργον τῆς ἀνακοινώσεως εἰς τὸν Σύλλογον τῶν ἐν τοῖς τελευταίοις τούτοις ἔτεσι προόδων πασῶν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, προέβη εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ ἐπικαλέσασθαι διὰ τοῦ προεδρείου τοῦ Συλλόγου πρὸς τὸ ἔργον τοῦτο τὴν συνεργασίαν ἑκάστου τῶν ὁπουδήποτε τακτικῶν καὶ ἀντεπιστελλόντων τοῦ Συλλόγου μελῶν, προσφόρου πρὸς τοῦτο ὡς ἐκ τοῦ τῶν σπουδῶν αὐτοῦ εἴδους. Ἀλλ' ἡ ἀπόφασις αὕτη, καί τοι ἡμεῖς αὐτοὶ ἀνεκοινώσαμεν εἰς τὸν Σύλλογον ἐν μιᾷ τῶν τακτικῶν αὐτοῦ συνεδριάσεων, οὐκ εὐωδώθη, ἐπικοπείσης τῆς περαιτέρω περὶ αὐτὴν ἐνεργείας ἐκ τοῦ, δυσυχῶς, καὶ πολλὰ ἄλλα ματαιοῦντος συστήματος τῶν ὑπερθέσεων καὶ ἀναβολῶν.

Τὸ δεύτερον τῶν μέτρων, ἃ ἡ ἐπιτροπὴ ἅμα καταρτισθεῖσα ἐθεώρησεν ἐπειγόντως λῃπτέα πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς προεπελθούσης ἀπωλείας τοῦ χρόνου (καί περ τῆς βραχύτητος τοῦ ὑπολειπομένου ἔτι αὐτοῖς ὅλως ἀποθαρρυντικῆς οὔσης καὶ οὐδενὸς βοηθητικοῦ μέσου κεχορηγημένου αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ Συλλόγου), διανειμάμενα τὴν ὅλην ἐργασίαν, ἀνεδέξατο ἕκαστον παρασκευάσαι ἀκριβῆ ἔκθεσιν περὶ ἑνὸς ἑκάστου κλάδου, ἢ καὶ πλειόνων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Καὶ ὁ μὲν τοσαῦτα ἤδη παρεσχηκὼς τρανὰ δείγματα φιλοπονίας καὶ φερεπονίας περὶ τὴν ἐπιστήμην σοφὸς ἡμῶν συνάδελφος κύριος Πασπάτης ἐπηγγείλατο συντάξασθαι λεπτομερῆ ἔκθεσιν περὶ τῶν ἐν ταῖς ἡμετέραις χώραις (βασιλείῳ τῆς Ἑλλάδος καὶ Τουρκίᾳ) προόδων τῆς ὀρυκτοδιφίας, συνεπαγγειλάμενος καταρτίσαι καὶ συνεπιδεῖξαι τῷ Συλλόγῳ κατὰ τὴν ἀνακοίνωσιν τῆς ἐκθέσεως πλήρη συλλογὴν τῶν μεταλλευμάτων, περὶ ὧν ἐν τῇ ἐκθέσει ὁ λόγος. Προσέτι ἀνεδέξατο τὸ ῥηθὲν διακεκριμένον μέλος τῆς ἡμετέρας ἐπιτροπῆς ἐκθεῖναι ἐν ἰδίᾳ πρὸς τὸν Σύλλογον ἀνακοινώσει τὰ περὶ νεωτέρας τινος θεραπευτικῆς ἐπὶ τὸν ὁλοφυκτιδώδη πυρετὸν (τὴν κοινῶς *εὐλογιὰν*) μεθόδου (τὴν διὰ τῆς ὑπὸ τὸ δέρμα τῶν πασχόντων ὁλοφυκτιδώδη πυρετὸν ὑπενέσεως ἐμβολιαστικῆς λύμφης ἐν μείζονι ποσῷ, ἢ ἐν ὅσῳ γίνεται ὁ συνήθης ἐμβολιασμὸς), ἐξ ἧς ἐνθαρρυντικώτατα λέγονται τὰ ἐν Ἀγγλίᾳ μέχρι τοῦδε ἐπιτευχθέντα θεραπευτικὰ ἀποτελέσματα. Ἡ σπουδαιότης τῆς ἀνακοινώσεως ταύτης οὖσα αὐτόθηλος τοῖς πᾶσιν (οἷα γινώσκουσιν ὁπόσον ἀναιρετικὸν καὶ ἰατρικῶς δυσπολέμητον τὸ νόσημα) οὐ χρῄζει περαιτέρω καταδείξεως. Ἤδη δὲ καὶ ἐξεπλήρωσεν ὁ κ. Πασπάτης τὰ ὑπεσχημένα, ἀναγνοὺς ἐν μιᾷ τῶν τελευταίων τῆς ἐπιτροπῆς συνεδριάσεων συν-

Digitized by Google

τετελεσμένην τὴν προρρηθεῖσαν ὀρυκτολογικὴν ἔκθεσιν, συμπαραδείξας τῇ ἐπιτροπῇ καὶ τὰ προσήκοντα δείγματα ὀρυκτῶν. Ἡ δ' ἐπιτροπὴ ὁμοθυμαδὸν ἐπιδοκιμάσασα καὶ εἰσδεξαμένη τὸ ἔργον, ἀπεφήνατο ἵνα ἀνακοινωθῇ ὡς ἐκ μέρους αὐτῆς τῷ Συλλόγῳ, ὅπερ καὶ ἔπραξεν ὁ κ. Πασπάτης ἐν τῇ χθεσινῇ συνεδριάσει τοῦ Συλλόγου, πρὸς ὃν, γνόντα ἤδη τὴν πολλὴν τοῦ ἔργου ἀξίαν, περιττὸς ἀποβαίνει πᾶς περαιτέρω περὶ αὐτοῦ λόγος.

Ὅσον δὲ ἐπὶ τῇ περὶ θεραπείας τοῦ ὀλοφυκτιδώδους πυρετοῦ διὰ τοῦ ἐμβολισμοῦ πλεῖστον ἐχούσῃ τὸ ἐπιστημονικὸν καὶ πρακτικὸν διάφορον ἀνακοινώσει τοῦ κ. Πασπάτη πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν ἐπιτροπὴν σκόπιμον κρίνομεν, ἐπειδὴ τὸ θεραπευτικὸν σκοπούμενον, οὗ στοχάζεται, φαίνεται τοσοῦτον εὐεργετικὸν τῇ πασχούσῃ ἀνθρωπότητι, παρακληθῆναι τὸν κ. Πασπάτην ἀναγνῶναι αὐτὴν ἔν τινι τῶν πρσεχῶν τοῦ Συλλόγου συνεδριάσεων, δίδοντα τοῖς τυχὸν περαιτέρω πληροφοριῶν ἐφιεμένοις ἐκ τῶν μελῶν εἴ τινας τοιαύτας ἐπελέξατο ἐκ τῶν περὶ τοῦ τοσοῦτον σπουδαίου ζητήματος ἀγγλικῶν ἰατρικῶν ἀναγνωσμάτων.

Ἕτερον σοφὸν καὶ ἐργατικώτατον μέλος τῆς ἐπιτροπῆς ἡμῶν, ὁ ἰατρὸς κ. *Μόρτμαν*, ἀνεδέξατο πάνυ προθύμως ἐκθέσθαι ἐν ἰδίᾳ πραγματείᾳ τὰ «περὶ τῶν παρὰ τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι παρασιτούντων φυσικῶν ὀργανισμῶν». Καθ' ἃ δὲ ἤγγειλεν ἡμῖν ἔναγχος, συνετέλεσεν ἤδη τὸ ἔργον ἐλλεῖπον ἔτι μόνης τῆς τελευταίας ἐπεξεργασίας, ἐν βραχεῖ χρόνῳ καὶ ταύτης γενησομένης.

Ὁ κ. Jauge, (ὅστις ἀποδημήσας κατὰ δυστυχίαν ταχέως ἐκ τῆς ἡμετέρας πόλεως, ἐπ' ὀλίγιστον μόνον συνήδρευσεν ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ ἐπιτροπῇ, καί τοι καὶ ζῆλον πολὺν περὶ αὐτὴν ἔχων, καὶ μεγάλου γνώσιων πλούτου περιόντος αὐτῷ ἀνεδέξατο ἵνα συντάξῃ τὴν περὶ τῶν νεωτέρων προόδων τῆς φυσικῆς γεωγραφίας ἔκθεσιν· ἐλπίζομεν δὲ ὅτι ὁ ἀξιότιμος ἡμῶν οὗτος συνάδελφος, καί τοι μακρὰν ἡμῶν διατρίβων, οὐκ ἐπιλήσεται τῶν ὑπεσχημένων.

Ὁ δὲ καθηγητὴς κ. Charrel ἐν ᾧ ἡ ἐπιστημονικὴ ἐπιτροπὴ εὗρε δραστηριώτατον ἀληθῶς καὶ εἰδημονέστατον ἐργοπόνον, καί τοι ἐκ τῶν ὑψιπροσθέτων μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς τυγχάνων, ἀνεδέξατο οὐδὲν ἧττον ἐκθέσθαι τὰ περὶ τῶν νεωτέρων προσκτήσεων τῆς βοτανικῆς. Οἷα καταρχὴν δὲ τῆς ἐκπληρώσεως τῆς ἐπαγγελίας αὐτοῦ προσφέρει διὰ τῆς ἐπιτροπῆς τῷ Συλλόγῳ ἀκριβῆ ἀναγραφὴν τῶν φυτῶν ἃ εὑρηνται βλαστάνοντα ἐν θέσει «*μνημα*τάκια» τῆς Πέραν. Ἡ ἀναγραφὴ δὲ αὕτη, οἱονεὶ ἡ πρώτη οὖσα ἀρχὴ τῆς ἐν τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ συστάσεως βοτανικοῦ μουσείου, ὅπερ διακαῶς εὔχεται καὶ πρὸς ὃ κυριωδέστατα συντελέσει ὁ κ. Charrel, παρήρτηται τῇ ἐκθέσει ταύτῃ.

Γνωστὸν δὲ ἤδη τῷ Συλλόγῳ, ὅτι τὸ ἄρτι ῥηθὲν σοφὸν τῆς ἡμετέρας ἐπιτροπῆς μέλος προεπηγγείλατο τῷ Συλλόγῳ προβῆναι πρὸς τὴν κατάρτισιν βοτανικῆς αὐτοῦ συλλογῆς ἀπεκδεχόμενον μόνον τὴν συντέλεσιν τοῦ καθιδρύματος τοῦ Συλλόγου ἵνα ἀνὰ λόγον τῶν διαστάσεων τῆς ἐπὶ τούτῳ αἰθούσης καθορίσῃ τό τε μέγεθος καὶ τὸ σχῆμα τῶν βοτανοθηκῶν, ἐν αἷς καὶ παραχρῆμα ἐνθησαυρίσει ἑξακόσια δείγματα φυτῶν, ἅπερ ἔχει ἤδη ἐπὶ τούτῳ βοτανικῶς παρεσκευασμένα.

Πρὸς τούτοις ἀνεδέξατο καὶ διεξήγαγεν ὁ κ. Charrel καὶ τὴν ἐν ἰδίᾳ ἐκθέσει κατ' ἐπιστήμην ἐξέτασιν τῶν δενδρινῶν ἢ τῶν δενδροειδῶν ἐκείνων ἐν ταῖς διαῤῥωγαῖς λιθωμάτων τινῶν ἀποκρυσταλλώσεων, ἃς οἱ πολλοί, καὶ αὐτῶν μάλιστα τῶν οὐκ ἀμοίρων παιδεύσεώς τινες, ἐκλαμβάνουσιν ἡμαρτημένως ἀπολελιθωμένα προκατακλυσμιαῖα φυτὰ, ἤτοι παλαιοντολογικὰ λείψανα. Ἔσχε δὲ ἡ ἐπιστημονικὴ ἐπιτροπὴ τὸ ἐνδόσιμον πρὸς τὸ ἀναθεῖναι ἑνὶ τῶν μελῶν αὐτῆς τὴν περὶ δενδρινῶν ἔκθεσιν ἐκ τῶν ὑφ' ἑνὸς τῶν τοῦ Συλλόγου μελῶν, τοῦ κ. Τσιγαρᾶ, προσενεχθέντων τῷ Συλλόγῳ δειγμάτων δενδριτούχων λιθωμάτων, κομισθέντων ἐξ Ἠπείρου, καὶ τὰ ὁποῖα εὑροῦσά ποτε ἡ ἐπιτροπὴ προκείμενα ἐπὶ τῆς τραπέζης περὶ ἣν συνεδρίαζεν, ἔκρινεν ἐξεταστέα ὑπ' αὐτῆς, ἀνενεκτέα δὲ τῷ Συλλόγῳ τὰ περὶ αὐτῶν καὶ μάλιστα διὰ τὴν μεγίστην αὐτῶν ὁμοιότητα πρὸς φυτικὰ ἀπολιθώματα καὶ τὴν διὰ τοῦτο, ὡς εἴρηται, ἡμαρτημένην αὐτῶν ὑπὸ τῶν πολλῶν θεώρησιν ὡς παλαιοντολογικῶν ἀντικειμένων.

Θεωροῦμεν δὲ καθῆκον ἡμῶν εἰσηγήσασθαι τῷ Συλλόγῳ ἐπιῤῥῶσαι τὴν προθυμίαν τῶν οὕτω δραστηρίως ἐργασαμένων ἐκ τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς. Ἐνδικώτατον δηλονότι φαίνεται ἡμῖν (οὕτω δὲ, φρονοῦμεν ἀδιαφάκτως, κρινεῖτε καὶ πάντες ὑμεῖς, κύριοι,) ἵνα ὁ Σύλλογος ἐκφράσῃ τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ τοῖς ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ ἐπιτροπῇ τοσοῦτον προθύμως καὶ ἐπιτυχῶς ἐργασαμένοις, ἐπ' αἰσίοις δὲ καταρξαμένοις τῶν ἐν αὐτῇ ἔργων ἀξιοτίμοις μέλεσιν αὐτῆς κυρίοις Μόρτμαν, Ἀλεξάνδρῳ Πασπάτῃ,

Digitized by Google

καὶ Λουδοβίκῳ Charrel, ἐγκρίνῃ δὲ πρὸς δημοσίευσιν διὰ τοῦ Περιοδικοῦ καὶ τὰ ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ ἐπιτροπῇ ἔργα ἀμφοτέρων (1).

Τὰ ἐκτεθέντα, κύριοι, εἰσὶ τὰ κατὰ τὸν τρίμηνον περίπου βίον τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς, ἐλάττονα μὲν ἢ ὅσον προσεδόκων ἴσως παρ' αὐτῆς οἱ μὴ κρίνοντες τὰ γινόμενα σχετικῶς ταῖς προστυγχανούσαις δυσχερείαις, ὥσπερ εἰκός, ἀλλ' ἀπολύτως, πλείονα ὅμως ἢ ὅσον ἡ βραχύτης τοῦ χρόνου, ὃν διέθετε, καὶ ἡ παντελὴς ἔλλειψις βοηθητικῶν μέσων ἐδικαίουν πάντα μὴ σφόδρα καὶ ἀνεπιλογίστως ἀπαιτητικὸν ἐξεταστὴν ἵνα ἀπεκδέχηται παιὰ τοσοῦτον βραχυβίου καὶ ὅλως ἀνεπικουρήτου ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἐργάτιδος, ᾗ εὐχόμεθα ἐν τῷ μέλλοντι, πραγματοποιουμένων τῶν ὑπὲρ αὐτῆς ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἐκθέσεως ταύτης προταθέντων, παραγωγικωτέραν δρᾶσιν καὶ ἀξιωτέραν τῆς ὅσον χαλεπῆς, τοσοῦτον καὶ ἀνθρωποφελοῦς αὐτῆς ἀποστολῆς.

Εἶτα κωλυομένου τοῦ Προέδρου τῆς Ἐκπαιδευτικῆς ἵνα ἀναγνώσῃ τὴν ἔκθεσιν αὐτῆς, ὁ Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν ἔκθεσιν αὐτοῦ περὶ ἀλληλογραφίας·

Κύριοι!

Κατὰ τὸ 11ον ἄρθρον τοῦ Κανονισμοῦ ὀφείλω ἵνα ποιήσωμαι Ὑμῖν σήμερον ἔκθεσιν περὶ τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου κατὰ τὸ ἤδη λῆγον ἔτος 1872—1873· πρὶν ὅμως εἰσέλθω εἰς τὸ κύριον θέμα μου, κρίνω ἀναγκαῖον νὰ ὑπομνήσω ὑμῖν, ὅτι περιεβλήθην ὑφ' ὑμῶν τῷ τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως ἀξιώματι ἅμα ἐκλεχθεὶς μέλος τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, πάντῃ ἑπομένως ἄπειρος ὢν τῆς πορείας καὶ τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ. Τοῦτο, κύριοι, ἐν νῷ ἔχοντες καὶ τὸ ἐν ἐμοὶ ἀνθρώπιον, δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι ἔσεσθε ἐπιεικεῖς πρὸς ἐμὲ ἔν τε τῇ ἐσπέρᾳ ταύτῃ, καθ' ἣν μέλλω ἵνα δώσω οἱονεὶ εὐθύνας περὶ τῆς σπουδαιοτέρας ἐργασίας τῆς ἀνατεθειμένης τῷ Γενικῷ Γραμματεῖ, τῆς ἀλληλογραφίας, καὶ εἴ που ἄλλοθι ἀνεύρετε τὴν ὑπηρεσίαν χωλαίνουσαν ἢ μὴ καλῶς ἐκτελεσθεῖσαν, οὐ καταγνώσεσθέ μου ἀμέλειαν οὐδ' ὀλιγωρίαν τῶν καθηκόντων μου, ἀλλ' ἀποδώσετε τὰς τυχὸν ἐλλείψεις εἰς τὴν φύσιν αὐτῶν τῶν πραγμάτων καὶ τοὺς λόγους, ὧν ἀνωτέρω ἐμνήσθην. Τὰ ὀλίγα ταῦτα προοιμιασάμενος ἔρχομαι εἰς τὸ κύριον ἀντικείμενον τοῦ λόγου μου, εἰς ὃ ἔσομαι συντομώτατος, ἄλλως τε καὶ μὴ ἐπιθυμῶν νὰ καταχρασθῶ τὴν ὑπομονήν σας. Ἐὰν δ' ἐνίοτε ποιήσωμαι λόγον καὶ περὶ πραγμάτων ἄτινα καὶ παρ' ἄλλων ἢ ἠκούσατε ἤδη, ἢ καὶ ἀκούσεσθε, μηδενὶ τοῦτο παράδοξον δόξῃ, διότι ἡ φύσις τῆς ὑποθέσεως τοῦ λόγου μου ἐστὶ τοιαύτη, ὥστε ἀδύνατον νὰ τὴν ἀποχωρίσω ἀπὸ τῶν μεθ' ὧν ἀναποσπάστως συνδέεται.

Ὡς πᾶσα ἀλληλογραφία καὶ ἡ τοῦ Συλλόγου διαιρεῖται εἰς δύο μεγάλα τμήματα, εἰς ἐπιστολὰς ἢ ἔγγραφα ἅπερ ὁ Σύλλογος ἐκομίσατο, καὶ ἐπιστολὰς ἢ ἔγγραφα ἅπερ αὐτὸς ἀπέστειλε. Ἵνα δὲ γενικῶς πρῶτον διέλθω τὰ κατ' αὐτήν, ἀναγγέλλω Ὑμῖν, ὅτι εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ Συλλόγου κατὰ τὸ λῆγον ἤδη Συλλογικὸν ἔτος εἰσῆλθον ἐν ὅλῳ 466 ἔγγραφα, ὧν 70 εἰσὶ διαγράμματα σχολείων, τὰ δὲ λοιπὰ πάντα ἐπιστολαί, ἢ οἱονεὶ ἐπιστολαί· τούτων δὲ 71 ἢ συνοδεύουσι τὰ ἄνω ῥηθέντα διαγράμματα, ἢ περιέχουσιν αὐταὶ ἐντὸς πληροφορίας περὶ τῆς καταστάσεως τῆς παιδείας τῶν μερῶν ἐξ ὧν προέρχονται· 58 δὲ εἰσὶν εὐχαριστήριοι ἐπὶ τῇ ἀπονομῇ χρημάτων ἢ βιβλίων τοῖς ἀπόροις σχολείοις, 31 ἐπίσης εὐχαριστήριοι μελῶν καὶ τῶν τριῶν κατηγοριῶν (δηλ. ἐπιτίμων τακτικῶν καὶ ἀντεπιστελλόντων) 18 εἰσὶ δηλωτικαὶ προσφορῶν χρημάτων ἢ βιβλίων ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου, 11 εἰσὶν ἀπαντήσεις εἰς τὴν περὶ συλλογῆς γλωσσικῆς ὕλης ἐγκύκλιον τοῦ Συλλόγου, ὧν αἱ 9 συνοδεύονται καὶ ὑπὸ φυλλαδίων περιεχόντων τοιαύτην, 6 εἰσὶν ἀγγελτήριοι συστάσεως νέων σωματείων (Φιλεκπαιδ. Συλλόγων, Ἀδελφοτήτων κλπ.) 27 περιστρέφονται περὶ τὴν ἀρχαιολογίαν (εἰς ταύτας συγκαταλέγονται, ὡς εἰκός, καὶ αἱ ἀγγέλλουσαι προσφορὰς νομισμάτων ἢ ἄλλων ἀρχαιολογικῶν ἀντικειμένων) 175 δ' εἰσὶ διάφοροι ἀναφερόμεναι οὕτως ἢ ἄλλως εἰς τὰ τοῦ Συλλόγου. Ἐξῆλθον δὲ τοῦ ἡμετέρου γραφείου ἐν συνόλῳ ἔγγραφα 585, ὧν 100 προγράμματα ἔντυπα περὶ συλλογῆς γλωσσικῆς ὕλης ἀποσταλέντα εἰς ἅπασας τὰς ὑπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον Ἐπαρχίας τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας τὰς ὑπὸ Ἑλλήνων κατοικουμένας, 74 ἐγκύκλιοι ὡσαύτως ἔντυποι πρὸς τοὺς Ἀρχιερεῖς, δι' ὧν καὶ πάλιν ὁ Σύλλογος ἐξη-

(1) Σημ. τ. Σ. Ἐ. Τὰς ἰδιαιτέρας ἐκθέσεις ἡ Σ. Ἐ. ζητήσασα ἐν τοῖς παραδοθεῖσιν αὐτῇ ἐγγράφοις, οὐχ εὗρεν αὐτάς.

Digitized by Google

τοῦτο πληροφορίας περὶ Σχολείων· 80 ἔντυποι ἐπιστολαὶ συνοδεύουσαι γραμμάτια τοῦ Ταχείου· 146 τὸ πλεῖστον ἔντυποι, κατὰ τὸ προϋπάρχον σχέδιον συνοδεύουσαι διπλώματα πρὸς νέα μέλη· 55 εὐχαριστήριοι, 16 ἐνθαρρυντικαὶ πρὸς ἀρτισύστατα σωματεῖα, 2 συλλυπητήριοι καὶ 296 διάφοροι ἀναφερόμεναι εἰς τὰς παντοίας ἀνάγκας καὶ ἐνεργείας τοῦ Συλλόγου. Ὡς βλέπετε λοιπὸν, κύριοι, ὁ Γεν. Γραμματεὺς ὤφειλε ν' ἀναγνώσῃ μὲν 400 σχεδὸν ἔγγραφα καὶ νὰ ποιήσηται περίληψιν αὐτῶν, νὰ γράψῃ δὲ ἐν πρωτοτύπῳ 300 περίπου ἐπιστολάς.

Ἐκ τῆς γενικῆς ταύτης ἐπιθεωρήσεως τῆς ἀλληλογραφίας κατανοήσατε πάντες ὅτι ὁ ἡμέτερος Σύλλογος δὲν ὑπελείφθη καὶ ἐφέτος ὡς πρὸς ταύτην τῶν ἄλλων ἐτῶν· μάλιστα ὡς πρὸς τὸ δεύτερον μέρος τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, τοῦ φιλεκπαιδευτικοῦ, ἂν ἐλασσοῦνται κατὰ ποσόν τι, ὑπερτεροῦσιν ἴσως κατὰ ποιόν τι τὰ ἀνταλλαγέντα ἔγγραφα. Ὡς δὲ πρὸς τὸ πρῶτον αὐτοῦ μέρος τὸ οὐχ' ἧττον, ἵνα μὴ εἴπω μᾶλλον σπουδαῖον τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, τὸ ἐπιστημονικὸν, δὲν ἔχει μὲν νὰ ἐπιδείξῃ ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἀλληλογραφίαν πρὸς ξένα ἐν Εὐρώπῃ ὅμοια σωματεῖα, εἰ μὴ ὅτι ἀντήλλαξε μετὰ φιλόφρονος ἐπιστολῆς τὸ Περιοδικὸν αὐτοῦ πρὸς μετεωρολογικούς τινας πίνακας σταλέντας ἡμῖν ἐκ Βασιγκτῶνος παρὰ τοῦ ἐπιστημονικοῦ τμήματος τοῦ Ὑπουργείου τῶν στρατιωτικῶν, ἡ περὶ τὴν ἀρχαιολογίαν ὅμως, ὡς εἴδετε, ἀλληλογραφία αὐτοῦ, δὲν εἶναι καὶ εὐκαταφρόνητος.

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω ἐπὶ τὸ γενικώτερον εἰρημένα συμπληρῶ τὴν παροῦσαν ἔκθεσιν, ἐξετάζων τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Συλλόγου ἐπὶ τὸ μερικώτερον κατὰ πενταπλῆν διαίρεσιν α') πρὸς τὰς διαρκεῖς αὐτοῦ ἐπιτροπάς· β') πρὸς διάφορα ὅμοια αὐτῷ σωματεῖα· γ') πρὸς ἀρχὰς ἀνεγνωρισμένας· δ') πρὸς τὰ μέλη αὐτοῦ· ε') πρὸς ἰδιώτας, δηλ. πρὸς ἀνθρώπους παντοίας μὲν κοινωνικῆς τάξεως, μὴ συνδεομένους δὲ πρὸς τὸν ἡμέτερον Σύλλογον ἢ δι' αἰσθημάτων φιλογενείας καὶ φιλομουσίας.

Α'. Πρὸς τὰς διαρκεῖς αὐτοῦ Ἐπιτροπάς.

Καὶ πρὸς μὲν τὴν Οἰκονομικὴν, Συντακτικὴν, Φιλολογικὴν καὶ Ἐπιστημονικὴν Ἐπιτροπὴν, ἡ τοῦ Συλλόγου ἀλληλογραφία ἀφορῶσα εἰς τὴν καθόλου ὑπηρεσίαν καὶ σχέσιν τοῦ ἡμετέρου σωματείου, δὲν ἔχει ἀνάγκην μερικωτέρας ἐξηγήσεως. παρεπέμφθησαν δηλ. ἑκάστῃ αὐτῶν τὰ ἀνήκοντα ἔγγραφα περὶ ὧν ἐν καιρῷ ἀκούσεσθε τὰ δέοντα παρὰ τῶν προέδρων αὐτῶν. Πρὸς δὲ τὰς ἐπιτροπὰς Ἀρχαιολογικὴν καὶ Ἐκπαιδευτικὴν, ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Συλλόγου δὲν περιωρίσθη ὅλως εἰς τὰ τῆς καθόλου ὑπηρεσίας καὶ τὴν ἀποστολὴν τῶν ἀνηκόντων ἑκάστῃ ἐγγράφων, περὶ ὧν ἐπίσης ἐν καιρῷ ἀκούσεσθε τὰ δέοντα παρὰ τῶν προέδρων αὐτῶν, ἀλλ' ἔχει καί τι ἄξιον κατ' ἐμὲ ἰδιαιτέρας μνήμης ἐνταῦθα· ἡ μὲν δηλ. Ἀρχαιολογικὴ Ἐπιτροπὴ ἀπαντῶσα εἰς τὴν διαβιβασθεῖσαν αὐτῇ παρὰ τοῦ Προεδρείου αἴτησιν τοῦ ἐν Πέστῃ Altemburger, περὶ ἐμβλημάτων παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ἀνέγνω διὰ τοῦ γραμματέως αὐτῆς ἔκθεσιν περὶ τούτου, ἧς ἀντίγραφον ἀπεστάλη τῷ αἰτησαμένῳ τὴν ἐπὶ τούτου γνώμην τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου μετ' ἀποσπάσματος τῶν πρακτικῶν τῆς γενομένης ἐπ' αὐτῆς συζητήσεως· ἀπέστειλε δ' ἐπίσης πρὸς ἀνάγνωσιν εἰς τὸ γραφεῖον ἔκθεσιν καὶ περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀρτάκῃ ἀντεπιστέλλοντος μέλους Κ. Ν. Ληνίου ἀποσταλεισῶν τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ ἐπιγραφῶν, ἧς ἀντίγραφον σταλήσεται ἐπίσης ἐν καιρῷ τῷ ἐπιστείλαντι τὰς ἐπιγραφὰς καὶ αἰτησαμένῳ τὴν ἐπ' αὐτῶν γνώμην τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου. Ἡ δὲ ἐκπαιδευτικὴ, λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν τὴν ἀνακοινωθεῖσαν αὐτῇ παρὰ τοῦ Προεδρείου αἴτησιν τοῦ ἐν Σέρραις Φιλεκπαιδευτικοῦ Μακεδονικοῦ Συλλόγου περὶ τοῦ Μιχαηλείου διαγωνίσματος, ὑπέβαλε μὲν προφορικῶς διὰ τοῦ Προέδρου αὐτῆς τῷ Συλλόγῳ τὴν περὶ αὐτοῦ γνώμην της, (ἥτις γενομένη μετά τινας τροποποιήσεις δεκτὴ παρὰ τοῦ Συλλόγου, ἀπεστάλη πρὸς τὸν ἐν Σέρραις Φιλεκπ. Μακεδονικὸν Σύλλογον, παρ' οὗ, ὡς καὶ παρὰ τοῦ ἀγωνοθέτου ἐγένετο ἐπίσης ἀποδεκτὴ, (ὡς πάντες γνωρίζετε) διεβίβασε δὲ ἐσχάτως διὰ τοῦ γραμματέως αὐτῆς κ. Γ. Σοφοκλέους καὶ ἔκθεσιν περὶ τοῦ ὑπὸ τῆς κ. Σαπφοῦς Λεοντιάδος *περὶ Ἀνατροφίων* ὑπομνήματός της πρὸ πολλοῦ ἀποσταλέντος τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ πρὸς κρίσιν, ἥτις γενομένη ἐπίσης ἀποδεκτὴ παρὰ τοῦ ἡμ. Συλλόγου μετὰ τὴν ἐν τῇ τακτικῇ συνεδριάσει τῆς 23 λήξαντος δημοσίᾳ ἀνάγνωσιν πρόκειται νὰ σταλῇ τῇ ἐλλογίμῳ συγγραφεῖ.

Β'. Πρὸς τὰ ὅμοια σωματεῖα.

Πρὸς δὲ τὰ διάφορα αὐτοῦ ὅμοια σωματεῖα, τά τε νεωστὶ συστάντα καὶ τὰ ἤδη προϋπάρχοντα εἰς διηνεκῆ εὑρίσκετο ὁ ἡμέτερος Σύλ-

Digitized by Google

λογος ἀλληλογραφίαν κομιζόμενός τε καὶ ἀποστέλλων περὶ τοῦ φιλεκπαιδευτικοῦ αὐτοῦ σκοποῦ πληροφορίας· ἀξία δὲ ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ἡ ἀλληλογραφία τοῦ ἡμετέρου πρὸς τὸν ἐν Σέρραις φιλεκπαιδευτικὸν Μακεδονικὸν Σύλλογον, τὸν ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τοὺς ἐνταῦθα Θρᾳκικὸν καὶ Ἠπειρωτικόν, πρὸς οὓς ἐννοεῖται, εὐθὺς ἀπὸ τῆς συστάσεώς των εἰς στενὰς περιῆλθε σχέσεις καὶ μεθ' ὧν ἀπὸ κοινοῦ ἐνεργῶν, πολλὰ βεβαίως ἐν τῷ μέλλοντι διαπράξεται καλὰ καὶ γενναῖα ὑπὲρ τῆς καθόλου διαδόσεως τῆς παιδείας, οὔτε ὅμως πόσαι καὶ ποῖαι ἐγράφησαν ἐπιστολαί, οὔτε ὁποῖα τὰ ἀποτελέσματα τῆς πρὸς τὰ εἰρημένα σωματεῖα ἀλληλογραφίας μας κρίνω ἀναγκαῖον ν' ἀναφέρω ἐνταῦθα, διότι περὶ ταύτης ἀκούσεσθε, παρ' ἄλλου ἐν καιρῷ τῷ δέοντι. Ἡ δὲ πρὸς τὰς ἐνταῦθα Λέσχας ἀλληλογραφία μας οὐδὲν παρουσιάζει τὸ καινὸν περιστρεφομένη περὶ τῶν ἀναγκαίων πρὸς αὐτὰς σχέσεών μας.

Γ'. Περὶ ἀνεγνωρισμένας ἀρχάς.

Εἶπον, κύριοι, ὅτι ὁ Σύλλογος καὶ πρὸς ἀνεγνωρισμένας ἀρχάς, περιῆλθεν εἰς σχέσεις, καὶ δικαίως, διότι πάντες ἐνθυμεῖσθε ὅτι ἡ πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἀλληλογραφία τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου κατὰ τὸ λῆγον Συλλογικὸν ἔτος δὲν ἦτο μικρά, πολλὰ δὲ δι' αὐτῆς κατωρθώσαμεν ὑπὲρ τῆς καθόλου προαγωγῆς τῆς παιδείας· τεκμήριον δὲ μέγιστον τῆς ἀνθηρᾶς καταστάσεως τῶν πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον σχέσεών μας εἶναι ἡ διὰ Πατριαρχικοῦ Διττακίου ἀγγελία ὅτι δύο τῶν μελῶν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἔσονται πάντοτε μέλη τῆς ἄρτι συστάσης *Κεντρικῆς Πατριαρχικῆς ἐκπαιδευτικῆς ἐπιτροπῆς*.

Ἐνταῦθα δὲ βεβαίως ἀναφέρονται ἡ πρὸς τὰς διαφόρους ἐφορίας καὶ τοὺς ἀρχιερεῖς ἀλληλογραφία μας καὶ ἡ περὶ τὰ τῆς παιδείας ἀσχολουμένη, ἡ εὐχαριστίας προτιθεμένη νὰ ἐκφράσῃ ἐπὶ διαφόροις προσφοραῖς· τούτων ὑπὲρ πάσας ἄξιαι μνήμης εἰσὶ καὶ παρ' ἐμοῦ ἡ τοῦ Σ. ἁγίου Βάρνης ἐπιστολὴ δι' ἧς, ὡς ἐνθυμεῖσθε, ἔπεμπεν ἡμῖν ἐσωκλείστως ἀπόσπασμα τῆς διαθήκης τοῦ ἐν Βάρνῃ φιλοπάτριδος κ. Γ. Σουλήνη, δι' ἧς κληροδοτοῦνται μετὰ τὸν θάνατον τοῦ εἰρημένου ἀνδρὸς 700 Ὀθωμανικαὶ λίραι τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ ὑπὲρ ὡρισμένων σκοπῶν· καὶ αἱ τῶν Σ. ἁγίου Κασσανδρείας καὶ Δέρκων τῶν καταβαλόντων, οὕτως εἰπεῖν, διὰ τῆς προσφορᾶς διαφόρων νομισμάτων τὰ θεμέλια τῆς νομισματικῆς συλλογῆς τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου· ἐννοεῖται δ' οἰκοθεν ὅτι ὁ Σύλλογος ἔσπευσε διὰ τοῦ προεδρείου νὰ εὐχαριστήσῃ θερμῶς πᾶσι τούτοις.

Δ'. Πρὸς τὰ μέλη.

Καὶ πρὸς μὲν τὰ τακτικά του μέλη τὰ ἐνταῦθα καὶ ἀλλαχοῦ ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Συλλόγου περὶ τέσσαρα τινὰ ἠσχολήθη τάδε· α') ν' ἀναγγείλῃ τὴν ἐκλογὴν πρὸς ὅσα νέα κατέγραψε· β') νὰ προσκαλέσῃ τὴν συνδρομὴν αὐτῶν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ, ὃν προτίθεται· γ') νὰ λάβῃ παρ' αὐτῶν εὐχαριστηρίους, μάλιστα παρὰ τῶν ἔξω τῆς πρωτευούσης διαμενόντων· περὶ πάντων τούτων ἱκανὰς ὁ Σύλλογος ἀντήλλαξεν ἐπιστολὰς· πρὸς δὲ τ' ἀντεπιστέλλοντα, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, ἡ ἀλληλογραφία ἡμῶν περιεγράφη καὶ περὶ ἕτερα ἀντικείμενα· ἐλάβομεν δηλ. ἢ ἐπέμψαμεν πρός τινα τούτων διαφόρους πληροφορίας, καὶ ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω τοῦ ἐν Ἀρτάκῃ κ. Ν. Λημνίου· κρίνω δ' ὄχι ἄσκοπον ν' ἀναφέρω ἐνταῦθα ὅτι καὶ ὁ ἐν Τραπεζοῦντι κ. Σάββας Ἰωαννίδης μακρὰν ἔπεμψεν ἡμῖν ἐν εἴδει ἐπιστολῆς ἔκθεσιν περὶ τῆς καταστάσεως τῆς παιδείας εἴκοσι περίπου ἐπαρχιῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, παραπεμφθεῖσαν, ὡς εἰκός, τῇ ἐκπαιδευτικῇ ἐπιτροπῇ· πάντα δὲ σχεδὸν τὰ νεωστὶ ἐκλεχθέντα ἀντεπιστέλλοντα μέλη ἀπήντησαν εἰς τὴν ἀποστολὴν τοῦ διπλώματος εὐχαριστοῦντες ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτῶν, ὑποσχόμενοι προθύμως τὴν συνδρομὴν αὐτῶν καὶ εὐχόμενοι τὰ βέλτιστα τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ· πρὸς δὲ τὰ ἐπίτιμα αὐτοῦ μέλη οὐδεμίαν σχεδὸν ἔσχεν ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἀλληλογραφίαν ἐκτὸς τῆς ἀποστολῆς τοῦ διπλώματος μετὰ τῆς προσηκούσης ἐπιστολῆς πρὸς τὸν ἐν Βερολίνῳ καθηγητὴν κ. F. Von. Holzendorf νεωστὶ ἐκλεχθέντα ἐπίτιμον μέλος τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, καὶ τῆς λίαν φιλόφρονος ἐπιστολῆς αὐτοῦ, ἣν περ εὐχαριστῶν τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ ἔπεμψε, καὶ ἧς ἀνεγνώσθη, ὡς ἐνθυμεῖσθε, ἡ παρὰ τοῦ κ. Σ. Κ. Καραθεοδωρῇ μετὰ τοῦ γερμανικοῦ πρωτοτύπου συναποσταλεῖσα μετάφρασις· εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐκτὸς τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος κ. F. Von. Holzendorf ἐξελέγη ἐκ τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἐπίτιμον μέλος τοῦ Συλλόγου ἐφέτος καὶ ὁ πρώην ἐν Ἀθήναις πρεσβευτὴς τῆς Ἀμερικῆς κ. Κάρολος Τούκερμαν, ἀλλὰ πρὸς τοῦτον δὲν ἀπε-

Digitized

στάλη εἰσέτι τὸ δίπλωμα καὶ ἡ ἐπὶ τούτῳ ἐπιστολή, ἀγνοουμένης ἐπακριβῶς τῆς διαμονῆς του· πρὸς τοὺς ἐκ τῶν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ διαμενόντων πόλει ἐκλεγέντας ἐπίτιμα μέλη, τὸ δίπλωμα ἐπεδόθη κατὰ τὰ νενομισμένα διὰ τοῦ προεδρείου αὐτοπροσώπως ἄνευ ἐπιστολῆς ὥστε, ὡς εἰκὸς, προφορικῶς ἐξεδηλώθησαν καὶ παρ' αὐτῶν αἱ εὐχαριστίαι· πρὸς δὲ τὰ ἤδη προϋπάρχοντα τοιαῦτα, βεβαίως ὁ Σύλλογος δὲν ἠδύνατο ἄνευ ἀφορμῆς νὰ περιέλθῃ εἰς ἀλληλογραφίαν· τοιαύτη δὲ ἐδόθη μόνον, τοῦ νὰ ἐπιδώσῃ διὰ τοῦ ἀντιπροέδρου κ. Ἀριστοκλέους καὶ τοῦ γενικοῦ γραμματέως εὐχαριστήριον ἐπιστολὴν πρὸς τὸν γεραρὸν Πρωθιεράρχην τῆς ὀρθοδοξίας Παναγιώτατον κ. Γρηγόριον τὸν Ϛ΄. δωρησάμενον δι' ἐγγράφου τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ, ὡς πάντες ἐνθυμεῖσθε, 500 ὀθωμ. λίρας, ἐξ ὧν ἔχει λαμβάνειν παρὰ τοῦ ἐθνικοῦ ταμείου.

Ε΄. Πρὸς ἰδιώτας.

Καὶ πρὸς ἰδιώτας, τοὐτέστι πρὸς ἄνδρας, πάσης μὲν κοινωνικῆς τάξεως, μὴ συνδεομένους δὲ, ὡς ἤδη εἶπον, πρὸς τὸν ἡμέτερον Σύλλογον ἢ διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης των, περιῆλθεν ὁ Σύλλογος δι' ἀλληλογραφίας εἰς σχέσεις, εὐχαριστῶν αὐτοὺς ἐπὶ διαφόροις προσφοραῖς ἢ πληροφορίαις μετὰ πολλοῦ ζήλου πεμπομέναις αὐτῷ· ἐμνημόνευσα ἤδη ἀνωτέρω τοῦ γενναίου δωρητοῦ κ. Σουλήνη· εἰς τοῦτον προσθέτω ἐνταῦθα καὶ τὸ τοῦ κ. Εὐλαμπίου Δημητρίου, ὃν τὸ προεδρεῖον πολλάκις μετὰ χαρᾶς ἔσπευσε νὰ εὐχαριστήσῃ ἐπὶ τῇ κατ' ἐπανάληψιν μετὰ πολλῆς προθυμίας προσφορᾷ διαφόρων νομισμάτων.

Περαίνων ἤδη, κύριοι, τὴν περὶ ἀλληλογραφίας ἔκθεσίν μου, αἰσθάνομαι ὅτι κατ' ἀνάγκην, καὶ περ ἴσως οὐ πολὺ μακρὸς ἐγενόμην, οὐχ' ἧττον ὀχληρὸς διά τε τὸ ἄτεχνον τοῦ λόγου καὶ τὸ ξηρὸν τῆς ὑποθέσεως· παρηγοροῦμαι ὅμως ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι πάνυ ἐπιεικεῖς εἶχον τοὺς ἀκροωμένους· τῇ ὑμετέρᾳ δὲ ταύτῃ ἐπιεικείᾳ θαῤῥῶν καὶ τάδε τολμῶ νὰ προσθέσω, πρὶν καταστρέψω τὸν λόγον, ὅτι τῇ ὑμετέρᾳ ψήφῳ τῷ τῆς γενικῆς Γραμματείας ἀξιώματι περιβληθείς, ἐπροσπάθησα νὰ ἐκπληρώσω ἀκριβῶς τὰ ἀνατεθειμένα μοι ὑπὸ τοῦ κανονισμοῦ καθήκοντα· ἂν δὲ δὲν ἐφικόμην τοῦ σκοποῦ, αἰτία εἶναι οὐχὶ ὀλιγωρία ἢ ἀμέλεια ἀλλ' ἀνθρώπινος ἀδυναμία· εὔχομαι λοιπὸν ἀπὸ καρδίας ἵνα ὁ διάδοχός μου ἱκανώτερος καὶ εὐτυχέστερος ἐμοῦ τυγχάνων, δεῖται γὰρ καὶ τύχης τινος, καὶ ἐν τῷ νέῳ μεγάρῳ ἀξίῳ τῆς φήμης καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἐγκαθιστάμενος, ἀναδείξῃ ἔτι μᾶλλον τὴν γενικὴν αὐτοῦ γραμματείαν πρὸς δόξαν τῶν γραμμάτων καὶ ἐξάπλωσιν τοῦ δι' αὐτῶν πολιτισμοῦ ἀνὰ τὴν φίλην πατρίδα· γένοιτο.

Μεθ' ὃ διαλύεται ἡ Συνεδρίασις

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΞΑ΄.

Ἔκτακτος.

Τῇ 26ῃ Ἀπριλίου 1873.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ι. Δ. Ἀριστοκλέους ἀντιπροέδρου

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει ἐπιστολὴν τοῦ κ. Α. Συγγροῦ πρὸς τὸν κ. Η. Βασιάδην, δι' ἧς ἀγγέλλει αὐτῷ ὅτι προσφέρει τῷ Συλλόγῳ λίρας ὀθωμ. 100 ὑπὲρ τῶν σχολείων τῆς Μακεδονίας· ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἔχει ὡς ἑξῆς.

Κύριε Βασιάδη!

Εὐαρεστήθητε νὰ ἀναγγείλητε τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ ὅτι προσφέρω ἰδιαιτέρως λίρας τουρκίας ἑκατὸν, ὅπως ἀποκλειστικῶς ἐπίσης διανεμηθῶσιν εἰς τὰ ἄπορα σχολεῖα τῆς Μακεδονίας τῶν ἀρρένων καὶ θηλέων, καὶ δέχθητε τὴν διαβεβαίωσιν της πρὸς ὑμᾶς βαθείας ὑπολήψεώς μου.

Ἐν Κ/πόλει τῇ 25/7 Μαΐου 1873

Α. ΣΥΓΓΡΟΣ.

Ὁ προεδρεύων ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει ταύτης τῆς ἐπιστολῆς, προτείνει ἵνα ἐκφρασθῶσιν εὐχαριστίαι τῷ κ. Συγγρῷ ἐπὶ τῇ γενναίᾳ αὐτοῦ προσφορᾷ.

Ἀκολούθως ὁ κ. Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει ἐπιστολὴν τοῦ κ. Goustav Hirschfeld εὐχαριστήριον ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ ὡς μέλους ἀντεπιστέλλοντος Ἔπειτα ἀγγέλλει τὴν προσφορὰν βιβλίου ὑπὸ τοῦ μεταφραστοῦ αὐτοῦ Albert de Pochat d'aiglan: Traité de fortification par Philon de Byzance.

Digitized

Ἀκολούθως ὁ πρόεδρος τῆς ἀρχαιολογικῆς Ἐπιτροπῆς κ. Σ. Ἀριστάρχης ἀναγινώσκει τὴν πολλοῦ λόγου ἀξίαν ἔκθεσιν τῶν ἔργων τῆς Ἐπιτροπῆς ἧς προεδρεύει

Κύριοι!

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐπιτροπὴ συγκειμένη ἐν ἀρχῇ τῆς ἤδη λῃγούσης περιόδου ἐκ τῶν Κυρίων Dr. I. Millingen, τῆς ξυνωρίδος τῶν διδακτόρων Mordtmann, Dr. P. Déthier, Clermons Gamneau, τοῦ ἰατροῦ Α. Πασπάτη, Α. Βερναρδάκη, Κ. Σ. Καραθεοδωρῆ, Α. Δημητριάδου καὶ Σ. Ἀριστάρχου, ἀκολούθως δὲ προσλαβοῦσα τοὺς κ. κ. Π. Ἀποστολίδην καὶ Κ. Περδικίδην, ἐξελέξατο ἐν τῇ πρώτῃ αὐτῆς συνεδριάσει πρόεδρον μὲν τὸν Σ. Ἀριστάρχην, γραμματέα δὲ τὸν κ. Α. Βερναρδάκην. Τούτου δὲ παραιτηθέντος, ἐξελέχθη ὁ κ. Δημητριάδης, ὅστις μετ' οὐ πολὺ παραιτηθεὶς ἐπίσης ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ κ. Π. Ἀποστολίδου παραιτηθέντος ὡσαύτως καὶ ἀντικατασταθέντος διὰ τοῦ κ. Κ. Περδικίδου. Εὐτυχῶς τὰς συνεχεῖς ἀντικαταστάσεις καὶ παραιτήσεις τῶν γραμματέων ἀνεπλήρου ὁ φιλότιμος ζῆλος καὶ ἡ εὐγενὴς προθυμία τοῦ κ. Α. Ν Βερναρδάκη.

Ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐπιτροπή, καί τοι διατελοῦσα ἄνευ προέδρου, ἀσθενοῦντος ἐπὶ τρεῖς μῆνας, καὶ ἄνευ τακτικοῦ γραμματέως, καί τοι στερουμένη τῶν τε ἄλλων βοηθητικῶν συγγραμμάτων, ἅτινα ἀπὸ δύο ἐτῶν οὐδέποτε ἐπαύσατο ζητοῦσα ἐπανειλημμένως πλὴν εἰς μάτην παρὰ τοῦ Συλλόγου, καὶ τῶν τριῶν ἀρχαιολογικῶν περιοδικῶν, ἤτοι τῆς Revue Archeologique τῶν Παρισίων τοῦ Numismatic Chronicle τοῦ Λονδίνου καὶ τῆς Archaeologische Zeitung τοῦ Βερολίνου, ἅτινα καθ' ἑκάστην ἀνέμενεν, οὐχ' ἧττον συνεκρότησε δέκα καὶ ἑκτὼ τὸ ὅλον συνεδριάσεις, καθ' ἃς ἠσχολεῖτο περὶ τὴν ἐπιγραφικὴν, τὴν γλυπτικὴν, τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὴν ζωγραφικὴν τῶν τε ἀρχαίων ἐθνῶν καὶ δὴ καὶ τῶν Βυζαντινῶν.

Α. ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΗ.

α) Ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαί.

I. *Κωνσταντινουπόλεως.*

Ἐπιγραφὴ ἐπὶ τῶν χερσαίων τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου, (1341—1347), μεταξὺ τῆς πύλης τῆς Συληβρίας καὶ τῆς κλειστῆς πύλης, ἀνακοινωθεῖσα τῇ Ἐπιτροπῇ ὑπὸ τοῦ κ Dr. Schroeder.

Δύω ἐπιγραφαὶ ἐν Δενιζ Ἀπτὰλ κατὰ τὸ Ἀκ-Σεράϊ, ἡ μὲν ἐπιτύμβιος Κουράτορος Ἀραιοβίντου ὑπὸ δεσποτείαν Βαδουάρδου, ἡ δὲ, ὁροθετικὴ μὲν κατὰ τὸν Σ. Ἀριστάρχην μεταξὺ τῶν κτημάτων τοῦ ὀρφανοτροφείου καὶ ἰδιώτου τινὸς, ἐπιτύμβιος δὲ κατὰ τὸν κ. Dr. Déthier.

Ἐπιγραφὴ ἐπιτύμβιος ἐν Γαλατᾷ χριστιανικὴ, ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Β'. ἀντιγραφεῖσα ὑπὸ τοῦ κ. Dr. Mordtmann τοῦ νεωτέρου.

Ἓξ ἐπιγραφαὶ ἐπιτύμβιοι χριστιανικαὶ, ἐν Τσιραγὰν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνορυχθεῖσαι τῷ 1870, καὶ κοινοποιηθεῖσαι τῇ Ἐπιτροπῇ ὑπὸ τοῦ κ. Dr. Mordtmann τοῦ νεωτέρου.

II. *Θράκης.*

Δύο ἐπιγραφαὶ Βιζύης ἀφιερωτήριοι, ἡ μὲν ὑπὲρ τοῦ βασιλέως Σαδάλου καὶ τῆς βασιλίσσης Πολεμοκρατείας, ἡ δὲ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ Ροιμητάλκου καὶ τῆς Πυθοδωρίδος ἐκ τοῦ κατὰ τὸν κοιλαλητικὸν πόλεμον κινδύνου. Ἀμφότεραι ἀντεγράφησαν μὲν ὑπὸ τοῦ κ. Α. Amaugitch, ἐκοινοποιήθησαν δὲ τῇ Ἐπιτροπῇ ὑπὸ τοῦ Σ. Ἀριστάρχου.

Δύο ἐπιγραφαὶ ἐν Συληβρίᾳ ἀντιγραφεῖσαι ὑπὸ Α. Κ. Σ. ἡ μὲν ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως περὶ τῆς ἀνανεώσεως αὐτῆς ἐπὶ Μιχαὴλ (τοῦ Β'. αὐτοκράτορος) Θεοδώρας καὶ Θέκλης, ἡ δὲ ἐν τῷ Φετχί-Τζαμιὴ τῆς Συληβρίας σωζομένη, καὶ περιέχουσα τὸ μονόγραμμα Ἀλεξίου τοῦ Ἀποκαύχου. Αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται παρεπέμφθησαν τῷ κ. Dr. Déthier πρὸς ἀντιπαραβολὴν μετὰ τῶν παρ' αὐτῷ Συληβριανῶν ἐπιγραφῶν.

III. *Μακεδονίας.*

Τέσσαρες ἐπιγραφαὶ ἐπιτύμβιοι, ἀντιγραφεῖσαι μὲν τῷ 1861 ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Κασσανδρείας κ. Νεοφύτου, τοῦ νῦν Σεβασμιωτάτου ἁγίου Δέρκων, παραπεμφθεῖσαι δὲ τῷ 1872 τῇ Ἐπιτροπῇ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου. Ἐπὶ τούτων ἐνετάλη ὁ Σ. Ἀριστάρχης ὅπως συντάξῃ ἔκθεσιν.

Ἐπιγραφὴ τιμητικὴ εἰς Βαίβιον Οὐαλέριον Φέρμον, ἐν Φιλίπποις ἀντιγραφεῖσα καὶ κοινοποιηθεῖσα τῇ Ἐπιτροπῇ ὑπὸ τοῦ κ Dr. Mordtmann τοῦ νεωτέρου.

Digitized by Google

IV. *Μικρᾶς Ἀσίας.*

Τρεῖς ἐπιγραφαὶ παρὰ τὴν Χαλκηδόνα, ἀνορυχθεῖσαι κατὰ τὰς τελευταίας τοῦ σιδηροδρόμου ἀνασκαφὰς, καὶ ἀνακοινωθεῖσαι ὑπὸ τοῦ κ. Ν Τσιγαρᾶ. Εἰσὶ δὲ ὅροι (termini), ὁρίζοντες τὰ σύνορα λιμένος κλπ.

Ἐπιγραφὴ ἐπὶ κεράμου, αὐτόθι, φέρουσα τὴν λέξιν *Καγκάρης*, καὶ κοινοποιηθεῖσα ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ τῇ Ἐπιτροπῇ, προπαρασκευαζούσῃ τὴν ἑρμηνείαν καὶ ταύτης.

Ἐπιγραφὴ ἐν Ποσταντζῇ Κιοπροῦ παρὰ τὴν Χαλκηδόνα, ὑπὸ τοῦ κ. Dr. Mordtmann τοῦ νεωτέρου ἀνακοινωθεῖσα, καὶ οὖσα θεμέλιος λίθος ναοῦ τοῦ ἁγίου Χριστοφόρου τῷ 450 κατατεθείς.

Ἐπιγραφὴ ἐπιτύμβιος ἐν Ἐὺ-Μαχαλὲ παρὰ τὸν Σαγκάριον, ἀντιγραφεῖσα μὲν ὑπὸ τοῦ μηχανικοῦ κ. Ogledie, κοινοποιηθεῖσα δὲ τῇ Ἐπιτροπῇ ὑπὸ τοῦ κ. Dr. Mordtmann τοῦ νεωτέρου.

Ἐπιγραφὴ ἐπιτύμβιος ἐν Νικομηδείᾳ, ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀντιγραφεῖσά τε καὶ κοινοποιηθεῖσα.

Τρεῖς ἐπιγραφαὶ ἐν Νικομηδείᾳ ἀνορυχθεῖσαι, κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ σιδηροδρόμου, καὶ ὑπὸ τοῦ Σ. Ἀριστάρχου κοινοποιηθεῖσαι τῇ Ἐπιτροπῇ· τούτων αἱ μὲν δύο εἰσὶν ἐπιτύμβιοι, ἡ δὲ τρίτη ἀρχαιοτάτη, βουστροφηδὸν γεγραμμένη, ἔχουσα ἔνθεν μὲν «*Ε.λληνικὸν δίκαιον*» ἔνθεν δὲ «*Ἰτα.λικόν.*»

Ἐννέα ἐπιγραφαὶ ἐπιτύμβιοι ἐν Ἀδὰ-Παζαρίῳ παρὰ τὴν Νικομήδειαν, κοινοποιηθεῖσαι τῇ Ἐπιτροπῇ ὑπὸ τοῦ Σ. Ἀριστάρχου ἐκ τῶν τοῦ κ. Χ. Παππαδοπούλου.

Δύο ψηφίσματα ἀνέκδοτα, ἀφορῶντα τήν τε Ἀντωνίαν Τρύφαιναν, θυγατέρα τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου Πολέμωνος τοῦ Α'. καὶ τῆς βασιλίσσης Πυθοδωρίδος Φιλομήτορος, χήρας τοῦ βασιλέως τῆς Θράκης Κότυος, καὶ τοὺς παῖδας αὐτῶν Ῥουμητάλκην, Πολέμωνα, καὶ Κότον, ἐν Aydindjik παρὰ τὴν Κύζικον ἀνακαλυφθέντα ὑπὸ τοῦ κ. Dr. Long, καὶ κοινοποιηθέντα τῇ Ἐπιτροπῇ ὑπὸ τοῦ κ. Dr. I. Millingen, ὅστις, τῇ εἰσηγήσει αὐτῆς ἐποιήσατο ἀνάγνωσμα περὶ τῶν ἐν λόγῳ ἀνεκδότων ψηφισμάτων ἐνώπιον τοῦ Συλλόγου· προτίθεται δὲ ἵνα ἐπανέλθῃ ἐπὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ἀντικειμένου. Τὰ ψηφίσματα ταῦτα μετηνέχθησαν ἤδη ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ Μουσείῳ χάριν εἰς τὰς ἐπιμόνους προσπαθείας τοῦ σοφοῦ ἡμῶν συναδέλφου κ. Dr I. Millingen.

Τρεῖς ἐπιγραφαὶ ἐκ τοῦ παρὰ τὴν Κύζικον Κιουναινίου, ὑπὸ τοῦ κ. Ν Λημνίου κοινοποιηθεῖσαι καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Dr I. Millingen διαλευκανθεῖσαι, ἐντολῇ τῆς Ἐπιτροπῆς, ἐνώπιον τοῦ Συλλόγου· τούτων αἱ μὲν δύο εἰσὶν ἀφιερωτήριον Εὐάνδρου Κλεοφάνους, ἡ δὲ τρίτη ἐπιτύμβιος.

Δύο ἐπιγραφαὶ ἐν Κυζίκῳ, ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Κ. Λημνίου ἀντιγραφεῖσαι καὶ ἀποσταλεῖσαι ὑπὸ τοῦ Συλλόγου τῇ Ἐπιτροπῇ· ἡ μὲν ἐστιν ἐπιτύμβιος Διοκλείας τινὸς, ἡ δὲ ἀναθηματικὴ εἰς Ὅμηρον «θεοῖς ἴσον». Καὶ ταύτας παρεκλήθη ὁ κ. Dr I. Millingen ὅπως ἑρμηνεύσῃ.

Τρεῖς ἐπιγραφαὶ Προύσης, ἡ μὲν ἐφηβικὴ γυμνασιάρχου τινὸς Διοδώρου, ἡ δὲ ἐπιτύμβιος, ἡ δὲ τιμητικὴ εἰς Λολιανὸν ἀντιστράτηγον Βιθυνίας καὶ Πόντου, πεμφθεῖσαι ὑπὸ τοῦ κ. Π. Καράλλη.

Δύο ἐπιγραφαὶ ἐπιτύμβιοι Προύσης, ὑπὸ τοῦ κ. Dr. Mordtmann τοῦ νεωτέρου ἀνακοινωθεῖσαι τῇ Ἐπιτροπῇ.

Πέντε ἐπιγραφαὶ ἐν Προύσῃ ἀντιγραφεῖσαι τῷ 1870 ὑπὸ τοῦ Σ. Ἀριστάρχου, καὶ ἤδη κοινοποιηθεῖσαι τῇ Ἐπιτροπῇ· ὧν αἱ μὲν τρεῖς εἰσιν ἐπιτύμβιοι, ἡ δ' ἐφηβικὴ, ἡ δὲ ἀρχὴ ψηφίσματος. Ἐπὶ τούτων προσεκλήθη ὁ σοφὸς ἡμῶν συνάδελφος κ. Dr. Mordtmann ὁ νεώτερος, ὅπως συντάξῃ ἀρχαιολογικὴν καὶ ἱστορικὴν μονογραφίαν, περιλαμβάνουναν καὶ πάσας τὰς ἀνωτέρω προυσαϊκὰς ἐπιγραφὰς, καὶ ὑποβληθησομένην τῷ Συλλόγῳ.

Εἴκοσιν ἐπιγραφαὶ Περγάμου, πεμφθεῖσαι μὲν ὑπὸ τοῦ ἐν Περγάμῳ ἰατροῦ κ. Ῥάλλη, κοινοποιηθεῖσαι δὲ τῇ Ἐπιτροπῇ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου Εἰσὶ δὲ αὗται ἐπιστολὴ αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ τῇ συνόδῳ τῶν ἐν Περγάμῳ νέων εὐχαριστήριος, ψηφίσματα πέντε τιμητικὰ εἰς Σειλίαν Ἀσκληπιάδου πρυτανεύσασαν καλῶς, εἰς Γάϊον Ἰούλιον Βλαβίου Μονοφάντου τοῦ Γυμνασιάρχου, εἰς Τιβέριον Κλαύδιον τὸν πρύτανιν καὶ εἰς Κλαυδίαν Ἀλκίμου, στήλη δαπανῶν, στῆλαι δύο ἐφηβικαὶ τῶν βουκόλων τῶν ὑμνοδιδασκάλων καὶ τῶν Σειληνῶν πρὸς τὸν ἀρχιβουκόλον αὐτῶν, ἐπιτύμβιοι τρεῖς, ὧν ἡ μία ἔμμετρος Γλύκενος. Ἐπεφορτίσθη ὁ κ. Dr. Déthier, ὅπως ἐρευνήσῃ ταύτας, καὶ ἤδη ἐπεξεργάσθη τὴν μίαν, ἀφορῶσαν τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὴν διάρκειαν τοῦ πένθους. περὶ ἧς καὶ ὑπέβαλεν ἔκθεσιν ἐνώπιον τοῦ Συλλόγου.

Ἑπτὰ ἐπιγραφαὶ ἐξ Ἀγκύρας πεμφθεῖσαι τῷ Συλλόγῳ ὑπὸ τοῦ κ. Α. Π. Ἐπίδου, ὧν αἱ μὲν δύο τιμητικαὶ εἰς ἀγορανόμον καὶ ἀστυνό-

Digitized by Google

μον τῆς πόλεως, αἱ δὲ τρεῖς ἐπιτύμβιοι, ἡ δ' ἀπόσπασμα τῆς περιβοήτου διαθήκης Αὐγούστου τοῦ Καίσαρος.

Ὁ αὐτὸς ἔπεμψε καὶ τρεῖς ἄλλας ἐπιγραφάς, ἃς ὅμως προηγουμένως εἶχε κοινοποιήσει τῇ ἐπιτροπῇ ὁ Σ. Ἀριστάρχης. Προσεχῶς ὑποβληθήσεται τῷ Συλλόγῳ ἔκθεσις καὶ ἐπὶ τῶν Ἀγκυρηνῶν τούτων ἐπιγραφῶν.

Ἐπιγραφὴ ὑπὸ μὲν τοῦ κ. Η. Ermakof ἐξ Ἀμασείας πεμφθεῖσα, ὑπὸ δὲ τοῦ κ. Dr Mordtmann τοῦ νεωτέρου διακοινωθεῖσα τῇ Ἐπιτροπῇ, ἀφιερωτήριος ὑπὲρ βασιλέως Φαρνάκου. Ἔστι δὲ γεγλυμμένη ἐπὶ βράχου.

Ἐπιγραφὴ ἐν Σμύρνῃ ἀνακαλυφθεῖσα, καὶ κοινοποιηθεῖσα τῇ Ἐπιτροπῇ ὑπὸ τοῦ Σ. Ἀριστάρχου. Ἔστι δὲ τιμητικὴ εἰς Σακερδώτην Ἰουλιανόν, υἱὸν Ἡλιοδωρίδος τῆς ἀρχιερείας·

Ἐπιγραφὴ τιμητικὴ ἐν Σμύρνῃ ἀνακαλυφθεῖσα εἰς τιμὴν Ἀρτέμωνος Ἀρτεμιδώρου τοῦ Ἰκεσίου, κοινοποιηθεῖσα τῇ Ἐπιτροπῇ ὑπὸ τοῦ Σ. Ἀριστάρχου.

V. *Συρίας.*

Ὁ Ἰατρὸς κ. Α. Πασπάτης ἐκοινοποίησε τῇ Ἐπιτροπῇ διαφόρους ἐπιγραφὰς ἐκ Συρίας καὶ διαφόρων μερῶν τῆς Μ. Ἀσίας προερχομένας· τὸ δὲ ἀποτέλεσμα τῶν ἐρευνῶν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἀσιανῶν τούτων ἐπιγραφῶν ἀναμένεται ὅσον οὔπω.

β') Ἐπιγραφαὶ Λατινικαί.

I. *Μακεδονίας.*

Δύο ἐπιγραφαί, ὧν ἡ μὲν ἐπιτύμβιος, ἡ δὲ τιμητικὴ εἰς ἀνθύπατον, ἀντιγραφεῖσαι μὲν ἐν τῷ χωρίῳ Ἁγίου Μάμαντος τῆς ἐπαρχίας Κασσανδρείας ὑπὸ τοῦ τότε Μητροπολίτου αὐτῆς, τοῦ νῦν Σιβ. ἁγίου Δέρκων. Κ. Νεοφύτου, κοινοποιηθεῖσαι δ' ὑπὸ τοῦ Συλλόγου τῇ καθ' ἡμᾶς Ἐπιτροπῇ.

II. *Μικρᾶς Ἀσίας.*

Ἐπιγραφὴ τιμητικὴ Μαυρικίου αὐτοκράτορος (582—602), ἐν Ἀδὰ-Παζαρίῳ παρὰ τὴν Νικομήδειαν ὑπὸ τοῦ κ. Χ. Παππαδοπούλου ἀντιγραφεῖσα, ἐνώπιον δὲ τῆς Ἐπιτροπῆς ὑπὸ τοῦ Σ. Ἀριστάρχου παρουσιασθεῖσα.

Ἐπιγραφὴ τιμητικὴ Γερμανικοῦ Καίσαρος ἐν Νικαίᾳ, ὑπὸ μὲν τοῦ μηχανικοῦ κ. Oglesdie ἀντιγραφεῖσα, ὑπὸ δὲ τοῦ κ. Dr Mordtmann τοῦ νεωτέρου κοινοποιηθεῖσα τῇ Ἐπιτροπῇ.

Ἐπιγραφή, ὑπὸ μὲν τοῦ κ. Schwaab ἐν Μουδανίοις ἀνευρεθεῖσα, ὑπὸ δὲ τοῦ κ. Dr Mordtmann τοῦ νεωτέρου ἀνακοινωθεῖσα τῇ Ἐπιτροπῇ. Ἔστι δὲ ἀφιερωτήριος βαλανείου εἰς τιμὴν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ.

Ἑπτὰ ἐπιγραφαὶ ἐξ Ἀγκύρας πεμφθεῖσαι τῷ Συλλόγῳ ὑπὸ τοῦ κ. Α. Π. Ἐπίδου, ὧν αἱ μὲν τέσσαρες ἐπιτύμβιοι, αἱ δὲ τιμητικαὶ εἰς Ἀνθυπάτους, ἡ δὲ ἀπόσπασμα τῆς γνωστῆς διαθήκης τοῦ Αὐγούστου.

III. *Συρίας.*

Μεταξὺ τῶν ἐπιγραφῶν ἃς ὁ ἰατρὸς κ. Α. Πασπάτης ἐκοινοποίησε τῇ Ἐπιτροπῇ ἐκ τε Συρίας καὶ ἄλλων μερῶν τῆς Ἀσίας, ὑπάρχουσι καὶ οὐκ ὀλίγαι λατινικαί, ἐφ' ὧν ἐπίσης ἀσχολεῖται.

γ') Ἐπιγραφαὶ Κύπριαι.

Μεθ' ὅλας τὰς προσπαθείας τοῦ Γάλλου Duc de Luynes, τοῦ Γερμανοῦ Boeth καὶ τοῦ Ἄγγλου Smith, τὸ ζήτημα τοῦ κυπρίου ἀλφαβήτου καὶ τῆς κυπρίας γλώσσης ἔμενε σκοτεινόν· ὑπελείπετο δὲ τῷ ἐξ Ἀδριανουπόλεως σοφῷ Ἰσραηλίτῃ κ. Ἰωσὴφ Χαλεβῇ, ὅπως ῥίψῃ φῶς ἐπὶ τοῦ λίαν ἐνδιαφέροντος τούτου ζητήματος, ἐφ' οὗ ἐπεστήσατο ὁ Σ. Ἀριστάρχης τὴν ἰδιαιτέραν προσοχὴν τῶν σοφῶν αὐτοῦ συναδέλφων· ἐλπὶς δὲ ὕπεστιν ὅτι ἡ ἐν Κύπρῳ περιήγησις τοῦ κ. Dr Schroeder θέλει ἱκανοποιήσει ἀρκούντως τὴν δικαίαν περιέργειαν τῆς τε Ἐπιτροπῆς καὶ τοῦ Συλλόγου.

δ') Ἐπιγραφαὶ Φοινικικαί.

Ὁ διάσημος φοινικολόγος καὶ ἑταῖρος ἡμῶν κ. Dr Schroeder παρεκλήθη, ὅπως ποιήσηται μελέτην ἰδίαν κοινοποιηθησομένην τῷ Συλλόγῳ, περὶ πασῶν τῶν μέχρι τοῦδε ἀνακαλυφθεισῶν φοινικικῶν ἐπιγραφῶν.

ε') Ἐπιγραφαὶ Ἰμιαρητικαί.

Ὁ διαληφθεὶς κ. Ἰωσὴφ Χαλεβῆ, ἐπιφορτισθεὶς ὑπὸ τοῦ Γαλλικοῦ Πανεπιστημείου ἵνα συλλέξῃ σημιτικὰς ἐπιγραφάς, συνεκρότησε συλλογὴν ἑξακοσίων Ἰμιαρητικῶν ἐπιγραφῶν,

Digitized by Google

ἤτοι τριπλασίων τῶν μέχρι τοῦδε ἐγνωσμένων. Ἐπὶ τούτων ἀναμένει ὁ ἐπιστημονικὸς κόσμος τὰς ἐρεύνας τοῦ σοφοῦ Ἰσραηλίτου, ἃς προανήγγειλεν ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς Ἐπιτροπῆς ὁ σοφὸς ἡμῶν συνεταῖρος ἰατρὸς κ. Α. Πασπάτης.

ς΄) Ἐπιγραφαὶ Παλμυρηναί.

Ἐννενήκοντα ἐπιγραφαὶ Παλμυρηναὶ ἐπιτύμβιοι ἐπὶ κεραμίων (tesserae), συλλεγεῖσαι ἐν Παλμύρᾳ ὑπὸ τοῦ κ. Dr Mordtmann τοῦ πρεσβυτέρου ἐκοινοποιήθησαν τῇ Ἐπιτροπῇ, ἐν ᾧ πρότερον μίαν μόνον τοιαύτην εἶχε δημοσιεύσει ὁ πολὺς περὶ τὰς ἀσιατικὰς ἀρχαιότητας ἐξοχώτατος Κόμης de Vogüé.

Ἐπιγραφαὶ δίγλωσσοι, παλμυρηναί τε καὶ ἑλληνικαί, τιμητικαὶ διασήμων πολιτῶν τῆς Παλμύρας, ὡς καὶ ἐπιτύμβιοι μετὰ τῆς Σελευκιδείου χρονολογίας, ἀντιγραφεῖσαι ἐπιτοπίως ὑπὸ τοῦ κ. Dr Mordtmann τοῦ πρεσβυτέρου καὶ τῆς μουσοτραφοῦς κ. θυγατρὸς αὐτοῦ τῷ 1872 ἐν Παλμύρᾳ (Ταδμὸρ), περὶ ὧν ἔστερξε νὰ ποιήσῃ σπουδαῖα ἀναγνώσματα ἐνώπιον τοῦ Συλλόγου ὁ ἀντιγράψας αὐτὰς σοφὸς ἡμῶν συνάδελφος.

ζ΄) Κώδηξ Ἐπιγραφῶν.

Τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ ἰατροῦ κ Α. Πασπάτη καὶ ἐπιψηφίσει τῆς Ἐπιτροπῆς, ἤρξαντο ἐγγραφόμεναι ἐν ἐπὶ τούτῳ Κώδηκι αἱ τῇ Ἐπιτροπῇ κοινοποιούμεναι, εἴτε διὰ τοῦ Συλλόγου, εἴτε καὶ ἀπ' εὐθείας, ἐπιγραφαὶ, τῇ ἐποπτείᾳ τοῦ κατὰ καιρὸν Προέδρου τῆς Ἐπιτροπῆς. Ἐν τῷ Κώδηκι τούτῳ κατεχωρήθησαν πανομοιοτύπως μέχρι τοῦδε ἑκατὸν τεσσαράκοντα καὶ τέσσαρες ἐπιγραφαὶ ἑλληνικαί, λατινικαί, παλμυρηναὶ καὶ ἀρχαῖαι σλαβωνικαί, ἔχουσαι ἀντικρὺ τὴν ἀναπλήρωσιν αὐτῶν μικροῖς γράμμασιν, ἄνωθεν δὲ τὸν τόπον ἔνθα εὑρέθησαν, τὸ μνημεῖον ἐφ' οὗ κεχαραγμέναι εἰσὶ, τὸν χρόνον τῆς κοινοποιήσεως, ἢ εὑρέσεως, καὶ τὸν ἄνδρα τὸν κοινοποιήσαντα καὶ ἀναπληρώσαντα αὐτάς. Εἰς τὴν ἐν τῷ Κώδηκι τῶν ἐπιγραφῶν ἐγγραφὴν ἀσχολεῖται μετὰ ζήλου ἀξιεπαίνου ὁ κ Ἄγγελος Νικολαΐδης.

Β. ΓΛΥΠΤΙΚΗ.

ά) Ἀγάλματα.

Ὁ Μητροπολίτης Κασσανδρείας κ. Νεόφυτος, νῦν δὲ Σεβ. ἅγιος Δέρκων, ἐκοινοποίησεν ἀπεικονίσματα, ληφθέντα τῷ 1861, τεσσάρων κεφαλῶν, δύο μὲν ἀνδρῶν πωγωνοφόρων καὶ δύο γυναικῶν, σωζομένων τότε ἐν τῷ νάρθηκι τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, τοῦ χωρίου Ζομπάδες.

β΄. Ἀνάγλυφα.

Ὁ φιλάρχαιος ἰατρὸς κ.Ν.Κ.Λήμνιος ἔπεμψε τῷ Συλλόγῳ ἀνάγλυφόν τι, εὑρεθὲν ἐν Κυζίκῳ καὶ παριστῶν χαριστήριον ἀνάθημα τῷ Ἀπόλλωνι. Τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο κοινοποιηθὲν τῇ ἐπιτροπῇ, ἐξητάσθη ὑπὸ τοῦ σοφοῦ συναδέλφου ἡμῶν κ. Dr. J. Millingen, ὅστις καταγινόμενος ἀπό τινος εἰς τὰς ἀρχαιότητας τῆς Κυζίκου, ἐποιήσατο ἔκθεσιν περὶ τούτου, ἧς τὰ συμπεράσματα εἰσὶ τὰ ἑξῆς. Κατὰ τὸ μέσος, ἔνθα ἀνεκαλύφθη τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀνάγλυφον, φαίνεται ὅτι ὑπῆρχε ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ ὅτι ἂν γίνωσιν ἀνασκαφαὶ, πιθανὸν ν' ἀνακαλυφθῇ ὁ ναὸς οὗτος. Ἴσως δὲ καὶ τὸ κολοσσιαῖον ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅπερ, ἐκ τῶν ἀναγλύφων, εἰκάζεται λαμπρᾶς τέχνης. Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀνάγλυφον παριστᾷ, ὡς ἐρρέθη, χαριστήριον ἀνάθημα τῷ Ἀπόλλωνι. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸ αὐτὸ μέρος ἀνεκαλύφθησαν ἓξ ὅμοια ἄλλα ἀνάγλυφα, ἅτινα ὁ σοφὸς ἡμῶν συνάδελφος εἶδεν, καὶ ὧν ἓν ἔχει ἐν τῇ κατοχῇ αὐτοῦ, συμπεραίνει ὅτι πᾶν ἀνάθημα ἐν τῷ ναῷ τούτῳ ἐγένετο δι' ὁμοίου τινὸς ἀναγλύφου, ἔχοντος τὸν αὐτὸν τύπον.

Ὁ ἐν Λειψίᾳ κ. J. Mordtmann υἱὸς, ἐκοινοποίησε τῇ ἐπιτροπῇ διὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ νέον ἰχνογράφημα τοῦ ις΄ αἰῶνος τῆς ἐν τῷ ἱπποδρομείῳ Κ/πόλεως ὀφιοειδοῦς στήλης μετὰ τῶν τριῶν κεφαλῶν τοῦ ὄφεως, ὁπόθεν ἠδύνατό τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι δὲν εἶχον αὐταὶ ἀποκοπῇ ὑπὸ Μωάμεθ τοῦ Β΄.

Ὁ κ. Dr. J. Mordtmann ὁ πρεσβύτερος ἐκοινοποίησε τῇ ἐπιτροπῇ διακόσια περίπου κεράμια, εὑρεθέντα ἐντὸς τάφων ἐν Παλμύρᾳ, καὶ παριστῶντα πιθανῶς τοὺς τεθνεῶτας, ἔχοντα ὅτε καὶ τὰ σύμβολα αὐτῶν.

Ἀνεκοινώθησαν διὰ τοῦ Συλλόγου τῇ ἐπιτροπῇ ἀπεικονίσματα πεμφθέντα ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Κασσανδρείας κ. Νεοφύτου, νῦν δὲ σεβ. ἁγίου Δέρκων, προτομῶν ἐνεπιγράφων εὑρισκομένων ἐν τῷ νάρθηκι τῆς ἐκκλησίας τοῦ χωρίου Ζομπάδες.

Ἐκοινοποιήθη τῇ ἐπιτροπῇ ὑπό τε τοῦ Σ. Ἀριστάρχου καὶ τοῦ Κ. Π. Καρύλλη ἀνάγλυ-

Digitized by Google

φον ἐφηβικὸν ἐνεπίγραφον ἐκ Προύσης· ἐν αὐτῷ ἐστι στέφανος ἐκ κλάδου ἐλαίας· δεξιᾷ κρέμανται τρεῖς στρογγύλαι εἰκόνες παριστῶσαι τρία ἀνθρώπινα πρόσωπα, πλησίον δὲ περικεφαλαία καὶ ὑπ' αὐτὴν πέλεκυς, δεξιᾷ δὲ τρία δρέπανα μικρά, τὸ ἓν ὑπὸ τὸ ἄλλο· παρ' αὐτὰ δύο κλάδοι μυρσίνης, μεταξὺ τῶν ὁποίων τρεῖς γαμψωτοὶ πόδες σαρκοφάγου ζώου· ἄνω δ' ἑκάστου παρίστανται κρεμάμενα τρία μικρὰ μὲν ἀλλ' ἐγκώδη ῥόπαλα· παρεπέμφθησαν πρὸς ἔρευναν τῷ κ. Dr Mordtmann, τῷ νεωτέρῳ.

Ὁ κ. Κ. Καραπάνος ἔπεμψε τῇ ἐπιτροπῇ δύο πλάκας, ὑποτιθεμένας βυζαντινάς, αἵτινες ὅμως ἐξηλέγχθησαν πλασταί, ὡς καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Κ. Κοσσούδη προσενεχθεῖσα.

γ) Δακτυλιόλιθοι.

Ὁ κ. Α. Βερναρδάκης καὶ ὁ Σ. Ἀριστάρχης ἐκοινοποίησαν τῇ ἐπιτροπῇ, κατὰ διαφόρους συνεδριάσεις, ἄνω τῶν διακοσίων δακτυλιολίθων, ὧν οἱ κυριώτεροι εἰσὶν οἱ ἑξῆς.

1) Ἀθηνᾶ χιτωνοφόρος, κρατοῦσα ἀσπίδα καὶ λόγχην, ἀνήκουσα τῷ κ. Ν. Διονυσιάδῃ.

2) Νίκη μετὰ δάφνης καὶ στεφάνου, (ἀνήκουσα τῷ κ. Δ. Νεοκόσμῳ.)

3) Ἱέραξ μετ' ὄφεως (ἀνήκων τῷ κ. Α. Νοννότῃ.)

4) Τραγέλαφος τρικέφαλος (τῷ κ. Η. Σκυλίσσῃ.)

5) Ἔρως πτεροφόρος, κρατῶν σταφυλὴν καὶ πτηνὸν, μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς *Ἑρμᾶς* (τῷ κ. Π. Σ. Ἀθηνογένει.)

6) Προτομὴ Παλλάδος κρανοφόρου (τῷ αὐτῷ.)

7) Σάτυρος, κρατῶν δόρυ καὶ κλάδον, μετὰ κεφαλῆς ζώου καὶ τριῶν χαρακτήρων σημιτικῶν (τῷ κ. Σωτηριάδῃ.)

8) Κεφαλὴ πωγωνοφόρος.

9) Ἀπόλλων γυμνὸς κιθαρῳδὸς, φέρων ἐπὶ τῶν ὤμων θηρίον.

10) Ἔρως κρατῶν τόξον παρὰ κυνί.

11) Πολεμιστὴς ἱστάμενος καὶ ὁμιλῶν μετὰ γέροντος φέροντος τριβώνιον, καὶ μεταξὺ αὐτῶν στήλη μετὰ πτεροφόρου νίκης.

12) Ἀνὴρ καθήμενος ἐπὶ βράχου, κρατῶν σκῆπτρον. ἐνώπιον στήλης, ἐφ' ἧς ἀετός.

13) Ἀλεξιτήριον πυραμιδοειδὲς γνωστικὸν, φέρον ἑκατέρωθεν ἀνὰ ἑπτὰ σειρὰς γραμμάτων τῶν ἑπτὰ φωνηέντων καὶ τέρας, ἔχον μὲν πόδας ὄφεως, κρατοῦν δὲ μάστιγα καὶ ἀσπίδα, ἐφ' ἧς κεφαλὴ ζώου.

14) Τραγέλαφος μετὰ τριῶν πωγωνοφόρων κεφαλῶν.

15) Τύχη χιτωνοφόρος, κρατοῦσα στάχεις καὶ σκῆπτρον.

16) Ἔρως πτεροφόρος ἐφ' ἅρματος, συρομένου ὑπὸ δύο δελφίνων.

17) Ἀθηνᾶ κρανοφόρος, κρατοῦσα σκῆπτρον.

18) Κυνηγὸς (ἀνήκων μετὰ τῶν κατωτέρω δακτυλιολίθων τῷ Βάσσᾳ ἐφένδῃ).

19) Ἔρως καὶ ψυχή.

20) Χρυσαλλὶς ἐπὶ βόμβυκος.

21) Σάτυρος, προσφέρων γυναικὶ ποτήριον οἴνου.

22) Σῦς ἐπὶ βάρους.

23) Κύων καὶ κυνάριον.

24) Γρύψ.

25) Ἥλιος προσωποποιημένος.

26) Ἀγαθὴ τύχη καὶ ἱκέτης.

27) Ἀθηνᾶ.

28) Ὄρνις ἐψημένη.

29) Ἵππος καὶ γυνή.

30) Χείρ.

31) Τύχη ἐπανιοῦσα.

32) Προτομὴ ἀνδρός.

33) Ἀετός.

34) Τέθριππον.

35) Ἀφροδίτη.

36) Προτομὴ ἀνδρὸς γενειοφόρου.

37) Ἀπόλλων καὶ Δάφνη.

38) Πρώρα.

39) Ἔρως μετ' αὐλοῦ.

40) Πήγασος.

41) Κλωθώ.

42) Προτομὴ γυναικός.

43) Σειληνός.

44) Δύο ἔλαφοι.

45) Μαχητὴς καθήμενος ἐπὶ ἀσπίδος.

46) Προτομὴ ἀνδρός.

47) Πολεμιστής.

Ἁπάντων τῶν διαληφθέντων δακτυλιολίθων τὰ ἔκτυπα παρεδόθησαν τῷ κ. Dr. J. Millingen, ὅστις κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος ἐν διαφόροις συνεδριάσεσιν ἐκοινοποίησε τῇ ἐπιτροπῇ διαφόρους μελέτας ἐπὶ πολλῶν δακτυλιολίθων, ὧν τινὰς ἡ ἐπιτροπὴ ἐκοινοποίησε τῷ Συλλόγῳ ἐν τακτικῇ συνεδριάσει, τὰς δὲ λοιπὰς ἐπιφυλάσσεται νὰ πράξῃ ἐν καιρῷ τῷ δέοντι.

Οἱ κυριώτεροι δὲ δακτυλιόλιθοι οὓς, κατὰ διαφόρους συνεδριάσεις, ὁ κ. Dr. J. Millingen περιέγραψε, καὶ ὧν μέρος μεθηρμήνευσε μετ' ἰδιαζούσης καλλιεπείας μουσοτραφὴς τις κυρία, εἰσὶν οἱ ἑξῆς.

Digitized by Google

48) Ὁ Ἀσκληπιὸς καὶ ὁ Φιλοκτήτης, (ὁ λίθος οὗτος ἐστὶ τοῦ ἐν Σμύρνῃ K.A.Barker).

49) Ἡ πάλη Ἡρακλέους, Ἀχελώου καὶ Δηϊανείρας.

50) Ὁ Μαρσύας, ἐκδερόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος.

51) Ὁ Λέανδρος κολυμβῶν, ἐπὶ ἀχάτου λευκοῦ, (τοῦ κ. Κ. Θεοδωρίδου).

52) Ἡ κεφαλὴ τῆς Μεδούσης, ἐπὶ κρυσταλλολίθου (τοῦ κ. Γρηγορίου Ἀριστάρχου βέη).

53) Ὁ Ζεὺς καθήμενος ἐπὶ θρόνου.

54) Ὁ Ζεὺς μετὰ πτεροφόρου νίκης· (τοῦ αὐτοῦ).

55) Ὁ Ζεὺς μεταμορφούμενος εἰς ἀετὸν καὶ ἁρπάζων τὸν Γανυμήδην· (τοῦ αὐτοῦ).

56) Ἡ κρίσις τοῦ Πάριδος, ἐπὶ λίθου ἰάσπιδος ὑποκιτρίνου.

57) Ὁ Ζεὺς μεταμορφούμενος εἰς ταῦρον καὶ φέρων ἐπὶ τῶν ὤμων τὴν Εὐρώπην ἐπὶ διχρόου ὄνυχος (τοῦ Ἐξ. κ. Α. Καραθεοδωρῆ).

58) Ὁ ἔρως ἐπὶ δελφῖνος.

59) Ὁ ἔρως ἐπὶ κοχλίου.

60) Ὁ Ἡρακλῆς νικώμενος ὑπὸ τοῦ Ἔρωτος.

61) Ὁ ἔρως κυνηγῶν τὴν ψυχὴν, ὡς χρυσαλλίδα περιπταμένην (τοῦ κ. Γρηγορίου Ἀριστάρχου Βέη).

62) Ὁ ἔρως κιθαρῳδὸς, ἐπὶ σαρδίτου (τοῦ κ. Κ. Παππᾶ).

63) Ὁ ἔρως διατρυπῶν Σάτυρον.

64) Ὁ ἔρως παίζων μετὰ λέοντος (τοῦ Ὀβανὲς Ἐφένδη Ἀλλὰχ-βερδῆ).

65) Ὁ ἔρως ἔχων τεθραυσμένον τόξον (τοῦ αὐτοῦ).

66) Ὁ Ἡρακλῆς μετὰ μάχην (καλλιτέχνημα ἀρίστης κατασκευῆς, ἀνῆκον τῷ Γεωργίῳ Ἀριστάρχῃ Βέῃ).

67) Ὁ Ἡρακλῆς κατὰ κρόταφον, ἐπὶ ὄνυχος (τοῦ κ. Alisegan).

68) Ὁ Ἑρμῆς ἱστάμενος ἐπὶ ἰάσπου ἐρυθροῦ (τοῦ αὐτοῦ).

69) Καὶ τέλος ὁ Ἀντίνοος, κατὰ κρόταφον, ἀριστούργημα τῆς ἑλληνικῆς καλλιτεχνίας ἔργον δὲ τοῦ γλύπτου Ἀπολλωνίου, ἐπὶ ὡραίου γρανίτου (τοῦ κ. Herzel ἐκ Kerch). Τοῦ λίθου τούτου λαμπρὸν ἀντίτυπον ἔσχεν ὁ σοφὸς κ. Dr. I. Millingen διὰ τοῦ ἐν Λονδίνῳ ἀρχιχαράκτου τοῦ νομισματοκοπείου.

Τὰ ἀπεικονίσματα τῶν δακτυλιολίθων τούτων δημοσιευθήσονται μετὰ τῶν περιγραφῶν αὐτῶν ἐν τῷ προσεχεῖ τεύχει τοῦ περιοδικοῦ τοῦ καθ' ἡμᾶς Συλλόγου.

δ') Σφραγῖδες.

Ὁ κ. Dr. Mordtmann ὁ νεώτερος ἀνέγνω ἐνώπιον τῆς Ἐπιτροπῆς μελέτην περὶ μολυβδοβούλλων τῆς Κων/πόλεως, ἥτις ὡς ἐκ τῆς σπουδαιότητος αὐτῆς, ἐκοινοποιήθη καὶ τῷ Συλλόγῳ ἐν τακτικῇ συνεδριάσει.

Τὰ δὲ περιγραφέντα μολυβδόβουλα εἰσὶ τὰ ἑξῆς.

1) Θεοδώρου τοῦ Χρυσοβέργου, Πατριάρχου Ἀντιοχείας.

2) Μαρίας τῆς Βρυεννίσης, μαγιστρίσσης.

3) Μαρίας τῆς Μελισσηνῆς, πατρικίας ζωσῆς.

4) Ἰωάννου τοῦ Ἀντιοχείτου, ἀνθυπάτου πατρικίου καὶ στρατηγοῦ Ἀναβάρζου.

5) Ἀντιόχου, ἀπὸ ἐπάρχων.

6) Πλάτωνος, ἀπὸ ἐπάρχων.

7) Οὐαλεριανοῦ ἀπὸ ἐπάρχων.

8) Βόνου, ἀπὸ ἐπάρχων.

9) Θεοδοσίου τοῦ Λογοθέτου.

10) Μαυριάνου, στρατηλάτου.

11) Διομήδους, ἀπὸ ἐπάρχων καὶ κομμερκιαρίου Τύρου.

12) Πέτρου, ἀπὸ ὑπάτων καὶ κομμερκιαρίου τῶν Ἀρμενιακῶν.

13) Ἡρακλείου, μονοστρατήγου (τοῦ ἀδελφοῦ Τιβερίου τοῦ Ἀβσιμάρου).

14) Ἀρταβάσδου, κουροπαλάτου καὶ κόμητος τοῦ Ὀξικίου, τοῦ μετὰ ταῦτα αὐτοκράτορος.

15) Ἀπελάτου, πρωτοσπαθαρίου.

16) Ἠλία, δρουγγαρίου τοῦ Πλωϊμου (Βασιλείου τοῦ Α).

17) Νικήτα, ἐπὶ τῆς τραπέζης (τῆς συζύγου Βασιλείου τοῦ Α. τοῦ Ξυλινίτου).

18) Στυλιανοῦ τοῦ Ζαύτζα, Λογοθέτου τοῦ δρόμου (ἐπὶ Λέοντος τοῦ σοφοῦ).

19) Σαμωνᾶ, παρακοιμωμένου Λέοντος τοῦ φιλοσόφου.

20) Κωνσταντίνου, στρατηγοῦ Σάμου.

21) Ταυτούκα, προέδρου καὶ κατεπάνω Σαμωσατῶν.

22) Λέοντος τοῦ Ἀργυροῦ, στρατηγοῦ.

23) Μαριανοῦ τοῦ Ἀργυροῦ, δομεστίκου τῶν σχολῶν.

24) Νικήτα τοῦ Γλαβᾶ, στρατηγοῦ.

25) Ῥωμανοῦ τοῦ Σκληροῦ, πρωτοσπαθαρίου.

26) Μαριανοῦ τοῦ Βρανᾶ, στρατηγοῦ.

27) Εὐδοκίας τῆς Δαλασσηνῆς, Αὐγούστης.

28) Νικολάου, πριμμικηρίου Εὐδοκίας.

29) Βαρδάνου τοῦ Ξιφιλίνου, στρατηγοῦ τῶν Θεσσαλῶν.

Digitized by Google

30) Ἀνδρονίκου τοῦ Δούκα, δομεστίκου τῶν σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς.

31) Λέοντος τοῦ Θρυμβοῦ, στρατηγοῦ Καλαβρίας.

32) Μονῆς τῆς Αὐδίμου.

33) Μονῆς τῆς Σαρακηνῆς.

34) Κομμερκίου Σικελίας.

35) Νικηφόρου σεβαστοῦ τοῦ Βοτανειάτου.

36) Μανουὴλ σεβαστοῦ τοῦ Βοτανειάτου.

37) Εὐστρατίου τοῦ Βοτανειάτου, στρατηγοῦ Γαβαλῶν.

38) Νικηφόρου τοῦ Κομνηνοῦ.

39) Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ σεβαστοκράτορος.

40) Γρηγορίου τοῦ Πακουριανοῦ, σεβαστοῦ καὶ δουκός.

41) Νικήτα, δουκὸς τῆς Βουλγαρίας.

42) Θεοφυλάκτου, ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας.

43) Θεοδώρου τοῦ Γαβρᾶ, τοῦ δουκὸς Τραπεζοῦντος.

44) Εὐμαθίου Φιλοκάλλους, μαγίστρου.

45) Καταχαλῶνος τοῦ Ταρχανειώτου, κουροπαλάτου.

46) Μαριανοῦ τοῦ Μαυροκατακαλῶνος.

47) Γρηγορίου τοῦ Καματηροῦ.

48) Ἀλεξίου τοῦ Σαοὺλ, σεβαστοῦ.

49) Κωνσταντίνου τοῦ Τριψύχου.

50) Ἀλεξίου τοῦ Κοντοστεφάνου τοῦ Κομνηνοῦ

51) Ἰωάννου Φωκᾶ, μητροπολίτου Σμύρνης.

52) Γεωργίου τοῦ Φακεολάτου, σεβαστοῦ.

53) Μανουὴλ πανσεβάστου Κομνηνοῦ Δούκα Παλαιολόγου.

Ἐσχάτως δὲ ἐπαρουσίασε καὶ νέον μολυβδόβουλον φέρον τὴν ἐπιγραφὴν «Νικηφόρου διοικητοῦ *Θυρίας*», ὄνομα τόπου ἄγνωστον μέχρι σήμερον.

ε) Νομίσματα.

Κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἐκοινοποιήθησαν τῇ Ἐπιτροπῇ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου·

17 νομίσματα τοῦ κ. Ν. Τσιγαρᾶ·

56 τοῦ Παν. ἁγίου Κασσανδρείας·

25 τοῦ Σεβ. ἁγίου Δέρκων.

23 τοῦ κ. Δημ. Εὐλαμπίου·

32 ἀνωνύμου.

52 ἔκτυπα νομισμάτων τοῦ κ. Abbott.

11 τοῦ Π. ἁγίου Ἰωαννίνων καὶ τοῦ Κ. Βαφίδου.

2. τοῦ ἰατροῦ Κ. Βασιάδου καὶ τοῦ Κ. Πολυχρόνη.

Ὑπὸ δὲ τοῦ Σ. Ἀριστάρχου.

7 νομίσματα χάλκινα Θρᾳκῶν βασιλέων καὶ ἓν ἀργυροῦν ὑπὸ τοῦ Κ. Περδικίδου.

Ἡ περὶ ἁπάντων τῶν διαληφθέντων νομισμάτων ἔρευνα ἀνετέθη τῷ κ. Dr. I. Millingen.

Πραγματεῖα τις τοῦ Κ. Λάμπρου περὶ νομισμάτων κοπέντων ἐν Πέρᾳ Κων/πόλεως ὑπὸ τῶν Γενουηνσίων, καὶ ἑτέρα τοῦ αὐτοῦ περὶ τῆς σφραγῖδος Πόρου τοῦ Ἀργυροῦ ἀκμάσαντος περὶ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου αἰῶνος, ἐφείλκυσαν τὴν προσοχὴν τῆς Ἐπιτροπῆς.

ς′) Μέτρα καὶ Σταθμά.

Ὁ σοφὸς ἡμῶν συνεταῖρος κ. Dr. Mordtmann ὁ νεώτερος, παρουσίασε τῇ Ἐπιτροπῇ δύο σταθμὰ, τὸ μὲν φέρον τὸ ὄνομα τοῦ ζυγοστάτου Χαριδίου, τὸ δὲ χρησιμεῦον πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἐπὶ Μαυρικίου Τιβερίου τὸ *follis* ἐζύγιζε 13 γραμμάρια καὶ 2 ἑκατοστά.

Ὁ δὲ πανιερώτατος ἅγιος Κασσανδρείας ἔπεμψε πλείστου λόγου ἄξιον ἀντικείμενον ἐκ χαλκοῦ, φέρον μὲν τὸ ὄνομα τοῦ ἄρχοντος Ἀρχεστράτου καὶ τὸ σύμβολον τῶν Ἀθηνῶν, ἀνακαλυφθὲν δ' ἐν Μακεδονίᾳ.

ζ) Ἐμβλήματα.

Ὁ Κ. Γουστάβος Ἀλτεμβρόστερ ἐπέστειλε πρό τινων μηνῶν τῷ Συλλόγῳ, ζητῶν πληροφορίας περὶ ἐμβλημάτων παρ' Ἕλλησι κατὰ διαφόρους ἐποχάς. Ἡ διαληφθεῖσα ἐπιστολὴ παρεπέμφθη τῇ Ἐπιτροπῇ, ἥτις μετ' οὐ πολὺ συνέλεξε διαφόρους πληροφορίας ἐπὶ τοῦ σπουδαίου τούτου θέματος, καὶ μάλιστα περὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν, τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῶν νεωτέρων Ἑλληνικῶν ἐμβλημάτων, ὑποδεικνύουσα συγχρόνως τὰς πηγὰς ἀφ' ὧν ἠρύσθη. Αἱ πληροφορίαι αὗται ἐκοινοποιήθησαν τῷ Συλλόγῳ ἐν τακτικῇ αὐτοῦ συνεδριάσει.

Γ′. ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ.

α) Ἀνασκαφαὶ καὶ ἀνακαλύψεις.

I. *Κωνσταντινουπόλεως.*

Κατὰ τὰς περὶ τὴν ἁγίαν Σοφίαν γενομένας ἐκχώσεις πρὸς ῥυμοτομίαν, ἀνεφάνησαν διάφοροι ἀρχαιότητες, ἃς ἡ ἐπιτροπὴ ἐπεφόρτισε τὸν κ. Παρηγόρην νὰ σχεδιογραφήσῃ.

Digitized by Google

II. *Θρᾴκης.*

Ἐκ Συληβρίας ὁ Α. Κ. Σ. κοινοποιεῖ ὅτι τὸ ἐντὸς τοῦ φρουρίου τῆς πόλεως τζαμίον ἦν ποτὲ ναὸς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου.

Ἐκ δὲ Φιλιππουπόλεως ὁ Κ. Βλ. Σκορδέλης γράφει ὅτι ἐν Παζαρτσικίῳ, ἀνασκαφέντος ὑπὸ τῆς διευθύνσεως τῶν σιδηροδρόμων ἑνὸς τῶν διεσπαρμένων σωρῶν (tumuli) εὑρέθησαν ἐν αὐτῷ παντοδαπαὶ ἀρχαιότητες, ἐν αἷς καὶ πήλινα ἀγγεῖα, ποικίλα τό τε σχῆμα καὶ τὸ μέγεθος.

III. *Ἠπείρου.*

Ὁ Κ. Γ. Παππᾶ Γεωργίου ἐξ Ἄρτης ἔπεμψε τῷ Συλλόγῳ ἔκθεσιν περὶ τοῦ αὐτόθι ὑπάρχοντος μνημείου τῆς ἁγίας Θεοδώρας, βασιλίσσης Ἄρτης, καὶ συζύγου τοῦ ἡγεμόνος Μιχαὴλ Κομνηνοῦ ἐν τῷ ὁμωνύμῳ ναῷ. Τὸ μνημεῖον τοῦτο ἐκ φαιοῦ μαρμάρου, πεποικιλμένου δι' ἀναγλύφων παριστώντων τὴν ἁγίαν Θεοδώραν καὶ βρέφος τι, ἠνεῴχθη ἐσχάτως, καὶ εὑρέθησαν ἐν αὐτῷ λείψανα διατηροῦντα τὴν φυσικὴν κατάστασιν, τεθρυσμένα περιστύλια μετ' ἀναγλύφων καὶ συμπλέγματα ἐπιχρυσωμένα καὶ ἀποτελοῦντα ἄλλοτε πιθανῶς μέρος τοῦ τάφου· ἐξ ὧν εἰκάζεται ὅτι βέβηλοι χεῖρες θελήσασαι ν' ἁρπάσωσι τὸ λείψανον ἀπέτυχον· διότι ὁ κυρίως τάφος διεσώθη ἄθικτος.

IV. *Μικρᾶς Ἀσίας.*

Ἡ Ἐπιτροπὴ πληροφορηθεῖσα ὅτι κατὰ τὸ Ἀλεμ-Ταγῆ (Δαμάτρι) ὑπάρχουσιν ἐρείπια ἀρχαιοτήτων, διότι, φαίνεται, αὐτοῦ ἦσαν ἄλλοτε τὰ ἐαρινὰ παλάτια τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, παρεκάλεσε τὸν κ. Dr. Mordtmann τὸν πρεσβύτερον μετὰ τοῦ φιλομούσου νέου Ἀχμὲτ-βέη Τουνεζλῆ, ἵνα ποιήσωσι τὰς δεούσας ἐρεύνας, κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔαρ.

Ἡ ἐπιτροπὴ διατελεῖ ἐνήμερος τῶν ἐν Νικομηδείᾳ γενομένων ἀνασκαφῶν ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων, ἔνθα ἀνωρύχθησαν διάφορα μάρμαρα μετ' ἀναγλύφων, παμμεγέθης μαρμάρινος κολυμβήθρα (τοῦ ναοῦ πιθανῶς τῶν δισμυρίων Μαρτύρων) στήλη Κορινθιακὴ μετ' ἐπιγραφῆς, ἔτι δὲ καὶ νομίσματα βυζαντινὰ καὶ ῥωμαϊκά.

Ὁ κ. Δαμὼν ἔπεμψε τῷ Συλλόγῳ περιγραφὴν τῆς ἀρχαίας Ἀμισσοῦ, ἐν ᾗ ἀναφέρει ὅτι ἐπὶ τοῦ τείχους τοῦ φρουρίου ὑπάρχει ἀνάγλυφόν τι, παριστάνον δύο ἔρωτας κρατοῦντας στεφάνους, καὶ ὅτι κατὰ τὸ ἀρκτικὸν μέρος σώζεται κρηπὶς ναοῦ τινος, κίονες κλπ

Ἐκοινοποιήθη τῇ Ἐπιτροπῇ ὑπὸ τοῦ κ. Α. Ἐπίδου περιγραφή τις τοῦ εἰς τιμὴν τοῦ Αὐγούστου Καίσαρος ἀνεγερθέντος ἐν Ἀγκύρᾳ γνωστοῦ μαρμαρίνου μνημείου.

Ὁ ἀκάματος φιλάρχαιος κ. Schliemann, ὁ μετὰ τοσούτου ζήλου καὶ θυσιῶν πρὸ τοσούτων ἤδη ἐτῶν προσπαθῶν ν' ἀνακαλύψῃ τὴν ἀρχαίαν Τρῳάδα, ἔπεμψε τῷ Συλλόγῳ, ὅπως ἄλλοτε οὕτω καὶ ἐφέτος ἐκθέσεις τῶν ἀνασκαφῶν αὐτοῦ, ὡς καὶ τοπογραφικὸν χάρτην, ἅτινα ἐγκαίρως ἐκοινοποιήθησαν τῇ Ἐπιτροπῇ, καὶ ἅπερ μετὰ τῶν προσταλέντων ἀνετέθησαν τῷ κ. Dr. Dethier προτιθεμένῳ ἵνα κοινοποιήσῃ ἡμῖν τὰς εἰκασίας αὐτοῦ ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ Ἰλίου.

β') Τοπογραφικὸς χάρτης.

Ὁ Σύλλογος γινώσκει ἤδη ὅτι ἓν τῶν κυριωτέρων ἔργων τῆς Ἐπιτροπῆς ἐστιν ὁ τοπογραφικὸς χάρτης τῆς Κων/πόλεως· κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἠσχολήθη ἰδίᾳ εἰς τὴν διαγραφὴν τῶν πρὸς τὸν Κεράτιον κόλπον θαλασσίων τειχῶν· ἀλλ' ἕνεκεν ἐκτάκτων ἀσχολιῶν τοῦ τε κ. Σ. Καραθεοδωρῆ καὶ τοῦ κ. Α. Δημητριάδου μόνον τὰ ἀπὸ Οὖν-καπὰν μέχρι τοῦ Φαναρίου θαλάσσια τείχη ἐσχεδιάσθησαν.

Κατὰ τὸ τρέχον ἔτος ὑπεβλήθη τῇ Ἐπιτροπῇ καὶ ἀκολούθως τῷ Συλλόγῳ, ἔκθεσις τοῦ χάρτου τῶν χερσαίων τειχῶν τῆς Κ/πόλεως ὑπὸ τῶν κ. κ. Κ. Σ. Καραθεοδωρῆ καὶ Α. Δημητριάδου. Κατ' αὐτὸν ἡ σχεδίασις τῶν μὲν τειχῶν ἐγένετο διὰ τῆς *πορείας* καὶ τῶν ἐργαλείων τῆς *τραπέζης* καὶ τοῦ *γραφομέτρου*, τῶν δὲ πύργων καὶ διαταφρισμάτων διὰ τῆς συγκρίσεως πρὸς τὰ σωζόμενα. Ἀπὸ Ὑπερυψήλων μέχρι τοῦ Πύργου τοῦ Ἀνεμᾶ, ἐγένετο μία *πορεία* καὶ 60 ςαθμοί· ἡ διαφορὰ ὑπῆρξε τρία μέτρα, διανεμηθεῖσα κατὰ τοὺς κανόνας· ἡ δὲ ἀπὸ Ἐγρί-καποῦ μέχρι Γεδί-κουλὲ σχεδίασις ἐγένετο διὰ *γωνιομέτρου* μετὰ *τηλεσκοπίου*. Ἡ καταμέτρησις, ἕνεκα τῆς δυστροπίας τῶν κατοίκων, τοῦ ὕψους καὶ τοῦ δυσβάτου τῶν τειχῶν, οὔτε εὐχερὴς διατελεῖ οὖσα οὔτε ἀκίνδυνος· ἡ καταμέτρησις μάλιςα τοῦ Γεδί-κουλὲ διὰ τῆς παρὰ τῇ Σ. Κυβερνήσει μεσιτείας τοῦ Προέδρου τῆς ἐπιτροπῆς ἐπετεύχθη.

Περὶ δὲ τῆς σχετικῆς τελειότητος τοῦ ἡμε-

Digitized by

τέρου χάρτου ἐν συγκρίσει πρός τινας τῶν ὑπαρχόντων, ἔστωσαν οἱ ἑξῆς ἀριθμοί· ἡ ἀπόστασις ἥτις ὑπάρχει ἀπὸ Ἀϊβὰν Σαράϊ μέχρι τῆς Προποντίδος ἐπὶ τῆς διευθύνσεως τοῦ ἐσωτείχου εἶνε, ἐν μὲν τῷ ἡμετέρῳ χάρτῃ 6806 μέτρα καὶ ἥμισυ, ἐν δὲ τῷ τοῦ Stolpe 6630 μέτρα, ἐν δὲ τῷ τοῦ Ὀλιβιὲ 6637 μέτρα, ἐν δὲ τῷ τοῦ Βυζαντίου 6589 καὶ εἴκοσι ἑκατοστά, ἤτοι ἡ διαφορὰ εἶνε 200—250 μέτρων, εἰ καὶ τὸ σχέδιον τοῦ Βυζαντίου ἀντεγράφη ἐκ τοῦ Κάουφερ, τὸ δὲ τοῦ Ὀλιβιὲ ἐκ τοῦ ὀθωμ. χάρτου. Τὸ μῆκος τοῦ β'. τείχους ἢ ἐξωτείχου εἶναι 5566 μέτρα· οἱ πύργοι τοῦ ἐσωτείχου, εἰσὶ καθ' ἡμᾶς 120, κατὰ δὲ τὸν Stolpe 113 καὶ κατὰ τὸν Ὀλιβιὲ 90 μόνον· οἱ δὲ τοῦ ἐξωτείχου σωζόμενοι πυργίσκοι εἰσὶν 71· τὰ διαταφρίσματα ἀπὸ Ἐδίρνε-καποῦ μέχρι τῆς Προποντίδος εἰσὶ καθ' ἡμᾶς 19, κατὰ δὲ τὸν Stolpe 21.

Ὅ,τι δ' ἀφορᾷ τὰς δαπάνας, μόνον τὰ ἡμερομίσθια καὶ ἐλάχιστόν τι ὑλικὸν ἐξοίχισε διὰ τὸν σχεδιασμὸν τῶν χερσαίων τειχῶν 10418 γρόσια, ἤτοι 90 λίρας, κατὰ τὴν λεπτομερῆ ἔκθεσιν τῶν κ.κ. Α. Δημητριάδου κ. Κ. Σ. Καραθεοδωρῆ, οἵτινες φιλοτίμως καὶ φιλογενῶς εἰργάσθησαν εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἔργον.

Ἅμα δὲ τοῦτο, σὺν θεῷ, περαιωθῇ, θέλει διαλευκάνει πολλὰ μέρη τῆς ὀχυρωματικῆς τῶν ἀρχαίων, καὶ συμπληρώσει τὰς ἐρεύνας τοῦ κ. Α. Δ. Bochas d'Aiglun, οὗτινος τὸ σύγγραμμα. «Περὶ τῆς ὀχυρωματικῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τῶν Βυζαντινῶν», ἐκοινοποιήθη διὰ τοῦ Σ. Ἀριστάρχου ἐνώπιον τῆς ἡμετέρας Ἐπιτροπῆς. Προὐτάθη δ' ὁ σοφὸς οὗτος Γαλάτης ὡς ἀντεπιστέλλον τοῦ Συλλόγου μέλος ὡς καὶ ὁ κ. I. Hirschfeld.

Δ'. ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ.

Προτάσει τοῦ ἰατροῦ κ. Α. Πασπάτη ἀνακοινώσαντος τῇ Ἐπιτροπῇ περιγραφὰς καὶ εἰκόνας διαφόρων τεμενῶν τῆς πόλεως, ἡ ἐπιτροπὴ ἵνα διασώσῃ τοὐλάχιστον τὸ σχέδιον πολλῶν βυζαντινῶν λειψάνων τῆς πρωτευούσης, παρεκάλεσε, τῇ μεσολαβήσει τοῦ κ. Dr. Mordtmann τοῦ πρεσβυτέρου, τὸν κ. Καργόπουλον, ἐπιδέξιον φωτογράφον τῆς ἡμετέρας πόλεως, ἵνα φωτογραφήσῃ ὅσα τσαμία τῆς πόλεως ἦσαν ἄλλοτε οἰκοδομήματα βυζαντινά, ὧν ἀντίτυπα θέλουσιν ὑποβληθῆ τῷ Συλλόγῳ μετ' οὐ πολύ. Ἡ ἐπιτροπὴ διευκολύνει τῷ φωτογράφῳ τὴν εἴσοδον εἰς τὰ τεμένη, οὗτος δὲ, εἰς ἀντάλλαγμα τῆς χορηγουμένης ταύτης εὐκολίας, προσφέρει αὐτῇ ἀνὰ ἓν ἀντίτυπον τῶν, τῇ εἰσηγήσει αὐτῆς, φωτογραφουμένων μνημείων.

Ταῦτα εἰσὶν, ἐν ὀλίγοις, φιλάρχαιος ὁμήγυρις, τὰ προϊόντα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐπιτροπῆς. Ἐλπίσωμεν δὲ τοῦ λοιποῦ ὅτι, ὅταν αὕτη κέκτηται τὰ ἀναγκαῖα βιβλία καὶ περιοδικὰ, γραμματέα τακτικὸν καὶ τόπον συνεδριάσεων, ἡ συγκομιδὴ ἔσεται ἀφθονωτέρα τε καὶ γονιμωτέρα.

Μετὰ ταῦτα ὁ βιβλιοφύλαξ κ. Διούμας ἀναγινώσκει τὴν ἔκθεσιν αὐτοῦ περὶ τῆς καταστάσεως τῆς βιβλιοθήκης ἔχουσαν ὡς ἑξῆς.

Κύριοι!

Τῷ κανονισμῷ ἑπόμενος ὀφείλω σήμερον νὰ ποιήσωμαι ἔκθεσιν περὶ τῆς κατὰ τὸ συλλογικὸν τοῦτο ἔτος καταστάσεως τῆς βιβλιοθήκης, ἧς τὴν ἐπιμέλειαν ὁ Σύλλογος ἀνέθηκέ μοι. Ἄρχομαι δ'αὐτῆς ἄνευ προοιμίου τινὸς, ἐπειδὴ τὰ πράγματα, κατά τι σοφὸν λόγιον, λόγων οὐ χρῄζει, αὐτὰ γὰρ μόνα εἰσὶ φαινόμενα· ἄλλως τε καὶ προλαμβάνω οὕτω τὴν δικαίαν ἀντίρρησιν, τίς ψέγει τὰς βιβλιοθήκας, ἀφ' οὗ καὶ Εὐκλείδης ἐκεῖνος τῇ αὐτοῦ «Ἰατρεῖον ψυχῆς» ἐπέγραψεν;

Ὁ Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος, Κύριοι, ὡς πάντες γινώσκομεν, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς συστάσεώς του κύριον αὐτοῦ μέλημα ἔσχε καὶ τὴν σύστασιν βιβλιοθήκης· Ἕλληνες δὲ καὶ φιλέλληνες, φιλοπάτριδες καὶ φιλόμουσοι συνεισήνεγκον τὸν ὀβολόν των, καὶ οὕτως, ἀγαθῇ τότε τύχῃ, ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Συλλόγου εἶχε πολλὰ καὶ καλὰ βιβλία καὶ δὴ καὶ ὄργανα· ἀναγνωστήριον δὲ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον εἶχε συστηθῇ, ἐν ᾧ περιοδικὰ, ἐφημερίδες καὶ βιβλία ἦν προσιτὰ παντὶ φιλαναγνώστῃ. Πλὴν ἀλλὰ δυστυχῶς ταῦτα καὶ τὰ πάντα τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ἐγένοντο, ὡς γνωστὸν, τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τῇ ἀποφράδι παρανάλωμα τοῦ παμφάγου πυρός· ἔκτοτε δὲ ὁ Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος τὸ κύκνειον ἐφαίνετο ᾄδων ᾆσμα· ἀλλ' Ἀνταῖος τὸ σῶμα, ἀντέσχεν, ἐπάλαισε καὶ ἐνίκησε πάσας τὰς ἐπελθούσας δυσκολίας, καὶ ἰδοὺ αὐτὸς πρόσωπον ἔθετο τηλαυγὲς ἐπὶ βάσεως στερρᾶς καὶ ἀῤῥαγοῦς, ἵνα συμφώνως τῷ σκοπῷ αὐτοῦ θῇ τὰ κατὰ τῆς ἀπαιδευσίας ὅπλα του, διασκεδά-

Digitized by Google

σῃ τὴν ἀχλὺν αὐτῆς, καὶ ὡς σκαπανεὺς καθάρῃ τὴν ὁδὸν πρὸς ἐπάνοδον τῶν Μουσῶν.

Ἡ νῦν βιβλιοθήκη τοῦ Συλλόγου, κύριοι, ἓν τῶν ἰσχυροτέρων ὅπλων αὐτοῦ, εἶναι ἔτι ἐν σπαργάνοις, αὔξεται δὲ καὶ κραταιοῦται προσφοραῖς καὶ ἀγοραῖς, ὥστ' οὐκ ἐς μακρὸν ἐάσει τὸ χαίρειν τῷ λίκνῳ καὶ τοῖς σπαργάνοις. Τὸ τρίτον τῆς ἀναγεννήσεως αὐτῆς ἔτος ἀριθμεῖ, καὶ ὅμως σύγκειται ἐκ χιλίων ἑπτακοσίων περίπου τόμων καὶ φυλλαδίων· ἤτοι πέρυσι μὲν κατ' ἀκριβῆ νέαν καταγραφὴν ἑνὸς ἑκάστου βιβλίου συνέκειτο ἐκ χιλίων διακοσίων περίπου, τὸ δ' ἔτος τοῦτο προσετέθησαν ἐκ προσφορῶν ὑπὲρ τὰ πεντακόσια βιβλία εἰς τόμους καὶ φυλλάδια.

Πρώτη καὶ μεγάλη προσφορὰ ἐγένετο ὑπὸ τοῦ ἐθνικοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου ἐκ τευχῶν 122

Μετ' αὐτὴν ἔρχεται ἡ τοῦ ὑπουργείου τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἐν Γαλλίᾳ ἐκ τευχῶν 67

Ἀκολούθως δὲ προσέφερον οἱ κκ. τάδε.

Ὁ κ. M. Riant	τὸ ἴδιον αὐτοῦ σύγγραμμα εἰς τόμους	2
Ὁ κ. Ernest Havet	ἐπίσης τόμ.	2
Ὁ » Ernest Praront	» »	1
Ὁ » M. F. Meunies	» »	3
Ὁ κ. Ἀπόστολος Σκέντος	τόμ.	3
Ὁ » Δ. Ν. Βερναρδάκης	»	4
Ὁ » Εὐθ. Καστόρχης	»	3
Ὁ » Αἰμιλ. Λεγρὰνδ	»	4
Ὁ » Μάρκος Χατζῆ-Ἰωάννου	»	1
Ὁ » Constant Zaviziano	»	2
Ὁ » Κ. Λαμπρύλλος	»	1
Ὁ » Κλ. Παππάζογλους	»	1
Ὁ » Ἰ Δε Κιγάλλας	»	6
Ὁ » Βλαστὸς	»	1
Ὁ » Ἀφεντούλης	»	1
Τὸ ἀναγνωστήριον ἡ «Σμύρνη»	φυλ.	1
Ὁ » Dr. Damachino	»	1
Οἱ Σύλλογοι Ὁ Μακεδονικὸς Ὁ Ἠπειρωτικὸς Ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ Ὁ ἐν Μαγνησίᾳ Ὁ ἐν Σμύρνῃ Ὅμηρος	τοὺς κανονισμούς των.	5
Ὁ κ. Mordtmann	τόμ. »	1
Ὁ » Ἀντ. Μανέσης	»	1
Ἡ Εὐαγγελικὴ σχολὴ ἐν Σμύρνῃ	»	1
Ἀδελφοὶ Γρηγοριάδαι ἐν Σμύρνῃ	»	1
Ἀνώνυμος	»	6
Ὁ κ. Clavet	»	1
Ὁ » Hirschfeld	»	2
Ὁ » Γρηγόριος Ἀριστάρχης	»	1
Ὁ » Κρητικίδης	»	10
Ὁ » Louis Charel	»	1
Ὁ » M. Ρενιέρης	»	1
Ὁ » Παράσχος	φυλ.	9
Ὁ » Ν. Λεβίδης	»	1
Ὁ » Δράκος	»	2
Ὁ Χ. Καλωταῖος	»	2
Ὁ ἐν Σμύρνῃ Σύλλογος Ὅμηρος	(περιοδ.) »	3
Ἡ κ. Αἰμιλία Κτενᾶ Λεοντιὰς	(») »	3
Ὁ » Π. Μαρκόπουλος	(») »	4
Ὁ » Ν. Μανιτάκης	(») »	4
Ὁ » Α. Ζωηρὸς	(») »	11
Ἀνώνυμος διὰ τοῦ κ. Α. Πασπάτη	»	6
Ὁ κ. Ἰ Παπάδης βιβλιοπώλης	»	127
		429
Τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Λεωνίδου Β. Ἠλιάδου ἐκ Παρισίων ἐσχάτως πεμφθέντα 50 συγγράμματα εἰς τόμους		78
		507

Καὶ αὗται μὲν εἰσιν αἱ προσφοραί, αἷς προσθετέον τὰ κατὰ παραγγελίαν τοῦ Συλλόγου ἄρτι πεμφθέντα ἐκ Γαλλίας καὶ Γερμανίας· ὥστε δυνάμεθα εἰπεῖν, ἂν καὶ οὐχὶ ἀκριβῶς διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν τελευταίων καταλόγων, ὅτι ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Συλλόγου τὸ ἔτος τοῦτο σύγκειται ἐκ δισχιλίων περίπου τόμων.

Περὶ ἀναγνωστηρίου καὶ ὀργανοθήκης, ὡς ὁ κανονισμὸς διακελεύεται, οὐδὲν ἔχω εἰπεῖν· διότι ἀναγνωστήριον μὲν δὲν συνεστήθη δι' ἔλλειψιν χώρου καὶ τὴν μήπω διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ταξινόμησιν τῆς βιβλιοθήκης· ὀργανοθήκη δὲ καὶ ὄργανα, ὡς γνωστόν, δὲν ὑπάρχουσιν ἔτι διὰ λόγους εὐλόγους. Εὐχηθῶμεν δὲ καὶ ἐλπίσωμεν ταχεῖαν καὶ αὐτῶν κτῆσιν, ἤδη μάλιστα, ὁπότε ὁ Σύλλογος ἐγκατασταθήσεται εἰς τὴν περικαλλῆ αὐτοῦ ἰδιοκτησίαν.

Περὶ δὲ τῶν ἀρχαίων συλλογῶν καὶ τῶν ἐφημερίδων, ὧν τὴν ἐπιμέλειαν ὁ κ. γεν. γραμματεὺς ἀρχῆθεν μετ' εὐχαριστήσεως ἀνέλαβε, ποιήσεται λόγον αὐτὸς οὗτος ἐν ταύτῃ ἢ καὶ ἐν ἄλλῃ τινι συνεδριάσει.

Περὶ τῶν περιοδικῶν τοῦ Συλλόγου, κύριοι, οὐδὲν ἔχω νὰ εἴπω εὐάρεστον. Πολλὰ μέν εἰσι τὰ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ περιοδικά, ἀλλὰ πάντα δυστυχῶς εἰσιν ἐλλιπῆ· τὸ δὲ δὴ χεῖρον πάντα σχεδὸν περὶ τὰ τέλη τοῦ συλλογικοῦ τούτου ἔτους ἐπαύσαντο στελλόμενα· διότι ἐκ τῶν ὀκτωκαίδεκα περιοδικῶν ἐξέλλοντο μόνον δύω, ὁ Μέντωρ καὶ ἡ Revue universelle μέχρις

Digitized by Google

Ἰανουαρίου καὶ οὐχὶ ταχτικῶς· νέα δέ τινα ἤρξαντο πεμπόμενα, ὡς φαίνεται ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν προσφορῶν, τέσσαρα. Ἂν δὲ ἐπιτρέπηταί μοι, προτείνω ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου εἰς τὸν Σύλλογον, πρὸς θεραπείαν τῆς ἐπαισθητῆς ταύτης ἐλλείψεως, ἵνα ἐγγιζούσης ἤδη τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ φερωνύμου περιοδικοῦ αὐτοῦ, πέμψῃ αὐτὸ ἅπασι τοῖς ἐκδόταις, τοῖς μέχρι τοῦδε πέμψασι τὰ περιοδικὰ αὐτῶν εἰς τὸν Σύλλογον, καὶ δι' ἐπιστολῆς παρακαλέσῃ ἕκαστον νὰ πέμπῃ εἰς τὸ ἑξῆς τὸ περιοδικὸν αὐτοῦ, καὶ εἰ δυνατὸν πέμψῃ καὶ τὰ ἐλλείποντα εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδιδόμενον φυλλάδια, ἵνα οὕτω γένωνται πλήρη.

Ἐπὶ τούτοις δέον εἰπεῖν τινα καὶ περὶ τῆς τάξεως τῆς βιβλιοθήκης καὶ τῶν καταλόγων.

Ἡ ἔλλειψις χώρου, ὡς ἔφθην εἰπών, ἀνέβαλε τὴν ἐπιστημονικὴν ταξινόμησιν τῆς βιβλιοθήκης καὶ δὴ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιστημονικοῦ καταλόγου τὴν καταγραφήν· ἐπειδὴ ταξινόμησις καὶ ἐπιστημονικὸς κατάλογος, καθὰ εἰδικοὶ περὶ τὰ τοιαῦτα εἰκότως γνωματεύουσι, γίνονται συγχρόνως. Καὶ ὅμως οὐ μικρὰν δυσκολίαν ἀπήντησα, καὶ οὐ μικροὺς κόπους κατέβαλον διὰ τὸν ἀλφαβητικὸν κατάλογον· διότι ὁ τοῦ προκατόχου μου ἐλάχιστα ἐχρησίμευσέ μοι, ὥστε ἐδέησε νὰ καταβιβάσω ἓν πρὸς ἓν ἅπαντα τὰ βιβλία καὶ αὐτά γε δὴ τὰ μικρὰ φυλλάδια, καὶ καταγράψω πρῶτον μίγδην αὐτὰ δι' ἔλλειψιν χρόνου, ταῦτα δ' ἔπειτα ν' ἀντιγράψω μ' αὔξοντα ἀριθμόν, ἵνα μή που παραπέσῃ φύλλον τι, ἐπ' αὐτοῦ δὲ τέλος ἐργασθεὶς ἐπέρανα τὸν ἀλφαβητικὸν κατάλογον, ἐν τέλει τοῦ ὁποίου ἐταξιθέτησα χρονολογικῶς τὰ ἀνώνυμα. Δὲν κατεχώρισα ἔτι ἐν αὐτῷ τὰ περιοδικὰ καὶ τὰς ἐφημερίδας, τὸ μὲν, ὅτι πάντα σχεδόν εἰσιν, ὡς εἶπον, ἐλλιπῆ, τὸ δὲ ὅτι δέον καὶ αὖθις νὰ καταβιβασθῶσι καὶ σημειωθῶσιν, ἵνα μή τι λάθος γένηται.

Ἐκ δὲ τῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ διπλῶν βιβλίων ἐδώκαμεν κατ' ἀπόφασιν τοῦ Συλλόγου τῇ κοινότητι Ἡρακλείου Κρήτης φυλλάδια καὶ τόμους τεσσαράκοντα δύω.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν σημείωσιν τῶν κατὰ τὸ συλλογικὸν τοῦτο ἔτος προσφορῶν ἠκολούθησα τὸ σχέδιον τῶν ἐν Ἀθήναις διαγραμμίσας τὸ βιβλίον οὕτως, ὥστε φαίνεται καθαρὰ καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως ὁ δωρητής, ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου, τὰ σώματα, οἱ τόμοι ἢ τὰ φυλλάδια καὶ τέλος τὸ σχῆμα. Ἐκ τοῦ σχεδίου δὲ τούτου ἄνευ δυσκολίας δύναταί τις νὰ καταχωρίσῃ αὐτὰ εἰς τὸν ἀλφαβητικὸν κατάλογον.

Τοιαύτη, κύριοι, ἡ κατάστασις τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Συλλόγου, ἀφ' ἧς οἰωνίζεταί τις ταχεῖαν αὔξησιν καὶ ταχεῖαν ἄφιξιν εἰς σημεῖον εὐχάριστον. Ἂν δὲ πάντα τὰ μέλη αὐτοῦ, ἐκτὸς τῶν αὐθορμήτως μέγα συντελούντων εἰς πᾶν ὅ,τι καλὸν τοῦ Συλλόγου, καὶ οὓς ὁ Σύλλογος εὖ ποιῶν εὐεργέτας καλεῖ, καθορῶντα τὸ ἀναγκαῖον καὶ χρήσιμον τῆς βιβλιοθήκης προσενέγκωσιν εἴτε μεγάλην εἴτε μικρὰν βιβλίων προσφορὰν πρὸς κατάρτισιν αὐτῆς, βεβαίως τότε εἴπέρ ποτε ἐπαληθεύσει τὸ Ἡσιόδειον.

Εἰ γάρ κεν καὶ σμικρὸν ἐπὶ σμικρῷ καταθεῖο,
καὶ θαμὰ τοῦτ' ἔρδοις, τάχα κεν μέγα καὶ τὸ γένοιτο.

Ἐπὶ τούτοις δὲ διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΞΒ'.

Τῇ 27ῃ Ἀπριλίου 1873.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Γ. Δ. Ἀριστοκλέους ἀντιπροέδρου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῶν δύο προηγουμένων συνεδριάσεων ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν ἀλληλογραφίαν συνισαμένην ἀ) ἐξ ἐπιστολῆς τῆς ἐν Σιλιστρίᾳ νεοσυστάσης ἀδελφότητος «Ἀρτίγονος», δι' ἧς ἀναγγέλλουσα τὴν σύστασιν αὐτῆς ἐπικαλεῖται τὴν ἀρωγὴν τοῦ Συλλόγου ὑπὲρ τῶν δύο ἐν Σιλιστρίᾳ σχολείων· β') ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ ἐν Γενετσοῖς Φιλεκπ. Συλλόγου «Πέλλα», δι' ἧς ἀναγγέλλει τὴν σύστασιν αὐτοῦ· γ') ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ ταμίου κ. Γκιὼν ἀφορώσης τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Συλλόγου· δ') ἐξ ἐπιστολῆς Ἀποστόλου Π. Αἰλιανοῦ συνοδευούσης συλλογὴν λέξεων ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἀνάμνηστος».

Ἀκολούθως ἀγγέλλει τὴν ὑπὸ τοῦ κ. Χιώτου προσφορὰν φυλλαδίου ἐπιγραφομένου *Βλέμμα*.

Εἶτα ὁ κ. Γαβριὴλ Σοφοκλῆς εἰσηγητὴς τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς ἀναγινώσκει ἔκθεσιν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς ἔχουσαν ὧδε.

Κύριοι!

Ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ συγκειμένη ἐκ τῶν κ. κ. Ἰ. Δ Ἀριστοκλέους, Προέδρου, Κ. Καραθεοδωρῆ, Κ. Καλλιάδου, Ξ. Ζωγράφου, Β. Πυλάδου, Μ. Πανταζῆ καὶ Γ. Σοφοκλέους, Γραμματέως, ἤρξατο τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς ἀπὸ

Digitized

ἀ 9/βρίου τοῦ λήξαντος ἔτους, καὶ δέκα ἐν ὅλοις συνεκρότησε συνεδριάσεις, ὧν τὰς πέντε μέχρι 31 10/βρίου συνερχομένη πάντοτε σχεδὸν πλήρης.

Ἡ Ἐπιτροπὴ ἀπὸ τῆς Α'ης συνεδριάσεως αὐτῆς ἐπέστησε τὴν προσοχήν της εἰς τὰ δύο οὐσιωδέστερα ἔργα αὐτῆς, τὴν ἔρευναν τῶν περὶ μεταρρυθμίσεως τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ληπτέων μέτρων, καὶ τὴν μελέτην τῶν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν ἐκθέσεων περὶ τῆς ἐν αὐταῖς καταστάσεως τῆς παιδείας. Οὕτω κατὰ τὴν Α'. Συνεδρίασιν αὐτῆς διενείματο τὰς πέρυσιν ἐκπροθέσμως ἐλθούσας ἐκθέσεις, τὸν δὲ Γραμματέα αὐτῆς Γ. Σοφοκλῆν ἐπεφόρτισεν, ἵνα πραγματευθῇ «περὶ τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως παρ' ἡμῖν, ὁποία τις δηλ. ἔστιν αὕτη ὡς πρὸς τὰς βάσεις, τίς ὁ θηρευόμενος σκοπὸς καὶ κατὰ πόσον ἐπιτυγχάνεται, ποία δέ τις βελτίωσις κατορθωτὴ παρ' ἡμῖν,» ἐπιπροσθέσῃ δὲ καὶ ἰδίας ἑαυτοῦ κρίσεις καὶ σκέψεις, ὅσας νομίζει συντελεστικὰς πρὸς διαφώτισιν τοῦ θέματος, ὥστε ἡ Ἐπιτροπὴ ἐν γνώσει νὰ σκεφθῇ περὶ τῆς θεραπείας τῶν κακῶς ἐχόντων.

Διὰ τὸν αὐτὸν δὲ τοῦτον σκοπὸν ἀνέθετο ἑτέρῳ μέλει αὐτῆς τῷ κ. Β. Πυλάδῃ ἐν τῇ β'α συνεδριάσει, ἵνα ποιήσηται περίληψιν τοῦ *Περὶ Δημοτικῆς παιδεύσεως ὑπομνήματος* τοῦ κ. Δ. Μαυροκορδάτου, μετὰ ἰδίων ἑαυτοῦ κρίσεων καὶ σκέψεων πρὸς διαφώτισιν τῆς Ἐπιτροπῆς.

Τῷ δὲ κ. Μ. Πανταζῇ ἀνέθετο ἐν τῇ Δ'. Συνεδριάσει αὐτῆς τὴν μελέτην καὶ κρίσιν τοῦ περὶ συστάσεως *μικτῶν ἀνατροφείων* σχεδίου τῆς Κ. Σαπφοῦς Λεοντιάδος, Διευθυντρίας τοῦ ἐν Σμύρνῃ Παρθεναγωγείου.

Καὶ ὁ μὲν Γ. Σοφοκλῆς ἐξεπλήρωσε τὴν ἐντολὴν τῆς Ἐπιτροπῆς κατὰ τὴν Δ'. Συνεδρίασιν αὐτῆς, ἐν τέλει δὲ τῆς ἐκθέσεως αὐτοῦ ὑπέδειξε καὶ νέον τρόπον διδασκαλίας τῶν πρώτων γραμμάτων εἰς τοὺς πρωτοπείρους παῖδας, ἁπλούστερον καὶ πρακτικώτερον τοῦ νῦν ὑπάρχοντος.

Ὁ δὲ κ. Β. Πυλάδης ἐν τῇ Ε'. καὶ Ϛ'. Συνεδριάσει τῆς Ἐπιτροπῆς ἀνέγνω ἐμβριθῆ μελέτην ἐπὶ τοῦ ὑπομνήματος τοῦ κ. Δ. Μαυροκορδάτου, ἐν ᾗ ἀπεφήνατο παραδεκτέαν τὴν περὶ καταργήσεως τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου γνώμην τοῦ κ. Μαυροκορδάτου· συνοψίζων δὲ τὰ τοῦ ὑπομνήματος «περὶ ἐλλείψεως καταλλήλων δημοδιδασκάλων, καὶ ὅτι ἀπόλυτος ἀνάγκη προσκλήσεως ἔξωθεν εἰδικοῦ δημοδιδασκάλου, ἐπισταμένου καὶ κατὰ πρᾶξιν καὶ θεωρίαν τὰ παιδαγωγικὰ συστήματα, καὶ τὰς ἐν χρήσει διδακτικὰς μεθόδους», τὴν δὲ Μ. τοῦ Γ. Σχολὴν θεωρῶν, ὡς τὸ μόνον, τό γε νῦν, παρ' ἡμῖν Διδασκαλείου τόπον ἐπέχον καθίδρυμα, κατέληξεν εἰς τὴν πρότασιν, ὅπως προστεθῇ εἰς τὴν Σχολὴν ταύτην εἰδικὴ ἕδρα τοῦ μαθήματος τῆς Παιδαγωγείας, μεταποιουμένης καὶ τῆς παρακειμένης αὐτῇ σχολῆς εἰς πρότυπον δημοτικοῦ σχολείου, καὶ ὅτι ἐπέστη πλέον καιρὸς, ὅπως παύσωμεν

«*Τὸ μὲν παρ' ἔργον, ἔργον ὡς ποιούμενοι.*»
«*Τὸ δ' ἔργον ὡς παρ' ἔργον ἐκποιούμενοι*».

Ἡ Ἐπιτροπὴ ἐκτιμήσασα τὴν πρότασιν τοῦ κ. Β. Πυλάδου ἐπεφυλάχθη νὰ καθυποβάλῃ αὐτὴν εἰς τὴν ἔγκρισιν τοῦ Συλλόγου, ἐν καιρῷ τῷ δέοντι.

Τέλος, ὁ κ. Μ. Πανταζῆς ἐπήνεγκεν ἀξίας λόγου σκέψεις ἐπὶ τοῦ σχεδίου τῆς κ. Σαπφοῦς Λεοντιάδος δι' ἰδίας ἑαυτοῦ ἐκθέσεως, ἣν ἀκροασάμενος καὶ ἐγκρίνας ὁ Σύλλογος ἀπήλλαξεν ἡμᾶς τοῦ κόπου τοῦ νὰ ποιήσωμεν ἐκτενέστερον λόγον περὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ἔργου τῆς Ἐπιτροπῆς.

Ταῦτα μὲν ὑπῆρξαν, Κύριοι, τὰ ἔργα τῆς Ἐπιτροπῆς, τὰ ἀφορῶντα τὰς περὶ δημοτικῆς παιδεύσεως καὶ καρπιμωτέρας μεθόδου σκέψεις αὐτῆς, τὰς ὁποίας ἔκρινε περιττὸν νὰ ἐξακολουθήσῃ κατ' ἰδίαν, καθ' ὅσον πᾶσα σχεδὸν ἡ Ἐπιτροπὴ μετέσχε τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐκτάκτου *περὶ Διδασκαλείων* Ἐπιτροπῆς, ἐν ταῖς συνεδριάσεσι τῆς ὁποίας συνεζητήθη διὰ μακρῶν τὸ αὐτὸ ζήτημα, οἱονεὶ συνεχόμενον μετὰ τῶν ἔργων τῆς Ἐπιτροπῆς.

Ἐκθέσεις δὲ καὶ ὁμοίας φύσεως ἐγγράφων ἐκ τῶν ἔξωθεν ἐπαρχιῶν ἔλαβεν ἡ Ἐπιτροπὴ, ἑκατὸν πεντήκοντα τὸν ἀριθμὸν (150), μολονότι πολλαὶ τῶν ἐπαρχιῶν, ὅτε πέρυσιν ἀπέστειλαν ἐκθέσεις, οὐδεμίαν ἐφέτος ἀπέστειλαν οὔτε ἔκθεσιν, οὔτε αἴτησιν, ἐπαρκεῖς, φαίνεται, θεωροῦσαι τὰς περυσινὰς, ἢ καὶ νομίσασαι ὅτι αἱ δι' ἐγκυκλίων ζητηθεῖσαι πέρυσι πληροφορίαι ἴσχυον δι' ἓν μόνον ἔτος καὶ ἑπομένως μὴ σταλεισῶν ἐγκυκλίων κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, δὲν ἀπῃτεῖτο καὶ ἀποστολὴ νέων πληροφοριῶν.

Τοῦτο φέρουσα εἰς γνῶσιν τοῦ Συλλόγου ἡ Ἐπιτροπὴ συνίστησιν αὐτῷ, ἵνα ληφθῇ φροντὶς ὅπως οἱ ἐν ταῖς Ἐπαρχίαις εἴτε δι' ἐγκυκλίου, εἴτε δι' ἄλλης ὁδοῦ φωτισθῶσιν, ὅτι κατ' ἔτος ὀφείλουσι νὰ πέμπωσι τὰς δεούσας πληροφορίας περὶ τῶν Σχολείων αὐτῶν, οὐχὶ τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνοντες ἁπλῶς καὶ στερεοτύ-

Digitized by Google

πως περὶ τῆς καταστάσεως τῆς παιδείας ἐν ταῖς χώραις αὐτῶν, ἀλλὰ διακοινοῦντες τῷ Συλλόγῳ καὶ τίνες ἐπῆλθον μεταβολαὶ ἐπὶ τὸ κρεῖττον, εἰς τί καὶ κατὰ πόσον ἐχρησίμευσαν αἱ ἐκ τοῦ Συλλόγου δοθεῖσαι βοήθειαι, ποῖαι εἰσέτι μένουσιν ἐλλείψεις, ποῖαι νέαι ἀνάγκαι εἴτε ἱδρύσεως νέων Σχολείων, εἴτε βελτιώσεως τῶν ὑπαρχόντων ἀνεφάνησαν, κτλ.

Εἰργάσθησαν δὲ τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς ἐπί τινων ἐκ τῶν ἐκθέσεων τούτων ποιήσαντες περιλήψεις αὐτῶν, καὶ ἰδίας ἑαυτῶν κρίσεις ἐπενεγκόντες· οὕτως, ὁ μὲν κ. Κ. Καραθεοδωρῆ, ἐξέθηκε περίληψιν τῶν ἐν τῷ φακέλλῳ τοῦ Α. Ἡλιουπόλεως. ὁ δὲ κ. Κ. Καλλιάδης τῶν ἐν τοῖς φακέλλοις τῆς ἐν Ξάνθῃ Μαντσινείου Σχολῆς, τῆς ἐν Καστορίᾳ Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγ. Νικολάου, τῆς τοῦ Α. Θαυμακοῦ, καὶ τῆς ἐκθέσεως τοῦ ἐν Ῥαιδεστῷ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου· ὁ δὲ κ. Μ. Πανταζῆς τῶν ἐν τοῖς φακέλλοις τοῦ Ἁγ Πισσιδείας καὶ τοῦ Ἁγ. Φαναριοφαρσάλων, ὁ δὲ κ. Ξ Ζωγράφος τῶν ἐν τῷ φακέλλῳ τοῦ Ἁγ. Κρήτης, καὶ ὁ κ. Β. Πυλάδης τῶν ἐν τοῖς φακέλλοις τοῦ Ἁγ. Σάμου, τοῦ Δρύστρας, τοῦ Σερβίων καὶ Κοζάνης κλ. Πᾶσαι δὲ αὗται αἱ περιλήψεις μετὰ καὶ τῶν φακέλλων, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ φάκελλοι, ἐφ' ὧν οὐδεμία ἰδιαιτέρα ἐργασία ἐγένετο, παρεδόθησαν τῷ εἰσηγητῇ τῆς Ἐπιτροπῆς κ. Ξ. Ζωγράφῳ, ἵνα χρησιμεύσωσιν εἰς σύνταξιν τῆς ἐκθέσεως αὐτοῦ.

Ἡ Ἐπιτροπὴ συμμορφουμένη τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ Συλλόγου, διακοινωθείσῃ αὐτῇ διὰ τῆς ἀπὸ 29 Νοεμβρίου ἐπιστολῆς τοῦ Προέδρου, ἵνα ἡ Ἐπιτροπὴ διακοινοῖ τῷ Συλλόγῳ κατὰ καιροὺς τὰ ἀξιολογώτερα τῶν πρακτικῶν της, καὶ ἰδίως τὰ ἀφορῶντα τὴν ὑποστήριξιν τῶν κατεπειγούσας ἀνάγκας ἐχόντων Σχολείων, ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ Συλλόγου δι' ἐπιστολῆς αὐτῆς ἀπὸ 10 10/βρίου, ἵνα τείνῃ χεῖρα ἀρωγὸν πρὸς τοὺς ἐν Νευροκόπῃ ὑπὲρ τῶν πατρίων ἀγωνιζομένους, πέμπων κατ' ἔτος τεσσαράκοντα λίρ. Ὀθ. ἀρ. 40, πρὸς διατήρησιν τῶν τε Σχολείων καὶ τοῦ νεωστὶ συστηθησομένου Παρθεναγωγείου αὐτῶν, ν' ἀποστείλῃ δὲ τὰ χρήματα ταῦτα ἄνευ ἀναβολῆς· ὅπερ καὶ παραδεξάμενος ὁ Σύλλογος μόνον διὰ τὸ παρὸν ἔτος, ἔπεμψε τοῖς ἐν Νευροκόπῃ τὸ ἄνωθι ποσόν. Ἐπίσης ἐδόθησαν εἰς τοὺς ἐν Πρεσρένῃ πεντήκοντα λίραι, δέκα δὲ λίραι εἰς τὸ Πουνὰρ Χισὰρ, καὶ εἴκοσι λίραι, συνδρομὴ, εἰς τὸ «περὶ πρώτης καὶ μέσης παιδεύσεως» σύγγραμμα τοῦ κ. Κ. Ξανθοπούλου.

Ἡ Ἐπιτροπὴ λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν καὶ ἰδιωτικὰς αἰτήσεις ὁμογενῶν πεμφθείσας αὐτῇ παρὰ τοῦ Προεδρείου, τὴν τοῦ κ. Βλ. Γαβριηλίδου σπουδάζοντος ἐν Λειψίᾳ, αἰτοῦντος τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Συλλόγου, καὶ τὴν τοῦ κ. Α. Δημητριάδου, ἐξαιτουμένου τὴν συνδρομὴν τοῦ Συλλόγου εἰς ἔκδοσιν τῶν *χρονολογικῶν* αὐτοῦ *πινάκων* διεκοίνωσε τῷ Συλλόγῳ διὰ τῆς ἀπὸ 19 9/βρίου καὶ 10 10/βρίου ἐπιστολῆς τὴν περὶ τούτων ἀπόφασιν αὐτῆς.

Ἐπίσης λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν τὴν ἀπὸ 15 Ἰανουαρίου αἴτησιν τῆς Διευθυντρίας τῆς ἐνταῦθα Σχολῆς τῶν ἀπόρων κορασίων, ἵνα ὁ Σύλλογος συνδράμῃ εἰς τὴν ἐν Ἀρσακείῳ ἐκπαίδευσιν τεσσάρων ἀπόρων κορασίων, μαθητριῶν τῆς σχολῆς ταύτης, ἐθεώρησε τὴν πραγματοποίησιν αὐτῆς ὑπερτέραν τῶν ἐνεστώτων οἰκονομικῶν μέσων τοῦ Συλλόγου, καὶ περιωρίσθη εἰς εὐχὴν ὅπως φιλόμουσός τις ὁμογενὴς ἀναδεχθῇ τὸ ἀγαθούργημα τοῦτο.

Τέλος, ἡ Ἐπιτροπὴ, κατὰ τὸ 42 Ἄρθρον τοῦ Κανονισμοῦ φροντίζουσα καὶ *περὶ δημοσίων διαλέξεων* ἐνέκρινεν ἐν τῇ ς' συνεδριάσει αὐτῆς, τῇ προτάσει τοῦ κ. Κ Καλλιάδου, ἵνα ὁ κ. Λεσὲψ ποιήσηται δημοσίαν διάλεξιν *περὶ τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ Σουέζ*, τὴν δὲ περὶ τῶν ἐπὶ τούτῳ διατυπώσεων φροντίδα ἀνέθετο τῷ κ. Κ. Καλλιάδῃ.

Καὶ ταῦτα μὲν, ἐν περιλήψει, τὰ ἔργα τῆς Ἐπιτροπῆς, ὡς πρὸς τὰς περὶ δημοτικῆς παιδεύσεως σκέψεις αὐτῆς, καὶ τὴν μελέτην τῶν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν ἐκθέσεων περὶ τῆς ἐν αὐταῖς καταστάσεως τῆς παιδείας.

Περὶ δὲ τοῦ δ'. ἔργου αὐτῆς, τῆς κανονίσεως καὶ προδιορισμοῦ τῆς πρὸς συντήρησιν μὲν τῶν ἀπόρων Σχολείων, ἵδρυσιν δὲ νέων καὶ προμηθείας διδακτικῶν βιβλίων χορηγηθησομένης χρηματικῆς βοηθείας, ἀναβαινούσης κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰς χιλίας ἐννενήκοντα, ἀριθ. 1090 Ὀθ. λίρας, ἡ Ἐπιτροπὴ συνελθοῦσα μετὰ τοῦ Προέδρου τοῦ Συλλόγου καὶ τοῦ κ. Ἡρ. Βασιάδου καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν διανομὴν τῶν ὑπὲρ Μακεδονίας προσενεχθεισῶν τετρακοσίων Ὀθ. λιρῶν, ὥρισε τὸ εἰς ἑκάστην ἐπαρχίαν εἴτε εἰς χρήματα, εἴτε εἰς βιβλία διανεμηθησόμενον ποσόν· τὰ δὲ καθ' ἕκαστα θέλετε ἀκούσει παρὰ τοῦ Εἰσηγητοῦ τῆς Ἐπιτροπῆς ἐν τῇ ἐπετείῳ τοῦ Συλλόγου ἑορτῇ.

Τὴν τοιαύτην διανομὴν ἥκιστα παραγωγὸν ὠφελείας θεωρῶν ὁ κ. Κ. Καλλιάδης, προέτεινεν ἐν τῇ Η'. Συνεδριάσει τῆς Ἐπιτροπῆς, ἵνα ὁ Σύλλογος ἐξετάσας καὶ εὑρὼν τὰς κεντρικω-

Digitized by Google

τέρας θέσεις, ἐκ τῶν 500 (πεντακοσίων) λιρῶν τῶν σταθερῶν ἐτησίων πόρων τοῦ Συλλόγου ὑπὲρ τῶν ἀπόρων Σχολείων, συντηρῇ ἐν αὐταῖς ὁλοσχερῶς δώδεκα σχολεῖα, παρέχων ἑκάςῳ ἐτησίως ἀνὰ 40 λίρας, εἴτε τελειοποιῶν τὰ ὑπάρχοντα, εἴτε ἱδρύων νέα, ὅπου δεῖ· διότι ἡ σπερματικῶς, οὕτως εἰπεῖν, γινομένη αὕτη χρηματικὴ χορηγία, καὶ αὐτὴ ἄδηλος εἰ διαρκὴς ἡ προσωρινὴ, οὐδὲν ἔχει τὸ ἀνύσιμον, ἐνῷ γνωστοῦ ὄντος τοῦ ἐτησίου καὶ σταθεροῦ πόρου σχολῆς τινος, οὐ μόνον ἡ ὕπαρξις αὐτῆς ἐξασφαλίζεται, ἀλλὰ καὶ τῶν κατοίκων ὁ ζῆλος ὑπεκκαίεται, ἵνα κατ' ἔτος τὸ ἐλλεῖπον τῆς δαπάνης ἀναπληρῶσιν ἐξ ἰδίων καὶ μὴ ἀνεχθῶσι τὴν διάλυσιν τῆς σχολῆς.

Ἡ Ἐπιτροπὴ τὴν πρότασιν τοῦ κ. Καλλιάδου εὑροῦσα πρακτικωτέραν καὶ σύμφωνον μὲ τὴν περὶ τῆς εἰς Νευροκόπην ἐτησίας βοηθείας πρότασιν αὐτῆς, ἐν γένει δὲ ἐκτιμήσασα τὸ πρὸς διάδοσιν τῆς παιδείας συντελεστικὸν τοῦ μέτρου τούτου, καθ' ὁλοκληρίαν παρεδέξατο αὐτήν· προτείνει δὲ τῷ Συλλόγῳ ἵνα συζητήσας αὐτὴν ἐπιψηφίσῃ καὶ καθιερώσῃ διὰ τὸ μέλλον τοιαύτην τινὰ ἀρχήν.

Ταῦτά εἰσι, Κύριοι, τὰ ἔργα τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς κατὰ τὸ λῆγον ἤδη συλλογικὸν ἔτος. Πλείονα βεβαίως ἠδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ ἡ Ἐπιτροπὴ, μάλιστα μεθ' οὗ ἤρξατο ζήλου καὶ μέχρι τέλους ἐργαζομένη, εἰ εἶχε καὶ τὰ παιδαγωγικὰ συγγράμματα, ὧν πρὸ δύο ἤδη ἐτῶν κατάλογον ποιησαμένη, ἀναγκαιοτάτην ἐθεώρησε τὴν πρόσκτησιν, ἵνα καὶ ἄλλων εἰδικῶν ἀνδρῶν τὰς περὶ παιδαγωγίας κρίσεις καὶ σκέψεις μελετήσασα, καὶ τὰς κατ' Εὐρώπην ἐν χρήσει ποικίλας μεθόδους σπουδάσασα τὴν ἀνυσιμωτέραν καὶ εἰς τὰ ἡμέτερα ἤθη καὶ ἔθιμα μᾶλλον συνᾴδουσαν συστήσῃ τῷ Συλλόγῳ, ἀλλὰ δυστυχῶς μὴ λαβοῦσα μέχρι τοῦδε τὰ ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα ταῦτα βοηθήματα, εἰς μόνα δὲ τὰ ἡμέτερα, καὶ ταῦτα λίαν ὀλιγάριθμα ἀναγκαζομένη νὰ περιορισθῇ, τοσαῦτα μόνα ἠδυνήθη νὰ πράξῃ· πέποιθε δὲ ὅτι θέλει τύχει τῆς ἐπιεικοῦς ὑμῶν κρίσεως, ἀναλογιζομένων ὅτι

«*Τὸ καθύραμιν ἔρδειν καὶ Θεῷ φίλον.*»

Ἐν Πέρᾳ τῇ 27ῃ Ἀπριλίου 1873.

Ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ

Ι. Δ. ΑΡΙΣΤΟΚΛΗΣ *Πρόεδρος*. Κ. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Κ. ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ Β. ΠΥΛΑΔΗΣ Ξ. ΖΩΓΡΑΦΟΣ Μ. ΠΑΝΤΑΖΗΣ Γ. ΣΟΦΟΚΛΗΣ *Γραμματεύς*.

Ἀκολούθως ὁ εἰδικὸς γραμματεὺς κ. Δ. Πληθωνίδης ἀναγινώσκει περιληπτικὴν ἔκθεσιν περὶ τῶν ἐτησίων τοῦ Συλλόγου ἐργασιῶν καὶ τῶν ἐν ταῖς τακτικαῖς καὶ ἐκτάκτοις συνεδριάσεσιν αὐτοῦ ληφθεισῶν ἀποφάσεων.

Μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐκθέσεως αὐτοῦ ὁ προεδρεύων κ. Ι. Δ. Ἀριστοκλῆς ἀντιπρόεδρος παραχωρῶν τὴν προεδρικὴν ἕδραν τῷ Ἁγίῳ Παμφύλου παρισταμένῳ κατὰ τὴν συνεδρίασιν ταύτην ἀναγινώσκει τὴν περὶ δημοσίων διαλέξεων ἔκθεσιν αὐτοῦ ἔχουσαν ὡς ἑξῆς.

Κύριοι!

Ἐκπληρῶν τὸ ὑπὸ τοῦ κανονισμοῦ ἐπιβαλλόμενόν μοι καθῆκον παρίσταμαι τὸ δεύτερον ἤδη ἵνα ὑποβάλω ὑμῖν ἔκθεσιν περὶ τῶν κατὰ τὸ ἤδη λῆγον Συλλογικὸν ἔτος γενομένων ἔν τε τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις Συλλόγοις καὶ ταῖς Λέσχαις Κ/πόλεως δημοσίων διαλέξεων. Εἰ καὶ οἱ πάντες ἀναγνωρίζομεν ὅτι πολλά εἰσι τὰ μέσα, ἅτινα πρὸς τὴν ἐν γένει μόρφωσιν τοῦ ἔθνους ἡμῶν καὶ τὴν ὑλικὴν εὐημερίαν συντείνουσιν, οὐχ ἧττον οἱ πάντες ἐν αὐτοῖς διακρίνομεν τρία πρωτεύοντα· ταῦτα δ' εἰσὶ ά) ἡ τελειοποίησις τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως, β) ἡ μόρφωσις κατωτέρου κλήρου καὶ γ) ἡ συμφώνως ταῖς ἀνάγκαις ἡμῶν ἀνάπτυξις καὶ διοργάνωσις τῶν δημοσίων διαλέξεων. Καὶ περὶ μὲν τῶν δύο πρώτων, οὐ τοῦ προκειμένου· καθόσον δ' ἀφορᾷ τὰς δημοσίας διαλέξεις, καὶ αὗται εἰσὶ μία πηγὴ ὅθεν ὁ λαὸς δύναται ἵνα πορίζηται τὸν ἐπιούσιον τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ ζωῆς ἄρτον. Τὰ θαυμάσια τῆς φύσεως καὶ ἡ ἁπλότης τῶν νόμων αὐτῆς δι' αὐτῶν προσιτὰ γινόμενα τῷ λαῷ, καὶ τὸν νοῦν αὐτοῦ διδάσκουσι, καὶ τὴν καρδίαν συγκινοῦσι καὶ πρὸς τὸν Δημιουργὸν αὐτῆς ἀνυψοῦσιν αὐτόν. Τὰ ἠθικὰ παραγγέλματα διὰ τῶν δημοσίων διαλέξεων ἐν παραδείγμασιν ἱστορικοῖς ψηλαφητὰ γινόμενα, γενναῖον, καρτερικὸν καὶ χρηστοήθη τὸν ἀκροώμενον καθιστῶσιν. Ἡ πρακτικὴ ὑγιεινὴ δι' αὐτῶν πολλὰς πολυτίμους γνώσεις παρέχει περὶ συντηρήσεως τῆς ὑγείας, ἥτις ἐστὶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ὁ ἀναπόδραστος ὅρος τοῦ πολιτισμοῦ ἡμῶν καὶ τῆς προόδου. Πρὸ πάντων δὲ ἡ παγκόσμιος ἱστορία ἐπὶ τὸ βιογραφικώτερον διδασκομένη, καὶ ἰδίᾳ ἡ Ἑλληνικὴ, ἄριστος ἀποβαίνει ὁδηγὸς συνάμα καὶ παρήγορος τοῦ λαοῦ ἐν ταῖς ταλαιπωρίαις αὐτοῦ καὶ ταῖς δυσχερείαις. Ἐν γέ-

Digitized by Google

νει δὲ οἵαν σπουδαιότητα ἔχει παρὰ τοῖς παισὶν ἡ παιδαγωγία, τὴν αὐτὴν παρὰ τῷ λαῷ ἔχουσιν αἱ δημόσιαι διαλέξεις.

Τοιαῦτα περὶ δημοσίων διαλέξεων φρονοῦντες, ἀκούσωμεν τί δι' αὐτῶν ἡ πόλις ἡμῶν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐδιδάχθη.

Αἱ καθ' ἅπαν τὸ χρονικὸν διάστημα τοῦ ἤδη λήγοντος Συλλογικοῦ ἔτους γενόμεναι ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου διαλέξεις εἰσὶ τεσσαράκοντα τρεῖς τὸν ἀριθμόν· τούτων 17 μὲν ἐπραγματεύθησαν περὶ ἐπιστημονικῶν ἀντικειμένων· 11 περὶ φιλολογικῶν· 6 περὶ φιλοσοφικῶν ἐκ τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας· 4 περὶ ἱστορικῶν· 4 περὶ ἠθικῶν καὶ 1 περὶ ἐκπαιδευτικῶν· καὶ τὰς μὲν περὶ ἐπιστημονικῶν διαλέξεις ἐποιήσαντο οἱ κκ. Α. Σπαθάρης, Κ. Καραθεοδωρῆς, Γ. Δημητριάδης, Ξ. Ζωγράφος, Δ. Μαλιάδης, Α. Βερναρδάκης καὶ Π. Καλλιβούρσης· τὰς περὶ φιλολογικῶν οἱ κκ. Δ. Φίλιος καὶ Α. Δημητριάδης· τὰς περὶ φιλοσοφικῶν ὁ κ Ι. Ἀριστοκλῆς· τὰς περὶ ἱστορικῶν οἱ κκ. Ι. Δ. Ἀριστοκλῆς καὶ Α. Παρανίκας· τὰς περὶ ἠθικῶν ὁ κ. Κ. Καλλιάδης· τὴν δὲ περὶ ἐκπαιδευτικῶν ὁ κατὰ τὸν παρελθόντα Μάϊον διὰ τῆς πόλεως ἡμῶν διελθὼν Κ. Ι. Σκυλίτσης. Ἐκ τῶν διαληφθέντων μόνοι οἱ κκ. Κ. Καραθεοδωρῆ, Γ. Δημητριάδης, Δ. Φίλιος, Ξ. Ζωγράφος, Α Βερναρδάκης, Ι. Ἀριστοκλῆς καὶ Κ. Καλλιάδης, ἔπεμψαν ἡμῖν τὰς περιλήψεις τῶν διαλέξεων αὐτῶν· οἱ δὲ λοιποί, καί τοι δὶς δι' ἐπιστολῶν τοῦ προεδρείου προσκληθέντες, οὐκ ἀπήντησαν εἰσέτι, πλὴν τοῦ κ. Π. Καλλιβούρση, ὅστις δὲν ἔσχε τὸν ἀπαιτούμενον ὑλικὸν καιρὸν ἵνα πέμψῃ τὴν περίληψιν τοῦ μαθήματος αὐτοῦ, καθότι τοῦτο ἐγένετο πρὸ τεσσάρων ἡμερῶν· ὥστε ἀναγκάζομαι ἵνα περιορισθῶ εἰς ἐκείνας μόνον.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ.

Ὁ κ. Κ. Καραθεοδωρῆς ἐν ἑπτὰ διαλέξεσιν, αἵτινες ἦσαν συνέχεια τῶν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος περὶ ὑγιεινῆς γενομένων ὑπ' αὐτοῦ, ἐδίδαξε τὰ ἑπόμενα.

ΔΙΑΛΕΞΙΣ ΠΡΩΤΗ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΑ.

Περὶ τῆς ἐξατμίσεως καὶ τῆς ἐκκρίσεως.

Τριῶν εἰδῶν ὄργανα τῆς λειτουργίας ταύτης ὑπάρχουσι· α) μεμβράναι ἐξατμίζουσαι, ἢ ὀρρώδεις· β') θυλάκια ὧν τὰ στόμια λήγουσιν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῶν μυξωδῶν μεμβρανῶν, ὡς καὶ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ δέρματος, θυλάκια ἐλεώδη· καὶ γ') οἱ ἀδένες. Ἅπαντα ταῦτα τὰ ὄργανα παρασκευάζουσιν ὑγρὰ, ὧν τὰ μὲν πρὸς ἰδιαιτέραν χρῆσιν τοῦ ὀργανισμοῦ ἡμῶν, τὰ δὲ ἀποβάλλονται τοῦ σώματος ὡς ἐπιβλαβῆ· ἐὰν δὲ ἡ ἔκκρισις ἢ ἡ ἐξάτμισις τῶν ὑγρῶν, ὡς προερχομένων ἐκ τοῦ αἵματος, ἢ ὑπέρμετρος, τὸ σῶμα ἐξασθενεῖ, ἐπενεργοῦσι δὲ καὶ ἀλλήλοις, ἤτοι τοῦ ἑνὸς ἡ ἐνέργεια ἐλαττουμένη, αὐξάνει τοῦ ἑτέρου καὶ τανάπαλιν· ἐκ τῶν τριῶν ἐξατμιστικῶν ὀργάνων τὸ δέρμα ἐστὶ τὸ κυριώτερον, ἐκκρίνει καὶ ἐξατμίζει διὰ τῶν πόρων καὶ θυλακίων αὐτοῦ· ἡ ἐξάτμισις θεωρεῖται ὡς ἡ κυριωτέρα λειτουργία αὐτοῦ, διότι δι' αὐτῆς καθαρίζονται τὰ ὑγρὰ, καὶ μετριάζει τὸ ὑπερβάλλον θερμαντικὸν τοῦ σώματος· ἄλλα πολλὰ αἴτια διαταράσσουσιν αὐτὴν τὴν ἐνέργειαν· τὰ κυριώτερα εἰσὶ τὸ ἡλιακὸν φῶς, τὸ θερμαντικὸν, ἡ ὑγρασία, αἱ συνεχεῖς ἀτμοσφαιρικαὶ μεταβολαὶ κλπ. τὸ ἡλιακὸν φῶς ἔχει τονικὴν ἐνέργειαν ἐπὶ τοῦ δέρματος, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν φυτῶν· διὸ καὶ τὰ ἀδύνατα τέκνα ἐκθέτουσιν εἰς τὸ ἡλιακὸν φῶς, τὸ ὁποῖον ὀνομάζουσιν οἱ ἰατροὶ ἡλιακὸν λουτρόν· τοῦτο δὲ δέον νὰ γίνηται μετὰ προσοχῆς καὶ ἐπιφυλάξεως, ἐπειδὴ αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες δύνανται νὰ προκαλέσωσι δυσάρεστα καὶ ἐπικίνδυνα ἀποτελέσματα.

ΔΙΑΛΕΞΙΣ ΤΡΙΤΗ.

Ἐπιρροὴ τῆς ἀτμοσφαιρικῆς θερμοκρασίας ἐπὶ τοῦ δέρματος.

Τὴν πρώτην ἐντύπωσιν τῆς ἀτμοσφαιρικῆς θερμοκρασίας αἰσθάνεται τὸ δέρμα, ἀλλὰ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς διαδίδονται εἰς ἅπαν τὸ σῶμα, διαφέρουσι δὲ καθ' ὅσον αὕτη ἐστὶ ψυχρὰ, θερμὴ ἢ μεσαία· αὕτη ἡ τελευταία ἐστὶν ἡ καταλληλοτέρα διὰ τὴν ἐξάσκησιν τῶν λειτουργιῶν τῶν ὀργάνων· τὸ ὑπερβολικὸν ψῦχος τὸ ὁποῖον ῥυτιδόνει τὸ δέρμα, περιστέλλει ἅπαντα τὰ ὑφάσματα καὶ ἀπωθεῖ τὰ ὑγρὰ εἰς τὸ κέντρον τοῦ σώματος, θεωρεῖται ὡς ὁ μέγιστος ἐχθρὸς τῆς ζωτικῆς ἀρχῆς, πρὸ πάντων εἰς τοὺς γέροντας καὶ τὰ τέκνα· τὸ θερμαντικὸν ἐστὶν ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, ἀλλὰ τὸ ὑπερβάλλον φέρει ἐπικινδύνους συνεπείας.

ΔΙΑΛΕΞΙΣ ΤΕΤΑΡΤΗ.

Περὶ τῶν Λουτρῶν.

Ὁ Κ. Καραθεοδωρῆς διεῖλε τὰ λουτρὰ εἰς

Digitized by

ἱματικὰ, καὶ εἰς ὑγιεινὰ, ἐξετάθη μάλιστα ἐπὶ τῶν δευτέρων καὶ πρὸ πάντων ἐπὶ τῶν θαλασσίων· ὡμίλησε περὶ τῆς ἐνεργείας αὐτῶν, τῆς καταλλήλου χρήσεως, ἐκθέσας εὐκρινῶς καὶ τὰς κράσεις καὶ ἡλικίας εἰς ἃς ταῦτα εἶναι ὠφέλιμα ἢ ἐπιβλαβῆ.

ΔΙΑΛΕΞΙΣ ΠΕΜΠΤΗ.

Περὶ τοῦ ἱματισμοῦ.

Τρεῖς ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος ὁ Κ. Καραθεοδωρῆ ἐποιήσατο διαλέξεις· εἰς τὴν πρώτην ἀπηρίθμησε τὰ ὑφάσματα ἐξ ὧν κατασκευάζομεν τὰ ἱμάτια ἡμῶν· ἐξ αὐτῶν εἶπεν ὅτι τὰ μὲν εἰσὶ κακοὶ ἀγωγοὶ τοῦ θερμαντικοῦ, ἀκολούθως πρόσφορα διὰ τὸν χειμῶνα, τὰ δὲ καλοὶ ἀγωγοὶ, μᾶλλον συμβάλλοντα διὰ τὸ θέρος· ἐποίησε δὲ πρὸς εὐχερῆ κατάληψιν ὅλων αὐτῶν, τὴν δέουσαν ἀνάπτυξιν.

ΔΙΑΛΕΞΙΣ ΕΚΤΗ.

Ἐπὶ τοῦ ἱματισμοῦ.

Εἰς ταύτην τὴν διάλεξιν ὁ Κ. Καραθεοδωρῆ διῆλθε κατὰ σειρὰν ἅπαντα τὰ μέρη τοῦ σώματος ἀποδεικνύων τὴν καταλληλοτέραν ἐνδυμασίαν δι' ἕκαστον· ἐπέστησε δὲ μάλιστα τὴν προσοχήν του καὶ ἐξετάθη ἀρκούντως ἐπὶ τῆς χρήσεως τοῦ ὑποκαμίσου, εἰπὼν ὅτι ἡ ἐσθὴς αὕτη ἦν ἄγνωστος τοῖς παλαιοῖς· κατὰ δὲ τὸν 10ον αἰῶνα ἤρχισεν ἡ χρῆσις αὐτοῦ· ἀπὸ ἐκείνης δὲ τῆς ἐποχῆς παρημελήθησαν τὰ λουτρὰ τὰ τόσον κοινὰ παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ τοῖς Ῥωμαίοις πρὸς ἐκκαθάρισιν τῆς ἐπιφανείας τοῦ σώματος ἐκ τοῦ ἐπιχρίσματος τὸ ὁποῖον ἐγκαταλείπει ἡ ἄδηλος διαπνοή· ἡ συνεχὴς ἀλλαγὴ τοῦ ὑποκαμίσου δύναται ν' ἀντικαταστήσῃ τὰ λουτρὰ, ἀλλὰ δι' αὐτὸ δέον ἵνα ἀλλάζηται τρὶς τῆς ἑβδομάδος τοὐλάχιστον.

ΔΙΑΛΕΞΙΣ ΕΒΔΟΜΗ ΚΑΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ.

Ἐπὶ τοῦ γυναικείου ἱματισμοῦ.

Ὁ Κ. Καραθεοδωρῆ ἔτι ἀρχόμενος εἶπεν ὅτι δὲν δύναται νὰ ἐμβῇ εἰς πολλὰς λεπτομερείας ἐπὶ τοῦ γυναικείου ἱματισμοῦ, καὶ δι' ἄλλους λόγους, ἀλλὰ καὶ διότι ὁ ἱματισμὸς τοῦ ὡραίου φύλου ὁρίζεται ὑπὸ τοῦ συρμοῦ μετὰ τοῦ ὁποίου δὲν δυνάμεθα νὰ παλαίσωμεν· ἐπέστησε δὲ τὴν προσοχήν του μόνον εἰς δύο τινὰ, τὸ πρῶτον εἶναι τὸ γυμνοτράχηλον, τὸ κοινῶς λεγόμενον décolleté, κατὰ τὸ ὁποῖον τὸ στῆθος, ὁ τράχηλος καὶ οἱ βραχίονες πρέπει νὰ ὦσι γυμνοί· τὸ τοιοῦτον, εἶπεν, οὐχὶ μόνον ἀντίκειται εἰς τοὺς φυσικοὺς νόμους τῆς σεμνότητος, ἀλλὰ γίνεται καὶ παραίτιον πολλῶν παθημάτων, καί τινων καὶ ἐπικινδύνων· εὐτυχῶς, εἶπεν ὁ Κ. Καραθεοδωρῆ, αἱ ἡμέτεραι κυρίαι σπανίως ποιοῦσι χρῆσιν τῆς τοιαύτης ἐνδυμασίας· εἶτα ηὐχήθη ὅπως, ὡς ὁ Λουδοβίκος 14ος εἰσήγαγεν εἰς τὰς κοινωνικὰς συνεντεύξεις τὴν ἀπρεπῆ ταύτην ἕξιν, εἷς ἕτερος κοσμιώτερος ἡγεμὼν διατάξῃ τὴν κατάργησιν αὐτῆς· τὸ δὲ δεύτερον εἶναι τὸ στηθόδεσμον ἤτοι τὸ corset, ὁ Κ. Καραθεοδωρῆς δὲν συμμερίζεται τὴν γνώμην ἐκείνων, οἵτινες καταδικάζουσιν ὁλοκλήρως τὴν χρῆσιν αὐτοῦ· εἶπε δὲ, ὡς τὸ στηθόδεσμον κατασκευάζεται σήμερον, δηλ. λίαν ἐλαστικὸν καὶ ἁπαλὸν, δύναται νὰ ἐμβῇ εἰς χρῆσιν, ἀλλ' ὑπό τινας ὅρους, οὗτοι δ' εἰσὶν οἱ ἑξῆς. Πρὶν τῆς ἐφήβου ἡλικίας τὸ στηθόδεσμον δέον νὰ ᾖ ἀπολύτως ἐμποδισμένον· ὅταν δὲ ἡ νέα ἀναπτυχθῇ ἐντελῶς, τότε δύναται νὰ ποιῇ χρῆσιν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ στηθόδεσμον δὲν πρέπει οὐδέποτε νὰ πιέζῃ, ἀλλὰ νὰ συνέχῃ καὶ νὰ ὑποβαστάζῃ· τὸ στηθόδεσμον πρέπει νὰ ἐπιτρέπῃ τὴν ἐλευθερίαν τῶν κινήσεων καὶ τῆς ἀναπνοῆς· εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας γυναῖκας, εἴτε ἕνεκα τῆς ἡλικίας, εἴτε ἐκ πολλῶν κυοφοριῶν καὶ τοκετῶν διάφορα μέρη τοῦ σώματός των χαλαρόνουσιν, ἀνάγκη ὄπισθεν νὰ ὑποβαστάζωνται, ἵνα ὅσον τὸ δυνατὸν ἀναλαμβάνωσι τὴν προτέραν των μορφήν. Εἰς τοιαύτας περιπτώσεις τὸ στηθόδεσμον ἀποβαίνει λίαν χρήσιμον, ἀλλὰ πάντοτε φυλαττομένων τῶν ὅρων, οὓς ἐξεθέσαμεν. Ὁπόσον σπουδαῖα καὶ χρήσιμα τὰ ὑπὸ τοῦ Κ. Καραθεοδωρῆ λεχθέντα, ἕκαστος λίαν εὐχερῶς ἐννοεῖ τοῦτο, λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὸ περιεχόμενον τῶν διαλέξεων· γλαφυρότης, σαφήνεια περὶ τὰς ἐκφράσεις καὶ ἐπιστημοσύνη εἰσὶ τὰ χαρακτηρίζοντα τὰς δημοσίας διαλέξεις τοῦ Κ. Καραθεοδωρῆ πλεονεκτήματα.

Ὁ κ. Ξ. Ζωγράφος ἐν μιᾷ διαλέξει περὶ γάμου ὑπὸ ὑγιεινὴν ἔποψιν πραγματευσάμενος, κατέδειξε πρῶτον ὅτι ἡ δημοσία ὑγεία κατὰ τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους ἐξέπεσεν, ὅτι δὲν ὑπάρχουσι πλέον αἱ γενεαὶ ἐκεῖναι, ὧν τὸ ῥωμαλέον μανθάνομεν ἐκ τῆς ἱστορίας, τὸ δὲ κανονικὸν καὶ ὡραῖον παριστῶσιν ἡμῖν οἱ περι

σωθέντες ἀνδριάντες. Εἶτα ζητήσας τὰς αἰτίας τῆς τοιαύτης ἐκπτώσεως παρεδέξατο ὅτι αὐταί εἰσιν ἐσωτερικαὶ καὶ ἐξωτερικαί. Καὶ ταύτας μὲν ἀνεῦρεν ἐν ταῖς δυσφορήτοις κοινωνικαῖς ἀπαιτήσεσι, καὶ τοῦ νέου πολιτισμοῦ ταῖς ὑπερβολικαῖς ὑποχρεώσεσιν ὑφ' ἃς τό τε σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα εὑρίσκονται εἰς ἀκατάπαυστον ἐνέργειαν καὶ ἔντασιν, ὡς καὶ τὰ πάθη τοῦ ἀνθρώπου εἰς ὑπέρμετρον ἕξαψιν· τὰς δ' ἑτέρας ἤτοι τὰς ἀτομικὰς αἰτίας, στηρίζει ἐπὶ τῆς ἐλαφρότητος μεθ' ἧς συνειθίσαμεν ἵνα ἐκτελῶμεν τὴν σπουδαιοτέραν πρᾶξιν τῆς ζωῆς ἡμῶν, ἀφ' ἧς ἐξαρτᾶται οὐ μόνον ἡ εὐδαιμονία καὶ ἡ ὑγεία τῶν ἀτόμων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπερχομένων γενεῶν ἥ τε σωματικὴ καὶ ἡ ἠθικὴ κατάστασις, δηλ. τὸν γάμον.

Καὶ πρῶτον ἐπέστησε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἡλικίας ἀμφοτέρων τῶν φύλων καθ' ἣν δέον ἵνα ἐκτελῆται ὁ γάμος· μετὰ τὴν ἱστορικὴν δὲ ἀφήγησιν τῶν διαφόρων θεσμοθεσιῶν ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων, ἐρειδόμενος ἐπὶ λόγων φυσιολογικῶν, ἀποφαίνεται ὅτι ὁ ἐπίγαμος χρόνος ἐστὶ διὰ μὲν τοὺς ἄνδρας ἀπὸ τοῦ 25ου μέχρι τοῦ 30οῦ ἔτους, διὰ δὲ τὰς κόρας ἀπὸ τοῦ 20οῦ μέχρι τοῦ 25ου ἔτους.

Ἀκολούθως κατέδειξεν ὁποῖα τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα τῶν συγγενικῶν συζεύξεων. Εἶπε δὲ οὐκ ὀλίγα περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς διαῤῥαυρώσεως οὐ μόνον τοῦ αἵματος, ἀλλὰ καὶ τῶν κράσεων καὶ ἰδιοσυγκρασιῶν καὶ δὴ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρος τῶν μελλόντων ἵνα δώσωσι ζωὴν καὶ ὕπαρξιν εἰς ἕτερα ὁμογενῆ ὄντα. Κατέληξε δὲ εἰπών, ὅτι ἐκ τῶν συνδυασμῶν τούτων ἐξαρτᾶται οὐ μόνον ἡ εὐημερία τῶν συζύγων αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ ῥωμαλέον τῆς γενεᾶς αὐτῶν πάσης καὶ κατ' ἔκτασιν τοῦ ἔθνους καὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτῆς. Τοιάδε τινὰ ἐλάλησεν ὁ πολυμαθὴς κ. Ξ. Ζωγράφος μετὰ τῆς ἰδιαζούσης αὐτῷ στωμυλίας.

Ὁ κ. Γ. Δημητριάδης ἐκ τῶν πέντε περὶ πρακτικῆς καὶ ἐφηρμοσμένης Γεωμετρίας καὶ τριγωνομετρίας διαλέξεων αὐτοῦ, μόνον τὰς δύο πρώτας ἐποιήσατο, ἀναβληθεισῶν τῶν ἑτέρων τριῶν ἕνεκα ἀποδημίας αὐτοῦ. Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ διαλέξει περιείχοντο τὰ ἑπόμενα.

Παράστασις σημείου, γραμμῆς εὐθείας κεκλασμένης καὶ καμπύλης ἐπὶ τῆς γῆς. Τὰ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐργαλεῖα εἰσὶν ὁ πασσαλίσκος, τὸ ἀκόντιον, ὁ σκοπὸς καὶ ἡ χορδή. Περιγραφὴ τῶν ἐργαλείων καὶ χρῆσις αὐτῶν. Παράστασις σημείου, γραμμῆς εὐθείας καὶ κεκλασμένης ἐπὶ τοῦ χάρτου. Τὰ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐργαλεῖα εἰσὶ τὰ ἑξῆς ὁ *Κανὼν* ἢ *Γραφὶς* καὶ ὁ *Διαβήτης*. Περιγραφὴ καὶ χρῆσις τῶν ἐργαλείων. Ἀπαγγελία τῶν σημείων καὶ τῶν γραμμῶν διὰ τῶν γραμμάτων τοῦ Ἀλφαβήτου. Τί ἐστι γραφικὴ μονάς. Περιγραφὴ καὶ χρῆσις τοῦ γαλλικοῦ μέτρου. Καταμέτρησις τῶν γραμμῶν ἐπὶ τῆς γῆς· τὰ διὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην ἐργαλεῖα συνήθως εἰσὶν ἡ ταινία ἢ ἅλυσσος καὶ τὰ ἀκόντια, Χρῆσις τῶν ἐργαλείων καὶ περιγραφὴ αὐτῶν Ἡ καταμέτρησις γραμμῆς τινος ἐπὶ τῆς γῆς ἀπαιτεῖ τὴν εὐθυγραμμίαν καὶ τὴν συνδρομὴν δύο συνεργατῶν. Τί λέγεται εὐθυγραμμία· τί λέγεται κλίμαξ καὶ τίνι τρόπῳ δι' αὐτῆς μεταφέρομεν ἐπὶ τοῦ χάρτου κεχαραγμένην γραμμὴν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐκλογὴ τῆς κλίμακος ἀναλόγως τοῦ μεγέθους τῆς γραμμῆς· τί λέγεται γωνία· τί λέγεται ὀρθὴ, ὀξεῖα ἢ ἀμβλεῖα γωνία. Πλευραὶ καὶ κορυφὴ τῆς γωνίας. Ἀπαγγελία τῶν γωνιῶν διὰ τῶν γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου. Γραμμαὶ παράλληλοι, κάθετοι καὶ συντρέχουσαι. Τίνι τρόπῳ ἄγομεν ἐπὶ τῆς γῆς καθέτους ἢ παραλλήλους γραμμὰς διὰ τοῦ γνώμονος. Περιγραφὴ καὶ χρῆσις τοῦ ἐργαλείου. Τί λέγεται κύκλος. Συστατικὰ τοῦ κύκλου, εἰσὶ τὸ κέντρον, ἡ ἀκτὶς, ἡ διάμετρος καὶ ἡ περιφέρεια. Τί λέγονται μοῖραι, λεπτὰ πρῶτα καὶ δεύτερα λεπτά. Τίνι τρόπῳ ἄγομεν καθέτους καὶ παραλλήλους γραμμὰς διὰ τῶν Κανόνων ἐπὶ τοῦ χάρτου. Τίνι τρόπῳ διὰ τοῦ Ἀναγωγέως καταμετροῦμεν τὰς ἐπὶ τοῦ χάρτου κεχαραγμένας γωνίας, ἢ δοθέντων τῶν δύο πλευρῶν καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μοιρῶν, κατασκευάζομεν τὴν γωνίαν. Περιγραφὴ καὶ χρῆσις τοῦ Ἀναγωγέως. Καταμέτρησις τῶν ἐπὶ τῆς γῆς κεχαραγμένων γωνιῶν διὰ τοῦ γραφομέτρου. Συστατικὰ τοῦ γραφομέτρου εἰσὶν ὁ Ἄντυξ, τὸ σταθερὸν καὶ κινητὸν δίοπτρον, τὸ γόνυ καὶ ὁ τρίπους. Ἡ χρῆσις τοῦ γραφομέτρου ἀπαιτεῖ τὴν συνδρομὴν τοῦ ἰσοπέδου καὶ τῆς βολίδος. Περιγραφὴ καὶ χρῆσις τῶν ἐργαλείων τούτων.

Τίνι τρόπῳ διὰ τοῦ γραφομέτρου καὶ τοῦ Ἀναγωγέως μεταφέρομεν ἐπὶ τοῦ χάρτου τὴν ἐπὶ τῆς γῆς κεχαραγμένην γωνίαν καὶ ἀντιστρόφως. Διὰ τοῦ Βερνιέρου ἀναγινώσκομεν κατὰ προσέγγισιν ἑνὸς λεπτοῦ τὰς ἐπὶ τοῦ Ἄντυγος τοῦ γραφομέτρου σχηματιζομένας γωνίας ὑπὸ τοῦ σταθεροῦ καὶ κινητοῦ διόπτρου. Κατασκευὴ καὶ χρῆσις τοῦ Βερνιέρου. Ὀλίγα τινὰ περὶ ἐπαναληπτικοῦ κύκλου. Ὅταν πρόκειται νὰ σκοπεύωμεν εἰς μεγάλας ἀποστάσεις, τὰ δίοπτρα τῶν ἐργαλείων ἀντικαθίστανται

Digitized by Google

διὰ Τηλεσκοπίων. Περιγραφὴ καὶ χρῆσις τοῦ Παντογράφου μὲ Τηλεσκόπιον.

Ἡ δὲ δευτέρα διάλεξις διελάμβανε τὰ ἑπόμενα.

Τί λέγεται εὐθύγραμμον ἢ καμπυλόγραμμον σχῆμα. Ἐπιφάνεια ἐπίπεδος. Τρίγωνον. Συστατικὰ τοῦ τριγώνου εἰσὶν αἱ τρεῖς πλευραὶ καὶ αἱ τρεῖς γωνίαι. Θεώρημα 1ον. Δύο τρίγωνα εἶναι ἴσα ὅταν ἔχωσι τὰς πλευρὰς καὶ τὰς γωνίας ἴσας ἑκατέραν ἑκατέρᾳ. Θεώρημα 2ον Τὸ ἄθροισμα τῶν γωνιῶν παντὸς τριγώνου εἶναι ἴσον μὲ δύο ὀρθὰς ἢ μὲ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα μοίρας. Ἐφαρμογὴ τῶν θεωρημάτων τούτων εἰς τὴν ἐπίλυσιν τῶν ἑξῆς προβλημάτων. Πρόβλημα 1ον. Δοθείσης τῆς πλευρᾶς καὶ τῶν προσκειμένων εἰς αὐτὴν γωνιῶν τριγώνου κεχαραγμένου ἐπὶ χάρτου, νὰ κατασκευασθῇ διὰ τοῦ ἀναγωγέως καὶ τοῦ Κανόνος, ἕτερον τρίγωνον ἴσον τῷ πρώτῳ. Πρόβλημα 2ον. Νὰ ἐπιλυθῇ τὸ αὐτὸ πρόβλημα καθ' ἣν περίπτωσιν τὸ τρίγωνον εἶναι κεχαραγμένον ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐξήγησις τῶν ἐργασιῶν τῶν ἀφορωσῶν τὴν ἐπίλυσιν τῶν δύο προβλημάτων διὰ τοῦ ἀναγωγέως καὶ τοῦ γραφομέτρου. Τί λέγεται ἀναλογία γεωμετρικὴ καὶ ποία ἡ θεμελιώδης ἰδιότης αὐτῆς. Ὁρισμός. Δύο τρίγωνα εἶναι ὅμοια, ὅταν ἔχωσι τὰς γωνίας ἴσας καὶ τὰς ὁμολόγους πλευρὰς ἀναλόγους. Ἐξήγησις τοῦ ὁρισμοῦ τούτου. Ἐφαρμογὴ τῶν ὁμοίων τριγώνων εἰς τὴν ἐπίλυσιν τῶν ἑξῆς προβλημάτων τῆς μηκομετρίας καὶ ὑψομετρίας. Πρόβλημα 1ον. Δοθέντος τριγώνου, ἐπὶ τῆς γῆς κεχαραγμένου, νὰ κατασκευασθῇ ἐπὶ χάρτου διὰ τῆς κλίμακος καὶ τοῦ ἀναγωγέως ὅμοιον τρίγωνον τῷ πρώτῳ καὶ ἀντιστρόφως. Πρόβλημα 2ον. Νὰ προσδιορισθῇ ἀπὸ γνωστοῦ σημείου ἀπόστασις ἑτέρου, ἀπροσίτου ὄντος. Πρόβλημα 3ον. Νὰ προσδιορισθῇ ἀπὸ γνωστοῦ σημείου, ἡ μεταξὺ δύο ἀπροσίτων σημείων ἀπόστασις. Πρόβλημα 4ον. Νὰ προσδιορισθῇ τὸ ὕψος κτιρίου ἢ ὄρους διὰ τοῦ γραφομέτρου, τοῦ Κανόνος, τῆς κλίμακος καὶ τοῦ Ἀναγωγέως. Τί λέγεται ὀρθογώνιον τρίγωνον, ὑποτείνουσα καὶ ὕψος αὐτοῦ. Θεώρημα 1ον. Τὸ τετράγωνον τῆς ὑποτεινούσης εἶναι ἴσον μὲ τὸ ἄθροισμα τῶν τετραγώνων τῶν δύο λοιπῶν πλευρῶν Τί λέγεται τετράγωνον καὶ ἐξήγησις τοῦ θεωρήματος. Συνέπεια ἐκ τοῦ θεωρήματος τούτου εἶναι ὅτι, γνωστῶν οὐσῶν τῶν δύο πλευρῶν ὀρθογωνίου τινὸς τριγώνου, δυνατὸν νὰ εὑρεθῇ ἡ τρίτη πλευρά. Τίνι τρόπῳ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ θεωρήματος τῆς ὑποτεινούσης δυνάμεθα νὰ φέρωμεν καθέτους ἐπὶ τῆς γῆς, μέσῳ χορδῆς διηρημένης εἰς 12 ἴσα μέρη καὶ ἄνευ τῆς συνδρομῆς ἐργαλείου. Θεώρημα 2ον. Τὸ ὕψος ὀρθογωνίου τινὸς τριγώνου εἶναι μέσον ἀνάλογον μεταξὺ τῶν δύο τμημάτων τῆς ὑποτεινούσης. Ἐξήγησις τοῦ θεωρήματος. Ἐφαρμογὴ τοῦ θεωρήματος εἰς τὴν μέθοδον δι' ἧς οἱ στρατιωτικοὶ μηχανικοὶ προσδιορίζουσι τὰς ἀποστάσεις ὠχυρωμένων θέσεων ἢ φρουρίων.

Ὁ κ. Γ. Δημητριάδης τὰς μαθηματικὰς ταύτας ἀληθείας μετὰ πολλῆς τῆς σαφηνείας καὶ λίαν πρακτικῶς διὰ πολλῶν σχεδίων καὶ ἐργαλείων ἀνέπτυξεν.

Ὁ κ. Ἀθ Βερναρδάκης ὑπὸ τὸν τίτλον «οἱ Ἕλληνες ὑπὸ οἰκονομολογικὴν ἔποψιν» ἐποιήσατο δύο διαλέξεις καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ λέγει τὰ ἑπόμενα· τί ἐστι πολιτικὴ οἰκονομία καὶ ἱστορία αὐτῆς· ἀκολούθως δὲ, ἀφοῦ κατέδειξε τὴν σπουδαιότητα τοῦ θέματός του καὶ τὰς ὡς ἐκ τούτου ἐλλείψεις τῶν μαθημάτων του, ἐπικαλεῖται τὴν ἐπιείκειαν τῶν ἀκροατῶν του. Εἶτα ἀποδεικνύει ὅτι ἡ πολιτικὴ οἰκονομία δὲν εἶναι νέα ἐπιστήμη, ὡς τινες τῶν οἰκονομολόγων ἀξιοῦσιν, ἀλλ' ὅτι ἦτον γνωστὴ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν. Ἀφοῦ δὲ εἶπε τινὰ περὶ τῶν ἡρωϊκομυθικῶν χρόνων, καὶ χαρακτηρίσας τοὺς τότε Ἕλληνας εἰσέρχεται εἰς τὸ κυρίως θέμα του λαμβάνων ὡς ἀφετηρίαν τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, θεωρῶν αὐτὸν ὡς μέγα εὐεργέτημα τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ. Ἐξιστορεῖ τὰ αἴτια τῆς ἱδρύσεως τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ἐν ἅπαντι τῷ ἀρχαίῳ πολιτισμένῳ κόσμῳ, τὴν ἀνάπτυξιν καὶ σημασίαν αὐτῶν δι' ἑαυτοὺς καὶ τὴν Ἑλλάδα. Ἐν τῷ δευτέρῳ μαθήματι αὐτοῦ ἐξιστορεῖ τὴν ὑλικὴν ἀνάπτυξιν τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, ἤτοι τὴν βιομηχανίαν καὶ τὰ προϊόντα μιᾶς ἑκάστης αὐτῶν. Ἀκολούθως προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ τὰ αἴτια δι' ὧν ἡ Ἑλλὰς κατώρθωσε διανοητικῶς νὰ ἀναπτυχθῇ ὅσον οὐδὲν ἄλλο ἔθνος ἐν τῷ κόσμῳ, ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου καὶ Πινδάρου καὶ Ἡσιόδου, τοῦ Λυκούργου, Σόλωνος καὶ Δράκοντος. Φθάνων δὲ εἰς τὸν χρυσοῦν αἰῶνα τῆς Ἑλλάδος προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ τὴν τελειότητα τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐπιστημῶν, τῶν ὡραίων τεχνῶν, τῆς βιομηχανίας καὶ τῶν τεχνῶν. Ἀκολούθως ἐξιστορεῖ τὴν παρακμὴν τῆς Ἑλλάδος, ἧς τὰ κυριώτερα αἴτια ἦσαν ἡ πολιτικὴ διαίρεσις τῆς Ἑλλάδος, οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι, μάλιστα μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης αἱ ἄνευ λόγου πολλάκις ἐκστρατεῖαι, αἱ μεγάλαι ἐπιτυχίαι κατὰ τῶν Περσῶν, αἵτινες δὲν ἐβράδυ-

Digitized

νον νὰ ἐπενέγκωσι τὴν διαφθορὰν καὶ τέλος ἡ δουλεία καὶ ἡ περιφρόνησις τῆς ἐργασίας. Τελευτῶν δὲ καταδεικνύει ὅτι ἡ Ἑλλὰς οὐχ' ἧττον ἐξεπλήρωσε τὴν ἀποστολήν της ὅσον οὐδὲν ἔθνος ἐν τῷ κόσμῳ.

Ταῦτα ἐν δυσὶ διαλέξεσιν ἀνέπτυξε λίαν εὐκρινῶς ὁ εὐπαίδευτος κ. Ἀθ. Βερναρδάκης.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ.

Ὁ φιλόπονος Γεν. Γραμματεὺς τοῦ ἡμ. Συλλόγου κ. Δ. Φίλιος θ' ἐποιήσατο διαλέξεις «περὶ θεάτρου καὶ δραματικῆς ποιήσεως» ὧν τὸ διάγραμμα ἔχει ὡς ἑπομένως. Δικαιολόγησις τῆς ἐκλογῆς τοῦ θέματος. Ὁρισμὸς καὶ χρησιμότης τῆς ποιήσεως ὡς ὡραίας τέχνης πρὸς τὴν καθόλου προαγωγὴν τῆς ἀνθρωπότητος.

Γένη καὶ εἴδη αὐτῆς καὶ ἐξέτασις ἑκάστου αὐτῶν.

Γένεσις καὶ ἀνάπτυξις τῆς ποιήσεως παρ' Ἕλλησιν ἐν γένει, ἰδίᾳ δὲ γένεσις καὶ ἀρχὴ τοῦ Δράματος, τῆς τε *Τραγῳδίας* καὶ *Κωμῳδίας* δηλ. παρ' Ἀθηναίοις ἐκ τῶν Διονυσιακῶν ἑορτῶν. Φύσις τῆς ἀρχαίας Τραγῳδίας καὶ μέρη αὐτῆς, *χορός*. Τὰ παρ' Ἕλλησι καὶ ἰδίᾳ παρ' Ἀθηναίοις θέατρα καὶ περιγραφὴ λεπτομερὴς αὐτῶν καθ' ὅλα τὰ μέρη των. Ἐποχὴ καὶ τρόπος θεατρικῶν παραστάσεων (Διονυσιακαὶ ἑορταὶ, χορηγίαι, θεωρικὰ κτλ.) Δικαιολόγησις Περικλέους ἐπὶ τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ περὶ τῶν θεωρικῶν νόμου. Ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν καὶ ἐκλογὴ τῆς Ἀντιγόνης Σοφοκλέους πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν εἰρημένων.

Ἀνάλυσις λεπτομερὴς Ἀντιγόνης Σοφοκλέους.

Κωμῳδία παρ' Ἀθηναίοις· αἱ τρεῖς ἐποχαὶ αὐτῆς. Ὁποία τις ἡ ἀρχαία, ἤτοι ἡ Ἀριστοφάνειος Κωμῳδία, ὁποία τις ἡ μέση καὶ ὁποία τις ἡ νέα ἡ καὶ Μενάνδρειος δυναμένη νὰ κληθῇ. Γενικώτατος χαρακτηρισμὸς Ἀριστοφάνους καὶ Μενάνδρου. Γένεσις τῆς Μολιερείου Κωμῳδίας ἐκ τῶν ἐν μεταφράσει Λατινικῇ διασωθέντων τὸ πλεῖστον ἔργων τῆς Μενανδρείου Κωμῳδίας.

Τὸ *Θέατρον παρὰ Ῥωμαίοις*. Χαρακτηρισμὸς Ῥωμαίων ὡς πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὰς ὡραίας τέχνας κατ' ἀντιπαράθεσιν πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ἡ ποίησις καθόλου καὶ ἑπομένως καὶ τὸ Δράμα παρὰ Ῥωμαίοις. Ποῖα τὰ παρ' αὐτοῖς ἀγαπητὰ θεάματα.

Διατί ὁ Χριστιανισμὸς ἐπελθὼν κατήργησε τὰ θέατρα;

Ὑπελείπετο δὲ νὰ ποιήσῃ ἓν εἰσέτι τοὐλάχιστον μάθημα περὶ τοῦ πότε ἤρχισε ν' ἀναγεννᾶται τὸ θέατρον παρὰ τοῖς Φράγκοις καὶ ποῖαι αἱ βοηθήσασαι αὐτὸ περιστάσεις; κατὰ τί διαφέρει τὸ νέον θέατρον τοῦ ἀρχαίου; ἆρά γε ἡ δραματικὴ τέχνη καὶ ποίησις ὑπερέχει, ἢ ἐλαττοῦται τῆς ἀρχαίας καὶ κατὰ τί ὑπερέχει ἂν ὑπερέχῃ, κατὰ τί ἐλαττοῦται ἂν ἐλαττοῦται; Τὸ μάθημα τοῦτο ὁ χρόνος δὲν ἐπέτρεψεν ὅπως γένηται.

Ἔχων ὑπ' ὄψιν τὴν σπουδαιότητα τῶν διαληφθεισῶν διαλέξεων λυποῦμαι μὴ δυνάμενος ἵνα ἐκθέσω τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Δ. Φιλίου λεχθέντα ἕνεκα τοῦ λίαν συνοπτικοῦ τῆς παρ' αὐτοῦ διαβιβασθείσης μοι περιλήψεως.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ.

Ὁ κ. Ι. Δ. Ἀριστοκλῆς ἐν ταῖς 6 αὐτοῦ περὶ φιλοσοφικῶν διαλέξεσιν ἐπραγματεύσατο ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον «περὶ τῆς πρωτογόνου καὶ δευτερογόνου συνειδήσεως τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ τῶν ψυχικῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων». Ἡ περίληψις τῶν διαλέξεων τούτων ἐστὶν ἡ ἑπομένη.

Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα στοιχεῖον αὐτοῦ θεμελιῶδες κέκτηται τρεῖς ἐννοίας, τοῦ φυσικοῦ κόσμου, τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Θεοῦ. Ἡ περὶ τὰς τρεῖς ταύτας ἐννοίας ἐνέργεια τοῦ πνεύματος, διπλῆν ἔχει τὴν μορφὴν, τὴν ἀδιάσκεπτον καὶ τὴν διασκεπτικήν.

Α'. Περιγραφὴ τῆς ἀδιασκέπτου ἐνεργείας. Γνωρίσματα γενικὰ τῆς ἀδιασκέπτου ἐνεργείας τοῦ πνεύματος, τὸ συνθετικὸν, τὸ συγκεκριμένον, τὸ μερικὸν, τὸ μυστηριῶδες· τὸ αἴσθημα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ συνοδεύει τὴν ἀδιάσκεπτον ἐνέργειαν. Γλῶσσα πρὸς ἔκφρασιν τῶν νοημάτων τῆς ἀδιασκέπτου ἐνεργείας ἡ ποιητική. Ἀπόδειξις πρώτη ὅτι ἀρχόμεθα ἀπὸ τῆς ἀδιασκέπτου ἐνεργείας ἐστὶν ἡ ἀφετηρία τῆς πνευματικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐνεργείας, ἡ παιδικὴ ἡλικία τοῦ ἀνθρώπου, ὁ βίος τοῦ λαοῦ ὁ ἀνεπιστήμων καὶ ἐν γένει ὁ βίος αὐτὸς τοῦ ἀνθρώπου. Ἀπόδειξις δευτέρα ἰδίᾳ αἱ παραδόσεις τῶν ἀρχαιοτάτων λαῶν Ἀσσυρίων, Βαβυλωνίων, Ἰνδῶν, Σινῶν, Μήδων, Περσῶν, Αἰγυπτίων, Ἑλλήνων καὶ ἄλλων καὶ ἐν γένει ἡ παιδικὴ ἡλικία παντὸς ἔθνους. Ἄνδρες διαπρέψαντες διὰ τῆς ἀδιασκέπτου ἐνεργείας τοῦ πνεύματος εἰσὶν οἱ ἥρωες τῆς ἀρχαιότητος, θηρία φονεύσαντες, κακούργους ἀποκτείναντες, τὰς πόλεις καθαρίσαντες καὶ διὰ πολλῶν τιμαλφῶν δώρων προικίσαντες αὐτάς. Οἱ ἱδρυταὶ τῶν πόλεων, τέχνας καὶ διαφόρους τελετὰς διδάξαν-

Digitized by Google

τες εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Οἱ ἀρχαῖοι νομοθέται, νόμους πολιτικοὺς, κοινωνικοὺς καὶ ὑγιεινοὺς θέντες. Οἱ ἐθνικοὶ θεολόγοι, Μάγοι, Βραχμᾶνες, Χαλδαῖοι, Μανδαρῖνοι, οἱ ἰατροὶ τῆς ἀρχαιότητος καὶ οἱ μάντεις· οἱ ποιηταὶ καὶ καλλιτέχναι. Ὅρος πρὸς τὴν ἀδιάσκεπτον ἐνέργειαν ἐστὶν ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος, ἡ φύσις· αὕτη ἐπιδρᾷ ἐπὶ τὴν παραγωγὴν τῆς ἰδέας τοῦ ἀπείρου καὶ τῆς ἰδέας τοῦ καλοῦ· ἡλικίαι τῆς βαθμηδὸν ἀναπτύξεως τῆς ἀδιασκέπτου ἐνεργείας ἐν τῇ ἀρχαιότητι εἰσὶ τρεῖς. Ἐν τῇ πρώτῃ αἱ παραγόμεναι ἔννοιαι εἰσὶν ἀληθεῖς. Μονοθεϊσμὸς δέ ἐστιν ἡ θρησκεία. Ἐν τῇ δευτέρᾳ ἡ πλάνη ὑπεισδύει· αὕτη συνίστησι τοὺς μυθικοὺς καὶ ἡρωϊκοὺς αἰῶνας· σεβδαϊσμὸς, φετιχισμὸς, καὶ ἀνθρωπομορφισμὸς, εἰσὶν αἱ θρησκεῖαι· τὸ δὲ πολίτευμα θεοκρατικόν. Τρίτη ἡλικία ἐστὶν ἡ τῶν μυστηρίων. Προϊόντα ἐν παραδείγμασι τῆς ἀδιασκέπτου ἐνεργείας προβάλλονται οἱ ὁμηρικοὶ χαρακτῆρες Ἕκτορος, Ἀνδρομάχης, Πηνελόπης καὶ Πριάμου.

Β'. Περιγραφὴ τῆς δευτερογόνου ἢ διασκεπτικῆς συνειδήσεως. Ἀφ' οὗ ὅρος αὐτῆς ἡ ἀμφιβολία, ἡ ἀμφιβολία ἀφετηρία τῆς προόδου, σύντροφος αὐτῇ ἡ συναίσθησις τῆς ἀγνοίας. Ἐντεῦθεν ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἔρωτος τοῦ εἰδέναι, ἡ ἐνέργεια τῆς βουλήσεως πρὸς διάσκεψιν, συνέπειαι δὲ αὐτῆς ἡ πεῖρα καὶ ἡ παρατήρησις τῶν μερικῶν γινομένων, ἡ ἀντιπαράθεσις αὐτῶν πρὸς ἄλληλα, ἡ ἐξακρίβωσις τοῦ κοινοῦ αὐτῶν χαρακτῆρος, ὁ σχηματισμὸς τῶν γενικῶν ἀφῃρημένων ἐννοιῶν καὶ ἡ ταξινομία αὐτῶν. Χαρακτῆρες τῆς διασκέψεως εἰσὶ τὸ ἀναλυτικὸν, τὸ ἀφῃρημένον, τὸ καθόλου, τὸ εὐκρινὲς καὶ σαφές. Γλῶσσα τῆς διασκεπτικῆς ἐστὶν ὁ πεζὸς λόγος· ἀπόδειξις τούτου ὁ βίος ἑκάστου ἀνθρώπου καὶ ἡ ἱστορία αὐτὴ τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡλικίαι τῆς διασκέψεως ἢ τῆς ἐπιστήμης ἐν τῇ ἀνθρωπότητι εἰσὶ τρεῖς. Ἡ παιδικὴ ἐπιζητοῦσα τὴν καθολικὴν ἐπιστήμην, ἡ νεανικὴ καθ' ἣν ἡ καθόλου ἐπιστήμη διαιρεῖται εἰς πολλὰς· ἡ ἀνδρικὴ καθ' ἣν πρὸς ταῖς ἄλλαις ἐπιστήμαις συνίσταται καὶ ἡ πρώτη τῶν ἐπιστημῶν, ἡ φιλοσοφία.

Μετὰ τὴν διὰ μακρῶν καὶ λίαν εὐκρινῆ περιγραφὴν τῶν δύο τούτων τρόπων τῆς νοητικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐνεργείας, ἤτοι τῆς ἀδιασκέπτου καὶ τῆς διασκεπτικῆς, ἐποιήσατο τὸ διάγραμμα τῶν πνευματικῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων καὶ τῶν ὑποδιαιρέσεων αὐτῶν, ἐπιφυλαττόμενος ὅπως κατὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος πραγματευθῇ περὶ ἑκάστης ἰδίᾳ.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ.

Ὁ κ. Ι. Δ. Ἀριστοκλῆς ἐν δυσὶ διαλέξεσιν ἐλάλησε περὶ τῶν Βαβυλωνίων καὶ Ἀσσυρίων ὡς ἑπομένως· πρῶτον προσδιώρισε τὴν γεωγραφικὴν θέσιν τῶν λαῶν τούτων, εἶτα ὑπέδειξε τὴν μεταξὺ τῆς Γενέσεως καὶ Ἡροδότου ἀφ' ἑνὸς, Στράβωνος καὶ Πτολεμαίου τῶν γεωγράφων ἀφ' ἑτέρου, ὑφισταμένην διαφωνίαν ὡς πρὸς τὴν γεωγραφικὴν θέσιν τῶν λαῶν τούτων· ἐξέθετο τοὺς λόγους τῆς διαφωνίας ταύτης, καὶ διέκρινε τὴν Ἀρχαίαν Ἀσσυρίαν κειμένην μεταξὺ τῶν δύο μεγάλων ποταμῶν, Εὐφράτου καὶ Τίγριος, ἀπὸ τῆς πέραν τοῦ τελευταίου κειμένης Ἀσσυρίας, τῆς περὶ τὴν Ἄρβηλον δμόρου· μετὰ τοῦτο περιέγραψε τὴν Βαβυλωνίαν καθ' Ἡρόδοτον, Ξενοφῶντα καὶ Στράβωνα, ὑποδείξας τὴν βαθμηδὸν ἐπερχομένην διαφορὰν ἐν τῇ φυσικῇ καὶ ἠθικῇ καταστάσει τῶν χωρῶν τούτων καὶ τοὺς λόγους ταύτης ἐκθέμενος.

ΗΘΙΚΑ.

Ὁ κ. Κ. Καλλιάδης τέσσαρας ἐποιήσατο διαλέξεις ὧν θέμα ὑπῆρξεν *ἡ γυνὴ* ἐν τῇ *οἰκογενείᾳ* καὶ ἐν τῇ *κοινωνίᾳ*· καὶ ἐν μὲν ταῖς τρισὶν ἀνέπτυξε τὴν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ θέσιν τῆς γυναικὸς ὡς θυγατρὸς, ὡς συζύγου καὶ ὡς μητρός· ἐν δὲ τῇ τετάρτῃ τὰ κατὰ τὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ θέσιν αὐτῆς ὡς πολίτιδος· αἱ διαλέξεις αὗται ἐν περιλήψει ἔχουσιν ὧδέ πως.

ΔΙΑΛΕΞΙΣ ΠΡΩΤΗ· Η ΘΥΓΑΤΗΡ.

Ὁ Κ. Καλλιάδης ἐν προοιμίῳ, λέγει ὅτι ἡ πρόθεσις αὐτοῦ δὲν εἶναι νὰ συμβουλεύσῃ ἐπανάστασιν τῶν γυναικῶν κατὰ τῶν ἀνδρῶν, ἢ πίεσιν τούτων ἐπ' ἐκείνων, ἀλλὰ νὰ ὑποδείξῃ τὴν ἀνάγκην τῆς εἰλικρινοῦς ἑνώσεως καὶ ἀπὸ κοινοῦ ἐνεργείας τῶν δύο τούτων μεγάλων τῆς φύσεως δυνάμεων πρὸς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν, ἤτοι τὴν ἀμοιβαίαν ἐκτίμησιν καὶ ἀναγνώρισιν τῶν ἰδίων ἑκάστῳ φύλῳ προτερημάτων, ἐξ ἧς φρονεῖ ὅτι θέλει πηγάσει ἀναντιρρήτως ἥ τε εὐημερία τῶν ἀτόμων καὶ ἡ πρόοδος τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἀκολούθως διατείνεται ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀφομοιωθῇ ἡ γυνὴ μετὰ τοῦ ἀνδρὸς, ἀλλὰ νὰ συμπληρωθῇ ὁ μὲν διὰ τῆς δὲ, προτείνει δὲ τὸν ἑξῆς ὁρισμὸν τῆς γυναικὸς, ὃν ἐπιφυλάττεται

Digitized by Google

ν' ἀναπτύξῃ πλατύτερον ἐν τῇ τετάρτῃ αὐτοῦ διαλέξει· «ἡ γυνὴ, λέγει ὁ Κ. Καλλιάδης, ἐςὶν »ὃν ἀνόμοιον καὶ ἴσον τῷ ἀνδρί.» Ἀποδεικνύων δὲ μετὰ ταῦτα ἐν ὀλίγοις ὅτι ἀείποτε ἐθεωρήθη καὶ τὴν σήμερον θεωρεῖται παρά τε τοῖς βαρβάροις καὶ τοῖς πεπολιτισμένοις ἔθνεσιν ὡς ὑποδεεστέρα τοῦ ἀνδρὸς καὶ διατεινόμενος ὅτι ὁ 19ος αἰὼν, ἑπόμενος τῷ πνεύματι τοῦ χριστιανισμοῦ, εἰς ὃν ὀφείλονται αἱ κυριώτεραι ἀπελευθερώσεις τῆς γυναικὸς, ὀφείλει ἵνα δι' ἐντελοῦς ἀπελευθερώσεως ἀνυψώσῃ τὴν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ὑπ' αὐτῆς κατεχομένην ἀνεπαρκῆ καὶ ταπεινωτικὴν θέσιν, εἰσέρχεται εἰς τὴν λεπτομερῆ ἀνάπτυξιν τῶν ἐπὶ τοῦ προκειμένου σφόδρα λεπτοφυοῦς ζητήματος σκέψεων αὐτοῦ καὶ πεποιθήσεων διὰ τῆς σκιαγραφίας τῆς θυγατρός.

Καὶ πρῶτον μὲν, εἰς τὴν ἱστορίαν ἀνατρέχων, τῆς τε ἀρχαιότητος καὶ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων, ὁ Κ. Καλλιάδης ἀποδεικνύει ὅτι ἡ γέννησις θυγατρὸς ἐνέπνεε καὶ ἐμπνέει ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ αἴσθημα δυσαρεσκείας καὶ ἀποθαρρύνσεως, λέγων πρὸς ὑποςήριξιν ὅτι καὶ τὴν σήμερον παρ' ἡμῖν οὐκ ὀλίγοι πατέρες τὰ ἄῤῥενα μόνον τέκνα αὐτῶν ὀνομάζουσι «παιδία»· Ἐξετάζων δὲ τὰ ἐλατήρια τοῦ γενικοῦ τούτου αἰσθήματος, εὑρίσκει ὅτι, ἐκτὸς τῆς προλήψεως, τῆς κενοδοξίας καὶ τῆς ἐπιθυμίας ἣν ἔχει ὁ πατὴρ νὰ διαιωνίσῃ διὰ τῶν υἱῶν τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὑπάρχει καὶ ὁ λίαν εὔληπτος ἐν τῇ ἐνεστώσει καταςάσει τοῦ γυναικείου φύλου φόβος τῶν γονέων, σκεπτομένων μετ' ἀθυμίας καὶ ἄλγους ψυχῆς πῶς μὲν, ἐὰν ὦσι πτωχοὶ, θέλει ζήσει ἡ θυγάτηρ αὐτῶν, ἐὰν δὲ ὦσι πλούσιοι, εἰς πόσας ἠθικὰς πληγὰς θέλει εἶναι ἐκτεθειμένη, καὶ πόσον οἱ ἄνθρωποι, οἵτινες οὐδόλως ἀποροῦσι βλέποντες ἄνδρας διάγοντας ἄγαμον βίον, κακῶς καὶ περιφρονητικῶς διάκεινται πρὸς τὴν ἄγαμον θυγατέρα, ἣν νέαν ἔτι, μειδιῶντες ἀποκαλοῦσι «γεροντοκόριτσο». Μεταβαίνων εἰς τὸ κληρονομικὸν δικαίωμα τῆς θυγατρὸς, ὁ κ. Καλλιάδης ἐξιστορεῖ τὰς μεταβολὰς ἃς ὑπέστη ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς καθ' ἡμᾶς ἐποχῆς καὶ τὴν τυραννικὴν πίεσιν ἥτις ἐξησκεῖτο ἐπὶ τῆς ἀδελφῆς ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ, ἀναγνωρίζει δὲ ὅτι τὰ ἔθιμα καὶ αἱ νομοθεσίαι τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος, εὐαρίθμων τινῶν λαῶν ἐξαιρουμένων, καθιέρωσαν πλήρη ἰσότητα ἐπὶ τοῦ προκειμένου μεταξὺ υἱοῦ καὶ θυγατρὸς, ὅπερ θεωρεῖ ὡς τὴν πρωτίστην ἀναγνώρισιν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ οἰκογενείᾳ τῶν ἀρχῶν τῆς ἰσότητος ἑκατέρων τῶν φύλων. Μετὰ τοῦτο δὲ ἀναπτύσσων τὸ περὶ ἀνατροφῆς τῶν θυγατέρων ζήτημα, διατείνεται ὅτι τὸ ἐκπαιδευτικὸν σύστημα ὅπερ παραδέχεται καὶ τὴν σήμερον ἡ πλειονοψηφία τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἀνεπαρκὲς καὶ ταπεινωτικὸν δι' αὐτὰς, ὅτι ἡ θυγάτηρ δικαιοῦται ν' ἀνατρέφηται καὶ ἐκπαιδεύηται σοβαρῶς καὶ βασίμως, ἐκλέγουσα ἐλευθέρως ἐν καταλλήλῳ ἡλικίᾳ καὶ τὸ εἶδος τῶν σπουδῶν αὐτῆς, καὶ, ἀπασχολοῦσα τὴν ἑαυτῆς διάνοιαν ἐπὶ παντὸς ὠφελίμου τε καὶ τερπνοῦ ἀντικειμένου καὶ ἀποφεύγουσα οὕτω τὴν ςενοχωρίαν καὶ τὰ ταύτης ἐπακόλουθα ἐλαττώματα τῆς κενοδοξίας, τῆς ἰδιοτροπίας καὶ τῆς εἰς ἔπακρον φιλαρεσκείας, ἅτινα καθιστῶσι δύσκολον καὶ τὴν ἀποκατάστασιν αὐτῆς, νὰ προσκτᾶται ὅσον ἔνεστι εὐρυτέρας γνώσεις, μελλούσας ἵνα καταρτίσωσιν αὐτὴν ἀφωσιωμένην σύζυγον, φιλόστοργον μητέρα, τελείαν πολίτιδα· συγκεφαλαιῶν δὲ τὰς σκέψεις αὐτοῦ, λέγει ὅτι ἡ θυγάτηρ δέον ὅπως ἀνατρέφηται καὶ ἐκπαιδεύηται, οὐχὶ πρὸς ἀποκλειστικὴν τοῦ ἀνδρὸς εὐαρέσκειαν, ἀλλ' ὡς αὐτοφυὲς καὶ αὐτοτελὲς πλάσμα τοῦ Θεοῦ. Ὁμιλῶν δὲ περὶ τοῦ γάμου αὐτῆς, ἐκτίθησι τοὺς λόγους δι' οὓς νομίζει ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐπιβάλληται εἰς τὴν θυγατέρα πρὸ τῆς ἡλικίας ἥτις ἀπαιτεῖται πρὸς γνῶσιν καὶ συναίσθησιν τῶν νέων αὐτῆς καθηκόντων, καὶ ὅτι εἰς μὲν τὴν θυγατέρα δέον ἵν' ἀποκλειστικῶς ἀνήκῃ ἡ τελειωτικὴ ἐκλογὴ τοῦ συζύγου αὐτῆς, εἰς δὲ τοὺς γονεῖς ἡ διαφώτισις καὶ ἀγαθὴ διεύθυνσις τῆς ἐκλογῆς ταύτης, ἐξ ἧς μέλλει νὰ ἀπορρεύσῃ ἡ μέλλουσα εὐτυχία ἢ δυστυχία τῆς θυγατρός. Καὶ τέλος, ὡς συμπέρασμα, ὁ κ. Καλλιάδης, ὑποβάλλει ὅτι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ γέννησις, ἡ ἀνατροφὴ, ἡ ἐκπαίδευσις καὶ αὐτὸς ὁ γάμος τῆς θυγατρὸς καθιστῶσι τὴν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ θέσιν αὐτῆς ὑποδεᾗ καὶ ἄνισον, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπάρχει ἐν ταῖς νεωτέραις κοινωνίαις τάσις ἀναμφισβήτητος πρὸς ἀκριβῆ ἐφαρμογὴν τῶν ἀρχῶν τῆς ἰσότητος καὶ περαίνει τὴν πρώτην διάλεξιν.

ΔΙΑΛΕΞΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ.

Ἡ Σύζυγος.

Πρῶτον ἀντικείμενον τῶν περὶ τῆς συζύγου σκέψεων τοῦ κ. Καλλιάδου εἶναι ἡ ἐξουσία, ἣν ἀνέκαθεν εἶχε καὶ ἔχει ὁ ἀνὴρ ἐπὶ τῆς χρηματικῆς αὐτῆς περιουσίας, ἐξουσία ἣν κατά τε τοὺς ἀρχαίους καὶ τοὺς νεωτέρους χρόνους αἱ νομοθεσίαι ἁπάντων τῶν λαῶν κα-

Digitized by Google

τέστησαν σχεδὸν ἀπόλυτων, καὶ ἥτις δέον κατ' αὐτὸν ὅπως ἐλαττωθῇ, τῆς συζύγου δικαιουμένης ἢ νὰ συμμετέχῃ τῆς διαχειρίσεως τῆς οἰκογενειακῆς καταστάσεως δι' ἐξασκήσεως ἐξουσίας ἴσης τῇ τοῦ συζύγου, ἢ, ὅταν τοῦτο δυσεφάρμοστον δόξῃ καὶ πολύπλοκον, νὰ διαχειρίζηται ἐλευθέρως τὴν ἰδίαν αὐτῆς περιουσίαν. Ἀκολούθως μεταβαίνων εἰς τὴν ἐξουσίαν ἣν εἶχε καὶ ἔχει ὁ σύζυγος καὶ ἐπὶ τοῦ ἀτόμου καὶ τῶν πράξεων τῆς συζύγου, ὁ κ. Καλλιάδης ἀναπτύσσει διὰ μακρῶν καὶ ἀποδεικνύει ἱστορικῶς ὅτι πανταχοῦ καὶ πάντοτε μία καθιεροῦται ὑπὸ τῶν νόμων καὶ τῶν ἐθίμων θέλησις, ἡ τοῦ ἀνδρὸς, ἀπέναντι τῆς ὁποίας ὀφείλει ἑκοῦσα ἄκουσα νὰ ὑποκύψῃ ἡ σύζυγος. Ὁμιλῶν δὲ ἐν ἐκτάσει περὶ τοῦ συζυγικοῦ ἐγκλήματος τῆς ἀπιστίας, διατείνεται, ἐπὶ ἱστορικῶν κειμένων ἐπίσης βασιζόμενος, ὅτι τὰ ἔθιμα, καὶ αἱ νομοθεσίαι τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν κατά τε τοὺς χρόνους τῆς ἀρχαιότητος καὶ κατὰ τοὺς χριστιανικοὺς αἰῶνας, ὡς πάρεργον μὲν καὶ ἐπουσιώδη ἐθεώρησαν τὴν ἀπιστίαν τοῦ ἀνδρὸς, ἅπασαν δὲ αὐτῶν τὴν προσοχὴν ἐπέστησαν ἐπὶ μόνης τῆς ἀπιστίας τῆς γυναικὸς καὶ ἐπὶ ταύτης ἐπέπεσαν ἐν ὀνόματι τῆς περιυβριζομένης ἐξουσίας καὶ τιμῆς τοῦ ἀνδρὸς, μηδόλως λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς περιφρονουμένης ἀξιοπρεπείας καὶ φιλοτιμίας τῆς ἀπατωμένης συζύγου. Ὁμολογῶν δὲ ὅτι τὸ ὑπὸ τῆς συζύγου διαπραττόμενον ἔγκλημα ἐπιφέρει πολλάκις φυσικὰς συνεπείας λίαν σοβαρὰς καὶ ἀνηθίκους, αἵτινες προσβάλλουσι καιρίως τὴν καρδίαν τοῦ ἀνδρὸς ἐν τῇ διπλῇ αὐτοῦ ἰδιότητι συζύγου καὶ πατρὸς, διέρχεται λεπτομερῶς καὶ τὰ παρακολουθοῦντα συνήθως τὴν ἀπιστίαν τοῦ συζύγου καὶ ἀποδεικνύει ὅτι δὲν δύναται αὕτη δικαίως νὰ θεωρηθῇ τόσον ἀθῶα καὶ ἀβλαβὴς καὶ μικροῦ λόγου ἀξία ὅσον οἱ νόμοι ἡμῶν καὶ τὰ ἔθιμα τὴν θεωροῦσι, κατακρίνει δὲ πικρῶς τὰ ἔθιμα καὶ τοὺς νόμους οἵτινες συγχωροῦσι τὸν φονέα τῆς ἀπίστου αὐτοῦ συζύγου, ἐπιλέγων ὅτι, ἐὰν ἀληθῶς ἀδικαιολόγητος ἦναι ἡ ἄπιστος σύζυγος, εἶναι ἐπίσης ἀδικαιολόγητος ἡ σκέψις καθ' ἣν, ἕνεκα μιᾶς διαφορᾶς ἐν τοῖς ἀποτελέσμασι τοῦ ἐγκλήματος, ὁ μὲν ἔνοχος ἀνὴρ οὐδόλως κατακρίνεται, ἡ δὲ πεπλανημένη γυνὴ ἀξία ἀγχόνης ἀντιχριστιανικῆς κηρύττεται, καὶ φονεύεται ἀτιμωρητεὶ ὑπ' ἀνδρὸς ἐπισωρεύοντος ἐφ' ἑαυτοῦ τρεῖς ἰδιότητας ἀπαδούσας ἀλλήλαις, τὴν τοῦ διαδίκου, τὴν τοῦ δικαστοῦ καὶ τὴν τοῦ δημίου.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Καλλιάδης, μεταβαίνων νοερῶς εἰς οἰκογένειαν μηδόλως κυμαινομένην ἐπὶ ὠκεανοῦ τοσούτων παθῶν, εὑρίσκει καὶ ἐκεῖ τὴν θέσιν τῆς συζύγου ὑποδεῆ καὶ ἄνισον, ὑποστηρίζει δὲ ὅτι εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι οἱ ἐπιτήδειοι τρόποι, αἱ θωπεῖαι, ἡ κολακεία, αἱ παντοειδεῖς καὶ ποικίλαι προσποιήσεις ἀγάπης καὶ ἀφοσιώσεως παραδίδουσιν ἐνίοτε εἰς τὴν σύζυγον τὴν ἐξουσίαν ἣν θέλουσι νὰ ἐξασκῶσι μόνοι οἱ ἄνδρες, ἀλλ' οὔτε σεβαστή, οὔτε ἀξιοπρεπὴς εἶναι ἡ ἐξουσία ἡ στηριζομένη ἐπὶ τοῦ ψεύδους καὶ ἐπὶ ἐρωτικῶν ἐπιτηδευμάτων, καὶ κατὰ πάντα προτιμητέαν θεωρεῖ καὶ δικαίαν τὴν εἰς τὰς σχέσεις τῶν συζύγων νόμιμον εἰσαγωγὴν τῶν ἀρχῶν τῆς ἰσότητος. Προτείνει δὲ ὡς πρώτην καὶ σωτήριον μεταρρύθμισιν σκοποῦσαν τὴν ἀνύψωσιν τῆς συζύγου καὶ κατὰ συνέπειαν τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς εἰκόνος τοῦ ἰδανικοῦ καὶ τελείου γάμου, τὴν σύστασιν διαρκοῦς οἰκογενειακοῦ συμβουλίου, ὅπερ συγκείμενον ἐκ μελῶν ἀμφοτέρων τῶν οἰκογενειῶν καὶ ἐν ἐκτάκτοις μόνον καὶ σοβαραῖς περιστάσεσι συγκαλούμενον, δύναται, καθ' ὃ ὑπὸ συγγενικῶν ἐμπνεόμενον αἰσθημάτων, καὶ τὴν δημόσιον τῶν δικαστηρίων διαδικασίαν λυσιτελῶς νὰ ἀντικαταστήσῃ, καὶ τὴν ἀπολεσθεῖσαν τυχὸν συζυγικὴν ὁμόνοιαν ἠπίως καὶ ἀθορύβως νὰ ἐπαναφέρῃ. Καὶ οὕτω περαίνει τὴν δευτέραν διάλεξιν.

ΔΙΑΛΕΞΙΣ ΤΡΙΤΗ.

Ἡ μήτηρ.

Ἀρχόμενος τῆς ἐξιστορήσεως τῶν ἀλλεπαλλήλων μεταβολῶν ἃς ὑπέστη κατὰ διαφόρους ἐποχὰς τὸ πρόσωπον τῆς μητρὸς, ὁ κ. Καλλιάδης, λέγων ὅτι ἦφερε καὶ φέρει πάντοτε ἱερὸν χαρακτῆρα, παρατηρεῖ μετ' ἐκπλήξεως ἀντίφασιν ἀνεξήγητον καὶ παγκόσμιον, καθ' ἣν ἡ γυνὴ, ἀποκτῶσα τέκνα, ὡς σύζυγος μὲν, ἀπήλαυε σχετικῆς τινος ἀπελευθερώσεως, ὡς μήτηρ δὲ, οὐδεμίαν προσεκτᾶτο ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς ἀνατροφῆς καὶ τῆς διευθύνσεως τῶν ἰδίων τέκνων, τὰ ὁποῖα ἐν τοσούτῳ κάλλιον τοῦ πατρὸς γνωρίζει καὶ ἐν τῇ παιδικῇ καὶ ἐν τῇ ἐφήβῳ αὐτῶν ἡλικίᾳ. Διατρέχων δὲ τὰς διατάξεις τῶν διεπουσῶν τὴν ἡμετέραν ἐποχὴν νομοθεσιῶν, ἀποδεικνύει ὅτι παρεγνωρίσθησαν ὁλοτελῶς αἱ ἀρχαὶ τῆς ἰσότητος μεταξὺ πατρὸς καὶ μητρὸς, ταύτης μηδόλως δικαιουμένης νὰ ἐξασκήσῃ τὴν ἐλαχίστην μερίδα τῆς

Digitized by Google

πατρικῆς ἐξουσίας, μήτε ἐπὶ τῆς ἀνατροφῆς καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν τέκνων αὐτῆς, μήτε ἐπὶ τοῦ συνοικεσίου αὐτῶν. Ἐκ τῆς λεπτομεροῦς αὐτοῦ ἐκθέσεως ἐξάγεται ὅτι ἡ μήτηρ δὲν δικαιοῦται νομίμως ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς αἰῶνι, οὔτε νὰ ὑπερασπισθῇ τὰ τέκνα αὐτῆς, οὔτε νὰ τὰ διευθύνῃ, οὔτε νὰ τὰ κρατήσῃ παρ' ἑαυτῇ ἢ νὰ τὰ ἀπομακρύνῃ τῆς οἰκίας, οὔτε νὰ τὰ κηδεμονεύσῃ, οὔτε νὰ τὰ ἀναθρέψῃ, οὔτε ὑπὲρ ἢ κατὰ τοῦ μελετωμένου συνοικεσίου αὐτῶν νὰ ἐξενέγκῃ ἀποτελεσματικὴν γνώμην, ἀλλ' ἐὰν αὐτὴ μὲν δώσῃ τὴν συναίνεσίν της, ὁ δὲ πατὴρ ἀρνηθῇ τὴν ἰδικήν του, ὁ γάμος δὲν τελεῖται, ἐὰν δὲ οὗτος μὲν δώσῃ αὐτὴν, ἡ δὲ μήτηρ δὲν συναινέσῃ τὸ συνοικέσιον ἀκωλύτως πανηγυρίζεται. Μετὰ ταῦτα, τὰ ἀφορῶντα τὸ πρόσωπον τῆς μητρὸς ἐν ἁπάσαις ἀδιακρίτως ταῖς οἰκογενείαις, ταῖς πλουσίαις καὶ ταῖς πτωχαῖς. ταῖς μᾶλλον καὶ ταῖς ἧττον τιμίαις, ὁ κ. Καλλιάδης ἀπαριθμεῖ τὰ οἰκογενειακὰ καὶ κοινωνικὰ βάρη, τὰ ἐπιπίπτοντα ἀνηλεῶς ἐπὶ τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ἐκνόμων μητέρων, βάρη τραγικώτατα, μηδόλως ἐνοχλοῦντα τὸν ἔκνομον ἢ τὸν πτωχὸν πατέρα, διατεινόμενος ὅτι, ἐν ταῖς πλείσταις τῶν πτωχῶν οἰκογενειῶν, ὁ πατὴρ διαμένει συνήθως πολὺ ὀλίγον ἐν τῇ οἰκίᾳ. ἀρνεῖται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πᾶσαν χρηματικὴν βοήθειαν εἰς τὴν μητέρα, παραπονεῖται πολλάκις κατ' αὐτῆς ἐπὶ τῷ ἀριθμῷ τῶν τέκνων αὐτοῦ, καὶ φεύγει ἀφίνων ἐπ' αὐτῆς πᾶσαν τὴν εὐθύνην καὶ πάντα τὰ βάρη πολυμελοῦς οἰκογενείας, ἡ δὲ μήτηρ οὐδεμίαν εὑρίσκει παρὰ τοῖς νόμοις ἡμῶν καὶ τοῖς ἔθίμοις προστασίαν πραγματικὴν καὶ δικαίαν ἀνακούφισιν. Ἀκολούθως περιγράφων τὴν οἰκτρὰν θέσιν εἰς ἣν περιέρχεται ἡ πεπλανημένη γυνὴ, ἥτις ἀπὸ τὴν ἰδιότητα τῆς θυγατρὸς μεταβαίνει εἰς τὴν τῆς μητρὸς χωρὶς νὰ περιδεθῇ τὴν τῆς συζύγου, οὐδόλως μὲν προτίθεται νὰ δικαιολογήσῃ τὴν τοιαύτην μητέρα, οὐχ' ἧττον δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου καθάπτεται τῶν ἡμετέρων ἐθίμων καὶ νομικῶν κειμένων, καθ' ἃ ὁ μὲν ἔνοχος πατὴρ οὐδεμίαν ἔχει εὐθύνην καὶ οὐδεμίαν ὑποχρέωσιν, οὐδεμίαν δὲ κατὰ συνέπειαν τύψιν συνειδότος καὶ οὐδεμίαν μεταμέλειαν αἰσθάνεται, μόνη δὲ ὑπεύθυνος, μόνη δυστυχὴς, μόνη ἀπηλπισμένη, μόνη ὑπὸ πάντων περιφρονουμένη καὶ ἐξυβριζομένη, μόνον θῦμα εἶναι ἡ πλανηθεῖσα μήτηρ. Ταῦτα διὰ μακρῶν ἀναπτύξας καὶ τὴν μητρικὴν στοργὴν περιγράψας, ὁ κ. Καλλιάδης, περαίνει τὴν τρίτην διάλεξιν, συνάμα δὲ καὶ τὴν σκιαγραφίαν τῆς ἐν τῇ οἰκογενείᾳ θέσεως τῆς γυναικὸς, ἐπιλέγων ὅτι, καὶ ὡς θυγάτηρ καὶ ὡς σύζυγος καὶ ὡς μήτηρ, οὐχὶ μόνον δὲν βασιλεύει ἐν τῷ οἰκογενειακῷ κύκλῳ ἡ γυνὴ, ἀλλὰ καὶ ἀναντιρρήτως ὑπόκειται εἰς ἐξουσίαν τυραννικήν.

ΔΙΑΛΕΞΙΣ ΤΕΤΑΡΤΗ.

Ἡ πολῖτις.

Ἐν ἀρχῇ τῆς τετάρτης καὶ τελευταίας διαλέξεως αὐτοῦ, ὁ Κ. Καλλιάδης ἀναπτύσσει λεπτομερῶς τὸν ὁρισμὸν τῆς γυναικὸς ὃν ὑπέβαλεν ἐν τῇ πρώτῃ διαλέξει, εἰπὼν « ἡ γυνὴ ἐστὶν ὂν ἀνόμοιον καὶ ἴσον τῷ ἀνδρὶ, » διὰ τοῦ παραλληλισμοῦ τῶν δύο φύλων κατά τε τὸ σῶμα, τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν, καὶ ἐκ τοῦ λεπτομερεστάτου τούτου παραλληλισμοῦ τῆς ὑλικῆς καὶ ἀύλου μερίδος τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς ἐξάγει ὅτι κατὰ μὲν τὸ σῶμα, ὁ μὲν ἀνὴρ εἶναι ἰσχυρότερος, ἡ δὲ γυνὴ ὡραιοτέρα, κατὰ δὲ τὸν νοῦν, ἐξαιρουμένης τῆς πάντῃ ἐξαιρετικῆς περιπτώσεως ἐκτάκτου μεγαλοφυΐας, ἀναφυομένης μᾶλλον ἐν τῇ συνθετικῇ διανοίᾳ τοῦ ἀνδρὸς, ἢ ἐν τῷ ἀναλυτικῷ πνεύματι τῆς γυναικὸς, εἰσὶν ἀμφότεροι ἴσοι, καὶ κατὰ τὴν καρδίαν ἡ γυνὴ ὑπερέχει τοῦ ἀνδρὸς, ὡς συμπέρασμα δὲ τοῦ πρὸς ἀλλήλας γενικοῦ παραλληλισμοῦ τῶν τριῶν τούτων περιεκτικῶν ἐμφανίσεων ἑκατέρων τῶν φύλων, ἤτοι τοῦ σώματος, τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας τοῦ ἀνδρὸς, πρὸς τὸ σῶμα, τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τῆς γυναικὸς, παραδέχεται τὴν ἰσότητα ἐν τῇ ἀνομοιότητι τῆς ἀδιαφιλονεικήτου ταύτης ἀρχῆς τὰς φυσικὰς συνεπείας παρεγνώρισε, κατὰ τὸν Κ. Καλλιάδην, ἡ ἀνθρωπότης ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ, καὶ εἰς περίεργον ὑπέπεσεν ἀντίφασιν, καθότι, ἐν μὲν τῇ ἀρχαιότητι, ἡ γυνὴ καὶ ἀνώτερον πλάσμα ἐθεωρεῖτο, καὶ ἐν τούτοις εἰς ὑποδεεστέραν θέσιν κατεδικάζετο ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς, ἐν δὲ τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις, ὁ μὲν χριστιανισμὸς ἀνύψωσεν αὐτὴν καὶ ἴσην πρὸς τὸν ἄνδρα ἐκήρυξε διὰ τῶν ἀποστόλων, αἱ δὲ νομοθεσίαι καὶ τὰ ἔθιμα τῶν χριστιανικῶν κοινωνιῶν περιφρονοῦσιν αὐτὴν, ἀποκεκλεισμένην ἁπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀπὸ ὅλα τὰ δημόσια καὶ πολιτικὰ ὑπουργήματα, ὡς οἱ ἀνήλικες καὶ οἱ κακοῦργοι· μετὰ τὴν ἱστορικὴν ἀφήγησιν τῆς ἐν ταῖς κοινωνίαις διαφόρων ἐποχῶν θέσεως τῆς γυναικὸς ὡς πολίτιδος, ὁ Κ. Καλλιάδης θεωρῶν τὸ ζήτημα τῆς ἐργασίας τῶν γυναικῶν ὡς λελυμένον σχε-

Digitized

δὸν ἀπανταχοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, ἔνθα αἱ γυναῖκες, ὡς γνωστὸν, εἰσεχώρησαν, ὑπὸ μηδεμιᾶς κωλυόμεναι φυσιολογικῆς αἰτίας εἰς ἄπειρα ἐπαγγέλματα καὶ ἀνέλαβον μετ' ἐπιτυχίας τὴν ἐκμάθησιν καὶ ἐξάσκησιν πολλῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, ἀνασκευάζει διὰ μακρῶν τὰ ἐπιχειρήματα ἅτινα προβάλλει ἡ τῶν ἀνδρῶν πλειονοψηφία ὅπως ἀποκρούσῃ τὴν πολίτιδα τῆς ἐξασκήσεως τῶν ἀστυκῶν αὐτῆς δικαιωμάτων, καὶ καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ γυνὴ ἀδίκως καταδικάζεται εἰς ἀπραξίαν ἐν τῇ πολιτείᾳ· ἀκολούθως ἀναφέρει πολλὰς βασιλίσσας αἵτινες ἐκλείσαν τὰ ὑπ' αὐτὰς ἔθνη καὶ πολλὰς ὑπὲρ πίστεως καὶ ὑπὲρ πατρίδος μαρτυρησάσας πολίτιδας καὶ διατείνεται, ἐπὶ ἱστορικῶν βασιζόμενος παραδειγμάτων, ὅτι ἡ γυνὴ κέκτηται καὶ τὴν τῆς ψυχῆς καρτερίαν καὶ τὴν ἠθικὴν ἀνδρείαν, αἵτινες ἀπαιτοῦνται πρὸς τέλειον καταρτισμὸν τοῦ πολίτου· παραδεχόμενος δὲ τὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ εἰσαγωγὴν τῆς ἰσότητος ἀμφοτέρων τῶν φύλων, λέγει ὅτι οὐχὶ μόνον ἡ ἄρνησις τῆς ἀνομοιότητος αὐτῶν ἤθελεν ἀντίκεισθαι εἰς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἤθελεν εἶσθαι καταστρεπτικὴ καὶ αὐτῆς τῆς ποθουμένης ἰσότητος διότι, ἡ γυνὴ ἀφομοιουμένη πρὸς τὸν ἄνδρα, θέλει μένει πάντοτε ἐν ὑποδεεστέρᾳ θέσει, καθ' ὃ σωματικῶς ἀσθενεστέρα αὐτοῦ, καὶ ὑποστηρίζει ὅτι δέον ἵνα παρακάθηνται καὶ αἱ γυναῖκες ἐν τοῖς συμβουλίοις τῶν Κρατῶν, ὅπως συσκέπτωνται μετὰ τῶν ἀνδρῶν καὶ συναποφασίζωσιν ἐν ἰσότητι γνωμοδοτήσεως ὁποῖα εἰσὶ τὰ ἐν τῇ οἰκογενείᾳ καὶ τὰ ἐν τῇ κοινωνίᾳ καθήκοντα ἑκατέρου τῶν φύλων πρὸς εὐόδωσιν τῆς πολιτείας.

Περαίνων δὲ τὴν ἔκθεσιν τῶν σκέψεων αὐτοῦ, ὁ Κ. Καλλιάδης παραδέχεται ὡς γενικὸν συμπέρασμα τῶν τεσσάρων αὐτοῦ διαλέξεων ὅτι ἑκάτερα τὰ φῦλα κέκτηνται θείῳ ἐλέει, ἰσότητα ἀξίας καὶ δικαιωμάτων ἐν τῇ ἀνομοιότητι προσόντων καὶ καθηκόντων, ὅτι οἱ νόμοι καὶ τὰ ἔθιμα τῆς ἀνθρωπότητος παραγνωρίζουσιν αὐθαιρέτως τὴν ἀρχὴν ταύτην καὶ κανονίζουσιν ὑποδεῆ καὶ ταπεινωτικὴν τὴν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ καὶ τὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ θέσιν τῆς γυναικὸς, καὶ ὅτι ἡ ἄδικος αὕτη κατάστασις ἀδύνατόν ἐστιν ὅπως ἐκλείψῃ ἑνόσῳ μόνοι οἱ ἄνδρες θεσμοθετοῦσι καὶ ἑνόσῳ δὲν δικαιοῦνται αἱ πολίτιδες νὰ συσκέπτωνται καὶ νὰ συναποφασίζωσι μετὰ τῶν πολιτῶν κατὰ τί εἰσὶν ἀνόμοιοι, καί τοι ἴσαι πρὸς αὐτοὺς, κατὰ τὴν γνωστὴν ἀπόφασιν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου εἰπόντος, «ἄνδρες ἦσαν ἐκεῖνοι οἵτινες ἔκαμαν τὸν νόμον τοῦτον καὶ διὰ τοῦτο μόνον κατὰ τῶν γυναικῶν ἐνομοθέτησαν.»

Ἐκ τῆς περιλήψεως ταύτης ἐξάγεται ἡ μεγάλη σπουδαιότης τῶν διαλέξεων τούτων καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Κ. Καλλιάδου γενομένη πεφροντισμένη ἀνάπτυξις τοῦ ζωτικωτάτου τούτου διὰ τὴν κοινωνίαν ἡμῶν ζητήματος, ἐν ᾧ πλεῖστα ὅσα ἀγαθὰ καὶ ἀξιόλογα ἐρρέθησαν περὶ τῆς δεούσης καταστάσεως τῆς γυναικὸς ἔν τε τῇ οἰκογενείᾳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ.

Αὗται εἰσὶν αἱ πρὸς τὸν Σύλλογον διαβιβασθεῖσαι περιλήψεις τῶν κατὰ τὸ παρὸν Συλλογικὸν ἔτος γενομένων διαλέξεων· καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰς ἄλλας, ὧν οὐδεμίαν ἔλαβον εἰσέτι περίληψιν, περιορίζομαι ἵνα μνημονεύσω μόνον τοῦ θέματος καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν διαλέξεων ἑκάστου τῶν ἀγορητῶν· ὁ κ. Α. Σπαθάρης τρεῖς «συνέχειαν Κοσμογραφίας» ὁ κ. Δ. Μαλιάδης μίαν «περὶ δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων τῆς γυναικὸς ὑπὸ νομικὴν ἔποψιν.» Ὁ κ. Μ. Παρανίκας δύο, «ἱστορίαν ἑλληνικὴν τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν.» Ὁ κ. Α. Δημητριάδης δύο, «ἱστορίαν τῆς κλασικῆς φιλολογίας ἐν τῷ μεσαίωνι.» Ὁ κ. Ι. Σκυλίτσης, «περὶ μεταῤῥυθμίσεως τοῦ παρ' ἡμῖν ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος.»

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω θεωρῶ καθῆκόν μου ἵνα ὑποβάλω ὅτι τὰ περὶ δημοσίων διαλέξεων τοῦ Συλλόγου εἰσέτι δὲν ἐτακτοποιήθησαν δεόντως εἰ καὶ ἀπὸ δύο ἐτῶν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἐπαισθητῶς ηὔξησεν. Ὅπως ἔχουσιν ἤδη τὰ πράγματα, εἶναι ἀδύνατον ὁ κατὰ καιρὸν ἀντιπρόεδρος τοῦ Συλλόγου νὰ ὑποβάλῃ ἐν τέλει τοῦ ἔτους τακτικὴν περιληπτικὴν ἔκθεσιν ἁπασῶν τῶν ἐν τῷ Συλλόγῳ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο γενομένων διαλέξεων, ἥτις νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἱστορία, οὕτως εἰπεῖν, τῆς κατὰ τὸν κλάδον τοῦτον ἐργασίας τοῦ Συλλόγου· πρὸς θεραπείαν τῆς ἐλλείψεως ταύτης, φρονῶ ὅτι εἶναι καλὸν ὅπως ὁ Σύλλογος ἀποφασίσῃ ἐριστικῶς ἵνα ἕκαστος τῶν ἀγορητῶν καταθέτῃ πρῶτον εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ Συλλόγου περίληψιν τῆς διαλέξεως αὐτοῦ, καὶ εἶτα ἀναβαίνῃ τὸ βῆμα. Δεύτερον παρετηρήθη ὅτι ὅσαι διαλέξεις γίνονται ἁπλούστερον, πρακτικώτερον καὶ σαφέστερον, ἐκεῖναι ἔχουσι καὶ ἀκροατήριον περισσότερον, ἐν ᾧ τοὐναντίον πολλαὶ σπουδαιόταται καθ' ἑαυτὰς καὶ μετ' ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας ἀναπτυσσόμεναι, διὰ τὸ ξηρὸν αὐτῶν καὶ δύσληπτον στεροῦνται ἀκροατηρίου· γ') ὅσαι διαλέξεις περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος κατὰ συνέχειαν

Digitized by

γίνονται καὶ οὐχὶ διακεκομμένως, ἐκεῖναι ἔχουσι τακτικοὺς καὶ πλείστους ἀκροατάς· δ') διδασκαλία Ἑλλήνων συγγραφέων οὐχὶ γραμματικὴ καὶ φιλολογικὴ, ἀλλὰ μορφωτικὸν ἔχουσα σκοπὸν σπανίζει.

Ταύτας τὰς παρατηρήσεις μου ὑποβάλλων τῷ Συλλόγῳ, παρακαλῶ ἵνα διασκεψάμενος ἐπ' αὐτῶν, ἀποφασίσῃ καὶ διενεργήσῃ τὸ δέον, διότι ἄλλως, αἱ δημόσιαι διαλέξεις μετὰ μικρόν, θέλουσι καταστῇ ἁπλῆ τις διατύπωσις ἄνευ σκοποῦ πραγματικοῦ.

Ἤδη μεταβαίνω εἰς τὰς ἐν τοῖς ἄλλοις Συλλόγοις καὶ ταῖς Λέσχαις γενομένας κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο διαλέξεις. Παρὰ τοῦ Φικεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου Μικρᾶς Ἀσίας, παρὰ τῆς ἐν Φαναρίῳ Λέσχης Μνημοσύνης, τῆς ἐν Διπλοκιονίῳ Λέσχης Ὁμονοίας, τῆς ἐν Ὑψωμαθείοις Λέσχης τῶν Φιλομούσων, τοῦ ἐν Βλάγκᾳ Συλλόγου τῶν Φιλομαθῶν, τῆς ἐν Χαλκηδόνι Ἀθηνᾶς καὶ τῆς Λέσχης Χρυσουπόλεως, διεβιβάσθησαν εἰς τὸν Σύλλογον αἱ ἐπόμεναι περὶ τούτων πληροφορίαι.

Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος «Μικρὰ Ἀσία.»

Τὰ κατὰ τὴν χειμερινὴν ταύτην περίοδον διδαχθέντα δημόσια μαθήματα ἐν τῇ αἰθούσῃ αὐτοῦ εἰσι 36, διαιρούμενα ὡς ἑξῆς.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ.

Βυζαντινὴ Ἱστορία.

Ὁ Κ. Ἱπποκράτης Ταυλάριος περὶ τοῦ Αὐτοκράτορος Δούκα Βατάτζη εἰς 4. διαλέξεις.

Τουρκικὴ Ἱστορία.

Ὁ Κ. Ι. Καρολίδης περὶ Σελτζουκικοῦ Κράτους ἐν Ἰκονίῳ εἰς 2 μαθήματα· ὁ κ. Ν. Σουλίδης «περὶ ἁλώσεως Κ/πόλεως καὶ περὶ τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν κατὰ τοὺς Ὀθωμανοὺς ἱστοριογράφους ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς λοιπὰς πηγὰς» ἐν τρισὶ διαλέξεσιν.

Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κων/πόλεως.

Ὁ κ. Ἀναστάσιος Παππᾶς περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους μετὰ τὴν ἅλωσιν, περὶ τῶν μεγάλων διερμηνέων καὶ ἰδίᾳ περὶ τοῦ πρώτου αὐτῶν Παναγιώτου Νικουσίου, εἰς δύο μαθήματα.

Ἑλληνικὴ.

Ἡ κ. Α. Λεοντιὰς περὶ τῶν ἐπὶ φιλοπατρίᾳ καὶ γράμμασι διαπρεψασῶν κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους Ἑλληνίδων, εἰς δύο διαλέξεις.

Ἱστορία τῶν νοτίων Σλάβων.

Ὁ κ. Ι. Δημητριάδης περὶ τῶν μεταβολῶν ἃς ἐπήνεγκεν ἐν Μακεδονίᾳ ἡ τῶν Σλάβων εἰσβολὴ καὶ ὁπόσον ἐπηρέασεν αὕτη τὸν Ἑλληνισμὸν ἀπὸ τοῦ Μεσαίωνος μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης, εἰς 2 μαθήματα.

Ῥωμαϊκὴ Ἱστορία.

Ὁ Κ. Ζαχαριάδης, περὶ τῆς κτίσεως τῆς Ῥώμης καὶ τῆς μορφώσεως τοῦ χαρακτῆρος τῶν Ῥωμαίων, ἐν μιᾷ διαλέξει.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ.

Ὁ κ. Α. Σπαθάρης. Τινὰ περὶ Ἡλίου εἰς 7 διαλέξεις.

Ὁ κ. Ι. Καρολίδης. Περὶ Σελήνης εἰς ἓν μάθημα.

Ὁ κ. Γ. Ἀριστάρχης. Περὶ τῆς παρ' Ἀραψὶ χημείας εἰς 2 διαλέξεις.

Ὁ κ. Θ. Γεωργιάδης, ἰατρός. Ὑγιεινὴν, καὶ ἰδίᾳ περὶ μακροβιότητος εἰς 3 μαθήματα.

ΗΘΙΚΑ.

Ὁ κ. Β. Φωτιάδης. Περὶ τῶν καθηκόντων τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν, τὸν πλησίον καὶ ἑαυτὸν ἐν 3 διαλέξεσι.

Ὁ κ. Γ. Ἰωαννίδης. Περὶ τῆς βαθμιαίας βελτιώσεως τῆς καταστάσεως τῆς γυναικὸς καὶ τῆς ἠθικῆς αὐτῆς ἰσχύος πρὸ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ μετὰ τὸν χριστιανισμὸν, ἰδίᾳ δὲ τῆς Ἑλληνίδος εἰς 3 μαθήματα.

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΑ.

Ὁ κ. Κ. Ζαχαριάδης. Περὶ Παρθενῶνος ἐν μιᾷ διαλέξει.

Λέσχη Μνημοσύνη.

Τὰ μέχρι τοῦδε γενόμενα ἐν αὐτῇ κατὰ τὸ παρὸν ἔτος ὑπὸ 15 ἀγορητῶν μαθήματα εἰσι 42· ὑπολείπονται δὲ ἕτερα 20 μέχρι τέλους. Ταῦτα δ' εἰσὶ τὰ ἑξῆς:

Digitized by Google

Ὁ ἰατρὸς κ. Ξ. Ζωγράφος ἐποιήσατο 1 διάλεξιν· Περὶ τῆς ἐπιρροῆς τῆς διαδοχικῆς καταστάσεως τῶν ἀτόμων ἐπὶ τῆς γενικῆς ὑγείας τῶν Ἐθνῶν.

Ὁ κ. Ι. Ταυλάριος ἐποιήσατο 5 διαλέξεις, ἱστορικὰς μᾶλλον ἢ ἀρχαιολογικὰς, ὡς εἶχεν ἀναλάβει· ἤτοι, ά) Περὶ Αἰκατερίνης Κορνάρου, ἢ τῆς καταλήψεως τῆς Κύπρου ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν. β) Περὶ τῆς Ἀρχαίας Κ/πόλεως γ') Περὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος. δ') Περὶ τῶν βεγιόνων καὶ τῶν δημοσίων κτιρίων τῆς ἀρχαίας Κ/πόλεως καὶ ε) Περὶ τῆς κατὰ τὸν Μεσαίωνα πάλης μεταξὺ Ἑλληνισμοῦ καὶ Λατινισμοῦ.

Ὁ κ. Θ. Ἀντωνιάδης ἐποιήσατο 7 διαλέξεις, ὧν ἡ μία ἐκ τῆς Μυθολογίας, 5 ἱστορίαν Ἑλληνικὴν καὶ μίαν ἐκ τῆς πολιτικῆς Οἰκονομίας ἤτοι ά) Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Πολιτικὴν Οἰκονομίαν. β') Καὶ ἡ ἱστορία ἀδικεῖ. γ') Πολιτικὴ κατάστασις τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ Σόλωνος. δ') Ἐκτίμησις τῆς πολιτείας καὶ νομοθεσίας τοῦ Σόλωνος. ε) Περὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν καὶ τῆς πρώτης Ἑλληνικῆς ποιήσεως. ς') Περὶ τῶν ἠθικῶν δεσμῶν τῶν συγκρατούντων τοὺς λαοὺς τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ ζ') Γενικὸν μέρος τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας.

Ὁ κ. Γ. Ἀποστολίδης ἐποιήσατο 5 διαλέξεις, ὧν αἱ μὲν 3 Περὶ Πολιτικῆς Οἰκονομίας, 1 περὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πολιτεύματος ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἑτέρα περὶ ἐγωϊσμοῦ.

Ὁ κ. Σ. Βουτυρᾶς. Δύο διαλέξεις, Περὶ τοῦ Φραγκικοῦ Βασιλείου ἐν Κ/πόλει.

Ὁ κ. Α. Σπαθάρης. 4 διαλέξεις ἐκ τῆς Φυσικῆς ἤτοι, ά) Περὶ καιροῦ. β') καὶ γ'. Περὶ ζωϊκῆς θερμότητος καὶ δ') Περὶ τοῦ Ἀρχιμηδείου ἀξιώματος.

Ὁ κ. Ἰ Καρολίδης 4 διαλέξεις ὧν ἡ μὲν ά) Περὶ μουσικῆς, αἱ δὲ β') γ') καὶ δ') Φυσικὴ Γεωγραφία.

Ὁ κ. Μ. Καραβοκυρὸς 3 διαλέξεις. ά) Περὶ τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς ἐμπορίας παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι. β') Περὶ τῆς βιομηχανίας ὡς πρὸς τὸν ἰδιωτικὸν βίον τῶν Ἑλλήνων καὶ γ') Περὶ πολυτελείας.

Ὁ ἰατρὸς κ. Α. Πασπάτης διαλέξεις 2. ά) Ζωολογικὰ μελετήματα καὶ β') Βυζαντινὰ μελετήματα.

Ὁ κ. Α. Συρίγος 3 διαλέξεις ἠθικῆς.

Ὁ κ. Π. Καλλιβούρσης ἰατρὸς 2 διαλέξεις, Περὶ τῆς φυσιολογικῆς σημασίας τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς νοσογόνων ἐπιρροῶν.

Ὁ κ. Σ. Κέπετζης. Περὶ τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ θεάτρου, Περιγραφὴ τῆς οἰκοδομῆς διάλεξιν μίαν.

Ὁ κ. Κ. Ζαχαριάδης, Περὶ Καπιτωλίου διάλεξιν μίαν.

Ὁ κ. Κ. Βαγιάννης μίαν διάλεξιν περὶ τῶν Ἀράβων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῶν· καὶ

Ὁ κ. Α. Δελλαπόρτας Ἓν βλέμμα ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου Ῥωμαϊκοῦ κόσμου, διάλεξιν μίαν.

Λέσχη Ὁμόροια ἐν Διπλοκιονίῳ.

Ἐνταῦθα ἐγένοντο 27 μαθήματα μέχρι τέλους Μαρτίου ὑπὸ 15 ἀγορητῶν, ἅτινα εἰσὶ τὰ ἑπόμενα.

Ὁ κ. Π. Σαλαμπάντας. Περὶ Ἀλβανῶν διάλεξιν 1.

Ὁ κ. Ι. Σκυλίτσης. Περὶ τοῦ Μισανθρώπου τοῦ Μολιέρου ἀναγνοὺς τὴν παρ' αὐτοῦ ὡραίαν ἔμμετρον μετάφρασιν.

Ὁ κ. Σ. Λικατσᾶς. Περὶ κεφαλαίων. Ἑτέραν διάλεξιν, περὶ τοῦ γάμου παρὰ Ῥωμαίοις καὶ τρίτην περί τινων σελίδων τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας.

Ὁ κ. Ι. Ταυλάριος. Περὶ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἡρακλείου καὶ τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ. Ἑτέραν περὶ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, δι' ἧς κατέδειξε τὴν συνάφειαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ μετὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ὁ κ. Θ. Ἀντωνιάδης. Περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς νεωτέρας μυθιστορίας καὶ τῶν εἰδῶν αὐτῆς· δύο ἑτέρας συνεχεῖς διαλέξεις περὶ τοῦ καθ' Ὅμηρον ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ περὶ τῶν Δωριέων καὶ τῆς πολιτείας αὐτῶν· τετάρτην δὲ περὶ μορφώσεως τῆς θρησκείας παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν.

Ὁ κ. Μ. Καραβοκυρός. Περὶ τῶν διαφόρων συστημάτων τῶν φυλακῶν.

Ὁ κ. Γ. Ἀποστολίδης, τέσσαρας συνεχεῖς διαλέξεις, περὶ τῶν παθῶν τῆς ψυχῆς.

Ὁ κ. Α. Σπαθάρης, τρεῖς συνεχεῖς διαλέξεις περὶ μετεωρολογικῶν φαινομένων.

Ὁ κ. Κ Ζαχαριάδης. Περὶ γεωγραφικῶν ἀνακαλύψεων.

Ὁ κ. Ν. Φωτιάδης. Περὶ τοῦ γάμου ἐν τῇ χριστιανικῇ κοινωνίᾳ.

Ὁ κ. Α. Δελλαπόρτας. Περὶ τοῦ ποῦ καὶ πῶς ὀφείλει τις ν' ἀναζητῇ τὴν ἀλήθειαν.

Ἡ κ. Α. Λεοντιὰς διάλεξιν μίαν περὶ τῶν ἐμμούσων γυναικῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ ἑτέραν περὶ Ἀνδρομάχης, ἧς ἀκολουθήσει συνέχεια.

Digitized by Google

Ὁ κ. Ι. Βρετός. Περὶ τοῦ ζητήματος τῆς γραφῆς τῆς Σκυπεταρινῆς γλώσσης.

Ὁ κ. Ι. Καρολίδης. Περὶ ὄψεως καὶ ὀφθαλμοῦ.

Ὁ κ. Π. Καλλιβούρσης. Περὶ δημοσίας ὑγιεινῆς μίαν διάλεξιν ὑποσχόμενος συνέχειαν αὐτῆς.

Τοιαύτη ἐν συντόμῳ ἡ περὶ δημοσίων διαλέξεων τῆς λέσχης Ὁμονοίας ἔκθεσις.

Λέσχη Φιλομούσων ἐν Ὑψωμαθείοις.

Ἐν τῇ Λέσχῃ ταύτῃ ὀκτὼ μόνον μαθήματα ἐγένοντο ὑπὸ τοσούτων ἀγορητῶν.

Ὁ κ. Γ. Οἰκονομίδης. Περὶ ἀνθρώπου ὑπὸ φυσικοϊστορικὴν ἔποψιν.

Ὁ κ. Β. Φωτιάδης. Κοσμογραφίαν.

Ὁ κ. Ι Ξενιάδης. Κοσμογραφίαν.

Ἡ κ. Α. Λεοντιάς. Περὶ Κορίννης τῆς Ποιητρίας.

Ὁ κ. Ι. Δημητριάδης. Περὶ τῶν ψυχικῶν παθῶν καὶ τῆς ἐπιρροῆς ἣν ἔχουσιν ἐπὶ τῆς ὑγιείας τοῦ ἀνθρώπου, καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ὀρθῆς παιδαγωγίας καὶ ἀνατροφῆς.

Ὁ κ. Ι. Ξενιάδης. Βυζαντινὴν ἱστορίαν.

Ὁ κ. Α. Σπαθάρης. Περὶ ἀτμοσφαιρικῆς πιέσεως.

Ὁ κ. Κ. Γεωργιάδης. Βυζαντινὴν ἱστορίαν.

Σύλλογος Φιλομαθῶν ἐν Βλάχα.

Ἐν τῷ Συλλόγῳ τούτῳ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1871 μέχρι Μαρτίου τοῦ ἐνεστῶτος ἔτους, 14 μόναι διαλέξεις ἐγένοντο, ὧν περίληψις διεβιβάσθη πρὸς τὸν Σύλλογον ἔχουσα ὡς ἑπομένως.

Ὁ κ. Γ. Οἰκονομίδης ἐκ τῆς ἀνθρωπολογίας τὰ περὶ τοῦ σωματικοῦ ὀργανισμοῦ. Περιέγραψε τὴν ὀντολογικὴν τῶν ὄντων κλίμακα εἰς τῆς ὁποίας τὴν ὑψίστην βαθμίδα ἔθεσε τὸν ἄνθρωπον, καθὸ δεσπότην τῆς ὅλης κτίσεως. Ἀκολούθως περιέγραψε τὰ ὄργανα τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, τὰ περαίνοντα τὰς τοῦ σώματος λειτουργίας, ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς κεφαλῆς

Ὁ κ Κ Γεωργιάδης Περὶ πολυτελείας Ἀπέδειξεν ὅτι αὕτη, κατὰ τοὺς παρόντας μάλιστα χρόνους, ἐπὶ τοσοῦτον δεσπόζει καὶ ἀνθεῖ, ὥστε οἱ πάντες, πρὸ πάντων δὲ τὸ γυναικεῖον φῦλον, κινδυνεύουσιν ἵνα παρασυρθῶσιν ἀπὸ τὸν ὁρμητικὸν καὶ καταστρεπτικὸν αὐτῆς ῥοῦν. Προδιέγραψε τὰ ἐξ αὐτῆς προκύπτοντα κακά· καὶ ἀπέδειξεν ἔπειτα ὅτι πάνυ ἀγαθὸν καὶ θεάρεστον ἔργον θὰ ἦτον, ἐὰν τὰ διὰ τὴν εἰδεχθῆ πολυτέλειαν καταναλισκόμενα χρήματα διετίθεντο εἰς ἀγαθοεργήματα, ἅτινα καὶ εἰς τὸν πράττοντα αὐτὰ εὐχαρίστησιν καὶ δόξαν περιποιοῦσι καὶ πλείστους ὅσους δυστυχεῖς ἀνακουφίζουσι καὶ παρηγοροῦσιν ἐν ταῖς ἑαυτῶν δυστυχίαις.

Ὁ κ. Κ. Καρκάλης. Φυσικὴν Ἱστορίαν. Μετά τινας προεισαγωγικὰς γνώσεις περὶ φυσικῆς ἱστορίας ἐπελάβετο τοῦ ἑαυτοῦ θέματος. Διεῖλε τὰ ὀργανικὰ καὶ ἀνόργανα ὄντα εἰς τρία βασίλεια. Τὸ τῶν ζώων, φυτῶν καὶ ὀρυκτῶν. Ἀπέδειξεν ὅτι τὰ ἐνόργανα καὶ ἀνόργανα ὄντα διαφέρουσι πρὸς ἄλληλα κατὰ τὴν γέννησιν, τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς, τὴν αὔξησιν καὶ τὴν κατασκευήν. Ὡμίλησεν ἀκολούθως ἀρκετὰ καὶ περὶ τῆς ζωτικῆς δυνάμεως, ἀποδείξας ὅτι αὕτη παρατηρεῖται μόνον εἰς τὰ ὀργανικὰ ὄντα (ζῶα καὶ φυτά).

Ὁ κ. Κ. Καρκάλης. Χημείαν· ἐξέθηκε μόνον τὰ εἰς τὴν καῦσιν τῶν σωμάτων ἀναγόμενα μετὰ πειραματικῶν ἀποδείξεων· οὐχὶ ὅμως ὀλίγα παρενέῤῥε παρεκβατικῶς καὶ περὶ ἄλλων σπουδαίων καὶ λυσιτελῶν χημικῶν ζητημάτων.

Ὁ κ. Κ. Κοτζάκης. Ὑγιεινήν. Ὡς ἐν προοιμίῳ ἀνέφερε ποίαν ὑποδοχὴν ἔσχεν αὕτη παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Κατέδειξε διὰ τρανῶν ἀποδείξεων τὴν σημαντικότητα καὶ τὴν ἀναγκαιότητα αὐτῆς καὶ ἐξέθηκε τοὺς κυριωτέρους αὐτῆς κινδύνους, προσεπιλέγων ἅμα ὅτι ἰδιαζόντως ἀνάγκη ἐστὶν ὅπως τούτους ἀσπάζωνται οἱ ἰατροί, οἱ ἀρχιτέκτονες, οἱ ὑπονομοσκάπται καὶ ἐν γένει πάντες ἐκεῖνοι οἵτινες, ὡς ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματός των εἶναι ἐκτεθειμένοι περισσότερον παντὸς ἄλλου εἰς τοὺς ἐκ τῶν ἀκαθαρσιῶν καὶ τῶν μολυσμάτων προερχομένους κινδύνους. Ὡς ἐν ἐπιλόγῳ δὲ προέτρεψε τοὺς πάντας ἵνα φυλάττωσιν ἀπαρεγκλίτως τοὺς κανόνας τούτους ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἰδίας αὐτῶν ὑγείας, ἥτις ἐστὶ τὸ πολυτιμότερον πρᾶγμα διὰ τὸν ἄνθρωπον.

Ὁ κ. Κ. Καρκάλης. Χημείαν. (συνέχειαν) Ἐξέθηκε τὰ περὶ τῆς παραγωγῆς ὀξυγόνου καὶ ὑδρογόνου ἐφαρμόζων καὶ ἐπιβεβαιῶν τὰ λεγόμενά του καὶ διὰ πειραμάτων· ἀνέφερεν ἀκολούθως καὶ πῶς καὶ ποῦ ταῦτα τὰ ἀέρια εὑρηνται καὶ τίνες αἱ ἐξ αὐτῶν ὠφέλειαι καὶ βλάβαι.

Ὁ κ. Ἠλίας Ἀλεξανδρίδης. Περὶ μνήμης ἤτοι μνημονικοῦ. Ἐν τῷ προοιμίῳ του ἀνέφερε τὰς ἅσπερ κέκτηται ὁ ἄνθρωπος διανοητικὰς δυνάμεις ἐξ ὧν ἐξελέξατο πρὸς ἐξέτασιν καὶ περιγραφὴν τὴν μνήμην. Διεῖλε τὴν πραγματείαν του εἰς 3 μέρη· διεπραγματεύθη κατ' ἀρχὰς τὸ πρῶτον μέρος περιγράψας τὴν φύσιν αὐτῆς (τῆς μνήμης) τοὺς νόμους εἰς οὓς ὑπο-

Digitized by Google

κειμένη ἐνεργεῖ, τοὺς ὅρους αὐτῆς, τὰς μορφὰς ὑφ' ἃς ἐμφανίζεται· ἐν τέλει δὲ ἐξέθηκε καὶ πρακτικούς τινας κανόνας δι' ὧν αὕτη τελειοποιεῖται. Εἶτα μετέβη εἰς τὸ δεύτερον μέρος τῆς πραγματείας του, ἐν ᾧ διὰ πειστικῶν ἀποδείξεων κατέδειξε τὴν ἀξίαν καὶ ἀναγκαιότητα τῆς μνήμης· ἐξενεγκὼν εἶτα ἐγκωμιαστικούς τινας λόγους ὑπὲρ αὐτῆς ἐπαύσατο τοῦ λόγου ἀφεὶς τὴν περὶ τούτου συνέχειαν εἰς ἄλλοτε.

Ὁ κ. Ι. Καρολίδης Περὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἀρχαίας καλλιτεχνίας. Ἐν τῷ προοιμίῳ του ἔδωκε τὴν ἐτυμολογίαν καὶ τὴν σημασίαν τῆς λέξεως *τέχνη*· ἐπιλαβόμενος ἔπειτα τοῦ θέματός του, ὡμίλησε περὶ τῶν ὡραίων ἐν γένει τεχνῶν. Ἀνέφερεν ὀνομαστὶ αὐτὰς, ἐξιστόρησεν ἐν συνόψει ἑκάστην τούτων ἰδίᾳ καὶ κατέδειξε τήν τε ἀξίαν καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλας ὑφισαμένην σχέσιν· ἐνδιέτριψεν εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς πλαστικῆς καὶ τῆς γραφικῆς, ἤτοι τῆς ζωγραφικῆς, ὧν ἀπαραίτητον στοιχεῖον ἐθεώρησε τὴν μίμησιν καὶ τὰ σχήματα· Ἐξήτασεν ἔπειτα τὴν ῥυθμικὴν καὶ ἀπέδειξεν αὐτὴν ὡς ἀπαραίτητον βοηθὸν τῆς ὀρχηστικῆς καὶ τῆς μουσικῆς, διότι ἄνευ αὐτῆς αἱ δύο ἄλλαι ἀδύνατον ἵνα ὑπάρξωσιν· ἐποιήσατο ἰδίᾳ λόγον περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἧς τὴν ἀξίαν καὶ ὠφέλειαν μεγίστην ἐθεώρησε, ὡς ἐν συμπεράσματι ἀνέφερεν ὅτι ἡ θρησκεία τὸ πάλαι ἐγένετο ἡ ἀνεξάντλητος πηγὴ ἐξ ἧς αἱ πρῶται τέχναι ἠρύσθησαν τὴν ὕλην καὶ τὰ στοιχεῖά των· ὅλα ταῦτα διεσαφήνισε διὰ πλείστων καὶ ἁπλουστάτων παραδειγμάτων.

Ὁ κ. Γ. Παππαβασιλείου. Περὶ βουκολικῆς ποιήσεως. Ἐξήτασε τὴν φύσιν αὐτῆς, διέκρινε τὰ διάφορα εἴδη αὐτῆς, καὶ διὰ παραδειγμάτων ἀπέδειξε τὸ τερπνὸν, τὸ χάριεν καὶ ἀφελὲς τῶν ποιητικῶν ἐν αὐτῇ ἐκφράσεων καὶ ὠνόμασε τοὺς ἐπισημοτέρους βουκολικοὺς ποιητάς.

Ὁ κ. Ἠλίας Ἀλεξανδρίδης. Περὶ μνήμης, ἤτοι μνημονικοῦ (συνέχεια.) Περιέγραψε τοὺς διαφόρους βαθμοὺς αὐτῆς, ἧς ἀπαραίτητον βοηθὸν εἰς τὰς ἐνεργείας της ἐθεώρησε καὶ τὴν ἰδιαιτέραν τοῦ ἀνθρώπου κλίσιν πρὸς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ πρᾶγμα· παρεκβατικῶς δὲ ἀνέφερέ τινα, ἄμεσον σχέσιν ἔχοντα μετὰ τῶν περὶ μνήμης· ἀκολούθως λόγον ἐποιήσατο καὶ περὶ τοῦ πῶς καὶ πότε ἐξασθενεῖ ἡ μνήμη· ἔτι δὲ καὶ ὅτι αὕτη ὑπάρχει καὶ εἰς τὰ ζῶα, εἰς ἃ ὅμως δι' οὐδὲν ἄλλο χρησιμεύει ἢ εἰς τὴν προφύλαξιν καὶ συντήρησιν τῆς σωματικῆς αὐτῶν ὑπάρξεως· ἀπέδειξε δὲ ἔτι ὅτι αὕτη παρουσιάζεται ἐν αὐτοῖς ἀνάλογος πρὸς τὸν σωματικὸν αὐτῶν ὀργανισμόν.

Ὁ κ. Ἠλίας Ἀλεξανδρίδης. Περὶ μνήμης (συνέχεια καὶ τέλος)· Κατ' ἀρχὰς ὡς ἐν προοιμίῳ ὡμίλησεν ἐν γένει περὶ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῆς ἀνθρωπότητος, ἔτι δὲ καὶ περὶ τοῦ πότε καὶ ἐν τίνι σκοπῷ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀναφαίνονται οὗτοι ἐν τῇ ἀνθρωπότητι· ἀκολούθως ἀνέφερε κατ' ὄνομα τοὺς ἄνδρας τοὺς ἐπὶ ἰσχυρᾷ καὶ ἐκτάκτῳ μνήμῃ φημισθέντας, προσεπιβεβαιῶν τὰ λεγόμενά του διὰ διαφόρων ἱστορικῶν ἀποδείξεων· κατέληξε δὲ εἰς κατάλληλον ἐπίλογον ἐν ᾧ ἀνεκεφαλαίωσεν ὅσα ἐν τοῖς τρισὶ προηγηθεῖσι μαθήμασιν εἶπεν.

Ὁ κ Κωνσταντῖνος Γεωργιάδης. Περὶ Ὁμήρου καὶ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ· ἐν τῷ προοιμίῳ ἐπήνεσε τοὺς ἐνδόξους Ἕλληνας ἄνδρας ἐφ' οἷς δικαίως σεμνύνεται ἡ Ἑλλάς· ἀκολούθως ἐπελάβετο τοῦ κυρίου θέματός του. Ἐξέθηκε τὴν βιογραφίαν τοῦ Ὁμήρου· ἀνέλυσεν ἐν συντόμῳ τὰ δύο ἀθάνατα αὐτοῦ ποιήματα καὶ κατέδειξε παραδειγματικῶς τὸ ὕψος καὶ τὸ μεγαλεῖον αὐτῶν, ἀφοῦ προηγουμένως ἀνέφερε τὰς διαφόρους αὐτῶν περιοδείας μέχρι Πεισιστράτου· καταδείξας ἀκολούθως τὴν ἑνότητα αὐτῶν καὶ ἄρδην καταῤῥίψας τὰς γνώμας τῶν δοξαζόντων ὅτι οὐκ ἔστιν εἷς ὁ τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσείας Ποιητὴς, ἀλλὰ πολλοὶ, κατέληξεν εἰς ἐγκωμιαστικὸν ὑπὲρ τοῦ ἀθανάτου ποιητοῦ ἐπίλογον.

Ὁ κ. Θ. Φανουριάδης. Περὶ Σελήνης. Περιέγραψε τὴν φύσιν καὶ τὴν ἀπόσασιν αὐτῆς ἀπὸ τῆς γῆς· ἀνέφερε τὰς περὶ αὐτῆς δοξασίας τῶν τε ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων, ὡς καὶ τὰς τέσσαρας αὐτῆς φάσεις· ἀκολούθως δὲ διὰ πασιφανῶν καὶ πρακτικῶν παραδειγμάτων καταδείξας τὴν ἑαυτῆς ἐπίῤῥοιαν ἐπὶ τῆς γῆς, ἥ δορυφόρος ἐστὶ, κατέληξεν εἰς κατάλληλον ἐπίλογον.

Ὁ. κ. Μ. Γρηγοριάδης. Περὶ τῶν παρ' Ἀθηναίοις δικαστηρίων. Περιέγραψε τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῶν διοργάνωσιν, τὸν τρόπον τῆς διεξαγωγῆς τῶν δικῶν Ἐνδιέτριψε δὲ περισσότερον εἰς τὸ Ἀμφικτυονικὸν δικαστήριον. Εἶτα λόγον ἐποιήσατο καὶ περὶ τῶν πολιτικῶν νόμων τῶν Ἀθηναίων, ὡς καὶ περὶ τῶν νομοθετῶν αὐτῶν Κέκροπος, Δράκοντος καὶ Σόλωνος.

Λέσχη Ἀθηνᾶ ἐν Χαλκηδόνι.

Οἱ ὁμιλήσαντες ἐν τῇ Λέσχῃ Ἀθηνᾷ κατὰ τὴν λήξασαν περίοδον ἀπὸ 1 Μαρτ.

1872 *ἕως 1 Μαρτ.* 73.

Α. Δαλλαπόρτας. Περὶ Πολωνικῆς ἐλευθερίας, καὶ διαλέξεων τινῶν ἐν μιᾷ Λέσχῃ.

Digitized by Google

Ι. Ἀριστοκλῆς. Περὶ τῆς ἐπιγείου εὐδαιμονίας.

Α. Σπαθάρης. Περὶ ζωϊκῆς θερμότητος.

Θ. Τάγης Περὶ Σταυροφοριῶν.

Ι. Σκυλίτσης. Ἀνάγνωσιν ἐμμέτρου μεταφράσεως τοῦ Μισανθρώπου τοῦ Μολιέρου.

Liautaud. Περὶ γαλλικῆς φιλολογίας ἐπὶ Λουδ. 14ου.

Μ. Παρανίκας. Σειρὰν μαθημάτων τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τῆς ἁλώσεως μέχρι τοῦ παρόντος αἰῶνος.

Α. Δημητριάδης Περὶ τῆς κλασικῆς φιλολογίας ἐν τῷ μεσαιῶνι.

Ι. Καρολίδης Περὶ τῆς ἁρπαγῆς τῆς Ἑλένης καὶ φυσ. Γεωγραφίας.

Γρηγοριάδης. Περὶ τοῦ κατὰ πόσον ὁ χριστιανισμὸς ἐπέδρασεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα.

Lastic. Περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ἰδεῶν.

Κ. Κρομμύδης. Περὶ ὀξυγόνου.

Ι. Μακρίδης. Περὶ τῆς ἀληθοῦς καὶ ψευδοῦς φιλίας.

Ἰάλεμος Ὀδ. Περὶ τοῦ ὅτι δέον καὶ τὰς γυναῖκας ἐν τοῖς τῶν Συλλόγων μέλεσι καταγράφεσθαι.

Λέσχη Χρυσουπόλεως.

Ἐν αὐτῇ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐννέα διαλέξεις ἐγένοντο.

Ὁ κ. Θ. Κυριακίδης. Χρονολογικά.

Ὁ κ. Ξ. Σιδερόπουλος. Ἱστορίαν Καρόλου ΙΒ'. βασιλέως τῆς Σουηδίας (μαθ. 2).

Ὁ κ. Ι. Θεοδωρίδης. Περὶ μουσικῆς.

Ὁ κ. Κ. Διδασκαλόπουλος. Περὶ Τραγῳδίας καὶ τραγικῶν ποιητῶν.

Ὁ κ. Π. Γ. Ἀκεστορίδης. Περὶ νομισματολογίας παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν.

Ὁ κ. Ἀρσ. Π. Εὐστρατίου. Φυσιολογικὰ (εἰσαγωγήν).

Ὁ κ. Γ. Χ. Ἀκεστορίδης. Ὑγιεινὴν περὶ τροφῶν, ὀδόντων καὶ ποτῶν (μαθ. 2).

Ὁ κ. Κ. Διδασκαλόπουλος. Ἀνάλυσιν τοῦ δράματος «Ἁμλέτος».

Ὁ κ. Ἀρσ. Π. Εὐστρατίου. Περιήγησιν εἰς Αἴγυπτον.

Τοιαῦται εἰσὶν αἱ περὶ δημοσίων διαλέξεων διαβιβασθεῖσαι πρὸς τὸν Σύλλογον παρά τε τοῦ Φιλεκπ. Συλλόγου καὶ τῶν Λεσχῶν πληροφορίαι. Ἐν γένει δὲ ἐκ τῶν πρὸς τὸν Σύλλογον περὶ δημοσίων διαλέξεων σταλέντων ἐγγράφων ἐξάγονται τὰ ἑπόμενα.

α') Προεξαρχούσης τῆς Λέσχης Μνημοσύνης καὶ τοῦ Φιλεκπ. Συλλόγου, ὁ ἀριθμὸς τῶν δημοσίων διαλέξεων ὁσημέραι αὐξάνει ἐν Κ/πόλει. β') Αἱ δημόσιαι διαλέξεις πανταχοῦ ἀναλόγως τοῦ πληθυσμοῦ ἑκάστης συνοικίας τυγχάνουσιν οὐκ' ὀλίγου ἀκροατηρίου. γ') Αἱ Λέσχαι τῶν διαφόρων συνοικιῶν τῆς ἡμετέρας πόλεως, τῇ πρωτοβουλίᾳ τῆς Λέσχης Μνημοσύνης, δι' ἐπιτροπῆς ὑπ' αὐτῶν διορισθείσης ἐργάζονται δραστηρίως πρὸς τὸν σκοπὸν διοργανώσεως τῶν δημοσίων μαθημάτων καὶ τῆς συντάξεως, εἰ δυνατὸν, ὁμοιομόρφου διδασκαλίας καὶ κοινοῦ προγράμματος διὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος δι' ὅλας τὰς ἐν Κ/πόλει Λέσχας, ἐπιφυλαττόμεναι ἵνα ἀναγγείλωσι τῷ Συλλόγῳ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν πρὸς τὸν διαληφθέντα σκοπὸν ἐργασιῶν αὐτῶν. δ') Τῇ φροντίδι τοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου Μικρὰ Ἀσία, διωργανώθησαν δημόσιαι διαλέξεις ἐν Νεαπόλει τῆς Καππαδοκίας διὰ τῆς Λέσχης «Βασιλειάδος», ἐν Σπάρτῃ τῆς Πισσιδείας διὰ τῆς Λέσχης «Φιλομαθείας», ἐν Ἀτταλείᾳ τῆς Πισσιδείας διὰ τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος τοῦ «Εὐαγγελισμοῦ», ἐν Πόρῳ τῆς ἐλάσσονος Καππαδοκίας διὰ τῆς Ἀδελφότητος «τῆς Μελίσσης», ἐν Ἀγκύρᾳ διὰ τῆς Ἀδελφότητος «Γαλατείας» καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἔχων ὑπ' ὄψιν τὰ ἀνωτέρω προτείνω ὅπως διαβιβασθῶσι πρός τε τὸν Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον καὶ τὴν Λέσχην Μνημοσύνην εὐχαριστίας παρὰ τοῦ Συλλόγου ἐπὶ τῇ δραστηρίᾳ ταύτῃ αὐτῶν ἐνεργείᾳ, ὁμοίως δὲ καὶ εἰς τὰς ἄλλας Λέσχας μετὰ προτροπῶν ὅπως, ὅσον τὸ δυνατὸν ὁ ἀριθμὸς τῶν δημοσίων διαλέξεων ὁσημέραι μείζων γίγνηται παρ' αὐταῖς ἐπ' ἀγαθῷ τῶν ἀκροωμένων.

Ἐπὶ τούτοις πᾶσι θεωρῶ καθῆκόν μου ἵνα ἐκφράσω τὰς εὐχαριστίας μου ἐν ὀνόματι τοῦ Συλλόγου πρὸς ἅπαντας τοὺς ἀγορητὰς, οἵτινες κατὰ τὸ παρὸν ἔτος ἐδίδαξαν ἐν τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ μετὰ ζήλου καὶ προθυμίας, ὡς καὶ πρὸς τοὺς ἐν τοῖς ἄλλοις Συλλόγοις καὶ ταῖς Λέσχαις τῆς ἡμετέρας πόλεως.

Αὕτη ἐστὶν, ἀξιότιμοι κύριοι, ἡ περὶ τῶν δημοσίων διαλέξεων, τοῦ ἤδη λήγοντος συλλογικοῦ ἔτους ἔκθεσίς μου. Τελευτῶν ταύτην ἐπιλέγω ὅτι κατὰ τὴν παροῦσαν χειμερινὴν ἑξαμηνίαν ἐγένοντο ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πόλει ἐν συνόλῳ περὶ τὰς 180 δημόσιαι διαλέξεις Ἐὰν κατορθωθῇ ὅπως ἡ διδασκαλία αὕτη διοργανωθῇ κανονικώτερον συμφώνως ταῖς ἡμετέραις ἀνάγκαις, ἦλιξον ἆρά γε ἠθικὸν ὄφελος δικαιούμεθα ἵνα προσδοκῶμεν παρ' αὐτῶν; καὶ τοῦτο πάντως θέλει κατορθωθῇ, ἐὰν περισκεμμένως καὶ μετὰ ζήλου βαίνωμεν ἐν πᾶ-

Digitized by Google

σιν. Ναί, κύριοι, χθὲς καὶ πρώην τὴν θέσιν ἡμῶν οἰκτείροντες μετ' ὀδύνης ψυχῆς ἐπεφωνοῦμεν·

Ένα καιρό 'μην ἄγγελος· τώρ' ἀγγελεύουν ἄλλοι.
'Σ τὴν βρύσι πόπινα νερό, τώρα τὸ πίνουν ἄλλοι.

Ἐάν, τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἀναγνωρίζοντες, ἐργαζώμεθα διηνεκῶς πρὸς τὴν τούτων θεραπείαν, πάντως ἐλεύσεται ἦμαρ, ὅτε μετ' ἀγαλλιάσεως ψυχικῆς ἐπιφωνήσομεν·

Ένα καιρό 'μην ἄγγελος· νά, ἀγγελεύω πάλιν·
'Σ τὴν βρύσι πόπινα νερό, καὶ τώρα πίνω πάλιν.

Ἔμπρὸς, λοιπὸν, ἐμπρός.

Ἐπὶ τούτοις διαλύεται ἡ Συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΞΓ'.

Ἔκτακτος.

Τῇ 29ῃ Ἀπριλίου 1873.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Κ. Καραπάνου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου, συνισταμένην ἐξ ἐπιστολῆς Ι. Γκιών, Ταμίου ἀπὸ 26 Ἀπριλίου, δι' ἧς ὑποβάλλει σημείωσιν τῶν ἐν τῷ ταμείῳ πρὸς διανομὴν τοῖς ἀπόροις σχολείοις ὑπαρχόντων ποσῶν καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν κατ' ἀπόφασιν τοῦ Συλλόγου μέχρι τοῦδε πληρωθέντων.

Ἀκολούθως ὁ Σύλλογος προβαίνει εἰς τὰς ἀρχαιρεσίας τῶν κοσμητόρων αὐτοῦ τοῦ συλλογικοῦ ἔτους 1873—74.

Καὶ πρόεδρος μὲν δι' ἀπολύτου πλειονοψηφίας ἐξελέγη ὁ κ. Η. Βασιάδης.

Ἀντιπρόεδροι δὲ οἱ κ. κ. Α. Βλαχὸς καὶ Α. Πασπάτης.

Γενικὸς Γραμματεὺς ὁ κ. Χρῆστος Χατζη-Χρήστου.

Εἰδικὸς γραμματεὺς ὁ κ. Ν. Παρανίκας.

Βιβλιοφύλαξ ὁ κ. Schroeder, Ταμίας ὁ κ. Ι. Γκιών.

Μέλη δὲ διαρκῶν ἐπιτροπῶν ἐξελέγησαν οἱ ἑξῆς·

Τῆς οἰκονομικῆς οἱ κ. κ. Δ. Πασπαλῆς, Δ. Σγούτας, Β. Σαρακιώτης, Δ. Κοσούδης καὶ Ζ. Ἀλεξανδρίδης.

Τῆς Συντακτικῆς οἱ κ. κ. Δ. Φίλιος, Γ. Σοφοκλῆς, Α. Λιούμας, Ι. Ζωγραφίδης καὶ Δ. Πληθωνίδης.

Τῆς Ἐκπαιδευτικῆς οἱ κ. κ. Κ. Καραπάνος, Κ. Καραθεοδωρῆ, Ξ. Ζωγράφος, Ι. Δ. Ἀριστοκλῆς, Κ. Καλλιάδης, Μ. Πανταζῆς, Γ. Σοφοκλῆς, Β. Πυλάδης καὶ Α. Βαφειάδης.

Τῆς Φιλολογικῆς οἱ κ. κ. Μ. Παρανίκας, Α. Δημητριάδης, Α. Τάγης, Θ. Τάγης, Δ. Φίλιος, Χρ. Χατζη-Χρῆστος καὶ Γ. Χασιώτης.

Τῆς Ἀρχαιολογικῆς οἱ κ. κ. Σ. Ἀριστάρχης, Α. Πασπάτης, Mordtmann πρεσβύτερος καὶ νεώτερος, Dethier, Millingen, Κ. Περδικίδης, Κ Σ. Καραθεοδωρῆ, Γ. Α. Δημητριάδης, καὶ Schroeder.

Τῆς Ἐπιστημονικῆς οἱ κ.κ Π. Καλλιβούρσης, Α. Πασπάτης, Α. Βαφειάδης, Senge, Mordtmann νεώτερος, Charrel, Weisbach, Α. Σπαθάρης, Α. Ζωηρὸς, Σ. Μαυρογένης καὶ Σταματιάδης.

Εἶτα ἐνταλέντος τοῦ γεν. γραμματέως ὅπως ἀγγείλῃ τοῖς νέοις κοσμήτορσι καὶ τοῖς μέλεσι τῶν ἐπιτροπῶν τὴν αὐτῶν ἐκλογὴν διελύθη ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΞΔ'.

Ἔκτακτος.

Τῇ 30ῃ Ἀπριλίου 1873.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Κ. Καραπάνου.

Ἐλλείψει πρακτικῶν ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου συνισταμένην α') ἐξ ἐπιστολῆς Ἀποστόλου Π. Αἰλιανοῦ ἀπὸ 22 Ἀπριλίου, ἐν ᾗ ἐπισυνάπτεται φυλλάδιον περιέχον γλωσσικὴν ὕλην. β') ἐξ ἐπιστολῆς Γ. Ἀρχοντοπούλου, δι' ἧς ὑποβάλλει ὑπὸ τὴν ἔγκρισιν καὶ ἐπεξεργασίαν τοῦ Συλλόγου ἀντίτυπον τοῦ ὑπ' αὐτοῦ φιλοπονηθέντος κατὰ νέον ὅλως σύστημα ἀλφαβηταρίου· γ') ἐξ ἐπιστολῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ

Digitized by Google

τῶν ἐξωτερικῶν σχολείων Τραπεζοῦντος ἀπὸ 28 Ἀπριλίου ἀφορώσης τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Συλλόγου· δ') ἐξ ἐπιστολῆς Ἀμαθείας Σωφρονίου ἀπὸ 20 Ἀπριλίου, ἐν' ᾗ ἐπισυνάπτει ἔκθεσιν περὶ τῆς πνευματικῆς καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν σχολείων τῆς ἐπαρχίας του· ε) ἐξ ἐκθέσεως Ἐφορίας τῶν σχολείων Κερασοῦντος περὶ τῆς πάλαι καταστάσεως τῆς πόλεως ταύτης.

Ἀκολούθως ὁ κ. Πρόεδρος ἀνακοινοῖ τῷ Συλλόγῳ ὅτι ἡ ἐπέτειος ἑορτὴ αὐτοῦ ἀναβάλλεται εἰς τὴν ἐλευσομένην κυριακὴν 13 Μαΐου, ὅπως προετοιμασθῇ ἡ μεγάλη αἴθουσα τοῦ νεοδμήτου κτιρίου ἔνθα τελεσθήσονται ἥ τε ἐπετηρὶς καὶ τὰ ἐγκαίνια αὐτοῦ.

Μετὰ ταῦτα ὁ ἰατρὸς κ. Α. Πασπάτης ἀναγινώσκει τὸ περὶ ἐμπορίου τῶν Γενουηνσίων ἐν Κων/πόλει καὶ Εὐξείνῳ Πόντῳ κατὰ τὸν Μεσαιῶνα ὃν αὐτοῦ ἀνάγνωσμα. (ἴδε σελ. 117).

Ἐπὶ τούτοις διαλύεται ἡ συνεδρίασις

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΞΕ'.

Ἔκτακτος.

Τῇ 10 Μαΐου 1873.

Προεδρεύοντος τοῦ προέδρου κ. Κ. Καραπάνου.

Ἐλλείψει πρακτικῶν ὁ γενικὸς γραμματεὺς ἀναγινώσκει περίληψιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου συνισταμένην ἀ) ἐκ 4 ἐπιστολῶν διαφόρων αἰτήσεων β') ἐξ ἐπιστολῆς Α. Πασπάτη ἀπὸ 9 Μαΐου, δι' ἧς ὑποβάλλει παραίτησιν ἀπὸ τῆς ἀντιπροεδρείας λόγῳ ἀσχολιῶν γ') ἐξ ἐπιστολῆς Π. Καλλιβούρση ἀπὸ 5 Μαΐου, δι' ἧς ὁμοίως ὑποβάλλει παραίτησιν ἀπὸ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς λόγῳ ἀσχολιῶν.

Ἀκολούθως ὁ κ. Πρόεδρος ἀνακοινοῖ ὅτι ἡ κ. Χρηστάκη Ζωγράφου προσφέρει διὰ τοῦ Συλλόγου εἰς τὸ Παρθεναγωγεῖον Πρεσρένης λίρας ὀθωμ. 100.

Μετὰ ταῦτα ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν ἔκθεσιν τῆς εἰδικῆς ἐκπαιδευτικῆς ἐπιτροπῆς ἔχουσαν ὡς ἑξῆς.

Κύριε Πρόεδρε!

Ἡ παρὰ τῶν ἐνταῦθα τριῶν Συλλόγων, τοῦ ὑπὸ τὴν ὑμετέραν Προεδρείαν Φιλολογικοῦ, τοῦ Ἠπειρωτικοῦ καὶ Θρᾳκικοῦ, συστᾶσα ἐννεαμελὴς ἐπιτροπή, πρὸς σύνταξιν ὀργανισμοῦ τῶν ἐν Ἠπείρῳ καὶ Θράκῃ συστηθησομένων διδασκαλείων, τῇ γενναίᾳ συνδρομῇ καὶ προστασίᾳ τῆς φιλομούσου ξυνωρίδος τῶν ὁμογενῶν, τοῦ κ. Χρηστάκη Ἐφέντη Ζωγράφου καὶ τοῦ Γ. Ζαρίφη, ἀποδεξαμένη ἀσμένως τὸ ἀνατεθὲν αὐτῇ σπουδαιότατον ἔργον, προέβη ἐν τῇ πρώτῃ αὐτῆς συνεδριάσει εἰς ἐκλογὴν Προέδρου μὲν τοῦ κ. Ι. Δ. Ἀριστοκλέους, γραμματέως δὲ τοῦ κ. Γ. Χασιώτου, ὡς λίαν δὲ συντελεστικὴν πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῆς θεωρήσασα τὴν ἐντολὴν τοῦ κ. Χρ. Ζωγράφου πρόσκλησιν τοῦ τε ἐν Σμύρνῃ γυμνασιάρχου κ. Κ. Ξανθοπούλου, ἀπὸ ἐτῶν ἀσχολουμένου εἰς τὴν παιδαγωγίαν καὶ εἰδικὰς γνώσεις κεκτημένου περὶ τὴν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν, καὶ τοῦ ἐν Σέρραις διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου κ. Δ. Μαρούλη, ἱκανὴν γνῶσιν καὶ πεῖραν τῶν ἐν Γερμανίᾳ ἐχόντος, προσεκαλέσατο ἵνα μετάσχωσι τῶν συνεδριάσεων αὐτῆς καὶ συσκέψεων καὶ ἄλλοι διακεκριμένοι λόγιοι, ἐνταῦθα διαμένοντες καὶ δυνάμενοι διὰ τῶν φώτων καὶ τῆς πείρας αὐτῶν νὰ διαφωτίσωσι μεγάλως τὸ προκείμενον ζήτημα. Ἤδη δὲ προσέρχεται ἵνα διὰ τῆς παρούσης ἐκθέσεως ὑποβάλῃ ὑμῖν καὶ δι' ὑμῶν τῷ τε Θρᾳκικῷ καὶ τῷ Ἠπειρωτικῷ Συλλόγῳ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν μέχρι τοῦδε ἐργασιῶν αὐτῆς.

Ἡ ἡμετέρα ἐπιτροπὴ συνισταμένη ἐκ τῶν κκ. Ι. Δ. Ἀριστοκλέους, Ξ. Ζωγράφου καὶ Α. Τάγη ἀντιπροσώπων τοῦ Ἑλληνικοῦ φιλολογικοῦ Συλλόγου, Ἡρ. Βασιάδου, Μ. Παρανίκα, καὶ Γ. Χασιώτου, ἀντιπροσώπων τοῦ Ἠπειρωτικοῦ, Κ. Καλλιάδου, Α. Ζωηροῦ καὶ Δ. Μαλιάδου, ἀντιπροσώπων τοῦ Θρᾳκικοῦ, καὶ ἐκ τῶν ἐπὶ τούτῳ προσκληθέντων λογίων, τοῦ Ἀρχιμανδρίτου κ. Φιλοθέου Βρυεννίου, σχολάρχου τῆς Μ. τοῦ Γένους σχολῆς, Κ. Ξανθοπούλου γυμνασιάρχου Σμύρνης, Γ. Σοφοκλέους σχολάρχου τῆς ἑνοριακῆς σχολῆς τῆς Παναγίας ἐν Σταυροδρομίῳ, Μ. Πανταζῆ ἱδρυτοῦ καὶ καθηγητοῦ τοῦ ἐν Σταυροδρομίῳ Ἑλληνικοῦ Λυκείου, Δ. Μαρούλη, διευθυντοῦ τοῦ ἐν Σέρραις διδασκαλείου, καὶ Ι. Δραγάτση διευθυντοῦ τῆς ἐν Φαναρίῳ δημοτικῆς σχολῆς, ἐπελάβετο τοῦ ἔργου αὐτῆς, ἀπουσιασάντων μὲν ὁλοτελῶς τῶν κκ. Ξ. Ζωγράφου, καὶ Δ. Μαλιάδου, τοῦ δὲ κ. Α. Τάγη ἐν τῇ πρώτῃ μόνον συνεδριάσει ἐμφανισθέντος. Λαβοῦσα δ' ὑπ' ὄψιν ὅτι σκοπὸς αὐτῆς ἦν ἡ σύνταξις ὀργανισμοῦ τοῦ συσταθησομένου Διδασκαλείου δὲν προέβη ἀ-

Digitized by Google

μέσως εἰς τοῦτο, ἀλλὰ σκεψαμένη ὅτι μετὰ τῶν διδασκαλείων συνεδέετο ζενότατα ἡ δημοτικὴ ἡμῶν παίδευσις, ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον, ἵνα προτάξῃ γενικάς τινας ἀρχὰς περὶ ταύτης.

Γινώσκετε, κύριε Πρόεδρε, ὅτι ἡ δημοτικὴ παίδευσις προτίθεται τὴν μέχρι τινὸς βαθμοῦ ἁρμονικὴν ἀνάπτυξιν πασῶν τῶν πνευματικῶν καὶ σωματικῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων, ἅπαντες δὲ οἱ πεπολιτισμένοι λαοί, κατανοοῦντες τὴν σπουδαιότητα καὶ ἀξίαν αὐτῆς, ἐκθύμως ἀγωνίζονται νῦν, ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῶν μεθόδων καὶ τῆς διοργανώσεως τῶν Διδασκαλείων, ὑπὲρ τῆς πολλαπλασιάσεως τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ τῆς βελτιώσεως τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν δημοδιδασκάλων, καὶ οἱ ἡμέτεροι ἀπὸ μικροῦ στρέψαντες τὴν προσοχήν των εἰς τὴν δημοτικὴν παίδευσιν, καὶ τὴν μεταῤῥύθμισιν αὐτῆς προβάλλοντες μετά τινος ἐντάσεως ἀσχολοῦνται περὶ ταύτην, μίαν κηρύττοντες τὴν μόνην αἰτίαν τῆς ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἡμετέρου ἔθνους καχεκτικῆς ἡμῶν καταστάσεως.

Ταῦτα πάντα καλῶς γινώσκουσα ἡ ἐπιτροπὴ καὶ βουλομένη ἵνα σκοπιμώτερον ἐργασθῇ εἰς ὃ ἐκλήθη ἔργον ἀνέλαβε τὴν ἐξέτασιν τοῦ σπουδαιοτάτου θέματος τούτου ὑφ' ὅλας αὐτοῦ τὰς ἐπόψεις, καὶ μετὰ γραπτὰς περὶ τούτου ἐκθέσεις μελῶν τινων αὐτῆς, προέβη εἰς τὴν συζήτησιν τριῶν προτάσεων ἀναφερομένων εἰς τὴν δημοτικὴν παίδευσιν, καὶ χρησιμευουσῶν ὡς ἀφετηρίας εἰς ἐπίλυσιν τοῦ ζητήματος· ἦσαν δὲ τὰ ζητήματα ταῦτα τὸ ἀντικείμενον τῆς γ'. συνεδριάσεως, κατὰ τὸ πρόγραμμα τὸ ὁρίζον ἁπάσας τῆς ἐπιτροπῆς τὰς ἐργασίας, ὅπερ εἶχεν ἐγκρίνει καὶ ἐπιδοκιμάσει αὕτη· καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὑπ' ὄψιν εἶχε «Δέον νὰ ὦσι τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, αὐτοτελῆ, ἢ οὔ» τὸ δεύτερον, «ποία ἡ ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις διδακτέα γραμματικὴ, τῆς ἀρχαίας γλώσσης, ὡς νῦν γίνεται, ἢ τῆς νεωτέρας, ὡς πολλοὶ ἀποφαίνονται,» τὸ δὲ τρίτον, «δέον νὰ ἀντικαταζαθῇ ἡ ἐν χρήσει ἀλληλοδιδακτικὴ μέθοδος, καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει διὰ ποίας;»

Δὲν ἀρνούμεθα, κύριε Πρόεδρε, ὅτι τὰ τρία ταῦτα ζητήματα, ὅσον ἁπλᾶ καὶ ἂν παρίστανται, εἰσὶ σπουδαιότατα, καὶ διαφεύγουσι τὴν ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ συζήτησιν καὶ σύσκεψιν ἐπ' αὐτῶν, ἀλλ' ἡ ἐπιτροπὴ ἀναλογιζομένη, ὅτι ἱκανὰ ἐγράφησαν καὶ περὶ τῶν τριῶν τούτων ζητημάτων, καὶ ὡς λήμματα μᾶλλον θεωρήσασα ταῦτα ἀπεφήνατο·

α') Τὰ δημοτικὰ σχολεῖα δέον νὰ ὦσιν αὐτοτελῆ.

β') Ἡ γραμματικὴ τῆς ἀρχαίας γλώσσης ἁπλοποιουμένη δέον νὰ διδάσκηται ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι.

γ') Μέθοδος δὲ προτιμητέα ἡ συνδιδακτική.

Τὰς ἀρχὰς ταύτας παραδεξαμένη ἡ ἐπιτροπὴ μετέβη ἐν τῇ δ' καὶ ἐ. συνεδριάσει εἰς τὰ περὶ τῶν διδασκαλείων. Ἀποβλέψασα δὲ τὸ μὲν εἰς τὰ παρὰ τοῖς πεπολιτισμένοις λαοῖς γινόμενα, τὸ δὲ εἰς τὰς ἡμετέρας ἀνάγκας, παρεδέξατο τριετῆ τὴν ὅλην περίοδον τῶν ἐν τοῖς διδασκαλείοις μαθημάτων, ὑπὸ τεσσάρων εἰδικῶν καθηγητῶν μετὰ τοῦ διευθυντοῦ διδαχθησομένων, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ ἀ. ἔτους τοῦ τῆς δοκιμασίας· τροφίμους δὲ τῶν διδασκαλείων παρεδέξατο τοὺς ἐκ τῆς β'. τάξεως τοῦ γυμνασίου ἀποφοιτῶντας. Ἀψαμένη δέ πως καὶ τοῦ ζητήματος τῶν μαθημάτων, συνέστησεν ἐκ τῶν γλωσσῶν μόνην τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν, ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν νεωτέραν, ὅπως ἀκριβέστερον καὶ τελειότερον γίνηται ταύτης ἡ διδασκαλία ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις. Τοῦ δὲ διδασκαλείου τῶν κορασίων τετραετῆ τὴν περίοδον ὁρισαμένη, συμπεριλαμβανομένου ὡσαύτως καὶ τοῦ ἀ. ἔτους, τοῦ τῆς δοκιμασίας, καὶ μαθητρίας τὰς ἐκ τῆς β'. τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου ἀποφοιτώσας, ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως καταλλήλων παρθεναγωγείων, συνέστησε τὴν κατὰ τοῦτο ὡς περὶ τὰ καθ' ἕκαστα μόρφωσιν αὐτῶν.

Ἀσχοληθεῖσα δὲ καὶ περὶ τὴν ἐξέτασιν ἑτέρων τινῶν ζητημάτων, ἀφορώντων τὰ διδασκαλεῖα, ἐξελέξατο τελευταῖον πενταμελῆ ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν κ. κ. Ἡρ. Βασιάδου, Κ. Ξανθοπούλου, Μ. Παρανίκα, Δ. Μαρούλη καὶ Γ. Χασιώτου, εἰς ἣν ἀνέθετο τὴν σύνταξιν προγράμματος προτύπου δημοτικοῦ σχολείου καὶ ὀργανισμοῦ τῶν διδασκαλείων κατὰ τὰς ἐν ταῖς συνεδριάσεσιν αὐτῆς ἀποφασισθείσας γενικὰς ἀρχάς. Ἐπιφυλάττεται δὲ ὅπως συζητήσασα τὸ διαληφθὲν πρόγραμμα καὶ τὸν ὀργανισμὸν ὑποβάλῃ αὐτὰ ὑμῖν ἀκολούθως μετ' ἐκθέσεως αἰτιολογούσης τὰς ἐπ' αὐτῶν σκέψεις αὐτῆς.

Ἐν τέλει δὲ ἡ ἐπιτροπὴ ἐξέφρασε τὰς δεούσας εὐχαριστίας τοῖς γενναίοις ἱδρυταῖς τῶν διδασκαλείων, τοῖς συντελέσασιν οὕτω πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ εἰς ἔρευναν καὶ ἐξέτασιν ζητήματος ζωτικωτάτου διὰ τὸ ἡμέτερον ἔθνος.

Ταῦτα ὑποβάλλουσα ὑμῖν, Κύριε Πρόεδρε, ἡ ἐπιτροπὴ, παρακαλεῖ ἵνα γίνητε ὁ διερμη-

Digitized by Google

νευς τῶν αἰσθημάτων τούτων ὅπου δεῖ, καὶ εὔχεται ὅπως ἡ οὕτως ἀρξαμένη συνεργασία ἡμῶν μετὰ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις λογίων ἀποφέρῃ γενναιοτέρους καρποὺς διὰ συστηματικωτέρας συγκροτήσεως ἐτησίων συνόδων καὶ συναθροίσεων τῶν λογίων τοῦ ἡμετέρου ἔθνους.

Δέξασθε, Κύριε Πρόεδρε, τὴν διαβεβαίωσ.ν τῆς ὅλως ἐξαιρέτου πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεως ἡμῶν.

Ἐν Περαίᾳ τῇ 18 Ἀπριλίου 1873.

Ι. Δ. ΑΡΙΣΤΟΚΛΗΣ Πρόεδρος
ΑΡΧΙΜ. ΦΙΛΟΘΕΟΣ ΒΡΥΕΝΝΙΟΣ
Κ. ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ
Κ. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΗΜ. ΜΑΡΟΥΛΗΣ
Γ. ΣΟΦΟΚΛΗΣ
Μ. ΠΑΝΤΑΖΗΣ
Α. ΖΩΗΡΟΣ
Ι. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ
ΜΑΤΘΑΙΟΣ Κ. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ

Ἀκολούθως ὁ κ. γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει κατάλογον προσφορῶν βιβλίων.

Πανταζίδου «Τῶν παρὰ Ξενοφῶντι διορθωτέων ά. καὶ β'. μέρος» καὶ τὸ «Ὁμηρικὸν λεξικὸν» αὐτοῦ.

«Δύο νύκτες μετὰ τοῦ πειρασμοῦ» ὑπὸ Μιλ. Δ. Σεϊζάνη.

Γ. Σοφοκλέους «Παιδικῆς βιβλιοθ. τεῦχος ά.»

Mordtmann πρεσβυτέρου «Ἀνάπτυξις ἐπὶ τοῦ ἀναγνώσματος αὐτοῦ».

Εἶτα ἀντὶ τοῦ παραιτηθέντος κ. Α. Πασπάτη ἀντιπρόεδρος ἐξελέγη ὁ κ. Γ. Σοφοκλῆς δι' ἀπολύτου πλειονοψηφίας.

Μετὰ ταῦτα ὁ ταμίας κ. Ἰ. Γγιὼν ἀναγινώσκει τὴν ἔκθεσιν αὐτοῦ περὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τοῦ Συλλόγου κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἔχουσαν ὡς ἑξῆς.

Κύριοι!

Λήξαντος καὶ τοῦ ΙΒ'. συλλογικοῦ ἡμῶν ἔτους, ὑποβάλλω ὑμῖν κατὰ τὸν Κανονισμὸν τὴν ἐπ' αὐτὸ πορείαν καὶ τὴν νῦν στάσιν τῶν οἰκονομικῶν ἡμῶν πραγμάτων.

ά.) Εἰσπράξεις.

Ἀπὸ ὑπόλοιπον τοῦ παρελθόντος ἔτους		Δ. Τ.	634 07
» Συνδρομὰς τακτικῶν μελῶν	Δ. Τ. 295		
» Δικαιώματα Διπλωμάτων νέων μελῶν	» 110	405	
» Τόκους καὶ μερίσματα τῶν διαφόρων Μετοχῶν μας		»	118 68
» Συνδρομὰς διὰ τὸ Κτίριον		»	1406 45
» Προσφορὰς ὑπὲρ τῶν ἀπόρων Σχολείων		»	945
» Τὸ Λαχεῖον ἡμῶν		»	388
» Λ/σμοὺς διαφόρους (Ταμ. 29 Μαΐου καὶ 3 Αὐγ. καὶ 16 Νοεμβρίου καὶ 21 Φεβρ. 72)		»	330 12
» Ληξιπροθέσμους συνδρομὰς τοῦ παρελ. ἔτους		»	27
» Μέλη ἐφάπαξ ἀποτίσαντα τὴν ἐτησίαν αὐτῶν συνδρομὴν		»	24
» Προσφορὰς πρὸς ἀγορὰν βιβλίων		»	50
» Πώλησιν διαφόρων Μετοχῶν μας		»	2647 45
» Τὰς ἀναληφθείσας ἐντόκους καταθέτεις ἡμῶν		»	2817 60
Ἀπὸ συνδρομὴν ὑπὲρ τοῦ Περιοδικοῦ		»	7 57
Ἐν ὅλῳ		Δ. Τ.	9800 94

Digitized by Google

Μεταφορὰ Λ. Τ. 9800 94

β'.) Πληρωμαί.

Εἰς ἄπορα Σχολεῖα (χρῆσις παρελ. ἔτους)	Λ. Τ.	840		
» » » » λήξ. »	»	124	Λ. 934	
» Διαφόρους δόσεις τῷ ἐργολάβῳ τοῦ κτιρίου ἡμῶν			» 2280	
» Δαπάνας τοῦ Γραφείου τοῦ Συλλόγου, ἤτοι				
Μισθοδοσίας	Λ. Τ.	159		
Ταχυδρομικὰ	»	11 96		
Γραφικὴν ὕλην	»	10 12		
Φωτισμὸν	»	9 05		
Θέρμανσιν	»	75		
Τυπωτικὰ καὶ ἄλλα ἔκτακτα	»	93 50	284 38	
Εἰς Δαπάνας Ἀρχαιολ. Ἐπιτροπῆς			» 58 67	
» Ἀγορὰν βιβλίων			» 153 36	
» Τὴν ἀπονεμηθεῖσαν ἀμοιβὴν τοῖς κληρονόμοις τοῦ μακαρίτου Ἀραβαντινοῦ διὰ τὰ Ἠπειρωτικὰ αὐτοῦ			» 75	
» Δαπάνας τοῦ Περιοδικοῦ				
Πρὸς ἐξόφλησιν τοῦ τεύχ. 1870—71	Λ. Τ.	51 24		
» Λ/σμὸν τοῦ νῦν ἐκδιδομένου 1871—72	»	130 44	181 68	
» Λ/σμοὺς διαφόρους. (Ταμεῖον 23 Αὐγούστου 1872)			» 97 12	
» Τύπωσιν Γραμματίων Λαχείου			» 8	
» Καταθέσεις ἐπὶ τόκῳ			» 2800	
» Ἀγορὰν Μετοχῶν			» 2629 10	
			Ἐν ὅλῳ	9501 31
Ὑπόλοιπον εἰς μετρητὰ ἐν τῷ Ταμείῳ				299 63

Β'. Τακτικὰ Μέλη.

Κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἀνέβησαν εἰς				346
Ἀλλ' ἐκ τούτων				
1) Διεγράφησαν, ἅτε μὴ πληρώσαντα ἢ παραιτηθέντα	22			
2) Ἀπεβίωσαν	3	25	Ὑπολείπονται ἑπομένως	Τ. Μ. 321
Ὧν ἐπλήρωσαν τὴν συνδρομήν των τὰ		295		
Δὲν ἐπλήρωσαν δ' ἀκόμη	»	26	321	

Τὰ μήπω πληρώσαντα ταῦτα Μέλη εἰσὶ 4 ἐν Ἰσμαηλίῳ, 2 ἐν Λονδίνῳ, 2 ἐν Βομβάῃ, 1 ἐν Ἰωαννίνοις, 1 ἐν Σέρραις, 1 ἐν Ῥουχτσουκίῳ, καὶ τὰ λοιπὰ ἐνταῦθα. Καὶ εἰς τοὺς ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἡμετέρους τούτους ἑταίρους ἐπέστειλα καὶ θὰ ἐπαναλάβω, καὶ ἀπὸ τοὺς ἐνταῦθα δὲν παύω ζητῶν τὸ χρῆμα τοῦ Συλλόγου, καὶ ἂν παρέλθῃ ἡ τριμηνία τοῦ ἀρξαμένου νέου ἔτους ἄπρακτος, θέλει ἐφαρμοσθῇ ὁ Κανονισμός.

Digitized by Google

Γ'. Τόκοι καὶ Μερίσματα.

Ἐκ τῶν ἁς κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἴχομεν Μετοχῶν καὶ ἐκ τῆς ἐπὶ τὸ λῆξαν ἔτος κινήσεως τοῦ χρηματικοῦ τῆς Ἑταιρίας καλὸν ἠμέλξαμεν ὄφελος· διότι ἐκτὸς τῶν λ. τ. 118, 68 αἵπερ ἄνω μνημονεύονται ἐν ταῖς εἰσπράξεσι τοῦ Ταμείου, ὡς προελθοῦσαι ἐκ τόκων καὶ μερισμάτων, ἀπεκτήσαμεν ἐκ λ/σμῶν, ὡς αἱ μερίδες, ἑτέρας λ. τ. 351, 68. ὥστε τὸ ὅλον τοῦ ὀφέλους ἡμῶν ἐκ τῆς τοποθετήσεως τοῦ χρηματικοῦ τοῦ Συλλόγου ἐπὶ τὸ λῆξαν ἔτος ἀναβαίνει εἰς λ. τ 470, 48.

Δ'. Συνδρομαὶ Ἔκτακτοι.

Τὸ ἔτος τοῦτο μίαν μόνον ἐνεγράψαμεν, τὴν τοῦ κ. Γ. Συμβουλίδου, ἐκ λ. τ. 7, 57 προσενεχθεῖσαν ὑπὲρ τοῦ Περιοδικοῦ ἡμῶν.

Ε'. Δαπάναι τοῦ Γραφείου τοῦ Συλλόγου.

Εἶχον ὁρισθῆ ἐν τῷ προϋπολογισμῷ	εἰς	Δ. Τ. 270	
Ἀλλ' ἐδέησεν, αὐξανομένης ὁσημέραι τῆς ὑπηρεσίας, καὶ οἱ μισθοὶ τῶν δύο ὑπαλλήλων ἡμῶν νὰ αὐξήσωσι καὶ τρίτος νὰ προσληφθῆ ὑπάλληλος, ἀμφότερα δὲ κατ' ἀπόφασιν ὑμῶν. Ἕνεκα τούτου ἐνεκρίθη περιπλέον δαπάνη	»	» 23	Δ. Τ. 293

Εὐτυχῶς ἐγένοντο οἰκονομίαι εἰς ἄλλα κονδύλια τῶν δαπανῶν τοῦ Γραφείου, καὶ ἐκ τῆς αὐξήσεως ταύτης τῶν μισθοδοτῶν ὄχι μόνον δὲν προέκυψεν ἔλλειμμα, ἀλλὰ περίσσευμα, διότι

ἐνῷ ὡς ἄνω ἡ προϋπολογισμένη δαπάνη ὡρίσθη	εἰς	Δ. Τ. 293	
Ἐδαπανήθησαν μόνον	»	» 284	38
Ἦτοι ὀλιγώτερον	»	» 8	62

ΣΤ'. Δαπάναι τῆς ἐκδόσεως τοῦ Περιοδικοῦ ἡμῶν.

Ἡ μερὶς αὕτη ἔχει δαπάνην μέχρι σήμερον λ. 139,68, ἐξ ὧν λ. 9,24 εἰσὶν ὑπόλοιπον πρὸς ἐξόφλησιν δαπάνης περιοδικοῦ 1870—1871, μὴ ἐπαρκέσαντος τοῦ ποσοῦ, ὃ πέρυσιν εἶχε κρατηθῆ καθ' ὑπολογισμὸν εἰς ἐκκρεμῆ λ/σμόν. Δυστυχῶς καὶ νῦν, ἐνῷ ὅλοι οἱ ἄλλοι ἐτήσιοι λ/σμοὶ ἡμῶν εἰσὶν ἐκκαθαρισμένοι, μόνη ἡ δαπάνη τοῦ περιοδικοῦ μένει ἡμῖν ἀνεκκαθάριστος, διότι ἐξακολουθεῖ ἀκόμη ἡ ἐκτύπωσις τοῦ τεύχους 1871—1872, καὶ ἐδέησε πάλιν νὰ προσφύγω εἰς τὴν ἐγγραφὴν ἀνοικτοῦ λ/σμοῦ. Προϋπελόγισα λοιπὸν τῇ γνώμῃ καὶ τοῦ κ. Γ. Σοφοκλέους, Προέδρου τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς, ὅτι θὰ χρειασθῇ ἡμῖν ἔτι δαπάνη περὶ τὰς 70 λίρας, καὶ οὕτως ὥρισα ἐν τῷ ἰσολογισμῷ λ. 218,56 (ἐμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἄνω λ. τ. 9,24) δαπάνην ὁλικὴν τοῦ Περιοδικοῦ ἐν τῇ χρήσει τοῦ λήξαντος Συλλογικοῦ ἔτους, καὶ τὴν διαφορὰν λ. τ. 77,88 ἐκράτησα εἰς ἐκκρεμῆ λ/σμόν, ἀφ' ἧς ἂν περισσεύσῃ τι πάλιν ἡμέτερον ἔσεται τὸ περίσσευμα.

Τόσαι περίπου ἐξηγήσεις ἐπὶ τοῦ ἐτησίου Ἰσολογισμοῦ Ἐσόδων καὶ Δαπανῶν ἔστωσαν ἀρκοῦσαι, καὶ εἰκονικώτερον δύναται νὰ ἴδῃ τις τὰ κατ' αὐτὸν ἐν τῷ ἑξῆς Πίνακι.

Digitized by Google

ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛ. ΣΥΛΛΟΓΟΥ. Γενικὸς Ἰσολογισμὸς ἀπὸ 1 Μαΐου 1872—30 Ἀπριλίου 1873.

Δαπάναι.			*Ἔσοδα.*		
Ἔπιπλα καὶ σκεύη, ἀποσβέννυνται		45	Συνδρομαὶ τακτικαὶ Λ. 295		
Μισθοδοσίαι Λ. 159			Δικαιώματα διπλωμάτων » 110	405	
Ἔκτακτα τυπωτικὰ καὶ ἄλλα »	93 50		Τόκοι, μερίσματα καὶ διαφοραὶ Μετοχῶν	470 48	
Ταχυδρομικὰ »	11 96		Συνδρομαὶ ἔκτακτοι	7 57	
Γραφικὴ ὕλη »	10 12				
Φωτισμὸς »	9 05				
Θέρμανσις »	75	284 38			
Δαπάναι Περιοδικοῦ »		218 56			
» Ἀρχαιολ. Ἐπιτρ. »		58 67			
Περίσσευμα »		276 44			
Ἐν ὅλῳ		883 05			883 05

Ζ'. Ἄπορα Σχολεῖα.

Ἡ μερὶς αὐτῶν τὸ παρελθὸν ἔτος εἶχε πρὸς διάθεσιν Λ. Τ. 829

Ἐκ τούτων διετέθησαν εἰς διάφορα Σχολεῖα κατὰ τὴν ἔκθεσιν τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιτροπῆς » 810

Καὶ ὑπολείπονται » 19

Ὡρισμέναι ὑπὲρ τῶν δημοτικῶν Σχολείων Καραγατσίου καὶ Μηδείας τῆς ἐπαρχίας Ἀδριανουπόλεως, ὧν δὲν ἐνεφανίσθησαν ἀντιπρόσωποι, ἵνα μετρηθῶσιν αὐτοῖς τὰ δι' ἑκάτερον τῶν σχολείων τούτων ὡρισμένα ποσὰ λ. τ. 10 διὰ τὰ ὁποῖα πρὸ καιροῦ εἰσὶν ἐκδεδομένα τὰ ἀνήκοντα ἐντάλματα

Κατὰ δὲ τὸ ἔτος τοῦτο αἱ ὑπὲρ τῶν ἀπόρων σχολείων καταβληθεῖσαι ἡμῖν προσφοραὶ εἰσὶν αἱ ἑξῆς.

Ἡ τοῦ κ. Χρηστάκη ἐφέντη Ζωγράφου β'. ἐτησία εἰσφορὰ			Λ. Τ.	200
» » » Γ. Ζαρίφη	»	» »	»	200
» » » Μενελάου Νεγρεπόντη	γ'.	» »	»	100
» » » Ἀντ. Βλαστοῦ ὑπὲρ τῶν σχολείων Μακεδονίας			»	100
» » » Ἀνδρ. Συγγροῦ	»	» »	»	100
» » » Γ. Κορωνιοῦ	»	» »	»	100
» » » Στεφ. Σκουλούδη	»	» »	»	100
» » » Γ. Ζαρίφη ὑπὲρ τῆς σχολῆς Νευροκόπης			»	20
Καὶ » » » Συλλόγου Σμύρνης «Ὅμηρος» ὑπὲρ τῆς σχολῆς Νικοπόλεως»				25
		Ἐν ὅλῳ Λ.		945

Ἀπέναντι τῶν ὁποίων ἐδαπανήθησαν κατ' ἀπόφασιν τοῦ Συλλόγου

Λ. Τ.	50	εἰς μισθοδοσίαν τοῦ διδασκάλου τῆς σχολῆς Πρεσρένης Κ. Νικ. Βιθυνοῦ	
»	60	» Σχολὰς Νευροκόπης	
»	10	» Σχολὴν τοῦ χωρίου Μπουνὰρ Χισάρ.	
»	4	» ὁδοιπορικὰ τοῦ Σχολάρχου Μελενίκου κ. Π. Οἰκονομοπούλου	
		Ἐν ὅλῳ	124
Καὶ ὑπολείπονται ἔτι νὰ διατεθῶσι			Λ. Τ. 821

Digitized by Google

Η'. Προσφοραὶ πρὸς ἀγορὰν βιβλίων.

Πέρυσιν ἡ μερὶς αὕτη εἶχε πρὸς διάθεσιν	Λ. Τ.	300	
Ἐφέτος προσηνέχθη ἡμῖν ἑτέρα προσφορὰ ἡ τοῦ φιλομούσου καὶ φιλογενοῦς κ. Ν. Κρικότσου	»	50	
Εἰς τὴν μερίδα ταύτην μετέφερον καὶ τὰς τῆς μερίδος τοῦ ἀναγνωστηρίου διὰ περιοδικά.	»	48 52	
Καὶ οὕτω τὸ πρὸς ἀγορὰν βιβλίων ποσὸν ἡμῶν ἀνέβη εἰς	»		398 52
Ἐκ τούτων ἐδαπανήθησαν διὰ τὰ ἀ ἐκ Λειψίας καὶ Παρισίων ἠγοράσαμεν ἐσχάτως βιβλία καὶ περιοδικὰ	»		153 86
Ὑπολείπεται ἡμῖν ποσὸν	»		245 16

Θ'. Διαγωνίσματα.

Ἡ παρ' ἡμῖν παρακαταθήκη αὕτη ἔχει ὡς καὶ πέρυσιν μὲ μόνην τὴν διαφορὰν, ὅτι ἐκ τοῦ ὅλου ποσοῦ αὐτῆς τῶν	»	321 50	
Ἐπληρώθη κατὰ τὸ λῆξαν τοῦτο ἔτος ἡ ἀμοιβὴ εἰς τὰ Ἠπειρωτικὰ Ἀραβαντινοῦ	»	75	
	»		246 50

Ι'. Βιβλιοθήκη τοῦ Συλλόγου.

Αὕτη ἐν τῷ περυσινῷ ἰσολογισμῷ ἡμῶν εἶχεν ἐκτιμηθῆ	»	100	

Ἀλλὰ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἔλαβε σπουδαῖον πλουτισμὸν ἔκ τε τῶν παρὰ τοῦ Συλλόγου ἀγορασθέντων, ὡς εἴρηται, βιβλίων, καὶ ἐκ τῶν πολλαχόθεν δωρηθέντων ἡμῖν πολλῶν καὶ ἀξιολόγων συγγραμμάτων. Τοιαύτη οὖσα σήμερον ἡ βιβλιοθήκη ἡμῶν, στοχάζομαι ὅτι ἐκτιμωμένη Λ. Τ. 250 περιπλέον ἢ πέρυσιν, ἤτοι ἐν ὅλῳ Λ. Τ. 350, δὲν ἐκτιμᾶται ὑπερβολικὴν ἐκτίμησιν.

ΙΑ'. Ἀποθεματικὸν τοῦ Συλλόγου.

Πέρυσιν ἦτο	Λ. Τ.	981 56	
Πλὴν ἐκπιπτομένης ἀπ' αὐτοῦ διαφορᾶς ἐκκρεμῶν λογαριασμῶν παρελ. ἔτους.	»	8	
	»		973 56
Ἐφέτος προστίθεται τὸ ἐκ τοῦ ἄνω ἰσολογισμοῦ περίσσευμα τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ ἔτους	»	276 44	
καὶ ἡ αὔξησις τῆς ἀξίας τῆς βιβλιοθήκης ἡμῶν	»	250	526 44
Καὶ οὕτως ἀναβαίνει τὸ ἀποθεματικὸν ἡμῶν εἰς	»		1500

ΙΒ'. Κεφάλαια κινητὰ τοῦ Συλλόγου.

Ταῦτα σήμερον εἶναι τὰ ἑξῆς.

20	Μετοχαὶ σιδηροδρόμ. Εὐρωπ. Τουρκίας ἀνὰ φρ. 172 ἠγορασμέναι	Λ.	151 21
50	» τῆς Société Ottom. πρὸς φρ. 7,1,$^{30}/_{40}$		
10	» » » » » 7, $^{2}/_{40}$		
50	» » » » » 7,2, $^{1}/_{2}$ στοιχίζουσαι ἐν ὅλῳ	»	855 99
110	» τῆς Γεν. πιστωτικῆς τραπέζης τῆς Ἑλλάδος πρὸς φρ. 34,50 prime	»	503 28
40	» τοῦ Crédit générale πρὸς φρ. 15,$^{30}/_{40}$	»	630
	Ἐν ὅλῳ στοιχίζουσαι ἡμῖν	Λ. Τ.	2140 28

Digitized by Google

Τὰς ἡμέρας ταύτας ἡ ἡμετέρα ἀγορὰ διατελεῖ ἐν ἀνωμαλίαις, καὶ γενικὴ, ὡς γνωστὸν, ἐπῆλθεν ἔκπτωσις τῶν χρεωγράφων καὶ ἀξιῶν, μεταξὺ δὲ τῶν ἄνω ἐκτιμήσεων τῶν ἀνωτέρω μετοχῶν καὶ τῆς σημερινῆς ἀξίας αὐτῶν ὀλιγίστη ὑπάρχει ζημία· ἀλλ' εὐτυχῶς ἡμεῖς δὲν ἐπειγόμεθα ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς πληρωμὰς, ἵνα ἀναγκασθῶμεν εἰς ἐκποίησιν αὐτῶν, καὶ θὰ ἀναμείνωμεν τὴν βελτίωσιν τῆς ἀγορᾶς, ἵνα πωλήσωμεν αὐτὰς μὲ ὄφελος· οἱ ἐνήμεροι δὲ τῶν πραγμάτων τούτων καλῶς γινώσκετε, ὅτι αἱ εἰς ἃς ἄνω ἔχομεν ἠγορασμένας τὰς μετοχὰς ταύτας τιμαὶ δὲν εἶναι ὑψηλαί.

ΙΓ'.) Κτίριον τοῦ Συλλόγου.

Α'.) Συνδρομαί.

Κατὰ τὸν περυσινὸν ἰσολογισμὸν ἦσαν		Λ. Τ.		2808 85
Κατὰ δὲ τὸ λῆξαν συνελέγησαν ἀκόμη αἱ ἑξῆς·				
Ὁ κ. Γρηγ. Κούπας	συνεισέφερε	»	50	
» » Μιχαὴλ Γκιώνης	»	»	50	
» » Ἰω. Θεοδωρίδης	»	»	25	
» » Ν. Φαμπιάτος	»	»	5	
» » Αὐγουστῆς Ῥίζος	»	»	2	
» » Σταμ. Πρόκος	»	»	10	
» » Στεφ. Μικρουλάκης	»	»	10	
» » Ἐπαμ. Σπηλιωτόπουλος	»	»	1	
» » Ἀδελφοὶ Νικολέσση	»	»	10	
» » Ἐμμ. Ψάθης	»	»	1	
» » Ναπολ. Καποδάϊνης	»	»	1	
» » Δημοσθ. Εὐγενίδης	»	»	1	
» » Ν. Βερίσσης	»	»	5	
» » Γ. Λαζόπουλος	»	»	2	
» » Γ. Ζαφειρόπουλος	»	»	10	
Οἱ κ. Καλαρώνης καὶ Τζούρας	συνεισέφερον	»	4	
Ὁ κ. Ἰωακ. Ἀναστασιάδης	συνεισέφερε	»	15	
» » Π. Θεοχαρίδης	»	»	3	
Οἱ κ. Υἱοὶ Χατζῆ Θεολόγου	»	»	10	
» » Ἀδελφοὶ Κανάκη	»	»	10	
Ὁ Κ. Ἰσμυρίδης	»	»	2	
Οἱ κ. Ἀδελφοὶ Σαπουντζῆ	»	»	5	
Ὁ » Ἀνδρέας Σχινᾶς	»	»	5	
» » Καστέλης καὶ Ἀγέλαος	»	»	2	
» » Μιλτ. Κατινάκης	»	»	5	
» » Νικ. Κοκκώνης	»	»	1	
» » Μιμῆς Κούρτελης	»	»	1	
» » Δ. Σόκκος	»	»	2	
» » Κλεάνθ. Σκαλιέρης	»	»	5	
	Μεταφορὰ	Λ. Τ.	253	2808 85

Digitized by Google

			Μεταφορὰ	Λ. Τ.	253		2808 85
» » Κ. Πουλουλίδης	»			»	1		
» » Κ. Χρηστίδης	»			»	1		
» » Ἀντ. Ῥάλλης καὶ Σα	»			»	5		
» » Ἐμμ. Σεμελᾶς	»			»	15		
» » Π. Εὐφραιμίδης	»			»	2		
» » Λάζαρος Κολάσσης	»			»	1		
» » Δημ. Νεόκοσμος	»			»	1		
» » Χρυσοβέργης Γεωργίου	»			»	5		
» » Θεόδωρος Χρηστίδης	»			»	3		
» » Μ. Λενὸς	»			»	1		
» » Ν. Βαμβάκης	»			»	5		
» » Γ. Μύκαρος	»			»	5		
Ἡ ἑταιρία τῶν Τροχιοδρόμων	»			»	75		
Ὁ κ. Α. Ζήσης	»			»	2		
» » Ἰω. Βάλσαμος	»			»	2		
» » Δανιὴλ Παππᾶς	»			»	5		
» » Ν. Βαλσαμάκης	»			»	5		
Ἀδελφοὶ Θεοδωρίδου	»			»	5		
Ἡ Ἑταιρ. Ἀλευροποιείου Στένης	»			»	10		
Ὁ κ. Π. Τζολάκης	»			»	3		
» » Β. Κουμβόπουλος	»			»	1	10	
» » Ζανῆς Νομικὸς	»			»	3		
» » Ἰω. Ζαδὲς	»			»	5		
» » Ῥάλλης Ἀντωνιάδης	»			»	3		
» » Τζαμπούλας Μαυρομάτης	»			»	5		
» » Π. Καρδαμίτσης	»			»	5		
» » Σταμ. Μ. Ἀγέλαστος	»			»	5		
Ἀνώνυμ. Λονδίνου διὰ Δ. Ταμβάκου	»			»	81	75	
Ὁ κ. Πιττακὸς Μουζάλας	»			»	10		
» » Κ. Ξενοκράτης	»			»	100		
» » Περικλῆς Βοῦρος	»			»	25		
Οἱ ἐν Βιέννῃ κ. κ. Θ. Δούμπας	Φιορ.	500	Μεταφορὰ	Λ. Τ.	648	85	2808 85
Ἐφορία Ἑλλ. Σχολῆς	»	150					
Ζ. Ν. Σκαναβῆς	»	100					
Χαλὴλ Βέης	»	100					
Ἡρακλῆς Σ. Ἀγέλαστος	»	50					
Γ. Σταύρου	»	50					
Ἰάκωβος Μῖτος	»	50					
Δ. Κελαδίτης	»	50					
Τ. Δάρας	»	50					
Γ. Κοϊμτζόγλους	»	50					
Ζανῆς Πετροκόκκινος	»	50					
Μεταφέρονται φιορίνια		1200					

Digitized by Google

	Μεταφορὰ φιορ.	1200	Μεταφορὰ Λ. Τ.	648 85	2808 85
Κ. Ν. Γιαννόπουλος	»	30			
Π. καὶ Σ. Τζοχάνης	»	50			
Θεμ. Μεταξᾶς	»	50			
Ἰω. Τοπάλης	»	40			
Π. Ταβασόπουλος	»	30			
Α. Ζήνερ	»	50			
Ἀλέξ. Οἰκονόμου	»	25			
Ν. Κωνσταντινίδης	»	20			
Ἐν ὅλῳ	Φιορ.	1495	Λ. 134 ἀ. 109 3/8	147 60	
Ὁ κ. Β. Σοβατζόγλους	συνεισέφερε		»	100	
» » Λεων. Χρυσοβελώνης	»		»	30	
Ἡ Ἑταιρία τοῦ Crédit Austroturc	συνεισέφερε		»	200	
Ὁ » Π. Καμάρας	»		»	30	
Οἱ κ. Θ. καὶ Β. Σοβατζόγλους καὶ Σα	»		»	100	
» » Ν. Πασπάτης	»		»	50	
» » Ἀλέξ. Σεβαστόπουλος	»		»	100	
Ἤτοι ἐν ὅλῳ εἰσπραχθεῖσαι τὸ λῆξαν ἔτος συνδρομαὶ ὑπὲρ τοῦ Κτιρίου			»		1406 45
Ἐν ὅλῳ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τοῦ νῦν συνδρομαὶ			»		4215 30

Β'.) Δαπάναι διὰ τὸ Κτίριον.

Τὸ παρελθὸν ἔτος ἐσεσημείωτο ἐν τῷ Ἰσολογισμῷ ἡ πρὸς ἀγορὰν τοῦ οἰκοπέδου δαπάνη Λ. 2366, 93 καὶ τις προκαταρκτικὴ διὰ τὴν ἔναρξιν τῆς οἰκοδομήσεως ἐκ λ. 70

Δαπάνη ἐν ὅλῳ Λ. Τ.		2436 93
Ἐκκαθαρισθείσης εἶτα τῆς προκαταρκτικῆς ἐκείνης δαπάνης ἐπεστράφη ἡμῖν διαφορὰ	»	4
ἥτις σημειοῦται ἄνω ἐν ταῖς εἰσπράξεσι τοῦ Ταμείου, καὶ οὕτως ἔμεινε περυσινὴ δαπάνη διὰ τὸ Κτίριον	»	2432 93
Τὸ Κτίριον, ὡς γινώσκετε, ἐδόθη εἰς ἐργολαβίαν καὶ μέχρι τοῦ νῦν εἰς λ/σμὸν τῆς συμπεφωνημένης τιμῆς τῶν Λ. Τ. 4,280 ἐμετρήσαμεν εἰς 4 δόσεις	»	2280
Ὥστε ἡ μέχρι τοῦ νῦν ὁλικὴ ἡμῶν δαπάνη διὰ τὸ Κτίριον ἀναβαίνει εἰς	»	4712 93

Καὶ ἑπομένως ἡ μερὶς τοῦ Κτιρίου ὀφείλει τῷ Ταμείῳ τὰς ἂς ὑπεράνω τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ εἰσπραχθεισῶν συνδρομῶν προκατεβάλομεν Λ. Τ. 497 63

Ὠφείλομεν δὲ περιπλέον τοῖς κ. κ. ἐργολάβοις τοῦ Κτιρίου » 2000

πρὸς ἀποπληρωμὴν τοῦ ἐκ Λ. Τ. 4280 συμπεφωνημένου αὐτοῖς ποσοῦ, ἤτοι τὸ Κτίριον ἔχει ἔτι ἀνάγκην συνδρομῶν » 2497 63

ἵνα μὴ θίξωμεν τὸ ἀποθεματικὸν τοῦ Συλλόγου, τὸ ὁποῖον κατ' ἐμὲ πρέπει νὰ θεωρῆται τὸ

Digitized by Google

ἱερώτερον διὰ τὸν Σύλλογον χρῆμα, ἂν θέλωμεν νὰ βαίνῃ προκόπτων καὶ κραταιούμενος ὑλικῶς πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἀληθοῦς καὶ πρακτικῆς ἀποστολῆς του.

ΙΔ'. Λαχεῖον ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου.

Δυστυχῶς δὲν προώδευσε. Μέχρι τοῦδε μόνον 380 λίρας εἰσέπραξεν ἐξ αὐτοῦ τὸ Ταμεῖον, διατεθέντων ἰσαρίθμων γραμματίων ἐκ τοῦ ὅλου ποσοῦ αὐτῶν 3600. Τὸ Λαχεῖον τοῦτο προώρισται καὶ τὰς δαπάνας τοῦ Κτιρίου νὰ ἀποπληρώσῃ καὶ ἄλλας σπουδαίας αὐτοῦ ἀνάγκας διὰ τὰ ἄπορα μᾶλλον Σχολεῖα νὰ θεραπεύσῃ, ἐλπίσωμεν δ' ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι θὰ φανῶμεν εὐτυχέστεροι εἰς τὴν διάθεσιν πλειόνων γραμματίων αὐτοῦ.

ΙΕ'. Συνδρομαὶ ἐφάπαξ.

Κατὰ τὸν Κανονισμὸν πᾶν τακτικὸν μέλος πληρῶνον ἐφάπαξ 12 λίρας, ἀπαλλάσσεται τῆς κατ' ἔτος πληρωμῆς τῆς συνδρομῆς τῆς 1 λίρας. Δύο ἐκ τῶν ἑταίρων ἡμῶν οἱ κ. κ. Βασίλειος Σοβατζόγλους καὶ Λεωνίδας Χρυσοβελώνης εὑρεσιήθησαν νὰ δώσωσι πρῶτοι ἐφαρμογὴν εἰς τὴν διάταξιν ταύτην τοῦ Κανονισμοῦ ἡμῶν, καταβαλόντες ἑκάτερος ἀνὰ 12 λίρας, δι' ἃς ἠνοίχθη ἰδία μερὶς, καὶ εὔχομαι τὸ παράδειγμα νὰ μιμηθῶσι καὶ ἄλλοι, ἵνα καὶ οὗτοι ἀπαλλαγῶσι διὰ παντὸς τοῦ ἐτησίου τέλους των πρὸς τὸν Σύλλογον, καὶ ἡ ὑπηρεσία τοῦ Ταμείου οὕτως ἐλαττοῦται.

Κατὰ ταῦτα περίπου, κύριοι, ἡ κατάστασις τοῦ Ἐνεργητικοῦ καὶ Παθητικοῦ τοῦ Συλλόγου κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἔχει ὡς ἑξῆς.

Ἐνεργητικόν.

Κτίριον, ἡ μέχρι τοῦδε δαπάνη		Λ. Τ. 4712	93
Βιβλιοθήκη, κατ' ἐκτίμησιν		» 350	
Γραμμάτια πρὸς εἴσπραξιν.		» 26	
Μετοχαί.			
110 Soc. Ottom.	Λ 855 79		
20 Σιδηροδρόμων	» 151 21		
110 Πιστ. Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος	» 503 28		
40 Crédit général	» 630		
		» 2140	28
Ταμεῖον. Τὰ ἐν αὐτῷ μετρητὰ		» 299	63
		» 7528	84

Παθητικόν.

Ἀποθεματικόν		Λ. Τ. 1500	
Συνδρομαὶ ὑπὲρ τοῦ Κτιρίου	Λ. 4215 30		
Λαχεῖον ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου	» 380		
		» 4595	30
Συνδρομαὶ ἀποτιθεῖσαι ἐφάπαξ		» 24	
Ἐκκρεμεῖς Λ/σμοὶ		» 77	88
Προσφοραί			
1) ὑπὲρ τῶν ἀπόρων Σχολείων ὑπελείφθησαν παρελθόντος ἔτους	Λ. 19		
Ἐκ τῶν ἐφετεινῶν ὑπολείπονται νὰ διατεθῶσι	Λ. 821		
		» 840	
2) Πρὸς ἀγορὰν βιβλίων μένουσι		» 245	16
3) Διὰ Διαγωνισματ.		» 246	50
		» 1331	66
		» 7528	84

Digitized by Google

Οὕτως ἔχουσι, Κύριοι, τὰ ἡμέτερα οἰκονομικὰ, κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, καὶ παρακαλῶ τὴν Οἰκονομικὴν Ἐπιτροπὴν, ὅπως εὐαρεστουμένη προσέλθῃ καὶ ὑποβάλῃ τὴν ἔκθεσίν μου εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Κανονισμοῦ ἡμῶν ὁριζόμενον ἔλεγχον. Εὐχηθῶμεν δ' ἅπαντες ἐν τῷ μέλλοντι τὰ βελτίονα.

Ὁ Ταμίας
Ι. ΓΚΙΩΝ.

Ἡ Οἰκονομικὴ Ἐπιτροπὴ ἐξετάσασα τὰ βιβλία τοῦ Ταμείου τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου κατὰ τὴν διάταξιν τοῦ Ἄρθρου 11 τοῦ Κανονισμοῦ, πιστοποιεῖ, ὅτι εὗρεν αὐτὰ σύμφωνα τῇ παρούσῃ ἐκθέσει ἐφ' ᾧ καὶ ὑπογράφεται

A. MORTDMANN
Θ. ΚΟΣΟΥΔΗΣ
Ζ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΔΗΣ
Δ. ΚΟΚΚΩΝΗΣ.

Μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τῆς ἐκθέσεως τοῦ κ. Ταμίου διελύθη ἡ Συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΞΣ'.

Ἐπέτειος Πανήγυρις τοῦ Συλλόγου καὶ Ἐγκαίνια αὐτοῦ.

Τῇ 13ῃ Μαΐου 1873.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Κ. Καραπάνου.

Περὶ τὴν 1ην μ. μ. ὥραν ἐτελέσθησαν ὑπὸ τῆς Α. Θ. Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Ἀνθίμου, παρισταμένων καὶ ἓξ Ἀρχιερέων, τὰ ἐγκαίνια τοῦ νεοδμήτου κτιρίου τοῦ Συλλόγου. Ἐν τῇ τελετῇ ταύτῃ, γενομένῃ ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ Συλλόγου, παρῆσαν ἡ Α. Ε. ὁ πρεσβευτὴς τῆς Αὐστρο-ουγγαρίας κόμης Ludolf μετὰ τοῦ ἀρχιγραμματέως τῆς πρεσβείας κ. Zaluski, ἡ Α. Ε. ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος κ. Ε. Σίμος μετὰ τοῦ πρώτου διερμηνέως κ. Δ. Ῥαζῆ καὶ τοῦ γεν. προξένου κ. Κ. Ἀξελοῦ, ἡ Α. Ε. ὁ ἐν Βερολίνῳ πρεσβευτὴς τῆς Υ. Πύλης κ. Ἰ. Ἀριστάρχης, ἡ Α. Ε. ὁ ὑφυπουργὸς τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως Σααδουλλάχ-βεης, ὁ πρόεδρος τῆς αὐτοκρατορικῆς ἰατρικῆς ἑταιρίας κ. Marroin μετὰ τοῦ γεν. γραμματέως κ. de Castro καὶ ἄπειρον πλῆθος φιλομούσων. Μετὰ τὸν συνήθη ἁγιασμὸν ἡ Α. Θ. Παναγιότης ἀπήγγειλε τὴν ἑπομένην προσλαλιάν.

Ἀγαπητοὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφοὶ, θεοσεβὴς καὶ φιλόμουσος ὁμήγυρις καὶ τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά.

Ὅτε πέρυσιν ἐπὶ τῇ καταβολῇ τοῦ θεμελίου λίθου ἀπὸ τοῦ τόπου τούτου ἠὐχόμην δημοτελῶς ὑπὲρ τῆς αἰσίας καὶ ταχείας περατώσεως τοῦ καθιδρύματος, ὅπερ ἀπεικονίζει τὴν ἠθικὴν παγίωσιν τοῦ Ἑλλην. Φιλ. Συλλόγου, ἑτέραν εὐχὴν ἐνδομύχως ἀπέτεινον πρὸς τὸν Ὕψιστον καταξιῶσαί με ἰδεῖν καὶ τὰ ἐγκαίνια αὐτοῦ· εὐχαριστῶ τῷ Κυρίῳ τῷ εἰσακούσαντι τῆς δεήσεώς μου καὶ εὐδοκήσαντι ὅπως ἐν ταῖς γηραιαῖς μου ἡμέραις δαψιλεύσω αὐτὸς τὰς εὐλογίας τῆς Ἁγίας Μητρὸς Ἐκκλησίας καὶ ἐπικαλεσθῶ καὶ νῦν ἐν μέσῳ τῆς εὐσεβοῦς καὶ γεραρᾶς ταύτης πανηγύρεως τὴν ἄνωθεν ἀντίληψιν πρὸς διηνεκῆ εὐημερίαν καὶ πρόοδον καὶ ἑδραίωσιν τοῦ σεπτοῦ τούτου τεμένους τῶν φώτων, ἀφ' οὗ ἀκτίνων δίκην διαχεῖται ἐπὶ παντὸς τοῦ εὐσεβοῦς ἡμῶν γένους τὸ μέγα καὶ ἀγλαὸν τῆς παιδείας εὐεργέτημα. Οἱ ἀοίδιμοι ἡμῶν πατέρες ἐξετίμησαν καὶ κατενόησαν, καὶ ἡμεῖς δὲ καὶ πλέον ἴσως ἐκείνων ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν συνοίδαμεν τὴν μεγάλην ἐκείνην ἀλήθειαν, ὅτι ἀπὸ τῆς παιδείας, τῆς ὑγιοῦς καὶ ἀληθοῦς καὶ χριστιανικῆς παιδείας, ἐξήρτηται ἡ διατήρησις τῆς ἱερᾶς καὶ ἀμώμου ἡμῶν θρησκείας καὶ ἡ κοινωνικὴ ἡμῶν

Digitized by Google

εὐημερία καὶ πρόοδος. Ἐκ τούτου ἐννοεῖ πᾶς τις πόσον προσφιλὲς καὶ σεβαστὸν ἔσεται τὸ καθίδρυμα τοῦτο παρὰ παντὶ τῷ εὐσεβεῖ ἡμῶν Γένει. Ἡμεῖς δὲ, τέκνα ἀγαπητὰ, οἱ συνελθόντες σήμερον ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῶν ἐγκαινίων αὐτοῦ, ἀφορμῆς εὐκαίρου λαβόμενοι, εὐχηθῶμεν πρωτίστως μὲν ὑπὲρ τῆς ὑγείας καὶ μακροημερεύσεως τοῦ λαοφιλοῦς καὶ γαληνοτάτου ἡμῶν Ἄνακτος, οὗ ἡ πατρικὴ κυβέρνησις κήδεται καὶ μεριμνᾷ συντόνως ὑπὲρ τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως, εὐχηθῶμεν δὲ καὶ ὑπὲρ τῶν ἱδρυτῶν, τῶν εὐεργετῶν, τῶν δωρητῶν τοῦ Συλλόγου τούτου καὶ τῶν προστατῶν αὐτοῦ καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν λόγῳ ἢ ἔργῳ συντελεσάντων εἰς ἀνέγερσιν τοῦ εὐκλεοῦς τούτου οἰκοδομήματος. Κύριος δὲ ὁ Θεὸς τῶν φώτων καὶ ἀρχηγὸς τῆς σοφίας περιέποι αὐτὸ καὶ διαφυλάττοι ἀπὸ πάσης κακῆς ἐπηρείας, καὶ καταξιώσαι ἡμᾶς ἀπολαύειν τῶν ἀπ' αὐτοῦ πλουσίων δωρεῶν. Ἀμήν.

Μετὰ τὴν προσλαλιὰν τῆς Α. Θ. Παναγιότητος ὁ πρόεδρος κ. Καραπάνος ἐποιήσατο σαφῆ καὶ ἐκτενῆ ἔκθεσιν ἐπὶ τῶν κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἐργασιῶν τοῦ Συλλόγου ἔχουσαν ὡς ἕπεται·

Παναγιώτατε Πατριάρχα, σεβασμιώτατοι Ἱεράρχαι, Κυρίαι καὶ Κύριοι!

Φιλόμουσοι Ὁμήγυρις!

Ἡ Ἀνατολὴ ἀπονεναρκωμένη καὶ ὑπὸ τῆς ἀμαθείας πιεζομένη ἀπώλεσε τὴν ἐνέργειαν καὶ ζωτικότητα αὐτῆς. Τοιοῦτος ἦτο ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς πατρίδος ἡμῶν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας.

Δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα ἂν ὁ χαρακτηρισμὸς οὗτος ἦτο καθ' ὅλα δίκαιος· δυστυχῶς ὅμως, ἐκτὸς μικρῶν τινων ἐξαιρέσεων, ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς πραγματικῆς καταστάσεως τῆς Ἀνατολῆς.

Καὶ ἡ κατάστασις μὲν αὕτη ὡς προϊὸν μακροῦ παρελθόντος διαρκεῖ εἰσέτι ἐν πολλοῖς μέρεσιν αὐτῆς· ἀλλ' οὐδεὶς δύναται νὰ εἴπῃ σήμερον ὅτι ἡ Ἀνατολὴ ἀπώλεσε τὴν ἐνέργειαν καὶ ζωτικότητα αὐτῆς. Ἀπ' ἐναντίας ἀπό τινων ἐτῶν ἐπανῆλθεν εἰς αὐτὴν ἡ δραστηριότης ἐκείνη, ἥτις ἄλλοτε εἶχεν ἀναδείξει αὐτὴν τὴν πρώτην κοιτίδα τοῦ πολιτισμοῦ. Ἀπό τινων ἐτῶν εἰς ὅλας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας, μεταξὺ ὅλων τῶν ἐθνῶν τῶν κατοικούντων ἐν Ἀνατολῇ, ἡ κίνησις καὶ ἡ ἐνέργεια ἀντικατέστησαν τὴν νωθρότητα καὶ τὴν ἀκηδίαν. Ὁ δὲ ἔνδοξος Κυριάρχης αὐτῆς Σουλτὰν Ἀβδοὺλ-Ἀζὶζ καὶ ἡ πεφωτισμένη Αὐτοῦ Κυβέρνησις διὰ παντὸς μέσου ἐνθαῤῥύνουσι καὶ ὑποστηρίζουσι τὰς ὑπὲρ τῆς ὑλικῆς καὶ διανοητικῆς ἀναπτύξεως προσπαθείας τῶν κατοίκων αὐτῆς.

Ἓν τῶν φαινομένων τῆς νέας ταύτης ζωῆς τῆς Ἀνατολῆς, τὸ οὐσιωδέστερον ἴσως ὅλων, εἶναι ἡ πανταχόσε ἀναγέννησις τῆς φιλομαθείας· πάντες ἐννοοῦμεν ὅτι πρέπει νὰ μάθωμεν πλειότερα τῶν ὅσων ἔμαθον οἱ πατέρες ἡμῶν, πάντες ζητοῦμεν νὰ βελτιώσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς, καὶ ὀλίγιστοι εἰσὶν ἤδη ἐν Ἀνατολῇ οἱ μὴ ἐπιθυμοῦντες νὰ γίνωσι καλλίτεροι τῶν πρὸ αὐτῶν.

Καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ὑπῆρχε παρ' ἡμῖν σήμερον καὶ ὑλικὴ ἀνάπτυξις ἀνωτέρα τοῦ παρελθόντος, καὶ ἂν δὲν ἦτο πασιφανὴς ἡ πρόοδος ὅλων τῶν τάξεων τῆς κοινωνίας, ἡ ὕπαρξις μόνη τοῦ αἰσθήματος τούτου τῆς φιλομαθείας ἤθελεν ἀρκέσει ἵνα δείξῃ τρανώτατα ὅτι ἡ Ἀνατολὴ δὲν εὑρίσκεται πλέον εἰς τὴν ἀπελπιστικὴν ἐκείνην θέσιν, εἰς ἣν ἔθετον αὐτὴν πάντες πρό τινων ἐτῶν. Ἀλλὰ τὸ αἴσθημα τοῦτο καί τοι ἀρτιγενὲς παρήγαγεν οὐχ ἧττον σπουδαῖα ἀποτελέσματα. Πρὸς οἱανδήποτε διεύθυνσιν τῆς ἀνθρωπίνου ἐνεργείας ἂν στρέψωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν, θέλομεν εὕρει αὐτὴν προοδεύσασαν γιγαντιαίοις βήμασι. Καὶ ὑπάρχει μὲν ἐν αὐτῇ ἀκανόνιστόν τι, ὅπερ δύναται νὰ δώσῃ ὑπόνοιαν στασιμότητος· ἀλλ' ὅταν τις παρατηρήσῃ αὐτὴν μετὰ πλείονος προσοχῆς πείθεται ὅτι τείνει εἰς τὰ πρόσω. Τὸ ἀκανόνιστον δὲ τοῦτο δεικνύει τρανότερον τὴν ἐπιθυμίαν ἵνα ταχύτερον πλησιάσωμεν εἰς τὸ σημεῖον τῆς προόδου, εἰς τὸ ὁποῖον ἔφθασαν τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη· ὡς δὲ τὸ πτηνὸν, ὅπερ πρῶτον ἐξέρχεται τῆς εἰρκτῆς αὐτοῦ, ἵπταται ἀκανονίστως, οὕτω καὶ ἡμεῖς, πρὸ ὀλίγου αἰσθανθέντες καλῶς τὴν ἀξίαν τοῦ πολιτισμοῦ, σπεύδομεν κατ' ἀρχὰς ἄνευ συστήματος καὶ ἄνευ προμεμελετημένου σχεδίου, ὅπως ταχύτερον φθάσωμεν εἰς αὐτὸν, βαδίζοντες δὲ σχηματίζομεν συγχρόνως τὸ σύστημα ἐπὶ τοῦ ὁποίου κανονίζομεν τὴν πρὸς αὐτὸν περαιτέρω πορείαν μας.

Τῶν ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων τούτων προϊὸν ὁ Σύλλογος ἡμῶν ἠκολούθησε καὶ κατὰ τὸ λῆγον ἔτος τὴν αὐτὴν προοδευτικὴν ὁδὸν ἣν καὶ κατὰ τὰ παρελθόντα. Καὶ ἐξέτεινε μὲν ἀφ' ἑνὸς τὸν κύκλον τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ, ἐσυστηματοποίησε δ' ἀφ' ἑτέρου τελειότερον διαφό-

Digitized by Google

ρους αὐτοῦ ἐργασίας, προσπαθῶν ἵνα φανῇ οὕτως ἄξιος τοῦ ὑψηλοῦ σκοποῦ, ὃν ἀνεδέχθη, καὶ ὑποστηρίξῃ, διὰ παντὸς δυνατοῦ εἰς αὐτὸν μέσου, ἠθικῶς τε καὶ ὑλικῶς, τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ αἰσθήματος τῆς φιλομαθείας καὶ τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας.

Τὴν πορείαν ταύτην τοῦ Συλλόγου καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ πραχθέντα κατὰ τὸ λῆγον ἔτος καθυποβάλλοντες ὑμῖν σήμερον, θεωροῦμεν ἡμᾶς αὐτοὺς εὐτυχεῖς, διότι, ὡς ὑπεσχέθημεν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, πράττομεν τοῦτο ἐν τῷ κτιρίῳ τὸ ὁποῖον ὁ Σύλλογος ἤγειρε τῇ συνδρομῇ τῶν γενναίων καὶ φιλομούσων ὁμογενῶν.

Συμπληρῶν δὲ σήμερον δωδεκάδα ὁλόκληρον ἐτῶν ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτοῦ συμπληροῖ συγχρόνως ὁ Σύλλογος τὸν ἀποστολικὸν ἀριθμὸν τοῦ ἀνεστίου αὐτοῦ βίου. Ἐγκαινιάζων δὲ ἴδιον κτίριον οὐ μόνον ἐξασφαλίζει τὴν ὕπαρξιν αὐτοῦ, ἀλλ' εὑρίσκει ἐν αὐτῷ πλείστας ὅσας εὐκολίας καὶ ἀπαλλάττεται τῶν δυσκολιῶν, ἃς ἀπήντα ἐν τῷ περιωρισμένῳ οἰκοδομήματι, ἐν ᾧ μέχρι σήμερον εἰργάζετο, καὶ αἵτινες ἐμπόδιζον τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ καὶ τὴν πλήρη αὐτῶν τακτοποίησιν.

Ἐκφράσαντες δὲ ἤδη πολλάκις τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ Συλλόγου πρὸς τοὺς συνδραμόντας ὑπὲρ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ κτιρίου τούτου, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα θέλουσι μένει διαρκῶς ἀναγεγραμμένα ἐν τῇ κτιτορικῇ αὐτοῦ βίβλῳ, νομίζομεν καθῆκον ἡμῶν, πρὶν ἢ μεταβῶμεν εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ λήγοντος ἔτους ἵνα ἐκφράσωμεν ὡσαύτως τὰς εὐχαριστίας τοῦ Συλλόγου καὶ πρὸς ἐκείνους, οἵτινες ἐφιλοξένησαν ἡμᾶς κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη καὶ ἰδίως πρὸς τὴν Σχολὴν τῆς Παναγίας Πέρα, ἐν ᾗ ἐργαζόμεθα ἐπὶ δύω καὶ ἥμισυ ἤδη ἔτη.

ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

Κατὰ τὸ λῆγον ἔτος ὁ ἀριθμὸς τῶν τακτικῶν μελῶν ηὔξησε κατὰ 121· διεγράφησαν δμως ἐκ μὲν τῶν ἀρχαίων 11 ἐκ δὲ τῶν νέων 2, καὶ ἀπεβίωσαν ἕτερα 2 ἡ Α Π. ὁ Μητροπολίτης Γρεβενῶν κ. Γεννάδιος, καὶ ὁ πολυμαθὴς καθηγητὴς τῆς Γαλλικῆς γλώσσης κ. Jean de Lastic· ὥστε τὸ ὅλον τῶν τακτικῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου ἀναβαίνει σήμερον εἰς 329.

Εἰς τὰ ἐπίτιμα μέλη ἀναβαίνοντα κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἰς 91, προσετέθησαν ὡσαύτως ἕτερα ἐννέα, τὰ πλεῖστα ἀνήκοντα εἰς τὸ διπλωματικὸν σῶμα τῆς πόλεως ἡμῶν· 16 δὲ νέα μέλη προσετέθησαν μεταξὺ τῶν ἀντεπιστελλόντων, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ἀναβαίνει ἐν συνόλῳ εἰς 92.

Ἐθρήνησεν δμως ὁ Σύλλογος καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τὴν ἀπώλειαν δύω τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ ἐπισημοτέρων ἐπιτίμων αὐτοῦ μελῶν, τοῦ ἀοιδίμου διδασκάλου τοῦ ἔθνους ἡμῶν Κωνσταντίνου τοῦ Ἀσωπίου καὶ τοῦ μεγάλου φιλολόγου καὶ διακεκριμένου φιλέλληνος Saint Marc Girardin, ὅστις κατέτριψε μέγα μέρος τοῦ βίου αὐτοῦ εἰς τὴν μελέτην τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων.

Ὡς δεῖγμα τῆς εὐγνωμοσύνης, ἣν τὸ ἔθνος ἡμῶν ὀφείλει πρὸς τὸν σοφὸν αὐτοῦ διδάσκαλον, ὅστις διὰ τῶν συγγραμμάτων καὶ τῆς διδασκαλίας του ἐφώτισε μὲν ἡμᾶς ἐπὶ πεντηκονταετίαν, ἐτίμησε δὲ ὡς Ἕλλην ἐν Εὐρώπῃ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Ἠπειρωτικοῦ καὶ Θρᾳκικοῦ, τοῦ Συλλόγου «Μικρᾶς Ἀσίας» καὶ τῆς Μακεδονικῆς Ἀδελφότητος, ἐτέλεσεν ὑπὲρ τῆς μνήμης αὐτοῦ δημοτελὲς μνημόσυνον κατὰ τὴν 14 Ἰανουαρίου. Ἐξέφρασε δὲ πρὸς τὰς οἰκογενείας ἀμφοτέρων τῶν ἐπιτίμων τούτων μελῶν αὐτοῦ τὴν ἐπὶ τῇ ἀποβιώσει αὐτῶν βαθεῖαν αὐτοῦ θλῖψιν, ἣν θεωρῶ καθῆκόν μου ἵνα ἐκφράσω σήμερον καὶ δημοσίᾳ.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΙΣ.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν συνεδριάσεων τοῦ Συλλόγου κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀναβαίνει εἰς 34, ὧν 24 εἰσὶ τακτικαὶ καὶ 10 ἔκτακτοι.

Καὶ κατὰ μὲν τὰς τακτικὰς ἀνεγνώσθησαν διάφοροι ἐκθέσεις τῶν ἐπιτροπῶν καὶ ἐγένοντο παρὰ διαφόρων μελῶν τοῦ Συλλόγου τὰ ἑξῆς ἀναγνώσματα.

1) Περὶ εἰδυλλίου ὑπὸ Christ κατὰ μετάφρασιν ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ὑπὸ Μ. Παρανίκα.

2) Περὶ γενέσεως τῶν ἰδεῶν ὑπὸ J. de Lastic.

3) Περὶ Ἀνδρέου Λιβαδηνοῦ καὶ περὶ γλωσσολογίας ὑπὸ Μ. Παρανίκα (ἀναγ. 2).

4) Περὶ Παλμυρηνῶν ἀρχαιοτήτων καὶ ἐπιγραφῶν ὑπὸ Mordtmann πατρὸς (ἀναγ. 2).

5) Περὶ δύω Κυζικηνῶν ἀνεκδότων ψηφισμάτων ὑπὸ Μίλλιγγεν.

6) Περὶ Ἡφαιστείων καὶ περὶ Σεισμῶν ὑπὸ Ι. Δε-Κιγάλα (ἀναγν. 2).

Digitized by Google

7) Περὶ Βυζαντινῶν μολυβδοβούλλων ὑπὸ Mordtmann υἱοῦ (ἀναγν. 2).

8) Περὶ τροχιοδρόμων παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ τῆς μεταφορᾶς τοῦ στόλου Μωάμεθ τοῦ Β'. εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον ὑπὸ Α. Βερναρδάκη.

9) Περὶ τοῦ ἐμπορίου τῶν Γενουηνσίων ἐν Κ/πόλει καὶ Εὐξείνῳ κατὰ τὸν Μεσαιῶνα ὑπὸ Α. Πασπάτη. (ἀναγν. 2).

10) Περὶ τῶν κυριωτέρων πηγῶν τῆς τοπογραφίας τοῦ Βυζαντίου, καὶ περὶ ἐπιγραφῶν τινων Γοτθικῶν καὶ Βυζαντινῶν εὑρεθεισῶν εἰς Ἐξακιόνιον ὑπὸ Dethier (ἀναγν. 2).

11) Περὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς Εἰσαγγελικῆς ἀρχῆς ὑπὸ Γ. Σάρρου.

12) Παραλληλισμὸς τῶν ἠθῶν τῶν ἐπὶ Ὁμήρου Ἀχαιῶν πρὸς τὰ τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων ὑπὸ Μ. Χουρμούζη.

13) Ἀνάλυσις τοῦ Περσικοῦ ποιήματος Πενταμέρ Ἀττὰρ ὑπὸ Δ. Ῥαζῆ.

14) Περὶ γενέσεως τῆς γλώσσης ὑπὸ Ι. Καρολίδου.

Τῶν δὲ ἐκτάκτων συνεδριάσεων τέσσαρες μὲν ἐγένοντο πρὸς τακτικὰς ἐργασίας τοῦ Συλλόγου, ἐν δυσὶν δ' ὡμίλησεν ὁ κ. Ferdinand de Lesseps περὶ τοῦ πόσον ἐβοήθησαν αὐτῷ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες συγγραφεῖς εἰς τὴν ἐπίνοιαν τῆς τομῆς τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ Σουὲζ, πόσον δὲ οἱ νεώτεροι Ἕλληνες εἰς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς, καὶ περὶ τῶν διαφόρων διαπραγματεύσεων αὐτοῦ πρὸς διεκπεραίωσιν τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης. Αἱ δὲ λοιπαὶ τέσσαρες κατηναλώθησαν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν παρὰ τοῦ Κανονισμοῦ ὁριζομένων ἐκθέσεων τῶν ἐπιτροπῶν καὶ κοσμητόρων αἵτινες περιέχουσιν ἐν ἐκτάσει τὰς ἐτησίας ἐργασίας τοῦ Συλλόγου.

Πάσας τὰς συνεδριάσεις τοῦ Συλλόγου καὶ ἰδίως ἐκείνας, καθ' ἃς ὡμίλησεν ὁ κ. F. de Lesseps, ἐτίμησεν, ὡς πάντοτε, πολυπληθὴς καὶ ἐκλεκτὸν ἀκροατήριον· λεπτομερῆ δὲ ἀφήγησιν τῶν κατ' αὐτὰς γενομένων περιέχουσι τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Δ. Πληθωνίδου μετὰ φιλοπονίας συνταχθέντα πρακτικὰ τοῦ Συλλόγου.

ΔΗΜΟΣΙΑΙ ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ.

Τὰς δημοσίας διαλέξεις ὁ Σύλλογος ἡμῶν ἐθεώρησε πάντοτε ὡς ἓν τῶν καλλιτέρων μέσων πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων γνώσεων εἰς τὸν λαὸν καὶ ἀναζωπύρωσιν τοῦ ἐν αὐτῷ αἰσθήματος τῆς φιλομαθείας. Τὸ μέσον τοῦτο ἐφήρμοσεν ἐπιτυχῶς καὶ κατὰ τὸ λῆγον ἔτος καθ' ὃ ἐγένοντο ὑπὸ 13 ἀγορητῶν, 43 διαλέξεις. Τούτων δὲ 17 μὲν ἐπραγματεύθησαν περὶ ἐπιστημονικῶν ἀντικειμένων γενόμεναι ὑπὸ τῶν κκ. Κ. Καραθεοδωρῆ, Α. Σπαθάρη, Γ. Α. Δημητριάδου, Ξ. Ζωγράφου, Δ. Μαλιάδου, Α. Βερναρδάκη καὶ Π. Καλλιβούρση, 11 περὶ φιλολογικῶν ὑπὸ τῶν κκ. Δ. Φιλίου καὶ Α. Δημητριάδου, 6 περὶ φιλοσοφικῶν ὑπὸ τοῦ κ. Ι. Δ. Ἀριστοκλέους, 4 περὶ ἱστορικῶν ὑπὸ τῶν κκ. Ι. Δ. Ἀριστοκλέους καὶ Μ. Παρανίκα, 4 περὶ Ἠθικοπολιτικῶν ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Καλλιάδου, καὶ μία περὶ ἐκπαιδευτικῶν ὑπὸ τοῦ κ. Ι. Σκυλίτση.

Πολλαὶ δὲ καὶ ὠφέλιμαι διαλέξεις περὶ διαφόρων ἀντικειμένων, ἱστορικῶν, φιλοσοφικῶν, φιλολογικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν ἐγένοντο κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο καὶ εἰς τοὺς διαφόρους Συλλόγους καὶ Λέσχας τῆς πόλεως ἡμῶν. Περιλήψεις δὲ τῶν περισσοτέρων ἐξ αὐτῶν ἐκοινοποιήθησαν τῷ Συλλόγῳ ἡμῶν, ἐξ ὧν δεικνύεται ὅτι ἐγένοντο:

42 Διαλέξεις ἐν τῇ ἐν Φαναρίῳ Λέσχῃ *Μνημοσύνῃ*.
36 Ἐν τῷ Φιλεκπαιδευτικῷ Συλλόγῳ *Μικρᾷ Ἀσίᾳ*.
27 Ἐν τῇ ἐν Διπλοκιονίῳ Λέσχῃ *Ὁμορολᾳ*.
16 Ἐν τῇ ἐν Χαλκηδόνι Λέσχῃ *Ἀθηνᾷ*.
14 Ἐν τῷ ἐν Βλάγκᾳ *Συλλόγῳ* τῶν *Φιλομαθῶν*.
9 Ἐν τῇ *Λέσχῃ Χρυσουπόλεως* καὶ ἐν τῇ
8 *Λέσχῃ* τῶν *Φιλομαθῶν* ἐν Ὑψωμαθείοις.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω διαλέξεων ἐγένοντο ὡσαύτως ἐν τῇ πόλει ἡμῶν καὶ ἄλλαι ἐν διαφόροις σωματείοις. Ἐν ταῖς ἐπαρχίαις δὲ πανταχόθεν σχεδὸν ἀναγγέλλουσιν ἡμῖν τὴν παρὰ τῶν ἐκεῖσε σχηματισθέντων καὶ καθημερινῶς σχηματιζομένων Συλλόγων καθιέρωσιν τοῦ τρόπου τούτου τῆς εἰς τὸν λαὸν διαδόσεως τῆς παιδείας.

Τὸ σπουδαῖον ὅμως τοῦτο ἐκπαιδευτικὸν μέσον χρήζει τελειοτέρας διοργανώσεως ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν τῶν θεμάτων καὶ τὸν τρόπον τῆς διδασκαλίας. Τὴν ἀνάγκην ταύτην ἠσθάνθησαν ἤδη διάφορα σωματεῖα τῆς πόλεως ἡμῶν ἅτινα συνέστησαν ἐπιτροπὴν σκοποῦσαν τὴν μελέτην τοῦ θέματος τούτου καὶ τὴν ἄμεσον, εἰ δυνατὸν, εἰσαγωγὴν ὁμοιομόρφου διδασκαλίας καὶ κοινοῦ προγράμματος δι' ὅλας τὰς ἐν Κ/πόλει γενησομένας κατὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος διαλέξεις.

Ἡ μέχρι τοῦδε σπουδαία ἀνάπτυξις ἧς ἔτυχον πανταχόσε αἱ δημόσιαι διαλέξεις, τὰς ὁποίας πρὸ ὀλίγων μόλις ἐτῶν μετὰ δειλίας

Digitized by Google

ἐνεκαινίασεν ὁ Σύλλογος ἡμῶν ἐνταῦθα, ἐνθαῤῥύνει ἡμᾶς ὅπως ἐλπίσωμεν ὅτι δὲν θέλει βραδύνει καὶ ἡ ποθουμένη αὐτῶν βελτίωσις κατά τε τὸν τρόπον τῆς διδασκαλίας καὶ κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν θεμάτων, καὶ ὅτι αὗται θέλουσιν οὕτω ἀποβῆ συντόμως ἓν τῶν ἰσχυροτέρων ὀργάνων τῆς διαδόσεως τῆς παιδείας ἐν τῷ λαῷ.

ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑΤΑ.

Λυπούμεθα διότι δὲν ἔχομέν τι νὰ εἴπωμεν περὶ τοῦ Εὐγενιείου διαγωνίσματος τῆς Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας, καὶ περὶ τοῦ Συμβουλιδείου τοῦ Πόντου, διότι ἐκτὸς συγγραφῆς τινος περὶ τούτου, ἥτις ὡς λίαν ἐκτεταμένη ἀνεβλήθη διὰ τὸ ἐρχόμενον ἔτος, ὅπως ἀνετώτερον ἐξετασθῇ, οὐδὲν ἕτερον σύγγραμμα ἐσάλη ἡμῖν διὰ τὰ διαγωνίσματα ταῦτα.

Πολλαχόθεν ὅμως ἐστάλησαν ἡμῖν διάφοροι συλλογαὶ διὰ τὸ ἐξ 100 ὀθωμ. λιρῶν διαγώνισμα, ὅπερ ὁ Χρηστάκης Ἐφένδης Ζωγράφος ἔθηκε κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ὑπὲρ τῶν ἀσχοληθησομένων εἰς τὴν συλλογὴν καὶ διάσωσιν τῶν ζώντων μνημείων τῆς γλώσσης ἡμῶν. Περὶ τοῦ διαγωνίσματος τούτου θέλει ὁμιλήσει μετ' ὀλίγον ὁ εἰσηγητὴς τῆς φιλολογικῆς ἐπιτροπῆς κ. Χρ. Χατζηχρήστου.

ΕΠΙΤΡΟΠΑΙ.

Μολονότι τὸ στενὸν τοῦ οἰκοδομήματος ἐν ᾧ ἐφιλοξενούμεθα ἐμπόδισεν ἡμᾶς νὰ προμηθευθῶμεν πάντα τὰ διὰ τὰς ἐπιτροπὰς ἀπαιτούμενα βιβλία καὶ τὰ λοιπὰ διὰ τὰς ἐργασίας των ἀναγκαῖα μέσα, οὐχ' ἧττον τὰ κατὰ τὸ λῆγον ἔτος ἔργα αὐτῶν, τῶν ὁποίων μόλις σύντομον περίληψιν δύναμαι νὰ ἐκθέσω ἐνταῦθα, δικαιοῦσι πληρέστατα ὅσα εἴπομεν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος περὶ τῆς σκοπιμότητος τῆς συστάσεως αὐτῶν.

Ἡ Οἰκονομ. Ἐπιτροπὴ συγκειμένη ἐκ τῶν κ. κ. D. Mordtmann προέδρου, Θ. Κουσούδη, Ζ. Ἀλεξανδρίδου, Δ. Κοκκώνη, καὶ τοῦ Ταμίου κ. Ι. Γκιὼν συνέταξε τὸν παρὰ τοῦ Συλλόγου ἐπιψηφισθέντα προϋπολογισμὸν καὶ ἐβοήθησε τὸν Ταμίαν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων του.

Ἡ Φιλολογικὴ Ἐπιτροπὴ συνέκειτο ἐκ τῶν κ. κ. Ἡρ. Βασιάδου προέδρου, Μ. Παρανίκα, Α. Δημητριάδου, Χρ. Χατζηχρήστου, Δ. Φιλίου, Α. Τάγη, Ι. Καρολίδου καὶ Θ. Τάγη γραμματέως. Συνεκρότησε δὲ 14 συνεδριάσεις, καθ' ἃς ἐσκέφθη περὶ τοῦ καταλληλοτέρου τρόπου τῆς ἐκδόσεως τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἀνέθηκεν εἰς διάφορα τῶν μελῶν αὐτῆς τὴν ἀνάλυσιν συγγραμμάτων τινῶν καὶ ἠσχολήθη περὶ τοῦ προγράμματος τῆς συλλογῆς τῶν ζώντων μνημείων τῆς γλώσσης ἡμῶν καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς εὑρέσεως καὶ ἀγορᾶς τῶν ἐν Ἠπείρῳ ἀρχαίων χειρογράφων, χάριν τῶν ὁποίων ὁ κ. Χρηστάκης Ἐφένδης Ζωγράφος προσήνεγκε τῷ Συλλόγῳ λ. ὀθ. 100, καὶ περὶ διαφόρων ἄλλων δευτερευόντων ἀντικειμένων.

Ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ συνέκειτο ἐκ τῶν κ. κ. Ι. Δ. Ἀριστοκλέους προέδρου, Κ. Καραθεοδωρῆ, Κ. Καλλιάδου, Ξ. Ζωγράφου, Β. Πυλάδου, Μ. Πανταζῆ, καὶ Γ. Σοφοκλέους γραμματέως. Συνεκρότησε δὲ 10 συνεδριάσεις, ἐν αἷς ἠσχολήθη εἰς τὴν μελέτην τῶν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν σταλεισῶν ἐκθέσεων περὶ τῆς ἐν αὐταῖς καταστάσεως τῆς παιδείας καὶ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν περὶ μεταῤῥυθμίσεως τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ληπτέων μέτρων. Καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου ὁ εἰσηγητὴς αὐτῆς κ. Ξ. Ζωγράφος θέλει ὁμιλήσει σήμερον ἐν ἐκτάσει· ἐγὼ δὲ περιορίζομαι ἵνα καὶ πάλιν ἐκφράσω τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ Συλλόγου καὶ τῶν σχολείων, ἅτινα ἔτυχον τῆς βοηθείας αὐτοῦ, πρὸς τοὺς φιλογενεῖς ἄνδρας, οἵτινες συνέδραμον αὐτὸν γενναίως πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ αὐτοῦ σκοποῦ· οὗτοι δὲ εἰσὶν οἱ κ. κ. Χρηστάκης Ἐφένδης Ζωγράφος καὶ Γ. Ζαρίφης προσφέροντες κατ' ἔτος ἀνὰ λ. ὀθ. 200 ἕκαστος πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἀπόρων σχολείων, ὁ κ. Μ. Νεγροπόντης προσφέρων κατ' ἔτος λ. ὀθ. 100 πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν καὶ οἱ κ. κ. Α. Βλαστὸς, Α. Συγγρὸς, Γ. Κορωνιὸς καὶ Σ. Σκουλούδης, οἵτινες προσήνεγκον κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ἀνὰ λ. ὀθ. 100 ἕκαστος, ὅπως διανεμηθῶσιν εἰς τὰ ἐν Μακεδονίᾳ ἄπορα σχολεῖα.

Προσέτι δὲ ἡ Κυρία Δομνίκα Χ. Ζωγράφου προσήνεγκε λ. ὀθ. 100 πρὸς ἀνέγερσιν Παρθεναγωγείου ἐν Πρεσρέντῃ, ὁ δὲ κ. Γ. Ζαρίφης ἑτέρας λ. ὀθ. 20 ἐτησίως ὑπὲρ τῆς σχολῆς Νευροκοπίου καὶ ὁ ἐν Σμύρνῃ Σύλλογος Ὅμηρος καθ' ἡμετέραν σύστασιν συνέλεξε συνδρομὰς παρὰ διαφόρων ὁμογενῶν ἐκ λ. ὀθ. 25 ὑπὲρ τῶν σχολείων τῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Νικοπόλεως.

Περὶ δὲ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἡ Ἐπιτροπὴ ἐμελέτησε διάφορα σχετικὰ ζητήματα· παραδεχθεῖσα δὲ ὡς ὀρθὴν τὴν παρὰ πολλῶν ἤδη ἐκφρασθεῖσαν γνώμην τῆς καταργήσεως

Digitized

τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου, ἐσκέφθη περὶ τοῦ ζητήματος τῆς συστάσεως διδασκαλείου πρὸς μόρφωσιν καταλλήλων διδασκάλων.

Ἐνῷ δὲ ταῦτα ἐσκέπτετο ἡ Ἐπιτροπὴ, ὁ Σύλλογος ἐπληροφορήθη ὅτι ὁ μὲν κ. Χρηστάκης Ἐφένδης Ζωγράφος ἐκοινοποίησε τῷ Ἠπειρωτικῷ Συλλόγῳ τὴν σύστασιν διδασκαλείου ἐν Κεστορατίῳ τῆς Ἠπείρου, ὁ δὲ κ. Γ. Ζαρίφης τῷ Θρᾳκικῷ Συλλόγῳ τὴν σύστασιν τοιούτου ἐν Φιλιππουπόλει. Ἡ νέα αὕτη ἐθνικὴ εὐεργεσία τῶν πολλαχῶς τὸ ἔθνος ἡμῶν ὠφελησάντων ἀνδρῶν τούτων γενομένη καθ'ὃν καιρὸν ἐμελετᾶτο τὸ ζήτημα τῆς μορφώσεως καταλλήλων δημοδιδασκάλων ἐγέννησε τὴν ἰδέαν συστάσεως Εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς πρὸς σύνταξιν γενικοῦ ὀργανισμοῦ τῶν διδασκαλείων. Ὁ Σύλλογος δὲ θεωρήσας λυσιτελέστερον τὴν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Ἠπειρωτικοῦ καὶ Θρᾳκικοῦ Συλλόγου μελέτην τοῦ ζητήματος τούτου, συνενοήθη μετ' αὐτῶν, ὅπως συγκροτηθῇ μὲν ἡ Ἐπιτροπὴ αὕτη ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν τριῶν Συλλόγων, δοθῇ δὲ εἰς αὐτὴν ἡ ἐντολὴ ἵνα προσκαλέσῃ καὶ ἄλλα πρόσωπα δυνάμενα νὰ φωτίσωσιν αὐτὴν διὰ τῆς πείρας καὶ τῶν γνώσεων αὐτῶν.

Ἡ εἰδικὴ αὕτη Ἐπιτροπὴ συνισταμένη ἐκ τῶν κκ. Ι. Δ. Ἀριστοκλέους, Ξ. Ζωγράφου καὶ Α. Τάγη, ἀντιπροσώπων τοῦ Ἑλλ. Φιλολ. Συλόγου, Ἠρ. Βασιάδου, Γ. Χασιώτου καὶ Μ. Παρανίκα ἀντιπροσώπων τοῦ Ἠπειρωτικοῦ Συλλόγου, Κ. Καλλιάδου, Α Ζωηροῦ καὶ Δ. Μαλιάδου, ἀντιπροσώπων τοῦ Θρᾳκικοῦ Συλλόγου, καὶ ἐκ τῶν ἐπὶ τούτῳ προσκληθέντων λογίων, τοῦ ἀρχιμανδρίτου κ. Φιλοθέου Βρυεννίου Σχολάρχου τῆς Μεγ. τοῦ Γένους Σχολῆς, τοῦ κ. Κ. Ξανθοπούλου Γυμνασιάρχου τῆς ἐν Σμύρνῃ Εὐαγγελικῆς Σχολῆς, τοῦ κ. Γ. Σοφοκλέους Σχολάρχου τῆς ἐν Πέρᾳ ἑνοριακῆς Σχολῆς τῆς Παναγίας, τοῦ Κ. Μ. Πανταζῆ καθηγητοῦ τοῦ ἐν Πέρᾳ Ἑλλ. Λυκείου, τοῦ Κ. Δ. Μαρούλη Διευθυντοῦ τοῦ ἐν Σέρραις Διδασκαλείου καὶ τοῦ Κ. Ι. Δραγάτση Διευθυντοῦ τῆς ἐν Φαναρίῳ Δημοτικῆς Σχολῆς, ἐθεώρησεν ὡς ξενότατα συνδεδεμένον μετὰ τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν διδασκαλείων τὸ ζήτημα τῆς δημοτικῆς ἡμῶν παιδεύσεως, οὕτινος καὶ ἐπελήφθη. Μελετήσασα δὲ σπουδαίως τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ἀπεφήνατο μὲν γνώμην περὶ τριῶν ἐκ τῶν μετ' αὐτοῦ συνδεομένων σπουδαίων ζητημάτων, ὁρίσασα

α') ὅτι τὰ δημοτικὰ σχολεῖα δέον νὰ ὦσιν αὐτοτελῆ.

β') ὅτι ἡ Γραμματικὴ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης ἁπλοποιημένη δέον νὰ διδάσκηται ἐν τοῖς δημοτικοῖς Σχολείοις ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι.

καὶ γ') ὅτι προτιμητέα τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς ἡ συνδιδακτικὴ μέθοδος.

Θεῖσα δὲ τὰς βάσεις τοῦ γενικοῦ ὀργανισμοῦ τῶν διδασκαλείων ἐξελέξατο πενταμελῆ μερικωτέραν ἐπιτροπὴν συγκειμένην ἐκ τῶν ΚΚ. Ἠρ. Βασιάδου, Κ. Ξανθοπούλου, Δ. Μαρούλη, Μ. Παρανίκα καὶ Γ. Χασιώτου εἰς ἣν ἀνέθετο τὴν σύνταξιν προγράμματος προτύπου δημοτικοῦ σχολείου καὶ ὀργανισμοῦ γενικοῦ τῶν διδασκαλείων, ἅτινα θέλουσι καθυποβληθῆ εἰς τὴν μελέτην τοῦ Συλλόγου κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐπιτροπὴ συνέκειτο ἐκ τῶν ΚΚ. Σ. Ἀριστάρχου προέδρου, D. I. Millingen, τῆς ξυνωρίδος τῶν διδακτόρων Mordtmann, Dr. P. Dethier, Clermont Ganneau, Α. Γ. Πασπάτη, Α. Βερναρδάκη, Κ. Σ. Καραθεοδωρῆ. Α. Δημητριάδου, Π. Ἀποστολίδου καὶ Κ. Περδικίδου. Καίτοι δὲ μὴ ἔχουσα ὅλα τὰ ἀπαιτούμενα βοηθητικὰ βιβλία ἐξήτασεν ἐν 18 συνεδριάσεσι πλείστας ἐπιγραφὰς Ἑλληνικὰς, Λατινικὰς, Κυπρίας, Φοινικικὰς, Ἰμιαρητικὰς καὶ Παλμυρηνὰς, πεμφθείσας τῷ Συλλόγῳ παρὰ διαφόρων αὐτοῦ μελῶν καὶ ἄλλων φιλαρχαίων· ἐμελέτησε διάφορα σωζόμενα κειμήλια τῆς ἀρχαίας γλυπτικῆς, ὡς ἀγάλματα, ἀνάγλυφα, νομίσματα, δακτυλιολίθους, σφραγίδας, ἐμβλήματα καὶ μέτρα καὶ σταθμά, καὶ ἠσχολήθη περὶ διαφόρων ἀντικειμένων τῆς ἀρχαίας ἀρχιτεκτονικῆς καὶ ζωγραφικῆς, φροντίσασα ἰδίως ἵνα διὰ τῆς φωτογραφίας, διασώσῃ πολλὰ ἔργα τῆς Βυζαντινῆς τέχνης ὑπάρχοντα ἐν ταῖς ἐν Ἀθ. Τεμένεσι σωζομέναις ἀρχαίαις Βυζαντιναῖς Ἐκκλησίαις. Ἠσχολήθη δ' ὡσαύτως ἡ Ἐπιτροπὴ εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ συγκριτικοῦ χάρτου Κ/πόλεως, τὸν ὁποῖον ἤρξατο κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος καὶ τοῦ ὁποίου ὀλίγα ὑπολείπονται εἰσέτι μέρη πρὸς τελειοποίησιν. Διάφορα ἐκ τῶν παρ' αὐτῆς ἐξετασθέντων ἀρχαίων ἔργων καθυποβλήθησαν τῷ Συλλόγῳ παρὰ τῶν μελετησάντων αὐτὰ μελῶν.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐπιτροπὴ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐσχημάτισε προσέτι ἰδιαίτερον Κώδηκα ἀρχαίων ἐπιγραφῶν, ἐν ᾧ ἀντεγράφησαν αἱ ἤδη σταλεῖσαι τῷ Συλλόγῳ καὶ ἔθηκε τὰς βάσεις νομισματικῆς συλλογῆς ἥτις δύναται νὰ ἀποβῇ πολυτιμοτάτη, ἐὰν οἱ μὲν Σεβασμιώτατοι ἀρχιερεῖς μιμηθῶσι τὸ παράδειγμα

Digitized by Google

τῶν Σεβ. Ἁγίων Δέρκων, Βελεγράδων καὶ πρώην Κασσανδρείας νῦν δὲ Γάνου καὶ Χώρας, οἵτινες συνέλεξαν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις αὐτῶν διάφορα ἀρχαῖα νομίσματα καὶ προσήνεγκον ταῦτα τῷ Συλλόγῳ, οἱ δὲ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ὁμογενεῖς τὸ τοῦ ἐν Χαρταλιμῇ κ. Εὐλαμπίου, ὅστις ἐξακολουθεῖ πάντοτε συλλέγων καὶ πέμπων ἡμῖν τοιαῦτα.

Ἡ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ συνέκειτο ἐκ τῶν κκ. Γ. Σοφοκλέους προέδρου, Ἡρ. Βασιάδου, Γ. Λαζοπούλου, Β. Πυλάδου, Α. Λιούμα καὶ τοῦ Γεν. καὶ Εἰδ. Γραμματέως τοῦ Συλλόγου Δ. Φιλίου καὶ Δ. Πληθωνίδου. Τὸ ἐπίπονον ἔργον τῆς τακτοποιήσεως, διορθώσεως καὶ ἐκτυπώσεως τῶν ἔργων τοῦ Συλλόγου, τὸ ὁποῖον ὁ Κανονισμὸς ἀνέθηκεν αὐτῇ, τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ ἰδίως ὁ πρόεδρος αὐτῆς κ. Γ. Σοφοκλῆς, διεξήγαγον μετὰ πολλοῦ ζήλου καὶ ἐπιμελείας· τὸ δὲ Περιοδικὸν συγκείμενον ἐκ 52 περίπου τυπογραφικῶν φύλλων θέλει διανεμηθῇ μετ' ὀλίγας ἡμέρας. Ἰδιαίτεραι εὐχαριστίαι ὀφείλονται πρὸς τὸν πρόεδρον καὶ τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης διά τοὺς παρ' αὐτῶν καταβληθέντας κόπους, καὶ νομίζω καθῆκόν μου ἵνα δημοσίᾳ ἐκφράσω αὐτὰς ἐν ὀνόματι τοῦ Συλλόγου.

Ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἐπιτροπὴ συνέκειτο ἐκ τῶν κκ. Π. Καλλιβούρσου προέδρου, Α. Πασπάτη, Α. Βαφειάδου, Mordtmann υἱοῦ, L. Charrel, Ἀβδουλὰχ μπέη, Jauge, Weisbach καὶ Α Ζωηροῦ. Ἡ ἔλλειψις τῶν ἀναγκαίων βιβλίων ἐμπόδισε τὴν ἐπιτροπὴν ταύτην ἵνα ἐπιληφθῇ ὅλων τῶν ἐν τῷ εὐρεῖ αὐτῆς προγράμματι ἐμπεριλαμβανομένων θεμάτων. Ἐμελέτησεν ὅμως οὐχ ἧττον διάφορα ἐπιστημονικὰ ζητήματα, ἐξ ὧν τινα ἐκοινοποιήθησαν τῷ Συλλόγῳ καὶ ἔθετο τὰς βάσεις δύω συλλογῶν μεταλλικῆς καὶ βοτανικῆς, αἵτινες τελειοποιούμεναι δύνανται νὰ ἀποβῶσιν ὠφελιμώταται ἐν τῇ πόλει ἡμῶν ὅπου πάντες αἰσθανόμεθα τὴν ἔλλειψιν αὐτῶν.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Συλλόγου ἡ ἀποτελοῦσα ἓν τῶν κυριωτέρων αὐτοῦ μελημάτων καὶ σκοποῦσα τὴν θεραπείαν τῆς σπουδαίας ἀνάγκης, ἣν αἰσθάνεται πᾶς ἐν τῇ πόλει ἡμῶν περὶ τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας ἀσχολούμενος, ἐπλουτίσθη καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος διὰ προσφορῶν διαφόρων βιβλίων, ἐξ ὧν περιορίζομαι ἀναφέρων τὰς σημαντικωτέρας.

Τὸ ἐν Ἀθήναις Ἐθν. Πανεπιστήμιον προσήνεγκεν 122 τόμους διαφόρων συγγραμμάτων·

Τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως τῆς Γαλλίας ὡσαύτως 67 τόμους.

Ὁ ἐν Παρισίοις ὁμογενὴς κ. Β. Ἠλιάδης 79 τόμους.

Ὁ ἐνταῦθα βιβλιοπώλης κ. Ι. Παππάδης 127 τόμους.

Πολλοὶ ἄλλοι ὁμογενεῖς καὶ διάφορα σωματεῖα πλέον τῶν 200 τόμων.

Ὁ κ Χρηστάκης Ἐφέντης Ζωγράφος προσήνεγκε φρ. 500 πρὸς ἀγορὰν περιοδικῶν καὶ 500 σώματα τῆς παρὰ τοῦ κ. Νοννότου μεταφρασθείσης Φυσικῆς Ἱστορίας τοῦ κ. Μίλνου Ἐδουάρδου, ὅπως διανεμηθῶσιν εἰς τὰ ἄπορα Σχολεῖα.

Ὁ δὲ Κ. Ν. Κρικότσος λ. ὀθ. 50 πρὸς ἀγορὰν βιβλίων.

Ἐκτὸς τῶν προσφορῶν τούτων ὁ Σύλλογος ἠγόρασε διὰ τῶν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος γενομένων χρηματικῶν ὑπὲρ τῆς βιβλιοθήκης δωρημάτων 340 τόμους διαφόρων συγγραμμάτων, ὥστε κατὰ τὸ λῆγον ἔτος τὸ σύνολον τῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ ἡμῶν βιβλίων ὑπερβαίνει τὰς 2,000 τόμων κάλλιστα ταξιθετηθέντων παρὰ τοῦ μετ' ἐπιμελείας ἐργασθέντος βιβλιοφύλακος κ. Α. Λιούμα.

Ἐκ τῶν ὑπαρχόντων δὲ διπλῶν συγγραμμάτων ὁ Σύλλογος προσήνεγκε 42 τόμους εἰς τὴν Κοινότητα τοῦ Ἡρακλείου Κρήτης, ὅπως συντελέσῃ εἰς τὴν ἐκεῖσε σύστασιν δημοσίας βιβλιοθήκης, ἐγκαινιάσας οὕτω τὴν πραγματοποίησιν καὶ ἑτέρας ἐπιθυμίας αὐτοῦ, τῆς πρὸς σχηματισμὸν δημοσίων βιβλιοθηκῶν ἐν ὅλαις, εἰ δυνατὸν, ταῖς πόλεσι τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ ἔλλειψις καταλλήλου μέρους δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Σύλλογον κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τὸν σχηματισμὸν Ἀναγνωστηρίου, περὶ οὗ προβλέπει ὁ Κανονισμός. Ἡ οἰκοδομὴ ὅμως τοῦ Κτιρίου, ἥτις θέλει εὐκολύνει ὅλας αὐτοῦ τὰς ἐργασίας θέλει ἐπιτρέψει ὡσαύτως καὶ τὸν σχηματισμὸν τούτου, ἐν τῷ ὁποίῳ τὰ μέλη αὐτοῦ θέλουσιν εὑρίσκει οὐ μόνον τὰ ἀναγκαῖα βοηθήματα πρὸς μελέτην σπουδαίων ζητημάτων, ἀλλὰ καὶ τὸ μέσον ἵνα διέρχωνται ὥρας τινὰς μετ' εὐχαριστήσεως καὶ ὠφελείας.

ΤΑΜΕΙΟΝ.

Ἡ θέσις τοῦ Ταμείου καὶ κατὰ τὸ λῆγον ἔτος εἶναι οὐχ ἧττον εὐχάριστος τῆς τοῦ παρελθόντος καὶ δεικνύει ὅτι καὶ ἡ πρὸς συλλο-

Digitized

γὴν ὑλικῶν μέσων ἐνέργεια τοῦ Συλλόγου δὲν ὑπελείφθη τῶν ἄλλων αὐτοῦ ἐργασιῶν.

Κατ' αὐτὸ συνήχθησαν τὰ ἑξῆς ποσά.

Ἐκ τακτικῶν εἰσοδημάτων ὡς συνδρομαὶ		
» μελῶν, τόκοι κτ.	λ. ὀθ.	875, 48
» συνδρομῶν ὑπὲρ τῶν ἀπόρων Σχολείων	»	1065,
» συνδρομῶν δι' ἀγορὰν χειρογράφων, βιβλίων καὶ περιοδικῶν	»	172,
» ὁμ. ὑπὲρ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ κτιρίου	»	1406, 45
» συζάσεως διαγωνισμάτων	»	100,
» ἐκτάκτων συνδρομῶν	»	7, 57
» Λαχείου	»	388;
ἤτοι ἐν ὅλῳ	λ. ὀθ.	4014, 50

Ἐδαπανήθησαν δὲ καὶ δαπανηθήσονται τὰ ἑξῆς.

Διὰ τὰ τακτικὰ ἐτήσια ἔξοδα τοῦ Συλλόγου	λ. ὀθ.	606, 61
» τὴν οἰκοδομὴν τοῦ κτιρίου ἐπληρώθησαν ἤδη ἐκτὸς τῶν λ. ὀθ. 371,92 περισσεύματος τοῦ παρελθόντος ἔτους καὶ ἕτεραι.	»	1908, 08
» τὴν γενησομένην διανομὴν ὑπὲρ τῶν ἀπόρων Σχολείων.	»	1215,
» ἀγορὰν χειρογράφων, βιβλίων καὶ περιοδικῶν.	»	172,
» διαγωνίσματα.	»	100,
ἤτοι ἐν συνόλῳ	λ. ὀθ.	4001,69

Ὥστε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς χρήσεως τοῦ ἔτους τούτου μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἀνωτέρω δαπανῶν, ἐν αἷς συμπεριλαμβάνονται καὶ αἱ 150 ὀθ. λ. ἃς ὁ Σύλλογος συνεισφέρει ἐξ ἰδίων ὑπὲρ τῶν ἀπόρων Σχολείων, παρουσιάζει ὑπὲρ τοῦ ἀποθεματικοῦ κεφαλαίου περίσσευμα λ ὀθ. 12,91 εἰς χρήματα καὶ ἑτέρας λ. ὀθ. 497,63 εἰς χρέος τοῦ κτιρίου.

Περιττὸν θεωρῶ ἵνα ἐκθέσω ἐνταῦθα τὰ καθέκαστα τοῦ λογιστικοῦ τοῦ Συλλόγου, τὰ ὁποῖα περιέχει ἡ λεπτομερὴς ἔκθεσις τοῦ μετὰ ζήλου καὶ δραστηριότητος ἐπὶ διετίαν ἤδη ὑπὲρ αὐτοῦ ἐργαζομένου Ταμίου κ. Ι. Γκιών. Νομίζω ὅμως ἀναγκαῖον ἵνα ἀναφέρω τὰ ἀφορῶντα τὴν οἰκοδομὴν τοῦ κτιρίου.

Ὑπὲρ αὐτῆς συνήχθησαν κατὰ τὰ

παρελθόντα μὲν ἔτη	λ. ὀθ.	2808 85
κατὰ τὸ λῆγον δὲ	»	1410 45
Ἐν ὅλῳ	»	4219 30

Ἐδαπανήθησαν δὲ κατὰ τὸ παρελθὸν μὲν ἔτος πρὸς ἀγορὰν τοῦ ἐκ πήχεων 825 περίπου γηπέδου καὶ διά τινα ἔξοδα πρὸς ἰσοπέδωσιν αὐτοῦ. λ. ὀθ. 2436 93

Ἐσυμφωνήθη δὲ κατὰ τὸ λῆγον ἔτος μετὰ τῶν ἀρχιτεκτόνων κ. κ. Κλεάνθους καὶ Παρηγόρη ἡ οἰκοδομὴ τοῦ ἐκ πήχεων 680 περίπου κτιρίου εἰς τὴν τιμήν, ἥτις ὡς εὐκόλως δύναται ἕκαστος νὰ πεισθῇ οὐδεμίαν περιέχει ὑπερβολήν, τῶν λιρῶν λ. ὀθ. 4280

ἤτοι ἐν ὅλῳ » 6716 95

Ὥστε ἡ μερὶς αὕτη παρουσιάζει τελικὸν Ἔλλειμμα ἐκ λ. ὀθ. 2497,65.

Πρὸς κάλυψιν τοῦ ἐλλείμματος τούτου, πρὸς πορισμὸν τῶν ἀπαιτουμένων χρημάτων διὰ τὴν ἀγορὰν τῶν ἀναγκαίων διὰ τὸ κτίριον ἐπίπλων, καὶ πρὸς θεραπείαν καὶ ἑτέρων τινῶν ἀναγκῶν αὐτοῦ, ὁ Σύλλογος ἀπεφάσισε τὴν ἔκδοσιν Λαχείου ἐκ γραμματίων 3600 ἀνὰ μίαν λ. ὀθ. ἕκαστον ὁρίσας λ. ὀθ. 600 ὡς βραβεῖα διὰ τοὺς κερδίσοντας ἀριθμούς, τὸ ὁποῖον ὅταν διανεμηθῇ ὁλόκληρον θέλει ἀποφέρει εἰς αὐτὸν τὸ καθαρὸν ποσὸν τῶν λ. ὀθ. 3000, ὅπερ θεραπεύει τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ ταύτας.

Ἐκ τοῦ Λαχείου τούτου δυστυχῶς μέχρι σήμερον μόνον 388 γραμμάτια διετέθησαν· ἀλλὰ στηριζόμενοι εἰς τὰ ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου εὐμενῆ αἰσθήματα τῶν φιλομούσων καὶ γενναίων ὁμογενῶν, τῶν ὁποίων ἐπικαλούμεθα καὶ αὖθις τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ συνδρομὴν καὶ ὑποστήριξιν, ἐλπίζομεν ὅτι θέλουσι διατεθῇ προσεχῶς καὶ τὰ μένοντα γραμμάτια, ὅπως ἀπαλλαχθῇ τοιουτοτρόπως ὁ Σύλλογος πάσης μερίμνης ὑπὲρ τῆς ἰδίας αὐτοῦ συντηρήσεως καὶ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἀναγκῶν καὶ ἀφιερώσῃ ὅλας αὐτοῦ τὰς φροντίδας εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν καὶ εἰς τὴν ὑποστήριξιν καὶ διάδοσιν τῆς παιδείας ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν.

ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

Ὁ Σύλλογος ἐπιδιώκων τὸν πολλαπλοῦν αὐ-

Digitized by Google

τοῦ σκοπὸν ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τὸ λῆγον ἔτος καλλιεργῶν τὰς σχέσεις, ἃς συνέδεσε κατὰ τὸ παρελθὸν καὶ ἐξέτεινε ταύτας ἐλθὼν εἰς διαφόρους συνεννοήσεις μετὰ πολλῶν σωματείων νεωστὶ συςτηθέντων ἢ ὑπαρχόντων προηγουμένως καὶ μετὰ πολλῶν λογίων ἀνδρῶν.

Ἀντικείμενον τῶν σχέσεων τούτων τοῦ Συλλόγου ὑπῆρχον μὲν ἐν πολλοῖς διάφορα φιλολογικά, ἀρχαιολογικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ ζητήματα, ἀλλὰ κυρίως σκοπὸς τῶν πλείστων ἐξ αὐτῶν ἦτο ἡ ἔρευνα τῆς καταστάσεως τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ ἡ μελέτη τῶν μέσων τῆς εὐκολωτέρας καὶ ταχυτέρας διαδόσεως αὐτῆς.

Πρὸς διατήρησιν τῶν σχέσεων τούτων ὁ Σύλλογος ἀντήλλαξε πολλὰς ἑκατοντάδας ἐπιστολῶν καὶ ἄλλων ἐγγράφων, τῶν ὁποίων ἡ ἐκτέλεσις ὀφείλεται εἰς τὸν μετὰ ζήλου καὶ ἐπιμελείας ἐργασθέντα Γεν. Γραμματέα κ. Δ. Φίλιον.

Ἀπαριθμήσας ἐν τῷ περὶ Ἐπιτροπῶν κεφαλαίῳ τινὰ ἐκ τῶν εἰδικῶν ἀντικειμένων τῶν σχέσεων τούτων καὶ ἀφίνων εἰς τὸν εὐφραδῆ εἰσηγητὴν τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς ἵνα ἐκθέσῃ ὑμῖν πλειότερα περὶ τῶν ἀφορωσῶν τὰς ἐνεργείας ἡμῶν πρὸς ὑποστήριξιν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως, νομίζω ἀναγκαῖον πρὸς συμπλήρωσιν τῆς παρούσης ἐκθέσεως ἵνα εἴπω ὀλίγα τινα περὶ ἐκείνων τῶν νέων σχέσεων τοῦ Συλλόγου ἡμῶν, αἵτινες ἐκτὸς τῆς παρούσης αὐτῶν σημασίας ὑπόσχονται σπουδαιότερα ἐν τῷ μέλλοντι ἀποτελέσματα.

Μεταξὺ τῶν τοιούτων σχέσεων ὀφείλομεν ἐν πρώτοις νὰ κατατάξωμεν τὸν στενώτερον σύνδεσμον, εἰς ὃν ἦλθεν ὁ Σύλλογος μετὰ τοῦ Οἰκουμ. Πατριαρχείου. Πολλάκις ἐδόθη εἰς ἡμᾶς ἀφορμὴ νὰ ὑποθέσωμεν μετ' ἐγκαρδίου θλίψεως, ὅτι ἂν ὄχι ἐκ συστήματος τοὐλάχιστον ἐξ ὀλιγωρίας, τινὲς τῶν ἡμετέρων ἀρχιερέων λησμονοῦντες ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν ἐθεώρησε πάντοτε ὡς θρησκευτικὴν ἐντολὴν τὴν ὑποστήριξιν τῆς παιδείας, ὅλως παρέβλεπον τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ τοιούτου καθήκοντος ἀμεριμνοῦντες περὶ τῆς διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ποιμνίου αὐτῶν. Μεταξὺ τοιούτων ὑπονοιῶν ἡ ὑποστήριξις, ἧς ἔτυχεν ὁ Σύλλογος παρὰ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας πρὸς διεκπεραίωσιν διαφόρων ζητημάτων ἀφορώντων τὴν ὑποστήριξιν τῆς παιδείας ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, παρέχει ἡμῖν τὴν πεποίθησιν ὅτι θέλει ληφθῇ ἡ ἀναγκαία φροντὶς πρὸς ἐξάλειψιν πάσης αἰτίας τῶν ὑπονοιῶν τούτων, καὶ πρὸς ἐπάνοδον μεταξὺ τοῦ κλήρου ἡμῶν τοῦ πρὸς τὴν παιδείαν ἱεροῦ ἐκείνου ἔρωτος, ὅστις ὑπῆρξε πάντοτε ἡ μεγαλειτέρα ἀφορμὴ δόξης διὰ τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ ἰδίως διὰ τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον. Τὴν πεποίθησιν δ' ἡμῶν ταύτην ὑποστηρίζει καὶ ἡ παρουσία ἐν τῇ Πανηγύρει ταύτῃ τῆς Α. Θ. Παναγιότητος καὶ τῆς περὶ αὐτὴν Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου, καὶ ἡ ἐν τοῖς Πατριαρχείοις σύστασις εἰδικῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς, ἧς σκοπός ἐστιν ἡ ὑποστήριξις τῆς παιδείας, καὶ τῆς ὁποίας ὁ κανονισμὸς ὁρίζει ὅτι δύω ἐκ τῶν πέντε μελῶν αὐτῆς ληφθήσονται πάντοτε ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου ἡμῶν.

Οὐχ' ἧττον τούτου σπουδαῖον γεγονὸς ἐστὶν ὡσαύτως καὶ ἡ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο σύστασις ἐν τῇ πόλει ἡμῶν δύω ἰσχυρῶν Ἐκπαιδευτικῶν Συλλόγων τοῦ Ἠπειρωτικοῦ καὶ τοῦ Θρᾳκικοῦ.

Ἡ Ἤπειρος τῆς ὁποίας τὰ τέκνα ἀπὸ αἰώνων ἤδη συντελοῦσιν εἰς τὴν διάδοσιν τῶν γραμμάτων ἐν τῷ ἔθνει ἡμῶν εὑρίσκεται κατὰ τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν εἰς κατωτέραν θέσιν πολλῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν. Οὔτε τὰ μέσα ὅμως οὔτε ἄνδρες ἐλλείπουσιν αὐτῇ, ἀλλὰ ςερεῖται ὀργάνου τινὸς, τὸ ὁποῖον νὰ διευθετήσῃ τὰ ἀφορῶντα τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας, νὰ συγκεντρώσῃ περὶ ἑαυτὸ τοὺς θέλοντας νὰ συντελέσωσι πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς πατρίδος των, καὶ μεριμνήσῃ περὶ τῆς σκοπίμου χρήσεως τῶν μέσων, ἅτινα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐκληροδότησαν εἰς αὐτὴν πολλὰ τῶν μεγάλων αὐτῆς τέκνων. Τὴν θεραπείαν τῆς ἐλλείψεως ταύτης καὶ τὸν σχηματισμὸν τοιούτου ὀργάνου προέθετο ἡ σύστασις τοῦ Ἠπειρωτικοῦ Συλλόγου.

Τοιαύτην τινὰ ἔλλειψιν, ἀλλ' ἔτι σπουδαιοτέραν καὶ μᾶλλον κατεπείγουσαν προέθετο νὰ θεραπεύσῃ καὶ ἡ σύστασις τοῦ Θρᾳκικοῦ Συλλόγου, ὅστις σκοπεῖ τὴν ὑποστήριξιν τῆς παιδείας καὶ τὴν διάδοσιν τῶν γραμμάτων ἐν Θρᾴκῃ, ὅπου ὀλιγώτερα εὑρίσκει προϋπάρχοντα μέσα νὰ διοργανώσῃ καὶ πλειότερα ἐμπόδια νὰ ὑπερνικήσῃ.

Εἰς τὴν σύστασιν τῶν Συλλόγων τούτων οὐ μόνον ἐπεκρότησεν ὁ Σύλλογος ἡμῶν ἀλλ' ἔπραξε καὶ πᾶν ὅ,τι ἠδυνήθη πρὸς εὐκολίαν τοῦ σχηματισμοῦ αὐτῶν καὶ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν των. Προσεκάλεσεν αὐτοὺς ἵνα συνεδριάζωσιν ἐν τῇ αἰθούσῃ ἐν ᾗ καὶ οὗτος ἐφιλοξενεῖτο, καὶ παρέσχεν αὐτοῖς πάσας τὰς πληροφορίας, ἃς εἶχε συλλέξει κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος καὶ ἐξ ὧν οὗτοι ὡδηγήθησαν ἐν πολλοῖς πρὸς διανομὴν τῶν χρηματικῶν βοηθημάτων,

Digitized by Google

ἅτινα συνέλεξαν πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἀπόρων σχολείων ἐν Ἠπείρῳ καὶ Θράκῃ. Ἐνεργῶν δὲ τοιουτοτρόπως ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ηὐτύχησε νὰ ἴδῃ ταχέως τὰς ἐλπίδας αὐτοῦ ἐπαληθευσάσας, καὶ παράδειγμα ἔστω αἱ πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἀπόρων σχολείων καὶ σύστασιν τοιούτων ὅπου δὲν ὑπάρχουσι γενόμεναι χρηματικαὶ βοήθειαι κατὰ τὸ λῆγον ἔτος, καθ' ὃ πρὸς ταῖς 1215 λ. ὀθ., ἃς θέλει διανείμει ὁ ἴδιος, διανεμηθήσονται ὡσαύτως παρὰ μὲν τοῦ Ἠπειρωτικοῦ Συλλόγου λ. ὀθ. 600 ἐν Ἠπείρῳ, παρὰ δὲ τοῦ Θρᾳκικοῦ λ. ὀθ. 455 ἐν Θράκῃ.

Ἐκτὸς τῶν πρακτικῶν τούτων ὠφελειῶν ἡ σύστασις τῶν Συλλόγων τούτων ἐμπεριέχει καὶ σπουδαίαν πρόοδον εἰς τὴν διοργάνωσιν τῶν ἐν γένει ἐργασιῶν τῶν Συλλόγων, οἵτινες ὑπάρχοντες σήμερον σχεδὸν εἰς πᾶσαν πόλιν, κατέστησαν ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων ὀργάνων τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως τῆς Ἀνατολῆς. Πολλαπλασιασθέντες τοιουτοτρόπως οἱ Σύλλογοι ἔχουσιν ἀνάγκην οὐχὶ ἀπολύτου τινὸς συγκεντρώσεως, ἥτις ἠδύνατο νὰ βλάψῃ τὴν ἐλευθέραν ἑκάστου ἐνέργειαν, ἀλλὰ συστηματικῆς τινος συνεννοήσεως καὶ συνδέσμου, ὅστις νὰ συντελῇ εἰς τὴν ἀμοιβαίαν αὐτῶν βοήθειαν καὶ ὁδηγίαν. Ὁ σύνδεσμος δὲ οὗτος εὐκολώτερον θέλει ἐπιτευχθῆ, ἐὰν οἱ Σύλλογοι ἑκάστης ἐπαρχίας τεθῶσιν εἰς ἄμεσον συνάφειαν καὶ ἔλθωσιν εἰς ἐκτενεῖς καὶ συνεχεῖς σχέσεις μετὰ τοῦ κεντρικοῦ Συλλόγου τῆς ἐπαρχίας αὐτῶν, οἱ κεντρικοὶ δὲ Σύλλογοι ἐξακολουθῶσι τὴν τοιαύτην συνάφειαν καὶ σχέσιν μετὰ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου. Τοιουτοτρόπως ὀργανιζομένη ἡ ἐργασία τῶν Συλλόγων θὰ εὐκολύνῃ τὴν ἐνέργειαν τῶν ἀτόμων ὑπὲρ τοῦ ὅλου καὶ τὴν τοῦ ὅλου ὑπὲρ τῶν ἀτόμων, καὶ θὰ φέρῃ τὸ μέγα ἐκπολιτιστικὸν ἀποτέλεσμα, τὸ ὁποῖον πάντες ἀναμένομεν παρ' αὐτῶν.

Τοιαῦτα εἰσί, Κύριοι, τὰ ἔργα τοῦ λήγοντος Συλλογικοῦ ἔτους, τῶν ὁποίων μόλις ἀμυδρὰν σκιαγραφίαν ἠδυνήθην νὰ δώσω ὑμῖν, ἕνεκα τοῦ στενοῦ τοῦ χρόνου, καὶ ἐν οἷς μετ' ἐγκαρδίου χαρᾶς βλέπω τὰς ἐλπίδας τοῦ Συλλόγου πραγματοποιουμένας. Ἐκφράζων δ' ὑμῖν τὴν σταθερὰν πεποίθησιν, ἣν μοὶ ἐμπνέει ἡ διετὴς διεύθυνσις τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ, ὅτι καὶ σπουδαίους αὐταὶ παρήγαγον καρπούς, καὶ σπουδαιοτέρους ὑπόσχονται τῇ θείᾳ ἀρωγῇ διὰ τὸ μέλλον, καταστρέφω τὸν λόγον ἐπικαλούμενος τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν ὑμῶν συνδρομὴν ὑπὲρ τῆς ὑποστηρίξεως καὶ προόδου αὐτοῦ, ἥτις ἔσεται συγχρόνως ἡ ὑποστήριξις τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν.

Μετὰ τὴν ἀναγνωσθεῖσαν ὑπὸ τοῦ προέδρου κ. Καραπάνου ἔκθεσιν ἀνελθὼν τὸ βῆμα ὁ τῆς Ἐκπαιδ. Ἐπιτροπῆς εἰσηγητὴς κ. Ξ. Ζωγράφος ἀνέγνω τὴν ἔκθεσιν αὐτῆς περὶ τῆς καταστάσεως τῆς παιδείας ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς Ὀθ. Αὐτοκρατορίας (ἴδε σελ. 205).

Ἀκολούθως ὁ τῆς Φιλολογ. Ἐπιτροπῆς εἰσηγητὴς κ. Χρ. Χατζῆ-Χρήστου ἀνέγνω ὁμοίως τὴν ἔκθεσιν αὐτῆς ἐπὶ τοῦ περὶ συλλογῆς ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ Ζωγραφείου διαγωνίσματος (ἴδε σελ. 220).

Εἶτα, ἀγγείλαντος τοῦ προέδρου τῇ ὁμηγύρει τὰ μέλη τοῦ νέου προεδρείου ἔληξεν ἡ τελετὴ ἐν μέσῳ γενικῆς εὐφροσύνης καὶ θυμηδίας.

ΕΡΑΝΙΣΜΑ (1)

Ο ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΤΟΥ

Ο ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΚΑΙ Ο ΤΡΑΠΕΖΙΤΗΣ ΦΟΡΜΙΩΝ.—ΤΟ ΤΩΝ ΧΡΗΜΑΤΩΝ ΕΜΠΟΡΙΟΝ ΚΑΙ Η ΠΙΣΤΩΣΙΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ.

I. A. Boullée. Histoire de Demosthène. 2α ἔκδοσις. 1867. — II. A. Schaefer, Demosthenes und seine Zeit. 4 τόμοι. Leipzig 1856. — III. Boehnecke, Demosthenes, Lycurgos, Hyperides und ihr Zeitalter. Berlin 1867. — IIII. Albert Desjardins, Les plaidoyers de Démosthène, 1862. — V. Cucheval, Études sur les tribunaux Athéniens et les plaidoyers civils de Demosthène 1863. — VI. R. Darerte du Prêt à la grosse chez les Athéniens, étude sur les quatre plaidoyers attribués à Démosthène 1867. — VII. De Koutogra, Essai historique sur

---

(1) Ἐκ τῆς Revue des deux mondes (Μετάφρασις τοῦ κ. Αἰμ. Νονώτου)

Digitized by Google

les trapezites ou banquiers d' Athènes. in 8o 1859. — VIII. Cuilleuier, les Antiquités juridiques d' Athènes. Deuxième étude: Lettres de change et Contrats d' assurance, in 8o 1865.

Ἐξ ἁπάντων τῶν δικανικῶν λόγων τοῦ Δημοσθένους, ὁ κάλλιστος ἴσως, ἐκεῖνος ἐν ᾧ ὁ ῥήτωρ ἀνέδειξε περισσοτέραν τέχνην καὶ δύναμιν εἶναι ὁ ὑπὲρ τοῦ τραπεζίτου Φορμίωνος ὑπ' αὐτοῦ συνταχθείς. Ὁ Φορμίων κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς δίκης διεύθυνε τὸ ἐπισημότατον τῶν τότε ἐν Ἀθήναις τραπεζιτικῶν καταστημάτων, διαδεξάμενος τὸν ἱδρυτὴν τοῦ καταστήματος καὶ τῆς φήμης αὐτοῦ Πασίωνα, κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ὁποίου Ἀπολλοδώρου ὑπερασπίζεται τὸν πελάτην αὐτοῦ ὁ ἔνδοξος συνήγορος. Ἡ δίκη αὕτη οὐ μόνον ἐπιτρέπει ἡμῖν, ἵνα θαυμάσωμεν ὑπὸ νέαν ἔποψιν τὴν τέχνην καὶ εὐφυΐαν τοῦ διαδόχου τοῦ Λυσίου καὶ Ἰσαίου, ἀλλὰ καὶ παρέχει παντὶ ἀνθρώπῳ περιέργῳ περὶ τὰ παρελθόντα, περίστασιν φυσικωτάτην, ὅπως μελετήσῃ τὸν μηχανισμὸν τῶν περὶ πιστώσεως θεσμῶν, οἵους παρήγαγον καὶ κατέστησαν παρὰ τοῖς Ἕλλησιν αἱ ἀνάγκαι ἐμπορίου δραστικωτάτου καὶ ἡ ἐμπορικὴ εὐφυΐα φυλῆς πνευματώδους καὶ τολμηρᾶς.

Α.

Αἱ Ἀθῆναι, ἐν τῷ δ'. αἰῶνι π. Χ. εἶχον ἤδη ἀπολέσει μέγα μέρος τῆς πολιτικῆς αὐτῶν δυνάμεως· οὐχ ἧττον ὅμως διέμειναν καὶ μετὰ τὰς ἐν Συρρακούσαις καὶ ἐν Αἰγὸς Ποταμοῖς καταστροφὰς ἡ πνευματικὴ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος, συνάμα δὲ καὶ ἡ οἰκονομικὴ αὐτῆς μητρόπολις, ἡ πρωτίστη τῶν κεφαλαίων ἀγορά. Ἅμα ἀπεκαθίστατο ἡ εἰρήνη, καὶ ἡ θάλασσα ἐλευθεροῦτο, αἱ Ἀθῆναι ἤνοιγον πάλιν τὰ ναυπηγεῖα, τὰ ἐργοξάσια καὶ τὰ ἐμπορικὰ αὐτῶν καταστήματα· ὁ δὲ σῖτος τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου ἐπλήρου τοὺς σιτοβολῶνας τοῦ Πειραιῶς, τοῦ μεγάλου τούτου τῶν σιτηρῶν ἐμπορίου, ὅθεν ἐπρομηθεύετο ὁλόκληρος ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος· αἱ δὲ παραγγελίαι συνέῤῥεον πανταχόθεν. Τὸ δαπανηθὲν ταμίευμα τοσοῦτον ταχέως ἐπανωρθοῦτο, ὥστε αἱ συνέπειαι τοῦ πολέμου ἐφαίνοντο ἐντὸς ὀλίγου ἐξαλειφόμεναι· ἡ δ' εὐκολία αὕτη ἦτο μάλιστα διὰ τὸν λαὸν καὶ διὰ τοὺς κυβερνῶντας αὐτὸν, πειρασμὸς, κίνδυνος, διότι βλέποντες οὕτως. ὡς διὰ μαγείας, ἀναγεννώμενον τὸν δαπανηθέντα πλοῦτον, ἐκινδύνευον νὰ λησμονήσωσι ταχέως τὰ δεινότερα μαθήματα, καὶ νὰ παρασύρωσι ῥᾳδίως τὴν πόλιν εἰς νέας περιπετείας, πρὶν ἀληθῶς συνέλθῃ ἐκ τῶν προσφάτων κλονισμῶν καὶ πληγῶν.

Ἐν τῇ ἐνδελεχεῖ ταύτῃ ἐπανορθωτικῇ ἐνεργείᾳ, ἐν τῇ γονίμῳ ταύτῃ παραγωγικῇ καὶ συναλλαγματικῇ κινήσει, οἱ τραπεζῖται, οἱ θεματοφύλακες οὗτοι τοῦ ταμιεύματος, διεδραμάτιζον πρόσωπον, εἰς ὃ μέχρις ἐσχάτων δὲν προσέσχον ἀρκούντως οἱ νεώτεροι τῆς Ἑλλάδος ἱστορικοὶ, οὐχὶ ὅμως διότι ἐσεροῦντο μαρτυριῶν περὶ τούτου. Παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς ῥήτορσι γίνεται πολλάκις μνεία τραπεζιτῶν καὶ παρίστανται ὡς οἱ συνήθεις μεσάζοντες εἰς πολλὰς ἐμπορικὰς πράξεις καὶ συναλλαγάς. Ἔτι δὲ κατὰ μοναδικὴν τύχην, εἷς δικανικὸς λόγος τοῦ Ἰσοκράτους, ὁ τραπεζιτικὸς, καὶ ἱκανοὶ ἄλλοι τῷ Δημοσθένει ἀποδιδόμενοι (1) ἐπιτρέπουσιν ἡμῖν, ἵνα παρακολουθήσωμεν, ἐπὶ ἥμισυν σχεδὸν αἰῶνα, τὴν ἱστορίαν ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ Ἀθηναϊκοῦ τραπεζιτικοῦ καταστήματος ὑπὸ τρεῖς προϊσταμένους διοικήσαντας αὐτὸ ἀλληλοδιαδόχως, τὸν Ἀρχέστρατον, τὸν Πασίωνα καὶ τὸν Φορμίωνα· δυνάμεθα σχεδὸν νὰ εἴπωμεν ὅτι φυλλομετροῦμεν τὰ κατάστιχα αὐτοῦ καὶ ὅτι ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς ἀπογραφάς. Χάρις εἰς τὰς πολυτίμους ταύτας πληροφορίας εἰσδύομεν εἰς κόσμον, εἰς ὃν δὲν εἰσάγουσιν ἡμᾶς οὔτε ὁ Θουκυδίδης οὔτε ὁ Ξενοφῶν, ἐν τῷ τραπεζιτικῷ ἦ, ἂν μοὶ ἐπετρέπετο ἡ ἔκφρασις, ἐν τῷ Ἀθηναϊκῷ χρηματιστηρίῳ. Βεβαίως οἱ ἄνθρωποι, οὓς εὑρίσκομεν ἐν αὐτῷ, οὔτε Ἀριστεῖδαι, οὔτε Φωκίωνες εἶναι· πολλαὶ τῶν πράξεων αὐτῶν τιμῶσι μᾶλλον τὸ ἐφευρετικὸν αὐτῶν πνεῦμα ἢ τὴν χρηστότητα αὐτῶν· ἀλλὰ μήπως τὸ αὐτὸ δὲν συμβαίνει ἐν ταῖς νεωτέραις ἡμῶν κοινωνίαις, καὶ αἱ εἰς λαόν τινα παρεχόμεναι ὠφέλειαι ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τῆς πιστώσεως καὶ τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ πνεύματος δὲν ἀντισηκοῦσιν ἄρα τὸ ἐκ τῶν σκευωριῶν καὶ τοῦ δόλου ἀτίμων τινῶν κερδοσκόπων προσγιγνόμενον κακόν; Ἐὰν οἱ Ἀθηναῖοι τραπεζῖται, ἐὰν ὁ Πασίων, ὁ Φορμίων καὶ οἱ συνάδελφοι αὐτῶν ἦσαν ἁπλῶς ἀ-

(1) Οἱ λόγοι οὗτοί εἰσιν οἱ φερόμενοι ὑπὸ τοὺς τίτλους. 1) Παραγραφὴ ὑπὲρ Φορμίωνος. 2) Πρὸς Κάλλιππον 3) Πρὸς Τιμόθεον περὶ χρέους. 4) Κατὰ Στεφάνου ψευδομαρτυριῶν. Ἐκ τῶν λόγων τούτων εἷς μόνος, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶναι ἔργον τοῦ Δημοσθένους, ἡ παραγραφὴ ὑπὲρ Φορμίωνος, οἱ ἄλλοι φαίνονται συνταχθέντες καὶ ἀπαγγελθέντες ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου υἱοῦ τοῦ Πασίωνος, Ἀπολλοδώρου.

Digitized by Google

πατεῶνες, δὲν ἤθελον ἐμπνεύσει τὴν ἐμπιστοσύνην, ἥτις συνεσώρευεν ἐν τοῖς κιβωτίοις αὐτῶν τὰς παρακαταθήκας τῶν πολιτῶν καὶ τῶν ξένων, τοὺς Περσικοὺς Δαρεικοὺς, τοὺς Κυζικηνοὺς στατῆρας καὶ τὰ Ἀττικὰ τετράδραχμα. Χωρὶς ν' ἀποκρύψωμεν σφάλματά τινα καὶ καταχρήσεις ἀπαντωμένας εἰς πᾶσαν ἐποχήν, ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν ῥητόρων παρεχομένων ἡμῖν λεπτομερειῶν περὶ τῆς ὁμάδος ταύτης τῶν τραπεζιτῶν καὶ τῆς ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐνεργείας αὐτῶν δύναταί τις νὰ ἐννοήσῃ ὁποίας ἐκδουλεύσεις παρεῖχον οἱ τραπεζῖται καὶ πῶς πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, ἐξ ἀφανῶν ὁρμώμενοι, ἀπήλαυον περὶ τὸ τέλος τοῦ βίου αὐτῶν ὑπολήψεως, ἣν καὶ ἡ πολιτεία αὐτὴ ἐξέφραζεν αὐτοῖς διὰ τιμητικῶν καὶ δημοσίων μαρτυριῶν.

Ὡς πᾶσαι αἱ ἐν νηπιώδει καταστάσει διατελοῦσαι κοινωνίαι, καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἐπὶ μακρὸν μίαν μόνην μορφὴν τοῦ πλούτου ἐγνώριζε, τὴν γῆν καὶ τὰ πρὸς καλλιέργειαν αὐτῆς συντελοῦντα μέσα, γεωργικὰ ἐργαλεῖα, θρέμματα, δούλους. Εἰς τὸ ἀρχικὸν τοῦτο κεφάλαιον προσετέθησαν, τοῦ χρόνου προϊόντος, ἡ ἐν οἴκῳ πολυτέλεια, ἔπιπλα, πολύτιμα σκεύη, κοσμήματα παντὸς εἴδους. Ἀφοῦ δὲ ἀνεκάλυψαν τὰ πολύτιμα μέταλλα καὶ ἠδυνήθησαν νὰ κατεργασθῶσιν αὐτὰ, τὰ ἐκ τούτων κοσμήματα, ὡς ἐκ τῆς ὕλης καὶ τῆς ἐργασίας, κατέστησαν κεφάλαιον συμπεπυκνωμένον ὑπὸ μικρὸν ὄγκον καὶ ἦδη πολὺ μᾶλλον τοῦ ἀρχικοῦ κινητόν. Ἓν δὲ βῆμα εἰς τὰ πρόσω ἐγένετο διὰ τῆς ἐφευρέσεως τοῦ κοσμήματος, τοῦ ὁποίου ἡ χρῆσις, ὡς πιστεύεται, ἤρξατο διαδιδομένη ἐν τῷ ἑλληνικῷ κόσμῳ περὶ τὸν Ζ' αἰῶνα Π. Χ.

Τοιουτοτρόπως ἐφευρέθη πλέον ἀσφαλὴς καὶ εὐχερὴς παράδοσις τῆς ἐπισεσωρευμένης ἐργασίας. Ὑπὸ τὴν μορφὴν ταύτην τὸ ταμίευμα ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ εἰς παραγωγὴν νέου πλούτου, νὰ μισθωθῇ καὶ νὰ πλουτίσῃ συνάμα καὶ τὸν κύριόν του καὶ τοὺς ἐκμισθοῦντας τὴν σύμπραξιν αὐτοῦ ἀντὶ ἀμοιβῆς, ἧς ἡ ἀξία ἐκανονίζετο ἀναλόγως τῆς προσφορᾶς, τῆς αἰτήσεως καὶ τῶν προσδοκομένων κινδύνων ἐπιτυχὸν δὲ τοιούτου μέσου ἀνταλλαγῆς καὶ βοηθούμενον ἐκ τῆς φυσικῆς βοπῆς φυλῆς ἐξηπλωμένης ἐπὶ πολυπληθῶν νήσων καὶ ἐπὶ ἀκτῶν βαθυκόλπων, τὸ ναυτικὸν τῆς Ἑλλάδος ἐμπόριον δὲν ἔπαυσεν ἀναπτυσσόμενον ἐν τῷ Ζ' καὶ ΣΤ' αἰῶνι, ἀφοῦ ἡ Αἴγυπτος ἠνεῴχθη τοῖς Ἕλλησι καὶ οἱ Φωκαεῖς ἦλθον εἰς σχέσεις μετὰ τῆς Γαλατίας καὶ αὐτῆς τῆς Ἱσπανίας. Τὸ χρηματικὸν ἀπόθεμα τὸ κατὰ μικρὸν συσσωρευθὲν ἐν ταῖς ἐπισημοτέραις Ἑλληνικαῖς πόλεσι ἐχρησίμευεν εἰς ἔντοκα δάνεια, κυρίως εἰς ναυτοδάνεια, (τὸ ναυτικὸν, τόκοι ναυτικοὶ ἔκδοσις), ἅπερ παρεῖχον τὰς μείζους ὠφελείας· ἐκ τούτου κατέστησαν ἀναγκαῖοι μεσάζοντές τινες μεταξὺ τῶν δανειζομένων καὶ τῶν κεφαλαιούχων. Οὗτοι δὲ ἦσαν πολλάκις οἱ ἐπισημότεροι τῆς πολιτείας ἄνδρες, οἵτινες εἴτε ἕνεκα τῆς καταγωγῆς ἢ τῆς εὐφυΐας αὐτῶν ἔπραττον μὲν τὰ πολιτικὰ, εἶχον δὲ συμφέρον νὰ εὑρίσκωσιν ἀνθρώπους ἱκανοὺς ἀσχολουμένους ὁλοκλήρως εἰς τὸ ἐμπόριον τῶν χρημάτων, ἵνα καταθέτωσι παρ' αὐτοῖς τὰ χρήματά των, οὗτοι δὲ φροντίζωσιν, ἵνα καταστήσωσι αὐτὰ παραγωγά. Ἐν τῇ αὐτῇ δὲ ἀνάγκῃ εὑρίσκοντο καὶ οἱ ἔμποροι, οἱ ἐπιχειροῦντες ἑκάστοτε ἀποδημίας, ὧν ἡ διάρκεια ἦν πολλῷ μᾶλλον ἢ σήμερον ἀόριστος, καὶ ἐπιθυμοῦντες, ἵνα παρακαταθέτωσι τὰ ποσὰ τὰ ὁποῖα δὲν παρελάμβανον μεθ' ἑαυτῶν εἰς ἀσφαλῆ κιβώτια, ἐν οἷς ὅμως νὰ μὴ μένωσιν ἀτελεσφόρητα. Τέλος δὲ ἑκάστη πολιτεία, μικρὰ ἢ μεγάλη, εἶχεν ἴδιον νόμισμα, ὅπερ ἦν τεκμήριον τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ κυριαρχίας αὐτῆς. Ὅθεν πολλὰ νομισματικὰ συστήματα ἴσχυον ἐν τῷ ἑλληνικῷ κόσμῳ καὶ ἡ ἀξία τῆς δραχμῆς, ἥτις δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ μονὰς, διέφερε καθ' ὅσον ἦτο πολλοστὸν τοῦ Εὐβοϊκοῦ, τοῦ Αἰγινητικοῦ ἢ τοῦ Ἀττικοῦ ταλάντου. Ἔτι δὲ νομίσματά τινα, κοπέντα ἐν μικρᾷ πληθύϊ ὑπὸ μικρᾶς πόλεως, ἦσαν μόνον γνωστὰ ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ πόλει ἢ ἐν τοῖς ἀστυγείτοσιν αὐτῆς καὶ ἐκυκλοφόρουν μόνον ἐν μικρᾷ τινι περιφερείᾳ· ἀπ' ἐναντίας ἄλλοι τύποι νομισμάτων ἀνήκοντες εἰς μεγάλας ἐμπορικὰς πόλεις μετανέχθησαν μακρὰν ὑπὸ τῶν ἐμπόρων αὐτῶν καὶ ὑπ' αὐτῶν διεσπάρησαν ἐν τῇ δείνα ἢ δείνα χώρᾳ· οὕτω λ. χ. ἐπὶ δύο περίπου αἰῶνας τὰ τῆς Θάσου τετράδραχμα ἦσαν σχεδὸν τὸ μόνον ἐν χρήσει νόμισμα ἀπὸ πέρατος εἰς πέρας τῆς Θράκης καὶ ἐν ὅλῃ τῇ λεκάνῃ τοῦ Δουνάβεως, ἐν ᾧ τὰ Κορινθιακὰ δίδραχμα τὰ φέροντα κάλλιστον τύπον Παλλάδος μετὰ κράνους, ἔχαιρον τὴν αὐτὴν εὔνοιαν ἐν Ἠπείρῳ ἐν Ἰλλυρίᾳ καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ἀκτῇ τοῦ Ἀδρίου, μικρὸν δ' ἔπειτα αἱ Λαυριωτικαὶ Γλαῦκες, ἃς ἐκάλουν κοινῶς τὰ Ἀττικὰ τετράδραχμα, ἅπερ καὶ ἀξιούμενα καλῆς ὑποδοχῆς ἁπανταχοῦ, ἁφίπταντο ἀνὰ χιλιάδας πρὸς πάσας τὰς τῆς Μεσογείου ἀκτάς. Ἕνεκα τούτου πολλὰ νομίσματα ἐπλεονέκτουν πραγματικῶς, ὡς μόνα

Digitized by Google

παραδεκτὰ ἢ προτιμώμενα πάντων τῶν ἄλλων ἐπὶ τῆς δεῖνος ἢ δεῖνος ἀγορᾶς, ὑπερετιμῶντο δὲ ταῦτα καὶ ἡ ὑπερτίμησις μετεβάλλετο, καθ' ὅσον οἱ ἔμποροι, ἵνα πληρώσωσι τὰ ἀγορασθέντα, ἠναγκάζοντο ν' ἀποστείλωσι πρὸς τὴν δεῖνα ἢ δεῖνα διεύθυνσιν μείζω ἢ ἐλάσσω ποσότητα τοῦ προνομιούχου τούτου νομίσματος. Ἐκ τούτου δῆλον ποίας πολυπλόκους πράξεις ἀλλαγῆς καὶ ἐπικαταλλαγῆς ἐγέννα ἡ ποικιλία τῶν νομισμάτων καὶ ὁποίαν ὕψωσιν ἢ ὕφεσιν ἐλάμβανον κατὰ στιγμὰς τὰ μᾶλλον ἐπιζήτητα νομίσματα.

Αἱ Ἰωνικαὶ πόλεις Σμύρνη, Ἔφεσος, Φώκαια καὶ ἰδίως ἡ Μίλητος, τὸ κέντρον τοῦτο τῆς συναντήσεως τῶν ἐμπορικῶν συνοδιῶν τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἀσίας καὶ τῶν παντοδαπῶν πλοίων, εἶδον βεβαίως ἱδρυομένας ἐν ταῖς ἀγοραῖς αὐτῶν τραπέζας ἀργυραμοιβῶν· ἀλλ' ἡ πρώτη πόλις, ἐν ᾗ ἀπαντῶμεν τοιούτους φέροντας τὸ ὄνομα τραπεζίτας, τὸ ὁποῖον διετήρησαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ, εἶναι ἡ Κόρινθος κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Μηδικῶν πολέμων, ὅτε τοσοῦτον εὐημέρει.

Κατὰ τοὺς εὐτυχεῖς τούτους χρόνους ἰσχύος καὶ δόξης, κατέθηκεν ὁ Θεμιστοκλῆς ἑβδομήκοντα τάλαντα ἐν τῇ τραπέζῃ τοῦ Κορινθίου Φιλοστεφάνου· τὸ δὲ ποσὸν τοῦτο, ὑπέρογκον διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἀπετέλεσε τὴν περιουσίαν τοῦ τραπεζίτου, ὅστις ἠδύνατο νὰ μεταχειρίζηται αὐτὸ ὡς ἀφορμὴν (fond de roulement) καὶ ἐχρησίμευσε τῷ ἐν Σαλαμῖνι νικητῇ ὡς πόρος, ὅτε ἠναγκάσθη νὰ τραπῇ τὴν ὁδὸν τῆς ἐξορίας. Ἰδίως δὲ ἐν Ἀθήναις, ὅταν κατέστησαν αὐταὶ κέντρον ἐκτεταμένης ναυτικῆς δυνάμεως, ἀνεπτύχθησαν καὶ ἐμορφώθησαν αἱ τραπεζιτικαὶ συναλλαγαί. Πᾶσαι αἱ περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν διεξήγοντο αἱ ἀνταλλαγαὶ αὗται σωζόμεναι εἰδήσεις ἀναφέρονται εἰς τοὺς Ἀθηναίους τραπεζίτας τοῦ Ε' ἢ μᾶλλον τοῦ Δ' Π. Χ. αἰῶνος. Οἱ σύγχρονοι οὗτοι τοῦ Ἰσοκράτους καὶ Δημοσθένους, οἱ διαχειριζόμενοι μεγάλα κεφάλαια καὶ ἔχοντες πίστωσιν εἰς ἅπαντας τοὺς λιμένας τοῦ Αἰγαίου (1), ἦσαν οὐχ ἧττον οἱ κατ' εὐθεῖαν διάδοχοι τῶν ταπεινῶν κολλυβιστῶν, οἵτινες δύο ἢ τρεῖς αἰῶνας πρότερον, εἶχον πρῶτοι στήσει ἐν ταῖς ἀγοραῖς τῶν Ἰωνικῶν πόλεων τὰς ταπεινὰς τραπέζας αὐτῶν, ὡς καὶ σήμερον ἔτι οἱ δυνάσται ἐκεῖνοι ἐν τοῖς οἰκονομικοῖς, οἱ συναλλασσόμενοι μετὰ βασιλείων καὶ αὐτοκρατοριῶν, ὀνομάζονται ἐν πάσαις ταῖς νεωτέραις γλώσσαις, δι' ὀνόματος ἐτυμολογουμένου ἐκ τῆς μικρᾶς σανίδος, banco ἢ tavolino, ὄπισθεν τῆς ὁποίας κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἐκάθηντο ἐν ὑπαίθρῳ ἐν ταῖς τριόδοις οἱ Γενουήνσιοι, Πισᾶται καὶ Φλωρεντινοὶ τραπεζῖται.

Τὰς τραπέζας ταύτας τῶν πρώτων τραπεζιτῶν δὲν πρέπει νὰ φανταζώμεθα κεκαλυμμένας ὑπὸ στιβάδων χρυσίου καὶ ἀργυρίου, ὡς τὰς προκειμένας σήμερον ἐπὶ τοῦ γραφείου τῶν σημερινῶν τραπεζιτικῶν ταμιῶν. Τὰ ἀρχαῖα νομίσματα εἶχον σχῆμα ἥκιστα κανονικὸν καὶ ὁ τύπος αὐτῶν ἐξεῖχε πλεῖον ἢ ὥστε νὰ δύνηταί τις εὐχερῶς νὰ διατάξῃ αὐτὰ κυλινδρικῶς. Τὰς τραπέζας ταύτας πρέπει νὰ φανταζώμεθα μᾶλλον διηρημένας εἰς πολλὰ χωρίσματα, ὧν ἕκαστον περιεῖχεν ἓν εἶδος τῶν μᾶλλον ἐν χρήσει νομισμάτων, ἔτι δὲ ὅτι σκαφίδες τινὲς, δερμάτινοι ἢ ὑφαντοὶ σάκκοι συνεπλήρουν πᾶσαν αὐτῶν τὴν ἀποσκευήν. Ἐν τῇ ἐπασχολούσῃ ἡμᾶς ἐποχῇ ἡ τράπεζα ἐπὶ τῆς ὁποίας ἠρίθμουν τὰ χρήματα μικρὰν ἔχει σημασίαν παρὰ τοῖς τραπεζίταις ὑπὲρ ἣ κατὰ τῶν ὁποίων ἠγόρευον ὁ Ἰσοκράτης καὶ ὁ Δημοσθένης. Ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ διέκρινον ἐν τῇ συνήθει γλώσσῃ τοὺς ἁπλοῦς *ἀργυραμοιβοὺς* ἢ *κολλυβιστὰς*, ἀνθρώπους ταπεινοὺς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, οἵτινες βεβαίως ἦσαν πολυπληθεῖς ἐν παντὶ λιμένι ὁπωσοῦν συχναζομένῳ, τῶν *δανειστῶν* ἢ *τοκιστῶν*, κεφαλαιούχων καθιστάντων ἐνεργὰ τὰ κεφάλαια αὐτῶν διὰ δανείων, εἴτε ἐγγείων, εἴτε κυρίως ναυτοδανείων καὶ τέλος τῶν τραπεζιτῶν, οἵτινες ἐκράτουν εἰς χεῖράς των καὶ μετεχειρίζοντο ἐν μεγάλῳ κύκλῳ πάσας τὰς πράξεις, εἰς ἃς παρέχει ἀφορμὴν τὸ ἐμπόριον τῶν πολυτίμων μετάλλων σεσημασμένων ἢ ἀσήμων, τὴν πίστωσιν ὑφ' ὅλας τὰς μορφάς.

Τὰ ἐκ τῆς ἐργασίας, τῆς γεωργίας, τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου παραγόμενα κεφάλαια συνεσωρεύοντο ἐν τοῖς κιβωτίοις τῶν τραπεζιτῶν ὡς παρ' ἡμῖν ἐν ταῖς ἀποθεματικαῖς τραπέζαις, καὶ δι' αὐτῶν, ἐκ τῶν παραγαγόντων τὰ κεφάλαια μετέβαινον εἰς ἐκείνους, οἵτινες ἵνα παραγάγωσι νέα, ἐπιζητοῦσι τὴν χρῆσιν αὐτῶν ὑποχρεούμενοι ἵνα πληρώνωσι ποσόν τι ὡς μίσθωμα Ὁ τραπεζίτης λοι-

(1) Ὁ Ἀπολλόδωρος τριηραρχῶν, εὑρίσκει εὐκόλως τοὺς δανείσοντας αὐτῷ ἔν τε Λαμψάκῳ καὶ Θάσῳ καὶ Τενέδῳ «Διὰ γὰρ τὸ Πασίωνος εἶναι, φησί, καὶ ἐκεῖνον ἐπεξενῶσθαι πολλοῖς καὶ πιστευθῆναι ἐν τῇ Ἑλλάδι οὐκ ἠπόρουν ὅπου διεθέλην δανείσασθαι» Δημοσθένης πρὸς Πολυκλέα 1,6.

Digitized by Google

πὸν ἐπλήρονε τόκους τοῖς παρακαταθέταις καὶ ἐλάμβανε παρ' ἐκείνων, οἷς ὑπ' ἰδίαν εὐθύνην ἐνεπιστεύετο τὰ παρακατατεθειμένα κεφάλαια, ὠφελεῖτο δὲ τὴν διαφοράν. Ἐνίοτε δὲ ἐδάνειζε καὶ ἐπὶ παρακαταθήκῃ πολυτίμων σκευῶν, οἷον κοσμημάτων, κυλίκων, χρυσῶν στεφάνων. Οἱ δὲ πελάται τῆς τραπέζης εἶχον καὶ ἕτερον πλεονέκτημα, ἠδύναντο δι' αὐτῆς νὰ πληρόνωσι τὰς ὀφειλάς των.

Τὸ δὲ παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις μοναδικῶς προστατεῦον τὰς πράξεις καὶ παρέχον τῷ τῶν χρημάτων ἐμπορίῳ καὶ τῇ πιστώσει ἐξαιρετικὴν καὶ παραγωγικωτάτην δραστηριότητα, ἦτο ὅτι ὁ τόκος ἔμενεν ἐλεύθερος πάσης διατιμήσεως καὶ παντὸς περιορισμοῦ ἐκ τοῦ νόμου· ὁ Λυσίας πληροφορεῖ ἡμᾶς περὶ τούτου ἐξηγῶν συνάμα τὰς ὑπ' αὐτοῦ ἀναφερομένας ἐκφράσεις τοῦ ἀρχαίου τοῦ Σόλωνος νόμου· λοιπὸν ἐν μέσῳ τῶν πολυπληθῶν καὶ παχυλῶν οἰκονομικῶν σφαλμάτων, εἰς ἃ περιέπεσεν ἡ ἀρχαιότης μετὰ τῶν νομοθετῶν, ὡς ἐν Σπάρτῃ, καὶ ἐν πολλαῖς ἄλλαις πόλεσι, μετὰ τῶν φιλοσόφων, ὡς ἐν ταῖς πλατωνικαῖς παραδοξολογίαις, τὸ πρακτικὸν πνεῦμα τοῦ Ἀθηναίου νομοθέτου διέκρινεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴν ἀλήθειαν· κατενόησεν ὅτι τὰ χρήματα εἶναι, ὡς καὶ πᾶν ἄλλο, ἐμπόρευμα, τοῦ ὁποίου ἡ ἀξία ὑψοῦται κατὰ λόγον ἀντιπεπονθότα τοῦ πλήθους ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ κατὰ λόγον εὐθὺν τῆς ζητήσεως. Τὴν τοσοῦτον δικαίαν ταύτην ἀρχήν, τὴν ὁποίαν πρὸ πολλοῦ ἤδη διεκήρυξεν ἡ Ἀγγλία, ἀλλ' ἣν ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη δὲν κατώρθωσε νὰ εἰσαγάγῃ εἰσέτι ἐν τῷ Γαλλικῷ νόμῳ, ὁ Σόλων ἐνομοθέτησεν ἐν Ἀθήναις ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ς΄. αἰῶνος π. Χ.

Δικαιούμεθα λοιπὸν, ἵνα θεωρήσωμεν τὸ τοιοῦτον διορατικὸν, τὴν ὀρθὴν ταύτην κρίσιν, τὸν καλὸν τοῦτον νόμον, ὡς ἕνα τῶν λόγων, οἵτινες ἐξηγοῦσι τὴν βιομηχανικὴν καὶ ἐμπορικὴν πρόοδον τῶν Ἀθηνῶν. Τὰ κεφάλαια ὅλης τῆς Ἑλλάδος ἔρρεπον, ἵνα συσσωρεύωνται εἰς τὴν ἀγορὰν ταύτην, ἐν ᾗ ὑπῆρχε βεβαιότης, ὅτι θέλουσι τύχει τόκου ἐπικερδεστάτου περιοριζομένου μόνον ὑπὸ τῶν ἀναγκῶν τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν εἰδικῶν *φυσικῶν* ἀποτελεσμάτων τοῦ συναγωνισμοῦ. Ὁ τόκος μετεβάλλετο κατὰ περιστάσεις μεταξὺ 12 καὶ 18 τοῖς $^0/_0$, ὑπολογιζόμενος συνήθως κατὰ μῆνα· ἔλεγον δὲ ὅτι τὸ δάνειον συνωμολογήθη ἐπὶ δραχμῇ, ἐπὶ ἑπτὰ, ἐπὶ ὀκτὼ ἢ ἐπὶ ἐννέα ὀβολοῖς κατὰ μνᾶν τοῦ μηνὸς ἑκάστου. Ἔν τισι δὲ πράξεσι παρεχούσαις ἐν περιπτώσει ἐπιτυχίας μείζους ὠφελείας, τὰ κεφάλαια ἐμισθοῦντο ἀντὶ μειζόνων τόκων, ὡς τοῦτο ἐγίγνετο ἐν τοῖς ναυτοδανείοις. Ἐπειδὴ ὁ δανειστὴς ἀσφαλιζόμενος διὰ τὰ χρήματα αὐτοῦ μόνον ὑπὸ τοῦ σκάφους ἢ τοῦ φορτίου, τὸ ὁποῖον πνοὴ μία ἀνέμου ἠδύνατο νὰ καταστρέψῃ, ἔτρεχε μεγάλους κινδύνους καὶ ἦτο δίκαιον καὶ ν' ἀνταμείβηται ἀδρῶς. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ τόκος ὑψοῦτο μέχρι 30 καὶ 35 τοῖς $^0/_0$, ἄνευ μομφῆς τοκογλυφίας καὶ, ὁ δανειζόμενος δὲν ἐζημιοῦτο· οἱ δὲ τραπεζῖται, γνωρίζοντες τοὺς ναυκλήρους ἐξέλεγον τοὺς ἐπιδεξιωτέρους καὶ χρηστοτέρους καὶ μετεχειρίζοντο πολλάκις μέρος τῶν παρ' αὐτοῖς ὑπὸ τῶν πελατῶν αὐτῶν παρακατατεθειμένων κεφαλαίων ἐπὶ ἀνοικτῷ, ὡς λέγομεν, λογαριασμῷ.

Οἱ τραπεζῖται εἶχον πρόχειρα *(ἐφημερίδας)* κατάστιχα, *(ὑπομνήματα τραπεζιτικὰ γράμματα)*, ἅπερ ὑπαινίττονται πολλάκις οἱ ἀρχαῖοι ῥήτορες καὶ συγγραφεῖς· ἐκράτουν δὲ αὐτὰ ἐν διπλογραφίᾳ, καὶ πᾶν διὰ τῆς τραπέζης αὐτῶν διερχόμενον ποσὸν ἐσημειοῦτο ἐν τοῖς γράμμασι τούτοις μετὰ τῆς ἡμερομηνίας τῆς εἰσόδου καὶ ἐξόδου. Οὐ μόνον δὲ ἐν ᾗ ἰδίως ἤδρευε πόλει ἠδύνατο νὰ ἐξυπηρετῇ οὕτω τοὺς πελάτας αὐτῆς ἡ τράπεζα, ἀλλὰ χάρις εἰς τὰς σχέσεις αὐτῆς, εἰς τοὺς ἀνταποκριτάς της, ὡς λέγομεν σήμερον, ἠδύνατο καὶ εἰς ἄλλας ἀγορὰς νὰ ἐκτελῇ πράξεις πρὸς λογαριασμὸν αὐτῶν.

Εἷς τῶν σοφωτέρων ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς νομομαθῶν ὁ κ. Cailleuer ἀπέδειξεν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐγνώριζον τὴν *συναλλαγματικὴν* ἢ τοὐλάχιστον τὴν *ἐπιταγὴν* (chèque) καὶ ὅτι παρ' αὐτοῖς τὸ τῆς συναλλαγῆς συμβόλαιον ἠδύνατο νὰ ἐνισχυθῇ διὰ *προσγραφῆς*, ἤτοι εἴδους ἐγγυήσεως, δι' ἧς τρίτος ἐγγυᾶται τὴν πληρωμὴν τῆς συναλλαγματικῆς. Τὸ χωρίον τοῦ Ἰσοκράτους (1), ἐν ᾧ εὑρίσκει τις προφανῆ μνείαν τούτου, ἀναφέρει καὶ τὸν δόντα ἀφορμὴν εἰς τὸ ἔθος τοῦτο λόγον, δηλ. ἵνα ἀπαλλαγῶσι τὰ χρήματα τοῦ κινδύνου τοῦ πλοῦ. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τραπεζῖται προὐχώρησαν ἄρα καὶ περαιτέρω; συνέλαβον καὶ τὴν ἰδέαν τοῦ παραχωρεῖν τὴν συναλλαγματικὴν δι' ὀπισθογραφῆς καὶ καθιστάναι οὕτω τὴν ὀφειλὴν κινητήν; ὁ κ. Cailleuer ῥέπει ἵνα πιστεύσῃ τοῦτο. Ἡ Ἀττικὴ νομοθεσία ἐπὶ τῶν ὑποχρεώσεων διαφέρει πλεῖστα ὅσα τῆς ῥωμαϊκῆς, ἥτις ὑπο-

(1) Τραπεζιτικὸς ΙΘ΄. Σ. Μ.

Digitized by Google

τάσσει εἰς πλείστας ὅσας διατυπώσεις τὴν παραχώρησιν ἀ*υ*ημάτων· ὡς ἐκ τῆς ἀξιοσημειώτου ἁπλότητος αὐτῆς προσεγγίζει ἐν πολλοῖς πρὸς τὰς παραδεδεγμένας ἀρχὰς ἐν ταῖς σημερινοῖς νομοθεσίαις· ὑπάρχουσιν ἐνταῦθα σημαντικαὶ ἀναλογίαι, ἀλλὰ μέχρι τοῦδε οὐδὲν εὑρέθη ἐν τοῖς κειμένοις ἐπιτρέπον ἡμῖν, ἵνα φρονῶμεν ὅτι ἡ ἀπόδειξις τοῦ δανείου προτὸν οὖσα τοῦ περὶ δανείου συμβολαίου, δὲν ἦτο ἀναγκαίως προσωπικὴ ἐν Ἀθήναις, καὶ ὅτι ὁ νόμος ἢ ἡ ἕξις ἐπέτρεπον τὴν εἰς τρίτον μεταβίβασιν. Παραιτηθῶμεν ὅθεν μέχρι νεωτέρας πληροφορίας διεκδικοῦντες ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων τραπεζιτῶν τὴν τιμὴν ὅτι ἐπροίκισαν τὸ ἐμπόριον διὰ τοῦ θαυμασίου τούτου ὀργάνου· ἀφήσωμεν αὐτὴν τοῖς Ἰουδαίοις καὶ τοῖς Ἰταλοῖς τοῦ μ. αἰῶνος, ὧν οἱ τίτλοι εἰσὶ βασιμώτεροι.

Εἴτε οἱ Ἀθηναῖοι τραπεζῖται συνεπλήρωσαν τὴν ὁριστικὴν ταύτην πρόοδον, εἴτε ἔστησαν ἐν μέσῃ τῇ ὁδῷ, τὸ ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι κατ' ὀλίγον, ἐκ τῆς φορᾶς αὐτῆς τῶν πραγμάτων κατήντησαν ν' ἀπαιτῶσι παρ' αὐτῶν οἱ πολῖται ἐκδουλεύσεις, ἃς δὲν ἐφαίνοντο κατ' ἀρχὰς προωρισμένοι ἵνα παράσχωσι. Ἦσαν εἰς σχέσεις μετὰ πάντων τῶν εἰς χρηματικὰς πράξεις ἀσχολουμένων πολιτῶν, μετὰ πάντων τῶν εἰς τὸ Ἀττικὸν ἐμπόριον συχναζόντων ξένων· ἐγνώριζον κάλλιον παντὸς ἄλλου, ἵνα συντάσσωσι συμβόλαιον κατὰ τοὺς τύπους καὶ προφυλάσσωσι πάντα τὰ δικαιώματα· τέλος τὰ καταστήματα αὐτῶν εὑρίσκοντο ἐν τῷ κέντρῳ τῆς ἐμπορικῆς τῆς πόλεως συνοικίας, ἐν αὐτῇ τῇ Ἀγορᾷ, ἔνθα διέτριβον οἱ κεφαλαιοῦχοι, οἱ κύριοι μεταλλείων, οἱ κύριοι πλοίων καὶ οἱ πλοίαρχοι, οἱ ἔμποροι, πάντες οἱ ἔχοντες χρήματα πρὸς δάνεια ἢ χρῄζοντες τοιούτων.

Ἐκεῖ περιεφέροντο κατὰ συμπλέγματα ὑπὸ τοὺς ὡραίους πλατάνους τοὺς πάλαι ποτὲ ὑπὸ τοῦ Κίμωνος φυτευθέντας, οἵτινες βεβαίως καθίστων τὸ μέρος τοῦτο τῆς πόλεως παραπλήσιον πολλῶν σημερινῶν τουρκικῶν πόλεων· μετὰ πολλὰς φωνὰς καὶ χειρονομίας κατώρθουν τέλος νὰ ἐπιτύχωσι τὴν ποθουμένην συμφωνίαν.

Τί δὲ φυσικώτερον ἢ νὰ εἰσέλθωσι τότε οἱ συμβαλλόμενοι παρὰ τῷ γείτονι τραπεζίτῃ, ἵνα χρώμενοι τῇ πείρᾳ αὐτοῦ συντάξωσι κατὰ κανόνας τὰ συμπεφωνημένα;

Ἐζήτουν λοιπὸν παρ' αὐτοῦ, ἵνα συντάξῃ τὸ συμβόλαιον τὸ τεκμηριοῦν τοὺς ὅρους τῆς συμπεφωνημένης ἀγορᾶς ἢ τοῦ δανείου. Εἰ δὲ ἐπρόκειτο περὶ ἁπλουστάτης συμφωνίας δυναμένης νὰ συνταχθῇ ἐν ὀλίγαις λέξεσιν, ἐταχύγραφον αὐτὴν μεθ' ἁπασῶν τῶν συντμήσεων καὶ τῶν συνδέσμων, οἵτινες φέρουσι σήμερον εἰς ἀπόγνωσιν τὸν ἑρμηνέα τῶν ἐπιγραφῶν, ἐπί τινος ὀστράκου, ἐξ ὧν πολλὰ διεσώθησαν ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ διετήρησαν μέχρις ἡμῶν τοσαῦτα περίεργα μνημεῖα τῆς διοικήσεως τῶν Πτολεμαίων, οἷον ἐπιταγὰς πληρωμῆς, ἐξοφλήσεως φόρων. Ἔν τινι συλλογῇ ἐν Ἀθήναις ὁ κ. Ἀλβέρτος Δυμόντιος, εὗρε τοιοῦτον ὄστρακον ἐξ Ἀττικῆς προερχόμενον καὶ ὃν ἀπόδειξις πληρωμῆς κεχαραγμένη δι' αἰχμῆς ἐπὶ συντρίμματος ἀγγείου. Εἰ δὲ ἐξ ἐναντίας τὸ ῥηθὲν συμβόλαιον ἔπρεπε νὰ περιέχῃ σειρὰν πολυπλόκων ἄρθρων καὶ λεπτομερειῶν, τότε ἐλαμβάνοντο δύο φύλλα παπύρου καὶ ὁ τραπεζίτης συνέτασσε τὸ συμβόλαιον ἐν Διπλοτύπῳ. Τοῦτο δὲ κυρίως ἐκαλεῖτο *συγγραφὴ* ἢ συμβόλαιον, ἐνώπιον δὲ μαρτύρων ἕκαστος τῶν συμβαλλομένων ἐσφράγιζεν αὐτὸ καὶ ἐλάμβανεν ἓν ἀντίτυπον. Ἐν τῷ πρὸς Λάκριτον λόγῳ τοῦ Δημοσθένους σώζεται συγγραφὴ περὶ ναυτοδανείου μεθ' ἁπάντων τῶν ὅρων αὐτοῦ. Δὲν ἤρκει δὲ νὰ ἔχῃ τις ἐν χερσὶ τὸ συμβόλαιον προσηκόντως συντεταγμένον, ἔδει καὶ μὴ ἀπολέσαι αὐτό· συνέβαινε δὲ πολλάκις, ὥστε ὁ ἕτερος τῶν συμβαλλομένων ἢ καὶ ἀμφότεροι, μετὰ τὴν διομολόγησιν τοῦ συμβολαίου, ἀπήρχοντο εἰς μακρὰν ἀποδημίαν, ἑπομένως εἶχον συμφέρον ἵνα μὴ ἐκθέσωσιν εἰς τοὺς κινδύνους τοῦ πλοῦ τοὺς τίτλους των. Πῶς δὲ νὰ προφυλάξωσιν αὐτοὺς παντὸς κινδύνου?—Νὰ καταθέσωσιν αὐτοὺς παρὰ φίλῳ τινί?—Ἀλλ' ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τῷ συντεθειμένῳ ἐξ ἀστῶν καὶ ξένων, μεταξὺ τῶν παντοδαπῶν τούτων κερδοσκόπων, ὀλίγιστοι ὑπῆρχον, οἵτινες κατὰ μόνας γενόμενοι, δὲν ἐτόλμων νὰ σφετερισθῶσι τὸ τοῦ πέλας κτῆμα, εἰ μόνον, ὡς λέγει ῥήτωρ τις ἐν τοιαύτῃ διαδικασίᾳ, τὸ πρᾶγμα ἦν «ἄξιον ἀναισχυντίας», κρίνων δ' ἕκαστος ἐκ τῶν οἰκείων τὰ ἀλλότρια δὲν ἐτόλμα νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τῆς χρηστότητος καὶ τῶν οἰκειοτάτων ἑταίρων. Πλὴν οὔτ' ἐν Ῥώμῃ, οὔτε ἐν Ἀθήναις ὑπῆρξαν ποτὲ συμβολαιογράφοι, ἐν ᾧ ἐν πάσαις ταῖς νεωτέραις κοινωνίαις ὑπάρχουσιν ὑπὸ διάφορα ὀνόματα οἱ ὠφέλιμοι οὗτοι μεσάζοντες. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὅμως οὐδὲν τοιοῦτον ἀπαντᾶται, ἑπομένως μεγάλη ἦν ἡ δυσχέρεια. Καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ πεῖρα κατέδειξε τὸ μέσον δι' οὗ ἐμετριάσθη ἡ ἔλλειψις τῶν νόμων. Τὸ συνιστὰν τὴν ἐπιτυχίαν τραπεζίτου ἐστὶν ἡ ἐμπνεομένη παρ' αὐτοῦ πί-

Digitized by Google

στις. Ἡ ἐπιτηδειότης καὶ εὐφυΐα εἶναι βεβαίως ὠφέλιμοι, ἀλλ' ἡ ἀκεραιότης ἢ τοὐλάχιστον ἡ δόξα ταύτης εἰσὶν ἐπικουρίαι, ὧν θᾶσσον ἢ βράδιον ἐξ ἅπαντος ἕξει ἀνάγκην ὁ τραπεζίτης. Ἡ ἀρετὴ ἐν τῇ ἀληθεῖ σημασίᾳ τῆς λέξεως, ἣν καὶ ἔσται ἀείποτε κτῆμα μόνον εὐαρίθμων τινῶν ἐκλεκτῶν ψυχῶν· οὐχ ἧττον ὅμως παρ' αὐτῇ ἢ ὑπ' αὐτὴν, εἰ δοκεῖ, ὑπάρχει χώρα τιμιότητος ἧττον εὐγενοῦς καὶ κοινοτέρας ἐπιβαλλομένης ὑπὸ τῶν ἀπαιτήσεων ἐπαγγελμάτων τινῶν. Ἡ ἐξ ἐπαγγέλματος αὕτη χρηστότης εὑρίσκετο, ἐκτός τινων ἐξαιρέσεων, παρὰ τοῖς τραπεζίταις. Ἀφοῦ δὲ δι' αὐτῶν, ὡς ἐμπείρων ἀνδρῶν, συνετάσσοντο τὰ συμβόλαια ἐπῆλθε φυσικῶς ἡ ἰδέα ἵνα ἐμπιστεύωνται αὐτοῖς αὐτὰ ταῦτα, ὅπως παρουσιάζωσιν αὐτὰ αἰτούμενα. Καὶ παρὰ τοῖς ῥήτορσι γίνεται πολλάκις μνεία συμβολαίων παρ' αὐτοῖς κατατεθειμένων, ἑπομένως οἱ Ἀθηναῖοι τραπεζῖται διεμόρφωσαν κατ' ἴδιον τρόπον ὅ,τι δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν φυλακὴν καὶ ὑπηρεσίαν τῶν τίτλων.

Παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις ἡ διὰ μαρτύρων ἀπόδειξις ἐθεωρεῖτο ἰσχυροτέρα τῆς διὰ χειρογράφων, μετεχειρίζοντο αὐτὴν συχνότερον καὶ ἀπέδιδον αὐτῇ πολὺ μείζονα ἰσχύν· ἑπομένως διὰ μαρτύρων ἐπὶ τούτῳ προκαλουμένων, καὶ κατόπιν ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου διὰ τῶν καταθέσεων αὐτῶν ἐβεβαίουν τὰ χρέη καὶ τὰς γενομένας πληρωμάς. Ὅθεν τοσαύτη ἦτο ἡ ἐκ τῆς ἕξεως ἀποδιδομένη πίστις εἰς τὴν ἀκρίβειαν καὶ τιμιότητα τῶν τραπεζιτῶν, ὥστε πολλάκις κατέθετον χρήματα ἐν ταῖς τραπέζαις αὐτῶν ἄνευ μαρτύρων. Εἰ δὲ ἠγείρετο δυσχέρειά τις, τὰ κατάστιχα τῶν τραπεζιτῶν παρουσιαζόμενα ἐν τῷ δικαστηρίῳ ὥριζον περὶ τῆς ἀμφισβητήσεως, ἐπειδὴ ἐγνώριζον ὅτι κρατοῦνται μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας. Χωρίον τι τοῦ λόγου τοῦ Δημοσθένους πρὸς Κάλλιπον (Δημοσθένης πρὸς Κάλλιπον 4). «εἰώθασι δὲ πάντες » οἱ τραπεζῖται, ὅταν τις ἀργύριον τιθεὶς ἰ- » διώτης ἀποδοῦναί τῳ προστάττῃ, πρῶτον » τοῦ θέντος τοὔνομα γράφειν καὶ τὸ κεφά- » λαιον τοῦ ἀργυρίου, ἔπειτα παραγράφειν » «τῷ δεῖνι ἀποδοῦναι δεῖ», καὶ ἐὰν μὲν γι- » νώσκωσι τὴν ὄψιν τοῦ ἀνθρώπου ᾧ ἂν δέῃ » ἀποδοῦναι, τοσοῦτο μόνον ποιεῖν, γράψαι ᾧ » δεῖ ἀποδοῦναι, ἐὰν δὲ μὴ γιγνώσκωσι, καὶ » τούτου τοὔνομα προσπαραγράφειν, ὃς ἂν » μέλλῃ συστήσειν καὶ δείξειν τὸν ἄνθρωπον, » ὃν ἂν δέῃ κομίσασθαι τὸ ἀργύριον».

Οὐ μόνον δὲ τοῖς ἰδιώταις ἐδάνειζον οἱ τραπεζῖται ἐπὶ ἐγγυήσεσί τισιν, ἀλλὰ καὶ τῇ πολιτείᾳ, δηλονότι ἐνέγραφον εἰς δάνεια κυβερνητικά. Καὶ εἶναι μὲν ἀναμφίβολον, ὅτι ἐδίωκον ἐν αὐτοῖς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ὠφέλειαν, ἀλλ' ὅμως, ὡς καταφαίνεται πολλάκις, παρεῖχον ταῦτα ἐπὶ συμφορωτάτοις καὶ εὐνοϊκοῖς ὅροις. Ἔξι δ' ὅτε ἐβοήθουν τὴν πολιτείαν διὰ προαιρετικῶν δωρεῶν· οἷον χορηγοῦντες χρήματα, ὅπλα ἢ πολεμεφόδια, διότι εἶχον μέγιστον συμφέρον, ἵνα καθίστανται δημοτικοί, ἐπειδὴ παριστάμενοι πολλάκις ὡς χρῆσται καὶ ὀφειλέται πολλῶν πολιτῶν καὶ ξένων εἶχον πολλάκις δίκας· γνωστὸν δὲ πόσον ἐπέδρα ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τῶν πολυμελῶν ἐνόρκων τῶν Ἀθηναϊκῶν δικαστηρίων, συνισταμένων ἐξ ἑκατοντάδων πολιτῶν, τὰ προσωπικὰ αἰσθήματα, αἱ συμπάθειαι καὶ ἀντιπάθειαι τῶν δικαστῶν. Ἔδει λοιπὸν, ἵνα μὴ οἱ ἀντίπαλοι αὐτῶν δύνανται νὰ παραστήσωσιν αὐτοὺς ἐν δικαστηρίῳ ὡς ἁπλήστους κερδοσκόπους πλουτοῦντας ἐκ τῶν πόρων τῆς πολιτείας. Ἔπειτα οἱ πλεῖστοι τῶν τραπεζιτῶν, ἐν ἀρχῇ τοὐλάχιστον τοῦ σταδίου αὐτῶν, ἦσαν ἀπελεύθεροι ἢ μέτοικοι καὶ ἐπεδίωκον τὸ ἀξίωμα τοῦ πολίτου.

Ἀφοῦ δὲ μετὰ τὰ Μηδικὰ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία ἔλαβον ταχεῖαν ἀνάπτυξιν παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις, ἀφοῦ ἡ κινητὴ περιουσία ἔλαβεν ἐν Ἀττικῇ αἰφνιδίαν καὶ νέαν σπουδαιότητα, αἱ τραπεζιτικαὶ πράξεις ἐνεκαινίσθησαν ἐν Ἀθήναις ὑπὸ ξένων, μαθόντων τὸ ἐπάγγελμα αὐτῶν ἐν ταῖς Ἰωνικαῖς πολιτείαις, ταῖς ἔτι εὐημερούσαις καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Περσῶν κατάκτησιν, ἢ ἐν τῇ εὐδαίμονι Κορίνθῳ, τῇ τότε πρώτῃ ναυτικῇ δυνάμει ἐν τῷ ἑλληνικῷ κόσμῳ. Πάντες δὲ οἱ τραπεζῖται οὓς διὰ τῶν ῥητόρων γνωρίζομεν κατάγονται ἐκ δούλων· ἀπανταχοῦ δὲ ἐν τοῖς δημοσίοις γραφείοις ὡς καὶ ἐν τοῖς βιομηχανικοῖς καταστήμασιν οἱ δοῦλοι ἐχρησίμευον ἢ ὡς ἐργάται ἢ ὡς ἐπιστάται, ἢ ὡς ἀντιγραφεῖς καὶ γραμματεῖς· ὅσοι δὲ ἐξ αὐτῶν ἦσαν φίλεργοι καὶ εὐφυεῖς κατώρθουν νὰ ἀπελευθερωθῶσι ταχέως. Ἅπαξ δὲ ἀποκτήσαντες διὰ τῆς ἀπελευθερώσεως τὰ ἀστυκὰ τοὐλάχιστον δικαιώματα ἠδύναντο νὰ διαδεχθῶσι τοὺς προτέρους αὐτῶν κυρίους. Καθιστάμενοι δὲ οὕτω ἀρχηγοὶ καταστήματος, προσεπάθουν ἵνα ἐξέλθωσι τῆς τάξεως τῶν μετοίκων, ἥτις ἠνάγκαζεν αὐτοὺς, ἵνα παραστῶσιν ἐν δικαστηρίῳ καὶ ἐκτελῶσι πράξεις τινὰς τοῦ ἀστυκοῦ βίου, νὰ ἐκλέξωσι προστάτην τινὰ ἐκ τῶν πολιτῶν, καὶ καταστῶσι πολῖται. Ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Δ' αἰῶνι ἡ πολιτεία ἦν ἱκανῶς περιπεφραγμένη· ἵνα ἀνοιχθῶσιν αἱ πύλαι αὐ-

Digitized by Google

τῆς ἀπητεῖτο νόμος καὶ ὁ δῆμος δὲν ἐδαψίλευε τὴν εὔνοιαν ταύτην. Οἱ λαμβάνοντες εὐχερέστερον τὸν τίτλον τοῦτον ἦσαν ξένοι βασιλεῖς, οἱ τύραννοι τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου καὶ τῆς Θράκης, οἵτινες παρεῖχον τοῖς Ἀθηναίοις ἐπὶ τῶν ἀγορῶν αὐτῶν ἐμπορικὰ προνόμια· Ἕλληνες ἰσχυροὶ, ἀρχηγοὶ κομμάτων, δυνάμενοι νὰ ἐπισπάσωσι τὰς πολιτείας αὐτῶν εἰς συμμαχίαν μετὰ τῶν Ἀθηναίων ἢ τέλος στρατηγοὶ παρέχοντες αὐτοῖς τοὺς μισθοφόρους αὐτῶν. Ἐνίοτε ὅμως ταπεινότεροι ἄνθρωποι παρεῖχον τῇ πολιτείᾳ ἐκδουλεύσεις ἧττον λαμπρὰς, ἀλλὰ πολυτιμοτέρας ἔτι. Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μέχρι τῆς ὑποδουλώσεως τῆς Ἑλλάδος, τὸ ταμεῖον τῶν Ἀθηνῶν εὑρίσκεται πάντοτε ἐν ἀμηχανίᾳ, ἐπιχειροῦσι πολέμους χωρὶς νὰ προμηθευθῶσιν ἐν πρώτοις τὰς ἀναγκαίας δαπάνας, χωρὶς νὰ θέλωσι ν' ἀναλάβωσιν, ἐν εἴδει ἐκτάκτων εἰσφορῶν, τὰς θυσίας, αἵτινες δὲν ἀπέτρεπον τὰς φιλοπάτριδας γενεὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ἐν τοιαύταις στιγμαῖς, ὅταν ἤρχοντο κατεπείγουσαι ἐπιστολαὶ στρατηγῶν ἢ ναυάρχων αἰτούντων μισθὸν διὰ τὰ πληρώματα ἢ τοὺς στρατιώτας αὐτῶν, μετὰ ποίας εὐφροσύνης ἐδέχοντο βεβαίως τὰς προσφορὰς κεφαλαιούχων, ἀναδεχομένων, ἐπὶ μετρίοις τόκοις, ἵνα παράσχωσι τὰ ἀναγκαῖα ποσά! Οἱ οὕτως ὑποχρεοῦντες τὴν πόλιν εἶχον πολλάκις εὐκαιρίαν, ἵνα ὑποχρεῶσι καὶ ἰδιώτας· δὲν ὑπῆρχε τραπεζίτης μὴ ἔχων ῥήτορά τινα μεταξὺ τῶν πελατῶν αὐτοῦ. Φίλος τις λοιπὸν ἀνέβαινεν ἐπὶ τοῦ βήματος, ἀνεμίμνησκε τὰς παρελθούσας ἐκδουλεύσεις καὶ ἐπρότεινε τῷ Δήμῳ, ἵνα ἀνταμείψῃ διὰ τῆς δωρεᾶς τοῦ ἀξιώματος τοῦ πολίτου τὰς τηλικαύτας εὐεργεσίας καὶ θυσίας. οὕτω δὲ ἐπεψηφίζετο τὸ ψήφισμα καὶ Πασίων τις ἢ Φορμίων ἢ ὁ δεῖνα τραπεζίτης κατετάσσετο μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν, εἰσήρχετο ὡς ἐκ τοῦ πλούτου αὐτοῦ εἰς τὴν τάξιν τῶν μᾶλλον φορολογουμένων καὶ ἐγίγνετο ἀρχηγέτης γένους ἱππέων καὶ τριηραρχῶν.

Ἐν ταῖς βιομηχανικαῖς καὶ ἐμπορικαῖς πόλεσι τὸ ἐμπόριον τῶν χρημάτων καὶ τῆς πιστώσεως παρεῖχε τηλικαῦτα κέρδη, ὥστε ἐπὶ τέλους ἠθέλησαν, ἵνα παράσχωσι τοὐλάχιστον μέρος αὐτῶν τῇ πολιτείᾳ. Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ μετὰ τὴν ῥωμαϊκὴν κατάκτησιν πολλαὶ πόλεις, ἐν αἷς αἱ Ἀθῆναι, ἡ Σινώπη καὶ ἡ Τῆνος, φαίνονται ἔχουσαι δημοσίας τραπέζας, ὡς μαρτυρεῖται τοῦτο ἐκ τοῦ κειμένου ἐπιγραφῶν. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι φόροι τινὲς καὶ τῶν προστίμων εἰσπράξεις κατετίθεντο ἐν τῷ ταμείῳ τῶν τραπεζῶν τούτων καὶ ἀπετέλουν τὸ ἐν χρήσει κεφάλαιον, καὶ ὅτι συγχρόνως ἐφρόντιζον περὶ τῆς κατασκευῆς καὶ ἐκτυπώσεως τῶν νομισμάτων, ὠφελούμεναι οὕτως ἐκ τῶν πολυτίμων μετάλλων τὰ ὁποῖα ἐπορίζοντο ἐκ διαφόρων μερῶν.— Καὶ ναοί τινες κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους μετήρχοντο τραπεζιτικὰς πράξεις δανείζοντες ἰδιώταις τε καὶ πόλεσι, τὰ πολλάκις σημαντικὰ κεφάλαια τ' ἀποτελοῦντα τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν. Τοῦτο συνέβαινεν ἐν τοῖς ναοῖς τῶν Δελφῶν, τῆς Δήλου, τῆς Ἐφέσου, τῆς Σάμου καὶ ἄλλων ἔτι μερῶν. Ταῦτα πάντα ὅμως εἰσὶ μεταγενέστερα τῆς ἐποχῆς εἰς ἣν ἵστανται καὶ περὶ ἧς πραγματεύονται αἱ παροῦσαι μελέται. — Ἐν τῷ παρόντι ἀρκούμεθα ἐν τῇ περιγραφῇ, κατὰ Ἰσοκράτην καὶ Δημοσθένην, δύο ἐπεισοδίων τῆς ἱστορίας Ἀθηναϊκῆς τραπέζης κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ Δ' Π. Χ. αἰῶνος.

Β'.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὑπῆρχεν ἐν Ἀθήναις τραπεζιτικὸν κατάστημα διευθυνόμενον ὑπὸ δύο συνεταίρων τοῦ Ἀρχεστράτου καὶ Ἀντισθένους, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος εἶχε δοῦλόν τινα, Πασίωνα, πρωτίμως διακριθέντα διὰ τὴν εὐφυΐαν καὶ δραστηριότητα αὐτοῦ· ἀφοῦ δὲ ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ὠφελήθη ἐκ τῆς ὑπηρεσίας αὐτοῦ ἀπελευθέρωσεν ὁ Ἀρχέστρατος τὸν Πασίωνα, ἔπειτα δὲ ἐκ συμφώνου μετὰ τοῦ συνεταίρου αὐτοῦ, παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν τὴν ἰδίαν τράπεζαν, πιθανῶς ὀλίγον μετὰ τὴν παλινόρθωσιν τῆς δημοκρατίας. Ὁπωσδήποτε κατὰ τὸ 394, ὅτε ἐγράφη ὁ τραπεζιτικὸς, ὁ Πασίων ἦτο ἤδη ἀρχηγὸς καταστήματος. Κατ' αὐτοῦ, κατ' αὐτοῦ μόνου καταφέρεται ὁ πελάτης τοῦ Ἰσοκράτους, τοῦτον κατηγορεῖ ὡς ἀρνούμενον παρακαταθήκην, ὡς μὴ θέλοντα ν' ἀναγνωρίσῃ ποσὰ πληρωθέντα εἰς τὸ ταμεῖον τῆς τραπέζης αὐτοῦ εἰς τρέχοντα λογαριασμόν.— Τὰ ἀναφερόμενα ἐν τῷ λόγῳ εἶναι ἄρα ἀληθῆ ἢ ψευδῆ; δὲν δυνάμεθα ν' ἀποφανθῶμεν περὶ τούτου· ἡ διήγησις ὅμως τοῦ Ἰσοκράτους εἶναι οὐχ ἧττον σπουδαία ὡς ἐκ τοῦ περιεχομένου χαρακτηρισμοῦ καὶ τῆς παραστάσεως τῶν ἠθῶν, ὡς ἐκ τῶν παρεχομένων ἡμῖν πληροφοριῶν περὶ τῶν τρόπων καὶ τῆς γλώσσης τοῦ ἔθνους τῶν τραπεζιτῶν ἐν Ἀθήναις.

Ὁ λόγος συνεγράφη ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ τοῦ Σω-

Digitized by Google

παίου, ἑνὸς τῶν ἑλλήνων ἐκείνων τυχοδιωκτῶν, οἵτινες ἐπλούτουν παρὰ τοῖς μικροῖς καὶ ἡμιβαρβάροις τυράννοις τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου καὶ τῆς Θράκης· ἦσαν δ' οὗτοι ἐνίοτε ἔμπειροι ἀξιωματικοὶ δυνάμενοι νὰ συναθροίσωσι σῶμα μισθοφόρων ἢ νὰ ὁπλίσωσι καὶ ἀσκήσωσι κατὰ τὸν ἑλληνικὸν τρόπον στρατιώτας ἰθαγενεῖς· ἀλλ' οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν ἐνησχολοῦντο μᾶλλον περὶ χρηματικὰς ὑποθέσεις· ἦσαν οἱ τῶν οἰκονομικῶν ὑπουργοὶ καὶ τραπεζῖται τῶν τυράννων τούτων, καὶ μετήρχοντο παρ' αὐτοῖς τὸ ἐπάγγελμα ὅπερ μετέρχονται ἀπὸ πολλῶν αἰώνων οἱ Ἀρμένιοι *σαράφιδες* παρὰ τοῖς Σουλτάνοις καὶ τοῖς τούρκοις μεγιστᾶσι, καὶ ὡς οὗτοι ὑπέκειντο εἰς αἰφνιδίας δυσμενείας, συνεπείᾳ αὐλικῆς τινος πλεκτάνης, τελευτῶντες ὅμως ἀείποτε σχεδὸν εὐδοκίμουν. Μετά τινα καιρὸν ἡ καταιγὶς διελύετο εἰς συμριλίωσιν, ἧς οἱ ὑπήκοοι τοῦ τυράννου καὶ οἱ ξένοι ἔμποροι ἀπέτιον τὴν δαπάνην, καὶ τοῦτο, διότι πολλὰ ἐδαπάνα ὁ ὑπουργὸς, ἵνα φιμώσῃ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ καὶ ἐξιλεώσῃ τὸν ἡγεμόνα.

Ὁ Σωπαῖος ἦτο εὐνοούμενος τοῦ Σατύρου, τυράννου τοῦ Βοσπόρου ἔχοντος πρὸς τοὺς Ἀθηναίους σχέσεις ὡρισμένας δι' ἐμπορικῆς συνθήκης καὶ λυσιτελεῖς ἀμφοτέροις τοῖς συμβεβλημένοις, ἐπειδὴ τὸ ἐμπόριον τοῦ Πειραιῶς ἐλάμβανε μεγίστας ποσότητας σίτου ἐκ τοῦ Βοσπόρου. Ὁ Σωπαῖος εἶχεν υἱὸν ἐπιθυμήσαντα νὰ ἐπισκεφθῇ τὰς Ἀθήνας, ὁ δὲ πατὴρ αὐτοῦ γεμίσας δύο ναῦς σίτου καὶ χρήματα δοὺς πολλὰ ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς Πειραιᾶ, ἵνα ἅμα μὲν ἀπολαύσῃ τῶν ἡδονῶν ἃς παρεῖχεν ἡ μεγαλούπολις ἐκείνη, ἅμα δὲ ἐπιμεληθῇ τῶν πατρικῶν ὑποθέσεων, πωλῶν μὲν τὰ ἐμπορεύματα, διατηρῶν τὰς σχέσεις αὐτοῦ, εἰσπράττων τὰ δάνεια καὶ ἐπιτηρῶν τὴν χρῆσιν τῶν κεφαλαίων αὐτοῦ. Κατὰ σύστασιν δὲ Πυθοδώρου τοῦ Φοίνικος, ὁ νέος εὗρε παρὰ τῷ Πασίωνι, ἑνὶ τῶν ἐπισημοτέρων τῶν Ἀθηναίων τραπεζιτῶν, τὴν πρόθυμον καὶ θωπευτικὴν ἐκείνην δεξίωσιν, ἧς τυγχάνει ἁπανταχοῦ πλούσιος ξένος ἐφωδιασμένος διὰ πλουσίας πιστωτικῆς ἐπιστολῆς. Παρέσχεν αὐτῷ ὁ Πασίων φίλους καὶ ἡδονάς, ἔλαβεν ὡς παρακαταθήκην τὰ ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν ἐμπορευμάτων συναχθέντα χρήματα καὶ ὑπεσχέθη ἵνα παράσχῃ αὐτῷ μέρος ἐν ταῖς ἐπικερδεστέραις ἐπιχειρήσεσι τῆς τραπέζης. Ὁ γεννάδας υἱὸς τοῦ ὑπουργοῦ ἐφρόνει βεβαίως ὅτι ἐν Ἀθήναις καὶ αὐτοὶ οἱ τραπεζῖται εἰσὶν εὐγενέστατοι ἄνδρες.

Μετά τινας ἡμέρας ὑπέστη ἀπροσδόκητον ἔκπληξιν. Διὰ πλοίου ἀφικομένου ἐκ Πόντου ἔμαθεν ὅτι συνέβη ἐκεῖ ἀνακτορική τις μεταβολή· ὁ Σωπαῖος ὑπέπεσεν εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ κυρίου του καὶ ἐφυλακίσθη, τὰ κτήματά του κατεσχέθησαν καὶ ὁ Σάτυρος διενοεῖτο ἵνα πέμψῃ εἰς Ἀθήνας πρέσβεις μὲ τὴν ἐντολὴν ἵνα ἀναζητήσωσι καὶ κατάσχωσι τὰ χρήματα, ὅσα ὁ πρώην ὑπουργὸς αὐτοῦ ἐκέκτητο ἐνταῦθα. Αἱ Ἀθῆναι εἶχον ἕνεκα τοῦ ἐμπορίου αὐτῶν τοιαύτην ἀνάγκην τῆς προθυμίας καὶ φιλίας τῶν ἡγεμόνων τούτων τοῦ Βοσπόρου, ὥστε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δὲν ἤθελον διακινδυνεύσει τὰς σχέσεις αὐτῶν διὰ τοιαύτην μικρολογίαν. Τοῦ Σωπαίου ἅπαξ ἀποβαλόντος τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ, δὲν ὑπῆρχε καὶ λόγος νὰ προστατεύσωσι τὰ συμφέροντά του.

Κατατεταραγμένος ὁ υἱὸς τοῦ Σωπαίου μετέβη παρὰ τῷ φιλτάτῳ αὐτῷ Πασίωνι πρὸς ὃν διηγήθη τὰ διατρέχοντα, ὁ δὲ πολυμήχανος Πασίων προσεποιήθη ὅτι συνεμερίζετο τὴν θλῖψιν αὐτοῦ. Ἐν πρώτοις εἶχε συμφέρον, ἵνα μὴ ἀπολέσῃ ἡ τράπεζά του τὰ κεφάλαια, ἅπερ διεχειρίζετο, ὥστε συνεβούλευσεν ὁ Πασίων τῷ πελάτῃ αὐτοῦ, ἵνα παραδώσῃ τοῖς πρεσβευταῖς τοῦ Σατύρου τὰ ἐμπορεύματα καὶ τὰ ὀλίγα χρήματα, ἅπερ εἶχεν ἔτι ἀνὰ χεῖρας, ὡς πρὸς δὲ τὸ πολὺ σπουδαιότερον κεφάλαιον τὸ κατατεθειμένον παρὰ τῷ Πασίωνι, ὤφειλεν ἵνα ἀποκρύψῃ αὐτὸ λέγων, ὅτι αἱ γενόμεναι ὑπ' αὐτοῦ δαπάναι ἀπερρόφησαν μέχρις ὀβολοῦ τὰ δοθέντα αὐτῷ χρήματα, καὶ διατεινόμενος ὅτι οὐ μόνον οὐδὲν πλέον ἐκέκτητο, ἀλλὰ καὶ ὤφειλε καὶ τῷ Πασίωνι καὶ ἄλλοις τισὶ πολίταις, οἵτινες ἕνεκα τῆς φήμης αὐτοῦ καὶ τῆς πατρικῆς ἰσχύος ἐδάνεισαν αὐτῷ ἐπανειλημμένως χρήματα. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ὁ μὲν Πασίων ἤθελε παραστῆ ὡς δανειστὴς τριακοσίων δραχμῶν, ἄλλοι δὲ φίλοι ἄλλων ποσῶν, πάντες δὲ οἱ κοινωνοὶ τοῦ ψεύδους ἤθελον ὑποκρίνεσθαι μέγιστον φόβον περὶ τῆς πληρωμῆς τῶν δανείων αὐτῶν. Δυνάμει δὲ τῆς κωμῳδίας ταύτης οἱ πρεσβευταὶ τοῦ Βοσπόρου ἤθελον ἐνοήσει ὅτι, οὐκ ἔστι λαβεῖν παρὰ τοῦ μὴ ἔχοντος.

Ὁ εὔπιστος ξένος χαρεὶς διὰ τὴν συμβουλὴν, ἐμειδίασε βεβαίως ἐν μέσῳ τῆς ταραχῆς καὶ τοῦ φόβου του ἀναλογιζόμενος τὴν τεκταινομένην κατὰ τοῦ Σατύρου πανουργίαν, ἔσφιξε τὴν χεῖρα τοῦ Πασίωνος καὶ ἀπεκάλεσεν αὐτὸν σωτῆρά του. Οὗτος δὲ, ἅμα δεχόμενος τὰ δείγματα ταῦτα τῆς ἀγάπης καὶ ἐμπιστοσύνης, κατενόησε τὸ εἶδος τοῦ πελάτου του καὶ διενοεῖτο ἤδη, ἵνα καταστήσῃ τὸ τέχνασμα τε-

Digitized by Google

λειότερον καὶ κληρονομήσῃ τόν τε Σάτυρον καὶ τὸν Σωπαῖον. Τῷ ὄντι ἤθελεν εἴσθε ἄντικρυς μωρία ν' ἀποδώσῃ εἰς τὸν τετρημένον ἐκεῖνον πίθον, εἰς τὸν κουφόνοα νέον 7 ἢ 8 τάλαντα ἀργυρίου, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν Ἀθηναϊκὴν ἔκφρασιν ἐργάζεσθαι ποιεῖν ἠδύνατο. Ὁ κρύφιος αὐτοῦ λογισμὸς ἀνεφάνη μετ' ὀλίγον.

Ὁ νέος, ἀνησυχῶν διὰ τὰ μέτρα ἅπερ ἠδύναντο νὰ λάβωσιν οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ, ἀπεφάσισε ν' ἀπέλθῃ εἰς Βυζάντιον, ἐπειδὴ μάλιστα δὲν εὕρισκε πλέον τέρψιν ἐν Ἀθήναις, ἀφ' ὅτου δὲν ἠδύνατο νὰ δαπανᾷ ἀσυστόλως χρήματα καὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ ἐδείκνυον εἰς αὐτὸν ψυχρὸν πρόσωπον. Φαντασθῆτε, ὅπως κατανοήσητε τὴν ἀηδίαν αὐτοῦ, προὔχοντα Ῥῶσσον, ὅστις συστηθεὶς ἐν Παρισίοις ἐν ταῖς συναναστροφαῖς καὶ παρὰ ταῖς γυναιξὶ τοῦ συρμοῦ, καὶ ἀναδειχθεὶς ἐπί τινας μῆνας ἥρως τῶν βουλβαρτίων, τοῦ ὀπισθοδόμου τοῦ μελοδράματος καὶ τοῦ σταδίου τῶν ἱπποδρομιῶν, μανθάνει αἴφνης χωρὶς νὰ δύναται ν' ἀποκρυβῇ ὅτι κατεσχέθησαν ἅπαντα τὰ ἐν Ῥωσσίᾳ κτήματα αὐτοῦ, διὰ μιᾶς διαδίδεται ἡ φήμη ὅτι οὐ μόνον δὲν δύναται νὰ λαμβάνῃ χρήματα ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει παρὰ τοῦ τραπεζίτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπειλεῖται νὰ καθειρχθῇ διὰ χρέη. Φαντασθῆτε ὁποία ἔρημος ἐξαπλοῦται αὐθημερὸν πέριξ αὐτοῦ, καὶ διὰ πόσων ἀπαιτήσεων πολιορκοῦσιν αὐτὸν οἱ ἔμποροι, οἱ χθὲς καὶ πρώην τὰ πάντα ἐπὶ πιστώσει προσφέροντες αὐτῷ· καὶ πάλιν ἀσθενῆ ἰδέαν θέλετε λάβει τῆς ἐπελθούσης ἐν τῇ καταστάσει τοῦ νέου μεταβολῆς. Ἀπειλὴ παραδόσεως ἐπεκρέματο τῷ διωκομένῳ ὑπὸ τοῦ Σατύρου, καὶ ἂν παρεδίδετο τῷ βαρβάρῳ, μὴ δὲν ἐκινδύνευε ν' ἀποθάνῃ μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ διά τινος τῶν εὐφυῶς σκληρῶν βασάνων, ὧν οἱ δεσπόται τῆς ἀνατολῆς οὐδέποτε ἀπέβαλον τὴν πατροπαράδοτον χρῆσιν;

Ἐν Βυζαντίῳ ἴσως κατώρθου ν' ἀνακτήσῃ τὰ ὀφειλόμενα χρήματα τῷ πατρὶ αὐτοῦ, ὁπωσδήποτε ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἔμελλον ἐν ἀσφαλεῖ εἶναι· τὸ Βυζάντιον εἶχε τὸν σῖτον τῆς Θράκης καὶ προστατευόμενον ὑπὸ τῆς θέσεως αὐτοῦ καὶ τῶν ἰσχυρῶν αὐτοῦ τειχῶν, δὲν ἐφοβεῖτο τοὺς βαρβάρους τυραννίσκους τοῦ Εὐξείνου, δὲν ἤθελε προδώσει τὸν ξένον αὐτοῦ. Πρὶν δὲ ἡ ἀπέλθῃ μετέβη εἰς τοῦ Πασίωνος, ἵνα λάβῃ παρ' αὐτοῦ τὰ χρήματά του καὶ εὐχαριστήσῃ αὐτῷ δαψιλῶς. Ὁ Πασίων ὑπεδέχθη αὐτὸν φιλοφρόνως ἀλλ' ἐν ἀμηχανίᾳ· ὡμολόγει τὸ χρέος, ἀλλ' εἶχε διαθέσει τὰ χρήματα πάλιν πρὸς τὸ συμφέρον αὐτοῦ τοῦ καταθέτου, ἐπομένως ἐχρειάζετο, ὡς ἔλεγε, χρόνος, ἵνα ἀναλάβῃ αὐτὰ καὶ δυνηθῇ νὰ τὰ πληρώσῃ. Ὁ πελάτης δυσανασχετῶν μᾶλλον διὰ τὴν βραδύτητα ἢ φοβούμενος τὰς συνεπείας, ἠναγκάσθη ν' ἀρκεσθῇ ἐκ τῶν προφάσεων τούτων· ἐπειδὴ ἡ πρὸς τὸν Πασίωνα πίστις αὐτοῦ ἦτο πληρεστάτη δὲν ἠδύνατο νὰ καταστραφῇ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ. Ἐπειδὴ ὅμως εἰς νέας ἀπαιτήσεις ὁ τραπεζίτης ἀπεκρίνετο διὰ τῶν αὐτῶν δικαιολογήσεων καὶ προφάσεων, συνέλαβε τέλος ὁ πελάτης ὑποψίας καὶ ἀπέστειλε παρὰ τῷ Πασίωνι δύο τῶν φίλων του, ἐξ ὧν ὁ εἷς τοὐλάχιστον, ὁ Μενέξενος, ἦν πολίτης. Παραστὰς ἐνώπιον τούτου ὁ Πασίων ἤλλαξε λόγους, «ἠγνόει, ὡς ἔλεγε, τί παρ' αὐτοῦ ἀπῄτουν, οὐδὲν ἔλαβε παρ' ἐκείνου ἐν ὀνόματι τοῦ ὁποίου ἀπῃτοῦντο τὰ χρήματα, οὐδὲν πρὸς αὐτὸν ὤφειλεν, ἐξ ἐναντίας, ὡς αὐτὸς ὁ Πελάτης του ὡμολόγησεν ἐνώπιον τῶν πρεσβευτῶν τοῦ Σατύρου, ἡ τράπεζα εἶχε δανείσει πρὸς αὐτὸν 300 δραχμὰς, διὰ τὰς ὁποίας ἠδύνατο νὰ καταδιώξῃ αὐτόν». Τοιαῦτα ἀπεκρίνατο ὁ Πασίων.

Οὐδεμία πλέον ὑπελείπετο ἀμφιβολία, ὁ Πασίων ἐσκέφθη, ἵνα σφετερισθῇ τὸ μεῖζον μέρος τῶν ἐναπολειφθέντων τῷ δυστυχεῖ ξένῳ χρημάτων· ἡ ἀπαίτησις ἦν ἀδύνατος, ἐπειδὴ οὐδὲν ἔγγραφον ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν δύο διαδίκων καὶ ἡ παρακαταθήκη ἐγένετο ἄνευ μαρτύρων, ἐκτὸς παιδὸς δούλου ἐκπληροῦντος καθήκοντα ταμίου παρὰ τῷ Πασίωνι. Ἄλλως τε ἦν ἀδύνατος ἡ δικαστικὴ ἀπαίτησις καὶ ἡ πρόσκλησις τοῦ μάρτυρος τούτου. Ὁ κλαπεὶς ἐγένετο ἐξ ἀρχῆς συνένοχος καὶ ἐγγυητὴς τοῦ κλέπτου, συνθεὶς μετ' αὐτοῦ κωμῳδίαν, ἧς νῦν ἐγίγνετο θῦμα. Μὴ δὲν ἐκήρυξεν αὐτὸς ὁ ἴδιος παντὶ τῷ προστυχόντι ὅτι οὐδὲν εἶχε πλέον καὶ ἔζη ἐκ τῶν δανείων τοῦ Πασίωνος καὶ ἄλλων τινῶν δανειστῶν; Ἐὰν αὐτὸς ἑαυτὸν διέψευδε σήμερον καὶ τὸ δικαστήριον ἠνάγκαζε τὸν Πασίωνα ν' ἀποδώσῃ τὰ χρήματα, τίς ἤθελεν ὠφεληθῇ ἐκ τῆς ἀποδόσεως; Οἱ πρεσβευταὶ τοῦ τυράννου ἤθελον κατάσχει τὰ χρήματα· τὰ χρήματα, ἐξερχόμενα τῆς τραπέζης ἤθελον πέσει εἰς τὰς χεῖρας τῶν πρεσβευτῶν, καὶ δὲν ἤθελε πορισθῇ ἄλλην ὠφέλειαν ἐκ τῆς δίκης ὁ ἐνάγων ἢ νὰ καταστῇ μᾶλλον ὕποπτος πρὸς τὸν τύραννον, ὅστις ἤθελε ζητήσει παρὰ τοῦ κρατουμένου πατρὸς λόγον τοῦ ἀναιδοῦς ψεύδους τοῦ υἱοῦ.

Ὁ Πασίων ἦν σχεδὸν βέβαιος περὶ τῆς ἀτι-

Digitized by Google

μωρησίας, καὶ ὁ ἀπατηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ἔμενε μετὰ τῆς ἐντροπῆς του, ὅτε ἐν τῷ μικρῷ τούτῳ δράματι ἐπῆλθεν αἰφνιδία τις περιπέτεια. Ὁ Σωπαῖος οὐ μόνον ἐξῆλθε τῆς φυλακῆς, ἀλλ' ἀπελάμβανεν εἴπερ ποτὲ μεγάλης εὐνοίας παρὰ τῷ κυρίῳ του ὅστις ἵνα παράσχῃ αὐτῷ δημόσιον δεῖγμα τῆς ἐπελθούσης συμφιλιώσεως ἐμνήστευσε τὸν ἴδιον αὐτοῦ υἱὸν μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ ὑπουργοῦ· τοιαῦται ἦσαν αἱ ὑπὸ τῶν νεωστὶ ἐκ Πόντου καταπλευσάντων εἰς Πειραιᾶ κομισθεῖσαι εἰδήσεις. Ἀντὶ προγεγραμμένου, ὡς τὴν προτεραίαν, καὶ προδιδομένου ὑπὸ τῆς τύχης ἀνθρώπου, καθ' οὗ τὰ πάντα ἦσαν θεμιτά, ὁ πελάτης τοῦ Πασίωνος καθίστατο πάλιν υἱὸς ὑπουργοῦ, γαμβρὸς τυράννου. Τὴν ἀπιστίαν, καθ' ἣς δὲν ἐτόλμα ν' ἀντιταχθῇ φοβούμενος μὴ προκαλέσῃ τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ ὄλεθρον, ἠδύνατο νῦν νὰ καταγγείλῃ γεγωνυῖα τῇ φωνῇ. Βεβαίως ὁ Πασίων ἠδύνατο ν' ἀπαλλαγῇ ἀποδίδων τὰ χρήματα, ἀλλὰ τὸ μέσον τοῦτο ἐφύλαττεν ὡς ἔσχατον ἐν ἀπελπισίᾳ καταφύγιον· τῶν δὲ κεφαλαίων ἐποιήσατο εὐθὺς ἐν ἀρχῇ ἐπωφελεστέραν χρῆσιν ἢ ὥστε νὰ μὴ θεωρῇ αὐτὰ ὡς ἴδιον κτῆμα. Ἐπρόκειτο λοιπὸν τοὐλάχιστον νὰ χρονοτριβήσῃ· μὴ ἀπὸ τῆς σήμερον εἰς τὴν αὔριον, ἰδιοτροπία τοῦ κυρίου δὲν ἠδύνατο τὸν μὲν Σωπαῖον νὰ φυλακίσῃ πάλιν, τὸν δὲ υἱὸν αὐτοῦ νὰ καταστήσῃ ἔρμαιον τῆς ἰδιοτροπίας τοῦ προστυχόντος;

Τὸ σπουδαιότερον ἦν ν' ἀπομακρύνῃ τὸν ὑπάλληλον τῆς τραπέζης, τὸν Κίττον, τὸν μόνον μάρτυρα τῆς παρὰ τοῦ ξένου γενομένης παρακαταθήκης, ἑπομένως ὁ Πασίων ἐξάγει αὐτὸν κρυφίως τῶν Ἀθηνῶν (1), καὶ ὅταν ἐκεῖνος ὃν ἐζήτει ν' ἀπογυμνώσῃ ἐξητήσατο τὸν Κίττον ἵνα μαρτυρήσῃ, λαμβάνει ὁ Πασίων πρόσωπον κατηγόρου, διαβάλλει τὸν Μενέξενον καὶ τὸν φίλον αὐτοῦ ὡς διαφθείραντας καὶ παραπείσαντας τὸν ὑπάλληλον αὐτοῦ καὶ λαβόντας παρὰ τούτου 6 τάλαντα, ὑπεξαιρεθέντα δολίως ἀπὸ τῆς τραπέζης, προστίθησιν δ' ὅτι, ἵνα καταστρέψωσι τὴν ἀπόδειξιν τῆς κλοπῆς ταύτης παρέσχον τῷ συνενόχῳ αὐτῶν μέσα ἵνα φύγῃ. Ὁ Πασίων, ὡς καταφαίνεται ἐκ τούτου, ἦτο νοῦς ἐφευρετικός. Ὁ ἀντίπαλος αὐτοῦ μένει ἐμβρόντητος ἀπέναντι οὕτως ἀπροσδοκήτου κατηγορίας, ὁ δὲ Πασίων, μὴ παρασχὼν εἰς αὐτὸν καιρὸν ἵνα συνέλθῃ ἐκ τῆς ἐκπλήξεως, ἔλκει αὐτὸν πρὸς τὸν *Πολέμαρχον*, τὸν ἄρχοντα τὸν ἐπιτετραμμένον τὴν ἐπιτήρησιν τῶν ἐν Ἀθήναις διατριβόντων ξένων καὶ δικάζοντα τὰς κατ' αὐτῶν κατηγορίας· ἐκεῖ δὲ ἀγανακτῶν καὶ δακρύων αἰτεῖ, ἵνα ὁ ξένος ὁ δυνάμενος ἀπελθεῖν μετὰ τῶν κλαπέντων χρημάτων ἢ καθειρχθῇ παραχρῆμα ἢ παράσχῃ ἐγγυητὰς 6 ταλάντων. Καὶ εὑρέθησαν μὲν ἐγγυηταί, ἀλλ' ἦτο νέα βραδύτης διὰ τὸν υἱὸν τοῦ Σωπαίου, ὅστις πρὶν καταδιώξῃ τὸν Πασίωνα ὤφειλεν ἀπολογηθῆναι καὶ ἀποδεῖξαι πρῶτον ὅτι αὐτὸς δὲν ἦτο διαφθορεὺς καὶ κλέπτης. Ὁ Πασίων ἤλπιζεν ὅτι ἐκ τῶν δυσχερειῶν τούτων ἤθελεν ἀπαυδήσει ὁ ἀντίπαλος αὐτοῦ καὶ ἀπέλθει πρότερον εἰς Βόσπορον. Εὐτυχῶς ὁ Μενέξενος ἦν ἀνὴρ δραστήριος, ἱκανὸς ν' ἀντιταχθῇ καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Πασίωνα· ἀντὶ νὰ παραιτηθῇ τοῦ ἀγῶνος, ἀπῆλθε κατ' ἀρχὰς εἰς Πελοπόννησον πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ ὑπαλλήλου, οὗ τινος ἡ μαρτυρία ἦν ἀποφασιστικὴ καὶ ὁδηγούμενος ὑπὸ σημείων, οὐκ οἶδα τίνων, ἠκολούθησεν αὐτὸν εἰς Πελοπόννησον, συνέλαβεν αὐτὸν καὶ ἐπανήγαγεν ἐν θριάμβῳ εἰς Ἀθήνας (1).

Ἐνταῦθα προσεκάλεσε τὸν Πασίωνα ἐνώπιον τῶν δικαστῶν, ἵνα παραδώσῃ τὸν Κίττον πρὸς βάσανον. Ὁ Ἀττικὸς νόμος δὲν ἐπέτρεπε νὰ βασανίζωνται οἱ ἐλεύθεροι, ἀλλ' ἐπέτρεπε τοῦτο, προκειμένου περὶ δούλων ἀῤῥένων ἢ θηλέων. Πολλὰ δὲ χωρία τῶν Ἀττικῶν ῥητόρων μαρτυροῦσι περὶ τῆς πίστεως, ἣν ἀπέδιδον εἰς τὰ πλεονεκτήματα καὶ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἀπανθρώπου τούτου μέσου. Αἱ δὲ νεώτεραι κοινωνίαι, αἵτινες μόλις κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα παρήτησαν τὸ μέσον τοῦτο τῆς ἀνακρίσεως, δὲν δικαιοῦνται νὰ ἐκπλήσσωνται πολὺ, διότι ἡ τοιαύτη πρόληψις ἐπεκράτει παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις 4 αἰῶνας π. Χ. Ἐπίστευον λοιπὸν ἀφελῶς, ὅτι, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, οὕτως ἤθελον ἐκβιάσει τὴν ὁμολογίαν τῆς ἀληθείας

(1) Ἐνταῦθα ἀπατᾶται ὁ συγγραφεύς· ἑρμηνεύων τὸ «ἀφανίζειν» τοῦ Ἰσοκράτους, διὰ τοῦ «le fait donc en secret sortir d'Athènes» ἵνῳ σημαίνει ἁπλῶς κρύπτει· παραβαλε πρὸς τὴν ἀκόλουθον σημείωσιν. Σ. Μ.

(1) Ἐνταῦθα ὁ συγγραφεὺς παρεννόησε τὸ κείμενον. Ὁ υἱὸς τοῦ Σωπαίου καὶ οὐχὶ ὁ Μενέξενος μετέβη εἰς Πελοπόννησον, ἐν ᾧ δὲ ἐκεῖνος ἐζήτει τὸν Κίττον ἐν Πελοποννήσῳ ὁ Μενέξενος ἀνεκάλυψεν αὐτὸν κρυπτόμενον ἐν Ἀθήναις. Ἰδοὺ τὸ χωρίον «ἐγὼ δὲ τὰ μὲν ἀπολωλεκὼς ἤδη, περὶ δὲ τῶν αἰσχίστας αἰτίας ἔχων, αὐτὸς μὲν εἰς Πελοπόννησον ᾠχόμην ζητήσων, Μενέξενος δὲ εὑρίσκει τὸν πατδα ἐνθάδε καὶ ἐπιλαβόμενος ἠξίου βασανίζεσθαι, κτλ». Σ. Μ.

Digitized by Google

παρὰ τοῦ γινώσκοντος αὐτὴν καὶ μὴ ἀνομολογοῦντος· ὅθεν ὁσάκις διεφέρετό τις μετά τινος, τοῦ ὁποίου οἱ δοῦλοι ἠδύναντο νὰ φωτίσωσι τὴν διαφορὰν διὰ τῆς καταθέσεώς των, ἐξητοῦντο, ἵνα παραδώσῃ αὐτοὺς τῷ βασανιστῇ· καὶ ἠδύνατο μὲν οὗτος ν' ἀρνηθῇ, ἀλλ' οὕτως παρεῖχεν ἐναντίον του ὑπόνοιαν ἐπικίνδυνον.

Ἡ θέσις τοῦ Πασίωνος ἐδεινοῦτο βεβαίως· ἵνα ἀποφύγῃ τὰς βασάνους ὁ Κίττος ἤθελεν ὁμολογήσει, τοῦτο μὲν ὅτι εἶδε τὸν ξένον του καταθέτοντα τὰ χρήματα ἐν τῇ τραπέζῃ, τοῦτο δὲ ὅτι ὁ κύριος αὐτοῦ ἀπεμάκρυνεν αὐτὸν τῶν Ἀθηνῶν (1). ἔπρεπε λοιπὸν ἐκ παντὸς τρόπου ν' ἀποφύγῃ τὴν βάσανον. Ὁ Πασίων εἶχεν ἐν τῇ φαρέτρᾳ αὐτοῦ πολλοὺς ὀϊζούς· ἰδοὺ τί ἐπενόησεν· ἐνώπιον τοῦ Πολεμάρχου διϊσχυρίσθη ὅτι ὁ Κίττος ἦτο ἐλεύθερος, ἑπομένως ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ μεταχειρισθῶσιν αὐτὸν ὡς δοῦλον. Εἰς ταῦτα ὁ Μενέξενος ἀπήντησεν ὅτι ὁ Πασίων παρεμβάλλει χρονοτριβὰς καὶ ἀντέστη εἰς τὴν προσωρινὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Κίττου, ἂν ὁ Πασίων δὲν παρεῖχεν ἐγγύησιν ἴσην πρὸς τὸ πρὸς τὸν φίλον αὐτοῦ παρὰ τῆς τραπέζης ὀφειλόμενον ποσόν. Ὁ Πασίων ἐνδίδει καὶ καταθέτει 7 τάλαντα, σχεδὸν 50000 χιλ. φράγκων, ἵνα ἀποφύγῃ τὴν βάσανον καὶ ἐξασφαλίσῃ τὰ τῆς ἐλευθερίας προνόμια ἐκείνῳ, ὃν ἔναγχος κατηγόρει ὡς αὐτουργὸν σπουδαίου δόλου, καὶ ὡς κύριον συνένοχον κατ' αὐτοῦ γενομένης κλοπῆς.

Ἡ ἀντίφασις ἦν προφανής· συλληφθεὶς ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ παγίδι ὁ Πασίων ἐφαίνετο ἀντιφάσκων πρὸς ἑαυτὸν, ἠσθάνθη ὅτι ἦν δύσκολον νὰ ἑρμηνεύσῃ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσας τὰς πράξεις του καὶ ὅτι ἔπεσεν εἰς ἀδιέξοδον ἀτραπὸν, ὅθεν ἠθέλησε νὰ ὀπισθοχωρήσῃ. Ἐμήνυσε λοιπὸν πρὸς τοὺς ἀντιδίκους ὅτι δύνανται ν' ἀνακρίνωσι τὸν Κίττον, ὅπως ἂν βούλωνται· οὗτοι δὲ παρεδέχθησαν τὴν πρότασιν καὶ συνεφώνησαν, ἵνα συναντηθῶσιν ἐν τῷ Ἡφαιστείῳ μετὰ τοῦ Πασίωνος, τοῦ δούλου αὐτοῦ καὶ τῶν βασανιστῶν. Ὑπῆρχον ἐν Ἀθήναις πολῖταί τινες, εἴδός τι πραγματογνωμόνων ἀνεγνωρισμένων, ἰδιαίτεροί τινες διαιτηταὶ, οἵτινες βοηθούμενοι ὑπὸ δούλων ἐμπείρων τῆς τέχνης, παρεῖχον ἀντὶ μισθοῦ τὴν σύμπραξίν των· οὗτοι διεύθυνον τὴν βάσανον καὶ ἐσημείουν τὰς οὕτω ἐκβιαζομένας ὁμολογίας. Δὲν γνωρίζομεν τὰ εἴδη τῶν βασάνων, τὰ ὁποῖα ὁ νόμος καὶ ἡ συνήθεια ἐπέτρεπον· γνωρίζομεν μόνον, ὅτι ἡ δοκιμασία ἦτο πολὺ μετριωτέρα τῆς ὁριζομένης ὑπὸ τῆς παλαιᾶς γαλλικῆς νομοθεσίας. Τῷ ὄντι τὸ πρᾶγμα διέφερε καθ' ὅλα· οἱ δυστυχεῖς οἱ ἐν Ἀθήναις ὑποβαλλόμενοι εἰς τὴν δοκιμασίαν ταύτην δὲν ἦσαν ὡς παρ' ἡμῖν ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι κατηγορούμενοι, θεωρούμενοι ἢ καὶ κεκηρυγμένοι ἤδη ἔνοχοι, ἦσαν ἁπλοῖ μάρτυρες. Ἐν τῇ ψυχρᾷ ἀδιαφορίᾳ μεθ' ἧς ἐβασάνιζον ἀνθρώπινον πλάσμα, ἵνα ὑποχρεώσωσι διάδικον, ἵνα προστατεύσωσι τὰ συμφέροντα πολίτου, ὑπάρχει περίεργος καὶ θλιβερὰ συνέπεια τοῦ περὶ δουλείας θεσμοῦ. Ἐνταῦθα καταφαίνεται, πῶς ἐκ τῆς ἰσχύος αὐτῆς τῶν πραγμάτων, ὁ θεσμὸς οὗτος ἤγαγε τὸν Ἀττικὸν νομοθέτην, τὸν ἄλλως τε τοσοῦτον ἥπιον καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς δούλους, ἵνα μεταχειρισθῇ ὡς κακούργους ἀνθρώπους, οὓς ἐγνώριζεν ἀθώους, ἀλλ' ἐξ ὧν ἀνέμενε πληροφορίας τινὰς περὶ τῶν ἀφορώντων τὴν δίκην περιστατικῶν. Ταῦτα πάντα εἰσὶ συνέπεια φυσικὴ τῆς ἰδέας ἣν ὁλόκληρος ἡ ἀρχαιότης διετήρει εἰσέτι τότε περὶ δούλων, τοῦ ἐμψύχου τούτου ὀργάνου, ὡς ὁρίζει τὸν δοῦλον ὁ Ἀριστοτέλης. Ἀληθὲς ὅμως ὅτι ὁ Ἀθηναῖος πολίτης, βασανίζων τοὺς δυστυχεῖς τούτους ἄνευ αἰτίας ὀργῆς ἢ μίσους κατ' αὐτῶν, δὲν ἠδύνατο νὰ προβῇ τοσοῦτον, ὅσον βραδύτερον προυχώρουν οἱ δήμιοι τῆς ἱερᾶς ἐξετάσεως καὶ τοῦ δικαστηρίου, ὑπῆρχεν ἄλλως τε χαλινός τις ἀσφαλέστερος τοῦ αἰσθήματος τῆς δικαιοσύνης καὶ τοῦ ἀκουσίου αἰσθήματος οἴκτου ἀναχαιτίζων τὸν βασανίζοντα ἐπὶ τῆς κλιτύος ταύτης· ἦν δὲ οὗτος ἡ ὑποχρέωσις, ἡ ὑποχρεοῦσα τὸν βασανίζοντα τοὺς ὑπὸ τοῦ ἀντιδίκου παραδοθέντας δούλους, ν' ἀποζημιώσῃ τὸν κύριον αὐτῶν, διὰ πᾶσαν τυχὸν ζημίαν γενομένην διὰ τῆς βλάβης τῆς ἰδιοκτησίας αὐτοῦ. Οἱ ῥαβδισμοὶ, αἱ μαστιγώσεις καὶ ἡ διὰ σχοινίων σφρέβλωσις ἦσαν φαίνεται τὰ συνήθη πρὸς ἐκφόβησιν μέσα, καὶ ταῦτα ἔπρεπε νὰ μεταχειρίζωνται μετὰ προφυλάξεως. Ἂν δὲ ἐπηκολούθει ἀνικανότης πρὸς ἐργασίαν παρατεταμένη, ἡ ἀπώλεια μέλους, ἂν ὁ δοῦλος ἀπέθνησκεν ἐν ταῖς βασάνοις, ἠδύνατο ὁ βασανίσας καὶ ἐν τῇ δίκῃ νὰ ἡττηθῇ καὶ νὰ καταδικασθῇ εἰς πληρωμὴν ἀποζημιώσεως πολὺ ἀνωτέρας τῆς ἀξίας τοῦ δούλου. Ἴσως ὑπῆρχε καὶ χρηματική τις ζημία τῶν διενεργούντων τὴν σκληρὰν ταύτην ἀνάκρισιν βασανιστῶν.

Καὶ οὕτως ὅμως ἡ στιγμὴ ἐκείνη βεβαίως ἦν διὰ τὸν ἀτυχῆ δοῦλον τὸν ὑποβαλλόμενον

(1) Ὅρα τὴν ἀνωτέρω σημείωσιν.

εἰς βασάνους, τὰς ὁποίας δι' οὐδενὸς πταίσματος προὐκάλεσε, στιγμὴ σπαραξικαρδίου ἀδημονίας. Οἱ εἰς τοὺς μόχθους καὶ τὰς ἐργασίας εἰθισμένοι δοῦλοι, ὡς οἱ ἐργαζόμενοι ἐν τοῖς ἀγροῖς καὶ ἐν τοῖς μεταλλείοις, ἠδύναντο νὰ ὑποστῶσι καρτερικῶς τὴν δοκιμασίαν· μαστιγώσεις τινὲς ταχέως παρήρχοντο· ἀλλ' ἐν Ἀθήναις ὑπῆρχον πολλοὶ δοῦλοι ἐκπληροῦντες εἴτε ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις, εἴτε ἐν τοῖς ἐμπορικοῖς καταστήμασι καὶ τοῖς γραφείοις ἔργα ἀνάλογα πρὸς τὰ ἐκπληρούμενα σήμερον ὑπὸ τῶν ἐπιστατῶν ἢ τῶν κατωτέρων ὑπαλλήλων. Ἡ συνήθεια καὶ τὰ ἤθη ἐπέτρεπον τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, τοῖς πολλάκις φιλεργοτάτοις καὶ ἱκανωτάτοις μεγάλην ἐλευθερίαν βίου· ὡς παρατηρεῖ τοῦτο ὁ συγγραφεὺς βιβλίου ἀποδιδομένου τῷ Ξενοφῶντι, ἦν δύσκολον νὰ διακρίνῃ τις αὐτοὺς, ἐκ τῶν ἐνδυμάτων καὶ τῆς ὁμιλίας, τῶν πολιτῶν αὐτῶν. Ἵνα ἀναμνησθῶσι τῆς χωριζούσης αὐτοὺς ἀπὸ τῶν λοιπῶν κατοίκων τῶν Ἀθηνῶν διαφορᾶς ἦν ἀναγκαία περίστασίς τις ὡς τὴν παροῦσαν· οὐδὲν ἐν τῷ συνήθει αὐτῶν ἀνέτῳ βίῳ παρεσκεύαζεν αὐτοὺς εἰς τοσοῦτον σκληρὰν δοκιμασίαν, καὶ ὑπῆρχε μεγίστη πιθανότης ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ καρτερήσωσιν ἐνώπιον τῆς ἀπειλητικῆς παρασκευῆς τῶν βασάνων, καὶ ὅτι ὁ πόνος ἤθελεν ἀποσπάσει παρ' αὐτῶν ταχέως φωνὰς, δεήσεις καὶ ὁμολογίας. Ἐκ τῆς τάξεως ταύτης τῶν δούλων ἦν καὶ ὁ Κίττος, ὁ Πασίων τὸ ἐγίγνωσκε· πρὶν ἔτι αἰσθανθῇ τὰ πρῶτα τοῦ πόνου κεντήματα, ἤθελεν ὁμιλήσει καὶ ὁμολογήσει τὴν παρακαταθήκην, ἤθελε μαρτυρήσει ὅτι, ἂν ἀνεχώρησεν εἰς Πελοπόννησον, ἔπραξε τοῦτο κατὰ διαταγὴν τοῦ κυρίου του (1).

Ἅμα συνῆλθον καὶ εἶδεν ὁ Πασίων κομιζόμενα τὰ σχοινία καὶ τὰς μάστιγας πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἤδη ὠχριῶντος δούλου, ἤλλαξε λόγους «ἐρωτήσατε τὸν Κίττον, εἶπε, προτείνατε αὐτῷ, ἂν βούλεσθε ἐρώτησιν, ἀλλὰ μὴ μαστιγώσητε αὐτὸν, δὲν ἦλθον ἵνα παραδώσω αὐτὸν τοῖς δημίοις» (2). Ἀπέναντι τῆς ῥητῆς ταύτης τοῦ Πασίωνος ἀρνήσεως, δὲν ἔμενε τοῖς βασανισταῖς τοῖς μέλλουσιν ἵνα βασανίσωσι τὸν μάρτυρα καὶ λάβωσι τὰς καταθέσεις αὐτοῦ ἢ ν' ἀποχωρήσωσι· τοῦτο καὶ ἔπραξαν κηρύξαντες ὅτι κατ' αὐτοὺς ὁ Πασίων ὤφειλε τὸν δοῦλον παραδοῦναι. Ὁ τραπεζίτης ἀπεκρίνετο διὰ θορυβωδῶν διαμαρτυρήσεων, ἂν δὲν ἤθελε νὰ ἴδῃ ἐκπνέοντα ὑπὸ τὰς μάστιγας πιστὸν δοῦλον, δὲν ἐσήμαινε τοῦτο ὅτι ἤθελε νὰ ἀδικήσῃ τινά· εἰς τοὺς διαιτητὰς ἀνήκει ν' ἀποφασίσωσιν· ἂν ἀποφανθῶσι κατ' αὐτοῦ, εἶναι ἕτοιμος νὰ πληρώσῃ τὰ χρήματα (1). Οὗτοι δὲ δὲν εἶχον δικαίωμα ἵνα ἀποφασίσωσι περὶ τούτου καὶ ὁ Πασίων τὸ ἐγίγνωσκεν. Ἀπεχωρίσθησαν λοιπὸν μὴ παραγαγούσης ἄλλο τῆς συνεντεύξεως ταύτης, πλὴν τῆς βεβαιώσεως ὅτι ὁ Πασίων εἶχεν ἀμετάθετον ἀπόφασιν, ἵνα κρατήσῃ τὰ χείλη τοῦ Κίττου κεκλεισμένα.

Ἐν τοσούτῳ ὁ Πασίων δὲν ἠπατήθη περὶ τῆς ἐπὶ τῶν παρευρεθέντων γενομένης ἐντυπώσεως· ἡ ὑπόθεσις ἠδύνατο νὰ λάβῃ κακὴν τροπὴν, ἴσως δὲ ἦν φρονιμώτερον νὰ ἔλθῃ εἰς συμβιβασμόν· ὡρίσθη λοιπὸν ἡμέρα μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Σωπαίου· ἡ δὲ συνέντευξις ἐγένετο ἐν ναῷ τινι ἐν Ἀκροπόλει, ἔνθα μακρὰν παντὸς ξένου ὠτὸς, παντὸς ἀδιακρίτου βλέμματος, ὁ Πασίων μετεβλήθη καθόλου· διὰ τῆς ἄκρας τοῦ μανδύου του ἐκάλυψε τὸ πρόσωπόν του, ὡς ἄνθρωπος αἰσχυνόμενος διὰ τὴν διαγωγήν του καὶ μὴ τολμῶν ν' ἀτενίσῃ κατὰ πρόσωπον φίλον πρὸς ὃν τοσοῦτον κακῶς προσηνέχθη.

Ἔκλαιε καὶ ἔλεγεν ὅτι δι' ἀπορίαν χρημάτων ἠναγκάσθη ν' ἀρνηθῇ τὴν παρακαταθήκην ἐντὸς δ' ὀλίγου χρόνου θέλει προσπαθήσει ν' ἀποδώσῃ τὰ χρήματα, παρεκάλει τὸν πελάτην του ἵνα συγχωρήσῃ αὐτῷ καὶ νὰ σιωπήσῃ τὴν συμφοράν του. Ἐπειδὴ ἅπασα ἡ ἐπιτυχία τοῦ καταστήματός του ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς πίστεως, ἣν ἐνέπνεε· ἂν δὲ ἡ πίστις αὕτη ἐκλονίζετο ἐξ ἀπερισκέπτου ἐκμυστηρεύσεως, κατεστρέφετο πᾶσα πίστωσις δι' αὐτόν. Ὁ ξένος ἐπίστευσε τῇ μετανοίᾳ αὐτοῦ, ὑπεσχέθη τῷ Πασίωνι, ἵνα μὴ ἐπιζητήσῃ τὴν καταστροφήν του καὶ ἀφῆκεν αὐτὸν ἐλεύθερον, ἵνα ἐκλέξῃ τὴν ὥραν καὶ τὸν τρόπον τῆς πληρωμῆς, εἰς τρόπον ὥστε νὰ σωθῶσι καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ δανειστοῦ καὶ τὰ τῆς τραπέζης. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγένετο νέα συνέντευξις ἄνευ μαρτύρων, ἐν ᾗ ὁ τραπεζίτης καὶ ὁ δανειστὴς αὐτοῦ ἔδωκαν πίστιν ἀλλήλοις ἐπὶ τοῖς ἑξῆς ὅροις· ὁ Πασίων ἀνεγνώριζε τὸ χρέος, ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ

(1) Ὅρα τὴν ἀνωτέρω σημείωσιν.

(2) Ἰσοκρ. Τραπεζιτικός, 361. Θ. «Πασίων δ' οὐτοσὶ οὐ δημοκοίνους ἔφασκεν αὐτοὺς εἶλέσθαι, ἀλλ' ἑκέλευε λόγῳ πυνθάνεσθαι παρὰ τοῦ παιδὸς, εἴ τι βούλοιντο».

(1) Ἰσοκρ. ἔνθα ἀνωτέρω, «οὗτος δὲ οὕτω σφόδρα ἔφευγε τὴν βάσανον, ὥστε περὶ μὲν τῆς παραδόσεως οὐκ ἤθελεν αὐτοῖς πείθεσθαι, τὸ δὲ ἀργύριον ἕτοιμος ἦν ἀποτίνειν εἰ καταγνοῖεν αὐτοῦ».

Digitized by

μείνῃ τοῦτο μυστικὸν, καὶ ἔμελλε ν' ἀπέλθῃ μετὰ τοῦ πελάτου του εἰς τὸν Βόσπορον, ἔνθα ἤθελε πληρώσει τὰ χρήματα· οὕτως οὐδὲν ἤθελε φανερωθῇ ἐν Ἀθήναις καὶ ὁ Πασίων ἠδύνατο νὰ ἐξηγήσῃ ὅπως ἐβούλετο τὴν ἀποδημίαν καὶ τὸν τρόπον τῆς καταλλαγῆς. Ἐν περιπτώσει δὲ καθ' ἣν παρὰ τὰς ὑποσχέσεις του δὲν ἀπέτιε τὰ χρήματα, ὁ Σάτυρος ἐλαμβάνετο ὡς διαιτητής· ἐὰν ὁ βασιλεὺς κατεγίγνωσκεν ὅτι ὁ Πασίων ἠθέτησε τὰς ὑποσχέσεις του, οὗτος ὤφειλε ν' ἀποτίσῃ ἐκτὸς τοῦ κεφαλαίου τῆς ὀφειλῆς καὶ τὸ ἥμισυ τοῦ ποσοῦ ἐπὶ πλέον. Οἱ ὅροι τοῦ συμβολαίου συνεγράφησαν καὶ ἵνα μηδεὶς τῶν συμβαλλομένων ἔλθῃ εἰς πειρασμὸν ν' ἀφανίσῃ τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἔγγραφον, ἀπεφάσισαν νὰ καταθέσωσιν αὐτὸ παρὰ τρίτῳ τινὶ· μεταπεμψάμενοι λοιπὸν εἰς τὴν ἀκρόπολιν Πύρωνά τινα Φεραῖον, ποιοῦντα συχνοὺς πλοῦς μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Πόντου, ἔδωκαν αὐτῷ τὰς συνθήκας, βεβαίως ὁρκίσαντες αὐτὸν, κεκλεισμένας καὶ ἐσφραγισμένας, καὶ ὁρίσαντες, ἵνα ἀφοῦ πληροφορηθῇ ὁ Πύρων ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Σωπαίου δὲν ἀπήτει πλέον τι παρὰ τοῦ Πασίωνος, ὅτι διηλλάγησαν πρὸς ἀλλήλους καύσῃ τὸ συμβόλαιον· ἂν δὲ ἀπ' ἐναντίας νέαι ἠγείροντο δυσχέρειαι, ἵνα ἐγχειρίσῃ αὐτὸ τῷ ἰδίῳ Σατύρῳ. Ἐφαίνετο τοιουτοτρόπως ὅτι πᾶσα πρόνοια ἐλήφθη, καὶ τὸ συμβόλαιον ἐνισχύετο δι' ἑνὸς τελευταίου ὅρου, ὅστις παρεισῆγε τὸν Σάτυρον, ὁ δὲ Πασίων, ὅστις βεβαίως εἶχε συμφέροντα εἰς τὸν Πόντον, δὲν ἐπεθύμει νὰ δυσαρεστήσῃ τὸν ἡγεμόνα τῆς χώρας· διὰ τοῦτο ὁ τραπεζίτης ἦτο ταπεινότατος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἐπειδὴ ἡ γενομένη συνδιαλλαγὴ δὲν ἤρκεσεν, ἵνα ἐξαγάγῃ αὐτὸν τῶν δυσχερειῶν ἐν αἷς ἔπεσεν ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ κακοτεχνιῶν. Ὁ Μενέξενος, ὃν κατηγόρησεν ὡς διαφθείραντα δοῦλον καὶ πράξαντα ἢ παροτρύναντα ἄλλον εἰς κλοπὴν, ὠργίσθη διὰ τὴν κατηγορίαν καὶ λαχὼν δίκην ἐν τῷ ἰδίῳ ὀνόματι, ἀπήτει ἵνα ὁ μὲν Κίττος βασανισθῇ, ὁ δὲ Πασίων πληρώσῃ αὐτῷ, λόγῳ ἀποζημιώσεως, ποσὸν ἴσον πρὸς τὴν ἐγγύησιν, ἣν ἠνάγκασεν αὐτὸν ὁ Πασίων νὰ παράσχῃ. Ὁ Πασίων ἱκέτευε τὸν ἕτερον τῶν δύο διαδίκων του, ἐκεῖνον μεθ' οὗ συνεβιβάσθη, ἵνα πείσῃ τὸν ἄλλον ν' ἀποσύρῃ τὴν κατηγορίαν· ἀλλ' ὁ υἱὸς τοῦ Σωπαίου δὲν ἤθελε ν' ἀναμιχθῇ καὶ ἠξίου νὰ πράξῃ πρὸς τὸν Μενέξενον ὅπως βούλεται. Ὁ Πασίων ἀπέθνησκεν ἐκ φόβου μὴ μάθῃ ὁ Μενέξενος τὰ περὶ τοῦ γενομένου συμβολαίου, διότι τότε τὰ πάντα κατεστρέφοντο· ὁ Μενέξενος ἤθελε βιάσει τὸν φίλον του ἵνα φέρῃ τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου, πάντες ἤθελον μάθει ὅτι ὁ τραπεζίτης ἀνεγνώριζε τὴν ὀφειλὴν, ἣν τοσοῦτον ἀναιδῶς ἠρνεῖτο πρότερον, καὶ τὸ πρᾶγμα ἤθελε προξενήσει σκάνδαλον εἰς Ἀθήνας· Ἵνα ἐξέλθῃ τῆς θέσεως ταύτης ὁ Πασίων ἐμηχανήσατο νέον δόλον· κατώρθωσε νὰ διαφθείρῃ ἕνα τῶν δούλων τοῦ πλοιάρχου παρ' ᾧ κατετέθη ὁ γραφεὶς συμβιβασμός· ἔλαβε παρ' αὐτοῦ αὐτὸ τὸ κείμενον τοῦ ἐγγράφου, τὸ ἐπλαστογράφησε καὶ κατέθηκε πάλιν αὐτὸ ἐν τῇ οἰκείᾳ θέσει διὰ τοῦ συνενόχου του. Τούτου γενομένου ἤγειρε πάλιν τὴν κεφαλὴν καὶ ἀνέλαβε τὴν προτέραν αὐτοῦ θρασύτητα· εἰς τὰς προκλήσεις τοῦ πελάτου του, ὅστις ἐκάλει αὐτὸν, ἵνα ἐκπλεύσῃ τέλος εἰς Πόντον, ἀπεκρίνατο ὅτι δὲν ἔχει κατὰ νοῦν τοιοῦτον πλοῦν, καὶ ὅτι οὐδὲν πλέον ὀφείλει· τῷ ὀχληρῷ τούτῳ, ὅστις καταδιώκει αὐτὸν διὰ τῶν ἀπαιτήσεών του. Ὁ ἄλλος ἐπιμένει· ὁ Πασίων ἀπαιτεῖ ἵνα ἀνοιχθῇ τὸ ἔγγραφον ἐνώπιον μαρτύρων, ὁ ἀντίπαλός του συγκατατίθεται καὶ εὑρίσκουσιν ἐν αὐτῷ γενικὴν ἄφεσιν πάσης ἀπαιτήσεως ἐκ μέρους τοῦ ξένου πρὸς τὸν τραπεζίτην. Εὐκόλως φαντάζεταί τις τὴν ἔκπληξιν τοῦ Μενεξένου καὶ τοῦ φίλου του, εἰς ὃν, εἰ μὴ ἤθελε ν' ἀπολέσῃ τὰ χρήματά του καὶ νὰ νομισθῇ προσέτι ὡς συκοφάντης, μία μόνη ὁδὸς ἔμενε, νὰ κινήσῃ δίκην κατὰ τοῦ Πασίωνος ἐνώπιον τῶν Ἀθηναϊκῶν δικαστηρίων ἵνα ἀποδείξῃ ὅτι ὁ Πασίων ἐγένετο ἔνοχος τῆς καλουμένης σήμερον πλαστογραφίας ἰδιωτικοῦ ἐγγράφου.

Τὸ πρᾶγμα, ὡς φαίνεται, ὑπέστη χρονοτριβάς τινας· ὁ ξένος ἀπεδήμησεν εἰς Βόσπορον. Ὁ Πασίων ἠρνήθη ἐπιμόνως, ἵνα ἀκολουθήσῃ αὐτὸν ἐκεῖσε, ἀλλ' ἔπεμψε τὸν δοῦλον καὶ ἐξ ἀπορρήτων αὐτοῦ Κίττον. Ὁ ἀντίδικος καὶ ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ τραπεζίτου ἐξέθηκαν τὰ πράγματα, ἕκαστος κατὰ τὸν συμφέροντα αὐτῷ τρόπον ἐνώπιον τοῦ Σατύρου, ὅστις μετὰ μεγάλης εὐθύτητος ἀπέφηνεν ἑαυτὸν μὴ ἁρμόδιον· ἐν Ἀθήναις συνέβησαν πάντα τὰ περὶ ὧν ἡ ἀμφισβήτησις καὶ ἐγένετο ἡ συμφωνία, μακρόθεν δὲν εἶχε τὰ ἀναγκαῖα στοιχεῖα ὅπως σχηματίσῃ πεποίθησιν καὶ ἀποφασίσῃ περὶ τῆς ὑποθέσεως. Ἠθέλησεν ὅμως νὰ δώσῃ εἰς τὸν υἱὸν τοῦ εὐνοουμένου του δεῖγμα προθυμίας καὶ συμπαθείας, ὅθεν μεταπεμψάμενος τοὺς Ἀθηναίους πλοιάρχους καὶ ἐμπόρους, ὅσοι εὑρίσκοντο τότε ἐν τῷ λιμένι, συνέστησεν αὐτοῖς τὸν ὑπήκοόν του καὶ παρεκάλεσεν αὐτοὺς ἵνα

Digitized by Google

βοηθήσωσιν αὐτὸν ἐν Ἀθήναις καὶ μὴ παρίδωσιν αὐτὸν γενόμενον θῦμα τοῦ Πασίωνος· προσέτι δὲ ἔγραψε πρὸς τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων ἐπιστολὴν ἐν ᾗ συνίστα τοῖς Ἀθηναίοις δικασταῖς καὶ τοῖς ἐνόρκοις ἐκεῖνον ὅστις ἔμελλε νὰ παρουσιασθῇ ἐνώπιόν των πεποιθὼς τῇ εὐθυδικίᾳ αὐτῶν. Οὕτω λοιπὸν ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς τοῦ ἡγεμόνος αὐτοῦ καὶ ἐνισχυόμενος ὑπὸ τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ ὑποστηρίξεως, ὁ δανειστὴς τοῦ Πασίωνος, ἐπιστρέψας ἐκ τῆς εἰς Πόντον ἀποδημίας του, ἦλθεν, ἵνα ὑπερασπισθῇ τὴν αἴτησιν αὐτοῦ ἐνώπιον δικαστηρίου προεδρευομένου ὑπὸ τοῦ Πολεμάρχου· ἡ τάξις τοῦ ἐνάγοντος, ἡ μεσολάβησις τοῦ Σατύρου, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐπιμένει ἐν τῷ ἐπιλόγῳ αὐτοῦ ὁ ἐνάγων, ὁ πλοῦτος τοῦ Πασίωνος, ἡ ἀνησυχία τῶν συνεταίρων καὶ τῶν πολυπληθῶν πελατῶν αὐτοῦ, πάντα ταῦτα τὰ περιστατικὰ βεβαίως ἐφείλκυσαν τὴν προσοχὴν τοῦ δημοσίου ἐπὶ τῆς συζητήσεως τῆς ὑποθέσεως ταύτης.

Ἐνίκησεν ἄρα ἐν τῇ δίκῃ ὁ πελάτης τοῦ Ἰσοκράτους; Πείθεταί τις εἰς τοῦτο ἐπειδὴ ὁ λόγος προδιαθέτει πολὺ τὸν ἀναγνώστην ὑπὲρ τοῦ ἀπαγγέλλοντος. Ἴσως μάλιστα αὐτὸ τοῦτο ὅτι ὁ λόγος συνελέχθη καὶ διετηρήθη ὑπὸ τοῦ Ἰσοκράτους μαρτυρεῖ περὶ τῆς ἐπιτυχίας, ἧς ἠξιώθη, καταστήσας δεκτὴν αἴτησιν φαινομένην λίαν διακεκινδυνευμένην. Τῷ ὄντι, δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν, ὅτι ὁ ἀντίπαλος τοῦ Πασίωνος ἐστερεῖτο θετικῶν ἀποδείξεων· ὁ υἱὸς τοῦ Σωπαίου δὲν ἠδύνατο νὰ στηρίξῃ τὴν αἴτησίν του ἐπὶ οὐδενὸς γραπτοῦ ἐγγράφου, οὐδ' ἐπὶ μαρτυρίας ἀμέσου καὶ πειστικῆς. Παν ὅ,τι ἠδύνατο ν' ἀποδείξῃ ἦν ὅτι ὁ Πασίων ἐνήργησεν ἐπανειλημμένως κατὰ τὸ διάστημα τῆς μακρᾶς ταύτης ἀμφισβητήσεως ὡς ἄνθρωπος οὐδὲ τὴν συνείδησιν οὐδὲ τὰς χεῖρας ἔχων καθαράς.

Ἡ κοινὴ γνώμη παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις δὲν φαίνεται πολὺ αὐστηρὰ δειχθεῖσα κατὰ τῶν συνδυασμῶν καὶ τῶν πανουργιῶν, οἷα ἐκείνη δι' ἣν ὁ υἱὸς τοῦ Σωπαίου κατηγορεῖ τὸν Πασίωνα· αὗται ἐπέσυρον τὴν ἀπόδοσιν τῶν χρημάτων, ἀποζημίωσιν μάλιστα, ἀλλὰ δὲν παρηκολούθει ταύτας ἡ ποινικὴ ἐκείνη καταδίκη καὶ ἑπομένως ἡ ἀτιμωτικὴ ἐκείνη κηλὶς, ἥτις κατὰ τοὺς ἡμετέρους νόμους, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἐν περιστάσει οἵα ἡ προκειμένη, ἤθελε παρακολουθήσει τὴν πολιτικὴν εὐθύνην. Ἡ παντελὴς ἔλλειψις δημοσίου κατηγόρου ἀπήλλασσε τὸν ἔνοχον τοῦ κινδύνου τοῦ νὰ ἴδῃ τὴν δίκην ἀγομένην ἐπὶ τοῦ ἀκανθώδους ἐδάφους ἐγκλήματος κατὰ τῆς κοινωνίας. Ἄλλως τε ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ δὲν ὑπῆρξε ποτὲ λίαν ἀπαιτητικὴ προκειμένου περὶ χρηστότητος. Ὁ ἀληθὴς ἐθνικὸς ἥρως, δὲν εἶναι ὁ Ἀχιλλεύς, ἀλλ' ὁ Ὀδυσσεύς, ἐκεῖνος ὅστις τοσοῦτον ἐπιτυχῶς ἁρπάζει καὶ ψεύδεται, καὶ ζητεῖ ν' ἀπατήσῃ καὶ αὐτὴν τὴν προστάτιδά του Παλλάδα Ἀθηνᾶν.

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ σταδίου του δυνατὸν νὰ ἐνέδωκεν ὁ Πασίων εἰς πειρασμὸν ὑπερβαίνοντα τὰς δυνάμεις του, ἀλλ' ἤδη οἱαδήποτε ἡ ἔκβασις τῆς δίκης ταύτης, τὰ πράγματα ἃ παρέσχεν αὐτῷ ἡ ἀπόπειρα, ἵνα οἰκειοποιηθῇ τὰ τοῦ πέλας, βεβαίως ἔπεισαν αὐτὸν, ὡς ὄντα εὐφυῆ, ὅτι ὁ ἀσφαλέστερος τρόπος ἦτο νὰ συστηθῇ δι' ἀκριβοῦς τιμιότητος. Ἀναφέρων μετὰ τεσσαράκοντα ἔτη τὴν ἀφετηρίαν τῆς περιουσίας τοῦ Πασίωνος, τῆς λίαν ταπεινῆς κατ' ἀρχὰς, ὁ Δημοσθένης ἔλεγε, χωρὶς νὰ φοβῆται τὴν ἀντιλογίαν, ὅτι ὁ Πασίων ἀπήλαυε πίστεως «ἔστι δ' ἐν ἐμπορίῳ καὶ χρήμασιν ἐργαζομένοις ἀνθρώποις φιλεργὸν δόξαι καὶ χρηστὸν εἶναι τὸν αὐτὸν θαυμαστὸν ἡλίκον». Ἡ τράπεζά του κατέστη ἡ πρώτη τῶν Ἀθηνῶν· οἱ πλουσιώτεροι καὶ οἱ ἐπισημότεροι καὶ οἱ τιμιώτεροι πολῖται ὡς ὁ υἱὸς τοῦ Κόνωνος, Καλλίστρατος ὁ Ἀφιδναῖος, παρέδωκαν αὐτῷ τὰ κεφάλαιά των ἢ ἐδανείσθησαν παρ' αὐτοῦ. Πολλάκις ἔλαβεν εὐκαιρίαν ἵνα παράσχῃ τῇ πολιτείᾳ σπουδαίας χρηματικὰς ἐκδουλεύσεις, διὸ ἔλαβε τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου. Γνωρίζομεν τὰ μέτρα, ἅπερ ἔλαβεν ὁ τραπεζίτης πρὶν ἀποσυρθῇ, τὴν γενομένην καταγραφὴν μετὰ θάνατον αὐτοῦ. Περὶ τῆς ἀφεθείσης τοῖς δύω υἱοῖς αὐτοῦ καὶ τῇ χήρᾳ κληρονομίας, περὶ τῶν διαφόρων κτημάτων ἅπερ ἀπετέλουν τὴν περιουσίαν αὐτοῦ, περὶ τῶν ἀναφυεισῶν περὶ τῆς διανομῆς φιλονεικιῶν, τοσαῦταί εἶναι αἱ μαρτυρίαι, ὥστε ὁ θέλων ἵνα περιλάβῃ καὶ συλλέξῃ αὐτὰς δὲν γνωρίζει τίνα νὰ προτιμήσῃ.

Ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ πρώτου ἐκδότου τοῦ Δημοσθένους, τοῦ ποιητοῦ Καλλιμάχου, ἀποδιδομένοις αὐτῷ λόγοις, ὑπάρχουσιν ὀκτὼ ἀπαγγελθέντες ὑπὸ τοῦ Ἀπολλοδώρου, τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ τοῦ Πασίωνος, καὶ ἔννατος ἐν ᾧ ἐπιτίθεται ζωηρῶς κατὰ τοῦ Ἀπολλοδώρου τούτου ὁ διάδοχος τοῦ πατρός του Φορμίων. Ἐξ ἑνὸς τῶν λόγων τούτων μανθάνομεν, ὡς ἐκ παρέργου, ὅτι ὁ Πασίων διεύθυνεν ἔτι τὴν τράπεζαν ἐν ἔτει 372, καὶ ἐξ ἄλλου ὅτι ἀπέθανε τῷ 372 μετὰ μακρὰν καὶ ὀδυνηρὰν ἀσθένειαν. Ἐν τῷ βραχεῖ λοιπὸν τούτῳ χρονι-

Digitized by

κῷ διαστήματι αἰσθανόμενος ἑαυτὸν προβεβηκότα καὶ πάσχοντα, διευθέτησε τὰς ὑποθέσεις καὶ ἐρρύθμισε τὸ μέλλον μετὰ συνέσεως τιμώσης τὴν κρίσιν αὐτοῦ.

Ὁ πρῶτος ὑπάλληλος τῆς τραπέζης, δὲν ἦτο τότε ὁ Κίττος ἐκεῖνος, ὁ ἐκπληρῶν χρέη ταμίου ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς δίκης μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Σωπαίου. Ὀλίγον ἔπειτα ὁ Κίττος οὗτος παρήτησε τὸν πρῶτον αὐτοῦ κύριον καὶ ἐπωφελούμενος τῶν ἐκ τοιαύτης σχολῆς ληφθέντων μαθημάτων, ἵδρυσεν ἰδίαν τράπεζαν. Παρὰ τῷ Πασίωνι ἀντικατέστησεν αὐτὸν ἕτερος ὑπάλληλος, ὁ Φορμίων, καὶ αὐτὸς ξένος καὶ δοῦλος, ὡς πρώτην δὲ ἀμοιβὴν τῆς φιλεργίας καὶ νοημοσύνης αὐτοῦ, ἔλαβεν ὁ Φορμίων τὴν ἐλευθερίαν· εἶτα δὲ καθόσον τὰ ἔτη ἐπεκάθηντο βαρέα ἐπὶ τοῦ γηραιοῦ αὐτοῦ κυρίου, ἔλαβεν ἐν τῇ τραπέζῃ θέσιν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον σπουδαιοτέραν, καὶ ἐπὶ τέλους ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Πασίωνος ἀνέλαβε τὴν καθημερινὴν διεύθυνσιν τῶν ὑποθέσεων.

Ἡ τράπεζα παρεῖχεν ἄφθονα εἰσοδήματα καὶ πᾶς τις ἠδύνατο νὰ ὑπολάβῃ ὅτι ὁ Πασίων θέλει κληροδοτήσει αὐτὴν τῷ πρωτοτόκῳ αὐτοῦ υἱῷ Ἀπολλοδώρῳ, ὅστις ἦν ἤδη ἀνήρ· ἀλλ' ὁ Ἀπολλόδωρος εἶχεν ἄλλας προθέσεις. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἀνέτρεφεν αὐτὸν ὡς εὐπατρίδην, παρέσχεν αὐτῷ ἐλευθερίαν ἀγωγὴν, ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς τὰς σχολὰς τῶν ῥητόρων καὶ ἀφῆκεν αὐτὸν ἵνα συνάγῃ σχέσεις μετὰ νέων φιλοδόξων καὶ πλουσίων. Ὁ Ἀπολλόδωρος ὠνειρεύετο τιμὰς, ἰσχύν· ἴσως ἤθελεν αἰσχύνεσθαι καθήμενος ὄπισθεν τῆς πατρικῆς τραπέζης. Ὁπωσδήποτε ὁ Πασίων δὲν εἶχε μεγάλην πίστιν εἰς τὴν φιλεργίαν καὶ νοημοσύνην τοῦ υἱοῦ, ἵνα ἐπιτρέψῃ αὐτῷ τὴν διεύθυνσιν ἔργου ἀπαιτοῦντος ἐν πάσῃ ὥρᾳ καὶ στιγμῇ προσοχήν· ἀπέβλεψε λοιπὸν πρὸς τὸν Φορμίωνα, ὅπως διαδεχθῇ αὐτὸν ἐν τῷ ἔργῳ του. Ὁ Πασίων ἐκέκτητο τότε οὐ μόνον τὴν τράπεζαν ἀλλὰ καὶ ἀσπιδοπηγεῖον, καὶ συνέγραψε μετὰ τοῦ Φορμίωνος συμβόλαιον, δι' οὗ ἐμισθοῦτο πρὸς αὐτὸν τὰ δύο καταστήματα. Ἐν μὲν τῷ ἀσπιδοπηγείῳ ἐξεμίσθου τὸ ὑλικὸν καὶ τοὺς ἐργαζομένους δούλους, ἐν δὲ τῇ τραπέζῃ τοὺς πελάτας καὶ τὴν χρῆσιν τῶν κεφαλαίων, ἅπερ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν κατέθηκαν ἐν τῷ ταμείῳ τῆς τραπέζης. Ἂν ὁ Φορμίων δὲν ἦτο γνωστὸς οὐδ' ἠγαπᾶτο ὑπὸ τῶν πελατῶν, ἂν οὗτοι δὲν ἐλάμβανον, δὸς εἰπεῖν, μέρος εἰς τὸ συμβόλαιον, ὁ Φορμίων δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς ὑποχρεώσεις του· τὸ οὐσίδιον, ὅπερ ἴσως συνήγαγεν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀπελευθερώσεως του, ἤθελε τάχιστα ἐξαντληθῇ· ἀλλ' ὡς λέγει ὁ Δημοσθένης διηγούμενος τὴν παραχώρησιν ταύτην *ἐπίσειε ἀφορμὴ πασῶν ἐστὶ μεγίστη πρὸς χρηματισμόν* (1). Ἀντὶ ν' ἀποσυρθῶσι καὶ νὰ φύγωσι τὰ χρήματα συνέῤῥευσαν, οἱ δὲ συνηθίζοντες νὰ ἐπιτρέπωσιν εἰς τὴν τράπεζαν τὰ συμφέροντά των, εἶδον μετὰ χαρᾶς, νέον δραστήριον διαδεχόμενον γέροντα.

Ἓν ἔτος ἢ ἓν καὶ ἥμισυ ἔτος μετὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ παραχωρητηρίου συμβολαίου, αἰσθανόμενος ὁ Πασίων τὸν θάνατον προσεγγίζοντα, ἠθέλησε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ μέλλον τῶν τέκνων καὶ τὴν περιουσίαν του· ἔμελλε νὰ ἐγκαταλείψῃ θνήσκων χήραν καὶ δύο υἱοὺς, τὸν μὲν Ἀπολλόδωρον ἤδη εἰς νόμιμον ἡλικίαν καὶ τὸν Πασικλέα μειράκιον, ἡ δὲ περιουσία αὐτοῦ ἦν ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων τότε ἐν Ἀθήναις. Εἶχε 20 ταλάντων ἀκίνητον περιουσίαν καὶ 40 τάλαντα ἐν τραπεζιτικαῖς ἐργασίαις, ἐν ναυτοδανείοις, ἐν ὑποθήκαις, ἐν δανείοις παντὸς εἴδους στηριζομένοις βεβαίως ἐπὶ ἰσχυρῶν ἐγγυήσεων, ἦσαν ἐν συνόλῳ 60 τάλαντα, ἤτοι ἐπέκεινα τῶν 330,000 φράγκων. Εἴδομεν δὲ ἐκ τοῦ παραδείγματος τοῦ Δημοσθένους τί ἠδύνατο νὰ γίνῃ ὀρφανικὴ περιουσία ἐν χερσὶν ἀπίστων κηδεμόνων, πῶς ἐχάνετο χωρὶς οὐδ' ἴχνος ἐξ αὐτῆς ν' ἀπομείνῃ. Ἵνα ἀποφύγῃ τὸν κίνδυνον τοῦτον ὁ Πασίων ἀπέβλεψε πρὸς ἄνθρωπον τοῦ ὁποίου τὴν νοημοσύνην καὶ εὐθύτητα εἶχε δοκιμάσει, πρὸς τὸν πρώην ὑπάλληλον καὶ διάδοχον αὐτοῦ Φορμίωνα καὶ εἰς αὐτὸν ἐπέτρεψε τὴν κηδεμονίαν τοῦ υἱοῦ του Πασικλέους, προστιθεὶς εἰς αὐτὸν, ἐν εἴδει οἰκογενειακοῦ συμβουλίου ἄλλους τινὰς φίλους καὶ συγγενεῖς. Ἵνα δ' ἔτι μᾶλλον ἐξασφαλισθῇ κατὰ τοῦ Φορμίωνος, ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ὑποσχεθῇ ὅτι θέλει νυμφευθῇ τὴν χήραν αὐτοῦ, εἰς ἣν ἔδιδεν ὡς προῖκα 2 τάλαντα, κατατεθειμένα, τὸ μὲν ἐν Ἀττικῇ, τὸ δὲ ἐν τῇ νήσῳ Πεπαρήθῳ, μίαν οἰκίαν ἐκτιμωμένην 100 μνᾶς, μετὰ τῶν περιεχομένων σκευῶν, ὑπηρετριῶν, κοσμημάτων καὶ πάντων τῶν ἀναγκαίων, ὅπως διαγάγῃ τὸν συνήθη βίον παρὰ ταῖς γυναιξὶ τῶν πλουσίων τραπεζιτῶν. Πάντες ἢ σχεδὸν πάντες οἱ τραπεζῖται ἦσαν ξένοι· τινὲς δὲ ἐκ τῶν μετοίκων καὶ ἀπελευθέρων τούτων, οἱ πλεῖω κερδίσαντες ἐλάμβανον περὶ τὰ τέλη τοῦ σταδίου αὐτῶν τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου.

---

(1) Δημοσθέν. ὑπὲρ Φορμίωνος σελ. 958.—Σ. Μ.

Digitized

Ἐν τοσούτῳ, παραδεδομένοι ὁλόκληροι εἰς χρηματισμὸν, δὲν εἶχον τὰς ὀρέξεις ἐκείνας, τὴν ἕξιν τοῦ ζῆν ἐκτὸς τῆς οἰκογενείας, ἣν παρεῖχε τοῖς πολίταις ἡ μετοχὴ εἰς τὰ κοινὰ τῆς πατρίδος πράγματα· ἡ οἰκιακὴ εὐδαιμονία καὶ ἡ οἰκογενειακὴ ἀγάπη ἦσαν βεβαίως ἡ μόνη ἀνάπαυσις καὶ ἡ μόνη χαρὰ ἣν εὕρισκον μετὰ τὰς κερδοσκοπικὰς αὐτῶν μερίμνας. Ὅθεν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ σύζυγος ἐλάμβανε μεῖζον μέρος ἐν τῷ βίῳ αὐτῶν ἢ ἐν τῷ τῶν πολιτῶν. Ἐν ταῖς οἰκογενείαις ταύταις, ἐν αἷς ὁ σύζυγος ὠθεῖτο ὑπὸ τῆς ταπεινότητος τῆς νομικῆς αὐτοῦ κατασταστάσεως πρὸς τὴν ἑστίαν, πρὸς τὴν στενὴν συζυγικὴν σχέσιν, ἡ γυνὴ παρίστα πρόσωπον ὑψηλότερον τοῦ παρεχομένου αὐτῇ ἐν ἄλλαις οἰκογενείαις ὑπὸ τῶν ἠθῶν τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν. Κοινωνὸς καταστάσεως ταπεινῆς ἐν ἀρχῇ, ἀλλ' ἀδιακόπως αὐξανομένης, ὑπερέβη, οὕτως εἰπεῖν, βῆμα πρὸς βῆμα, ὅλας τὰς βαθμίδας αὐτῆς, συμμετέσχε τῶν προσπαθειῶν, τῶν συγκινήσεων καὶ τῶν κινδύνων πρὸς ἀπόκτησιν αὐτῆς. Χωρὶς νὰ παρευρίσκηται ἐν τῇ τραπέζῃ, ὅπερ δὲν ἐπέτρεπον τὰ ἤθη τῶν ἀρχαίων, ἠδύνατο ὅμως νὰ παράσχῃ ὠφελείας εἰς τὸν σύζυγον διὰ τῆς ἐπιτηδειότητος, τῆς πρακτικῆς ἐκείνης συνέσεως, τὴν ὁποίαν δεικνύουσι πολλάκις αἱ γυναῖκες ἐν τῷ ἐμπορίῳ καὶ ἥτις ἀναδεικνύει πολλάκις αὐτὰς ἀπαραμίλλους διευθυντὰς καταστημάτων. Πολλαὶ παρεῖχον καλὰς συμβουλὰς τοῖς συζύγοις αὐτῶν, καὶ διὰ τῶν φίλων εἰς ἃς ἐσύχναζον καὶ διὰ τῶν λόγων οὓς συνέλεγον ὠφελίμους πληροφορίας περὶ τῶν δανεισῶν καὶ ὀφειλετῶν αὐτῶν, καὶ ἐποδηγέτουν διὰ τῆς εὐρίνου αὐτῶν ὁδηγίας τοὺς συζύγους ἐν τῇ διαθέσει τῶν κεφαλαίων αὐτῶν. Οὕτως ἡ ἐν ἀρχῇ ἁπλῆ παλλακὶς τοῦ ἔτι ἀπόρου καὶ ἄνευ δικαιωμάτων δούλου καθίστατο τοιουτοτρόπως, δυνάμει μακρᾶς καὶ ἀμοιβαίας ἐμπιστοσύνης, διὰ τῆς ἐπιῤῥοῆς ἐκδουλεύσεων γενομένων μετὰ μετριοφροσύνης μᾶλλον σύζυγος τῆς γυναικὸς πλουσίου Ἀθηναίου, Περικλέους ἢ Ἀλκιβιάδου τινός.

Ἡ σύζυγος τοῦ τραπεζίτου ἦτο ἐνήμερος ἐν ταῖς ὑποθέσεσι τῆς τραπέζης. Ἐπεκράτησε λοιπὸν ἡ συνήθεια ἐν τῷ κύκλῳ τούτῳ τῶν ἐμπόρων, ὥστε ὅταν τις ἔφθανεν εἰς τὴν ἀκμὴν ν' ἀφήσῃ διὰ τοῦ θανάτου καὶ οἰκογένειαν καὶ ὑποθέσεις, νὰ κληροδοτῇ τὴν γυναῖκά του τῷ ἐκλεχθέντι ὡς διαδόχῳ αὐτοῦ. Ὁ πρῶτος τῆς τραπέζης ὑπάλληλος, πρώην δοῦλος ἐκείνου, τοῦ ὁποίου ἴσως καὶ συνεργάτης κατέστη διὰ τῆς χειραφετήσεως, ἐνυμφεύετο τὴν χήραν, ἐλάμβανε τὴν κηδεμονίαν τῶν τέκνων καὶ ἐξηκολούθει τὸ ἀρξάμενον ἔργον. Ἡ γυνὴ ἦν παρεῖχεν αὐτῷ ἡ τελευταία τοῦ θανόντος θέλησις, ἦν συνάμα βοηθὸς, ἧς ἡ πεῖρα ἦν αὐτῷ ὠφέλιμος καὶ ἐπόπτης κωλύουσα αὐτὸν, ἵνα μὴ στερήσῃ τὰ τέκνα τῆς μερίδος αὐτῶν ἐκ τῆς κτηθείσης ἤδη οὐσίας καὶ ἐκ τῶν μελλουσῶν ὠφελειῶν.

Ὁ συνδυασμὸς οὗτος, τοῦ ὁποίου πολλάκις εἶχον δοκιμάσει τὰ πλεονεκτήματα, ἔσχεν ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος περιστάσει κάλλιστα ἀποτελέσματα. Ὁ Πασίων ἐφάνη εὐτυχέστερος τοῦ συγχρόνου αὐτοῦ, τοῦ πατρὸς τοῦ Δημοσθένους. αἱ εὐχαὶ αὐτοῦ ἐπραγματοποιήθησαν, καὶ αἱ προϋποθέσεις αὐτοῦ ἐπεκυρώθησαν ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος. Ἡ χήρα τοῦ Πασίωνος ἔζησεν ἐν ὁμονοίᾳ μετὰ τοῦ Φορμίωνος, ἐγέννησεν ἐξ αὐτοῦ πολλὰ τέκνα, καὶ ἐφόσον ἔζησε περιέσειλε τὸν ἀνήσυχον καὶ ζηλότυπον χαρακτῆρα τοῦ Ἀπολλοδώρου, τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ αὐτῆς ἐκ τοῦ πρώτου γάμου· ἐμπόδισε τὸν ἀεικίνητον τοῦτον ἄνθρωπον ν' ἀνεγερθῇ κατὰ τῆς θελήσεως τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ νὰ παράσχῃ πράγματα τῷ Φορμίωνι, ὅστις ἐν τῷ μέρει ἐδείχθη τίμιος, καὶ κατὰ τοῦτο πολὺ διάφορος τῶν κηδεμόνων τοῦ Δημοσθένους ἐξεπλήρωσε πάντας τοὺς ὅρους τοῦ συνταχθέντος ὑπ' αὐτοῦ συμβολαίου· ἔδειξε φροντίδα καὶ στοργὴν πατρικὴν διὰ τὸν πρόγονον καὶ ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν αὐτοῦ διατελοῦντα Πασικλέα, ὅστις οὐδέποτε παρεσύρθη ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀπολλοδώρου, οὐδ' ἠθέλησεν ἑνωθεὶς μετ' αὐτοῦ νὰ ταπεινώσῃ καὶ ἀπογυμνώσῃ τὸν Φορμίωνα. Ὁπωσδήποτε ὁ Φορμίων φαίνεται ἐν τῇ μετὰ τοῦ Ἀπολλοδώρου διαφορᾷ ἐμφορούμενος ὑπὸ πνεύματος συμβιβαστικοῦ, ὡς μηδέποτε λησμονήσας τὰς εὐεργεσίας, ἃς ὤφειλε τῷ πατρὶ τοῦ ἀσπόνδου αὐτοῦ ἐχθροῦ· προὐχώρησε δὲ, ἵνα ἀποφύγῃ δημοσίαν σύγκρουσιν, μέχρι τῶν ἐσχάτων ὁρίων τῶν παραχωρήσεων, καὶ μόνον, ἵνα ὑπερασπισθῇ ἑαυτὸν προσβαλλόμενος, δέκα καὶ ὀκτὼ ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πασίωνος, τῷ 352, κατήντησε νὰ διεξαγάγῃ κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ πρώην κυρίου αὐτοῦ τὴν δίκην, ἐν ᾗ ὁ Δημοσθένης παρέσχεν αὐτῷ τὴν συνδρομὴν τῆς δικανικῆς αὐτοῦ τέχνης καὶ τῆς ῥητορικῆς του μεγαλοφυΐας. Ὁ τοῦ Δημοσθένους λόγος ἐπιγράφεται «Παραγραφὴ ὑπὲρ Φορμίωνος»· ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη δηλοῖ ποῖον εἶναι τὸ θέμα τοῦ φεύγοντος· δηλ. οὗτος διατείνεται διὰ διαφόρους λόγους, ὅτι ἡ κατηγορία εἶναι ἀπαράδε-

Digitized by

κτος. Ἀλλ' ἐνταῦθα ὡς καὶ ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις τοῖς ἐπιγραφομένοις παραγραφαῖς, ὁ ῥήτωρ δὲν περιορίζεται, ἵνα ἀποδείξῃ τὰ νομικὰ ἐπιχειρήματα τὰ ζηρίζοντα τὴν περὶ τοῦ ἀπαραδέκτου τῆς κατηγορίας πρότασίν του. Δὲν θέλει νὰ παράσχῃ ὑπόνοιαν ὅτι μεταχειρίζεται τὸ προκάλυμμα τοῦτο, ἐπειδὴ οὐ πέποιθε τῷ δικαίῳ αὐτοῦ· ἐνταῦθα ὡς καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ὁμοιογενέσι λόγοις, χωρὶς νὰ πραγματευθῇ τὴν κυρίαν ὑπόθεσιν μετὰ τῆς αὐτῆς διεξοδικότητος καὶ λεπτομερῶς, ὡς ἂν ἐσυζήτει αὐτὴν, ἅπτεται ὅμως αὐτῆς, ζητεῖ ν' ἀποδείξῃ ὅτι καλύπτεται διὰ τῆς ἀσπίδος ταύτης, ἁπλῶς διότι οὕτω διατάσσει ὁ νόμος καὶ ὅτι ἂν ἐπρόκειτο ν' ἀγωνισθῇ δι' ἄλλων ὅπλων, πάλιν ἤθελεν εἶναι βέβαιος περὶ τῆς νίκης. Εὑρίσκεται λοιπὸν ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ σχεδὸν ἡ ἀναγκαία ὕλη, ὅπως γράψῃ τις τὴν ἱστορίαν τῶν ἐρίδων τοῦ Ἀπολλοδώρου μετὰ τοῦ Φορμίωνος· ἐκεῖ ἔνθα ὑπάρχουσιν ἀσάφειαί τινες, δύναται νὰ ζητήσῃ διασαφίσεις ἐξ ἑνὸς τῶν ὀκτὼ λόγων τῶν ἀπαγγελθέντων ὑπ' αὐτοῦ τοῦ φιλοδίκου Ἀπολλοδώρου, ἐν ἄλλαις δίκαις, πάντες οἱ λόγοι οὗτοι παρέχουσιν ἡμῖν πληροφορίας περὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ Πασίωνος καὶ τῆς κληρονομίας αὐτοῦ.

Καθ' ὅσον δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἐκ τῆς παρὰ Δημοσθένει περιλήψεως τῆς διαθήκης τοῦ Πασίωνος, ὁ γέρων ὅστις ἐγίνωσκεν ὅτι ὁ υἱός του Ἀπολλόδωρος ἦν ἀκατάστατος καὶ πολυέξοδος, φαίνεται ὅτι ἠθέλησε νὰ μείνῃ ἡ κληρονομία αὐτοῦ ἀδιαίρετος μέχρι τῆς ἐνηλικιότητος τοῦ δευτεροτόκου υἱοῦ του. Ὁ Φορμίων καὶ οἱ συγκηδεμόνες αὐτοῦ φαίνεται ὅτι διεχειρίσθησαν αὐτὴν ὡς φρόνιμοι ἄνθρωποι καὶ παρεῖχον τῷ προτοτόκῳ υἱῷ τὸ ἥμισυ τοῦ κοινοῦ εἰσοδήματος. Τοιουτοτρόπως ἐσώζετο ἡ περιουσία ἐπὶ ὀκτὼ ἔτη καθ' ἃ δὲν ἠδύνατο νὰ κατασωτεύσῃ αὐτὴν ὁ Ἀπολλόδωρος. Δυστυχῶς ἵνα ἡ περιουσία ὑποβληθῇ εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς διαχειρίσεως ἀπῃτεῖτο ἡ συγκατάθεσις τοῦ Ἀπολλοδώρου, ὅστις νυμφευμένος ἤδη ὤν, ἴσως μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ πλουσίου πολίτου Δεινίου, ἠδύνατο ν' ἀπαιτήσῃ τὴν μερίδα του ἐκ τῆς κληρονομίας. Ὁ Ἀπολλόδωρος τότε μόνον ἤθελε συγκατατεθῇ εἰς τὸ ἀδιαίρετον τῆς κληρονομίας, ἂν ἐλάμβανε τὴν διαχείρησιν αὐτῆς, ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ Πασικλῆς ἐκινδύνευε μόνον ἀπομεινάριά τινα νὰ εὕρῃ κατὰ τὴν ἐνηλικιότητα αὐτοῦ· ὅθεν ἐν τῷ συμφέροντι τοῦ ὀρφανοῦ, οἱ κηδεμόνες προὐτίμησαν νὰ προβῶσιν ἀμέσως εἰς τὴν διαίρεσιν.

Ὁ Ἀπολλόδωρος δὲν φαίνεται παρεμβαλὼν ἐμπόδια οὔτε κατὰ τὴν διανομὴν ταύτην, ἥτις παρεῖχεν αὐτῷ σημαντικὴν περιουσίαν, οὔτε, ὀλίγον πρότερον, κατὰ τὴν τελευταίαν νόσον τοῦ πατρός του, ὅταν οὗτος ἐδήλωσε τὴν ληφθεῖσαν ἀπόφασιν παρ' αὐτοῦ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς, ὁ Ἀπολλόδωρος, ὅστις ἤλπισεν ὅτι θέλει μείνει κηδεμὼν τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τῆς μητρὸς καὶ κύριος συμπάσης τῆς κληρονομίας, δὲν ἀπέκρυψεν ἐπὶ πολὺ τὴν ἐκ τῆς ἀποτυχίας του ἀγανάκτησιν. Ἡ χήρα τοῦ Πασίωνος καθιερώσασα ὡς εἴθιστο μῆνάς τινας εἰς τὴν θλῖψιν καὶ τὸ πένθος, ὑπήκουσεν εἰς τὴν τελευταίαν θέλησιν τοῦ ἀποθανόντος· καὶ ἐνυμφεύθη τὸν Φορμίωνα. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ Ἀπολλόδωρος ἀπῆν ἐξ Ἀθηνῶν ὡς τριήραρχος, ὅτε δὲ ἐπανῆλθεν ἐκήρυξε γεγωνυίᾳ τῇ φωνῇ τὴν ἀγανάκτησιν αὐτοῦ διὰ τὴν μετὰ τοῦ Φορμίωνος κηδεστίαν· μετεχειρίσθη τὸν Φορμίωνα μετὰ μεγίστης περιφρονήσεως, καὶ ἰσχυριζόμενος ὅτι προσεβάλλοντο οὕτω καὶ τὰ συμφέροντα καὶ ἡ τιμὴ αὐτοῦ ἠπείλησε τὸν Φορμίωνα, ὅτι θέλει καταδιώξει αὐτὸν δικαστικῶς· ἤδη δὲ ἡ μήνυσις εἶχε κατατεθῇ εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ ἄρχοντος. Δὲν φαίνεται ὅμως πῶς ὁ Ἀπολλόδωρος ἠδύνατο νὰ διεξαγάγῃ μέχρι τέλους τὴν παράβολον ταύτην ἀγωγήν. Οὐδὲν σαφέστερον τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀθωότητος τοῦ Φορμίωνος. Οὐχ ἧττον ὅμως ἡ δίκη ἤθελε προξενήσει θόρυβον καὶ σκάνδαλα, ἐξ ὧν ἤθελε προσβληθῇ ἡ μνήμη τοῦ Πασίωνος, ἡ ὑπόληψις τοῦ Φορμίωνος καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ καὶ ἡ πίστωσις τῆς τραπέζης· ὅθεν παρενέβησαν φίλοι, ἡ μήτηρ ἔπειτα ὁ μητρυιὸς ἔδειξαν πρῶτοι ἐπιθυμίαν συμβιβασμοῦ, ὥστε βεβαίως ἤρχισε νὰ ἐννοῇ ὁ Ἀπολλόδωρος ὅτι ὑπὲρ τὸ δέον προέβη· ἀπέσυρεν ὅθεν τὴν ἀγωγὴν καὶ ἤρχισαν αὖθις σχέσεις μεταξὺ Ἀπολλοδώρου καὶ τῶν δύο νεονύμφων.

Ἴσως δὲ διὰ χρηματικῆς τινος ἐκδουλεύσεως, ἣν παρέσχεν ἢ ὑπεσχέθη, ἐπέτυχεν ὁ Φορμίων νὰ συμβιβασθῇ μετὰ τοῦ ἀνιαροῦ τούτου προγόνου. Ὁ Ἀπολλόδωρος ἐπεθύμει ν' ἀναδειχθῇ ἐν Ἀθήναις, δὲν ἦτο δὲ οὔτε ἐκ λαμπρᾶς οἰκογενείας, οὔτε μεγάλα εἶχε πλεονεκτήματα· ἤθελεν ἑπομένως νὰ ἐπισύρῃ τὰ βλέμματα διὰ τῆς ἀναπτυσσομένης ὑπ' αὐτοῦ δραστηριότητος καὶ διὰ τῆς ἐπιδείξεως. Ἵνα καταστῇ γνωστὸς ἐνήγαγεν εἰς δίκην πολιτικὴν τοὺς πλείστους ῥήτορας καὶ στρατηγούς. Τὰς δὲ χορηγίας, τριηραρχίας καὶ πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο νὰ ἐπισύρῃ ἐπ' αὐτοῦ τὰ βλέμματα ἐ-

Digitized by Google

πεζήτει μετὰ τοσαύτης σπουδῆς, μεθ' ὅσης ἄλλοι ἀπέφευγον τὰς *ἀγγαρείας* ταύτας. Ὁ πλοῦτος τῶν ἐνδυμάτων αὐτοῦ, οἱ ἀκολουθοῦντες αὐτὸν δοῦλοι, αἱ διὰ μεγάλης δαπάνης διατηρούμεναι ὑπ' αὐτοῦ ἑταῖραι, τὰ πάντα ἐχρησίμευον αὐτῷ, ὅπως καταστῇ γνωστός· ἤθελεν ὥστε διερχόμενον αὐτὸν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς νὰ δεικνύωσι πρὸς ἀλλήλους αὐτὸν ἀστοὶ καὶ ξένοι λέγοντες, ἰδοὺ ὁ υἱὸς τοῦ περιφήμου τραπεζίτου Πασίωνος.

Τοιαύτας ἔχων διαθέσεις ὁ Ἀπολλόδωρος εἶχεν ἀνάγκην χρημάτων καὶ πολλῶν μάλιστα χρημάτων· ὅθεν βλέπομεν αὐτὸν πολλὰ ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ φυλλομετροῦντα τὰ ἔγγραφα καὶ τὰ κατάστιχα τῆς τραπέζης· δυνάμει δὲ σημειώσεων εὑρισκομένων ἐν αὐτοῖς, εἰσπράττει παλαιὰ δάνεια, ἀπαιτεῖ τὰς ὀφειλὰς καθόσον ἑκάστη τούτων καθίσταται ἀπαιτήσιμος, καὶ ὅταν τοῦτο εἶναι δυνατὸν καταδιώκει αὐτὰς δικαστικῶς. Διὰ τῶν ἀπαιτήσεων τούτων κατώρθωσε νὰ εἰσπράξῃ ὁ Ἀπολλόδωρος σχεδὸν 20 τάλαντα, (112, 000 φραγκ), ἅπερ ἔπρεπε νὰ διανεμηθῶσιν ἐξίσου ὡς μέρος τῆς κληρονομίας, μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Πασικλέους· ἀλλ' ἂν πιστεύσωμεν τῷ Δημοσθένει ἐσφετερίσθη πλέον τοῦ ἡμίσεως· δηλαδὴ ἔλαβεν ἓν εἶδος μεσιτείας ἐπὶ τῶν εἰσπραχθέντων· εἶχε δὲ τοσούτῳ μείζω ἀνάγκην ἐπειδὴ τὸ μεταξὺ Πασίωνος καὶ Φορμίωνος συναφθὲν ποτε συμβόλαιον λῆξαν ἤδη εἶχεν ἐλαττώσει τὰ εἰσοδήματα αὐτοῦ.

Ἐν ἔτει 362 ὁ δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Πασίωνος ἐνεγράφη ἐν τοῖς πολίταις· ἐσχημάτισαν λοιπὸν τότε δύο μερίδας ἐκ τῶν δύο καταστημάτων, τῆς τραπέζης καὶ τοῦ ἀσπιδοπηγείου, τὰ ὁποῖα ἀπὸ δέκα ἐτῶν διεχειρίζετο ὁ Φορμίων. Τῷ Ἀπολλοδώρῳ δὲ ὡς πρωτοτόκῳ ἀφέθη ἡ ἐκλογή· ἐξελέξατο δὲ τὸ ἀσπιδοπηγεῖον καὶ ἡ τράπεζα ἔμεινε τῷ Πασικλεῖ καὶ ἐμισθώθη εἰς τρεῖς συνεταίρους τὸν Ξένωνα, τὸν Εὐφραῖον, τὸν Εὔφρονα καὶ τὸν Καλλίστρατον ἀντὶ ἑνὸς ταλάντου κατ' ἔτος, δηλ. 40 μνᾶς ὀλιγώτερον τοῦ πληρονομένου ὑπὸ τοῦ Φορμίωνος ποσοῦ.

Καίτοι δὲ ὑπεβιβάσθη ὁ μισθὸς τῆς τραπέζης, πάλιν ἐπέκειτο φόβος μὴ οἱ ἐνοικιασταὶ δὲν δυνηθῶσι νὰ ἐκπληρώσωσι τὰς ὑποχρεώσεις αὐτῶν, ἐπειδὴ ἡ ἀποχώρησις τοῦ Φορμίωνος ἀφῄρει ἀπὸ τοῦ καταστήματος πολὺ ἐκ τῆς ἀξίας αὐτοῦ· ἅμα δὲ ἔλαβε καὶ ἐπεκύρωσεν ὁ Πασικλῆς τοὺς λογαριασμοὺς τῆς κηδεμονίας τοῦ Φορμίωνος, ὁ τελευταῖος οὗτος ἵδρυσεν ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ ἰδίαν τράπεζαν εἰς ἣν βεβαίως ἠκολούθησαν αὐτὸν οἱ πλεῖστοι πελάται καὶ τὰ πλεῖστα κατατεθειμένα κεφάλαια. Ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἱδρυθεῖσα τράπεζα κατέστη ἐντὸς ὀλίγου μία τῶν ἐπισημοτέρων τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ἑλλάδος ὅλης· Ὁ δὲ διευθυντὴς αὐτῆς ἠδυνήθη πολλὰ νὰ παράσχῃ τῇ πολιτείᾳ χρήματα καὶ νὰ βοηθήσῃ αὐτὴν διὰ τῆς πιστώσεώς του, ὅπως προμηθευθῇ ἐν καιρῷ λιμοῦ σῖτον ἀπὸ τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου καὶ ὡς λέγει ὁ Δημοσθένης *Τοσαῦτα γάρ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, χρήματ' ὑμῖν ἀνεγνώσθη προσηυπορηκὼς ὅσ' οὔθ' οὗτος οὔτ' ἄλλος οὐδεὶς κέκτηται. Πίστις μέντοι Φορμίωνι παρὰ τοῖς εἰδόσι καὶ τοσούτων καὶ πολλῷ πλειόνων χρημάτων ἐστί, δι' ἧς καὶ αὐτὸς αὑτῷ καὶ ὑμῖν χρήσιμός ἐστιν.* Ἀπὸ τοῦ 360 ὁ Φορμίων ὡς πάλαι ποτὲ ὁ κύριος αὐτοῦ ἔλαβε τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου.

Τοιαύτη λαμπρὰ ἐπιτυχία δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ κινήσῃ τὸν φθόνον τοῦ Ἀπολλοδώρου. Ἡ μήτηρ του, ἡ χήρα τοῦ Πασίωνος, ἀπέθανε τὸ ἔτος αὐτὸ ἤτοι αὐτὸ καθ' ὃ ὁ Φορμίων ἐγένετο πολίτης Ἀθηναῖος. Ἀποθνήσκουσα δὲ ἐκληροδότησε τοῖς παισὶ τοῦ Ἀπολλοδώρου 2, 000 δραχμῶν· ἀλλ' οὗτος μὴ ἀρκούμενος εἰς τὸ κληροδότημα προσαπῄτει 3000 δραχμ. προσέτι δὲ καὶ μίαν δούλην καὶ μέρος τῶν ἐνδυμάτων καὶ κοσμημάτων καὶ ὠμίλει πάλιν περὶ δίκης· πολλοὶ δὲ συγγενεῖς ἐμεσολάβησαν πάλιν· ὁ Φορμίων ἐνέδωκε καὶ ἐπλήρωσεν ἐν συνόλῳ 5000 δρχ. καὶ τὰ ἀπαιτηθέντα σκεύη· ἡ δὲ κληρονομία διεμοιράσθη εἰς τέσσαρα μέρη καὶ διενεμήθη εἰς ἕκαστον τῶν ἐκ τῶν δύο γάμων γεννηθέντων τεσσάρων υἱῶν. Τούτων δὲ γενομένων ἐν τῇ ἀκροπόλει ἐν αὐτῷ τῷ Παρθενῶνι ὡμολόγησεν ἐνώπιον μαρτύρων ὁ Ἀπολλόδωρος ὅτι οὐδὲν πλέον ἀπῄτει παρὰ τοῦ Φορμίωνος καὶ ὅτι οἱ λογαριασμοὶ αὐτῶν ἐξεκαθαρίσθησαν. Ἡ δὲ τότε γενομένη συμφωνία καὶ ἡ γενικὴ οὕτως εἰπεῖν ἄφεσις συνεγράφησαν ἐν εἴδει διαιτητικῆς ἀποφάσεως καλουμένης *γνώσεως* ὑπὸ τοῦ Δεινίου τοῦ πενθεροῦ τοῦ Ἀπολλοδώρου, τοῦ Νικίου τοῦ γυναικαδέλφου αὐτοῦ, (συγκηδεστοῦ) ὡς καὶ τοῦ Λυσίνου καὶ Ἀνδρομένους, τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Φορμίωνος, οἵτινες ἐφρόντισαν νὰ γραφῇ ἐν τῇ *γνώσει* ὅτι χαριζόμενος καὶ χάριν τῆς ὁμονοίας συγκατετέθη ὁ Φορμίων εἰς τὴν τοιαύτην θυσίαν. Ἵνα δὲ κάλλιον ἀποδείξῃ τὴν εὐαρέσκειαν αὐτοῦ ὁ Ἀπολλόδωρος ἐτίμησε τὸν μητρυιὸν αὐτοῦ δανεισθεὶς παρ' αὐτοῦ δύο τάλαντα, τὰ ὁποῖα οὐδέποτε ἀπέδωκε.

Digitized by Google

Καί περ κληρονομήτας, καί περ δανεισθείς ὁ Ἀπολλόδωρος ἐπί μᾶλλον καί μᾶλλον κατάχρεως ἀπέβαινε· καθ' ὅσον δὲ ηὔξανον αἱ χρηματικαί αὐτοῦ ἀνάγκαι, ηὔξανε καί ἡ ὀργή αὐτοῦ· δὲν ἠνείχετο νὰ βλέπῃ τὸν Φορμίωνα, ἄνθρωπον μηδαμινόν, ὀψίπλουτον, μᾶλλον πλουτοῦντα καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν καί ἀπολαμβάνοντα γενικῆς ὑπολήψεως, ἐν ᾧ αὐτός, ὁ κληρονόμος μιᾶς τῶν πλουσιωτέρων τῶν Ἀθηνῶν οἰκογενειῶν, ἠσθάνετο τὴν δημοσίαν γνώμην ἀποστρεφομένην ἀπ' αὐτοῦ καί ἠρίθμει πλέον τὰς ὥρας, αἵτινες ἐχώριζον αὐτὸν ἀπὸ τῆς καταστροφῆς, τῆς πενίας καί τῆς ἀτιμίας. Ἀναπολῶν δὲ ἀδιακόπως τὴν ἀντίθεσιν ταύτην ἐν τῷ ἀνησύχῳ καί παρωξυμένῳ πνεύματι αὐτοῦ, κατήντησε νὰ πιστεύσῃ ὅτι ὁ Φορμίων τὸν ἔκλεψε καί ὅτι κατεκράτησε τὸ κάλλιστον μέρος τῆς κληρονομίας αὐτοῦ. Δεκαοκτὼ λοιπὸν ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πασίωνος καί δέκα μετὰ τὸν τῆς χήρας αὐτοῦ, μετὰ τὴν τακτικὴν καί ὁριστικὴν ἄφεσιν τὴν δοθεῖσαν τῷ Φορμίωνι, ἀπήτησεν ὁ Ἀπολλόδωρος παρ' αὐτοῦ διὰ δικαστικῆς ἀγωγῆς εἴκοσι τάλαντα, (112, 000 φρ.), ἅτινα παρίστων ὡς διετείνετο τὸ κεφάλαιον καί τοὺς τόκους, μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς δίκης, τοῦ ποσοῦ ὅπερ ὁ Πασίων ἐκχωρήσας τῆς τραπέζης ἀφῆκεν ὡς δάνειον τῷ διαδόχῳ αὐτοῦ, ὅστις ἐσφετερίσθη αὐτό.

Ἐκ τῆς ἀπαντήσεως τοῦ Δημοσθένους καί ἐκ λόγου αὐτοῦ τοῦ ἰδίου Ἀπολλοδώρου, τοῦ κατὰ Στεφάνου, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν τὰς ἀναποδείκτους ὑποθέσεις, τὰ ψεύδη, τοὺς ἀνισχύρους λόγους, οὓς ἐπεσώρευσεν ὁ Ἀπολλόδωρος, ἵνα παράσχῃ εἰς τὴν ἀγωγὴν αὐτοῦ ὄψιν ὁμοιαληθῆ. Οὐδέποτε, διετείνετο, ἄνευ τῶν ὑπὸ τοῦ πατρός του δανεισθέντων χρημάτων, ἤθελε δυνηθῇ ὁ Φορμίων ἐκ τοιαύτης ἀφετηρίας νὰ φθάσῃ εἰς τὸν πλοῦτον, ἐν' ᾧ αὐτὸς ὁ Ἀπολλόδωρος, ὁ υἱὸς τοῦ πλουσίου Πασίωνος, ἀπώλεσε τὴν ἰδίαν οὐσίαν λειτουργῶν τῇ πατρίδι. Ἂν δὲ δὲν δύναται ν' ἀποδείξῃ τὰ λεγόμενα ὑπ' αὐτοῦ, τούτου αἰτία εἶναι ὅτι ὁ Φορμίων κατέστησε πᾶσαν ἀπόδειξιν ἀδύνατον, πείσας τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ν' ἀφανίσῃ τὰ ἔγγραφα τοῦ πρώτου αὐτῆς συζύγου, τὰ κατάστιχα τῆς τραπέζης. Ἄλλως τε ὁ μεταξὺ τῆς μητρὸς αὐτοῦ καί τοῦ Φορμίωνος γάμος εἶναι ἄκυρος, ἐπειδὴ οὐδέποτε ὁ Πασίων ἤθελεν ἀνεχθῇ τὴν ἰδέαν νὰ νυμφευθῇ ἡ σύζυγος αὐτοῦ τὸν ἄθλιον τοῦτον ἀπελεύθερον. Τὸ συμβόλαιον τῆς ἐκμισθώσεως, ἡ διαθήκη, ταῦτα πάντα εἶναι πλαστὰ ἔγγραφα, δὲν κατεμήνυσε δὲ αὐτὸν πρότερον, ἐπειδὴ ὁ Φορμίων ὑπεσχέθη αὐτῷ ἀποζημίωσιν, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν διετήρησε τὴν δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν, ἀναγκάζεται νὰ καταφύγῃ εἰς τὰ δικαστήρια, ὅπως τύχῃ δικαιοσύνης.

Οὐδὲν ἀσθενέστερον καί ἧττον δικανικὸν τῶν τοιούτων ἐπιχειρημάτων· ἀλλ' ὅμως ἡ σύνεσις ὑπηγόρευσε νὰ ληφθῇ ὑπὸ σπουδαίαν ἔποψιν ἡ ἀγωγὴ αὕτη καί νὰ προφυλαχθῇ ὁ ἐναγόμενος. Ὁ Ἀπολλόδωρος, δραστήριος, ῥᾳδιουργος, ἀναιδὴς ὢν δὲν ἐστερεῖτο ῥητορικῆς τινος εὐχερείας· ἔστιν ὅτε ἔτυχεν ἐπιδοκιμασίας ἀγορεύων ἐν δικαστηρίῳ. Ὁ δὲ ἀντίδικος Φορμίων ὑπῆρξεν ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ εὐτυχέστερος ἢ ὥστε νὰ μὴ ἔχῃ τοὺς φθονοῦντας καί ἐγίνωσκε τὰ δικαστήρια περισσότερον ἢ ὥστε νὰ παρουσιασθῇ στηριζόμενος μόνον εἰς τὸ δίκαιον αὐτοῦ. Ν' ἀπαντήσῃ ὁ ἴδιος εἰς τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ, οὐδὲ κἂν νὰ σκεφθῇ ἠδύνατο, ἐπειδὴ μετὰ πολυετῆ διατριβὴν ἐν Ἀττικῇ δὲν ἐξέμαθε καθαρῶς τὴν γλῶσσαν· ὅθεν καί σκώπτει αὐτὸν ὁ Ἀπολλόδωρος διὰ τοὺς σολοικισμούς· αἱ δὲ πρῶται λέξεις τοῦ λόγου τοῦ Δημοσθένους ἀποδεικνύουσιν, ὅτι, ἂν ὦσιν ὑπερβολικοί, δὲν εἶναι ὅμως ψευδεῖς. Εὐτυχῶς διὰ τὸν Φορμίωνα τὰ Ἀττικὰ δικαστήρια κατ' ὀλίγον παρημέλησαν τὴν ἀρχαίαν διάταξιν, ἥτις ἀπήτει οἱ ἀντίδικοι, καί μόνοι οἱ ἀντίδικοι, νὰ λαμβάνωσι τὸν λόγον ἐν τοῖς δικαστηρίοις, ἕκαστος ἐν τῇ ἰδίᾳ ὑποθέσει· περὶ τὰ μέσα τῆς δ'. ἑκατονταετηρίδος, ἡ μεσολάβησις τρίτου προσώπου, ἀληθῶς συνηγόρου κατὰ τὴν ῥωμαϊκὴν ἢ τὴν νεωτέραν ἕξιν, κατέστη πρᾶγμα ἀρκετὰ σύνηθες. Δὲν εἶναι δικαίωμα, εἶναι ἀνοχὴ μετατρεπομένη εἰς ἕξιν· ἵνα ἐπιτρέψωσιν οἱ δικασταὶ εἰς φίλον, ὅστις πολλάκις εἶναι ῥήτωρ ἐξ ἐπαγγέλματος, νὰ συνηγορήσῃ ὑπὲρ ἑνὸς τῶν διαδίκων, κυρίως ὅταν πρόκειται περὶ τοῦ φεύγοντος, ἀρκοῦνται εἰς τὴν ἐλαφροτέραν πρόφασιν· ἀρκεῖ νὰ προτείνῃ τις ἢ τὴν νεότητά του, τὴν ἀπειρίαν του, τὴν ξενικὴν αὐτοῦ καταγωγὴν ἢ τοὺς δεσμοὺς ἀρχαίας φιλίας ἢ συγγενείας. Ὁ διάδικος λέγει λέξεις τινὰς τοιαύτης ἐννοίας, καί εἰς ἐν νεῦμα τῶν δικαστῶν, ὁ προσκληθεὶς ὡς βοηθὸς ἀνέρχεται εἰς τὸ βῆμα καί ἀπαγγέλλει τὴν ἀληθῆ ἀγόρευσιν.

Ὁ Φορμίων ἀπετάθη πρὸς τὸν Δημοσθένη, ὅστις, ἄγων τὸ τριακοστὸν δεύτερον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, ἦτο ἀπὸ τοῦ θανάτου ἢ τῆς ὑποχωρήσεως τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Ἰσαίου ὁ μᾶλλον ἐν ὑπολήψει λογογράφος ἐν Ἀθήναις, καί ἔκτοτε ἤρχιζε νὰ γνωρίζηται ὡς πολιτι-

Digitized by Google

κὸς ῥήτωρ· πρὸ δύο ἐτῶν εἶχεν ἀπαγγείλει τὸν ὡραῖον λόγον αὐτοῦ «πρὸς Λεπτίνην». Ὁ Δημοσθένης ἐδέχθη τὴν πρότασιν καὶ συνέθηκεν ὑπὲρ τοῦ Φορμίωνος δημηγορίαν ἥτις ἐστὶν ἀριστούργημα εἰς τὸ εἶδός της· ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἑλκόμενος ὑπὸ τῶν πολιτικῶν, ἅπερ ἐντὸς ὀλίγου ἔμελλον ν' ἀπασχολήσωσιν αὐτὸν ὁλόκληρον, ὁ Δημοσθένης εἶχε μέγα συμφέρον, νὰ προσοικειωθῇ δι' ἐκδουλεύσεως ἀνεξιτήλου τραπεζίτην ἐπιτήδειον καὶ πιστὸν, ὅστις νὰ καθιστᾷ ἐνεργὸν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ καὶ νὰ δανείζῃ αὐτῷ ἐν ἀνάγκῃ χρήματα.

Ὁ Δημοσθένης ὡμίλησε πρῶτος· Εὑρίσκει τις ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ τὰς καλλίστας, τὰς σπανιωτέρας τοῦ μεγάλου ῥήτορος ἀρετάς· ἡ ματαιότης τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ Ἀπολλοδώρου ἀποδεικνύεται προφανῶς· τὸ δὲ θράσος μεθ' οὗ παρέστησεν αὐτὰς ἐξηγεῖται ὡς ἐκ τῶν κακιῶν τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ. Ἐν τῇ συζητήσει τῶν ἀποδείξεων καὶ τῇ ἐκθέσει τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ὑπόθεσιν νόμων, ἀναφαίνεται ἡ συνήθης ἀκρίβεια τοῦ Δημοσθένους καὶ τὸ πλεονέκτημα, ὅπερ ἔχει κοινὸν μετὰ τοῦ Ἰσαίου τοῦ ἐξετάζειν τὰ πράγματα ἄνωθεν καὶ ὑποδεικνύειν τὴν αἰτίαν καὶ τὸν φιλοσοφικὸν λόγον. Ὁ Ἀπολλόδωρος ἀπήτει 20 τάλαντα, ἅπερ διετείνετο, ὅτι ἐδάνεισεν ὁ Πασίων τῷ διαδόχῳ αὐτοῦ ὡς ἀφορμὴν (fonds de roulement)· κατ' αὐτὸν, ἂν δὲν ἠδύνατο ν' ἀποδείξῃ τὸ δάνειον τοῦτο, τὸ ὑπεξαιρεθὲν ἐκ τῆς κληρονομίας, τούτου αἰτία ἦτο ὅτι ὁ Φορμίων κατεκράτησεν, ἐπλαστογράφησε καὶ κατέσρεψε τὰ ἔγγραφα τοῦ Πασίωνος. Ἡ ἀπάντησις ἦν εὐχερής. Ἡ διανομὴ τῆς κληρονομίας, πρῶτον μὲν εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πασίωνος, ἔπειτα δὲ, διὰ τοῦ ἀδιαιρέτου μέρους τῆς κληρονομίας τοῦ ἐκμισθωθέντος ὑπὸ τοῦ Φορμίωνος, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐνηλικιότητος τοῦ Πασικλέους δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ ἄνευ τῆς προαγωγῆς τῶν ἐγγράφων τούτων· μετὰ δὲ τὰς δύο ταύτας διανομὰς ὁ Ἀπολλόδωρος οὐδεμίαν ἐπρότεινεν ἀπαίτησιν. Ἀφ' ἑτέρου τὰ κατάστιχα τοῦ Πασίωνος παρεδόθησαν πράγματι τῷ Ἀπολλοδώρῳ, ἀφ' οὗ οὗτος τὰ μετεχειρίσθη, ἵνα εἰσπράξῃ, διὰ σειρᾶς δικῶν, δάνεια τοῦ πατρός του συμποσούμενα εἰς 20 τάλαντα. Ἔτι μᾶλλον ὁ Πασικλῆς, ὅστις εἶχε τὸ αὐτὸ μετὰ τοῦ Ἀπολλοδώρου συμφέρον νὰ ἀποκτήσῃ τὰ ἔγγραφα ταῦτα, οὐ μόνον οὐδέποτε ἐκατηγόρησε τὸν Φορμίωνα, ἀλλὰ καὶ σήμερον ἔτι μαρτυρεῖ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐν τῷ δικαστηρίῳ. Τέλος, ὅπερ ἀρκεῖ ὅπως καταστήσῃ τὴν ἀγωγὴν μὴ εἰσαγώγιμον, ὑπάρχει γενικὴ ἄφεσις δοθεῖσα πρὸ ὀκτὼ ἐτῶν ὑπὸ τοῦ Ἀπολλοδώρου, μετὰ τὸν θάνατον τῆς μητρὸς αὐτοῦ καὶ κατακεχωρημένη ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ *γνώσει*. Τὸ δὲ ἐξαίρον ἔτι τὰ καθ' ἑαυτὰ τοσοῦτον ἰσχυρὰ ταῦτα ἐπιχειρήματα εἶναι ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐκτίθενται, ἐν ᾧ ἀναφαίνεται ἡ ὑπερήφανος ἐκείνη καὶ περιφρονητικὴ ἰσχὺς, μεθ' ἧς τοσάκις ἐπετέθη κατὰ τοῦ Φιλοκράτους, τοῦ Δημάδου, τοῦ Αἰσχίνου καὶ τῶν λοιπῶν συνταξιούχων τῆς Μακεδονίας. Ἀκούσατε τὴν περικοπὴν ταύτην, ἐν ᾗ σκώπτει ὁ Δημοσθένης τὰς ἀξιώσεις τοῦ Ἀπολλοδώρου καὶ ἀποδεικνύει αὐτῷ πόσον ἡ διαγωγή του εἶναι ἄτοπος καὶ μωρά.

«Καὶ δῆτα θαυμάζω πῶς οὐ λογίζει πρὸς σεαυτὸν ὅτι ἔστιν Ἀρχεστράτῳ τῷ ποτὲ τὸν σὸν πατέρα κτησαμένῳ υἱὸς ἐνθάδε, Ἀντίμαχος, πράττων οὐ κατ' ἀξίαν, ὃς οὐ δικάζεταί σοι οὐδὲ δεινά φησι πάσχειν, εἰ σὺ μὲν χλανίδα φορεῖς, καὶ τὴν μὲν λέλυσαι, τὴν δ' ἐκδέδωκας ἑταίραν, καὶ ταῦτα γυναῖκ' ἔχων ποιεῖς, καὶ τρεῖς παῖδας ἀκολούθους περιάγεις, καὶ ζῇς ἀσελγῶς ὥστε καὶ τοὺς ἁπαντῶντας αἰσθάνεσθαι, αὐτὸς δ' ἐκεῖνος πολλῶν ἐνδεὴς ἐστιν. Οὐδὲ τὸν Φορμίων' ἐκεῖνος οὐχ ὁρᾷ. Καί τοι εἰ κατὰ τοῦτ' οἴει σοι προσήκειν τῶν τούτου, ὅτι τοῦ πατρὸς ποτ' ἐγένετο τοῦ σοῦ, ἐκείνῳ προσήκει μᾶλλον ἢ σοί· ὁ γὰρ αὖ σὸς πατὴρ ἐκείνων ἐγένετο, ὥστε καὶ σὺ καὶ οὗτος ἐκείνου γίγνεσθε ἐκ τούτου τοῦ λόγου. Σὺ δ' εἰς τοῦτο ἥκεις ἀγνωμοσύνης ὥστ' ἃ προσήκει σοι τοὺς λέγοντας ἐχθροὺς νομίζειν, ταῦτ' αὐτὸς ποιεῖς ἀνάγκην εἶναι λέγειν, καὶ ὑβρίζεις μὲν σαυτὸν καὶ τοὺς γονέας τεθνεῶτας, προπηλακίζεις δὲ τὴν πόλιν, καὶ ἃ διὰ τῆς τούτων φιλανθρωπίας ἀπολαύσας εὗρετο ὁ σὸς πατὴρ καὶ μετὰ ταῦτα Φορμίων οὑτοσὶ, ταῦτα ἀντὶ τοῦ κοσμεῖν καὶ περιστέλλειν, ἵνα καὶ τοῖς δοῦσιν ὡς εὐσχημονέστατα ἐφαίνετο καὶ τοῖς λαβοῦσιν ὑμῖν, ἄγεις εἰς μέσον, δεικνύεις, ἐλέγχεις, μόνον οὐκ ὀνειδίζεις οἷον ὄντα σε ἐποιήσαντο Ἀθηναῖοι. Εἶτ' εἰς τοῦθ' ἥκεις μανίας (τί γὰρ ἂν ἄλλο τις εἴποι;) ὥστ' οὐκ αἰσθάνει ὅτι καὶ νῦν ἡμεῖς μὲν ἀξιοῦντες, ἐπειδή περ ἀπηλλάγη Φορμίων, μηδὲν ὑπόλογον εἶναι εἴ ποτε τοῦ σοῦ πατρὸς ἐγένετο, ὑπὲρ σοῦ λέγομεν, σὺ δὲ μηδέποτ' ἐξ ἴσου σοι γενέσθαι τοῦτον ἀξιῶν κατὰ σαυτοῦ λέγεις· ἃ γὰρ ἂν σὺ δίκαια σαυτῷ κατὰ τούτου τάξῃς ταὐτὰ ταῦθ' ἥξει κατὰ σοῦ παρὰ τῶν τὸν σὸν πατέρα ἐξ' ἀρχῆς κτησαμένων. Ἀλλὰ μὴν ὅτι κἀκεῖ-

Digitized by

νος ἦν τινῶν, εἶτ' ἀπηλλάγη τὸν αὐτὸν τρόπον ὃν περ οὗτος ἀφ' ὑμῶν, λαβέ μοι ταυτασὶ τὰς μαρτυρίας, ὡς ἐγένετο Πασίων Ἀρχεσράτου»(1).

Καὶ ὁ ἐπίλογος αὐτὸς εἶναι ἄξιος νὰ παρατεθῇ ἐνταῦθα· ὁ Δημοσθένης συγκεφαλαιοῖ ἐν αὐτῷ μετὰ σαφηνείας καὶ ταχύτητος συνάμα τοὺς λόγους, οὓς ἐπρότεινε πρὸς ἀπόρριψιν τῆς κατηγορίας τοῦ Ἀπολλοδώρου· ἔπειτα δὲ ἀπαριθμεῖ τὰς ἐκδουλεύσεις τοῦ πελάτου αὐτοῦ πρὸς τὴν πολιτείαν καὶ ὑποδεικνύει ἐκείνας, ὅσας δυνατὸν νὰ παράσχῃ ἂν ἀπαλλάξωσιν αὐτὸν ἅπαξ διὰ παντὸς τῶν ἀδίκων τούτων προσβολῶν· καὶ οὕτω ἐγείρει τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐνδιαφέρον. Ἔπειτα δὲ ἵνα μὴ φανῇ θέλων, διὰ τοῦ τρόπου καὶ τόνου τοῦ ἐπιλόγου, νὰ ἐξασκήσῃ πίεσιν ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῶν δικαστῶν, καταφεύγει εἰς τέχνασμα οὗ παράδειγμα παρέσχεν αὐτῷ ὁ Ἰσαῖος· καταλήγει διὰ τῆς ἀναγνώσεως νόμου καὶ μαρτυριῶν.

Ὅσον ἀναιδὴς καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὁ Ἀπολλόδωρος, δὲν ἔπρεπε νὰ ᾖ εἰς ἡσυχίαν, ἐν ᾧ ὁ Δημοσθένης κατεπίεζεν αὐτὸν διὰ τῆς περιφρονήσεως αὐτοῦ καὶ ἐμαστίγου διὰ χειρὸς ζωηρᾶς καὶ σκληρᾶς. Ἡ ὑπὸ τοῦ λόγου γενομένη ἐντύπωσις ὑπῆρξε βαθεῖα· ὅταν ἠγέρθη ὁ Ἀπολλόδωρος, ἵνα ὁμιλήσῃ, οἱ δικασταὶ, ὡς μᾶς λέγει ὁ ἴδιος εἰς ἄλλον λόγον, ἠρνήθησαν νὰ τὸν ἀκούσωσιν ὥστε μόλις ἠδυνήθη νὰ προφέρῃ ὀλίγας λέξεις ἐν μέσῳ τοῦ θορύβου, καὶ δὲν ἔλαβεν οὐδὲ τὸ πέμπτον τῶν ψήφων. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει οὐ μόνον ἔχανε τὴν δίκην, καὶ κατεδικάζετο εἰς τὰ ἔξοδα, ἀλλὰ καὶ ἐζημιοῦτο διὰ τῆς καλουμένης *ἐπωβελίας*, δηλ. ἀπέτιεν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον ἕνα ὀβολὸν ἐπὶ ἑκάστης δραχμῆς ἤτοι τὸ ἕκτον τοῦ ἀδίκως ἀπαιτηθέντος ποσοῦ. Οὕτως ἐπλήρωσεν ἀκριβὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς αἰτήσεώς του, ἐπειδὴ ἐν τῇ παρούσῃ περιστάσει ἡ ἐπωβελία ἀνήρχετο εἰς τρία τάλαντα καὶ εἴκοσι μνᾶς (20,000 φρ). καὶ ἐπὶ ποινῇ στερήσεως τοῦ δικαιώματος ἀγωγῆς καὶ τοῦ δικαιώματος τοῦ ἀνέρχεσθαι εἰς τὸ βῆμα, ὤφειλε νὰ πληρώσῃ τὸ πρόστιμον τοῦτο ἐντὸς βραχέος διαστήματος. Καὶ περιουσία εἰς ἀνθηροτέραν κατάστασιν τῆς τοῦ Ἀπολλοδώρου δὲν θὰ ἠδύνατο εὐκόλως νὰ ὑποστῇ τοιαύτας ζημίας· ἐπειδὴ μετὰ δύο ἔτη βλέπομεν αὐτὸν καταδικαζόμενον εἰς πρόστιμον 1 ταλάντου διὰ πρότασιν παράνομον, καὶ κατορθοῦντα νὰ πληρώσῃ καὶ τοῦτο.

Δὲν θέλομεν δὲ παρακολουθήσει αὐτὸν ἐν ταῖς ἀπελπισμέναις, προσπαθείαις, ἃς καταβάλλει, ἵνα ἐκδικηθῇ, εἰ μὴ αὐτὸν τὸν Φορμίωνα ὃν δὲν ἐτόλμα πλέον νὰ προσβάλῃ κατ' εὐθεῖαν, τοὐλάχιστον τοὺς βοηθήσαντας τὸν Φορμίωνα ἐν τῇ δίκῃ αὐτοῦ. Σώζεται λόγος κατὰ Στεφάνου τινὸς, ὃν καταδιώκει ἐπὶ ἐπιορκίᾳ· ἐν τῷ πλήρει σοφισμάτων εὐκόλως ἐξελεγχομένων λόγῳ τούτῳ ἀναφαίνεται λύσσα, ἣν οὐδὲν ἀνθρώπινον σέβας ἀναχαιτίζει. Ἂν παραλείψωμεν τὰς κατὰ τοῦ Φορμίωνος προσβολὰς, βλέπομεν αὐτὸν ὁμιλοῦντα περὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ὡς περὶ γέροντος παλίμπαιδος· τὸν δὲ ἀδελφὸν αὐτοῦ Πασικλέα τὸν ἀπαρνεῖται καὶ τὴν μητέρα ὑβρίζει καὶ ἀτιμάζει. Κατ' αὐτὸν ὁ Πασικλῆς ἐγεννήθη ἐκ παρανόμου σχέσεως· πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Πασίωνος εἶχε κατ' αὐτὸν σχέσεις ὁ Φορμίων μετὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ, ἣν μετὰ ταῦτα ἐνυμφεύθη. Ὁ Κατὰ Νεαίρας λόγος, μεταγενέστερος ὢν κατὰ δύο ἔτη, παρίστησιν ἡμῖν τὸν Ἀπολλόδωρον διώκοντα ὁμοίαν ἐκδίκησιν, ἕνεκα τῆς δίκης, εἰς ἣν πάλιν ἡττήθη· εἶτα δὲ ἀπὸ τοῦ 340 ἐκλείπει ἐκ τῆς ἱστορίας· ὡς πρὸς τὸν Πασικλέα δὲ καὶ τὸν Φορμίωνα γνωρίζομεν ἔκ τινος ἀποσπάσματος λόγου ἀπολεσθέντος τοῦ Ὑπερίδου ὅτι, ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους γενομένης μεταρρυθμίσεως τῆς τριπραρχίας συγκατηριθμοῦντο ἔτι μεταξὺ τῶν πλουσιωτέρων πολιτῶν· ἐκ τοῦ συντόμου τούτου ἀποσπάσματος δύναταί τις μάλιστα νὰ συμπεράνῃ ὅτι ἦσαν καὶ συνεταῖροι.

Δὲν φοβούμεθα μὴ ὑπὲρ τὸ δέον ἐπεστήσαμεν τὴν προσοχὴν τῶν ἀναγνωστῶν ἐπὶ τῶν Ἀθηναίων τραπεζιτῶν, ἐπὶ τῆς ἀρχῆς αὐτῶν, τῶν ἠθῶν, τῶν ἐργασιῶν καὶ τῶν παρεχομένων ὑπ' αὐτῶν τῇ πολιτείᾳ ἐκδουλεύσεων. Ἐφόσον ἡ οἰκονομικὴ ἱστορία τῆς ἀρχαιότητος δὲν παρασκευασθῇ τοὐλάχιστον, καὶ σχεδιασθῇ ἐν συντόμῳ, ἡ πολιτικὴ ἱστορία θέλει παρέχει σχεδὸν εἰς ἕκαστον βῆμα ἄλυτα προβλήματα. Οὕτως, ἵνα μόνον περὶ τῶν Ἀθηνῶν ὁμιλήσωμεν, κατ' ἀρχὰς δυσκολεύεταί τις νὰ πιστεύσῃ πῶς μετὰ τῶν ἐλαττωμάτων τοῦ πολιτεύματός των, μετὰ τὰς ἀπερισκέπτους ἀποφάσεις τῆς δημοκρατίας καὶ τὰ συνεχῆ σφάλματα τῶν πολιτικῶν αὐτῶν ἀνδρῶν ἠδυνήθησαν νὰ διατρέξωσι τοιοῦτον στάδιον, καὶ νὰ διανύσωσι δύο αἰῶνας ἀπαραμίλλου μεγαλείου καὶ νὰ ἐπανορθῶσι τὰς ἀπωλείας αὐτῶν εὐθὺς μεθ' ἑκά-

(1). Δημοσθέν. ὑπὲρ Φορμίωνος σελ. 958 καὶ 959 Σ. Μ.

Digitized by Google

στην συμφοράν αὐτῶν. Τὸ ἐξηγοῦν τὴν ἐλαστικότητα ταύτην, τὸ κινοῦν ἐλατήριον, εἶναι αἱ ἐργατικαὶ ἕξεις τῶν κατοίκων, τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῆς μαντείας, δι' ἧς αἱ Ἀθῆναι μετὰ τῆς ζωηρᾶς αὐτῶν εὐφυΐας, προεῖδον οἰκονομικάς τινας ἀληθείας, ἐσχεδίασαν ἐμπορικούς τινας θεσμούς. Παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις, πᾶς τις ἢ σχεδὸν πᾶς τις, πολίτης, ξένος, δοῦλος εἰργάζετο καὶ παρῆγεν ἕκαστος κατὰ τὸν τρόπον του. Ἐν τῇ εἰκόνι ταύτῃ ἣν προσπαθοῦμεν νὰ χαράξωμεν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ βίου κατὰ τοὺς Ἀττικοὺς ῥήτορας, ἠδυνάμεθα ἄρα νὰ παραλείψωμεν τοὺς τραπεζίτας, τοὺς ἀσήμους τούτους καὶ ὑπομονητικοὺς ἐργάτας τοῦ δημοσίου πλούτου, τοὺς μακρυνοὺς τούτους προγόνους τῶν Ἰουδαίων καὶ λομβαρδῶν τραπεζιτῶν, πρὸς οὓς συνδέονται, δι' ἀμέσου καταγωγῆς, οἱ ἐν τῇ νῦν κοινωνίᾳ μεταχειριζόμενοι, μετ' ἄλλης δ-μως ἰσχύος, τὰ θαυμάσια ταῦτα τῆς προόδου ὄργανα, τὰ κεφάλαια καὶ τὴν πίστωσιν;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΡΩΤΟΣ.

(Μεταφραστὴς Α. Νοννότης Δ. Φ.)

Digitized by Google

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΕΜΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

	Σελ.
Κατάλογος τῶν ἱδρυτῶν	γ'—δ'.
» » τακτικῶν μελῶν	ε—ιγ'.
» » ἐπιτίμων μελῶν	ιδ'—ις'.
» » Ἀντεπιστελλόντων	ιζ'—κ'.
» » Εὐεργετῶν	κά.
» » Δωρητῶν	κά.
» » Κοσμητόρων	κβ'.
» » μελῶν διαρκῶν Ἐπιτροπῶν	κβ'—κδ'.

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ.

ΔΡ. ΔΑΜΩΝΟΣ Περὶ τῶν ἐν Σουλοὺ Σεράϊ τοῦ Πόντου ἀνακαλυφθεισῶν ἐπιγραφῶν 1— 6

Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑ Περὶ Ἀνδρέου τοῦ Λιβαδηνοῦ (Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Τραπεζοῦντος) 7— 15

A. MORDTMANN Περὶ τῶν Παλμυρηνῶν ἀρχαιοτήτων (Μετάφρ. *Δ. Πληθωρίδου*) 15— 23

J. MILLINGEN Περὶ δύο ἀνεκδότων Κυζικηνῶν ψηφισμάτων (Μετάφρασις *Σ. Μαυρογένους*) 23— 28

Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑ Στοιχεῖα γλωσσολογίας 28— 56

Dr. MORDTMANN fils Περὶ Βυζαντινῶν μολυβδοβούλων (Μετάφρασις *Α. Λιούμα*) 57— 81

Α. Γ. ΠΑΣΠΑΤΗ Τὸ ἐμπόριον τῶν Γενουηνσίων ἐν Κ/πόλει καὶ Εὐξείνῳ Πόντῳ κατὰ τὸν Μεσαίωνα 82—126

Μ. ΧΟΥΡΜΟΥΖΗ Συνοπτικὸς παραλληλισμὸς τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων ὡς καί τινων περιέργων τῶν ἐπὶ Ὁμήρου Ἀχαιῶν πρός τινα τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων 126—146

Δ. ΡΑΖΗ Περὶ τοῦ Περσικοῦ ποιήματος «Πεντναμέϊ Ἀττάρ» 146—151

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Κ. ΣΑΡΡΟΥ Δικηγόρου Ἱστορικὴ μελέτη ἐπὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς Εἰσαγγελικῆς Ἀρχῆς 152—205

Digitized by

ΕΚΘΕΣΕΙΣ.

	Σελ.
ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ Περὶ τῆς καταστάσεως τῆς παιδείας ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς Ὀθωμ. Αὐτοκρατορίας	205—219
ΤΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ Ἐπὶ τοῦ περὶ συλλογῆς ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ Ζωγραφείου διαγωνίσματος	220—233

ΠΡΑΚΤΙΚΑ.

Ἀπὸ τῆς ΤΛΒ'. Συνεδριάσεως μέχρι τῆς ΤΞΣΤ'.	234—342

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΩΝ.

	Σελ.
Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑ Μεταφράσεως ἐκ τοῦ γερμανικοῦ πραγματείας τοῦ ἐν Μονάχῳ Καθηγητοῦ κ. Γ. Christ περὶ εἰδυλλίου	238—244
LASTIC Πραγματείας «Περὶ γεννέσεως ἰδεῶν»	245—250
DETHIER Περὶ τινων Γοτθικῶν καὶ Βυζαντινῶν ἐπιγραφῶν ἀνευρεθεισῶν ἐν Ἐξακιονίῳ	257—258
Α. ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗ Περὶ τροχιαζῶν ὁδῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ τῆς μεταφορᾶς τοῦ στόλου Μωάμεθ τοῦ Β'. εἰς τὸν Κεράτειον κόλπον	259—260
Α. Γ. ΠΑΣΠΑΤΗ Περὶ ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων τῷ 1204 Μ. Χ.	264—265
DETHIER Περὶ διαφόρων θέσεων τοῦ Βυζαντίου	266
ΔΕΚΙΓΑΛΑΑ Περὶ Ἡφαιστείων	269
Ι. ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ Περὶ γενέσεως γλώσσης	276—280
Α. Γ. ΠΑΣΠΑΤΗ Περί τινων μετάλλων τῆς Ἑλλάδος	281

ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΩΝ.

Ἐπὶ τῆς περὶ Παλμυρηνῶν ἀρχαιοτήτων πραγματείας τοῦ κ. Mordtmann	251—252
καὶ	254
Ἐπὶ τῆς πραγματείας Μ. Παρανίκα περὶ γλωσσολογίας	253—254
Ἐπὶ τῆς ἐκθέσεως ἀρχαίων καὶ νέων ἐμβλημάτων	261—263

ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΣΛΑΛΙΑΙ.

Ε. ΣΙΜΟΥ πρεσβευτοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ ὡς ἐπιτίμου μέλους	250

Digitized by Google

Σελ.

ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ περὶ τοῦ κ. Bancroft 251
ΑΝΘΙΜΟΥ ς'. πρώην ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ, κατὰ τὴν ἐπέτειον πανήγυριν τοῦ Συλλόγ. καὶ τὰ ἐγκαίνια αὐτοῦ 333—334

ΕΚΘΕΣΕΙΣ.

ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ περὶ τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς 281—281
ΤΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ὁμ. 282—283
ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ὁμ. 283—288
ΤΟΥ ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ περὶ ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου 288
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ 292—300
ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΦΥΛΑΚΟΣ περὶ καταστάσεως τῆς Βιβλιοθήκης 300—302
ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ 302—305
ΤΟΥ ΕΙΔΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ
ΤΟΥ ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΥ Περὶ τῶν δημοσίων διαλέξεων 305—321
ΤΗΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ 322—324
ΤΟΥ ΤΑΜΙΟΥ 324—333
ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ Περὶ τῶν κατὰ τὸ 1872—73 ἐργασιῶν τοῦ Συλλόγου 334
ΤΗΡ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ Γνώμη ἐπὶ τοῦ ἐκ Σερρῶν Μιχαηλείου διαγωνίσματος 245

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ.

Ν. ΤΣΙΓΑΡΑ 236—237
ΠΡ. ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ς'. 256
HENRI ELLIOT πρεσβευτοῦ τῆς Ἀγγλίας 260
Α. ΣΥΓΓΡΟΥ 291

ΠΡΟΣΦΟΡΑΙ ΒΙΒΛΙΩΝ, ΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ κλπ.

Ν. ΤΣΙΓΑΡΑ ἑνὸς ἀναγλύφου 237
ΕΥΛΑΜΠΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ 18 ἀρχαίων νομισμάτων 237
ΚΑΣΤΟΡΧΗ, A. WEIDNER, ΑΠ. ΣΚΕΝΔΟΥ 250
E. ABOUT 254
HIRSCHFELD 266
ΑΓ. ΚΑΣΣΑΝΔΡΕΙΑΣ 273
ΕΜΜ. ΚΡΙΤΙΚΙΔΟΥ καὶ LOUIS CHARREL 274
ΛΕΩΝΙΔΑ ΗΛΙΑΔΟΥ 274
ΑΓ. ΔΕΡΚΩΝ ΝΕΟΦΥΤΟΥ 274
ΜΑΡΚΟΥ ΡΕΝΙΕΡΗ καὶ Γ. ΠΑΡΑΣΧΟΥ 275
Α. ΖΩΗΡΟΥ 276
Ι. ΠΑΠΠΑΔΗ καὶ Μ. ΓΚΙΟΥΜΟΥΣΓΚΕΡΔΑΝΗ 281
ΧΙΩΤΟΥ 302
ΠΑΝΤΑΖΙΔΟΥ, ΣΕΪΖΑΝΗ, Γ. ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ καὶ MORDTMANN 324

ΠΡΟΣΦΟΡΑΙ ΧΡΗΜΑΤΩΝ.

	Σελ.
ΑΝΩΝΥΜΟΥ	234
Κ. ΞΕΝΟΚΡΑΤΟΥΣ	235
Ν. ΚΡΙΚΟΤΣΟΥ	256
ΠΡ. ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ς'.	256
Θ. καὶ Β. ΣΟΥΒΑΤΖΟΓΛΟΥ	259
ΜΕΝΕΛΑΟΥ ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΗ	260
Β. Γ. ΣΙΟΥΛΗΝΗ	268
Γ. ΖΑΡΙΦΗ	268
Χ. ΖΩΓΡΑΦΟΥ καὶ Γ. ΖΑΡΙΦΗ σύστασις διδασκαλείων διὰ τῶν Συλλόγων Ἠπειρωτικοῦ καὶ Θρᾳκικοῦ	275
ΒΛΑΣΤΟΥ, ΚΟΡΩΝΙΟΥ καὶ ΣΚΟΥΛΟΥΔΗ	276
Α. ΣΥΓΓΡΟΥ	291
ΚΥΡΙΑΣ ΧΡΗΣΤΑΚΗ ΖΩΓΡΑΦΟΥ ὑπὲρ τοῦ παρθεν. Πρεσρένης	322
ΕΠΕΤΕΙΟΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΣ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΚΑΙ ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΑΥΤΟΥ.	333

ΕΡΑΝΙΣΜΑΤΑ.

Ο ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΑΥΤΟΥ ΤΡΑΠΕΖΙΤΑΙ 343—364

ΗΜΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ.

Σελ. 84 στήλη β'. στίχ. 12 ἀνάγνωθι: *Χαριτώνυμός* ἐστι μετάφρασις ἢ μᾶλλον παράφρασις εὐφωνικὴ τοῦ ὀνόματος *Ἰωάννης* (Ἐφραὴμ στιχ. 2825).

» » στίχ. 21 Ἐξοβελιστέα τὰ «Τὸ ὄνομα Φακιολάτος ἀναμιμνήσκει ἡμῖν τὸ Ἰταλικὸν ὄνομα Facciolati.

» 152 στήλη ά. στίχ. 1 ἀντὶ Ἱστορικὴ Νιλέτη ἀνάγνωθι Ἱστορικὴ Μελέτη καὶ στήλη β'. στίχ. 29 ἀνάγνωθι ἱστορικῆς μελέτης· καὶ στίχ. 31 τελείως

» 183 στήλ. β'. στίχ. 9 ἀνάγνωθι συκοφαντίας

» 201 στίχ. 1 ἀντὶ Εἰσεγγελικῆς ἀνάγνωθι Εἰσαγγελικῆς

Ἀπὸ σελ 343—351 ἡ ἐπὶ τῆς σελίδος ἐπιγραφὴ ἀναγνωστέα ΕΡΑΝΙΣΜΑ, ἢ ὁ Δημοσθένης καὶ οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ Τραπεζῖται.

Digitized by Google

Digitized by Google

Ἐπειδὴ ἐν τοῖς ξυλογραφήμασι τῶν ψηφισμάτων Α′ καὶ Β′ παρεισέφρησάν τινα λάθη, πρὸς δὲ καὶ διὰ τὸ εὐανάγνωστον, παρετέθη ἐνταῦθα διὰ σμικρῶν στοιχείων τὸ ἀκριβὲς αὐτῶν κείμενον, ὡς ἕπεται:

ΨΗΦΙΣΜΑ Α′

Ἐπὶ Παυσανίου [ἱππάρχεω ——μηνὸς Θαργ]ηλιῶνος —ἔδοξεν τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ—(ὁ δεῖνα) ἐπὶ Δημητρίου εἶπεν·

ἐπεὶ Ἀντωνία Τρύφαινα βασιλέως Πολ[έμωνος καὶ βασιλίσσης Πυθοδωρίδος] θυγάτηρ τὸν αἰώνιον τοῦ μεγίστο[υ] θεῶν Τιβερίου Σεβαστοῦ Καίσαρος οἶκον———διὰ παντὸς εὐσεβοῦσα συγκαθιέρωσ[ε] τῇ Πολιάδι Ἀθηνᾷ ἄγαλμα τῆς μητρὸς αὐτῶν————[παραλαβ]οῦσα παρὰ τῆς πόλεως ἱερητείαν αὐτῆ[ς — ἐν τῇ πέρ[υσι]? ἀγομένῃ ἀτελείᾳ τῶν Παναθηναί[ων] ——πάντα μὲν τὰ πρὸς εὐσέβειαν θεῶν κατὰ τὸ ἔθος αὐτῆς ΕΚΠΡΕΠΩΣΟΤΟΝΠΟΛΛΩΝΙΕΡΟ———σεν, τῇ δὲ ἐνφύτῳ φιλανθρωπίᾳ πρός τε τοὺς ἐγχωρίους καὶ τοὺς ξένους ἐχρήσατο, ὡς ———τῶν ξένων μετὰ πάσης ἀποδοχῆς ἐπί τε εὐσεβείᾳ καὶ ὁσιότητι καὶ φιλοδοξίᾳ· ἐν δὲ τῷ κατ' ἔτο[ς ἀγῶνι? ἀπ[ούσης μὲν αὐτῆς, πάντων δὲ συντετελεσμένων ἐκπλέως κατὰ τὴν ἐκείνης εὐσέβειαν, καὶ τῶν ἀπὸ τῆς [Ἀσίας — ἐ]μπόρων καὶ ξένων τῶν ἐληλυθότων εἰς τὴν πανήγυριν βουλομένων ἀνατεθῆναι αὐτῆς ὅπλον εἰκονικὸν ἐ[ν τῷ ναῷ] καὶ διὰ τοῦτο ἐπεληλυθότων ἐπί τε τὴν βουλὴν καὶ τὸν δῆμον καὶ ἀξιούντων συγχωρηθῆναι αὐτοῖς ποιήσασθαι τὴν ἀνάθεσιν·

δεδόχθαι τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ συγκεχωρῆσθαι αὐτοῖς ἀναθεῖναι τὸ ὅπλον ἐν τῷ τῆς Πολιάδος ναῷ, ἐφ' ᾧ καὶ ἐπιγράψαι· οἱ ἀπὸ τῆς Ἀσίας ἐργασταὶ ἀφειγμένοι εἰς τὴν πανήγυριν καὶ ἀτέλειαν τὴν ἀγομένην ἐν Κυζίκῳ τοῖς Σεβαστοῖς καὶ τῇ Πολιάδι Ἀθηνᾷ Ἀντωνίαν Τρύφαιναν βασιλέως Πολέμωνος καὶ βασιλίσσης Πυθοδωρίδος Φιλομήτορος θυγατέρα ἱερήαν Σεβαστῆς Νεικηφόρου διά τε τὴν περὶ τὸν τοῦ μεγίστου θεῶν Τιβερίου Σεβαστοῦ Καίσαρος οἶκον εὐσέβειαν καὶ διὰ τὴν ἐν πᾶσι σεμνότητα καὶ εἰς ἑαυτοὺς εὐεργεσίαν.

ΨΗΦΙΣΜΑ Β′

Ἐπὶ Γαΐου Καίσαρος Ἱππάρχεω μηνὸς Θαργηλιῶνος ἐνάτῃ— ἔδοξεν τῷ δήμῳ εἰσηγησαμένων τῶν ἀρχόντων πάντων· γραμματεὺς βουλῆς Αἴολος Αἰόλου Οἰνωψ· Μέσης ἐπὶ Μηνοφῶντος εἶπεν·

ἐπεὶ ὁ νέος Ἥλιος Γάϊος Καῖσαρ Σεβαστὸς Γερμανικὸς συναναλάμψαι ταῖς ἰδίαις αὐγαῖς καὶ τὰς δορυφόρους τῆς ἡγεμονίας ἠθέλησεν βασιλ[εί]ας, ἵνα αὐτοῦ τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀθανασίας καὶ ἐν τούτῳ σεμνότερον ᾖ βασιλέων κἂν πάνυ ἐπινοῶσιν εἰς εὐχαριστίαν τηλικούτου θεοῦ εὑρεῖν ἴσας ἀμοιβὰς οἷς εὐηργέτηνται μὴ δυναμένων, τοὺς Κότυος δὲ παῖδας Ῥοιμητάλκην καὶ Πολέμωνα καὶ Κότυν, συντρόφους καὶ ἑταίρους ἑαυτῷ γεγονότας, εἰς τὰς ἐκ πάντων καὶ προγόνων αὐτοῖς ὀφειλομένας ἀποκαθίστακεν βασιλείας, οἷας τῆς ἀθανάτου χάριτος τὴν ἀφθονίαν καρπούμενοι ταύτῃ τῶν πάλαι μείζονες, ὅτι οἱ μὲν παρὰ πατέρων διαδοχῆς ἔσχον, οὗτοι δὲ [ἐκ?] τῆς Γαΐου Καίσαρος χάριτος εἰς συναρχίαν τηλικούτων θεῶν γεγόνασι βασιλεῖς, θεῶν δὲ χάριτες τούτῳ διαφέρουσιν ἀνθρωπίνων διαδοχῶν, ὡ[ς] νυκτὸς ἥλιος καὶ τὸ ἄφθαρτον θνητῆς φύσεως· μεγάλων οὖν γεγονότες μείζονες καὶ λαμπρῶν θαυμασιώτεροι εἰς τὴν ἡμετέραν παραγείνονται πόλιν Ῥοιμητάλκης καὶ Πολέμων συνιερουργήσοντες καὶ συνεορτάσοντες τῇ μητρὶ, ἐπιτελούσῃ τοὺς τῆς θειᾶς νέας Ἀφροδείτης Δρουσίλλης ἀγῶνας, οὐχ ὡς εἰς φίλην μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς εἰς γνησίαν πατρίδα, ὅτι καὶ ἡ βασιλέων μὲν θυγάτηρ, βασιλέων δὲ μήτηρ, ἡ μήτηρ αὐτῶν Τρύφαινα ταύτην ἡγημένη πατρίδα οἴκου τε τὸ ἐφέστιον καὶ βίου τε τὸ εὐτοχ[ὲς ἀνεμε]σήτοις ἐνευδαιμονήσουσα τέκνων βασιλείαις ἐνταῦθα ἵδρυται, ὁ δὲ δῆμος ἡδίστην ἡγούμενος τὴν ἐνδημίαν αὐτῶν μετὰ πάσης προθυμίας προσέταξε τοῖς ἄρχουσι ψήφισμα ὑπαντήσεως εἰσηγήσασθαι αὐτοῖς, δι' οὗ εὐχαριστήσουσι μὲν ἐπ' αὐτῶν τῇ μητρὶ αὐτῶν Τρυφαίνῃ, ὑπὲρ ὧν εὐεργετεῖν βεβούληται τὴν πόλιν φανερ[ά]ν δὲ καὶ τὴν τοῦ δήμου εἰς αὐτοὺς ποιήσονται διάθεσιν·

δεδόχθαι τῷ δήμῳ ἐπῃνῆσθαι τοὺς βασιλέας Ῥοιμητάλκην καὶ Πολέμωνα καὶ Κότυν καὶ τὴν μητέρα αὐτῶν Τρύφαιναν· ὑπὸ δὲ τὴν εἴσοδον αὐτῶν τοὺς μὲν ἱερεῖς καὶ τὰς ἱερείας ἀνοίξαντας τὰ τεμένη καὶ προσκοσμήσαντας τὰ ξόανα τῶν θεῶν εὔξασθαι μὲν ὑπὲρ τῆς Γαΐου Καίσαρος αἰωνίου διαμονῆς καὶ τῆς τούτων σωτηρίας, Κυζικηνοὺς δὲ πάντας ἐνδεικνυμένους τὴν εἰς αὐτοὺς εὔνοιαν ὑπαντήσαντας μετὰ τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν στεφανηφόρων ἀσπάσασθαί τε καὶ συνησθῆναι καὶ παρακαλεῖν αὐτοὺς ἰδίαν ἡγεῖσθαι πατρίδα τὴν πόλιν καὶ παντὸς αἰτίους γενέσθαι αὐτῇ ἀγαθοῦ, ἀγαγεῖν δὲ ἐπὶ τὴν ὑπάντησιν καὶ τὸν ἐφήβαρχον τοὺς ἐφήβους καὶ τὸν παιδονόμον τοὺς ἐλευθέρους παῖδας· τὸ δὲ ψήφισμα εἶναι περί τε εὐσεβείας τῆς εἰς τὸν Σεβαστὸν καὶ τῆς εἰς τοὺς βασιλέας τειμῆς.

Digitized by Google

ΕΔΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΕΙΠΕΝ ΕΠΕΙ
ΑΔΡΙΑΝΑΙΩΝΙΟΝ ΤΟΥ ΜΕΓΙΣΤΟΥ
ΘΕΟΠΑΝΤΟΣ ΕΥΣΕΒΟΥΣΑ ΣΥΝΚΑΘΙΕΡΩΣΕ
ΤΗΝ ΑΤΗΣΙΟΛΕΩΣ ΙΕΡΗΤΕΙΑΝ ΑΥΤΗ
ΕΝ ΠΡΟΣΕΥΣΕΒΕΙΑΝΤΩΝ ΘΕΩΝ ΚΑΙ ΚΑ
ΤΑ ΛΙΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΑΝ ΠΡΟΣ
ΤΙΑΣΗΣ ΑΠΟΔΟΧΗΣ ΕΠΙΤΕΥΞΕ
ΒΕΝ ΠΑΝΤΩΝ ΔΕ ΣΥΝΤΕΤΕΛΕΣΜΕΝΩΝ
ΕΚΕΝΩΝΤΩΝ ΕΛΗΛΥΘΟΤΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΝΗ
ΓΥΕΛΥΘΟΤΩΝ ΕΠΙ ΤΕ ΤΗΝ ΒΟΥΛΗΝ ΚΑΙ ΤΟΝ
ΔΗΜΟΝ ΧΘΑΙ ΤΗΙ ΒΟΥΛΗΙ ΚΑΙ ΤΩΙ ΔΗΜΩΙ
ΣΥΟ ΚΑΙ ΕΠΙ ΤΡΑΨΑΙ ΟΙ ΛΠΟΙΗΣΑΣΙΑΣ ΕΡΙΛΟΙΛΙ
ΑΦΕΒΑΣΤΟΙΣ ΚΑΙ ΤΗΙ ΠΟΛΙΑΔΙ ΑΘΗΝΑ
ΑΝΗΤΟΡΟΣ ΟΥΓΑΤΕΡΑ ΙΕΡΗΑΝ ΣΕΒΑΣ
ΤΗΝ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝ ΕΥΣΕΒΕΙΑΝ ΚΑΙ ΔΙΑΙΗΝ
ΕΝ

Digitized by Google

Ἐπειδὴ ἐν τοῖς ξυλογραφήμασι τῶν ψηφισμάτων Α′ καὶ Β′ παρεισέρρησάν τινα λάθη, πρὸς δὲ καὶ διὰ τὸ εὐανάγνωστον, παρετέθη ἐνταῦθα διὰ σμικρῶν στοιχείων τὸ ἀκριβὲς αὐτῶν κείμενον, ὡς ἕπεται:

ΨΗΦΙΣΜΑ Α′

Ἐπὶ Παυσανίου [ἱππάρχεω——μηνὸς Θαργ]ηλιῶνός —ἔδοξεν τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ—(ὁ δεῖνα) ἐπὶ Δημητρίου εἶπεν·

ἐπεὶ Ἀντωνία Τρύφαινα βασιλέως Πολ[έμωνος καὶ βασιλίσσης Πυθοδωρίδος] θυγάτηρ τὸν αἰώνιον τοῦ μεγίστο[υ] θεῶν Τιβερίου Σεβαστοῦ Καίσαρος οἶκον——διὰ παντὸς εὐσεβοῦσα συγκαθιέρωσ[ε] τῇ Πολιάδι Ἀθηνᾷ ἄγαλμα τῆς μητρὸς αὐτῶν———[παραλαβ]οῦσα παρὰ τῆς πόλεως ἱερητείαν αὐτῆ[ς — ἐν τῇ πέρ[υσι]? ἀγομένῃ ἀτελείᾳ τῶν Παναθηναί[ων]——πάντα μὲν τὰ πρὸς εὐσέβειαν θεῶν κατὰ τὸ ἔθος αὐτῆς ΕΚΠΡΕΠΩΣΟΤΟΝΠΟΛΛΩΝΙΕΡΟ——— σεν, τῇ δὲ ἐνφύτῳ φιλανθρωπίᾳ πρός τε τοὺς ἐγχωρίους καὶ τοὺς ξένους ἐχρήσατο, ὡς ——— τῶν ξένων μετὰ πάσης ἀποδοχῆς ἐπί τε εὐσεβείᾳ καὶ ὁσιότητι καὶ φιλοδοξίᾳ· ἐν δὲ τῷ κατ' ἔτο[ς ἀγῶνι? ἀπ[ούσης μὲν αὐτῆς, πάντων δὲ συντετελεσμένων ἐκπλέως κατὰ τὴν ἐκείνης εὐσέβειαν, καὶ τῶν ἀπὸ τῆς [Ἀσίας — ἐ]μπόρων καὶ ξένων τῶν ἐληλυθότων εἰς τὴν πανήγυριν βουλομένων ἀναθεῖναι αὐτῆς ὅπλον εἰκονικὸν ἐ[ν τῷ ναῷ] καὶ διὰ τοῦτο ἐπεληλυθότων ἐπί τε τὴν βουλὴν καὶ τὸν δῆμον καὶ ἀξιούντων συγχωρηθῆναι αὐτοῖς ποιήσασθαι τὴν ἀνάθεσιν·

δεδόχθαι τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ συγκεχωρῆσθαι αὐτοῖς ἀναθεῖναι τὸ ὅπλον ἐν τῷ τῆς Πολιάδος ναῷ, ἐφ' ὃ καὶ ἐπιγράψαι· οἱ ἀπὸ τῆς Ἀσίας ἐργασταὶ ἀφειγμένοι εἰς τὴν πανήγυριν καὶ ἀτέλειαν τὴν ἀγομένην ἐν Κυζίκῳ τοῖς Σεβαστοῖς καὶ τῇ Πολιάδι Ἀθηνᾷ Ἀντωνίαν Τρύφαιναν βασιλέως Πολέμωνος καὶ βασιλίσσης Πυθοδωρίδος Φιλομήτορος θυγατέρα ἱερῆαν Σεβαστῆς Νεικηφόρου διά τε τὴν περὶ τὸν τοῦ μεγίστου θεῶν Τιβερίου Σεβαστοῦ Καίσαρος οἶκον εὐσέβειαν καὶ διὰ τὴν ἐν πᾶσι σεμνότητα καὶ εἰς ἑαυτοὺς εὐεργεσίαν.

ΨΗΦΙΣΜΑ Β′

Ἐπὶ Γαΐου Καίσαρος ἱππάρχεω μηνὸς Θαργηλιῶνος ἐννάτῃ— ἔδοξεν τῷ δήμῳ εἰσηγησαμένων τῶν ἀρχόντων πάντων· γραμματεὺς βουλῆς Αἴολος Αἰόλου Οἰνωψ· Μέσης ἐπὶ Μηνοφῶντος εἶπεν·

ἐπεὶ ὁ νέος Ἥλιος Γάϊος Καῖσαρ Σεβαστὸς Γερμανικὸς συναναλάμψαι ταῖς ἰδίαις αὐγαῖς καὶ τὰς δορυφόρους τῆς ἡγεμονίας ἠθέλησεν βασιλ[εί]ας, ἵνα αὐτοῦ τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀθανασίας καὶ ἐν τούτῳ σεμνότερον ᾖ βασιλέων κἂν πάνυ ἐπινοῶσιν εἰς εὐχαριστίαν τηλικούτου θεοῦ εὑρεῖν ἴσας ἀμοιβὰς οἷς εὐηργέτηνται μὴ δυναμένων, τοὺς Κότυος δὲ παῖδας Ῥοιμητάλκην καὶ Πολέμωνα καὶ Κότυν, συντρόφους καὶ ἑταίρους ἑαυτῷ γεγονότας, εἰς τὰς ἐκ πάντων καὶ προγόνων αὐτοῖς ὀφειλομένας ἀποκαθίστακεν βασιλείας, οἷας τῆς ἀθανάτου χάριτος τὴν ἀφθονίαν καρπούμενοι ταύτῃ τῶν πάλαι μείζονες, ὅτι οἱ μὲν παρὰ πατέρων διαδοχῆς ἔσχον, οὗτοι δὲ [ἐκ?] τῆς Γαΐου Καίσαρος χάριτος εἰς συναρχίαν τηλικούτων θεῶν γεγόνασι βασιλεῖς, θεῶν δὲ χάριτες τούτῳ διαφέρουσιν ἀνθρωπίνων διαδοχῶν, ὡ[ς] νοκτὸς ἥλιος καὶ τὸ ἄφθαρτον θνητῆς φύσεως· μεγάλων οὖν γεγονότες μείζονες καὶ λαμπρῶν θαυμασιώτεροι εἰς τὴν ἡμετέραν παραγίνονται πόλιν Ῥοιμητάλκης καὶ Πολέμων συνιερουργήσοντες καὶ συνεορτάσοντες τῇ μητρὶ, ἐπιτελούσῃ τοὺς τῆς θεᾶς νέας Ἀφροδείτης Δρουσίλλης ἀγῶνας, οὐχ ὡς εἰς φίλην μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς εἰς γνησίαν πατρίδα, ὅτι καὶ ἡ βασιλέων μὲν θυγάτηρ, βασιλέων δὲ μήτηρ, ἡ μήτηρ αὐτῶν Τρύφαινα ταύτην ἡγημένη πατρίδα οἴκου τε τὸ ἐφέστιον καὶ βίου τε τὸ εὐτυχ[ὲς ἀνεμε]σήτοις ἐνευδαιμονήσουσα τέκνων βασιλείαις ἐνταῦθα ἵδρυται, ὁ δὲ δῆμος ἡδίστην ἡγούμενος τὴν ἐνδημίαν αὐτῶν μετὰ πάσης προθυμίας προσέταξε τοῖς ἄρχουσι ψήφισμα ὑπαντήσεως εἰσηγήσασθαι αὐτοῖς, δι' οὗ εὐχαριστήσουσι μὲν ἐπ' αὐτῶν τῇ μητρὶ αὐτῶν Τρυφαίνῃ, ὑπὲρ ὧν εὐεργετεῖν βεβούληται τὴν πόλιν φανερ[ὰ]ν δὲ καὶ τὴν τοῦ δήμου εἰς αὐτοὺς ποιήσονται διάθεσιν·

δεδόχθαι τῷ δήμῳ ἐπῃνῆσθαι τοὺς βασιλέας Ῥοιμητάλκην καὶ Πολέμωνα καὶ Κότυν καὶ τὴν μητέρα αὐτῶν Τρύφαιναν· ὑπὸ δὲ τὴν εἴσοδον αὐτῶν τοὺς μὲν ἱερεῖς καὶ τὰς ἱερείας ἀνοίξαντας τὰ τεμένη καὶ προσκοσμήσαντας τὰ ξόανα τῶν θεῶν εὔξασθαι μὲν ὑπὲρ τῆς Γαΐου Καίσαρος αἰωνίου διαμονῆς καὶ τῆς τούτων σωτηρίας, Κυζικηνοὺς δὲ πάντας ἐνδεικνυμένους τὴν εἰς αὐτοὺς εὔνοιαν ὑπαντήσαντας μετὰ τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν στεφανηφόρων ἀσπάσασθαί τε καὶ συνησθῆναι καὶ παρακαλεῖν αὐτοὺς ἰδίαν ἡγεῖσθαι πατρίδα τὴν πόλιν καὶ παντὸς αἰτίους γενέσθαι αὐτῇ ἀγαθοῦ, ἀγαγεῖν δὲ ἐπὶ τὴν ὑπάντησιν καὶ τὸν ἐφήβαρχον τοὺς ἐφήβους καὶ τὸν παιδονόμον τοὺς ἐλευθέρους παῖδας· τὸ δὲ ψήφισμα εἶναι περί τε εὐσεβείας τῆς εἰς τὸν Σεβαστὸν καὶ τῆς εἰς τοὺς βασιλέας τειμῆς.

Digitized by Google

THE LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY OF ILLINOIS

Digitized by Google

Ο

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ.

ΤΟΜΟΣ Η'.

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

1873-74.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Α. ΚΟΡΟΜΗΛΑ.

(Ὁδῷ Πεμπτοπαζάρου Ἀριθ. 41).

1874.

THE LIBRARY OF THE

NOV 10 1924

UNIVERSITY OF ILLINOIS

Digitized

Digitized by Google

480.6
HE
1873/74

ΜΕΛΗ

ΤΟΥ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

ΙΔΡΥΤΑΙ.

1861

† ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ Τ. Δ, ἔμπορος.
† ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ Ι., ἰατρός.
ΑΡΙΣΤΟΚΛΗΣ Ἰωάννης, μέλος τοῦ συμβουλίου ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας.
ΒΑΣΙΑΔΗΣ Ἡροκλῆς, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
ΒΑΦΙΑΔΗΣ Ἀπόστολος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
ΒΛΑΣΤΟΣ Ἀντώνιος τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.
† ΓΑΛΑΤΗΣ Ἰ. Σ., ἰατρός.
ΓΕΝΙΔΟΥΝΙΑΣ Δημήτριος, ἐν Κ/πόλει.
ΓΚΙΟΥΜΟΥΣΓΚΕΡΔΑΝΗΣ Μ., ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει.
† ΕΥΘΥΦΡΩΝ Η., ἰατρός.
† ΖΩΓΡΑΦΟΣ Θεόδωρος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
ΖΩΓΡΑΦΟΣ Ξενοφῶν, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
ΖΩΗΡΟΣ Ἀλέξανδρος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
† ΙΓΓΛΕΣΗΣ Α., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ Κωνσταντῖνος, Γενικὸς διεθυντὴς τοῦ ἐπὶ τοῦ τύπου Γραφείου ἐν τῇ Υ. Πύλῃ.
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Ἀλέξανδρος, Πρεσβευτὴς τῆς Υ. Πύλης ἐν Ῥώμῃ.
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Κωνσταντῖνος, καθηγητὴς τῆς Α. Ἰατρικῆς Σχολῆς ἐν Κ/πόλει.
† ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Στέφανος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
ΚΟΣΟΥΔΗΣ Θεμιστοκλῆς, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ χ. Γεώργιος, κτηματίας ἐν Κ/πόλει.
† ΛΑΣΚΑΡΙΣ Ἀλέξανδρος, Μητροπολίτης Σισανίου.
ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ Σπυρίδων, καθηγητὴς τῆς Α. ἰατρικῆς Σχολῆς ἐν Κ/πόλει.
ΝΕΟΚΟΣΜΟΣ Δημήτριος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.
† ΠΑΛΑΙΟΔΟΓΟΣ Α., Γεν. Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Κ/πόλει.

Digitized by Google

ΠΑΣΠΑΛΑΗΣ Δημήτριος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.
ΠΥΛΑΔΗΣ Βασίλειος, λόγιος ἐν Κ/πόλει.
ΡΑΖΗΣ Δημήτριος, διευθυντὴς τοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν Ὑπουργείου τῆς Ἑλλάδος.
ΣΑΒΒΑΣ πασσᾶς Ἰωάννης.
ΣΟΦΟΚΛΗΣ Γαβριὴλ, Σχολάρχης τῆς ἐν Σταυροδρομίῳ Σχολῆς τῆς Παναγίας.
† ΧΡΥΣΟΒΕΡΓΗΣ Γεώργιος, καθηγητής.

Digitized by Google

ΤΑΚΤΙΚΑ ΜΕΛΗ.

Α

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΑΓΕΛΑΣΤΟΣ Δημοσθένης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΑΓΕΛΑΣΤΟΣ Μ. Σταμάτιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΑΔΑΜΑΝΤΙΔΗΣ Γεώργιος, γραμματεὺς τοῦ ἁγίου Σρωμνίτσης.	»
ΑΘΗΝΟΓΕΝΗΣ Παῦλος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΑΪΒΑΖΙΔΗΣ Νικόλαος, Γεν. Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἱεροσολύμοις.	1867
ΑΚΑΤΟΣ Νικόλαος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1865
ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΔΗΣ Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΔΗΣ Ζαχαρίας, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1869
ΑΛΙΜΠΕΡΤΗΣ Ἰωάννης, βιβλιοπώλης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΑΛΤΙΝΑΛΜΑΖΗΣ Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Ἀδριανουπόλει.	1872
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ Ἰωακείμ, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ Παρασκευᾶς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ Συμεών, βιβλιοπώλης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΑΝΔΡΕΟΥ Χ. Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ Κωνσταντῖνος, μέλος τοῦ ἀνωτάτου συμβουλίου τῆς δικαιοσύνης.	1864
ΑΝΤΥΠΑΣ Διονύσιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1866
ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ Σωτήριος, ἰατρὸς ἐν Φιλιππουπόλει.	1873
ΑΞΕΛΟΣ Κωνσταντῖνος, Γεν. Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Κ/πόλει.	»
ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ Ἀθηνόδωρος, ἰατρὸς ἐν Ἡλιουπόλει (Ἀϊδινίῳ).	1871
ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ Καλλιάρχης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ Περικλῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1870
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Χα. Ἀπόστολος, ἔμπορος ἐν Ἡλιουπόλει (Ἀϊδινίῳ).	1873
ΑΡΓΥΡΙΑΔΗΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει.	1871
ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ Ἀλκιβιάδης, ἐν Κρήτῃ.	»
ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ Γεώργιος, μέλος τοῦ γραφείου τῶν μεταφραστῶν ἐν Κ/πόλει.	1870
ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ Σταυράκης, μέγας Λογοθέτης ἐν Κ/πόλει.	1862
ΑΡΙΣΤΟΚΛΗΣ Ἰωάννης, μέλος τοῦ Συμβουλίου ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας	1861

Β

ΒΑΛΛΙΑΝΟΣ Μ. Β., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΒΑΣΣΑΜΟΣ Ι., μεσίτης ἐν Κ/πόλει.	»

Digitized by Google

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΒΑΛΑΤΑΖΗΣ Μιλτιάδης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1871
ΒΑΜΒΑΚΗΣ Νικόλαος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
BARKER Alfred,, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΒΑΡΟΤΣΗΣ Κ., ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1871
ΒΑΣΙΑΔΗΣ Ἡροκλῆς, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1861
ΒΑΣΣΑ ἱρένδης, διευθ. τῶν Τροχιοδρόμων ἐν Κ/πόλει.	1873
ΒΑΦΕΙΑΔΗΣ Γεώργιος, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει.	1868
ΒΑΦΙΑΔΗΣ Ἀπόστολος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1861
ΒΑΦΙΔΗΣ Ἀναστάσιος, διδάσκαλος ἐν Χαρταλιμῇ.	1872
WEISBACH Augustin, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1873
ΒΕΛΙΣΑΡΙΟΣ Γεώργιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΒΕΛΙΣΑΡΙΟΣ Ἰωάννης, » »	1873
ΒΕΡΙΣΗΣ Ἰωάννης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1871
ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗΣ Ἀθανάσιος, οἰκονομολόγος ἐν Ἀθήναις.	1870
ΒΙΚΕΛΑΣ Δ., τραπεζίτης ἐν Λονδίνῳ.	1872
ΒΛΑΣΤΟΣ Ἀντώνιος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1861
ΒΟΔΙΖΑΣ Ι., μεσίτης ἐν Κ/πόλει.	1871
ΒΟΥΡΟΣ Περικλῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1867
ΒΟΥΤΥΡΑΣ Σταῦρος, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει.	1866
ΒΡΕΤΟΣ Ἰωάννης, » »	1871

Γ

ΓΕΝΙΔΟΥΝΙΑΣ Δημήτριος, ἐν Κ/πόλει.	1861
ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ Ι, δ′. γραμμ. τῆς Ἑλλ. Πρεσβείας ἐν Κ/πόλει.	1872
ΓΕΡΑΡΔΟΣ Κωνσταντῖνος, βιβλιοδέτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ Σ. Γ., ἔμπορος ἐν Ῥουχτσουκίῳ.	1864
ΓΙΑΝΑΡΟΣ Θρασύβουλος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1867
ΓΚΙΩΝ Ἰωάννης, διευθυντὴς Ἀσφαλ. Ἑταιριῶν ἐν Κ/πόλει.	1864
ΓΚΙΩΝΗΣ Μιχαὴλ, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΓΚΙΟΥΜΟΥΣΓΚΕΡΔΑΝΗΣ Μ., ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει.	1861
ΓΚΙΟΥΜΟΥΣΓΚΕΡΔΑΝΗΣ Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Φιλιπ/πόλει.	1871
ΓΑΥΚΑΣ Νικηφόρος, Μητροπολίτης Ἴμβρου.	1872
GRUMBACH C. καθηγητὴς ἐν τῷ Αὐτοκρατορικῷ Λυκείῳ Γαλατᾷ Σεράϊ.	»

Δ

DADIAN Artin Effendi, πρόεδρος τοῦ ϛ′. τμήματος τῆς Δημαρχίας.	1871
ΔΑΛΛΑΣ Γεώργιος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει.	»
DEVEAUX Emile, διευθ. τῆς Αὐτ. Ὀθ. τραπέζης ἐν Κ/πόλει.	1872
ΔΕΚΑΣΤΡΟΣ Αὔγουστος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	»
ΔΕΛΛΑΠΟΡΤΑΣ Βρασίδας, ἔμπορος ἐν Ταϊγανίῳ.	1873
ΔΕΠΑΣΤΑΣ Νικόλαος, βιβλιοπώλης ἐν Κ/πόλει.	1871
DERENTHAL Eduard, γραμμ. τῆς Γερμ. Πρεσβείας ἐν Κ/πόλει.	1872

Digitized by Google

	Ἔτος ἐκλογῆς.
DETHIER Ph. D. Ph., διευθ. τοῦ Αὐτοκρ. Μουσείου ἐν Κ/πόλει.	1866
ΔΗΜΑΔΗΣ Κωνσταντῖνος, ἀρχιτέκτων ἐν Κ/πόλει.	1871
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ Ἀθανάσιος, καθηγητὴς ἐν Χαλκηδόνι.	»
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ Α. Γ., γεωμέτρης ἐν Κ/πόλει.	»
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ Ξενοφῶν, ἐμπορορράπτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΔΗΜΗΤΣΑΣ Κωνσταντῖνος, ἰατρὸς ἐν Ἀδριανουπόλει.	1871
ΔΙΑΛΕΓΜΕΝΟΣ Γεώργιος, διευθυντὴς Ἀσφαλ. Ἑταιριῶν ἐν Κ/πόλει.	1872
ΔΟΥΝΙΑΣ Λεωνίδας, φαρμακοποιὸς ἐν Κ/πόλει.	1871
ΔΡΑΚΟΣ Δ., μεσίτης ἐν Κ/πόλει.	»
» Νικόλαος, μεσίτης ἐν Κ/πόλει.	1873

Ε

EDWARDS OSKAR, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1871
ΕΞΑΚΟΥΣΤΟΣ Πέτρος, μηχανικὸς ἐν Κ/πόλει.	1872
ΕΥΓΕΝΙΔΗΣ Δημοσθένης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΕΥΓΕΝΙΔΗΣ Εὐστάθιος, » »	1871
ΕΥΕΛΠΙΣ Ν. Γ., διδάσκαλος ἐν Τένεδῳ τοῦ Ἰκονίου.	1872
ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ Πα. Ἀρσένιος, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει.	1871

Ζ

ΖΑΔΕΣ Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1867
ΖΑΛΑΠΑΣ Ἀθανάσιος, γεν. λογιστὴς τῆς Ἑταιρίας τῶν Τροχιοδρόμων ἐν Κ/πόλει.	1872
ΖΑΜΒΑΚΟΣ Δημήτριος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1871
ΖΑΝΝΕΛΗΣ Ἐμμανουήλ, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1868
ΖΑΡΙΦΗΣ Λεωνίδας, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1872
ΖΑΡΙΦΗΣ Πέτρος, » »	1873
JAUGE AMÉDÉE, μηχανικὸς καὶ γεωλόγος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΖΕΡΒΟΥΔΑΚΗΣ Α., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1867
ΖΗΣΗΣ Ζήση, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1872
ΖΙΦΟΣ Ἰωάννης, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1869
ΖΟΥΠΑΝ Κωνσταντῖνος, ἔμπορος ἐν Ἀδριανουπόλει.	1867
ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ Ἰωάννης, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1873
ΖΩΓΡΑΦΟΣ Ξενοφῶν, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1861
ΖΩΗΡΟΣ Ἀλέξανδρος, » »	»

Η

ΗΛΙΑΣΚΟΣ Κωνσταντῖνος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1863
ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ Ἀσημάκης, ἔμπορος ἐν Μακαρονίᾳ.	1872

Digitized by Google

Θ

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ Κωνσταντῖνος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΘΩΜΙΔΗΣ Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Φιλιπ/πόλει.	»
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ Ἰωακείμ.	1873

Ι

ΙΑΚΩΒΟΥ Μιλτιάδης, ἔμπορος ἐν Παρισίοις.	1871
ΙΑΛΕΜΟΣ Ὀδυσσεὺς, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει.	1872
JERNNIGHAM Hübert, πρ. γραμματεὺς τῆς Ἀγγλικῆς Πρεσβείας ἐν Κ/πόλει	»
ΙΣΜΥΡΙΔΗΣ Κωνσταντῖνος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΙΩΑΚΕΙΜ Θεόδωρος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ Ἐμμανουήλ, λόγιος ἐν Κ/πόλει.	»
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ Ἰωάννης, ὑπάλληλος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ Κωνσταντῖνος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ Σωφρόνιος.	»

Κ

ΚΑΖΑΝΟΒΑΣ Γεώργιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΚΑΖΑΝΟΒΑΣ Παντελῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ Εὐστάθιος Κλεόβουλος.	1863
ΚΑΛΒΟΚΟΡΕΣΣΗΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΚΑΛΒΟΚΟΡΕΣΣΗΣ Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ Κωνσταντῖνος, γεν. διευθυντὴς τοῦ ἐπὶ τοῦ τύπου γραφείου ἐν τῇ Υ. Πύλῃ	1861
ΚΑΛΛΙΒΟΥΡΣΗΣ Πέτρος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1871
ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΚΑΛΩΤΑΙΟΣ Χριστόδουλος, καθηγητὴς καὶ ἱδρυτὴς τοῦ Ἑλληνικοῦ Λυκείου.	1873
ΚΑΜΑΡΑΣ Πέτρος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει,	»
ΚΑΜΠΕΡ Ἡρακλῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΚΑΝΑΚΗΣ Π. Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΚΑΝΑΚΗΣ Κ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΚΑΠΟΔΑΪΝΗΣ Ναπολέων, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Ἀλέξανδρος, Πρεσβευτὴς τῆς Υ. Πύλης ἐν Ῥώμῃ.	1861
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Κωνσταντῖνος, καθηγητὴς τῆς Α. Ἰατρικῆς Σχολῆς ἐν Κ/πόλει.	»
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Στεφ. Κωνσταντῖνος, μηχανικὸς ἐν Κ/πόλει.	1867
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Στέφανος, γραμματεὺς τῆς Ὀθωμ. Πρεσβείας ἐν Πετρουπόλει.	1870
ΚΑΡΑΜΑΝΟΣ Ν., τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1872
ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ Γ., δικηγόρος ἐν Ἄρτῃ.	»
ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ Κωνσταντῖνος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1862
ΚΑΡΑΣ Νικόλαος, ἐλεγκτὴς τῆς Ἑταιρίας τῶν Τροχιοδρόμων ἐν Κ/πόλει.	1871

Digitized by Google

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΗΣ Π., μεσίτης ἐν Κ/πόλει.	1871
ΚΑΡΟΛΙΔΗΣ Ἰορδάνης, καθηγητὴς ἐν Χαλκηδόνι.	»
ΚΑΣΤΕΛΛΗΣ Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΚΑΤΗΝΑΚΗΣ Μιλτιάδης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΚΑΤΣΙΓΡΑΣ Θωμᾶς, ἔμπορος ἐν Φιλιπ/πόλει.	»
ΚΕΠΕΤΖΗΣ Σταῦρος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΚΛΑΔΟΣ Πέτρος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΚΛΕΑΝΘΗΣ Ζήνων, ἀρχιτέκτων ἐν Κ/πόλει.	1865
ΚΟΚΚΩΝΗΣ Δ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΚΟΚΚΩΝΗΣ Ν., τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	»
ΚΟΝΕΜΕΝΟΣ Γ., γεν. Πρόξενος τῆς Τουρκίας ἐν Κερκύρᾳ.	1864
COOKSON C., ὑποπρόξενος τῆς Ἀγγλίας ἐν Κ/πόλει.	1871
ΚΟΡΟΜΗΛΑΣ Ἀντώνιος, τυπογράφος ἐν Κ/πόλει.	1867
ΚΟΡΩΝΑΚΗΣ Π., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΚΟΡΩΝΙΟΣ Γ., τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1872
ΚΟΣΟΥΔΗΣ Θεμιστοκλῆς, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1861
ΚΟΥΒΕΛΑΣ Μιχ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΚΟΥΓΙΟΥΜΤΖΙΑΝ Πετρὸς ἐφένδης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	»
ΚΟΥΜΠΑΡΗΣ Ἀριστείδης, διευθυντὴς τοῦ Αὐτοκρ. Ἀστεροσκοπείου ἐν Κ/πόλει.	1864
ΚΟΥΠΠΑΣ Γρηγόριος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΚΟΥΠΠΑΣ Λεωνίδας, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	»
ΚΟΥΡΤΕΛΗΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
COURTIS G., Chapelain de l'Eglise Commémorative protestante ἐν Κ/λει.	»
ΚΟΦΙΝΑΣ Ἰωσήφ, ἔμπορος ἐν Ἰωαννίνοις.	1872
ΚΡΙΚΟΤΖΟΣ Νικόλαος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1864
ΚΥΡΙΑΖΗΣ Χ. Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Ἀδριανουπόλει.	1871
ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Ἐτεοκλῆς, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Ἀλέξανδρος, δικαστὴς ἐν τῷ πολ. Πρωτοδικείῳ Σταυροδρομίου.	»
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Γεώργιος, ἀδαμαντοπώλης ἐν Κ/πόλει.	1872
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Χ. Γεώργιος, κτηματίας ἐν Κ/πόλει.	1861
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Δημήτριος, ἀδαμαντοπώλης ἐν Κ/πόλει	1872
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Διονύσιος, ἔμπορος ἐν Κερασοῦντι.	1871

Λ

ΛΑΓΑΣ Βασίλειος, βιβλιοδέτης ἐν Κ/πόλει.	1871
ΛΑΖΟΠΟΥΛΟΣ Γεώργιος, ταμίας τῆς Ἑταιρίας τῶν Τροχιοδρόμων ἐν Κ/πόλει.	1864
ΛΑΤΡΗΣ Γεώργιος, ἐμποροϋπάλληλος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΛΕΒΑΔ ἐφένδης, μηχανικὸς ἐν Κ/πόλει.	»
LEON Gustave, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1872
ΛΙΟΥΜΑΣ Ἀπόστολος, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει.	1868
ΛΟΥΤΡΑΡΗΣ Παῦλος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΜΑΘΙΟΥΔΑΚΗΣ Α., δικαστὴς ἐν τῷ Ἑλλ. Προξενείῳ ἐν Κ/πόλει	1871

Digitized by Google

Μ

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΜΑΛΙΑΔΗΣ Δημήτριος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει.	1865
ΜΑΝΔΡΑΣ Γρηγόριος, ἔμπορος ἐν Μιτυλήνῃ.	1873
ΜΑΡΑΣΟΓΛΟΥΣ Μηνᾶς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΜΑΡΙΑΝΟΣ Γεώργιος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΜΑΤΣΑΣ Ἀλέξανδρος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ Ἀλέξανδρος, ἐν Λονδίνῳ.	1870
ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Βομβάῃ.	1871
ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ Σπυρίδων, καθηγητὴς τῆς Α. Ἰατρικῆς Σχολῆς ἐν Κ/πόλει.	1861
ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ Ἐμμανουήλ, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ Θεόδ., τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	»
ΜΑΥΡΟΥΔΗΣ Ἀλέξανδρος, » »	»
ΜΕΝΔΩΝΙΔΗΣ Σταῦρος, ἔμπορος ἐν Ἰσμαηλίῳ.	1872
ΜΕΣΘΕΝΕΥΣ Πέτρος, ἐμποροϋπάλληλος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΜΗΤΣΟΡΑΣ Κυριακός, ἔμπορος ἐν Φιλιπ/πόλει.	1871
ΜΙΣΑΗΛΙΔΗΣ Εὐαγγελινός, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει.	1872
MIZZI Luwis, διδάκτωρ τῆς νομικῆς ἐν Κ/πόλει.	1873
MILLINGEN Jules, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1863
ΜΙΧΑΗΛ Ν. Μιχαήλ, ἔμπορος ἐν Σέρραις.	1870
ΜΙΧΟΓΛΟΥΣ Ἀλέξανδρος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
MORDTMANN André, διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Κ/πόλει.	1863
MORDTMANN A., διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς ἐν Κ/πόλει.	1871
ΜΟΥΖΑΛΑΣ Π., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΜΟΥΣΟΥΡΟΣ Σπ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΜΥΚΑΡΟΣ Γ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873

Ν

ΝΑΟΥΜ Γ., ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1871
ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΗΣ Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Βομβάῃ.	»
ΝΕΓΡΗΣ Νικόλαος ἐν Ἀθήναις	1874
ΝΕΜΤΣΟΓΛΟΥΣ Ζήσης, ἔμπορος ἐν Φιλιπ/πόλει.	1871
ΝΕΟΚΟΣΜΟΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1861
ΝΙΚΟΚΑΒΟΥΡΑΣ Σ. Α., καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει.	1871
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ Γεώργιος, ἔμπορος ἐν Ξάνθῃ.	1873
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ Κ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1866
ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ Ἀντώνιος, τραπεζίτης ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.	1871
ΝΟΝΝΟΤΗΣ Αἰμύλιος, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει.	1873

Ξ

ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ Δ., πράκτωρ Ἀγγλικῶν ἑταιριῶν ἐν Κ/πόλει.	1873
ΞΥΔΙΑΣ Γ. Τυπάλδος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει.	»

Digitized by Google

Ο

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ Πανταζῆς, ἑλληνοδιδάσκαλος ἐν Νεοχωρίῳ.	1874
ΟΙΚΟΝΟΜΑΚΗΣ Στέφανος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΟΜΗΡΟΣ Γ., τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
HUGHES, γραμματεὺς τῆς Ἀγγλικῆς Πρεσβείας ἐν Κ/πόλει.	1871
ΟΧΑΝΗΣ Νικόλαος, δημαρχιακὸς ὑπάλληλος ἐν Κ/πόλει.	1873

Π

ΠΑΓΟΥΝΗΣ Ἰωάννης, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει.	1874
ΠΑΛΛΑΚΗΣ Χριστοφῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1862
ΠΑΜΦΙΛΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ, χωρεπίσκοπος Σταυροδρομίου.	1864
ΠΑΝΑΣ Ἰ., ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1872
ΠΑΝΤΑΖΗΣ Μιλτιάδης, καθηγητὴς καὶ ἱδρυτὴς τοῦ Ἑλλην. Λυκείου.	1867
ΠΑΝΤΖΙΡΗΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΠΑΝΩΡΙΟΣ Κ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΠΑΠΠΑ Δανιήλ, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΠΑΠΑ Κωνσταντῖνος, μεσίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΠΑΠΑΔΑΤΗΣ Κωνσταντῖνος, ἔμπορος ἐν Φιλιπ/πόλει.	1871
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Δημήτριος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	»
ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ Ματθαῖος, καθηγητὴς ἐν Χαλκηδόνι.	1872
ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ Νικόλαος, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει.	1871
ΠΑΡΗΓΟΡΗΣ Κ. Α., ἀρχιτέκτων ἐν Κ/πόλει.	1872
ΠΑΡΙΣΗΣ Γεώργιος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΠΑΣΠΑΛΗΣ Ἀλέξανδρος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1870
ΠΑΣΠΑΛΗΣ Δημήτριος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1861
ΠΑΣΠΑΛΗΣ Νικόλαος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΠΑΣΠΑΤΗΣ Ἀλέξανδρος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1862
ΠΑΥΛΙΤΗΣ Ἀργύριος, ἔμπορος ἐν Φιλπ/πόλει.	1872
ΠΕΡΔΙΚΙΔΗΣ Κ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΠΕΤΡΟΚΟΚΚΙΝΟΣ Παντελῆς, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1872
ΠΛΕΣΣΑΣ Ν. Γ., ἐλεγκτὴς τῆς Γ. Ἑταιρίας τοῦ Ὀθωμ. κράτους.	1871
ΠΛΗΘΩΝΙΔΗΣ Δ., δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΠΛΗΘΩΝΙΔΗΣ Κ., » »	1871
ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ, Ἱεροδιάκονος ἐν Κ/πόλει	1872
ΠΟΛΥΜΕΡΗΣ Κ., γραμματεὺς τοῦ Ἑλλην. Προξενείου ἐν Κ/πόλει.	1871
ΠΟΤΟΥΣ Μιλτιάδης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΠΥΛΑΔΗΣ Βασίλειος, λόγιος ἐν Κ/πόλει.	1861

Ρ

ΡΑΓΚΑΒΗΣ Ρ. Ἀλέξιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1870
ΡΑΖΗΣ Ἀριστείδης, μηχανικὸς ἐν Κ/πόλει.	1873

Digitized by Google

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΡΑΖΗΣ Δημήτριος, Διευθυντὴς τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν ἐν Ἀθήναις.	1861
ΡΑΔΑΗΣ Στεφ. Ἀλέξανδρος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1872
ΡΑΔΑΗΣ Στέφανος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1863
ΡΑΦΑΗΛ Ῥαφαήλ, ταμίας τῆς Ἑλλην. Πρεσβείας ἐν Κ/πόλει.	1867
ΡΕΒΕΛΑΚΗΣ Δημήτριος, διευθυντὴς τροχιοδρόμων ἐν Κ/πόλει.	1871
ΡΟΔΟΚΑΝΑΚΗΣ Ν. Ι., ἔμπορος ἐν Ἡλιουπόλει (Ἀϊδινίῳ).	»
ΡΟΙΖΟΣ Αὐγουστῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΡΟΣΟΛΥΜΟΣ Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1871
ΡΩΣΣΕΤΟΣ Ἰωάννης, ἐμποροϋπάλληλος ἐν Κ/πόλει.	1873

Σ

ΣΑΒΒΑΣ Πασᾶς Ἰωάννης.	1861
ΣΑΠΟΥΝΤΖΗΣ Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΣΑΡΑΚΙΩΤΗΣ Βασίλειος, διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς ἐν Κ/πόλει.	1865
ΣΑΡΑΦΗΣ Ἀριστείδης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1869
ΣΑΡΔΙΝΣΚΗΣ Κ., δικηγόρος ἐν Κ/πόλει.	1868
ΣΑΡΔΙΝΣΚΗΣ Ν., διοικητὴς Σφακίων Κρήτης.	1872
ΣΑΡΡΟΣ Γ., διδ. τῆς νομικῆς καὶ δικηγόρος ἐν Κ/πόλει.	»
SHAW WILLIAM, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
SAX Charles, Πρόξενος τῆς Αὐστρουγγαρίας ἐν Δυῤῥαχίῳ.	»
ΣΒΟΡΩΝΟΣ Ἀντώνιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΣΒΟΡΩΝΟΣ Μ. Ῥάλλης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΣΓΟΥΤΑΣ Δημήτριος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	»
ΣΕΒΑΣΤΟΠΟΥΛΟΣ Ἀλέξανδρος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΣΕΒΑΣΤΟΠΟΥΛΟΣ Ζωρζῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΣΕΪΤΑΝΙΔΗΣ Γεώργιος, βιβλιοπώλης ἐν Κ/πόλει.	1872
ΣΙΣΜΑΝΟΓΛΟΥΣ Ἰωάννης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΣΙΦΝΑΙΟΣ Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΣΚΕΝΤΟΣ Ἀπόστολος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει.	»
ΣΚΟΥΛΟΥΔΗΣ Στέφανος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1871
ΣΚΥΛΙΤΣΗΣ Π., τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΣΟΡΤΑΝ Σπυρίδων, κτηματίας ἐν Κ/πόλει.	1872
ΣΟΥΒΑΤΖΟΓΛΟΥΣ Ἀντώνιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΣΟΥΒΑΤΖΟΓΛΟΥΣ Βασίλειος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΣΟΥΛΙΔΗΣ Νικόλαος, ὑπάλληλος ἐν Κ/πόλει.	»
ΣΟΦΟΚΛΗΣ Γαβριήλ, σχολάρχης τῆς ἐν Σταυροδρομίῳ Ἑνοριακῆς Σχολῆς τῆς Παναγίας.	1861
ΣΠΑΘΑΡΗΣ Ἀνδρέας, καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν ἐν Κ/πόλει.	1861
ΣΠΗΛΙΟΤΟΠΟΥΛΟΣ Ε., διευθυντὴς ἀσφαλιστικῶν ἑταιριῶν ἐν Κ/πόλει.	1871
SCHROEDER Paul, διερμηνεὺς τῆς Γερμ. Πρεσβείας ἐν Κ/πόλει.	»
ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗΣ Ἀπόστολος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗΣ Δημ., ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1872
ΣΤΑΜΟΥΛΗΣ Ἀναστάσιος, ἔμπορος ἐν Σηλυβρίᾳ	»

Digitized by Google

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΣΤΑΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ Δ., διευθυντὴς τοῦ ἐν Χαλκηδόνι Ἑλλην. Λυκείου.	1872
ΣΤΕΡΙΟΣ Π., τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΣΤΡΟΜΠΟΥΛΗΣ Ν., ἰατρὸς ἐν Συγῇ.	»
ΣΥΓΓΡΟΣ Ἀνδρέας, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1871
ΣΥΡΙΓΟΣ Λύσανδρος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΣΧΟΙΝΑΣ Ἀλέξανδρος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1873

Τ

ΤΑΓΗΣ Ἀναστάσιος, καθηγητὴς καὶ ἱδρυτὴς τοῦ Ἑλλην. Λυκείου.	1869
ΤΑΓΗΣ Θεοχάρης, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει.	1872
ΤΑΜΒΑΚΟΣ Ν. Δ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1863
ΤΑΞΗΣ Βασίλειος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΤΑΞΗΣ Ἰωάννης, λόγιος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΤΕΤΣΗΣ Ἰωάννης, διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Κ/πόλει.	»
ΤΡΑΝΟΣ Ἐμμανουὴλ, μεσίτης ἐν Κ/πόλει.	1870
ΤΣΑΚΑΛΩΤΟΣ Εὐστράτιος, καθηγητὴς ἐν Ταϊγανίῳ.	1871
ΤΣΕΡΑΕΝΤΗΣ Βελισάριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΤΣΕΡΑΕΝΤΗΣ Θεμιστοκλῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΤΣΕΡΑΕΝΤΗΣ Σωκράτης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΤΣΕΡΩΝΗΣ Κωνσταντῖνος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΤΣΙΚΑΔΙΩΤΗΣ Στέφανος, μεσίτης ἐν Κ/πόλει.	1870

Φ

ΦΑΜΠΙΑΤΟΣ Ν., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΦΙΛΙΟΣ Δ., διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Κ/πόλει.	1872
ΦΙΛΙΠΠΟΒΙΤΣ Σωτήριος, ἔμπορος ἐν Φιλιπ/πόλει.	»
ΦΙΛΙΠΠΟΥΠΟΛΕΩΣ ΝΕΟΦΥΤΟΣ.	»
ΦΩΡΙΟΣ Ἐδουάρδος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
PHRYGIE Abia de, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει.	»

Χ

ΧΑΛΚΗΔΟΝΟΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ.	1865
CHARREL Louis, καθηγητὴς ἐν τῷ Αὐτ. Λυκείῳ ἐν Κ/πόλει.	1873
ΧΑΣΙΩΤΗΣ Γεώργιος, καθηγητὴς καὶ ἱδρυτὴς τοῦ Ἑλλην. Λυκείου.	1869
ΧΑΤΖΗ Χρήστου Χρῆστος, διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Κ/πόλει.	1873
ΧΕΛΜΗΣ Μιχαὴλ, φαρμακοποιὸς ἐν Κ/πόλει.	»
ΧΕΝ Λεωνίδας, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει.	1870
ΧΟΥΡΜΟΥΖΗΣ Μιχαὴλ, λόγιος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΧΡΥΣΟΒΕΛΩΝΗΣ Ἀριστοτέλης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΧΡΥΣΟΒΕΛΩΝΗΣ Λεωνίδας, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1869

Digitized by Google

ΕΠΙΤΙΜΑ ΜΕΛΗ.

Α

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΑΝΘΙΜΟΣ ς΄., πρώην Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.	1871
ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ Ἰωάννης, πρεσβευτὴς Τουρκίας ἐν Βερολίνῳ.	1873
ΑΡΜΕΝΗΣ Βράϊλας, πρώην πρεσβ. τῆς Ἑλλ. ἐν Λονδίνῳ.	1864

Β

ΒΑΛΕΤΤΑΣ Ἰωάννης, διδάκτωρ. Φιλ. ἐν Λονδίνῳ.	1871
WAGNER W., professeur à Hambourg.	»
BARTHÉLÉMY Saint Hilaire, μέλος τοῦ πανακαδημίου ἐν Παρισίοις.	»
WEIL Henr., καθηγητὴς ἐν Besançon.	»
WIESELER Friedrich, καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Γοτίγγης.	1873
BLACKIE Stuart John, καθηγητὴς τοῦ βασιλ. Ἰνστιτούτου ἐν Λονδίνῳ.	»
ΒΑΛΛΙΑΝΟΣ Ἀνδρέας, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
BANCROFT Georges, Πρεσβ. τῆς Ἀμερικῆς ἐν Λονδίνῳ.	1872
BARTHOLDY Mendelsohn C., καθηγ. Πανεπ. Ἐϊδελβέργης.	1866
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Γ., ὑποδιοικητὴς τῆς Ἐθν. τραπέζης τῆς Ἑλλάδος.	1871
ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗΣ Δημήτριος, ἐν Μιτυλήνῃ.	1871
ΒΕΡΝΑΡΔΟΣ Χ., ἰατρὸς ἐν Σμύρνῃ.	1863
BEULÉ E., μέλος τοῦ Πανακαδημίου τῆς Γαλλίας.	1866
BLACKIE I. Stuart, καθηγ. τῶν Ἑλλην. ἐν τῷ ἐν Ἐδιμβούργῳ Πανεπιστημίῳ.	1868
VOGUÉ Melchior Comte de, Πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας ἐν Κ/πόλει.	1871
BOKER, Πρεσβ. τῶν Ἡνωμ. πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἐν Κ/πόλει.	1862
BURNOUF Émile, διευθ. τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλ. Σχολῆς.	1868
BOURSIAN C., Καθηγ. τοῦ ἐν Ἰένῃ Πανεπιστημίου.	1870
BRUNET DE PRESLE Wladimir, μέλος τοῦ Πανακαδημίου τῆς Γαλλίας.	1863
ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ Σκαρλάτος, λόγιος ἐν Ἀθήναις.	»

Γ

GEMMA Adolfo, διευθ. τοῦ Περιοδικοῦ «Revista».	1871
GLADSTONE William, πρώην πρωθυπουργὸς ἐν Ἀγγλίᾳ	1862
ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ς΄., πρ. Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.	1871
GUIGNIAUT, Secrétaire perpétuel honoraire de l'Académie des Inscriptions et belles lettres de Paris.	1864

Δ

ΔΕΡΚΩΝ ΝΕΟΦΥΤΟΣ.	1873
DIDOT Firmin Ambroise, μέλος τοῦ Πανακαδημίου ἐν Παρισίοις.	1871
DUMAST Guerrier Baron à Nancy.	1870
DUMONT Albert, διευθυντὴς τῆς ἐν Ῥώμῃ Γαλλικῆς Ἀκαδημίας.	1868
DURUY Victor, ancien ministre de l'instruction publique.	1863

Digitized by Google

Ε

	Ἔτος ἐκλογῆς.
HELZENDORFF Franz von, καθηγ. τοῦ δικαίου ἐν Βερολίνῳ.	1872
HENGEN W., Secretario del Instituto di Correspondenza Archeologica.	»
EGGER Emile, membre de l'Institut.	1863
EICHTHAL Gustave d', membre de la Société Asiatique à Paris.	1864
ELLIOT Henri, πρεσβ. τῆς Ἀγγλίας ἐν Κ/πόλει.	1872
ΕΔΧΕΜ Πασᾶς, Ὑπουργὸς τοῦ Ἐδκαφίου.	1865
LÉVÊQUE Charles, membre de l'Institut, professeur au collège de France.	1866
ΕΥΓΕΝΙΟΣ Ξηροποταμηνός, Ἀρχιμ. ἐν Κ/πόλει.	1863

Ζ

ZAMBALDI F., καθηγ. τῆς Ἑλλ. καὶ Λατιν. Γραμ. ἐν Βενετίᾳ.	1872
ΖΑΠΠΑΣ Κωνσταντῖνος.	1874
ΖΑΡΙΦΗΣ Γεώργιος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1863
ΖΩΓΡΑΦΟΣ Χρηστάκης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	»

Η

HAVET (Ernest), καθηγητὴς ἐν τῷ Κολλεγίῳ τῆς Γαλλίας, ἐν Παρισίοις.	1867
HEUZEY Léon, καθηγ. ἐν τῇ Σχολῇ τῶν καλῶν τεχνῶν ἐν Παρισίοις.	1874

Ι

IGNATIEW (Général), πρεσβ. τῆς Ῥωσσίας ἐν Κ/πόλει.	1865
ΙΣΤΡΙΑΣ Δώρα.	1868
ΙΩΑΚΕΙΜ Β', Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.	1874
ΙΩΑΝΝΟΥ Φίλιππος, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐθν. Πανεπιστημίου.	1863

Κ

ΚΑΛΛΙΓΑΣ Π., καθηγ. τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.	1871
KARAJEAN Théodore Ritter von D., γερουσιαστὴς ἐν Βιέννῃ.	1872
ΚΑΣΤΟΡΧΗΣ Εὐθύμιος, καθηγ. τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.	1871
ΚΑΦΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥΣ Λ., ἀρχιτέκτων ἐν Ἀθήναις	»
KEMAL Πασᾶς, Ὑπουργὸς τοῦ Ἐδκαφίου.	»
KEUDELL von, Πρεσβ. τῆς Γερμανίας ἐν Κ/πόλει.	1872
CHRIST, καθηγ. τοῦ ἐν Μονάχῳ Πανεπιστημίου.	1870
KIRGHHOFF A, καθηγ. τοῦ ἐν Βερολίνῳ Πανεπιστημίου.	1872
ΚΟΚΚΙΝΟΣ Ἐμμανουήλ, καθηγ. τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.	1863
ΚΟΝΤΟΣ Κ., καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου ἐν Ἀθήναις	1874
ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ Στέφανος, καθηγ. τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.	1863
ΚΟΥΡΤΙΟΣ Ἐρνέστος, καθηγ. τοῦ ἐν Βερολίνῳ Πανεπιστημίου.	1870

Λ

ΛΑΜΠΡΟΣ Π., νομισματολόγος ἐν Ἀθήναις.	1871
LAYONS Lord, πρεσβ. τῆς Ἀγγλίας ἐν Γαλλίᾳ.	1865

Digitized by Google

	Ἔτος ἐκλογῆς.
LESSEPS Ferdinand de.	1873
ΛΙΒΑΔΑΣ Θεαγένης, ἐν Βιέννῃ.	1874
LITTRÉ, membre de l'Institut.	1864
LUDOLFF Comte, Πρεσβ. τῆς Αὐστροουγγαρίας ἐν Κ/πόλει.	1872
ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ Ἀλέξανδρος, ἀρχιεπίσκοπος Σύρου καὶ Τήνου.	1873

Μ

ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ Ν., πρόεδρος τοῦ ἐν Ἀθήναις Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν γραμμάτων.	1864
ΜΕΛΑΣ Λέων, λόγιος ἐν Ἀθήναις.	1869
ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΣ Ἡρακλῆς, καθηγ. τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθν. Πανεπιστημίου	»
MILLER Emmanuel, membre de l'Institut.	1863
MORRIS Joy, πρ. πρεσβ. τῆς Ἀμερικῆς ἐν Κ/πόλει.	1865
MUNIF effendi, πρεσβευτὴς τῆς Τουρκίας ἐν Τεχεράνῃ.	»

Ο

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Σοφοκλῆς, ἰατρὸς ἐν Ἀθήναις.	1867
ΟΡΦΑΝΙΔΗΣ Θεόδωρος, καθηγ. τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.	»

Π

ΠΑΛΛΗΣ Α., καθηγ. τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.	1872
ΠΑΝΤΑΖΗΣ Δ., τμηματάρχης ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας ἐν Ἀθήναις.	»
ΠΑΝΤΑΖΙΔΗΣ Ἰωάννης, καθ. τοῦ ἐν Ἀθήναις 6ου Γυμνασίου.	1874
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γρηγόριος, τμηματάρχης ἐν τῷ Ὑπουρ. τῶν Ἐξ. ἐν Ἀθήναις.	1868
PATIN, Secrétaire perpétuel de l'Académie Française, doyen de la Faculté des lettres de Paris.	1864
ΠΕΤΡΟΣ Β', αὐτοκράτωρ Βρασιλίας.	1873
PERROT Georges, καθηγ. ἐν τῷ ἀνωτάτῳ διδασκαλείῳ ἐν Παρισίοις.	1874
PIERRON Alexis, καθηγητὴς ἐν τῷ Καρτεσιείῳ Λυκείῳ ἐν Παρισίοις.	1873
ΠΡΕΤΕΝΤΕΡΗΣ Χ., καθηγ. τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.	1874

Ρ

ΡΑΓΚΑΒΗΣ Ἀλέξανδρος, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος ἐν Βερολίνῳ.	1863
ΡΑΛΛΗΣ Γ., καθ. τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθν. Πανεπιστημίου.	1869
ΡΕΝΙΕΡΗΣ Μ., διοικητὴς τῆς ἐθνικῆς τραπέζης τῆς Ἑλλάδος.	1864
ROSSIGNOL (I. P.), membre de l' Institut.	»

Σ

ΣΑΡΙΠΟΛΟΣ Νικόλαος, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου.	1867
SAFVET Πασᾶς, Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν.	1871
SCHMIDT Bernard.	1870
SCHMITD Morriz, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἰένῃ Πανεπιστημίου.	1874
ΣΙΜΟΣ Εὐστάθιος, πρεσβ. τῆς Ἑλλάδος ἐν Κ/πόλει.	1872
STARK B. K., καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου ἐν Ἐϊδελβέργῃ.	1874
ΣΥΜΒΟΥΛΙΔΗΣ Γεώργιος, ἰατρὸς τῆς αὐτοκρ. φρουρᾶς ἐν Πετρουπόλει.	1873

Digitized by Google

Τ

	Ἔτος ἐκλογῆς.
TUCKERMAN Charles, πρ. Πρεσβευτὴς τῆς Ἀμερικῆς ἐν Ἀθήναις.	1873
THUROT Charles, μέλος τοῦ Πανεπιστημίου ἐν Παρισίοις.	»

Υ

ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ Γρηγόριος, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος ἐν Βιέννῃ.	1874

Φ

ΦΡΕΑΡΙΤΗΣ Κωνσταντῖνος, καθηγ. τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθν. Πανεπιστημίου.	1867

Χ

CHASSANG, inspecteur général de l'Académie de Paris.	1868

ΑΝΤΕΠΙΣΤΕΛΛΟΝΤΑ ΜΕΛΗ.

Α

	Ἔτος ἐκλογῆς
ABBOT Ἐρρῖκος, Πρόξενος τῆς Γερμανίας ἐν Θεσσαλονίκῃ.	1869
ΑΒΔΟΥΛΑΑΧ Βέης, καθηγητὴς τῆς ἐν Κ/πόλει Α. ἰατρικῆς Σχολῆς.	1864
ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ Τηλέμαχος, κτηματίας ἐν Κέῳ.	1863
ΑΡΒΑΝΙΤΑΚΗΣ Λέανδρος, καθ. τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Σχολῆς τοῦ Σταυροῦ.	»
ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ Β , καθηγ. ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.	1872
ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ Δημήτριος, ἐν Ἀθήναις.	

Β

VEIDNER Andrée, καθηγ. ἐν Μαχδεμβούργῳ.	1872
ΒΕΛΕΓΡΑΔΩΝ Ἄνθιμος.	1868
ΒΕΛΟΥΔΗΣ Ι., λόγιος ἐν Βενετίᾳ.	1871
ΒΛΑΒΙΑΝΟΣ Ν. Νικήτας, εἰρηνοδίκης ἐν Ἀμοργῷ	1864
ΒΛΑΧΟΣ Ἄγγελος, λόγιος ἐν Ἀθήναις.	1870
BERTHERAND Γεν. Γραμματεὺς τῆς ἐν Ἀλγερίᾳ κλιματολογικῆς ἑταιρίας.	»

Γ

GEBHARDT W., ἀρχαιολόγος ἐν Γοτίγγῃ.	1873

Digitized by Google

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ Ν., ἰατρὸς ἐν Βώλῳ.	1863
GIDEL Charles A., λόγιος ἐν Παρισίοις.	1867
GOOLD, πρώην διευθυντὴς τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Μουσείου ἐν Κ/πόλει.	1871
ΓΟΥΔΑΣ Ἀναγ., ἰατρὸς ἐν Ἀθήναις.	1864
ΓΡΗΓΟΡΑΣ Γερμανός, Ἀρχιμανδρίτης ἐν Λειψίᾳ.	1863
ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ Α., καθηγ. ἐν Κ/πόλει	1864

Δ

ΔΑΜΩΝ Δ., ἰατρός.	1872
ΔΕΚΙΓΑΛΑΣ Ι., ἰατρὸς ἐν Νάξῳ.	1864
DOZON A., Πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Ἰωαννίνοις.	1872
ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ Νικόλαος, λόγιος ἐν Ἀθήναις.	»

Η

ΗΛΙΑΔΗΣ Λεωνίδας, λόγιος ἐν Παρισίοις.	1873
ΗΛΙΟΥΠΟΛΕΩΣ Διονύσιος, Ἐπίσκοπος Ἐφέσου.	1872

Θ

ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ Ι., ἰατρός, πρόεδρος τοῦ ἐν Σέρραις Μακεδονικοῦ Φιλεκπαιδ. Συλλόγου.	1870
ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ Κ., πρόεδρος τοῦ ἐν Ῥαιδεστῷ Θρᾳκικοῦ Φιλεκπαιδ. Συλλόγου.	»
ΘΕΡΕΙΑΝΟΣ Διονύσιος, δημοσιογράφος ἐν Τεργέστῃ.	1863

Ι

ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ Σάββας, διδάσκαλος ἐν Τραπεζοῦντι.	1870
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ Σεραπίων, καθηγ. ἐν Καισαρείᾳ.	1863
HIRSCHFELD Gustave, διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Ἀθήναις.	1873

Κ

CAILEEMER Exupère, καθηγ. τῆς νομικῆς ἐν Γρενόβλῃ.	1870
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Τηλέμαχος, σπουδαστὴς ἐν Ζυρίχῃ.	»
ΚΟΕΝ, συντάκτης τῶν Ἰσραηλιτικῶν χρονικῶν ἐν Κερκύρᾳ.	1863
ΚΟΡΥΤΣΑΣ, Εὐελπίδης Δωρόθεος.	1867
ΚΟΣΜΙΔΗΣ Κυριακός, ἔμπορος ἐν Πτολεμαΐδι.	1863
ΚΟΥΠΙΤΩΡΗΣ Παναγιώτης, γυμνασιάρχης ἐν Ἀθήναις.	1864
COUSSEMAKER Arthur, φοιτητὴς τῆς νομικῆς ἐν Αἴξῃ.	1870
ΚΡΗΤΙΚΙΔΗΣ Ἐμμανουήλ, ἰατρὸς ἐν Σύρῳ.	»
ΚΡΙΝΟΣ Δ., φαρμακοποιὸς ἐν Ἀθήναις.	1865
QUEUX de Saint-Hilaire marquis de, λόγιος ἐν Παρισίοις.	1867
ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ Κ., σχολάρχης τῆς ἐν Τραπεζοῦντι Ἑλλην. Σχολῆς.	1864

Digitized by Google

Α

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΛΑΖΑΡΑΣ Π., ἰατρὸς ἐν Κερκύρᾳ.	1871
ΛΑΜΠΡΙΔΗΣ Ἰωάννης, ἰατρὸς ἐν Ἰωαννίνοις.	1874
ΛΑΜΠΡΟΣ Π. Π., νομισματολόγος ἐν Ἀθήναις.	1871
ΛΕΒΙΔΗΣ Ν. Α., πρόεδρος τοῦ Ἐξελεγκτικοῦ Συνεδρίου ἐν Ἀθήναις.	1864
LEONARDI Giovanni, φαρμακοποιὸς ἐν Κερκύρᾳ.	1871
ΛΕΟΝΤΙΑΣ Σαπφώ, διευθύντρια τοῦ ἐν Σμύρνῃ Παρθεναγωγείου.	1872
ΛΗΜΝΙΟΣ Ν., ἰατρὸς ἐν Ἀρτάκῃ.	»
ΛΟΝΤΟΣ Ἀνδρέας, πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἰωαννίνοις.	»
ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ Ἀλέξανδρος, Μητροπολίτης Σύρου καὶ Τήνου.	1863

Μ

ΜΑΝΑΡΗΣ Σπυρίδων, γυμνασιάρχης ἐν Ἀθήναις.	»
ΜΑΤΣΑΝΟΣ Γ., καθηγ. ἐν τῇ Ζωσιμαίᾳ Σχολῇ ἐν Ἰωαννίνοις.	1872
MONTANI Pierre, ὑποδιευθυντὴς τοῦ Αὐτοκρ. Ἀστεροσκοπείου ἐν Κ/πόλει.	1866
ΜΟΡΔΟΣ Σαμουήλ, δημοσιογράφος ἐν Κερκύρᾳ.	1864
MORDTMANN, φοιτητὴς τῆς φιλολογίας ἐν Βόννῃ.	1872
ΜΥΡΙΑΝΘΕΥΣ Ἱερώνυμος, καθηγητὴς τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Σχολῆς τοῦ Σταυροῦ.	»

Ν

ΝΑΥΤΗΣ Ἀνδρέας, Ἕλλην πρόξενος ἐν Τεργέστῃ.	1867
ΝΑΧΑΜΟΥΛΗΣ Ἰωσήφ, δημοσιογράφος ἐν Κερκύρᾳ.	1864

Ξ

ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ Κωνσταντῖνος, γυμνασιάρχης ἐν Σμύρνῃ.	1863

Ο

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Παναγιώτης, διευθ. τῆς ἐν Κερκύρᾳ ἰδιωτικῆς Σχολῆς.	1868

Π

ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Γ., διδάσκαλος ἐν Ἄρτῃ.	1872
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Μ., ἰατρὸς καὶ πρόεδρος τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Φιλεκπαιδ. Συλλόγου.	1863
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Χρῆστος, λόγιος ἐν Κ/πόλει.	1864
ΠΑΠΑΔΟΥΚΑΣ Νικόλαος, δικηγόρος ἐν Ἀθήναις.	1873
ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥΣ Κλεάνθης, λόγιος ἐν Βραΐλᾳ.	1871
ΠΕΤΡΙΔΗΣ Ἀθανάσιος, λόγιος ἐν Λακωνίᾳ.	1864
ΠΙΕΡΙΔΗΣ Κ., ἐν Κύπρῳ.	1871
ΠΟΛΙΤΗΣ Ν. Γ., λόγιος ἐν Ἀθήναις.	1872
ΠΩΠ Κωνσταντῖνος, πρώην Γεν. Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος.	1864

Digitized by Google

Ρ

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΡΑΛΛΗΣ Ν., ἰατρὸς ἐν Περγάμῳ.	1872
ΡΑΜΜΟΣ Ι., διδάσκαλος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΡΑΦΑΗΛ Ἐλευθέριος, πρόεδρος τοῦ ἐν Ἀθήναις Φιλολογικοῦ Συλλόγου *Παρνασσός*.	1872

Σ

ΣΑΘΑΣ Κωνσταντῖνος, ἀρχαιοδίφης ἐν Ἀθήναις.	1868
ΣΑΚΚΟΠΟΥΛΟΣ Ν., πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Ῥουστσουκίῳ.	1870
ΣΚΟΡΔΕΛΛΗΣ Βλάσιος, σχολάρχης ἐν Φιλιππουπόλει.	1868
ΣΚΥΛΙΤΣΗΣ Ι., δημοσιογράφος ἐν Τεργέστῃ.	1863
ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗΣ Ἐπαμινώνδας, λόγιος ἐν Ἀθήναις.	1867
ΣΧΛΕΙΜΑΝΝ Ἑρρῖκος, διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Ἀθήναις.	1871
ΣΧΟΡΤΣΑΝΙΤΗΣ Δ., σχολάρχης ἐν Ἄρτῃ.	»

Τ

ΤΑΝΤΑΛΙΔΗΣ Ἠλίας, καθηγ. τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς Σχολῆς.	1864
ΤΤΙΑΝΤΑΦΥΛΛΗΣ Κ., ἐν Βενετίᾳ.	1872
ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ Ν. . . .	1863

Φ

ΦΕΡΕΚΥΔΗΣ Ἀθανάσιος, καθηγ. ἐν Ἰωαννίνοις.	»
ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΥΣ Χ. Ν., τυπογράφος ἐν Ἀθήναις.	1864
ΦΟΥΡΤΟΥΝΙΑΔΗΣ Β., ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	»

Χ

ΧΑΣΙΩΤΗΣ Δ, ἰατρὸς ἐν Ἰωαννίνοις.	1874
CHEVALIER de Chiari Gérard, γεν. Πρόξενος τῆς Αὐστροουγγαρίας ἐν Ἰωαννίνοις.	1872
ΧΡΟΝΙΔΗΣ Κ., λόγιος ἐν Ἀδριανουπόλει.	1863

Digitized by Google

ΜΕΓΑΛΟΙ ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ (α).

ΧΡΗΣΤΑΚΗΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ.

ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ (α).

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΖΑΡΙΦΗΣ.
ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΗΣ.
ΕΥΑΝΘΙΑ ΘΕΟΦΙΛΙΔΟΥ.

ΜΕΓΑΛΟΙ ΔΩΡΗΤΑΙ (α).

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ.
ΤΟ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΕΘΝΙΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ.

ΔΩΡΗΤΑΙ (α).

ΑΥΤΟΚΡ. ΟΘΩΜ. ΤΡΑΠΕΖΑ.
ΓΕΝ. ΕΤΑΙΡΙΑ ΤΟΥ ΟΘΩΜ. ΚΡΑΤΟΥΣ.
ΤΟ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΗΣ ΔΗΜ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ.
Ο ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.
Ζ. ΣΤΕΦΑΝΟΒΙΚ.
ΑΝΔΡΕΑΣ ΒΑΛΑΙΑΝΟΣ.
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΟΡΩΝΙΟΣ.
ΑΥΣΤΡΟΤΟΥΡΚΙΚΗ ΠΙΣΤΩΣΙΣ.
† ΚΩΝΣΤ. ΔΟΣΙΟΣ.
ΠΑΝΤΙΑΣ ΣΕΚΙΑΡΗΣ.
ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΡΑΛΛΗΣ.
ΘΕΟΔ. Α. ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ.
ΚΩΝΣΤ. ΞΕΝΟΚΡΑΤΗΣ.
ΒΑΣ. ΣΟΥΒΑΤΖΟΓΛΟΥΣ.
Θ. καὶ Β. ΣΟΥΒΑΤΖΟΓΛΟΥΣ καὶ Σα.
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΠΟΥΛΟΣ.
ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΒΛΑΣΤΟΣ.
ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΥΓΓΡΟΣ.
ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΣΚΟΛΟΥΔΗΣ.
ΑΝΑΣΤ. ΗΦΑΙΣΤΙΔΗΣ.
ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ ΑΝΑΝΙΑΣ ΒΑΤΟΠΑΙΔΙΝΟΣ.
ΖΗΝΩΝ ΚΑΛΑΝΘΗΣ.
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΣΠΙΘΑΚΗΣ.
ΑΔΕΛΦΟΙ ΑΝΤΩΝΙΑΔΑΙ.
† Σ. ΑΡΧΙΓΕΝΗΣ ΙΑΤΡΟΣ.

(α) Ἴδε ἄρθρα τοῦ Κανονισμοῦ 80—81.

Digitized by Google

ΠΡΟΕΔΡΟΙ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ	1861—62
ΠΕΤΡΟΣ ΖΑΝΝΟΣ	1862—63
ΗΡ. ΒΑΣΙΑΔΗΣ	1863
ΣΠ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ	1863—64
ΑΛΕΞ. ΠΑΣΠΑΤΗΣ	1864—65
ΣΠ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ	1865—66
Κ. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ	1866—67
ΞΕΝ. ΖΩΓΡΑΦΟΣ	1867—68
ΗΡ. ΒΑΣΙΑΔΗΣ	1868—69
ΙΟΥΛ. ΜΙΛΙΓΓΕΝ	1869—70
ΣΤΑΥΡ. ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ	1870—71
Κ. ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ	1871—72
Κ. ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ	1872—73

ΚΟΣΜΗΤΟΡΕΣ.

κατὰ τὸ 1873—74.

Πρόεδρος	ΗΡ. ΒΑΣΙΑΔΗΣ.
Ἀντιπρόεδροι	Α. ΒΛΑΣΤΟΣ. Γ. ΣΟΦΟΚΛΗΣ.
Γεν. Γραμματεὺς	ΧΡ. Χ. ΧΡΗΣΤΟΥ.
Εἰδ. Γραμματεὺς	ΝΙΚ. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ.
Βιβλιοφύλαξ	SCHROEDER.
Ταμίας	Ι. ΓΚΙΩΝ.

Digitized by Google

ΜΕΛΗ ΔΙΑΡΚΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΩΝ.

κατὰ τὸ 1873—74.

Α'. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ.

Α. ΒΛΑΣΤΟΣ, *Πρόεδρος.*
Δ. ΠΑΣΠΑΛΗΣ.
Δ. ΣΓΟΥΤΑΣ.
Β. ΣΑΡΑΚΙΩΤΗΣ.
Θ. ΚΟΣΟΥΛΗΣ.
Ζ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΔΗΣ.
ΙΩ. ΓΚΙΩΝ, *Ταμίας.*

Β'· ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ.

Σ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ, *Πρόεδρος.*
Δ. ΠΑΘΩΝΙΔΗΣ.
Κ. ΠΕΡΔΙΚΙΔΗΣ.
ΧΡ. Χ. ΧΡΗΣΤΟΥ.
ΝΙΚ. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ.
Α. ΛΙΟΥΜΑΣ, *Γραμματεύς.*

Γ'. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ.

Γ. ΣΟΦΟΚΛΗΣ, *Πρόεδρος.*
Κ. ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ.
Κ. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ.
Ξ. ΖΩΓΡΑΦΟΣ.
Ι. ΑΡΙΣΤΟΚΛΗΣ.
Κ. ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ.
Μ. ΠΑΝΤΑΖΗΣ.
Β. ΠΥΛΑΔΗΣ.
Α. ΒΑΦΙΑΔΗΣ, *Γραμματεύς.*

Δ'. ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ.

ΗΡ. ΒΑΣΙΑΔΗΣ, *Πρόεδρος.*
Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ.
ΧΡ. Χ. ΧΡΗΣΤΟΥ.
Γ. ΧΑΣΙΩΤΗΣ.
ΑΙΜ. ΝΟΝΝΟΤΤΗΣ.
Θ. ΤΑΓΗΣ, *Γραμματεύς.*

Digitized by Google

Ε'. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ.

Σ. ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ, *Πρόεδρος.*
ΑΛ. ΠΑΣΠΑΤΗΣ.
MORDTMANN (πατήρ).
MORDTMANN (υἱός).
DÉTHIER.
MILLINGEN.
Κ. Σ. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ.
Γ. Α. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ.
SCHROEDER.
Κ. ΠΕΡΔΙΚΙΔΗΣ, *Γραμματεύς.*

ΣΤ'. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ.

Σ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ, *Πρόεδρος.*
ΑΛ. ΠΑΣΠΑΤΗΣ.
Α. ΒΑΦΙΑΔΗΣ.
MORDTMANN (υἱός).
Α. ΣΠΑΘΑΡΗΣ.
Δ. ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗΣ.
ΑΛ. ΖΩΗΡΟΣ, *Γραμματεύς.*

Digitized by Google

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

ΑΠΟ ΜΑΪΟΥ 1873 ΜΕΧΡΙ ΜΑΪΟΥ 1874. ΤΟΜΟΣ Η'.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ.

('Ανεγνώσθη ἐν τῇ ΤΟΒ'. καὶ ΤΟΓ'. Συνεδριάσει).

(Συνέχεια ἐκ τοῦ τόμου Ζ'. Σελ. 28).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Μορφολογία ἢ τυπικόν.

Α'. Περὶ ῥιζῶν καὶ στελεχῶν.

Ἐκθέμενοι συντόμως τὰ περὶ τῶν φθόγγων, ἐξ ὧν γίνονται αἱ συλλαβαὶ καὶ ἐφεξῆς αἱ λέξεις τῶν δύο ἀρχαίων γλωσσῶν Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς, μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὴν μορφολογίαν ἢ τὸ τυπικὸν ἢ καὶ κλιτικὸν αὐτῶν.

Αἱ ἰνδογερμανικαὶ γλῶσσαι κατέχουσι τὸ πλουσιώτατον τυπικόν, διότι, πλὴν τῆς ἐν τέλει τῆς ῥίζης (οὐδέποτε δ' ἐν ἀρχῇ, διότι ἡ αὔξησις ἦν λέξις τελεία συγχωνευθεῖσα ὕστερον μετὰ τοῦ ῥήματος) προσθήκης τῶν ποικίλας σχέσεις σημαινόντων φθόγγων, ἔχουσι καὶ τὴν κλίσιν, δηλ. τὴν δι' ἐπιτάσεως τοῦ φωνήεντος μεταβολὴν τῆς ῥίζης, πρὸς ἔκφρασιν διαφόρων σχέσεων. Πᾶσα λέξις ἐν ταῖς ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις λαμβάνει τὸν τὴν σχέσιν σημαίνοντα φθόγγον μετὰ τὴν ῥίζαν, ἤτις ἄλλως διπλασιάζεται· π. χ. da-dā-mi (δί-δω-μι). Γυμναὶ ῥίζαι ἐν ταῖς ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις δὲν φαίνονται πλὴν τῆς κλητικῆς (ἤτις ἄλλως δὲν εἶναι ἰδιαιτέρα λέξις, ἀλλ' ἐπιφώνημα, ἢ φθογγικὸν νεῦμα) τῶν ὀνομάτων ἐκείνων, ἅτινα ἐκτὸς τῆς πτωτικῆς προσφύσεως οὐδὲν στοιχεῖον ἔχουσι πρὸς σχηματισμὸν τοῦ στελέχους, π. χ. στέλ. vāk-, ῥίζ. vak, ἐν. ὀν. v k-s, γεν. vāk-as. κλητ. ὅμως vāk. Πολὺ σπανίως καὶ κατὰ δευτερεύοντα σχετικῶς λόγον προστίθενται εἰς τὴν ῥίζαν φθόγγοι, τὴν σχέσιν δηλοῦντες, ὡς ἐν τῷ ἑνεστῶτι· π. χ. λαμβάνω, ῥίζ. λαβ (ἔ-λαβ-ον), ἔνθα τὸ μ εἶναι φθόγγος δηλῶν τὴν σχέσιν τοῦ ἑνεστῶτος· λατ. jungo, ῥίζ. jug (πρβλ. jug-um), καὶ ἕτερα. Οἱ ἀρχαιότεροι τύποι ἔχουσι καὶ ἐνταῦθα τὸ ἐρρῖνον μετὰ τὸ ληκτικὸν γράμμα τῆς ῥίζης. Ἐκ τῶν στελεχῶν τούτων τοῦ ἑνεστῶτος μετὰ ἐρρίνου ἐν μέσῳ ἐπεξετάθη ἡ τοῦ ἐρρίνου ἐπένθεσις καὶ εἰς ὀνοματικὰ στελέχη. π. χ. ἑλλ. τύμπ ανο-ν, ῥίζ. τυπ. λατ. junc-tu-s, junc-tur-a ῥίζ. jug καὶ ud.

Ἴδιον τῶν ἰνδογερμανικῶν γλωσσῶν εἶναι, ὅτι αἱ λέξεις αὐτῶν ἔχουσι τὴν αὐτὴν μορφολογικὴν κατασκευήν· ἔχουσι δηλονότι κανονικῶς μεταβαλλομένην ῥίζαν, καὶ κανονικῶς μεταβαλλόμενον τὸν μετ' αὐτῆς φθόγγον τὸν δηλοῦντα τὴν σχέσιν κατὰ τὸ σχῆμα R* s* (R = radix ῥίζα) μεταβαλλομένη. s = suffix (πρόσφυσις ἢ ἐπίθεμα) μεταβαλλόμενα.

Ῥίζαι καὶ σχηματισμὸς αὐτῶν. Τὰ ἀρχαιότατα συστατικὰ μέρη τῶν λέξεων τῶν ἰνδογερμανικῶν γλωσσῶν εἶναι αἱ *ῥίζαι*. *Ῥίζαν* ἐννοοῦμεν συνήθως τοὺς φθόγγους ἐκείνους, τοὺς τὴν ἰδέαν φέροντας καὶ δηλοῦντας ἐν τῇ προκειμένῃ λέξει. π. χ. τὸ as «εἶναι» εἶναι ἡ ῥίζα τοῦ as-mi εἰμί, as-ti, ἐστί, κτλ. Ἀλλὰ καὶ αἱ εἰς σχηματισμὸν τῶν στελεχῶν καὶ λέξεων χρησιμεύουσαι προσφύσεις τῶν ἰνδογερμανικῶν γλωσσῶν ἐγένοντο ἐξ ἀρχῆθεν αὐτοτελῶν ῥιζῶν συγχωνευθεισῶν ἀκολούθως εἰς ἑτέραν ῥίζαν. Πᾶσα λοιπὸν λέξις τῶν ἰνδογερμανικῶν γλωσσῶν θεωρεῖται ὡς ἓν ἄλον, ὅπερ βαθμηδὸν ἐγένετο ἐκ πλειόνων, τοὐλάχιστον ἐκ δύο ῥιζῶν. Ἐκ τῶν ῥιζῶν τούτων ἡ μία, ἡ πρώτη, εἶναι ἡ κυρίως «ῥίζα» τῆς λέξεως· αὕτη μόνη

Digitized by Google

δηλοῖ τὸ σημαινόμενον αὐτῆς, ἐν ᾧ αἱ ἄλλαι ὡς *προσφύσεις* (suffixa) μετὰ τῆς κυρίως ῥίζης συγχωνευόμεναι ῥίζαι κατήντησαν νὰ ἐκφράζωσι μόνον τὴν σχέσιν· π. χ. τοῦ as mi (εἰμὶ) ἡ ῥίζα as σημαίνει «εἶναι» ἡ ῥίζα ma ὡς πρόσφυσις, ἐνταῦθα ἰσχνανθεῖσα καὶ λεπτυνθεῖσα εἰς mi ἐκφράζει τὴν σχέσιν πρὸς τὸ πρῶτον πρόσωπον· ma ὡς ῥίζα αὐθυπόστατος σημαίνει «μετρεῖν, νοεῖν, ἄνθρωπος, ἐγώ»· as-ti «ἐστὶ» σύγκειται ἐκ ῥίζ. as καὶ ῥίζ. ta, = αὐτός· bhara-ti, «αὐτὴ φέρει» σύγκειται ἐκ ῥίζ. bhar «φέρειν» μετὰ τῆς ῥίζης a δεικτικῆς σημασίας προσφύσεως ἐνταῦθα γενομένης, καὶ ta, ὡς ἐν τῇ as-ti· vāk-s (ἐν. ὀν.), ῥίζ. vak (λαλεῖν), ῥίζ. sa δεικτική, ἥτις ἐνταῦθα ὡς πρόσφυσις ἰσχνάνθη εἰς s, καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἐν ταῖς ἁπλούστερον κατεσκευασμέναις γλώσσαις δύναταί τις νὰ παρατηρήσῃ ἔτι προφανῶς τὰς βαθμίδας, ἃς ἐν ταῖς ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις προϋπεθέσαμεν· ὡς ἐν τοῖς ἀνωτέρω as ma, as ta, bhar-a ta, vak sa. Ἐπειδὴ δὲ αἱ προσφύσεις τῶν ἰνδογερμανικῶν γλωσσῶν ἐγένοντο ἐξ ἀρχῆθεν αὐτοτελῶν ῥιζῶν, ἕπεται, ὅτι δέχονται καὶ αὗται τὴν ἐπίτασιν ὡς καὶ αἱ κύριαι ῥίζαι. π. χ. bhar-ā-mi «φέρω» μετ' ἐπιτεταμένου a, bhar-a-ti δὲ «φέρει», ἄνευ αὐτοῦ. ta-nau-ti «ἐκτείνει» καὶ ta-nu-masi «ἐκτείνομεν», καὶ καθεξῆς.

Μέχρι τοῦδε δὲν ἐξηγήθησαν ἀρκούντως οἱ νόμοι τῆς μορφώσεως τῶν ῥιζῶν ἐν ταῖς ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις. Τίνες συνδυασμοὶ φθόγγων γίνονται ἐν ταῖς ῥίζαις αὐτῶν; Ἠδύναντο ἐν τῇ ἰνδογερμανικῇ ἀρχεγόνῳ ἤδη γλώσσῃ, ῥίζαι ἐκ μιᾶς σειρᾶς φωνηέντων νὰ μεταβῶσιν εἰς ἄλλην; Τίνα ἔκτασιν τῆς σημασίας ἐπιτρέπει μία ῥίζα, καὶ εἰς ποίας περιπτώσεις δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ῥίζας ἀρχῆθεν φθογγικῶς μὲν τὰς αὐτὰς, ἀλλ' ὅμως διαφόρους; Ταῦτα καὶ ἕτερα ζητήματα μένουσι μέχρι τοῦδε ἄλυτα.

Αἱ κύριαι ῥίζαι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀποχωρίζονται τῶν λέξεων ὧν ὑπόκεινται ὡς βάσις. Αἱ ῥίζαι τῶν ἰνδογερμανικῶν γλωσσῶν φαίνονται, ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ περιόδῳ τοῦ βίου τῆς ἰνδογερμανικῆς ἀρχεγόνου γλώσσης ἦσαν ἁπλούστεραι τοὺς φθόγγους, ἢ ἐν ταῖς προκειμέναις καὶ συντετελεσμέναις ἤδη γλώσσαις· π. χ. ῥίζα ju-g καὶ ju (ζευγνύναι), ma-t καὶ ma (μετρεῖν), καὶ ἕτεραι. Πιθανῶς ἐνταῦθα συνεχωνεύθησαν δύο ῥίζαι, ἔτι καὶ ἀναδιπλασιασμὸς φαίνεται ἀρχῆθεν ὑπάρχων· π. χ. kak (πεπαίνειν, μαγειρεύειν), gi-g βιοῦν. Συχνότατα γίνονται τοιαῦται ἐπὶ μᾶλλον μεμορφωμένοις ῥίζαι συμφυομένων μετὰ τῆς ῥίζης τῶν προσθηκῶν τούτων, αἵτινες ἀρχῆθεν ἐχρησίμευον εἰς σχηματισμὸν τοῦ ἐνεστῶτος· π. χ. ἡ ῥίζ. man (νοεῖν) γίνεται ἐκ τῆς ma. ἡ ῥίζ. gan (γίνεσθαι) ἐκ τῆς ga, ἡ ῥίζ. bhandh (δεῖν, δεσμεύειν) ἐκ τοῦ bhadh, καὶ ἕτεραι. Τὸ ἔρρινον ἐδήλου κατ' ἀρχὰς μόνον τὸ στέλεχος τοῦ ἐνεστῶτος. Τούτου ἕνεκεν διακρίνονται ῥίζαι *πρωτόθετοι* καὶ ῥίζαι *δευτερεύουσαι*.

Κατὰ νόμον ἐν ταῖς ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις ἀμετάτρεπτον ἡ ῥίζα εἶναι πάντοτε μονοσύλλαβος.

Αἱ ῥίζαι ἢ σημαίνουσι τὴν ἰδέαν καὶ καλοῦνται *ἰδεολογικαί*, ἢ τὴν *σχέσιν* καὶ καλοῦνται *σχετικαὶ ἢ ἀντωνυμικαί*, διαφορὰ δέ τις ἐν τῇ μορφῇ αὐτῶν δὲν ὑπάρχει. Αἱ ῥίζαι π. χ. i, ka, ta, ja, εἶναι ἐπίσης ἰδεολογικαὶ καὶ σχετικαί· ἡ i π. χ. σημαίνει «δεῖξιν» καὶ «εἶναι»· ἡ ka εἶναι ἐρωτηματική, σημαίνει δὲ καὶ «ἐξὺ εἶναι»· ἡ ta εἶναι δεικτική, σημαίνει δὲ καὶ «ἐκτείνειν».

Τὴν πρωτόθετον ῥίζαν εὑρίσκομεν ἀφαιροῦντες ἐκ τίνος δοθείσης λέξεως ὅλους τοὺς φθόγγους, οἵτινες σημαίνουσι σχέσιν καὶ τὴν οἱανδήποτε ἐπιῤῥοὴν αὐτῶν ἐπὶ τῶν τὴν ῥίζαν ἀποτελούντων φθόγγων (ὅπερ ἐν τοῖς πλείοσι εἶναι λίαν εὔκολον, ἐνίοτε ὅμως ἀδύνατον), τὸ δὲ ριζικὸν φωνῆεν ἐπανάγοντες εἰς τὸ ἀρχικὸν φωνῆεν, ἐὰν ἐν τῇ λέξει φαίνεται ἐπιτεταμένον· π. χ. τοῦ da-dā-mi (δίδωμι) ἡ ῥίζα εἶναι da, τοῦ vāks (λόγος), ἡ ῥίζα εἶναι vak, τοῦ daiv-a-s (φωτίζων, οὐράνιος, θεός), ἡ ῥίζα εἶναι div, κτλ.

Πλὴν τοῦ μονοσυλλάβου ὁ τύπος τῶν ἰνδογερμανικῶν ῥιζῶν εἶναι ἐλεύθερος· παρ' αὐταῖς ἁπαντῶσι δηλονότι ἑφεξῆς φθογγικὰ σχήματα τῶν ῥιζῶν: α) φωνῆεν, δηλ. ἀκριβῶς λαμβανόμενον, πνεῦμα ψιλὸν μετὰ φωνήεντος· π. χ. a (ἀντ. δεικτ.), i (εἶναι), u (σανσ. χαίρειν, εὐποιεῖν). β') σύμφωνον μετὰ φωνήεντος· π. χ. da (διδόναι), bhu (φῦναι). γ') φωνῆεν μετὰ συμφώνου· π. χ. ad (ἔδειν, ἐσθίειν), idh (ἀνάπτειν). δ') σύμφωνον μετὰ φωνήεντος καὶ συμφώνου κατόπιν· π. χ. pat (ἵπτασθαι, πίπτειν), vid (ἰδεῖν). ε) δύο σύμφωνα μετὰ φωνήεντος· π. χ. sta (ἵστασθαι), kru (κλύειν)· ς') φωνῆεν μετὰ δύο συμφώνων· π. χ. ard (ἄξειν), ark (φωτίζειν, τιμᾷν)· ζ) δύο σύμφωνα μετὰ φωνήεντος καὶ συμφώνου· π. χ. star (σκεδαννύναι), stigh (ἀναβαίνειν). η')

Digitized by

σύμφωνον μετὰ φωνήεντος καὶ δύο συμφώνων· π. χ. dark (δέρκεσθαι), vart (τρέφειν). θ') δύο σύμφωνα μετὰ φωνήεντος καὶ δύο συμφώνων· π. χ. skand (ὑψοῦσθαι, ἀναβαίνειν).

Εἰς τὰς ῥίζας τὰς περιεχούσας σύμφωνον μετὰ φωνήεντος καὶ συμφώνου ἢ φωνῆεν μετὰ συμφώνου, καὶ ἐὰν τὸ εἶδος τοῦτο γίνεται δι' ἐπιτάσεως τοῦ u εἰς i, γίνεται μετάθεσις, καθ' ἣν τὸ ἐν μέσῳ a μετατίθεται ἐν τέλει· π. χ. gan καὶ gna (γινώσκειν, γεννᾶσθαι)· mar καὶ mra (θνήσκειν), par καὶ pra (πληροῦν), ak καὶ ka (ὀξὺν εἶναι,· τὸ i μετ' ἐπιτάσεως ai καὶ ja (ἰέναι)· hu, μετ' ἐπιτάσεως hau, hav καὶ hva (καλεῖν), καὶ ἕτερα.

Σχηματισμὸς τῶν στελεχῶν. Ἐκ τῶν ῥιζῶν σχηματίζονται τὰ *στελέχη* ἢ *θέματα*, ἐκεῖνα δηλονότι, τὰ ὁποῖα μένουσιν ἐν τῇ λέξει μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν κλιτικῶν καταλήξεων.

Τὰ στελέχη σχηματίζονται ἀ) ἐκ τῆς ῥίζης μόνης ἐπιτεταμένης ἢ οὐχί. Ἐπειδὴ τὸ ῥιζικὸν φωνῆεν ἐπιδέχεται βαθμόν τινα ἐπιτάσεως, δύναται ἤδη νὰ ἐκφράζῃ σχέσιν τινά. Τοῦτο συμβαίνει συνήθως εἰς ῥήματα· π. χ. ai-i-, ὅπερ εἶναι στέλεχος τοῦ ἐνεστῶτος καὶ ῥίζα (ἰέναι), ἀ. ἑν. πρόσ. as-mi, ἀ. πληθ. i-masi· τὸ as εἶναι στέλεχος τοῦ ἐνεστῶτος καὶ ῥίζα (εἶναι)· π. χ. ἀ. ἑν. πρόσ. as-mi, γ' ἑν. as-ti καὶ κ.θ.ξ. Ἧττον δὲ συμβαίνει τοῦτο εἰς τὰ τῶν ὀνομάτων στελέχη, π. χ. ἐν ὀν. djau-s, τοπ. div-i· τὸ djau-, ὅπερ εἶναι ἐπίτασις τοῦ dju=div (φωτίζειν), εἶναι ἐνταῦθα ὀνοματικὸν στέλεχος, σημαῖνον «οὐρανὸν» συγχρόνως δὲ καὶ ῥίζα. Ἡ λέξις vāk-s (λόγος), στέλ. vak-, εἶναι ἐπίτασις τῆς ῥίζης vak (λαλεῖν), καὶ κ.θ.ξ. Ἡ ἔκφρασις τῆς σχέσεως διὰ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐπιτάσεως τῶν ῥιζῶν φωνήεντος εἶναι δυσεξήγητος. Παναρχαία εἶναι ἐπίσης ἡ ἀναδίπλωσις τῆς ῥίζης μετὰ ἢ ἄνευ συγχρόνου ἐπιτάσεως αὐτῆς πρὸς ἔκφρασιν τῆς σχέσεως, καὶ αὕτη δὲ ἀρκεῖ εἰς σχηματισμὸν τοῦ στελέχους, ὡς ἡ ἁπλῆ ῥίζα· π. χ. στέλ. da-da- ἐν τῇ da-da-mi, ἀ. ἑν. πρόσ. τοῦ ἐνεστ., da-da-masi ἀ. πληθ. πρόσ. τοῦ ἐνεστ. ἐκ τῆς ῥίζης da (διδόναι).

β). Διὰ προσφύσεων εἰς τὸ τέλος τῆς ῥίζης εἰς οἱονδήποτε βαθμὸν ἐπιτάσεως ἐχούσης τὸ ῥιζικὸν φωνῆεν, ἁπλῶς ἢ ἀναδεδιπλασιασμένον. Αἱ προσθῆκαι αὗται ἦσαν, ὡς ἤδη εἴρηται, κατ' ἀρχὰς ῥίζαι αὐτοτελεῖς, αἵτινες ἐν ἀρχαιοτέρᾳ περιόδῳ τοῦ βίου τῆς γλώσσης, ὅτε ἡ γλῶσσα συνέκειτο ἐκ ῥιζῶν μόνον, προσετίθεντο εἰς ἄλλας ῥίζας ὡς στοιχεῖα, ὁρίζοντά τι ἢ σχέσιν τινὰ σημαίνοντα· βαθμηδὸν αἱ ῥίζαι αὗται αἱ τὴν σχέσιν ἐκφράζουσαι ἀπώλεσαν τὸ αὐτοτελὲς αὐτῶν καὶ συνεχωνεύθησαν μετὰ τῶν ῥιζῶν ἐκείνων, αἵτινες ὡρίζοντο ἐξ αὐτῶν περισσότερον π.χ. daiv-a ἐν. ὀν. daiva-s (θεῖος, θεὸς), ῥίζ. div καὶ δι'ἐπιτάσεως daiv μετὰ τοῦ a. vak-ta, ἐν ὀν. ἀρσ. vakta-s (λεκτὸς), ῥίζ. vak μετὰ τοῦ ta, πρβλ. ῥίζ. ta, δεικτ. αντ. vi (d) vid-vant μετ. τοῦ ἐνεργ. παρακ. μετ. ἀναδιπλασιασμοῦ, ῥίζ. vid (ἰδεῖν, ὁρᾶν) μετὰ τοῦ vant, κτλ.

Τὰ πλεῖστα τῶν πρὸς σχηματισμὸν τῶν στελεχῶν στοιχείων τούτων ἀποδεικνύονται ὡς ῥίζαι δηλοῦσαί τι γενικὸν καὶ ἐξησθενημένον, ὡς ἀντωνυμικαὶ ῥίζαι· π. χ. τὰ a, i, u, ja, ta, ka, καὶ κθξ.

Οὕτως ἐσχηματίσθησαν τὰ στελέχη ἐκ τῶν ῥιζῶν· ἀλλ' ἡ γλῶσσα δὲν ἔμεινεν ἐνταῦθα, προέβη καὶ περαιτέρω σχηματίσασα ἐκ τῶν ἀμέσως ἐκ ῥιζῶν παραχθέντων στελιχῶν καὶ ἕτερα. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα καλοῦμεν *πρωτόθετα στελέχη*, τὰς δὲ προσφύσεις (suffixa) ἢ ἐπιθέματα, αἵτινες χρησιμεύουσι πρὸς σχηματισμὸν αὐτῶν, καλοῦμεν *πρωτοθέτους προσφύσεις*· τὰ δὲ δεύτερα, ἐκ τῶν πρώτων παραγόμενα, καλοῦμεν *δευτερεύοντα*, τὰς δὲ εἰς σχηματισμὸν τούτων χρησιμευούσας προσφύσεις *δευτερευούσας προσφύσεις*, αἵτινες ἐν μέρει συμπίπτουσι μετὰ τῶν πρώτων ὡς πρὸς τὴν μορφὴν αὐτῶν. Εἰς τὸ ῥῆμα προστίθενται εἰς τὰ παράγωγα ῥηματικὰ στελέχη αἱ αὐταὶ προσφύσεις ὡς καὶ εἰς τὰ πρωτόθετα, τὸ δὲ ῥηματικὸν στέλεχος θεωρεῖται ὡς ῥίζα εἴτε πρωτόθετον εἶναι, εἴτε παράγωγον· τούτου ἕνεκα δικαίως ἀνάγουσιν εἰς τὰς πρωτοθέτους προσφύσεις ὅλας ἐκείνας, αἵτινες προστίθενται ἀμέσως εἰς τὰ ῥηματικὰ στελέχη, ὡς τὰς πρὸς σχηματισμὸν τῶν μετοχῶν, τῶν δηλούντων τὸν ἐργαζόμενον καὶ τὴν ἐνέργειαν ὀνομάτων π. χ. τὸ -nt-(-ant-) ἐν τῇ bharajant-μετ. τοῦ ἐνεργ. ἐνεστ. εἶναι ἐπίσης πρωτόθετος πρόσφυσις ὡς καὶ ἐν τῇ bharant-μετ. τοῦ ἐνεργ. ἐνεστ. τοῦ ἐκ τοῦ στελέχους ῥήματος. Ἐξ ἐναντίας ἕτεραι ὡς π. χ. αἱ προσφύσεις τοῦ συγκριτικοῦ καὶ ὑπερθετικοῦ καὶ αἱ τῶν ὑποκοριστικῶν καὶ ἕτεραι, αἵτινες προϋποτιθέασι τέλεια ὀνοματικὰ στελέχη, εἶναι προσφύσεις δευτερεύουσαι π. χ. dīv-inu-s ἐκ τοῦ στελέχους dīvo-(divus)· facil-ior ἐκ τοῦ στελ. fac-ili-ῥίζ. fac.. doct-ior ἐκ τοῦ στελ. doct-o ῥίζ. doc· ἐκ τούτου αὖθις doct-is-simo, ἔνθα ὁ τύπος-is-εἶναι πρόσφυσις τοῦ συγκριτικοῦ (πρβλ. doct-ius).

Digitized by Google

τὸ δὲ -simo-=-timo-ἀρχ. τύπ.-tama εἶναι σύνθετος πρόσφυσις τοῦ ὑπερθετικοῦ· τὸ στέλεχος λοιπὸν doc-t-is-si-mo- ἔχει μετὰ τὴν ῥίζαν τέσσαρα στοιχεῖα πρὸς σχηματισμὸν αὐτοῦ. Καὶ μετὰ τὸν δευτερεύοντα σχηματισμὸν τοῦ στελέχους δύναται νὰ γείνῃ καὶ ἐπίτασις τοῦ φωνήεντος· π. χ. σανσ, στέλ. dāiv--ika-(ἐν. ὀν. ἀρσ. dāivika-s θεῖος) ἐκ τοῦ ςελ. dēvà-,ἀρχ. daiva-(ἐν. ὀν. dēvà-s, ἀρχ. daiva-s θεός).

Ὅτι αἱ πλεῖσται καὶ συνηθέσταται τῶν εἰς σχηματισμὸν τῶν στελεχῶν προσφύσεις ta, ja, ka κλπ. εἶναι αἱ αὐταὶ ταῖς ἀντωνυμικαῖς ῥίζαις, ἐξάγεται ἐκ τούτου, ὅτι τοιαῦται ῥίζαι, ὧν ἡ ἀρχαιοτέρα συγκεκριμένη σημασία ἐξησθένησε σχέσιν τινὰ μόνον δηλοῦσα, ἰδίαζον μᾶλλον πρὸς περαιτέρω ὁρισμὸν ἑτέρων ῥιζῶν μᾶλλον συγκεκριμένην ἐχουσῶν τὴν σημασίαν.

γ) Μᾶλλον ἐκτεταμένον τοῦ μέχρι τοῦδε λεχθέντος οὐσιωδῶς διάφορον μέσον πρὸς σχηματισμὸν τῶν στελεχῶν εἶναι ἡ *σύνθεσις* στελεχῶν πρὸς παραγωγὴν νέων, λίαν εὔχρηστος ἐν ταῖς ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις. Τῆς συνθέσεως διαφέρει ὁ σχηματισμὸς τῶν στελεχῶν κατὰ τοῦτο, ὅτι τὰ μὲν στελέχη ἐσχηματίσθησαν ὅτε ἡ γλῶσσα ἦν ἐν τῷ γίγνεσθαι, ἡ δὲ σύνθεσις ὅτε ἡ γλῶσσα εἶχε πλέον μορφωθῇ, ὡς προϋποτιθεῖσα πραγματικὰ καὶ συντετελεσμένα ἤδη στελέχη λέξεων. Τῆς συνθέσεως διακριτέα πάλιν ἡ *σύμμιξις* ἢ *συγχώνευσις* λέξεων, καθ' ἣν *λέξεις* ἤδη πτωτικὰς καὶ προσωπικὰς καταλήξεις ἔχουσαι συγχωνεύονται μετ' ἀλλήλων, ἐνῷ ἐν τῇ συνθέσει στελέχη μόνον προστίθενται εἰς ἄλλα στελέχη πρὸς παραγωγὴν νέου στελέχους. Ἡ σύμμιξις αὕτη ἐγένετο βραδύτερον εἰς τὰς γλώσσας ἑκάστας, ἐν ᾧ ἡ σύνθεσις ἀνάγεται εἰς τὴν ἰνδογερμανικὴν ἀρχέγονον γλῶσσαν. Τὰ πανάρχαια στελέχη svastar, γερμ. schwester, ἀδελφὴ, svakura-(Ἑλλ. ἑκυρὸς, πενθερὸς) εἶναι πιθανῶς σύνθετα. Ἐπίσης καὶ τὰ σύνθετα στελέχη τοῦ μέλλοντος καὶ ἀορίστου ἀνάγονται ἤδη εἰς τὴν ἀρχέγονον γλῶσσαν.

Αἱ προθέσεις καὶ ἡ αὔξησις πρὸ τοῦ ῥήματος εἶναι ἐν ταῖς ἡμετέραις γλώσσαις τὰ συχνότατα παραδείγματα τῆς *συμμίξεως* ἢ *συγχωνεύσεως* λέξεων αὐτοτελῶν πρότερον. Ταῦτα εἶναι ἐπιῤῥήματα, πτώσεις, δηλονότι ἀρχῆθεν· π. χ. abs-tineo ἐκ τοῦ abs καὶ teneo· ἡ abs ὡς καὶ ἡ ex καὶ ἕτεραι φαίνονται οὖσαι γενικαί. Ἡ χαλαρὰ αὕτη σύνδεσις φαίνεται πανταχοῦ, ὡς ἐκ-πίπτω καὶ ἐξ-έ-πεσον κτλ. Συγχώνευσις φαίνεται καὶ ἀλλαχοῦ· π. χ. ἐν τοῖς λατ. quamvis, quamobrem κτλ.

Διὰ τῆς κυρίως συνθέσεως ἡ νέα λέξις ἐκφράζει νέαν τινὰ σχέσιν, ἣν δὲν δηλοῦσι τὰ στοιχεῖα αὐτῆς καθ' ἕκαστα, ἐνῷ ἡ συγχώνευσις εἶναι τροποποιηθεῖσά τις καὶ καταλληλοτέρα προφορά, ὡς συμπερίληψις πρότερον κεχωρισμένων λέξεων π. χ. μακρό-χειρ, longi-manus, langhand, κτλ. λογογράφος = λόγους γράφων, ju-dic- (judex)=jus dicens. κτλ.

Πραγματευόμενοι τὰ κυριώτερα περὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν στελεχῶν θέλομεν ἐκθέσει α) τὰ παράγωγα ῥηματικὰ στελέχη· β') τὰ εἰς τὰ ῥήματα πρῶτον προσαρτώμενα ὀνοματικὰ στελέχη, τὰς μετοχὰς καὶ τὰ ἀπαρέμφατα καὶ ἕτερά τινα ὀνοματικὰ στελέχη τούτοις ἀνήκοντα, ἢ ἄλλως ἄξια παρατηρήσεως φαινόμενα· γ') τὰ στελέχη τῶν συγκριτικῶν καὶ ὑπερθετικῶν· δ') τὰ στελέχη τῶν ἀπολύτων καὶ τακτικῶν ἀριθμῶν.

Α) Ῥηματικὰ στελέχη παράγωγα.

Τὰ παράγωγα ῥηματικὰ στελέχη πραγματευόμεθα πρὸ τῶν ὀνοματικῶν, εἰ καὶ προϋποτιθέασιν ὀνοματικὰ στελέχη, ἐπειδὴ τῶν ὀνοματικῶν στελεχῶν ὡς βάσις ὑπόκεινται πολλαχῶς πρωτόθετα ῥηματικὰ στελέχη καὶ ῥίζαι.

Ῥήματα, ἅτινα ἔχουσι μόνον τὰ εἰς σχηματισμὸν τῶν χρόνων χρησιμεύοντα στοιχεῖα καλοῦνται *στελεχικὰ* ἢ *πρωτόθετα* ῥήματα· ἐκεῖνα δὲ, ἅτινα ἐν τοῖς ἄλλοις χρόνοις, ἐκτὸς τοῦ ἐνεστῶτος, πλὴν τῆς ῥίζης ἔχουσι καὶ τοιαῦτα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα δὲν ἐχρησίμευον κατ' ἀρχὰς εἰς σχηματισμὸν τοῦ ἐνεστῶτος ἢ ἑτέρων χρόνων, καλοῦνται *παράγωγα*.

Βραδύτερον ἐν ταῖς γλώσσαις τὰ πρὸς σχηματισμὸν τοῦ ἐνεστῶτος χρησιμεύοντα στοιχεῖα συμφύονται τοσοῦτον μετὰ τῆς ῥίζης, ὥστε μένουσι καὶ εἰς τοὺς ἄλλους χρόνους· π. χ. ju-n-go, ῥίζ. jug· τὸ n εἶναι προσθήκη τοῦ ἐνεστῶτος, ἀλλὰ μένει καὶ ἐν τῷ παρακ. ju-n-c-si ἀντὶ τοῦ *juc-si, καὶ ἐν τῇ μετ. μάλιστα ju-n-c-tu-s ἀντὶ τοῦ juc-tu-s πρβλ. jug-um. Διὰ τούτου ῥῆμά τι δὲν γίνεται βεβαίως παράγωγον.

Πολλάκις ὅμως οἱ τύποι πρωτοθέτων ῥημάτων ἐναλλάσσονται ἐν τῇ κλίσει μετὰ παραγώγων ἐν ταῖς ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις ἑκάσταις, ὥστε δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διακριθῶσι τὰ ῥηματικὰ στελέχη εἰς πρωτόθετα καὶ

Digitized

παράγωγα, οὐδὲ εἰς ἰδιαιτέραν τάξιν νὰ ἀναχθῶσιν.

Λ') Ῥηματικὰ στελέχη ἀρχῆθεν εἰς-ja (-a-ja) μετὰ τὴς πρώτης ἐπιτάσεως τοῦ ῥιζικοῦ φωνήεντος, ἐὰν ταῦτα σχηματίζωνται ἐκ ῥηματικῶν στελεχῶν.

Τὰ ῥηματικὰ στελέχη, τὰ εἰς-ja-μὴ ῥιζικὸν λήγοντα, εὑρίσκονται εἰς ὅλας τὰς ἰνδογερμανικὰς γλώσσας, διὸ ἀνήκουσιν ἤδη εἰς τὴν ἰνδογερμανικὴν ἀρχέγονον γλῶσσαν, σημαίνοντα αἰτίαν, μετάβασιν ἢ μὴ, ἀλλὰ καὶ διάρκειαν. Προσαρτῶνται εἰς στελέχη ῥηματικὰ καὶ ὀνοματικά. Τὸ εἰς σχηματισμὸν στοιχεῖον -aja- διαιρεῖται εἰς -a-ja-, τούτου δὲ τὸ μὲν a εἶναι τὸ ληκτικὸν τοῦ ὀνοματικοῦ ἢ ῥηματικοῦ στελέχους, ὅπερ κεῖται ὡς βάσις, τὸ δὲ ja συνηθέστατον πρὸς σχηματισμὸν τῶν στελεχῶν εὔχρηστον στοιχεῖον· πρβλ. τὴν ἀντωνυμικὴν ῥίζαν ja ἀναφορικῆς καὶ δεικτικῆς σημασίας. Συνήθως τὸ ῥιζικὸν φωνῆεν λαμβάνει ἐπίτασιν.

Εἰκάζεται, ὅτι ἐν τῇ *ἰνδογερμανικῇ ἀρχεγόνῳ* γλώσσῃ μόνον εἰδός τι τῶν ῥημάτων τούτων καί τινες τύποι μόνον αὐτῶν ὑπῆρχον, οὕτω πρὸ πάντων ὁ ἐνεστὼς καὶ τὰ εἰς τοῦτον ἀνήκοντα· π. χ. τὸ γ' ἑν. πρόσ. τοῦ ἐνεστῶτος bhāraja-ti (=σανσ. bhārāja-ti Ἑλλ. *φορεje-(τ)ι, δηλ. φορεῖ, ἐκ στελέχους bhāra-,φορο-, ἀρχ. ῥίζ. bhar, Ἑλλ. φερ· ἔτι ὁ μέλλων bhāraja-sja-ti (σανσ. bharaji-sjà-ti, Ἑλλ. φορή-σει=*φορεje-σje-τι), κατὰ τοῦτο δὲ ὁ σύνθετος ἀόριστος a-bhāraja-sam, Ἑλλ. ἐ-φόρη-σα· κτλ.

Ἐν τῇ Ἑλληνικῇ τὸ ἀρχικὸν-a-ja-ἐγένετο *-α-je, *ε-je, *-ο-je, κατὰ δὲ τὸν γνωστὸν φθογγολογικὸν νόμον ἀπεβλήθη τὸ j μεταξὺ δύο φωνηέντων (ὅρα ἀνατέρω.) π. χ. τιμᾷ=τιμάει ἐκ τοῦ *τιμαje τι (τιμή)· φοιτᾷ=φοιταje-τι ἐκ τοῦ φοιτο-ς· δαμᾷ=*δαμάje-τι=λατ. doma-t, σανσ. damàja-ti, γοτθ. tamji-th· φορεῖ=φορέτι ἀντὶ τοῦ *φορεje-τι, ἀρχ. bhāraja-ti, ἐκ στελ. φορο-ἐκ τοῦ φόρο-ς, ἢ ἐκ τοῦ στελ. φερε-ἐκ τοῦ φέρει *φερε-τι δι' ἐπιτάσεως τοῦ ε εἰς ο, κτλ. Τὰ ῥήματα ταῦτα εἰς ε-je εἶναι λίαν εὔχρηστα παρ' Ἕλλησιν, ἐνῷ παρὰ Ῥωμαίοις τὰ εἰς-α-:χρυσοῖ=χρυσόει, ἐκ τοῦ *χρυσόje-ti (χρυσός)· Τὰ σπάνια ῥήματα εἰς ije σχηματίζονται φανερῶς ἐκ τῶν ὀνοματικῶν εἰς-i-στελεχῶν καὶ δὲν ἀνάγεται εἰς-a-ja π. χ. κονίω ἐκ τοῦ *κονίεω-*κονίjωμι, μέλλ. κονίσω, στέλ. κόνι-(κόνι-ς, γεν. κόνιος, κόνεως). Τινὰ τῶν παραγώγων τούτων ῥηματικῶν στελεχῶν δύνανται νὰ σχηματίζωσι τὸν ἐνεστῶτα αὐτῶν διὰ τῶν-ska-(ὅρα κατωτέρω περὶ τῆς κλίσεως τῶν ῥημ.)· π. χ. ἡβά-σκε-ε καὶ ἡβᾷ, ἡ βάε-ι (ἥβη)· ἀλδή-σκω καὶ ἀλδέω (αὐξάνω) καὶ ἕτερα.

Ἐν τῇ λατ. καὶ ἐν ταῖς ἀδελφαῖς αὐτῆς γλώσσαις, ὅσον δυνάμεθα νὰ γνώσωμεν, τὸ ἀρχικὸν a-j-a διὰ τῆς ἀποσχίσεως τοῦ φθόγγου a εἰς a, e καὶ δι' ἰσχνάνσεως τούτου εἰς ι παρουσιάζεται τριχῶς· ἀ) τὸ -aja- συναιρεῖται εἰς -a-· π. χ. sēda-t (καθίζει, ἡσυχάζει, κατευνάζει) ἀντὶ τοῦ sēdā-t* sēdaji-t, ἀρχ. τύπ. sādaja-ti, πρβλ. ῥίζ. sed ἐν τῷ sēd-eo domat=Ἑλλ. δαμᾷ, σανσ. damajati. Ἐν τῷ ἀ ἑνικ. προσ. τὸ -ajō, δηλ. -ajami δι' ἀποβολῆς τοῦ j γίνεται* a o, ὅπερ διετηρήθη ἐν τῇ ὀμβρικῇ ὡς au ἐν τῷ subocau=τῷ λατ. subvocao,* subvoco. Τὸ ao τοῦτο συναιρεῖται περαιτέρω εἰς ō, ὡς ἐν τῇ Ἑλλ. -αω ἐκ τοῦ -αjω (μι) εἰς-ω· π. χ. sēdō ἀντὶ τοῦ *sēdaō-mi, *sēdajo-mi, ἀρχ. τύπ. sād-ajā-mi. Τὸ β' ἑν. προσ. sedās, ἀρχ. τύπ. sād-aja-si καὶ οὕτω κθξ.

Συνηθέστατος εἶναι ὁ σχηματισμὸς οὗτος, ὀνοματικῶν στελεχῶν εἰς i ἢ εἰς σύμφωνα ληγόντων· π. χ. forma-t (μορφοῖ) ἐκ τοῦ forma (μορφή)· plantat (φυτεύει) ἐκ τοῦ planta (φυτόν), καὶ ἕτερα. Συνηθέστεροι εἶναι οἱ σχηματισμοὶ μετοχῶν καὶ ἑτέρων τύπων εἰς -τος canta-t (ᾄδει), στέλ. canto- (cantu-s), μετ. παθ. παρκ. τοῦ cani-t (ᾄδει)· facta-t (ποιεῖ) τοῦ facto- μετ. τοῦ faci-t (ποιεῖ), καὶ ἕτερα. Τοιοῦτοι εἶναι καὶ οἱ τύποι εἰς -tita-, -ita-, ὡς factita-t (ποιεῖ συχνάκις), πρβλ. facta-t-dictita-t (λέγει συχνάκις) καὶ dicta-t ἐκ τοῦ dicto (dici-t λέγει, ῥίζ. dic)- καὶ ἕτερα.

β'.) Τὸ -aja συναιρεῖται εἰς e· π. χ. monēmus ἐκ τοῦ moneji-mus, ἀρχ. τύπ. mānaiā-masi, ἀ πληθ. πρόσ. τοῦ ῥημ. man (σκέπτεσθαι), moneo (μιμνήσκω), δηλ. mānajā ἀντὶ τοῦ mānajā-mi- ἀ. ἑν. προσ. τοῦ ἐνεστ. monui, οὐχὶ *monē-vi ἀ. ἑν. τοῦ παρακ. παθητ. μετοχ. moni-tu-s καὶ οὐχὶ *monē-tus· flāveo (εἰμὶ ὠχρός), ἐκ τοῦ flāvu-s (ὠχρός)· cāneo (εἰμὶ πολιός), ἐκ τοῦ cānu-s (πολιός), καὶ ἕτερα. Τὸν τύπον τοῦτον παρεδέξαντο συνηθέστατα μὴ παράγωγα ῥήματα.

γ') Τὸ -aja- συναιρεῖται εἰς i· ἀ ἑν. προσ. -io=-ijo, -aja ἐκ τοῦ -aja-mi· π. χ. sopio (προξενῶ ὕπνον)= *sōpijō, ἀρχ. τύπ. svapajā ἀντὶ τοῦ svāpajā mi, sōpimus=*sō-

Digitized

piji-mus, ἀρχ. τύπ. svāp-aja-masi, ἀ ἐν. καὶ πληθ. ἐνεστ. τοῦ ῥήμ. svap (ὑπνοῦν, κοιμᾶσθαι)· παρακ. sopī-vi, μετ. τοῦ παθ. παρκ. sopī-tu-s· mollimus (μαλάσσομεν)=*molliji-mus ἐκ τοῦ molli-s (μαλακός), ἔνθα τὸ i εἶναι ἀρχικόν, ὡς καὶ ἐν πολλοῖς ἑτέροις· π. χ. fīnī-mus (τελειοῦμεν), fini-s (τέλος). Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ ῥίζαι, ἐν αἷς τὸ i δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ληκτικοῦ φωνήεντος τοῦ ὀνοματικοῦ στελέχους, ἐξ οὗ παράγεται· π. χ. saevī-mus, saevo-s, pūnī-mus, poena, κτλ. Τὸ δὲ custōdī-mus, στέλ. custōd- (custos, φύλαξ), δυνατὸν νὰ ἀναχθῇ εἰς τὰ εἰς -i- στελέχη, ἐπειδὴ ἐν τῇ λατινικῇ γλώσσῃ διὰ τὰ συμφωνόληκτα στελέχη εἰς τὰς πλείστας πτώσεις ἀκολουθοῦσι τὴν ἀναλογίαν τῶν εἰς i στελεχῶν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον σχηματίζονται ῥήματα διὰ τοῦ i ἐκ τῆς μετοχῆς (ὀνόματος σημαίνοντος τὸν ἐργαζόμενον) ληγούσης ἀρχικῶς εἰς tar, λατ. -tor-turus, διατηρουμένης τῆς ἀρχαίας βραχύτητος τῆς προσφύσεως, ἀρχ. tar, ἥτις εἶναι ἔτι βάσις τῶν περαιτέρω σχηματισμῶν, ὡς vic-tr-īo-, doc-tr-īna ἐκ τοῦ vic-tor-ic-, doc-tor-īna, π. χ. ēsurī-mus (θέλομεν νὰ φάγωμεν) δηλ. *ed-tur-ī-mus, ἀρχ. τύπ. ad-tar-aja-masi, ἐκ τοῦ στελέχους ēsor=*ed-tor-, ἀρχ. ad-tar (ed-o ἔδω)· par-tur-ī-mus ἀντὶ τοῦ *par-tor-(par-io γεννῶ), καὶ ἕτερα.

Ἐν τῇ λατ. οὐχ εὑρηνται ῥήματα ἀντιστοιχοῦντα τοῖς Ἑλλ. εἰς-οω· λείψανα τούτων ἀνεῦρεν ὁ Γ. Κούρτιος ἐν τῇ διατριβῇ αὐτοῦ «Ueber die Spuren einer lateinischen Conjugation» ἐν τῇ Symbola philologorum Bonnensium in honorem Fr. Ritschelii collecta. fasc. 1 Lips. 1864.

Ἐν τῇ λατ. ἐναλλάσσονται πολλαχῶς οἱ τύποι τῶν παραγώγων ῥημάτων καὶ τῶν πρωτοθέτων. Οὐχὶ σπανίως πρωτόθετα ῥήματα λαμβάνουσιν εἰς τὸν ἐνεστῶτα τὸν τύπον παραγώγων ῥημάτων· π. χ. venīmus καὶ vēn-i καὶ ven-tum, re-perī-mus καὶ re-p(e)per-i, re-per-tum. Τὰ εἰς-eo ὅμως ῥήματα συνήθως ἀποβάλλουσι τὸ παραγωγικὸν στοιχεῖον ἐν τοῖς στελέχεσι τῶν λοιπῶν χρόνων πλὴν τοῦ ἐνεστῶτος, οὕτω δὲ τὰ πρωτόθετα ῥήματα, τὰ δεχόμενα τὸ -ē-(=aja) μόνον εἰς τὸν ἐνεστῶτα (π. χ. sed-emus καὶ sēd-i, sessum=*sed tu-m· vid-ē-mus καὶ vīd-i, vīsum ἐκ τοῦ *vid-tu-m) δὲν διακρίνονται τῶν παραγώγων, ἅτινα ἀποβάλλουσιν αὐτό. Τὰ παράγωγα ταῦτα ῥηματικὰ στελέχη ὡς ἐναρκτικὰ δύνανται νὰ σχηματίζωσι τὸν ἐνεστῶτα εἰς-ska (ὅρα κατ. περὶ τοῦ σχημ. τοῦ ἐνεστῶτος)· π. χ. in-vetera-sci-t (γηράσκει), στέλ. vetera-=*vetesa ἐκ τοῦ στελ. veter- τοῦ vetus, veter-is (γέρων)· flave-sci-t, πρβλ. flāve-t ἐκ τοῦ flavo-s.

*Ὀνοματικὰ στελέχη, ἀμετάβλητα ὡς ῥηματικὰ ἀπαντῶσι σποράδην μόνον ἐν ταῖς γλώσσαις, διὸ καὶ ὁ σχηματισμὸς οὗτος θεωρεῖται νεώτερος. Τῶν τοιούτων στελεχῶν διαφέρουσιν ἐκεῖνα τὰ ῥηματικὰ στελέχη ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐνεστῶτος χρόνου, τὰ ὁποῖα φαίνονται καὶ ὡς ὀνοματικὰ χωρὶς νὰ προϋποθέτωσι ταῦτα· π. χ. tanu-, ῥίζ. ta, tan (τείνειν)· bhara-, ῥίζ. bhar (φέρειν) καὶ κθξ. Τὸ ἀρχικὸν γ' ἐν. πρόσ. τοῦ μέσου tanu-tai, τὸ γ' ἐν. πρόσ. τοῦ ἐνεργ. bhara-ti δὲν σχηματίζεται ἐκ τοῦ ὀνόματος tanu-s (τεταμένος, λεπτός, tenuis), bhara-s (φορός), ἀλλ' ἀμφότερα, τό τε ὄνομα καὶ τὸ ῥῆμα, σχηματίζουσιν ὁμοίως τὰ στελέχη αὐτῶν. Ἐὰν τὰ ῥηματικὰ ταῦτα στελέχη παρήγοντο ἐξ ὀνομάτων, ἤθελε μείνει ἡ χαρακτηριστικὴ αὐτῶν πρόσφυσις εἰς ὅλους τοὺς τύπους, ἐνῷ πράγματι σχηματίζει μόνον τὸν ἐνεστῶτα (ἢ τὸν ἀόριστον), δὲν διετηρήθη ὅμως εἰς τὰ ἄλλα ῥηματικὰ στελέχη.

Ἐν τῇ *Ἑλληνικῇ γλώσσῃ συνηθέστατα ὀνοματικὰ στελέχη εἶναι συγχρόνως καὶ ῥηματικά, σχηματιζομένου τοῦ στελέχους τοῦ ἐνεστῶτος διὰ τῆς προσφύσεως -je-, ἐνῷ εἰς τὰ τῶν λοιπῶν χρόνων στελέχη τὸ ὀνοματικὸν στέλεχος φαίνεται καθαρόν. Ἐνταῦθα ἀνήκουσι τὰ πολυάριθμα ῥήματα εἰς -ζω καὶ -σσω· π. χ. ἐλπίζει δηλ. ἐλπιδ-je-τι, στέλ. ἐλπιδ- (ἐν ὀν. ἐλπίς, ἐλπίδ-ος)· ἐρίζει, στέλ. ἐριδ- (ἔρις)· μαστίζει δηλ. *μαστι-je-τι, στέλ. μάστι γ-(μάστιξ)· ἁρπάζει δηλ. *ἁρπαγ-je-τι, στέλ. ἁρπαγ- (ἅρπαξ), μέλλ. παρ' Ὁμ. ἁρπάξω, δηλ. *ἁρπαγ-σω, εἶτα ὅμως ἁρπάσω, ὡς εἰ ὑπέκειτο στέλεχος, *ἁρπαδ-, οὐχὶ σπανίως συναλλασσομένου τοῦ γ καὶ δ· π. χ. σαλπίζει, στέλ. σάλπιγγ-(σάλπιξ), τὸ ἔρρινον ἀποβάλλεται πρὸ τοῦ ζ=γj, ὡς καὶ πρὸ τοῦ σ, πρβλ. τὸν μέλλ. σαλπίγξω, δηλ. *σαλπίγγ-σω, κτλ.

Ἐκ τοιούτων ἐγένοντο αἱ συνήθεις καταλήξεις- ιζω- αζω, αἵτινες ὕστερον ὡς αὐτοτελεῖς καταλήξεις ἐγένοντο εὔχρηστοι. Ὁμοίως ἀνεπτύχθη ἐν στελέχεσιν εἰς τ, θ, κ, χ ἡ κατάληξις -σσω π. χ. βλίττω (ἀποκόπτω μέλι) δηλ. *μλιτ-jω (σ. 41—3. Τ. Ζ'.), μελιτ-jω, στέλεχος μελιτ-(μέλι γεν. μέλιτ-ος)· κορύσσω (τίθημι τὴν περικεφαλαίαν), δηλ. *κορυθ-jω, στέλεχος

Digitized

κορυθ- (κόρυς, γεν. κόρυθ-ος)· κηρύσσω δηλ. *κηρύκ-jω, στέλεχος κήρυκ-(κήρυξ, γεν κήρυκ-ος, κτλ.

Ὀνοματικὰ στελέχη εἰς ς φαίνονται ἐν τοῖς τελείει, ἔτι τελέει τελεῖ, δηλ.*τελεσ-je-τι, ςέλ. τελεσ- πρβλ. τετέλεσ-μαι (τέλος, γεν. τέλους =*τέλεσ-ος)· νεικείω, νεικέω, δηλ. νεικεσ-jω, στέλ. νεικεσ (νεῖκος)· εὐτυχεῖ, δηλ· *εὐτυχεσ-je-τι, στέλ. εὐτυχεσ-(εὐτυχής), κτλ.

Ἐκ τῶν ἀρχικῶν εἰς -αν- στελεχῶν ἐγένοντο τὰ ῥήματα εἰς -αινω, δηλ. -*ανjω, π. χ. μελαίνει δηλ. *μελαν-je τι, στέλ. μελαν-(μέλας, οὐδ. μέλαν, γεν. μέλανος). Ἀκολούθως ἡ κατάληξις αὕτη ἐξετάθη καὶ εἰς στελέχη μὴ λήγοντα εἰς αν. π. χ. λευκαίνει, δηλ. *λευκαν-je-τι, στελ. λευκό-(λευκό-ς), κτλ.

Ὅμοιον συνέβη καὶ ἐν τοῖς εἰς -ῡνω ῥήμασι, δηλ. -*ῡινω, -*ῡνjω. Ἐνταῦθα ὅμως τὸ ν ἐγένετο ἀρχῆθεν ἐξ ἐνεστῶτος εἰς -να-· π. χ. ἡδῡνει, δηλ. ἡδυ-νje-τι, ἀρχ. τύπ. svādu-nja ti, στέλ. ἡδύ- (ἡδύ-ος), ἀρχ. svādu-· ἰθῡ́νει, ςέλ. ἰθύ- (ἰθύ-ς)· εὐρῡ́νει, στελ. εὐρυ- (εὐρύ-ς), καὶ ἕτερα. Καὶ ἡ κατάληξις αὕτη μετέβη εἰς ἕτερα στελέχη, π. χ. μεγαλῡ́νει, στέλ. μεγάλο-· λαμπρῡ́νει, στέλ. λαμπρο-, καὶ ἕτερα.

Ἐκ στελεχῶν εἰς ρ ἐσχηματίσθησαν π. χ. τεκμαίρομαι δηλ. *τεκμαρ-jo-μαι, ςέλ. τέκμαρ· μαρτῡ́ρομαι, δηλ. *μαρτυ*ρ-jo-μαι, στέλεχος μάρτυρ- (μάρτυς γεν. μάρτυρος), καὶ ἕτερα. Μετὰ τὸ ληκτικὸν φωνῆεν τοῦ στελέχους τὸ j ὅλως ἀποβάλλεται (ὡς φύω, ἀρχαιότερον φυίω)· π. χ. μεθύει δηλ. *μεθύ-je-τι, ἀρχ. τύπ. madhu-ja-ti, ςέλ. μέθυ· βασιλεύ- (j) ε-(τ)ι, στέλ. βασιλεύ- (βασιλεύς)· βουλεύ-ει, στέλ. ἄχρηστ. βουλευ-, καὶ ἕτερα.

Οὐχὶ σπανίως τὸ ὀνοματικὸν στέλεχος καὶ ὡς ῥηματικὸν ὂν ἀποβάλλει τὸ ληκτικὸν -ο-· π. χ. μαλάσσω, δηλ. *μαλακ-jω, μέλλ. μαλάξω, δηλ. *μαλακ-σω, στέλ. μαλακὸ -(μαλακό-ς)· καθαίρω, δηλ. καθαρ-jω, στέλ. καθαρὸ- καθαρό-ς· ἀγγέλλω, δηλ. *ἀγγελ-jω, ςέλ. ἄγγελο- (ἄγγελος), καὶ ἕτερα.

Εὑρίσκονται δὲ ἐνεστωτικὰ στελέχη παραγώγων ῥημάτων διὰ τῆς ἀρχικῆς εἰς -σκ- προσφύσεως σχηματιζόμενα· π. χ. μεθύ-σκει, ἀρχ. τύπ. madhu-ska-ti, στέλ. μέθυ-.

Μετὰ τὰ χειλόφωνα εὑρηται καὶ ἡ ἀρχικὴ πρόσφυσις -ta- τὴν αὐτὴν σημασίαν ἔχουσα· π. χ. ἀστράπ-τω, ἀστραπή· χαλέπ-τω, χαλεπὸ-ς ἀποβαλλομένου τοῦ ληκτικοῦ φωνήεντος τοῦ ὀνόματος, ἐὰν τὰ ῥήματα ταῦτα ὄντως εἶναι παράγωγα. Περὶ τῶν ῥημάτων, ἅτινα ἐν τῷ ἐνεστῶτι ἔληγον ἀρχῆθεν εἰς -asnu- π. χ. στορέννῡμι ἀντὶ τοῦ *στορέσ-νυ-μι, ἀρχ. τύπ. staras-nau-mi, ἀρχ. τύπ. τοῦ στελέχους staras-nu- στέλ. τῶν ἄλλων τύπων πλὴν τοῦ ἐνεστῶτος στορεσ- ἀρχ. staras, ὅπερ συνήθως ἀπαντᾷ εἰς ὀνόματα, (περὶ τῶν ῥημάτων τούτων, ἅτινα κυρίως ἀνήκουσιν ἐνταῦθα, ὅρα κατωτέρω εἰς τὸ περὶ σχηματισμοῦ τῶν στελεχῶν τοῦ ἐνεστῶτος). Ταῦτα φαίνονται ὡς ῥήματα πρωτόθετα, ἐπειδὴ τὰ ὀνόματα, ἅτινα ὑπόκεινται αὐτοῖς ὡς βάσις, δὲν ὑπάρχουσι πράγματι ἐν τῇ γλώσσῃ.

Ἐν τῇ *λατινικῇ* ὀνοματικά τινα στελέχη εἰσὶν εὔχρηστα ὡς ῥηματικά. Ὁ ἐνεστὼς σχηματίζεται καὶ ἐνταῦθα ὡς καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ διὰ τῆς προσφύσεως-ja-,ἀλλ' ὁ σχηματισμὸς οὗτος περιορίζεται μόνον εἰς τὰ εἰς-α- ςελέχη, π. χ. statui-t (τίθησι) δηλ. statu-ji-t, ἀρχ. τύπ. *statu-ja ti ἐκ τοῦ sta-tu-s (στάσις) metui-t (φοβεῖται) ἐκ τοῦ metu-s (φόβος) tribui-t (ἀπονέμει) ἐκ τοῦ tribu-s (φυλή, διαίρεσις)· minuit (ἐλαττοῖ) ἐκ τοῦ minu-s (μικρὸς), οὗ τὸ συγκριτικὸν εἶναι minus (μικρότερον, ἔλασσον) ἀντὶ τοῦ minius ἀρχ. τύπ. manjans·

Β') *Ὀνοματικὰ στελέχη εἰς τὰ ῥήματα ἀμέσως προσαρτώμενα (μετοχαί, καὶ ἀπαρέμφατα) καὶ ἕτερά τινα ὀνοματικὰ στελέχη.*

Ἡ ῥίζα ἄνευ προσφύσεως εἶναι συγχρόνως ὀνοματικὸν στέλεχος. Ὁ σχηματισμὸς οὗτος εὑρηται μόνον ἐν τῷ ἀριοελληνοϊταλικῷ γλωσσικῷ κλάδῳ.

Ἰνδογερμ. ἀρχ. γλῶσσα. Πιθανώτατα ῥίζαι τῆς ἰνδογερμανικῆς ἀρχεγόνου γλώσσης, ὡς bhar (φέρειν), vld (Fiδ ἰδεῖν), judh, (ὑσμὶν, μάχεσθαι) καὶ ἕτεραι ἀνάγονται εἰς ὀνόματα δηλοῦντα τὴν πρᾶξιν καὶ τὸν ἐνεργοῦντα ἢ πράττοντα· ὡς ῥηματικὰ ςελέχη εὑρηνται ἐν τῷ ἁπλῷ ἀορίςῳ· π. χ. da· ἐν τῷ ἑνες. as-, ai- καὶ i-. Ἡ ἀναδιπλουμένη ῥίζα ἄνευ προσφύσεως εἶναι στέλεχος τοῦ παρακειμένου· π. χ. vi-vid-, da-da- ἔτι τοῦ ἐνεςῶτος· π. χ. dha-dha- da da- καὶ ἀορίςου (ὅρα κατ. περὶ ἀορίστου).

Ἑλλ. γλῶσσα. Ἡ ῥίζα εἶναι καὶ ὄνομα, ὡς Fοπ (ἐν. ὀν. ὄψ, φωνὴ) =ἀρχ. vāK σανσ. καὶ ζενδ. vaK ῥίζ. Fιπ, ἀρχ. vaK (εἰπεῖν, λέγειν) φλογ- (ἐν. ὀν. φλοξ), ῥίζ. φλεγ, (φλέγειν). Ζευ-=Djeu-, DιF (ὄνομα κύριον τοῦ θεοῦ, ἀρχ. οὐρανὸς), = ὀν. Ζεὺς γεν. DιF-ός, ῥίζ. ἀρχ. div dju- (φαίνειν), πρβλ. σανσ. djau-, div- καὶ ἕτερα. Συνηθέστερον γίνεται τοῦτο ἐν τέλει

Digitized by Google

τῶν συνθέτων, ὡς χέρ-νιβ- (χέρνιψ) ῥίζ. νιβ, ἀρχ. nig (νίζω, νίπτω). προς-φυγ-(ἐν. ὀν. πρός-φυξ) ῥίζ. φυγ (φεύγω), καὶ ἕτερα. Εἰς ταῦτα ἀνάγονται καὶ τὰ ἀπαρέμφατα τοῦ συνθέτου ἀορίστου, ὡς λῦσαι, λέξαι, ἅτινα δύνανται νὰ θεωρηθῶσι μᾶλλον ὡς τοπικαὶ πτώσεις τῶν στελεχῶν λῦσα-, λέξα-δηλ. λέγ-σα- οὐχὶ δὲ καὶ ὡς δοτικαὶ τῶν στελεχῶν λυ-σ- λεξ-, δηλ. λεγ-σ-. Ὅπως δήποτε ὅμως περιέχουσι τὸ στέλεχος τοῦ μετὰ τῆς ἀρχικῆς ῥίζης as (εἶναι) συνθέτου ἀορίστου (π. χ. ἔ-λυ-σα, ἔ-λεξα δηλ. ἔ-λεγ-σα) ὡς στέλεχος ἑνὸς ὀνόματος τὴν πρᾶξιν δηλοῦντος, ὅπερ εἶναι εὔχρηστον εἰς ὡρισμένην τινὰ πτῶσιν.

Λατινικὴ γλῶσσα. Στελέχη ὡς nec-(nex φόνος), ῥίζ. nec· duc-(dux ἡγεμὼν) ῥίζ. duc μετ' ἐπιτάσεως lēg-(lex νόμος), ῥίζ, leg· pāc-(pax εἰρήνη), ῥίζ. pax καὶ ἕτερα. Ἔτι στελέχη ἐν τέλει τῶν συνθέσεων ἀπαντῶντα, π. χ. judic-(judex δικαστὴς), ῥίζ. dic· con-jug-(conjux σύζυγος), ῥίζ. jug-κτλ.

Στελέχη μετὰ τῆς εἰς-a προσφύσεως.

Ὁ σχηματισμὸς οὗτος εἶναι λίαν συνήθης· ἡ ῥίζα πρὸ τῆς προσφύσεως-a-ἢ ἐκτείνεται ἢ οὐχί.

Ἰνδογερμανικὴ ἀρχέγ· γλῶσσα· ἐν αὐτῇ ὑπῆρχον πολλὰ στελέχη εἰς-a-, ὡς jug-a, πρβλ. σανσ. jug-a, γοτθ. juK, ῥίζ. jug· vid-a-, πρβλ. λατ. vid-o π. χ. pro-vidu-s· bhag-a (θεός), σανσ. bhaga-, ζενδ. bagha-, ἀρχ. περσ. baga-, ἀρχ. βουλγ. bogu, ῥίζ. bhag, κτλ.

Ἐκ τῶν ῥηματικῶν στελεχῶν ἀνήκουσιν ἐνταῦθα ὅλα τὰ στελέχη τῆς ὑποτακτικῆς· π. χ. as-a-, στέλ. τοῦ ἐνες. καὶ ῥίζ. as· ἔτι ἁπλᾶ στελέχη τοῦ ἐνες. π. χ. bhug-a, ῥίζ. bhug, κτλ.

Ἑλλ. γλῶσσα. Συνήθη εἰσὶν ἐν τῇ ἑλλ. γλώσσῃ ὀνόματα εἰς-α-, ὡς Fέργ-ο-, ῥίζ. Fεργ (ἐργ-άζο-μαι)· φορ-ό, φόρ-ο-, φορ-ά, ῥίζ. φερ. τομ-ο-τομ-ή, ῥίζ. τεμ (τέμ-νω, ἔ-τεμ-ον)· πλοF-ο-, ῥίζ, πλυ (πλέF-ω), κτλ. Οἱ τύποι οὗτοι διακρίνονται τοῦ στελέχους τοῦ ἐνεστῶτος ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μόνον διὰ τῆς μείζονος ἐπιτάσεως τοῦ ῥιζικοῦ φωνήεντος φερε-, λειπε-, πλεF-ε, κτλ.

Καὶ ἐν συνθέσει εἶναι εὔχρηστα τὰ ὀνόματα ταῦτα μετὰ τῆς ἀρχικῆς προσφύσεως-a-, ὡς ἐν τῇ σανσ. π. χ. ἱππο-δαμ-ο-· δὲν ἐλλείπει δὲ καὶ αὐτὴ ἡ ἰδιάζουσα σχέσις τῶν ὀνοματικῶν αὐτῶν στελεχῶν μετὰ τὸ δυς-καὶ ευ-· π. χ. δυσ-φορ-ο-=σανσ. dur-bhara-.

Καὶ δευτερεύουσα πρόσφυσις-α- ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μετ' ἐπιτεταμένου τοῦ φωνήεντος τοῦ στελέχους· π. χ. ἡγεμόνη, στέλ. ἡγεμὸν-(ἀρσ. ἡγεμών)· ὃ-πατρο-(ὁμόπατρος) στέλ. πατέρ-, ὅπερ πρὸ τῆς προσφύσεως-ο- ὡς συνήθως συστέλλεται εἰς πατρ-· ἀστ-ό- (ἀστὸς ἐκ τοῦ ἄστυ), ὅπερ ἀπέβαλε τὸ ληκτικὸν αὐτοῦ πρὸ τῆς προσφύσεως-α-, καὶ ἕτερα.

Λατ. γλῶσσα. Τὴν πρόσφυσιν-α-ἔχουσι π. χ τὸ vad-o- (οὐδ. vadum.) πόρος, ῥηχόν), ῥίζ. vad (βαίνειν)· fid-o- (fīdus πιστός), ῥίζ. fid· jug-o· (jugum ζυγός), son-o- (sonus ἦχος), ῥίζ. son, κτλ.

Πλεῖστα τοιαῦτα ὀνόματα εὑρηνται ἐν τέλει τῶν συνθέσεων, ὡς causi-dic· o-(causidicus συνήγορος, δικηγόρος), ῥίζ. dic-male-vol-o (malevolus δυσμενὴς), ῥίζ. vol· ensi-fer-o (ensifer ξιφήρης), κτλ.

Οὐχὶ σπανίως φαίνονται τοιαῦτα στελέχη ἐκτεταμένους τοὺς φθόγγους ἐν τοῖς λεκτικοῖς τῶν στελεχῶν γράμμασιν ἔχοντα, καὶ ὅμως σημαίνοντα τὸ ἀρσενικὸν γένος, ὡς col-lēg-a καὶ sacri-leg-o-(sacrilegus, ἱερόσυλος) ῥίζ. leg· trans-fug-a καὶ pro-fug-o-(profugus) ῥίζ. fug· parri-cid-a-ῥίζ. caed, κτλ. τούτου ἀντίστοιχος ἐν τῇ Ἑλλ. σχηματισμὸς εἶναι ὁ εὐρύ-οπ-α κτλ. θηλυκὰ τοιαῦτά εἰσι mol-a (μύλη), ῥίζ. mol (ἀλήθειν)· tog-a (τήβεννος), ῥίζ. teg (στέγειν, καλύπτειν), καὶ ἕτερα.

Τὴν δευτερεύουσαν πρόσφυσιν ἔχουσι π. χ. decōro-(decorus ἐπιθ. κόσμιος, ἔντιμος) ἐκ τοῦ decus γεν. decor-is (οὐδ. κόσμος, ἀξία) honōro- (ἔντιμος) ἐκ τοῦ honōs, γεν. honōr-is (τιμή), καὶ ἕτερα.

Στελέχη μετὰ τῆς εἰς-i-προσφύσεως.

Ἡ πρόσφυσις i δὲν εἶναι πολὺ εὔχρηστος. Ἐν τῇ *Ἰνδογερμανικῇ ἀρχεγόνῳ γλώσσῃ* ἀποδεικνύονται τὰ ak-i-(ὀφθαλμὸς), ῥίζ. ak (ὀξὺς ὁρᾶν)· agh-i-(ὄφις), πρβλ. σανσ. àh-i, ζενδ. aŋ-i-, Ἑλλ. ἔχ-ι-, Λατ. angu-i-, λιθ. ang-i, ῥίζ. agh.

Ἑλλ. γλῶσσα· π. χ. *ou-i-(οὐδ. ὀφθαλμὸς διατηρηθὲν ἐν τῷ δυϊκῷ ὄσσε, δηλ. *ὀκje, *ὀκιε) ῥίζ. ἀρχ. ak (ὀξὺν εἶναι, ὁρᾶν)· πολ-ι-, ῥίζ. ἀρχ. par (πλητροῦν, πεπληρωμένον εἶναι)· τρόχ-ι-(ἀρσ. δρομεὺς), ῥίζ. τρέχ (τρέχ-ω), καὶ ἕτερα.

Λατ. γλῶσσα· π. χ. scob-i (scobis, scobs, θηλ. ῥίνημα), ῥίζ. scab (scabo σκάπτω

Digitized by

σκάβω, κνῶ)· trud-i (trudis θηλ. κοντὸς, κάμαξ), ῥίζ. trud (trūdo)· ov-i-(ovis, Ἑλλ. oF-i-s, ὄϊς, πρόβατον), σανσ. àv-i-s λιθ. a-vi-s) ἐκ τῆς ῥίζ. u, αν σημαινούσης ἐνδύειν, καὶ ἕτερα.

Στελέχη μετὰ τὴς εἰς -u- *προσφύσεως.*

Καὶ ἡ πρόσφυσις αὕτη δὲν εἶναι μὲν τόσον εὔχρηστος, εἶναι ὅμως εὐχρηστοτέρα τῆς εἰς-i-. Εἴς τινας μὲν γλώσσας εἶναι συνήθης, εἰς ἄλλας δὲ οὐχί.

Ἰνδογερμανικὴ ἀρχ. γλῶσσα· π. χ. àk-u (ἐπίθ. ὠκὺς), ῥίζ. ak-·prat-u-(πλατύς)· par-u (πλήρης), κτλ.

Ἑλλ. γλῶσσα· ὠκ-ύ-=σανσ. āc-u-, ῥίζ. ἀρχ. ak· πλατ-ύ-=σανσ. prth-u-(νεοελ. φαρδύς)· ῥίζ. ἀρχ. prat· πολ-ὺ- = σανσ. pur-û-, ἀρχ. par-u-, ῥίζ. par. ἡδ-ὺ- = σανσ. svād-û-, ῥίζ. svad, κτλ.

Λατ. γλῶσσα. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ στελέχη ταῦτα φέρονται ἐντελῶς εἰς τὴν ἀναλογίαν τῆς εἰς i κλίσεως, οὕτως ὥστε εἰς τὸ ἀρχῆθεν ληκτικὸν u προσηρτήθη i· π. χ. tenu-i-tenuis λεπτὸς) ἐκ τοῦ *ten-u-, ἀρχ. τύπ. tan-u-.ῥίζ. ἀρχ. tan(τείνειν)· brev-i-ἀντὶ τοῦ *bregv-i ἐκ τοῦ *breg-u-, πρβλ. Ἑλλ. βραχ-ύ-· lev-i- ἀντὶ τοῦ *legv-i- ἐκ τοῦ *leg-u- Ἑλλ. ἐ-λαχ-ύ-, σανσ. lagh-û-, ῥίζ. ἀρχ. ragh, κτλ.

Στελέχη μετὰ τὴς εἰς-ja-*προσφύσεως.*

Ἡ πρόσφυσις αὕτη εἶναι λίαν συνήθης ἐν ἁπάσαις ταῖς ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις ὡς πρωτόθετος καὶ δευτερεύουσα· ἐν τῇ *Ἰνδογερμ. ἀρχ. γλώσσῃ* δυσκόλως ἀποδεικνύεται ἡ πρόσφυσις αὕτη ἐν τοῖς ἐπιθέτοις, συνηθεστέρα δὲ ἐν τοῖς ῥηματικοῖς καὶ τοῖς τῶν παραγώγων ῥημάτων στελέχεσιν εἰς-a-ja-· π. χ. bhava-ja-, ῥίζ. bhar· ἔτι ἅπαντα τὰ στελέχη τῆς εὐκτικῆς εἰς-ja-ἢ μετ' ἐπιτάσεως-jā· π. χ. στέλ. as-jā, ῥίζ. καὶ στελ. τοῦ ἐνεστ. as· ἔτι πλεῖστα ἄλλα ἐνεστ. στελέχη, ὡς svid-ja-,ῥίζ. svid.

Ἑλλ. γλῶσσα. Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἔχει τὴν πρωτόθετον πρόσφυσιν-ja- ἐν τοῖς ἑξῆς· π. χ. ἄγ-ιο-,ἀρχ. τύπ. jag-ja-, σανσ. jāg-jā-(σεβαστός), ῥίζ. jag (τιμᾶν, λατρεύειν)· στύγ-ιο-(ἀποτρόπαιος), ῥίζ. στυγ (ἔ-στυγ-ον)· πάγ-ιο-, ῥίζ. παγ-(πήγ-νυμι)· γλῶσσα ἀντὶ τοῦ *γλώχ-ja, πρβλ. γλωχ-ίν, γεν. γλωχ-ῖνος, κτλ.

Ὡς δευτερεύουσα δὲ πρόσφυσις εἶναι συνηθεστάτη· π. χ. πάτρ-ιο-, πατρ-ιὰ ἐκ τοῦ στελ. πατερ-· σωτήρ-ιο-, σωτηρ-ία, στέλ. σωτήρ-· ἀλήθεια, δηλ.*ἀληθες-ja, στέλ. ἀληθές-, κτλ. Ἔτι ἀποβάλλεται καὶ τὸ ληκτικὸν φωνῆεν τοῦ στελέχους ο=τῷ ἀρχ. α πρὸ τῆς προσφύσεως -ιο-=τῷ ἀρχ.-ja-· π. χ. οὐράν-ιο-, στέλ. οὐρανό-· ποτάμ-ιο-στέλ. ποταμό-, κτλ. Ἔτι αἱ μετοχαὶ φέρουσα, δηλ.*φεροντ-ja· λελοιπυῖα, δηλ. *λελοιπυσ-ja,- *υτ-ja· δότειρα δηλ. *δοτερ-ja· μέλαινα, δηλ.*μέλαν-ja, κτλ.

Τῇ σανσκριτικῇ μετοχῇ εἰς-tav-ja ἀντιστοιχεῖ ἀκριβῶς ἡ Ἑλλ. εἰς-τεο-, δηλ.*τεF-jo· π. χ. στελ. δο-τέο-, σανσ. dā-tav-ja-, ῥίζ. do-· ἰ-τέο-, ῥίζ. ἰ (ἰέναι)· πλεκ-τέο-ῥίζ. πλεκ, καὶ ἕτερα. Ἴσως ἀνήκουσιν ἐνταῦθα καὶ τὰ εἰς-σια ἀντί-τια, π. χ. εὐεργεσία ἐκ τοῦ εὐεργετία πρβλ. εὐεργέτης, κτλ.

Λατ. γλῶσσα. Ἐν τῇ Λατινικῇ γλώσσῃ εἶναι λίαν συνήθης ἡ πρωτόθετος εἰς-ja-πρόσφυσις· π. χ. ad-ag-io (adagium παροιμία), ῥίζ. ag (λέγειν, πρβλ. ajo ἀντὶ τοῦ*ag-jo)· ex-im-io-(eximius ἔξοχος), ῥίζ. em, im (ex im-o ἐξαιρῶ)· gen-io-(genius), in-gen-io-(ingenium φύσις, εὐφυΐα), pro-genio-(progenies, ἀπόγονοι) ῥίζ.gen (gen-us, gi-g(e)n-o)· κτλ. Περαιτέρω σχηματίζεται διὰ τῆς προσφύσεως ni-εἰς-io-ni-,iō-n-· π. χ. leg-iōn-leg-ioni-, ῥίζ. leg (ἐκλέγειν)· reg-iōn-, reg-iōni -(διεύθυνσις, χώρα), ῥίζ. reg (regere ἰθύνειν)· κτλ. Ὡς δευτερεύουσα πρόσφυσις ἁπαντᾷ ἐπίσης π. χ. patr-io-(ἐπιθ. patrius), θηλ. οὐσ. patr-ia ἐκ τοῦ pater-· praetor-io-ἐκ τοῦ praetor-·victor-ia ἐκ τοῦ victor· scient-ia ἐκ τοῦ scient- (sciens, εἰδώς, ἐπιστάμενος) κλ. Κἀνταῦθα ἀποβάλλεται τὸ ληκτικὸν φωνῆεν τοῦ στελέχους, τὸ ἀρχ. a πρὸ τοῦ-ja- π. χ. domin-io-(dominium) ἐκ τοῦ domino-(dominus, κύριος)· somnio-(somnium) ἐκ τοῦ somno-(somnus ὕπνος), κτλ.

Τῇ σανσκριτικῇ προσφύσει-tavja-ἀντιστοιχεῖ οὐχὶ κατὰ τὴν σημασίαν ἡ λατινικὴ τῶν ἐπιθέτων εἰς-tivo-ὡς na-tīvo-, actīvo κτλ. Ἐκ τοῦ tavja, προσθήκῃ τοῦ i ἐκ τοῦ j τῆς τελευταίας συλλαβῆς ἐγένετο-taivja, ἐξ οὗ taiva-, teivo-,-tivo-, εἰ μὴ εἶσι νεώτεροι σχηματισμοὶ ἐκ τῶν στελεχῶν nāto-, actō-. Ἡ μετοχὴ τοῦ μέλλοντος, σημαίνουσα τὸ δέον γενέσθαι, λήγει ἐν τῇ Λατ. γλώσσῃ εἰς-endus, ἀρχαιότερον-undus,ὡς dic-endo, dic-undo, κτλ. Πιθανῶς ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῆς προσφύσεως ταύτης ἔχομεν en, un, ἀρχαιότερον λοιπὸν on, σανσ. an ἐν τῇ -an-ija-· τὸ δὲ-doεἶναι πιθανῶς ἡ ἐν τῇ Λατ. λίαν συνήθης πρόσ

Digitized by Google

φυσις do, ὡς ἐν ταῖς cali-do-, vali-do-, timi-do, κλπ. ὅπερ ἐγένετο ἐκ τῆς ῥηματικῆς ῥίζης da (λατ. dare), ἥτις συνεχωνεύθη μετὰ τῆς ἀρχ. dha=ποιεῖν), ὡς ἐν ταῖς crē-do κλ. ἐν ἑτέραις δὲ θεωρεῖται ὡς νεώτερος σχηματισμὸς τῆς Λατινικῆς.

Στελέχη μετὰ τῆς εἰς-va-*προσφύσεως.*

Τὰ μετὰ τῆς εἰς -va- προσφύσεως στελέχη εἰσὶν εὔχρηστα ἐν ἁπάσαις ταῖς Ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις, ἔν τισι μάλιστα συνηθέστατα, ὡς ἐν τῇ Λατ. καὶ Σλαυϊκῇ. Τῆς προσφύσεως va συγγενὴς ἐστιν ἡ εἰς van καὶ ἡ vant, περὶ ἧς κατωτέρω.

Ἐν τῇ Ἰνδογερμανικῇ ἀρχεγόνῳ γλώσσῃ εἶναι μόνον τὸ στέλεχος ak-va-(ἵππος) ἐκ τῆς ῥίζης ak (τρέχειν· πρβλ. ak-u- ταχύς).

Ἑλλ. γλῶσσα. Ἐπειδὴ ἀποβάλλεται τὸ υ ἐν τῇ Ἑλλ. γλώσσῃ, δυσκόλως ἀνευρίσκομεν τὰς προσφύσεις ταύτας· Εἰς ταῦτα ἀνάγονται τὰ ἑξῆς· Ἱππο-ἀντὶ τοῦ *m-Fo=Λατ. equo-, ἀρχ. ak-va κτλ. πολλό=ἐκ τοῦ *πολ-Fo-, ἀρχ. τύπ. par-va, ῥίζ. par (πληροῦν). Πλείστων ἄλλων αἱ ῥίζαι δὲν ἀνευρίσκονται πλέον· π. χ. λαι-Fό-=Λατ. lae-vo-· ὅλο-, ἰων. οὖλο-, ἀρχ. τύπ. *ὁλ-Fo-=ἀρχ. Λατ. sollo, ἐκ τοῦ solvo-, σανσ. sar-va, καὶ ἕτερα.

Τὴν ἀρχικὴν εἰς van, πρόσφυσιν εὑρίσκομεν ἐν τῷ στελ. αἰFὼν (αἰὼν) ἐκ τοῦ κατ' ἔκτασιν ἀρχαιοτέρου ai-van, πρβλ. Λατ. ae-vo, γοτθ. ai-va, σανσ. ē-va-, ῥίζ. i (ἰέναι)· ἴσως καὶ ἐν τῇ πέπ-ον- ἀντὶ *πέπ=Fον· (πέπων, ὥριμος), σανσ. pak-vā-, ῥίζ. πεπ, ἀρχ. kak (βράζειν).

Λατ. γλῶσσα. Ἡ εἰς va πρόσφυσις εἶναι εὔχρηστος ἐν τῇ Λατ. γλώσσῃ· π. χ. eq-uo- ἀρχ. ak-va-· noc-vo- (ἐπιβλαβής), ῥίζ. noc (nocēre βλάπτειν), vac-uo (κενός), ῥίζ. vac (πρβλ. vacare, κενὸν εἶναι)· ar-vo- (ἠροτριωμένος, arvu-m ἀγρὸς, πεδίον), ῥίζ. ar (arare ἀροῦν), κτλ. Τούτοις ἀνήκουσι καὶ τὰ εἰς-īvo- ὡς noci-vo (ἐπιβλαβής), vacī-vo (κενός), capti-vo (αἰχμάλωτος), καὶ ἕτερα, ἃ σχηματίζονται ὡς εἰ εἶχον καὶ ἕτερον τύπον *nocī-ve, *vacī-re, *captī-re.

Ἡ πρόσφυσις vant κτῆσιν σημαίνουσα καὶ πλησμονὴν σχηματίζει μετοχὴν τοῦ ἐνεργ. παρακ., ἧς τὸ πανάρχαιον ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς συμφωνίας τῆς Ἀρίας, Ἑλλ. καὶ Σλαυϊκῆς γλώσσης, εἶναι δὲ πιθανῶς σύνθετος ἐκ τοῦ va καὶ -nt-=ant (ὅρα κατωτ.)· ταύτῃ παραβάλλεται ἡ ἀρχικὴ πρόσφυσις -jant, ἥτις ἐπίσης σύγκειται ἐκ τοῦ -ja- καὶ -ant- (ὅρα κατ. περὶ τῶν συγκριτικῶν), καὶ ἡ mant (ὅρα κατ.) ἐκ τοῦ ma καὶ ant· οὕτω δὲ ἔχομεν τὴν σειρὰν -ant-, jant-, vant-, mant-, οἷς παρατίθενται καὶ αἱ -an-, -jan-, -van-, -man-, καὶ αἱ -a-, ja-, va-, -ma-.

Ἐν τῇ Ἑλλ. γλώσσῃ ἡ vant πρόσφυσις εἶναι -Fεντ-, ἐν. ὀν. ἀρσ.-Fus, οὐδ. Fεν, θηλ. -Fεσσα, δηλ. -Fετja=σανσ. -vatī, δηλ.-vatja, διατηρουμένου τοῦ δίγαμμα· π. χ. ἀμπελο-Fεντ- (πλήρης ἀμπέλων), ἄμπελο-· ἰχθυό--Fεντ- (πλήρης ἰχθύων), ἰχθύ-· μητιό-Fεντ- (πλήρης μήτιος, φρονήσεως), κτλ. Ὅλα τὰ στελέχη ταῦτα ἀκολουθοῦσι τὴν ἀναλογίαν τῶν εἰς -ο- στελ. ἀρχ.-α· ἀλλὰ καὶ χαρί-Fεντ-(πλήρης χάριτος) χάρι-, ἴσως δὲ καί τινα ἕτερα.

Ἐν τῇ Λατ. γλώσσῃ ἡ vant πρόσφυσις ἐγένετο -vans, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν εἰς -α- στελεχῶν, οὕτω δὲ παραδεκτέος ἐστιν ὁ ἀρχικὸς τύπος -vansa-, ἐξ οὗ ἀναγκαίως ἐγένετο vonso-, vōso· τὸ -vonso- ὅμως ἀπέβαλε πανταχοῦ τὸ v· π. χ. frutuōso-, luminō-so-, formaōso-, ἐξ οὗ formōso-, ὅπερ ἀρχαιότερον ἦν formonso- (ὅρα ἀνωτ.), καὶ ἕτερα.

Εἰς δὲ τὸν σχηματισμὸν τῆς μετ. τοῦ ἐνεργ. παρακ. ἡ πρόσφυσις -vant ἐν τῇ *Ἰνδογερμανικῇ ἀρχεγόνῳ γλώσσῃ* καὶ εἰς τὰ τρία γένη φαίνεται π. χ. ἐν τῇ vivid- vant- ῥίζ., vid (ἰδεῖν, εἰδέναι)· dadha-vant-, ῥίζ. dha (τιθέναι), καὶ ἕτερα.

Ἐν τῇ Ἑλλ. γλώσσῃ ἡ πρόσφυσις -vant- ἐφύλαξε μὲν πανταχοῦ σχεδὸν τὸ ἀρχικὸν ληκτικὸν t, ἀπέβαλεν ὅμως τὸ n γενομένη οὕτω, ἐν τῷ ἀρσ. καὶ οὐδ.-Fοτ-z-va (n) t· ἡ ὀνομ. τοῦ ἀρσ. ἐγένετο Fως ἀντὶ -Fοτ-s μετ' ἀναπληρωτικῆς ἐκτάσεως, τοῦ δὲ οὐδετ. Fος ἀντὶ Fοτ (ὅρα ἀνωτ.) τὸ θηλ. γίνεται-vī̆a δηλ. -υῖα δηλ. usja (ὅρα ἀνωτ.) ἐκ τοῦ vasja, τοῦτο δὲ ἐκ τοῦ vansjia, ἀρχ. τύπ. vautjā. Ἡ πρόσφυσις αὕτη προσαρτᾶται πᾶσι τοῖς στελέχεσι τοῦ παρακειμένου, ἅτινα ἐν μὲν τοῖς ἁπλοῖς παρακειμένοις ἔχουσι ληκτικὸν τὸ τῆς ῥίζης τελευταῖον γράμμα, ἐν δὲ τοῖς συνθέτοις λήγουσιν εἰς u· π. χ. λέλοιπ-ότ-, λελοιπώς, *λελοιπ-Fοτ-ς, οὐδ. λελοιπὸς=*λελοιπFοτ-, θηλ. λελοιπ-υῖα=*λελοιπ-υσja ἐκ τῆς ῥίζ. λιπ· ἐπίσης λελυκ-Fοτ- (λελυκώς), ῥίζ. λυ.

Ἀρχαϊκοὶ τύποι καὶ μάλιστα θηλυκοῦ γένους δεικνύουσιν ἔτι τὸ μὴ ἐπιτεταμένον ῥιζικὸν φωνῆεν. π. χ. Fιδυῖα (συνήθως εἰδυῖα, στελ. *Fειδ-Fοτ- τοῦ οἶδα, ἀρχ. τύπ. vivāi-

Digitized by Google

da, ῥίζ. vid ἰδεῖν, εἰδέναι), δηλ. *vid-usjā =σανσ. vidu's'ī ἐκ τοῦ *vivid-vant-ja.

Ἐν τῇ *λατινικῇ γλώσσῃ* ἐλλείπει ἡ πρόσφυσις αὕτη ἐν τῷ παρακειμένῳ.

Στελέχη μετὰ τῆς εἰς -ma προσφύσεως καὶ ἑτέρων, ὧν τὸ πρῶτον συνθετικὸν μέρος εἶναι -ma- ὡς -man-, -ma-na, -mant, καὶ ἰδίως περὶ τῶν μετοχῶν τῶν παθ. καὶ μέσων ῥημάτων εἰς -ma-, ma-na.

Ἰνδογ. ἀρχ. γλῶσσα· π. χ. ghar-ma- (θερμός, θερμότης), ῥίζ. ghar· dhu-ma- ἢ μᾶλλον dhau-ma (θυμός, καπνός), ῥίζ. dhu.

Τῇ -ma- συγγενὴς εἶναι ἡ πρόσφυσις-man, ἀναλυτέα ἴσως εἰς -m-an- δηλ. -m(a)-an-, λίαν προσκειμένη τῇ μετοχικῇ -ma-ma-· π. χ. gnā-man- (ὄνομα), ῥίζ. gna=gan (γνῶναι)· ak-man- (λίθος), ῥίζ. ak-, καὶ ἕτερα.

Ἑλλ. γλῶσσα· ἡ πρόσφυσις -ma-· π. χ. θερ-μό-, θέρ-μη ῥίζ. θερ (θέρ-ομαι, θερμαί-νομαι), ἀρχ. gar· φλογ-μό, ῥίζ. φλεγ (φλέγειν)· κομμό- (θρῆνος μετὰ τύψεως) ἀντὶ τοῦ *κοπ-μο- ῥίζ. κοπ (κόπ-τω, κε-κοπ-ώς, τετυμμένος)· ἄν-ε-μο- (μετὰ παρεμβεβλημένου ε), ῥίζ. an (πνέειν), καὶ ἕτερα.

Ἡ -ma- ἁπαντᾷ ἐπίσης καὶ ὡς δευτερεύουσα πρόσφυσις -μο-· π. χ. ἄλκι-μο, ἀλκή· νόστι-μο- (ὁ πρὸς ἐπιστροφήν), νόστο- (ἐπιστροφή)· φύξι-μο- (φευκτέος, καὶ ὁ πρὸς ὃν φυγεῖν τις δύναται), φύξι- (φυγή), καὶ ἕτερα.

Ἡ -man- ἐν τῇ Ἑλλ. φαίνεται ὡς -μον- καὶ -μεν-· π. χ. ἄκ-μον-=σανσ. aç-man- καὶ ἀκ-μή· τλή-μον- (τλή-μων), ῥίζ. τλα· (πρβλ. τέ-τλα-θι, τλή-σομαι)· γνώ-μον-, ῥίζ. γνο, κτλ. Ἐν τῷ τύπῳ -μων- ἐγένετο βραδύτερον ἡ ἔκτασις· π. χ. κευθ-μών, κευθ-μῶν-ος, ῥίζ. κυθ μετ· ἐπιτάσεως κευθ (κεύθ-ω, ἔ-κυθ-ον, κρύπτω), πρβλ. κευθ-μό-ς· θη-μών, θη-μῶν-ος, ῥίζ. di (τί-θη-μι), καὶ ἕτερα.

Ἡ -men-· π. χ. πυθ-μέν-, ῥίζ πυθ, ἀγ. bod-am· ποι-μέν-, λιθ. pë-men, ῥίζ. pi, ἴσως κατ' ἰσχνανσιν τοῦ pa (προΐστασθαι).

Ταύτῃ προσεγγίζει καὶ ἡ πρόσφυσις -μονή· π. χ. φλεγ-μονή, ῥίζ. φλεγ. χαρ-μονή, (ῥίζ. χαρ (χαρά). Ἐνταῦθα ἀνήκει πιθανῶς καὶ ἡ -μι-ν- καὶ -μι-νο-· π. χ. ῥηγ-μῖν-, ῥηγ-μῖν-ος, ῥίζ. ραγ(ῥήγ-νυμι)· ὑσ-μιν- (δοτ. ἑν. ὑσ-μῖνι καὶ ὑσμίνη (μάχη), ῥίζ. ὑθ, ἀρχ. καὶ σανσ. judh (μάχεσθαι)· καὶ ὡς δευτερεύουσα πρόσφυσις· π. χ. κυκλά-μινο- ἐκ τοῦ κύκλο-.

Καὶ ἡ συνηθεστάτη -ματ- τῶν οὐδετέρων εἶναι τούτων συγγενής· π. χ. εἱ-ματ- (ἱμάτιον), αἰολ. Fέμ -ματ-, δηλ. *Fεσ-ματ-, ῥίζ. Fεσ (ἕννυμι, δηλ. *Fεσ-νυμι)· ὄμματ-, δηλ. *ὀπ-ματ-, αἰολ. ὀπ-πατ-, ῥίζ. ὀπ (ὄψομαι ὄπ-ωπ-α)· πρβλ. δέσ-ματ-, δεσ-μο- καὶ δεσ-μή, ῥίζ. δε, δεσ (δέω), κτλ.

Ἐν τῇ λατ. γλώσσῃ, ἡ ἀρχικὴ πρόσφυσις -ma- εὕρηται ὡς -mo-(mu-) ἐν ταῖς an-i-mo-, ῥίζ. ἀρχ. an (πνέειν)· fū-mo (fumus, θυμός, καπνός), ἀρχ. ῥίζ. dhu (κινεῖν)· al-mo- (al-mus τρέφων), ῥίζ. al (τρέφειν)· fa-ma, φή-μη, ῥίζ. fa, (fa-ni, φάναι), κτλ.

Συνήθως ἡ ἀρχικὴ πρόσφυσις -man- εἶναι ἐν τῇ λατ. -men-· π. χ. ger-men (βλαστός,) ῥίζ. ger, ἀρχ. ghar (χλοάζειν)· sē-men (σπέρμα), ῥίζ. sa (σπείρειν) teg-men, teg-i-men (στέγη), ῥίζ. teg (στέγειν), καὶ ἕτερα. Ἡ πρόσφυσις αὕτη ἐκτείνεται εἰς -mōn-· π. χ. ser-mōn- (sermo λόγος), ῥίζ. ser (εἴρειν, συνάπτειν)· ter-mōn-, πρβλ. ter-men-, termino- (ὅρος), ῥίζ. ter, ἀρχ. καὶ σανσ. tar (ὑπερβαίνειν, εἰς τέλος ἀφικνεῖσθαι). Συνήθως ἡ αὐτὴ ἐπεκτείνεται προστιθεμένου τοῦ -to-· π. χ. co-gnō-mento-, in-crē-mento-, teg-i-mento, aug-mento- καὶ aug-men, seg-mento- καὶ seg-men, καὶ ἕτερα. Συνηθεστέρα εἶναι ἡ mento πρόσφυσις ἐν τοῖς παραγώγοις ῥήμασι· π. χ. arma-mento-, nu-tū-mento-, experi-mento-, καὶ ἕτερα.

Ταύτῃ προσαρτᾶται καὶ ἡ ἀρχικὴ πρόσφυσις -ja- μετ' ἐπιτάσεως, ἐξ οὗ γίνεται ἡ -monio-, ἀρχ. τύπ. -mānja-, ἥπερ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἶναι δευτερεύουσα· π. χ. quer-i- mōnia (μέμψις) ἐκ τοῦ quer-or· acri-moniā (ὀξύτης) ἐκ τοῦ στελ. acri (acer acris ὀξύς)· testi-monio- (μαρτυρία) ἐκ τοῦ testi-s (μάρτυς), κτλ.

Μετοχικὴ πρόσφυσις εἰς -mana- Ἐν τῇ *ἰνδογερμανικῇ ἀρχεγ. γλώσσῃ* ἡ πρόσφυσις αὕτη φαίνεται προστιθεμένη ἐν τοῖς στελέχεσι τοῦ ἐνεστῶτος, μέλλοντος, ἀορίστου καὶ παρακειμένου π. χ. ἐκ τῆς ῥίζης dha γίνεται στελ. τοῦ ἐνεστ. dhadha-, dhadha-mana- (τιθέ-μενο-), στελ. dhā-sja- mana- (θη-σόμενο-), ἀόρ. dha-mana- (θέ-μενο-), παρκ. bha-bhar-mana- ἢ bhabhār-mana- ἐκ τῆς ῥίζ. bhar, στέλ. παρκ. bhabhar-, bha-bhar-.

Ἐν τῇ Ἑλλ. γλώσσῃ φαίνεται πανταχοῦ -μενο-=τῷ ἀρχ. -mana- (-μενο-ς, -μενο-ν,-μένη), συνήθως μάλιστα προστιθεμένη εἰς τὰ στελέχη τοῦ ἐνεστῶτος, τοῦ μέλλοντος, τοῦ παρακειμένου καὶ τοῦ ἀορίστου· π. χ. ἐν. φερό-μενο-, στελ. τοῦ ἐνεστ. φερε-, φέρο-, ἀρχ.

Digitized by Google

bhara-, bharā-, ῥίζ. φερ, ἀρχ. bhar· διδόμενο-, δεικνύ-μενο-, δωσό-μενο-, λελυ-μένο-, δό-μενο-, λιπό-μενο-, λυσά-μενο-.

Ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ Ἑλλ. παρ' Ὁμήρῳ ἡ πρόσφυσις -mana- φαίνεται καὶ ὡς ὄνομα ἐνεργείας ἢ ἀπαρεμφάτου καὶ μάλιστα ἐν τῇ ἐν. τοπικῇ τοῦ θηλυκοῦ -μεναι (πρβλ. χαμαὶ τοπ. τοῦ στελ. χάμα-) καὶ συγκεκομμένη-μεν, (καὶ παρὰ τοῖς Δωριεῦσι καὶ Αἰολεῦσιν εἰς τὰ ῥηματικὰ στελέχη, εἰς τὸ τέλος τῆς ῥίζης καὶ τὸν παθητικὸν ἀόριστον)· π. χ. ὀν. ἔδ-μεναι, ἀρχ. τύπ. τοῦ στελέχους ad-mana-, ῥίζ. καὶ ἀρχαῖον ἐνεστ. στέλεχος εδ- ἀρχ. ad (ἔδειν, ἐσθίειν)· ἀμυνέ-μεναι, ἀμυνέ-μεν, ὀν. στέλ. ἀμυνε-· ἀξέ-μεναι, ἀξέ-μεν, ἀρχ. τύπ. τοῦ στελέχους agsja-mana-, στέλ. τοῦ μέλλ. ἀξε-, δηλ. *ἀγσε-, *ἀγσje-, ἀρχ. τύπ. ag-sja-, ῥίζ. ag, ἀρχ. ag (ἄγειν)· παρακ. τεθνά-μεναι, τεθνά-μεν, στέλ. τεθνά-, ῥίζ. θνα=θαν· μιχθή-μεναι, μιγή-μεναι, φανή-μεναι, καὶ ἕτερα.

Ἐν τῇ *λατινικῇ γλώσσῃ* τῆς ἀρχικῆς προσφύσεως -mana διετηρήθησαν μόνον λείψανα ἀνάλογα πάντως τῶν ἐν τῇ ἑλληνικῇ. Οὐσιαστικά· alu-mno-, θηλ. alumna (τρόφιμος), Vertu-mno- (Vertumnus ὄνομα θεοῦ) ἐκ τοῦ ἀρχ. λατ. *alo-meno-, ῥίζ. al (τρέφειν), *veito-meno-, ῥίζ. vert (στρέφειν) ἀποβληθέντος τοῦ e τοῦ meno-=μενο-=mana- καὶ προστεθείσης συνήθως τῆς καταλήξεως εἰς τὸ στέλεχος τοῦ ἐνεστ. ὡς ἐν τῇ Σανσ. καὶ Ἑλλ. Τῷ ληκτικῷ γράμματι τῆς ῥίζης προσαρτᾶται ἀμέσως ἡ κατάληξις ἐν τῇ termino- (ὅρος), ἀρχ. ῥίζ. tar· τὸ fe-mina (γυνὴ) ἀνήκει ἐνταῦθα, εἰ καὶ τὸ ἔτυμον αὐτοῦ ἀμφιβάλλεται.

Ἡ ὀν. πληθ. τοῦ ἀρσ. τῆς προσφύσεως ταύτης, mini ἐκ τοῦ ἀρχαιοτέρου *menel- *menei-s διετηρήθη ὡς περιγραφὴ τοῦ β'. πληθ. προσ. τοῦ παθ. καὶ μέσου ἄνευ τοῦ βοηθητικοῦ ῥήματος. Τὸ i ἀντὶ τοῦ e τίθεται χάριν τοῦ ἑπομένου ni, οὕτω τὸ λατ. i ἀντιστοιχεῖ τῷ Ἑλλ. ε ὡς καὶ ἀλλαχοῦ· π. χ. homin-is, flāmin-is καὶ ποιμέν-ος. Κατὰ ταῦτα τὸ λατ. ferè-mini ἀντιστοιχεῖ τῷ Ἑλλ. φερό-μενοι, ἀρχ. τύπ. bhara-mana. Ἡ πρόσφυσις -mini- προσαρτᾶται ἁπλῶς εἰς τὰ στελέχη τῶν χρόνων καὶ ἐγκλίσεων καὶ ἐν τοῖς νεωτάτοις σχηματισμοῖς· π. χ. amā-mini, monē-mini, audi-mini· εὐκτ. καὶ ὑποτ. ferāmini, moneāmini, monē-mini, audī-mini, κτλ. Τὸ δὲ ἐνικὸν τῶν τοιούτων μέσων ῥημάτων, πιθανῶς ἄχρηστον ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ γλώσσῃ, διετηρήθη ὡς β'. καὶ γ'. ἐν. τῆς προστακτικῆς τῆς ἀρχαιοτέρας γλώσσης, λῆγον εἰς -o· π. χ. fā-mino frui-mino, progredi-mino, arbitra-mino, ὡς es, esto.

Ὀνοματικὰ στελέχη μετὰ τῆς εἰς -ra-la- *προσφύσεως.*

Ἐν τῇ *ἰνδ. ἀρχ. γλώσσῃ* π. χ. rudh-ra- (ἐρυθροῦς), ῥίζ. rudh· sad-ra (ἕδρα), ῥίζ. sad· ag-ra- (ἀγρός), ῥίζ. ag.

Ἐν τῇ *Ἑλλ. γλώσσῃ* π. χ. ἐρυθ-ρό· λαμπρό-, φαιδ-ρό-, λυπ-ρό-, δῶ-ρο- ῥίζ. δο·-πτε-ρὸ- ῥίζ. πετ (πέτ-ομαι), -σιγη-λό-, ἀπατη-λό-, δει-λὸ- ῥίζ. δε (δέ-δι-μεν, δέ-δοι-κε)· μεγ-άλο-, ἀρχ. ῥίζ. mag ἢ magh (αὐξάνειν, κυρίως ηὐξημένος), καὶ ἕτερα. Ὡς πρωτεύουσα καὶ δευτερεύουσα πρόσφυσις εἶναι οὐχὶ σπανίως ή-ερο-· π. χ. φανερό-, ῥίζ. φαν (φαίνω)· δροσερό-, φοβερό-, καὶ ἕτερα, καὶ ἐν ἄλλαις ἔτι προσφύσεσιν, ὡς -υρο, -ωρος, -ωλο, -ωλη -ῖλο εὑρηται τὸ ἀρχικὸν στοιχεῖον -ra-.

Ἐν τῇ *λατ. γλώσσῃ* π. χ. rub-ro- (ruber ἐρυθροῦς), ῥίζ. rub· sac-ro- (sacer ἱερὸς) ῥίζ. sac (ἁγιάζειν)· gnā-ro- (gnanus ἐπιστήμων, ἔμπειρος) ῥίζ. gna (γινώσκειν)· sella ἀντὶ τοῦ *sed-la=ἕδ-ρα, ῥίζ. sed. Καὶ εἰς παράγωγα ῥηματικὰ στελέχη προσαρτᾶται πολλαχοῦ ή-la-· π. χ. candē-la (φῶς), στέλ. cande- (candēre καίειν, λευκὸν εἶναι)· medē-la (φάρμακον) στελ. mede-, καὶ ἕτερα. Ἡ -la- ἐν τῇ λατ. εἶναι σύνηθες στοιχεῖον ἐν ταῖς προσφύσεσιν, ὡς ulo-, ula-,=ili.

Στελέχη μετὰ τῆς εἰς -an- *προσφύσεως.*

Ἐν τῇ *ἰνδογ. ἀρχεγ. γλώσσῃ* οὐδὲν βέβαιον παράδειγμα.

Ἐν τῇ *Ἑλλ. γλώσσῃ* π. χ. τέρ-εν- (τέρην), ῥίζ. τερ (τείρω τρίβω)· ἀρηγ-όν- (ἀρήγων, βοηθὸς) εἰκ-όν- (εἰκ-ὼν) ἔ-οικ-α, καὶ ἕτερα. Συνηθεστέρα εἶναι ἡ ὡς ἔκτασις ἢ ἐπίτασις θεωρητέα τοῦ -an- πρόσφυσις -ων-· π. χ. αἰθ-ων (καίων). αἰθ-ω, ῥίζ. ἰθ. κλύδ-ων ῥίζ. κλυδ (κλύζω), καὶ ἕτερα. ἐν ταῖς πευθ-ήν (ἐρευνητής), ῥίζ. πυθ (πυνθάνομαι), λευχ-ήν, ῥίζ. λιχ (λεύχ-ω) καὶ ἑτέροις δείκνυται τὸ σπανιώτερον -ην-= τῷ ἀρχ. -an-. Δευτερεύουσα πρόσφυσις φαίνεται ἡ -ων- ἐν τοῖς ἀνδρ-ών, στέλ. ἀνδρ- ἀντὶ τοῦ *ἀνρ-, ἀ-νερ-· ἱππών στελ ἵππω, καὶ ἑτέροις.

Digitized by Google

Ἐν τῇ *Λατ. γλώσσῃ* αἱ μετὰ βραχέος φωνήεντος προσφύσεις εἰσὶ σπανιώτεραι, ὡς a-sperg-o γεν. in-is (τὸ ἐπιῤῥαίνειν), στέλ. -sperg-on-, -sperg-en-, ῥίζ. sperg (sperg-o διασπείρω, a-sperg-o ἐπιῤῥαίνω)· com-pāg-en- (com-pāg-o- (com-pag-o σύνδεσις), ῥίζ. pag (pang-o πήγνυμι, com-ping-o ἀνάπτω). Συνηθεστέρα εἶναι ἐξ ἐναντίας ἡ -on ὡς ἐν τῇ Ἑλλ. -ων-· π. χ. ed-ōn- (edo γεν. edon-is ἴδων πολυφάγος), ῥίζ. ed- (ed-o) com-bib ōn- (συμπότης), πρβλ. com-bib-o· gerōn- (φορεὺς) πρβλ. gero (φέρω), καὶ ἕτερα.

Στελέχη μετὰ τῆς εἰς -ana- *προσφύσεως.* Ἡ εἰς -ana- πρόσφυσις ἀνήκει τῇ Ἰνδογερμανικῇ ἀρχεγ. γλώσσῃ, ἐπειδὴ δι' αὐτῆς σχηματίζονται στελέχη ὡς ἀπαρέμφατα ἐν χρήσει ὄντα ἐν τῇ σανσκρίτῃ, ζενδικῇ, Ἑλληνικῇ καὶ γοτθικῇ γλώσσῃ.

Ἐν τῇ Ἑλλ. γλώσσῃ τὴν εἰς -ana- πρόσφυσιν ἔχουσι τὰ μὲν ὀνόματα εἰς -ανο-· π. χ. τὰ οὐδετ. κόπ-ανο-, ῥίζ. κοπ (κόπ-τω)· ὄργ ανο-, ῥίζ. Fεργ. (ἔργ-ον)· δρέπ-ανο-, ῥίζ. δρεπ (δρέπ-ομαι) καὶ ἕτερα· τὸ τύμπ-ανο- ἐῤῥινοποιεῖ τὴν ῥίζ. τυπ. ἀρσ. στέφ-ανο- ῥίζ. στεφ (στέφ-ω)· θηλ. ἡδ-ονὴ, ῥίζ. ἁδ (ἁνδ-ανω, ἁδ-ήσω, ἔαδ-ον), ἀρχ. svad· ἀγχ-όνη, ῥίζ. ἀγχ. ἀχ. (ἄγχ-ω, ἄχ-νυ-μαι), καὶ ἕτερα.

Ὡς δὲ ἐν ταῖς εἰς -ας- προσφύσεσιν ἐγένετο τὸ ἀπαρέμφατον τῆς Λατ. εἰς -re-, ἐκ δὲ τῆς εἰς -mana- τὸ Ἑλληνικὸν ἀπαρέμφατον εἰς -μεναι (ἔνθα ἀνωτ.) οὕτως ἐκ τῆς εἰς -ana- ἐγένετο τὸ Ἑλλ. ἀπαρέμφατον εἰς -εναι, ὅπερ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐν. τοπ. θηλυκῶν στελεχῶν. Τὸ λελοιπ-έναι δείκνυσιν ἀρχικόν τι σέλεχος rirāikana-, ὄνομα σημαῖνον τὸν ἐνεργοῦντα σχηματισθὲν ἐκ τοῦ στελέχους τοῦ παρακ. εἰς -ana-· τὸ φέρειν ἀντὶ τοῦ *φέρεινι, *φερενι μετὰ βραχείας καταλήξεως ἀντὶ τοῦ *φέρεναι δείκνυσι στελ. bharana ἐκ τοῦ ἐνεστ. στελέχους φερε- =bhara-, οὗ τὸ ληκτικὸν θεωρεῖται συγχρόνως ὡς ἀρκτικὸν τῆς προσφύσεως -ana-. Στελέχη εἰς φωνῆεν λήγοντα δέχονται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οὐχὶ -ana-, ἀλλὰ μονον -na-, δθεν διδόναι, ἱστά-ναι, δεικνύ-ναι· ἀλλὰ καὶ θεῖναι, δοῦναι=*δόεναι.

Ἐν τῇ *Λατ. γλώσσῃ* δὲν ὑπάρχει σχηματισμός τις ἀκριβῶς ἀντιστοιχῶν τῷ ἀρχικῷ εἰς -ana. Ἐπειδὴ δὲ τὸ Ἑλλ. *μηχανὴ* ἐν τῇ Λατ. φαίνεται machina, δυνάμεθα πιθανῶς τὰ εἰς -ino-,-ina νὰ ἀναγάγωμεν ἐνταῦθα, διότι συχνάκις τὸ i ἐν τῇ Λατ. εἶναι ἴσχνανσις τοῦ a π. χ. pāg-ina, ῥίζ. pag· sarc-ina (δεσμὸς φορτίου) ῥίζ. sarc (sarc-io ῥίπτειν)· dom-ino-, dom-ina, ῥίζ. dom (δαμάζω), πρβλ. σανσ. dam-ana- (δαμάζων).

Στελέχη μετὰ τῆς εἰς na *προσφύσεως.* Τὰ στελέχη ταῦτα εὔχρηστα ἐν ἁπάσαις ταῖς ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις συνήθως εἶναι μετοχαὶ τοῦ παθ. παρακ. ταὐτόσημα τοῖς εἰς -ta-· Ἐν τῇ *Ἑλλ. γλώσσῃ*· π. χ. ὕπ-νο-, ἀρχ. καὶ σανσ. svάp-na-· λίχ-νο-, ῥίζ. λίχ (λείχω)· λύχ-νο-, ῥίζ. λυκ (λευκ ὁ-ς), ἀρχ. ruk)· δευτερεύοντα εἶναι τὰ ὀρεινό-=*ὀρε-σνό, στέλ. ὄρες ὄρος· σκοτεινό-=*σκοτεσ-νό, στέλ. σκοτεσ- σκότος, καὶ ἕτερα.

Ἐν τῇ *Λατ. γλώσσῃ* π. χ. som-no ἀντὶ τοῦ *sop-no, = ἀρχ. svap-na-· ὡς δευτερεύουσα πρόσφυσις εἶναι συνήθης· π. χ. pater-no-, ver-no-, salig-no-, καὶ ἕτερα. Συνήθης δὲ καὶ μετὰ μακροῦ ā, ī, ē πρὸ τῆς -na-, ὡς font-āno-, σέλ. font-, equī-no-, σέλεχος equo-, aliē-no- σέλ. alio-, doctrī na, σέλ. doctor-, doctri, ἐκ τοῦ *doctori-, καὶ ἕτερα.

Ἡ πρόσφυσις -na- *εἰς σχηματισμὸν τῶν μετοχῶν τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου. Ἐν τῇ ἰνδογερμανικῇ ἀρχεγόνῳ γλώσσῃ* ὡς τοιοῦτος σχηματισμὸς εἶναι σπάνιος, πιθανῶς ὅμως ἐκ τῆς ῥίζ. par (πληροῦν) ἐσχηματίζετο ἡ μετοχὴ par-na- (πλήρης), ὀν. ἑν. ἀρσ. parna-s, οὐδ. parna-m, θηλ. parnā.

Ἐν τῇ *Ἑλλ. γλώσσῃ* ἡ εἰς -na- πρόσφυσις χρησιμεύει συνήθως οὐχὶ εἰς σχηματισμὸν μετοχῶν, ἀλλ' ἐπιθέτων· π. χ. σεμνό- ἀντὶ τοῦ *σεβ-νό-, ῥίζ. σεβ (σέβομαι)· ἀγ-νό-, ῥίζ. ἀγ. (ἄζο-μαι, τιμῶ)· στυγ-νὸ-, ῥίζ. στυγ, ἔ-στυγ-ον, (στυγ-εῖν)· καὶ οὐσιαστικοῦ, ὡς τεκνο-, ῥίζ. τεκ, ἔ-τεκ-ον, τέ-τοκ-α, τίκτω.

Ἐν τῇ *Λατ. γλώσσῃ* οὐχὶ συνήθης εἰς σχηματισμὸν μετοχῶν· λείψανα τούτου εὑρηνται ἐν τοῖς ἑξῆς· plē-no- (πεπληρωμένος) ῥίζ. ple= pla, ἀρχ. par (πληροῦν)· mag-no- (ηὐξημένος), ῥίζ. mag- σανσ. mah (αὐξάνειν)· dō-no- (δεδομένον), ῥίζ da (διδόναι)· reg-no- (τὸ διοικούμενον), ῥίζ. reg (κυβερνᾶν).

Στελέχη μετὰ τῆς εἰς -ni- *προσφύσεως.* Ἡ πρόσφυσις αὕτη ἐν τῇ *ἰνδογερμανικῇ ἀρχεγόνῳ γλώσσῃ* φαίνεται μόνον ἐν τῇ ag-ni- (πῦρ), ῥίζ. ag (?), ἀφῃρημένα ὅμως εἰς -ni- πιθανώτατα εἶχον σχηματισθῇ πρὸ τῆς ἀποσχίσεως τῶν γλωσσῶν ὡς ἐν πάσαις ταῖς ἰνδ. γλώσσαις εὑρισκόμενα.

Ἐν τῇ *Ἑλλ. γλώσσῃ* ἡ πρόσφυσις -ni- εἶναι σπανία· π. χ. μῆ-νι- (μῆνι-ς, γεν. μήνι-ος),

Digitized by Google

ρίζ. ἀρχ. ma (μάω, μαίομαι, ζητῶ σκέπτομαι)· σπά-νι- ρίζ σπα.

Ἐν τῇ *Λατ. γλώσσῃ* εὑρηνται μόνον ἀρσενικά· π. χ. ig-ni (ignis πῦρ)=σανσ. ag-ni-· pāni- (ἄρτος), ρίζ. pa (πρβλ pas-co, πάομαι, νέμομαι) καὶ ἕτερα.

Στελέχη μετὰ τῆς εἰς -nu- *προσφύσεως.* Ἐν τῇ *Ἰνδογερμ. ἀρχ. γλώσσῃ* π. χ. ta-nu- ἐκτενὲς, σῶμα) ρίζ. ta (τείνειν) su-nu- (γεγεννημένος, υἱὸς) ρίζ. su (γεννᾷν, παράγειν). Τὰ εἰς -nu- στελέχη χρησιμεύουσιν ἔτι καὶ ὡς ἐνεστ. στελέχη (ὅρα κατ.) π. χ. ta-nu-, ρίζ. ta-ar--nu- ρίζ. ar.

Ἐν τῇ *Ἑλλ. γλώσσῃ.* ἡ πρόσφυσις -νυ-, εἶναι λίαν σπανία. π. χ. θρᾱ-νυ-, ρίζ. θρα (θρήσκεσθαι, καθέζεσθαι· θρᾱ-νος ἕδρα), ἀρχ. dhra, dhar (στηρίζεσθαι)· λιγ-νύ- (καπνός).

Καὶ ἐν τῇ *Λατ. γλώσσῃ* εἶναι λίαν σπανία ἡ εἰς -nu- πρόσφυσις· π. χ. τὸ tenu-i (λεπτὸς) μετέβη ὡς καὶ εἰς u στελέχη ἐν γένει εἰς τὸν εἰς i τύπον (ὅρα ἀνωτέρω)· *te-nu-= ἀρχ. ta-nu-· πιθανῶς ἀνήκει ἐνταῦθα καὶ τὸ ma-nu- (χείρ), ἀρχ. ρίζ. ma (μετρεῖν, μορφοῦν).

Στελέχη μετὰ τῆς εἰς -ta- *προσφύσεως.* Ἰδίως θεωρητέα ἐνταῦθα ἡ εἰς τὸ ἀρχικὸν -ta- μετοχὴ τοῦ παθ. παρακειμένου· Ἡ πρόσφυσις -ta- συνηθεστάτη ἐν ταῖς Ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις χρησιμεύει ὄχι μόνον εἰς σχηματισμὸν ἐπιθέτων, βραδύτερον δὲ ἐν τῇ Ἰνδογερμανικῇ ἀρχεγόνῳ γλώσσῃ συνήθως εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς μετοχῆς τοῦ παθ. παρακειμένου, ἀλλὰ καὶ ὀνομάτων οὐσιαστικῶν.

Ἐν τῇ *Ἰνδογερμ. ἀρχ. γλώσσῃ* ἡ πρόσφυσις -ta- σχηματίζουσα τὴν μετοχὴν τοῦ παθ. παρακ. προσαρτᾶται ἐν τοῖς πρωτοθέτοις ῥήμασιν ἢ ἀμέσως εἰς τὴν ρίζ. κατὰ τὴν ἀρχικὴν αὐτῆς μορφὴν, ἢ ἐν παραγώγοις εἰς τὸ ῥηματικὸν στέλεχος· π. χ. da-ta- (datus δοτός), ὀν. da-ta-s, οὐδ. da-ta-m θηλ. da-tā, ρίζ. da (δο)· kru-ta- (*clutus κλυτός), ρίζ. kru (κλύειν ἀκούειν)· sādaja-ta- (καθήμενος), στέλ. sādaja- ρίζ. sad (καθῆσθαι), καὶ ἕτερα.

Ἐν τῇ *Ἑλλ. γλώσσῃ* ἡ πρόσφυσις -ta- εἶναι -το-, ἀρσ. -τό-ς, οὐδ. -τό-ν, θηλ. -τή- π. χ. κλυ-τό-, ρίζ. κλυ (κλύειν)· φευκ-τό- φεύγω, ρίζ. φυγ, ἀρχαϊκώτερον ἔτι φυκ-τό- στα-τό- ρίζ. στα, ἵστημι· Fρηκ-τό-, ρίζ. Fρακ, ῥήγ-νυμι κτλ. Ἐν τοιούτοις συνθέτοις εὑρηται καὶ μόνον -τ- προηγουμένου μακροῦ φωνήεντος ἐν τῇ ρίζῃ ἀντὶ τοῦ πληρεστέρου -το-· π. χ. ἀ-γνώτ-(ὀν. ἀγνώς, ἀ-γνῶτ-ος), ἀ-βλή-τ καὶ ἄβλη-το-, καί τινα ἄλλα.

Ἐν τῇ *Λατ. γλώσσῃ* ἡ πρόσφυσις αὕτη γίνεται -tu- ἀρχαιότερον -to-, ἐν. ὀν. ἀρσ. -tu-s ἀρχαϊκώτερον -to-s, οὐδ. -to-m, θηλ-ta π. χ. da-to ρίζ. da· -sta-to, sta· ρίζ. di-ruto-, ρίζ. ru· in-clu-to-, ρίζ. clu· ἀλλὰ καὶ ex-ū-to-, ρίζ. u (ἔλκειν· ex-u-o ἐξέλκω)· im-bū-to-, καὶ ἕτερα. Καὶ ἐνεργητικά, ὡς pō-to- (πιών), ρίζ. po, ἀρχ. pa· pranso- ἀντὶ *prand-to- ρίζ. prand (prandēre γευματίζειν), καὶ ἕτερα. Συνήθως αἱ μετοχαὶ αὗται λαμβάνονται καὶ ὡς οὐσιαστικά, ὡς τὰ στελέχη dic-to- (dictum), gnā-to, (nātus) fac-to-, vōto καὶ ἕτερα. Οὐχὶ σπανίως παρεντίθεται καὶ τὸ βοηθητικὸν φωνῆεν i π. χ. vom-i-to, ρίζ. vom (ἐμεῖν), gen-i-to-, ρίζ. gen (γεννᾷν)· mon-i-to- ρίζ. mo'n (παραινεῖν) καὶ ἕτερα.

Ἡ πρόσφυσις -ta- εὑρηται πολλαχῶς καὶ ὡς πρῶτον συνθετικὸν μέρος συνθέτων προσφύσεων, ὡς -ta-ta, ἐξ οὗ τὸ ὑπερθετικὸν τῆς Ἑλληνικῆς -τατο-· ἐν τῇ *Ἑλλ. γλώσσῃ* ἡ -tāt- γίνεται -τητ- λίαν εὔχρηστος οὖσα π. χ. νεότητ- (νεότης), στελ. νέο-· φιλότητ-, στέλ. φιλο-· ἐνότητ-, στέλ. ἑν., καὶ ἕτερα.

Ἐν τῇ *Λατ. γλώσσῃ* ἡ πρόσφυσις αὕτη εἶναι -tā-ti-, tā-t- π. χ. duri- tāti-, στέλ. dūro- (durus σκληρός). civi-tāti-, στέλ. civi- (πολίτης) vetus- tāti στέλ. vetus (παλαιός), καὶ ἕτερα.

Στελέχη μετὰ εἰς tar-, -tra- *προσφύσεως.* Καὶ ἡ μὲν -tar- χρησιμεύει εἰς σχηματισμὸν ὀνομάτων σημαινόντων τὸν ἐργαζόμενον ἢ μετερχόμενον τὸ ὑπὸ τῆς ῥίζης δηλούμενον, ἔτι καὶ τῆς μετοχῆς τοῦ ἐνεργητικοῦ μέλλοντος, ἡ δὲ εἰς -tra- εἰς σχηματισμὸν ὀνομάτων δηλούντων τὸ ὄργανον.

Ἐὰν ἐν τῇ *Ἰνδογερμανικῇ ἀρχεγόνῳ γλώσσῃ* τὰ εἰς -tar- ὀνόματα ἐχρησίμευον καὶ ὡς μετοχαὶ τοῦ μέλλοντος καὶ ἐνεστῶτος, δὲν εἶναι ἐντελῶς βέβαιον. Κατ' ἀρχὰς ὑπῆρχε βεβαίως μόνον εἰς σχηματισμὸς, οὗ ὁ ἀρχαιότερος τύπος διετηρήθη ἐν ἐκείνοις τοῖς ὀνόμασι τοῦ εἴδους τούτου, ἅτινα σημαίνουσι τὴν συγγένειαν, δηλ. -tar- δι' ὅλα τὰ γένη, ἑν. ὀν. ἀρσ. καὶ θηλ. tar-s, καὶ οὐδ. -tar-. Ἡ ῥίζα ἔχει πρὸ τῆς προσφύσεως ταύτης ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν πρώτην ἐπίτασιν, ἀμέσως δὲ προσαρτᾶται αὐτῇ ἡ πρόσφυσις. Ἐν παραγώγοις ῥήμασι προσαρτᾶται αὕτη εἰς τὸ ῥηματικὸν στέλεχος· π. χ. mā-tar- (παράγουσα μήτηρ) ρίζ. ma (ποιεῖν παράγειν)· pa-tar- (πατὴρ,) ρίζ. pa (προ-

Digitized by

στασθαι, προστατεύειν, ἄρχειν)· bhrā-tar- (ἀδελφὸς, φρήτωρ), ῥίζ. bhar, bhra (φέρειν, λαμβάνειν)· dātar-, ἢ ἴσως datar- (δότης), ῥίζ. da-· πιθανῶς su-tar- (γυνή), ῥίζ. su (παράγειν γεννᾶν), ἐξ οὗ sva-sutar (συγγενὴς, γυνὴ, ἀδελφή)· gan-tar (γεννήτωρ) ῥίζ gan (γεννᾶν), καὶ ἕτερα.

Ἡ εἰς τοῦτο συμφωνία τῶν γλωσσῶν δείκνυσιν, ὅτι ἀρχῆθεν ἤδη ὑπῆρχε συγγενὴς τύπος εἰς *tara-, ἐξ οὗ ἐγένετο -tra-. Ἐκ τούτων ὁ μὲν tar- ἔμεινεν ἐν χρήσει εἰς δήλωσιν προσώπων, ὁ δὲ -tra- εἰς δήλωσιν πραγμάτων δηλούντων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὸ ὄργανον ὡς πιθανῶς ὑπῆρχεν ἐν τῇ ἀρχεγόνῳ γλώσσῃ dak-tra- (ὀδοὺς), ῥίζ. dak (δάκνειν)· ga-tra-(μέλος), ῥίζ. ga- (ἰέναι)· krau-tra- (οὖς), ῥίζ. kru (κλύειν, ἀκούειν), καὶ ἕτερα.

Ἡ ἀρχὴ τῆς προσφύσεως -tar-, -tra- εἶναι σκοτεινή. Πιθανῶς συνέκειτο ἐκ δύο προσφύσεων συνθέτων ἐκ τοῦ -ta- καὶ -ra-, ὡς -mana- ἐκ τοῦ -ma- καὶ -na-, ὡς δὲ τὸ -tar-:ta-ra- (tra)=-man-:-ma-na-(mna)· ὡς δὲ τὸ -mana-, -man- ἐγένετο δι' ἐπιτάσεως -māna, -mān-, οὕτω καὶ τὸ -tara-, -tar δι' ἐπιτάσεως ἐγένετο -tāra- (λατ. -tūro-), -tār-, (λατ. -tor).

Ἐν τῇ *Ἑλλ. γλώσσῃ* ἡ εἰς -tar- ἀρχικὴ πρόσφυσις δὲν ἐκφράζει τὴν μελλοντικὴν σχέσιν· ὡς -τερ- φαίνεται ἐν τοῖς ὀνόμασι τοῖς δηλοῦσι τὴν συγγένειαν, ὡς -τηρ-, -τορ- δηλοῖ τὸν ἐργαζόμενον ἢ μετερχόμενον, ἡ τελευταία μάλιστα εἰς σχηματισμὸν τοῦ θηλ. λαμβάνει ἔτι τὴν πρόσφυσιν -ja-· ἀ) ὀνόματα συγγενείας· π. χ. πα-τέρ- (αἰτ. πατέρ-α), μη-τέρ- (αἰτ. μητέρ-α)· β') ὀνόματα δηλοῦντα τὸν ἐργαζόμενον· π. χ. δο-τήρ (αἰτ. δο-τῆρ-α) καὶ δω-τήρ, ῥίζ. δο· τὸ θηλ. σχηματίζεται διὰ τῆς μὴ ἐπιτεινομένης προσφύσεως -tar· δότειρα, δηλ. *δο-τερ-ja, ἀρχ. τύπ. da-tar-jā· σω-τήρ, στέλ. σω, θηλ. σώτειρα, καὶ ἕτερα. Ἔτι ἡ-τορ-=ἀρχ. -tar-· ῥή-τορ- ῥίζ. ῥε=ἐρ (ἐρεῖν)· Φίστορ (ἴστορ, ἴστωρ), ῥίζ. Φιδ (εἰδέναι). Τὸ φράτορ- (φρά-τορ-ες), ἀρχ. bhrā-tar- (ἀδελφὸς γερμ. bruder) μεταβαλὸν τὴν σημασίαν (φράτορ, μέλος φράτρας) ἀπεμακρύνθη καὶ κατὰ τὸν τύπον τῶν συγγενείας σημαντικῶν λέξεων. Ἡ -toro- ἀνεπτύχθη περαιτέρω ἐκ τῆς -τορ-, ὡς διάκ-τορο- (ἀκόλουθος)· ἀ-λάσ-τορο- καὶ ἀ-λάσ-τορ- (κακός, ἐκδικητής), ῥίζ. λαθ (λανθάνειν). Ἡ -τυρ-, -τυρο-, ἐν τῷ μάρ-τυρ- (γεν. μάρτυρος), μάρ-τυρο-, ἀρχ. ῥίζ. smar (μεμνῆσθαι) εἶναι μοναδική.

Τὰ θηλυκὰ εἰς -τρια- διακρίνονται τῶν εἰς -τειρα διὰ τὴν ἀποβολὴν τοῦ α τῆς ἀρχικῆς εἰς -tar- προσφύσεως· ἐν ταῖς -tar-ja ἐγένετο -trja, δηλ. -tria-. π. χ. ποιή-τρια, ζέλ. ποιη-(ποιεῖν). Ὁ περαιτέρω σχηματισμὸς ἐν τούτοις εἶναι εὐχρηστότατος· ἐκ τοῦ στελ. π. χ. πα-τέρ- γίνεται στελ. πά-τρ-ιο-(πάτριος), θηλ. πα-τρ-ιά (καταγωγή, γένος)· σωτήρ-ιο-, στέλ. σω-τηρ-.

Τὰ θηλυκὰ εἰς -τριδ- (ὀν. -τρὶς) ἢ ἐγένετο ἰδίᾳ ἐν τῇ Ἑλλ. προσθήκῃ τῆς νεωτέρας προσφύσεως -ιδ-, ἢ ἡ -τριδ- αὕτη ἐτράπη ἐξ ἁπλῆς μετατροπῆς τοῦ trij, ὥστε ἐνταῦθα ἔχομεν τὴν πρόσφυσιν -tri-, π. χ. αὐλη-τρίδ-, ῥημ. στέλ. αὐλη-πα-τρίδ-, ζελ. πα-τέρ-, καὶ ἕτερα.

Ἡ ἀρχικὴ πρόσφυσις εἰς -tra- ἐν τῇ Ἑλλ. φαίνεται ὡς -τρο-, θρο- (οὐδ.) -τρα, -θρα (θηλ). ἡ δὲ δασύτης προέρχεται βεβαίως ἐκ τοῦ r· π. χ. νίπ-τρο- (νίπτρον) ἀντὶ τοῦ *νιβ-τρο-, ῥίζ. νιβ, ἀρχ. nig (διατηρηθὲν ἐν τῇ νίζω=*νίγ-jω), ἄρο-τρο-, ῥημ. ζέλ. ἀρο- (ἀρό-ω, ἀρόσω), ῥίζ. ἀρ. βά-θρο- (βάθρον), ῥίζ. βα, ἀρχ. ga· μάκ-τρα, ῥίζ. μακ (μάσσω=μακjω μαλακυνθὲν μαγ) καὶ ἕτερα. Αἱ εἰς τλο θλο, θηλ. -τλη, -θλη· π. χ. χύ-τλο- (χύτλον ῥευστόν), ῥίζ. χυ θυσ-θλο-(οὐδ. σκεῦος εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Βάκχου), ῥίζ. θυ, τὸ σ φαίνεται καὶ ἐν ἑτέροις σχηματισμοῖς τῆς ῥίζης ταύτης· τὰ ἐχέ-τλη, στέλ. ἐχε- ῥίζ. ἐχ. γενέ-θλη, στέλ. γένε (γένεσις), ῥίζ. γεν θεωρητέοι ὡς ἕτεροι τύποι τῶν προηγουμένων.

Ἐν τῇ *λατ. γλώσσῃ*, τὰ ὀνόματα τῆς συγγενείας ἔχουσι τὴν πρόσφυσιν -ter-, ἧς τὸ e ἐν ἁπάσαις ταῖς πτώσεσι σχεδὸν ἀποβάλλεται· π. χ. pa-ter-, ma-ter, pa-tris, ma-tris κτλ.) ἀλλὰ sovōr- ἐκ τοῦ *sosōr-, τοῦτο δὲ ἐκ τοῦ *sos-tōr-, *svas-tar-, σανσ. sva-sar-, αἰτ. svá-sā-ram, γερμ. Schw-ester).

Τὰ σημαίνοντα τὸν μετερχόμενον εἰς -tōr- μετ' ἐπιτάσεως τοῦ ἀρχικοῦ -tar-, Ἑλλ. -τήρ-· π. χ. vic-tōr-, ῥίζ. vic (vinco, vic-tus)· censōr- ἀντὶ τοῦ *cens-tōr-, ῥίζ. cens (censeo ἐκτιμῶ)· moni-tōr-, moni-tus (monēre παραινῶ), καὶ ἕτερα.

Εἰς ἔκφρασιν τοῦ μέλλοντος χρησιμεύει ἡ πρόσφυσις -turo- ἐκ τοῦ *tōro-, ἀρχ. τύπ.. -tāra- μετ' ἐπιτεταμένου -tāc-, προσθήκη τῆς προσφύσεως -a-, ὡς ἐν τῷ -tro-, ἀρχ. -tra- ἐπίσης εὐχρήστου. Ἡ πρόσφυσις -turo-, ὡς θηλ. tūra εὑρηται σχηματίζουσα ὀνόματα ἐνεργείας ἢ πράξεως· π. χ. da-turo-, ῥίζ. da· vic-turo- ῥίζ. vic, καὶ ἕτερα, seput-tura,

Digitized

(πρβλ. seput-tus ταφή)· ūsūra (χρῆσις, τόκος) ἀντὶ τοῦ *ūt-tūra, πρβλ. ūtor (χρῶμαι)· censūra ἀντὶ τοῦ *cens-tūra, ῥίζ. cens, καὶ ἕτερα.

Ἡ πρόσφυσις -tro- ἔτι· π. χ. rōs-tro- (rostrum ἔγχος, ῥύγχος, ἔμβολον) ἀντὶ τοῦ *rōd-tro-, ῥίζ. rod (rōdo (κατατρώγω, δάκνω)· claus-tro- (claustrum κλεῖθρον) ἀντὶ τοῦ *claud-tro-, ῥίζ. claud (claudo κλείω)· σπανίως δὲ καὶ ἐν θηλυκοῖς· π. χ. fulgē-tra (ταὐτὸν τῷ fulgor κεραυνός), ῥημ. στέλ. fulgē- (ἀστράπτειν).

Ἡ ἀρχικὴ εἰς -tar- πρόσφυσις λαμβάνει καὶ ἑτέρας περαιτέρω διαμορφώσεις. α) διὰ τῆς εἰς -ja- προσφύσεως γίνεται -trio- καὶ -torio- π. χ. pa-tr-io- ἐκ τοῦ pa-ter· audi-tōr-io- ἐκ τοῦ audī tor-· lēgā-tor-io- ἐκ τοῦ lē-gā-tor· vic-tōr-ia ἐκ τοῦ vic-tōr- καὶ ἕτερα. β') διὰ τῆς εἰς -ic-· π. χ. vic-tr-ic- (victrix, vic-tr-ic-is νικήτρια) ἐκ τοῦ victōr- ἢ μᾶλλον ἐξ ἀρχαιοτέρου μήπω ἐπιτεταμένου τύπου τῆς ἀρχικῆς εἰς -tar- προσφύσεως ἀποβαλούσης τὸ φωνῆεν αὐτῆς πρὸ τῆς -ū-· imperā-tr-ic- (imperā-tr-ic-is). ἐκ τοῦ imperator-, καὶ ἕτερα. γ') διὰ τῆς εἰς -ino-, -ina-· π. χ. pis-tr-ino- pis-tr-ina ἐκ τοῦ pis-tor (ἀλεστής)· doc-tr-ina (διδασκαλία) ἐκ τοῦ doc-tor-, ῥίζ. doc- (διδάσκειν).

Ἔν τισιν ἡ λατ. πρόσφυσις -bro- εἶναι ἡ αὐτὴ τῇ ἑλλ. -θρο- προελθούσῃ, ὡς εἴδομεν, ἐκ τῆς -τρο-, ἀρχ. -tra-· τούτου δὲ τεθέντος ἡ -bro- αὕτη = ἀρχ. (*tra) ἀναμίγνυται μετὰ τῆς ἑτέρας εἰς -bro- ἐκ τοῦ ἀρχ. τύπ. -bhra- (ῥίζ. bhar φέρειν) προελθούσης. Παραδείγματα τῆς -bro- = -tra- ἑστωσαν· crī-bro- (cribrum κόσκινον), ῥίζ. Kri (κρί-νω, κρί-σις)=τῇ ἀρχ. ἰρλ. cria-thar, ἀγ. hrī tara, γερμ. rei-ter, ἀρχ. τύπ. Krai-tra-· -tere-bra ἑλλ. τέρε-τρο-ν (τρυπάνιον)· palbe-bra, ἀρχ. καὶ δημωδέστερον palpe-tra ὡς καὶ Ἑλ. φέρε-θρο-ν καὶ φέρε-τρον, καὶ ἕτερα.

Στελέχη μετὰ τῆς εἰς -ti- προσφύσεως.

Ἡ εἰς -ti- πρόσφυσις ἀνήκει εἰς διαφόρους ἰνδογερμανικὰς γλώσσας εἰς σχηματισμὸν ῥηματικῶν οὐσιαστικῶν.

Ἐν τῇ *ἰνδογερμ. ἀρχεγόνῳ γλώσσῃ* ἀπὸ ἑκάστου ἴσως ῥηματικοῦ στελέχους ἠδύνατο νὰ σχηματισθῇ ὄνομα εἰς -ti-· π. χ. ma-ti- (μῆτις), ῥίζ. ma· bhu-ti (φύσις), ῥίζ. bhu (φῦναι)· marhti- (μόρος, θάνατος, mors) ῥίζ. mar (θνήσκειν), καὶ ἕτερα.

Ἐν τῇ *ἑλλ. γλώσσῃ* ἡ εἰς -τι- πρόσφυσις, συνήθως ὅμως ἡ ἐκ τῆς ἀρχαιοτέρας ἐν τῇ δωρικῇ διαλέκτῳ διατηρηθείσης -τι- παραχθεῖσα -σι- (ὅρα ἀνωτέρω) εἶναι μᾶλλον εὔχρηστος, χρησιμεύουσα εἰς τὸν σχηματισμὸν ἐκ τῶν ῥηματικῶν στελεχῶν θηλυκῶν ὀνομάτων σημαινόντων τὴν ἐνέργειαν ἢ τὴν πρᾶξιν· π. χ. μῆ-τι- (μῆτις) ῥίζ. ma (νοεῖν)· φάτι- (φάτι-ς, λόγος, φήμη), ῥίζ. φα (φάναι), καὶ φα-σι- (φάσις)· φύ-σι- (φύσις), ῥίζ. φυ· πέψι- (πέψις), δηλ. *πεπ-σι- ἐκ τοῦ *πεπ-τι, ῥίζ. πεπ, καὶ ἕτερα.

Ὀνόματα δὲ σημαίνοντα τὸν ἐργαζόμενον εἶναι· π. χ. πό-σι- (πόσις, σύζυγος)=ἀρχ. καὶ σανσ. p'a-ti-, ῥίζ. pa· μάν-τι- (μάντις), ῥίζ. man (νοεῖν, σκέπτεσθαι). Ἐν τῇ ὠμο-βρῶ-τ-, ῥίζ. βρο, βορ, (βι-βρώ-σκω, βορ-ά) ἔμεινε μόνον τὸ τ.

Προσθήκῃ τοῦ α ἡ πρόσφυσις -σι-, = τι- διεμορφώθη περαιτέρω εἰς -σια· π. χ. θυ-σία, ῥίζ. θυ· δοκιμα-σία, ῥημ. στέλ. δοκιμαδ- (δοκιμάζω ἀντὶ τοῦ *δοκιμαδjω), καὶ ἕτερα.

Ἐν τῇ *λατ. γλώσσῃ* ἡ πρωτόθετος πρόσφυσις -ti- διὰ τὴν ἀνάμιξιν τῶν εἰς -i τύπων καὶ τῶν συμφωνολήκτων στελεχῶν φαίνεται βραχυνομένη ὡς τὰ πολλὰ εἰς -t-· π. χ. do-ti (dos, προίξ), ῥίζ. da (διδόναι)· men-ti- (mens νοῦς), ῥίζ. men (νοεῖν, πρβλ. memin-i-). mor-ti- (mors μόρος), ῥίζ. mor. Τὸ i διετηρήθη π. χ. ἐν τοῖς messi- δηλ. *met-ti (θερισμός), ῥίζ. met (ἀμᾶν, θερίζειν)· ves-ti- (ἐσθής), ἀρχ. ῥίζ. vas (ἔννυσθαι).

Ὀνόματα τὸν ἐργαζόμενον σημαίνοντα ἡ πρόσφυσις -ti- σχηματίζει· π. χ. po-ti ἐν. ὀν. poti-s (δυνάμενος), ἀρχ. καὶ σανσ. pa-ti- ἑλλ. πόσις· super-sti-t- (superstes λοιπός), ῥίζ. sta· sacerdāt- (sacer-dos, ἱερεύς), ῥίζ. ἀρχ. dha (θεῖναι, ποιεῖν) συγχεομένη μετὰ τῆς do (διδόναι) (ὁ τὴν θυσίαν ποιῶν ἢ διδούς)· com-i-t- (comes ὁ ἀκόλουθος) ῥίζ. i (ἰέναι), καὶ ἕτερα. Ἡ ti ἔμεινεν ὁλόκληρος ἐν τῇ vecti- (ἁρσ. μοχλός, πρβλ. vec-tor φορεύς, κινῶν) ῥίζ. veh (ἀρχ. κινεῖν).

Ἡ -ti- ἐγένετο περαιτέρω -tio- (οὐδ.), -tia (θηλ.), ἀμφότερα δευτερεύοντα ὡς τὰ πολλά. Ἐνταῦθα εἰς τὴν προτέραν πρόσφυσιν προσηρτήθη o, ἀρχικῶς a, πρβλ. σανσ. -tja· π. χ. στέλ. in-i-tio- (ἀρχὴ) πρωτόθετος σχηματισμὸς ἐκ τῆς ῥίζης i (ἰέναι). Τὰ ἐξῆς δμως εἶναι δευτερεύοντα· π. χ. servi-tio- (δουλεία) ἐκ τοῦ στελ. servo- (δοῦλος)· justi-tia (δι-

Digitized by Google

καιοσύνη) ἐκ τοῦ στελ. justo- (δίκαιος)· duritia καὶ duri-tie- ἐκ τοῦ στελ. duro- καὶ ἕτερα. (Περὶ τῆς ἰσχνάνσεως τοῦ ληκτικοῦ ο εἰς i ὅρα σελ. 42—3 Τ. Ζ'.)

Συνήθως ἡ εἰς -ti- πρόσφυσις εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν ἀφῃρημένων ἀντικαθίσταται διὰ τῆς -tion-, ἀρχαιότερον -tiōni-· π. χ. coc-tiōn-, col-lisiōn- ἐκ τοῦ *lī̆d-tiōn- (πρβλ. col-lī̆d-o), sta-tiōn-, nā-tiōn-, καὶ ἕτερα. Ἄξια σημειώσεως εἶναι καὶ τὰ ἐκ τῶν στελεχῶν τούτων σχηματιζόμενα ὑποκοριστικὰ εἰς -tiun-cula· π. χ· ora-tiun-cula, sessiuncula δηλ. *sed-tiun-cula, καὶ ἕτερα.

Ἡ πρόσφυσις -tiōn-, -tiōni- ἐσχηματίσθη ἐκ τῆς ἀρχ. -tja-, λατ. -tio-, -tia προσθήκῃ τῆς -ni-, πρβλ. -ta-ti- ἐκ τῆς -ta-. Ὡς δ' ἡ -ta-ti- ἐβραχύνθη εἰς -ta-t-, οὕτω καὶ ἡ *-tioni- εἰς -tiōn-. Ἐν τῇ λατινικῇ ἐν γένει τὰ συμφωνόληκτα στελέχη εἰς τὰς πλείσας πτώσεις εἶναι ὅμοια τοῖς εἰς -i-.

Στελέχη μετὰ τῆς εἰς -tu- *προσφύσεως καὶ τῶν συγγενῶν.*

Ἰνδογ. ἀρχέγ. γλῶσσα. Ἡ πρόσφυσις αὕτη εἶναι βεβαίως ἀρχαία δυναμένη νὰ προσεθῇ εἰς πᾶν ῥῆμα. Τὰ στελέχη ταῦτα εἰς -tu- ἦσαν κλιτὰ ὀνόματα σημαίνοντα τὴν ἐνέργειαν ἢ τὴν πρᾶξιν.

Ἐν τῇ *ἑλλ. γλώσσῃ* τοιαῦτα θηλυκὰ ὀνόματα εἶναι τὰ ἑξῆς· π. χ. βρω-τὺ- (βρωτὺς, ἔδεσμα), ῥίζ. βρο (βρω-τός, βρῶ-μα)· βοη-τὺ- (βοητύς), ῥημ. στέλ. βοα-. βοη- (βοάω, βοήσομαι)· ἐδη-τὺ- (ἐδητύς), ῥίζ. ἐδ· Φάσ-τυ (οὐδ.) ἀρχ. ῥίζ. vas (οἰκεῖν), καὶ ἕτερα.

Δευτερεύουσα πρόσφυσις εἶναι ἡ -συ-νη ἀντὶ τῆς -τύνη (ὡς σὺ ἀντὶ τύ). π. χ. -tva-na-, ζενδ. -thwa-na-· π. χ. δικαιο-σύνη (δικαιο-), μνημοσύνη (ἐκ τοῦ μνημον- ἀποβολῇ τοῦ ν), καὶ ἕτερα.

Ἐν τῇ *λατ. γλώσσῃ* ἡ εἰς -tu- πρόσφυσις εἶναι εὐχρηστοτάτη εἰς σχηματισμὸν ὀνομάτων ἐνεργείας ἀρσενικῶν, ἅπερ εἰς τὴν αἰτιατ. καὶ ἀφαιρ. τοῦ ἑνικοῦ καλοῦνται *συπῖνα*· π. χ. stā-tu- (sta-tu-s, αἰτ. sta-tu-m, ἀφαιρ. sta-tū), ῥίζ. sta-·i-tu-, ῥίζ. i· dic-tu-, ῥίζ. dic· vic-tu- (μέσον ζωῆς), ῥίζ. vic, vig (vivo βιῶ, ζῶ), καὶ ἕτερα. Καὶ δευτερεύοντες σχηματισμοί, ὡς appara-tu-, magistrā-tu-, son-i-tu-, audī-tu-, καὶ ἕτερα.

Ἡ εἰς -tva- πρόσφυσις εἶναι σπανία· π. χ. mor-tuo- (νεκρός), ῥίζ. mor· mū-tuo- (δεδανεισμένος, ἀμοιβαῖος), ῥίζ. mi (ἀλλάσσειν)· sta-tua (θηλ. ἄγαλμα), ῥίζ. sta· fa-tuo- (μάντις) ῥίζ. fa (fari φάναι, λέγειν)·

Ὡς δευτερεύουσα ἡ πρόσφυσις -tu- εἰς σχηματισμὸν ἀφῃρημένων χρησιμεύουσα γίνεται ἡ θηλ. -tū-ti- καὶ -tu-don-, tū-din-, (οὗ τὸ δεύτερον συνθετικὸν μέρος εἶναι σκοτεινόν· π. χ. servi-tūti- (servitus δουλεία), στέλ. servo- (δοῦλος), γεν. πληθ. servi- tūti-um· senec-tūti- (senectus) γῆρας, senex γέρων)· juven-tūti- (juventus νεότης), στέλ. juven- (πρεσβύτερος τοῦ νέου, juveni-s, σανσ. juvan-)· vir-tūti- (ἀνδρεία, ἀρετὴ) ἐκ τοῦ *viri-tūti- στέλ. viro- (vir ἀνήρ). Συνηθεστέρα εἶναι ἡ εἰς -tūdin- π. χ. alti-tūdo (ὕψος), στέλ. alto· (ὑψηλός)· turpi-tudo (αἰσχρότης), στέλ. turpi- (αἰσχρός)· consuetudo ἀντὶ *consueti-tūdo, στέλ. consuēto (συνήθης), καὶ ἕτερα.

Στελέχη μετὰ τῆς εἰς -dhi- *προσφύσεως.*

Ταῦτα φαίνονται μόνον εἰς τὸ ἄριον στέλεχος, πιθανῶς δὲ ἐν τῇ Ἑλλ. γλώσσῃ. Ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ ἐποχῇ τῆς σανσκρίτης προσαρτᾶται εἰς τὴν ῥηματικὴν ῥίζαν τοῦ ἐνες. ἡ πρόσφυσις -dhi-, -adhi τῆς δοτ. τοῦ θηλ. δηλ. -dhjāi, -adhjai. Εἰς τὴν πρόσφυσιν ταύτην -dhjai ἀντιστοιχεῖ ἐν τῇ *Ἑλλ. γλώσσῃ* ἦ-σθαι. Δὲν γνωρίζομεν ὅμως ἐὰν τὸ σ προετάχθη ἐν τῇ Ἑλλ., ἢ ἀπωλέσθη ἐν τῷ ἀρίῳ κλάδῳ ὑφεστὼς πρότερον, τότε δὲ ὁ κοινὸς τύπος ἤθελεν εἶναι -sdhjāi, οὗ τὸ j ἐν τῇ Ἑλλ. ἀπωλέσθη ὡς συνήθως συμβαίνει. Ἐν τῇ Ἑλλ. τὸ -σθαι εἶναι πρόσφυσις, καὶ οὐχὶ τὸ -εσθαι- ὡς ἐν τῇ σανσ. -adjāi, προσαρτώμενον εἰς τὰ στελέχη διαφόρων χρόνων· π. χ. -ἐν. φέρε-σθαι= σανσ. bhára-dhjāi· τίθε-σθαι, δί-δοσθαι, δορ. θέ-σθαι, δόσθαι, μέλλων δώσε-σθαι, σανσ. *dāsja-dhjāj, παρκ. λελειφ-θαι ἀντὶ τοῦ *λελειπ-σθαι, ἀρχ. τύπ. riraik-dhjāi, καὶ ἕτερα.

Στελέχη μετὰ τῆς εἰς -ant-, -nt *προσφύσεως.*

Ἡ πρόσφυσις -ant- καὶ εἰς τὰ φωνηεντόληκτα στελέχη -nt- ἀνήκουσα εἰς ἁπάσας τὰς ἰνδογερμανικὰς γλώσσας χρησιμεύει εἰς σχηματισμὸν ἐνεργητικῶν μετοχῶν ἐκ τῶν στελεχῶν τοῦ ἐνεστῶτος, ἔτι δὲ ἐκ τῶν τοῦ μέλ-

Digitized by Google

λοντος σχηματιζομένου προσθήκη τῆς ῥίζης as εἰς τὸν ἐνεστῶτα, τέλος δὲ καὶ τῶν τοῦ ἀορίστου.

Ἐν τῇ *ἰνδογερμ. ἀρχεγόνῳ γλώσσῃ*. Ἐνες. as-ant-, ῥίζ. καὶ στέλ. τοῦ ἐνεστ. as (εἶναι), bhar-ant-, στέλ. bhara-, ῥίζ. bhar (φέρειν), καὶ ἕτερα. Μέλλ. dāsja-nt-, στέλ. μέλλ. dā-sja-, ῥίζ. da (διδόναι). Ἁπλοῦς ἀόρ. (β′) vavaka-nt-, στέλ. ἀορ. vavaka-, ῥίζ. vak (εἰπεῖν)· σύνθετος ἀόρ. (ἀ) diksa-nt-, στέλ. ἀόρ. diksa-, ῥίζ. dik (δεικνύναι), καὶ ἕτερα.

Ἐν τῇ *Ἑλλ. γλώσσῃ* ἡ -ant-, -nt, γίνεται -οντ- καὶ -ντ- οὐδέποτε ἀποβαλλομένου τοῦ ν· τὸ θηλ. εἶναι *-οντja-, *-ντja, εἶτα *ονσα, *ουσα, -σα ἐκτεινομένου πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ προηγουμένου φωνήεντος· π. χ. ἐόντ- (βραδύτερον -όντ-), δηλ. *ἐσ-οντ-, θηλ. ἐοῦσα δηλ. *ἐσ-οντ-ja, ῥίζ. εσ, στέλ. ἐσ· φέρο-ντ-, θηλ. φέρο-υσα ἐκ τοῦ *φέρο-νσα, *φέρο-ντja, ῥίζ. φερ, στέλ. ἐνεστ. φερο-, φερε-, καὶ ἕτερα. Μέλλ. λῡσο-ντ-, ῥίζ. λυ, στέλ. μελλ. λῡσο-, καὶ ἕτερα. Ἀόρ. ἁπλοῦς (β′) θέ-ντ-, ῥίζ. καὶ στέλ. τοῦ ἀορ, θε-· δό-ντ-, ῥίζ. καὶ στέλ. ἀορ. δο-·στά-ντ, ῥίζ. καὶ στέλ. στα, καὶ ἕτερα. Ἀόρ. σύνθετος (ἀ)· λῡσα-ντ-, ῥίζ. λυ, στέλ. ἀορ. λῡσα-, καὶ ἕτερα. Ὁ εἰς τὸ θηλυκὸν προσαρτώμενος περαιτέρω σχηματισμὸς διὰ τῆς εἰς -ja- προσφύσεως φαίνεται καὶ εἰς τὸ ὄνομα γερουσία, δηλ. *γεροντ-ια, (νεοελ. γεροντιὰ) στελ. γεροντ-.

Ἐνίοτε εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦτον δὲν ὑφίσταται ῥῆμα ἀντιστοιχοῦν, ὡς ἐν τοῖς γέροντ-, ῥίζ. γερ, σανσ. gar, ἀρχ. gar (γηράσκειν)· ἐκ -όντ-, ῥίζ. ἑκ, σανσ. vaç, ἀρχ. vak (θέλειν)· ἄκ-οντ- (ἄκων, ἀκόντιον), ῥίζ. ακ, πρβλ. ἀκ-ή, ἀκ-ωκ-ή, ἀκ-μή· ὀ-δόντ-= σανσ. dan-t-.

Ἐν τῇ *λατ. γλώσσῃ* ἡ πρόσφυσις αὕτη γίνεται -ent-, ἀρχαιότερον *-ont-, unt, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅμως -nt-, ἐπειδὴ ὅλα σχεδὸν τὰ ἐνεστ. στελέχη ἐν τῇ λατ. γλώσσῃ λήγουσιν εἰς φωνῆεν. Τὸ αὐτὸ στέλεχος εἶναι καὶ διὰ τὰ τρία γένη· π. χ. (prae) s-ent- (παρών) ἀντὶ τοῦ *es-ent-, ῥίζ. καὶ στέλ. ἐνεστ. es· i-ent-, -e-unt-, δηλ. -*e-ont-, ῥίζ. i· *vol-ont-, vol-unt, ἡ ῥίζ. καὶ τὸ στέλ. ἐνεστ. vol (vol-t θέλει) διετηρήθη ἐν τῇ volunt-arius πρὸς τῇ συνήθει vol-ent, καὶ ἕτερα. Ὡς ὅλα τὰ συμφωνόληκτα, οὕτω καὶ τὰ στελέχη ταῦτα εἰς τὰς πλείστας πτώσεις μεταβαίνουσιν εἰς τὴν ἀναλογίαν τῶν εἰς i στελεχῶν, ὡς vehentē-s, vehenti-bus, καὶ ἕτερα. Ὁ διὰ τῆς -ja- προσφύσεως περαιτέρω σχηματιζόμενος τύπος τοῦ στελέχους ἐν τῇ λατ. γίνεται οὐσιαστικόν· π. χ. silent-iu-m sapient-ia, licent-ia, abundant-ia, Constant-iu-s, Fulgent-iu-s Florent-ia, Leuces-io-s, δηλ. *Leucent-io-s (ἐνεστ. leuco, ῥίζ. luc), Prudent-iu-s, καὶ ἕτερα. Οὐδὲν ῥῆμα ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸν σχηματισμὸν frequent-, recent-, petulant-, dent-=σανσ. dant- (ὀδούς). Ἐνταῦθα ἀνήκει καὶ τὸ parent-, ἐπειδὴ ὁ ἀόρ., πρὸς ὃν προσεγγίζει κατά τε τύπον καὶ σημασίαν, δὲν σώζεται πλέον (πρβλ. parient- ἐνεστ. στέλεχος).

Ὁ περαιτέρω σχηματισμὸς τῆς προσφύσεως ταύτης διὰ τῆς εἰς -a-, λατ. -o- φαίνεται ἐν τῇ argento- (οὐδ. ἄργυρος)=σανσ. raga(n) tā· unguento- (ἀλοιφή), πρβλ. unguent, μετ. ἐνες. ungui-tungi-t (ἀλείφει)· fluento- (οὐδ. ῥευστὸν) καὶ μετ. fluent-, ἐνεστ. flui-t (ῥεῖ).

Στελέχη μετὰ τῆς εἰς -as- *προσφύσεως*. Τὰ στελέχη μετὰ τῆς εἰς -as- προσφύσεως ἀνήκουσιν εἰς ὅλας τὰς Ἰνδογερμανικὰς γλώσσας, εἶναι δὲ οὐδ. ὀνόματα δηλοῦντα τὴν ἐνέργειαν ἢ τὴν πρᾶξιν, σπανιώτερον δὲ τὸν ἐργαζόμενον. Ἐν τῇ σανσκρίτῃ καὶ τῇ λατ. ἡ πρόσφυσις αὕτη σχηματίζει ἀπαρέμφατον.

Ἐν τῇ *Ἰνδογερμ. ἀρχεγόνῳ γλώσσῃ*· π. χ. gan-as (γένος), ῥίζ. gan·- ap-as (opus ἔργον), ῥίζ. ap (ποιεῖν)· man-as (μένος, νοῦς), ῥίζ. man (νοεῖν)· nabh-as (νέφος, οὐρανός), ῥίζ. nabh· vak-as (λόγος, ἔπος), ῥίζ. vak (λέγειν), καὶ ἕτερα.

Ἐν τῇ *Ἑλλ. γλώσσῃ*· π. χ. μεν-εσ-, μέν-ος, ῥίζ. μεν. ἀρχ. man· γεν -εσ- γέν-ος, ῥίζ. γεν. ἀρχ. gan· Fέπ-εσ-ἔπ-ος, ῥίζ Fεπ, ἀρχ. vak· ἑδ-εσ ,-ἑδ-ος, ῥίζ. ἑδ, ἀρχ. sad, καὶ ἕτερα. Τῷ σανσκριτικῷ καὶ ζενδικῷ στελέχει us-ā-as-, us-ā- -as- (ἠώς) ἀντιστοιχεῖ τὸ ταὐτόσημον, ἀλλ' ἐπιτεταμένον στέλεχος κατ' ἀρχ. τύπον aus-ōs- (θηλ.), οὗ ἡ ἐν. ἐν. παρὰ Λεσβίοις αἰολεῦσιν ἦν αὔως, ὅπερ, ἀπολεσθέντος συνήθως τοῦ σ, γίνεται δωρ. ἀὼς, παρ' ἐπικοῖς ἠὼς ἐκ τοῦ *αF-ως, αὖ-ως καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ *αὐσ-ως ἐκταθέντος τοῦ a καὶ ἀποβληθέντος τοῦ ἀκολούθου φθόγγου, παρ' Ἀττικοῖς ἕως ἄνευ αὐτῶν καὶ προτασσομένου τοῦ πνεύματος ἐν ἀρχῇ· (ὅρα ἀνωτέρω).

Εἰς σχηματισμὸν ἐπιθέτων σημαινόντων τὸν ἐργαζόμενον φαίνεται ἡ πρόσφυσις -ές· π. χ. ψευδές-ψευδὴς (ἀρσ. θηλ.), ψευδὲς (οὐδ). ἰδίως ὅμως ὡς δεύτερον συνθετικὸν μέρος τοιούτων

Digitized by Google

ἐπιθέτων· π. χ. ὀξυ-δερκ-έσ- (ὀξυδερκύς), ῥίζ. δερκ. ἀρχ. dark (δερκ-ομαι, δέ-δορκ-α)· ἀ-ληθ-έσ (ἀληθὴς) καὶ λᾱθεσ- λᾱθος, ῥίζ. λαθ (ἔλαθ-ον), καὶ ἕτερα.

Ἡ πρόσφυσις αὕτη ἐσχηματίσθη περαιτέρω προσθήκῃ τῆς εἰς -ja- προσφύσεως εἰς -as--ja- π. χ. ἀ-λήθεια ἐκ τοῦ *ἀ-ληθ-έσ-ια· εὖ-μένεια, ἰων. εὐ-μενίη ἐκ τοῦ *εὐ-μενεσ-ια, ἀρχ. τύπ. as-man-as-ja (πρβλ. μέν-ος, ἀρχ. man-as), καὶ ἕτερα.

Ἐν τῇ *Λατ. γλώσσῃ*· π. χ. gen-us, ἀρχ. Λατ. *gen-os, σανσ. gan-as, ῥίζ. gen.-sp-us, ἀρχ. Λατ. *op-os=σανσ. ap-as· corp-us, ῥίζ. σανσ. karp· jūs ἀρχ. τύπ. jov-os, ῥίζ. ju (συνδέειν), καὶ ἕτερα. Ἐνταῦθα ἀνήκει καὶ rūb-ur (δύναμις), ἀρχ. rūb-us, γεν. rūb-or-is=σανσ. rādh-as, γεν. rādhas-as (ἰσχὺς πλοῦτος), πρβλ. robus-tus τροπῇ τοῦ s εἰς r, καὶ ἕτερα. Ἔτι τὸ θηλυκὸν Ven-us, Cer-es, πιθανῶς δὲ καὶ τὰ ἀρσ. cin-er (κόνις), ἐν. ὀν. cin-is· pul-ver (κόνις), ἐν. ὀν. pulv-is καὶ τὸ ἐπίθ. vet-us (ἀρχαῖος) γεν. veter-is· ἔτι τὰ πολυάριθμα ἀρσενικὰ εἰς -ōr-, ὡς sop-ōr- (sopīre, κοιμίζειν), ῥίζ. ἀρχ. svap-· od-ōr ῥίζ. od (ol-ere ἀντὶ τοῦ *odere ὄρα ἀνωτ.). μετ' ἐπιτεταμένης προσφύσεως, ἀρχ. τύπ. π. χ. τοῦ sop-ōr- εἶναι svap-as, καὶ ἕτερα. Ἡ -ōr- εἶναι καὶ δευτερεύουσα πρόσφυσις, π. χ. albōr- (λευκότης) καὶ albō- (λευκή), καὶ ἕτερα. Τῆς λέξεως aurōra (ἠώς), δηλ. *aus-ō-sā ἡ ἀρχικὴ πρόσφυσις εἶναι -as-, λατ-ōs-, -ōr- προσθήκη τοῦ a σχηματισθεῖσα περαιτέρω· πρβλ. τὸ Ἑλλ. *αὐ-σως-, σανσ. u̯'s-às-, u̯'s- ā's-.

Ἡ ἀρχικὴ πρόσφυσις -as- διετηρήθη μόνον ἐν τῇ ἐν. ὀν. τοῦ θηλυκοῦ π. χ. sēdēs δηλ. *sēdes-s (πρβλ. τὸ παράλληλον Ἑλλ. ἕδ-εσ (ἕδη), ἀρχ. σανσ. sād-as, πρβλ. sed-eo· caed-ēs (σφαγὴ), πρβλ. caed-o· lāb-ēs (πτῶσις), πρβλ. lab-i, καὶ ἕτερα. Εἰς τὰς λοιπὰς πτώσεις αἱ λέξεις αὗται μεταβαίνουσιν εἰς τὰ εἰς -i- στελέχη λίαν εὔχρηστα ἐν τῇ Λατ. γλώσσῃ. π. χ. ἐν. αἰτ. sēdem, γεν. πληθ. sēdi-um).

Τύπος τις, ὅστις πρότερον ἐχρησίμευεν ὡς δοτικὴ ὀνόματος εἰς -as-, εἶτα δὲ εἰς ἀχρηςίαν πεσὼν καὶ συντμηθείς, εἶναι ἐν τῇ Λατ. τὸ ἀπαρέμφατον· π. χ. veher-e, ἀρχ. τύπ. vaghas-ai, σανσ. vahas-ē ἐκ τοῦ ἐνεστ. στελέχους vehe, ἀρχ. vagha-, ἀρχ. ῥίζ. vagh· dīcer-e ἀρχ. τύπ. daikas-ai, ἐνεστ. στέλ. dice-, ἀρχ. τύπ. daika-, ῥίζ. dic· ἐν τῷ fieri, fierei (καὶ fiere), ἀμφότερα ἐκ τοῦ *feies-ei, ἀρχ. τύπ. dhajas-ai (ῥίζ. dha, θεῖναι, ποιεῖν) διετηρήθη ὡς συχνάκις τὸ ī καὶ ē (e)=ἀρχ. ai es-se ἀρχ. τύπ. as-s-ai· fer-re, *fer-se, vel-la ἀντὶ *vel-e κτλ.

Ἡ πρόσφυσις αὕτη -se- προσαρτᾶται ἔτι καὶ εἰς τὸ στέλεχος τοῦ παρακειμένου εἰς -is- π. χ. peperis-se, dedis-se, fēcis-se, καὶ ἕτερα. Τὰ dixe, lexe φαίνονται παθόντα συγκοπὴν ὡς καὶ dixti ἀντὶ dixisti· ἴσως δὲ εἶναι ἀρχαιότεροι σχηματισμοὶ ἐκ τοῦ στελ. τοῦ παρακ. ἄνευ τοῦ -is- ἀντὶ τοῦ *didic-se, *ve-veg-se.

Τὰ ἀπαρέμφατα τῶν παθητικῶν καὶ μέσων ῥημάτων τῆς Λατινικῆς, οἷον amari, moneri, scribi, audiri, νεώτερος, ὡς φαίνεται, σχηματισμὸς τῆς γλώσσης ταύτης, δὲν ἐξηκριβώθη εἰσέτι.

Στελέχη μετὰ τῆς εἰς -ka- *προσφύσεως.* Ἡ πρόσφυσις αὕτη εἶναι σπανία μὲν ὡς πρωτόθετος, μᾶλλον δὲ δευτερεύουσα. Ἡ -ska-, ἧς τὸ s εἶναι δυσεξήγητον, ἐχρησίμευεν ἐν τῇ *Ἰνδογερμ. ἀρχεγόνῳ γλώσσῃ* εἰς σχηματισμὸν τῶν στελεχῶν τοῦ ἐνεστῶτος (ὄρα κατ.), ὡς ga-ska-.

Ἐν τῇ *Ἑλλ. γλώσσῃ* ἡ πρόσφυσις -ka- ὡς πρωτόθετος φαίνεται ἐν τοῖς ἑξῆς. π. χ. θή-κη ῥίζ. θε· συνηθέστατα προσαρτᾶται ὡς δευτερεύουσα. π. χ. φυσι-κό-, εἰς τὸ φύσι-, θηλυ-κό-, εἰς τὸ θῆλυ-, -καρδια-κό εἰς τὸ καρδία-, λογικό- εἰς τὸ λογο-, καὶ ἕτερα· Ἡ -ισκο- σχηματίζει ὑποκοριστικά· π. χ. παιδ-ίσκο-ς, παιδίσκη, στέλ. παιδ-, καὶ ἕτερα.

Καὶ ἐν τῇ *Λατ. γλώσσῃ* ὀλίγοι εἰσὶν οἱ ἀκριβεῖς ἀποδεδειγμένοι πρωτόθετοι σχηματισμοὶ διὰ τῆς προσφύσεως ταύτης· π. χ. pau-co- (pau-cus ὀλίγος), ἑλλ. παῦρο-ς (μικρός), γοτθ. fav-a· lo-co-(locus τόπος ἀρχαιότερον stlo-co-), ῥίζ. stal, stla ἐκ τῆς ῥίζ. sta (ἱστάναι). Συνηθεστέρα δὲ ὡς δευτερεύουσα καθάπερ καὶ ἐν τῇ ἑλλ. π. χ. cīvi-co-, στέλ. civi- (civis πολίτης), urbi-co-, στέλ. urbi- (urbs πόλις), belli-co, στέλ. bello- (bellum πόλεμος), καὶ ἕτερα.

Σχηματισμὸς τῶν συγκριτικῶν καὶ ὑπερθετικῶν.

Προσφύσεις εἰς σχηματισμὸν τῶν συγκριτικῶν. α) ἀρχικὴ πρόσφυσις εἰς -jans. Ἡ πρόσφυσις αὕτη εἶναι ἴσως μεταβολὴ τῆς ἔτι ἀρχαιοτέρας -jant-, συγγενὴς δὲ τῶν εἰς -ant-, -mant-, -vant-, (ὄρα ἀνωτ.). Συνήθως ἐν ταῖς προσφύσεσι ταύταις τὸ t μεταβαίνει εἰς

Digitized by Google

s, ὡς ἐν τῇ jans-τῆς ἀρχεγόνου ἤδη γλώσσης, σανσ. jās, ijās, ἐπειδὴ οὐδαμοῦ φαίνεται πλέον *jant-. Ἡ πρόσφυσις αὕτη εἶναι πρωτόθετος προσαρτωμένη ἀμέσως εἰς τὸ ληκτικὸν τῆς ρίζης, ἡ δὲ χρῆσις αὐτῆς ὡς καὶ τῶν πλείστων πρωτοθέτων προσφύσεων, περιορίζεται εἴς τινας μόνον ρίζας.

Ἐν τῇ *ἰνδογερμ. ἀρχεγόνῳ γλώσσῃ* π. χ. nav-jans ἐκ τοῦ nav-a (νέος)· magh-jans- ἐκ τοῦ magh-ant-, ἢ ἴσως καὶ magh-ara- (μέγας)· svad-jaus-ἐκ τοῦ svād-ū-(ἡδύς) καὶ ἕτερα.

Ἐν τῇ *Ἑλλ. γλώσσῃ* τὸ s τῆς-jans, σανσ. -jās, ijās) ἀπεβλήθη (πλὴν τοῦ ὑπερθετικοῦ s ὅρα κατ.), τὸ j ἐτράπη εἰς e, ἢ μετὰ τοῦ προηγουμένου συμφώνου εἰς σσ, ζ (ὅρα ἀνωτ..) π. χ. κάκ-ιον (ἀρσ. κακίων), στέλ. κακο-ρίζ. κακ. ἔλασσον-, δηλ. *ἐλαχ-jon-, στέλ. ἐλαχ-ὺ-,ρίζ. ἐ-λαχ-ἥδ-ιον, στέλ. ἡδ-ὺ ρίζ. ἡδ, ἁδ· μεγ-άλο-,μεῖζον. δηλ., μεγ-jon-, ρίζ. μεγ, καὶ ἕτερα.

Ἐν τῇ *Λατ. γλώσσῃ* ἡ jans ἐγένετο-jons-, τοῦτο δὲ-iōs-, βραδύτερον-iōr-· ἐν τῇ ὀν. καὶ αἰτ. τοῦ οὐδ. ἡ γλῶσσα βραδύτερον ἔχει τὸ ἀρχαῖον s ἐν τῷ τύπῳ-ius, δηλ. jas ἀποβολῇ τοῦ n. Οὗτος δὲ εἶναι ὁ συνήθης σχηματισμὸς τῶν συγκριτικῶν ἐν χρήσει ἔτι ὢν καὶ ὡς δευτερεύουσα πρόσφυσις· π. χ. *mag-iōr-ἐξ οὗ mā-jēr-, οὐδ. mā-jus, καὶ ἐπίῤῥ. mag-is ἀντὶ τοῦ *mag-ius ἐκ τοῦ mag-no, ρίζ. mag-.plūs, plous ἐκ τοῦ *plo-jus=πλε-ίον. ἀρχ. τύπ. pra-jans-, ρίζ. pra=par (πληροῦν), pleores (carm. Arv.) ἀντὶ τοῦ *plejor-es, ρίζ. ple=plo, ἀρχ. pra, συγκριτ. τοῦ plē-ro- (plerus παρὰ Κάτωνι· plerique), ple-no (πλήρης)· doct-iōr- ἐκ τοῦ docto- (doctus, ρίζ. doc), ὅπερ μόνον ἀποβάλλει τὸ ληκτικὸν φωνῆεν πρὸ τῆς προσφύσεως, ὡς ὅλα τὰ εἰς φωνῆεν λήγοντα ἐπίθετα, ὡς facili-ōr- ἐκ τοῦ facili- ρίζ. fac, καὶ ἕτερα.

Προσφύσεις εἰς -tara- *καὶ* -ra-.

Ἡ πρόσφυσις -tara- συνήθης εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ συγκριτικοῦ ἐν τῇ σανσ., ζενδικῇ καὶ ἑλλ. εἶναι δευτερεύουσα μᾶλλον πρόσφυσις, σπανίως δὲ πρωτόθετος παραχθεῖσα πιθανώτατα ἐκ τῆς συνθέσεως τῶν στελεχῶν -ta- καὶ -ra-. Τὸ -ra- εὑρηται καὶ μόνον εἰς ἔκφρασιν τοῦ συγκριτικοῦ, π. χ. σανσ. áva-ra (κατώτερος) ἐκ τῆς ava προθέσεως· ápa-ra (ὁ μᾶλλον ὄπισθεν, βραδύτερος) ἐκ τοῦ ápa (πρόθ.) =ζενδ. apa-ra· πρβλ. λατ. sup-eru-s, super-, inf-eru-s, inf-er (τὰ Sup-er-ior, infer-ior, εἰς τὸ μὴ φαινόμενον πλέον στοιχεῖον τοῦ συγκριτικοῦ προσαρτῶσιν τὸ σύνηθες), καὶ ἕτερα.

Ἐν τῇ *ἰνδογ. ἀρχεγ. γλώσσῃ* ἡ πρόσφυσις -tara- ἐχρησίμευεν ἤδη εἰς σχηματισμὸν τοῦ συγκριτικοῦ, ὡς φαίνεται εἰς τὰ ἀντωνυμικὰ καὶ τὰ ὅμοια στελέχη, π. χ. an-tara- (ἐνδότερος) ἐκ τῆς ἀντωνυμικῆς ρίζης an, στέλ ana-, οὗ ἡ πρόσφυσις εἶναι πρωτόθετος· ἔτι ka-tara- (πότερος), ἀντων. στέλ. καὶ ρίζ. ka (ἐρωτημ.).

Ἐν τῇ *Ἑλλ. γλώσσῃ* ἡ πρόσφυσις -τερο-=τῷ ἀρχ. καὶ σανσ. -tara-· (ἀρσ (tára-i, θηλ. tarā) π. χ. κουφό-τερο- ἐκ τοῦ κοῦφο-· πότερο- ἀντὶ τοῦ κό-τερο- ρίζ. καὶ στέλ. πο-, κο-, ἀλλὰ μετὰ βραχεῖαν προηγουμένην συλλαβὴν ἐκτείνεται τὸ ληκτικὸν τοῦ στελέχους ο, ἀρχ. α· π. χ. σοφώτερο- ἐκ τοῦ σοφό-· γλυκύ-τερο- ἐκ τοῦ γλυκύ-· χαριϜέστερο- ἀντὶ τοῦ -*Ϝετ-τερο- ἐκ τοῦ χαρίϜεντ- καὶ κατὰ βραχύτερον τύπον χαριϜετ-, καὶ ἕτερα.

Ἐν τῇ φιλ-τερο- τό-τερο- εἶναι πρωτόθετος πρόσφυσις; ἐνῷ τὰ φιλαί-τερο-, ἰσαί-τερο-, μεσαί-τερο- καὶ τὰ ὑπερθετικὰ φιλαί-τατο-, μεσαί-τατο-, καὶ τὰ ὅμοια γίνονται ἐξ ἑτέρου στελέχους ἢ ἐκ τοῦ κανονικοῦ φιλώ-τερο-, καὶ ἕτερα.

Ἡ κατάληξις -εσ-τερο-, π. χ. εὐδαιμον-έστερο- ἐκ τοῦ εὐδαιμον- φαίνεται μετενεχθεῖσα ἐκ τῶν ἐπιθετικῶν στελεχῶν εἰς -εσ-, ὡς π. χ. σαφέσ-τερο- ἐκ τοῦ σαφεσ- καὶ εἰς ἄλλα στελέχη. Τὰ εἰς-ισ-τερο-, π. χ. λαλ-ίσ-τερο- ἐκ τοῦ λαλο- ἐγένετο πιθανώτατα ἐκ τῆς συνθέσεως τῆς προσφύσεως -jans- συγκεκομμένης εἰς -is- καὶ τῆς νεωτέρας -tara- (πρβλ. τὸ ὑπερθετ. -ισ-το- καὶ τὸ λατ. ὑπερθ. εἰς *is-tama-, issumo, is-tevo).

Ἐν τῇ *λατ. γλώσσῃ* ἡ εἰς -tara- πρόσφυσις ἀπαντᾷ μόνον κατ' ἐξαίρεσιν, π. χ. δηλ. ut-ero- ἀντὶ τοῦ *cu-tero- ἢ quo-tero, u-t-er (πότερος), οὐδ. u-tro-m, θηλ. u-tra ἀποβολῇ τοῦ e τῆς προσφύσεως -tero-, ἀρχ. -tara-· dex-ter (Ἑλλ. δεξιός), σανσ. dákscna-· in-ter (ἔνδον, μεταξύ), σανσ. au-tara-, καὶ ἕτερα.

Ἐν τοῖς min-is-tero- (minister λειτουργὸς, ὑπηρέτης,), ὀσκ. min-s-tro (μικρότερος) καὶ mag-is-tro- (magister διδάσκαλος), ὀμβρ. mes-tro- (μείζων) ἐκ τοῦ *mais-tro-,

Digitized by Google

*mag-is-tro, πιθανῶς δὲ καὶ ἐν τῇ sin-is-te-ro- (sinister ἀριστερὸς) προσηρτήθησαν, ὡς ἐν τῇ Ἑλλ. λαλ-ίσ-τερος ἀμφότεραι αἱ προσφύσεις τοῦ συγκριτικοῦ -is- ἐκ τοῦ -jans- καὶ -tara-. Καὶ ἐν τῇ σανσ. τὰ συγκριτικὰ καὶ ὑπερθετικὰ εἰς -jans- καὶ -isʽha- ἐνίοτε ἐπεκτείνονται ἔτι διὰ τῆς προσαρτήσεως τοῦ -tara- καὶ tata.

Προσφύσεις εἰς σχηματισμὸν τῶν ὑπερθετικῶν.

α) Πρὸς ἔκφρασιν τοῦ ὑπερθετικοῦ χρησιμεύουσιν αἱ καὶ πολλαχοῦ εὔχρηστοι προσφύσεις -ta- καὶ αἱ συνθέσεις αὐτῶν -tama, Ἑλ. καὶ ἰρλ. καὶ -mata- καὶ ἡ ἀναδίπλωσις αὐτῶν tata- καὶ ἰρλ. ἔτι -mama-. Αὗται εἰσὶ δευτερεύουσαι προσφύσεις προσαρτώμεναι εἰς τὸ στέλεχος τοῦ συγκριτικοῦ.

Ἡ πρόσφυσις -ta- καθ' ἑαυτὴν εἶναι εὔχρηστος μόνον ἐν τοῖς τακτικοῖς ἀριθμητικοῖς περὶ ὧν κατωτέρω. Ἐν τοῖς συγκριτικοῖς προσαρτωμένη εἰς τὸ ἀρχικὸν -jans- σχηματίζει ἐκ τούτου τὸ ὑπερθετικόν. Διπλασιαζομένη ἡ πρόσφυσις αὕτη -ta-ta- σχηματίζει ἐν τῇ Ἑλλ. συνηθέστατα τὸ ὑπερθετικὸν μετὰ τοῦ συγκριτικοῦ εἰς -tara-.

Ἐν τῇ *Ἑλλ. γλώσσῃ* ἡ πρόσφυσις -το-=τῷ σανσ. -ta- εἶναι συνήθης ἐν τοῖς τακτικοῖς ἀριθμητικοῖς π. χ. πρῶ-το-, τρί-το-, τέταρ-το, σανσ. kàtur-tha- μετὰ τῆς -tha ἀντὶ -ta προσφύσεως, πέμπ-το-, ἕκ-το, σανσ. sʽasʽ-thà μετὰ τῆς -tha- ἀντὶ -ta-, ἔννα-το-, δέκα-το-, καὶ ἕτερα.

Τῆς προσφύσεως -το-=ἀρχ. -ta- προσαρτωμένης τῇ -ισ-=ἀρχ. -jans- γίνεται ἡ τοῦ ὑπερθετικοῦ -ιστο- μετὰ τοῦ συγκριτικοῦ -ιον-=ἀρχ. jans- π. χ. κά-κ-ισ-το-, ἐλάχ-ισ-το-, ἔχθ-ισ-το-, καὶ ἕτερα.

Διπλασιαζομένη ἡ -ta-, εἰς -ta-ta- χρησιμεύει εἰς τὸν συνήθη σχηματισμὸν τοῦ ὑπερθετικοῦ -τα-το μετὰ συγκριτικοῦ τε-ρο-, ἀρχ. -ta-ra- π. χ. κουφό-τατο-, σοφώ-τατο-, γλυκύ-τατο-, χαριϜέσ-τατο-, εὐδαιμον-έσ-τατο-, λαλ-ίσ-τατο-, καὶ ἕτερα σχηματιζόμενα ὡς τὰ ἀνάλογα συγκριτικὰ εἰς -τερο-.

Ἐν τῇ *Λατ. γλώσσῃ* ἡ πρόσφυσις -to-, -tu-=ἀρχ σανσ. -ta- σπανίως εὕρηται εἰς σχηματισμὸν τῶν ὑπερθετικῶν, ἔνθα ἡ -mo-=σανσ. -ma- καὶ -ti-mo-, -si-mo- ἀρχ. τύπ. ta-ma εἶναι εὐχρηστότεροι π. χ. guar-to (guartus, τέταρτος)· guo-to- (ποσοστή), ῥίζ. καὶ στελ. guo-, ἀρχ. ka.

Μετὰ τὰ τὸ -is-=jans- φαίνεται οὐχὶ-το-, ἀλλὰ μόνον τὸ ἀναπληροῦν τὸ ἀρχικὸν -ta-ma-, περὶ οὗ ἴδε κατωτέρω.

β') Πρόσφυσις -ma-· ἐν τῇ *Ἰνδογερμ. ἀρχεγόνῳ γλώσσῃ* ἴσως τὸ sapta-ma (ἕβδομος) καὶ akta-ma (ὄγδοος) ἀνήκουσιν ἐνταῦθα.

Ἐν τῇ *ἑλλ. γλώσσῃ* ἡ εἰς σχηματισμὸν τοῦ ὑπερθετικοῦ πρόσφυσις μο- ἀρχ. καὶ σανσ.-ma -δὲν εἶναι τόσον εὔχρηστος, μόνον δὲ εὑρηται τὸ ἕβδο-μος ἐκ τοῦ ἑπτά, ἔνθα συμβαίνει ἡ ἀξία παρατηρήσεως ἐν τῷ στελέχει μαλάκυνσις τοῦ πτ εἰς βδ.

Ἐν τῷ ἑβδο-ματο-καὶ πύ-ματο (τελευταῖος) φαίνεται ἡ πρόσφυσις-ma-ta, εὔχρηστος καὶ ἐν τῇ ἰρλανδικῇ.

Ἐν τῇ *λατ. γλώσσῃ* εἶναι λίαν εὔχρηστος ἡ -mo-, ἀρχ. ma- εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ ὑπερθετικοῦ, π. χ. summo- ἐκ τοῦ sup-mo- (summus ὕψιστος) ἐκ τοῦ sup, συγκρ.-super. infi-mo-, συγκρ. infe-ro-· mini-mo-, συγκρ. min-or. Ἔτι τὰ τακτικὰ ἀριθμητικὰ prīmo, septi-mo-, deci-mo-.

Τὸ plūrimo-(πλεῖστον), ἀρχαιότερον plūsimo-, plourumo-, ploirumo-, plīsimo- φαίνεται ἔχον ἀρχ. τύπον *pra-jans-ma· παρεμβληθέντος τοῦ βοηθητικοῦ φωνήεντος u, βραδύτερον δὲ i, μεταξὺ τοῦ s καὶ m (ὡς ἐν τῇ s-u-m) ἐγένετο διὰ τῆς συνήθους συστολῆς τοῦ jans-εἰς is-, * plo-is-umo-, δηλ. ploirumo-καὶ διὰ τῆς συγχωνεύσεως τοῦ οι εἰς ei-, i plīsimo-. Ἐν τῇ plourumo-, βραδύτερον plūrimo-, ἐξέπεσε τὸ j δεικνῦον τύπον τινα * plo-jus-u-mo, ὡς τὸ plūs, plous τὸν τύπον * plo-jus.

γ) *Πρόσφυσις ta-ma-.* Αὕτη εὑρηται μόνον ἐν τῇ σανσκρίτῃ, ζενδικῇ, λατινικῇ, γοτθικῇ καταγομένη ἐκ τῆς κοινῆς ἀρχεγόνου γλώσσης. Ἐν τῇ *ἑλλ. γλώσσῃ* ἐλλείπει ὅλως. Ἐν τῇ *λατ. γλώσσῃ* ἡ ἀρχικὴ πρόσφυσις-tama σπανιώτερον μὲν προσαρτᾶται ἀμέσως εἰς τὴν ῥίζαν ἢ εἰς τὸ στέλεχος τοῦ ἐπιθέτου, εἶναι ὅμως συνήθης εἰς σχηματισμὸν τοῦ ὑπερθετικοῦ προστιθεμένη εἰς τὸ συγκριτικὸν εἰς-jans. Τὸ ἀρχικὸν-ta-ma-, δηλ. λατ. tu-mo, timo-, μετὰ δὲ τὰ οὐρανισκόφωνα -si-mo-, προσαρτᾶται εἰς τὴν ῥίζαν, ὡς maximo (maximus μέγιστος), δηλ. *mag timo-, magis, mag-nus·op-timo- op-tumo- (ἄριστος)· ul-timo (ἔσχατος)· in-timo-(ἐνδότατος), καὶ ἕτερα. Εἰς ἐπιθετικὰ στελέχη ἀποβάλλοντα τὸ ληκτικὸν αὐτῶν φωνῆεν, ἐὰν ὑπάρχῃ, προσαρτᾶται ἡ πρόσφυσις -timo ἢ πιθανώτερον-simo·(πρβλ.mac-simo-) τότε μόνον ἀμέσως,

Digitized by Google

ἐὰν λήγωσιν εἰς r ἢ l· π. χ. veter-rimo-ἀντὶ τοῦ veter-simo-ἐκ τοῦ * veter-timo-, στέλ. veter-(παλαιός)· pulcher-rimo, στέλ. pulchero-(pulcher ὡραῖος)· facil-limo-ἀντὶ τοῦ * facil-simo-ἐκ τοῦ * facil-timo-, εἰ μὴ εἰσιν ἐκ τῶν * veter-is-timo-,* facil-js-timo, ἐξ οὗ * veterstimo-, * facilstimo-,*vetersimo-,*facilsimo-.

Ἐκ τοῦ ἀρχ. τύπου-is-tama-, συνθέτου ἐκ τοῦ συγκριτικοῦ-is-=ἀρχ.-jnus- μετὰ τοῦ ὑπερθετικοῦ-tama-ἐγένετο ἐν τῇ λατ. πρῶτον is-tumo-, -is-timo-, διατηρηθὲν ἐν τῇ ἀρχαϊκῇ soll-is-timo- (solistimum ἀγαθὸς οἰωνός). Ἐκ τοῦ istumo- ἐγένετο τὸ σύνηθες δι' ἀφομοιώσεως -issumo-, issimo- π. χ. doct-is-simo-, καὶ ἕτερα. Ἡ πρόσφυσις -timo- ἑτέραν ἔχει λειτουργίαν ἐν τοῖς maritimo- (θαλάσσιος), στέλ. mari- (mare ἡ θάλασσα), fini-timo- (μεθόριος), στέλ. fini- (τέλος, ὅρος), -legi-timo- (νόμιμος), στέλ. legi- (lex νόμος).

Ἀριθμητικά.

Στελέχη τῶν ἀπολύτων ἀριθμῶν.

Ἁπλοῖ ἀριθμοὶ ἀπὸ τοῦ 1—10.

1. Ἐν τῇ *ἰνδογερμανικῇ ἀρχεγόνῳ γλώσσῃ* εἶναι δύσκολον νὰ εὕρωμεν ἀσφαλῶς τὸ στέλεχος τοῦ 1 ἀριθμοῦ, ἐπειδὴ αἱ διάφοροι ἰνδογερμανικαὶ γλῶσσαι διαφέρουσιν εἰς τὴν ἔκφρασιν τούτου πολὺ ἀπ' ἀλλήλων. Διάφορα στελέχη ἐν ταῖς ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις ἐκφράζουσι τὸν ἀριθμὸν *ἕν*, ἅπαντα ὅμως σχηματίζονται ἐκ τῆς ῥίζης i. Πιθανώτατον εἶναι τὸ ai-na, ὡς ἐν ἀμφοτέροις τοῖς εὐρωπαϊκοῖς κλάδοις τῆς ἰνδογερμανικῆς ἐκφράζον τὸν *ἕνα* ἀριθμόν, ἰδιάζον δὲ ἐν τῷ ἀρίῳ κλάδῳ εἰς ἑτέρου σημαινομένου δήλωσιν.

Ἰνδ. ἀρχέγ.	*Σανσ.*	*Ἑλλ.*	*Λατ.*
1. ai-na (?)	ē'ka	εἷς (*ἐν-ς, ἕν, θηλ. μία) στέλ. ἐν- ἀρχ. τύπ. san- (sa-n) ἀντὶ sam, ῥίζ. sa (δεικτικὴ ἀντων.), (λατ. sim-plex, sem-el, sin-guli), = σανσ. sama'(ὅμοιος, ἴσος), θηλυκὸν μία ἀντὶ τοῦ 'μία δηλ. -sm-ja = sa-mja.	ἀρχ, λατ. oi-no, ἐξ οὗ u-no, ἀρχ. τύπ. ai-na, ῥίζ. i δεικτ. ἀντ. μετὰ στελέχους -na-.
2. dua ἢ dva	dva	δύο-	duo-
3. tri (τὸ i πρόσφυσις τῆς ῥίζ. tar ἢ tra, ὅθεν *tar-i, tra-i, tri)·	tri, θηλ. ςέλ. ti-sar-.	τρι-	tri-
4. ka'tvar-	ka'tva'r-, k'a''tur, θηλ. k'atasa'r-	τέτταρ-α-, τέσσαρ-α ἀντὶ τοῦ *τέτFαρ-, κέτFαρ-, δωρ. τέτορ- ἀντὶ *τετFορ- μετὰ τοῦ τ = ἀρχ. καὶ βοιωτ. πέτταρ-· παρ' Ὁμ. καὶ Αἰολ· πίσυρ-ες, ἀρχ. τύπ. katur-	quatuor-

Digitized by

Ἰνδογ. ἀρχ. γλ.	*Σανσ.*	*Ἑλλ.*	*Λατ.*
		μετὰ π = κ καὶ σ πρὸ τοῦ υ=τ.	
5. kankan- (μετ' ἀναδιπλασιασμοῦ)	p'an'k'an- (μετὰ p ἀντὶ k).	πέντε, αἰολ. πέμπε (π καὶ τ=κ).	quinque
6. ksvaks (?)	s"as"	ἕξ, δωρ. Fὲξ (ἀντὶ *sveks)	sex (*sveks)
7. saptan-	sapta'n- βραδ. s'aptan-	ἑπτὰ (*sap-tan (a=an)	septem
8. aktu-	as"ta'n, βραδ. a"st, ān	ὀκτὼ	octo
9. navan-	na'van-	ἐννέα, δηλ. νέFα (ν) προτασσομένου ν.	novem
10. dakan-	daçan-	-δέκα, δηλ. *δέκαν	decem δηλ. decim

Οἱ ἀπὸ τοῦ 11—19 ἀριθμοὶ σχηματίζονται διὰ τῆς προσαρτήσεως τοῦ ἀριθμοῦ 10 εἰς τὰς μονάδας· εἰς τινας γλώσσας πρόκειται φανερῶς παράθεσις.

11.	E'ka-daçam-	ἕν-δεκα	un-decim ἀντὶ unidecim
12. duā dakan	dvā-daçan-	δώ-δεκα	duo-decim
13. traj-as dakan κλ.	tra'jo daçan	τρισ-καί-δεκα	tre-decim
	ka'tur-daçan-	τέσσαρες-καί-δεκα	quatuor-decim
	pa'nka-daçan	κτλ.	κτλ.
	s"o-daçan-		
	sap'ta-daçan		
	a"stā'-daçan-		
	na'va-daçan-		

Οἱ ἀπὸ τοῦ 20—90 ἀριθμοὶ ἐν τῷ ἀρίῳ καὶ τῷ Ἑλληνοϊταλικῷ κλάδῳ σχηματίζονται διὰ τῆς συνθέσεως τῶν μονάδων καὶ τοῦ οὐσιαστικοῦ ἐκ τοῦ daka- σχηματιζομένου ὡς τὰ πολλὰ συντετμημένου ἢ ἄλλως μεταβεβλημένου. Ἐν τῇ *ἰνδογερμανικῇ ἀρχεγόνῳ γλώσσῃ* ἴσως δὲν ὑπῆρχεν ἡ σύνθεσις, μᾶλλον δὲ αἱ μονάδες καὶ δεκάδες ἦσαν ἔτι κεχωρισμέναι.

Ἐν τῇ *σανσκριτῃ* ἡ δεκὰς ἐξεφράζετο ἀρχικῶς διὰ τοῦ daça-ti, daça-ta, ᾧ προσηρτῶντο αἱ μονάδες· τοῦ daça ti ἔμεινε μόνον -çati καὶ μᾶλλον μόνον -ti- τοῦ δὲ daça-ta- μόνον -çat.

Ἐν τῇ *Ἑλλ. γλώσσῃ* πλὴν τοῦ 20, παρ' ᾧ ἐπίσης φαίνεται τὸ daka-ti, δεύτερον συνθετικὸν μέρος τῶν δεκάδων εἶναι ἡ -κοντα, πιθανῶς οὐδ. πληθ. ἀρχ. dakan-tā. ἐν. *dakan-ta-m. 20. εἴ-κοσι=*εἴ-κοτι, Ὁμ. εἰκοσι, προσθήκῃ τοῦ ε ἐν ἀρχῇ πρὸ συμφώνου (δρα ἀνωτέρω)· 30. δηλ. tria-dakan-ta, καὶ ὡς παρὰ τοῖς ἐφεξῆς τεσσαρά-κοντα καὶ λπ. 90. τὸ ἐνενή-κοντα, παρ' Ὁμ. ἐννή-κοντα διὰ συγκοπῆς ἐκ τοῦ ἐνενή-κοντα (λατ. nōnāginta) ἐγένετο ἐκ τοῦ τακτικοῦ *ἔνε-νο-, ἐκ τοῦ ἐνεFα-νο-, οὗ ἡ πρόσφυσις -νο (πρβλ. λατ. nō-no-) ἐγένετο δι' ἀφομοιώσεως πρὸς τὸ ἡγούμενον ἐκ τῆς -μο-.

Ἐν τῇ *λατ. γλώσσῃ* πλὴν τοῦ 20 vi-ginti ἐν πᾶσι τοῖς λοιποῖς εἶναι-gin-ta, πιθανῶς οὐδ. πληθ. Τὰ-gin-ti καὶ gin-ta κεῖνται ἀντὶ τοῦ *degin-ti, *degin-ta, τοῦτο δὲ ἀντὶ τοῦ *decen-ti,*decen-ta, ἀρχ. τύπ. dakan-ti dakan-ta. Τὸ c ἐγένετο g, ὡς vīcēsimus καὶ vīgēsimus. Κατὰ ταῦτα τὸ 20 vi-ginti, ἐγένετο ἐκ τοῦ *dvi-decin-ti (ἑλλ. ἐ-Fείκοσι, Fείκατι, dvi-daka-ti). 30 trī-ginta=* triā-decinta, κτλ.

Τὸ nōnā-ginta ἐκ τοῦ τακτικοῦ nono ὡς καὶ τὸ ἑλλ., καὶ τοῦ ginta.

Digitized by Google

Οἱ ἀπὸ τοῦ 100—1000.

100. Ἐν τῇ *ἰνδογερμ. ἀρχεγόνῳ γλώσσῃ* πιθανῶς τὸ στέλεχος τοῦ ἀριθμοῦ 100 ἦν kan-ta, ἐν. ὀν. καὶ αἰτ. οὐδ. kan-ta-m κατὰ συγκοπὴν ἐκ τοῦ dakan-dakan-ta (10×10) ἑλλ. *δικήκοντα λατ. *dicāginta. Τὸ n τοῦ kan-ta ἐν τῇ λατ., κελτ., λιθ. καὶ γοτθ. διετηρήθη, ἐν δὲ τοῖς λοιποῖς ἀπεβλήθη. Σανσ. çata-, ἑλλ. ἑ-κατὸ-ν. Τὸ ἑ ἐγένετο ἐκ τοῦ ἐν-λατ. cento-, centum.

200—900 ἐξεφράζετο ἀρχικῶς διὰ δύο λέξεων· ἐν τῇ σανσ. διὰ δύο λέξεων, ἢ διὰ τῆς συνήθους συνθέσεως dvēçate ἢ dvikata οὐδ. ἐν τῇ *ἑλληνικῇ* σχηματίζονται ἐκ τοῦ στελέχους-κατο-ἢ-κοτο-, ἀρχ. kalita-, σανσ. çata διὰ τῆς προσφύσεως-ja-ἀποβαλλομένου τοῦ ληκτικοῦ τῆς ῥίζης π.χ. *-κατιο-*-κοτιο-, ἀρχ. *-kat-ja-. Παρὰ τοῖς δωριεῦσι μένει -κατιο-ἀμετάβλητον, ἐνῷ ἄλλως τὸ *-κοτιο- συνήθως γίνεται-κοσιο-· οὕτως ἐγένετο ἐκ τοῦ προϋποθετέου *τριᾱ-κατᾱ ἢ-κοτᾱ, ἀρχ. triā kantā 300 δωρ. τρια-κάτιο-(ι), ἀττ. τρια-κόσιο-(ι), ὡς ἐπίθετα πληθυντικά.

Καὶ ἐν τῇ *λατ. γλώσσῃ* τὸ στέλ. cento- προσίθεται ὡς δεύτερον συνθετικὸν μέρος ὡς ἐπίθετον πληθυντικῶς· π. χ. 200 du-cento-(i). τὸ du ἐγένετο κατὰ συστολὴν ἐκ τοῦ duo. 300 tre-cento-. 500 quin-gento- ἀντὶ τοῦ *quinc-cento- μαλακυνομένου τοῦ c εἰς g μετὰ τὸ n, ὡς παρὰ τοῖς ἀριθμοῖς 400,700, 800,900·600 sex-cento- τὸ 900 non-gento- ἐγένετο ἐκ τοῦ τακτικοῦ nōno. 700 septin-gento, 800 octin-gento- ἐκ τοῦ septin, ἀρχ. τύπ. saptan- καὶ octin, ἀρχ. aktan-, σανσ. asvtan-.

1000 ἐν τῇ *ἰνδογ. ἀρχεγ. γλώσσῃ* φαίνεται μὴ ὑπάρχουσα λέξις τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἐκφράζουσα. Αἱ δύο ἄριαι γλῶσσαι ἔχουσι κοινὴν πρὸς τοῦτο λέξιν, ἡ μὲν σανσ. sahàsra- (ἀρσ. οὐδ.), ἡ ζενδικὴ hazanra-(οὐδετ.) ἐν τῇ *Ἑλλ. γλώσσῃ* χιλιο-(ι), παρ᾽Ομ. ἐν συνθέσει χιλο-, παρὰ βοιωτοῖς χειλίο-, παρὰ Λεσβίοις χέλλιο-, δωρ. χειλίο-, ἀρχ. τυπ. *χελjο-, δηλ. ghar-ja, ὅπερ σκοτεινὴν ἔχει τὴν ἀρχήν.

Ἐν τῇ *Λατ. γλώσσῃ* εἶναι στέλ. mīli-, milli-, οὐδ. ἐπίσης, σκοτεινῆς ἀρχῆς.

Στελέχη τῶν τακτικῶν ἀριθμῶν.

Οἱ τακτικοὶ ἀριθμοί, πλὴν τοῦ 2, εἰσὶν ὑπερθετικὰ ἰδιοτροπίας τινὰς ἔχοντα, αἵτινες διακρίνουσιν αὐτὰ τῶν ἄλλων ὑπερθετικῶν. Τῆς *Ἰνδογερμ. ἀρχεγόνου γλώσσης* δυσκόλως δυνάμεθα νὰ ἀνεύρωμεν τοὺς τύπους, ἐπειδὴ αἱ διάφοροι γλῶσσαι δὲν συμφωνοῦσι συχνάκις περὶ τὴν ἐκλογὴν τῆς εἰς τὸν σχηματισμὸν αὐτῶν ἐν χρήσει προσφύσεως.

Οἱ ἀριθμοὶ 1—10.

1. Ἀρχ. pra-ma- στελ. pra (πρό). σανσ. pra-thamà- (pra,πρὸ), Ἑλλ. πρῶ-το-ς, δωρ. πρᾶ-το- ἐκ τῆς προ προθέσεως καὶ τῆς προσφύσεως -ta- ἐπιτεινομένου ἢ ἐκτεινομένου τοῦ φωνήεντος τοῦ στελέχους. *Λατ.* prī-mo- μετὰ τῆς προσφύσεως -mo- πιθανῶς ἐκ τοῦ *proimo προστεθείσης τῇ pro τῆς προσφύσεως -imo-.

2. Σανσ. dvi-tī'ja-, δηλ. *dvi-tja Ἑλλην. δεύ-τερο-, συγκριτικὸν τοῦ δευ, τοῦτο δὲ δι' ἐπιτάσεως τοῦ *du ἐκ τοῦ dva· *Λατ.* secundo- ἐκ τῆς ῥίζ. sec, seg (sequi ἕπεσθαι).

3. Ἐν τῇ *Ἰνδογ. ἀρχεγ. γλώσσῃ* πιθανῶς tar-tja ἢ tra-tja· *σανσ.* tr-tī'ja- δηλ. *tar-tja ἐκ τῆς ῥίζ. tr-i- δηλ. tar ἢ tra. *Ἑλλ.* τρί-το- ἐκ τῆς ῥίζ. τρι καὶ τῆς τοῦ ὑπερθετικοῦ προσφύσεως -ta-, δι' ἧς ὅλα τὰ ἐπίλοιπα τακτικά, πλὴν τοῦ 7 καὶ 8, σχηματίζονται· αἰολ. τέρ-το, *Λατ.* ter-tio-,ὡς καὶ ἐν τῇ σανσκρίτῃ.

4 Ἐν τῇ *Ἰνδογ. ἀρχ. γλώσσῃ* katrar-ta-· *σανσ.* katur-thà- (τὸ tha=ta) καὶ tùr-ja, tur-ījа· *Ἑλλ.* τέταρ-το ἀντὶ τοῦ *τέτFαρ-το· *Λατ.* quar-to ἀντὶ τοῦ *quatuor-to, quator-to-.

5. *Ἰνδογ. ἀρχ.* kankan-ta- ἢ ἴσως kankta-· *σανσ.* pankà-mà-, ἐν ταῖς Βέδαις pankà-thà- μετὰ τῆς γνωστῆς προσφύσεως· *Ἑλλ.* πέμπ-το-· *Λατ.* quin(c)-to-.

6. *Ἰνδ. ἀρχ. γλώσσῃ* πιθανῶς ksvaks-ta, *σανσ.* s^{v}as^{v}-thà-· *Ἑλλ.* ἕκ-το- ἀντὶ τοῦ *ἑξ-το· *Λατ.* sex-to-.

7. *Ἰνδ. ἀρχ. γλ.* sapta-ma- ἢ sapta-ta ἢ ἴσως saptan-ta (?)· σανσ. sapta-mà,*Ἑλλ.* ἕβδο-μο ἀντὶ τοῦ *ἑπτο-μο-, μαλακυνομένου τοῦ ἀφώνου πτ εἰς τὸ ἡμίφωνον βδ χάριν τοῦ μ, πρὸ τοῦ ὁποίου βραδύτερον παρενεβλήθη τὸ ο ὡς βοηθητικὸν φωνῆεν· παρὰ ποιηταῖς ἔτι ἑβδό-ματο-. *Λατ.* septi-mo-.

8. *Ἰνδ. ἀρχ. γλῶσσα* ἴσως aktu-ma· *σανσ.* as^{v}ta-mà· Ἑλλ. ὄγδοFο- μετὰ τῆς αὐτῆς μαλακύνσεως ὡς ἐν τῷ ἕβδο-μο-, ἀντὶ τοῦ *ὀκτοFο πιθανῶς ἐκ τοῦ *οκτFο-, χάριν δὲ τοῦ Fτὸ κτ ἐμαλακύνθη εἰς γδ. *Λατ.* octavo-, ἀμφότερα δὲ ἔχουσι κοινὸν τύπον aktāva, ὅπερ ὅμως ἀντίκειται εἰς τὴν ἀνωτέρω εἰκασίαν.

Digitized by Google

9. *Ἰνδ. ἀρχεγ. γλῶσσα* nava-ma ἢ navan-ta *σανσ.* nava-má-. *Ἑλλ.* ἔνα-το-, ἔννα-το- ἐκ τοῦ *ἐνεϜα-το- συγκαλέν· *Λατ.* nōno ἐκ τοῦ *nov-no-, *novi-no- δι' ἀφομοιώσεως ἐκ τοῦ *novi-mo-.

10. *Ἰνδ. ἀρχεγ. γλῶσσα* πιθανῶς dakama- ἢ dakan-ta- *σανσ.* daça-má-. *Ἑλλ.* δέκα-το-· *Λατ.* deci-mo.

11—19 *Ἰνδ. ἀρχ. γλῶσσα* διὰ δύο λέξεων· *σανσ.* ēkā-daça· 12, dvādaçà- καὶ ἐφεξῆς. *Ἑλλ.* πανταχοῦ -δέκα-το-· ἑν-δέκα-το-· ἐνν-εα-και-δέκα-το· *Λατ.* 11. un-deci-mo-, duo-deci-mo-, τὰ δὲ λοιπὰ διὰ κεχωρισμένων λέξεων.

20—90. *Ἰνδ. ἀρχ. γλ.* διὰ δύο λέξεων· *σανσ.* ἢ διὰ τῆς προσφύσεως -tama-. π. χ. vīça-ti-tamā'-, 30. trī-çat-tama-, ἢ διὰ τῆς προσφύσεως -a-, ὡς ἐν τοῖς ἀριθμοῖς 11—19 ἀποβαλλομένου τοῦ ληκτικοῦ -t-ti· π. χ. 20 vīçà- 30 triçà-, *Ἑλλ.* εἰς τὴν πρόσφυσιν -κοτι-, -κοντα- προσαρτᾶται ἡ πρόσφυσις -το οὕτως, ὥστε -κοτι- καὶ -κοντα- συστέλλονται εἰς -κοτη-· ὅθεν κοτ-το- καὶ ἐκ τούτου πάντοτε -κοσ-το· 20 εἰκοσ-τό-, 30· τριακοσ-τὸ- καὶ ἐφεξῆς· *Λατ.* ἡ πρόσφυσις -tumo-, -timo- προσαρτᾶται εἰς τὴν -*cinti -*cinta ἀποβαλοῦσαν τὸ ληκτικὸν φωνῆεν, ἢ μᾶλλον εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν -*centi, -*centa. Ὅθεν -cent-tumo, συνήθως -censumo, -cesimo, μαλακυνομένου δὲ τοῦ c εἰς g καὶ -gesīmo· π. χ. 20 ἀρχ. vicensumo- ἐξ οὗ vicēsimo-, vigēsimo-, ἀρχ. τύπος *dvi-(da) kanti-tama-· 40 quadra- gensimo-, quadra- gēsimo, καὶ λπ.

100—1000. 100. *Σανσ.* çata-tamà-· *Ἑλλ.* μετὰ τῆς προσφύσεως -στο- πιθανῶς κατ' ἀναλογίαν τοῦ -ιστο- ἐκ τοῦ -το- σχηματισθέν· ἑκατο-στό-· *Λατ.* κατ' ἀναλογίαν τῶν δεκάδων cent-ēsimo- ὡς εἰ ἡ πρόσφυσις ἦν -ēsimo-.

200—900. *σανσ.* μετὰ τοῦ çata-tama-. *Ἑλλ.* μετὰ τῆς -στο- π. χ. διακοσιοστό-· *Λατ.* μετὰ τῆς -centesimo- π. χ. du-centesimo-, octin- gentēsimo καὶ οὕτως ἐφεξῆς.

1000. *σανσ.* sahasra-tamà-· *Ἑλλ.* μετὰ τῆς -στο- χιλιο-στό-· *Λατ.* μετὰ τῆς -ēsimo-, millesimo-.

Β'. Περὶ λέξεων.

Περὶ σχηματισμοῦ τῶν λέξεων.

Ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ ὡμιλήσαμεν περὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ῥιζῶν καὶ στελεχῶν, ἅπερ ὅμως δὲν εἶναι εἰσέτι *λέξεις*, *μέρη* τοῦ λόγου. Ἐν ταῖς ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις πᾶσα λέξις, πᾶν μέρος τοῦ λόγου, εἶναι ἢ *ῥῆμα* ἢ *ὄνομα*, διότι τὰ κυρίως ἐπιφωνήματα δὲν εἶναι λέξεις, ἀλλὰ φωνητικὰ νεύματα· τὰ ἐπιρρήματα, τὰ μόρια, αἱ προθέσεις καὶ λπ. εἶναι τὸ ἀρχῆθεν πτώσεις ἢ ῥηματικοὶ τύποι. Τὰ στελέχη δὲν εἶναι οὔτε ὀνόματα, οὔτε ῥήματα, γίνονται ὅμως ὀνόματα ἢ ῥήματα διὰ τῆς προσαρτήσεως καταλήξεων χρησιμευουσῶν εἰς δήλωσιν τῶν πτώσεων ἢ τῶν προσώπων, λ. χ. Τὸ στέλ. bhar-a- ἐκ τῆς ῥίζ. bhar δὲν εἶναι οὔτε ὄνομα, οὔτε ῥῆμα· ἡ ἑν. ὀνομ. τοῦ ἀρσ. ὅμως bhara-s, ἡ ἑν. αἰτ. bhara-m, ἡ πληθ. ὀργαν. bhara-bhis κλπ. εἶναι ὄνομα σημαῖνον τὸν ἐργαζόμενον τὸ ὑπὸ τῆς ῥίζης δηλούμενον.- Τὸ ἑν. β' προσ. τοῦ ἐνεστ. bhara-si, τὸ ἑν. γ' bhara-ti, τὸ γ' πληθ. bhara-nti εἶναι ῥῆμα, φέρεις, φέρει, φέρουσι, feri, fert, ferunt. Ἕτερα παραδείγματα στελεχῶν, τὰ ὁποῖα ἠδύναντο νὰ γείνωσι ῥήματα ἢ ὀνόματα κατὰ τὰς εἰς αὐτὰ προστιθεμένας καταλήξεις ἢ προσφύσεις, (ὅρα ἀνωτέρω). Τὰ κυρίως λοιπὸν πρὸς σχηματισμὸν τῶν *λέξεων* στοιχεῖα κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ εἰς σχηματισμὸν τῶν στελεχῶν ἐν ταῖς ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις εἶναι αἱ *πτωτικαὶ* καὶ *προσωπικαὶ προσφύσεις ἢ καταλήξεις*.

Αἱ πρὸς σχηματισμὸν τῶν λέξεων χρησιμεύουσαι προσφύσεις τὸ πλεῖστον εἶναι φανερῶς στοιχεῖα ἀντωνυμικά, ἅτινα ἐν ἀρχαιοτέρᾳ ἐποχῇ τοῦ βίου τῶν ἰνδογερμανικῶν γλωσσῶν ἦσαν ἔτι λέξεις αὐθυπόστατοι καὶ ἀνεξάρτητοι· π. χ. bhara-s ἑν. ὀν. τοῦ ἀρσ. τῆς λατ. *fern-s, ἐξ οὗ -fer, ἐγένετο κατὰ συγχώνευσιν ἐκ τοῦ bhar a sa. Τὸ bhar εἶναι ῥίζα σημαίνουσα φέρειν, τὸ a εἶναι ἀντωνυμικὸν στοιχεῖον προσδιοριστικὸν σημαῖνον τὸν ποιοῦντα, τὸ sa εἶναι δεικτικόν, δηλοῦν τὸ *γένος* ἐν τῇ ὀνομαστικῇ. Τὸ bhar a ti (φέρει, fert) ἀναλύεται εἰς bhar-a καὶ -ti, ὅπερ ἀρχαιότερον εἶναι βεβαίως -ta, γ' πρόσωπος ἀντωνυμία, πρβλ. ῥίζ. ta ἐν τῇ ta-m, ἑλλ. τό -ν, λατ. (is) -tu-m καὶ ἐφεξῆς. Ἐν τῷ bhar-ā-mi μετ' ἐπιτεταμένου a τοῦ στελέχους τὸ mi ἀντὶ τοῦ ma εἶναι ἀντωνυμία τοῦ ά προσ. τοῦ ἑν. ἀρ.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ ῥῆμα καὶ ὄνομα ἔχουσι τοιαύτην πρὸς ἄλληλα σχέσιν, ὥστε δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς περαιτέρω τινὲς προσδιορισμοὶ πρότερον ἀπροσδιορίστων στοιχείων τῆς γλώσ-

Digitized by Google

σης, διὰ τοῦτο δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ τὸ ἓν ἄνευ τοῦ ἑτέρου. Γλῶσσά τις ἢ διακρίνει κατὰ τύπον ὀνόματα ἢ ῥήματα, ἢ δὲν ἔχει οὐδέτερον αὐτῶν· δὲν δυνάμεθα ὅμως να ὁρίσωμεν ὁπότερον εἶναι τὸ ἀρχαιότερον, διότι ἀμφότερα τό τε ὄνομα καὶ τὸ ῥῆμα ἐγένοντο συγχρόνως, τούτου δ' ἕνεκεν εἶναι ἀδιάφορον, ἐὰν προτάσσηται ἡ κλίσις τῶν ὀνομάτων, δηλ. ἡ περὶ τῶν τύπων τῶν ὀνομάτων, τῶν πτωτικῶν καταλήξεων διδασκαλία, τῆς τῶν ῥημάτων.

Περὶ τῆς κλίσεως τῶν ὀνομάτων.

Περὶ τῶν καταλήξεων τῶν ὀνομάτων ἐν γένει.

Αἱ ἁπλούστερον ὠργανισμέναι γλῶσσαι, αἱ κοινὴν ἔχουσαι μετὰ τῶν ἰνδογερμανικῶν τὴν μορφολογικὴν ἢ κλιτικὴν ἰδιότητα τοῦ προσαρτᾶν δηλονότι τὸ τὴν *σχέσιν* δηλοῦν στοιχεῖον ἐν τέλει τοῦ τὴν *ἰδέαν* ἢ τὴν *σημασίαν* ἐμφαίνοντος, κατὰ τὸν τύπον Ρ+π (ῥίζα + προσφύσει), ἐκφράζουσι τὰς σχέσεις, ἃς τὸ ὄνομα ἐπιδέχεται, δηλ. τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν πτῶσιν, διὰ στοιχείων ἀρχῆθεν μὲν αὐτοτελῶν, μᾶλλον δ' ἢ ἧττον στενῶς προσαρτωμένων εἰς τὸ ὄνομα καὶ μετ' αὐτοῦ συμφυομένων καὶ συναυξανομένων. Ἐν τῇ σινικῇ γλώσσῃ λέξις τις ci ἢ ti προσαρτωμένη εἰς ἑτέραν προηγουμένην ἀποτελεῖ τὴν γενικήν. Εἰς τὴν οὐγγρικὴν λέξιν π. χ. hal (ἰχθὺς) προσαρτωμένη ἡ -nek ἢ -nak (ἥτις ὡς αὐτοτελὴς λέξις ἐν τῇ nek-em σημαίνει *ἐμοί*), σχηματίζει τὴν δοτικήν, hal-nak = ἰχθύϊ. Ἡ λέξις -nál σημαίνει *παρά* π. χ. nál-am = παρ' ἐμοί· λοιπὸν hal-nál=παρὰ τῷ ἰχθύϊ. Τὸ k εἶναι σημεῖον τοῦ πληθυντικοῦ, ὅθεν hal-ak = ἰχθύες· hal-ak-nak = ἰχθύσι· hal-ak-nál παρὰ τοῖς ἰχθύσι καὶ ἑφ. Ἐν ταῖς ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις ἡ κλίσις γίνεται μὲν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλὰ διὰ τὴν μᾶλλον ἀνεπτυγμένην ἑνότητα τῆς λέξεως τὰ πρότερον αὐτοτελῆ ἔτι στοιχεῖα, εἶτα δὲ μετὰ τοῦ στελέχους εἰς μίαν λέξιν συνενωθέντα, συνεχωνεύθησαν στενώτερον μετ' ἀλλήλων καὶ μετὰ τοῦ στελέχους. Τοῦ ἰδιάζοντος τῆς κλίσεως, δηλ. τῆς μεταβολῆς τῆς ῥίζης αὐτῆς πρὸς ἔκφρασιν τῆς σχέσεως, δὲν γίνεται χρῆσις εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν πτώσεων καὶ τῶν ἀριθμῶν· ἡ ἐπίτασις, ὡς ἡ συστολὴ ληκτικῶν τινων γραμμάτων τῶν στελεχῶν πρό τινων πτωτικῶν καταλήξεων, εἶναι σπανιωτάτη καὶ οὐχὶ οὐσιώδες χαρακτηριστικὸν τῆς πτώσεως· π. χ. ἡ γεν. ἄστεΓ-ος ἐκ τοῦ ἄστυ-δεικνύει ἐπίτασιν τοῦ στελέχους, ἡ γεν. πατρ-ὸς ἐκ τοῦ στελ. πατὲρ ἔχει συστολήν.

Καὶ ἐν ταῖς ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις προσαρτῶνται εἰς τὸ στέλεχος τοῦ ὀνόματος α') τὸ τὴν πτῶσιν δηλοῦν στοιχεῖον, ἀρχῆθεν ὂν πρόσφυσις· καὶ β') πλὴν τούτου ἐν τῷ πληθυντικῷ καὶ τὸ τὴν πληθὺν δηλοῦν σημεῖον· ὁ δυϊκὸς εἶναι εἶδος τοῦ πληθυντικοῦ.

Ἐν τῇ κλίσει πρέπει νὰ διακριθῶσιν οἱ ἀρχαιότατοι τύποι τῶν πτώσεων, ἐξ ὧν παρήχθησαν οἱ μεταγενέστεροι. Οὕτως ἡ πληθ. ὀργ. varkais ἐγένετο ἐκ τοῦ varkabhis, τοῦτο δὲ ἐκ τοῦ ἀρχαιοτέρου vark-a-bhi-sa. Ἐκ τούτων vark εἶναι ἡ ῥίζα, vark-a τὸ ὀνοματικὸν στέλεχος, σημαῖνον *λύκος*, -bhi- εἶναι ἡ πτωτικὴ πρόσφυσις, -sa δὲ τὸ σημεῖον τοῦ πληθυντικοῦ.

Ἐν τῇ παναρχαίᾳ ἐποχῇ μόνη ἡ ῥίζα vark ἦρκει εἰς δήλωσιν ὅλων τῶν σχέσεων τούτων· ἐφεξῆς ὅμως προσηρτήθησαν εἰς τὴν ῥίζαν ταύτην ὡς περαιτέρω προσδιορισμοὶ αἱ ἄλλαι ῥίζαι, αἵτινες τελευταῖον συνεφώνησαν καὶ συνεχωνεύθησαν μετ' αὐτῆς καὶ μετ' ἀλλήλων.

Ἐν ταῖς ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις ὁ ἀριθμὸς εἶναι *τριπλοῦς*· ὁ δυϊκὸς ὅμως εἶναι παραλλαγὴ τοῦ πληθυντικοῦ, ἥτις εὐκόλως πάλιν ἀπόλλυται ἐν ταῖς γλώσσαις. Ἄλλαι γλῶσσαι ἢ δὲν διακρίνουσιν ὅλως τὸν ἀριθμόν, ἢ μόνον ἑνικὸν ἢ πληθυντικόν, ἢ διακρίνουσιν αὐτὸν πολλαχῶς.

Κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν διὰ τῶν φθόγγων χαρακτηριζομένων *σχέσεων τῶν πτώσεων* αἱ γνωσταὶ γλῶσσαι διαφέρουσι μεγάλως. Πολλαὶ γλῶσσαι οὐδόλως χαρακτηρίζουσι τὴν σχέσιν τῶν πτώσεων, ἄλλαι ἐκφράζουσι ποικιλωτάτας σχέσεις διὰ λίαν ἀναλόγου τοῦ τῶν πτώσεων σχηματισμοῦ. Ἡ φιννικὴ γλῶσσα π. χ. ἔχει δεκατέσσαρας πτώσεις. Ἐὰν δὲ ἐν τῇ οὐγγρικῇ γλώσσῃ ὑπολογίσῃ τις τὰ ἐπιθέματα, γίνονται αἱ πτώσεις αὐτῶν ἔτι πολυαριθμότεραι. Εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν πτώσεων αἱ ἰνδογερμανικαὶ γλῶσσαι τηροῦσι συμμετρίαν ἀποφεύγουσαι μεγάλως τὴν ἔλλειψιν καὶ τὴν ὑπερβολήν· αὗται εἶχον ἀρχῆθεν *ὀκτὼ πτώσεις*, δηλ. ἐξέφραζον *ὀκτὼ σχέσεις* διὰ στοιχείων προσαρτωμένων εἰς τὸ στέλεχος τοῦ ὀνόματος, δηλ. *ὀνομαστικήν*, *αἰτιατικήν*, *τοπικήν*, *δοτικήν*, *ἀφαιρετικήν*, *γενικήν*, ἔτι δὲ δύο *ὀργα-*

Digitized

νικάς, αἵτινες ἐν ταῖς προκειμέναις γλώσσαις εἶναι βεβαίως ταὐτόσημοι, ἀρχῆθεν ὅμως εἶχον ἀναμφιβόλως διαφόρους τύπους μετὰ διαφόρου σημασίας.

Πλὴν τούτου τὸ ὄνομα ἐν ταῖς ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις γίνεται καὶ *ἐπιφώνημα*, δηλ τὸ στέλεχος μόνον τοῦ ὀνόματος, ὅπερ εἰσέτι δὲν εἶναι λέξις, ἐκφράζει ἀμέσως αἴσθημα ἢ θέλησιν κατ' εὐθεῖαν ὡς πρὸς τὴν σημασίαν τοῦ ὀνοματικοῦ στελέχους. Κατὰ ταῦτα ἡ *κλητικὴ* δὲν εἶναι πτῶσις, οὔτε λέξις μάλιστα· ὑπὸ τὴν στενωτέραν σημασίαν δὲν εἶναι, οὔτε συστατικὸν μέρος τῆς προτάσεως, ἀλλὰ μόνον ἐπιφώνημα.

Αἱ ὀκτὼ πτώσεις καὶ ἡ κλητικὴ μόνον ἐν τῷ ἑνικῷ ἀριθμῷ διακρίνονται ἐν ταῖς ἀρχαιοτάταις γλώσσαις τῆς ἡμετέρας γλωσσικῆς ὁμοφυλίας. Ἡ τοπικὴ καὶ δοτική, ἡ ἀφαιρετικὴ καὶ γενικὴ τοῦ ἑνικοῦ εἶναι λίαν πρὸς ἀλλήλας συγγενεῖς. Ἐν τῷ πληθυντικῷ τὰ σοιχεῖα τῶν πτώσεων εἶναι ἐν μέρει διάφορα τῶν τοῦ ἑνικοῦ. Ἐν αὐτῷ ἐλλείπει ἡ κλητικὴ ἀντικαθισταμένη ὑπὸ τῆς ὀνομαστικῆς. Ἔτι ἡ δοτικὴ καὶ ἀφαιρετικὴ ταὐτίζονται, ἀμφοτέραις ὁμοιάζει μεγάλως ἡ ὀργανικὴ ἔχουσα ἐν τῷ πληθυντικῷ μόνον ἕνα τύπον. Ὁ δυϊκὸς διακρίνει μόνον τρεῖς πτώσεις ά) ὀνομαστικὴν καὶ αἰτιατικήν. β') δοτικὴν, ἀφαιρετικὴν καὶ ὀργανικήν. γ') γενικὴν καὶ τοπικήν.

Λίαν ἐνωρὶς ἤρξατο ἐν ταῖς γλώσσαις ἡ ἀπώλεια τῶν πτωτικῶν τύπων, συγχωνευθεισῶν ἀνέκαθεν διαφόρων πτώσεων εἰς μίαν. Οὕτως ἐν τῇ Ἑλλ. π. χ. ἡ ἀφαιρετικὴ συνεχωνεύθη ἡ μετέβη εἰς τὴν γενικήν· ἡ ὀργανικὴ ἐν αὐταῖς ἤδη ταῖς ἀρχαιοτάταις γλώσσαις ἤρξατο νὰ ἐκλείπῃ, ἡ δὲ δοτικὴ καὶ τοπικὴ ἐταὐτίσθησαν. Παραπλήσιον συνέβη καὶ ἐν ἑτέραις γλώσσαις τοῦ ἡμετέρου γλωσσικοῦ κλάδου.

Οὐχὶ σπανίως μεταξὺ τοῦ ληκτικοῦ τοῦ στελέχους γράμματος καὶ τινων πτωτικῶν προσφύσεων εὑρηνται στοιχεῖα ἰδιότροπα, ἅτινα ἐν τοῖς οὐσιαστικοῖς ὀνόμασιν διακρίνονται, ὅτι δὲν εἶναι ἀρχαϊκά, ἐπειδὴ εἶναι διάφορα εἰς τὰς διαφόρους γλώσσας, ἐν μέρει δὲ εἰσῆλθον ἐν μεταγενεστέραις ἐποχαῖς τῆς γλώσσης. Ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ ἐποχῇ τῆς σανσκρίτης π. χ. ἡ γεν. πληθ. τοῦ στελέχους mātàr- ἦν πιθανῶς ἔτι mātràm πρβλ. Ἑλλ. μητέρ-ων καὶ ἐν μὲν τῇ σανσκρίτῃ τὸ στέλεχος τοῦ ὀνόματος εἶναι συνεσταλμένον, ὁ δὲ ἐν τῇ Ἑλλ. διατηρηθεὶς τύπος εἶναι mātar-ˉm· ἐν τῷ τύπῳ τούτῳ πλὴν τοῦ ὀνοματικοῦ στελέχους καὶ τῆς πτωτικῆς προσφύσεως οὐδὲν ἕτερον ὑπάρχει στοιχεῖον, ἐν ᾧ ἐν τῇ σανσκρίτῃ ἡ πτῶσις αὕτη εἶναι mātī'-n-ām, ἔνθα τὸ n εἶναι ἓν ἐκ τῶν συνηθεστάτων τούτων νεωτέρων παρεμβλημάτων. Τῇ Ἰνδογερμανικῇ ὅμως ἀρχεγόνῳ γλώσσῃ αἱ τοιαῦται ἐπεκτάσεις τοῦ ὀνοματικοῦ στελέχους εἶναι ὅλως ξέναι.

Ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα ἐν ταῖς ἀντωνυμίαις, ὧν τὸ στέλεχος πρό τινων πτωτικῶν προσφύσεων δέχεται ἐπέκτασίν τινα παραπλησίαν ἐν διαφόροις γλώσσαις τοῦ ἡμετέρου γλωσσικοῦ κλάδου, ἥτις κατάγεται βεβαίως ἐκ τῆς ἀρχεγόνου γλώσσης. Διὰ ταῦτα αἱ κλίσεις τῶν ἀντωνυμιῶν πρέπει νὰ ὑποτεθῶσιν ἰδιαιτέρως. Τούτων αὖθις διακρίνονται διὰ τὸν ἰδιαίτερον σχηματισμὸν αὐτῶν, δηλ. τὴν ἀλλαγὴν τοῦ στελέχους, αἱ προσωπικαὶ καὶ οὐδὲν γένος διακρίνουσαι ἀντωνυμίαι.

Ἡ κλίσις λοιπὸν εἶναι ά) τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν ἀντωνυμιῶν, καὶ β') τῶν προσωπικῶν καὶ οὐδὲν γένος ἐχουσῶν ἀντωνυμιῶν. Αἱ προσφύσεις τῶν πτώσεων εἶναι βεβαίως ἀρχῆθεν αἱ αὐταὶ πανταχοῦ, ἐπειδὴ ἡ σχέσις, ἣν δηλοῖ ἡ πτῶσις, εἶναι πανταχοῦ ἡ αὐτή. Διὰ τοῦτο ὑπάρχει μία μόνη κλίσις, αἱ δὲ διάφοροι κλίσεις, ἃς παρατηροῦμεν ἐν ταῖς προκειμέναις ἡμῶν γλώσσαις, ἐγένοντο κατὰ μέγιστον μέρος βραδύτερον, προελθοῦσαι ἐκ τῶν διαφόρων ληκτικῶν γραμμάτων τῶν διαφόρων ὀνοματικῶν στελεχῶν. Ἐν ταῖς ἀντωνυμίαις ἐναλλάσσονται, ὡς εἴρηται, καὶ τὰ στελέχη.

Περὶ γένους.

Αἱ Ἰνδογερμανικαὶ γλῶσσαι ἔχουσιν, ὡς γνωστὸν, τρία γένη, ἀρσ. θηλ. καὶ οὐδέτερον, ἐν ᾧ πολλαὶ γλῶσσαι οὐδόλως διακρίνουσι τὸ γένος εἰς τὸ ὄνομα, ἄλλαι δὲ ὡς αἱ κογγο-καφφρικαὶ ἐν τῇ νοτίῳ Ἀφρικῇ ἔχουσι περισσοτέρας διακρίσεις τοῦ γένους ἀναλόγως πρὸς τὰς ἡμετέρας. Ἰδιαίτερον φθογγικὸν στοιχεῖον εἰς δήλωσιν τοῦ γένους αἱ Ἰνδογερμανικαὶ γλῶσσαι δὲν ἔχουσιν, ἐκ δὲ τούτου δείκνυται προφανῶς ὅτι ἐν ἀρχαιοτέρᾳ ἐποχῇ τῆς Ἰνδογερμανικῆς ἀρχεγόνου γλώσσης δὲν διεκρίνετο τὸ γένος, βραδύτερον δὲ διὰ δευτερευόντων βοηθητικῶν μέσων ἀπεχωρίσθησαν τὰ γένη τῶν ὀνομάτων.

ά) Τὸ γένος δὲν δηλοῦται διὰ φθόγγου τινὸς ἐν ἁπάσαις σχεδὸν ταῖς πτώσεσι τῶν εἰς σύμφωνον ἢ δίφθογγον, ἔτι δὲ εἰς i καὶ u ληγόντων στελεχῶν. Εἰς τὰ a στελέχη τὸ θηλυκὸν ἐν ἁπάσαις σχεδὸν ταῖς πτώσεσιν ἔχει ἐπιτε-

Digitized by Google

ταμένον τὸ a εἰς ā, ἐνῷ τὸ ἀρσενικὸν καὶ οὐδέτερον μόνον εἰς ὀλίγας πτώσεις, οὕτω δὲ αἱ πλεῖσται πτώσεις τοῦ θηλυκοῦ διαφέρουσι. Καὶ ὅμως ἡ ἐπίτασις αὕτη τοῦ ληκτικοῦ τοῦ στελέχους a δὲν εἶναι ὅλως ξένη τῷ ἀρσενικῷ καὶ οὐδετέρῳ, οὐδὲ ἀνήκει ὅλως τῷ θηλυκῷ, τούτου δὲ ἕνεκα οὐδὲ πρέπει νὰ γίνηται λόγος κυρίως περὶ θηλυκῶν στελεχῶν εἰς ā. Εἴς τινας δὲ γλώσσας οἱ τύποι τῶν εἰς a στελεχῶν μετ' ἐπιτεταμένου τοῦ ληκτικοῦ τοῦ στελέχους εἶναι εὔχρηστοι καὶ ὡς ἀρσενικοί· π. χ. Λατ. advena, terri-gena, col-lega, Ἑλλ. πολίτη-ς, κριτή-ς, παιδο-τρίβη-ς. Στελέχη εἰς a μὴ ἐπιτεταμένον ἔχοντα τὸ ληκτικὸν τοῦ στελέχους θεωροῦνται καὶ θηλυκά· π. χ. Ἑλλ. ὁδό-ς, ἵππο-ς (θηλ. ἡ ἵππος, φοράδα καὶ τὸ ἱππικόν)· ἄ-λοχο-ς, θεό-ς (ἡ), νυό-ς (νύμφη), καὶ πλεῖστα ἕτερα· Λατ, nuru-s, (νύμφη), domu-s (οἶκος), humu-s (γῆ), malu-s (μηλέα), καὶ ἕτερα.

δ') Τὸ γένος δηλοῦται ἢ προσαρτωμένων μονίμως πτωτικῶν τινῶν προσφύσεων εἰς ὡρισμένον τι *γένος ἢ πτώσεως* γένους τινὸς ἀχρήστου μὲν οὔσης, ἀλλ' ἀντικαθισταμένης δι' ἑτέρας. Οὕτω διεκρίνετο ἤδη ἐν τῇ Ἰνδογερμανικῇ ἀρχεγόνῳ γλώσσῃ τὸ οὐδέτερον γένος τῶν ἀρσενικῶν καὶ θηλυκῶν ἐν τῇ ἑν. καὶ πληθ. ὀν, ἐν ᾧ ἐν τῇ ἑν. γεν. τοῦ ἀρσ. καὶ οὐδ. τῶν εἰς a στελεχῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τοιαῦτα στελέχη, διαφέρουσι τοῦ θηλυκοῦ. Οὕτω τὸ οὐδέτερον ἐν τῇ ὀν. καὶ αἰτ. πληθ. ἔχει τὴν εἰς τὰ ἔμψυχα γένη ξένην ἀρχικὴν πρόσφυσιν ā. π. χ. ἀρσ. καὶ θηλ. bharant-as, οὐδ. bhanrat-a, στέλ. bharant- φέρων· ἐν τῇ κλίσει τῶν ἀντωνυμιῶν ἡ ἑν. ὀν. καὶ αἰτ. τοῦ οὐδ. τὴν πρόσφυσιν -t-, ἐνῷ τὸ ἀρσ. καὶ θηλ. τὴν εἰς s. π. χ. οὐδ. ki-t, Λατ. qui-d· ἀρσ. καὶ θηλ. ki-s, Λατ. qui-s, τίς. Ἡ ἑν. γεν. τοῦ ἀρσ. καὶ οὐδ. τῶν εἰς a στελεχῶν ἔχει πτωτικὴν κατάληξιν -sja, ἡ τοῦ θηλυκοῦ ὅμως τὴν συνήθη εἰς s λήγουσαν πρόσφυσιν τῆς γενικῆς. Ἀντὶ τῆς ἑν. ὀνομ. τὸ οὐδέτερον ἔχει τὴν αἰτ. ἢ τὸ ἁπλοῦν στέλεχος· ἑν. αἰτ. καὶ ὀν. τοῦ οὐδ. nava-m, Λατ. novo-m· ἑν. ὀν. τοῦ ἀρσ. nava-s Λατ. novo-s, θηλ. nava-(s), Λατ. nova· ἑν. αἰτ. ὀν. τοῦ οὐδ. madhu, μέθυ, καὶ ἕτερα. Παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ὅμως τὰ felic-s, fēcen(t)-s, viru-s, volgu-s ἐθεωροῦντο καὶ ὡς οὐδέτερα εἰ καὶ ἔχοντα τὸ s τῆς ὀνομαστικῆς.

Βραδύτερον μετὰ τὴν διάσχισιν καὶ τὸν χωρισμὸν τῶν γλωσσῶν τὸ μέσον τοῦτο τῆς τοῦ γένους διακρίσεως ἐξετάθη περισσότερον.

γ') Βραδύτερον ἔτι εἰς τινας τῶν ἐκ τῆς ἰνδογερμανικῆς ἀρχεγόνου γλώσσης παραχθεισῶν γλωσσῶν εἰσήχθη ἡ πρό τινων πτώσεων φαινομένη μεταγενεστέρα ἐπέκτασις τοῦ στελέχους εἰς δήλωσιν τοῦ γένους, ὡς ἐν τῇ σανσκρίτῃ, ἑν. γεν. τῶν εἰς -i- καὶ u στελεχῶν ἀρσ. sunā's, ἀρχαιότ. sunv-a'ς, θηλ. ha'n-s ἢ ha'n-vas, οὐδ. ὅμως ma'dhu-n-as μετὰ τῆς διὰ τοῦ n ἐπεκτάσεως.

δ') Νεωτάτη εἶναι ἔτι ἡ διάφορος φθόγγων μεταβολὴ τῶν αὐτῶν κατ' ἀρχὰς τύπων εἰς διάκρισιν τοῦ γένους, ὡς ἐν τῇ σανσ. ἡ πληθ. αἰτ. τοῦ ἀρσ. καὶ θηλ. τῶν φωνηεντολήκτων στελεχῶν χωρίζεται· π. χ. pa'ti-n ἀντὶ τοῦ *pati-ms, ἀλλὰ bhū'ti-s ἐπίσης ἀντὶ τοῦ *bhūti-ms· ἑλλ. ἑν. ὀν. ἱππότη-ς (ἀρσ. παρ' Ὁμ. ἱππότα), ἀλλὰ καὶ ἀρετὴ θηλ. ἄνευ τοῦ s. Ἐν τῇ ἀρχ. λατ. ἡ ἑν. ἀφαιρ. τοῦ ἀρσ. καὶ οὐδ. εἶναι novō-d, θηλ. novā-d, ἀμφοτέρων δὲ ὁ ἀρχ. τύπος εἶναι navā t.

ε') Ὅτι στελέχη τινὰ ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ ἤδη ἐποχῇ τῆς γλώσσης ἀνήκουσιν ἀποκλειστικῶς σχεδὸν εἰς τὸ ἓν ἢ τὸ ἄλλο γένος, ὡς τὰ ἀφῃρημένα εἰς -ti- εἰς τὸ θηλυκὸν, τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς σημασίας αὐτῶν, διὸ καὶ οὐδεὶς λόγος περὶ τούτου ἐνταῦθα. Κατὰ τὰς μεταγενεστέρας ὅμως περιόδους τοῦ γλωσσικοῦ βίου ὡρίσθησαν καὶ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐπαγιώθησαν τύποι τινὲς στελεχῶν δι' *ἕκαστον* γένος ἰδίᾳ, καὶ μάλιστα διὰ τὸ θηλυκόν, οὕτω δὲ ἐσχηματίσθη νέον εἶδος δηλωτικὸν τοῦ γένους δι' αὐτοῦ τοῦ ὀνοματικοῦ στελέχους. Οὕτω πρὸ πάντων τὰ εἰς -ja στελέχη· π. χ. σανσ. dēvī' (θεά), δηλ. *dēvjā, στέλ. dēvja- ἐνῷ τὸ ἀρσ. dēvja-s δὲν εἶναι εὔχρηστον, ἀλλὰ μόνον τὸ ἀρχαιότερον dēva'-s (θεός)· dātrī', δηλ. *dātrja, στέλ. dātrja- ἐκ τοῦ *datarja- ἀντὶ τοῦ ἀρχαιοτέρου καὶ εἰς τὰ τρία γένη κοινοῦ dā-tar-, ἑλλ. δότειρα, δηλ. *δότερϳα, ἄνευ ἀρσ. δότειρ-ος, ἀλλὰ δοτήρ, ἀρχ. καὶ σανσ. dā-tar-· σανσ. svādvī', δηλ. *svadv-ja, ἑλλ. ἡδεῖα, δηλ. svādar-jā, ἀρχαιότερον svāda'-s, ἡδὺ-ς καὶ ἀντὶ θηλυκοῦ ἐν χρήσει ὄντος· λατ. vic-tr-ic- μόνον ὡς θηλ., ἐνῷ τὸ ἀρσ. εἶναι vic-tor-· ἑλλ. αὐλητρίδ- (θηλ. αὐλητρίς), ἐνῷ τὸ ἀρσ. εἶναι αὐλητήρ-, καὶ ἕτερα.

Περὶ τῶν ληκτικῶν γραμμάτων τῶν ὀνοματικῶν στελεχῶν.

Τὰ ληκτικὰ τῶν ὀνοματικῶν στελεχῶν γράμματα ἐπιδρῶσι τὰ μάλιστα εἰς τὴν κλίσιν,

Digitized by Google

διότι αὐτὰ μόνον μεταβάλλονται, ἐνῷ αἱ καταλήξεις τῶν πτώσεων εἶναι πανταχοῦ αἱ αὐταί· τούτου δ' ἕνεκεν ὁ λόγος εἶναι οὐχὶ περὶ *διαφόρων κλίσεων*, ἀλλὰ μόνον περὶ *διαφόρων στελεχῶν*. Διατάσσομεν ὅθεν αὐτὰ ἐνταῦθα κατὰ τὰ ληκτικὰ αὐτῶν γράμματα, ἐπειδὴ αὐτὰ συνάπτονται μετὰ τῶν πτωτικῶν καταλήξεων, κατὰ δὲ τὴν ἰδιότητα αὐτῶν παθαίνονται ὑπ' αὐτῶν.

Τὰ ληκτικὰ τῶν στελεχῶν γράμματα εἶναι σύμφωνα ἢ φωνήεντα, ὧν τὰ πρῶτα εὐκόλως ἀποβάλλονται ἐν ταῖς γλώσσαις ἀκολουθοῦντα τὴν ἀναλογίαν τῶν φωνηεντολήκτων. Τὰ συμφωνόληκτα στελέχη ἐν πολλαῖς γλώσσαις πάσχουσι πρό τινων πτωτικῶν προσφύσεων συστολὴν ἢ ἔκτασιν τῆς ληγούσης αὐτῶν, ἐφ ᾧ καὶ διαιροῦνται εἰς *στελέχη ἀμετάβλητα* καὶ *μεταβλητά*. Εἰς τὰ σύμφωνα προσεγγίζουσι μάλιστα τὰ φωνήεντα u καὶ i εὐκόλως μεταβαίνοντα εἰς v καὶ j. Εἰς τὰ συμφωνόληκτα ὅθεν τάσσονται τὰ εἰς δίφθογγον λήγοντα· π. χ. εἰς āu ἢ āv καὶ τὰ εἰς u καὶ i στελέχη μετὰ συνεσταλμένου ἢ ἐκτεταμένου φωνήεντος. Τῶν εἰς a στελεχῶν τῶν συνηθεστάτων εἰς τὰς ἡμετέρας γλώσσας, τὸ a οὐδέποτε ὑποχωρεῖ εἰς σύμφωνον, τούτου δὲ ἕνεκα ἵστανται ἀπέναντι ὅλων τῶν ἄλλων διὰ τὰς ἰδιαιτέρας αὐτῶν ἰδιότητας.

Οὐχὶ σπανίως διάφορα στελέχη ἐν ταῖς προκειμέναις ἡμῶν γλώσσαις συμπληροῦνται εἰς διαφόρους πτώσεις· π. χ. σανσ. a'sthi- καὶ astha'n- (νεοελ. ἐν Ἠπείρῳ ἀστὰν τὸ ςέρνον τῆς ὄρνιθος), οὐδ. ὀστοῦν.

Α') *Στελέχη συμφωνόληκτα.*

ά) *Ἀμετάβλητα* λήγοντα εἰς τὸ τελευταῖον σύμφωνον τῆς ῥίζης αὐτῶν· π. χ. ἀρχ. vāk-, σανσ. vāk, ἑλλ. ὀπ-, λατ. voc- μεταβαίνει ὡς καὶ ὅλα τὰ συμφωνόληκτα στελέχη εἰς i.

β') *Στελέχη εἰς* -as- ὧν ἡ πρὸς σχηματισμὸν τοῦ στελέχους πρόσφυσις πρὸ τῶν πτωτικῶν καταλήξεων μεταβάλλεται μόνον χάριν τῆς εὐφωνίας· π. χ. manas- οὐδ., dusmanas-, ἀρσ. καὶ θηλ. δυσ-μενές· σανσ. οὐδ. -manas ἀρσ, θηλ. dur'-manas- (δυσμενής), ἑλλ. μένος, ἀρσ. θηλ. δυσ-μενές-. λατ. οὐδέτ. genos, gener-, ἀρσ. cinis, ciner-, θηλ. arbos-, arbor-· ἐπιθ. vetus, veter-.

γ') *Στελέχη εἰς* n, ἅτινα ὑπόκεινται εἰς πλείονας μεταβολάς· π. χ. ἀρσ. ἀρχ. akman- (λίθος, οὐρανός), σανσ. acman- (λίθος), ζενδ. açman (οὐρανός)· ἑλλ. ποιμέν-, τέκτον- μέλαν-· λατ. homen-, sermōn-, οὐδ. ἐν τῇ ἑλλ. μόνον εἰς τὰ ἐπίθετα, ὡς τάλαν-, τέρεν-, πέπον-, λατ. nomen-.

δ) *Στελέχη εἰς-ant-ans-*τῆς ἐνεργ, μετοχῆς καὶ τοῦ συγκριτικοῦ, ταῦτα ὑπόκεινται εἰς ἔτι μείζονας μεταβολὰς, ἀποβάλλουσι μάλιςα τὸ n, εἰς τινα τὸ t ἀντικαθίσταται ὑπὸ τοῦ s τιθεμένου τοῦ μὲν s πρὸ φωνηέντων, τοῦ δὲ t πρὸ συμφώνων. Ἐνταῦθα ἀνήκουσιν αἱ μετοχαὶ τοῦ ἐνεργ. ἐνεστ. καὶ μέλλ. π. χ. ἀρσ. ἀρχ.- bharant-, σανσ. bhárant-, ἑλλ. φέροντ-, λατ. ferent-· ἔτι ἡ μετ. τοῦ ἐνεργ. παρακειμένου π. χ. ἀρχ. vivid-vant-, σανσ. vidvant- καὶ vidváns-ἑλλ. ϜειδϜοτ-.

ε) *Στελέχη εἰς r* π. χ. ἀρχ. ἀρσ. dātar-bhrātar-, (ἀδελφὸς, φρήτωρ), θηλ. mātar-, σανσ. datár-, bhrātar-, mātár-, ἑλλ. δοτῆρ-, πατέρ-, μητέρ-, λατ. datōr-,pater-, māter-.

Β') *Στελέχη φωνηεντόληκτα.*

ά) *Στελέχη εἰς δίφθογγον λήγοντα*· π. χ. ἀρχ. nau-· σανσ. nāu'-· ἑλλ. ναῦ-.

β') *Στελέχη εἰς μακρὸν* u, ī. Ταῦτα εἶναι νεώτερα ὡς καὶ ἡ ἔκτασις τοῦ φωνήεντος, εἰς ἣν βασίζονται· π. χ. ἀρχ. bhru- σανσ. bhrū. ἑλλ. ὀφρύ-· λατ. su- (sus ὗς), πρὸ φωνήεντος sū, μεταβαίνοντα ὡς αἱ συμφωνόληκτοι εἰς τὸν εἰς i τύπον.

γ') *Στελέχη εἰς* u· π. χ. ἀρχ. ἀρσ. καὶ θηλ. sunu-· σανσ. ἀρσ. suni'- (υἱός)· ἑλλ. ἀρσ. νέκυ-, θηλ. γένυ-, ἐπίθ. γλυκὺ- λατ. fructu-, οὐδ. ἀρχ. madhū· σανσ. ma'dhu- (μέλι, οἰνόμελι)· ἑλλ. μέθυ-· λατ. pecu-.

δ') *Στελέχη εἰς* i· π. χ. ἀρχ. ἀρσ. θηλ. avi-· σανσ. ἀρσ. θηλ. a'vi-s, θηλ. bhū'ti-· Ἑλλ. ὀϊ-, φύσι-· Λατ. ovi-. ἀρσ. ἀρχ.pati-σανσ. pāti-· Ἑλλ. πόσι-· Λατ. hosti- οὐδ. σανσ. vāri- (ὕδωρ). Ἑλλ. (σπανίως) ἴδρι- (ἐπίθ. γνώστης)· Λατ. mari- (mare θάλασσα).

ε) *Στελέχη εἰς* a· π. χ. ἀρχ. ἀρσ. akva-· σανσ. àçva-· Ἑλλ. ἵππο-· Λατ. equo-· οὐδ. ἀρχ. juga-· σανσ. jugà-· Ἑλλ. ζυγό-· Λατ. jugo- θηλ. τὸ πλεῖστον μετ' ἐπιτεταμένου a ἀρχ. akva · σανσ. àçva-· Ἑλλ. ζευκτό-, ζευκτή-, χωρᾷ-, χωρᾱ-· Λατ. equa-.

Περὶ σχηματισμοῦ τῶν πτώσεων.

Ἐνικὴ ὀνομαστική. Τὰ μὲν ἀρσενικὰ καὶ θη-

Digitized by

λυκὰ προσαρτῶσι τὸ πτωτικὸν σημεῖον s εἰς τὸ τέλος τοῦ στελέχους, τὰ δὲ οὐδέτερα ἀντικαθιστῶσι τὴν ὀνομ. διὰ τῆς αἰτιατικῆς. Τὸ s τῆς ὀνομαστικῆς εἶναι ἀναμφιβόλως λείψανον τῆς ἀντωνυμικῆς ῥίζης sa (δεικτικὴ ἀντ. ἐν. ὀν. ἀρσ. ἐν τῇ σανσ. καὶ γοτθ. sa, Ἑλλ. ὁ· θηλ. σανσ. sā, γοτθ. sō, Ἑλλ. ἡ)· τὸ οὐδ. καὶ ὅλαι αἱ λοιπαὶ πτώσεις ἔχουσιν ἑτέραν ἀντωνυμικὴν ῥίζαν ta· ὁ, ἡ, τὸ, γοτθ. sa, sō, tha-ta· σανσ. sa, sā, ta-t. τοῦτο δὲ τὸ t δεικνύει, ὡς λείψανον τοῦ ta ἐν τῇ ἀντωνυμικῇ κλίσει, τὴν ἐν. καὶ αἰτ. τοῦ οὐδ. πρβλ. ὀν. τοῦ ἀρσ. καὶ θηλ. τοῦ ἀρχ. ki-s, οὐδ. ki-t Λατ. qui-s οὐδ. qui-t, qui-d. Ἐπειδὴ δὲ τὸ s καὶ t ὡς πτωτικὰ στοιχεῖα ἐναλλάσσονται ἀκριβῶς ὡς καὶ ἐν ταῖς ἀντωνυμίαις αὐταῖς sa καὶ ta, πιθανώτατα ἀμφότερα εἶναι τὰ αὐτά. Ἐκ τούτου ἀποδείκνυται συγχρόνως, ὅτι αἱ πτώσεις τῶν Ἰνδογερμανικῶν γλωσσῶν ἐγένοντο ἐκ ῥιζῶν ἐπιτιθεμένων τὸ πάλαι. Οἵαι δέ εἰσιν αἱ τῶν πτώσεων ἑκάστων καταλήξεις ἐν τῇ Ἰνδογ. ἀρχ. γλώσσῃ, τῇ σανσκριτικῇ, Ἑλληνικῇ καὶ Λατινικῇ, δεικνύεται ἰδίᾳ ἐν τοῖς προστιθεμένοις πίναξιν.

Συγκριτικοὶ πίνακες τῆς κλίσεως τῶν ὀνομάτων.

Α') Συμφωνόληκτα στελέχη.

1. *ἀμετάβλητα στελέχη.*

	Ἰνδογ. ἀρχ. γλ.	*Σανσ.*	*Ἑλλ.*	*Λατ.*
Στέλ.	vāk- θηλ.	vak- θηλ.	ὀπ- θηλ.	vōc(vōci-) θηλ.
Ἑν.				
ὀν.	vāk-s	vak	ὀπ-ς	vōc-s
αἰτ.	vāk-am	vā'k'-am	ὀπ-α	(voc-em)
ἀφ.	vak-at			(vōcē-d)
γεν.	vāk-as	vāk'-a's	ὀπ-ός	vōc-is
τοπ.	vāk-i	vak'-i	ὀπ-ί	(vōcī)
δοτ.	vāk-ai	vāk'-e'		
ὀργ. ἁ.	vāk-ā	vak'-ā'		
ὀργ. β'.	vāk-bhi		(ὀπό-φι?)	
κλητ.	vāk	vak		
Δυϊκ.				
ὀν. αἰτ.	vāk-(s)ās	vā'k'-ā,-āu	ὀπ-ε	
γεν. τοπ.	vāk-aus?	vāk-ō's		
δοτ. ἀφ. ὀργ.	vāk-bhjāms	vāg-bhjā'm	(ὀπο-ἰν)	
Πληθ.				
ὀν.	vāk-(s)a-s	vā'k-as	ὀπ-ες	(vōcē-s)
αἰτ.	vak-am-s	vā'k'-as	ὀπ-ας	(vōcē-s)
γεν.	vāk-(s)ām-(s)	vāk'-a'm	ὀπ-ῶν	vōc-um
τοπ.	vāk-sva-(s)	vāk-s,'u'	ὀπ-οί	
δοτ. ἀφ.	vāk-bhjam-s	vāg-bhja's		(vōci-bus)
ὀργ.	vāk-bhi-s	vāg-bhi's	(ὀπό-φιν?)	

Digitized by

2. *Στελέχη εἰς* -as-.

	Ἰνδογ. ἀρχ. γλ.	*Σανσ.*	*Ἑλλ.*	*Λατ.*
Στέλ.	manas- οὐδ.	mȧnas- οὐδ.	μένος, μένες- οὐδ.	genus, genes-
	dus-manas- ἀρ. θ.	dur-manas ἀ. θ.	δυσμενές- ἀ. θ.	(generi) οὐδ.
				vetus, vetes-
				(veteri) ἀ.θ.οὐδ.
Ἑν.				
ὀν.	dus-manas-s ἀ. θ.	dur-manā̆s ἀ. θ.	δυσ-μενής ἀ. θ.	vetus ἀ. θ. οὐδ.
				arbō̆s θ.
αἰτ.	manas οὐδ.	ma'nas οὐδ.	μένος οὐδ.	genus οὐδ.
	dus-manas-am ἀ.θ.	dur-manas-am ἀ. θ.	δυσ-μενέσ-α-μενῆ	(veter-em) ἀ. θ.
ἀφ.	manas-at		ἀ. θ.	(generē̆-d)
γεν.	manas-as	ma'nas-as	*μενεσ-ος, μένους	gener-os, ge-
				ner-us-is
τοπ.	manas-i	ma'nas-i	*μένεσ-ι, μένει	(generī̆)
δοτ.	manas-ai	ma'nas-e		
ὀργ. ά.	manas-ā̆	ma'nas-ā̆		
ὀργ. β'.	manas-bhi		μένεσ-φι	
κλ.	manas	ma'nas	μενος οὐδ.	genus
			δυσ-μενές ἀ. θ.	
Δυϊκ.				
ὀν. αἰτ.	dus-manas-(s)ā̆s,	ma'nas-i οὐδ.	*μενέσ-ε-μένη	
	ἀ. θ. οὐδ. ?	dur-manas-ā̆,-ā̆n ἀ. θ.	*δυσ-μενέσ-ε	
γεν. τοπ.	manas-aus?	ma'nas-os	*μένῆ	
δ. ἀφ. ὀρ.	manas-bhjā̆ms	ma'nō̆-bhjā̆m	(*μενίσο-ιν	
			μενοῖν)	
Πληθ.				
ὀν.	dusmanas-(s)a-s	dur-manas-as ἀ. θ.	*δυσ-μενέσ-ες,	(veterē̆-s) ἀ. θ.
	ἀ. θ.		-μενεῖς	
αἰτ.	manas-ā̆ οὐδ.	ma'nā̆s-i οὐδ.	*μενεσ-α, μένη	gener-a οὐδ.
	dus-manas-am-s	dur-manas-as ἀ. θ.	*δυσ-μενέσ-ας	(veterē̆s ἀ. θ.)
	ἀ. θ.		-μενεῖς ἀ. θ.	
γεν.	manas-(s)ā̆m-(s)	ma'nas-ā̆m	*μενέσ-ων, μενῶν	gener-um
τοπ.	manas-sva-(s)	ma'nas-su, ma'na-su,	μένεσ-σι, μένε-σι	
δοτ. ἀφ.	manas-bhjam-s	ma'nō̆-bhjas		(generi-bus)
ὀργ.	manas-bhi-s	ma'nō̆-bhis	*μένεσ-φι?	

Digitized by Google

3. *Στελέχη εἰς* -n-.

	Ἰνδογ. ἀρχ. γλ.	*Σασσ.*	*Ἑλλ.*	*Λατ.*
Στελ.	akman- ἀ.	áçman- ἀρ.	ποιμέν- ἀ.	homen- (homini-) ἀ.
	gnāman- οὐδ.	nāman- οὐδ.	τάλαν- ἐπίθ.	nomen-(nomini-)οὐδ
Ἑν.				
ὀν.	akman-s	áçmā	ποιμὴν	homō
αἰτ.	akman-am ἀ.	áçmān-am ἀ.	ποιμέν-α ἀ.	(homin-em) ἀ.
	gnāman οὐδ.	nāma οὐδ.	τάλαν οὐδ.	nōmen οὐδ.
ἀφ.	gnāman-at			
γεν.	gnāman-as	áçman-as	ποιμέν-ος	homin-is
		nā′mn-as		
τοπ.	gnāman-i	áçman-i	ποιμέν-ι	
		nāmn-i, nā′man-i		
δοτ.	gnāman-ai	áçman-ē		(hominī)
		nāmn-e		
ὀργ. ἀ.	gnāman-ā	áçman-ā		
ὀργ. β′.	gnāman-bhi	nāmn-ā	(*ποιμενό-φι)	
κλητ.	gnāman	áçman		
		nāman, nā′ma		
Δυϊκ.				
ὀν. αἰτ.	akman-(s) ās οὐδ. ?	áçmān-ā-āu	ποιμέν-ε	
		nā′mn-ī, nā′man-i		
γεν. τοπ.	gnāman-aus?	áçman-ōs		
		nā′mn-ōs		
δοτ. ἀφ. ὀργ.	gnāman-bhjāms	áçma-bhjām	(ποιμένο-ιν)	
		nāma-bhjām		
Πληθ.				
ὀν.	akman(s) a-s ἀ.	áçmān-as	ποιμέν-ες	(homin-ēs)
αἰτ.	akman-am-s ἀ.	áçman-as	ποιμέν-ας	(homin-ēs) ἀ.
	gnāman-ā οὐδ.	nā′mān-i	τάλαν-α	nomin-a οὐδ.
γεν.	gnāman-(s) ām-(s)	áçman-ām	ποιμέν-ων	homin-um
		nāmn-ām		
τοπ.	gnāman-sva-(s)	áçma-su	ποιμέ-σι	
		náma-su		
δοτ. ἀφ.	gnāman-bhjam-s	áçma-bhjas		homini-bus
		nā′ma-bhjas		
ὀργ.	gnāman-bhi-s	áçma-bhis	(*ποιμενό-φιν)	
		nā′ma-bhis		

Digitized by

4. ά.) *Στελέχη εἰς* -ant-.

	Ἰνδογ. ἀρχ. γλ.		*Σανσ.*	*Ἑλλ.*	*Λατ.*
Στελ.	bharant- ἀ. θ. οὐδ.		bharant- ἀ. οὐδ.	φέροντ- ἀ. οὐδ.	ferent- (ferenti-) ἀ. θ. οὐδ.
Ἑν.					
ὀν.	bharant-s		bháran	φέρων	ferens ἀ. θ. οὐδ.
αἰτ.	bharant-am ἀ. θ.		bhárant-am ἀ.	φέροντ-α ἀ.	(ferent-em ἀ. θ.)
	bharant οὐδ.		bhárat οὐδ.	φέρον οὐδ.	ferens οὐδ.
ἀφ.	bharant-at				(ferentē-d)
γεν.	bharant-as		bhárat-as	φέροντ-ος	ferent-is
τοπ.	bharant-i		bhárat-i	φέροντ-ι	(ferentē)
δοτ.	bharant-ai		bhárat-ē		
ὀργ. ά	bharant-ā		bha'rat-ā		
ὀργ. 6'.	bharant-bhi			(*φεροντό-φι)	
κλητ.	bharant		bha'ran		
			bha'rat οὐδ.		
Δυϊκ.					
ὀν. αἰτ.	bharant-(s) ās-,	(?)	bhárant-ā,-āu ἀ.	φέροντ-ε	
γεν. τοπ.	bharant-aus?		bharant-ī οὐδ.		
			bha'rat-ōs		
δ. ἀφ. ὀργ.	bharant-bhjāms		bharad-bhjām	(φερόντο-ιν)	
Πληθ.					
ὀν.	bharant-(s) a-s		bha'rant-as	φέροντ-ες	(ferentē-s)
αἰτ.	bharant-am-s ἀ. θ.		bha'rat-as ἀ.	φέροντ-ας ἀ.	(ferentē-s ἀ. θ.
	bharant-ā οὐδ.		bharant-i οὐδ.	φέροντ-α οὐδ.	ferenti-a οὐδ.)
γεν.	bharant-(s)ām-(s)		bha'rat-ām	φερόντ-ων	*ferent-um
τοπ.	bharant-sva-(s)		bha'rat-su	φέρου-σι	(ferenti-um)
δοτ. ἀφ.	bharant-bhjam-s		bha'rad-bhjas		(ferenti-bus)
ὀργ.	bharant-bhi-s		bha'rad-bhis	(*φεροντό-φιν)	

Digitized by Google

4. β'.) Στελέχη εἰς -vant-, -vāns-, -ant-, -ans- *τῆς μετ. τοῦ ἐνεργ. παραχειμένου (ἐν τῇ Λατ. ἐλλείπει).*

	Ἰνδογ. ἀρχ. γ.λ.	*Σανσ.*	*Ἑλλ.*
Στέλ.	vividvant- ἀ. θ. οὐδ.	vidvant- vidvans-, ἀ. οὐδ.	FειδϜοτ-, ἀ. οὐδ.
Ἑν.			
ὀν.	vividvant-s	vidvān	εἰδώς
αἰτ.	vividvant-am ἀ. θ.	vidās-am	εἰδότ-α ἀ.
	vividvant οὐδ.	vidvàt οὐδ.	εἰδός οὐδ.
ἀφ.	vividvant-at		
γεν.	vivadvant-as	vidûsᵛ-as	εἰδότ-ος
τοπ.	vividvant-i	vidûsᵛ-i	εἰδότ-ι
δοτ.	vividvant-ai	vidûsᵛ-ē	
ὀργ. ἀ.	vividvan-tā	vidûsᵛ-ā	
ὀργ. β'.	vividvant-bhi		
κλ.	vividvant	vidvam ἀ.	
Δυϊκ.		vidvat οὐδ.	
ὀν. αἰτ.	vividvánt-(s)ās ἀ. θ.	vidvā'ṣ-ā, āu ἀ.	εἰδότε
	οὐδ. ?	vidûsᵛ-i οὐδ.	
γεν. τοπ.	vividvant-aus?	vidûsᵛ-ōs	
δοτ. ἀφ. ὀργ.	vividvant-bhjāms	vidvàd-bhjāṃ	(εἰδότο-ιν)
Πληθ.			
ὀν.	vividvant-(s)a-s	vidvās-as	εἰδότ-ες
αἰτ.	vividvant-am-s ἀ. θ.	vidûsᵛ-as ἀ.	εἰδότ-ας ἀ.
	vividvant-ā οὐδ.	vidvās-i οὐδ.	εἰδότ-α οὐδ.
γεν.	vividvant-(s)ām-(s)	vidûsᵛ-ām	εἰδότ-ων
τοπ.	vividvant-sva-(s)	vidvát-su	εἰδό-σι
δοτ. ἀφ.	vividvant-bhjam-s	vidvât-bhjas	
ὀργ.	vtvidvant-bhis	vidvàd-bhis	

Digitized by Google

4. γ'.) *Στελέχη τῶν παραθετικῶν εἰς* -jans-

	Ἰνδ. ἀρχ. γλ.	*Σανσ.*	*Ἑλλ.*	*Λατ.*
Στέλ.	maghjans- ἀ. θ. οὐδ.	mâhīj̄ās- ἀ. οὐδ.	μειζον	māiōr
Ἑν.			(*—μεγ-jον) ἀ. οὐδ.	(maiori)
ὀν.	maghjan-s	mâhijan	μείζων	māiōr
αἰτ.	maghjans-am ἀ. θ.	mâhijas-am ἀ.	μείζον-α, μείζω ἀ. θ.	(māiorē-m ἀρσ. θ.)
	maghjans οὐδ.	mâhijas οὐδ.	μειζον οὐδ.	māius οὐδ.
ἀφ.	maghjans-at			(māiōrē-d)
γεν.	maghjans-as	māhijas-as	μείζον-ος	māiōr-is
τοπ.	maghjans-i	mâhīj̄as-i	μείζον-ι	(māiōri)
δοτ.	maghjans-ai	mâhīj̄as-ē		
ὀργ. ἀ.	maghjans-ā	mâhī-j̄ās-ā		
ὀργ. θ'.	maghjans bhi			
Δυϊκ.				
ὀν. αἰτ.	maghjans-(s) ās ἀ. θ.	mâhīj̄ās-ā, -au ἀ. mâhijas-ī οὐδ.	μείζον-ε	
γεν. τοπ.	maghjans-aus?	mâhijas-ōs		
δ. ἀφ. ὀργ.	maghjans-bhjāms	mâhijō-bhjām	(μειζόνο-ιν)	
Πληθ.				
ὀν.	maghjans-(s) a-s	mâhīj̄ās-as	μείζον-ες μείζους	(māiōrē-s)
αἰτ.	maghjans- am-s ἀ. θ.	mâhijas-as ἀ.	μείζον-ας μείζους ἀ. θ.	(māiōrē-s ἀ. θ.)
	maghjans-ā οὐδ.	mâhijas-ī οὐδ.	μείζους-α μείζω οὐδ.	māiōr-a οὐδ.
γεν.	maghjans- (s) ām- (s)	mâhijas-ām	μειζόν-ων	māiōr-um
τοπ.	maghjans -sva- (s)	mâhijas-su, -ja$^{0}_{0}$-su	μείζο-σι	
δοτ. ἀφ.	maghjans -bhjam-s	mâhijō-bhjas		(māiōri-bus)
ὀργ.	magbjans-bhi-s	mâhijō-bhis		

Digitized by Google

5. ά) *Λέξεις συγγενείας δηλωτικαὶ εἰς* -tar- *ἀρχικῶς ταὐτὰ τοῖς ἀμέσως ἑπομένοις.* 5, 6')

	Ἰνδ. ἀρχ. γλ.	*Σανσ.*	*Ἑλλ.*	*Λατ.*
	Στέλ. mātar- ά. θ.	mata'r θ. pita'r- ά.	μητέρ- θ.	māter- (matri-) θ.
Ἑν.				
ὀν.	mātar-s	mātā' θ. pitā' ά.	μήτηρ	mātēr, -ter
αἰτ.	mātara-m	māta'r-am	μητέρ-α	(mātre-m)
ἀφ.	mātar-at			(mātrē-d)
γεν.	mātar-as	mātu'-s, ἀρχ. mātr-as	μητέρ-ος μητρ-ός	mātr-is
τοπ.	mātar-i	māta'r-i	μητρ-ί	(mātr-i)
δοτ.	mātar-ai	mātr-ē'		
ὀργ. ά.	mātar-ā	matr-ā'		
ὀργ. θ'.	mātar-bhi			
κλ.	mātar	mā'tar	μῆτερ	māter
Δυϊκ.				
ὀν. αἰτ.	mātar-(s)ās	māta'r-a, -āu	μητέρ-ε	
γεν. τοπ.	mātar-aus?	mātr-ō's		
δ. ἀφ. ὀρ.	mātar-bhjāms	mātr'-bhjām	(μητέρο-ιν)	
Πληθ.				
ὀν.	mātar(s)a-s	māta'r-as	μητέρ-ες	(mātrē-s)
αἰτ.	matar-am-s	mātr̄'-s θ. pitr̄'-n ά. ἀρχ. pita'r-as	μητέρα-ς	(mātrē-s)
γεν.	mātar-(s)ām-s	mātr̄'-n-am ἀρχ. mātr-ā'm	μητέρ-ων	mātr-um
τοπ.	mātar-sva-(s)	mātr'-s'u	μητρά-σι	
δοτ. ἀφ.	mātar-bhjam-s	mātr'-bhjas		(matri-bus)
ὀργ.	mātar-bhi-s	mātr'-bhis		

Digitized by Google

5. *δ') Ὀνόματα τὸν ἐργαζόμενον δηλοῦντα εἰς* -tar-.

Ἰνδ. ἀρχ. γλ.	*Σανσ.*	*Ἑλλ.*	*Λατ.*
Στέλ. dātar- ἀ. θ. Κλίνονται ὡς τὸ προηγούμενον ἐν 5, ἀ. Ἐὰν δὲ ταῦτα κεῖνται ἀντὶ οὐδετέρων, τότε λαμβάνουσι τὰς καταλήξεις τοῦ γένους τούτου).	dāta'r- ἀ. οὐδ.	δοτήρ- ἀ.	datōr- ἀ. (datōri)
Ἑν.			
ὀν.	dātā' ἀ.	δοτήρ	datōr-tor
αἰτ.	dātā'r-am ἀ. dātr' οὐδ.	δοτῆρ-α	(datōre-m)
ἀφ.			(datōrē-d)
γεν.	dātu'-s, ἀρχ. *dātr-a's ἀ. dātr'-n-as οὐδ.	δοτῆρ-ος	datōr-is
τοπ.	dāta'r-i datr'-n-i οὐδ.	δοτῆρ-ι	(dātōri)
δοτ.	dātr-ē' ἀ. dātr'-nē οὐδ.		
ὀργ. ἀ.	dātr-ā' ἀ. dātr'-nā οὐδ.		
κλ.	dā'tar ἀ. dā'tar, dā'tr οὐδ.	δοτήρ	dator
Δυϊκ.			
ὀν. αἰτ.	dātā'r-ā,-āu ἀ. dātr'-n-i οὐδ.	δοτῆρ-ε	
γεν. τοπ.	dātr-ō's α. dātr'-n-ōs οὐδ.		
δοτ. ἀφ. ὀργ.	dātr'-bhjām ἀ. οὐδ.	(δοτήρο-ιν)	
Πληθ.			
ὀν.	dātā'r-as ἀ.	δοτῆρ-ες	(datōrē-s)
αἰτ.	dātr'-n- ἀ. dātr'-n-i οὐδ.	δοτῆρ-ας	(datōrē-s)
γεν.	dātr'-n-ām ἀ. οὐδ. ἀρχ. *datr-ā'm	δοτήρ-ων	datōr-um
τοπ.	dātr'-s'u ἀ. οὐδ.	δοτῆρ-σι	
δοτ. ἀφ.	dātr'-bhjas ἀ. οὐδ.		(datōri-bus)
ὀργ.	dātr'-bhis ἀ. οὐδ.		

Digitized by

Β'. Φωνηεντόληκτα στελέχη.

6. *Διφθογγόληκτα στελέχη.*

7. *Στελέχη λήγοντα εἰς ῥιζικὰ ī καὶ ū.*

	Ἰνδογ. ἀρχ. γ.λ.	*Σανσ.*	*Ἑλλ.*	*Λατ.*
Στελ.	nāu- θ.	nāu- θ.	ναῦ- θ.	bou-(bovi)
		gau- ἀ. θ.	βοῦ- ἀ. θ.	
Ἑν.				
ὀν.	nāu-s	nāu-s, gāu-s	ναῦ-ς, βοῦ-ς	bō-s
αἰτ.	nāv-am	nā'v-am, gā-m	νᾶF-α ναῦ-ν, βοῦ-ν	(bove-m)
ἀφ.	nāv-at			(bove-d)
γεν.	nāv-as	nāv-a's, gō-s	νηF-ὸς νε-ώς, βοF-ὸς	bov-is
τοπ.	nāv-i	nāv-i, ga'v-i	νηF-ί, βοF-ἰ	(bov-ī)
δοτ.	nāv-ai	nāv-ē', ga'v-ē		
ὀργ. ά.	nāv-ā	nāvā· ga'va-		
ὀργ. β'.	nāu-bhi		ναῦ-φι	
κλ.	nāu		ναῦ, βοῦ	
Δυϊκ.				
ὀν· αἰτ.	nāu-(s) ās	nā'v-ā,-au' gā'v-ā,-au	νᾶF-ε, βόF-ε	
γεν. τοπ.	nāv-aus?	nā'v-o's, ga'v-ōs		
δ. ἀφ. ὀργ.	nāu-bhjāms	nāu-bhjām, gō'-bhjām	(νηFο-ῖν, βοFο-ῖν)	
Πληθ.				
ὀν.	nāu-(s)a-s, nāv-as	nā'v-as, ga'v-as	νᾶF-ες, βόF-ες	(bovē-s)
αἰτ.	nāv-am-s	nā'v-as, gā-s, gā'v-as	νᾶF-ας, βόF-ας ναῦ-ς, βοῦ-ς	(bovē-s)
γεν.	nāu-(s) ām-(s), nāv-ām	nāv-ā'm, ga'v-ām	νηF-ῶν νε-ῶν, βοF-ῶν	bo-um ἐκ τοῦ *bov-om
τοπ.	nāu-sva-(s)	nāu-ᵛsu', gō'-sᵛu	ναυ-σί νηυ-σί, βου-σί (νᾱFε-σσι, βόFε-σσι)	
δοτ. ἀφ.	nāu-bhjam-s	nāu-bhja's, gō'-bhjas		bū-bus, bū-bus
ὀργ.	nāu-bhi-s	nāu-bhis, gō'-bhis	ναῦ-φιν	

Digitized by Google

8. *Στελέχη εἰς* -u.

	Ἰνδογ. ἀρχ. γλ.	*Σανσ.*	*Ἑλλ.*	*Λατ.*
Στελ.	sunu- ἀ. θ.	sūnu'- ἀ.	νέκυ- ἀ.	fructu- ἀ.
	madhu οὐδ.	ha'nu- θ.	μέθυ οὐδ.	cornu- οὐδ.
		ma'dhu-οὐδ.	γλυκύ- ἐπίθ.	
Ἑν.				
ὀν.	sunu-s	sūnu'-s	νέκυ-ς	fructu-s
αἰτ.	sunu-m ἀ. θ.	sūnu'-m ἀ.	νέκυ-ν ἀ.	fructu-m ἀ.
	madhu οὐδ.	ma'dhu οὐδ.	μέθυ- οὐδ.	cornu οὐδ.
ἀφ.	sunav-at			fructu-d (ἐσκ. cartūd
γεν.	sunav-as	sūnō'-s, ἀρχ. sūnv-a's ἀ.	νέκυ-ος	fructu-s ὁμρ. manī
		ha'nō-s ἢ han-vās θ.	γλυκέF-ος	fructu-os,
		ma'dhu-n-as οὐδ.		
τοπ.	sunav-i	sūnāu', ἀρχ. sūna'v-i ἀ.	νέκυ-ι	(fructuei, fructui
		ha'nāu ἢ hanv-ām θ.	γλυκεῖ δηλ.	fructu)
		ma'dhu-n-i οὐδ.	γλυκέF-ι	
δοτ.	sunav-ai	sūna'v-ē ἀ. ha'nav-ē,		
		ha'nv-ai θ.		
		ma'dhu-n-ē οὐδ.		
ὀργ. ἀ.	sunv-ā	sūnu'-n-ā, ha'nv-ā		
		ma'dhu-n-ā. οὐδ. ha'nv-ā θ.		
ὀργ. β'.	sunu-bhi			
κλ.	sunu	sū'nō ἀ. ma'dhu οὐδ.	νέκυ	
Δυϊκ.				
ὀν. αἰτ.	sunu-(s) ās	sūnū', ἀ. ma'dhu-n-ī οὐδ.	νέκυ-ε	
			γλυκέF-ε	
γεν. τοπ.	sunv-aus?	sūnv-ō's		
δ. ἀφ. ὀργ.	sunu-bhjāms	sūnu'--bhjām	νεκύο-ιν)	
			γλυκέFο-ιν)	
Πληθ.				
ὀν.	sunu-(s) a-s?	sūna'v-as,	νέκυ-ες	fructūs
	sunav-as	ἀρχ. *sūnv-a's	γλυκεῖς	
αἰτ.	sunu-m-s ἀ. θ.	sūnū'-n, ἀρχ. sūnv-as ἀ.	νέκυ-ας	fructū-ī ἀ.
	madhv-ā οὐδ.	ha'nū-s θ. ma'dhū-ni	γλυκεῖς	cornu-a οὐδ.
		ἀρχ. ma'dhū οὐδ.	γλυκέF-α οὐδ.	
γεν.	sunu-(s)-ām-(s)	sūnū'-n-ām	νεκύ-ων	fructu-um
			γλυκεF-ων	
τοπ.	sunu-sva-(s)	sūnū-s'u	νέκυ-σσι	
			(νεκύε-σσι)	
			νέκυ-σι,	
			γλυκέ-σι	
δοτ. ἀφ.	sunu-bhjam-s	sūnu'-bhjas		
ὀργ.	sunu-bhi-s	sūnu'-bhis		fructi-bus.

Digitized by Google

9. *Στελίχη εἰς* i.

	Ἰνδογ. ἀρχ. γλ.	*Σανσ.*	*Ἑλλ.*	*Λατ.*
Στέλ.	avi- ἀ. θ.	àvi- ἀρσ. θηλ.	πόλι- θ.	ovi- θ.
	οὐδ. ?		ἴδρι- ἐπίθ.	mari- οὐδ.
Ἑν.		vā′ri- οὐδ.		
ὀν.	avi-s	àvi-s	πόλι-ς	ovi-s
αἰτ.	avi-m	âvi-m ἀρσ. θηλ.	πόλι-ν	ove-m
		vāri οὐδ.	ἴδρι οὐδ.	mare
ἀφ.	avaj-at			ovē-d
γεν.	avaj-as	àvē-s ἀ. θ. âvj-ās θ.	πόλι-ος	ovi-s
		vā′ri-n-as οὐδ.	πόλε-ως	
τοπ.	avaj-i	(ávāu ἀ. θ.)	πόλε-ι	ovī
		âvj-ām θ.		
		vā′ri-n-i οὐδ.		
δοτ.	avaj-ai	àvaj-ē ἀ. θ.		
		àvj-āi θ.		
		vā′ri-n-ē οὐδ.		
ὀργ. ἀ.	avj-ā	àvj-ā θ., àvi-n-ā ἀ.		
		vā′ri-n-ā οὐδ.		
ὀργ. β′.	avi-bhi			
κλ.	avi	àvē	πόλι	
Δυϊκ.				
ὀν. αἰτ.	avi-(s)ā(s)	àvī ἀ. θ.	πόλι-ε	
		vā′-ri-n-ī οὐδ.	πόλε-ε	
γεν. τοπ.	avj-aus?	àvj-ōs ἀ. θ.		
		vāri-n-ōs οὐδ.		
δ. ἀφ. ὀργ.	avi-bhjāms	àvi-bhjām	(πολίο-ιν	ovē-s
Πληθ.			πολέο-ιν)	
ὀν.	avi-(s)as?	àvaj-as	πόλι-ες	
	avaj-as		πόλει-ς	
αἰτ.	avi-ш-s	àvī-n ἀ. àvī-s θ.	πόλι-ας	ovē-s
		vā'ri-n-i οὐδ.	πόλει-ς	maria
			ἴδρι-α οὐδ.	
γεν.	avi-(s)ām-(s)	àvī-n-ām	πολί-ων	ovi-um
			πόλε-ων	
τοπ.	avi-sva-(s)	àvi-s^{v}u	πόλι-σι	
			πόλε-σι	
δοτ. ἀφ.	avi-bhjam-s	àvi-bhjas		ovi-bus
ὀργ.	avi-bhi-s	àvi-bhis		

Digitized by Google

10. ἀ.) *Στελέχη εἰς* -a- *ἀρσ. οὐδ.*

	Ἰνδογ. ἀρχ. γ.λ.	*Σανσ.*	*Ἑλλ.*	*Λατ.*
Στέλ.	akva- ἀ.	açva- ἀ.	ἵππο- ἀ.	equo- ἀ.
	juga- οὐδ.	jugà- οὐδ.	ζυγό- οὐδ.	jugo- οὐδ.
Ἑν.				
ὀν.	akva-s	açva-s	ἵππο-ς	equo-s, equu-s
αἰτ.	akva-m, juga-m	àçva-m, juga'-m	ἵππο-ν	equo-m
			ζυγό-ν	jugu-m
ἀφ.	akvā-t	àçvā-t		equō-d
γεν.	akva-sja	àçva-sja	ἵππο-ι	equī
			ἵππου	domi
τοπ.	akva-i	àçvē	οἴκο-ι	equō ἀρ. equoi
δοτ.	akva-ai, akvāi	àçva-j-a	ἵππῳ	
ὀργ. ἀ.	akva-ā, akvā	àçvā- àçvēn-a		
ὀργ. β'.	akva-bhi		ἱππό-φι	
κλ.	akva	àçva	ἵππε	eque ἀ.
Δυϊκ.				
ὀν αἰτ.	akvā-(s) ās ἀ. οὐδ. ?	âçvē, àçvān ἀ. jugē' οὐδ.	ἵππω, ζυγώ	duo
γεν. τοπ. ?		àçva-j-ōs		
δ. ἀφ. ὀργ.	akva- bhjāms	àçvā- bjām	ἵππο-ιν	
Πληθ.				
ὀν.	akvā-sa-s	ἀρχ. àçvā-sas	ἵππο-ι	eque-i-s,
		àçvā-s		eque-i,
				equī
αἰτ.	akva-m-s ἀ.	àçvā-n(s) ἀ.	ἵππο-υς ἀ.	equōs ἀ.
	jugā οὐδ.	jugā-n-i, ἀρχ. jugā' οὐδ.	ζυγά οὐδ.	juga οὐδ.
γεν.	akva-sām-(s) akvām	àçvā-n-ām	ἵππων	equu-m, equo-rum
			ἵπποι-σι	
			ἵπποις	
τοπ.	akva-sva-(s)	àçvē-s^{v}u		
δοτ. ἀφ.	akva- bhja-ms	àçvē- bhjas		equī-s
ὀργ.	akva-bhi-s	áçvā-is, ἀρχ. àçvē-bhis	ἱππό-φιν	

Digitized by Google

10. *β') Στελέχη εἰς* -a *θηλ.*

	Ἰνδ. ἀρχ. γλ.	*Σανσ.*	*Ἑλλ.*	*Λατ.*
Στέλ.	akva	a'çva-	χῶρα-	eq̇ua-
Ἑν.				
ὀν.	akvā-s	a'çvā	χώρα	equa
αἰτ.	akvā-m	a'çvā-m	χώρα-ν	equa-m
ἀφ.	akvā-t			equā-d
γεν.	akvā-s	a'çvā-j-as	χώρα-ς	*equä-s, equā-es equa-i, equae.
τοπ.	akva-i	a'çvā-j-ām	χαμα-ί	Romae
δοτ.	akva-ai, akvāi	a'çvā-j-ai, ἀρχ. a'çvāi	χώρᾳ	equae, ἀρχ. eqnāi
ὀργ. ά.	akva-ā, akvā	a'çvā-j-ā, ἀρχ. a'çvā		
ὀργ. β'.	akvā-bhi		βίη-φι	
κλ.	akva	a'cvē, ἀρχ. a'çva	χώρα	equa
Δυϊκ.				
ὀν. αἰτ.	akva-i?	a'çvē	χώρα	
γεν. τοπ.	?	a'çvā-j-ōs		
δ. ἀφ. ὀρ.	akvā-bhjāms	a'çvā-bhjām	χώρα-ιν	
Πληθ.				
ὀν.	akvā-sa-s	a'çvā-s, ἀρχ. a'çvā-sas	χῶραι	equae
αἰτ.	akvā-m-s	a'çvā-s	χώρα-ς	equā-s
γεν.	akvā-(s)ām-(s) akvām	a'çvā-n-ām, ἀρχ. a'çvām	χωρῶν	equa-rum
τοπ.	akvä-sva-(s)	a'çvā-su	χώραι-σι-,-ς	
δοτ. ἀφ.	akvā-bhjā̤m-s	a'çvā-bhjas		equa-bus, equīs
ὀργ.	akvā-bhi-s	a'çvā-bhis		

Digitized

10. *γ') Στελέχη εἰς* -ja *ἀρσ. οὐδ.*

	Λατ.	Δυϊκ.	
Στέλ.	filio- ἀ.	ὀν. αἰτ. γεν. τοπ. δ. ἀφ. ὀρ.	ἐλλείπει
Ἑν.			
ὀν.	fīlius, ἀρχ. *fīli-s		
	fīli-	Πληθ.	
αἰτ.	fīliu-m, ἀρχ. fīli-m ὁμ. ὀν. αἰτ. οὐδ.	ὀν.	fīliī, ἀρχ. *fīlī
		αἰτ.	fīliōs
ἀφ.	fīliō-d	γεν.	fīliōrum, ἀρχ. fīlium
γεν.	fīlī, filiī	τοπ.	
τοπ.		δοτ. ἀφ.	fīliīs, ἀρχ. *fīlīs
δοτ.	fīliō(i)	ὀργ.	
ὀργ. β'			
κλ.	fīlī ἀντὶ filie,		

10. *δ') Στελέχη εἰς* -ja *θηλ.*

	Σανσ.	*Λατ.*
Στέλ.	bharantja-	acie-
Ἑν.		
ὀν.	bha'rantī- ἀντὶ *-antja	aciē-s
αἰτ.	bha'rantī-m θ. ἀντὶ *-antjā-m	aciē-m
ἀφ.		aciē-d
γεν.	bha'rantjā-s	aciēi
τοπ.	bha'rantj-ām	
δοτ.	bha'rantjāi	aciēi
ὀργ. ἀ.	bha'rantjā	
ὀργ. β'.		
κλ.	bha'ranti ἐκ τοῦ *-antja	
Δυϊκ.		
ὀν.	bha'rantj-āu	
γεν. τοπ.	bha'rantj-ōs	
δ. ἀφ. ὀργ.	bha'rantī-bhjām	
Πληθ.		
ὀν.	bha'rantj-as	aciē-s
αἰτ.	bha'rantī-s	aciē-s
γεν.	bha'ranti-n-ām	*aciē-rum
τοπ.	bha'rantī-s^u	
δοτ. ἀφ.	bha'rantī-bhjas	*aciē-bus
ὀργ.	bharantī-bhis	

Digitized by Google

ΠΕΡΙ ΑΝΤΩΝΥΜΙΩΝ.

ά.) Αἱ γένη ἔχουσαι ἀντωνυμίαι.

Ἡ κλίσις τῶν ἀντωνυμιῶν, ἡ δι' ἰδιαιτέρας ἐπεκτάσεως καὶ πλατύνσεως τοῦ στελέχους εἴς τινας πτώσεις διακρινομένη, ἀνεπτύχθη πιθανῶς ἤδη ἐν τῇ ἰνδογερμανικῇ ἀρχεγόνῳ γλώσσῃ, ἐπειδὴ ἴχνη αὐτῆς ἐν μὲν ταῖς συγγενέσι γλώσσαις τῆς νοτίου Εὐρώπης σώζονται, ἐν δὲ ταῖς ἀσιατικαῖς καὶ ταῖς κατὰ τὴν βόρειον Εὐρώπην ἡ κλίσις ἦν ὁμοία.

Αἱ ἀντωνυμίαι θεωροῦνται συνήθως ἐπίθετα γενικωτέρας σημασίας, ὡς πᾶς, ὅλος, εἷς, ἕτερος, καὶ ἕτερα.

	Ἰνδ.	*Σανσ.*	*Ἑλλ.*
Στέλ.	ka-, ta-, sa-	ka-, ta-, sa-,	το-, ὁ-, ὃ- θηλ.
Ἑν.			
ὀν.	ἀρ. ka-s, sa· θ. kā, sā· οὐδ. ka-t, ta-t.	ἀρσ. ka-s, sa, θ. kā, sā, οὐδ. ka-t (βραδ. ki-m), ta-t	ἀρσ. ὁ, ὃ-ς, οὐδ. τό· ὅ, θ. ἡ.
αἰτ.	ἀρ. ta-m· οὐδ. ὡς ἡ ὀν. ka'-t, ta-t, ki-t, ja-t· i-t· κτλ. θηλ. tā-m	ἀρσ. tam. οὐδ. ὡς ἡ ὀν. θ. tam	ἀρσ. τὸν, οὐδ. ὡς ἡ ὀν. θ. τὴν τὸ ἀντὶ τὸ-τ· ὁ ἀρχ. τύπ. ja-t· τὸ, ἀρχ. τύπ. kit· τὸ τ συνήθως ἀποβάλλεται.
ἀφαιρ.	ta-smā-t (?) (θηλ.) ?	ἀρσ. ta-smāt	τώ-ς, ὦ-ς
γεν.	ἀρσ. ta-sja· θηλ. ?	ta'-sja· θ. tā-sj-ās	το-ῖο, *τοσιο, τοῦ· θηλ. τῆς
τοπ.	ta-s^{v}m-in (?) θηλ. (?)	ta'-sm-in· θ. tā'-sj-ām	λείπει
δοτ.	ta-smāi· θηλ. ?	ta'-smāi· θ. ta'-sj-āi	τῷ· θηλ. τῇ
ὀργ. ά.	tā, ὡς τὰ ὀνόματα. θ. ?	tēn'-a· θ. ta'-j-ā	λείπει
ὀργ. ϐ'.	ta-bhi θ. ?		θηλ. ἦφι, *το-φι, *τη-φι
Δυϊκ.			
ὀν. αἰτ.	tās-, οὐδ. tai θ. ta-i	tāu· οὐδ. tē θ. tē	τὼ, θηλ. τὰ
γεν. τοπ.	ta-j-a (?) θ. ?	ta'-j-ōs, θ. ta'-j-ōs	
δ. ά. ὀργ.	ta-bhjams, θ. tā-bhjams	tā'-bhjam, θ. tā'bhjām	το-ῖν, θηλ. ταῖν
Πληθ.			
ὀν.	ta-i ἐκ τοῦ *ta-j-os, ἐκ τοῦ *ta-i-sas θ. tā-sa-s	tē, θ. tā-s	τοί, οἱ (βραδ. οἱ), θ. ταὶ, αἱ
αἰτ.	ta-m-s, οὐδ. tā, θ. tā-m-s	tān, οὐδ. tā-n-i, θ. tā-s	τούς (τό-νς), οὐδ. τά, θ. τά-ς
γεν.	ta-i-sām(s) (?) θ. tā-sam-(s)	tē'-s^{v}ām, θ. tā'-sām	τῶν, θ. τά-ων, τῶν
τοπ.	ta-i-sva(-s) (?) θ. ta-sva(s)	tē'-s^{v}u, θ. tā'-su	τοῖ-σι, τοῖς, θηλ. τῇ-σι, ταῖ-ς
δοτ. ἀφ.	ta-i-bhjām-s (?)	tē'-bhjas, θ. tā'-bhjas	
ὀργ.	ta-bhi-s θ. ta-bhjām-s	θ. tā'-bhis	

Digitized by Google

	Λατ.
	is-to-, quo-
Ἑν.	
ὀν.	ἀρσ. is-te· οὐδ. is-tu-d- qui-d· θ. is-ta, quae.
αἰτ.	ἀρσ. is-tu-m, οὐδ. ὡς ἑν. ὀν. is-tu-d, i-d, quo-d, qui-d, hoc ἐκ τοῦ hod-ce· θ. is-ta-m
ἀφ.	ἀρσ. is-tō-d, θηλ. is-tā-d.
γεν.	is-tī us, quo-ius, cu-ius, θηλ. is-tius, cu-ius.
τοπ.	λείπει
δοτ.	is-ti, ἐκ τοῦ *istoei, *istoi, *istei, isto· quo-i-ei, cu-i, θηλ. quoiei, cui.
ὀργ. ά.	hui-c, ἀρχ. hoice ἐκ τοῦ *hoiei-ce.
Πληθ.	
ὀν.	heis, ques, ἐξ οὗ quei, quī, hi· θηλ. is-tae
αἰτ.	is-tōs, οὐδ. is-ta, θηλ. is-tā-s, οὐδ. quae.
γεν.	is-tō-rnm, θηλ. is-tā-rum.
δοτ. ἀφ.	qui-bus, is-tīs, θηλ. is-tis

β'.) Αἱ προσωπικαὶ ἄνευ γένους ἀντωνυμίαι καὶ ἡ αὐτοπαθὴς sva-.

Τῶν προσωπικῶν ἀντωνυμιῶν τὰ στελέχη ἀρχῆθεν ἔπαθον διαφόρους ἀλλαγάς, συνθέσεις, καὶ πολλὰς βραδύτερον μεταβολὰς καὶ μάλιστα ἀποβολὴν τῶν καταλήξεων καὶ συστολήν, ὥστε ἡ ἐπιστημονικὴ αὐτῶν ἔρευνα λίαν δύσκολος καθίσταται, μόνον δὲ ἐν τῷ ἑνικῷ ἀριθμῷ εἶναι δυνατὸν νὰ συμπεράνωμεν τοὺς τύπους τῆς ἰνδογερμανικῆς ἀρχεγόνου γλώσσης, τοὺς δὲ ἐν ἑκάστῃ τῶν συγγενῶν γλωσσῶν τύπους τοῦ δυϊκ. καὶ πληθ. οὐδόλως δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν ἀποχρώντως.

Εἰς τὴν κλίσιν τῶν προσωπικῶν τοῦ ά καὶ β' προσ. ἀνήκει ἐν ταῖς γλώσσαις τῆς Εὐρώπης καὶ ἡ αὐτοπαθὴς καὶ ἄνευ γένους sva-.

Digitized by Google

	Ἰνδ. ἀρχ. γλ.		*Σανσ.*	
	ά. πρόσ.	β'. πρόσ.	ά. πρόσ.	β'. πρόσ.
Ἑν.				
ὀν.	agam	tu-am	aha'm	tva-m (=ἀρχ. tu-am)
αἰτ.	πιθανῶς mam	tva-m αὐτ. sva-m	mā-m, mā	tvām, tvā
ἀφ.	ma-t, mamā-t	tva-t, αὐτ. sva-t	ma-t, mat-ta's καὶ mama-t	tva-t καὶ tvat-tas
γεν.	ma-s, mama-s,	tva-s, tvat-va-s	ma'ma-(mē)	ta'vat-(tē)
τοπ.	ma-i (?)	tva-i, αὐτ. sva-i	ma-j-i, mē	tvā-j-i, tvē, tē
δοτ.	ma'-bhjam	tu-bhiam, αὐτ. sva-bhiam	ma-hjam	tu-bhjam καὶ tu'-bhja
ὀργ.	(?)		ma'-j-ā	tva'-j-ā
Δυϊκ.				
ὀν. αἰτ.	(?)		āvā'm,	juvā'm
γεν. δοτ.	(?)		āva'-jōs, nāu,	juva'-jōs, vjam
τοπ.	(?)		āvā'-jos	juva'-jōs
δ. ἀφ. ὀρ.	(?)		āvā'-bhjam nāu (ὡς δοτ.)	juvā'-bhjam vām (ὡς δοτ.)
Πληθ.				
ὀν.	(?)		vaja'm (ἀρχ.) asmē'	jū'ja'm (ἀρχ.) jusᵛmē
αἰτ.	(?)		asmā'-n, nas	jusᵛmā'-n, vas
γεν.	(?)		(asmā'kam) nas	(jusᵛmā'kam) vas
τοπ.	(?)		asmā'-su	jusᵛmā'-su
δοτ.	(?)		asma'-bhjam nas	jusᵛmā'-bhjam vas
ἀφ.	(?)		asma'-t	jusᵛmā'-t
ὀργ.	(?)		asmā'-bhis	jusᵛmā'-bhis

Digitized by Google

	Ἑλλ.		Λατ.		
	ά. πρόσ.	β'. πρόσ.	ά.	β'.	γ'.
Ἑν.					
ὀν.	ἐγὼ (αἰολ. ἐγών)	σύ, δωρ. τύ, τύν-η, λακ. τούνη, βοιωτ. τούν.	egō (βραδ. egŏ,	tu	
αἰτ.	ἐ-μέ, μέ,	σέ, δωρ. τε ἐκ τοῦ *τFε, αὐτ. ἔ, ἑέ (ἑFέ), αἰολ. Fέ,=*σFε, Ὁμ. ἑέ, πιθ. σεFε	mē(ἀντὶ*mem)	tē (ἀντὶ *tve-m)	sē (*sve)
ἀφ.			mēd, mē-te-d,	tē (*tve-d)	se-d, se
γεν.	ἐ-με-ῖο (=mas-ja) ἐ-μέο ἐ-μεῦ, ἐμοῦ, μοῦ δωρ. μετὰ ἑτέρου ς ἐμέος, ἐμεῦς, ἐμοῦς.	τεο-ῖο, σε-ῖο=*σFε-ιο, *τFε-ιο, ἑ-ῖο, ἀρχ. τύπ. sva-sja ἑξ οὗ ἕο, εἵ, οἵ ἐξ οὗ σέο, σεῦ, σοῦ. δωρ. τέος κλ.	mei(ἴσ.*me-io)	tui (*to-vo)	sui (*so-vo-)
τοπ.	ἐ-μο-ί, μο-ί,	σο-ί=*σFοί ἐκ τοῦ τFοι· αὐτ. οἱ, ἑοῖ, ἀρχ. τύπ. sava-i			αὐτ.
δοτ.	δωρ. ἐμίν, Ὁμ. τετν, δωρ. τίν, αὐτ. ἑτν (Κορινθ.) καὶ ἵν (Ἡσ.) ἐκ τοῦ bhi ἀποβολῇ τοῦ ἀρκτικοῦ γράμματος ἐκ τοῦ *ἐμέ-φιν, *τε-φιν, *ἑ-φιν, τὸ δὲ -φιν πιθανώτατα ἐγένετο ἐκ τοῦ *-φίεν=bhjam.	mihī(*mi-hei) mei, mi	ti-bi ti-bei	si-bi si-bei
ὁργ.					
Δυϊκ.					
ὀν. αἰτ.	νῶε, νώ (στέλ. νο),	σφῶι, σφώ (*τFώ), αὐτ. σφωέ			
γ. δοτ.					
τοπ.					
δ.ἀφ.ὁρ.	νῶιν, νῷν,	σφῶιν, σφῷν, αὐτ. σφωΐν			

Πληθ.			ά.	β'.
ὀν. αἰολ.	ἄμμ-ες (ἀρχ.τύπ.*ἀ-σμι-), δωρ.ἀμέ-ς· αἰολ. ὔμμε-ς, ἡμεῖς (ἀρχ. τ. *asmajas	δωρ. *ὑμέ-ς ὑμεῖς (*jusmajas) αὐτ. σφεῖς	nōs nōs	vōs vōs
αἰτ. »	ἄμμε,	ὔμμε, σφε		
» ἰων.	ἡμέας, ἡμᾶς,	ὑμέας, σφέας, σφέα ὑμᾶς, σφᾶς		
γ. αἰολ.	ἀμμέων,	ὑμμέων	nostrum	vestrum
» ἐπικ.	ἡμεί-ων, ἡμέ-ων, ἡμῶν (ἀρχ. *asmaj-am)	ὑμεί-ων, ὑμέ-ων, σφεί-ων, σφέ-ων ὑμῶν (ἀρχ. *jusmaj-am), σφῶν (ἀρχ. *svaj-am)	nostri	vostrum vostri
τοπ.	σφίσι(ν)			
δοτ.	ἀρχ.ἰων.αἰολ. ἄμμι(ν) ἡμῖν	ὔμμι(ν), σφί(ν) ὑμῖν	nobis, nōbis	vōbis vūbis
ἀφ.				
ὁργ.				

Digitized by Google

ΠΕΡΙ ΡΗΜΑΤΟΣ.

Ὡς τὸ ὀνοματικὸν στέλεχος γίνεται ὄντως ὄνομα, λέξις ἢ μέρος τοῦ λόγου προσαρτωμένων τῶν πτωτικῶν καταλήξεων, οὕτω καὶ τὸ ῥηματικὸν στέλεχος γίνεται ὄντως ῥῆμα προσαρτωμένης τῆς *προσωπικῆς καταλήξεως*, ἥτις μόνη ἀποτελεῖ τὸ ῥῆμα διακρίνουσα αὐτὸ τοῦ ὀνόματος. Ἐν ταῖς ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις οὐδέποτε ἐλλείπει ἀνέκαθεν ἡ προσωπικὴ κατάληξις, ῥῆμα δὲ εἶναι μόνον τὸ ἔχον ἢ σχὸν ἀνέκαθεν προσωπικὴν κατάληξιν, ὡς καὶ ὄνομα εἶναι τὸ ἔχον ἢ σχὸν πτωτικὴν κατάληξιν. Αὕτη δὲ ἡ ἰδιότης διακρίνει τὰς ἰνδογερμανικὰς ὅλων τῶν ἄλλων γνωσῶν γλωσσῶν.

Α'. Προσωπικαὶ καταλήξεις.

Διὰ τῶν προσωπικῶν καταλήξεων αἱ ἰνδογερμανικαὶ γλῶσσαι διακρίνουσι *τρία πρόσωπα ἐν τρισὶν ἀριθμοῖς, ἑνικῷ, πληθυντικῷ, δυϊκῷ*. Τὸ γένος ἐν αὐταῖς δὲν διακρίνεται. Αἱ προσωπικαὶ καταλήξεις εἰσὶν αἱ συγχωνευθεῖσαι ῥίζαι τῶν ἀντιστοίχων ἀντωνυμιῶν. Καὶ ὅταν μὲν προσαρτᾶται *ἁπλῆ* ἡ κατάληξις εἰς τὸ τέλος τοῦ ῥηματικοῦ στελέχους, δηλοῖ τὸ πρόσωπον ἐν τῇ ὀνομαστικῇ, ἢ κλητικῇ, ὡς ἐν τῇ προστακτικῇ, ὅταν δὲ διπλῆ, σημαίνει ἡ μὲν πρώτη ἀντωνυμία τὸ ἀντικείμενον (κατ' αἰτ. ἢ δοτ.), ἡ δὲ δευτέρα τὸ ὑποκείμενον (κατ' ὀνομαστικήν). Τὸ πρῶτον εἶδος τῶν ῥημάτων τούτων καλεῖται *ἐνεργητικόν*· π. χ. vagha-ti (αὐτὸς ὀχεῖ, vehit) τὸ δὲ δεύτερον καλεῖται *μέσον*· π. χ. vahga-ta-ti (ὀχεῖ ἑαυτὸν αὐτὸς, ὀχεῖται, vehitur). Τὸ δεύτερον εἶδος εἶναι λίαν ἀρχαῖον διατηρηθὲν ἐν τῇ ἰνδικῇ, ἰρανικῇ, ἑλληνικῇ, καὶ γερμανικῇ οἰκογενείᾳ, ἐν δὲ τῇ λατινικῇ καὶ ἀρχαίᾳ ἰρλανδικῇ τὸ μέσον ἐμορφώθη βραδύτερον, ὡς καὶ ἐν τῇ λιθουανικῇ καὶ σλαυϊκῇ.

Αἱ προσωπικαὶ καταλήξεις ἐπιδέχονται πληρέστερον ἢ βραχύτερον καὶ μᾶλλον συνεσταλμένον τύπον, διὸ καὶ καλοῦνται *πρωτεύουσαι* καὶ *δευτερεύουσαι προσωπικαὶ καταλήξεις*. Ἡ διαφορὰ αὕτη καταφαίνεται ἐν τῷ σχηματισμῷ τῶν χρόνων καὶ τῶν ἐγκλίσεων.

Μόνον ἡ ὡς ὀνομαστικὴ προσαρτωμένη εἰς τὸ ῥηματικὸν στέλεχος προσωπικὴ ἀντωνυμία δύναται συγχρόνως νὰ προσαρτηθῇ ὡς ἀντικείμενον, διὸ δύναται νὰ φανῇ διπλασιαζομένη μόνον ἡ ἀντωνυμία, οὐδόλως ὅμως προσαρτῶνται δύο διάφοροι ἀντωνυμίαι εἰς τὸ αὐτὸ ῥηματικὸν στέλεχος. Κατὰ ταῦτα οὐδόλως γίνεται *vagha-ma-ti αὐτὸς ὀχεῖ ἐμέ, ἢ ἄλλη τις σχέσις νὰ δοθῇ εἰς τὸ ῥῆμα.

Β'. Ἐγκλίσεις.

Προσιθεμένων τῶν προσωπικῶν καταλήξεων εἰς τὸ τέλος τοῦ ῥηματικοῦ στελέχους γίνεται πρῶτον ἡ *ὁριστική*. Αὕτη σύγκειται ἐκ τοῦ στελέχους τοῦ χρόνου καὶ τῆς προσωπικῆς καταλήξεως ἄνευ ἑτέρου τινὸς ἐγκλιτικοῦ στοιχείου. Ἡ προσωπικὴ κατάληξις τοῦ πράττοντος ἢ ἐνεργοῦντος προσώπου ἐν τῇ ὁριστικῇ, ὡς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἐγκλίσεσιν, εἶναι ἡ ὀνομαστική· δυνατὸν ὅμως νὰ ᾖ καὶ κλητική, οὕτως ὅμως σχηματίζεται ῥηματικὸς τύπος διά τινος διαφέροντος τύπου τῆς προσωπικῆς καταλήξεως χαρακτηριζόμενος, ἡ *προστακτική*, οὖσα τρόπον τινὰ ῥηματικὸν ἐπιφώνημα. Ὁ σχηματισμὸς οὗτος φαίνεται ἀρχῆθεν περιοριζόμενος εἰς τὸ β'. ἐν. πρόσωπον, τὴν καθαρὰν ὅμως ταύτην προστακτικὴν δὲν πρέπει νὰ συγχέωμεν μετά τινων τύπων τῆς ὑποτακτικῆς καὶ εὐκτικῆς δύναμιν προστακτικῆς ἐχόντων.

Πλὴν τῆς ὁριστικῆς αἱ ἰνδογερμανικαὶ γλῶσσαι ἔχουσι καὶ δύο ἑτέρας ἐγκλίσεις, τὴν *ὑποτακτικὴν* δηλουμένην διὰ τῆς προσφύσεως ᾱ, ὡς ἐγκλιτικοῦ φωνήεντος προσαρτωμένου εἰς τὸ χρονικὸν στέλεχος, καὶ τὴν *εὐκτικήν*, δηλουμένην διὰ τῆς προσφύσεως -ja, jā, i, εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίσης στέλεχος προσαρτωμένης. Ἡ ἕδρα λοιπὸν τῶν ἐγκλίσεων εἶναι ἀναλόγως τῆς σημασίας αὐτῶν ἐκεῖ, ἔνθα ἡ προσωπικὴ κατάληξις συνάπτεται μετὰ τοῦ ῥηματικοῦ στελέχους.

Γ'. Χρόνοι.

Τὸ στέλεχος τοῦ χρόνου, δηλ. ἐκεῖνο, ὅπερ ἀφαιρουμένης τῆς προσωπικῆς καταλήξεως καὶ τοῦ χαρακτηρίζοντος τὴν ἔγκλισιν ἀπομένει, συνίσταται ἐκ τῆς ῥίζης ἐν τοῖς διαφόροις βαθμοῖς τῆς ἐπιτάσεως αὐτῆς, ἀναδεδιπλασιασμένης ἢ μή, μετὰ προσθηκῶν ἢ μὴ ἐν τέλει, αἵτινες ὅμως σπανίως εἰσέρχονται εἰς τὴν ῥίζαν αὐτήν. Τὸ χρονικὸν στέλεχος ἔχει πρὸς τὸ ῥῆμα, ὡς τὸ ὀνοματικὸν πρὸς τὸ ὄνομα. Χρονικὸν στέλεχος ἐκ τῆς ῥίζης ἄνευ συνθέσεως γινόμενον ἔχουσιν αἱ ἰνδογερμανικαὶ γλῶσσαι ἀρχικῶς τὸν ἐκ τῆς ῥίζης δι' ἀναδιπλασιασμοῦ αὐτῆς γινόμενον *παρακείμενον* (perfectum),

Digitized by

τὸν *ἁπλοῦν ἀόριστον* σχηματιζόμενον κατὰ πολλοὺς τρόπους ἐκ τῆς ῥηματικῆς ῥίζης, εἰς ἣν προτάσσεται δεικτικόν τι μόριον τοῦ παρελθόντος δηλωτικόν, βραδύτερον ἡ συγχωνευθὲν μετὰ τοῦ ῥήματος ἢ ὅλως ἐκπεσόν, ἡ *αὔξησις*. Εἰς τὸ στέλεχος τοῦ ἀορίστου προσαρτῶνται αἱ δευτερεύουσαι προσωπικαὶ καταλήξεις. Πλὴν τούτων ἔχουσιν ἔτι τὸν κατὰ τὴν διαφορὰν τῆς σημασίας κατὰ διαφόρους τρόπους ἐπίσης σχηματιζόμενον *ἐνεστῶτα*, καὶ τὸν ἐξ αὐτοῦ διὰ τῆς αὐξήσεως καὶ τῶν δευτερευουσῶν προσωπικῶν καταλήξεων σχηματιζόμενον παρῳχημένον, δηλαδὴ τὸν *παρατατικὸν* (imperfectum). Ταῦτά εἰσι τὰ ἁπλᾶ χρονικὰ στελέχη.

Διὰ τῆς συνθέσεως ὅμως τῆς ῥίζης τοῦ ῥήματος μετὰ τῆς ῥίζ. α- (εἶναι) σχηματίζονται τὰ *σύνθετα ῥηματικὰ στελέχη*, δηλαδὴ ὁ *μέλλων* καὶ ὁ *σύνθετος ἀόριστος*.

Γλῶσσαί τινες μετὰ τὴν ἀπόσχισιν αὐτῶν ἐκ τῆς κοινῆς ἀρχεγόνου γλώσσης ἐσχημάτισαν καὶ ἑτέρους χρόνους, ὡς ἡ ἑλληνικὴ π. χ. ἐκ τοῦ στελέχους τοῦ παρακειμένου τὸν *ὑπερσυντελικόν*, διὰ νέας δὲ συνθέσεως τὸν *παθητικὸν ἀόριστον*, ἡ σανσκρίτη τὸν *παρατατικὸν τοῦ μέλλοντος*, ἡ λατινικὴ *σύνθετον παρακείμενον*.

Ἐν τοῖς περὶ κλίσεως τοῦ ῥήματος ἐκτιθέαμεν ἀ) τὰς προσωπικὰς καταλήξεις, αἵτινες προσαρτῶνται καθόλου εἰς ὅλους τοὺς χρόνους καὶ ὅλας τὰς ἐγκλίσεις, ἰδίᾳ δὲ 1) τὰς καταλήξεις τοῦ ἐνεργητικοῦ, 2) τοῦ μέσου· β') τὸ χαρακτηριστικὸν τῶν ἐγκλίσεων, τὸ *ἐγκλιτικὸν φωνῆεν*, δυνάμενον νὰ ὑπάρχῃ εἰς διάφορα χρονικὰ στελέχη· γ') τὰ χρονικὰ στελέχη ἰδίᾳ δὲ 1) τὰ ἁπλᾶ, 2) τὰ σύνθετα, καὶ τούτων πάλιν τὰ τῇ ἀρχεγόνῳ γλώσσῃ ἀνήκοντα, καὶ τοὺς νεωτέρους σχηματισμοὺς τῶν γλωσσῶν ἑκάστων.

Α'. Προσωπικαὶ καταλήξεις.

Αἱ πρωτεύουσαι προσωπικαὶ καταλήξεις προσαρτῶνται εἰς τὰ χρονικὰ στελέχη τοῦ παρακειμένου, ἐνεστῶτος (καὶ μέλλοντος) τῆς ὁριστικῆς καὶ ὑποτακτικῆς ἐγκλίσεως. Ὁ παρακείμενος ἕνεκα τοῦ ἀναδιπλασιασμοῦ ὑπέστη πολλαπλᾶς ἀποτρίψεις τῶν ἀρχῆθεν πρωτευουσῶν αὐτοῦ καταλήξεων. Αἱ δευτερεύουσαι καταλήξεις προσαρτῶνται εἰς ὅλα τὰ χρονικὰ στελέχη τὰ δεχόμενα εἰς τὴν ἀρχὴν αὔξησιν, ὡς εἰς τὸν παρατατικόν, ἀόριστον καὶ λπ. καὶ εἰς τὴν εὐκτικὴν ὅλων τῶν στελεχῶν ἐν γένει.

Ἡ προστακτικὴ ἔχει ἴδιον τύπον προσωπικῶν καταλήξεων. Συνήθως ὅμως καὶ μάλιστα εἰς ἐκεῖνα τὰ πρόσωπα, ἅτινα ἀρχῆθεν δὲν ἦσαν εὔχρηστα εἰς τὴν προστακτικήν, αἱ καταλήξεις αὐτῆς συμπίπτουσι μετὰ τῶν δευτερευουσῶν. Ἰδίᾳ λόγου ἄξιαι εἶναι αἱ προσωπικαὶ καταλήξεις τῶν μέσων ῥημάτων.

Καὶ πρῶτον μὲν περὶ τῶν καταλήξεων τῶν ἐνεργητικῶν ῥημάτων.

Προσωπικαὶ καταλήξεις τῶν ἐνεργητικῶν ῥημάτων.

Α'. ἑν. πρόσ. Ἐν τῇ *Ἰνδογ. ἀρχ. γλώσσῃ* κατάληξις τοῦ ἀ. ἑν. προσ. εἶναι αἱ ῥίζαι τῆς πρωτοπροσώπου ἀντωνυμίας *ma* (πρβλ σανσ. ἀφαιρ. ma'-t, γεν. ma'-ma καὶ ἐφ.). Τὸ ma τοῦτο διατηρηθὲν ἐν τῇ καταλήξει τῶν μέσων -ma- (m)i καὶ ἐν τῇ τοῦ πληθ. -ma-si προσηρτᾶτο ἀρχῆθεν εἰς τὰ ῥηματικὰ στελέχη. Ἐν τῷ παρακειμένῳ ἐκ τοῦ -ma ἔμεινε μόνον -a· π. χ. ἀρχ τύπ. babhār-ma, ἐξ οὗ ἴσως πρὸ τῆς ἀποσχίσεως τῶν γλωσσῶν ἐγένετο babhār-a. Ὁ συνήθως πρωτόθετος τύπος εἶναι -mi δι' ἰσχνάνσεως γενόμενος ἐκ τοῦ -ma· π. χ. as-mi (εἰμί), vaghā-mi (veho ὀχῶ)· ὁ δευτερεύων τύπος εἶναι -m διὰ συστολῆς ἐκ τοῦ -mi· π. χ. as-jam (ἀ ἑν. τῆς εὐκτ. τοῦ ἐνες. ἑλλ. εἴη-ν, λατ. sie-m), παρατ. abhara-m), παρατ. abhara-m, ἑλλ. ἔφερο-ν. Ἐν τῇ προστακτικῇ λέπει.

Ἐν τῇ *Σανσ.* πρωτόθετος κατάληξις -mi· π. χ. a's-mi, va'ha-mi· παρκ. a ἐκ τοῦ -ma· π. χ. babhār-(m)a· δευτερεύουσα-m· π. χ. παρατ. a'bhara-m, εὐκτ. ἐνεστ. sjā-m. Τὸ ἀ πρόσ. τῆς ὑποτακτ. μετέβαλε παραδόξως τὸ -mi εἰς -ni π. χ. bha'ra-ni, ἵνα διακρίνηται τοῦ τῆς ὁριστικῆς.

Ἑλλ. ἡ κατάληξις τοῦ ἀ ἑν. προσ. διαφέρει τῶν ἀρίων γλωσσῶν διὰ τῆς πανταχοῦ ἀποβολῆς τοῦ -mi μετὰ τὸ ληκτικὸν τοῦ στελέχους ᾱ τοῦ ἐνεστῶτος καὶ τῆς τροπῆς τοῦ μ εἰς ν. Ἐν τῇ προστακτικῇ λείπει τὸ ἀ. πρόσ. π. χ. παρακ. λέλοιπ-α ἐκ τοῦ *λέλοιπ-μα, οἱονεὶ ἀρχ. τύπ. *λελοιπα-μ, ὡς ἔτυψα (μ). Ἡ πρωτόθετος κατάληξις παρατηρεῖται ἐν τῷ εἶ-μι, φέρω ἀντὶ τοῦ *φερω-μι διατηρηθὲν ἐν τῇ ὑποτ. παρ' Ὁμήρῳ ἐθέλω-μι, εἴπω·μι· τὸ -μι εἰσῆλθεν εἰς τὴν εὐκτικήν, π. χ. φέροῖ μι, ὡς ἐν γένει οἱ πρωτόθετοι τύποι κατ' ἀναλογίαν ἀπωθοῦσιν εὐκόλως τοὺς δευτερεύοντας, καὶ ὅμως τὸ ἀρχαιότερον φέροι-ν ἀντὶ τοῦ *φέρον-μι διετηρήθη· δευτερεύουσα εἶναι ἡ ν=

Digitized by Google

μι· π. χ. παρατ. ἔφερο-ν= a'bhara-m, ἀποβαλλομένου δὲ τοῦ ν τὸ προηγούμενον a μένει· π. χ. ἀόρ. σύνθ. ἔτυψα-μ.

Παρὰ τοῖς λεσβ. αἰολεῦσιν οἱ τύποι γέλα-μι, φίλη-μι, δοκίμω-μι· τὸ μι ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀναλογίας τῶν φωνηεντολήκτων πρωτοθέτων μὴ παραγώγων ῥηματικῶν στελεχῶν.

Ἡ *Λατ.* δὲν διακρίνει πλέον τὰς δευτερευούσας τῶν πρωτοθέτων καταλήξεων, καὶ ὅμως δείκνυνται ὡς ἐν τῇ Ἑλλ., Κελτ. καὶ ταῖς βορείοις Εὐρωπαϊκαῖς γλώσσαις, ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν στελεχῶν τοῦ ἐνεστῶτος εἰς a καὶ τῶν εἰς τὴν ῥίζαν αὐτὴν ληγόντων· π. χ. fero= Ἑλλ. φέρω, ζενδ. barā· ἀλλὰ su-m ἀντὶ τοῦ *es-u-m ἐκ τοῦ *es-mi, Ἑλλ. εἰμί· in-qua-m (καὶ in-qui-t καὶ ἕτερα), ἀρχ. τύπ. kā-mi, πρβλ. σανσ. *khja-mi, θεῶμαι, γινώσκω· τὸ αὐτὸ -m φαίνεται καὶ ἐν τῷ παρατ. -ba-m (μόνον ἐν συνθέσει εὔχρηστον), era-m· ἔτι καὶ ἐν τῇ ὑποτ. π. χ. veha-m, καὶ ἐν τῇ εὐκτ. π. χ. sie-m. Τὰ παράγωγα ῥήματα, ὧν τὸ στέλεχος λήγει εἰς a, π. χ. ama-, voca- συγχωνεύουσι τὸ a μετὰ τοῦ o τῆς καταλήξεως· π. χ. voco ἐκ τοῦ *vocao= τῷ ὁμηρ. vocau, τοῦτο δὲ ἐκ τοῦ *vocajo, ἀρχ. τύπ. vakaja-mi. Καὶ ἐνταῦθα ὁ παρακείμενος ἀπέβαλε τὴν προσωπικὴν κατάληξιν· π. χ. teti-gi πιθανῶς ἐκ τοῦ *fetigei-m, ὅρα κατωτέρω.

Α'. Πληθυντικὸν πρόσωπον.

Ἐν τῇ Ἰνδογερμανικῇ ἀρχεγόνῳ γλώσσῃ ὁ ἀρχαιότατος τύπος, ἐξ οὗ ὅλοι οἱ ἄλλοι ἐγένοντο, εἶναι -masi. Ἐπειδὴ ὁ τύπος τῆς προσωπικῆς καταλήξεως τῶν μέσων τοῦ ἀ. πληθ. ἀρχαιότατον ἦν -madhui, ἐξ οὗ ὁ ἐνεργητικὸς -*madhi, τὸ δὲ -si καὶ -dhi ἀμφότερα χαρακτηρίζουσι τὸ β'. ἑν. πρόσωπον, ἡ κατάληξις -ma-si σύγκειται μόνον ἐκ τῶν ἀντωνυμικῶν ῥιζῶν τοῦ ἀ. καὶ β'. προσώπου σημαίνουσα «ἐγὼ σὺ, ἐγὼ καὶ σύ». Ἐπειδὴ τὸ «ἡμεῖς» δύναται νὰ ᾖναι «ἐγὼ καὶ ἡμεῖς, ἐγὼ καὶ αὐτὸς, ἐγὼ καὶ αὐτὴ», πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἐν ταῖς Ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις ἐκ τῶν κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους ἴσως χρόνους τῆς γλώσσης ὑπαρχόντων διαφόρων τύπων τοῦ «ἡμεῖς» ἔμεινεν εἰς ἀποκλειστικὴν χρῆσιν εἰς μόνον ἀναπληρῶν καὶ τοὺς ἑτέρους. Δευτερεύουσα κατάληξις ἐκ τῆς πρωτοθέτου -masi εἶναι ἡ-mas· ὡς δὲ ἡ-mi:-m=-masi:-mas· π. χ. as- masi, ῥίζ. as· vagha- masi, ῥίζ. vagh· asja-mas, εὐκτ. ἑνες. καὶ ἐφεξ.

Ἐν τῇ *σανσ.* πρωτόθετος κατάληξις ἐν ταῖς Βέδαις εἶναι ἡ -masi, σανσ. -mas· π. χ. i-masi καὶ i-màs (imus) vàha- masi, vàhā-mas: δευτερεύουσα ἐν τῇ προστ. καὶ τῷ παρακ. -ma ἐκ τῆς -mas π. χ. vàhē-ma, εὐκτ. ἑνες. ἀ. -vahā-ma παρατ., vàhā-ma προς. κλ.

Ἐν τῇ *Ἑλλ.* πανταχοῦ ἡ κατάληξις αὕτη εἶναι -μεν, δηλ. -με μετὰ τοῦ ν, ὅπερ ἀρχῆθεν ἐφελκυστικὸν ὂν συνεφύη ὕστερον μετ' αὐτῆς ἐκ τῆς παρὰ δωριεῦσι διατηρηθείσης -μες= ἀρχ. πρωτ·- masi, δευτ. -mas. Κατὰ ταῦτα ἴ-μεν=ἀρχ. i-masi, ὡς ἐ-φέρο-μεν=ἀρχ. a-bharā-mas καὶ ἐφ.

Ἐν τῇ *Λατ.* πανταχοῦ -mus, ὡς ἐν τῇ Ἑλλ. -μες, ἐκ τοῦ -mos=masi- mas.

Α'. Πρόσωπον τοῦ δυϊκοῦ.

Ἐν τῇ *Ἰνδογερμανικῇ ἀρχεγόνῳ γλώσσῃ* ὁ δυϊκὸς διακρίνεται τοῦ πληθυντικοῦ διὰ τῆς τροπῆς m εἰς v (πρβλ. τῆς ἀ. προσωπ. ἀντων. τὸν πληθ. καὶ δυϊκόν· π. χ. σανσ. va-jàm, γοτθ. veis, δυ. vi-t)· κατὰ ταῦτα ἡ πρωτόθετος κατάληξις εἶναι va-si, διατηρηθεῖσα ἐν τῇ ζενδικῇ, ἡ δὲ δευτερεύουσα -va-s.

Ἐν τῇ *σανσ.* ἡ πρωτόθ. εἶναι -vas π. χ. ἑνες. vahā-vas ἀντὶ τοῦ *-vasi· δευτερ. προστ. τοῦ παρακ. -va ἀντὶ τοῦ *-vas· π. χ. à-vaha-va· παρατ. babhr-vā.

Ἐν τῇ *Ἑλλ.* ἡ κατάληξις τοῦ δυϊκοῦ εἶναι ἡ αὐτὴ τῇ τοῦ πληθυντικοῦ.

Ἐν τῇ *Λατ.* λείπει.

Β'. ἑνικὸν πρόσωπον.

Ἐν τῇ Ἰνδογερμανικῇ ἀρχεγόνῳ γλώσσῃ τὸ στέλεχος τῆς δευτεροπροσώπου ἀντωνυμίας εἶναι *va- τιθέμενον ἀρχῆθεν κατόπιν τοῦ ῥηματικοῦ στελέχους, ἐκ δὲ τῆς μετ' αὐτοῦ βραδύτερον συγχωνεύσεως ἀνεπτύχθησαν ἐν τῇ ἀρχεγόνῳ γλώσσῃ ἐξ αὐτοῦ διάφοροι τύποι. Ὁ παρακείμενος διετήρησε τὸν πληρέστατον τύπον -ta διατηρηθέντα καὶ ἐν τῷ πληθ. -ta-si, σανσ. -tha, ζενδ. -ta καὶ tha, Ἑλλ. θα· εἰς τὴν -ta προσαρτᾶται ἡ -dhi τῆς προστακτικῆς· π. χ. kru-dhi, as-dhi, bhara-dhi. Ἡ συνήθης πρωτόθετος κατάληξις εἶναι -si ἐκ τοῦ -sa διατηρηθέντος ἐν τῷ μέσῳ -sa-(s)i, ἀντὶ τοῦ -ti ἐκ τοῦ -ta- tva, πρὸς διάκρισιν ἐκ τοῦ γ'. προσ. -ti ἐκ τοῦ -ta π. χ. às-si, Ἑλλ. ἐσσί, bhara-si, Ἑλλ. φέρεις, Λατ. fers, καὶ ἕτερα. Ἡ δευτερεύουσα εἶναι -s· ὡς δὲ -mi-:

Digitized by Google

m'-si:s' π. χ. παρατ. a-bhara-s, εὐκτ. ἐνεστ. bharai-s.

Ἐν τῇ *Σανσ.* ὁ παρακ. ἔχει -tha π. χ. k'akâr-tha, ῥίζ. kar (ποιεῖν)· προστ. -dhi ἡγουμένου συμφώνου καὶ hi ἡγουμένου φωνήεντος π. χ. âd-dhi, ῥίζ. ad (ἔδρα) âpnu-hi, ῥίζ. ap (τυγχάνειν), ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς Βέδαις çru-dhi (κλῦθι) ἢ καὶ ἄνευ τούτου· π. χ. tanû, στέλεχ. ἐνεστ. tanû, ῥίζ. ta, tan (τείνειν), bhara, στέλ. ἐνεστ. bhara-, ῥίζ. bhar (φεύγειν). Ἡ συνήθως πρωτόθετος κατάληξις εἶναι -si· π. χ. bharasi *às-si, ἐξ οὗ àsi. Ἡ δευτερεύουσα εἶναι -s· π. χ. παρατ. ά.- bhara-s, εὐκτ. bhàrēs καὶ ἑξ. Κατόπιν συμφώνων τὸ s ἀποβάλλεται π. χ. à-junak· ἀντὶ τοῦ *a-junak-s, στελ. ἐνεστ. junag-, ῥίζ. jug (ζευγνύναι).

Ἐν τῇ *Ἑλλ.* ἡ κατάληξις τοῦ β'. ἑν. προσ. εἶναι -θα, ὡς οἶσ-θα, ἧς τὸ θ ἐγένετο δασὺ διὰ τὸ προηγούμενον σ, παρέχουσα ἡμῖν τὸν ἀρχαιότατον τύπον τῆς προσφύσεως -ta· π. χ. Fοῖσ-θα=σανσ. vē't-tha, ζενδ. voiç-ta, γοτ. vais-t γερμ. weiss-t, ἀρχ. τύπ. vivaid-ta. Οὐχὶ σπανίως εὑρηται ἐν τῇ Ἑλλ. ἡ κατάληξις -σθα· π. χ. παρ'Ομήρ. βάλη-σθα, εἴπη-σθα (ὑποτ.)· βάλοι-σθα, προφύγοι-σθα (εὐκτ.)· τιθησθα, φῇ-σθα, αἰολ. ἔχει-σθα, φίλει-σθα (ὁριστ.) Φαίνεται, ὅτι ἡ κατάληξις -σθα, προῆλθε προσθείσης εἰς τὸν συνήθη τύπον (π. χ. ἔχεις) ἄπαξ ἔτι τῆς καταλήξεως ta, ἥτις μετὰ τὸ s ἐγένετο θα. Τοῦτο ἐγένετο βραδύτερον, ἴσως δὲ ὅτε ὁ παρακ. εἶχε πανταχοῦ τὴν ἀρχικὴν κατάληξιν -ta διατηρηθεῖσαν π. χ. ἐν τῷ οἶσθα, δηλ. (vi-) vaid-ta. Ἡ Ἑλλ. γλῶσσα φιλεῖ ἐν γένει τὸν συνδυασμὸν σθ ἐν ταῖς προσωπικαῖς καταλήξεσι· πρβλ. τὸ μέσον ῥῆμα.

Ἡ κατάληξις τῆς προστ. -θι=σανσ. dhi εἶναι συνηθεστέρα ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ γλώσσῃ· π. χ. παρ'Ομ. κλῦ-θι, τέτλα-θι, διδο-θι, ὄρνυθι κτλ. Ἐν τῇ συνήθει γλώσσῃ ἔμειναν τὰ γνῶ-θι, ἴσ-θι ἀντὶ τοῦ *ἔσ-θι, ῥίζ. as (εἶναι) Fίσ-θι ἀντὶ τοῦ *Fίδ-θι ῥίζ. vid. ἴ-θι, στῆ-θι καὶ δὸ-ς θέ-ς· τὰ τελευταῖα ἀπέβαλον τὸ ι, τὸ δὲ θ. ἔτρεψαν κατὰ τὸν τῇ *Ἑλλ.* γλώσσῃ ἰδιάζοντα νόμον τῶν ληκτικῶν γραμμάτων (εἰς (ς)· (τὰ τίθει, δίδου, ἵστη ἐσχηματίσθησαν κατ' ἀναλογίαν τῶν στελεχῶν τοῦ ἐνεστ. εἰς ε, ἀρχ. α). Μετὰ τὸ ληκτικὸν ε, ἀρχ. α, τῶν στελεχῶν τοῦ ἐνεστῶτος ἀπεβλήθη πανταχοῦ τὸ-θι· π. χ. φέρε=σανσ. bhara, ἀρχ. bhara-dhi.

Ἡ συνήθης πρωτόθετος κατάληξις εἶναι -σι διατηρηθεῖσα μόνον ἐν τῷ ἐσ-σί (ἰων.) ἐν τῇ ὁρ. φέρεις, ὑποτ. φέρῃς τὸ ἀρχῆθεν ληκτικὸν ι προϋτάχθη τοῦ ς, ὅπερ βραδύτερον ἐξηφανίσθη ὅλως. Οἱ τύποι οὗτοι κεῖνται ἀντὶ τοῦ *φέρε-σι, *φερῃ-σι. Ἐν τῷ εἶ καὶ εἰς ἐκ τοῦ *ἐσ-ὶ ἀντὶ τοῦ *ἐσ-σί, στέλ. καὶ ῥίζ. ἐσ-, ἀρχ. ας, φαίνεται ὅτι ἐξέπεσε τὸ ς.

Ἡ δευτερεύουσα κατάληξις εἶναι -ς· π. χ. ἐν τῷ παρατ. ἔ-φερε-ς, εὐκτ. ἐνεστ. φέροι-ς. Αὕτη εὑρηται πολλάκις ἀντὶ τῆς πρωτοθέτου -σι· π. χ. ἐν τῇ ὁριστ. ἵστη-ς, τί-θης, δίδω-ς· ἐπίσης εἰσέφρησε καὶ εἰς τὸν παρακ., ὅςις ἐν γένει ἀκολουθεῖ τὴν ἀναλογίαν τοῦ συνθέτου ἀορίστου· π. χ. λέλοιπας, ἀνθ' οὗ προϋποτιθέαμεν ὡς πανάρχαιον Ἑλληνικὸν τύπον τὸ *λέλοιπ-τα.

Ἐν τῇ *Λατ.* εὑρίσκομεν ἐν τῷ παρακ. τὴν κατάληξιν -ti ἐκ τῆς -ta, τὸ δὲ s ἀνήκει τῷ στελέχει τοῦ παρακ. π. χ. tutudis-ti. Τὸ συνηθέστερον ī, ἀρχαιότερον ei (gessis-tei, restitis-tei), ἐγένετο πιθανῶς κατ' ἀναλογίαν τοῦ ά. προσ. τοῦ παρακ. λήγοντός ποτε εἰς ei. Τὸ -dhi ἐν τῇ προστακτ. ἀπώλετο· π. χ. ī, es, lege, ama, καὶ ἕτερα. Τὸ κατ' ἔμφασιν -to (d) ἀντιστοιχεῖ τῷ τῶν Βεδῶν -tat. Πρωτόθετος καὶ δευτερεύουσα κατάληξις εἶναι τὸ -s ἐκ τοῦ -si γενόμενον· π. χ. ēs (βραδύτερον es) ἀντὶ τοῦ *es-s καὶ *ed-s, ἀρχ. as-si καὶ ad-si, ῥίζ. καὶ στέλ. as (εἶναι), ed (ἔδειν)· vehi-s, ἀρχ. ὁρ. ἐνεστ. vagha-si, εὐκτ. siē-s, ἀρχ. as-ja-s.

Β'. Πληθυντικὸν πρόσωπον.

Ἐν τῇ Ἰνδογερμανικῇ ἀρχεγόνῳ γλώσσῃ πρωτόθετος κατάληξις εἶναι -ta-si, σύνθετος ἐκ τῆς β'. προσ. ἀντωνυμίας «σὺ σὺ» δηλ. ὑμεῖς, σεῖς· δευτερεύουσα -tas, ὡς ἐν τῷ ά. προσ. -masi καὶ -mas, καὶ -anti καὶ -ant· π. χ. ὁρ. ἐνεστ. as-tasi, -vagha- tasi εὐκτ. asja-tas, παρατ. a-vagha-tas.

Ἐν τῇ *σανσ.* πρωτόθετος κατάληξις -tha, δευτερεύουσα -ta· π. χ. ὁριστ. ἐνεστ. bhára-tha· παρατ. ά. -bhara ta, εὐκτ. ἐνεστ. bhàrē-ta. προστ. ἐπίσης bhára-ta, ἐν ταῖς Βέδαις ὅμως καὶ -tat δὶς τιθεμένης τῆς ἀντωνυμίας μετὰ φωνήεντος μακροῦ· ἐν τῷ παρακ. ἐκθλίβονται ἐντελῶς τὰ σύμφωνα τῆς καταλήξεως π. χ. ba bhrâ ἐκ τοῦ *babhar-â ἀντὶ τοῦ *babhar-ta, τοῦτο δὲ ἐκ babhar-tasi.

Ἐν τῇ *Ἑλλ.* πανταχοῦ-τε, ὅπερ εἶναι λείψανον τοῦ -tasi καὶ -tas· π. χ. φέρε-τε, ἐστέ, ἴ-τε· φέροι-τε, εἴη-τε, κτλ.

Ἐν τῇ *Λατ.* πρωτόθετος καὶ δευτερεύουσα·

Digitized by Google

κατάληξις -tis ἐκ τοῦ -tisi, *-tasi· π. χ. es-tis, erā-tis, tutudis-tis. Τῆς προστ. τὸ -tūte εἶναι πληρέστερον τοῦ τῶν Βεδῶν -tat περιλαμβάνον προφανῶς δὶς τὸ στέλεχος τῆς ἀντωνυμίας μετ' ἀμεταβλήτου -t· ἡ μὴ ἐμφατικὴ κατάληξις τῆς προστ. -te εἶναι συνεσταλμένη, ὡς ἡ Ἑλλ. τε, σανσ. -ta.

Β'. πρόσωπον δυϊκόν.

Ἐν τῇ *σανσ.* πρωτόθετος κατάλ. -thas· π. χ. bhàra -thas· ἐν τῷ παρακειμένῳ athus· π. χ. -babhr -athus, πιθανῶς ἐκ τοῦ thas· δευτερεύουσα καὶ τῆς προστ. -tam· π. χ. παρατ. àbhara-tam, προστ. bhàra-tam. Φαίνεται, ὅτι ἐκ τῆς καταλήξεως -thas ἔμεινε μόνον -t, εἰς ὃ προσηρτήθη ἔπειτα τὸ -am.

Ἐν τῇ *Ἑλλ.* πανταχοῦ-τον, ὅπερ πρὸς τὸ σανσ. -thas ἡ πρός τι ἀρχικὸν -tasi ἔχει οὕτως, ὡς τὸ πληθ. -μεν πρὸς τὸ -mas-, -masi.

Ἐν τῇ *Λατ.* λείπει.

Γ'. ἑνικὸν πρόσωπον.

Ἐν τῇ *Ἰνδογ.* ἀρχ. γ*λώσσῃ* τὸ γ'. ἑν. πρόσ. δηλοῦται διὰ τῆς δεικτικῆς ἀντωνυμικῆς ῥίζης ta διατηρηθείσης ἐντελῶς ἐν τῇ καταλήξει τοῦ γ'. ἑν. τοῦ μέσου -ta- (t) i (ὅρα κατωτ.) Καὶ ὁ παρακ. ἔχει πιθανῶς τὴν πλήρη κατάληξιν -ta ἐξ ἧς ὅμως ἐν ταῖς προκειμέναις ἡμῖν γλώσσαις ἔμεινε μόνον a· π. χ. vivaida ἀντὶ τοῦ *vivaid-ta. Πρωτόθετος κατάληξις ἦν ἡ -ti ἰσχνανθεῖσα ἐκ τῆς -ta, ὡς ἡ -mi ἐκ τῆς -ma, -si ἐκ τῆς -sa, ἀρχ. -tva, δευτερεύουσα δὲ -t, ὡς -mi δευτ. m, -si δευτ. -s -masi, δευτ. mas, καὶ ἐφ. π. χ. ὁρ. ἐνεστ. vagha-ti, as-ti (est)· εὐκτ. ἐνεστ. vaghai-ti, asja-t καὶ ἐφ. Ἡ προστ. πιθανῶς ἦν *vagha -tata, (πρόλ. σανσ. ἐν Βέδ. -tat, Ἑλλ. -τε (τ), Λατ. -to (d).

Ἐν τῇ *σανσ.* ὁ παρακ. ἔχει κατάληξιν -a ἐκ τοῦ -*ta· π. χ. babha'ra ἐκ τοῦ *babhar-ta. Πρωτόθετος εἶναι -ti π. χ. bhàra-ti *ás-ti, δευτερεύουσα -t· π. χ. εὐκτ. ἐνεστ. bharē-t, sja-t, παρατ ábhara-t· Ἡ προστ. ἔχει ἐν ταῖς Βέδαις -tāt, ὅπερ εἶναι δὶς τεθειμένη ἡ γ'. πρόσ. ἀντ. Ἡ συνήθης κατάληξις τῆς προς. εἶναι -tu, πιθανῶς ἐκ τοῦ *-ta δι' ἰσχνάνσεως π. χ. bhára-tu, as-tu.

Ἐν τῇ *Ἑλλ.* ὁ παρακ. σχηματίζεται ὡς ἐν ταῖς ἀρίαις γλώσσαις· π. χ. λέλοιπα, ἀρχ. τύπ. rirāika ἀντὶ τοῦ *rirāik-ta. Πρωτόθετος κατάληξις εἶναι -τι διατηρηθεῖσα ἐν τῷ ἐσ-τί, δωρ. τίθη-τι. Κατὰ τὸν κανόνα (ὅρα ἀνωτέρω) ὅμως τὸ -τι γίνεται σι, ὅθεν τίθη-σι· οὕτω καὶ ἐν ταῖς Ὁμηρικαῖς ὑποτ. ἔχη-σι, λάβη-σι καὶ ἕτερα. Μετὰ τὸ ληκτικὸν ε τοῦ στελέχους τοῦ ἐνεστ. ἀποβάλλεται τὸ σ-· π. χ. φέρει ἐκ τοῦ *φέρε-σι, ὑποτ. φέρη ἐκ τοῦ *φέρη-σι. Τὸ τ τῆς δευτερευούσης καταλήξεως κατὰ τοὺς νόμους ἐπὶ τῶν ληκτικῶν γραμμάτων ἀναγκαίως ἐκθλίβεται, ὅθεν ἐν τῇ εὐκτ. ἐνεστ. φέροι -(τ), ἀρχ. τύπ. bharai-t, παρατ. ἔ-φερε(τ), ἀρχ. τύπ. a-bhara-t. Τὸ -τω τῆς προστ. π. χ. ἴ-τω, ἔσ-τω, φερέ-τω ἀντὶ τοῦ *-τωτ ἀντιστοιχεῖ τῷ τῶν Βεδῶν -tat.

Ἐν τῇ *Λατ* πανταχοῦ -t ἐκ τοῦ ti, διὸ ἡ πρωτόθετος κατάληξις ἀντὶ τῆς δευτερευούσης, ὡς συχνάκις ἐν ταῖς γλώσσαις συμβαίνει, καὶ ἐν τῷ παρακ. π. χ. es-t, vehi-t, era-t, sie-t dedi-t. Ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ γλώσσῃ καὶ τῇ δημώδει (ἐν ταῖς μεταγενεστέραις ἐπιγραφαῖς) τὸ t τοῦτο μόλις ἠκούετο, τούτου δὲ ἕνεκα φαίνεται ἐνίοτε ὡς d. π. χ. feci-d, exeā-d, ἢ καὶ ὅλως ἐκθλίβεται· π. χ. παρακ. dede. Τὸ -to τῆς προστ. εἶναι ἀντὶ τοῦ ἀρχαιοτάτου *-tod, ὀσκ. -tūd, Ἑλλ. -τω (τ), σανσ. Βεδ.-tāt· π. χ. vehi-to=σανσ. vàha -tāt.

Γ'. Πληθυντικὸν πρόσωπον.

Ἐν τῇ *Ἰνδογερ. ἀρχ. γ.λώσσῃ* προτόθετος κατάληξις εἶναι ἡγουμένου μὲν φωνήεντος -n-ti, συμφώνου δὲ -an-ti, δευτερεύουσα δὲ -nt, -ant ἐκ τῆς an ἄντων. ῥίζης εὐχρήστου ἐν τῇ σανσ., σλαυϊκῇ, καὶ λιθ. καὶ -ti ἀντ.=«αὐτὸς καὶ αὐτὸς»=«αὐτοί». π. χ. ὁριζ. ἐν. as-anti, bhara-nti· εὐκτ. ἐνεσ. asja-nt, bharai-nt· παρατ. a'bhara-nt. Εἰς τὸν παρακείμενον προσηρτήθη ἀρχῆθεν ἡ πρωτόθετος κατάληξις· π. χ. babhar-anti. Τῆς προς. ἀρχικὸς τύπος ἦν ἴσως -ntat, ἐὰν καθόλου ἡ ἔγκλισις αὕτη εἶχε γ'. πρόσ. ἐν τῇ ἀρχεγόνῳ γλώσσῃ.

Ἐν τῇ *σανσ.* πρωτόθετος κατάληξις -anti, -nti· π. χ. s-anti, bha'ra-nti, δευτερ. -ant, -nt, ἐξ ὧν -an, n καὶ -ns ἀντὶ -ant. π. χ. παρατ. ās-an ἐκ τοῦ *a-as-ant, a-bhara-n, ἀόρ. á -lipa-n· ἡ προς. -antu, -ntu· π. χ. sas-antu ῥίζ, as, bha'ra-ntu.

Ἐν τῇ *Ἑλλ.* πρωτόθ. -αντι-, ντι· π. χ. ἔ-ᾱσι (ἰων.), δηλ. as-anti ῥίζ. ἐσ- (εἶναι)· φέρουσι, δηλ. φέρο-ντι παρὰ δωρ.· παρακ. λελοίπ-ᾱσι, ἀρχ. τύπ. rirāik-anti· δευτερεύουσα -εν, -ν=ἀρχ. -ant, nt. π. χ. εἶεν, δηλ. *ἐσ-jε-

Digitized by Google

ντ, ἀρχ. as-ja-nt, φέροι-εν· παρατ. ἔφερο-ν· προς. -ντω-ν, δωρ. καὶ -ντω· π. χ. φερό-ντων, δωρ. καὶ φερό-ντω· τὸ ν εἶναι προσθήκη, ὡς συχνάκις συμβαίνει ἐν τέλει τῆς λέξεως, τὸ -ντω δμως=-ntāt.

Ἡ κατάληξις -τω-σαν, εἶναι νέος σχηματισμός, διότι παρ' Ὁμ. εἶναι ἄγνωστος· ἐγένετο δὲ ἐκ τοῦ ἑνικοῦ προσαρτηθέντος τοῦ -σαν ἀντὶ τοῦ -vant, ὅπερ εἶναι λείψανον τοῦ *as-ant, γ'. πληθ. τῆς ῥίζ. as (εἶναι). Τὸ αὐτὸ -σαν χρησιμεύει εἰς σχηματισμὸν τοῦ γ'. πληθ. τῆς εὐκτ., ὡς ἱσταίη-σαν, διδοίη-σαν, εἴη-σαν ἀντὶ τῶν ἀρχαιοτέρων ἱσταῖεν, διδοῖεν, εἶεν. Ὁ πρωτόθετος τύπος τοῦ -σαν τούτου δηλ. -σ̄ασι, δηλ. (a)s-anti διετηρήθη ἐν τῷ γ'. πληθ. τοῦ παρακ. ὡς ἴσασι, δηλ. *Fιδ-σ̄ασι, ἀρχ. τύπ. vivid-santi, ῥίζ. Fιδ (ἰδεῖν, εἰδέναι)· εἴξασι δηλ. *εἰκ-σ̄ασι, *εἰκ-σαντι (ἔοικα).

Μεταξὺ φωνηέντων τὸ s ἀποβάλλεται (ὅρα ἀνωτ.), τούτου δὲ ἕνεκεν ἀνήκουσιν ἐνταῦθα οἱ τύποι διδό-σ̄ασι, τιθέ-ᾱσι, ἴσως καὶ ἵ-ασι (διδο-,τιθε-, ῥίζ. δο, θε, ἰ).

Ἐν τῇ *λατ.* πρωτόθετος καὶ δευτερεύουσα κατάληξις εἶναι -nt, ἀντὶ -nti· π. χ. vehu-nt, ἀρχαιότερον veho-nti, ἀρχ. τύπ. vagha-nti. Τὸ ἀρχικὸν -anti ἔμεινε μόνον ἐν τῇ s-unt, δηλ. *es-onti ἀρχ. as-anti. Τὸ πλῆρες -nti διετηρήθη μόνον ἐν τῷ tremonti (παρὰ Φαίστῳ). Ἡ -re τοῦ παρακ. εἶναι ἀρχαϊκὴ συστολὴ τοῦ -r-ont ἀντὶ τοῦ *-s-onti εἰσαχθέντος εἰς τὴν γραφομένην γλῶσσαν· π. χ. *dedis-onti, ἐξ οὗ ded-ēr-ont, βραδύτερον ded-ēr-unt καὶ ded-ēr-e ἐκ τοῦ *deder-o, πρβλ. τὸ ἀρχαϊκὸν dedr-ot, dedr-o. Τὸ r, ἀρχῆθεν -s, δὲν ἀνήκει εἰς τὴν προσωπικὴν κατάληξιν. Ἡ προστ. -nto· π. χ. vehu-nto, ἀρχ. vagha-ntat.

Γ'. Πρόσωπον Δυϊκόν.

Ἐν τῇ *Ἰνδογερ. ἀρχεγ. γλώσσῃ* πιθανῶς πρωτόθετος κατάληξις ἦν -ta-si, δευτερεύουσα δὲ -tas. Ἐν τῇ *σανσ.* πρωτόθετος -tas, ἐν τῷ παρακ. -atus· δευτερεύουσα καὶ ἐν τῇ προς. -tām· π. χ. ἑνες. bbára-tas, s-tas· παρακ. babhr-átus· παρατ. a'-bhara-tām, ἀόρ. a'-dā-tām· εὐκτ ἐν sja-tām, bha'rē-tām· προς. bha'ra-tām, καὶ ἑξ.

Ἐν τῇ *Ἑλλ.* πρωτόθ. -τον=τον τοῦ β'. προσ. π. χ. ἑνες. φέρε-τον, παρακ. λελοίπα-τον, δευτερεύουσα -των, σανσ. -tan· π. χ. εὐκτ. ἑνες. φεροί-την, παρατ. ἐφερέ-την· ἐν τῇ προς. -των ἐκ τῆς -την διαφορᾷ τοῦ φωνήεντος· π. χ. φερέ-των.

Ἐν τῇ *Λατ.* λείπει.

ΠΡΟΣΩΠΙΚΑΙ ΚΑΤΑΛΗΞΕΙΣ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΡΗΜΑΤΩΝ.

Αἱ προσωπικαὶ καταλήξεις τῶν μέσων ἐγένοντο ἀρχῆθεν ἐκ τῶν δὶς τιθεμένων ἢ ἐπαναλαμβανομένων ἀντωνυμικῶν ῥιζῶν Τὰ μέσα ῥήματα διετηρήθησαν ἐν τῇ σανσκριτικῇ, ζενδικῇ, ἑλλ., ἐν μέρει δὲ καὶ ἐν τῇ γοτθικῇ. Ἐν ταῖς Ἰταλικαῖς, κελτικαῖς γλώσσαις καὶ τῇ σλαυολιθουανικῇ τὰ μέσα ἀντικατεστάθησαν διὰ νεωτέρων σχηματισμῶν.

Ἐν ταῖς καταλήξεσι τοῦ μέσου ῥήματος ἐγένοντο μεγαλήτεραι μεταβολαὶ ἢ εἰς τὸ ἐνεργητικόν, τούτου δὲ ἕνεκεν ἡ ἐξήγησις τῶν ἐν ταῖς γλώσσαις προκειμένων καταλήξεων εἶναι ἀδύνατος.

Ὡς δὲ τὸ ἐνεργητικόν, οὕτω καὶ τὸ μέσον, ἔχει πρωτοθέτους καὶ δευτερευούσας καταλήξεις, ἔτι δὲ τῆς προστακτικῆς.

Α'. Ἑνικὸν πρόσωπον.

Ἐν τῇ *Ἰνδογερ. ἀρχεγ. γλώσσῃ* πρωτόθετος κατάληξις εἶναι ἡ -ma-mi (=ἐμὲ ἐγώ), ἐξ οὗ ἀρχαιότατα διὰ τῆς ἀποβολῆς τοῦ δευτέρου m φαίνεται ὅτι ἐγένετο -mai· π. χ. ἑνες. bharā-ma(m)i, παρακ. babhār-ma (m)i· δευτερεύουσα κατάληξις κατὰ τὴν γενικὴν ἀναλογίαν εἶναι -ma-m, ἐξ οὗ -ma· π. χ. παρατ. abharū-ma(m) εὐκτ. ἑνες. bha-rai-ma (m), καὶ ἕτερα.

Ἐν τῇ *σανσ.* ἡ πρωτόθετος κατάληξις εἶναι ē ἐκ τοῦ mē καὶ τούτου ἐκ τοῦ mai· π. χ. παρακ. k'akr-ē ἐκ τοῦ *k'akar-mē· ἑνες. bibhr-ē' ἐκ τοῦ *bibhar-mē. Ἐν τῇ προς. εἶναι ἡ κατάλ. āi=e· π. χ. bha'rāi, bibha-rāi· δευτερεύουσα κατάληξις εἶναι -a ἐκ τοῦ ma, ὡς ē ἐκ τοῦ -mē· π. χ. εὐκτ. ἑνες. bha-rēj-a ἀντὶ τοῦ *bharai-ma, *bharai-a, *bh-rai-a ἀποσχισθέντος τοῦ j εἰς ij· ἡ προς. καὶ ἀόρ. ἰσχναίνουσι τὸ a εἰς i· π. χ. a'bibhr-i ἀντὶ τοῦ *abibhar-ma.

Ἐν τῇ *Ἑλλ.* ἡ πρωτόθετος κατάληξις εἶναι -μαι· π. χ. φέρο-μαι, ὑποτ. φέρω-μαι, παρκ. πέπλεγ-μαι· δευτερεύουσα ἡ -μην ἐκ τοῦ ma πιθανῶς γενομένη τροπῇ τοῦ a εἰς η καὶ προσθήκῃ τοῦ ν· -μαι· -μην=σανσ. -āthē,

Digitized by Google

ātē: -athām, -ātām, ἡ ἐκ τοῦ παναρχαίου -mam ἐκτάσει τοῦ ā εἰς η (πρβλ. -την ἑλλ. δευτερ. κατάλ. τοῦ γ'. δυϊκ.). π. χ. παρατ. ἐ-φερό-μην, εὐκτ. φεροί-μην, καὶ ἕτερα.

Β'. Ἑνικὸν πρόσωπον.

Ἐν τῇ *Ἰνδογ. ἀρχ. γλώσσῃ* πρωτόθετος κατάληξις -sa-si (σὺ σύ), ἐξ οὗ sai· δευτερεύουσα -sa-s, ἐξ οὗ -sa· π. χ. ἐνς. bhara-sa (s)i, παρκ. bhabhar-sa (s)i. εὐκτ. ἐνεστ. bharai-sa (s), παρατ. a-bhara-sa (s).

Ἐν τῇ *σανσ.* πρωτόθετος κατάληξις -se· π. χ. ἐνες. bhara-se, παρκ. babhr-s "e' ἐκ τοῦ *babhar-sai· δευτερεύουσα -thās τῇ σανσ. ἰδιάζουσα πιθανῶς δὲ ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων διατηρηθεῖσα ἐκ τοῦ *tva-s (σὺ-σύ)· π. χ. παρατ. a-bhara-thās, a-bibhr-thas· εὐκτ. bha'ra-thās bibhr-thas. Ἐν τῇ προς. ἔχει -sva ἐκ τοῦ tva-s· π. χ. bha'ra-sva.

Ἐν τῇ *Ἑλλ.* πρωτόθ. κατάληξις -σαι· π. χ. φέρε-σαι, ἀρχ. τύπ. bhara-sa (s) i, ἐξ οὗ φέρῃ, φέρει (ὅρ. ἀνωτ.) ἀλλὰ καὶ τίθε-σαι ἵζα-σαι, δίδο-σαι, ἀρχ. τύπος dhadha-sa (s) i, stasta-sa (s)i, dada-sa (s) i· δευτερεύουσα δὲ -σο· π. χ. παρατ. ἐ-φέρε-σο, ἀρχ. τύπ. a-bhara-sa (s), ἐξ οὗ ἐφέρου· ἀλλὰ καὶ ἐτί-θε-σο, ἐδίδο-σο, ἵστα-σο· ἀρ. β'. ἔθου, δηλ. *ἔθε-σο, ἀρχ. τύπ. a-dha-s (s)· *ἔδο-σο, ἀρχ. τύπ. a-da-sa-(s)· ἡ προστ. ἔχει ἐπίσης -σο· π. χ. φέρου ἐκ τοῦ *φέρε-σο, θοῦ ἐκ τοῦ *θέσο· δοῦ, ἐκ τοῦ *δό-σο, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἐνες. μετὰ τοῦ σ, ὡς τίθε-σο, ἵστα-σο, δίδο-σο.

Γ'. Ἑνικὸν πρόσωπον.

Ἐν τῇ *ἰνδογ. ἀρχ. γλώσσῃ* πρωτόθ. κατάλ. -ta-ti (σὲ σύ), ἐξ οὗ -tai, ὡς mai, -sai, ἐκ τοῦ -ma -mi, -sa-si, ἐκ δὲ ταύτης ἡ δευτερεύουσα -ta ἐκ τῆς ta-t, ὡς -ma ἐκ τῆς ma-m, -sa ἐκ τῆς -sa s· π. χ. ἐνες. bha-ra-ta (t) i· παρκ. bhabhar-ta (t)i· εὐκτ. ἐνες. bharai-ta (t)· παρατ. a-bhara-ta (t) καὶ ἐφ. Τῆς προστακτικῆς πιθανῶς ἡ κατάλ. ἦν -tam, ἧς διαφέρει μεγάλως ἡ Ἑλληνική.

Ἐν τῇ *σανσ.* πρωτόθ. -te=-tai· π. χ. bha'ra-tē, ἐν δὲ ταῖς Βέδαις τὸ t ἀποβάλλεται μένοντος μόνον -e. Ἐν τῷ παρακ. ἀποβάλλεται πάντοτε τὸ t· π. χ. babhr-ē ἐκ τοῦ *babhar-tē, δευτερεύουσα εἶναι -ta· π. χ. εὐκτ. bha'rē-tā, παρατ. a'-bhara-ta· ἐν τῇ προστκ. εἰς τὴν -ta προσαρτᾶται ἡ am, οὕτω δὲ γίνεται ἡ -tam· π. χ. bha'ra-tām· ἐν τῷ παθ. ἀορ. τὸ -ta γίνεται a, ὅπερ ἰσχναίνεται εἰς i.

Ἐν τῇ *Ἑλλ.* πρωτόθ. -ται, δευτερ. -το· π. χ. ἐν φέρε-ται, παρτ. ἐφέρε-το, εὐκτ. ἐν. φέροι-το, προς· φερέ-σθω. Τὸ δυσεξήγητον σθ λίαν εὔχρηστον ἐν τοῖς μέσοις ῥήμασιν ἐγένετο πιθανῶς ἐκ τῆς συγκρούσεως τῶν δύο ἀντωνυμιῶν τοῦ γ'. ἢ β'. προσώπου, αἵτινες ἀποβληθέντος τοῦ μεταξὺ φωνήεντος ἐγένοντο τ τ εἶτα σ τ καὶ περαιτέρω σθ. Περὶ τῆς -σθα τοῦ β'. προσ. ὅρα ἀνωτέρω.

Α'. πληθυντικὸν πρόσωπον.

Ἐν τῇ *Ἰνδογ. ἀρχ. γλώσσῃ* πρωτόθετος κατάληξις -madhui. Τοῦτο φαίνεται ἢ λείψανον ἀρχικοῦ τινος madhimasi, ἢ διπλασιασμὸς τῆς ἀντωνυμικῆς ῥίζης. Δευτερ. -madha π. χ. ἐν. bhara -madhai, παρακ. bha-bhar -madhai παρτ. a-bharā madha, εὐκτ. ἐν. bharai -madha, καὶ ἕτερα.

Ἐν τῇ *σανσ.* πρωτόθ. mahē π. χ. ἐνεστ. bhárā -mahe, bibhr-mahē· παρκ. babhr-máhē ἐκ τοῦ *babhar -madhai· προσακτ. bhara -mahāi· δευτ. mahi· ἰσχνανθέντος τοῦ a εἰς i. παρτ. à-bharā -mahi, εὐκτ. bhà-re- mahi καὶ ἐφεξῆς.

Ἐν τῇ *Ἑλλ.* πρωτόθ. καὶ δευτ. -μεθα π. χ. ἐνεστ. φερό-μεθα, παρτ. ἐφερό-μεθα· εὐκτ. φεροίμεθα· ἀρχῆθεν ἡ-μεθα ἦν δευτερεύουσα, ἐ-πειδὴ μεθα=madhai. Παρὰ ποιηταῖς ἀντὶ τοῦ -μεθα εὑρηται καὶ -μεσθα μετὰ τοῦ τοῖς μέσοις ἰδιάζοντος σθ, ὅπερ ὅμως ἐνταῦθα πιθανώτατα δὲν φαίνεται ἀρχικόν.

Β'. πληθυντικὸν. πρόσωπον.

Ἐν τῇ *Ἰνδογ. ἀρχ. γλώσσῃ* πρωτόθετος κατάληξις πιθανῶς *-trasi- ἢ *dhvasi -dhvasi καὶ ἑπομένως -sdhvai· δευτ. *-sdhva.

Ἐν τῇ *σανσ.* πρωτόθ. -dhvé, ἐν τῇ ὑποτ. καὶ ἐν ταῖς Βέδαις ἔτι-dhvāi· δευτερεύουσα καὶ ἐν τῇ προστ. -dhvam, τοῦ m προστεθέντος βραδύτερον π. χ. ἐνεστ. bhara -dhvē, παρκ. babha -dhve, παρτ. á-bhara -dhvam. προστ. καὶ -dhva· π. χ. jaga -dhva.

Ἐν τῇ *Ἑλλ.* πρωτοθ. καὶ δευτ. -σθε· π. χ. φέρε-σθε, φέροι-σθε.

Γ'. πληθυντικὸν πρόσωπον.

Ἐν τῇ *Ἰνδογ. ἀρχ. γλώσσῃ* πρωτόθετος

Digitized by

-ant -anti (αὐτοὶ *αὐτός), -nt- anti τῆς τοῦ ἐνερ. καταλήξεως διπλασιασθείσης. Ἐκ ταύτης ἐγένετο -antai, -ntai· π. χ. bhàra-nta(nt)i· δευτ. -antant, -ntant, ἐξ οὗ anta,-nta π.χ. εὐκτ. ἐν.ες bharai-nta (nt)· παρτ. abhara-nta (nt)· ἡ προστ. πιθανῶς antām, -ntām.

Ἐν τῇ *σανσ.* πρωτόθ. antē- ntē· π. χ. bhara-ntē, καὶ ἀποβολῇ τοῦ n ἐν τοῖς στιλέχεσι τοῦ ἐνεστ. τοῖς μὴ λήγουσιν εἰς a π. χ. bibhr-atē, jung-atē· δευτερεύουσα -anta,-nta· π. χ. à-bhara-nta.

Ἐν τῇ *Ἑλλ.* πρωτόθ. -νται, δευτ. -ντο· π. χ. φέρο-νται λέλυ-νται, ἐφέρο-ντο, φέροι-ντο· ἐν τῷ γεγράφαται καὶ τοῖς ὁμοίοις τὸ α ἀνήκει εἰς τὴν κατάληξιν, γεγράφ-αται ἀποβληθέντος τοῦ ν. Τὸ α τοῦτο τοῦ -αται, δευτ. -ατο, μένει ἐν τῇ ἰων. καὶ κατόπιν φωνήεντων π. χ. βεβλή-αται (*Ὁμ)· οἱ τύποι οὗτοι δύνανται νὰ θεωρηθῶσι καὶ ὡς σύνθετοι ἀντὶ *βεβλή--σα(ν)ται.

Ἡ προστ. ἔχει-σθων· π. χ φερέ-σθων· ἐν τῷ φερέ-σθω-σαν τὸ σαν εἶναι μεταγενεστέρα προσθήκη, ὡς ἐν τῷ ἐνεργ. φερέ-τωσαν.

Ἐν τῷ γεγράψαται, δηλ. *γεγραφ-σαται, στέλ. παρκ. γεγραφ-, ῥίζ. γραφ εἶναι σύνθεσις τοῦ -s- antai.

Α'. πρόσωπον ἑνικόν.

Ἐν τῇ *σανσ.* πρωτόθ. vahē· ὑποτ. καὶ προς. -vahāi, δευτ. -vahi ἐκ τοῦ -*vaha.

Ἐν τῇ *Ἑλλ.* ὡς τὸ πληθ. -μεθον, αἰολ.-μεθεν.

Β'. καὶ Γ'. πρόσωπον ἑνικοῦ.

Ἐν τῇ *σανσ.* πρωτοθ. β'. δυϊκ. -āthē, δευτ. καὶ τῆς προς. -āthām. γ' δυϊκ. -ātē, δευτ καὶ τῆς προστ. -ātām· π. χ. bibhr-āthe, bhárēthē· τῆς δευτ. π χ. παρτ. ά -bibhr-ātām, à-bharētām, γ'. δυϊκ. bibhr-āte, bhárētē, παρατ. ά. -bibhr -atām, a'-bharē-tam.

Ἐν τῇ *Ἑλλ.* β'. προσ. πρωτόθ. καὶ δευτερ. -σθον· τὸ γ'. ἔχει πρωτόθ. μὲν -σθεν, δευτερ. δὲ-σθην, ἐν τῇ προστ. -σθων: πρβλ. τὸ ἐνεργ. πρὸς τὸ παθ. -σθον -στην: -σθην· προς. -των: σθων.

Ἐκ τούτου ἐξάγεται, ὅτι ἐν τῇ Ἑλλ. τὸ μέσον δηλοῦται κυρίως διὰ τοῦ σθ, ἐκ δὲ τῆς ἀναλογίας τούτου πρὸς τὸ ἐνεργητικὸν φαίνεται, ὅτι ταῦτα εἶναι τὰ ἀρχαιότερα, ἐκεῖνα δὲ μεταγενέστερα.

Ἐν τῇ *Λατ. γλώσσῃ* τὸ μέσον ἐκφράζεται περιγραφικῶς προσαρτωμένης εἰς τὸ ἐνεργητικὸν τῆς αὐτοπαθοῦς ἀντωνυμίας sva τοσοῦτον σφιγκτῶς, ὥστε τὸ s, τὸ λείψανον τοῦτο τῆς συγχωνευομένης ἀντωνυμίας μετεβλήθη εἰς z, πλήν τινων ἐξαιρέσεων. Ἐν ἀρχαιοτέρᾳ τῆς γλώσσης περιόδῳ τὸ ἀρχαῖον μέσον ἀνεπληροῦτο διττῶς· ά) διὰ τῆς εἰς τὸ ἐνεργητικὸν ῥῆμα προσαρτήσεως τῆς αὐτοπαθοῦς ἀντωνυμίας se συσταλείσης εἰς s· β') διὰ τῆς μετοχῆς τοῦ μέσου εἰς =mino- § . . .) μετὰ τοῦ βοηθητικοῦ ῥήματος esse, ὅπερ ὅμως ἠδύνατο κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ νὰ λείψῃ. Κατὰ τὸ ά προϋποτιθέαμεν *amo-se, κατὰ τὸ β'. *ama-mino-s sum ἐπίσης μὲν εὔχρηστα, διάφορα δὲ τρόπον τινὰ κατὰ τὴν σημασίαν *amamus-se καὶ *ama-mini ἢ *amaminae sumus καὶ ἕτερα. Ἀμφότεροι οἱ σχηματισμοὶ διετηρήθησαν συμπληρούμενοι ἀμοιβαίως, τῶν μετοχῶν ὅμως ἴχνη μόνον σώζονται.

Τὰ πρόσωπα ἕκαστα τοῦ μέσου τῆς Λατ. σχηματίζονται ὧδε.

ά. *ἑν. πρόσ.* *amo-se, ἐξ οὗ amo-r.

β'. » » *amasi-se (ἀντὶ amas-se), ἐξ οὗ amari-s, amare ἢ μετὰ βοηθητικοῦ φωνήεντος, ἔνθα μόνον τὸ s τῆς ἀντωνυμίας sva διετηρήθη.

γ' *ἑν. προσ.* *amat-u-se, amatur διὰ τοῦ βοηθητικοῦ φωνήεντος u.

ά. *πληθ. προσ.* *amamas-u-se, *amamu-rure, ἐξ οὗ amamur.

β'. *πληθ. προσ.* amamini μετοχικῶς σχηματιζόμενον παραλείψει τοῦ estis ἀντὶ τοῦ περιμενομένου amate-ris ἐκ τοῦ *amatis-se. Τῆς μετοχῆς mini ὁ ἑν. διετηρήθη ἀρχαϊκώτερον ἐν τῷ β'. καὶ γ'. τῆς προστ. ὡς prae-fa-mino, progredi- mino, profite -mino καὶ ἕτερα, παραλειπομένου τοῦ πρὸς συμπλήρωσιν ἀναγκαίου esto,

γ'. *πληθ. πρόσ.* *amant-u-se, amantur μετὰ βοηθητικοῦ φωνήεντος u. Οὕτω καὶ ἐν τῷ παρατ. *amabam-se, amabar· εὐκτ. amem-se, amer. προστ. ama-se amaro, *amato-se amator, *amanto-se amantor καὶ ἐφεξῆς.

Digitized

Πίναξ τῶν προσωπικῶν καταλήξεων τῶν ῥημάτων.

ά) Ἐνεργητικόν.

	Ἰνδ. ἀρχ. γλ.	Σανσ.	Ἑλλ.	Λατ.
Ἑν.				
ά πρόσ.				
παραχ.	ma (a)	a	α	—
πρωτόθ.	mi	mi	μι,—	—, m
δευτερ.	m	m	ν	m
προστ.		ni		
β′ πρόσ.				
παραχ.	ta	tha	θα(ς)	tī
πρωτόθ.	si	si	σι(ις)	s
δευτερ.	s	s	ς	s
προστ.	dhi	dhi,—tāt,	θι,—	—, tō
γ′ πρόσ.				
παραχ.	ta (a)	a	ε	t
πρωτόθ.	ti	ti	τί, σι, ι	t
δευτερ.	t	t	—	t
προστ.	?	tu, tāt	τω	tō, ὀσχ. tūd
Πληθ.				
ά πρόσ.				
πρωτόθ.	masi	masi, mas	μεν	mus
παραχ.	masi	ma	μεν	mus
δευτερ.	mas	ma	μεν	mus
προστ.		ma		
β′ πρόσ.				
πρωτόθ.	tasi	tha	τε	tis
παραχ.	tasi	a	τε	tis
δευτερ.	tas	ta	τε	tis
προστ.	tat?	ta, tāt	τε	te, tōte
γ′ πρόσ.				
πρωτόθ.	anti, nti	anti (ati), nti	αντι (ᾶσι), ντι (σι)	nt (unt)
παραχ.	anti, nti	us	αντι (ᾶσι)	unt
δευτερ.	ant, nt	an, us, n	ιν, ν	nt
προστ.	?	antu (atu) ntu	ντων (τω-σαν)	ntō
Δυϊκ.				
ά. πρόσ.				
πρωτόθ.	vasi	vas		
παραχ.	vasi	va		
δευτερ.	vas	va		
προστ.		va		
β′ πρόσ.				
πρωτόθ.	?	thas	τον	
παραχ.	?	athus	τον	
δευτερ.	?	tam	τον	
προστ.		tam	τον	
γ′ πρόσ.				
πρωτόθ.	?	tas	τον	
παραχ.	?	atus	τον	
δευτερ.	?	tam	την	
προστ.		tām	των	

Digitized by Google

6') Μέσον.

	Ἰνδ. ἀρχ. γ.λ.	*Σανσ.*	*Ἑλλ.*
Ἑν.			
ά. πρόσ.			
πρωτόθ.	ma(m)i	ē (āi)	μαι
δευτερ.	ma(m)	a, i	μην
προστ.			
β'. πρόσ.			
πρωτόθ.	sa(ϑ)i	sē	σαι
δευτερ.	sa(s)	thās	σο
προστ.	sva ?	sva	σο
γ'. πρόσ.			
πρωτόθ.	ta(t)i	tē, ē	ται
δευτερ.	ta(t)	ta	το
προστ.	?	tām	σθω
Πληθ.			
ά. πρόσ.			
πρωτόθ.	madhai	mahē προστ. καὶ ὑποτ. mahāi)	μεθα
δευτερ.	madha	mahi	μεθα
β'. πρόσ.			
πρωτόθ.	sdhvai ?	dhvē	σθε
δευτερ.	sdhva ?	dhvam	σθε
προστ.		dhvam	σθε
γ'. πρόσ.			
πρωτόθ.	anta(nt)i	antē	νται
	nta(nt)i	ntē (rē, ratē)	ατται (σατται)
δευτερ.	anta(nt)	anta	ντο
	nta(nt)	nta(ran)	
προστ.	?	antām	σθων
		ntām	(σθωσαν)
Δυϊκ.			
ά. πρόσ.			
πρωτόθ.	vadhai	vahē (προστ. καὶ ὑποτ. vahai)	μεθον
δευτερ.	vadha	vahi	μεθον

Digitized by Google

Ἰνδ. ἀρχ. γλ.	*Σανσ.*	*Ἑλλ.*
β'. πρόσ.		
πρωτόθ. ?	āthe, ithē *)	σθον
δευτερ. ?	āthām, ithām *)	σθον
προστ.		
γ'. πρόσ.		
πρωτόθ. ?	ātē, itē *)	σθον
δευτερ. ?	ā-tām, itām*)	σθην, προστ.
προστ.		σθων

(*) Μετὰ λῆκτικὸν τοῦ στελέχους a.

Digitized by Google

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΓΚΛΙΣΕΩΝ.

Τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ἐγκλίσεων, δηλ. ἡ διὰ φθόγγων ἔκφρασις τῶν σχέσεων τῆς ὑποτακτικῆς καὶ εὐκτικῆς, κεῖται ἐν ταῖς ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις μεταξὺ τοῦ ληκτικοῦ τῶν ῥημάτων στελέχους καὶ τοῦ ἀρκτικοῦ τῆς προσωπικῆς καταλήξεως.

Ἡ *Ὁριστικὴ* δὲν ἔχει οὐδὲν ἐγκλιτικὸν στοιχεῖον ἢ φθόγγον, ἡ δὲ σύνδεσις τοῦ ῥηματικοῦ στελέχους μετὰ τῆς προσωπικῆς καταλήξεως ἀποτελεῖ ἀμέσως τὴν ὁριστικήν· π. χ. ἐν τῇ *Ἰνδογ. ἀρχεγ. γλώσσῃ* τὸ γ'. ἑν. πρόσ. τοῦ ἐνες. as-ti, bhara-ti, tanu-ti· παρκ. babhar-ta, ἀόρ. a-vida-t, καὶ ἕτερα.

Ὡς ἡ ὁριστικὴ οὕτω καὶ ἡ *προστακτικὴ* οὐδὲν ἔχει ἐγκλιτικὸν στοιχεῖον, ἐπειδὴ διακρίνεται τῆς ὁριστικῆς μόνον διὰ τῆς κλίσεως τῶν προσωπικῶν καταλήξεων, καθόλου δὲ δὲν δύναται νὰ λογισθῇ ὡς ἔγκλισις, ὡς οὐδ' ἡ ὁριστικὴ κυρίως λαμβανομένη δὲν εἶναι ἔγκλισις ὡς μὴ ἔχουσα οὐδὲν ἐγκλιτικὸν στοιχεῖον π. χ. as-dhi, στέλ. ἐνες. καὶ ῥίζ. as. kru-dhi, στέλ. ἀορ. καὶ ῥίζ. kru.

Ἡ *Ὑποτακτικὴ* ἔχει τὴν πρόσφυσιν a, δεικτικὴν ἀντωνυμίαν, λίαν εὔχρηστον εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν στελεχῶν (ὅρ. ἀνωτ.). Τὸ a τοῦτο συνδέεται μετὰ τοῦ ληκτικοῦ τοῦ χρονικοῦ στελέχους a εἰς ā· αἱ δὲ προσωπικαὶ καταλήξεις τῆς ὑποτακτικῆς εἶναι αἱ πρωτόθετοι.

Ἰνδογ. ἀρχεγ. γλῶσσα.

Στέλ. bhara -στελ. ὑποτ. bhara-a- δηλ. bharā· στελ. ἐνες. as στελ. ὑποτ. as-a-.

Ἑν.	ά.	προσ.	bharā-mi	asa-mi	πιθανώτερον	ὅμως	as-āmi
	β'.	»	bharā-si	asa-si			
	γ'.	»	bharā-ti	asa-ti			
πληθ.	ά.	»	bharā-masi	asa masi	»	»	asā-masi
	β'.	»	bharā-tasi	asa-tasi			
	γ'.	»	bharā-nti	asa-nti			

Ἡ *Σανσ.* ἀπώλεσε τὴν ὑποτακτικὴν, πλὴν λειψάνων τινῶν θεωρουμένων ὡς ά. πρόσ. τῆς προστακτικῆς.

	ἑν. ά.	πληθ. ά.	δυϊκ. ά.
Ἐνεργ.	bibhar-ā-n	bibhar-ā-ma	bibhar-ā-va
μεσ.	bibhar-āi	bibhar-ā-mahāi	bibhar-ā-vahāi
δηλ.	*bibhar-a-ī		

Ὑποτ. ἐνεστ.

Ἑν.	β'. προσ.	as-a-si	πληθ.	ά. μέσ.	karav-ā-mahāi	δυϊκ.	ἐπίσης.
	γ'. »	han-a-ti		β'. »	bodhāithē		

Ὑποτ. παρατ. β'. ἑν. ἐνεργ. brav-a-s, γ'. πληθ. ἐνεργ. as-a-n ά. δυϊκ. ἐνεργ. vahā-n han-a-vn

γ'. as-a-t

Ὑποτ. ἁπλοῦ ἀορ.

Ἑν. β'. ἐνεργ. bhuv-a-s

γ'. bhuv-a-t

Digitized by Google

Ὑποτ. τοῦ συνθέτου ἀορ. β′.

β′. ἑν. g′es^{v}-a-s καὶ g′ēs^{v}a-si ά′. πληθ. g′ē^{v}s-ā-ma
γ′. » g′ē^{v}s-a-t g′ē^{v}s-a-ti γ′. » g′es^{v}-a-n.

Ἑλλ. Ἡ ὑποτακτικὴ ἔχει πανταχοῦ σχεδὸν πρὸ τῶν προσωπικῶν καταλήξεων ω ῃ η. Τὰ πρῶτα πρόσωπα τῶν εἰς -α στελεχῶν δὲν διακρίνονται τῶν τῆς ὁριστικῆς. Τύποι τινές, ὡς ἴ-ο-μεν, ἀρχ. τύπ. i-a-mas (ὅρα ἴμεν ἀρχ. τύπ. i-mas), φθί-ε-ται (πρβλ. ἔ-φθι-το), φθι-ό-μεσθα εἶναι σπανιώτατοι ἀρχαϊκοί. Συνήθως σχηματίζεται ἡ ὑποτ. ὦδε.

Ἑν. ά. πρόσ. ὦ ἐκ τοῦ ἔω δηλ. *ἔ-σω ἀρχ. τύπ. as-ā-mi
γ′. » ᾖ ἀρχαιότ. ἔῃ, ἔησι ἐκ τοῦ *ἔσ-η-τι ἀρχ. τύπ. as-ā-nti
πληθ. γ′. » ἔωσι, δωρ. ἐωντι δηλ. *ἔσ-ω-ντι (ἀρχ. τύπ. as-ā-nti)
ἑν. ά. » φέρ-ω
β′. » *φέρ-ησι, ἐξ οὗ φέρῃς
γ′. » φέρ-ητι, ἐξ οὗ φέρῃ
πληθ. ά. » φέρ-ω-μεν
β′. » φέρ-η-τε
γ′. » φέρ-ω-ντι, ἐξ οὗ φέρωσι.

Ἐπίσης σχηματίζεται ἡ ὑποτακτικὴ τῶν ἄλλων χρόνων καὶ τοῦ μέσου.

Ἐν τῇ *λατ.* ἡ ὑποτακτικὴ καὶ εὐκτικὴ συνεχωνεύθησαν εἰς μίαν ἔγκλισιν. Ὑποτακτικὴ εἶναι ἡ τῶν εἰς -α στελεχῶν τοῦ ἑνες. τῶν πρωτοθέτων ῥημάτων (τῆς γ′. συζυγίας) καὶ τῶν παραγώγων εἰς -e καὶ -ī. Βραδύτερον εἰσῆλθε καὶ εἰς τὸν μέλλοντα τὸ ά. τῆς ὑποτ. εἰς τὰ πρωτόθετα καὶ παράγωγα εἰς ī.

π. χ. ὑποτ- ἑνες.	ά.	προσ.	vehā-m	ἀρχ. τύπ. vaghā-mi
	β′.	»	vehā-s	vaghā-si
	γ′.	»	vehā-t (ἡ συστολὴ εἶναι νέα).	vaghā-ti
	ά.	πληθ.	vehā-mus	vaghā-masi
	β′.		vehā-tis	vaghā-tasi
	γ′.		vehā-nt	vaghā-nti

Ἐπίσης moneat, ἀρχ. τύπ. manaja-ti. sopiat ἀρχ. τύπ. svāpajā-ti.

Ἐν τῇ *λατ.* διακρίνονται τὰ ά. πρόσ. τῆς ὑποτ. τοῦ τῆς ὁριστικῆς.

Σπάνιοι εἶναι οἱ τύποι τῆς ὑποτ. τοῦ ἀορ., ὡς fuam, fuas, fuat, fuant στέλ. ἀορ. καὶ ῥίζα fu.

Εὐκτική. Ἐν τῇ *ἰνδογ. ἀρχ. γλώσσῃ* ἡ πρόσφυσις τῆς εὐκτικῆς εἶναι ja καὶ δι' ἐπιτάσεως ὡς τὰ πολλὰ -jā, εἰς δὲ τὰ εἰς -a χρονικὰ στελέχη ἰσχνανθεῖσα εἰς i.

Ἡ πρόσφυσις ja εἶναι λίαν εὔχρηστος εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν στελεχῶν καὶ τῆς εὐκτικῆς (ὅρα ἄνωτ.). Ἡ εὐκτικὴ ἔχει τὰς δευτερευούσας προσωπικὰς καταλήξεις.

π. χ. στέλ. ἑνες.			as-	στελ. ἑνες.	bhara-
ά.	ἑν.	πρόσ.	as-jā-m		bhara-i-m
β′.	»	»	as-jā-s		bhara-i-s
γ′.	»	»	as-jā-t		bhara-i-t
ά.	πληθ.	»	as-jā-mas		bhara-i-mas
β′.	»	»	as-jā-tas		bhara-i-tas
γ′.	»	»	as-ja nt		bhara-i-nt

Digitized by Google

Μέσον.	asjā-ma	bharai-ma
	asja-sa (?)	bharai-sa
	asja-ta (?)	bharai-ta

Ἐν τῇ *σανσ.* μετὰ τὰ ληκτικὰ τοῦ στελέχους a εἶνε i· μόνον ἐν τῷ ά. καὶ γ'. πληθ. προσ. τοῦ ἐνεργ. τῶν στελεχῶν τούτων κεῖται ija=ja· πλὴν τούτων εἶναι jā (ja) στοιχεῖον τῆς εὐκτικῆς. Πρὸ τῶν καταλήξεων τοῦ μέσου τὸ jā ἢ ja συναιρεῖται εἰς ī, τὸ δὲ ī πρὸ φωνηέντων διασχίζεται εἰς ij.

π. χ. στελ. ἐνες.		as-	στέλ. ἐνες.		bibhar-
Ἐνεργ.	ά. ἑν.	s-jā-m	μέσ.		bibhar-ījj-a
	ἀντὶ	*as-jām	(ἐνεργ.		bibhar-ja'-m)
	β'.	s-ja-s			bibhr-i-thas
	γ'.	s-ja-t			bibhr-ī-ta
δυϊκ.	ά.	s-jā'-va			bibhr-i-vahi
	β'.	s-ja'-tam			bibhr-ījj-āthaṁ
	γ'.	s-ja-tām			bibhr-ījj-atām
πληθ.	ά.	s-jā'-ma			bibhr-i-mahi
	β'.	s-jā'-ta			bibhr-i-dhvam
	γ'.	s-j-us-ἀντὶ *sjaut			bibhr-i-ram

στέλ. ἐνες.			bbara-
Ἐνεργ.	ά. ἑν.		bha'rejam
		δηλ.	*bhara-ija-m
	β'.		bha'rē-s
		δηλ.	*bhara-i-s
	γ'.		bhárē-t
δυϊκ.	ά.		bháre-va
	β'.		bha'rē-tam
	γ'.		bha'rē-tām
πληθ.	ά.		bha'rē-ma
	β'.		bha'rē-ta
	γ'.		bharējus
		δηλ.	*bhara-ija-nt

Ἐν τῇ *Ἑλλ.* εἰς τὸ ἀρχικὸν καὶ ἄριον ja ἀντιστοιχεῖ τὸ ἑλληνικὸν ι̯η, ἐν τῷ μέσῳ δὲ ἔμεινε μόνον ι· μετὰ τὸ ἀρχικὸν α τῶν χρονικῶν στελεχῶν κεῖται πανταχοῦ ι, ὡς στοιχεῖον τῆς εὐκτικῆς μόνον εἰς τὸ γ'. πληθ. τοῦ ἐνεργ. ιε=ja, ὡς ἐν τῇ σανσ. καὶ ζενδ.

				Ἐνεργ.	*Μέσον.*
π. χ. *Ἐνεργ.*					
Στέλ. ἐνες.			ἐσ-		ςέλ. διδο-
				διδο-ιη-ν	διδο-ί-μην
Ἐν.	ά.	πρόσ.	εἴην δηλ. *ἐσ-jη-μ	διδο-ίη-ς	διδο-ι-ο ἐκ τοῦ διδο-ῖσο
	β'.	»	εἴης » *ἐσ-jη-s	διδο-ίη	διδό-ι-το.
	γ'.	»	εἴη » *ἔσ-jη-τ		
πληθ.	ά.	»	εἴημεν, εἶμεν	διδο-ίη-μεν	διδο-ί-μεθα
		δηλ.	*ἐσ-jη-μες	διδοῖμεν	

Digitized

β'.	εἶητε, εἶτε, δηλ. *ἐσ-jη-τε	διδο-ίη-τε	διδο-ῖ-σθε
γ'.	εἶεν ἐκ τοῦ ἐσ-je-ν δηλ. *ἐσ-je-ντ· τὸ εἶησαν ἐγένετο διὰ συνθέσεως (ὅρα ἀνωτ.)	διδοῖτε διδοῖεν ἐκ τοῦ *διδο-ιε-ντ. διδοίησαν.	διδο-ῖ-ντο

Ἐπίσης τιθε-ίη-ν, στέλ. τιθε- ρίζ. θε, ἱστα-ίη-ν στέλ. ἱστα- ρίζ. στα, καὶ ἕτερα. Καὶ τὰ συνῃρημένα σχηματίζονται ἐπίσης, ὡς τιμῴην ἐκ τοῦ τιμαο-ίην καὶ τιμῷμι ἐκ τοῦ τιμαο-ι-μι.

Ὅλα τὰ εἰς ἀρχικὸν a λήγοντα στελέχη ἔχουσι μόνον i ἐν τῇ εὐκτικῇ συναιρούμενον μετὰ τοῦ ἀντικαθιστάντος τὸ a ἐκεῖνο, τότε δὲ εἶναι εὔχρηστος ἡ πρωτόθετος προσωπικὴ κατάληξις ἀντὶ τῆς σπανίως διατηρηθείσης δευτερευούσης. π. χ. φέρο-ι-μι, ἀρχαιότερον φέρο-ι-ν=ἀρχ. bhara-i-m· φέρο-ι-ς καὶ κθξ. φέρο-ιε-ν, δηλ. bhara-ja-nt, μεσ. φερο-ι-μην καὶ ἐφεξῆς. ἀόρ. ἁπλοῦς δο-ίη-ν, θε-ιη-ν· λάβο-ι-μι, λάβο-ιε-ν· εὐκτ. τοῦ παρκ. πεφήνο-ι-μι· ἀόρ. σύνθ. λυθε-ίη-ν, φανε-ίη-ν κτλ.

Ἐν τῇ *λατ.* ἡ εὐκτικὴ συνεχωνεύθη μετὰ τῆς ὑποτακτικῆς εἰς μίαν ἔγκλισιν (ὅρα ἀνωτ.). Τῆς κυρίως εὐκτικῆς διετηρήθησαν μόνον ἴχνη· π. χ.

ά.	ἑν.	προσ.	s-iē-m (ἀντὶ τοῦ *es-iē-m=*ἑλλ. ἐσ-ιη-ν (εἴην), ἀρχ. as-ja-m) καὶ ἐκ συναιρέσεως	sīm
β'.		προσ.	s-iē-s	sīs
γ'.		»	s-iē-t	sīt
πλ.γ'		»	s-iē-nt	sīnt

Τὰ δὲ sīmus, sītis ἐγένοντο ἐκτῶν μὴ διατηρηθέντων *siemus, sietis.

Οὕτω vet-i-m ἀντὶ veiem, ἀρχ. τύπ. var-ja-m, ed-i-m, ed-i-mus. ἀρχ. τύπ. ad-jā-m, ad-jāmus, ἅπαντα μετὰ τοῦ i ἐκ τοῦ i'ē.

Ἔτι ὁ μέλλων τῶν πρωτοθέτων ῥημάτων τῶν εἰς ἀρχικὸν a ληγόντων στελεχῶν τοῦ ἐνεστῶτος τῆς γ'. καλουμένης σύζυγίας εἶναι εὐκτ. π. χ. ά. πρόσ. dicēm (τὸ dicam νεώτερον) ἐκ τοῦ *deica-i-m, ἀρχ. τύπ. daika-i-m, β'. dicēs, daika-i-s γ'. dicēt, δηλ. daika-i-t· dicēmus, δηλ. daika-i-mas καὶ ἐφεξῆς.

Ἔτι εὐκτικὴ εἶναι ὁ ἑνες. τῆς ὑποτ. τῶν παραγώγων ῥημάτων, ἅτινα φυλάττουσι τὸ ἀρχικὸν a (ὡς amo ἐκ τοῦ *amao, *amajomi) π. χ. amem ἐκ τοῦ amā-i-m, τοῦτο δὲ ἐκ τοῦ ἀρχαιοτέρου amaiēm συνῃρημένου (πρβλ. τὸ ἱκανῶς ἀντιστοιχοῦν ὁμβρ. porta-ia(m), Ἑλλ. τιμῴην δηλ. τιμω-jη. Τοῦτο δὲ φέρει εἰς ἀρχικὸν τύπον amaja-jā-m καὶ ἐφεξῆς.

Digitized by Google

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΕΓΚΛΙΣΕΩΝ.

ά) Ὁριστική.

Ἐνεργητικόν.

	Ἰνδ. ἀρχ. γλ.	*Σανσ.*	*Ἑλλ.*	*Λατ.*
Στέλ.	as-	as-, s-	ἐσ-	es-, s-
Ἑν.				
ά. πρόσ.	as-mi	a′s-mi	εἰ-μί *ἔσ-μι	s-u-m
β′.	as-si	a′si ἀντὶ *as-si	ἐσ-σί, εἶ	es ἀντὶ *es-s(i)
γ′.	as-ti	a′s-ti	ἐσ-τί(ν)	es-t
Δυϊκ.				
ά.	as-vasi	s-vas		
β′.	?	s-thas	ἐσ-τόν	
γ′.	?	s-tas	ἐσ-τόν	
Πληθ.				
ά.	as-masi	s-mas	ἐσ-μέν	s-u-mus
β′.	as-tasi	s-tha	ἐσ-τέ	es-tis
γ′.	a-s-anti	s-a′nti	ἐ-ᾱσι(ν), ε-ἰσί(ν)	s-unt
Στέλ.	vagha	vaha-	ἐχε-	vehi-
Ἑν.				
ά.	vaghᾱ-mi	va′hᾱ-mi	ἔχω	veho
β′.	vagha-si	va′ha-si	ἔχεις ἀντὶ *ἐχε-σι	vehi-s
γ′.	vagha-ti	va′ha-ti	ἔχει ἀντὶ *ἐχε-τι	vehi-t
Δυϊκ.				
ά.	vaghᾱ-vasi	va′hᾱ-vas		
β′.	?	va′ha-thas	ἔχε-τον	
γ′.	?	va′ha-tas	ἔχε-τον	
Πληθ.				
ά.	vaghᾱ-masi	va′hᾱ-mas	ἔχο-μεν	vehi-mus
β′.	vagha-tasi	va′ha-tha	ἔχε-τε	vehi-tis
γ′.	vagha-nti	va′ha-nti	ἔχο-ντι, ἔχο-υσι	*veho-nti, veh-unt

Digitized by Google

6') Μέσον.

	Ἰνδ. ἀρχ. γλῶσσα.			*Σανσ.*		
Στέλ.	dada-			dad-		
	Ἑν.	Πληθ.	Δυΐκ.	Ἑν.	Πληθ.	Δυΐκ.
ά.	dada-mai	dada-madhai	dada-vadhai	dád-ē	dad-ma'hē	dad-va'hē
β'.	dada-sai	dada-sdhvai ?	?	dat-sē'	dad-dhvē'	dad-a'thē
γ'.	dada-tai	dada-ntai	?	dat-tē'	da'd-atē	dad-a'tē
Σανσ.	vagha-			vaha-		
ά.	vaghā-mai	vaghā-madhai	vaghā-vadhai	váh-ē	va'hā-mahē	va'hā-vahē
β'.	vagha-sai	vagha-sdhvai ?	?	váha-sē	va'ha-dhvē	va'hēthē
γ'.	vagha-tai	vagha-ntai	?	váha-tē	va'ha-ntē	va'hētē

β') Προστακτική.

ά) Ἐνεργητικόν.

	Ἰνδ. ἀρχ. γλ.		*Σανσ.*		*Ἑλλ.*	
Στέλ.	as-	vagha-	as-	vaha-	ἐσ-	ἐχε-
Ἑν. β'.	as-dhi	vagha-(dhi)	ē-dhi ἀντὶ *as-dhi	va'ha va'ha-tāt	ἴσ-θι	ἔχε
γ'.		?	a's-tu	va'ha-tu va'ha-tāt	ἔσ-τω	ἐχέ-τω
Δυΐκ. β'.		?	s-tam	va'ha-tam	ἔσ-τον	ἔχε-τον
γ'.		?	s-tām	va'ha-tām	ἔσ-των	ἐχέ-των
Πληθ. β'.	as-tat?	vagha-tat ?	s-ta	va'ha-ta va'ha-tāt	ἔσ-τε	ἔχε-τε
γ'.		?	s-a'ntu	va'ha-ntu	ἔσ-των διδό-ντων	ἐχό-ντων

β') Μέσον.

	Ἰνδ. ἀρχ. γλ.		*Σανσ.*		*Ἑλλ.*	
Στέλ.	dada-	vagha-	dad-	vaha-	διδο-	ἐχε-
Ἑν. β'.	dada-sva	vagha-sva ?	dat-sva'	va'ha-sva	δίδο-σο	ἔχου ἐκ τοῦ *ἔχε-σο
γ'.		?	dat-tā'm	va'ha-tām	διδό-σθω	ἐχέ-σθω
Δυΐκ. β'.		?	da'd-ā'thā'm	va'hēthām	δίδο-σθον	ἔχε σθον
γ'.		?	da'd-ātām	va'hētām	δίδο-σθων	ἐχέ-σθων
Πληθ. β'.		?	dad-dhva'm	váha-dhvam	δίδο-σθε	ἔχε-σθε
γ'.	dada-ntām	vagha-ntām ?	da'd-atām	va'ha-ntām	διδό-σθων	ἐχέ-σθων.

Digitized by Google

Ἑλλ.

διδο-

Ἑν.	Πληθ.	Δυϊκ.
δίδο-μαι	διδό-μεθα	διδό-μεθον
δίδο-σαι	δίδο-σθε	δίδο-σθον
δίδο-ται	δίδο-νται	δίδο-σθον

ἐχε-

ἔχο-μαι	ἐχό-μεθα	ἐχό-μεθον
ἔχη ἐκ τοῦ *ἔχε-σαι	ἔχε-σθε	ἔχε-σθον
ἔχε-ται	ἔχο-νται	ἔχε-σθον

Λατ.

es-	vehi-
es, es-to	vehe, vehi-to
es-to	vehi-to
es-te	vehi-te,
es-tōte	ve-hi-tōte
s-unto	vehu-nto

Digitized by

Γ'.) Ὑποταχτική.

ά.) Ἐνεργητικὸν

	Ἰνδ. ἀρχ. γλῶσσα		*Σανσ.*		*Ἑλλ.*		*Λατ.*
Στελ.	as-	vagha-	as-	vaha-	ἑσ-	εχε-	vehi
Ἑν.							
ά.	as-ā-mi	vaghā-mi	a's-ā-ni	va'hā-ni	ἑ-ω ὦ	ἔχω	vehā-m
β'.	as-a-si	vaghā-si	a's-a-si	va'hā-si	ἑ-η-ς ἧς	ἔχη-ς	vehā-s
γ'.	as-a-ti	vaghāti	a's-a-ti	váhā-ti	ἑ-η-σι ᾖ	ἔχῃ	vehā-t
Δυϊκ.							
ά.	as-ā-vasi	vaghā-vasi	a's-ā-va	va'hā-va			
β'.		?	a's-a-thas	va'hā-thas			
γ'.		?	a's-a-tas	va'hā-tas	ἑ-η-τον ἦτον	ἔχη-τον	
					ἑ-η-τον ἦτον	ἔχη-τον	
Πληθ.							
ά.	as-ā-masi	vaghā-masi	a's-ā-ma	va'hā-ma	*ἑ-ο-μεν, ἑ-ωμεν, ὦμεν	ἔχω-μεν	vehā-mus
β'.	as-a-tasi	vaghā-tasi	a's-a-tha	va'hā-tha	ἑ-η-τε ἦτε	ἔχη-τε	vehā-tis
γ'.	as-a-nti	vaghā-nti	a's-a-nti	va'hā-nti	ἑ-ω-σι ὦσι	ἔχω-σι	vehā-nt

Digitized by Google

β'.) Μέσον.

	Ἰνδογ. ἀρχ. γλῶσσα		*Σανσ.*		*Ἑλλ.*
Στέλ.	tanu-	vagha-	tanu-	vaha-	ἐχε-
Ἑν.					
ά.	tanu-ā-mai	vaghā-mai	tana'v-āi	va'hāi	ἔχω-μαι
β'.	tanu-a-sai	vaghā-sai	tana'v-a-sē,-sāi	va'hā-sē,-sāi	ἔχῃ
γ'.	tanu-a-tai	vaghā-tai	tana'v-a-tē,-tāi	va'hā-tē,-tāi	ἔχη-ται
Δυϊκ.					
ά.	tanu-ā-vadhai	vaghā-vadhai	tana'v-ā-vahāi	va'hā-vāhāi	ἔχώ μεθον
β'.	?		tana'v-āithē	va'hāithē	ἔχη-σθον
γ'.	?		tana'v-aitē	va'hāitē	ἔχη-σθον
Πληθ.					
ά.	tanu-ā-madhai	vaghā-madhai	tana'v-a'-mahāi	va'hā-mahāi	ἐχώ-μεθα
β'.	tanu-a-sdhvai?	vaghā-sdhvai?	tana'va-dhve,-dhvāi	va'hā-dhēv,-dhvāi	ἔχη-σθε
γ'.	tanu-a-ntai	vaghā-ntai	tana'v-a-ntē,-ntāi	va'ha-ntē,-ntāi	ἔχω-νται

Digitized by Google

Δ'. Εὐκτική·

α) Ἐνεργητικόν.

	Ὑποθ. ἀρχ. γλῶσσα.		*Σανσ.*		*Ἑλλ.*		*Λατ.*	
Στελ.	as	vagha-	s-	vaha-	ἐσ-	ἐχο-	s-	veha**)
Ἐν.								
α.	as-jām	vagha-i-m (vagha-ja-m?)	s-jā-m	va'hēja-m	ἐ-ίη-ν	ἔχο-ι-μι, ἔχο-ι-μ	s-iē-m s-ī-m	vehē-m
β.	as-jā-s	vagha-i-s	s-jā-s	vah'ē-s	ἐ-ίη-ς	ἔχο-ι-ς	s-iē-s, s-ī-s	vehē-s
γ.	as-jā-t	vagha-i-t	s-jā-t	va'hē-t	ε-ίη	ἔχο-ι	siē-t, sī-t	vehē-t
Δυϊκ.								
α.	as-jā-vas	vagha-i-vas	s-jā'-va	va'hē-va				
β.		?	s-jā'-tam	va'hē-tam	εἴη-τον, εἶτον	ἔχο-ι-τον		
γ.		?	s-jā'-tām	va'hē-tam	ε-ίή-την, εἵτην	ἐχο-ί-την		
Πληθ.								
α.	as ja-mas	vagha-i-mas	s-jā'-ma	va'hē-ma	ε-ίη-μεν, εἶμεν	ἔχο-ι-μεν	s-ī-mus	vehē-mus
β.	as-jā-tas	vagha-i-tas	s-jā'-ta	va'hē-ta	ε-ίητε εἶτε	ἔχο-ι-τε	s-ī-tis	vehē-tis
γ.	as-ja-nt	(vagha-i-nt?)	s-jus	va'hēj-us	ε-ἶε-ν (ε-ίη-σαν)	ἔχο-ιε-ν	s-iē-nt, s-ī-nt	vehē-nt

Digitized by Google

6'.) *Μέσον.*

	Ἰνδογ. ἀρχ. γλῶσσα.		*Σανσ.*		διδο-	ἐχο-
Στελ.	dada	vagha-	dad-	vaha-		
Ἐν.						
ά.	dada-jā-ma	vagha-i-ma	da'd-ī j-a	va'hē j-a	διδο-ίμην	ἐχο-ί-μην
β'.	dada-ja-sa	vagha-i-sa	da'd-ī-thās	va'hē-thās	διδο-ῖ-ο	ἔχο-ι-ο
γ'.	dada-ja-ta	vagha-i-ta	da'd-ī-ta	va'hē-ta	διδο-ῖ-το	ἔχο-ι-το
Δυϊκ.						
ά.	dada-jā-vadha	vagha-i-vadha	da'd-ī-vahi	va'hē-vahi	διδο-ί-μεθον	ἐχο-ί-μεθον
β'.	?		da'd-īj-āthām	va'hēj-āthām	διδο-ῖ-σθον	ἔχο-ι-σθον
γ'.	?		da'd-ij-ātām	va'hēj-ātām	διδο-ί-σθην	ἐχο-ίσθην
Πλη.						
ά.	dada-jā-madha	vagha-i-madha	da'd-ī-mahi	va'hē-mahi	διδο-ί-μεθα	ἐχο-ί-μεθα
β'.	dada-ja-sdhva?	vagha-i-sdhva?	da'd-ī-dhvam	va'hē-dhvam	διδο-ῖ-σθε	ἔχο-ι-σθε
γ'.	dada-ja-nta	vagha-i-nta	(da'd-ī-ran)	(va'hē-ran)	διδο-ῖ-ντο	ἔχο-ι-ντο

Digitized by Google

ΠΕΡΙ ΧΡΟΝΩΝ.

Α'. Στέλεχος τοῦ παρακειμένου.

Ὅτε ἡ ἰνδογερμανικὴ ἀρχέγονος γλῶσσα εὑρίσκετο ἔτι ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ βαθμίδι τῆς μορφώσεως αὐτῆς, ἡ ῥίζα ἀνεπλήρου τὴν βραδύτερον ἀναπτυχθεῖσαν λέξιν, καὶ δὴ καὶ τὸ στέλεχος τῶν χρόνων. Ἐπὶ τῆς βαθμίδος ταύτης, ἵνα ἐκφράσῃ τὴν σχέσιν τῆς ἐπιτάσεως, ἡ γλῶσσα οὐδὲν ἕτερον κατέχει μέσον, ἢ τὴν ἐπανάληψιν καὶ μάλιστα τὴν *ἀναδίπλωσιν* τῆς ῥίζης. Οὕτως ὑπῆρχε vid καὶ vidvid. Ἡ ἀναδίπλωσις ἐδήλου πάντοτε τὴν ἐπίτασιν καθόλου, ἥτις ὅμως περιλαμβάνει πολλὰ διαφόρους, βραδύτερον ἀποχωρισθείσας σχέσεις, οὕτω π. χ. τὴν *ἐπιτατικὴν* καὶ *ἐπαναληπτικὴν* σχέσιν, ἥτις ἀνεπτύχθη βραδύτερον εἰς τὰ *ἐπιτατικὰ ῥήματα*. Τὴν σχέσιν ταύτην καθορῶμεν ἔτι σαφέστερον ἐν τοῖς ἀναδεδιπλωμένοις ἀορίστοις. Τὴν σχέσιν τῆς διαρκείας δηλοῖ ἡ ἀναδίπλωσις τῆς ῥίζης ἐν τοῖς ἀναδεδιπλωμένοις ςελέχεσι τοῦ ἐνεςῶτος, τὴν δὲ τῆς τετελεσμένης πράξεως ὁ παρακείμενος. Ἐπὶ τῇ βάσει λοιπὸν τῶν προκειμένων τύπων τοῦ παρακειμένου τῶν ἰνδογερμανικῶν γλωσσῶν καὶ τῶν νόμων καθόλου τοῦ βίου καὶ τῆς ἀναλογίας τῶν γλωσσῶν, αἵτινες διετήρησαν τοὺς ἀρχαιοτέρους τύπους, παραδεχόμεθα, ὅτι τὸ ἀρχαιότατον στέλεχος τοῦ παρακειμένου συνέκειτο ἐκ τῆς ῥίζης δὶς λαμβανομένης· π. χ. vidvid δηλουμένου πρὸς τούτοις καὶ τοῦ ὑποκειμένου· π. χ. ἑν. ἀ. πρόσ. παρκ. vidvid ma, γ'. πρόσ. vidvid-ta. Βραδύτερον ἐν τῷ βίῳ τῆς ἰνδογ. ἀρχεγόνου γλώσσης, ὅτε αὕτη εὑρίσκετο ἐν τῇ βαθμίδι τῆς *συγκολλήσεως*, συνεχωνεύθησαν αἱ δύο αὗται ῥίζαι μετ' ἀλλήλων καὶ μετὰ τῆς ἑπομένης αὐτῇ ἀντωνυμικῆς ῥίζης (ὅτε καὶ ἡ τελευταία αὕτη ἐγένετο προσωπικὴ κατάληξις), ὡς ἀ. ἑν. προσ. vidvidma, γ'. vidvidta, καὶ ἐφ. Ὅτε δὲ βαθμηδὸν ἡ γλῶσσα ὑψώθη εἰς τὴν τρίτην βαθμίδα τῆς μορφώσεως αὐτῆς, εἰς *τὴν κλίσιν*, ἐπῆλθεν ἡ ἐπίτασις τῆς κυρίως ῥίζης, τῆς δευτέρας, τὸ ὅλον δὲ διὰ τῆς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συστολῆς ἐν τέλει τῆς πρώτης ῥίζης συνηνώθη εἰς μίαν λέξιν π. χ. ἀ. ἑν. πρόσ. vivaidma, γ'. vivaidta.

Ὁ παρακείμενος διετηρήθη ἐν τῇ σανσκρίτῃ, ζενδικῇ, Ἑλληνικῇ, ἐν ταῖς ἰταλικαῖς γλώσσαις, ἐν μέρει ἐν τῇ κελτικῇ καὶ τῇ γερμανικῇ. Ἐν τῇ λιθουανικῇ καὶ σλαυϊκῇ ἐξέλιπε.

Μικρὸν πρὸ τῆς πρώτης ἀποσχίσεως τῶν γλωσσῶν ὁ παρακείμενος ἐν τῇ *ἰνδογερμανικῇ ἀρχεγόνῳ γλώσσῃ* ἐσχηματίζετο ὧδέ πως:

Ἐκ τῶν δύο ῥιζῶν ἡ πρώτη, ἡ προσαρτωμένη εἰς τὴν κυρίαν ῥίζαν, ἀπέβαλε τὸ ληκτικὸν γράμμα τοῦ στελέχους. Μόνον ῥίζαι ἁπλούσταται, συγκείμεναι ἐκ συμφώνου καὶ φωνήεντος, ἢ φωνήεντος καὶ συμφώνου, ἐδιπλασιάζοντο ἔτι ἄνευ μεταβολῆς ἢ ἀποβολῆς τινος οἱασδήποτε. Δύο ἀρκτικὰ σύμφωνα ἐν τῇ συλλαβῇ τοῦ ἀναδιπλασιασμοῦ ἦσαν ἔτι ἀνεκτὰ (πρβλ. ἰδίως τὴν λατινικήν). Ἡ δευτέρα, ἡ κυρίως ῥίζα, ἐπετείνετο ἐφ' ὅσον τὸ φωνῆεν αὐτῆς ἦν ἐπιδεκτικὸν ἐπιτάσεως, δηλ. ἐὰν ἡ ῥίζα δὲν ἔληγεν εἰς δύο σύμφωνα (μετὰ τὸ a). Φαίνεται δὲ ὡς τὰ πολλὰ καὶ δευτέρα ἐπίτασις γενομένη· π. χ. ῥίζ. vid, στέλεχος παρακειμ. vivaid· ῥίζα ruk (λεύσσειν), ςέλ. παρκ. rurank-· ῥίζα kru, στέλ. παρκ. krukrau· ῥίζ. vart (στρέφειν), στέλ. παρκ. vavart· ῥίζ. da (διδόναι), στέλ. παρκ. dada· ῥίζ. sta (ἱστασθαι), στέλ. παρκ. stasta-.

Εἰς τὸ στέλεχος τοῦτο προσηρτήθησαν αἱ προσωπικαὶ καταλήξεις ἐν τῇ ὁριστικῇ κατὰ τὴν ἀνωτέρω πλήρη μορφὴν αὐτῶν, ἥτις ὅμως ἕνεκα τῆς ἀναδιπλώσεως παραχρῆμα ἔπρεπε ν' ἀποβάλῃ γράμματά τινα· π. χ.

		Ὁριστικὴ		Εὐκτικὴ	
Ἐνεργ.			μέσον	ἐνεργ.	μέσον
ἑν.	ἀ. προσ.	vivaid-(m)a	vivid-mai	vivid-ja-m	vivid-jā-ma
	β'. »	vivaid-ta	vivid-sai	vivid-jas	vivid-ja-sa
	γ'. »	vivaid-ta	vivid-tai	καὶ ἐφ.	καὶ ἐφ.
πληθ.	ἀ. »	vivid-masi	vivid-madhai		
	β'. »	vivid-tasi	vivid-sdhvai?		
	γ'. »	vivid-anti	vivid-antai		

Digitized by Google

Ἐν τῇ *Σανσ.*	*ἐνεργ.*	Μέσον
ἑν. ἀ. προσ.	tutō′d-a	tutud-ē′
β′. »	tutot-tha, tutōd-i-tha	tutut-sē′, tutud-i-sᵛē
γ′. »	tutō′d-a	tutud-ē′.
πληθ. ἀ. πρόσ.	tutud-má, tutud-ima′.	*tutud-ma′he, tutud-i-ma′he
β′. »	tutud-a′	*tutud-i-ma′hē, tutud-i- thvē′
γ′. »	tutud-ûs	tutud-rē, tutud-i-re′
δυϊκ. ἀ. »	tutud-iva′	tutud-i-va′he
β′. »	tutud-a′thus	tutud-ā′thē
γ′. »	tutud-a′tus	tutud-ā′tē.

Ἐν τῇ *Ἑλλ.* συλλαβῇ τῆς ἀναδιπλώσεως δὲν ὑπάρχει πλέον τὸ φωνῆεν τῆς ῥίζης, ἀλλὰ πανταχοῦ τὸ φωνῆεν ε. Ἐκ τῶν δύο συμφώνων καὶ ἀρχαιότερον ἔτι ἡ γλῶσσα ἤνείχετο τὸ ἓν μόνον, εἰς τὴν ἐποχὴν δὲ ταύτην ἀνάγονται οἱ παρακείμενοι πέ-πλεγ-α, ῥίζ. πλαγ. πέ-φην-α, ῥίζ. φαν· τοῦτο δὲ διετηρήθη μόνον ἐπὶ δύο συμφώνων, ἀφώνου πρὸ ἀμεταβόλου καὶ δασέων, ἔτι δὲ καὶ ἔν τισιν ἀρχαϊκωτέροις, ὡς μέ-μνη-μαι, ῥίζ. μνη, ἐκ τοῦ man. Ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ συνήθως ἀποβάλλεται τὸ ἀρκτικὸν τῆς ἀναδιπλώσεως σύμφωνον. π. χ. ἔ-κ-τον-α, ῥίζ. κτεν.

Ὁ λεγόμενος *ἀττικὸς ἀναδιπλασιασμὸς* εἶναι ἢ ἡ ἀρχαιοτέρα ἀναδίπλωσις ὁλοκλήρου τῆς ῥίζης, ὅταν αὕτη σύγκηται ἐξ ἁπλῶν φθόγγων, ὡς ὀδ-ωδ-α, ῥίζ. ὀδ. ὀπ-ωπ-α, ῥίζ. ὀπ, ἀρχ. τύπος ak, ἢ ἡ κατ' αὐτὴν τὴν ἀναλογίαν γενομένη ἀναδίπλωσις τοῦ πρώτου μέρους τῆς ῥίζης, ὡς ἀλ-ήλ-ιφ-α, ῥίζ. ἀλιφ, πρβλ. ἀλείφω, ὅπερ εἶναι νεώτερος σχηματισμὸς τῆς ῥίζης μετὰ προτασσομένου α.

Τὸ ῥιζικὸν φωνῆεν ἔχει τοῦτο μὲν πρώτην, τοῦτο δὲ δευτέραν ἐπίτασιν· π. χ. λέληθα, λέ-λᾱ-θα, ῥίζ. λαθ. Fέ-Fᾱ-γα, ῥίζ. Fαγ (ἄγνυμι)· με-μον-α, ῥίζ. μεν (νοεῖν)· οὕτω καὶ πρὸ δύο ληκτικῶν συμφώνων· π. χ. Fέ-Fορ-γα, ῥίζ. Fεργ· πέ-φευ-γα, ῥίζ. φυγ καὶ ἕτερα μετὰ τῆς πρώτης ἐπιτάσεως· ἔῤῥωγα, δηλ. *ἐ-Fρω-γα, ῥίζ. Fραγ (ῥήγνυμι)· λέ-λοιπ-α, ῥίζ. λιπ μετὰ τῆς δευτέρας ἐπιτάσεως. Ἐὰν τὸ εἰς τὴν ῥίζαν εἰσερχόμενον ἔῤῥινον ἐν τῷ στελέχει τοῦ ἐνεστῶτος μένῃ καὶ ἐν τῷ στελέχει τοῦ παρακειμένου, τότε τὸ ῥιζικὸν φωνῆεν τοῦ παρακειμένου δὲν ἐπιτείνεται· π. χ. κέ-κλαγγ-α, καὶ ἀρχαιότερον κέ-κληγ-α, ῥίζ. κλαγ, ἐν τῷ ἐνεστῶτι μετὰ ἔῤῥίνου καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἐπίσης κλάγξω, ἀόρ. ἔ-κλαγξα· κέ-χανδ-α ῥίζ. χαδ, ἀόρ. ἔ-χαδ-ον, ἐνεστ. χανδ-άνω.

Ἐν ἀρχαιοτέρᾳ περιόδῳ τῆς γλώσσης ἡ ἐπίτασις παρημελεῖτο, ὡς ἐν τῇ σανσκρίτῃ, ἐν τῷ δυϊκῷ καὶ πληθυντ. τοῦ ἐνεργ. καὶ μέσου· π. χ. ἐν. οἶδα, ἀρχ. τύπ. vaida ἐκ τοῦ vivaida, πληθ. ὅμως ἴδμεν, ἴστε, ἀρχ. τύπ. vidmasi, vidtasi ἐκ τοῦ vivid-masi, vivid-tasi· πέποιθ-α, ῥίζ. πιθ, πληθ. ἀ. πρόσ. ἐ-πέ-πιθ-μεν, προστ. πέ-πεισ-θι μετὰ τῆς πρώτης ἐπιτάσεως· τέ-τλᾰ-μεν, βέ-βᾰ-μεν, δέ-δυ-μεν καὶ τέ-τλη-κα, βέ-βη-κα, δέ-δοι-κα, ῥιζ. τλα, βλα, δι, καὶ ἕτερα· ἔτι τέ-τυχ-α, μέσ. (παθ.) τέ-τυγ-μαι, καὶ ἕτερα.

Οἱ ἀρχαιότεροι οὗτοι τύποι δεικνύουσιν, ὅτι καὶ ἐν τῇ ἑλλ. τὸ στέλεχος τοῦ παρακ. ἀρχῆθεν ἔλιγεν ὡς ἡ ῥίζα, ὅπερ διετηρήθη μόνον ἐν τῷ μέσῳ· π. χ. πέ-πλεγ-μαι. λέ-λυ-νται καὶ ἕτερα. Τὸ γ′. πληθ. πρόσ. τοῦ μέσου -αται ἀντὶ -ανται εἶναι ἀρχαῖον (πρβλ. τὸ ἐνεργ. -ᾱσι = -αντι· π. χ. γεγράφ-αται, ῥίζ. γραφ), ἐπειδὴ τὸ α ἀνήκει εἰς τὴν προσωπικὴν κατάληξιν. Τῶν συμφωνολήκτων ῥιζῶν ἡ κατάληξις αὕτη ἐξετάθη περαιτέρω, ὡς βεβλή-αται ἀντὶ βέβλη-νται. Πρὸ τῆς καταλήξεως ταύτης ἐνίοτε βραδύτερον ἐδασύνθη τὸ ληκτικὸν τῆς ῥίζης, ὡς καὶ ἐν τῷ ἐνεργητικῷ· π. χ. τε-τράφ-αται, ὑπερ. τε-τράφ-ατο (τὸ γ′. ἐν. ὅμως τέτραπ το) ῥίζ. τρεπ. τε-τρίφ-ατο, ῥίζ. τριβ. ἐ-τε-τάχ-ατο, ῥίζ. ταγ. καὶ ἕτερα. Συνήθως ὅμως ὁ τύπος οὗτος ἐκφέρεται, ὡς γνωστὸν, διὰ περιφράσεως.

Ὁ ἐνεργ. παρακείμενος ἀκολουθῶν τῇ ἀναλογίᾳ τοῦ συνθέτου ἢ ἀ. ἀορ. μόνον ἐν τῷ γ′ πληθ. ἐτήρησε τὴν ἀρχαίαν κατάληξιν -ᾱσι = τῇ ἀρχικῇ -anti, λαμβάνων οὕτω τὸ νεώτερον καὶ ἀρχικὸν α ληκτικὸν τοῦ ἀμεταβλήτου μένοντος στελέχους.

Digitized by Google

Παράδειγμα

		κατὰ τὸν ἀρχαῖον σχηματισμὸν			κατὰ τὸν νεώτερον.		
ἑν. ἀ. πρόσ.	Foῖδα	ἀρχ. τύπ.	vivaid(m)a	λέλοιπα-(μ)	ἀντὶ	*λελοιπ-(μ)α
	β′.	Foῖσ-θα		vivāid-ta	λέλοιπα-ς	»	*λελοιπ-τα
	γ′.	Foῖδ-ε		vivāid-(t)a	λελοιπε(τ)	»	*λελοιπ-(τ)ε
πληθ.	ἀ.	Fῖδ-μεν, ἴσ-μεν		vivid-masi	λελοίπα-μεν	»	*λελιπ-μεν
	β′.	Fῖσ-τε		vivid-tasi	λελοίπα-τε	»	*λελιπ-τε
	γ′.	Fίσ-ασι (δηλ. *Fιδ-σαντι σύνθετον ὅρα ἀνωτέρω.)			λελοίπ-ασι	»	*λελιπ-ᾶσι.

Καθόλου εἰπεῖν ἐν τῷ παρακ. φαίνονται πολλοὶ νεώτεροι σχηματισμοὶ (πρβλ. κατωτ. τὸν παρακ. εἰς κα). Οὕτως ἡ τῷ Ὁμήρῳ μὲν ξένη, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ μεταγενεστέρα, δασύτης τοῦ ληκτικοῦ γράμματος τῆς ῥίζης εἴκοσι καὶ ἑνὸς ῥημάτων κατὰ τὸν Γ. Κούρτιον· π. χ. δέ-δαχα, ῥίζ. δακ· πεφύλαχα, στέλ. φυλακ-· εἴ-λοχα ἀντὶ *λέλογα, ῥίζ. λεγ (συνάγειν). Ἡ διὰ τοῦ ει ἀναδίπλωσις γίνεται καὶ ἄλλως, μάλιστα δὲ τῆς ῥίζης ἀρχομένης ἀπὸ λ. Μόνον χ καὶ φ εὑρηνται ὡς ληκτικὰ τοῦ στελέχους τοῦ παρακ., οὐχὶ ὅμως θ. Τοιαύτη οὐχὶ ἀρχαία δασύτης ἁπαντᾷ καὶ ἄλλως ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ.

Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων δευτερευόντων σχηματισμῶν μετὰ τῆς δασύτητος ἡ συνήθως γραμματικὴ ἐσχημάτισε τὸν λεγόμενον ἀ. παρακείμενον.

Φωνηεντόληκτά τινα στελέχη οὐχὶ σπανίως, σπανιώτατα ὅμως παρ' Ὁμήρῳ, αὐξάνουσι τὴν ῥίζαν προσθήκῃ τοῦ σ· ἡ ἀναλογία αὕτη γενικωτέρα οὖσα πρότερον, ὡς πέ-πλεισ-ται, ῥίζ. πλυ, περιωρίσθη μόνον εἰς τὰ ὀδοντόφωνα στελέχη· π. χ. πέ-πεισ-μαι, ῥίζ. πειθ· τετέλεσ-μαι, στέλ. τελεσ- (τελέ(sj)ω, καὶ ἕτερα.

Καὶ ὁ διὰ τοῦ κ κατὰ τὸ φαινόμενον σχηματιζόμενος παρακείμενος παρ' Ὁμήρῳ φαίνεται φωνῆεν ληκτικὸν τῆς ῥίζης ἔχων· π. χ. κέκμηκ-α καὶ κεκμη-ώς, ῥίζ, κμη, κατ' ἔπίτασιν ἐκ τοῦ κμα=καμ (κάμνω)· τέτληκ-α καὶ τετλη-ώς, ῥίζ. τλα=ταλ. βέβηκ-α καὶ βεβάασι, ῥίζ. βα. πέφυκ-α καὶ πεφύ-ασι, ῥίζ. φυ, καὶ ἕτερα. Βραδύτερον τὸ κ τοῦτο ἐξετάθη περισσότερον ἁπάντων πανταχοῦ κατόπιν φωνηέντων, ἐῤῥίνων, ῥ καὶ λ· π. χ. ἔσταλκ-α, ἔφθαρκ-α, ῥίζ. καὶ στέλ. φθερ. Ἐν τῷ ἐδήδοκ-α, ῥίζ. ἐδ, τὸ κ προσηρτήθη εἰς τὸ εἰς ο λῆγον στέλεχος· τὸ ἐδηδ-ὼς φυλάττει τὸν ἀρχαιότερον τύπον. Ἡ ἀρχὴ τοῦ κ τρίτου εἶναι ἱκανῶς ἀσαφής. Ὁ σχηματισμὸς τοῦ παρακ. καὶ ἀορ. εἰς -κα (ὅρα τὴν ἐφεξῆς παράγραφον) ἐξῆλθε πιθανῶς ἐκ τῶν ῥιζῶν, αἵτινες φαίνονται περαιτέρω μορφωθεῖσαι διὰ τοῦ κ, τοιαῦται δὲ ἀποδείκνυνται πολλαί· π. χ. ἔ-θηκ-α, ῥίζ. θεκ ἐκ τοῦ θε = λατ. fac (facio), δηλ. dhak ἐκ τοῦ ἀρχαίου dha (Γ. Κούρτιος ἐν Στοιχ. τῆς ἑλλ. ἐτυμ. σελ. 63 τῆς γ′. ἐκδ). Ἐντεῦθεν ἀνεπτύχθη ἀναλογία τις τῷ χρόνῳ ἀναπτυσσομένη περισσότερον. Καὶ ἐν τῷ ἐνεστῶτι προσαρτᾶται εἰς τὸ στέλεχος τὸ κ· π. χ. ἐρύκ-ω καὶ ἐρύ-ω, ὀλέκ-ω καὶ ὄλλυμι, παρκ. ὀλώλεκα καὶ ὄλωλα (ἀμετάβατον). Τὸ κ εἶναι, ὡς καὶ ἕτερα τοιαῦτα περαιτέρω μορφωτικὰ τῶν ῥιζῶν στοιχεῖα, (π. χ. τὸ d ἐκ τοῦ dha) λείψανον ἀναποδείκτου ῥίζης.

Τὰ καθέκαστα ἀφίενται τῇ εἰδικῇ γραμματικῇ τῆς ἑλλ. γλώσσης.

Ἐν τῇ λατ. ὁ παρακείμενος ἔχει ὡς καὶ ὁ τῶν λοιπῶν γλωσσῶν τὴν ἀναδίπλωσιν καὶ τὴν κατάληξιν -ti, ἀρχ. ta τοῦ β′. ἑν. προσ. (ὅρ. ἀνωτέρω). Τὸ ληκτικὸν τοῦ στελέχους τοῦ παρακ. διετηρήθη ἀμετάβλητον ἀ) μόνον εἰς ὀλίγους ἀπηρχαιωμένους τύπους, π. χ. εἰς τοὺς ἐκ τοῦ στελέχους τοῦ παρακ. συνθέτους τύπους· π. χ. (fe-fac-so, (fe-) fac-sim, (fe) fac-sem, πρβλ. ὀσκ. fefac-ust. β′.) προσαρτᾶται ἐν τέλει τοῦ στελέχους τοῦ παρακ. τὸ i, λίαν σκοτεινῆς ἀρχῆς. Ἴσως συμβαίνει ἀνάλογον τῇ μεταβολῇ τῶν συμφωνολήκτων ὀνοματικῶν στελεχῶν εἰς -i-. Ὁ σχηματισμὸς οὗτος εἶναι ἀρχαῖος καὶ κοινὸς εἰς ἁπάσας τὰς ἰταλικὰς γλώσσας καὶ τῇ ἀρχαίᾳ ἰρλανδικῇ χρονολογούμενος ἀπὸ τῆς ἰταλοκελτικῆς περιόδου. π. χ. ἐν τῷ *fefaci-sim, ἐξ οὗ *fefeci-siem, fece-rim· *fefaci-sam, δηλ. feci-sam, fe-cerim· ὁ διὰ τοῦ i ἐπεκτεινόμενος οὗτος τύπος ὑπόκειται ὡς βάσις ἐν τῷ ἀ. καὶ γ′. ἑν. καὶ ἀ. πληθ. τῆς ὁρις. ἐγκλίσεως τοῦ παρακ.,

Digitized by

ἐν τῷ ἑνικῷ δὲ τὸ ληκτικὸν τοῦ στελέχους i ἐπιτείνεται (πρβλ. τὸ ἀρχ. ά. ἑν. πρόσ. ai-mi, ἑλλ. εἶ-μι, γ΄. ἑν. ai-ti, ἑλλ. εἶ-σι· ά. πληθ. i-masi, ἑλλ. ἴ-μεν, ῥίζ. καὶ στέλ. τοῦ ἐνεστ. i). π. χ. tutudei-(m), tutudei-t, tutudi-mus, στέλ. παρκ tutudi-, ῥίζ. tud (ὠθεῖν). Τὸ γ΄. ἑν. πρόσ. -it, -ēt· π. χ. dedēt, dede, fuēt, fuit. Ὅτι τὸ i εἶναι μακρόν, φαίνεται ὄχι μόνον ἐκ τοῦ παρὰ ποιηταῖς μέτρου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς γραφῆς -eit· π. χ. redivit, dedeit, καὶ ἔτ. Τὸ -ī, -ei τοῦ ά. ἑν. προσ. θεωρητέον ἀντὶ τοῦ ἀρχαιοτέρου -eim, οὗ τὸ ληκτικὸν m ἐν τῇ ἀρχ. λατινικῇ ἀποβάλλεται εὐκόλως, ὡς καὶ τὸ fero=*ferōmi· γ΄.) Τύποι τοῦ μόνον ἐν τῇ λατινικῇ ἀποδεικνυμένου, βραδύτερον δῆλον ὅτι ἀναπτυχθέντος σελέχους τοῦ παρακ. εἰς -is, ἀπαντῶσιν ἐν τῷ β΄. ἑν. προσ. fēcis-ti ἐκ τοῦ *fefacis-ti, *feficis-ti, πρβλ. tutudis-ti. Τὸ β΄. πληθ. tutudis-tis, fecis-tis εἶναι ὅλως ἀνάλογον τοῦ β΄. ἑν. Τὸ γ΄. πλ. fēcēr-unt (τὸ fēcērunt ἐξετάθη βραδύτερον), δηλ. *fecis-onti, ἐκ τοῦ *fefacis-onti, tutuder-unt, ἐκ τοῦ *tutudis-onti· ἔτι ἐν τῷ ἀπαρ. fecis-se, εὐκτ. τοῦ ὑπερσ. fecis-ses εὐκτ. τοῦ ὑπερσ. fecis-sem. Οἱ ἀρχαιότεροι ὅθεν τύποι τοῦ παρακ. τῆς λατ. εἶησαν ἂν οἵδε.

στέλ.	*fefici—	στέλ.	*feficis—
ά. ἑν. πρ.	fefic-ei(m)		
β΄. »	»		feficis-ti
γ΄. »	»	fefic-eit	
ά. πληθ.	fefic-i-mos		
β΄. »			feficis-tis
γ΄. »			*feficis-onti

Τὸ εἰς -is- ληκτικὸν τοῦ σελέχους τοῦ παρακειμένου θεωρητέον ὡς νεώτερος σχηματισμός, ὡς ἐν τῷ ἀορ. τῆς σανσ. π. χ. ἐκ τῆς ῥίζ. jā (ἰέναι).

ά. ἑν. πρόσ. a´jās-is˅-am
ά. πληθ » a´-jās-is˅-ma κτλ.

ἔνθα τὸ s εἶναι λείψανον τῆς ῥίζης as, τὸ δὲ i βοηθητικὸν φωνῆεν, τὸ δὲ ληκτικὸν a τῆς ῥίζης ἀποβάλλεται πρὸ τοῦ σχηματισμοῦ τούτου, ὡς καὶ πρὸ τοῦ i· π. χ. ῥίζ. da, στέλ. τοῦ παρακ. de-d-i, de-d-is· ῥίζ. sta, στέλ. παρακ. ste-t-i, ste-t-is.

Τοῦτο εἶναι τὸ μὴ ἀρχαϊκόν, τὸ νεώτερον τοῦ παρακειμένου τῆς λατινικῆς. Πλὴν δὲ τούτου ἡ ῥιζικὴ συλλαβὴ δὲν ἐπιδέχεται ἐπίτασιν, ἀντ' αὐτῆς δὲ μᾶλλον ἴσχνανσιν ἢ ἐκλέπτυνσιν τοῦ ῥιζικοῦ φωνήεντος, ἡ δὲ ἀναδίπλωσις ἐν τοῖς προκειμένοις παραδείγμασι διετηρήθη κατὰ λίαν ἀρχικὸν τρόπον· ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅμως ἀπεβλήθη βεβαίως ἢ ἐξηλείφθη ἀποβληθέντος τοῦ ἀρκτικοῦ τῆς ῥίζης.

Λείψανα τῆς πάλαι ποτὲ ἐπιτάσεως τῆς ῥιζικῆς συλλαβῆς τοῦ στελέχους τοῦ παρακειμένου διετηρήθησαν ὡς φαίνεται ἐν τοῖς παρακειμένοις π. χ. scābi ἐκ τοῦ *sce-scāb-i, ῥίζ. scab (κνήθειν)· fūgi ἐκ τοῦ *fufūg-i ἢ *fe-fūg-i· ἔτι ἐν τῷ fui, ἀρχαιότερον fuvi (τὰ fūit, plui, rūi καὶ τὰ ὅμοια διετηρήθησαν) ἐκ τοῦ *fufouv-i ἢ *fe-fouv-i καὶ ἕτερα, ἅτινα ἀρχαιότερον εἶχον ἂν ἢ μὴ τὴν ἐπίτασιν ὡς τὸ γ΄. ἑν. *tu-toud-ei-t μετ' ἐπιτάσεως, τὸ ά. δὲ πληθ. tutūd-i-mos ἄνευ αὐτῆς.

Ἕνεκα τῶν δευτερευουσῶν τούτων μεταβολῶν τοῦ στελ. τοῦ παρακ. διακρίνομεν ἐν τῇ προκειμένῃ γλώσσῃ τρεῖς τύπους αὐτοῦ.

ά.) Στελέχη τοῦ παρακ. μετ' ἀναδιπλώσεως. Τούτων ἀποδείκνυνται εἴκοσι καὶ ἑπτὰ, ἐν μέρει ἐν τῇ ἀρχαϊκῇ γλώσσῃ· ὁ νόμος τῆς ἀναδιπλώσεως τοῦ παρακ. ἐν τῇ Λατ. γλώσσῃ εἶναι ὁ ἑξῆς.

1) Τὸ ἀρκτικὸν σύμφωνον μένει ἀμετάβλητον ἐν τῇ συλλαβῇ τῆς ἀναδιπλώσεως, ἔτι καὶ ἐὰν αὕτη ἄρχηται ἀπὸ st, sp, sc, ἅτινα ὅμως ἀποβάλλουσι τὸ ἀρκτικὸν τῆς ῥίζης s· π. χ. ste-ti ἀντὶ τοῦ *ste-sti, ῥίζ. sta· spopond-i ἀντὶ τοῦ *spo-spond-i, ῥίζ. spond (ἐγγυᾶν) sci-cid-i ἀντὶ τοῦ *sci-scid-i, ῥίζ. scid(σχίζειν). Ἐνταῦθα λοιπὸν ἀπωλέσθη μόνον τὸ ἀρκτικὸν τῆς ῥίζης ἐν τῇ ἀναδιπλωθείσῃ ῥίζῃ, ἥτις ἄλλως μένει ἀμετάβλητος. Πρβλ. τὸ Ἑλλ. ἵ-στη-μι δηλ. si-stē-mi, Λατ. si-sto, σανσ. ti-s˅tha-mi, ἀμφότερα δὲ ἐν τῇ sti-sta-mi· ἡ πλήρης ἀναδίπλωσις διετηρήθη ἐν τῇ Λατ. ste-ti ἀντὶ τοῦ *ste-sti.

2) Ἡ συλλαβὴ τῆς ἀναδιπλώσεως φυλάττει τὸ ῥιζικὸν φωνῆεν· ἡ ἀρχαιοτέρα γλῶσσα ὅμως δείκνυσι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ συλλαβῇ τῆς ἀναδιπλώσεως, ὡς ἡ Ἑλληνικὴ, πανταχοῦ e, οὕτω δὲ ἐν τῇ Λατ. πρόκεινται δύο εἴδη τῆς ἀναδιπλώσεως τοῦ παρακειμένου. Ἐκεῖνο ὅπερ δείκνυσιν ἐν τῇ συλλαβῇ τῆς ἀναδιπλώσεως τὸ φωνῆεν τῆς ῥίζης, ἐπεκράτησεν ἐν τῇ γραφομένῃ γλώσσῃ, τὰ δὲ ἄλλα στελέχη μετὰ ἀναδεδιπλωμένου e, ἑτέρου ὄντος τοῦ ῥιζικοῦ φωνήεντος ἢ τοῦ ἀρχικοῦ a, ἰδιάζουσι τῇ ἀρχαϊκῇ γλώσσῃ.

Ἡ συλλαβὴ τῆς ἀναδιπλώσεως ἔχει e, τοῦ ῥιζικοῦ φωνήεντος ὄντος a. π. χ. ce-cin-i, ῥίζ. can (ᾄδειν) pe-pig-i, ῥίζ. pag (πηγνύναι)· te-tig-i-, ῥίζ. tag (ἅπτεσθαι), καὶ πλεῖστα ἕτερα.

Digitized by Google

Ὁσάκις ἐν τῇ ῥίζῃ ἐμονιμοποιήθη τὸ o, μένει τοῦτο καὶ ἐν τῇ συλλαβῇ τῆς ἀναδιπλώσεως π. χ. mo-mord-i, ἐν. mord-eo (δάκνω), ῥίζ. σανσ. mard (συντρίβειν, λεαίνειν)· po-posc-i, ῥίζ. posc (ἀπαιτεῖν) ἀντὶ porsc, σανσ. prak'h, δηλ. prask. Ἄλλως ἀναφέρονται ἐκ τῆς ἀρχαιοτέρας γλώσσης (παρὰ Νονίῳ Γελλίῳ) καὶ οἱ ὁμαλοὶ σχηματισμοὶ memordi, peposci, spepondi.

Τὸ ῥιζικὸν φωνῆεν i μένει καὶ ἐν τῇ συλλαβῇ τῆς ἀναδιπλώσεως π. χ. sci-cid-i, ῥίζ. scid (ἐν. scindo, Ἑλλ. σχίζω, ῥίζ. σχιδ, σανσ. ῥίζ. khid, δηλ. skid)· di-dic-i, εἰ καὶ τὸ disco (μανθάνω) ἀντὶ τοῦ *dis-sco καὶ doceo (διδάσκω) ἔχουσι ῥίζαν dak (πρβλ. τὸ Ἑλλ. δι-δα(χ)σκω, ἔνθα πιθανῶς ἡ ῥίζα dak-καὶ dik- συνέρχονται)· -bib-καὶ ἐνεστ. bibo (πίνω), ῥίζ. pa ἀλλὰ καὶ pi, ἧς τὸ p ἐν τῇ Λατ. μετέβη εἰς b· τὸ ce-cīd-i τοῦ caed-o (κόπτω) ἔχει c διὰ τὸ πρῶτον συστατικὸν μέρος τῆς διφθόγγου ae, ai.

Τὸ ῥιζικὸν φωνῆεν u μένει καὶ ἐν τῇ συλλαβῇ τῆς ἀναδιπλώσεως· π. χ. pu-pug-i, ῥίζ. pug (κεντεῖν, στίζειν) tu-tud-i, ῥίζ. tud (ὠθεῖν)· cu-curri, ἐν. curro (τρέχω), ἀρχ. ῥίζ. kar, σανσ. kár (βαδίζειν, χωρεῖν), Ἑλλ. καρπάλιμος, κραιπνὸς (ταχύς)· ἀλλὰ παρὰ Γελλίῳ εὕρηται καὶ pepugi, scecidi, cecurri.

6.) Στελέχη τοῦ παρακειμένου ἀποβληθείσης τῆς ἀναδιπλώσεως. π. χ. tuli ἐκ τοῦ tetuli· contudi ἐκ τοῦ tutudi· fidi ἐκ τοῦ *fifidi, ῥίζ. fid (findo σχίζω)· comperi (ἔμαθον) πρβλ. peperi (ἔτεκον), ῥίζ. par καὶ ἕτερα. Συνηθεστέρα, ὡς γνωστὸν, εἶναι ἡ ἀναδίπλωσις αὕτη ἐν τῇ συνθέσει τοῦ ῥήματος μετὰ τῶν προθέσεων· π. χ. con-cīdi, πρβλ. ce-cidi ex-puli πρβλ. pepuli· ac-curri, πρβλ. cucurri· ἐνταῦθα ἀνήκουσι πιθανῶς καὶ οἱ παρακ. ὧν τὸ στέλεχος τοῦ ἑνες. καὶ τοῦ παρακ. εἶναι τὸ αὐτὸ, π. χ. verti ἐκ τοῦ *veverti, σανσ. vava'rta, ἐν. verto (στρέφω). de-fendi, ἐν de-fendo (ὑπερασπίζομαι)· pandi ἐν. pando (ἀναπετάννυμι), κτλ.

γ'.) Στελέχη τοῦ παρακ. ἀποβαλόντα τὸ ἀρκτικὸν τῆς ῥίζης καὶ συνελόντα τὸ φωνῆεν τῆς ἀναδιπλώσεως μετὰ τῆς ῥίζης. Τοιαῦτα εἶναι μόνον τὰ εἰς τὴν ῥίζαν a φωνῆεν ἔχοντα· π. χ. fēci· ἐκ τοῦ *felici, ὀσκ. fefak-ust, ῥίζ. fac (ποιεῖν), frēgi ἐκ τοῦ *frefrigi, ῥίζ. frag (θραύειν)· cēpi ἐκ τοῦ *cecipi, ῥίζ. cap (λαμβάνειν), καὶ ἕτερα.

Β'. Στελέχη τοῦ ἁπλοῦ ἢ β'. ἀορίστου.

Ἡ ῥίζα, ἥτις δύναται καὶ ν'ἀναδιπλωθῇ πρὸς ἔκφρασιν ἐπιτεταμένης τινος σχέσεως (ἐπιμελείας, μεταβάσεως, ἐπαναλήψεως), λαμβάνει τὰς δευτερευούσας προσωπικὰς καταλήξεις· προτάσσεται δ' αὐτῆς ὡς ἐπίῤῥημα μία πτῶσις τοῦ δεικτικοῦ ἀντωνυμικοῦ στελέχους a-, δηλοῦσα τὸ *παρελθόν* καὶ συγχωνευμένη μετ' αὐτῆς. Αὕτη καλεῖται *αὔξησις*, ἥτις ὅμως δύναται καὶ νὰ παραλειφθῇ.

Ὁ ἁπλοῦς ἀόριστος φαίνεται κατ' ἀρχὰς ἔχων διπλοῦν στέλεχος, δηλ. μετὰ καὶ ἄνευ τοῦ ἐπιθέματος -a-, ὅπερ καλεῖται *συνδετικὸν φωνῆεν*. Ῥίζαι φωνηεντόληκτοι ἄνευ τοῦ φωνήεντος τούτου πιθανῶς ἐλάμβανον ἐπίτασιν, ἐν τῷ ἐν. τοῦ ἐνεργ. π. χ.

			Ἐνεργ.		*Μέσον.*
ά.	ἑν.	πρόσ.	a-dā-m	(ῥίζ. da διδόναι)	a-da-ma
β'.	»	»	a-dā-s		a-da-sa
γ'.	»	»	a-dā-t		a-da-ta
ά.	πληθ.		a-da-mas		a-da-madha
β'.			a-da-tas		a-da-sdhva (?)
γ'.			a-da-nts		a-da-nta

Ὁμοίως καὶ τὸ μετὰ τοῦ ἐπιθέματος -a· π. χ. a-bhuga-m, ῥίζ. bhug. a-papata-m, ῥίζ. pat· a-vavaka-m, ῥίζ. vak, καὶ ἕτερα.

Ἐν τῇ *Σανσ.* στελέχη ἄνευ τοῦ ἐπιθέματος -a· π. χ.

Ἐνεργ. ά.	ἑν.	πρόσ.	á-dā-m	καὶ ἀναυζήτως	damdā-m
	β'.		á-da-s		dā-s
	γ'.		á-dā-t		dā-t

Digitized by Google

	Ἐνεργητικόν.	Μέσον.
ά. δυϊκ.	á-dā-va	κτλ.
β′.	á-dā-tam	
γ′.	a′-dā-tām	
ά. πληθ.	a′-dā-ma	
β′.	a′-dā-ta	
γ′.	a′-dus, δηλ. *a-da-nt	

Ὁμοίως κλίνονται καὶ τὰ μετὰ τοῦ -a- ἐπιθέματος π. χ.

Ἐνεργ. a′ lipam (ῥίζ. lip ἀλείφειν), a′-lipa-s, a′-lipa-t κτλ. καὶ ἀναυξήτως lipa′-m, lipa′-s, lipa′t κτλ.

Μέσον ά. ἐν πρόσ. a′-lipē ἐκ τοῦ *lipa-i ἀντὶ τοῦ *lipa-mi καὶ ἀναυξήτως lipē′ ἐκ τοῦ *lipa-ma

β′.	» »	a′-lipa-thas
γ′.	» »	a′-lipa-ta
ά. δυϊκ.	»	a′-lipā-vahi
β′.	» »	a′-lipa-thām
γ′.	» »	a′-lipē-tām
ά. πληθ.	»	a′lipā-mahi
β′.	» »	a′-lipa-dhvam
γ′.	» »	a′-lipa-nta

Ἐν τῇ *Ἑλλ.* οἱ τύποι τῶν ἀορίστων, ὧν τὸ στέλεχος εἶναι ἡ ῥίζα αὐτὴ ἄνευ ἐπιθέματος, περιωρίσθησαν μόνον εἰς τὰς φωνηεντολήκτους ῥίζας, ἡ ἀρχαιοτέρα ὅμως γλῶσσα σχηματίζει οὕτω καὶ συμφωνολήκτους ῥίζας· π. χ.

	Ἐνεργητικόν.	Μέσον.
ά. ἑν. πρόσ.	ἔ-θη-ν (ἀρχ. τύπ. a-dhā m)	ἐ-θέ-μην, λύ-μην
	ἔ-γνω-ν, ἔ-φυ-ν.	
	ῥίζ. καὶ στέλ. θε. γνο, φυ.	
β′.	» » ἔ-θη-ς	*ἔ-θε-σο, ἐξ οὗ ἔθου
γ′.	» » ἔ-θη	ἔ-θε-το. λύ-το, λέκ-το
ά. πλθ.	» ἔ-θε-μεν	ἐ-θέ-μεθα
β′	» » ἔ-θε-τε	ἔ-θε-σθε
γ′.	» » ἔ-βα-ν, ἔ-φυ-ν	ἔ-θε-ντο

Σημ. Τὸ ἔ-θε-σαν εἶναι σύνθετον.

Ὁμοίως καὶ αἱ λοιπαὶ ἐγκλίσεις· ὑποτ. θῶ ἐκ τοῦ *θε-ω-(μι), θῇς ἐκ τοῦ *θε-η-σι καὶ ἐφ. εὐκτ. θε-ίην, κτλ. προστ. θέ-ς ἐκ τοῦ *θέ-θι· κλῦ-θι, κλῦ-τε καὶ μετ' ἀναδιπλώσεως κέ-κλῡ-θι κέκλῡ-τε, ῥίζ. κλυ· πῖ-θι, ῥίζ. πι (πί-νειν).

Ὁμοίως καὶ αἱ μετὰ τοῦ ἀρχικοῦ ἐπιθέματος -α. π. χ.

ἔ-λιπο-ν (ἀρχ. τύπ. a-lipa-m), ῥίζ. λιπ. ἔ-λιπε-ς, ἔ-λιπ-ε κτλ. Μέσον ἐ-λιπό-μην ἐ-λίπε-σο, ἐξ οὗ ἐ-λίπου, ἐ-λίπε-το κτλ.

Ἁπλοῦς ἀόριστος μετ' ἀναδιπλώσεως εἶναι πέ-πιθ-ον, ῥίζ. πιθ· ἤγ-αγο-ν, ῥίζ. ἀγ· ἔειπον, συνήθως ἄνευ αὐξήσεως εἶπον ἀντὶ τοῦ *ἐ-Fε-Fεπο-ν, *Fε-Fεπο-ν = σανσ. a′-vok′a-m ἐκ τοῦ *a-vavak′a-m, ῥίζ. Fεπ, ἀρχ. vak· ἔ-πεφνο-ν, ῥίζ: φεν· ἐ-πέφραδο-ν, ῥίζ. φράδ, κτλ.

Ἐπειδὴ τὸ στέλεχος τοῦ ἐνεστῶτος σχηματίζεται ἐκ τῆς ῥίζης μετὰ ἢ ἄνευ τοῦ ληκτικοῦ α ἄνευ ἑτέρας τινὸς προσθήκης, ὁ ἁπλοῦς ἀόρ. συμπίπτει μετὰ τοῦ παρατατικοῦ. π. χ. ἔ-φη-ν, ἔ-λεγο-ν, ἔ-γραφο-ν, ἐκ τοῦ φημί, λέ-γω, γράφω. Τοῦ τρέπω καὶ τρέφω κατὰ δια-

Digitized by Google

λεκτικὴν ἐναλλαγὴν τῶν φωνηέντων διακρίνονται ὁ ἀόρ. τοῦ παρατ. ἔ-τραπο-ν ἔ-τραφο-ν καὶ ἔ-τρεπο-ν, ἔ-τρεφο-ν. Οὕτως ἔ-ταμο-ν καὶ ἔ-τεμο-ν, ἐν. τέμ-νω, καὶ ἔ-κτανο-ν, ῥίζ. κτεν, κτείνω.

Ἐν τισι φωνηεντολήκτοις ῥίζαις ὁ ἀόρ. σχηματίζεται μόνον ἐν τῇ ὁριστικῇ ἐκ τῆς διὰ τοῦ κ ἐπεκταθείσης ῥίζης, λαμβάνων τὰς προσωπικὰς καταλήξεις τοῦ συνθέτου ἀορίστου -α, -ας, κτλ. Οὕτως ἐσχηματίσθη ἔδωκα, ῥίζ. δο· ἔθηκα ῥίζ. θε· ἧκα, ῥίζ. ἑ (ἱέναι, ἀρχ. ja). Ὁ σχηματισμὸς οὗτος μόνον ἐν τῇ ὁριστικῇ περιοριζόμενος εἶναι λίαν μεταγενέστερος. Ιρβλ. τὸν παρακ εἰς -κα.

Λατ. Ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ λατινικῇ γλώσσῃ πιθανώτατα φαίνεται, ὅτι ὑπῆρχον ἁπλοῖ ἀόριστοι, ὡς ἀπέδειξεν ὁ Γ. Κούρτιος· π. χ. ὁριστικ. tago, tagit. ὑποτ. at-tigas, tagam, ῥίζ. tag (ἅπτεσθαι)· ὁ ἐνεστ. ἔχει ῥίζαν ἔρρινον. Ἐπίσης pagunt (πρβλ. τὸν ἐνεστ. pango πήγνυμι), ῥίζ. pag· μέσον genitus, ῥίζ. gen, ἐνεστ. μετ' ἀναδιπλώσεως gigno ἐκ τοῦ *gigeno· at-tulat ἐκ τοῦ ἐν τῷ ἐνες. ἀχρήστου στελέχους tul (τλῆναι, φέρειν)· ἐπίσης fu-a-m, fu-a-s, fu-a-t, ἀρχ. τύπ. bhuv-am, κτλ. ῥίζ. fu (φῦναι, εἶναι) ἄχρηστος ἐν τῷ ἐνεστῶτι. Παραβλητέαι ἔτι αἱ μετοχαὶ τοῦ ἐνεστ. pariens (τὸ στέλεχος τοῦ ἐνεστ. διὰ τοῦ j σχηματιζόμενον) = ἡ τίκτουσα, parens ὅμως «πατήρ, μήτηρ» parentes «γονεῖς» ἀόρ. (ἄνευ j) = «ἡ τεκοῦσα, οἱ τεκόντες».

Ἐπειδὴ ἡ λατ. δὲν ἔχει τὴν αὔξησιν, δὲν διακρίνει δὲ τὰς δευτερευούσας καταλήξεις τῶν πρωτευουσῶν, ἠδύναντο τότε μόνον νὰ σχηματισθῶσι τύποι τοῦ ἀορίστου, ὅτε τοῦ ἐνες. τὸ στέλεχος διαφέρει τῆς ῥίζης, ἢ ῥηματικόν τι στέλεχος εἶναι ἄχρηστον ἐν τῷ ἐνεστῶτι.

Γ' Στελέχη τοῦ ἐνεστῶτος.

Ἐν τῇ γραμματικῇ τῶν ἰνδογερμανικῶν γλωσσῶν ὁ ἐνεστὼς ἔχει διαφόρους σχηματισμούς, οἵτινες βεβαίως ἀρχῆθεν ἐξέφραζον ἰδιαιτέραν τινὰ σχέσιν, οἷον τὴν ἔναρξιν, τὸ ἀμετάβατον, τὴν διάρκειαν, τὸ πάθος. Αἱ πλεῖσται τῶν διαφόρων τούτων σημασιῶν ἀπωλέσθησαν, ὅπερ συμβαίνει συνήθως ἐν τῷ βίῳ τῶν γλωσσῶν. Ἐκ τῆς αὐτῆς ὅθεν ῥίζης δύνανται νὰ σχηματισθῶσι πολλὰ στελέχη τοῦ ἐνεστῶτος. Ὁ χρόνος οὗτος ἔχει ἐν τῇ ὁριστικῇ καὶ ὑποτακτικῇ τὰς πρωτοθέτους προσωπικὰς καταλήξεις.

Κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἰνδῶν γραμματικῶν διαιροῦσι τὰ ῥήματα κατὰ τὸν σχηματισμὸν τοῦ στελέχους τοῦ ἐνεστῶτος αὐτῶν· κατὰ τὴν διαίρεσιν ὅμως ταύτην δυνατὸν μία καὶ ἡ αὐτὴ ῥίζα νὰ ἀναχθῇ εἰς πλείονας ῥηματικὰς τάξεις. Καλλίτερον ἦν ἂν εἰ διηροῦντο τὰ ῥήματα οὐχὶ κατὰ τάξεις ἢ συζυγίας, ἀλλὰ κατὰ τὸν σχηματισμὸν τοῦ ἐνεστῶτος.

Κατὰ ταῦτα ἔχομεν τοὺς ἑξῆς τύπους τοῦ στελέχους τοῦ ἐνεστῶτος.

Α'. 1. *Ἰνδογ. ἀρχέγ. γλῶσσα.* Ἡ καθαρά, ἁπλῆ ῥίζα δυνατὸν εἶναι, ὡς εἰς τὸν ἀόρ., στέλεχος τοῦ ἐνεστῶτος (ῥίζαι μετὰ τοῦ ῥιζικοῦ φωνήεντος ά.). π. χ. ά. ἐν. πρόσ. τοῦ ἐνες. as-mi, as-si, as-ti· πληθ. as-masi, as-tasi, as-anti· ὑποτ. as-ā-m, as-ā-ci, κτλ. εὐκτ. as-ja-m, as-jā-s κτλ. προς. as-dhi· ad-mi ῥίζ. καὶ στέλεχος τοῦ ἐνες. ad (ἔδειν).

Σανσ. ἐν. ad-mi, *ad-si, ἐξ οὗ at-si, κτλ. πληθ. ad-m'asi, καὶ ad-a'nti.

Ἑλλ. εἰ-μὶ ἐκ τοῦ *ἐσ-μί, ἐσ-σί, ἐξ οὗ *ἔσι καὶ κατὰ μετάθεσιν εἷς καὶ ἀποβολὴν τοῦ σ εἶ, ἐσ-τί· πληθ. ἐσ-μὲν ἐσ-τέ, ἔ-ᾱσι ἐκ τοῦ *ἔσ-αντι· τὸ δὲ εἰσὶ ἐγένετο ἐκ τοῦ *ἐσ-ντι, *ἐ-νσι, δωρ. ἐντί.

Λατ. ἐν. sum ἐκ τοῦ *es-u-m, τοῦτο δὲ ἐκ τοῦ *es-m(i),es ἀντὶ τοῦ *es-(si), es-t· πληθ. su-mus ἐκ τοῦ *es-u-mus *es-mus, es-tis (e)s-unt.

Α'. 2. *Ἰνδογ. ἀρχέγονος γλῶσσα.* Εἰς τὴν καθαρὰν ἁπλῆν ῥίζαν προσαρτᾶται ἡ πρόσφυσις -a- ἐπιτεινομένη εἰς τὸ ά. πρόσωπον καὶ λίαν εὔχρηστος εἰς τὰ ὀνοματικὰ στελέχη (πιθανῶς ἀρχῆθεν εἰς ῥίζας μετὰ τοῦ φωνήεντος α)· π. χ. ῥίζ. bhar, στέλ. ἐνες. bhara-· ἐν. bharā-mi, bhara-si, bhara-ti· πληθ. bhara-masi, bhara-tasi, bhara-nti· ὑποτ. bhara-ā-mi, ἐξ οὗ bharā-mi κτλ. εὐκτ. bhara-i-m, bhara-i-s,, κτλ. προς. bhara-dhi βραδύτερον bhara. Μέσον γ' ἐν. bhara-tai καὶ ἐφεξῆς.

Σανσ. ἐν tudā'-mi, tuda'-si, tuda'-ti· πληθ. tuda-masi, tuda's-tha, tuda'-nti ῥίζ. tud (ὠθεῖν).

Ἑλλ. ἐν. φερω(-μι), γ'. φερε-(τ)ι· πληθ. φέρο-μεν καὶ ἐφ. ῥίζ. φερ- στελ. φερ-ε-, φερ-ο· τρέπο-μεν, ῥίζ. τρεπ· γράφο-μεν, ῥίζ. γραφ. καὶ ἕτερα. Ἐνταῦθα ἀνήκουσι καὶ τὰ παράγωγα ῥηματικὰ στελέχη εἰς τὸ ἀρχ. -aja- π. χ. *φορεjο-μεν, ἐξ οὗ φοροῦ-μεν, ἀρχ. τύπ. bharaja-masi, στέλ. φορεjε-, φορεjο-· ἀρχ. τύπ. bhāraja- ἐκ τοῦ ὀνομ. στελέχους φερο-,

Digitized by

ἀρχ. τύπ. bhāra-· *τιμαjο-μεν, τιμῶ-μεν ἐκ τοῦ τιμή· *χρυσοjο-μεν, χρυσοῦ-μεν ἐκ τοῦ χρυσο-, καὶ ἕτερα (ὅρα ἀνωτέρω).

Λατ. Στέλ. ἐνες. veh-i-, ἀρχ. vagh-a-, ῥίζ. veh, ἀρχ. vagh. ἐν. veho ἐκ τοῦ *vehō-mi, ἀρχ. vaghā-mi, vehi-s, ἀρχ. vagha-si, vehi-t, ἀρχ. vagha-ti, πληθ. vehi-mus ἄνευ ἐπιτάσεως τοῦ ληκτικοῦ τοῦ στελέχους, ὡσεὶ ἀρχικὸς τύπος ὑπῆρχε *vagha-masi καὶ οὐχὶ vaghā-masi, ὅπερ ἐν τῇ λατ. ἤθελεν εἶναι *veho-mus· vehi-tis, ἀρχ. vagha-tasi vehu-nt, ἀρχαιότερ. veho-nti, ἀρχ. vagha-nti καὶ ἕτερα.

Τὰ διὰ τοῦ ī, ē, ā παράγωγα ῥήματα ἔχουσιν ἐπίσης τὸ ἁπλοῦν ῥηματικὸν στέλεχος ἐν τῷ ἐνεστῶτι· π. χ. monē-tis ἐκ τοῦ *monei-tis, *moneji-tis, ἀρχ. τύπ. mānaja-tasi.

Β΄. 1. *Ἰνδογ. ἀρχ. γλῶσσα.* Τὸ φωνῆεν τῆς ἁπλῆς ῥίζης λαμβάνει τὴν ἀ. ἐπίτασιν, ἥτις ὅμως μένει πρὸ τῶν προσωπικῶν καταλήξεων τῆς ὁριστικῆς, ἴσως δὲ καὶ τῆς ὑποτακτικῆς, τοῦ ἑν. τοῦ ἐνεργ. π. χ. ῥίζ. i, ἑν. ai-mi ai-si, ai-ti· πληθ. i-masi, i-tasi, i-anti· ὑποτ. καὶ προσ. i-a-ti ἢ ai-a-ti· εὐκτ. i-ja-t· προσ. i-dhi· τὸ μέσον ἦν ἂν i-mai, καὶ ἐφεξῆς.

Σανσ. ἑν. ē′-mi, ē′-ˇsi, ē′-ti· πληθ. i-ma′si, i-tha′, ij-a′nti, ῥίζ. καὶ στέλ. i, ē (ἶέναι)· ἢ διὰ τοῦ βοηθητικοῦ φωνήεντος ī μεταξὺ τῆς ῥίζης καὶ τῶν ἐκ συμφώνου ἀρχομένων καταλήξεων παρεμβαλλομένων π. χ. rō′d-i-mi, rod-i-ˇsi, rod-i-ti· γ΄. πληθ. rud-a′nti, στέλ. rōd-rud- (κλείειν).

Ἑλλ. ἑν. εἶ-μι, εἶ ἀντὶ τοῦ *εἶ-σι (εἶ-σθα) εἶ-σι· πληθ. ἴ-μεν, ἴ-τε, ἴ-ā-σι ἐκ τοῦ *ij-anti ἢ i-santi· προσ. ἶ-θι· ἡ εὐκτ. καὶ ὑποτ. μεταβαίνουσιν εἰς τὸν εἰς -a- τύπον, εὑρηται ὅμως ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ γλώσσῃ καὶ ἴομεν (μετὰ τοῦ ī καὶ μεταγενεστέρου i), δηλ. ij-ā-masi· ἐπίσης ἀρχαϊκὸν εἶναι τὸ δυϊκὸν ἴ-την καὶ τὸ πληθ. ἴ-μεν (ἄνευ αὐξήσεως) ῥίζ. ι, στέλ. ει, ι- (ἶέναι)· ἑν. φη-μί, *φη-σί, φῄς, φη-σί· πληθ. φα-μέν, φα-τέ, φα-ντί. φα-σί· εὐκτ. φα-ίη-ν· προσ. φά-θι (φα-θί), ῥίζ. φα.

Λατ. Μόνον τὸ στέλ. ei-, ῥίζ. i ἀνήκει ἐνταῦθα· ἑν. eo, στέλ. eijā-mi καὶ ὄχι *e′-m, ἴσως τὸ eo ἐκλῃπτέον ὡς *ēo ἐκ τοῦ eio καὶ τοῦτο ἀντὶ τοῦ *ai-jā-mi· ei-s, ei-t· πληθ. ei-mus ei-tis, e-unt ἀντὶ τοῦ *ei-unt, ἀρχ. τύπ. aj-anti. Ἡ καθαρὰ ῥίζα φαίνεται ἐν τῷ i-tum.

Β΄. 2. *Ἰνδ. ἀρχ. γλῶσσα.* Εἰς τὴν οὕτως ἐπιτεταμένην ῥίζαν προσαρτᾶται -a, ἡ δὲ ἐπίτασις τότε μένει εἰς ὅλους τοὺς τύπους (εἰς ῥίζας ἐχούσας ῥιζικὸν φωνῆεν i καὶ u)· π. χ. ῥίζ. sru (ῥεῖν), στέλ. ἐνεστ. srava-· ἑν. srava′-mi, srava-si, srava-ti· πληθ. sravā′-masi· ὑποτ. γ΄-ἑν. sravā′-ti· εὐκτ. ἀ. πληθ. srava-i-mas, καὶ ἐφ.

Σανσ. ἑν. γ΄. bū′dh-a-ti· πληθ. ἀ. bū′dh-ā-mas, ῥίζ. budh (πυνθάνεσθαι, γιγνώσκειν)· sra′v-a-ti, ῥίζ. sru· na′j-a-ti, ῥίζ. ni (ἄγειν), καὶ ἕτερα.

Ἑλλ. Ἐν τῇ ἑλλ. εἶναι τοῦτο λίαν σύνηθες· π. χ. φεύγο-μεν, φεύγε-τε, στέλ. φευγ-ε-, ῥίζ. φυγ· λείπε-τε, ῥίζ. λιπ· λήθο-μεν, ῥίζ. λαθ· ῥέϜο-μεν, ἀρχ. τύπ. sravā-masi, στέλ. ῥεϜε-, ἀρχ. srava, ῥίζ. ῥε, ἀρχ. καὶ σανσ. sru κτλ.

Ἐν τῷ πλέω καὶ ῥέω φαίνεται οὖσα δευτέρα ἐπίτασις· πλέω, πλόω, πλώω, πρβλ. τὸ τρώγω. Τὸ δὲ πλείω καὶ τὰ ὅμοια ἀνάγονται μᾶλλον εἰς τὴν ἑ. τάξιν· πλείω ἐκ τοῦ *πλεϜ-ιω, ἀρχ. τύπ. prav-ja-mi. Ἐνίοτε τὸ στέλεχος τοῦ ἐνεργῶτος δείκνυσιν ἔκτασιν ἢ μήκυνσιν τοῦ φωνήεντος ἀντὶ ἐπιτάσεως· π. χ. τρί-βο-μεν, ῥίζ. τριβ· φρίγο-μεν, ῥίζ. φρυγ.

Λατ. ἑν. γ΄. douci-t, ἀρχ. τύπ. dauka-ti, ῥίζ. duc (ἄγειν), στέλ. douc-i· nubi-t, ῥίζ. nub (ἄνδρα λαμβάνειν). deicit, ῥίζ. dic (λέγειν)· feidi-t, ῥίζ. fid (πιστεύειν, πρβλ. per-fid-us)· fluit ἀντὶ fluvi-t, flovi-t (τὸ flovont διετηρήθη) ἐκ τοῦ flui-t, ῥίζ. flu (φλύειν, ῥεῖν), καὶ ἕτερα.

Γ΄. *Ἰνδογ. ἀρχέγ. γλῶσσα.* Ἡ ῥίζα ἀναδιπλασιάζεται, ἐὰν δὲ λήγῃ εἰς ἓν φωνῆεν, ἐπιτείνεται ὡς ἐν τῷ Β΄. i· π. χ. ῥίζ. da (διδόναι), στέλεχ. ἐνεστ. dada, ἐνεστ. da-da-mi, da-da-si, da-da-ti· πληθυν. da-da-masi, da-da-tasi, da-da-nti· ὑποτ. ἑν. da-da-āmi, da-da-a-si, da-da-a-ti· πληθ. da-da-ā-masi κτλ. εὐκτ. da-da-jā-m, κτλ. προστ. da-da-dhi, μέσ. da-da-mai, καὶ ἕτερα.

Σανσ. ἑν. dadhā-mi, dadha-si, dadha-ti· πληθ. dadh-ma′s, dhat-thé ἀντὶ τοῦ *dadh-the, da′dh-ati· μέσ. ἑν. dadh-ē′, dhat-sé ἀντὶ τοῦ *dadh-sē, dhat-té ἀντὶ τοῦ *dadh-té καὶ ἐφ. ῥίζ. dha (τιθέναι).

Ἑλλ. Ἐν τῇ ἑλλην. τὸ φωνῆεν τῆς ἀναδιπλώσεως εἶναι ι· π. χ. ῥίζ. δο, στέλ. ἐνεστ. δι-δο-, ἑν. δί-δω-μι, δί-δω-ς. δί-δω-σι· πληθ. δί-δο-μεν, δί-δο-τε, δι-δό-āσι· ὁμοίως ἵ-στη-μι, ῥίζ. στα, ἀρχ. τύπ. si-stā-mi· τί-θη-μι,

Digitized by

ρίζ. θε˙ μέσον δί-δο-μαι. Τὰ πίμ-πλη-μι, πίμ-πρη-μι, ρίζ. πλα (πληροῦν) καὶ πρα (πρήθειν, καίειν) προσαρτῶσιν ἔρρινον εἰς τὴν ἀναδίπλωσιν.

Ἐκ τοῦ εἴδους τούτου τοῦ στελέχους τοῦ ἐνεστ. ἀναπτύσσεται τύπος τις μετὰ ληκτικοῦ φωνήεντος α˙ π. χ. στέλ. γιγνε- ἐκ τοῦ *γιγενε-, ἀρχ. τύπ. gagana-, ρίζ. gen, ἀρχ. gan γίγ(ε)νο-μαι, ἀρχ. τύπ. ga-gana-mai˙ πίπ(ε)το-μεν, στέλ. *πιπετε-, πιπτε-, ρίζ. πετ. μίμ(ε)νο-μεν, στέλ. *μεμενε-, μιμνε-, ρίζ. μεν, κτλ.

Λατ. Τὸ εἶδος τοῦτο εἶναι σπανιώτατον καὶ μετὰ τῆς προσφύσεως εἰς -a˙ π. χ. igni-t ἀντὶ τοῦ *gegeni-t, ἀρχ. τύπ. ga-gan-a-ti (ἑλλ. γίγ(ε)νο-μαι), ρίζ. gen˙ sedi-t (κάθηται), δηλ. *sisdi-t ἐκ τοῦ *sisedi-t, ἀρχ. τύπ. sisada-ti, ἑλλ. ἵζει, σανσ. sida˙ti, ζενδ. hadha-iti ρίζ. sed.

Φωνηεντολήκτων ῥιζῶν τὰ ληκτικὰ φωνήεντα θεωροῦνται καὶ ὡς ληκτικὰ τοῦ στελέχους τοῦ ἐνεστῶτος˙ π. χ. si-sti-t, ἀρχ. τύπ. si-sta-ti, ρίζ. sta. seri-t, δηλ. *si-si-t, ἀρχ. τύπ. si-sa-ti, ρίζα sa (σπείρειν)˙ bi-bi-t ἐκ τοῦ *pi-pi-t, ρίζ. bi (πίνειν), ἀρχ. pi, pa.

Κατὰ τοὺς τρεῖς τούτους τρόπους σχηματίζονται ἐκ τῆς ῥίζης αὐτῆς τὰ στελέχη τοῦ ἐνεστῶτος. Κατὰ δὲ τοὺς ἑφεξῆς τέσσαρας σχηματίζονται ταῦτα διὰ προσφύσεων περιεχουσῶν σύμφωνα.

Δ΄. 1. *Ἰνδογ. ἀρχ. γλῶσσα.* Ἐν τέλει τῆς ῥίζης προσαρτᾶται ἡ πρόσφυσις -nu- ἐπιτεινομένη ἐν τῷ ἑν. τῆς ὁριστ. τοῦ ἐνεργ. π. χ. ῥίζ. ar, στέλ. ar-nu- (ἶέναι, ἐγείρεσθαι)˙ ἑν. ar-nau-mi, ar-nau-si, ar-nau-ti˙ πληθ. ar-nu-masi, ar-nu-tasi, ar-nu-nti, ἴσως ar-nu-anti˙ ὑποτ. γ΄. ἑν. ar-nu-a-ti ἢ ar-nau-a-ti ἐνεστ. γ΄. ἑν. ar-nu-ja-t˙ προστ. β΄. ἑν. ar-nu-thi˙ μέσ. ar-nu-mai κτλ.

Σανσ. Ἐν. r-ṇu˙-mi, ἀρχ. τύπ. ar-nau-mi, r-,nō˙-ˇsi, r-nō˙-ti˙ πληθ. r-,nu-masi, γ΄. r-nv-a˙nti-, ῥίζ. ar, στέλ. ἐνεστ. r-nu- ἀντὶ ar-nu- (ἶέναι, ἐγείρεσθαι)˙

Ἑλλ. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα προσαρτᾷ τὴν πρόσφυσιν -νυ, ἥτις ἀντὶ ἐπιτάσεως ἐκτείνεται εἰς -νῡ˙ π. χ. δείκ-νῡ-μι, δείκ-νυ-ς, δείκ-νυ-σι˙ δείκ-νῡ-μεν, δείκ νυ-τε, δείκ-νυ-ᾱσι, ῥίζ. δικ, στέλ. δείκ-νυ-˙ ἔν-νυμι, ῥίζ. ἐσ, ἀρχ. vas (ἐνδύειν)˙ ὄρ-νυ-μι, ῥίζ. ὀρ. Τὰ εἰς -ννυμι, π. χ. σκεδάννυμι, πετάννυμι, κρεμάννυμι, στορέννυμι, ἐγένοντο ἐκ τῶν *στορες-νυ-μι, στέλ. στορ-ες-, ἀρχ. τύπ. star-as- (ὅρα ἀνωτ.) κτλ., ὡς καὶ ἔννυμι ἐκ τοῦ *Ϝέσνυμι, ὡς δεικνύουσι τὸ βραχὺ φωνῆεν τοῦ μέλλοντος καὶ οἱ τύποι σκεδασ-τός, πετασ-σα, ἐπετάσ-θην, κρεμασ-τός, ἐκρεμάσ-θην, ἐστορέσ-θην.

Τὸ τανύω, πρβλ. τά-νυ-μαι, ἐγένετο ἐκ τοῦ τα-νυ- διὰ τῆς προσαρτήσεως τῆς συνήθους προσφύσεως -ja-˙ οὕτως ἐγένετο τὸ ῥηματικὸν στέλεχος τανυ-, ὅπερ ἔμεινεν ἐν τῷ μέλλοντι τανύ-σω.

Ἐνταῦθα ἀνήκει πιθανῶς καὶ τὸ ἐλαύνω ἀντὶ τοῦ *ἐλανϜω. Ἡ ῥίζα τούτου εἶναι ἐ-λα ἀντὶ λα (πρβλ. ἐ-λαχὺ-ς, ὅρα ἀνωτέρω), ἀρχ. ra, ar (ἶέναι, ἐγείρεσθαι)˙ ἐξ αὐτῆς ἐσχηματίσθη τὸ στέλεχος τοῦ ἐνεστ. *λα-νϜι-, ἀντιστοιχοῦν ἐντελῶς τῷ σανσ. στελέχει τοῦ ἐνες. r-nva-, δηλ. *ar-nua-, ὅπερ ἐστὶν ἕτερος τύπος τοῦ r-,nu-, δηλ. ar-nu-. Κατὰ ταῦτα τὸ Ἑλλ. ἐλαύνει, ἀρχ. τύπ. *λα-νϜε-τι=σανσ. r-,nva-ti.

Δ΄. 2. *Ἰνδογερμ ἀρχεγ. γλῶσσα.* Ἐπίσης φαίνεται, ὅτι ἐν τῇ ἀρχεγόνῳ γλώσσῃ προσηρτᾶτο ἡ πρόσφυσις -na-˙ π. χ. ἑν. star-na-mi, star-na-si˙ πληθ. star-na-masi (σανσ. str-nā˙-mi, λατ. sterno). Τὸ -na- συστελλόμενον εἰς -n- προσαρτᾶται ἐν τῇ ῥίζῃ πρὸ τοῦ ληκτικοῦ συμφώνου αὐτῆς˙ ju-n-go, ῥίζ˙ jug˙ mag-nus˙σανσ. lump˙ali, λατ.rumpit, ἀρχ. τύπ. ru-m-p-a-ti.

Αἱ προσφύσεις -nu- καὶ -na- εἶναι στοιχεῖα δεικτικὰ εὔχρηστα ἐπίσης εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν ὀνομάτων (ὅρα ἀνωτέρω).

Σανσ. Ἡ πρόσφυσις -na- ἀπαντᾷ σπανίως, μᾶλλον δὲ ἐκλεπτύνεται εἰς -nī- ἐν τοῖς μὴ ἐπιτεταμένοις τύποις, π. χ. ἑν. ja-nā˙-mi, ju-nā˙-si, ju-na˙-ti πληθ. ju-nī-ma˙s(i), ju-nī-tha˙, ju-na˙-nti˙ μέσ. ἑν. ju-nē˙ (πρὸ τῶν φωνήεντων τὸ a πρὸ τοῦ na ἀποβάλλεται), ἀρχ. τύπ. ju-na-(m)ai, ju-ni-ˇse˙ ἀντὶ τοῦ *ju-na-sai, ju-ni-te˙ καὶ ἑφεξῆς, ῥίζ. ju (συνδεῖν).

Ὡς ἐν τῇ Ἑλλ. οὕτω καὶ ἐνταῦθα εὑρηνταί τινα στελέχη τοῦ ἐνεστ. μετὰ τῆς προσφύσεως ana-˙ π. χ. στέλ. ἐνεστ. iˇs-ana-, β΄. καὶ γ΄. προσ. τοῦ παρατ. ˇis-ana-s, ˇis-ana-t, ῥίζ. iˇs (κινεῖν, πάλλειν, τινάσσειν).

Ἁπλοῦν ἔρρινον παρεμβάλλεται ἐν τῇ ῥίζῃ τοῦ στελέχους τοῦ ἐνες. λήγοντος εἰς -a-˙ π. χ. ju-n-go, ῥίζ. jug˙ ἑν. mu-n-ka-mi, mu-n˙-k˙-a-si, mu-n˙-k˙-a-ti κτλ. στέλ. mu-n˙-k˙-a- ῥίζ. muk (ἐλευθεροῦν), καὶ ἕτερα.

Ἑλλ. ῥίζ. δαμ, στέλ. δαμ-να-, ἑν. δαμ-νη-μι˙ πληθ. δάμ-να-μεν˙ ῥίζ. περ, ἑν. περ-νη-μι

Digitized by Google

(πιπράσκω)· ρίζ. κερ, κίρ-νη-μι (ἐκλεπτυνθέντος τοῦ ε εἰς ι), ρίζ. σκιδ, σκίδ-νη-μι, καὶ ἕτερα. Ὁ τύπος οὗτος λαμβάνει ἔτι τὴν συνήθη πρόσφυσιν τοῦ στελέχους τοῦ ἐνες. ἀρχ. -ja- π. χ. ἰκ-νέο-μαι, πρβλ. ἰκ-ό-μην, ἵκ-το, πρβλ. ἔ-δαμ-ον.

Τὸ α θεωρεῖται ἀκολούθως ὡς σύνηθες ληκτικὸν τοῦ στελέχους τοῦ ἐνεστῶτος· π. χ. στέλ. πῑνε-, ρίζ. πι, (ἔ-πι-ον)· ἐν. πί-νω, πί-νε-ις, πί-νε-(τ)ι· πληθ. πί-νο-μεν κτλ. κάμ-νω ρίζ. καμ (ἔ-καμ-ον)· δάκ-νω, ρίζ. δακ (ἔ-δακ-ον), καὶ ἕτερα.

Ὁ ἐνεστὼς λαμβάνει ἰδίως ἐν τῇ Ἑλλ. ἔτι τὴν πρόσφυσιν -ανε- ano-, ἀρχ. τύπ. -ana-· π. χ. ἰκ-ανε- πληθ. ἰκ-άνο-μεν, ρίζ. ἰκ· κιχ-άνο-μεν, ρίζ. κιχ-(ἔ-κιχ-ον)· αὐξ-άνο-μεν, ρίζ. αὐξ ἐκ τοῦ αὐγ, λατ. aug-eo· αἰσθ-άνο-μαι ρίζ. αἰσθ.

Βραχέος ὄντος τοῦ ριζικοῦ φωνήεντος παρεμβάλλεται ἐν αὐτῇ καὶ αὖθις τὸ ἐῤῥινον· π. χ. στέλ. ἐνες. λα-μ-β-ανε-· πληθ. λα-μ-β-άνο-μεν, ριζ. λαβ (ἔ-λαβ-ον)· λα-γ-χ-άνο-μεν, ρίζ. λαχ (ἔ-λαχ-ον)· οὕτω καὶ τυγχάνω, θιγγάνω, μανθάνω, ρίζ. τυχ, θιγ, μαθ, καὶ ἕτερα. Ὀνοματικὸν στέλεχος εὕρηται τύ-μ-πανον, ρίζ. τυπ.

Ἐν τῇ Ἑλλ. σπανιώτατα προσαρτᾶται τὸ ν· π. χ. σφίγγω, ρίζ. σφιγ, πρβλ. σφίγ-μα, σφιγμός· ἐνταῦθα τὸ ἐῤῥινον συνεφύη μετὰ τῆς ρίζης, πρβλ. σφιγ-τήρ, σφίγξ, γεν. σφιγγός.

Λατ. Μόνον δύο τύποι ἐνταῦθα ἀπαντῶσιν· ά) ὁ νεώτερος τύπος τοῦ Δ΄. 2, ἐν ᾧ τὸ α τῆς προσφύσεως -na- θεωρεῖται ὡς σύνηθες ληκτικὸν τοῦ στελέχους τοῦ ἐνεστῶτος. Ὁ σχηματισμὸς οὗτος γίνεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατόπιν φωνηέντων καὶ τοῦ r, οὐδέποτε δὲ κατόπιν ληκτικοῦ τῆς ρίζης ἀκαριαίου· π. χ. li-ni-t, ρίζ. li (χρίειν), (le-vi, li-tum)· si-ni-t, ρίζ. si (ἀφιέναι), si-vi, si-tum. Εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν γλῶσσαν ἀνήκουσι τὰ da-nu-nt, ρίζ. da (διδόναι)· prod-i-nu-nt, ob-i-nu-nt, red-i-nu-nt, ρίζ. i (ἰέναι)· ex-ple-nu-nt, ρίζ. ple, ἀρχ. τύπ. pra ἐκ τοῦ par (πληροῦν). Ἐν γένει εὔχρηστά εἰσι τὰ cer-ni-t, ρίζ. cer, cre (χωρίζειν)· ster-ni-t, στόρ-νυ-μι, σανσ. str-nó´-mi, ρίζ. ster, stra (ἐξαπλοῦν)· sper-ni-t, ρίζ. sper, spre (περιφρονεῖν), καὶ ἕτερα.

β΄) ἐν τῇ λατινικῇ παρεμβάλλεται τὸ ἐῤῥινον πρὸ τοῦ συμφώνου ληκτικοῦ τῆς ρίζης· π. χ. ta-n-g-i-t, ρίζ. tag (te-tig-i)· pa-n-g-i-t, ρίζ. pag (pe-pig-i), fra-n-g-i-t, ρίζ. frag (frēgi), καὶ ἕτερα.

Ε΄. *Ἰνδογ. ἀρχ. γλῶσσα.* Εἰς τὴν ῥίζαν προσαρτᾶται ἡ εὐχρηστοτάτη εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν στελεχῶν πρόσφυσις -ja-, ἧς τὸ a πρὸ τοῦ πρώτου προσώπου τῆς ὁριστικῆς ἐπιτείνεται· π. χ. στέλ. ἐνες. svidja-, ρίζ. svid (ἰδροῦν)· ἐν. svid-ja-mi, svid-ja-si, κτλ. ὡς τὸ bha-ra-mi.

Σανσ. ἐν. γ΄. na'h-ja-ti, στέλ. nah-ja-, ρίζ. nah (δεῖν, προσαρτᾶν), dha-ja-ti, ρίζ. dha (ῥοφᾶν, πίνειν).

Ἑλλ. Ἐν τῇ ἑλλην. εἶναι συνηθέστατος ὁ διὰ τῆς εἰς -ja- προσφύσεως σχηματισμὸς τῶν στελεχῶν τοῦ ἐνεστῶτος, ἐκ δὲ τῶν διαφόρων μεταβολῶν τοῦ j φαίνεται πολύμορφος.

ά) Τὸ j μένει ι· π. χ. δα-ίο-μαι, στέλεχ. δα-ιε-, ἀρχ. τύπ. da-ja, ρίζ. δα (μοιράζειν), πρβλ. δά-σομαι, ἐ-δα-σάμην)· αἰολ. φυ-ίω (φύω), ρίζ. φυ· καίω ἀντὶ τοῦ *καF-jω, ρίζ. καυ (μέλ. καύ-σω), καF, καὶ ἕτερα.

β΄) Τὸ j μετατίθεται ὡς ι εἰς τὴν προηγουμένην συλλαβὴν τῆς ῥίζης ληγούσης εἰς ν, ρ (ὅρα ἀνωτέρω). π. χ. στέλ. φαινε- ἀντὶ τοῦ *φαι-jε-, φαίνω, δηλ. *φαν-jω, ρίζ. φαν (πρβλ. πέ-φην-α)· τείνω, ρίζ. τεν (πρβλ. τεν-ῶ)· πείρω, ρίζ. περ (πρβλ. πέ-παρ-μαι, ἔ παρ-ον), καὶ ἕτερα.

Ἡ ῥίζα φαν γίνεται ἐκ τῆς φα, ἀρχ. bha, διὰ τῶν προσφύσεων n καὶ ja, ἔτι καὶ ἡ βα ἐν τῷ βαίνω, δηλ. βα-νjω, ἀρχ. τύπ. ga-njami. Τὸ ν τοῦτο ἔχουσι καὶ τὰ κλίνω, αἰολ. κρίννω ἐκ τοῦ *κρινjω, πλύνω ἐκ τοῦ *πλύνjω (πρβλ. ἐ-κλί-θην, ἐ-κρί-θην, ἐ-πλύ-θην).

γ΄) Τὸ j μετὰ τῶν ληκτικῶν τῆς ῥίζης δ, γ, τ, θ, κ, γ, χ, συνδέεται εἰς ζ, σσ, (ὅρα ἀνωτέρω), ἢ ἀφομοιοῦται μετὰ τοῦ ληκτικοῦ λ (ὅρα ἀνωτέρω)· π. χ. ὄζω ἀντὶ τοῦ *ὀδ-jω, ρίζ. ὀδ (πρβλ. ὀδ-ωδ-α)· κράζω ἀντὶ τοῦ *κραγ-jω, ρίζ κραγ (κέ-κραγ-α). φυλάσσω ἀντὶ τοῦ *φυλακ-jω, στέλ. φυλακ-· τάσσω ἀντὶ τοῦ *ταγ-jω, ρίζ. ταγ· λίσσομαι ἀντὶ τοῦ *λιτ-jομαι, ρίζ. λιτ (ἐ-λιτ-όμην)· ἄλλομαι ἀντὶ τοῦ *ἄλ-jομαι, ρίζ. ἀλ (ἀλ-οῦμαι, ἀλ-έσθαι)· πάλλω ἀντὶ τοῦ *παλ-jω, ρίζ. παλ, καὶ ἕτερα.

δ΄) Τὸ j μεταξὺ φωνηέντων ἀποβάλλεται· π. χ. φύ-ω ἀντὶ τοῦ *φυ-jω, ἀρχ. τύπ. bhu-jā-mi, αἰολ, φυ-ίω, μετατραπέντος τοῦ j εἰς φωνῆεν ι· ὀπύ-ω καὶ ὀπυ-ίω, λύω ἀντὶ τοῦ *λυ-jω, καὶ ἕτερα.

Λατ. Τὸ j τῆς ἀρχικῆς προσφύσεως -ja- ἐν τῇ λατινικῇ ἔπρεπε νὰ ᾖ -ji, τὸ j ὅμως πρὸ τοῦ i ἀποβάλλεται. π. χ. cap-io, πληθ. cap-i-mus, οὐχὶ *cap-ji-mus, ρίζ. cap (λαμβά-

Digitized by Google

νειν· cep-i, cap-tus)· jac-io, ρίζ. jac (βάλλειν, jac-tus), ἔτι fug-io (φεύγω), fod-io (θάπτω), mor-ior (θνήσκω), grad-ior (βαδίζω) καὶ ἕτερα.

Ἐν τῷ ero (μέλλοντι τοῦ esse) ἐκ τῆς ρίζης es ἀντὶ τοῦ *esio, πληθ. erunt ἀντὶ τοῦ *esiunt (πρβλ. ἔσομαι ἀντὶ τοῦ *ἐσ-jο-μαι) ἀπεβλήθη τὸ j καὶ πρὸ τοῦ o καὶ u (o). Ὁ τύπος οὗτος τοῦ ἐνεςῶτος ἔχει σημασίαν μέλλοντος, ὡς ἐν ἄλλαις ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις ὁ τύπος τοῦ ἐνεστῶτος πολλῶν ῥημάτων. Ἐπίσης καὶ ὁ ἐνεςὼς -bo ἐκ τοῦ *bio (πρβλ. τὴν δοτ. πληθ. -bus ἀντὶ *bius), τοῦτο δὲ ἐκ τοῦ *bu-io (αἰολ. φυ-ίω) ἐκ τῆς ρίζ. bu, fu, ἀρχ. bhu (φῦναι).

Πιθανῶς ἀνήκουσιν ἐνταῦθα καὶ τὰ pello (ὠθῶ) ἐκ τοῦ *pel-jo (pe-pul-i)· tollo (ἐγείρω) ἐκ τοῦ tol-jo (tetuli), ἔτι καὶ τὰ φυλλάττοντα τὰ δύο σύμφωνα ἐν τοῖς ἄλλοις χρόνοις, ὡς fallo (ἀπατῶ) fefelli, ἑλλ. σφάλλω, καὶ ἕτερα.

Ἔτι ἀνήκουσιν ἐνταῦθα τὰ παράγωγα ῥήματα ὡς statuo, metuo, tribuo, minuo, ἀντὶ τοῦ *statuio ἀρχ. τύπ. statu-jā-mi, ἑλλ. μεθύω ἀντὶ τοῦ *μεθυιω, ἀρχ. τύπ. madhu-jā-mi, Τὸ j ἀποβάλλεται κατὰ τοὺς φθογγολογικοὺς νόμους, ὡς ἐν τοῖς moneo, ἀρχ. τύπ. mā-na-ja-mi (ὅρα ἀνωτέρω).

ΣΤ') *Ἰνδογ. ἀρχ. γλῶσσα.* Εἰς τὴν ῥίζαν προσαρτᾶται ἡ πρόσφυσις -ska-, τὸ δὲ a ἐκτείνεται εἰς μακρὸν ἐν τῇ -jā-· π. χ. ῥίζ. ga (ἰέναι), στέλ. ἐνεστ. ga-ska-, ἐν. ga-skā-mi, ga-ska-si, κτλ. Πρβλ. τὰ ὀνοματικὰ στελέχη -ka- καὶ -ska- (ὅρα ἀνωτέρω).

Σανσ. Ἀντὶ τῆς ἀρχικῆς προσφύσεως -ska- ἐν τῇ σανσ. προσαρτᾶται -k'ha- (ὅρα ἀνωτ). π. χ. στέλ. ἐνεστ. r-k'ha-, δηλ. ar-ska-, ῥίζ. ar (ἰέναι)· ἐν. γ' r-k'k'ha'-ti καὶ ar-k'ha-ti· ῥίζ. ga (ga-m ἰέναι), ἐν. γ' ga'-k'kha-ti, καὶ ἕτερα.

Ἑλλ. π. χ. φά-σκω, στέλ. φα-σκε-, ῥίζ. φα (φη-μί)· βά-σκω, στέλεχ. βά-σκε, ῥίζ. βα (βέ-βα-μεν), ἀρχ. ga-ska-, ῥίζ. ga· θνή-σκω, ῥίζ. θνη ἐκ τοῦ θνα=θαν (ἔ-θαν-ον), κτλ.

Ἐνίοτε προσαρτᾶται ἡ πρόσφυσις -σκω- εἰς τὴν ἀναδιπλωθεῖσαν ῥίζαν· π, χ. γι-γνώ-σκω, ῥίζ. γνω (ἔ-γνω-ν), δηλ. gna ἐκ τοῦ gna, gan· πι-πί-σκω, ῥίζ. πι (μέλ. πί-σω, ἀόρ. ἔ-πι-σα).

Ἄξια ἰδιαιτέρας παρατηρήσεως εἶναι τὰ πάσχω ἀντὶ τοῦ *πα-σκω ἢ ἴσως *πάν-σκω, δυσκόλως δὲ ἀντὶ τοῦ *παθ-σκω, ῥίζ. πα, πεν, διὰ δὲ περαιτέρω διαμορφώσεως πα-θ (ἔ-παθ-ον)· ἔρ-χο-μαι ἀντὶ τοῦ *ἔρ-σχο-μαι, *ἔρ-σκο-μαι, σανσ. r-k'k'ha-ti, ar-k'ha-ti, ῥίζ. ἐρ = ὀρ (ὄρ-νυμι), ἀρχ. ar (ἰέναι, ἐγείρεσθαι). Περὶ τῆς σχέσεως τοῦ ἔρχομαι πρὸς τὴν ῥίζ. ἐλυθ. (ὅρα ἀνωτ.). Περὶ δὲ τοῦ σχ καὶ χ=ἀρχ. sk ὅρα ἀνωτ.· λάσκω ἀντὶ τοῦ *λακ-σκω πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κσκ, ῥίζ. λακ (ἠχεῖν, κραυγάζειν)· διδάσκω ἀντὶ τοῦ *διδάκ-σκω (διδαχή), λατ. disco ἐκ τοῦ *dic-sco, καὶ ἕτερα.

Συνήθως μετὰ τὸ ληκτικὸν τῆς ῥίζης σύμφωνον τίθεται ι βοηθητικὸν πρὸ τῆς προσφύσεως -σκω· π. χ. ἁλ-ί-σκο-μαι, εὑρ-ί-σκω.

Τὰ ἔχ-ε-σκο-ν, ἴδ-ε-σκο-ν, μέν-ε-σκο-ν προσαρτῶσιν εἰς τὰς ῥίζας ἐχ, ἰδ (Fιδ),μεν τὸ ε ἀρχ. α, οὕτω δὲ ἔχομεν τὰ στελέχη -ἔχ-ε-, ἰδ-ε-, μέν-ε-, εἰς δὲ ταῦτα προσαρτᾶται τὸ σκ. Ὁμοίως καὶ τὸ ἀρ-έ-σκω, οὗ τὸ ε ὅμως ταὐτίζεται μετὰ τοῦ τῆς ῥίζης (ἀρέ-σω, ἤρε-σα, ἀρε-τή). Τὸ σκ εὑρηται ἐν τοῖς στελ. τοῦ ἐνες. ὡς τίθε-σκε-ν, ἵστα-σκον, ἐν τῷ τοῦ ἁπλοῦ ἀορ. εἰς τὸ ληκτικὸν τῆς ῥίζης προσαρτώμενον, ὡς δό-σκο-ν καὶ ἕτερα, ἐν τῷ τοῦ συνθέτου ἀορ., ὡς δασα-σκό-μην, πρβλ. ἐ-δασά-μην, ῥίζ. δα (δαίω, μοιράζω), καὶ ἕτερα.

Οὐχὶ σπανίως φαίνεται τὸ σκ καὶ εἰς τὰ παράγωγα ῥήματα· π. χ. μεθύ-σκω καὶ μεθύ-(j)ω. καλέε-σκον, καλέ-σκε-το καὶ καλε-(jω), καὶ ἕτερα. Πιθανώτατα οὕτως ἐγένοντο καὶ τὰ σμήχω καὶ σμάω, ψήχω καὶ ψάω καὶ τὰ ὅμοια (τὸ χ=σκ ὅρα ἀνωτέρω).

Λατ. Ἡ ἀρχικὴ πρόσφυσις ska εἶναι συνήθης ἐν τῇ λατιτικῇ π.χ. gna-sco-r (γεννῶμαι),ῥίζ. gna (gnā-tus)· ἔτι μετὰ τοῦ βοηθητικοῦ φωνήεντος i, ὡς ap-i-scor, ῥίζ. ap (ἐπιτυγχάνειν· ap-tus κατάλληλος)· pac-i-scor, ῥίζ. pac (συντίθεμαι, συμφωνῶ)· nanc-i-scor (ἐπιτυγχάνω), ῥίζ. nac (nac-tus), καὶ ἕτερα.

Συνήθως τὸ -sc- ἀρχ. ska προσαρτᾶται εἰς τὰ στελέχη ἐνεστώτων, ἐκ παραγώγων ῥηματικῶν στελεχῶν σχηματιζομένων· π. χ. in-vetera-sco, στέλ. vetera- (γηράσκειν· in-veterā-vi, in-veterā-tum)· mature-sco, στέλ. maturē- (ὡριμάζειν)· ob-dormi-sco, στέλ. dormī- (κοιμᾶσθαι), καὶ ἕτερα.

Ζ'. *Ἰνδογ. ἀρχ. γλῶσσα.* Πιθανῶς ἐν τῇ ἀρχεγόνῳ γλώσσῃ τὸ στέλεχος τοῦ ἐνεστ. ἐσχηματίζετο προσαρτωμένης τῆς προσφύσεως -ta-, στοιχείου συνηθεστάτου εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν στελεχῶν (ὅρα ἀνωτ.). εἰ καὶ οὐδὲν τούτου ἴχνος φαίνεται ἐν τῇ σανσ. καὶ ζενδικῇ, πλὴν τῆς ἑλλ., λατ., καὶ λιθουανικῆς, ἴσως

Digitized by Google

δὲ καὶ τῆς γοτθ. καὶ γερμανικῆς· π. χ. τύπ-το-μεν, λατ. plec-ti-mus, λιθ. tis-ta-me, γοτθ. flëh-ta-mes.

Ἑλλ. Τὸ στέλεχος τοῦ ἐνεστῶτος σχηματίζεται διὰ τῆς προσφύσεως -τε-, το-, ἀρχ. τύπ. -ta- σχεδὸν μόνον κατόπιν χειλεοφώνων· π. χ. τύπ-το-μεν, τύπ-τε-τε, ῥίζ. τύπ (ἔ-τυπ-ον)· κρύπ-το-μεν, ῥίζ. κρυβ (ἐ-κρύβ-ην)· ῥάπ-το-μεν, ῥίζ. ῥαφ (ἐ-ῥάφ-ην), κτλ. Ἔτι ἀπαντῶσι δύο μετὰ οὐρανισκοφώνου ληκτικοῦ τῆς ῥίζης, ὡς τίκ-το-μεν, ῥίζ. τικ ἰσχνανθεῖσα ἐκ τοῦ τεκ (ἔ-τεκ-ον, τέ-τοκ-α)· πέκ-τομεν (σπάνιον), ἐπικῶς πείκω, ἀττ. πέκω, ῥίζ. πεκ (κτενίζειν)· ἔτι παρ' ἀττικοῖς ἀρύ-τω, ἀνύ-τω, ἀρύ-ω (ἀντλῶ) καὶ ἀνύ-ω (ἐκτελῶ).

Σημ. ά. Ἡ εἰς σχηματισμὸν τοῦ στελέχους τοῦ ἐνεστ. πρόσφυσις -θε- εἶναι πιθανώτατα λείψανον συνθέτου τινος ἐκ τῆς ῥίζης θε, ἀρχ. dha (θεῖναι, ποιεῖν)· π. χ. πρή-θω, ῥίζ. πρα (καίειν)· πίμ-πρη-μι)· πλή-θω, ῥίζ. πλα (πίμ-πλη-μι)· φθι-νύ-θω ἐκ τοῦ ἀπολεσθέντος στελ. *φθίνω-, ῥίζ. φθι (φθίνειν)· ἐσ-θε- διὰ περαιτέρω μορφώσεως προσθήκη τῆς προσφύσεως -ιε-, ἀρχ. τύπ. -ja- γίνεται ἔσ-θιε-, πληθ. ἐσ-θίο-μεν, ῥίζ. ἐδ (ἐδ-ήδ-οκα), ἀρχ. ad.

Σημ. β'. Ἕτερος χρόνος, πλὴν τοῦ ἐνεστῶτος, οὐχὶ σπανίως σχηματίζεται ὡς παράγωγα ῥήματα ἐκ τοῦ ἀρχ. -aja-· π. χ. πέρδο-μεν, ῥίζ. περδ, ἀρχ. pard, ἀλλὰ καὶ περδή-σομαι· πέτο-μαι, ῥίζ. πετ, ἀρχ. pat, ἀλλὰ καὶ πετή-σομαι, πτή-σομαι· βούλο-μαι, βουλή-σομαι καὶ ἕτερα. Τὰ τοιαῦτα διατηροῦσιν ἐνίοτε τὴν προσθήκην τοῦ ἐνεστῶτος· π. χ. ὄζω δηλ. *-ὀδ-jω, ῥίζ. ὀδ., ἐξ οὗ ὀζή-σω, ὤζη-σα, ἅτινα ὅμως εἶναι σχηματισμοὶ νεώτεροι. Τἀνάπαλιν οὐχὶ σπανίως τὸ στέλεχος τοῦ ἐνεστῶτος ἔχει τὸν τύπον παραγώγων ῥημάτων· π. χ. τὸ στέλ. τοῦ ἐνες. γαμεje- ἐν. γαμέω, ῥίζ. γαμ (ἔ-γημ-α)· δοκεje-, ἐν. δοκέω, ῥίζ. δοκ (δόξω, δηλ. δοκ-σω, ἔ-δοξα, δέ-δογ-μαι), καὶ ἕτερα. Οὕτω σχηματίζονται καὶ αἱ πρὸς σχηματισμὸν τοῦ ἐνεστῶτος χρησιμεύουσαι προσφύσεις π. χ. ῥιπ-τέω- καὶ ῥίπ-τω, ἰκ-νέο-μαι, ὑπ-ισχ-νέο-μαι· οὕτω καὶ γοάω καὶ ἔγοον, μηκάο-μαι καὶ μέ-μηκ-α, ἔ-μακ-ον· μυκ-άο-μαι καὶ μέ-μῡ̄-κα, ἔ-μῡ̄-κον.

Λατ. Ἡ πρόσφυσις -ta- εἶναι σπανία ἐν τῇ λατ. καὶ μόνον μετὰ οὐρανισκόφωνον ληκτικὸν τῆς ῥίζης, ὡς pec-ti-t (pecto κτενίζω), Ἑλλ. πέκ-ω· nec-ti-t (necto προσαρτῶ), πρβλ. σανσ. ῥίζ. nah· plec-ti-t (πλέκει)· flec-ti-t (κάμπτει).

Σημ. ά. Μετὰ τῆς dha (θεῖν, ποιεῖν) προσφύσεως σχηματίζονται τὰ ten-di-t (ἐκτείνει), ἀρχ. ῥίζ. tan· fen-di-t (of-fendi-t προσκρούει· de-fendi-t ὑπερασπίζεται), ἀρχ. ῥίζ. dhan, Ἑλλ. θείνω δηλ. *θεν-jω (κτυπῶ). Τὸ d ὅμως συνεφύη ἐν τῇ Λατ. μετὰ τῶν ῥιζῶν τούτων.

Σημ. β'. Ἐνίοτε (ἐν γένει εἰς τὰ εἰς -ā- στελέχη) ἔχει μόνον σχεδὸν ὁ ἐνεστὼς τὸν τύπον τῶν παραγώγων ῥημάτων· π. χ. neca-mus (κτείνομεν) καὶ e-nec-tus· lavā-re (πλύνειν) καὶ lavē-re, καὶ ἕτερα· sedē-mus καὶ sēdi· vidē-mus (ὁρῶμεν) καὶ vīdi· ἐν τῷ misceo (μίγνυμι) εἰς τὴν ἀρχικὴν πρόσφυσιν -ska- προσηρτήθη τὸ εἰς σχηματισμὸν τῶν παραγώγων ῥημάτων εὔχρηστον -ja-, ἀρχ. τύπ. mig-ska-ja-mi. Τἀνάπαλιν γίνεται ἐν τῇ petī-mus (τρέπομαι ἐπί τι) καὶ petī-vi, petī-tum· cupio (ἐφίεμαι) cupī-mus καὶ cupī-vi, καὶ ἕτερα.

Σχηματισμὸς τοῦ παρατατικοῦ. Ὁ παρατατικὸς σχηματίζεται προσαρτωμένων τῶν δευτερευουσῶν καταλήξεων εἰς τὸ στέλεχος τοῦ ἐνεστῶτος καὶ προτασσομένης τῆς αὐξήσεως. Ὁ χρόνος οὗτος διετηρήθη ἐν τῇ σανσ. κρίτῃ, ζενδικῇ καὶ Ἑλληνικῇ.

Ἰνδογ. ἀρχ. γλῶσσα. Στέλ. τοῦ ἐνεστ. vagha- καὶ dada-.

Ἑν.	ά.	πρόσ.	a-vagha-m (ὠχούμην)	a-dadā-m (ἐδίδων)
	β'.		a-vagha-s	a-dadā-s
	γ'.		a-vagha-t	a-dadā-t
Πληθ.	ά.		a-vaghā-mas	a-dadā-mas
	β'.		a-vagha-tas	a-dadā-tas
	γ'.		a-vagha-nt	a-dada-nt.
Σανσ.	ἐν. στέλ.	ά.	á-vaha-m	á-dadā-m
		β'.	á-vaha-s	á-dadā-s
		γ'.	á-vaha-t	a'-dada-t

Digitized by Google

Πληθ.		ά.	a′-vahā-ma		a′-dad-ma
		β′.	a′-vaha-ta		a′-dat-ta
		γ′.	a′-vaha-n		a′-dad-us
Ἑλλ.	ἑν.	ά.	ἔ-φερο-ν	ἐ-δίδω-ν	ἐ-δείκ-νῡ-ν
		β′.	ἔ-φερε-ς	ἐ-δίδω-ς	ἐ-δείκ-νῡ-ς
		γ′.	ἔ-φερε	ἐ-δίδω	ἐ-δείκ-νῡ
Πληθ.		ά.	ἐ-φέρο-μεν	ἐ-δίδο-μεν	ἐ-δείκ-νυ-μεν
		β′.	ἐ-φέρε-τε	ἐ-δίδο-τε	ἐ-δείκ-νυ-τε
		γ′.	ἔ-φερο-ν	ἐ-δίδο-σαν	ἐ-δείκ-νυ-σαν

Περὶ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ γ′. πληθ. διὰ συνθέσεως ὅρα ἀνωτέρω.

Νεώτερος σχηματισμὸς ἁπλῶν χρονικῶν στελεχῶν. ά) Τοῦ ἁπλοῦ ὑπερσυντελικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς· β′) τοῦ παρατατικοῦ τῆς Λατινικῆς.

ά) *Ὁ ὑπερσυντελικὸς τῆς Ἑλληνικῆς.* Διὰ τῆς προσαρτήσεως δευτερευουσῶν καταλήξεων εἰς τὸ στέλεχος τοῦ παρακειμένου καὶ τῆς αὐξήσεως ἐν ἀρχῇ γίνεται ὁ ὑπερσυντελικός, σπανίως μὲν ἀπαντῶν ἐν τῷ ἐνεργητικῷ, ἐν δὲ τῷ μέσῳ ἐξ ὅλων τῶν παρακειμένων σχηματιζόμενος.

1. Ἐνεργ. ἐ-μέμηκ-ον (παρακ. μέμηκ-α, ῥίζ. μακ), ἐ-πέπιθ-μεν (παρακ. πέποιθ-α, ῥίζ. πιθ). (ἀπ)ε-τέθνασαν, παρακ. τέθνα-μεν, ῥίζ. θνα, καὶ ἕτερα· καὶ ἐκ συνθέτων παρακ. π. χ. ἐ-πέφυκ-ο-ν, παρακ. πέ-φυκα, ῥίζ. φυ.

2. Μέσον ἐ-λελύ-μην (παρακ. λέλυ-μαι, ῥίζ. λυ).

β′) *Ὁ παρατατικὸς τῆς Λατινικῆς.* Ἡ Λατ. γλῶσσα δὲν ἔχει τὸν ἀρχαῖον παρατατικόν, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχουσι πλέον ἐν αὐτῇ ἡ αὔξησις καὶ αἱ διάφοροι προσωπικαὶ καταλήξεις· τούτου ἕνεκεν ἡ γλῶσσα βραδύτερον μεταχειρισθεῖσα τὰς καταλήξεις τῶν παραγώγων ῥημάτων εἰς -a- καὶ δύο ῥίζας es καὶ u (εἶναι, φῦναι) ἐσχημάτισε νέον παρατατικόν, ὅστις διετήρησε τοῦ ἀρχαίου ἴσως μόνον τὸ m τοῦ ά. προσ. Καὶ ἐκ μὲν τῆς es σχηματίζεται

Ἑν.	ά. πρόσ.	erā-m	δηλ. asaja-m(i)	πρβλ.	
	β′.	era-s	asaja-si	sedā-s	ἀρχ. τύπ. sādaja-si
	γ′.	era-t βραδ. era-t	asaja-ti	sē-dā-t	
Πληθ.	ά.	erā-mus	asajā-masi	sēda-mus	
	β′.	erā-tis	asa-ja-tasi	sēdā-tis	
	γ′.	erā-nt	asaja-nti	sēdā-nt	

Οὕτω καὶ αἱ καταλήξεις τῆς ὑποτ. τοῦ παρατ. -sēm, -sēs ἀντὶ τῶν αὐτοτελῶν λέξεων *erē-m, ere-s καὶ καθεξῆς. Ὡς δὲ τὸ eram ἀντὶ τοῦ *esam, ἀκριβῶς σχηματίζεται καὶ τὸ μόνον ἐν συνθέσει φαινόμενον-bam-bam-, bas-,-bāt, bāmus- bātis, -bant. Τὸ bam τοῦτο ἐγένετο ἐκ τοῦ *fuam, τοῦτο δὲ ἴσως ἐκ τοῦ *fovam, ἀρχ. τύπ. bhav-aja-m(i) (ἐνεσ. *fovo, *fuvo, *fuo, ἀρχ. τύπ. bhāva-mi), εἰμὴ ἡ καθαρὰ ῥίζα fu (τὸ στέλεχος τοῦ ἀορίστου) δὲν ὑπόκειται ὡς βάσις εἰς τὸν νέον τοῦτον χρονικὸν σχηματισμόν. Ἐπίσης καὶ τὸ τοῦ μέλλοντος -bo-, -bis κτλ. ἐγένετο διὰ συστολῆς ἐκ τοῦ *fuio, *fuis, κτλ.

Σύνθετα χρονικὰ στελέχη. ά) ὁ σύνθετος ἀόριστος· β′) ὁ μέλλων.

Α′. Ὁ σύνθετος ἀόριστος. Ἰνδογ. ἀρχέγ. γλῶσσα. Ὁ σύνθετος ἀόριστος σχηματίζεται προσαρτωμένης εἰς τὴν ῥίζαν τοῦ ῥήματος τοῦ ἀορίστου τῆς ῥίζης as ἀποβαλλούσης καὶ ἐν-

Digitized by

ταῦθα τὸ ἀρκτικὸν αὐτῆς φωνῆεν καὶ προτασσομένης τῆς αὐξήσεως. Ὁ ἀόριστος οὗτος διετηρήθη ἐν τῇ σανσ., ζενδικῇ, Ἑλλ. καὶ σλαυϊκῇ. Ὁ ἀόριστος εἶναι ά) ἀρχαιότερος καθ ὃν αἱ προσωπικαὶ καταλήξεις προσαρτῶνται ἀμέσως εἰς τὴν ῥίζαν as, β') νεώτερος μετὰ τῆς προσφύσεως -a-, διατηρηθεὶς ἐν τῇ σανσ. ζενδ. καὶ Ἑλλ.

π. χ. ῥίζ. dik (δεικ, δεικνύναι).

Α'. ἑν. ά. πρόσ.	a-dik-s-m	ὑποτ.	dik-s-ā-m
β'.	a-dik-s-s		dik-s-a-si
γ'.	a-dik-s-t		dik-s-a-ti
Πληθ. ά.	a-dik-s-mas		dik-s-ā-masi
β'.	a-dik-s-tas		dik-s-a-tasi
γ'.	a-dik-s-ant		dik-s-a-nti
Εὐκτ.	dik-s-jām κτλ.		
Β'. ἑν. ά. πρόσ.	a-dik-sa-m		dik-sā-mi
	a-dik-sa-s		dik-sā-si
	a-dik-sa-t κτλ.		dik-sa-ti κτλ.
Εὐκτ.	dik-sa-i-m, dik-sa-i-s κτλ.	προσ.	dik-sa-dhi
Μέσον ὁρ. ἑν. ά.	a-dik-sā-ma		dik-sā-mai
	a-dik-sa-sa		dik-sa-sai
	a-dik-sa-ta κτλ.		

Σανσ. ὁ β'. τύπος ἐνεργ. ἑν. ά. a'dik-s^{v}a-m (ῥίζ. dic δεικ.) Μέσ. a'-dik-s^{v}i- ἐκ τοῦ *adik-s^{v}-ami ἢ a-dik-s-imi

	β'.	a'-dik-s^{v}a-s	a'-dik-^{v}sa--thās
	γ'.	a'-dik-^{v}sa-t	a'-dik-^{v}sa-ta
Πληθ.	ά.	a'-dik-^{v}sa-tna	a'-dik-^{v}sa-mahi
	β'.	a'-dik-^{v}sa-ta	a'-dik-^{v}sa-dhvam
	γ'.	a'-dik-^{v}sa-n	a'-dik-^{v}sa-nta
Δύικ.	ά.	a'-dik-^{v}sa-va	a'-dik-^{v}sa-vahi
	β'.	a'-dik-^{v}sa-tam	a'-dik-^{v}s-athām
	γ'.	a'-dik-^{v}sa-tam	a'-dik-^{v}s-atām

Ἡ *Ἑλλ.* πλὴν ὀλίγων ἀρχαϊκῶν τύπων ἔχει μόνον τὸν Β. τύπον τοῦ ἀορίστου καὶ παντα-χοῦ σχεδὸν α ληκτικὸν τοῦ χρονικοῦ στελέχους τοῦ βοηθητικοῦ ῥήματος, ἐξαιρέσει τοῦ γ'. ἑν. τῆς ὁρ. καὶ ὑποτ. καὶ τοῦ β' ἑν. τῆς προστ. τοῦ ἐνεργ. Λείψανα τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ συνθέτου ἀορίστου ἄνευ τοῦ ληκτικοῦ τοῦ στελέχους ἀρχ. α τοῦ βοηθητικοῦ ῥήματος θεωροῦνται αἱ παρ' Ὁμήρῳ πολυάριθμοι ὑποτακτικαὶ τοῦ ἀορίστου τούτου ἔχουσαι τὸ λεγόμενον *βραχὺ* ἐγκλητικὸν φωνῆεν π. χ. βήσομεν ἐκ τῆς ὁριστ. *βησμεν, ῥίζ. βα, ὄρσομεν, ὁρ. *ορσμεν, ῥίζ. ὀρ ἀρχ. ar· κοτέσσεται, ὁρ *κοτεσ-σται.

Ἀρχαϊκοὶ τύποι εἶναι π. χ τὰ παρ' Ὁμ. ἴξον, ἴξες, δηλ. ἰκ-σον, ἴκσες, ῥίζ. ἰκ· τὸ β', τῆς προστ. τοῦ μέσου ὄρ-σε-(σ)ο, ῥίζ. ὀρ. ἐ-βή-σε-το, ῥίζ. βα· δύ-σε-το, ῥίζ. δυ.

Ὁ συνήθης τύπος τοῦ συνθέτου ἀορίστου εἶναι.

Ἐνεργ. ῥίζ. λυ, ἐν ά. προσ.	ἔ-λυ-σα		Μέσον
β'.	ἔ-λυ-σας		ἐ-λυ-σά-μην
γ'.	ἔ-λυ-σε		*ἐ-λύ-σα-σο, ἐξ οὗ ἐλύσω
Πληθ. ά.	ἐλύ-σα-μεν κτλ.		ἐλύ-σα-το
			ἐ-λυ-σά-μεθα κτλ.

Digitized by Google

Εὐκτ. λύ σα-ι-μι, λύ-σα-ι-ς κτλ. μέσ. λυ-σα-ί-μην, *λύ-σα-ι-σο, ἐξ οὗ λύσαιο, κτλ. ὑποτ. λύ-σω, λύ-σῃ-ς κτλ. μέσ. λύ-σω-μαι, κτλ. ὡς ἐν τῷ ἐνεστ. τῆς προστ. τοῦ ἐνεργ. λῦ-σο-ν μετὰ σταθεροῦ ἐφελκυστικοῦ, ν, ὅπερ μετέβαλε καὶ τὸ ληκτικὸν τῆς ῥίζης α εἰς ο· ἡ προστ. τοῦ μέσ. λῦ-σαι εἶναι σκοτεινὴ, ἀντὶ τῆς *λύ-σα-σο, *λύ-σω.

Τὸ διπλοῦν ς ἐν τῷ ἀορ. ἔχει τὸν λόγον αὐτοῦ ἐν τῇ ῥίζῃ π. χ. ἔσ-σα, ῥίζ. Fες (ἐνδύειν) ἐ-τέλεσ-σα, στέλ. τελεσ- (τελέω ἀντὶ *τελεσjω).

Τὸ ς ἀποβάλλεται ἐν τοῖς ἔχευ-α ἀντὶ *ἔ-χευ-σα, ῥίζ. χυ καὶ τὰ ὅμοια· ὅρα ἀνωτέρω.

Μετὰ τὸ ληκτικὸν τῆς ῥίζης ρ καὶ λ τὸ ς διετηρήθη παρ' Ὁμ. ἀρχαϊκώτερον ἐν τοῖς ἔ-κερσε, ῥίζ. κερ· κύρ-σας, ῥίζ. κυρ· ἔ-κελ-σα, ῥίζ. κελ· ὦρ-σα, ῥίζ. ὀρ. καὶ ἕτερα.

Παρὰ τοῖς Αἰολεῦσι τὸ ς ἁρμοιοῦται πρὸς τὸ ληκτικὸν τῆς ῥίζης· π. χ. ἔ-νεμ-μα ἀντὶ τοῦ *ἔ-νεμ-σα, ῥίζ. νεμ. ἐ-γέν-νατο ἀντὶ τοῦ *ἐ-γεν-σα-το, ῥίζ. γεν. ἔ-στελ-λαν ἀντὶ τοῦ *ἔ-στελ-σαν ῥίζ. στελ, καὶ ἕτερα· ἐν ταῖς λοιπαῖς διαλέκτοις ἀποβάλλεται τὸ ς δεχόμενον ἀναπληρωτικὴν ἔκτασιν π. χ. ἔνειμα ἀντὶ τοῦ *ἔ-νεμ-σα· ἤμυνα ἀντὶ τοῦ *ἤμυ-σα· ἔφηνα ἀντὶ τοῦ *ἔ-φαν-σα, κτλ.

Τὰ παράγωγα ῥήματα εἰς τὸ ἀρχ. -ja- λήγοντα ἔχουσιν εἰς τὸν μέλλ. καὶ ἀόρ. πρὸ τοῦ βοηθητικοῦ ῥήματος μακρὸν φωνῆεν· π. χ, τιμή-σω (τιμάω), ἐ-τίμη-σα· ἐ-φόρη-σα, φορή-σω (φορέω)· ἐ-χρύ-σω-σα, χρυσώ-σω (χρυσόω)· ἐ-ξαιροῦνται τὰ ἐκάλεσα, καλέσω· ἤρασα, ἀρόσω (ἀρόω), γινόμενα κατ' ἀναλογίαν τῶν ἐ-τέλεσ-σα, τελέσ-σω, ἐξ οὗ ἐτέλεσα, τελέσω, τελέω, τελῶ, δηλ. τελεσ-jω.

Αἱ αἰολικαὶ εὐκτικαὶ ά. προσ. -σεια, β'. -σειας, γ'. -σειε, γ'. πληθ. -σειαν ἔχουσι τὸ μὲν ληκτικὸν τοῦ στελέχους -σε=-σα- τῆς συνήθους γλώσσης ὡς ληκτικὸν τῆς *ῥίζης*, σχηματίζουσι δὲ τὴν εὐκτ. διὰ τοῦ ια=ja· π. χ. ά. πρόσ. σεια= -saja =(mi), β' -σειας =-saja-s, κτλ.

Β'. Ὁ *μέλλων. Ἰνδογερμ. ἀρχέγ. γλῶσσα.*

Ὁ χρόνος οὗτος σχηματίζεται διὰ τοῦ ἐνεσ. τῆς ῥίζ. as μετὰ τῆς προσφύσεως -ja οὕτως, as-jā-mi, as-ja-si, as-ja-ti, καὶ ἐφ., ὡς καὶ ἐν τῇ λατ. ero, eris, erit ἀντὶ τοῦ *es-jo, *es-ji-s, *esjit, καὶ ἐφ. ἔνθα διετηρήθη ὁ ἐνεστὼς σημασίαν ἔχων μέλλοντος. Ὁ τρόπος οὗτος διετηρήθη μόνον ἐν τῇ Ἑλληνικῇ. Τὸ ῥιζικὸν φωνῆεν ἐκτείνεται ἢ οὐχί. Ὁ μέλλων διετηρήθη ἐν τῇ σανσ., ζενδικῇ, ἑλλ., λατ. (λείψανα), σλαυϊκῇ (λείψ.), καὶ λιθουανικῇ π. χ. ῥίζ. da (διδόναι), μέλλ. da-asjā-mi, ἐξ οὗ dā-sjā-mi καὶ ἐφ. ῥίζ. vak (λέγειν), μέλλ. vak-asjā-mi ἴσως vak-sjā-mi· ῥίζ. sad, μέλλ. sad-asjā-mi = Ἑλλ. ἑδ-εσjο-μαι, ἑδοῦμαι, καὶ ἐφ., ὁμοιότατα τῷ ἐνεργῶτι. Ἐπίσης σχηματίζονται αἱ ἐγκλίσεις, ἐφ' ὅσων ἦσαν ἐν χρήσει ἐν τῇ ἀρχεγόνῳ γλώσσῃ.

Σανσ. Ἐν. dā-sjā-mi (ῥίζ. da), γ' dā-sjā-ti καὶ ἐφ. vak-sjā-ti, ῥίζ. vak· πολλὰ λαμβάνουσιν i βοηθητικὰ μεταξὺ τοῦ ληκτικοῦ τῆς ῥίζης καὶ τοῦ βοηθητικοῦ ῥήματος· π. χ. vas-i-sjā-te, ῥίζ. vas (ἐνδύειν)· ἢ τὸ ληκτικὸν τῆς ῥίζης s μεταβάλλεται εἰς t πρὸ τοῦ -sja- π. χ. vat-sjā-ti, ῥίζ. vas (οἰκεῖν). Τὸ μέσον σχηματίζεται ὡς ὁ ἐνεργώς, ἔτι δὲ καὶ αἱ σποράδην ἀπαντῶσαι ἐγκλίσεις εὐκτικὴ καὶ προστακτική.

Ἑλλ. Ὁ μέλλων ἐν τῇ Ἑλλ. ἢ διετήρησε τὸ ἀρκτικὸν τοῦ βοηθητικοῦ ῥήματος (as-ia-mi), ἢ ἔμεινεν ἐκ τῆς ῥίζης τὸ s. Ἡ ἑλλ. διετήρησε πιστῶς τὸ ἀρκτικὸν τῆς ῥίζης ἐσ, ἀρχ. ας· π. χ. εἶην, δηλ. *ἐσjων=as-jā-m, σανσ. sjat, λατ. siēt, γοτθ. sijai καὶ οὕτως ἐν ἑτέροις τύποις. Οὐδὲν λοιπὸν παράδοξον, ἐὰν εὑρίσκωμεν τὸ ἀρχικὸν as-jā-mi εἰς σχηματισμὸν τοῦ μέλλοντος ἐν τῇ ἑλληνικῇ. Τὸ ἑλλ. *ἔσω ἀντὶ τοῦ *ἐσjω εἶναι ἐντελῶς ὅμοιον τῷ λατ. ero ἀντὶ τοῦ *erio, *esio· ὡς λέξις αὐτοτελὴς ἔμεινεν ὁ τύπος οὗτος μόνον ἐν τῷ μέσῳ, ἔσσομαι ἐκ τοῦ *ἐσjο-μαι, ἔσσεται *ἐκ τοῦ *ἐσ-je-ται, ἀρχ. τύπ. as-ja-tai. Ἐκ τούτου τὸ σσ ἐγένετο ἁπλοῦν σ, ἔσομαι ἀρχ. τύπ. as-ja-mai (σσ=σj ὅρα ἀνωτ.). ἔσεται, ἔσται.

Α'. *Μέλλων* εἰς *ἐσjω=as-jā-mi. Ὁ μέλλων οὗτος γίνεται συνήθως ἐκ ῥιζῶν ληγουσῶν εἰς ἔρρινα ἢ ρ καὶ λ. (πλὴν τοῦ ἀρχαϊκωτέρου κέρ-σω καὶ ἑτ.), σπανίως δὲ ἐξ ἄλλων. Κατὰ τοὺς φθογγολογικοὺς νόμους τὸ σ μεταξὺ δύο φωνηέντων ἀποβάλλεται· π. χ. ἐκ τοῦ *τιν-

Digitized

εσjω, *τεν-εσω, τενέ-ω τενῶ, ῥίζ. τεν· ἐκ τοῦ *φαν-εσω φανῶ, ῥίζ. φαν· ἐκ τοῦ *ἐδ-εσο-μαι ἑδοῦμαι, ῥίζ. ἐδ. ἐκ τοῦ *μαχ-εσο-μαι μαχοῦμαι ῥίζ. μαχ, κτλ.

Β΄. *Μέλλων* εἰς *σjω=s-jā-mi. Ἐὰν τὸ στέλ. τοῦ ἐνεστ. ἔχῃ ἐπιτεταμένον τὸ φωνῆεν τῆς ῥίζης, μένει τοῦτο καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· π. χ. πλέF-ω, λείπ-ω, μέλλ. *πλευ-σje-. λειπ-σje-, ῥίζ. πλυ, λιπ καὶ ἐφεξῆς.

Διὰ τὰς διαφόρους μεταβολὰς τοῦ j ὁ ἀρχικὸς ἁπλοῦς τύπος ποικίλλεται διαφόρως.

α) Τὸ j μένει ι π. χ. ἐν τοῖς δωρικοῖς μέλλουσι, πραξίομες ἀντὶ *πραγ-σjο-μες, ῥίζ. πραγ, καὶ ἐφεξῆς.

β΄) Τὸ j τρέπεται εἰς ε (ὅρα ἀνωτ.), π. χ. ἐν τοῖς δωρικοῖς μέλλουσι φευξοῦμαι, δηλ. φευγ-σεο-μαι ἀντὶ τοῦ *φευγ-σjο-μαι, ἀρχικὸς τύπ. bhaug-sja-mai, ῥίζ. φυγ· πλευ-σοῦμαι, ῥίζ. πλυ· ἐσ-σεῖ-ται, ἀρχ. τύπ. as-sja-tai, ῥίζ. ἐσ, ὅπερ ἐστὶ σύνθετος νεώτερος τύπ. παρὰ τῷ ἀρχικῷ ἁπλῷ ἔσσομαι =*ἐσjο-μαι, καὶ ἕτερα·

γ΄) Τὸ j ἀποβάλλεται (ὅρα ἀνωτέρω) ὅπερ εἶναι ὁ συνήθης τύπος· π. χ. στή-σω ἀντὶ τοῦ *στη-σjω, ἀρχ. τύπ. sta-sja-mi, ῥίζ. sta· δώ-σω, ἀρχ. τύπ. da-sjā-mi, ῥίζ. δο, ἀρχ. da· λείψω, δηλ. λείπ-σω, ῥίζ. λιπ μετ' ἐπιτεταμένου τοῦ ῥιζικοῦ φωνήεντος, καὶ ἕτερα.

Περὶ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ μέλλοντος τῶν παραγώγων ῥημάτων ὅρα ἀνωτέρω εἰς τὰ περὶ τοῦ συνθέτου ἀορίστου.

Λατ. Μέλλοντες, ὡς capso, faxo, καὶ ἕτερα φαίνονται μὲν ὅλως ὅμοιοι τοῖς ἑλληνικοῖς, ἐπειδὴ ὅμως ἔχουσι σημασίαν τετελειωμένου μέλλοντος, πρέπει νὰ ἐκληφθῶσιν ἀντὶ τῶν *cecap-so, *fefac-so, περὶ ὧν κατωτέρω ἐν τῷ περὶ τοῦ νεωτέρου σχηματισμοῦ. Ἀποδεικνύουσιν ὅμως, ὅτι ἡ λατ. ἀρχῆθεν εἶχε τὸν αὐτὸν μελλοντικὸν τύπον, ὡς καὶ ἡ σανσ., ἡ Ἑλλ. καὶ λοιπαί.

Νεώτερος σχηματισμὸς συνθέτων χρονικῶν στελεχῶν.

Πλὴν τῶν εἰρημένων χρόνων αἱ ἰνδογερμανικαὶ γλῶσσαι ἐμόρφωσαν τῷ χρόνῳ ἄλλη ἄλλους χρόνους, ὡς ἡ μὲν Ἑλληνικὴ α) τὸν τετελεσμένον μέλλοντα· β΄) τὸν σύνθετον ὑπερσυντελικόν· γ΄) καὶ δ΄) τοὺς δύο παθητικοὺς ἀορίστους· ε καὶ ς΄) τοὺς δύο παθητικοὺς μέλλοντας.

α) *Μέλλων τετελεσμένος.* Ὁ χρόνος οὗτος σχηματίζεται ἐκ τοῦ ς-ελ. τοῦ παρακ. καὶ τοῦ νεωτέρου σχηματισμοῦ διὰ τοῦ κ· σχηματίζεται ὡς ὁ μέλλων διακρινόμενος αὐτοῦ ἐκ τοῦ στελέχους, εἰς ὃ προσαρτᾶται τὸ μελλοντικὸν στοιχεῖον· π. χ. στέλ. παρακ. λελυ-, ῥίζ. λυ, μέλ. τετ. λελύ-σομαι· πεπραγ-, ῥίζ. πραγ, πεπράξ-ομαι ἐκ τοῦ *πεπράγ-σομαι· τέθνηκ-, ῥίζ. θνα, τεθνήξω δηλ. *τεθνήκ-σω, καὶ ἐφ.

β΄) *Ὁ σύνθετος ὑπερσυντελικὸς τοῦ ἐνεργ.* Εἰς τὸ στέλεχος τοῦ παρακ. προσαρτᾶται ὁ παρατατικὸς τῆς ῥίζης ἐς (ἀόρ.), δηλ. ἑν. ἀ. *ἐσα-(μ), β΄ *ἐσα-(ς), γ΄ *ἐσε-(τ)· πληθ ἀ *ἐσα-μεν, β΄ *ἐσα-τε, γ΄ *ἐσαν-(τ), προτασσομένης τῆς αὐξήσεως· π. χ. στέλ. παρακ. πεποιθ-, ῥίζ. πιθ. ἑν ἀ *ἐ-πεποιθ-εσα(μ), ἐξ οὗ τὸ Ὁμ. ἐπεποίθεα (ὅρα ἀνωτέρω). Ἐν συνθέσει ἐπεποίθη ἢ ἐπεποίθει καὶ ἐπεποίθειν· *ἐ-πεποίθ-εσα-ς, ἐξ οὗ ἐπεποίθεας, ἐπεποίθεις· *ἐ-πεποίθ-εσε(τ), ἐξ οὗ ἐπεποίθει, ἐπεποίθα, καὶ ἐφ. Τὸ σ φυλάττεται μόνον ἐν τῷ γ΄ πληθ. ἐ-πεποίθεσαν.

γ΄. *Ὁ παθ. ἀόρ. ἀ.* Ὁ χρόνος οὗτος σχηματίζεται προσαρτωμένου εἰς τὴν ῥίζαν τοῦ ε, ὅπερ ἐν τῇ ὁρισ. καὶ προς. ἐπιτείνεται εἰς η ὡς ληκτικὸν τῆς ῥίζης θεωρούμενον, εἶτα τῶν ἐνεργ. καταλήξεων, προτασσομένης καὶ τῆς αὐξήσεως· π. χ. ῥίζ. φαν, παθ. ἀόρ. ἐ-φαν-ε- ἑν. ἐ-φάν-η-ν, ἐ-φάν-η-ς· πληθ. ἐ-φάν-η-μεν, ἐ-φάν-η-σαν· ὑποτ. φαν-ε-ω, ἐξ οὗ φανῶ, *φαν-έ-η-σι, ἐξ οὗ φανῇς, καὶ ἐφ. Εὐκτ. φαν-ε-ίη-ν, κτλ. προστ. φάν-η-θι, κτλ. Τὸ ε, η τοῦτο ἢ εἶναι περαιτέρω διαμόρφωσις τοῦ στελέχους, ὡς εἰς τὰ παράγωγα ῥήματα, ὡς φιλέω, αἰολ. φίλημι, καὶ ἕτερα, ἢ πιθανῶς ἡ ῥίζα ἐ=ja (ἰέναι) κειμένη ἐν τῷ ἵημι (πέμπω), ἀρχ. τύπος ji-ja-mi, τῆς δὲ ῥίζης ἐ τὸ -η-ν τοῦτο ἀρχ. τύπ. ja-m εἶναι ἀόριστος. Σημαίνει δὲ ὡς καὶ ἐν ἑτέραις ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις «ἰέναι»· π. χ ἐ-φάν-η-ν σημαίνει *ἐπορεύθην εἰς τὸ φαίνεσθαι, ἐφάνην.*

δ΄) *Ὁ παθ. ἀόρ. β΄.* Οὗτος διακρίνεται τοῦ ἀ. δι' ἐνὸς θ πρὸ τοῦ ε, η, ὅπερ εἶναι λείψανον τῆς ῥίζης θε, ἀρχ. dha (θεῖναι, ποιεῖν)· συνήθης ἐν τῇ Ἑλλ. (ὅρα ἀνωτ)· π. χ. ἐ-πράχ-θ-η-ν, ῥίζ. πραγ. ἐ γράφ-θ-η-ν, ῥίζ. γραφ. ἐ-λείφ-θ-η-ν, ῥίζ. λιπ. κτλ.

ε) *Ὁ παθ. μέλλων ἀ.* σχηματίζεται προσαρτωμένης τῆς συνήθους καταλήξεως τοῦ μέλλοντος -σομαι- εἰς τὸ στέλεχος τοῦ ἀ παθ. ἀορ. π. χ. φαν-ή-σομαι, ἡ τοῦ -η- = τῇ ῥίζῃ ja, ἀρχ. τύπ. jā-sja-mai, δηλ ἦ-σο-μαι.

ς΄) *Ὁ παθ. μέλλων β΄.* σχηματίζεται προ-

Digitized

σαρτωμένης τῆς αὐτῆς καταλήξεως εἰς τὸ στέλεχος τοῦ δ'. παθ. ἀορ. π. χ. λυ-θή-σομαι, ὅπερ εἶναι ὁ παθ. μέλ. ἀ. διὰ τῆς προσθήκης τῆς ῥίζης θε- εἰς τὸ ῥηματικὸν στέλεχος. Τὸ λυθήσομαι ἄρα ἤθελεν εἶναι κατὰ τὸν Γ. Κούρτιον λυ-θ-ή-σομαι, ὅπερ σημαίνει «ἔσομαι (*σjο) ἰών(η) εἰς τὸ ποιεῖν (θε) λύειν».

Λατ. Νεωτέρους σχηματισμοὺς ἡ λατινικὴ γλῶσσα ἔχει ἀ) τὸν παρακείμενον εἰς -si· β') τὸν παρακείμενον εἰς -ui· γ') τὸν τετελεσμένον μέλλοντα· δ') τὴν εὐκτικὴν τοῦ παρακειμένου ε) τὸν ὑπερσυντελικόν· ς') τὴν εὐκτικὴν τοῦ ὑπερσυντελικοῦ· ζ) τὸν παρατατικόν· η) τὴν εὐκτικὴν τοῦ παρατατικοῦ καὶ θ') τὸν μέλλοντα.

ἀ) *Ὁ παρακείμενος εἰς* si· π' χ. lexi, δηλ. *leg-si καὶ ἀρχαιότερον lēgi (*leligi), ῥίζ. leg (ἀναγινώσκειν)· panxi, δηλ. *pang-si καὶ ἀρχ. pepigi, ῥίζ. pag (πηγνύναι)· punxi, δηλ. *pung-si καὶ p'upugi, ῥίζ. pug (κεντεῖν), καὶ ἕτερα δεικνύουσι τὴν μεταγενεστέραν σύνθεσιν αὐτῶν. Ταῦτα συντίθενται συνήθως ἐκ τοῦ στελέχους τοῦ ἐνες. καὶ τοῦ si,-sis-ti πληρέστερον δὲ esi,καὶ τοῦ -si-, sis-ti, ὅπερ εἶναι λείψανον παρακειμένου (ὅρα ἀνωτέρω) τῆς ῥίζης as (εἶναι). Προσαρτᾶται πάντοτε εἰς τὰς συμφωνολήκτους ῥίζας τῶν πρωτοθέτων ῥημάτων· μετὰ τὸ l εὑρηται μόνον ἐν τῇ vul-si (vello), σπανίως δὲ μετὰ τὸ n, ὡς man-si, ῥίζ. man (maneo μένω)· Τὸ m πρὸ τοῦ s μεταβαίνει εἰς mp π. χ. sum-p-si (sūmo λαβάνω)· Μετὰ τὰ οὐρανισκόφωνα, ὀδοντόφωνα καὶ χειλεόφωνα τὸ -si τίθεται συνήθως π. χ. duc-si, ῥίζ. duc, (duco, ἄγω)· mi-si, ῥίζ mit (mitto) πέμπω) scrip-si, ἀντὶ τοῦ *scrib-si ῥίζ. scrib (scribo γράφω)· (clau-si claudo κλείω) καὶ πολλὰ ἕτερα. Μεταξὺ τοῦ r, l καὶ s τὰ οὐρανισκόφωνα ἀποβάλλονται· π. χ. mersi ῥίζ. merg (mergo βυθίζω), tor-si (torquco στρέφω). Τὸ pressi ἀντὶ τοῦ *prem-si ἐν. premo (πιέζω) ἐγένετο κατ' ἀσυνήθη ἀφομοίωσιν τῶν συνηθεστέρων ὀδοντοφώνων στελεχῶν· ἔτι δὲ τὰ us-si ῥίζ. us, ἐν ur-o, δηλ. *us-o (καίω)· haesi, hausi ἀντὶ τῶν *haes-si, *haus-si, ἐν. haer eo, δηλ. *haes-eo (ἀρτῶ), haur-io, δηλ. *haus-io (ἀντλῶ).

β') *Ὁ παρακ. εἰς* ui *καὶ κατόπιν φωνηέντων εἰς* -vi. Ταῦτα εἶναι λείψανα τοῦ παρακ. fui (ὅρα ἀνωτέρω). Παράγωγα ῥηματικὰ στελέχη ἔχουσι μόνον τὸν τύπον τοῦτον· π. χ. amā-vi, audī-vi, mon-ui ἀντὶ τοῦ *mone-vi. Οὐχὶ σπανίως εὑρηται ὁ σχηματισμὸς οὗτος τοῦ παρακ. καὶ ἐν πρωτοθέτοις ῥήμασιν, ὡς εἰς φωνηεντολήκτους ῥίζας π. χ. cre-vi, ἐν cres-co (αὐξάνω)· (g)no-vi, (g)nosco (γινώσκω)· ἔτι εἰς ῥίζας ληγούσας εἰς r, l, m, n· π. χ. aper-ui, ἐν. aper-io (ἀνοίγω)· ser-ui ἐν sero (σπείρω)· vol-ui, ἐν. volo (βούλομαι) καὶ ἐφ. Σπανίως δὲ κατόπιν ἄλλων συμφώνων π. χ. rap-ui, ἐν rap-io (ἁρπάζω)· strep-ui ἐν. strep-o (ταράττω)· ἰδίᾳ δὲ κατόπιν δύο συμφώνων π. χ. stert-ui ἐν. stert-o (ῥέγχω) tex-ui, ἐν. texo (ὑφαίνω).

Παράδοξος καὶ προφανὴς νεώτερος σχηματισμὸς εἶναι τὰ messui, πρβλ. messum ἐκ τοῦ *met-tum, ἐν. met-o (θερίζω)· nexui, πρβλ. nexum, ἐν. nec-to (προσαρτῷ συνάπτω) καὶ ἐφ. Τὸ -sui τοῦτο ἐν τῇ messui, nexui ἀντὶ τοῦ *nec-sui εἶναι συνένωσις ἀμφοτέρων τῶν στοιχείων τοῦ παρακειμένου -si, καὶ -ui-, οὕτως, ὥστε εἰς τὴν κατάληξιν -si προσηρτήθη καὶ ἡ -ui ἀποβληθέντος τοῦ ληκτικοῦ γράμματος.

γ') *Ὁ μέλλων τετελεσμένος.* Δύο σχηματισμοὶ τούτου πρόκεινται, ὡς καὶ τῆς εὐκτικῆς τοῦ εἰς -si παρακ. καὶ τοῦ ὑπερσυντ., ὁ ἀρχαιότατος καὶ ὁ νεώτερος.

ἀ) Ὁ ἀρχαιότατος. Εἰς τὸ ἀρχαῖον τοῦ παρακειμένου στέλεχος, τὸ λῆγον εἰς αὐτὴν τὴν ῥίζαν, τὴν δὲ ῥιζικὴν συλλαβὴν μήπω ἰσχναν-θεῖσαν ἔχον καὶ ἀποβαλὸν τὴν ἀναδίπλωσιν, προσαρτᾶται ἡ πρόσφυσις -so, -sis καὶ ἐφ.. Ἐκ τοῦ *esio, *esis=ero, eris κτλ. π. χ. cap-so, ac-cep-so ἐκ τοῦ cecap-so (πρβλ. *πεπραγσω ὀσκ. fefac-ust), ἀρχ. τύπ. kakap-sjā-mi, ῥίζ. cap (λαμβάνειν)· ἔτι rapsit, axo, fexo, noxit, κτλ.

β') *Ὁ νεώτερος.* Τὸ -so, -sis προσαρτᾶται εἰς τὸ στέλεχος τοῦ παρακ. εἰς -i- π. χ. de-de-ro ἀντὶ τοῦ *dedi-so· stete-ro. scripsero, amāve-ro· dixis πιθανῶς ἀντὶ τοῦ *dic-si-sis· jussit ἀντὶ τοῦ *jussi-sit· amasso ἀντὶ τοῦ *amāvi-so, *amav-so καὶ ἕτερα. Ἀπηρχαιωμένα εἰσὶ τὰ μέσα faxitur, turbassitur.

δ') *Ἡ εὐκτικὴ τοῦ παρακειμένου.* Εἰς τὸ στέλεχος τοῦ παρακ. εἰς -i- προσαρτᾶται τὸ sim ἐκ τοῦ *siem, esiem (ὅρα ἀνωτέρω)· π. χ. *feci-siem, ἐξ οὗ κανονικῶς fece-rim. Ἀρχαιότεροι σχηματισμοὶ ἄνευ τοῦ ληκτικοῦ i τοῦ στελέχους τοῦ παρακ. εἶναι (fe) fac-sim, ob-jec-sim, au(d)sim, ἅτινα δεικνύουσιν, ὅτι καὶ τὸ fac-so περιέχει τὸ στέλεχος τοῦ παρακ. Τὰ negassim, curassis, levas-

Digitized by

sis καὶ ἕτερα γίνονται ἐκ τῶν *negāvi-sim, *negāv-sim, ὡς ἐν τῷ τετελεσμένῳ μέλλοντι. Τὸ ἀρχ. ī φαίνεται οὐχὶ σπανίως ἐν τῷ 6′ ἐν., ά. καὶ 6′. πληθ. προσ. π. χ. dederīs, dederīmus, dederītis, καὶ λπ.

ε) *Ἡ ὁριστικὴ τοῦ ὑπερσυντελικοῦ.* Εἰς τὸ στέλ. τοῦ παρακ. εἰς -i- προσαρτᾶται ὁ παρατ. (e)ram ἐκ τοῦ *esam· π. χ. *steti-sam, ἐξ οὗ stete-ram (πρβλ. amatus eram).

ς′) *Ἡ εὐκτικὴ τοῦ ὑπερσυντελικοῦ.* Εἰς τὸ στέλεχος τοῦ παρακ. προσαρτᾶται τὸ -sem δηλ. -sēm, ὅπερ εἶναι εὐκτικὴ τοῦ παρατατικοῦ (e)sa-m, *esā-mus, *esē-mus = amā-mus, amē-mus. Τὸ e ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ γλώσσῃ ἦν πανταχοῦ μακρόν· es-set παρ' Ἐννίῳ.

1) Ἀρχαιότερος σχηματισμός. Κατὰ τοῦτον εἰς τὸ ἀρχαῖον στέλεχος τοῦ παρακ. ἄνευ ī ἢ is προσαρτᾶται -sem· π. χ. fac-sem ἐκ τοῦ *fefac-sem, per-cep-set· οὕτω καὶ τὸ vixet *intelexet ἐκ τοῦ *vic-set, *intel-leg-set.

2) Νεώτερος σχηματισμός. Κατὰ τοῦτον εἰς τὸ στέλεχος τοῦ παρακ. εἰς -is- προσαρτᾶται τὸ -sem· π. χ. fecis-sem, vixis-sem.

3) *Ὁ παρατατικός.* Οὗτος σχηματίζεται προσαρτωμένου εἰς τὸ στέλεχος τοῦ ἐνεστ. τοῦ -sem· π. χ. *pot-sem, (πρβλ. pot-est), ἐξ οὗ possem· *ed-sem (πρβλ. est ἀντὶ τοῦ *ed-ti), ἐξ οὗ essem· *fer-sem (πρβλ. fer-t), ἐξ οὗ ferrem, καὶ ἕτερα. Ἔτι dicerem, rumpe-rem καὶ ἐφ. Ὡσαύτως καὶ τὰ παράγωγα, ὡς amā-rem, monē-rem, audī-rem.

θ′) *Ὁ μέλλων.* Ὡς ὁ ἐνεστὼς τοῦ as κατὰ τὸν ε τύπον (*erio, ero), ἔχει μελλοντικὴν σημασίαν, οὕτω πρέπει νὰ προϋποθέσωμεν τοιοῦτον σχηματισμὸν τοῦ ἐνεστῶτος ἐκ τῆς ῥίζης fu μετὰ τῆς αὐτῆς σημασίας. bhu-jā-mi, bhu-ja-si, bhu-ja-ti κτλ., λατ. *fuio, *fuis, *fuit, καὶ ἐφ., ἐξ οὗ διὰ συζολῆς ἐγένετο *fo, *fis *fit (πρβλ. -bam ἐκ τοῦ *-fuam· ὅρα ἀνωτέρω), καὶ ἐν συνθέσει -bo, -bis, -bit. Ὁ σχηματισμὸς οὗτος τοῦ ἐνεστῶτος τῆς ἀρχ. ῥίζ. bhu εἶναι κτῆμα κοινὸν τοῦ Ἑλληνοϊταλοκελτικοῦ γλωσσικοῦ κλάδου ὡς ἁπάντων καὶ ἐν τῇ αἰολ. διαλέκτῳ φυ-ίω καὶ τῷ ἀντιζοίχῳ αὐτοῦ φύ-ω ἀντὶ τοῦ *φύ-jω (ὅρα ἀνωτέρω.), καὶ ἐν τῇ ὁμηρ. *fuiu διατηρηθεὶς ἐν τῷ μέλλοντι καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἰρλανδικῇ (fe).

Διὰ τοῦ -bo, -bis, καὶ ἐφ. σχηματίζεται ὁ μέλλων τῶν παραγώγων εἰς -ā- καὶ -ē- ῥημάτων· π. χ. amā-bo, monē-bo. Ἡ ἀρχαιοτέρα γλῶσσα σχηματίζει ἐπίσης τὸν μέλλοντα τῶν εἰς -i στελεχῶν, π. χ. audī-bo. Σπανίως ὅμως ἁπαντᾷ ὁ μέλλων οὗτος εἰς τὰ πρωτόθετα ῥήματα, ὡς ī-bo, dābo, stā-bo, σχηματιζόμενα κατὰ τὰ παράγωγα, ὡς τὰ dicebo, exsugē-bo, vivē-bo.

Digitized by Google

Πίναξ τῶν χρόνων.

α) Παρακείμενος.

α) *Ἐνεργητικόν.*

	Ἰνδ. ἀρχ. γλῶσσα.	*Σανσ.*		*Ἑλλ.*		*Λατ.*
Στέλ.	vivid-	vid-	tutud-	Fιδ-	λέλοιπα-	cecini-, cecinis-
Ἑν.						
α.	vivāid-(m)a	vē′d-a	tutō′d-a	οἶδ-α	λέλοιπα	cecinī
β′.	vivāid-ta	vē′t-tha	tutō′d-i-tha′	οἶσ-θα	λέλοιπα-ς	cecinis-tī
γ′.	vivāid-(t)-a	vē′d-a	tutō′d-a	οἶδ-ε	λέλοιπε	cecini-t
Δυϊκ.						
α.	vivid-vasi	vid-va′	tutud-i-va′			
β′.	?	vid-a′thus	tutud-a′thus	ἴσ-τον	λελοίπα-τον	
γ′.	?	vid-a′tus	tutud-a′tus	ἴσ-τον	λελοίπα-τον	
Πληθ.						
α.	vivid-masi	vid-ma′	tutud-i-ma′	ἴσ-μεν	λελοίπα-μεν	cecini-mus
β′.	vivid-tasi	vid-a′	tutud-a′	ἴσ-τε	λελοίπα-τε	cecinis-tis
γ′.	vivid-anti	vid-u′s	tutud-u′s	(ἴσᾳσι δηλ. Fιδ-σᾳσι)	λελοίπ-ᾳσι	ceciner-unt

β′) *Μέσον.*

	Ἰνδ. ἀρχ. γλῶσσα.			*Σανσ.*			*Ἑλλ.*		
Στέλ.	vivid-			tutud-			πεπλεκ-, λελυ-		
	Ἑν.	Δυϊκ.	Πληθ.	Ἑν.	Δυϊκ.	Πληθ.	Ἑν.	Δυϊκ.	Πληθ.
α.	vivid-mai	vivid-vadhai	vivid-madhai	tutud-ē′	tutud-i-va′hē	tutud-i-ma′hē	πέπλεγ-μαι	πεπλέγ-μεθον	πεπλέγ-μεθα
β′.	vivid-sai	?	vivid-sdhvai?	tutud-i-ˇsē′	tutud-ā′thē	tutud-i-dhvē′	πέπλεξαι δηλ. πέπλεχ-θον		πέπλεχ-θε
							πέπλεκ-σαι	λέλυ-σθον	λέλυ-σθε
γ′.	vivid-tai	?	vivid-antai	tutud-ē′	tutud-ātē′	tutud-i-rē′	πέπλεκ-ται	πέπλεχ-θον	λέλυ-νται
								λέλυ-σθον	

Digitized by Google

6') Ἁπλοῦς ἀόριστος.

ά) Ἐνεργητικόν.

	Ἰνδ. ἀρχέγ. γλῶσσα.		*Σανσ.*		*Ἑλλ.*	
Στέλ.	a-dha-	a-vavaka-	a-dhā-	a'-vōk'a ἀντὶ *a-vavak'a	ἐ-θε-	εἰπε- ἀντὶ *ἐ-FεFεπε-
Ἑν.					*ἔ-θη-ν	
ά.	a-dhā-m	a-vavaka-m	a'-dhā-m	a'-vōk'a-m	*ἔ-θη-ς	εἶπο-ν
β'.	a-dhā-s	a-vavaka-s	a'-dhā-s	a'-vōk'a-s	*ἔ-θη	εἶπε-ς
γ'.	a-dhā-t	a-vavaka-t	a'-dhā-t	a'-vōk'a-t		εἶπε
Δυϊκ.						
ά.	a-dha-vas	a-vavakā-vas	a'-dhā-va	a'-vōk'ā-va		
β'.		?	a'-dhā-tam	a'-vōk'a-tam	ἔ-θε-τον	εἶπε-τον
γ'.		?	a'-dhā-tām	a'-vōk'a-tām	ἐ-θέ-την	εἰπέ-την
Πληθ.						
ά.	a-dha-mas	a-vavakā-mas	a'-dhā-ma	a'-vōk'ā-ma	ἔ-θε-μεν	εἶπο-μεν
β'.	a-dha-tas	a-vavaka-tas	a'-dhā-ta	a'vōk'a-ta	ἔ-θε-τε	εἶπε-τε
γ'.	a-dha-nt	a-vavaka-nt	a'-dhus	a'vōk'a-n	(ἔ-θε-σαν)	εἶπο-ν

β') Μέσον.

	Ἰνδ. ἀρχ. γλῶσσα.		*Σανσ.*		*Ἑλλ.*	
Στέλ.	a-dha-	a-vavaka-	ār- ἐκ τοῦ a-ar	avōk'a-	ἔ-θε	ἔ-λιπ-ε
Ἑν.						
ά.	a-dha-ma	a-vava-ka-ma		a'-vōk'ē	ἐ θέ-μην	ἐ-λιπό-μην
β'.	a-dha-sa	κτλ.	ā'r-thās	a'-vōk'a-thās	ἔ-θου, δηλ. ἐ-λίπου ἀντὶ *ἔ-θε-σο	*ἐ-λίπε-σο
γ'.	a-dha-ta		ā'r-ta	a'-vōk'a-ta	ἔ-θε-το	ἐ-λίπε-το
Δυϊκ.						
ά.	a-dha-vadha			a'-vōk'ā-vahi	ἐ-θέ-με-θα	ἐ-λιπό-μεθον
β'.	?			a'-vōk'ethām	ἔ-θε-σθον	ἐ-λίπε-σθον
γ'.	?			a'-vōk'ētām	ἐ-θέ-σθην	ἐ-λιπέ-σθην
Πληθ.						
ά.	a-dha-madha			a'-vōk'ā-mahi	ἐ-θέ-μεθα	ἐ-λιπό-μεθα
β'.	a-dha-sdhva?			a'-vōk'a-dvam	ἔ-θε-σθε	ἐ-λίπε-σθε
γ'.	a-dha-nta		ar-anta	a'-vōk'a-nta	ἔ-θε-ντο	ἐ-λίπο-ντο

Digitized by Google

γ'. Ἐνεστώς.

Ἰνδ. Ἀρχ. γλῶσσα.	*Σαν.*	*Ἑλλ.*	*Λατ.*
Α'. ά. ad-ti, ad-masi	a't-ti, ad-ma'si	ἐσ-τί, ἐσ-μέν	es-t ἀντὶ *ed-t
as-ti, as-masi	a's-ti, s-ma'si		es-t, s-u-mus
Β'. Β'. bhar-a-ti,	bha'r-a-ti,	φέρ-ε-ι	veh-i-t,
bhar-ā-masi	bha'r-ā-masi	φέρ-ο-μεν	veh-i-mus
	tud-a'-ti,		
	tud-ā'-masi		
Β'. ά. ai-ti, i-masi	ē'-ti, i-ma'si	εἶ-σι, ἴ-μεν	ī-t, ī-mus
Β'. Β'. prav-a-ti,	sra'v-a-ti,	φεύγ-ε-ι,	dūc-i-t,
prav-ā-masi	sra'v-ā-masi	φεύγ-ο-μεν,	dūc-i-mus
bhaug-a-ti,	bō'dh-a-ti	λείπ-ε-ι,	dīc-i-t,
bhaug-a-masi	bō'dh-ā-masi	λείπ-ο-μεν	dīc-i-mus
Γ'. dadā-ti,	bibhē'-ti,	ά.) δίδω-σι	
dada-masi	bibhi-ma'si	δίδο-μεν	
gagan-ti,	g'ag'a'n-ti,		
gagan-masi	g'ag'an-ma'si	Β'.) γίγν-ε-ται	Β'.) gign-it,
		πίπτ-ε-ι,	gign-i-mus
		πίπτ ο-μεν	
Δ'. ά. ar-nau-ti,	r-n.ō'-ti,	ὄρ-νῡ-σι	
ar-nu-masi	r-n.u-ma'si	ὄρ-νυ-μεν	
	(tan-ō'-ti,		
	tan-u-ma'si)		
Δ'. Β'. star-nā-ti	str-nā'-ti,	ά.) δάμ-νη-σι,	
star-na-masi	str-n.ī-ma'si	δάμ-να-μεν	
		Β'.) πί-νε-ι.	Β'.) cer-ni-t,
		πί-νο-μεν	cer-ni-mus
Δ'. γ'. ?	ά.) ju-na'-k-ti,		
	ju-n'-g'-ma'si		
	Β'.) lu-m-p-a'-ti,	Β'.) σφίγ-γ-ε-ι,	ru-m-p-i-t,
	lu-m-p-ā'-masi	σφίγ-γ-ο-μεν	ru-m-p-ī-mus
Ε'. svid-ja-ti	na'h-ja-ti,	κράζε-ι, δηλ.	cap-i-it,
svid-jā-masi	na'h-jā-masi	*κραγ-jε-τι,	cap-i-mus
		κράζο-μεν, δηλ.	
		*κράγ-jο-μεν	
ΣΤ'. ga-ska-ti,	ga'-k'k'ha-ti	βά-σκε-ι,	(g)na-sci-tur
Ζ'. ga-skā-masi ?	ga'-k'k'ha-masi ?	βά-σκο-μεν	
		τύπ-τε-ι,	plec-ti-t
		τύπ-το-μεν	plec-timus

(*) Ἐπειδὴ ἀνωτέρω ἐτέθησαν παραδείγματα τοῦ ἐνεστῶτος, τίθενται ἐνταῦθα μόνον τὰ γ'. ἐν. καὶ ά. πληθ. πρόσ. τοῦ ἐνεργ.

Digitized by Google

δ') Ἀόριστος σύνθετος.

ά) Ἐνεργητικόν.

	Ἰνδ. ἀρχέγ. γλῶσσα.		*Σανσ.*		*Ἑλλ.*
	Α'.	**Β'.**	**Α'.**	**Β'.**	**Β'.**
Στέλ.	a-dik-s-	a-dik-sa-	a'-tāut-s-	a'-dik-sᵛa-	ἐ-δειχ-σα-
Ἑν.					
ά.	a-dik-s-m*)	a-dik-sa-m	(a'-tāut-sa-m)	a'-dik-sᵛa-m, ἀναυξ. ἀναυξ. dik-sᵛa'-m	ἐ-δειχ-σα
β'.	a-dik-s-s-**)	a-dik-sa-s	a'-tāut-s-ī-s tāut-s-ī'-s	a'-dik-sᵛa-s ἀναυξ. dik-sᵛa'-s	ἔ-δειχ-σα-ς
γ'.	a-dik-s-t	a-dik-sa-t	a'-tāut-s-ī-t	a'-dik-sᵛa-t	ἔ-δειχ-σε
Δυϊκ.					
ά.	a-dik-s-vas	a-dik-sā-vas	a'-tāut-s-va ἀναυξ. tāut-s-va'	a'dik-sᵛā-va, ἀναυξ. dik-sᵛā'-va	
β'.		?	a'taut-(s)-tam**)	a'dik-sᵛa-tam	ἐ-δειχ-σα-τον
γ'.		?	a'-tāut-(s)-tam**)	a'-dik-sᵛa-tām	ἐ-δειχ-σά-την
Πληθ.					
ά.	a-dik-s-mas	a-dik-sā-mas	a'-tāut-s-ma	a'-dik-sᵛā-ma	ἐ-δείχ-σα-μεν
β'.	a-dik-s-tas	a-dik-sa-tas	a'-tāut-(s)-ta**)	a'-dik-sᵛa-ta	ἐ-δείχ-σα-τε
γ'.	a-dik-s-ant	a-dik-sa-nt	a'-tāut-s-us	a'-dik-sᵛa-n	ἔ-δειχ-σα-ν

(*) Ἴσως εἰς τὰ ληκτικὰ τινων στελεχῶν εὔχρηστον.

(**) Τὸ s ἀποβάλλεται κατὰ τοὺς φθογγολογικοὺς νόμους.

Digitized by Google

δ'.) Μέσον.

	Ἰνδ. ἀρχ. γλῶσσα.		*Σανσ.*	*Ἑλλ.*
ά.	a-dik-s-ma	a-dik-s-āma	a'-tut-s-i ἀναξ. tut-s-i	ἐ-δειχ-σά-μην
β'.	a-dik-s-sa	a-dik-sa-sa	a'-tut-(s)-thās(*)	a'-dik-s'a-thās	ἐ-δείκ-σα-σο *ἐ-δειχ-σα-σο
γ'.	a-dik-s-ta	a-dik-sa-ta	a'-tut-(s)-ta(*)	a'dik-s'a-ta	ἐ-δειχ-σα-το
Δύτ.					
ά.	a-dik-s-vadha	a-dik-sā-vadha	a'-tut-s-vahi ἀναξ. tut-s-va'hi	a'-dik-s''ā-vahi ἀναξ. dik-s''ā'-vahi	ἐ-δειχ-σά-μεθον
β'.		?	a'tut-s-āthām	(a'dik-s'-āthām)	ἐ-δείκ-σα-σθον
γ'.		?	a'tut-s-ātām	(a'-dik-s'-ātām)	ἐ-δειχ-σά-σθην
Πλ.					
ά.	a-dik-s-madha	a-dik-sā-madha	a'-tut-s-mahi	a'-dik-s''a-mahi	ἐ-δειχ-σά-μεθα
β'.	a-dik-s-sdhva?	a-dik-sa-sdhva?	a'-tuddhvam	a'-dik-s'a-dhvam	ἐ-δείκ-σα-σθε
			ἀντ' *a-tut-s-dhvam(*))		
γ'.	a-dik-s-anta	a-dik-sa-nta	*a-tut-s-ata	a'dik-s'a-nta	ἐ-δείκ-σα-ντο

(*) — (**) Ἴδε ἐν σελ. 91.

Digitized by Google

ί) Μέλλων.

ά) Ἐνεργητικόν.

	Ἰνδ. ἀρχέγ. γλῶσσα.	*Σανσ.*	Ἑλλ.	Λατ.
Στέλ.	dā-sja	dā-sjā	δώ-σε ἀντὶ *δω-σjε	cap-si ἀντὶ *cap-sja-
Ἑν.				
ά.	dā-sjā-mi	dā-sjā′-mi	δώ-σω	cap-so
γ′.	dā-sja-ti	dā-sjá-ti	δώ-σε-ι	cap-si-t
Πληθ.				
ά.	dā-sjā-masi	dā-sjā′-mas	δώ-σο-μεν	cap-si-mus
γ′.	dā-sja-nti	dā-sjá-nti	δώ-σο-υσι	cap-si-nt

β′) Μέσον.

	Ἰνδ. ἀρχ. γλῶσσα	*Σανσ.*	Ἑλλ.
Ἑν.			
ά.	dā-sjā-mai	dā-sjē′	δώ-σο-μαι
γ′.	dā-sja--tai	dā-sjá-tē	δώ-σε-ται
Πληθ.			
ά.	dā-sjā-madhai	dā-sjā′-mahē	δω-σό-μεθα
γ′.	dā-sja-ntai	dā-sjá-ntē	δώ-σο-νται

Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ.

Digitized by Google

Η ΠΑΡ ΗΜΙΝ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΟΝ.

('Ανεγνώσθη ἐν τῇ ΤΟΕ' ΤΟΖ' καὶ ΤΟΗ' Συνεδριάσει).

« Kommt, lasst uns den Kindern leben. »
Friedrich Froebel.

Ἔνιοι ἀπό τινος χρόνου ἐνταῦθά τε καὶ ἀλλαχοῦ κατιδόντες τὴν ἀνάγκην μεταρρυθμίσεως τοῦ διδακτικοῦ ἡμῶν συστήματος οὐ παύονται ἐν ἐφημερίσιν ἢ ἐν ἰδίοις φυλλαδίοις τὴν γνώμην αὐτῶν ν' ἀποφαίνωνται, κατακρίνοντες καὶ μόνον οὐ καλοῦντες τοῦτο τὴν μόνην καὶ ἀληθῆ αἰτίαν τῆς νοσερᾶς πολιτικῆς καταστάσεως τοῦ ἡμετέρου ἔθνους· ἕτεροι δὲ καὶ προσωτέρω βαίνοντες καὶ τὴν καχεκτικὴν θέσιν τοῦ ὅλου ἔθνους βλέποντες ἀποδίδουσι ταύτην εἰς τὴν ἔλλειψιν θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν πεποιθήσεων ὡς ἐκ τῆς ἀποκλειστικῆς τῆς ὕλης λατρείας καὶ ἀναφωνοῦσιν ὅτι διὰ τῆς μεταβολῆς τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ἡμῶν συστήματος δυνάμεθα ν' ἀπαλλαγῶμεν τῶν εἰς οὓς προσοχθίζομεν φοβερῶν σκοπέλων. Καὶ ἄλλοι μὲν ὁρμώμενοι ἐκ χωρῶν ξένων καὶ ὅλως διαφόρων ἡμῖν τὴν φύσιν προσέρχονται ἐπίκουροι ξενικοῦ συςήματος καὶ πρὶν ἢ ἐξετάσωσι τὰ ἡμέτερα ἀνακράζουσιν «εὕρομεν, εὕρομεν τὸ ἀληθὲς μέσον τῆς διορθώσεως τῶν κακῶς κειμένων»· οἱ δὲ ἀποκαμόντες ἐν τοῖς αὐτῶν ἀγῶσι νομίζουσιν ὅτι εὑρίσκουσιν ἀναψυχήν τινα ἐν νέᾳ μεθόδῳ, τῆς παλαιᾶς οὐδαμῶς ἢ ἐλάχιστα αὐτοῖς χρησίμου φαινομένης· καὶ ἕτεροι ἀναμορφωτοῦ δόξαν ζηλοῦντες γῆν καὶ ἥλιον κινοῦσι καὶ εἰς κατακρίσεις ἀναλισκόμενοι νομίζουσιν ὅτι αὐτοὶ μόνοι διεῖδον τὴν νοσερὰν τῆς παιδείας ἐν Ἑλλάδι κατάστασιν καὶ ἐπαναπαύονται διακηρύττοντες ὅτι δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν αἱ παρατηρήσεις των. Πάντες δὲ σχεδὸν σήμερον καὶ οἱ δίκην θεατῶν ἢ ἀναγνωστῶν διατελοῦντες συμφωνοῦσιν ὅτι δέον νὰ προσέξωμεν εἰς τὴν δημοτικὴν ἡμῶν παίδευσιν, ἥτις ὁμολογουμένως ἐστὶν ἡ σταθερὰ καὶ ἀκράδαντος βάσις τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς πυραμίδος ἑκάστου ἔθνους, ὡς περ ἡ καλλιέργεια τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἀνωτέρων ἐπιστημῶν ἐστιν ἡ κορυφή.

Τὸ τελευταῖον τοῦτο πόρισμα τῶν ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἔν τε Ἑλλάδι καὶ παρ' ἡμῖν ἐργασαμένων ἐστὶν ἀληθῶς παρήγορον τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι· διότι, ἂν καὶ βραδέως, ἐνοήσαμεν ἤδη ὅτι πρέπει ν' ἀρχώμεθα ἀπὸ τῶν πρὸ ποδῶν καὶ μὴ θέλωμεν ἐνωρὶς ν' ἀναρριχώμεθα, ἔνθ' ἄλλα ἔθνη ἐπὶ αἰῶνας ὅλους πονοῦντα ἔφθασαν.

Ἡ δημοτικὴ παίδευσις, ἤτοι ἡ παίδευσις τοῦ λαοῦ, τῆς μόνης σταθερᾶς καὶ ὑγιοῦς τῆς πολιτείας βάσεως, ἔδει νὰ ᾖ τὸ πρώτιστον καὶ κύριον ἡμῶν ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως μέλημα· διότι αὕτη παρέχει πᾶσιν ἀπὸ τῆς ἀνωτάτης βαθμῖδος μέχρι τῆς κατωτάτης τὰς πρώτας ἐκείνας γνώσεις τὰς ἀναγκαιοτάτας καὶ ἀφεύκτους εἰς τὸ εὖ ζῆν διά τινος βιωτικοῦ ἐπαγγέλματος· αὕτη προσηκόντως ἀνατρέφει καὶ παιδεύει τοὺς μὴ δυναμένους νὰ μεταβῶσιν εἰς ἀνώτερα σχολεῖα ἢ μεταβάντες νὰ ἔχωσιν ἅπαντα τὰ ἀπαιτούμενα μέσα πρὸς εὐρυτέραν καὶ ἐπιστημονικωτέραν αὐτῆς καλλιέργειαν· εἶνε τῇ ἀληθείᾳ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα μετὰ τοῦ οἴκου, τοῦ ἑτέρου ἐπίσης οὐσιώδους μοχλοῦ τῆς μορφώσεως παντὸς πολίτου ἐν οἱῳδήποτε ἔθνει, τὰ κύρια παιδαγωγεῖα, εἰς ἃ συστηματικῶς ἀναπτύσσονται ἅπασαι αἱ τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεις ἀπὸ τῆς νηπιακῆς ἡλικίας μέχρι τῆς ἐφηβικῆς καὶ ἀποκτῶνται σὺν τῇ γνώσει τῆς μητρικῆς γλώσσης αἱ πρὸς τὰ κοινὰ τοῦ λαοῦ ἐπιτηδεύματα ἀναγκαῖαι γνώσεις. Καὶ ὅμως στρέψαντες τὰς κυρίας ἡμῶν ἐργασίας πρὸς τὰ ἀνώτερα σχολεῖα καὶ ταῦτα μάλιστα περὶ πολλοῦ ποιούμενοι ἢ εἰς αὐτὰ νὰ ἀνέλθωμεν πειρώμενοι παρελείψαμεν τελείως τὸν λαόν, τὸ ἔρεισμα τοῦτο τοῦ μέλλοντος καὶ τὴν ἀσφαλῆ ἄγκυραν τοῦ ἀνερματίστου ἔτι ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου.

Σωφρονέστερον ὄντως ἐσκέπτοντο οἱ πατέρες ἡμῶν οἱ ἐν κλυδωνιζομένῳ σκάφει πελαγοδρομοῦντες. Διὰ μέσων εὐτελῶν προσεπάθουν οὗτοι νὰ ἐμποιῶσι τὸν φόβον τοῦ θεοῦ εἰς τὰς ἁπαλὰς τῆς νεολαίας καρδίας· ἐδίδασκον τὰς ἀναγκαίας γνώσεις, ὧν ἔχρῃζε τότε ὁ χρηστὸς πολίτης καὶ τίμιος οἰκογενειάρχης, καὶ ἤσκουν διὰ τῆς αὐστηρότητος καὶ τοῦ παραδείγματος εἰς τὴν ἀρετήν, τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν φιλαλήθειαν. Ἀλλ' ὕστερον μόλις ὀλίγοι ὁμήλικες τῶν πατέρων ἡμῶν ἢ ὑπ' αὐτῶν γαλουχηθέντες φωνὴν ἀρχαϊκὴν ὑπὲρ τῶν δημοτικῶν σχολείων ἐρρήγνυον, ἀλλ' ἡ φωνὴ ἐκείνων κα-

Digitized by

τεκαλύπτετο ἐν τῇ φοβερᾷ ἀνεμοζάλῃ, μεθ' ἧς ἀνήλθομεν, ἔνθα πέρ ἐσμεν. Καὶ καλῶν μὲν νομοθετῶν τυχόντες, πεπειραμένων δὲ τὸ πρῶτον διδασκάλων καὶ ἀφωσιωμένων εἰς τὸ ἔργον αὐτῶν δὲν ἐφροντίσαμεν νὰ φανῶμεν ἄξιοι μαθηταὶ καὶ πολῖται, ἀλλ' ἀποπτάντες ἐκεῖθεν κατεςήσαμεν τὰ δημοτικὰ σχολεῖα πρώτας ἀλλὰ σαθρὰς βαθμῖδας εἰς τὴν μέσην καὶ τὴν ἀνωτέραν παίδευσιν ἀγούσας. Οὕτω δὲ τῆς ὅλης παιδεύσεως ἕνα μόνον σκοπὸν ἔχοντες πῶς νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν κορυφὴν πάντα διήλθομεν ἐν ἑνὶ ποδὶ καὶ πρὸς τὰ πέριξ ἡμῶν ἀτενίσαντες μόλις νῦν διείδομεν πῶς ἀνήλθομεν ἐπὶ τὸ ὕψος ἐκεῖνο καὶ συμπαρασύραντες τοὺς ὁπωσδήποτε εἰς τοῦτο δυνηθέντας κινδυνεύομεν νὰ πάθωμεν δεινὸν πάθημα, ἂν καὶ κατὰ τὰς τελευταίας ταύτας ὥρας μὴ συνενώσωμεν ἅπάσας ἡμῶν τὰς προσπαθείας πρὸς μόρφωσιν ὑγιοῦς καὶ πραγματικῆς τοῦ λαοῦ παιδεύσεως παρὰ τοῖς συμπολίταις ἡμῶν. Θῶμεν λοιπὸν τέρμα ἐπὶ τῆς τοιαύτης ἡμῶν καταστάσεως καὶ ἴδωμεν ποῦ στῶμεν, ἂν θέλωμεν νὰ μὴ παρέλθῃ καὶ ἡ παροῦσα πνευματικὴ ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἔξαρσις· ἐπουλώσωμεν τὰς πληγάς, ἃς ἠνέῳξεν ἡ μέχρι τοῦδε ἀκηδία ἢ ἡ περιφρόνησις τοῦ λαοῦ· περιποιηθῶμεν τὴν γῆν, ἣν κατέλιπον ἀθάνατον κληρονομίαν οἱ πατέρες ἡμῶν, καὶ μὴ καταλίπωμεν ταύτην καὶ τὰ ἐκ ταύτης καλὰ τῇ τύχῃ. Μὴ ἀφαιρῶμεν τοὺς γεωργούς, τοὺς τεχνίτας, τοὺς βιομηχάνους καὶ τὴν λοιπὴν χορείαν τῶν ἔργατῶν τοῦ πνευματικοῦ ἡμῶν οἰκοδομήματος· ἐξαλείψωμεν τὰς δεισιδαιμονίας καὶ τὰς προλήψεις, εἰς ἃς οἱ πολλοὶ εἰσι βεβυθισμένοι ἐκ τῆς ἀμαθείας, ἢ ἀφαιρέσωμεν τὰ ἐλατήρια τὰ τοσοῦτον τὰς πολιτικὰς δολοπλοκίας προκαλοῦντα. Συστηματοποιήσωμεν ἑνὶ λόγῳ τὴν δημοτικὴν παίδευσιν καὶ παράσχωμεν τὰ μέσα τοῖς ἡμετέροις συμπολίταις, ὅπως ἤδέως καὶ ἐν τῇ ἀσφαλείᾳ τοῦ μέλλοντος σκέπτωνται περὶ αὐτῶν.

Καὶ ἡ παροῦσα πραγματεία πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐγράφη· βεβαίως δὲν σκοπεῖ ν' ἀναπλάσῃ ὡς διὰ μαγικῆς ῥάβδου τὴν ἡμετέραν κοινωνίαν διὰ συστήματος παιδευτικοῦ ὅλως νέου καὶ πρωτοφανοῦς, ἀλλ' ἔρχεται ἵνα δείξῃ α') ὅτι καὶ πρὸ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν παλιγγενεσίας ὁ μὲν λαὸς εἶχεν αὐτοφυῆ τινα δημοτικὴν παίδευσιν, λόγιοι δὲ ἄνδρες ἐζήτουν ταύτην νὰ προαγάγωσι· β') μετὰ δὲ ταύτην καλῶς μὲν ἐνομοθετήθη ἡ δημοτικὴ παίδευσις καὶ διετάχθη καὶ μετὰ φροντίδος οὐ τῆς τυχούσης, ἀλλ' ὕστερον παρηγκωνίσθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε μόλις ἀπὸ δέκα ἐτῶν ἀνακυκᾶται καὶ πάλιν· καὶ γ') ὅπως ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ὡρισμένην αὐτῇ θέσιν, πῶς δυνάμεθα ν' ἀπαλλαγῶμεν τῶν κατατρυχουσῶν ταύτην Ἐριννύων καὶ τί ποιοῦντες φθάνομεν εἰς ὃν πάντα τὰ ἔθνη δέον νὰ τείνωσιν ἐκπαιδευτικὸν σκοπόν. Ἐξιστοροῦμεν δηλονότι ἐν πάσῃ ἀμεροληψίᾳ τὰ περὶ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κ/πόλεως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων καὶ δηλοῦντες τὰ ταύτην παρακωλύσαντα αἴτια πειρώμεθα ν' ἄρωμεν ταῦτα ἀποκαθιστῶντες τὴν ἀληθῆ καὶ γνησίαν δημοτικὴν παίδευσιν, ἧς χρῄζει ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος.

ΜΕΡΟΣ Α.'

Κοιναὶ Σχολεῖα

Ὁρῶ δὲ νῦν μετοικήσαντα πάντα τὰ ἀγαθὰ ἀπὸ τῶν ἑλληνικῶν τόπων καὶ οἰκήσαντα ἐν ὑμῖν (ἐν τῇ Δύσει)· *ἥτε σοφία καὶ αἱ τῶν μαθημάτων ἐπιστῆμαι, αἱ τέχναι αἱ ἄριστα, ἡ εὐγένεια, ὁ πλοῦτος, ἡ παίδευσις καὶ· ὁ λοιπὸς τῶν Χαρίτων χορός· ἑλληνικῶν δὲ Χαρίτων τὸ κλέος βαρὺς ὤλεσεν αἰών* γράφει μετὰ βαρυαλγούσης καρδίας πρὸς τὸν ἐν Τυβίγγῃ Μαρτῖνον τὸν Κρούσιον διδάσκαλον τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς γλώσσης ὁ περίπυστος Θεοδόσιος ὁ Ζυγομαλᾶς(1) πρωτονοτάριος διατελέσας τῆς Μεγ. τοῦ Χ. Ἐκκλησίας καὶ σχολάρχης τῆς Πατριαρχικῆς καὶ μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς. Βαρὺς τῷ ὄντι ὤλεσεν αἰὼν τὸ κλέος τῶν ἑλληνικῶν Χαρίτων, καθ' ὃν χρόνον ἐν Εὐρώπῃ διὰ τῶν ἐκ Κ/πόλεως ἐκπατριζομένων λογίων ὁμογενῶν πνεῦμα παιδευτικὸν νέον εἰσήγετο, τῶν Πιερίδων κατασκηνωσασῶν ἐν τῇ Δύσει καὶ τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν προκαλεσαμένων. Σκότος λοιπὸν βαθύτατον ἐκάλυπτε τὴν ἱερὰν ἡμῶν γῆν, οἱ δὲ ἐναπολειπόμενοι ὀλίγοι λόγιοι κατέφυγον εἰς ἀπροσίτους τόπους ἢ μοναστήρια, μονάζοντες ἐν εἰρήνῃ ἢ ἀθορύβως καλλιεργοῦντες τὰς Μούσας. Τὰ δὲ ἑκασταχοῦ παιδευτήρια ἦσαν μικρὰ καὶ ταπεινὰ ἐν μὲν ταῖς μεγαλοπόλεσι παρὰ ταῖς ἐπισκοπαῖς, ἐν δὲ ταῖς μικραῖς παρὰ τοῖς ναοῖς ἐσθ' ὅτε καὶ παρὰ ταῖς παρακειμέναις μοναῖς,

(1) Turcograec. σ. 94. Ἰδὲ καὶ Σχεδίασμα Μ. Παρανίκα σελ. 5.

Digitized by

ὑπὸ ἱερέων ἢ μοναχῶν διευθυνόμενα(1). in tota Graecia, ἀπαντῶμεν παρὰ Κρουσίῳ (2) studia nulla ibi florent. Academias et professores publicos nullos habent, *praeter scholas Triviales*, in quibus pueri Ὡρολόγιον, psalterium, aliosque libros quorum in missa usus est legere docentur. Καὶ ἀλλαχοῦ(3) (Ex Gerlachio cognovi *plerisque Graecorum templis, in singulis civitatibus, scholas puerorum adjunctas esse, in quibus nullae sunt classes, nec diversae lectiones, sed unicus praeceptor pueros in Psalterio, Horologio, Acoluthiis, aliisque libris, quorum in Ecclesiis usus sit, instituens.* Τί δὲ δὲν ὑπεμφαίνει τὸ δημοτικὸν τοῦτο ἀσμάτιον, τὸ μέχρι καὶ σήμερον περιᾳδόμενον εἰς τὰ στόματα ἡμῶν;

Φεγγαράκι μου λαμπρό,
φέγγε μου νὰ περπατῶ,
νὰ πηγαίνω στὸ σχολειὸ
νὰ μαθαίνω γράμματα
τοῦ θεοῦ τὰ πράγματα (4)

Εἰς τὰ μικρὰ ταῦτα σχολεῖα *κοινὰ* λεγόμενα ἢ *γραμματοδιδασκαλεῖα* προσήρχοντο οἱ παῖδες. Ἀλέξανδρος δὲ ὁ Ἑλλάδιος Θεσσαλὸς ἀνήρ, ἐν τῇ σχολῇ δὲ Ἀδριανουπόλεως παιδευθεὶς ὁμιλῶν περὶ τῶν σχολείων τούτων καὶ τῆς διδακτικῆς αὐτῶν μεθόδου ἐν τῷ σπουδαιοτάτῳ αὐτοῦ συγγράμματι (5) *περὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους* λέγει ὅτι ἱερεῖς καὶ μοναχοὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπαίδευον τὴν νεολαίαν παρὰ τοῖς ναοῖς ἢ ἐν τοῖς οἴκοις των. Βιβλία εἰς χρῆσιν ἦσαν τὰ Πιναξίδια ἢ Πίνακες ἐκ χάρτου μικροῦ διπλούμενοι πολλάκις καὶ δέρματι τυλισσόμενοι, ἐν οἷς ἐγράφοντο τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου, αἱ συλλαβαὶ καὶ λέξεις· ἀκολούθως ἡ Ὀκτώηχος τοῦ Δαμασκηνοῦ, τὸ Ψαλτήριον, ὁ Ἀπόστολος, τὰ Μηναῖα. Βραδύτερον τῆς ἀναγνώσεως ἤρχιζεν ἡ γραφὴ ὑπὸ τὴν *ἐπιτηδειγμὴν* καὶ ἡ λογαριθμητική· οἱ παῖδες ἐκάθηντο ὀκλὰξ περὶ τὸ οἴκημα, ὁ δὲ διδάσκαλος ἐδίδασκε· περὶ μεσημβρίαν ἤκουε τῶν μαθημάτων ὅλων καὶ τοὺς ἀπέλυεν ἔπειτα· πολλάκις οἱ παῖδες ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν τὸ πρόγευμά των· πρὸ τῆς ἐνάρξεως καὶ μετὰ τὸ τέλος αὐτῶν προσηύχοντο (1). Τοιοῦτον συνελόντι εἰπεῖν τὸ *κοινὸν Σχολεῖον*. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ λησμονηθῇ ὅτι ὁ διδάσκαλος τοῦ κοινοῦ τούτου σχολείου ἤσκει τὸ ἔργον αὐτοῦ ῥάπτων ἢ ἀναγινώσκων, ἐνῷ ἀνηρτημένος ἦν ὁ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης περιλάλητος *φάλαγγας*, τὸ φοβερὸν τοῦτο τῶν ἀμελούντων ἢ ἀτακτούντων παίδων *βασανιστήριον*, ἀλάνθαστον μαρτύριον τῆς βαρβάρου καταστάσεως τοῦ ἡμετέρου ἔθνους.

Ὅπως δὲ λάβῃ τις ἰδέαν τοῦ κύκλου τῶν μαθημάτων τοῦ *Κοινοῦ Σχολείου* τῶν τεσσάρων περίπου τελευταίων αἰώνων, δύναται μὲν ν' ἀνατρέξῃ εἰς τὰς τῶν πρεσβυτέρων ἡμῶν παραδόσεις καὶ τὰς περὶ τούτων εἰδήσεις τῶν συγχρόνων λογίων τοῦ τε ἡμετέρου ἔθνους καὶ τῶν ἀλλογενῶν, ἀλλ' οὐχ ἥκιστα καὶ εἰς τὰ μέχρι τοῦ νῦν διατηρούμενα ἐν ταῖς ἐπαρχίαις *κοινὰ σχολεῖα*. Ἰδοὺ δὲ ἐν ὀλίγοις ὁποῖον ἦν τὸ Κοινὸν Σχολεῖον.

Τὸ Σχολεῖον τῆς κοινότητος ἢ τῆς χώρας ἦν ταπεινός τις πρόναος ἢ ἀφανὲς οἴκημα καὶ εὐτελὲς περιδεῶς κλειόμενον καὶ ἀνοιγόμενον, ἔνθα οἱ μαθηταὶ ἐπὶ ψιάθων (2) καθήμενοι ὀκλὰξ ἐδιδάσκοντο τὰ *κολλυβογράμματα* (3). Οἱ

(1) Μ. Παρανίκα σχεδ. σελ. 40.

(2) Turcograec. σελ. 205.

(3) Turcgr. σελ. 246. Ἀλ. δ' ὁ Ἑλλάδιος λέγει· Scholae Graecorum in templis et aedibus templorum, vel in Domo Parochi habentur. Status praesens ecclesiae Graecae. 1714 σελ. 21.

(4) Φιλιστ. Ἀθηνῶν τόμ. Α. σελ. 273.

(5) A. Hellad. Stat. Eccl. gr. σελ. 27. in *Scholis Trivialibus* infantes Graecorum, quae *Colibogrammata* ironice a Graecis vocantur· primum penacidia docentur, octoëchum deinde Damasceni, tertio totum Davidis Psalterium, quarto Acta et Epistolas Apostolorum et denique Triodium atque Anthologium, una cum Pentatevcho, et prophetis, quibus etiam artem Scribendi et Logarithmeticam adjungunt.

(1) Ἴδε Μ. Παραν. σχεδ. σελ. 203.

(2) Χρόνος Νεολόγου τοῦ 1872. σελ. 150—151.

(3) Κόλλυβος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἦν λεπτόν τι καὶ εὐτελὲς τμῆμα νομίσματος· κόλλυβα δὲ παρ' Ἀριστοφάνει νοοῦνται τὰ τραγήματα, κατὰ δὲ τὸν λεξικογράφον Σοοῖδαν ὁ ἐψητὸς ἢ βρασμένος σῖτος, ὥσπερ καὶ παρ' ἡμῖν, σῖτινες ἰδίως ὀνομάζομεν τὸν ἐφθὸν σῖτον τὸν ἐν κηδείαις ἢ μνημοσύνοις διανεμόμενον τοῖς πιστοῖς. Ἐντεῦθεν ἴσως ὠνομάσθησαν τὰ τοῦ κοινοῦ σχολείου κολλυβογράμματα ὡς εὐτελῆ, ταπεινά, προωρισμένα διὰ τοὺς ἱερεῖς πρὸς ἀνάγνωσιν τῶν εὐχῶν, οἷον παππαδογράμματα, ὡς ἀλλαχοῦ λέγονται, ἢ ὑπὸ ἱερέων διδασκόμενα ἢ πρὸς τὸ ἱερωθῆναι χρήσιμα.

Digitized by Google

γραμματοδιδάσκαλοι οὗτοι ἦσαν τὸ πολὺ ἱερεῖς, κανδηλανάπται, ῥάπται, ὑποδηματοποιοί, οἱ δὲ μαθηταὶ διαφόρου ἡλικίας καὶ δυνάμεων ἀναμίξ.

Καὶ οἱ μὲν πρωτόπειροι ἔφερον πινακίδας, τὰ κοινῶς καλούμενα *πικακίδια*, εἰς τὰς χεῖρας, ἐφ' ὧν ἦν γεγραμμένον τὸ ἀλφάβητον καὶ τὰ πρῶτα τοῦ ἀναγινώσκειν μαθήματα. Τούτων προηγεῖτο ὁ ἀχώριστος τῶν πατέρων ἡμῶν σύντροφος, τὸ εἰκοστὸν πέμπτον γράμμα τοῦ ἀλφαβήτου, τὸ † « Σταυρὲ βοήθει μοι »· εἵπετο δὲ τὸ ἀλφάβητον ἀπὸ τοῦ Α μέχρι τοῦ Ω, ὅπερ ἠκολούθει συνδυασμὸς τοῦ πρώτου καὶ τελευταίου γράμματος, εἶτα τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ προτελευταίου καὶ οὕτως ἐφεξῆς. Οἱ δὲ μετ' αὐτοὺς ἐλάμβανον τὴν Ὀκτώηχον, ἣν παρεφθαρμένως ἐκάλουν *Φτωῆχι*, *Χτωῆχι*, *Στωῆθι*· ὀλίγοι ἀπεστήθιζον τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Δαβίδ· ὀλιγώτεροι ἀπήγγελλον ἐμμούσως τὸν *Ἀπόστολον* καὶ δύο ἢ τρεῖς ἔφερον μεθ' ὑπερηφανίας τὸ *Τριῴδιον* ἢ τὸ *Μέγα Ὡρολόγιον*. Τὰ ἱερὰ λοιπὸν βιβλία ἦσαν τὸ Α καὶ τὸ Ω τῶν *Κοινῶν Σχολείων*· ἐν αὐτοῖς ὁ μαθητὴς καὶ κατ' οἶκον καὶ ἐν τοῖς ναοῖς ἐδιδάσκετο τὴν πρὸς τὸν θεὸν εὐσέβειαν καὶ ὑπὸ τοῦ παραδείγματος τοῦ διδασκάλου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ποδηγετούμενος ἂν μὴ ἐμάνθανε γνώσεις ἐπιστημονικὰς καὶ θεωρητικάς, ἐγαλουχεῖτο ὅμως εἰς τὴν πίστιν καὶ εἶχε πιστὸν φύλακα τὰς ἱερὰς βίβλους· οἱ γονεῖς αὐτοῦ, οἱ συγγενεῖς, ἡ κοινότης ἤδετο ἐπὶ τοῖς ἀποτελέσμασι τούτοις, καὶ τὰ δεινοπαθήματα ἠλαττοῦντο ἐν τῇ θρησκευτικῇ κατανύξει μεθ' ἧς προσήρχετο εἰς τοὺς ναούς, καὶ ἐν τῇ εὐπειθείᾳ, σεμνότητι καὶ πραότητι, ὧν μετεῖχον οἱ παιδευόμενοι. Εὐτυχὴς ὁ προσεγγίσας ν' ἀποφοιτήσῃ τοῦ κοινοῦ σχολείου! Ὁ αὐστηρὸς ἐκεῖνος διδάσκαλος, ὅστις διὰ πᾶσαν παρεκτροπὴν εἴτε ἐν τῷ σχολείῳ εἴτε ἀλλαχοῦ ἀπηνῶς ἐτιμώρει τὸν μαθητήν, ἐφέρετο μετὰ γλυκύτητος· μαθητὴς καὶ διδάσκαλος ἦσαν ὁμιληταὶ πλέον· ἤρχοντο τῶν ἀκροαμάτων ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης· ἀνεγίνωσκον ὁμοῦ δύσκολόν τι βιβλίον, ἢ *κανὲν συναξάρι* τοῦ *Λαυσαϊκοῦ*. Τὸ δ' ἑσπέρας ἡ μήτηρ καὶ ἡ προμήτωρ ἠρέσκοντο ἀκούουσαι παρὰ τοῦ *παιδιοῦ των συναξάρια* ἢ *τεμάγια* ἐκ τῆς ἱερᾶς Ἱστορίας (1).

Ἀλλ' ἡ ἐν τοῖς κοινοῖς σχολείοις διδασκαλία δὲν περιωρίζετο ἐν τῇ ἀναγνώσει μόνον τῶν ἱερῶν βιβλίων· οἱ πλεῖστοι, ἂν μὴ πάντες οἱ εἰς τοιαῦτα σχολεῖα φοιτῶντες, ἐδιδάσκοντο καὶ γραφήν, ἥτις ἤρχιζε μετὰ τὸ Ψαλτήριον· ὁ διδάσκαλος ἔγραφε τὰς *ἐπιτιθημὰς* εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ τὴν ἁπλῆν ἐν εἴδει σχεδίου ἐπιστολῶν, ὁμολόγων χρεωστικῶν, πωλητηρίων, προικοσυμφώνων καὶ οὑτινοσοῦν ὁμοίου. Τὰ πρῶτα ὑποδείγματα ἔφερον τάδε· « Δοκίμιον κονδυλίου καὶ καλῆς μελάνης »· ἢ τὸ « Ἄρξον, χείρ μου ἀγαθή, γράψον γράμματα καλὰ — μὴ δαρθῇς καὶ μαλωθῇς καὶ στὸ φάλαγγα βαλθῇς. »

Τινὲς ἤκουον καὶ *λογαριασμὸν* κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Γλιζούνη καὶ ἠσκοῦντο πρακτικῶς εἰς τὰς τὸν κοινὸν βίον ἀποβλεπούσας ἀριθμητικὰς πράξεις· ἔνιοι δ' ἐμάνθανον πρακτικῶς καὶ ἐνίοτε καὶ θεωρητικῶς ἐκκλησιαστικὴν μουσικήν.

Οὗτος ἦν ὁ ὅλος κύκλος καὶ ἡ εὐρύτης τῶν μαθημάτων τοῦ *Κοινοῦ* τῶν πατέρων ἡμῶν *Σχολείου*· ὁ μαθητὴς προθύμως καὶ ταῖς χερσὶν ἐσταυρωμέναις ἤρχετο εἰς τὸ σχολεῖον· ἐμάνθανε μετὰ ζήλου τὰ αὐτοῦ μαθήματα· διότι ἐγίνωσκεν ὅτι ἡ ἀμέλεια καὶ πᾶσα παρεκτροπὴ ἐτιμωρεῖτο αὐστηρῶς. Τὸν χειμῶνα ἐκόμιζεν ὑπὸ μάλης ἓν τεμάχιον ξύλου διὰ τὴν ἑστίαν ἐν γωνίᾳ που παρακειμένην. Τὸ δὲ ἑσπέρας πρὸ τῆς ἐξόδου ἀπήγγελλε μετὰ τῶν λοιπῶν μαθητῶν μεγαλοφώνως τὸ ἑξῆς ἀπολυτήριον. « Ἐπικαλοῦντες, παιδεύοντες, εὐθυμοῦντες, χαίροντες, συλλαβοῦσα ἐν γαστρί. Τὸν πατέρα προσκυνῶ, τὴν μητέρα σέβομαι καὶ τὸν πρῶτον ἀδελφόν, ἀδελφήν τε καὶ πατέρα· περὶ πᾶσαν ἐντολὴν τὴν ἀγάπην ἔχετε, τὸν θεὸν φοβεῖσθε, τὸν βασιλέα τιμᾶτε, τοὺς ἱερεῖς εὐλαβεῖσθε. Ἄνθρωπος ἀγράμματος ξύλον ἄκαρπόν ἐστι. Διὸ ὁποῦ φορεῖ τὰ γράμματα ὑπὲρ χρυσίου καὶ ἀργυρίου τιμιώτερόν ἐςι. Καὶ σύ, καλέ μας δάσκαλε, ἔχε καλὴν νύχτα. Καὶ τὸ ταχὺ 'ποῦ δὲν ἐρθῇ, τὰ μικρὰ 'πὸ δώδεκα καὶ τὰ τρανὰ εἰκοσιτέσσαρες, καὶ τὸν πρωτόσκολον σαράντα ὀκτώ. καὶ δύο διὰ τὴν εὐχὴν πενῆντα· Ἀμήν ». Ἰδέτε ὅσοι ἐκ τοῦ πλησίον δὲν εἴδετε τὴν ἐποχὴν ἐκείνην· ἦν ὁ ἐν ἐνεργείᾳ κανονισμὸς τῶν *Κοινῶν Σχολείων*· εἶνε, ὡς εὐφυῶς εἶπέ τις τῶν ἡμετέρων (1), ῥάκη ἐν σκότει συρραφέντα τῆς τότε γυμνητευούσης ἑλληνικῆς γλώσσης.

Μετὰ τὴν ἐκ τοῦ σχολείου ἔξοδον οἱ μαθη-

(1) Φιλιστ. Ἀθηνῶν. τόμ. Β' σελ. 320. 323—324.

(1) Χρόν. Νεολ. 1872. σελ. 150. σημ. 3.

Digitized

ται ἐν ὡρισμένῃ πεδιάδι ἢ ἄλωνι ἢ ἁρμοδίῳ χώρῳ ἔπαιζον ποικίλας παιδιάς, ὧν πολλαὶ παρεμφερεῖς ταῖς τῶν προγόνων ἤσκουν καθ'ὅλα τὸ σῶμα καὶ συνετέλουν εἰς τὴν ἀπὸ τῶν μαθημάτων καὶ τοῦ αὐστηροῦ περιορισμοῦ ἀναψυχήν.

Ὁποῖαι δὲ ἦσαν αἱ ἐξετάσεις καὶ τὰ βραβεῖα τῶν ἐν τοῖς Κοινοῖς τούτοις Σχολείοις μαθητευομένων; Ὁ ἀποπερατῶν βιβλίον τι, ἢ ὡς ἔλεγον οἱ πατέρες ἡμῶν ὁ *ἀλλάζων φυλλάδα*, ἤγετο τὴν ἡμέραν ἐκείνην πομπωδῶς ἀπὸ τοῦ σχολείου εἰς τὸν αὐτοῦ οἶκον, παρακολουθούμενος ὑπὸ τῶν μαθητῶν καὶ τοῦ πρωτοσχόλου. Φθὰς δ' εἰς τὸν οἶκον ἐτίθετο ἐπὶ ἐδωλίου καὶ τρὶς ἀνυψούμενος *ἄξιος* ἐκηρύττετο τοῦ θριάμβου ἐκείνου. Ἡ μήτηρ, οἱ οἰκεῖοι, οἱ γείτονες πρόθυμοι ἔσπευδον νὰ συγχαρῶσι τῷ τῆς τιμῆς ταύτης ἀξιουμένῳ· τράπεζα πλήρης πλακουντίων καὶ τραγημάτων παρετίθετο· ᾁσματα ᾖδοντο καὶ ὀρχήσεις μετὰ παιδιῶν συνεκροτοῦντο. Οὕτως ἔληγεν ἡ τελετὴ αὕτη· ἀλλὰ καὶ ὁ διδάσκαλος τὸ ἑσπέρας εἶχε τὸ *φιλοδώρημά* του· ἀλεκτρυόνα ἢ ὠὰ ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον ἀπέστελλεν ἡ πτωχὴ οἰκοδέσποινα, ἱμάτιόν τι ἢ ὅμοιον δῶρον ὁ πλούσιος, οἱ σεβαστοὶ δημογέροντες.(1)

Τοιοῦτον τὸ ἄτεχνον καὶ φυσικὸν τοῦτο Σχολεῖον τῶν πατέρων ἡμῶν· τοιαύτη ἡ πρώτη φωτοβόλος ἑστία, ἀφ' ἧς ἐξήρχοντο οἱ ἱερεῖς, οἱ γραμματικοί, οἱ δημογέροντες, ἡ ἐργατικὴ τάξις. Καὶ δὲν δύναται μέν τις νὰ εὕρῃ ἅπασαν ἐκείνην τὴν εὐρύτητα, ἣν οἱ νῦν διδουσιν εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, οὐχ ἧττον ὅμως πᾶς τις παρατηρεῖ ὅτι τοῦτο ἐσκόπει νὰ μορφώσῃ καλοὺς χριστιανοὺς καὶ χρηστοὺς πολίτας καὶ παράσχῃ εἰς μίαν τάξιν τῆς κοινωνίας τόσας γνώσεις, ὅσων ἐκείνη ἐδεῖτο. Δὲν ἀρνοῦμαι ὅτι πρὸς διδασκαλίαν τῶν μαθημάτων παρενεβάλλοντο πλεῖστα προσκόμματα, ἡ ἔλλειψις μεθόδου διδακτικῆς, ὁ τοῦ συλλαβίζειν παλαιότατος τρόπος, ἡ σπάνις διδακτικῶν βιβλίων, ἅπερ πολλὰ ἔτη ἐβασάνιζον τὴν νεολαίαν, ἀλλ'ὁπωσδήποτε ἦν διαγεγραμμένος ὁ σκοπὸς τῶν σχολείων τούτων· ἦσαν ταῦτα ὅλως αὐτοτελῆ καὶ ἀνεξάρτητα τῶν Ἑλληνικῶν, ἅπερ τινὲς μὲν ὠνόμαζον *Φροντιστήρια*, ἄλλοι δὲ *Γυμνάσια*, ὥσπερ καὶ ὁ Ἑλλάδιος λέγων in *Gymnasiis* quae jam Dei gratia, in omnibus civitatibus Graeciae mediocriter florent, juvenes qui *ex scholis trivialibus* altioribus studiis se applicare cupiunt etc. (1). Περιελάμβανε δὲ τὸ Κοινὸν Σχολεῖον πάντα τὰ στοιχεῖα, ἅτινα καταλλήλως ἀναπτυσσόμενα καὶ ὑπὸ τῆς παιδαγωγικῆς τῆς εἰς ἐπιστήμην προαχθείσης κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος καὶ τῶν ἀναγκῶν τῆς ἡμετέρας κοινωνίας μορφούμενα ἠδύναντο νὰ παραγάγωσιν ἐθνικὴν δημοτικὴν παίδευσιν.

Οὕτω φαίνεται ὅτι ἐσκέπτοντο καὶ οἱ λόγιοι τῶν χρόνων ἐκείνων, ἂν κρίνῃ τις ἐκ τῶν σποράδην ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν ἐκτεθειμένων σκέψεων καὶ ἐκ τῆς *Παιδαγωγικῆς*, ἣν τὸ 1820 ὁ γνωστὸς τοῦ γυμνασίου Σμύρνης σχολάρχης Κ. Κούμας (2) ὡς ἐπίμετρον τοῦ Δ' τόμου τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ ἐξέδωκεν.

Κατὰ δὲ τὸ 1816 ὁ *Λόγιος Ἑρμῆς* τὸ σπουδαιότατον πρὸ τῆς ἐθνεγερσίας περιοδικὸν τοῦ ἡμετέρου γένους ἐν πολλοῖς αὐτοῦ φύλλοις (3) κατὰ συνέχειαν ἐποίει ἱκανὸν λόγον περὶ τῆς ὑπὸ Λαγκαστέρου κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος εἰσαχθείσης εἰς τὰ δημοτικὰ τῆς Γαλλίας σχολεῖα *ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου*. Ἴχνη τοιαύτης μεθόδου εὑρίσκομεν τῷ 1676 ἐν τῷ Κοινῷ Σχολείῳ τῶν Ἀθηνῶν, ἐν ᾧ εἷς διδάσκαλος ἐδίδασκε συγχρόνως διὰ τῶν πρωτοσχόλων τριάκοντα μαθητάς. Τοιοῦτόν τι ὑποδεικνύει καὶ ἡ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συνεχὴς χρῆσις τοῦ Πρωτοσχόλου ἐν πολλοῖς Κοινοῖς Σχολείοις. Αἱ ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ ἐκτεθεῖσαι ἀρχαὶ τῆς νέας ταύτης μεθόδου ἐπέδρασαν καὶ ἐπὶ τοὺς ἡμετέρους, ὥστε κατὰ τὸ 1819 ὁ μὲν Χρυσόφ. Περραιβὸς συνίστα ἐν Δολοῖς τῆς Μάνης ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον(4), ὁ δὲ Γ. Κλεόβουλος ἐν Βουκουρεστίῳ εἰσήγαγε ταύτην εἰς Κοινὸν Σχολεῖον· μετ' αὐτὸν δὲ ἐν Ἑπτανήσῳ ὁ Ἀθ. Πολίτης, ὅστις καὶ ἔφορος τῶν ἀλληλοδιδακτικῶν σχολείων διορισθεὶς εἰργάζετο μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας εἰς τὴν διάδοσιν αὐτῆς. Τὴν μέθοδον ταύτην ἐξ ἀνάγκης μὲν ἐπινοηθεῖσαν, χάριν δὲ οἰκονομίας ταχέως διαδοθεῖσαν, ὁ ἀοίδιμος Κ. Κούμας θεωρῶν ὡς δῶρον θεόσδοτον διὰ τὰ Κοινὰ Σχολεῖα τὰ στερούμενα μέσων συνίστησι τοῖς ὁμογενέσι καὶ εὔχεται νὰ εἰσαγάγωσιν *οἱ προεστῶτες αὐτὴν εἰς τὰ κοινὰ σχολεῖα, ἂν θέλουν νὰ ὀνομάζωνται ἀληθινοὶ προεστῶτες*.

(1) Πρβλ. Χρόν. Νιολόγ. σελ. 130.

(1) Πρβλ. A. Hellad. σελ. 43.
(2) Κ. Κούμα Ἑλλ. Φιλ. 1820 τόμ. ΓΔ'. ἐπίμετρ.
(3) Λογ. Ἑρμ. 1816 φυλλ. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7. 8. — 1819 φυλλ. 1.
(4) Ἐγχειρ. περὶ μεθόδ. I. Κοκκ. 1860. σελ. 45.

Digitized by Google

Ἄξιον δὲ μεγίστης προσοχῆς ἐστι σχέδιον, ὅπερ ἐν τῷ τέλει τῆς Παιδαγωγικῆς αὐτοῦ ὁ Κ. Κούμας ὑπέβαλε περὶ τῶν Κοινῶν Σχολείων. Τὸ διάγραμμα τοῦτο συνταχθὲν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐν Γερμανίᾳ δημοτικῆς παιδεύσεως κατὰ τὰ ὑπὸ Niemayer καὶ Polize ἐκτεθέντα ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν πειρᾶται νὰ συνενώσῃ ἁρμοδίως τὰς ἡμετέρας ἀνάγκας μετὰ τῆς περὶ τῶν σχολείων θεωρίας ἐκείνων καὶ ν' ἀποτελέσῃ ἴδιον καὶ αὐτοτελὲς τῇ Ἑλλάδι σύστημα. Ἰδοὺ δὲ τοῦτο.

Τῶν Κοινῶν Σχολείων ἀναγκαιότατα μαθήματα παντὶ πολίτῃ οἱασδήποτε καταστάσεώς εἰσι τάδε· 1) *Ἡ εἴδησις τῆς μητρικῆς γλώσσης*· ἰδοὺ ἐν λέξει πῶς ἀναπτύσσει τὸ ζήτημα τοῦτο· «εἰδῶ περιλαμβάνεται ἀνάγνωσις ἐλευθέρα καὶ καθαρά, καλλιγραφία, ὀρθογραφία, σύνθεσις τῶν ἀναγκαιοτέρων γραμμάτων, λέγω ἐπιστολῶν, ἐξοφλητικῶν, ὁμολογιῶν κτλ.» 2) Αἱ ἀναγκαιότεραι πράξεις τῆς Ἀριθμητικῆς. 3) ἡ Γεωγραφία. 4) Ἀρχαὶ τῆς Γεωμετρίας καὶ τῆς Τεκτονικῆς. 5) Φυσικὴ Ἱστορία καὶ πειραματικὴ Φυσικὴ· 6) Ἱστορία τοῦ ἔθνους καὶ γενικὴ ἱστορία τῶν ἐπισημοτέρων ἐθνῶν παλαιῶν καὶ νεωτέρων καὶ 7) Κατήχησις τῆς ἱερᾶς πίστεως ἡνωμένη μὲ τοὺς κανόνας τῆς Ἠθικῆς.

Τὸ δὲ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων τούτων διανεμομένων εἰς πέντε τάξεις καταστρώνων μετὰ τῶν διασαφητικῶν καὶ ἑρμηνευτικῶν κανόνων πενταετῆ τὴν περίοδον τῶν μαθημάτων ὁρίζει· εἰσὶ δὲ τὰ ἑξῆς.

Α'. *τάξις.* 1) Τὸ συλλαβίζειν. 2) Ἀνάγνωσις ἀπὸ βιβλία περιεκτικά. 3) Ἀριθμητικὴ ἄγραφος ἕως τῶν 100 καὶ τῶν 1000. 4) Καλλιγραφία. 5) Ἀνάγνωσις τῆς Κατηχήσεως. 6) Ἐξήγησις τῆς Κατηχήσεως, καὶ 7) Τὰ μέρη τοῦ λόγου τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης ἐπιπολαίως ἑρμηνευόμενα.

Β'. *Τάξις.* 1) Ἀνάγνωσις ἀπὸ βιβλία περιεκτικὰ χρησίμων καὶ τερπνῶν πραγμάτων. 2) Κατήχησις τῆς ἱερᾶς πίστεως. 3) Νὰ γράφωσιν εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν μὲ ὑπαγορίαν τοῦ διδασκάλου. 4) Γραμματικὴ τῆς ὁμιλουμένης γλώσσης. 5) Ἀριθμητικὴ μὲ χαρακτῆρας ἐπὶ πίνακος ἢ χαρτίου καὶ 6) Καλλιγραφία.

Γ'. *Τάξις.* 1) Κατήχησις τῆς πίστεως ἐξηγουμένη πλατύτερον ἐκ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου. 2) Ἀνάγνωσις βιβλίων ἠθικῶν εἰς τὴν ὁμιλουμένην γλῶσσαν. 3) Νὰ γράφωσι καθ' ὑπαγορίαν τοῦ διδασκάλου. 4) Γραμματικὴ τῆς ὁμιλουμένης γλώσσης. 5) Νὰ συνθέτωσι γράμματα μικρά. 6) Ἀριθμητικὴ ἔγγραφος. 7) Νὰ ἀναγινώσκωσιν Ἑλληνικὰ συγγράμματα καὶ νὰ γράφωσι διάφορα Ἑλληνικὰ ὀνόματα καὶ ῥήματα καὶ 8) Καλλιγραφία.

Δ'. *Τάξις.* 1) Κατήχησις μὲ ἑρμηνείαν ἐκ τῶν Ἁγίων Γραφῶν. 2) Καλλιγραφία. 3) Γραμματικὴ τῆς ὁμιλουμένης γλώσσης. 4) Συντάγματα ἢ θέματα εἰς τὴν ὁμιλουμένην γλῶσσαν. 5) Ἀριθμητικὴ τῶν κλασμάτων καὶ τῶν διαφόρων μεθόδων. 6) Ἀρχαὶ τῆς Γεωμετρίας. 7) Τεκτονική. 8) Γεωγραφία τῆς ἠπείρου. 9) Ἰχνογραφία.

Ε'. *Τάξις.* 1) Κατήχησις μὲ ἑρμηνείαν ἐκ τῶν Ἁγίων Γραφῶν. 2) Καλλιγραφία. 3) Γραμματικὴ τῆς ὁμιλουμένης γλώσσης καὶ θέματα εἰς τὸ συντακτικὸν μέρος. 4) Στερεομετρία καὶ Μηχανική. 5) Ἀριθμητική. 6) Τεκτονική. 7) Φυσικὴ Ἱστορία. 8) Πειραματικὴ Φυσική. 9) Γεωγραφία τῶν ἄλλων ἠπείρων. 10) Ἀπαγγελία· καὶ 11) Ἰχνογραφία.

Ἡ πενταετὴς αὕτη σειρὰ καὶ διάταξις τῶν μαθημάτων πείθει ἕκαστον περὶ τοῦ αὐτοτελοῦς καὶ σκοπίμου τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως. Καὶ δὲν ἀπαντῶμεν μὲν ἐν αὐτῇ τὴν Γυμναστικήν, Μουσικήν, λάβωμεν ὅμως ὑπ' ὄψιν ὅτι καὶ ἐν Εὐρώπῃ τὰ μαθήματα ταῦτα δὲν εἶχον λάβει τὴν ἐπίδοσιν, ἣν σήμερον ἔχουσι. Περὶ δὲ τῆς εἰδικῆς μεθόδου, ἤτοι τοῦ τρόπου τῆς διδασκαλίας τῶν μαθημάτων ὑποβάλλει ὀρθὰς καὶ ὑγιεῖς ὑποθήκας ὡς πρὸς τὸ συλλαβίζειν, τὴν ἀπαγγελίαν, τὴν γραφὴν, τὴν ἰχνογραφίαν καὶ τὴν μητρικὴν γλῶσσαν. Ταύτην μάλιστα θεωρεῖ μόνην καταλληλον ἐν τοῖς κοινοῖς σχολείοις *καὶ ὡς ὄργανον προκοπῆς ὅλου τοῦ Γένους καὶ ὡς μέσον τοῦ νὰ μανθάνωσιν οἱ νέοι καὶ τὴν παλαιὰν εὐκολώτερον*· συνοψίζει δηλονότι τὴν ἀρχὴν, ἣν ὁ κυριώτατος τῆς ἡμετέρας γλώσσης ἀναμορφωτὴς Ἀδαμάντιος ὁ Κοραῆς διὰ τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων ἐκήρυττεν.

Καὶ περὶ τῆς τῶν κορασίων παιδεύσεως τὰ δέοντα ἐκτίθησιν ἀναμιμνήσκων ὅτι καὶ τὰ μαθήματα συμφώνως τῇ φύσει αὐτῶν πρέπει νὰ διδάσκωνται καὶ ἐργόχειρά τινα ἀναγκαῖα αὐτοῖς καὶ ὅ,τι βιωτικὸν χρήσιμον νὰ μανθάνωσιν.

Τοιαύτην φάσιν ἐλάμβανεν ἡ δημοτικὴ ἡμῶν παίδευσις διὰ τοῦ καταλληλοτέρου ὁρισμοῦ αὐτῆς καὶ διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς *ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου*. Φαίνεται δὲ ὅτι οἱ πρὸ τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας λόγιοι τὰς ἀρχὰς τοῦ Κοραῆ καὶ σκέψεις συμμεριζόμενοι πάντα πόθον

Digitized by Google

ἐδείκνυον πρὸς μόρφωσιν τῆς νεωτέρας γλώσσης καὶ διάδοσιν ὑγιοῦς διδακτικῆς μεθόδου· τὸ δὲ φιλομαθὲς τοῦ ἡμετέρου γένους ἡμιλλᾶτο ἔχον ἀρωγοὺς καὶ παραςάτας μεγαπλούτους καὶ μεγαθύμους ὁμογενεῖς.

Βον ΜΕΡΟΣ.

Ἀλληλοδιδακτικὰ Σχολεῖα.

Τὰ ἔθνη, ὧν χαρακτὴρ δὲν εἶνε ἡ βία καὶ τὸ αὐθαίρετον, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα, ἡ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ κατάκτησις, δὲν γηράσκουσιν, οὐδ' ἀποθνήσκουσι· κοιμῶνται μὲν ἐπιμενίδειον ὕπνον, ἀλλὰ καὶ ἐξεγείρονται πρόθυμα ἵνα συμμετάσχωσι τῆς τοῦ ἀνθρωπισμοῦ συναυλίας, ἧς ἤγέται ἐγένοντο ἐν χρόνοις εὐκλεεςέροις. Τὸ φαινόμενον τοῦτο παρατηροῦμεν ἐν ὅλαις αὐτοῦ ταῖς διαστάσεσι παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, οἵτινες ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ πλεῖστα ὑποστάντες αὖθις ἀνέκυψαν ἐν ὅλῃ αὐτῶν τῇ ἀκμῇ. Ποταμοὶ αἱμάτων ἐπότισαν τὰ ἀρχαῖα τῶν Ὀλυμπίων θεῶν τεμένη, οἱ δὲ ναοὶ καὶ οἱ πρόναοι αὐτῶν μετὰ τῶν ἐπαύλεων ἢ προσηνέχθησαν ὁλοκαύτωμα τῇ ἐλευθερίᾳ ἢ ἐχρησίμευσαν ὁρμητήρια ἢ κρυσφύγετα τῶν πολεμιστῶν. Καὶ ἡ ἐν Ἀθήναις ἔτι κατὰ τὸ 1813 συσταθεῖσα *Φιλόμουσος Ἑταιρία* σκοπὸν προτιθεμένη τὴν διάδοσιν τῶν φώτων διὰ τῆς ἱδρύσεως καὶ ἐνισχύσεως σχολείων, ἕνεκα ταῦ παρεμπεσόντος πολέμου παρεσιωπήθη· ἡ δὲ κατὰ τὸ 1822 ἐν Ἄστρει συνέλευσις μόνον ἐψήφιζε «συστηματικῶς νὰ ὀργανισθῇ ἡ ἐκπαίδευσις τῆς νεολαίας καὶ νὰ εἰσαχθῇ καθ' ὅλην τὴν ἐπικράτειαν ἡ ἀλληλοδιδακτικὴ μέθοδος ἀπὸ τὴν διοίκησιν»· κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ ἐποχὴν καὶ ἡ ἐν Τριπολιτσᾷ πελοποννησιακὴ Γερουσία ἐξέδοτο προκήρυξιν περὶ σχολείων δι' ἧς προσεκάλει «τοὺς ἀξίους διδασκάλους διὰ νὰ διδάξουν διὰ τῆς λαγκαστερίου μεθόδου κοινὰ γράμματα, Ἑλληνικά, μαθηματικὰ καὶ πρὸς τούτοις τὴν Ἰταλικὴν καὶ Γαλλικὴν διάλεκτον· τὸ δὲ 1824 ἐγένετο συστηματικωτέρα σκέψις περὶ σχολείων, καθ' ἣν ἐπιτροπὴ πενταμελὴς ὑπέβαλε σχέδιον περιλαμβάνον ἐν συνόψει τάδε· «τρία εἴδη σχολείων νὰ συσταθῶσι διὰ τὴν ἐντελῆ πρόοδον τοῦ φωτισμοῦ καὶ τὴν ἐκεῖθεν εὐδαιμονίαν τοῦ γένους· τὸ πρῶτον νὰ περιλαμβάνῃ τὰ σχολεῖα τῆς προκαταρκτικῆς καὶ δημώδους ἀγωγῆς· τὸ δεύτερον τὰ Λύκεια καὶ τὸ τρίτον ἓν τοὐλάχιστον Πανεπιστήμιον.» Προσέθετο δὲ ἡ ἐπιτροπὴ εἐπειδὴ τοιοῦτον σχέδιον δὲν εἶναι τοῦ παρόντος καιροῦ νὰ βαλθῇ εἰς πρᾶξιν καθ' ὅλην τὴν ἔκτασίν του, νὰ περιορισθῶμεν εἰς μόνον τὸ πρῶτον εἶδος, τὴν *ἀλληλοδιδασκαλίαν* ἀναγκαιοτάτην καὶ κοινωφελεστάτην, ἐν ταὐτῷ δὲ καὶ ὀλιγοδάπανον διὰ τὴν ἐπικράτειαν καὶ ἀνέξοδον διὰ τὸν μαθητήν· διὰ τοῦτο νὰ συστηθῇ ἐν Ἄργει ἓν πρότυπον διδασκαλεῖον ἐν ᾧ νὰ ἐκπαιδεύωνται νέοι ἄξιοι καὶ χρηστοήθεις, οἵτινες τελειοποιούμενοι νὰ διδάξωσιν εἰς τὰ χωρία· καὶ οὕτω τὸ πρότυπον σχολεῖον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς μεγάλη πηγὴ, ὅθεν ἐκρεύσουσι τὰ νάματα τῆς ἀλληλοδιδασκαλίας.» Ἀλλὰ καὶ ταῦτα δὲν ἠδύναντο νὰ ἐφαρμοσθῶσιν· διότι ἐπὶ ἑπταετίαν ὅλην ἐκλυδωνίζετο ἡ ἡμετέρα πατρὶς, ἥτις ἀνακύψασα ἀποδύεται καὶ πάλιν εἰς τὸν ἐκπολιτιστικὸν αὐτῆς ἀγῶνα διὰ σπουδαιοτάτων μεταῤῥυθμίσεων καὶ ἄλλων μέν, μάλιστα δὲ τῆς δημοσίας παιδεύσεως.

I

Ὁ πρῶτος τῆς νέας Ἑλλάδος ἀναμορφωτὴς, ὁ ἀληθὴς καὶ γνήσιος πολίτης, ὃν ἡ αἱματόφυρτος ψῆφος τῆς ἐν Τροιζῆνι ἐθνοσυνελεύσεως ἐκάλεσε πρὸς διοίκησιν, ὁ ἀείμνηστος κυβερνήτης Ἰωάννης ὁ Καποδίστριας μετὰ τὴν εἰς Πύλον ἔλευσιν τοῦ γαλλικοῦ στόλου πρώτιστον αὐτοῦ μέλημα κατέστησε τὴν μόρφωσιν καὶ διάδοσιν ὑγιοῦς δημοτικῆς παιδεύσεως. Ὡς κρηπῖδα δὲ ταύτης θέμενος τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν μόρφωσιν(1) εἰργάζετο ἄνευ κρότου καὶ θορύβου πρὸς θεμελίωσιν σταθερᾶς καὶ ἀσαλεύτου πολιτικῆς διοικήσεως. Παραλείποντες τὰς λοιπὰς ὑπὲρ τοῦ σκοποῦ τούτου πράξεις μνημονεύομεν ὅτι συνέστησε κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1829 τὴν ἐπὶ τῆς Προπαιδείας ἐπιτροπὴν, εἰς ἣν ἀνέθετο τὴν ἐντολὴν ἵνα σκεφθῇ περὶ μορφώσεως δημοτικῶν σχολείων (2). Ἡ ἐπιτρο-

(1) Ὁ κ. Ν. Δραγούμης ἐν τῷ νεωστὶ ἐκδοθέντι συγγράμματι αὐτοῦ ἐπιγραφομένῳ Ἱστορικαὶ ἀναμνήσεις σελ. 143 καὶ ἑξῆς δίδωσιν ἡμῖν ἀκριβῆ εἰκόνα τῶν περὶ θρησκευτικῆς καὶ παιδευτικῆς μορφώσεως ἐνεργειῶν τοῦ Κυβερνήτου.

(2) Ἰδὲ Παράρτημα τοῦ Ἐγχειριδίου δι ἀ τὰ ἀλληλοδιδακτικὰ σχολεῖα· ἐν Αἰγίνῃ 1830 σελ. 129 καὶ ἐφ. ἐνταῦθα εὑρηνται τὰ διατάγματα τὰ ἀφορῶντα τὰ ἀλληλ. σχολεῖα καὶ ὁ κανονισμὸς τῶν δημοσίων ἐξετάσεων αὐτῶν. Πρβλ. καὶ τὰ Ἐκπαιδευτικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ Π. Κλάδου. τόμ. 1.

Digitized by

πὴ αὕτη συνελθοῦσα πολλάκις καὶ λαβοῦσα ὑπὸ σπουδαίαν ἔποψιν τὸ περὶ τῆς εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα μεθόδου ζήτημα, ἐξετάσασα δὲ ἐπιζαμένως τήν τε ἐν Ἑλλάδι ὑπάρχουσαν μέθοδον καὶ τὴν τοῦ περιφανοῦς Σαραζίνου ἀλληλοδιδακτικὴν συνέταξεν ἔκθεσιν, ἧς εἰσηγητὴς ἦν ὁ ἐν Γαλλίᾳ τὴν ἀλληλοδιδακτικὴν μέθοδον σπουδάσας Ἰ. Π. Κοκκώνης. Βάσις τῆς ἐκθέσεως ταύτης ἐστὶν ἡ ἔρευνα περὶ τοῦ ὠφελίμου ἢ μὴ τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου· ὁ δὲ εἰσηγητὴς ἀποδεχόμενος τὴν χρησιμότητα αὐτῆς, καὶ τὰς ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ὠφελείας ταύτης παραβάλλων πρὸς τὰς ἐν Ἑλλάδι πραγομένας, καὶ λεπτομερῶς ἐρευνήσας τὴν κατάστασιν τῆς δημοτικῆς παιδείας κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ἠθέλησε νὰ παραστήσῃ τοὺς σκοπέλους εἰς οὓς ἔμελλον νὰ ἐμπέσωσιν οἱ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς διδάσκοντες καὶ νὰ ἴδῃ, ὡς αὐτολεξεὶ λέγει «τί ἔχομεν καὶ τί μᾶς ἐλλείπει, ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ κάμῃ ὀρθοτέραν σύνοψιν περὶ τοῦ προκειμένου καὶ ν' ἀναφέρῃ βασιμωτέρους στοχασμοὺς εἰς τὴν ἐπιτροπήν». Συνιζῶν δὲ τὴν μετάφρασιν τοῦ περὶ ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου ἐγχειριδίου τοῦ κ. Σαραζίνου ἀποφαίνεται ὅτι «ἡ ἀλληλοδιδακτικὴ μέθοδος εἶνε τὸ ἐπιτηδειότατον μέσον, δι' οὗ εὐκόλως ἠμποροῦν νὰ διαδοθῶσιν ἡ χρηστοήθεια καὶ ἡ χρηστομάθεια εἰς τὸν ἄπορον λαὸν (τῆς Ἑλλάδος), ὅστις οὔτε καιρὸν οὔτε χρήματα περισσὰ ἔχει νὰ καταδαπανᾷ πρὸς τὴν ἠθικήν του ἐκπαίδευσιν. Δι' αὐτῆς εἰς δεκαοκτὼ μηνῶν διάστημα ὁ μαθητὴς μὲ ὀκτὼ περίπου φοινίκων ἔξοδον ἠμπορεῖ νὰ μάθῃ τὴν ἀνάγνωσιν, τὴν γραφὴν καὶ ἀριθμητικήν, τὰ καθήκοντα τοῦ εὐσεβοῦς χριστιανοῦ καὶ τὰ τοῦ ἀγαθοῦ πολίτου ὁμοῦ μὲ τὰς βιωφελεστέρας γνώσεις».

Τὴν σπουδαίαν ταύτην τῆς ἐπιτροπῆς ἔκθεσιν ἐπιδοκιμάσασα ἡ Κυβέρνησις ἐξέδοτο τὴν 17 Φεβρουαρίου 1830 τὴν σχετικὴν ἐγκύκλιον, τὴν δὲ 12 Ἰουλίου ἐκ τῆς πρώτης τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου ἕδρας συνίστη τὸ περὶ δημοτικῆς παιδεύσεως σύστημα τοῦ σοφοῦ Γάλλου Σαραζίνου, οὗ ἡ μετάφρασις κατὰ τὰς τότε ἀνάγκας ἀνετέθη αὐτῷ τῷ εἰσηγητῇ· μετὰ μικρὸν δὲ ὑπέβαλλε τὰς πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς μεθόδου ταύτης δεούσας συμβουλὰς πρὸς ὀρθὴν καὶ ὅσον τὸ δυνατὸν ἐντελῆ καὶ ὁμοιόμορφον διάταξιν τῶν συσταθησομένων δημοτικῶν σχολείων, καὶ προεκήρυττεν ὅτι δι' ἀνταξίων ἀμοιβῶν θ' ἀνταμείψῃ τοὺς κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο ἐπιτυχῶς διδάξοντας. Πρὸς ἐφαρμογὴν δὲ τούτου ᾠκοδόμησεν ἐν Αἰγίνῃ Ὀρφανοτροφεῖον, μετὰ ἀλληλοδιδακτικοῦ χωρητικότητος 500 μαθητῶν· ἵδρυσε πρὸς τούτοις ἀλληλοδιδακτικὰ σχολεῖα ἀποστείλας τήν τε μέθοδον καὶ τὸ ὑλικόν. Ἐν γένει δὲ μεγάλη φροντὶς κατεβάλλετο πρὸς ταχεῖαν εὐόδωσιν καὶ μόρφωσιν ἀληθινῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ σύνταξιν ἁρμοδίων διδακτικῶν βιβλίων.

Τὰ δὲ περὶ τούτου καὶ πρότερον καὶ ὕστερον ἐκδοθέντα διατάγματα μαρτυροῦσιν ὅτι οὐδὲν παρελείφθη ὑπὲρ τῶν τοῦ λαοῦ συμφερόντων. Ὁ φιλόπονος Κοκκώνης τυχὼν τῆς τοῦ Κυβερνήτου εὐνοίας καὶ ἀποσταλεὶς εἰς Πελοπόννησον ἵνα ὁμοιομόρφως ὀργανίσῃ καὶ τὰ ἐκεῖ εἰργάζετο ἐκθύμως ὑπὲρ τούτου καὶ ἦν ἡ ψυχὴ τοῦ ὅλου ἔργου.

Οὕτως ὑπὸ ἀρίστους οἰωνοὺς ἤρχιζε τὸ μέγα τῆς ἀναγεννήσεως ἔργον καὶ κατεβάλλοντο αἱ γνήσιαι καὶ ἀληθεῖς βάσεις τῆς ἐκπαιδεύσεως. Πᾶς λόγος τοῦ μεγάλου ἐκείνου πολίτου τῆς Ἑλλάδος εἰς τοῦτο περιεστρέφετο καὶ πᾶσα προσπάθεια τῆς αὐτοῦ κυβερνήσεως ὑπὲρ τούτου ἔτεινεν· ἐζήτει ὁ ἀείμνηστος ἐκεῖνος ἀνὴρ νὰ μορφώσῃ ἀγαθοὺς καὶ εὐσεβεῖς πολίτας, συνενοῦντας τὸ τοῦ Χριστιανοῦ καὶ Ἕλληνος σύμβολον· ἀπετροπιάζετο δὲ τὰ ὑπερφίλα καὶ προεφύλαττε τὴν Ἑλλάδα ὀθνείου πολιτισμοῦ. Ἀλλ' ἡ ἀπροσδοκήτως ἐπελθοῦσα φοβερὰ θύελλα κατὰ τὴν 27 7βρίου 1831 διὰ τῆς δολοφονίας τοῦ Κυβερνήτου καὶ οἱ μετ' ὀλίγον ἐπελθόντες ἐμφύλιοι σπαραγμοὶ ἀνέτρεψαν τὰ πάντα. Ὁ δὲ φθονερὸς δαίμων διέσεισε καὶ τὰ θεμέλια τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως, συμπαρασύρας μετὰ τοῦ στυλοβάτου καὶ σχολεῖα καὶ διδασκάλους.

Καὶ αὗται μὲν αἱ ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἐνέργειαι τοῦ Κυβερνήτου, ἡ δὲ ἐπί τινα χρόνον διαρκέσασα μεσοβασιλεία περιστοιχιζομένη ὑπὸ παντοίων ἀναγκῶν δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ στάδιον, ὅπερ ἠνέῳξεν ὁ μέγας ἐκεῖνος ἀνήρ· στασιμότης δὲ, ἵνα μή τι ἕτερον εἴπωμεν, ἐπιφαίνεται, μέχρις οὗ ἐπέλαμψεν ἕτερος φαεινὸς ἀστὴρ, ὁ υἱὸς τοῦ φιλελληνικωτάτου βασιλέως τῆς Βαυαρίας Ὄθων ὁ Ἅος.

Οἱ περιστοιχοῦντες τὸν νεαρὸν βασιλέα λόγιοι καὶ νομομαθεῖς ἄνδρες, συνεργοὺς ἔχοντες

σελ. 530. ἔτι δὲ Περίληψιν τῆς γενομένης ἀναφορᾶς εἰς τὴν ἐπὶ τῆς προπαιδείας ἐπιτροπὴν περὶ τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου, ἐν Αἰγίνῃ 1830 σελ. 1—30 μετὰ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Κυβερνήτου πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς προπαιδείας ἐπιτροπήν.

Digitized by Google

τοὺς ἐπιφανεστέρους τῶν ἡμετέρων καὶ φίλα τῇ δυσμοίρῳ Ἑλλάδι φρονοῦντες ἐφρόντισαν νὰ κατασκευάσωσι τὸ πολιτικὸν καὶ παιδευτικὸν οἰκοδόμημα τῆς ἡμετέρας πατρίδος. Τὸ δὲ 1833 πλὴν ἄλλων συνέστησαν ἐπιτροπὴν πρὸς σύνταξιν τοῦ ὅλου συστήματος τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ἧς μέλος ἦν καὶ ὁ Κοκκώνης. Ἐν ταῖς συνεδριάσεσι τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης ζωηρῶς διεφιλονικήθη ἡ ἀξία τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου· ἡ δὲ πλειονοψηφία τῆς ἐπιτροπῆς συνεζώσης ἐξ ἀνδρῶν σπουδασάντων ἐν Γερμανίᾳ ἢ καὶ Γερμανῶν προετίμα τὴν συνδιδακτικὴν (1) μέθοδον κατὰ τὸ ἐν Γερμανίᾳ σύστημα· ἣν καὶ μόνην ἐθεώρει κατάλληλον καὶ ἔκρινεν εἰσαγώγιμον ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις. Ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ Κοκκώνης, ὅστις ἰδιαιτέραν κλίσιν εἰς τὴν ἀλληλοδιδακτικὴν εἶχε, μειονοψηφῶν ἐν τῇ ἐπιτροπῇ ἐκείνῃ καὶ ἐπιμένων ὑπέδειξεν ὅτι ἐν Ἑλλάδι στερουμένῃ τῶν πάντων οὐκ ἦν σύμφορον ν' ἀποκλεισθῇ ἡ ἀλληλοδιδακτικὴ μέθοδος, ἧς τὰς ἀρετὰς ὑπερεπήνει. Καὶ ἡ ἐπιτροπὴ δὲ τελευταῖον κατανοήσασα τὰς δυσχερείας, ἃς εἶχε νὰ ὑπερπηδήσῃ πρὸς ἀποκλειστικὴν παραδοχὴν τῆς συνδιδακτικῆς μεθόδου ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως τῶν ἀπαιτουμένων πρὸς ἐφαρμογὴν μέσων ἀπεφήνατο ὅτι δύνανται νὰ συνιστῶνται καθ' ἑκατέραν τῶν μεθόδων, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν περιστάσεων καὶ τῶν ἀναγκῶν τῶν δήμων. Μετ' ὀλίγον ἐξεδόθη καὶ ὁ περὶ δημοτικῶν σχολείων ὀργανικὸς νόμος (2), ὅστις καὶ νῦν ἔτι περιλαμβάνει πᾶν ὅ,τι καὶ ἄλλα ἔθνη πεπειραμένα ἐπιδιώκουσιν ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως· εἶνε δὲ τὸ πολυτιμότατον μνημεῖον, ὅπερ κατὰ τὰ ἐν Γερμανίᾳ συνταχθὲν κατέλιπεν ἡμῖν ἡ ἀντιβασιλεία ἐκείνη· ἡ δ' ἐφαρμογὴ αὐτοῦ ἠδύνατο ἀλη-

---

(1) Ἡ σύνθεσις τῶν ὅρων ἀλληλοδιδακτικὴ καὶ συνδιδακτικὴ μέθοδος δὲν φαίνεται ἡμῖν πολύ τι ἐπιτυχής. Δύναται μὲν κατ' ἀναλογίαν νὰ εἴπῃ τις ὅτι ἡ μὲν ἀλληλοδιδακτικὴ σημαίνει τὴν ἐπιτηδείαν μέθοδον εἰς τὸ ἀμοιβαδὸν ἢ ὁ εἷς τὸν ἄλλον διδάσκειν, ἡ δὲ συνδιδακτικὴ τὸ ὁμοῦ ἢ συγχρόνως διδάσκειν. Ἀλλ' οὔτε ἐν τῇ ἀλληλοδιδακτικῇ ἀλλήλους διδάσκουσιν οἱ μαθηταί· διότι καὶ οἱ πρωτόσχολοι εἰσι μικροὶ διδάσκαλοι· οὔτε ἐν τῇ συνδιδακτικῇ ὁμοῦ διδάσκονται πάντες, ἀλλὰ κατὰ τάξεις.

(2) Ὁ περὶ δημοτικῆς παιδεύσεως νόμος ἐκδοθεὶς τὴν 6|18 Φεβρουαρίου τοῦ 1834 ἐν Ναυπλίῳ περιλαμβάνει ἄρθρα 83, διῄρηται δὲ εἰς τμήματα πέντε. Τούτων τὸ μὲν Α'ον ἐστι «περὶ δημοδιδασκαλίας ἐν γένει». τὸ δὲ Β'ον «περὶ τῶν δημοσυντηρήτων δημοτικῶν σχολείων» μετὰ ἓξ κεφαλαίων, ἤτοι 1) «περὶ γενικῶν ὅρων». 2) «περὶ διδασκάλων τῶν δημοτικῶν σχολείων. 3) «περὶ ἐπιθεωρήσεως τῶν δημοτικῶν σχολείων». 4) «περὶ τῆς ἀπὸ μέρους τῆς Κυβερνήσεως ὑπερτάτης ἐποπτείας». 5) «περὶ ἐξετάσεων τῶν μαθητῶν» καὶ 6) «περὶ σχολείων κορασίων.» τὸ δὲ Γ'ον τμῆμα «περὶ τῶν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως διατηρουμένων δημοτικῶν σχολείων». Τὸ Δ'ον «περὶ ἰδιαιτέρων ὑπὸ ἰδιωτῶν συντηρουμένων δημοτικῶν σχολείων καὶ παιδοτροφείων καὶ περὶ διδασκάλων» καὶ Ε'ον «περὶ τοῦ διδασκαλείου καὶ τοῦ Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ τῶν σχολείων. Ἐνταῦθα δὲ καταταχωρίζομεν τὰ 14 πρῶτα ἄρθρα, ὅπως ἴδωσιν οἱ ἀναγνῶσται ἡμῶν τὰς ἀρχὰς τοῦ νόμου τούτου, οὗ μέρη τινὰ διὰ διαταγμάτων βραδύτερον πρὸς τελειοποίησιν μετερρυθμίσθησαν. Ἰδοὺ δὲ τὰ 14 πρῶτα ἄρθρα. Τμῆμα Α'. Περὶ διδασκαλίας ἐν γένει.

Ἄρθρον 1. Εἰς ἕκαστον δημοτικόν, ἢ τοῦ λαοῦ σχολεῖον, θέλουν διδάσκεσθαι τὰ ἑξῆς.

Κατήχησις, στοιχεῖα τῆς Ἑλληνικῆς, ἀνάγνωσις, γραφή, ἀριθμητική, ἡ γνῶσις τῶν κατὰ τοὺς νόμους παραδεδεγμένων σταθμῶν καὶ μέτρων, ἡ γραμμικὴ ἰχνογραφία, καὶ ἡ φωνητικὴ μουσική, εἰ δυνατὸν δὲ καὶ στοιχεῖα τῆς γεωγραφίας, τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, καὶ ἐκ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν τὰ ἀναγκαιότερα.

Ἄρθρ. 2. Ἐκτὸς τούτου θέλουν γίνεσθαι ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ διδασκάλου, δὶς τῆς ἑβδομάδος σωματικαὶ γυμνασίαι (σωμασκίαι) καὶ θέλει διδάσκεσθαι πρακτικῶς ἡ ἀγρονομία, ἡ κηπουρική, καὶ κυρίως ἡ δενδροκομία, ἡ βομβυκοτροφία καὶ ἡ μελισσοτροφία.

Εἰς κορασίων σχολεῖα (Ἄρ. 58) θέλει γίνεσθαι γύμνασις εἰς γυναικεῖα ἐργόχειρα.

Ἄρθρ. 3. Περὶ διδαχῆς τῆς κατηχήσεως εἰς τοὺς παῖδας θέλει ἀποφασίζει πάντοτε ὁ πατήρ, ἢ ἡ μήτηρ εἰς ἔλλειψιν τοῦ πατρός, ἢ ὁ ἐπίτροπος εἰς ἔλλειψιν ἀμφοτέρων.

Τμῆμα Β'. Περὶ τῶν δημοσυντηρήτων δημοτικῶν σχολείων. Κεφάλ. ά. γενικοὶ ὅροι.

Ἄρθρ. 4. Εἰς ἕκαστον δῆμον θέλει συστηθῇ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀνὰ ἓν σχολεῖον δημοτικόν, διατηρούμενον κατὰ τὰ ὁριζόμενα εἰς τὸν περὶ δήμου νόμον.

Ἄρθρ. 5. Πρὸς τὸ παρὸν θέλουν ἑνώνεσθαι πολλοὶ γειτνιάζοντες δῆμοι πρὸς ἀνέγερσιν καὶ διατήρησιν ἑνὸς δημοτικοῦ σχολείου.

Ἡ ἕνωσις αὕτη θέλει γένει ἢ κατ' ἐλευθέραν διάθεσιν τῶν διαφόρων δήμων, ἢ ὅπου ἡ χρεία τὸ καλέσει κατ' ἐπίσημον διαταγὴν τῆς ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτλ. Γραμματείας τῆς ἐπικρατείας.

Πάντοτε ὅμως, διὰ νὰ ἔχῃ κῦρος ἡ τοιαύτη ἕνωσις, προσαπαιτεῖται ἡ ἔγκρισις τῆς Κυβερνήσεως, ἥτις θέλει δίδεσθαι κατὰ γνωμοδότησιν τῆς ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν καὶ τῆς ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίου ἐκπαιδεύσεως Γραμματείας τῆς Ἐπικρατείας.

Ἄρθρ. 6. Ὅλοι οἱ εἰς δῆμον ἔχοντα σχολεῖον

Digitized by Google

θῶς μέχρι τοῦδε ἐποτρύνουσα τὸ φιλομαθὲς τῶν Ἑλλήνων νὰ παραγάγῃ θαυμαστὰ ἀποτελέσματα. Οἱ νομοθέται δὲ οὗτοι μὴ ἀρκεσθέντες καὶ δικαίως εἰς τὸν περὶ δημοτικῆς διδασκαλίας νόμον ἴδιον τμῆμα περὶ διδασκαλείου ὥρισαν ταξάμενοι ὡς σκοπὸν αὐτοῦ τὴν μόρφωσιν διδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν (1).

δημοτικὸν ἀνήκοντες παῖδες ἀπὸ τοῦ 5 συμπεπληρωμένου μέχρι τοῦ 12 συμπεπληρωμένου ἔτους τῆς ἡλικίας των, χρεωστοῦν νὰ φοιτῶσιν εἰς τὸ σχολεῖον.

Εἰς γονεῖς μὴ ὑποχρεοῦντας τὰ τοιαῦτης ἡλικίας τέκνα των νὰ φοιτῶσιν εἰς τὸ σχολεῖον, ἐπιβάλλεται, δι' ἑκάστην ὥραν ἀπουσίας τοῦ παιδὸς ἀπὸ τὸ σχολεῖον πρόστιμον ὄχι ὀλιγώτερον τῶν δέκα λεπτῶν, μὴ ὑπερβαῖνον δὲ τὰς πεντήκοντα δραχμάς.

Διὰ τοὺς ἑβδομάδας ἢ καὶ μῆνας λείψαντας παῖδας τῶν σχολείων, ἐπαυξάνεται ἡ ἄνω ποινὴ διὰ τῆς ἀναλόγως βραδυτέρας αὐτῶν ἀπολύσεως ἀπὸ τὸ σχολεῖον.

Ἄρθρ. 7. Ἐξαιροῦνται τῶν ὁρῶν τοῦ 6 ἄρθρου ὅσοι παῖδες.

1) Διδάσκονται εἰς ἄλλο τι σχολεῖον ἢ ἀγωγῆς κατάστημα (παιδοτροφεῖον).

2) Διδάσκονται τὰ ἀπαιτούμενα εἰς ἰδιαίτερον διδάσκαλον, καὶ περὶ τούτου δίδουσι τὴν ἀνήκουσαν βεβαίωσιν οἱ γονεῖς.

3) Κηρύττονται παρὰ τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς, πρὶν διατρέξωσιν ἔτι τὸ 12 ἔτος τῆς ἡλικίας των, ἱκανῶς δεδιδαγμένοι.

Κεφάλαιον. β'. Περὶ διδασκάλων τῶν δημοτικῶν σχολείων. ἀ. περὶ τῶν γνώσεων καὶ τοῦ διορισμοῦ των.

Ἄρθρ. 8. Κατὰ τὰς γνώσεις καὶ τὴν περὶ τὴν διδασκαλίαν ἱκανότητα, θέλουν διαιρεῖσθαι οἱ διδάσκαλοι τῶν δημοτικῶν σχολείων εἰς τρεῖς τάξεις.

1) Εἰς διδασκάλους νομῶν καὶ ἐπαρχιῶν.

2) Εἰς διδασκάλους δήμων ἀ. τάξεως.

3) Εἰς διδασκάλους δήμων β'. καὶ γ'. τάξεως.

Ἄρθρ. 9. Ἡ πρώτη τάξις σύγκειται ἀπὸ διδασκάλους ἔχοντας ἤδη ὅλην τὴν πρὸς ἀπαρτισμὸν τελείου διδασκάλου δημοτικοῦ σχολείου ἀπαιτουμένην ἱκανότητα, καὶ τὰς ἀκολούθους γνώσεις διὰ τὴν πρόσκτησιν τῶν ὁποίων χρεωστεῖ νὰ σπουδάζῃ ἐνδελεχῶς ἕκαστος διδάσκαλος.

1) Ἀκριβῆς γνῶσις τῆς χριστιανικῆς κατηχήσεως.

2) Ὀρθή, εὐκρινής, καὶ ἐμφαντικὴ ἀνάγνωσις.

3) Καλλιγραφία μὲ κρητίδα, πετροκόνδυλον καὶ κονδύλι.

4) Ἡ κατὰ θεωρίαν καὶ πρᾶξιν γνῶσις τῆς Ἑλληνικῆς γραμματικῆς, ὀρθογραφίας καὶ ἐγγράφου ἐκθέσεως τῶν ἰδεῶν.

5) Γνῶσις καὶ ἕξις τοῦ ἀπὸ στήθους καὶ τοῦ δι' ἀριθμητικῶν χαρακτήρων ὑπολογισμοῦ.

6) Ἰδέαι ζωγραφικῆς.

7) Γνῶσις τῆς ἱερᾶς καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας.

8) Γνῶσις τῶν στοιχείων τῆς γεωγραφίας.

9) Τῶν τῆς γεωμετρίας καὶ μηχανικῆς.

10) Τῶν διὰ τὸν λαὸν ἀναγκαιοτέρων ἐκ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν.

11) Τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ διδακτικῆς.

12) Τῆς γυμναστικῆς.

13) Τῆς φωνητικῆς μουσικῆς καὶ ἕξις εἰς αὐτήν.

14) Πρακτικαὶ γνώσεις τῆς ἀγρονομίας, τῆς κηπουρικῆς, δενδροκομίας, βομβυκοτροφίας καὶ μελισσοτροφίας.

Ἄρθρ. 10. Αἱ πρὸς ἀπαρτισμὸν διδασκάλου β'. τάξεως ἢ ὑποδιδασκάλου εἰς σχολεῖον ἀ. τάξεως ἀπαιτούμεναι γνώσεις καὶ ἡ ἱκανότης τοῦ τοιούτου εἶναι·

1) Γνῶσις τῆς Ἑλληνικῆς κατὰ τοσοῦτον, ὥστε νὰ ὀρθογράφῃ, καὶ νὰ ἐκθέτῃ καθαρῶς καὶ ὀρθῶς τὰς ἰδέας του, νὰ δύναται δὲ νὰ διδάσκῃ αὐτὰ ταῦτα εἰς τοὺς μαθητάς.

2) Γνῶσις τῶν στοιχείων τῆς Γεωγραφίας.

3) Τῆς ἱερᾶς καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας.

4) Τῆς κατηχήσεως.

5) Ἰδέα τῆς ζωγραφικῆς καὶ τῆς φωνητικῆς μουσικῆς.

6) Γνώσεις πρακτικαὶ ἀγρονομίας, κηπουρικῆς δενδροκομίας, σκωληκοτροφίας, καὶ μελισσοτροφίας.

Ἄρθρ. 11 Ὁ διδάσκαλος τρίτης τάξεως χρεωστεῖ τοὐλάχιστον ν' ἀναγινώσκῃ, νὰ γράφῃ καὶ ν' ἀριθμῇ ἐλευθέρως, νὰ ἐξηγῇ τὴν κατήχησιν, νὰ γνωρίζῃ ὁπωσοῦν τὴν φωνητικὴν μουσικὴν καὶ νὰ ἔχῃ πρακτικὰς γνώσεις τῆς δενδροκομίας, ἀγρονομίας, κηπουρικῆς, βομβυκοτροφίας καὶ μελισσοτροφίας.

Ἄρθρ. 12. Εἰς διδασκαλικὴν θέσιν δὲν διορίζεται ὁ καταδικασθεὶς διὰ κακουργήματα, ἢ δι' ἓν τῶν εἰς τὸ 22 ἄρθρον τοῦ ποινικοῦ νόμου ἀναφερομένων πλημμελημάτων.

Ἄρθρ. 13. Ἐπιτροπή, συγκειμένη ἀπὸ τὰ μέλη τοῦ διδασκαλείου, θέλει ἐξετάσει ὅλους τοὺς ὑποψηφίους δημοτικοὺς διδασκάλους, καὶ ἐρευνήσασα ἂν ἔχωσι τὰς κατὰ τὰ ἄρθρ. 9—11 ἀπαιτουμένας γνώσεις, θέλει προσδιορίσει τὴν τάξιν, εἰς ἣν ἕκαστος ἀνήκει.

Καὶ ξένοι ἀκόμη, ἔχοντες τὰ ἀπαιτούμενα, δύνανται, ἐξετασθέντες, νὰ ἀπαιτήσωσι μετὰ ταῦτα διδασκαλικὴν θέσιν ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος.

(1) Ἴδε τὸν περὶ Δημοτικῆς παιδεύσεως νόμον Τμῆμα Ε'ον Κεφ. Α'.

Ἄρθ. 65. Διὰ νὰ κατορθωθῇ ἡ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀνέγερσις δημοτικῶν σχολείων εἰς ἕκαστον δῆμον, θέλει συσταθῇ εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Κυβερνήσεως ἓν διδασκαλεῖον ἢ διδασκαλοδιδακτήριον (Schullehrerseminarium).

Τὸ διδασκαλεῖον τοῦτο σύγκειται ἀπὸ ἕνα διευθυντὴν καὶ δύο καθηγητὰς (professeurs) τοὐλάχιστον, ἐξ ὧν ὁ εἷς ἐξ ἅπαντος πρέπει νὰ ἦναι ἱερωμένος.

Οἱ διδάσκαλοι διορίζονται κατὰ πρότασιν τῆς ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κτλ. Γραμματείας παρὰ τοῦ Βασιλέως καὶ παρὰ τοῦ Βασιλέως μόνον δύνανται νὰ λάβουν τὴν ἄφεσίν των.

Ἄρθρ. 66 Σκοπὸς τοῦ διδασκαλείου εἶναι

ἀ.) Νὰ σχηματίζῃ ἱκανοὺς διδασκάλους καὶ διδασκαλίσσας.

2) Νὰ ἐξετάζῃ τοὺς ὑποψηφίους διδασκάλους

Digitized by

Ἡ ἵδρυσις δὲ τούτου ἦν οὐ μόνον ἀπαραίτητος, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαιοτάτη· διότι ἄνευ καλῶς μεμορφωμένων διδασκάλων οὐδεμία παίδευσις εὐδοκιμεῖ. Διὰ ταῦτα τὴν ἔκδοσιν τοῦ νόμου τούτου παρηκολούθησεν ἡ σύστασις Δημοδιδασκαλείου, οὗ ἡ διεύθυνσις ἀνετέθη τῷ Γερμανῷ Δ. Κόρκ. Ὁ φιλέλλην οὗτος ἀρξάμενος τοῦ ἔργου καὶ ὀργανίσας τὸ δημοδιδασκαλεῖον κατὰ τὰ ἐν Γερμανίᾳ ὑπέβαλεν εἰς τὴν τοῦ ὑπουργείου ἔγκρισιν διάταγμα περὶ ἐξετάσεων καὶ περὶ παραδοχῆς τῶν μαθητῶν καὶ ὑποτρόφων τοῦ διδασκαλείου (1). Ἀλλ' ἐν ἀρχῇ τοῦ σταδίου ἀσθενήσαντα καὶ ἀποχωρήσαντα διεδέχθη ἐν τῇ διευθύνσει τοῦ διδασκαλείου καὶ τῶν δημοτικῶν σχολείων κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1835 ὁ Κοκκώνης, ὅστις καὶ ὀργανισμὸν αὐτοῦ ἴδιον συνέταξεν (2). Ὁ ὀργανισμὸς οὗτος μετ' ἐλαχίστων τροποποιήσεων ἐξεδόθη καὶ αὖθις τὴν 25 Μαρτίου 1856 ἐπὶ τῆς ὑπουργίας τοῦ Χριστοπούλου, ἀνδρὸς ἐργασαμένου οὐκ ὀλίγον εἰς τὰ τῆς παιδεύσεως τῆς Ἑλλάδος (1). Ἐντεῦθεν δ' ἄρχεται ἡ συστηματικωτέρα καὶ κανονικωτέρα πρὸς ῥύθμισιν τῶν δημοτικῶν σχολείων ἐν Ἑλλάδι ἐργασία.

Ὁ πρῶτος οὗτος καὶ δραστήριος λειτουργὸς τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως Ἰ. Π. Κοκκώνης παρίστησιν ἐξαίρετον ἐν Ἑλλάδι παράδειγμα ἀνδρὸς ἀφωσιωμένου εἰς ὃ ἐκλήθη ἔργον καὶ διὰ τῆς ἐπιμονῆς αὐτοῦ προαγαγόντος ἱκανῶς τὸν κλάδον τοῦτον. Ἃς λέγωσιν ὅτι καὶ ἂν λέγωσιν οἱ ἄλλως πως φρονοῦντες περὶ αὐτοῦ· ὁ Κοκκώνης ἔπραξε πᾶν ὅ,τι τὸ καθῆκον αὐτοῦ καὶ ἡ κλίσις ἐπέβαλε. Καὶ αὐτὴ ἡ τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου παραδοχὴ λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν περιστάσεων καὶ τῆς θέσεως ἐν ᾗ εὑρίσκετο ἡ Ἑλλὰς τότε, ἦν πρακτικὸν μέτρον, τεῖνον ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ καὶ διὰ μικρᾶς δαπάνης νὰ διαδώσῃ τὰς ἀναγκαίας γνώσεις εἰς λαὸν ὅλως ἀμαθῆ καὶ ἐστερημένον τῶν πάντων. Ἐγίνωσκε δ' οὐχ ἧκιστα ἐπισταμένως ὁ ἀνὴρ τὰ ἐλαττώματα τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου καὶ συμμορφούμενος τῷ πνεύματι τῆς πρώτης ἐκείνης Ἐπιτροπῆς εἰργάζετο νὰ ἐλαττώσῃ ταῦτα καὶ διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν δύο μεθόδων ν' ἀποτελέσῃ τὸ παιδευτικὸν σύστημα, οὗ ἡ Ἑλλὰς εἶχεν ἀνάγκην κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. Εἶξευρεν ὅτι προσωπικὸν τοσοῦτον ὅσον ἀπῄτει ἡ συνδιδακτικὴ μέθοδος δὲν αὐτοσχεδιάζεται ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ. Ὑπέβαλε λοιπὸν ὑπὸ τὴν ἔγκρισιν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως τὸν ὀργανισμὸν καὶ κανονισμὸν τοῦ Δημοδιδασκαλείου κατὰ τὸ 1836 καὶ εἰργάζετο ἐπὶ ἓξ ὅλα ἔτη ἀνενδότως εἰς τὸ νὰ μορφώσῃ πρότυπον δημοτικοῦ σχολείου, ἐν ᾧ συνηνωμένη ἦν ἡ ἀλληλοδιδακτικὴ μέθοδος μετὰ τῆς συνδιδακτικῆς μικτὴ γενομένη. Καὶ τὸ μὲν 1836 δι' ἐγκυκλίου τοῦ ὑπουργείου ἐνεκρίθη ὁ τοῦ Σαραζίνου μεταγλωττισθεὶς ὁδηγός· τὸ δὲ 1842 ἐξεδόθη βασιλικῇ ἐγκρίσει ὁ Νέος Ὁδηγὸς ὁ τὴν Μικτὴν μέθοδον περιλαμβάνων (2). Ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ ἐγένοντο εἴς τε τὸ πρότυπον καὶ εἰς ὅλα τὰ δημοτικὰ σχολεῖα ἀπόπειραι πρὸς ἐφαρμογὴν καὶ βελτίωσιν αὐτῆς. Τότε τὸ πρῶτον εἰσήχθη ἡ γενικὴ παιδαγωγία καὶ διδακτική, δι' ὧν ἐπεδιώκετο ἡ σύγχρονος καὶ ἁρμονικὴ ἀνά-

---

καὶ τὰς διδασκαλίσσας, καὶ νὰ καταστρώνῃ τοὺς καταλόγους αὐτῶν κατὰ τοὺς ὅρους τῶν ἄρθρ. 13, 14 καὶ 58.

Ἐν ἐλλείψει τοῦ διευθυντοῦ λαμβάνει τὴν θέσιν του ὁ πρῶτος τῶν καθηγητῶν, καὶ ἐν ἐλλείψει αὐτοῦ ὁ διδάσκαλος τοῦ προτύπου σχολείου.

Εἰς τὰς ἐξετάσεις (ἄρθρ. 13, 14, 58 καὶ 79) ἀποφασίζει ἡ πλειοψηφία, ἡ δὲ ἀπόφασις δὲν ἐπιδέχεται ἀκύρωσιν.

Ἄρθρ. 67. Πλησίον τοῦ διδασκαλείου θέλει συστηθῇ καὶ σχολεῖον πρότυπον, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ ἐν τῷ διδασκαλείῳ θέλουν γυμνάζεσθαι πρακτικῶς τὸ σχολαρχεῖν.

Τὸ δημοτικὸν τῆς πρωτευούσης σχολεῖον δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρότυπον. Διευθυντὴς τοῦ προτύπου σχολείου πρέπει νὰ ἦναι πάντοτε εἷς ἐκ τῶν διδασκάλων τῆς ἀ τάξεως, διοριζόμενος ἀπὸ τὸν Βασιλέα, καὶ παρὰ τοῦ βασιλέως μόνον λαμβάνων τὴν ἄφεσίν του.

Ἄρθρ. 68. Ἂν ἦναι δυνατὸν νὰ συνδεθῇ τὸ διδασκαλεῖον μὲ ἓν σχολεῖον κορασίων, τότε τὸ σχολεῖον τοῦτο θέλει χρησιμεύσει ἐπίσης ὡς πρότυπον πρὸς γύμνασιν τῶν διδασκαλισσῶν.

Ἄρθρ. 69. Περὶ τῶν καθηκόντων τοῦ διευθυντοῦ καὶ τῶν καθηγητῶν, περὶ τῆς σχέσεως τοῦ προτύπου σχολείου πρὸς τὸ διδασκαλεῖον, περὶ τῶν ἀπαιτουμένων πρὸς παραδοχὴν τῶν ἐν αὐτῷ διδαχθησομένων, περὶ τῆς ἐσωτερικῆς τάξεως καὶ τοῦ λοιποῦ σχηματισμοῦ τοῦ διδασκαλείου, περὶ τῶν ἐν αὐτῷ παραδοτέων μαθημάτων, τοῦ τρόπου τῆς διδασκαλίας, καὶ περὶ τῶν παραδεκτέων διδακτικῶν βιβλίων, θέλουν συνταχθῇ παρὰ τῆς ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κτλ. Γραμματείας ἰδιαίτεραι ὁδηγίαι, αἱ ὁποῖαι θέλουν καθυποβληθῇ εἰς τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ Βασιλέως.

(1) Π. Κλάδου Ἐκκλ. καὶ Ἐκπαιδ. σελ. 547.

(2) Ἐγχειρ. περὶ μεθ. σελ. 48.

(3) Ἰδὲ Π. Κλάδου σελ. 623.

(2) Ἐγχειρίδιον ἢ Νέος Ὁδηγὸς τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου ἐν Ἀθήναις. 1842.

Digitized by Google

πτυξις τῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ αὐτὴ ἡ μέθοδος, ἥτις μέχρι τοῦδε ἦν ξηρά, συνδυασθεῖσα μετὰ τῆς παιδαγωγικῆς ἀπέβη ἀληθῶς ψυχαγωγική. Ἐν αὐτῇ ἐτέθησαν ἀρχαί τινες τῆς διδασκαλίας καὶ λόγοι ἑκάστου τῶν τρόπων αὐτῶν· καὶ ὁ κύκλος δὲ τῶν μαθημάτων ἐγένετό πως εὐρύτερος καὶ κανονικώτερος.

Βάσις τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου ἐστὶν ἡ διδασκαλία τῶν μαθητῶν, διῃρημένων εἰς χορείας ἐννέα περιλαμβανούσας μαθητὰς, διὰ *πρωτοσχόλων* μαθητῶν προγυμναζομένων ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν καὶ ἐποπτείαν τοῦ διδασκάλου· τοῦτο δὲ δέον νὰ γίνηται εἰς σχολεῖα εἰς ἃ φοιτῶσι πλείονες ἢ πεντήκοντα μαθηταί· τῆς δὲ συνδιδακτικῆς, ὅταν ἀπ' εὐθείας ὅλοι οἱ μαθηταὶ κατὰ τάξεις διῃρημένοι διδάσκωνται ὑπ' αὐτοῦ τοῦ διδασκάλου, προστιθεμένων καὶ ἄλλων ἐν πολυπληθεστέροις σχολείοις· ὁ δὲ συνδυασμὸς τῶν δύο τούτων μεθόδων, ὃν περ ἐπεδίωξεν ὁ Κοκκώνης, εἰς τοῦτο συνίσταται ὅτι ὁ διδάσκαλος οὐ μόνον ὁ αὐτὸς διδάσκει ἐν τῷ συνδιδακτικῷ τμήματι τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου εἰς δύο διῃρημένου, ἀλλὰ λαμβάνει μέρος καὶ εἰς τὴν ἄμεσον διδασκαλίαν τῶν ἀλληλοδιδασκομένων διὰ τῶν προασκήσεων καὶ ἐπαναλήψεων. Καθόλου δ' εἰπεῖν οἱ μικροτέρας ἡλικίας ἀποχωριζόμενοι εἰς ἴδιον τμῆμα διδάσκονται καὶ παρὰ τῶν πρωτοσχόλων πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ διδασκάλου παρασκευαζομένων, ὅσον αἱ πνευματικαὶ δυνάμεις αὐτῶν ἐφικνοῦνται, τῆς λοιπῆς διδασκαλίας ἀφιεμένης τῷ διδασκάλῳ.

Πρὸς δεῖξιν δὲ τῶν ἐκ τῆς πείρας γενομένων εἰς τὴν μέθοδον ταύτην βελτιώσεων καὶ τῶν παρ' ἄλλοις λαοῖς συμβαινόντων ἐξεδίδετο τὸ 1839 διὰ τοὺς δημοδιδασκάλους ἰδίᾳ ἐφημερὶς ὁ *Παιδαγωγός*, ἐν ᾧ καὶ περὶ παιδαγωγικῆς ἐξετίθεντο τὰ δέοντα καὶ συμβουλαὶ τοῖς διδασκάλοις ὑπεβάλλοντο.

Αἱ ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς λοιπὸν παιδεύσεως ἐργασίαι ἐξηκολούθουν οὕτω γιγνόμεναι μετὰ φιλοτιμίας καὶ ζήλου καὶ ἐπὶ ὅλην ὀκταετίαν ἔτι. Διότι οὐ μόνον τὸ Διδασκαλεῖον καὶ τὸ πρότυπον διετηροῦντο ἀλλὰ καὶ νέα δημοτικὰ σχολεῖα ἱδρύοντο, ἱκαναὶ δὲ μεταρρυθμίσεις εἰσήγοντο διὰ διαταγμάτων ἐπὶ τῆς ὑπουργίας μάλιστα τοῦ Χρυσοπούλου. Ὁ δὲ πεῖραν ἤδη ἱκανὴν προσκτησάμενος Κοκκώνης συνεργαζόμενος μετὰ τῶν αὐτοῦ συναδέλφων οὐκ ἐπαύσατο βελτιῶν οὐσιωδῶς σὺν τῷ τρόπῳ τῆς ἀναγνώσεως καὶ τὸ δυσληπτότερον τῆς ἀριθμητικῆς μέρος καὶ τὸ περὶ ἀναπτύξεως καὶ ἐκθέσεως τῶν ἰδεῶν ὡς καὶ ἄλλας εἰσάγων ἀναγκαίας ἐκ τοῦ χρόνου καὶ τῶν περιστάσεων προκληθείσας μεταβολάς. Ἐν παντὶ δ' αὐτοῦ ἔργῳ πρὸ παντὸς ἄλλου συνεβούλευε τὴν ἐφαρμογὴν τῆς μεθόδου, ἂν πράγματι ἐπόθουν νὰ ἀποβῇ ἡ δημοτικὴ παίδευσις καρποφόρος· ἐποίει δὲ τοῦτο· διότι παρετήρει ὅτι ἐλάχιστοι τῶν διδασκάλων ἐφήρμοζον αὐτὴν, τῶν πλείστων ἀρεσκομένων ταῖς ἐξωτερικαῖς ἐπιδείξεσι καὶ μὴ προθυμοποιουμένων ἑαυτοὺς βελτίους ποιεῖν, τῇ δὲ ἐμπιστευθείσῃ νεολαίᾳ ὡς δεῖ παρέχειν τὰς ὑπὸ τοῦ νόμου ὁριζομένας γνώσεις. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐξέδωκε καὶ αὖθις ἀλλὰ συμπεπληρωμένον τὸν Ν. Ὁδηγὸν κατὰ νοέμβριον τοῦ 1850 (1).

Δυσχῶς τὸ 1852 ὁ Κοκκώνης ἀποπέμπεται τῆς ὑπηρεσίας μετὰ 24 ἐτῶν μόχθους καὶ ἀγῶνας πρὸς ὀργάνωσιν, τακτοποίησιν καὶ τελειοποίησιν τῆς ἐν Ἑλλάδι δημοτικῆς παιδεύσεως. Ἐν τούτοις καὶ οὕτως ἔχων (2) κατὰ μῆνα Ἰούνιον τοῦ 1856 ἐξέδωκε τὸ περὶ μεθόδου ταχυμαθητικῆς τοῦ ἀναγινώσκειν, γράφειν καὶ ἀριθμεῖν σπουδαῖον αὐτοῦ σύγγραμμα. Ἐν αὐτῷ ἐκτίθενται ἀκριβέστερον καὶ συστηματικώτερον κατὰ τὴν συνδιδακτικὴν μέθοδον ἡ διδασκαλία τῆς ἀναγνώσεως, τῆς γραφῆς καὶ τῆς ἀριθμήσεως· ταῦτα δ' ἐκθέτων μετὰ πολλῆς τῆς πείρας ἀνακράζει που τάδε· «*εἰὰν ἡ φωνή μου ἐγένετο ἐξάκουστος εἰς τὴν κυβέρνησιν, ἤθελον· εἶπεῖ ὅ,τι καὶ ἄλλοτε ἔλεγον· ὑποχρέωσον τοὺς πολίτας νὰ μάθωσι ν' ἀναγινώσκωσι καὶ νὰ γράφωσι διὰ τοῦ νόμου τοῦ περὶ ἐκλογῆς τῶν βουλευτῶν καθὼς καὶ τοῦ περὶ τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν*». Μετὰ τέσσαρα ὕστερον ἔτη νέος Ὁδηγὸς τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου τελειοποιημένος ἐκδίδεται (3), προαγγέλλεται δὲ καὶ ἔκδοσις ἑτέρου τῆς συνδιδακτικῆς μεθόδου συμπεριλαμβάνοντος καὶ περὶ τοῦ σκοποῦ τῶν νηπιακῶν σχολείων, ὅπερ καὶ ἐγένετο (4)· τῷ δὲ 1864 πρὸς

(1) Ἐγχειρίδιον ἢ Ὁδηγὸς τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου νέος. Ἐν Ἀθήναις 1850.

(2) Ὁ θέλων οὐ μόνον νὰ λέγηται ἀλλὰ καὶ νὰ ἦνε χρηστὸς πολίτης δὲν πρέπει διὰ ταῦτα νὰ μικροψυχῇ οὐδὲ ν' ἀποτρέπηται ἀπὸ τοῦ νὰ πράττῃ ὅ,τι δύναται ἀγαθὸν εἰς τὸ ἔθνος καὶ ὠφέλιμον· λέγει που αὐτὸς ὁ Κοκκώνης.

(3) Ἐγχειρίδιον ἢ νέος ὁδηγὸς τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου· ἐν Ἀθήναις 1860.

(4) Ἐγχειρίδιον περὶ δημοτικῆς παιδεύσεως ἢ Ὁδηγὸς περὶ μεθόδων διδακτικῶν συνδιδακτικῆς καὶ μικτῆς καὶ περὶ νηπιακῶν σχολείων· ὑπὸ Ι. Π. Κοκκώνη· ἐν Ἀθήναις 1863.

συμπλήρωσιν αὐτῶν ἐξεδόθη τελειότερον ὁ Ὁδηγός (1). Τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔργα τοῦ Κοκκώνη μετὰ πολυετῆ πεῖραν καὶ ἀκριβῆ ἐξέτασιν τῶν ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ γιγνομένων περιέχουσιν ἐν συνόλῳ ὅλον τὸ διδακτικὸν σύστημα τῆς δημοτικῆς παιδείας καὶ τὰς δεούσας ὑποθήκας, ἃς ὡς παρακαταθήκην κατέλιπε τοῖς δημοδιδασκάλοις. Ἐν αὐτοῖς δύναται νὰ ἴδῃ πᾶς τις ἐπισταμένως μελετῶν τὸ σημεῖον εἰς ὃ ἐν τοῖς Ὁδηγοῖς ἀνῆλθεν ἡ τῶν δημοτικῶν σχολείων μέθοδος καὶ τὰ αἴτια σποραδικῶς μεν ἀλλ' ἀκριβῶς ἐκτιθέμενα τὰ παρακωλύσαντα τὴν ἐφαρμογὴν ταύτης. Δυστυχῶς οἱ πολλοὶ τῶν δημοδιδασκάλων, δι' οὓς ἐρῶμεν λόγους παρακατιόντες, δὲν προσέσχον, οὐδ' ἠδύναντο οἱ πλεῖστοι νὰ ἐννοήσωσι τὰ ἐν αὐτοῖς ἐκτιθέντα· τὸ δὲ ἐκτεταμένον καὶ μᾶλλον ἀνεπτυγμένον, ὅπερ εἰς εὐχερεστέραν, ὡς ἐνόμιζεν, ὁ συγγραφεὺς κατανόησιν συνετέλει, τὸ ἐναντίον ὅλως παρήγαγεν ἀποτέλεσμα.

Ὅπως δὲ οἱ ἡμέτεροι ἀναγνῶσαι κατανοήσωσι τὴν σημασίαν τῶν ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως γενομένων ἐργασιῶν, δῶμεν σύντομον ἀνάλυσιν τῆς μικτῆς καλουμένης μεθόδου, ὥσπερ ἀρυόμεθα αὐτὴν ἐκ τῶν τελευταίων Ὁδηγῶν τοῦ Κοκκώνη.

Οἱ Ὁδηγοὶ πάντες συνετάχθησαν κατὰ τὸν ἐν ἰσχύϊ περὶ δημοτικῆς παιδεύσεως νόμον καὶ τὰ περὶ ταύτης διατάγματα τοῦ ὑπουργείου· ποιοῦσι δὲ λόγον περὶ τῶν ἑξῆς μαθημάτων· 1) ἤτοι περὶ ἀναγνώσεως· 2) περὶ γραφῆς· 3) περὶ ἀριθμητικῆς, 4) περὶ τῶν στοιχείων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης· 5) περὶ τῶν θρησκευτικῶν· 6) περὶ τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν· 7) περὶ τῆς ἱστορίας· 8) τῆς γεωγραφίας· 9) τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν· 10) τῆς φυσικῆς ἱστορίας· 11) τῆς γεωπονικῆς· 12) τῆς γραμμικῆς ἰχνογραφίας· 13) τῆς μουσικῆς καὶ 14) τῆς γυμναστικῆς. Τούτων τὰ μὲν εἶνε καὶ λέγονται ὑποχρεωτικά, τὰ δὲ βοηθητικὰ ἢ συμπληρωματικά. Διῄρηται δὲ τὸ *ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον* εἰς δύο τμήματα, ὧν τὸ μὲν περιλαμβάνει ὀκτὼ κλάσεις διὰ τῆς *μικτῆς* καλουμένης μεθόδου διδασκομένας, τὸ δὲ ἀνώτερον δύο, ἐν αἷς συνδιδακτικῶς μόνον γίγνεται ἡ διδασκαλία.

Καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου τμήματος λέγομεν τάδε. Ἐν τῷ περὶ τῆς ἀναγνώσεως, γραφῆς καὶ ἀριθμήσεως μέρει παρατηρεῖ τις ὅτι ἡ διδασκαλία τούτων συγκρινομένη πρὸς τὴν προγενεστέραν ἐβελτιώθη οὐσιωδῶς, τῷ δὲ Κοκκώνῃ ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος ἡ ἁπλοποίησις αὐτῆς. Οἱ τῆς *ἀναγνώσεως* μαθηταὶ κατὰ τὸν Ὁδηγὸν τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου διῃρημένοι εἰς 8 κλάσεις ἔχουσι πρὸ ὀφθαλμῶν τοὺς ἐπὶ τούτῳ συνταχθέντας πίνακας, εἰς οὓς πάντες ἀποβλέποντες καὶ διὰ τῆς τοῦ ἑρμηνευτοῦ δραστηριότητος, ὀξύτητος καὶ ἑτοιμότητος εἰς τὸ ἐρωτᾶν ἐθιζόμενοι διατελοῦσι προσεκτικοὶ καὶ μανθάνουσι ταχέως· ὁ δὲ διδάσκαλος ποιῶν πάντοτε ὁ ἴδιος τὰς εἰσαγωγικὰς ἑρμηνείας ἢ προασκήσεις ἐξηγεῖ καὶ ἀναπτύσσει τὸν προκείμενον πίνακα.

Καὶ οἱ τῆς *γραφῆς* μαθηταὶ εἰς 8 καὶ οὗτοι τάξεις διῃρημένοι ἄρχονται τὸ πρῶτον ἐπὶ τῆς ἄμμου, ὕστερον ἐπὶ τῶν ἀβακίων καὶ τελευταῖον ἐπὶ χάρτου νὰ γράφωσι, πρὸς ὑποδείγματα βλέποντες καθ' ὑπαγόρευσιν ἢ τὸν νοῦν προσέχοντες· τὰ δὲ πρὸς τοῦτο ὑποδείγματα ἢ εἰσὶ πίνακες ἔντυποι ἢ σχεδιάζονται τοιοῦτοι ὑπὸ τῶν δημοδιδασκάλων καλλιγραφικῶς. Δίδονται οἱ ἀπαιτούμενοι κανόνες περὶ τοῦ γράφειν καὶ περὶ τῆς στάσεως τοῦ γράφοντος καὶ ἐξηγεῖται τὸ αἴτιον τοῦ προτάσσειν τὴν ἀνάγνωσιν τῆς γραφῆς καὶ τοῦ ποικίλα τὴν ὕλην καὶ τὴν γραφὴν ὑποδείγματα ἔχειν.

Ἡ δὲ τῆς *ἀριθμητικῆς* διδασκαλία γίνεται ἢ κατὰ διάνοιαν ἢ ἐγγράφως. Καὶ ἐνταῦθα ὁ Κοκκώνης ἐκ τῆς πείρας ὁδηγούμενος καὶ ἔχων ὑπ' ὄψιν καὶ συστήματα ἄλλων, ἐφρόντισε νὰ ἁπλοποιήσῃ τὴν διδασκαλίαν, τὰ πρὸς τοῦτο χρησιμεύοντα παρασκευασάμενος. Γίνεται δὲ ἡ ἀρίθμησις κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τῶν δακτύλων, ἢ εἰς μονόλεπτα, ἢ πετράδια· εἶτα δὲ εἰς τὸ ἀριθμόμετρον, εἰς τὸν πίνακα τοῦ Πεσταλόζη ἢ εἰς τοὺς σφαιριδιοπίνακας. Καὶ τοῦ μαθήματος τούτου ὀκτὼ κλάσεις σχηματίζονται· ὁ δὲ διδάσκαλος ἐξηγεῖ εἰσαγωγικῶς τὰς ἀρχὰς καὶ βάσεις ἑκάστου μαθήματος ἀπ' εὐθείας καὶ παραδίδει ἔπειτα αὐτοὺς εἰς τὴν ὁδηγίαν τῶν πρωτοσχόλων. Μετὰ τῆς ἀριθμητικῆς ὁρίζει ὁ νόμος καὶ ὁ Ὁδηγὸς νὰ διδάσκηται τὸ σύστημα περὶ *μέτρων καὶ σταθμῶν*, ὅπερ ἅπαξ ἢ δὶς τῆς ἑβδομάδος ἐπιβάλλει πρὸς διδασκαλίαν ἡ μέθοδος.

Καὶ αὗται αἱ πρῶται ἢ μᾶλλον αἱ προκαταρκτικαὶ γνώσεις, τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα τοῦ πρώτου τμήματος. Ἂν δ' εἰς τοῦτο περιωρίζετο ἡ δημοτικὴ παίδευσις, ὡς ἐν τοῖς πλείστοις νῦν σχολείοις κατήντησεν, ἢ ὡς θέλουσί

(1) Ἐγχειρίδιον ἢ Ὁδηγὸς τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου νέος ὑπὸ Ι. Π. Κοκκώνη Ἀθήνησι 1864.

Digitized by Google

τινες ν' ἀποφαίνωνται μηχανικὴν πάντως θεωροῦντες τὴν ἐργασίαν ταύτην καὶ ὁλοσχερῶς τὴν παιδαγωγικὴν εἰς τὰ τῆς μέσης παιδεύσεως ἀνατιθέμενοι, τὸ ζήτημα ἦν λελυμένον ἤδη, τὰ δὲ ἐν Ἑλλάδι περὶ τούτων γενόμενα μέχρι τοῦ νῦν ὑπερέβησαν τὸ ποθούμενον· ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι παραγνωρίζουσι τὴν τρυφερὰν τῶν παίδων ἡλικίαν καὶ δὲν λαμβάνουσιν ὑπ' ὄψιν ὅτι καὶ ἀπὸ τῆς νηπιακῆς ἡλικίας οὐδὲν ἀφῃρημένως ἢ μηχανικῶς πρέπει νὰ διδάσκηται, ἀλλὰ τὰ πάντα συγκεκριμένως καὶ δι' αἰσθητῶν σημείων. Ἡ δὲ αἰσθητοποίησις αὕτη δέον νὰ γίγνηται πρὸς αὐτὰ τὰ περικυκλοῦνται ἡμᾶς ἀντικείμενα, πρὸς τὰς βιωτικὰς ἡμῶν ἀνάγκας, πρὸς ἃ μέλλομεν νὰ περιορισθῶμεν ἐπιτηδεύματα· διὸ δικαίως οἱ ἐν Ἑλλάδι νομοθετήσαντες καὶ γράψαντες δὲν περιώρισαν τὴν δημοτικὴν παίδευσιν εἰς τὰ πρῶτα ταῦτα βήματα, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐπιτηδειοτέραν καὶ προσφορωτέραν καὶ τούτων διδασκαλίαν εἰσήγαγον καὶ ἄλλα μαθήματα, μάλιστα δὲ πάντων τὰ στοιχεῖα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων.

Πρῶτον δὲ μετὰ τὰ προκαταρκτικὰ ταῦτα μαθήματα λογίζεται ἡ *Χριστιανικὴ Διδασκαλία*. Αὕτη ἀπὸ τῶν ἁπλουστέρων ἀρχομένη συνενοῦται μετὰ τῶν τῆς *ἀναγνώσεως* κλάσεων· ὕστερον δ' ἐκρίθη καλὸν ν' ἄρχηται ἀπὸ τῆς πέμπτης· αἱ τέσσαρες δ' αὗται κλάσεις εἰς τρία τμήματα συνενούμεναι περιλαμβάνουσι τὴν ὅλην χριστιανικὴν διδασκαλίαν.

Τὸ τῆς *Γραμματικῆς* μάθημα ἄρχεται ἀπὸ τῆς δ' καὶ ἡ κλάσεως καὶ μετὰ τοῦ πρώτου μέρους τοῦ συνδιδακτικοῦ τμήματος διδάσκεται εἰς 8 κλάσεις ὀλίγον κατ' ὀλίγον συνισταμένας. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι ἀπὸ τῶν πρώτων τῆς ἀναγνώσεως πινάκων ἐφαρμόζονται οἱ πρῶτοι γραμματικοὶ πίνακες, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἡ διδασκαλία γίνεται πραγματικῶς καὶ οἱονεὶ εἰσαγωγικῶς· διότι ἡ τῆς γραμματικῆς κυρίως διδασκαλία γίγνεται ἐπὶ τοῦ συνδιδακτικοῦ τμήματος, ἔνθα καὶ ἁπλαῖ προτάσεις καὶ ἑλληνικὸν ἑρμηνεύεται κείμενον. Ἐνταῦθα κεῖται κατὰ μέγα μέρος ἡ τῶν δημοτικῶν σχολείων μετατροπὴ εἰς τελευταίας κακὰς τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων τάξεις· διότι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ληφθείσης ὡς βάσεως τῆς ἀρχαίας γλώσσης καὶ ἐν τοῖς προκαταρκτικοῖς σχολείοις ἐπεφορτίσθη ὁ δυστυχὴς παῖς ἀπὸ τῆς τρυφερᾶς αὐτοῦ ἡλικίας μετὰ πλείστων ἀνυπάρκτων εἰς τὴν γλῶσσαν του τύπων, οὓς ἐπιμόνως ζητῶν νὰ ἐκμανθάνῃ καταφθείρει τὸν νοῦν καὶ ἀπεχθάνεται τὴν γραμματικὴν καὶ τὰ ταύτην παρακολουθοῦντα ἑλληνικὰ γράμματα. Καὶ εἰ καὶ ἄλλως ἐσκέπτοντο πρὸ τῆς ἐθνεγερσίας, ὡς εἴδομεν οἱ ἡμέτεροι λόγιοι, εἰ καὶ ἄλλως ἐφρόνει καὶ ὁ τῆς Μεθόδου συγγραφεὺς εἰσαγαγὼν τὴν τῆς λαλουμένης γραμματικὴν ἀπὸ τῆς ά τάξεως τῆς *ἀναγνώσεως*, οὐχ ἧττον τὴν 23 Ἰουλίου 1856 διάταγμα ἐκδοθὲν ἐν Ἑλλάδι περὶ τροποποιήσεως τοῦ Ὁδηγοῦ ὥριζεν ὡς γραμματικὴν καὶ διὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα ἁπλοποιουμένην ὅμως τὴν τῆς ἀρχαίας γλώσσης, θεωρουμένης ὡς τῆς πρώτης καὶ κυρίας ὁδηγοῦ εἰς τὸ ἐκμανθάνειν τὸν Ἕλληνα τὴν μητρικήν του γλῶσσαν. Καὶ δὲν ἐγεννήθη μὲν τότε, ὡς ἡμεῖς γινώσκομεν, ζήτημα προσδιορισμοῦ τῆς Γραμματικῆς ἂν πρέπει αὕτη νὰ ᾖ τῆς ἀρχαίας ἢ ἡ τῆς λαλουμένης, βέβαιον ὅμως καθίσταται ὅτι ὁ Κοκκώνης ἀναγκάζεται ἐν μὲν τῷ Ὁδηγῷ τοῦ 1860 νὰ θεωρῇ καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς μητρικῆς γλώσσης ὡς ἀναγκαιοτάτην ἵνα διδάσκηται προεισαγωγικῶς, ἀφοῦ μάλιστα ἡ γλῶσσα ἡμῶν ὡς λαλεῖται καὶ γράφεται ὑπὸ τῶν λογίων, ἔχει ὅλα τὰ ὀνόματα, οὐσιαστικὰ καὶ ἐπίθετα κατὰ τοὺς τύπους τῆς ἀρχαίας. Τοῦτο δὲ ποιεῖ, ὡς φαίνεται, ἵνα μὴ διὰ τῆς μεθόδου ἀντιβαίνῃ εἰς τὸ τοῦ ὑπουργείου τῆς δημοσίας παιδεύσεως ἐν Ἑλλάδι διάταγμα· ἐν δὲ τῷ Ἐγχειριδίῳ τοῦ 1863 κλίνει μᾶλλον ὑπὲρ τῆς διδασκαλίας ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις τῆς λαλουμένης γλώσσης· τοῦτο δ' ἐν νῷ πάντοτε ἔχων λέγει ὅτι εὐθὺς ἐπὶ τῶν πρώτων πινάκων τῆς ἀναγνώσεως ἐφήρμοσεν. Μικρὸν δὲ μετὰ τοῦτο ἀναφωνεῖ ὅτι «ὅσοι παῖδες τοῦ λαοῦ μέλλουσι νὰ δοθῶσιν εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὰς βιοποριστικὰς τέχνας εἰς τί θὰ μεταχειρισθῶσι τὴν γραμματικὴν τῆς νεκρᾶς γλώσσης;» διισχυρίζεται δὲ ὅτι ὅσοι μετέβησαν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα γιγνώσκοντες ἀπὸ τῶν δημοτικῶν τὴν τῆς λαλουμένης γραμματικὴν εὐχερέστερον προεχώρησαν εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἀρχαίας καὶ ἑτοιμότατα. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἑπόμενος τοῖς τεθεσπισμένοις εἰσάγει τὴν ἀρχαίαν γραμματικὴν εἰς τὴν ἀνωτάτην τάξιν τοῦ συνδιδακτικοῦ τμήματος κατὰ τὸ ϐον ἐξάμηνον.

Μετὰ τῆς γραμματικῆς συνέχεται τὸ *περὶ ἐκθέσεως ἰδεῶν* ἢ *περὶ προγυμνασμάτων* μάθημα, ὅπερ τὰ μάλιστα συντελεῖ πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν γραμματικῶν κανόνων καὶ ὀρθὴν καὶ εὔληπτον ἔκφρασιν τῶν διανοημάτων ἡμῶν. Ὁρίζων δὲ ἰδιαιτέρας ὥρας εἰς ἄσκησιν ἐν τῷ σχολείῳ δίδωσι τὰς δεούσας ὁδηγίας τοῖς διδασκάλοις καθ' ἃς πρέπει νὰ ἐθίζωσι τοὺς μα-

Digitized by Google

θητάς. Συνιστῶν δὲ καὶ κατ' οἶκον ἰδιαιτέραν ἄσκησιν κατακρίνει τὸν ψιττακισμόν, χαρακτηρίζων τὰ ὀλέθρια αὐτοῦ ἀποτελέσματα καὶ ὑποδεικνύων συγχρόνως πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν ἰδεῶν τὸ Ἐγχειρίδιον, ὅπερ κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Πεσταλόζη γραφὲν ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ μετέφρασεν ὁ Γ. Κωνσταντινίδης, καὶ τοὺς *πίνακας τῆς ἀναγνώσεως*.

Ἡ *Γραμμικὴ Ἰχνογραφία* διδάσκεται εἰς τὰς τελευταίας 4 κλάσεις, ὧν ἡ ἀνωτέρα ὁδηγεῖται εἰς τὴν κατάστρωσιν γεωγραφικῶν πινάκων καὶ εἰς τὴν σκιαγραφικήν.

Περὶ δὲ σωμασκίας τοῦ ἀναγκαιοτάτου τούτου μαθήματος δύο εἴδη ὅ τε νόμος καὶ ὁ Ὁδηγὸς ὁρίζει· 1) τὴν κυρίως Γυμναστικὴν καὶ 2) τὴν Γεωργικήν. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἔδει νὰ διδάσκηται ἐν ἐπὶ τούτῳ γινομένοις γυμναστηρίοις κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Γ. Παγῶντος καθηγητοῦ τῆς γυμναστικῆς ἐν τῷ διδασκαλείῳ ἐκδοθὲν ἐγχειρίδιον· ἡ δὲ *Γεωργικὴ* συνιστᾶται εἰς τοὺς παῖδας μάλιστα τῶν χωρικῶν, τοῦ νόμου ὑποχρεοῦντος ἕκαστον δῆμον νὰ παρέχῃ τῷ διδασκάλῳ δύο στρέμματα γῆς καλλιεργησίμου. Πρὸς τοῦτο δὲ δίδονται αἱ δέουσαι ὁδηγίαι· ἴδιον δὲ ἐν Τύρινθι συνέστη *ἀγροκήπιον* σκοποῦν τὴν εὐρυτέραν ἀνάπτυξιν τοῦ κλάδου τούτου.

Καὶ ταῦτα μέν εἰσι τὰ μαθήματα τὰ εἰς τὸ πρῶτον τμῆμα, τὸ ἀλληλοδιδακτικὸν διδασκόμενα ἢ τὰ ὑπὸ τοῦ ἀλληδιδακτικοῦ ἀρχόμενα καὶ ἐν τῷ συνδιδακτικῷ τελειούμενα· ἔλθωμεν δὲ ἤδη καὶ εἰς τὰ τοῦ Β' τμήματος ἤτοι εἰς τὰ βοηθητικὰ ἢ συμπληρωματικά, τὰ ἀναγκαῖα μάλιστα διὰ τὰ ἐπαρχιακὰ ἢ νομαρχιακὰ σχολεῖα.

Ἐν αὐτῷ πρῶτον καταλέγεται ἡ *Γεωγραφία* περιλαμβάνουσα τὴν πολιτικήν, τὴν φυσικὴν καὶ τὴν μαθηματικήν· ἀλλὰ τούτων ἐκτενέστερον πρέπει νὰ διδάσκηται ἡ πολιτική, μάλιστα δὲ τὸ τῆς Εὐρώπης καὶ ἰδίᾳ τὸ τῆς Ἑλλάδος· ἐν τέλει δὲ τοῦ μαθήματος τούτου προτείνεται ὅπως καί τινες γνώσεις ἀστρονομικαὶ αἱ ἁπλούσταται διδάσκωνται πρὸς διέγερσιν τοῦ αἰσθήματος τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς λατρείας εἰς τὸν πάνσοφον καὶ παντοδύναμον δημιουργὸν τοῦ παντός, καταπολεμῶνται δὲ αἱ δεισιδαιμονίαι καὶ αἱ προλήψεις τοῦ λαοῦ. Τοῖς μαθήμασι τούτοις συνέχεται καὶ ἡ διδασκαλία τῆς *στοιχειώδους Φυσικῆς*, τῆς *Φυσικῆς Ἱστορίας* καὶ τῆς *τεχνολογικῆς*, ἤτοι περὶ τεχνῶν καὶ τῶν ἐφευρέσεων αὐτῶν.

Καὶ τῆς *Ἱστορίας* ἡ διδασκαλία ἀναπτύσσεται δεόντως ἐν τοῖς Ὁδηγοῖς καὶ συνιστᾶται τὰ μάλιστα τοῖς διδασκάλοις.

Τελευταῖον καὶ οἱονεὶ ἐπισφράγισμα τῶν ὅλων μαθημάτων κατὰ τὴν ἐν τοῖς Ὁδηγοῖς τάξιν ἔρχεται ἡ *Μουσική*· αὕτη ἔδει νὰ διδάσκηται ἐν τῷ συνδιδακτικῷ τμήματι στοιχειωδῶς, εἰ καὶ ἀλλαχοῦ διδάσκεται καὶ ἐν τῷ ἀλληλοδιδακτικῷ τμήματι. Καὶ ἐν μὲν τῷ διδασκαλείῳ ἐδιδάσκετο συγχρόνως τοῖς δημοδιδασκάλοις ἥ τε ᾠδικὴ εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ καὶ ἡ ἡμετέρα ἐκκλησιαστική, ἀλλὰ μόνον ἐπί τινα καιρόν· ἐν δὲ τῷ τελευταίῳ Ὁδηγῷ συνιστᾶται ἵνα διδάσκηται εἰς ὅλα ἐν γένει τὰ σχολεῖα ἡ ἀναπτύσσουσα εἰς τὴν καρδίαν τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα, μαλακύνουσα καὶ ἐξημερώνουσα τὰ ἤθη, πληροῦσα τὴν ψυχὴν χαρᾶς καὶ θυμηδίας, ἀνακουφίζουσα τὸ πνεῦμα ἐκ τῶν προτέρων ἀντιλήψεων καὶ ἐντείνουσα αὐτὸ εἰς ἄλλων νέων πρόσκτησιν ἀπονωτέραν·

Καθόλου δ'εἰπεῖν ὁ Κοκκώνης ὁμιλῶν περὶ τῆς διδασκαλίας τῶν μαθητῶν λέγει ὅτι πρέπει νὰ γίνηται μετὰ τῶν ἀπαιτουμένων πρακτικῶν ἀσκήσεων καὶ τῆς ἐφαρμογῆς παρέχων ἐν τοῖς Ὁδηγοῖς ἱκανὰ τούτων παραδείγματα· συνίστησι δὲ τὴν καθαρὰν καὶ ἐντὸς ὡρισμένων ὁρίων διδασκαλίαν μετὰ τῶν συχνῶν ἐν παντὶ μαθήματι ἐπαναλήψεων· καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων.

Ἕτερον δὲ ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον πρὸς πλήρη καὶ τακτικὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις φοιτώντων ὁ Κοκκώνης θεωρεῖ τὸν χρόνον, ὃν ὡρισμένως πρέπει νὰ διατριβώσιν οἱ παῖδες εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα. Καὶ καλῶς μὲν ὁ περὶ δημοτικῆς παιδεύσεως νόμος ὥρισε τό τε ἔτος τῆς φοιτήσεως καὶ ἀποφοιτήσεως, ἀλλ' ὅμως κατὰ δυστυχίαν ὥς περ καὶ ἄλλα ἄρθρα οὕτω καὶ τοῦτο δὲν ἐφημόσθη. Κατὰ τὸ 6 τοῦ νόμου ἄρθρον οἱ παῖδες δέον ἀπὸ τοῦ 5 ἔτους τῆς ἡλικίας νὰ φοιτῶσιν εἰς τὰ σχολεῖα, πρὸ δὲ τοῦ δωδεκάτου νὰ μὴ ἀπολύωνται. Τοσοῦτον δὲ περίπου ὡρίσθη τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς φοιτήσεως καὶ ἐν Γαλλίᾳ· τὸ δὲ ἐλάχιστον διάστημα καὶ μάλιστα διὰ τοὺς εὖ πεφυκότας δύναται νὰ ἦ ἐννεάμηνον ἢ ἐτήσιον ἐν τῷ ἀλληλοδιδακτικῷ τμήματι. Τελευταῖον δὲ ψέγει τοὺς γονεῖς, οἵτινες ἐπισπεύδουσι τὴν ἐκ τῶν σχολείων ἄκαιρον ἀποφοίτησιν καὶ παρακελεύεται τοὺς διδασκάλους νὰ παρακωλύωσι πάσῃ δυνάμει τὸ ὀλέθριον τοῦτο τῷ σώματι καὶ τῷ πνεύματι ἐλάττωμα τῶν Ἑλλήνων.

Digitized by

Προσωτέρω δὲ προβαίνων καὶ ὁμιλῶν περὶ τῆς κατὰ τάξεις καὶ τμήματα διαιρέσεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἐξηγεῖ τὰ αἴτια δι' ἃ ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ τὸ σχολεῖον διῄρηται εἰς δύο ἢ τὸ πολὺ τρεῖς καὶ ἐνίοτε τέσσαρας τάξεις. Κυριώτατον δὲ τούτων ἐστὶν ἡ ὕπαρξις προκαταρκτικῶν οὕτως εἰπεῖν σχολείων, τῶν καλουμένων *νηπιαγωγείων*, εἰς ἃ φοιτῶσιν οἱ παῖδες τοῦ λαοῦ ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἔτους μέχρι τοῦ ἕκτου ἢ καὶ τοῦ ἑβδόμου· οὐχ ἧττον προστίθησιν ὅτι εὐκόλως τις καὶ τὸ οὕτω εἰς δύο τμήματα διῃρημένον δημοτικὸν ἐν Ἑλλάδι σχολεῖον μετὰ τῶν ἰδιαιτέρων αὐτοῦ κλάσεων ἐν τῷ πρώτῳ καὶ τῶν δύο τάξεων ἐν τῷ δευτέρῳ δύναται νὰ διαιρέσῃ ὡς ἑξῆς εἰς τέσσαρας τάξεις· ἤτοι 1) Πρώτην τὴν περιλαμβάνουσαν τὰς τέσσαρας πρώτας κλάσεις τοῦ ἀλληλοδιδακτικοῦ τμήματος· 2) Δευτέραν τὰς λοιπὰς τρεῖς καὶ τὸ πρῶτον τμῆμα τῆς Η' κλάσεως· 3) Τρίτην τὸ δον τμῆμα τῆς ἡ κλάσεως καὶ τὴν πρώτην τοῦ συνδιδακτικοῦ καὶ 4) τὸ ἀνώτατον τμῆμα.

Αἱ ὧραι τῆς διδασκαλίας τῶν μαθημάτων ὁρίζονται ὡς ἑξῆς· ἀπὸ τῆς 9—12 π. μ. καὶ ἀπὸ τῆς 1—4 μ. μ. ἢ 2—5 μ. μ. ἡ δὲ διάρκεια ἑκάστου μαθήματος δὲν πρέπει νὰ ᾖ πλειοτέρα τῶν $^3/_4$.

Οὕτω δὲ τοῦ σχολείου διῃρημένου καὶ τῶν μαθημάτων διατεταγμένων, ἀδύνατον εἰς διδάσκαλος ἄνευ βοηθοῦ καὶ τῶν ἀναγκαίων πρωτοσχόλων καρποφόρως νὰ διδάσκῃ καὶ εὐδοκίμως. Ἡ προπαρασκευὴ δὲ τῶν πρωτοσχόλων καὶ τὰ καθήκοντα τῶν δημοδιδασκάλων μετ' ἀκριβείας διαγράφονται ἐν ἰδίοις κεφαλαίοις εἰς πάντας ἐν γένει τοὺς ἐκδοθέντας Ὁδηγούς.

Καὶ τοιοῦτον μὲν τὸ ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον ἐν συνδυασμῷ τῶν δύο μεθόδων· τοιαῦται δὲ καὶ αἱ ἐργασίαι τοῦ ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως τοσοῦτον ἐργασθέντος ἀοιδίμου Κοκκώνη.

Οἱ δὲ ἀναδεξάμενοι τὸ πολύμοχθον καὶ ἥκιστα ἐπίζηλον δημοδιδασκαλικὸν ἔργον καὶ πρότερον μὲν δὲν ἠρέσκοντο ν' ἀναδέχωνται τοῦτο μεθ' ἡδονῆς, ὡς ἐκ τῆς σμικρᾶς ἣν ἔδωσαν αὐτῷ βαρύτητος οἵ τε κυβερνῶντες (1) καὶ ὁ λαός, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Συντάγματος προσετέθησαν καὶ ἄλλα φοβερώτερα δεινά. Δὲν δεσπόζει πλέον ἡ εἰς τὰ καθεστῶτα ἐμμονὴ, ἀλλ' ἡ ἐπιρροὴ τοῦ δεῖνος βουλευτοῦ ἢ κομματάρχου ἢ ἡ ἰσχὺς τῶν περὶ τὴν αὐλήν. Οἱ δὲ λόγιοι τῶν χρόνων ἐκείνων παρημέλησαν τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ ὡς μικρὰν καὶ ταπεινὴν καὶ ἴσως ἀναξίαν τῶν ἑαυτῶν φροντίδων. Καὶ ἂν τρεῖς ἢ τέσσαρες ἤπτοντο τοῦ περὶ *ἀνατροφῆς καὶ παιδείας* ζητήματος, ἠρκοῦντο ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῶν εἰς τὸ νὰ ἐκθέτωσιν ἁπλῶς συμβουλὰς περὶ πάντων ἄνευ ἐξετάσεως τῶν περὶ τῆς τοῦ λαοῦ προπαιδεύσεως ὑπαρχόντων παρ' ἡμῖν.

Φαίνεται δ' ὅτι τοιαύτην τινὰ θέσιν ἐπεφύλαξαν τῇ δημοτικῇ παιδεύσει καὶ οἱ κατὰ τὸ 1836 συντάξαντες τὸν περὶ τῶν *Ἑλληνικῶν Σχολείων* νόμον. Ὅπως δὲ ἐννοήσῃ τις τοῦτο, ἀρκεῖ νὰ ῥίψῃ βλέμμα ἐπί τινων ἄρθρων τοῦ διατάγματος περὶ ἑλληνικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων(1). Τὸ 1 ἄρθρον ἔχει ὡς ἑξῆς: « διὰ τὴν ἀνωτέραν ἐπιστημονικὴν καὶ διὰ τὴν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον μετάβασιν ἀπαιτουμένην, *προσέτι δὲ καὶ διὰ τὸν κοινωνικὸν βίον ἀναγκαιοτάτην ἐκπαίδευσιν* θέλουν ὑφίστασθαι τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ ὑπεράνω αὐτῶν τὰ Γυμνάσια». Τὸ δὲ 2 ἄρθρον ὧδε· «Πρώτιστος σκοπὸς τῶν ἑλληνικῶν σχολείων εἶνε νὰ προετοιμάζουν διὰ τὰ γυμνάσια καὶ κατ' αὐτὸν συμμορφοῦται τὸ ἀντικείμενον, ἡ ἔκτασις καὶ ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας· *ἀλλὰ συγχρόνως ἡ ἐν αὐτοῖς ἐκπαίδευσις πρέπει νὰ ἀποτελῇ καὶ αὐθύπαρκτόν τι ὅλον ὡς πρώτην μὲν θεωρουμένον βαθμῖδα τῆς ἐπιστημονικῆς μορφώσεως τῆς νεολαίας, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς παῖδας κατάλληλον, ὅσοι δὲν θέλουν μεταβῆ εἰς τὰ γυμνάσια, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἑλληνικῶν σχολείων ἀμέσως εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον ἢ εἰς θέσιν μὴ ἀπαιτοῦσαν ἐκπαίδευσιν γυμνασίου καὶ πανεπιστημίου*». Καὶ τὸ 64 οὕτω· «Σκοπὸς τοῦ Γυμνασίου εἶναι ἡ περαιτέρω ἀνάπτυξις *τῆς εἰς τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα προκαταρκτικῆς ἐκπαιδεύσεως* καθ' ὅλους τοὺς κλάδους καὶ κυρίως ἡ προπαρασκευὴ τῶν μαθητῶν, ὅσοι μέλ-

---

(1) Ὁ ἐν Ἑλλάδι δημοδιδάσκαλος κατὰ τὸν περὶ μισθοδοσίας νόμον γ' μὲν τάξεως ὢν λαμβάνει τὴν ἡμέραν μισθὸν μίαν δραχμὴν καὶ 66 λεπτά, ὁ β' δύο δραχμὰς καὶ 66 λεπτὰ καὶ ὁ νομαρχιακὸς τρεῖς δραχμὰς καὶ 33 λεπτά. Πρβλ. καὶ Μ. Ι. Βρατσάνου τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ἐν Ἑλλάδι καὶ ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ. Ἀθήνησι· 1874.

(1) Ἐκκλησ. καὶ Ἐκπαιδ. Π. Κλ. Τόμ. Α'. σελ. 280 κεφ.

Digitized by Google

λουν νὰ σπουδάσωσιν ἀνωτέρας ἐπιστήμας εἰς τὸ πανεπιστήμιον». Ἐκ δὲ τοῦ νόμου περὶ δημοτικῆς παιδεύσεως καὶ ἐκ τῶν παρατεθέντων ἄρθρων δῆλον γίγνεται ὅτι τρία *αὐθύπαρκτα* οὕτως εἰπεῖν *σχολεῖα* τῆς πρώτης καὶ μέσης παιδεύσεως συνιστῶνται, ὧν τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον, ἤτοι τὸ δημοτικὸν καὶ ἑλληνικὸν ἐπιδιώκει τὸν αὐτὸν σκοπὸν, τὸν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως. Περὶ τῆς ταὐτότητος δὲ τοῦ σκοποῦ τῶν δύο ἀνεξαρτήτων φαινομένων σχολείων πείθει ἕκαστον καὶ ἡ παράθεσις τοῦ κύκλου τῶν μαθημάτων, ἅπερ ὁρίζει ὁ περὶ ἑλλ. σχολείων νόμος· εἰσὶ δὲ κατὰ τὸ 7ον ἄρθρον τάδε· « 1) ἡ Ἑλληνικὴ μετὰ παραλληλισμοῦ τῆς παλαιᾶς πρὸς τὴν νέαν. 2) ἡ Κατήχησις μετὰ τῆς ἱερᾶς Ἱστορίας. 3) ἡ Γεωγραφία καὶ ἡ Γενικὴ ἱστορία. 4) ἡ Καλλιγραφία. 5) ἡ Ἀριθμητική. 6) Ἀρχαὶ τῆς Φυσικῆς καὶ φυσικῆς ἱστορίας. 7) ἡ Μουσική. 8) ἡ Ζωγραφικὴ καὶ 9) ἡ Γαλλικὴ καὶ ἀρχαὶ τῆς Λατινικῆς δι' ὅσους θέλουν μεταβῆ εἰς Γυμνάσια». Δὲν ἐξετάζω ἐνταῦθα, διατὶ οὕτως ἐνομοθετήθη, οὐδὲ δύναμαι νὰ εὕρω ἐν τῷ συνδυασμῷ τούτῳ ὡς αἰτίαν τὴν ἐν Ἑλλάδι δυσχέρειαν τῆς συγκοινωνίας καὶ τὴν ἐν γένει ἔλλειψιν τῶν ἐκπαιδευτηρίων τοῦ λαοῦ, ὡς τινες πιστεύουσι (1)· διότι τοῦτ' αὐτὸ καὶ διὰ τὴν σύστασιν Ἑλληνικῶν Σχολείων ὑφίστατο· ὁ τοιουτότροπος ὅμως σκοπὸς τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ σμικρύνῃ ἢ ἐλαττώσῃ τὴν σημασίαν τῶν δημοτικῶν σχολείων, περιορισθέντων ἤδη εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, γραφὴν καὶ ἀριθμητικὴν καὶ παρασκευὴν διὰ τῆς γραμματικῆς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης μαθητῶν διὰ τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα. Κατήντησαν δῆλον ὅτι τὰ Δημοτικὰ Σχολεῖα κατώτεραι τάξεις τῶν Ἑλληνικῶν, ὥσπερ καὶ ταῦτα ὕστερον ἄθλιαι κατώτεραι τάξεις τῶν Γυμνασίων ἄνευ τῆς διδασκαλίας οὐσιωδῶν μαθημάτων· τὰ δὲ πρότερον αὐτοτελῶς ὀργανισθέντα οὕτω στενῶς συνεδέθησαν, ὥστε τῶν φοιτώντων οἱ δυνάμενοι ἔδει νὰ διέλθωσι διὰ τῶν τριῶν τούτων βαθμίδων ἄνευ ὡρισμένου καὶ προμεμελετημένου σκοποῦ, ἢ ἀπομαραινόμενοι ἐν αὐτοῖς ν' ἀποφοιτῶσι μηδὲν χρήσιμον εἰς τὸν βίον ἐκμανθάνοντες (2).

Καὶ ἀληθῶς πρὶν ἢ διαδοθῇ εἰς τὸν λαὸν προσηκόντως ἡ προκαταρκτικὴ ἐκπαίδευσις, ἐφαρμοσθῇ δὲ ὁ νόμος αὐτῆς καὶ αἱ διατάξεις, ἐπολυπλασιάσθησαν ἀτελῆ Ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ Γυμνάσια, περιεφρονήθησαν δὲ τελείως τὰ δημοτικά. Καὶ δὲν ἀρνοῦμαι ὅτι τῶν ἐξελθόντων δημοδιδασκάλων τινὲς ἀληθῆ ζῆλον ἐπιδεικνύμενοι καὶ τὴν πραγματικὴν σημασίαν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἐννοήσαντες ἐργάζονται ἀξιεπαίνως, ἐφαρμόζοντες παραδειγματικῶς τὸν Ὁδηγὸν καὶ ὑπὸ τῆς παιδαγωγικῆς ἐμφορούμενοι πατρικῶς διδάσκουσι τοὺς περὶ αὐτοὺς παῖδας, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι τούτων ὅσοι ἀκλειστικῶς τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα δὲν μετέρχονται ἐνωρὶς ἢ ἀποκαμόντες ἢ ἐπηρεασθέντες ἐκ τοῦ μηχανικοῦ τῆς μεθόδου μέρους καὶ εἰς τοῦτο ἀρκούμενοι οὐδὲν σπουδαῖον πρὸς τὰ πρόσω βῆμα ποιοῦσι· κατὰ τοὺς τελευταίους μάλιστα χρόνους πολλοὶ ἀπαίδευτοι ὄντες ἢ τῇ πολιτικῇ παλαίστρα ἐπιδοθέντες καὶ μόνον ὡς ἀφετηρίαν προαγωγῆς ἢ ἐνισχύσεως τοῦ αὐτῶν κόμματος λογιζόμενοι τὸ σχολεῖον συντελοῦσιν εἰς τὴν στρέβλωσιν τῆς μεθόδου καὶ σὺν αὐτῷ εἰς τὴν διαστροφὴν τῆς διανοίας, τοῦ σώματος καὶ τῆς καρδίας τῶν αὐτοῖς ἐμπιστευομένων. *Οἱ πλεῖστοι τῶν σήμερον δημοδιδασκάλων*, λέγει πολλαχοῦ καὶ αὐτὸς ὁ Κοκκώνης ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, *νομίζοντες ὅτι ἡ μέθοδος τοῦ διδάσκειν συνίσταται εἰς τὸ διοικεῖν τὸ σχολεῖον διὰ κωδωνοκρουσιῶν*, συ-

(1) Ἔκθεσις τῆς ἀγωνοδίκου ἐπιτροπείας περὶ κατωτέρας καὶ μέσης παιδείας 1872.

(2) Τοῦ τοιούτου συνδυασμοῦ τῶν Σχολείων εἰκόνα πιστὴν παρέχει ἡμῖν ὁ Στ. Ῥάδος ἔν τινι λόγῳ περὶ μεταρρυθμίσεως τῆς κατωτέρας παιδεύσεως ἐκφωνηθέντι τὸ 1861 εἰς Ἰωάννινα καὶ περὶ τῶν σχολείων τῆς πόλεως ἐκείνης πραγματευομένῳ· «ἂς μεταφέρωμεν, λέγει, ἑαυτοὺς εἰς τὴν ἐπιθυμητὴν ἐποχήν, ὅτε τὰ παιδία τῶν Ἰωαννιτῶν εἶνε ὅλοι λογιώτατοι καὶ μὲ ἐνδεικτήριον τοῦ βαθμοῦ κάλλιστα ἀκόμα. Κύριοι, εἰξεύρετε τότε τί θὰ γένῃ; θὰ κλείσουν ὅλα τὰ ἐργαστήρια εἰς τὸ παζάρι· διότι ποῖος διαμορφωθεὶς ἐν κλασικῇ παιδείᾳ, ἐμφορηθεὶς τοῦ εὐγενοῦς πνεύματος τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας, μαθὼν τοὺς νόμους τῆς φύσεως, τοὺς νόμους τῶν ἐξωτερικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου θὰ καταδειχθῇ νὰ γίνῃ σαράτσης πλέον καὶ παπουτσῆς ἢ νὰ κάθηται νὰ μετρᾷ μὲ τὴν πῆχην καὶ νὰ ἔχῃ νὰ κάμῃ μὲ χωριάτας; Ὅλα ταῦτα καὶ τὰ ὅμοια θὰ εὑρίσκουν ἐπαγγέλματα βάναυσα καὶ ἀνάξια ἑαυτῶν· καὶ εἰς τί θὰ ἀποβλέψουν; λόγον ἐν πρώτοις διαχειρίσεως τῶν δημοσίων χρημάτων θὰ ζητοῦν, φωνάζοντες ἀφανίσθηκαν τὰ πράγματα τῆς πόλεως, διότι οἱ διαχειριζόμενοι ταῦτα δὲν ἔχουν τὴν ἱκανότητα νὰ διοικοῦν καὶ θὰ ζητῶσι τίποτε ὀλιγώτερον παρὰ νὰ γίνουν ἄλλοι ἔφοροι καὶ ἄλλοι ἐπίτροποι». Ἰδὲ Φιλίς. Τομ. 2 σελ. 238 καὶ ἀλλαχοῦ. πρβλ. καὶ Ἔκθ. ἀγωνοδ. Ἐπ.

Digitized by Google

ριγμάτων, θορυβοδῶν κραυγῶν καὶ ραβδισμῶν, ἡ δὲ διδασκαλία εἰς τὸ νὰ διδάξωσι τὰ παιδία ὀλίγην ἀνάγνωσιν, γραφὴν καὶ ἀριθμητικὴν ὅπως τύχῃ περιορίζονται εἰς τὸ νὰ διδάσκωσι ταῦτα πάντη μηχανικῶς (1).

Ἐνῷ δὲ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ὤφειλε νὰ ἄρῃ τὰ αἴτια τῆς πλημμελοῦς ταύτης θέσεως, μορφοῦσα δ' αὐτοὺς καὶ καλλιτερεύουσα τὴν τύχην των νὰ παρασκευάσῃ ἐν τῷ μέλλοντι, παιδαγωγικώτερον ῥυθμίζουσα τὸ Διδασκαλεῖον, ἁπλοποιοῦσα τὴν διδακτικὴν μέθοδον κατὰ νεώτερον παιδευτικὸν σύστημα καὶ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου αὐστηρῶς ἐπιτάττουσα ἢ συνδέουσα τὰ δημοτικὰ στενῶς μετὰ τῶν ἑλληνικῶν καὶ ἀφομοιοῦσα μετὰ τὴν τῆς νέας βασιλείας ἀνάρρησιν, ἥτις πρότυπον διεκήρυξεν ὅτι μέλει νὰ καταστήσῃ τὴν Ἑλλάδα, αἴφνης τὸ 1864 διαλύει διὰ διατάγματος τὸ ἓν καὶ μόνον ὑπάρχον ἐν Ἑλλάδι Διδασκαλεῖον, Ἐπιτροπὴ δ' Ἐξεταστικὴ ἀναλαμβάνει τὴν τύχην καὶ τὸ μέλλον τῶν νέων δημοδιδασκάλων, ἀφίονται δὲ οἱ ὑπάρχοντες νόμοι καὶ τὰ πράγματα, ὡς ἔχουσιν.

Ἐν τούτοις παρήγορον τῇ ἀληθείᾳ βάλσαμον παρέχει ἡμῖν ἓν ἔτος μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ διδασκαλείου τὸ *Δοκίμιον πρακτικῶν Ὁδηγιῶν* τοῦ Γ. Παπαδοπούλου (2) διατελέσαντος μετὰ τὴν τοῦ Κοκκώνη ἀπομάκρυνσιν διευθυντοῦ τῶν δημοτικῶν ἐν Ἑλλάδι σχολείων. Τὸ Δοκίμιον τοῦτο μετὰ πολλῆς τῆς ἐμβριθείας γεγραμμένον καὶ περιέχον συμβουλὰς καὶ ὁδηγίας οὐκ εὐκαταφρονήτους διὰ πάντα διδάσκαλον θεωροῦμεν ὡς τὸ σπουδαιότερον καὶ εὐσυνοπτικώτερον ἔργον, ὅπερ περὶ δημοτικῆς παιδεύσεως ἐν Ἑλλάδι ἔχομεν· διότι πάντα ἐν αὐτῷ οὕτω καλῶς εἰσι διατεταγμένα καὶ ἐκτεθειμένα, ὥστε ἐν ὀλίγοις βλέπει τις τὸ ὅλον οἰκοδόμημα τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ τῶν τούτοις παρεπομένων.

Δι'εἰσαγωγῆς δεικνυούσης τὴν σπουδαιότητα τῆς παιδαγωγικῆς καὶ ἀναπτυσσούσης προσηκόντως τὰ περὶ φυσικῆς ἀγωγῆς φθάνει εἰς τὸ πρῶτον καὶ κύριον μέρος, τὸ περὶ πνευματικῆς ἀγωγῆς. Ἐν αὐτῷ ὁ Παπαδόπουλος ἐξετάζων τὰ περὶ διδακτικῆς μεθόδου καὶ παραδεχόμενος ὅτι ἐν χώραις, ἔνθα ἀνάγκη οἰκονομικὴ παρίσταται τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς, πρέπει νὰ συνδυασθῇ αὕτη μετὰ τῆς συνδιδακτικῆς *μικτὴ* γινομένη, ἐπιχειρεῖ κατὰ τὴν συνδιδακτικὴν μέθοδον νὰ ὁρίσῃ τὸν τρόπον τῆς διδασκαλίας τῶν μαθημάτων. Καὶ τὰ μὲν μαθήματά εἰσι τὰ αὐτά, ἅπερ καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς Μεθόδοις, προστιθεμένων τῶν στοιχειωδῶν γνώσεων τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας καὶ τῆς διδασκαλίας ξένης τινὸς γλώσσης· ἀλλ' ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας αὐτῶν ἐστι καὶ παιδαγωγικώτερος καὶ ἔν τισι καὶ νεωτερικώτερος τοῦ μέχρι τοῦ δε. Παραπέμποντες τοὺς βουλομένους ἵνα λάβωσιν ἐκτενεστέρας πληροφορίας λέγομεν μόνον ὅτι ἐν τῷ περὶ Γραμματικῆς κεφαλαίῳ ὁ Παπαδόπουλος δὲν λέγει ὡρισμένως τίς γραμματικὴ δέον νὰ διδάσκηται ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις, ἢ μᾶλλον ἀσαφῶς διεξέρχεται τὸ μέρος τοῦτο· διότι λέγων τινὰ ἀορίστως περὶ τῆς γραφομένης γλώσσης, ἅτινα πείθουσιν ὅτι περὶ τῆς γραμματικῆς αὐτῆς ἐστι καὶ ὁ ἐφεξῆς λόγος, αἴφνης προσωτέρω προστίθησιν ὅτι παραλειπτέον τὰ δυϊκὰ καί τινας κλίσεις, εἰς τὴν ἀρχαίαν βεβαίως ἐφαρμοζόμενα.

Ὡς εἴπομεν ὁ Παπαδόπουλος πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀναγκαῖον μάθημα ἡγεῖται στοιχειώδεις τινὰς γνώσεις τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας λέγων ὅτι πᾶς πολίτης κεκλημένος ν' ἀσκῇ τὰ πολιτικὰ αὐτοῦ δικαιώματα, πρέπει νὰ ἔχῃ καὶ τὰς πρὸς τοῦτο ἀφεύκτους γνώσεις. Τὴν προσθήκην ταύτην χρήσιμον διὰ πολλοὺς λόγους καὶ παρ' ἡμῖν, θεωροῦμεν ἀναγκαιοτάτην καὶ πρόσφορον τῇ φύσει τοῦ Ἕλληνος.

Ἑτέραν προσθήκην προβάλλεται τὴν ἐκμάθησιν ξένης τινὸς γλώσσης, συνιστῶν τὴν διὰ προφορικῆς τὸ κατ' ἀρχὰς ὁμιλίας διδασκαλίαν, οὐχὶ δὲ τὴν διὰ γραμματικῆς. Τὸ μάθημα τοῦτο οὐ πάντη σύμφορον θεωρῶ. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ ἐκμάθησις τῶν ξένων γλωσσῶν ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας πρέπει νὰ ἄρχηται, ὡς ταύτης ἁρμοδιωτέρας πρὸς ταχεῖαν ἐκμάθησιν θεωρουμένης, ἀλλὰ νομίζω ὅτι ἐν τῇ πληθύϊ τῶν μαθημάτων καὶ ταῖς δυσχερείαις αὐτῶν δὲν πρέπει νὰ προστίθηται καὶ ἕτερα πολλῷ τῶν ἄλλων βαρυτέρα.

Καὶ τοιαῦτα μὲν τὰ ὑπὸ τοῦ Γ. Γ. Παπαδοπούλου ἐν τῷ Δοκιμίῳ προστιθέμενα εἰς τὸν κύκλον τῶν μαθημάτων τῶν δημοτικῶν σχολείων. Ὕστερον δὲ καὶ ἡ τῆς Ἑλλάδος Κυβέρνησις φαίνεται ὅτι εἶδε τὴν ἀνάγκην ἁπλοποιήσεως τῆς τοσοῦτον ὀγκώδους καταστάσης Μεθόδου. κατὰ δὲ Φεβρουάριον τοῦ 1866 βουλομένη νὰ παράσχῃ Ὁδηγὸν εὐσυνοπτότερον τοῖς δημοδιδασκάλοις ἐδημοσίευ-

(1) Προβλ. καὶ ἐγχειριδ. περὶ μεθόδ. σελ. 23—24.
(2) Γ. Γ. Παπαδοπούλου Δοκίμιον πρακτικῶν ὁδηγιῶν πρὸς τοὺς διδασκάλους τῶν δημοτικῶν σχολείων· ἐν Ἀθήναις 1865.

Digitized by Google

σε προκήρυξιν προσκαλοῦσα τοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα δεινοὺς νὰ συντάξωσι *νέον Ὁδηγὸν τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου ἁπλούστερον καὶ εὐσυνοπτότερον τῶν μέχρι τοῦδε μετὰ τῶν βελτιώσεων ὅσας ὑπηγόρευσεν ἡ πεῖρα ἢ παρεδέξαντο ἤδη τὰ μᾶλλον προκεχωρημένα εἰς τὸν πολιτισμὸν ἔθνη.* Πενταμελὴς ἐπιτροπὴ ἀνέλαβε τὴν κρίσιν τῶν εἰς αὐτὴν ὑποβληθέντων ἐννέα χειρογράφων· τούτων δὲ τὰ μὲν ἑπτὰ ἀπερρίφθησαν, δύο δὲ ἤριζον περὶ τοῦ ἀριστείου· ἀλλ' ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη καταναλώσασα τὸν χρόνον αὐτῆς εἰς διαπληκτισμοὺς (1) καὶ ἐπαμφοτερίσασα περὶ τοῦ ἀποτελέσματος ἠνάγκασε τὸ ὑπουργεῖον τῆς παιδείας νὰ θεωρήσῃ τὸν διαγωνισμὸν ἄκαιρον καὶ νὰ κηρύξῃ ὅτι οὐδέτερον τῶν χειρογράφων ἐτήρησεν ἀκριβῶς τὸ πρόγραμμα. Ὁ Γ. Κωνσταντινίδης, οὗ αἱ ἀπὸ τοῦ 1834 μέχρι τοῦ 1864 ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις διδασκαλείῳ ἐργασίαι ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεώς εἰσιν ἄξιαι παντὸς ἐπαίνου, ἦν ὁ συγγραφεὺς τοῦ μᾶλλον προσεγγίσαντος εἰς τοὺς προτεινομένους ὅρους τοῦ Νέου Ὁδηγοῦ, ὃν τὸ ὑπουργεῖον προεβάλλετο. Τὸ δ' ἐγχειρίδιον αὐτοῦ ἐξεδόθη τὴν 5 Φεβρουαρίου 1868, πολλάκις δὲ μέχρι τοῦδε μετετυπώθη ὑπὸ τῶν ἐνταῦθα βιβλιοπωλῶν καὶ εὑρίσκεται νῦν εἰς χεῖρας πολλῶν δημοδιδασκάλων (2).

Ὁ Νέος οὗτος Ὁδηγὸς εἶνε αὐτὸς, ὃν πολλάκις εἴδομεν ἤδη, ἀλλά πως ἁπλούστερος τῶν ὑπὸ Κοκκώνη ἐκδεδομένων· στηρίζεται ἄρα εἰς ἐκείνους καὶ ἀντικείμενον ἔχει τὴν συνδιδακτικὴν μικτὴν μέθοδον. Καὶ ἐν τῷ Ὁδηγῷ τούτῳ τὰ μαθήματα τοῦ δημοτικοῦ σχολείου καὶ ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας αὐτῶν οὐκ ἔστι πολύ τι διάφορος· ἀξία δὲ προσοχῆς ἐστι σημείωσίς τις ἀφελὴς περὶ τῶν συμπληρωματικῶν καλουμένων μαθημάτων καὶ ἰδίως τῆς Φυσικῆς καὶ τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας. *Δὲν ἀγνοῶ*, λέγει (3) ὁ Κωνσταντινίδης, *ὅτι πολλὰ τῶν μαθημάτων τούτων δὲν διδάσκονται ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ὁ νόμος τ' ἀπαιτεῖ καὶ ὁ ἐν χρήσει Ὁδηγὸς περιέχει αὐτὰ, τὰ ἐσημείωσα κἀγὼ, εὐχόμενος νὰ βελτιωθῶσι τοσοῦτον τὰ σχολεῖά μας, ὥστε νὰ εἰσαχθῶσι καὶ ταῦτα.*

Ἐν τῷ *περὶ Μουσικῆς* μαθήματι ὑποδεικνύων τοὺς λόγους, ὧν ἕνεκα ταύτης ἐλάχιστοι τῶν δημοδιδασκάλων ἀκροῶνται, *οὐδὲν* λέγει (1)· διότι *τό γε νῦν ἔχον* θεωρεῖ *ἀδύνατον* τὴν διδασκαλίαν αὐτῆς.

Τοιαῦται αἱ μετὰ τῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἑλλάδος συσχετιζόμεναι ἐργασίαι τῶν ἡμετέρων πρὸς μόρφωσιν παιδευτικοῦ τινος συστήματος· τοιαῦται αἱ περὶ μεθόδων καὶ συστάσεως σχολείων φροντίδες τῶν περὶ τὴν δημοτικὴν παίδευσιν ἀσχολουμένων.

Ἠθέλομεν δὲ ἀδικήσει τὴν δημοτικὴν τῆς Ἑλλάδος ἐκπαίδευσιν, ἂν τὸν λόγον μὴ ἐποιούμεν καὶ περὶ τῆς τῶν θηλέων. Καὶ ναὶ μὲν ὁ περὶ δημοτικῆς παιδεύσεως νόμος τῆς Ἑλλάδος οὐδαμῶς διάφορον ταύτην ἔταξε τῆς τῶν ἀρρένων, τὰ δὲ περὶ αὐτῶν ῥηθέντα ἁρμόζουσι καὶ ἐκείναις, ἀλλ' ὅμως τὰ περὶ τούτων καὶ αἱ ἰδιωτικαὶ ἐνέργειαι αἱ γενόμεναι ὑπὲρ ταύτης ἰδίᾳ ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως ἐν Ἑλλάδι τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρίας εἰσὶν ἄξιαι ἰδιαιτέρας μνείας.

Τὸ πρῶτον συστηματικὸν Παρθεναγωγεῖον συνέστησεν ἐν Ἑλλάδι ἡ φιλέλλην Ἀμερικανὶς κ. Χιλλ (2) ἐκ συνδρομῶν τῶν φιλελλήνων πατριωτῶν αὐτῆς· πρὸ δὲ τούτου ἐχρησίμευον τὰ τῶν ἀρρένων σχολεῖα καὶ διὰ τὰ θήλεα ἀναμίξ διδασκόμενα. Κατὰ δὲ τὸ 1836 ὁ ἀοίδιμος Κοκκώνης πρῶτος συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς συστάσεως *Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρίας* προτιθεμένης τὴν σύστασιν τοῦ ὕστερον κληθέντος *Ἀρσακείου Παρθεναγωγείου*. Τῆς φιλεκπαιδευτικῆς ταύτης ἑταιρίας σκοπὸς ἐστιν ὡς ἀριδήλως φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ πρώτου αὐτῆς ὀργανισμοῦ καὶ ἐκ τοῦ 1871 ἀναθεωρηθέντος, *ἡ ἀγωγὴ καὶ ἐκπαίδευσις τοῦ λαοῦ, ἰδίως δὲ τοῦ γυναικείου φύλου διὰ τῶν πρὸς τοῦτο καταλλήλων μέσων* (3). Ἡ δὲ τοῦ Ἀρσακείου ἵδρυσις συνετέλεσε τὰ μέγιστα ἐν γένει μὲν πρὸς

(1) Πρβλ. Πρόλογον τοῦ κατωτέρω Ὁδηγοῦ σελ. δ'.

(2) Ὁδηγὸς τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου συνταχθεὶς κατὰ τὸ ἀπὸ 24 Φεβρ. πρόγραμμα τοῦ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως Ὑπουργείου πρὸς χρῆσιν τῶν δημοδιδασκάλων ὑπὸ Γ. Κωνσταντινίδου· ἐν Ἀθήναις 1868.

(3) Ὁδηγὸς Γ. Κωνσταντινίδου· σελ. 62. σημ. έ.

(1) Αὐτόθι σελ. 66.

(2) Φιλίππου Ἰωάννου Ὀλομπιακὸς λόγ. σελ. 14.

(3) Ὁ Χ. Ν. Φιλαδελφεὺς γραμματεὺς τῆς ἑταιρίας ταύτης ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ Δ Συμβουλίου τοῦ 1871 οὕτωσὶ ἐκφράζεται περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς νῦν θέσεώς της· «Ὅτε πρὸ τριάκοντα πέντε ἐτῶν συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς συστάσεως Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρίας ὁ φιλόμουσος ἐκεῖνος ἀνὴρ Ἰωάννης ὁ Κοκκώνης, οὔτε ὁβολὸν εἶχεν αὐτῇ, οὔτε ἄλλο τι βίβλιον μέσον· ἔγεινε δὲ ἡ πρώτη καταβολὴ αὐτῆς ἐν πενιχρᾷ τινι μι-

Digitized by Google

διάπλασιν τοῦ γυναικείου φύλου διὰ τῆς μορφώσεως ἀγαθῶν μητέρων, παιδαγωγῶν καὶ διδασκαλισσῶν, ἰδίᾳ δὲ πρὸς ἵδρυσιν διαφόρων Παρθεναγωγείων· περιλαμβάνει δ' ἐννέα φιλεκπαιδευτικὰ καθιδρύματα, εἰς ἃ φοιτῶσι 1200 Ἑλληνίδες. Τὸ Κεντρικὸν τοῦτο Παρθεναγωγεῖον διήρηται εἰς τρία τμήματα 1) Ἀλληλοδιδακτικόν. 2) Συνδιδακτικὸν καὶ 3) Ἑλληνικόν. Διδάσκονται δ' ἐν αὐτῷ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ γαλλικὴ καὶ ἅπασα ἡ σειρὰ τῶν συμπληρωματικῶν καλουμένων μαθημάτων· ἔτι δὲ ἡ γυμναστικὴ καὶ ὁ χορὸς, ἡ ὀργανικὴ καὶ ᾠδικὴ μουσικὴ, ἡ ῥαπτικὴ καὶ χειροτεχνήματα.

Περὶ δὲ τοῦ τρόπου τῆς ἐν αὐτῷ διδασκαλίας τῶν μαθημάτων ὁ περὶ δημοτικῆς παιδεύσεως νόμος τῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ 58 ἄρθρῳ οὐδεμίαν ἰδιαιτέραν πρόβλεψιν ποιεῖ· προστιθέμενος δὲ τὰ χειροτεχνήματα ὁρίζει ταῦτα εἰς τὴν ῥαπτικὴν, πλεκτικὴν καὶ ποικιλτικήν· ὁ Κοκκώνης μάλιστα ἐν τῷ Παιδαγωγῷ (3) αὐτοῦ κατὰ τὸ 1838 ἐδημοσίευσεν ἰδίαν πραγματείαν περὶ τῶν εἰδῶν τούτων τῶν χειροτεχνημάτων, προβαλλόμενος ὡς χρόνον διδασκαλίας τὴν μ. μ., ὁ δὲ Κωνσταντινίδης θέλων ὅπως ἡ ἐργασία τούτων κατανεμηθῇ εἰς δύο ἴσα μέρη προτείνει (2) ἵνα ἡ διδασκαλία γίνηται μίαν ὥραν π. μ. μετὰ ἓν ἢ δύο μαθήματα καὶ μίαν μ. μ. ὁμοίως.

Μετὰ παρέλευσιν δὲ ὀλίγων ἐτῶν τὸ Ἀρσάκειον προβιβάζεται διὰ διατάγματος εἰς Διδασκαλεῖον τῶν θηλέων, ἐν ᾧ διδάσκεται καὶ ὁ τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου Ὁδηγὸς ὑπὸ τοῦ Μ. Καραμάνου πολλοὺς ἄλλοτε (3) καταβαλόντος ἀγῶνας ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως· ἕτερος δὲ ἀνὴρ τῶν πρωτίστων τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως φίλων ὁ Λ. Μελᾶς ἐπὶ ὀκταετίαν ὅλην ἐδίδασκε τὴν παιδαγωγικήν· διότι εἶχε τὴν ἰδέαν (4) καὶ δικαίως ὅτι πᾶσα νεᾶνις ἐκπαιδευομένη πρόκειται μετ' ὀλίγον νὰ γείνῃ ἡ μήτηρ οἰκογενείας καὶ ἑπομένως παιδαγωγὸς τῶν ἰδίων αὐτῆς τέκνων, ἡ διδάσκαλος καὶ παιδαγωγὸς ἀλλοτρίων· ἤδη δὲ διεδέχθη αὐτὸν ἕτερος περὶ τὰ παιδαγωγικὰ σπουδάσας καὶ ἀσχολούμενος (1) ὁ Ἀρ. Σπαθάκης.

Οὕτω δὲ μορφωθὲν τὸ Ἀρσάκειον καὶ ἐπεκταθὲν διὰ τοῦ Τοσιτσείου προτύπου, ἐν ᾧ θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς διδάσκεται ἡ ἀλληλοδιδακτικὴ μέθοδος, προεκάλεσε τὴν σύστασιν καὶ ἑτέρων ὁμοίων δημοσίων καὶ ἰδιοσυντηρήτων παρθεναγωγείων ἐν Ἀθήναις, Σύρῳ, Πάτραις, Κερκύρᾳ καὶ ἀλλαχοῦ καὶ ἐγένετο ἡ πρώτη ἑστία, ἐξ' ἧς ἀνεφάνησαν ἱκανὰ καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ Ἀνατολὴν παρθεναγωγεῖα, ἂν καὶ τὸ πρῶτον (2) αἱ πατροπαράδοτοι προλήψεις παριστῶσαι τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ γυναικείου φύλου ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν αὐςηρότητα τῶν ἀρχαίων ἠθῶν ἀπέτρεπον τοὺς πλείστους τῶν γονέων τοῦ νὰ σπουδάζωσι τὰ κοράσια αὐτῶν· ἐλπίζομεν δ' ὅτι οὐκ εἰς μακρὰν ἐκλείψουσι καὶ τὰ αἴτια ταῦτα, ὅταν καὶ περὶ τούτων ἡ δέουσα ληφθῇ πρόνοια.

Ἕτερον δὲ πρὸς τὰ πρόσω σπουδαῖον βῆμα τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀρσακείου προκληθέν ἐστιν ἡ σύστασις *προτύπου νηπιαγωγείου* πρὸς θεμελίωσιν τοιούτων ἐν τοῖς πρωτεύουσι τῶν δήμων διὰ τῆς μορφώσεως διευθυντριῶν νηπιαγωγείων.

Ὁποῖα δ' εἰσὶ τὰ νηπιαγωγεῖα ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν *παιδιαγωγεῖα* ταῦτα δύναταί τις νὰ μάθῃ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πλάτωνος (3) ὅστις λέγει ὅτι «ξυνιέναι εἰς τὰ κατὰ κώμας ἱερὰ δεῖ πάντα τὰ τηλικαῦτα παιδία ἀπὸ τριετοῦς μέχρι τῶν ἓξ ἐτῶν, κοινῇ τὰ τῶν κωμητῶν εἰς τ' αὐτὸν ἕκαστα· τὰς δὲ τροφὰς ἐπὶ τῶν τηλικούτων κοσμιότητος καὶ ἀκολασίας ἐπιμελεῖσθαι . . . . μίαν δὲ τῶν γυναικῶν τετάχθαι κοσμοῦσαν κατ' ἐνιαυτὸν τῶν προειρημένων». εἰσὶ δηλονότι τὰ *παιδιαγωγεῖα* ταῦτα, τὰ πρῶτα, οὕτως εἰπεῖν *ἄσυλα* εἰς ἃ τὸ μικρὸν καταφεῦγον ἀπὸ τῆς τρυφερωτάτης ἡλικίας ἐν παιδιᾶς μοίρᾳ ἀναπτύσσει φυσικῶς καὶ ὁμαλῶς τὸν νοῦν, μορφοῖ προσηκόντως τὴν καρδίαν καὶ καθίσταται εὔρωστον καὶ ὑγιές. Πόσον δὲ ταῦτα καὶ

σθωτῇ οἰκίᾳ· ἀλλ' οὔτε εἶχε φαντασθῇ ἴσως ὁ ἀοίδιμος ἐκεῖνος ὅτι ἐντὸς τοῦ χρονικοῦ τούτου διαστήματος ἤθελε λάβει τοιαύτην καὶ τοσαύτην ἀνάπτυξιν καὶ μεγαλεῖον τὸ τέκνον του, τὸ ὁποῖον δὲν ἠξιώθη νὰ ἴδῃ εἰς τὴν παροῦσαν λαμπρότητά του· ἀλλ' οὕτως ἔχουσι τὰ ἐνταῦθα πράγματα—ἀνθρώπου δὲ ἡ μὲν ἐκτροφὴ πολύπονος κατὰ τὸν Χαιρωνέα φιλόσοφον, ἡ δ' αὔξησις βραδεῖα, τῆς δ' ἀρετῆς μακρᾶς οὔσης προαποθνήσκουσιν οἱ πλεῖστοι πατέρες».

(1) Παιδαγωγὸς· ἐν Ἀθήναις, 1838 φυλλ. 3.

(2) Ὁδηγὸς Γ. Κωνς. σελ. 82.

(3) Ἐγχειρ. περὶ μεθόδ. σελ. 46.

(4) Ἴδε πρόλογον ἐγχειριδίου παιδαγωγικοῦ Λ. Μελᾶ.

(1) Ἴδε τὸν ἐν τῷ Ἀρσακείῳ ἐκφωνηθέντα ἐναρκτήριον αὐτοῦ λόγον περὶ παιδαγωγικῆς. 1871.

(2) Χρόν. Νεολόγ. 1870, Ἐκθεσις Αὐγερινοῦ.

(3) Πλάτ. νομ. βιβλ. γ'. § 4.

Digitized by Google

χρήσιμα καὶ ἀναγκαιότατά εἰσι δηλοῖ τὸ νῦν συνήθως γενόμενον περὶ τὰ μικρὰ ἡμῶν· διότι ταῦτα μέχρι τοῦ ἑβδόμου ἔτους περιπλανῶνται ἢ ἐντὸς τῆς οἰκίας, ἢ ἐντὸς τῆς αὐλῆς ἄνευ πνευματικωτέρας τινὸς ὁδηγίας, ὥσπερ τὰ κατοικίδια ζῷα, καὶ ἀναπτύσσουσι πασῶν τῶν αἰσθήσεων μάλιστα τὴν γεῦσιν (1). Τὴν ἀνάγκην ταύτην, ἣν θαυμασιώτατα ὁ θεῖος Πλάτων ἐζωγράφει, κατιδόντα πολλὰ τῆς Δύσεως ἔθνη κατὰ τὴν παροῦσαν ἑκατονταετηρίδα ἤρξαντο νὰ φροντίζωσι περὶ συστάσεως τοιούτων ὀργανίζοντα κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν φύσιν τὰς μικρὰς ταύτας κυψέλας.

Καὶ ὁ ἡμέτερος Κοκκώνης τὰ ἐν Γαλλίᾳ γινόμενα μεθερμηνεύσας διὰ τοὺς ἡμετέρους ἐν τῷ προτελευταίῳ αὐτοῦ Ὁδηγῷ ἢ Ἐγχειριδίῳ περὶ μεθόδων ὑποδεικνύει μὲν τὴν χρησιμότητα τούτων, ἀλλ' ἀναγνωρίζει ἐν τέλει ὅτι ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν δυνάμεθα νὰ καταρτίσωμεν τοιαῦτα· οὐχ ἧττον ἠδύναντο ἐκ τῶν περὶ νηπιακῶν σχολείων νὰ ὠφεληθῶσιν οἱ δημοδιδάσκαλοι μορφοῦντες διὰ τῆς μεθόδου αὐτῶν τὰ εἰς τὰ σχολεῖα ἡμῶν ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας φοιτῶντα παιδία. Ἐζήτει ἄρα πρακτικῶς σκεπτόμενος καὶ τὰς ἀνάγκας ἡμῶν σταθμίζων νὰ περιλάβῃ ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις ὅ,τι τοῖς μικροῖς συντελεστικὸν ἦν· τὸ δὲ Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρίας νομίζον ὅτι καὶ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς προκαταρτικῆς τοῦ λαοῦ παιδεύσεως ἔδει νὰ ἐγκαινισθῇ καὶ ἐν Ἑλλάδι συνέστησε *πρότυπον* ἐν Ἀθήναις *νηπιαγωγεῖον* κατὰ τὸ γαλλικὸν σύστημα ὁπωσδήποτε ὠργανισμένον· ἐξέδωκε δὲ καὶ τὰ πρὸς τοῦτο ἀναγκαῖα διδακτικὰ βιβλία μετὰ τῶν συμβουλῶν καὶ ὁδηγιῶν τῆς διασήμου διευθυντρίας τοιούτου ἐν Παρισίοις σχολείου τῆς κυρίας Καρπαντιέ.

Αἱ ἀπόπειραι αὗται, ἃς πρῶτος (2) ὁ ἐν Πειραιεῖ ἄλλοτε δημαρχεύων φιλόμουσος Λ. Ῥάλλης διὰ συστάσεως νηπιακοῦ σχολείου εἰς μέσον ἔφερεν, ἐπιτυχῶς πως γενόμεναι ὑπὸ τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρίας διὰ τῆς Ἰφ. Δημητριάδου τὰς σπουδὰς αὐτῆς παρὰ τῇ κ. Καρπαντιὲ ποιησαμένης ἐπέδρασαν ἱκανῶς ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου ἐπὶ τοὺς ἡμετέρους· αἱ ἰδιωτικὰ παρθεναγωγεῖα διευθύνουσαι ἐν Ἀθήναις κυρίαι Σουρμελῆ καὶ Χρηστομάνου συνέστησαν τοιαῦτα· ταύτας ἐμιμήθησαν καὶ ἄλλαι ἀλλαχοῦ, καὶ ἤδη ἔχομεν· ἐκτὸς τοῦ ἐν Κερκύρᾳ ὑπὸ τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρίας συσταθέντος καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἐν Σέρραις καὶ ἐν Καζορίᾳ· ἔτι δὲ ἐν Ἰωαννίνοις κατὰ τὸ σύστημα μάλιστα τοῦ Froebel καὶ ἐν Σμύρνῃ, ἴσως δὲ καὶ ἀλλαχοῦ.

Οὕτω δὲ καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς ἐπόψεις ἔχει ἐν Ἑλλάδι ἡ δημοτικὴ παίδευσις ὑπό τε τῆς Κυβερνήσεως καὶ ὑπὸ τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρίας διευθυνομένη· τοιαῦται αἱ ὑπὲρ αὐτῆς γενόμεναι ἐργασίαι· τοσαῦτα δὲ καὶ τὰ ἐπιπροσθήσαντα κωλύματα.

Ἀλλὰ μόνος ὁ διοργανισμὸς τῶν σχολείων καὶ οἱ διδάσκαλοι δὲν ἀρκοῦσι νὰ φέρωσι τὸ προσῆκον ἀποτέλεσμα· ἔδει νὰ ληφθῇ πρόνοια καὶ περὶ συντάξεως καὶ ἐκδόσεως διδακτικῶν βιβλίων. Καὶ ἀληθῶς ἡ τε πρὸς ῥύθμισιν τῆς παιδεύσεως πρώτη ἐπιτροπὴ καὶ μετ' αὐτὴν ὁ Κοκκώνης προέτεινον ὡς ἀναπόφευκτον τὴν σύνταξιν καὶ ἔκδοσιν τοιούτων βιβλίων· διὰ διατάγματος δὲ ὡρίσθησαν καὶ ἀμοιβαὶ τοῖς συντάξουσι τοιαῦτα (1). Καὶ ἐπὶ Καποδιστρίου εἶχε ληφθῇ φροντίς τις περὶ τούτου, ἀλλὰ τὰ ἐγκριθέντα καὶ δημοσιευθέντα πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων βιβλία ἐκεῖνα εἶχον ἐκβληθῇ· ἐκδόσεις δέ τινες ἄλλων ἀθλίων ἐν Μελίτῃ γενόμεναι κατεπλημμύρουν τὰ σχολεῖα. Ὁ Κοκκώνης ἤδη μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ διατάγματος ἤρξατο ἐκτελῶν καὶ τὸ ἔργον τοῦτο, ὧν πάντων τῶν ἄλλων ὁ ἁρμοδιώτερος. Οὕτω δὲ παρεσκεύασε σειρὰν ὅλην βιβλίων διδακτικῶν, ὧν τὰ μὲν πρὸ πολλοῦ ἐκδεδομένα παρ' ὁμογενῶν ἐτροποποίησεν ἢ μεθήρμοσεν, ἄλλα δ' ἁπλῶς συνέλεξε καὶ ὀλίγα συντάξας αὐτὸς ἐξέδωκε. Τῶν ἐκδοθέντων τούτων βιβλίων 35,000 ἀντίτυπα διενεμήθησαν δωρεὰν εἰς τὰ σχολεῖα ἐντὸς τῆς πρώτης δεκαετίας. Καὶ ἕτεροι δὲ μετὰ ταῦτα ἀνέλαβον ἔκδοσιν τοιούτων. Καὶ ὄντως ἐκτοτε μέχρι σήμερον οὐκ ὀλίγα διδακτικὰ βιβλία συνετάχθησαν ἢ μετεφράσθησαν ἐκ ξένων γλωσσῶν διὰ τὰ δημοτικὰ ἡμῶν σχολεῖα (2)· ἀλλ' ὅμως πολλὰ τῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης συνταχθέντων ἢ μεταφρασθέντων βιβλίων ὑπόκεινται εἰς τὰ ἐκ τῆς σπουδαιότατα ἁμαρτήματα. 1) τὸ τῆς γλώσ-

(1) Φιλιστ. τόμ. Β'. σελ. 159.
(2) Φιλίς. Ἀθ. Τόμ. Β'. σελ. 168.

(1) Ἰδὲ Βασ. διάταγμα της 19 Ἀπριλ. 1833. ἀρ. 10,409.
(2) Ἀκριβῆ κατάλογον τῶν μέχρι τοῦ 1864 ἐκδοθέντων περιέχει ὁ κατὰ τὸ 1864 Νέος Ὁδηγὸς τοῦ Κοκκώνη σελ. 324—332.

Digitized by Google

σης ζήτημα, ὅπερ ἐστὶ τῶν ἀκανθωδεστάτων, τοσοῦτον ἐπιδρᾷ ἐπ'αὐτά, ὥστε λίαν δυσχερῶς καὶ μαθηταὶ Γυμνασίου, πολλῷ δὲ ἧττον δημοτικῶν σχολείων δύνανται νὰ ἐννοήσωσι τὸ συνεπτυγμένον καὶ σφυρὸν καὶ ἔντισι καὶ ἀρχαΐζον ὕφος αὐτῶν. Πρὸς δὲ τούτοις ἡ κατ' ἐπαρχίας καὶ πόλεις καὶ κώμας ποικιλία τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης πρὶν ἢ μορφωθῇ αὕτη ὡς περὶ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰς κοινόν τι καὶ ὡρισμένον ἰδίωμα τῆς γραφομένης ἔφερε τὸ πρώτιστον πρόσκομμα εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ παντὸς διδακτικοῦ βιβλίου· διότι ὁ παῖς ἀγνοῶν τὴν γλῶσσαν ταύτην οὐ μόνον οὐδὲν πραγματικὸν μανθάνει ἀλλὰ καὶ ἀναγκάζεται νὰ προφέρῃ λέξεις ἀσυνήθεις ἄνευ νοήματος. Ἐνταῦθα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κεῖται καὶ ἡ αἰτία τοῦ ψιττακίζειν· ὁ μαθητὴς, ὡς ἐκ πείρας γινώσκομεν, εὐκολώτατα μνημονεύει καὶ διατηρεῖ τὸ ἐν γλώσσῃ εὐλήπτῳ καὶ ἁρμονικῇ γεγραμμένον, φθείρει δὲ ἑαυτὸν καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἠναγκασμένος νὰ μανθάνῃ τὰ δυσκατάληπτα καὶ παραβιασμένα. Καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἐνταῦθα οἱ ἡμέτεροι ὡς ἐκ τοῦ ἐπικρατήσαντος ἐν τῇ γλώσσῃ πνεύματος τοῦ ἀποσκορακίζειν τὰς ξενικὰς λέξεις καὶ ἐξοβελίζειν τοὺς ἀφανισθέντας τύπους ἀντικαθιστῶντες αὐτοὺς διὰ τῶν ἀρχαίων δὲν ἠδύναντο ἢ νὰ ἀποτύχωσιν ἐν πρώτοις εἰς τὴν σύνταξιν ἢ μετάφρασιν τῶν διδακτικῶν βιβλίων· ἂν δὲ ἐλάμβανον ὑπ' ὄψιν ὅτι τὰ πρῶτα διδακτικὰ βιβλία ἠδύναντο νὰ συνταχθῶσι καὶ εἰς γλῶσσαν ἧττον καθαρεύουσαν καὶ νὰ προσπαθῶσι διὰ νέων ἐκδόσεων νὰ βελτιῶσι τὸ λεκτικὸν αὐτῶν σὺν τῇ προόδῳ τῆς γραφομένης γλώσσης, ἴσως ἤθελον εὐκολύνει τὸ ἔργον τῆς διδασκαλίας καὶ προσφορώτερον μεταδώσει τὰς ἐν τοῖς διδακτικοῖς βιβλίοις ἐκφερομένας γνώσεις (1). 2) Ἐν τῇ συντάξει· ἢ μεταφράσει οἱ ἐκδόται δὲν μετεχειρίσθησαν τὴν διὰ ζωηρῶν εἰκόνων καὶ φράσεων τῶν ἐννοιῶν παράστασιν, οὐδ' ἐφρόντισαν ἀνεπτυγμένως νὰ ἐκθέτωσιν ἕκαστον θέμα, οὐδ' ἐπειράθησαν τὸ ἐν τοῖς γαλλικοῖς ἢ γερμανικοῖς διδακτικοῖς βιβλίοις ὕφος ἀναλόγως νὰ μεταφέρωσιν, ἀλλὰ περιλήψεις τῶν ἐγχειριδίων ἐκείνων ποιήσαντες ἢ καὶ συμπτύξαντες τὰς ἐννοίας κατέστησαν ταῦτα ἀναγκαῖα βοηθήματα τοῖς εἰς ἐξετάσεις ἀπολυτηρίους ἢ διδακτορικὰς ἀποδυομένοις καὶ ἔχουσιν ἀνάγκην διὰ τοιούτων ὑπομνημάτων τὸ ὅλον ἑκάστου μαθήματος μετὰ τῶν μερῶν νὰ περιλαμβάνωσι. 3) Ἐπειδὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ ἐκδοθέντα διδακτικὰ βιβλία εἰσὶ ξένα δι' ἄλλα ἤθη καὶ ἀνάγκας καὶ περιστάσεις συνταχθέντα, ἔπεται ὅτι δὲν δύνανται νὰ ἐπιδιώξωσι τὸν δι' ὃν εἰσὶν ἐκδεδομένα σκοπόν. Ἀπὸ τῶν ἐκδοθέντων πινάκων καὶ ἀλφαβηταρίων ἂν ἀρχίσῃ τις καὶ φθάσῃ μέχρι τῶν διὰ τὰς ἀνωτέρας τάξεις, θέλει ἰδεῖ τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων ἡμῶν. Μῦθοι, διηγήματα ἢ ἱστορίαι κατὰ μέγα μέρος εἰς τὰ ἡμέτερα ἤθη καὶ τὰς παραδόσεις ἄσχετοι. Καθόλου δ' εἰπεῖν χεὶρ παιδαγωγικὴ καὶ διδακτικὴ ἀληθῶς μεριμνῶσα περὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ νοὸς καὶ τῆς μορφώσεως τῆς καρδίας δὲν ἔγραψε πολλὰ τούτων ὑπὲρ τῆς τρυφερᾶς ἡμῶν νεολαίας.

Καὶ ταῦτα μὲν λοιπὸν ἐν ἀτελεῖ σκιαγραφήματι τὰ γενόμενα θεωρητικῶς ἐν Ἑλλάδι πρὸς μόρφωσιν συςήματος καὶ δημοδιδασκάλων, πρὸς σύςασιν σχολείων κατὰ τὴν μικτὴν ἀλληλοδιδακτικὴν μέθοδον καὶ ἔκδοσιν διδακτικῶν βιβλίων. Εἰς τὰ τρία δὲ ταῦτα ςοιχεῖα ςηρίζεται τὸ ὅλον οἰκοδόμημα πάσης ὑγιοῦς παιδεύσεως. Καὶ περὶ τῶν τριῶν λοιπὸν ἐγένετο φροντὶς καὶ κατεβλήθησαν ἀγῶνες, ἀλλ' ἐνωρὶς τὸ μὴ αὐτοτελὲς καὶ ἀκριβῶς κεχωρισμένον τῶν δημοτικῶν σχολείων ἀπὸ τῆς λοιπῆς παιδεύσεως, ἡ χρῆσις τῆς μικτῆς ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου κατὰ τὸ φαινόμενον ἐφαρμοζομένης καὶ ἡ ἔλλειψις ἐμμονῆς ἐν τοῖς καθεστῶσι νόμοις καὶ τὸ ἀπροσδιόνυσον τῶν διδακτικῶν βιβλίων ἁπλᾶ ἴχνη τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως διαβατικὰ καταλείπουσι τῇ πατρίδι, δηλοῦντα τὸν ἀριθμὸν τῶν σχολείων καὶ τὸ ἀστοιχείωτον τῶν δημοδιδασκάλων, πρὸς οὓς τέλος καὶ ὑπουργός τις τῆς Παιδείας ἐν Ἑλλάδι πρό τινος χρόνου ἐγκύκλιον ἐξέδωκε συμβουλεύων αὐτοὺς περὶ τοῦ μὴ σολοικίζειν. Ἀλλ' ἂν τοιοῦτόν τι δυστυχῶς ἐστι τὸ ἀποτέλεσμα τῶν δημοτικῶν σχολείων, οὐχ ἧττον ὑπ' ἄλλην ἔποψιν ἐξεταζόμενον ἠνάγκασε πολλοὺς εἰς ἀνώτερα σχολεῖα μεταβάντας νὰ ἐμβαπτισθῶσιν ἔςω καὶ ἐπ'ἐλάχιστον εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἐμφορηθέντες τοῦ πνεύματος τοῦ ἀρχαίου ἐκείνου κόσμου νὰ ἐξέλθωσι τοσοῦτοι νῦν κατά τε τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀνατολὴν διδάσκαλοι καὶ λόγιοι, οἵτινες περὶ τὸν ἐν Ἀθήναις πρό τινος συσταθέντα ἕνα καὶ μόνον διδασκαλικὸν σύλλογον (1) συ-

(1) Πρβλ. Φιλίστ. Ἀθ. Τόμ. Β'. σελ. 231—237.

(1) Μικρὸν δεῖγμα τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ εἰσι τὰ ἐσχάτως ἐκδοθέντα Πρακτικὰ τῶν εἰδικῶν συνελεύσεων τοῦ ἐν Ἀθήναις ἑλληνικοῦ διδασκαλικοῦ συλλόγου. Ἔτος Β.' 1874. ἐν Ἀθήναις.

Digitized by Google

νασπιζόμενοι δύνανται *διὰ περιοδικοῦ παιδαγωγικοῦ* σπουδαίως νὰ ἐπιδράσωσι πρὸς μόρφωσιν ὑγιοῦς παιδευτικοῦ πνεύματος παρὰ τοῖς ἡμετέροις, δι' οὗ μόνου δυνάμεθα νὰ καταστήσωμεν ἐθνικὴν τὴν ἡμετέραν παίδευσιν. Ἐν τούτοις ἀπό τινος χρόνου παρατηρεῖται ἐνέργειά τις πρὸς βελτίωσιν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως. Τὴν δὲ τάσιν ταύτην δὲν πρέπει ν' ἀρνηθῶμεν ὅτι κατὰ μέγα μέρος παρευσκεύασε διὰ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ καὶ τῶν παιδευτικῶν διαγωνισμάτων ὁ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων Σύλλογος (1) ἱδρυθεὶς κατὰ τὴν 3 ἀπριλίου τοῦ 1869, ὡς ἐν τῷ Γ' μέρει θέλομεν ἰδεῖ, ἔνθα καὶ περὶ τούτων ἔσται ὁ λόγος.

II.

Τὰ ἐν Ἑλλάδι μετὰ τὴν ἀναγέννησιν γενόμενα περὶ τὴν δημοσίαν παίδευσιν ἦν ἐπόμενον νὰ ἐπιδράσωσιν οὕτως ἢ ἄλλως καὶ ἐπὶ τὴν Ἀνατολήν. Τὰ ἱδρυθέντα δημοτικὰ καὶ ἑλληνικὰ σχολεῖα, τὰ Γυμνάσια καὶ Παρθεναγωγεῖα, καὶ τὸ ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον ἐγένοντο ἡ ζείδωρος αὖρα ἡ ἀποπνεύσασα καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ μετὰ τῆς τῶν πρωτογενῶν ἐρσιῶν τῆς Σμύρνης, τῶν Κυδωνιῶν, τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Χίου, τῆς Κύπρου καὶ εἴ τινος ἑτέρας συνενωθεῖσα ἐπηύξησε τὴν φιλομουσίαν καὶ συνετέλεσεν ἱκανῶς πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ἕνεκα δὲ τῆς στενῆς ταύτης πρὸς ἄλληλα συνδέσεως τῶν μερῶν τούτων αἱ ἀρεταὶ ἢ τὰ ἐλαττώματα τῆς ἐν Ἑλλάδι παιδεύσεως κατ' οὐδὲν ἐνταῦθα παραλλάσσουσιν ὡς ἐκ τοῦ τόπου καὶ τῶν μέσων τῆς ὑποστηρίξεως αὐτῶν. Ὅ,τι λοιπὸν ἐρρέθη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι δημοτικῆς παιδεύσεως ἰσχύει καὶ ἐνταῦθα ἄνευ οὐσιώδους μεταβολῆς. Παρατηρητέον δὲ μόνον ὅτι ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἡ σύγασις δημοτικῶν σχολείων κατὰ τὸ ἀλληλοδιδακτικὸν σύστημα δὲν ἔχει τὴν εὐρύτητα, ἣν πᾶς φιλογενὴς ἐπιθυμεῖ· διότι ἐνῷ ἐν Ἑλλάδι ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀνέλαβε τὸ σπουδαιότατον καθῆκον τῆς δημοσίας παιδεύσεως, αὐθόρμητος δὲ τῶν ὁμογενῶν ὁ πλοῦτος συρρέει πρὸς ἐνίσχυσιν αὐτῆς, ἐν Ἀνατολῇ αἱ κοινότητες, ἢ τις τῶν φιλοπατρίδων ὁμογενῶν ἢ ὁ κοινὸς ἔρανος καὶ ἡ ποιὰ συνδρομὴ παντὸς δημότου συντελοῦσι κατὰ τὰ μέσα, ἃ δύνανται νὰ διαθέσωσι, πρὸς ἵδρυσιν καὶ διατήρησιν δημοτικῶν σχολείων. Ἐντεῦθεν ἐκτὸς τῶν πόλεων, τῶν κωμῶν καί τινων ἐπισήμων χωρίων τὰ λοιπὰ ἢ καὶ νῦν ἔτι διατελοῦσιν ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν κοινῶν σχολείων, ἢ παντελῶς στεροῦνται καὶ τοιούτων. Καὶ δὲν δύναταί τις ν' ἀρνηθῇ ὅτι ἡ τῶν γραμμάτων διάδοσις ἔλαβε μείζονας διαστάσεις τῆς πρὸ τοῦ 1821, ἀλλὰ πόρρω ἀπέχει τοῦ εὐτυχοῦς σημείου, εἰς ὃ ἔδει νὰ φθάσῃ. Αἰτία δὲ τούτου ἐστὶν ὅτι καὶ ἐνταῦθα οὔτε τὸ δημοτικὸν συμφέρον ὑπελογίσαντο αἱ κοινότητες ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως τῶν ἀναγκαίων πόρων, οὔτε τὰ δημοτικὰ σχολεῖα ἀρρένων καὶ θηλέων ἐθεώρησαν ὡς τοὺς φωταυγεῖς ἐκείνους φωστῆρας, δι' ὧν τὸ σκότος καὶ ἡ ἀμάθεια ταχέως ἐξαλείφονται. Οὕτω λοιπὸν διὰ ἰδιωτικῶν τινων ἐνεργειῶν ἄνευ προμεμελετημένου σχεδίου, ἀλλ' οἷον ἀπὸ ταὐτομάτου ἱδρύονται καὶ διατηροῦνται κατὰ τὰ ἐν Ἑλλάδι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ σχολεῖα. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ παρεπιδημοῦντες βαθύπλουτοι τῶν ὁμογενῶν ἅπασαν σχεδὸν τὴν αὐτῶν περιουσίαν ἀφιεροῦσι τῇ κυρίως Ἑλλάδι περὶ ταύτης φροντίζοντες καὶ μεγαλοπρεπεῖς ἐν αὐτῇ ἕδρας τῶν Μουσῶν ἐγείροντες. Δὲν ἐξετάζω ἤδη ἂν καλῶς ἢ κακῶς ποιοῦσιν εἰς τοσοῦτον στενὸν κύκλον περιορίζοντες τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν, ἀλλὰ δὲν δύναταί τις καὶ νὰ μὴ θρηνῇ ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τοσούτων δεκαετηρίδων, καθ' ἃς ἂν ἡ δημοτικὴ τοὐλάχιστον παίδευσις περιεθάλπετο παρ' ἡμῖν ὡς ἔδει καὶ περὶ ταύτης ἐφρόντιζον οἱ δυνάμενοι ἰδιαίτατον αὐτὴν ἔργον ποιοῦντες, ἤθελον ἔχει ὅλως ἄλλως τὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ πράγματα, ταχέως δ' ἤθελον ἐκλείψει αἱ προλήψεις καὶ αἱ δεισιδαιμονίαι, τὰ δὲ διαχωρίζοντα ἡμᾶς φυλετικὰ πάθη ἐνωρὶς ἤθελον καταπραϋνθῇ ἢ ἐξαλειφθῇ.

Ἀλλ' ἴσως τις τῶν ἐν Ἑλλάδι ἢ ἀλλαχοῦ εἴπῃ ἡμῖν ὅτι ἡ Ὀθωμανικὴ κυβέρνησις δυσμενῶς διέκειτο πρὸς τὰ γράμματα περιορίζουσα ἢ καταστέλλουσα τὰς τοιαύτας ἐνεργείας· τὴν τοιαύτην ὅμως ἄδικον μομφὴν πάσῃ δυνάμει ἀποκρούομεν· διότι καὶ πρότερον μὲν ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐλευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος οὐδὲν αὕτη πρόσκομμα παρενέβαλλεν εἰς πᾶσαν κοινότητα ἢ ὁμογενῆ βουλόμενον νὰ συντελέσῃ ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῶν γραμμάτων. Μάρτυρες δὲ τὰ ἐν τισι χώραις διατηρούμενα σχολεῖα, εἰς ἃ καὶ πολλοὶ τῶν διοικητῶν ἀσμένως προσέρχον-

(1) Ἴδε τὰς ἐκθέσεις αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ 1869—72 καὶ ἀπὸ τοῦ 1872—73.

Digitized by

ται ἐπισκεψόμενοι καὶ ἐπαινέσοντες τὴν φιλομουσίαν ἡμῶν.

Τὴν δὲ τοιαύτην ἐν στενῷ κύκλῳ διάδοσιν τῶν γραμμάτων μετὰ λύπης καθορῶντες ὀλίγοι τῶν ἐνταῦθα ὁμογενῶν ἀπό τινος χρόνου, ἀναλογισάμενοι δὲ τὰ αἴτια τὰ ταύτην ἐπενεγκόντα καὶ βουλόμενοι ὅπως ἄρωσιν αὐτὰ διὰ συστηματικωτέρας ἐνεργείας συνενοῦντες ἅπασας τὰς ἐθνικὰς δυνάμεις περὶ ἓν ἐκπαιδευτικὸν κέντρον προεκήρυξαν κατὰ τὸ 1861 τὴν σύςασιν ἐκπαιδευτικοῦ ἐν Κων/πόλει Φροντιστηρίου, οὗ ὁ μέγας καὶ ὑψηλὸς σκοπὸς καθορᾶται ἐν τῷ πρώτῳ ἄρθρῳ τοῦ κανονισμοῦ καὶ ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ τῇ πρὸς τοὺς ἔξω ὁμογενεῖς ἀπευθυνομένῃ (1). Τοῦ φροντιςηρίου ἐκείνου σκοπὸς μόνιμος καὶ κύριον μέλημα ἔμελλε νὰ ᾖ ἡ διάδοσις τῶν γραμμάτων εἰς τοὺς ὀρθοδόξους τῆς Ἀνατολῆς λαοὺς καὶ μάλιστα εἰς τὸ γυναικεῖον φῦλον ἄνευ διακρίσεως καταγωγῆς καὶ γλώσσης, τὰ δὲ μέσα πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ προεκηρύττοντο τάδε· 1) ἡ σύςασις σχολείων τῶν ἀρρένων καὶ παρθεναγωγείων, ὅπου ἀνάγκη· 2) ἡ βοήθεια ἀπόρων κοινοτήτων πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν διατηρουμένων παρ' αὐτῶν ἐκπαιδευτηρίων· 3) ἡ συνδρομὴ εἰς ἔκδοσιν βιβλίων διδακτικῶν πρὸς χρῆσιν τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ. καὶ ἡ διανομὴ αὐτῶν εἰς σχολεῖα καὶ εἰς ἀπόρους κοινότητας, κληρικοὺς καὶ μαθητάς· 4) ἡ σύστασις διδασκαλείου ἐν Κ/πόλει πρὸς μόρφωσιν διδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν· 5) ἡ σύστασις ἱερατικῶν σχολῶν εἰς τὰς κυριωτέρας πόλεις τοῦ κράτους πρὸς ἐκπαίδευσιν τοῦ κλήρου τῇ ἐγκρίσει τῆς ἐκκλησίας καὶ 6) ὑποτροφίας πρὸς καταρτισμὸν ἱεροδιδασκάλων καὶ ἱεροκηρύκων· τοιοῦτος ἦν ὁ σκοπὸς καὶ τὰ μέσα τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Φροντιστηρίου, ἢ ὡς κάλλιον δύναταί τις σήμερον νὰ εἴπῃ τοῦ *πρώτου πρὸς διάδοσιν τῶν γραμμάτων ἐν τῇ Ἀνατολῇ Συλλόγου*. Περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ τὴν αὐτὴν περίπου ἐποχὴν συνέστη καὶ ὁ ἡμέτερος Φιλολογικὸς Σύλλογος, οὗ σκοπὸς τὸ πρῶτον ὡρίσθη *ἡ ἔγγραφος ἢ προφορικὴ ἐν αὐτῷ διακοίνωσις φιλολογικῶν ζητημάτων*» (2). Ἐποχὴ αὕτη τῶν σπουδαιοτάτων διὰ τὴν ἡμετέραν Ἀνατολήν· διότι τότε τὸ πρῶτον αἱ τοῦ ἔθνους τμηματικαὶ καὶ αὐτόματοι ἐνέργειαι ὑπὲρ τῆς παιδείας συστηματικώτερον λαβοῦσαι χαρακτῆρα ἤρξαντο ἵνα δίδωσι ζωὴν καὶ νεῦρα εἰς τὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ παραμεληθεῖσαν νέαν γενεὰν καὶ διασκεδάζουσαι τὰ παλαιὰ φυλετικὰ πάθη διανοίξωσι τὴν τῆς ἀναγεννήσεως ὁδὸν διὰ τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Ἂν δὲ ὀλίγων τινῶν ἡ κακοβουλία μὴ βλέπῃ τοῦτο σήμερον, ἐλπίζομεν ὅτι δὲν θὰ παρέλθῃ πολὺς χρόνος, ὁπότε ἄλλοι ἡμῶν ἀμεροληπτότεροι θ' ἀποδώσωσιν ὅπου δεῖ τὸν προσήκοντα ἔπαινον· ἡμεῖς δὲ νῦν ἀρκούμεθα ἀναφωνοῦντες· *εὐλογητὸν τὸ ὄνομα τῶν σχόντων τὴν μεγαλουργὸν ταύτην πρωτοβουλίαν*. Ἐν τούτοις αἱ ἐργασίαι τοῦ *Ἐκπαιδευτικοῦ Φροντιστηρίου* κατὰ κακὴν μοῖραν ἕνεκα τῶν περιστάσεων ἀνεστάλησαν, ὁ δὲ ἡμέτερος Σύλλογος εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εὐδοκιμήσας καὶ μικρὸν κατὰ μικρὸν ἀναλαβὼν καὶ τὸν τῆς διαδόσεως τῶν γραμμάτων σκοπὸν(1) παρέστη ὁ διάδοχος τοῦ σωματείου ἐκείνου καὶ ἐγένετο ἤδη τὸ ἀληθὲς ἐκπαιδευτικὸν κέντρον, τὸ τεῖνον ν' ἀναλάβῃ ἐν τῇ Ἀνατολῇ τὴν ῥύθμισιν καὶ προαγωγὴν τῶν τῆς παιδείας, μάλιςα δὲ τῆς δημοτικῆς καὶ τὴν διάδοσιν αὐτῆς δι' ἱδρύσεως σχολείων νέων, ἔνθα οὐχ ὑπάρχουσι, καὶ ἐνισχύσεως ἄλλων χρῃζόντων τοιαύτης. Αἱ δὲ μέχρι τοῦδε γενόμεναι ἐργασίαι αὐτοῦ εἰ καὶ μικραὶ ἐπέδρασαν μεγάλως ἐπὶ τὸ πνεῦμα τῶν ἡμετέρων ὁμογενῶν, προκαλέσασαι τὴν σύστασιν καὶ ἄλλων πολλῶν ἐκπαιδευτικῶν ἑστιῶν (2). Οὕτω δ' ὁ Σύλλογος ἀ-

(1) Τοῦ ἐν Κων|πόλει Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγου τὰ περισωθέντα· σελ. 242—243· πρβλ. σημ.

(2) Ἴδε τὸ πρῶτον ἄρθρ. τοῦ κανονισμοῦ τοῦ 1861.

(1) Πρβλ. Κανονισμὸς τοῦ Συλλόγου κατὰ τὸ 1871

(2) Οἱ γνωστοὶ ἡμῖν Σύλλογοι, Ἀδελφότητες καὶ Λέσχαι εἰσὶν οἵδε.

Α'. Ἐν τῇ πρωτευούσῃ καὶ τοῖς περιχώροις.

1) Ὁ ἐν Κ]πόλει Ἠπειρωτικὸς Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος
2) Ὁ Θρᾳκικὸς Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος
3) Ὁ Θεσσαλικὸς Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος
4) Ὁ Ἱερατικὸς Ἐκπαιδευτικὸς Σύλλογος
5) Ἡ Μακεδονικὴ Φιλεκπαιδευτικὴ Ἀδελφότης
6) Ὁ Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος «ἡ Μικρὰ Ἀσία»
7) Ἡ ὑπὲρ τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς Ἀδελφότης «Ξηροκρήνη»
8) Ὁ Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος τῶν φιλομαθῶν ἐν Βλάγκᾳ
9) Ὁ Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος τῶν φιλομούσων ἐν Ὑψωμαθείοις
10) Ὁ Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος ἐν Ταταούλοις «ὁ Κοραῆς»
11) Ὁ Σύλλογος τῶν μεσαιωνικῶν σπουδῶν
12) Ὁ Φιλανθρωπικὸς Σύλλογος
13) Ἡ Ἑλληνικὴ Φιλόμουσος Ἑταιρία «ἡ Παλλάς»

Digitized by Google

ρωγοὺς καὶ ἀντιλήπτορας ἔχων τοὺς ἐν τῇ πρωτευούσῃ ἄρτι συγκροτηθέντας ἐκπαιδευτικοὺς Συλλόγους καὶ τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις θέλει ἐκπληροῖ τὴν μεγάλην ἀποστολὴν (1), ἧς ἠξίωται, καὶ θέλει συντελεῖ σπουδαίως καὶ ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως, ἣν ἰδιαίτατον ἤδη εὗγε ποιῶν ἔθετο μέλημα (2).

---

14) Ἡ Φιλεκπαιδευτικὴ Ἀδελφότης τῶν Κυζικηνῶν «ἡ Πρόοδος»
15) Ἡ Καππαδοκικὴ Φιλεκπαιδευτικὴ Ἀδελφότης
16) Ἡ ἐν Κ]πόλει Ἀδελφότης τῶν Πρεμετηνῶν «Φιλομάθεια».
17) ἡ ἐν Γαλατᾷ πρὸς συντήρησιν Παρθεναγωγείου ἀδελφότης.
18) Ἡ Φιλεκπαιδευτικὴ Ἀδελφότης «Τὰ φῶτα» ἐν Ὑψωμαθείοις
19) Ἡ ἐν Μεγάλῳ Ῥεύματι Φιλόμουσος Ἀδελφότης
20) Ἡ Φιλεκπαιδευτικὴ Ἀδελφότης ἐν Βαθυρρύακι
21) Ἡ Φιλεκπαιδευτικὴ Ἀδελφότης ἐν Θεραπείοις
22) Ἡ Λέσχη Μνημοσύνη ἐν Φαναρίῳ
23) Ἡ Λέσχη Ὁμόνοια ἐν Διπλοκιονίῳ
24) Ἡ Λέσχη ἐν Χαλκηδόνι Ἀθηνᾶ
25) Ἡ Λέσχη ἐν Χρυσουπόλει

Β'. Ἐν ταῖς ἐπαρχίαις

26) Ὁ Φιλεκπαιδ. Σύλλογος ἐν Ἀδριανουπόλει
27) Ἡ Φιλεκπαιδευτικὴ Ἀδελφότης «Καρακὰς Μαχαλέ» ἐν Ἀδριανουπόλει
28) Ὁ Φιλεκπαιδ. Σύλογος τῶν Φιλομούσων ἐν Φιλιππουπόλει
29) Ἡ Φιλεκπαιδ. Ἀδελφότης «τὰ καλὰ ἔργα» ἐν Φιλιππουπόλει
30) Ὁ Θρακικὸς Φιλεκπαιδ. Σύλλογος ἐν Ῥαιδεστῷ.
31) Ὁ Φιλεκπ. Σύλλογος ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις
32) Τὸ ἐν Αἴνῳ Ἀναγνωστήριον «ὁ Εὐαγγελισμός»
33) Ὁ Φιλεκπαιδ. Σύλλογος ἐν Τσορλοῦ
34) Ὁ Φιλεκπαιδ. Σύλλογος ἐν Βάρνῃ
35) Ὁ Φιλεκπαιδ. Σύλλογος ἐν Λουλὲ Βουργαζίῳ
36) Ὁ Φιλοπροοδευτικὸς Σύλλογος ἐν Γενετσοῖς
37) Ὁ Φιλεκπαιδ. Σύλλογος ἐν Θεσσαλονίκῃ
38) Ὁ Φιλεκπαιδ. Συλλογος ἐν Βοδενοῖς
39) Ὁ Φιλεκπαιδ. Σύλλογος ἐν Ναούσῃ
40) Ὁ Φιλεκπαιδ. Σύλλογος ἐν Κρουσόβῳ «ὁ Ἀριστοτέλης»
41) Ἡ Φιλεκπαιδευτικὴ Ἀδελφότης ἐν Δοξάτῳ Δράμας «οἱ Φίλιπποι»
42) Ἡ Φιλεκπαιδ. Ἀδελφότης ἐν Σιλιστρίᾳ «ὁ Πέλλης»
43) Ὁ Φιλεκπαιδ. Σύλλογος ἐν Σιλιστρίᾳ
44) Ὁ Μακεδονικὸς Φιλεκπαιδ. Σύλλογος ἐν Σέρραις
45) Ὁ Φιλεκπαιδ. Σύλλογος ἐν Κοζάνῃ
46) Ὁ Φιλεκπαιδ. Σύλλογος ἐν Βώλῳ Θετταλομαγνησίας
47) Λέσχη «ἡ Πρόοδος» ἐν Ἰωαννίνοις
48) Ὁ Φιλεκπαιδ. Σύλλογος ἐν Καστορίᾳ
49) Ὁ Φιλεκπαιδ. Σύλλογος Σκοπιανῶν
50) Ἡ Φιλεκπαιδ. Ἀδελφότης ἐν Κορυτσᾷ
51) Ὁ Φιλεκπαιδ. Σύλλογος ἐν Σμύρνῃ «ὁ Ὅμηρος
52) Ὁ Διδασκαλικὸς Σύλλογος ἐν Σμύρνῃ
53) Ὁ Φιλεκπ. Σύλλογος ἐν Μαγνησίᾳ «ἡ Νιόβη»
54) Ὁ Φιλεκπαιδ. Σύλλογος ἐν Περγάμῳ
55) Ὁ Φιλεκπαιδ. Σύλλογος ἐν Ἀτταλείᾳ «ὁ Εὐαγγελισμός»
56) Τὸ Ἀναγνωστήριον «ὁ Μέντωρ» ἐν Ἀτταλείᾳ
57) Ἡ Φιλεκπαιδ. Ἀδελφότης ἐν Τενέδῳ
58) Ἡ Φιλεκπαιδ. Ἀδελφότης ἐν Ἡρακλείᾳ
59) Ἡ Φιλεκπαιδ. Ἀδελφότης ἐν Μαρμαρᾷ
60) Ἡ Φιλεκπαιδ. Ἀδελφότης ἐν Συντιργῇ
61) Ἡ Φιλεκπαιδ. Ἀδελφότης ἐν Καισαρείᾳ
62) Ὁ Φιλεκπαιδ. Σύλλογος ἐν Ἀϊδινίῳ
63) Ἡ Φιλεκπαιδ. Ἀδελφότης «ἡ Παφλαγονία» ἐν Ἰνεπόλει τῆς Νεοχαισαρείας
64) Ἡ Φιλεκπαιδ. Ἀδελφότης τῶν Συγηνῶν
65) Ἡ Φιλεκπαιδ. Ἀδελφότης τῶν Κιανῶν
66) Ἡ Φιλεκπαιδ. Ἀδελφότης ἐν Προύσῃ
67) Ἡ Φιλεκπαιδ. Ἀδελφότης Γαλατία ἐν Ἀγκύρᾳ
68) Ὁ Φιλεκπαιδ. Σύλλογος ἐν Πάτμῳ «Ἡ Ἀναγέννησις»
69) Ὁ Φιλεκπαιδ. Σύλλογος ἐν Κρήνῃ
70) Ὁ Φιλεκπαιδ. Ἀδελφότης ἐν Ῥόδῳ
71) Ὁ Φιλεκπαιδ. Σύλλογος ἐν Τραπεζοῦντι
72) Ἡ ἐν Τραπεζοῦντι ἐπὶ τῶν ἔξω σχολείων ἐπιτροπή
73) Ἡ Φιλεκπαιδ. Ἀδελφότης ἐν Κοτυαίῳ (Ὀρδοῦ).

Γ'. Ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις

74) Ὁ Σύλλογος τῶν φιλομούσων ἐν Βραΐλᾳ
75) Ὁ Φιλανθρωπικὸς Σύλλογος ἐν Βραΐλᾳ

Δ' Ἐν Ἑλλάδι

76) Ὁ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων
77) «Ὁ Βύρων»
78) «Ὁ Παρνασσός»
79) «Ὁ Διδασκαλικός»
80) «Ὁ Γυναικεῖος»
81) «Ὁ Μουσικός
82) «Ἡ Ἑταιρία τῶν φίλων τοῦ λαοῦ

(1) Ὁ σκοπὸς καὶ ἡ χρησιμότης τῶν Συλλόγων ἄριστα ἀποτυποῦται ἐν τῇ προεδρικῇ ἐκθέσει τοῦ Η. Βασιάδου κατὰ τὸ 1873—74.

(2) Ὁ Σύλλογος ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Ἠπειρωτικοῦ καὶ Θρᾳκικοῦ δι' ἐπιτροπῆς συνισταμένης ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν τριῶν Συλλόγων ἐμελέτησε (πρβλ. Περιοδ. Φιλ. Συλλ. 1872—73 σελ. 322) τὸ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ζήτημα ὑφ' ὅλας αὐτοῦ τὰς ἐπόψεις. Ἡ δὲ ἐπὶ τούτῳ ἐπιτροπὴ μετὰ πολλὰς ἀνακοινώσεις καὶ συζητήσεις συνέταξεν ἔκθεσιν καταχωρισθησομένην ἐν τῷ Περιοδικῷ τοῦ παρόντος ἔτους. Ἐν ταῖς συνεδριάσεσι τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης ὑπεβλήθησαν καὶ εἰδικαὶ μελέται ἐπὶ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως καὶ συμβολαὶ πρὸς ῥύθμισιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν κ. κ. Ἠρ. Βασιάδου, Κ. Ξανθοπούλου, Μ. Παντεζῆ, Δ. Μαρούλη καὶ Ι. Δραγάτση. Καὶ ἡ παροῦσα πραγματεία ἀναγινώσθη τὸ πρῶτον ἐν ταῖς συνεδριάσεσι τῆς ἐπιτροπῆς, ἤδη δὲ μετὰ τινων προσθηκῶν καὶ ἀφαιρέσεων, συμπεριλαμβανομένων ἐν ταῖς σημειώσεσι καὶ τῶν ἐσχάτως ἐκδοθέντων συγγραμμάτων, ἐκδίδοται.

Digitized by Google

III.

Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ ἐν Ἑλλάδι καὶ τῇ Ἀνατολῇ δημοτικὴ παίδευσις· ἔλθωμεν δ' ἤδη δι' ἀριθμῶν νὰ δείξωμεν ὁπόσον ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως ἐπενήργησεν αὕτη τοὐλάχιστον εἰς σύστασιν σχολείων ἀρρένων καὶ κορασίων κατὰ στατιστικὰς ἐπισήμους, καὶ δὴ καὶ τὴν ἰσχάτως ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Α. Μανσόλα, τμηματάρχου τοῦ ἐπὶ τῆς παιδείας ὑπουργείου τῆς Ἑλλάδος.

Πρὸ τοῦ 1821 μόναι αἱ πόλεις καὶ τὰ πολίχνια τῆς Ἑλλάδος, ὀλίγιστα δὲ χωρία εἶχον σχολεῖα δημοτικά (3). Μόλις δὲ τῶν ἀνδρῶν 5—6 τοῖς 100 ἐγίνωσκον ν' ἀναγινώσκωσι, νὰ γράφωσι καὶ ἀριθμῶσι, τοῦ δὲ θήλεως γένους μόλις τὸ ἓν ἑκατοστόν. Τὸ 1830 ὑπῆρχον ἐν Ἑλλάδι καλῶς κατηρτισμένα δημοτικὰ σχολεῖα 80, μαθηταὶ δὲ 7,023. Τὸ 1849 δημοτικὰ σχολεῖα 317· μαθηταὶ 29,000. Τὸ 1856 ἀρρένων μὲν δημοτικὰ σχολεῖα 359, μαθηταὶ δὲ 35,374, θηλέων δὲ σχολεῖα 79, μαθήτριαι δὲ 6,803. Τὸ 1863 ἀρρένων σχολεῖα 579, μαθηταὶ 40,000, θηλέων σχολεῖα 105, μαθήτριαι 8,162. Τὸ 1865 προσεθείσης καὶ τῆς Ἑπτανήσου δημοτικὰ σχολεῖα ἀρρένων 890, μαθηταὶ δὲ 43,876, θηλέων σχολεῖα 165, μαθήτριαι 18,583. Τὸ 1869 δημοτικὰ σχολεῖα ἀρρένων 890, μαθηταὶ 43,876, θηλέων σχολεῖα 133, μαθήτριαι 8,824. Τὸ 1870 δημοτικὰ σχολεῖα ἀρρένων 981, μαθηταὶ 52.943, θηλέων σχολεῖα 213, μαθήτριαι 11,035 (1).

Ἐκ τῶν σημειωθέντων ἤδη ἀριθμῶν κατὰ διαφόρους περιόδους πᾶς τις παρατηρεῖ τὴν βαθμιαίαν ἀνάπτυξιν καὶ αὔξησιν τῶν δημοτικῶν σχολείων ἐν Ἑλλάδι· ἐκ δὲ τοῦ κ' πίνακος τῆς Στατιστικῆς τοῦ Α. Μανσόλα τοῦ συνταχθέντος ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀπογραφῆς καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως δοθεισῶν πληροφοριῶν δηλοῦται ὅτι πᾶς δῆμος ἔχει δημοτικὸν σχολεῖον ἀρρένων, οἱ δὲ πλεῖστοι καὶ πλείω τοῦ ἑνός· θηλέων δὲ σχολεῖα ἔχουσι μόνον 128, στεροῦνται δὲ τοιούτων 223. Κατὰ δὲ τὸ ἐν σελ. λς' τοῦ προλόγου ἀποτέλεσμα τοῦ διακεκριμένου τμηματάρχου 54, 34 ἐπὶ τοῖς 100 ἄρρενες φοιτῶσιν εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, 46, 66 μένουσιν ἴσως ἀναλφάβητοι· θήλεις δὲ 12, 10 τοῖς 100 προσέρχονται εἰς τὰ σχολεῖα, 87, 90 εἰσὶν ἄμοιροι γραμμάτων. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο τῆς ἐξαπλώσεως τῶν γραμμάτων παρὰ τοῖς ἡμετέροις εἶνε ἱκανῶς εὐάρεστον ὅτι ἀφορᾷ τὰ ἄρρενα· διότι ἐκτὸς τῆς Πρωσσίας, ἔνθα ἐπὶ τοῖς 1000 978 ἄρρενα φοιτῶσιν εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, 971 δὲ θήλεα, εἰς τὰ λοιπὰ ἔθνη καὶ μάλιστα τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν δὲν παρατηρεῖται τοσαύτη ἐπίδοσις. Βεβαίως ἂν φροντὶς ἡ δέουσα κατεβάλλετο καὶ ἐπὶ τῶν ἀναγκῶν ἡμῶν ἀμέσως ἁρμοζομένη, ἠθέλομεν ἂν ὄχι ἄλλο τοὐλάχιστον ἀμιλλᾶσθαι πρὸς τὸν ἀριθμὸν τοῖς μᾶλλον φιλομούσοις τῶν ἐθνῶν τῆς Δύσεως. Δὲν δύναται δέ τις τὸ αὐτὸ νὰ εἴπῃ καὶ περὶ τοῦ ἐγγραμμάτου τῶν θηλέων λίαν περιωρισμένου ὄντος· διότι ὡς καὶ ἡμεῖς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν παρετηρήσαμεν καὶ ὁ ὑπουργὸς τῆς παιδείας Α. Αὐγερινὸς κατὰ τὸ 1870 ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτοῦ πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Ἑλλήνων ὀρθῶς ἔγραψεν (1) ἐπιπολάζουσιν ἔτι προλήψεις παριστῶσαι τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ γυναικείου φύλου ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν αὐστηρότητα τῶν ἀρχαίων ἠθῶν, ὁπόθεν εὐχόμεθα τάχιον ν' ἀπαλλαγῶμεν διὰ μέτρων συστηματικῶν.

Ἡ δὲ δαπάνη περὶ τὴν δημοτικὴν παίδευσιν τῆς Ἑλλάδος ἀναβαίνει τὰς 1,251,301 δραχμὰς, ἤτοι ἕκαστον ἄτομον πληρώνει κατὰ μέσον ὅρον λεπτὰ 86 τοῖς 100. Ἂν δέ τις τὴν δαπάνην ταύτην συγκρίνῃ πρὸς τὴν τῶν ἄλλων χωρῶν, εὑρίσκει ὅτι μόνη ἡ Ἰταλία δαπανᾷ ὀλιγώτερον τῆς Ἑλλάδος 20 τοῖς 100. Ἀναλόγως δὲ τῶν ἄλλων δαπανῶν, ἃς παρουσιάζει ὁ προϋπολογισμὸς τῆς Ἑλλάδος, καὶ τῶν ἀναγκῶν, ὧν χρῄζει ἡ δημοτικὴ παίδευσις, τὸ ποσὸν τοῦτο εἶνε μηδαμινόν. Ἀναγκαῖον ἄρα ἂν θέλωμεν νὰ προσεγγίσωμεν τὸν μέσον ὅρον, ὃν παρουσιάζει ἡ Ἑλβετία, νὰ προσθέσωμεν ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἐπὶ τοῦ παρόντος τοὐλάχιστον τὸ αὐτὸ περίπου ποσὸν, ἤτοι νὰ διπλασιάσωμεν τὴν δαπάνην πρὸς τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν ἐνίσχυσιν καὶ προαγωγὴν αὐτῆς. (2)

---

(3) Αἰγιναίας φύλλ. ά. σελ. 47 ἐν παραρτήματι· πρβλ. Σχεδ. Μ. Παραν. ἐν παράρτ. σελ. 200—201, καὶ ἐγχειριδ. παρὶ μεθόδ. σελ. 44.

(1) Πρβλ. Α. Μανσόλα Στατιστικὴν τῆς Ἑλλάδος, Εἰσαγ. λϑ'—λή.

(1) Ἔκθεσις τοῦ ὑπουργοῦ Α. Δ. Αὐγερινοῦ τῆς 14 Μαΐου 1870. πρβλ. καὶ χρόν. Νεολόγου 1871· σελ. 54.

(2) Ὁ Μ. Βρατσάνος ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ

Οἷός δ' ἐστιν ὁ ἀριθμὸς τῶν δημοτικῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν σχολείων, δὲν δυνάμεθα ἀκριβῶς περὶ ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν νὰ γινώσκωμεν. Καὶ αὐταὶ αἱ ἐν τῷ Ὀλυμπιακῷ λόγῳ τοῦ Φιλίππου Ἰωάννου (1) στατιστικαὶ οὕτως εἰπεῖν σημειώσεις περὶ τῶν σχολείων τῆς Ἀνατολῆς ἐλάχιστον φῶς ἐπιχέουσιν εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο· αἱ δὲ ἐν τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ μέχρι τοῦδε ἀναγνωσθεῖσαι ὑπὸ τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς ἐκθέσεις περὶ τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν σχολείων (2) δὲν ἔφθασαν ἔτι εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο, δι' οὗ δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν στατιστικὸν πίνακα τῶν σχολείων ἀκριβῆ· χρόνου δὲ προϊόντος καὶ διὰ τῶν εἰδικῶν ἐκθέσεων τοῦ ἐνταῦθα Ἠπειρωτικοῦ καὶ Θρακικοῦ συλλόγου (3) περὶ τῶν δύο τούτων ἐπαρχιῶν, ὥσπερ καὶ διὰ τῶν κατ' ἐπαρχίας ἐκθέσεων τῶν Συλλόγων, θέλει συμπληρωθῆ καὶ τὸ ἔργον τοῦτο τὰ μάλιστα συντελέσον εἰς διάγνωσιν τοῦ τε ἀριθμοῦ τῶν σχολείων καὶ τῆς ἀληθοῦς καταστάσεως τῆς παιδείας ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Γ'ον ΜΕΡΟΣ.

Δημοτικὰ Σχολεῖα.

Οἱ Ἕλληνες ἀπαλλαγέντες τῆς φοβερᾶς ἐκείνης ἀχλύος, ἥτις κατεκάλυπτεν ἐν χρόνοις ζοφεροῖς ἡμᾶς, καὶ μόνον ἀδιάσπαστον σύντροφον ἔχοντες τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων ἡμῶν, προσωρμίσθημεν εἰς λιμένα ἀσφαλῆ μὲν ἀλλὰ πολλῶν χρήζοντα ἵνα καταστῇ ἡ ἀληθὴς ἄγκυρα τῶν ναυτιλλομένων· ἀναπετάσαντες δὲ τὰ ἱστία ἡμῶν δὲν ἐτύχομεν τοῦ οὐρίου ἐκείνου ἀνέμου ἵνα ἀσφαλῶς καὶ εἰς ὡρισμένον σημεῖον πελαγοδρομῶμεν, ἀλλ' ὑπὸ παντοίων ἀνέμων φερόμενοι πλανώμεθα καὶ νῦν ἔτι μὴ δυνάμενοι νὰ εὕρωμεν τὰ ἀληθῆ αἴτια τοῦ κλυδωνιζομένου ἡμῶν σκάφους. Τοιοῦτον ἀληθῶς σκάφος ἐστὶν ἡ ἡμετέρα πατρίς, καὶ τοιαύτην τύχην ὑφίσταται ἡ πολιτικὴ αὐτῆς κατάστασις· πᾶσαι δ' αὐτῆς αἱ ἀποχρώσεις οὐκ οἶδ' ὅπως κυλινδοῦνται. Εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν εὑρίσκεται καὶ ἡ δημοτικὴ ἡμῶν παίδευσις· διότι μορφωθεῖσα κατὰ τὰς ἡμετέρας οἰκονομικὰς ἀνάγκας καὶ εἰς βαθμόν τινα ἀφικομένη παρημελήθη ὕστερον ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε πολλοὶ ταύτην ὅλως ἀνοίκειον τῷ Ἑλληνικῷ ἔθνει θεωροῦσι καὶ τὰ ἐν Γερμανίᾳ ἐρευνῶντες τελείαν αὐτῆς μεταρρύθμισιν προβάλλουσιν· ἄνδρες δὲ τὸ ἐθνικὸν καλὸν περὶ πολλοῦ ποιούμενοι φαίνονται ἀπό τινος χρόνου οἱ νέοι αὐτῆς μεταρρυθμισταί. Τὴν γνώμην τούτων καὶ δοξασίαν θέλομεν ἤδη ἐξετάσει ἐν συγκρίσει πρός τε τὰ παρ' ἡμῖν καὶ τὰ ἐν Γερμανίᾳ καὶ μάλιστα τῇ Σαξωνίᾳ γιγνόμενα περὶ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως, παρατιθέμενοι ἐν τέλει καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐρευνῶν ἡμῶν.

Πρῶτος κατὰ χρονολογικὴν τάξιν ἀναφαίνεται μετὰ μεμορφωμένης περὶ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως γνώμης ὁ Λέων Μελᾶς, οὗ γνωστά εἰσι τὰ παιδαγωγικώτατα αὐτοῦ διδακτικὰ βιβλία, ὁ *Γεροστάθης*, ὁ *Χριστόφορος* καὶ αἱ *Χριστιανικαὶ δεήσεις*. Οὗτος ἐξέδωκε τὸ 1871 *Παιδαγωγικὸν Ἐγχειρίδιον* πρὸς χρῆσιν τῶν παιδαγωγούντων. Ἐν τοῖς προλεγομένοις (4) τοῦ ἐγχειριδίου τούτου ἀπαντῶμεν σκέψεις τινὰς περὶ δημοτικῆς παιδεύσεως καὶ ὑγιοῦς μορφώσεως τῶν ἡμετέρων νέων. Τὸ δ' ὅλον πνεῦμα τὸ διῆκον τὰς σκέψεις ταύτας ἐστὶν ὅτι ἡ καχεκτικὴ τοῦ ἔθνους ἡμῶν κατάστασις ἐν παντὶ προέρχεται ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἐγκαίρου καὶ ὑγιοῦς ἀγωγῆς. Τοῦτο δ' ὡς βάσιν τιθέμενος καὶ πάντα τὰ εἴδη τὰ ἀποτελοῦντα τὴν καχεκτικὴν ἡμῶν κατάστασιν ἐρευνήσας ἐξυμνεῖ τὰ τῆς παιδαγωγικῆς καλὰ καὶ μακαρίζει τὰ ἔθνη, ἅπερ τοιαύτης ἀξιοῦνται τύχης· ἀποδιδοὺς δὲ τοὺς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην θριάμβους τῶν γερμανικῶν ὅπλων ἐν Γαλλίᾳ εἰς τοὺς παιδαγωγικοὺς τῶν Γερμανῶν ἀγῶνας πειρᾶται νὰ παραστήσῃ τὴν ἀνάγκην τοιαύτης μορφώσεως καὶ παρ' ἡμῖν. Ἀπὸ τῶν ἡμετέρων δ' ἀρχόμενος, τῶν φυσικῶν τούτων καὶ μόνων γνησίων παιδαγωγῶν τῆς τρυφερᾶς νεολαίας πλέκει τὸν ἔπαινον τῆς ἐν Ἀθήναις Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρίας δι' ἄλλα τε καὶ μάλιστα διὰ

πραγματείᾳ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ἐν Ἑλλάδι σελ. 6 προτείνει ὅπως ἐν τῷ προϋπολογισμῷ ἡ Ἑλλὰς ὁρίσῃ ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως 5 ἑκατομμύρια δραχμῶν, δι' ὧν ἀληθῶς τὰ ἀλληλοδιδακτικὰ σχολεῖα εὐκόλως μετατροπήσονται εἰς δημοτικά.

(1) Φιλίππου Ἰωάννου Ὀλυμπιακὸς λόγος περὶ τῆς πνευματικῆς προόδου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων· ἐν Ἀθήναις 1871.

(2) Ὁ ἐν Κ)Π. Ἑλλ. Φιλ. Σύλλ. Σύγγραμμα Περιοδικόν. τόμ. ς.' 1871—72. σελ. 186—240. τομ. ζ' 1872—73. σελ. 205—219· καὶ τοῦ παρόντος Η'. τόμου. 1873—74 ἔκθεσιν τῆς ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς.

(3) Τοῦ ἐν Κων]πόλει Θρᾳκικοῦ Συλλόγου ἐπετηρὶς (ἔτος Β'.) καὶ τοῦ Ἠπειρωτικοῦ ὁμοίως (ἔτος Β'.)

(4) σελ. ά.—μζ'.

Digitized

τὴν σύστασιν *νηπιαγωγείων* καὶ εὔχεται ὅπως ὑπουργός τις τῆς παιδείας φιλότιμος, φιλόκαλος καὶ φιλόπατρις ὑποχρεώσῃ πάντας τοὺς δήμους τοῦ βασιλείου εἰς τὴν σύστασιν ὅσον ἔνεστι πλειόνων νηπιαγωγείων, ἅπερ θεωρεῖ ὡς τὰ μόνα δυνάμενα νὰ ἐνσπείρωσιν ἀπὸ τῆς ἁπαλῆς καρδίας τὰς ὑγιεῖς ἀρχὰς τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς φιλανθρώπου θρησκείας τοῦ Ἰησοῦ. Προχωρῶν δὲ περαιτέρω συνίστησιν ἵνα ὁ αὐτὸς ὑπουργὸς ἐπεκτείνῃ τὸ ἔργον τοῦτο καὶ διὰ τῆς βελτιώσεως καὶ ἀναδιοργανίσεως τῶν δημοτικῶν σχολείων. Ἐνταῦθα δὲ φθὰς δείκνυσιν ὅτι ἡ ἔλλειψις τῶν νηπιαγωγείων καὶ τὸ ἐν τοῖς σχολείοις ὀλέθριον σύστημα τοῦ ψιττακισμοῦ ἀπεχέρσωσαν τὴν διάνοιαν καὶ ἀπεκτήνωσαν τὴν καρδίαν τῶν νέων. Τὴν δὲ τῶν κακῶς κειμένων διόρθωσιν ἡγούμενος οὔτε ἀδύνατον, οὔτε δύσκολον εἰς δύο διαιρεῖ, εἰς τὰ ἀφορῶντα τὰ μέσα τῆς ἀμέσου βελτιώσεως αὐτῆς καὶ εἰς τὴν ῥιζικὴν καὶ ὁριστικὴν ἀναδιοργάνισιν. Βελτιοῦνται δὲ τὰ δημοτικὰ καὶ ἰδιωτικὰ σχολεῖα τοῦ κράτους καὶ ἠθοποιὰ ἀναδεικνύονται ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας *διὰ μιᾶς καὶ μόνης ἐγκυκλίου ἀμέσως* καὶ ἄνευ μεγάλης τινὸς καὶ ἐκτάκτου δαπάνης, διὰ τῆς ἐγκεντρίσεως τῶν νηπιαγωγείων καὶ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν ὑπὸ τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρίας ἐκδοθέντων διδακτικῶν βιβλίων. Ἡ δὲ ῥιζικὴ καὶ ὁριστικὴ διοργάνισις χρόνον ἀπαιτοῦσα κατορθοῦται διὰ τῶν ἑπομένων ῥητρῶν· α') διὰ τῆς ἀνακηρύξεως τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως. β') διὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν δημοτικῶν σχολείων καθ' ὅλους τοὺς δήμους τοῦ κράτους· γ') διὰ τῆς ῥιζικῆς ἀναμορφώσεως καὶ διοργανίσεως τῶν δημοτικῶν σχολείων· τοῦτο δ' ἐπιτυγχάνεται 1) δι' εἰδικῶν καὶ καταλλήλων ἀπεσταλμένων πρὸς ἐπίσκεψιν, σπουδὴν καὶ μελέτην τῶν τε διδασκαλείων καὶ δημοτικῶν σχολείων τῆς Γερμανίας καὶ ἰδίως τῆς Σαξωνίας καὶ Βυρτεμβέργης· 2) διὰ τῆς συστάσεως μετὰ τῶν ἀπεσταλμένων ἁρμοδίου Διδασκαλείου κατὰ τὸ σύστημα τῶν καλλιτέρων διδασκαλείων τῆς σοφῆς Γερμανίας καὶ 3) διὰ τῆς μεταφράσεως ἢ συντάξεως καὶ ἐκδόσεως ὅλης τῆς σειρᾶς τῶν διὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα ἀναγκαίων διδακτικῶν βιβλίων, πινάκων καὶ εἰκονογραφιῶν παιδαγωγικῶς καὶ ὑπὸ ἠθοποιὸν σκοπὸν ἁπάντων συντεταγμένων. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἀφορώντων τὸ ἡμέτερον θέμα τὰ πορίσματα ἀνδρὸς, ὃν εἴπερ τινὰ καὶ ἄλλον τιμῶμεν καὶ σεβόμεθα ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας καὶ οὗ ὁ *Γεροστάθης* εἶνε κτῆμα τῇ τρυφερᾷ ἡλικίᾳ ἐσαεὶ μᾶλλον ἢ ἀγώνισμα ἐς τὸ παραχρῆμα.

Κατὰ μῆνα δὲ μάϊον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ ἐν Ἑτερσβούργῳ τῆς Σαξωνίας τὰς διατριβὰς τότε ποιούμενος Δ. Στ. Μαυροκορδάτος δι' *ὑπομνηματίου περὶ ἐκπαιδεύσεως τοῦ λαοῦ* (1) σπουδαίως ἐκίνησε τὸ ἐνδιαφέρον πολλῶν, οἵτινες ἤδη πρὸς τὴν δημοτικὴν παίδευσιν τὴν προσοχὴν αὐτῶν στρέψαντες τελείαν ἀναδιοργάνισιν τῶν δημοτικῶν σχολείων ζητοῦσιν. Ἀφετηρία ἐξ ἧς ὡρμήθη εἰς τὰς σκέψεις αὐτοῦ ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἐν λόγῳ ὑπομνηματίου ἐγένετο ἡ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐπίσκεψις αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἐν τῇ κώμῃ ταύτῃ δημοτικοῦ σχολείου. Ἡ ἐν τῷ σχολείῳ ἐκείνῳ τάξις καὶ πειθαρχία μετὰ τῆς ἡδονῆς, μεθ' ἧς τὰ παιδία ἐξεπλήρουν τὰ ἔργα αὐτῶν, καὶ ἡ παιδαγωγικὴ ὄντως διδασκαλία τοῦ διδάσκοντος τοσοῦτον ἐγοήτευσαν τὸν ἡμέτερον ὁμογενῆ ὥστε ἐν τῇ εἰκόνι ἐκείνῃ διεῖδε καὶ αὐτὸς τὰ αἴτια τὰ προκαλέσαντα τὴν μεγάλην τῆς Γαλλίας συμφορὰν καὶ ἐσχημάτισε τὴν πεποίθησιν ὅτι πλέον δὲν θέλουσιν ἀποφασίζει περὶ τῆς τύχης τῶν λαῶν τὰ πυροβόλα, ἀλλ' οἱ πολλοὶ καὶ καλοὶ δημοδιδάσκαλοι.

Μετὰ ἐκτενῆ τοιαύτην προεισαγωγὴν ἐξιστορῶν συντόμως τοὺς ἀπὸ τοῦ ις' αἰῶνος καὶ ἑξῆς ἀγῶνας τῶν Γερμανῶν περὶ τὴν παιδαγωγικὴν καὶ ἰδίως τὴν τοῦ λαοῦ παίδευσιν καὶ ὑπολογίζων τὰς κατ' ἔτος δημοσιευομένας πραγματείας καὶ διατριβὰς περὶ παιδαγωγικῶν ζητημάτων εἰς χιλίας λέγει ὅτι τὸ *παρὰ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων εὐλογούμενον αὐτὸ ἔργον ἐξακολουθεῖ μετὰ τοῦ αὐτοῦ ζήλου καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς ἀφοσιώσεως πάντων, ὡσὰν προέκειτο νῦν πρῶτον τὰ πάντα νὰ γίνωσιν.* Εἶτα ὁμιλῶν περὶ τῆς ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις διδασκαλίας, ἥτις γίνεται *συνδιδακτικῶς*, ἐξαίρει τὴν *διὰ τῶν αἰσθητῶν μέθοδον*, ἤτοι τὴν διὰ ζωηρᾶς καὶ παραστατικῆς ἐκφράσεως διδασκαλίαν καταληπτὰ ποιούσης πάντα τὰ διδασκόμενα, ἱκανὰς παρεχόμενος πληροφορίας περὶ τῶν μαθημάτων. Λέγων δ' ὅτι ἡ ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις παιδεία περιλαμβάνει σήμερον ἐκτὸς τῆς τελείας μαθήσεως τῆς μητρικῆς γλώσσης ὅλας τὰς εἰς τὸν

(1) Τὸ Ὑπομνημάτιον τοῦτο ἐδημοσιεύθη πρῶτον ἐν τῇ Κλειοῖ, εἶτα δὲ ἐν τῇ Ἀμαλθείᾳ Σμύρνης, ἐν τῷ Εὐαγγελικῷ Κήρυκι καὶ τελευταῖον ἐν ἰδίῳ φυλλαδίῳ.

Digitized by Google

πραγματικὸν βίον ἀναγκαίας γνώσεις ἐκτίθησιν ὅτι ὑπῆρξε καὶ ἐν Γερμανίᾳ ἐποχὴ, ἐν ᾗ σμῆνος ἀνωφελῶν λογιωτάτων προσδεδεμένων ἐπὶ τοῦ ζυγοῦ τῶν λατινικῶν γραμμάτων κατεδίκαζε τὴν δημοτικὴν παίδευσιν εἰς τὸ ἀναγινώσκειν, γράφειν καὶ ἀριθμεῖν, ἀλλ' ἡ πάλη αὕτη ἔπαυσεν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος, ὅτε καταργηθέντων τῶν πλείστων λατινικῶν σχολείων ἢ συγχωνευθέντων μετὰ τῶν δημοτικῶν ἢ προτεχνολογικῶν ἔφθασεν ἡ δημοσία ἐκπαίδευσις εἰς βαθμὸν λίαν ἐπίζηλον καὶ ἀξιομίμητον· ὕστερον δὲ ἐφίστησι τὴν προσοχὴν αὐτοῦ μᾶλλον εἰς δύο μαθήματα, ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τῆς ᾠδικῆς μουσικῆς καὶ τῆς γυμναστικῆς. Καὶ περὶ μὲν τῆς πρώτης ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἔτι τοῦ Λουθήρου ἀρξαμένης ἵνα διδάσκηται ἐν τοῖς σχολείοις ὁμιλῶν περιγράφει μετὰ πολλῆς χάριτος τὸ ἐπὶ τῶν μαθητευομένων παίδων ἀποτέλεσμα τῆς μουσικῆς, ἣν καλεῖ τὸ ἰσχυρότατον πρὸς παιδαγωγίαν μέσον· περὶ δὲ τῆς γυμναστικῆς τὸν λόγον ποιούμενος ὑποδεικνύει ἣν οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι ἐπίδοσιν εἶχον, εἰς ποῖον δὲ παιδευτικὸν τέλος ἀνύψωσαν αὐτὴν οἱ Γερμανοί.

Τελευταῖον ἔρχεται νὰ δείξῃ ὅτι ἡ ἡμετέρα πατρὶς περὶ δημοτικῶν σχολείων καλῶς κατηρτισμένων μεριμνῶσα καὶ τὴν ὀρθὴν ἐκπαίδευσιν καὶ ἀγωγὴν τοῦ λαοῦ ἀναλαμβάνουσα δύναται νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ σπουδαίαν αὐτῆς ἀποστολήν. Διὰ ταῦτα δικαίως ἐπιφωνεῖ *Δημοτικὰ Σχολεῖα* καὶ μόνον *δημοτικὰ* κατὰ τὴν εὐρυτέραν τῆς λέξεως ἐκδοχήν.

Ὅπως δὲ τὰ παρ'ἡμῖν σχολεῖα ἀποβῶσι τοιαῦτα προτείνει τάδε· 1) τὴν κατάργησιν τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου· 2) τὴν παραδοχὴν τῆς ἀναλυτικοσυνθετικῆς μεθόδου τοῦ λαλεῖν, ἀναγινώσκειν καὶ γράφειν συγχρόνως· 3) τὴν εἰσαγωγὴν τῆς φωνητικῆς μουσικῆς καὶ τῆς γυμναστικῆς· 4) τὴν καταλληλοτέραν τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων διδασκαλίαν· 5) τὸν προσδιορισμὸν τῆς ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις φοιτήσεως· 6) τὴν καὶ ὑπὸ τῶν ἐν Ἀθήναις ἑλλανοδικῶν ἐκφρασθεῖσαν γνώμην περὶ διδασκαλίας ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις τῆς γραμματικῆς τῆς νεωτέρας γλώσσης· 7) τὴν ἐν τῷ μεταξὺ τῶν διαλειμμάτων παρένθεσιν τῶν σωματικῶν ἀσκήσεων καὶ τὴν ἐπὶ μίαν μόνην τοὐλάχιστον ὥραν συνεχῆ διδασκαλίαν· 8) τὴν οἰκοδομὴν καταλλήλων κτιρίων διὰ δημοτικὰ σχολεῖα καὶ· 9) τὴν σύστασιν καταλλήλων βιβλιοθηκῶν τοῦ λαοῦ παρ' ἑκάστῳ δημοτικῷ σχολείῳ. Τελευταῖον δὲ ἀναγνωρίζων ὅτι οὐδεὶς νόμος δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ ἄνευ καλῶν διδασκάλων προτείνει τὴν σύστασιν διδασκαλείου κατὰ τὰ ἐν Γερμανίᾳ ἐν δευτερευούσῃ τινὶ πόλει καὶ οὐχὶ ἐν Ἀθήναις.

Τοιαῦταί εἰσιν αἱ σκέψεις, ἃς συνοπτικώτατα ἐξέθεμεν ἐνταῦθα. Περιττὸν δὲ νομίζομεν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐν τῷ ὑπομνηματίῳ τούτῳ ὡς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔργοις τοῦ Δ. Στ. Μαυροκορδάτου ἐνορᾷ πᾶς τις τὸν εἰλικρινῆ καὶ μέγαν ἐκεῖνον ζῆλον ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς καὶ ἠθικῆς μορφώσεως τοῦ λαοῦ τῆς Ἑλλάδος.

Καὶ ἐν Φιλίστορι δὲ πολλαὶ καὶ σπουδαῖαι παιδαγωγικαὶ πραγματεῖαι ἱκανῶς παρεσκεύασαν τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον μετατροπὴν τῆς δημοσίας γνώμης ἐπὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως· ἐν αὐτῷ καὶ αἱ ἀληθεῖς ἀρχαὶ τῆς παιδαγωγίας καὶ τῶν παιδαγωγικῶν συστημάτων ἐξετέθησαν προσηκόντως καὶ ἱκανὰ ἐγράφησαν περὶ τῆς τῶν παίδων καὶ κορασίων ἀνατροφῆς καὶ περὶ τοῦ ποῖος πρέπει νὰ ᾖ ὁ ἀληθὴς διδάσκαλος. Τῶν πραγματειῶν τούτων συγγραφεὺς ἐστιν ὁ ἐντριβέστατος περὶ τὰ παιδαγωγικὰ νῦν γυμνασιάρχης Σμύρνης Κ. Σ. Ξανθόπουλος. Ἀξία δὲ πολλῆς προσοχῆς καὶ ἐκτιμήσεώς ἐστι καὶ διατριβή τις ἐν αὐτῷ περὶ παιδαγωγίας τῶν μεγάλων, ἣν μετὰ πολλῆς τῆς χάριτος ἔγραψεν ὁ τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου πολύτιμος καθηγητὴς Στ. Κουμανούδης, ὅστις εἰς μέσον ἤγαγε ζήτημα, ὅπερ κατὰ δυστυχίαν τὰ μάλιστα παρημέλησε τὸ νεώτερον εὐρωπαϊκὸν καὶ πολιτιστικὸν σύστημα, ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι τὸ πάλαι περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο (1).

Καὶ ὁ μεταρρυθμισθεὶς δὲ *Εὐαγγελικὸς κῆρυξ* καὶ εἰς δευτέραν ἐκδόσεως περίοδον περιελθὼν τῇ συμπράξει ὀτηρῶν τῆς θεολογίας καὶ παιδαγωγίας μυστῶν περιελάμβανε καὶ παιδαγωγικὰς διατριβὰς θέμεθλον θέμενος τὸ τοῦ Πλάτωνος· «οὐκ ἔστι περὶ ὅτου θειοτέρου ἂν ἄνθρωπος βουλεύσαιτο ἢ περὶ παιδείας καὶ αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ οἰκείων» (2).

Ἔτι δὲ σπουδαιότεραί εἰσιν αἱ παιδευτικαὶ ἐργασίαι τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων Συλλόγου ἐν Ἀθήναις, ὅστις συστὰς παρ' ἀνδρῶν διακρινομένων ἐπὶ παιδείᾳ καὶ πατριωτισμῷ καὶ προτιθέμενος νὰ συντελέσῃ εἰς τὸ ἐθνικὸν ἔργον τῆς ὀρθῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς καθ' ἡμᾶς νεολαίας ἐξέδωκε κατὰ

(1) Φιλίς. Ἀθ. τόμ. Γ'. σελ. 261—268.
(2) Θεαγ. 2.

Digitized by Google

σεπτέμβριον τοῦ 1869 προγράμματα δύο διαγωνισμῶν, ὧν τὸ μὲν ἦν περὶ τοῦ τρόπου τῆς παρ'ἡμῖν διδασκαλίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, τὸ δὲ προσεκάλει τοὺς ἁρμοδίους λογίους ἵν' ἀποδείξωσι τὰς ἐλλείψεις τῆς κατωτέρας καὶ μέσης παιδείας ἐν Ἑλλάδι καὶ τὰ πρὸς τοῦτο κατάλληλα θεραπευτικὰ μέσα. Καὶ τοῦ μὲν πρώτου θέματος καρπός ἐστι πραγματεία τις τοῦ Μ. Βεργωτῆ (1) ἐκδοθεῖσα τὸ 1872 καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν ἁψαμένη τοῦ περὶ τῆς διδασκαλίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις ζητήματος, ἀλλὰ μὴ ἐπιλύσασα ἀρκούντως αὐτό. Τούτου ἕνεκα καὶ ἡ ἀγωνοθεσία ἀνανεωθεῖσα λήγει (2) τὴν 20 νοεμβρίου τοῦ 1874. Τοῦ δὲ ἑτέρου διαγωνίσματος τοῦ καὶ ἀμέσως ἁπτομένου τοῦ ἡμετέρου θέματος πέντε πραγματεῖαι εἶχον ἀποσταλῆ, ὁ δ' ἀγωνοδίκης σύλλογος διὰ τῆς ἐπὶ τούτῳ ἐπιτροπῆς ἐξήνεγκε τὴν ἐτυμηγορίαν δι' ἐκθέσεως μεστῆς πολλῶν καὶ ὠφελίμων συμβουλῶν καὶ σκέψεων περὶ τοῦ προταθέντος θέματος. Τῆς ἐκθέσεως δὲ ταύτης εἰσηγητὴς ἦν ὁ γνωστὸς ἤδη Δ. Σ. Μαυροκορδάτος, μέλη δὲ ἄνδρες παιδαγωγικοί, κῦρος ἔχοντες οὐ σμικρὸν ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς γράμμασιν. Ἀποτέλεσμα δὲ τοῦ ἀγῶνος τούτου εἰσὶ δύο πολλοῦ λόγου πραγματεῖαι, ἡ ἔκθεσις τῆς ἐπιτροπῆς (3) καὶ ἡ τοῦ πρώτου ἐπαίνου τυχοῦσα περὶ κατωτέρας καὶ μέσης παιδεύσεως (4) τοῦ Κ. Ξανθοπούλου· ὁ δὲ Σύλλογος ἀρκεσθεὶς ἐπὶ τούτοις ἔκρινε περιττὴν τὴν ἀνανέωσιν τοῦ διαγωνίσματος. Ὄντως δὲ ἡ ἔκθεσις τῆς ἐπιτροπῆς περιλαμβάνουσα ὀρθοτάτας ἐν πολλοῖς κρίσεις καὶ παρατηρήσεις περὶ τῆς κατωτέρας καὶ μέσης παιδείας καὶ οἱονεὶ θεωρουμένη ὡς ἐξαγόμενον τῆς ἀγωνοθεσίας καὶ πόρισμα τῶν παιδαγωγικῶν μελετῶν τοῦ εἰσηγητοῦ ἱκανῶς σαφηνίζει μάλιστα τὸ τῆς πρώτης παιδεύσεως θέμα, πολλὰ τὰ θεωρητικῶς καλὰ ἐνέχουσα. Δύο δ' εὑρίσκει σπουδαιότατα σφάλματα τῶν σχολείων 1) ὅτι οὐκ εἰσι παιδαγωγικὰ καὶ 2) ὅτι ἡ διδασκαλία οὐκ ἔστιν ἀνάλογος πρὸς τὸν σκοπόν· ἀποφαίνεται δὲ ὅτι ἡ Ἑλλὰς πρέπει νὰ διοργανίσῃ τὰ δημοτικὰ αὐτῆς σχολεῖα κατὰ τὰ ἐν Γερμανίᾳ σχολεῖα τῶν δημοτῶν (Bürgerschulen). Πρὸς ῥύθμισιν δὲ τῶν ὑπαρχόντων κατὰ τὰς προτεθείσας ἀρχὰς ἐπαναλαμβάνει διὰ συστηματικωτέρου τρόπου ὁ εἰσηγητὴς ὅ,τι ἐν τῷ ὑπομνηματίῳ αὐτοῦ διετύπωσεν. Οὐσιώδη δὲ μοχλὸν τῆς παιδεύσεως θεωρῶν τοὺς μεμορφωμένους διδασκάλους ἐν Διδασκαλείοις ὀργανισθησομένοις κατὰ τὸ γερμανικὸν σύστημα προβάλλει πρὸς βελτίωσιν τῶν δημοδιδασκάλων τάδε· 1) αὔξησιν μισθοῦ. 2) τὴν κατὰ δήμους καὶ ὑπὸ τῶν δήμων συμφωνίαν καὶ 3) παῦσιν ἢ μετάθεσιν αὐτῶν τῇ συγκαταθέσει ἐπιθεωρητικῆς ἐπιτροπῆς. Συνιστῶν δὲ ὡς πρόσφορον ἐπίσης μέτρον τὴν ἔκδοσιν διδακτικῶν βιβλίων κατὰ τὰς ἡμετέρας ἀνάγκας καὶ τὴν παιδαγωγικὴν θεωρεῖ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ ὅπως ἕκαστος συγγραφεὺς ἢ ἠσφαλισμένος περὶ τοῦ ἔργου του καὶ μὴ περιπίπτῃ εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἐξεταστικῶν ἐπιτροπῶν καὶ τῶν βιβλιοπωλῶν.

Προσωτέρω δὲ προβαίνων καὶ θεωρῶν τὴν δημοτικὴν παίδευσιν ἐν ὕλῃ αὐτῆς τῇ εὐρύτητι καὶ ἐκτάσει ζητεῖ τὴν σύστασι. 1) *κυριακῶν σχολείων* πρὸς περαιτέρω διδασκαλίαν τῶν ἐφήβων τῶν εἰς τὰ ἔργα τραπέντων, 2) δημοτικῶν βιβλιοθηκῶν, ὅπου τοῦτο δυνατόν· καὶ 3) ἔκδοσιν ὠφελίμων βιβλίων εἰς χρῆσιν τοῦ λαοῦ.

Τοιαύτη ἐν συντομωτάτῃ περιλήψει ἡ ἔκθεσις τῆς ἐπιτροπῆς οἱονεὶ ἐν συνόλῳ περιλαβοῦσα πάντα τὰ καὶ πρότερον ἐν ἰδιαιτέροις φυλλαδίοις δημοσιευθέντα. Εἰς ταῦτα φαίνεται περιστρεφομένη ἡ γνώμη τῶν ἐν Ἑλλάδι λογίων, ἀφοῦ μετὰ τὴν ἔκδοσιν αὐτῆς οὐδεὶς ἐφάνη ἐναντίαν γνώμην ἀποφαινόμενος. Ὁ εἰσηγητὴς μάλιστα τῆς ἐκθέσεως, ὅστις παρὰ πάντα συστηματικώτερον ἐξήτασε τὰ ἐν Γερμανίᾳ, τοσαύτης παρὰ τῇ κοινῇ γνώμῃ ἐτύγχανεν ὑπολήψεως, ὥστε καὶ ὑπουργὸς (1) τῆς δημοσίας παιδεύσεως ἐν Ἑλλάδι προσεκλήθη

---

(1) Μ. Βεργωτῆ περὶ διδασκαλίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης· ἐν Ἀθήναις, 1872.

(2) Καθ'ἃ πληροφορούμεθα ἐκ τῆς Ἐκθέσεως τοῦ Συλλόγου τῶν κατὰ τὰ ἔτη 1872 καὶ 1873 πεπραγμένων μία μόνη ἀπεστάλη πραγματεία, ἧς τὴν κρίσιν προσεχῶς ποιήσει ἐπὶ τούτῳ ὁρισθεῖσα ἐπιτροπή. Ἴδε Ἐκθέσεως σελ. 76.

(3) Περὶ κατωτέρας καὶ μέσης παιδείας ἐν Ἑλλάδι, ἢ ὁ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου διαγωνισμός· ἔκθεσις τῆς ἀγωνοδίκου ἐπιτροπείας ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῷ πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων Συλλόγῳ. Ἀθήνησι, τύποις Α. Κορομηλᾶ. 1872.

(4) Κ. Ξανθοπούλου περὶ μέσης καὶ κατωτέρας παιδείας· ἐν Ἀθήναις 1872.

(1) Καὶ ὁ ἀνὴρ οὗτος πρὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς πραγματείας ταύτης ἀπέθανε καταλιπὼν πᾶσι λύπην ἀμύθητον ὅτι προώρως ἀπέστη ἀφ' ἡμῶν πρὶν ἢ διαπράξῃ ὡς δημόσιος λειτουργὸς γενναῖόν τι καὶ μέγα.

Digitized by Google

καὶ ἐπὶ μῆνάς τινας διηύθυνεν ἀπὸ τῆς ἀνωτάτης κορυφῆς τὸν κλάδον τοῦτον. Καὶ ὅμως οὐδὲν ἐγένετο, ἐγκύκλιοι δὲ πολλάκις ἐκδιδόμεναι ἀνεζωπύρουν τὸ ὑπὲρ τῆς διοργανίσεως τῶν δημοτικῶν σχολείων κοινὸν αἴσθημα μέχρις οὗ ἡ ἐν Ἑλλάδι ἀστασία συμπαρέλαβε καὶ τὸν ὑπουργὸν τοῦτον ἐν τῇ χορείᾳ τοσούτων ἄλλων μηδὲν πρὸς τὰ πρόσω βῆμα ποιησαμένων.

Ἡ δὲ περὶ μέσης καὶ κατωτέρας παιδείας πραγματεία τοῦ Κ. Ξανθοπούλου παιδαγωγίαν ὅλως περιλαμβάνουσα δι' ἐλαχίστων ἅπτεται τοῦ περὶ κατωτέρας παιδεύσεως ζητήματος ἐπιμαρτυροῦσα τὰς ἐλλείψεις αὐτῆς καὶ ἀποδοκιμάζουσα τὴν ἀλληλοδιδακτικὴν μέθοδον.

Ἐνταῦθα κρίνω καλὸν νὰ ὑπομνήσω καὶ τόδε· μετὰ τὴν κρίσιν τῆς ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης τῶν Ἑλλανοδικῶν ἐπιτροπῆς ὅτι ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις δὲν πρέπει νὰ διδάσκωνται γραμματικοὶ ἀπηρχαιωμένοι τύποι, ἀλλ' ἡ ἀκριβὴς καὶ εὐχερὴς χρῆσις τῆς ζώσης καὶ εὐλήπτου καθομιλουμένης καὶ τὴν ἐπιδοκιμασίαν ταύτης καὶ ὑπὸ τῆς παρούσης ἐπιτροπῆς ὁ πολύπειρος Γ. Α. Γεράκης συσκεφθεὶς μετὰ τῆς ἐπὶ τῶν διδακτικῶν βιβλίων ἐπιτροπῆς τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων Συλλόγου ἐξέδωκε κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος Γραμματικὴν τῆς νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης (1) πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων μετὰ θεματικῶν γυμνασμάτων, ἧς ἡ χρῆσις συνιστᾶται τοῖς διδάσκουσιν.

Καὶ βιβλιοθήκη δέ τις (2) τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐκ βιβλίων πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων μάλιστα ἀπαρτιζομένη ἄριστός ἐστιν οἰωνὸς τοῦ μεταρρυθμιστικοῦ τούτου πνεύματος.

Τοιαῦτα λοιπὸν τὰ συμπεράσματα καὶ αἱ ἐργασίαι τῶν προβαλλομένων τὴν μεταρρύθμισιν τῆς δημοτικῆς παιδείας, οἵτινες μᾶλλον τὰ ἀλλαχοῦ καὶ ἰδίως ἐν Γερμανίᾳ γιγνόμενα μελετῶντες ἐπιθυμοῦσι τὴν μεταφύτευσιν οὕτως εἰπεῖν τοῦ συστήματος ἐκείνου πολλὰ καὶ μεγάλα εὐθὺς ἐν ἀρχῇ ζητοῦντες. Καὶ οὐδεὶς μὲν ἀρνεῖται ὅτι ἐν Γερμανίᾳ ἡ δημοτικὴ παίδευσις ἀποτετελεσμένη παρίσταται, ἀλλὰ ταύτην ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ἃς προσπαθήσωμεν ἄνευ σποδαίων ἁλμάτων νὰ συμβιβάσωμεν τὰ παρ' ἡμῖν γιγνόμενα, αἴροντες μὲν τὰ ἐλαττώματα καὶ τὰ κωλύσαντα τὴν προαγωγὴν τῆς παρ' ἡμῖν δημοτικῆς παιδείας αἴτια, συγκιρνῶντες δὲ τὰ διεστῶτα καὶ ἕνα ὡρισμένον καὶ προδιαγεγραμμένον σκοπὸν κηρύττοντες.

Πρὶν δ' ἡ προβῶμεν πρὸς τὸν σκοπὸν ἡμῶν τοῦτον, δεῦτε ἴδωμεν οἷα τίς ἐστιν ἐν Γερμανίᾳ ἡ δημοτικὴ παίδευσις οὐχὶ διὰ θεωριῶν καὶ ἀφῃρημένως, ἀλλὰ πρότυπον σχολεῖον ἀναλύοντες καὶ τὰ καθ' ἕκαστα αὐτοῦ ἐρευνῶντες. Ὡς τοιοῦτον δὲ ἂς λάβωμεν ἓν τῶν ἐπιφανεστέρων δημοτικῶν σχολείων τῆς Γερμανίας, ἤτοι τὸ 3ον Δημοτικὸν σχολεῖον τῆς Λειψίας (1) διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Καρόλου Ῥάμσορν, ὅπερ συνέστη πρὸ εἴκοσι καὶ τεσσάρων ἐτῶν, περιλαμβάνει δὲ περίπου 2500 μαθητὰς καὶ μαθητρίας, ὧν 900 ὑπολογίζονται εἰς τὸ Βον τμῆμα, 800 εἰς τὸ τῶν Κορασίων καὶ τὸ ὑπόλοιπον εἰς τὰς προκαταρκτικὰς κλάσεις.

Τὸ Αον τμῆμα τοῦ σχολείου τούτου ἤτοι τὸ προκαταρκτικὸν σκοπεῖ νὰ καταβάλλῃ τὰ πρῶτα θεμέλια πάσης περαιτέρω σχολειακῆς ἀναπτύξεως διὰ τῆς διεγέρσεως τῶν πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ παιδὸς, τῆς ἐμψυχώσεως τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς αὐτοῦ συναισθήσεως, τῆς ἐξασκήσεως τοῦ ἀναγινώσκειν καὶ γράφειν καὶ τῆς γνώσεως τῶν πρώτων στοιχείων τοῦ ἀριθμεῖν. Ὁ δὲ σκοπὸς οὗτος τηρεῖται ἀμετάβλητος διὰ προγράμματος σαφέστατα διευκρινομένου, ὡς βλέπει τις ἐν τῷ *Ἀναγνωσματαρίῳ* ἐκθοθέντι ὑπὸ τοῦ ἰδίου διευθυντοῦ.

Ἡ κατωτάτη προκαταρκτικὴ κλάσις διδάσκεται 1) τὴν Γερμανικὴν γλῶσσαν διὰ τῆς μεθόδου τῶν φθόγγων, ἐν τῷ πρώτῳ ἀναγνωσματαρίῳ, ἐν ᾧ ἐξηγοῦνται αἱ εἰκόνες αἱ ἐν αὐτῷ περιεχόμεναι, ἤτοι ἡ διδακτικὴ ὕλη συγκεκριμένων πραγμάτων ἐν εἴδει ἱστοριδίων· 2) τὴν ἐπὶ πλακὸς γραφὴν ἀσυναρτήτων λέξεων τὸ κατ' ἀρχὰς, εἶτα ὀνομάτων ὑπαρκτῶν ὀν-

(1) Γεωργίου Ἀθ. Γεράκη, Γραμματικὴ τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης πρὸς χρῆσιν τῶν εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα φοιτώντων, ἐν Ἀθήναις. 1872.

(2) Ἴδε τελευταίαν ἔκθεσιν τοῦ συλλ. σελ. 55—63.

(1) Ramshorn, die Gliederung der deutschen Volkschulen in groesseren Staedten. Leipzig 1864. ἴδε δὲ τὴν γενικὴν ἔκθεσιν αὐτοῦ κατὰ τὰς ἐξετάσεις τοῦ 1861. Ὁ ἐν Χαλκηδόνι Μ. Παρανίκας γυμνασιάρχης καὶ ἐν τῷ Νεολόγῳ (3 Ἰανουαρίου 1873) πρότερον, τελευταῖον δὲ καὶ ἐν ἰδίῳ φυλλαδίῳ ἐπιγραφομένῳ. Ὁδηγὸς τῆς πρώτης καὶ μέσης ἢ τῆς δημοτικῆς καὶ γυμνασιακῆς παιδεύσεως (ἐν Κ)πόλει 1874) προτείνων τὴν κατάργησιν τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου συνίστησιν ὡς μιμήσεως ἄξιον δημοτικὸν Σχολεῖον τὸ τοῦ Ramshorn, καθ' ὃ καὶ ποιησέ πως τὸ ἐν Χαλκηδόνι δημοτικόν.

Digitized by

των. 3) τὴν ἀρίθμησιν διὰ τοῦ νοὸς οἱασδήποτε ἀριθμητικῆς ποσότητος ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέχρι τοῦ ἑκατὸν καὶ 4) τὴν ᾠδικὴν μουσικὴν μόνον ἐν παρόδῳ.

Τῆς ἀνωτέρας προκαταρκτικῆς κλάσεως σκοπός ἐστιν ἡ μετὰ πλήρους συναισθήσεως κατανόησις παντὸς ὅ,τι εἰς τὴν προτέραν κλάσιν μηχανικῶς διδάσκεται· μαθήματα δ' εἰσι τάδε· 1) ἡ Γερμανικὴ γλῶσσα. Ἐνταῦθα κρατεῖ ἡ διὰ συλλαβισμοῦ μέθοδος τοῦ ἀναγινώσκειν· ἕκαστον ἀναγνωσθὲν μέρος λέξιν πρὸς λέξιν διερωτᾶται ὑπὸ τοῦ διδασκάλου πληροφορουμένου, ἂν ἐντελῶς ὁ μαθητὴς ἐνόησε τὸ περιεχόμενον καὶ ὅλως ἀντελήφθη· ἤτοι τὸ παιδίον νὰ δύνηται ν' ἀναγινώσκῃ μετ' εὐφώνου ὀρθότητος τάς τε τῆς προτέρας κλάσεως συντόμους προτάσεις καὶ τὰ ἤδη προσφερόμενα αὐτῷ ἱστορίδια· γίνεται δὲ καὶ κατὰ λέξιν ἀποσήθισις διηγηματίων· ἐκ δὲ τῆς γραμματικῆς μανθάνει τί ἐστιν οὐσιαστικὸν καὶ οἷα ἡ χρῆσις τοῦ ἄρθρου· 2) ἡ *Γραφή*· κατ' ἀρχὰς λεπτῶν καὶ στοιχειωδῶν γραμμῶν, ἐπὶ μίαν δὲ ὥραν τῆς ἡμέρας ἄσκησις εἰς τὸ γράφειν μικρὰς ἐξ ὀλίγων λέξεων συνισταμένας προτάσεις· 3) Ἀριθμητική· πρόσθεσις καὶ ἀφαίρεσις δ' ἀπολύτων ἀριθμητικῶν ἁπλῶν καὶ συνθέτων ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέχρι τοῦ 900. 4) ᾠδικὴ μουσικὴ, ὡς ἐν τῇ προτέρᾳ κλάσει.

Τὸ Βον τμῆμα, ἤτοι *τὸ σχολεῖον τῶν παίδων* συνίσταται ἐκ κλάσεων ἕξ, ὧν τῆς μὲν ϛ'. ἤτοι κατωτέρας μαθήματά εἰσι τάδε 1) *ἱερὰ μαθήματα*· ἱστορίαι τῆς ἁγίας Γραφῆς ὑπὸ βιογραφικὴν ἔποψιν καὶ ἡ εἰς τὸ ἀναγινώσκειν ἐξάσκησις 2) *Γερμανικά*· ἐπανάληψις τῶν τῆς α'. κλάσεως μεμαθημένων. Τινῶν λέξεων ἢ φράσεων γραφὴ ἐκ μνήμης ἢ καθ' ὑπαγόρευσιν. Τῆς Γραμματικῆς τὸ οὐσιαστικὸν, τὸ ἄρθρον καὶ τὸ ἐπίθετον κατὰ τὸν σχηματισμὸν, τὴν κλίσιν καὶ τὴν χρῆσίν του· ἁπλῆ ὑπόδειξις τοῦ ῥήματος· 3) *καλλιγραφία*· διαρκὴς γραφὴ ἑκάστου μικροῦ καὶ μεγάλου στοιχείου καὶ μικρῶν καὶ εὐλήπτων φράσεων. 4) *Ἀριθμητικὴ* κατὰ διάνοιαν· ἐπανάληψις τῶν μεμαθημένων καὶ πολυπλασιασμὸς μέχρι τοῦ 100 καὶ ἐπέκεινα· 5) *Ὠδικὴ μουσική* εὐκόλων χορικῶν τινων καὶ πατρίων ᾀσμάτων.

Τῆς δὲ ε. κλάσεως· 1) *ἱερὰ μαθήματα*· Ἱστορίαι ἐκ τῆς παλαιᾶς γραφῆς ὑπὸ βιογραφικὴν καὶ χρονολογικὴν ἔποψιν τῆς νέας διαθήκης. Κατήχησις (1ον τμῆμα)· 2) *Γερμανικά*· ἐπανάληψις προφορικὴ καὶ γραπτὴ τῶν μεμαθημένων· κλιτικαὶ ἀσκήσεις ἐπὶ τῆς γραμματικῆς, ῥῆμα, σχηματισμὸς τῶν λέξεων καὶ παραγωγὴ χάριν ὀρθογραφίας, ἀποστήθισις καὶ γραφὴ ἀπὸ μνήμης κεφαλαίων πεζῶν συγγραφέων· 3) Ἀριθμητική· ἐπανάληψις τῶν μεμαθημένων καὶ γνῶσις τοῦ ἐγχωρίου συστήματος τῶν νομισμάτων, μέτρων καὶ σταθμῶν· 4) *Καλλιγραφία* ὡς ἐν τῇ προηγουμένῃ· 5) *περὶ κοινωφελείας* 2 ὥρας καθ' ἑβδομάδα· ἐλεύθεραι συνδιαλέξεις μετὰ τῶν μαθητῶν περὶ φυσικῶν, ἱστορικῶν καὶ γεωγραφικῶν ἀντικειμένων, μεθ' ἃς διήγησις ἐκ νέου παρὰ τοῦ παιδὸς τῶν ἱστορηθέντων ἢ ἑρμηνευθέντων· 6) ᾠδικὴ μουσικὴ ὡς ἐν τῇ προηγουμένῃ.

Τῆς δὲ δ' κλάσεως 1) *Ἱερὰ μαθήματα*· ἱστορία τῆς παλαιᾶς διαθήκης. Κατήχησις (1ον καὶ 2ον τμῆμα) παροιμίαι, ἱερὰ ᾄσματα. 2) *Γερμανικά*· ἐπανάληψις προφορικὴ καὶ γραπτὴ τῶν μεμαθημένων· σύνθεσις καὶ παραγωγή. Τὸ ῥῆμα καθ' ὅλας τὰς διαφορὰς καὶ τοὺς σχηματισμούς του. Ὑπόδειξις τῆς ἁπλῆς προτάσεως, ἀρχαὶ τῆς στίξεως· πρώτη προπαίδευσις μικρῶν ἐλευθέρων ἐργασιῶν, καθημεριναὶ ἀναγνώσεως ἀσκήσεις· 3) Ἀριθμητική· ἐξακολούθησις τοῦ ἀριθμεῖν κατὰ τὰ ἐγχώρια νομίσματα, μέτρα καὶ σταθμά· 4) *Γραφὴ* μικραὶ προτάσεις ἐπὶ πίνακος προδιαγραφόμεναι ὑπὸ τοῦ διδασκάλου· 5) Γεωγραφικοφυσικοϊστορικά· περιγραφαὶ γεωγραφικαὶ καὶ φυσικοϊστορικαὶ τῆς πόλεως καὶ τῶν περιχώρων αὐτῆς· 6) Βιογραφίαι ἐκ τῆς γενικῆς παγκοσμίου ἱστορίας· 7) ᾠδικὴ μουσική.

Τῆς δὲ γ' κλάσεως 1) *ἱερὰ μαθήματα*. Τῆς Κατηχήσεως 1ον 2ον καὶ 3ον τμῆμα. Ἑρμηνεία αὐτῶν, παροιμίαι, ἱερὰ ᾄσματα· ἀποσήθισις τῶν ἱερῶν γραφῶν ἐκ τῶν Εὐαγγελίων, τῶν πράξεων τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν ἀρίστων παραβολῶν· 2) *Γερμανικά*· ἐπανάληψις τῶν μεμαθημένων· ἀντωνυμία, ἐπίρρημα, ἀριθμητικὰ, πρόθεσις, σύνδεσμος, ἐπιφώνημα· ἡ ἁπλῆ πρότασις μετὰ τῆς στίξεως· ἐλεύθεραι ἐργασίαι. Περιγραφαὶ καὶ περιφράσεις ποιητικῶν τεμαχίων εἰς τὸ πιζόν· 3) *Ἀριθμητική*. Ἐπανάληψις τῶν προηγουμένων. Κλάσματα· 4) *Βιογραφίαι* ἐκ τῆς παγκοσμίου γενικῆς ἱστορίας· 5) *Γεωγραφικοφυσικοϊστορικά*. Γενικὴ ἑρμηνεία τῆς ἡμετέρας γῆς καὶ τῶν προϊόντων αὐτῆς μετ' ἐφαρμογῆς ἐπὶ τῆς ὑδρογείου σφαίρας. Μαθηματικὴ Γεωγραφία· Εὐρώπη καὶ Γερμανία ἐν γένει. 6) *Καλλιγραφία*, ὡς ἐν τῇ προηγουμένῃ· 7) *ᾠδικὴ μουσικὴ* ὁμοίως. 8) *Ἰχνογραφία*. Τὰ πρῶτα στοιχεῖα.

Τῆς δὲ δ' κλάσεως· 1) *Ἱερὰ Μαθήματα*.

Digitized by Google

Ἅπασα ἡ Κατήχησις. Παροιμίαι καὶ ἱερὰ ᾄσματα, οἱ εὐκολώτατοι ψαλμοί, τεμάχια ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου καὶ κατὰ πᾶν σάββατον ἡ τῆς ἐπαύριον Κυριακῆς περικοπή. 2) *Γερμανικά*. Ἐπανάληψις τῶν μεμαθημένων· ἡ ἁπλῆ καὶ συνεπτυγμένη πρότασις μετὰ στίξεων. Μεγαλείτεραι ἐλεύθεραι ἐργασίαι· διηγήματα, περιγραφαί, ἐκθέσεις. Μεταφορὰ μετρικῶν τεμαχίων εἰς τὸ πεζόν. Ἐπιστολογραφία· 3) *Ἀριθμητική*. Κλάσματα, μέθοδος τῶν τριῶν, ἁπλῆ καὶ σύνθετος, κατ' εὐθεῖαν καὶ ἀντίστροφον ἀναλογίαν. 4) *Ἱστορία* παλαιὰ καὶ μέση κατὰ τὸ ἐγχειρίδιον τοῦ διευθυντοῦ· ἱστορία τῆς ἰδίας πατρίδος. 5) *Γεωγραφία*. Ἐπανάληψις τῆς μαθηματικῆς καὶ φυσικῆς γεωγραφίας. Ἔναρξις ἰχνογραφίας γεωγραφικῶν χαρτῶν. Εἰδικαὶ γνώσεις τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Γερμανίας. 6) *Φυσικὴ ἱστορία*· σύνοψις τῶν τριῶν βασιλείων. 7) *Καλλιγραφία*. Ἐντεῦθεν ἄρχεται ἡ Λατινικὴ γραφή. Κατὰ τὴν ϛ' ἑξαμηνίαν μικραὶ λογιστικαὶ πράξεις, φορτωτικαί, ἐξοφλητικά, ἀγγελίαι καὶ τὰ ὅμοια· 8) *ᾠδικὴ μουσική*. 9) *Ἰχνογραφία*. Κατὰ ἐλαφρὰ ὑποδείγματα.

Τῆς δὲ πρώτης καὶ ἀνωτάτης τῶν παίδων κλάσεως. 1) *Ἱερὰ μαθήματα*. Ἐπανάληψις τῆς κατηχήσεως. Παροιμίαι καὶ ἱερὰ ᾄσματα. Δογματικὴ καὶ ἠθική. Σύντομος σκιαγραφία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας. 2) *Γερμανικά*. Ἐπανάληψις τοῦ συντακτικοῦ, συνεχῆ ὑπαγορεύσεως γυμνάσματα. Θέματα ἐλευθέρως ἐπεξειργασμένα α) ὑπὸ ἐμπορικὴν ἔποψιν· (ἐπιστολαί, κοινοποιήσεις, λογιστικαὶ πράξεις, ἐξοφλητικά, συμφωνητικὰ κτλ.), καὶ β') ὑπὸ ἐκπαιδευτικήν· (διατριβαὶ καὶ πραγματεῖαι περὶ ὑψηλοτέρων ἀντικειμένων). Σύνοψις τῆς ἱστορίας τῆς γερμανικῆς γραμματολογίας. 3) *Ἀριθμητική*· ἡ τῶν τόκων μέθοδος, ἡ τῆς ἑταιρίας, ἡ τῆς μίξεως. Στοιχεῖα τῆς γεωμετρίας καὶ ἰδίως ἐπιπεδομετρία. 4) *Ἱστορία*. Νέα καὶ νεωτάτη πραγματικῶς μεθερμηνευομένη· Ἱστορία τῆς Σαξωνίας. 5) *Γεωγραφία*. Ἐπανάληψις τῶν προηγουμένων. Ἀσία, Ἀμερική. Τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῆς ἐμπορικῆς Γεωγραφίας. Ἐπιμελὴς ἰχνογραφία γεωγραφικῶν χαρτῶν. 6) *Φυσική*. Δημώδης φυσική. Δημώδης ἀνθρωπολογία. 7) *Καλλιγραφία* ἐκτενέστερον. ἐμπορικὰ θέματα, κοινοποιήσεις, προκηρύξεις κτλ. 8) *Ἰχνογραφία*. εἰκόνες, ἄνθη, χωρογραφία 9) ᾠδικὴ μουσική.

Εἰς τὰς τρεῖς ἀνωτέρας τάξεις τετράκις τῆς ἑβδομάδος ἀνὰ μίαν ὥραν διδάσκεται καὶ ἡ Γυμναστική.

Καὶ τοιοῦτον μὲν τὸ δημοτικὸν σχολεῖον τῶν παίδων, τὸ δὲ τῶν κορασίων ἔχει ὡς ἑξῆς. Περὶ μὲν τοῦ πρώτου ἢ προκαταρκτικοῦ τμήματος οὐδὲν ἔχομεν νὰ προσθέσωμεν, ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἐν τῷ αὐτῷ διδασκομένων. Τὰ δὲ τοῦ β' τμήματος ἔχουσιν ὡς ἑξῆς. Αἱ μὲν τρεῖς τελευταῖαι κλάσεις, ἤτοι ς', ε', καὶ δ' ὀλιγίστας ἔχουσι διαφορὰς ἁπλοποιουμένης περισσότερον τῆς διδασκαλίας, εἰς δὲ τὰς τρεῖς ἀνωτέρας προστίθεται καὶ ἡ διδασκαλία τῶν γυναικείων ἐργοχείρων. Συνιστᾶται δὲ πρὸ παντὸς ἄλλου ἵνα ὁ διδάσκαλος φέρῃ φυσικὴν καὶ δὴ ἁρμοδιωτάτην γαλήνην, τὴν καθημερινὴν δηλονότι ἀναλλοίωτον τοῦ ἐπαγγέλματος φαιδρότητα, καθὼς καὶ πραότητά τινα, ἥτις ὅμως δὲν πρέπει νὰ ἐξέρχηται τῶν διαγεγραμμένων ὁρίων, ἡνωμένην μετ' ἀνδρικῆς συβαρότητος ἀπεχούσης πάσης σχολαστικότητος.

Ἡ δὲ Γ' τῶν Κορασίων κλάσις. 1) *Γερμανικά*. Τὸ γραμματικὸν μέρος ἁπλούστερον, συντομώτερον καὶ πραγματικώτερον. 2) ἡ Ἱστορία πρακτικώτερον. 3) Τὰ λοιπὰ μαθήματα ἀναλόγως προσδιορίζονται διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἐργοχείρων.

Ἡ δὲ Β' Κλάσις. 1) *Θρησκευτικά*. Ἐνταῦθα ὡς καὶ ἐν τῇ ἑπομένῃ πρέπει νὰ συσταθῇ ἡ προσοχὴ καὶ ἀναπτυχθῇ δεόντως τὸ αἴσθημα τῆς ἠθικῆς καὶ καλαισθησίας καὶ ἐμβληθῇ ἐνθουσιασμὸς ὑπὲρ τοῦ ἀνεπιλήπτου τῶν ἠθῶν καὶ τοῦ ἀληθῶς *ὡραίου καὶ καλοῦ*. 2) *Γερμανικά*. Ἡ γραμματικὴ συντομώτερον, ἐν τοῖς γυμνάσμασι μάλιστα ἡ ἐπιστολογραφία. 3) *Ἀριθμητική*· ἀρκοῦσι τὰ κλάσματα καὶ ἡ μέθοδος τῶν τριῶν. 4) *Γεωγραφία* συνδεδεμένη μετὰ τῆς φυσικῆς ἱστορίας.

Ἡ δὲ Α' Κλάσις. 1) *Ἱερὰ μαθήματα*. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία συντομωτέρα. 2) *Ἀριθμητική*· Μέθοδος τῶν τριῶν, τοῦ τόκου καὶ τῆς ἑταιρίας. Τὰ παραδείγματα εἰλημμένα ἐκ τοῦ πραγματικοῦ βίου. 3). *Ἱστορία*. Χαρακτηρισμὸς τῶν τριῶν ἐποχῶν. 4) *Φυσικὴ ἱστορία*. Τὰ ἀξιοσημείωτα διὰ τὰ κοράσια ἐκ τῶν τριῶν βασιλείων, τῆς δημώδους φυσικῆς καὶ τῆς δημώδους ἀνθρωπολογίας.

Ἡ διδασκαλία τῶν ὡς εἴρηται σεσημειωμένων μαθημάτων ἐκτελεῖται μετ' αὐστηρότητος καὶ γερμανικῆς ἐμμονῆς εἰς τὰ διαγεγραμμένα καὶ ὡρισμένα ὑπὸ τεσσαράκοντα καὶ δύο διδασκάλων, τὰ δ' ἀποτελέσματα αὐτῶν εἰσιν ἀντάξια τῶν ἀγώνων, οὓς ὑπὲρ τῆς διατηρή-

Digitized by Google

σεως καὶ προαγωγῆς τοῦ Σχολείου καταβάλλει ὁ φιλοπονώτατος διευθυντὴς Ῥάμσορν.

Καὶ τὰ ἐν κωμοπόλεσι καὶ χωρίοις δημοτικὰ τῆς Γερμανίας σχολεῖα ἐλαχίστας ἔχουσι διαφορὰς πρός τε τὴν διδακτέαν ὕλην καὶ τὰ μέσα τῆς διδασκαλίας αὐτῆς. Οὕτω δὲ μετ' αὐταπαρνήσεως καὶ παιδαγωγικῆς ὀρθότητος διατηρούμενα καὶ προαγόμενα τὰ δημοτικὰ σχολεῖα τῆς Γερμανίας εἰσὶν ὄντως *πρότυπα δημοτικῶν σχολείων* καὶ κινοῦσι τὸν θαυμασμὸν παντὸς ἐπισκεπτομένου αὐτά. Τοιοῦτον τὸ Γερμανικὸν Δημοτικὸν Σχολεῖον.

Καὶ παρ' ἡμῖν τὰ διδακτέα μαθήματα καὶ ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας αὐτῶν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον μετηνέχθη ἐξ Εὐρώπης. Καὶ παρ' ἡμῖν ἐρευνῶντες πληροφορούμεθα ὅτι ὑπάρχουσι τὰ στοιχεῖα, δι' ὧν δύναται νὰ ἀναπλασθῇ ἡ δημοτικὴ παίδευσις καὶ καταστῇ ἀξία τῆς ἐποχῆς ἐν ᾗ ζῶμεν. Ἀλλὰ διατί ἄρα δὲν ἐφηρμόσθησαν αἱ λαμπραὶ περὶ αὐτῆς θεωρίαι καὶ δὲν παρεσκευάσθη νομοσχέδιον κανονίζον κατὰ τὰς σημερινὰς προόδους καὶ ἀνάγκας τὴν δημοτικὴν παίδευσιν; Διότι καὶ πάλιν ἀρξάμενοι ἀπὸ τῶν μεγάλων καὶ θέλοντες διὰ μιᾶς ν' ἀναγεννήσωμεν τὴν πατρίδα, ἱστάμεθα πρὸ τῆς πραγματικότητος καὶ ἐνορῶμεν τὰς δυσκολίας, αἵτινες παρουσιάζονται.

Καὶ ὁ Κοκκώνης καὶ ὁ νομοθέτης τοῦ 1833 καλῶς καὶ τὸν σκοπὸν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ὥρισαν καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς διδακτέαν ὕλην. Πρώτιστον καὶ ἐκεῖνοι ἐλογίσαντο τὴν μόρφωσιν καλῶν δημοδιδασκάλων καὶ ἔκδοσιν παιδαγωγικῶν βιβλίων· ὥστε ὅτι ἀφορᾷ τὸν σκοπὸν καὶ τὰ μέσα τὰ συγκροτοῦντα τοῦτον κατ' οὐδὲν οὐσιωδῶς διαφέρουσιν οἱ νέοι μεταρρυθμισταί, ὡς πᾶς τις ἐκ τῶν ἡγουμένων ἐνόησεν. Ἐνταῦθα δὲ καὶ μόνον κεῖται ἡ σπουδαιοτάτη διαφορὰ ὅτι τότε μὲν ληφθείσης ὑπ' ὄψιν τῆς περιστοιχιζούσης τὴν Ἑλλάδα πτωχείας προεκρίθη πρὸς διδασκαλίαν ἡ *Μικτὴ* καλουμένη μέθοδος, ἤδη δὲ προβάλλεται ἡ καὶ ὑπὸ τῆς πλειονοψηφίας τῆς πρώτης ἐπιτροπῆς ἐξαρθεῖσα διὰ τὰς ἀρετὰς αὐτῆς *συνδιδακτική*. Ἀλλ' εἶνε ἆρά γε ἡ Μικτὴ μέθοδος ἡ μόνη αἰτία τῆς τοιαύτης τῶν δημοτικῶν ἡμῶν σχολείων καταστάσεως; Τὸ κατ' ἐμὲ ἐξέθηκα πολλαχοῦ, ἂν καὶ σποραδικῶς, ὅτι πολλά εἰσι τὰ αἴτια τὰ παρακωλύσαντα τὴν ἀνάπτυξιν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως καὶ τὴν δι' αὐτῆς ἀνάλογον μόρφωσιν τοῦ λαοῦ. Ἔχω δὲ τὴν ἰδέαν ὅτι ὅταν οἱαδήποτε μέθοδος καὶ βελτίστη οὖσα παραγνωρίζηται, οἱ δὲ διδάσκοντες μὴ ἐκπληρῶσιν εὐσυνειδήτως τὸ αὐτῶν ἔργον, μηδὲ διδακτικὰ βιβλία ὑπάρχωσιν, οὐδὲν καλὸν παράγεται, ἀλλὰ τὰ πάντα εὑρίσκονται εἰς τὴν ἀποσύνθεσιν ἐκείνην, ἥτις ἐπαπειλεῖ τὴν ἡμετέραν πατρίδα. Ἐν τούτοις δὲν δύναμαι νὰ παραλείψω ὅτι πρὸς τοῖς ἄλλοις παρατηρῶ καὶ τὸ ἑξῆς σπουδαιότατον· Τὸ αὐτοτελὲς τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ ὁ κύριος αὐτῶν σκοπὸς οὐδαμῶς ὑπ' ὄψιν ἐλήφθη, ἀλλὰ δὴ καὶ παρεγνωρίσθη· ἡ δὲ διὰ νεωτέρου νόμου ἵδρυσις τῶν ἑλληνικῶν σχολείων κατὰ τὸ κρατοῦν ἐν Γερμανίᾳ σύστημα, ὅπερ ἦν προϊὸν τῶν κλασσικῶν καλουμένων σπουδῶν πρὶν ἢ ἡ δημοτικὴ παίδευσις λάβῃ τὴν νῦν σημασίαν, προξενεῖ σύγχυσιν μᾶλλον καὶ διαστροφὴν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἢ προαγωγὴν αὐτῆς καὶ ἀνάπτυξιν. Τὰ δύο ταῦτα σχολεῖα, ὧν ἑκάτερον αὐτοτελὲς καὶ ἴδιον ἐθεωρήθη, ἔδει ν' ἀποτελέσωσι τὴν δημοτικὴν παίδευσιν παιδαγωγικώτερον καὶ πραγματικώτερον μεμορφωμένην, τὰ δὲ διὰ τῶν δύο εἰδικῶν νόμων ὁρισθέντα μαθήματα πρὸς τὸν κύριον σκοπὸν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἁρμοττόμενα νὰ διδάσκωνται παιδαγωγικῶς καὶ πραγματικῶς. Ἀλλ' ὅμως ἤδη καὶ οὕτως ἐχόντων τῶν σχολείων ἐφαρμογὴ τῶν τοῦ Νόμου καὶ τῆς Μεθόδου διατάξεων οὐδαμῶς ἐγένετο, ἡ δὲ ἀφηρημένη διδασκαλία τῶν μαθημάτων καταστρέφει τὴν διάνοιαν καὶ διαστρεβλοῖ τὴν καρδίαν περιωρισμένους καὶ πρὸς πᾶν ἔργον πραγματικὸν ἀνεπιτηδείους καθιστῶν τοὺς μαθητάς.

Ὅπως δὲ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν φυσικὴν τῶν πραγμάτων πορείαν καὶ μορφώσωμεν ὡς δεῖ τὴν δημοτικὴν παιδείαν συγκεφαλαιοῦντες τὰ μέχρι τοῦδε εἰρημένα προβάλλομεν τοῖς ἁρμοδίοις τάδε· Α') καὶ κυριώτατον τὴν τήρησιν τῶν νενομοθετημένων, ἥτις ἐστὶν ἡ θεμελιώδης βάσις πάσης ὑγιοῦς πολιτείας· Ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ἕνεκα τῆς κακῶς ἐννοουμένης ἐλευθερίας ἐνῳρίς ἀφιστάμεθα τῶν κειμένων νόμων καὶ περιφρονοῦντες τὰ πάντα γιγνόμεθα αὐτοὶ οἱ αἴτιοι τῆς καχεκτικῆς τοῦ ἔθνους ἡμῶν καταστάσεως· εἴτε δὲ φύσει εἴτε καὶ θέσει δὲν εἰθίσθημεν νὰ ἐμμένωμεν ἀκλόνητοι εἰς τὰ διαχαραχθέντα, ἀλλ' ἐπιπολαίως διατρίβοντες παρασυρόμεθα καὶ φερόμενοι εἰκῇ καταντῶμεν εἰς τὸ ἔσχατον σημεῖον τῆς ἐξουθενίσεως. Σχολαστικὴ ἄρα ἐμμονὴ τοῖς νόμοις οἱοισδήποτε οὖσι καὶ κατὰ γράμμα καὶ ἔννοιαν ἐφαρμογὴ αὐτῶν, ἂν θέλωμεν νὰ σωθῶμεν τοῦ κινδύνου. Ἔχομεν τὸν κάλλιστον περὶ δημοτικῆς παιδεύσεως νόμον, ὅστις διὰ νομοσχεδίου τροποποιούμενος καὶ

Digitized by Google

συνδεόμενος μετὰ πολλῶν ἐκ τῶν τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου διατάξεων δύναται ν' ἀποβῇ ἄνευ σπουδαίας καινοτομίας ἡ ἀληθὴς τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἄγκυρα. Ἀλλὰ διατὶ καὶ οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων οἱ ὑπουργοί, οἱ θεματοφύλακες οὗτοι τοῦ κράτους δὲν ἐφαρμόζουσι πολλὰ ἄρθρα, ἅπερ ἀσυστόλως καταπατοῦνται; Ἡ δημοτικὴ παίδευσις κηρύττεται ὑποχρεωτική· πόσα ἔθνη δὲν ἤθελον θεωρήσει εὐτύχημα νὰ ἔχωσι τοιοῦτόν τι ἐν τοῖς νόμοις αὐτῶν ἀναγεγραμμένον καὶ ὅμως ἡμεῖς δὲν τιμωροῦμεν αὐστηρῶς τοὺς παραβάτας τούτου. Ὁ Κοκκώνης ὑπέδειξε τὸ εὐγενὲς τῆς τιμωρίας μέσον· ἂς ἐφαρμόσωσιν αὐτὸ οἱ πολιτευόμενοι. Θέλουσιν ἀληθῆ καὶ πραγματικὰ σχολεῖα, ἂς ἀρχίσωσιν ἐντεῦθεν, τῆς θεμελιώδους ταύτης κρηπῖδος πάσης ὑγιοῦς πρώτης παιδεύσεως. Πόσα δὲ διατάγματα ἐν τοῖς *ἐκπαιδευτικοῖς* τοῦ Κλάδου ὑποδεικνύοντα τὰς ἐλλείψεις καὶ τὴν ἀταξίαν καὶ ῥαθυμίαν τῶν δημοδιδασκάλων δὲν μένουσιν ἐν τῷ χάρτῃ;

Β΄ Ἀπαραίτητον θεωροῦμεν τὴν συγχώνευσιν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ εἰς σκοπὸν προδιαγεγραμμένον, ὃν ἡ δημοτικὴ παίδευσις ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἐπιδιώκει νῦν. Φευκτέον δ' ἐν αὐτοῖς τὴν διδασκαλίαν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων διὰ τῆς ἐν χρήσει γραμματικῆς καὶ τῶν τμηματικῶν ἐκείνων καὶ ψυχοφθόρων ἑλληνικῶν ἀποφθεγμάτων καὶ μύθων, ἔστω δὲ κυρίως πρὸς ἐκμάθησιν τῆς νεωτέρας ἡμῶν γλώσσης, ἣν οἱ ἀποφοιτῶντες τῶν δημοτικῶν σχολείων πρέπει νὰ γράφωσι μετὰ χάριτος καὶ ἀπταίστως.

Γ΄) Τὴν ἀνύψωσιν παρὰ τῇ κυβερνήσει καὶ τῷ λαῷ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως. Ποσάκις ὁ Κοκκώνης ἐξετραγῴδει τὴν τῶν δημοδιδασκάλων θέσιν, ἥτις ἐστὶ κατασκεύασμα τῶν ἑκάστοτε κυβερνήσεων καὶ τοῦ λαοῦ. Ὅταν ἡ κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος τὸν παιδαγωγὸν καὶ διδάσκαλον τῆς μορφουμένης γενεᾶς ἡκίσα περιθάλπῃ, ἐλάχιστον δὲ μισθὸν παρέχῃ αὐτῷ καὶ ἀμοιβήν, ὁ δὲ λαὸς θεωρῇ αὐτὸν ὥς τι κατώτερον ὂν ἐκ κακοδαιμονίας καταφυγὸν εἰς τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα, μηδὲ τιμᾷ ἀξίως τῆς θέσεως αὐτοῦ, τίνες γενήσονται δημοδιδάσκαλοι; Τίς ἕξει τοσαύτην αὐταπάρνησιν ὥστε ἀπὸ πρωΐας κατακλειόμενος ἐν τῷ σχολείῳ καὶ περὶ τούτου μόνον φροντίζων καὶ αὐτὸ νὰ προαγάγῃ καὶ ἑαυτὸν βελτίω νὰ καθιστᾷ; *Καλλιτερεύσατε τὴν τύχην τῶν δημοδιδασκάλων ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς.* Τοῦτο δὲ γίγνεται, ἂν οὗτοι ἐν ἴσῃ πως μοίρᾳ τοῖς καθηγηταῖς τεθῶσι. Διατὶ τάχα ὁ καθηγητὴς ὀλιγωτέρας ὥρας ἐργαζόμενος ν' ἀμείβηται πλειότερον τοῦ δημοδιδασκάλου; Ὁ γλίσχρος μισθὸς καὶ τὸ ἐπ' αὐτοῦ περιφρονητικὸν πνεῦμα τοῦ λαοῦ ἐπαυξάνουσι τοὺς τοῦ διδασκαλικοῦ ἐπαγγέλματος μόχθους καὶ καθιστῶσιν αὐτὸ βάρος δυσβάκτακτον τοῖς εἰς τοῦτο καταδεδικασμένοις. Διὸ οἱ εἰς τὸ στάδιον τοῦτο κατελθόντες καὶ ἂν κεκλημένοι τυγχάνουσιν ὄντες ἀφίστανται αὐτοῦ εἰς ἕτερα ἔργα τρεπόμενοι. Τὸ ἀστοιχείωτον δὲ τούτων ἐξ ἐλλείψεως καλῶς ὠργανισμένου Διδασκαλείου καὶ ἡ ἀμφιταλάντευσις αὐτῶν ποῦ αὔριον τὴν κεφαλὴν στρέψαι ἐπιθέτουσι τὴν κορωνῖδα εἰς τοὺς τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως θεράποντας· Δ΄) τὴν σύνταξιν καταλλήλων διδακτικῶν βιβλίων διὰ τὴν πρώτην τοῦ λαοῦ ἐκπαίδευσιν, ὡς ἐν τῷ ϐῳ μέρει ἐν ἐκτάσει διελάβομεν καὶ Ε΄) τὴν διδασκαλίαν ἐν γένει διὰ τῆς *μαιευτικῆς μεθόδου* συνδυαζομένης μετὰ τῆς τῶν πραγμάτων ἢ τῶν εἰκόνων τῶν πραγμάτων. Ὅτι μεγίστην ἐπιρροὴν ἐπὶ τὴν μόρφωσιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ παιδὸς ἔχει ἡ διδασκαλία σκοπίμως γινομένη καὶ κατὰ τοὺς ψυχολογικοὺς καὶ παιδαγωγικοὺς νόμους, πᾶσαι αἱ μέθοδοι ἀνακηρύττουσιν, ἡ δὲ ὑγιὴς παιδαγωγικὴ βάσιν καὶ θεμέλιον ἔχει. Διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ μόνης δύνανται πολλάκις ὅλαι αἱ ἄλλαι ἐλλείψεις νὰ συγκαλυφθῶσιν, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐπαναλαμϐάνομεν ὅτι *τὰς μεθόδους ποιοῦσιν οἱ καλοὶ διδάσκαλοι*· διότι καὶ κατὰ τὴν ἀρίστην μέθοδον ὁ ἀνεπιτήδειος τῶν διδασκάλων διδάσκων οὐδένα καρπὸν φέρει. Ὅπως δὲ μορφωθῶσι τοιοῦτοι, ἂς ὀργανισθῶσι τὰ ἀναγκαῖα διδασκαλεῖα ἀρρένων καὶ θηλέων, καθ' ἃς ἀνάγκας ὑποδεικνύει ἡ παρ' ἡμῖν δημοτικὴ παίδευσις. Μέχρις οὗ δὲ τοῦτο κατορθωθῇ, οἱ νῦν ἄριστοι τῶν δημοδιδασκάλων καὶ οἱ ἑλληνοδιδάσκαλοι ἂς ἀποτελέσωσι τῶν δημοτικῶν σχολείων τοὺς πρώτους θεράποντας, οἵτινες διὰ συνοπτικῶν ὁδηγιῶν καὶ μορφώσεως ἔν τισι *προτύποις σχολείοις* καθ' ὡρισμένον τινὰ χρόνον θὰ καταστῶσιν ἄξιοι τῆς τοῦ ἔθνους πρώτης καὶ κυριωτάτης παιδεύσεως.

Παραλείπομεν ἐνταῦθα νὰ ὑποδείξωμεν τὴν ἀνάγκην ἱδρύσεως νηπιαγωγείων καὶ συστάσεως βιβλιοθηκῶν τοῦ λαοῦ. Πάντα ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα συντελοῦντα εἰς εὐρύτητα τοῦ κύκλου τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως οὐδεμίαν ἔχουσι πραγματικὴν σημασίαν, ἂν ἡ μὲν τῆς Ἑλλάδος κυβέρνησις μὴ ἀναλάϐῃ σπουδαίως τῇ συνεννοήσει τοῦ τε πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλ-

Digitized

ληνικῶν γραμμάτων συλλόγου καὶ τοῦ διδασκαλικοῦ τὴν σύνταξιν νομοσχεδίου περὶ τῆς δημοτικῆς παιδείας (1) καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς Βουλῆς ἐπιψήφισιν τελείαν ἐφαρμογὴν αὐτοῦ, οἱ δὲ παρ' ἡμῖν σύλλογοι καὶ ἰδίως ὁ ἡμέτερος μετὰ τῶν κεντρικῶν ἐπαρχιακῶν τῶν ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἰδιαίτατα ἐργαζομένων ὁμοιόμορφον διδασκαλίαν μὴ ἐπιδιώξῃ διὰ τῆς ὅ,τι τάχιον ἱδρύσεως τῶν ἐν Κεστορατίῳ καὶ Φιλιππουπόλει Διδασκαλείων τῶν δύο μεγαθύμων ὁμογενῶν, διὰ τῆς ἐφαρμογῆς κοινοῦ προγράμματος καὶ τῆς ἐκδόσεως διδακτικῶν βιβλίων. Ἐλπίζομεν δὲ ὅτι ἡ εὐτυχὴς αὕτη ἡμέρα προσεγγίζει ἤδη, καθ' ἣν ἡ δημοτικὴ παίδευσις καὶ παρ' ἡμῖν ἀνακύψει ἀξία τῶν μεγάλων παιδευτικῶν παραδόσεων τῶν προγόνων ἡμῶν καὶ τῆς ἐποχῆς ἐν ᾗ ζῶμεν.

Γ. ΧΑΣΙΩΤΗΣ.

ΠΕΡΙ ΤΙΝΟΣ ΘΕΜΕΛΙΩΔΟΥΣ ΕΛΛΕΙΨΕΩΣ ΕΝ ΤΗ ΠΑΡ ΗΜΙΝ ΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΤΟΓ'. συνεδριάσει).

Πολλὴν ἴσως θέλω προξενήσει ὑμῖν, κύριοι, τὴν ἔκπληξιν προαγόμενος ἵνα ὁμιλήσω περὶ ζητήματος τοσάκις καὶ τοσάκις ἀναδιφηθέντος ὑπὸ τῶν μεγαλητέρων ἀνδρῶν, ὑπ' ἀνδρῶν μέγιστον ἐχόντων τὸ κῦρος εἴτε διὰ τὴν μεγαλοφυΐαν αὐτῶν, εἴτε διότι ἰδίως τὸ ζήτημα τοῦτο ἐμελέτησαν καὶ μεγάλην πεῖραν διὰ τῆς ἐφαρμογῆς ἔλαβον. Ἐκτὸς τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος παιδαγωγῶν οἱ πλεῖστοι τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν νομοθετῶν τῆς τε ἀρχαιότητος καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων ἰδίως ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐπέστησαν τὴν προσοχὴν θεωροῦντες αὐτὸ καὶ δικαίως ὡς τὸ κυριώτερον τῶν κοινωνικῶν ζητημάτων, καὶ ἐν ἐκτάσει τὴν ἑαυτῶν γνώμην ἐξέφρασαν. Τὸ ζήτημα λοιπὸν φαίνεται ἐξηντλημένον καὶ εἰς οὐδένα ὑπολείπεται ἵνα εἴπῃ τι πλέον περὶ τούτου. Καὶ ὅμως εἰ καὶ πράγματι πολλὰ καὶ βέλτιστα ἐγράφησαν καὶ ἐλέχθησαν περὶ αὐτοῦ, καὶ τοῦτο ὡς καὶ ἄλλα κοινωνικὰ ζητήματα διατελεῖ πάντοτε νέον, εἴτε διότι τὰ ὑπὸ τῶν μεγάλων φιλοσόφων καὶ νομοθετῶν θεσπισθέντα οὐκ ἐφηρμόσθησαν ἐντελῶς, εἴτε διότι τῶν χρόνων καὶ τῶν ἠθῶν ἡ ἐπιγινομένη καθ' ἑκάστην μεταβολὴ καὶ πρόοδος καθιστῶσιν ἀναγκαίαν καὶ τοῦ παιδαγωγικοῦ συστήματος τὴν μεταβολήν, διὸ καὶ περὶ τούτου πολλὰ δύναταί τις εἰσέτι νὰ εἴπῃ. Ὁ Σύλλογος ἡμῶν πεποιθὼς περὶ τῆς ἀνάγκης ριζικῆς μεταβολῆς καὶ ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἀναμορφώσεως τοῦ παρ' ἡμῖν ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος (ὅπερ οὐκ εἰμὶ βεβαίως μόνος ὁ θεωρῶν κατὰ τὸ πλεῖστον πλημμελὲς) ἀπὸ τῶν πρώτων τῆς συστάσεως αὐτοῦ ἡμερῶν ἰδιάζουσαν ἔλαβε περὶ τοῦ ζητήματος τούτου μέριμναν διορίσας διαρκῆ ἐκπαιδευτικὴν ἐπιτροπὴν συγκειμένην ἐκ τῶν ἁρμοδιωτέρων πρὸς τοῦτο μελῶν τοῦ Συλλόγου. Μὴ ἀρκεσθεὶς δὲ εἰς τοῦτο προὐκάλεσεν ἐπ' ἐσχάτων τὴν σύστασιν *ἐκτάκτου ἐπιτροπῆς* συγκειμένης ἐκ μελῶν τῶν τριῶν κεντρικῶν Συλλόγων, τοῦ Φιλολογικοῦ, τοῦ Θρᾳκικοῦ, καὶ τοῦ Ἠπειρωτικοῦ, ὅπως ἐξετάσῃ τὰ περὶ δημοτικῆς παιδεύσεως, περὶ Διδασκαλείων, καὶ περὶ ἀναμορφώσεως τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος ζητήματα· καί περ δὲ πεπεισμένος ὅτι αἱ ἐπιτροπαὶ αὗται θέλουσι κατεργασθῆ πολλὰ τἀγαθὰ, τολμῶ ὅμως ἵνα προβάλω καὶ τὰς ἐμὰς σκέψεις περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου. Ὁμολογῶ ὅτι οὐδεμίαν ἔχω περὶ αὐτοῦ εἰδικότητα· ἀλλὰ τὸ ζήτημα ἐκ τῶν μεγάλων ἐκείνων ἐστὶ καὶ γενικῶν κοινωνικῶν ζητημάτων περὶ τῶν ὁποίων ἕκαστος ὀφείλει ἵνα σκεφθῇ καὶ μελετήσῃ μετὰ μεγίστης τῆς προσοχῆς, κοινοποιήσῃ δὲ τὰς περὶ τούτου σκέψεις αὐτοῦ. Ἐν τῇ τῶν παίδων ἀγωγῇ ἔγκειται τὸ μέλλον ἑκάστου ἔθνους· τὰ δὲ παραγωγὰ αἴτια τῆς ἰσχύος καὶ τοῦ μεγαλείου τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Γερμανίας στηρίζονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπὶ τῶν νηπιαγωγείων καὶ τῶν δημοτικῶν ἐκπαιδευτηρίων αὐτῶν. «Οἱ κυριώτεροι αἴτιοι τῆς

(1) Ὁ νῦν ὑπουργὸς τῆς παιδείας Βαλασόπουλος, ὅστις δεικνύει ἀξιέπαινον φροντίδα πρὸς βελτίωσιν τῆς καθ' ὅλου ἐν Ἑλλάδι παιδείας, παρεσκεύασε νομοσχέδιον καὶ περὶ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἀνατιθέμενος αὐτὴν εἰς τὸν κλῆρον· ἐπειδὴ δὲ καὶ πάλιν οἰκονομικοὶ λόγοι εἰσὶν οἱ διήκοντες διὰ τοῦ νέου τούτου νομοσχεδίου, ἐν οὐδενὸς δὲ σχεδὸν μοίρᾳ ἐτέθη τὸ τοῦ λαοῦ πραγματικὸν συμφέρον, ἀδυνατοῦμεν νὰ πιστεύσωμεν ὅτι Βουλὴ ἑλληνικὴ θέλει ἀποδεχθῇ τό οὐ πολὺ τι ἄλλως ἁρμοττόμενον ταῖς παιδαγωγικαῖς ἀξιώσεσι τῶν ἐν Ἑλλάδι λογίων. Πρβλ. καὶ τὰ πρακτικὰ τῆς εἰδ. συνελ. τοῦ διδ. Συλλόγου, ὧν θέμα ἐστὶν ἡ συζήτησις τοῦ νομοσχεδίου τούτου.

Digitized by Google

»ίσχύος καὶ τῶν θριάμβων ἡμῶν εἰσὶν οἱ δι-»δάσκαλοι ἡμῶν» εἶπε, καὶ δικαίως, ὁ βαθύνους τῆς Πρωσσίας στρατηγὸς Μόλτκε. Ἄλλως τε θέλω ἐξετάσει τὸ ζήτημα ὑπὸ ὡρισμένην ἔποψιν τῆς *ὑγείας*, ὡς ἰατρός. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων, κύριοι, ἑπομένως δὲ καὶ οἱ πλεῖστοι ἐξ ὑμῶν, φρονοῦσιν ὅτι οἱ ἐπιστήμονες οὐδεμίαν ἔχουσιν ἄμεσον σχέσιν οὐδὲ ἁρμοδιότητα ἐπὶ τοῦ παιδαγωγικοῦ ζητήματος, ὡς μὴ προκειμένου οὐδὲ περὶ χημικῆς ἀναλύσεως, οὐδὲ περὶ συλλογῆς ἐντόμων, οὐδὲ περὶ κατατάξεως ἄνθους τινὸς ἢ βοτάνου, ἀλλ' οὐδὲ περὶ σφυγμοῦ ἢ πυρετοῦ. Οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, προκειμένου περὶ ἀγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἀπονέμουσι συνήθως πλήρες κῦρος καὶ ἀποδέχονται ὡς ἀλανθάστους χρησμοὺς τὰς ἀποφάσεις τῶν σπουδαζόντων τοὺς νόμους τῶν ἐθνῶν, ἢ τὴν παραγωγὴν τῶν λέξεων, οὐδόλως δὲ φροντίζουσι περὶ τῆς γνώμης τῶν ἐρευνώντων τοὺς νόμους τῆς φύσεως, καὶ τῶν ἐξεταζόντων τὸν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος μηχανισμόν. Οὐδόλως ἀρνοῦμαι τὴν ἁρμοδιότητα καὶ τὴν σπουδαιότητα τῶν νομοθετῶν, καὶ τῶν φιλοσόφων, καὶ τῶν παιδαγωγῶν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου· θεωρῶ ὅμως τοὺς θεσμοὺς αὐτῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀτελεῖς, διότι περὶ μόνων τῶν πνευματικῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μεριμνήσαντες, οὐδεμίαν ἔλαβον φροντίδα περὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ, αὐτό τε περιφρονοῦντες ὡς εὐτελὲς *ὑλικὸν* περικάλυμμα, καὶ τὴν σχέσιν αὐτοῦ πρὸς τὴν ψυχὴν, ὡς εἴθισται ἵνα καλῶνται αἱ διανοητικαὶ τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεις, ὁλοτελῶς ὡς φαίνεται ἀγνοοῦντες ἢ ἀτελῶς γνωρίζοντες. Πρὸς ἀπόδειξιν τῶν λόγων μου λαμβάνω τὰ προγράμματα ἁπάντων τῶν παρ' ἡμῖν σχολείων, καὶ ὧν μέγας ἀριθμὸς ἀντιτύπων εὑρίσκεται ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ φιλολογικοῦ ἡμῶν Συλλόγου. Τί βλέπομεν ἐν αὐτοῖς; Εἰς τί συνίσταται ἡ ἐκπαίδευσις τῶν παίδων παρ'ἡμῖν; Εἰς τὰ ἑξῆς: ἀνάγνωσιν, γραφὴν, ἐκμάθησιν τῆς γλώσσης, τῆς γεωγραφίας, τῆς ἱστορίας τῶν Ἰουδαίων (τῆς λεγομένης ἱερᾶς ἱστορίας), τῆς ἱστορίας τοῦ ἰδίου ἔθνους καὶ τῆς Γενικῆς, Μαθηματικῶν τουτέστιν Ἀριθμητικῆς, στοιχείων Γεωμετρίας καὶ Ἀλγέβρας, ἔσθ' ὅτε καὶ Ψυχολογίας, Λογικῆς καὶ Μεταφυσικῆς, σπανίως δὲ καὶ ἱστορίας τῶν Φιλοσοφικῶν συστημάτων, εἰς εὐάριθμα δὲ στοιχείων ἀτελοῦς Πειραματικῆς Φυσικῆς καὶ εἴς τινα Μουσικῆς (ἢ μᾶλλον ἀηδῶν παρατόνων καὶ βινοφθόγγων ψαλμῳδιῶν). Ἰδοὺ ἅπας ὁ κύκλος ἐν ᾧ περιστρέφεται ἡ παρ' ἡμῖν ἐκπαίδευσις ἡ στοιχειώδης ὡς καὶ ἡ ἀνωτέρα, ῥυθμιζομένη κατὰ τὸν βαθμὸν τοῦ ἐκπαιδευτηρίου, καὶ κατὰ τὰς χρηματικὰς δυνάμεις τῶν κατοίκων τῆς κοινότητος. Οἱ δὲ ὀργανικοὶ κανονισμοὶ καὶ αἱ διατάξεις, ὧν πλείστας ἐμελέτησα, περιστρέφονται εἰς τὸν τρόπον τῆς διδασκαλίας τῶν μαθημάτων τούτων, τὸν τρόπον τῆς παραδοχῆς καὶ φοιτήσεως τῶν μαθητῶν καὶ εἰς ποινικάς τινας διατάξεις. Οὐδαμοῦ δὲ γίνεται μνεία τοῦ σώματος καὶ τῆς σωματικῆς ἀγωγῆς, οὐδαμοῦ ὑπάρχει διάταξίς τις ἀφορῶσα τὴν ὑγιεινὴν καὶ τὴν τοῦ σώματος θεραπείαν. Σημειωτέον δὲ ὅτι οὐδεμίαν ἐκφέρω ἐνταῦθα γνώμην οὐδὲ ἐπὶ τῶν προμνημονευθέντων μαθημάτων, οὐδὲ περὶ τῆς διατάξως αὐτῶν, ἀλλ' οὐδὲ περὶ τοῦ τρόπου τῆς διδασκαλίας αὐτῶν· περὶ τούτων, λίαν κακῶς καὶ ἀτελῶς κατ' ἐμὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐχόντων, ἐπιφυλάττομαι ἵνα ὁμιλήσω εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν. Τοιοῦτον λοιπὸν παρ' ἡμῖν τὸ διάγραμμα τῆς τῶν παίδων ἀγωγῆς· τοιοῦτον πρό τινων χρόνων καὶ παρ' ἅπασι τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς πεπολιτισμένοις ἔθνεσι, τοιοῦτον ὡς ἔγγιστα καὶ σήμερον παρὰ τοῖς πλείστοις αὐτῶν καὶ ἰδίως τῆς Λατινικῆς φυλῆς.

Τὸ σύστημα τοῦτο, κύριοι, λίαν πλημμελές ἐστιν, ἅτε ἀντιβαῖνον εἰς αὐτὴν τὴν οὐσίαν τῆς καλῆς ἀγωγῆς. Τί δ' ἐστιν ἀγωγή; *Ἡ βαθμιαία ἀνάπτυξις, ἐνίσχυσις, καὶ χρησιμοποίησις τῶν δυνάμεων, ἃς ἡ φύσις ἐδωρήσατο τῷ ἀνθρώπῳ ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἵνα συντηρήσῃ τότε ἄτομον αὐτοῦ καὶ τοὺς οἰκείους καὶ ἵνα βοηθῇ καὶ τοὺς ὁμοίους αὐτοῦ μεθ' ὧν προώρισται ἵνα ζῇ ἐν κοινωνίᾳ.* Οὗτός ἐστι κατ' ἐμὲ ὁ προσφορώτερος ὁρισμὸς τῆς ἀγωγῆς. Τοιούτου δὲ ὄντος τοῦ σκοποῦ αὐτῆς ἐννοεῖται ὅτι διάφορα ὑπῆρξαν τὰ συστατικὰ αὐτῆς στοιχεῖα κατὰ τὰς διαφόρους τῆς ἀνθρωπότητος ἡλικίας, κατὰ τὰς διαφόρους κοινωνικὰς ἀνάγκας, κατὰ τὰ διάφορα κλίματα κτλ. Οὕτω π. χ. ἡ ἀγωγὴ ἑνὸς Κάφρου οὐδόλως ὁμοιάζει πρὸς τὴν τοῦ Γερμανοῦ, οὐδὲ ἡ τοῦ Λάπωνος πρὸς τὴν τοῦ Γάλλου· ὁ σημερινὸς Γάλλος οὐδόλως ἀνατρέφεται ὡς ὁ πρόγονος αὐτοῦ Γαλάτης, οὐδὲ ὁ Σάξων τοῦ 10ου αἰῶνος ὡς ὁ ὑπὸ τοῦ Τακίτου περιγραφόμενος Γερμανὸς, αἱ δὲ ἀνάγκαι τοῦ Κιούρδου καὶ τοῦ Ἐσκιμώου οὐκ εἰσιν αἱ αὐταί· οὐδὲ αἱ τοῦ Βεδουΐνου τῆς Ἀραβικῆς ἐρήμου καὶ τοῦ βοσκοῦ τῶν Ἄλπεων. Τὸ πνεῦμα ὅμως διατελεῖ παντοῦ καὶ πάντοτε τὸ αὐτὸ, τουτέστιν ἡ συντήρησις τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς φυλῆς. Πρὸς τὸν σκο-

Digitized by Google

πὸν δὲ τοῦτον ἀπαιτεῖται ἡ ἐνέργεια ὅλων τῶν δυνάμεων, ἃς κατέχει ὁ ἄνθρωπος, δι' ὃ καὶ ἡ ἀγωγὴ αὐτοῦ ὀφείλει ἵνα ἀποβλέπῃ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν οὐχὶ μόνον τοιᾶσδε ἢ τοιᾶσδε μερίδος, ἀλλὰ εἰς τὴν τοῦ ὅλου ἀτόμου. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τούτου ἐπιτραπήτω μοι ἵνα ἐκθέσω λεπτομερείας τινὰς, αἵτινές εἰσιν ἴσως γνωσταὶ εἰς τοὺς πλείστους ἐξ ὑμῶν, ὧν ὅμως τὴν ἔκθεσιν θεωρῶ λίαν ἀναγκαίαν πρὸς διασάφησιν τοῦ ζητήματος.

Τα ἐν τῷ κόσμῳ ἡμῶν ὄντα διαιροῦνται εἰς δύο μεγάλας κλάσεις, εἰς *ἀνόργανα* καὶ ὀργανικά. Καὶ ἀνόργανα μὲν εἰσὶν οἱ λίθοι, τὰ ὀρυκτὰ, τὰ μέταλλα, καὶ τὰ μεταλλοειδῆ. ἐνόργανα δὲ τὰ φυτὰ, τὰ ζωόφυτα, καὶ τὰ ζῶα. Ἐκ τῶν τριῶν δὲ τούτων κλάσεων τῶν ἐνοργάνων ὄντων τὰ ζῶα διακρίνονται διὰ τριῶν τινῶν κυριωτέρων σημείων, ἅτινα εἰσὶν ἡ διάνοια, ἡ αἰσθητικότης, καὶ ἡ κινητικότης, ἢ μᾶλλον ἡ *αὐτοκινησία*, ἡ *κατὰ βούλησιν κίνησις καὶ ἐνέργεια*. Λέγω *κατὰ βούλησιν κίνησις*, διότι ἡ ἔκφρασις *κίνησις* ἁπλῶς οὐκ ἐφαρμόζεται μόνον εἰς τὰ ζῶα, εἰς τὰ *ἔμψυχα* ὡς κοινῶς αὐτὰ ἀποκαλοῦσιν, ἐπειδὴ ἐν ταῖς στοιχείοις ὅλων τῶν ἐνοργάνων ὑπάρχει κίνησις· κίνησις δὲ ὑπάρχει ἐνίοτε καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀνοργάνοις. Κίνησις καὶ ἐργασία εἰσὶν ἡ οὐσία ἁπάσης τῆς κτίσεως. Τὸ φῶς ἐστι κίνησις, ἡ θερμότης καὶ ὁ ἠλεκτρισμὸς κίνησις, ὁ ἦχος κίνησις, κίνησις καὶ ἡ χημικὴ συνάφεια· κινοῦνται οἱ ἀστέρες ἐν τῇ ἐκτάσει, κινεῖται καὶ ὁ ἀήρ· κινεῖται ὅμως ἰδίως ἡ ἐνόργανος κτίσις. Κινεῖται καὶ κυκλοφορεῖ ὁ θρεπτικὸς τῶν φυτῶν χυμὸς, κινεῖται ἡ χλωροφύλλη καὶ ἡ γῦρις (pollen), κινοῦνται καὶ τὰ ἀέρια (τὸ ὀξυγόνον καὶ τὸ ἀνθρακικὸν ὀξὺ), ἅτινα τὸ φυτὸν ἀποῤῥοφᾷ ἢ ἀναδίδει, κινεῖται ἡ συστατικὴ καὶ ἀρχέγονος κυψελὶς (cellule) παντὸς ἐνοργάνου σώματος, κινεῖται τὸ αἷμα, κινεῖται ὁ χυλὸς, κινεῖται τὸ νευρικὸν ῥευστόν. Σύνθεσις καὶ ἀποσύνθεσις εἰσὶ τὰ συστατικὰ τῆς κτίσεως στοιχεῖα, ὁ κύκλος ἐν ᾧ ἡ natura naturata ἀεννάως περιστρέφεται. Τὸ πᾶν ἔρχεται καὶ παρέρχεται· ὅτι ὑπάρχει κατ' αὐτὴν τὴν στιγμὴν οὐχ ὑπάρχει αὔριον, καὶ ὁ ἀοιδὸς τῶν *Μεταμορφώσεων* δικαίως ἔλεγε

«Corpora vertuntur nec quod
fuimus ve sumus ve
» cras erimus . . . .»

Ἄνευ κινήσεως οὐδεμία ὕπαρξις, οὐδεμία πρόοδος οὐδὲ ἐν τῷ ὑλικῷ οὐδὲ ἐν τῷ ἠθικῷ κόσμῳ· ἡ κίνησις ἐστὶν ἡ ζωὴ, καὶ ἡ ζωὴ ἐστὶ κίνησις· la vie est un tourbillon (ἡ ζωὴ ἐστὶ στρόβιλος) εἶπε μέγας τις φυσιοδίφης. Ἀλλὰ τὰ ἔμψυχα ὄντα, τὰ ζῶα, ἐκτὸς τῆς ζωτικῆς ταύτης κινήσεως τῆς σχηματιζούσης τὴν φυτικὴν λεγομένην ζωὴν κέκτηνται καὶ τὴν δύναμιν τοῦ ἀπὸ ἑνὸς εἰς ἄλλον μεταβαίνειν τόπον ἐν σώματι καὶ κατὰ βούλησιν.

Τὸ σῶμα ἁπάντων τῶν ὄντων τῆς ζωϊκῆς κλίμακος σύγκειται ἐκ διαφόρων μελῶν καὶ ὀργάνων ἐκτελούντων ὡρισμένας λειτουργίας. Τῶν λειτουργιῶν τούτων αἱ μὲν συντελοῦσιν ἀμέσως εἰς τὴν ὕπαρξιν τοῦ ἀτόμου, καὶ εἰς τὴν διαιώνισιν τοῦ εἴδους· εἰσὶ δὲ αὗται, ἡ πέψις, ἡ ἀπορρόφησις, ἡ κυκλοφορία, ἡ ἀναπνοὴ, ἡ ζωϊκὴ θερμότης, καὶ ἡ γέννησις, καὶ σχηματίζουσι τὴν *φυτικὴν* λεγομένην *ζωὴν* ὡς ὑπάρχουσαι κατὰ τὸ πλεῖστον αὐτῶν μέρος καὶ ἐν τοῖς φυτοῖς. Ἡ κινητικότης δὲ, αἱ αἰσθήσεις καὶ αἱ διανοητικαὶ δυνάμεις, συγκροτοῦσι τὴν *ζωϊκὴν* λεγομένην *ζωὴν* (la vie animale) καὶ διακρίνουσι τὰ ζῶα ἀπὸ τῶν φυτῶν. Ἀληθές ἐστιν ὅτι ἴχνη τινὰ κινήσεως, ἢ ἂν θέλητε αὐτοκινησίας καὶ αἰσθητικότητος, ὑπάρχουσιν, εἰ καὶ ὀλίγιστα, καὶ εἴς τινα φυτά· ὡς π. χ. ἡ διεύθυνσις, ἣν λαμβάνουσιν αἱ ῥίζαι πρὸς τὸ μέρος ἐν ᾧ εὑρίσκουσι τὴν ἀναγκαίαν τροφὴν, καὶ τὰ στελέχη φυτῶν τινων ἐν σκιᾷ κειμένων ἅτινα διευθύνονται πρὸς τὰ ὕψη μέχρις οὗ εὕρωσι τὰς ἡλιακὰς ἀκτίνας. Τὰ δὲ ἐκπληκτικώτερα παραδείγματα εὑρίσκομεν ἐν τῷ Dionoea muscipula, ὅπερ κλείει τοὺς ἐν τοῖς ἄκροις τῶν φύλλων αὐτοῦ εὑρισκομένους μικροὺς ἀκανθώδεις κάλυκας, ἅμα ἔντομόν τι ἐγγίσῃ αὐτοὺς καὶ περικλείει αὐτό· διὸ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ φυτοῦ· ἐν τῷ mimosa pudica (τῷ μή μου ἅπτου), ὅπερ κλίνει τὸ σέλεχος ἅμα ἐγγίσῃ τις αὐτό· ἐν τῷ Valisneria spiralis, οὗτινος τὸ ἄρρεν ἀποσπᾶται ὁλόκληρον τοῦ πυθμένος τοῦ ποταμοῦ, ὅπου φύεται, ἀνέρχεται δὲ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν γάμων αὐτοῦ, τὸ δὲ θῆλυ ἐκτυλίσσει ἑλικοειδῶς τὰ γεννητικὰ ὄργανα αὐτοῦ, μέχρις οὗ φθάσωσι τὴν ἐπιφάνειαν ὅπου γίνεται ἡ γονιμοποίησις, μετὰ τὴν ὁποίαν τὸ μὲν ἄρρεν κατέρχεται καὶ πάλιν εἰς τὸ βάθος τὸ δὲ θῆλυ ἀποσύρει τὸν ὕπερον αὐτοῦ, κτλ. Ἀλλὰ δυνάμεθα εἰπεῖν ὅτι ἡ κινητικότης, καὶ αἱ διανοητικαὶ δυνάμεις μόνον τῶν ζώων εἰσὶ διακριτικὰ στοιχεῖα, ὑπάρχοντα ἐν αὐτοῖς κατὰ διαφόρους βαθμοὺς τελειότητος.

Εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν λειτουργιῶν συντελοῦσι πολλὰ πάντοτε ὄργανα, δι' ὃ καὶ συστή-

Digitized by Google

ματα αὗται ὀνομάζονται, τὸ δὲ σύνολον τῶν λειτουργιῶν συναπαρτίζει αὐτὴν τὴν ζωήν. Ὀργανά τινα τοῦ σώματος τοῦ ζώου δύνανται νὰ λείψωσι, νὰ ἀποκοπῶσιν ἄνευ κινδύνου θανάτου τοῦ ὅλου ἀτόμου, ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔχει καὶ ὡς πρὸς τὰς λειτουργίας· διότι ἡ καταστροφὴ μιᾶς οἱασδήποτε λειτουργίας (παρὰ τὴν τῆς γεννήσεως) συνεπιφέρει θᾶττον ἢ βράδιον τὴν ἀναπόφευκτον καταστροφὴν τοῦ ὅλου ἀτόμου. Τοσοῦτόν δ' ἐστὶ στενὴ ἡ πρὸς ἀλλήλας σχέσις καὶ ἀλληλουχία τῶν λειτουργιῶν, ὥστε μικρά τις βλάβη τῆς μιᾶς συνεπάγει τὴν βλάβην καὶ ἑτέρας, ἄμεσον ἔχούσης σχέσιν πρὸς αὐτὴν, εἶτα δὲ τὴν τοῦ ὅλου ὀργανισμοῦ. Ταῦτα δὲ ἐφαρμόζονται εἰς ὅλην τὴν σειρὰν τῶν ζώων, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐξαιρουμένου, ὅστις κατ' οὐδὲν διαφέρει τῶν ἄλλων, εἰμὴ κατὰ τὴν ἐντελεστέραν καὶ πολυπλοκωτέραν κατασκευὴν τοῦ ἐγκεφάλου αὐτοῦ.

Ὁ θεμελιώδης λοιπὸν νόμος τοῦ ζωϊκοῦ ὀργανισμοῦ ἐστιν ἡ ἁρμονία καὶ ἰσορροπία, ἡ ἐλευθέρα, ἁρμονικὴ καὶ ἰσόβαθμος ἐνέργεια ἁπασῶν τῶν λειτουργιῶν πρὸς τὸν αὐτὸν συντεινουσῶν σκοπόν. Τῆς ἰσορροπίας ταύτης καταργουμένης ὑπὲρ τῆς μιᾶς, βλάπτονται αἱ ἐπίλοιποι, καὶ ἀνταναklᾶται ἡ βλάβη τῆς μιᾶς ἐπὶ τῶν λοιπῶν· οὕτω π. χ. τὸ τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος σύστημα στενὴν ἔχει καὶ ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὸ τῆς ἀναπνοῆς· πάθησις δέ τις τοῦ ἑνὸς συνεπάγει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ τὴν τοῦ ἑτέρου· ἡ ὑπὲρ τὸ δέον ἐξάσκησις καὶ ἐνέργεια τῆς γεννητικῆς λειτουργίας ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα ἐκτὸς τῆς ἐξασθενήσεως τοῦ ὅλου ὀργανισμοῦ τὴν βλάβην ἰδίᾳ τοῦ πεπτικοῦ συστήματος· τὸ δὲ κινητικὸν ἰσορροπεῖ πρὸς τὴν τοῦ ἐγκεφάλου, τουτέστι τὴν διανοητικὴν λειτουργίαν.

Τὰ εἰς τὰς κινήσεις τῶν ζώων καὶ τοῦ ἀνθρώπου συντελοῦντα ὄργανα εἰσὶ τὰ τὸν σκελετὸν σχηματίζοντα ὀστᾶ, οἱ μυῶνες καὶ τὰ κινητικὰ νεῦρα· διότι ὡς γνωστὸν δύο εἴδη νεύρων ὑπάρχουσι, τὰ αἰσθητικὰ καὶ τὰ κινητικὰ, ἀμφότερα ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ καὶ τῷ νωτιαίῳ μυελῷ λαμβάνοντα τὴν ἀρχήν. Ὅταν τὸ ζῶον ἢ ὁ ἄνθρωπος βούληται ἵνα κινήσῃ μέλος τι ἢ ὅλον αὐτοῦ τὸ σῶμα, ἡ ἐν τῷ *ἐγκεφάλῳ γινομένη βούλησις* ἐπενεργεῖ ἐπὶ τῶν κινητικῶν νεύρων· ταῦτα δὲ ἐπενεργοῦσι ἐπὶ τῶν μυώνων, οἵτινες προσκεκολλημένοι ὄντες διὰ τῶν δύο αὐτῶν ἄκρων ἐπὶ τῶν ὀστῶν συστέλλονται καὶ συστελλόμενοι ἐγείρουσι καὶ κινοῦσι τὸ μέλος ἢ τὸ σῶμα. Τὸ πρῶτον λοιπὸν ἀποτέλεσμα τῆς συστολῆς τῶν μυώνων ἐστὶν ἡ κίνησις· ἀλλ' ἐκτὸς τῆς κινήσεως, ἡ συστολὴ αὕτη παράγει καὶ ἄλλα φαινόμενα λίαν οὐσιώδη, ταῦτα δὲ εἰσὶν ἡ αὔξησις τῆς ταχύτητος καὶ τῆς ἐνεργείας τῆς κυκλοφορίας, ἡ αὔξησις τῆς θερμοκρασίας, ἡ ἐπιτάχυνσις τῆς ἀναπνοῆς κτλ. Ἐὰν αἱ κινήσεις αὗται καὶ ἡ ἐξάσκησις τῶν μυώνων συστολῆς ἐπαναλαμβάνωνται συνεχῶς, οἱ ἐνεργοῦντες μυῶνες ἐπισύρουσιν ἐν ἑαυτοῖς διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς κυκλοφορίας πλείονα ποσότητα αἵματος, ὅπερ ἐστὶν ὁ διατρέφων τὰ ὄργανα ὀπὸς, ἡ *ῥευστὴ σὰρξ*, κατὰ τὴν ὡραίαν ἔκφρασιν διασήμου Φυσιολόγου. Τὸ δὲ ἀποτέλεσμα τοῦ φαινομένου τούτου ἐστὶν ἡ αὔξησις τῆς διαθρέψεως τοῦ μέλους· οἱ ἐνεργοῦντες μυῶνες γίνονται στερεώτεροι, συμπαγέστεροι, ἐρυθρότεροι καὶ ἰσχυρότεροι. Τὰ ὀστᾶ, ἐπὶ τῶν ὁποίων οἱ μυῶνες οὗτοι εἰσὶ προσκεκολλημένοι συμμερίζονται τὰ αὐτὰ φαινόμενα καὶ γίνονται συμπαγέστερα καὶ ἰσχυρότερα. Ἡ αὔξησις τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ταχύτητος τῆς κυκλοφορίας ἐκτείνεται ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ διαδίδεται καθ' ὅλον τὸ κυκλοφορικὸν σύστημα, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς ἐπιτείνεται καθ' ὅλον τὸ σῶμα, ὅπερ ἐνισχύεται διατρεφόμενον κάλλιον. Ὅσῳ δὲ ἡ κίνησις καὶ ἡ ἄσκησις γενικώτεραι καὶ διαρκέστεραι εἰσὶ, καὶ συνεχέστερον ἐπαναλαμβάνονται, τουτέστιν ὅσῳ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐνεργούντων μυώνων ἐστὶ μεγαλήτερος, ὡς π. χ. ἐν τῷ βαδίσματι, τῷ δρόμῳ, τῷ ἅλματι, τῇ νήξει (κολυμβήματι), τῇ ἱππασίᾳ (ἰδίως δὲ ἐν τῷ τριποδισμῷ—τῷ trot), τοσούτῳ ἡ ἐπὶ τοῦ ὅλου ἀτόμου σωτήριος ἐπίδρασις μεγαλητέρα καὶ διαρκεστέρα ἐστίν. Ἀπόδειξις δὲ τῆς ταχύτητος καὶ δραστηριότητος τῆς κυκλοφορίας ἐστὶν ἡ αὔξησις καὶ ἐνίσχυσις τῶν τῆς καρδίας παλμῶν καὶ τοῦ σφυγμοῦ, καὶ ἡ ἀλλαγὴ τῆς χροιᾶς τοῦ δέρματος καὶ ἰδίως τοῦ προσώπου.

Μετὰ τὴν κυκλοφορίαν αἱ λειτουργίαι ἐπὶ τῶν ὁποίων, ὡς εἴπομεν, ἐπενεργεῖ ἡ κίνησις καὶ ἡ τῶν μυώνων συστολὴ, ἐστὶν ἡ ζωϊκὴ θερμότης καὶ ἡ ἀναπνοὴ, αἵτινες εἰσὶ στενῶς συνδεδεμέναι μετὰ τῆς κυκλοφορίας. Ἡ ἀναπνοὴ καθίσταται ταχυτέρα, ὁ δὲ ἐξερχόμενος ἀὴρ ἀλλοιοῦται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, ἐστὶν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον διεφθαρμένος, περιέχει τουτέστι μείζονα ποσότητα ἀνθρακικοῦ ὀξέος. Ἡ δὲ ζωϊκὴ θερμότης αὐξάνει ὡς εἴπομεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπιτοπίως, εἶτα δὲ καθ' ὅλον τὸ σῶμα, μάλιστα κατὰ τὰς γενικὰς κινήσεις. Ὁ Becquerel καὶ ὁ Bres-

Digitized by Google

chet ἀνεῦρον ὅτι κατὰ τὴν συστολὴν μυῶνός τινος ἡ θερμοκρασία αὐτοῦ αὐξάνει κατὰ $^1/_2$ τοὐλάχιστον βαθμόν, ὁ δὲ Peart διϊσχυρίζεται ὅτι δύναταί τις ἵνα θερμάνῃ ἐπί τινας βαθμοὺς τὸ ὕδωρ λουτροῦ, διὰ τῆς ταχείας κινήσεως τῶν κάτω μελῶν. Γνωστός ἐστιν ὑμῖν ὁ τρόπος δι' οὗ οἱ ἁλιεῖς καὶ οἱ πορθμεῖς τοῦ Βοσπόρου θερμαίνουσι κατὰ τὰς χειμερινὰς αὐτῶν θαλασσοπλανήσεις τάς τε χεῖρας καὶ τὸ σῶμα αὐτῶν· κινοῦσι τοὐτέστι βιαίως καὶ σταυροειδῶς ἀμφοτέρους τοὺς βραχίονας πλήσσοντες τὰς πλευρὰς αὐτῶν. Ἕτέρα σωτήριος συνέπεια τῆς σωμασκίας εἰς τὴν ζωϊκὴν ὡσαύτως ἀναγομένη θερμότητα ἐστὶν ἡ ἑξῆς· ἡ ἐπισώρευσις τοῦ αἵματος ἐν τοῖς ἐσωτερικοῖς ὀργάνοις τοῦ σώματος ἐστὶ λίαν ἐπιβλαβὴς καὶ ἐπικίνδυνος, ἐκ δὲ τῶν πειραμάτων τοῦ διασήμου Ἄγγλου χημικοῦ John Davy ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ κίνησις καὶ ἡ ἐνέργεια τῶν μυώνων παράγει τὴν καθ' ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ σώματος ἰσόμετρον διανομὴν τῆς θερμότητος καὶ ὅτι ἀρκούντως μὲν αὐξάνει ἡ τῶν ἄκρων θερμοκρασία, ἐλαττοῦται δὲ ἡ τῶν βαθέως κειμένων ὀργάνων· ἐπειδὴ δὲ τὸ διαδίδον τοὐλάχιστον, ἐὰν οὐχὶ τὸ παράγον τὴν ζωϊκὴν θερμότητα, ἐστὶν αὐτὸ τοῦτο τὸ αἷμα, διὰ τῆς κινήσεως καὶ τῆς σωματικῆς ἐργασίας κωλύεται καὶ τὸ ἐπίφοβον ἀποτέλεσμα τῆς ἐν τοῖς σπλάγχνοις συσσωρεύσεως καὶ στάσεως αὐτοῦ.

Ἡ τῆς πέψεως λειτουργία, ἐπηρεάζεται ὡσαύτως ἰσχυρῶς ὑπὸ τῆς σωμασκίας, διότι διὰ τῆς σωματικῆς ἐργασίας μεγαλητέρα γίνεται κατανάλωσις δυνάμεώς τε καὶ ὀργανικῆς ὕλης (διὰ τῆς θερμότητος καὶ τοῦ ἱδρῶτος)· δι' ὃ καὶ ὁ ὀργανισμὸς σπεύδει ἵνα ἀναπληρώσῃ τὴν ἀπώλειαν αὐτοῦ διὰ τῆς ἀπορροφήσεως νέων ὀργανικῶν στοιχείων· ἡ δραστηριότης λοιπὸν καὶ ἡ ῥώμη τῶν πεπτικῶν ὀργάνων αὐξάνει ὡς καὶ ἡ ὄρεξις.

Τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ ἀνθρώπου σχῆμα καὶ ἡ μορφὴ προέρχονται ὅλως ἐκ τοῦ ὄγκου, τοῦ σχήματος καὶ τῆς ἰσχύος τῶν ὀστέων καὶ τῶν μυώνων, ἡ δὲ συνεχὴς τῶν μυώνων ἄσκησις καὶ ἐνέργεια αὐξάνει, ὡς εἶπον ἄνωθι, τὴν θρέψιν αὐτῶν καὶ καθιστᾷ αὐτοὺς συμπαγεστέρους, ὀγκωδεστέρους, καὶ ἰσχυροτέρους, ὡς καὶ τὰ ὀστᾶ ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐνεργοῦσι· διὸ καὶ ἡ πλαστικὴ τοῦ σώματος ὡραιότης αὐξάνει πολὺ καὶ τελειοῦται διὰ τῆς σωμασκίας, αἱ δὲ διάφοροι ἀρθρώσεις γίνονται εὐκινητότεραι καὶ στερεώτεραι· δι' ὃ καὶ ὁ ἀσκῶν συνεχῶς τὸ σῶμα αὐτοῦ εὐκινητότερος, ἐπιδεξιώτερος καὶ χαριέστερος κατὰ τὸ διάβημά ἐστιν. Τὸ σωματικὸν κάλλος λοιπόν, ἡ ῥώμη, καὶ ἡ κατὰ τὰς κινήσεις χάρις εἰσὶν ἐκ τῶν κυριωτέρων τῆς σωμασκίας ἀποτελεσμάτων.

Οὐχ ἧττον ἰσχυρά ἐστιν ἡ ἐπενέργεια τῆς τῶν μυώνων ἀσκήσεως ἐπὶ τῆς αἰσθητικότητος καὶ ἐπὶ τῶν ἠθικῶν καὶ νοητικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου· ἡ ἐπενέργεια αὕτη ἐστὶ τοσούτῳ ἰσχυρὰ ὥστε ἡ σωμασκία, καὶ ἡ σωματικὴ ἐργασία εἰσὶν ἡ βάσις κατὰ τὸ ἰσχυρότερον μέσον τῆς θεραπείας τῶν τοσούτων παθήσεων τοῦ νευρικοῦ συστήματος, καθὼς ἡ ἀποχὴ τῆς σωματικῆς ἐργασίας ἐστὶ τὸ κυριώτερον αἴτιον τῶν πλείστων ἀσθενειῶν καὶ νόσων τοῦ συζήματος τούτου. Αἱ παθήσεις αὗται, ὧν ὁ ἀριθμός ἐστι μέγιστος καὶ ὁσημέραι αὐξάνει, εἰσὶ λίαν συνήθεις ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ παρὰ τῇ εὐπόρῳ καὶ ἁβροδιαίτῳ τῆς κοινωνίας τάξει· ἐνῷ σπανίως ἀπαντᾷ τις αὐτὰς κατὰ τοὺς ἀγροὺς καὶ παρὰ τῇ ἐργατικῇ τοῦ λαοῦ τάξει. Αἱ νόσοι αὗται εἰσὶν ἰδίως συνήθεις εἰς τοὺς νοερῶς ἐργαζομένους καὶ οὐδόλως ἢ ἥκιστα τὸ σῶμα κινοῦντας ἢ ἀσκοῦντας λογίους, καλλιτέχνας, καὶ λοιποὺς εἰς τὴν σπουδὴν καταγινομένους ἀνθρώπους, ὡς καὶ εἰς τὰς ἥκιστα κινουμένας καὶ ἐργαζομένας, τὰς ἁβροδιαίτους γυναῖκας τῶν πόλεων· καὶ περὶ τούτου εἰσὶ πεπεισμένοι ἅπαντες οἱ ἰατροί. Ἰσορροπία τις λοιπὸν καὶ ἀντίθεσις ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ νευρικοῦ συστήματος καὶ τοῦ κινητικοῦ, μεταξὺ τοῦ ὑλικοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ ἀνθρώπου, μεταξὺ τῶν μυώνων καὶ τοῦ ἐγκεφάλου. Οὐδόλως προτίθεμαι ἵνα συζητήσω ἐνταῦθα τὸ μέγα καὶ αἰώνιον πρόβλημα τῆς ψυχῆς καὶ τῆς διπλῆς τοῦ ἀνθρώπου φύσεως, ἢ ἵνα ἐκθέσω τὰς περὶ τούτου δοξασίας μου. Ἀλλ' ἡ πρὸς τὸ ἠθικὸν τοῦ ἀνθρώπου σχέσις τοῦ ὑλικοῦ ἐστι τοσούτῳ στενή, ὥστε ἀδύνατόν ἐστι νὰ ἀρνηθῇ τις αὐτὴν, ἐκτὸς ἐὰν θέλῃ ἵνα τυφλώττῃ. « *Οὐδαμῶς ἡ* » *ψυχὴ ἐξαρτᾶται τοῦ σώματος*, λέγουσιν οἱ » ἔνθερμοι καὶ ἀπόλυτοι πνευματισταί· *ἀλλὰ* » *τὸ σῶμα αὐτὸ τοὐναντίον τῆς ψυχῆς ἐστι* » *δοῦλον. Ἐὰν δὲ μὴ οὕτως ἔχῃ, οὐδεμία* » *ἄλλη σχέσις ὑπάρχει μεταξὺ αὐτῶν ἢ ἡ* » *τοῦ οἰκοῦντος πρὸς τὸ οἰκούμενον* ». Ἀπάτη ἡ ψεῦδος! Ὁ πρὸς ἀλλήλους στενὸς σύνδεσμος καὶ ἡ ἀλληλουχία τοῦ ἠθικοῦ καὶ ὑλικοῦ ἀνθρώπου, εἰσὶ καταφανέστατα· πολλὰς δέ, πλείστας αὐτοῦ ἀποδείξεις ἔχομεν καὶ ἐπιλείψει με ὁ χρόνος ἀριθμοῦντα αὐτάς. Ἓν τῶν ὡραιοτέρων συγγραμμάτων τῶν νεωτάτων χρόνων ἐστὶ τὸ « *Περὶ τῆς σχέσεως τοῦ ὑλικοῦ*

Digitized by Google

καὶ *ἠθικοῦ τοῦ ἀνθρώπου*» (1) σύγγραμμα τοῦ Γάλλου Cabanis, σύγγραμμα ἀθάνατον, συγγραφὲν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος καὶ μεταφρασθὲν εἰς ἁπάσας τὰς γλώσσας τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, ἐκτὸς τῆς νεοελληνικῆς. Ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ, ὅπερ ἕκαστος λόγιος ὀφείλει ν' ἀναγνώσῃ καὶ μελετήσῃ, εὑρήσει ὁ βουλόμενος τρανὰς καὶ πολυπληθεῖς ἀποδείξεις τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐνταῦθα ζητήματος· εὐχόμεθα δὲ ἵνα ὅσον οὔπω ἴδωμεν τὴν νεοελληνικὴν φιλολογίαν πλουτιζομένην διὰ τῆς μεταφράσεως αὐτοῦ τε τοῦ συγγράμματος καὶ ἄλλων τοιούτων ἀθανάτων συγγραφῶν, ἀντὶ τῶν ἀσήμων καὶ ἀηδεστάτων καὶ φθοροποιῶν συρραμμάτων, ἅτινα κατέκλυσαν τὴν ἡμετέραν κοινωνίαν. Ἀπόδειξιν πρόχειρον τῆς σχέσεως περὶ ἧς ἐστιν ἐνταῦθα ὁ λόγος, ἔχομεν τὴν ἀντιπαράθεσιν τοῦ ἀκίνητον βίον ἄγοντος, καὶ διανοητικῶς ἐργαζομένου λογίου, πρὸς τὸν ἀγρότην ἢ τὸν ναύτην, ἢ οἱονδήποτε ἄλλον ἐνεργητικὸν καὶ πολυκίνητον ἄγοντα βίον. Ὁ τελευταῖος οὗτος ὀλίγον μὲν ἀνεπτυγμένος κατὰ τὴν διάνοιάν ἐστιν, ἀλλ' ἵσταται ἐνώπιον ἡμῶν ὀρθὸς ὡς ἀνδριάς, εὐτραφής, ἰσχυρός, καὶ γαλήνιος, θαρραλέος καὶ ἀδιάσειστος, ἥκιστα ἐπηρεαζόμενος ὑπὸ τῶν μεταβολῶν τῆς ἀτμοσφαίρας ἢ τῆς τύχης καὶ ὑποφέρων τὰ πάντα, μόχθους καὶ στερήσεις, καταιγίδας καὶ συμφορὰς μεθ' ὑπομονῆς καὶ καρτερίας. Ἐκεῖνος δὲ νοήμων μὲν ἐστὶ καὶ πολυμαθής, ἰσχνὸς ὅμως, ὠχρός, καὶ ῥικνός, ἀείποτε ἀνήσυχος καὶ τεταραγμένος, πολλάκις ἄτολμος καὶ ψοφοδεής, τρέμων πρὸ τοῦ κινδύνου, καὶ φοβούμενος τὸ ἐλάχιστον ψῦχος, τὸ ἐλάχιστον πνεῦμα ἀέρος· ἀπόλλυσι δὲ εὐκολώτατα τὴν ὑγείαν καὶ τὸ θάρρος αὐτοῦ. Τοιαύτη ἐν γένει ἡ εἰκὼν τῶν δύο ἀντιθέτων τούτων ἀνθρώπων· αἱ δὲ ἐξαιρέσεις λίαν εὐάριθμοι εἰσίν. Τὰ αἴτια δὲ τῆς ἀντιθέσεως ταύτης ἐστὶν ὁ ἀντίθετος τρόπος τοῦ ζῆν· διότι ὁ μὲν ἐξασκῶν τὰς σωματικὰς αὐτοῦ δυνάμεις, καὶ κινούμενος συνεχῶς, διατελεῖ ἐν ὑγείᾳ καὶ ῥώμῃ, ὁ δὲ διερχόμενος τὸν βίον αὐτοῦ ἀκίνητος καὶ κεκυφὼς ἐπὶ τοῦ γραφείου ἢ ἔν τινι γωνίᾳ τοῦ δυσαέρου σπουδαστηρίου αὐτοῦ, ἓν μόνον μέρος τοῦ σώματος αὐτοῦ διηνεκῶς ἀσκεῖ, τὸν ἐγκέφαλον, παραμελῶν τὸ λοιπὸν μέρος.

Ἕτερα δέ τις συνέπεια σπουδαιοτάτη καὶ αὕτη τῆς σωμασκίας ἐστὶν ἡ βαθμιαία ἀνάπτυξις καὶ ἀργοπορία τῶν τῆς ἥβης φαινομένων καὶ παθῶν καὶ ἡ καταπράϋνσις αὐτῶν. Τὰ συμπτώματα τῆς ἥβης εἰσὶ πρωϊμώτερα καὶ ταραχωδέστερα παρὰ τοῖς ἀβροδιαίτοις παιδίοις τῶν πόλεων, καὶ ἰδίᾳ τοῖς τῆς εὐπορούσης τάξεως τῆς κοινωνίας. Τοῦτο δὲ προέρχεται ἐξ ἑνὸς μὲν ἐκ τοῦ εἴδους τῆς τροφῆς, ἀλλ' ἐξ ἄλλου καὶ ἐκ τῆς ἀγωγῆς καὶ τοῦ τρόπου τοῦ ζῆν.

Τὸ ἀποτέλεσμα λοιπὸν τῆς τῶν μυώνων ἀσκήσεώς ἐστιν ἐν περιλήψει τὸ ἑξῆς· αὐξάνει τὴν ζωϊκὴν θερμότητα· καθιστᾷ δραστηριωτέραν τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος, τῆς λύμφης, καὶ τοῦ νευρικοῦ ῥευστοῦ· ἐπαυξάνει τὴν ζωτικότητα τῶν ὀργάνων, ἅτινα παράγουσιν αὐτήν· διευκολύνει τὰς ἐκρίσεις, ἰδίως τὴν τοῦ δέρματος· προκαλεῖ τὴν τῆς τροφῆς ἐπιθυμίαν (ὄρεξιν)· διευκολύνει τὴν διοχέτευσιν καὶ διανομὴν τῶν θρεπτικῶν χυμῶν, καὶ μάλιστα εἰς τὰ ἐργαζόμενα μέλη· ἐνισχύει τὴν γενικὴν τοῦ ὀργανισμοῦ θρέψιν· αὐξάνει τὴν ἰσχύν, τὴν εὐεξίαν, καὶ τὴν πλαστικὴν ὡραιότητα τοῦ σώματος· κανονίζει καὶ ῥυθμίζει τὴν τῆς ἥβης ἀνάπτυξιν· καθησυχάζει τῶν νεύρων τὸν ἐρεθισμόν, ἀντιδρᾷ εἰς τὴν τοῦ ἐγκεφάλου ἀνώμαλον ὑπεροχήν, καὶ εἰς τῶν παθῶν τὸν σάλον. Ἡ δὲ ἀδράνεια τοῦ κινητικοῦ τοῦ ἀνθρώπου συστήματος παράγει ὅλως ἀντίθετα φαινόμενα· καὶ εἰ μὲν ἡ ἀδράνεια αὕτη περιορίζεται εἴς ἕν τι μόνον μέλος, ὁ ὄγκος αὐτοῦ ἐλαττοῦται, τὸ δέρμα τὸ περικαλύπτον αὐτὸ ὠχριᾷ, ἡ θερμοκρασία αὐτοῦ καταπίπτει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, τὸ μέλος ἀδυνατεῖ καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου αἱ κινήσεις αὐτοῦ γίνονται λίαν ἐπίπονοι· εἰ δὲ ἡ ἀδράνεια ἐπιτείνεται ἐπὶ τοῦ ὅλου σώματος, ὁ ὀργανισμὸς ὅλος ἐξασθενεῖ καὶ ἀλλοιοῦται, καὶ διάφοροι νόσοι προσβάλλουσιν αὐτὸν, ἰδίως δὲ τὰ τοῦ νευρικοῦ συστήματος παθήματα.

Τοιούτων ὄντων τῶν νόμων τῆς τῶν ζώων φύσεως, τοιαύτης οὔσης τῆς ἐπιῤῥοῆς τῆς ἰσχύος τῶν κινήσεων, καὶ τῆς τῶν μυώνων ἐνεργείας, ἐρωτῶμεν ἤδη, ἐὰν οἱ πλεῖστοι τῶν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους κανονιζόντων καὶ διεπόντων τὴν τῶν παίδων ἀγωγήν, λαμβάνωσιν ὑπ' ὄψιν τοὺς νόμους τούτους, ἐὰν φροντίζωσι περὶ τῆς τοῦ σώματος ῥώμης, καὶ περὶ τῆς ὑγείας τοῦ ἀτόμου; Τὰ διαγράμματα τῶν παρὰ τοῖς διαφόροις ἔθνεσιν ἐκπαιδευτηρίων τῶν νέων χρόνων ἀποδεικνύουσιν ἡμῖν τὸ ἐναντίον.

(1) Cabanis «Des rapports du Physique et du Moral de l' homme.»

Digitized

Παραβλέποντες τὰς τοῦ ὀργανισμοῦ ἀνάγκας ἢ ἀγνοοῦντες τοὺς τῆς ἰσορροπίας νόμους καὶ τὴν ἀλληλουχίαν τοῦ ἠθικοῦ πρὸς τὸ ὑλικόν, κατειλημμένοι δὲ ὑπὸ τῶν τοῦ ἀπολύτου Πνευματισμοῦ δογμάτων πρὸς τὰς ψυχικὰς μόνον δυνάμεις ὅλην τὴν ἑαυτῶν προσοχὴν ἔστρεψαν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰσέτι στρέφουσιν, αὐτὰς καὶ μόνον καλλιεργοῦντες καὶ ἀναπτύσσοντες. Ἄλλως ὅμως ἐφρόνουν τὰ ἀρχαῖα ἔθνη, καὶ ἰδίᾳ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι, οὓς προσπαθοῦμεν ἵνα ἀπομιμηθῶμεν ἐν παντὶ καὶ πάντοτε, ἐκτὸς τοῦ καλλιτέρου τῶν θεσμῶν αὐτῶν, τῆς *παιδαγωγίας*.

Ἅπαντα τὰ ἀρχαῖα ἔθνη ἐθεώρουν τὴν σωμασκίαν ὡς βάσιν τῆς καλῆς ἀγωγῆς. καὶ παρά τισιν αἱ περὶ τούτου διατάξεις ἦσαν θρησκευτικὰ παραγγέλματα. Οὕτως ἐν ταῖς ἀρχαιοτέραις παραδόσεσι τῶν Σινῶν εὑρίσκομεν πολλὰς περὶ κινήσεων καὶ σωμασκιῶν διατάξεις κατὰ τὰς ὑπὸ τῶν νέων χρόνων ἐρεύνας περὶ τοῦ παραδόξου ἐκείνου ἔθνους [Pauthier *Livres sacrés del'Orient.* le P. Amiot: *Mémoires concernant les Chinois* κτλ]. Τοιαύτας διατάξεις ἀπαντῶμεν καὶ παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς, προπάντων δὲ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Πέρσαις. Χοροὺς καὶ ἄλλα γυμνάσματα ἀπαντῶμεν ἐν τῇ θρησκείᾳ διαφόρων λαῶν τῆς Σημιτικῆς φυλῆς καὶ παρὰ τοῖς Ἰσραηλίταις. Σωμασκίας εἶδός ἐστι καὶ τῶν Μωαμεθανῶν ἡ προσευχὴ, τὸ *ραμάζ*, καὶ ἄλλα τινὰ γυμνάσματα, ἅτινα ἐδανείσθησαν παρὰ τῶν ἀρχαίων Ἀράβων.

Ἀλλὰ παρὰ τοῖς Ἕλλησι μᾶλλον ἢ παρ' οἱῳδήποτε ἄλλῳ ἔθνει τῆς ἀρχαιότητος, ἡ *σωμασκία*, ἡ *γυμναστικὴ*, ἔφθασεν εἰς μέγαν βαθμὸν τελειότητος, καὶ ἐτέθη ὡς βάσις τῆς τῶν παίδων ἀγωγῆς· τὴν αὐτὴν δὲ ἀπαραλλάκτως ἀρχὴν βλέπομεν καὶ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις. «Λάτραι ἔνθερμοι τῆς καλλονῆς, τῆς ῥώμης, » καὶ τῆς ὑγείας οἱ Ἕλληνες ὡδηγήθησαν ὑπὸ » τῆς θαυμασίας αὐτῶν εὐφυΐας καὶ τῆς πεί» ρας, ἵνα ἀνεύρωσι τὸ μέσον τῆς ἐξωραΐσεως » καὶ ἐνισχύσεως τοῦ *ἀτόμου*», λέγει Γάλλος ἰατρὸς, καὶ τὸ μέσον τοῦτο ἦτο ἡ γυμναστική. Διὰ τῆς ἀγωγῆς δὲ ταύτης ἐγένοντο μία τῶν ὡραιοτέρων φυλῶν τῆς γῆς, καὶ παρέσχον πρὸς θαυμασμὸν εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα τοὺς θαυμασίους ἐκείνους τύπους τῆς φυσικῆς καὶ ἠθικῆς καλλονῆς, ὧν οὐδεμία ἄλλη φυλὴ παρήγαγε τοσοῦτον πλῆθος.

Ἀλλ' ἐπῆλθεν ἡ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ὑποδούλωσις τῆς Ἑλλάδος, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι αὐτοὶ ἐξηχρειώθησαν, τὰ ἤθη ἠλλοιώθησαν καὶ ἐχαυνώθησαν, καὶ ἡ γυμναστικὴ, ἡ σωμασκία, παρημελήθησαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον καταλειφθεῖσαι εἰς μόνους τοὺς ἀθλητὰς καὶ τοὺς gladiatores. Ὁ δὲ χριστιανισμὸς ἐπελθὼν κατήργησε παντάπασι τὸ σωτήριον τοῦτο τῶν ἀρχαίων παιδαγωγικὸν σύστημα. Διδάσκων τὴν τοῦ σώματος περιφρόνησιν καὶ νέκρωσιν, οὐδόλως ἠδύνατο νὰ ἐνθαῤῥύνῃ τὰ πρὸς σωματικὴν ἰσχὺν καὶ εὐεξίαν τῶν *εἰδωλολατρῶν* μέσα, δι' ὃ καὶ οὐδεὶς πλέον ἐγίνετο λόγος περὶ γυμναστικῆς ἐν τοῖς περὶ παίδων ἀγωγῆς θεσπίσμασι τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Μόνον κατὰ τὸν Μεσαιῶνα βλέπομεν ἐν Εὐρώπῃ κλάσιν τινὰ προνομιοῦχον, τοὺς Ἱππότας καὶ τοὺς Εὐγενεῖς, διατηροῦντας ἤθη τινὰ καὶ ἔθιμα τῶν προγόνων αὐτῶν Φράγκων καὶ Τευτόνων, καὶ ἐξακολουθοῦντας ἵνα ἀσκῶνται τὸ σῶμα, ὅπως παρασκευάζωσιν αὐτὸ διὰ τὸν πόλεμον. Ἀλλ' οὗτοι μόνον τὸ σῶμα ἐγύμναζον· μερίς τις μόνον αὐτῶν οἱ Troubadours, εἶδος Ἀοιδῶν πολεμιστῶν ἐκαλλιέργουν ἐνίοτε τό τε σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα. Προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου ἡ ἀνακάλυψις τῆς πυρίτιδος καὶ ἡ μεταβολὴ τῆς τοῦ πολέμου τακτικῆς καὶ τῶν μέσων τῆς ἀλληλοκτονίας κατέστησαν ἧττον ἀναγκαίαν τὴν μεγάλην τοῦ σώματος ἰσχύν· ἐκλιποῦσης δὲ τῆς ἀνάγκης ἐξέλιπε καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Ἱππόταις ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀποκτήσεως αὐτῆς. Οὕτω δὲ ἡ Γυμναστικὴ κατέστη ὅλως ἄχρηστος καὶ μετ' ὀλίγον ἐλησμονήθη ὁλοτελῶς. Εἷς μάτην Ἰατροὶ τινὲς καὶ φιλόσοφοι τῶν νεωτέρων χρόνων, ἰδίως δὲ ὁ Rousseau ἐν τῷ περὶ ἀνατροφῆς συγγράμματι αὐτοῦ (Emile) ἐνθέρμως καὶ μετὰ ἀπαραμίλλου εὐγλωττίας ἐσυμβούλευσε τὴν τῆς σωμασκίας εἰσαγωγὴν ἐν τῇ τῶν νέων ἀνατροφῇ. Οἱ λαοὶ καὶ οἱ Κυβερνῆται αὐτῶν ἐκώφευον καὶ ἐξακολουθοῦσι κωφεύοντες εἰς τὴν φωνὴν τῆς ἐπιστήμης. Μόλις δὲ ἐπ' ἐσχάτων τρία ἢ τέσσαρα μόνον ἔθνη ἐκ τῶν νεωτέρων παρεδέξαντο ἐπισήμως τὴν γυμναστικὴν ἐν τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις αὐτῶν, εἰ καὶ ἀνεπαρκῶς. Ἐξ αὐτῶν δὲ τὸ πρῶτον, ὅπερ εἰσήγαγε τὴν σωμασκίαν ἐν τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις αὐτοῦ ἐστὶ τὸ Σουηδικὸν ἔθνος, καὶ τοῦτο τῇ ἐμπνεύσει καὶ διὰ τῶν συντόνων καὶ μακροχρονίων ἀγώνων τοῦ Ling. (1). Περὶ τοῦ συστήματος τοῦ Ling, ἀπαρτίζοντος τὴν *Σουηδικὴν* λεγομένην *Γυμναστικὴν*, ὡς καὶ περὶ τῶν

(1) Ἀποθανόντος κατὰ τὸ 1839.

Digitized by Google

ἄλλων γυμναστικῶν μεθόδων τῶν νεωτέρων χρόνων παραβαλλομένων πρὸς τὰς τῶν ἀρχαίων προτίθεμαι ἵνα πραγματευθῶ ἄλλοτε. Μετὰ τὴν Σουηδίαν ἡ Πρωσσία καί τινα ἄλλα κράτη τῆς Γερμανίας, ἐν ᾗ ἡ παιδαγωγικὴ τέχνη μεγάλας ἔλαβε τελειοποιήσεις, παρεδέχθησαν ὡσαύτως τὴν σωμασκίαν ἐπισήμως ἐν τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις αὐτῶν ὡς ὑποχρεωτικὸν στοιχεῖον τῆς ἐκπαιδεύσεως. Οὕτω π. χ. εἰς πλείστας Γερμανικὰς χώρας ἐγένετο παραδεκτὴ διὰ τὴν πρώτην ἐκπαίδευσιν, τὴν τῶν νηπίων (ἀπὸ 3—6 ἐτῶν) ἡ μέθοδος τοῦ *Froebel*, ἧς τὸ κυριώτερον μέρος, ἡ βάσις, ἐστὶν ἡ σωμασκία (1).

(1) Παραθέτω ἐνταῦθα τὸ Πρόγραμμα ἑνὸς τῶν καλλιτέρων Νηπιαγωγείων τῆς Γερμανίας, τοῦ τῆς Gotha, βασιζομένου ἐπὶ τοῦ συστήματος τοῦ Froebel. Τὸ Πρόγραμμα τοῦτο δανείζομαι ἐκ τοῦ «περὶ τῆς ἐν Γερμανίᾳ ἐκπαιδεύσεως» συγγράμματος τοῦ Κου Hippeau, τοῦ τοσούτῳ καλῶς καὶ ἀκριβῶς ἐξιχνιάσαντος τὴν κατάστασιν τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἐν Γερμανίᾳ, ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν Ἀμερικῇ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ. Ἔστι δὲ τοῦτο κοινὸν Πρόγραμμα, ἐκτὸς ἐλαχίστων τινῶν παραλλαγῶν ὡς πρὸς τὰς ὥρας, ὅλων τῶν Νηπιαγωγείων τῆς Φραιβελείου μεθόδου, ἅτινα αὐτὸς οὗτος ὁ Froebel τοσούτῳ ποιητικῶς ὠνόμασε Παιδικοὺς κήπους — Kindergaerten, Ἐπωνυμίαν ἣν παρεδέχθη ἅπασα ἡ Γερμανία.

Α΄ Κλάσις—Παιδία 3 ἐτῶν.

Πρὸ Μεσημβρίας.

ἀπὸ 9ης—9 καὶ $^1/_4$ Θρησκευτικὰ ἄσματα καὶ Γυμναστικὰ Παίγνια.
» $9^1/_4$—$9^1/_2$, Ἀσκήσεις εἰς τὸ σχηματίζειν ἐπίπεδα.
» $9^1/_2$—10. Κηπουρική.
» 10—11 Ἀσκήσεις εἰς τὸ πλέκειν (διὰ ταινιῶν χάρτου).
» 11—$11^1/_2$ Γυμναστικὴ (σωμασκία).

Μετὰ Μεσημβρίαν.

1 $^3/_4$—2 Θρησκευτικὰ ἄσματα καὶ μεθοδικὰ Παίγνια.
» 2—$2^1/_2$, Ἰχνογραφία.
» $2^1/_2$—3 Ἐλεύθερα παίγνια ἐντὸς τοῦ κήπου.
» 3—$3^1/_2$, Ἀσκήσεις εἰς τὸ ἐμπήγειν πασσάλους κατ' εὐθεῖαν γραμμήν.
» $3^1/_2$—4 Σωμασκία.

Β΄ Κλάσις—Παιδία 4 ἐτῶν.

» 9—$9^1/_4$ Θρησκευτικὰ ἄσματα καὶ Μεθοδικὰ Παίγνια.
» $9^1/_4$—$9^1/_2$ Σπουδὴ τῶν κύβων.
» $9^1/_2$—$10^1/_2$ Διαλέξεις ὑπὸ τῆς διδασκαλίσσης περὶ Ἱστορίας καὶ περὶ βοτανικῆς.
» $10^1/_2$—11 Ἀσκήσεις ἐπὶ τὸ ἀριθμεῖν διὰ μικρῶν κύβων.
» 11—$11^1/_2$ Σωμασκία καὶ Θρησκευτικὰ ἄσματα εἰς τὸ τέλος.

$11^1/_2$—$11^3/_4$ Ἄσματα θρησκευτικὰ καὶ Μεθοδικὰ Παίγνια.
» $1^3/_4$—2 Ἐπιπεδογραφία.
» 2—$2^1/_2$, Ἀριθμητική (διὰ μικρῶν κύβων)
» $2^1/_2$—3 Θρησκευτικαὶ διαλέξεις.
» 3—$3^1/_2$ Κηπουρική.
» $3^1/_2$—4 Μεθοδικὰ Παίγνια (γυμναστικὰ) καὶ τέλος Θρησκευτικὰ ἄσματα.

Γ΄ Κλάσις Παιδία 5 ἐτῶν.

Ἡ αὐτὴ διαίρεσις καὶ αἱ αὐταὶ ἀσκήσεις ὡς καὶ αἱ τῆς Βας Κλάσεως, μόνον ἀντὶ τῶν περὶ ἐπιπεδογραφίας καὶ περὶ κύβων ἀσκήσεων ὑπάρχουσιν ἀσκήσεις περὶ τὸ οἰκοδομεῖν· αἱ δὲ διαλέξεις τῆς διδασκαλίσσης περιστρέφονται εἰς τὴν Βοτανικήν, τὴν Ζωολογίαν καὶ τὴν ἠθικήν.

Ἀλλὰ δυστυχῶς εἰς τὰ μετὰ τὰ νηπιαγωγεῖα ἐρχόμενα ἐκπαιδευτήρια, τὰ *δημοτικὰ σχολεῖα*, προωρισμένα διὰ τὰ παιδία τὰ ἀπὸ 6 μέχρι 14 ἐτῶν, καὶ ἅτινα οἱ Γερμανοὶ ὀνομάζουσι Volksschulen, ἡ σωματικὴ ἄσκησις ἢ λείπει παντελῶς, ἢ ἐὰν ὑπάρχῃ εἰς τινα ὡς ἐπουσιῶδές τι φαίνεται κόσμημα· τοὐλάχιστον οὕτως εἶχον τὰ προγράμματα πρὸ 5 ἐτῶν. Εἰς τὰ τῆς μέσης ὅμως ἐκπαιδεύσεως καθιδρύματα, τὰ τοῦ β΄. βαθμοῦ δηλ. τὰ ὑπὸ τῶν Γάλλων Institutions de l'enseignement secondaire καλούμενα καὶ περιλαμβάνοντα παρὰ τοῖς Γερμανοῖς τὰ Realschulen, τὰ Buergersschulen καὶ τὰ gymnases, ἡ σωμασκία ἐπιβάλλεται καὶ πάλιν εἰς τοὺς νέους, ἀλλὰ λίαν ἀνεπαρκῶς κατ' ἐμὴν γνώμην, διότι δύο μόνον ἢ τρεῖς *καθ' ἑβδομάδα* ὁρίζονται ὧραι δι' αὐτήν. Ἐν τούτοις ὅμως ἂν καὶ ἀνεπαρκὴς ἡ σωμασκία αὕτη τῶν Γερμανῶν νεανίσκων μεγάλη ἐστὶ πρόοδος· δυνάμεθα δὲ ἵνα βεβαιώσωμεν, ὅτι μεγάλως ἐπενήργησεν ἐπί τε τῆς κράσεως καὶ ἐπὶ τῆς τύχης τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ. Ἐν Ἀγγλίᾳ, τῇ κλασικῇ ταύτῃ χώρᾳ τῆς πυγμομαχίας, ὑπάρχουσι πολλὰ ἐκπαιδευτήρια, καὶ μάλιστα τὰ τῶν εὐγενῶν, ὡς π. χ. τὸ τοῦ Ὄξφορδ, ἐν οἷς ἡ σωμασκία καὶ ἰδίως ἡ πυγμομαχία, ἡ ξιφομαχία, τὸ κολύμβημα, καὶ ἡ ἱππασία, εἰσὶν ἐκ τῶν θεμελιωδῶν στοιχείων τῆς ἀγωγῆς. Εἰ δὲ καὶ τὸ μέτρον τοῦτο

Digitized by Google

οὐχ' ἔστιν ἐφηρμοσμένον εἰς ἅπαντα τὰ ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα τοῦ κράτους, ἡ τοῦ σώματος ὅμως ἐξάσκησις ὑπάρχει ἐν τοῖς ἤθεσιν αὐτοῖς τοῦ Ἀγγλικοῦ λαοῦ, τοῦθ' ὅπερ συντελεῖ τὰ μέγιστα εἰς τὴν φυσικὴν καὶ ἠθικὴν ἰσχὺν, δι' ἧς διακρίνεται ἡ Ἀγγλικὴ φυλὴ, ὡς ἰσχυροτέρα, ὑγιεστέρα, καὶ ὡραιοτέρα τῶν φυλῶν τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Ἡ χώρα ὅμως, ἥτις κατὰ τοῦτο ὡς καὶ κατὰ πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἐκπαίδευσιν, καὶ κατὰ πολλοὺς ἄλλους θεσμοὺς αὐτῆς, προεξάρχει τῶν ἄλλων συγχρόνων ἡμῶν λαῶν τῆς γῆς, ἐστὶν ἡ τῶν Ἡνωμένων τῆς Ἀμερικῆς πολιτειῶν. Ἐν ἅπασι σχεδὸν τοῖς ἐκπαιδευτικοῖς καταστήμασι τῆς Ὁμοσπονδίας, ἐν τοῖς καθιδρύμασι τῆς τε κατωτέρας καὶ τῆς μέσης τάξεως, τὰ σωματικὰ γυμνάσματά εἰσιν ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ, καθ' ἑκάστην ἑσθ' ὅτε δὲ καὶ δὶς τῆς ἡμέρας ἐπαναλαμβανόμενα. Ἐν τῇ Γαλλίᾳ πολλαὶ πολλάκις ἐγένοντο ἀπόπειραι, πολλὰ σχέδια καὶ προτάσεις καὶ ὑποσχέσεις μέχρι τοῦδε πρὸς παραδοχὴν τῆς γυμναστικῆς, ὡς στοιχείου τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἐγένοντο· εἷς τινα δὲ Λύκεια καὶ εἰσήχθη ἤδη, ἀλλ' οὐχὶ ὡς ὑποχρεωτικὸν μάθημα· τὸ δὲ μέτρον μένει εἰσέτι *ἐν σχεδίῳ*, οὐδ' ἐφηρμόσθη εἰσέτι εἰς ἅπαντα τὰ ἐκπαιδευτήρια. Παρὰ δὲ τοῖς λοιποῖς λαοῖς τῆς λατινικῆς φυλῆς, τῇ Ἱσπανίᾳ, τῇ Πορτογαλλίᾳ, καὶ Ἰταλίᾳ, ἡ ἐκπαίδευσις καὶ κατὰ τοῦτο ὡς καὶ κατὰ πολλὰ ἄλλα χωλαίνει. Μόνον ἡ πατρὶς τοῦ Γουλιέλμου Τὲλλ καὶ τοῦ Ἰακώβου Ῥουσσῶ συμβαδίζει καὶ κατὰ τοῦτο ὡς καὶ κατὰ πολλὰ ἄλλα μετὰ τῆς Ἀμερικῆς. Παρὰ δὲ τοῖς Σλαυικοῖς λαοῖς τοῖς ὑπαγομένοις τῇ τε Ῥωσσίᾳ, τῇ Αὐστρίᾳ, καὶ τῇ Τουρκίᾳ, ἡ ἐκπαίδευσις ἐστὶ λίαν ἀτελὴς καθ' ὅλα, καὶ μάλιστα παρὰ τοῖς μεσημβρινοῖς Σλαύοις.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε λοιπὸν λεχθέντων γίνεται δῆλον ὅτι ἡ ἀγωγὴ, ἣν τὰ πλεῖστα τῶν ἐθνῶν τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἐξαιρέσει τῶν Ἀμερικανῶν, τῶν Πρώσσων καὶ ἄλλων τινῶν, Γερμανῶν, τῶν Σουηδῶν καὶ τῶν Ἑλβετῶν, δίδουσι τῇ νεολαίᾳ ἐν τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις αὐτῶν, ἰδίως δὲ ἡ παρ' ἡμῖν ἀγωγὴ, ἐστὶν ἐλλιπὴς, ἀσυνεπὴς καὶ βλαβερὰ πρὸς τὸ ἄτομον καὶ πρὸς τὴν κοινωνίαν, καὶ ἀντίκειται εἰς τοὺς νόμους τῆς φύσεως.

Ἐλλιπὴς, διότι τὰς διανοητικὰς μόνον δυνάμεις τοῦ παιδὸς δι' αὐτῆς ἀναπτύσσοντες καὶ ἐνισχύοντες, ἓν μόνον μέρος αὐτοῦ θεραπεύομεν ἀμελοῦντες τὸ ἕτερον, οὗ τινος ἡ εὐεξία οὐχ ἧττον ἀναγκαία ἐστὶ διὰ τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἀτόμου· δι' ὃ καὶ οὐκ ἐπιτυγχάνεται ὁ κύριος σκοπὸς τῆς καλῆς ἀγωγῆς. Ἀντίκειται δὲ εἰς τοὺς νόμους τῆς φύσεως, διότι ἐνισχύοντες τὸ ἓν μέρος τοῦ ἀτόμου καὶ ἀμελοῦντες τὸ ἕτερον, καταργοῦμεν τὴν ἰσορροπίαν, ἥτις ὑπάρχει ἐν τῷ ὀργανισμῷ.

Αἱ σωματικαὶ ἀσκήσεις καὶ ἡ κίνησις εἰσὶν ἀνάγκη καὶ νόμος τῆς φύσεως· ἀποφεύγων τις ταῦτα παραβαίνει τὸν νόμον, ἐφ' ᾧ καὶ θᾶττον ἢ βράδιον τιμωρεῖται διὰ νόσων καὶ ἀσθενείας. Ἡ δὲ ἀνάγκη αὕτη ἐστὶν ἔτι μεγαλητέρα κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀτόμου, τοὐτέστι τὴν παιδικήν. Ἅπαντες ὀφείλομεν ἵνα ἀσκῶμεν τοὺς μυῶνας ἡμῶν, ἅπαντες ἔχομεν ἀνάγκην κινήσεως, ἀλλὰ πολλῷ περισσότερον τὰ παιδία. Ἡ πρὸς ἐκπαίδευσιν, κατὰ τὸ νῦν ἰσχύον σύστημα, ἀδιάκοπος καὶ ἀποκλειστικὴ τοῦ νοὸς ἐργασία, ἡ διηνεκὴς προσήλωσις τῆς διανοίας ἐπὶ ἀντικειμένων ἥκιστα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπαγωγῶν, ἡ καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἀναγκαστικὴ τοῦ σώματος ἀκινησία συνδυαζόμενα πρὸς τὸ νοσηρὸν συνήθως τῶν ἐκπαιδευτικῶν οἴκων, προερχόμενον ἐκ τῆς κακῆς κατασκευῆς, τῆς ἐπισωρεύσεως πολλῶν ἀτόμων, τῆς ἐλλείψεως τοῦ ἀναγκαίου ποσοῦ ἀέρος καὶ φωτὸς κτλ., δηλητηριάζουσι πρωΐμως καὶ ἐξασθενίζουσι τὸν ὀργανισμὸν πολλῶν παίδων. Τὰ ἀσθενῆ καὶ ἀναιμικὰ ταῦτα ὄντα θέλουσι παραγάγει κατόπιν ἄλλα ἔτι ἀσθενέστερα· καὶ ἐντεῦθεν ἡ ἐξασθένησις καὶ ἡ ἀλλοίωσις πολλῶν γενεῶν καὶ φυλῶν, ἐξ οὗ καὶ μεγάλη τῇ κοινωνίᾳ βλάβη.

«Ὅταν δὲ κρηπὶς μὴ καταβληθῇ γένους
«ὀρθῶς, ἀνάγκη δυστυχεῖν τοὺς ἐκγόνους»,

εἶπεν ἀρχαῖός τις ποιητὴς ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου (Ἠθικὰ — Περὶ παίδων ἀγωγῆς)· καὶ ἔχει δίκαιον.

Διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς σωμασκίας ἐν τῇ τῶν παίδων ἀγωγῇ, διὰ τῆς *σπουδαίας* καὶ *μετὰ πεποιθήσεως* παραδοχῆς αὐτῆς, ὡς ἑνὸς τῶν θεμελιωδῶν στοιχείων, ὡς *ἑνὸς τῶν ὧν οὐκ ἄνευ* τῆς ἐκπαιδεύσεως, καὶ διὰ τῆς συνεχοῦς καὶ μεθοδικῆς ἐφαρμογῆς αὐτῆς, ἀποφεύγομεν ἅπαντα τὰ ἄνωθι ῥηθέντα δυσάρεστα, ἐνισχύομεν τὸ σῶμα καὶ τὴν ὑγείαν τῶν παίδων, οὐδεμία δὲ ἐκ τούτου δύναται ἵνα ἐπέλθῃ βλάβη εἰς τὴν τοῦ νοὸς ἀνάπτυξιν, τοὐναντίον μάλιστα δυνάμεθα ἵνα βεβαιώσωμεν ὅτι ἡ τοῦ σώματος εὐεξία συντείνει καὶ εἰς τὴν τοῦ νοὸς ζωηρότητα καὶ πλείστας ὅσας ἀποδείξεις δυνάμεθα ἵνα ἐπιφέρωμεν τῆς ἀγαθῆς ἐπενεργείας τῆς σωμασκίας ἐπὶ τῶν νοερῶν δυ-

Digitized by Google

νάμεων. Τέλος δὲ πάντων ἀκολουθοῦμεν διὰ τοῦ τρόπου τούτου τὸ παράδειγμα τῶν μᾶλλον πεπολιτισμένων καὶ ἐνδοξοτέρων ἐθνῶν τῆς ἀρχαιότητος, παραδεχόμεθα δὲ καὶ μέθοδον ἣν δικαιούμεθα ἵνα ἐνομάσωμεν ἐθνικήν. «Ἀλλ' ἀπατᾶσαι», ἴσως μοὶ ἀντείπῃ τις. «Ἡ νεωτέρα κοινωνία διαφέρει πολὺ τῆς ἀρχαίας. Οἱ ἀρχαῖοι ἐθεοποίησαν τὴν ὡραιότητα καὶ τὴν ῥώμην, διότι ἡ σωματικὴ ἰσχὺς ἦτο παρ' αὐτοῖς ἡ βάσις τῶν πράξεων καὶ τῶν μεγαλουργιῶν αὐτῶν. Δι' ὃ καὶ ἡ παρ' αὐτοῖς πλησμονὴ τῶν γυμναστικῶν καθιδρυμάτων· ἐνῷ ἡ νεωτέρα κοινωνία ἄλλας ἔχει ἀνάγκας, καὶ ἄλλα ἤθη, διέπεται δὲ ὑπὸ τῆς ἰσχύος οὐχὶ τοῦ σώματος, ἀλλὰ τῆς διανοίας.» Ὁμολογῶ τὴν διαφορὰν ταύτην· ὁμολογῶ ὅτι ἡ νεωτέρα κοινωνία οὐδόλως ἔχει ἀνάγκην ἀθλητῶν, οὐδὲ μονομάχων, οὐδεμίαν δὲ αἰσθάνεται ἐπιθυμίαν ἵνα μορφώσῃ πολίτας ὁμοίους τῶν συντρόφων τοῦ Βρέννου, τοῦ Ἀττίλα, ἢ Τιμοὺρ τοῦ Χωλοῦ. Δὲν βλέπω ὅμως καὶ τὴν ἀνάγκην ἵνα βρίθῃ φιλασθένων καὶ καχεκτικῶν ἀνδραρίων. Ὑπάρχει μέσος τις ὅρος, κράσις τις καὶ ἁρμονία, μεταξὺ τῆς διανοίας καὶ τοῦ σώματος, ἣν δυνάμεθα ἵνα ἐπιτύχωμεν διὰ τῆς θεραπείας ἀμφοτέρων τῶν μερῶν. Ἡ σωμασκία, ἣν ἐξηκολούθουν καθ' ὅλην αὐτῶν τὴν ζωὴν οἱ φιλόσοφοι καὶ ῥήτορες τῆς ἀρχαιότητος, οὐδόλως ἔβλαψε τὴν ἔξοχον αὐτῶν διάνοιαν. Δὲν βλέπω εἰς τί ἔβλαψε τὸν Σωκράτην ἡ γυμναστικὴ ἣν μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ τακτικῶς ἐξηκολούθει, ἢ τὸν Πλάτωνα οἱ ἐκτενεῖς καὶ ἰσχυροὶ αὐτοῦ ὦμοι, ἢ τὸν Ξενοφῶντα τὸ ῥωμαλέον, τὸ δυνηθὲν ἵνα ἀνθέξῃ εἰς τόσας ἐκστρατείας σῶμα αὐτοῦ. Δὲν βλέπω εἰς τί ἔβλαψε τὸν Αἰσχύλον ἢ τὸν Βιργίλιον ἢ τὸν Ὁράτιον, ἢ τὸν Πλίνιον ἢ τὸν Camoens ἢ τὸν Lord Byron ἢ τὸν Haller ἢ τὸν Goete ἢ τὸν Humboldt ἢ τὸν Buffon ἢ τὸν Gluck ἢ τὸν Rossini ἢ τὸν Walter Scot ἢ τὸν Balzac ἢ τὸν Eugène Sue ἢ τὸν Alex Dumas καὶ τόσους ἄλλους ἀθανάτους διὰ τὰ προϊόντα τῆς διανοίας αὐτῶν ἄνδρας. τὸ ὑγιὲς αὐτῶν σῶμα καὶ ἡ σωματικὴ ῥώμη, δι' ἧς ἦσαν πεπροικισμένοι καὶ ἣν διὰ τῶν ἀσκήσεων ἀνέπτυξαν.

Ἡ διὰ τῆς σωμασκίας ἐπερχομένη ὡς καὶ ἡ φυσικὴ σωματικὴ ῥώμη οὐδεμίαν ἐκώλυσαν ἔξοχον διάνοιαν ἵνα ἀναπτυχθῇ καὶ ἐκδηλωθῇ, ἐν ᾧ τοὐναντίον πολλοὶ μεγαλοφυεῖς ἄνδρες δυστυχεῖς ὑπῆρξαν καθ' ὅλην αὐτῶν τὴν ζωὴν ἕνεκα τῆς τοῦ σώματος αὐτῶν ἀσθενείας, πολλοὶ δὲ καὶ δὲν ἠδυνήθησαν ἵνα ἀκολουθήσωσι τὸν προορισμὸν αὐτῶν ἕνεκα τῆς ἀσθενείας ταύτης. Μὴ λησμονήσωμεν ὅτι πολλὰ παιδία γεννῶνται καχεκτικὰ καὶ ἀσθενῆ, καὶ ὅτι ἡ τῆς διανοίας μόνον ἐργασία βλάπτει αὐτὰ ἀναποφεύκτως, ἐν ᾧ ἡ σωμασκία ἐφαρμοζομένη ταὐτοχρόνως μετὰ τῆς τοῦ νοὸς καλλιεργείας δύναται ἵνα σώσῃ αὐτά, ἐνισχύουσα τὸ σῶμα αὐτῶν. Οἱ φύσει δὲ καλῶς ἔχοντες παῖδες καθίστανται ἔτι ἰσχυρότεροι. Μὴ λησμονήσωμεν τέλος ὅτι ὁ σκοπὸς πρὸς ὃν καὶ μόνον ὀφείλει ἵνα τείνῃ ἡ καλὴ ἀγωγὴ ἐστιν, ὡς τοσάκις εἶπον, ἡ ἁρμονικὴ ἐξάσκησις ὅλων τῶν λειτουργιῶν, αἵτινες συνιζῶσι τὸν ἄνθρωπον, καὶ καθὼς ὁ καλλιεργῶν μόνον τὸ σῶμα αὐτοῦ καὶ ἀναπτύσσων αὐτὸ, οὐδόλως δὲ φροντίζων περὶ τῆς διανοίας αὐτοῦ καθίσταται ὄν τι ἀκατέργαστον, ὀλίγον μόνον τῶν κτηνῶν διαφέρον, οὕτω καὶ ὁ μόνον τὴν διάνοιαν αὐτοῦ καλλιεργῶν, μηδόλως δὲ κινῶν καὶ ἀναζωογονῶν διὰ τῆς ἀσκήσεως τὸ σῶμα αὐτοῦ ἄνθρωπος, γίνεται ἀσθενὲς καὶ ῥικνὸν ἀνδράριον. Ὁ ἐντελὴς ἄνθρωπός ἐστιν ὁ ἔχων εὔρωστόν τε διάνοιαν καὶ ὑγιὲς σῶμα· τοῦθ' ὅπερ οἱ μὲν ἀρχαῖοι ἐξέφραζον διὰ τῆς φράσεως *καλὸς κἀγαθός*, οἱ δὲ νεώτεροι διὰ τοῦ mens sana in corpore sano. «Οὐκοῦν, ἦν δ' ἐγὼ, »λέγει ὁ Πλάτων, ὅτου ἂν ξυμπίπτῃ ἔν τε τῇ »ψυχῇ καλὰ ἤθη ἐνόντα καὶ ἐν τῷ εἴδει ὁ»μολογοῦντα ἐκείνοις καὶ ξυμφωνοῦντα, τοῦ »αὐτοῦ μετέχοντα τύπου, τοῦτ' ἂν εἴη κάλλι»στον θέαμα τῷ δυναμένῳ θεᾶσθαι.» (Πλατ. Πολιτ. Γ'. ιϐ'.)

Σπεύσωμεν λοιπὸν ἵνα ἐφαρμόσωμεν εἰς τὴν ἀνατροφὴν τῶν παίδων ἡμῶν, τῶν τε ἀῤῥένων καὶ τῶν θηλέων, τὸ σωτήριον τοῦτο τῆς καλῆς ἀγωγῆς συμπλήρωμα! Σπεύσωμεν ἵνα παραδεχθῶμεν ἐν τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις ἡμῶν καὶ ἐπιϐάλωμεν ὡς μάθημα *ὑποχρεωτικὸν ἀναπόφευκτον*, τοσοῦτῳ ἀναγκαῖον ὅσῳ καὶ ἡ Γραμματικὴ καὶ ἡ Ἀριθμητικὴ, καὶ τὴν *σωμασκίαν*. Οὐχὶ ὅμως σωμασκίαν ἀκανόνιστον καὶ ἀναρμόδιον ἀλλὰ τὴν μεθοδικὴν, τὴν *φυσιολογικὴν*, τὴν ἐξασκοῦσαν ἕκαστον τοῦ σώματος μέλος κατὰ τὸν ὑπὸ τῆς φύσεως ὁρισθέντα σκοπόν. Διὰ τῆς συγχρόνου δὲ ταύτης καλλιεργείας τοῦ τε νοὸς καὶ τοῦ σώματος τῶν τέκνων ἡμῶν, θέλομεν καταστήσει αὐτὰ ἐντελεῖς ἀνθρώπους, κατέχοντας τὸ mens sana in corpore sano, ὠφελίμους δὲ ἑαυτοῖς τε καὶ τῇ κοινωνίᾳ.

Κύριοι, ὁ Σοφὸς τοῦ Ναπολέοντος Γου ὑπουργὸς καὶ διακεκριμένος Φιλολόγος, Κος Duruy ἐξέφρασεν ἔν τινι ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ ἀληθέστατον ἀπόφθεγμα, ὅπερ ἐπιτρέψατέ μοι ἵνα ἐπα-

Digitized by

ναλάβω ὑμῖν τελευτῶν τὸν λόγον. « il faut faire des hommes et non pas seulement des bacheliers! » Τὸ ἀπόφθεγμα τοῦτο ἐφαρμόζεται ἰδίως εἰς ἡμᾶς. Ναὶ, Κύριοι,

Ἀνδρῶν ἔχομεν ἀνάγκην καὶ οὐχὶ μόνον Λογιωτάτων!

Α. ΖΩΗΡΟΣ.

ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΤΟΘ'. συνεδριάσει.)

Πειθόμενοι τῇ παρὰ τοῦ Συλλόγου ἡμῖν ἐπιτραπείσῃ ἐντολῇ τοῦ τὰς κατὰ τὴν Ἑσπερίαν, ὅσον οἷόν τε ἡμῖν τοῖς πόρρω τῆς ἐπιστημονικῆς κινήσεως ἐν ἀλλοτρίᾳ βιωτικῇ τύρβῃ βιοῦσιν, ἐν ταῖς ἐπιστήμαις τελουμένας προόδους ἀνελίττειν, καὶ ὥσπερεὶ ἐκ φωτοβόλου ἐπιστημονικοῦ πυρσοῦ ἐν κατόπτρῳ τὴν αἴγλην τούτων ἀντανακλᾶν, ἔγνωμεν ἡμεῖς μὲν τὴν πρὸ πενταετίας ἐν Παρισίοις, τό γε νῦν ἔχον, συνοψῖσαι ἐκδοθεῖσαν ἔκθεσιν τοῦ τὰ μάλα διαπύστου τῶν πειραματικῶν φυσιολόγων τῆς Γαλλίας, καὶ συμπάσης τῆς Εὐρώπης, Κλαυδίου τοῦ Βερνάρδου, τοῦ μαθητοῦ καὶ κλεινοῦ διαδόχου ἑτέρου τῆς αὐτῆς ἐπιστήμης πρωταγωνιστοῦ καὶ ἰθύντορος, τοῦ περιδόξου ἐκείνου Magendie, τὴν ἐπιγραφομένην « Rapport sur les progrès et la marche de la Physiologie générale en France, par M. Claude Bernard, membre de l'Institut, professeur de physiologie générale à la faculté des sciences. Publication faite sous les auspices du Ministère de l'Instruction publique. Paris, MDCCC LXVIII. », ἄλλοι δὲ ἄλλα.

Καὶ ὁ μὲν Γαλάτης φυσιολόγος ὑπισχνεῖται τὰς προόδους καὶ τὴν πορείαν τῆς γενικῆς φυσιολογίας ἐν Γαλλίᾳ ἀφηγήσασθαι· πᾶσα δὲ ἐπιστήμη καὶ γνῶσις τῶν φαινομένων τῆς φύσεως, ἰδίᾳ δ' ἐνταῦθα τὸ γενικὸν μέρος τῆς φυσιολογικῆς ἐπιστήμης, ἥτις ἐστὶν ἡ γνῶσις τῶν ὀργανικῶν λειτουργιῶν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ὧν τὸ σύνολον καὶ ἡ ἐναρμόνιος ἀλληλουχία ἀποτελοῦσι τὴν ὀργανικὴν ζωὴν, ἐστὶν ἀπαύγασμα τῶν ἀκαμάτων ἐρευνῶν καὶ παρατηρήσεων ὁλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος· ἐπειδὴ ἡ ἐπιστήμη, πατρίδος ἄμοιρος, ἐστὶ γέννημα καὶ κτῆμα ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος· ἀνθρωπότητα δὲ ὅταν λέγωμεν, ἐκείνην τὴν μερίδα τῆς ἀνθρωπότητος ἐννοοῦμεν, ἥτις σπουδάζουσα σκέπτεται, τοὺς τῆς φύσεως νόμους ἐρευνῶσα σαφηνίζει, καὶ τὰ ἐκ τούτων προϊόντα φαινόμενα ἀναδιφοῦσα παραβάλλει καὶ ὁρίζει. Οὐδεὶς δὲ ὁ ἀρνούμενος, ὅτι οἱ τῆς Γαλλίας ἀνατόμοι καὶ φυσιολόγοι κατὰ τὰς ἀρχὰς μάλιστα τοῦ παρόντος αἰῶνος μεγάλην ἔδωκαν τὴν ὥθησιν, καὶ τὰ μέγιστα συνέτεινον εἰς τὸ θεμελιῶσαι τὴν νεωτέραν φυσιολογίαν, ἧς τὰς βάσεις καὶ Ἰταλοὶ καὶ Ἄγγλοι φυσιοδίφαι συνῳκοδόμησαν, καὶ ἧς τὰς λεπτομερείας καὶ τὰ καθ' ἕκαστα βραδύτερον οἱ Γερμανοὶ ἀνέπτυξαν καὶ θαυμασίως προὐβίβασαν φυσιολόγοι, ὥστε ὁ Γαλάτης φυσιολόγος περὶ τῆς ἐν Γαλλίᾳ προόδου τῆς φυσιολογίας τὸν λόγον ποιούμενος, τὴν σύμπραξιν τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἀποκλείειν οὔτε βούλεται οὔτε δύναται. Ὀψόμεθα δὲ ὅτι ἰδίᾳ εἰς τὴν πειραματικὴν φυσιολογίαν, τὴν πρώην ὑπό τε τοῦ Ἰταλοῦ Spalanzani καὶ ἄλλων φυσιολόγων καθιερωθεῖσαν, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος, μεγίστη ἐδόθη ὥθησις ὑπὸ Γάλλων ἀνατόμων καὶ φυσιολόγων. Αὕτη ἡ πειραματικὴ φυσιολογία ἐστὶν ἡ βάσις τῆς καθόλου φυσιολογίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζώων κατά τε τὴν ὑγιᾶ καὶ νοσηρὰν αὐτῶν κατάστασιν, ἐπειδὴ καὶ αὐτὴ ἡ παθολογία ἐστὶ φυσιολογία τοῦ νοσοῦντος σώματος.

Καὶ μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν διαιρεῖ ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς τὸ ὅλον τῆς ἐκθέσεως εἰς δύο μέρη, ὧν τὸ μὲν πρῶτον εἰς ὃ κεφάλαια ὑποδιαιρεῖ, περὶ τὰ ἑξῆς ἰδίᾳ περιστρεφόμενα.

1ον) Περὶ τῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς κινήσεως.

2ον) Περὶ τῆς κυκλοφορίας καὶ τῆς ἀναπνοῆς.

3ον) Περὶ τῆς ἀπορροφήσεως, τῆς διακρίσεως καὶ τῆς ἐκκρίσεως.

4ον) Περὶ τῆς θρέψεως, τῆς γενέσεως καὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ κυτταρίου, τοῦ ᾠοῦ, τοῦ βλαστήματος.

5) Περὶ τῆς ὀργανώσεως καὶ τῶν ὀργανικῶν συναφειῶν. Ἐπὶ τούτοις δ' ἅπασιν ὡς κορωνίδα τίθησι τὰς ἀνακαλύψεις καὶ τὰς προόδους, τὰς ἐν Γαλλίᾳ πρωτίστως γενομένας ἀπὸ μιᾶς εἰκοσιπενταετηρίδος.

Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ μέρει, πραγματεύεται περὶ τῆς πορείας τῆς γενικῆς φυσιολογίας, περὶ τοῦ σκοποῦ αὐτῆς, καὶ τῶν μέσων τῆς ἀναπτύξεως αὐτῆς ἐν Γαλλίᾳ. Τὸ δὲ τέλος ἐπι-

Digitized by Google

σφραγίζει κεφάλαιον, τὸ τελικὸν συμπέρασμα ἐμπεριέχον.

Ταῦτα πάντα καθ' ἕκαστα ὑμῖν ἀνελῖξαι ἐπιτραπήτω ἡμῖν ἐν σειρᾷ τινι ἀναγνωσμάτων. Ἀρξώμεθα δὲ νῦν ἀπὸ τῆς Εἰσαγωγῆς.

Ἐν ταύτῃ λέγει ὁ σοφὸς φυσιοδίφης, ὅτι τὰ ἴχνη καὶ ἡ ἀφορμὴ ὅλων τῶν ἐπιστημῶν, ἐν αὐτῇ τῇ γηραιᾷ ἀρχαιότητι ἀνευρίσκονται, ἡ δὲ ἀνάπτυξις αὐτῶν βαθμιαία ἐστί, τοῦ χρόνου μικρὸν ἐπὶ μικροῦ κατατιθέντος, καὶ βαθμηδὸν τὴν ἀναγκαίαν ὕλην πρὸς οἰκοδομὴν ἑκάστης τούτων συλλέγοντος. Ὁ διὰ τῆς ἀναλύσεως τὰ περιστοιχοῦντα αὐτὸν φαινόμενα τῆς φύσεως ἐξετάζων ἄνθρωπος, ἀπὸ τῶν ἁπλουστέρων φύσει ἄρχεται, καὶ ἀπὸ τούτων εἰς τὰ μᾶλλον σύνθετα βαθμηδὸν καταλήγει. Ἐκ τούτου καὶ αἱ ἐπιστῆμαι τὴν αὐτὴν ἔταμον ὁδὸν ἐν τῇ βαθμιαίᾳ αὐτῶν ἀναπτύξει Ἐκ τούτου δ' ἐν ταὐτῷ συνάγεται, ὅτι αἱ πολλαπλᾶς περιέχουσαι γνώσεις ἐπιστῆμαι, αἱ τελευταῖαι συνίστανται. Διὸ οὐδόλως ἐστὶ παράδοξον, ὅτι ἡ πορεία καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς φυσιολογίας, ἥτις ὡς ἐπιστήμη τῶν νόμων τῆς φύσεως οὖσα, περιλαμβάνει τὰ πολυπλοκώτερα τῶν φαινομένων τῆς φύσεως, καὶ ἐπαγγέλλεται ταῦτα ἐξηγεῖν, βραδεῖα ἐγένετο, καὶ ὅτι ἡ ἐμφάνισις αὐτῆς ὡς ἀποτελούσης μέρος ἐν τῇ τάξει τῶν ὡρισμένων ἐπιστημῶν, ὡσαύτως βραδεῖα ἔδει γενέσθαι.

Παρακατιὼν ἀναπτύσσει ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς ἔτι μᾶλλον τὰ πρὸ ὀλίγου λεχθέντα· ἵνα δὲ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ Γαλλία κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσιπενταετίαν τὰ μέγιστα συνέπραξεν εἰς τὸ προαγαγεῖν τὴν ἐπιστήμην ταύτην, τρία σεπτὰ τριῶν μεγαλοφυῶν ἀνδρῶν, περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος ἀναφανέντων, ἀναφέρει ὀνόματα, οἵτινες εἰς τὴν φυσιολογίαν διεύθυνσιν ἀποφασιστικὴν καὶ ἀσφαλῆ μετέδωκαν. Οἱ ἄνδρες οὗτοι εἰσὶν ὁ Lavoisier, ὁ Laplace καὶ ὁ Bichat. Καὶ ἀληθῶς τοὺς ἄνδρας τούτους ὀνομάζοντες μόνον, τὸ μεγαλεῖον αὐτῶν διαδηλοῦμεν.

Καὶ ὁ μὲν Lavoisier ἐκ νέου ὅλως ἀναπλάσας καὶ μορφώσας τὴν νεωτέραν χυμίαν διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ ὀξυγόνου, καὶ τὴν φύσιν τῶν χυμικῶν φαινομένων ἐν τοῖς ζῶσιν ἀνεῦρεν. Τρανῶς δὲ ἀπέδειξεν ὅτι ἡ ζωὴ αὐτὴ διὰ φυσικῶν καὶ χυμικῶν ἐνεργειῶν τε καὶ φαινομένων διατηρεῖται καὶ ἐμφανίζεται, καὶ ὅτι αἱ ἐνέργειαι καὶ τὰ φαινόμενα ταῦτα αἰτιολογικῶς οὐδαμῶς διάφορα εἰσὶ τῶν ἐν τοῖς ἀνοργάνοις σώμασι παρατηρουμένων. Ἀπέδειξεν ὅτι τὰ ζῶα ἀναπνέοντα, καὶ τὰ μέταλλα ὑπὸ τῆς σκωρίας διαβιβρωσκόμενα (ὀξειδούμενα), ἐκ τοῦ ἀέρος τὸ αὐτὸ ἀρχικὸν στοιχεῖον — ὅπερ ἐστὶ τὸ ὀξυγόνον — ἀπορρόφῶσι, καὶ ὅτι ἡ ἔλλειψις τοῦ ἀναπνευστοῦ τούτου ἀέρος, τὴν ὀξείδωσιν τῶν μετάλλων κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀπείργει, καθ' ὃν καὶ τὴν ἀναπνοὴν κωλύει. Ἕτερον ἔργον τοῦ Lavoisier καὶ τοῦ Laplace ἐνταυτῷ ἐστὶν ἡ ἀπόδειξις, τοῦ ὅτι ἡ ὀργανικὴ θερμότης, ἡ τὰ ζῶντα ζωογονοῦσα, ἐν τούτοις δι' ἀληθοῦς καύσεως γεννᾶται, ὅλως παραπλησίας τῇ καύσει τῶν ἡμετέρων ἑστιῶν. Ἡ ἀρχαία τῆς ζωῆς πρὸς τὴν φλόγα παραβολή, ἥτις, ὡς ἐκείνη, λάμπει καὶ σβέννυται, ἐπαύσατο οὖσα ἁπλῆ μεταφορὰ καὶ ἐγένετο ἤδη ἐπιστημονικὴ πραγματικότης καὶ ἀλήθεια.

Ἀλλ' ἐὰν τὰ ἔμψυχα ὄντα ἐν τῇ αὐτῇ πηγῇ ἀρύωνται τὴν συνθήκην τῆς χυμικοζωτικῆς αὐτῶν ἐνεργείας, ἐν ᾗ καὶ τὰ ἄψυχα, καὶ ὅμως ἐντελῶς διαφέρουσι διὰ τῶν εἰδικῶν μορφῶν τῶν φυσιολογικῶν αὐτῶν ἐμφανίσεων. Ἡ ἀνατομία ἐξετάζει ταύτας, ἐπειδὴ ἐκεῖναι εἰσὶν ἡ ἄμεσος ἔκφρασις τῶν ἰδιοτήτων τῆς ὠργανωμένης ὕλης, καὶ τῆς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον συνυφῆς τῶν ζωτικῶν ὀργανώσεων. Διὰ τῆς ἀνατομῆς τῶν νεκρῶν ἀνθρώπων, καὶ τῶν ζώντων ζώων, τῶν πρὸς φυσιολογικὰ πειράματα ἁρμοδίων, κατώρθωσαν νὰ γνωρίσωσι καὶ νὰ ὁρίσωσι τὴν χρῆσιν καὶ τὰς ἰδιότητας τῶν πλείστων ὀργάνων τοῦ σώματος· διὰ τῆς ἀνατομίας καὶ τῆς πειραματικῆς φυσιολογίας ἐπλούτισαν τὴν ἐπιστήμην δι' ὧς πλείστων πολυτίμων ἀνακαλύψεων. Ἀλλὰ μέχρι τοῦδε ἡ γενικὴ φυσιολογία διέμενεν ἐν τῷ ἀορίστῳ βυθῷ τῶν ὑποθέσεων ὡς πρὸς τὴν ἀρχήν, ἥτις ζωογονεῖ τὸ ζωὸν σῶμα, καὶ παρέχει καὶ ὁρίζει ἑκάστῳ τῶν αὐτοῦ διαφόρων ὀργάνων τὴν ἰδιάζουσαν αὐτοῦ λειτουργίαν.

Ὁ Bichat ἐστὶν ἐκεῖνος, ὅστις ἐκ βάθρων τὴν γενικὴν ἀνατομίαν τῶν διαφόρων ἱστῶν τῆς ὀργανώσεως θεμελιώσας, ὑπέδειξεν εἰς τὴν γενικὴν φυσιολογίαν τὸ ἀνατομικὸν στήριγμα, οὗπερ ἠμοίρει. Ἐποιήσατο νοητὸν τὸ μέτρον τῆς αἰωνίας ἀναζητήσεως μυστηριώδους καὶ ἐνιαίας τινος ἀρχῆς πρὸς ἐξήγησιν ὅλων τῶν ζωτικῶν ἐμφανίσεων, καὶ ἔδειξεν ὅτι ἐν τῇ φυσιολογίᾳ πᾶν φαινόμενον δέον προσαρτᾶσθαι εὐθέως καὶ αὐστηρῶς ταῖς φυσιολογικαῖς εἰδικαῖς ἰδιότησι ζῶντός τινος ἱστοῦ, ὡσαύτως ὡς καὶ ἐν τῇ φυσικῇ ἕκαστον φαινόμενον παράγεται ὁριστικῶς ἀπὸ τῶν φυσικῶν ἰδιοτήτων ὡ-

Digitized by Google

ρισμένης τινος ὕλης. Ἐπανήγαγεν οὕτως ὁ μεγαλοφυὴς ἐκεῖνος Bichat τὴν γενικὴν φυσιολογίαν εἰς ὡρισμένην τινὰ θέσιν, ἐν ᾗ ἔξεστιν ἀκολουθῆσαι καὶ τοποθετῆσαι τὰ φαινόμενα τῶν ζώντων σωμάτων, ἀποδοὺς ἐκεῖνα εἰς τὰς στοιχειώδεις ἰδιότητας τῶν ὀργανικῶν ἱστῶν, οὕτως ὡς εἴθισται ἀποδιδόναι τὰ αἰτιατὰ εἰς τὰ αὐτῶν αἴτια. Τὸ ἀντικείμενον ἄρα τῆς γενικῆς φυσιολογίας ἐστὶν ἀκριβῶς τὸ ὁρίζειν διὰ τῆς πειραματικῆς ἀναλύσεως τὰς στοιχειώδεις φυσιολογικὰς ἰδιότητας τῶν ἱστῶν, πρὸς τὸ μετέπειτα ἐντεῦθεν ἀναγκαίως ἐξάγειν τὴν ἀφήγησιν τῶν ζωϊκῶν μηχανήσεων.

Ἀλλ' ὁ μὲν Bichat ἦν ὁ μέγιστος τῶν ἀνατόμων τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος, καὶ δι'αὐτὸ τοῦτο οὐκ ἦν τέλειος φυσιολόγος κατὰ τὴν ἀκριβῆ καὶ εὐρεῖαν σημασίαν, ἣν νῦν τῇ λέξει ταύτῃ ἀποδίδομεν.

Ἡ ζωὴ οὐκ ἔστιν ἄλλως καταληπτὴ ἢ διὰ τῆς συμπλοκῆς τῶν φυσικο-χυμικῶν ἰδιοτήτων τοῦ ἐξωτερικοῦ μέσου μετὰ τῶν ζωτικῶν ἰδιοτήτων τῆς ὀργανώσεως, καὶ τῆς πρὸς ἀλλήλας δράσεως καὶ ἀμοιβαίας ἀντιδράσεως. Τῶν δύο τούτων ἐνεργειῶν ἡ συνδρομὴ ἐστὶν ἀναγκαία, ἐπειδὴ ἐάν τις ἀφαιρέσῃ ἢ τροποποιήσῃ τὴν ἑτέραν τούτων τῶν ἐνεργειῶν, εἴτε τὴν τῆς ὀργανώσεως, εἴτε τὴν τοῦ μέσου, ἡ ζωὴ παύεται ἢ ἀλλοιοῦται πάραυτα. Ἡ γενικὴ φυσιολογία ἐπὶ τῆς διπλῆς ταύτης βάσεως δύναται μόνον νὰ στερεωθῇ ἰσχυρῶς. Πρέπει νὰ ἐξετάζῃ ἐν τῇ ὀργανώσει τὰς ζωτικὰς ἢ τὰς φυσιολογικὰς ἰδιότητας τῶν μέσων, δι' ὧν ἡ ζωτικότης τῶν ἱστῶν ἐμφανίζεται. Ἐὰν ὁ φυσιολόγος ἁπλῶς ἀνατόμος, ἢ φυσικὸς ἢ χυμικὸς ἦναι, ἐὰν δὲν ἐπιστηρίζηται εἰ μὴ ἐπὶ μιᾶς τάξεως γνώσεων, τὰς ὁποίας ἐδείξαμεν, ἢ ἐὰν ἀποδίδωσι ταύτῃ μείζονά τινα ἀξίαν ἢ ὅση τῇ πρέπει, παρεκτρέπεται ἀναγκαίως τῆς εὐθείας ὁδοῦ, καὶ ἐκτίθεται εἰς τὸ προτάττειν ἐπὶ τῶν φαινομένων τῆς ζωῆς, ἐξηγήσεις σφαλερὰς καὶ ἀτελεῖς. Ἆρα πρέπει πάντοτε νὰ λαμβάνωμεν ὑπ' ὄψιν δύο ὅρους ἀναγκαίους· ἀον. τὸν ἀτομικὸν ὅρον τῆς ὠργανωμένης ὕλης, ὅστις παρέχει τὴν φύσιν ἢ τὴν μορφὴν τῶν φυσιολογικῶν φαινομένων, καὶ β'ον τὸν φυσικὸν χυμικὸν ὅρον τῶν περιστοιχούντων ἡμᾶς στοιχείων, ὅστις ὁρίζει καὶ κανονίζει τὰς ζωτικὰς ἐμφανίσεις τῶν ὄντων.

Πρὸς δὲ ἐμπέδωσιν καὶ βεβαίωσιν τῆς προόδου τῆς φυσιολογίας, τρίτη τις ὥθησις ἦν ἀναγκαιοτάτη· ἦν ἐπάναγκες τὸ νὰ ἐπαναγάγωμεν ὁριστικῶς τὴν φυσιολογίαν εἰς τὴν μέθοδον τῶν πειραματικῶν ἐπιστημῶν· ἔπρεπε νὰ τῇ δοθῇ ὁριστικῶς ἡ διεύθυνσις εἰς τὰ ἐπὶ τῶν ζωσῶν ὀργανώσεων πειράματα, ὅπως ἀποτραπῇ τέλος πάντων ἀπὸ τῆς σκολιᾶς ἀτραποῦ τῶν ὑποθέσεων καὶ τῶν προώρων ἐξηγήσεων, ἐν ᾗ τοσάκις ἀπεπλανήθη. Μέγας τις φυσιολόγος, Γαλάτης καὶ αὐτὸς, ὁ Magendie, ἐπῆλθε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος, ἐπὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ ὁρίζοντος, ἀσκήσων τὴν γενικὴν ταύτην ἐπίῤῥοιαν ἐπὶ τῆς φυσιολογικῆς ἐπιστήμης, καὶ πλουτίσων ἐν ταὐτῷ ταύτην διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἀνακαλύψεων. Ὁ Magendie ἐπαιδεύθη μὲν ἐν τῇ ἀνατομικῇ Σχολῇ τῶν Παρισίων, ἀλλ' οὐδόλως διετίθετο νὰ μιμηθῇ τὸ παράδειγμα τῶν διαδόχων τοῦ Bichat εἰς τὰς ὑποθετικὰς αὐτῶν ἐξηγήσεις. Πνεῦμα ἔχων ὁριστικὸν, διαπερασικὸν καὶ ἀνεξάρτητον, ἐξ ἀρχῆς συνετέθη μετὰ τοῦ Laplace, ὅστις ἦν αὐτοῦ προστάτης. Διὰ τῆς ἐπενεργείας τούτου, ἐνεδυναμώθη ἔτι μᾶλλον ἐν τῇ ἐμφύτῳ αὐτοῦ ἀντιπαθείᾳ πρὸς τὰς φυσιολογικὰς ἐκείνας ἐξηγήσεις, ἐν αἷς διὰ λέξεων μόνον ἠμείβοντο. Ἔπειτα αὐθόρμητός τις τάσις πρὸς τὴν ἀντίδρασιν, ἥτις κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐκυρίευε τὰ πνεύματα, ὠφέλησε τὰ μέγιστα τὴν φυσιολογίαν· ὁ δὲ Magendie ἐκρατύνθη ἐν τῇ ἁπλῇ ἐμπειρίᾳ περιοριζόμενος, ἤτοι ζητῶν τὸ ὠμὸν μόνον ἀποτέλεσμα τοῦ πειράματος, πᾶσαν δὲ ἑρμηνείαν καὶ πάντα μάταιον συλλογισμὸν σπουδῇ ἀποφεύγων.

Καθ' ὅλον δὲ αὐτοῦ τὸν βίον, ὁ Magendie ἐπενήργησεν ἐπὶ τῆς νεωτέρας φυσιολογίας διὰ τῆς ἐπιμονῆς αὐτοῦ εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῆς ἀνάγκης τῶν πειραμάτων, καὶ τῆς ἐξοβελίσεως τῶν ὑποθέσεων καὶ τῶν ἐκ τῶν προτέρων συστηματικῶν ἐξηγήσεων. Ἐπὶ τούτῳ δὲ ἦνου τὸ παράδειγμα τῇ διδασκαλίᾳ καὶ ποιῶν ἐδίδασκεν. Οὕτως ἤρξατο ἰδιαίτερα μαθήματα διδάσκων, ἐν οἷς τὰ περὶ τῆς ζωῆς διδασκόμενα, διὰ τῶν φαινομένων, τῶν ἐκ τῆς ἀνατομῆς ζώντων ζώων προερχομένων, ἐμαρτυροῦντο καὶ ἀπεδεικνύοντο. Ὅτε ὁ Magendie τῶν τοιούτου εἴδους μαθημάτων ἤρξατο, ἦν μοναδικὸς ἐν τῇ Εὐρώπῃ, ἐν δὲ τῷ ἀκροατηρίῳ αὐτοῦ πλῆθος ἄπειρον Γάλλων τε καὶ ἀλλοδαπῶν συνωθεῖτο πρὸς τὴν ἐκ τῆς διδαχῆς αὐτοῦ ὠφέλειαν. Ἐκ τῆς ἑξίας ἐκείνης τῆς πειραματικῆς φυσιολογίας, τῆς οὐδέποτ' ἄλλοτε ἐν Εὐρώπῃ οὕτω συστηματικῶς ὑπαρξάσης, προῆλθεν ἡ νεωτέρα γενεὰ τῶν πειραματικῶν φυσιολόγων, ὧν ἕκαστος εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἐπανακάμπτων πάτριον γῆν, τὰ αὐτὰ ἐπανελάμβανε καὶ ἐτελειοποίει

Digitized by Google

πειράματα, οὕτως, ὥστε νῦν οὐδαμοῦ τῆς Εὐρώπης τοιαῦται τῆς πειραματικῆς φυσιολογίας Σχολαὶ ἐλλείπουσιν. Ταῦτα εἰσὶ πράγματα, ἤδη γενόμενα ἀναμνήσεις τῆς νεότητος τῆς πρεσβυτέρας γενεᾶς τῶν νῦν ἐπιζώντων φυσιολόγων.

Ἀπὸ τοῦ Γαληνοῦ μέχρι τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς, οἱ τῶν διαφόρων τόπων καὶ ἐθνῶν φυσιολόγοι, οἱ ἐπὶ τῶν πνεόντων ζώων διὰ τῆς ἀνατομῆς πειράματα τελοῦντες σπανίως πως ἀνεφαίνοντο Τὰ δὲ πειράματα τούτων, ὁτὲ μὲν ἐγκωμιαζόμενα, ὁτὲ δὲ ψεγόμενα ὡς ὠμὰ καὶ βάρβαρα καὶ μὴ τοσοῦτον ὀνήσιμα, ἐγκατελείφθησαν τέλεον καὶ οὐκ ἐκτήσαντο δικαίωμα μονίμου ἐγκαθιδρύσεως ἐν ταῖς φυσιολογικαῖς Σχολαῖς. Νῦν ἐγκαθίδρυνται ἤδη στερεῶς, καὶ αἱ τῶν ζώντων ζώων ἀνατομαὶ (vivi sectiones) ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὡσημέραι καλλιεργούμεναι καὶ τελειοποιούμεναι καθιστᾶσι τὴν πρωτίστην τῶν θεμελιωδῶν βάσεων τῆς πειραματικῆς μεθόδου, τοῦ τὰ τῆς ζωῆς φαινόμενα ἐρευνᾶν. Ἡ τοιαύτη τῆς πειραματικῆς φυσιολογίας ἐγκαθίδρυσις ἀνήκει εἰς τὴν Γαλλίαν. Τῷ δὲ Magendie ἀπονεμητέα ἡ δόξα τοῦ ὁριστικῶς ἀνυψῶσαι τὴν σημαίαν τῆς πειραματικῆς φυσιολογίας, ἀνθ' ὧν ἡ ἐπερχομένη γενεὰ χάριτας αὐτῷ εἴσεται.

Συνελόντι δὲ φάναι, αἱ παροῦσαι πρόοδοι τῆς φυσιολογίας ἀναποσπάστως συνδέονται τῇ ἀναγεννήσει, ἣν ἡ ἐπιστήμη αὕτη ἑώρτασε περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ὑπερμεσοῦντος ἤδη ἡμετέρου αἰῶνος. Ἦν δὲ ἄξιον λόγου τὸ ἀποδεῖξαι ὅτι ἡ Γαλλία ἦν ἡ κοιτὶς τῆς ἀναγεννήσεως ταύτης, εἰς ἣν συνέδραμε πρωτίστως ἡ ἄνω μνησθεῖσα φωτοβόλος τριὰς τῶν διασήμων ἐκείνων ἀνδρῶν, ὧν τὰ ὀνόματα εἰσὶ Lavoisier, Laplace καὶ Magendie.

Ἀπὸ ταύτης οὖν τῆς νεωτέρας ἐποχῆς προήχθη ἡ πειραματικὴ φυσιολογία, ὡς βάσιν αὐτῆς στερεὰν κτησαμένη τὸν ἐκ τῶν φυσικοχυμικῶν ἐπιστημῶν, τῆς ἀνατομίας, καὶ τῆς ἐπὶ τῆς ζώσης ὀργανώσεως πειράσεως, συγκείμενον τρίποδα.

Τὴν σήμερον ἡ καινοφανὴς αὕτη πειραματικὴ ἐπιστήμη τῶν τῆς ζωῆς φαινομένων, πανταχοῦ μετὰ ζήλου καὶ ἀνενδότως ἄριστα καλλιεργεῖται. Τὸ μεγαλεῖον καὶ τὸ θέλγητρον τῶν προβλημάτων, ὧν τὴν λύσιν ἐπιχειρεῖ, ἡ προαίσθησις τῆς ἐπιῤῥοίας, ἣν προώρισται ν' ἀσκήσῃ εἰς τὸ μέλλον ἐπὶ τῆς εὐεξίας τοῦ ἀνθρώπου, διήγειρον τὸν ἐπιστημονικὸν ζῆλον τῶν νεωτέρων γενεῶν, καὶ προσείλκυσαν τὴν συμπάθειαν ὅλων τῶν ἀνδρῶν τῆς προόδου. Διὰ ταύτης τῆς ὁδοῦ, ἡ πειραματικὴ φυσιολογία γενήσεται ἐντὸς ὀλίγου ἐπιστήμη ἀνεξάρτητος. Βήματι γοργῷ προβαίνουσα καὶ ἐν τῷ ἡμετέρῳ αἰῶνι θαυμασίως προώδευσεν. Πρὸς δὲ τὴν ἐπίδοσιν τῆς φυσιολογίας, ὡς καὶ πρὸς τὴν προκοπὴν πάσης ἄλλης ἐπιστήμης, διὰ δύο διακεκριμένων ὁδῶν δύναταί τις νὰ συνδράμῃ· 1ον διὰ τῆς ἐπὶ τὰ πρόσω ὠθήσεως τῶν ἀνακαλύψεων καὶ τῶν νεωτερικῶν ἰδεῶν· 2ον διὰ τῆς δυνάμεως τῶν μέσων τῆς ἐργασίας, καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀναπτύξεως. Ἐν δὲ τῇ ἀναπτύξει τῶν ἐπιστημῶν, ἡ ἐφεύρεσίς ἐστι ἀναμφιλέκτως τὸ οὐσιωδέστερον στοιχεῖον. Καὶ ὅμως καὶ αἱ νεωτερικαὶ ἰδέαι καὶ αἱ ἀνακαλύψεις ὁμοιάζουσι τῷ σπόρῳ. Δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ σπαρῇ ὁ σπόρος καὶ νὰ βλαστήσῃ, πρέπει καὶ νὰ τραφῇ καὶ νὰ ἀναπτυχθῇ διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀρδεύσεως καὶ καλλιεργείας. Ἄνευ ταύτης ἢ φθείρεται καὶ φθίνει, ἢ μεταναστατεύει, καὶ τότε ἐν γῇ εὐφορωτέρᾳ καὶ λιπαρωτέρᾳ τῆς πατρίου μεταφυτευθείς, προκόπτων καὶ θαυμασίως καρποφορῶν μακρὰν τῆς γεννήτορος φαίνεται, καὶ μῶμον ταύτῃ προσάπτει, ὡς μὴ δυνηθείσῃ αὐτὸν θρέψαι καὶ μεγαλῦναι.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ.

Ἀνακαλύψεις καὶ πρόοδοι τῆς γενικῆς Φυσιολογίας ἐν Γαλλίᾳ κατὰ μίαν εἰκοσιπενταετίαν.

Ἐν τῇ ἀκολούθῳ ἐκθέσει, προοιμιάζει ὁ ἡμέτερος Συγγραφεὺς (Claude Bernard), ἐξετάσομεν ἰδίᾳ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γενικῆς φυσιολογίας, καὶ δείξομεν ὅτι ἅπασαι τῆς ἐπιστήμης ταύτης αἱ πρόοδοι τείνουσιν εἰς τὸ ὁρίσαι τὰς ἰδιότητας καὶ τοὺς ὅρους τῆς ὑπάρξεως τῶν ὀργανικῶν στοιχείων τῶν ἀποτελούντων τὰς φυσιολογικὰς βάσεις τῆς ζωῆς. Ὁ σκοπὸς ἡμῶν ἔσται, τὸ νοητὰς ποιῆσαι τὰς δυσκολίας καὶ τὴν ἀξίαν τοῦ τοιούτου προβλήματος. Ἡ γενικὴ φυσιολογία, ἀρτισύστατος καὶ ὅλως νέα ἐπιστήμη οὖσα, ὑπὸ σύστημά τι οὐκέτι ἐδυνήθη νὰ ὑποβληθῇ· καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ἱστολογία, ἧς τὸ ἀντικείμενον ἐστὶ τὸ ὁρίζειν τοὺς ἀνατομικοὺς χαρακτῆρας τῶν ἱστῶν, ἐξ ὧν τὸ σῶμα συνίσταται, προβαίνουσα εἰς τὴν βαθμιαίαν ἀνάπτυξιν αὐτῆς ἐν πολλοῖς προσωρινὰς μόνον διακρίσεις καὶ ὅρους παρέχειν δύναται, οὓς τὸ μέλλον ἀναμφιβόλως μεταβα-

Digitized by Google

λεῖ. Διὸ οὐδαμῶς ἀξιοῦμεν αὐστηράν τινα ταξινομίαν τῶν φυσιολογικῶν στοιχειωδῶν φαινομένων ἱδρῦσαι. Ἐάσομεν δὲ ἐν τῇ ἀφηγήσει ἡμῶν στάδιον εὐρύχωρον, ἐν ᾧ ἔσεται ἡμῖν δυνατὸν κατατάξαι τά τε συνθετικὰ ἀποτελέσματα καὶ τὰς ἀναλυτικὰς ἐρεύνας, τὰς ἀναφερομένας εἰς ζητήματα τῆς γενικῆς φυσιολογίας, ἅπερ εἰσέτι μελετῶνται.

I.

ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ ΤΗΣ ΑΙΣΘΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΙΝΗΣΕΩΣ.

—

Συστήματα καὶ στοιχεῖα τῶν νεύρων καὶ τῶν μυῶν.

Ἡ αἴσθησίς τε καὶ ἡ κίνησις, αἱ ἀναγόμεναι εἰς τὰς ἰδιότητας τῶν νευρικῶν καὶ μυϊκῶν συστημάτων συμπεριλαμβάνονται ἐνταῦθα ἐν τῇ αὐτῇ φυσιολογικῇ μελέτῃ. Τὰ δύο ταῦτα ὑψηλότερα προσόντα τῆς ζωότητος, εἰσὶν ἀληθῶς τοσοῦτον συναφῆ, ὥστε τὸ μὲν ἄνευ τοῦ δὲ οὐκ ἂν ὑπῆρχεν. Τὸ μυῶδες σύστημά ἐστιν ὁ ἄφευκτος δείκτης τῶν ἰδιοτήτων τοῦ νευρικοῦ συστήματος καὶ τὰ νεῦρα εἰσὶ τὰ ἀναγκαῖα ἐγερτήρια καὶ συντακτήρια ὄργανα τοῦ μυώδους συςήματος. Ἡ ὕπαρξις τοῦ μυώδους συστήματος, τοῦ τὰς κινήσεις ἐκτελοῦντος, ἄνευ τοῦ νευρικοῦ, τοῦ ταύτας ἐνεργοῦντος, ἦν ἀδύνατος.

Τὰ φαινόμενα τῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς κινήσεως, ἀμυδρῶς καὶ ἀδιακρίτως πως ἐμφανιζόμενα ἐν τοῖς κατωτέροις τῶν ὄντων, ἀναφαίνονται ἐναργῆ καὶ ποικίλα ἐν τοῖς τελειοτέροις τῶν ζώων· ὡσαύτως καὶ τὰ ἀνατομικῶς τὰ φαινόμενα ταῦτα παριστάντα στοιχεῖα ἔτι μᾶλλον παρὰ τούτοις χωρίζονται καὶ διακρίνονται. Διὰ τὴν αὐτὴν δὲ αἰτίαν, αἱ πειραματικαὶ μελέται αἱ ἐπὶ τῶν ἀνωτέρων ζώων γινόμεναι, εὐκολώτεραι καὶ συνήθως ὠφελιμώτεραι εἰσὶν ἐν τῇ γενικῇ φυσιολογίᾳ· ἀλλ' οὐχ ἧττον ἀπάτη ἂν εἴη, τὸ νομίζειν ὅτι τὰ κατώτερα τῶν ζώων ἀναγκαίως καὶ τὰ ἁπλούστερα ἀνατομικῶς καὶ φυσιολογικῶς εἰσίν. Πρὸς τοῦτο οὐδεὶς νόμος ὑπάρχει κατὰ πάσας τὰς ζωολογικὰς κλάσεις ἁρμοστὸς, ἐπειδὴ αἱ κλάσεις τῶν ζώων οὐκ ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἱστολογικὴν αὐτῶν ὀργάνωσιν τεταγμέναι εἰσίν· οὕτως ἐν τοῖς ἀσπονδύλοις ζώοις ὑπάρχουσι τινὰ, ἅπερ μυώδη στοιχεῖα, τὰ μάλιστα διακεκριμένα καὶ τέλεια κέκτηνται, ὡς π. χ. τὰ ἔντομα, ἄλλα δέ τινα, ὧν τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα ὅλως ἀτελῆ εἰσὶν, ὡς τὰ μαλάκια. Τὰ δὲ κατώτερα τῶν ζώων κατωτέρας ὀργανώσεως τυγχάνοντα, ἐν ᾗ τὰ τῶν ἱστῶν στοιχεῖα ἧττον ἀναπτύσσονται, ἰδιότητας μᾶλλον συγκεχυμένας ἐμφαίνουσι· τοῦτο δὲ ἄλλως σημαίνει, ὅτι ἡ ὀργανικὴ τελειοποίησις ἐκτελεῖται δι' ἀνατομικῆς καὶ φυσιολογικῆς διακρίσεως βαθμηδὸν αὐξούσης.

Ἡ ἀνατομικὴ καὶ φυσιολογικὴ διάκρισις τῶν διαφόρων συστατικῶν στοιχείων τοῦ νευρικοῦ συστήματος κατὰ τοὺς τελευταίους μόνον χρόνους ὡρίσθη. Τίς δὲ ἀνεῦρε καὶ ἀπέδειξε τοῦτο; ὁ μὲν ἡμέτερος συγγραφεὺς ἀποφαίνεται, ὅτι τοῦτο ἐν ταὐτῷ δύο φυσιολόγοι, ὧν ὁ μὲν Ἄγγλος, ὁ δὲ Γάλλος Charles Bell καὶ ὁ Magendie συνεπράξαντο· ἀλλὰ νομίζομεν ὅτι ἄντικρυς ἀδίκημα ἂν εἴη, τὸ κατ' ἴσην μοῖραν τῷ τε Ἄγγλῳ καὶ τῷ Γάλλῳ Φυσιολόγῳ τὴν ἀνακάλυψιν ἀποδοῦναι, ἐπειδὴ ὁ μὲν Charles Bell κατὰ τὸ 1811 ἔτος τὴν ἀνακάλυψιν αὐτοῦ ἐδημοσίευσε, ὁ δὲ Magendie κατὰ τὸ 1822 ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου τὰ πειράματα ἐπαναλαβὼν ἐτελειοποίησεν. Ἐκτὸς δὲ τοῦ Magendie, καὶ ἄλλοι φυσιολόγοι, ὡς μεταξὺ τῶν Γερμανῶν G. ὁ Müller καὶ ὁ Valentin, μεταξὺ τῶν Γάλλων ὁ Songet καὶ ἄλλοι ὡς πλεῖστοι τὰ αὐτὰ πειράματα ἐξετέλεσαν. Ὁ δὲ ἡμέτερος συγγραφεὺς τὴν τιμὴν τῆς ἀνακαλύψεως ὑπὲρ τοῦ Magendie σχεδὸν ἀντιποιεῖται, διότι, ὡς λέγει, τὰ πειράματα τούτου ἦσαν φυσιολογικώτερα καὶ ἐπιστημονικώτερα. Διϊσχυρίζεται δὲ ὅτι ὁ Charles Bell, ἀνατόμος μάλιστα ὤν, οὐδὲν πρὸς ἀπόδειξιν ἐτέλεσε φυσιολογικὸν πείραμα. Τοῦτο νομίζομεν λίαν ὑπερβολικὸν, ἀλλ' ἐὰν καὶ τοῦτο οὕτως εἶχεν, οὐχ ἧττον ἡ ἀνακάλυψις ἀνήκει τῷ Ἄγγλῳ καὶ οὐχὶ τῷ Γάλλῳ, ὅστις διὰ τῶν αὐτοῦ πειραμάτων ἐπεκύρωσεν ὅ,τι ὁ Ἄγγλος διὰ τοῦ νοὸς καὶ τῆς παρατηρήσεως ἀνεῦρεν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο οὐχ ὅλως παραδεκτὸν, ἐπειδὴ καὶ ὁ Charles Bell οὐ μόνον θεωρητικῶς, ἀλλὰ καὶ πειραματικῶς ἔν τε τῇ φυσικῇ καὶ νοσηρᾷ καταστάσει τοῦ νωτιαίου μυελοῦ, τὴν ἀνακάλυψιν αὐτοῦ ἐδραίωσεν. Καὶ ὡς ὁ Harvey καὶ οὗτος Ἄγγλος ὢν τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος πρῶτος δείξας ὡς κατὰ φύσιν γίνεται, τὰς βάσεις τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης ἔθετο, οὕτω καὶ ὁ Charles Bell τῇ νευρολογίᾳ στήριγμα δοὺς ἀκλόνητον, τὸ ἐλλεῖπον τῇ ἐπι-

Digitized by Google

στήμη ἀνεπλήρωσεν. Ἡ δὲ ἀνακάλυψις τούτου ἦν ἡ ἑξῆς: Ἐν τοῖς ῥαχιαίοις νεύροις, τοῖς ἐκ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ προερχομένοις, ὑπάρχει διαφορὰ ἐνεργείας λέγει ὁ Charles Bell ἐν τῷ κατὰ τὸ 1811 ἔ. ἐκδοθέντι καὶ τοῖς αὐτοῦ φίλοις ἀφιερωθέντι φυλλαδίῳ· ἐπειδή, ἐάν τις ἐρεθίσῃ κατά τινα τρόπον τὴν ἐμπρόσθιον ῥίζαν ἢ τὴν αὐτὴν δεσμίδα τῶν ἐκ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ προερχομένων ἰνῶν, συστολαὶ καὶ κλονικοὶ σπασμοὶ τῶν ὑπὸ τούτων διοικουμένων μυῶν διενεργοῦνται, ἐνῷ τῶν ὀπισθίων ἐρεθιζομένων οἱ μὲν μῦς ἡσυχίαν ἄγουσιν, ὀδύνη δὲ αἰσθητὴ γίγνεται ἐν ταῖς χώραις, ὅπου τὰ ἐκ τούτων συνιστάμενα νεῦρα διακλαδοῦνται. Τὸ ὅτι δὲ τὸ φαινόμενον τοῦτο ἄλλως ἐπεξηγήσατο κατὰ τὰς αὐτοῦ ἰδέας περὶ τῆς διευθύνσεως καὶ τῆς καταλήξεως τῶν ἐκ τῶν ἐμπροσθίων μὲν συγκειμένων νεύρων εἰς τὸν ἐγκέφαλον, τῶν δὲ ἐκ τῶν ὀπισθίων εἰς τὴν παρεγκεφαλίδα καὶ περὶ τῶν ἰδιοτήτων τῶν κεντρικῶν τούτων ὀργάνων, ὧν ἴσως τὰ προσόντα οὔτε μέχρι τῆς σήμερον ἀκριβῶς γιγνώσκονται, τοῦτο οὐδόλως τὴν ἀξίαν τῆς ἀνακαλύψεως αὐτοῦ μειοῖ, ἣν βραδύτερον κατὰ τὸ 1821, καὶ ἐπὶ τῆς διαφορᾶς τῶν 12 ξυνωρίδων τῶν ἐγκεφαλικῶν νεύρων ὡς πρὸς τὴν αἴσθησιν καὶ κίνησιν ἐφήρμοσε, διαφόρως τὰ φαινόμενα ἐξηγήσας κατὰ τὰς ἰδέας αὐτοῦ. Ὁ δὲ περιώνυμος τῶν πειραματικῶν φυσιολόγων Magendie ὁ κατὰ τὸ 1822 ἔτος, ὑπὸ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ Ch. Bell παροτρυνθείς, διὰ πειραμάτων βεβαίως εὐκρινεστέρων καὶ πολυπληθεστέρων, τὴν ἀλήθειαν τῆς ἀνακαλύψεως καὶ ἐπεσφράγισε, καὶ κατὰ πολλὰ ἐπεδιόρθωσε καὶ ἐπεξέτεινεν, οὕτως ὡς καὶ βραδύτερον ἐν τῇ Γαλλίᾳ αὖθις ὁ Louget καὶ ὁ Wulpian προσφάτως τὰ αὐτὰ πειραματικῶς ἐναργέστερον ἀπέδειξαν καὶ διεπράξαντο, καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῶν πειραματικῶν γεγονότων ἐπεκύρωσαν. Ταῦτα δ' ἔτι μᾶλλον καὶ διὰ τῶν ὑπὸ Κλαυδίου τοῦ Βερνάρδου γενομένων ἐντέχνως πειραμάτων ἀπεδείχθησαν, ὡς περαιτέρω διεξελευσόμεθα.

Πρὸς δὲ τὴν μικροσκοπικὴν ἐξιχνίασιν τῆς λεπτοφυοῦς ὑφῆς καὶ συστάσεως τῶν ἱστῶν τούτων αἱ ἐν Γερμανίᾳ μάλιστα ἐκτελεσθεῖσαι πρόοδοι καὶ ἀκάματοι ἔρευναι συνετέλεσαν· διὰ τούτων ἀπεδείχθη ὅτι τὰ στοιχεῖα τῶν τε νεύρων καὶ τῶν μυῶν ἐκ δεσμίδων ἰνῶν ἢ μικροσκοπικῶν σωληνίων συνίστανται, ὧν τὸ μῆκος μὲν διάφορον, τοῦ δὲ πλάτους ἡ διάμετρος μεταξὺ 0,001 καὶ 0,002 ἀμφιταλαντεύεται· ἑκάστη δὲ ἶς μυϊκὴ σχηματίζεται ἐκ σωληνίου ἢ περικαλύμματος ἐξωτερικοῦ ἐλαστικοῦ, καὶ ἐκ συσταλτικῆς τινὸς ἐσωτερικῆς οὐσίας. Ἑκατέρα δὲ τῶν ἄκρων τοῦ μυϊκοῦ σωληνίου προσφύεται τοῖς μέρεσιν ἃ προσιγγίζει πρὸς ἄλληλα ἤτοι συστέλλει, ὅλου τοῦ σωλῆνος βραχυνομένου διὰ τῆς συστολῆς τῆς συσταλτικῆς ἐκείνης ὕλης.

Ὡσαύτως δὲ καὶ αἱ ἐμπρόσθιαι καὶ ὀπίσθιαι ῥίζαι τῶν νωτιαίων νεύρων οὕτως ὡς καὶ ἁπαξάπαντες οἱ νευρικοὶ κορμοὶ καὶ σέλεχοι τοῦ σώματος ἀνατομικῶς εἰς ἴνας ἢ σωλήνια ἀναλύονται ἔτι λεπτότερα ἢ οἱ μυϊκοί. Ἡ δὲ διάμετρος αὐτῶν μεταξὺ 0,0027 καὶ 0,02 ἀμφιῤῥέπει. ἀλλὰ τὸ μῆκος αὐτῶν σχετικῶς ἐστὶ μέγιστον, ἐπειδὴ ἡ νευρικὴ ἶς, ἥτις οὐκ ἔστιν εἰμὴ νῆμα ἀγωγὸν τῆς κινήσεως καὶ τῆς αἰσθήσεως, ἐκτείνεται πάντοτε ἄνευ διακοπῆς ἀπό τινος νευρικοῦ κέντρου μέχρι τοῦ μυὸς, ὅπερ κινεῖ, καὶ μέχρι τοῦ εὐαισθήτου ὀργάνου ᾧ τὴν αἴσθησιν παρέχει, οὕτως ὥστε ἡ μὲν κίνησις διὰ κεντρόφυγος ἐνεργείας, ἀπὸ τοῦ κέντρου δηλονότι εἰς τὴν περιφέρειαν διευθυνομένης, ἡ δὲ αἴσθησις διὰ κεντροπετοῦς ἀπὸ τῆς περιφερείας πρὸς τὸ κέντρον, ἐκτελεῖται. Καὶ τὰ μὲν κινητήρια σωλήνια τῶν νεύρων εἰσὶ γενικῶς παχύτερα τῶν αἰσθητηρίων, ἡ δὲ ὑφὴ ἀμφοτέρων ἐστὶν ἡ αὐτή. Ἅπαντα δὲ τὰ σωλήνια ταῦτα συνίστανται ἐξ ὑαλίνου τινὸς περιλήμματος, ὅπερ τὸ σωλήνιον ἀποτελεῖ, καὶ τοῦ νευρικοῦ μυελοῦ, ὅστις πληροῖ τοῦτο. Κατὰ τὸ κέντρον τοῦ νευρικοῦ σωληνίου εὑρίσκεταί νηματίόν τι λεπτότατον *κυλινδρικὸς ἄξων*, ὀνομαζόμενον, καὶ οὗτος ἐστὶν ὁ ἀγωγὸς τῆς ἐνεργείας, τὸ τὰ μάλιστα οὐσιῶδες μέρος τοῦ νευρικοῦ στοιχείου, τὸ δὲ περίλημμα καὶ ὁ νευρικὸς μυελὸς εἰσὶ μέρη προφυλακτικὰ τοῦ ἀγωγοῦ, ὡς τὰ διάφορα περικαλύμματα τοῦ ἠλεκτρικοῦ σύρματος τοῦ ὑποβρυχίου κάλω.

Ἐκ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς καταλήξεως τούτων, τὰ αἰσθητήρια καὶ κινητήρια νευρικὰ στοιχεῖα διακρίνονται ἀπ' ἀλλήλων καὶ χαρακτηρίζονται. Καὶ ὁ μὲν κυλινδρικὸς ἄξων τῆς κινητηρίου νευρικῆς ἶνὸς γεννᾶται μὲν ἐν τῷ κέντρῳ, ἐν εἰδικῷ τινι κυτταρίῳ, καταλήγει δὲ κατὰ τὴν περιφερικὴν αὐτοῦ ἄκραν, ἐν τῇ μυϊκῇ ἶνι, εἰς ἰδιάζοντα βολβὸν ἐξωδηκὼς, *λοφίσκον ἢ νευρικὴν πλάκα* ὀνομαζόμενον, ἰδίᾳ ἐρευνηθέντα ὑπὸ διαφόρων φυσιολόγων Γάλλων, τῶν Κ. Κ. Dogère, Quatretages, καὶ Rouget ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνακαλύψεων καὶ ἐρευνῶν τοῦ γερμανοῦ τῶν φυσιολόγων Kuhne κτλ. Ὁ δὲ κυλινδρικὸς ἄξων τῆς αἰσθητηρίου νευρικῆς ἶνὸς

Digitized by Google

εἰσδύει καὶ ἐγκολλᾶται μὲν διὰ τῆς μιᾶς τῶν ἄκρων αὐτῆς ἐν τῷ νευρικῷ κέντρῳ, ἐν εἰδικῷ τινι κυτταρίῳ, ὀνομαζομένῳ *αἰσθητηρίῳ κυτταρίῳ*, κατὰ δὲ τὴν ἑτέραν τῶν αὐτῆς ἄκρων διὰ διαφορομόρφων καταλήξεων περατοῦται ἐν τῷ δέρματι ἢ ἔν τινι ἄλλῳ αἰσθητηρίῳ τοῦ σώματος ὀργάνῳ. Κατὰ τὴν πορείαν αὐτῆς περὶ τὰ ὅρια τοῦ διασπονδυλίου γαγγλίου, ἡ αἰσθητήριος ἶς παρουσιάζει ἐνίοτε παρὰ τοῖς ἰχθῦσι, κατὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν κ. κ. Ch. Robin ἐν Γαλλίᾳ καὶ τοῦ κ. Wagner ἐν Γερμανίᾳ συγχρόνως σχεδὸν ἐν ἑκατέρᾳ τῶν χωρῶν τούτων γενομένην, *κυττάριον νευρικὸν δίπολον*. Τοῦτο δὲ δὲν εὑρίσκεται πάντοτε ἐν τοῖς μαστοφόροις· τὸ δὲ διασπονδύλιον γάγγλιον παρὰ τοῖς ζώοις τούτοις, κατὰ τὰ πειράματα τοῦ κ. Kœlliker ἐν Γερμανίᾳ, καὶ τοῦ Vulpian ἐν Γαλλίᾳ, περιέχον ὡς πλεῖστα *μονόπολα κυττάρια*, σχηματίζει κέντρον, ἐξ οὗ φύονται νεῦρα εἰς τὴν περιφέρειαν ἀπευθυνόμενα, ἐν ᾗ δυσκόλως ἀνατομικῶς ἂν ἀνευρεθείη ἡ συνέχεια αὐτῶν. Τέλος πάντων ἐν τοῖς νευρικοῖς κέντροις, τὰ κινητήρια κυττάρια συγκοινωνοῦσι τοῖς αἰσθητηρίοις δι' ἁρμῶν (commissuræ), δι' ὧν ἡ πρὸς ἄλληλα δράσις καὶ ἀντίδρασις ἐφικταὶ γίγνονται.

Ἅπαντα τὰ στοιχεῖα ταῦτα τῶν μυῶν καὶ τῶν νεύρων ἐν τοῖς τοῦ σώματος μυχοῖς κείμενα τρέφονται καθ' ἑκάστην στιγμὴν, καὶ ἐμφανίζουσι τὴν ἑαυτῶν ἐνέργειαν ὑπὸ τὴν ἐπίρροιαν χυμικο-φυσικῶν ἀντιδράσεων γινομένων ἐν τῷ αὐτῷ ὑγρῷ μέσῳ-τῷ αἵματι ὑφ' οὗ περιῤῥέονται. Περιστοιχούμενα ὑπὸ τῶν τριχοειδῶν ἀγγείων, τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἐν ἐμμέσῳ συναφείᾳ μετὰ τοῦ αἵματος συνάπτονται, ὅπερ παρέχει αὐτοῖς τὰ φυσιολογικὰ τῆς ἑαυτῶν ζωῆς μέσα. Ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο τὸ ζωοφόρον αἷμα, περιστάσεως τυχούσης, δύναται νὰ τοῖς προσενέγκῃ οὐσίας ἑτεροίας, αἵτινες δύνανται νὰ τὰ δηλητηριάσωσι καὶ διαφθείρωσι, ἔστιν ὅτε ταῦτα τρόπον τινα καὶ ἀτομικῶς ἰδίᾳ προσβάλλουσαι, ὡς παρακατιόντες ἀποδείξομεν.

Ὁ ἡμέτερος φυσιολόγος, ὁ Cl. Bernard ἀπέδειξε πειραματικῶς ὅτι τὸ ἀμερικανικὸν δηλητήριον, τὸ curare ἢ woorara ἐπονομαζόμενον, ἐστὶν ἀληθῶς εἰδικόν τι ἀντιδραστικὸν, πρὸς μόνωσιν τῶν φυσιολογικῶν ἐνεργειῶν τῶν διαφόρων στοιχείων τοῦ νευρικοῦ καὶ μυϊκοῦ συστήματος.

Καὶ πρῶτον μὲν ἔδειξεν ὁ διάσημος ἐκεῖνος τῶν συγχρόνων φυσιολόγος, ὅτι τὸ curare ἀπόμονοῖ τὴν συσταλτικὴν ἰδιότητα τοῦ μυὸς τῆς κινητηρίου ἰδιότητος τοῦ νεύρου. Τοῦτο δὲ εὐκόλως οὕτως ἀποδείκνυται. Ἐὰν δηλητηριάσῃ τις δι' ἀνωτέρας δόσεως τοῦ curare σπονδυλοφόρον τι ζῶον, ἢ μᾶλλον σπονδυλοφόρον τι καὶ ψυχρῷ αἵματι περιῤῥεόμενον ζῶον, ὡς π. χ. ἐστὶν ὁ βάτραχος, καὶ ἐὰν, εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ζώου, ἀποκαλύψῃ τις τὰ νεῦρα καὶ τοὺς μῦς, βεβαιοῦται ὅτι τὰ κινητήρια νεῦρα ἀπώλεσαν ὁλοτελῶς τὴν φυσιολογικὴν αὐτῶν ἰδιότητα, τοῦ τὴν σύσταλσιν τῶν μυϊκῶν ἰνῶν διεγείρειν. Ἐὰν δηλονότι ἐρεθίσῃ τις αὐτὰ διὰ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἢ διά τινος ἄλλου μηχανικοῦ ἢ χυμικοῦ ἐρεθιστικοῦ, οὐδένα διεγείρει σπασμὸν ἐν τοῖς μυσίν. Καὶ ἡ μὲν καρδία, ἥτις καὶ αὐτὴ μῦς ἐστὶν, ἐξακολουθεῖ κινουμένη, ὁ δὲ ἐρεθισμὸς τοῦ πνευμογαστρικοῦ νεύρου, ὅστις κατὰ φύσιν ἀναῤῥέλλει τοὺς παλμοὺς τῆς καρδίας, οὐκ ἀπείργει τούτους μετὰ τὴν διὰ τοῦ curare δηλητηρίασιν· ἐπειδὴ τὸ ἀμερικανικὸν δηλητήριον τοῦτο, καταργεῖ μὲν τὴν φυσιολογικὴν κινητήριον ἰδιότητα καὶ ἐνέργειαν τῆς κινητηρίου νευρικῆς ἶνός, τὴν δὲ τῆς μυϊκῆς συσταλτικὴν οὐδόλως βλάπτει. Τὸ πείραμα τοῦτο ἐναργῶς ἀποδείκνυσιν ὅτι ὁ μῦς καὶ τὸ κινητήριον νεῦρόν εἰσι δύο στοιχεῖα διάφορα καὶ ἀπ' ἀλλήλων ἀνεξαρτήτους ἰδιότητας ἔχοντα, ἐπειδὴ ἑκάτερον δύναται νὰ δηλητηριασθῇ καὶ νὰ ἀποθάνῃ ἰδίᾳ, τοῦ ἑτέρου σώου μένοντος. Ἐκτὸς δὲ τούτου, διὰ τοῦ αὐτοῦ πειράματος, καὶ ἡ διάκρισις τοῦ κινητηρίου καὶ τοῦ αἰσθητηρίου στοιχείου τῶν νεύρων δήλη γίνεται, ἐπειδὴ τῆς κινητηρίου δυνάμεως παραλυθείσης, ἡ αἰσθητήριος διατηρεῖται οὕτως ὥστε, ἤν τις περιδήσῃ τὰς ἀρτηρίας τὰς πρὸς τὰ ὀπίσθια ἄκρα τοῦ βατράχου τὸ αἷμα ὀχετευούσας, τῶν ἰσχιαδικῶν νεύρων ἐλευθέρως μετὰ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ κοινωνούντων οὕτως, ὥστε οὐδὲ σταγόνα τοῦ θρεπτηρίου τούτου ὑγροῦ τούτοις προσάγεσθαι, καὶ εἶτα τὸ δηλητήριον ὑπὸ τὸ δέρμα τῆς ῥάχεως ἐγχύσῃ, τότε ὁ κορμὸς, ἡ κεφαλὴ καὶ τὰ ἐμπρόσθια ἄκρα πάραυτα δηλητηριαζόμενα παραλύονται τὴν κίνησιν, τῶν κινήσεων τῶν ὀπισθίων ἄκρων ἀβλαβῶν διαμενουσῶν, ἡ δὲ αἴσθησις τῆς ἄνω ἀκινήτου μερίδος ἀσινὴς διατηρεῖται, ἐπειδὴ ἅμα τις κνίσῃ τὸ δέρμα τοῦ παραλελυμένου ἐμπροσθίου μέρους τοῦ σώματος, πάραυτα κίνησις εἰς τὰ ὀπίσθια ἄκρα ἀνταναπλᾶται, ὅπερ ἀναντιῤῥήτως ἀποδείκνυσι τὴν διατήρησιν τῆς αἰσθήσεως ἐν τῇ τὴν κίνησιν ἀπολεσάσῃ μερίδι τοῦ σώματος.

Digitized by Google

Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ φυσιολογικοῦ πειράματος τούτου εἰσὶ πάντοτε σταθερὰ, καὶ ἔτι μᾶλλον παρὰ τοῖς σπονδυλοφόροις καὶ ψυχρὸν αἷμα φέρουσι ζώοις πρόδηλα, ἐπειδὴ παρὰ τοῖς τοιούτοις τῶν ζώων, αἱ ἰδιότητες τῶν αἰσθητηρίων νεύρων, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν στοιχείων τοῦ σώματος, ἀνθίζανται μᾶλλον ἢ παρὰ τοῖς μαστοφόροις ζώοις, παρ' οἷς ὅμως καὶ αὐτοῖς δι' ἄλλου πειράματος, ὅπερ περιττὸν ἂν εἴη ἐνταῦθα ἐκθέσθαι, τοῦτο ἀπέδειξεν ὁ Claude Bernard.

Ἀλλ' οὐ μόνον τὸ κινητήριον στοιχεῖον ἔχει εἰδικόν τι δηλητήριον, τὸ ἐπ' αὐτοῦ ἀποκλειστικῶς ἐπενεργοῦν, καὶ αὐτὸ παραλῦον, ἀλλὰ καὶ τὸ αἰσθητήριον, οὕτως ὡς καὶ τὸ μυϊκὸν, ἔχει ἄλλο εἰδικὸν αὐτοῦ δηλητήριον. Οὕτως ὁ Claude Bernard εὗρε τὸ θειοκυανοῦχον κάλιον, εἰδικὸν τοῦ μυϊκοῦ στοιχείου παραλυτικὸν, ὡς καὶ ἄλλας τινας φυτικὰς οὐσίας, οἷά εἰσι τὰ καλικὰ γενικῶς ἅλατα, καὶ ἰδίᾳ τὸ βρωμοῦχον κάλιον, ὡς καὶ ἄλλαι τινὲς φυτικαὶ ὕλαι εἰσὶν, οἷα ἡ δακτυλίνη (digitalina), ἥτις ἰδίᾳ ἐπὶ τῆς καρδίας καὶ τοῦ μυϊκοῦ συστήματος ἐπιδρᾷ, τὸ upas antiar καὶ ἄλλα ἄττα.

Τὸ δὲ δραστηριώτατον τῶν ἐπὶ τοῦ αἰσθητηρίου νευρικοῦ στοιχείου ἐπενεργούντων δηλητηρίων ἐστὶν ἡ στρυχνίνη. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἐπὶ τοῦ αἰσθητηρίου ἐνέργεια μεταδίδεται βαθμηδὸν εἰς τὸ σύνολον τοῦ νευρικοῦ συστήματος, δυσχερὴς ἀποβαίνει ὁ ὁρισμὸς τῆς εἰδικῆς αὐτοῦ τοξικῆς ἐνεργείας. Ἔστι δὲ δυνατὸν διὰ τῆς εὖ τεταγμένης ἀναλύσεως τῶν φαινομένων ν' ἀποδείξῃ τις τὴν εἰδικότητα τῆς ἐνεργείας τῆς στρυχνίνης ἐπὶ τῆς αἰσθητηρίου τῶν νεύρων ἰδιότητος Πρὸς πειραματικὴν δὲ ἀπόδειξιν τούτου πρέπει πρῶτον νὰ παρατηρήσωμεν ἤδη ἐξ ὑπαρχῆς, ὅτι ἡ στρυχνίνη, ἀντιςρόφως ὡς πρὸς τὴν ἐνέργειαν τοῦ curare κατὰ πρῶτον προσβάλλει τὸ αἰσθητήριον στοιχεῖον τοῦ νευρικοῦ συστήματος κατὰ τὴν κεντρικὴν ἢ τὴν εἰς τὸν νωτιαῖον μυελὸν εἰσδύουσαν αὐτοῦ ἄκραν, διὸ καὶ συνήθως λέγεται ὅτι τὸ δηλητήριον τοῦτο ἰδίᾳ ἐπὶ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ δρᾷ.

Ἵνα δὲ τοῦτο πειραματικῶς ἀποδειχθῇ, πρέπει νὰ ἐμποδίσωμεν τὴν ὀχέτευσιν τοῦ δηλητηρίου διὰ τοῦ αἵματος εἰς τὴν κεντρικὴν ἄκραν τῶν αἰσθητηρίων νεύρων κατὰ τὸν νωτιαῖον μυελόν. Τοῦτο δὲ γίνεται διὰ τοῦ ἑξῆς πειράματος. Τοῦ νωτιαίου μυελοῦ βατράχου ἀποκοπέντος ὄπισθεν τῶν βραχιόνων, καὶ ἁπάντων τῶν κλάδων τῆς ἀορτῆς, τῶν διοχετευόντων τὸ αἷμα εἰς τὴν ἰσχιαδικὴν μερίδα τοῦ νωτιαίου μυελοῦ διαφθαρέντων ἀκριβῶς, ἐγχυθήτω διάλυσις στρυχνίνης ὑπὸ τὸ δέρμα τῶν ὀπισθίων μελῶν τοῦ ζώου· πάραυτα ἡ ἀπορρόφησις τοῦ δηλητηρίου δήλη γίνεται, ἀλλ' ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ μόνον ἐν τῷ κορμῷ καὶ τοῖς ἐμπροσθίοις μέλεσι περιορίζεται. Οὐδ ἐμία δὲ κλόνησις συσπᾷ τὰ σκέλη καί τοι τοῦ αἵματος ἀκωλύτως εἰς τὴν περιφέρειαν κυκλοφοροῦντος καὶ τὸ δηλητήριον τῇ περιφερικῇ ἄκρᾳ τῶν αἰσθητηρίων καὶ κινητηρίων νεύρων προσάπτοντος· ἵνα δὲ καὶ ἐνταῦθα ἡ δρᾶσις τῆς στρυχνίνης ἐκτελεσθῇ, ἀνάγκη ἡ στρυχνίνη νὰ προσαφθῇ τῇ κεντρικῇ αὐτῶν ἄκρᾳ.

Τὰ μυώδη καὶ νευρικὰ στοιχεῖα τοῦ σώματος ζωογονοῦνται καὶ σῶα συντηροῦνται διὰ τῆς συναφῆς μετὰ τοῦ κατὰ φύσιν εὖ ἔχοντος αἵματος· τὸ δὲ αἷμα ἐστὶ τὸ ἀληθὲς αὐτῶν ἐσωτερικὸν θρεπτικὸν νάμα καὶ ἐλατήριον. Ὅταν τις διακόψῃ τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος εἴς τι μέρος, τὰ διάφορα στοιχεῖα τά τε νευρικὰ καὶ τὰ μυώδη, ἅπερ ἀπὸ τῆς κυκλοφορίας ἀπεκλείσθησαν, τελευτῶσιν ἀποθνήσκοντα, καὶ τότε δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι διὰ τοῦ φυσικοῦ αὐτῶν θανάτου θνήσκουσιν, ἐπειδὴ οὐδεμία δηλητήριος ἐπενέβη ὕλη. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιστάσει τά τε αἰσθητήρια καὶ τὰ κινητήρια νεῦρα καὶ οἱ μεῖς ἰδιορρύθμως ἕκαστον θνήσκουσι, τοῦθ' ὅπερ ἀποδείκνυσιν ὅτι τὰ στοιχεῖα ταῦτα διάφορον ζῶσι ζωὴν, καὶ ὡς ὀργανικὰ ἄτομα ἀπ' ἀλλήλων διάφορα εἰσίν. Τῶν περιςάσεων δὲ ἄλλως ταὐτῶν οὐσῶν, τὸ μὲν αἰσθητήριον στοιχεῖον θνήσκει πρῶτον, ἔπειτα τὸ κινητήριον τῶν νεύρων, τελευταῖον δὲ τὸ τῶν μυῶν, ὅπερ συνίσταται καὶ ἀντέχει μᾶλλον τῶν δύο προτέρων. Καὶ τὸ μὲν αἰσθητήριον νευρικὸν στοιχεῖον θνῆσκον, ἀπόλλυσι τὰς ἰδιότητας αὐτοῦ ἀλληλοδιαδόχως ἀπὸ τῆς περιφερείας πρὸς τὰ κέντρα εὐθυνόμενον, ἐν ᾧ τὸ κινητήριον νευρικὸν στοιχεῖον ἀπόλλυσι ταύτας ἀντιστρόφως, ἀπὸ τοῦ κέντρου πρὸς τὴν περιφέρειαν παραλυόμενον.

Ὡς δὲ πρὸς τὴν ἀνατομικὴν αὐτῶν μορφὴν, τῶν νευρικῶν στοιχείων τό τε κινητήριον καὶ τὸ αἰσθητήριον πράγματι ἀγωγοὺς παρισᾶσιν, ὧν δύο ἄκρας ἕκαστον ἔχει, καὶ τούτων ἡ μὲν περιφερικὴ, ἡ δὲ κεντρικὴ ἐστίν. Ἐκ τῶν δύο τούτων ἄκρων, ἡ μὲν ἐνεργητικὴ οὖσα ἐπενεργεῖ ἐπὶ τοῦ ὑποκειμένου αὐτῇ στοιχείου, ἡ δὲ ἐστὶ παθητικὴ, καὶ δέχεται τὴν ἐντύπωσιν τῶν περιστοιχουσῶν αὐτὴν διεγέρσεων ἢ τὴν ἐπίῤῥοιαν τοῦ κυριεύοντος αὐτὴν στοιχείου· καὶ

Digitized by Google

ἡ μὲν ἐνεργητικὴ ἄκρα ἀντιστρόφως διατέθειται ὡς πρὸς τὰς δύο τάξεις τῶν ἐγκεφαλικῶν καὶ νωτιαίων νεύρων, οὕτως ὥστε ἐν μὲν τοῖς κινητηρίοις νεύροις, ἡ ἐνεργητικὴ ἄκρα ἐν τῇ περιφερείᾳ κεῖται, ἐν δὲ τοῖς αἰσθητηρίοις ἐν τῷ κέντρῳ εὑρίσκεται. Ἔστι δὲ παρατηρήσεως ἄξιον ὅτι, πρὸς συντήρησιν τῶν ἰδιοτήτων τῶν νευρικῶν στοιχείων, ἀνάγκη πᾶσα ὅπως τὸ αἷμα ἰδίᾳ ἐπὶ τῆς ἐνεργητικῆς ἄκρας τοῦ νεύρου ἐνεργῇ διά τινος ἰδίας ἀγγειώδους παρασκευῆς, καὶ ταύτην πάντοτε ζωογονῇ, οὗ ἐλλείποντος, ἡ ἐνέργεια τοῦ νεύρου παραλύεται

Ἐὰν τὸ αἷμα ἐλλείψῃ ἐν τῇ περιφερείᾳ ἐν τοῖς μυσὶ καὶ τῷ δέρματι διὰ τῆς ἐπιδέσεως τῶν ἀρτηριῶν τῶν μελῶν, τὸ θερμῷ αἵματι περιῤῥεόμενον ζῶον πίπτει πάραυτα παράλυτον τήν τε κίνησιν καὶ τὴν αἴσθησιν. Καὶ ὅμως ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ μία μόνη τάξις νεύρων παραλέλυται. Τὸ κινητήριον μόνον νεῦρον θνήσκει διὰ τῆς ἀναιμίας, καὶ ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς ὁ Claude Bernard ἀπέδειξε πειράμασιν ὅτι τὸ νεῦρον τοῦτο ἀπόλλυσι τὰς αὐτοῦ ἰδιότητας ἀπὸ τοῦ κέντρου πρὸς τὴν περιφέρειαν, ἀπὸ τῆς παθητικῆς δηλονότι ἄκρας αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐνεργητικὴν αὐτοῦ ἄκραν, τῆς ἀλλοιώσεως προχωρούσης. Ὡς δὲ πρὸς τὸ αἰσθητήριον νεῦρον,, τοῦτο οὐ θνήσκει πράγματι καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἔκτασιν. Αἱ ἰδιότητες αὐτοῦ ἀφανίζονται περιστατικῶς, καὶ τοῦτο παύεται λειτουργοῦν ἐκεῖ μόνον ὅπου ἡ κυκλοφορία ἀπείρχθη, ἐπειδὴ ἐκεῖ τὸ περιστοιχοῦν ζωοφόρον νάμα διὰ τῆς λιμνάσεως αὐτοῦ ἀποσυντίθεται, καὶ οὕτως ἀλλοιούμενον, ἀλλοιοῖ καὶ τὴν νευρικὴν οὐσίαν. Τὸ αἰσθητήριον νεῦρον διαμένει εὐαίσθητον ἐπ' ἀορίστῳ ἄνωθεν τῆς ἐπιδέσεως τῶν αἱμοφόρων ἀγγείων, καὶ κάτωθεν ταὐτὸ ἤθελε συμβῆ, ἐὰν ἡ κυκλοφορία τοῦ αἵματος διατηρουμένη ἐκώλυε τὴν τοπικὴν ἀλλοίωσιν τῆς νευρικῆς ἰνός. Ὡσαύτως καὶ ἡ διὰ τοῦ curare τοῦ αἵματος δηλητηρίασις οὐδόλως τὸ αἰσθητήριον νεῦρον παραβλάπτει ἐν ταῖς ἰδιότησιν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ μέχρι τοῦ δέρματος, ἐπειδὴ τὸ διὰ τοῦ curare δηλητηριασθὲν αἷμα δὲν εἶναι τοξικὸν εἰμὴ ὡς πρὸς τὸ κινητήριον νεῦρον, τοῦ αἰσθητηρίου ἀσινοῦς ἐν ταῖς λειτουργίαις αὐτοῦ διαμένοντος.

Ὅταν δὲ τὸ αἷμα ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τῆς κεντρικῆς ἄκρας τῶν νεύρων ἐν τῷ νωτιαίῳ μυελῷ, τὸ ζῶον, τὸ θερμῷ αἵματι ζωογονούμενον, πίπτει ὡσαύτως ὡς εἰ ἐν ταὐτῷ τήν τε κίνησιν καὶ αἴσθησιν παρελύετο, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἓν εἶδος νεύρων παραλύεται. Ὁ ταχὺς φυσιολογικὸς θάνατος διὰ τῆς παραλύσεως τοῦ αἰσθητηρίου νευρικοῦ στοιχείου ἐκτελεῖται. Τὸ δὲ κινητήριον νευρικὸν στοιχεῖον οὐ θνήσκει ἐνταῦθα διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τοῦ αἵματος, ἀλλὰ θνήσκει περιστατικῶς διὰ τῆς ἀλλοιώσεως τῆς οὐσίας τοῦ μυελοῦ. Ἐπομένως ἐνταῦθα συμβαίνει τὸ ἀντίστροφον ἐκείνου, ὅπερ ἐν τῇ ἀναιμίᾳ τῶν περιφερικῶν ἄκρων τῶν νεύρων γίνεται. Τὰ πειράματα ταῦτα δεικνύουσι προδήλως ὅτι τὸ αἰσθητήριον νευρικὸν στοιχεῖον δέχεται τὴν ζωογόνον ἐπίῤῥοιαν τοῦ αἵματος διὰ τῆς κεντρικῆς αὐτοῦ ἄκρας. Ἐν τῇ νευρικῇ κεντρικῇ ἀναιμίᾳ, τὸ αἰσθητήριον νευρικὸν στοιχεῖον θνήσκει φυσιολογικῶς, τὰς ἰδιότητας αὐτοῦ βαθμηδὸν ἀπὸ τῆς περιφερείας πρὸς τὸ κέντρον ἀποβάλλον, δηλονότι ἀπόλλυσι ταύτας ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς περιφερικῆς παθητικῆς αὐτοῦ ἄκρας καὶ καταλῆγον πρὸς τὴν κεντρικὴν ἐνεργητικὴν ἄκραν, ἥτις ἡ τελευταία θνήσκει.

Ἐὰν δέ τις τὴν κεντρικὴν κυκλοφορίαν τοῦ μυελοῦ ἀπείργων, τὴν τῆς περιφερείας σῴαν διατηρῇ, τότε τὸ αἰσθητήριον μόνον θνήσκει νεῦρον. Τελευταῖον ὅταν τις τὴν κυκλοφορίαν ἔν τε τῇ περιφερικῇ καὶ ἐν τῇ κεντρικῇ ἄκρᾳ τῶν νεύρων ἐν ταὐτῷ ἀπείργῃ, ὅπερ συμβαίνει, ὅταν δι' αἱμορῤῥαγίας τὸ ζῶον ἀποκτείνῃ τις, ἀμφότερα τὰ εἴδη τῶν νεύρων τά τε αἰσθητήρια καὶ τὰ κινητήρια θνήσκουσιν ἐν ταὐτῷ, ἀλλὰ καὶ τότε ἡ αἴσθησις ταχύτερον τῆς κινήσεως παραλύεται.

Ὁρισθέντος ἅπαξ ὅτι διὰ τῆς ἐνεργητικῆς ἄκρας τό τε αἰσθητήριον καὶ τὸ κινητήριον τῶν νευρικῶν στοιχείων δέχονται τὴν ζωογόνον ἐπίδρασιν τοῦ αἵματος οὕτως, ὡς καὶ τὴν θανατηφόρον ἐπίῤῥοιαν τῶν δηλητηρίων, προσθετέον ὡς συμπλήρωμα τῶν προηγουμένων καὶ ὡς ἀποτέλεσμα ὅλως ἀπρόοπτον, ὅτι ἡ ἐνέργεια τοῦ curare ἐπὶ τῆς περιφερικῆς ἄκρας κατ' οὐδὲν διαφέρει τῆς τῆς ἀφαιρέσεως τοῦ αἵματος. Οὕτω δὲ διὰ τοῦ ἀποτελέσματος τῆς διὰ τοῦ curare δηλητηριάσεως ἀποδεικνύεται ὅτι διὰ ταύτης τὸ αἷμα οὕτω τὴν σύνθεσιν αὐτοῦ ἀλλοιοῦται, ὥστε γίνεται μὲν ἀνίκανον εἰς τὸ ζωογονεῖν τὴν κινητήριον νευρικὴν ἶνα, ἄριστον δὲ εἰς τὸ ζωπυρεῖν τὴν αἰσθητήριον. Πρὸς τὸ παρὸν ὅμως ἐστὶν ἡμῖν ἀδύνατον νὰ ὁρίσωμεν χυμικῶς ἢ φυσικῶς τὴν εἰδικὴν ταύτην ἀλλοίωσιν, οὐχ ἧττον δὲ αὕτη ἐστὶ φανερὰ ὡς ἐκ τῶν πειραματικῶν ἀποτελεσμάτων τῆς δηλητηριάσεως, ἴσως δὲ εἰς τὸ μέλλον καὶ ὁποία τις ἐστὶν, ἐξηγηθήσεται.

Digitized by Google

Ἐν ᾧ, ὡς ἔφθημεν ἀποδείξαντες, ὅτι, ἵνα αἱ εἰδικαὶ λειτουργίαι τῶν νευρικῶν στοιχείων ζωπυρῶνται, ἐστὶν ἐπάναγκες, αἱ ἐνεργητικαὶ ἄκραι τούτων νὰ περιῤῥέωνται ὑπὸ αἵματος ζωογόνου, τοῦτο ὅμως οὐδόλως ἀρκεῖ πρὸς διατήρησιν τῆς ζωτικότητος καὶ θρέψεως αὐτῶν· ἡ θρεπτικὴ ἰδιότης τῶν νευρικῶν στοιχείων φαίνεται ἑδρεύουσα ἐν τῇ παθητικῇ ἄκρᾳ αὐτῶν, ἥτις ἀντιθέτως ἀναίσθητός ἐστιν ὡς πρὸς τὰ τοξικὰ ἐρεθιστικὰ, καὶ τὰς λειτουργικὰς ἐπιῤῥοίας τοῦ αἵματος.

Πᾶν ὀργανικὸν στοιχεῖον εἰδικόν τι κυττάριον ἐμπεριέχει ἐν ἑαυτῷ, ὅπερ ἐστὶ τὸ κέντρον τῆς θρέψεως καὶ τῆς ὀργανικῆς συντηρήσεως αὐτοῦ. Καὶ ἐν μὲν τῷ κινητηρίῳ νευρικῷ στοιχείῳ τὸ συντηρητικὸν τοῦτο κυττάριον εὑρίσκεται ἐν τῇ κεντρικῇ αὐτοῦ ἄκρᾳ, ἥτις ἐστὶν ὁ νωτιαῖος μυελὸς, ἐν δὲ τῷ αἰσθητηρίῳ νευρικῷ στοιχείῳ ἑδρεύει ἐκτὸς τοῦ μυελοῦ ἐν τῷ μεσοσπονδυλείῳ γαγγλίῳ. Ἐκ τούτου ἕπεται ὅτι, ἐάν τις κινητήριόν τι νεῦρον ἐν τῇ πορείᾳ αὐτοῦ ἀποκόψῃ, ζώου τινὸς ἄρτι ζῶντος, ἡ προσηρτημένη τῷ μυελῷ ἄκρα διατηρεῖ τὴν ὑφὴν αὐτῆς ἀκέραιον, ἐν ᾧ ἡ περιφερικὴ αὐτῆς ἄκρα, καί τοι ἐξακολουθοῦσα προσλαμβάνειν αἷμα ὡς κατὰ φύσιν γίνεται, φθείρεται τὴν αὐτῆς οὐσίαν, καὶ θνήσκει, βαθμηδὸν τὰς φυσιολογικὰς αὐτῆς ἰδιότητας ἀπολλῦσα. Ὅταν δέ τις αἰσθητήριόν τι νεῦρον διατάμῃ, ἡ μὲν τῷ μεσοσπονδυλείῳ γαγγλίῳ, δηλονότι τῷ θρεπτικῷ αὐτῆς κυτταρίῳ προσηρτημένη ἄκρα συντηρεῖται, ἡ δ' ἑτέρα ἀλλοιοῦται, φθείρεται καὶ θνήσκει.

Τὸ μυῶδες στοιχεῖον οὕτως ὡς καὶ τὰ νευρώδη στοιχεῖα τῆς τε αἰσθήσεως καὶ τῆς κινήσεως παριζᾶσιν ἄρα μέγαν ἀριθμὸν ζωτικῶν φαινομένων διακεκριμένων ἐν ἑκάστῳ τούτων τῶν στοιχείων, καὶ ἡ διάκρισις αὕτη ἀποδείκνυσιν ὅτι ταῦτα συγκροτοῦσιν αὐτονόμους στοιχειώδεις ὀργανώσεις. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἔχουσι καὶ κοινοὺς ὑπάρξεως καὶ φθορᾶς ὅρους, οὓς ἐξετάσομεν μετ' ὀλίγον.

Ὅταν εἷς ἢ πλείους τῶν ζωτικῶν τούτων ὅρων ἐκλείψωσιν, αἱ φυσιολογικαὶ ἰδιότητες αὐτῶν ἀφανίζονται, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἰδιαιτέρου χαρακτῆρος τοῦ ὅτι τοῦ θανάτου προηγοῦνται φαινόμενα λειτουργικοῦ ἐρεθισμοῦ. Ὅταν τὰ νευρικὰ στοιχεῖα καὶ τὸ μυῶδες ἀποθνήσκωσι διὰ τοῦ φυσικοῦ αὐτῶν θανάτου, δηλονότι διὰ τῆς ἁπλῆς παύσεως τῆς ζωῆς, μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ φυσικοῦ αὐτῶν μέσου τῆς ζωῆς, τοῦ αἵματος, παρατηρεῖται τοῦτο τὸ ἄξιον λόγου φαινόμενον, ὅτι ἡ ζωτικότης τῶν στοιχείων τούτων αὐξάνει καθ' ἣν στιγμὴν ἀρχίζει ἡ σειρὰ τῶν ἀλληλοδιαδόχων φαινομένων τοῦ θανάτου αὐτῶν· οὕτως ὅταν διατάμῃ τις τὸν κορμὸν μικτοῦ τινος νεύρου, ἡ περιφερικὴ αὐτοῦ μερὶς, πρὶν ἢ ὅλως ἐξαχρειωθῇ, γίνεται πάντοτε εὐερεθιστωτέρα τοῦ συνήθους.

Ὁ θάνατος προξενεῖ τὴν νεκρικὴν στερρότητα (1) τῶν στοιχείων· ἡ νευρικὴ καὶ μυϊκὴ οὐσία, ἡμίῤῥευστος καὶ διαφανὴς φύσει οὖσα καὶ ἀντίδρασιν χυμικὴν ἀλκαλικὴν ἢ οὐδετέραν δεικνύουσα, πήγνυται, γίνεται ἀδιαφανὴς καὶ ἀντιδρᾷ ὡς τὰ ὀξέα μετὰ τὸν θάνατον· ἀλλ' ἡ ὀξεῖα ἀντίδρασις οὐκ ἔστι σταθερός τις χαρακτὴρ τῆς μετὰ τὸν θάνατον ἀλλοιώσεως τούτων, ὡς ἄρτι ἐνομίζετο. Ὁ κ. Claude Bernard ἀπέδειξεν ὅτι αὕτη ἡ ἀντίδρασις ἠδύνατο νὰ λείψῃ ἐν τοῖς μαστοφόροις, καὶ οὐδαμῇ ἀπήντησεν αὐτῇ ἐν τοῖς ὀστρακοδέρμοις. Τοῦτο δὲ ἀπέδωκεν εἰς τὴν ἔλλειψιν τῆς γλυκογόνου οὐσίας ἐν τοῖς μυσὶ τούτων.

Ὅταν οἱ μεῖς καὶ τὰ νεῦρα ἀλλοιωθῶσιν οὕτως ἐν τῇ αὐτῶν οὐσίᾳ καὶ γένωνται στερρὰ, ἡ ἐρεθιστικότης αὐτῶν, δηλονότι αἱ φυσιολογικαὶ αὐτῶν ἰδιότητες καταργοῦνται ὁλοτελῶς. Ἀλλ' ἔτι δυνατὸν, ἐὰν δὲν ἀφήσῃ τις νὰ παρέλθῃ πολὺς καιρὸς, νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν ζωὴν δι' ἁρμοδίου μεταγγισμοῦ αἵματος· οὕτω δύναταί τις, ὡς πειραματικῶς ὁ κ. Bronn-Sequard ἀπέδειξε τοῦτο, ἐγχύσας διὰ τῶν ἀρτηριῶν αἷμα τῆς ἰνικῆς αὐτοῦ ἐστερημένον, καὶ διὰ τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος ὠξυγονημένον, νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν συσταλτικότητα καὶ τὴν κινητικότητα τῶν ὑπ' ἀρχομένης ἤδη τῆς νεκρικῆς στερρότητος καταβληθέντων μελῶν.

Τὸ αἷμα περιῤῥέον περὶ τὰ μυώδη καὶ νευρικὰ στοιχεῖα, καθίστησιν αὐτὰ ἱκανὰ τοῦ προάγειν καὶ ἐμφανίζειν τὰς εἰδικὰς αὐτῶν ἰδιότητας διά τινος ἀληθοῦς ἀνταλλαγῆς θρεπτικῆς, ἥτις τελεῖται μεταξὺ τῶν στοιχείων τούτων καὶ τοῦ αἵματος. Ὅπως γνωρίσῃ τις τὴν φύσιν τῆς θρεπτικῆς ταύτης ἀνταλλαγῆς, πρέπει νὰ ἐξετάσῃ τὴν σύνθεσιν τοῦ αἵματος πρὸ καὶ μετὰ τὴν συναφὴν αὐτοῦ σὺν τοῖς μυώδεσι καὶ νευρικοῖς στοιχείοις.

Ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς ὁ Claude Bernard ἤρξατο ἤδη πρὸ πολλοῦ τοιούτου εἴδους ἐρευνῶν ὡς πρὸς τὴν θρέψιν τῶν μυῶν. Εὗρε δὲ ὅτι τοῦ μυὸς ἀπολύτως ἡσυχίαν ἄγοντος,

(1) rigiditas cadaverica.

Digitized

δηλονότι τῶν τὴν κίνησιν τούτου ἰθυνόντων νεύρων διατεμνομένων, τὸ τῶν μυῶν φλεβικὸν αἷμα ἧκιστα ἀλλοιούμενον ἐκρέει τοσοῦτον ἐρυθρὸν ὅσον καὶ τὸ ἀρτηριακὸν, ἐμπεριέχον δὲ καὶ ὡς πλεῖστον ὀξυγόνου· ἐκ τούτου ἕπεται ὅτι ἡ ἐν ἐνεργείᾳ λειτουργία τοῦ μυὸς ἐστὶν ἀναγκαία πρὸς ἐκτέλεσιν καὶ τῆς θρέψεως αὐτοῦ· ἄλλως τε δὲ τοῦτο συμφωνεῖ ἄριστα καὶ τῇ ἀρχαίᾳ παρατηρήσει, τοῦ ὅτι οἱ ἐν παραλύσει εὑρισκόμενοι μεῖς, ἢ οἱ μεῖς οἱ εἰς ἀκινησίαν χρονίως καταδικαζόμενοι, εἰς ἀτροφίαν ἐκπίπτουσι καὶ στεατώδη ἐξαχρείωσιν ὑφίστανται. Δυνάμεθα δὲ νὰ ἀποφύγωμεν τὴν ἐξαχρείωσιν ταύτην, ὀτρύνοντες τὴν λειτουργίαν τούτων διὰ τοῦ γαλβανισμοῦ, ὅστις ἀντικαθιστὰς τὴν νευρικὴν ἐπίῤῥοιαν, ἐπανάγει ἐν τῷ ὀργάνῳ τήν τε λειτουργίαν καὶ τὴν θρέψιν· ἄρα ἐκ τοῦ αἵματος ἐξήρτηνται αἱ ζωτικαὶ ἰδιότητες τῶν μυῶν καὶ τῶν νεύρων, ἐξ ὧν τὸ πλεῖστον τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος συνίσταται, ἐπειδὴ εἰσὶν ἐκεῖναι ἀποτελέσματα τῆς θρέψεως τῶν ἱστῶν καὶ τῶν στοιχείων τούτων.

Οὕτως ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς προχωρεῖ ἀνελίττων τὰς προόδους τὰς ἐν τῇ πειραματικῇ φυσιολογίᾳ γενομένας πρὸς ἀπόδειξιν τῆς αὐτονόμου ὑπάρξεως τῶν τε μυϊκῶν καὶ νευρικῶν στοιχείων· ἐκ τῆς αὐτονομίας ταύτης ἕπεται, λέγει παρακατιὼν, τὸ ἀδύνατον τῆς ἀντικαταστάσεως τῶν στοιχείων τούτων ὑπ' ἀλλήλων. Τοῦτο, προστίθησιν, ὅπερ ἄλλοτε γενικῶς ἦν παραδεκτὸν ἐν τῇ φυσιολογίᾳ, ὅτε οὐδεμία ἀκριβὴς διάκρισις τῆς ἐνεργείας τῶν κινητηρίων καὶ αἰσθητηρίων νεύρων ἐγίνετο, ἐπανελήφθη ὡς δυνατὸν ὑποστηριζόμενον ἐν Γαλλίᾳ ἔκ τινος κακῶς ἐξηγηθέντος φυσιολογικοῦ πειράματος ὑπὸ τῶν κκ. Philippeaux καὶ Vulpian ἐκτελεσθέντος· ἐξηγῶν δὲ δεόντως τὴν κατὰ τὸ φαινόμενον μόνον μερικὴν ὑπ' ἀλλήλων ἀντικατάστασιν δύο διαφόρων νεύρων, οὐχὶ δὲ καὶ πραγματικὴν, ἐπιμένει λέγων ὅτι πρέπει ἐπιστημονικῶς ν' ἀναγνωρισθῇ ἡ φυσιολογικὴ αὐτονομία, καὶ ἡ λειτουργικὴ εἰδικότης τῶν διαφόρων στοιχείων τοῦ νευρικοῦ συστήματος, καὶ ὅτι, τῆς γενικῆς φυσιολογίας προοδευούσης, πολυπληθεστέρα γενήσεται ἡ διάκρισις τῶν νευρικῶν στοιχείων ἐν ταῖς ὀργανώσεσι τῶν ἀνωτέρων ὄντων.

Ἀπὸ δὲ τῆς σήμερον γνωματεύει ὅτι δύναταί τις νὰ διακρίνῃ δύο τάξεις χαρακτήρων ὡς πρὸς τὰ ἱστολογικὰ στοιχεῖα, ὧν οἱ μὲν εἰσὶ γενικοὶ, οἱ δὲ εἰδικοί. Καὶ οἱ μὲν γενικοὶ ἱστολογικοὶ χαρακτῆρες συνίστανται φυσιολογικῶς μὲν ἐκ τῶν διαφορῶν τῶν στοιχειωδῶν λειτουργιῶν, αἵτινες οὐ μόνον εἰσὶ διακεκριμέναι, ἀλλὰ καὶ ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων, ἀνατομικῶς δὲ ἐκ τῆς ῥιζικῆς διαφορᾶς τῆς οὐσίας· τοιοῦτοι εἰσὶν οἱ χαρακτῆρες οἱ διακρίνοντες τὰ στοιχεῖα τῶν διαφόρων συστημάτων, οἷα εἰσὶ τὸ μυϊκὸν, τὸ νευρικὸν, τὸ ἀδενικὸν σύστημα κλπ. Οἱ δὲ εἰδικοὶ ἱστολογικοὶ χαρακτῆρες ἐρείδονται φυσιολογικῶς μὲν ἐπὶ τῶν λειτουργικῶν θετικῶν διαφορῶν, αἵτινες ὅμως εἰσὶ καὶ συνεχεῖς, καὶ οὐχ ὅλως ἀνεξάρτητοι, ἀνατομικῶς δὲ ἐπὶ τῆς διαφορᾶς τῆς τῶν μορίων διατάξεως ἐν τῇ ὠργανωμένῃ ὕλῃ. Καὶ ὄντως τὰ στοιχεῖα ταῦτα συνίστανται ἅπαντα ἐκ τῆς νευρικῆς οὐσίας, καὶ αἱ φυσιολογικαὶ αὐτῶν ἰδιότητες, καί τοι οὐσιωδῶς διακρινόμεναι, οὐχ ὅλως ἀπ' ἀλλήλων ἀνεξάρτητοι εἰσί, καθότι ἔχουσι τοιαύτην σχέσιν πρὸς ἀλλήλας, ὥστε μὴ δύνασθαι τινὰ συλλαβεῖν τὴν ἰδέαν τῆς ὑπάρξεως τῶν μὲν χωρὶς τῆς τῶν ἄλλων συνυπάρξεως. Καὶ ἀληθῶς δύναταί μέν τις νὰ φαντασθῇ τὸ μυϊκὸν ἢ συσταλτικὸν σύστημα ὑπάρχον μόνον χωρὶς τοῦ νευρικοῦ, εὑρισκόμενον εἰς σχέσιν πρὸς φυσικο-χυμικὰ ἐρεθιστικά ἅτινα ἐδύναντο νὰ ὁρίσωσι τὴν σύσταλσιν αὐτοῦ, ἀλλ' οὐδόλως δύναταί τις νὰ ἐννοήσῃ τὴν ὕπαρξιν τοῦ αἰσθητηρίου νευρικοῦ στοιχείου χωρὶς τοῦ κινητηρίου νευρικοῦ στοιχείου, οὔτε τὴν τούτου χωρὶς τοῦ μυϊκοῦ στοιχείου. Ἐν τῷ μυϊκῷ συστήματι καὶ αὐτῷ ἤθελεν εἶσθαι δυνατὸν νὰ διακρίνῃ τις φυσιολογικῶς διάφορα εἴδη στοιχείων, ἐπειδὴ οἱ μεῖς παρουσιάζουσι διακεκριμένους λειτουργικοὺς χαρακτῆρας. Ἡ μυϊκὴ λεία ἴς (fibra glabra) καὶ ἡ ῥαβδωτὴ μυϊκὴ ἴς (fibra striata), οὕτως ὡς καὶ διάφοροι ἄλλαι συσταλτικαὶ οὐσίαι (τὸ σαρκῶδες, τὸ πρωτόπλασμα), παρουσιάζουσιν ἐν τοῖς ζώοις πληθὺν φυσιολογικῶν διαφορῶν ὡς πρὸς τὸ σχῆμα τῆς συστάλσεως αὐτῶν καὶ ὡς πρὸς τὴν φύσιν τῶν τὴν κίνησιν ὁριζόντων ὁρμητηρίων. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὑπάρχουσι μεῖς, οὓς ἡ θερμότης εἰς σύσταλσιν φέρει· τοιοῦτοι εἰσὶν ἡ καρδία, τὰ ἔντερα κλπ. καὶ ἄλλοι, ἐφ' οἷς τὸ ἐρεθιστικὸν τοῦτο οὐδεμίαν ἀσκεῖ ἐνέργειαν.

Οὕτως ἄρα τὰ νευρικὰ καὶ μυϊκὰ στοιχεῖα οὐ μόνον εἰσὶν αὐτόνομα καὶ διακεκριμένα ὡς ἱστολογικὰ στοιχεῖα διαφόρου γένους, ἀλλ' ἕκαστον τούτων ἐξ διάφορον καὶ κατ' εἶδος, ἐπειδὴ ἕκαστον τούτων ἀντιδρᾷ διαφόρως πρός τε τὰς τοξικὰς οὐσίας καὶ ἐν γένει πρὸς πᾶν τὸ ἐπ' αὐτοῖς ἐνεργοῦν, καὶ ἕκαστον τούτων ἐμφανίζει εἰδικὰς φυσιολογικὰς ἰδιότητας.

Digitized by Google

Ἐκ τούτων ἕπεται ὅτι ἐν τῇ γενικῇ φυσιολογίᾳ οὐδόλως ἁρμόζει νὰ περιοριζώμεθα εἰς τὴν ἀνατομικὴν μόνον μορφὴν, ὅπως τὴν φυσιολογικὴν αὐτονομίαν στοιχείου τινος ὁρίζωμεν· μᾶλλον δὲ πρέπει νὰ ἐξετάζωμεν τοὺς φυσιολογικοὺς αὐτοῦ χαρακτῆρας, δηλονότι τὰς εἰδικὰς ζωτικὰς αὐτοῦ ἰδιότητας. Οὕτως ἅμα ὁ φυσιολόγος γνωρίσῃ ὅτι νευρικόν τι στοιχεῖον ἰδίας λαμβάνει τὰς ἐντυπώσεις ὑπὸ εἰδικοῦ τινος δραστικοῦ, δικαιοῦται καὶ ν' ἀναγνωρίσῃ ὅτι τὸ στοιχεῖον τοῦτο ἐστὶν ὀργανικῶς διακεκριμένον καὶ διάφορον τῶν ἄλλων, καί τοι ὑπὸ τὴν μορφολογικὴν καὶ ἀνατομικὴν αὐτοῦ ἔποψιν οὐδὲν τὸ διάφορον παρέχον· οὕτω π. χ. τὰ νευρικὰ ἀκουστικὰ κυττάρια, ὡς καὶ τὰ ὀπτικὰ, καί τοι ἀνατομικῶς τὴν οὐσίαν οὐδαμῶς διάφορα ὄντα, οὐχ ἧττον φυσιολογικῶς εἰσὶν ἀπ' ἀλλήλων διάφορα, ἐπειδὴ τὸ φῶς, τὸ ὁποῖον ἰδίαν ἐντύπωσιν ἐν τῷ ὀπτικῷ κυτταρίῳ ἐμποιεῖ, τὴν ἀπεικόνισιν δηλονότι τῶν ὁρατῶν ἀντικειμένων, οὐδόλως τὸ ἀκουστικὸν κυττάριον συγκινεῖ, καὶ τὸ τοῦ ἤχου κῦμα, τὸ ὁποῖον τὸ ἀκουστικὸν κυττάριον δονίζον, τὴν αἴσθησιν τῆς ἀκοῆς ἐμποιεῖ, οὐδόλως ἐπὶ τοῦ ὀπτικοῦ κυτταρίου ἐνεργεῖ. Ὡσαύτως αἱ κινητήριαι καὶ αἰσθητήριαι ἶνες καί τοι μορφολογικῶς μὴ πάνυ διάφοραι ἀπ' ἀλλήλων οὖσαι, εἰσὶ στοιχεῖα διάφορα, ἐπειδὴ ἔχουσι φυσιολογικὰς ἰδιότητας διαφόρους καὶ τὰ ἐπὶ τῶν μὲν ὁλετηρίως ἐνεργοῦντα δηλητήρια, ἐπὶ τῶν δὲ οὐχ οὕτως ἐνεργοῦσι. Καί τοι δὲ τὴν μορφὴν καὶ τὴν οὐσίαν οὐδόλως ἀπ' ἀλλήλων διαφερόντων τούτων τῶν στοιχείων, ὁ φυσιολόγος ἀναγκάζεται πάντοτε ὅταν εὑρίσκῃ ἔν τινι ὀργάνῳ διαφοράν τινα ἐνεργείας, νὰ ὑποθέτῃ καὶ διαφοράν κατασκευῆς ὑλικῆς τε ἢ ὀργανικῆς, ἔτι καὶ τοιαύτην τοσοῦτον λεπτοφυᾶ, ὥστε τό γε νῦν ἔχον ἐκφεύγειν πᾶσαν ἡμῖν προσιτὴν ἔρευναν καὶ ἐξιχνίασιν, ἔστω καὶ κατὰ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ὕλαι τινὲς χυμικαὶ τὰ συστατικὰ αὐτῶν στοιχεῖα ὅλως πρὸς ἀλλήλας ὅμοιαι, διάφοραι εἰσὶ τὴν ἐνέργειαν ἐξ ἀλλοίας τινὸς μόνον διαθέσεως τῶν ἐξ ὧν συνίστανται μορίων· τῆς δὲ γενικῆς φυσιολογίας ἡ τάσις καὶ τὸ ἔργον ἐστὶ τὸ ἐρευνᾶν καὶ ἀνευρίσκειν τὰς διαφορὰς ταύτας.

Ἐὰν δὲ συνοψίσαντες νῦν ἐξετάσωμεν τὰς διαφόρους ἀμοιβαίας φυσιολογικὰς σχέσεις τῶν διαφόρων μυϊκῶν καὶ νευρικῶν στοιχείων, εὑρήσομεν ὅτι, καί τοι τῆς ποικιλίας τοῦ ζωϊκοῦ μηχανισμοῦ, δι' οὗ αἱ ἰδιότητες τῶν στοιχείων τούτων ἐμφανίζονται, οὔσης πολαπλῆς, καὶ πολυπλόκου, δύναται ὅμως τις νὰ τὸν ἐπαναγάγῃ εἰς γενικήν τινα συνθήκην ἐκ τεσσάρων ὅρων συνισαμένην· 1ον ἐκ στοιχείου νευρικοῦ αἰσθητηρίου· 2ον ἐκ στοιχείου νευρικοῦ κεντρικοῦ· 3ον ἐκ στοιχείου νευρικοῦ κινητηρίου· 4ον ἐκ στοιχείου συσταλτικοῦ ἢ μυϊκοῦ.

Τὸ μὲν αἰσθητήριον νευρικὸν στοιχεῖον δέχεται τὰς ἐντυπώσεις ἢ τοὺς ἐρεθισμοὺς εἴ τε ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ μέσου, ἢ ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ ὀργανικοῦ μέσου, μετάγει ταύτας εἰς τὸ κεντρικὸν στοιχεῖον, καὶ οὕτως ἐνεργεῖ ὡς ἄμεσον ἢ ἔμμεσον δραστικὸν τοῦ κινητηρίου στοιχείου.

Τὸ δὲ νευρικὸν κέντρον ἢ τὸ κεντρικὸν στοιχεῖον ἐστὶ νευρικὸν κυττάριον, ἐν ᾧ ἡ αἰσθητήριος ἐνέργεια μεταβάλλεται εἰς κινητήριον. Καὶ ἐν μὲν τῇ ἀσυνειδήτῳ αἰσθητικότητι ἡ μεταβολὴ αὕτη γίνεται ἄμεσος, ὡς εἰ ἡ αἰσθητικότης ἀντηνακλᾶτο εἰς κίνησιν, καὶ δι' αὐτὴν τὴν αἰτίαν τὰ εἴδη ταῦτα τῶν κινήσεων, τῶν ἀναγκαίων καὶ ἀναποδράστων, ὡς π. χ. ὁ πταρμὸς, ὁ βὴξ, ἡ περισταλτικὴ κίνησις τῶν ἐντέρων, οἱ παλμοὶ τῆς καρδίας, ὠνομάσθησαν ὑπὸ τῶν φυσιολόγων κινήσεις ἀνταναλώμεναι. Ἐν δὲ τῇ συνειδυίᾳ αἰσθητικότητι, ὑπάρχουσι μεταξὺ τῆς αἰσθήσεως καὶ τοῦ φαινομένου τῆς ἑκουσίου κινήσεως ἄλλα τινὰ νευρικὰ φαινόμενα ἀνωτέρας τάξεως, ἅτινα ἐκτελοῦνται ἐν τοῖς κεντρικοῖς εἰδικοῖς στοιχείοις· τὸ ἀνελίξαι δὲ ταῦτα ἐνταῦθα, ἤθελεν ἡμᾶς τοῦ οὗ προτεθέμεθα σκοποῦ μακρὰν ἀποπλανήσει, χωρὶς ἴσως νὰ δυνηθῶμεν νὰ δώσωμεν σαφῆ τούτων ἀφήγησιν· ἀρκείτω δὲ μόνον εἰπεῖν ὅτι ἡ φυσιολογία ἀποδεικνύει ὅτι τὰ ψυχικὰ φαινόμενα ταῦτα, τὰ διάμεσα, οὐδὲν ἐν τοῖς νευρικοῖς μηχανισμοῖς καθ' ἑαυτοὺς θεωρουμένοις παραλλάτει. Τὰ συνειδότα στοιχειώδη νευρικὰ κέντρα ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ἑδρεύουσιν, ἐν δὲ τῷ νωτιαίῳ μυελῷ καὶ τοῖς γαγγλίοις τὰ ἀσυνείδητα.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν συντόμῳ περὶ τούτων, ἐξετάσωμεν δὲ τελευτῶντες τίς ἐστὶν ὁ σκοπὸς ὃν ἡ γενικὴ ἐπιδιώκει φυσιολογία, σπουδάζουσα τὰ ἱστολογικὰ στοιχεῖα κατά τε τὰς αὐτονόμους αὐτῶν ζωτικὰς ἰδιότητας καὶ κατὰ τὸν λειτουργικὸν αὐτῶν σύνδεσμον. Βεβαίως ὁ σκοπὸς οὗτος δὲν δύναται νὰ τείνῃ μόνον εἰς θεωρητικήν τινα περιέργειαν. Ἡ γενικὴ φυσιολογία ζητεῖ νὰ διακρίνῃ ἀκριβῶς τὰ ἱστολογικὰ στοιχεῖα καὶ νὰ ὁρίσῃ τὰς φυσικο-χυμικὰς συνθήκας τῆς ἐνεργείας αὐτῶν, ὅπως δυνηθῇ διὰ μέσου τῶν συνθηκῶν τούτων νὰ τακτοποιήσῃ τὴν ζωτικὴν αὐτῶν ἐμφάνισιν,

Digitized by

καὶ ἐπιστημονικῶς τροποποιήσῃ τοὺς πολυπλόκους ὀργανικοὺς μηχανισμοὺς τοὺς ἐκ τῆς ἀμοιβαιότητος τῆς ἐνεργείας αὐτῶν προερχομένους. Ὁποτεδήποτε κἂν ᾖ ἡ φύσις τοῦ φαινομένου τῆς ζωῆς, τὸ ὁποῖον ἐρευνῶμεν, πάντοτε πρέπει νὰ ἐπανάγωμεν τὴν φυσιολογικὴν ἐξήγησιν ταύτης εἰς τὴν γνῶσιν τῶν στοιχειωδῶν ἰδιοτήτων τῶν ζωτικῶν ἱστῶν. Ἡ ζωὴ τελευταῖον ἐστὶ μηχανισμὸς συντηρούμενος ἐν τῇ ὀργανώσει διὰ τῆς ἐν ἁρμοδίᾳ ἰσορροπίᾳ διακειμένης λειτουργικῆς ἐνεργείας ὅλων τῶν ἱστολογικῶν στοιχείων. Ὁ δὲ θάνατος ἐπέρχεται, ὅταν ἡ ζωτικὴ αὕτη ἰσορροπία διαταραχθῇ διὰ τῆς παύσεως τῆς ἐνεργείας ἑνὸς ἢ πλειόνων τῶν ὀργανικῶν στοιχείων, τῶν οὐσιωδῶς ἀποτελούντων τὸ σύνολον τῆς ζωῆς τοῦ ἀτόμου.

Τὰ ἀποτελέσματα τῶν νευρικῶν καὶ μυϊκῶν δηλητηρίων ἀποδεικνύουσιν ἡμῖν τὴν ἀλήθειαν τῆς προτάσεως ταύτης προφανέστατα. Ἐξετάζοντες τὸν μηχανισμὸν τοῦ θανάτου διὰ τῶν τοξικῶν τούτων οὐσιῶν, διορῶμεν ὅτι ὁριστικῶς ἓν μόνον στοιχεῖον προσβάλλεται ὑπὸ τοῦ δηλητηρίου. Δυνάμεθα δὲ νὰ ἀκολουθήσωμεν τὰς ζωτικὰς βλάβας τὰς ὁποίας προξενεῖ βαθμηδὸν, νὰ ἐννοήσωμεν ἐπιστημονικῶς τὰ συμπτώματα τῆς δηλητηριάσεως, καὶ νὰ ἐξηγήσωμεν τὸν τρόπον καθ' ὃν βαθμιαίως καταργεῖ τὴν ζωτικὴν ἐνέργειαν ὅλων τῶν ἄλλων ἱστολογικῶν στοιχείων· οὕτω π. χ. τὸ curare, τὸ ὁποῖον προσβάλλει τὸ κινητήριον νευρικὸν στοιχεῖον, ἐνεργοῦν βαθμιαίως καὶ ἀλληλοδιαδόχως ἐπὶ τῶν διαφόρων τῶν τοιούτου εἴδους νεύρων, τὴν ζωὴν τότε καταργεῖ, ὅταν ἡ δηλητήρισις αὐτοῦ ἐνέργεια προσβάλῃ κινητήρια νεῦρα, ἅπερ προΐστανται λειτουργίας τινὸς εἰς τὴν ζωὴν ἀναγκαίας· οὕτω τὰ κινητήρια νεῦρα τῆς φωνῆς, τῶν ὀφθαλμῶν, τῶν μελῶν δηλητηριάζονται πρῶτον, τὰ δὲ τῆς ἀναπνοῆς δηλητηριάζονται τὰ τελευταῖα. Καὶ ἐν ὅσῳ μὲν τὰ νεῦρα τὰ κινητήρια τοῦ φωνητικοῦ ὀργάνου, τῶν μελῶν καὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ προσβάλλωνται μόνα, ἡ ζωὴ τῆς ὅλης ὀργανώσεως οὐδένα τρέχει κίνδυνον, ἅμα δὲ τῶν τῆς ἀναπνοῆς κινήσεων παραλυθεισῶν, ἡ ζωὴ πάραυτα παύει. Ἐπειδὴ διὰ τῆς παραλύσεως ταύτης, τὸ ὀξυγόνον δὲν δύναται νὰ εἰσέλθῃ ἐν τῷ αἵματι καὶ διὰ τῶν σφαιριδίων τοῦ αἵματος τὴν ζωογόνον αὐτοῦ δύναμιν εἰς ἅπαντα τὰ ἐντὸς τῆς ὀργανώσεως στοιχεῖα νὰ μεταδώσῃ· οὕτω δὲ καὶ τὰ λοιπὰ ἱστολογικὰ στοιχεῖα δι' ἀσφυξίας ἀφανίζονται. Μέχρις ὅτου δὲν ἦτον γνωστὸς ὁ τρόπος τῆς ἐνεργείας τοῦ δηλητηρίου τούτου, ἐδύνατό τις νὰ ὑποθέτῃ ὅτι ἡ δηλητήριος οὐσία αὕτη ἐπὶ τῆς ζωτικῆς ἀρχῆς ἐν γένει ἐνεργεῖ· νῦν δὲ γνωρίζοντες τὸ ἱστολογικὸν στοιχεῖον, ἐφ' οὗ τὸ δηλητήριον τοῦτο ἐνεργεῖ, οὐ μόνον ἐξηγοῦμεν τὸν φυσιολογικὸν μηχανισμὸν τῆς δηλητηριάσεως, ἀλλὰ καὶ δυνάμεθα καὶ ἐπὶ τῶν τοξικῶν συμπτωμάτων ἐπιστημονικῶς ἀντενεργεῖν, καὶ ἔστιν ὅτε καὶ ὡς φαρμάκῳ αὐτῷ χρῆσθαι· οὕτω μειοῦντες τὴν δόσιν δυνάμεθα νὰ προξενήσωμεν παραλύσεις τινὰς χωρὶς νὰ φθάσωμεν μέχρι τῆς ἀσφυξίας, καὶ αἱ παραλύσεις αὗται παύουσιν ἅμα τοῦ δηλητηρίου ἐκβληθέντος ἐκ τοῦ αἵματος. Ὅταν κατὰ συνέπειαν τραύματός τινος, τὸ δηλητήριον δὲν εἰσήχθη εἰσέτι ἐν ἱκανῇ ποσότητι πρὸς δηλητηρίασιν εἰς τὴν κυκλοφορίαν, δύναταί τις νὰ τακτοποιήσῃ τὴν ἀπορρόφησιν εἰς τρόπον ὥστε τὸ δηλητήριον νὰ ἀπομακρυνθῇ ἐκ τοῦ ὀργανισμοῦ χωρὶς τοῦ νὰ προξενήσῃ ἀσφυξίαν. Ἐὰν τελευταῖον ἡ ἀσφυξία ἤδη συνέβη, δύναταί τις νὰ σώσῃ τὸν ἄνθρωπον διὰ τῆς τεχνητῆς ἀναπνοῆς, τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ τις ἐκτελῶν μέχρις ὅτου τὸ δηλητήριον διὰ τῶν ἐκκρίσεων ἐξέλθῃ τοῦ αἵματος.

Εὐκόλως ἐννοεῖται, λέγει ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς, ὅτι ὅλαι αἱ τῆς γενικῆς φυσιολογίας μελέται αὗται εἰσὶ λίαν πολύπλοκοι καὶ δυσχερεῖς, τὰς ὁποίας μόνον δι' ἐνδελεχοῦς καὶ μακροχρονίου σπουδῆς δύναταί τις νὰ φέρῃ εἰς αἴσιον πέρας. Ἀλλὰ μεταξὺ ὅλων τῶν ἐμποδίων εἰς ἃ προσκρούει, ὁ φυσιοδίφης πρέπει νὰ ἐμμένῃ ἀναλαμβάνων θάρρος, ἅμα δὲ δῇ ἀκτίνα τινὰ φωτὸς ἐν τοῖς ἀποτελέσμασι τῶν αὐτοῦ ἐρευνῶν, ἥτις δεικνύει ὅτι τὴν καλὴν ὁδὸν βαδίζει.

Σ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ.

Digitized by Google

ΤΟ ΕΜΠΟΡΙΟΝ ΤΩΝ ΓΕΝΟΥΗΝΣΙΩΝ ΕΝ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΙ ΚΑΙ ΕΥΞΕΙΝΩ ΠΟΝΤΩ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ.

(Συνέχεια ἐκ τοῦ Τόμ. Ζ'. Σελ. 126.)

Διακόπτω σήμερον τὴν ἱστορίαν τοῦ Γενουηνσίου ἐμπορίου ἐν Κ/πόλει καὶ Γαλατᾷ, ἵνα ἱστορήσω τὰς ἐμπορικὰς αὐτῶν ἀποικίας ἐν Κριμαίᾳ καὶ Εὐξείνῳ Πόντῳ.

Ἡ νῦν καλουμένη Κριμαία (1), ἐκαλεῖτο ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ἡ Ταυρικὴ Χερρόνησος, καὶ πολλάκις ἡ Ταυρίς. Τὴν εὐλίμενον καὶ καρποφόρον αὐτῆς νοτίαν παραλίαν κατέλαβαν τὸ πάλαι πολλαὶ ἀποικίαι Ἑλληνικαί, ἰδίως δὲ τῶν Μιλησίων (2). Τὴν παραλίαν ταύτην διαχωρίζουν ἀπὸ τὰ βορειότερα καὶ ἐπίπεδα αὐτῆς μέρη, ὑψηλὰ ὄρη ἐκτεινόμενα ἀπὸ τὸν λιμένα τῶν Συμβόλων μέχρι τοῦ Καφᾶ (3). Ἐκ τῶν ὀρέων τούτων καταρρέουν ὁρμητικοὶ χείμαρροι, πιαίνοντες τὰς κοιλάδας, ἐν ταῖς ὁποίαις φύονται πάμπολλα κάρπιμα δένδρα, πολύχροα καὶ εὔοσμα ἄνθη, καὶ αὐτὴ ἡ ἄμπελος, παράγουσα κάλλιστον οἶνον (4). Προφυλάττουν τὴν παραλίαν ταύτην ἀπὸ τοὺς ψυχροὺς ἀνέμους τῶν βορείων πεδιάδων τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Μαιώτιδος λίμνης. Ἐπὶ τῶν παραλίων τούτων, σώζονται ἐρείπια ναῶν καὶ ὀχυρωμάτων Ἑλληνικῶν, ἐκκλησιῶν καὶ φρουρίων Βυζαντινῶν (1), ἱσταμένων πλησίον τῶν πύργων ἀνεγερθέντων ἀπὸ τοὺς πλουσίους Γενουηνσίους (2). Τὰ ἐρείπια τῆς πόλεως Χερσῶνος, διασωζόμενα μέχρι τέλους τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, μετεκομίσθησαν εἰς Σεβαστούπολιν καὶ Ὀδησσόν (3). Πρὸς δυσμὰς τοῦ Βαλλακλάβα, ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς σημερινῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἵδρυσαν τὸ πάλαι οἱ ἄποικοι Ἕλληνες τὸν ναὸν τῆς Ταυρικῆς Ἀρτέμιδος (4). Ἅπασα ἡ παραλία αὕτη, ἀπὸ τοῦ λιμένος τῶν Συμβόλων, μέχρι τοῦ Κιμμερικοῦ Βοσπόρου, φέρει προφανῆ σημεῖα πολιτισμοῦ καὶ πολυανθρώπων ἄλλοτε ἀποικιῶν (5). Τὰ ἡμέτερα Πατριαρχικὰ ἔγγραφα τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος, μνημονεύουν πολλῶν πόλεων καὶ κωμοπόλεων ἀγνώστων τὴν σήμερον. Ἡ ἐπὶ τῆς Μαιώτιδος λίμνης παραλία τῆς Κριμαίας εἶναι νοσώδης, ἕνεκα τῶν αὐτόθι λιμναζόντων ὑδάτων, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξατμιζομένων τὸ θέρος, συλλέγουν οἱ κάτοικοι τὸ ἅλας (6), τοῦ ὁποίου μέρος μὲν κατεναλίσκετο εἰς ταριχείαν, μέρος δὲ μετεκομίζετο εἰς τὴν Μιγγρελίαν, τὸ Βυζάντιον καὶ τὰς χώρας τῆς Μεσογείου. Τούτου ἕνεκα, ἡ νότιος παραλία τῆς Κριμαίας, ἦτο τὸ προσφιλὲς ὁρμητήριον τῶν πάλαι Ἑλλήνων ἐμπόρων, καὶ τῶν μετέπειτα Βυζαντινῶν καὶ Γενουηνσίων. Οἱ περιηγηθέντες τὴν Κριμαίαν, μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας κατάκτησιν αὐτῆς, ἐξυμνοῦν τὴν εὐ-

---

(1) Ταταριστὶ Κρὶμ, ὄνομα τῆς πρωτευούσης. Ἐσκὶ Κρὶμ, ῥωσσιστὶ Σταρόϊ Κρὶμ, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Agermych. Reuilly. Voyages en Crimée et sur les bords de la mer noire. Paris 1806. σελ. 137. Schnitzler. Description de la Crimée. Paris. 1855. σελ. 4. 63. 137.

(2) Les établissements des Grecs dans la Crimée remontent au milieu du sixième siècle avant l'ère Chrétienne. Les Milesiens y batirent Panticapoeum, Theodosia ou Caffa. Reuilly. 73. Depping. Α'. 3. Huet. Histoire du commerce et de la navigation des anciens. Paris 1763. σελ. 244.

(3) Reuilly. 3. 4. 14. 121. Περὶ τῆς παραλίας ταύτης λέγει ὁ Στράβων. ἔκδ. Κοραῆ. Μέρ. Β'. 28. «Ἡ Ταυρικὴ παραλία, τραχεῖα καὶ ὀρεινή, καὶ καταιγίζουσα τοῖς βορείοις ἵδρυται». Clarke. Voyages en Russie, en Tartarie et en Turquie. Μετάφ. Γαλλ. Paris. 1813. Τόμ. Β'. 318.

(4) Τὸν οἶνον τῶν περιχώρων τῆς Σουγδαίας ἐπαινεῖ ὁ Reuilly. 17. Κατωτέρω ἐν σελ. 186, λέγει, ὅτι τὴν ἄμπελον κατὰ πρῶτον εἰσήξαν ἐν Κριμαίᾳ οἱ Ἕλληνες. Clarke. Τόμ. Β'. 408. 430. 463. Ἐγχώριον οἶνον πολὺν ἔπιναν οἱ Καφαῖοι.

(1) Byzance . . . . avait eu des relations très suivies avec les colonies Grecques de la Tauride. Depping. Α'. 113. Περὶ τῆς ἐν Κριμαίᾳ κατοικίας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, πρβλ. Clarke. Τόμ. Β'. 277. 278. 309. 378. 380. Le Pont, autrefois couvert de colonies Grecques, et de cités florissantes. Raoul - Rochette. Antiquités Grecques. Paris. 1822. σελ. 2.

(2) Reuilly. 24.

(3) Κατὰ τὸν Reuilly. σελ. 121. μέγα μέρος τῶν ἐρειπίων τῆς πόλεως ταύτης, μετέφεραν οἱ Ὀθωμανοὶ εἰς Κ]πολιν. Πρβλ. καὶ τοῦ Clarke. Τόμ. Β'. 378. Συναξ. Μαρτίου 7.

(4) Clarke. Τόμ. Β'. 428. Schnitzler. 9. 103. 108.

(5) Reuilly. 19. 21. 23. 233. 236. 237. 238.

(6) «Ἐν τῷ μέσῳ δὲ λίμναι καὶ λιμένες εἰσὶν, ἐν αἷς Χερσωνῖται τὸ ἅλας ἐργάζονται». Κ. Πορφυρογ. Τόμ. Γ'. 180. Τὰς λίμνας ταύτας περιγράφει ὁ Reuilly 45. Τὴν ἀφθονίαν τοῦ ἅλατος, ὁ Chardin. Voyages en Perse etc. Amsterdam. 1711. Τόμ. Γ'. 106.

Digitized by Google

χρασίαν τοῦ ἀέρος, τὸ πολύγονον τῆς γῆς καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν φυτῶν. Τὰ κολοσσιαῖα ἐχυρώματα ἐπιθαλάσσια καὶ μεσόγεια, καθ' ὅλην τὴν χώραν ταύτην, τεκμαίρουν ὅτι οἱ ἐκεῖσε βιοῦντες, διῆγαν ἐν φόβῳ ἐχθρῶν πολλῶν καὶ ἰσχυρῶν, τοὺς ὁποίους ἐδελέαζαν τὰ πλούσια τῶν ἐκεῖσε εὐημερούντων ἐμπορεύματα.

Πολλοὶ Γότθοι κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ κατῴκησαν τὴν Κριμαίαν, καὶ μολονότι ἡ ἐξουσία αὐτῶν ἐξέλιπε, διεσώθη τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐν τῇ χερσονήσῳ ταύτῃ. Μέχρι τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ἐσώζετο ἐν Κριμαίᾳ ἡ καλουμένη ἐπισκοπὴ τῆς Γοτθίας. Οἱ Γενουήνσιοι ἐκάλουν Γοτθίαν (1), τὴν μεταξὺ τῆς Σουγδαίας καὶ τοῦ λιμένος τῶν Συμβόλων ἐκτεινῆ παραλίαν. Ἐκ τῶν μετέπειτα κατακτησάντων τὴν Κριμαίαν Χαζάρων, ἐκαλεῖτο ἤδη ἀπὸ τοῦ δεκάτου αἰῶνος Χαζαρία (2) καὶ παρὰ τοῖς Γενουηνσίοις Gazaria, μέχρι τῆς ἀπωλείας τοῦ Καφᾶ καὶ πασῶν τῶν ἐν Πόντῳ Γενουηνσιακῶν ἀποικιῶν. Οἱ Χαζάροι ἦσαν ὑποτελεῖς τῶν Βυζαντινῶν βασιλέων. Ἂν καὶ ἡ Κριμαία ὅλη ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν Χαζαρία, ἡ χώρα ἡ ἄλλοτε ὑπὸ τῶν Γότθων κατῳκημένη συχνότατα ἐκαλεῖτο Γοτθία, καὶ ἐκεῖσε διὰ πολλοὺς αἰῶνας κατῴκουν οἱ ἀπόγονοι τῶν Γότθων. Μετὰ τοὺς Χαζάρους εἰσήλασαν οἱ Κουμάνοι.

Οἱ διὰ πολλοὺς αἰῶνας ἐξουσιάσαντες τὴν Κριμαίαν Βυζαντινοί (3), ἀπεδιώχθησαν ἐκεῖθεν ἀπὸ τοὺς Τατάρους κατέχοντας αὐτὴν μέχρι τέλους τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὅτε πάλιν ἐκράτησαν αὐτὴν οἱ Ῥῶσσοι. Ἦσαν δὲ οἱ Τάταροι, ὑποτελεῖς τοῦ Σουλτάνου. Ἐδιοικεῖτο ἡ Κριμαία ἀπὸ ἡγεμόνα Τάταρον, ἑδρεύοντα ἐν αὐτῇ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐκεῖσε ἐμπορείας τῶν Γενουηνσίων.

Τοὺς Τατάρους εὑρῆκεν ἐδῶ ἡγεμονεύοντας ὁ ἱερεὺς Ῥουβρεκούης τὸ 1252. Ἀπὸ τούτους ἠγόρασαν ἢ ἐνοικίασαν τὸν Καφᾶν οἱ Γενουήνσιοι, οἵτινες ἐνισχυθέντες ἐκ τοῦ πλούτου καὶ τῶν ὅπλων, μετά τινα χρόνον ἐκυρίευσαν τὴν Σουγδαίαν καὶ τὸν λιμένα τῶν Συμβόλων.

Ὁ Καφᾶς, πόλις ἐπὶ τῆς νοτίου παραλίας τῆς Κριμαίας, ἱδρύθη ἐπὶ τῆς δυτικῆς ἄκρας πλατυστόμου κόλπου, ἔχων λιμένα εὐρύχωρον, βαθὺν καὶ οὐδόλως ἐνοχλούμενον ἀπὸ τοὺς βορειοδυτικοὺς ἀνέμους. (1) Τὸ πάλαι ἦτο πολυάνθρωπον ἐμπορεῖον δι' ὅλον τὸν Εὔξεινον Πόντον, πέμπον σῖτον καὶ ταρίχη εἰς τὰς χώρας τῆς Ἑλλάδος. (2) Ἐκαλεῖτο δὲ ἡ πόλις αὕτη Θεοδοσία κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Στράβωνος καὶ ἑτέρων Ἑλλήνων συγγραφέων. (3) Τὸ

---

(1) Gothia. Συναξ. Μαρτίου 26 «διέτριβε δὲ εἰς τὴν Γοτθίαν τὴν εὑρισκομένην κατὰ τὸ Κριμ, πλησίον τοῦ Καφᾶ». Ἰδ. Ἀπριλ. 18. 24. Ἰουνίου 26.

(2) Κ. Πορφυρογ. Τόμ. Γ'. 80. 81. 82. 83. 87. Οἱ Χαζάροι κατέκτησαν τὴν Κριμαίαν τὸ 679 Μ. Χ. κατατροπώσαντες καὶ Γότθους καὶ Ἕλληνας. Reuilly. 79. Μελ. Γεωγρ. Τόμ. Β'. 52. Univers Pittoresque, Russie, Crimée. 13. «Οὗτος δὲ μέλλωντας νὰ φονευθῇ ὑπὸ τοῦ τυράννου ἔφυγεν εἰς Χαζαρίαν». Συναξ. Νοεμβρ. 28.

(3) Reuilly. 134.

(1) «Θεοδοσία ἔχουσα καὶ λιμένα ναυσὶ καὶ ἑκατὸν ἐπιτήδειον». Στράβων. Μέρ. Β'. σελ. 300. ἔκδ. Κοραῆ. Rien n'égale au reste la fidélité de ce géographe (δηλ. τοῦ Στράβωνος) dans le tableau des côtes de la Crimée. Clarke. Τόμ. Β'. 394. «Ἡ δὲ Καφᾶς . . . παρὰ τὰ εὐώνυμα τοῦ Εὐξείνου Πόντου κειμένη πλευρά, εἴ τις πρὸς ἄρκτους ποιεῖσθαι τὸν ἀνάπλουν ἐθέλοι». Ν. Γρηγ. Β'. 683. «Καφᾶς, ὁ Λατίνων τῶν ἐκ Γενούας φρούριόν ἐστι τοῖς παραλίοις τῆς Σκυθίας κατηρκισμένον.». Ἰωάν. Καντακουζ. Τόμ. Γ'. 192. Ὁ Μελέτιος. Γεωγρ. Β'. 54. γράφει Καφφᾶς κατὰ τοὺς Ἰταλούς. Ὁ Clarke. Τόμ. Β'. 310, λέγει ὅτι λείψανά τινα ἀρχαίων κτιρίων κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς πόλεως ἐξ Ἀνατολῆς, πιθανὸν εἶναι τῆς ἀρχαίας Θεοδοσίας. Le baie de Caffa parait exposé au sud-est, mais on nous assura que l'on éprouvait très rarement des vents violents dans cette direction, que jamais aucun accident n'y était arrivé. Ἰδ. Β'. 461. ἐν σημ.

(2) «Κὰν τοῖς πρόσθεν χρόνοις ἐντεῦθεν ἦν τὰ σιτοπομπεῖα τοῖς Ἕλλησι, καθάπερ ἐκ τῆς λίμνης αἱ ταριχεῖαι. Λεύκωνά δὲ φασιν ἐκ τῆς Θεοδοσίας Ἀθηναίοις πέμψαι μυριάδας μεδίμνων διακοσίας καὶ δέκα». Στράβων. Μέρ. Β'. 32. Raoul-Rochette. 32.

(3) «Μετὰ δὲ τὴν ὀρεινὴν τὴν λεχθεῖσαν ἡ Θεοδοσία κεῖται πόλις». Στράβων. Μέρ. Β'. 31.—«μέχρι Θεοδοσίας πόλεως». Ἴδε Μέρ. Β'. 29. «Τῆς δὲ χερρονήσου πλὴν τῆς ὀρεινῆς τῆς ἐπὶ θαλάττῃ μέχρι Θεοδοσίας». Ἰδ. 32. — «Πόλεις δ' Ἑλληνίδες αἵδε ἐν αὐτῇ (δηλ. τῇ Σκυθίᾳ) Θεοδοσία, Κυταία, καὶ Νυμφαία, Ποντικάπαιον, Μηρμύκειον». Σκυλ. Περ. 57. ἐν τοῖς Geog. Min. Paris. 1855. «Ἀπὸ δὲ Καζέκας εἰς Θεοδοσίαν πόλιν ἔρημον, ἔχουσαν καὶ λιμένα, στάδιοι σπ'. μίλια λζ'. καὶ αὕτη παλαιὰ ἦν Ἑλλὰς πόλις τῶν Μιλησίων ἄποικος καὶ μνήμη αὐτῆς ἐστιν ἐν πολλοῖς συγγράμμασι. Νῦν δὲ ἡ Θεοδοσία τῇ Ἀλανικῇ ἤτοι τῇ Ταυρικῇ διαλέκτῳ Ἀρδαβδα, τοὐτέστιν ἑπτάθεος. (sic codex vulgo. Ἀρδαύδα. Postea Cafa)». Κ. Πορφυρογ. de adm. Imp. c. 53) nunc Caffa Ἀνων. Περ. Εὐξείνου Πόντου. σελ. 415. Clarke. Τόμ. Β'. 495. Πλανᾶται ὁ Chardin Τόμ. Γ'. 103. λέγων ὅτι τὴν πόλιν ταύτην ἐρημωθεῖσαν, ἀνήγειραν ἐκ νέου οἱ Βυζαντινοὶ ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἐκάλεσαν αὐτὴν Θεοδοσίαν. — Στεφ. Βυζαντίου· λέξις Θεοδοσία.

Digitized by Google

ὄνομα τοῦτο ἀναφαίνεται καὶ κατὰ τὸν ἕβδομον αἰῶνα (1).

Ἄγνωστον εἶναι πότε ἐκλήθη ἡ πόλις αὕτη Καφᾶς, τὴν ὁποίαν οὕτω καλεῖ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος καὶ πάντες οἱ μετ' αὐτὸν Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς. Πλανῶνται τὰ μέγιστα οἱ λέγοντες ὅτι ὁ Καφᾶς οὗτος ἐκλήθη ἐκ τῆς Ἀραβικῆς Κιαφὴρ, ἄπιστος (2). Ἕτερος ἱστορικὸς Ἰταλὸς, εἰκάζει ὅτι ἡ πόλις οὕτως ὠνομάσθη ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ Γενουηνσίου Καφφάρου (3).

Ἄδηλον εἶναι πότε συνῳκίσθησαν ἐν Καφᾷ οἱ Γενουήνσιοι, καὶ ἂν ἡ πόλις αὕτη, ἔρημος τότε κατοίκων κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἱστορικῶν, ἐδωρήθη ἅπασα εἰς αὐτοὺς, ἢ συνεχωρήθησαν μόνον ἐκεῖσε νὰ ἐμπορεύωνται, ἔχοντες ἀποθήκας καὶ ἀποβάθρας. Τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς ἐκεῖσε συνοικίσεως τῶν Γενουηνσίων, οὐδόλως μνημονεύουν τὰ μέχρι τοῦδε ἐκδοθέντα Ἰταλικὰ ἔγγραφα(4). Νικηφόρος ὁ Γρηγορᾶς, ἱστορῶν τὴν πρώτην αὐτῶν ἐν Καφᾷ οἴκησιν ἀναφέρει αὐτὴν ὡς γενομένην «οὐ πολλοῖς τισὶν ἔτεσι πρότερον» (5). Λέγει ὅτι ἡ πόλις αὕτη εἶναι τῶν Γενουηνσίων ἄποικος, καλουμένη ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων Καφᾶς, καὶ ὅτι χάριν τοῦ ἐμπορίου καὶ τοῦ θαλασσίου αὐτῶν βίου (6), συνέθεντο οἱ Γενουήνσιοι μετὰ τῶν ἡγεμόνων τῶν παραθαλασσίων εὐλιμένων πόλεων, σπονδὰς καὶ φιλίας. Τοιοτοτρόπως ἡ πόλις αὕτη πρότερον τῶν Σκυθῶν (7), παρεχωρήθη διὰ συνθήκης εἰς τοὺς Γενουηνσίους, ἀνεγείραντας κατ' ἀρχὰς μικρὰ τείχη, τὰ ὁποῖα τοῦ καιροῦ προϊόντος ἐμεγέθυναν, χάριν τῶν πολλῶν εἰσκομιζομένων ἐμπορευμάτων· οὕτω δὲ τὸ πενιχρὸν χωρίον κατέστη πόλις ἰσχυροτάτη. Πιθανὸν οὕτως ἐπολιτεύοντο οἱ τότε θαλασσοκρατοῦντες Γενουήνσιοι μετὰ τῶν βαρβάρων· ἀλλὰ τὰ γραφόμενα τοῦ Γρηγορᾶ δὲν εἶναι βέβαιον ὅτι ἀληθεύουν καὶ κατὰ τὴν πρώτην οἴκησιν τοῦ Καφᾶ (1).

Ὁ Καφᾶς κατὰ τὸ 1289 ἀπέστειλε πρὸς βοήθειαν τῆς ἐν Συρίᾳ Τριπόλεως, τρία πλοῖα καταπλεύσαντα ἐν τῷ λιμένι μετ' ἐμπορευμάτων ἐκ Γενούης, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ προξένου Παυλίνου Δόρια (2). Ἐκ τούτου εἰκάζει ὁ Heyd, ὅτι ἡ πόλις ἵνα δυνηθῇ ν' ἀποστείλῃ τροφὰς καὶ ὁπλίτας εἰς ἀπομεμακρυσμένον τόπον, πρέπει νὰ ἦτο πρὸ πολλοῦ ἐνοικισμένη, πολυάνθρωπος καὶ ἱκανὴ νὰ ὑπερασπίζηται τὸν τόπον διὰ τῶν ἐκεῖ μενόντων πολιτῶν. Φρονεῖ ὅθεν, ὅτι ἡ πόλις ᾠκίσθη μεσοῦντος τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν Λατίνων ἐν Κ/πόλει· ἀλλ' ἡ τεραστία αὔξησις τῶν Γενουηνσίων ἐν Γαλατᾷ, ὀλίγα μόνα ἔτη μετὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Παχυμέρη καὶ Γρηγορᾶ, σαφηνίζει τὴν αὔξησιν ταύτην τοῦ Καφᾶ, γενομένην ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν. Δὲν φρονῶ ὅτ' οἱ Γενουήνσιοι ἐπὶ τῶν Λατίνων αὐτοκρατόρων, ἐμπορευόμενοι ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν ἀντιζήλων Βενετῶν, ἠδύναντο ἀνενοχλήτως νὰ ἱδρύσωσιν ἐμπορικὰς ἀποικίας ἐν Εὐξείνῳ Πόντῳ. Μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κ/πόλεως ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν, κύριοι γενόμενοι ἅπαντος τοῦ Εὐξείνου Πόντου, καὶ ἐκεῖθεν ἐκδιώξαντες τοὺς Βενετοὺς, καὶ διὰ τῆς πλειοτέρας αὐτῶν τόλμης καὶ τοὺς Βυζαντινοὺς, ἀκωλύτως συνέστησαν καὶ ὠχύρωσαν τὰς πολυαρίθμους αὐτῶν ἀποικίας ἐν Κριμαίᾳ καὶ Ἀσίᾳ. Μὴ λησμονήσωμεν ὅσα οἱ σύγχρονοι Βυζαντινοὶ γράφουν περὶ τοῦ πλήθους τῶν ἐν Κ/πόλει ἐνοικούντων καὶ τῶν πολλῶν ὁσημέραι ἐξ Ἰταλίας εἰσερχομένων Γενουηνσίων, χάριν τῆς ἐπικερδοῦς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐμπορείας. Οἱ Βυζαντινοὶ ἀείποτε ἀποχρε-

---

(1) Chersona, Theodosia, Dosiopolis etc. Anonym Revennatis de Geographia. Paris. 1688. σελ. 267. Οἱ Λατῖνοι κοινῶς γράφουν μετὰ δύο φ Caffa, ὁμοίως καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ Κιέφφε. Ἡ λέξις Καφᾶς πιθανὸν παρεφθάρη ἀπὸ τὸ Καῦον ἢ Χαῦον, (Στράβων Μέρ. Β'. 33), λιμένα τῶν Ταυροσκυθῶν, πλησίον αὐτοῦ, ἢ ὁ αὐτὸς λιμὴν τῆς Θεοδοσίας. Μελ. Γεωγ. Τόμ. Β'. 54. Ὁ Clarke. Τόμ. Β'. 314, φρονεῖ ὅτι ὁ Καφᾶς δὲν ἰδρύθη ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας Θεοδοσίας.

(2) Chardin. Voyages. Τόμ. Γ'. 104.

(3) Heyd. Β'. 18. Ὁ Miltitz. Τόμ. Β'. 100, ἀγνοεῖ, ὅτι πρὸ τῶν Γενουηνσίων ἡ πόλις αὕτη ἐκαλεῖτο Καφᾶς.

(4) Φαίνεται ὅτι τὰ ἔγγραφα τ' ἀφορῶντα τὴν ἐν Κριμαίᾳ πρώτην οἴκησιν τῶν Γενουηνσίων ἀπωλίσθησαν. Miltitz. Β'. 93.

(5) Τόμ. Β'. 684.

(6) Τοὺς Γενουηνσίους ἐξυμνεῖ καὶ ὁ Froissart Ν. Γρηγ. Τόμ. Β'. 127 (ἐν σημ.) Ceux qui vont le plus loing et qui plus se aventurent sont Genevois, et vous dis qu'ils sont pardessus les Veneciens. Depping. Τόμ. Α'. 207.

(7) Ὁ Heyd Τόμ. Β'. 14, σαφῶς δεικνύει ὅτι οἱ ὑπὸ τοῦ Γρηγορᾶ καλούμενοι Σκῦθαι ἦσαν Τάταροι. La colonia genovese in Caffa fu fondata sotto il governo dei Tartari.

(1) Ὁ Chardin Τόμ. Γ'. 103, λέγει, ὅτι τὸν Καφᾶν κατῴκησαν οἱ Γενουήνσιοι τὸ 1266. Τὸ 1270. κατὰ τὸν συγγραφέα τῆς Univers Pittoresque. Crimée. 16.

(2) Heyd. Τόμ. Β'. 15.

Digitized by

φόμενοι τὴν πολιτείαν τῶν ἀξέστων Λατίνων, καὶ μισοῦντες τὴν θρησκείαν αὐτῶν, ἐξύμνουν ὅμως τὴν περὶ τὴν θάλασσαν τόλμην καὶ ἱκανότητα αὐτῶν· οὐδὲν παράδοξον ὅθεν, ἂν μετὰ εἴκοσι ὀκτὼ ἔτη, ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, μέχρι τοῦ 1289 ἠδυνήθησαν οἱ Καφαῖοι ν' ἀποστείλωσι βοήθειαν εἰς τοὺς κινδυνεύοντας ἐν Συρίᾳ ὁμοφύλους αὐτῶν.

Ἐκ τῶν Ἰταλικῶν ἐγγράφων καταφαίνεται ὅτι ὁ πρῶτος ἢ ἐκ τῶν πρώτων οἰκιστῶν τοῦ Καφᾶ, ἦτον ὁ Ἀντώνιος τοῦ Ὄρτου (1), τοῦ ὁποίου ἡ οἰκογένεια εἰσέπραττεν ἀπ' ἀρχῆς τῆς οἰκίσεως τῆς πόλεως, τελωνειακά τινα τέλη πρὸς ἴδιον αὐτῆς ὄφελος.

Τὸν Καφᾶν ἐξέλεξαν οἱ Γενουήνσιοι, καὶ διὰ τὸ εὐλίμενον αὐτοῦ, καὶ διὰ τὴν ἐγγὺς τοῦ Κιμμερικοῦ Βοσπόρου καὶ τῆς Μαιώτιδος λίμνης θέσιν αὐτοῦ (2). Ἕνεκα τούτου δὲν ἤργησεν ἡ πόλις νὰ γενῇ γενικὴ ἀποθήκη τῶν ἐμπορευμάτων τῆς Μαιώτιδος λίμνης καὶ τῶν παραλίων τῆς Μιγγρελίας.

Πρὸς νοτιοδυσμὰς τοῦ Καφᾶ, καὶ μακρὰν αὐτοῦ μίλια τριάκοντα ἓξ (3), κεῖται ἡ παράλιος πόλις Σουγδαία, νῦν Σουδάγ, καὶ παρὰ τοῖς Λατίνοις Σολδάϊα (4)· τὴν πόλιν ταύτην περιγράφει ὁ ἱερεὺς Λατῖνος Ῥουβρουκούης (5), ὅστις ἐκ Κων/πόλεως ἀφίχθη ἐδῶ τῇ 21ῃ Μαΐου 1252. Ἔμποροί τινες ἐκ Κων/πόλεως, συγχρόνως ἀφίχθησαν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, κομίζοντες ὑφάσματα βαμβακερὰ καὶ λινᾶ. Κατὰ τὸν ἱερέα τοῦτον, οἱ ἐκ Τουρκίας (1) ἔμποροι, ἀπερχόμενοι εἰς βορειοτέρας χώρας, καὶ ἐκεῖθεν ἐπανακάμπτοντες, διέρχονται διὰ τῆς πλουσίας καὶ πολυανθρώπου Σουγδαίας· ὁ Ῥουβρουκούης κατέλυσεν εἰς τὴν ἐπισκοπὴν τῆς πόλεως, ἀπόντος τοῦ ἐπισκόπου. Περὶ Ἰταλῶν οὐδὲν λέγει, εἰκάζω δὲ ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ, ὅτι τὴν ἐμπορικὴν ταύτην πόλιν κατεῖχαν τότε οἱ Τάταροι.

Τὴν πόλιν ταύτην τῆς ὁποίας τὰ ὀχυρώματα καὶ οἱ ἐρυμνότατοι πύργοι, μέχρι τῆς σήμερον ἐκπλήττουν τοὺς ξένους, ἐκυρίευσαν οἱ Γενουήνσιοι τῇ 19ῃ Ἰουλίου 1365 (2). Πλεῖστοι τῶν πρὸ αἰώνων ἐκεῖ κατοικούντων Γραικῶν, ταλαιπωρούμενοι ἀπὸ τὰς ἐκδρομὰς τῶν Τατάρων, τῶν κρατησάντων τὴν Σουγδαίαν τὸ 1223 (3), κατέφευγαν εἰς ἑτέρας πόλεις (4).

Κατὰ τὸ 1320 ἀπηγόρευσαν οἱ Τάταροι τοὺς κώδωνας τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ τοσοῦτος ζῆλος κατέφλεξε τοὺς καταβιβάζοντας τούτους, ὥστε ἐσφετερίσθησαν καὶ τὰς πλειοτέρας ἐκκλησίας, τὰς ὁποίας μετέβαλαν εἰς τεμένη Μουσουλμανικά.

Τούτου ἕνεκα, ἡ Σουγδαία ἐπὶ τῆς καταλήψεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν Γενουηνσίων, ἐκαλεῖτο πόλις Ταταρική (5). Συγχρόνως μετὰ τῆς

---

(1) Heyd. Τόμ. Β'. 17.

(2) Ils firent de cette ville une des plus belles et des plus riches places du commerce en Europe. Depping. Τόμ. Α'. 207. Δὲν γνωρίζω πόθεν ὁρμώμενος ὁ Clarke. Τόμ. Β'. 304, λέγει ὅτι ὁ Καφᾶς ἄλλοτε εἶχε 36,000 οἰκιῶν καὶ 45,000 εἰς τὰ προάστεια. Τὸν Καφᾶν πολλάκις ἀναφέρει Κ. ὁ Πορφυρογ. «ἐν τοῖς τοῦ λεγομένου Καφᾶ τόποις». —«ἐν τῷ Καφᾷ»—«αἱ δὲ εἰρημέναι πρῶται ὁροθεσίαι ἐν Καφᾷ εἰσὶν ἀποκείμεναι». Τόμ. Γ'. 232. 233. 255. Διά τινα καιρὸν οἱ Τάταροι τῆς Κριμαίας ἐκάλουν τὸν Καφᾶν, Κριμ-σταμποὺλ, δηλ. Κωνσταντινούπολιν τῆς Κριμαίας. Reuilly 138. Κατὰ τὸν περιηγητὴν τοῦτον, ὁ Καφᾶς τὸ 1806 εἶχε 100 οἰκίας, τὰς πλείστας κατοικουμένας ὑπὸ Γραικῶν.

(3) Schnitzler. 30.

(4) Originariamente Scioltadia o Soltadia, ma communemente appellato Soldaja. Heyd. Τόμ. Β'. 3. Tafel καὶ Thomas Τόμ. Γ'. 245. Πιθανὸν ἡ ἀρχαία Κυταία ἢ Κυδαία. Σκυλ. Καρ. Περίπλους. σελ. 57.—ἄλλος δὲ—. . . ἐξωρίσθη εἰς Σουγδαίαν» ἐν τοῖς Geogr. Minores. Συναξ. Νοεμβ. 28.

(5) Voyages en Asie, par Bergeron. Paris 1735 Voyage de Rubruquis en Tartarie. Κεφ. Α'. — Depping. Τόμ. Α'. 17.

(1) Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, Τουρκίαν ἐκάλουν οἱ Λατῖνοι, τὴν Ποντικὴν παραλίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

(2) Ὁ Heyd Τόμ. Β'. 115. παραβάλλων τῶν πλειοτέρων ἱστορικῶν τὰς γνώμας, περὶ τῆς πρώτης ἐνοικήσεως τῆς Σουγδαίας ὑπὸ τῶν Γενουηνσίων, παραδέχεται τὴν γνώμην τοῦ Στέλλα. Τὸ 1363, ὁ Ἀρχιερεὺς Σουγδαίας καὶ Φούλλων ἐξωσθεὶς ὑπὸ τῶν Τατάρων ἐκ τῆς πόλεως ταύτης, μετετέθη εἰς τὴν ἐπισκοπὴν τῆς Αἴνου. Μ. καὶ Μ. Τόμ. Α'. 413. Μέχρι τοῦ 1806, ἐσώζοντο ἐν τῇ πόλει ταύτῃ δεξαμεναὶ βαθύταται, ἡ μητρόπολις, τὰ τείχη καὶ φρούρια τῆς ἀρχαίας Γενουηνσίας πόλεως. Reuilly. 18. Univers Pittoresque. Russie. Crimée, σελ. 17.

(3) Heyd. Τόμ. Β'. 4.

(4) «Πρὸ χρόνων συνέβη ἐξοικισθῆναί τινα τῶν χωρίων τῆς ἐνορίας» (δηλ. τῆς Σουγδαίας) «αὐτοῦ ἐκ τῆς τῶν Ταταρίων ἐπιδρομῆς, ἐπανελθόντων δὲ πάλιν εἰς αὐτὰ τῶν ἀποίκων κτλ» Μ. καὶ Μ. Τόμ. Α'. 73. Σφάλλουν οἱ πλειότεροι συγγραφεῖς, λέγοντες ὅτι οἱ Τάταροι, ἀπεδίωξαν τοὺς ἐν Κριμαίᾳ Χριστιανοὺς καὶ ἔκλεισαν τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν. Clarke. Voyages. Τόμ. Β'. 353. Τὰ πατριαρχικὰ ἔγγραφα μνημονεύουν καὶ ἐκκλησιῶν καὶ ἐπισκόπων ἐπὶ Τατάρων.

(5) Ταῦτα κατὰ τοὺς Ἰταλοὺς συγγραφεῖς. Ἡ

Σουγδαίας ἐκυρίευσαν οἱ Γενουήνσιοι καὶ δεκαοκτὼ χωρία ἀνήκοντα εἰς τὴν πόλιν ταύτην. Οἱ Τάταροι δὲ μετ' ὀλίγον ἐπιπεσόντες κατὰ τῶν Γενουηνσίων, ἀνέκτησαν μὲν τὰ ἄνω χωρία, ἀπεδιώχθησαν δε ἀπὸ τὴν Σουγδαίαν. Μετὰ τὴν ἀπόπειραν ταύτην οἱ Γενουήνσιοι μετὰ τῶν Τατάρων, συνυπέγραψαν συνθήκην διὰ τῆς ὁποίας οὐχὶ μόνον ἀπέδωκαν οὗτοι εἰς τοὺς Γενουηνσίους τὰ ἐν τῷ πολέμῳ ἀπολεσθέντα δεκαοκτὼ χωρία (1), ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν μεταξὺ Σουγδαίας καὶ λιμένος τῶν Συμβόλων χώραν, καλουμένην Γοτθίαν, κατοικουμένην ὑπὸ χριστιανῶν τῶν πλείστων, ἀπογόνων τῶν Γότθων· ἡ συνθήκη αὕτη ὑπεγράφη ἀπὸ τὸν Γιαννόνε τοῦ Βόσκου (2), πρόξενον τοῦ Καφᾶ, καὶ δύο δικαστὰς, ἐν τόπῳ ἐγγὺς τοῦ Καφᾶ, καλουμένῳ τὰ τρία φρέατα, ὅπου συνῆλθε καὶ ὁ Τάταρος ἡγεμὼν τῆς Σουγδαίας, ὁ ἐν Σολγὰτ κατοικῶν, ὑπογράφων ἐν ὀνόματι αὐτοῦ καὶ τοῦ μακρὰν διατρίβοντος Χάνου τοῦ Τσιπσὰχ, κυρίου πάσης τῆς Κριμαίας (3).

Κατὰ τὴν συνθήκην ταύτην, δύο ὑπάλληλοι τοῦ Χάνου τοῦ Τσιπτσὰχ διέμεναν ἐν Καφᾷ ἀνενόχλητοι, ὁ μὲν ἵνα δικάζῃ τοὺς ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Γενουηνσίων ἐπιδημοῦντας Τατάρους, ὁ δὲ ἵνα εἰσπράττῃ τὰ εἰς τὸν Χάνην ὀφειλόμενα τέλη (4).

Ἀρχήτερα τῆς Σουγδαίας, ἐκυρίευσαν οἱ Γενουήνσιοι τὸν Βαλλαχλάβαν κείμενον πρὸς τὴν μεσημβρινωτάτην τῆς Κριμαίας ἄκραν, καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ Βυζαντινῶν, λιμένα τῶν Συμβόλων καλούμενον. (5) Αἱ δύο αὗται πόλεις, τὰς ὁποίας ὀλίγον κατ' ὀλίγον περιέβαλαν μὲ ἐρυμνὰ τείχη, ἔγειναν ἐμπορεῖα κεντρικὰ τῶν πέριξ αὐτῶν χωρῶν. Πόσοι καὶ τίνες οἱ ἐγκάτοικοι, πόσην γῆν ἐξουσίαζαν οἱ Γενουήνσιοι, τὰ Ἰταλικὰ ἔγγραφα σαφῶς δὲν ἀποφαίνονται. Ἐκ τῶν ἡμετέρων ὅμως πατριαρχικῶν ἐγγράφων τοῦ 14 αἰῶνος, εἰκάζω, ὅτι οἱ Γραικοὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν εὔφορον καὶ τερπνὴν παραλίαν τῆς Κριμαίας, ἦσαν ἐπὶ τῶν Γενουηνσίων πολυάριθμοι, διότι τὰ πολλὰ Βυζαντινὰ ὀχυρώματα, εὐκτήρια καὶ μοναστήρια τεκμαίρουν τὴν μετὰ τῶν Τατάρων καὶ Γενουηνσίων συμβίωσιν πολλῶν Γραικῶν (1).

Πρὸς δυσμὰς τοῦ λιμένος τῶν Συμβόλων, οἱ Γενουήνσιοι οὐδὲν ἐμπορεῖον συνέστησαν. Τὴν Κτενοῦντα, νῦν Σεβαστούπολιν, οὐδόλως ἀναφέρουν (2). Αἰτία δὲ τῆς μὴ ἐνοικίσεως τῶν Γενουηνσίων εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Κριμαίας, κυρίως εἶναι, ὅτι τὰ πλειότερα αὐτῶν κέρδη ἐπορίζοντο ἀπὸ τοὺς λιμένας τῆς Μαιώτιδος λίμνης καὶ τῆς Μιγγρελίας.

Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Καφᾶ κατέκτησαν, εἴτε διὰ συνθήκης εἴτε διὰ ὅπλων, τὸ νῦν καλού-

---

πόλις, ἂν καὶ Ταταρική, ἦ μᾶλλον ὑπὸ τοὺς Τατάρους, περιεῖχε πολλοὺς Ἕλληνας. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν Πατριαρχικῶν ἐγγράφων, ἡ πόλις ἦτο πολυάνθρωπος, καὶ ἡ ἐπισκοπὴ πλουσία. Αἱ ἔριδες τῶν ἐν Κριμαίᾳ Βυζαντινῶν ἐπισκόπων τοῦ Σουγδαίας καὶ Φούλλων, τοῦ Χερσῶνος καὶ τοῦ Γοτθίας, σαφηνίζουν πολλὰ γεγονότα τῆς τότε Κριμαϊκῆς ἱστορίας. Σπανίως ἀναμιμνήσκονται τῶν Ἑλλήνων ἐγκατοίκων τὰ Ἰταλικὰ ἔγγραφα, σπανίως καὶ οἱ ἡμέτεροι ἀναφέρουν τοὺς κραταιοὺς αὐτῶν γείτονας τοὺς Γενουηνσίους.

(1) Depping. Τόμ. Β'. 104.

(2) Gianone del Bosco. Heyd. Τόμ. Β'. 119.

(3) Τῆς συνθήκης ταύτης μόνη ἡ Ἰταλικὴ μετάφρασις σώζεται. Heyd. Τόμ. Β'. 120. Ἡ πόλις Σολγὰτ, καλουμένη τὸ πάλαι Κιμμέριον, εἶναι τὸ σημερινὸν Ἐσκὶ Κρίμ. Ἐν αὐτῇ ἔδρευε καὶ πρόξενος Γενουήνσιος. Ἰδ. Β'. 41. Clarke Τόμ. Β'. 318. Schnitzler. 137.

(4) Τρία τοῖς 100 ἐπὶ τῆς ἀξίας τῶν ἐμπορευμάτων. Heyd. Τόμ. Β'. 121. ἐν σημ.

(5) «Εἶθ' ἡ παλαιὰ χερρόνησος κατεσκαμμένη, καὶ μετ' αὐτὴν, λιμὴν στενόστομος . . . καλεῖται δὲ Συμβόλων λιμήν». Στράβων. ἔκδ. Κοραῆ. Μέρος Β'. 28. Ἐν σημ. λέγει ὁ Κοραῆς. «Συμβόλων λιμήν, . . . κοινῶς Σίβουλα κατὰ τὸν ἡμέτερον Μελέτιον. (Τόμ. Β'. 53), κατὰ δὲ τὸν Γάλλον Δαμβίλλην, Port de Coslevé· ὁ δὲ Πάλλας (Second voyage. Τόμ. III· 65). port de Balaklawa καλεῖ αὐτόν». — «Μετὰ δὲ τὸν τῶν Συμβόλων λιμένα.» Ἴδε 290. Ἀνων. Περ. Εὐξείνου Πόντου. 416. Νικηφόρ. Πατρ. Κων]πόλεως. 47. «Πόλις Συμβόλου». Reuilly. 124. Univers Pittoresque. Russie, Crimée. 30. «Ἀναγκασθεὶς πρὸς τὰ μέρη τοῦ Συμπόλου ἀπέπλευσε». Μ. καὶ Μ. Τόμ. Β'. 386, ἔγγραφον τῶν 1400. Οἱ Γενουήνσιοι ἐκάλεσαν αὐτὸν Cembalo, Cembolo, καὶ οὕτως γραφεται εἰς ὅλα τὰ Ἰταλικὰ ἔγγραφα. Ὁ Depping γράφει, Sembara. Τόμ. Β'. 104. «Ὁ Μπαλουκλαβᾶς, τὸ ποτὲ Παλάκιον»· Μελ. Γεωγρ. Τόμ. Β'. 54. Στράβων. Τόμ. Β'. 29. 33. Raoul-Rochette. 93. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος κατῴκουν τὸν Βαλλαχλάβαν Ἕλληνες τῆς Πελοποννήσου. Clarke. Τόμ. Β'. 396. Balaclava εἶναι παραφθορὰ ἐκ τῶν λέξεων bella clave, καλὴ κλεὶς. Clarke. Τόμ. Β'. 394. Serristori. 22. «Μνήμη Τιμοθέου τοῦ ἐν Συμβόλοις». Συναξ. Φεβρ. 20.

(1) Περὶ τῆς σημερινῆς Σουγδαίας, λέγει ὁ Schnitzler. 47. Un village de Grecs et de colons Allemands, . . . un vaste amas de ruines, qui rappelle l'ancienne importance de Soudak.

(2) «Οὗτος δὲ» (ὁ Συμβόλων λιμὴν) «ποιεῖ πρὸς ἄλλον λιμένα Κτενοῦντα καλούμενον, τετταράκοντα σταδίων ἰσθμόν». Στράβων. Μέρος Β'. 28. — Γ. Κεδρηνός. Τόμ. Δ'. 779.

Digitized by Google

μενον Κέρτζιον, τὸ ὁποῖον ἰσχυρότατα ὠχύρωσαν (1).

Παρὰ τοὺς ἄνω μνημονευθέντας τρεῖς λιμένας, ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Γενουηνσίων, εἶχαν καὶ προξενεῖα ἡ μᾶλλον ἐμπορικὰς ἀποικίας ὡς τὴν Τανάϊδα (2), πόλιν ἐπὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ. Ἐδῶ συνεμπορεύοντο μετὰ τῶν Βενετῶν, τοὺς ὁποίους τέλος ἀπεδίωξαν. Ἕτερον ἐμπορεῖον εἶχαν εἰς τὴν Φαρνακείαν Κόππαν καλουμένην, εἰς τὰ Μάτραχα τὴν νῦν Ταμάν, ἀντικρὺ τοῦ Κερτζίου, καὶ εἰς τὴν Διοσκουριάδα (3), ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς Μιγγρελίας καλουμένην κατὰ τοὺς χρόνους τούτους Σεβαστούπολιν καὶ συγχεομένην μετὰ τῆς σημερινῆς Σεβαστουπόλεως (4). Ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐμπορεύοντο ἐν Τραπεζοῦντι, καὶ ἐκεῖθεν μέχρι Ταυρίδος τῆς Περσίας χαίροντες προνόμιά τινα ἀπονεμηθέντα ἀπὸ τοὺς ἐν Τραπεζοῦντι βασιλεύοντας Κομνηνούς (5). Ἐν τῇ πλησίον Κερασοῦντι, εἶχαν ἐμπορικήν τινα ἀποθήκην, τὴν ὁποίαν μετέπειτα ἐπυρπόλησαν ἢ κατεδάφισαν ἐκδικούμενοι τοὺς Κερασουντίους (6). Ἐμπορεῖα εἰσέτι τῶν αὐτῶν μνημονεύονται ἐν Σινώπῃ καὶ Ἀμισῷ. Εἰς τὴν Ἀμάστριδα (1) κατεχομένην ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, ἀνήγειραν πέριξ τῶν ἀποθηκῶν, ἰσχυρὸν φρούριον, ἵνα περιφυλάττωνται ἀπὸ τοὺς ἅρπαγας ἡγεμόνας, τοὺς μὴ ἀνεχομένους τοὺς ξένους ἐμπόρους ὡς οἱ Τάταροι τῆς Κριμαίας καὶ τῆς Μαιώτιδος λίμνης.

Ἐπὶ τῶν δυτικῶν παραλίων τοῦ Πόντου, συνεμπορεύοντο μετὰ τοῦ Μαυροκάστρου (2) νῦν Ἀκκερμαν καὶ τινων ἄλλων λιμένων, ἀναφερομένων μὲν ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν συγγραφέων, ἀγνώστων δὲ τὴν σήμερον ἐκ τῆς ἀλλαγῆς τῶν ὀνομάτων αὐτῶν.

Ἀξία μελέτης εἶναι ἅπασα ἡ ἱστορία τῶν ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ ἐμπορευομένων Γενουηνσίων· ἡμᾶς μάλιστα τοὺς Ἕλληνας ἐνδιαφέρει τὰ μέγιστα, διότι στενῶς συνδέεται μετὰ τῆς ἱστορίας τῶν δύο τελευταίων αἰώνων τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους. Ἐκ τῶν περισωθέντων ἐγγράφων τῶν χρόνων τούτων, πλεῖστα ἱστορούμενα ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς παρέλειψα ὡς μὴ ἐνδιαφέροντα τὸν ἡμέτερον βίον. Πρὸς τούτοις, προτίθεμαι ἐκ τῆς ἀκολούθου μελέτης τῶν ἐγγράφων τοῦ Καφᾶ, τούτων τινὰ νὰ ἱστορήσω, καὶ τὸν βίον τῶν ἐν Εὐξείνῳ Πόντῳ Γενουηνσίων, οὐχὶ κατὰ τὰς προλήψεις τῶν ξένων ἱστορικῶν, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ ἴδια τῶν Γενουηνσίων ἔγγραφα. Ἀρηγοῦμαι τὰ ἑξῆς ὀλίγα, ἵνα γένωσι καταληπτότερα τὰ πρῶτα συμβεβηκότα τῆς ἐν τῷ Πόντῳ ἐμπορείας τῶν Γενουηνσίων.

Οἱ Γενουήνσιοι μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τοῦ Κράτους ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, συνεπολιτεύοντο μετὰ τῶν Βυζαντινῶν, συνετώτερον τῶν Βενετῶν. Τὰ παθήματα τῶν ἀντιζήλων Βενετῶν, ἦσαν δι' αὐτοὺς σωτήρια μαθήματα. Οὐδέποτε ἐλησμόνησαν οἱ Βυζαντινοὶ τὴν ἅλωσιν τῆς Κ/πόλεως, τὴν βεβήλωσιν τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ τὸ χείριστον τὴν ὑπὸ τῶν Βενετῶν αἰτουμένην ὑποταγὴν εἰς τὸν Πάπαν τῆς Ῥώμης. Ἡ διοίκησις τῆς σφόδρα ἀριστοκρατικῆς Βενετίας ἦτο πάντοτε νουνεχεστέρα τῆς ὀχλοκρατουμένης Γενούης. Τὰς βουλὰς τῶν ἐν Βενετίᾳ ἀρχόντων δὲν ἐτάρατταν ὀχλαγωγίαι ἢ ταραχώδεις ἀλλοιώσεις τοῦ πολιτεύματος (3).

---

(1) Heyd. Τόμ. Β'. 130. Τὰ στενὰ τοῦ Κερτζίου ἐκαλοῦντο κατὰ τὸν μεσαιῶνα Vosporo. Bocca di St. Giovanni, ἐνίοτε καὶ πορθμὸς τοῦ Καφᾶ. Bergeron. Traité des Tartares. Κεφ. ΙΣΤ'. Chardin. Voyages. Τόμ. I. 112. Ὁ ἡμέτερος Μελέτιος τοῦ ὁποίου ἡ Γεωγραφία ἐμπεριέχει πολυτίμους εἰδήσεις διὰ τὰς χώρας ταύτας λέγει· «Παντικαπαία, ἥτις καὶ Παντικάπαιον λέγεται, καὶ κοινῶς Πάντικο . . . τινὲς λέγουσιν ὅτι αὐτὴ νὰ λέγεται τανῦν Κέρτζ.» Γεωγρ. Τόμ. Β'. 54. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος, τὸ Κέρτζιον εἰσέτι ἐκαλεῖτο ἀπὸ τοὺς Ἰθαγενεῖς, Vospor καὶ Bospor. Clarke. Voyages. Τόμ. Β'. 253. Serristori ἐν τῷ χάρτῃ τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Raoul-Rochette. 160.

(2) «Τανάϊς πόλις ὁμώνυμος τῷ ποταμῷ, κατὰ δὲ τὰς εἰς τὴν λίμνην Μαῖωτιν ἐκβολὰς τοῦ Τανάϊδος, πόλις ἑλληνικὴ ἔκτισται Ταναΐς, ἥτις καὶ ἐμπόριον ὀνομάζεται». Στέφ. Βυζ.—Στράβων, Μέρ. Β'. 31. «μέγιστον τῶν βαρβάρων ἐμπορεῖον».

(3) «Ἡ δὲ Σεβαστούπολις πάλαι Διοσκουριὰς ἐκαλεῖτο, ἄποικος Μιλησίων». Ἀρ. Περ. 378. ἐν τοῖς Geogr. Minores ἐν σημ. nunc ibi Isgaur vicus prope Iskuriah promontorium. Τὰ Ποντικά, ὑπὸ Περ. Τριανταφυλλίδου. Ἀθήναις. 1866. 35. 37. Μελ. Γεωγρ. Τόμ. Γ'. 315. — Heyd. Τόμ. Β'. 63.

(4) Ὁ Πόντος ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν ἐκαλεῖτο «ἡ ἐπάνω θάλασσα». Μ. καὶ Μ. Τόμ. Β'. 346.

(5) Depping. Τόμ. Β'. 88. Ὁ Ῥουβρουκούης καλεῖ τὸν ἡγεμόνα τῆς Τραπεζοῦντος Guion ἀντὶ Κομνηνόν.

(6) Depping. Τόμ. Α'. 127. 130.

(1) Jaubert. Voyage en Armenie et en Perse. Paris. 1821. 404.

(2) Λέων ὁ Διάκονος. 497.

(3) Les nobles avaient organisé un gouvernement assez ferme pour diriger tant d'interêts divers, et assez national pour ne pas soulever

Digitized by Google

Ἡ μετέπειτα ἱστορία τῆς Βενετίας, ἐπὶ Βυζαντινῶν καὶ Ὀθωμανῶν, πληρέστατα τεκμαίρει τὴν περίνοιαν τῶν κυβερνώντων. Πολλάκις κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν ἀντιστρατευόμενοι, καὶ οὐδέποτε ἀθυμοῦντες, διέσωσαν μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν λείψανά τινα τῆς προτέρας αὐτῶν κυριαρχίας. Οἱ δὲ Γενουήνσιοι, ἐπιεικέστεροι καὶ ἀνεκτικώτεροι πρὸς τοὺς Βυζαντινούς, ἐσέβοντο τὴν θρησκείαν τῶν ὑποτελῶν Γραικῶν, τὴν ὁποίαν ὁτὲ μὲν κατεπίεζαν, ὁτὲ δὲ ἐμυκτήριζαν οἱ Γάλλοι καὶ Βενετοί. Ἂν περὶ τούτων ὅλων πολλὰ ἐγράφησαν, ὀρθότερον εἶναι, μετὰ παρέλευσιν τοσούτων αἰώνων, νὰ κρίνωμεν τοὺς συμπολιτευομένους Γραικοὺς καὶ Λατίνους, κατὰ τὰ ἐπίσημα αὐτῶν ἔγγραφα, πολλὰ τῶν ὁποίων μέλλω ἀκολούθως νὰ ἱστορήσω.

Ἀνέφερα ἀνωτέρω τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Πάπα Ἰννοκεντίου τρίτου, καταρωμένου τὰς ἁρπαγὰς, λεηλασίας καὶ ἀσελγείας τῶν Σταυροφόρων κατὰ τῶν Βυζαντινῶν. Ἅρπαγες καὶ πεινάλεοι Σταυροφόροι ἐπέπεσαν ἐπὶ πλουσίας πόλεως, καὶ οὐδεμία παραίνεσις εἴτε ἱεράρχου εἴτε ἡγεμόνος ἴσχυσεν ἵνα καταστείλῃ τὴν πλεονεξίαν τῶν ξένων. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συνετοῦ ἱεράρχου Ἰννοκεντίου, ἕτεροι Πάπαι ἐμόχθησαν ἵνα ἐπαναφέρωσι τοὺς Βυζαντινοὺς ὑπὸ τὴν ὑποταγὴν τῆς Παπικῆς ἕδρας. Ταῦτα ὑπερεπίκραναν τὸν Γραικικὸν λαὸν, οὐχὶ κατὰ τῶν Βενετῶν μόνων, ἀλλὰ καὶ κατὰ πάντων τῶν ἀλλογενῶν. Τούτου ἕνεκα, κατὰ τοὺς ἀκολούθους αἰῶνας, πρόθυμοι τῶν Ὀθωμανῶν συναρωγοὶ κατὰ τῶν Ἰταλῶν, ἦσαν οἱ Γραικοί.

Ταῦτα σαφηνίζουν τὴν μετέπειτα ἱστορίαν τῶν Γενουηνσίων, καὶ τὴν εἰς αὐτοὺς ἀποδιδομένην προτίμησιν.

Ἂν ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ὀλίγον μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τοῦ Βυζαντίου συνεφώνησε μετὰ τῆς Βενετίας, νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τοῦ Κράτους, τοὺς Γενουηνσίους, τοῦτο ἔπραξε, ποθῶν ἵνα προσλάβῃ ἀρωγὸν τὴν ἰσχυρὰν Βενετίαν, κατὰ τῶν Ἰταλῶν ὀρεγομένων νέαν κατὰ τοῦ κράτους του ἐκστρατείαν. Ἂν ἐν τῇ συνθήκῃ τοῦ Νυμφαίου, ἄφηκε τοὺς Γενουηνσίους κυρίους τῆς ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ θαλασσοπλοΐας, καὶ μετ' ὀλίγον συνεφώνησεν ἐκ τοῦ Κράτους νὰ ἐκδιώξῃ αὐτοὺς, πάλιν ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἐν τῇ συνθήκῃ μετὰ τῶν Βενετῶν τοῦ 1265 λέγει ῥητῶς «εἰς τὴν Μαύρην θάλασσαν, ὅπου ἂν ἀρεσθῶσι» (1).

Οἱ δὲ Γενουήνσιοι, ἐμπορευόμενοι ἐν Κριμαίᾳ, οὐδόλως εἶχαν ἀνάγκην νὰ αἰτήσωσιν ἄδειαν τοῦ Παλαιολόγου, διὰ τὸ ἐν Κριμαίᾳ ἐμπόριον αὐτῶν, διότι τὸν Καφᾶν καὶ τὰ περίχωρα εἶχαν πρὸ πολλοῦ κατακτήσει οἱ Κουμάνοι καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ Τάταροι. Δὲν ἔμειναν μολαταῦτα ἀνενόχλητοι οἱ Γενουήνσιοι εἰς τὰς ἀπωτάτας ταύτας χώρας, ταλαιπωρούμενοι ὁτὲ μὲν ἀπὸ τοὺς Τατάρους, ὁτὲ δὲ ἀπὸ τοὺς ὁμοφύλους Πισαίους καὶ Βενετούς. Οἱ Πισαῖοι, οἵτινες εἶχαν πρὸς τὴν βόρειον παραλίαν τῆς Μαιώτιδος, ἐμπορεῖον σημειούμενον εἰς τοὺς χάρτας τῶν χρόνων τούτων (2), ὡπλισαν τριήρη τὸ 1277ον, μὲ πρόθεσιν νὰ κακοποιήσωσι τὰς ἐν τῷ Εὐξείνῳ ἀποικίας τῶν Γενουηνσίων. Προσέβαλαν πρῶτον τοὺς ἐν Σινώπῃ ἐμπορευομένους Γενουηνσίους, μετέπειτα τοὺς ἐν Σουγδαίᾳ, ὅπου ἡ τριήρης αὕτη συνελήφθη καὶ ἐπυρπολήθη ἀπὸ τριήρη Γενουηνσίαν.

Τῶν Γενουηνσίων ἀντίπαλοι ἐπίφοβοι ἦσαν οἱ Βενετοί Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, οἱ ἐν Γαλατᾷ καὶ Εὐξείνῳ Πόντῳ Γενουήνσιοι ἔμειναν διά τινα ἔτη ἀνενόχλητοι, διότι κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἡμετέρων Βυζαντινῶν συγγραφέων, οἱ Βενετοὶ φόβῳ τῶν Βυζαντινῶν, ἀπέδρασαν οἱ πλειότεροι εἰς Ἰταλίαν. Οἱ ἐν Εὐξείνῳ ἔμποροι καὶ ναυτιλλόμενοι πατριῶται αὐτῶν, μετὰ πολλῆς βίας ἀπέπλευσαν ἀπὸ τὰς Βυζαντινὰς θαλάσσας. Οἱ πλούσιοι καὶ ἀκάματοι οὗτοι ἔμποροι, μετ' ὀλίγον ἐπανῆλθαν, καὶ καθὼς ἀνέκτησαν τὰς προτέρας ἐν τῷ Βυζαντίῳ κατοικίας καὶ ἀποθήκας μέσον τῆς πύλης τοῦ Περάματος καὶ τῆς τῶν Δρουγγαρίων, οὗτοι ἔλαβαν καὶ τὸ προνόμιον ἐλευθέρως νὰ ἐμπορεύωνται ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ. Τοσοῦτον πλῆθος Βενετῶν συνῆλθεν εἰς τὴν ἐμπορικωτάτην Σουγδαίαν, τὸ γενικὸν τότε ἐμπορεῖον τῆς Κριμαίας καὶ τοῦ Εὐξείνου, ὥστε ἡ Βενετία ἔπεμψεν ἐκεῖσε πρόξενον Βενετὸν καλούμενον πρόξενον πάσης Χαζαρίας. Πιθανὸν ἔλαβαν τὴν ἄδειαν τοῦ Τατάρου διοικητοῦ, τελοῦντες τὰ συνήθη τέλη· ἀλλὰ νὰ λάβωσι τόπον καὶ περιταφρεύσωσιν αὐτὸν, ἦτον ἀδύνατον, διότι ἡ Σουγδαία ἦτο τότε πολυάνθρωπος, καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν ἐν τῷ Εὐ-

---

(1) Tafel καὶ Thomas. Τόμ. Γ'. 70.

(2) Serristori, ἐν τῷ χάρτῃ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τοῦ 1331. — Heyd. Τόμ. Β'. 23.

contre lui le peuple, exclu de toutes les fonctions importantes. Depping. Τόμ. Α'. 134. 166.

Digitized by Google

ξείνῳ ἐμπορευομένων, ἐδῶ συνήρχοντο. Ἄλλως ἔπραξαν οἱ Γενουήνσιοι ἐν Καφᾷ, ἐνοικίσαντες χωρίον ἔρημον, ἢ ὀλιγάνθρωπον. Οἱ Βενετοὶ φθονοῦντες τὴν αὐξάνουσαν ἰσχὺν καὶ τὸν ἐκ τῆς ἐμπορείας πλοῦτον τῶν ἐν Καφᾷ Γενουηνσίων, προσέβαλαν αὐτοὺς τὸ 1296, μετὰ εἴκοσι πέντε πλοίων, οὐδόλως λογιζόμενοι τὴν τοσάκις μετὰ τῶν Γραικῶν αὐτοκρατόρων γενομένην σύμβασιν, νὰ μὴ μάχωνται Γενουήνσιοι μετὰ Βενετῶν, ἐντὸς τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου(1). Ὁ τόλος οὗτος ὑπὸ τὸν στολάρχην Ἰωάννην Σοράντζον (2), συνέλαβε πάμπολλα πλοῖα ἐμπορικὰ τῶν Γενουηνσίων, προσέβαλε τέλος καὶ τὸν Καφᾶν, τὸν ὁποῖον ἐκυρίευσε μετὰ πεισματώδη πάλην. Ἐπυρπόλησε δύο τριήρεις καὶ τέσσαρα πλοῖα τῶν ἐχθρῶν. Μετὰ τὴν νίκην ταύτην, ὁ Βενετὸς στολάρχης διεχείμασεν ἐν Καφᾷ. Τὸ ψῦχος καὶ ἡ ἔλλειψις τροφῶν, ἐθανάτωσαν μέγα μέρος τοῦ στρατοῦ. Ἐπανῆλθε τὴν ἄνοιξιν εἰς τὴν Βενετίαν μετὰ δεκαὲξ πλοίων. Μετὰ τὸν ἀπόπλουν τοῦ Σοράντζου, οἱ περίφοβοι Γενουήνσιοι ἐπανῆλθαν ἐν Καφᾷ.

Ὁ ἡγεμὼν τοῦ Τσιπτσὰχ Τοκτάϊ (3), μαθὼν ὅτ' οἱ χριστιανοὶ τοῦ Καφᾶ, καὶ ἕτεροι ἄλλοθι κατοικοῦντες, ἐπώλουν εἰς Μουσουλμάνους τέκνα τῶν Τατάρων, προσέβαλε τὸν Καφᾶν μετὰ πολυαρίθμου στρατοῦ. Οἱ Καφαῖοι ἄνευ τειχῶν κατέφυγαν μετὰ τῆς περιουσίας αὐτῶν ἐντὸς τῶν πλοίων. Οἱ Τάταροι εὑρόντες κενὴν καὶ ἀνώχυρον τὴν πόλιν, εἰσῆλθαν καὶ ἐγύμνωσαν αὐτήν· πρὸς τούτοις ἥρπασαν καὶ ὅσα ἐμπορεύματα τῶν Γενουηνσίων εὑρίσκοντο ἐν τῇ πόλει, διὰ τὰς δαπάνας τῆς ἐκστρατείας.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τοκτάϊ, ἡ Γένουα ἔπεμψεν εἰς τὸν διάδοχον αὐτοῦ Οὐσβὲκ, δύω πρέσβεις τὸν Ἀντώνιον Γρίλλον καὶ Νικόλαον Παγάνον, ἱκετεύουσα τὸν Τάταρον ἡγεμόνα ἵνα ἐκ νέου εἰσέλθωσιν ἐν Καφᾷ οἱ Χριστιανοὶ ἐγκάτοικοι. Χρήματα καὶ δῶρα πιθανὸν ἐμαλάκυναν τὴν καρδίαν τοῦ Οὐσβὲκ, συγχωρήσαντος ἐπὶ τέλους τοὺς Γενουηνσίους, ἵνα ἐκ νέου συνοικίσωσι τὸν Καφᾶν.

Πρὸς ἀποφυγὴν τοσούτων κινδύνων, συνεστήθη ἐν Γενούῃ τὸ 1313ον, τὸ καλούμενον γραφεῖον τῆς Χαζαρίας (1), ἵνα φροντίζῃ οὐχὶ περὶ τοῦ Καφᾶ μόνον (2), ἀλλὰ περὶ τῆς Ταναΐδος, Τραπεζοῦντος καὶ Περσίας, ὅπου ἐπεκτείνετο τὸ ἐμπόριον τῶν Γενουηνσίων. Μετ' ὀλίγον ἡ δικαιοδοσία τοῦ Γραφείου τούτου ἐπεκτάνθη καθ' ὅλον τὸν Εὔξεινον Πόντον, ὅπου ὑπῆρχαν ἐμπορεῖα Γενουηνσίων, ἢ διέμεναν χάριν ἐμπορίου ἄνδρες Γενουήνσιοι. Τὸ γραφεῖον τοῦτο συνέταξε νόμους δι' ὅλας τὰς ἀποικίας τῶν Γενουηνσίων ἐν Εὐξείνῳ, νόμους διὰ τὴν προαγωγὴν τοῦ ἐμπορίου καὶ ἐκλογὴν τῶν κοσμητόρων. Ἐφρόντιζε περὶ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ Εὐξείνῳ Πόντῳ ἐμπορευομένων πλοίων, ὁρίζον τὸν φόρτον, τὰ πληρώματα, τρόφιμα καὶ ὅπλα αὐτῶν. Διέταττε κατὰ τίνα ὥραν τοῦ ἔτους ν' ἀποπλέωσιν ἐκ Γενούης, καὶ τίνα ὥραν νὰ ἐπανέρχωνται. Ἐπιτροπαὶ ἰδιαίτεραι καλούμεναι γραφεῖα ἐμπορίου εἰς τὰς ἀπανταχοῦ ἀποικίας, ἐπετήρουν τοὺς πλοιάρχους· οἱ δὲ παραβάται ἐτιμωροῦντο ἐν Γενούῃ ἀπὸ τὸ γραφεῖον τῆς Χαζαρίας. Αἱ διαταγαὶ τοῦ γραφείου τούτου εἶχαν τὴν αὐτὴν ἰσχὺν τῶν νόμων τῆς Γενούης. Τετρακόσιοι ἄνδρες Γενουήνσιοι εὐπατρίδαι καὶ ἰδιῶται ὅπλοι καὶ ὡπλισμένοι, ὑπηρέτουν τὸ γραφεῖον τοῦτο.

Οἱ ἀπαρτίζοντες τὸ γραφεῖον ὀκτὼ ἄνδρες καλούμενοι σοφοὶ (3), ἤλλατταν ἀνὰ πᾶσαν ἑξαμηνίαν.

Τὸ γραφεῖον τῆς Χαζαρίας ἐξέλεγεν ἐκ τῶν ἐπισήμων οἰκογενειῶν τῆς Γενούης τὸν ἄρχοντα τοῦ Καφᾶ, καλούμενον ποτὲ μὲν πρόξενον πάσης Χαζαρίας, ποτὲ δὲ πρόξενον τῶν ἐν Χαζαρίᾳ κατοικούντων Γενουηνσίων, καὶ ἄλλοτε πρόξενον παντὸς τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Πρὸ τῆς ὁρκοδοσίας αὐτοῦ (4), ὤφειλε νὰ παρακαταθέσῃ ὡς ἐγγύην, ἱκανὴν ποσότητα χρημά-

---

(1) «Πρότερον μὲν γὰρ πολλῷ προεῖχον σφῶν Βενετικοί». Γ. Παχυμέρης. Τόμ. Α'. 419.

(2) Heyd. Τόμ. Β'. 23. Univers Pittoresque Russie, Crimée. 17.

(3) Ἐβασίλευεν ἀπὸ 1291ου μέχρι 1313ου. — Heyd. Τόμ. Β'. 27. Ἡ ἐπαρχία Τσιπτσὰχ κεῖται πρὸς βορρᾶν τῆς Κασπίας Θαλάσσης. Univers Pittoresque. Russie, Crimée. 16.

(1) Officium Gazariae. Heyd. Τόμ. Β'. 29. Τὰς διατάξεις τοῦ Γραφείου τούτου, ἀρύομαι ἐκ τοῦ συγγραφέως τούτου. — Sauli. Τόμ. Β'. 52.

(2) Ils firent de cette ville une des plus belles et des plus riches places de commerce en Europe. Depping. Τόμ. Α'. 207. Clarke. Voyages. Τόμ. Β'. 304. 313. Κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦτον ἐπισκεφθέντα τὸν Καφᾶν, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος, ἡ πόλις αὕτη περιεῖχε μόλις πεντήκοντα οἰκογενείας.

(3) Ὅθεν ἐκαλεῖτο, Officium octo sapientium super factis navigandi et maris majoris. Heyd. Τόμ. Β'. 29. 31. ἐν σημ.—Depping. Τόμ. Α'. 211.

(4) Heyd. Τόμ. Β'. 130.

Digitized by Google

των, ὀλιγωτέραν ὅμως τῆς τοῦ ποτεστάτου τοῦ Γαλατᾶ (1).

Ἀφικομένου ἐν Καφᾷ, συνήρχοντο οἱ πολῖται ἵν' ἀκροασθῶσι τὸ διάταγμα τῆς ἐκλογῆς καὶ τὰς ὁδηγίας αὐτοῦ. Ἀκολούθως, συνεκάλει τὸ καλούμενον συμβούλιον τῶν εἰκοσιτεσσάρων, τὸ ὁποῖον συνειργάζετο ἐπὶ τοῦ προκατόχου προξένου. Κατὰ διαταγὴν τῆς μητροπόλεως, τὸ συμβούλιον τοῦτο ἐξέλεγε πρὸς ἀντικατάστασιν αὐτοῦ, ἕτερον συμβούλιον ἰσάριθμον. Οὐδὲν μέλος τοῦ προτεραίου συμβουλίου ἐξελέγετο ἐκ νέου· ἀπαρτίζετο δὲ ἀπὸ δώδεκα εὐπατρίδας καὶ δώδεκα ἰδιώτας. Ἐν αὐτῷ δὲν ἠδύναντο νὰ συνεδριάζωσι πλείονες τῶν τεσσάρων ἐγχωρίων Καφαίων (2). Ἐκ τῶν ἄνω εἴκοσι τεσσάρων μελῶν, ἐξελέγετο ἕτερον συμβούλιον ἑξαμελὲς, καλούμενον μικρὸν συμβούλιον. Ὁ Πρόξενος οὐδέποτε ἀνεμιγνύετο εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν μελῶν τῶν δύο τούτων συμβουλίων. Δὲν συνεχωρεῖτο νὰ ἐκδώσῃ οὐδεμίαν ἐπίσημον διαταγὴν, ἄνευ τῆς ἐπικυρώσεως τοῦ συμβουλίου. Δὲν ἠδύνατο νὰ εἰσπράττῃ χρήματα, νὰ ἐπιβάλῃ νέους φόρους, νὰ δανεισθῇ, δανείσῃ ἢ δαπανήσῃ χρήματα τῆς κοινότητος. Ταῦτα κατεῖχαν διὰ δύο μόνους μῆνας, δύο μέλη τοῦ μεγάλου συμβουλίου, καλούμενα ταμίαι ἢ κλειδοῦχοι. Μετὰ τὴν διμηνίαν, οὗτοι ἐνώπιον τοῦ εἰκοσιτετραμελοῦς συμβουλίου ἀνήγγελλαν τὰς ἐσόδους καὶ δαπάνας τοῦ τόπου. Ἐξελέγοντο πάραυτα ἕτερα δύο μέλη ἐκ τοῦ αὐτοῦ συμβουλίου ὡς κλειδοῦχοι. Ὁ Λογοθέτης ἢ γραμματεὺς τοῦ Προξένου ἐξελέγετο οὐχὶ ἀπὸ τὸν Πρόξενον, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἐν Γενούῃ γραφεῖον τῆς Χαζαρίας. Ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ ἦτο νὰ καταγράφῃ πάσας τὰς ἐπισήμους πράξεις τοῦ Προξένου, τὰ ἰδιωτικὰ συμβόλαια παντὸς γένους, τὰς διαθήκας, τὰς περιουσίας καὶ τὰ δικαστικὰ ἔγγραφα. Ὁ γραμματεὺς, τοῦ ὁποίου συχνότατα μνημονεύουσι καὶ μεταγενέστερα ἔγγραφα, ἦτο πάντοτε ἐκ τῶν γνωστῶν νομομαθῶν συμβολαιογράφων τῆς Γενούης.

Ὁ Πρόξενος, ὁ διοικῶν τοσοῦτον λαὸν, ὁ δικάζων τοσούτων ἐμπορευομένων, ἀλλογενῶν καὶ ἐγχωρίων δίκας, ἐξελέγετο ἐκ τῶν ἐπισήμων καὶ νομομαθῶν ἀνδρῶν τῆς μητροπόλεως(1). Ὤφειλε δὲ νὰ δικάζῃ κατὰ τοὺς νόμους τῆς Γενούης, καὶ ὁσάκις δὲν ἀπεφαίνετο σαφῶς ὁ νόμος, ἐδίκαζε κατὰ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς νόμους (2). Εἰς τὰς δίκας τὰς ἐμπορικὰς οἱ διαδικαζόμενοι εἰσῆγαν δύο ἢ τέσσαρας ἄνδρας πιστοὺς (3), καὶ οὗτοι ἀπεφάσιζαν. Οὐδέποτε δὲ συνεχωρεῖτο εἰς τὸν Πρόξενον ν' ἀποφανθῇ ὁ ἴδιος περὶ δίκης τινος, ἀλλὰ ἐξετέλει τὴν ἀπόφασιν. Συνέλεγε τὰ πρόστιμα, ἐξώριζε καὶ ἐπέβλεπε τὴν ἐκτέλεσιν τῶν κεφαλικῶν ποινῶν. Δὲν ἐδέχετο δῶρα ἀνώτερα τῶν δέκα σολδίων. Δὲν ἠδύνατο ν' ἀναμιγνύηται εἰς ὑποθέσεις χάριν προσδοκωμένου κέρδους ἢ νὰ γενῇ ὑποτελὴς τοῦ Χάνου τῶν Τατάρων ἢ τῆς συζύγου αὐτοῦ. Μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἐνιαυσίου προξενίας αὐτοῦ, ὤφειλεν ἄνευ ἀναβολῆς νὰ ἀπέλθῃ εἰς Γένουαν καὶ ἐκεῖσε ἐξελεγχθῇ ἀπὸ ἄνδρας ἐπὶ τούτῳ διορισθέντας, βοηθουμένους ἀπὸ ἐμπόρους, διαπρέψαντας ἐν Καφᾷ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐκεῖσε προξενίας αὐτοῦ.

Ἐκ τούτων ὅλων, Κύριοι, καταλαμβάνετε τὴν περὶ τῶν ἀποικιῶν τούτων μέριμναν τῶν Γενουηνσίων, ποθούντων ἵνα κωλύωσι καὶ καταστέλλωσι τὰς καταχρήσεις τῶν ὑπαλλήλων εἰς χώρας ἀπομεμακρυσμένας ἐκ τῆς μητροπόλεως. Οἱ νόμοι οἱ διέποντες τὰς ἐμπορικὰς αὐτῶν ἀποικίας ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ ἦσαν διάφοροι τῶν ἐν Γαλατᾷ. Ἐδῶ κατὰ τὴν αὐτῶν ὁμολογίαν ἦσαν ὑποτελεῖς τοῦ βασιλέως τῶν Ῥωμαίων, ἔχοντες ἀπέναντι αὐτῶν, λαὸν πεπολιτισμένον καὶ ἰσχυρὸν, ἐνῷ ἐν Κριμαίᾳ περιεκυκλοῦντο ἀπὸ Τατάρους ἀγρίους ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν ὁποίων διετέλουν τινα καιρὸν, τελοῦντες καὶ φόρον, ἕως οὗ περιφρουρήσαντες τὰς πόλεις αὐτῶν, ἔγιναν πράγματι καὶ οὐχὶ ὀνόματι κύριοι ἀπόλυτοι ἐκτενοῦς περιχώρου (4), ποτὲ μὲν ἐκλέγοντες ποτὲ δὲ ἀποβάλλοντες τοὺς Τατάρους ἡγεμόνας.

---

(1) Quel diritto che si pagava da coloro ch' erano eletti ai magistrati ed agli impieghi, chiavamasi stallia. Sauli. Τόμ. Β'. 23.

(2) Burgenses. Περὶ τούτων γίνεται πολὺς λόγος εἰς τὸν Διπλωματικὸν Κώδηκα τοῦ Καφᾶ.

(1) Les consulats d'outre-mer, furent occupés par les hommes des premières familles des republiques Italiennes. Depping. Τόμ. Β'. 56.

(2) Συνεχωρήθη εἰς τοὺς Καφαίους, εἴς τινας περιστάσεις ἵνα μεταβάλωσι τοὺς ἐγχωρίους νόμους, προσαπαιτεῖτο δὲ ἡ ἐπικύρωσις τῆς μητροπόλεως. Sauli. Τόμ. Β'. 30. 31.

(3) Boni homines. Heyd. Τόμ. Β'. 32.

(4) Mais dès que leurs (ἤτοι τῶν Τατάρων) divisions intestines commencèrent à les affoiblir, les Genois secouèrent le joug et les princes du plat pays n'étaient, pour la plupart, élus et déposés qu'avec leur agrément. Reuilly. 87.

Digitized by Google

Τὸν Καφᾶν ἐρημωθέντα πρῶτον διὰ τῆς ἐφόδου τοῦ Βενετοῦ στολάρχου Σοράντζου, καὶ δεύτερον ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τῶν Ταταρων, διενοήθη ἡ Γένουα ν' ἀνεγείρῃ καὶ ὀχυρώσῃ ὥστε νὰ ἦναι πόλις ἀπόρθητος. Πρὸς τούτοις, ἕνεκα τῆς θέσεώς της πλησίον τῆς Μαιώτιδος λίμνης, καὶ τῶν ἄλλων τῆς Κριμαίας καὶ Μικρᾶς Ἀσίας ἀποικιῶν της, ἔμελλε νὰ ἦναι μητρόπολις τῶν ἄλλων ἐμπορικῶν ἀποικιῶν. Τὰ ἐδῶ εἰσαγόμενα ἐμπορεύματα προερχόμενα ἐκ νότου, καὶ ἀνταλλασσόμενα ἢ πωλούμενα εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Ταταρίας καὶ ἄνω Ῥωσσίας, ὤφειλαν νὰ προφυλάττωνται ἀπὸ τοὺς ἅρπαγας γείτονας. Τὰ περιοικοῦντα ἔθνη, οὐδόλως γεωργοῦντα τὴν γῆν, τὴν ἀληθῆ πηγὴν παντὸς πλούτου, ἦσαν πτωχὰ, ζῶντα ἀπὸ τὴν ἁλιείαν καὶ τὴν ἄγραν τῶν δασῶν. Τὰς ἁρπαγὰς τῶν ὑπηκόων, σπανιώτατα ἐτιμώρει ὁ ἡγεμὼν, ὁ καρπούμενος πολλάκις τὸ κρεῖττον τῶν ἁρπαγῶν (1). Τούτου ἕνεκα, ἀνεγείροντο εἰς τὰς πόλεις φρούρια ἰσχυρότατα· ὅσον φιλοπόλεμοι καὶ ἄγριοι ἦσαν οἱ γείτονες λαοὶ τόσον ἐρυμνότερα καὶ στερρότερα ἦσαν τὰ περιβάλλοντα τὰς πόλεις τείχη καὶ φρούρια. Ταῦτα δέον νὰ ἔχῃ κατὰ νοῦν ὁ μελετῶν τὴν αἱματηρὰν καὶ φιλοπόλεμον ἱστορίαν τοῦ μεσαιῶνος. Ἀτελὴς εἶναι ἡ ἱστορία αὕτη, καὶ μικρὸν ἐνδιαφέρουσα τὴν πορείαν τοῦ ἡμετέρου βίου. Ὅταν ὅμως βλέπωμεν τὰ μέχρι σήμερον περισωθέντα τεράστια φρούρια τῆς Σουγδαίας καὶ τοῦ λιμένος τῶν Συμβόλων, εἰκάζομεν ὅτι προφανεῖς κίνδυνοι παρεκίνησαν τὰς πόλεις ταύτας ἵνα δαπανήσωσι τοσαῦτα χρήματα.

Τούτων ὅλων ἕνεκα, ἡ Γένουα, κηδομένη τῆς μελλούσης σωτηρίας τοῦ Καφᾶ, καὶ ποθοῦσα οὐχὶ τοῦτον μόνον νὰ περιφυλάττῃ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀδελφὰς ἀποικίας νὰ ὑπερασπίζηται, περιέβαλε τὸν Καφᾶν μὲ ἐρυμνὰ τείχη καὶ φρούρια, μετὰ βαθυτάτης τάφρου. Τῶν φρουρίων τούτων τὰ ὀνόματα ἀναφερόμενα εἰς τὸν Διπλωματικὸν Κώδηκα, θέλω μνημονεύσει ἀκολούθως. Συγχρόνως ἢ ὀλίγον μετὰ τὴν ἀνέγερσιν τῶν τειχῶν τούτων, περιέβαλαν καί τινα προάστεια, δι' ἑτέρου τείχους καλουμένου τῶν Προαστείων (2), περιλαμβάνοντος μικράς τινας κωμοπόλεις καὶ τινας ἐπαύλεις τῶν πλουσίων Καφαίων.

Ἵνα πορισθῇ ἡ πόλις χρήματα διὰ τοιαύτας δαπάνας γενομένας μικρὸν μετὰ διπλῆν καταστροφὴν, διέταξε τοὺς ναυκλήρους καὶ πλοιάρχους Γενουησίους ἀναπλέοντας ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πέραν τοῦ Καφᾶ, εἴτε εἰς τὰ παράλια τῆς Μαιώτιδος εἴτε τῆς Κιρκασίας, καὶ τοὺς ἐκεῖθεν καταπλέοντας πρὸς τὴν Μεσόγειον, νὰ ἐλλιμενίζωνται ἐν Καφᾷ· ἐδῶ διέμενον ἡμέραν μίαν, καὶ ἐτέλουν φόρον ἀνάλογον τῆς ἀξίας τῶν ἐμπορευμάτων καὶ τῶν κεφαλαίων τῶν ἐν τῷ πλοίῳ ἐμπόρων. Δὲν ἐπετρέπετο εἰς οὐδένα Γενουήνσιον νὰ διαμείνῃ πλέον τῶν τριῶν ἡμερῶν ἐν Σουγδαίᾳ· ὁ παραβαίνων τὴν διαταγὴν ταύτην, ἐτιμωρεῖτο διὰ βαρυτάτου προστίμου· ἀπηγορεύετο εἰς τοὺς Γενουησίους νὰ διαχειμάζωσιν ἢ ἀγοράζωσιν οἰκίας ἐν τῇ Ταναΐδι· πρὸς τούτοις ἀπηγορεύετο ν' ἀγοράζωσιν ἢ πωλῶσιν ἐμπορεύματα ἐν Σουγδαίᾳ, νὰ ἐκφορτώνωσιν ἐπὶ τῆς μέσον τῆς Σουγδαίας καὶ τοῦ Καφᾶ παραλίας, εἴτε εἰς ἑτέρους λιμένας ἐπὶ ποινῇ ἑκατὸν ὑπερπύρων (1), ἀλλὰ μόνον εἰς τὸν Καφᾶν. Διὰ τῶν εἰσπραττομένων τούτων χρημάτων, ἀνήγειραν οἱ Καφαῖοι τὰ ἐρυμνὰ αὐτῶν ὀχυρώματα καὶ τὰ δημόσια κτίρια. Πᾶς Γενουήνσιος ἀγοράζων ἐντὸς τοῦ Καφᾶ γήπεδον ὤφειλε ν' ἀνεγείρῃ ἐπ' αὐτοῦ οἰκίαν ἐντὸς μηνῶν δεκαοκτώ (2).

Ὅλαι αἱ ἄνω εἰρημέναι διατάξεις περὶ συνοικισμοῦ τοῦ Καφᾶ, καὶ ἡ γνωστὴ θαλασσία δύναμις τῆς Γενούης παρεκίνησαν πολὺν λαὸν νὰ συρρεύσῃ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ χάριν πλειοτέρας ἀσφαλείας καὶ πλειοτέρου κέρδους (3). Ἐκτὸς τῶν πολυαρίθμων Ἀρμενίων ἐδῶ συνελθόντων, ἕνεκα τῆς δηώσεως τῆς πατρίδος αὐτῶν ὑπὸ τῶν Τατάρων (4), συνεκατῴκησαν με-

(1) Depping. Τόμ. Α'. 53. 63.

(2) Ces chateaux sont fortifiés d'un double mur, et la ville aussi. Chardin. Voyages. Τόμ. I. 103.

(1) Heyd. Τόμ. Β'. 117.

(2) Ταῦτα ἐρανίζεται ὁ πολυμαθὴς Heyd. Τόμ. Β'. 27. ἐκ τῆς Historiae Patriae Monumenta. Leges Municipales. σελ. 378. 382. 408 καὶ ἀκολ.

(3) Περὶ τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ Καφᾶ λεπτομερείας τινὰς ἔχομεν εἰς τὰ ἔγγραφα τὰ ἐν Γενούῃ ἐσχάτως ἐκδοθέντα. Κατὰ τοὺς Ἰταλοὺς καὶ Γερμανοὺς συγγραφεῖς, εἶχεν ἡ πόλις αὕτη μικρὸν πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κ]πόλεως ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, 20, 000 οἰκιῶν. Heyd. Τόμ. Β'. 40.

(4) Κατά τινας ἱστορικοὺς τῶν ΙΑ'. καὶ ΙΓ'. αἰώνων, ἡ Κριμαία ἕνεκα τῶν ἐκεῖσε πολλῶν Ἀρμενίων ἐκαλεῖτο παραθαλάσσιος Ἀρμενία. Heyd. Τόμ. Β'. 35 ἐν σημ. Κατὰ τὸν Bergeron. Κεφ. Α'. ἱστοροῦντα τὴν περιήγησιν τοῦ Βενετοῦ Μάρκου

Digitized by Google

τὰ τῶν Λατίνων, καὶ πάμπολλοι Ἑβραῖοι Καραῖται (1), οἵτινες μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Καφᾶ, κατῴκησαν τὴν παρὰ τῷ αὐτοκρατορικῷ ναυστάθμῳ τῆς Κων/πόλεως κωμόπολιν Χάσκιοϊ, ὅπου μέχρι σήμερον κατοικοῦν οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν. Τούτων καὶ τῶν Μουσουλμάνων ἐνοίκων, μνημονεύουν συχνότατα τὰ ἔγγραφα τοῦ Καφᾶ, καθὼς καὶ πλεῖστα ἐκκλησιαστικὰ τοῦ τότε αἰῶνος, ἀφηγούμενα τὰς φροντίδας τῶν ἐκεῖσε Λατίνων ἀποστόλων καὶ ἀρχιερέων, ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν Ἀρμενίων καὶ εἰσελεύσεως αὐτῶν εἰς τὴν Λατινικὴν ἐκκλησίαν. Οἱ μετὰ τῶν Λατίνων συμβιοῦντες Γραικοί, οἱ μετὰ τοσούτου ζήλου ἀποπτύσαντες ἐπὶ τῆς Λατινοκρατίας τὴν ἰδέαν τῆς εἰς τὸν Πάπαν ὑποταγῆς, οὐδόλως ἠνωχλοῦντο. Ἀτυχῶς ὀλίγα περὶ τούτων ὅλων γνωρίζομεν, διότι οὐδεὶς ἱστόρησε τὸν βίον τῶν ἐν Κριμαίᾳ Ἑλλήνων, καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς ἐκεῖσε ἰσχυρᾶς δεσποτείας τῶν Γενουηνσίων (2).

Ὁ Καφᾶς μεθ' ὅλης τῆς περιχώρου ὑπέκειτο ὑπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Σουγδαίας καὶ Φούλλων (3). Οὐδέποτε εἶχεν ἴδιον ἀρχιεπίσκοπον ὁ Καφᾶς. Ἐν τῇ περιοχῇ αὐτοῦ, ἐν τῷ Παλαιῷ λιμένι, εἶχαν οἱ Γραικοὶ μονήδριον πατριαρχικὸν, τιμώμενον εἰς ὄνομα τοῦ τιμίου Πέτρου (4). Τὸ 1366 ὁ Πατριάρχης διέταξε τὸν ὀρεγόμενον τὰ εἰσοδήματα τοῦ ἄνω μονηδρίου, Ἅγιον Σουγδαίας, ν' ἀπέχῃ τῶν πολλῶν αὐτοῦ ἐνοχλήσεων, καὶ φροντίζῃ ὁ ἡγούμενος νὰ πέμπῃ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον τὸ ἐτήσιον κανονικὸν δίκαιον.

Ἕτερον μονήδριον τιμώμενον εἰς ὄνομα τοῦ ἁγίου Γεωργίου (1) καὶ Πατριαρχικὸν καλούμενον ἐφωρεύετο κατὰ τὴν διαθήκην τοῦ ἀποθανόντος ἱδρυτοῦ, ἀπὸ ἑπτὰ Καφαίους, ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ ἐν Κων/πόλει Πατριάρχου, λαμβάνοντος τὸ κανονικὸν, μετὰ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ ὀφειλομένου εἰς τὸν ἀρχιερέα τοῦ τόπου(2). Τὸν ἑπόμενον αἰῶνα οἱ Γραικοὶ ἀνήγειραν καί τινας ἐκκλησίας ἐν Καφᾷ, ὅπου μνημονεύεται καὶ ἐπίσκοπος ἢ πρωτόπαππας αὐτῶν, τοῦ ὁποίου τὰς διενέξεις μετὰ τῶν Λατίνων ἀρχόντων ἀφηγοῦνται ἐν ἐκτάσει τὰ ἔγγραφα τοῦ Καφᾶ. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως ταύτης πολλοὶ Καφαῖοι Γραικοὶ, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Σουλτάνου Μεχμὲτ, κατῴκησαν τὸν Γαλατᾶν, καὶ ἀνήγειραν τὴν νῦν καλουμένην Παναγίαν τὴν Καφατιανὴν. Διέσωσαν καὶ εἰκόνα τῆς Παναγίας ἀνηρτημένην ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ. Ὅθεν πιθανὸν νὰ ὑπῆρχεν ἐν Καφᾷ ἐκκλησία τῆς Παναγίας.

Τρεῖς ἀρχιερεῖς συχνότατα μνημονεύονται ἐν Κριμαίᾳ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον. Ὁ Σουγδαίας καὶ Φούλλων (3), ὁ Χερσῶνος (4) καὶ ὁ Γοτθίας (5). Ἀπέναντι τοῦ Κερτζίου, ὁ Ζαχχίας καὶ Ματράχων (6). Τοῦ μὲν Σουγδαίας ἡ ἐπισκοπὴ ἐπεκτείνετο μέχρι τῆς Ἐλίσσου (7), τὴν ὁποίαν μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν χωρίων εἶχε παρανόμως προσλάβει ἐν τῇ ἐπισκοπῇ αὐτοῦ ὁ Χερσῶνος. Ἕνεκα τῆς ἀπωλείας τῶν κωδήκων καὶ ἐγγράφων, ἦτον ἄγνωστον τίνος ἐπισκόπου ἦτο τὸ πάλαι ἡ ἐνορία αὕτη τῆς Ἐλίσσου. Ἄλλη ἔρις ἀνεφύη τὸ 1384ον μεταξὺ τοῦ Γοτθίας καὶ τοῦ Χερσῶνος, περὶ τῶν παραλίων πόλεων τῆς Συκήτας, Παρθενίτας, Λαμπάδος, Ἀλούστας, Φούνας καὶ Ἀλανίας. Διετάχθη ὁ μοναχὸς Ἰσίδωρος ἵν' ἀπέλθῃ ἐκ Κ/πόλεως εἰς Κριμαίαν, καὶ παρόντων τῶν δύο ἐριζόντων ἀρχιερέων Χερσῶνος καὶ Σουγδαίας, ἐξετάσῃ τοὺς γεραιτέρους ἐγ-

---

Παύλου ἐν Ταρταρίᾳ τὸ 1252, ἡ Σολδάϊα καλεῖται πόλις τῆς Ἀρμενίας.

(1) Μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων σώζονται ἐν Κριμαίᾳ πάμπολλοι Καραῖται Ἑβραῖοι κατοικοῦντες τὴν κώμην Τσιφοὺτ Καλὲ, 3 μίλια μακρὰν τοῦ Βαγτσὲ σεραΐ, καθὼς καὶ τὸν Καφᾶν. Clarke. Τόμ. Β'. 350. 338. 458. Schnitzler. 68. 132.

(2) Ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς Κριμαίας ἀναφέρονται ἐν τῷ Συναξαριστῇ. Ἀφηγοῦνται ὅμως γεγονότα προγενέστερα τῆς δυναστείας τῶν Γενουηνσίων.

(3) Οὕτως εἰκάζω ἐκ τῶν ἀκολούθων· «ἐπὶ τῷ συντηρεῖσθαι τοῦτο» (δηλ. τὸ μονήδριον τοῦ τιμίου Πέτρου) «ἀνέπαφον ἀπὸ τῶν κατὰ καιροὺς ἀρχιερέων Σουγδαίας, μήτε τινος ἀπαιτήσεως ἐξ αὐτοῦ γεννησομένης παρ' αὐτῶν.» Μ. καὶ Μ. Τόμ. Α'. 486.

(4) Μ. καὶ Μ. Τόμ. Α'. 486. Εἰκάζω ἐκ τοῦ ἐγγράφου τούτου, ὅτι ὑπῆρχε καὶ ἕτερος λιμὴν, καλούμενος πιθανὸν νέος. Πιθανὴ εἶναι ἡ γνώμη τινῶν λεγόντων ὅτι ὁ νῦν Καφᾶς δὲν ἀνηγέρθη ἐπὶ τῆς ἀρχαίας Θεοδοσίας ἀλλὰ δυτικώτερον ταύτης.

(1) Μ. καὶ Μ. Τόμ. Β'. 70.

(2) Ἡ φράσις «τηρουμένου δηλονότι τοῦ ὀφειλομένου κανονικοῦ δικαίου πρὸς τὸν ἀρχιερέα τοῦ τόπου». πιθανὸν ἐπλάνεσε τὸν Schiltberger λέγοντα, ὅτι ὁ Καφᾶς εἶχεν ἐπίσκοπον. Heyd. Τόμ. Β'. 40 ἐν σημ. «ὁ ἀρχιερεὺς τοῦ τόπου» ἦτον ὁ Σουγδαίας καὶ Φούλλων.

(3) Μ. καὶ Μ. Τόμ. Α'. 76. Β'. 42. 73.

(4) Μ. καὶ Μ. Τόμ. Α'. 478. Β'. 541.

(5) Μ. καὶ Μ. Τόμ. Β'. 43.

(6) Μ. καὶ Μ. Τόμ. Β'. 269.

(7) Πιθανὸν ἡ νῦν καλουμένη Καρὰ Ἴλαὶς, κώμη χαριεστάτη πρὸς βορρᾶν τοῦ Τσερκὲς-Κερμέν. Clarke. Τόμ. Β'. 479.

Digitized by Google

κατοίκους καὶ τὴν ἀπόφασιν αὐτῶν νὰ πέμψῃ εἰς Κ/πολιν, ἵνα ἐπικυρωθῇ καὶ παύσωσιν εἰς τὸ ἑξῆς, αἱ τῶν ἀρχιερέων ὀχληραὶ διενέξεις (1). Ἐν ἑτέρῳ ἐγγράφῳ (2) ὁ Πατριάρχης πικρότατα ἐπιπλήττει τὸν Χερσῶνος, τοῦ ὁποίου ἡ αἰσχρὰ πλεονεξία ἐπέφερε τοσαῦτα σκάνδαλα εἰς τὰς ἐκκλησίας τῆς Κριμαίας. Ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν ἐγγράφων τούτων καταφαίνεται, ὅτι τὰ πλεῖστα ἐπιθαλάσσια πολίσματα τῆς Κριμαίας ἦσαν ὑπὸ τὴν ἐπισκοπὴν τοῦ Γοτθίας, τὰ δὲ μεσόγεια ὑπὸ τὴν τοῦ Σουγδαίας καὶ Φούλλων. Ἡ ἐπισκοπὴ τοῦ Χερσῶνος ἦτο μικρὰ καὶ πτωχή (3). Εἰς τὰς πόλεις τὰς παραλίους ὑποκειμένας εἰς τὴν πατριαρχικὴν ἀρχὴν, ἦσαν χῶραί τινες καὶ μοναστήρια ὑποκείμενα τῷ Σουγδαίας, καὶ τῶν ὁποίων τὰ εἰσοδήματα ἐπέμποντο εἰς τὸν Πατριάρχην. Μία ἦτον ἡ Ἰαλίτα (4). Οἱ ἀρχιερεῖς τῆς Κριμαίας, ἐξόχως δὲ ὁ Σουγδαίας καὶ Γοτθίας, συχνάκις συνεδρίαζαν ἐν τῇ μεγάλῃ συνόδῳ τοῦ Πατριάρχου (5). Τὸ 1399 (6), κατηγόρησιν ὁ Σουγδαίας τοῦ Χερσῶνος, ὅτι οὗτος λαβὼν χρήματα ἱκανὰ συνεχώρησε πενταγαμίαν, τὴν ὁποίαν ἐκώλυσεν ὁ Σουγδαίας. Ἀμφότεροι προσεκλήθησαν εἰς Κ/πολιν, ἵνα ἐνώπιον τῆς ἱερᾶς συνόδου, ἀπολογηθῶσιν. Αἰτία τῶν συχνῶν καὶ αἰσχρῶν τούτων διενέξεων, ἦτον ὅτι τὸ 1390, ὁ Χερσῶνος ἔχων προστάτην τὸν Αὐτοκράτορα κατέπεισε τὸν Πατριάρχην καὶ τὴν περὶ αὐτὸν ἱερὰν σύνοδον ἵν' ἀποδώσωσι αὐτῷ ἐκ νέου τὴν ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν τῶν παραλίων πόλεων, πρὸ ἑξαετίας δοθεῖσαν τῷ Σουγδαίας (7). Ὁ Χερσῶνος προβάλλων τὴν αὐτοῦ πενίαν καὶ τὴν ἐκτενῆ ἐπισκοπὴν τοῦ Σουγδαίας (8) μετέτρεψε πρὸς χάριν ἑαυτοῦ τὰ φρονήματα τοῦ Πατριάρχου. Πρὸ πάντων νομίζω ὑπερίσχυσε ἡ βουλὴ τοῦ Αὐτοκράτορος.

Ταῦτα τὰ ὀλίγα τ' ἀφορῶντα τὴν ἡμετέραν ἐν Κριμαίᾳ ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν ἐπὶ τῶν Γενουηνσίων ἐν Καφᾷ συνέλεξα, ἵνα καταδείξω, ὅτι μέχρι τοῦδε, ὀλίγιστα γινώσκομεν, καὶ ταῦτα ἀσαφῆ καὶ ἀσυνάρτητα (1). Τὰς ἀρχαίας ἀποικίας τῶν Ἑλλήνων κατεδούλωσαν οἱ Σκύθαι, τῶν Βυζαντινῶν οἱ Τάταροι, καὶ τῶν Γενουηνσίων οἱ Ὀθωμανοί. Τὰ πλεῖστα ὀνόματα τῶν πόλεων, ἀπωλέσθησαν καὶ ὅσα Ἑλληνικὰ τότε διετηροῦντο εἰς τὰ στόματα τῶν Ἑλλήνων ἐλησμονήθησαν (2).

Τί ἐμπόριον εἶχαν οἱ Βυζαντινοὶ ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ κατὰ τὸν μεσαιῶνα, ὁλοτελῶς σχεδὸν ἀγνοοῦμεν. Ὅταν μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἀράβων κατάκτησιν τῆς Συρίας καὶ Αἰγύπτου τὰ πολύτιμα καὶ περιζήτητα ἐμπορεύματα τῶν Ἰνδιῶν μετεκομίζοντο διὰ ξηρᾶς μέχρι Τραπεζοῦντος καὶ Τανάϊδος, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Εὐρώπην, οἱ ἄτολμοι καὶ φυγόπονοι Βυζαντινοὶ ἀφῆκαν ἐλευθέρους τοὺς Ἰταλοὺς νὰ ἐμπορεύωνται ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ ἀρκούμενοι οἱ ἴδιοι εἰς τὰ τέλη τῶν εἰσκομιζομένων πραγματειῶν. Ὀλίγιστα πλοῖα Βυζαντινὰ ἐνεφαίνοντο εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Πόντου. Μολαταῦτα ἀναφέρονται ἔμποροι Βυζαντινοὶ, ἀπερχόμενοι εἰς τὰ Ἀσιατικὰ παράλια τοῦ Πόντου, εἰς τὸν Καφᾶν (3) καὶ τὰς παραλίους πόλεις τῆς Μαιώτιδος λίμνης.

---

(1) Μ. καὶ Μ. Τόμ. Β'. 67· 71.

(2) Μ. καὶ Μ. Τόμ. Β'. 69.

(3) Μ. καὶ Μ. Τόμ. Β'. 72. «ἀλλ' ὅτι μόνον πτωχὴ, φησὶν, ἐστὶν ἡ τῆς Χερσῶνος ἐπισκοπή». — «Ὁ Χερσῶνος διηγησάμενος περιπαθῶς τὴν τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ στενοχωρίαν καὶ ἔνδειαν». Μ. καὶ Μ. Τόμ. Β'. 148. Κατὰ τὸ 1368, ὁ Πατριάρχης διέταξε τὸν Γοτθίας νὰ ἐπιβλέπῃ τὴν ἀρχιεπισκοπὴν τοῦ Χερσῶνος. Ἰδ. 300.

(4) Ἡ νῦν Γιάλτα (Yalta) Μ. καὶ Μ. Τόμ. Β'. 74. «μηνὶ Αὐγούστῳ Ἰνδ. γ'. παρεδόθησαν τὰ περὶ τὴν Χαζαρίαν Πατριαρχικὰ δίκαια, ἤγουν ἡ Ἰαλίτα καὶ τὰ λοιπὰ πρὸς τὸν ἱερομόναχον Ματθαῖον». Ἰδ. 249. 258. Schnitzler. 21. 24.

(5) Μ. καὶ Μ. Τόμ. Β'. 115.

(6) Μ. καὶ Μ. Τόμ. Β'. 270.

(7) Μ. καὶ Μ. Τόμ. Β'. 148.

(8) Τὸ 1400όν «πολυάνθρωπον» καλεῖ τὴν Σουγδαίαν ὁ Πατριάρχης. Μ. καὶ Μ. Τόμ. Β'. 390.

(1) Ὁ Clarke. Τόμ. Β'. 353 λέγει, ὅτι τὸ πάλαι οἱ Τάταροι ἀπηγόρευσαν τὴν λατρείαν τῶν Γραικῶν Χριστιανῶν. Ἐκ τῶν ἄνω ὅμως καταφαίνεται ὅτι μετὰ τῶν Τατάρων συμβιοῦντες Χριστιανοὶ ἀκωλύτως ἐλάτρευαν τὴν θρησκείαν αὐτῶν.

(2) Schnitzler. σελ. 28.

(3) Μ. καὶ Μ. Τόμ. Α'. 279. 356. Β'. 546.

Α. Γ. ΠΑΣΠΑΤΗΣ.

Digitized by Google

ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΙΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΔΥΩ ΑΝΕΚΔΟΤΩΝ ΚΥΖΙΚΗΝΩΝ ΨΗΦΙΣΜΑΤΩΝ (1)

ΚΑΙ ΕΚΘΕΣΙΣ ΕΠΙ ΠΟΛΛΩΝ ΕΠΙΓΡΑΦΩΝ ΘΡΑΚΗΣ ΚΑΙ ΚΥΖΙΚΟΥ.

('Ανεγνώσθη ἐν τῇ ΤΠΓ' Συνεδριάσει.)

Δράττομαι μετὰ σπουδῆς τῆς εὐκαιρίας ταύτης ἵνα ἐκπληρώσω τὴν πρὸ ἑνὸς περίπου ἔτους δοθεῖσαν ὑμῖν ὑπόσχεσιν, ὅτε παρουσιάσας τὸ ὑπὸ τοῦ ἐντίμου φίλου μου, τοῦ αἰδεσιμωτάτου Dr. Long προσενεχθέν μοι ἀντίγραφον τῶν ὑπ' αὐτοῦ περὶ τὴν Κύζικον ἀνευρεθεισῶν δύο ἀνεκδότων ἐπιγραφῶν καὶ τῶν παρατηρήσεών μου ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ κειμένου, ὡς τότε εὑρίσκετο τοῦτο, ὑπεσχέθην, ἵνα καὶ αὖθις ἐπικαλεσθῶ τὴν ὑμετέραν προσοχὴν ἐπὶ τῶν πολὺ τὸ ἐνδιαφέρον ἐχόντων ἐκείνων ψηφισμάτων, ἅμα ὡς προμηθευθῶ τῶν δύω τούτων ἱστορικῶν μνημείων ἀντίγραφον πληρέστερον καὶ πιστότερον τοῦ πρώτου. Θέλετε ἀποδεχθῆ ὅτι ἡ τοιαύτη ἀναβολὴ ἦτο ἀρκούντως δικαία, ὅταν μάθητε ὅτι, ἅμα ἐπληροφορήθην περὶ τῆς εἰς Κων/πολιν μεταφορᾶς τοῦ μαρμάρου, ἐφ' οὗ τὰ δύο ψηφίσματα ἦσαν ἐγγεγραμμένα, ἔσπευσα πρὸς τὸ μέρος, ἔνθα αὐτὸ ἀπεβιβάσθη, καὶ ἔσχον τὴν ἱκανοποίησιν ἵνα προσθέσω τρεῖς νέας γραμμὰς ταῖς τέσσαρσι τοῦ πρώτου ψηφίσματος, αἵτινες μόναι εὑρίσκοντο ἐν τῷ ἀντιγράφῳ τοῦ Dr. Long, ὡς καὶ μίαν ὁλόκληρον τοῦ δευτέρου, ἥτις αὐτὸν διέφυγε, πρὸς δὲ τούτοις καὶ πολλὰς ἐπενέγκω διορθώσεις καὶ διάφορα σπουδαῖα κενὰ ἀναπληρώσω. 'Ακολούθως, χάρις εἰς τοὺς λίαν ὑποχρεωτικοὺς τρόπους τοῦ ἐντίμου ἡμῶν συναδέλφου Dr. Schraeder, ἔσχον τὸ πλεονέκτημα ἵνα ἐπιθεωρήσω τὸ ἀντίγραφόν μου κατὰ τὸ ἐκτύπωμα τῶν δύο ψηφισμάτων, ὅπερ ἔλαβεν ἐκ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Μουσείου· οὕτω δὲ δύναμαι σήμερον ἵνα διαβεβαιώσω ὑμᾶς ὅτι τὸ ἀντίγραφον, ὅπερ ἔχω τὴν τιμὴν νὰ καθυποβάλω ὑμῖν, ἐςὶ παρόμοιον τῷ πρωτοτύπῳ.

Βεβαίως, ἐνδόμυχον θέλετε αἰσθανθῆ θλῖψιν παρατηροῦντες τὸ τρῆμα, ὅπερ κατέστρεψε τὸ κέντρον τῶν ὀκτὼ πρώτων γραμμῶν, καὶ τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευσεν ὡς ὀπὴ δι' ἧς διήρχετο ὁ χρουνὸς τῆς ἐν 'Αϊδιντζὶκ κρήνης, ἧς τὴν πρόσοψιν ἀπετέλει τὸ μάρμαρον τοῦτο. Εὐτυχῶς ὅμως τὸ μᾶλλον βεβλαμμένον μέρος τοῦ κειμένου περιέχει τὸ προοίμιον τοῦ ψηφίσματος καὶ τὴν ἔκθεσιν τῶν τίτλων, οὓς διὰ τῆς παραδειγματικῆς μεγαλοδωρίας καὶ εὐσεβείας αὐτῆς ἀποκτήσασα ἡ 'Αντωνία Τρύφαινα ἠξιοῦτο τῶν τιμῶν, ἃς ἡ Βουλὴ αὐτῇ ἐψηφίσατο καὶ αἵτινες ἀριθμοῦνται ἐν τῷ ψηφίσματι τούτῳ.

Καί τινα μὲν τῶν κενῶν τούτων δυνατὸν ἀναπληρωθῆναι μᾶλλον ἢ ἧττον ἐπιτυχῶς, ἄλλα δὲ σχετικῶς εἰσι σμικρᾶς ἀξίας, ἐνῷ τρία ἢ τέσσαρα παρέχουσι μεγαλητέρας δυσκολίας.

Κατὰ τὰ ἐξ ἄλλων τῆς Κυζίκου ἐπιγραφῶν ἐξαγόμενα δύναταί τις θαρρούντως συμπληρῶσαι τὴν πρώτην γραμμὴν διὰ τῆς προσθήκης τοῦ τίτλου *'Ιππάρχεω* μετὰ τὴν λέξιν *Παυσανίου*, ὅστις κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ψηφίσματος τούτου ἦν ἐπώνυμος ἄρχων· οὕτω διορθοῦμεν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ μηνὸς Θαργηλιῶνος.

Τὸ ἐν τῇ δευτέρᾳ γραμμῇ μεταξὺ τῶν λέξεων *Δήμῳ* καὶ *ἐπὶ Δημητρίου* ὑφιστάμενον διάλειμμα περιελάμβανε τὸ ὄνομα τοῦ γραμματέως καὶ τῆς πρυτανευούσης φυλῆς, ἧς ὁ ἐπιστάτης ὠνομάζετο *Δημήτριος*. 'Η τρίτη γραμμὴ δύναται ἐντελῶς νὰ συμπληρωθῇ, προσθήκῃ τῶν ὀνομάτων τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς, ὧν θυγάτηρ ἐτύγχανεν οὖσα ἡ Τρύφαινα, ὡς ταῦτα εὑρίσκονται ἐν τῇ 15ῃ γραμμῇ. Πιθανῶς ὀφείλει τις προσθεῖναι ἐν τῇ πέμπτῃ γραμμῇ, μετὰ τὰς λέξεις *μητρὸς αὐτοῦ*, τὸ ὄνομα *'Ιουλία Λυγούστα*, ὅπερ πρὸς ἀνταλλαγὴν τοῦ ἀρχικοῦ αὐτῆς ὀνόματος ἔλαβεν ἡ τοῦ Τιβερίου μήτηρ *Λιβία Δρουσίλλα* μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λυγούστου. 'Ηθελον ὁμοίως προτείνει ἵνα εἰς τὸ ἐν τῇ αὐτῇ γραμμῇ *ουσα* προςεθῶσιν αἱ συλλαβαὶ *επιτελ*, τοῦθ' ὅπερ ἤθελε συμφωνεῖ πρὸς τὰς ἑπομένας λέξεις. 'Αποφεύγω νὰ μαντεύσω τὴν λέξιν ἥτις ἐπήρχετο μετὰ τὸ *στον πολλων ιερό*, ὡς καὶ νὰ συμπληρώσω τὰ κενὰ τῶν ἑπομένων δύο γραμμῶν, περιοριζόμενος εἰς τὴν ἀναπλήρωσιν τῆς δεκάτης γραμμῆς διὰ τῆς λέξεως *'Ασίας*. Ὑπάρχει ἐλπὶς ὅτι οἱ τῆς Γερμανίας σοφοὶ, πρὸς οὓς κατέφυγον, θέλουσι μᾶς διαφωτίσει περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης.

Εἰ καὶ τὸ λοιπὸν τοῦ κειμένου ἐστὶν ἁλώβητον καὶ πρὸς ἑρμηνείαν εὔκολον, αἱ γνῶμαι ὅμως δυνατὸν νὰ διχασθῶσι περὶ τῆς σημα-

(1) Ἴδε τόμ. Ζ'. σελ. 23.

Digitized by Google

σίας τῆς φράσεως *ὅπλον εἰκονικὸν αὐτῆς*, ὅπερ τὸ ψήφισμα ἐπιτρέπει τοῖς ἐμπόροις καὶ τοῖς μετασχοῦσι τῶν ἑορτῶν τῶν Παναθηναίων ξένοις ἵν' ἀνεγείρωσιν εἰς τιμὴν τῆς Τρυφαίνης ἐν τῷ ναῷ τῆς ἐν Κυζίκῳ Πολιάδος Ἀθηνᾶς. Τὸ ἐπ' ἐμοὶ, ἤθελον ἐκ τῶν ἐρευνῶν μου προαχθῆ εἰς τὸ νὰ πιστεύσω ὅτι ἡ ἀμφίβολος αὕτη ἔκφρασις ἀναφέρεται εἰς ἀσπίδα, ἐφ' ἧς ἦν ἐζωγραφημένη ἡ εἰκὼν αὐτῆς. Εἰς ὑποστήριξιν τῆς ὑποθέσεως ταύτης θέλω παραθέσει τὰς τρεῖς ἀκολούθους ἐπιγραφὰς, περιεχομένας ἐν τῷ Corp. Inscript. Graec. Boeckh, ἐν αἷς γίνεται μνεία τοῦ εἴδους τούτου τῆς ἀνταμοιβῆς διὰ φράσεων σαφεστέρων.

Ἀριθ. 2775. *Ἀφροδισίαν* . . . . μετὰ τὴν ἀπαρίθμησιν των ἀφορμῶν, ἃς παρέσχεν ὁ Εὔδαμος τῇ πόλει ἵν' αὐτὸν τιμήσῃ, λέγει τὸ ψήφισμα «ἀνατεθῆναι δὲ αὐτοῦ καὶ εἰκόνας γραπτὰς ἐν ὅπλοις ἐπιχρύσοις καὶ ἀγάλματα καὶ ἀνδριάντας ἐν ἱεροῖς τόποις».

Ἀριθ. 2349. «Δεδόχθαι στεφανῶσαι τὸν δικαστὴν χρυσῷ στεφάνῳ καὶ εἰκόνι χαλκῇ, τὸν δὲ γραμματέα χρυσῷ στεφάνῳ καὶ εἰκόνι γραπτῇ ἐνόπλῳ». Οἱ αὐτοὶ ὅροι εἰσὶν ἐν χρήσει καὶ ἐν τῇ 3568 ἐπιγραφῇ, ἥτις περιέχει ψήφισμα τῆς Γερουσίας τῶν ἐν Φρυγίᾳ Πελτηνῶν. «Ὁ δῆμος ὁ Πελτηνῶν... Δεδόχθαι ἐπαινέσαι δὲ καὶ τὸν παραγενόμενον παρ' αὐτῶν δικαστὴν Σατυρίωνα Σατυρίωνος καὶ στεφανῶσαι στεφάνῳ χρυσῷ καὶ εἰκόνι χαλκῇ . . . τὸν δὲ Δημήτριον χρυσῷ στεφάνῳ καὶ εἰκόνι γραπτῇ».

Τὴν δὲ χρονολογίαν τοῦ πρώτου ψηφίσματος θεωρῶ πολλῶν ἐτῶν προγενεστέραν τῆς τοῦ δευτέρου. Ἀνέρχεται αὕτη εἰς τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Τιβερίου, τὸ 14 ἢ 15 ἔτος μ. Χρ., ποιεῖται δὲ μνείαν τῆς Ἀντωνίας Τρυφαίνης ὡς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βασιλίσσης τοῦ Πόντου καὶ οὐχὶ ὡς συζύγου τοῦ Κότυος, ὡς τοῦτο γίνεται ἐν τῷ δευτέρῳ ψηφίσματι. Ὁ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Θράκης γάμος αὐτῆς ἐγένετο προφανῶς ἀμέσως μετὰ τὴν προτεθεῖσαν χρονολογίαν, διότι τὸ 19 ἔτος, ἐποχὴν τῆς σφαγῆς τοῦ ἑαυτῆς συζύγου, αὕτη ἦτο ἤδη μήτηρ τριῶν τέκνων. Ἡ ἐπιγραφὴ οὐδὲν μᾶς διδάσκει περὶ τῶν περιστάσεων, αἵτινες ἤγαγον τὴν ἔνδοξον ταύτην ἡγεμονίδα εἰς Κύζικον ἵνα ἐκεῖ ἐκπληροῖ τὰ ἔργα ἱερείας τῆς Σεβαστῆς Νικηφόρου Ἀθηνᾶς καὶ προεδρεύῃ ἐν ταῖς ἑορταῖς τῶν Παναθηναίων. Φαίνεται ὅτι κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ νέου αὐτοκράτορος ἡ Κύζικος, ἐνθυμουμένη τὴν ἐπί τινα χρόνον στέρησιν τῆς αὐτονομίας αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου διὰ τὴν παραμέλησιν τῆς λατρείας αὐτοῦ, ἔσπευσεν ἵνα παράσχῃ τῷ ἐκείνου διαδόχῳ καὶ τῇ μητρὶ αὐτοῦ, Λιβίᾳ, χήρᾳ καὶ κληρονόμῳ τοῦ Αὐγούστου, περιφανῆ χρηστότητος ἔνδειξιν προσκαλοῦσα νὰ προεδρεύῃ ἐν ταῖς ἑορταῖς αὐτῆς πρόσωπον ἀνῆκον εἰς οἰκογένειαν, ἥτις, εἰς ἀμοιβὴν τῆς ὑπὲρ τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ ῥωμαϊκῶν συμφερόντων ἀφοσιώσεως αὐτῆς, ἐδωροφορήθη τὸ βασίλειον τοῦ Μιθριδάτου καὶ τὸ τῆς Μεγάλης Ἀρμενίας. Ὁ βασιλεὺς Πολέμων, ὁ πατὴρ αὐτῆς, ὅστις καὶ αὐτὸς, ὡς ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς 3524 ἐξάγεται, ἐξεπλήρου ἐν Κύμῃ ἔργα μεγάλου ἱερέως τῆς θεᾶς Ῥώμης καὶ τοῦ θείου Αὐγούστου, μετὰ σπουδῆς βεβαίως ἀπεδέξατο τὴν πρὸς τὴν θυγατέρα αὐτοῦ γενομένην πρόσκλησιν, ἵνα τὸ αὐτὸ διαδραματίσῃ πρόσωπον ἐν Κυζίκῳ.

Ἡ πρώτη αὐτῆς πρᾶξις ἅμα τῇ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἀφίξει, ὑπῆρξεν ἡ τῇ Πολιάδι Ἀθηνᾷ καθιέρωσις τοῦ ἀγάλματος τῆς Ἰουλίας Αὐγούστης, ἡγεμονίδος τοσοῦτον ἰσχυούσης κατὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Αὐγούστου, ὥστε ἡ Γερουσία ἀπένειμεν αὐτῇ τὸν τίτλον Parens ἢ Mater Patriae. Ὁ Ὀβίδιος ἐγένετο ἡ ἠχὼ τῆς δημοσίας φωνῆς εἰπὼν περὶ αὐτῆς

Fœmina, sed Princeps, in qua Fortuna videre
Se probat, et cœcæ crimina falsa tulit;
Qua nihil in terris, ad finem Solis ab ortu,
Clarius, excepto Caesare, mundus habet.
Ex Ponto Lib. III. Ep. Uxori.

Τὸ ἐπίθετον *μεγίστου Θεῶν*, ἐν τῷ αὐτῷ ψηφίσματι δὶς ἀποδιδόμενον τῷ Τιβερίῳ πληρέστατα ἤρκει ἵνα ἀποκοιμίσῃ τὴν ζηλοτυπίαν αὐτοῦ διὰ τὰς τῇ αὐτοῦ μητρὶ ἀποδιδομένας τιμάς. Εἰς τὰ ὄμματα δὲ τῆς βουλῆς τῆς Κυζίκου ἡ πρωτίστη ἀξία τῆς Τρυφαίνης συνίστατο οὐχὶ τόσον εἰς τὴν πρὸς τοὺς θεοὺς εὐσέβειαν καὶ τὴν μεγαλοδωρίαν αὐτῆς καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν ἑορτῶν, ὅσον εἰς τὸ βαθύτατον αὐτῆς σέβας πρὸς τὸν αἰώνιον οἶκον τοῦ Καίσαρος Αὐγούστου. Ῥητῶς δηλοῦται ἐν τῷ ψηφίσματι, ὅτι αἱ πρὸς τὴν ἡγεμονίδα ταύτην ἀπονεμηθεῖσαι τιμαὶ ἀπεδόθησαν πρὸς ἀνταμοιβὴν τῆς ἀφοσιώσεως αὐτῆς πρὸς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Τιβερίου.

Τὸ δεύτερον ψήφισμα φέρει χρονολογίαν, *ἐπὶ Ἱππάρχου Γαΐου Καίσαρος*. Ὁ αὐτοκράτωρ λοιπὸν οὗτος ἔλαβε τὸν ἐπίτιμον τίτλον τοῦ ἐπωνύμου ἄρχοντος, ὃς ἦν ἡ ὑπερτάτη ἔνδειξις τι-

Digitized by Google

μῆς, ἣν ἡ Κυζικηνῶν πόλις ἠδύνατο προσενεγκεῖν τινι· ἐντεῦθεν ἤθελέ τις προαχθῆ νὰ παραδεχθῆ ὅτι ἡ τιμὴ αὕτη ἀπενεμήθη τῷ Καλιγούλᾳ τὸ πρῶτον τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἔτος. ἀλλ' ὅμως, ἐπειδὴ ἐν τῷ ψηφίσματι τούτῳ γίνεται μνεία τῶν πρὸς τιμὴν τῆς θεᾶς νέας Ἀφροδίτης Δρουσίλλας ἱδρυθέντων δημοσίων ἀγώνων, ἀποθανούσης τὸ 39 ἤτοι τὸ δεύτερον ἔτος μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς, ἀναφέρεται δ' ἐν αὐτῷ ὅτι εἰς τὴν πανήγυριν τῶν ἀγώνων τούτων ἔλαβον μέρος καὶ ἡ Τρύφαινα καὶ οἱ δύο αὐτῆς υἱοί, ἕπεται ὅτι τὸ ψήφισμα τοῦτο ἐγένετο τὸ 40 ἔτος καὶ ὅτι κατὰ συνέπειαν εἰκοσιπενταετὲς περίπου χρονικὸν διάστημα διαχωρίζει τὰς χρονολογίας τῶν ἐν λόγῳ ψηφισμάτων.

Ἐντεῦθεν φυσικῶς ζητεῖται, ὁποία ὑπῆρξεν ἡ τύχη τῆς ἡγεμονίδος ταύτης κατὰ τοσοῦτῳ μακρὰν περίοδον, καὶ ὁποῖαι ἐδόθησαν ἀφορμαί, αἵτινες, μετ' ἀπουσίαν τοσοῦτον παρατεταμένην, ἤγαγον αὖθις αὐτὴν εἰς Κύζικον οὐχ ἵνα φιλοξενίαν αἰτήσηται, ἀλλὰ μετὰ τῆς προθέσεως τοῦ ἐγκατασταθῆναι ἐν αὐτῇ μετὰ τῶν τριῶν αὐτῆς τέκνων, τῶν κληρονόμων τοῦ Κότυος.

Ἐγένετο ἤδη μνεία περὶ τοῦ γάμου αὐτῆς μετὰ τοῦ βασιλέως τούτου τῆς Θρᾴκης, ὃν ὁ Στράβων ὀνομάζει Κότυν τὸν *Σαπαῖον*, ὡς καὶ περὶ τῆς ὡς ἔγγιστα ἐποχῆς τοῦ γάμου τούτων. Κατὰ τὸν ἐν τῷ ψηφίσματι τῆς Κυζίκου κολακευτικὸν ἔπαινον τῶν προτερημάτων, ἅτινα περιεκόσμουν τοῦ Πολέμωνος καὶ τῆς Πυθοδωρίδος τὴν θυγατέρα, καὶ ἐκ τῆς εἰκόνος ἣν ὁ Ὀβίδιος ἐχάραξεν ἐν τῇ πρὸς τὸν Κότυν ἐπιστολῇ περί τε τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ὑπεροχῆς αὐτοῦ τῆς διανοητικῆς, ὁ βασιλεὺς καὶ διακεκριμένος οὗτος ποιητὴς καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἐκλεγεῖσα σύντροφος ἐκέκτηντο πάσας τὰς πρὸς ςερέωσιν τῆς συζυγικῆς αὐτῶν εὐδαιμονίας ἀρετάς. Ἀλλ' ἡ εὐδαιμονία αὐτῶν ὑπῆρξε βραχυτάτη· διότι μετ' οὐ πολὺ τὰ σπέρματα τῆς διχονοίας, ἅπερ ὁ Αὔγουστος ἐνέσπειρε πρὸς ἐκμηδένισιν τῶν δυνάμεων τῆς Θρᾴκης καὶ πρὸς εὐκολωτέραν κατὰ συνέπειαν κατάκτησιν αὐτῆς ἤρξαντο παράγειν τοὺς ἑαυτῶν καρπούς. Ῥησκόπολις, δι' ὃν ὁ Αὔγουστος ὥρισε τὸ ἧττον γόνιμον μέρος τοῦ βασιλείου τούτου, ὑπέβλεπε τὰ γειτονικὰ κράτη τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Κότυος, ἔνθα ἐκεῖντο αἱ γονιμώταται ἐπαρχίαι τῆς χώρας ταύτης, γειτνιάζουσαι πρὸς τὰς παραλίους Ἑλληνικὰς πόλεις, ὧν οἱ Ῥωμαῖοι ἐγένοντο κύριοι. Ῥῆξίς τις ἦτο ἀναπόφευκτος, ὁ δὲ φόβος μὴ ἐπισύρῃ τὴν ὀργὴν τοῦ Αὐγούστου φωρώμενος διαταράττων τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἱδρυθεῖσαν τάξιν, αὐτὸς μόνος ἐκράτησε τὸν βραχίονα τοῦ Ῥησκοπόλιδος, ἀλλ' εὐθὺς ὡς ἔμαθε τὸν θάνατον αὐτοῦ ἀφεῖλε τὸ προσωπεῖον καὶ προσέβαλε τὸν ἀνεψιόν, ὅστις ἀντέταξε καὶ αὐτὸς βίαν πρὸς βίαν.

Εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς συγκρούσεως ταύτης οὐκ ἐπανέρχομαι, ἅτε ἤδη κοινώσας ὑμῖν ταύτας, περιορίζομαι δὲ ἵνα ὑπομνήσω ὑμᾶς ὅτι ἔλαβεν αὕτη πέρας διὰ τῆς δολοφονίας τοῦ Κότυος ἐν εὐωχίᾳ, ὑπὸ τοῦ θείου αὐτοῦ παρασκευασθείσῃ πρὸς ἑόρτασιν τῆς συμφιλιώσεως αὐτῶν. Ἀναμφίβολον δὲ τυγχάνει ὅτι μετὰ τὸ τραγικὸν τέλος τοῦ Κότυος, ἡ ἀξιοδάκρυτος αὐτοῦ χήρα καὶ οἱ γονεῖς αὐτῆς ἐξήσκησαν πᾶσαν τὴν ἐν Ῥώμῃ αὐτῶν ἰσχὺν ἵνα κατορθώσωσιν ἐγκλήματος τοσοῦτον στυγεροῦ τὴν τιμωρίαν· καὶ τοῦτο ἐπετεύχθη, ἀναμφιβόλως διὰ τῶν ἐπιμόνων αὐτῶν ἱκεσιῶν, ὅτε ὁ Τιβέριος ἀπεφάσισεν ἐπὶ τέλους νὰ διατάξῃ τὴν εἰς Ῥώμην ἀπαγωγὴν τοῦ ἐνόχου καὶ τὴν ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου ἐμφάνισίν του. Ἡ σύζυγος τοῦ Κότυος αὐτοπροσώπως κατηγόρησεν αὐτοῦ ἐνώπιον τῆς Γερουσίας καὶ διὰ τῆς εὐγλωττίας αὐτῆς ἐπέτυχεν ἵνα εἰς διηνεκῆ καταδικασθῇ ἐξορίαν ὁ ἔνοχος. Μετακομισθεὶς δὲ εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἐθανατώθη, ἐπὶ προφάσει ὅτι ἀπεπειράθη νὰ δραπετεύσῃ.

Οἱ τοῦ Κότυος παῖδες, ἐπειδὴ ἦσαν ἐν τρυφερᾷ ἡλικίᾳ, ὡς ἀνεγνωρίσθησαν κληρονόμοι αὐτοῦ ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ Τρεβηλλιανοῦ Ῥούφου, ὅστις ἔλαβε συνάμα καὶ τὴν ἐντολὴν τοῦ διοικεῖν τὴν τούτων ἀρχὴν μέχρι τῆς αὐτῶν ἡλικιώσεως, ἐνῷ αἱ τῷ ἀπίστῳ Ῥησκοπόλιδι δοθεῖσαι κατὰ τὴν διανομὴν ἐπαρχίαι ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὅστις ἐνομίζετο ἀποδοκιμάζων τὴν τοῦ πατρὸς διαγωγήν.

Γενικὴ δυσαρέσκεια, εἰς φοβερὰν ἐπανάστασιν ἀμέσως μεταβληθεῖσα, ἐξεδηλώθη ἀνὰ πᾶσαν τὴν Θρᾴκην κατὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ κηδεμόνος τῶν παίδων τοῦ Κότυος καὶ τοῦ Ῥοιμητάλκου, ὃν ὁ Τιβέριος εἶχεν ὀνομάσει βασιλέα. Ἀφοῦ ἐπὶ πέντε κατὰ συνέχειαν ἔτη ἀπέκρουσαν οἱ ἐπαναστάται τὰς ῥωμαϊκὰς λεγεῶνας ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τέλους νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα τὸ 26 ἔτος, καὶ Ποππαῖος ὁ Σαβῖνος εἰς ἀμοιβὴν ταύτης τῆς νίκης ἔτυχεν ἐν Ῥώμῃ τιμῶν θριαμβευτικῶν.

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν ταραχῶν αἵτινες συνετάρασσον τὴν χώραν ταύτην, ἧς ἡ πτῶσις καὶ

Digitized by Google

μεταβολὴ εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν ἦν ἀναπόφευκτος, ἡ μήτηρ τῶν παίδων τοῦ Κότυος κατενόησεν ἀναμφιβόλως, πόσον ἀδεξίως ἤθελε πολιτευθῇ, ἐὰν ἐπανέφερεν αὐτοὺς ἐν τῇ τοῦ πατρὸς αὐτῶν ἀρχῇ, καὶ πόσον προτιμητότερον ἤθελεν εἶσθαι τὸ παρατεῖναι τὴν ἐν Ῥώμῃ διαμονὴν αὐτῶν μέχρις οὗ ὁ πολιτικὸς ὁρίζων αἰθριάσῃ. Ἀλλ' ὁποῖον μέλλον ἐδικαιοῦτο ἀναμένειν ὑπὲρ τῶν υἱῶν αὐτῆς, οἵτινες, ὡς διακρύττει ἡ τῆς Κυζίκου ἐπιγραφή, ὤφειλον τὴν κληρονομίαν τῶν προγόνων εἰς τὴν εὔνοιαν τοσοῦτον ἰσχυροῦ Θεοῦ, οἷος ἦν ὁ Αὐτοκράτωρ; Αὐτοὶ δορυφόροι, αὐτοὶ συνεταῖροι, αὐτοὶ φίλοι τοῦ Καίσαρος ὄντες δὲν ἠδύναντο νὰ θεωρῶνται ὑπὸ τῶν ἑαυτῶν ὑπηκόων ἄλλως ἢ ὡς σατράπαι ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἀσπόνδου αὐτῶν ἐχθροῦ καὶ ὅλως ἀνάξιοι νὰ κυβερνήσωσιν αὐτούς. Ἡ ἱστορία οὐδεμίαν πληροφορίαν δίδωσιν ἡμῖν, ἐὰν ἀπεπειράθησαν αὐτοὶ νὰ καταλάβωσι τὴν ἀρχὴν τοῦ Κότυος· ἀλλὰ βέβαιον ὑπάρχει, κατὰ τὸ ἐνώπιον ὑμῶν μνημεῖον, ὅτι 19 μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτῶν ἔτη διετέλεσαν ζητοῦντες ἄσυλον ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ. Ἦτο λίαν φυσικὸν ἵνα, ἐν τῇ ἐκλογῇ τόπου διαμονῆς, ἡ μήτηρ αὐτῶν προτιμήσῃ πόλιν, οἵα ἡ Κύζικος, πλησιαιτάτην τῇ Θράκῃ καὶ ὅπου εἶχε καταλιποῦσα, εἰκοσιτέσσαρα ἔτη πρότερον, ἀνεπιλήστους ἀναμνήσεις τῆς εὐεργεσίας αὐτῆς. Ἡ λαμπρὰ ὑποδοχὴ ἥτις, κατὰ τὰς ἐν τῷ ψηφίσματι τούτῳ ἐμπεριεχομένας λεπτομερείας, ἐγένετο αὐτῇ, ὡς καὶ ἡ προθυμία τῆς Γερουσίας εἰς τὸ χορηγῆσαι αὐτῇ τὴν ἄδειαν, ἵνα σταθερῶς ὁρίσῃ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν υἱῶν αὐτῆς ἐν πόλει, ἣν ἐκλήθη νὰ θεωρῇ ὡς ἀληθῆ αὐτῆς πατρίδα, εἰσὶ περιφανέσταται ἐνδείξεις τῆς ἐξαιρετικῆς τιμῆς, ἧς ἡ Τρύφαινα ἀπήλαυεν εἰσέτι μετὰ τόσῳ πολυχρόνιον ἀπουσίαν.

Ὅσῳ ἀξιοκατάκριτός ἐστιν ἡ πρὸς τὸν Καλιγούλαν ὑπερβολικὴ κολακεία, τοσούτῳ ἐπαινετέαι εἰσὶν αἱ ἐκφράσεις τῆς ζωηρᾶς τῶν Κυζικηνῶν συμπαθείας ὑπὲρ βασιλικῆς οἰκογενείας, ἣν αἱ δυσπραγίαι περιέσησαν εἰς τὴν ταπεινωτικὴν ἀνάγκην τοῦ ἐξαιτεῖσθαι τὴν φιλοξενίαν αὐτῶν.

Ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς ἀληθοῦς αὐτῶν θέσεως καὶ τῆς ὑποθετικῆς δόξης, ἣν περιέβαλεν αὐτοὺς ἡ αὐτοκρατορικὴ προστασία, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ ψηφίσματος τούτου, δίδωσιν εἰς τὸ ὕφος χρωματισμὸν ἀνήκοντα εἰς τὴν λεπτοτάτην καὶ δηκτικωτάτην εἰρωνείαν.

Καὶ ταῦτα μὲν πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ὑπ' ἐμοῦ εἰρημένων περὶ τῶν δύο Κυζικηνῶν ψηφισμάτων.

Ἡ δὲ ὑμετέρα ἀρχαιολογικὴ ἐπιτροπὴ εὑρεθήτω ἵνα μοὶ ἀναθέσῃ ἔτι, ὅπως παρουσιάσω ὑμῖν ἔκθεσιν ἐπὶ τῶν ἐπιγραφῶν Θράκης καὶ Κυζίκου, ἃς ἐκοινοποίησαν τῷ Συλλόγῳ δύο τῶν ἀντεπιστελλόντων αὐτοῦ μελῶν, ὅ,τε ἐν Φιλιππουπόλει διαμένων κ. Β. Σκορδέλης καὶ ὁ ἐν Ἀρτάκῃ ἐδρεύων ἰατρὸς κ. Ν. Λήμνιος (1). Θαρρῶν δὲ τῇ ὑμετέρᾳ ἐπιεικείᾳ λαμβάνω τὴν τιμὴν ἵνα ἐκπληρώσω τὴν διπλῆν ταύτην ἐντολὴν μεθ' ὅσης συντομίας ἐπιτρέπει μοι ἡ ὑπόθεσις.

Ὁ κ. Σκορδέλης συνέλαβε τὴν εὐτυχῆ ἰδέαν τοῦ συνάψαι ἐν μιᾷ μόνῃ συλλογῇ, τῷ Συλλόγῳ προσενεχθείσῃ, οὐ μόνον τὰς ὑπ' αὐτοῦ ἐν Φιλιππουπόλει καὶ τοῖς περιχώροις αὐτῆς ἀνευρεθείσας ἐπιγραφὰς τῆς Θράκης, ἀλλὰ καὶ ὅσας πρότερον ἀνεῦρον ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἄλλοι σοφοί, ἐξ ὧν αἱ πλεῖσαι ἐδημοσιεύθησαν ἤδη ἐν τοῖς πονήμασι τοῦ Τσουκαλᾶ, Albert Dumont καὶ ἐν τῇ Πανδώρᾳ. Ἡ Συλλογὴ αὕτη, ἐξαιρέσει ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ ἐπιγραφῶν Βυζαντινῆς ἐποχῆς, ἀνέρχεται εἰς πεντήκοντα περίπου ἐπιγραφάς, ὧν αἱ πλεῖσταί εἰσιν Ἑλληνικαί. Ἐκλέξας ἐκ τούτων τὰς σπουδαιοτέρας καὶ κάλλιον διατηρουμένας, ἀντὶ τοῦ ἀκολουθῆσαι τὴν τάξιν, καθ' ἣν ἐταξιθετήθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Σκορδέλη, προὐτίμησα ἵνα πρὸς διευκόλυνσιν τῆς σπουδῆς καὶ μελέτης αὐτῶν κατατάξω εἰς τρεῖς κατηγορίας, ἐξ ὧν ἡ πρώτη συνίσταται ἐξ ἐπιγραφῶν ἱστορικῶν, ἡ δευτέρα ἐξ ἐπιγραφῶν ἀναθηματικῶν καὶ ἡ τρίτη ἐξ ἐπιταφίων. Μεταξὺ τῶν ἐξ μόνον ἱστορικῶν ἐπιγραφῶν οὐδεμία εὑρηται προγενεστέρα τῆς μετατροπῆς τοῦ Θρᾳκικοῦ βασιλείου εἰς ἐπαρχίαν Ῥωμαϊκήν. Ἡ ἀρχαιοτέρα τούτων ἀνάγεται εἰς τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας Ἀντωνίνου τοῦ εὐσεβοῦς, καὶ ἡ νεωτέρα εἰς τοὺς τοῦ Γορδιανοῦ Γ'. Αἱ πλεῖσαί εἰσιν ἀφιερωμέναι τῷ βασιλεύοντι αὐτοκράτορι ὑπὸ τῆς πόλεως τῶν Φιλιππουπολιτῶν, ἥτις, κηρυχθεῖσα Μητρόπολις τῆς ἐπαρχίας Θράκης, κατέστη ἡ ἕδρα τοῦ Ῥωμαίου διοικητοῦ.

Ἡ πρώτη εὑρέθη ἐν Χισσαρτζὴκ παρὰ τὴν ἀπὸ Σοφίας εἰς Φ.λιππούπολιν ἄγουσαν ὁδὸν, 21 χιλιάμετρα μακρὰν τοῦ Παζαρτζικίου. Ἀνάγεται εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἀντωνίνου, βα-

(1) Τὸ κείμενον τῶν ἐπιγραφῶν τούτων εὑρήσει ὁ ἀναγνώστης ἐν τῷ τέλει τοῦ παρόντος τεύχους.

Digitized by Google

σιλεύσαντος ἀπὸ τοῦ 138—161· καὶ, καθὰ καὶ ὑμεῖς θέλετε κρίνει περὶ αὐτῆς, οὐδὲν εἰδικὸν ἐνδιαφέρον προσφέρει, καὶ μάλιστα καθ' ἣν περίπτωσιν τὸ μάρμαρον, ἐφ' οὗ ὑπάρχει κεχαραγμένη, ἐστὶν ἁπλοῦν ρωμαϊκὸν miliarium. Ἀλλὰ, δύναταί τις εἰπεῖν, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ταύτῃ, διατί ἡ λέξις *μειλιον* ὑπάρχει γεγραμμένη διὰ τῆς διφθόγγου ει ἀντὶ τοῦ ι; Ἡ ἔλλειψις τοῦ ῥήματος, οὗτινος μόνον ἡ κατάληξις *σερ* σώζεται, οὐκ ἐπιτρέπει ἵνα ἀποφασίσωμεν περὶ τούτου· καὶ προτιμότερον τὸ ἀφῆσαι αὐτὸ ἐκκρεμὲς ἢ τὸ ἀποτολμῆσαι ἐπισφαλεῖς εἰκασίας πρὸς αὐθαίρετον ἀναπλήρωσιν τοῦ σπουδαίου τούτου κενοῦ.

Ἡ δευτέρα ἐπιγραφὴ, ἥτις ἄλλοτε εὑρίσκετο ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς ἐν Φιλιππουπόλει, ἐχαράχθη εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης, ἣν ἤραντο οἱ δύο αὐτοκράτορες Μάρκος Αὐρήλιος Ἀντωνῖνος καὶ Λούκιος Αὐρήλιος Οὐῆρος, υἱοὶ θετοὶ τοῦ Ἀντωνίνου, οἵτινες μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ κατέλαβον ὁμοῦ τὸν θρόνον. Ἡ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ ἀποδιδομένη αὐτοῖς προσηγορία *Ἀρμενιακῶν*, ὡς καὶ οἱ τίτλοι *Παρθικὸς*, *Μηδικὸς* καὶ *Μέγιστος*, ἀπενεμήθησαν αὐτοῖς ὑπὸ τῆς Γερουσίας ἀπὸ τοῦ θριάμβου αὐτῶν, μετὰ τὴν (κατὰ τὸ 165 μ. Χ.) ἧτταν τοῦ βασιλέως τῶν Πάρθων Οὐολόσγου Γ'. Τὰ πολλὰ κενὰ, ἅτινα παρουσιάζουσιν αἱ τρεῖς γραμμαὶ, ἐν αἷς ἀναγινώσκονται αἱ λέξεις *Φίλισκος*, *ἀνέθηκε* καὶ *Ἀρτεμισιάδι*, οὐκ ἐπιτρέπουσι τὴν διόρθωσιν τοῦ κειμένου.

Ἡ πρώτη ἐπιγραφὴ, ἥτις φαίνεται οὖσα τῆς αὐτῆς τῇ προηγουμένῃ χρονολογίας, ὡς ἔχουσα τοῦ ἐπιθεωρητοῦ Φλαβίου τοῦ Εὐδαίμονος τὸ ὄνομα, ὀνομαζομένου προσέτι υἱοῦ τοῦ Φλαβιανοῦ, ἠδύνατο βοηθῆσαι ἡμῖν ὅπως ὑπερπηδήσωμεν τὰς δυσκολίας ταύτας τοσούτῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον μνημονεύει τῆς οἰκοδομῆς, ἣν ὁ υἱὸς τοῦ Μαξίμου Ἄκτιος ἀνήγειρε τῇ Ἀρτεμισιάδι. Ἀλλ' ἀτυχῶς οὐδεμίαν παρέσχε βοήθειαν, τοὐναντίον δὲ πῦξησε τὴν ἀμηχανίαν ἡμῶν διὰ τῆς προσθήκης τοῦ ἐπιθέτου *φίλη* εἰς τὸ *Ἀρτεμισιάδι*. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν λέξιν *κλιντῆρας* ἣν ὁ Boeckh ἤδη διώρθωσεν εἰς *κλιντῆρας*, φρονῶ ὅτι αὕτη ἐννοεῖ τὰ παρὰ Ῥωμαίοις καλούμενα lectisternia, οἷς περ Ἕλληνές τε καὶ Ῥωμαῖοι ἐχρῶντο ἐν ἐπισήμοις πανηγύρεσι πρὸς τὸ κατακλίνειν ἐπ' αὐτῶν τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν, πρὸς οὓς προσεφέροντο αἱ θυσίαι ἢ τὰ ὁλοκαυτώματα, τιθέμενα καὶ ἐνώπιον αὐτῶν ἐπὶ παρακειμένης τραπέζης, ὡσανεὶ οἱ θεοὶ ὄντως αὐτῶν μετελάμβανον. Κατὰ τὴν προκειμένην λοιπὸν ἐπιγραφὴν Ἄκτιος Μαξίμου κατεσκεύασεν ἐκ τῶν ἰδίων τοὺς κλιντῆρας σὺν τοῖς ὑποθέμασιν αὐτῶν ἐπιμελητεύοντος Φλαβίου Εὐδαίμονος τοῦ καὶ Φλαβιανοῦ.

Ἡ προσηγορία *Γερμανικὸς*, ἀποδιδομένη τῷ Μάρκῳ Αὐρηλίῳ ἔν τε τῷ Λατινικῷ καὶ τῷ ὑπ' ἀριθ. 4 ἑλληνικῷ κειμένῳ, ὡς καὶ ἡ παράλειψις τοῦ ὀνόματος τοῦ συνάρχοντος αὐτοῦ Λ. Αὐρηλίου Οὐήρου, εἰσὶν ἀποδείξεις ὅτι ἐχαράχθη αὕτη χρόνον τινὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τελευταίου τούτου, συμβάντα τὸ 169. Πράγματι, Μάρκος ὁ Αὐρήλιος περιεβλήθη τὴν νίκην ταύτην προσηγορίαν μετὰ τὰς νίκας, ἃς ἐν ἔτει 172 μ. Χ. ἤρατο κατὰ τῶν Μαρκομάνων, ἔθνους τοῦ μαχιμωτάτου τῆς Γερμανίας. Ἡ Λατινικὴ ἐπιγραφή, προτιθεῖσα Μάρκου τοῦ Αὐρηλίου τὸ ὄνομα, πληροφορεῖ ἡμᾶς ὅτι ὁ πραιτοριανὸς ἔπαρχος Αἰγυπτιακὸς, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Αὐτοκράτορος, ἐπεστάτησεν εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν τειχῶν τῆς Φιλιππουπόλεως. Ἡ ἑλληνικὴ ἐπιγραφὴ, ἥτις λίαν ἐστὶ βεβλαμμένη, πιθανῶς, ἐν τῷ ἐλλείποντι αὐτῆς μέρει, ἐμνημόνευε τῆς κατασκευῆς ταύτης. Ἀναγινώσκεται ἐπὶ τοῦ περισωθέντος μέρους τὸ ὄνομα τῆς Φιλιππουπόλεως, καὶ ἡ λέξις *δαπάναις αὐτῆς*, ὡς καὶ τὰ *ὑπὸ τοῦ θείου Αὐρηλίου Ἀντωνείνου Σεβαστοῦ Γερμανικοῦ, τοῦ ἠγαπημένου ὑπὸ παντὸς τοῦ ἔθνους*. Ἐπειδὴ τῆς ὑπ' ἀριθμὸν 5 ἐπιγραφῆς αἱ δύο γραμμαὶ, αἵτινες ἐμνημόνευον τὰ ὀνόματα καὶ ἐπώνυμα τοῦ αὐτοκράτορος, εἰσὶ πάντῃ ἀμυδραὶ, δυσχερὲς ἀποβαίνει ἡ συμπλήρωσις τοῦ κενοῦ τούτου, εἰ καὶ ἡ ἱστορία διδάσκει ἡμᾶς, ἐπὶ τῆς βασιλείας τίνος ὁ Οὐέτιος Ἰουβέντιος διεῖπε τὰ τῆς ὑπατείας ἐν Θράκῃ. Οὐδὲν ἰδιαίτερον παρέχει αὕτη, ἐκτὸς τοῦ τίτλου *τὸν τῆς οἰκουμένης διεπότην*, ὃν ἀπονέμει τῷ αὐτοκράτορι τούτῳ ἡ Φιλιππούπολις, οὐχὶ ἐν συχνῇ χρήσει ἐν τῇ ἐπιγραφικῇ ὄντα.

Ἡ ἕκτη ἐπιγραφὴ, εἰς τὴν αὐτὴν ὁμοίως ἀνήκουσαν πόλιν, ἀφιεροῦται τῷ αὐτοκράτορι Μάρκῳ Ἀντωνίῳ Γορδιανῷ τῷ Γ'. βασιλεύσαντι ἀπὸ τοῦ 238—244, καὶ τῇ συζύγῳ αὐτοῦ Φουλβίᾳ Σαβινίᾳ Τραγκυλίνᾳ, θυγατρὶ τοῦ ἐνδόξου στρατηγοῦ Misitheus. Τῇ βοηθείᾳ τῶν ἐπὶ τῶν νομισμάτων τοῦ αὐτοκράτορος τούτου ἐπιγραφῶν κατώρθωσα ἵνα ἀναπληρώσω τὰ πολλὰ κενὰ, ἅτινα ἀπαντῶσιν ἐν τῷ ἀντιγράφῳ τοῦ Κ. Β. Σκορδέλη. Τὸ ὄνομα δὲ τοῦ κυβερνήτου τῆς Θράκης Ponimatianos φαίνεται ὅτι διεστράφη ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφέως· διότι

Digitized by Google

ἐξ ἅπαντος λατινικὸν οὐκ ἔστιν. Ἴσως ἠδύνατό τις ἀντικαταστῆσαι αὐτὸ διὰ τοῦ Potentianus. Ἡ στήλη, ἐφ' ἧς τυγχάνει κεχαραγμένη ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, ὑπεβάσταζε προδήλως τὸ ἄγαλμα τῆς αὐτοκρατείρας. Εὑρίσκεται δὲ νῦν ἐν τῷ κοιμητηρίῳ, παρὰ τῷ χωρίῳ Ἀργανλί, δύο περίπου λεύγας πρὸς δυσμὰς τῆς Φιλιππουπόλεως κειμένῳ, πλησίον τοῦ Ἔβρου.

Αἱ ἀναθηματικαὶ ἐπιγραφαὶ ἢ *χαριστήρια*, αἱ παρὰ τοῦ κ. Σ. ἀποσταλεῖσαι, εἰσὶ πολλῷ πλέον σπουδαιότεραι ἢ αἱ προηγηθεῖσαι. Διήρεσα ταύτας εἰς δύο μέρη, ἐξ' ὧν τὸ μὲν περιλαμβάνει τὰς καθιερωμένας εἰς θεότητας ἑλληνικάς, τὸ δὲ εἰς πλείστας θεότητας εἰδικῶς ἐν Θράκῃ λατρευομένας. Τὸ πρῶτον μέρος συνίσταται ἐξ ὀκτὼ ἐπιγραφῶν, τῶν ἑξῆς.

Ἀριθ. 9. ΚΥΡΙΩ ΔΙΙ.

Ἀριθ. 13. ΚΥΡΙΑΙ ΗΡΑ ΑΡΤΑΚΗΝΗ ΕΥΧΗΝ.

Ἀριθ. 37. ΚΥΡΙΩ ΔΙΙ ΚΑΙ ΗΡΑ ΒΕΙΘΥΣΑΥΛΟΥ.. ΑΛΚΕΣΤΗΣ ΑΣΚΑΝΙΟΥ.... ΑΔΑΔΑ ΕΥΧΗΝ.

Ἀριθ. 51. ΚΥΡΙΩ ΑΠΟΛΛΩΝΙ.

Ἀριθ. 48. ΗΡΑΚΛΗC.

Ἀριθ. 55. ΚΥΡΙΩ ΘΕΩ ΕΠΗΚΟΩ ΑΠΟΛΛΩΝΙ ΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟΝ.

Ἀριθ. 54. ΘΕΟΙΣ ΔΙΟΣΚΟΡΟΙΣ ΑΥΓΑΖΩΝ ΥΠΕΡ ΕΑΥΤΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΙΔΙΩΝ ΕΥΧΗΝ.

Ἀριθ. 24. ΘΕΟΙΣ ΚΑΤΑΧΘΟΝΙΟΙΣ.

Πᾶς τις ἰδικαιοῦτό πως προσδοκᾷν, ὅτι μεταξὺ τῶν πρὸς τὰς θρᾳκικὰς θεότητας ἀναθηματικῶν ἐπιγραφῶν εὑρεθήσονται καί τινες καθιερωμέναι τῷ Ἄρει, τῷ Διονύσῳ, ὧν τὸ θυσιαστήριον εὑρίσκετο ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς Ῥοδόπης, καὶ πρὸ πάντων τῇ ὑπὸ τῶν ἑλλήνων καλουμένῃ Θρᾳκίᾳ Ἀρτέμιδι, *Bendῖdi*, ἧς ὁ ναὸς ὑπῆρχεν ἐν Πειραιεῖ, ὅπου κατ' ἔτος ἑωρτάζοντο τὰ *Bendίdεια*, ὡς καὶ πρὸς τὸ οὐχ ἧττον περίφημον ὄνομα τῆς Θεᾶς τῶν Ἠδωνῶν, *Κότυς*, περὶ ἧς ὁμιλεῖ ὁ Στράβων, μνείαν δὲ ποιεῖται ὁ Αἰσχύλος, ὡς καὶ περὶ τῶν ἐργαλείων οἷς ἐχρῶντο οἱ Ἠδωνοὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν αὐτῆς, τὰ *Κοτύτεια*. Καὶ ὅμως ἁπάντῶσιν ὀνόματα θεοτήτων, οἷα τὰ Σουρεγέθης, Τράλης καὶ Μῆτις, περὶ ὧν οὐδεμία παρ' οὐδενὶ τῶν συγγραφέων γίνεται μνεία. Τὸ ὄνομα Τράλης εὑρίσκεται ἐπὶ πέντε διαφόρων ἐπιγραφῶν, καὶ ἐφρόντισα ὅτι ὀφείλω ἵνα ἀνακοινώσω ὑμῖν ταύτας. Τὸ ὄνομα τοῦτό ἐστιν ἐξ ἅπαντος Θρᾳκικὸν, διότι οἱ Τράλλεις, κατὰ Ἡσύχιον, ἀπετέλουν ἓν τῶν εἴκοσι δύο ἐθνῶν, ἅτινα κατῴκουν τὴν χώραν ταύτην, καὶ ἐξ ὧν ἐστρατολογοῦντο οἱ μισθοφόροι τῶν βασιλέων τῆς Ἀσίας καὶ οἱ δήμιοι. Ἤξιου μάλιστα, λέγει ὁ Στράβων, ἡ βάρβαρος αὕτη φυλὴ ὅτι ἔκτισεν ἐν Ἰωνίᾳ μετὰ τῶν Ἀργείων τὴν πόλιν, ἥτις ὠνομάσθη, κατ' αὐτοὺς, *Αἱ Τράλλεις*. Ἔστιν ἀρκούντως προφανὲς ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ ἔθνους τούτου παράγεται ἐκ τοῦ *Τράλης*. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἄξιον παρατηρήσεως τυγχάνει ὅτι τὰ ὀνόματα τῶν πλείστων ἀφιερωτῶν εἰσὶν οὐχὶ ἑλληνικὰ, ἀλλὰ θρᾳκικὰ, ὡς Βρουθένης, Σάτοκος, Βρύζος, Βείθυς, Βρυζένιος, Λούππιος, Δειρεῖος, Βρίσυπος. κλ.

Μία καὶ μόνη ἡ 43 ἐπιγραφὴ μνημονεύει τοῦ Θεοῦ Σουρεγέθου, ἀλλὰ διατηρουμένη ἐν καλλίστῃ καταστάσει οὐδὲ τὴν παραμικρὰν ἐπιτρέπει ἀμφιβολίαν περὶ τῆς ἀκεραιότητος τοῦ κειμένου. Ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων E, C (ἀντὶ Σ) καὶ Ш (ἀντὶ Ω) πρόδηλον καθίσταται ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν ἐποχὴν, ὡς καὶ αἱ πλεῖσται τῶν λοιπῶν.

Τὸ αὐτὸ λέγομεν καὶ περὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 8 ἐπιγραφῆς, ἥτις ἴσως ἐστὶν ἡ πασῶν τῶν ἄλλων μᾶλλον ἐνδιαφέρουσα. Ἀλλὰ ποῖός ἐστιν αὐτὸς ὁ Θεὸς Μῆτις, πρὸς ὃν οἱ τρεῖς ἐπιμελητὰι, ὧν μνημονεύονται τὰ ὀνόματα, ἀφιέρωσαν τὸν Βωμὸν καὶ τὸ ἄγαλμα ἐκ τῶν ἰδίων αὐτὰ ἱδρύσαντες; Τὸ ζήτημα τοῦτο ἔτι μᾶλλον σπουδαιότερον καθίστησιν ἡ ὑπ' ἀριθ. 17 λατινικὴ ἐπιγραφὴ, ἐν ᾗ τὸ αὐτὸ ἀναφαίνεται ὄνομα. Minutius Laetus Vetranus διοικητὴς τῆς ἑβδόμης λεγεῶνος, ἀφιεροῖ τῷ *Θεῷ* MHDY Zei τράπεζαν ὑπέρ τε ἑαυτοῦ καὶ τῶν οἰκείων. Ἡ σύμπτωσις αὕτη ἐν τοῖς ὀνόμασιν ἐμποιεῖ αἴσθησιν οὐ τὴν τυχοῦσαν. *Μητιέτης, μητιόεις* καὶ ἄλλα ἐκ τοῦ *μῆτις* παράγωγα μεταχειρίζονται οἱ ποιηταὶ, ὅταν περὶ *Διὸς* ὁμιλῶσιν, ἀλλὰ δύναταί τις ὑποβαλεῖν ὅτι τὰ ἑλληνικὰ ταῦτα ἐπίθετα εἰσήχθησαν ἐν Θρᾴκῃ;

Ὁ Θεὸς, οὗτινος ἡ λατρεία ἦν πάνδημος ἐν Θρᾴκῃ, φαίνεται ὢν ὁ παριστάμενος ὡς ὁ *Κύριος Ἥρως* ἡ ὑπ' ἀριθ. 33 ἐπιγραφὴ χορηγεῖ ἡμῖν ἓν τοιοῦτον παράδειγμα:

ΑΓΑΘΗΜΕΡΟC ΚΥΡΙΩ ΗΡΩΙ ΕΥΧΗΝ. Ἡ εἰκὼν τοῦ ἀνωνύμου τούτου θεοῦ φαίνεται ἐπὶ πλείστων θρᾳκικῶν τάφων πρὸς ἐκδειμάτησιν τῶν τολμησόντων ἵνα βεβηλώσωσιν αὐτούς. Ὁ κ. Σκορδέλης παρέθηκε πλείστα παραδείγματα, ἐν οἷς ἀξιοσημείωτον τυγχάνει τὸ ἀνάγλυφον,

Digitized by Google

ὅπερ παρίστησι, κατὰ τὸ σύνηθες, τὸν θεὸν τοῦτον ἔφιππον, καταδιώκοντα ὄφιν καὶ εὑρισκόμενον ἐπὶ τάφου, οὗτινος ἰδοὺ τὸ ἐπιτύμβιον:

ΜΙΚΚΟΣ ΜΥΡΣΙΝΩΝ ΠΑΙΣ
ΜΥΡΣΙΝΟΥ ΑΣΤΑΚΙΔΟΥ ΔΕ
ΧΡΗΣΤΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΥ
ΘΡΕΜΜΑ ΠΟΘΕΙΝΟΤΑΤΟΝ

Ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Σ. περιγραφὴ τοῦ μνημείου τούτου τοσοῦτόν ἐστι γραφική, ὥστε οὐδεμία εἰς αὐτὴν ἐπιτρέπεται προσθήκη. Ἐπιθυμῶ τοσούτῳ μᾶλλον νὰ βεβαιώσω τὴν ἀκρίβειαν αὐτῆς, καθ' ὅσον οὐδόλως διαφέρει ἐκείνης, ἥτις ἀνάγεται εἰς ἓν ἀνάγλυφον τῶν Δημοτιχικῶν, τὰ ὁποῖα ἰσχάτως ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ ἐξετάσω, ἀλλ' ὅπερ παρίστα πρὸς τούτοις δύο γυναῖκας κεκαλυμμένας καὶ διὰ χιτῶνος μεγαλοπτύχου ἐνδεδυμένας, αἵτινες τὰς χεῖρας πρὸς τὸν οὐρανὸν ὑψωμένας ἔχουσαι προέβαινον εἰς συνάντησιν ἱππηλάτου· οὗτος δὲ ἐπὶ πυρπνόου ἐπιβεβηκὼς ἵππου ἑτοιμάζεται νὰ ἐξακοντίσῃ τὸ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ κατασειόμενον δόρυ ἐπὶ ὑπερμεγέθη ὄφιν, ὅστις φεύγει διευθυνόμενος πρὸς φρέαρ χρησιμεῦον αὐτῷ ὡς καταφύγιον. Τὰ πάντα προάγουσιν ἡμᾶς εἰς τὸ πιστεῦσαι ὅτι ὁ ἐθνικὸς οὗτος Θεὸς, οὐκ' ἔστιν ἄλλος ἢ ὁ Θρᾷξ Ἄρης. Πράγματι, λίαν φυσικὸν ὑπῆρχεν ἵνα οἱ Θρᾷκες ἐκλέξωσιν ὡς πολιοῦχον θεότητα τὴν προσωποποιοῦσαν τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ προτιμῶσαν τῶν τέρψεων τοῦ Ὀλύμπου τὴν σφαγὴν καὶ τοῦ πολέμου τὰς φρικαλεότητας. Κατὰ τὴν εἰκόνα ἣν Ἡρόδοτος, Θουκυδίδης καὶ Ξενοφῶν ἐχάραξαν, οἱ Θρᾷκες περφρονοῦντες τὴν γεωργίαν καὶ μηδεμίαν ἄλλην ἔντιμον ἐνασχόλησιν ὑπολῃπτόμενοι ἢ τὸ ζῆν δαπάναις τοῦ ἀσθενεστέρου, ἦσαν ὠμοὶ καὶ αἱμοχαρεῖς. Ἔκδοτοι εἰς τὴν οἰνοποσίαν ἐτίμων καὶ τὸν Διόνυσον, ἀλλ' ἡ μέθη παρ' αὐτοῖς ἐν γένει ἦν τὸ προοίμιον σκηνῶν τραγικῶν.

Μεταξὺ τῶν ἐπικηδείων τούτων μνημείων, ὧν ὁ κ. Σ. ἔδωκεν ἡμῖν τὴν εἰκονογραφίαν καὶ τῶν ἐπιτυμβίων αὐτῶν, ὑπάρχουσι πλεῖστα μεγίστης σπουδαιότητος. Ταῦτα ὅμως δὲν ἱκανοποιοῦσιν ἡμᾶς· κατὰ πάντα ὑπό τε τὴν ἔποψιν τῆς ἀντιγραφῆς καὶ τὴν τῆς ἀκριβείας τοῦ ἀντιγραφέως. Ἀπαραίτητον καθίσταται ἵνα λάβωμεν τὴν εἰκονογραφίαν τῶν ἀναγλύφων καὶ τὸ ἐκτύπωμα τῶν ἐπιγραφῶν, πρὶν ἢ ἐπιχειρήτωμεν τὴν μελέτην αὐτῶν. Ἐλπίζομεν λοιπὸν ὅτι ὁ κ. Σ. θέλει εὐαρεστηθῆ νὰ ἀναλαβῃ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς πρὸς τὴν Ἀρχαιολογίαν ὑπηρεσίας ταύτης. Ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ ταύτῃ περιορίζομαι εἰς ὀλίγας μόνον λέξεις περὶ τῶν προσώπων, ἅτινα παριστᾶσι δύο ἐκ τῶν ἀναγλύφων τούτων, τὰ ὑπ' ἀριθ. 24 καὶ 23. Τὸ πρῶτον, οὗτινος ὁ ῥυθμὸς τῆς ἐργασίας ἐστὶν ἑλληνικὸς, παρίστησιν ἡμῖν τὸν μικρὸν Τελέσφορον ἱστάμενον ὀρθιον μεταξὺ τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς Ὑγείας. Λαξεύων τὰς τρεῖς ταύτας εἰκόνας ὁ γλύπτης συνεμορφώθη πρὸς τὴν συνήθειαν. Ὁ Τελέσφορός ἐστι, κατὰ τὸ σύνηθες, ἐνδεδυμένος εἶδός τι μανδύου ἄνευ χειρίδων ἐπαφίνοντος ἀνοικτοὺς τοὺς βραχίονας αὐτοῦ καὶ μέχρι γονάτων κατερχομένου μεθ' οὗ συγκρατεῖται εἶδός τι καλύμματος (Bardicucculus), ὅπερ καλύπτει τὴν κεφαλήν. Ἦτο ὁ θεὸς τῶν εἰς ἀνάρρωσιν εὑρισκομένων, καὶ κατὰ τοῦτο ἰδίως διεκρίνετο τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς Ὑγείας, εἰ καὶ οἱ ἀσθενεῖς καὶ τοὺς τρεῖς ἐπεκαλοῦντο. Ἡ προτομὴ τῶν δύο τούτων θεῶν ἐλλείπει ὅλως σχεδὸν, ἀλλ' ἀναγνωρίζεται ὁ Ἀσκληπιὸς ἀπὸ τῆς ὑπὸ ὄφεως περιελισσομένης ῥάβδου αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τοῦ συρομένου μανδύου. Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων ὡς καὶ τὰ ὀνόματα Μάξιμος, Φροντῖνος, Φλαβία κλ. δεικνύουσιν ὅτι τὸ μνημεῖον τοῦτο, οὗτινος ἡ ἐργασία φαίνεται οὖσα τῶν χονδροειδεστάτων, ἀνήκει εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐποχήν.

Τὸ αὐτὸ δύναταί τις εἰπεῖν καὶ περὶ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 23 ἐπιταφίου μνημείου, διακρινομένου μάλιστα διὰ τὴν ἀρχετυπίαν αὐτοῦ.

Ἑπτὰ μουσικοὶ πρὸς τὰ κάτω τοῦ ἀναγλύφου εἰς γραμμὴν τεταγμένοι ἑτοιμάζονται, ἵνα ἐκτελέσωσιν ἐπὶ κυρτοῦ ὀργάνου, παρεμφεροῦς πρὸς βόμβυκα, συμφωνίαν, ἣ συνοδεύσωσι τὸ ἐλεγειακὸν ᾆσμα τῶν δύο γυναικῶν, αἵτινες φαίνονται καθήμεναι παρὰ τῷ φερέτρῳ, ἐφ' οὗ κεῖται ἐκτάδην πρόσωπόν τι στέφανον ἐν τῇ χειρὶ κρατοῦν καὶ παρὰ τῷ ὁποίῳ ὑπάρχει ἐπὶ τρίποδος ἡ εἰς τὰ νεκρόδειπνα ἐν χρήσει τράπεζα. Ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ τριγώνου, ὅπερ ἐπιστέφει τὸ ἀνώτερον μέρος τῆς μοναδικῆς ταύτης συνθέσεως, παρατηρεῖται πρόσωπον ἐν τῷ ἰδίῳ μανδύᾳ περικεκαλυμμένον· καὶ ἀφ' ἑκάστης πλευρᾶς εἰκών, ἤτοι ἡ προτομὴ μόνη ἐστὶν ὁρατή. Ἐκ τῶν διαφόρων ἐπιτυμβίων ἐπιγραφῶν ἄξιαι τῆς ὑμετέρας προσοχῆς ἐφάνησάν μοι αἱ ἀκόλουθοι τέσσαρες (ἰδὲ ἀριθ. 2. 4. 6, καὶ 36.).

Τὸ ἀντίγραφον τῆς ὑπ' ἀριθ, 36. ἐπιγραφῆς ἀνεκοινώθη τῷ κ. Σκορδέλῃ ὑπὸ τοῦ κ. A. Dumont. Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἐστὶ δίγλωσσος· καὶ τὸ μᾶλλον βλαφθὲν κείμενον ὑπὸ τῆς σχισμάδος τοῦ μαρμάρου ἐστὶν ἀκριβῶς τὸ λατι-

Digitized by Google

νικὸν, τὸ δ' ἑλληνικὸν πολλῷ ὀλιγωτέραν βλάβην ὑπέστη. Τῆς Λατινικῆς ἐπιγραφῆς αἱ κάλλιον διατηρηθεῖσαι λέξεις εἰσὶ Felicis S.Aur. Mucianus, δὶς ἐπαναλαμβανομένη, καὶ fratri pientissimo. Ἐξηγῶ τὸ ἑλληνικὸν κείμενον ὡς ἕπεται· « Αὐρήλιος Μουκιανὸς Πρετωριανὸς —τῆς πρώτης ἑκατονταρχίας τοῦ Πρετωρίου ἀνήγειρα τὴν στήλην τῷ ἀδελφῷ μου Φήλικι Πρετωριανῷ τῆς αὐτῆς ἑκατονταρχίας. Ἔζησεν ἔτη τριάκοντα.» Ἡ οἰκογένεια τοῦ Μουκιανοῦ ἦν τῶν περιφανεστάτων τῆς Ῥώμης, καὶ ἔστι πιθανὸν, ὅτι οἱ προειρημένοι δύο ἀδελφοὶ ἦσαν γόνοι τοῦ περιφήμου Λικινίου Μουκιανοῦ, ἑνὸς τῶν μάλιστα διακεκριμένων τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ἀνδρῶν. Τρὶς τῷ ὄντι ἐγένετο ὕπατος· τὸ 52, 70 καὶ 75. Κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Νέρωνος, συμβάντα τὸ 68 μ. χ., ὁ Μουκιανὸς ἦτο διοικητὴς τῆς Συρίας καὶ παρέσχε μάλιστα σπουδαιοτάτας ὑπηρεσίας τῷ Οὐεσπασιανῷ, ὅτε οὗτος ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν ἵν' ἁρπάσῃ τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον. Ἅμα τῇ ἀναγορεύσει τούτου αὐτοκράτορος, ὁ Μουκιανὸς ἐπὶ κεφαλῆς λεγεώνων, ἃς ἦγεν ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, ἀνεχώρησε διὰ τὴν Εὐρώπην, ὅπως ἐπέλθῃ κατὰ τοῦ Οὐϊτελλίου, ἀλλὰ πρὸ τῆς εἰς Ἰταλίαν ἀφίξεως αὐτοῦ, ἡ μερὶς τοῦ αὐτοκράτορος τούτου εἶχεν ἤδη καταβληθῇ ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου Πρώτου. Ἀλλ' οὐχ ἧττον, ἅμα τῇ ἐν Ῥώμῃ ἀφίξει τοῦ Μουκιανοῦ, ὁ Ἀντώνιος ὤφειλεν ἵνα παραδώσῃ τὴν ἐξουσίαν εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ. Ὑπερηφανεύετο τοσοῦτον ἐπὶ ταῖς πρὸς τὸν νέον αὐτοκράτορα ἐκδουλεύσεσιν αὐτοῦ, ὥστε ἐσεμνύνετο, κατὰ Τάκιτον, ἐνώπιον τῆς Γερουσίας *in manu sua fuisse Imperium, donatumque Vespasiano* Τὰ ῥητορικὰ αὐτοῦ πλεονεκτήματα ἐξυψοῦνται ὑπὸ τοῦ Τακίτου, καὶ ἦτο ὁ συγγραφεὺς πλείστων ἱστορικῶν ἔργων μεγίστης ἀξίας.

Ὁ ἰατρὸς κ. Νικόλαος Λήμνιος, πρὸς ὃν πολλὰ ἤδη ὠφειλεν ὁ Σύλλογος διὰ τὰς σπουδαίας αὐτοῦ συνεισφορὰς ὑπὲρ τῆς ἐπιγραφικῆς τῆς Κυζίκου, αἵτινες ὑπῆρξαν τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐκθέσεως, ἣν ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ παρουσιάσω πρὸς τὴν ἀρχαιολογικὴν ἐπιτροπὴν, νέα προσεκτήσατο δικαιώματα ἐπὶ τῆς εὐγνωμοσύνης αὐτοῦ διὰ τῆς προσφορᾶς πολλῶν ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν, ἃς κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος ἐνέτυχεν ἐν τοῖς πέριξ τῆς πόλεως ταύτης.

Ἡ πρώτη, κατὰ τὰς ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ πληροφορίας, ἀντεγράφη ἔν τινι τουρκικῷ χωρίῳ πλησίον τῆς τοποθεσίας τῆς ἐν Μυσίᾳ Μιλητοπόλεως ὑπὸ τῆς Α. Π. τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κυζίκου. Ἔστι δὲ κεχαραγμένη ἐπὶ βάθρου προφανῆ φέροντος σημεῖα ὅτι ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις ἀγάλματος, τοῦ ἀγάλματος τοῦ θεοῦ, ὃν ὁ Κλαυδιανὸς ἱδρύσατο παρὰ τῷ βωμῷ τοῦ Ποσειδῶνος. Προφανὲς ὑπάρχει ὅτι ἡ λέξις *Ιερομερος* ἡμαρτημένως ἐγράφη ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφέως καὶ ὅτι δέον ἀντικαταστηθῆναι διὰ τῆς λέξεως Ἱερονόμος. Βρίθει δὲ σφαλμάτων ὀρθογραφικῶν, τοῦθ' ὅπερ ἄλλως τε συνεχῶς συμβαίνει ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῆς Κυζίκου καὶ ἰδίως ἐν ταῖς τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἧς τυγχάνει καὶ ἡ παροῦσα, ὡς τοῦτο δεικνύει καὶ τὸ λατινικὸν ὄνομα Κλαυδιανός.

Ἡ δευτέρα ἐπιγραφὴ πεμφθεῖσα πρὸς τὸν κ. Λήμνιον ἐκ Τσορλοῦ καὶ προερχομένη προδήλως ἐκ τῆς Περίνθου, οὐκ ἔστι κατατακτέα ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Κυζίκου.

Ἡ ὑπ ἀριθ. 3. ἐπιγραφὴ ἐν Πανόρμῳ εὑρεθεῖσα οὐδεμίαν ἄλλην σπουδαιότητα φέρει ἢ ὡς ἔνδειξις τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ δούλου Ἀλεξάνδρου πρὸς τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην Κλόδιον, ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀνατραφῆ.

Τὸ ἀπόσπασμα τῆς ὑπ' ἀριθ. 4. ἐπιγραφῆς εὑρεθείσης καὶ αὐτῆς ἐν Πανόρμῳ, λιμένι τῆς Κυζίκου, οὐδὲν ἔχει τὸ ἀξιοσημείωτον πλὴν τῶν λέξεων: *Δῶσαι τῷ Ἱερωτάτῳ Συνεδρίῳ τῶν Σακκοφόρων Λιμενιτῶν.* Χ. Α. Ὀφείλομεν, ἐρωτᾷ ὁ κ. Λήμνιος, νοῆσαι διὰ τῶν λέξεων τούτων, τὸ Συνέδριον τῶν ἀχθοφόρων τοῦ λιμένος, τὸ ὁποῖον ἔργον εἶχε τὸ προεξαιρεῖν τὸ ὑποδεδειγμένον πρόστιμον ἐν περιπτώσει βεβηλώσεως τοῦ τάφου τῆς Ματρώνης καὶ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας· ἢ μᾶλλον ὑποτιθεμένου ὅτι ἡ λέξις Σακκοφόρος ἐγράφη ἐξ ἀμαθείας τοῦ χαράκτου διὰ δύο Κ ἀντὶ ἑνὸς μόνου, δυνάμεθα θεωρῆσαι τοὺς Σακκοφόρους τούτους ὡς ἀνήκοντας εἰς στρατιωτικὸν σῶμα ἐπιτετραμμένον τὴν τοῦ λιμένος Πανόρμου ἐπαγρύπνησιν καὶ ὧν τὸ ὁμοιόμορφον ἔνδυμα ἦν ὁ Σάκος; Τὸ ἐπ' ἐμοὶ οὐδένα αἰσθάνομαι δισταγμὸν εἰς τὸ παραδεχθῆναι τὴν πρώτην τῶν δύο τούτων ἐξηγήσεων καὶ ἀπορρίψαι τὴν δευτέραν, ὡς καθόλου αὐθαίρετον. Γνωρίζομεν ὅτι ἐν ἁπάσαις ταῖς ἑλληνικαῖς ἀποικίαις οἱ διάφοροι τεχνῖται καὶ χειρώνακτες συνεσωματοῦντο εἰς συντεχνίας διακεκριμένας καὶ ὅτι ἑκάστη τούτων εἶχε τὰς ἑαυτῆς διατάξεις ἐμπεπιστευμένας εἰς τὴν διοίκησιν Συνεδρίου. Ἐγὼ αὐτὸς ἔλαβον ἀφορμὴν ἵν' ἀναφέρω ἐνώπιον τοῦ Συλλόγου περὶ δύο ἐπιγραφῶν, ὧν ἐν μὲν τῇ μιᾷ ἐγίνετο λόγος περὶ τοῦ Συνεδρίου *τῶν Κναφέων*, ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ περὶ τοῦ *τῶν Βαφέων*. Τὸ ἐπίθετον *ἱερώτατον* ἀποδιδόμενον εἰς τὸ Συνέδριον τοῦτο οὐδὲν παρουσιάζει τὸ

ἔκτακτον, ἅτε ὂν εἰς γενικὴν χρῆσιν προκειμένου περὶ τοῦ ταμείου τῆς πόλεως, τοῦ ἐκ τῶν εἰσπράξεων τοῦ προστίμου πληρουμένου.

Ἡ ὑπ' ἀριθ. 5. ἐπιγραφή, ἥτις σώζεται ἐπίσης ἐν Πανόρμῳ, ἐξεδόθη διότι ἐδημοσιεύθη κατ' ἀντίγραφον τοῦ κ. Richter, ἐν τῷ Corpus Inscsipt. graec. τοῦ Boeckh. ἴδε 3699. ἔνθα παρουσιάζει ὀλιγώτερα κενὰ τῆς τοῦ κ. Α. Ὑπὸ τὸ θυσιαν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Ἄρτεμιν παριστῶν ἀνάγλυφον ὑπάρχει κατάλογος τῶν δώδεκα λατρευτῶν, οἵτινες προσήνεγκαν αὐτήν. Αἱ δύο αὗται θεότητες ἦσαν φοβεραὶ εἰς τὸν λαόν, ἀποτέλεσμα τῶν ἑαυτῶν βελῶν ἐκλαμβάνοντα τὰς ἐπιδημικὰς νόσους καὶ τοὺς αἰφνιδίους θανάτους, καὶ ἐτιμῶντο ὡς ἔχουσαι μόναι τὴν δύναμιν τοῦ ἀνακουφίζειν τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ἀπαλλάσσειν αὐτοὺς τῶν δεινῶν, δι' ὧν ἡ δικαία αὐτῶν ὀργὴ εἶχεν αὐτοὺς καταθλίψει· Τὰ θερμὰ τῆς Μυσίας καὶ Βιθυνίας ὕδατα, τὰ τόσον πολυθρύλητα διὰ τὰς ὑπ' αὐτῶν γενομένας θαυμαστὰς θεραπείας, μὴ ὄντα εἰς τὰ ζμματα τοῦ λαοῦ ἡ ἐκδηλώσεις τῆς πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος εὐμενείας αὐτῶν, ἀπ' αὐτῶν καὶ ὠνομάσθησαν. Ἐντεῦθεν τὰ τῶν Ποιμανηνῶν, ἅτινα εὑρίσκονται νῦν εἰς Γκινένι, χωρίον ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Κυζίκου κείμενον, ἕφερον τὸ ὄνομα *Ἀρτεμισιακὰ Θερμὰ*, καὶ τὰ τοῦ Κουρὶ ἐν Βιθυνίᾳ, *Πύθια Θερμά*. Ἐπὶ τῆς αὐτῆς τοποθεσίας, ὀλίγον μακρὰν τῆς Ἀρτάκης, ἀνευρέθη μέγας ἀριθμὸς πινακίδων ἀναθηματικῶν μετ' ἀναγλύφων, παριστώντων ὑπὸ βωμὸν, ὄπισθεν τοῦ ὁποίου φαίνεται τὸ κολοσσαῖον ἄγαλμα Ἀπόλλωνος τοῦ Μουσηγέτου, ἕνα ἢ πλείονας λατρευτὰς, κεκαλυμμένους τὴν κεφαλὴν δι' ὑφάσματος, καὶ ὁδηγοῦντας ἀμνάδα εἰς θυσίαν προωρισμένην. Ὁ κ. Λήμνιος παροσίασεν ὁ ἴδιος εἰς τὸν Σύλλογον ἓν ἐξ αὐτῶν· ἐγὼ δ' ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ ποιήσω τοῦτο ἀντικείμενον ἐκθέσεως, ἣν ἐκοινοποίησα τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐπιτροπῇ. Ἀγνοῶ ἂν περιῆλθεν εἰς τὸ Γραφεῖον τοῦ Συλλόγου· ἀλλ' ὅπως ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ἐπιτρέψατέ μοι ἵνα προβάλω ὑμῖν τὸ σχέδιον ἑνὸς τῶν ἐν λόγῳ ἀναγλύφων, ὅπερ μοὶ ἐφάνη ἐκ πάντων τὸ κάλλιον διατηρηθὲν καὶ ἐπιτυχέστερον ἐκτυπωθὲν καὶ οὗτινος τὸ πρωτότυπον εὑρίσκεται ἤδη ἐν τῷ κατὰ τὸ Ρούμελι Ἰσὰρ Ροβερτείῳ Γυμνασίῳ. Τὸ σχέδιον τοῦτο ἐξεπονήθη μετὰ τοσαύτης καλαισθησίας μεθ' ὅσης καὶ ἀκριβείας ὑφ' ἑνὸς τῶν μαθητῶν, τοῦ κ.Atkinson. Ἡ ὑπὸ τὸ ἀνάγλυφον ἐπιγραφὴ ἐκτὸς τῶν κυρίων ὀνομάτων ἐστὶν ἡ αὐτὴ πρὸς ὅσας ἐξήτασα. Ἰδοὺ αὐτή:

Μήδειος καὶ Διόδωρος οἱ Ἀδάμαντος Ἀπόλλωνι Κρατεαρῷ Χαριστήριον.

Προφανές ἐστιν ὅτι ἐὰν ἐνεργηθῶσιν ἀνασκαφαὶ ἔνθα τοσοῦτος ἀριθμὸς ἀναλόγων πινακίδων εὑρέθησαν εἰς βάθος ὀλίγων ποδῶν ἤθελον ὁδηγήσει εἰς τὴν ἀνεύρεσιν καὶ αὐτοῦ τοῦ ναοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Κρατεανοῦ.

Ἡ ὑπ' ἀριθ. 6 ἐπιγραφή, ἣν ὁ κ. Λήμνιος ἐνέτυχεν ἔν τινι Ἀρμενικῷ χωρίῳ, ἀλλ' ἧς τινος τρεῖς μόνον γραμμὰς ἠδυνήθη ἀντιγράψαι τὰς δύο πρώτας καὶ τὴν τελευταίαν, ἤθελεν ἔχει μείζονα ἀξίαν, ἐὰν κατώρθου νὰ προμηθευθῇ τὸν κατάλογον τῶν θεραπευτῶν τῆς Ἴσιδος καὶ τοῦ Σαράπιδος, οἵτινες ὑπηρέτουν ἐν τῷ ναῷ τούτων τῶν θεοτήτων ὑπὸ Θεόφιλον τὸν Θεοδότου υἱόν. Ἀναμένων τοῦτον θέλω ὑποβάλει ὑμῖν τῆς αὐτῆς χώρας ἀνάλογόν τινα ἐπιγραφὴν, περιέχουσαν ὅμως πλήρη τὸν κατάλογον τῶν Θεραπευτῶν, οἵτινες ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν ἄλλου τινὸς ἱεροφάντου ἐξετέλουν τὰ αὐτῶν καθήκοντα ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ τῷ εἰς τὸν Σάραπιν καὶ τὴν Ἶσιν καθιερωμένῳ. Τῶν δεκατεσσάρων θεραπευτῶν τὰ ὀνόματα, τὰ τῶν πατέρων αὐτῶν ὡς καὶ τὸ τοῦ ἑαυτῶν ἀρχηγοῦ εἰσὶν ἅπαντα πράγματι Ἑλληνικά. Ἡ περίπτωσις αὕτη προστιθεμένη πρὸς τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων προάγει με ἵνα θεωρῶ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην προγενεστέραν τῆς Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Ἀλλ' ἡ γνῶσις, ἣν παρέχουσιν ἡμῖν αἱ δύο αὗται ἐπιγραφαὶ περὶ τῆς ἐν Κυζίκῳ ὑπάρξεως τῆς λατρείας τῶν δύο πρωτίστων Αἰγυπτιακῶν θεοτήτων, δευτερευούσης ἐστὶ σπουδαιότητος, εἰ μὴ καθοδηγεῖ ἡμᾶς αὕτη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας ἣν οἱ τούτων λατρευταὶ ἐδίδασκον. Τὰ πρώτιστα καὶ ἁρμοδιώτατα πρὸς τὸ διαφωτίσαι ὑμᾶς ἐπὶ ἀντικειμένου τόσον σκοτεινοῦ εἰσιν ἡ μαρτυρία τοῦ Ἡροδότου, ἡ τοῦ Ἀπουλείου, καὶ ὁ κατὰ τὴν τελετὴν τῶν μυστηρίων τῆς Ἴσιδος ψαλλόμενος ὑπὸ τῶν θεραπευτῶν ὕμνος, ὅστις εὑρέθη ἐν Κίῳ τῆς Βιθυνίας καὶ μετεφέρθη ὑπὸ τοῦ Choiseuil Gouffier εἰς τὸ Μουσεῖον τῶν Παρισίων.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἣν ὁ Ἡρόδοτος εἶδεν ὑπεράνω τῆς θύρας τοῦ ναοῦ τῆς Σάϊος περιεῖχε τὸν ὁρισμὸν, ὃν αὐτὴ ἡ Ἶσις ἀπεκάλυψε περὶ τῆς ἑαυτῆς θείας οὐσίας· εἰμὶ τὸ ὑπάρξαν, ὑπάρχον καὶ ὑπάρξον. Οὐδεὶς θνητῶν ἴσχυσεν ἀρεῖλειν τὸν πέπλον, δι' οὗ καλύπτομαι. Ὁ καρπὸς ὃν ἐν τῷ κόλπῳ μου ἔφερον, κατέστη ὁ Ἥλιος».

Ὁ Ἀπούλειος (Metamorphoseon Lib. II) παρέχει ἡμῖν τὴν ἑπομένην ἀποκάλυψιν, ἥτις

Digitized by Google

ἐκοινοποιεῖτο τοῖς λατρευταῖς τῆς Ἴσιδος, ἀπὸ τῆς μυήσεως αὐτῶν εἰς τὰ αὐτῆς μυστήρια.

«Εἰμὶ ἡ πάντων μήτηρ Φύσις· ἡ κυρία τῶν στοιχείων, ἡ ἀρχὴ τῶν αἰώνων, ἡ Θεῶν ὑπερτάτη, ἡ βασίλισσα τῶν θαλασσῶν, ἡ πρώτη τῶν οὐρανίων οὐσιῶν, ἡ ἀτάραχος ὄψις τῶν θεῶν καὶ τῶν θεαινῶν. Ἐγὼ διέπω τὸν ἀκτινοβόλον τοῦ οὐρανοῦ θόλον, διευθύνω τὰς ζωηφόρους τῶν θαλασσῶν πνοὰς καὶ βασιλεύω ἐν τῇ σκοτεινῇ σιγῇ τῶν καταχθονίων. Ἡ θεότης μου, ὡς πολύμορφος, λατρεύεται ὑπὸ διάφορα ὀνόματα καὶ διὰ διαφόρων τελετῶν. Οἱ Φρύγες μὲ ὀνομάζουσι Πεσσινοῦντιν (Pessinuntis) καὶ τῶν θεῶν μητέρα, οἱ Κρῆτες Ἄρτεμιν Δίκτυνναν· οἱ μὲν Ἥραν, οἱ δὲ Ἀθηνᾶν καὶ Ἑκάτην· οἱ Σικελοὶ Περσεφόνην Στυγείαν· οἱ Ἐλευσίνιοι Δήμητρα. Ἔστιν ὅτε καλοῦσί με Ῥαμνουσίαν· ἀλλ' οἱ Αἰγύπτιοι, ὧν ἡ λατρεία εὐπροσδεκτοτάτη μοί ἐστι, δηλοῦσί με διὰ τοῦ ἀληθοῦς ὀνόματός μου, τὴν βασίλισσαν Ἶσιν, ἥτις μία καὶ τὸ πᾶν εἰμι».

Ἕνεκα τῆς γειτνιάσεως τῆς Κυζίκου πρὸς τὴν Κίον, καὶ τῶν καθημερινῶν ἐμπορικῶν σχέσεων αὐτῶν, δυνάμεθα μετὰ βεβαιότητος ὑποβαλεῖν ὅτι ἡ πρὸς τὸν Σάραπιν καὶ τὴν Ἶσιν ἐπίκλησις, ἣν χρήσει οὖσα παρὰ τοῖς αὐτῶν λατρευταῖς ἐν τῇ τελευταίᾳ τῶν πόλεων τούτων, ἣν ἐπίσης ἐν χρήσει καὶ ἐν τῇ ἑτέρᾳ.

Οὐρανίων πάντων βασιλεῦ, χαῖρ' ἄφθιτ' Ἄνουβι
Σός τε πατὴρ χρυσοστέφανος πολύσεμνος Ὄσειρις
Αὐτὸς Ζεὺς Κρονίδης, αὐτὸς μέγας ὄβριμος Ἄμ-[μων
Κοίρανος ἀθανάτων προτετίμηται δὲ Σάραπις
Σή τε μάκαιρα Θεὰ μήτηρ πολυώνυμος Ἶσις
Ἣν τέκεν Οὐρανὸς Εὐφρονίδης ἐπὶ κύμασι Πόντου
Μαρμαρίοις, θρέψεν δ' Ἔρεβος, φῶς πᾶσι βροτοῖσι
Πρεσβίζην μακάρων, ἐν Ὀλύμπῳ σκῆπτρον ἔχουσαν
Καὶ γαίης πάσης καὶ πόντου διὰ ἅπασαν
Πανδερκῆ, μεγάλων δ'ἀγαθῶν οὐ δότειρα βροτοῖσιν.

Ἡ ὑπ' ἀριθ. 7 ἐπιγραφὴ εὑρίσκεται ἐπὶ βάθρου φέροντος ἄλλοτε τὸ ἄγαλμα, ὅπερ ἡ Κύζικος ἀνήγειρε τῷ αὐτοκράτορι Τραϊανῷ Ἀδριανῷ, πρὸς ὃν ἀπονέμεται ἡ προσηγορία *Ὀλύμπιος*, *Σωτὴρ* καὶ *Κτίστης*· οὕτω βλέπομεν δύο ὁμοια παραδείγματα ἔν τινι ἐπιγραφῇ τῆς Σμύρνης καὶ ἐν ἄλλῃ τῆς Μιλήτου, δημοσιευθείσαις ὑπὸ τοῦ Boeckius 2863 καὶ 2866.

Κεντριζόμενος ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ διδόναι πρὸς τὸν κόσμον ἅπαντα περιφανῆ τεκμήρια τῆς ἰδιαιτέρας πρὸς τὸν Ὀλύμπιον Δία εὐσεβείας αὐτοῦ ᾠκοδομήσατο πρὸς τιμὴν αὐτοῦ καὶ ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν ἁπάσαις ταῖς πρωτίσταις τοῦ Κράτους πόλεσι ναούς, ὧν ἡ μεγαλοπρέπεια ἐκτακτος, ὡς τοῦτο μαρτυροῦσι τὰ ἔξοχα λείψανα τοῦ ναοῦ, ὃν ᾠκοδομήσατο ἐν τῇ ἕδρᾳ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ἐν αὐτῇ διαμονὴν αὐτοῦ. Ἠθέλησε δὲ ἵνα καὶ ἡ ἐπιπλήθει καὶ κάλλει ἱερῶν ἱδρυμάτων τὰ μάλιστα διαπρέπουσα Κύζικος, ἥτις ἐσεμνύνετο ἐπὶ τῷ ὅτι οἱ θεοὶ καὶ αἱ θεαὶ ἤριζον πρὸς ἀλλήλους περὶ τῆς τιμῆς τοῦ προστατεύειν αὐτὴν εἰδικῶς, ὀφείλῃ εἰς τὴν μεγαλοπρέπειαν αὐτοῦ ναὸν τῷ Διὶ καθιερωμένον, οὐ μόνον πάντων, ὅσους ἀλλαχοῦ τῷ θεῷ τούτῳ ἀνήγειρεν, ἐξέχοντα, ἀλλὰ καὶ ὡς ἓν τῶν ἑπτὰ τοῦ κόσμου θαυμάτων μέλλοντα θεωρεῖσθαι. Ὁ πρὸς Κυζικηνοὺς λόγος τοῦ ῥήτορος Ἀριστείδου, ὃν κατὰ τὰ ἐγκαίνια τῆς οἰκοδομῆς ταύτης ἐξεφώνησε, βρίθει λεπτομερειῶν περὶ τῆς ἀπαραμίλλου καλλονῆς αὐτοῦ καταδεικνυουσῶν ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ ἐνέμεινεν εἰς τὴν ἀπόφασίν του. Ὁ Ξιφιλῖνος ἐπιμαρτυρεῖ τὴν φιλαλήθειαν τῶν ἐπαίνων τοῦ ῥήτορος ὀνομάζων τὸν ναὸν τοῦτον: *Τὸν ἐν Κυζίκῳ ναὸν μέγιστόν τε καὶ κάλλιστον ναῶν ἁπάντων* καὶ δίδωσιν ἡμῖν τὰς ἀναλογίας τῶν κολοσσιαίων αὐτοῦ μονολίθων κιόνων. Τὸ θαῦμα τοῦτο τοῦ κόσμου ἀνετράπη ἅρδην ὑπὸ σεισμοῦ ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Δούκα τὸ 1063, καὶ τὸ μόνον περισωθὲν εἰς ἡμᾶς λείψανον αὐτοῦ συνίσταται ἓν τινι ἐπιγραφῇ φερούσῃ τὸ ἔνδοξον τοῦ θεμελιωτοῦ ὄνομα. Ὁ τόπος, ἔνθα ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη εὑρέθη, ἀνήκει προφανῶς εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς τοποθεσίας τοῦ ναοῦ, καὶ ἐπιθυμητὸν ἂν ἦν, εἰ διενηργοῦντο ἐν αὐτῷ ἀνασκαφαὶ πρὸς ἐξαγωγὴν ἐκ τοῦ κόλπου τῆς γῆς μέρους τῶν ἀπὸ τοσούτων αἰώνων ἐντεθαμμένων ἐκεῖ θησαυρῶν τῆς τέχνης.

Ἡ ὑπ' ἀριθ. 8 ἐν Idinjik εὑρεθεῖσα ἐπιτύμβιος ἐπιγραφὴ οὐδεμίαν ἄλλην ἀξίαν σημειώσεως λεπτομέρειαν προσφέρει, πλὴν τῆς ἀρχετυπίας καὶ τοῦ λακωνισμοῦ τῆς ἐν χρήσει κατὰ τῶν βεβηλωτῶν τοῦ τάφου κατάρας· *ὃς ἂν τοῦτο ἄρῃ, πάθοι τὸ πᾶν κακόν*.

Αἱ ὑπ' ἀριθ. 9 δύο μικραὶ ἐπιγραφαί, εὑρεθεῖσαι ἐν τῷ μνησθέντι χωρίῳ, οὐ στεροῦνται σπουδαιότητος. Ἐν ἀμφοτέραις προσκαλοῦνται οἱ νέοι ἵνα διαφυλάξωσιν ἀγαθὴν ἀνάμνησιν τῶν δύο ἀδελφῶν Ἀνεικήτου καὶ Εὐτυχοῦς, υἱῶν τοῦ Ἀπολλωνίου, ὧν ἡ διαγωγὴ ὑπῆρξε παραδειγματική. Ἡ πρόσκλησις αὕτη ἀπευθύνεται πιθανῶς πρὸς τοὺς ἀρχαίους τούτων συμμαθητὰς παρὰ τῶν διδασκάλων αὐτῶν.

Ἡ ὑπ' ἀριθ. 10, ἐπιτάφιος ἐπιγραφὴ τῆς Κυζικηνῆς Ἡρακλείας, ἥτις, ἐὰν κρίνωμεν ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ὀρθογρα-

Digitized by Google

φικῶν σφαλμάτων, ἀνήκει εἰς τὴν Βυζαντινὴν ἐποχήν, οὐδὲν ἰδιαίτερον προσφέρει, ἐκτὸς τῶν λέξεων τοῦ προστίμου, *δώσει τῷ ταμίᾳ χρυσοῦ Λείτρας τρίς.*

Ἡ ὑπ' ἀριθ. 11 ἐπιγραφὴ, εὑρεθεῖσα καὶ αὕτη ἐν Idindjik, χωρίῳ Τουρκικῷ 1 1/2 περίπου ὥραν ἀπὸ τῆς Κυζίκου ἀπέχοντι, ἐστὶν ἡ σπουδαιοτάτη πασῶν, ὅσας ὁ κ. Λήμνιος ἐκοινοποίησεν ἡμῖν. Τὸ ἔμμετρον τοῦτο καὶ Δωρικῆς διαλέκτου ἐπιτύμβιον ἄξιόν ἐστι καταταχθῆναι ἐν τοῖς κομψοτάτοις τῆς Ἀνθολογίας. Εὑρίσκετο ἐπὶ τοῦ τάφου, ὃν ἀνήγειρεν ὁ Βάκχιος τῇ ἑαυτοῦ συζύγῳ Μαιανδρᾳ, ἥτις καταλιποῦσα τὴν πάτριον γῆν ὅπως ἀκολουθήσῃ αὐτῷ εἰς τὴν ξένην ἁφηρπάσθη ὑπὸ τῆς ἀδυσωπήτου Περσεφόνης ἀπὸ τῆς συζυγικῆς ἀγκάλης ἐν ἡλικίᾳ εἴκοσιν ἐτῶν. Ἀλλ' ἀντὶ τοῦ ἐξακολουθῆσαι γινόμενος διερμηνεὺς τοῦ συζύγου τῆς Μαιανδρίας προτιμῶ πολλῷ μᾶλλον ἵνα παραχωρήσω αὐτῷ τὸν λόγον, ὅπως ἀκροάσησθε τῶν συγκινητικῶν αὐτοῦ ὀδυρμῶν.

Θέλετε ἀναμφιβόλως παρατηρήσει, Κύριοι, ὅτι τὸ νόημα τοῦ κειμένου, οἷον αὐτὸ παρουσιαζει ἡ ἀντιγραφὴ τοῦ κ. Λημνίου, ἐστὶ πλῆρες, πλὴν τοῦ τρίτου στίχου *Εἰκοσέτειν τα καλλος ἀφώρισε Κύπρις ἐν ἀστοῖς.* Προσέφυγον εἰς τὸ ἀντίγραφον τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, ὅπερ ἤδη εἶχον, ὡς καὶ εἰς τὸ δοθέν μοι ἐκτύπωμα παρὰ τοῦ Δος Long, πρὸς ὃν ὀφείλεται πᾶσα ἡ τιμὴ τῆς ἀρχαιολογικῆς ταύτης ἀνακαλύψεως, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἤθελα δυνηθῆ νὰ λύσω τὴν δυσκολίαν ταύτην (1), ἀλλ' οὔτε τὸ πρῶτον οὔτε τὸ δεύτερον διέφερε τοῦ ἀντιγράφου, ὅπερ βραδύτερον ἔλαβεν ὁ κ. Λήμνιος.

Πρὶν ἢ δῶ πέρας εἰς τὴν ἔκθεσιν ταύτην ὀφείλω προτεῖναι ὑμῖν ἐξ ὀνόματος τῆς ἀρχαιολογικῆς Ἐπιτροπῆς, ἵνα παρακληθῇ ὁ Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου, ὅπως πέμψῃ εὐχαριστηρίους ἐπιστολὰς πρὸς τὰ δύο ἀντεπιστέλλοντα μέλη εὐχαριστῶν μὲν αὐτὰ διὰ τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐπιγραφικῆς τῆς Θρᾴκης καὶ τῆς Κυζίκου σπουδαίους αὐτῶν ἐράνους, περὶ ὧν ἔσχον τὴν τιμὴν διαλαβεῖν πρὸς ὑμᾶς, προτρεπόμενος δὲ αὐτοὺς ἵνα διπλασιάσωσι τὸν ζῆλον καὶ τὴν ἐπιμονὴν αὐτῶν ἐν τῇ ἐξακολουθήσει τῶν σοφῶν αὐτῶν ἐρευνῶν.

Ὁ Εἰσηγητὴς JULIUS MILLINGEN.
(Μετάφρ. Μαρ. Εὐαγγελίδου).

(1) Καὶ ὁ στίχος οὗτος ὀρθότερον ἀνεγνώσθη ὕστερον ὡς ἑξῆς· «Εἰκοσέτειν. τᾷ κάλλος ἀφώρισε Κύπρις ἐν ἀστοῖς». Ἴδε ἐν τέλει τὰς ἐπιγραφάς.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΠΔ'. καὶ ΠΖ'. Συνεδριάσει).

Ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ τῆς χριστιανικῆς ποιήσεως τῶν Ἑλλήνων, ἣν μετὰ τοῦ ἐν Μονάχῳ καθηγητοῦ κ. W. Christ τῷ 1871 ἐν Λειψίᾳ ἐξεδώκαμεν (1), πρῶτον ἐν Ἕλλησι Χριστιανὸν ποιητὴν ἐτάξαμεν Συνέσιον τὸν ἐκ Κυρήνης Πτολεμαΐδος Ἐπίσκοπον· διότι αὐτὸς οὗτος ἐν τῷ προοιμίῳ τοῦ ἑβδόμου ὕμνου εἰς Χριστὸν λέγει ὅτι αὐτὸς πρῶτος ἐποίησεν ὕμνον εἰς Ἰησοῦν τὸν Σολυμήϊον·

« πρῶτος νόμον εὑρόμαν
ἐπὶ σοί, μάκαρ, ἄμβροτε,
γόνε κύδιμε παρθένου,
Ἰησοῦ Σολυμήϊε».

Ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ Συνεσίου κατὰ τὴν γ' ἤδη ἑκατονταετηρίδα μ. Χ. ὑπῆρχον μεταξὺ τῶν Ὀφιτῶν, Ναασσηνῶν καὶ Βαλεντινιανῶν αἱρετικῶν ποιηταὶ ὑμνοῦντες διὰ στίχων τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, ἣν ἐπρέσβευον (πρβλ. Pitra Hymnographie de l'Église grecque p. 40 καὶ ἑξ.), κατὰ δὲ τὴν δ' ἑκατονταετηρίδα Γρηγόριος ὁ Θεολόγος διὰ σοβαρῶν ποιημάτων συνίστη τοῖς χριστιανοῖς τὴν τῶν ἠθῶν αὐστηρότητα. Τοὺς ὕμνους δμως τῶν αἱρετικῶν ὡς ὑπὸ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καταδικασθέντας ὁ Συνέσιος εἰς οὐδὲν ἐλογίζετο, τῶν δὲ ποιημάτων τοῦ Γρηγορίου ἐν Καππαδοκίᾳ ποιηθέντων φαίνεται μὴ λαβὼν γνῶσιν ἐν Ἀφρικῇ. Ἐπειδὴ δὲ λέγει, ὅτι αὐτὸς πρῶτος εὗρε νόμον (ἦχον) ὕμνου εἰς Χριστὸν, φαίνεται, ὅτι ἐθεώρησε τοὺς ἀρχαιοτέρους ὕμνους, εἴ τινες ὑπῆρχον, οὐχὶ καταλλήλους εἰς τὸ ψάλλεσθαι. Πολλοὶ τῶν ὕμνων τοῦ Συνεσίου ἀνάγονται μᾶλλον εἰς τοὺς ῥεμβασμοὺς τῶν νεοπλατωνικῶν φιλοσόφων ἢ εἰς τὴν ἁπλότητα τῆς χριστιανικῆς πίστεως· ἐπειδὴ τοὺς πέντε τούτων, δηλ. τὸν ε', ζ', η', θ' καὶ ι' φαίνεται ποιήσας μετὰ τὴν εἰς τὸν χριστιανισμὸν προσέλευσιν αὐτοῦ. Ἐν τῷ ζ' ἀναφέρει, ὅτι οἱ τρεῖς μάγοι προσήνεγκον δῶρα εἰς τὸν Χριστὸν

(1) Anthologia graeca carminum christianorum adornaverunt W. Christ et M. Paranikas, Lipsiae, 1871.

Digitized by Google

βρέφος ὄντα· Εἰς τὸν θ′ ὅτι ὁ Χριστὸς κατέβη εἰς τὸν Ἅδην καὶ αὖθις ἀνέστη ἐκ νεκρῶν. Εἰς τὸν ἑ ἀναμίγνυσι τοὺς ἐπαίνους τοῦ Ἰησοῦ, υἱοῦ τῆς παρθένου, μετὰ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις περὶ τοῦ φωτὸς, τῆς πηγῆς τῶν πάντων. Εἰς τὸν ή, ὃν φαίνεται ποιήσας μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ τρίτου αὐτοῦ υἱοῦ (στίχ. 29), δηλ. τῷ 405 ἢ 406, δέεται τοῦ Ἰησοῦ ὑπὲρ τῆς ὑγιείας τῆς συζύγου καὶ τῶν τέκνων. Ἐν τοῖς λοιποῖς ἓξ ὁ ποιητὴς δὲν ὁμολογεῖ τόσον τὴν χριστιανῶν πίστιν, διότι εἰς τὸν γ′ ὕμνον, τὸν καὶ μακρότατον, ὃν ἐποίησε μικρὸν μετὰ τὴν εἰς Κων/πολιν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀρκάδιον χαλεπὴν αὐτοῦ πρεσβείαν περὶ τὰ 400, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν στίχ. 427 καὶ 489, ἐπικαλεῖται τὴν βοήθειαν *τῶν θεῶν*, ἱκέτης δὲ προσῆλθεν εἰς πάντας τοὺς ναοὺς τῶν ἐθνικῶν (στίχ. 449).

Οἱ ὕμνοι τοῦ Συνεσίου ἀποπνέουσι σοβαρὰν καὶ ὑψηλὴν ποίησιν ἐναντίον τῆς κούφης καὶ ἁβρᾶς, ἣν νέος ὢν ἤσκει μιμούμενος τὸν Ἀλκαῖον καὶ Ἀνακρέοντα (ὡς αὐτός φησιν ἐν τῷ ά ὕμνῳ «Μετὰ Τηΐαν ἀοιδάν, μετὰ Λεσβίαν τε μολπάν . . .), καὶ τῆς μεταγενεστέρας τῶν Βυζαντινῶν λεπτότητος.. Ὁ Συνέσιος πειρᾶται ἀποδεῖξαι ἐν αὐτοῖς τὸ τριαδικὸν τῆς τῶν χριστιανῶν θεότητος ἐκ τῆς ἀναμίξεως τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας μετὰ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς νεοπλατωνικοῖς φιλοσόφοις, οἵτινες ἐπρέσβευον *θεόν*, τὴν πηγὴν καὶ ῥίζαν τῶν ἁπάντων, *λόγον* ἢ *σοφίαν*, τὸν ἐξ ἐκείνου γεννηθέντα κτίστην τοῦ κόσμου καὶ κυβερνήτην, *βουλὴν* δὲ ἢ *ὠδῖνα* τὴν μεταξὺ ῥίζης καὶ γόνου κειμένην (πρβλ. ὕμν. ά, 50. — β′, 25. — γ′. 210. — δ′, 87. — (?) ς′, 1—). Ἐκ τούτων καταφαίνεται, ὅτι οἱ ὕμνοι τοῦ Συνεσίου δὲν συμπεριελήφθησαν ἐν τοῖς ᾄσμασι τῆς Ἐκκλησίας, διότι ἐφοβοῦντο μήπως οἱ Χριστιανοὶ ἐκ τῆς ἡδύτητος τῶν μελῶν ἀπομακρυνθῶσι τῆς ἀληθοῦς καὶ ἀδιαφθόρου κατὰ Χριστὸν διδασκαλίας καὶ τραπῶσι τὴν εἰς τὰς πλάνας τῶν αἱρέσεων ἄγουσαν. Ὅτι ὅμως ᾖδοντο καὶ ἡρμόζοντο εἰς τὰς χορδὰς τῆς λύρας, ἐξάγεται ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ αὐτοῦ ἐπικλήσεως αὐτῶν *μελῶν* λεγομένων (ά, 51. ζ′ 9. 42. ή, 51), *ᾠδῶν* (ά, 5), *μολπῆς* (δ′, 40. έ, 50), *νόμων* (ζ′, 1)· πολλάκις δὲ μνημονεύει τῆς φωνῆς τῶν ἀοιδῶν (β′. 4. δ′, 7. ή, 3), τῆς φόρμιγγος καὶ τῆς κιθάρας (ά, 1, 13. ή, 52). Καί τοι δὲ οἱ λυρικοὶ ποιηταὶ ἀπὸ Ὁρατίου ἤδη παρὰ τῶν ἀρχαιοτέρων λαμβάνοντες ἐμνημόνευον καὶ χορδῶν καὶ αὐλῶν καὶ τῆς φωνῆς τῆς ᾀδούσης Μούσης ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτῶν καί τοι προωρισμένοις διὰ τὴν ἀνάγνωσιν οὐχὶ δὲ καὶ τὸ ᾄδειν, ὁ Συνέσιος ὅμως ἐχρήσατο τοῖς αὐτοῖς μέτροις, οἷς καὶ οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ ποιηταί· διότι εἰς μὲν τὸν ά καὶ β′ ὕμνον χρῆται τῷ ἀνακρεοντείῳ μέτρῳ ἢ διμέτρῳ ἰωνικῷ ὧδε·

υυ–|υυ– ἢ ⏑⏑–⏑|–⏑–⏑,

εἰς τὸν ς′ τριμέτρῳ ἰωνικῷ ὡς·

⏑⏑–|υυ–|υυ–⏑ ἢ υυ–⏑|–⏑–|⏑⏑–⏑ ἢ υυ–|υυ–⏑|–⏑–⏑,

εἰς τὸν έ τετραποδίαις σπονδειακαῖς καταληκτικαῖς ὡς

–′ –′ –′ –

εἰς δὲ τοὺς λοιποὺς ἀναπαιστικῷ μονομέτρῳ.

Τὰ δὲ λεγόμενα ὑπὸ Συνεσίου περὶ δωρικῶν ᾠδῶν (ά, 4), ἔτι ὅτι ἐντείνει τὴν λύραν εἰς δώριον μέλος (ή. 1), δὲν ἐννοοῦνται περὶ δωρικῆς ἁρμονίας καὶ δωρικῶν μέτρων· διότι μόνου τοῦ έ ὕμνου τὰ μέτρα ἔχουσι τὸ σεμνὸν τῆς δωριστὶ ἁρμονίας, οἱ δὲ λοιποὶ ἀπέχουσιν αὐτῆς κατὰ τὰ ὑπὸ Αὐγούστου Βοικχίου περὶ δωρίων ῥυθμῶν εἰρημένα (De metris Pindari p. 280). Ὁ ποιητὴς ἠθέλησε μᾶλλον διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου νὰ δηλώσῃ τὸ σεμνὸν καὶ ὑψηλὸν τῶν ἐννοιῶν τοῦ ποιήματος, ὅπερ ἀντίκειται εἰς τὸ ἀκόλαστον καὶ τὸ ἐλαφρὸν τῶν ἐρωτικῶν παιγνίων τοῦ Ἴωνος Ἀνακρέοντος καὶ τῶν Αἰολέων Ἀλκαίου καὶ Σαπφοῦς. Πλὴν τούτου παραμελήσας τῆς ἰωνικῆς διαλέκτου, ᾗ ἐχρήσαντο οἱ ποιηταὶ τῶν ἀνακρεοντείων καὶ ἄλλοι καὶ δὴ καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ἐχρήσατο τύποις δωρικοῖς λέξεων, ἵνα συνάδωσι μᾶλλον αἱ οἰδαίνουσαι δωρικαὶ λέξεις τῇ σεμνότητι τῶν ἐννοιῶν. Ἐπειδὴ ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ Κυρήνης, ἣν τὸ πάλαι Δωριεῖς ἔκτισαν, οὐδόλως φαίνεται, ὅτι ἐκινήθη ὁ ποιητὴς εἰς τὴν κατ' ἐξαίρεσιν χρῆσιν τῆς δωρικῆς διαλέκτου. Τοὺς δὲ τύπους τῆς κοινῆς, πολλοὺς εἰς τὸ κείμενον τῶν ὕμνων εἰσφρήσαντας, ἀμφιβάλλομεν νὰ μετακινήσωμεν ἢ δι' ἑτέρων δωρικῶν ἄνευ τῆς βοηθείας τῶν χειρογράφων νὰ ἀντικαταστήσωμεν, μὴ εἰδότες τί τὸ ἀποδοτέον τῇ ἀμελείᾳ τῶν ἀντιγραφέων ἢ αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ, τί δὲ τέλος τοῖς ἧττον διακεκριμένοις ὁρίοις τῶν διαλέκτων.

Μετὰ τὸν Συνέσιον τάσσομεν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνὸν ἐκ τῆς πόλεως ἐπικληθέντα, ἧς ἐγένετο Ἐπίσκοπος, Θεολόγον δὲ ἐκ τῆς σοφίας, μεθ' ἧς ὑπερηγωνίσατο τῆς ὀρθοδόξου πίστεως κατὰ τῶν αἱρετιζόντων. Ὁ Γρηγόριος, ὡς ἀνωτέρω ἤδη εἴρηται, εἰ καὶ τάσσεται μετὰ τὸν Συνέσιον ἔχει ὅμως τὰ πρωτεῖα καὶ τῷ

Digitized by Google

χρόνῳ καὶ τῷ πνεύματι τῆς ποιήσεως. Ἤκμασε περὶ τὰ μέσα τῆς δ' ἑκατονταετηρίδος, πρὶν ἢ δὲ ὁ Συνέσιος ἄρξηται τοῦ ποιεῖν τοὺς ἑαυτοῦ ὕμνους, ὁ Γρηγόριος ἐτελεύτησε τῷ 389. Διδαχθεὶς παρὰ τῶν γονέων τὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, γενόμενος δὲ ἄκρος προασπιστὴς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, φαίνεται ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ, ἃ γέρων ἤδη ἐποίησε, χριστιανὸς καὶ οὐχὶ φιλόσοφος, τούτου δ' ἕνεκα μέγιστον ἔχει παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς συγγραφεῦσι καὶ μελῳδοῖς τὸ κῦρος. Διότι περὶ μὲν τοῦ Συνεσίου ἐπικρατεῖ ἄκρα σιωπή, οὐδὲ Σουΐδας ὁ λεξικογράφος κρίνει τοὺς ὕμνους, ὡς ἔκρινε τοὺς λόγους καὶ τὰς ἐπιστολὰς αὐτοῦ· τὸν Γρηγόριον ὅμως πανταχοῦ ὕψιστον θεολόγον διαθρυλλοῦσι καὶ λαμπρότατον ποιητὴν ἀνακηρύττουσι καὶ εἰς μίμησιν αὐτοῦ ἁμιλλῶνται. Πρῶτος πάντων Κοσμᾶς ὁ Ἱεροσολυμίτης ὁ ἄριστος κανόνων καὶ τριῳδίων ποιητὴς θαυμάζει τὰ θεῖα αὐτοῦ ποιήματα, εἰς ἃ συνέγραψεν ἐκτενῆ ὑπομνήματα ἐκδοθέντα ὑπὸ Ἀ. Μαΐου ἐν Spicilegio Romano Tom. II. Ὁ Γρηγόριος ὅμως ἐπισκεψάμενος τὰς σχολὰς τῶν ῥητόρων καὶ φιλοσόφων ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Ἀθήναις καὶ ἐν τοῖς γραμματικοῖς ἐπιμελέστατα παιδευθεὶς μεγάλην ποιεῖται σπουδὴν περὶ τὸν κομψὸν λόγον καὶ τὴν ὁμαλότητα τῆς τέχνης. Ἤντλησεν ὅθεν καὶ οὗτος ἐκ τῶν ἰδεῶν τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων, ὡς δείκνυσιν ὁ εἰς Θεὸν ἔξοχος αὐτοῦ ὕμνος, εἰς ὃν δι' ὑψηλοῦ λόγου ὑμνῶν τὸ θεῖον, τὴν ἀρχὴν τῶν πάντων καὶ τὸ τέλος, τὸ τὰ πάντα συνέχον καὶ ὑπερέχον, ἐπιτυχῶς μιμεῖται τοὺς λαμπροὺς στίχους τοῦ Παρμενίδου καὶ Ἐμπεδοκλέους.

Ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἀκολουθίαις ὡς τὰ ποιήματα τοῦ Συνεσίου, οὕτω καὶ τὰ τοῦ Γρηγορίου ἦσαν ἄχρηστα, ὡς ἀκατάλληλα εἰς τὸ ᾄδεσθαι· διότι, ὡς τὰ πολλά, εἰσὶ συντεθειμένα οὐχὶ ἐκ στίχων μακρῶν λυρικῶν καὶ εἰς ᾆσμα καταλλήλων, ἀλλ' ἐκ μικρῶν στίχων δακτυλικῶν ἑξαμέτρων ἢ τροχαϊκῶν ἑπταμέτρων (καταληκτικῶν τριμέτρων). Διὰ τούτων ὁ Ναζιανζηνὸς ἐσκόπει, ἵνα ἅρῃ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῶν γεηρῶν καὶ τῆς ἀκολασίας εἰς τὴν καθαριότητα τῶν ἠθῶν καὶ τὴν αὐστηρότητα τοῦ χριστιανικοῦ βίου. Εἰς ἐξύμνησιν ὅμως τῶν πράξεων τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων, ἃς ἐν εὐσεβείᾳ ἦγον ἀείποτε οἱ Χριστιανοὶ καὶ εἰς ὧν τὴν τιμὴν οἱ βυζαντινοὶ ποιηταὶ πάντες σχεδὸν κατεγίνοντο, δὲν ἐπεδόθη τόσον, ὡς δείκνυσιν ὁ μόνος ὕμνος αὐτοῦ εἰς Χριστὸν μετὰ τὴν σιωπὴν ἐν τῷ Πάσχα, δι' οὗ ἐκφράζει μετὰ μακρὰν σιωπὴν τὴν χαρὰν τῶν Χριστιανῶν ἐπὶ τῇ ἀναστάσει τοῦ Κυρίου. Οὔτε τῶν μαρτύρων τὰ παθήματα τοσαύτην ὕλην κατάλληλον εἰς ποίησιν καὶ ἄφθονον παρέχοντα, ἐξύμνησε διὰ τῶν στίχων αὐτοῦ, ἐν ᾧ ταῦτα τοσοῦτον ἔπαινον ἔφερον εἰς τοὺς συγχρόνους λατίνους ποιητὰς Δάμασον καὶ Προυδέντιον.

Ἐν τῇ ἀνθολογίᾳ ὀλίγα τοῦ Γρηγορίου παρελάβομεν, ἅτε δὴ μὴ πρὸς τὸ ψάλλεσθαι ὡρισμένα, ἀποκλεισθέντων πάντων τῶν ἐν στίχοις τοῦ ἐπικοῦ καὶ διδακτικοῦ γένους. Ὁ ἔξοχος *ὕμνος εἰς Χριστὸν* καὶ τὸ ᾄδιστον ποίημα εἰς *τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν* εἶνε πεποιημένα ἐν στίχοις μικροῖς ἀνακρεοντείοις. Ἐν αὐτοῖς περιλαμβάνεται καὶ ὁ *ὕμνος ἑσπερινὸς* (VII. σελ. 29) λίαν σπουδαῖος ὡς παρέχων τὸ ἀρχαιότατον παράδειγμα τῆς λεγομένης *ῥυθμικῆς* καὶ *τονικῆς* ποιήσεως τῶν Ἑλλήνων· διότι τὸ ἰαμβικὸν μέτρον τῆς ᾠδῆς ταύτης βασίζεται οὐχὶ ἐπὶ τῶν μακρῶν καὶ βραχειῶν συλλαβῶν, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ *τόνου*. Ἀλλὰ δὲν περιώρισε τὴν τέχνην αὐτοῦ ὁ ποιητὴς εἰς τοσοῦτον στενὰ ὅρια, ὥστε ἔνθα οἱ ἀρχαῖοι ποιηταὶ εἰθίζον νὰ θέτωσι μακρὰν συλλαβήν, οὗτος ἐφρόντισε νὰ θέσῃ τετονισμένην συλλαβήν, ἀλλ' ἀρέσκεται ἵνα εἰς στίχους διμέτρους καταληκτικούς, ἐν ᾧ ἔπρεπε νὰ τονίσῃ τὴν δευτέραν, τετάρτην καὶ ἕκτην συλλαβήν, τονίζῃ δύο συλλαβάς. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἄδεια αὕτη συγχωρεῖται ἀρκούντως, διότι καὶ οἱ ἀρχαῖοι ποιηταὶ καὶ μουσικοὶ δὲν ὕψουν τὴν φωνὴν ἐπίσης καὶ εἰς τὰς τρεῖς ταύτας χώρας. Αἱ παρατελευταῖαι ὅμως συλλαβαὶ τῶν στίχων, 2, 17, 23, 26, αἵτινες ἔπρεπε νὰ ὦσι μακραί, πιθανῶς ἀβλεψίᾳ τῶν ἀντιγραφέων στεροῦνται τόνου.

Κατὰ τοὺς ὁμοίους νόμους τῶν μέτρων τοῦ τελευταίου ποιήματος «*Λόγος πρὸς παρθένον παραινετικός*» αἱ περίοδοι εἶναι συνδεδεμέναι. Τὸ ποίημα τοῦτο ὅμως καὶ τοι ἄλλως οὐχὶ τοσοῦτον ἐπίσημον διὰ τὸ ὕψος τῶν ἐννοιῶν, οὐδὲ διὰ τὴν γλαφυρότητα τοῦ λόγου, ἔχει θέσιν ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ, διότι τὰ μέτρα αὐτοῦ ὀρθῶς ἐννοούμενα καὶ τὴν ὁδὸν λεαίνουσιν εἰς ἐξήγησιν τῆς ὁμοιοτάτης τέχνης τῶν βυζαντινῶν ποιητῶν, τὰ μάλιστα δὲ διαφωτίζουσι τὰ ὑπὸ τῶν γραμματικῶν λεγόμενα περὶ τῆς τέχνης τοῦ ἐξόχου μιμογράφου Σώφρονος τοῦ Σικελιώτου. Ἐπειδὴ σχόλιόν τι, ὅπερ ὁ Βίλιος κρείττοσι καὶ δὴ καὶ πληρεστέροις χειρογράφοις χρησάμενος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν συγγραμμάτων τοῦ Γρηγορίου προέταξεν «ἐν τούτῳ τῷ

Digitized by Google

λόγῳ τὸν Συρακούσιον μιμεῖται· οὗτος γὰρ μόνος ποιητῶν ῥυθμοῖς τε καὶ κώλοις ἐχρήσατο ποιητικῆς ἀναλογίας καταφρονήσας», ἀναφέρεται εἰς Σώφρονα τὸν Συρακούσιον, ὡς ἀποδέδεικται ἄρτι κατὰ τὴν γνώμην σοφῶν ἀνδρῶν ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν μαρτυριῶν τοῦ Σουΐδα περὶ τῶν μίμων τοῦ Σώφρονος (ἔγραψε μίμους ἀνδρείους καὶ μίμους γυναικείους, εἰσὶ δὲ καταλογάδην) καὶ ἐκ τῶν κανόνων Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ πεζῷ λόγῳ (καταλογάδην) πεποιημένων (πρβλ. Bernhardy Grundriss der gr. Litteratur II. 909). Ἀλλὰ τίσι μέτροις ἐν τῷ παραινετικῷ τούτῳ ἐχρήσατο ὁ Γρηγόριος; Εἰς ἐξήγησιν τούτου συμβάλλουσιν ἡ ἔκδοσις τοῦ Βιλλίου καὶ Βιενναῖον χειρόγραφον συμπληροῦντα ἄλληλα, ὧν τὸ μὲν χειρόγραφον ἀναφέρον τὴν ῥυθμικὴν ταύτην ᾠδὴν μεταξὺ τῶν πεζῶν συγγραμμάτων τοῦ Γρηγορίου διακρίνει τὰ κῶλα τοῦ λόγου διὰ παρεμβαλλομένων σημείων, ἡ δὲ ἔκδοσις τοῦ Βιλίου παραμελοῦσα τῶν κώλων χωρίζει ὅμως τοὺς στίχους ἢ τὰς περιόδους συμφωνοῦσα εἰς τοῦτο μετὰ τοῦ ὑπομνηματογράφου Κοσμᾶ, ὃς ἐν τοῖς προμνημονευθεῖσιν ὑπομνήμασι μεταξὺ τῶν ἐμμέτρων τοῦ Γρηγορίου ἀναφέρει καί τινας στίχους τοῦ λόγου τούτου. Ἐνῷ δὲ ἡ ἔννοια τελευτᾷ σχεδὸν μετὰ τὸ δεύτερον κῶλον, καταφαίνεται ὅτι ὁ λόγος σύγκειται ἐκ στίχων ἢ περιόδων ἐκ δύο κώλων. Ἐπειδὴ ὅμως πολλαὶ τῶν περιόδων ἑκάστων σύγκεινται ἐκ δεκαπέντε ἕως δεκαοκτὼ συλλαβῶν, ὁ Λαμβέκιος ἐν τοῖς ὑπομνήμασι de Bibliotheca Caesaria III, 181 ὑπέλαβε στίχους τετραμέτρους, οἷς ἐχρήσατο ὀλίγον πρὸ τοῦ Γρηγορίου ὁ Μεθόδιος ἐπίσκοπος ἐν τῷ ποιήματι αὐτοῦ τῷ ἐπιγραφομένῳ *Παρθενίῳ*, ὡς κατωτέρω δείξομεν. Ἀλλὰ πλὴν τούτου τὸ πλεῖστον τῶν στίχων τούτων ἀντίκειται εἰς τοῦτο, ἐπειδὴ συγκείμενοι ἕως ἐκ δεκαεπτὰ συλλαβῶν εἶναι βραχύτεροι τῶν τετραμέτρων καὶ καταληκτικῶν καὶ ἀκαταλήκτων. Αἱ λέξεις λοιπὸν τοῦ ποιήματος τούτου οὐδαμοῦ δύνανται νὰ ἐκληφθῶσι κατὰ τοὺς νόμους τοῦ μετρικοῦ στίχου, τούτου δ' ἕνεκα ἀνάγκη νὰ θεωρήσωμεν ὅτι τὰ μέτρα ταῦτα, ἐὰν ἔχωσι τοιαῦτα, εἶναι συντεθειμένα κατὰ τὸν τόνον, καὶ οὐχὶ κατὰ τὸν χρόνον τῶν συλλαβῶν. Ἤδη ἐὰν ἐπιχειρήσωμέν νὰ ὁρίσωμεν διὰ τῶν τόνων τὸν ῥυθμὸν ἑκάστων κώλων καὶ στίχων, βλέπομεν ὅτι δὲν ἔχουσιν ὅλοι οἱ στίχοι τὰ αὐτὰ μέτρα, ἀλλ' ἄλλα μὲν κῶλα εἶναι ἰαμβικά, ἄλλα δακτυλικά, ἄλλα καὶ πολλῷ πλείονα εἶναι λογαοιδικά, ὡς δείκνυται ἐκ τῶν ἑξῆς ὀλίγων παραδειγμάτων.

-υ-υ-υ-|υ-υ-υ-υ

στίχ. 41. ἔρως ὅλος πρὸς θεὸν | γνησίως τεταμένος
» 62 μή που πλήξῃς ἢ πλαγῇς ἐκμώμου τοῦ Βελίου.

υ-υ-υ-υ|υ-υ-υ-υ

στίχ. 48. Ἰούδας ἦν προδότης|οἱ δ' ἕνδεκα λαμ-
[πτῆρες
» 70 Οὐ πάντες ἄνδρας τὴν σὴν | ἁπλότητα χω-
[ροῦσι

-υυ-υυ-|υ-υ-υ-υ

στίχ. 3 ἵνα λαμπρὰ τῷ λαμπρῷ συζήσῃς τὸν αἰῶνα
» 22. ταύτην καὶ τότε καιροῖς | ἐτίμων τοῖς εὐ-
[θέτοις.
» 64. μὴ παρειὰ παρειαῖς | διδότω παῤῥησίαν

-υυ-υυ-υ|-υ-υυ-υ

στίχ. 88. Παῦλον πεινῶντα τὸν μέγαν | καὶ ῥιγοῦν-
[τα προθύμως

-υυ-υυ-υ|-υυ-υυ-υ

στίχ. 54. μᾶλλον αἰδοῦμαι μαργάρων | καὶ τῆς Ση-
[ρῶν εὐκοσμίας

-υυ-υ-υ|υ-υ-υ-υ

στίχ. 20 γάμος συγγνώμη πάθους | ἀγνεία δὲ λαμ-
[πρότης
στίχ. 61. ὄψιν δ' ἀῤῥένων φεῦγε, | εἰ θέμις καὶ
[σωφρόνων
» 72. καὶ πονηρῶν ἐπάνω | παγίδων διαβαίνεις.

-υ-υυ-υ|υ-υ-υ·υ

στίχ. 17. ἵν ἐκ πάλης καὶ νίκης | τὸ στέφος ἀπο-
[λάβῃς
» 69. τί μοι σάρκα φυγοῦσα | πρὸς σάρκας ἐπι-
[στρέφεις;

-υ-υ·υ-!-υ-υυ-υ

στίχ. 35. μήτε λίαν σε σαρκὸς | ἐκφοβείτω ἡ φύσις
» 87. Οἴδας Θέκλαν ἐκ πυρὸς | καὶ θηρίων φυγοῦσαν

υ-υ-υυ-υ|-υυ-υ-υ

στίχ. 9. Οἱ πρῶτοι φέρουσ' ἀκτῖνα | τῆς καθαρᾶς
[οὐσίας

-υυ-υ-ˏ|-υ-υυ-υ

στίχ. 90 ὃς ἐν ἐρήμῳ τρέφειν | οἶδε καὶ μυριάδας.

Καὶ ὅτῳ ταῦτα μηδαμινὰ, εὐφυᾶ, περιεζητημένα καὶ δὴ καὶ ἀπίθανα φαίνονται, οὗτος ἀναγνώτω πρῶτον ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ ἢ ἀκουσάτω τὰ ὕστερον λεχθησόμενα περὶ τῶν βυζαντινῶν μελῳδῶν μιμουμένων ὁμοιότατα ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ τόνου τὰ ποικιλώτατα καὶ πολυσχημάτιστα εἴδη τῶν ἀρχαίων μέτρων· διότι ὅ,τι ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ τοῦ Γρηγορίου μᾶλλον ἐμαντεύσαμεν ἢ ἀπεδείξαμεν, τοῦτ' αὐτὸ βεβαιοῦται πληρέστατα ἐν τοῖς ᾄσμασι τῶν Βυζαντινῶν καὶ ἐν τοῖς εἴδεσι τῶν ῥυθμῶν εἰς πλείστας στροφὰς ἐπανερχομένων καὶ ἐν τοῖς διασωθεῖσι μέλεσι. Δικαίως ἄρα εἴπομεν, ὅτι ὁ Γρηγόριος ἐν τοῖς δυσὶ τελευταίοις ὕμνοις τῆς ἡμετέρας Ἀνθολογίας (VII, VIII) εἶναι τρό-

Digitized by Google

πον τινὰ ὁ σημαιοφόρος τῶν Βυζαντινῶν ποιητῶν. Ἵνα δὲ ἐπανέλθωμεν ὅθεν ὡρμήθημεν, Σώφρων ὁ μιμογράφος, ὡς καὶ ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ναζιανζοῦ, δὲν συνέταξε τὸν λόγον δι' ὡρισμένου κύκλου μέτρων, ἀλλὰ τὰ διάφορα κῶλα, ἃ ὁ σχολιαστὴς καλεῖ ῥυθμούς, ὡς συγκείμενα τὰ πλεῖστα ἐκ μικτῶν ποδῶν, οὕτως ἀνέμιξεν, ὥστε οἱ μῖμοι αὐτοῦ ἐφαίνοντο συγγεγραμμένοι μᾶλλον διὰ λόγου λελυμένου, ἢ ἐμμέτρου.

Τρίτην θέσιν μετὰ τὸν Γρηγόριον ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ κατέχει ὁ *Ψαλμὸς τῶν Ναασσηνῶν*, ὃν διέσωσεν ὁ Ὠριγένης ἐν Βιβλ. δ'. κεφ. α'. τῶν φιλοσοφουμένων. Ὁ ψαλμὸς οὗτος εἶναι ὁμοιότατος τῷ τρίτῳ καὶ τετάρτῳ ὕμνῳ τοῦ Συνεσίου, ὥστε δυνάμεθα νὰ ὑποπτεύσωμεν, ὅτι ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ἀφρικῆς ἐχρήσατο παραδείγματι τοῖς ψαλμοῖς τῶν Ναασσηνῶν καὶ Γνωστικῶν· ἐπειδὴ καὶ ὁ ποιητὴς τοῦ ψαλμοῦ τῶν Ναασσηνῶν ἐπίσης προείλετο μᾶλλον ν' ᾄσῃ τὴν κοσμογονίαν κεκοσμημένην διὰ τῶν ἰδεῶν τῶν φιλοσόφων, ἢ τὴν ἁπλότητα τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Ἀλλὰ τί καὶ τίνι ὁμοίῳ μέτρῳ ἐχρήσατο; φαίνεται, ὅτι παρεδέξατο ἀναπαιστικοὺς στίχους καὶ λογαοιδικούς, οἷς ἐχρήσατο καὶ Συνέσιος ἐν ὕμνοις VII, VIII, IX, ἀλλὰ διαφόρως ἄλλους ἄλλων μακροτέρους, ὧδε·

υυ–υυ–|–υυ–υυ–υ–
τὸ δὲ δεύτερον ἦν|τοῦ πρωτοτόκου τὸ χυθὲν χάος

υυ–υυ–υυ–υυ–υ–
ποτὲ μὲν βασιλείαν ἔχουσα βλέπει τὸ φῶς.

υυ–υυ–υυ–υ–
λαβύρινθον εἰσῆλθε πλανωμένη.

Πλὴν τοῦ ψαλμοῦ τούτου ὁ Ὠριγένης ἀναφέρει αὐτόθι, ὅτι ὑπῆρξαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι ὕμνοι τῶν Γνωστικῶν (ὕμνοι δὲ εἰς Ἀδάμαν γεγόνασι πολλοὶ καὶ ποικίλοι), ἐπειδὴ δὲ οἱ χριστιανοὶ ἐφοβοῦντο μὴ αἱ πλάναι αὐτῶν τῷ γλυκεῖ μέλιτι τῶν Μουσῶν μεμιγμέναι λάθωσιν εἰσβαλοῦσαι εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, δὲν ἐποίουν ᾄσματα, ἠρκοῦντο δὲ μόνον εἰς τοὺς ψαλμοὺς καὶ ᾠδὰς μόνας τῆς ἁγίας Γραφῆς. Καὶ ἐκ τοῦ χειρογράφου εἰς τὸν Ναζωραῖον ἡ Ἀδάμαν ἐδημοσιεύθησαν ὀκτὼ τῶν Γνωστικῶν ᾄσματα συριστὶ γεγραμμένα. Πλὴν τούτων ἓξ στροφαὶ τοῦ ὕμνου τῶν Ὀφιτῶν, ἃς ὁ Ὠριγένης διέσωσεν ἐν τῷ βιβλίῳ κατὰ Κέλσου VI, 31, ἀποδείκνυνται ἐκ τῆς συριακῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν μετενηνεγμέναι, διότι ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς λέξεσιν οὐδὲν θέναρ ἡ ἴχνος δυνάμεθα νὰ ἀνεύρωμεν. Τούτου ἕνεκα ἀπεκλείσαμεν αὐτὰς τῆς Ἀνθολογίας τῶν Ἑλλήνων Χριστιανῶν καὶ μάλιστα διὰ τὸ οὐ μόνον σκοτεινὸν καὶ ἀσαφὲς τῶν ἐννοιῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἄκομψον αὐτῶν καὶ τερατῶδες.

Εἰς ἕτερον εἶδος ποιημάτων ἀνάγεται τὸ *Παρθένιον*, ὅπερ Μεθόδιος ὁ μάρτυς ὑπὲρ Χριστοῦ θανὼν τῷ 312 παρενέβαλεν εἰς τὸν *περὶ συμποσίου, ἢ περὶ ἁγνείας διάλογον*. Ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ, ὅπερ ὁ χριστιανὸς Ἐπίσκοπος ἐπωνόμασε συμπόσιον κατὰ μίμησιν τοῦ λαμπροῦ διαλόγου τοῦ φιλοσόφου Πλάτωνος, παρεισάγονται δέκα παρθένοι μετὰ γηθόσυνον καὶ μέτριον συμπόσιον περὶ τῆς ἁγνείας τῶν παρθένων διαλεγόμεναι καὶ τελευταῖον ἀποφαινόμεναι πᾶσαι, ἵνα τοῦ θείου πνεύματος ἐμπνοίᾳ ἀφοσιώσωσι τὸν βίον αὐτῶν Χριστῷ, οἱονεὶ τῷ κρατίστῳ τῶν νυμφίων. Ἡ Θέκλα λοιπὸν παρθένος εὐγλωττοτέρα τῶν ἄλλων τυγχάνουσα ἤρξατο ᾄδειν, αἱ δὲ λοιπαὶ δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν ἱστάμεναι μεθ' ἑκάστην στροφὴν ὑπᾴδουσαι τερπνὸν ἐφύμνιον ἀποκρίνονται ἢ *ὑπακούουσιν*. Ἐπειδὴ δὲ διῃρημέναι οὕτως ᾄδουσιν, ἀρχαιοτάτῳ ἔθει ἀκολουθοῦσιν ᾄσματι ἀνταποκριτικῷ, ἐν χρήσει ὄντι καὶ ἐν Αἰγύπτῳ παρὰ τοῖς Θεραπευταῖς, ὡς λέγει Φίλων ἐν τῷ περὶ βίου θεωρητικοῦ p. 904, ἐκδ. Παρισίων 1640 «Καὶ ἔπειτα ὁ ἀναστὰς ὕμνον ᾄδει πεποιημένον εἰς τὸν θεὸν ἢ καινὸν αὐτὸς πεποιηκὼς ἢ ἀρχαῖόν τινα τῶν πάλαι ποιητῶν· μέτρα γὰρ καὶ μέλη καταλελοίπασι ποιηταὶ ἐπῶν, τριμέτρων, προσοδίων, ὕμνων, παρασπονδείων, παραβωμίων, στασίμων, χορικῶν στροφαῖς πολυστρόφοις εὖ διαμεμετρημένων· μεθ' οὗ καὶ οἱ ἄλλοι κατὰ τάξεις ἐν κόσμῳ προσήκοντι, πάντων κατὰ πολλὴν ἡσυχίαν ἀκροωμένων, πλὴν ὁπότε τὰ ἀκροτελεύτια καὶ ἐφύμνια ᾄδειν δέον· τότε γὰρ ἐξηχοῦσι πάντες τε καὶ πᾶσαι». Ἀφοῦ ὅμως τὴν ὑποπτον πίστιν τοῦ Φίλωνος κατεκρίναμεν, οἱ τὰ μάλιστα ἀξιόπιστοι Ἀθανάσιος (de fuga 24,265, A), ὁ Χρυσόστομος (ἔκθεσις εἰς ψαλμὸν μά, τόμ. V p. 131 B), ὁ Θεοδώρητος (ἐκκλ. ἱστορ. II 13· ὁρα καὶ Buhl «der Kirchengesang in der griechischen Kirche bis zur Zeit des Chrysostomos» ἐν τῇ Zeitschrift für historische Theol. XVIII, 190, 198) καλοῦσιν *ὑπακοήν*, ὡς καὶ ὁ Μεθόδιος, στίχον ὑπὸ πάντων τῶν συνερχομένων χριστιανῶν ἀπαγγελλόμενον κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ψαλμόν, ὃν μόνος εἷς ψάλτης ἔψαλλεν.

Τὸ ποίημα τοῦτο τοῦ Μεθοδίου ἐπεγράψα-

Digitized by Google

μεν *Παρθένιον*, ἐπειδὴ ᾄδετο ὑπὸ παρθένων καὶ ὁ ποιητὴς αὐτοῦ φαίνεται μιμηθεὶς ἐν τῷ ποιήματι τούτῳ τὰ κοινότατα παρθένια τοῦ Ἀλκμᾶνος καὶ Πινδάρου, ὡς ἱκανῶς βεβαιοῦται, ὅτι ὁ Μεθόδιος συνείθιζε νὰ μιμῆται ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ τὰ λαμπρὰ ὑποδείγματα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Οὐδὲν ἧττον τὸ παρθένιον τοῦτο τοῦ Μεθοδίου δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰ γαμήλια ᾄσματα τοῦ Θεοκρίτου καὶ Κατούλλου, δι' ὧν χοροὶ μικροὶ παίδων καὶ παρθένων προέπεμπον τοὺς συζύγους οἴκαδε. Ὡς δὲ ὁ Ῥωμαῖος ποιητὴς ποιεῖ τὰς παρθένους ἀκολουθούσας τῇ νεονύμφῳ, κρηδέμνῳ κεκαλυμμένας καὶ δᾷδας ταῖς χερσὶν ἀνατινασσούσας καὶ ὑπᾳδούσας τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο

Hymen o Hymenaee, Hymen ades o Hymenaee,

οὕτω καὶ αἱ χριστιαναὶ παρθένοι ἐν ἐσθῆτι λευκῇ καὶ ἱλαρῷ προσώπῳ πρὸς τὸν Χριστὸν ἀτενίζουσαι ἀναπηδῶσαι ἐπίσης ᾄδουσιν·

Ἀγνεύω σοι καὶ λαμπάδας φαεσφόρους κρατοῦσα,
νυμφίε, ὑπαντάων σοι.

Τὸ ποίημα ὅμως τοῦτο τοῦ Μεθοδίου σύγκειται ἐξ εἰκοσιτεσσάρων στροφῶν οὕτω προβαινουσῶν, ὥστε τὰ ἀρκτικὰ γράμματα αὐτῶν ἀποτελοῦσιν *ἀκροστιχίδα* κατ' *ἀλφάβητον*, τὸ δὲ σύστημα τοῦτο εἶναι εὐχρηστότατον οὐ μόνον ἐν τοῖς τῶν βυζαντινῶν ποιήμασιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἰαμβικῷ ποιήματι Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου (p. 486 ed. Colon. 1690)· οὐδεμία δὲ ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι οἱ χριστιανοὶ ποιηταὶ ἐν τούτῳ ἐμιμήθησαν τὸ παράδειγμα τῶν νεωτέρων ὕμνων τῆς παλαιᾶς Διαθήκης (πρβλ. Ewald Die poetischen Bücher des alten Testamentes I, 140). Ἑκάστη ὅμως στροφὴ σύγκειται ἐκ τεσσάρων στίχων καὶ μικρᾶς κατακλείδος, τὸ δὲ μέτρον αὐτῶν ἐφάνη τῷ μὲν καρδινάλει Pitra σκοτεινὸν (Hymnographie grecque p. 40, un metre caché, qui échappe à notre curiosité), εἶναι ὅμως βεβαίως ἰαμβικόν, μόνον ὁ Μεθόδιος ἐξέφυγέ που τὸν τύπον τῶν ἀρχαίων ποιητῶν οὐ μόνον οὐδέποτε ἀναλύων τὴν μακρὰν συλλαβὴν εἰς δύο βραχείας, ἀλλὰ καὶ ἐνίοτε ἀπονέμων εἰς βραχείας συλλαβὰς τὴν δύναμιν τῶν μακρῶν καὶ εἰς μακρὰς τὴν τῶν βραχειῶν. Οὕτω παρημέλησε τὴν θέσιν τῶν γραμμάτων ἐν τῷ σὺν παιδὶ (στιχ. 141), τῆς λέξεως μέλπουσαι (στίχ. 60), τὴν τελευταίαν συλλαβὴν παρὰ τὴν χρῆσιν τῶν ἀρχαίων ποιητῶν διέφθειρε, τῶν λέξεων ἐλᾰθόμην (στιχ. 25, 26), ᾰ̓γάπη (στιχ, 23), σοφία (στιχ. 34), γοερῶς (στιχ. 44) φλεγομένη (στιχ. 69), προ̆́δρομος ᾰ̓νόμως (στιχ. 98), θε̆́νυμφε (στιχ. 115), θάνατος (στιχ. 112), ᾰ̓φοβος (στίχ. 130), τὰς βραχείας συλλαβὰς ἐξέτεινεν εἰς μακράς· ἡ ἄδεια αὕτη μᾶς ἐκπλήττει τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ οὔτε διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ τόνου παρὰ τὸ ἔθος μηκύνονται. Πλὴν τούτου οὔτε οἱ στίχοι πάντες, οὔτε αἱ κατακλεῖδες αὐτῶν ἔχουσι τὸ αὐτὸ μέγεθος, τούτου δὲ ἕνεκεν ὁμοιάζουσι τὴν ἀνωμαλίαν τῶν στίχων τοῦ ὀγδόου ὕμνου τοῦ Γρηγορίου· διότι μολονότι σχεδὸν στίχοι τετράμετροι ἰαμβικοὶ ἀκατάληκτοι ἐκ δεκατεσσάρων συλλαβῶν, ἐπίσης μακροὶ στίχοι ἀκαταλήκτου τετραποδίας ἐξ ὀκτὼ συλλαβῶν πληροῦσι τὸ μέτρον, ἀλλ' ὅμως πλεῖστοι στίχοι εἶναι τὸ μὲν μακρότεροι κατὰ μίαν ἢ δύο συλλαβάς, τὸ δὲ βραχύτεροι, ὥστε ἀπέσχομεν διορθῶσαι ἁπάσας τὰς διαφορὰς καὶ δι' εἰκασιῶν. Τελευταῖον οὔτε ἡ τομή, δι' ἧς οἱ μακροὶ στίχοι διαιροῦνται εἰς δύο ἡμιστίχια ἢ κῶλα, γίνεται εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν πανταχοῦ· διότι ὁτὲ μὲν ποιεῖ αὐτὴν μετὰ τὴν ὀγδόην ὁτὲ δὲ μετὰ τὴν ἐννάτην καὶ τοσοῦτον αὐθαιρέτως, ὥστε οὐδεμία ὁμοιότης τῶν στροφῶν προσγίνεται. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τομὴ δὲν βοηθεῖται πολὺ ἐκ τῆς διακοπῆς τῆς ἐννοίας, ἀνωφελὲς ἐθεωρήσαμεν νὰ διακόψωμεν τοὺς στίχους δι' ὀρθῶν γραμμῶν, ὡς γίνεται ἀλλαχοῦ.

Μετὰ τὸ Παρθένιον τοῦ Μεθοδίου τάσσεται *ὕμνος* Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως (190 μ. Χ), εἰ καὶ τινες δὲν ἀποδίδουσιν αὐτὸν εἰς τὸν διδάσκαλον τοῦτον τῆς ἐκκλησίας. Ἐν ἀβεβαίοις ὅμως προτιμητέα ἡ ἀμφιβολία ἢ τὸ ἀδέσποτον· διότι ἀναμφίβολον εἶναι, ὅτι ὁ ὕμνος δὲν ἀπετέλει μέρος ὁλοκληρωτικὸν τοῦ βιβλίου τοῦ Κλήμεντος, ἐπιγραφομένου *Παιδαγωγός*, εἰς οὗ τὸ περιθώριον ἀναγινώσκεται, εἰς τὸ τέλος ὅμως τοῦ βιβλίου προσαρτᾶται ὡς ἄλλος ἐπίλογος! Ἐκ τούτου ἔξεστιν ἀμφιβάλλειν, εἰ ὁ ὕμνος οὗτος, τὸ πρῶτον ἰδίᾳ ὑπὸ τοῦ Κλήμεντος ἐκδοθείς, ὕστερον προσηρτήθη εἰς τὸν Παιδαγωγόν, ἢ ὑπό τινος νεωτέρου ποιηθεὶς ἀπεδόθη τῷ Κλήμεντι. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, ὁ ὕμνος ἀνήκει ὁμοίως εἰς τὰ ἀρχαιότατα καὶ λαμπρότατα μνημεῖα τῆς χριστιανικῆς ποιήσεως. Μετὰ πολλὰ καὶ ποικίλα, ἅτινα ἐρρέθησαν καὶ παρ' ἄλλων καὶ μάλιστα ὑπὸ A. Thierfelder, ἱκανὰ γράψαντος περὶ τῶν ψαλμῶν καὶ ὕμνων τῶν χριστιανῶν, θεωροῦμεν τὰ μὲν πρῶτα τέσσαρα κῶλα διμέτρους ἰαμβικοὺς στίχους

Digitized by Google

κατὰ τόνον οὕτως, (εἰ καὶ ὁ Cobet ἐν Λογίῳ Ἑρμῇ 1,494 οὐκ ὀρθῶς ἀποκόπτει τὰς τελευταίας λέξεις).

. : . ⋮ . ⋮ . ⋮ = ⏑ — ∪ — ′ ⏑ — ∪ — ′

στομίον πώλων ἀδαῶν,
πτερῶν ὀρνίθων ἁπλανῶν,
οἷαξ νηπίων ἀτρεκής,
ποιμὴν ἀρνῶν βασιλικῶν.

Μετὰ τοὺς στίχους τούτους μετακινηθέντων τῶν ἐν τοῖς χειρογράφοις ἀκολούθων τεσσάρων μετὰ τὸν εἰκοστὸν πρῶτον στίχον, ὁ ὕμνος ἄρχεται ἀπὸ τοῦ Βασιλεῦ ἁγίων, λόγε πανδαμάτωρ.

Ἐν τέλει τῶν ᾀσμάτων τοῦ πρώτου μέρους τῆς Ἀνθολογίας τάσσονται *οἱ ὕμνοι ἀδέσποτοι*· ἐπειδὴ δὲ λέγονται ὄντες ἐκκλησιαστικοί, πρέπει νὰ θεωρήσωμεν αὐτοὺς ὡς ἀρχαιοτέρους καὶ νὰ ἀναλάβωμεν ἐξ αὐτῶν τὴν μνήμην τῶν ἱερῶν ᾀσμάτων τῆς ἐκκλησίας. Καὶ πρῶτον μὲν ὁ Παῦλος (Ἐφ. Ε'. 18) λέγει· «Καὶ μὴ μεθύσκεσθε οἴνῳ, ἐν ᾧ ἐστιν ἀσωτία, ἀλλὰ πληροῦσθε ἐν πνεύματι λαλοῦντες ἑαυτοῖς ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς, ᾄδοντες καὶ ψάλλοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ Κυρίῳ.» καὶ ἀλλαχοῦ· «ἐν πάσῃ σοφίᾳ διδάσκοντες καὶ νουθετοῦντες ἑαυτοὺς ψαλμοῖς καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς ἐν χάριτι ᾄδοντες ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν τῷ Θεῷ» (Κορ. Γ'. 16). Ἐκ τούτου ἕπεται, ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἀρχαιότατα ἤδη ὕμνουν τὸν Θεὸν ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς· τίνας ὅμως ᾠδὰς ἐνόει καὶ τίνα διαφορὰν μεταξὺ τῶν τριῶν εἰδῶν τῶν ᾀσμάτων ποιεῖ περὶ τούτου ἐπὶ πολὺ ἤρισαν οἱ σοφοί· διότι ἐὰν ἀποβλέψωμεν εἰς τὰς λέξεις αὐτὰς οὐδὲν κωλύει νὰ νομίσωμεν, ὅτι τότε ὑπῆρχον νέα ᾄσματα ὑπὸ χριστιανῶν ποιητῶν ποιηθέντα καὶ καθ' ἑκάστην ᾀδόμενα. Εἰδὲ καὶ *ᾠδὰς πνευματικὰς* τὰ χριστιανικὰ ᾄσματα εἴπωμεν, ψαλμοὺς δὲ, ἢ ψαλμοὺς καὶ ὕμνους τοὺς ἀρχαιοτέρους τοῦ Δαυΐδ, οὐκ ἂν ἁμάρτοιμεν· θαυμαστὸν δὲ εἶναι, ὅτι οὐδὲν τῶν ἱερῶν ἐκείνων ᾀσμάτων διὰ τῆς ἀρχαιότητος αὐτῶν οἱονεὶ ἐξαγιασθέντων παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις ἐσώθη. Μή τι ἄρά γε οἱ χριστιανοὶ τηρήσαντες εὐλαβῶς τὴν μνήμην τῶν ἀποστολικῶν πράξεων παρημέλησαν δὴ ἢ ἐπελάθοντο τῶν ἀρχαιότατα ᾀδομένων ᾀσμάτων τῶν εὐχερέστερον τῇ μνήμῃ τῶν ἀνθρώπων ἐγκολαπτομένων διὰ τὴν γλυκύτητα τοῦ μέλους; Ἐπειδὴ λοιπὸν οὐδὲν τῶν τοιούτων ᾀσμάτων κατῆλθεν, οὐδὲ ἀκέραιον διεδόθη, φαίνεται, ὅτι καὶ τὰ τρία ὀνόματα ᾠδαὶ πνευματικαί, ψαλμοὶ καὶ ὕμνοι ἀναφέρονται εἰς τὰ ἱερὰ ᾄσματα, ἅτινα οἱ χριστιανοὶ παρέλαβον ἐκ τῆς Συναγωγῆς τῶν Ἰουδαίων μετὰ τῶν μελῶν τῆς μουσικῆς. Νομίζομεν δὲ, ὅτι καὶ οἱ ψαλμοὶ τοῦ Δαυΐδ ὠνομάσθησαν *ψαλμοὶ καὶ ὕμνοι*, ἐπειδὴ καὶ ἐψάλλοντο καὶ περιεῖχον ὕμνους εἰς τὸν Θεὸν, τὰ λοιπὰ ὅμως ᾄσματα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὡς οἱ ὕμνοι τοῦ Μωϋσέως, τῆς Ἄννης καὶ τῶν τριῶν παίδων ὀνομάζονται παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις ἐπίσης ᾠδαὶ (Christ Beiträge zur kirchlichen Litteratur der Bizantiner s. 11), ὑπὸ δὲ τοῦ ἀποστόλου Παύλου καὶ ᾠδαὶ πνευματικαὶ πρὸς διάκρισιν τῶν φιληδόνων λήρων τῶν σκολίων τῶν Ἑλλήνων· τοῦτο ἀποδείκνυσι τὰ μάλιστα καὶ χριστιανικὸν ψαλτήριον ἀρχαιότατον διατηρηθὲν ἐν τῷ ἀλεξανδρινῷ κώδικι τῆς Ἑλλ. μεταφράσεως τῆς παλαιᾶς Διαθήκης. Ἐν τῷ ψαλτηρίῳ τούτῳ ἤτοι βιβλίῳ τῶν ᾀσμάτων, εἰς τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Δαυΐδ εἰσὶ προστεθειμέναι ᾠδαὶ δεκατέσσαρες, ἀποσπασθεῖσαι ἐκ τῶν ἱερῶν βιβλίων τῆς παλαιᾶς καὶ νέας Διαθήκης, περὶ ὧν κατωτέρω πλατύτερον ἐν τῷ περὶ τῆς σημασίας τῶν κανόνων· ὅθεν μέχρι τῆς ἑκατονταετηρίδος, ὅτε ὁ ἀλεξανδρινὸς κώδηξ ἐγράφη ὡς ἐκ παλαιογραφικῶν λόγων εἰκάζεται, οἱ χριστιανοὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις αὐτῶν ἐχρῶντο τοῖς αὐτοῖς ᾄσμασιν, οἷς καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἐν ταῖς συναγωγαῖς. Πρῶτον λοιπὸν ἔψαλλον τοὺς λαμπροὺς καὶ θείους σχεδὸν ψαλμοὺς τοῦ Δαυΐδ, ὅστις ἐκτοτε καὶ μέχρι τοῦδε ἐπίσημον κατέχει θέσιν ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ᾄσμασι καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς χριστιανοῖς καὶ δὴ καὶ παρ' Ἕλλησι (ὅρα Ἀποστολικὰς διατάξεις 11, 57. «Μέσος δὲ ὁ ἀναγνώστης ἐφ' ὑψηλοῦ τινος ἑστὼς ἀναγινωσκέτω τὰ Μωσέως καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, τὰ τῶν Κριτῶν καὶ τῶν βασιλέων, τὰ τῶν παραλιπομένων καὶ τὰ τῆς ἐπανόδου, πρὸς τούτοις τὰ τοῦ Ἰὼβ καὶ τὰ Σολομῶντος καὶ τὰ τῶν δεκαὲξ προφητῶν ἀνὰ δύο λεγομένων ἀναγνωσμάτων, ἕτερός τις τοῦ Δαυΐδ ψαλλέτω ὕμνους καὶ ὁ λαὸς τὰ ἀκροστίχια ὑποψαλλέτω·» πρβλ. Ἱππολύτου κανον. XXI ἄρτι ὑπὸ Haneberg ἐκδοθέντος καὶ Θεοδωρήτου ἐκκλ. ἱστορ 11, 24). Ἐκ τῶν λοιπῶν ὕμνων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐξέλεγον ἐκεῖνα μάλιστα, ὅσα ἀνεφέροντο εἰς τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ σωτῆρος (πρβλ. Buhl ἔ. ἀ. p. 203), ἐκ δὲ τῆς νέας Διαθήκης τοὺς λόγους τῆς Μαρίας μετὰ τὸν εὐαγγελισμὸν τοῦ Γαβριὴλ (Λουκ. I, 45 — 55), τὴν προφητείαν τοῦ Ζαχαρίου (Λουκ. I, 68—79) καὶ

Digitized by Google

τὸν ὕμνον τοῦ πρεσβύτου Συμεῶνος (Λουκ. 11, 29—32).

Πλὴν τῶν ἱερῶν ὅμως τούτων ἀσμάτων εἰς κοινὴν ἁπάντων τῶν Χριστιανῶν χρῆσιν παραδεχθέντων φαίνεται πιθανῶς ὅτι κατ' αὐτοὺς ἔτι τοὺς χρόνους τοῦ Τραϊανοῦ (98—117 μ. Χ) διὰ νέων ὕμνων αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐξυμνεῖτο. Διότι τὸ γνωστότατον χωρίον Πλινίου τοῦ νεωτέρου περὶ τῶν ἐθίμων τῶν Χριστιανῶν ἐν ἐπιστολ. X, 96 «adfirmabant autem hanc fuisse summam vel culpae suae vel erroris, quod essent soliti stato die ante lucem convenire carmenque Christo deo dicere (1) secum invicem», μόλις καὶ οὔτε μόλις δύναται νὰ ἀναφέρηται εἰς τὰ ἱερὰ ἄσματα, ἃ πρὸ ὀλίγου ἀνεφέρομεν. Ἐντεῦθεν συμπεραίνοιμεν ἄν, ὅτι εἰ μὴ πάντες, οἱ Βιθυνοὶ χριστιανοὶ ὅμως ὕμνουν Χριστὸν τὸν Θεὸν διὰ νέου τινος ὕμνου, εἰμὴ ἐννοήσαιμεν ὕμνον τὰς τυπικὰς ἐκφωνήσεις, «Κύριε, ἐλέησον» καὶ «εὐλογεῖτε τὸν Κύριον» ἐκφωνουμένας μᾶλλον ἢ ᾀδομένας, ἢ ἐὰν ἐννοήσωμεν ὅτι ὁ Πλίνιος ψευδῶς ἢ ἀμελέστερον ἀνέφερε περὶ τῶν χριστιανικῶν πραγμάτων. Εἰς τὴν μαρτυρίαν ὅμως τοῦ Πλινίου προσέρχονται ἕτερα ἧττον ὑποψίας μετέχοντα· διότι ὁ σοφώτατος τῆς ἐκκλησίας πατὴρ Ὠριγένης ἐν τῷ κατὰ Κέλσου βιβλίῳ αὐτοῦ (VIII, 67) ἀναφέρει ὅτι οἱ ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ κατὰ τοῦτο διέφερον τῶν αἱρετικῶν, ὅτι ὕμνουν μόνον τὸν Θεὸν πατέρα καὶ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱόν· «ὕμνους γὰρ εἰς μόνον τὸν ἐν πᾶσι λέγομεν Θεὸν καὶ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ». Τὰ δὲ ὑπὸ Εὐσεβίου ἐν ἐκκλ. ἱστορ. (V, 30,10) λεγόμενα, ὅτι Φερμιλιακὸς ὁ ἐκ Καππαδοκίας τῇ γ' ἑκατονταετηρίδι καταργήσας τοὺς εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν πεποιημένους ψαλμοὺς ἑτέρους δή, ἐν οἷς περιείχετο ἐγκώμιον, εἰσήγαγε ψάλλεσθαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐμμέσως βεβαιοῦσι τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ὠριγένους. Τελευταῖον αὐτὸς ὁ Εὐσέβιος (V, 32, 5) εἰς ὑπεράσπισιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως χρῆται μαρτυρίαις ψαλμῶν, «ὅσοι ἀδελφῶν ἀπ' ἀρχῆς ὑπὸ πασῶν γραφέντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, τὸν Χριστὸν ὑμνοῦσι θεολογοῦντες».

Καὶ πρῶτον μὲν τὴν τέχνην τοῦ ποιεῖν ὕμνους καὶ ᾄδειν ἤσκουν οἱ αἱρετικοί, ἐν οἷς ἀναφέρονται διαδεδομένοι τότε καὶ ἄλλων καὶ τοῦ Νέπωτος ἐπισκόπου Αἰγύπτου (πρβλ. Εὐσεβ. Ἐκκλ. ἱστορ. VII, 24, 4)· «ἀποδέχομαι καὶ ἀγαπῶ Νέπωτα . . , καὶ τῆς πολλῆς ψαλμῳδίας, ἣ μέχρι νῦν πολλοὶ τῶν ἀδελφῶν ἐνθυμοῦνται»· Ἀρειανοῦ (πρβλ. Σωκράτ. 1, 9, Φώτιον παρὰ Φιλοστοργ. ἀπόσπ. II, 2), τοῦ Βαρδεσάνου (πρβλ. Θεοδώρητον ἐκκλ. ἱστορ. IV, 29, Σωζόμ. Ἐκκλ. Ἱστορ. VI, 25 καὶ πρὸ πάντων Aug. Hahn de Bardesane gnostico syrorum primo hymnologo), καὶ τοῦ Ἀπολλιναρίου (πρβλ. Σωζόμ. Ἐκκλ. ἱστορ. VI, 25). Εἰς ταῦτα ἀνάγεται καὶ ὁ ψαλμὸς τῶν Ναασσηνῶν, περὶ οὗ ἀνωτέρω εἴρηται πλατύτερον. Αὕτη δὲ ἦν ἡ αἰτία, δι' ἣν οἱ προϊστάμενοι τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ἀπὸ τῶν μέσων τῆς γ' ἑκατονταετηρίδος ἔκριναν καλὸν νὰ ἐκριζώσωσι μὲν τοὺς νεωτερικωτέρους ὕμνους, μὴ τὸ θέλγητρον τῆς πλάνης χάριν τῆς ἡδύτητος τοῦ μέλους λάθῃ εἰσερπῦσαν, διετήρησαν δὲ μόνον τοὺς ἀρχαιοτέρους ψαλμοὺς τοῦ Δαυὶδ καὶ τὰ ἄσματα ἐκ τῶν ἱερῶν βιβλίων ἐξηγμένα. Ἐπίσημον τούτου μαρτύριον εἶναι ὁ νθ' κανὼν τῆς ἐν Λαοδικείᾳ Συνόδου, δι' οὗ οἱ πατέρες τῆς συνόδου ταύτης ἀπαγορεύουσιν ἵνα ψάλλωνται ψαλμοὶ ἰδιωτικοὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἄδηλον ἂν *ἰδιωτικοὶ* ἐννοοῦνται νεωτερικοὶ τῶν Χριστιανῶν, ἢ ὑποβολιμαῖοι τοῦ Σολομῶντος (πρβλ. Buhl ἔ. ἀ. p. 197—).

Τούτων οὕτως ἐχόντων οἱ ὕμνοι δι' ὧν ὑμνεῖτο ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας τὰ μυστήρια ἐξηγγέλλοντο, ἔπαυσαν βαθμηδὸν νὰ γράφωνται καὶ ᾄδωνται. Διέμειναν ὅμως ἐν χρήσει τῇ καθ' ἡμέραν εὐχαὶ ἑωθιναί, ἑσπεριναὶ τοῦ δείπνου, ἐν μέτροις συντεθειμέναι ἐλευθερωτέροις καὶ οὐχὶ τῇ σεμνότητι καὶ τῷ ὕψει τῶν ψαλμῶν σύμφωνοι. Τινὰς τούτων γραφεύς τις ἐνωρὶς ἤδη προσήρτησεν εἰς τὸ ἕβδομον βιβλίον τῶν ἀποστολικῶν διαταγῶν, ὁπόθεν καὶ ἡμεῖς δι' ἄλλων τινῶν ἐπαυξηθείσας ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ παρελάβομεν.

Καὶ πρῶτον μὲν τούτων ἐτάξαμεν τὸν λαμπρὸν ἑωθινὸν ὕμνον, τὴν ἐκ τῆς ἀρκτικῆς λέξεως *δοξολογίαν* καλουμένην, ἥτις καὶ μέχρι τῆς σήμερον θεωρεῖται εἰς τῶν λαμπροτέρων ὕμνων τῆς ἐκκλησίας διὰ τὰ ποικίλα καὶ πολλαπλᾶ αὐτῆς μέλη. Ὅτι ἡ δοξολογία καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀρχαιοτάτοις χρόνοις τοῦ χριστιανισμοῦ ἦν ἐν τιμῇ, ἐξάγεται ἐκ τούτου, ὅτι προσήρτηται εἰς τὸ ἀρχαιότατον ψαλτήριον τῶν χριστιανῶν, τὸ διατηρηθὲν ἐν τῷ ἀλεξανδρινῷ κώδικι τῆς ἑλληνικῆς μεταφράσεως τῆς Πα-

(1) Τὸ dicere ἀντὶ τοῦ cantasse λέγεται ἀδιαφόρως ὡς καὶ παρ' Ὁρατίῳ.

Digitized by Google

λαιᾶς Διαθήκης, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν· διότι ἐπειδή, τοῦ ψαλτηρίου τούτου τὸ μέγιστον μέρος ἀποτελοῦσιν οἱ ψαλμοὶ τοῦ Δαυὶδ καὶ δεκατρεῖς ᾠδαί, αἵτινες ἀντὶ παραρτήματος φαίνονται, ὅτι προσετέθησαν εἰς τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Δαυὶδ ἢ ἐκ τῆς παλαιᾶς καὶ νέας Διαθήκης ἐλήφθησαν, ἢ κατὰ τὴν ἀλεξανδρινὴν λεγομένην ἐποχὴν ἐκ τινων χωρίων τῆς παλαιᾶς Διαθήκης συνερράφησαν (ᾠδὴ ζ′, ἡ, θ′), ἐκ τῶν νέων ἁσμάτων μόνος ὁ ἑωθινὸς οὗτος ἢ ἀγγελικὸς ὕμνος ἐθεωρήθη ἄξιος ἵνα προσαρτηθῇ τελευταῖος εἰς τοὺς ἱεροὺς ἐκείνους ὕμνους. Καὶ τὴν ἐπίσημον ταύτην θέσιν φαίνεται λαβών, ἐπειδὴ κατὰ μέρος συντίθειται ἐξ ἐννοιῶν καὶ ἱερῶν φράσεων, εἶναι δὲ λόγου ἄξιος διά τινα γεραρὰν αὐτοῦ ἀρχαιότητα. Τὸ ἀρχαιότερον δὲ αὐτοῦ μέρος περιλαμβάνει τοὺς δεκατέσσαρας πρώτους στίχους, οὓς κατὰ τὴν δ′ ἑκατονταετηρίδα Ἱλάριος ὁ Πικταβίου, ὡς λέγεται, μετήνεγκεν εἰς τὸ λατινικὸν (πρβλ. Daniel Thesauri hymnologici T. II. p. 270). Τὴν δὲ ἑλληνικὴν αὐτοῦ ἀρχὴν πλὴν ἄλλων καὶ τοῦτο δείκνυσιν, ὅτι ἐν ταῖς λατινικαῖς μεμβράναις παρὰ τῇ λατινικῇ μεταφράσει εὑρηται καὶ τὸ ἑλληνικὸν κείμενον, ὡς ἐν τῇ Τεγερνσιαίᾳ καὶ τῇ Βιενναίᾳ, ἣν περιέγραψεν ὁ Daniel ἐν Thes. hymnolog. II, 272.

Μετὰ τὸν ἀγγελικὸν ὕμνον ἐν τῷ ἑβδόμῳ βιβλίῳ τῶν ἀποστολικῶν διαταγῶν ἔρχονται ὁ ἑσπερινὸς ὕμνος καὶ αἱ εὐχαὶ τοῦ δείπνου. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος σύγκειται ἐκ δύο μερῶν, ὧν τὸ πρῶτον τελευτᾷ εἰς τὸ ἀμὴν καὶ τοῦ ἑτέρου χωρίζεται· ἡ δὲ δευτέρα περιλαμβάνει τοὺς λόγους τοῦ πρεσβύτου Συμεὼν κρατοῦντος ἐν ἀγκάλαις τὸν Ἰησοῦν βρέφος (Λουκ. II, 29—32) καὶ αὕτη παρειλημμένη ἐστὶν ἐν ταῖς δεκατέσσαρσιν ᾠδαῖς τοῦ ψαλτηρίου τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ κώδικος. Μέχρι λοιπὸν τῆς ἑ ἑκατονταετηρίδος συνείθιζον ν' ἀπαγγέλλωσιν αὐτοὺς τοὺς λόγους τῆς ἁγίας Γραφῆς, οἷς ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν προσετίθεντο νεώτερα ᾄσματα, ἅτινα ἐκ τῶν πρώτων λέξεων «Νῦν ἀπολύεις» ἐκλήθησαν *ἀπολυτίκια*.

Εἰ καὶ ὁ ὕμνος οὗτος ὁ ἑσπερινὸς παρελήφθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μεταξὺ τῶν ἀρχαιοτάτων ᾀσμάτων, ὡς ἐν ταῖς ἀποστολικαῖς διαταγαῖς ἀναγινώσκεται, μᾶλλον ὅμως φημίζεται ἕτερος ὕμνος τὸ «Φῶς ἱλαρὸν», ὃν οἱ Βυζαντινοὶ παρεδέχθησαν ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ ἑσπερινοῦ, εὕρομεν δὲ αὐτὸν ἐν χειρογράφῳ τῆς ιϐ′ ἑκατονταετηρίδος. Ἐὰν ὁ συγγραφεὺς τῶν ἀποστολικῶν διαταγῶν (VIII; 24) «μετὰ δὲ ῥηθῆναι τὸν ἐπιλύχνιον ψαλμὸν προσφωνήσει ὁ διάκονος ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων» εἶχε κατὰ νοῦν τοῦτον, εἶναι πολὺ ἀμφίβολον, ἐπειδὴ καὶ βραχύτερος εἶναι καὶ λεπτότερος ἢ οἱ ψαλμοί, εἴδομεν δὲ καὶ ἄλλως, ὅτι ἔνιοι τῶν ψαλμῶν τοῦ Δαυὶδ ὡρίσθησαν ψάλλεσθαι πρωΐας, ἄλλοι δὲ ἑσπέρας. Καὶ πάλιν ἀναγινώσκομεν ἐν ταῖς ἀποστολικαῖς διαταγαῖς (VIII, 37). «ὡσαύτως ὄρθρου ὁ διάκονος μετὰ τὸ ῥηθῆναι τὸν ὀρθρινὸν καὶ ἀπολῦσαι αὐτὸν τοὺς κατηχουμένους». Βέβαιον δὲ ἔμπαλιν ἐκ τοῦ ἁγίου Βασιλείου εἶναι (περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος κεφ. 29), ὅτι ὁ ὕμνος οὗτος ἐκαλεῖτο καὶ *ἐπιλύχνιος εὐχαριστία*, ὅπερ σαφέστερον ἐξηγεῖται διὰ τοῦ ἑξῆς· «ἔδοξε τοῖς πατράσιν ἡμῶν μὴ σιωπῇ τὴν χάριν τοῦ ἑσπερινοῦ φωτὸς δέχεσθαι, ἀλλ' εὐθὺς φανέντος εὐχαριστεῖν· καὶ ὅστις μὲν ὁ πατὴρ τῶν ῥημάτων ἐκείνων τῆς ἐπιλυχνίου εὐχαριστίας, εἰπεῖν οὐκ ἔχομεν. Ὁ μέντοι λαὸς ἀρχαίαν ἀφίησι τὴν φωνὴν καὶ οὐδενὶ πώποτε ἀσεβεῖν ἐνομίσθησαν οἱ λέγοντες· αἰνοῦμεν πατέρα υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα Θεοῦ. Εἰ δέ τις καὶ τὸν ὕμνον τοῦ Ἀθηνογένους ἔγνω, ὃν ὑπέρ τι ἄλλο ἐξιτήριον τοῖς συνοῦσιν αὐτῷ καταλέλοιπεν ὁρμῶν ἤδη τὴν πρὸς τοῦ πυρὸς τελείωσιν, οἶδε καὶ τὴν τῶν μαρτύρων γνώμην ὅπως εἶχον καὶ περὶ τοῦ πνεύματος». Τῇ μαρτυρίᾳ ταύτῃ πολλοὶ τοσοῦτον κατεχρήσαντο, ὥστε ἐθεώρησαν Ἀθηνογένη τὸν μάρτυρα ποιητὴν τοῦ ὕμνου τούτου «Φῶς ἱλαρόν». Ἐκ τῆς προσεκτικῆς ὅμως ἀναγνώσεως τοῦ χωρίου τούτου ἐξάγεται, ὅτι ὁ Ἀθηνογένης εἶχε ποιήσει ἕτερον ὕμνον, ἐν ᾧ μνεία ἐγένετο τοῦ ἁγίου πνεύματος.

Λειπόμενον εἶναι, ἵνα ἀναφέρωμεν διατί παρελάβομεν τὰ τέσσαρα ταῦτα μεταξὺ τῶν ὕμνων· διότι πᾶς τις εἴποι ἄν, ὅτι εἰσὶ συντεθειμένα ἐν μέτροις λελυμένοις καὶ οὐχὶ εἰς τρόπους ᾀσμάτων καταλλήλους, ὡς μὴ συνδεδεμένα κατὰ νόμους μέτρων ὡρισμένων εὐχρήστων, καὶ πρῶτον δὲ καὶ τελευταῖον ἐν τοῖς κώδιξι τῶν ἀποστολικῶν διαταγῶν ἐπιγράφονται οὐχὶ *ᾠδαί*, ἀλλὰ *προσευχαί*, περὶ οὗ παράβαλε, εἰ βούλει, τὰς κριτικὰς σημειώσεις τῆς ἐκδόσεως τοῦ Lagarde. Τί δὲ εἰ λέγονται ἐν τοῖς κώδιξιν οὐ μόνον εὐχή, ἀλλ' *εὐχὴ λεγομένη ἐπ' ἀρίστῳ*. Οὐχ ἧττον ὅμως εἶναι βέβαιον καὶ ἀποδεδειγμένον, ὅτι αἱ τέσσαρες αὗται εὐχαὶ οὐ μόνον ἀπηγγέλλοντο, ἀλλὰ καὶ ἐψάλλοντο ὡς καὶ ἕτερα ᾄσματα. Καὶ ἵνα παραλίπωμεν τὰ διάφορα λαμπρὰ καὶ ἀρχαιότατα μέλη τῆς δοξολογίας καὶ τοῦ ἐπιλυχνίου

Digitized by

ὕμνου, ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἐν τῷ πίνακι τῶν μελῶν ἐν τέλει τῆς Ἀνθολογίας, ἡ δοξολογία ἐν τῷ ἀλεξανδρινῷ κώδικι ἐπιγράφεται *ὕμνος ἑωθινός* καὶ προσηρτημένη εἶναι ἐν τῷ ψαλτηρίῳ ἢ βιβλίῳ τῶν ᾀσμάτων. Δυσχερεστέρα εἶναι ἡ λύσις τοῦ ἑτέρου ζητήματος, τίνα μέτρα ἔχουσιν ἄρά γε οἱ τέσσαρες οὗτοι ὕμνοι; Ἐπειδὴ δὲ τὰ μέλη αὐτῶν εἰσιν ἐκτεταμένα καὶ δὲν ἀκολουθοῦσι στενῶς ταῖς λέξεσιν αὐταῖς, ὑπολάβοι ἄν τις, ὅτι τὰ μὲν μέλη συνδέονται διὰ τῶν ῥυθμικῶν νόμων, ὁ δὲ λόγος εἶνε λελυμένος ἢ πεζός. Νομίζομεν δὲ ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Thierfelder ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «De Christianorum psalmis p. 33» πειρώμενος νὰ ἀποκαταστήσῃ τὰ μετρικὰ κῶλα τοῦ «Φῶς ἱλαρὸν» κατὰ τὴν ποσότητα τῶν συλλαβῶν, μάτην ἐδαπάνησε πόνον καὶ ἔλαιον. Καὶ ὅμως καὶ οἱ τέσσαρες οὗτοι ὕμνοι δὲν ἦσαν λελυμένοι παντὸς εἴδους μέτρων, ἐπειδὴ ἐν τῷ ἀλεξανδρινῷ κώδικι ἡ δοξολογία καὶ ὁ ἐπιλύχνιος ὕμνος ἐν τῷ Ὡρολογίῳ εἰσὶν ἐκτεθειμένοι στιχηδόν, ἐπειδὴ οἱ στίχοι ἐκεῖνοι, οὓς καὶ ἡμεῖς ἐπίσης ἐξέδομεν, καὶ κατὰ μέτρον κατακλείουσι καὶ ὑποδεικνύουσι διαιρέσεις ὁμοίας τῶν ψαλμῶν. Ἕκαστα ὅμως τὰ κῶλα αὐτῶν καὶ κατ' αὐτὸ τὸ ὄνομα εἶναι ὅμοια τοῖς ψαλμοῖς τοῦ Δαυΐδ, ἐπειδὴ δὲν συνδέονται δι' ὡρισμένων κανόνων ποδῶν καὶ ῥυθμῶν, ὡς οἱ λοιποὶ σχεδὸν ἑλληνικοὶ ὕμνοι. Ὑπάρχουσιν ὅμως μέρη τινὰ μικρὰ καὶ μάλιστα κατακλεῖδες στίχων, ὧν τὰ μέτρα ἐκφέρονται διὰ τοῦ τόνου τῶν συλλαβῶν ὧδε·

καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος,	-υ-υ-υ-υ-υ
σὺ εἶ μόνος ἅγιος,	-υ-υ-υ-
σὺ εἶ μόνος κύριος.	-υ-υ-υ-
αἰνεῖτε, παῖδες, κύριον	υ-υ-υ-υ-
ὑμνοῦμεν πατέρα υἱὸν	υ-υυ-υυ-
καὶ ἅγιον πνεῦμα Θεὸν	υ-υυ-υυ-
τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ	-υ-υ-υ-
καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι	υ-υ-υ-υ-

Περὶ τῶν Βυζαντινῶν ποιημάτων.

Μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ᾄσματα τῶν βυζαντινῶν, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὸ δεύτερον μέρος τῆς ἡμετέρας Ἀνθολογίας. Ὡ νομάσαμεν δὲ αὐτὰ βυζαντινά, ἐπειδὴ ἐποιήθησαν κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ βυζαντινοῦ κράτους· αὐτὸ ὅμως τὸ Βυζάντιον, ἡ Κωνσταντινούπολις, δὲν παρήγαγεν οὔτε πολλοὺς, οὔτε τοὺς γονιμωτάτους τῶν μελῳδῶν· μάλιστα οἱ τρεῖς ἄνδρες οἱ ἐν τούτῳ τῷ εἴδει τῶν γραμμάτων ἄριστοι, Κοσμᾶς, Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς καὶ ὁ Θεοφάνης, λέγονται Ἱεροσολυμῖται, ὅπερ συμφωνεῖ μὲ τὴν δόξαν, ἣν ἀπήλαυσεν ἡ ἁγία αὕτη ἕδρα καὶ μάλιστα ἡ μονὴ τοῦ ἁγίου Σάββα, ἧς τὸ τυπικὸν, τὸ ἐν χρήσει ἐν τῷ κοινοβίῳ τοῦ ἁγίου Σάββα, ἀπὸ τῆς ζ'. ἑκατονταετηρίδος βαθμηδὸν μετεδόθη εἰς ἁπάσας τὰς ἑλληνικὰς ἐκκλησίας (πρβλ. Λέοντ. Ἀλλάτιον de libris ecclesiasticis graecis p. 6. ed. Paris a MDCXLV), οἱ δὲ ἐξοχώτεροι τῶν μελῳδῶν διήγαγον τὸ πλεῖστον τοῦ βίου ἐν τῷ κοινοβίῳ τούτῳ. Ἐκ τῶν λοιπῶν μερῶν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἐξέχει ἡ Σικελία, ἐν ᾗ πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Ἀράβων κυριαρχίας ἤκμασαν κατὰ τὴν ς' ἢ ἡ. ἑκατονταετηρίδα πολλοὶ καὶ ἔξοχοι ποιηταί, ὡς Μεθόδιος ὁ Συρακούσιος, Γεώργιος ὁ Σικελιώτης, Κωνσταντῖνος ὁ Σικελός. Καὶ αὐτὸς δὲ Κοσμᾶς ὁ πρεσβύτερος, ὁ διδάσκαλος Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ Κοσμᾶ τοῦ Μαϊουμᾶ λέγεται γεννηθεὶς ἐν Σικελίᾳ καὶ εἰς Δαμασκὸν ἀπαχθεὶς ὑπὸ πειρατῶν. Τελευταῖον καὶ ἐκτὸς τῶν ὁρίων τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἐν Ἰταλίᾳ παρὰ τὴν Ῥώμην αὐτὴν φυγάδες Ἕλληνες μοναχοὶ ἐν τῷ κοινοβίῳ τοῦ ἁγίου Νείλου ἐκαλλιέργησαν τὴν ἱερὰν ποίησιν, ὧν ὁ ἅγιος Βαρθολομαῖος κατὰ τὴν ιθ' ἑκατονταετηρίδα ἀκμάσας τάχ' ἂν εἴη ἡγούμενος, ὡς Κλήμης, Ἀρσένιος, Γερμανὸς, Ἰωάννης, Ἰωσήφ, Παῦλος, Σωφρόνιος, ὁμώνυμοι τῶν ἐξοχωτέρων βυζαντινῶν μελῳδῶν ὀνομάζονται (πρβλ. Pitra Hymnografie greque p. 18 καὶ 62) τὰ ποιήματα ὅμως ταῦτα δὲν ἐξῆλθον τοῦ περιβόλου τῆς μονῆς Γροτταφερράτης, τούτου δ' ἕνεκα, ἐπειδὴ δὲν περιελήφθησαν οὔτε ἐν τοῖς Μηναίοις οὔτε ἐν τῷ Τριῳδίῳ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, οὐδὲ ἡμεῖς περιελάβομεν ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ.

Πᾶσα σχεδὸν ἡ ποίησις τῶν βυζαντινῶν περικλείεται ἐντὸς τῶν στενῶν ὁρίων τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ᾄσματος. Ἐπειδὴ δὲ οἱ μοναχοὶ καὶ οἱ ἐπίσκοποι ἴσχυον τὰ μέγιστα παρὰ τοῖς βασιλεῦσι καὶ τῷ λαῷ, αἱ δὲ ψυχαὶ τῶν ἀνθρώπων τοσοῦτον εἶχον καταληφθῆ ὑπὸ τῶν ἀκανθωδῶν ζητημάτων τῆς θεολογίας, ὥστε δὲν ἐτόλμων νὰ ἀναπνεύσωσιν ὑψηλότερον, οὔτε ἐξόχους βουλὰς νὰ ἐπιχειρήσωσι, παρήχθη ἡ μεγάλη τῶν πνευμάτων στείρωσις καὶ λάλος τις στωμυλία καὶ ἐν ἑτέροις τῶν γραμμάτων εἴδεσι καὶ δὴ ἐν τῇ ποιήσει. Πόσον ταῦτα ἐγένοντο φανερὰ, πρέπει εἰς κατάληψιν τούτου νὰ παραβάλωμεν τὴν σύγχρονον ποίησιν τῶν ἐθνῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Μολονότι δὲ οὔτε

Digitized by Google

ἐνταῦθα οἱ βάρβαροι καὶ τραχεῖς ἐκεῖνοι ἄνθρωποι ἠδυνήθησαν νὰ ἐκτιναξωσι τὴν ἀχλὺν τοῦ πνεύματος, ἡ ἀνεξάντλητος ὅμως δύναμις τῶν γερμανικῶν φύλων παρήγαγε καρποὺς εὐαρέστους, οὔτε δὲ μόνον ἐξέτεινεν ἐν ἐπικοῖς ᾄσμασι μεγαλοπρεπῆ θαύματα ἡρωϊκῶν μύθων ἀλλὰ καὶ λυρικοὺς τρόπους ἐκκλησιαστικῶν ᾀσμάτων προσήρμοζεν εἰς θύραθεν παίγνια καὶ εἰς τὸν ἔπαινον τῶν πεπραγμένων. Τῆς τόσον εὐθύμου ταύτης εὐφορίας τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀμοιβαίας σχέσεως τῆς ἐξωτερικῆς καὶ ἱερᾶς φιλολογίας ἴχνη μάτην ἤθελες ζητήσει παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς· διότι οὔτε αὐτοὶ ταπεινοὶ ὄντες τὸ φρόνημα καὶ ἀσθενεῖς οὔτε μεγάλα ἁπλῶς διεπράξαντο, ἐστεροῦντο δὲ καὶ τῆς νεανικῆς ὁρμῆς τοῦ μεγεθύναι τὰ μικρὰ καὶ αὐξῆσαι τεραστίως· εἶχον παύσει δὲ παντελῶς τοῦ ἐρᾶν, παίζειν, ἀναφλέγεσθαι καὶ οἰκτείρειν, τέλος δὲ τοῦ συγκινεῖσθαι ἐκ τῶν φυσικῶν διαθέσεων τῆς ψυχῆς. Τούτου ἕνεκα ἐν τῇ ἐπικῇ, ἰαμβικῇ καὶ κωμικῇ ποιήσει ἡ οὐδὲν παρήγαγον, ἢ οὐδὲν ἐξειργάσθησαν ἄξιον νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν Μοῦσαν τῶν ἐθνῶν τῆς δύσεως. Βεβαίως οὔτε τοῦ Τζέτζου ἢ τοῦ Ψελλοῦ τὰ στωμύλα παίγνια ἢ τοῦ Πισίδου οἱ καλλωπισμοὶ δύνανται νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὰ νεῦρα καὶ τὴν ῥώμην τῶν Νιβελούγγων, οὔτε τὰ τετορνευμένα βοστρυχίσματα τῶν Ἀνακρεοντείων πρὸς τὸν τόνον καὶ τὴν ἁπλότητα τοῦ Walther.

Τούτων οὕτως ἐχόντων μόνον εἰς τὴν ποίησιν τῶν ᾀσμάτων τῆς ἐκκλησίας οἱ βυζαντινοὶ προσέσχον τὸν νοῦν καὶ ἐπέτυχον ἱκανῶς. Ταῦτα ὅμως τὸ πλεῖστον ὡς εἰκὸς ἔκειντο μέχρι τοῦδε παρημελημένα. Εἰς ἡμᾶς ὅμως εἰσὶ τοσοῦτον ἀξιολογώτερα, ἐπειδὴ ἔγνωμεν καὶ ἀνιχνεύσαμεν, ὅτι ἴσχυσαν τὰ μέγιστα εἰς τὴν πρόοδον τῆς ποιήσεως καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ᾄσματος τῶν λαῶν τῆς δύσεως. Ἀπόδειξις τούτου εἶναι αὐτὰ τὰ ὀνόματα τῶν ᾀσμάτων παρηγμένα ἐκ τῶν ἑλληνικῶν, ὡς antiphonae καὶ tropi τῶν Φράγκων (ὅρα Beiträge. s. 18) παρήχθησαν ἐκ τῶν *ἀντιφώνων καὶ τροπαρίων* τῶν ἑλλήνων καὶ τὸ λατινικὸν ὄνομα sequentiae φαίνεται προελθὸν ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ *ἀκολουθία*, ὅμως τὴν ἀκριβῆ σημασίαν τῆς ἑλληνικῆς λέξεως οἱ Φράγκοι καὶ Γερμανοὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον μετέτρεψαν. Προδηλότερα δὲ τεκμήρια ἑλληνικῆς ἀρχῆς παρέχει ἡ μουσικὴ τέχνη τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας· διότι οὐ μόνον οἱ ὀκτὼ toni τῶν δυτικῶν ἀντιστοιχοῦσιν ἀμοιβαίως πρὸς τοὺς *ὀκτὼ ἤχους* τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ τὰ ὀνόματα authentici καὶ plagii toni διετήρησαν τὴν μνήμην τῆς ἑλληνικῆς αὐτῶν ἀρχῆς. Τελευταῖον ὑπάρχουσι καὶ μαρτυρίαι συγγραφέων σαφεῖς μαρτυρούντων, ὅτι τὰ ᾄσματα τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας προήχθησαν ἐκ τῶν ἑλληνικῶν. Ὁ τοῦ ἁγίου Γάλλου (San Gallen) μοναχὸς ἐν Gestorum Caroli libro secundo (Monumenta german. historiae II, 751), λέγει «Cum igitur Graeci . . . secreto in sua lingua deo psallerent et ille occultatus in proximo carminum dulcedine delectaretur, praecepit clericis suis, ut nihil ante gustarent, quam easdem antiphonas in latinum conversas ipsi praesentarent». Ὡσαύτως ὁ Κυπριανὸς ἀναφέρει, ὅτι ὁ ἅγιος Καισάριος ἐξ Ἀρελάτου προέτρεψεν, ἵνα καὶ οἱ λατῖνοι παρασκευάζωσι ψαλμοὺς καὶ ὕμνους καὶ ᾠδὰς δίκην κληρικῶν ὑψηλῇ φωνῇ καὶ μελῳδικῇ, οἱ μὲν ἑλληνιστί, οἱ δὲ λατινιστί πεζὰ καὶ ἀντίφωνα. (ὅρα Gerbert de musica sacra I, 340). Ἐὰν πρὸς ταύτην τὴν μαρτυρίαν παραβάλωμεν τὸν Ἐκκεχάρδον διηγούμενον (Casus S. Galli in Monument. German. histor. II, 135), ὅτι ἡ δούκισσα Χάδβιγ τὸ λατινικὸν ἀντίφωνον «Maria et flumina» μετήνεγκεν εἰς τὸ ἑλληνικὸν οὕτω· «Θάλασσαι καὶ ποταμοὶ εὐλογεῖτε τὸν κύριον· ὑμνεῖτε πηγῶν τὸν κύριον· ἀλληλούϊα.» Τέλος δὲ οὐ μικρὸν πλῆθος ἑλληνικῶν λέξεων εἰσῆλθεν εἰς τὰ ᾄσματα καὶ τὴν λειτουργίαν τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας, ὧν τινα, ὡς τὸ « Κύριε ἐλέησον » διαμένει μέχρι τῆς σήμερον.

Ταῦτα προτάξαντες μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν εἰδῶν τῶν βυζαντινῶν ᾀσμάτων καὶ τὴν ἀφήγησιν τοῦ βίου ἑκάστου τῶν ποιητῶν. Παρατηροῦντες δὲ καὶ τὸ εἶδος τῶν ᾀσμάτων βλέπομεν ὅτι διαιροῦνται εἰς δύο εἴδη, ὧν τὸ μὲν σύγκειται ἐκ στίχων συνήθων ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ χρόνου τῶν συλλαβῶν, τὸ δὲ δεύτερον κατὰ νέους νόμους ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ τόνου καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συλλαβῶν, πρὸς διάκρισιν δὲ καλοῦμεν τὰ μὲν πρῶτα *μετρικά*, τὰ δὲ δεύτερα *ῥυθμικά*. Ὡς δὲ εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἦσαν καταλληλότατα τὰ μετρικὰ ᾄσματα, ἐν οἷς διέκρινον κοινῶς τὰς μακρὰς καὶ βραχείας συλλαβάς, οὕτω κατὰ τὸν μεσαίωνα ὠρέγοντο ἐντεχνότερόν τι εἶδος. Ἐπειδὴ κατὰ τοὺς πρώτους ἤδη αἰῶνας μετὰ Χριστὸν τοσοῦτον ἤρχισε νὰ ὑπερισχύῃ ὁ τόνος τοῦ χρόνου τῶν συλλαβῶν, ὥστε οὐχὶ σπανίως οἱ συγγρα-

Digitized by Google

φεῖς παρημέλουν τὸν χρόνον, ἀντήλλασσον δὲ τονιζομένας συλλαβὰς μετὰ τῶν μακρῶν. Τούτου πλεῖστα καὶ ἀρίδηλα τεκμήρια πρόκεινται ἐν ἐπιγραφαῖς ἐπὶ λίθου καὶ χαλκοῦ, ἐν αἷς τὰ γράμματα ο καὶ ω πλεονάκις εὕρηνται πρὸς ἄλληλα ἐναλλασσόμενα· τὸ αὐτὸ μαρτυροῦσιν ἐπίσης τὰ συχνὰ σφάλματα, εἰς ἃ ὑποπίπτουσιν οἱ νεώτεροι ποιηταὶ καταχρώμενοι βραχείαις συλλαβαῖς ἀντὶ μακρῶν καὶ μακραῖς ἀντὶ βραχειῶν, περὶ ὧν ἀνεφέρομεν καὶ ἀνωτέρω ἐν τοῖς περὶ Μεθοδίου, Συνεσίου, Γρηγορίου καὶ Κλήμεντος. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης μέχρις ἡμῶν οἱ Ἕλληνες διετηρήσαμεν τὸν τόνον μόνον ὡς στοιχεῖον ἀπαραίτητον οὐ μόνον τῆς προφορᾶς, ἀλλὰ καὶ τὸν μόνον παράγοντα τῆς ποιήσεως ἀντὶ τοῦ χρόνου τῶν ἀρχαίων.

Τὰ μετρικὰ λοιπὸν ποιήματα τῶν βυζαντινῶν, τὰ ἐπὶ τῇ βάσει δηλ. τοῦ χρόνου ποιούμενα, ἐπειδὴ οἱ ποιηταὶ ἐπιτηδείως ἐμιμοῦντο τὰ ἔντεχνα τῶν ἀρχαίων ποιημάτων μᾶλλον, ἢ ἐξέφραζον τὸν λόγον ἀνδρῶν συγχρόνων, οὔτε ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐψάλλοντο, οὔτε περιελήφθησαν ἐν ταῖς κανονικαῖς βίβλοις τῶν ἀκολουθιῶν. Καὶ ὅμως ἐψάλλοντο, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ἐπιγεγραμμένου ἦχου ἐν τοῖς ποιήμασιν Ἡλίου τοῦ Συγκέλου καὶ Φωτίου τοῦ πατριάρχου. Ἐπειδὴ ὅμως ᾖδοντο, σύγκεινται ἐκ τῶν αὐτῶν μικρῶν στίχων οἷς ἐχρῶντο οἱ ἀρχαιότεροι ποιηταὶ τῶν ἀνακρεοντείων, δηλ. ἐκ διμέτρων ἰαμβικῶν ἢ ἰωνικῶν

υ–υ–υ–υ,

μολονότι δι' αὐτοῦ τοῦ ὀνόματός εἰσι συνδεδεμένα κατὰ νόμον αὐστηρότερον, ἐπειδὴ ἀνὰ πέντε ἢ ἓξ κῶλα ἀποτελοῦσι τὰς περιόδους τῶν στροφῶν. Ἵνα δὲ μηδεὶς ἀποδοκιμάσῃ τοῦτο εἰς ᾄσματα ποιηθέντα εἰς τὸ ψάλλεσθαι, προσετέθησαν ὡς περιττόν τι παίγνιον τὰ κδ' γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου. Τὸν κολοφῶνα δὲ εἰς τὰ τεχνήεντα ταῦτα παίγνια ἐπέθηκεν ὁ Σύγκελλος, ὅστις οὐ μόνον τὰς στροφάς, ἀλλὰ καὶ τῶν στίχων τὰς ἀρχὰς περιέκλεισεν εἰς ἀκροστιχίδας. Πλὴν τοιούτων εἰς πλεῖστα ἀνακρεόντεια τῶν βυζαντινῶν εἰς τοὺς διμέτρους στίχους μεθ' ἑκάστην τρίτην καὶ τετάρτην στροφὴν παρεμβάλλονται δύο μακρότεροι στίχοι, οὓς ὠνόμαζον κουκούλια πρὸς διάκρισιν τῶν στροφῶν ἡ *olkos* (πρβλ. G. Hermannum Elementa doctr. metric. 487—). Πλεῖστοι δὲ φαίνονται συντεθειμένοι κατὰ τὸν Ἀσκληπιάδειον στίχον ὧδε·

–υυ–υυ–'–υυ – –
Ῥίζα φιλευσεβέων, ἔπλεο, Παῦλε,
ἐν χθονὶ τετραπόρῳ γείναο μόσχους.

Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ χοριαμβικοὶ πόδες δὲν ἀνεμιγνύοντο τοσοῦτον μετὰ τῶν ἰαμβικῶν καὶ ἰωνικῶν, νομίζομεν, ὅτι οἱ τρίμετροι ἰωνικοί, οὓς ἀνευρίσκομεν εἰς τὸ δεύτερον ποίημα τοῦ Σωφρονίου,

Ἱεραὶ παρθενικαί, παστάδα Θέκλης
υυ–|υυ–|υυ–
στεφάνοις ἀθανάτοις | στέψατε νύμφης.
υυ–|υυ–|υυ–

ἀπετέλουν τὴν ἀρχαιοτέραν καὶ γνησίαν μορφὴν τῶν στίχων τούτων, ἀντὶ τῶν ὁποίων ὑπέβαλλον σχεδὸν ἐκείνους τοὺς χοριαμβικούς. Ἕκαστον ὅμως εἶδος τοῦ στίχου συνδέεται οὐ μόνον δι' ἴσου διαζήματος δεκαοκτὼ σημάτων τοῦ χρόνου (μορίων τοῦ χρόνου), ἀλλὰ καὶ δι' ὁμοίων τόνων, ἀκολουθοῦντες ὅμως τὸ ἶχνος τῆς τομῆς ἔχομεν τὰς ἑξῆς ἄρσεις ἑκατέρου στίχου

υυ–'υυ–|–υυ–'–
–υυ–υυ|–υυ–'–

Ποιηταὶ τῶν χριστιανῶν ἀνακρεοντείων ἐν τῷ κώδικι Barberino n. 246 τῆς ιά. καὶ ιβ'. ἑκατ. ὅστις περιλαμβάνει τὰ βυζαντινὰ ἀνακρεόντεια εἰς ἓν σῶμα συνδεδεμένα, ἀναφέρονται Σωφρόνιος ὁ Ἱεροσολύμων, Ἡλίας ὁ Σύγκελλος, Ἰγνάτιος, Ἀρέθας, Λέων βασιλεύς· (ὅρα καὶ Matranga ἐν Mai Spicileg. Rom, IV, p. XXXVI-). Ἐπίσης παρελάβομεν τέσσαρα μόνον ποιήματα, τρία τοῦ Σωφρονίου, ἓν Ἡλίου τοῦ Συγκέλλου, ἵνα μὴ ἐλλείπωσι καὶ τούτου τοῦ εἴδους ποιήματα ἐν τῷ βιβλίῳ, εἰ καὶ τὰ τοῦ Σωφρονίου ἐπαινοῦνται μεγάλως ὑπὸ Λέοντος τοῦ Ἀλλατίου καὶ τοῦ ἀκολουθοῦντος αὐτῷ Ματράγκα. Τὸν βουλόμενον ἰδεῖν περισσότερα παραπέμπομεν εἰς τὸ Spicileg. Rom. τοῦ A. Mai. Tom. IV, εἰς τὰ ἀνέκδοτα τοῦ Matranga. Tom. II, εἰς τοῦ Daniel. Thes. hymnologic. Tom. III. Ἐξελέξαμεν ὅμως πλὴν τῶν ὡραίων ἐγκωμίων τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καὶ τῆς πρωτομάρτυρος Θέκλης τὸ ἀξιόλογον ποίημα περὶ τῶν σεβασμίων τόπων τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλήμ, λίαν χρήσιμον, ἐλπίζομεν, τοῖς ἤδη περὶ τὴν χριστιανικὴν ἀρχαιολογίαν σπουδάζουσιν. Ἐπειδὴ ὁ Σωφρόνιος ἐν τῷ ποιήματι τούτῳ τοσοῦτον κατεφλέγετο ὑπὸ τοῦ πόθου τοῦ ἰδεῖν τοὺς ἁγίους τόπους, ὥστε ἐσχεδιογράφησε τὴν Ἱε-

Digitized by Google

ρουσαλὴμ καὶ τὰς κατὰ τὴν ζ' ἑκατονταετηρίδα οἰκοδομὰς αὐτῆς, ἡ δὲ περιγραφὴ αὕτη σαφὴς καθ' ἑαυτὴν συμβάλλεται τὰ μάλιστα ἐλλείψει πηγῶν εἰς τὴν τοπογραφίαν τῆς ἁγίας πόλεως. (Πρβλ. Messmer Mitthteilumgen der K' K'. Centralcomission a. 1867 p. LXVII, Tobler Golgotha p. 344, Bock Die Kirche der Benediktinerabtey Petershausen). Καὶ πρῶτον μὲν ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ λεγόμενον ἐν τῇ γ'. στροφῇ περὶ τοῦ ἱεροῦ κύβου πρὸ τῶν βαθμίδων, δι' ὧν κατέβαινον εἰς τὸν τάφον τοῦ Χριστοῦ. Κατὰ τὸν ἐν Μονάχῳ καθηγητὴν τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιολογίας K. Messmer κύβος ἱερὸς εἶναι ὁ λίθος, ὅστις τὸ πάλαι μὲν ἔκλεισε τὸ μνημεῖον, ἐν ᾧ κατετέθη τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν, βραδύτερον δὲ πρὸ τοῦ μνημείου ἐκείνου ἐχρησίμευεν ὡς ἁγία τράπεζα· ἐπειδὴ δὲ τοιαῦται ἅγιαι τράπεζαι περιεκλείοντο διὰ τεσσάρων στηλῶν, ἐκαλύπτοντο δὲ διὰ θόλου καλουμένου κιβώριον (κιβούριον), ὁ Christ εἰκάσε συμπληρωτέον εἶναι εἱερὸν κύβον κατίδω| μέγαν οὐρανόστεγόν τε | τέτρασιν φρακτόν τε στήλαις».

Μετὰ τὰ μετρικὰ ᾄσματα τοῦ Σωφρονίου καὶ Ἡλίου τοῦ Συγκέλλου ἐτάξαμεν Λέοντος τοῦ βασιλέως *ᾠδάριον κατανυκτικόν* καὶ Φωτίου Πατριάρχου *ὕμνον ἐκ προσώπου Βασιλείου δεσπότου*, ἅτινα μιμοῦνται κατὰ τὸν τόνον τῶν συλλαβῶν τὸ εἶδος τῶν ἀνακρεοντείων, μεθ' ὧν συγκατελέχθησαν ἐν τῷ κώδικι Βαρβερίνῃ. Δὲν ἐξέφερον ὅμως ὅλους τοὺς πόδας τῶν ποιημάτων ἐκείνων διὰ τῶν τόνων, τὴν δὲ προτελευταίαν συλλαβὴν πάντοτε ἐτόνιζον, ὡς εἴδομεν τὸ αὐτὸ ἀνωτέρω περὶ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ.

Πλὴν τῶν ῥυθμικῶν ἀνακρεοντείων καταλεκτέαι εἰσὶν αἱ προσευχαὶ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐν τῷ Daniel Thes. hymnolog. III, 94 τὰ ποιήματα Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου καὶ Κατράρη ἐν τοῖς Matranga Anecdot. II, 675, 682.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν ὀλίγοις τὰ ποιήματα τῶν βυζαντινῶν θρησκευτικὰ μέν, ἀλλ' ἐξωτερικὰ οὕτως εἰπεῖν καὶ οὐχὶ κατάλληλα εἰς τὸ ᾄδεσθαι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, διό, ὡς προεῖπον, καὶ δὲν ἐγένοντο παραδεκτὰ εἰς τὰ κανονικὰ τῶν ἀκολουθιῶν βιβλία. Μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὰ ποιήματα ἐκεῖνα, ἅτινα ἐψάλλοντο καὶ ψάλλονται ἀπαραλλάκτως μέχρι τοῦ νῦν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ ὧν πλεῖστα μέρη περιελάβομεν ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ. Καὶ πρῶτον μὲν διαλαμβάνομεν περὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἐκκλησιαστικῆς ταύτης ποιήσεως καὶ περὶ τῶν ποιητῶν αὐτῆς, εἶτα δὲ περὶ τῶν εἰδῶν, τῶν μέτρων καὶ τῶν μελῶν αὐτῶν.

Εἴπομεν ἀνωτέρω, ὅτι κατὰ τὴν γ' καὶ δ' ἑκατονταετηρίδα οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας προσεῖχον, ἵνα μὴ ψάλληται ἕτερόν τι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις πλὴν τῶν ψαλμῶν τοῦ Δαυὶδ καὶ τῶν ἱερῶν ᾀσμάτων. Οἱ παλαιοὶ ὅμως ἐκεῖνοι ὕμνοι μολονότι ἦσαν θεῖοι καὶ κατάλληλοι εἰς συγκίνησιν τῶν ψυχῶν καὶ διέγερσιν, δὲν ἦσαν ποιημένοι εἰς ἐξήγησιν καὶ κήρυξιν ἐκείνων, ἃ οἱ χριστιανοὶ ᾐσθάνοντο καὶ ὡς οἰκεῖα αὐτῶν ἐσέβοντο. Ὅθεν μετὰ τὴν κατεύνασιν τῶν ταραχῶν τῆς ἐκκλησίας δὲν ἐφοβοῦντο πλέον μὴ διαφθαρῇ ἡ καθαρότης τῆς χριστιανικῆς πίστεως διὰ τῶν νεωτεριστικῶν ᾀσμάτων, διὸ καὶ ποιηταὶ θείῳ ἐνστίκτῳ κινούμενοι ᾖδον εἰς αἶνον Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ τῆς Θεομήτορος, ὁ δὲ λαὸς ἐπεδοκίμαζε τὰ ᾄσματα ταῦτα. Ἀφοῦ δὲ ἡ χριστιανικὴ πίστις καὶ ἡ λατρεία αὐτῆς ἀνεγνωρίσθη δημοσία, ἤρξαντο νὰ προσέχωσι μᾶλλον καὶ λαμπρύνωσι δημοσίᾳ δαπάνῃ τά τε ᾄσματα καὶ τὴν ἱερὰν μουσικήν. Πρὸ πάντων ἐν ταῖς πόλεσι βασιλεῖς καὶ ἄρχοντες, ἵνα μὴ φαίνηται, ὅτι χορηγοῦνται ὀλιγώτερα χρήματα εἰς καλλωπισμὸν τῶν χριστιανικῶν ἱερῶν ἢ εἰς τὰ τῶν ἐθνικῶν, ἀνήγειραν λαμπρὰ οἰκοδομήματα καὶ ηὔξανον παντὶ τρόπῳ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς λατρείας. Διατί δὲ νὰ μὴ δώσωσί τι εἰς τὸν ὄχλον, ὅστις διὰ τῆς λαμπρότητος τῶν ἱερῶν καὶ τῆς γλυκύτητος τῶν ἤχων εἵλκετο εἰς τὰς ἐκκλησίας τῶν χριστιανῶν; Τοῦτο μαρτυρεῖ σαφῶς ἀναχωρητής τις, μονάζων κατὰ τὸν ε' αἰῶνα ἐν τῇ ἐρήμῳ τῶν Νιτραιῶν λέγων «καὶ τὸ τροπάρια καὶ κανόνας ψάλλειν καὶ ἤχους μελίζειν τοῖς κατὰ κόσμον ἱερεῦσί τε καὶ λοιποῖς ἁρμόζον· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ λαὸς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις συναθροίζεσθαι εἰώθει» (Pitra hymnographie grecque p. 43). Ἐκ τούτου φαίνεται, ὅτι οἱ Χριστιανοὶ κατὰ τὴν ε' καὶ ς' ἑκατοντ. διηροῦντο εἰς δύο μερίδας, ὧν οἱ μὲν διεφύλαττον τὴν σεβαστὴν ἁπλότητα τῶν ἀρχαίων διατάξεων, οἱ δὲ ἐνόμιζον, ὅτι οὐδόλως ἁμαρτάνουσιν αὐξάνοντες δι' ἐξωτερικῆς λαμπρότητος τὴν ἀξίαν τῶν θείων πραγμάτων. Τὰ νέα ὅμως ᾄσματα καὶ οἱ ἐντεχνότεροι ἦχοι παρήγαγον οὐχὶ μικρὰς ἔριδας. Τεκμήρια τούτου παρέχει ὁ διάλογος τοῦ ἀββᾶ Παμβὼ μετὰ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ, ἐξ οὗ ἐξάγεται, ὅτι ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ τὴν ε ἑκατοντ. ἐν τῇ ἐκ-

Digitized by Google

χλησίᾳ τοῦ ἁγίου Μάρκου ἐψάλλοντο τροπάρια. Ὁ Παμβὼ δῆλα δὴ ἔπεμψε τὸν μαθητὴν αὐτοῦ εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἵνα πωλήσῃ τὰ ἐργόχειρα αὐτῶν. Οὗτος διαμείνας ἡμέρας δεκαὲξ ἐν τῇ πόλει διενυκτέρευεν ἐν τῷ νάρθηκι τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Μάρκου, ὅπου εἶδε καὶ ἔμαθε τὴν ἀκολουθίαν καὶ τὰ *τροπάρια*. Ἐπανελθὼν εἰς τὸ κελλίον αὐτοῦ ἐφαίνετο τεταραγμένος· τοῦτο παρετήρησεν ὁ Παμβὼ καὶ ἐρώτησεν αὐτὸν μή τι δυσάρεστον συνέβη αὐτῷ· οὗτος δ' ἀπεκρίθη, ὅτι ἐν ἀμελείᾳ διάγουσιν ἐν τῇ ἐρήμῳ μὴ ψάλλοντες οὔτε *κανόνας*, οὔτε *τροπάρια*, διὰ τῆς γλυκύτητος τῶν ὁποίων ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατεθέλγετο. Ταῦτα ἀκούσας ὁ ἀββᾶς συνοφρυωθεὶς εἶπεν· οὐαὶ ἡμῖν, τέκνον, διότι βλέπω καιροὺς ἐπελθόντας, ἐν οἷς οἱ μοναχοὶ καταλείπουσι τὴν αὐστηρὰν ἐκείνην διδασκαλίαν ἀγόμενοι ὑπὸ τοὺς ἤχους τῶν ᾀσμάτων· ἤδη οἱ ἄνθρωποι ἀποδύονται τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν τῶν ἠθῶν ἁγνότητα μεγάλῃ δυστυχίᾳ καταβαλλόμενοι (1). Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ ἐν Καππαδοκίᾳ ἐν ταῖς μοναῖς ἐπῆλθε τὸ αὐτὸ ἔθος τοῦ ψάλλειν τροπάρια, ὡς διδάσκει καὶ ἕτερον διήγημα ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ καρδινάλεως Pitra ἐκ τινος κώδικος Vallicellano ἀντιγράψαντος. Ὁ ἀββᾶς Παῦλος, ὅτε οἱ Πέρσαι εἰσέβαλον κατὰ τὴν ε ἑκατ. εἰς τὴν Καππαδοκίαν, κατέφυγε [πρῶτον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐκεῖθεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ τελευταῖον εἰς τὴν ἔρημον τῶν Νιτραιῶν. Ἐνταῦθα ἐλυπήθη μεγάλως κωλυθεὶς ὑπὸ τοῦ συναναχωρητοῦ αὐτοῦ, ἵνα ψάλῃ τὰ ἐν Καππαδοκίᾳ εἰθιζόμενα ψάλλεσθαι τροπάρια. Οὔτε ἐπετράπη αὐτῷ ὑπὸ τοῦ ἡγουμένου, ἵνα μόνος ἐν τῷ κελλίῳ ψάλλῃ τοιαῦτα, ἵνα μὴ ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θελγόμενος ὑπὸ τῶν θελγήτρων τῶν ᾀσμάτων.

Ἀλλὰ τίνα ἐκκλησιαστικὰ ᾄσματα ἤρχισαν νὰ φαίνωνται καὶ μεταδίδωνται κατὰ τὴν ε. ἑκατονταετηρίδα; Τοῦτο μανθάνομεν ἐκ τοῦ διαλόγου δύο μοναχῶν Ἰωάννου καὶ Σωφρονίου μετὰ τοῦ ἀββᾶ Νείλου ἐν τῷ ὄρει Σινᾷ. (1) διότι οἱ ἀναφέροντες τὰς μαρτυρίας, ὡς

---

1) «Ὁ ἀββᾶς Παμβὼ ἀπέστειλε τὸν μαθητὴν αὐτοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πρὸς τὸ πωλῆσαι τὸ ἐργόχειρον αὐτῶν. ποιήσας δὲ ἡμέρας δεκαὲξ ἐν τῇ πόλει, ὡς ἔλεγεν ἡμῖν, τὰς νύκτας ἐκάθευδεν ἐν τῷ νάρθηκι τῆς ἐκκλησίας ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Μάρκου· καὶ ἰδὼν τὴν ἀκολουθίαν τῆς ἁγίας ἐκκλησίας ἀνέκαμψε πρὸς τὸν γέροντα· ἔμαθε δὲ καὶ τροπάρια.

Λέγει οὖν αὐτῷ ὁ γέρων· ὁρῶ σε, τέκνον, τεταραγμένον· μή τις πειρασμός σοι συνέβη ἐν τῇ πόλει; λέγει ὁ ἀδελφὸς τῷ γέροντι· ᾄσχει, ἀββᾶ, ἐν ἀμελείᾳ διαπανῶμεν τὰς ἡμέρας ἡμῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ ταύτῃ, καὶ οὔτε κανόνας, οὔτε τροπάρια ψάλλομεν· ἀπελθόντος γάρ μου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ εἶδον τὰ τάγματα τῆς ἐκκλησίας, πῶς ψάλλουσι, καὶ ἐν λύπῃ γέγονα πολλῇ, διατί καὶ ἡμεῖς οὐ ψάλλομεν κανόνας καὶ τροπάρια.

Λέγει οὖν αὐτῷ ὁ γέρων· οὐαὶ ἡμῖν, τέκνον, ὅτι ἔφθασαν αἱ ἡμέραι, ἐν αἷς ὑπολείψουσιν οἱ μοναχοὶ τὴν στερεὰν τροφὴν τὴν διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος ῥηθεῖσαν καὶ ἐξακολουθήσουσιν ᾄσματα καὶ ἤχους· ποία γάρ κατάνυξις, ποῖα δάκρυα τίκτονται ἐκ τῶν τροπαρίων; ποία γάρ κατάνυξις τῷ μοναχῷ, ὅταν ἐν ἐκκλησίᾳ ἢ ἐν κελλίῳ ἱσταται καὶ ὑψοῖ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ὡς οἱ βόες; Εἰ γάρ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ παριστάμεθα, ἐν πολλῇ κατανύξει ὀφείλομεν ἱστασθαι καὶ οὐχὶ ἐν μετεωρισμῷ· καὶ γάρ οὐκ ἐξῆλθον οἱ μοναχοὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ ταύτῃ, ἵνα παρίστανται τῷ θεῷ καὶ μετεωρίζονται καὶ μελῳδοῦσιν ᾄσματα καὶ ῥυθμίζουσιν ἤχους καὶ σείουσι χεῖρας καὶ μεταβαίνουσι πόδας, ἀλλ' ὀφείλομεν ἐν φόβῳ πολλῷ καὶ τρόμῳ δάκρυσί τε καὶ στεναγμοῖς μετὰ εὐλαβείας καὶ εὐκατανύκτου καὶ μετρίας [ταπεινῆς] φωνῆς τὰς προσευχὰς τῷ θεῷ προσφέρειν· Ἰδοὺ γάρ λέγω σοι, τέκνον, ὅτι ἐλεύσονται ἡμέραι, ὅτε φθείρουσιν οἱ Χριστιανοὶ τὰς βίβλους τῶν ἁγίων εὐαγγελίων καὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ τῶν θεσπεσίων προφητῶν, λεαίνοντες τὰς γραφὰς τῶν ἁγίων καὶ γράφοντες τροπάρια καὶ ἑλληνικοὺς λόγους καὶ χυθήσεται ὁ νοῦς εἰς τρόπους καὶ εἰς τοὺς λόγους τῶν Ἑλλήνων· διὰ τοῦτο καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν εἰρήκασιν, ἵνα μὴ γράφωσιν οἱ ἐν τῇ ἐρήμῳ ταύτῃ ὄντες καλόγραφοι τοὺς βίους καὶ λόγους τῶν γερόντων ἐν μεμβράναις, ἀλλ' ἐν χαρτίοις· μέλλει γάρ ἡ ἐρχομένη γενεὰ λεαίνειν τοὺς βίους καὶ λόγους τῶν πατέρων καὶ γράφειν κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῖς. Καὶ εἶπεν ὁ ἀδελφός· τί οὖν; ἀλλαγήσονται τὰ ἔθη καὶ αἱ παραδόσεις τῶν Χριστιανῶν καὶ οὐκ ἔσονται ἱερεῖς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἵνα ταῦτα γένηται; καὶ εἶπεν ὁ γέρων· Ἐν τοῖς τοιούτοις καιροῖς ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν καὶ ἔσται θλῖψις οὐκ ὀλίγη ἐθνῶν.»

1) «Διηγήσαντο ἡμῖν ὁ ἀββᾶς Ἰωάννης καὶ ὁ ἀββᾶς Σωφρόνιος λέγοντες· ὅτι ἀπήλθομεν πρὸς τὸν ἀββᾶ Νεῖλον διαφοιβούσης τῆς ἁγίας κυριακῆς εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ· ἦν δὲ ὁ γέρων ἡσυχάζων ἄνω εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους ἔχων ἄλλους δύο μαθητάς. Ἐλθόντων δὲ ἡμῶν εἰς τὰ ἑσπερινὰ ἤρξατο ὁ γέρων τὸ Δόξα πατρὶ σὺν τοῖς ἑξῆς. Καὶ εἰπόντες τὸ Μακάριος καὶ τὸ Κύριε ἐκέκραξα χωρὶς τῶν τροπαρίων καὶ τὸ Φῶς ἱλαρὸν καὶ τὸ Καταξίωσον, ἤρξαντο τὸ Νῦν ἀπολύεις σὺν τοῖς ἑξῆς· καὶ τελέσαντες τὰ ἑσπερινὰ παρέθηκαν ἡμῖν τράπεζαν· καὶ μετὰ τὸ δειπνῆσαι ἠρξάμεθα τοῦ κανόνος. καὶ μετὰ τὸν ἑξάψαλμον καὶ εἰπόντες τὸ Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἠρξάμεθα τοὺς ψαλμοὺς ἀνέτως. καὶ εἰπόντων τὴν πρώτην στάσιν τῶν πεντήκοντα ψαλμῶν ἤρξατο ὁ γέρων τὸ Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὸ Κύριε ἐλέησον· καὶ καθίσαντες ἀνέγνω εἰς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ τὴν καθολικὴν Ἰακώβου. καὶ

Digitized

προείπομεν, οὐ μόνον βέβαιόν τι περὶ τούτου δὲν λέγουσι, ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι ψευδῶς παρενέβαλον καὶ τὸ ὄνομα τῶν *κανόνων*, οἵτινες ὕστερόν ποτε συνετελέσθησαν (ὅρα καὶ Christ Beitraege s. 26—). Οἱ δύο μοναχοὶ Ἰωάννης καὶ Σωφρόνιος, τῇ Κυριακῇ ἀνέβησαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους Σινᾶ, ὅπου διέτριβεν ὁ γέρων ἀββᾶς Νεῖλος μετὰ δύο μαθητῶν αὐτοῦ· ἐλθόντες εἰς τὸν ἑσπερινὸν ἐθαύμασαν ὅτι προσκεκολλημένοι εἰς τὴν αὐστηρὰν καὶ ἀρχαίαν τάξιν ἀπεδοκίμαζον πᾶσαν γλυκύτητα τῶν ᾀσμάτων καὶ τῶν ἤχων. Διότι ὁ γέρων Νεῖλος ἤρξατο τοῦ ἑσπερινοῦ διὰ τοῦ «Δόξα πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι.» Εἰπόντων δὲ τὸν ά. ψαλμὸν «Μακάριος ἀνὴρ» καὶ τὸ «Κύριε ἐκέκραξα» (ψαλ. 140) ἄνευ τροπαρίων, εἶτα τὸ «Φῶς ἱλαρὸν» καὶ τὸ «Καταξίωσον», ἤρξαντο τὸ «Νῦν ἀπολύεις» τοῦ Συμεών. Μετὰ ταῦτα δειπνήσαντες ἤρξαντο νὰ ἐκτελῶσι τὴν μεγάλην τελετὴν ἢ ἀκολουθίαν «*ἠρξάμεθα τοῦ κανόνος*» ἢ τὸν *κανόνα*. Καὶ πρῶτον μὲν ἀνέγνωσαν τὸν ἑξάψαλμον (ψαλ. γ,′ λζ,′ ξβ,′ πζ,′ ρβ,′ ρμβ,′) καὶ εἰπόντες τὸ «Πάτερ ἡμῶν» ἤρξαντο τοὺς ψαλμοὺς ἀνέτως διελόντες εἰς τρεῖς στάσεις, εἰς τὸ τέλος τῆς πρώτης στάσεως ἀναγινώσκοντες τὴν καθολικὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἰακώβου, εἰς τὸ τέλος τῆς δευτέρας τὴν τοῦ Πέτρου καὶ εἰς τὸ τέλος τῆς τρίτης τὴν τοῦ Ἰωάννου. Μετὰ τὸ τέλος τῶν ψαλμῶν καὶ τῶν καθολικῶν ἐπιστολῶν ἤρξαντο ἀναγινώσκειν τὰς ἐννέα ᾠδὰς ἀνέτως ἄνευ τροπαρίων, οὔτε μεσῳδίων εἰς τὴν γ′. καὶ ς′. ᾠδήν, ἀλλὰ μόνον ἔλεγον τὸ Πάτερ ἡμῶν καὶ τὸ Κύριε ἐλέησον. Εἶτα εἶπον τοὺς αἴνους (ψαλ,′ ρμη′, ρμθ′, ρν,′) ἄνευ τροπαρίων, εἶτα τὴν δοξολογίαν, τὸ Πιστεύω, τὸ Πάτερ ἡμῶν, καὶ τὸ Κύριε ἐλέησον, οὕτω δὲ διὰ τῆς ἐπικλήσεως «υἱὲ καὶ λόγε τοῦ Θεοῦ κτλ.» ἐτελείωσαν τὴν ἀκολουθίαν.

Ἡ ὑπὸ τοῦ ἀββᾶ Νείλου ἐν Σινᾷ κατὰ τὴν ς′. ἑκατ. τελουμένη ἀκολουθία, ἧς καὶ μέχρι τοῦ νῦν ὁ ἑσπερινὸς καὶ ἡ ἀκολουθία τοῦ ὄρθρου ὀλίγον διαφέρουσιν, ἐστερεῖτο τροπαρίων καὶ καθισμάτων, ἅτινα ὡς γνωστὸν παρεμβάλλονται εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ψαλμῶν καὶ τῶν ᾠδῶν. Τὰ τροπάρια ὅμως ταῦτα ἐζήτουν ὁ Ἰωάννης καὶ Σωφρόνιος, διὰ τὴν ἔλλειψιν δὲ αὐτῶν κατηγόρησαν τὸν Νεῖλον ὡς μὴ τηροῦντα τὴν τάξιν τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας. Κατὰ τὴν ς′. λοιπὸν ἑκατοντ. εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς Ἑλληνικὰς ἐκκλησίας καὶ τὰς μονὰς ἦσαν ἐν χρήσει τὰ *τροπάρια* παρεμβαλλόμενα μεταξὺ τῶν ψαλμῶν καὶ ᾠδῶν τῆς Π. Διαθήκης, ἵνα γεραίρωνται καὶ τὰ μυστήρια τῆς νέας Διαθήκης, ἢ ἡ νέα χάρις, ὡς καλεῖ αὐτὰ Σωφρόνιος ὁ Ἱεροσολύμων· «χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἐν ἀρχῇ πάσης ἐωθινῆς τε καὶ λυχνικῆς τελετῆς πρῶτον τῆς παλαιᾶς ψάλλονται οἱ ψαλμοί, εἶτα τῆς νέας χάριτος ᾄσματα, ἵν' ἔχοιεν εἰδέναι πάντες, ὡς εἷς καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς καὶ δεσπότης ἐστὶν ὁ ταῦτα κἀκεῖνα νομοθετήσας Χριστὸς» (A. Mai Spicil. Rom. Tom IV, p. 40). Τὰ νέα ταῦτα χριστιανικὰ ᾄσματα τοσοῦτον ἤρεσκον, ὥστε μετ' ὀλίγον ἡ χρῆσις αὐτῶν ἐξετάθη πολὺ περισσότερον, παρεμβληθέντων οὐ μόνον εἰς τὰ μέρη ἅτινα ἀνεφέρομεν εἰς τὸν διάλογον τῶν τριῶν μοναχῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς ψαλμοὺς ἑκάστου εἰς ἕκαστον στίχον τῶν ᾠδῶν καὶ ἄλλων παρενεβλήθησαν τροπάρια. Οὐ μόνον δὲ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Λατινικῇ ἐπεκράτησε τὸ ἔθος τοῦ παρεμβάλλειν νέους στίχους εἰς τοὺς ψαλμοὺς καὶ τὰς ἀρχαίας ᾠδάς ὡς μαρτυρεῖ τὸ διάταγμα τοῦ Πάπα Ἀδριανοῦ Β′. (867—872) ἐκδοθὲν ὑπὸ Leboeuf Chants Ecclesiastiques p. 103 πρβλ. καὶ Ferd. Wolf Ueber die Lais, Sequenzen und

---

ἀναστάντες πάλιν ἠρξάμεθα τὴν δευτέραν στάσιν τῶν ν′ ψαλμῶν, καὶ πληρώσαντες τοὺς ν′ ψαλμοὺς ἔδωκε τῷ ἄλλῳ ἀδελφῷ καὶ ἀνέγνω ἐκ τοῦ αὐτοῦ βιβλίου Πέτρου τὴν καθολικὴν ἐπιστολήν· καὶ ἀναστάντες ἠρξάμεθα τὴν γ′ στάσιν, καὶ πληρώσαντες τοὺς ρν′ ψαλμοὺς καὶ εἰπόντες τὸ Πάτερ ἡμῶν καὶ τὸ Κύριε ἐλέησον, ἐκαθέστημεν καὶ ἔδωκεν ἐμοὶ ὁ γέρων τὴν βίβλον καὶ ἀνέγνωκα τὴν καθολικὴν Ἰωάννου καὶ ἀναστάντες ἠρξάμεθα τὰς ᾠδὰς ἀνέτως ἄνευ τροπαρίων, καὶ οὔτε εἰς τὴν γ′ ᾠδήν, οὔτε εἰς τὴν ς′ ἐποιήσαμεν μεσῳδιον, ἀλλὰ τὸ Πάτερ ἡμῶν καὶ τὸ Κύριε ἐλέησον· καὶ εἰπόντες τοὺς αἴνους ἄνευ τροπαρίων ἤρξαντο τὸ Δόξα ἐν ὑψίστοις σὺν τῇ πίστει καὶ τὸ Πάτερ ἡμῶν καὶ τὸ Κύριε ἐλέησον· προσέθηκεν οὖν ὁ γέρων λέγων· Υἱὲ καὶ λόγε τοῦ Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστὲ, ὁ θεὸς ἡμῶν, ἐλέησον ἡμᾶς καὶ βοήθησον καὶ σῶσον τὰς ψυχὰς ἡμῶν· καὶ εἰπόντων ἡμῶν τὸ Ἀμήν ἐκαθέστημεν.

Καὶ λέγω τῷ γέροντι· διατί, ἀββᾶ, οὐ φυλάττετε τὴν τάξιν τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας; καὶ λέγει μοι ὁ γέρων· ὁ μὴ φυλάττων τὴν τάξιν τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας ἔστω ἀνάθεμα καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· Καὶ λέγω αὐτῷ· πῶς σὺ αὐτὸς οὐ ψάλλεις εἰς τὰ ἑσπερινὰ τῆς ἁγίας κυριακῆς οὔτε εἰς τὸ Κύριε ἐκέκραξα τροπάρια, οὔτε εἰς τὸ Φῶς ἱλαρὸν τροπάριον, οὔτε εἰς τὸν κανόνα τὸ Θεὸς κύριος, οὔτε εἰς τὴν στιχολογίαν τῶν ψαλμῶν καθίσματα ἀναπαύσιμα, οὔτε εἰς τὰς ᾠδὰς τῶν τριῶν παίδων τροπάρια, ἀλλ' οὔτε εἰς τὸ Μεγαλύνει τὸ Πᾶσα πνοή, ἀλλ' οὔτε εἰς τὴν δοξολογίαν τὴν Ἀνάστασιν τοῦ σωτῆρος;»

Digitized by Google

Leiche p. 94) «hic constituit per monasteria ad missam majorem in solemnitatibus praecipuis non solum in hymno angelico « Gloria in excelsis deo» canere hymnos interstinctos, quos laudes appelant, verum etiam in psalmis Davidicis quos introitus dicunt, intersecta cantica decantare quae Romani festivas laudes, Franci tropos appelant.» Ὅτι δὲ τὸ ἔθος τοῦτο ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων ἔσχε τὴν ἀρχὴν, ἀπ' αὐτῶν δὲ μετεδόθη καὶ εἰς τὰς χώρας τῆς δύσεως, δηλοῖ προφανέστατα αὐτὸ τὸ ὄνομα τῶν *τρόπων* ἐξ Ἑλληνικῆς ῥίζης παραγόμενον καὶ μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ πάλιν *τροπαρίου* στενῶς συνδεόμενον, ὡς κατωτέρω δειχθήσεται.

Ἀρχαιότατοι ποιηταὶ τροπαρίων ἀναφέρονται Ἄνθιμος καὶ Τιμοκλῆς ἀκμάσαντες κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Κεδρηνοῦ (p. 349 C.) τῷ 464 ἔτει ἀπὸ Χριστοῦ. «Ἄνθιμος καὶ Τιμοκλῆς οἱ τῶν τροπαρίων ποιηταὶ ἐγνωρίζοντο». Οὐδὲν ὅμως ποίημα τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην φέρει τὸ ὄνομα τοῦ Ἀνθίμου καὶ Τιμοκλέους· ἐπίσης δὲν δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι καὶ Κύριλλος ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος (ἀποθ. 444) ἐποίησε τροπάρια εἰς τοὺς ψαλμοὺς παρεμβαλλόμενα, εἰ καὶ ὡς φαίνεται ἐν τῷ τριῳδίῳ ἐποίησεν ἀκολουθίαν τῶν ὡρῶν τῆς μεγάλης Παρασκευῆς. Βεβαιότατα ὅμως μαρτυρεῖται, ὅτι τὸ ἀρχαιότατον τροπάριον «Ὁ μονογενὴς υἱὸς καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ» (σελ. 52) εἶναι τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (πρβλ. Σωφρόνιον ἐν A. Mai Spicil Rom IV 41· «τὸ δὲ ὁ μονογενὴς υἱὸς παρὰ τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ ἐμπεφώνηται» καὶ ὁ Κεδρηνὸς ἱστορ. ἐπίτ. p. 371 A. λέγει «Τούτου τῷ ϐ'. ἔτει ἀνεκαίνισεν ἐκ θεμελίων Ἰουστινιανὸς τὴν τοῦ Θεοῦ μεγάλην ἐκκλησίαν κάλλος καὶ μέγεθος ὑπὲρ τὸ πρότερον, παραδοὺς καὶ τροπάριον αὐτῇ ὑπ' αὐτοῦ μελισθὲν ψάλλεσθαι «ὁ μονογενὴς υἱὸς καὶ λόγος» ἐποίησε δὲ καὶ τὸ ὡρολόγιον τοῦ μιλίου». Ἀναμφίβολον ἐπίσης εἶναι, ὅτι ὁ Ἀνατόλιος καὶ ὁ Συκεώτης πρέπει νὰ συναριθμηθῶσιν εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους τούτους ποιητὰς τῶν τροπαρίων· διότι ὁ Ἀνατόλιος, οὗ πολλὰ καὶ καλὰ τροπάρια ἐν τοῖς κανονικοῖς βιβλίοις τῆς ἐκκλησίας ἐγένοντο παραδεκτὰ, καὶ ἡμεῖς τινα τούτων ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ παρελάβομεν, δὲν εἶναι ὁ κατὰ τὴν ε. ἑκατ. δμώνυμος πατριάρχης Κων/πόλεως, ὡς κατωτέρω δειχθήσεται, ὁ δὲ Συκεώτης, οὗ πλεῖστα ἰδιόμελα εὑρηνται τῇ 15 Ἰαν. 5 Φεβρ. 6 Μαρτ. δὲν πρέπει νὰ συγχέηται μετὰ τοῦ Συκεώτου ἐπισκόπου Ἀναστασιουπόλεως (ὅρα Συναξαρ. 22 Ἀπριλ.) ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ ἰδιομέλου τῆς 6 Μαρτίου ἐν ᾧ μνεία γίνεται τῆς πόλεως Ἀμμορίου ἁλούσης ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν ἐπὶ αὐτοκράτορος Θεοφίλου. Ἐπίσης ἀμφίβολον εἶναι ἂν τὸ λαμπρὸν τροπάριον τοῦ Συμεὼν (26 Ὀκτ.)

«Τῆς γῆς συνταρασσομένης τῷ τῆς ὀργῆς σου φόβῳ..»

εἶναι Συμεὼν τοῦ θαυμαστορείτου βιοῦντος ἔτη δεκαοκτὼ ἐν τῷ στύλῳ κατὰ τὸ τέλος τῆς ς'. ἑκατ. (Συναξ. 24 Μαρτ.)· διότι ὁ σεισμὸς, περὶ οὗ ὁ λόγος ἐν τῷ ᾄσματι τούτῳ καὶ ἐν ἄλλοις τῆς αὐτῆς ἡμέρας κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Συναξαριστοῦ ἐγένετο μικρὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Συμεὼν ἐκείνου ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου τῷ 740. Διότι ἐὰν δὲν παραδεχθῶμεν, ὅτι τὸ ἀρχαῖον ᾄσμα ἀναφέρεται εἰς τὸν νέον τοῦτον σεισμὸν, ἐξ ἀνάγκης Συμεὼν ὁ ποιητὴς τοῦ τροπαρίου τούτου εἶναι διάφορος. Ἐξ ἐναντίας ἀρχαιότατα τροπάρια δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὰ *καθίσματα*, *ἀπολυτίκια*, *στιχηρὰ αὐτόμελα*, τὰ ὁποῖα, ὡς ἀδέσποτα. θεωρητέα καὶ ἀρχαιότατα. Ταῦτα δὲ εἶναι ἄξια λόγου οὐ μόνον διὰ τὴν σεβαστὴν αὐτῶν ἀρχαιότητα, ἀλλὰ καὶ δι' ἡδεῖάν τινα ἁπλότητα τῶν μέτρων καὶ διὰ τὴν σεμνότητα τῶν ἐννοιῶν, ἐφ' ᾧ καὶ πολλοὶ μετὰ ταῦτα ἐμιμοῦντο αὐτὰ ποιοῦντες τροπάρια ὅμοια, τὰ δὴ λεγόμενα *προσόμοια*. Τοσοῦτον δὲ ἤρεσκον τῷ λαῷ, ὥστε δὲν ὑπάρχει ἑορτὴ, καὶ δὴ καὶ ἡμέρα ἁγίου καί τοι μὴ ἑορταζομένου πλέον, ἥτις νὰ μὴ ἔχῃ τοιαῦτα τροπάρια ὅμοια. Διὸ παρελάβομεν ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ ἐν πρώτοις τὰ ἐξοχώτερα καὶ ὡραιότερα ταῦτα καθίσματα καὶ στιχηρὰ προσόμοια, περὶ τούτων δὲ θέλει γείνει κατωτέρω κατ' ἐξοχὴν λόγος ἐν τῷ κεφαλαίῳ περὶ ῥυθμῶν τῶν βυζαντινῶν ποιημάτων.

Ἡ χριστιανικὴ λοιπὸν ποίησις κατὰ τὸν μεσαίωνα ἤρξατο ἐκ στίχων μεμονωμένων καὶ μετρίων στροφῶν. Τόσον δὲ ηὐνόουν οἱ χριστιανοὶ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ μεσαίωνος τὰς ᾠδὰς τῶν ψαλμῶν καθιερωθείσας τρόπον τινὰ διὰ τῶν διατάξεων τῶν πατέρων, ὥστε ἠρκοῦντο παρεμβάλλοντες βραχείας στροφὰς εἰς τοὺς στίχους τῶν ψαλμῶν μὴ τολμῶντες νὰ παραδεχθῶσιν ὁλοκλήρους νέας ᾠδάς. Καταλληλοτέραν ὅμως χώραν εἰς τὸ νέον τοῦτο εἶδος τῆς ποιήσεως παρεῖχεν ὁ ὄρθρος καὶ ὁ ἑσπερινὸς, ἢ ἡ ἰδίως λειτουργία. Ὅτε δὲ διὰ

Digitized by Google

τῶν τροπαρίων τούτων ἐσκόπουν πρὸ πάντων ἵνα μὴ παραγκωνισθῶσι τὰ μυσήρια τῶν χριστιανῶν διὰ τοῦ ᾄσματος τῶν ψαλμῶν, μόνου παραδεκτοῦ γενομένου, τοῦτο ἔπραττον κυρίως εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ Χρυσοστόμου καὶ Βασιλείου καὶ δι' ἄλλων καὶ διὰ τῶν ἐκφωνήσεων (Πρβλ. Σωφρόνιον ἐν Mai Spicileg Rom IV, 31. «Μετὰ δὲ τοὺς θεηγόρους ἀποστόλους τινὲς τῶν θείων πατέρων ἰδιάζοντες ἕκαστος εὐχὰς ἐποιεῖτο καὶ ἐκφωνήσεις καὶ ἀπηρτισμένης ἱερουργίας ἀκολουθίαν, ὡς ὁ ἐν ἁγίοις ἐπιφανὴς Ἐπιφάνιος καὶ ὁ μέγας Βασίλειος καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος»). Τινὲς τῶν ἐκφωνήσεων τούτων, ὡς

Δόξα πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι
νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν· κύριε ἐλέησον.
Σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ
καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι,

ἐν αἷς ἀνευρίσκομεν καὶ ῥυθμούς τινας, ἐχρησίμευσαν ἴσως ὡς παραδείγματα καὶ ἀρχὴ τρόπον τινὰ τῶν τροπαρίων. Τὰ νέα ὅμως τροπάρια ἀναφέρονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὰς ἀκολουθίας τῶν ἑορτασίμων ἑορτῶν, ὅσοι δὲ συνήρμοζον τοιαῦτα ἐθεωροῦντο σχεδὸν ποιηταὶ αὐτῶν. Διὸ πρέπει νὰ ἐπαναλάβωμεν διατὶ οἱ μὲν Ἕλληνες *ἀκολουθίαν* μὲν ὠνόμαζον τὸ σύνολον τῆς τελετῆς, ἡ δὲ λατινικὴ ἐκκλησία ὠνόμασε *sequentium* μόνον τὰ ᾄσματα· ἐπειδὴ καὶ τὸ ὄνομα τῶν sequentiarum βεβαιότατα προήχθη ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ, ἡ δὲ σημασία τῶν λέξεων διὰ τῆς ἀμοιβαίας σχέσεως γλωσσῶν ὀλίγον κατ' ὀλίγον μετεβλήθη, ὅπερ οὐχὶ νέον ἢ ἀνήκουστον.

Καὶ ἡ ποίησις αὕτη τῶν τροπαρίων ἀρξαμένη ἤδη κατὰ τὴν ε. καὶ ς'. ἑκατοντ. αὐξηθέντος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἁγίων καὶ τῶν ἱερῶν τελετῶν πλουτισθεισῶν ηὔξανεν ὡς ἡμέραι. Ἀφοῦ δὲ οἱ νέοι ποιηταὶ ἐπηνοῦντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἤρξαντο νὰ προσθέτωσι δευτέραν καὶ τρίτην στροφὴν, ἀλλὰ καὶ νὰ ποιῶσιν ὁλόκληρα ποιήματα ψαλλόμενα ἰδιαιτέρως καὶ ἐκτὸς τῶν ψαλμῶν. Τὰ μεγαλήτερα ταῦτα ποιήματα, δι' ὧν τοῦτο μὲν πράξεις τοῦ εὐαγγελίου, τοῦτο δὲ τῶν μαρτύρων καὶ τῶν ἁγίων ποιητικώτερον ἐξυμνοῦντο, συνέκειντο ἐξ εἰκοσιτεσσάρων σχεδὸν στροφῶν περιέχοντα ἀκροστιχίδα καὶ τοῦ ποιητοῦ τὸ ὄνομα ἢ τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου. Στίχους δὲ καὶ μέτρα ἄλλοι ἄλλα μετεχειρίζοντο, καὶ ὅσοι μὲν ἠκολούθουν ἀνακρεοντείους στίχους, ἐτήρουν τὸν χρόνον τῶν συλλαβῶν, ὅσοι δὲ ἀνεμίγνυον διάφορα καὶ μᾶλλον ἐλεύθερα μέτρα, ἐτήρουν τὸν τόνον. Τόσον δὲ περισσότερον τότε ἐθέλγοντο οἱ ἄνθρωποι ἐκ τῆς ἡδύτητος τῶν ῥυθμικῶν ᾀσμάτων, ἢ ἐκ τῆς ἐντέχνου λεπτότητος τῶν μετρικῶν, ὥστε συνείθιζον τὰ μὲν ἀνακρεόντεια ν' ἀναγινώσκωσιν, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ ᾄδωσι, τὰ δὲ ῥυθμικὰ νὰ ψάλλωσι καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ δὲν ἐθεώρουν κατώτερα τῇ ἀξίᾳ τῶν ψαλμῶν καὶ τῶν ἱερῶν ᾠδῶν. Τὰ δὲ ποιήματα ταῦτα δὲν ὠνόμαζον δι' ἰδιαιτέρων ὀνομάτων, ἀλλὰ διὰ τῶν συνήθων καὶ γνωστῶν, οἷον *ποιημάτων*, *ψαλμῶν*, *ὕμνων*, *αἴνων*, τέλος δὲ *ἐπῶν*, τὰς δὲ στροφὰς διὰ τοῦ ἰδιαιτέρου καὶ σκοτεινοῦ ὀνόματος *οἴκοι*.

Τοῦ τελευταίου τούτου εἴδους τῶν ποιημάτων ποιηταὶ ἀναφέρονται Σωφρόνιος ὁ Ἱεροσολύμων, Σέργιος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, Ῥωμανός, Ἀναστάσιος, ἅπαντες ἀκμάσαντες κατὰ τὴν ζ' ἑκατονταετηρίδα. Καὶ τοῦ Σωφρονίου μὲν πλὴν ὀλίγων τινῶν ἰδιομέλων ἔχομεν τρία μακρότερα ποιήματα Ἀνακρεόντεια ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ χρόνου πεποιημένα, περὶ ὧν εἴπομεν ἤδη ἀνωτέρω· τοῦ δὲ Σεργίου ἔχομεν τὸν *ἀκάθιστον ὕμνον*, Ῥωμανοῦ δὲ τοῦ περιφήμου καὶ γονιμωτάτου ποιητοῦ *ψαλμὸν* εἰς τοὺς ἀποστόλους, ὃν καὶ ἡμεῖς ἐξεδώκαμεν ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ. Τοῦ Ἀναστασίου ὅμως, ὅστις παραπλήσιος τοῦ Ῥωμανοῦ ὢν καλεῖ ἑαυτὸν ταπεινὸν (πρβλ. τὴν ἀκροστιχίδα τοῦ ψαλμοῦ Ῥωμανοῦ σελ. 131), ἓν μόνον ποίημα γινώσκομεν, οὗ στροφάς τινας ἐξέδωκεν ἐκ τοῦ Κορσινιανοῦ κώδηκος πρῶτος ὁ Καρδινάλιος Pitra ἐν τῇ Historia juris ecclesiae graecae II, 284, ἡμεῖς δὲ θέλομεν ἀναφέρει κατωτέρω ὡς παράδειγμα τοῦ ἀναπαιστικοῦ ῥυθμοῦ. Πλὴν τούτων φαίνεται ἐξ ὅσων λέγει ὁ Pitra ἐν hymnographia gr. p. 49 ἐκ τοῦ ἀρχαίου τροπολογίου τοῦ Κορσινιανοῦ κώδηκος, ὅτι ἄλλοι ποιηταὶ ὡς Κοσμᾶς, Γεώργιος, Κυριακός, Δημήτριος, Ἠλίας, περιέζωσαν ὡς διὰ στεφάνης Ῥωμανὸν τὸν μελῳδόν. Πᾶσα ὅμως ἡ ποίησις αὕτη μετ' ὀλίγον ἔπεσεν εἰς λήθην, ὥστε ἐκτὸς παρεῤῥιμμένων στροφῶν τινων, αἵτινες ὡς κοντάκια καὶ οἶκοι παραληφθεῖσαι ἐν τοῖς κανονικοῖς βιβλίοις καὶ μέχρι τοῦ νῦν τιμῶνται, τὰ πλεῖστα ποιήματα ἀπώλοντο· διότι ἕτερον εἶδος ποιημάτων ἤδη ἀπὸ τῆς ἡ ἑκατ. ἤρξατο ἐπισκοτίζειν διὰ τῆς λαμπρότητος αὐτοῦ τὰ ἀρχαῖα ποιήματα, δηλ. ἡ ποίησις τῶν *κανόνων*, περὶ ὧν ἤδη ὁ λόγος.

Οἱ *κανόνες* περιλαμβάνουσιν ἐννέα ἢ ἐκτὸς ᾠδάς, ὧν αἱ πλεῖσται σύγκεινται ἐκ τριῶν ἢ

Digitized by Google

πλειόνων στροφῶν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ᾠδῶν ἀναφέρεται εἰς τὰς ἐννέα ἱερὰς ᾠδάς, ἃς οἱ χριστιανοὶ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων συνείθιζον νὰ ψάλλωσιν. Ἐπειδὴ δὲ παρενέβαλλον εἰς τοὺς στίχους τῶν ᾠδῶν τούτων ὡς καὶ εἰς τοὺς τῶν ψαλμῶν τροπάρια, παρήχθησαν ἕτεραι ἐννέα ᾠδαί, ἃς ὠνόμασαν *κανόνας*. Πότε ὅμως ἤρξατο ἀνθεῖν ἡ ποίησις αὕτη τῶν κανόνων εἶναι δύσκολον νὰ ἀποφανθῶμεν, ἐπειδὴ καὶ τῆς λέξεως *κανὼν* ποικίλαι αἱ ἐξηγήσεις δίδονται καὶ οἱ μεταγενέστεροι συγγραφεῖς, οἱ σπουδάζοντες εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ποιήματα δὲν ἐνόουν ἄλλα ποιήματα, εἰμὴ τὰ τροπάρια καὶ τοὺς κανόνας. Καὶ ὁ Pitra ἀναγινώσκων, ὅτι ὁ μαθητὴς τοῦ Παμβῶ ἤκουσεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀλεξανδρείας ψαλλομένους κανόνας καὶ τροπάρια, ἐπίσης καὶ ὁ μοναχὸς Παῦλος ἐν τοῖς κελλίοις τῶν Νιτραίων ἐπεθύμει τροπάρια καὶ κανόνας, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, δὲν ἀμφιβάλλει, ὅτι οἱ Ἕλληνες χριστιανοὶ ἐθέλγοντο ὑπὸ τοῦ ᾄσματος τῶν κανόνων ἤδη κατὰ τὴν δ'. ἑκατονταετηρίδα. Εἰς τοῦτο ὅμως πλεῖστοι καὶ σπουδαῖοι λόγοι ἀντίκεινται, πρῶτος δὲ πάντων, ὁ ἑξῆς, ἐπειδὴ οὐδὲν ἴχνος κανόνων ἐν τῇ λατινικῇ ἐκκλησίᾳ εὑρηται, εἶναι πιθανὸν, ὅτι οἱ κανόνες τῆς ἑλλην. ἐκκλησίας τότε παρήχθησαν, ὅτε ἤρξαντο λύεσθαι τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας αἱ μετὰ τῆς λατινικῆς σχέσεις. Ἀφ' ἑτέρου ἀνθούντων ἤδη κατὰ τὴν ἑ. ἑκατ. τῶν *τρόπων* ἐν Κ/πόλει, ἡ χρῆσις καὶ τὸ ὄνομα μετεδόθη ὡς εἰδείξαμεν ἤδη ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων εἰς τοὺς Λατίνους. Τελευταῖον ἐκ τοῦ ἀνωτέρω διαλόγου τῶν τριῶν μοναχῶν, ἐνῷ γίνεται λόγος περὶ τῶν εἰδῶν τῶν χριστιανικῶν ᾀσμάτων κατὰ τὴν ς'. ἑκατ., μανθάνομεν ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ κανόνος ἑτέραν εἶχε σημασίαν, ἀλλὰ καὶ μεσῴδια ἀναφέρονται παρεμβαλλόμενα οὐχὶ εἰς ὅλας τὰς ἐννέα ἱερὰς ᾠδάς, ἀλλ' εἰς τὴν τρίτην καὶ ἕκτην. (Πιθανῶς μεσῴδια ἐννοοῦνται ἐνταῦθα τὰ καθίσματα τῆς γ'. ᾠδῆς καὶ τὸ κοντάκιον καὶ ὁ οἶκος ἐν τῇ ς'. ᾠδῇ). Τελευταῖον πλεῖστον σημαίνει τοῦτο, ὅτι οὔτε τοῦ Ἀνθίμου οὔτε τοῦ Τιμοκλέους, οὔτε τοῦ Ῥωμανοῦ, οὔτε ἄλλου τινὸς τῶν ἀρχαιοτέρων ποιητῶν σώζονται κανόνες ἢ εὑρηνται ἀναφερόμενοι. Τούτων οὕτως ἐχόντων πιθανὸν φαίνεται ὅτι παρεμβολεύς τις παρενέβαλεν ἢ ἀνέμιξε ψεύδη εἰς τὰς διηγήσεις ἐκείνας Παμβῶ τοῦ Αἰγυπτίου καὶ Παύλου τοῦ Καππάδοκος περὶ τῶν κανόνων. Οἱ πρῶτοι ὅμως τῶν κανόνων ποιηταὶ Ἀνδρέας ὁ Κρήτης, Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς καὶ Κοσμᾶς Ἱεροσολύμων ἤκμασαν κατὰ τὴν ἡ. ἑκατ.. Οἱ δύο μάλιστα τελευταῖοι μεγίστην ἔχουσι φήμην παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἔτι, τούτων δὲ τὰ ᾄσματα ἐπηνοῦντο ὑπό τε τῶν συγχρόνων καὶ τῶν μεταγενεστέρων τοσοῦτον ὥστε ἐψάλλοντο ἐν ἁπάσαις ταῖς ἑλληνικαῖς ἐκκλησίαις, οὐδέποτε δὲ ἔπαυσαν ψαλλόμενα. Καὶ ἡ ἀξία δὲ τοῦ εἴδους τῶν κανόνων αὐτῶν, εἰ καὶ δὲν εἶχον ὅλα τὰ ποιήματα αὐτῶν τὴν αὐτὴν, ηὔξησε τὴν φήμην των, ἐκ δὲ τούτου οὐ μόνον τὰ ᾄσματα αὐτῶν αὐτά, ἀλλὰ καὶ ὁ τύπος αὐτῶν ἐθεωρεῖτο δικαίως κανονικὸς καὶ πρότυπον.

Ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Κοσμᾶς συνέταξαν κανόνας εἰς τὰς κυριωτέρας ἑορτὰς τῆς ἑλλ. ἐκκλησίας, οἷον τῆς ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ, τῶν Χριστουγέννων, τῶν Θεοφανείων, τῆς Ὑπαπαντῆς τοῦ Κυρίου, τῶν Βαΐων, τῆς ἑ. τῆς μεγάλης ἑβδομάδος, τοῦ μεγάλου Σαββάτου, τοῦ Πάσχα, τοῦ ἀντιπάσχα, τῆς Ἀναλήψεως, τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ, τῆς κοιμήσεως τῆς Θεομήτορος, τῆς Πεντηκοστῆς καὶ τέλος ὅλων τῶν κυριακῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ. Τὸν ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως παραλειφθέντα τόπον ὑπὸ τῶν ἐξόχων τούτων μελῳδῶν πολλοὶ μιμούμενοι τὴν λαμπρὰν αὐτῶν τέχνην μετ' ὀλίγον οὕτως ἐπλήρωσαν, ὥστε οὐδεμία ἑορτάσιμος ἡμέρα ζητεῖται κανόνος, πολλαὶ δὲ ἔχουσι δύο καὶ περισσοτέρους. Πλὴν τούτων ὁ Κοσμᾶς ἐποίησεν εἰς τὴν δ'. γ'. καὶ δ'. τῆς μεγάλης ἑβδομάδος βραχύτερα ποιήματα ὀνομαζόμενα κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ᾠδῶν διῴδιον, τριῴδιον, τετραῴδιον. Καὶ εἰς τοῦτο δ' εὗρε μιμητὰς τὸν Θεόδωρον καὶ Ἰωσήφ, οἵτινες εἰς ἄλλας ἡμέρας καὶ μάλιστα τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς καὶ μετὰ τὸ Πάσχα ἄλλων ἑβδομάδων ἐποίησαν ἐπίσης τριῴδια. Καίτοι δὲ πολλῆς εὐπορίας οὔσης περὶ τὴν ποίησιν ταύτην τῶν τροπαρίων καὶ στιχηρῶν, ὅμως ἡ ἄλλη ποίησις δὲν παρημελήθη, ἀλλ' ὅσοι δὲν εἶχον καιρὸν ἢ τὴν ἱκανότητα τοῦ ποιεῖν κανόνας ἐπεδείκνυντο ποιοῦντες ἰδιόμελα. Οὐ μόνον δὲ ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες, ὅπερ φιλεῖ γίγνεσθαι ἐν μεγάλῃ προθυμίᾳ τῶν γραμμάτων, ἠμιλλῶντο πρὸς τοὺς ἄνδρας. Καὶ ἡ ἀμιλλα αὕτη ἐπετύγχανεν, ἐὰν εἰκάσωμεν ἐκ τῆς Κασίας, ἧς τοὺς εἱρμοὺς καὶ τοὺς ἤχους Μάρκος ὁ μαναχὸς ἐθεώρησεν ἀξίους μιμήσεως. (Πρβλ. τὴν σημ. εἰς τὸν ιγ'. κανόνα τοῦ Κοσμᾶ). Καὶ βασιλεῖς ἐπίσης ἐτίμων καὶ ἀντήμειβον τοὺς μελῳδούς, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐποίουν καὶ προῆγον τὴν τέχνην τοῦ ψάλλειν. Οὕτω λέγει ὁ Ζωναρᾶς (Ἱστορ. Ἐπίτ. XV, 27) περὶ Θεοφίλου τοῦ εἰκονομάχου· εἐφιλοτιμεῖτο δὲ καὶ

Digitized by Google

μελῳδεῖν· λέγονται μὲν οὖν καὶ ἕτερα ποιήματα, πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲ τὸ κατὰ τὴν βαϊοφόρον ἑορτὴν ᾀδόμενον στιχηρὸν τὸ «Ἐξέλθετε ἔθνη, ἐξέλθετε καὶ λαοί, καὶ θεάσασθε σήμερον τὸν βασιλέα τῶν οὐρανῶν ὡς ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ, ἐπὶ πώλου εὐτελοῦς, τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐπιβαίνοντα· γενεὰ Ἰουδαίων, ἄπιστε καὶ μοιχαλίς, δεῦρο θέασαι, ὃν εἶδεν Ἡσαΐας, ἐν σαρκὶ δι' ἡμᾶς παραγενόμενον, πῶς νυμφεύεται ὡς σώφρονα, τὴν νέαν Σιών, καὶ ἀποβάλλεται τὴν κατάκριτον συναγωγήν· ὡς ἐν ἀφθάρτῳ δὲ γάμῳ καὶ ἀμιάντῳ, ἀμίαντοι συνέδραμον εὐφημοῦντες, οἱ ἀπειρόκακοι παῖδες, μεθ' ὧν ὑμνοῦντες βοήσωμεν, ὕμνον τὸν ἀγγελικόν. Ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις, τῷ ἔχοντι τὸ μέγα ἔλεος». (Τριῳδ. σελ. 339). Πρὸς τοῦτο παραβλητέα τὰ ὑπὸ Κεδρηνοῦ (Ἱστορ. Ἐπίτ. p. 522 B.) ὁμοια λεγόμενα περὶ τοῦ αὐτοῦ Θεοφίλου «ἐφιλοτιμεῖτο καὶ μελῳδὸς εἶναι· διὸ καὶ ὕμνους ποιῶν τινας, καὶ στιχηρὰ μελίζων ᾄδεσθαι προετρέπετο· μεθ' ὧν καὶ τὸ τοῦ τετάρτου ἦχου «Εὐλογεῖτε» ἐκ τοῦ κατὰ τὴν ὀγδόην ᾠδὴν «Ἄκουε κόρη» (ὅρα σ. 240) μεθαρμοσάμενος καὶ ῥυθμὸν ἕτερον παρασχὼν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ εἰς ἐπήκοον ᾄδεσθαι διωρίσατο· φέρεται δὲ καί τις λόγος, ὡς ἔρωτι τοῦ μέλους βαλλόμενος κατὰ τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν ἐν φαιδρᾷ πανηγύρει (φαιδραῖς πανηγύρεσι ἐκδ. Paris) οὐ παρητήσατο τὸ χειρονομεῖν, δοὺς τῷ κλήρῳ ὑπὲρ τούτου χρυσίου λίτρας ἑκατόν, καὶ τὸ στιχηρὸν δὲ τὸ κατὰ τὴν βαϊοφόρον τὸ «Ἐξέλθετε ἔθνη, ἐξέλθετε καὶ λαοί» τῆς ἐκείνου φασὶν εἶναι τόκον ψυχῆς». Περισσότερον τιμῶνται τῶν ὀρθοδόξων βασιλέων τὰ ποιήματα, οἷον τοῦ Λέοντος τὰ ἑωθινά, Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου τὰ ἐξαποστειλάρια, ἅτινα ἤδη παραδεδεγμένα ἐν τοῖς γνωστοτάτοις βιβλίοις τῆς ἐκκλησίας παρελάβομεν καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ μᾶλλον πρὸς ἔνδειξιν τῆς κρίσεως ἢ τῆς φιλοδοξίας τῶν βυζαντινῶν προσπαθούντων ὅπως διὰ τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας ὑποβοηθῶσι τὸ ἐλαφρὸν τοῦ πράγματος.

Ἀλλ' ἐπάνιμεν ἐπὶ τοὺς κανόνας. Οἱ Ἕλληνες ποιηταὶ μέχρι τῆς θ'. ἑκατοντ. οἱ αὐτοὶ ἐποίουν τοὺς κανόνας καὶ ἐμέλιζον αὐτούς. Καὶ οἱ τοιοῦτοι συνήθως μετήρχοντο τὸ ἔργον τοῦ μουσικοῦ, ὥστε τοὺς ἐξοχωτέρους ποιητάς, οἷον τὸν Ῥωμανὸν καὶ Ἰωάννην ὠνόμαζον *μελῳδούς*, καὶ ποιηταὶ ἐπίσης μετεχειρίζοντο τὸ ὄνομα εἰς δήλωσιν τοῦ συγγραφέως τῶν λέξεων καὶ ποιητοῦ τοῦ μέλους κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος (πρβλ: Bergk Poetae lyr. gr, p. 820 ἐκδ. γ'.)

Ἀλλὰ τὸ ἡνωμένον τοῦτο ἔργον τοῦ συγγραφέως καὶ μουσικοῦ ἤρξατο χωρίζεσθαι, διὸ καὶ οἱ ποιηταὶ ὠνομάζοντο πλέον οὐχὶ μελῳδοί, ἀλλ' *ὑμνογράφοι*, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἦν στενῶς συνδεδεμένον μετὰ τῆς ὑπολήψεως ἧς ἀπήλαυον οἱ κανόνες τοῦ Ἰωάννου καὶ τοῦ Κοσμᾶ· διότι νέοι κανόνες ἤρεσκον διὰ τοῦτο μᾶλλον, διότι ἐφαίνοντο ὁμοιάζοντες μᾶλλον τοῖς παραδεδεγμένοις ἤδη εἱρμοῖς τῶν μελῳδῶν ἐκείνων. Συνέβη δέ, ὥστε ἡ μεγάλη ποικιλία τῶν μελῶν παρεῖχεν εἰς τοὺς ψάλτας οὐχὶ μικρὰν δυσκολίαν, καὶ οἱ ἀκροαταὶ ὀλίγον παρεδέχοντο αὐτήν· διότι ὡς αἱ λέξεις καὶ αἱ ἔννοιαι ἥρμοζον εἰς ἑκάστην ἑορτήν, οὕτως ἀνεζήτουν καὶ αὐτοὶ κόσμον καὶ χάριν τῶν μελῶν κατάλληλον καὶ πρόσφορον εἰς ἁπάσας τὰς ἑορτὰς καὶ εἰς ἔπαινον τοῦ Χριστοῦ, τῆς Θεομήτορος καὶ τῶν μαρτύρων. Τούτου δ' ἕνεκεν ὁ Θεοφάνης, ὅστις κατὰ Κεδρηνὸν (p. 456) μετὰ Κοσμᾶ καὶ Ἰωάννου ἐγένετο ποιητὴς τῶν ἐκκλησιαστικῶν ᾀσμάτων παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, ὡς ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Ἡσίοδος τῆς μυθολογίας παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν, μετεχειρίζετο ἐν τοῖς κανόσιν αὐτοῦ μᾶλλον τὰ παραδεδεγμένα ἤδη μέλη, χωρὶς νὰ ἐπινοῇ νέα. Τὸ παράδειγμα αὐτοῦ ἠκολούθησαν καὶ πάντες οἱ μετ' αὐτὸν ποιηταὶ τῶν κανόνων, ὡς Ἰωσὴφ ὁ ὑμνογράφος, Μητροφάνης, Γεώργιος, Ἀρσένιος, Βασίλειος, Κλήμης, Ἰγνάτιος, Στέφανος, Ταράσιος καὶ ἕτεροι. Ὅτι δὲ οὔτε εἰς τὰ μικρότερα ποιήματα οἱ τῶν χρόνων τούτων ποιηταὶ δὲν παρημέλησαν οὔτε τοὺς ἀρχαίους ῥυθμοὺς, οὔτε τὰ μέλη, ἀποδεικνύουσι τὰ στιχηρὰ τοῦ Ἰωσὴφ καὶ Θεοφάνους, πεποιημένα κατὰ τὸν τύπον τῶν ἀρχαίων εἱρμῶν· πόσον δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ μουσικὴ ἠσκεῖτο περισσότερον, δεικνύει ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν ἰδιομέλων, ἅτινα ὠνομάσθησαν ὡς ἀκολουθοῦντα μέλη ἴδια καὶ οὐχὶ τὰ ἀρχαιότερα.

Μετὰ τὴν ιά. ἑκατονταετηρίδα ἡ γόνιμος φλὲψ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ποιητῶν ἤρξατο κατὰ μικρὸν ἀποξηραίνεσθαι. Καὶ οὐδὲν θαυμαστόν· διότι εἶχον ποιηθῇ κανόνες καὶ μικρότερα ᾄσματα ἄπειρα σχεδὸν, ἅπασα δὲ ἡ ὕλη τῶν ἐπαίνων εἶχεν ἐξαντληθῇ, ὡς δὲ ἐκ τούτου οἱ ποιηταὶ δὲν εἶχον εἰς τί νὰ ἀσκήσωσι τὰς δυνάμεις των καλλίτερον. Τούτου ἕνεκα κατὰ τὴν ι ἑκατονταετηρίδα ἐγένετο ὁ *κανὼν*, ὡς ἄλλοτε ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, δηλαδὴ ἤρξατο παγκοίνῳ γνώμῃ νὰ συντάττωνται βίβλοι περιέχουσαι τὰ

Digitized by

ἐξοχώτερα ᾄσματα ὅλων τῶν ἑορτῶν, ἢ κατὰ τὴν ἐν χρήσει παρ' ἡμῖν φράσιν τὰς *ᾠσματικὰς ἀκολουθίας* τῶν ἑορτῶν καὶ τῶν ἁγίων. Τὰ ποιήματα δὲ ταῦτα, ὧν τὰ ὀνόματα καὶ τὰς ὑποθέσεις ἀκολούθως ἐν τῷ δ' βιβλίῳ θέλομεν ἐκθέσει, καὶ ἅτινα ἐγένοντο παραδεκτὰ εἰς τὰ βιβλία ταῦτα, ἐψάλλοντο εἰς ὅλας τὰς ἐκκλησίας, ὡς λέγει ὁ Κεδρηνὸς (p. 436. Δ.)» τὰ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῶν χριστιανῶν τετυπωμένα ψάλλεσθαι.» Ταῦτα δὲ δὲν ἐπεχείρουν πλέον νὰ μετακινήσωσι.

Τεκμήριον δὲ τῆς ἀποξηρανθείσης φλεβὸς τῶν ποιητῶν εἶναι, ὅτι ἤδη κατὰ τὴν ιά ἑκατονταετηρίδα ἤρξαντο νὰ γράφωσιν ὑπομνήματα εἰς τοὺς ἀρχαίους κανόνας τοῦ Κοσμᾶ, τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ τοῦ Θεοφάνους. Οὕτως ὁ Ζωναρᾶς, ἀκμάσας ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ (1081—1108) ἔγραψεν ὑπόμνημα εἰς τοὺς ἀναστασίμους κανόνας Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἐκ δὲ τούτου τοῦ ὑπομνήματος ἐξέδοτο ὁ κ. Christ ἐν Beiträge zur Kirchl. Litt. der Byz. s. 1 — 10 τὴν διατριβὴν περὶ κανόνος, εἱρμοῦ καὶ τροπαρίου. Κατὰ τὴν ἐφεξῆς ιϐ' ἑκατοντ. Θεόδωρος ὁ Πρόδρομος ἔγραψεν ἐξήγησιν εἰς τοὺς ἐν ταῖς θείαις καὶ δεσποτικαῖς ἑορταῖς μελουργηθέντας κανόνας παρὰ τῶν ἁγίων καὶ σοφῶν μελῳδῶν Κοσμᾶ καὶ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἣν διατηρουμένην ἐν μεμβράναις τῆς αὐτῆς περίπου ἐποχῆς ἐν τῇ τῆς Βιέννης βιβλιοθήκῃ, ὑπὸ δὲ Γρηγορίου τοῦ Κορίνθου ἐπηυξημένην καὶ πεπλουτισμένην ἐν βομβυκίνῳ κώδηκι ἀποκειμένῳ ἐν τῇ βασιλικῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Μονάχου ἐπιμελῶς διήλθομεν. Σπανίως δὲ καὶ κατ' ἐξαίρεσιν μετὰ τὰ ἀρχαῖα ἐκκλησιαστικὰ ᾄσματα συνειλεγμένα ἐν ταῖς βίβλοις τῆς Ὀκτωήχου, τοῦ Τριῳδίου καὶ τῶν Μηναίων καὶ σχολιασθέντα ὑπὸ σοφῶν ἀνδρῶν ἄλλα νεώτερα ἐπεδοκιμάζοντο ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης, ἐπιδοκιμασθέντα δὲ κατεχωρίζοντο ἐν ταῖς κανονικαῖς βίβλοις. Τὴν ἔξοχον ταύτην τιμὴν ἔσχον κατὰ τὴν ιδ' ἑκατοντ. ὁ Φιλόθεος, πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ποιήσας Ἀκολουθίας ᾀσματικὰς εἰς Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶν (Τριῳδιον σελ. 170) καὶ εἰς τὴν Γολινδούχην μάρτυρα (Ἰουλ. 13) καὶ ἑτέρους κανόνας σωζομένους ἐν κώδικι τῆς ἐν Βιέννῃ βιβλιοθήκης ὑπὸ ἀρ. 187· ἔτι Νικηφόρος Κάλλιστος ὁ Ξανθόπουλος, συγγραφεὺς ἐπίσης συναξαρίων, ποιήσας καὶ ἀκολουθίαν ὡς ἀναγινώσκομεν ἐν τῷ Πεντηκοσταρίῳ σελ. 15. «Ψάλλομεν τὴν παροῦσαν ἀκολουθίαν τὴν γεγονυῖαν παρὰ κυρίου Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου εἰς τὴν ὑπεραγίαν καὶ κυρίαν Θεοτόκον, τὴν ζωοδόχον πηγήν· οὐ γὰρ εὕρομεν ὑπὸ τυπικοῦ τὴν τοιαύτην ἀκολουθίαν, ἀλλ' ἐτέθη δι' ἀγάπην τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου (πρβλ. Βαρθολομ. Κουτλουμουσιανὸν ἐν Προλεγ. Πεντηκοστ. ϛ.). Νεώτατοι δὲ ποιηταὶ κανόνων ἐξ ὅσων γινώσκομεν, ἐγένοντο ὁ κατὰ τὴν ις'. ἑκατοντ. ἀκμάσας Νικόλαος Μαλαξὸς ὁ Πελοποννήσιος, οὗ ἐκ πολλῶν σώζονται ὀλίγα τινα ἐν τῷ Πεντηκοσταρίῳ καὶ τοῖς Μηναίοις, Νικόδημος Ἁγιορείτης καὶ εἴ τινες ἄλλοι.

Οἱ δὲ Ἕλληνες μοναχοὶ τοῦ παρὰ τὴν Ῥώμην κοινοβίου τῆς Γροττα-φερράτης, περὶ ὧν εἴπομεν ἤδη ἀνωτέρω, μὴ ὑπείκοντες εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν πατριαρχῶν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἐποίουν πολλὰ νέα ποιήματα ἐκκλησιαστικά. Ἐπειδὴ δὲ οὔτε διὰ τὴν λαμπρότητα τῆς τέχνης διακρίνονται, οὔτε ὑπὸ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων ἐπεδοκιμάζοντο, ἀνεφέρομεν ἤδη μόνον τὰ ὀνόματα αὐτῶν.

Ἀφ' ὅτου ἔπαυσαν οἱ ποιηταὶ νὰ μελίζωσιν αὐτοὶ τὰ ποιήματά των, ἡ μὲν ποίησις, ὡς εἴδομεν, μετὰ μακρὰν εὐφορίαν βαθμηδὸν ἐξέπεσεν, ἡ μουσικὴ ὅμως ἀπαλλαγεῖσα τοῦ βάρους τούτου ἤρξατο ἀνθεῖν ἀνετώτερον, ἐπέζησε δὲ μακρότερον ἢ ἡ ἀδελφὴ αὐτῆς, οὔτε μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἔπαυσε νὰ διαδίδηται. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ μουσικὴ δὲν ἐκρατεῖτο πλέον ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ταύτης τῆς ποιήσεως, ἐξελθοῦσα τῶν ὁρίων τῆς μετριότητος καὶ τῆς αἰδοῦς ἤρξατο πλανᾶσθαι ἀνετώτερον καὶ παράγειν ὁσημέραι μείζονας ἐλιγμούς. Διότι ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Κοσμᾶ καὶ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ τὰ μέτρα τῶν λέξεων ἦσαν τοσοῦτον συνδεδεμένα μετὰ τοῦ μέλους, ὥστε ἑκάστη συλλαβὴ σχεδὸν ἀντεστοίχει πρὸς ἕκαστον λίγυσμα τῆς φωνῆς, κατὰ τοὺς τελευταίους ὅμως χρόνους τοῦ μεσαίωνος ἀπηρέσκοντο πλέον οἱ ἄνθρωποι εἰς τὴν εὐάρεστον ἐκείνην ἁπλότητα τῶν μελῶν, ὡς θελγόμενοι ὑπὸ λίαν ἐκτενῶν μελῶν. Τόσον δὲ ἐξεφυλίσθη ἡ μουσικὴ καὶ ἀπεμακρύνθη τῆς ἀρχῆς αὐτῆς, ὥστε οὐχὶ σπανίως ὑπὲρ τὰ εἴκοσι λιγύσματα τῆς φωνῆς ἀποδίδονται εἰς μίαν συλλαβήν· τούτου δὲ τοῦ ἔθους παραδεκτοῦ γενομένου οὐδεμίαν σημασίαν πλέον εἶχον τὰ μέτρα τῶν λέξεων, αἱ δὲ ἔννοιαι λυθεῖσαι παντὸς νόμου καὶ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόνου ὡρίζοντο μόνον ὑπὸ τοῦ μέλους τῆς μουσικῆς. Σπανιώτατα δὲ οἱ αὐτοὶ ἐποίουν ἐκεῖνο ὅπερ ἐμέλιζον, διὸ καὶ ἐσημείουν τοῦτο, ὡς ἐν τῷ ἰδιομέλῳ Μανουὴλ τοῦ Χρυσάφη νῦν τὸ πρῶτον

Digitized by Google

ὑφ' ἡμῶν ἐκδοθέντι (σελ. 105) ἐκ κώδηκος ἀποκειμένου ἐν τῇ βασ. βιβλιοθήκῃ τοῦ Μονάχου σημειοῦται, ὅτι αὐτὸς ἐποίησε *τά τε γράμματα καὶ τὸ μέλος*. Συνήθως ἐκάλλυνον τὰς λέξεις τῶν ψαλμῶν τοῦ Δαυΐδ (ὡς εἶναι οἱ λεγόμενοι πολυέλεοι, τὰ ἀνοιξαντάρια, ἔτι τῶν ἀρχαίων κανόνων καὶ στιχηρῶν οἱ λεγόμενοι εἱρμοὶ καλοφωνικοὶ) διὰ τῶν μελῳδιῶν, μετατρέποντες δὲ προσέτι καὶ τὰς λέξεις καὶ τὰ ἀρχαῖα μέλη μετατιθέντες ἔπαιζον, ὡς φαίνεται ἐν φυλ. κωδ. βιενναίῳ ὑπ' ἀρ. 194, φύλ. 138, ἔνθα λέγεται· « μέλος μετατεθὲν καὶ καλλωπισθὲν καὶ πλατυνθὲν ἔν τε χειρονομίαις καὶ μέλεσι καὶ ἰδιώμασι παρὰ τοῦ μακαρίτου ἐκείνου λαμπαδαρίου κυρίου Ἰωάννου τοῦ Κλαδᾶ». Καὶ οἱ μουσικοὶ αὐτοὶ ἐκαλοῦντο ἐκ τοῦ λατινικοῦ μαΐστορες (διδάσκαλοι) ἢ πατέρες τῆς μουσικῆς, ἐκ δὲ τούτου τοῦ εἴδους τῆς μουσικῆς ὠνομάσθη καὶ *τέχνη παπαδική*. Οἱ περιφημότατοι τούτων ἦσαν Μανουὴλ Χρυσάφης, Ἀνανεώτης, Ἰωάννης Γλυκᾶς, Κουκουζέλης, Ἰωάννης Κλαδᾶς· πλὴν δὲ τούτων ἀναφέρονται καὶ τινα βαρβαρίζοντα μουσικῶν ὀνόματα ὡς τοῦ Μπερέτη, Τζακνοπούλου καὶ ἄλλων (πρβλ. Pitra hymnogr. p, 65). Τὰ μάλιστα δὲ ἀμφιβάλλομεν, ὅτι ἡ καθαρότης τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τοῦ βυζαντινοῦ κράτους διεφθάρη κατὰ τὸν Pitra ὑπὸ τῶν Περσῶν, Ἀράβων καὶ Τούρκων· διότι μαρτυρίαι τούτων ἐλλείπουσι, μᾶλλον δὲ πιθανώτερον εἶναι, ὅτι ἡ μουσικὴ ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων μετεβιβάσθη εἰς τὰ ἔθνη ἐκεῖνα. Ὁπωσδήποτε ὅμως ἡ ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς ὑπὸ πυκνοτάτου σκότους μέχρι τοῦδε καλύπτεται. Εἷς δὲ ἐσκιαγράφησεν αὐτήν, ὁ ἀοίδιμος Χρύσανθος ὁ Προύσσης ἐν τῷ μεγάλῳ θεωρητικῷ τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς σελ. 33. Ὅσον ὅμως σκοτεινὴ καὶ ἂν ᾖ ἡ ἱστορία τῆς ὡραιοτάτης ταύτης ἐθνικῆς κληρονομίας ἡμῶν, τόσῳ μᾶλλον ὀφείλομεν νὰ ἐπιδοθῶμεν εἰς τὴν ἱστορικὴν αὐτῆς ἔρευναν, ἀναγινώσκοντες τὰ κατὰ τὴν ἀρχαιοτέραν γραφὴν γεγραμμένα μέλη καὶ οὕτως ἀνατρέχοντες εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ διαυγῆ αὐτῆς πηγήν, τὴν Ἑλληνικήν.

Τοιαύτη ἐν συντόμῳ εἶναι ἡ ἀρχή, ἡ ἀκμὴ καὶ ἡ παρακμὴ τῆς χριστιανικῆς ποιήσεως τῶν Ἑλλήνων βυζαντινῶν, ἤδη μεταβαίνομεν εἰς τοὺς ποιητὰς αὐτῆς ἐκτιθέντες διὰ βραχέων τὸν βίον καὶ τὰ ποιήματα αὐτῶν.

Σημ. Ἡ πραγματεία αὕτη συνετάχθη λατινιστὶ ὑπὸ τοῦ σεβαστοῦ μοι διδασκάλου καὶ συνεργάτου K. W. Christ, καθηγητοῦ τῆς ἀρχαίας κλασικῆς φιλολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου, προὐτάχθη δὲ προλεγομένων δίκην ἐν τῇ ὑπ' ἀμφοτέρων ἐκδοθείσῃ Anthologia graeca Carminum Christianorum· ταύτην συνοπτικώτερον μεθερμηνεύσαντες ἐκδιδόαμεν ἤδη χάριν τῶν ἡμετέρων.

Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ.

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΣΥΝΤΑΞΙΝ ΚΑΝΟΝΙΣΜΩΝ ΤΩΝ ΕΝ ΗΠΕΙΡΩ ΖΩΓΡΑΦΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΝ ΘΡΑΚΗ ΖΑΡΙΦΕΙΩΝ ΣΥΣΤΑΘΗΣΟΜΕΝΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΟΣΗΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΥΤΟΙΣ ΠΡΟΤΥΠΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΠΗ', Τ'ῃ καὶ Τ'ῃΕ' Συνεδριάσει).

Κύριοι,

Ἡ ἐπιτροπή(1), εἰς ἣν ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ὁ Ἠπειρωτικὸς καὶ ὁ Θρᾳκικὸς ἀνέθεντο τὴν σύνταξιν *κανονισμῶν τῶν ἐν Ἠπείρῳ Ζωγραφείων* καὶ *τῶν ἐν Θράκῃ Ζαριφείων Διδασκαλείων καὶ προγράμματος προτύπων δημοτικῶν σχολείων*, συνελθοῦσα (2) πολλάκις καὶ μετὰ τῆς δυνατῆς ἀκριβείας μελετήσασα τὰ περὶ δημοτικῆς παιδεύσεως τῶν τε ἡμετέρων καὶ τῶν ἀλλογενῶν (3) προσέρχεται νῦν, ἵνα ὑ-

(1) Ἴδε Τόμ. Ζ'. σελ. 322 κ. ἑξ.

(2) Ἐκ τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς οἱ κ. κ. Κ. Ξανθόπουλος καὶ Δ. Μαρούλης ἀναχωρήσαντες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ μετάσχωσι πασῶν τῶν συνεδριάσεων, οὐχ ἧττον ὅμως ἀπέστειλαν συμβολάς τινας καθ' ἣν ἔλαβον ἐντολήν.

(3) 1) L'instruction du Peuple par Émile de Laveleye, Paris. 1872.

2) L'instruction publique aux États-Unis etc. par C. Hippeau. Paris. 1872.

3) L'instruction publique en Allemagne par C. Hippeau. Paris. 1873.

4) L'instruction publique en Angleterre par C. Hippeau. 1872.

5) L'instruction publique en Italie par C. Hippeau 1874.

Digitized by Google

ποβάλῃ ὑμῖν τ' ἀποτελέσματα τῶν ἐρευνῶν αὐτῆς καὶ συζητήσεων διὰ τῆς παρούσης ἐκθέσεως, ἥτις εἰς δύο μεγάλα μέρη διῃρημένη, εἰς *Γενικὸν* δηλ. καὶ *Εἰδικόν*, περιλαμβάνει τὰς γενικὰς ἀρχάς, ἐφ'ὧν ἑδράζεται ὅ τε κανονισμὸς τῶν Διδασκαλείων καὶ τὸ πρόγραμμα τῶν δημοτικῶν σχολείων, καὶ τὰς μερικὰς κρίσεις καὶ ὁδηγίας περὶ ἑνὸς ἑκάστου τῶν ἐν αὐτοῖς διδακτέων μαθημάτων.

Ἡ παρ' ὑμῶν ἐντολὴ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν οὖσα δυσχερὴς κατέστη παρὰ τῆς ἐπιτροπῆς ὑμῶν ἔτι δυσχερεστέρα φιλοτιμηθείσης ἵνα ὡς οἷόν τε πλειόνων ἅψηται ζητημάτων, ὅσα εἰς τὴν δημοτικὴν ἀναφέρονται παίδευσιν καὶ περὶ ὧν καθ' ἑκάστην γίγνονται σκέψεις καὶ συζητήσεις παρὰ τοῖς πεπολιτισμένοις λαοῖς, παρ' οἷς ἐθνικώτατον ἅμα τε καὶ σπουδαιότατον ἐγένετο ἀπό τινος χρόνου τὸ περὶ δημοτικῆς παιδεύσεως θέμα, ἅτε ἐν ἑαυτῷ περικλεῖον τὴν εὐημερίαν τῶν λαῶν, ὅταν προσφόρως πρὸς τὰς ἀνάγκας αὐτῶν ᾖ διερρυθμισμένον. Διὸ καὶ ὅτι πλεῖστα βιβλία κατ' ἔτος ἐκδίδονται πρὸς διαφώτισιν τῶν ἐκπαιδευτικῶν ζητημάτων καὶ διαρρύθμισιν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἐπὶ τὸ βέλτιον καὶ συστηματικώτερον. Ἐκ τούτων νομίζομεν ὅτι οὐδεὶς τῶν ἡμετέρων ἀρνηθήσεται, οἱονδήποτε καὶ ἂν ἔχῃ ἐπ' αὐτοῦ κράτος τὸ νῦν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως σύστημα, ὅτι δὲν πρέπει καὶ ἡμεῖς νὰ ἐξέλθωμεν τῆς παιδευτικῆς θέσεως, ἐν ᾗ διατελοῦμεν, καθιστῶντες καὶ παρ' ἡμῖν τὴν δημοτικὴν παίδευσιν βελτίω καὶ ἀξίαν τοῦ αἰῶνος, ἐν ᾧ ζῶμεν, καὶ τῶν ἀγώνων καὶ θυσιῶν, οὓς καταβάλλουσι πολλαχοῦ οἱ ἡμέτεροι ὁμογενεῖς. Κατορθωθήσεται δὲ τοῦτο, ἂν ἀναμιμνησκώμεθα τῆς χρυσῆς συμβουλῆς, ἣν ὁ Σωκράτης δίδωσι Περικλεῖ τῷ υἱῷ Περικλέους τοῦ πάνυ καὶ τῆς

---

6) Rapport sur l'état actuel de l'enseignement spécial et primaire en Belgique, en Allemagne et en Suisse par I. M. Baudouin. Paris. 1865.

7) Conférences pédagogiques faites à la Sorbonne aux instituteurs primaires venus à Paris pour l'exposition universelle de 1867, 3 vol. Ἐκ τοῦ συγγράμματος τούτου ἄλλα τε ἠρυσάμεθα καὶ ἰδίᾳ περὶ ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς.

8) L'éducation par Émile Chauvet. Paris. 1868.

9) Rapport sur l'organisation et les progrès de l'instruction publique en France par Charles Jourdain. Paris 1867.

10) De l'éducation dans la Famille et au Collège par Th. H. Barrau. Paris. 1852.

11) Die Gliederuug der deutschen Volksschulen in groesseren Staedten, von Ramshorn. Leipzig. 1864.

12) Gymnasial—Paedagogik von Karl Roth. Stuttgart. 1865.

13) Gymnasial paedagogik von Naegelspach. Erlangen. 1867.

14) Allgemeine Bestimmungen ueber Volksschul Präparanden und Seminar — Wesen. Hannover. 1873.

15) Manuel des Salles d'asile par I. D M. Cochin. Paris. 1857.

16) Guide des Salles d'Asile par Eugène Rendu. Paris. 1860.

17) Conseils sur la direction des Salles d'asile par Mme Maric Pape-Carpantier. Paris. 1856.

18) Méthode intuitive. Exercices et travaux pour les Enfants selon la méthode et les procédés de Pestalozzi et de Froebel, par Mme Delon. Paris. 1873.

19) La santé de l'esprit et du corps par la Gymnastique par Eugéne Paz. Paris. 1868.

20) Ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ ὑπὸ Π. Κλάδου· Ἀθήνησι. τόμ. Α'. 1860. Τόμ. Β'. 1869.

21) Ὁδηγοὶ Κοκκώνη. 1836—1864, ἐν Ἀθήναις.

22) Παιδαγωγὸς ἐν Ἀθήναις. 1838.

23) Δοκίμιον πρακτικῶν Ὁδηγιῶν πρὸς τοὺς διδασκάλους τῶν δημοτικῶν σχολείων ὑπὸ Γ. Γ. Παππαδοπούλου, ἐν Ἀθήναις. 1863.

24) Φιλίστωρ σύγγραμμα φιλολογικὸν καὶ παιδαγωγικόν· ἐν Ἀθήναις 1861—1863. Τόμ. Α', Β', Γ', Δ'.

25) Εὐαγγελικὸς Κῆρυξ, ἐν Ἀθήναις. 1870.

26) Παιδαγωγικὸν Ἐγχειρίδιον ὑπὸ Λ. Μελᾶ, ἐν Ἀθήναις. 1871.

27) Ὑπομνημάτιον περὶ ἐκπαιδεύσεως τοῦ λαοῦ ὑπὸ Δ. Στ. Μαυροκορδάτου, 1871. Ἐν Ἀθήναις.

28) Περὶ κατωτέρας καὶ μέσης παιδείας ἐν Ἑλλάδι, ἢ ὁ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου διαγωνισμός, ἔκθεσις τῆς ἀγωνοδίκου ἐπιτροπείας ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῷ πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων Συλλόγῳ, Ἀθήνησι. 1872.

29) Περὶ διδασκαλίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὑπὸ Μ. Βεργωτῆ, ἐν Ἀθήναις. 1872.

30) Περὶ μέσης καὶ κατωτέρας παιδείας, ὑπὸ Κ. Ξανθοπούλου ἐν Ἀθήναις. 1872.

Ἐκ δὲ τῶν τῆς ἐπιτροπῆς μελῶν ὑπέβαλον ἐγγράφως τὰ ἑξῆς, ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης: 1) περὶ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως παρὰ τοῖς πεπολιτισμένοις λαοῖς τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς. 2) Συμβολὰς πρὸς τελειοτέραν ῥύθμισιν τῆς παρ'ἡμῖν δημ. παιδεύσεως· ὁ κ. Κ. Ξανθόπουλος ἀναλελυμένον σχέδιον προγράμματος δημοτικοῦ σχολείου μετὰ συνοπτικωτάτου κανονισμοῦ διδασκαλείου, ὁ κ. Μ. Παρανίκας περὶ κατωτέρας παιδεύσεως καὶ μετάφρασιν κανονισμοῦ διδασκαλείου ἐν Γερμανίᾳ, ὁ κ. Μ. Πανταζῆς σκέψεις τινὰς περὶ δημοτικῆς παιδεύσεως, ὁ κ. Δ. Ζωηρὸς περὶ Γυμναστικῆς, ὁ κ. Δ. Μαρούλης Λον μέρος κανονισμοῦ διδασκαλείου, ὁ κ. Ι. Δραγάτσης περὶ ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου, καὶ ὁΓ. Χασιώτης περὶ τῆς παρ' ἡμῖν δημοτικῆς παιδεύσεως καὶ περὶ ἐκπαιδεύσεως τοῦ λαοῦ, οἱ δὲ λοιποὶ ἔλαβον μόνον προφορικῶς μέρος ἐν ταῖς συζητήσεσιν.

Digitized by Google

Ἀσπασίας ἐρωτῶντι «τί ἂν ποιοῦντες(1) οἱ Ἀθηναῖοι ἀναλάβοιεν τὴν ἀρχαίαν ἀρετήν; Οὐδὲν ἀπόκρυφον δοκεῖ μοι εἶναι, ἀποκρίνεται ὁ Σωκράτης, ἀλλ' εἰ μὲν ἐξευρόντες τὰ τῶν προγόνων ἐπιτηδεύματα μηδὲν χεῖρον ἐκείνων ἐπιτηδεύσαιεν, οὐδὲν ἂν χείρους ἐκείνων γενέσθαι. Εἰ δὲ μή, τούς γε νῦν πρωτεύοντας μιμούμενοι καὶ τούτοις τὰ αὐτὰ ἐπιτηδεύοντες, ὁμοίως μὲν τοῖς αὐτοῖς χρώμενοι, οὐδὲν ἂν χείρους ἐκείνων εἶεν, εἰ δ' ἐπιμελέστερον καὶ βελτίους.» Καιρὸς λοιπὸν ἵνα καὶ ἡμεῖς τὰ αὐτὰ τοῖς ἡμετέροις προγόνοις ἐπιτηδεύσωμεν ὡς πρὸς τὴν δημοτικὴν παίδευσιν, καλλιεργοῦντες τὴν ἀθάνατον ἡμῶν μητρικὴν γλῶσσαν, τὴν μουσικὴν θεραπεύοντες καὶ ποίησιν καὶ εἰς τὴν γυμναστικὴν ἐξασκούμενοι ὡς ἐκεῖνοι· καιρὸς ἵνα καὶ ἡμεῖς τὰ αὐτὰ τοῖς νῦν πρωτεύουσιν ἔθνεσιν ἐπιτηδεύσωμεν εὑρύνοντες τὴν δημοτικὴν παίδευσιν καὶ βελτιοῦντες ἐν πᾶσι τὰ δημοτικὰ ἡμῶν σχολεῖα, ἐν τοῖς διδασκάλοις, ἐν τοῖς μαθήμασιν, ἐν ταῖς μεθόδοις, ἐν τοῖς διδακτικοῖς βιβλίοις, ἐν τῇ ἐπιβλέψει καὶ λοιποῖς, καὶ ἀεὶ μετακινοῦντες τὰ μὴ καλῶς ἔχοντα κατὰ τὴν ὀρθὴν τοῦ Ἰσοκράτους συμβουλήν· «τὰς ἐπιδόσεις ὁρῶμεν γιγνομένας καὶ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων οὐ διὰ τοὺς ἐμμένοντας τοῖς καθεστῶσιν, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἐπανορθοῦντας καὶ τολμῶντας ἀεί τι κινεῖν τῶν μὴ καλῶς ἐχόντων.» Οὕτω δὴ σκεπτομένη ἡ ἐπιτροπὴ καὶ καθυποβάλλουσα ταῦτα τῇ ἐπιψηφίσει καὶ ἐπιδοκιμασίᾳ τῶν Συλλόγων ἐπικαλεῖται τὴν σύντονον αὐτῶν προσοχὴν καὶ μελέτην ἐπὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ζητήματος.

ΜΕΡΟΣ Α'.

Γενικόν.

Ἡ δημοτικὴ παίδευσις, ἢ ὀρθότερον γενικὴ ἢ ἐθνικὴ ὡς ἐκ τῆς εὐρύτητος καὶ τοῦ σκοποῦ, προτίθεται καθ' ὅλου μὲν τὴν παναρμόνιον ἀνάπτυξιν τῶν φυσικῶν, ἠθικῶν καὶ νοερῶν δυνάμεων σύμπαντος τοῦ ἔθνους διὰ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ λογικοῦ καὶ τῆς ἐνισχύσεως τῆς θελήσεως πρὸς πᾶν ὅ,τι ἀληθές, ἀγαθόν, καλόν, μέγα, ὑψηλόν, ἰδίᾳ δὲ τὴν διέγερσιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος τῆς φιλοπατρίας καὶ φιλογενείας καὶ πρόσκτησιν τῶν ἀναγκαίων παντὶ πολίτῃ βιοποριστικῶν γνώσεων. Ὁ τελευταῖος οὗτος σκοπὸς τῆς ἐκπαιδεύσεως, ὁ πρακτικός, ἄριστα διατυποῦται ἐν τοῖς ἑξῆς τοῦ Πλάτωνος. «λέγω δὴ καὶ φημὶ τὸν ὁτιοῦν ἀγαθὸν ἄνδρα μέλλοντα ἔσεσθαι τοῦτο αὐτὸ ἐκ παίδων εὐθὺς μελετᾶν δεῖν παίζοντά τε καὶ σπουδάζοντα ἐν τοῖς τοῦ πράγματος ἑκάστοις προσήκουσιν· οἷον τὸν μέλλοντα ἀγαθὸν ἔσεσθαι γεωργὸν ἢ τινα οἰκοδόμον, τὸν μὲν οἰκοδομοῦντά τι τῶν παιδείων οἰκοδομημάτων παίζειν χρή, τὸν δ' αὖ γεωργοῦντα, καὶ ὄργανα ἑκατέρῳ σμικρά, τῶν ἀληθινῶν μιμήματα, παρασκευάζειν· τὸν τρέφοντα αὐτῶν ἑκάτερον· καὶ δὴ καὶ τῶν μαθημάτων ὅσα ἀναγκαῖα προμεμαθηκέναι προμανθάνειν, οἷον τέκτονα μετρεῖν ἢ σταθμᾶσθαι καὶ πολεμικὸν ἱππεύειν παίζοντα ἢ τι τῶν τοιούτων ἄλλο ποιοῦντα καὶ πειρᾶσθαι διὰ τῶν παιδιῶν ἐκεῖσε τρέπειν τὰς ἡδονὰς καὶ ἐπιθυμίας τῶν παίδων, οἷ ἀφικομένους αὐτοὺς δεῖ τέλος ἔχειν· κεφάλαιον δὴ παιδείας λέγομεν τὴν ὀρθὴν τροφήν, ἣ τοῦ παίζοντος τὴν ψυχὴν εἰς ἔρωτα μάλιστα ἄξει τούτου, ὃ δεήσει γενόμενον ἄνδρ' αὐτὸν τέλειον εἶναι τῆς τοῦ πράγματος ἀρετῆς (1).» Παμμεγίστη ἄρα ἡ ἀξία καὶ ἡ δύναμις τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως κοινῆς ὑπαρχούσης παντὶ πάσης τάξεως πολίτῃ καὶ ἀμφοτέροις τοῖς φύλοις, ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων παιδευούσης τὰ τέκνα τοῦ λαοῦ ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις καὶ ἐνσταλαζούσης ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν τὰς ὑγιεῖς ἀρχὰς τῆς παιδαγωγικῆς καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, ἐφ' ὧν στηριζομένη καθίσταται ἡ στερεὰ καὶ ἀκράδαντος κρηπὶς τῆς εὐημερίας παντὸς ἔθνους.

Περὶ δὲ τῶν τριῶν βαθμῶν (2) τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως κρίνοντες καὶ τὴν ἀξίαν ἑκάστου αὐτῶν ἐξετάζοντες λέγομεν ὅτι ἡ μὲν δημοτικὴ ἡ καὶ πρώτη καὶ στοιχειώδης καὶ κατωτέρα (3) κακῶς καλουμένη ἐστὶν εἰ μὴ

(1) Ξενοφ. Ἀπομν. Γ', ἑ, 14—15.

(1) Πλάτ. Νόμ. Α', ιϐ', σελ. 643.

(2) Συνήθως ἡ δημοσία ἐκπαίδευσις διαιρεῖται ἀ) εἰς δημοτικὴν ἢ κατωτέραν β') εἰς μέσην καὶ γ') εἰς ἀνωτέραν. Καθ' ἡμᾶς ὀρθοτέρα φαίνεται ἡ ἑξῆς διαίρεσις· ἀ) εἰς γενικὴν ἢ ἐθνικὴν παίδευσιν, διότι εἰς πάσας ἀνεξαιρέτως τὰς τάξεις τοῦ ἔθνους καὶ ὑποχρεωτικῶς πρέπει νὰ χορηγῆται, περιλαμβάνουσαν τὰ νῦν δημοτικὰ καὶ προκαταρκτικὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα μετὰ τῶν ἀναγκαίων πρακτικῶν γνώσεων· β') εἰς εἰδικὴν περιλαμβάνουσαν τὰ γυμνάσια εἰς δύο διῃρημένα τμήματα εἰς κλασικὰ καὶ πραγματικά· καὶ γ') εἰς ἀνωτέραν.

(3) Πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα τὰ αἴτια τῆς ἐξευτελίσεως

ἀνωτέρα καὶ σπουδαιοτέρα τῶν δύο ἄλλων, ἀλλ' ὁμολογουμένως γενικωτέρα καὶ ἐθνικωτέρα, διότι παντὶ πολίτῃ καὶ ἀμφοτέροις τοῖς φύλοις ἀναγκαία καὶ ἀπαραίτητος ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας μέχρι τῆς ἐφηβικῆς· ἡ δὲ μέση παίδευσις εἰς δύο διῃρημένη τμήματα τὸ *κλασικὸν* καὶ *πραγματικὸν* εἰδική ἐστι καὶ περιωρισμένον ἔχει κύκλον ἐνεργείας, προτιθεμένη τὴν καθόλου μὲν καὶ αὕτη πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν καὶ σωματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν νέων, οὐχὶ ὅμως πάντων πάσης τάξεως, ἀλλὰ μόνον ἐκείνων, ὅσοι εἰς τὴν καλλιέργειαν ἀσχολούμενοι τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν καὶ ἐπιστημῶν σκοποῦσι νὰ ἐπιδοθῶσιν ὕστερον εἰς τὰς ὑψηλοτέρας σπουδὰς καὶ μελέτας τῶν ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις καὶ ἐν τοῖς Πολυτεχνείοις διδασκομένων, ἢ ὅσοι ἀποφοιτῶντες μέλλουσι νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς τὸ ἐμπορικὸν καὶ βιομηχανικὸν στάδιον· ἡ δὲ ἀνωτάτη καὶ ὑψίστη πασῶν διακλαδιζομένη εἰς εἰδικὰς ἐπιστήμας καὶ τέχνας καὶ παρασκευάζουσα πρὸς ἀνωτέραν ἐπιστημονικὴν ἀνάπτυξιν, ἔχει κατ' ἀνάγκην καὶ μᾶλλον περιωρισμένον τὸν κύκλον, διότι ὀλίγοι οἱ ὀτρηροὶ αὐτῆς θεράποντες. Μόνη ἄρα ἡ δημοτικὴ παίδευσις εἰς πάντα χορηγουμένη πολίτην πάσης τάξεως καὶ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ πάσας μορφοῦσα καὶ ἀναπλάσσουσα τάς τε σωματικὰς καὶ ἠθικὰς καὶ διανοητικὰς περιλαμβάνει τὴν καλλιέργειαν σύμπαντος τοῦ ἔθνους. Δι' αὐτῆς ὁ παῖς τοῦ πλουσίου καὶ ὁ τοῦ πένητος, ὁ τοῦ ἐπιστήμονος καὶ ὁ τοῦ γεωργοῦ, ὁ τοῦ πεχνίτου καὶ ὁ τοῦ χειρώνακτος παιδεύεται καὶ μορφοῦται· ἄνευ αὐτῆς δὲν ὑπάρχει οὔτε μέση, οὔτε ἀνωτέρα, ἢ ταύτης ἀτελῶς ἐχούσης, χωλαίνει καὶ ἡ μέση καὶ ἡ ἀνωτέρα, διότι ἕκαστος βαθμὸς τῆς ἐκπαιδεύσεως ἔστι μὲν αὐτοτελής, καθ' ὃ ἔχων ὅρια περιγεγραμμένα, ἀλλ' οὐχ ἧττον ἔχει καὶ στενὴν συνάφειαν καὶ ἀλληλουχίαν μετὰ τοῦ ἀμέσως προηγουμένου καὶ τοῦ ἀμέσως ἑπομένου· διότι ἐκείνου μέν ἐστι συνέχεια καὶ ἐξακολούθησις ἄνευ χασμάτων καὶ διαλειμμάτων, τούτου δὲ προπαρασκευὴ ἀπαραίτητος· ἄνευ δὲ τοῦ πρώτου βαθμοῦ οὐδεμία πρόοδος τῶν λοιπῶν, οὐδεμία προαγωγή. Διὸ ἑκάστου ἔθνους βουλομένου ἵνα πρωτεύῃ καὶ προεξάρχῃ τῶν ἄλλων ἐν τῷ πολιτισμῷ ἡ κυβέρνησις, αἱ ἐκπαιδευτικαὶ αὐτοῦ ἑταιρίαι, οἱ σύλλογοι, οἱ δῆμοι, τὰ ἄτομα περὶ ταύτης πρώτιστα καὶ μάλιστα δέον νὰ μεριμνῶσι καὶ τὴν προαγωγὴν αὐτῆς καὶ ἀνάπτυξιν κυριώτατον ἔργον νὰ ἔχωσιν. Ὅ,τι καθόλου περὶ τῆς παιδεύσεως λέγεται, τοῦτο κυρίως ἐφαρμόζεται ἐπὶ τῆς δημοτικῆς. Αὕτη ἐξευγενίζει τὴν καρδίαν, ἀνυψοῖ τὸ φρόνημα, φωτίζει τὸν νοῦν καὶ ἐπαυξάνει τὰς τῶν ἐθνῶν δυνάμεις. Ὡς τοιαύτη λοιπὸν δὲν πρέπει νὰ θεωρῆται παρ' ἡμῖν, ὡς συνήθως καὶ καλεῖται, *κατωτέρα παίδευσις*, ἀλλ' ὑψίστη, σπουδαιοτάτη, ἡ κρηπὶς τῆς εὐημερίας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους. Τὴν ἐθνοσωτήριον ταύτην ἀρχὴν πρέπει νὰ ἔχωμεν πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ ταύτην βαθύτατα νὰ ἐγχαράξωμεν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ λαοῦ ὡς ἄρθρον πίστεως, οὗ ἡ παράβασις ἐπάγει τὰ τρομερώτατα δυστυχήματα.

Καὶ ἀληθῶς ἡ ἀπαιδευσία τοῦ λαοῦ ἐστιν ἡ πηγὴ πάσης κακοδαιμονίας· ὁ ἀπαίδευτος οὔτε καλὸς ἄνθρωπος δύναται νὰ γίνῃ, οὔτε καλὸς χριστιανός, οὔτε καλὸς πολίτης, οἱ δὲ γονεῖς οἱ στεροῦντες τὰ τέκνα αὐτῶν τοῦ πνευματικοῦ ἐπιουσίου ἄρτου, τῆς ἐκπαιδεύσεως, παρασκευάζουσι τὴν δυστυχίαν αὐτῶν καὶ εἰσιν ὑπεύθυνοι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ καὶ τῆς κοινωνίας. Ἡ δημοτικὴ παίδευσις κατώρθωσε τὰς πρότερον ἀγρίας φυλὰς ἀμαθεῖς οὔσας δεισιδαίμονας καὶ εἰς πάθη ἀγενῆ κατακυλιομένας νὰ μεταβάλῃ εἰς λαοὺς ἠθικούς, θρησκευτικούς, εὐδαίμονας κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, πεφωτισμένους καὶ εἰς τὰς τοῦ βίου ἀνάγκας ἐπιτηδειοτάτους. Ὁ πρῶτος οἰκιστὴς τῆς Ἀμερικῆς Οὐΐλιαμ Πέννος ἔλεγεν «ὅ,τι δύναται σύνταγμά τι νὰ καταστήσῃ ἀγαθόν, τοῦτο δύναται καὶ νὰ διατηρήσῃ αὐτό, ἐννοῶ ἀνθρώπους ἐναρέτους καὶ πεπαιδευμένους· ἀλλὰ τὴν ἀρετὴν καὶ παιδείαν δὲν κληρονομοῦσιν οἱ ἄνθρωποι μετὰ τοῦ αἵματος, ἀλλ' ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν μεταβιβάζουσι διὰ καθιδρυμάτων, ὑπὲρ ὧν οὐδεμίαν δαπάνην ὀφείλομεν ν' ἀποφεύγωμεν, διότι πᾶσα περὶ τούτων φειδὼ ἐστὶν ἀπώλεια». Ὁ δὲ Βάσιγκτων ἀποχαιρετῶν τὸν λαὸν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἔλεγε «περὶ πολλοῦ ποιεῖσθε, ὡς πρᾶγμα τῆς πρώτης ἀνάγκης, τὰ καθιδρύματα, ὅσα σκοπὸν προτίθενται τὴν ἐξάπλωσιν καὶ διάδοσιν τῆς παιδείας εἰς τὸν λαόν.» Ἐκ τούτων κατάδηλον γίγνεται ὅτι τὸ μέλλον ἀνήκει εἰς ἐκεῖνα τὰ

τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως, οὐχ ἧττον δὲ καὶ ἡ ὀνομασία κατωτέρα παίδευσις, διότι ἕκαστος ἀκούων πάντως νομίζει ὅτι τὸ κατώτερόν ἐστι καὶ εὐτελέστερον. Διὸ ἐξαλειπτέον τὴν ὀνομασίαν ταύτην ἀπὸ τῶν βιβλίων, ἂν θέλωμεν νὰ ἀνυψώσωμεν τὴν ἀξίαν καὶ σπουδαιότητα τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως καὶ τῶν διδασκάλων αὐτῆς.

Digitized by

ἔθνη, ὅσα πλείονα ἔχουσι δημοτικὰ σχολεῖα καὶ τελειοτέραν τὴν δημοτικὴν αὐτῶν παίδευσιν· ἡ δὲ ἀρχὴ αὕτη τοσοῦτόν ἐστι διαδεδομένη καὶ κοινὴ εἰς τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη, ὥστε πᾶσαι σχεδὸν αἱ τάξεις τῶν πολιτῶν φροντίζουσιν ὑπὲρ τῆς πολλαπλασιάσεως τῶν δημοτικῶν σχολείων, ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῶν μεθόδων καὶ τῆς τελειοτέρας διοργανώσεως τῶν διδασκαλείων καὶ ὑπὲρ τῆς καλλιτερεύσεως τῆς θέσεως καὶ τῆς οἰκονομικῆς καταςάσεως τῶν δημοδιδασκάλων, οὐδεμίαν ἀποφεύγουσαι δικαίαν δαπάνην, διότι φρονοῦσιν ὅτι τὰ ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ λαοῦ δαπανώμενα χρήματα ὅσῳ πολλὰ καὶ ἂν ὦσι, δὲν πρέπει νὰ θεωρῶνται ἀπολλύμενα, ἀλλ' ὡς ἐν ἐθνικῇ τραπέζῃ κατατιθέμενα κεφάλαια ἀναφαίρετα καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα ἀποφέροντα κέρδη. Ὅσῳ λοιπὸν πλείονα δαπανῶνται χρήματα ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως, τοσούτῳ μᾶλλον αὐξάνεται ὁ ἐθνικὸς πλοῦτος.

Καὶ ταῦτα μὲν καθόλου περὶ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως, τῆς ἀξίας αὐτῆς καὶ σπουδαιότητος· ἴδωμεν δὲ ἤδη τὰ μέσα, δι' ὧν ὅ τε καθολικὸς καὶ ὁ ἰδιαίτερος αὐτῆς σκοπὸς ἐπιτυγχάνεται.

Οἱ πρόγονοι ἡμῶν, οἵτινες ἐγένοντο οἱ πατέρες καὶ ἱδρυταὶ τῆς ἀληθοῦς ἀνθρωπίνης παιδεύσεως, ἤτοι τῆς παναρμονίου ἀναπτύξεως καὶ μορφώσεως τῶν σωματικῶν καὶ ἠθικῶν καὶ νοερῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων, μετεχειρίσθησαν καὶ τὰ προσφορώτερα μέσα πρὸς ἐπίτευξιν γνησίας καὶ ὄντως ἀνθρωπίνης ἅμα τε καὶ ἐθνικῆς παιδείας. Ταῦτα δὲ ἦσαν ἡ μητρικὴ γλῶσσα καὶ οἱ συγγραφεῖς αὐτῆς, μάλιστα οἱ ποιηταί, ἡ μουσικὴ καὶ ἡ γυμναστική. Ὁ Πλάτων ἐν Πρωταγόρᾳ (1) θαυμασίως περιγράφει τήν τε κατ' οἶκον ἀγωγὴν καὶ τὴν ἐν τοῖς σχολείοις παίδευσιν τά τε μέσα καὶ τὴν ἑνὸς ἑκάστου δύναμιν λέγων· «Ἐκ παίδων σμικρῶν ἀρξάμενοι μέχρι οὗπερ ἂν ζῶσι, καὶ διδάσκουσι καὶ νουθετοῦσιν. Ἐπειδὰν θᾶττον συνιῇ τις τὰ λεγόμενα, καὶ τροφὸς καὶ μήτηρ καὶ παιδαγωγὸς καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ περὶ τούτου διαμάχονται, ὅπως βέλτιστος ἔσται ὁ παῖς, παρ' ἕκαστον καὶ ἔργον καὶ λόγον διδάσκοντες καὶ ἐνδεικνύμενοι, ὅτι τὸ μὲν δίκαιον, τὸ δὲ ἄδικον, καὶ τόδε μὲν καλόν, τόδε δὲ αἰσχρόν, καὶ τόδε μὲν ὅσιον, τόδε δὲ ἀνόσιον, καὶ τὰ μὲν ποίει, τὰ δὲ μὴ ποίει· καὶ ἐὰν μὲν ἑκὼν πείθηται, εἰ δὲ μή, ὥσπερ ξύλον διαστρεφόμενον καὶ καμπτόμενον εὐθύνουσιν ἀπειλαῖς καὶ πληγαῖς· μετὰ δὲ ταῦτα εἰς διδασκάλων πέμποντες πολὺ μᾶλλον ἐντέλλονται ἐπιμελεῖσθαι εὐκοσμίας τῶν παίδων ἢ γραμμάτων τε καὶ κιθαρίσεως· οἱ δὲ διδάσκαλοι τούτων τε ἐπιμελοῦνται καὶ ἐπειδὰν αὖ γράμματα μάθωσι καὶ μέλλωσι συνήσειν τὰ γεγραμμένα, ὥσπερ τότε τὴν φωνὴν, παρατιθέασιν αὐτοῖς ἐπὶ τῶν βάθρων ἀναγινώσκειν ποιητῶν ἀγαθῶν ποιήματα καὶ ἐκμανθάνειν ἀναγκάζουσιν, ἐν οἷς πολλαὶ μὲν νουθετήσεις ἔνεισι, πολλαὶ δὲ διέξοδοι καὶ ἔπαινοι καὶ ἐγκώμια παλαιῶν ἀνδρῶν ἀγαθῶν, ἵνα ὁ παῖς ζηλῶν μιμῆται καὶ ὀρέγηται τοιοῦτος γενέσθαι. Οἱ τ' αὖ κιθαρισταί, ἕτερα τοιαῦτα, σωφροσύνης τε ἐπιμελοῦνται καὶ ὅπως ἂν οἱ νέοι μηδὲν κακουργῶσι· πρὸς δὴ τούτοις, ἐπειδὰν κιθαρίζειν μάθωσιν, ἄλλων αὖ ποιητῶν ἀγαθῶν ποιήματα διδάσκουσι μελοποιῶν, εἰς τὰ κιθαρίσματα ἐντείνοντες, καὶ τοὺς ῥυθμούς τε καὶ τὰς ἁρμονίας ἀναγκάζουσιν οἰκειοῦσθαι ταῖς ψυχαῖς τῶν παίδων, ἵνα ἡμερώτεροί τε ὦσι καὶ εὐρυθμότεροι καὶ εὐαρμοστότεροι γιγνόμενοι χρήσιμοι ὦσιν εἰς τὸ λέγειν τε καὶ πράττειν· πᾶς γὰρ ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου εὐρυθμίας τε καὶ εὐαρμοστίας δεῖται. Ἔτι τοίνυν πρὸς τούτοις εἰς παιδοτρίβου πέμπουσιν, ἵνα τὰ σώματα βελτίω ἔχοντες ὑπηρετῶσι τῇ διανοίᾳ χρηστῇ οὔσῃ καὶ μὴ ἀναγκάζωνται ἀποδειλιᾶν διὰ τὴν πονηρίαν τῶν σωμάτων καὶ ἐν τοῖς πολέμοις καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις πράξεσιν.»

Ὁ δὲ Ξενοφῶν λέγει που (1) τάδε· «Τῶν μὲν τοίνυν ἄλλων Ἑλλήνων οἱ φάσκοντες κάλλιςα τοὺς υἱεῖς παιδεύειν . . . πέμπουσιν εἰς διδασκάλων μαθησομένους καὶ *γράμματα* καὶ *μουσικὴν* καὶ τὰ ἐν *παλαίστρα*, ἄτινα καὶ *παιδείαν ἀρετῆς τελέαν* ἐνόμιζον». Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης (2) προστίθησι καὶ τέταρτον τὴν *γραφικὴν*, ὡς χρήσιμον πρὸς τὸ κρίνειν τὰ τῶν τεχνιτῶν ἔργα κάλλιον. *Γράμματα* δὲ λέγοντες οἱ ἀρχαῖοι ἐδήλουν τὸ ἀναγινώσκειν, γράφειν καὶ ἀριθμεῖν· καθ' ἃ δὲ ὁ Ἀθήναιος (3) μαρτυρεῖ τὸ ἀλφάβητον ἦν μεμελοποιημένον, ὡς περ καὶ αἱ συλλαβαί, τὴν δὲ γραφὴν ἠσκοῦντο οἱ παῖδες μεταγράφοντες τὰ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν διατυ-

(1) σελ. 326.

(1) Ξενοφ. Λακεδ. Πολιτ. 21.
(2) Ἀριστ. Πολ. Η. 3.
(3) Ἀθήν. 10,79 σελ. 453.

Digitized by

πούμενα στοιχεῖα (1), τὴν δὲ ἀριθμητικὴν καὶ τὸν λογαριασμόν, καθ' ἃ συνεβούλευεν ὁ Πλάτων, ἐμάνθανον δι' ὁρατῶν πραγμάτων μετὰ παιδιᾶς καὶ ἡδονῆς.

Τοιαύτη ἦν ἡ παίδευσις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων μέχρι τοῦ δεκάτου ἕκτου ἔτους τῆς ἡλικίας παρεχομένη εἰς πάντα πολίτην(2) καὶ παρὰ πολλῶν, ὡς φαίνεται, διδασκάλων, διότι ἐν τοῖς καλῶς κατηρτισμένοις σχολείοις ἔδει νὰ ὦσιν ὁ κυρίως γραμματοδιδάσκαλος καὶ ὁ ἀνώτερος ὁ ἑρμηνεύων τοὺς ἐπικούς, τοὺς διδακτικοὺς καὶ γνωμικοὺς ποιητάς, ὧν προεξῆρχεν ὁ Ὅμηρος, εἶτα ὁ κιθαριστὴς ὁ διδάσκων τὴν ψιλὴν κιθάρισιν καὶ ὁ ἀνώτερος ὁ διδάσκων τὴν κιθαρῳδίαν καὶ τὴν ἑρμηνείαν τῶν λυρικῶν ποιητῶν, τῆς δὲ γυμναστικῆς ὁ παιδοτρίβης καὶ ὁ γυμναστής. Ὅταν ἀναλογισθῶμεν ὅτι οἱ παῖδες ἠδύναντο νὰ ἀναγινώσκωσι καὶ ἐκμανθάνωσιν ὅλον μὲν τὸν Ὅμηρον (3), τὰ ἐκλεκτότερα δὲ τεμάχια τοῦ Ἡσιόδου καὶ τῶν ἄλλων ἐπικῶν ποιητῶν, τοῦ Σόλωνος ὡσαύτως, τοῦ Τυρταίου, τοῦ Θεόγνιδος, τοῦ Φωκυλίδου, τοῦ Στησιχόρου, τοῦ Πινδάρου, τοῦ Σιμωνίδου, τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν, καὶ τοσούτων ἄλλων, τότε καταλαμβάνομεν τὸ ὕψος, τὴν εὐρύτητα καὶ τὴν παιδαγωγικὴν δύναμιν τῆς ἐθνικῆς τῶν ἀρχαίων ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως, τότε κατανοοῦμεν πῶς ἄνδρες τοῦ λαοῦ ἐφόδια ἔχοντες τὴν δημοτικὴν ταύτην παίδευσιν ἄνευ ἄλλης πολλάκις προπαρασκευῆς καὶ διδασκαλίας ἐγένοντο πολιτικοὶ ἐπιφανέστατοι, ῥήτορες διάσημοι ἀπὸ τῆς κώπης ἐπὶ τὸ βῆμα ἀναβαίνοντες, καὶ συγγραφεῖς διακεκριμένοι.

Ἡ δὲ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις παίδευσις ἀτελεστέρα καὶ ἐλλιπὴς καὶ ἄμουσος ἦν καὶ ἐν τοῖς πολεμικοῖς μᾶλλον τοὺς παῖδας εἴθιζε. Κατὰ δὲ τοὺς μέσους αἰῶνας ἐν τῇ ἑσπερίᾳ μάλιστα Εὐρώπῃ ἦν λίαν περιωρισμένη ἐν τοῖς μοναστηρίοις, ἓν καὶ μόνον ἔχουσα ὄργανον τὴν λατινικὴν γλῶσσαν· διότι τότε κοινὴ γλῶσσα καὶ οἱονεὶ μητρικὴ πάντων τῶν λογίων ἦν ἡ λατινική, αἱ δ' ἐθνικαὶ γλῶσσαι ἔκειντο παρηγκωνισμέναι καὶ ἀκαλλιέργητοι, ὥσπερ καὶ οἱ λαοὶ οἱ ὁμιλοῦντες αὐτάς. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων ἀναγεννᾶται σὺν τοῖς ἄλλοις ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἡ δημοτικὴ παίδευσις. Πατὴρ αὐτῆς ὑπῆρξεν ὁ ἐξαναγκασθεὶς κατὰ τῶν παπικῶν παρεκτροπῶν καὶ καταχρήσεων καὶ ἱδρυτὴς τῆς θρησκευτικῆς ἀναμορφώσεως, ὁ περιώνυμος Λούθηρος. « Ἐὰν μὴ ἤμην, ἔλεγεν ὁ μέγας ἀναμορφωτής, ἱερεὺς τοῦ Ὑψίστου, ἐπεθύμουν νὰ εἶμαι δημοδιδάσκαλος· καὶ αὖθις ὅμως ἀγνοῶ πότερον μᾶλλον προτιμητέον. Ὁ ἄνθρωπος τοῦ λαοῦ δὲν ἐννοεῖ ὅτι, ἂν ἔχῃ τέκνον, ἔχει καθῆκον πρός τε τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὴν πολιτείαν ν' ἀποστέλλῃ αὐτὸ εἰς τὸ σχολεῖον καὶ διδάσκῃ. Ὁ χριστιανισμὸς ἐξέπεσε σήμερον δι' οὐδὲν ἄλλο ἢ διότι παρημέλησε τὴν παιδικὴν ἡλικίαν. Ἐξ αὐτῆς λοιπὸν ἐκ νέου πρέπει νὰ ἀρχίσωμεν.» Καὶ ἴσχυε μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ εὐρύτης τῆς παιδεύσεως οὐκ ἦν τοιαύτη, οἵα ἡ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων προγόνων καὶ ἡ κατὰ τοὺς νεωτέρους μάλιστα χρόνους, οὐχ ἧττον ὅμως ὡρίσθησαν ἡ μητρικὴ γλῶσσα καὶ ἡ μουσικὴ ὡς τὰ κυριώτατα αὐτῆς ὄργανα. Ὅσον δὲ ἐξηπλοῦτο ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις, τοσοῦτον ἐξετείνετο καὶ ἡ δημοτικὴ παίδευσις, καταστᾶσα τὸ σπουδαιότατον μέλημα τῶν διαμαρτυρομένων. Κατὰ μικρὸν δὲ ὕστερον διεδόθη καὶ παρὰ τοῖς καθολικοῖς λαοῖς, οἵτινες διέβλεπον ὅτι ἡ τοῦ λαοῦ ἐκπαίδευσις καθιᾷ τὴν εὐημερίαν καὶ εὐτυχίαν τῶν ἐθνῶν, ἀπομακρύνει δὲ τὰ ἐκ τῆς ἀμαθείας καὶ τῶν δεισιδαιμονιῶν ἀδικήματα καὶ ἐγκλήματα. Τοῦ δὲ χρόνου προϊόντος, ἔνθεν μὲν ἐκ τῆς ἐρεύνης καὶ τῆς ἐξετάσεως τῶν τῆς διδασκαλίας μεθόδων, ἔνθεν δὲ ἐκ τῆς ἐλλείψεως χρημάτων πρὸς διατήρησιν τοσούτων διδασκάλων, ὅσοι εἰς διδασκαλίαν τῶν τοῦ λαοῦ παίδων ἐχρειάζοντο, προῆλθεν εἰς φῶς, ὡς λέγεται, κατά τινας μὲν ἐν τῇ πόλει τῶν Ἰνδιῶν Μαδρᾶς, κατ' ἄλλους δὲ ἐν Ἀγγλίᾳ, καὶ κατ' ἄλλους ἐν Γαλλίᾳ, περὶ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἡ ἀπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῆς κληθεῖσα *Λαγκαστριανὴ ἢ ἀλληλοδιδακτικὴ μέθοδος*, δι' ἧς εἷς καὶ μόνος διδάσκαλος τῇ συνεργείᾳ καὶ τῶν πως προκεχωρημένων μαθητῶν δύναται μηχανικῶς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον νὰ διδάσκῃ μέγαν ἀριθμὸν μαθητῶν. Ἡ μέθοδος αὕτη, ἥτις ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ἔσχε πολλοὺς τοὺς θαυμαστὰς καὶ μετε-

---

(1) Πλάτ. Πρωτ. 326. «Ὥσπερ οἱ γραμματισταὶ τοῖς μήπω δεινοῖς γράφειν τῶν παίδων ὑπογράψαντες γραμμὰς τῇ γραφίδι οὕτω τὸ γραμματεῖον διδόασι καὶ ἀναγκάζουσι γράφειν κατὰ τὴν ὑφήγησιν τῶν γραμμῶν.»

(2) Ἡ τῶν θηλέων παίδευσις δυστυχῶς πολλαχοῦ ἦν παρημελημένη.

(3) Ὁ Νικήρατος ἐν τῷ συμποσίῳ τοῦ Ξενοφῶντος (Γ', 5) οἱονεὶ ἐγκαυχώμενος ἐπὶ τῇ παιδεύσει ταύτῃ λέγει ὅτι «ὁ πατὴρ ἐπιμελούμενος ὅπως ἀγαθὸς γενοίμην, ἠνάγκασέ με πάντα τὰ Ὁμήρου ἔπη μαθεῖν· καὶ νῦν δυναίμην ἂν Ἰλιάδα ὅλην καὶ Ὀδύσσειαν ἀπὸ στόματος εἰπεῖν».

δόθη ταχέως εἰς τινα ἔθνη, μάλιστα δὲ παρὰ τοῖς Γάλλοις καὶ Ἄγγλοις, οἵτινες καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος ἐτελειοποίησαν αὐτὴν μεταλαβόντες ἐκ τῆς παιδαγωγικῆς ἀναγκαίας τινὰς συμβολάς, ἐξαρθεῖσα πέρα τοῦ δέοντος, ἥκιστα δὲ ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς ἐφαρμοσθεῖσα, ἀντὶ ὠφελείας βλάβης μᾶλλον πρόξενος ἐγένετο ὡς πρὸς τὴν εὐρύτητα καὶ τὸν σκοπὸν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως. Προϊὸν δὲ οἰκονομικῆς ἀνάγκης οὖσα καὶ μεταλαβοῦσα ἐξωτερικῶν τινων ἐπιδείξεων τὰ τῆς γυμνασίας τοῦ σώματος ἐξυπηρετουσῶν παραμένει παρά τισι λαοῖς καὶ νῦν ἔτι. Οὐχ' ἧττον καὶ ἡ παραδοχὴ τῆς μεθόδου ταύτης δηλοῖ ἣν ἐπὶ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως σημασίαν ἔδοσαν πολλοὶ τῆς Εὐρώπης λαοί.

Ἡ δὲ συστηματικωτέρα μέριμνα περὶ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἠύξησεν ἀπὸ τῆς μεγάλης ἐκείνης γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, καθ' ἣν περιώνυμοι ἄνδρες ὁ Ταλεϋράνδος, ὁ Κονδορσέτος καὶ ὁ Δωνοὺ εἰργάσθησαν ἐπὶ τούτῳ καὶ ἐνήργησαν ἵνα αἱ ἐθνοσυνελεύσεις κηρύξωσι τὴν δημοτικὴν παίδευσιν ὑποχρεωτικὴν πᾶσιν· ὕστερον δὲ νέαν ἡ δημοτικὴ παίδευσις εἴληφεν ἀνάπτυξιν ἀπὸ τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἀναμορφώσεως τοῦ διασήμου πολιτικοῦ Stein ἐν Πρωσσίᾳ, κατὰ δὲ τοὺς ἡμετέρους μάλιστα χρόνους εἰς τὸν ὕψιστον προήχθη βαθμόν, ὡς ἐξ ἄλλων τε μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῶν πολλῶν συζητήσεων περὶ αὐτῆς ἐν ταῖς Βουλαῖς καὶ ἐν τοῖς ἐπιστημονικοῖς Συλλόγοις, καὶ ἐκ τῆς ἀποστολῆς ἐπισήμων ἀνδρῶν ὑπὸ τῶν Κυβερνήσεων αὐτῶν πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν ἐν ξέναις ἐπικρατείαις σχολείων καὶ ἔρευναν τῶν διδακτικῶν μεθόδων, καὶ ἐκ τῶν καθ' ἑκάστην περὶ δημοτικῆς παιδεύσεως καὶ διδακτικῶν μεθόδων δημοσιευομένων βιβλίων.

Εἴπερ τις ὅμως καὶ ἄλλος ἀσχολεῖται μετὰ πυρετώδους ἐνεργείας πρὸς διάδοσιν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ὁ λαὸς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Καὶ δικαίως· διότι οὐδεὶς ἄλλος μᾶλλον αὐτοῦ κατενόησε τὸ μέγα τοῦτο ἀξίωμα ὅτι *ἡ γνῶσίς ἐστι δύναμις*, ὡς πρὸ ἑκατονταετηρίδων ἀπεφάνθη ὁ κλεινὸς Βάκων. Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι μόλις ἀπαλλαγεῖσαι τοῦ καταστρεπτικωτάτου ἐκείνου καὶ δαπανηροτάτου ἐμφυλίου πολέμου ἐπεδόθησαν μετὰ τεραστίου ζήλου εἰς τὴν γενικὴν ἐκπαίδευσιν καταβάλλουσαι ἐτησίως ποσὰ χρηματικὰ μυθώδη καὶ ἀνήκουστα ἐν Εὐρώπῃ. Ποῖον κράτος ἐν Εὐρώπῃ δαπανᾷ ἐτησίως 450 ἑκατομμύρια φράγκων ὑπὲρ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ὡς περ αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι; Ἐν τισι μάλιστα χώραις αὐτῆς τὰ $^3/_4$ ἢ τὰ $^5/_6$ τῶν δημοσίων προσόδων εἰσὶν ὡρισμένα διὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, οἱ δὲ δημοδιδάσκαλοι μισθοδοτοῦνται ἀδρότατα (1)· ὁ δὲ πρῶτος ἐπόπτης τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἔχει τὸν αὐτὸν ἢ καὶ ἀδρότερον μισθὸν τοῦ γενικοῦ Κυβερνήτου τῆς Πολιτείας. Τηλικαύτη ἡ σπουδαιότης, ἣν ἀπονέμουσιν οἱ Ἀμερικανοὶ τῇ δημοτικῇ παιδεύσει (2), ἀκολουθοῦντες τὰς ὑγιεῖς ἀρχὰς καὶ συμβουλὰς τῶν μεγάλων αὐτῶν ἀνδρῶν. Τὸ πρῶτον ἄρθρον τοῦ πολιτικοῦ συμβόλου πάντων τῶν πολιτικῶν τῆς βορείου Ἀμερικῆς ἀνδρῶν ἐστι τόδε. «Ἱερώτατον καθῆκον καὶ ἐθνικὸν συμφέρον μέγιστον θεωρητέον τοῦτο, πῶς νὰ καταστῇ προσιτὸς παντὶ ὁ βαθμὸς τῆς παιδεύσεως, ὅστις ἀπαραίτητός ἐστι πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν χρεῶν τοῦ πολίτου». «Ἀνήρ τις, λέγει καὶ ὁ Ὁράτιος Μάνν, ἐπὶ ῥητορείᾳ κλειζόμενος, κάτοχος τῆς ἱστορίας, τῆς διπλωματίας, τῆς νομικῆς, ἀλλαχοῦ δύναται νὰ θεωρηθῇ πολιτικός, οὐχὶ ὅμως καὶ ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις, ἂν μὴ μετ' ἀκαμάτου ζήλου ἀσχολῆται καὶ περὶ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς παιδείας εἰς πάσας τῆς κοινωνίας τὰς τάξεις».

Τὸ Δημοτικὸν σχολεῖον παρὰ τοῖς Ἀμερικανοῖς ἐστιν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ δι' ὅλους ἐν γένει τοὺς πολίτας εἰς τρία διαιρούμενον τμήματα. Ἐν αὐτῷ ἡ διδασκαλία τῆς μητρικῆς γλώσσης γίγνεται κατὰ βάθος, διδάσκονται δὲ πάντα τὰ συμπληρωματικὰ καὶ πραγματικὰ μαθήματα τὰ χρησιμεύοντα διὰ τὰ τῆς χώρας συνήθη ἐπιτηδεύματα· ἔστιν ὅτε δὲ διδάσκεται καὶ ἡ μουσικὴ καὶ γυμναστική· ἔτη δὲ διδασκαλίας εἰσὶ τὰ ἀπὸ τοῦ 6 μέχρι τοῦ 16. Πάντα τὰ σχολεῖα εἰσὶ μικτά, ἀμφοτέρων δηλονότι τῶν φύλων, οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν διδασκόντων εἰσὶ τρυφεραὶ νεάνιδες τὸ 20 καὶ 25 ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγουσαι. Πρὸς μόρφωσιν δὲ διδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν οὐκ ὀλίγην καταβάλλουσι φροντίδα συνιστῶντες καὶ διατηροῦντες διδασκαλεῖα, ἐν οἷς διδάσκουσι μεγάλης ἀξίας καθηγηταί, ἀδρότατα μισθοδοτούμενοι. Ἐκτὸς

(1) Ἐν Νεοβοράκῳ ὁ πρῶτος δημοδιδάσκαλος λαμβάνει ἐτήσιον μισθόν, 7,500 φράγκων, ὁ δὲ δεύτερος 5,000. Ἐν Φιλαδελφείᾳ 7 δημοδιδάσκαλοι μισθοδοτοῦνται ἀνὰ 9,000,32 δὲ ἀνὰ 7,900.

(2) Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ἔχουσι 8,000,000 μαθητῶν, 300,000 δημοδιδασκάλων καὶ 700,000 λειτουργῶν τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἤτοι ἐποπτῶν, ἐφόρων κτλ.

Digitized by Google

δὲ τούτων συνηθέστατοί εἰσιν αἱ σύνοδοι τῶν δημοδιδασκάλων, οἱ δὲ ἐπαρχιακοὶ ἐπόπται εἰδικὰς ἔχοντες παιδαγωγικὰς γνώσεις ποιοῦνται διαλέξεις κατὰ τὰς περιοδείας αὐτῶν περὶ τῶν ὠφελειῶν τῆς ἐκπαιδεύσεως, περὶ τῶν βελτιώσεων τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ περὶ ἄλλων ἐπιστημονικῶν ἀντικειμένων, παρίστανται ἐν ταῖς συνόδοις τῶν δημοδιδασκάλων καὶ προεδρεύουσιν αὐτῶν καὶ ἐν τέλει ποιοῦνται ἐτησίαν ἔκθεσιν πρὸς τὸν γενικὸν ἐπόπτην περὶ τῆς καταστάσεως τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἐν τοῖς σχολείοις, ὧν ἐπιθεωρηταὶ τυγχάνουσιν ὄντες.

Ἐν δὲ τῇ Ἀγγλίᾳ μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ἐνεστώσης ἑκατονταετηρίδος ἡ ἐκπαίδευσις τοῦ λαοῦ ἦν ὅλως παρημελημένη, οὐδ' ἀξία ἐθεωρεῖτο τῶν φροντίδων καὶ τῆς μελέτης τῶν ἀριστοκρατικῶν τάξεων· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1803 πολλοὶ κατεβλήθησαν ἀγῶνες πρὸς βελτίωσιν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως καὶ ἐγένοντο πρόοδοι μεγάλαι, ὡς καὶ ἐκ τῆς συστάσεως καταφαίνεται 38 διδασκαλείων. Καθ' ὅλου δὲ εἰπεῖν ἐν Ἀγγλίᾳ, ὡς ἐν Ἀμερικῇ, ἀξία θαυμασμοῦ ὑπάρχει ἡ τεραστία ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία καὶ ἐνέργεια πρὸς ἐξάπλωσιν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως. Ταύτης εἰσὶ δημιουργήματα ἄλλαι τε πολλαὶ φιλεκπαιδευτικαὶ ἑταιρίαι καὶ αἱ τρεῖς αἱ μέγισται, κατ' ἔτος περὶ τὰς 500 χιλιάδας λιρῶν στερλινῶν προμηθεύουσαι, ἡ Βρετανικὴ καὶ ἡ τῶν Ξένων, ἡ Ἐθνική, καὶ ἡ Ἐγχώριος καὶ Ἀποικιακή. Αἱ τρεῖς αὗται, τελευταῖον δὲ καὶ αὐτὴ ἡ κυβέρνησις, ἐργάζονται ἀπό τινος μετὰ πολλοῦ τοῦ ζήλου πρὸς εὐρυτέραν διάδοσιν τῆς τοῦ λαοῦ ἐκπαιδεύσεως καὶ ῥύθμισιν τῶν διδακτικῶν αὐτῆς μεθόδων.

Ἡ χώρα τῆς Γερμανίας, ἥτις πρωτεύει ἐπὶ τελείᾳ διοργανώσει τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ δύναται νὰ θεωρηθῇ πρότυπον, ἐστὶν ἡ Σαξωνία, ἐφ' ᾧ καὶ ἐξαιρέτως ἐτιμήθη ἐν τῇ Γενικῇ τῶν Παρισίων ἐκθέσει λαβοῦσα τὸ χρυσοῦν μετάλλιον. Κατ' ἔτος ὁ ἱερεὺς ἑκάστης παροικίας ἢ κωμοπόλεως ἀναγινώσκει ἐπ' ἐκκλησίας κατάλογον τῶν παιδίων, ὅσα ἀφιχθέντα εἰς τὸ ἕκτον ἔτος τῆς ἡλικίας ὀφείλουσι νὰ φοιτῶσιν εἰς τὸ σχολεῖον. Σκοπὸς δὲ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεώς ἐστιν ἡ ἐνίσχυσις καὶ ἀνύψωσις τοῦ ἠθικοῦ αἰσθήματος καὶ ἀνάπτυξις τῶν πνευματικῶν καὶ σωματικῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων· ἡ παναρμόνιος δὲ αὕτη *καὶ ἑλληνικωτάτη* τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων ἀνάπτυξις δὲν προσκτᾶται ἄλλως ἢ διὰ τῆς ἠθικῆς διανοητικῆς καὶ φυσικῆς ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως. Μαθήματα δὲ τῶν δημοτικῶν σχολείων τῶν τε ἀρρένων καὶ θηλέων εἰσὶν αὐτὰ ἐκεῖνα, ἅπερ καὶ οἱ πρόγονοι ἡμῶν ὡς κυριώτατον αὐτῶν μέλημα εἶχον, ἤτοι ἡ μητρικὴ γλῶσσα, ἡ μουσική, ἡ γυμναστικὴ καὶ ἡ ἰχνογραφία. Ταῦτα δὲ παρακολουθοῦσι τὰ ὡς ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἀπαραίτητα νῦν θεωρούμενα, ἡ στοιχειώδης φυσική, ἡ φυσικὴ ἱστορία καὶ ἄλλα τινὰ πρόσφορα τῇ χώρᾳ μαθήματα, κρατεῖ δὲ ἐπὶ πᾶσιν ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία.

Ἡ δὲ Πρωσσία ἀπὸ δύο ἤδη ἑκατονταετηρίδων ἀσχολεῖται εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ διάδοσιν τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ λαοῦ. Ὁ πρῶτος αὐτῆς βασιλεὺς Φριδερῖκος ὁ Α' ἐκήρυξε κατὰ τὸ 1713 τὴν δημοτικὴν παίδευσιν ὑποχρεωτικὴν πᾶσιν· ἀλλ' ἡ μεγάλη ἐπίδοσις ἤρξατο ἀπὸ τῶν μεγάλων τῆς Ἰένης καταστροφῶν. «Ἀπωλέσαμεν μέρος τῆς ἡμετέρας χώρας, ἔλεγεν ὁ ἀτυχὴς βασιλεύς, τὸ κράτος ἀπώλεσε τὴν ἐξωτερικὴν αὐτοῦ ἰσχὺν καὶ λάμψιν· ἀλλὰ τοῦτο ἔστω ἀφορμὴ ὅπως ἀναπτύξωμεν τὴν διανοητικὴν ἡμῶν δύναμιν καὶ δόξαν· τούτου ἕνεκα ἐπιθυμῶ, ἵνα πάντα ποιήσωμεν πρὸς ἐξάπλωσιν καὶ τελειοποίησιν τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ λαοῦ.» Ποία τῶν χρόνων περιτροπή! Μετὰ περίοδον δεκαετηρίδων τινῶν ὁ νῦν τῆς Γερμανίας αὐτοκράτωρ, εὐτυχὴς υἱὸς ἀτυχοῦς πατρός, συμπληρῶν διὰ τῶν περιωνύμων νικῶν τῆς Σαδόβας καὶ τοῦ Σεδὰν τὴν Γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν ἔλεγεν ὅτι «τὰς τοῦ πολέμου καὶ τῆς ὑπεροχῆς δάφνας δέον μᾶλλον ν' ἀναρτήσωμεν εἰς τὰ δημοτικὰ τῆς Γερμανίας σχολεῖα.»

Ἐν Γερμανίᾳ ἡ δημοτικὴ παίδευσις περιλαμβάνει α') τὰ σχολεῖα τῶν πτωχῶν (Armenschulen) β') τὰ Κοινὰ τοῦ λαοῦ σχολεῖα (Volksschulen). γ'.) τὰ σχολεῖα τῶν εὐπορούντων πολιτῶν (Bürgersschulen) εἰς δύο τμήματα διαιρούμενα εἰς τὸ προκαταρκτικὸν καὶ ἀνώτερον· καὶ δ') τὰ σχολεῖα τῆς τελειοποιήσεως ἢ τὰ κυριακὰ (Fortbildungsschulen, Sontagsschulen, Abendsschulen, Glasses d' adultes), εἰς ἃ κατὰ τὸν νέον νόμον οἱ ἐξερχόμενοι μαθηταὶ τῶν δημοτικῶν σχολείων ὀφείλουσι νὰ φοιτῶσι τρία ἄλλα ἔτη πρὸς συμπλήρωσιν τῶν σπουδῶν αὐτῶν. Βοηθητικὰ δὲ μέσα εἰσὶ τὰ βιβλία τοῦ λαοῦ καὶ αἱ δημοτικαὶ βιβλιοθῆκαι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν τοῖς σχολείοις κείμεναι. Ὑπάρχουσι δὲ 150 διδασκαλεῖα ἀρρένων καὶ θηλέων κάλ-

Digitized by Google

λιστα ὠργανωμένα καὶ πρὸς τὸν εὐρύτατον τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως σκοπὸν ἡρμοσμένα. Ποῖοι δὲ καὶ πόσοι ἀγῶνες καταβάλλονται πρὸς σπουδὴν καὶ μελέτην καὶ ἐφαρμογὴν τῶν προσφορωτέρων διδακτικῶν μεθόδων καὶ πρὸς σύνταξιν καταλλήλων βιβλίων;

Ἐκ τῶν χωρῶν δὲ τούτων ἀπομακρυνόμενός τις καὶ εἰς τὰς τῶν καθολικῶν μεταβαίνων βλέπει ὅτι ὅπου τὸ κράτος τῶν Ἰησουϊτῶν καὶ Ὑπεραλπείων δὲν ἰσχύει, ἐκεῖ ἡ δημοτικὴ παίδευσις ἀναπτύσεται καὶ προάγεται, ὡς ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν ταῖς πλείσταις τῆς Ἰταλίας χώραις. Καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ Ῥωσσίᾳ ἀπό τινων ἐτῶν δραστηρίως ἐργάζονται ὑπὲρ τῆς τοῦ λαοῦ παιδεύσεως, ἕκτακτοι δὲ φροντίδες καταβάλλονται καὶ ὑπὲρ τῆς τῶν γυναικῶν. Ἐνὶ δὲ λόγῳ πάντες οἱ πεπολιτισμένοι λαοὶ μεγάλως μεριμνῶσιν ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ποῦ μὲν πρὸς ῥύθμισιν καὶ τελειοποίησιν τοῦ καθεστῶτος παιδευτικοῦ συστήματος, ποῦ δὲ πρὸς εἰσαγωγὴν νέου. Βιβλιοθήκας δὲ ὁλοκλήρους δύναντται νὰ πληρώσωσι τὰ κατ' ἔτος ἐκδιδόμενα ἔν τε τῇ Ἀμερικῇ καὶ ἐν τῇ Εὐρώπῃ περὶ ταύτης βιβλία, ἢ περιοδικά, ἐφημερίδες, καὶ λοιπά.

Πρὸς εὐρυτέραν δὲ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἀνάπτυξιν καὶ κανονικωτέραν συστηματοποίησιν αὐτῆς δεκτὴ ἐγένετο ἤδη παρά τισι τῶν ἐθνῶν ἡ ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ τὸ πρῶτον ὑπὸ φιλανθρώπων κυρίων γενομένη σύστασις μικρῶν σχολείων, ἤτοι νηπιαγωγείων ἢ παιδιαγωγείων πρὸς περίθαλψιν καὶ μόρφωσιν τῶν ἀπὸ τοῦ β' ἔτους μέχρι τοῦ ς' παιδίων τῆς ἐργατικῆς τάξεως. Ὁ δὲ ἐν Ἑλβετίᾳ περιφανὴς παιδαγωγὸς καὶ Πεσταλόζη τοῦ πάνυ ἔξοχος μαθητὴς Φριδερῖκος ὁ Φροίβελος (Froebel) ἐφαρμόσας τὸ σύστημα τοῦτο φυσικώτερον καὶ παιδαγωγικώτερον καὶ μετὰ παιδιῶν συναναμίξας ἐγένετο ὁ θεμελιωτὴς τῶν καλουμένων ἐν Γερμανίᾳ *Κήπων των παιδίων, παιδικῶν σχολείων* (Kindergarten, Bewahranstalten, infants schools, salles d'Asyle), ἅπερ μικρὸν κατὰ μικρὸν προάγουσι τὰ εἰς αὐτὰ φοιτῶντα καὶ φυσικῶς μορφοῦσι διδάσκοντα τὰ παιδία τὰ περικυκλοῦντα αὐτὰ ἀντικείμενα καὶ πᾶν ὅ,τι προσπίπτει εἰς τὰ αἰσθητήρια αὐτῶν καὶ συγχρόνως ἀναπτύσσοντα τό τε σῶμα καὶ τὴν ψυχήν. Τὸ δὲ μετὰ παιδιῶν παιδευτικὸν τοῦτο τῶν μικρῶν παιδίων σύστημα εὑρίσκομεν παρὰ τῷ θείῳ Πλάτωνι ἄριστα διατυπούμενον ἐν τοῖς ἑξῆς· «Παιδιαὶ δ' εἰσὶ τοῖς τηλικούτοις αὐτοφυεῖς τινες, ἃς ἐπειδὰν ξυνέλθωσιν αὐτοὶ σχεδὸν ἀνευρίσκουσι· ξυνιέναι δὲ εἰς τὰ κατὰ κώμας ἱερὰ δεῖ πάντα ἤδη τὰ τηλικαῦτα παιδία, ἀπὸ τριετοῦς μέχρι τῶν ἓξ ἐτῶν κοινῇ τὰ τῶν κωμητῶν εἰς ταὐτὸν ἕκαστα· τὰς δὲ τροφοὺς ἔτι τῶν τηλικούτων κοσμιότητός τε καὶ ἀκολασίας ἐπιμελεῖσθαι, τῶν δὲ τροφῶν αὐτῶν καὶ τῆς ἀγέλης ξυμπάσης, τῶν δώδεκα γυναικῶν μίαν ἐφ' ἑκάστῃ τετάχθαι κοσμοῦσαν κατ' ἐνιαυτὸν τῶν προειρημένων ἃς ἂν τάξωσιν οἱ νομοφύλακες . . . ἡ δὲ καταστᾶσα ἀρχέτω φοιτῶσα εἰς τὸ ἱερὸν ἑκάστης ἡμέρας καὶ κολάζουσα ἀεὶ τὸν ἀδικοῦντα . . . μετὰ δὲ τὸν ἑξέτην καὶ τὴν ἑξέτιν διακρινέσθω μὲν ἤδη τὸ γένος ἑκατέρων· κόροι μὲν μετὰ κόρων, παρθένοι δ' ὡσαύτως μετ' ἀλλήλων τὴν διατριβὴν ποιείσθωσαν (1)». Καὶ ἀλλαχοῦ. «Μὴ τοίνυν βίᾳ, εἶπεν, ὦ ἄριστε, τοὺς παῖδας ἐν τοῖς μαθήμασιν, ἀλλὰ παίζοντας τρέφε, ἵνα καὶ μᾶλλον οἷός τ' ἦς καθορᾶν ἐφ' ὃ ἕκαστος πέφυκε».

Τὰ νεώτερα λοιπὸν ἔθνη ἐκ τῶν ἀρχαίων ἔλαβον τὴν ἀφορμὴν πρὸς ὀργάνωσιν τῶν προκαταρκτικῶν τούτων τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως σχολείων, ἐν οἷς παιδαγωγὸς καὶ διδάσκαλός ἐστιν αὐτὴ ἡ γυνή, ἡ φυσικὴ μήτηρ καὶ τροφὸς τῆς μικρᾶς γενεᾶς. Ταῦτα καλοῦνται καὶ δικαίως ἡ ἀληθὴς κοιτὶς τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως. ὥσπερ δὲ ἡ πρόνοια ἐστιν ἡ μητρικὴ τοῦ θεοῦ καρδία, οὕτω τὸ νηπιαγωγεῖον ἡ μητρικὴ καρδία τῆς ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως παρὰ τοῖς πεπολιτισμένοις λαοῖς. Ἀλλὰ καί τοι παρ' αὐτοῖς μεγίστην εἴληφεν ἐπίδοσιν, οὐχ ἡ αὐτὴ ὅμως παρατηρεῖται εὐρύτης, οὐδ' ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐμφορεῖται ἀρχῶν καὶ διευθύνεται, οὐδὲ τὰ αὐτὰ παράγει ἀποτελέσματα· ἀλλ' ὡς αἱ ἀρχαὶ καὶ ὁ σκοπὸς διάφορα, οὕτω καὶ τὰ ἀποτελέσματα. Ἡ ἀρχὴ αὕτη ἰσχύει ἐπὶ ὅλης ἐν γένει τῆς ἐκπαιδεύσεως. Τὰ αὐτὰ μαθήματα διδασκόμενα ἐν τοῖς σχολείοις τῶν Ἡνωμένων τῆς Ἀμερικῆς Πολιτειῶν καὶ ἐν τοῖς τῆς Γερμανίας (2) παράγουσι διάφορα ἀποτελέσματα, διότι τὸ πνεῦμα ὑφ' οὗ ἐμφορεῖται ἡ διδασκαλία διάφορον, οἷον ἐν μὲν τῇ Γερμανίᾳ καὶ μάλιστα ἐν τῇ Πρωσσίᾳ ἐπεκράτει μέχρι πρὸ ὀλίγου ἡ ἀρχὴ τῆς ἐξουσίας τῆς τε κοσμικῆς καὶ τῆς πνευματικῆς, πᾶσα διδασκα-

(1) Πλάτ. νομ. Ζ', δ', σελ. 794.

(2) Ἰδὲ Hippeau. l' instr. Publ. en Allemagne σελ. IV, καὶ VIII—IX.

Digitized by Google

λία ἀπέπνεε πνεῦμα ὑποταγῆς καὶ ὑπακοῆς ἀπολύτου εἰς τὴν διπλῆν ἀρχὴν τοῦ κράτους καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἐν δὲ τοῖς καθολικοῖς λαοῖς ἐκείνοις, ἐν οἷς τὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως διευθύνει ἡ ἐκκλησία, ἡ κυβερνῶσα ἀρχὴ ἐςιν ἐκκλησιαστικὴ ἀπολυταρχία, ἐν δὲ ταῖς Ἡνωμέναις τῆς Ἀμερικῆς Πολιτείαις διέπει τὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐλευθερία ἀπόλυτος ἔχουσα συμπάρεδρον τὴν ἀπόλυτον ἰσότητα. Ἐντεῦθεν δῆλον γίγνεται διὰ τί ἐν μὲν τῇ Γερμανίᾳ οἱ δημοδιδάσκαλοι διορίζονται ἀποκλειστικῶς ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, ἡ δὲ ἐποπτεία τῆς διδασκαλίας, τῶν μεθόδων, τῆς διαγωγῆς τῶν διδασκόντων καὶ διδασκομένων, ἀνατεθειμένη ἦν εἰς τὰς ἐκκλησιαςικὰς ἀρχάς, ἐν δὲ τῇ Ἀμερικῇ οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλ' ἕκαστος δῆμος ἔχει καθῆκον νὰ μεριμνᾷ περὶ τῶν ἰδίων, οὐδόλως ἐνοχλούμενος ὑπὸ τῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως ἢ ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν. Ἐκ τούτων καταλαμβάνομεν ὡσαύτως διὰ τί ἐν μὲν τῇ Γερμανίᾳ ὑπάρχουσι σχολεῖα τῶν πτωχῶν, σχολεῖα τοῦ λαοῦ, σχολεῖα τῆς μέσης τάξεως κατὰ τὴν κατάστασιν καὶ τὴν κοινωνικὴν τάξιν τῶν διδασκομένων, ἐν δὲ τῇ Ἀμερικῇ σχολεῖα γενικὰ διὰ πάσας τῆς κοινωνίας τὰς τάξεις· διότι ἐν μὲν τῇ Γερμανίᾳ ἐπικρατεῖ ἡ ἱεραρχικὴ διαίρεσις τῶν τάξεων, ἐν δὲ τῇ Ἀμερικῇ ἡ ἰσοπολιτεία· ἢ διὰ τί ἐν μὲν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις τῆς Πρωσσίας ἡ διδασκαλία τῶν ἱερῶν μαθημάτων μέγα καταλαμβάνει μέρος, ἐπικρατεῖ καὶ ἐμπνέει τὰ ἄλλα, ἐν δὲ τῇ Ἀμερικῇ τὰ θρησκευτικὰ μαθήματά εἰσιν ἀποκεκλεισμένα τῶν δημοτικῶν σχολείων.

Κατὰ ταῦτα ἐξετάζοντες καὶ τὰ ἡμέτερα ἴδωμεν, τίς ἡ παρ' ἡμῖν δημοτικὴ παίδευσις, ποῖα τὰ παρακωλύσαντα τὴν προαγωγὴν αὐτῆς αἴτια καὶ τίνες αἱ ἐπενεκτέαι ἐκπαιδευτικαὶ μεταρρυθμίσεις πρὸς βελτίωσιν αὐτῆς καὶ ἀνάπτυξιν.

Ἡ παρ' ἡμῖν δομοτικὴ παίδευσις ἐν χρόνοις χαλεποῖς περιορισθεῖσα ἐν τοῖς νάρθηξι τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τοῖς προνάοις καὶ ἐμφορουμένη ὑπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ πνεύματος τῶν πατέρων ἡμῶν ἔσχε στενότατον κύκλον. Καίτοι δὲ τὰ πρώτιστα αὐτῆς στοιχεῖα, ἡ ἀνάγνωσις, γραφὴ καὶ ἀριθμητικὴ μηχανικῶς διδασκόμενα δὲν παρεῖχον βαθείας μαθήσεως ῥίζας, ἀλλὰ μεταλαβόντα ἐνιαχοῦ καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς καὶ ἐλαχίστων τινῶν συμπληρωματικῶν μαθημάτων ἐδήλουν ὅτι παιδαγωγικῶς μορφούμενα ἠδύναντο νὰ παραγάγωσιν ἐθνικὴν παίδευσιν. Τὰ *κοινὰ* λεγόμενα *σχολεῖα* ἦσαν προσιτὰ πᾶσιν, ἡ δὲ ἐν αὐτοῖς διδασκαλία πρὸς ἕνα ἕκαστον ἐγίγνετο τῶν μαθητῶν. Ἀπὸ δὲ τῶν ἀρχῶν τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος προσλαβοῦσα ὡς διδακτικὴν μέθοδον τὴν ἀλληλοδιδακτικὴν καὶ μορφωθεῖσα κατ' αὐτὴν δὲν ἀνεπτύχθη κατ' ἰδίαν καὶ συστηματικῶς, ἀλλὰ προσέλαβε τὸν τύπον καὶ τὸν χαρακτῆρα παρέργου διδασκαλίας. Ὁ σκοπὸς αὐτῆς ἐστι μὲν καθολικός, ὡς μαρτυρεῖ ὁ περὶ αὐτῆς ἐκδοθεὶς ἐν Ἑλλάδι τὸ 1833 νόμος, ἐν ᾧ καὶ περὶ τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν μέσων πρὸς ἐφαρμογὴν ἱκανὸς γίγνεται λόγος, ἀλλὰ δυστυχῶς ἐλάχιστα ἢ οὐδὲν τούτων ἐφηρμόσθησαν κατὰ γράμμα καὶ ἔννοιαν. Τοὐναντίον ὁ τῶν δημοτικῶν σχολείων ἐν ἐνεργείᾳ ὀργανισμὸς καταστρέφει καὶ τὸν σκοπὸν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως καὶ τὰ μέσα πρὸς ἐφαρμογὴν αὐτοῦ· ὁ δημοδιδάσκαλος, ὃς ὤφειλεν εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ σχολείου, ὁ ζῶν αὐτοῦ κανονισμός, περιωρίσθη ἐν τῇ ἐκμαθήσει καὶ ἐφαρμογῇ τῶν ἐξωτερικῶν τύπων καὶ ἐπιδείξεων τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου. Τὰ διδασκαλεῖα, ἐν οἷς ἔδει νὰ μορφῶνται ἀληθεῖς δημοδιδάσκαλοι καὶ παιδαγωγοί, παρημελήθησαν ὅλως· ἡ δὲ τῶν παιδίων μόρφωσις καὶ ἡ διδασκαλία τῶν πλείστων μαθημάτων ἀνετέθη εἰς χεῖρας ἀπείρους καὶ ἀδεξίας, οἵαι εἰσὶ κατ' ἀνάγκην ἀναπόδραστον καὶ αἱ τῶν κάλλιστα παρεσκευασμένων πρωτοσχόλων. Οἱ μαθηταὶ ἀγεληδὸν κατακλείονται ἐν μεγάλαις αἰθούσαις, ἐν αἷς καὶ αὐτὴ ἡ κατὰ τάξεις διαίρεσις οὐδαμῶς δύναται νὰ διακριθῇ, οὐδ' ἐκφαίνεταί πως ἠρεμία καὶ ἡσυχία πνεύματος. Ὥςε ἄν τις εἴπῃ ὅτι τὰ ἀλληλοδιδακτικὰ σχολεῖα, ὡς ἔχουσι νῦν, ὁ τάφος εἰσὶ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως, κατ' οὐδὲν ἀληθῶς ἁμαρτάνει. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ πρὸς ἐλάττωσιν τῶν ἐλλείψεων ἐπινοηθεῖσα *μικτὴ μέθοδος* εἰς οὐδὲν συνετέλεσεν ἀνεπιτηδεία ἐξελεγχθεῖσα.

Ἐκτὸς δὲ τῶν σπουδαιοτάτων τούτων ἐλλείψεων, ἃς τὸ πρῶτον ἠνέχθημεν δι' ἔλλειψιν χρημάτων, προσετέθησαν καὶ ἄλλαι, ἤτοι ἡ χρῆσις ἐν τοῖς σχολείοις διδακτικῶν βιβλίων ἥκιστα παιδαγωγικῶν καὶ ὅλως ἀναρμοδίων καὶ ἡ ἔλλειψις προσηκούσης ἐπιβλέψεως καὶ ἐποπτείας. Καὶ τὰ μὲν βιβλία ψυχρὰ καὶ ἀφηρημένα ἀντὶ τοῦ διεγείρειν τὴν φιλομάθειαν ἀπονάρκουσι καὶ τὴν ἐλαχίστην τοῦ παιδὸς εὐθυμίαν καὶ ζωηρότητα, διότι ἐθιζόμενος νὰ μανθάνῃ ψιττακιστί, ὅ,τι οὔτε ἐκ τῶν καθ' ἕκαστα παρέλαβεν, ἀλλ' οὔτε διὰ γνωστῶν καὶ ἐκφραστικῶν λέξεων ἀποτυποῦται ἁρμοττόμενον τῇ ἡλικίᾳ καὶ ταῖς τῶν παι-

Digitized by Google

δίων ἕξεσιν, ἀποστρέφεται καὶ αὐτὸ τὸ σχολεῖον, καὶ αὐτὰ τὰ γράμματα, ἂν μάλιστα δύστροπον ἢ δυσμαθὲς ᾖ. Αἱ δὲ ἐφορευτικαὶ ἐπιτροπαί, οἱ γενικοὶ ἐπιθεωρηταὶ καὶ ἡ ὑπερτάτη τῆς Κυβερνήσεως ἐποπτεία ἐν τῷ νόμῳ μόνον μέχρι πρὸ ὀλίγου τοὐλάχιστον ἦσαν ἀναγεγραμμένα. Τὸ δ' ἔτι μᾶλλον ὑποβιβάζον τὴν δημοτικὴν παίδευσιν ἐν μὲν τῇ Ἑλλάδι ἐστὶ καὶ ἡ διαστροφὴ τῶν δημοδιδασκάλων πάρεργον ὅλως ἐχόντων τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα καὶ ὡς ὁρμητήριον θεωρούντων διὰ τὰς πολιτικὰς διαμάχας, ἐν δὲ τῇ Ἀνατολῇ ἡ τελεία σχεδὸν ἔλλειψις μεμορφωμένων ὁπωσδήποτε δημοδιδασκάλων.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ καθόλου ἡ δημοτικὴ ἡμῶν ἐκπαίδευσις περιωρίσθη εἰς ἁπλῆν καὶ ἀμέθοδον ἀνάγνωσιν, γραφὴν καὶ ἀριθμητικὴν ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰς ταῦτα τῶν μαθητῶν καταβασανιζομένων, οὐδὲ θεωρεῖται αὕτη πολλῆς σπουδῆς ἀξία, ἀλλ' ἕκαστος τῶν γονέων ἐπιμένει καὶ πάντα λίθον κινεῖ ὅπως διέλθῃ τὰ πρῶτα τῆς παιδεύσεως ἔτη δι' ἁλμάτων ὁ υἱὸς αὐτοῦ, οὗ ἡ ἐπὶ πολὺ διατριβὴ λογίζεται ὡς ματαία ἐνασχόλησις ἢ καταδίκη, διὰ ταῦτα οὔτε ἐν Ἑλλάδι, οὔτε παρ' ἡμῖν ἐνταῦθά τε καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ μεθ' ὅλην τὴν ἐν τῷ Νόμῳ καὶ τοῖς Ὁδηγοῖς εὐρύτητα τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ὑφίσταται πράγματι τοιαύτη κατὰ τὸν καθολικώτερον καὶ πραγματικώτερον αὐτῆς σκοπόν. Παρεισέφρησε μάλιστα παρ' ἡμῖν τοῖς Ἕλλησι διφυές τι εἶδος δημοτικῆς παιδεύσεως, ἧς τὸν σκοπὸν καὶ τὰ μέσα πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτοῦ εὑρίσκομεν καὶ ἐν τῷ Νόμῳ τῷ ἐκδοθέντι τὸ 1836 περὶ τῆς συστάσεως καὶ τοῦ σκοποῦ *τῶν ἑλληνικῶν σχολείων*. Καὶ εἰ μὲν τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα ἦσαν εὐρυτέρα τις προαγωγὴ καὶ ἀνάπτυξις τῶν δημοτικῶν σχολείων, ὡς δύναταί τις κατὰ πρῶτον νὰ ὑποπτεύσῃ θεωρητικῶς ἐξετάζων τὰ περὶ αὐτῶν, οὐδένα λόγον εἴχομεν ἵνα περὶ τῆς παρ' ἡμῖν δημοτικῆς παιδεύσεως ὁμιλοῦντες ἐξενέγκωμεν τὴν βαρεῖαν ἐκείνην, ἣν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴπομεν κατηγορίαν. Ἀλλὰ νῦν παρεμπεσόντα δυστυχῶς ταῦτα μεταξὺ τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων καὶ ἀμφοτέρων μετέχοντα, αὐτοτελῆ δ' ἄλλως ἀνακηρυχθέντα, οὐ μόνον συνετέλεσαν εἰς τὴν κατάπτωσιν καὶ αὐτῶν τῶν δημοτικῶν σχολείων ἀλληλοδιδακτικῶς ὠργανωμένων, ἀλλὰ καὶ τοῦ σκοποῦ, ὃν οἱ νομοθετοῦντες ἐπεδίωκον, τελέως ἀπέτυχον· διότι ἐκ μὲν τοῦ ἀλληλοδιδακτικοῦ σπεύδοντες ν' ἀποφοιτήσωσιν οἱ μαθηταὶ παρακαίρως, μεταπηδῶσιν εἰς τὰ ἑλληνικά, ὅσοι δυνηθήσονται, ὡς ἐφόδια παραλαβόντες, τὸ δυσμαθὲς καὶ ἀψίκορον, ἐν δὲ τοῖς ἑλληνικοῖς διατρίβοντες καταναλίσκονται ἐν τοῖς τμηματικοῖς ἀποσπάσμασι τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, πᾶν πραγματικὸν μάθημα μηχανικῶς καὶ ἀφῃρημένως διδασκόμενοι, ἂν τοιοῦτόν που διδάσκηται. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐπειδὴ ὁπωσδήποτε ἡ διδασκαλία ἐν αὐτοῖς κρείττων ἐστὶ τῆς τῶν ἀλληλοδιδακτικῶν, ἡ ἀξία τῶν τελευταίων ὑπεβιβάσθη. Ἡ ὕπαρξις δὲ ἀμφοτέρων οὕτω κατηρτισμένων μόνον ἀποτέλεσμα ἔχει ὅτι τὰ μὲν δημοτικὰ ὑπολαμβάνονται κατωτέρας τάξεως καὶ ἀξίας, τὰ δὲ ἑλληνικὰ ἀνώτερά πως, διατηροῦντα καὶ παρ' αὐτῷ τῷ λαῷ γόητρόν τι· ἐντεῦθεν δὲ προέρχονται δύο ἄτοπα, ἡ ταπεινωτικὴ καὶ περιφρονημένη θέσις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου καὶ τοῦ δημοδιδασκάλου ὡς ὄντος κατωτέρου καὶ ἡ διατήρησις ἐν πάσῃ σχεδὸν κοινότητι ἑλληνικοῦ σχολείου ὁπωσδήποτε κατηρτισμένου. Ἐν τούτοις ποία ἀδικία τῶν παιδευομένων, ποία δὲ χρηματικὴ σπατάλη ἄνευ σκέψεως! πρὸς διατήρησιν ἑλληνικοῦ σχολείου, εἰς ὃ φοιτᾷ ἐλάχιστος πολλάκις ἀριθμὸς μαθητῶν καὶ δύο καὶ τρεῖς ἐνίοτε διδάσκαλοι διδάσκουσι, διὰ δὲ τοὺς πολλούς, ἔνθα αἱ πρῶται βάσεις καταβάλλονται, οὐδ' αὐτὸς ὁ εἰς χρησιμεύει πρὸς διδασκαλίαν τῶν παίδων! Καὶ ὅμως ἕκαστος δῆμος ἢ κοινότης ἐκ φιλοτιμίας μᾶλλον ἢ φιλομαθείας εὐχαριστεῖται νὰ διατηρῇ ἑλληνικὸν σχολεῖον ἢ καλῶς ὠργανωμένον ἀλληλοδιδακτικόν.

Ὅπως δὲ ἡ παρ' ἡμῖν δημοτικὴ παίδευσις καταλάβῃ τὴν προσήκουσαν αὐτῇ ἀξίαν, ἀπαλλαγῇ δὲ καὶ τῆς ταπεινότητος ἐν ᾗ κεῖται, καὶ ἀρθῶσι τὰ αἴτια τὰ τὴν προαγωγὴν αὐτῆς παρακωλύοντα, ἡ ἐπιτροπὴ νομίζει ὅτι δέομεθα τοῦτο μὲν τῆς κατὰ τὸ δυνατὸν θεωρητικῆς συστηματοποιήσεως τῶν περὶ τὴν δημοτικὴν παίδευσιν, ἤτοι α) τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ πνεύματος αὐτῆς· β') τῆς εὐρύτητος τῶν δημοτικῶν σχολείων· γ') τῆς μεθοδικωτέρας διδασκαλίας τῶν ἐν αὐτοῖς μαθημάτων· καὶ δ') τῶν μέσων δι' ὧν αὕτη εὐδοκιμεῖ, τοῦτο δὲ τῆς κατὰ γράμμα καὶ ἔννοιαν ἐφαρμογῆς αὐτῶν, ἤτοι α) διὰ καλῶς ἐν διδασκαλείοις μεμορφωμένων διδασκάλων· β') διὰ τῶν διδακτικῶν βιβλίων· καὶ γ') διὰ τῆς ζώσης καὶ ἐγκαρδίου τοῦ λαοῦ λατρείας τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως.

Digitized by

Α') Ὁ σκοπὸς τῆς ἐθνικῆς παιδεύσεως γενικὸς καὶ πραγματικός.

Πρῶτον καὶ κυριώτατον ἡ δημοτικὴ παίδευσις ἔχω τελεία καὶ σύμφωνος ταῖς προγονικαῖς παραδόσεσι(1) καὶ τῷ ἐθνικῷ χαρακτῆρι, γενικὴ μὲν καὶ κοινὴ ἀμφοτέροις τοῖς φύλοις ἀφορῶσα τὴν ἀνάπτυξιν τῶν φυσικῶν ἠθικῶν καὶ νοερῶν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους δυνάμεων, ἐθνικὴ δὲ καλλιεργοῦσα ἐν τῇ ἀπαλῇ τῶν νέων καρδίᾳ τὸ εὐθαλὲς δένδρον τῶν χριστιανικῶν καὶ ἑλληνικῶν ἀρετῶν, ἃς οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι κατέλιπον ἡμῖν ἀθάνατον κληρονομίαν, καὶ πραγματικὴ περιλαμβάνουσα τὰς διὰ τὸ ἡμέτερον ἔθνος ἀναγκαίας πρακτικὰς γνώσεις καὶ μαθήσεις.

Ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ἔχοντες μέγα παρελθόν, ἐν ᾧ ἡ μὲν ἀγωγὴ καὶ παίδευσις ἀπετυπώθη ἐν ὅλῃ τῇ φυσικῇ καὶ πνευματικῇ ἁρμονίᾳ, ὁ δὲ χριστιανισμὸς μετὰ ταῦτα συνηδελφωμένος παρίσταται, ἃς καταστήσωμεν τοὺς παῖδας ἀληθεῖς κατὰ πνεῦμα χριστιανοὺς καὶ Ἕλληνας ἐν ζώσῃ πίστει καὶ ἀγάπῃ, ἐνσταλάζοντες ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἐν ταῖς ἁπαλαῖς αὐτῶν καρδίαις τὰς ἀπαραγράπτους ταύτας ἀληθείας ὅτι ὁ ἑλληνισμὸς καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ παιδεία παρήγαγον μεγάλα ἀγαθὰ διατρανώσασαι εἰς τὸν κόσμον τὴν νέαν τῆς σωτηρίας καὶ τοῦ εὐαγγελίου ἀρχὴν καὶ θρησκείαν. Οὕτω δὴ ἡ διέπουσα τὰ ἡμέτερα δημοτικὰ σχολεῖα ἀρχὴ ἔστω τὸ συναμφότερον τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ ἐθνικοῦ πνεύματος, διότι εὐτυχῶς οὐδεμία ὑπάρχει θρησκευτικὴ πάλη μεταξὺ κλήρου καὶ λαοῦ, οὐδεμία τῶν πολιτῶν ἱεραρχικὴ τάξις, ἀλλ' ἰσογονία (2) ἐπικρατεῖ καὶ ἰσονομία.

Β') Ἡ συγχώνευσις τοῦ παρ' ἡμῖν δημοτικοῦ καὶ ἑλληνικοῦ.

Συνέπεια ἀπαραίτητος τοῦ τε σκοποῦ καὶ τοῦ πνεύματος τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως καὶ πρὸς ἄρσιν πολλῶν κωλυμάτων κρίνεται ἡ συγχώνευσις τῶν παρ' ἡμῖν νῦν δημοτικῶν σχολείων καὶ τῶν προκαταρκτικῶν ἑλληνικῶν καὶ ἡ ἐκ τούτων ἀποτέλεσις ἑνὸς ὅλου αὐτοτελοῦς εἰς δύο μὲν τμήματα διῃρημένου, ἀλλ' ἐν τῷ αὐτῷ κτιρίῳ ἐγκαθιδρυμένου καὶ κατὰ τὸν τῆς ἐθνικῆς παιδεύσεως διαχαραχθέντα σκοπὸν διωργανωμένου.

Ἡ συγχώνευσις τῶν δύο αὐτοτελῶς μέν πως νῦν ὠργανωμένων σχολείων, ἀλλὰ διὰ διαφόρου διδακτικοῦ συστήματος μεμορφωμένων θέλει 1) εὐρύνει πράγματι καὶ ἀνυψώσει τὴν δημοτικὴν παίδευσιν· 2) εὐκολύνει τὴν διδασκαλίαν τῶν διαφόρων μαθημάτων, ὅπερ, ὡς ἔχουσι νῦν, χαλεπὸν καθίσταται· διότι διῃρημένων ὄντων τοῦ δημοτικοῦ καὶ ἑλληνικοῦ καὶ πολλάκις μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων κειμένων, οἱ διδάσκαλοι κατ' ἀνάγκην ὀλίγοι ὄντες, δύο ἐν ἑκατέρῳ, δὲν δύνανται νὰ ἐπαρκέσωσιν, ἐν ᾧ ὅταν συγχωνευθῶσι τὰ σχολεῖα καὶ οἱ τέσσαρες διδάσκοντες ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ σχολείου καταζῶσι διδάσκαλοι καὶ διανεμηθῶσι πρὸς ἀλλήλους τὰ μαθήματα, τότε πολλαὶ τῶν δυσκολιῶν αἴρονται, ὧν ἕνεκα νῦν ἡ διδασκαλία ἐλλιπῶς καὶ ἀτελῶς γίνεται ἔν τε τῷ δημοτικῷ καὶ ἐν τῷ ἑλληνικῷ· 3) θέλει ἄρη ἀπὸ τοῦ μέσου τὴν φιλοτιμίαν καὶ σπουδὴν τῶν πλείστων γονέων ἵνα προβιβάζωσι τὰ τέκνα αὐτῶν ὅλως ἀστοιχείωτα εἰς τὸ ἑλληνικόν. 4) ἀπαλλάξει δὲ πολλάκις τὰς κοινότητας ἀπὸ τῶν ἐρίδων καὶ διενέξεων, αἵτινες νῦν λυμαίνονται τὰ σχολεῖα, τῶν μὲν ὑποστηριζόντων τὸ δημοτικὸν ἐπὶ βλάβῃ τοῦ ἑτέρου, τῶν δὲ τὸ ἑλληνικόν. καὶ 5) ἀπαλλάξει καὶ τοὺς διδασκάλους ἀπὸ τῶν ἀντιζηλιῶν καὶ διενέξεων τῶν νῦν, τοῦ μὲν δημοδιδασκάλου διατεινομένου ὅτι ὠφελιμώτερος καὶ ἐθνικώτερός ἐστι, τοῦ δὲ Ἕλληνος ἐναβρυνομένου ἐπὶ τῇ ὑπεροχῇ αὐτοῦ· διότι πάντες ἔσονται δημοδιδάσκαλοι ἅμα τε καὶ ἑλληνοδιδάσκαλοι, πάντες διδάξουσι τὰ τέκνα τοῦ λαοῦ καὶ ἐν ἑλληνικῇ γλώσσῃ. Διὰ τοῦτο δικαιότερον πρέπει νὰ ὀνομάζωνται πάντες οὗτοι *διδάσκαλοι τοῦ ἔθνους*· διότι πάντα τὰ μέλη τοῦ ἔθνους καὶ πάσης τάξεως ὀφείλουσι νὰ διέρχωνται καὶ τὰ δύο προμνημονευθέντα τμήματα, ὅπως ἀληθῶς ἀληθοῦς ἀπολαύσωσιν ἐθνικῆς παιδεύσεως. Θέλομεν ἵνα ἀνυψώσωμεν τὴν δημοτικὴν ἡμῶν παίδευσιν; τιμήσωμεν τοὺς διδασκάλους αὐτῆς.

Γ') Ἡ καταλληλοτέρα καὶ πρακτικωτέρα διδασκαλία.

Ἡ μεθοδικωτέρα καὶ πρακτικωτέρα διδασκαλία κατορθοῦται διὰ τῶν καταλληλοτέρων μεθόδων. Τί δ' ἐστὶ καθ' ὅλου μέθοδος ἐν τῇ διδασκαλίᾳ; Ἡ τάξις, ἣν ἀκολουθοῦμεν διδάσκοντες, καὶ τὰ μέσα, ἅπερ μετα-

(1) Ἔ. σελ. 198.
(2) Πλάτ. Μενέξ. σελ. 239.

Digitized by Google

χειριζόμεθα, ὅπως εἰς τὸ πνεῦμα τῶν μαθητῶν διαβιβάσωμεν γνώσεις τινάς· ὥστε δύο οὐσιώδη στοιχεῖα ἀπαρτίζουσι τὴν μέθοδον, ἡ τάξις ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ, καὶ τὰ πρὸς χρῆσιν τιθέμενα μέσα· τότε ὑπάρχει μέθοδος, ὅταν τὰ δύο ταῦτα στοιχεῖα συνέρχωνται.

Ἡ τάξις, ἣν ἀκολουθοῦμεν θέλοντες νὰ μεταδώσωμεν ἀλήθειάν τινα τοῖς ἄλλοις, ἐστὶ διττή, συνθετικὴ καὶ ἀναλυτική. Καὶ συνθετικὴ μὲν ὅταν ὁρμώμενοι ἐκ τῶν γενικῶν ἀρχῶν καὶ ἀξιωμάτων καταβαίνωμεν εἰς τὰς συνεπείας καὶ τὴν ἐφαρμογήν. Ἡ ὁδὸς αὕτη φαίνεται εὐθυτέρα, συντομωτέρα καὶ εὐκολωτέρα. Ἀναλυτικὴ δέ, ὅταν ἐκ τῶν μερικῶν ἀνατρέχωμεν εἰς τὰς γενικὰς ἀρχάς· ἡ ὁδὸς αὕτη φυσικωτέρα ἐστί, διότι ταύτην ἐβάδισε τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, αὕτη δὲ καὶ ἁρμόζει μᾶλλον τῇ πρώτῃ παιδεύσει. Τὸ συναμφότερον δὲ τῶν δύο μεθόδων πρῶτος μετὰ τεραστίας ἐπιτυχίας μετεχειρίσατο ὁ Σωκράτης καλέσας αὐτὸ μαιευτικὴν τέχνην, διότι αὕτη κατὰ τὸν θεῖον Πλάτωνα (1) ἔνθεν μὲν βασανίζει παντὶ τρόπῳ τί τὸ ἀποτικτόμενον ἐν τῇ τοῦ νέου διανοίᾳ, ψεῦδος ἢ ἀληθές, ἔνθεν δὲ διευκολύνει τὴν ἐξέτασιν ὑποβοηθοῦσα ὅπως αὐτοὶ παρ' ἑαυτῶν οἱ νέοι πολλὰ καὶ καλὰ εὑρίσκωσι καὶ κατέχωσιν. Ἡ δὲ νεωτέρα παιδαγωγικὴ μετὰ τῶν ἄλλων εἰς μέσον αὖθις ἤγαγε τὴν σημασίαν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν δύω τούτων μεθόδων. Ἀλλ' οὐδ' οἱ ἡμέτεροι πρὸ τοῦ 1821 ἠγνόουν ὅλως αὐτάς, ἀλλὰ καί πως ἐχρῶντο, καλοῦντες *σωκρατικὴν* ἢ μαιευτικήν, ποτὲ μὲν τῇ ἀναλυτικῇ, ἄλλοτε δὲ τῇ συνθετικῇ. Ἡ χρῆσις τῆς μαιευτικῆς μεθόδου κατὰ τὰς περιςάσεις, ὁτὲ μὲν τὴν συνθετικήν, ὁτὲ δὲ τὴν ἀναλυτικὴν μεταχειριζομένης, ὠφελιμωτάτη ἐςὶν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ μάλιστα τῶν μικρῶν παίδων, ἀλλ' ἀπαιτεῖ ἐπιδεξιώτατον διδάσκαλον πρὸς αὐτενεργὸν τοῦ παιδὸς ἀντίληψιν καὶ πραγματικὴν τῆς διδασκομένης ὕλης νόησιν, καθίσταται δὲ ἄχρηςος καὶ ἐπιβλαβὴς εἰς χεῖρας ἀδεξίας. Τὸ τελευταῖον τοῦτο παρ'ἡμῖν καὶ παρ'ἄλλοις ἔθνεσι παθοῦσα ἀπέβη ἐρωταποκριτική τις, συντελέσασα οὕτως εἰς τὴν μηχανικὴν ἀποστήθισιν διεξοδικῆς παραγράφου ἢ παραγράφων, τοῦ διδάσκοντος ἐρωτῶντος διὰ μακρᾶς ἐρωτήσεως καὶ πολλάκις ἀσκόπως καὶ ἀορίστως. ὡς πᾶς τις ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἐνθυμεῖται, ἢ βλέπει γιγνόμενον ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν σχολείοις. Ἀλλὰ καὶ ἡ μονομερῶς ὕστερον προτιμηθεῖσα ἁπλῆ συνθετική, δι' ἧς τὰ πλεῖστα ἡμῶν διδακτικὰ βιβλία εἰσὶ γεγραμμένα, εὐκολύνουσά πως τοὺς διδάσκοντας, μηχανικὴ ἀπέβη ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ πράγματος. Ἐλάχιστοι δ' εἰσὶν οἱ δυνάμενοι ἐν τῇ διδασκαλίᾳ νὰ μεταχειρίζωνται μετ'ἐπιτυχίας τὸν συνδυασμὸν τῆς ἀναλυτικῆς καὶ συνθετικῆς μεθόδου. Ἀλλὰ τὸ μέγα τοῦτο κέρδος ἀδύνατον νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τοῦ ἀλληλοδιδακτικοῦ συστήματος, οὗ τὰ ὄργανα ἀκατάλληλα πάντως εἰσὶ τοιαύτῃ μεθόδῳ.

Δ') Παιδευτικὰ μέσα.

Ἡ μαιευτικὴ μέθοδος τότε μάλιστα θαυμάσια παράγει ἀποτελέσματα, ὅταν ὑποβοηθῆται ὑπὸ τοῦ χρησιμωτάτου καὶ σπουδαιοτάτου τῶν παιδευτικῶν μέσων τῆς διὰ τῶν πραγμάτων διδασκαλίας· διότι *πᾶσα μάθησις καὶ γνῶσις δέον νὰ στηρίζηται ἢ νὰ ἄρχηται ἀπὸ ἐποπτείας εἴτε αὐτοῦ τοῦ πράγματος, εἴτε τῆς εἰκόνος αὐτοῦ.* Σαφῶς δὲ τὸ τοιόνδε λέγει καὶ ὁ Φίλων ἐν οἷς ἀποφαίνεται ὅτι εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, *τὸ τρέφειν τὸν νοῦν ἡμῶν ἐστιν αἴσθησις*, ἢ δι' ὀφθαλμῶν τὰς χρωμάτων καὶ σχημάτων ἰδιότητας εὐτρεπίζουσα ἢ δι' ὤτων τὰς παντοδαπὰς τῶν φωνῶν ἰδιότητας (1).

Καὶ ἀληθῶς ἡ διὰ τῶν πραγμάτων ἢ τῶν εἰκόνων τῶν πραγμάτων (2) διδασκαλία ὁδηγεῖ τοὺς παῖδας εἰς τὴν ἀντίληψιν καὶ διαστολὴν τῶν πέριξ ἀντικειμένων. Εἴτε δὲ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων εἴτε καὶ διὰ καλῶν εἰκόνων τὴν καλλιτεχνικὴν τοῦ παιδὸς αἴσθησιν ἐξεγειρουσῶν, ἡ γνῶσις ἀποτυποῦται ζωηρότερον καὶ διαρκέστερον ἐν αὐτοῖς ἢ διὰ τῶν ὑψηλῶν καὶ ἀφῃρημένων ἐννοιῶν, ὡς μέχρι τοῦδε παρ' ἡμῖν γίγνεται. Ἡ διὰ τῶν αἰσθητῶν διδασκαλία ἐξασκεῖ καὶ ὀξύνει τὸ παρατηρητικὸν πνεῦμα, ὅταν μάλιστα γίγνηται καὶ διὰ τῆς ἀκριβοῦς περιγραφῆς αὐτῶν τῶν πραγμάτων, συνάδει τῷ παιδαγωγικῷ ἐκείνῳ νόμῳ, ὃς ἀπαιτεῖ ἵνα μὴ ὁ μαθητὴς μένῃ ἐν τῇ τάξει ἀπαθὴς ὡς μηχανή, ἀλλ' ὑπάρχῃ ἐνεργὸν

(1) Πρόλ. Πλάτ Θειτ. σελ. 150

(1) Περὶ φυτουργίας Νῶε 32.

(2) Οἱ Γερμανοὶ καλοῦσι τὴν μέθοδον ταύτην Anschauungs-unterricht, ἡμεῖς ἡμέτεροι μεταφράζουσιν ἐποπτικήν, ἢ διὰ τῶν αἰσθητῶν, ἢ διὰ τῶν πραγμάτων κτλ.

Digitized by Google

πρόσωπον, ὥσπερ καὶ αὐτὸς ὁ διδάσκαλος, καὶ συνεργὸς αὐτῷ νοήμων τῶν μαθημάτων ἃ λαμβάνει. Τὰ πραγματικὰ μάλιστα μαθήματά εἰσιν ἐπαγωγὰ καὶ τελεσιουργά, διότι ἐπικαλοῦνται τὰς προσωπικὰς δυνάμεις τοῦ παιδός, τιθέασιν εἰς ἐνέργειαν τὰς σωματικὰς καὶ νοερὰς δυνάμεις, ἱκανοποιοῦσι τὴν φυσικὴν αὐτῶν ἀνάγκην τοῦ διανοεῖσθαι, τοῦ ὁμιλεῖν, τοῦ κινεῖσθαι καὶ τοῦ ἀλλάσσειν τὸ ἀντικείμενον τῆς ὁμιλίας, καὶ τελευταῖον ἀπαλλάττουσι τοὺς παῖδας τοῦ ψιττακισμοῦ καὶ τοῦ μηχανικῶς μανθάνειν· διότι ἀφικνοῦνται εἰς τὸ πνεῦμα διὰ τῶν αἰσθήσεων καὶ μεταχειρίζονται ὅ,τι ὁ μαθητὴς γινώσκει καὶ ἀγαπᾷ, ὅπως διεγείρωσι τὴν περιέργειαν αὐτοῦ καὶ πρὸς ὅ,τι ἀγνοεῖ ἔτι οὐδὲ ἀγαπᾷ· ἡ πραγματικὴ τέλος διδασκαλία ἐστὶν ἀναγκαιοτάτη τῷ ἡμετέρῳ ἔθνει καὶ χρησιμωτάτη, διότι ἀπαλλάττουσα αὐτὸ τῶν ἀφῃρημένων καὶ κενῶν ἰδεῶν στρέψει τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐπ' αὐτὰ τὰ πράγματα, καὶ ἐθίσει αὐτὸ νὰ γίνῃ πρακτικώτερον.

Ποία δέ τις ἡ παιδαγωγικὴ δύναμις τῆς διὰ τῶν καλῶν πραγμάτων καὶ τῶν καλῶν εἰκόνων διδασκαλίας διδάσκει ὁ δαιμόνιος Πλάτων (1) ἀποκλείων τὸ ἄσχημον ἀπὸ τῆς ὄψεως τῶν νέων, «ἵνα μὴ ἐν κακίας εἰκόσι τρεφόμενοι, ὥσπερ ἐν κακῇ βοτάνῃ, πολλὰ ἑκάστης ἡμέρας κατὰ σμικρὸν ἀπὸ πολλῶν δρεπόμενοί τε καὶ νεμόμενοι, ἕν τι ξυνιστάντες λανθάνωσι κακὸν μέγα ἐν τῇ αὑτῶν ψυχῇ»· συνίστησι δὲ τὰ καλὰ ἔργα τῶν καλλιτεχνῶν ἐκείνων «τῶν εὐφυῶς δυναμένων ἰχνεύειν τὴν τοῦ καλοῦ τε καὶ εὐσχήμονος φύσιν, ἵν' ὥσπερ ἐν ὑγιεινῷ τόπῳ οἰκοῦντες οἱ νέοι ἀπὸ παντὸς ὠφελῶνται, ὁπόθεν ἂν αὐτοῖς ἀπὸ τῶν καλῶν ἔργων ἡ πρὸς ὄψιν ἡ πρὸς ἀκοήν τι προσβάλῃ, ὥσπερ αὔρα φέρουσα ἀπὸ χρηστῶν τόπων ὑγίειαν, καὶ εὐθὺς ἐκ παίδων λανθάνῃ εἰς ὁμοιότητά τε καὶ φιλίαν καὶ ξυμφωνίαν τῷ καλῷ λόγῳ ἄγουσα».

Ὅταν δὲ τῇ διὰ τῶν καλῶν πραγμάτων καὶ εἰκόνων διδασκαλίᾳ συμπαρομαρτῇ καὶ καλὴ μουσική, τότε κατὰ Πλάτωνα τὸ ἦθος τῶν νέων πλάσσεται χρηστότατον καὶ ἐρασμιώτατον. «Τούτων ἕνεκα κυριωτάτη ἐν μουσικῇ τροφή, ὅτι μάλιστα καταδύεται εἰς τὸ ἐντὸς τῆς ψυχῆς ὅ τε ῥυθμὸς καὶ ἁρμονία, καὶ ἐρρωμενέστατα ἅπτεται αὐτῆς φέροντα τὴν εὐσχημοσύνην, καὶ ποιεῖ εὐσχήμονα, ἐάν τις ὀρθῶς τραφῇ, εἰ δὲ μή, τοὐναντίον· καὶ ὅτι αὖ τῶν παραλειπομένων καὶ μὴ καλῶς δημιουργηθέντων ἢ μὴ καλῶς φύντων ὀξύτατ' ἂν αἴσθοιτο ὁ ἐκεῖ τραφεὶς ὡς ἔδει, καὶ ὀρθῶς δὴ δυσχεραίνων τὰ μὲν καλὰ ἐπαινοῖ καὶ χαίρων καὶ καταδεχόμενος εἰς τὴν ψυχὴν τρέφοιτ' ἂν ἀπ' αὐτῶν καὶ γίγνοιτο καλός τε κἀγαθός, τὰ δ' αἰσχρὰ ψέγοι τ' ἂν ὀρθῶς καὶ μισοῖ ἔτι νέος ὤν, πρὶν λόγον δυνατὸς εἶναι λαβεῖν, ἐλθόντος δὲ τοῦ λόγου ἀσπάζοιτ' ἂν αὐτὸν γνωρίζων δι' οἰκειότητα μάλιστα ὁ οὕτω τραφείς.»

Τοιαύτη ἡ παιδαγωγικὴ δύναμις τῆς τοῦ καλοῦ διδασκαλίας! Ἐν τίνος δὲ νεωτέρου ἔθνους τῇ δημοτικῇ παιδεύσει ἡ διδασκαλία τοῦ καλοῦ εἰς τοσαύτην προῆλθεν τελειότητα; Τούτου ἕνεκα τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος παρὰ πάντων ὁμολογεῖται τὸ κατ' ἐξοχὴν καλλιτεχνικὸν ἔθνος, *nation d'artistes*, τούτου ἕνεκα καὶ ἡμεῖς τοὺς ἡμετέρους προγόνους ἔν τε τοῖς ἄλλοις καὶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ καλοῦ ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν τύπον καὶ ὑπογραμμόν, ἂν θέλωμεν διὰ τῆς ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως νὰ προσεγγίσωμεν εἰς τὸν τύπον ἐκεῖνον τῆς τελειότητος τοῦ σώματος ἅμα τε καὶ τῆς ψυχῆς, ὃν ἐκεῖνοι πρὸ ὀφθαλμῶν εἶχον ἀεὶ καὶ ἐθαύμαζον· «Ὅτου ἂν ξυμπίπτῃ ἔν τε τῇ ψυχῇ καλὰ ἤθη ἐνόντα καὶ ἐν τῷ εἴδει (σώματι) ὁμολογοῦντα ἐκείνοις καὶ ξυμφωνοῦντα, τοῦ αὐτοῦ μετέχοντα τύπου, τοῦτ' ἂν εἴη κάλλιστον θέαμα τῷ δυναμένῳ θεᾶσθαι» (1).

Ταῦτα ἄρα τὰ μέσα δέον νὰ μεταχειριζώμεθα ὡς μᾶλλον ἁρμόζοντα, καθ' ἅπασαν μὲν ἐν γένει τὴν διδασκαλίαν, μάλιστα δὲ τὴν τῶν πρώτων ἐτῶν, ὅτε ὁ παῖς ἐστι φύσει ἀντιληπτικώτατος καὶ μιμητικώτατος. Δι' αὐτῶν περιγίγνεται ἡ ζήτησις τῆς ἀληθείας, ὁδηγεῖται δὲ καὶ διευθύνεται ὁ παῖς ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἵνα αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ εὑρίσκῃ τὴν ἀλήθειαν, ἥτις ἐν τῷ αὐτοῦ πνεύματι ἐνυπολανθάνουσα ὑπάρχει. Τούτων δὲ οὕτω γιγνομένων πρέπει διὰ πολλῶν καὶ ποικίλων ἐξασκήσεων ἐφαρμογῆς ἀναφερομένων εἰς τὴν διδασκαλίαν ἡ ἀνακαλυφθεῖσα ἀλήθεια νὰ ἐγχαραχθῇ βαθέως ἐν τῷ νῷ καὶ μεταμορφωθῇ εἰς πρακτικὰ καὶ ὠφέλιμα ἀποτελέσματα. Τελευταῖον δὲ δι' ἐπιμελῶν καὶ συνεχῶν ἐπαναλήψεων καὶ προφορικῶν καὶ γραπτῶν ἀσκήσεων τὸ ἀντιληφθέν, οἰκεῖον γιγνόμενον τῷ μαθητῇ, γνῶσις τελεία καὶ διαρκὴς καθίσταται.

(1) Πολιτ. Γ. σελ. 401.

(1) Πλάτ. αὐτόθ. σελ. 402.

Digitized by Google

Ε') Περὶ τῆς μητρικῆς γλώσσης καὶ τῶν λοιπῶν μαθημάτων.

Τὸ πρώτιστον ὅμως καὶ κυριώτατον ὄργανον, δι' οὗ μάλιστα ἐπιτυγχάνεται ὁ σκοπὸς τῆς δημοτικῆς παιδεύσεώς ἐστιν ἡ *μητρικὴ γλῶσσα*· δικαίως δὲ ἡ σπουδὴ αὐτῆς θεωρεῖται νῦν τὸ κέντρον καὶ ὁ σύνδεσμος πάντων τῶν ἄλλων μερῶν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως παρὰ τοῖς νεωτέροις πεπολιτισμένοις λαοῖς, ὅπερ πρὸ τριῶν αἰώνων ἄλλως εἶχεν. Ἐπειδὴ πρὸ τῆς θρησκευτικῆς ἀναμορφώσεως τοῦ Λουθήρου δημοτικὴ παίδευσις δὲν ὑπῆρχεν ἐν Εὐρώπῃ, ἀλλὰ τὰ καλούμενα *λατινικὰ σχολεῖα* παρεμφερῆ τοῖς παρ' ἡμῖν ἑλληνικοῖς, βάσις τῆς παιδεύσεως ἦν ἡ λατινικὴ γλῶσσα· ἀλλ' ἅπαξ ἀναπτυχθείσης τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως συνεβάδισεν αὐτῇ ἐν πᾶσιτοῖς ἔθνεσι καὶ ἡ καλλιέργεια τῆς ἐθνικῆς γλώσσης· ὥστε νῦν πᾶσα σπουδὴ καταβάλλεται ἵνα ὁ ἀπολυόμενος μαθητὴς ἐννοῇ καλῶς τὴν καθαρῶς ὁμιλουμένην καὶ γραφομένην, λαλῇ δὲ καὶ γράφῃ αὐτὴν ὀρθῶς καὶ ἀπταίστως. Εὐτυχῶς δὲ καὶ παρ' ἡμῖν ἤδη ἡ κατὰ τὸ δυνατὸν τελεία γνῶσις τῆς μητρικῆς γλώσσης ἐν τῇ δημοτικῇ παιδεύσει κρίνεται ὑπὸ πάντων ἀπαραίτητος. Προήχθη ὅμως εἰς μέσον παρ' ἡμῖν τοῖς Ἕλλησι περὶ τῆς μητρικῆς γλώσσης ἄλλο τι ζήτημα, ὃ παρὰ τοῖς ἄλλοις λαοῖς οὐδαμῶς ὑφίσταται· τοῦτο δὲ διότι παρ' ἡμῖν ἡ μητρικὴ γλῶσσα ὑπερτρισχιλίων ἀριθμοῦσα ἐτῶν τρισένδοξον καὶ πολυκύμαντον βίον παρίσταται ὑπὸ δύο μορφὰς τὴν ἀρχαίαν, καλήν, μεγαλοπρεπῆ, πλαστικωτάτην, πλουσίαν, καὶ τὴν νεωτέραν ἁπλουστέραν καὶ λιτοτέραν. Τούτου ἕνεκα ἠπόρησε καὶ δικαίως ἡ ἐπιτροπὴ ἀναμιμνησκομένη μάλιστα ὅτι ἐν τοῖς δημοτικοῖς τῶν ἀρχαίων σχολείοις οἱ δοκιμώτατοι τῶν ποιητῶν ἐδιδάσκοντο, ἠπόρησε, λέγομεν, ἂν πρέπῃ ἐν τοῖς ἡμετέροις δημοτικοῖς σχολείοις ἀποκλειστικῶς μόνον ἡ νεωτέρα γλῶσσα καὶ οἱ δοκιμώτατοι τῶν ἐν αὐτῇ γραψάντων ποιητῶν καὶ πεζογράφων ἢ καὶ τὰ εὐληπτότερα τῶν τῆς ἀρχαίας συγγραμμάτων νὰ διδάσκωνται.

Καὶ ἐν μὲν τῇ Ἑλλάδι πάντες οἱ νεωστὶ γράψαντες περὶ δημοτικῆς παιδεύσεως ἔλυσαν τὸ ζήτημα ἀποκλείοντες ὁλοσχερῶς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας καὶ τῶν συγγραφέων αὐτῆς, ὧν τὴν γνώμην ἠσπάσθησαν καί τινα μέλη τῆς ἐπιτροπῆς. Ἀλλ' ἐπειδή, ὡς προερρέθη, ἡ δημοτικὴ παίδευσις πρὸς τὴν τῶν προγόνων ἀποβλέπουσα καὶ πρὸς τὸν τύπον ἐκείνης τὴν διδασκαλίαν ἀποτυποῦσα δέον νὰ εὐρύνῃ τὰ ὅρια αὐτῆς, ἡ ἐπιτροπὴ συνελθοῦσα ἀπὸ τῆς πρώτης ἀπορίας δὲν ἐδίστασεν ἐπὶ τέλους νὰ παροδεχθῇ ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας καὶ τῶν ἁπλουστέρων αὐτῆς συγγραφέων πρὸς τελειοτέραν καὶ ἀκριβεστέραν γνῶσιν τῆς νεωτέρας. Ἀλλ' οὐδ' ἦν ἄλλως γενέσθαι, ἀφοῦ ἅπαξ παραδεχθεῖσα τὴν εὔρυνσιν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἠσπάσατο τὴν συγχώνευσιν τῶν προκαταρκτικῶν ἑλληνικῶν σχολείων μετὰ τῶν δημοτικῶν.

Ἐκτὸς δὲ τούτων ἡ ἐπιτροπὴ ἐπέστησε τὴν προσοχὴν αὐτῆς καὶ ἐπὶ τῶν ἑξῆς.

Εἰ μὲν περιωρίζετο ἡ δημοτικὴ παίδευσις εἰς ἀνάγνωσιν, γραφὴν καὶ ἀρίθμησιν, ὑπῆρχε λόγος τις ἀποκλεισμοῦ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, ἀλλὰ νῦν παραδεχόμενοι ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις τὴν στοιχειώδη διδασκαλίαν τῆς φυσικῆς, χημείας, φυσικῆς ἱστορίας, γεωμετρίας καὶ ἄλλων δὲν ἔχομεν οὐδένα λόγον ν' ἀποκλείσωμεν τὴν στοιχειώδη διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας. Ὁ ἀποκλεισμὸς μάλιστα αὐτῆς ἐστιν ἄδικος καὶ ἐθνοβλαβής· ἄδικος μέν, διότι χάσμα μέγα ἀνοίγει μεταξὺ τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς, ἥτις συνέχεια οὖσα καὶ ἁπλουστέραν μόνον ἔχουσα τὴν μορφὴν καὶ τὴν σύνταξιν ὁλονὲν μορφοῦται καὶ ἀναπτύσσεται ἐκ τοῦ θησαυροῦ τῆς ἀρχαίας, καταρρεῖ δὲ καὶ ἐκπίπτει ἄνευ ταύτης, ἥτις ἐστὶν ἡ ἀληθὴς αὐτῆς μήτηρ καὶ τροφὸς ζωογονοῦσα καὶ θερμαίνουσα καὶ γαλουχοῦσα αὐτήν· ἐθνοβλαβὴς δέ, διότι εἰς δύο διχοτομήσει τὸ ἡμέτερον ἔθνος ἐπὶ δημοκρατικῇ φημιζόμενον ἰσότητι, εἰς τὴν τάξιν τοῦ λαοῦ καταδικαζομένου ἵνα μανθάνῃ ἐν τῇ σχολῇ μόνον τὴν νεωτέραν γλῶσσαν, μὴ ἅπτηται δὲ μηδ' ἄκρῳ δακτύλῳ τῆς ἀρχαίας, καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν ὀλίγων ἐχόντων πλῆρες τὸ δικαίωμα καὶ εἰς τοὺς εὐθαλεῖς λειμῶνας νὰ εἰσέρχωνται τῆς ἀρχαίας· ἄλλως δὲ διὰ τῆς εἰσαγωγῆς αὐτοῦ τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον οἱ ἀποκλείοντες τὴν ἀρχαίαν, ἀπ' αὐτοῦ παραχωροῦσι διὰ τῆς ἀριστερᾶς ὅ,τι ἀφαιροῦσι διὰ τῆς δεξιᾶς. Ἀλλ' ἡ διδασκαλία τῆς ἀρχαίας ἐν τοῖς ἁπλουστέροις κρίνεται οὐσιώδης καὶ ἐκ τῆς ἀνάγκης αὐτῆς τῶν πραγμάτων· ἐν πολλοῖς δηλονότι χωρίοις τῶν ἐπαρχιῶν τὰ καλούμενα ἑλληνικὰ εἰσὶ συγκεχωνευμένα μετὰ τῶν δημοτικῶν, ὅπου ἰδίως οἱ κάτοικοι ἀδυνατοῦσι νὰ ἱδρύσωσι δύο ἰδίας σχολάς· τὰ αὐτὰ ῥητέον καὶ περὶ τῶν παρθεναγωγείων, ἅπερ πανταχοῦ ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ

Digitized by

καὶ δημοτικοῦ ἀπαρτίζονται τμήματος. Καὶ παιδευτικῶς δὲ ἡ διδασκαλία τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἐστι σπουδῆς ἀξία καὶ μελέτης· διότι οὐδεὶς ἀρνεῖται ὅτι αὕτη τὸ κατ' ἐξοχὴν ὄργανον πρὸς γύμνασιν τῶν νοερῶν δυνάμεων τοῦ παιδός ἐστι· διὸ ὅπου δὲν διδάσκεται ἡ ἀρχαία γλῶσσα, ἐν ἐκείναις ἡμῶν ταῖς χώραις δὲν καταβάλλει βαθείας ῥίζας ἡ ἐθνικὴ συνείδησις· τοὐναντίον δὲ τὰ τέκνα τοῦ λαοῦ γνώσεις τινὰς προσκτώμενα τῆς ἀρχαίας δύνανται ἀποφοιτῶντα νὰ τελειοποιῶσιν ἑαυτὰ ἐν ἰδίαις μελέταις καὶ παρακολουθῶσι τὰς καθ' ἑκάστην προόδους τῆς γραπτῆς γλώσσης.

Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων ἀπαιτεῖται ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς γλώσσης, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ τῶν λοιπῶν μαθημάτων, ἡ ἀναγκαία τάξις ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ καὶ ἡ σκόπιμος ἐφαρμογὴ κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν τοῦ παιδὸς πνευματικῶν δυνάμεων, ἵνα μὴ προβαίνῃ τις εἰς διδασκαλίαν ἀγνώστων δι' ἀγνώστων. Ἀναγκαῖον ἵνα ὁ παῖς ἐν ταῖς πρώταις τάξεσι σπουδάζῃ τὴν λαλουμένην ἢ γραφομένην ἁπλουστέραν ἑλληνικὴν διὰ τῶν κατὰ τὸ δυνατὸν εὐλήπτων λέξεων, εἶτα δὲ διὰ συστήματος ἁπλουστάτης συγκριτικῆς γραμματικῆς καὶ τὴν ἀρχαίαν πρὸς τελειοποίησιν τῆς πρώτης· ἀλλ' ἂν τις τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας ἀρχίσῃ ἀπὸ τῶν κατωτάτων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου τάξεων διδάσκων ἢ αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν ἢ συγκριτικῶς πρὸς τὴν νεωτέραν, εἰς ὃ πρέπει μάλιστα νὰ τείνῃ ὁ διδάσκαλος, θέλει φέρει εὐθὺς τὸν μαθητὴν εἰς δυσχερεστάτην θέσιν ἀγνοοῦντα τίς τῶν ἀναφερομένων αὐτῷ λέξεων ἐστὶν ἀρχαία καὶ τίς νεωτέρα, τίς δὲ ἔννοια ταύτης ἀρχικὴ καὶ πρωτογενής· Περὶ τούτων δὲ ἁπάντων πρέπει νὰ λαμβάνηται φροντὶς ἔν τε τῇ διατάξει τοῦ Γενικοῦ Προγράμματος καὶ ἐν τῇ συντάξει τοῦ ἑβδομαδιαίου ὡρολογίου τῶν μαθημάτων.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς διδασκαλίας καθόλου τῆς μητρικῆς γλώσσης· περὶ δὲ τῶν ἄλλων μαθημάτων λέγομεν τάδε·

Τὸ παρ' ἡμῖν δημοτικὸν σχολεῖον καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν εὐρύτητα ἐνιαῖον ὂν καὶ τὸν αὐτὸν ἐπιδιῶκον σκοπὸν ἐκ δύο ὅμως τμημάτων συνεστώς, πρέπει νὰ περιλαμβάνῃ ἐκτὸς τῆς μητρικῆς γλώσσης πάντα τὰ στοιχειώδη παιδευτικὰ μαθήματα, ὅσα ἀπαραιτήτως ἡμῖν ἀναγκαῖά εἰσι καὶ πρόσφορα κοινωνικῶς τε καὶ ἐθνικῶς κατὰ τὸν ἐν ἀρχῇ διαγραφέντα σκοπὸν τῆς ἐθνικῆς παιδεύσεως· εἰσὶ δὲ τάδε. 1) τὰ Θρησκευτικά. 2) ἡ Μουσική. 3) τὰ στοιχειώδη Μαθηματικά. 4) ἡ Γεωγραφία. 5) ἡ Ἱστορία. 6) ἡ Φυσικὴ ἱστορία. 7) ἡ δημώδης Φυσικὴ Χημεία καὶ Ἀστρονομία. 8) ἡ πολιτικὴ Οἰκονομία. 9) ἡ Ἀγρονομία. 10) ἡ Ἰχνογραφία. καὶ 11) ἡ Γυμναστική. Περὶ ἑνὸς δ' ἑκάστου τούτων καὶ τῶν πρὸς διδασκαλίαν καὶ ἐφαρμογὴν ὁδηγιῶν κατ' ἀμφότερα τὰ τμήματα καὶ τὰς τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου γενήσεται ὁ προσήκων λόγος ἐν τῷ Βῳ μέρει.

Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ δημοτικὴ παίδευσις τοῦ ἡμετέρου ἔθνους ἔσται κοινὴ πάσαις ταῖς τάξεσι τῆς κοινωνίας, τὸ δὲ δημοτικὸν σχολεῖον ταὐτὸν πᾶσι, πῶς ἄρά γε τοῦτο εὐοδωθήσεται; πῶς διατηρηθήσεται ἡ ἑνότης τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως; Ὅταν αἱ μὲν μικραὶ καὶ πτωχαὶ κῶμαι διατηρῶσι τοῦ δημοτικοῦ σχολείου τόσας τάξεις, ὅσας ἐπιτρέπουσι τὰ οἰκονομικὰ αὐτῶν μέσα, ἄλλαι δὲ πέριξ κείμεναι κῶμαι ἱδρύσωσιν ἐν τῇ αὐτῶν περιφερείᾳ κεντρικὸν δημοτικὸν σχολεῖον, εἰς ὃ δύνανται νὰ φοιτῶσι καὶ οἱ παῖδες τῶν ἑστερημένων τοιούτου, βοηθούμενοι, ὅταν ὦσιν ἄποροι, διὰ χρηματικῶν ἐπιχορηγήσεων ὑπὸ τῶν ἐπαρχιακῶν Συλλόγων.

Πρὸς διάδοσιν δὲ τοῦ ὑγιοῦς πνεύματος τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως καὶ ἐφαρμογὴν τῶν θεωρητικῶς ἐκτεθειμένων χρησιμώτατα κρίνονται τάδε.

Α'.) *Μόρφωσις καταλλήλων διδασκάλων.*

Καὶ ἀληθῶς οὔτε ἡ ῥύθμισις τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως, οὔτε ἡ εὐρύτης τοῦ σκοποῦ αὐτῆς ἔχουσι σημασίαν τινά, ἂν μὴ προπαιδευθῶσι καταλλήλως καὶ μορφωθῶσιν ὡς δεῖ οἱ διδάσκαλοι· διότι ὁμολογούμενον ἤδη ἐστὶν ὅτι πᾶσα παίδευσις ἔχει τὴν ἀξίαν, ἣν οἱ ταύτην διδάσκοντες. Περὶ αὐτῶν ἀληθεύει τὸ λόγιον τοῦ Ἡρακλείτου «Ὁ εἷς μύριοι, ὅταν ἄξιος ᾖ.» Ἀπὸ τῆς ἀγαθῆς θελήσεως καὶ συνειδήσεως τοῦ διδάσκοντος ἐξήρτηται ἥ τε διδακτικὴ μέθοδος καὶ ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῆς, ὥσπερ καὶ τὸ πνεῦμα, ὅπερ πρέπει νὰ ἐμπνέῃ καὶ ἐμψυχώνῃ τὴν διδασκαλίαν. Διὸ ἀναγκαῖον νὰ ἱδρυθῶσι καλὰ *διδασκαλεῖα* ἑκατέρου τοῦ φύλου, ὅπως παρασκευάζωσι διδασκάλους κατόχους τῆς παιδαγωγικῆς καὶ συνειδότας τὸν ὑψηλὸν αὐτῶν προορισμόν.

Ὅπου πολλὰ καὶ καλῶς ὠργανωμένα διδασκαλεῖα, ἐκεῖ καὶ ἡ δημοτικὴ παίδευσις διατελεῖ θάλλουσα. Ἀρκεῖ νὰ ῥίψῃ τις ἓν βλέμμα ἐπὶ τῶν Ἡνωμένων τῆς Ἀμερικῆς Πολιτειῶν, ἐπὶ τῆς Σαξωνίας καὶ Πρωσσίας καὶ εἴπου ἀλλαχοῦ ἵν' ἀνακαλύψῃ τ' ἀποτελέσματα τῆς ἐπε-

Digitized by Google

νεργείας αὐτῶν ἐπὶ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως. Εὐτυχῆ δὲ οἰωνὸν θεωρεῖ ἡ ἐπιτροπὴ ὅτι εἰς τὰς περὶ δημοτικῆς παιδεύσεως σκέψεις προήχθη ἐκ τῆς παρὰ μεγαθύμων ὁμογενῶν ἱδρύσεως καὶ παρ' ἡμῖν διδασκαλείων.

Ὁ δὲ διδάσκαλος, ὥσπερ ἔχει ἀνάγκην τροφῆς καθ' ἑκάστην, ἵνα ἐπανορθοῖ τὰς καταναλισκομένας σωματικὰς δυνάμεις, οὕτω χρῄζει καὶ πνευματικῆς καθ' ἑκάστην τροφῆς. Ἂν ἔχῃ συναίσθησιν τῆς μεγάλης αὐτοῦ καὶ ὑψηλῆς ἀποστολῆς, δὲν πρέπει νὰ ἀρκῆται ἐν οἷς ἅπαξ ἔμαθεν ἐν τοῖς Διδασκαλείοις, ἀλλ' ὀφείλει νὰ παρακολουθῇ τὰς ἑκάστοτε προόδους τῶν παιδαγωγικῶν μεθόδων, ἀναγινώσκων, μελετῶν, λαμβάνων μέρος ἐν ταῖς παιδαγωγικαῖς διαλέξεσι καὶ συζητήσεσι τῶν διδασκαλικῶν συνόδων καὶ τὰ πάντα ποιῶν ἵνα ἐνήμερος ᾖ ἐπὶ παντὸς παιδαγωγικοῦ ζητήματος.

Β') Περὶ διδακτικῶν βιβλίων.

Ἕτερον στοιχεῖον τῆς ἐπιτυχίας τοῦ σκοποῦ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἐπίσης οὐσιῶδες καὶ ἀπαραίτητόν ἐστιν ἡ σύνταξις διδακτικῶν βιβλίων, καθ' ἃς προείρηται παιδαγωγικὰς ἀρχάς. Καὶ ἔστι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ διδάσκαλος πρέπει κατὰ μέγα μέρος νὰ ᾖ τὸ ζῶν καὶ ἔμψυχον βιβλίον, ἀλλὰ τῶν διδακτικῶν βιβλίων χρῄζουσι καὶ αὐτοὶ οἱ διδάσκαλοι, προστρέχοντες εἰς αὐτὰ ὡς εἰς πολυχεύμονα πηγὴν καὶ κατ' αὐτὰ ἀποτυποῦντες τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν καὶ περιδεσμεύοντες τὴν ἄκαιρον καὶ ἄσκοπον πολλάκις πολυλογίαν. Ἐπειδὴ δὲ τῶν μέχρι τοῦδε συνταχθέντων ἢ ἐκδοθέντων βιβλίων οὐκ ὀλίγα ἀστοχοῦσι τοῦ σκοποῦ δι' ὃν εἰσὶ γεγραμμένα, τὸ μὲν διότι ἡ γλῶσσα αὐτῶν οὐκ ἔστι σαφής, εὔληπτος καὶ ἁρμονική, ἀλλὰ δύσληπτος, στρυφνὴ δ' ἐν πολλοῖς καὶ ἀπότομος, τὸ δὲ διότι δὲν ἐπικρατεῖ ἡ διὰ ζωηρῶν εἰκόνων καὶ φράσεων τῶν ἐννοιῶν παράστασις, διὰ τοῦτο τὴν σύνταξιν καλῶν διδακτικῶν βιβλίων, ὥσπερ καὶ ἑτέρων πρὸς χρῆσιν τοῦ λαοῦ, θεωρεῖ ἡ ἐπιτροπὴ ὡς ὄργανον τελεσφόρον πάσης ἀληθοῦς παιδεύσεως. Ἐκτὸς δὲ τῆς ἁπλουστάτης γλώσσης, εἰς ἣν δέον νὰ ᾖ συντεταγμένον πᾶν διδακτικὸν βιβλίον, καὶ τῆς ὑποδειχθείσης ἤδη διδακτικῆς μεθόδου, πρέπει νὰ ἐξεγείρῃ τὴν φιλομάθειαν τοῦ μαθητοῦ, ἄλλως δὲν ἐκτελεῖ τὸν σκοπὸν δι' ὃν ἐγράφη, νὰ προβαίνῃ δὲ προσφυῶς καὶ κατὰ τὴν ἡλικίαν τῶν παίδων ἀπὸ τῶν ἁπλουστέρων εἰς τὰ συνθετώτερα, καὶ ἀπὸ τῶν συγκεκριμένων εἰς τὰ ἀφῃρημένα. Αἱ περὶ ἑνὸς ἑκάστου τῶν μαθημάτων ὁδηγίαι ἐν τῇ ἀναλύσει τοῦ προγράμματος τοῦ δημοτικοῦ σχολείου περιέχουσι λεπτομερεστέρας περὶ τούτου πληροφορίας, ἰδιαίτερον δὲ κεφάλαιον ἐν τῷ β'. μέρει μετὰ προγράμματος εἰδικοῦ πρὸς σύνταξιν τοιούτων βιβλίων συμπληροῖ τὸ ὅλον τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως.

Γ') Περὶ τῆς ζώσης καὶ ἐγκαρδίου τοῦ λαοῦ λατρείας πρὸς τὴν δημοτικὴν παίδευσιν.

Ἀλλ' οἱαδήποτε εὐρέα ὅρια καὶ ἂν περιλάβῃ ἡ δημοτικὴ παίδευσις, οἱονδήποτε προδιαγεγραμμένον κύκλον καὶ ἂν αὐτῇ διαχαράξωμεν, ἔστιν ἀδύνατον νὰ εὐδοκιμήσῃ, ἂν μὴ ἐγχαραχθῇ βαθύτατα ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ λαοῦ, καὶ ἂν μὴ οὗτος οἱονεὶ θρησκευτικὴν πρὸς αὐτὴν προσφέρῃ λατρείαν. Τοῦτο δὲ τετελεσμένον ἔσται, ὅταν ἔνθεν μὲν οἱ πολιτευόμενοι μιμούμενοι τοὺς τῶν Ἡνωμένων τῆς Ἀμερικῆς Πολιτειῶν ὡς πολιτικὸν σύμβολον καὶ ὑψίστην ἀρχὴν ἔχωσι, πῶς νὰ καταστήσωσι τὴν δημοτικὴν παίδευσιν προσιτὴν πᾶσιν, ἔνθεν δὲ ὅταν οἱ πνευματικοὶ ἀρχηγοὶ καὶ ἱεροκήρυκες μεριμνῶσι πῶς νὰ καταστήσωσι τὴν δημοτικὴν παίδευσιν ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ λαοῦ ἄρθρον πίστεως, οὗ ἄνευ οὐκ ἔστι σωτηρία, διδάσκοντες «ὅτι οὐδεὶς τῶν γονέων ἐπ' οὐδεμιᾷ προφάσει δύναται νὰ στερήσῃ τὸ τέκνον αὐτοῦ ὑγιὲς ὂν καὶ σῶον τὰς φρένας τὸν πνευματικὸν ἐπιούσιον ἄρτον, τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτοῦ, διότι παραμελῶν τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ τέκνου αὐτοῦ καὶ ἐὰν αὐτὸ ἀπαίδευτον εἰσάγει εἰς τὴν κοινωνίαν κακὸν ἄνθρωπον, κακὸν χριστιανὸν καὶ κακὸν πολίτην μὴ δυνάμενον μήτε νὰ κατανοήσῃ, μήτε νὰ ἐκτελέσῃ τὰ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ κράτος χρέη αὐτοῦ· ἐφ' ᾧ καὶ μέλλει ὁ πατὴρ νὰ δώσῃ λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως». Ταύτην τὴν ῥήτραν οἱ πνευματικοὶ ἀρχηγοὶ ὀφείλουσι νὰ συστήσωσι καὶ εἰς τοὺς ἑαυτῶν ἱερεῖς ἑκάστης παροικίας παραγγέλλοντες αὐτοῖς ἵνα ἐπ' ἐκκλησίας διδάσκωσι τὸν λαὸν περὶ τῶν καθηκόντων τούτων, πρὸς δὲ ἀναγινώσκωσι κατ' ἔτος κατάλογον τῶν παιδίων, ὅσα εἰς τὸ ἕκτον τῆς ἡλικίας ἔτος εἰσελθόντα ὀφείλουσι νὰ φοιτῶσιν εἰς τὸ σχολεῖον, καὶ γνωσοποιῶσι τοῦτο εἰς τοὺς γονεῖς καὶ τὴν ἐφορίαν τῶν σχολείων, οἱ δὲ ἔφοροι ἐν καιρῷ τῶν ἐξετάσεων ἀναγινώσκωσι κατάλογον τῶν παιδίων, ὅσα ἀπὸ τοῦ ἕκτου ἔτους καὶ ἄνω φοιτῶσιν εἰς τὸ

Digitized by Google

σχολεῖον καὶ ὅσα δὲν φοιτῶσιν ἐξελέγχοντες δημοσίᾳ τὴν ὀλιγωρίαν τῶν γονέων αὐτῶν.

Οἱ δ' ἐκπαιδευτικοὶ Σύλλογοι ὀφείλουσι α') νὰ καθιστῶσι ψηλαφητὴν πᾶσι τὴν σημασίαν τῶν δημοτικῶν σχολείων· β') νὰ φροντίζωσι περὶ τῆς πολλαπλασιάσεως αὐτῶν· γ') νὰ ἐπιδιώκωσι τὸ ὁμοιόμορφον τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως, ἓν κοινὸν πρόγραμμα, ἓν καὶ τὸ αὐτὸ παιδευτικὸν σύστημα, τὰ αὐτὰ ἐγκεκριμένα καὶ εὔωνα βιβλία εἰσάγοντες εἰς τὰ τῆς περιφερείας αὐτῶν σχολεῖα· δ') ν' ἀπονέμωσι χρηματικὰς μὲν ἀμοιβὰς καὶ συνδρομὰς εἰς χωρία ἄπορα καὶ καθυποβαλλόμενα εἰς τὸ κοινὸν πρόγραμμα, τιμῶσι δὲ δι' ἰδίου διπλώματος τοὺς ὑπὸ τοῦ ἀληθοῦς καὶ ὑγιοῦς πνεύματος τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἐμφορουμένους καὶ πρὸς ἐφαρμογὴν αὐτοῦ ἐργαζομένους διδασκάλους, ἀπονέμοντες αὐτοῖς τὸν τίτλον *τοῦ διδασκάλου τοῦ ἔθνους* καὶ κηρύσσοντες τοῦτο ὡς ἐθνικὴν ἀμοιβὴν καὶ εὐγνωμοσύνην δημοσίᾳ ἐν ταῖς ἐπετείοις αὐτῶν ἑορταῖς καὶ ἐν ταῖς συνόδοις τῶν διδασκάλων. ε') ν' ἀποστέλλωσι κατ' ἔτος γενικοὺς εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐπόπτας, οἵτινες ἐκ τοῦ πλησίον νὰ σπουδάζωσι τὴν πνευματικὴν κατάστασιν τῶν κατοίκων, νὰ ἐνισχύωσι τοὺς διδάσκοντας καὶ νὰ συντελῶσιν ὑπὲρ τῆς προαγωγῆς καὶ ἀναπτύξεως τῶν σχολείων· ς') νὰ μεριμνῶσι πρὸς ἵδρυσιν κυριακῶν σχολείων καὶ δημοτικῶν βιβλιοθηκῶν πρὸς ὁπωσδήποτε ἐκπαίδευσιν τῶν ὅλως ἀπαιδεύτων, ἢ πρὸς συμπλήρωσιν καὶ τελειοποίησιν τῶν ἐκ τῶν δημοτικῶν σχολείων ἐξερχομένων· ζ') νὰ συγκαλῶσιν ἐτησίως εἰς τὰς κεντρικωτέρας πόλεις ἢ περὶ τὰ διδασκαλεῖα διδασκαλικὰς ἐτησίας συνόδους κατὰ τὰς διακοπάς· η') ν' ἀποστέλλωσιν εἰς Εὐρώπην τοὺς διακρινομένους τῶν νέων καὶ νεανίδων ὅπως σπουδάζωσι καὶ βλέπωσιν ἐκ τοῦ πλησίον τὰς μεθόδους καὶ τὰ μέσα, ἅπερ τὰ μᾶλλον πεπολιτισμένα ἔθνη μεταχειρίζονται πρὸς προαγωγὴν τῆς ἐθνικῆς παιδεύσεως. θ') καὶ τελευταῖον συνεννοούμενοι ἀπὸ κοινοῦ νὰ δημοσιεύωσι παιδαγωγικὸν Περιοδικὸν πρὸς ταχυτέραν διάδοσιν τῶν παιδαγωγικῶν γνώσεων.

Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ δημοδιδάσκαλοι γενέσθωσαν οἱ διαπρύσιοι κήρυκες καὶ ἀπόστολοι τοῦ ὑψηλοῦ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως σκοποῦ καὶ ἐν ταῖς αὐτῶν παραδόσεσι καὶ ἐν ἰδίαις διαλέξεσιν· ὀργανίζοντες δὲ καὶ οὗτοι ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἐπόπτου ἢ τοῦ διευθυντοῦ τῶν διδασκαλείων ἐν τῇ ἑαυτῶν ἐπαρχίᾳ συνόδους ἢ συναθροίσεις ἃς ὑποβάλλωσιν ἕκαστος τ' ἀποτελέσματα τῆς πείρας αὐτῶν, συζητοῦντες καὶ συσκεπτόμενοι περὶ τῶν καλλιτέρων διδακτικῶν μεθόδων, βιβλίων, καὶ εἴτινος ἑτέρου.

Καὶ ταῦτα μὲν ὅσα ἐνομίσαμεν καλὸν ἐν τῷ γενικῷ μέρει νὰ προτάξωμεν πρὸ τῶν κανονισμῶν· διότι ταῦτα τιθέμενα εἰς ἐνέργειαν θεωροῦμεν ὡς τὸν ζῶντα καὶ ἔμψυχον ὀργανισμόν, ὅστις ἔχει ὀστᾶ, σάρκας καὶ νεῦρα, ζῇ καὶ κινεῖται καὶ πανταχοῦ πάρεστι, καὶ ὡς νοῦς μὲν διευθύνει καὶ χειραγωγεῖ, ὡς δύναμις δὲ ζωογονεῖ τὰ διδασκαλεῖα καὶ δημοτικὰ σχολεῖα καὶ ἐμψυχοῖ τὰ νεκρὰ καὶ ἄφωνα διδακτικὰ βιβλία.

ΜΕΡΟΣ Β'.

Ειδικόν.

Ἐν τῷ πρώτῳ μέρει ἐκθέμενοι ἐπὶ τὸ εὐρύτερον τὰς περὶ δημοτικῆς καθόλου παιδεύσεως σκέψεις ἡμῶν, καὶ ὑποδείξαντες τὰς γενικὰς ἀρχάς, ἐφ' ὧν πρέπει νὰ στηρίζηται αὕτη παρ' ἡμῖν, ἐνταῦθα ἐπιχειροῦμεν νὰ σκιαγραφήσωμεν, ὁποῖον δέον νὰ ᾖ τὸ Διδασκαλεῖον, καθ' ὃ μορφωθήσονται τὰ προσεχῶς ἐν Ἠπείρῳ καὶ Θράκῃ συσταθησόμενα, καὶ τίνα τὰ ἀπαραιτήτως πρὸς εὐδοκίμησιν αὐτοῦ καὶ πραγματικὴν ῥύθμισιν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως παραρτήματα, ἤτοι τὸ πρότυπον δημοτικὸν σχολεῖον καὶ τὰ πρὸς χρῆσιν αὐτοῦ διδακτικὰ βιβλία.

Α' Περὶ τοῦ Διδασκαλείου.

Καὶ τὴν μὲν χρησιμότητα τοῦ Διδασκαλείου ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σελ. 209) ἐδηλώσαμεν, οὐδ' ἔστιν ἀνάγκη νὰ ὑποδειχθῇ διὰ πολλῶν ὅτι πρὸς κατάρτισιν δημοδιδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν τῶν νηπιαγωγείων καὶ παρθεναγωγείων κρίνεται ἡ ἵδρυσις τοιούτων τῶν ὧν οὐκ ἄνευ. Τὰ πράγματα αὐτὰ ἀνθ' ἡμῶν λαλοῦσιν εὐγλωττότερον. Οὐδεμία χώρα ἀξιώσεις ἔχουσα ἐπὶ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως στερεῖται αὐτῶν. Μόνον τὸ ἡμέτερον ἔθνος τὸ ἐπὶ φιλομουσίᾳ καὶ φιλοτιμίᾳ φημιζόμενον δὲν ἔχει οὐδὲ ἕν· καὶ θέλομεν ὕστερον νὰ ἔχωμεν παιδαγωγικῶς μεμορφωμένους δημοδιδασκάλους καὶ διδασκαλίσσας! Ζητοῦμεν τὴν ἀνύψωσιν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως; μορφώσωμεν τὸ πρῶτον καλὰ διδασκαλεῖα. Διὰ ταῦτα ἡ ἐπιτροπὴ ἔχουσα ὑπ' ὄψιν ὅτι τὰ διδασκαλεῖα ἀνάγκη νὰ συμβα-

Digitized

δίζωσι πρὸς τὰς ἡμετέρας ἀνάγκας μὴ πολὺ ἀφισάμενα τῶν παρὰ τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν εὐδοκιμούντων, τριετῆ μὲν τὸν κύκλον τῶν μαθημάτων ὥρισεν ἐν τῷ τῶν ἀρρένων τμήματι, τετραετῆ δὲ ἐν τῷ τῶν θηλέων, συνέταξε δὲ καὶ ἐκτενέστερόν πως κανονισμόν, ἐν ᾧ ὅ τε θεμελιώδης ὀργανισμὸς διαγέγραπται καὶ ὁ ἐσωτερικός· συντόμως δὲ ὑπεδείχθη καὶ ἡ χρησιμότης ἑνὸς ἑκάστου τῶν ἐν αὐτῷ διδαχθησομένων μαθημάτων καὶ ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας αὐτῶν· Εἰς ἓν δὲ συνενώσασα τὸν ὀργανισμὸν ἀμφοτέρων τῶν τμημάτων τοῦ Διδασκαλείου εἰς ἃ διῄρητσι, ἤτοι εἰς τὸ τῶν ἀρρένων καὶ εἰς τὸ τῶν θηλέων, ἀλλὰ τηρήσασα κατὰ τὸ δυνατὸν τὰς ἀπαιτουμένας διαφορὰς φρονεῖ ὅτι, ἂν ἀνάγκη παραστῇ, εὐκολωτάτη ἐστὶν ἡ μετατροπὴ εἰς δύο ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμένα μέρη.

Ὅπως δὲ τὰ διδασκαλεῖα ἀνταποκριθῶσι πρὸς τὰς σκέψεις ἡμῶν ταύτας καὶ πρὸς τὸ ὑγιὲς τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως πνεῦμα, πρέπει ὁ διευθυντὴς καὶ τὸ περὶ αὐτὸν προσωπικὸν νὰ ὦσιν οὕτω μεμορφωμένοι, ὥστε εὐθὺς ἐν ἀρχῇ νὰ μεταδώσωσι τοῖς νέοις τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως τὰς παιδευτικὰς καὶ γραμματικὰς γνώσεις, ὧν ἔχουσιν ἀνάγκην πρὸς ἐξάσκησιν τοῦ αὐτῶν ἐπιτηδεύματος· διὸ ἀνάγκη νέοι πρὸς τὰ παιδαγωγικὰ καὶ τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα ἔμφυτον κλίσιν ἔχοντες ν' ἀποστέλλωνται εἰς Εὐρώπην καὶ ἐκ τοῦ πλησίον σπουδάζωσι τὰ μέσα, ἅπερ μεταχειρίζονται οἱ μᾶλλον πεπολιτισμένοι λαοὶ πρὸς εὐδοκίμησιν τοῦ ὑψηλοῦ σκοποῦ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως.

Τελευταῖον δὲ ἡ ἐπιτροπὴ ἀναλογιζομένη ὅτι πρὸς ταχεῖαν ἀπαλλαγὴν τῶν κατατρυχόντων τὴν ἐθνικὴν παίδευσιν δεινῶν ἡ ὕπαρξις πλειόνων ὡς τὸ πολὺ διδασκαλείων ἐστὶν ἐθνικὴ ἀνάγκη, δὲν διστάζει κατὰ τὰς πρώτας τοὐλάχιστον δεκαετηρίδας ν' ἀποδεχθῇ, ἔνθα οὐκ ἔστι δυνατὸν νὰ ἱδρυθῇ Διδασκαλεῖον, τὴν παρά τινων γενομένην πρότασιν, ἵνα προσαρτηθῇ τμῆμα παιδαγωγικὸν παρά τισι τῶν Γυμνασίων, ὅπως καὶ ἐντεῦθεν ἐξερχόμενοι οἱ μαθηταὶ καταστῶσιν ἄξιοι τοῦ ἔθνους διδάσκαλοι. Πρὸς τοῦτο ὅμως καὶ πάλιν ἐστὶν ἀναπόφευκτος ἀνάγκη ἵνα καὶ ἡ κρατοῦσα νῦν μέθοδος τῆς διδασκαλίας πολλῶν μαθημάτων ἐν τοῖς Γυμνασίοις ἐπὶ τὸ παιδαγωγικώτερον μεταβληθῇ καὶ τὰ παρακείμενα δημοτικὰ σχολεῖα μεταποιηθῶσιν εἰς πρότυπα, ἔνθα καὶ ἀσκήσεις φροντιστηριακαὶ καθ' ἑβδομάδα νὰ γίγνωνται. Οὕτω καὶ μόνον ἡ ἐπιτροπὴ πέποιθεν ὅτι δυνησόμεθα ταχέως ν' ἀπαλλαγῶμεν τῶν ἀμορφώτων παιδαγωγῶν, οἵτινες νῦν λυμαίνονται τὴν νεολαίαν ἡμῶν.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως· ὁ δὲ κανονισμὸς τοῦ Διδασκαλείου ἔχει ὡς ἑξῆς.

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ.

ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ.

Ἄρθρ. 1. Σκοπὸς τοῦ διδασκαλείου ἐστὶν ἡ σκόπιμος καὶ χριστιανικὴ ἐκπαίδευσις καὶ μόρφωσις διδασκάλων τῆς ἐθνικῆς ἢ δημοτικῆς καλουμένης παιδεύσεως. Τοῦτο δὲ κατορθοῦται διὰ τῆς συμμέτρου καὶ ἁρμονικῆς τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων ἀγωγῆς καὶ ἀναπτύξεως κατὰ τοὺς τῆς παιδαγωγικῆς κανόνας μετὰ τοῦ ὁρισμοῦ τῶν πρὸς ἐξάσκησιν τοῦ διδασκαλικοῦ ἐπαγγέλματος ἀναγκαίων γνώσεων καὶ βοηθημάτων.

Ἄρθρ. 2. Τὸ διδασκαλεῖον διῄρηται εἰς δύο μεγάλα τμήματα διευθυνόμενα μὲν ἰδιαιτέρως, ἀλλ' ἐπὶ τῇ βάσει τῶν αὐτῶν ἀρχῶν καὶ συστημάτων. Τούτων τὸ μὲν ἓν τμῆμα περιλαμβάνει τὰ ἄρρενα, τὸ δὲ ἕτερον τὰ θήλεα.

—

ΜΕΡΟΣ Α'.

ΘΕΜΕΛΙΩΔΗΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ.

—

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Περὶ τῆς ἀνωτάτης ἀρχῆς καὶ τῆς Ἐφορίας.

Ἄρθρ. 3. Ἀνώτατος ἐπόπτης καὶ ἐπιτηρητὴς τῶν ἐν τῷ κανονισμῷ ὁριζομένων ἐστὶν ὁ ἱδρυτὴς τοῦ διδασκαλείου ἀντιπροσωπευόμενος ὑπὸ τοῦ . . . . ἐν Κων/πόλει Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου· ἔφοροι δὲ ὑπ' αὐτοῦ ἐκλεγόμενοι καὶ μετ' αὐτοῦ συνεννοούμενοι τέσσαρες ἐπαρχιῶται, ὧν πρόεδρος ὁ τῆς ἐπαρχίας, ἐν ᾗ ἵδρυται, ἀρχιερεύς.

Ἄρθρ. 4. Καθήκοντα τοῦ ἐποπτεύοντος Συλλόγου εἰσὶ 1) ὁ διορισμὸς καὶ ἡ παῦσις τοῦ ἀνωτέρου προσωπικοῦ τοῦ διδασκαλείου· 2) ἡ

Digitized by Google

ἔγκρισις τοῦ ἐτησίου γενικοῦ καὶ εἰδικοῦ προγράμματος· καὶ 3) ἡ ἀκριβὴς γνῶσις τῶν κατ' ἔτος γιγνομένων, διὰ τῆς τοῦ διευθυντοῦ ἐκθέσεως ἐπικεκυρωμένης ὑπὸ τῆς Ἐφορίας.

Ἄρθρ. 5. Οἱ ἔφοροι κατὰ τριετίαν διοριζόμενοι ἐκ τῶν εὐυπολήπτων καὶ λογίων πατριωτῶν τῆς πόλεως ἐν ᾗ τὸ διδασκαλεῖον, ἐποπτεύουσιν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων ἑνὸς ἑκάστου, συνεννοοῦνται μετὰ τοῦ διευθυντοῦ περὶ τοῦ προγράμματος τῶν μαθημάτων, περὶ τῆς προόδου καὶ ἀγωγῆς τῶν μαθητευομένων, ἐπεμβαίνουσιν ἐλευθέρως εἰς τὰς ἐξετάσεις ἐπισκεπτόμενοι συνεχῶς τὸ διδασκαλεῖον καὶ κατ' ἰδίαν ποιοῦντες τῷ διευθυντῇ τὰς ἑαυτῶν παρατηρήσεις, λαμβάνουσι μέρος εἰς τὰς μηνιαίας τακτικὰς ἢ καὶ ἐκτάκτους συνεδριάσεις τοῦ καθηγητικοῦ συλλόγου, καὶ ὑποβάλλουσι τῷ Συλλόγῳ ἀκριβῆ ἔκθεσιν περί τε τῆς καταστάσεως αὐτοῦ καὶ τῶν δυνατῶν βελτιώσεων ἢ τῶν προσφόρων οἰκονομικῶν μέτρων.

Ἄρθρ. 6. Τρεῖς μῆνας πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν μαθημάτων κατὰ πᾶσαν πρὸς ἐκλογὴν ὑποτρόφων περίοδον ἡ κεντρικὴ τοῦ Διδασκαλείου Ἐφορία συνεννοουμένη μετὰ τοῦ Συλλόγου ἀποστέλλει εἰς τὰς ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ διδασκαλείου ἐπαρχίας ἐγκυκλίους ἐντύπους προσκαλοῦσα ἵνα πέμψωσιν ὑποτρόφους, ὧν ὁ μὲν ἀριθμὸς ὁρίζεται ἑκάστοτε ὑπὸ τοῦ Συλλόγου, τὰ δὲ προσόντα καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐκλογῆς αὐτῶν ὁρίζονται ἐν ἰδίῳ κεφαλαίῳ τοῦ παρόντος κανονισμοῦ, καὶ ἐξετάζει, ἂν ἐτηρήθησαν αἱ τοῦ συλλόγου ὁδηγίαι, ὅτε καὶ δέχεται αὐτούς. Ἡ ἐφορία ἐγκρίνει καὶ τὴν προτάσει τοῦ διευθυντοῦ γενομένην τυχὸν ἀποβολὴν μαθητῶν εἴτε ἐξ ἀνικανότητος, εἴτε ἐξ ἄλλης ἑλλόγου αἰτίας.

Ἄρθρ. 7. Κατ' ἔτος ἢ καὶ ὁσάκις ἂν ἐγκρίνῃ ὁ Σύλλογος καὶ ἄνευ προηγουμένης εἰδήσεως ἀποστέλλεται ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ἐπιθεωρητὴς ἢ ἐπιθεωρήτρια ἐντολὴν ἔχοντες ἵνα ἐξ ἰδίας αὐτοψίας ὑποβάλωσιν αὐτῷ ἔκθεσιν περὶ τῆς καταστάσεως, ἐν ᾗ εὗρον τὸ διδασκαλεῖον.

—

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Περὶ διευθυντοῦ καὶ τῶν καθηγητῶν.

Ἄρθρ. 8. Τὴν μόρφωσιν τῶν μαθητευομένων ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἀναλαμβάνουσιν εἰδικοὶ καθηγηταὶ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν ἑνὸς διευθυντοῦ καὶ μιᾶς διευθυντρίας τοῦ διδασκαλείου.

Ἄρθρ. 9. Ὁ διευθυντὴς ἢ ἡ διευθύντρια ἐγνωσμένης πείρας καὶ ἱκανότητος, φιλολογικῶν δὲ καὶ παιδαγωγικῶν γνώσεων κάτοχοι, ἔχουσι τὴν ἄμεσον τοῦ διδασκαλείου ἐπιτήρησιν· συνεννοοῦνται μετὰ τῆς Ἐφορίας περὶ τῶν ἑκάστοτε ἀναγκαίων, ὑπεύθυνοι ὄντες τῷ Συλλόγῳ καὶ τῇ Ἐφορίᾳ μόνον περὶ τῆς προόδου τῶν ἐν αὐτῷ παιδευομένων· ἀναλαμβάνουσι δὲ μετὰ τοῦ προσωπικοῦ τῶν καθηγητῶν, τῶν ἐπιτηρητῶν καὶ τοῦ λοιποῦ ὑπηρετικοῦ τὴν ὅλην τοῦ καταστήματος διεύθυνσιν.

Ἄρθρ. 10. Ὁ διευθυντὴς ἐπιτηρεῖ ἀκριβέστατα τὴν δίαιταν τῶν τροφίμων, τὴν διδασκαλίαν τῶν καθηγητῶν καὶ πᾶν ὅ, τι ἀφορᾷ τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἐπίδοσιν αὐτοῦ· συσκέπτεται τακτικῶς κατὰ μῆνα, ἐκτάκτως δὲ ὁσάκις ἡ χρεία τὸ καλέσῃ, περὶ τῆς καλῆς ἐν γένει καταστάσεως τοῦ διδασκαλείου καὶ τῆς προόδου καὶ ἀγωγῆς τῶν μαθητῶν. Πρακτικὰ τῶν διασκέψεων τούτων τηροῦνται ἐν ἰδίῳ βιβλίῳ τοῦ διδασκαλείου.

Ἄρθρ. 11. Ὁ διευθυντὴς διὰ καταλλήλου ὑπηρετικοῦ διοριζομένου καὶ ἐγκρινομένου ὑπὸ τῆς Ἐφορίας φροντίζει περὶ τῆς καθαριότητος καὶ πάσης τῆς ἐσωτερικῆς διακοσμήσεως καὶ ὑπηρεσίας τῶν ἐν τῷ διδασκαλείῳ, ἵνα πᾶσαι αὐτοῦ αἱ λειτουργίαι τελῶνται ταχέως καὶ ὡς δεῖ.

Ἄρθρ. 12. Τὸν διευθυντὴν κωλυόμενον νόσῳ ἢ ἑτέρᾳ τινὶ αἰτίᾳ ἀναπληροῖ τῶν καθηγητῶν ὁ πρεσβύτερος, καὶ τούτου κωλυομένου ἐκεῖνος, ὃν ἂν ὁ διευθυντὴς ἢ ἡ Ἐφορία ὑποδείξῃ.

Ἄρθρ. 13. Οἱ καθηγηταί εἰσι τρόφιμοι Πανεπιστημίου οἱουδήποτε, ἄνδρες εὐσεβεῖς χρηστοὶ τὰ ἤθη καὶ δόκιμοι περὶ τὴν διδασκαλίαν, φέροντες ἐνδεικτικὸν τῶν σπουδῶν αὐτῶν.

Ἄρθρ. 14. Οἱ καθηγηταί εἰσι τέσσαρες, ὧν ὁ εἷς ἐν ἐλλείψει ἡμετέρου ἀλλοδαπὸς γινώσκων τὴν γαλλικὴν, τὴν μουσικὴν καὶ τὴν ἰχνογραφίαν, ἕτι δὲ καὶ δύο διδασκάλισσαι, ὧν ἡ μὲν κυρίως ἐπὶ τῶν ἐργοχείρων, ἡ δὲ καὶ συμβοηθὸς τῇ διευθυντρίᾳ.

Ἄρθρ. 15. Οἱ καθηγηταὶ ὀφείλουσι νὰ ἔρχωνται ἀκριβῶς τὴν ὡρισμένην ὥραν τῆς παραδόσεως, νὰ προαγγέλλωσι δ' ἐγκαίρως τὴν δι' ἀσθένειαν ἢ ἄλλο ἔλλογον κώλυμα ἀπουσίαν αὐτῶν.

Ἄρθρ. 16. Ἀσχολούμενοι ἀποκλειστικῶς εἰς

Digitized by Google

τὴν ἐν ἀμφοτέροις τοῖς τμήμασι τοῦ διδασκαλείου διδασκαλίαν καὶ οὐδὲν μετερχόμενοι ἕτερον ἐπάγγελμα φροντίζουσι περὶ τῆς προσφόρου διδασκαλίας τῶν ὁριζομένων ἐν τῷ προγράμματι μαθημάτων, σημειοῦντες ἐν ἰδίῳ βιβλίῳ τό τε ἡμερήσιον καὶ τὸ μηνιαῖον ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιμελείας καὶ προκοπῆς τῶν μαθητῶν.

Ἄρθρ. 17. Καθηγητὴς μόνον ἐν τῷ τέλει τοῦ ἔτους δύναται νὰ παραιτηθῇ ἀγγέλλων τοῦτο τῷ Συλλόγῳ πρὸ τριῶν μηνῶν ἠτιολογημένον,

Ἄρθρ. 18. Διαγωγὴ ἀντικειμένη πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ διδασκαλείου ἐπάγει τὴν παραχρῆμα μὲν ὑπὸ τῆς Ἐφορίας παῦσιν τοῦ καθηγητοῦ καὶ ἐντὸς τοῦ ἔτους, ἐξέτασιν δὲ καὶ ἔρευναν τοῦ πράγματος ὑπὸ τοῦ Συλλόγου.

Ἄρθρ. 19. Πάντες οἱ ἐν τῷ διδασκαλείῳ οὐ μόνον διὰ τῆς αὐτῶν διδασκαλίας, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος καὶ τοῦ ζῶντος παραδείγματος προηγούμενοι τῶν τροφίμων ἐν τῇ εὐσεβείᾳ καὶ τῇ κοσμιότητι συντελοῦσι πρὸς διάπλασιν τῆς ψυχῆς καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος.

—

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ ἐπιμελητοῦ καὶ παιδονόμου.

Ἄρθρ. 20. Τὴν ἐσωτερικὴν εὐταξίαν καὶ ἡσυχίαν τῶν μαθητῶν ἐπιβλέπει ὁ ἐπιμελητὴς ἢ ἡ ἐπιμελήτρια ὑπὸ τοῦ Συλλόγου μὲν διοριζόμενοι, ὑπαγόμενοι δὲ εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ διευθυντοῦ ἢ τῆς διευθυντρίας.

Ἄρθρ. 21. Ὁ ἐπιμελητὴς καὶ ἡ ἐπιμελήτρια ἀλλοδαποὶ ὄντες ἐν ἐλλείψει ἡμετέρων καὶ παιδαγωγικῶν γνώσεων κάτοχοι δέον νὰ ὦσι καὶ τῆς γυμναστικῆς καὶ τῆς ἀγρονομικῆς καὶ τῶν περὶ αὐτὴν γνώσεων οὐκ ἄμοιροι, ὅπως διδάσκωσι ταῦτα τοῖς μαθηταῖς.

Ἄρθρ. 22. Ὁ ἐπιμελητὴς καὶ ἡ ἐπιμελήτρια εἰσὶν ὑπεύθυνοι πρὸς τὸν διευθυντὴν ἢ τὴν διευθύντριαν διὰ πᾶσαν σπουδαίαν τῶν μαθητῶν παρεκτροπήν, ἣν δέον νὰ καταγγέλλωσιν αὐτῷ, ἐπιβάλλουσι τὰς πειθαρχικὰς ποινάς, κρατοῦσιν ἐλέγχους τῆς διαγωγῆς καὶ ἐπιμελείας τῶν μαθητῶν, ἐρευνῶσι τὰς γενομένας ζημίας καὶ φθορὰς τοῦ ὑλικοῦ καὶ σημειοῦσιν ἑνὸς ἑκάστου τὴν φύσιν καὶ τὸν χαρακτῆρα, κοινωνὸν ἑκάστοτε ἔχοντες τὸν διευθυντὴν ἢ τὴν διευθύντριαν εἰς πάντα.

Ἄρθρ. 23. Τοῦ ἐπιμελητοῦ μὴ ἐπαρκοῦντος, προσλαμβάνεται καὶ εἷς παιδονόμος, οὗ τὰ ἔργα ὁρίζει ὁ διευθυντής.

—

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ κηδεμόνων.

Ἄρθρ. 24. Οἱ τῶν τροφίμων κηδεμόνες γονεῖς ἢ ἐπίτροποι αὐτῶν ὄντες δι' ἐγγράφου αὐτῶν αἰτήσεως ὑπογεγραμμένης ὑπὸ τῶν ἐπιτρόπων τῆς ἐν ᾗ ζῶσι κοινότητος καὶ ἐσφραγισμένης τῇ σφραγῖδι αὐτῆς αἰτοῦσι τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ νέου εἰς τὸ διδασκαλεῖον ἐγγυώμενοι ὅτι θέλουσι συμμορφωθῇ πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Κανονισμοῦ ὁριζόμενα, καὶ ὑποχρεώσει τὸν τρόφιμον, ἵνα ἀπολυόμενος διδάσκῃ ἐπὶ μίαν τριετίαν, ὅπου ἂν ὁ Σύλλογος ὁρίζῃ ἐπὶ ἀναλόγῳ μισθῷ· ἄλλως θέλουσιν ἀποζημιοῖ τὸν Σύλλογον ἀποτίοντες τὴν δαπάνην. Ἐξαιροῦνται τῆς ὑποχρεώσεως ταύτης ὅσοι τῶν ἀῤῥένων τροφίμων ἱερωθέντες διδάσκουσιν ἔν τινι τῆς ἐπαρχίας χώρᾳ.

Ἄρθρ. 25. Δίδουσι λεπτομερεῖς πληροφορίας περὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ὑποψηφίου καὶ καθίστανται ὑπόχρεοι διὰ πᾶσαν παρεκτροπὴν ἢ ἄλογον ἐκ τοῦ διδασκαλείου ἀποχώρησιν.

—

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Περὶ διδασκαλίας.

Ἄρθρ. 26. Ἡ διδασκαλία προτίθεται τὴν μόρφωσιν τῶν τοῦ διδασκαλείου τροφίμων διὰ τῆς μεταδόσεως τῶν εἰς τὴν κλῆσιν αὐτῶν χρησίμων γνώσεων καὶ τῆς προπαρασκευῆς εἰς τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν.

Ἄρθρ. 27. Οἱ καθηγηταὶ ῥυθμίζουσι τά τε μαθήματα καὶ τὴν διδακτικὴν μέθοδον πρὸς τὰς γενικὰς τοῦ διδασκαλείου ἀρχάς, συμβουλευόμενοι ἑκάστοτε τὸν διευθυντήν, ὅστις καὶ ὑπομιμνήσκει αὐτοὺς λησμονοῦντας.

Ἄρθρ. 28. Ἡ διδασκαλία ἐστὶν ἁπλῆ καὶ σύμμετρος, πᾶν τὸ περιττὸν ἀποφεύγουσα, συναιροῦσα δὲ τὰ καθ' ἑαυτὸ συγγενῆ· ἡ πραγ-

Digitized by Google

ματική δὲ μέθοδος ἡ ἡ διδασκαλία διὰ τῶν πραγμάτων προτιμοτέρα ἐστὶ τῆς διὰ πινάκων καὶ εἰκόνων τῶν πραγμάτων.

Ἄρθρ. 29. Τὰ δὲ ἐν τῷ διδασκαλείῳ διδασκόμενα μαθήματα, ὧν τό τε γενικὸν καὶ εἰδικὸν πρόγραμμα συντασσόμενον ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ καὶ τῶν καθηγητῶν ἐγκρίνεται ὑπὸ τοῦ Συλλόγου, εἰσὶ τάδε·

Α΄.) Θρησκευτικά.
Β΄.) Ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ γλῶσσα.
Γ΄.) Ἡ Γαλλικὴ καὶ Τουρκικὴ γλῶσσα.
Δ΄.) Ἡ Γεωγραφία.
Ε΄.) Ἡ Ἱστορία.
ΣΤ΄.) Αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι στοιχειωδῶς.
Ζ΄.) Μαθηματικὰ καὶ τὰ περὶ σταθμῶν καὶ μέτρων.
Η΄.) Παιδαγωγικὴ καὶ ἱστορία αὐτῆς.
Θ΄.) Στοιχεῖα ἀνθρωπολογίας.
Ι΄.) Πολιτικὴ οἰκονομία.
ΙΑ΄.) Καλλιτεχνικά.
ΙΒ΄.) Μουσική.
ΙΓ.) Γυμναστικὴ καὶ ἀγρονομική.
ΙΔ΄.) Ἐργόχειρα γυναικεῖα διὰ τὸ τῶν θηλέων τμῆμα.

Ἄρθρ. 30. Τὰ μαθήματα διατίθενται καθ' ἑβδομάδα ὡς ἑξῆς· ἐν τρισὶ μὲν τάξεσι τοῦ τῶν ἀῤῥένων τμήματος, ἐν τέσσαρσι δὲ τοῦ τῶν θηλέων.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ.

ΤΜΗΜΑ Α΄.

Τῶν Ἀῤῥένων.

ΤΑΞΙΣ Α΄.

	ὥρας τὴν ἑβδομάδα.
Α΄.) Θρησκευτικὰ	3
Β΄.) Ἑλληνικὰ	9
Γ΄.) Γαλλικὰ καὶ Τουρκικὰ	6
Δ΄.) Παιδαγωγικὴ	1
Ε΄.) Γεωγραφία Ἑλλ. καὶ Τουρκ.	2
ΣΤ΄.) Ἑλλ. Ἱστορία	2
Ζ΄.) Ἀριθμητικὴ καὶ περὶ σαθμῶν καὶ μέτρων	2
Η΄.) Στοιχεῖα Φυσικῆς Ἱστορίας	2
Θ΄.) Καλλιγραφία καὶ Ἰχνογραφία	4
Ι΄.) Μουσικὴ	2
ΙΑ΄.) Γυμναστικὴ	4
	37

ΤΑΞΙΣ Β΄.

	ὥρας τὴν ἑβδομάδα.
Α΄.) Θρησκ. Κατήχησις	2
Β΄.) Ἑλληνικὰ	9
Γ΄.) Γαλλικὰ καὶ Τουρκικὰ	6
Δ΄.) Παιδαγωγικὴ	2
Ε΄.) Ἑλλ. καὶ Ῥωμ. Ἱστορία	2
ΣΤ΄.) Τὰ περὶ σαθμῶν καὶ μέτρων, Ἄλγεβρα	2
Ζ΄.) Φυσικὴ	1
Η΄.) Καλλιγρ. καὶ Ἰχνογρ.	3
Θ΄.) Μουσικὴ	3
Ι΄.) Γυμναστικὴ καὶ Κηπουρικὴ	4
ΙΑ΄.) Φροντιςήριον παιδαγωγικὸν	1
	35

ΤΑΞΙΣ Γ΄.

	ὥρας τὴν ἑβδομάδα.
Α΄.) Θρησκευτικά. Ἰσορ. Ἐκκλ. Χρ. Ἠθικὴ	2
Β΄.) Ἑλληνικὰ	6
Γ΄.) Γαλλικὰ καὶ Τουρκικὰ	6
Δ΄.) Ἱστορία τῆς Παιδαγωγικῆς	3
Ε΄.) Στοιχεῖα Γεωμετρίας	2
ΣΤ΄.) Ψυχολογία καὶ Λογικὴ	2
Ζ΄.) Φυσικὴ Ἱστορία Χημεία	2
Η΄.) Καλλιγρ. Ἰχνογρ.	3
Θ΄.) Μουσικὴ	2
Ι΄.) Στοιχεῖα πολιτικῆς οἰκονομίας	
ΙΑ΄) Γυμνας. καὶ Ἀγρονομικὴ	3
ΙΒ΄.) Φροντιστήρ. Παιδαγ.	1
	32

ΤΜΗΜΑ Β΄.

Τῶν Θηλέων.

ΤΑΞΙΣ Α΄.

	ὥρας τὴν ἑβδομάδα.
Α΄.) Θρησκευτικὰ	2
Β΄.) Ἑλληνικὰ	9
Γ΄.) Γραμμ. καὶ Συντακτικὸν	4
Δ΄,) Γεωγρ. τῆς Ἑλλ. καὶ Τουρκ.	3
Ε΄.) Ἀριθμητικὴ	2
ΣΤ΄.) Καλλιτεχνικὰ	4
Ζ΄.) Ἐργόχειρα	6
Η΄) Μουσικὴ	2
Θ΄.) Γυμναστικὴ	2
	34

Digitized by

ΤΑΞΙΣ Β΄.

	ὥρας τὴν ἑβδομάδα.
Α΄.) Θρησκευτικὰ	2
Β΄.) Ἑλληνικὰ	8
Γ΄.) Γαλλικὰ	3
Δ΄.) Παιδαγωγικὰ	1
Ε΄.) Γεωγραφία Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας	3
ΣΤ΄.) Ἑλληνικὴ Ἱστορία	3
Ζ΄.) Ἀριθμητικὴ	
Η΄.) Στοιχεῖα Φυσικῆς καὶ Ἱστορίας	3
Θ΄.) Καλλιγραφία καὶ Ἰχνογραφία	4
Ι΄.) Ἐργόχειρα	5
ΙΑ΄.) Μουσικὴ	2
ΙΒ΄.) Γυμναστικὴ	4
	38

ΤΑΞΙΣ Γ΄.

	ὥρας τὴν ἑβδομάδα.
Α΄.) Θρησκευτικά. Κατήχησις	2
Β΄.) Ἑλληνικὰ	9
Γ΄.) Γαλλικὰ	3
Δ΄.) Παιδαγωγικὰ	1
Ε΄.) Ἑλληνικὴ καὶ Ῥωμαϊκὴ Ἱστορία	2
ΣΤ΄.) Ἀριθμητικὴ	3
Ζ΄.) Φυσικὴ	2
Η΄.) Καλλιγραφία καὶ Ἰχνογραφία	4
Θ΄.) Ἐργόχειρα	4
Ι΄.) Μουσικὴ	4
ΙΑ΄.) Γυμναστικὴ καὶ Κηπουρικὴ	4
ΙΒ΄.) Φροντιστήριον Παιδ.	1
	39

ΤΑΞΙΣ Δ΄.

	ὥρας τὴν ἑβδομάδα.
Α΄.) Θρησκευτικά. Ἐκκλ. Ἱστορ. Χρ. Ἠθ.	2
Β΄.) Ἑλληνικὰ	8
Γ΄.) Γαλλικὰ	3
Δ΄.) Παιδαγωγικὰ	2
Ε΄.) Στοιχεῖα Γεωμετρίας	2
ΣΤ΄.) Ψυχολογία καὶ Λογικὴ	2
Ζ΄.) Φυσικὴ ἱστορία Χημεία	2
Η΄.) Καλλιγραφία καὶ Ἰχνογραφία	2
Θ΄.) Ἐργόχειρα	3
Ι΄.) Οἰκιακὴ Οἰκονομία	1
ΙΑ΄.) Μουσικὴ	4
ΙΒ΄.) Γυμναστικὴ καὶ Ἀγρονομικὴ	3
ΙΓ΄.) Φροντιστήριον Παιδαγωγικὸν	1
	35

Ἄρθρ. 31. Ἕκαστον μάθημα διδάσκεται ὡς ὅλον μὲν αὐτοτελές, ἀλλ' ἀναλόγως τοῦ χρόνου καὶ τοῦ σκοποῦ, ὃν τὰ διδασκαλεῖα προτίθενται, ἐν συμμέτρῳ ἐκτάσει δι' ἐγχειριδίων καταλλήλων καὶ ἐγκεκριμένων.

Ἄρθρ. 32. Ἡ διδασκαλία τῶν ἑλληνικῶν διαρκεῖ συνεχῶς μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν, μεθ' ἣν ἐπέρχεται δεκάλεπτον διάλειμμα, τῶν δὲ λοιπῶν μαθημάτων μίαν περίπου ὥραν. Παρεντίθενται δ' ἐν τῷ μεταξὺ ἡ γυμναστικὴ καὶ παιδιαί ἢ τερπνόν τι μάθημα.

Ἄρθρ. 33. Καθ' ὅλα τὰ ἔτη τῶν τροφίμων γίνονται πρακτικαὶ τῶν μαθημάτων ἀσκήσεις ἐν τῷ προτύπῳ δημοτικῷ σχολείῳ εἰς πάντα τὰ διδαχθησόμενα μαθήματα, ἢ κατὰ πᾶν σάββατον ἢ μετὰ τὸ τέλος τοῦ φροντιστηρίου.

Ἄρθρ. 34. Ἡ θρησκευτικὴ διδασκαλία τὴν πρώτην κατέχουσα θέσιν ἀποτελεῖ μετὰ τῶν ἑλληνικῶν τὴν βάσιν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως, προτιθεμένη τὴν ἐμφύτευσιν τῆς γνώσεως τοῦ ὑπερτάτου ὄντος, τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον καθήκοντα, τὴν μόρφωσιν ἐνὶ λόγῳ τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἱερᾶς ἡμῶν πίστεως καὶ τὰς παραδόσεις τῶν πατέρων ἡμῶν. Ἀντὶ δὲ τῆς ἀψύχου καὶ ξηρᾶς αὐτῶν διδασκαλίας εἰσακτέον τὸν συνδυασμὸν τῶν ἠθικῶν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας στοιχείων μετὰ τῶν ἐξωτερικῶν καὶ θεωρητικῶν γνώσεων.

Ἄρθρ. 35. Ἡ θρησκευτικὴ διδασκαλία περιλαμβάνει 1) τὴν Ἱερὰν Ἱστορίαν, 2) τὴν Κατήχησιν, 3) Στοιχειώδη ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, 4) Ἀνάγνωσιν καὶ ἀπομνημόνευσιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ μάλιστα τῆς Νέας Διαθήκης, καὶ 5) ὡς κορωνίδα τούτων τὴν Χριστιανικὴν ἠθικήν.

Ἄρθρ. 36. Ἡ διδασκαλία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης προτίθεται σὺν τῇ θρησκευτικῇ διδασκαλίᾳ τὴν μόρφωσιν τροφίμων διὰ τῶν ἀθανάτων συγγραμμάτων τῶν προγόνων ἡμῶν· ἀρχομένη δὲ ἐν τῷ διδασκαλείῳ ἀπὸ τῶν ἱστορικῶν καὶ ῥητόρων καὶ προβαίνουσα μέχρι τοῦ Ὁμήρου, Εὐριπίδου καὶ Σοφοκλέους περιλαμβάνει τοὺς δοκιμωτέρους ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς, ὧν δέον νὰ παρέχηται ἀδρομερέστερα, ἡ δὲ ἀπηλλαγμένη μακρῶν παρεκβολῶν καὶ ἐπεισοδίων περὶ τὴν ἑρμηνείαν. Πλὴν τῆς ἑρμηνείας τῶν ἀρχαίων οἱ τρόφιμοι ἀναγινώσκουσι καὶ τοὺς νεωτέρους δοκίμους ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς, ἀσκοῦνται εἰς τὸ γράφειν ἀπταίστως καὶ μετὰ χάριτος τὴν ἡμετέραν, ἀπαγγέλλουσι ῥητορικὰ γυμνάσματα καὶ κηρύττουσιν ἔσθ' ὅτε

Digitized

τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἐν τοῖς τῶν σχολείων ἱεροῖς ναοῖς πρὸς οἰκοδομὴν τῶν πιστῶν.

Ἄρθρ. 37 Διὰ τῆς γαλλικῆς γλώσσης κοινοτέρας ἤδη οὔσης ὁ τρόφιμος καθίσταται ἱκανὸς νὰ ἐννοῇ τὰ διδακτικὰ συγγράμματα τῶν Γάλλων καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ὅσα εἰσὶ μετενηνεγμένα, ἔτι δὲ καὶ νὰ συνεννοῆται μετὰ τῶν ξένων. Ἡ διδασκαλία αὐτῆς περιλαμβάνουσα τοὺς δοκιμωτέρους ποιζοὺς καὶ ποιητὰς τῆς Γαλλίας ἔστω πρακτική.

Ἄρθρ. 38. Καὶ τῆς Τουρκικῆς ἡ διδασκαλία ἐστὶν ἀπαραίτητος.

Ἄρθρ. 39. Τὸ μάθημα τῆς παιδαγωγικῆς μετὰ τῆς ἱστορίας αὐτῆς διδάσκεται καθ' ὅλας τὰς τάξεις πληρέστατα θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς, ἐξετάζεται δὲ ὑπὸ χριστιανικὴν καὶ ὑπὸ φιλοσοφικὴν ἔποψιν.

Ἄρθρ. 40. Ἡ Ἱστορία σκοποῦσα τὴν ζωηρὰν τῶν γεγονότων ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ παράστασιν καὶ τὴν διὰ τούτων μόρφωσιν τῆς καρδίας καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ νοῦ ἔστω ἐκτενεστέρα ἐν τῇ ἀφηγήσει τῆς ἀρχαίας καὶ ἐν τῇ μέσῃ καὶ νεωτέρᾳ τῶν τὴν ἡμετέραν χώραν κατοικούντων ἐθνῶν.

Ἄρθρ. 41. Διὰ τῆς Γεωγραφίας ἔνθεν μὲν πρέπει νὰ δεικνύωνται αἱ μεταβολαί, ἃς ὁ ἄνθρωπος ὑφίσταται ὡς ἐκ τῆς θέσεως τοῦ κλίματος, τοῦ σχήματος καὶ τῆς φύσεως τῆς χώρας, ἐν ᾗ οἰκεῖ, ἔνθεν δὲ αἱ μεταβολαί, ἃς αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος εἰσήγαγεν εἰς τὸ ἔδαφος καὶ αἱ ὠφέλειαι, ἃς ἐκ τῆς γηΐνου διαμονῆς αὐτοῦ ἐκαρπώσατο· οὕτω δὲ ἡ Γεωγραφία τεθείσθω μεταξὺ τῶν φυσιογραφικῶν καὶ ἱστορικῶν ἐπιστημῶν, ἀμφοτέρων μετέχουσα.

Ἄρθρ. 42. Τῶν μαθηματικῶν τὰ στοιχειώδη διδακτέα οὐ μόνον ὡς λίαν δεξιὰ πρὸς τὴν τῆς κρίσεως ὀξύτητα καὶ τὴν λογικὴν ἀκρίβειαν, ἀλλὰ καὶ ὡς τὰ μάλιστα συντελοῦντα εἰς τὰς βιωτικὰς ἡμῶν ἀνάγκας.

Ἄρθρ. 43. Καὶ τῆς Φιλοσοφίας τὰ στοιχειώδη διδακτέον.

Ἄρθρ. 44. Τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας καὶ τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν τὰ μάλιστα συντελουσῶν εἰς τὴν διασκέδασιν τῶν προλήψεων καὶ δεισιδαιμονιῶν τοῦ λαοῦ διδακτέον ὅ,τι χρήσιμον καὶ ἀναγκαῖον.

Ἄρθρ. 45. Ἡ Καλλιγραφία καὶ Ἰχνογραφία ἀναγκαιότατα μαθήματα οὐ μόνον ὡς παιδευτικὰ χρησιμεύουσι μεγάλως, ἀλλὰ καὶ ἀπαραίτητα παρίστανται εἰς τὰς ἡμετέρας ἀνάγκας καὶ εἰς τὰς τέχνας· ὡς τοιαῦτα δέον νὰ διδάσκωνται ἐπισταμένως καὶ ἀκριβῶς.

Ἄρθρ. 46. Ἡ μουσικὴ τιθασεύουσα καὶ ἐξημεροῦσα τὰ ἤθη καὶ ἐμβάλλουσα εἰς τὴν καρδίαν τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα δέον νὰ διδάσκηται καὶ ὡς παιδαγωγικὸν μάθημα ἀνακουφίζουσα τὸ πνεῦμα ἐκ τῶν προτέρων ἀντιλήψεων καὶ καθιστῶσα αὐτὸ ἀπονώτερον εἰς πρόσκτησιν ἑτέρων. Πρὸς τοῦτο δὲ συνιστᾶται ἥ τε εὐρωπαϊκὴ καὶ ἡ ἡμετέρα ἐκκλησιαστική.

Ἄρθρ. 47. Τελευταῖον ἔρχεται ἡ Γυμναστικὴ καὶ αἱ μετ' αὐτῆς κηπουρικαὶ καὶ γεωργικαὶ ἐργασίαι. Τὸ μάθημα τοῦτο, ὅπερ οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο, οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν Εὐρωπαίων ἐκθύμως νῦν θεραπεύουσι, συντελοῦν εἰς τὴν εὐρωστίαν τοῦ σώματος ἔστω τῶν ἀπαραιτήτων· ἀλλὰ καὶ αἱ γεωργικαὶ ἐργασίαι ἀναγκαιόταταί εἰσιν.

Ἄρθρ. 48. Καὶ ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία κρίνεται τῶν οὐσιωδεστάτων πρὸς μόρφωσιν πολιτῶν.

Ἄρθρ. 49. Καὶ πᾶν ἕτερον μάθημα, ὃ ἂν κρίνῃ ὁ Σύλλογος ἀναγκαῖον, τῇ προτάσει τῆς ἐκπαιδευτικῆς αὐτοῦ ἐπιτροπῆς, δύναται νὰ εἰσαχθῇ· δέον ὅμως νὰ παρατηρῆται ἵνα μὴ πολλὰ ἐπισωρεύωνται.

Ἄρθρ. 50. Ἡ διδασκαλία τῶν μαθημάτων ἐν τῷ τῶν θηλέων διδασκαλείῳ διαφέρει μόνον κατὰ τὸ ποσόν, τοῦ διδάσκοντος πειρωμένου ἑκάστοτε ἵνα μεταδίδῃ τοῖς θήλεσι τὰς ἀναγκαίας γνώσεις κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν φύσιν. Φευκτέον δὲ τὴν σχολαστικότητα καὶ τὸ ξηρόν, τηρητέον δὲ φυσικὴν γαλήνην καὶ ἱλαρότητα ἡνωμένην μετ' ἀνδρικῆς σοβαρότητος, ὅταν οἱ διδάσκαλοι ὦσιν ἄνδρες.

—

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ϛ'.

Περὶ τῆς ἐπετείου ἑορτῆς καὶ τῶν ἐξετάσεων.

Ἄρθρ. 51. Τὴν τοῦ Συλλόγου ἑορτὴν δημοτελῶς ἑορτάζει καὶ τὸ διδασκαλεῖον, λόγος δέ τις ἐκφωνεῖται ἢ ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ ἢ ὑπό τινος τῶν καθηγητῶν ἐναλλὰξ ἐν τῇ αἰθούσῃ αὐτοῦ, ἔνθα καὶ συνέρχονται μετὰ τὸ τέλος τῆς ἐκκλησίας.

Ἄρθρ. 52. Αἱ ἐξετάσεις τῶν τροφίμων γίγνονται δὶς τοῦ ἔτους, ἤτοι περὶ τὰ τέλη ἰανουαρίου καὶ ἰουλίου, ἀφοῦ πρὸ ἑνὸς μηνὸς γένηται ἡ ἐπανάληψις τῶν διδαχθέντων μαθημάτων.

Ἄρθρ. 53. Αἱ ἀπολυτήριοι ἐξετάσεις γίνον-

Digitized by Google

ται κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰουλίου, εἰσὶ δὲ ἔγγαφοι καὶ προφορικαί.

Ἄρθρ. 54. Εἰς τὰς ἀπολυτηρίους ἐξετάσεις γίνονται δεκτοὶ καὶ ὅσοι εἰς γυμνάσια σπουδάσαντες καὶ τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα ἐφιέμενοι νὰ μετέλθωσιν ἀποδείξωσιν ὅτι κέκτηνται τὰς γνώσεις, ἃς ὁρίζει τὸ πρόγραμμα τοῦ διδασκαλείου.

Ἄρθρ. 55. Ὁ ἀπολυόμενος τρόφιμος καὶ ἄξιος κρινόμενος ἑνὸς τῶν ὁριζομένων τριῶν βαθμῶν (τοῦ ἄριστα, λίαν καλῶς καὶ καλῶς) λαμβάνει δίπλωμα δημοδιδασκάλου καὶ κατὰ τὸν βαθμὸν αὐτοῦ ἀνταμείβεται καὶ ἀποστέλλεται ὑπὸ τοῦ συλλόγου, ὅπου ἂν παρίσταται ἀνάγκη.

Ἄρθρ. 56. Τὰ διπλώματα ἐπὶ μεμβράνης γεγραμμένα καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ Συλλόγου ἐκδιδόμενα φέρουσι τὰς ὑπογραφὰς τοῦ προέδρου αὐτοῦ καὶ τοῦ Γεν. Γραμματέως, τοῦ προέδρου τῆς ἐφορίας, τοῦ διευθυντοῦ ἢ τῆς διευθυντρίας, καὶ τῶν καθηγητῶν, σφραγίζονται δὲ καὶ τῇ σφραγῖδι τοῦ Συλλόγου καὶ τῇ τοῦ διδασκαλείου.

—

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Περὶ ἑορτῶν, διακοπῶν καὶ συνόδων.

Ἄρθρ. 57. Τὸ διδασκαλεῖον ἑορτάζει πλὴν τῶν κυριακῶν, δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἑορτῶν τὴν τοῦ ἁγίου Δημητρίου 26 ὀκτωβρίου, τὴν τοῦ ἁγίου Νικολάου 6 δεκεμβρίου, τῶν τριῶν μεγάλων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων 30 ἰανουαρίου, τοῦ ἁγίου Γεωργίου 23 ἀπριλίου, τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου 21 μαΐου, τῶν ἁγίων Ἀποστόλων 29 ἰουνίου καὶ τοῦ προφήτου Ἠλιοὺ 20 ἰουλίου· ἔτι δὲ κατὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ γέννησιν ἡμέρας τρεῖς καὶ κατὰ τὸ μέγα Πάσχα ἀπὸ τῆς μεγάλης πέμπτης μέχρι τῆς τρίτης τῆς Διακαινησίμου.

Ἄρθρ. 58. Κατὰ τὴν τελευταίαν κυριακὴν τῶν ἐξετάσεων ἢ ἄλλην κυριακὴν ἐντὸς τῶν διακοπῶν διὰ προγράμματος ἰδιαιτέρου προσκαλεῖται παρὰ τοῦ διευθυντοῦ σύνοδος τῶν δημοδιδασκάλων, ἐν ᾗ εἴτε ὡρισμένα προηγουμένως παιδαγωγικὰ ἢ διδακτικὰ ζητήματα συζητοῦνται, εἴτε καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν ἐκτίθενται. Τὰ πρακτικὰ τῆς συνόδου καὶ αἱ διατριβαὶ αἱ ἀναγνωσθεῖσαι πέμπονται τῷ Συλλόγῳ.

Ἄρθρ. 59. Αἱ διακοπαὶ ἄρχονται κατὰ μῆνα αὔγουστον, καθ' ἃς οἱ τρόφιμοι ἢ ἀπέρχονται εἰς τὴν αὐτῶν πατρίδα τῇ ἐγγράφῳ αἰτήσει τοῦ κηδεμόνος καὶ ἐγκρίσει τοῦ διευθυντοῦ, ἢ διαμένουσιν ἐν τῷ διδασκαλείῳ ἐργαζόμενοι ἀνετώτερον ἀλλὰ κατά τι ὡρισμένον ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ πρόγραμμα.

—

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Περὶ βιβλιοθήκης καὶ ἀναγνωστηρίου.

Ἄρθρ. 60. Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ διδασκαλείου ἐκτὸς τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων περιλαμβάνει σειρὰν διδακτικῶν βιβλίων ἐγκεκριμένων διὰ τὴν δημοτικὴν καὶ μέσην παίδευσιν, παιδαγωγικὰ συγγράμματα εἰς Ἑλληνικὴν καὶ Γαλλικὴν γλῶσσαν καὶ ἓν ἢ δύο τοιαῦτα περιοδικά, ἔτι δὲ δύο ἑλληνικὰς ἐφημερίδας, μίαν γαλλικὴν καὶ μίαν τουρκικήν.

Ἄρθρ. 61. Ἡ βιβλιοθήκη χρησιμεύει καὶ ὡς ἀναγνωστήριον τῶν τροφίμων τῆς ἀνωτέρας τάξεως καθ' ὡρισμένας ἡμέρας καὶ ὥρας.

—

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Περὶ ὀργανοθήκης.

Ἄρθρ. 62. Ἡ ὀργανοθήκη τοῦ διδασκαλείου περιλαμβάνει τὰ κυριώτερα τῶν ὀργάνων, τῶν πινάκων καὶ τῶν ὀρυκτῶν ἢ φυτικῶν ὑλῶν πρὸς διδασκαλίαν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἔτι δὲ συλλογὴν τῶν εἰς τὸ πραγματικὸν μάθημα ἀναγκαιοτάτων.

—

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

Περὶ σφραγῖδος.

Ἄρθρ. 63. Ἡ τοῦ διδασκαλείου τῶν ἀρρένων σφραγὶς πέριξ φέρουσα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἔχει ἐν τῷ μέσῳ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν μετὰ τῆςδε τῆς ἐπιγραφῆς. «Ἄφετε τὰ παιδία ἐλθεῖν πρός με». ἡ δὲ τῶν θηλέων ἐν τῷ μέσῳ τὴν Θεοτόκον μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς.

—

Digitized by Google

ΜΕΡΟΣ Β'.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ.

—

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Περὶ τροφίμων.

Ἄρθρ. 64. Ὁ ὑποψήφιος τρόφιμος τοῦ διδασκαλείου προσκαλούμενος δι' ἐγκυκλίου μεταβαίνει εἰς τὴν πλησίον πόλιν ἢ κωμόπολιν, ἔνθα δεικνύων εἰ μὲν ἄρρην ἐνδεικτικὸν τῆς β' τοῦ γυμνασίου τάξεως, εἰ δὲ θῆλυς ἐνδεικτικὸν τῆς β' τοὐλάχιστον Ἑλληνικοῦ σχολείου καὶ φέρων μεθ' ἑαυτοῦ ἐνδείξεις τῆς εὐσεβείας καὶ τοῦ ἤθους, ἔτι δὲ ἀρτιμελὴς καὶ καλλίφωνος ὤν, ὑγιοῦς δὲ κράσεως, ὑποβάλλεται εἰς ἐξετάσεις προφορικὰς καὶ γραπτὰς διὰ διαγωνισμοῦ μετὰ ἄλλων ὁμοίως τοῦ αὐτοῦ χωρίου ὑποψηφίων καὶ διακρινόμενος ἐν αὐταῖς ἀποστέλλεται μετὰ τοῦ πρακτικοῦ αὐτῶν εἰς τὸ διδασκαλεῖον, ἔνθα καὶ ἐγκρίνεται ὑπὸ τῆς Ἐφορίας ὡς δόκιμος.

Ἄρθρ. 65. Τρόφιμοι ἐντὸς τοῦ σχολικοῦ ἔτους οὐδέποτε γίνονται δεκτοί.

Ἄρθρ. 66. Ἡ ἡλικία τοῦ μὲν ἄρρενος τροφίμου ὁρίζεται ἄνω τῶν 15 ἐτῶν μέχρι τοῦ 23 ἔτους, τοῦ δὲ θήλεως ἄνω τῶν 12, ὁ δὲ ἀριθμὸς αὐτῶν δὲν δύναται νὰ ὑπερβαίνῃ τοὺς 30 ἢ 40 ἐν ἑκατέρῳ τμήματι. Ἐξαιροῦνται ὅσοι τῶν δημοδιδασκάλων μετερχόμενοι τὸ ἐπάγγελμα αὐτῶν καὶ νέων γνώσεων ἐφιέμενοι κριθῶσιν ἄξιοι παραδοχῆς διὰ λόγους ἐλλόγους.

Ἄρθρ. 67. Ὁ γενόμενος δεκτὸς τελεῖ ἓν ἔτος ὡς δόκιμος, ἀκροώμενος τῶν μαθημάτων καὶ ὑπαγόμενος καθ' ὅλα εἰς τὰς τοῦ Κανονισμοῦ διατάξεις· ὑπηρετεῖ δὲ καὶ ἐπὶ μίαν ὥραν τῆς ἑβδομάδος ἐν τῷ προτύπῳ κατὰ τὴν β' ἑξαμηνίαν, ὅπως ἐν πᾶσι δοκιμασθῇ. Μετὰ δὲ τὸ ἔτος τῆς δοκιμασίας κατατάσσεται ὁριστικῶς εἰς τοὺς τροφίμους ἢ ἀποστέλλεται εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ.

Ἄρθρ. 68. Καὶ ἰδιοσυντήρητοι μαθηταὶ ἢ τῶν κοινοτήτων ὑπότροφοι γίγνονται δεκτοὶ πληρώνοντες ἐτησίως ὅ,τι ἂν ὁρίσῃ ὁ Σύλλογος. Ὑποκείμενοι δὲ εἰς τὰς τοῦ Κανονισμοῦ διατάξεις εἰσὶ μετὰ τὸ τέλος τῶν σπουδῶν αὐτῶν ἀπηλλαγμένοι πάσης ὑποχρεώσεως πρὸς τὸν Σύλλογον.

Ἄρθρ. 69 Οἱ τρόφιμοι εὐσεβῶν γονέων καὶ ἐπαινετῆς διαγωγῆς καὶ καλοῦ χαρακτῆρος ὄντες δέον νὰ παρίστανται περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν χρεῶν των ἐπιμελεῖς μᾶλλον ἢ ἄγαν φιλότιμοι καὶ ἐπιδεικτικοί. Οὕτω δὲ προκόπτοντες καὶ ἐπιμελούμενοι ἀξιοῦνται περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους τῶν ὑπὸ τοῦ Κανονισμοῦ ὁριζομένων ἀμοιβῶν. Τοὐναντίον δὲ τὰς τοῦ Κανονισμοῦ διατάξεις παραβαίνοντες τιμωροῦνται τὰς ἀναλόγους τιμωρίας. Ἐμμένοντες δὲ ἐν ταῖς κακίαις αὐτῶν ἀποβάλλωνται ἐκ τοῦ διδασκαλείου· τὰ δὲ ὀνόματα δημοσιεύονται καὶ ἐν τῇ τοῦ Συλλόγου ἐκθέσει πρὸς γνῶσιν τῶν ἁπανταχοῦ πατριωτῶν.

Ἄρθρ. 70. Ἀλληλογραφίαν ἔχουσιν οἱ τρόφιμοι μόνον πρὸς τοὺς ἑαυτῶν γονεῖς καὶ κηδεμόνας καὶ ταύτην ἅπαξ τοῦ μηνός, ἐκτὸς ἀνάγκης, ἐν ὡρισμένῃ ἡμέρᾳ.

Ἄρθρ. 71. Πᾶσαν αἴτησιν ἢ ἀναφορὰν ἀπευθύνει ὁ τρόφιμος κοσμίως καὶ μετὰ τοῦ προσήκοντος σεβασμοῦ εἰς τὸν διευθυντήν.

Ἄρθρ. 72. Κατὰ πᾶσαν κυριακὴν ἢ ἑορτὴν προσκαλοῦνται οἱ τρόφιμοι διὰ κώδωνος ὅπως καθάριοι καὶ κοσμίως ἐνδεδυμένοι μεταβῶσι μετὰ τοῦ διευθυντοῦ, τῶν καθηγητῶν, τοῦ ἐπιμελητοῦ, καὶ τοῦ παιδονόμου ἐν τάξει καὶ εὐκοσμίᾳ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς παρακειμένης κώμης ἢ συνοικίας, ἔνθα διακροῶνται τῆς θείας λειτουργίας καὶ μετέχουσι τῶν θείων δώρων. Τοῦτ' αὐτὸ ποιοῦσι καὶ αἱ τοῦ Β' τμήματος.

Ἄρθρ. 73. Τετράκις τοῦ ἐνιαυτοῦ μεταλαμβάνουσιν οἱ τρόφιμοι τῶν ἀχράντων μυστηρίων κατὰ τὰς ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ὡρισμένας ἐποχὰς ἐξομολογούμενοι πρότερον καὶ συγγνώμην τῶν πταισμάτων αὐτῶν αἰτούμενοι ἀνυποκρίτως καὶ εὐσεβῶς.

—

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Περὶ διαίτης.

Ἄρθρ. 74 Τά τε δωμάτια τοῦ διδασκαλείου καὶ οἱ κοιτῶνες αὐτοῦ τηροῦνται καθαρώτατοι καὶ συνεχῶς διαπνέονται ὑπὸ τοῦ ἀέρος.

Ἄρθρ. 75. Ὁ τρόφιμος φέρει μεθ' ἑαυτοῦ στρωμνὴν μετὰ τῶν περὶ αὐτήν, ἱμάτια, χιτῶνας, περισκελίδας καὶ ὅ,τι χρήσιμον ἐν λιτότητι καὶ μετρίᾳ ἀφθονίᾳ.

Digitized by Google

Ἄρθρ. 76. Κατὰ πᾶν σάββατον ἕκαστος τῶν τροφίμων ἡσύχως καὶ ἀθορύβως ἀλλάσσει τὰ ἑαυτοῦ ἱμάτια, ἅπερ ἐν τοῖς αὐτῶν κιβωτίοις φυλαττόμενα δέον νὰ ὦσι καθαρὰ καὶ ἀβλαβῆ, τὰς δὲ σινδόνας τῆς στρωμνῆς καὶ τὰ περιειλήμματα δὶς τοῦ μηνός.

Ἄρθρ. 77. Δὶς τοῦ μηνὸς οἱ τρόφιμοι λούουσι τοὺς πόδας ἐν ὕδατι θερμῷ, ἅπαξ δὲ τὴν κεφαλήν.

Ἄρθρ. 78. Ἐξεγειρόμενοι ἐκ τοῦ ὕπνου διὰ κώδωνος οἱ τρόφιμοι κατὰ τὴν 5 $^{1}/_{2}$ χειμῶνος καὶ κατὰ τὴν 5 θέρους νίπτονται, εὐτρεπίζονται, καὶ κατερχόμενοι εἰς τὴν εὐκτήριον αἴθουσαν ἀνοίγουσι τὰ παράθυρα τῶν κοιτώνων.

Ἄρθρ. 79. Κατὰ πάσας τὰς ἐργασίμους ἡμέρας περὶ τὴν 6ην ὥραν συγκαλούμενοι ἐν τῇ εὐκτηρίῳ αἰθούσῃ ἀκροῶνται ἐν ἄκρᾳ εὐκοσμίᾳ καὶ σιγῇ τῆς ἑωθινῆς προσευχῆς, ἀπαγγελομένης περιοδικῶς ὑπὸ πάντων τῶν μαθητῶν, καὶ εἶτα ψαλμοῦ τινος τοῦ Δαυὶδ μελοποιηθέντος, ἢ ᾄσματίου πρσφόρου, ὑπὸ πάντων τῶν μαθητῶν ᾀδομένου.

Ἄρθρ. 80. Ἁπλοῦς καφὲς μετὰ καθαροῦ ἄρτου ἢ ἄρτος μόνον προσφέρεται τοῖς τροφίμοις μετὰ τὴν ἑωθινὴν προσευχὴν ἐν τῷ ἐστιατορίῳ.

Ἄρθρ. 81. Τροφὴ ἐπαρκὴς καὶ ὑγιεινὴ προσφέρεται δὶς τῆς ἡμέρας κατὰ μεσημβρίαν καὶ τὴν 8 Μ. Μ. ἀπαγγελλομένης ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν τέλει αὐτῆς ὑπὸ τῶν τροφίμων περιοδικῶς συντόμου καὶ καταλλήλου προσευχῆς.

Ἄρθρ. 82. Ἐν τῇ τραπέζῃ καθ' ἡλικίαν ταττόμενοι οἱ τρόφιμοι καθέζονται καὶ ἀνίστανται συγχρόνως, ἐσθίοντες δὲ ἤδη δύνανται νὰ διαλέγωνται ἡσύχως καὶ εὐκόσμως, ἔρχονται δὲ καὶ ἀποχωροῦσιν εὐτάκτως καὶ ἀθορύβως.

Ἄρθρ. 83. Αἱ ἀνέσεις γίνονται τὸ μὲν κατὰ τὰ διαλείμματα τῶν μαθημάτων καὶ τῆς μελέτης, κυρίως ὅμως ἀπὸ τῆς 12 μέχρι τῆς 2 Μ. Μ. καὶ ἀπὸ τῆς 4 μέχρι τῆς 5 $^{1}/_{2}$ Μ. Μ.

Ἄρθρ. 84. Εἷς τῶν τροφίμων περιοδικῶς εἰς ἕκαστον κοιτῶνα ὑποχρεοῦται μετὰ τὸ ἄριστον νὰ περικαλύπτῃ τὰς κλίνας, εὐτρεπίζων ὡς δεῖ τὸν κοιτῶνα αὐτοῦ.

Ἄρθρ. 85. Κατὰ τὰς μεσημβρινὰς καὶ ἑσπερινὰς ἀνέσεις οἱ τρόφιμοι ποιοῦσι παντοίας σωματικὰς ἀσκήσεις καὶ παιδιάς, ἐξέρχονται καθ' ὡρισμένας ἡμέρας καὶ ὥρας εἰς ἐκδρομὰς μετὰ τοῦ διευθυντοῦ ἀναπτύσσοντος τὰ περὶ αὐτούς, καλλιεργοῦσιν ὡρισμένον μέρος γῆς ἕκαστος καὶ φροντίζουσιν ὅπως πᾶσα ὥρα ἀνέσεως πρὸς τὸν κύριον αὐτῶν σκοπὸν διατίθηται.

Ἄρθρ. 86. Τρόφιμος ἀδιαθετῶν ἢ ἀσθενῶν εἰσάγεται τῇ ἐγκρίσει τοῦ διευθυντοῦ εἰς ἐπὶ τούτῳ ὡρισμένον νοσοκομεῖον, ἔνθα τακτικῶς νοσηλεύεται ὑπὸ ἰατροῦ, ὃν ὁρίζει κατ' ἐντολὴν ὁ Σύλλογος.

—

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.'

Περὶ μελέτης καὶ σπουδῆς.

Ἄρθρ. 87. Ἡ τῶν τροφίμων μελέτη γίνεται ἐν ἰδίοις μελετητηρίοις καθ' ὡρισμένας μὲν ὥρας ὑποχρεωτικῶς, ὁσάκις δὲ ὁ ἐπιμελητὴς ἐγκρίνῃ καὶ προαιρετικῶς, ἀλλ' εἰς ὥρας μηδεμίαν βλάβην προξενούσας τῇ ὑγείᾳ.

Ἄρθρ. 88. Ὧραι μελέτης ὁρίζονται χειμῶνος μὲν ἀπὸ τῆς 6 μέχρι τῆς 8 Π. Μ. ἀπὸ τῆς 1 $^{1}/_{2}$ μέχρι τῆς 2 Μ. Μ. καὶ ἀπὸ τῆς 6 μέχρι τῆς 9 Μ. Μ. μετὰ διαλείματος δεκαλέπτου. Τοῦ δὲ θέρους ἀπὸ τῆς 5 $^{1}/_{2}$ μέχρι τῆς 8 Π. Μ. ἀπὸ τῆς 2 μέχρι τῆς 3 Μ. Μ. καὶ ἀπὸ τῆς 7 μέχρι τῆς 9 Μ. Μ.

Ἄρθρ. 89. Ἡ μελέτη ἐπιτηρεῖται μὲν ὑπὸ τοῦ παιδονόμου, ἐποπτεύεται δὲ ὑπὸ τοῦ ἐπιμελητοῦ, ἀλλὰ μεγίστη προσοχὴ καταβάλλεται ὅπως αὕτη αὐθόρμητος γίγνηται καὶ ἄνευ ἐξωτερικῆς ἐπιβολῆς.

Ἄρθρ. 90. Ἡ λύσις τῶν ἀποριῶν σημειουμένων γίγνεται ἐν ὥρᾳ τακτικῇ καὶ μετὰ τὸ σπουδαστήριον ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ ἢ καὶ τοῦ ὡρισμένου περιοδικῶς καθηγητοῦ πρὸς τοῦτο.

Ἄρθρ. 91. Ἀπαγορεύεται ἡ ἐν τοῖς σπουδαστηρίοις ἢ ἀλλαχοῦ ἀνάγνωσις βιβλίων μὴ ἐγκεκριμένων ὑπὸ τῆς διευθύνσεως ἢ παρακωλυόντων τὴν τακτικὴν σπουδήν.

Ἄρθρ. 92. Τῶν ἐν τῷ γενικῷ καὶ εἰδικῷ προγράμματι ὁριζομένων μαθημάτων ὑποχρεοῦνται πάντες νὰ διακροῶνται μετὰ προσοχῆς καὶ εὐταξίας, ἀδικαιολόγητος δ' ἀπουσία καταλογίζεται ἐν τοῖς ἐλέγχοις.

—

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.'

Περὶ ἀμοιβῶν.

Ἄρθρ. 93. Αἱ ἀμοιβαὶ τοῖς τροφίμοις κατά τε τὰ ἤθη, τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν προκοπὴν εἰσιν αἱ ἑξῆς· 1) σημειοῦνται ἐν ἐπὶ τούτῳ βι-

Digitized by Google

βλίοις, ὧν τὸ ἀποτέλεσμα κατὰ διμηνίαν ἀπαγγέλλεται αὐτοῖς ἐνώπιον τοῦ διευθυντοῦ ἢ τῶν καθηγητῶν· 2) περὶ τὸ τέλους τοῦ ἔτους ἐν τῇ γενικῇ ἐκθέσει πρὸς τὸν Σύλλογον γίγνεται μνεία τῶν τε διακρινομένων ἐπὶ πᾶσι καὶ τῶν προκοπτόντων, ἵνα πρόνοια περὶ αὐτῶν λαμβάνηται· 3) ἐν τῷ ἀποφοιτηρίῳ διπλώματι μεγάλην σημασίαν ἔχει καὶ ὁ προηγούμενος τοῦ τροφίμου τρόπος· 4) οἱ ἀριστεύοντες καὶ διακρινόμενοι ἀποστέλλονται δαπάνῃ τοῦ Συλλόγου ἢ τινος τῶν ὁμογενῶν εἰς Εὐρώπην, ὅπως περαίνοντες τὰς ἑαυτῶν σπουδὰς καὶ πεῖραν τῶν δημοτικῶν σχολείων λαμβάνοντες ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἐπανέλθωσιν εἰς πατρίδα καὶ χρησιμεύσωσιν ὅπου ἀνάγκη τούτων παρίσταται.

—

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.'

Περὶ ποινῶν.

Ἄρθρ. 94. Πᾶσα τῶν τροφίμων πρᾶξις πρὸς τὸν Κανονισμὸν ἢ πρὸς τὰ ἤθη καθόλου ἀπάδουσα εἶνε ἀταξία ἢ πταῖσμα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον.

Ἄρθρ. 95. Πρὸς ἠθικὴν μὲν ἐπανόρθωσιν τοῦ πταίσαντος, πρὸς παραδειγματισμὸν δὲ τῶν ἄλλων ἐπιβάλλονται ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ ἢ τοῦ ἐπιμελητοῦ ποιναὶ τοῖς ἀμελοῦσι τῶν τροφίμων ἢ ἀπειθοῦσιν ἢ παρεκτρεπομένοις τῶν κανόνων τῆς ἠθικῆς· εἰσὶ δὲ αὗται· 1) νουθεσία, 2) ἐπίπληξις, 3) νηςεία καὶ 4) περιορισμὸς τῆς νομίμου ἐλευθερίας ἢ κάθειρξις βραχυτέρα ἢ χρονιωτέρα.

Ἄρθρ. 96. Ὁ ἐκ παντὸς τρόπου ἀδιόρθωτος ἢ γενόμενος ἀρχηγὸς στάσεως ἢ παροξύνων τοὺς ἄλλους εἰς στάσιν κατὰ τῶν διατεταγμένων ἐν τῷ διδασκαλείῳ ἢ ὑποπεσὼν εἰς πταῖσμα σπουδαῖον καὶ ὑπὸ τοῦ συμβουλίου τῶν καθηγητῶν καταλογιζόμενον ὡς πλημμέλημα ἀποβάλλεται τοῦ διδασκαλείου κατὰ τὰς περὶ τούτου διατάξεις.

—

Κῦρος τοῦ Κανονισμοῦ.

Ἄρθρ. 97. Ὁ παρὼν κανονισμὸς ἰσχύει ἐπὶ μίαν πενταετίαν, ἐν ᾗ οὐδαμῶς δύναται νὰ τροποποιηθῇ ὡς πρὸς τὰς οὐσιώδεις αὐτοῦ διατάξεις. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἐσωτερικὸν ὀργανισμὸν δύναται νὰ ἐπέλθῃ τροποποίησίς τις, τοῦ ἀρχικοῦ πνεύματος μηδαμῶς ἀλλοιουμένου, ὁσάκις τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον κρίνῃ τοῦτο ἀναγκαῖον ἢ ἡ Ἐφορία μετὰ τοῦ συμβουλίου τῶν καθηγητῶν τοῦ διδασκαλείου ὑποδείξῃ δι' ἠτιολογημένης ἐκθέσεως περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους τὴν ἀνάγκην τούτου εἰς τὸν Σύλλογον, ὅστις καὶ μόνος ἐγκρίνει τὴν τοιάνδε ἢ τοιάνδε τροποποίησιν. Ἡ ὁλοσχερὴς δ' αὐτοῦ μεταρρύθμισις μετὰ τὴν πενταετίαν δύναται νὰ γίνῃ, ἂν κρίνωσι τοῦτο ἀναγκαῖον ὅ τε ἱδρυτὴς καὶ τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον, ἀποδεχθῇ δὲ καὶ ὁ Σύλλογος.

Καὶ τοιοῦτος μὲν ὁ κανονισμὸς τοῦ διδασκαλείου· ἴδωμεν δὲ ἤδη ὁποῖον δέον νὰ ᾖ τὸ πρότυπον δημοτικὸν σχολεῖον, τὸ προσηρτημένον αὐτῷ, καθ' ὃ μορφωθήσονται ἀναλόγως τῶν πόρων καὶ τῆς θέσεως αὐτῶν τὰ καθ' ἕκαστα δημοτικὰ σχολεῖα.

Β') Περὶ τοῦ προτύπου δημοτικοῦ σχολείου.

Τὸ πρότυπον δημοτικὸν σχολεῖον ἀπαρτίζεται ἐκ τοῦ προκαταρκτικοῦ αὐτοῦ τμήματος, τοῦ *νηπιαγωγείου*, καὶ ἐκ τοῦ κυρίως *δημοτικοῦ σχολείου*. Ἡ ἐπιτροπὴ ἔχουσα ὑπ' ὄψιν τὸ τοῦ Πλάτωνος (1) «ἀρχὴ παντὸς ἔργου μέγιστον, ἄλλως τε καὶ νέῳ καὶ ἁπαλῷ ὁτῳοῦν· μάλιστα γὰρ δὴ τότε πλάττεται καὶ ἐνδύεται τύπος, ὃν ἄν τις βούληται ἐνσημήνασθαι ἑκάστῳ» καὶ ἀναγνωρίζουσα ὅτι τὸ πρῶτον τμῆμα τῶν δημοτικῶν σχολείων, ἤτοι τὰ νηπιαγωγεῖα, ἐκπληροῦσι τὸν σκοπὸν τοῦτον κάλλιςα, εὐτύχημα λογίζεται τὴν ὅσον οἷόν τε πλειόνων τοιούτων σύστασιν ἐν ταῖς ἡμετέραις χώραις, ἄλλως τε καὶ διότι λίαν εἰσὶ τελεσφόρα πρὸς ταχυτέραν ἐξάπλωσιν τῆς γλώσσης καὶ διάδοσιν τῶν δι' αὐτῆς ὑγιῶν θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν ἀρχῶν. Ἐκφράζουσα δὴ τὴν εὐχὴν ἵνα οἱ Σύλλογοι ἕνεκα τῆς μεγάλης ἐθνικῆς σπουδαιότητος τῶν νηπιαγωγείων φροντίσωσι περὶ τῆς ἱδρύσεως αὐτῶν καὶ πολλαπλασιάσεως, ὡς καὶ περὶ τῶν δημοτικῶν σχολείων, μεταβαίνει εἰς τὰ καθ' ἕκαστα.

Α') Νηπιαγωγεῖον.

Τὰ πρὸς σύστασιν νηπιαγωγείου ἀπαιτούμενά εἰσι τάδε· ἀ) τὸ οἰκοδόμημα καὶ β') ἡ ἐν

(1) Περὶ Πολιτ. Β'. σιλ. 377.

αὐτοῖς ἀγωγὴ καὶ προπαίδευσις. Δύο δ' ἔχομεν κυριώτερα συστήματα, τὸ ἐν Γαλλίᾳ κρατοῦν καὶ τὸ ἐν Ἑλβετίᾳ καὶ Γερμανίᾳ.

α') Τὸ οἰκοδόμημα.

Καὶ κατὰ μὲν τὸ γαλλικὸν σύστημα τὸ νηπιαγωγεῖον οἰκοδομεῖται ἐπὶ γηπέδου ἐπιπέδου τετραγώνου ἢ ἑτερομήκους καὶ κατὰ τὴν πληθὺν τῶν παιδίων ἀνάλογον τὴν χωρητικότητα. Τὰ δὲ μέρη τ' ἀποτελοῦντα τὸ κτίριόν εἰσι 1) ἡ αὐλή. 2) τὸ κτίριον· Καὶ ἡ μὲν αὐλὴ δίχα τεμνομένη ἐστὶν ἱκανῶς εὐρεῖα, τὸ πλεῖστον μὲν ἄστεγος, περί τινα δὲ μέρη καὶ ἐστεγασμένη ἵνα καταφεύγωσι τὰ μικρὰ ἐν καιρῷ χειμῶνος ἢ βροχῆς. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν αὕτη δὲν εἶχε δενδροστοιχίας καὶ κήπους, ἤδη δὲ προσίθενται καὶ ταῦτα ἵνα γυμνάζωνται τὰ παιδία εἰς γεωργικὰς σπουδὰς καὶ ἀσκήσεις. Τὸ δὲ κτίριον διώροφον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστόν ἐστιν, ἀλλὰ κυριώτατον μέρος θεωρεῖται τὸ ἰσόγειον, ἤτοι τὸ κυρίως σχολεῖον. Τοῦτο δὲ διῄρηται εἰς δύο καὶ τρία ἐνίοτε μεγάλα μέρη, τὸ *διδακτήριον*, τὸ *ἐξιατόριον*, καὶ τὴν *αἴθουσαν* μετὰ τῶν ἀναγκαίων προδόμων· ἔχει δὲ ἕκαστον τῶν τμημάτων τούτων τὰ πρὸς τὰς χρείας νηπιαγωγείου πρόσφορα, ἤτοι θρανία, πινακοστάτας, εἰκόνας, τραπέζας καὶ τὰ τοιαῦτα. Κατὰ δὲ τὸ ἐν Ἑλβετίᾳ καὶ Γερμανίᾳ τοῦ Φροιβέλου σύστημα ἡ ἔστιν ἁπλοῦν, περίβολος δηλονότι εὐρύχωρος ἄμμῳ κεκαλυμμένος, κατάσκιος ὑπὸ πυκνῶν δένδρων καὶ πρὸς τὰς διαφόρους τοῦ ἔτους ὥρας προσηρμοσμένος μετὰ κηπαρίων, ἢ περὶ τὸ μέσον τοῦ περιβόλου τούτου ὑψοῦται κτίριον εἰς δωμάτια διῃρημένον καὶ μετὰ προδόμων, πέριξ δ' εἰσὶ δενδρῶνες, κηπάρια καὶ τὰ τοιαῦτα.

β') Ἡ ἀγωγὴ καὶ προπαίδευσις.

Κύριον ἔργον τῶν παιδικῶν τούτων σχολείων ἐστὶν ἡ φυσικὴ καὶ ἠθικὴ διάπλασις τοῦ παιδίου ἀπὸ τῶν πρώτων αὐτοῦ ἐντυπώσεων καὶ ἀντιλήψεων· μικρὰ δὲ φροντὶς καταβάλλεται καὶ εἰς διδασκαλίαν τῶν συνήθων προκαταρκτικῶν μαθημάτων καὶ τούτων ὡς μέσων παιδευτικῶν. Ἡ διδασκαλία γίνεται διὰ τερπνῶν καὶ φυσικῶν διαλέξεων ἐπὶ ἀντικειμένων αἰσθητῶν ἢ πραγματικῶν, τῆς ὕλης λαμβανομένης ἐκ τῶν πέριξ ἡμῶν ἀντικειμένων, ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως καὶ παντός, ὅπερ ἐπιτηδείως φέρει εἰς τὸ μέσον διὰ τὰς πρώτας τοῦ παιδίου γνώσεις ἡ διδάσκαλος. Οὐδὲν ὅμως τῶν μαθημάτων διαρκεῖ πλεῖον τῶν 15 λεπτῶν. Ἵνα δὲ ἀκριβέστερον γνωσθῇ ἡ τάξις, ἣν ἀκολουθοῦσιν οἱ Γάλλοι καὶ Ἑλβετοὶ καθ' ὅλου ἐπί τε τῆς ἀγωγῆς καὶ διδασκαλίας τῶν ἐν τοῖς νηπιαγωγείοις, καὶ πρὸς ὁδηγίαν τῶν διευθυνόντων τοιαῦτα σχολεῖα, γενήσεται ἐνταῦθα πλατυτέρα ἀνάλυσις τῶν κατὰ πᾶσαν ἡμέραν ἐργασιῶν καὶ ἀσκήσεων τῶν παιδίων.

Κατὰ τὸ ἐν Γαλλίᾳ σύστημα τὰ νηπιαγωγεῖα ἀνοίγουσι χειμῶνος μὲν ἀπὸ τὰς 9 π. μ. μέχρι τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, θέρους δὲ ἀπὸ τὰς 7 π. μ. μέχρι τῆς 8 μ. μ. Καὶ τὴν μὲν πρώτην ὥραν τῆς ἐνάρξεως τῶν μαθημάτων μετὰ δεκάλεπτον διατριβὴν εἰς τὸ προαύλιον ἢ τὴν αἴθουσαν τῶν διασκεδάσεων, ἐν ᾗ τὰ παιδία παίζουσιν ἢ συνομιλοῦσιν, ἀσχολοῦνται τὰ μὲν μείζονος ἡλικίας πλέκοντα ἢ ῥάπτοντα ἐργόχειρα, τὰ δὲ ἀνήλικα κατασκευάζουσι διάφορα πράγματα ἐκ καλάμων ἢ ἐξυφαίνουσι πανία. Ὕστερον γίγνεται δεκάλεπτος ἀνάπαυλα καὶ μικρὸν διάλειμμα Τὰς ἑπομένας πρὸ μεσημβρίας ὥρας διὰ κώδωνος εἰσέρχονται εἰς τὸ διδακτήριον παραλλήλως τεθειμένα καὶ κατὰ φῦλον καὶ ἀνάστημα, διευθυνόμενα δὲ εἰς τὰ ἐπὶ τούτῳ θρανία τὸ μὲν παρὰ τῷ ἄλλῳ καὶ ᾄσματι συνοδευόμενα βαδίζουσι τακτικῶς ᾄδοντα πάντα μικρᾷ τῇ φωνῇ· μετὰ τοῦτο κλίνουσι τὸ γόνυ καὶ ἑτοιμάζονται ἵνα προσευχηθῶσι διὰ μουσικοῦ ᾄσματος πρὸς τὸν Ὕψιστον. Μετὰ δὲ τὴν προσευχὴν κάθηνται ἐπὶ τῶν θρανίων, μετ' ὀλίγον δὲ διὰ τῶν συνήθων κινήσεων τῶν μὲν πρώτων θρανίων οἱ μαθηταὶ ἀνὰ ἓξ παιδία ἵστανται ἡμικυκλοειδῶς ἀπέναντι πινακοστατῶν, τὰ τοῦ τρίτου θρανίου ἀπομιμοῦνται τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου ἐπὶ τῶν ἀβακίων, τὰ δὲ μικρότερα χαράσσουσιν ὅ,τι ἂν δυνηθῶσιν.

Μετὰ παρέλευσιν τοῦ ὡρισμένου χρόνου διὰ τῶν προτέρων κινήσεων ᾄσματι συνοδευομένων ἐπανέρχονται εἰς τὰ θρανία, ἔνθα ᾄδουσι τὸ ἀλφάβητον ἢ συλλαβὰς λέξεις γνωστὰς ἀποτελούσας. Μετὰ ἓν τέταρτον ἀρχίζει τὸ τῆς ἀριθμητικῆς μάθημα ἐπὶ τοῦ ἀριθμομέτρου, κινουμένων τῶν σφαιριδίων ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέχρι τῶν ἑκατόν. Τὰ δὲ μᾶλλον ἐνήλικα μανθάνουσι διὰ διαφόρων συνδυασμῶν τῶν σφαιριδίων πρόσθεσιν καὶ ἀφαίρεσιν. Τελευταῖον γίγνεται ἡ κυρία διδασκαλία ἡ πευδεύουσα καὶ μορφοῦσα τὰ παιδία. Τὰ αἰσθητὰ ἀντικείμενα καὶ πᾶν ὅ,τι προσπίπτει εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διδασκάλου καὶ τῶν παιδίων ἐστὶ τὸ ἀν-

Digitized by

τικείμενον προσφόρου συνδιαλέξεως, δι' ἧς ἐξεγείρεται μάλιστα ἡ ἀγάπη καὶ ὁ πρὸς τὸν θεὸν σεβασμός. Αἱ ὡραιότεραι σκηναὶ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας ἢ ἄλλων ἠθικῶν διηγηματίων μετὰ εἰκόνων ἐστὶν οὕτως εἰπεῖν τὸ ἐπισφράγισμα τῶν διαλέξεων τούτων καὶ ἡ ἀμοιβὴ τῶν πρωϊνῶν πόνων. Τὴν μεσημβρίαν ἀκριβῶς ἀνοίγει τὸ ἑστιατόριον εἰς ὃ διὰ διαφόρων κινήσεων μεταβαίνουσι καὶ τοποθετούμενα ἐν τῇ οἰκείᾳ ἕκαστον θέσει τρώγουσι τὰ ἐν καλαθίσκοις ἀπὸ τῶν οἴκων αὐτῶν μετακομισθέντα τὴν πρωϊαν φαγητά. Ἀκολούθως εἰς τὴν αὐλὴν ἐξερχόμενα παίζουσι τὴν σφαῖραν, τὸ σχοινίον, τὴν στεφάνην, τὴν ἀνακύκλησιν καὶ τὰ ὅμοια. Κατὰ δὲ τὰς μετὰ μεσημβρίαν ὥρας ὁμοίως διανεμομένας ἐνασχολοῦνται αὖθις τὰ παιδία εἰς ἄλλα μαθήματα· περὶ δὲ τὸ τέλος γίγνεται ἡ ἐπὶ ἀντικειμένων πραγματικὴ διδασκαλία δι' εἰκόνων ζώων, φυτῶν, τοπογραφιῶν καὶ ἄλλων, χαράττουσι σχήματα γεωμετρικὰ ἢ ποιοῦσιν ἐκ χάρτου, ἢ καλάμου, ἢ ξύλων στερεὰ σχήματα· πολλάκις δὲ καὶ ἐν μικραῖς ἐκδρομαῖς περὶ τὰς δενδροστοιχίας καὶ τὸν κῆπον διδάσκονται γεωργικὰς ἀσκήσεις. Τοιοῦτος ἐν σκιαγραφήματί ἐστιν ὁ ὀργανισμὸς τῆς ἀγωγῆς καὶ προπαιδεύσεως ἐν τοῖς νηπιαγωγείοις τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας, ἐρειδόμενος ἐπὶ τὸ ἀλληλοδιδακτικὸν σύστημα, ἐν ᾧ πρωτόσχολοι ἀναλαμβάνουσι τὰς ἐπὶ τῶν κινήσεων, τῆς ἀναγνώσεως, τῆς γραφῆς καὶ τῆς ἀριθμητικῆς ἀσκήσεις ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν καὶ ὁδηγίαν τῆς διδασκάλου. Καὶ εἰ μὲν ὁ ἀριθμὸς τῶν παιδίων μικρότερός ἐστι τῶν 100, μία διδάσκαλος καὶ μία ἐπιμελήτρια ἀποτελοῦσι τὸ προσωπικὸν τοῦ σχολείου, ἄλλως προσλαμβάνεται καὶ μία ἢ δύο βοηθοί. Γενικοὶ δὲ ἐπιθεωρηταὶ ἢ ἐπιθεωρήτριαι συχνότατα ἐπισκέπτονται τὰς μικρὰς ταύτας κυψέλας καὶ φροντίζουσι περὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ὀργανισμῶν καὶ τῆς προαγωγῆς αὐτῶν.

Κατὰ δὲ τὸ ἐν Ἑλβετίᾳ καὶ Γερμανίᾳ Φροιβέλειον σύστημα τὰ παιδία περὶ τὸ μέσον περίπου τοῦ εὐρυχώρου τοῦ σχολείου περιβόλου εὑρισκόμενα ἀπὸ πρωΐας ἀποτελοῦσι δύο κύκλους, ὧν ὁ μὲν περιλαμβάνει τὰ ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἔτους τῆς ἡλικίας μέχρι τοῦ τετάρτου, ὁ δὲ τὰ ἀπὸ τοῦ τετάρτου μέχρι τοῦ ἑβδόμου. Πρῶτον αὐτῶν ἔργων εἰσερχομένων ἐς τὸ ἐωθινὸν ἄσμα, δι' οὗ ἁπλοϊκώτατα καὶ ἐμμελῶς εὐχαριστοῦσι τῷ θεῷ ὅτι διεφύλαξεν αὐτὰ ὑπὸ τὴν αὐτοῦ σκέπην κατὰ τὴν παρελθοῦσαν νύκτα. Τὸ ἄσμα παρακολουθοῦσι γυμναστικαί τινες κινήσεις περὶ ἓν χορηγὸν παιδίον, περὶ ὃ στρεφόμενα πᾶν ὅ,τι βλέπουσιν ἀπομιμοῦνται. Μετὰ τοῦτο μιμοῦνται σκηνὰς τῆς γεωργίας, τῆς καλλιεργείας τῶν φυτῶν, τοῦ θερισμοῦ, τοῦ τρυγητοῦ ἢ σκηνὰς τῶν πτηνῶν ἢ ὅ,τι γίγνεται ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ οὕτως ἐφεξῆς. Πᾶσαι δὲ αὗται αἱ παιδιαὶ συνοδεύονται μικρῷ ᾄσματι ἀναπτύσσοντι τὴν παριστανομένην πρᾶξιν. Ἐκεῖ που πλησίον ὑψοῦται σκηνὴ διὰ πανίου κατεσκευασμένη, ἐν ᾗ εἰσὶ τρεῖς τράπεζαι μετὰ χθαμαλῶν θρανίων, πέριξ δ' ἑκάστης κάθηνται δώδεκα μαθηταὶ ἡλικίας ἀπὸ τοῦ τετάρτου μέχρι τοῦ ἑβδόμου ἔτους. Τὰ παιδία ἐνταῦθα παρασκευάζουσι διὰ τεμαχίων χάρτου διαφόρων χρωμάτων κουτάκια, καλαθίσκους, γραμματοφυλάκια καὶ εἴτι ὅμοιον, ἐνὶ δὲ λόγῳ σερεόν τι σχῆμα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον κανονικόν, ἀρχόμενα ἀπὸ τῶν ἁπλουστέρων· ἡ δὲ διδάσκαλος ἀκολούθως διερχομένη περιγράφει ἀφελῶς καὶ δ' ἁπλουστάτων λέξεων ἓν ἕκαστον τῶν κατασκευασμάτων τούτων. Αἱ δύο αὗται ἐργασίαι μετὰ τῶν ἀναγκαίων διαλειμμάτων διαρκοῦσι μίαν περίπου ὥραν. Εἶτα τὰ παιδία τρέχουσιν εἰς τὰς ἄκρας τοῦ περιβόλου, ἔνθα ἕκαστον ἔχει μικρὸν κηπίον, ὅπερ μεθ' ἡδονῆς καλλιεργεῖ. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ κοινοὶ κῆποι, εἰς οὓς ἀπὸ κοινοῦ ὁμάδες ἐργάζονται. Ἔχουσι δὲ καὶ διάφορα ζῷα, οἷον ὄρνιθας, περιστεράς, λαγωούς, κύνας, ἐρίφια, πρόβατα, ἅπερ καλῶς περιποιοῦνται. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο καταλαμβάνουσι τὰς τρεῖς τραπέζας τὰ μικρότερα παιδία, ἅπερ ποιοῦσι διὰ μικρῶν ξύλων α') κανονικὰ σχήματα ἄνευ σκοποῦ τινος· β') σχήματα μαθηματικά· γ') ἀγγεῖα, οἰκίσκους κτλ· δ') ποικίλα εἴδη παιδιῶν.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὸ πρῶτον ἐπενοήθησαν ὑπὸ τοῦ Φροιβέλιου τὰ κληθέντα *παιδικὰ δῶρα*, ἤτοι ἓξ κιβώτια. Τὸ πρῶτον δῶρόν ἐστιν ἓξ σφαῖραι, παριστάνουσαι τὰ ἓξ τοῦ πρίσματος χρώματα καὶ χρησιμεύουσαι ὡς πρώτη παιδιά. Τὸ δεύτερόν ἐστιν ὁ κύβος καὶ ὁ κύλινδρος· τὸ τρίτον ὁ μέγας κύβος διηρημένος εἰς ὀκτὼ μικροὺς κύβους· τὸ τέταρτον, πέμπτον καὶ ἕκτον εἰσὶν ὁ αὐτὸς κύβος διηρημένος εἰς μέρη πλείονα καὶ ποικιλώτερα. Χρόνου δὲ προϊόντος τοσοῦτον ἐπολυπλασιάσθησαν αἱ παιδιαί, ὥστε ἤδη ὁλόκληρα ἐργαστήρια ὑπάρχουσιν αὐτῶν. Ὀλίγον πρὸ τῆς μεσημβρίας καταπαύουσιν αἱ ἐργασίαι διὰ γυμναστικῶν κινήσεων καὶ θρησκευτικοῦ ᾄσματος, μεθ' ὃ ἐσθίουσι κατὰ τάξιν ἐν τῇ ἐπὶ τούτῳ αἰθούσῃ.

Digitized

Μετὰ μεσημβρίαν ἄρχονται τακτικῶς αἱ ἐργασίαι ἀπὸ τῆς δευτέρας ὥρας διὰ τῶν συνήθων κινήσεων. Κυριώτατον δὲ ἐν ταύταις ἔργον εἰσὶν αἱ θρησκευτικαὶ ἢ ἠθικαὶ διαλέξεις ὑπὸ τῶν πραγμάτων προκαλούμεναι, ἔτι δὲ καὶ ἀνάπτυξις τῶν τῆς φύσεως, μανθάνουσί πως καὶ τὴν ἀρίθμησιν διὰ μικρῶν τετραγώνων ἢ σφαιριδίων, καὶ τελευταῖον δι' ᾄσματος καταλλήλου κατακλείουσι καὶ τὰς ἑσπερινὰς ἐργασίας.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα καὶ περὶ τῶν δύο συστημάτων. Ἐκ τῆς ἐρεύνης δὲ ταύτης δῆλον γίγνεται ὅτι ὁ μὲν περικλεὴς *τῶν κήπων τῶν παιδίων* θεμελιωτὴς περιλαβὼν τὰ παιδία ἐν μικρῷ κόσμῳ πειρᾶται διὰ τῶν παιδιῶν καὶ τῶν ψυχαγωγικῶν διαλέξεων ν' ἀσκήσῃ τὸ σῶμα, τὸ πνεῦμα καὶ τὴν καρδίαν τῆς τρυφερᾶς νεότητος, τῶν προκαταρκτικῶν μαθημάτων τῆς ἀριθμητικῆς πως ἁπτόμενος, οἱ δὲ ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ ταὐτὸ μὲν σκοποῦσι καθ' ὁλοκληρίαν, ἀλλ' εἰσήγαγον καὶ τὰς προκαταρκτικὰς τῆς μαθήσεως γνώσεις, τὴν ἀνάγνωσιν, γραφὴν καὶ ἀριθμητικήν. Ὑπὸ πολλῶν ὅμως νῦν συζητεῖται, ἂν ἐν τηλικαύτῃ μικρᾷ ἡλικίᾳ ἡ διδασκαλία τῆς ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς δὲν διαστρέφῃ τὴν διάνοιαν καὶ ἀποναρκώνῃ τὸ παιδίον, καίπερ κατὰ μέγα μέρος ἁπλοποιηθεισῶν τῶν γνώσεων τούτων διὰ διαφόρων συστημάτων. Ἐν τοῖς τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας κρατεῖ πως ἡ ἀλληλοδιδακτικὴ μέθοδος, ἐν δὲ τοῖς τῆς Ἑλβετίας καὶ Γερμανίας ἡ συνδιδακτική· οὐχ ἧττον ἀμφοτέρων ὁ σκοπὸς ἐστι μορφωτικός.

Ἐν τούτοις ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διατυπωθέντων οὐ παύονται πολλαχοῦ δι' ὀργανισμῶν, περιοδικῶν συγγραμμάτων εἰδικῶν καὶ τῶν ἐκ τῆς πείρας ἀποτελεσμάτων προάγοντες καὶ ἀναπτύσσοντες τὸ νέον τοῦτο τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ὄργανον, τὸ ἀναγκαιότατον μάλιστα διὰ τὰς κοινωνίας ἐκείνας, ὧν ὁ οἶκος ἀδυνατεῖ νὰ παράσχῃ τὴν ὑγιᾶ τροφήν, ἧς χρῄζει ἡ τρυφερὰ ἡλικία· ἀλλὰ καὶ αἱ νεώτεραι αὐτῶν ἐργασίαι δὲν ἀπομακρύνονται πολὺ τῶν προμνησθεισῶν.

Ποῖον δὲ πρέπει νὰ ᾖ παρ' ἡμῖν τὸ πρότυπον νηπιαγωγεῖον; Οἱ ἐν Ἑλλάδι καὶ εἴπου ἀλλαχοῦ ἱδρύσαντες νηπιαγωγεῖα ἐμιμήθησαν σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν τὰ ἐν Γαλλίᾳ. Τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ κ. Κοκκώνη ἐν παραρτήματι τοῦ *περὶ μεθόδων ὁδηγοῦ* προστεθὲν περὶ *νηπιακῶν σχολείων* πόνημα καὶ αἱ ἐκδοθεῖσαι ὑπὸ τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρίας *Συμβουλαὶ καὶ Ὁδηγίαι* τῆς κ. Καρπαντιὲ περὶ νηπιαγωγείων μαρτυροῦσι τοῦτο. Οὕτω δὲ πρὸς σύστασιν τοιούτου νηπιαγωγείου τὰ ἔργα ταῦτα συμβάλλουσιν ὄχι ὀλίγον. Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ τοῦτο· δὲν ἀρκεῖ νὰ μεταφέρῃ τις ἐξ Εὐρώπης ὅ,τι δυνατόν, ὅπερ κατὰ γράμμα νὰ ἐφαρμόσῃ, ἀλλὰ δέον νὰ ῥυθμίσῃ ὁλόκληρον τὸ τῶν νηπιαγωγείων σύστημα καὶ τὸν σκοπὸν αὐτῶν πρὸς τὰς ἡμετέρας μάλιστα ἀνάγκας καὶ τὰ ἔθιμα.

Καὶ περὶ μὲν τῆς κατασκευῆς τοῦ κτιρίου ἡ ἐπιτροπὴ νομίζει καλὸν ἵνα συνδυασθῇ τὸ γαλλικὸν σύστημα μετὰ τοῦ γερμανικοῦ οὕτως ὥστε κατὰ τάξεις χωριστὰς διαιρούμενον νὰ παρέχῃ τήν τε παιδευτικὴν ἄσκησιν καὶ τὴν προσήκουσαν ἐν παντὶ μαθήματι ἄνεσιν ἄνευ σωματικῆς βλάβης. Ἐκ δὲ τῶν προκαταρκτικῶν μαθήσεων τὴν ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν ἐν τῇ ἀνωτάτῃ τοῦ νηπιαγωγείου τάξει τίθησι, συνδυάζει δὲ τὰ λοιπὰ μαθήματα ἀμφοτέρων τῶν συστημάτων μετὰ τῶν παιδιῶν καὶ τῶν ᾀσμάτων. Ἐλπίζει δὲ μάλιστα ὅτι δι' ἀκριβοῦς ἐρεύνης τῶν παρ' ἡμῖν παιδιῶν καὶ τῶν εἰς ταύτας ᾀσματίων, ὥσπερ καὶ διὰ τεχνιτῶν παιδιῶν παρεμφερῶν ταῖς τοῦ Φροιβέλιου ἢ καὶ αὐτῶν τῶν Φροιβελείων ἁρμοζομένων εἰς τὰ ἡμέτερα δύναται νὰ ἐμφυτευθῇ καὶ παρ' ἡμῖν τὸ μικρὸν τοῦτο σχολεῖον διατηροῦν τὸν ἀρχικὸν αὐτοῦ σκοπὸν καὶ μὴ ἀπομακρυνόμενον τῶν ἡμετέρων ἠθῶν καὶ παραδόσεων ἔν τε τοῖς μαθήμασι καὶ ταῖς παιδικαῖς ἀσκήσεσιν.

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ὡς ἐξῆς διετύπωσε τό τε γενικὸν πρόγραμμα τοῦ νηπιαγωγείου καὶ τὸ εἰδικόν·

—

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΤΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ ΠΡΟΤΥΠΟΥ

ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ.

Α'.

ΓΕΝΙΚΟΝ.

Α'. ΤΑΞΙΣ ἡ κατωτέρα.

Θρησκευτικά· ᾄσματα, θρησκευτικαὶ ὁμιλίαι.

Digitized by Google

Ἐργόχειρα· πλέγμα ἐκ χαρτίνων ταινιῶν, ἐξύφανσις πανίων· περιγραφὴ πάντων τούτων.

Κηπουρική· ἐλευθερία ἐν τῷ κήπῳ.

Ἰχνογραφία· γραμμική.

Γυμναστικαὶ παιδιαί· ἐξ σφαῖραι τὰ ἑξ τοῦ πρίσματος χρώματα παριζῶσαι, κινήσεις τινὲς γυμναστικαί, ἐλαστικὴ σφαῖρα, τὸ πρὸς πήδημα σχοινίον.

Β΄ ΤΑΞΙΣ.

Θρησκευτικά· ἄσματα καὶ διδασκαλία αὐτῶν, θρησκευτικαὶ ὁμιλίαι.

Ἐργόχειρα· πλοκὴ διὰ καλάμων διαφόρων σχημάτων, ῥαφὴ μικρῶν ὑφασμάτων.

Διαλέξεις· ἐπὶ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας καὶ τῆς Βοτανικῆς.

Ἀρίθμησις· διὰ μικρῶν τετραγώνων ἢ ἐπὶ τοῦ ἀριθμομέτρου, κινουμένων τῶν σφαιριδίων ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέχρι τοῦ δέκα.

Ἰχνογραφία· γραμμική.

Κηπουρική· καλλιέργεια κηπαρίου.

Γυμναστικαὶ παιδιαί· ὁ κύβος καὶ ὁ κύλινδρος Froebel, τὸ πρὸς πήδημα σχοινίον, χαμηλὴ αἰώρα.

Γ΄ ΤΑΞΙΣ.

Θρησκευτικά· ἄσματα, θρησκευτικαὶ καὶ ἠθικαὶ ὁμιλίαι.

Ἐργόχειρα· κατασκευὴ κανονικῶν σχημάτων, ἀγγείων, οἰκίσκων κτλ. διὰ χαρτίου διαφόρων χρωμάτων, ἢ ἄλλης ὕλης, ῥάψιμον.

Γραφή· μίμησις ἐπὶ ἀβακίων τῶν γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου καὶ μικρῶν συλλαβῶν.

Ἀνάγνωσις· μηχανικῶς τὸ πρῶτον ἀσκουμένης τῆς ἀκοῆς καὶ τῶν φωνητικῶν ὀργάνων· συλλαβισμὸς καὶ ἀνάλυσις μικρῶν λέξεων.

Ἀριθμητική· ἀρίθμησις διὰ μικρῶν κύβων ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέχρι τῶν ἑκατόν.

Πραγματικὴ διδασκαλία· ἐπὶ ἀντικειμένων τῆς Φυσικῆς ἱστορίας καὶ Βοτανικῆς, ἢ ἐπὶ εἰκόνων αὐτῶν.

Κηπουρική. μικρὰ ἐκδρομὴ ἢ ἐν τῇ δενδροστοιχίᾳ ἢ ἐν τῷ κήπῳ καὶ ἐξήγησις τῶν περὶ αὐτά.

Γυμναστική· παιδιαί, ὁ μέγας κύβος δι' ὅλων τῶν μερικωτέρων καὶ ποικιλωτέρων μερῶν αὐτοῦ, κομβοσχοίνιον, αἰώρα.

—

Β΄. ΕΙΔΙΚΟΝ

Ἡ

ΩΡΟΛΟΓΙΟΝ.

Α΄ ΤΑΞΙΣ.

Πρὸ Μεσημβρίας.

Ὧραι.	Μαθήματα.
9—$9^1/_4$	*Ἐμβατήριον ἆσμα*· μετὰ κινήσεων κανονικῶν περὶ τὰ θρανία, ἐωθινὴ προσευχή.
$9^1/_4$—$9^3/_4$	*Ἐργόχειρα*· κατὰ τὸ γενικὸν πρόγραμμα καὶ περιγραφὴ αὐτῶν σύντομος καὶ εὔληπτος.
$9^3/_4$—$10^1/_4$	*Κηπουρική*· ἐλευθερία ἐν τῷ κήπῳ.
$10^1/_4$—$10^1/_2$	*Διάλειμμα.*
$10^1/_2$—11.	*Γυμναστική*· ἐλαστικὴ σφαῖρα, τὸ πρὸς πήδημα σχοινίον.
11—$11^1/_4$	Ἐξύφανσις πανίων.
$11^1/_2$—$11^3/_4$	Ἡ πρώτη παιδιὰ τοῦ Froebel, θρησκευτικὸν ἆσμα.
12—$^1/_2$	*Γεῦμα.*

Μετὰ Μεσημβρίαν.

$^1/_2$—$1^1/_3$	*Διάχυσις* ἢ ἐντὸς τῆς αἰθούσης ἢ ἐντὸς τοῦ κήπου, ἔνθα ἐπαναλαμβάνουσιν ἡσύχως παιδιὰς ἢ ὁμιλοῦσιν ἀμοιβαίως.
2—$2^1/_2$	*Θρησκευτικὸν* ἆσμα μετὰ γυμναστικῶν κινήσεων.
$2^1/_2$—$2^3/_4$	*Θρησκευτικαὶ* ὁμιλίαι.
$2^3/_4$—3	*Ἰχνογραφία*· γραμμική.
3—$3^1/_2$	*Καλλιέργεια*· ἐλευθερία ἐν τῷ κήπῳ.
$3^1/_2$—$3^3/_4$	*Ῥάψιμον* δι' ἀραιῶν ῥαφῶν.
$3^1/_4$—4	*Θρησκευτικόν*· ἑσπερινὸν ἆσμα μετὰ κινήσεων πρὸς ἔξοδον.

Β΄ ΤΑΞΙΣ.

Πρὸ Μεσημβρίας.

9—$9^1/_4$	*Ἐμβατήριον* ἆσμα ὡς ἐν τῇ προηγουμένῃ.
$9^1/_4$—$9^3/_4$	*Ἐργόχειρα*· κατὰ τὸ γενικὸν πρόγραμμα.
$9^3/_4$—$10^1/_4$	*Κηπουρική*· καλλιέργεια κηπαρίου.
$10^1/_4$—$10^1/_2$	*Διάλειμμα.*
$10^1/_2$—11	*Γυμναστική*· τὸ πρὸς πήδημα σχοινίον, χαμηλὴ αἰώρα.

Digitized by

11—11 1/4	*Ἀρίθμησις* κατὰ τὸ πρόγραμμα.
11 1/4—11 1/2	Ὁ κύβος καὶ ὁ κύλινδρος.
12—1/2	*Γεῦμα.*

Μετὰ μεσημβρίαν.

1/2—1 3/4	*Διάχυσις* ἢ ἐντὸς τῆς αἰθούσης ἢ ἐντὸς τοῦ κήπου ὡς καὶ ἐν τῇ προηγουμένῃ
2—2 1/2	*Θρησκευτικὸν* ἄσμα μετὰ γυμναστικῶν κινήσεων.
2 1/2—2 3/4	*Διαλέξεις* ἐπὶ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας δι' εἰκόνων.
2 3/4—3	*Ἰχνογραφία* γραμμική.
3—3 1/2	*Καλλιέργεια* ἐν τῷ κήπῳ μετὰ διαλέξεων ἐπὶ τῆς Βοτανικῆς.
3 1/2—3 3/4	*Ῥαφὴ* μικρῶν ὑφασμάτων.
3 3/4—4	*Θρησκευτικόν·* ἑσπερινὸν ἄσμα μετὰ κινήσεων πρὸς ἔξοδον.

Γ'. ΤΑΞΙΣ.

Πρὸ Μεσημβρίας.

9—9 1/4	*Ἐμβατήριον* ἄσμα ὡς ἐν τῇ προηγουμένῃ.
9 1/4—9 3/4	*Ἐργόχειρα* κατὰ τὸ γενικὸν πρόγραμμα.
9 3/4—10 1/4	*Κηπουρικὴ* κατὰ τὸ γενικὸν πρόγραμμα.
10 1/4—10 1/2	*Διάλειμμα.*
10 1/2—11	*Κομβοσχοίνιον* πρὸς ἀναρρίχησιν καὶ αἰώρα.
11—11 1/4	*Ἀρίθμησις* ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέχρι τῶν ἑκατόν.
11 1/4—11 3/4	*Ὁ μέγας κύβος,* θρησκευτικὸν ἄσμα.
12—1/2	*Γεῦμα.*

Μετὰ μεσημβρίαν.

1/2—1 3/4	*Διάχυσις* ὡς ἐν ταῖς προηγουμέναις τάξεσιν.
2—2 1/2	*Θρησκευτικόν·* ὡς ἐν ταῖς προηγουμέναις τάξεσιν.
2 1/2—2 3/4	*Πραγματικὴ* διδασκαλία.
2 3/4—3	*Γραφὴ* κατὰ τὸ πρόγραμμα.
3—3 1/2	*Κηπουρική.*
3 1/2—3 3/4	*Ἀνάγνωσις.*
3 3/4—4	*Θρησκευτικόν·* ἄσμα ἑσπερινὸν μετὰ κινήσεων πρὸς ἔξοδον.

Τὸ πρόγραμμα τοῦτο, ἐν ᾧ ἁπλῶς πρὸς ὑπόδειξιν σαφῶς καὶ εὐκρινῶς ἐκτίθενται ἅπασαι αἱ ἐργασίαι, χρησιμεύει ὡς τις ὁδηγὸς τῆς διδασκάλου, τὰ δὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος ὑπάρχοντα διδακτικὰ βιβλία τὰ ὑπὸ τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρίας ἐκδοθέντα ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ συντελοῦσι πρὸς τὰ πρῶτα τοῦ νηπιαγωγείου βήματα. Ἐν δὲ τῷ μέλλοντι πρὸς πραγματικὴν μεταφύτευσιν τοῦ εἴδους τούτου καὶ κατὰ τὰς ἀρχάς, ἃς ἐξεθέμεθα περὶ δημοτικῆς παιδεύσεως, ἔχομεν ἀνάγκην ὁδηγοῦ τοῦ ἡμετέρου συστήματος μετὰ τῶν παραρτημάτων αὐτοῦ καὶ τῶν διὰ τὰ νηπιαγωγεῖα πρὸς χρῆσιν τῶν νηπιαγωγῶν βιβλίων.

Μορφουμένου δ' ἅπαξ προτύπου νηπιαγωγείου ἔστιν εὔκολος ἡ πολλαπλασίασις τοιούτων ἐν χώραις, ἔνθα ἡ γλῶσσα διεφθαρμένη ἢ μεμιγμένη μετὰ ξενικῶν λέξεών ἐστι, καθ' ἃς ἑκάστη νηπιαγωγὸς ἤθελεν εὕρει περιστάσεις καὶ ἀνάγκας. Ἀπαραίτητον μάλιστα θεωρεῖ ἡ ἐπιτροπὴ πανταχοῦ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ συστήματος τούτου κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἄνευ τῶν πολλῶν αὐτοῦ διατυπώσεων καὶ λεπτομερειῶν. Καὶ ἡ μόρφωσις δὲ τοῦ οἴκου, τοῦ ἀναγκαίου τούτου παράγοντος τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως, διὰ τοῦ μέσου τούτου ἐπιτευχθήσεται, ὅταν πᾶσα καλὴ μήτηρ ἢ οἰκοδέσποινα εὐμοιροῦσα ὀλίγων γραμμάτων ἢ διδάσκαλον προσκαλοῦσα ἐφαρμόσῃ ὡς δυνατὸν τὸ σύστημα τοῦτο, ἀρίστην ἐνασχόλησιν ἐν τῷ ἑαυτῆς οἴκῳ ἔχουσα τὴν προαγωγὴν ἑαυτῆς καὶ τῶν περὶ αὐτὴν μικρῶν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ νηπιαγωγείου.

Β'.

Δημοτικὸν Σχολεῖον.

Καὶ τὸ κυρίως δημοτικὸν σχολεῖον δύο ἀπαρτίζουσι μέρη, τὸ οἰκοδόμημα καὶ ἡ διάταξις καὶ διδασκαλία τῶν ἐν αὐτῷ μαθημάτων.

Καὶ περὶ μὲν τοῦ οἰκοδομήματος ἡ ἐπιτροπὴ φρονεῖ τάδε· τὸ κτίριον ἁπλοῦν καὶ ἀπέριττον ὂν ἔστω πρὸ παντὸς ἄλλου εὐάερον καὶ φωτεινόν· διότι οὐδὲν ἄλλο τοσοῦτον ἐνδυναμοῖ, ζωογονεῖ, συντελεῖ εἰς τὴν αὔξησιν τῶν ἁπαλῶν παίδων, ὅσον ὁ περικυκλῶν αὐτοὺς ἀήρ. Λί ἐν αὐτῷ διαιρέσεις μετὰ τῶν ἀναγκαίων αἰθουσῶν ἔσονται διάφοροι κατὰ τὴν πληθὺν τῶν μαθητῶν τῶν σχηματισθησομένων τάξεων καὶ τὰς τοῦ προγράμματος ἀνάγκας. Μεγαλοπρεπὴς ἀρχιτεκτονικὴ δὲν ἀπαιτεῖται, ἀλλὰ σύμμετρος, ἁρμονικὴ καὶ ὀλιγοδάπανος, διὰ τὰς σωματικὰς ὅμως ἀσκήσεις καὶ τὰς γεωργικὰς δέ

Digitized by Google

ον νὰ ὑπάρχῃ ὁ ἀπαιτούμενος χῶρος καὶ τὰ πρὸς τοῦτο ἁρμόδια. Ἔστω δὲ καὶ κατὰ τοῦτο πρότυπον τὸ δημοτικὸν σχολεῖον, οἱονεὶ ὑπόδειγμα τοῖς μέλλουσι διδασκάλοις, ὅπως δύνωνται νὰ μετατρέπωσιν ἐν πτωχῇ κώμῃ μικρὰν οἰκίαν εἰς σχολεῖον ἄνευ δαπανῶν πολλῶν καὶ μεγάλης πολυτελείας.

Ἡ δὲ διάταξις καὶ διδασκαλία τῶν ἐν αὐτῷ μαθημάτων ἐγένετο κατὰ τὰς ἐν τῷ πρώτῳ μέρει ὑποδειχθείσας ἀρχάς. Καὶ ἡ μὲν διάταξις διατυποῦται ἐν γενικῷ προγράμματι, περὶ δὲ τῆς διδασκαλίας δίδονται ἐφεξῆς αἱ δέουσαι ὁδηγίαι.

Διῄρηται δὲ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον, ὥσπερ καὶ τὸ πρόγραμμα, εἰς δύο τμήματα, τὸ προκαταρκτικὸν καὶ τὸ ἀνώτερον, ὡς πολλαχοῦ συμβαίνει τοῦτο γιγνόμενον. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον τμῆμα σκοπεῖ τὴν ἐξέγερσιν καὶ ἐμψύχωσιν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος καὶ τὴν εἰς τὰ στοιχειωδέστατα τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως μαθήματα ἐξάσκησιν, τὸ δὲ δεύτερον τὴν εὐρυτέραν καὶ συστηματικωτέραν τῶν τοῦ πρώτου τμήματος μαθημάτων προαγωγὴν καὶ ἀνάπτυξιν. Οὐδὲν ὅμως οὐδ' ὑπάρχει, οὐδὲ πρέπει νὰ νοῆται κείμενον μεταξὺ αὐτῶν διαχώρισμα· διὸ καὶ ἐν τῷ αὐτῷ δέον νὰ ὦσιν οἰκοδομήματι· ἂν δὲ κοινότης τις μὴ δύνηται ἀμφότερα τὰ τμήματα νὰ διατηρῇ, ἃς περιορίζηται ἐν τῷ πρώτῳ κατὰ τὰς δυνάμεις αὐτῆς μορφοῦσα καὶ ἀναπτύσσουσα αὐτό. Τὴν ἀρχὴν δὲ ταύτην συνίστησι πάσαις ταῖς κοινότησιν ἡ ἐπιτροπὴ ὡς τὴν σωτηριωδεστάτην ἵνα μὴ τὰ ἀδύνατα ἐπιζητοῦσαι διαστρέφωσι καὶ τὰ παντὶ χωρίῳ κατορθωτά.

Οὕτω δὲ σκεπτομένη καὶ πρὸς τὸν διττὸν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου σκοπὸν ἀποβλέπουσα διετύπωσε τὸ γενικὸν αὐτοῦ πρόγραμμα ὡς ἑξῆς.

—

ΓΕΝΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ.

—

I.

ΤΩΝ ΑΡΡΕΝΩΝ.

ΤΜΗΜΑ Α'.

Α' ΤΑΞΙΣ.

Θρησκευτικὴ διδασκαλία· μικραὶ προσευχαὶ στιχηραί.

Διαλέξεις· ἐπὶ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας βιογραφικῶς.

Ἀνάγνωσις· ἁπλῶν καὶ εὐνοήτων προτάσεων διὰ τῆς ἀναλυτικῆς μεθόδου.

Γραφή· ἐπὶ ἀβακίων καὶ μετὰ τοῦτο ἐπὶ χάρτου κεχαραγμένου μικρῶν προτάσεων συγκεκριμένων καὶ γνωστῶν.

Ἰχνογραφία· γραμμική.

Ἀρίθμησις· ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέχρι τῶν ἑκατὸν καὶ σχηματισμὸς τῶν ἀπολύτων ἀριθμῶν ἁπλῶν καὶ συνθέτων.

Πραγματικὴ διδασκαλία· παρατήρησις καὶ περιγραφὴ τῶν πέριξ ἢ γνωστῶν τοῖς μαθηταῖς ἀντικειμένων μετὰ τῆς ἠθικῆς αὐτῶν σχέσεως.

Ὠδικὴ μουσική· μικρά τινα ᾄσματα ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἐθνικά.

Γυμναστική· αἱ πρῶται ἀσκήσεις τοῦ ἐγχειριδείου τῆς ὑγιεινῆς σωματικῆς κατὰ Schreber.

Β' ΤΑΞΙΣ.

Θρησκευτικά· ἐπανάληψις τῆς ἱερᾶς ἱστορίας καὶ συνέχεια αὐτῆς.

Ἀνάγνωσις· ἠθικῶν ἱστοριδίων μετ' ἀπαγγελίας καὶ ἀποστήθισις μικρῶν μύθων στιχηρῶν, γνωμικῶν καὶ ῥητῶν.

Γραφή· μικρῶν προτάσεων ἐξ ὀλίγων λέξεων συνισταμένων καὶ σύνδεσις αὐτῶν μετὰ τῆς ἀναγνώσεως τὸ πρῶτον συλλαβιστί, εἶτα ταχύτερον· ἀντιγραφὴ αὐτῶν ὀρθῶς γεγραμμένων.

Ἰχνογραφία· γραμμική.

Ἀρίθμησις. Πρόσθεσις καὶ ἀφαίρεσις τῶν ἀριθμῶν μέχρι τῶν ἐννεακοσίων ἐπὶ πραγμάτων συγκεκριμένων καὶ γραφὴ αὐτῶν.

Πραγματικὴ διδασκαλία· ἐπὶ τῶν κοινοτάτων ζώων, τῶν ἐγχωρίων φυτῶν μετὰ ἠθικοῦ ἐνδιαφέροντος.

Μουσικὴ ᾠδική.

Γυμναστικὴ κατὰ Schreber.

Γ' ΤΑΞΙΣ.

Θρησκευτικά. Ἱερὰ Ἱστορία ἐκ τῆς παλαιᾶς διαθήκης, καὶ ταύτης ἐπανάληψις ὑπὸ τῶν μαθητῶν.

Ἑλληνικά. Χρηστομαθείας νεοελληνικῆς ἁπλαῖ προτάσεις στιχηραί· ἐξακολούθησις ἐπ' αὐτῶν τοῦ ὀρθῶς καὶ ἀπροσκόπτως ἀναγινώσκειν, εἶτα τροχάδην ἀνάγνωσις. Γνῶσις πρακτικὴ τοῦ οὐσιαστικοῦ καὶ χρῆσις τοῦ ἄρθρου

Digitized by Google

ἐν τῇ ά καὶ β' κλίσει. Ἀνάλυσις τῆς προτάσεως εἰς μέρη.

Καλλιτεχνικά. Καλλιγραφία καὶ ἰχνογραφία.

Ἀριθμητική· ἐπανάληψις τῶν προηγουμένων, πολλαπλασιασμὸς καὶ διαίρεσις ἐπὶ συγκεκριμένων πραγμάτων.

Πραγματικὴ διδασκαλία· ἀρχαὶ χωρογραφίας ἐπὶ τῆς κατοικίας τῶν πλησιοχώρων μετὰ τῶν κυριωτέρων εἰσαγωγικῶν γεωγραφικῶν γνώσεων.

Ἑλληνική Ἱστορία· βιογραφικῶς καὶ μετ' εἰκόνων.

Μουσικὴ ᾠδική.

Γυμναστικὴ κατὰ Schreber.

Δ' ΤΑΞΙΣ.

Θρησκευτικά· ἱστορία τῆς Νέας Διαθήκης καὶ περὶ τὸ τέλος αἱ δέκα ἐντολαὶ τοῦ Θεοῦ, συνδυαζόμεναι μετὰ ἱστοριῶν τῆς παλαιᾶς γραφῆς.

Ἑλληνικά. ἐκ τῆς νεοελληνικῆς χρηστομαθείας, ἀνάγνωσις ἀνεκδότων ἐμμέτρων καὶ πεζῶν· ἀπαγγελία καὶ ἀποστήθισις τούτων· ὀρθογραφικαὶ καὶ γραμματικαὶ ἀσκήσεις τὸ πρῶτον μέχρι τοῦ ῥήματος, εἶτα δὲ καὶ ὑπόδειξις τοῦ ῥήματος καὶ τῶν μετ' αὐτό· ἀνάλυσις νεωτέρας γραμματικῆς κατὰ τὰ κυριώτερα μέρη τῶν ἐν τοῖς ἀνεκδότοις ἁπλῶν προτάσεων· γράπται ἀσκήσεις τούτων.

Καλλιτεχνικά· καλλιγραφία καὶ ἰχνογραφία.

Ἀριθμητική· ἐπανάληψις τῶν προηγουμένων μετὰ προβλημάτων· Σύστημα μέτρων σταθμῶν καὶ νομισμάτων τῆς Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος· πράξεις ἐπὶ τοιούτων προβλημάτων.

Πραγματικὴ διδασκαλία· ἐπανάληψις τῆς γεωγραφίας τῆς ἰδίας πατρίδος καὶ ὅλης τῆς ἐπαρχίας μετὰ τοπογραφικοῦ χάρτου, μελέτη τῶν φυτῶν, χόρτων καὶ καρπῶν τῆς ἐπαρχίας· φυτὰ ἐπικρατείας δηλητηριώδη καὶ θεραπευτικά, εἴτε πραγματικὰ εἴτε καὶ ἐπὶ εἰκόνων.

Ἱστορία Ἑλληνική· συνέχεια καὶ τέλος αὐτῆς βιογραφικῶς.

Μουσικὴ ᾠδική.

Γυμναστικὴ κατὰ Schreber.

ΤΜΗΜΑ Βον ἢ ΑΝΩΤΕΡΟΝ.

Α' ΤΑΞΙΣ.

Θρησκευτικά· κατήχησις στοιχειώδης καὶ περὶ τὸ τέλος Ἁγία Γραφὴ ἐκ τῶν διδαχθέντων τῆς νέας διαθήκης μερῶν· ἐκστήθισις ῥητῶν ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου μετὰ τῆς ἑρμηνείας αὐτῶν.

Ἑλληνικά· ἁπλαῖ προτάσεις, γνωμικά· Λουκιανοῦ διάλογοι κατ' ἐκλογήν· γραμματικὴ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν νεωτέραν· τεχνολογικὸν μετ' ἀσκήσεων θεματικῶν τῆς ἡμετέρας γλώσσης· ἐκ τῆς νεοελληνικῆς χρηστομαθείας ἱστορικὰ διηγήματα καὶ λόγοι ῥητορικοί· ὀρθογραφικαὶ καὶ γραμματικαὶ ἀσκήσεις. Συνθέσεις γραπταὶ μικρῶν διηγημάτων, μύθων καὶ παραβολῶν ἢ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἢ ἐκ τῆς φυσικῆς ἱστορίας.

Ἀριθμητική· ἐπανάληψις τῶν προηγουμένων· κλασματικοὶ ἀριθμοὶ συγκεκριμένως· στοιχειώδες δεκαδικὸν σύστημα.

Γεωγραφία τῆς Εὐρώπης καὶ τῶν λοιπῶν ἠπείρων κατὰ τὸ προηγούμενον σύστημα.

Ἱστορία· ἀρχαία μετὰ τῆς γεωγραφίας.

Πραγματικὸν μάθημα· ἐκ τῆς φυσικῆς ἱστορίας τὰ κυριώτερα τῶν φυτῶν, τῶν ζώων καὶ τῶν ὀρυκτῶν εἴτε δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων εἴτε καὶ δι' εἰκόνων.

Καλλιτεχνικά· ἰχνογραφία καὶ καλλιγραφία.

Μουσικὴ ᾠδική.

Γυμναστικὴ κατὰ Schreber.

ΤΑΞΙΣ Β'.

Θρησκευτικά· Εὐαγγέλιον· ἐκλογὴ ἐκ τῶν Ἀποστόλων· ἀποστήθισις αὐτῶν μετὰ ῥητῶν ἐκ τῶν προφητῶν καὶ τῶν παροιμιῶν.

Ἑλληνικά· Ξενοφῶντος Κύρου παιδεία καὶ Κύρου ἀνάβασις· Γραμματικὴ ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν νεωτέραν μετὰ στοιχειώδους συντακτικοῦ· θεματικαὶ ἀσκήσεις εἰς τὴν νεολληνικήν· τεχνολογικόν. Λυρικὰ ποιήματα καὶ ἐκ τῆς νεοελληνικῆς Χρηστομαθείας μετατροπὴ τοῦ ἐμμέτρου εἰς πεζὸν λόγον καὶ τἀνάπαλιν. Συνθέσεις καὶ περιγραφαὶ μικρῶν τόπων ἢ ἄλλης ὕλης.

Καλλιτεχνικά· καλλιγραφία καὶ ἰχνογραφία.

Ἱστορία· τῶν νεωτέρων ἐθνῶν καὶ ἰδίως τῆς Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος.

Γεωγραφία· ἐπανάληψις ταύτης ὑπὸ ἐμπορικὴν ἔποψιν καὶ σὺν αὐτῇ στοιχεῖα φυσικῆς Γεωγραφίας.

Ἀριθμητική. προβλήματα πρακτικῶν ζητημάτων ἐπὶ τοῦ β'. μέρους τῆς ἀριθμητικῆς μετὰ τῆς ἐπαναλήψεως τοῦ πρώτου, μέτρα καὶ σταθμὰ κατὰ τὸ δεκαδικὸν σύστημα.

Πραγματικὸν μάθημα· ἐκ τῆς δημώδους φυσικῆς.

Μουσικὴ ᾠδική.

Γυμναστική.

Digitized by Google

ΤΑΞΙΣ Γ'.

Θρησκευτικά· Εὐαγγέλιον καὶ χριστιανικὴ ἠθική.

Ἑλληνικά· Ἰσοκράτους καὶ Λυσίου λόγοι κατ' ἐκλογὴν καὶ Ξενοφῶντος Ἀπομνημονεύματα. Νεώτερα δράματα· μετατροπὴ τοῦ ἐμμέτρου λόγου εἰς πεζὸν καὶ τἀνάπαλιν. Ἐπανάληψις τῆς γραμματικῆς καὶ τοῦ συντακτικοῦ μετ' ἐφαρμογῆς. Συνθέσεις ἀ) ὑπὸ ἐμπορικὴν ἔποψιν. ἐπιστολαί, κοινοποιήσεις, ἀγγελίαι, συμβόλαια καὶ τὰ λοιπά· β') ὑπὸ ἐκπαιδευτικήν· διατριβαὶ καὶ πραγματεῖαι.

Καλλιγραφία ἐπὶ ἐμπορικῆς ὕλης, μικραὶ λογιστικαὶ πράξεις, φορτωτικαί, ἀγγελίαι.

Ἰχνογραφία.

Ἀριθμητική. ἐπανάληψις ἐπὶ ἐμπορικῶν πράξεων. στοιχειώδης πρακτικὴ γεωμετρία.

Πολιτικῆς Οἰκονομίας στοιχεῖα.

Πραγματικὸν μάθημα· στοιχεῖα δημώδους ἀστρονομίας· ἀγρονομία καὶ ὑγιεινή.

Ἱστορία σύντομος ἐκκλησιαστική.

Μουσικὴ ᾠδική.

Γυμναστική.

II.

ΤΩΝ ΘΗΛΕΩΝ.

Τὸ πρῶτον τμῆμα τοῦ δημοτικοῦ σχολείου τῶν θηλέων ἄνευ οὐσιώδους διαφορᾶς ὡς πρὸς τὴν διδακτικὴν ὕλην.

Προσθήκη ἐν ἑκάστῃ τάξει εἰδικοῦ μαθήματος τῶν *ἐργοχείρων*.

Τῆς γυμναστικῆς τὰ προσφορώτερα καὶ τῷ θήλει γένει ἁρμόδια.

Ἡ δὲ κατὰ ποιὸν διδασκαλία ἔχω ὁπωσδήποτε διάφορος· ἐν τῇ τῶν θρησκευτικῶν καὶ τῆς Ἱστορίας διδασκαλίᾳ γενέσθω φροντὶς ὅπως καὶ γυναικεῖοι χαρακτῆρες ὑποδεικνύωνται. Τὰ δὲ ἑλληνικὰ καὶ μαθηματικὰ ἑστωσαν ἁπλούστερα· ἡ ἀνωτάτη τάξις ἡ διὰ τὰ ἀνώτερα δημοτικὰ σχολεῖα οὐ πολὺ ἀναγκαία παρίσταται ἐν τοῖς τῶν θηλέων.

Ὀλίγαι δὲ μεταβολαὶ γενέσθωσαν ἐν τῷ δευτέρῳ τμήματι, οὗ ἡ ἀνωτέρα τάξις ὡς ἑξῆς ὁριστέον.

Θρησκευτικά· Εὐαγγέλιον καὶ χριστιανικὴ ἠθική.

Ἑλληνικά· Ξενοφῶντος Κύρου παιδεία καὶ Οἰκονομικός· ποιήματα κατ' ἐκλογήν· γραμματικῆς ἐπανάληψις καὶ συντακτικὸν μετ' ἐφαρμογῆς· Συνθέσεις καὶ ἐπιστολογραφία.

Ἱστορία· νεωτέρα τῆς Ἑλλάδος.

Ἀριθμητική· ἐπανάληψις τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου μέρους· στοιχεῖα πρακτικῆς Γεωμετρίας.

Πραγματικὴ διδασκαλία· δημώδης φυσικὴ καὶ ἀστρονομία. ἀγρονομία.

Παιδαγωγία. ἡ μήτηρ οἰκοροῦσα. οἰκιακὴ οἰκονομία.

Καλλιτεχνικά· καλλιγραφία καὶ ἰχνογραφία

Ἐργόχειρα.

Μουσικὴ ᾠδική.

Γυμναστική.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω περὶ τοῦ προγράμματος τοῦ προτύπου δημοτικοῦ σχολείου τῶν τε ἀρρένων καὶ τῶν θηλέων. Περὶ δὲ τῶν μαθημάτων ὑποβάλλομεν τὰς ἑξῆς σκέψεις καὶ ὁδηγίας.

Α'.) Θρησκευτικά.

Τὰ ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ διδαχθησόμενα λεπτομερῶς εἰσιν ἐκτεθειμένα ἐν τοῖς προγράμμασι. Προηγοῦνται λοιπὸν αἱ στιχηραὶ προσευχαὶ κατὰ τὰ ὑπὸ τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρίας ἐκδοθέντα ᾄσματα ἢ καί πως ἁπλούστερα καὶ φυσικώτερα τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ. Μετὰ τῶν ᾀσματίων τούτων τὸ μὲν πρῶτον ἀνάπτυξις προφορικὴ καὶ δι' εἰκόνων, εἶτα δὲ ἐν εἴδει διαλέξεως ἐκλογὴ σκηνῶν τῆς ἱερᾶς ἱστορίας κατὰ τὸ ἐγχειρίδιον τῆς κ. Καρπαντιὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον βιογραφικῶς ἐν τῇ πρώτῃ καὶ δευτέρᾳ τάξει τοῦ πρώτου τμήματος. Τὸ γ' καὶ δ' ἔτος ἡ διδασκαλία τῆς παλαιᾶς καὶ νέας διαθήκης ἀπὸ τοῦ βιβλίου εἰς γλῶσσαν ἁπλῆν καὶ εὔληπτον. Συγχρόνως δὲ ἡ καὶ κατ' ἰδίαν καὶ διαλέξεις περὶ τῶν κυριωτέρων ἑορτῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκ τοῦ ἑορτολογίου, καθ' ὃ ὑποδεικνύει σύστημα ὁ κ. Κ. Ξανθόπουλος καὶ ἡ κ. Σαπφὼ Λεοντιὰς ἐν τῇ Κορασιακῇ Χρηστομαθείᾳ (1), ἀκολούθως δὲ ἀνάπτυξις τῶν δέκα ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ συνδυαζομένων μετὰ ἱστοριῶν τῆς παλαιᾶς γραφῆς. Κατὰ δὲ τὸ ε καὶ ς' ἔτος αὐτὸ τὸ εὐαγγέλιον κατὰ περικοπὰς καί τινες πράξεις τῶν Ἀποστόλων κατ' ἐκλογήν. Κατήχησις συνοπτικὴ ἀπηλλαγμένη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῶν δογματικῶν μερῶν καὶ τελευταῖον ἡ Ἠθικὴ ἐφαρμοσμένη εἰς ἀνάλογα ἔκ τε τῆς θύραθεν καὶ

(1) Τόμ. Α'. Προλεγ. σελ. 13.

Digitized by Google

τῆς ἱερᾶς ἱστορίας παραδείγματα. Ἀπὸ δὲ τοῦ τετάρτου ἔτους καὶ ἐφεξῆς συνιστᾶται συνεχὴς ἐκστήθισις ῥητῶν ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου, τῶν προφητῶν, τῶν παροιμιῶν καὶ τῶν ἐπιστολῶν μετὰ τῆς δεούσης ἑρμηνείας, καὶ τελευταῖον ὡς ἐπισφράγισμα ἡ ἀποστήθισις ψαλμῶν τινων τοῦ Δαυὶδ ἁρμοδίων καὶ μελικῶς τετονισμένων. Ἐκτὸς δὲ τούτων τὸ θρησκευτικὸν πνεῦμα μετὰ τοῦ ἐθνικοῦ πρέπει νὰ ἐμπνέῃ καὶ διέπῃ ὅλην τὴν διδασκαλίαν τῶν μαθημάτων, ὡς εἴρηται ἐν τῷ πρώτῳ μέρει (σελ. 205) τῆς παρούσης ἐκθέσεως καὶ ἐν τῷ κανονισμῷ τοῦ Διδασκαλείου.

Β'.) ἡ Ἑλληνικὴ μητρικὴ γλῶσσα.

Ἡ τῆς γλώσσης διδασκαλία ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ, ὡς ἐν ἀρχῇ (σελ. 208) ὑπεδείχθη, σκοπὸν εἰδικὸν προτίθεται *τὸ ἐννοεῖν τὸν μαθητὴν καλῶς τὴν καθαρῶς ὁμιλουμένην καὶγραφομένην καὶ λαλεῖν καὶ γράφειν αὐτὴν ἁπταίστως.* Τοῦτο δὲ κατορθοῦται τὸ μὲν διὰ τῆς κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη διδασκαλίας τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς μετὰ τῶν ἀναγκαίων θεωρητικῶν καὶ πρακτικῶν ἀσκήσεων συνηνωμένης, τὸ δὲ διὰ τῆς βαθμιαίας συγκρίσεως αὐτῆς πρὸς τὴν ἀρχαίαν καὶ τῆς ἑρμηνείας τῶν ἁπλουστέρων ἀρχαίων συγγραφέων. Λίαν δὲ ἐπιτυχὴς εἰς τὸ πρῶτον τοῦ δημοτικοῦ σχολείου τμῆμά ἐστι πραγματεία τις εἰδικὴ περὶ τῆς διδασκαλίας τῆς μητρικῆς γλώσσης ὑπὸ Κ. Ξανθοπούλου, ἧς τὴν ἔκδοσιν συνίστησιν ἡ ἐπιτροπή. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τμήματι παρεμφερὴς ἔστω ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας κατὰ τὸν ὑπὸ τοῦ κ. Α. Σακελλαρίου ἐν μικρᾷ τινι γραμματικῇ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὑποδειχθέντα.

Κυριώτατα δὲ στοιχεῖα ἀποτελοῦντα τὴν καθ' ὅλου διδασκαλίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἰσὶ τάδε· 1) *ἡ Ἀνάγνωσις*· 2) ἡ *Γραφή*· 3) *ἡ Γραμματική*· 4) *ἡ Χρηστομάθεια*· καὶ 5) *αἱ Συνθέσεις.*

1) Ἀνάγνωσις.

Ἀνάγνωσίς ἐστι τὸ κατὰ βάθος γιγνώσκειν τὴν τοσοῦτον κινητὴν ἀξίαν τῶν γραμμάτων, ἅπερ παριστῶσι τοὺς φθόγγους, τὸ συμπλέκειν δηλ. αὐτὰ οὕτως ὥστε νὰ συνιστᾷ τις λέξεις διακεκριμένας καὶ νὰ διακρίνῃ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς ἰδέας, ἃς αὐταὶ ἐκδηλοῦσιν· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ μὲν λόγος ὄργανόν ἐςι πασῶν σχεδὸν τῶν πράξεων τοῦ βίου τῶν τε εὐτελῶν καὶ συνήθων, τῶν τε ὑψηλῶν καὶ ἐπισήμων, ἡ δὲ γραφὴ ἀτελῶς διερμηνεύει τὰ διανοήματα ἡμῶν, ὡσεί τις ζωγραφία ἔμμεσος ψυχρὰ καὶ ἄχρους, πρέπει ἡ ψυχὴ τοῦ ἀναγινώσκοντος νὰ δίδῃ αὐτῇ τὴν ζωὴν καὶ τὴν κίνησιν, ὧν στερεῖται. Τελεία λοιπὸν ἀνάγνωσίς ἐστιν, ὅταν ὁ ἀναγινώσκων κατορθοῖ νὰ φαίνηται ὡς ὁμιλῶν καὶ ὡς μὴ ἔχων ἐνώπιον αὐτοῦ τὴν γραφὴν καὶ ὡς ἐκποδὼν ποιήσας πᾶν σημεῖον ἐν τῷ μέσῳ κείμενον τῆς διανοίας καὶ τοῦ λόγου ὡς ἐμπόδιον. Ἡ ἀνθρωπίνη φωνή ἐστιν ἡ ζωτικωτέρα ἔκφρασις τῆς διανοίας, ὁ εὐκαμπτότερος καὶ εὐφραδέστερος διερμηνεὺς τῶν ἡμετέρων αἰσθημάτων, ἅπερ τοσοῦτον ποικίλα εἰσὶ καὶ διάφορα, καὶ ὁτὲ μὲν ἁπλᾶ, ὁτὲ δὲ πολύπλοκα· ὥστε καὶ ὅταν ὁ λόγος μεταφράζῃ τὴν γραφὴν διὰ τῆς ἀναγνώσεως, ὑπάρχει ἡ πιστοτέρα καὶ τελειοτέρα ζωγραφία τοῦ τε πνεύματος καὶ τῆς καρδίας.

Ἡ ἀνάγνωσίς ἐστιν ἡ τέχνη τοῦ παρέχειν φωνὴν τοῖς βιβλίοις καὶ ποιεῖν αὐτὰ ὁμιλεῖν· ἡ ἀνάγνωσις γίγνεται ἢ διὰ τὸν ἀναγινώσκοντα μόνον σιωπηλῶς ἢ μεγαλοφώνως, ἢ δι' ἄλλους· ἡ τελειότης τῆς τέχνης τοῦ ἀναγινώσκειν δὲν προσκτᾶται ἄλλως ἢ διὰ τῆς πρὸς τοὺς ἄλλους ἀναγνώσεως, διότι τότε μόνον διὰ τῶν φθόγγων καὶ τῶν σχηματισμῶν τῆς φωνῆς ἐκφέρει τὰς κινήσεις καὶ τὸ ἀχώριστον τοῦ λόγου ἦθος. Ὡς τὸ ἀσφαλέστατον μέσον τοῦ μανθάνειν ἐστὶ τὸ ἀναγισώσκειν, οὕτω καὶ τὸ ἀναγινώσκειν μεγαλοφώνως πρὸς διαφώτισιν συγκίνησιν καὶ σαγήνευσιν τῶν ἀκροατῶν, τὸ ἀλάθητόν ἐστι μέσον πρὸς ἐπίτευξιν τελείας ἀναγνώσεως.

Κατὰ Ῥολλῖνον τέσσαρές εἰσιν αἱ ἀρεταὶ τῆς καλῆς προφορᾶς καὶ ἀναγνώσεως· 1) τὸ εἶναι αὐτὴν ὀρθήν· 2) σαφῆ· 3) κεκοσμημένην· καὶ 4) ἀνάλογον. Καὶ *ὀρθὴ* μέν ἐστιν ἡ προφορὰ καὶ ἀνάγνωσις, ὅταν ἀπηλλαγμέναι ὑπάρχωσιν ἁμαρτημάτων, ὅταν ὁ ἦχος τῆς φωνῆς ἢ φυσικός, ἀνεπιτήδευτος, εὐάρεστος τῇ ἀκοῇ. Ἡ προφορά ἐστιν ὀρθὴ καὶ τελεία, ὅταν ἐκδήλωμα ᾖ καὶ ἀπαύγασμα τῆς ἑνότητος τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὅταν μετέχῃ τῶν γενικῶν καὶ κοινῶν χαρακτήρων, ἡ δὲ ἀπηλλαγμένη τῶν ἐπαρχιακῶν καὶ τοπικῶν σχηματισμῶν τῆς φωνῆς, δι' ὧν ἑκάστη ἐπαρχία ἔχει ἰδίαν προφοράν καὶ διαλύει οὕτως εἰπεῖν τὴν ἑνότητα τῆς γλώσσης καὶ τοῦ ἔθνους. Ὁ διδάσκαλος ὁ ἐξασκῶν τοὺς παῖδας εἰς τὴν ὀρθὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἀποτρίβων τὰς κοινὰς ἕξεις τῆς ἐπαρχιακῆς προφορᾶς μεγίστην ποιεῖται ὑπηρεσίαν τῷ

Digitized by Google

ἔθνει, συσφίγγων διὰ τῆς κοινῆς καὶ πανελληνίου προφορᾶς τὴν ἐθνικὴν ἑνότητα. Ἡ ὀρθὴ καὶ καλὴ ἀνάγνωσις τηρεῖ πιστῶς τὸν τονισμὸν τῶν λέξεων, ὅστις ἐστὶν ἡ λυδία λίθος ἡ διακρίνουσα τὸν ξένον ἀπὸ τοῦ Ἕλληνος, τὸν ἀμαθῆ ἀπὸ τοῦ λογίου, τὸν ὁμιλοῦντα καὶ προφέροντα ἐπαρχιακὸν ἰδίωμα ἀπὸ τοῦ ὁμιλοῦντος τὴν καθαρεύουσαν ὁμιλουμένην καὶ γραφομένην.

Δευτέρα δὲ ἀρετὴ τῆς ἀναγνώσεώς ἐστι τὸ εἶναι *σαφῆ*. Τοῦτο δ' ἐπιτυγχάνεται, ὅταν ὁ ἀναγινώσκων προφέρῃ καθαρῶς πάσας τὰς συλλαβὰς ἑκάστης λέξεως· οἱ χυδαίως καὶ ἐπαρχιακῶς προφέροντες τρώγουσιν ἐν τῇ ἐναρθρώσει τῶν λέξεων τὰς συλλαβὰς συνήθως τὰς μὴ τονιζομένας. Τὸ ἁμάρτημα τοῦτο γίγνεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς ταχείας καὶ μετὰ βίας γιγνομένης ἀναγνώσεως· οἱ διδάσκαλοι ὀφείλουσι νὰ καταπολεμῶσι τὴν κακὴν ταύτην ἕξιν. Τὴν προφορὰν καθίστησιν ὡσαύτως καθαρὰν καὶ σαφῆ καὶ τοῦτο, ὅταν ὁ ἀναγινώσκων γινώσκῃ ποῦ πρέπει νὰ διακόπτῃ τὴν φωνὴν καὶ ἀναπαύηται κατὰ τὴν πορείαν καὶ πρόοδον τῆς περιόδου.

Τρίτη ἀρετὴ τῆς ἀναγνώσεώς ἐστιν *ἡ κεκοσμημένη προφορά*· ὅταν δηλ. βοηθῆται ὑπὸ ὀργάνου εὐτυχοῦς, ὑπὸ φωνῆς εὐκόλου, μεγάλης, εὐστρόφου, σταθερᾶς, διαρκοῦς, καθαρᾶς, ἠχηρᾶς, γλυκείας· ἡ κεκοσμημένη προφορὰ ἀποκτᾶται διὰ τῆς ἀσκήσεως· μάρτυς ὁ Δημοσθένης καὶ Κικέρων· συγχρόνως δὲ ἀποφεύγει τὴν μονοτονίαν· διότι φυλάττει δύο ἀρετάς, τὴν ἰσότητα καὶ τὴν ποικιλίαν τῆς φωνῆς· καὶ τὴν μὲν ἰσότητα, καθότι τηρεῖ μέτρον καὶ ἀναλογίαν ἐν τῇ ἀνυψώσει καὶ καταβιβάσει τῆς φωνῆς, τὴν δὲ ποικιλίαν διότι ἀποφεύγει τὴν ἐπανάληψιν τῶν αὐτῶν σχηματισμῶν τῆς φωνῆς κατὰ τὸν αὐτὸν τόνον.

Τέταρτον ἡ ἀνάγνωσις καὶ προφορὰ ἔστωσαν *ἀνάλογοι* κατὰ τὴν φύσιν τοῦ ὑποκειμένου. Ἡ ἀνάγνωσις τῶν μὲν λόγων τοῦ Ἰσοκράτους ἐστὶν ἁπλῆ, ὁμαλή, ἥσυχος, τῶν δὲ τοῦ Δημοσθένους σφοδρά, ἔντονος, βιαία, ποικίλη, παθητική.

Ἐκ τῶν εἰρημένων γίγνεται δῆλον ὅτι ἡ ἀνάγνωσις καλῶς προφερομένη καθίστησι στενωτάτην τὴν σχέσιν, ἥτις ὑπάρχει μεταξὺ τῆς διανοίας καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ αὐτῆς ἐμβλήματος, τῶν λέξεων· ἔστι δὲ πολύτιμον ὄργανον παιδεύσεως ἐν ἐπιδεξίαις χερσίν. Διὰ ταῦτα οἱ διδάσκαλοι ὀφείλουσι νὰ ποιῶσι διηνεκεῖς ἐξασκήσεις τῆς ἀναγνώσεως ἔν τε τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις καὶ ἐν τοῖς διδασκαλείοις. Ἡ ἐπιτροπὴ ἐκ πείρας γινώσκουσα ὅτι οἱ ἡμέτεροι οὐδεμίαν περὶ τούτου καταβάλλουσι σπουδαίαν πρόνοιαν, ἐπίτηδες πολὺν λόγον ἐποιήσατο, καὶ βραβεῖα μάλιστα προτείνει ἵνα τεθῶσι καλῆς ἀναγνώσεως καὶ διαγωνισμοὶ ἐν ταῖς ἐτησίαις συνόδοις τῶν δημοδιδασκάλων, ὡς τοῦτο ἐν Ἀμερικῇ γίγνεται.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ὀρθῆς ἀναγνώσεως καὶ προφορᾶς, ἤτοι τῆς ἄλλως καλουμένης ἀπαγγελίας· ἔλθωμεν δὲ ἤδη ἐπὶ τοῦ τρόπου τῆς στοιχειώδους ἀναγνώσεως. Ἡ διδασκαλία τοῦ ἀλφαβήτου καὶ τοῦ συλλαβισμοῦ, ὡς κοινῶς γίγνεται, ἀποβαίνει χρονιωτάτη καὶ ἀηδεστάτη. Τούτου ἕνεκα οἱ μὲν Εὐρωπαῖοι ἐπὶ πολὺ ἀσχολούμενοι εἰς τὴν ταύτης ἁπλοποίησιν διὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν γλῶσσαν φαίνονται προτιμῶντες τὴν συνθετικὴν μέθοδον, ἤτοι τὴν συνθέτου τινὸς ὅλου εἰς τὰ μέρη ἀνάλυσιν καὶ τούτων αὖθις εἰς τὰ ἁπλούστερα καὶ αὐτῶν πάλιν εἰς τὰ στοιχεῖα· τῆς μεθόδου ταύτης ἐφευρετὴς ἐγὶν ὁ Γάλλος Jacotot, οἱ δὲ ἡμέτεροι τῇ ἀναλυτικῇ χρώμενοι, ἤτοι ἀπὸ τῶν στοιχείων εἰς συλλαβὰς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μὴ ἀπαντώσας ἐν ἑλληνικαῖς λέξεσι καὶ ἀκαταλήπτους, διδάσκουσι τὸν ψιττακισμὸν ἐξ ἀρχῆς καὶ διαστρέφουσι τὴν διάνοιαν τῶν παίδων· ἔγὶν ἀληθὲς ὅτι ἡ τῆς ἀναγνώσεως διδασκαλία εἰς παιδία λογίζεται δυσχερέστατον ἔργον, ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἡ κατὰ τοὺς παιδαγωγικοὺς κανόνας ῥύθμισις αὐτῆς παρέχει εὐκολίας τινάς. Καὶ παρ' ἡμῖν κρατοῦντος τοῦ ἀναλυτικοῦ συςήματος κατεβλήθησαν οὐ μικραὶ φροντίδες πρὸς μετρίασιν τῶν παρεχομένων δυσκολιῶν. Πρῶτος ὁ κ. Κοκκώνης ἀπὸ τοῦ 1817 τηρῶν τὸ ἀρχικὸν σύστημα τοῦ ἀναγινώσκειν ἀπεκήρυξε τὴν τοῦ ἀλφαβήτου ἀρχαίαν ὀνομασίαν, οἷον ἄλφα, βῆτα, γάμμα, προελόμενος τὴν καθαρῶς μὲν φθογγικὴν τῶν φωνήεντων, μονοσύλλαβον δὲ τὴν τῶν συμφώνων, οἷον α, ε, η, βη, γά, δέ, ζῆ. Ἡ Ταχυμαθητικὴ αὐτοῦ δηλοῖ τὸν τρόπον τοῦτον τῆς ἀναγνώσεως, ὃν οἱ πίνακες ἠκολούθησαν. Τὸ σύστημα τοῦτο βελτιωθέν πως τηρεῖ ὁ κ. Γ. Κωνσταντινίδης νέους πίνακας ἀναγνώσεως ἰσχάτως ἐκδοὺς καὶ μετὰ ἑρμηνείας τῆς ἀναγνώσεως συνοδεύσας τῇ ἐγκρίσει καὶ τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν γραμμάτων Συλλόγου τῶν Ἀθηνῶν (1)· εἶτα ὁ κ. Γ. Παπαδό-

(1) Ἐγχειρίδιον ἤτοι ἑρμηνεία περὶ ἀναγνώσεως.

Digitized by Google

πουλος ἐν τῷ Δοκιμίῳ αὐτοῦ (1) ἀποδοκιμάζων πως τοῦτο προτιμᾷ τὴν διδασκαλίαν τῶν γραμμάτων κατὰ συστάδας πρὸς ἀπαρτισμὸν συλλαβῶν ἢ δισυλλάβων λέξεων. Προσωτέρω προέβη ὁ κ. Γ. Σοφοκλῆς, ὅστις κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (1865) διὰ πραγματείας καταχωρισθείσης καὶ ἐν τῷ Περιοδικῷ τοῦ Συλλόγου ὑποδείξας σαφῶς τὰ ἐλαττώματα τοῦ συστήματος τούτου μετερρύθμισεν αὐτό, λέξεις πρῶτον ἀντὶ τῶν ἀκαταλήπτων καὶ ἀσημάντων συνδυασμῶν τῶν γραμμάτων προελόμενος καὶ τὴν τῶν συμφώνων ὀνομασίαν φθογγικῶς ὅλως ἐκφωνῶν ἐν τῇ ἐσχάτως ἐκδοθείσῃ Παιδικῇ Βιβλιοθήκῃ. Ἐν τούτοις καὶ ὁ κατά τι προβιβασμὸς οὗτος δὲν φαίνεται τῇ ἐπιτροπῇ πρόσφορος καὶ ἐπιτήδειος ἵνα ἄρῃ τὰς παρουσιαζομένας νέας δυσκολίας τῆς ἀφώνου τῶν συμφώνων προφορᾶς, οὐδὲ ἐλαττοῖ τὰς δυσχερείας. Ἡ ἐπιτροπὴ παραδεξαμένη τὴν συνθετικὴν μέθοδον ὡς ἐξῆς διατυποῖ αὐτήν· ὁ μικρὸς παῖς ἀκούει παρὰ τῆς διδασκάλου ἢ τοῦ διδασκάλου λέξιν ἁπλῆν ὡρισμένου καὶ γνωστοῦ πράγματος, εἴτε αὐτὸ ἔχων προκείμενον εἴτε τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, ὡς λ. χ. ἀρνί, βῶδι, γῆ, ἀποτελεῖ μετ' αὐτῶν μικρὰς προτάσεις· οἷον τὸ ἀρνὶ τρέχει, τὸ βῶδι τρώγει, ἡ γῆ ἔχει ἄνθη· τῶν προτάσεων τούτων γίνεται ἀνάλυσις εἰς τὰς ἁπλᾶς λέξεις, τῶν λέξεων εἰς τὰ στοιχεῖα· μετὰ ἱκανὴν τοιαύτην προφορικὴν ἀνάλυσιν μανθάνει ὁ παῖς τὰ φωνήεντα πρῶτον καὶ εἶτα τὰς ἁπλᾶς διφθόγγους εἴτε καθ' ἑαυτὰς εἴτε καὶ ἐν συνθέσει μετὰ εὐλήπτων λέξεων. Μετὰ δὲ τοῦτο τὴν προφορὰν τῶν συμφώνων πάντων ἀλληλοδιαδόχως συνημένων μετὰ φωνηέντων, ὕστερον δὲ καὶ μετὰ τῶν διφθόγγων καὶ λέξεις ἁπλᾶς καὶ γνωστὰς ἀποτελούντων· τότε δύναταί τις συνθετικῶς καὶ ἀναλυτικῶς νὰ προχωρῇ ἢ ἐκ συλλαβῶν λέξεις παράγων, ἢ τὰς λέξεις εἰς τὰ συστατικὰ αὐτῶν διαιρῶν· ἡ ἐργασία αὕτη κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας δέον νὰ γίγνηται προφορικῶς καὶ ἐπὶ πίνακος, ὕστερον δὲ ἐπὶ ἐντύπου ἀλφαβηταρίου κατὰ τὴν ἀναλυτικὴν μέθοδον συγγεγραμμένου· ἐπίμονος ἀλλὰ καὶ μετὰ ἀνέσεως γινομένη ἄσκησις ἐντὸς ὀλίγου χρόνου καὶ ἀπόνως εὐκολύνει τὴν στοιχειώδη ἀνάγνωσιν. Τὸ σύστημα τοῦτο, ὅπερ ἐν Εὐρώπῃ ἐπιτυχῶς ἐξακολουθεῖ ἐφαρμοζόμενον, φανήσεται ἴσως τοῖς ἡμετέροις ἄλλως εἰθισμένοις δυσχερέστερον τοῦ πρώτου, ἀλλ' ὅμως οὐδὲν τούτου ἁπλούστερον καὶ φυσικώτερόν ἐστι. Πεῖρα ὀλιγοχρόνιος τῶν δημοδιδασκάλων θέλει βεβαιώσει τοὺς λόγους ἡμῶν.

Τὸ φωνομιμικὸν σύστημα τοῦ Γροσσελίνου (Grosselin), ὅπερ διὰ τοὺς κωφαλάλους ἰδίᾳ ἐπενοήθη, ὑπὸ δὲ τῆς κ. Καρπαντιὲ τὰ μάλιστα συνιστᾶται διὰ τὰ νηπιαγωγεῖα (1), δύναται ἴσως νὰ ἁπλοποιήσῃ καὶ παρ' ἡμῖν τὸν συλλαβισμόν, ἂν μεταφερόμενον ὡς δεῖ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου ἀποδειχθῇ ἐκ τῆς πείρας εὐδοκιμοῦν.

2') *Ἡ Γραφή.*

Ἄριστη τῶν μεθόδων τοῦ γράφειν ἐστὶν ἐκείνη, ἥτις παρέχει γραφὴν πρέπουσαν, ἁπλῆν, εὔκολον, εὐανάγνωστον, πρὸς δὲ καὶ πάντα τὰ μέσα τοῦ ἐπιταχύνειν τὰς προόδους τῶν ἀρχομένων καὶ διατηρεῖν καὶ τελειοποιεῖν τὴν καλὴν τῶν προωδευμένων μαθητῶν γραφήν. Φέρει δὲ αὕτη εἰς τὸ αἴσιον τοῦτο ἀποτέλεσμα, ὅταν περιλαμβάνῃ μὴ μόνον ἀληθεῖς ἀρχὰς καὶ μέσα εὔκολα, ἀσκήσεις βαθμιαίας καὶ ποικίλας ἐφαρμογὰς διὰ τοὺς ἀρχαρίους, ἀλλὰ καὶ δι' ἑκάστην τῶν ἀνωτέρων τάξεων παραδείγματα γραφῆς βαθμιαῖα παντὸς μεγέθους καὶ παριστῶντα τοὺς διαφόρους χαρακτῆρας, κεφαλαίους, μικροὺς ἐν τῇ αὐτῇ μορφῇ. Καὶ διὰ μὲν τοὺς ἀρχαρίους ἡ μέθοδος ἔστω πρακτικὴ μεταχειριζομένη τὸ μέσον τῆς σταθερᾶς καὶ κεχρωματισμένης ἀποτυπώσεως, ἰχνογραφήσεως, ἁρμοδίως συνδεδυασμένης μετὰ τῆς μιμήσεως, διὰ δὲ τοὺς προωδευμένους πρακτικὴ ἅμα καὶ θεωρητικὴ μεταχειριζομένη τὸ συναμφότερον ἢ τὴν μίμησιν ἁπλῶς τῶν παραδειγμάτων· ἡ σταθερὰ ἀπιχνογράφησίς ἐστιν ὡς διδάσκαλος, ὅστις τὴν ὑποτρέμουσαν χεῖρα τοῦ μαθητοῦ ὁδηγεῖ, ὑποστηρίζει καὶ διευθύνει ἐν τῇ ἐκτελέσει. Οἱ παῖδες δέον νὰ μὴ ποιῶσιν ἀρχὴν τῆς παχείας καὶ μεγάλης γραφῆς· διότι ἡ γραφὴ αὕτη οὐ μόνον δύσκολος ἀποβαίνει τῇ διδασκαλίᾳ, ἀλλὰ καὶ πολλοῦ δεῖται χρόνου πρὸς μάθησιν καὶ ἧττόν ἐστιν ἐν χρήσει, καὶ ἑπομένως οὐ πάνυ τι ὠφέλιμος· πρὸς δὲ καὶ τὴν χεῖρα τῶν μικρῶν παίδων διαστρέφει, διότι

---

(2) Δοκίμιον πρακτικῶν παιδαγωγικῶν ὁδηγιῶν. Ἀθήνησι 1865.

(1) Manuel de l'instituteur par Mme Carpantier, Charles Delon, Mme Delon. Paris 1869 σελ. 138 κεφ.

Digitized by Google

αἱ μικραὶ αὐτῶν χεῖρες δὲν δύνανται νὰ ἐκτελέσωσι τὰ γράμματα μεγάλου μεγέθους ἢ διακόπτουσαι καὶ ἐπαναλαμβάνουσαι πολλάκις μέχρι τῆς ἀποτελειώσεως τοῦ γράμματος, ἐξ οὗ προσκτᾶται ἡ κακὴ ἕξις τοῦ βραδέως γράφειν· διότι ἡ ταχεῖα γραφὴ ἀποτελεῖται, ὅταν ὁ γράφων χαράσσῃ πάντα χαρακτῆρα καὶ μάλιστα μικρὰς λέξεις διὰ μιᾶς, χωρὶς νὰ ὑψώσῃ τὸν κάλαμον καὶ διακόψῃ τὴν γραφήν.

Τῆς καλῆς καὶ συνήθους γραφῆς ἀρεταί εἰσιν ἡ ἁπλότης, τὸ ὁμοιόμορφον, ἡ εὐκολία, τὸ εὐανάγνωστον καὶ ἡ ταχύτης. Ἀρχὴ τῆς γραφῆς ἔστω ἡ μέση τροχαλή, ἁρμοδιωτέρα οὖσα τῇ ἀσθενεῖ χειρὶ τοῦ παιδίου· ἡ δὲ λεπτὴ ἀναρμοδία, ἅτε τοῦ παιδὸς μὴ δυναμένου ν' ἀντιληφθῇ καλῶς τοῦ σχήματος τῶν μικρῶν χαρακτήρων. Ἐκ τῆς μέσης κατὰ μικρὸν καὶ βαθμηδὸν μεταβαινέτωσαν εἰς τὴν συνήθη γραφήν, ἥτις μόνη ἁρμόζει εἰς τὰ διάφορα χρέη καὶ τὰς καθ' ὑπαγόρευσιν ἀσκήσεις τοῦ μαθητοῦ. ἀλλὰ καὶ οὕτως ὀφείλουσι νὰ ἐπανέρχωνται εἰς τὴν μέσην γραφὴν πρὸς εὐχερεστέραν καὶ τολμηροτέραν τῆς χειρὸς ἄσκησιν καὶ πρὸς διόρθωσιν τῶν ἁμαρτημάτων τῆς λεπτῆς γραφῆς. Μόνη οἱ μαθηταὶ τῶν ἀνωτέρων τάξεων ἂς ἀσκῶνται εἰς τὴν γραφὴν γραμμάτων μεγέθους 6 μέχρις 8 χιλιοστομέτρων. Οἱ μαθηταὶ ἐθίζονται εἰς τὴν πλημμελῆ γραφήν, ὅταν αὐτοὶ μὲν ποιῶσι κακὴν ἐκλογὴν τῶν γραφίδων, δι' ὧν γράφουσι, καὶ τῆς θέσεως τοῦ σώματος καθ' ἣν γράφουσιν, οἱ δὲ διδάσκαλοι παραμελῶσι τοῦ ἐξετάζειν τὰ πρὸς γραφὴν τετράδια καὶ διορθοῦν τὰ ἡμαρτημένα ἐπὶ τοῦ μέλανος πίνακος. Κατὰ τὴν παιδαγωγικὴν ἀναγκαῖον κρίνεται ἵνα τὰς τῶν παιδίων προφορικὰς ἀσκήσεις συνοδεύωσι προγυμνάσματα καὶ εἰς τὴν γραφὴν συγχρόνως. Πρὸς τοῦτο ἀνάγκη ὅπως προγυμνάζωνται εἰς γραμμικάς τινας ἰχνογραφικὰς ἀσκήσεις τοῦ φέρειν γραμμὰς ἐπὶ ὡρισμένων σημείων, ἑνώνειν ταύτας ποικιλαχῶς καὶ ἀποτελεῖν δι' αὐτῶν τὰ τοῦ ἀλφαβήτου γράμματα· ἡ ἄμεσος ἀπομίμησις τῶν γραμμάτων ἐστὶ καὶ δυσχερὴς καὶ ἐπίπονος. Τοῦτο γινώσκων καὶ ὁ κ. Κοκκώνης ὑπέβαλεν ἐν τῇ ταχυμαθητικῇ αὐτοῦ καὶ ὕστερον ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα ὁδηγοῖς ὑποδείγματα, ἀλλ' ἀμυδρὰ τῶν δύο πρώτων τμημάτων τῆς Α' κλάσεως. Τελευταῖον ὁ κ. Γ. Σοφοκλῆς ἐν τῇ Παιδικῇ αὐτοῦ Βιβλιοθήκῃ προσεπάθησε νὰ προσεγγίσῃ πλειότερον εἰς τὴν φυσικωτέραν τῶν γραμμάτων διαγραφήν, ἀλλ' ἠστόχησεν ἐν ταῖς πρὸς ταύτην ὁδηγίαις. Προσφορωτέρα φαίνεται ἡμῖν ἡ ἐν τῇ χειρογράφῳ πραγματείᾳ τοῦ κ. Κ. Ξανθοπούλου προάσκησις τῆς γραφῆς, καθ' ἣν τῶν διαφόρων πρὸς ἀπαρτισμὸν τῶν γραμμάτων σχημάτων δίδεται ἡ ἁρμόζουσα ὀνομασία. Καὶ δύναται μέν τις τὴν ὀνομασίαν ταύτην νὰ θεωρῇ ὑπερτέραν τῆς τοῦ παιδίου ἡλικίας, ἀλλ' ὅταν τὰ σχήματα ἐκεῖνα διὰ στερεῶν τὸ πρῶτον ἐν τῷ νηπιαγωγείῳ, εἶτα δὲ καὶ δι' ὑποδειγμάτων ἐν τῷ πίνακι γνωστὰ καταστῶσιν, εὐκολύνεται ἡ σύναψις αὐτῶν καὶ ἡδονὴν παρέχει πρὸς παραγωγὴν γραμμάτων παραστατικῶν γλωσσικοῦ τινος φθόγγου.

Τῶν γραμμάτων οὕτως ἀποτελεσθέντων καὶ κατὰ τὰς ἐν τῇ ἀρχῇ γενικὰς περὶ γραφῆς ἀρχὰς ἀποτετυπωμένων, δέον νὰ προβαίνῃ ὁ διδάσκαλος προσωτέρω κατὰ τὰ ἐν τῷ προγράμματι ἑκάστης κλάσεως σημειούμενα. Ἡ καλλιγραφικὴ δὲ χρῆσις τούτων ἔστω ἤδη καὶ καλλογικὸν παιδευτικὸν μάθημα, συντελοῦν πρὸς μόρφωσιν τῆς ψυχῆς καὶ τῆς καρδίας. Ἐν τούτοις καλόν ἐστι πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐκ τῆς Δυτικῆς καλλιγραφίας παρεισφρησάντων σφηνοειδῶν ἢ κακοσχηματίστων στοιχείων νὰ ληφθῇ πρόνοια ὅπως μετασχηματισθῇ ἡ καλλιγραφία ἡμῶν κατὰ τὰ ὑποδείγματα τῶν καλῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων τῶν παρελθόντων αἰώνων (1).

3) *Ἡ Γραμματική.*

Ὡς πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς μητρικῆς γλώσσης δύο ὑπάρχουσι γνῶμαι, τῶν μὲν ὑ-

(1) Πολλοὶ τῶν λογίων τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης ἐπιστολιμαίας ἔχοντες μετὰ τῶν ἡμετέρων σχέσεις παραπονοῦνται πικρῶς, ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὀλίγα ἢ οὐδὲν τῶν ἑλληνιστὶ γραφομένων νοοῦσιν, οὐχὶ διότι ἡ γλῶσσα ἀκατάληπτος αὐτοῖς, ἀλλὰ διότι ἡ γραφὴ τῶν ἡμετέρων κατέστη κακὴ καὶ δυσανάγνωστος. Τίς οὐχ ὁρᾷ τὴν ἐκ τῆς κακογραφίας μεγάλην ζημίαν; διὸ ἀνάγκη ἐν τῇ καλλιγραφίᾳ τῶν δημοτικῶν σχολείων νὰ εἰσαγάγωμεν τοὺς ἐπὶ γλυκύτητι καὶ καλλονῇ θαυμαζομένους ἐκείνους τῶν γραμμάτων τύπους· τῶν Κρητῶν καλλιγράφων καὶ μάλιστα τοὺς τοῦ Ἀγγέλου Βεργικίου, οὗ ἡ καλλίστη γραφὴ ἐχρησίμευσεν ὡς πρότυπον τῶν ἑλληνικῶν στοιχείων τῆς ἐπὶ Φραγκίσκου τοῦ Α' βασιλικῆς τυπογραφίας, ἐφ' ᾧ τὰ στοιχεῖα ταῦτα τοσοῦτον καλὰ καὶ τοσαύτην φέρουσι ἡδύτητα τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀναγινωσκόμενα. Ἀνάγκη λοιπὸν ταῦτα καὶ ἡμεῖς νὰ ἐπαναγάγωμεν εἰς τὴν καλλιγραφίαν τὴν ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις διδασκομένην, ἀπομιμούμενοι τὴν ὡραίαν γραφὴν τοῦ περιωνύμου Κρητὸς ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων σωζομένων χειρογράφων αὐτοῦ, ἀποδιοπομπούντες δὲ πάντα τὰ ὀθνεῖα, ἃ τὴν ἡμετέραν γραφὴν διαστρέφουσιν.

Digitized by Google

ποστηριζόντων ὅτι ἡ μητρικὴ γλῶσσα πρέπει νὰ μανθάνηται μᾶλλον διὰ τῆς χρήσεως ἢ διὰ τῆς γραμματικῆς, τῶν δὲ τὸ ἐναντίον ἀποδεχομένων. Καὶ τῶν μὲν πρώτων νομιζόντων ὅτι ἡ μητρικὴ γλῶσσα ἐκμανθάνεται ἐν τῇ πατρικῇ ἑστίᾳ μετὰ τοῦ μητρικοῦ γάλακτος προεξάρχει ὁ σοφὸς Ἔρδερος λέγων ὅτι «πρέπει νὰ μανθάνωμεν τὴν γραμματικὴν διὰ τῆς γλώσσης καὶ οὐχὶ τὴν γλῶσσαν διὰ τῆς γραμματικῆς.» ὁ δὲ Ναιγελσβάχιος πρόμαχος τῆς γραμματικῆς τῶν κλασικῶν γλωσσῶν προβάλλει τὸ ἀξίωμα «ὅτι ἡ μητρικὴ γλῶσσα διδακτέα οὐ διὰ τῆς γραμματικῆς, ἀλλὰ διὰ τῆς χρήσεως καὶ ἀσκήσεως.» ὁ δὲ περιφανὴς τῆς ἱστορικῆς γερμανικῆς γραμματικῆς συγγραφεὺς ὁ Γρίμμ ἐκ τῆς μεγάλης πληθύος τῶν διδακτικῶν γραμματικῶν τῆς γερμανικῆς γλώσσης ἀφορμὴν λαμβάνων λέγει ὅτι «οὐδεμία γραμματικὴ δύναται νὰ ᾖ τῆς μητρικῆς γλώσσης διὰ τὰ σχολεῖα καὶ τὰς οἰκίας, οὐδεμία ἀβαθὴς ἐπιτομὴ τῶν ἁπλουστάτων, ἀλλὰ καὶ θαυμασιωτάτων στοιχείων, ὧν ἕκαστον ἔχει παναρχαίαν ἡλικίαν μέχρι τῆς παρούσης αὐτῶν μορφῆς· διὰ τοῦτο ἡ γραμματικὴ σπουδὴ τῆς μητρικῆς γλώσσης οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ ᾖ ἢ αὐστηρῶς ἐπιστημονικὴ καὶ κατὰ τὰς παντοίας τροπὰς φιλοσοφική, κριτικὴ ἢ ἱστορική». Οἱ δὲ τὴν ἐναντίαν γνώμην δεχόμενοι στηρίζονται ἐπ' αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ τὰ ἀποτελέσματα μακροχρονίου πείρας· οἷον ὁ διευθυντὴς τοῦ ἐν Λειψίᾳ δημοτικοῦ σχολείου Ῥάμσχορν μετὰ πολλὰς συζητήσεις ἐν Συλλόγοις διδασκαλικοῖς καὶ περιοδικοῖς ἀπαντᾷ πρὸς τοὺς τἀναντία φρονοῦντας λέγων, ὅτι «ἐγώ εἰμι τῆς ἐναντίας γνώμης. Τοῦ σκοποῦ τῶν δημοτικῶν σχολείων ὄντος πρὸ πάντων ἵνα οἱ παῖδες μανθάνωσι βασίμως ὅ,τι διδάσκονται, πρέπει καθ' ὅλας τὰς ἐπόψεις νὰ θεωρηθῇ πολὺ σπουδαία ἡ διδασκαλία τῆς γραμματικῆς, διότι τὸ νὰ γνωρίζῃ τις οἱανδήποτε γλῶσσαν βασίμως χωρὶς ἀκριβῶς νὰ ἐκμανθάνῃ τὴν γραμματικὴν αὐτῆς ἐστιν ὅλως ἀδύνατον. Μόνον τῇ βοηθείᾳ τῆς γραμματικῆς δύναται ὁ μαθητὴς νὰ μάθῃ ἀπταίστως νὰ ὁμιλῇ καὶ ὀρθογραφικῶς καὶ συντακτικῶς νὰ γράφῃ· ἄλλως δὲ καὶ ἡ παιδαγωγικὴ ἀξία τῆς γραμματικῆς ἐστι σπουδαιοτάτη, διότι οὐδὲν ἄλλο εἶδος διδασκαλίας καταπολεμεῖ τελεσφορώτερον τὴν ἀμέλειαν τοῦ συλλογίζεσθαι, ὅσον ἡ τῆς γραμματικῆς καὶ τῆς ἀριθμητικῆς ἐκμάθησις».

Ἡ δὲ ἐπιτροπὴ ἀναγνωρίζουσα ἔνθεν μὲν τὸ ὀρθὸν τῶν λόγων τοῦ Ῥαμσχόρν, ἔνθεν δέ, ὅτι ἐν τῇ διὰ ζώσης φωνῆς διδασκαλίᾳ ὑπάρχει δύναμίς τις ἐπαγωγὸς καὶ γόνιμος ἀπὸ πνεύματος εἰς πνεῦμα καὶ ἀπὸ καρδίας εἰς καρδίαν μετοχετευομένη δίκην ἠλεκτρισμοῦ, ἣν οὐδὲν ἄλλο δύναται ν' ἀναπληρώσῃ, παραδέχεται ὡς προσφορώτερον ἵνα κατὰ μὲν τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἡ γραμματικὴ τῆς λαλουμένης διδάσκηται διὰ ζώσης φωνῆς καὶ ἐν καιρῷ τῷ δέοντι μετὰ φειδοῦς καὶ σαφηνείας, ἐφαρμόζοντος τοῦ διδασκάλου καὶ ἑρμηνεύοντος τοὺς κανόνας, κατὰ δὲ τὰ τελευταῖα ἔτη διδάσκηται ἡ τῆς ἀρχαίας λίαν ἁπλοποιημένη καὶ ἀπηλλαγμένη τῶν σπανιωτάτων καί πως ἀχρήστων τύπων καὶ μετὰ συγκρίσεως πρὸς τὴν νεωτέραν μορφὴν τῆς μητρικῆς ἡμῶν γλώσσης.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἔχομεν τρεῖς γραμματικάς. 1) Γραμματικὴν μετὰ ὁδηγιῶν περὶ προφορικῆς αὐτῆς διδασκαλίας κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη ὑπὸ τῆς κ. Σ. Λεοντιάδος (Χρηστομάθεια Κορασιακὴ τόμ. Α'. ἐν Σμύρνῃ 1873. Μέρ. Γ'. σελ. 119 καὶ ἑξ.)· 2) Γραμματικὴν ἑλληνικὴν τῆς ἡμετέρας γλώσσης ὑπὸ Γ. Γεράκη (1871) κατ' ἔγκρισιν τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων Συλλόγου· καὶ 3) Γραμματικὴν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης τοῦ κ. Α. Σακελλαρίου (1863).

4) ἡ *Χρηστομάθεια*.

Ὅτι ἡ χρῆσις χρηστομαθείας καταλλήλως συντεταγμένης ἐστὶν ἀπαραίτητος ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις, πάντες ἀνομολογοῦσι· διότι δι' αὐτῆς βαθμηδὸν γενήσεται ἡ προβίβασις ἐκ τῶν πρώτων στοιχείων πρὸς τὰ μᾶλλον σύνθετα καὶ τὰ κατὰ τὴν ἡλικίαν πρόσφορα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ παιδικὴ ἡλικία ποιητικωτάτην ἔχουσα φαντασίαν δεῖται εὐθὺς κατὰ τὰ πρῶτα αὐτῆς βήματα τοῦ ἐμμέτρου λόγου, ὅστις εὐκολώτερον ἐγχαράσσεται ἐν τῇ μνήμῃ καὶ ζωηροτέραν παράγει ἐντύπωσιν εἰς τὸ πνεῦμα, διὰ ταῦτα μέγα μέρος τῆς χρηστομαθείας πρέπει νὰ κατέχῃ ἡ ποίησις. Ἐν Γερμανίᾳ, ἔνθα ὑπάρχει πληθὺς χρηστομαθειῶν πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων, ἡ ποίησις κατέχει τὸ ἥμισυ τῶν διδακτικῶν βιβλίων. «Οἱ στίχοι, λέγει καὶ ὁ μέγας τῆς Γερμανίας φιλόλογος ὁ Οὐόλφιος, χρησιμεύουσι πρὸς ἀγωγὴν μᾶλλον ἢ πᾶν ἄλλο μέσον, καὶ οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρξῃ διαφορὰ εἰς τὰς διαφόρους τῆς κοινωνίας τάξεις. Μέχρι τῆς ἑπταετοῦς ἢ ὀκταετοῦς ἡλικίας οἱ στίχοι ἔστωσαν τὸ οὐσιῶδες· διότι εἰς ταύτην τὴν ἡλικίαν ἡ ποίησις

Digitized

τὴν ἀρίστην παράγει ἐντύπωσιν. Ἡ ἡλικία αὕτη ἀδυνατεῖ νὰ αἰσθανθῇ τὴν ἀνωτέραν τοῦ πεζοῦ λόγου καλλονήν· ἐπὶ τῆς ἡλικίας ταύτης ἐφαρμόζεται ὅ,τι καὶ ἐπὶ ὁλοκλήρου τοῦ ἔθνους, ἡ μετάβασις δηλαδὴ εἰς τὸν πεζὸν λόγον ἐστὶ δυσκολωτάτη». Κατὰ ταῦτα λοιπὸν καὶ παρ' ἡμῖν πρωτευέτωσαν ἐν τῇ χρηστομαθείᾳ τὰ κάλλιστα τῶν δημοτικῶν ἡμῶν ᾀσμάτων μελοποιημένων, εἰ δυνατόν, ἢ τὰ δοκιμώτατα τῶν εἰς τὴν καθαρὰν δημοτικὴν γλῶσσαν συντεταγμένων, εἶτα τὰ ἐκ τῶν ἄλλων εἰδῶν τῆς ποιήσεως· ἔστωσαν δὲ ταῦτα ἢ πρωτότυπα ἢ καὶ ἐκ παραφράσεων τῶν ἀρχαίων. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων εἰδῶν τοῦ γραπτοῦ λόγου γενέσθω ἡ δέουσα ἐκλογὴ πρὸς ἔκδοσιν μεθοδικῆς καὶ πλήρους χρηστομαθείας κατὰ τὰ πρῶτα τέσσαρα ἔτη. Καὶ χρηστομάθεια δὲ τῆς ἀρχαίας γλώσσης (1) κατὰ τὰ ἐν τῷ προγράμματι διατετυπωμένα συνταχθήτω ἔχουσα ἐν τέλει τὰς κυριωτέρας τῶν ἀρχαίων γνώμας, παροιμίας, ῥήσεις κτλ. ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ καθ' ἡμᾶς, μετ' ἐκλογῆς ποιημάτων, ἀποσπασμάτων ἐκ ποιητῶν ἐθνικήν, παιδευτικήν, ἢ γνωμολογικὴν ἐχόντων σημασίαν. Κυριώτατον δὲ μέτρον ἐν τῇ συντάξει ἀμφοτέρων ἔστω ἡ ἡλικία καὶ αἱ εἰς τὰς ἀναλόγους τάξεις διδασκόμεναι γραμματικαὶ καὶ συντακτικαὶ γνώσεις.

5) *Αἱ συνθέσεις.*

Πρὸς ἄσκησιν τοῦ τε παρατηρητικοῦ πνεύματος καὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος συντελοῦσι μάλιστα αἱ συνθέσεις τακτικῶς γιγνόμεναι καὶ καθ' ὅλας τὰς τάξεις προφορικῶς μὲν τὰ πρῶτα ἔτη, εἶτα δὲ καὶ γραπτῶς· διότι ἡ διὰ τῆς μαιευτικῆς μεθόδου ζητηθεῖσα καὶ εὑρεθεῖσα ἀλήθεια ἢ περιγραφὴ ὡρισμένου τινὸς ἀντικειμένου ἐγχαράσσεται ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ ἐντυποῦται καὶ καθίσταται κτῆμα ἀναφαίρετον διὰ πολλῶν καὶ ποικίλων ἐξασκήσεων, ὧν πρωτεύουσιν αἱ συνθέσεις. Ὕλη δὲ τῶν συνθέσεων ἔστωσαν πάντα μὲν ἰδίως, μάλιστα δὲ τὰ πραγματικὰ μαθήματα, καὶ ταῦτα οὐχὶ γενικὰ καὶ ἀφῃρημένα, ἀλλὰ μερικὰ καὶ συγκεκριμένα, οἷον οὐχὶ ἡ περιγραφὴ οἴκου ἁπλῶς, ἐκκλησίας, σχολείου, ἀλλὰ τοῦ πατρικοῦ οἴκου, τῆς ἐκκλησίας, τοῦ σχολείου τοῦ χωρίου. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν μικραὶ οὖσαι καὶ εὐσύνοπτοι πρέπει νὰ προβιβάζωνται κατὰ τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν τάξιν. Παρὰ τοῖς Γερμανοῖς ὑπάρχουσι βιβλία συνθέσεων καθ' ὅλα σχεδὸν τὰ ἔτη βαθμηδὸν προάγοντα καὶ τελειοποιοῦντα τὸν μαθητήν· καὶ παρ' ἡμῖν δὲ ὑπάρχει τοιοῦτόν τι ἐπιγραφόμενον «Μαθήματα περὶ ἀντικειμένων πρὸς ἀνάπτυξιν ἰδεῶν κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Πεσταλόζη ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ ὑπὸ Γ. Κωνσταντινίδου» καὶ ἀρχάς τινας τοῦ τρόπου τῆς συντάξεως συνθέσεων περιλαμβάνον. Ἐν δὲ τῷ ἡμετέρῳ (σελ. 228) προγράμματι τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ὁρίζεται ἡ ὕλη τῶν συνθέσεων ἐν τῷ δευτέρῳ τμήματι. Οὐχ ἧττον ἔχομεν ἀνάγκην προσφορωτέρου βιβλίου, ὥσπερ ὁδηγοῦ ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τοῦ τέλεον παρημελημένου παρ' ἡμῖν σπουδαιοτάτου τούτου μαθήματος τοῦ ὀρθῶς καὶ ἀπταίστως διανοεῖσθαι καὶ γράφειν. Καὶ αἱ διορθώσεις πρέπει νὰ προβαίνωσιν ἐκ τῶν ἁπλουστέρων καὶ γραμματικῶν εἰς τὴν κυριολεξίαν καὶ τὴν λογικὴν τῶν προτάσεων καὶ νοημάτων σχέσιν, ὡς ἀπαιτεῖ ἡ ἡλικία τοῦ παιδὸς καὶ τὰ κατὰ ταύτην διδασκόμενα μαθήματα.

Γ') *Τὰ Μαθηματικά.*

Τὴν ἀρχὴν ὅτι ἡ διδασκαλία τῶν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως μαθημάτων πρέπει νὰ γί-

---

(1) Καί τοι πολλαχοῦ ἐγίνετο λόγος ἐπί τίνι σκοπῷ προτείνομεν τὴν συγχώνευσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων μετὰ τῶν προκαταρκτικῶν ἑλληνικῶν, ἵνα μὴ συμβῇ τις παρανόησις, ὅτι δηθεν τὴν καταστροφὴν τῶν ἑλληνικῶν σχολείων προτιθέμεθα, ἐπαναλαμβάνομεν καὶ αὖθις, ὅτι δὲν ἐπιθυμοῦμεν τοῦτο, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, ἀλλὰ τοὐναντίον, ὡς καὶ ἐκ τῶν ἐνταῦθα λεγομένων γίνεται καταφανές, τὴν εὔρυνσιν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως καὶ ἀνύψωσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων εἰς ἑλληνικά· διότι ὄντως, δεκτῆς γινομένης τῆς παρ' ἡμῶν προτεινομένης μεταβολῆς, τί κωλύει, ἵνα τὰ δημοτικὰ σχολεῖα καλῶνται ἑλληνικά, καὶ ἔχωμεν οὕτως ἑλληνικὰ σχολεῖα περιλαμβάνοντα ὀκτὼ τάξεις, ἃς ὀφείλουσι νὰ διέρχωνται πάντες οἱ παῖδες καὶ αὐτὰ τὰ τέκνα τῶν πτωχῶν, συντηρούμενα ὑπὸ τῶν πλουσίων, τῶν κοινοτήτων, τῶν συλλόγων καὶ λοιπῶν φιλεκπαιδευτικῶν ἀδελφοτήτων, καὶ ἑλληνικὰ γυμνάσια κλασικὰ ἢ πραγματικὰ περιλαμβάνοντα ἀντὶ τεσσάρων ἓξ τάξεις, προσιθεμένων καὶ τῶν δύο ἀνωτέρων τῶν ἑλληνικῶν σχολείων; μὴ γὰρ ἐν τοῖς τοιούτοις δημοτικοῖς οὐ διδάσκονται ἑλληνόπαιδες; μὴ οὐ διδάσκεται ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ὑπὸ τὴν διπλῆν αὐτῆς μορφὴν τήν τε νέαν καὶ τὴν ἀρχαίαν; Ἡ δὲ μεταβολὴ αὕτη οὐδὲ μεταῤῥύθμισίς ἐστι νέα· διότι πρὸ πολλοῦ βλέπομεν τοῦτο γιγνόμενον πολλαχοῦ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ὅπου δημοτικὸν καὶ ἑλληνικὸν σχολεῖον ἓν καὶ τὸ αὐτό, καὶ ἐν τοῖς ἀπανταχοῦ Παρθεναγωγείοις ὡς εἴρηται καὶ ἀνωτέρω (σελ. 208).

γνηται συγκεκριμένως καὶ οὐχὶ ἀφῃρημένως, δέον νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ ἐπὶ τῶν μαθηματικῶν, μάλιστα δὲ ἐπὶ τοῦ μᾶλλον φαινομένου ἀφῃρημένου μαθήματος τῆς ἀριθμητικῆς. Ὁ παῖς τοῦ λαοῦ δεῖται πρὸ παντὸς ἄλλου τῆς τελείας γνώσεως τοῦ τοσοῦτον χρησίμου τούτου μαθήματος. Καὶ ὅμως μέχρι τοῦδε, καί περ διδασκόμενος καὶ ἀνώτερα μαθηματικά, σχεδὸν ἀδαὴς τῆς ἀριθμητικῆς ἐξέρχεται εἰς τὸν πρακτικὸν βίον. Καὶ ἔστι μὲν ἀληθῶς τὸ μάθημα τοῦτο δυσχερὲς τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ, ἀλλὰ τῆς δυσχερείας ταύτης κυριωτάτη αἰτία φαίνεται τὸ ὅλως ἀφῃρημένον τῆς διδασκαλίας τῶν καθ' ἑαυτοὺς ἀφῃρημένων ἀριθμῶν. Ἡ ἀριθμητική, ἥτις ἁρμοδιωτάτη ἐστὶν εἰς διαπαιδαγώγησιν, καθίσταται συγκεκριμένη, ὅταν ὁ διδάσκαλος ἐν πάσῃ πράξει ἀρύηται τὰ παραδείγματα ἐκ τῶν πραγματικῶν μαθημάτων, εἴτε ἀριθμοὺς καταλέγων, εἴτε πράξεις ἐκτελῶν, εἴτε καὶ προβλήματα ἐπιλύων. Κατὰ ταῦτα ἔχομεν ἀριθμητικὴν ἐμπορικήν, γεωργικήν, ἱστορικὴν κτλ. ὅταν ἐφαρμόζηται ἐπὶ τῶν τῆς ἱστορίας, γεωργίας, τοῦ ἐμπορίου κτλ. Οὕτως ὁ Cossin ἐξέδωκε γαλλιστὶ ἀριθμητικὴν γεωργικὴν καὶ τὸ ἔτι περιεργότερον καὶ γραμματικὴν καὶ συλλογὴν γραμματικῶν ἀσκήσεων ἐκ τῶν τῆς γεωργίας· ἐν δὲ τῇ Βελγικῇ ἐτέθη διαγώνισμα τῆς ἀριθμητικῆς ἐφαρμοζομένης ἐπὶ τῆς ἠθικῆς.

Ἡ κατὰ διάνοιαν τὸ πρῶτον ἀριθμητικὴ ἐπὶ συγκεκριμένων ἀντικειμένων ἀρχομένη ἔσται χρήσιμος καὶ ὠφέλιμος εἴς τε τὸν πρακτικὸν βίον καὶ εἰς τὴν νοερὰν τοῦ παιδὸς ἐνέργειαν. Κατὰ πρῶτον ὁ παῖς σχηματίζει τοὺς πρώτους ἁπλοῦς ἀριθμοὺς ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέχρι τοῦ δέκα δι' ἀριθμήσεως πραγμάτων ὑπὸ τὴν αἴσθησιν αὐτοῦ κειμένων ἢ τιθεμένων, εἶτα πραγμάτων γνωστῶν ἀλλ' ἀφισταμένων καὶ τελευταῖον ἀφῃρημένων. Τὴν ἄσκησιν μάλιστα ταύτην συνιζῶμεν ἀπὸ τῶν νηπιαγωγείων αὐτῶν. Ἡ σύνδεσις ἰδίως τῶν πρώτων ἀριθμῶν πρὸς ἀπαρτισμὸν τῶν πράξεων τῆς προσθέσεως καὶ ἀφαιρέσεως δύναται νὰ γίγνηται καὶ κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος συγκεκριμένως καθ' ἕκαστον ἀριθμὸν χωριστὰ ἀπὸ τοῦ ἑτέρου. Πρὸς εὐχερεστέραν δὲ κατανόησιν ἃς σημειῶνται τὸ πρῶτον διὰ γραμμῶν, εἶτα δὲ καὶ δι' αὐτῶν τῶν ψηφίων. Οὕτω δὲ χωροῦσα ἡ ἀριθμητικὴ συγκεκριμένως καθ' ὅλα τὰ ἔτη καὶ ὥςπερ τὸ πρόγραμμα ὑποδεικνύει, καὶ διὰ τοῦ συστήματος τῶν μέτρων, σταθμῶν καὶ νομισμάτων τῆς Τουρκίας μάλιστα καὶ Ἑλλάδος συμπληρουμένη ἔσται πράγματι ὠφέλιμος εἰς τὰ διάφορα ἐπιτηδεύματα τοῦ πρακτικοῦ βίου. Κατὰ δὲ τὰ τελευταῖα ἔτη πρέπει νὰ διδαχθῇ ὁ μαθητὴς τὸ πρακτικὸν καὶ διὰ τὰς βιωτικὰς ἀνάγκας χρήσιμον μέρος τῆς καταστιχογραφίας καὶ ἐκ τῆς γεωμετρίας τὰ στοιχειωδέστερα διὰ πραγματικῶν σχημάτων καὶ ἰχνογραφημάτων γραμμικῶν.

Δ') *Ἡ Γεωγραφία.*

Ὁ πολὺς Ἔρδερος περὶ Γεωγραφίας τὸν λόγον ποιούμενος ἔλεγεν ὅτι « ὁ κατηγορῶν τὸ μάθημα τῆς Γεωγραφίας ὡς ξηρὸν ποιεῖ τὸ αὐτό, ὡς εἰ κατηγόρει τὸν ὠκεανὸν ὡς ξηρόν. Μεγάλως ἀπορήσω, εἰ παιδίον εὐφυὲς μὴ ἀγαπήσει τὴν γεωγραφίαν μᾶλλον τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, ὅταν καθυποβληθῇ αὐτῷ ὑπὸ τὴν πρέπουσαν μορφήν.» Ἀλλὰ διὰ τί ἐν τοῖς ἡμετέροις σχολείοις τὸ τῆς γεωγραφίας μάθημα ἀποβαίνει κατάξηρον καὶ ὀχληρόν; Διότι οἱ πλεῖστοι τῶν δημοδιδασκάλων τὴν γεωγραφίαν διδάσκοντες οὐδὲν ἄλλο διδάσκουσιν ἢ ξηρὰ ὀνόματα· ἀλλ' ἡ γεωγραφία οὐκ ἔστι στεῖρα καὶ ἄγονος μάθησις ὀνομάτων, ἀλλ' ἔνθεν μὲν ἐπιστήμη πραγμάτων φυσικῶν καὶ διαρκῶν, ἅτινα ὡς ἔργα τοῦ ποιητοῦ εἰσι πανταχοῦ καθ' ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς, ἔνθεν δὲ ἀντικείμενον ἔχει καὶ στάδιον αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον. Καὶ ποῦ μὲν δεικνύει τὸ μεγαλεῖον καὶ τὰς καλλονὰς τῆς φύσεως διὰ τῆς περιγραφῆς τῶν ἔργων αὐτοῦ τοῦ δημιουργοῦ καὶ τῆς ἐξάρσεως τοῦ ὑψηλοῦ καὶ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, ποῦ δὲ τὰς μεταβολάς, ἃς ὑφίσταται ὁ ἄνθρωπος ὡς ἐκ τῆς θέσεως, τοῦ κλίματος, τοῦ σχήματος καὶ τῆς φύσεως τῆς χώρας ἐν ᾗ οἰκεῖ, ποῦ δὲ τὰς μεταβολάς, ἃς αὐτὸς ἐπήγαγεν εἰς τὸ ἔδαφος καὶ τὰς ὠφελείας, ἃς ἐκ τῆς γηΐνου διαμονῆς αὐτοῦ ἐκαρπώσατο. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ γεωγραφία διδασκομένη κατατάσσεται μεταξὺ τῶν φυσιογραφικῶν καὶ ἱστορικῶν ἐπιστημῶν ἀμφοτέρων μετέχουσα. Καὶ ἡ μὲν φυσικὴ Γεωγραφία ἐστὶ περιγραφὴ τῶν ἔργων τοῦ δημιουργοῦ, ἡ δὲ πολιτικὴ περιγραφὴ τῶν ἔργων τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς. Βάσις δὲ τῆς πολιτικῆς ἐστιν αὐτὴ ἡ φυσική, ἧς ἄνευ πολλὰ ἔσονται ἀσαφῆ καὶ αἰνίγματα· ἄνευ προηγουμένης γνώσεως τῆς φυσικῆς γεωγραφίας τῆς Ἑλλάδος ἢ τῆς Αἰγύπτου ἢ ἄλλης τινὸς χώρας, δυσκόλως δύναταί τις νὰ νοήσῃ τὴν πολιτικὴν αὐτῶν γεωγραφίαν. Ἐντεῦθεν δὲ δῆλον ὅτι πρέπει ἡ φυσικὴ γεωγραφία ἢ πρὸ τῆς πο-

Digitized by Google

λιτικῆς νὰ διδάσκηται ἢ καὶ μετ' αὐτῆς· διὰ τοῦ συνδυασμοῦ μάλιστα τούτου καὶ ἐμποριχαί τινες γνώσεις δύνανται νὰ διδάσκωνται, καὶ περὶ φυτῶν καὶ περὶ ζώων καὶ οὕτως ἐφεξῆς. Ἐκ τῶν διαφόρων μάλιστα κλάδων αὐτῆς, ἤτοι γεωγραφίας κυβερνητικῆς, διοικητικῆς, ἐκκλησιαστικῆς, ἐκπαιδευτικῆς, βιομηχανικῆς, ἐμπορικῆς, γεωργικῆς, ἱστορικῆς κτλ. ἃς λαμβάνωνται τὰ οὐσιωδέστερα καὶ ἀξιομνημονευτότερα. Ὅταν δὲ ὁ γεωγραφῶν γινώσκῃ τί διδάσκει, ἡ γεωγραφία κατὰ τὸ φαινόμενον ἐπιστήμη ὑλικὴ καθίσταται ὄργανον τῶν ὑψηλοτέρων αἰσθημάτων καὶ εὐγενεστέρων ἀναμνήσεων. Τίς γεωγράφος ὁμιλῶν περὶ Θερμοπυλῶν καὶ Σαλαμῖνος ἐν τῇ γεωγραφίᾳ τῆς Ἑλλάδος ἔσται ψυχρὸς καὶ ξηρός; Ἀλλ' ἑκάστη γωνία τῆς ἡμετέρας χώρας ἔχει καὶ τὴν ἔνδοξον ἢ καὶ ἀτυχῆ αὐτῆς ἀνάμνησιν.

Πρῶτον μάθημα τῆς Γεωγραφίας ἔστω ἡ μικρὰ πατρίς, δηλαδὴ ἡ γενέτειρα χώρα, ἀφ' οὗ προηγουμένως ὁ μαθητὴς λάβῃ γνῶσιν τῶν ἐν τῷ οἴκῳ πρώτων στοιχείων, ὕστερον ἡ τῆς ἐπαρχίας, ἐν ᾗ οἰκεῖ, μετὰ τοῦτο ἡ μεγάλη πατρὶς καὶ οὕτως ἐφεξῆς. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ μαθηταὶ δέον νὰ λαμβάνωσι γνῶσιν τῶν περὶ αὐτοὺς διά τινος ἐκδρομῆς εἰς τὰ πέριξ καὶ ἀπό τινος ὑψηλῆς σκοπιᾶς. Ὁ δὲ διδάσκαλος διδάσκων ἢ καὶ ἐπανερχόμενος πρέπει νὰ διαγράφῃ ἐπὶ πίνακος ἢ ἐπὶ χάρτου τὸ διδασκόμενον μέρος καὶ ἐπιβάλλῃ τοῦτο τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ πρὸς μίμησιν. Τοιοῦτόν τι κατὰ τὸ δυνατὸν γενέσθω καὶ ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τῶν λοιπῶν μερῶν τῆς Γεωγραφίας.

Ε') Ἡ Ἱστορία.

Ἡ ἱστορία τὸ οἰκειότατον τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ μάθημα, τὸ βιβλίον τοῦτο τῆς ζωῆς τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ μέγας καὶ οὐσιώδης κλάδος τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, διττὸν προτίθεται σκοπόν, τήν τε πνευματικὴν καὶ ἐθνικὴν ἀνάπτυξιν τῶν παίδων καὶ τὴν εἰς τὸν νοῦν αὐτῶν ἀποταμίευσιν τῶν κυριωτέρων συμβάντων καὶ ἔξαρσιν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ μεγάλου καὶ ὑψηλοῦ τῆς ἀνθρωπότητος προορισμοῦ. Καὶ ἡ μὲν διδασκαλία τῆς ἱστορίας τῆς ἰδίας ἡμῶν πατρίδος ἔχει ὁρμητήριον ἓν τῶν προσφιλεστάτων τῷ ἀνθρώπῳ αἰσθημάτων, τὸν πρὸς τὴν πατρίδα ἔρωτα, ἡ δὲ γενικὴ τὸν πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα. Καὶ ἀληθῶς, ἀγαπῶμεν τὸν τόπον, ὅπου ἐγεννήθημεν, στενὸς σύνδεσμος συνδέει ἡμᾶς μετ' αὐτοῦ, αἱ ἐντυπώσεις τῆς πρώτης ἡλικίας μένουσιν ἀνεξάλειπτοι· φιλοπατρία ἐστὶν ἡ ἀφοσίωσις πρὸς τὸ ἔθνος, εἰς ὃ ἀνήκει τις, καὶ ἡ ἑκουσία ἐκπλήρωσις τῶν καθηκόντων τοῦ πολίτου· ἀλλ' ἔστι καί τι πλέον· ἡ εὐγενεστέρα φιλοπατρία πρὸς τὸν ἔρωτα τῆς ἀνθρωπότητος φέρουσά ἐστιν ἡ ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας παραδοχὴ ἰδεῶν τινων, ἀρχῶν τινων, ἠθῶν τινων ἰδιαζόντων τῷ ἔθνει εἰς ὃ ἀνήκει καὶ ἐξ ὧν ὁρίζεται ὁ ἐθνικὸς χαρακτήρ. Τὰ ἔθνη, ὡς τὰ ἄτομα, εἰσὶ διάφορα κατά τε τὸν χαρακτῆρα καὶ τὰς ἐφέσεις, ἕκαστον δ' ἔχει νὰ διαδραματίσῃ ἴδιον πρόσωπον ἐν τῇ μεγάλῃ σκηνῇ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου καὶ συντελέσῃ εἰς τὸ γενικὸν ἀγαθόν. Τὸ ἡμέτερον ἔθνος ἐγένετο ὁ πατὴρ καὶ δημιουργὸς τῆς ἐλευθερίας ἐν τῷ διανοεῖσθαι, ἐντῷ λέγειν, ἐν τῷ πράττειν, τῆς ποιήσεως, τῆς φιλοσοφίας, τῆς ἐπιστήμης, τῶν γραμμάτων, τῶν τεχνῶν, τοῦ πολιτισμοῦ ἐν γένει· διὸ ἡ φιλοπατρία τοῦ Ἕλληνος ἐμφορεῖται καὶ ἐμπνέεται ὑπὸ τῶν ὑψηλῶν τούτων ἀρχῶν ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας παραδεχομένου καὶ ἀγαπῶντος αὐτάς. Κατὰ ταύτας πρέπει νὰ διδάσκηται ἡ ἱστορία, νὰ ὦσι δὲ γεγραμμένα καὶ τὰ ἱστορικὰ βιβλία. Ὡς τοιαύτη ἐστὶν οὐσιώδης μοχλὸς τῆς ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως. Ὁ διδάσκαλος πρέπει πρὸ παντὸς νὰ δεικνύῃ διὰ ζωηρῶν εἰκόνων τοῖς μαθηταῖς ὅτι οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν ἀξιοῦνται τῶν δέλτων τῆς ἱστορίας, καθόσον συντελοῦσιν εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, νὰ ἐξαίρῃ δὲ τὰ ὑψηλὰ καὶ γενναῖα φρονήματα ἐξ ὧν ἐνεφοροῦντο ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐγένοντο οἱ ἥρωες τῶν μεγάλων πράξεων. Ἐξετάζων δὲ τοὺς μαθητὰς τρία τινὰ πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν· 1) τὴν πλατυτέραν ἀνάπτυξιν τοῦ ἱστορουμένου 2) τὴν ἔξαρσιν τῶν οὐσιωδεστάτων· καὶ 3) τὴν ἐξέτασιν ἐπὶ σκοπῷ ἠθικῆς μορφώσεως. Τελευταῖον δὲ τὰ τῆς ἱστορίας μαθήματα ἀποτυποῦνται βαθύτερον καὶ βασιμώτερον, ὅταν καὶ ἐν ταῖς συνθέσεσιν λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ ἱστορικὴ ὕλη ὑπὸ τὴν μορφὴν τῶν δρώντων προσώπων. Ἡ δὲ ἑλληνικὴ ἱστορία ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ τρίτου ἔτους βιογραφικῶς καὶ περιέχουσα ὠφελίμους καὶ τερπνὰς γνώσεις χωρογραφικάς, ἐθνογραφικὰς καὶ ἠθογραφικὰς δέον νὰ διδάσκηται ἐν μεγάλῃ ἐκτάσει καὶ μετὰ εἰκόνων μέχρι τοῦ πέμπτου σχολικοῦ ἔτους. Κατὰ δὲ τὰ τελευταῖα ἔτη πρέπει νὰ διδάσκηται καὶ ἡ ἱστορία τῶν νεωτέρων ἐθνῶν, ὅπως ὁ παῖς γινώσκῃ οἵους ἀγῶνας κατέβαλον τὰ μᾶλλον πεπολιτισμένα ἔθνη ἵνα φθάσωσιν εἰς ὃ εὑρίσκονται σημεῖον, τί δὲ πράττοντα τὰ ὑπολειπόμενα δύνανται ν' ἀπαλλαγῶσι τῆς ταπεινώσεως καὶ κακοδαιμονίας.

Digitized by

Ϛ') *Φυσικὴ καὶ Φυσικὴ Ἱστορία.*

Οὐδὲν μάθημα ἐπαγωγότερον καὶ διδακτικώτερον τῆς Φυσικῆς καὶ τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας. Πόσα πειράματα περίεργα, φωτίζοντα τὸν νοῦν τῶν παίδων καὶ ἀπαλλάσσοντα ἀπὸ πολλῶν προλήψεων καὶ δεισιδαιμονιῶν! Ἡ μετὰ προσοχῆς παρατήρησις τῆς φύσεως καὶ τῶν φυσικῶν φαινομένων εὐεργητικὴν ἐξασκεῖ καὶ σωτήριον ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς καρδίας καὶ τοῦ πνεύματος, καθίστησιν ἡμᾶς βελτίους ἐξημεροῦσα τὸ τραχὺ τοῦ χαρακτῆρος, διασκεδάζουσα τὰς θλίψεις ἡμῶν ἀνακαινίζει τὸ ἡμέτερον πνεῦμα χορηγοῦσα νέας δυνάμεις καὶ ἀναβιβάζει ἡμᾶς εἰς περιωπὴν ὑψηλοτέραν καὶ πνευματικωτέραν. Ὅταν ἐξετάζωμεν τὰ λεπτὰ ἐκεῖνα καὶ τρυφερὰ φυτά, τὸν ὀργανισμὸν αὐτῶν τοσοῦτον ἀσθενῆ ἀλλὰ καὶ τοσοῦτον τέλειον, ὅταν περιεργαζώμεθα τὰ μυρία ὅσα ἐξ ὧν συντελεῖται τὸ ἄνθος, ἢ εὑρίσκομεν τὰς ἐν τῇ φύσει ἐνεργούσας δυνάμεις ὑπὸ ποικίλας μορφὰς ἐκφαινομένας, τότε φαίνεται ὅτι εἰςδύομεν περαιτέρω εἰς τὰ σχέδια τῆς θείας προνοίας, ὡς εἰ ὁμιλεῖ πρὸς ἡμᾶς καὶ ἀποκαλύπτει τὰ μυστήρια αὐτῆς· ὥστε ἀνὰ πᾶσαν σιγμὴν πλήρεις συγκινήσεως καὶ θαυμασμοῦ ἕτοιμοι ἐσμὲν ν' ἀναφωνήσωμεν «ναί, ὑπάρχει θεὸς δίκαιος κυβερνῶν τὸν κόσμον». Ἡ δὲ τῆς διδασκαλίας μέθοδος ἔστω πρακτικὴ τῶν οὐσιωδεστάτων ἐπιλαμβανομένη· οἷον ὁ φυσικὸς διδασκέτω ὅ,τι ἐφαρμόσιμόν ἐστιν ἐν τῷ καθημερινῷ βίῳ. Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τῆς βοτανικῆς, ζωολογίας, χημείας, μεταλλουργίας, δημώδους ἀστρονομίας κτλ. Ἐπισφράγισμα δὲ τούτων ἔστωσαν ἠθικὰ καὶ θρησκευτικὰ συμπεράσματα ἀβιάστως καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἀναβλύζοντα.

Τὰ μαθήματα ταῦτα, ἤτοι ἡ φυσική, ἡ ζωολογία, ἡ βοτανικὴ καὶ ἐν γένει ἡ φυσικὴ ἱστορία μετὰ τῆς γεωγραφίας, ἀποτελοῦσι τὰ κυρίως λεγόμενα πραγματικὰ μαθήματα. Ἀναγκαῖον ἄρα νὰ διδάσκωνται δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἢ καὶ τῶν εἰκόνων τῶν πραγμάτων, μηδέποτε δὲ ἀφηρημένως καὶ ξηρῶς. Ἡ διδασκαλία ἰδίως τῶν μαθημάτων τούτων γιγνέσθω κατὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ λαοῦ καὶ κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἐπαρχίας, ἢ τῶν διαμερισμάτων αὐτῆς· οἷον ἐν μὲν ταῖς γεωργικαῖς χώραις ἡ διδασκαλία τῆς γεωργικῆς φυσικῆς πρέπει νὰ κατέχῃ τὴν ἐπισημοτέραν θέσιν, ἐν δὲ ταῖς βιομηχανικαῖς ἡ τῆς βιομηχανικῆς, ἐν δὲ ταῖς ἐμπορικαῖς ἡ τῆς ἐμπορικῆς καὶ οὕτως ἑρεξῆς, καθὰ εἴδομεν (σελ. 196) ὅτι παραγγέλλει καὶ ὁ θεῖος Πλάτων.

Ζ') *Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία.*

Ἡ οἰκονομικὴ διδασκαλία κρίνεται νῦν ἀπαραίτητος ἀπὸ τῆς μικρᾶς ἔτι ἡλικίας, ὅπως ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων ἐθίζῃ ὁ παῖς εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν οἰκονομίαν· «ἐάν τις εἴπῃ ἡμῖν, ἔλεγεν ὁ Φραγκλῖνος, ὅτι δύνασθε νὰ πλουτίσητε δι' ἄλλου τρόπου ἢ τῆς φιλοπονίας καὶ οἰκονομίας, μὴ πιστεύετε εἰς τοὺς λόγους αὐτοῦ, οἵτινές εἰσι δηλητήριον». Πρέπει λοιπὸν αἱ ἀρχαὶ τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας καὶ αἱ πρακτικαὶ τοῦ πλουτισμοῦ γνώσεις νὰ μεταδίδωνται· τοῖς παισί, πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἄγουσαι τὰ τοῦ κοινοῦ βίου ἔργα μετὰ τῶν εὐαρέστων ἢ δυσαρέστων συνεπειῶν ἐπί τε τῶν ἀτόμων καὶ ἐπὶ τῆς κοινωνίας.

Η') *Ἡ Ἀγρονομική.*

Ὁ δημοδιδάσκαλος τῶν γεωργικῶν χωρῶν ἀναλαμβάνει τὴν διδασκαλίαν τῶν παίδων, οἵτινες προωρισμένοι εἰσὶν εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς. Διὸ ὅταν διδάσκῃ αὐτοὺς τὸ διανοεῖσθαι, τὸ ἀναγινώσκειν, τὸ λέγειν καὶ γράφειν ἐν τῇ σχολῇ, ὀφείλει νὰ διδάσκῃ αὐτοὺς καὶ ὅσα πρόσφορα καὶ παρασκευαστικὰ εἰς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γεωργοῦ, εἰς ὃ ἄλλως συντελεῖ λίαν καὶ ἡ πνευματικὴ κατάστασις τῶν παίδων· διότι ἕκαστον παιδίον δέχεται τὰς πλείστας τῶν ἐντυπώσεων ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων, ἃ περικυκλοῦσιν αὐτό, καὶ ἐκ τῶν καθ' ἑκάστην συμβαινόντων ὑπὸ τὰ βλέμματα αὐτοῦ. Ἡ φύσις ἐστὶν ὁ πρῶτος αὐτοῦ διδάσκαλος, ὥστε ὁ δημοδιδάσκαλος μεγάλως ἁμαρτάνει μὴ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὰ προϋπάρχοντα ταῦτα στοιχεῖα τῆς ἀγωγῆς, ἅτινα περίφρων διεύθυνσις δύναται τερασ τίως νὰ γονιμοποιήσῃ. Φυσικώτερόν ἐστι καὶ ἁπλούστερον, ἵνα ὁ διδάσκαλος βαδίσῃ τὴν αὐτὴν ὁδὸν, ἣν ἠνέῳξεν εἰς τὸν μαθητὴν ἡ φύσις καὶ εἰς ἣν δύναται νὰ προαγάγῃ αὐτὸν ταχέως. Τὸ παιδίον εὑρισκόμενον ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ καὶ ἐντυπώσεων μετὰ πολλῆς εὐχαριστήσεως παρακολουθήσει τὰς ἐξηγήσεις τοῦ διδασκάλου περὶ τῶν πραγμάτων, ἅτινα ἴσως πρὸ ὀλίγου εἶχον τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἑλκύσει, καὶ ἐξασκούμενον οὕτω δυνηθήσεται καὶ μόνον νὰ ἐκφράζῃ τὰς ἰδέας αὐτοῦ καὶ συντάσσῃ μικρὰς

Digitized by

διηγήσεις, λαμβάνον τὴν ὑπόθεσιν αὐτῶν ἐκ τῶν μυρίων ἀντικειμένων τῆς θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς ἀγρονομικῆς. Οὕτω κατὰ διαδοχὴν δύναταί τις νὰ διδάξῃ τὸν μαθητὴν πάντα ὅσα τῆς ἀγρονομικῆς ἔχει ἀνάγκην νὰ μάθῃ· καὶ αὐταὶ δὲ αἱ ὀρθογραφικαὶ ἀσκήσεις καὶ αὐτὴ ἡ ἀριθμητικὴ καὶ τὰ προβλήματα καὶ τὰ ἄλλα ἔτι μαθήματα δύνανται νὰ περιβληθῶσιν ἀγρονομικὸν χαρακτῆρα, ὡς εἴρηται καὶ ἀνωτέρω (σελ. 236).

Κηπουρικὴ ἤτοι καλλιέργεια τῶν καρποφόρων δένδρων· ἑκάστη σχολὴ πρέπει νὰ ἔχῃ κῆπον κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον πλήρη φυτῶν, ἐν ᾧ κατὰ τὰς ὥρας τῶν διαχύσεων διδάξει ὁ διδάσκαλος τοὺς μαθητὰς τὸν τρόπον τοῦ σπείρειν, τοῦ μεταφυτεύειν, τοῦ ἐμβολιάζειν, τοῦ φυτεύειν παραφυάδας κρεμαμένας ἔτι ἐκ τῶν δένδρων, τοῦ καλῶς φυτεύειν δένδρον τι καὶ διευθύνειν κατὰ στίχον, τοῦ ἐπιτυγχάνειν ὡραίων ἀνθέων καὶ οὕτως ἐφεξῆς.

Θ') Ἡ Ἰχνογραφία.

Ἡ ἰχνογραφία ἀναγκαία καὶ ὠφέλιμος πᾶσι, διότι καὶ ὁ μηχανικὸς καὶ ὁ βιομήχανος καὶ ὁ λόγιος καὶ ὁ ἁπλοῦς ἐργάτης πάντες χρήζουσιν αὐτῆς. Διὰ τῆς ἰχνογραφίας ὁ μαθητὴς μανθάνει νὰ ἀγαπᾷ καὶ ν' ἀναγνωρίζῃ τὸ καλὸν ἔν τε τῇ φύσει καὶ ἐν τῇ τέχνῃ· διότι καλόν ἐστιν ἡ ἁρμονία, ἡ ἀναλογία τῶν μερῶν πρὸς ἄλληλα καὶ πρὸς τὸ ὅλον· τὴν ἁρμονίαν δὲ ταύτην καὶ ἀναλογίαν διδάσκει ἡ ἰχνογραφία, ἥτις δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς γλῶσσά τις ἐκφραστικωτάτη γενικώτατον οὖσα στοιχεῖον τῆς καλλιτεχνικῆς τοῦ παιδὸς ἀναπτύξεως. Ἡ ἰχνογραφία γραμμικῶς τὸ πρῶτον διδασκομένη εἰς ἅπαντας τοὺς μαθητὰς ὑποχρεωτικῶς πρέπει νὰ ἐξακολουθῇ μέχρι τῆς ἀνωτάτης τάξεως κατὰ τὰ ἐν Γερμανίᾳ ἐκδεδομένα διὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα ἐγχειρίδια.

Ι') Ἡ Μουσική.

Ἡ μουσική, ἥτις τοσοῦτον ἐκαλλιεργεῖτο ὑπὸ τῶν ἡμετέρων προγόνων καὶ ἐθεωρεῖτο ἓν τῶν τελεσιουργοτάτων ὀργάνων τῆς ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως, νῦν ἐστιν ὅλως παρημελημένη, ὡς οὐκ ἔδει. Ἡ μουσική, τέχνη τοῦ ὑμνεῖν τὸν θεόν, τὴν φύσιν, τὴν πατρίδα, τοὺς μεγάλους ἄνδρας κτλ. πρέπει νὰ καταστῇ κοινὴ πᾶσιν ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Ὁ Λούθηρος, ὅστις ἅμα τῇ θρησκευτικῇ μεταρρυθμίσει ἐφρόντισε καὶ περὶ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως, ὡς προείρηται, γράφει περὶ μουσικῆς τὰ ἑξῆς. « Ἠγάπησα πάντοτε τὴν μουσικήν. Ἡ γνῶσις ταύτης τῆς τέχνης ἐστὶ καλὴ καὶ χρησίμη παντί· Ὀφείλομεν πάσῃ δυνάμει νὰ ἐνισχύσωμεν τὴν σπουδὴν ταύτην ἐν τοῖς σχολείοις. Πᾶς δημοδιδάσκαλος ὀφείλει νὰ ᾖ ἐπιτήδειος μουσικός, ἄλλως ἀνάξιον λόγου θεωρῶ αὐτόν. Ἀλλ' οὐδ' ὑμεῖς πρέπει νὰ χορηγῆτε τὸν βαθμὸν τοῦ ἱεροκήρυκος, ἂν μὴ πρῶτον ὦσιν εἰδήμονες καὶ ἐξησκημένοι εἰς τὴν μουσικήν. » Ἡ γλῶσσά ἐστιν ὄργανον τῶν ἰδεῶν μᾶλλον, ἡ δὲ μουσικὴ τῶν αἰσθημάτων· ὡς δὲ ἡ γυμναστικὴ διπλασιάζει τὴν ῥώμην τῶν σωμάτων, ἡ δὲ ἀνάγνωσις καὶ μελέτη τῶν ποιητῶν καὶ ἱστορικῶν ἐκτείνει τὸ βλέμμα τοῦ πνεύματος, οὕτως ἡ χρῆσις τῆς γλώσσης τῶν αἰσθημάτων ἰσχυροποιεῖ τὰς καλλίστας τῆς ψυχῆς ὁρμάς, ἀναπτύσσει τὰ εὐγενῆ αἰσθήματα, τὰς συμπαθητικὰς κλίσεις· καὶ ὥσπερ διὰ τῆς διαδόσεως τῶν γραμμάτων καταπολεμοῦμεν τὴν ἀμάθειαν, ἥτις ἐστὶν ἡ ἐλεεινότης τοῦ πνεύματος, οὕτω διὰ τῆς μουσικῆς τὴν φιλαυτίαν, ἥτις ἐστὶν ἡ ἀθλιότης τῆς καρδίας.

Ἡ διδασκαλία τῆς μουσικῆς ἔχει πολὺ τὸ ἐπαγωγὸν καὶ τερψίθυμον· διὰ δὲ τοῦ ἐπαγωγοῦ καθίσταται κοινή, καθολική, ἀπαραίτητος, ὑποχρεωτικὴ οὕτως εἰπεῖν.

Συστατικὰ τῆς μουσικῆς στοιχεῖά εἰσι δύο ὁ τόνος καὶ ὁ ῥυθμός· Καὶ ὁ μὲν τόνος ἐστὶν ἡ ψυχὴ τῆς μουσικῆς, ὁ δὲ ῥυθμὸς ἡ ζωή. Ὁ μὲν τόνος ἐστὶν αὐτὴ ἡ μουσικὴ φωνή, βαρεῖα ἢ ὀξεῖα, ὁ δὲ ῥυθμὸς ἡ κίνησις αὐτῆς ταύτης τῆς βαρείας ἢ ὀξείας φωνῆς. Καὶ ἡ μὲν διδασκαλία τῶν δύο τούτων τῆς μουσικῆς στοιχείων γιγνέσθω χωριστά, ἀλλὰ παραλλήλως· ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ ὀλίγη θεωρία καὶ πολλὴ πρᾶξις· ἔστω δὲ κατὰ τὸ Βιλέλμιον σύστημα ἀπὸ τῶν ἁπλουστέρων ἀρχομένη καὶ πατριωτικῶν ᾀσμάτων ἃς καταλήγῃ εἰς θρησκευτικὰ μέλη καὶ ᾠδὰς ὑγιαινούσης ἠθικῆς καὶ ἠρέμου διανοίας.

ΙΑ') Ἡ Γυμναστική.

Ἡ Γυμναστική, τὸ ἑλληνικώτατον τοῦτο παιδευτικὸν στοιχεῖον, δέον νὰ διδάσκηται εἰς πάσας τὰς τάξεις μετὰ ἁρμοδίων ψυχαγωγικῶν παιδιῶν διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν ἀρχαίων μετὰ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐγχωρίων. Βιβλίον δὲ πρόσφορον Γυμναστικῆς ὡς ὁδηγὸς ἔστω τὸ ἐσχάτως ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διά-

Digitized by Google

δοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων Συλλόγου μετὰ τοῦ ἀναγκαίου πίνακος κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Schreber.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς διδασκαλίας τῶν μαθημάτων τῶν ἰδιαζόντων κυριώτατα εἰς τὸ τῶν ἀρρένων τμῆμα. Οὐσιώδης δὲ παράγων τῆς ἐμμονῆς τῶν διδασκομένων ἐστὶν ἡ ἔγκαιρος καὶ σκόπιμος ἐπανάληψις αὐτῶν· ἀναγκαία μέν ἐστιν ἡ τοῦ παιδὸς ἐπιμέλεια, ἀλλ' ἡ τοῦ ἔξω κόσμου ἐπ' αὐτοῦ ἐπίδρασις ἀποπλανᾷ συνεχῶς τὴν διάνοιαν αὐτοῦ κούφην καὶ ἄστατον οὖσαν, καὶ ταχεῖαν λήθην ἐμποιεῖ τῶν μεμαθημένων. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῷ προγράμματι αἱ ἐπαναλήψεις συνιστῶνται καὶ ἐνταῦθα αὖθις ὡς καθῆκον τοῖς διδάσκουσιν ὑπομιμνήσκονται. Συνετώτερον ὄντως ἐποίουν οἱ παλαιοὶ ἡμῶν διδάσκαλοι τὴν τῶν σαββάτων ἡμέραν ὡρισμένην ταῖς ἐπαναλήψεσιν ἔχοντες, καλῶς δὲ καὶ οἱ Γερμανοὶ ποιοῦσι τὰς συνεχεῖς ἐπαναλήψεις παρακελευόμενοι. Περὶ δὲ τοῦ τῶν θηλέων ἤτοι τῶν Παρθεναγωγείων οὐ μακρὸς ὁ λόγος. Τὸ μὲν νηπιαγωγεῖον κοινὸν ὂν ἀμφοτέροις τοῖς φύλοις οὐδεμιᾶς δεῖται προσθήκης ἢ μεταβολῆς, τοῦ δὲ δημοτικοῦ σχολείου τὸ μὲν πρῶτον τμῆμα οὐδαμῶς διαφέρει κατὰ τὴν τῶν μαθημάτων διάταξιν, μικρὰ δέ τις μεταβολὴ ἐγένετο ἀπὸ τοῦ δευτέρου, ἤτοι ἀνωτέρου τμήματος. Οὐχ ἧττον γενικῶς παρατηροῦμεν ὅτι ἡ διδασκαλία τῶν μαθημάτων παρὰ διδασκαλισσῶν τὸ πλεῖστον γιγνομένη δέον νὰ ἐρείδηται ἐπὶ τῆς τῶν γυναικῶν φύσεως, ἡ Χρηστομάθεια μάλιστα καὶ ἡ Ἱστορία ἔστωσαν ἐν πολλοῖς γυναικεῖαι. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ τῶν μαθημάτων καθ' ὡρισμένας ὥρας πρέπει νὰ ἐξασκῶνται καὶ εἰς χειροτεχνήματα ἐγχώρια καὶ οὐχὶ ξενικά, σκοπὸν προτιθέμενα τὸ περὶ τὴν οἰκονομίαν βιωφελές.

Εὐχομένη δὲ ἡ ἐπιτροπὴ ἵνα συσταθῶσι παντα χοῦ Παρθεναγωγεῖα νομίζει ἑαυτῆς καθῆκον νὰ δηλώσῃ ὅτι ὅπου ἀδύνατον ἀποβαίνει τοῦτο ἕνεκα οἰκονομικῶν λόγων, καλὸν ἦθελεν εἶναι ἂν συνηνοῦτο τὸ νηπιαγωγεῖον μετὰ τῶν τριῶν πρώτων τάξεων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου περὶ μίαν διδασκάλισσαν, τὸ δὲ ὑπόλοιπον ὑπὸ ἕνα διδάσκαλον, ἔνθα καὶ κοράσια νὰ παιδεύωνται ἀναμίξ. Τοσαῦτα μὲν καὶ περὶ τοῦ δευτέρου μέρους τῆς ἐκθέσεως.

Γ'.

Περὶ διδακτικῶν βιβλίων.

Ἐν τῷ πρώτῳ μέρει ἐξετέθησαν οἱ λόγοι, ὧν ἕνεκα ἡ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως διάδοσις δὲν δύναται τελεσφόρως νὰ γίγνηται, ἂν μὴ κατὰ τὰ ὑποδειχθέντα εἴδη συνταχθῶσι καὶ τὰ πρὸς τοῦτο κατάλληλα διδακτικὰ βιβλία, ἢ ἐκ τῶν ἤδη ὑπαρχόντων ἐκλεχθῶσι τὰ ἁρμοδιώτερα. Εὐμοιρήσασα δὲ ἡ ἐπιτροπὴ νὰ ἔχῃ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὴν ὑποστήριξιν τοῦ κ. Κ. Καραπάνου, μεγάλως ἐνδιαφερομένου ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως καὶ καταβάλλοντος δεκακισχίλια φράγκα ὅπως χρησιμεύσωσιν ὡς βραβεῖα, ὑποβάλλει ὑπὸ τὴν ἔγκρισιν τοῦ Συλλόγου σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ ἀγῶνα πρὸς ἔκδοσιν διδακτικῶν βιβλίων, φερώνυμον τῷ ἀγωνοθενοῦντι, ἔχει δὲ τὸ γενικὸν πρόγραμμα ὡς ἑξῆς·

« Καραπάνειος ἀγὼν περὶ ἐκδόσεως μεθοδι-
» κῶν διδακτικῶν βιβλίων πρὸς χρῆσιν τῶν δη-
» μοτικῶν σχολείων».

Ὁ ἐν Κων/πόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος διηνεκὲς αὐτοῦ μέλημα ἔχων τὴν διάδοσιν ὑγιοῦς μὲν παιδεύσεως ἐν γένει, μάλιστα δὲ τῆς δημοτικῆς, καὶ θεωρῶν ὅτι ἡ ἔκδοσις μεθοδικῶν διδακτικῶν βιβλίων συντελεῖ πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ καὶ τῆς κατὰ τὸ δυνατὸν εἰσαγωγῆς ὁμοιομόρφου διδασκαλίας ἀγωνοθετοῦντος τοῦ κ. Κ. Καραπάνου ἀγγέλλει·

Α'.) Ὅτι ἐπὶ ἑξαετίαν ὁρίζει ἀνὰ τρία βραβεῖα κατ' ἔτος εἰς τὰ συντεταγμένα κατὰ τὰ ἐν τῇ παρούσῃ ἐκθέσει εἰρημένα περὶ δημοτικῆς παιδεύσεως δοκιμώτερα συγγράμματα πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων.

Β'.) Τὰ βραβεῖα ἀπονεμηθήσονται κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον. Πρῶτον ἔτος, φράγκα 1500. Δι' Ὁδηγὸν τῶν νηπιαγωγείων μετὰ τῶν παραρτημάτων αὐτοῦ, Ἀλφαβητάριον καὶ Ἀριθμητικὴν ἀνὰ 500 φράγκα. Δεύτερον ἔτος, φράγκα 1500. Δι' ἱερὰν ἱστορίαν μετὰ εἰκονογραφιῶν, Ἑλληνικὴν ἱστορίαν βιογραφικῶς καὶ Ὁδηγίας πρὸς διδασκαλίαν τῆς Γεωγραφίας κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη ἀνὰ 500 φράγκα. Τρίτον ἔτος φρ. 1750· Δι' Ὁδηγίας πρὸς διδασκαλίαν τῆς Γραμματικῆς, Γραμματικὴν ἀνὰ 500, καὶ Ἑλληνικὴν Χρηστομάθειαν εἰς 2 τόμ. 750 φράγκα. Τέταρτον φρ. 1750. Διὰ στειχειώδη Φυσικὴν καὶ Χημείαν, στοιχειώδη φυσικὴν ἱστορίαν ἀνὰ 500 φράγκα καὶ Πραγματικὰς διαλέξεις 750 φράγκα. Πέμπτον ἔτος, φρ. 1500. Διὰ μουσικὴν συλλογὴν ᾀσμάτων καὶ μάλιστα δημοτικῶν, Καλλιγραφίαν καὶ Ἰχνογραφίαν ἀνὰ 500 φράγκα. Ἕκτον ἔτος, φράγκα 2000. Διὰ Παιδιὰς μετὰ εἰκόνων καὶ ὁδηγιῶν κατὰ τὸ σύστημα τοῦ

Digitized by

Froebel, Ὑγιεινὴν καὶ Κηπουρικὴν καὶ Ἀναγνωσματάριον πρὸς χρῆσιν τοῦ λαοῦ ἀνὰ 500 φράγκα.

Γ') Πρὸς βράβευσιν ἀποστέλλονται οὐ μόνον ἐκδεδομένα συγγράμματα, ἀλλὰ καὶ χειρόγραφα καλῶς γεγραμμένα καὶ εὐανάγνωστα.

Δ') Εἰς συγγραφὴν καλοῦνται μάλιστα μὲν οἱ διδάσκαλοι, ἀλλὰ καὶ πᾶς ἐν γένει λόγιος Ἕλλην εἴτε ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ εἴτε ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ διαμένων.

Ε') Κατ' ἔτος ἐκδιδομένου τοῦ ἀναγκαίου προγράμματος ὑπὸ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ἐκλέγονται τῇ προτάσει τῆς ἐκπαιδευτικῆς αὐτοῦ ἐπιτροπῆς τρεῖς εἰδικὰς ἔχοντες σπουδὰς πρὸς κρίσιν τῶν ἀποστελλομένων βιβλίων, οἵτινες καὶ ὑποβάλλουσιν ἔκθεσιν τῷ Συλλόγῳ· τὰ δὲ βραβεῖα ἀπονέμονται τοῖς βραβευομένοις κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ Συλλόγου ἑορτήν, τὸ δὲ χρηματικὸν ἆθλον δοθήσεται, ὅταν ὁ Σύλλογος βεβαιωθῇ ὅτι τὸ βραβευθὲν σύγγραμμα τυπωθήσεται πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ σκοποῦ τοῦ ἀγῶνος.

Ϛ') Ἐκ τῶν βραβευομένων τούτων βιβλίων ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος, ὁ Ἠπειρωτικὸς καὶ ὁ Θρᾳκικὸς θέλουσι κατ' ἔτος ἀγοράζει ἀντίτυπα κατὰ τὰς ἀνάγκας αὐτῶν πρὸς διανομὴν εἰς τὰ ἄπορα σχολεῖα.

Ὁδηγίαι Γενικαί.

ά) Ἡ γλῶσσα πρέπει νὰ ᾖ ὅσον τὸ δυνατὸν ἁπλῆ, καθαρὰ καὶ σαφής, τὸ δὲ ὕφος τοῦ λόγου ἀνάλογον τῇ ἡλικίᾳ, δι' ἣν τὸ βιβλίον γράφεται.

β') Αἱ συγγραφαὶ φέρουσαι ἑκάστη τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως ἀποστέλλονται κατ' ἔτος μέχρι τέλους δεκεμβρίου τῷ Γενικῷ τοῦ Συλλόγου Γραμματεῖ, ἄλλως δὲν γίνονται δεκταί, ὡς ἐκπρόθεσμοι.

γ') Τὰ χειρόγραφα τηροῦνται ἐν τῷ τοῦ Συλλόγου γραφείῳ, ὁπόθεν μόνον ὁ συγγραφεὺς δύναται νὰ λάβῃ ἀντίγραφον.

Ὁδηγίαι ειδικαί.

1) Κατὰ τὰς ἐν τῇ ἐκθέσει γενικὰς ἀρχὰς περὶ τῶν διδαχθησομένων μαθημάτων ἐκδίδοται κατ' ἔτος πρόγραμμα ὑπὸ τοῦ Φιλ. Συλλόγου περιλαμβάνον εἰδικὰς ὁδηγίας περὶ τῆς συντάξεως τῶν προκηρυττομένων διδακτικῶν βιβλίων.

2) Ἂν ὅμως ὁ βουλόμενος κατελθεῖν εἰς τὸν ἀγῶνα πρὸς σύνταξιν οἱουδήποτε βιβλίου νομίζῃ ἄλλην μέθοδον καὶ διάταξιν προσφορωτέραν ἢ τὴν ἐν τῇ ἐκθέσει δύναται νὰ ποιήσῃ τοῦτο, ἀλλ' ὀφείλει νὰ εἴπῃ τοὺς λόγους, δι' οὓς οὕτω συνέταξε τὴν βίβλον.

3) Ἕκαστον διδακτικὸν βιβλίον δέον νὰ τηρῇ τὸν μέσον ὅρον ἐν τῇ διατάξει τῆς ὕλης οὕτως ὥστε ἡ διδασκαλία αὐτοῦ ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ προγράμματος τῶν μαθημάτων τεταγμένῳ χρόνῳ νὰ γίνηται ἀκωλύτως καὶ ἄνευ ἐλλείψεων ἢ πηδημάτων.

4) Ἂν κατά τι ἔτος μὴ ἀπονεμηθῶσι τὰ βραβεῖα, ἐξ ἐλλείψεως τῶν ἁρμοδίων καὶ προσφόρων βιβλίων, ὁ Σύλλογος παρατείνει τὸν ἀγῶνα διὰ τὸ ἀμέσως ἑπόμενον ἔτος γνωστοποιῶν τοῦτο διὰ τῶν ἐφημερίδων.

Τοιοῦτον καὶ τὸ τελευταῖον τῆς ἐκθέσεως μέρος. Ἡ ἐπιτροπὴ καθυποβάλλουσα ὑμῖν τὰ ἀποτελέσματα τῶν σκέψεων αὐτῆς νομίζει ὅτι ἐξεπλήρωσε τὴν ἣν ἀνέλαβε παρὰ τῶν Συλλόγων ἐντολὴν φιλοτιμηθεῖσα ἵνα μὴ μόνον τὰ ἑαυτῆς φρονήματα ἐκφράσῃ, ἀλλὰ διερμηνεύσῃ πιστῶς καὶ τὰς σκέψεις πάντων ὑμῶν ὡς πρὸς τὸ σπουδαιότατον τοῦτο καὶ ζωτικώτατον ζήτημα τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως, ἐφ' ᾧ καὶ πέποιθεν ὅτι συγγνώμης παρὰ τῶν ἐντολέων αὐτῆς Συλλόγων ἀξιωθήσεται, ἂν ὑπὸ πολλὰς ἐξετάζουσα ἐπόψεις τὰ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν παιδεύσεως προὐτίμησε νὰ πλεονάζῃ μᾶλλον ἢ ἐλλείπῃ καὶ κατ' ἀνάγκην εἰς ἐπαναλήψεις περιῆλθε καὶ παλιλλογίας. Νῦν δὲ ἀπόκειται τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ, τῷ Θρᾳκικῷ καὶ τῷ Ἠπειρωτικῷ ἵνα τὰς σκέψεις ταύτας ποιήσωσι πράγματα, οὐ μόνον ψηφίζοντες καὶ παραδεχόμενοι ὅσα πρὸς βελτίωσιν καὶ προαγωγὴν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως προτείνει ἡ ἐπιτροπή, ἀλλὰ καὶ μεριμνῶντες πρὸς ἐφαρμογὴν καὶ ἐκτέλεσιν αὐτῶν, διότι πᾶς λόγος μάταιος ἂν ἀπῇ τὰ πράγματα. Ὁρίζει λοιπὸν ἡ ἐπιτροπὴ καὶ προτείνει ἵνα οἱ Σύλλογοι πράγματα ποιήσωσι τὰ ἑξῆς· ά) αὐτὸν τὸν ἐν ἀρχῇ ἐκτεθέντα γενικὸν καὶ πραγματικὸν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως σκοπόν· β) τὴν εὕρυνσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων συγχωνευομένων μετὰ τῶν προκαταρκτικῶν ἑλληνικῶν· γ') τὴν εἰσαγωγὴν τῶν πραγματικῶν μαθημάτων· δ') τὴν μεθοδικωτέραν διδασκαλίαν τῶν ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις διδασκομένων μαθημάτων καὶ ἰδίᾳ τῆς μητρικῆς γλώσσης· ε) τὴν σύνταξιν μεθοδικωτέρων βιβλίων κατὰ τὸ ἀναγνωσθὲν πρόγμαμμα τοῦ Καραπανείου ἀγῶνος· καὶ ϛ') τὴν διάδοσιν τῶν ἀληθῶν ἀρχῶν τῆς δη-

Digitized by Google

μοτικῆς παιδεύσεως καὶ τῆς παιδαγωγικῆς, αὐτοί τε συνιστῶντες διδασκαλεῖα καὶ πρότυπα δημοτικὰ σχολεῖα πρὸς κατάρτισιν τῶν καταλλήλων διδασκάλων τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν παιδεύσεως, καὶ φροντίζοντες ἵνα τὰς μεταρρυθμίσεις ταύτας εἰσαγάγωσι καὶ εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, ὅσα τε ἐνταῦθα καὶ ὅσα ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ὑπάρχουσι, προτρέποντες δὲ καὶ τοὺς λοιποὺς Συλλόγους εἰς ἀποδοχὴν καὶ ἐφαρμογὴν αὐτῶν τούτων τῶν μεταρρυθμίσεων· διότι τότε μόνον καταβαλοῦσι βαθείας ῥίζας καὶ καρποφορήσουσιν, ὅταν αἱ ἐνέργειαι γίνωνται ἀπὸ κοινοῦ κατὰ τὰς αὐτὰς ἀρχὰς καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα.

Ἡ Ἐπιτροπὴ

Ι. Δ. ΑΡΙΣΤΟΚΛΗΣ *Πρόεδρος*
ΗΡ. ΒΑΣΙΑΔΗΣ.
Φ. ΒΡΥΕΝΝΙΟΣ.
Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ.
Δ. ΜΑΛΑΙΑΔΗΣ.
Α. ΖΩΗΡΟΣ.
Μ. ΠΑΝΤΑΖΗΣ.
Γ. ΣΟΦΟΚΛΗΣ.
Γ. ΧΑΣΙΩΤΗΣ, *Εἰσηγητής.*

Ἡ ἔκθεσις αὕτη μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ κανονισμῶν τῶν Διδασκαλείων καὶ τῶν προτύπων δημοτικῶν σχολείων καὶ μετὰ τοῦ προγράμματος τοῦ Καραπανείου ἀγῶνος πρὸς σύνταξιν διδακτικῶν βιβλίων ὑποβληθεῖσα εἰς τὴν ψῆφον τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ἐγένετο δεκτή.

Ὁ Πρόεδρος ΗΡ. ΒΑΣΙΑΔΗΣ. — Ὁ Γεν. Γραμματεὺς Χ. ΧΑΤΣΗΧΡΗΣΤΟΥ.

ΠΕΡΙ ΜΕΣΗΣ ΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΤΗΒ'. Συνεδριάσει).

«Πάντα δοκιμάζοντες τὸ καλὸν κατέχετε».
(Παύλ. Θεσσαλ. Α'. ε, 21).

Ἐν τῷ νῦν αἰῶνι τῶν φώτων τὰ πάντα ἀνακαινίζονται, τὰ πάντα ἀναθεωροῦνται, καὶ τὰ μὲν μὴ καλῶς κείμενα κατὰ τὸ ἐνὸν θεραπεύονται, τὰ δὲ καλῶς ἐπὶ ἑδραιοτέρων τίθενται βάσεων καὶ σταθερώτερα καθίστανται καὶ δὴ καὶ ἀνυσιμώτερα. Τοῦ γενικοῦ τούτου κανόνος δὲν ἐξαιρεῖται οὐδὲ ἡ ἐν τοῖς σχολείοις παίδευσις, ἡ ὁμολογουμένως ἀποτελοῦσα τὴν βάσιν τῆς εὐημερίας τῆς ἀνθρωπότητος. Σχέδια ἐπὶ σχεδίων προβάλλονται, μέθοδοι προτείνονται εἰς ταχυτέραν ἐκμάθησιν τῶν τεραστίαν ἀνάπτυξιν ἰδίᾳ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τούτους λαβουσῶν ἐπιστημῶν. Μεγίστη ὡς ἀληθῶς ἡ πνευματικὴ αὕτη κίνησις, ταύτης δὲ οὐδ' οἱ μικροὶ ἡμεῖς Ἕλληνες ἐλλείπομεν περί τε ἄλλα καταγινόμενοι καὶ δὴ περὶ τὴν ἀναντιρρήτως οὐ καλῶς κειμένην παίδευσιν, τήν τε δημοτικὴν καὶ τὴν μέσην ἢ γυμνασιακήν. Ἄνδρες τῶν ἡμετέρων ἐπὶ παιδείᾳ καὶ πείρᾳ λόγου ἄξιοι ἀπεδύθησαν διὰ συγγραφῶν ἀξιολόγων εἰς τὸν ἀγῶνα ἰδίας μεθόδους προβάλλοντες (1). Ἐπιθυμῶν, τὸ ἐπ' ἐμοί, ἵνα συντελέσω εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς παρ' ἡμῖν κακῶς ἐχούσης δημοτικῆς καὶ γυμνασιακῆς παιδεύσεως, καὶ μάλιστα τῆς πρώτης, πειράσομαι εἰπεῖν περὶ ἀμφοτέρων, ὅ,τι μοι διορθώσιμον καὶ ὠφελιμώτερον τῶν ἤδη ἄλλοις εἰρημένων φαίνεται.

Φύσει ἡ παίδευσις καθόλου τριχῇ διαιρεῖται, εἰς τὴν *πρώτην*, τὴν *μέσην* καὶ τὴν *ἀνωτέραν*. Καὶ ἡ μὲν πρώτη καλεῖται καὶ *δημοτική*, ἡ δὲ μέση *γυμνασιακή*, ἡ δὲ ὑπερτάτη τέλος *πανεπιστημιακή*. Τὸ τριττὸν τοῦτο τῆς παιδεύσεως ἀποτελεῖ τὸ στάδιον, ὃ διατρέχει ἐν τῇ μορφώσει καὶ ἀναπτύξει αὐτοῦ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τῶν πρώτων καὶ ἀτελῶν στοιχείων ὁρμώμενος, ἀπὸ τοῦ ἀλφαβήτου, καὶ καθικνούμενος μέχρι τοῦ τέρματος, μέχρι τῆς κτήσεως καὶ καλλιεργείας τοῦ ὑψίστου καὶ τιμιωτάτου χρήματος τῆς ἐπιστήμης. Πλέον τούτου ἢ ἔλαττον δὲν ὑπάρχει.

Μεταξὺ τῶν τριῶν τούτων βαθμίδων τῆς παιδεύσεως ὑπάρχει ἀλληλουχία καὶ ἀναγκαία συνάφεια τοιαύτη, ὥστε ἄνευ τῆς μιᾶς ἡ ἑτέρα δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ. Ἄνευ τῆς δημοτικῆς δὲν ὑπάρχει γυμνασιακή, ἄνευ δὲ ταύτης δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἡ ἐν τοῖς πανεπιστημίοις. Ἀλλὰ βάσις τῆς πάσης παιδεύσεως ἐστὶν ἡ δημοτική, ἧς ἄνευ ἀδύνατος ὅλως ἡ ἐπίδο-

(1) Περὶ τῆς μέσης παρ' ἡμῖν παιδεύσεως ἔγραψεν ὁ Μ. Πανταζῆς ἐν τῷ «Νεολόγῳ» κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1871 καὶ ὁ ἐν Σμύρνῃ γυμνασιάρχης Κ. Κ. Ξανθόπουλος «Πρώτη καὶ μέση· ἐκπαίδευσις καὶ περὶ ἀνατροφῆς καὶ ἐκπαιδεύσεως τῶν κορασίων». Ἐν Ἀθήναις, 1874.

Digitized by Google

σις τῆς τε μέσης καὶ τῆς ἀνωτέρας. Διὸ πρώτιστα καὶ μάλιστα αἱ κυβερνήσεις, ἐὰν κήδωνται τῆς τοῦ λαοῦ ἐκπαιδεύσεως, ὀφείλουσι νὰ μεριμνήσωσιν ὑπὲρ τοῦ καλλιτέρου ὡς οἷόν τε συστήματος, τῆς καλλιτέρας καὶ προσφορωτέρας μεθόδου, πρὸς διάδοσιν τῆς τοῦ λαοῦ παιδεύσεως. Ἄνευ αὐτῆς καὶ ἄνευ καλῶν καὶ δοκίμων δημοδιδασκάλων πρὸ πάντων καὶ αἱ ἄριστα διατάξεις καὶ νόμοι ἀνωφελεῖς ἀποβαίνουσι, καὶ τὰ γυμνάσια καὶ τὰ πανεπιστήμια εἰς οὐδὲν εἶναι χρήσιμα. Καὶ ἀληθῶς διὰ τὴν ἔλλειψιν καταλλήλου δημοτικῆς παιδεύσεως συστήματος χωλαίνει παρ' ἡμῖν καὶ ἡ γυμνασιακή, ὡς ἀνομολογοῦμεν πάντες.

Τὸ περὶ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ζήτημα ἐγένετο παρ' ἡμῖν ἐσχάτως ἀντικείμενον πολλοῦ λόγου.

Ἡ μέση παίδευσις προτίθεται τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν νέων καθ' ὅλου καὶ τὴν προπαρασκευὴν αὐτῶν εἰς τὴν μετὰ ταῦτα καρποφόρον ἐξάσκησιν τῶν ἐν τοῖς πανεπιστημίοις διδασκομένων ἐπιστημῶν. Μόνον κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος διακρίνεται ὁ ἄνθρωπος τῶν ζώων. Ἡ πίστις εἴς τι ὑψηλότερον, ἰδανικόν, ὅπερ δὲν δυνάμεθα οὔτε νὰ ἴδωμεν οὔτε νὰ ἐπιτύχωμεν, εἶναι ἡ πηγὴ πάσης ἀνθρωπίνης προόδου. Ἡ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀείποτε αἴρεται ὑψηλότερον, μόνος δὲ τῶν ἄλλων πλασμάτων ἐπίστευσε καὶ ἀπέβλεψεν εἰς πράγματα ἐκτὸς τοῦ πραγματικοῦ κόσμου. Τοιαύτην πρὸς τὸ ἰδανικὸν ὁρμὴν τὰ ζῶα οὐδέποτε ἔδειξαν, ἀεὶ δέ εἰσι προσκεκολλημένα εἰς τὰ φυσικὰ πράγματα ἐπιδιώκοντα μόνον σκοποὺς φυσικοὺς καὶ ἀγωνιζόμενα μόνον ὑπὲρ τῆς σωματικῆς αὐτῶν ὑπάρξεως. Διὸ διαμένουσι καὶ διαμενοῦσιν ἀμετάβλητα, ἐφ' ὅσον καὶ ἡ φύσις αὐτὴ δὲν μεταβάλλεται. Ἡ μικρὰ μέλισσα, ἧς ὁ ὀργανισμὸς τοῦ σώματος τοσοῦτον διαφέρει τοῦ ἀνθρωπίνου, καὶ ὁ πίθηκος, ὁ τόσῳ πλησιάζων τῷ ἀνθρώπῳ, ὥστε καὶ ἐθεωρήθη ὑπό τινων ὁ πατὴρ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὡς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν ἵστανται ἐντελῶς ἐπὶ τῆς αὐτῆς βαθμίδος, ἀμφότερα δὲ ζῶσιν ἀκριβῶς ὡς ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τῶν ἡμετέρων ἱστορικῶν χρόνων. Μόνος ὁ ἄνθρωπος, εἰ καὶ ὑποκείμενος εἰς τὴν φύσιν, ἔχει ἰδίαν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ καὶ τῆς ἀναπτύξεως, ἥτις ἐν βραχεῖ σχετικῶς χρόνῳ μεγάλας ὑπέστη μεταβολάς, καίτοι τῶν ἔξωθεν περὶ ἡμᾶς φυσικῶν ἀντικειμένων καὶ τῆς σωματικῆς ἡμῶν ἀναπτύξεως τῶν αὐτῶν διατελούντων. Τί δὲ τὸ διακρῖνον τὸν ἄνθρωπον τῶν οὕτωσι στασίμων διαμενόντων ζώων; Βεβαίως οὐδὲν ἕτερον, ἢ τὸ ἰδανικόν, πρὸς ὃ ὁ ἄνθρωπος ἀφορᾷ καὶ ἀνατείνεται καὶ εἰς ὃ ἐντρυφᾷ μεθ' ἡδονῆς ἀφοσιούμενος.

Οὐ μὴν ἀλλὰ τὸ ἰδανικὸν ἀποτελεῖ καὶ τὴν πηγὴν τῆς δυνάμεως τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς. Τὰ ὕψιστα ἀγαθὰ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ θρησκεία, ἡ πατρίς, οἱ νόμοι, ἡ ἐλευθερία, ἡ ἐπιστήμη, ἡ τέχνη, αὐτὰ ἀποτελοῦσι τὴν δύναμιν ἡμῶν, ἣν τότε μόνον δυνάμεθα νὰ διατηρήσωμεν καὶ αὐξήσωμεν, ὅταν ἕκαστος ἀφοσιῶται μετ' ἐνθουσιασμοῦ εἰς τὴν λατρείαν αὐτῶν· ὅταν ὑψίστην ἀπόλαυσιν θεωρῶμεν τὴν ἄνευ ἐπιφυλάξεως καὶ μετ' ἀτομικῆς θυσίας πραγματοποίησιν τῆς ἰδέας.

Ἀλλὰ τί ἀναβιβάζει τὸν πρῶτον εἰς τὸν βίον ἐρχόμενον ἄνθρωπον, τὸν νέον, εἰς τὸ ὕψος τοῦ ἰδανικοῦ; τί ἀποκαλύπτει περισσότερον εἰς αὐτὸν κόσμον ὁλόκληρον, ἐν ᾧ βλέπει τὰ μέγιστα παραδείγματα, μᾶλλον δὲ τὰ πρότυπα τῆς εὐσεβείας, τῆς φιλοπατρίας, τῆς αὐταπαρνησίας, τῆς ἰσηγορίας καὶ ἰσονομίας καὶ τῶν λοιπῶν μεγάλων ἀρετῶν καὶ χαρακτήρων; Ἀναντιῤῥήτως τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων. Κρίνω περιττὸν νὰ μακρηγορήσω περὶ τῶν πλεονεκτημάτων τῶν δύο τούτων ἀρχαίων γλωσσῶν καὶ τῆς παιδευτικῆς αὐτῶν δυνάμεως. Πόσον δ' ἀφ ἑτέρου ἐξευγενίζεται ἡ καρδία καὶ πόσον ὑψοῦται τὸ αἴσθημα τοῦ καλοῦ διὰ τῆς θέας τῶν ἀριστουργημάτων τῆς τέχνης τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων! Ταῦτα πάντα κτώμεθα ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων κυριώτατα ἐν τοῖς γυμνασίοις, ὧν τὴν βάσιν ἀποτελοῦσι κατ' ἐξοχὴν αἱ δύο ἀρχαῖαι ἔκκριτοι γλῶσσαι καὶ τὰ μαθηματικά.

Ἡ γλῶσσα εἶναι τὸ εὐγενέστερον καὶ ὑψηλότερον κτῆμα τοῦ ἀνθρώπου· αὕτη εἶναι ὁ κυριώτατος πνευματικὸς δεσμὸς καὶ τὸ καθολικὸν μέσον τῆς συγκοινωνίας τοῦ κόσμου· εἶναι τρόπον τινὰ ἡ ἐνσάρκωσις τῆς διανοίας. Πρῶτον γεννῶνται ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου αἱ ἰδέαι, ἃς ὁ ἄνθρωπος ὕστερον ἐκφράζει διὰ τῶν λέξεων, ἵνα διατηρήσῃ αὐτὰς καὶ μονιμοποιήσῃ. Ὅσῳ δὲ ἁπλουστέρα ἡ ἰδέα, τόσῳ ἁπλουστέρα καὶ ἡ διὰ τῶν λέξεων ἔκφρασις αὐτῆς· ὅσῳ δὲ συνθετωτέρα καὶ πολυπλοκωτέρα, τόσῳ συνθετωτέρα καὶ ἡ πρότασις, δι' ἧς ἐκφράζομεν καὶ ἀνακοινοῦμεν αὐτὴν τοῖς ἄλλοις. Ὅσῳ δὲ ἡ γλῶσσα εἶναι περίτεχνος καὶ ὡραία

Digitized by Google

καὶ κατὰ νόμους ἰδίους κατεσκευασμένη, τόσῳ καὶ ἡ διάνοια ὀξύνεται καὶ ἀνατείνεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον. Διὸ ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει ἄρχεσθαι τῆς παιδεύσεως αὐτοῦ ἀπὸ τῆς γλώσσης, καὶ ἀπ' ἐκείνων τῶν γλωσσῶν μάλιστα, αἵτινες ὁμολογουμένως ἔχουσι τὰς ἰδιότητας ταύτας τοῦ ὀξύνειν τὸν νοῦν, ἀνατείνειν αὐτὸν εἰς τὰς ὑψίστας τῶν ἰδεῶν· τοιαῦται δέ εἰσιν ἡ ἑλληνικὴ καὶ ἡ λατινική.

Καὶ ἡ σπουδὴ αὐτῶν πρὸ πάντων ἦν καὶ ἔστιν ἔτι ὁ σκοπὸς τῆς γυμνασιακῆς παιδεύσεως παρ' ἡμῖν ἀνέκαθεν καὶ παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις. Ἀλλὰ tempora mutantur et nos mutamur illis! Ἐν ᾧ ἡ ἐν τοῖς γυμνασίοις τῆς Εὐρώπης διδασκαλία κύριον ἀντικείμενον εἶχε τὴν σπουδὴν τῶν δύο ἀρχαίων ἐκκρίτων γλωσσῶν καὶ τῶν μαθηματικῶν (1), ἤδη ἀπὸ τῶν μέσων τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος συνέστησαν καὶ βαθμηδὸν ἀνεπτύχθησαν παραλλήλως τοῖς γυμνασίοις τὰ λεγόμενα πρακτικὰ ἢ προτεχνολογικὰ σχολεῖα (Realschulen), ὧν σκοπὸς ὁρίζεται ἐπίσης, ὡς καὶ τῶν γυμνασίων, ἡ ὑψηλοτέρα γενικὴ τῶν νέων μόρφωσις. Διακρίνονται ὅμως τῶν γυμνασίων ὡς ἀφορῶντα μᾶλλον πρακτικὸν τοῦ βίου σκοπὸν καὶ οὐχὶ ἐπιστημονικόν· τούτου δ' ἐπιτυγχάνουσιν οὐχὶ διὰ τῆς μελέτης τῶν ἀρχαίων δοκίμων συγγραφέων, ἀλλὰ διὰ τῶν νεωτέρων ζωσῶν γλωσσῶν, τῶν μαθηματικῶν καὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. (2) Οὕτω διηρέθη ἡ μέση παίδευσις ἐν Γερμανίᾳ τοὐλάχιστον εἰς δύο, τὴν οὕτω δὴ καλουμένην *ἀνθρωπιστικὴν* (humanistisch), ἣν προτίθενται τὰ γυμνάσια, καὶ τὴν *πρακτικήν* (Real), ἣν προτίθενται τὰ πρακτικὰ σχολεῖα.

Ἡ τοιαύτη διαίρεσις τῆς μέσης παιδεύσεως εἶναι φυσικὴ συνέπεια τῆς κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἀναπτύξεως τῶν ὑλικῶν καὶ πρακτικῶν μέσων τοῦ βίου. Ἡ ἐφεύρεσις τῶν τηλεγράφων, τῶν ἀτμοπλοίων, ἡ ἐπέκτασις τῶν σιδηροδρόμων, ἡ μηχανικὴ καθόλου, ἡ ὀρυκτολογία καὶ τὰ λοιπά, προϊὸν βεβαίως τῆς τεραστίας ἀναπτύξεως τῶν ἐπιστημῶν τῆς φύσεως, ἐφελκύουσι τὸν θαυμασμὸν ἁπάντων. Ἡ πρόοδος τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου διὰ τῶν εὐκολωτέρων μέσων τῆς συγκοινωνίας καὶ τὰ παραπλήσια κινοῦσι τὴν περιέργειαν εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ἐπιστημῶν τούτων ὡς πρακτικωτέραν καὶ ἀμέσως χρήσιμον καὶ ἐπωφελῆ. Πρὸς τί νὰ κατατρίβωσι, λέγουσι, τὸν πολύτιμον χρόνον οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς, δύο γλωσσῶν ὡραίων μὲν καὶ πλουσίων, ἀλλὰ νεκρῶν καὶ δὴ καὶ εἰς τὸν βίον οὐχὶ τοσοῦτον χρησίμων; Ἐκ τούτου ἡ σύστασις τῶν ἤδη εἰρημένων πρακτικῶν σχολείων καὶ ἑτέρων ἐμπορικῶν, ἀγρονομικῶν, δασονομικῶν, μεταλουργικῶν καὶ τοσούτων ἄλλων, καὶ μάλιστα καὶ ἀνωτέρων τοιούτων *Πολυτεχνείων* λεγομένων καὶ τοῖς πανεπιστημίοις ἰσοβαθμίων.

Ἀλλ' ἆρά γε ἔτυχον τοῦ σκοποῦ; Μεγάλη ἔρις ἠγέρθη ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη μεταξὺ τῶν προμάχων τῶν πρακτικῶν σχολείων καὶ τῶν γυμνασίων· ἀπῄτησαν καὶ ἀπαιτοῦσι δηλαδὴ οἱ πρῶτοι τὴν ἐλευθέραν ἐγγραφὴν ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῶν ἀποφοιτώντων ἐκ τῶν πρακτικῶν σχολείων, ὡς γίνεται εἰς τοὺς ἀπολυομένους μαθητὰς τῶν γυμνασίων. Πλεῖστα ἐγράφησαν ὑπὲρ τῆς ἀκωλύτου ἐγγραφῆς καὶ κατ' αὐτῆς ὑπ' ἀνδρῶν εἰδημόνων· ἡ πρωσσικὴ κυβέρνησις μάλιστα προὔβαλε τὸ ζήτημα τοῦτο εἰς τὰς συγκλήτους τῶν ἐν τῷ πρωσσικῷ κράτει πανεπιστημίων, αὗται δὲ ἔλυσαν αὐτὸ ἀρνητικῶς· οὐχ ἧττον ἡ ἔρις ἐξακολουθεῖ εἰσέτι μετὰ τῆς αὐτῆς σφοδρότητος, εἰς μάλιστα τῶν σφόδρα ζηλωτῶν τῶν πρακτικῶν σχολείων προέβη καὶ εἰπεῖν, ὅτι μία ἀτμάμαξα εἶναι τιμιωτέρα τοῦ Ὁμήρου καὶ Σοφοκλέους. Πλὴν τῶν ζηλωτῶν τούτων ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ ἄνδρες ἀμερόληπτοι ἀπαθέστερον κρίνοντες τὸ πρᾶγμα. Εἷς τούτων εἶναι ὁ ἐν τῷ Πολυτεχνείῳ τῆς Καρολοσρούης (Karlsruhe) καθηγητὴς τῆς χυμίας Lothar Meyer (1), ὅστις ἀναγνωρίζων τὴν μεγάλην μορφωτικὴν δύναμιν τῶν δύο ἀρχαίων ἐκκρίτων γλωσσῶν καὶ τὴν ὑπεροχὴν αὐτῶν πρὸς τὰς νεωτέρας καὶ καταδεικνὺς τὰς ἐλλείψεις, ἃς παρετήρησε παρὰ τοῖς ἀπολυομένοις ἔκ τε τῶν γυμνασίων καὶ τῶν πρακτικῶν σχολείων, ἀποφαίνεται ὑπὲρ τοῦ ἐνιαίου τῆς μέσης παιδεύσεως. Ὁ Meyer λέγει περὶ τῶν ἀποφοιτώντων ἐκ τῶν γυμνασίων, ὅτι σκέπτονται ἀκριβέστερον, ἔχουσι κρίσιν ὀρθοτέραν, ἔχουσιν ἐπιτηδειότητα περὶ τὴν γλῶσσαν, δὲν εἶναι ὅμως ἐξη-

(1) Wodurch die humanistischen Gymnasien fuer Universitaeten vorbereiten. Rede..., zu Muenchen gehalten am 4 Dezember 1869 von Dr. med. Max von Pettenkofer.

(2) Bericht über die Realschule I. Ordnung zu Leipzig im Schuljahr 1872—1873. Leipzig 1873.

(1) Allgemeine Zeitung N. 87 B. 28 μαρτ. 1874.

Digitized by Google

σκημένοι εἰς τὸ μαθηματικῶς σκέπτεσθαι, εἰς τὴν διὰ τῶν αἰσθήσεων παρατήρησιν καὶ εἰς τὰ ἐκ ταύτης ἐξαγόμενα· οἱ δὲ ἐκ τῶν πρακτικῶν σχολείων ἀποφοιτῶντες ἔχουσι μείζονα περὶ τὰ μαθηματικὰ ἄσκησιν, ἀλλ' ἡ ἐπίδοσις αὕτη σύγκειται εἰς θετικὰς μᾶλλον γνώσεις, ἢ τὴν μόρφωσιν τοῦ πνεύματος, ἔτι ἔχουσι πλείονα ἄσκησιν εἰς τὴν διὰ τῶν αἰσθήσεων παρατήρησιν καὶ κατανόησιν τῶν αἰτίων καὶ ἀποτελεσμάτων. Τούτων καὶ ἑτέρων λόγων ἕνεκεν ἀπαιτεῖ ὁ τὴν πεῖραν ὁδηγὸν ἔχων L. Meyer ἑνότητα τῆς μέσης παιδεύσεως, ἀπαιτεῖ δῆλον ὅτι, ἵνα οἱ μαθηταὶ τῶν τε γυμνασίων καὶ πρακτικῶν σχολείων παιδεύωνται εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ κατάστημα καὶ μάλιστα εἰς τὸ *γυμνάσιον*. Βάσιν τῆς ἐνιαίας ταύτης παιδεύσεως θεωρεῖ, ὡς καὶ πρότερον, τὰς δύο ἀρχαίας γλώσσας, ἐν αἷς ὁ μαθητὴς δέον νὰ ἀσκῆται οὐ μόνον γραμματικῶς, ἀλλὰ καὶ κατὰ βάθος νὰ ἐννοῇ αὐτάς. Ἀπαιτεῖ ὅμως ἀφ' ἑτέρου συμπλήρωσιν αὐτῶν διὰ τῆς μαθηματικῆς λογικῆς λίαν ἀναγκαίας εἰς πάντας καὶ οὐχὶ μόνον εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας. Μαθηματικὰ μόνον δέχεται τὰ κατώτερα, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν ὑψηλοτέραν ἀνάλυσιν· ἔτι μικράν τινα διδασκαλίαν εἰς ἐξήγησιν τῶν πρώτων συνδυασμῶν ἁπλῶν φυσικῶν καὶ χυμικῶν φαινομένων. Ἐπειδὴ δὲ ὁ κύκλος τῶν μαθημάτων οὕτως ἱκανῶς εὑρύνεται, συνίστησι τὸν περιορισμὸν τῶν ὡρῶν τῆς διδασκαλίας τῶν γλωσσῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀντικειμένων, ἔτι δὲ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν εἰς ἑκάστην τάξιν, ὃ δὲ πάντων κύριον, καλὴν μέθοδον καὶ καλοὺς διδασκάλους.

Οὕτως ἔχουσι τὰ κατὰ τὴν μέσην παίδευσιν ἐν Γερμανίᾳ καὶ εἴπου ἄλλοθι τῆς Εὐρώπης Ἐὰν θὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰ ἀρχαῖα καταργοῦντες τὰ πρακτικὰ σχολεῖα ἢ μή, αὐτοὶ κρινάτωσαν. Ἡμεῖς ἐρχόμεθα εἰς τὰ ἡμέτερα.

Παρ' ἡμῖν δυστυχῶς διὰ τὸ ἀτελὲς εἰσέτι τῆς βιομηχανίας καὶ τὴν ἔλλειψιν τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας καὶ τὰ ὅμοια αἱ πρακτικαὶ ἐπιστῆμαι οὐδεμίαν ἢ μικροτάτην ἔλαβον ἀνάπτυξιν, ὡς δ' ἐκ τούτου τὰ ἀποτελέσματα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν εἰσιν ἐλάχιστα. Οὔτε ἡ χυμία φέρ' εἰπεῖν ἐφημόσθη εἰς τὰς τέχνας, οὔτε μηχαναὶ κατασκευάζονται διὰ τὰ ἀτμόπλοια καὶ τοὺς σιδηροδρόμους, οὔτε ἡ χώνευσις τῶν μετάλλων ἀνεπτύχθη ἱκανῶς, οὔτε ἡ ἄλλη βιομηχανία ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι νὰ θεωρῶνται κατεπείγουσαι καὶ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ. Τούτου ἕνεκα δὲν παρουσιάζεται, ἐπὶ τοῦ παρόντος τοὐλάχιστον, ἡ ἀνάγκη τῆς διαιρέσεως τῆς μέσης παιδεύσεως εἰς κυρίως γυμνασιακὴν καὶ πρακτικὴν ἢ καὶ ἐμπορικήν· διὸ μένει ἀναγκαίως εἰς ἡμᾶς, πιθανώτατα δὲ θέλει διαμένει πάντοτε, μόνον ἓν σχολεῖον, ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνες θέλουσι λαμβάνει τὴν μέσην παίδευσιν, τὸ *γυμνάσιον*. Πλὴν δὲ τούτου καὶ ἕτερος λόγος ἀναγκάζει ἡμᾶς εἰς τοῦτο· ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες μετὰ τῶν ῥωμανικῶν ἢ λατινικῶν ἐθνῶν ἔχομεν τὸ πλεονέκτημα, κατὰ θείαν ὄντως μοῖραν, νὰ ἔχωμεν κτῆμα τὴν μίαν τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν, τὴν ἑλληνικήν. Τὰ ῥωμανικὰ ἔθνη λαλοῦντα γλώσσας θυγατέρας τῆς λατινικῆς, ἀνέρχονται δι' αὐτῶν εἰς τὴν μητέρα τὴν λατινικήν, ἥτις, ὡς εἴρηται, μετὰ τῆς ἑλληνικῆς ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς γυμνασιακῆς παιδεύσεως. Ἡμεῖς πάλιν λαλοῦντες γλῶσσαν οὐχὶ διάλεκτον τῆς ἀρχαίας, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἐν τῇ νεωτάτῃ φάσει καὶ ἡλικίᾳ αὐτῆς, ἀνερχόμεθα εὐχερέστερον εἰς τὴν πηγήν. Καὶ διὰ μὲν τὰ ῥωμανικὰ ἔθνη μένει μόνη ἡ ἑλληνικὴ ἡ παρέχουσα τὴν δυσκολίαν, δι' ἡμᾶς δὲ ἡ λατινική. Ἄλλα ἔθνη, ὡς οἱ Ἄγγλοι, Γερμανοί, Ὁλλανδοί, Ῥῶσσοι, Ἀμερικανοί, καὶ εἴ τινες ἄλλοι, λαλοῦντες γλώσσας διαφόρους καὶ οὐχὶ διαλέκτους τῶν δύο ἀρχαίων, ὑφίστανται διπλῆν τὴν δυσκολίαν πρὸς ἐκμάθησιν καὶ τῶν δύο, καὶ ὅμως ἐκμανθάνουσιν αὐτὰς ὑπερνικῶντες πάσας τὰς δυσκολίας καὶ διδάσκαλοι τῶν ἄλλων κατέστησαν εἰς αὐτάς, ὡς οἱ Γερμανοί. Ὁ Ἕλλην λοιπὸν καὶ διὰ τὰς ἐπιστήμας παρασκευαζόμενος καὶ διὰ τὰς τέχνας καὶ διὰ τὸ ἐμπόριον ἢ διὰ τὸν βίον καθόλου ὀφείλει νὰ σπουδάσῃ τὴν γλῶσσάν του, τὴν ἑλληνικήν, τήν τε ἀρχαίαν καὶ τὴν νεωτάτην φάσιν αὐτῆς, τὴν δὴ λεγομένην *νεοελληνικήν*. Ἐκ τούτων ἕπεται, νομίζω, ὅτι δι' ἡμᾶς οὐδένα λόγον ἔχουσι τὰ λεγόμενα πρακτικὰ ἢ προτεχνολογικὰ σχολεῖα, θέλουσι δὲ μένει εὐτυχῶς πάντοτε τὰ γυμνάσια.

Τὸ κέντρον, οὕτως εἰπεῖν, περὶ ὃ στρέφεται ἡ ἐν τοῖς γυμνασίοις διδασκαλία, εἰσὶ πρῶτον αἱ δύο ἀρχαῖαι γλῶσσαι, δεύτερον δὲ τὰ μαθηματικά. Ταῦτα ἀποτελοῦσιν οἱονεὶ τὸ συμπλήρωμα τῆς γυμνασιακῆς παιδεύσεως, εἶναι δὲ οὐχ' ἧττον σπουδαῖα καὶ ὠφέλιμα ὡς ὀξύνοντα τὸν νοῦν κατ' ἄλλον τρόπον διάφορον τῶν γλωσσῶν. Μόνα τὰ μαθηματικὰ δὲν ἀρκοῦσιν εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν. Ἡ ἀκρίβεια ἐν αὐτοῖς, ἡ ἔλλειψις τῶν ἐξαιρέσεων καὶ τὰ ὅμοια, ὀξύνουσι τὰ μάλιστα τὸν νοῦν καὶ καθιστῶσιν αὐτὸν ἱκανὸν νὰ σκέπτηται ἀκριβέστατα. Ἀλλ'

Digitized by Google

ἀφ' ἑτέρου πόσον πτωχὸς ἤθελεν εἶναι ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ βίος αὐτοῦ, ἐὰν παραβλέπων τὰς ὑψηλὰς ἰδέας τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων τὰ πάντα ἐμέτρει διὰ τῆς μαθηματικῆς ἀκριβείας! Ποῦ τότε ἡ ἀγάπη καὶ τὸ μῖσος, αἱ θυσίαι καὶ ἡ φιλοπατρία, οἱ τριακόσιοι ἀπέναντι τῶν ἑκατομμυρίων καὶ τοσαῦτα ἄλλα αἰσθήματα, ἀφ' ὧν ἐξαρτᾶται ὁ βίος ἡμῶν!

Εἰς τοὺς δύο σπουδαίους κλάδους τῆς γυμναστικῆς παιδεύσεως προσετέθησαν ὡς δευτερεύοντα τὰ ἑξῆς· ἡ θρησκευτικὴ διδασκαλία, ἡ ἱστορία, ἡ γεωγραφία. Ἐὰν δὲ εἰς ταῦτα προστεθῶσι τὰ κυριώτερα τῶν ἐν τοῖς πρακτικοῖς σχολείοις διδασκομένων, οἷον ἡ φυσικὴ ἱστορία, ἡ φυσικὴ καὶ ἡ χυμία στοιχειωδῶς διδασκόμεναι, ἐκ δὲ τῶν ἐμπορικῶν αἱ ἀναγκαῖαι γνώσεις τοῦ ἐμπορίου καὶ ἡ καταστιχογραφία· ἔτι ἐκ τῆς φιλοσοφίας ἡ ψυχολογία καὶ λογική, καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων γλωσσῶν ἡ γαλλική· ἔτι ἐκ τῶν καλλιτεχνικῶν ἡ καλλιγραφία καὶ ἡ ἰχνογραφία, ὡς δὲ κορωνὶς ἁπάντων ἡ καὶ τὸ σῶμα ῥωννύουσα γυμναστική, ἔχομεν, νομίζω, ἐπαρκοῦν πρόγραμμα μαθημάτων διὰ τὰ ἡμέτερα γυμνάσια. Τὸ σύστημα τοῦτο ἔρχομαι ἤδη νὰ ἀναπτύξω ἀκριβέστερον.

Τὸ ἑλληνικὸν γυμνάσιον δέον νὰ περιέχῃ τάξεις ὀκτὼ διαιρουμένας εἰς δύο τμήματα· α') τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου, καὶ β') τοῦ γυμνασίου. Γλῶσσα ἁπασῶν τῶν τάξεων τοῦ τε σχολείου καὶ τοῦ ἰδίως γυμνασίου ἔστω ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαία καὶ νεωτέρα Εἶναι γνωστὸν ἤδη, ὅτι ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ τοι γλῶσσα τῶν ἐνδόξων ἡμῶν προγόνων, ἐξ ὧν ἀρυόμεθα δόξαν, δὲν εἶναι ὅμως ἡ λαλουμένη, ἡ ζῶσα γλῶσσα τοῦ ἔθνους, δι' ἧς ἐκφράζομεν τὰ διανοήματα καὶ αἰσθήματα ἡμῶν. Διὰ τὴν ποικιλίαν τῶν τύπων καὶ τῆς συντάξεως κατήντησε δυσνόητος ἀπαιτοῦσα σπουδὴν πολλὴν εἰς κατάληψιν· ἀλλ' ὡς εἴπομεν, αὕτη ἔστι καὶ ἔσται ἡ κατ' ἐξοχὴν γλῶσσα καὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς γυμνασίοις διδασκαλίας καὶ διὰ τὸ ἱστορικὸν ἡμῶν παρελθὸν καὶ διὰ τὸν πλουτισμὸν καὶ κάθαρσιν τῆς νεωτέρας ἡμῶν γλώσσης. Ἀπὸ τῆς κατωτέρας τάξεως μέχρι τῆς ἀνωτάτης ἃς διδάσκωνται καὶ ἑρμηνεύωνται οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ ἀπὸ τοῦ Ἱεροκλέους καὶ Αἰσώπου μέχρι τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Πινδάρου βαθμηδὸν ἀπὸ τῶν ἁπλουστέρων εἰς τοὺς δυσκολωτέρους.

Προϋποτίθεται, ὅτι οἱ μαθηταὶ τῶν γυμνασίων διῆλθον καλῶς διωργανισμένον δημοτικὸν σχολεῖον, καθ' ὃ ὑπέδειξα σύστημα καὶ οὐχὶ κατὰ τὴν ἀλληλοδιδακτικὴν μέθοδον· διὸ θεωρῶ τοὺς ἐκ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἀποφοιτήσαντας κατέχοντας ἐντελῶς ἤδη τοὺς τύπους τῆς ἑλληνικῆς γραμματικῆς μέχρι τῶν εἰς—μι ῥημάτων· τούτου δὲ τεθέντος θεωρῶ ἱκανὸν εἰς τὰς δύο κατωτέρας τάξεις τοῦ τμήματος τοῦ ἑλληνικοῦ νὰ ἐπαναλαμβάνηται καὶ συμπληρῶται ἡ γραμματικὴ μέχρι τέλους. Σημειούσθω ἐφ' ἅπαξ, ὅτι τὴν τεχνολογίαν καὶ σύνταξιν θεωρῶ ἀπαραιτήτους μέχρι καὶ τῆς ἀνωτάτης τάξεως τοῦ γυμνασίου. Ἀπὸ τῆς γ' τοῦ σχολείου ἂς ἀρχίζῃ ἡ σύνταξις πρῶτον πρακτικῶς ἀπὸ τῶν ἁπλῶν προτάσεων, εἶτα ἂς προβαίνῃ εἰς τὰς συνθετωτέρας, οἷον τὰ ἀστεῖα τοῦ Ἱεροκλέους, τοὺς Αἰσωπείους μύθους, τὸν πίνακα τοῦ Κέβητος καὶ εἰς τὸν πρὸς Δημόνικον τοῦ Ἰσοκράτους, τελευταῖον δὲ ἂς συντάττωσιν εἰς τὸν πρὸς ἑρμηνείαν προκείμενον συγγραφέα. Ἀφοῦ δὲ ἐγγυμνασθῶσιν οἱ μαθηταὶ καλῶς εἰς τὰς ἁπλᾶς προτάσεις, ἂς ἀρχίσῃ κατὰ τὸ β' ἑξάμηνον τῆς γ' τάξεως ἡ ἐπιτομὴ τοῦ μικροῦ συντακτικοῦ τοῦ Ἀσωπίου διδασκομένη ἐπὶ δύο ἔτη, ἂς γίνηται δὲ ἐπανάληψις αὐτοῦ ἐν τῇ α τοῦ γυμνασίου. Ἡ ἐφαρμογὴ τῶν κανόνων τοῦ συντακτικοῦ ὡς καὶ τῆς γραμματικῆς ἂς γίνηται μέχρι τέλους, εἰς δὲ τὰς δύο ἀνωτέρας τάξεις τοῦ γυμνασίου ἂς γίνηται ἡ κατὰ συνθήκην ἢ πλοκὴν τῶν λέξεων ἀνάγνωσις τῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων.

Ἀπὸ τῆς α τοῦ γυμνασίου οἱ μαθηταὶ ἠσκημένοι ἤδη ὁπωσδήποτε εἰς τὴν σύνταξιν ἂς ἐξηγῶσι μόνοι τοὺς συγγραφεῖς τοῦ διδασκάλου διορθοῦντος μόνον. Κατ' ἀρχὰς θέλουσι δυσκολευθῆ, ἀκολούθως ὅμως θέλουσι συνειθίσει καί, ὡς νομίζω, θέλομεν ἔχει μεῖζον κέρδος ἐκ τούτου. Ἐν ἁπάσαις ταῖς τάξεσιν οἱ μαθηταὶ δέον νὰ λέγωσιν ἐκ στήθους τὴν ἔννοιαν, ἵνα ἀποκτῶσι τὰς ἐν τοῖς συγγραφεῦσιν ὑποκειμένας ἰδέας καὶ ἐθίζωνται εἰς τὴν ἀπαγγελίαν.

Ἀλλ' ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα δὲν εἶναι πλέον ἡ ζῶσα καὶ ὁμιλουμένη γλῶσσα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους· δὲν εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ ἄμβωνος, οὔτε τοῦ βήματος τῆς βουλῆς, οὔτε τοῦ θεάτρου, οὔτε τῶν ἐφημερίδων, οὔτε τῶν διαλέξεων, δὲν εἶναι ἡ γλῶσσα τῆς σημερινῆς ποιήσεως καὶ πεζογραφίας. Πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν, δὲν εἶναι ἡ γλῶσσα, δι' ἧς μεταδίδομεν τὰς ἰδέας ἡμῶν πρὸς ἀλλήλους. Ἐκ τῆς ἀρχαίας ποιήσεως, ὅσον δήποτε λαμπρᾶς, δὲν πάλλει πλέον ἡ καρδία. Εἶναι ψυχρά, διότι χιλιετηρίδες παρῆλθον ἀπὸ τῆς ἀκμῆς αὐτῆς, πολλὰ συμβεβηκότα τὴν παρεμόρφωσαν, τὴν

Digitized by

ἐψύχραναν καὶ μικροῦ δεῖν τὴν κατέστρεφον, ἀλλὰ δὲν τὴν ἐξηφάνισαν. Πρέπει λοιπὸν νὰ τὴν ἀναθερμάνωμεν, νὰ τὴν ἀναζωπυρήσωμεν καὶ νὰ τὴν ἀναζωογονήσωμεν. Μέσον κατάλληλον πρὸς τοῦτο θεωρῶ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν νέαν ἑλληνικήν, ἥτις δὲν εἶναι οὐσιωδῶς διάφορος ἐκείνης. Προτείνω λοιπὸν νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὰ ἡμέτερα γυμνάσια καὶ ἡ συστηματικὴ διδασκαλία τῆς νεωτέρας ἡμῶν φιλολογίας ἀνὰ μίαν ὥραν καθ' ἑβδομάδα βαδίζουσα παραλλήλως τῇ ἀρχαίᾳ. Τοῦτο δὲ ἐννοῶ νὰ γίνηται οὕτως· ἐνῷ ἑρμηνεύεται π. χ. εἰς τὰς μικροτέρας τάξεις ὁ Χρυσόστομος καὶ ὁ Λουκιανός, ἂς ἀναγινώσκωνται καὶ λόγοι τοῦ Οἰκονόμου ἢ αἱ θρησκευτικαὶ μελέται τοῦ Δ. Μαυροκορδάτου ἢ ὁ Γεροστάθης τοῦ Μελᾶ. Ἐνῷ ἑρμηνεύεται ὁ Πλούταρχος, ἂς ἀναγινώσκωνται οἱ Παράλληλοι βίοι τοῦ Γούδα. Οὕτω δὲ παρὰ τῷ Ξενοφῶντι ἂς βαδίζῃ φέρ' εἰπεῖν ὁ Ῥαγκαβῆς, παρὰ τῷ Δημοσθένει ὁ Οἰκονόμος, ὁ Μηνιάτης καὶ ἕτεροι πολιτικοὶ ῥήτορες τῆς βουλῆς, ἄρθρα πολιτικὰ τῶν ἐπισημοτέρων ἐφημεριδογράφων· παρὰ τῷ Ἡροδότῳ καὶ Πλάτωνι ὁ Τρικούπης καὶ ὁ Παππαῤῥηγόπουλος, ὁ Κοραῆς καὶ ἕτεροι. Ἐν δὲ τῇ ποιήσει παρὰ τῷ Ὁμήρῳ οἱ Σοῦτσοι, ὁ Ζαλοκώστας καὶ ἕτεροι· παρὰ τοῖς τραγικοῖς ὁ Ι. Ζαμπέλιος, ὁ Βαλαωρίτης, ὁ Βερναρδάκης, ὁ Βλάχος· παρὰ δὲ τοῖς λυρικοῖς τέλος ὁ Σολομός, ὁ Ῥαγκαβῆς, ὁ Ζαλοκώστας, ὁ Χρηστόπουλος, καὶ τοσοῦτοι ἄλλοι· ἃς ἀναγινώσκωνται δὲ καὶ ἀπομνημονεύωνται πρὸς ἄσκησιν τῆς μνήμης, τῆς μητρὸς ταύτης τῶν Μουσῶν, καὶ τὰ καλλίτερα τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων.

Τῶν νεωτέρων ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἡ ἀνάγνωσις τοσοῦτον συντελεστικὴ κατ' ἐμὲ καὶ εἰς γνῶσιν τῆς ἀναγεννωμένης ἡμῶν φιλολογίας, δὸς δ' εἰπεῖν καὶ τῆς νεωτέρας ἡμῶν ἱστορίας, ἥτις ὡς ἡ πεῖρα μὲ διδάσκει, καὶ εἰς τοὺς πλείστους τῶν λογίων μένει ἄγνωστος, ἂς γίνηται ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος κατὰ τετάρτην, ἐν μέσῳ τῆς ἑβδομάδος, πρὸς ἀναψυχὴν ἅμα καὶ διδασκαλίαν. Οὐδείς, νομίζω, θέλει ἀρνηθῇ ὅτι ἡ σπουδὴ τῆς ἀρχαίας ἡμῶν φιλολογίας, ὅσον ὠφέλιμος εἶναι, τόσον εἶναι δύσκολος καὶ καταπονεῖ τὸν μαθητήν. Εἶναι δὲ καὶ ἀναντίῤῥητον, ὅτι πλὴν τῶν διδασκάλων καί τινων ἄλλων λογίων οὐδεὶς καταφεύγει εἰς τοὺς ἀρχαίους. Οἱ Εὐρωπαῖοι ἐν ὥραις ἀνέσεως καὶ σχολῆς καθηδύνονται ἀναγινώσκοντες τοὺς ποιητὰς αὐτῶν, τοὺς ἀπομνημονεύουσι καὶ ἐπανειλημμένως τοὺς διέρχονται. Μόνον ἡμεῖς κατὰ δυστυχίαν δὲν γνωρίζομεν οὔτε τὸν ἀθάνατον Σολομόν, οὔτε τὸν Ζαλοκώσταν, οὔτε τοὺς ἄλλους. Μόνοι ἡμεῖς, πλὴν ὀλιγίστων, ἀγνοοῦμεν τὸν Τρικούπην καὶ Παπαῤῥηγόπουλον, τὸν Α. Κοραῆν καὶ μετ' αὐτῶν τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Καὶ ὅμως ἐὰν ὑπῆρχεν εἰσηγμένη εἰς τὰ σχολεῖα ἡμῶν, ὡς ἐν Εὐρώπῃ, ἡ ἀνάγνωσις τῶν νεωτέρων δοκίμων ἡμῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἐὰν ὑπῆρχον κατάλληλοι Χρηστομάθειαι, ἰδίως δι' ἡμᾶς τοὺς ἐν τῷ ὀθωμανικῷ κράτει ἐπιμελῶς συντεταγμένοι, ἀποκλειομένου παντὸς ἀπάδοντος ὁπωσδήποτε, ἐὰν ὑπῆρχον ἐκδόσεις εὔωνοι καὶ πρόχειροι τῶν προϊόντων τῆς νεωτέρας ἡμῶν φιλολογίας, ὡς συμβαίνει παρὰ τοῖς νεωτέροις ἔθνεσι, πόσον θὰ ὠφελοῦντο οἱ νέοι ἡμῶν καὶ εἰς τὴν κατάληψιν τῶν ἀρχαίων καὶ εἰς τὴν νεωτέραν ἡμῶν ἱστορίαν, μετὰ πόσης δὲ εὐχαριστήσεως ἤθελον ἀναγινώσκει αὐτοὺς καὶ πόσα θὰ ἐμάνθανον! Πόσον δὲ καὶ οἱ συγγραφεῖς αὐτοὶ καὶ ποιηταὶ ἤθελον φιλοτιμεῖσθαι εἰς τὴν περαιτέρω παραγωγὴν καὶ δημοσίευσιν τῶν διανοητικῶν προϊόντων αὐτῶν βέβαιοι ὄντες, ὅτι ἐξευγενίζουσι τὴν καρδίαν, ἀνυψοῦσι τὸν νοῦν πρὸς τὰς ὑψίστας ἰδέας διδάσκοντες τὸ ἔθνος αὐτῶν καὶ ὁδηγοῦντες αὐτὸ εἰς τὴν εὐημερίαν του! Τούτου ἕνεκα θεωρῶ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς νεωτέρας ἡμῶν φιλολογίας εἰς τὸ γυμνάσιον ἀπαραίτητον, ἐὰν θέλωμεν νὰ φωτίσωμεν πράγματι τὴν ἑλληνικὴν νεότητα, νὰ προμηθεύσωμεν αὐτῇ γνώσεις, νὰ τὴν καταστήσωμεν οὐχὶ σχολαστικήν, ἀλλὰ τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἐποχῆς.

Εἰς ὀρθὴν καὶ καρποφόρον διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης θεωρῶ μετὰ τοῦ ἀοιδίμου Α. Κυπριανοῦ (1) χρησιμωτάτην τὴν λιπαρὰν ἀνάγνωσιν τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν ἐπὶ τμήματος μόνον καὶ τούτου μικροῦ. Μακρὰν οἱ ἀπέραντοι κανόνες μετὰ τῶν ἀπειροπληθῶν ἐξαιρέσεων καὶ μάλιστα ἀσαφῶς γεγραμμένοι καὶ ἀκατάληπτοι. Μακρὰν αἱ γλωσσολογικαὶ παρατηρήσεις οὐδ' ἐν Εὐρώπῃ γινόμεναι· μακρὰν αἱ πνευματοκτόνοι παραπομπαὶ εἰς ὀνόματα ἄγνωστα τοῖς μαθηταῖς Γερμανῶν φιλολόγων, οἷον Nitzsch, Naegelsbach καὶ ἄλλων. Οὐδὲν τούτου χεῖρον· οὐδὲν κινεῖ τὸν γέλωτα καὶ τὴν ἀποστροφὴν τῶν μαθητῶν ἀποφοι-

(1) Ἐν προλεγομένοις τῆς ὑπ' αὐτοῦ μεταφράσεως τῆς Ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας Ὀδ. Μυλλέρου σελ. κδ'—κγ'.

Digitized by Google

τώντων πρός τε τοὺς διδασκάλους των καὶ δὴ καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Ἡ διδασκαλία ἔστω θεωρητικοπρακτική, μᾶλλον δὲ πρακτικὴ τηρουμένης τῆς οὐσίας. Τύποι πολλοὶ καὶ κανόνες ὀλίγοι καὶ ἁπλοῖ ἐντυπούμενοι εἰς τὸν νοῦν τοῦ μαθητοῦ καὶ ἐφαρμοζόμενοι εἰς τὸ κείμενον ὠφελοῦσι τὰ μάλιστα. Εἰς πληρεστέραν δὲ κατάληψιν τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νεωτέρας φιλολογίας ἀπαραίτητος φαίνεταί μοι ἡ στοιχειώδης διδασκαλία τῶν ἑλληνικῶν καὶ ῥωμαϊκῶν ἀρχαιοτήτων (Alterthümer) ἐν τῇ ϛ' τοῦ γυμνασίου ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος γινομένη ἐν μαθήμασιν εἴκοσι τὸ πολὺ καθ' ὅλον τὸ ἔτος, ἔτι ἡ καὶ τῆς ἑλληνικῆς καὶ ῥωμαϊκῆς γραμματολογίας ἐν τῇ γ' γυμνασιακῇ ἐν ἰσαρίθμοις μαθήμασιν· ἀμφότερα δὲ τὰ μαθήματα ταῦτα τό τε τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ τῆς γραμματολογίας γενέσθωσαν κατὰ τὸ ἐγχειρίδιον τοῦ Luebker μεταφραζόμενον. Ἐπίσης ἂς διδάσκηται στοιχειώδης ἑλληνικὴ καὶ ῥωμαϊκὴ μυθολογία καὶ μετρικὴ τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων κατὰ τὸ ἐγχειρίδιον τῆς μετρικῆς τοῦ Ῥαγκαβῆ ἐν μαθήμασι τὸ πολὺ δέκα συγχρόνως γινομένη τῇ ἑρμηνείᾳ τῶν ποιητῶν, καὶ τέλος ἡ ῥητορικὴ ἐν μαθήμασι δώδεκα κατὰ τὸ ἐγχειρίδιον τοῦ Σταματέλου ἐν τῇ τετάρτῃ γυμνασιακῇ τάξει, ἵνα οἱ μαθηταὶ ἐθίζωνται εἰς τὸ συντάττειν καὶ ἀπαγγέλλειν λόγους ἔν τε κοινοβουλίοις καὶ δικαστηρίοις, ἐν συλλόγοις καὶ λέσχαις, καὶ οὗ ἂν τύχωσι, νὰ ἐκφράζωνται εἰς ὕφος χάριεν καὶ καλὸν καὶ ἁρμόζον ταῖς περιστάσεσι. Δὲν ἐννοῶ νὰ διδάσκωνται τὰ βοηθητικὰ ταῦτα μαθήματα ὡς ἐν τοῖς πανεπιστημίοις· πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ἕκαστον αὐτῶν διδασκόμενον ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος πρακτικώτερον καὶ ἄνευ ἀπεράντων θεωριῶν καὶ ἀντιῤῥήσεων οὐ μόνον ὠφέλιμον καθίσταται παρέχον γνώσεις θετικάς, ἀλλὰ καὶ εἰς ψυχαγωγίαν συντελεῖ τοῦ μαθητοῦ. Ἄλλως, κατ' ἐμέ, ἑλληνικὴ καὶ ῥωμαϊκὴ φιλολογία ἄνευ γραμματολογίας καὶ τῶν ἄλλων εἰσὶν ἀκατάληπτα· ὁ μαθητὴς τότε ἤθελε συγχέει τὸν Ὅμηρον μετὰ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστάρχου καὶ τοῦ Πισίδου, ἤθελεν ἀγνοεῖ τόν τε δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν βίον τῶν ἀρχαίων καὶ μάλιστα τῶν Ἑλλήνων, ἐξ οὗ πλεῖστα μετέβησαν καὶ εἰς ἡμᾶς.

Ἵνα ἀσκηθῶσιν οἱ μαθηταὶ εἰς τὸ γράφειν καὶ ἐκτιθέναι τὰς ἰδέας αὐτῶν, ἃς γράφωσι καθ' ἑκάστην τὴν ἐξήγησιν εἰς ὅλας τὰς τάξεις, ἡ δὲ διόρθωσις αὐτῆς ἃς γίνηται τῶν μὲν ἓξ μικροτέρων τάξεων ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἐκτὸς τῆς παραδόσεως, οἱ μαθηταὶ ὅμως τῶν δύο ἀνωτέρων τάξεων ἃς διορθῶσιν ἐν καιρῷ τῆς παραδόσεως, ὅταν ὁ διδάσκαλος ἀκούῃ τὸν μαθητὴν ἑρμηνεύοντα καὶ διορθοῖ τελευταῖον αὐτόν. Πρὸς τούτοις ἃς γίνηται ἡ συνήθης θεματογραφία ἀπὸ τῆς καθ' ἡμᾶς εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν κατὰ σάββατον. Αἱ συνθέσεις, πεζαὶ καὶ ἔμμετροι κατὰ τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν τάξιν τῶν μαθητῶν, ἃς γίνωνται ἀπὸ τῆς δ' τοῦ σχολείου δὶς τῆς ἑβδομάδος κατὰ τετάρτην καὶ σάββατον· τούτων τὴν μὲν μίαν ἃς παρασκευάζωσιν οἱ μαθηταὶ οἶκοι, τὴν δὲ ἄλλην ἃς συντάττωσιν ἐκ τοῦ προχείρου ἐνώπιον τοῦ διδασκάλου δίδοντος τὸ θέμα, ὁ δὲ διδάσκαλος ἃς διορθοῖ αὐτὰς ἰδιαιτέρως. Λίαν ἐπιζήμιον καὶ σχολαστικὸν θεωρῶ τὸ νὰ δίδωσι τοῖς μαθηταῖς οἱ διδάσκαλοι σημειώσεις ἑρμηνευτικὰς εἰς ἀντιγραφὴν καὶ ἀποστήθισιν. Οὐδὲν μαραίνει καὶ καταδουλοῖ τοῦ μαθητοῦ τὸ αὐτενεργὸν ἢ τὸ δουλικῶς ἀντιγράφειν τὰ ἔνθεν κἀκεῖθεν συνηγμένα ταῦτα σημειώματα τοῦ διδασκάλου ἃ ὁ μαθητὴς δύναται νὰ ποιήσῃ μόνος τῇ βοηθείᾳ τοῦ λεξικοῦ καὶ τῆς γραμματικῆς. Ἐάν ποτε γένωνται καὶ παρ' ἡμῖν ἐκδόσεις Ἑλλήνων συγγραφέων, ἔστωσαν ἐν αὐταῖς τὰ σχόλια συντομώτατα χρησιμεύοντα πρὸς κέντρον καὶ ἐξέγερσιν μᾶλλον τῶν μαθητῶν ἢ πρὸς τρυφὴν αὐτῶν καὶ χαύνωσιν. Ταῦτα φρονῶ χρήσιμα περὶ τῆς διδασκαλίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἀρχαίας καὶ νεωτέρας.

Ἡ διδασκαλία τῆς *λατινικῆς* ἃς ἀρχίζῃ ἀπὸ τῆς ά γυμνασιακῆς τάξεως γινομένη τετράκις τῆς ἑβδομάδος, ὅπερ θεωρῶ ἀρκετόν, διότι οἱ μαθηταὶ πρὸ δύο ἤδη ἐτῶν θέλουσιν ἀρχίζει τὴν γαλλικήν, ἐξ ἧς οὐ μικρὰν προπαιδευτικὴν ὠφέλειαν ὡς πρὸς τὸ ὑλικὸν πορίζονται εἰς τὴν μητέρα αὐτῆς τὴν λατινικήν. Τὰ ἔθνη τῆς Δύσεως παρέλαβον τὴν θρησκείαν καὶ τὸν πολιτισμὸν παρὰ τῆς Ῥώμης διὰ τῆς λατινικῆς γλώσσης, μὴ ἔχοντα δὲ γλώσσας καὶ φιλολογίας ἤδη μεμορφωμένας ἐχρῶντο τῇ λατινικῇ οὐ μόνον εἰς τὴν συγγραφήν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν διδασκαλίαν μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς ἐνεστώσης ἑκατονταετηρίδος. Παρ' αὐτοῖς ἡ λατινικὴ διὰ τοὺς ἱστορικοὺς τούτους λόγους ἦν καὶ ἔστιν ἀπαραίτητος χρησιμεύουσα καὶ εἰς μόρφωσιν καὶ αὐτῶν τῶν ἰδίων αὐτῶν γλωσσῶν· παρ' ἡμῖν ὅμως οὐδὲν σχεδὸν λαβοῦσι παρὰ τῆς Ῥώμης, οὔτε τὴν γλῶσσαν ἡμῶν καὶ τὴν φιλολογίαν μορφώσασιν ἢ δανεισθεῖσιν ἐκ τῆς λατινικῆς ἡ γνῶσις τῆς γλώσσης ταύτης εἶναι βεβαίως χρήσιμος εἰς γνῶσιν τῶν ἀρχαίων λα-

Digitized by Google

τίνων συγγραφέων καὶ εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῆς σπουδῆς τῆς ἑλληνικῆς· διὸ εἰς τὴν σπουδὴν αὐτῆς προοδοποιουμένην ὁπωσδήποτε διὰ τῆς γαλλικῆς ἀρκοῦσιν ἔτη τέσσαρα.

Μετὰ τὰς δύο ἀρχαίας γλώσσας ἔρχονται τὰ *μαθηματικά*. Περὶ τούτων ὀλίγα ἀρκοῦσιν. Οἱ ἐκ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἀπολυόμενοι μαθηταὶ ὀφείλουσι νὰ γινώσκωσιν ἀκριβῶς τὰς τέσσαρας πράξεις ἐπὶ τῶν ἀκεραίων καὶ οὕτως ἀναβαίνοντες εἰς τὸ γυμνάσιον ἂς διδάσκωνται εἰς τὰς δύο πρώτας τάξεις τοῦ σχολείου τὴν πρακτικὴν ἀριθμητικὴν τοῦ διδασκάλου προτείνοντος αὐτοῖς προβλήματα εἰς λύσιν. Εἰς τὰς δύο ἀνωτέρας τάξεις τοῦ σχολείου ἂς διδάσκωνται τὴν θεωρητικὴν ἀριθμητικὴν καὶ τὴν ἐμπορικὴν, εἰ δυνατόν. Εἰς τὴν τετάρτην ἂς γίνηται ἀρχὴ τῆς Γεωμετρίας. Εἰς τὰς δύο πρώτας γυμνασιακὰς ἂς διδάσκηται ἡ Γεωμετρία καὶ ἡ Ἄλγεβρα, εἰς τὴν γ′ ἂς γίνηται ἐπανάληψις αὐτῶν καὶ ἂς διδάσκηται τὸ ἀ ἥμισυ τοῦ ἐμπορικοῦ ἐγχειριδίου τοῦ Μελᾶ, εἰς δὲ τὴν δ′ τὸ ἕτερον ἥμισυ, ἔνθα καὶ ἡ καταςιχογραφία.

Ἡ *θρησκευτικὴ* διδασκαλία σκοποῦσα τὴν κατὰ Χριστὸν διάπλασιν τῆς νεότητος καὶ τὴν ἐνωρὶς ἐρρίζωσιν τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ, τὴν διὰ τῶν θείων αὐτοῦ ἐντολῶν ἐξέγερσιν τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον καὶ πρὸς τὴν ἀρετὴν καθόλου, ἂς ἀρχίζῃ ἀπὸ τῆς πρώτης τάξεως τοῦ σχολείου καὶ ἂς προβαίνῃ μέχρι τῆς ἀνωτάτης τοῦ γυμνασίου ὧδε· εἰς τὰς δύο πρώτας τοῦ σχολείου ἂς διδάσκηται ἡ ἱστορία τῆς Π. καὶ Ν. Διαθήκης ἐξαγομένων πάντοτε ἠθικῶν πορισμάτων. Εἰς τὴν γ′ καὶ δ′ ἡ Κατήχησις παραλειπομένων τῶν λεπτολόγων δογματικῶν συζητήσεων. Εἰς τὴν ἀ γυμνασιακὴν ἂς γίνηται ἀνάγνωσις περικοπῶν ἐκ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, εἰς τὴν β′ καὶ γ′ ἂς διδάσκηται ἡ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὴν δ′ ἡ κατὰ Χριστὸν Ἠθική.

Ἡ *Γεωγραφία* ἂς διδάσκηται πρακτικώτερον εἰς τὰς τρεῖς πρώτας τάξεις τοῦ σχολείου μετὰ διαγραφῆς χαρτῶν πρὸς μονιμωτέραν ἐντύπωσιν τῶν διδασκομένων ἐν τῷ νῷ τῶν μαθητῶν. Ἰδίως ἂς διδάσκηται ἐν ἐκτάσει ἡ τῆς Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας ἀρχαία καὶ νεωτέρα δεικνυομένων τῶν θέσεων τῶν ἀρχαίων πόλεων ἢ τῶν ἐρειπίων αὐτῶν.

Ἡ *Ἱστορία*, οὖσα τὸ καθολικὸν ταμεῖον τῶν πράξεων καὶ τοῦ βίου τῶν ἐθνῶν καθόλου ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς σήμερον, εἶναι μάθημα χρησιμώτατον τοῖς νέοις καὶ ἀπαραίτητον. Αὕτη διαιρείσθω παρ' ἡμῶν εἰς δύο, τὴν ἰδίως ἑλληνικὴν, τμῆμα οὖσαν τῆς καθόλου, καὶ τὴν καθόλου ἢ γενικὴν καὶ παγκόσμιον. Καὶ ἡ μὲν ἑλληνικὴ ἂς διδάσκηται ἐν τῇ β′ καὶ γ′ τοῦ σχολείου κατὰ τὸ ἐγχειρίδιον τοῦ Δ. Πανταζῆ ἢ τοῦ Κ. Παπαῤῥηγοπούλου ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς σήμερον ἀδιασπάστως, ὅπως ὁ μαθητὴς γινώσκῃ τὴν καταγωγήν του, τὰς πράξεις τῶν προγόνων του, τὴν πτῶσιν αὐτῶν, ἥ τε ἀρχαία καὶ ἡ βυζαντινὴ καὶ ἡ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐφεξῆς μέχρι τοῦ νῦν. Οὕτως ὁ μαθητὴς θέλει ἀποκτήσει ἐν συνόλῳ ἰδέαν γενικὴν τῆς καταστάσεως τοῦ ἔθνους του, τὰς δὲ γνώσεις ταύτας θέλει ἐπαυξήσει ἔπειτα διδασκόμενος τὴν Γενικὴν ἱστορίαν. Αὕτη ἂς ἀρχίζῃ ἀπὸ τῆς δ′ τοῦ σχολείου, ἐν ᾗ ἂς διδάσκηται ἡ τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν, καὶ τῆς ἑλληνικῆς συμπεριλαμβανομένης καὶ οὐχὶ ἀποκλειομένης, ὡς δῆθεν γνωστῆς, καθάπερ παρὰ πολλοῖς εἴθισται. Εἰς τὴν ἀ τοῦ γυμνασίου ἂς διδάσκηται ἡ μέση, καὶ ἐκτενέστερον ἡ βυζαντινὴ, εἰς τὴν β′ ἡ νεωτέρα καὶ εἰς τὴν γ′ ἡ νεωτάτη ἀπὸ τῆς μεγάλης γαλλικῆς ἐπαναστάσεως μέχρι τῆς σήμερον.

Αἱ *φυσικαὶ ἐπιστῆμαι* ἂς διδάσκωνται στοιχειωδῶς μᾶλλον ἀφορῶσαι τὴν μετὰ τέρψεως διδασκαλίαν τῶν μαθητῶν. Ἡ διδασκαλία αὐτῶν ἂς ἀρχίζῃ ἀπὸ τῆς ἀ γυμνασιακῆς τάξεως καὶ ἂς τελευτᾷ εἰς τὴν δ′. Καὶ εἰς μὲν τὴν ἀ ἂς διδάσκηται ἡ Βοτανικὴ τοῦ διδασκάλου ἐπιδεικνύοντος μόνον τοῖς μαθηταῖς τὰ φυτά, εἰς τὴν β′. ἐπίσης ἡ Ὀρυκτολογία καὶ εἰς τὴν γ′ ἡ Ζωολογία καὶ ἡ Γεωλογία κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Α. Νοννότου μεταφρασθὲν ἐγχειρίδιον. Πάντα ταῦτα ἂς μεταδίδωνται στοιχειωδῶς καὶ ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος· τοῦτο εἶναι ἀρκετόν. Ἡ Φυσικὴ ἂς ἀρχίζῃ ἀπὸ τῆς γ′ τοῦ γυμνασίου καὶ ἂς τελευτᾷ εἰς τὴν δ′, εἰς ἣν ἂς διδάσκωνται καὶ στοιχεῖα Χυμίας.

Τῆς *Φιλοσοφίας*, τῆς ἐπιστήμης τῶν ἐπιστημῶν, καὶ διὰ τὸ ὑψηλὸν αὐτῆς καὶ τὸ ἀφῃρημένον τῶν θεωριῶν δέον νὰ διδάσκηται μόνη ἡ Ἐμπειρικὴ Ψυχολογία καὶ Λογικὴ ὡς οἷόν τε σαφέστερον καὶ καθαρώτερον. Οἱ ἄλλοι κλάδοι αὐτῆς, μάλιστα ἡ Ἱστορία τῆς φιλοσοφίας ἀπαιτοῦσα γνῶσιν ὅλων τῶν συστημάτων ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων μέχρι τοῦ νῦν, ἀποκλείονται τοῦ γυμνασίου, ἐν ᾧ οἱ μαθηταὶ ὀφείλουσι νὰ λαμβάνωσι γνώσεις θετικὰς καὶ ἀκριβεῖς.

Ἐκ τῶν νεωτέρων γλωσσῶν ὑποχρεωτικὴν

Digitized by Google

παραδέχομαι μόνην τὴν *γαλλικήν*. Ἡ γλῶσσα αὕτη καὶ διὰ τὴν πλουσίαν αὐτῆς φιλολογίαν καὶ διὰ τὴν παγκόσμιον διάδοσιν αὐτῆς, ναὶ μὴν καὶ διὰ τὸ σχετικῶς εὐμάθητον, καὶ διὰ τὴν πρὸς τὴν λατινικὴν συγγένειαν, ἂς ἀρχίζῃ ἀπὸ τῆς γ' τάξεως τοῦ σχολείου, ὅτε οἱ μαθηταὶ περατώσαντες ἤδη τὴν ἑλληνικὴν γραμματικὴν δύνανται διὰ τῆς συγκρίσεως καὶ παραβολῆς νὰ προοδεύσωσι περισσότερον εἰς τὴν γαλλικήν. Κακὸν θεωρῶ τὴν παράτισι τῶν γονέων πρόωρον ἐπιθυμίαν, ἵνα διδαχθῶσι τὰ τέκνα των ἀμέσως καὶ ἐν αὐτῷ τῷ δημοτικῷ σχολείῳ, εἰ δυνατόν, τὴν γαλλικήν. Καὶ αὕτη διδασκέσθω μέχρι τῆς δ' τοῦ γυμνασίου θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς τρὶς ἢ καὶ τετράκις, εἰ δυνατόν, τῆς ἑβδομάδος.

Ἡ *τουρκικὴ* γλῶσσα, χρήσιμος τοῖς ἀνὰ τὴν εὐρεῖαν ὀθωμανικὴν ἐπικράτειαν οἰκοῦσιν, ἔξω προαιρετικὴ τοῖς βουλομένοις, καθάπερ καὶ ἡ ἀγγλικὴ καὶ ἡ γερμανική.

Εἰς ταῦτα δύνανται νὰ προσεθῶσιν ὡς μᾶλλον κοσμητικὰ ἡ *ἰχνογραφία* καὶ ἡ *καλλιγραφία* ἀναγκαία λίαν τοῖς προτιθεμένοις νὰ δοθῶσιν εἰς τὸ ἐμπόριον, καὶ ἡ *μουσική*, ᾠδική τε καὶ ὀργανική.

Καὶ ταῦτα μὲν ἱκανά, νομίζω, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος τῶν νέων· εἰς δὲ τὴν ὑγείαν καὶ ῥώμην τοῦ σώματος ἐκπαλαι καὶ νῦν ἔτι θεωρεῖται ἀναγκαιότατον ἡ *γυμναστικὴ* ἐκτελουμένη καθ' ὡρισμένας ἡμέρας καὶ ὥρας τῆς ἑβδομάδος κατὰ τὰ περὶ ταύτης ἐγχειρίδια.

Ἵνα δὲ σαφέστερον δηλώσω τά τε μαθήματα ἕκαστα καὶ τὰς ὥρας τῆς ἑβδομάδος, ἐν αἷς διδαχθήσονται, παρατίθημι καὶ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων ἢ ὡρολόγιον πρὸς εὐχερεστέραν διάταξιν αὐτῶν.

ΓΕΝΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ.

Α'. ΤΜΗΜΑ ΣΧΟΛΕΙΟΥ.

Τάξις ά.

ά.	Θρησκευτικά.—Ἱστορία τῆς Π. Διαθήκης· τὰ ἠθικὰ πορίσματα αὐτῆς, καθ' ἑβδομάδα	ὥραι	2
β'.	Ἑλληνικά.—Ἀρχ. ἑλλ. Γνωμικά, Αἰσώπειοι μῦθοι, Χρυσόστομος, Λουκιανός. Νέα ἑλλ. Γεροστάθης Μελᾶ, Θρησκ. μελέται Δ. Μαυροκορδάτου. Γραμματικῆς τὸ τυπικόν. Ὀρθογραφικαὶ ἀσκήσεις, καθ' ἑκάστην 1 $^1/_2$, τὸ ὅλον	»	9
γ'.	Γεωγραφία πολιτικὴ (Εὐρώπη) μετὰ διαγραφῆς χαρτῶν.	»	2
δ'.	Πρακτικὴ ἀριθμητικὴ μέχρι τῶν ἀναλογιῶν	»	3
	Τὸ ὅλον	»	16

Καθ' ἑκάστην ὡρ. 3 περίπου.

Τάξις β'.

ά.	Θρησκευτικά. — Ἱερὰ ἱστορία τῆς Νέας Διαθήκης· τὰ ἠθικὰ πορίσματα αὐτῆς	»	2
β'.	Ἑλληνικά.—Α. Ε. Ξενοφῶν, Λουκιανός, Ἰσοκράτης· Ν. Ε. Κ. Οἰκονόμος, Α. Ῥαγκαβῆς (διηγήματα). Γραμματικῆς συνέχεια καὶ τέλος μετ' ὀρθογραφικῶν ἀσκήσεων· (καθ' ἑκάστην 1 $^1/_2$), τὸ ὅλον	«	9
γ'.	Γεωγραφία πολιτικὴ (αἱ λοιπαὶ ἤπειροι)	»	2
δ'.	Πρακτικὴ ἀριθμητικὴ (ἀπὸ τῶν ἀναλογιῶν μέχρι τέλους)	»	3
ε.	Ἑλληνικὴ ἱστορία (ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τοῦ πελοπον. πολέμου)	»	2
	Τὸ ὅλον	»	18

Καθ' ἑκάστην ὧραι 3.

Τάξις γ'.

ά.	Θρησκευτικά.—Κατήχησις (ά. μέρος).	»	2
β'.	Ἑλληνικά.—Α. Ε. Ξενοφῶν, Ἰσοκράτης, Πλούταρχος. Ν. Ε. Θεοτόκης, Οἰκονόμος, Γούδα βίοι. Γραμματικῆς ἐπανάληψις· ἀρχαὶ συντάξεως· ὀρθογραφικαὶ ἀσκήσεις	»	9
γ'.	Γεωγραφία (ἐπανάληψις)	»	2
δ'.	Ἀριθμητικὴ θεωρητικὴ	»	3
ε.	Ἑλληνικὴ ἱστορία (συνέχεια καὶ τέλος)	»	2
ς'.	Γαλλικῆς γλώσσης ἀρχαὶ (ἀνάγνωσις καὶ γραμματική)	»	3
	Τὸ ὅλον	»	21

Καθ' ἑκάστην ὧραι 3 $^1/_2$.

Digitized by Google

Τάξις δ'.

ά.	Θρησκευτικά.—Κατήχησις (β' μέρος)	»	2
β'.	Ἑλληνικά.—Α. Ε. Ἰσοκράτης, Λυσίας, Βασίλειος, Λυκοῦργος. Ν. Ε. Κ. Παπαῤῥηγόπουλος, Ῥαγκαβῆς, Λόγοι πολιτικοί· Συντακτικόν· Συνθέσεις	»	9
γ'.	Ἀριθμητικὴ θεωρητικὴ (τέλος)	»	3
δ'.	Γεωμετρία	»	2
ε.	Γενικὴ ἱστορία (ἀρχαία)	»	2
ς'.	Γαλλικὰ	»	3
	Τὸ ὅλον	»	21

Καθ' ἑκάστην ὥραι $3\ ^1/_2$.

Β'. ΤΜΗΜΑ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ.

Τάξις ά.

ά.	Θρησκευτικά.—Ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου	»	1
β'.	Ἑλληνικά. — Α. Ε. Δημοσθένης, Ἡρόδοτος, Πλάτων. Ν. Ε. Τρικούπης, Παπαῤῥηγόπουλος, Μηνιάτης. Συντακτικοῦ ἐπανάληψις. Θεματογραφία καὶ συνθέσεις	»	9
γ'.	Λατινικά.—Ἁπλαῖ προτάσεις, Κορνήλιος Νέπως. Γραμματ.	»	4
δ'.	Ἄλγεβρα καὶ Γεωμετρία, ἀνὰ 2 ὥρας	»	4
ε.	Γενικὴ Ἱστορία (Μέση)	»	2
ς'.	Στοιχ. Φυσ. Ἱστορίας (Βοτανικὴ)	»	1
ζ'.	Γαλλικὰ	»	3
ή.	Τουρκικὰ	»	3
	Τὸ ὅλον	»	27

Καθ' ἑκάστην ὥραι $4\ ^1/_2$.

Τάξις β'.

ά.	Θρησκευτικά.—Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία	»	2
β'.	Ἑλληνικά. — Α. Ε. Θουκυδίδης, Πλάτων, Ὅμηρος. Ν. Ε. Τρικούπης, Α. Σοῦτσος, Ζαλοκώστας. Μετρική, Θεματογραφία καὶ συνθέσεις	»	9
γ'.	Ἑλληνικαὶ καὶ ῥωμαϊκαὶ ἀρχαιότητες. Μυθολογία μετ' εἰκόνων τῶν θεῶν καὶ ἡρώων. Ἐξήγησις τῶν τυχὸν που εὑρισκομένων ἀρχαιοτήτων	»	1
δ'.	Λατινικά.—Καῖσαρ καὶ Εὐτρόπιος. Συντακτικόν	»	4
ε.	Ἄλγεβρα καὶ Γεωμετρία (τέλος)	»	5
ς'.	Γενικὴ Ἱστορία (νέα)	»	2
ζ'.	Στοιχεῖα Φυσικῆς Ἱστορίας (Ζωολογία καὶ Ὀρυκτολογία)	»	1
ή.	Γαλλικὰ	»	3
θ'.	Τουρκικὰ	»	3
	Τὸ ὅλον	»	29

Καθ' ἑκάστην ὥραι $4\ ^3/_4$.

Τάξις γ'.

ά.	Θρησκευτικά. — Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία	»	2
β'.	Ἑλληνικά.—Α. Ε. Εὐριπίδης, Σοφοκλῆς, Θεόκριτος. Ν. Ε. Ι. Ζαμπέλιος, Βερναρδάκης, Βλάχος, Βαλαωρίτης. Θεματογραφία καὶ συνθέσεις καθ' ἑκάστην ἀνὰ μίαν ὥραν	»	6
γ'.	Ἑλληνικὴ καὶ ῥωμαϊκὴ γραμματολογία· περὶ ποιήσεως	»	1
δ'.	Λατινικά. — Σαλλούστιος, Κικέρων, Λίβιος, Ὀβίδιος. Συντακτ.	»	4
ε.	Ἄλγεβρα καὶ Τριγωνομετρία	»	2
ς'.	Γενικὴ Ἱστορία (νεωτάτη)	»	2
ζ'.	Φυσική	»	2
ή.	Φυσικῆς Ἱστορίας στοιχεῖα (Γεωλογία)	»	1
θ'.	Ἐμπορικά. — Ἐγχειρίδιον Μελᾶ (ά μέρος)	»	2
ι'.	Φιλοσοφικά—Ψυχολογία	»	2
ιά.	Γαλλικὰ	»	3
ιβ'.	Τουρκικὰ	»	3
	Τὸ ὅλον	»	30

Καθ' ἑκάστην ὥραι 5.

Τάξις δ' (1).

ά.	Θρησκευτικά.—Ἠθικὴ κατὰ Χριζόν	»	1
β'.	Ἑλληνικά — Α. Ε Αἰσχύλος, Ἀριστοφάνης, Πίνδαρος. Ν. Ε. Κοραῆς, Σολομός, Α. Ῥαγκαβῆς, Βα-		

(1) Οἱ μαθηταὶ τῆς δ' τάξεως ἀκροῶνται τῶν μαθημάτων μέχρι τοῦ μεγάλου Πάσχα, ὅτε ἐπαναλαμβάνοντες πάντα τὰ ἐν τῷ γυμνασίῳ διδαχθέντα μαθήματα ὑφίστανται ἐν αὐτοῖς προφορικὰς καὶ ἐγγράφους τὰς ἀπολυτηρίους ἐξετάσεις.

Digitized by Google

	λαωρίτης, Ταντταλίδης, Βλάχος. Θεματογραφία και συνθέσεις πεζαί καὶ ἔμμετροι, Ἐπιγράμματα.	»	6
γ'.	Λατινικά.—Βιργίλιος, Κικέρων καὶ Ὁράτιος	»	4
δ'.	Φυσικῆς συνέχεια	»	2
ε'.	Στοιχεῖα χυμίας	»	2
ς'.	Ἐμπορικά. — Ἐγχειρίδιον Μελᾶ (μέρος 6')	»	2
ζ'.	Φιλοσοφικά.—Λογική	»	2
ή.	Γαλλικά	»	3
θ'.	Τουρκικά	»	3
	Τὸ ὅλον	»	25

Καθ' ἑκάστην ὥραι $4\ ^1/_6$.

Ἡ Καλλιγραφία, Ἰχνογραφία καὶ Μουσικὴ διδάσκονται εἰς τάξεις ἰδιαιτέρας.

Ἡ Γυμναστική, εἰ δυνατόν, ἂς γίνηται καθ' ἑκάστην ἀνὰ μίαν ὥραν τὸ πολύ.

Τοιοῦτον τὸ ἐμὸν σύστημα τῆς μέσης παιδεύσεως, μικρὰ βεβαίως συμβολὴ εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς ἐθνικῆς νεότητος. Ἐννοεῖται, ὅτι αἱ λεπτομέρειαι περὶ τὴν ἐφαρμογὴν αὐτοῦ ἀφίενται τοῖς εὐμεθόδοις διδασκάλοις, ὧν ἄνευ οὐδέν, οὐδ' αὐτὸ τὸ τέλειον, δύναται νὰ εὐδοκιμήσῃ. Διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς νεωτέρας φιλολογίας λίαν χρησίμου καὶ εἰς τὴν ἐκμάθησιν καὶ αὐτῆς τῆς ἀρχαίας καὶ τινων ἄλλων τροποποιήσεων περὶ τὴν διάταξιν τῶν διαφόρων μαθημάτων προτείνω σύστημα περιεκτικώτερον καὶ, ὡς νομίζω, συντελεστικώτερον εἰς τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν παίδευσιν, ἧς οὐδέν μοι προσφιλέστερον.

Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ.

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΕΝ ΤΑΙΣ ΕΠΑΡΧΙΑΙΣ ΤΗΣ ΟΘ. ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ἐπετείῳ ἑορτῇ τοῦ Συλλόγου τῇ 5ῃ Μαΐου 1874).

Ἀριπρεπής, ἐρασμία καὶ φιλοπρόοδος ὁμήγυρις!

Ὁ μὲν ἐνδοξότερος καὶ περιφανέστερος τῶν τῆς ἀνθρωπότητος ἠθικολόγων, Πλούταρχος ὁ Χαιρωνεύς, ἐν τῷ «περὶ παίδων ἀγωγῆς» θελκτικωτάτῳ αὐτοῦ πονηματίῳ καὶ τήν δε σὺν ταῖς ἄλλαις ἀναφέρει ἱστορικὴν παράδοσιν. «Εἶτ' οὐκ εἰκότα πολλάκις ὁ Κράτης ἐκεῖνος ὁ παλαιὸς ἔλεγεν, ὅτι, εἴπερ ἄρα δυνατὸν ἦν ἀναβάντα ἐπὶ τὸ μετεωρότατον τῆς πόλεως ἀνακραγεῖν μέρος. Ὦ ἄνθρωποι, ποῖ φέρεσθε, οἵτινες χρημάτων μὲν κτήσεως πέρι πᾶσαν ποιεῖσθε σπουδήν, τῶν δ' υἱέων, οἷς ταῦτα καταλείψετε, μικρὰ φροντίζετε;» (Πλουτ. περὶ παιδ. ἀγωγῆς, ἔκδ. Λειψ. κεφ. VII σελ. 9).

Ἡ δ' ἐκπαιδευτικὴ τοῦ πατρὸς τούτου τῶν ἑλληνικῶν Συλλόγων ἐπιτροπὴ ἐμφανίζεται σήμερον πλήρης χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης ἐνώπιον ὑμῶν ὅπως δι' ἐμοῦ τοῦ ἀναξίου αὐτῆς εἰσηγητοῦ διαβεβαιώσῃ ὑμᾶς τε καὶ πάντας τοὺς ἁπανταχοῦ βιοῦντας ὁμογενεῖς καὶ ἀδελφοὺς ἡμῶν ὅτι, ἐάν τις ἀναβῇ ἐπὶ τὸ μετεωρότατον τῆς ὀθωμανικῆς ἀπεράντου αὐτοκρατορίας μέρος, θέλει ἀνακράξει μετ' ἐνθουσιασμοῦ· Ὦ Ἕλληνες, ὁπόσον ἐν τῇ σμικρότητι ὑμῶν μεγάλοι ἐστὲ, οἵτινες καὶ χρημάτων κτήσεως πέρι πολλὴν ποιεῖσθε σπουδήν, καὶ τῶν υἱέων, οἷς ταῦτα καταλείψετε, τὰ μάλα φροντίζετε, πρὸς δὲ καὶ τοῖς μὴ ἔχουσι χρήματα ἀφθόνως τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ γενναίως δωρεῖσθε, ἄξιοι οὕτως ἀναδεικνύμενοι τελειοτέρας ἀναπτύξεως, ἣν ἐν καιρῷ εὐθέτῳ ἐπιφυλάσσει ὑμῖν ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ὑμῶν!

Καλῶς οἴδατε ὅτι ὡς λέγει περιώνυμός τις τῶν ὑμετέρων προγόνων, «τὰ μὲν ἄλλα τῶν ἀγαθῶν ἀνθρώπινα καὶ μικρά, καὶ οὐκ ἀξιοσπούδαστα καθέστηκεν. Εὐγένεια καλὸν μέν,

Digitized

ἀλλὰ προγόνων ἀγαθόν· πλοῦτος δὲ τίμιον μὲν, ἀλλὰ τύχης κτῆμα· ἐπειδὴ τῶν μὲν ἐχόντων πολλάκις ἀφείλετο, τοῖς δ' οὐκ ἐλπίσασι φέρουσα προσήνεγκε, καὶ ὁ πολὺς πλοῦτος σκοπὸς ἔκκειται τοῖς βουλομένοις βαλάντια τοξεύειν, κακούργοις οἰκέταις καὶ συκοφάνταις, καὶ τὸ μέγιστον ὅτι καὶ τοῖς πονηροτάτοις μέτεστι· δόξα γε μὴν σεμνόν, ἀλλ' ἀβέβαιον· κάλλος δὲ περιμάχητον μὲν, ἀλλ' ὀλιγοχρόνιον· ὑγίεια δὲ τίμιον μὲν, ἀλλ' εὐμετάστατον· ἰσχὺς δὲ ζηλωτὸν μὲν, ἀλλὰ νόσῳ εὐάλωτον καὶ γήρᾳ· τὸ δὲ ὅλον, εἴτις ἐπὶ τῇ τοῦ σώματος ῥώμῃ φρονεῖ, μαθέτω γνώμης διαμαρτάνων· πόστον γάρ ἐστιν ἰσχὺς ἀνθρωπίνη τῆς τῶν ἄλλων ζώων δυνάμεως; λέγω δὲ, οἷον ἐλεφάντων καὶ ταύρων καὶ λεόντων· παιδεία δὲ τῶν ἐν ἡμῖν μόνον ἐστὶν ἀθάνατον καὶ θεῖον· καὶ δύο τὰ πάντων ἐστὶ κυριώτατα ἐν ἀνθρωπίνῃ φύσει, νοῦς καὶ λόγος· καὶ ὁ μὲν νοῦς ἀρχικός ἐστι τοῦ λόγου· ὁ δὲ λόγος ὑπηρετικὸς τοῦ νοῦ, τύχῃ μὲν ἀνάλωτος, συκοφαντίᾳ δὲ ἀναφαίρετος, νόσῳ δ' ἀδιάφθορος, γήρᾳ δ' ἀλύμαντος· μόνος γὰρ ὁ νοῦς παλαιούμενος ἀνηβᾷ, καὶ ὁ χρόνος, τἄλλα πάντ' ἀφαιρῶν, τῷ γήρᾳ προστίθησι τὴν ἐπιστήμην· ὅ γε μὴν πόλεμος χειμάῤῥου δίκην πάντα σύρων καὶ πάντα παραφέρων μόνην οὐ δύναται παιδείαν παρελέσθαι» (Πλ. περὶ παίδ. ἀγωγ. κεφ. VIII).

Ταῦτα πάντα καλῶς εἰδότας ὁρῶ ὑμᾶς ἀπανταχοῦ τῆς αὐτοκρατορίας ταύτης καὶ πρὸς μάθησιν ὀργῶντας ὅλῃ τε ψυχῇ καὶ διανοίᾳ. Καί που μὲν συλλόγους, ἀδελφότητας, λέσχας, καὶ σχολεῖα ἐκ βάθρων ἀνεγείρετε, ποῦ δὲ πρὸς διατήρησιν τῶν ἤδη ὑπαρχόντων εἰς μυρίας θυσίας ὑποβάλλεσθε. Οἱ μὲν πόροι ὑμῶν ὀλίγοι καὶ τὰ μέσα σμικρὰ καὶ περιωρισμένα, ἡ δὲ θέλησις ὑμῶν ἰσχυρὰ, καὶ ἀκατάβλητος ὁ πρὸς τὴν παιδείαν ἐν ὑμῖν τρεφόμενος ἔρως. Ναὶ μὲν, πολλαὶ ἐνυπάρχουσιν ἀτέλειαι ἐν τοῖς ἐκπαιδευτικοῖς ὑμῶν καθιδρύμασι, καὶ πολλὰ ἐναπολείπονται μέρη ἔνθα οὔτε ἴχνος ἀνευρίσκεται ἔστω καὶ ἀτελῶν ἐκπαιδευτηρίων, ἀλλὰ θαρσεῖτε, ὦ Ἕλληνες, καὶ αἱ ἀτέλειαι ἐκλείψουσι, θαρσεῖτε, καὶ φυτώρια τῶν μουσῶν ἀνεγερθήσονται, θαρσεῖτε, καὶ ἡ ἐφ' ἅπασαν τὴν χώραν ταύτην ἐκπολιτιστικὴ ὑμῶν ἐπιῤῥοὴ οὐκ ἐς μακρὸν ἐκ τῆς τῶν γραμμάτων καλλιεργείας ἀναγεννηθήσεται, ὡς ὁ φοίνιξ ἐκ τῆς τέφρας αὐτοῦ. Πανταχόθεν βλέπω ὑψούμενα ἀνεξίτηλα τῆς φιλομουσίας ὑμῶν μνημεῖα, ὑλικά τε καὶ πνευματικὰ, ὧν τὸ μέγιστον ὁρῶ τὴν εἰς τὰ ἄπορα σχολεῖα ὑπὸ τῶν τῆς πρωτευούσης ἑλληνικῶν Συλλόγων ἐφετεινὴν διανομὴν χρηματικῆς ποσότητος, ἥτις μικρὰ μὲν ἴσως φαίνεται συγκρινομένη πρὸς τὰς πληγὰς ὧν προτίθεται τὴν ἐπούλωσιν, μεγάλη δὲ δικαίως θεωρεῖται ὑπὸ τῶν εἰδότων τὴν καχεκτικὴν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο κατάστασιν τοῦ κεντρικοῦ χρηματιστηρίου, καὶ τὰς ἐκ ταύτης προελθούσας τοῖς ὑμετέροις εὐπόροις πολίταις ἀνυπολογίστους ζημίας. Τὸ ποσὸν 1215 ὀθωμανικῶν λιρῶν, ὅπερ ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος ἐφέτος διατίθησι καὶ ἡ Ἐκπαιδευτικὴ αὐτοῦ Ἐπιτροπὴ διανέμει τοῖς χρείαν ἔχουσιν ὑμετέροις ἐκπαιδευτηρίοις, οὐ τὴν τυχοῦσαν περιποιεῖ τιμὴν τῷ χαρακτῆρι ὑμῶν, τῷ δικαίως ἐπὶ φιλογενείᾳ ἄκρᾳ φημιζομένῳ καὶ ἐπὶ ἀκραιφνεῖ τῶν γραμμάτων λατρείᾳ ἐγκαυχωμένῳ. Θαρσεῖτε οὖν, λέγω ὑμῖν καὶ αὖθις, ὦ Ἕλληνες, καὶ μήποτε ἀποθαῤῥυνθῆτε ἐκ τῶν περιεστοιχιζόντων ὑμᾶς μυρίων κινδύνων, διότι μεγάλη ἡ δύναμις τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, καὶ μετὰ τὰς πιέσεις καὶ τὰς θυέλλας τῆς σήμερον «ἐλεύσετ' ἦμαρ» γαλήνης καὶ θριάμβων τοῦ ἑλληνισμοῦ!

Καὶ τοιαῦτα μὲν ἤθελεν ἀνακράξει βεβαίως ἐπὶ τῶν ἡμετέρων πραγμάτων ὁ ἀπὸ τοῦ μετεωροτάτου μέρους τῆς αὐτοκρατορίας πρὸς ἡμᾶς ὡς ἐν πανοράματι ἀτενίζων. Δεῦτε δὲ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἀμεροληπτως καὶ λεπτομερῶς ἐρευνήσωμεν τὰ ἐν τῇ δημοσίᾳ ἐκπαιδεύσει κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος βήματα ἡμῶν, τὰς ἀναγκαίας ἀρυόμενοι εἰδήσεις ἐκ τῶν νῦν ἐνώπιον ὑμῶν ἐκτυλιχθησομένων ἐκθέσεων ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας, Μοισίας, Ἠπείρου, Νήσων, Μακεδονίας, Θρᾴκης καὶ αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὸν ἡμέτερον Σύλλογον ἄχρι μαρτίου τέλους ἀποσταλεισῶν, τυχόντες προηγουμένως τῆς ἐγνωσμένης ὑμῶν ἐπιεικείας ὑπὲρ τῆς ξηρᾶς μὲν ἀλλ' ἐπιβαλλομένης ἡμῖν ταύτης ἀναλύσεως διακοσίων καὶ ἐπέκεινα ἐκπαιδευτικῶν ἐγγράφων.

Ἐξ Ἱερουσαλὴμ εὐαγγελιζόμεθα αἴσια καὶ τῆς ἑστίας ταύτης τοῦ αἰωνίου φωτὸς ἀντάξια εὐαγγέλια, ἤτοι τὴν ὕπαρξιν ἑλληνικῆς καὶ ἀλληλοδιδακτικῆς σχολῆς, ἐν ᾗ φοιτῶσι μαθηταὶ Ἕλληνες καὶ Ἄραβες περὶ τοὺς 150 τὸν ἀριθμὸν, καὶ παρθεναγωγείου, ἐν ᾧ φοιτῶσιν ὑπὲρ τὰ 80 κοράσια, ὡσαύτως δὲ καὶ δημοτικῶν σχολείων ἐν 40 περίπου πόλεσι τῆς Παλαιστίνης, ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου συντηρουμένων, καὶ Θεολογικῆς σχολῆς, ἐν ᾗ ἐκπαιδεύονται μαθηταὶ περὶ τοὺς 60 κατὰ τὴν μονὴν τοῦ Σταυροῦ.

Τὰ ἐκπαιδευτήρια ταῦτα, πρὸς συντήρησιν τῶν ὁποίων δαπανῶνται ἐτησίως ἐπέκεινα τῶν

Digitized by Google

5000 λιρῶν, καὶ ἐπὶ τῇ συστάσει τῶν ὁποίων δικαίως καυχᾶται ὁ ἱεροσολυμητικὸς κλῆρος καὶ δημοσίᾳ σήμερον ὁ Σύλλογος χαίρει χαρὰν μεγάλην, εὐχόμεθα ἵνα θάλλωσιν ἐσαεὶ πρὸς δόξαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν γραμμάτων.

Τοιαῦτα μὲν τὰ ἱεροσολυμητικά· ἐκ δὲ τῆς εἰς τὸν θρόνον Ἀντιοχείας ἀνηκούσης ἐπαρχίας Λαοδικείας ὁ φιλόμουσος αὐτῆς ἀρχιερεὺς κ. Μελέτιος ἐκτίθησι τὰ τῶν ὀρθοδόξων δεινοπαθήματα, ἐξαιτούμενος συνδρομὴν παρὰ τοῦ Συλλόγου ὑπὲρ ἧς ἀνήγειρε σχολῆς.

Ἐν Ἀτταλείᾳ πληροφορούμεθα ὅτι ἱδρύθη κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Ἀναγνωστήριον ὁ Μέντωρ», προτιθέμενος τὴν διάδοσιν τῶν γραμμάτων καὶ τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τῶν τῆς πόλεως ταύτης κατοίκων, τὴν τοῦ ἡμετέρου δὲ Συλλόγου ἐξαιτεῖται ἀρωγὴν καὶ προστασίαν. Λίαν ἀξιέπαινος ὄντως καὶ παρηγορητικὴ ἡ σύστασις ἐκπαιδευτικῆς ἑστίας ἐν τῇ ἀπομεμακρυσμένῃ ταύτῃ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἀποκέντρῳ γωνίᾳ.

Ἡ ἐφορία τῶν σχολῶν Νεαπόλεως τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ, μηδεμίαν ὑλικὴν αἰτουμένη συνδρομήν, τὴν ἠθικὴν μόνον τοῦ Συλλόγου ὑποστήριξιν ἐπικαλεῖται ὑπὲρ τοῦ ἀρχιερέως κατά τινων Καισαρέων ἀνθισταμένων εἰς τὴν μεταβολὴν μονῆς τινος εἰς γυμνάσιον.

Ὁ Σύλλογος, ἐκ συστήματος μηδέποτε ἐπεμβαίνων εἰς ἐπαρχιωτικὴν διένεξιν, περιορίζεται εἰς τὴν ἔκφρασιν τῆς βαθείας αὐτοῦ λύπης ἐπὶ τοῖς προσκόμμασι τοῖς προβαλλομένοις κατὰ τῆς φιλομουσίας σεβασμίου καὶ ἐπιλέκτου ποιμένος.

Ἐκ Συντηρᾶς πληροφορούμεθα τὴν ὕπαρξιν ἐν τῇ κωμοπόλει ταύτῃ δημοτικῆς καὶ ἑλληνικῆς σχολῆς καὶ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου, κληθέντος «ἡ Ἐγκράτεια», ὡς καὶ τὴν πρόθεσιν συστάσεως παρθεναγωγείου, ἐφ' ᾧ καὶ ἡ τοῦ Συλλόγου αἰτεῖται συνδρομή. Σημειωτέον δέ, φιλοπρόοδος ὁμήγυρις, ὅτι ἡ ἐν λόγῳ ἀξιομνημόνευτος κωμόπολις ἤρξατο μόλις ἀπὸ εἰκοσαετίας συνοικιζομένη, καὶ ὅτι, τριάκοντα μόλις οἰκογενείας ἔχουσα τὸ πρῶτον, ἀριθμεῖ νῦν ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν καὶ εἴκοσι.

Εἰς Κρήνην ἀπερχόμενοι μανθάνομεν ὅτι ἐν τῇ ἐπισκοπῇ ταύτῃ τῆς ἐπαρχίας Ἐφέσου συνέστη Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος «Κρήνη» ἐπονομασθείς, ὅστις, ἅμα τῇ συστάσει αὐτοῦ, ἠτένισεν εἰς τὸ τμῆμα τῆς περιφερείας ταύτης τὸ μᾶλλον τῶν ἄλλων ἀπόλυτον ἔχον ἀνάγκην τοῦ φωτὸς τῆς παιδείας, καθόσον καὶ πενέστερον τυγχάνει καὶ ὑπὸ ζοφωδεστέρου ἀμαθείας σκότους περιβάλλεται, τὸ καλούμενον Μέλαινα Ἄκρα, καὶ ἐνήργησεν αὐτόθι διὰ πάσης δυνατῆς θυσίας τὴν ἐκ θεμελίων ἀνέγερσιν τεσσάρων ἀλληλοδιδακτικῶν σχολείων καὶ ἑνὸς παρθεναγωγείου. Ὁ Σύλλογος οὗτος, καίτοι νηπιάζων εἰσέτι κατά τε τὴν ἡλικίαν καὶ τὰ ὑλικὰ μέσα, καὶ ἑπομένως μεγάλην ἔχων ἀνάγκην χρηματικῆς συνδρομῆς, ἀγγέλλων τῷ ἡμετέρῳ μετ' ἀφελείας καὶ ἁπλότητος τὰς ἀξιεπαίνους αὐτοῦ ταύτας πράξεις, τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ μόνον ἐπικαλεῖται συνδρομὴν σὺν καὶ τῇ ἀποστολῇ βιβλίων τινῶν ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν διπλῶν πρὸς καταρτισμὸν βιβλιοθήκης.

Ὁπόσου θαυμασμοῦ ἄξιοί εἰσιν ἥ τε «Κρήνη» ἡ ἀφθόνως πέριξ αὐτῆς ἐπιχέουσα τὰ τῆς παιδείας ὕδατα καὶ ὁ Κρήνης ἐπίσκοπος καὶ τοῦ σωματείου τούτου πρόεδρος κ. Ἀμβρόσιος, ὁ μετὰ ζήλου καὶ προθυμίας δωρούμενος τοῖς ὑπ' αὐτὸν τὴν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀμβροσίαν!

Ἐπίσης καὶ ἐκ Περγάμου τῆς ἐπαρχίας Ἐφέσου πληροφορούμεθα τὴν αὐτόθι σύστασιν φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «ἡ Πέργαμος» ἀποστείλαντος ἡμῖν καὶ ἔκθεσιν περὶ τοῦ τρόπου τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ, ὅτις ἐφάνη ἡμῖν ὄντως μεθοδικὸς καὶ πρόσφορος. Οὐδὲν ὅμως δυστυχῶς γνωρίζομεν περὶ τῆς ἐκπαιδευτικῆς καταστάσεως τῶν χωρῶν τούτων, καθότι δὲν ἐλήφθη εἰσέτι ἡ ὑπ' αὐτοῦ προαγγελθεῖσα διὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος ἰανουαρίου γενικὴ ἔκθεσις ἐπὶ τοῦ λίαν ἐνδιαφέροντος καὶ σπουδαίου τούτου ἀντικειμένου.

Ἐντεῦθεν δὲ εἰς τὴν Κύζικον μεταβαίνοντες, γενικῆς δὲ τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἐκθέσεως ζερούμενοι, μίαν καὶ μόνην εὑρίσκομεν τὴν τῶν ἐφόρων τῶν σχολῶν Ἀρτάκης. Ἡ ἔκθεσις αὕτη περιλαμβάνει ὅτι τὰ ἐκπαιδευτήρια τῆς τε πόλεως ταύτης καὶ τῶν πέριξ χωρίων οὐ καλῶς ἔχουσι, πρὸς δὲ καὶ ὅτι οὐδὲ ἓν ὑπάρχει παρθεναγωγεῖον, τῆς κοινότητος εἰσέτι μὴ ἐκτιμησάσης τὴν ἀνάγκην τοιούτου καθιδρύματος καὶ τῆς ἐφορίας μὴ ἐπιτρεπούσης τὴν προσαύξησιν τῶν δαπανῶν. Βλέπει δέ τις ἐν αὐτῇ καὶ ὅτι ἐν τῇ χερσονήσῳ ταύτῃ τῆς Κυζίκου κεῖνται πεντεκαίδεκα χωρία ἐν οἷς πλεονάζουσιν οἱ ὁμογενεῖς, καὶ ὅτι ἐξ αὐτῶν δύο μὲν κέκτηνται σχετικῶς καλὰ ἀλληλοδιδακτικά, τρία δὲ ἔχουσιν ἀτελῆ, καὶ τῶν λοιπῶν τὰ μὲν ἔχουσι γραμματοδιδασκαλεῖα, τὰ δὲ καὶ τούτων ἀμοιροῦσι. Λυπηρὰ ἀληθῶς καταφαίνεται ἐκ τῆς ἐκθέσεως ταύτης ἡ ἐκπαιδευτικὴ κατάστασις τῆς Ἀρτάκης καὶ τῶν περιχώρων αὐτῆς.

Digitized by Google

Ἀπέναντι τῆς Κυζικηνῆς χερσονήσου ἡ νῆσος κεῖται τοῦ Μαρμαρᾶ. Ἐκεῖ εὐτυχῶς ὑπάρχει ἀδελφότης, ἐπωνυμίαν φέρουσα «Προικόνησος, ἧς ἡ ἀποσταλεῖσα ἡμῖν ἔκθεσις μνημονεύει τῆς ὑπάρξεως ἑνὸς σχολείου ἀλληλοδιδακτικοῦ ἐν τῇ κωμοπόλει Μαρμαρᾷ ἀριθμοῦντος ὑπὲρ τοὺς 150 μαθητάς, παρομοίου ἐν Προαξείῳ, ἔνθα συνέστη καὶ Ἀδελφότης, ἑτέρου ἐν Ἀφθονίῳ καὶ ἐν Παλατίοις, ἑνὸς κοινοῦ σχολείου ἐν Γαλιμῇ καὶ παρομοίου ἐν Κλαζακίῳ. Ὁ Σύλλογος ἐπαινεῖ τὸν ζῆλον τῶν κατοίκων Μαρμαρᾶ καὶ προτρέπει αὐτοὺς ὅπως τελειοποιήσωσι κατὰ τὸ ἐνὸν τὰ ἐκπαιδευτικὰ αὐτῶν καθιδρύματα.

Τῆς ἐπαρχίας Προύσης ὁ μὲν πληθυσμὸς φαίνεται ἀναβαίνων εἰς 4200 οἰκογενείας, τὰ δὲ ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα συμποσούμενα εἰς μίαν κεντρικὴν ἑλληνικὴν σχολήν, εἰς τρία ἑλληνικά, δώδεκα δημοτικὰ καὶ ἀλληλοδιδακτικὰ σχολεῖα, ἓξ παρθεναγωγεῖα, τρία δημοδιδασκαλεῖα καὶ ἓν νηπιαγωγεῖον, ἐν οἷς φοιτῶσιν ἐπέκεινα τῶν 2000 μαθητῶν καὶ μαθητριῶν, καὶ δι' ἃ δαπανῶνται ἐτησίως πλέον τῶν 2000 λιρῶν. Τελειότερα δὲ πάντων φαίνονται τὰ τῆς πόλεως Συγῆς, ἐφ' ᾧ καὶ ἰδιαιτέρας μνείας εἰσὶν ἄξιοι οἱ κάτοικοι αὐτῆς διὰ τὴν χαρακτηρίζουσαν αὐτοὺς φιλομουσίαν καὶ ἡ ἀδελφότης «Συγηνῶν» διὰ τὸν ζῆλον καὶ τὰς φροντίδας αὐτῆς, ἐφ' ὧν ἐρειδόμενος ὁ Σύλλογος πέπεισθεν ὅτι ἡ ἐκπαιδευτικὴ κατάστασις τῆς Συγῆς θέλει ἐξακολουθεῖ πάντοτε βελτιουμένη. Ἡ κατάστασις ἐν γένει τῆς ἐπαρχίας Προύσης καταφαίνεται λίαν εὐχάριστος, συγκρινομένη μάλιστα πρὸς τὴν τῶν γειτόνων ἐπαρχιῶν, ἐφ' ᾧ συγχαρητήρια μετ' ἐπαίνων ὀφείλονται τοῖς κατοίκοις, πρὸ πάντων δὲ τῷ σεβασμίῳ καὶ εὐπαιδεύτῳ αὐτῆς Ἱεράρχῃ κ. Νικοδήμῳ.

Λυπούμεθα καιρίως ὅτι αἱ ἐκ τῆς ἐπαρχίας Νικαίας διαβιβασθεῖσαι ἡμῖν πληροφορίαι ὑπό τε τοῦ ἀρχιερέως καὶ ἑτέρων ἁρμοδίων προσώπων παρουσιάζουσι τὴν κατάστασιν αὐτῆς ὡς ἥκιστα εὐχάριστον, καίτοι τῆς ἀδελφότητος τῶν Κιανῶν πολλὰ μοχθούσης ὑπὲρ τῆς ὑπὸ ξένων γλωσσῶν καταπνιγομένης ἑλληνικῆς γλώσσης. Λυπεῖται δ' ἐπίσης ὁ Σύλλογος ὅτι δὲν δύναται εἰπεῖν καὶ περὶ τοῦ Σεβασμιωτάτου ἁγίου Νικαίας, ὅ,τι εἶπε καὶ θέλει εἰπεῖ περὶ οὐκ εὐαρίθμων εὐτυχῶς φιλομούσων ἱεραρχῶν.

Ἀπὸ δὲ τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἅλμα ποιήσαντες ἐπὶ τῆς Χαλκηδόνος, ἐξ ἧς οὐδέποτε ἐστάλη ἡμῖν γενικὴ ἔκθεσις περὶ τῆς ἐν αὐτῇ καταστάσεως τῆς παιδείας, δεῦτε περιηγηθῶμεν τὴν Ἀμάσειαν, ἧς ὁ ἀξιοσέβαστος ποιμενάρχης ἔπεμψε τῷ Συλλόγῳ ἔκθεσιν λεπτομερεστάτην, λίαν περιληπτικὴν καὶ κατὰ πάντα σπουδαίαν. Ἐκ τῆς γενικῆς ἐκθέσεως ταύτης πληροφορούμεθα ὅτι ἐνῷ πρὸ δεκαετίας ὑπῆρχον μόνον ἐν μὲν τῇ πόλει τῆς Σινώπης ἓν σχολεῖον ἑλληνικὸν καὶ ἓν ἀλληλοδιδακτικόν, ἐν δὲ τῇ πόλει Ἀμασείας ἓν ἡμιαλληλοδιδακτικόν, ἐν δὲ τῇ πόλει Ἀμισοῦ μόλις ἓν παιδαγωγικὸν ἐπὶ τοῦ γυναικωνίτου ἑτοιμορρόπου ἐκκλησίας, ἐν δὲ τῇ πόλει Τσαρσαμπᾷ ἓν ἡμιαλληλοδιδακτικόν, ὡς καὶ ἐν Πάφρᾳ καὶ ἐν Ἀλατζαμί καί τινα σποράδην παιδαγωγικὰ ἔν τισι χωρίοις, τανῦν ἡ ἐπαρχία, ἧς ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς συμποσοῦται εἰς ἑξήκοντα χιλιάδας ψυχῶν, κέκτηται ἓξ παρθεναγωγεῖα, ἐν οἷς φοιτῶσιν ἐπέκεινα τῶν τετρακοσίων μαθητριῶν, εἴκοσι καὶ πέντε ἀλληλοδιδακτικὰ μετὰ ἐννεακοσίων περίπου μαθητῶν καὶ διακόσια πεντήκοντα παιδαγωγεῖα μετὰ μαθητῶν πέντε χιλιάδων καὶ πεντακοσίων. Ὁ Σύλλογος ἀπονέμει μετὰ σεβασμοῦ τὰς συγχαρητηρίους αὐτοῦ προσρήσεις τῷ ζηλωτῇ τῆς παιδείας προστάτῃ Ἁγίῳ Ἀμασείας κ. Σωφρονίῳ. Πληροφορηθεὶς δ' ἐκ τῆς ἐκθέσεως ταύτης ὅτι ὁ ἐν λόγῳ μητροπολίτης, πρὸς διευκόλυνσιν τῆς τακτικῆς ἀποτίσεως τῶν διδασκαλικῶν μισθῶν, ἐκανόνισε πρόσοδον ἐπὶ τῶν συνοικεσίων, ἐπὶ τῶν κληρονομιῶν, ἐπὶ τῶν δικῶν καὶ ἐπὶ τῶν εἰς μονὰς μεταβαινόντων προσκυνητῶν, εὔχεται ἵνα καὶ ἄλλοι ἱεράρχαι ἐφαρμόσωσι κατὰ τὸ ἐνὸν τὸ προσφορώτατον τοῦτο μέτρον.

Οἱ ἔφοροι Ὀρδοῦς (Κοτυώρων) πληροφοροῦσι τὸν Σύλλογον περὶ ὑπάρξεως ἑνὸς ἑλληνικοῦ σχολείου καὶ δύο ἀλληλοδιδακτικῶν, τριακοσίων μαθητῶν φοιτώντων ἐν αὐτοῖς καὶ τεσσάρων διδασκάλων ἐν αὐτοῖς διδασκόντων, περὶ ἐγέρσεως νεοδμήτου ἐκπαιδευτικοῦ ἱδρύματος, καὶ περὶ συστάσεως ἀδελφότητος πρὸς ἵδρυσιν καὶ παρθεναγωγείου.

Ἐξ ἐκθέσεως λίαν περιληπτικῆς καὶ μετὰ φιλοπονίας συντεταγμένης τῆς «ἐφορίας Κερασοῦντος» μανθάνομεν ὅτι ἡ πόλις αὕτη κέκτηται φροντιστήριον, ἐν ᾧ εἰσὶ κεκανονισμένα πενταετοῦς διδασκαλίας μαθήματα καὶ σπουδὴ καταβάλλεται ὅπως ἡ διδασκαλία καταστῇ ἐξαετὴς τὸ ἐπόμενον ἔτος, προστιθεμένων καὶ ἄλλων διδασκάλων, καὶ ὅτι τῆς μὲν ἑλληνικῆς σχολῆς οἱ διδάσκαλοι εἰσὶν ἓξ καὶ οἱ μαθηταὶ ἑκατόν, τῶν δὲ ἀλληλοδιδακτικῶν οἱ διδάσκοντες ἐπίσης ἓξ καὶ οἱ μαθητευόμενοι τριακόσιοι πεντήκοντα, τοῦ δὲ παρθεναγωγείου αἱ διδασκά-

Digitized by Google

λισσαι δύο καὶ αἱ μαθήτριαι ἑκατὸν τριάκοντα. Τῶν δὲ πέριξ τῆς Κερασοῦντος κειμένων εἴκοσι καὶ ἑπτὰ χωρίων μόνα τὰ ἑπτὰ κέκτηνται ἀλληλοδιδακτικὰ σχολεῖα, τῶν λοιπῶν στερουμένων εἰσέτι τοιούτων ἕνεκα πενίας καὶ ἐλλείψεως διδασκάλων, καίτοι μεγάλη καταβάλλεται προσπάθειά πρὸς διόρθωσιν τοῦ κακοῦ τούτου ὑπὸ τῆς ἐν λόγῳ ἐφορίας, ἐφ' ᾧ καὶ τὸν ὀφειλόμενον ἔπαινον ἀπονέμομεν αὐτῇ δημοσίᾳ. Καὶ τοιαῦτα μὲν τὰ ὑπὸ ταύτης ἀνακοινωθέντα ἡμῖν, ἄλλοθεν δ' ἐπληροφορήθη ὁ Σύλλογος ὅτι, ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι τῶν μερῶν ἐκείνων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μεταβαίνουσιν εἰς ἀλλοδαπὴν λόγῳ ἐργασίας, φόβος ὑπάρχει μὴ, τοῦ χρόνου προϊόντος, ἀπολέσωσιν, ἕνεκα τῆς ἀμαθείας αὐτῶν, τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Προφανὴς μὲν ὁ κίνδυνος, οὐ δεῖται δὲ λόγων, ἀλλὰ συντόνου φροντίδος.

Ἡ ἔκθεσις αὕτη τῆς προμνημονευθείσης ἐφορίας συνίστησιν ἐν τέλει τὴν ἵδρυσιν ἑλληνικῆς σχολῆς ἐν τῇ ὑπερκειμένῃ τῆς Κερασοῦντος Ἀρχιεπισκοπῇ Νικοπόλεως, ἥτις ἕνεκα πενίας δὲν δύναται νὰ καταρτίσῃ τὰ ἀναγκαιοῦντα αὐτῇ δημοτικὰ σχολεῖα, ὀλίγα δὲ τοιαῦτα ἐνιαχοῦ ἀπήλαυσε τῇ προθύμῳ συμπράξει τοῦ σεβασμοῦ αὐτῆς ἱεράρχου κ. Ἱερεμίου. Ἔν τινι μάλιστα χωρίῳ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ταύτης, Κιεγλίκᾳ καλουμένῳ, ἐβεβαιώθημεν ἄλλοθεν ὅτι οἱ ἡμέτεροι πιέζονται ὑπὸ γειτόνων ἑτεροεθνῶν πρὸς οὓς μεγάλα ἀναλόγως ὀφείλουσι ποσά, τοῦθ' ὅπερ οὐκ ὀλίγον παρακωλύει τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτῶν.

Τῆς δ' ἐπαρχίας Νεοκαισαρείας, ἡ μὲν Ἰανούπολις, ἡ Ἰνέπολις, ἀγγέλλει ἡμῖν τὴν σύστασιν ἀδελφότητος ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Παφλαγονία» προτιθεμένης τὴν ἵδρυσιν καὶ συντήρησιν παρθεναγωγείου· ἡ δὲ Εὐδοκιούπολις πέμπει ἡμῖν τὸ πρόγραμμα τῆς Ἑλληνικῆς αὐτῆς σχολῆς, ἐν ταῖς γενικαῖς παρατηρήσεσι τοῦ ὁποίου ὑπισχνεῖται καὶ αὕτη τὴν σύστασιν παρθεναγωγείου· ἡ δὲ Θεοδωρούπολις ὑποβάλλει ἡμῖν τὸ διάγραμμα τοῦ πρὸ εἰκοσαετίας συσταθέντος ἐν αὐτῇ ἀλληλοδιδακτικοῦ σχολείου, καὶ τὸ τοῦ πρὸ διετίας ἱδρυθέντος Ἑλληνικοῦ· καὶ αἱ τρεῖς δ' ἐν ἑνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ ἐγκωμιάζουσι τὸν Ἀρχιερέα αὐτῶν Ἅγιον Νεοκαισαρείας Κύριον Ἱερόθεον ὡς ἐπὶ παιδείᾳ διακρινόμενον καὶ κατορθώσαντα τὴν σύστασιν πολλῶν ἀδελφοτήτων πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, καθ' ἅπασαν αὐτοῦ τὴν ἐπαρχίαν, ἐφ' ᾧ καὶ ἡμεῖς ἄσμενοι τὴν φιλομουσίαν τοῦ διαληφθέντος ἱεράρχου δημοσίᾳ ἐπαινοῦμεν.

Ἡ ἐν Τραπεζοῦντι ἑδρεύουσα «ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν σχολείων ἐπιτροπὴ» ἡ τοσούτῳ γενναίως καὶ τελεσφόρως ἐργαζομένη ὑπὲρ τῆς καθ' ἅπαντα τὸν Πόντον διαδόσεως τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ὑπισχνεῖται μὲν τὴν μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐν καιρῷ τῶν δημοσίων ἐξετάσεων περιοδείας ἀποστολὴν γενικῆς ἐκθέσεως τῆς ἐνεστώσης τῶν σχολείων καταστάσεως, ἣν εἰσέτι δυσχερῶς δὲν ἐλάβομεν, διακοινοῖ δὲ ἡμῖν ὅτι ἡ ὑπ' αὐτῆς ἱδρυθεῖσα καὶ διατηρουμένη Ἱερατικὴ Σχολὴ χρεῖται μέχρι τῆς ὥρας τῆς ἀρωγῆς καὶ συμπράξεως τῶν πλησιοχώρων μητροπολιτῶν καὶ τῶν καθηγουμένων τῶν πέριξ μονῶν, ἀνταπεκρίθη δὲ πληρέστατα, κατὰ τὴν πρώτην λήξασαν περίοδον, εἰς τὰς προσδοκίας πάντων. Πλήρεις θυμηδίας ἐπὶ τῇ ὑπὸ τῆς διαληφθείσης ἐπιτροπῆς ὁσημέραι ἀναπτυσσομένῃ ἐκτάκτῳ δραστηριότητι, καὶ ἐν γένει ἐπὶ ταῖς ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας συλλεχθείσαις ἐκπαιδευτικαῖς εἰδήσεσι, μεταβῶμεν, φιλόμουσος ὁμήγυρις, εἰς τὴν ἀπέναντι ὄχθην τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν Εὐρώπην διὰ τῆς Κάτω Μοισίας.

Εἰς Βάρναν ἀποβιβαζόμενοι, εὑρίσκομεν καὶ ἐκεῖ φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον καὶ πάραυτα πληροφορούμεθα τὰς φιλογενεῖς τοῦ σωματείου τούτου ἐνεργείας, οἷας, ἀποστολὴν βιβλίων εἰς τὰ περὶ τὴν πρωτεύουσαν χωρία, χρηματικὰς χορηγίας εἰς κοινότητας, σύστασιν ὑποτροφιῶν ἐν ταῖς σχολαῖς τῆς πρωτευούσης, ἀποστολὴν ἐποπτῶν εἰς τὴν περίχωρον καὶ πρόσκλησιν ἐν γένει τῆς ἐκπαιδευτικῆς τάσεως τῆς ἐπαρχίας εἰς τὴν περὶ αὐτὸν συγκέντρωσιν. Πρὸς τούτοις δ' ἐπισκεπτόμεθα τὰ τῆς πόλεως ἐκπαιδευτήρια, τό τε ἑλληνικόν, τά τε τρία δημοτικὰ καὶ τὰ τρία παρθεναγωγεῖα, καὶ λίαν εὐάρεστον εὑρίσκομεν τὴν κατάστασιν αὐτῶν, ἐνῷ δυστυχῶς ἐν τοῖς χωρίοις τὰ μάλα χωλαίνουσαν βλέπομεν τὴν δημοτικὴν παίδευσιν, πλεῖστα δὲ τούτων στερούμενα σχολείων καὶ δὴ καὶ ἐκκλησίας. Ὁ Φιλεκπαιδευτικὸς τῆς Βάρνης Σύλλογος δὲν ἐπαρκεῖ μὲν εἰς τὰς πολυπληθεῖς ἀνάγκας καὶ δεινὰς ἐλλείψεις τῆς ἐπαρχίας, μετὰ πολλοῦ δὲ τοῦ ζήλου καὶ σχετικῆς ἐπιτυχίας ἐργάζεται, καὶ ἐκτὸς δὲ αὐτῆς ἐπεκτείνας τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ ἔδραμεν εἰς βοήθειαν τῶν ὁμογενῶν κοινοτήτων Πρελάβου καὶ Ῥουστσουκίου, ἐν τῷ μέσῳ ἑτερογενοῦς ἀπομονωθεισῶν στοιχείου, ἐπιδιώκων τὴν ἐπέκτασιν τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ καὶ καθ' ἅπασαν τὴν Κάτω Μοισίαν. Ἰδιαιτέρα δὲ ἔκθεσις τῶν ἐφόρων τῆς ἐν Πρελάβῳ ἡ Σούμλᾳ ἐπικαλου-

Digitized

μένη κωμοπόλει σχολῆς, ἀγγέλλει ἡμῖν τὴν ὕπαρξιν συνδιδακτικοῦ σχολείου, ἐν ᾧ φοιτῶσι 42 μαθηταί, καὶ οὗτινος οἱ μόνοι πόροι εἰσὶ μικραί τινες συνεισφοραὶ τῶν κατοίκων καὶ τοῦ συλλόγου ἡ συνδρομή. Ὁπόσον ἐν Βάρνῃ ἐμόχθησεν ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ὁ ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ ἀρχιερατεύσας καὶ νῦν οὐχ ἧττον εὐκλεῶς τὸ τῆς Θεσσαλονίκης ποίμνιον ποιμαίνων ποιμενάρχης κ. Ἰωακεὶμ, πάντες εὐκόλως μαντεύετε, καλῶς εἰδότες τὴν ἔκτακτον φιλομουσίαν, τὴν σπανίαν δραστηριότητα, τὸν ἀνεξάντλητον ζῆλον τοῦ πεφωτισμένου τούτου ἱεράρχου.

Ἐκ Βάρνης εἰς Τούλτσαν ἀνερχόμενοι, βλέπομεν τοὺς μὲν ἡμετέρους ὁμογενεῖς ἱδρύοντας «Ἑλληνικ. φιλεκπαιδευτικὴν ἀδελφότητα Τούλτσης» καὶ διατηροῦντας ἑλληνικήν τε καὶ προκαταρκτικὴν σχολὴν, λίαν καλῶς συγκεκροτημένας, τὸν δὲ ἅγιον Δρύστρας κ. Διονύσιον καταπολεμοῦντα τοὺς συνταχθέντας κανονισμοὺς τῆς τε ἐκκλησίας καὶ τῶν σχολῶν, δι' ἄλλους τε λόγους καὶ μάλιστα διὰ τὸν ἐπ' αὐτῶν τεθέντα τίτλον «Ἑλληνικὴ Κοινότης» (οὗτινος ἡ σφόδρα ἐπιφυλακτικὴ αὕτη Πανιερότης ἀπήτει τὴν διὰ τῶν λέξεων «Γραικικὴ Κοινότης» ἀντικατάστασιν) καὶ διὰ τοιαύτης ἐπιμονῆς τήν τε καταπάτησιν τῶν κανονισμῶν καὶ τῆς κοινότητος τὴν ἀποθάρρυνσιν σχεδὸν ἐπενεγκόντα.

Ἐκεῖθεν δ' εἰς Σιλίστριαν κατερχόμενοι, εὑρίσκομεν ἐν τῇ περιφερείᾳ ταύτῃ, ἔνθα κατοικοῦσιν ὀγδοήκοντα περίπου ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι, ἓν δημοτικὸν σχολεῖον ἀῤῥένων, διῃρημένον εἰς ἑλληνικὴν καὶ ἀλληλοδιδακτικὴν σχολὴν, ὧν ἡ μὲν ἀριθμεῖ εἴκοσι μαθητὰς, ἡ δὲ τεσσαράκοντα καὶ πέντε, καὶ «Ἑλληνικὴν φιλεκπαιδευτικὴν Ἀρτίγονον ἀδελφότητα», ἥτις μεριμνᾷ μὲν περὶ τῆς τούτου συντηρήσεως, δὲν κατώρθωσε δὲ δυστυχῶς ἄχρι τῆς ὥρας καὶ παρθεναγωγείου σύστασιν, ἕνεκα ἐλλείψεως πόρων.

Ἐὰν ἐκ τῆς ἑτερογενοῦς ταύτης χώρας ἀποχωρήσαντες βορείως διέλθωμεν τὴν ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν μέχρι τοῦ ἑτέρου αὐτῆς ἄκρου, εἰσερχόμεθα εἰς τὴν Ἤπειρον, ἔνθα πρώτη ἐμφανίζεται ἡμῖν ἡ ἐπαρχία Βελεγράδων διὰ σκιαγραφικωτάτης ἐκθέσεως τοῦ πεφωτισμένου αὐτῆς καὶ κατὰ πάντα διακεκριμένου ἱεράρχου κ. Ἀνθίμου. Ἐκ ταύτης δὲ μανθάνομεν ὅτι ἐν τῇ πόλει Βερατίῳ ὑπάρχουσι τρία ἑλληνικὰ σχολεῖα, φιλοξενοῦντα 70 μαθητάς, τέσσαρα ἀλληλοδιδακτικά, ἀριθμοῦντα 300 μαθητὰς καὶ τρία παρθεναγωγεῖα, ἐν οἷς φοιτῶσιν 150 κοράσια. Νομίζομεν ὅτι ἤθελεν εἶσθαι τὰ μάλα ὠφέλιμον εἰς πόλιν οἵαν τὸ Βεράτιον, ἐὰν ἀντὶ τῆς πληθύος ταύτης τῶν σχολείων ἐσχηματίζοντο, ἓν ἑλληνικὸν, ἓν παρθεναγωγεῖον καὶ δύο ἀλληλοδιδακτικά, καὶ ὅτι ἡ διοργάνωσις αὐτῶν ἤθελεν οὕτως ἀποβῆ τελειοτέρα, οἱ δὲ παραχθησόμενοι καρποὶ ἀναμφιβόλως σπουδαιότεροι. Ἐπίσης δὲ ἀναφέρει ἡ ἐν λόγῳ ἔκθεσις, ὅτι ἐν ταῖς πλείσταις τῶν ἐνοριῶν ἁπάντων τῶν τμημάτων τῆς ἐπαρχίας ὑπάρχουσι σχολεῖα ἀλληλοδιδακτικὰ ἢ γραμματοδιδασκαλεῖα, ἐκτὸς τοῦ τμήματος ἄνω καὶ κάτω Σπαθιᾶς, στερουμένου σχολῶν ἄχρι τῆς σήμερον, ἐξ οὗ παρέλαβεν ὁ φιλόμουσος μητροπολίτης τέσσαρας νέους καὶ ἀπέφασισε τὴν παραλαβὴν ἑτέρων ἓξ, ὅπως ἐκπαιδευθῶσιν ἐν τῇ σχολῇ Ἀρδευούσης ὡς ὑπότροφοι τῆς Α. Πανιερότητος.

Τῆς δ' ἐπαρχίας Κορυτσᾶς τρία μὲν χωρία ἀπήλαυσαν ἀλληλοδιδακτικά, ἡ δὲ πόλις νηπιακὸν σχολεῖον, τῇ φροντίδι καὶ συνδρομῇ τῆς αὐτόθι ἀδελφότητος καὶ τῇ προτροπῇ τοῦ μακαρίτου ἱεράρχου Νεοφύτου.

Δύο ἐπισκοπαὶ τῆς μητροπόλεως Ἰωαννίνων ἔπεμψαν ἡμῖν ἐκθέσεις, ἐξ ὧν πληροφορούμεθα ὅτι ἐν μὲν τῇ Κονίτσῃ συνέστη παρθεναγωγεῖον τῇ φροντίδι τοῦ ἀρχιερέως, οὗτινος μέγας ὁ ζῆλος, καὶ τῆς τῶν σχολῶν ἐφορίας. Ἐν δὲ τῇ Παραμυθίᾳ ὁ ταύτης ἐπίσκοπος κ. Ἄνθιμος συνέστησε κατὰ τὴν διαβιβασθεῖσαν αὐτῷ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀξίωσιν τοῦ Συλλόγου, ἐν δυσὶ χωρίοις λαλοῦσι τὴν ἀλβανικήν, δύο σχολεῖα, ὧν τὸ ἕτερον μεγάλας προόδους ἐποιήσατο· ἐκ τῆς ὑπ' αὐτοῦ δὲ πεμφθείσης ἡμῖν ἀξιολόγου στατιστικῆς ἐξάγεται ἀ) ὅτι ἡ ἐπισκοπὴ Παραμυθίας διαιρεῖται εἰς τέσσαρα τμήματα, περιέχει δὲ καὶ δώδεκα χωρία ἐκ τοῦ τμήματος Δελβίνου, τοῦ ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ μητροπολίτου Δρυϊνουπόλεως ὑπαγομένου· β') ὅτι ὁ μὲν ἀριθμὸς τῶν πόλεων ἀναβαίνει εἰς 4, ὁ δὲ τῶν χωρίων εἰς 125 καὶ ὁ τῶν οἰκογενειῶν εἰς 4,779, ὧν 2,756 ἑλληνόγλωσσοι, καὶ 2,023 ἀλβανόγλωσσοι· γ') ὅτι τὰ ἐκπαιδευτήρια συμποσοῦνται εἰς 48, ὧν 1 ἑλληνικὸν, 1 παρθεναγωγεῖον, 14 ἀλληλοδιδακτικὰ καὶ 32 κοινά· δ') ὅτι πάντες οἱ μαθηταί εἰσι περίπου 1313, ὧν 14 τοῦ ἑλληνικοῦ, 30 τοῦ παρθεναγωγείου, 546 τῶν ἀλληλοδιδακτικῶν, καὶ 723 τῶν κοινῶν· ε) ὅτι ἡ ἐτησία τούτων δαπάνη ὑπολογίζεται περὶ τὰς 62,950 γρόσια. Ὁ Σύλλογος ἄσμενος τὸν ὀφειλόμενον ἀπονέμει ἔπαι-

Digitized by Google

νον ἀμφοτέροις τοῖς ἀρχιερατικῶς προϊσταμένοις τῶν διαληφθεισῶν ἐπισκοπῶν.

Εἰς δὲ τὴν ἐπαρχίαν Ἄρτης κατερχόμενοι, πληροφορούμεθα ἐκ λεπτομερεστάτης καὶ λίαν σπουδαίας σχολιακῆς ἐκθέσεως τοῦ μητροπολίτου, ὅτι ἡ ἐπαρχία αὕτη κέκτηται δύο ἑλληνικὰς σχολάς, τρία παρθεναγωγεῖα, εἴκοσι ἀλληλοδιδακτικὰ καὶ 63 γραμματοδιδασκαλεῖα, ὅτι τὸ ὅλον τῶν ἐτησίως δαπανωμένων εἰς συντήρησιν τούτων χρηματικῶν ποσῶν ἀναβαίνει εἰς 125,000 γροσίων περίπου, ὅτι ἐπὶ 42,000 περίπου κατοίκων, ἐκπαιδεύονται ἄρρενα μὲν ὡς ἔγγιστα 4,665, θήλεα δὲ περὶ τὰ 300, ὅτι ἡ πόλις Ἄρτα ἀποστέλλει τακτικῶς ἕνα τῶν εὐδοκιμωτέρων μαθητῶν τῆς ἀνωτάτης κλάσεως τῆς ἑλληνικῆς σχολῆς εἰς Ἀθήνας πρὸς τελειοποίησιν τῶν σπουδῶν αὐτοῦ, ἀποστέλλει δ' ἐσθ' ὅτε καὶ ἡ Πρέβεζα, καὶ ὅτι ἐν δέκα καὶ ἓξ χωρίοις οὔτε γραμματοδιδασκαλεῖον ὑφίσταται, τὸ δὲ πάντων χείριστον, ὅτι ἐν τοῖς ἐκ τοῦ τμήματος Λακκοπούλας καὶ τοῦ τμήματος Τσαμοχωρίων ἑνδεκα χωρίοις ὅσον οὔπω, φεῦ, ἐκλείψει καὶ ἡ ἑλληνική, τῶν ἐγχωρίων ὁμιλούντων τὴν ἀλβανικήν, καί τοι Ἑλλήνων τὸ γένος. Ὁ σεβάσμιος μητροπολίτης κ. Σεραφείμ, οὗτινος ἐγνωσμέναι εἰσὶν ἥ τε φιλογένεια καὶ ἡ φιλομουσία, ἐπικαλεῖται τὴν σύντονον ἀρωγὴν τοῦ Συλλόγου ὑπέρ τε τῶν ἀπορωτάτων καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν σχεδὸν ἀπολεσάντων τούτων χωρίων καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀναξιοπαθοῦντος καὶ διαλυθῆναι ἐπαπειλουμένου ἰδιωτικοῦ παρθεναγωγείου τῆς Πρεβέζης. Καὶ τούτου μὲν ἡ ἀξιοπρεπὴς συντήρησις νομίζομεν ὅτι καθῆκόν ἐστιν ἀποκλειστικὸν τῆς πόλεως Πρεβέζης. Ἄξια δὲ θεωροῦμεν τῆς ἐπικουρίας παντὸς ὁμογενοῦς τὰ δυστυχῆ ἐκεῖνα χωρία ἅτινα κινδυνεύουσιν ἕνεκεν ἀνεχείας ἀπολύτου ὁλοτελῶς ἀπολέσαι καὶ αὐτὴν τὴν μητρικὴν αὐτῶν γλῶσσαν.

Μετὰ τὴν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἄρτης καὶ Πρεβέζης μικρὰν ταύτην περιοδείαν, δεῦτε, φιλοθεάμων ὁμήγυρις, ἀποχαιρετήσαντες τὴν Ἤπειρον διατρέξωμεν τὴν Ἰόνιον θάλασσαν καὶ ἐπισκεφθῶμεν, πλήρεις συγκινήσεως καὶ σεβασμοῦ, τὴν πολυτλήμονα νῆσον Κρήτην. Ἐκεῖ ἀποβιβασθέντας ἡ ἐφορία τῶν σχολείων Ἡρακλείου θέλει πληροφορήσει ἡμᾶς περὶ τῶν ἀξιοσημειώτων τοῦ τμήματος τούτου ἐκπαιδευτικῶν προόδων καὶ παρακαλέσει ὅπως τὸν ἐπ' αἰσίοις οἰωνοῖς ἀναπτυχθέντα ὑπὲρ τῆς παιδείας ζωηρὸν ἔρωτα τῶν συμπολιτῶν αὐτῆς ἐνισχύσωμεν ἔτι μᾶλλον διὰ καταλλήλου ἐτησίας χρηματικῆς ἐπιχορηγήσεως, ἵνα δι' αὐτῆς καταρτισθῶσι τελειότερον τὰ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ σχολεῖα, ἐξ ὧν βεβαίως μεταδοθήσονται τὰ βαρύτιμα τῆς παιδείας νάματα εἰς τὴν διψῶσαν πνευματικῆς τροφῆς νεολαίαν πασῶν τῶν ἐπαρχιῶν τῆς νήσου.

Ἐκ δὲ τῆς νήσου Σύμης ἀγγέλλεται ἡ σύστασις ἀναγνωστηρίου ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν ἡ «Αἴγλη» καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ σωματείου τούτου πεμφθέντων ἡμῖν ἐγγράφων ἐξάγεται ὅτι οἱ Συμαῖοί εἰσιν ἀποχρώντως φιλότιμοι καὶ ἱκανῶς ἀσχολοῦνται εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων, τακτικώτατον γραφεῖον ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀναγνωστηρίῳ συστήσαντες καὶ δι' ἐντύπων καὶ ἐνσφραγίστων ἐγγράφων μετὰ σχολείων καὶ διδασκάλων ἀντεπιστελλόμενοι καὶ φιλολογικὰς συνδιαλέξεις κατὰ τὸ ἐνὸν καταρτίζοντες, καὶ δὴ καὶ εἰς συλλογὴν ἀσχολούμενοι τῶν διαφόρων ἰδιωμάτων τῆς γλώσσης ἡμῶν. Ἄσμενος ὁ Σύλλογος τὴν τῶν Συμαίων ἐπαινεῖ φιλοπονίαν.

Καὶ εὐάρεστα μέν, ὡς βλέπετε, καὶ θυμηδίας πρόξενά εἰσι τὰ τῆς Σύμης· οὐχ οὕτω δ' ἔχουσι δυστυχῶς καὶ τὰ τῆς νήσου Μιτυλήνης, καθότι τῆς ἐν αὐτῇ κειμένης ἐπαρχίας Μεθύμνης ἡ πρωτεύουσα, ἐπικαλουμένη Καλλονή, παθοῦσα ὑπὸ πλημμύρας, ἀφορίας πολυετοῦς, σεισμοῦ καὶ τελευταῖον ὑπὸ πυρκαϊᾶς ἀποτεφρωσάσης ἀμφότερα αὐτῆς τὰ σχολεῖα, τό τε Ἑλληνικὸν, καὶ τὸ δημοτικὸν, ἀπόλυτον ἔχει ἀνάγκην συντόνου βοηθείας πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν εὐγενῶν αὐτῆς ἐκπαιδευτικῶν πόθων καὶ τάσεων.

Ἔκθεσις δ' ἐκ Λήμνου πεμφθεῖσα τῷ Συλλόγῳ ὑπὸ τῶν ἐφόρων τῶν ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς νήσου σχολείων τῆς Ἁγίας Τριάδος ἀναφέρει ὅτι ἅπαντα τὰ σχολεῖα τῆς Λήμνου εἰσὶν ἑνδεκα, ἐξ ὧν τέσσαρα μὲν ἐν τῇ πόλει, ἑπτὰ δ' ἐν τοῖς χωρίοις, ὧν τριάκοντα περίπου στεροῦνται σχολείων ἕνεκα τῆς ἐπαράτου καὶ ἐπιδημικῆς νόσου τῆς ἀχρηματίας. Τὰ μὲν σχολεῖα τῆς πόλεώς εἰσιν ἓν ἑλληνικὸν, ἓν παρθεναγωγεῖον καὶ δύο δημοτικά, καλῶς κατηρτισμένα· ἡ δ' ἐν γένει τῆς νήσου κατάστασις πόρρω δυστυχῶς ἀπέχει τοῦ ποθητοῦ τῆς τελειοποιήσεως βαθμοῦ.

Ἐξακολουθοῦντες τὸν ἡμέτερον πλοῦν πρὸς τὴν γῆν τῶν μαρτύρων, ἔνθα γενναῖαι ἑλληνικαὶ κοινότητες διατελοῦσιν εἰς δεινεκῆ καὶ δεινὸν ἀγῶνα κατὰ πολεμίων τῆς γλώσσης αὐτῶν, δεῦτε, φιλογενὴς ὁμήγυρις, εἰσέλθωμεν εἰς Μακεδονίαν, ἀποβιβασθέντες εἰς τὸ ὁμώνυμον

Digitized

Ὄρος τοῦ Ἄθωνος, τὴν πολύτιμον ἡμῶν ταύτην ἐθνικὴν κιβωτὸν, τὴν ἐν τῷ φανερῷ καὶ τῷ κρυφῷ κατατρυχομένην ὑπ' ἀντιξόων περισπασμῶν. Δυστυχῶς αἱ περὶ αὐτῆς ἐφετειναὶ ἡμῶν εἰδήσεις περιορίζονται εἰς ἐπιστολὴν τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Ἱερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὄρους κ. Διονυσίου, λέγοντος, ὅτι τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ, ἐξ ἐννέα ἀπαρτιζομένης χωρίων, ἡ ἐκπαιδευτικὴ κατάστασις πολὺ λυπηροτέρα ἐστὶ τῶν πέριξ μερῶν, καὶ εἰς ἔκθεσιν τῶν ἐφόρων τῆς κεντρικῆς σχολῆς τῆς ἐν τῇ ἐπισκοπῇ ταύτῃ κειμένης κωμοπόλεως Λαριγκόβης, ὅθεν ἐξάγεται ὅτι ἐν μὲν τῇ ἑλληνικῇ σχολῇ φοιτῶσι 32 μαθηταὶ, ἐν δὲ τῇ ἀλληλοδιδακτικῇ 85 μόνον, ἐν οἷς 7 κοράσια, καὶ δι' ἧς ζητεῖται ἡ ἀρωγὴ τοῦ Συλλόγου, ὅπως ἀποπερατωθῶσιν ἅπερ ἡμιτελῆ τυγχάνουσι δύο ἐκπαιδευτικὰ τῆς κωμοπόλεως καθιδρύματα. Ὁ Σύλλογος, τὸ ἐνδόσιμον λαβὼν ἐκ τῆς αἰτήσεως Λαριγκόβης καὶ συσκεψάμενος ἐπί τε τῆς σμικρότητος τῶν πόρων αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῆς τῶν ὁμογενῶν χρηματικῆς στενοχωρίας, ἐνέκρινεν ἵνα συζητηθῇ εἰς τὰς ἐπαρχίας ὁ περιορισμὸς τῶν ἐξόδων αὐτῶν πρὸς ἀνέγερσιν μεγαλοπρεπῶν κτιρίων προωρισμένων εἰς σχολεῖα ἀρρένων καὶ παρθεναγωγεῖα, καθόσον ἐξαντλούμενοι οἱ κάτοικοι μέχρι τοῦ τελευταίου αὐτῶν ὀβολοῦ εἰς ἀνέγερσιν πολυτελῶν οἰκοδομῶν, ἀδυνατοῦσιν ἀκολούθως εὑρεῖν πόρους πρὸς συντήρησιν αὐτῶν καὶ ἀναγκάζονται ὅπως κλείσωσιν ἢ συντηρῶσιν αὐτὰ λίαν γλίσχρως καὶ κατ' ὄνομα μόνον. Πέποιθε δὲ ὅτι φρονιμώτερον ἤθελον πράξει ἐφιστῶντες τὴν ἑαυτῶν προσοχὴν ἐπὶ τῆς ποιότητος τῶν διδασκάλων καὶ τῆς εὐμεθόδου διδασκαλίας, ἔστω καὶ ἐν εὐρυχώρῳ τινὶ οἰκίᾳ καὶ ἐν πενιχραῖς καλύβαις τοῖς παισὶν ἐπιδαψιλευομένης, καὶ μηδέποτε λησμονοῦντες, ὅτι ἐὰν πολυτελῆ ἀνάκτορα ἐλάμπρυναν ἔθνη, ἐν φάτνῃ ἀλόγων ἐδοξάσθη ἡ ἀνθρωπότης καὶ ἀνέτειλε τὸ φῶς τὸ τῆς γνώσεως.

Ἐπίσης καὶ οἱ προῦχοντες Ζοχοῦ, στερούμενοι, λέγουσι, καταλλήλων ἱδρυμάτων ἀπεφάσισαν τὴν ἀνέγερσιν τοιούτων. Ἀγγέλλουσι δὲ ὅτι κέκτηνται ἑλληνικὴν σχολὴν, ἐν ᾗ φοιτῶσι τριάκοντα μαθηταὶ, παρθεναγωγεῖον ἐν ᾧ διδάσκονται ἑβδομήκοντα κοράσια καὶ ἀλληλοδιδακτικὸν, ὅπερ φιλοξενεῖ ἑκατὸν καὶ ὀγδοήκοντα παῖδας, βεβαιοῦσι δὲ τὸν Σύλλογον ὅτι ἀφίκοντο ἤδη εἰς τὰς παραμονὰς τῆς ἐκπαιδεύσεως ἁπάντων τῶν κατοίκων.

Ἐντεῦθεν εἰς Θεσσαλονίκην μεταβαίνοντες πληροφορούμεθα ἐξ ἐκθέσεως λίαν περιληπτικῆς τοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου τῆς πόλεως ταύτης, ὅτι τὸ νέον ἔτι τοῦτο σωματεῖον ἐργάζεται μετὰ ζήλου, πολλὰ δὲ καὶ καλὰ εἰσὶ τὰ παρ' αὐτοῦ πεπραγμένα. Κατὰ τὸ πρῶτον ἑξάμηνον τοῦ βίου αὐτοῦ, καὶ ὑποτρόφους, τέσσαρας τὸν ἀριθμόν, εἰσήγαγεν εἰς τὸ αὐτόθι γυμνάσιον ὅπως χρησιμεύσωσιν ὡς διδάσκαλοι κατὰ τὴν Μακεδονίαν μετὰ τὸ τέλος τῶν γυμνασιακῶν αὐτῶν σπουδῶν, καὶ βιβλία καὶ χρηματικὰ βοηθήματα ἐχορήγησεν εἰς ἀπόρους μαθητὰς τῆς πόλεως καὶ τῶν χωρίων, καὶ ἀναγνωστήριον ἵδρυσε καὶ βιβλιοθήκην, ἀριθμοῦσαν ἤδη ὑπὲρ τοὺς χιλίους τόμους, καὶ δημοσίων κατὰ πᾶσαν κυριακὴν ἀναγνωσμάτων ἔναρξιν ἐποιήσατο, καὶ ἐν γένει τὸ πᾶν ἐνήργησε πρὸς ταχεῖαν διάδοσιν τῆς ἑλληνικῆς παιδεύσεως ἐν τῇ περιφερείᾳ αὐτοῦ.

Καὶ τοιαῦται μὲν αἱ πράξεις τοῦ δραστηρίου τούτου Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου, ὃν μετ' ἐπαίνων προσαγορεύομεν, τὴν δὲ τῆς Θεσσαλονίκης ἐπισκοπὴν Πλαταμῶνα ἐπισκεπτόμενοι, τὰς ἀκολούθους ἀρυόμεθα εἰδήσεις περὶ τῆς αὐτόθι καταστάσεως τῆς παιδείας. Ἐν τῇ εἰρημένῃ ἐπισκοπῇ τριάκοντα μὲν ὑπάρχουσι χωρία, διατηροῦντα ἀνὰ ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον, τρεῖς δὲ κωμοπόλεις Ῥαψάνη, Ἀμπελάκια καὶ Δητόχωρον καλούμεναι, ὧν ἄλλοτε ἤνθουν αἱ σχολαὶ, διατηροῦσι μὲν καὶ νῦν πρὸς τοῖς ἀλληλοδιδακτικοῖς καὶ ἀνὰ ἓν ἑλληνικὸν σχολεῖον, ἕνεκα δὲ τῆς ἐπελθούσης πτωχείας δὲν εὑρίσκονται δυστυχῶς ταῦτα ἐν εὐαρέστῳ καταστάσει. Οὐχ' ἧττον ὀφείλονται εὐχαριστίαι τῷ θεοφιλεστάτῳ ἁγίῳ Πλαταμῶνος κ. Ἰακώβῳ, προσφέροντι ἐτησίως 2,000 γροσίων ὑπὲρ τῶν τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ ἐκπαιδευτηρίων.

Ἐπιστολὴ ἐκ Πέλλας, νῦν καλουμένης Γενιτζῶν, ἀγγέλλει ἡμῖν τὴν νεωστὶ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ σύστασιν Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν ἡ «Πέλλα» πρὸς προαγωγὴν τῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων τῆς πόλεως, μόρφωσιν τῶν μελῶν αὐτοῦ καὶ διάδοσιν τῶν γραμμάτων εἰς τὰ πλησιόχωρα μέρη, περιέχει δὲ καὶ τὴν ἔκφρασιν τῆς ἐλπίδος ὅτι ἡ σύστασις τοιούτων καθιδρυμάτων ἐν χώραις ἔνθα ἡ πάτριος γλῶσσα κινδυνεύει, ἐγκριθήσεται ὑπὸ τοῦ Συλλόγου. Ἀνωφελὲς καὶ ἄσκοπον θεωροῦντες τὸ διαβεβαιῶσαι τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν κατοίκους Πέλλας περὶ τῆς ἐγκρίσεως τοῦ Συλλόγου, καθ' ὃ πασιγνώστου οὔσης τῆς ἐπὶ τῇ συστάσει τοιούτων σωματείων μεγάλης αὐτοῦ χαρᾶς καὶ ἐνδομύχου ἀγαλλιά-

Digitized by Google

σεως, μεταβαίνομεν εἰς τὸ κέντρον τῆς ἐπαρχίας εἰς ἣν καὶ ἡ Πέλλα ἀνήκει.

Ἡ ἐπαρχία Βοδενῶν, κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου διαβιβασθείσας ἡμῖν πληροφορίας, τὸ στάδιον κατέστη σφοδρᾶς πάλης μεταξὺ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῆς βουλγαρικῆς, σύγκειται δ' ἐκ τεσσάρων τμημάτων. Καὶ τὸ μὲν τμῆμα τῶν Βοδενῶν, ἐξ εἴκοσι καὶ ἓξ χωρίων συνιστάμενον, κέκτηται ἐν αὐτῇ τῇ πόλει ἓν ἑλληνικὸν σχολεῖον μετὰ τεσσάρων διδασκάλων, ἓν δημοτικὸν καὶ ἓν νηπιαγωγεῖον· τὸ δὲ τμῆμα τῆς Πέλλας, ἐκ τριάκοντα καὶ ἐννέα χωρίων συγκείμενον, ἔχει ἐν τῇ κωμοπόλει ταύτῃ ἑλληνικὸν μετὰ μαθητῶν τριάκοντα, δημοτικὸν μετὰ 130 καὶ νηπιαγωγεῖον μετὰ νηπίων ἑκατὸν δέκα, τὸ δὲ τμῆμα τῆς Γκουμεντσίας, ἐκ τριάκοντα καὶ ἓξ χωρίων συνιστάμενον, ἔχει ἐν μὲν τῷ κέντρῳ αὐτοῦ, εἰς δύο ἐναντία διατελοῦντι διηρημένῳ στρατόπεδα, ἓν ἑλληνοδημοτικὸν σχολεῖον μετὰ μαθητῶν ἑξήκοντα καὶ δύο διδασκάλων, ἐν δέ τισιν αὐτοῦ χωρίοις ἀσήμαντα γραμματοδιδασκαλεῖα, καὶ τοιούτων στερουμένων τῶν πλείστων καὶ ἐπικινδυνωδεστέρων αὐτοῦ μερῶν· καὶ τὸ τμῆμα τοῦ Γεβγελῆ, ἐξ ἑνδεκα συγκείμενον κωμῶν, τὴν αὐτὴν καὶ ἔτι δυσχερεστέραν τύχην ὑφίσταται, ἅτε πανταχόθεν ἐκτεθειμένον εἰς τὰς τῶν ἐναντίων προσβολάς, ἔχει δὲ μόνον ἓν ἑλληνοδημοτικὸν καὶ ἓν νηπιαγωγεῖον ἐν τῷ κέντρῳ αὐτοῦ. Βλέποντες τὸ μὲν ἑλληνικὸν σχολεῖον τῆς Βοδενῶν πόλεως διὰ τεσσάρων διδασκάλων συμπληρούμενον, τὴν δ' ἄλλην παιδευτικὴν ἀθλιότητα ἐν τοῖς λοιποῖς μέρεσι, συνιστῶμεν θερμῶς τῷ Συλλόγῳ Βοδενῶν, ὅπως, ὑπὸ πνεύματος γενικωτέρας καθ' ἅπασαν τὴν ἐπαρχίαν ἐνεργείας ἐμπνεόμενος, καταβάλλῃ σπουδαίας καὶ τελεσφόρους φροντίδας ἐν τοῖς τὰ μάλα κινδυνεύουσι τῆς δυστήνου ταύτης χώρας τμήμασι, ἐφ' ᾧ καὶ πλείονα ἐφελκύσεται τὴν ἐθνικὴν εὐγνωμοσύνην.

Ἐκ Βοδενῶν δ' εἰς Καστορίαν διευθυνόμενοι, πληροφορούμεθα τὰ τῆς ἐπαρχίας ταύτης παρὰ λεπτομεροῦς καὶ σπουδαίας ἐκθέσεως τοῦ αὐτόθι Συλλόγου. Τὸ σωματεῖον τοῦτο φαίνεται ἐκ τῶν κρίσεων αὐτοῦ καὶ παρατηρήσεων κεκτημένον τὴν ἀπαιτουμένην πρὸς σκοπίμους ἐνεργείας ἱκανότητα, εὐάρεστον δὲ σχετικῶς εἰκόνα σκιαγραφεῖ ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτοῦ τῶν κατὰ τὴν χώραν ταύτην ἐκπαιδευτηρίων. Ἀσμένως τὸν ὀφειλόμενον ἀπονέμομεν ἔπαινον τῷ Συλλόγῳ Καστορίας διὰ τὸν ζῆλον μεθ' οὗ ἐργάζεται ὑπὲρ τῆς ἀπηνῶς καταπολεμουμένης ἐκπαιδεύσεως.

Ἐν Βιτωλίοις μανθάνομεν ὅτι συνέστη Σύλλογος ὑπὸ τὴν Ἐπωνυμίαν «Εὐαγγελισμός», σκοπῶν τὴν κατὰ τὴν ἐπαρχίαν ἅπασαν τῆς Πελαγωνίας διάδοσιν τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, καὶ ὅτι ὑπάρχουσι τὰ ἑξῆς σχολεῖα· ἓν γραμματοδιδασκαλεῖον, ἓν ἀλληλοδιδακτικόν, ἓν νηπιαγωγεῖον καὶ ἓν παρθεναγωγεῖον, ἐν οἷς φοιτῶσιν ὑπὲρ τὰ 1200 παιδία, πρὸς δὲ καὶ γυμνάσιον, τριπλοῦν προτιθέμενον τὸν σκοπόν· ἀ. τὴν μόρφωσιν χρηστῶν πολιτῶν, β'. τὸν καταρτισμὸν αὐτοῦ ὡς διδακτηρίου πάσης τῆς Μέσης Μακεδονίας, καὶ γ'. τὸν σχηματισμὸν διδασκάλων, οἵτινες μεταβαίνοντες εἰς τὰς κωμοπόλεις καὶ χωρία, καὶ γινώσκοντες τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τοῦ τόπου, πρὸς δὲ καὶ τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ, θέλουσιν ἀναλάβει τὴν διεύθυνσιν τῶν σχολείων ἀντὶ σμικροτέρου μισθοῦ καὶ μετὰ μεγαλειτέρων ἐλπίδων ὠφελείας. Πολλὴν ἐπιδείκνυνται τὴν φιλομουσίαν καὶ δραστηριότητα οἱ κάτοικοι Βιτωλίων, ἐφ' ᾧ καὶ ἄξιοι ἐπαίνων προθύμως ὑφ' ἡμῶν κηρύττονται δημοσίᾳ.

Ἡ Ἐφορία τῶν ἐν Ἀχρίδι σχολείων διαβιβάζει ἡμῖν εἰδήσεις λίαν ἀποθαρρυντικάς, ἐλεεινολογοῦσα τὴν κατάστασιν τῆς ὀρθοδόξου κοινότητος, ἧς ἡ γλῶσσα πολλαχῶς ἐπηρεάζεται καὶ ἐξαιτεῖται τὴν ἀρωγὴν τοῦ τε Συλλόγου καὶ παντὸς εὐαισθήτου ὁμογενοῦς.

Ἐν Μεγαρόβῳ δὲ συνέστη ἀδελφότης «Ἐλπὶς» καλουμένη καὶ προτιθεμένη τὴν ὑποστήριξιν καὶ διάδοσιν ἐν τοῖς περιχώροις τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ἡ αὐτόθι κοινότης πληροφορεῖ τὸν Σύλλογον ὅτι τὸ Μεγάροβον ἔχει 400 οἰκογενείας καὶ δύο σχολεῖα, ἑλληνικὸν καὶ ἀλληλοδιδακτικόν, ἅτινα ἤνθουν πρὸ 30 ἐτῶν, κατὰ δὲ τὸ 1860 ἱδρύθη καὶ παρθεναγωγεῖον, καὶ τὸ μὲν Ἑλληνικὸν κέκτηται 34 μαθητάς, τὸ δὲ ἀλληλοδιδακτικὸν 196 καὶ τὸ παρθεναγωγεῖον κοράσια 122, ἐκφράζει δὲ καὶ τὴν εὐχὴν ὅπως ἡ παρ' αὐτῇ συστᾶσα φιλεκπαιδευτικὴ ἀδελφότης «Ἐλπὶς» ἱδρύσῃ προσεχῶς καὶ νηπιαγωγεῖον. Ἡ ἐν λόγῳ κοινότης προστίθησιν ἐν τέλει τῆς ἐκθέσεως αὐτῆς καί τινα περὶ τῆς παρακειμένης πλουσίας κωμοπόλεως Τυρνόβου, κεκτημένης λίαν προσοδοφόρον ἐκκλησίαν, ἧς αἱ πρόσοδοι προῦτειναν οἱ Μεγαροβῖται ὅπως χρησιμοποιηθῶσιν εἰς τὴν διατήρησιν κεντρικῆς σχολῆς, ἔστω καὶ ἐν Τυρνόβῳ, ἀλλὰ ματαίως, καθότι δὲν συγκατετέθησαν οἱ Τυρνοβῖται. Ὁ Σύλλογος ἐγκρίνων

Digitized by Google

τῶν Μεγαροβιτῶν τὴν αἴτησιν, προτρέπει ἐνθέρμως τοὺς κατοίκους Τυρνόβου ἵνα παραδεχθῶσιν αὐτὴν πρὸς ἀσφαλεστέραν ἐκπαίδευσιν τῶν πέριξ ὁμογενῶν.

Ἐκ Μεγαρόβου εἰς Κρούσοβον διευθυνόμενοι, μανθάνομεν ὅτι συνέστη καὶ ἐκεῖ Σύλλογος πρὸς προαγωγὴν τῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς χώρας ταύτης «Ἀριστοτέλης» ἐπικληθείς, οὗτινος τὸ προεδρεῖον ὑπισχνεῖται ἡμῖν τὴν ἐντὸς ὀλίγου ἀποστολὴν ἐκθέσεως περὶ τῆς πνευματικῆς καταστάσεως τῶν μερῶν ἐκείνων, ἐξαιτεῖται δὲ καὶ κατάλληλον τῆς τουρκικῆς γλώσσης διδάσκαλον, ὁμιλοῦντα καὶ τὴν ἑλληνικήν, ὑπὲρ οὗ ἀπεφασίσθη ἐτήσιος μισθὸς πεντήκοντα λιρῶν. Τὸ τοῦ Κρουσόβου παράδειγμα δέον ἵνα μιμηθῶσι καὶ ἄλλαι πόλεις τῆς αὐτοκρατορίας ὑφ' ὁμογενῶν κατοικούμεναι, καὶ ὁ Σύλλογος θέλει χαρῇ χαρὰν μεγάλην, βλέπων εἰσαγομένην εἰς τὰ ἡμέτερα ἐκπαιδευτήρια τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν, ἧς ἡ ἐκμάθησις πολλὰς παρέχει ἡμῖν τὰς ὠφελείας.

Μετὰ δὲ τὴν ἐν Κρουσόβῳ μικρὰν ἡμῶν ταύτην ἐπίσκεψιν, δεῦτε εἰσέλθωμεν εἰς Βελισσά, πλήρεις ἀγανακτήσεως ἐπὶ τοῖς διαπραττομένοις ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ ὡς καὶ ἐν ταῖς πλείσταις τῆς ταλαίνης Μακεδονίας κακουργήμασι καὶ σφετερισμοῖς. Ἔκθεσις τῆς αὐτόθι Ἑλληνοβλαχικῆς κοινότητος ὑποβάλλει ἡμῖν ὅτι, ἀπολέσασα καὶ ἐκκλησίας καὶ νεκροταφεῖον καὶ νηπιαγωγεῖον, ἵδρυσεν ἐν μέσῳ τοσούτων δεινοπαθημάτων κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο καὶ νηπιαγωγεῖον καὶ ἐκπαιδευτήριον, ἐξαιτεῖται δὲ τὴν ἀντίληψιν καὶ συνδρομὴν τοῦ Συλλόγου. Τὰ μάλα ἀξιέπαινος ἀνεδείχθη ἡ ἑλληνοβλαχικὴ κοινότης Βελισσῶν, ἡ μετὰ τοσαύτης καρτερίας ὑπερασπιζομένη τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν κατὰ τῆς ἀπειλούσης αὐτὴν ἀντιπάλου.

Ἐκ Βελισσῶν ἀναχωρήσαντες καὶ διελθόντες διὰ Βογδάντσης, ἔνθα ἀπηυθύνθη ἡμῖν αἴτησις, δυσκατόρθωτος τό γε νῦν περὶ χορηγίας βοηθείας πρὸς σύστασίν τε καὶ συντήρησιν παρθεναγωγείου, ἰδοὺ ἀφίχθημεν εἰς τὴν ἀξιοθρήνητον ἐπαρχίαν Στρώμνιτσαν, ἐφ' ἧς ἐκ διαφόρων ἐκθέσεων τὰς εἰδήσεις ἀρυόμενοι, τὰς ἀκολούθους ἐλάβομεν πληροφορίας.

Ἐν μὲν τῇ πόλει Στρωμνίτσῃ καλῶς διωργανισμένα σχολεῖα ὑπάρχουσιν, ἓν ἑλληνικὸν μετὰ τεσσαράκοντα καὶ τεσσάρων μαθητῶν, ἓν δημοτικὸν μετὰ ἑκατὸν καὶ δώδεκα καὶ ἓν παρθεναγωγεῖον μετὰ νηπιαγωγείου φιλοξενοῦντα καὶ πέντε μαθητρίας καὶ παιδία. Ἐν δὲ τῇ περιφερείᾳ Στρωμνίτσης δώδεκα μὲν χωρία κέκτηνται δημοτικὰ σχολεῖα ἡ γραμματοδιδασκαλεῖα, δώδεκα δὲ στεροῦνται τοιούτων. Καὶ ἐν μὲν τῷ χωρίῳ Ἐλεοῦσα, ἔνθα ὑπάρχει μονύδριον ἐκ τῆς μονῆς τῶν Ἰβήρων ἐξαρτώμενον, τὸ δημοτικὸν σχολεῖον διατηρεῖται δαπάνῃ τῆς μονῆς ταύτης, τοῦθ' ὅπερ, εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, ἀπὸ καρδίας εὔχεται ὁ Σύλλογος ἵνα καὶ ἄλλα ἀλλαχοῦ μιμηθῶσιν ἱερὰ σκηνώματα· τῶν δ' ἐν τοῖς λοιποῖς χωρίοις ἐκπαιδευτηρίων οἱ πόροι ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν, ὡς εἴθισται, προέρχονται. Ἐπίσης ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν πρὸς δὲ καὶ ἔκ τινων δικαιωμάτων τῆς μητροπόλεως εἰς αὐτὰ ἀφιερωθέντων, καὶ τῆς πόλεως Στρωμνίτσης τὰ σχολεῖα διετηροῦντο, ἀλλὰ μετὰ τὴν συμβᾶσαν αὐτόθι μεγάλην πυρκαϊὰν οἱ πόροι οὗτοι σχεδὸν ὁλοτελῶς ἐξέλιπον, πτωχεύσαντες δὲ οἱ κάτοικοι καὶ ἐν ὑπαίθρῳ ἐκκλησιαζόμενοι, ὀλίγου δεῖν ἑαυτῶν ἐπελάθοντο καὶ τὰ ἐκπαιδευτήρια κατήργουν, εἰ μὴ παρεκώλυε τὸ μέγα τοῦτο δεινὸν ἡ ἔκτακτος δραστηριότης καὶ ἐπιμονὴ τοῦ φιλομούσου καὶ ἀκαταβλήτου μητροπολίτου Στρωμνίτσης κ. Ἱεροθέου, ὃν καὶ ἀσθενοῦντα εἴδομεν πρὸ μικροῦ μετὰ ζήλου οὐ τοῦ τυχόντος ἐξαιτούμενον καὶ παρὰ τῶν τῆς ἡμετέρας πρωτευούσης εὐπορούντων ὁμογενῶν βοήθειαν καὶ ἔλεος ὑπὲρ τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ καταπολεμουμένων ἐνδιαιτημάτων τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, καὶ οὗ τὴν ἀρετὴν δεόντως ἐκτιμῶντες καὶ τὴν αὐταπάρνησίαν θαυμάζοντες, ἀνακράζομεν· «ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων.»

Ἔκθεσις τῶν ἐφόρων τῶν ἐν Μελενίκῳ σχολείων, διαβιβασθεῖσα ἡμῖν διὰ τοῦ ἀρχιερέως, πληροφορεῖ τὸν Σύλλογον ὅτι ἡ πόλις αὕτη κέκτηται ἓν ἑλληνικόν, ἓν παρθεναγωγεῖον καὶ ἓν ἀλληλοδιδακτικόν, καὶ ὅτι τὸ μὲν ἑλληνικὸν ἔχει τεσσαράκοντα καὶ πέντε μαθητάς, τὸ δὲ παρθεναγωγεῖον πεντήκοντα μαθητρίας καὶ τὸ ἀλληλοδιδακτικὸν ἑκατὸν εἴκοσι παῖδας. Ἀπονέμομεν μετ' εὐχαριστήσεως τὸν ὀφειλόμενον ἔπαινον τῇ κοινότητι Μελενίκου ἐπὶ τῇ φιλομουσίᾳ ἣν ἐπιδείκνυσιν ἐν τῇ διατηρήσει τῶν ἐκπαιδευτηρίων αὐτῆς, ἰδίᾳ δ' ἐν τῇ ὑποστηρίξει τῶν παρ' αὐτῇ ἀπόρων μαθητῶν.

Ἀπὸ δὲ τῆς ἐπαρχίας Μελενίκου πρὸς τὴν τῶν Σερρῶν διευθυνόμενοι καὶ εἰς τὴν ταύτης πρωτεύουσαν εἰσερχόμενοι, παρὰ μὲν ἀνωνύμου τινὸς πληροφορούμεθα ὅτι ἐν Σκαριτσόβᾳ, ἓξ ὥρας τῆς πόλεως ἀπέχοντι χωρίῳ, ὑπὸ 120 χριστιανικῶν οἰκογενειῶν κατοικουμένῳ καὶ

Digitized by Google

τῇ μητροπόλει Δράμας ὑπαγομένῳ, οἱ χωρικοὶ ἔπαυσαν τὸν ἕλληνα διδάσκαλον καὶ διώρισαν Βούλγαρον, δωρεὰν αὐτοῖς παραχωρηθέντα, ὅτι ἐν τοῖς πλείστοις τῶν περὶ τὰς Σέρρας χωρίων γίνεται ἀδιακρίτως καὶ ἀδιαφόρως δεκτὸς ὁ διδάσκων δωρεάν, καὶ ὅτι ἀπόλυτος ὑφίσταται ἀνάγκη συστάσεως σχολείων ἑλληνικῶν ἐν τοῖς παρακειμένοις χωρίοις, Τουλζίῳ, Φραστένῃ, Μπάνιτσᾳ, Ταχοβίτσᾳ, Χριστῷ, Μερτάτι, Σαβιάνῳ, Προσένῃ, Κουλλῇ, Νεβολιάνῃ καὶ Ἔλτσιαν, ἐν οἷς σήμερον λαλεῖται ἀνάμικτος ἡ ἑλληνικὴ καὶ ἡ βουλγαρική· παρὰ δὲ τοῦ «Μακεδονικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου ἐν Σέρραις» τὰς ἑξῆς ἀρυόμεθα λίαν ἐνδιαφερούσας εἰδήσεις.

Ἐν ἀξιολόγῳ ἐκθέσει περιγράφων ὁ εἰρημένος Σύλλογος τὴν κατάστασιν τῆς Μακεδονίας, ἀγγέλλει ἡμῖν ὅτι αἱ ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης προσπάθειαι αὐτοῦ προοδεύουσιν, εὐάριθμοι δέ τινες κοινότητες ἀναγνωρίζουσι τὴν ὑπεροχὴν αὐτῆς, ὡς ἡ παρὰ τὰς Σέρρας Βροντοῦ, καὶ ἡ παρὰ τὴν Δράμαν Πλεῦνα, ὑφ' Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων κατοικούμεναι, συνίστησι δὲ τὴν κοινότητα Προσοτσιάνης, ἥτις ἄλλως τε καὶ ἀπ' εὐθείας τρεῖς πέμψασα ἡμῖν ἐπιστολὰς διὰ παθητικωτάτων ἐκφράσεων περιγράφει τὰ ὑπὸ τῆς ἐναντίας μερίδος ἐπιβαλλόμενα αὐτῇ δεινά, ἧς ἡ ἑλληνικὴ μερὶς διευθύνεται ὑπ' ἀνδρὸς βουλγαρικῆς μὲν καταγωγῆς, θερμῶς δ' ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀγωνιζομένου, ἐφ' ᾧ καὶ πέμπομεν αὐτῷ τὰς ἐγκαρδίους ἡμῶν προσρήσεις, προτρέποντες τὸν γνήσιον τοῦτον λάτριν τῆς ἀληθοῦς παιδείας ὅπως ἐμμένῃ ἀκράδαντος ἐν τῇ ἐκπληρώσει τοῦ εὐγενοῦς αὐτοῦ καθήκοντος. Προστίθησι δ' ἐν τέλει ἡ ἐν λόγῳ ἔκθεσις ὅτι οὐ μόνον βουλγαρόφωνοι κοινότητες χριστιανῶν ὑπάρχουσιν ἐν τῇ περὶ τὰς Σέρρας χώρᾳ, ἀλλὰ καὶ τουρκόφωνοι, ὡς οἱ τῆς Ζαλαχόβης, ἔνθα κατωρθώθη ὑπὸ τοῦ Συλλόγου καὶ ἡ σύστασις παρθεναγωγείου. Μολονότι δὲ τοῦ φιλογενοῦς τούτου σωματείου αἱ ἐνέργειαι καὶ μέχρι Δράμας, ὡς ἤδη ἐρρέθη, ἐπεκτείνονται, τὸ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ κείμενον χωρίον Τσατάλτζα, καθὰ ἐξ ἐκθέσεως τῶν ἐφόρων τῆς σχολῆς καὶ τῶν δημογερόντων αὐτοῦ πληροφορούμεθα, ἅτε δὴ πανταχόθεν ὑπὸ τῶν ἀμειλίκτων τῆς γλώσσης αὐτοῦ πολεμίων πολιορκούμενον, πενέστατον δὲ διατελοῦν, ἓν μόνον κέκτηται σχολεῖον δημοτικόν, ἔχον καὶ δύο τάξεις ἑλληνικῶν, ἐν ᾧ φοιτῶσιν ὀγδοήκοντα μαθηταὶ ἐπὶ 250 ὀρθοδόξων οἰκογενειῶν.

Ἐξερχόμενοι τῆς Μακεδονίας διὰ τῆς ἐπαρχίας Δράμας, ὅπως εἰς Θράκην εἰσέλθωμεν, ἀνομολογήσωμεν χάριτας τῷ ἐν Σέρραις ἀδελφῷ Συλλόγῳ διὰ τὰς τῇ ἀτυχεῖ τοῦ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου πατρίδι παρεχομένας σπουδαίας εὐεργεσίας, καὶ εὐχηθῶμεν αὐτῷ ἀνάπτυξιν ἔτι μείζονα πρὸς δόξαν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων.

Ἡ Θράκη, ἣν κατῴκησαν καὶ ἐλάμπρυναν ἄλλοτε ὁ Εὔμολπος, ὁ Ὀρφεύς, ὁ Μουσαῖος, ὁ Θάμυρις, «ἐν ᾗ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, ὡς εὐφραδῶς γράφει ὁ πολυμαθὴς φιλόλογος κ. Ἡρακλῆς Βασιάδης, οὐδόλως ὑπεχώρησαν, ἀλλὰ γενναίως ὑπερμαχήσαντες κατώρθωσαν τὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἀγαθά, καὶ ἐπὶ ταύτην τὴν χώραν ἐπιδαψιλεύσασθαι· ἣν ἑλληνικὸν κληρονόμημα κατέλιπον ἡμῖν οἱ πρόγονοι, καὶ ἐν ᾗ ἀπὸ τρισχιλίων ἐτῶν ὁ Ἕλλην ὑπὲρ τοῦ πολιτισμοῦ μυρίους ὑπέστη ἀγῶνας καὶ ἄφθονον ἐχύθη αἷμα καὶ ἄφθονοι ἱδρῶτες, ὅπως γενναίους παραγάγῃ καρπούς· ἐν ᾗ τὸ πάλαι ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἑστία τῶν ἑλληνίδων Μουσῶν, τὸ Λείβηθρον τῆς Πιερίας, καὶ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἡ νέα ἑστία τῶν ἑλληνίδων Μουσῶν, ἡ περίβλεπτος τοῦ Κωνσταντίνου μεγαλόπολις, εἰς ἣν οὗτος οἱονεὶ συνενῶν τὰς δύω ἑστίας τῆς Θράκης μετήγαγεν ἐκ τοῦ Ἑλικῶνος τὰ τῶν Πιερίδων Μουσῶν ἀγάλματα· ἡ Θράκη, ἐν ᾗ ἐν μὲν τῷ Λειβήθρῳ τῆς Πιερίας διετυπώθησαν τὸ πρῶτον οἱ σταθεροὶ χαρακτῆρες τῶν ὀλυμπίων θεῶν καὶ οἱ τῶν Μουσῶν, καὶ ἐποιήθησαν ὑπὸ τῶν ἀοιδῶν αἱ μάχαι τῶν θεῶν τοῦ φωτὸς κατὰ τῶν θεῶν τοῦ σκότους, ἐν δὲ τῇ μητροπόλει αὐτῆς διετυπώθησαν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας τὰ τῆς νέας θρησκείας δόγματα καὶ κατετροπώθησαν αἱ αἱρέσεις· ἡ Θράκη, ἐν ᾗ ἐκ μὲν τῆς Πιερίας φυγάδες γενόμενοι οἱ Θρᾷκες ἀοιδοὶ καὶ ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα διασπαρέντες μετέδωσαν τὰ δῶρα τῶν Μουσῶν, ἐκ δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ λόγιοι τοῦ ἡμετέρου γένους φυγάδες ἀνὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην διασκεδασθέντες, μετέδωσαν τὰ φῶτα τῶν ἑλληνίδων Μουσῶν καὶ ἐγένοντο τῆς ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων παραίτιοι», ἡ Θράκη, ὡς καὶ ἡ Μακεδονία, κινδυνεύει γενέσθαι καὶ πάλιν λεία Μοισῶν καὶ ἀπαιδευσίας, ἐὰν μὴ σπεύσωμεν εἰς ἐπικουρίαν αὐτῆς διὰ τῆς ὅσον ἔνεστιν ἐξαπλώσεως τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ὧν ἡ ἰσχὺς μεγίστη καὶ ἀνυπολόγιστος ἡ δύναμις. Ἐν τίνι δὲ διατελοῦσι ταῦτα καταστάσι ἐν τῇ ἱστορικῇ ταύτῃ χώρᾳ θέλομεν ἀμέσως πληροφορηθῆ ἐξακολουθοῦντες τὴν ἡμετέραν περιήγησιν.

Digitized by Google

Εἰσερχόμενοι εἰς Θράκην διὰ τῆς ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως πρώτην αὐτῆς κωμόπολιν ἐξ ἧς ἐλάβομεν ἐκπαιδευτικὰς εἰδήσεις, ἀπαντῶμεν τὸ Παζαρτζίκιον, οὗτινος τὸ μὲν τῶν ἀρρένων σχολεῖον εἰς δύο τμήματα διῃρημένον ἔχει 45 μαθητάς· καὶ τὸ μὲν ἑλληνικὸν αὐτοῦ τμῆμα ἔχει τάξεις τρεῖς, τὸ δ' ἕτερον ἀναγνωστικὸν καλούμενον τέσσαρας· τὸ δὲ παρθεναγωγεῖον τάξεις πέντε καὶ μαθητρίας 40.

Ἡ ἐφορία τῶν ἐκπαιδευτηρίων τούτων, καθ' ἃ ἐν μικρογραφίᾳ σκελετογραφήσασα ἡμῖν ἀνακοινεῖ, νέα ἀνήγειρε σχολεῖα καὶ νέους πόρους σχηματίζει, καθότι ἀφηρπάγη τό τε σχολεῖον καὶ τὰ κτήματα αὐτοῦ ὡς καὶ ὁ ναός, κεκτημένη δὲ οἰκοπέδου πρὸς ἀνέγερσιν παρθεναγωγείου σφόδρα καταλλήλου στερεῖται τῶν πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένων διακοσίων λιρῶν. Ἐντεῦθεν δ' εἰς τὴν πρωτεύουσαν μεταβαίνοντες τῆς ἐπαρχίας πληροφορούμεθα ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ ἀρτισυστάτου «Συλλόγου τῶν Φιλομούσων» πέμποντος ἡμῖν καὶ τὸν ἑαυτοῦ κανονισμόν, καὶ ἐξ ἐκθέσεως τοῦ αὐτόθι γυμνασιάρχου κυρίου Βλασίου Σκορδέλη, ὅτι ἐν ὅλῃ τῇ ἐπαρχίᾳ ὑπάρχουσιν εἴκοσι καὶ τρία παντοῖα ἐκπαιδευτήρια, τριάκοντα καὶ ἑπτὰ διδάσκαλοι, μαθηταὶ δὲ περὶ τοὺς δισχιλίους. Ἡ κατάσασις ἐν γένει τῆς Φιλιππουπόλεως, ἥτις ἄλλως τε, φιλογενὴς ὁμήγυρις, τοῖς πᾶσι κατέστη ἀπό τινος γνωστή, λίαν ἀνώμαλος καὶ λυπηρὰ καὶ συντόνου καὶ σοβαρᾶς ἀρωγῆς χρήζουσα καταφαίνεται ἐν τῇ λεπτομερεῖ καὶ σπουδαιοτάτῃ, ἀνεπιδέκτῳ δὲ ἐνταῦθα ἀναλύσεως, ἐκθέσει τοῦ κ. Σκορδέλη, οὗτινος ἀσμένως ἐπαινοῦμεν δημοσίᾳ τὸν εὐγενῆ ἐνθουσιασμόν, τὴν ἔκτακτον ἐνεργητικότητα καὶ τὰς πεπειραμένας καὶ πρακτικὰς σκέψεις. Ὁ Σύλλογος τὸν ὀφειλόμενον ἀπονέμει ἔπαινον καὶ τῷ φιλομούσῳ μητροπολίτῃ Φιλιππουπόλεως κ. Νεοφύτῳ διὰ τὰς ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς παιδεύσεως διηνεκεῖς αὐτοῦ φροντίδας, εὐχόμενος ἵνα ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία καὶ οἱ δυνάμενοι τῶν ὁμογενῶν κατανοήσωσιν ἐνδομύχως τὸ ἐπίκαιρον καὶ ἀκροσφαλὲς τῆς πανταχόθεν καταπολεμουμένης ταύτης ἐπαρχίας καὶ ὑποστηρίξωσι τὸν πεφωτισμένον αὐτῆς ἱεράρχην δι' ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς συνδρομῆς, ἧς ἄνευ οὐδὲν ἐστὶ γενέσθαι αὐτόθι τῶν δεόντων.

Ἔκθεσις τοῦ ἐν Αἴνῳ Ἀναγνωστηρίου «Εὐαγγελισμὸς» περὶ τῆς πνευματικῆς καταστάσεως τῆς πόλεως καὶ τῶν μετ' αὐτῆς συναπαρτιζόντων τὴν ὅλην ἐπαρχίαν Αἴνου δέκα καὶ τριῶν χωρίων περιλαμβάνει ὅτι ἐν μὲν τῇ εἰρημένῃ πόλει ὑπάρχουσι χίλιαι ὡς ἔγγιστα οἰκογένειαι, ὧν αἱ μὲν ὀκτακόσιαί εἰσι καθαρῶς ἑλληνικαί, ἀποτελοῦσαι περὶ τὰς 4000 ψυχῶν, αἱ δὲ λοιπαὶ συνίστανται ἐξ Ὀθωμανῶν καὶ Ἀθιγγάνων, ἔν δὲ Ἑλληνικὸν σχολεῖον, δύο δημοτικὰ καὶ ἓν παρθεναγωγεῖον, φιλοξενοῦντα μαθητρίας καὶ μαθητὰς τὸν ἀριθμὸν διακοσίους τεσσαράκοντα, ἐκ δὲ τῶν χωρίων τὰ πλεῖστα στεροῦνται ὁλοτελῶς σχολείων, διατελοῦντα ἐν ἄκρᾳ πενίᾳ καὶ εἰς κίνδυνον ἐκτεθειμένα παντελοῦς ἀπωλείας τῆς μητρικῆς αὐτῶν γλώσσης. Εἰλικρινεῖς ἐκφράζομεν εὐχαριστίας τῷ Ἀναγνωστηρίῳ Αἴνου ὅπερ ὑπὸ τὸν ἁπλοῦν τοῦτον τίτλον ἐκπληροῖ μετὰ προθυμίας καθήκοντα φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου, χρηματικὰς ἐπικουρίας παρέχον τοῖς ἀπόροις σχολείοις καὶ διὰ τῶν καταλλήλων προσώπων ἐπισκεπτόμενον τὰ τῆς ἐπαρχίας χωρία καὶ τὰς πνευματικὰς αὐτῶν ἀνάγκας κατὰ τὸ δυνατὸν θεραπεῦον.

Ἐκ τῆς Ἐπαρχίας ταύτης ἀναχωροῦντες καὶ τὴν Θράκην παραλίως διατρέχοντες μέχρι Ῥαιδεστοῦ, τὰς ἑξῆς ἀρυόμεθα ἐκπαιδευτικὰς εἰδήσεις τῆς χώρας ταύτης ἐκ δύο λεπτομερεστάτων καὶ πολυτιμοτάτων ἐκθέσεων τοῦ αὐτόθι Θρᾳκικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου, οὗτινος τὰς ἐνεργείας ἐπιδοκιμάζοντες πάνυ ἀξίας θεωροῦμεν ἐπαίνων καὶ ἐνθαῤῥύνσεων. Ἡ μὲν Ῥαιδεστὸς διατηρεῖ ἓν σχολαρχεῖον, δύο ἀλληλοδιδακτικὰ καὶ ἓν παρθεναγωγεῖον, ἐν οἷς φοιτῶσι μαθηταὶ ὑπὲρ τοὺς 500, καὶ ἔχει πληθυσμὸν 27000 κατοίκων, ὧν 6000 Ἕλληνες καὶ οἱ λοιποὶ παντοίων ἐθνῶν, αἱ δὲ περὶ τὴν Ῥαιδεστὸν κῶμαι, ἐννέα τὸν ἀριθμὸν μετὰ 10000 κατοίκων, κέκτηνται σχολὰς μετὰ 500 μαθητῶν καὶ 50 μαθητριῶν, πρὸς δὲ καὶ μετὰ δύο ἀρτισυστάτων ἀδελφοτήτων.

Ἐπίσης καὶ αἱ περιφέρειαι Ἡρακλείας, Τσορλοῦ, Βιζύης, Μηδείας, Χαριουπόλεως Λουλὲ-Βουργαζίου, Ἑξαμιλλίου, Μαλλάρου καὶ Μακρᾶς Γεφύρας, περὶ ὧν αἱ ἐν λόγῳ ἐκθέσεις λεπτομερῶς διαπραγματεύονται, κέκτηνται καὶ ἀδελφότητας καὶ σχολεῖα, τὸ εὐάρεστον δέ τις ἐξαγαγεῖν δύναται συμπέρασμα ὅτι ἐν αὐταῖς καί τοι ὑπὸ μικτοῦ κατοικουμέναις πληθυσμοῦ, ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα μᾶλλον τῶν λοιπῶν καλλιεργεῖται καὶ ἡ ἐκμάθησις αὐτῆς οὐ μόνον παρὰ τοῖς ἡμετέροις ὁμογενέσι κατέστη τὰ μάλα ἐπιθυμητή, ἀλλὰ καὶ που παρ' αὐτοῖς τοῖς ἀλλογλώσσοις, ὡς τοῦτο πρόδηλον γίνεται ἐκ τῆς τῷ φιλεκπαιδευτικῷ συλλόγῳ Ῥαιδεστοῦ ἀποτεινομένης καὶ ἐν ἀντιγράφῳ ὑπ' αὐτοῦ ἀποσα-

Digitized

λείσης ἡμῖν ἀκολούθου, ἀνορθογράφου, ἁπλοϊκῆς καὶ ἀφελοῦς αἰτήσεως χωρίου, γεωγραφικῶς μὲν κειμένου βορειοδυτικῶς τῆς Βιζύης παρὰ τὸ μικρὸν Σαμακόβιον, ἐκκλησιαστικῶς δ' ὑπαγομένου εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἀδριανουπόλεως, τοῦ χωρίου Βελίκας.

Ἐντιμότατι κύριοι

σάς ἡδοποιούμεν ἐμὴς ὑποκάτωθεν γεγραμένει καὶ σάς παρεκαλούμεν διά νά μάς ἐλεηθήτε ἐπιδὴ ἐμὴς τῶ χωριῶν μας ἦνε πολὶν πτωχῶν καὶ ἔχουμεν ἀνάγγην δια τὰ πεδιάν μας διά νά μάς στίλετε ἕναν διδάσκαλον κινόν καὶ ἀκούουμεν ὅτι ὁ σύλογος ὑπερασπίζετε τούς πτωχούς νά γένετε ἔτιγη καθὼς γνωρίζετε νά μάς στίλετε διδάσκαλον ἐμάς οἱ τιρνοβιότες κάθε μερινός θέλουν νὰ μὰς στίλουν παπά βουργάρικον καὶ διδάσκαλον ἀλὰ ἐμὶς εἰς τά ρομέικα συνιθίσαμε ἀπό ἕναν κερόν καὶ ἕως τὴν σίμερον καὶ θέλουμε πάλιν τό γίδιον νά γήμεστεν ταύτα καὶ μένουμεν ὑποφενόμεθα.
βελίκα τὶ 27 8βρίου 1873
(ὑπογεγ.) παπά Νικόλας σᾶς ἀσπάζομαι ἐκ ψυχῆς ἐν Βελίκᾳ.

(Ὑπογεγραμ.) Οἱ μουχτάρηδες καὶ δημογέροντες μὲ τὰς σφραγίδας τοῦ χωρίου.

Ἀποχωρήσαντες τῆς Ῥαιδεστοῦ ἵνα τὰς Μέτρας ἐπισκεφθῶμεν, μανθάνομεν ἐξ ἐκθέσεως τοῦ ἐπισκόπου Μετρῶν κυρίου Ἀνθίμου ὅτι ἅπασα ἡ ἐπισκοπὴ αὐτοῦ σύγκειται ἐκ δέκα καὶ τριῶν χωρίων ἐχόντων ἐν ὅλῳ 1169 χριστιανικὰς οἰκογενείας καὶ ὅτι ἡ μὲν πρωτεύουσα αὐτῆς ἐξ 165 οἰκογενειῶν συγκειμένη ἔχει ὡς καὶ ἡ κωμόπολις Ἄθυρα (Μέγας Τζεκμετζές), ἔνθα διακρίνονται ἐπὶ φιλομουσίᾳ καὶ ἐλευθεριότητι οἱ Λογοθετίδαι καλούμενοι πολῖται, ἑλληνικὸν σχολεῖον, ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ παρθεναγωγεῖον, οὗτινος ἡ διατήρησις ὀφείλεται εἰς τὸν ἀείμνηστον τῆς παιδείας προστάτην Σαράντην τὸν Ἀρχιγένην, καθότι ἡ ἐγχωρία διδασκάλισσα ἐδιδάχθη ὡς ὑπότροφος ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ ἐν Ἐπιβάταις ἱδρυθείσῃ σχολῇ, ἐν δὲ τοῖς λοιποῖς χωρίοις μόλις τὰ κοινὰ γράμματα διδάσκονται ταῖς παισὶν ὑπὸ τοῦ ψάλτου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐξαιρέσει τοῦ Ἑδαίρου (Ἀλβασάκι), ἔνθα οἱ παῖδες οὐδὲ γραφὴν διδάσκονται διὰ τὸ δεξιὰν χεῖρα, λέγει ὁ γράφων, μὴ ἔχειν τὸν διδάσκαλον καὶ ψάλτην. Ὁ Σύλλογος εὐελπιστεῖ ὅτι ὁ ἅγιος Μετρῶν θέλει ὑπερνικήσει διὰ τῆς ἐπιμονῆς τὰ κατὰ τῆς διαδόσεως τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ὑφιστάμενα προσκόμματα καὶ ἀνυψώσει τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ εἰς θέσιν μᾶλλον εὐάρεστον καὶ παρηγορητικήν.

Ἐκεῖθεν δ' εἰς τὴν ἐπαρχίαν Δέρκων εἰσερχόμενοι, τὰς ἐξῆς πάνυ ἐνθαῤῥυντικὰς ἀρυόμεθα πληροφορίας ἐξ ἐκθέσεως περιληπτικωτάτης τοῦ μητροπολίτου αὐτῆς κ. Νεοφύτου, καθ' ἣν ἡ ἐπαρχία αὕτη σύγκειται ἐκ χωρίων μικρῶν τε καὶ μεγάλων τεσσαράκοντα καὶ ἑνὸς περιλαμβανόντων 3,874 οἰκογενείας καὶ συντηρούντων πάντων ἐκπαιδευτήρια διαφόρων βαθμῶν, ἑλληνικά, παρθεναγωγεῖα, καὶ ἀλληλοδιδακτικὰ ἤτοι δημοτικά. Ἐν τριάκοντα καὶ τέσσαρσι τῶν χωρίων τούτων ὁμιλεῖται ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, οἱ δὲ σπουδάζοντες ἐν ταῖς σχολαῖς ἁπάσαις εἰσὶ μόνον 1844, ἕνεκα τῆς διατηρήσεως ἰδιαιτέρων διδασκάλων ἐν πλείσαις ὅσαις οἰκογενείαις Θεραπείων, Βαθυῤῥύακος, Γενὶ Μαχαλᾶ, Μακροχωρίου, Ἁγίου Στεφάνου καὶ λοιπῶν. Ἐκτὸς δὲ τῶν χωρίων Δέρκων, Τσελέπ-κιοϊ, Δαγλακαδὶν, Ἰμβροχωρίου καὶ Δελὶ Ὀνοὺζ, ἔνθα ἕνεκα τῆς ὀλιγανθρωπίας αὐτῶν, ὡς σχολεῖα χρησιμεύουσι τὰ δωμάτια τῶν ἱερέων, ἐν πᾶσι τοῖς λοιποῖς ὑπάρχει ἰδιαίτερον πρὸς τοῦτο οἰκοδόμημα. Τρία δὲ τῆς ἐπαρχίας Δέρκων χωρία ἔπεμψαν ἡμῖν καὶ ἰδιαιτέρας ἐκθέσεις, τὸ Ἀβάσσω, αἱ Καστανίαι καὶ ὁ Βαθυῤῥύαξ. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον συγκείμενον ἐξ 140 περίπου οἰκογενειῶν, κεκτημένον δ' ἐν σχολεῖον δημοτικὸν, ἐν ᾧ φοιτῶσιν 100 περίπου παιδία, ἄῤῥενά τε καὶ θήλεα, συνίστησι τὴν ἀνέγερσιν νέου κτιρίου πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ νῦν ἑτοιμορῥόπου διατελοῦντος. Τὸ δὲ δεύτερον ἐκτίθησιν ὅτι τοῦ μὲν ἑλληνικοῦ σχολείου αἱ τάξεις εἰσὶ δύο, τοῦ δὲ ἀλληλοδιδακτικοῦ κατὰ τὰ συνήθη, ἀμφοτέρων δὲ οἱ μαθηταὶ ἑβδομήκοντα καὶ πέντε. Καὶ τὸ τρίτον περιγράφον τὴν κατάστασιν τῶν τε ἡμετέρων ἐκπαιδευτηρίων καὶ τῶν διατηρουμένων ὑπὸ τῶν λοιπῶν συμβιούντων ἐθνῶν, πληροφορεῖ ἡμᾶς ὅτι τούτων ὑπερτεροῦσιν ἐκεῖνα κατά τε τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν μαθητῶν.

Πολλὰ βεβαίως εἰσέτι ἐναπολείπονται ὅπως ἡ ἐν Δέρκοις δημοτικὴ παίδευσις καταστῇ ἐν ταξίᾳ τῶν ἡμετέρων προσδοκιῶν, ἀλλ' ἐπίσης πολλὰ ἐπετεύχθησαν κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἀγαλλιάσεως ὁ Σύλλογος ἀπονέμει τὸν ὀφειλόμενον ἔπαινον τῷ τῆς ἐπαρχίας ταύτης διακεκριμένῳ ἱεράρχῃ, οὗτινος οἱ πάντες καὶ ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως γνωρίζομεν τήν τε πρὸς τὴν παιδείαν ἀκατάσχετον ῥοπὴν καὶ τὴν ἄκραν φιλογένειαν.

Ἰδοὺ ἀφίχθημεν, ἀριπρεπὴς δμήγυρις, εἰς τὸ τέρμα τῆς ἡμετέρας περιηγήσεως, καὶ τὸ μόνον ἐναπολειπόμενον ἡμῖν καθῆκόν ἐστι τὸ ἀγγεῖλαι δημοσίᾳ τὰ τῆς προελεύσεως καὶ τῆς

Digitized

διανομῆς τοῦ ἄνω ῥηθέντος χρηματικοῦ ποσοῦ, ἀφοῦ προηγουμένως τρία προάστεια ἐπισκεφθῶμεν καὶ τῆς περιβλέπτου ταύτης πόλεως τοῦ Κωνσταντίνου.

Ἐκ μὲν τῶν Ταταούλων ἀναγγέλλεται ἡμῖν ἡ σύστασις Συλλόγου ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν « Κορακῆς », ἐκπαιδευτικὸν ἔχοντος σκοπὸν, ἱδρυθέντος ἐν μέσῳ ἰσχυρῶν μάλιστα ἀντιδράσεων, ὧν εὐχόμεθα ὁλοψύχως τὴν ταχεῖαν ἐξάλειψιν, ἅτε διαιρουσῶν καὶ κατακερματιζουσῶν τὰς κοινότητας πρὸς βλάβην τῆς σπουδαζούσης νεολαίας καὶ ἐν γένει πάντων τῶν ἀληθῶν αὐτῶν συμφερόντων. Ἐκ δὲ τῶν Ὑψωμαθείων κοινοποιεῖται ἡμῖν ἡ ἐγκατάστασις Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος ὑπὸ τὴν προσωνυμίαν « Τὰ Φῶτα » σκοπὸν προτιθεμένης τήν τε ὑποστήριξιν τῆς ὑφισταμένης αὐτόθι ἀλληλοδιδακτικῆς σχολῆς καὶ τὴν ἀνέγερσιν καταλλήλου παρθεναγωγείου, οὗτινος δυσχῶς στεροῦνται τὰ τῆς συνοικίας ταύτης κοράσια. Τὸ δὲ πλῆρες ἱστορικῶν ἀναμνήσεων καὶ πάνυ περικλεὲς Φανάριον, τὸ προάστειον τοῦτο τὸ κατέχον ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ τὸ θρησκευτικὸν καὶ ἐκπαιδευτικὸν ἡμῶν κέντρον, ἐφ' ᾧ, καίτοι κατ' ἐπιφάνειαν πενιχρῷ καὶ ἥκιστα ἀνταξίῳ τῶν ἡμετέρων ἀξιώσεων, δικαίως ἐνασμενιζόμεθα, εὐαγγελίζεται ἡμῖν τὴν προτάσει τοῦ Παναγιωτάτου πατριάρχου πρώην Κωνσταντινουπόλεως Ἀνθίμου τοῦ ΣΤ' καὶ συνοδικῇ διαγνώσει ἐγκαθίδρυσιν Ἱερατικοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συλλόγου ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας διατελοῦντος, καὶ τὸν μὲν οἰκουμενικὸν Πατριάρχην ἔχοντος ὡς μόνον αὐτοῦ ἐπίτιμον πρόεδρον, σκοπὸν δὲ ἱερὸν καὶ ὑψηλότατον προτιθεμένου τὴν προσήκουσαν ἐκπαίδευσιν καὶ μόρφωσιν τοῦ ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου κατωτέρου κλήρου. Ταῦτα καὶ ἄλλα ἐπίσης χαρμόσυνα ἔκ τε τῆς τούτου ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς καὶ τοῦ κανονισμοῦ πληροφορηθεὶς ὁ Σύλλογος μετ' ἀφάτου χαρᾶς ἀσπάζεται νοερῶς τὸν νέον αὐτοῦ ἀδελφὸν εὐχόμενος αὐτῷ πλήρη ἐπιτυχίαν ἐν τῷ ἐθνωφελεστάτῳ αὐτοῦ σταδίῳ.

Τὸ ποσὸν, φιλοπρόοδος δημήγυρις, τῶν χιλίων διακοσίων δέκα πέντε ὀθωμανικῶν λιρῶν, ὅπερ ὁ Σύλλογος διατίθησιν ἐφέτος ὑπὲρ τῶν ἀπόρων ἐκπαιδευτικῶν καθιδρυμάτων ἀποτελεῖται ἐκ τῶν ἑξῆς ἐπιχορηγήσεων καὶ προσφορῶν.

Ἐκ τῆς ἐτησίας ἐπιχορηγήσεως τοῦ Χρηστάκη ἐφένδη Ζωγράφου	λιρῶν	200
Ἐκ τῆς ἐτησίας ἐπιχορηγήσεως τοῦ Μεταφορὰ		200
κυρίου Γεωργίου Ζαρίφη	λιρ.	200
Ἐκ τῆς ἐτησίας ἐπιχορηγήσεως τοῦ κυρίου Μενελάου Νεγρεπόντε πρὸς ὑποστήριξιν παρθεναγωγείων Θράκης καὶ Μακεδονίας	λιρ.	100
Ἐκ τῆς ἐτησίας ἐπιχορηγήσεως τοῦ κυρίου Ἀμβρ. Μαυρογορδάτου	λιρ.	5
Ἐκ προσφορᾶς τοῦ κυρίου Ἀναστασίου Ἡφαιστίδου	λιρ.	200
Ἐκ προσφορᾶς τοῦ κυρίου Ζήνωνος Κλεάνθους διὰ τὴν Μακεδονίαν	λιρ.	200
Ἐκ προσφορᾶς τοῦ κυρίου Ἀνδρέα Βαλλιάνου	λιρ.	100
Ἐκ προσφορᾶς τοῦ κυρίου Μ. Σπιθάκη	λιρ.	100
Ἐκ προσφορᾶς τοῦ κυρίου Κωνσαντίνου Ἠλιάσκου	λιρ.	50
Ἐκ προσφορᾶς τοῦ κυρίου Θεοδώρου Μαυρογορδάτου	λιρ.	50
Ἐκ προσφορᾶς τῶν κυρίων ἀδελφῶν Ἀντωνιαδῶν	λιρ.	10
Τὸ ὅλον λιρῶν		1,215

Ἀπονέμοντες δημοσίᾳ τὴν ἀπὸ καρδίας ἔκφρασιν τῆς τοῦ Συλλόγου εὐγνωμοσύνης πρὸς τοὺς ὑποστηρίζοντας τοσοῦτον γενναιοδώρως τὸ ἔργον αὐτοῦ ἡμετέρους ὁμογενεῖς, ὧν ἠκούσατε τὰ ὀνόματα, εὐχόμενοι δὲ ἵνα καὶ ἄλλοι μιμηθῶσι τὸ σεβαστὸν τοῦτο παράδειγμα, μεταβῶμεν εἰς τὰ καθέκαστα τῆς διανομῆς, ἅτινα ἀπεφασίσθησαν ὡς ἀκολούθως.

Εἰς τὴν ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν σχολείων Ἐπιτροπὴν Τραπεζοῦντος	λίρ.	25
Εἰς βιβλία		10
Εἰς τὴν Ἐφορίαν Κερασοῦντος	λίρ	15
Εἰς τὴν Κυζικινὴν Ἀδελφότητα Πρόοδον	λίρ.	20
Εἰς τὴν Ἀδελφότητα Κιανῶν	»	10
Εἰς Κιοπλιοῦ τῆς ἐπαρχίας Νικαίας	»	10
Εἰς Ἀμάσειαν	»	15
Εἰς Λαοδίκειαν	»	15
Εἰς Κουσκουντζοῦκιον Χαλκηδόνος	»	20
Τὸ ὅλον εἰς Μικρὰν Ἀσίαν	λιρ.	140
Εἰς Κύπρον	»	20
Εἰς Προικόννησον βιβλία	»	5
Εἰς Κῶ »	»	5
Εἰς Κρήτην »	»	10
Εἰς Μεθύμνην Μυτιλήνης	»	10
Τὸ ὅλον εἰς τὰς Νήσους	λιρ.	50

Digitized by

Εἰς Φαναριοφάρσαλα	»	10
» Θαυμακὸν	»	10
» Πλαταμῶνα	»	10
» Ῥαψάνην	»	10
» Ῥαδίνην βιβλία	»	5
» Ἀλμυρὸν »	»	5
» Πλάτανον »	»	5
» Καττσην »	»	5
» Ἀμβρακὴν »	»	5
» Σταγοὺς »	»	5
» Τρίκκην »	»	5
Τὸ ὅλον εἰς Θεσσαλίαν	λίρ.	75
Εἰς τὸν Μακεδονικὸν Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον ἐν Σέρραις	λιρ.	100
καὶ βιβλία	»	10
Εἰς τὸν Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον Θεσσαλονίκης	λιρ.	80
καὶ βιβλία	»	10
Εἰς τὸν ἐν Βιτωλίοις Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον «Εὐαγγελισμὸν»	λιρ.	80
Εἰς τὸν Σύλλογον Βοδενῶν	»	60
» τὸν Σύλλογον Καστορίας	»	50
» τὴν ἐν Καστορίᾳ μονὴν τοῦ Ἁγίου Νικολάου	λιρ.	15
Εἰς Στρώμνιτσαν	»	50
» Πρεζρένην	»	50
» Νευροκόπην	»	40
» Περλεπὲν	»	25
» Ἀχρίδα	»	25
» Δοβαράνην	»	20
» Λαριγκόβην	»	20
» Πράβιον τῆς Δράμας	»	20
» Τσατάλτζαν	»	15
» Ἀσβεστοχώρια	»	15
» Μεγάροβον	»	15
» Νιζούπολιν	»	15
» Βελισσὰ	»	20
» Βογδάντσαν	»	10
» Καλαϊτσι	»	10
» Πρωσσοτσάνην	»	10
Τὸ ὅλον εἰς Μακεδονίαν	λιρ.	765
Εἰς τὸν ἐν Ῥαιδεστῷ «Θρᾳκικὸν Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον»	λίρ.	40
καὶ βιβλία	»	5
Εἰς τὸν ἐν Φιλιππουπόλει Σύλλογον τῶν «Φιλομούσων»	λίρ.	40
καὶ βιβλία	»	5
Εἰς τὸν ἐν Ἀδριανουπόλει «Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον»	λιρ.	20
Μεταφορὰ		110
Εἰς τὸν Σύλλογον Βάρνης	»	15
» τὸ ἐν Αἴνῳ Ἀναγνωστήριον «Εὐαγγελισμὸν»	λιρ.	15
Εἰς τὸν Σύλλογον Τεσσαράκοντα Ἐκκλησιῶν	λίρ.	10
Εἰς Πετρομανδρίον	»	10
» Βαθυῤῥύακα Δέρκων	»	20
» ἀόμματον διδάσκαλον	»	5
Τὸ ὅλον εἰς Θρᾴκην	λίρ	185
Καὶ τὸ γενικὸν ἄθροισμα	»	1215.

Τοιαῦταί εἰσιν, ἐρασμία καὶ φιλόμουσος ὁμήγυρις, ἐν λεπτομερείᾳ, αἱ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ἡμῶν κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος ἐπιψηφισθεῖσαι χρηματικαὶ χορηγίαι, αἵτινες εὐελπιστοῦμεν ὅτι καὶ τῆς ὑμετέρας ἀξιωθήσονται ἐπιδοκιμασίας, καὶ δι' ὧν ἐλπίζεται μικρά τις θεραπεία τῶν ἐκ τῆς πανταχοῦ τῆς αὐτοκρατορίας ταύτης ἐνσκηψάσης θυμοφθόρου ἀχρηματίας προερχομένων δεινῶν. Καὶ οὐδόλως μὲν ἀγνοοῦμεν ὅτι διὰ τοῦ προμνημονευθέντος ποσοῦ εὐαρίθμων τινῶν μόνον πληγῶν κατορθοῦται ἡ ἐπούλωσις, ἀλλὰ «τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής», ἡ θαυματουργὸς καὶ πάγχρυσος ἐκείνη σὰρξ, ἄνευ τῆς ὁποίας οὐδὲν εὐκόλως κατορθοῦται ἐν τῷ αἰῶνι ἐν ᾧ ζῶμεν· ἐφ' ᾧ καὶ δημοσίᾳ ἐκφράζομεν ἐνταῦθα τὴν ἡμῶν ἐνδόμυχον ἀθυμίαν ὅτι ἀδύνατος ἡμῖν ἀπέβη ἡ πᾶσι τοῖς αἰτησαμένοις χορηγία συνδρομῆς.

Ἀλλὰ πλὴν τῆς πανταχόθεν διαδηλουμένης ἡμῖν καὶ διὰ μελανωτάτων χρωμάτων περιγραφομένης ἐλλείψεως ἱκανῶν πόρων πρὸς τέλειον καταρτισμὸν τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἡμετέρων ἐκπαιδευτηρίων, ἡ μετὰ προσοχῆς ἀνάγνωσις τῶν ἐνώπιον ὑμῶν ἐκτυλιχθεισῶν ἐκθέσεων καὶ ἄλλα τρία ὑπεμφαίνει προσέτι προσκόμματα τῆς τῶν γραμμάτων ταχείας καὶ βασίμου ἐκμαθήσεως· τὴν ἔλλειψιν ὁμοιομόρφου διδασκαλίας, τὴν ἔλλειψιν καταλλήλων διδασκάλων, καὶ τὴν ἔλλειψιν πλήρους συμπνοίας καὶ ἀμοιβαίας συνεννοήσεως τῶν ἐπαρχιακῶν συλλόγων καὶ ἀδελφοτήτων. Καὶ τὴν μὲν πρώτην ἐφρόντισεν ἤδη θεραπεῦσαι ὁ Σύλλογος ἡμῶν, καὶ ὅσον οὔπω βεβαίως θέλει ὑποδειχθῆ ταῖς ἐπαρχίαις ὑπὸ τῆς ἁρμοδίου ἀρχῆς σύστημα ὁμοιομόρφου διδασκαλίας ἱκανοποιοῦν τὰς ἐκπαιδευτικὰς αὐτῶν ἀνάγκας.

Ἐπιτυγχάνεται δὲ ἡ τῆς δευτέρας ἐλλείψεως θεραπεία, καὶ δύναται τὸ ἔθνος ἡμῶν ἀποκτῆσαι

Digitized by Google

δημοτικοὺς διδασκάλους ἱκανοὺς καὶ ἐν πᾶσι καταλλήλους διὰ συστάσεως διδασκαλείων, τὸ πρώτιστον οὖσης καὶ ἀσφαλέστερον ἀναμφιβόλως μέσον πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ κοινωφελεστάτου τούτου σκοποῦ, ἐφ' ᾧ ἀπὸ καρδίας εὔχεται ὁ Σύλλογος ἵνα καὶ παρ' ἡμῖν συστηθῶσι τοιαῦτα εὐεργετικὰ καθιδρύματα.

Ἀλλὰ πλὴν τοῦ ἕνεκα τῆς παρ' ἡμῖν ἐπιπολαζούσης ἀχρηματίας δυσκατορθώτου τῆς τούτων ἱδρύσεως, φρονοῦμεν προσέτι ὅτι καὶ περιττὴ ἴσως δὲ καὶ ἐπιβλαβὴς ἤθελεν ἀποβῆ ἡ ἐν πολυαρίθμοις πόλεσι σύστασις αὐτῶν, καθότι οὐ μόνον ὀλίγαι τῶν ἐπαρχιακῶν πόλεων δύνανται συστῆσαι διδασκαλεῖα κατὰ τὴν τελείαν ἐκδοχὴν τῆς λέξεως, συντηροῦσαι προσέτι καὶ ὅσα ἔτυχον πρότερον κεκτημέναι σχολεῖα, ἀλλὰ καὶ διαμελισμὸς ἀναπόφευκτος ἤθελεν ἐκ τούτου προκύψει τῶν ἠθικῶν καὶ ὑλικῶν τοῦ ἔθνους δυνάμεων. Διὸ καὶ φρονοῦμεν ὅτι, ἐὰν ἐν τῷ μέλλοντι γείνῃ, ὡς ἐλπίζομεν, σπουδαία τις ἐνέργεια ὑπὸ τῶν συλλόγων ἢ ὑπὸ γενναιοδώρων ὁμογενῶν πρὸς σύρασιν τελείων διδασκαλείων, δέον ὅπως παρακωλυθῇ ἡ τῇδε κἀκεῖσε ἀναφανεῖσα ἤδη καὶ πρὸς μείζονα ἐπέκτασιν τείνουσα ὁσημέραι ἐπιθυμία ἱδρύσεως πανταχοῦ τοιούτων ἀνωτέρων ἐκπαιδευτηρίων, ὡς ἂν ἦσαν ταῦτα οἷα τὰ δημοτικά, ἢ τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα, συγκεντρωθῇ δὲ ἡ ἠθικὴ καὶ ὑλικὴ δύναμις τῶν ὁμογενῶν καὶ τῶν συλλόγων εἰς κατάρτισιν τελείων καὶ ἀνελλειπῶν τεσσάρων μόνον διδασκαλείων, τριῶν ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ, ἤτοι, ἐν Θράκῃ, ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἐν Ἠπείρῳ, καὶ ἑνὸς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, μετὰ προηγουμένην συνεννόησιν περὶ ἐκλογῆς τῶν καταλληλοτέρων πόλεων. Μᾶλλον δὲ σύμμετρον τό γε νῦν καὶ πρὸς τὰς ἡμετέρας ὑλικὰς ἀνάγκας ἁρμοττόμενον ἡγούμεθα τὸ ἀποβλέψαι εἰς τελειοτέραν τινὰ τῶν γυμνασίων σύστασιν καὶ εἰς προσθήκην ἑνὸς ἢ δύο τὸ πολὺ παιδαγωγικῶν καθηγητῶν, ἐπίτηδες περὶ τοῦτο σπουδασάντων, οἵτινες τοὺς προωρισμένους δημοτικοὺς διδασκάλους ἀπολαμβάνοντες ἐκ τῆς τρίτης, ἢ τῆς δευτέρας τάξεως τοῦ γυμνασίου διδάξωσι παιδαγωγικά, καλλιτεχνικὰ καὶ γυμναστικὰ μαθήματα, οἷα ἂν αὐτοὶ ὡς εἰδικοὶ ἐγκρίνωσι, καὶ ἀσκήσωσιν ἐπὶ ἓν ἢ δύο ἔτη εἰς πρακτικὴν διδασκαλίαν ἐν τῷ δημοτικῷ τῆς πόλεως σχολείῳ. Οὕτω, νομίζομεν διὰ τῶν αὐτῶν χρημάτων καὶ τὰ γυμνάσια ἔτι μᾶλλον τελειοῦνται καὶ ἀκμάζουσι, καὶ οἱ παιδαγωγικοὶ καθηγηταί, εὐάριθμοι ὄντες, ὀλίγας προκαλοῦσι τὰς δαπάνας, καὶ εὐκόλως κατορθοῦται ἡ ἐν βραχεῖ τῷ χρόνῳ πρόσκτησις καταλλήλων καὶ ἱκανῶν δημοτικῶν διδασκάλων.

Τί δ' ἂν εἴποι τις περὶ τῆς σπουδαιοτέρας τῶν ἀναγκῶν, ἤτοι περὶ τῆς πλήρους συμπνοίας καὶ ἀμοιβαίας συνεννοήσεως τῶν ἐπαρχιακῶν συλλόγων καὶ ἀδελφοτήτων, τῶν σωματείων τούτων ὧν οἱ πάντες ἀναγνωρίζουσί τε καὶ ἀνακηρύττουσι τὴν μεγίστην ὠφέλειαν καὶ τὰς πρὸς τὴν παιδείαν ἀνεκτιμήτους ἐκδουλεύσεις; «Ὁ καθ' ἑκάστην αὐξάνων ἀριθμὸς τῶν φιλεκπαιδευτικῶν συλλόγων καὶ ἀδελφοτήτων, γράφει ὁ ἐλλόγιμος καὶ φιλογενὴς πρόεδρος τοῦ ἐν Σέρραις Μακεδονικοῦ Συλλόγου, εἴτε μεγάλων εἴτε μικρῶν, γενικωτέρων εἴτε μερικωτέρων, παριστάνει θέαμα παρήγορον, διότι τοῦτο ἐμφαίνει τὸν γενικὸν τοῦ ἔθνους ὀργασμὸν πρὸς τὴν πρόοδον, καὶ διότι πρῶτον ἕκαστον ἄτομον αἰσθάνεται ὁρμὴν ἐσωτερικὴν καὶ καθορᾷ τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐργασθῇ κατὰ τὸ μέτρον τῶν δυνάμεών του ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῆς καταστάσεως καὶ προαγωγῆς τοῦ ἔθνους του· δεύτερον, διότι ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι ἐν γένει κατενόησαν ἅπαντες, πρακτικώτερον κρίνοντες, ὅτι διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ τούτου, διὰ τῆς συστηματοποιήσεως, οὕτως εἰπεῖν, ταύτης τῆς ἀπὸ κοινοῦ συνεργασίας πολλῶν ὁμοῦ εἶναι δυνατὸν ὅ,τι μεμερισμένοι εἰς ἄτομα εἶναι ἀδύνατον νὰ κατορθώσωσι· καὶ τρίτον, διότι παρετήρησαν ὅτι ἡ ἐργασία αὕτη μεριζομένη εἰς διαφόρους κατὰ τόπους ὁμάδας, αἵτινες ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος ὁδηγούμεναι τὸν γενικὸν σκοπὸν ἐπιδιώκουσι καὶ ἐν πᾶσιν ἀδελφικὴν χεῖρα πρὸς ἀλλήλας τείνουσαι ἐν τῷ μερισμῷ τούτῳ ἓν ὅλον ἁρμονικὸν ἀποτελοῦσιν, ἐπιτυγχάνει τοῦ σκοποῦ αὐτῆς εὐχερέστερον καὶ ταχύτερον. Ἡ ἀνάνηψις ἀπὸ τῆς νάρκης, ἡ γενικὴ τάσις πρὸς τὴν συμμετοχὴν πάντων εἰς τὰς πνευματικὰς ταύτας ἐνεργείας, ἡ συναίσθησις τῶν κακῶς ἐχόντων καὶ ἡ ἀκράτητος ἐπιθυμία βελτίονος μέλλοντος εἰσὶ τὰ θεμέλια τῆς περαιτέρω οἰκοδομῆς, εἰσὶ τὰ στοιχεῖα ἅτινα ἔπρεπε νὰ προηγηθῶσι καὶ προϋπάρξωσιν. Ταῦτα εὐτυχῶς ὑπάρχουσιν ἤδη φαινόμενα καὶ ἐκπροσωπούμενα ἐν ταῖς ἱδρύσεσι Συλλόγων καὶ ἀδελφοτήτων· ἀλλ' ὁ διακανονισμὸς αὐτῶν καὶ ἡ διαμόρφωσις δὲν πρέπει νὰ βραδύνῃ ἐπ' ἄπειρον. Φῶτα καὶ πεῖρα, καλὴ πάντων θέλησις καὶ αὐταπάρνησις, εἰλικρινὴς ἐκτίμησις καὶ χρησιμοποίησις τῶν καταλλήλων προσώπων, εἰλικρινὴς καὶ ἀδελφικὴ μετὰ τῶν φιλεκπαιδευτικῶν Συλλόγων καὶ ἀδελφοτήτων συνεννόησις καὶ σύμπραξις θὰ ἐπισπεύσωσι καὶ ταύ-

Digitized by Google

της τῆς σπουδαίας ἀνάγκης τὴν ἐκπλήρωσιν». Οἱ σπουδαῖοι οὗτοι λόγοι καὶ τὴν ἔλλειψιν καὶ τὴν ἀνάγκην συνάμα ἐμφαίνουσι τῆς ἀδελφικῆς καὶ προθύμου συμπράξεως τῶν κατὰ τὴν ἀπέραντον ταύτην αὐτοκρατορίαν φιλεκπαιδευτικῶν Συλλόγων καὶ ἀδελφοτήτων.

Καὶ ἀληθῶς σημεῖα ἀναφαίνονται πού μονομεροῦς ἐνεργείας καὶ δὴ καὶ ἀντιδράσεως, ὑπὸ μικροφιλοτιμιῶν προερχομένων, ἔν τισιν ἐπαρχίαις καὶ ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ Πρωτευούσῃ, σημεῖα θλιβερᾶς παραγνωρίσεως τῶν διά τε τὰ ἄτομα καὶ τὰ σωματεῖα σωτηριωδῶν ἀρχῶν τοῦ συνεταιρισμοῦ καὶ τῆς πειθαρχίας. Ἀνάγκη ἐν τούτοις ἀπόλυτος ὑφίσταται καὶ κατεπείγουσα ἵνα αἱ ἀρχαὶ αὗται ἐγγραφῶσι χρυσοῖς γράμμασιν ἐπὶ τοῦ προγράμματος τῶν ἐργασιῶν ἁπάντων τῶν ἡμετέρων ἐκπαιδευτικῶν σωματείων, ὡς φαίνονται εὐτυχῶς εἰσδύσασαι ἀπό τινος παρ' ἡμῖν ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ τῷ πνεύματι τῶν ἀτόμων· ἀνάγκη ἵνα οἱ Σύλλογοι καὶ αἱ ἀδελφότητες ἡμῶν μὴ ἐφελκύσωσιν ἐφ' ἑαυτῶν τὸν ὑπὸ περιφήμου φιλοσόφου Ἄγγλου ἐπενεχθέντα ὁρισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, homo homini lupus, ἀλλ' ἀναγνωρίσωσι κέντρα τινὰ μερικὰ κατ' ἐπαρχίας καὶ ἐνεργῶσι συστηματικώτερον ὑπὸ τὰς ὁδηγίας αὐτῶν.

Διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ καὶ τῆς πειθαρχίας θέλομεν ὅσον ἔνεστιν ἀσφαλῶς, βασίμως καὶ τελεσφόρως διαδώσει τὰ νάματα τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ τὸν ἀνεκτίμητον θησαυρὸν τοῦ κληρονομικῶς διαβιβασθέντος ἡμῖν πνευματικοῦ φωτός. Διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ καὶ τῆς πειθαρχίας θέλομεν μετὰ θετικότητος συντελέσει εἰς τὴν πρὸς τὰ πρόσω γιγαντιαίοις βήμασι πορείαν καὶ ἐντελῆ ἠθικοποίησιν τῆς καθ' ἡμᾶς κοινωνίας. Διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ καὶ τῆς πειθαρχίας θέλομεν ἐναργῶς διδάξει ἑαυτοὺς τὰ πρὸς τὴν θρησκείαν ἀληθῆ καὶ ἱερὰ ἡμῶν καθήκοντα καὶ εὐχερέστερον ἀντιπαλαίσει κατὰ τῶν πολλῶν καὶ ὑπούλων ζιζανίων, ἅτινα, φεῦ! διέσπειρεν ἀπὸ ἐτῶν καὶ ὁσημέραι ἐκράτυνε καὶ κρατύνει τῆς ἐπαράτου διαιρέσεως τὸ ψυχοφθόρον πνεῦμα. Διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ καὶ τῆς πειθαρχίας, σεβασμία καὶ φιλογενὴς ὁμήγυρις, θέλομεν τέλος ἀποπλύνει τὸν τῆς διχοστασίας ῥύπον, ὃν προσάπτουσιν ἡμῖν ἐπιμόνως οἱ πλεῖστοι τῶν ἐπιλοίπων λαῶν, τῶν τε μεθ' ἡμῶν βιούντων καὶ τῶν μακράν, θέλομεν δὲ τοσούτῳ κρατυνθῆ, ὥστε, μέχρις οὗ γηράσαντες μετὰ αἰώνων παρέλευσιν καὶ τὴν δευτέραν ἡμῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἐκπληρώσαντες ἐντολὴν ὑποτονθορίσωμεν μεθ' ὑπερηφανίας τὸ τοῦ χοροῦ τῶν γερόντων Σπαρτιατῶν·

«Ἄμες ποτ' ἦμες ἄλκιμοι νεανίαι»,

καὶ πρὶν ἢ ἡλικιωθέντες ἐν παιδείᾳ καὶ ἰσχύι ἐκφωνήσωμεν μετὰ παῤῥησίας τὸ τῶν ἀκμαζόντων ἀνδρῶν τῆς Λακεδαίμονος

«Ἄμες δέγ' ἐσμέν· αἱ δὲ λῆς, αὐγάσδεο»,

ὀλίγος παρελεύσεται χρόνος καὶ, πλήρεις ἐλπίδων διὰ μέλλον προσεχὲς καὶ ἔνδοξον, ἀνακράξομεν ἐνθουσιωδῶς τὸ τῶν ἱστορικῶν ἐκείνων παίδων τῆς Σπάρτης, τῶν ἀξίων πρὸς μεγάλους τῶν νεωτέρων χρόνων παραβληθῆναι πολίτας·

«Ἄμες δέγ' ἐσσόμεθα πολλῷ κάῤῥονες».

Ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ

Γ. ΣΟΦΟΚΛΗΣ, *πρόεδρος*·
Κ. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ.
Β. ΠΥΛΑΔΗΣ.
Ξ. ΖΩΓΡΑΦΟΣ.
Α. ΒΑΦΙΑΔΗΣ.
Κ. ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ.
Μ. ΠΑΝΤΑΖΗΣ.
Ι. Δ. ΑΡΙΣΤΟΚΛΗΣ.
Κ. ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ, *εἰσηγητής*.

Digitized

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΖΩΝΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΕΝ ΤΗ ΓΛΩΣΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ ΖΩΓΡΑΦΕΙΟΥ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑΤΟΣ.

('Ανεγνώσθη ἐν τῇ ἐπετείῳ τοῦ Συλλόγου ἑορτῇ τῇ 5 Μαΐου 1874).

Φιλόμουσος καὶ φιλόκαλος ὁμήγυρις!

Δὶν συνήγειρεν ἡμᾶς ἐν τῷ περικαλλεῖ τούτῳ τῶν Μουσῶν δώματι ἡ ἠχηρὰ καὶ παλαίφατος τοῦ κήρυκος φωνή. Τίς ἀγορεύειν βούλεται τῶν ὑπὲρ τὰ πεντήκοντα ἔτη γεγονότων; Διότι ἀπὸ πολλοῦ δὲν ἀκούεται τὸ σωφρονέστατον καὶ κάλλιστον τοῦτο κήρυγμα, ἀλλ' ἤδη ἕκαστος οὐχὶ ἐν μέρει καὶ καθ' ἡλικίαν, ἀλλ' ὅπως ἂν ἀρέσκῃ αὐτῷ φιλοτιμεῖται νῦν νὰ μὴ φανῇ καὶ τοῦ τελευταίου 'Αθηναίου ῥήτωρ οὐκ ἀφανής. Οὐδὲ τῇ διανοίᾳ παριστάμεθα εἰς τὴν κυδιάνειραν 'Ολυμπίαν, ἣν οἱ ἀμείλικτοι αἰῶνες κεκαλυμμένην τηροῦσιν ἔτι· διότι τὸ ξενικὸν ἐν παντὶ πνεῦμα ἐπέδρασε τοσοῦτον ἐπὶ ὅλα τὰ ἔργα ἡμῶν, ὥστε ἀδυνατοῦμεν νὰ προσβλέψωμεν κἂν εἰς τὰ ἀθάνατα ἐκεῖνα τῶν προγόνων ἡμῶν μνημεῖα. Ἄλλοι ἄρα ἂς ἐξυμνῶσι τοὺς ἱεροὺς καὶ ἀστιβεῖς ἐκείνους χώρους, τὸ παρὸν ἐκείνῳ παραλληλίζοντες· ἄλλοι ἂς ἐνασμενίζωνται ποιητικοὺς ἀγῶνας καὶ φιλολογικοὺς τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων προκαλοῦντες ν' ἀναμιμνήσκωνται τῶν ἀθανάτων ἐκείνων ἡρώων. Οἱ τοιοῦτοι ἂς φέρωσι μεθ' ἑαυτῶν ἐκ τοῦ Παρνασσοῦ τὴν δάφνην καὶ διαδέοντες τοὺς νεωτέρους ἂς χαίρωσιν ἐπὶ τῇ ἀρχαίᾳ εὐκλείᾳ καὶ δόξῃ, ἐξ' ἧς ὁλονὲν ἀπαλλοτριούμεθα.

Ὁ σκοπὸς τοῦ ἡμετέρου ἀγῶνός ἐστιν ὅλως ἄλλοῖος. Καταπίπτει μὲν ἡ ὕσπληγξ, ἀλλὰ δὲν προσδοκᾶτε μετὰ παλμῶν καρδίας ν' ἀκούσητε παρ' ἡμῶν τὸ ὄνομα τοῦ νικητοῦ, οὐδὲ παράκειται θαλλός, οὐδ' ἀκούεται ἐπινίκιος κῶμος. Καὶ ὅμως ἀνακεκήρυκται ἀγών, οἱ δὲ ἐν αὐτῷ ἀγωνισθησόμενοι πρὸ πολλοῦ ἐξέφθησαν ἐθνικῷ καὶ ἀγήρῳ διαδήματι· ἱστάμενοι δὲ νῦν νοερῶς περὶ ἡμᾶς ἀκροῶνται οὐχὶ εὐήχου καὶ ἐμμελοῦς λαλιᾶς, ἀλλὰ ῥημάτων νεωτερικῶν ἀσυνήθων αὐτοῖς καὶ ἀλλοτρίων. Σύγγνωτε ἡμῖν, μακάριοι σκιαὶ τοῦ 'Ολύμπου, καὶ τοῦ Παρνασσοῦ, τῆς Ὄσσης, καὶ τοῦ Πάρνηθος, τῆς Πεντέλης, καὶ τοῦ Κιθαιρῶνος, τοῦ Τομάρου καὶ τοῦ Λάκμωνος. Σεσίγηται νῦν ἡ λύρα καὶ ὁ αὐλός, τὰ δύο ταῦτα ἱερὰ τῆς πατρίδος σύμβολα· διότι τὰ *βουνὰ* καὶ οἱ *κάμποι*, ἡ *ὀξυὰ* καὶ ὁ *γράβος* ἀπορφανισθέντα δὲν κρατοῦσι πλέον εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτῶν θερμουργὸν καὶ εὔθυμον νεότητα, ἀλλὰ γεγηρακότα σκελετά, ἐξ' ὧν μόνον ἀποπνέει ἡ παλαιὰ ἐκείνη πατριωτικὴ αὖρα. Ἐσμὲν λοιπὸν συλλέκται τῆς ἀθανάτου τῶν πατέρων ἡμῶν λαλιᾶς καὶ θαυμασταὶ τοῦ ποιητικοῦ ὕψους καὶ τοῦ αἰσθήματος, ὅπερ ὑψοῦ ἐτήρει τὴν ζωὴν τοῦ ὑπερηφάνου αὐτῶν αὐχένος καὶ θερμὴν ἐφύλαττε τὴν μεγάλην αὐτῶν καρδίαν. Τούτων νῦν τὰ ἔργα ἡμεῖς περισυλλέγομεν καὶ ἀμοιβὰς χρηματικὰς τοῖς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συντελοῦσι διὰ τοῦ Ζωγραφείου ἀγῶνος παρέχομεν. Ὑμεῖς δέ, φιλόμουσος ὁμήγυρις, φιλόκαλοι ἀρωγοὶ καὶ παραστάται τοῦ ἀγῶνος παράσχοιτε καὶ ἐμοὶ ἑνὶ τῶν ἀγωνοδικῶν, τὸν κλῆρον τοῦτον λαχόντι, εὐγενῆ καὶ ἐπιεικῆ ἀκρόασιν καὶ προσοχήν.

Α'

Αἱ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰς τὴν κρίσιν τῆς φιλολογικῆς ἐπιτροπῆς παραπεμφθεῖσαι πραγματεῖαι εἰσὶ δέκα καὶ ἕξ, ὧν πέντε μὲν προέρχονται ἐκ Θράκης, μία ἐκ Μακεδονίας, δύο ἐκ Θεσσαλίας, ἓξ ἐκ τῆς 'Ηπείρου, καὶ δύο ἐκ Λευκάδος. Ἡ ἐν αὐταῖς περιεχομένη ὕλη τὸ μέν ἐστι γλωσσική, τὸ δὲ ἤθη καὶ ἔθιμα καὶ δὴ παιδιαὶ περιγράφονται, καίπου ἁπανταχοῦ τις ἐγκατεσπαρμένας γεωγραφικὰς ἢ ἄλλου εἴδους εἰδήσεις, δι' ὧν πειρᾶται ἕκαστος συλλογεὺς νὰ παραστήσῃ τὸ ἑαυτοῦ ἔργον μᾶλλον εὐπρόσωπον.

Δυστυχῶς καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὕλη μὲν γλωσσικὴ πλουσία συμφορεῖται, ἀλλ' ἐκτὸς ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων, ἡ πλείστη οὕτω πως συγκεκόλληται, ὥστε μετὰ λύπης βλέπει τις ἐν τοῖς συλλογεῦσι τὸ ταχὺ καὶ ἐπιπόλαιον ἐκεῖνο πνεῦμα, δι' οὗ πᾶν ὅ,τι ἂν πρὸ ποδῶν τύχωσιν, ἀποδέχονται συνοδεύοντες μετὰ παρατηρήσεων ἐν πολλοῖς ἀστόχων καὶ ἡμαρτημένων. Αἱ πλεῖσται τῶν πραγματειῶν δέονται ἐπε-

Digitized by

ξεργασίας ἐπιμεμελημένης καὶ ἀναθεωρήτεως προσεκτικῆς. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐνίοτε οἱ ζητοῦντες μετὰ σχολαστικῆς προσοχῆς ν' ἀναγράφωσι τὰ τοῦ λαοῦ πνευματικὰ προϊόντα, πολλὰ τοὐντεῦθεν παρορῶσιν ἢ καὶ παραμορφοῦσιν, ἡ δὲ ἐπιτροπὴ μικτόν τι προτιμῶσα σύστημα ἤθελε συμβουλεύσει τοὺς εἰς τὸν ἀγῶνα κατερχομένους, ἢ γλωσσικὴν ὕλην συλλέγοντας, τὴν οὕτω συμπεφορημένην ἐν δευτέρᾳ καὶ πολλάκις τρίτῃ καὶ τετάρτῃ χειρὶ νὰ ὑποβάλωσιν, ἂν θέλωσι, καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν ἀντάξια τοῦ ἀγῶνος νὰ παρουσιάσωσι, καὶ τὴν ἐπιτροπὴν ν' ἀπαλλάξωσι μελέτης καὶ σπουδῆς, διαφευγούσης ἑκάστοτε τὸν χρόνον, ὅνπερ πολλάκις πρὸς κρίσιν ἔχει· δὲν ἀρνεῖται ἡ ἐπιτροπὴ τὰς δυσχερείας, ἃς ἀπαιτεῖ τὸ ἔργον τοῦτο μάλιστα ἐν χώραις, ἔνθα οἱ ἀτυχεῖς διδάσκαλοι στεροῦνται τῶν ἁρμοδίων πρὸς ἔρευναν καὶ σπουδὴν βιβλίων, ἀλλὰ φροντιζέτω ἕκαστος νὰ ὑπερνικᾷ αὐτάς. Καὶ τὸ παρεμβάλλειν ἐν ταῖς ἀποστελλομέναις πραγματείαις γεωγραφικάς, χωρογραφικὰς ἢ ποικίλης ὕλης παρεκβολάς, δι' ὧν πολυμάθειά τις ἐπιδιώκεται, εἶνε καὶ τοῦτο οὐ μόνον ἐπιβλαβὲς ἀλλὰ καὶ ἀλυσιτελὲς εἰς τοιούτου εἴδους ἔργα.

Καὶ ταῦτα μὲν γενικῶς παρατηρεῖ ἡ ἐπιτροπή· ἐκ δὲ τῶν μέχρι τοῦδε πεμφθέντων μετὰ λύπης βλέπει ὅτι πολλαὶ ἔτι τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ μάλιστα τῶν χωρῶν, ἔνθα ἰδιωτικῶς καὶ γλωσσικῶς κεχωρισμέναι ἀπ' ἀλλήλων διάλεκτοι ἁπαντῶσι, δὲν ἀντιπροσωπεύονται. Καθόλου εἰπεῖν, τὸ κοινὸν πᾶσι τοῖς Ἕλλησι γλωσσικὸν ἰδίωμα, ἡ ὁμιλουμένη γλῶσσα, φέρεται ἐν ταῖς πεμφθείσαις συλλογαῖς, ἐλλείπει δὲ ἡ τραπεζουντία, ἡ κυπριακή, ἡ τσακωνική, αἱ τῶν νήσων καὶ εἴτις ἑτέρα διάλεκτος, ἐν αἷς βλέπει ἕκαστος ὅτι τὸ ἡμέτερον ἔθνος, τὸ διελθὸν διὰ τοσούτων αἰώνων παθημάτων καὶ ἀλλοιώσεων, ἐτήρησεν ἔτι καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ αὐτοῦ φάσει τὰ γλωσσικὰ ἐκεῖνα καὶ τοπικὰ ἰδιώματα, ἅπερ φυσικῶς καλλιεργηθέντα ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι παρήγαγον τὸ καλλίμορφον ἐκεῖνο γλωσσικὸν δένδρον, τὴν κλασικὴν ἡμῶν φιλολογίαν.

Πῶς οἱ πατέρες ἡμῶν εἰς τὰ κρησφύγετα διαβιοῦντες, ἢ τὴν δίκελλαν καὶ τὸ ἄροτρον ἀνὰ χεῖρας ἔχοντες ἐξύμνουν τοὺς αὐτῶν ἥρωας, ἐξέφραζον τὰ παθήματα καὶ τὰς βιωτικὰς αὐτῶν σχέσεις, ἐφιλοσόφουν ἐπὶ παντὸς τοῦ κόσμου καὶ ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου αὐτῶν συνεκρότουν σφιγκτότατα τὸν ἀρχαιότατον γλωσσικὸν τύπον καὶ τὸ παλαίφατον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας φρόνημα, δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν ἐν πάσῃ σελίδι τῆς γλωσσικῆς ὕλης τῆς τε ἐκδιδομένης καὶ τῆς ἀνεκδότου, καὶ θαυμάσωμεν τὰ ζωτικὰ ἐκεῖνα σχοινία, δι' ὧν δὲν ἀποθνήσκουσι τὰ ἔθνη, ἀλλ' ἀναγεννῶνται, καὶ ὑπάρχουσιν· ἀλλ' ἡμεῖς σήμερον ἀπομακρυνθέντες τοῦ ἀρχαϊκοῦ ἐκείνου καὶ πατριωτικοῦ πνεύματος, ἐλάχιστα δὲ προσέχοντες εἰς τὴν μητρικὴν γλῶσσαν καὶ ποίησιν, καὶ εἰς τὰ νεωτερικὰ καὶ εὐρωπαϊκὰ μᾶλλον ἐνασμενιζόμενοι κινδυνεύομεν ν' ἀπολέσωμεν τὰ ἀθάνατα τῶν πατέρων ἡμῶν κειμήλια, δι' ὧν ἡ ἡμετέρα φιλολογία προικίζεται. Ποῦ ἀκούεται νῦν ἡ ἀγροτικὴ φωνή, καὶ ὁ ποιμενικὸς αὐλὸς τῶν νέων τῆς Ἑλλάδος ἀοιδῶν καὶ μουσικῶν; Πανταχοῦ μελανὰ νέφη κατασκιάζουσι τὰ ὄρη καὶ τὰς κοιλάδας, ἅπερ πρότερον αἱ Μοῦσαι καὶ αἱ Χάριτες κατῴκουν. Ἡ κόρη τοῦ ποιμένος καὶ τοῦ γεωργοῦ, ὁ βλαστὸς τοῦ χειρώνακτος καὶ τοῦ τεχνίτου ἀπέμαθε τὸ ᾆσμα καὶ τὰς ἀοιδάς, ἅπερ ἐγαλούχουν αὐτὸν, προσεταιρίζεται δὲ τὰ νεωτερικά, τὰ ὁποῖα ἡ Δύσις ἀφομοιωματικῶς εἰσήγαγε καὶ παρ' ἡμῖν. Αἰσχυνόμεθα, τὸ δὴ λεγόμενον, νὰ ᾄσωμεν πατριωτικόν τι ᾆσμα· διότι τὸ κλειδοκύμβαλον καὶ αἱ μουσικαὶ συμφωνίαι ὁλοσχερῶς μετεποίησαν τὰ νεώτερα ἡμῶν, ὥστε πάντη ἄγονος ἀποβαίνει ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἡ τοῦ λαοῦ ποίησις καὶ φιλοσοφία.

Καὶ τῷ ὄντι ἂν τις ῥίψῃ βλέμμα εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ λαοῦ νῦν ποιούμενα ᾄσματα, λογοπαίγνια, παροιμίας καὶ ἄλλα, θέλει ἰδεῖ τὴν χείρωσιν ταύτην, ἣν ἀπό τινων ἐτῶν πάσχει ὁ ἡμέτερος λαός. Καὶ ὅμως ταῦτα ἦσαν ἡ παιδευτικὴ ἐκείνη μάζα, δι' ἧς ἐτρέφετο ὁ παῖς καὶ ἡ κόρη τοῦ ἀγρότου, ηὔξανε καὶ καθίστατο ἥρως ἢ ἡρωὶς τοῦ οἴκου, τῆς χώρας, τῆς ἐπαρχίας, τοῦ ἔθνους. Ἂν ἡ ποίησις τῶν πατέρων ἡμῶν ἐσπουδάζετο, ὡς ἔδει, ἂν ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ προήγετο βαθμηδόν, οἱ δὲ ἡμέτεροι ταχεῖ τῷ βήματι δὲν ἀνερρίχωντο εἰς τὰ ὕψη καὶ τὰ θέλγητρα τοῦ ἑλληνος λόγου, ἀλλ' ἐπειρῶντο νὰ προσλαμβάνωσι μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὸν λαόν, ἡ νεωτέρα ἡμῶν φιλολογία ἤθελεν ἔχει ὅλως ἀλλοίαν μορφήν. Ἀνάγνωτε μετὰ προσοχῆς δημοτικόν τι ᾆσμα, ἀνελίξατε ἓν λογοπαίγνιον, μίαν παροιμίαν ἢ γνώμην, ἕνα μῦθον πατριωτικόν, καὶ θέλετε ἰδεῖ ὁποῖα ζωτικὰ καὶ φιλολογικὰ στοιχεῖα ἐγκρύπτει ἡ ἰσχυρά, ἀφελὴς καὶ πατριωτικὴ διάνοια τοῦ λαοῦ. Ὅσον ἐρευνᾷ καὶ ἐξετάζει τις ταῦτα, ὅσον ἂν ἐγκύπτῃ εἰς τὰ ἁπλοϊκὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν

Digitized by Google

πατέρων ἡμῶν, τοσοῦτον δυσφορεῖ ἐπὶ τῷ κινδύνῳ, ὃν διατρέχει ὁ ἀρχαῖος βίος αὐτῶν. Κατήντησεν ἤδη μνημεῖον φιλολογικόν, ἐφ' οὗ ἐπιθέτουσι τὴν σμίλην καὶ τὴν γραφίδα ὁ ψυχρὸς ἱστορικὸς ἢ ἡ ἀμείλικτος τοῦ γλωσσολόγου χείρ. Ἀλλὰ διὰ πόσων περιπετειῶν διῆλθε καὶ διέρχεται ἤδη καὶ τοῦτο; Ἡ ἐπὶ τὰ νεώτερα τροπὴ ἀφ' ἑνός, ὡς ἔφθημεν εἰπόντες, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἐν ὀλίγοις καὶ τούτοις σποράδην συλλογὴ αὐτῆς οὐχὶ συστηματικῶς καὶ τοὺς ἀλλοδαποὺς εἶχεν ἐξεγείρει νὰ καταβοῶσι καθ' ἡμῶν, ἐπιμελέστερον περὶ τῶν ἡμετέρων φροντίζοντας, ἡμᾶς δὲ μόλις πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εἰς τοιοῦτόν τι παρώρμησεν. Ἀλλ' ἐν τῇ πληθύϊ τῆς ὕλης μεμονωμέναι ἐνέργειαι πῶς ἠδύναντο νὰ τύχωσι τῶν προσδοκωμένων καρπῶν; Ἐδεόμεθα λοιπὸν συστηματικῆς ἐργασίας, εἰς ἣν ἔδει νὰ προσκληθῶσιν ἐργάται πολλοὶ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ λαοῦ, ἔργον εἰδικὸν οὕτως εἰπεῖν τοῦτο ἔχοντες καὶ ὑπὲρ τῆς διασώσεως αὐτῶν μεριμνῶντες.

Ἰδοὺ, φιλόμουσος ὁμήγυρις, ὁ σκοπὸς τοῦ Ζωγραφείου ἀγῶνος περὶ τῆς συλλογῆς τῶν ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ. Ἂν διὰ τοῦ μέσου τούτου μὴ κατορθώσωμεν νὰ ἐνσταλάξωμεν εἰς τὰς καρδίας τῶν ἡμετέρων τὸ ποιητικὸν καὶ φιλοσοφικὸν τῶν πατέρων ἡμῶν πνεῦμα, ἂν δι' αὐτοῦ δὲν δυνάμεθα νὰ περιδεσμεύσωμεν τὴν διάδοσιν τῶν νεωτέρων ἰδεῶν, σώζομεν ὅμως τὴν λαλιὰν τῶν πατέρων ἡμῶν, ἣν μόλις πεπαλαιωμέναι τῶν βουνῶν γραῖαι διατηροῦσιν ἔτι ἀνόθευτον, τηροῦμεν τῆς τοῦ λαοῦ ποιήσεως τὰ ποικίλα εἴδη, δι' ὧν τὰ ὄρη, καὶ αἱ πεδιάδες, τὰ σπήλαια καὶ αἱ χαράδραι, τὰ δάση καὶ οἱ ποταμοὶ ἔμψυχα ὅλως ἀναβοῶσι καὶ ἀγάλλονται· φυλάττομεν τὸ εἴρον καὶ φιλόσκωμμον πνεῦμα καὶ ἐντρυφῶντες εἰς τὰ βαυκαλήματα καὶ τὰς θυσίας παρακατατιθέμεθα ταῦτα ὡς ζῶσαν καὶ ἀρχαϊκὴν φωνὴν τοῦ πολυπαθοῦς ἡμῶν ἔθνους.

Ἐκ τῆς πολυτίμου ταύτης ὕστερον ὕλης χεῖρες ἔμπειροι καὶ δεδοκιμασμέναι ὁποίας δὲν θέλουσιν ἐξαγάγει πολυτίμους συμβουλάς; Ἅπας ὁ ἐθνικὸς ἡμῶν βίος ζωηρότατα ἐν αὐτῇ ἀποτυποῦται καὶ περιγράφεται. Αἱ ποικίλαι τῶν πατέρων ἡμῶν πολιτικαὶ καὶ οἰκιακαὶ περιπέτειαι καὶ σχέσεις ἐντεῦθεν πασιφανῶς ἐκφαίνονται.

Ἡ χαρὰ καὶ ἡ λύπη, ὁ ἔρως καὶ ἡ ζηλεία, τὸ βαυκάλημα καὶ ὁ χάρος, αἱ παιδιαὶ καὶ τὰ ἀθύρματα, οἱ χοροί, καὶ αἱ πανηγύρεις, αἱ γνῶμαι, καὶ τὰ ἀποφθέγματα ἐνταῦθα διατυποῦνται φυσικῶς ἢ γίνονται ἀφορμὴ ἐνθέου καὶ ἐμμελοῦς ποιήσεως· ἐδῶ εὑρίσκουσι χώραν καὶ ὑπόστασιν τὸ καλὸν καὶ τὸ ὑψηλόν, ἡ ἐμμέλεια καὶ ἡ εὐκρίνεια, ὁ πατριωτισμός, καὶ ἡ ἐλευθερία, ἡ πατρὶς καὶ ἡ θρησκεία. Ὁ δὲ γλωσσολόγος τέμνων καὶ διαιρῶν θέλει παρασκευάσει τῆς μὲν κοινῆς γλώσσης τὸ *λεξικόν*, οὗ ἡ νεωτέρα φιλολογία στερεῖται, τῶν δὲ τοπικῶν ἰδιωμάτων τὰς *γλώσσας* καὶ *διαλέκτους* αἵτινες καὶ μέχρις ἡμῶν διετηρήθησαν. Εἶναι τέλος ἡ ἀπέριττος ἡμῶν γλωσσικὴ ὕλη, τὸ τελευταῖον ἀλλὰ φυσικώτατον προϊὸν τῆς πνευματικῆς καταστάσεως τοῦ ἡμετέρου γένους, ἐγκλεῖον θησαυροὺς πολυτίμους, οὓς κληροδοτοῦσιν ἡμῖν αἱ παρελθοῦσαι γενεαὶ τῶν πατέρων ἡμῶν.

Ὁ Ζωγράφειος λοιπὸν ἀγών, ὁ διανοίγων ἡμῖν τὴν κεχωσμένην καὶ ἀνεκμετάλλευτον ἔτι γλωσσικὴν ὕλην, ἐστὶ τὸ κυριώτατον ἅμα καὶ οὐσιωδέστατον μέσον, δι' οὗ, χρόνου προϊόντος, θέλομεν ἔχει ὅ,τι διασώζουσι καὶ φυλάττουσιν οἱ μήπω τελείως ἐπηρεασθέντες ὑπὸ τῶν θελγήτρων τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ξενικῆς ποιήσεως καὶ φιλοσοφίας· ὡς τοιοῦτος θέλει ἀνεγείρει μέγα καὶ περιφανὲς μνημεῖον τοῦ νεωτέρου γλωσσικοῦ καὶ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου.

Ἡ δὲ πάντας συναρωγοὺς εἰς τὸ ἔργον καὶ ἀντιλήπτορας καλοῦσα φωνὴ τοῦ Συλλόγου εἴθε ἀκουσθείη καὶ εἰς τὰς χώρας ἐκείνας, ἔνθα χθιζά τε καὶ πρώϊζα ἡ λύρα καὶ ὁ αὐλὸς ἐφιλοτιμοῦντο ν' ἁμιλλῶνται πρὸς τὸ ἀρχικὸν τῶν πατέρων ἡμῶν πνεῦμα.

Β'.

Καὶ ταῦτα μὲν προεισαγωγικῶς. Ἤλθομεν δὲ νῦν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὑποβληθεισῶν τῇ φιλολογικῇ ἐπιτροπῇ συλλογῶν κατ' ἐπαρχίας ταύτας ἐπινεμόμενοι.

Καὶ πρῶτον ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς Θράκης, τῆς παλαιγενοῦς ταύτης κοιτίδος τῆς ποιήσεως, ἔνθα οἱ Ὀρφεῖς καὶ οἱ Εὔμολποι, οἱ Μουσαῖοι καὶ οἱ Λῖνοι ἤδον διὰ τῆς λιγυρᾶς αὐτῶν λύρας τὰ ἡδύφθογγα αὐτῶν ᾄσματα, ἴδωμεν ὁποῖα νῦν συγκομίζουσιν οἱ τῆς τοῦ λαοῦ ποιήσεως πρόθυμοι ἀντιλήπτορες.

α) *Α. Δημητριάδου κύρια τινα ὀνόματα τῆς ἐν Θράκῃ Μάκρης καὶ ἐν παραμυθίοις* ἐκ σελ. 10. Ἐκ τῶν εἰρκτῶν τῆς Ἀδριανουπόλεως φωνή τις ἐξέρχεται αἰτοῦσα παραμυθίαν καὶ ἀντίληψιν διὰ τῆς λιτῆς ταύτης πραγματείας περιλαμβανούσης 44 κύρια ὀνόματα ἀνδρῶν

Digitized by Google

καὶ 30 γυναικῶν τῆς ἐν Θρᾴκῃ Μάκρης, τοῦ ἀρχαίου τούτου κατὰ τὸν συλλογέα Σερρίου τείχους, τὸ πλεῖστον ἰδιάζοντα τῷ τόπῳ καὶ ἄξια προσοχῆς καὶ μελέτης. Τὸ δὲ παραμύθιον γεγραμμένον ἐν γλώσσῃ καὶ τρόπῳ δημοτικωτάτῳ περιστρέφεται περὶ ἕνα βασιλέα ἐν Βαγδατίῳ καὶ τοὺς τρεῖς αὐτοῦ υἱοὺς μετὰ πολλῶν δεισιδαιμονικῶν ἐπεισοδίων καὶ προλήψεων, ἀλλ' οὐκ ἔστι καὶ πάντῃ πρωτότυπον, ὡς δύναταί τις νὰ ἴδῃ ἐν τῇ συλλογῇ *ἀλβανικῶν παραμυθίων τοῦ Χάν*. Ἡ τοῦ χάρτου καὶ τῆς γραφῆς εὐτέλεια καὶ ἡ τῇ συλλογῇ συνημμένη ἐπιζολὴ τοῦ ἐπὶ ὀκταετίαν πεφυλακισμένου τούτου διδασκάλου βάκρυα ἀποσπᾷ ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν, μὴ δυναμένων ἀναμιγῆναι εἰς ἔργα ἀλλότρια τοῦ σκοποῦ τοῦ ἀγῶνος.

β') *Λάμπρου Γ. Καλλια συλλογὴ ἐκ Περιστερᾶς (κωμοπόλεως τῆς Ῥοδόπης)* ἐκ σελ. 30 εἰς ὄγδοον. Ἡ συλλογὴ αὕτη περιέχει τὰ περὶ γεννήσεως, γάμου καὶ θανάτου ἔθιμα μετὰ δύο κατὰ τὸν γάμον ᾀδομένων ᾀσμάτων καὶ ἑνὸς κατὰ τὸν θάνατον, μοιρολογίου. Καὶ ὁ μὲν τρόπος τῆς περιγραφῆς, ἀπέριττος καὶ ἀφελὴς ὤν, ζητεῖται τοῦ συνεκτικοῦ ἐκείνου νήματος, οὗ δέονται αἱ ἐθιμογραφίαι. Τὰ δὲ συνοδεύοντα τοῦτον ᾄσματα εἰσὶ μὲν ἀνέκδοτα, ἀλλ' οὐδὲν ὕψος ἔχουσι φαντασίας, λέξεις δέ τινες, *μελαγχολικὴ, μητέρα*, φαίνονται ἡμῖν οὔπω ἰδιάζουσαι τῇ δημοτικῇ γλώσσῃ. Περίεργον δ' ὅτι τὸ *μοιρολόγιον* ἀσυνάρτητόν πως ὂν ἔχει στίχους τινὰς ὁμοίους ἐκδεδομένῳ ἠπειρωτικῷ μοιρολογίῳ (Συλλ Γ. Χασιώτου). Μετὰ τοῦτο ἔπονται ἀναμὶξ διάφορα ἤθη, ἔθιμα, καὶ προλήψεις συντόμως περιγραφόμεναι, ἀλλ' ὀλίγαι μόνον τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ ἰδιάζουσαι, εἶτα δύο παιδιαί, ὧν ἡ μὲν εἶναι προτάσεις καὶ λύσεις 22, μετὰ πολλῆς τῆς εὐφυΐας πεποιημένων αἰνιγμάτων, τῶν πλείστων ἀνεκδότων· ἀκολούθως καταγράφονται 150 παροιμίαι, ἃς μύθους καλεῖ ὁ συλλογεύς, ἄνευ τινὸς ἑρμηνείας, ἀλλ' ὧν αἱ πλεῖσταί εἰσιν ἐκδεδομέναι. Τελευταῖον ἐπισφραγίζουσι τὴν συλλογὴν πέντε δημοτικὰ ᾄσματα, ἅπαντα μὲν ἐκδεδομένα, ἀλλὰ μετά τινων παραλλαγῶν, ἐλλείψεων, προσθηκῶν. Καθόλου δ' εἰπεῖν ἄξιος μὲν ἐπαίνου ὁ συλλογεὺς δι' ἣν ἐπιδείκνυται φιλοτιμίαν, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἀγῶνα ἀπαιτεῖται πληρεστέρα συλλογὴ καὶ μᾶλλον ἐπιμεμελημένη, ὅπερ ἐλπίζομεν ἐκ τῆς φιλοπονίας τοῦ ἐπιστείλαντος.

γ') *Κ. Ν. Χατζοπούλου ἡ φωνὴ τοῦ μικροῦ Λίμου* ἐκ σελ. 208 εἰς μικρὸν ὄγδοον. Ταύτης προτάσσεται ἐκτενὴς περιγραφὴ τῆς κωμοπόλεως τῶν 40 Ἐκκλησιῶν, ἥτις διαφεύγει μὲν τὴν κρίσιν τῆς ἐπιτροπῆς, ἀλλ' ἔχει ἀξίαν οὐ σμικρὰν διὰ τὸ ἀκριβὲς τῶν περὶ τὸν μικρὸν Λίμον χωρίων.

Ταύτῃ ἕπονται ἰδιαίτερα κεφάλαια περὶ δεισιδαιμονιῶν καὶ προλήψεων, περὶ μαντειῶν, βρυκολάκων καὶ φαντασμάτων καὶ τούτων μὴ μόνον τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ. Ταῦτα, ἅπερ ἔδει ἐν εἰσαγωγῆς μοίρᾳ, ἢ τοὐλάχιστον κεχωρισμένον τὸ χωρογραφικὸν καὶ ἐθιμογραφικὸν νὰ ἔχῃ ὁ συλλογεύς, ἀκολουθοῦσιν ἐν κεφαλαίοις ὁμοίως ἡ γλωσσικὴ ὕλη, πλουσία ἐν πολλοῖς οὖσα καὶ ἀνεκμετάλλευτος.

Καὶ πρῶτον ἀναγράφονται 28 αἰνίγματα μετὰ τῆς ἑρμηνείας αὐτῶν, εὐμοιροῦντα πνεύματος καὶ περιγραφικότητος, ὅλως δὲ διαφέροντα τῶν τῆς προηγουμένης συλλογῆς. Συνημμένη τοῖς αἰνίγμασίν ἐστιν αἰνιγματώδης παιδιά, ἣν οἱ μὲν ἐν Ἠπείρῳ *Κουκουβάσταις* καλοῦσιν, οἱ δὲ ἐν Θρᾴκῃ ἴσως *Πουλάδες*, ἂν κρίνῃ τις ἐκ τοῦ ὀνόματος, μεθ' οὗ καλοῦσι τὰς γυναῖκας καὶ τὰς κόρας, ἐθίζουσι δὲ δι' αὐτοῦ νὰ ἐξασκῶσι τὴν διάνοιαν τῶν μικρῶν πρὸς εὕρεσιν τῶν συμβολικῶς παρισταμένων μελῶν οἰκογενείας τινός. Εἶτα προστίθενται 77 παροιμίαι, ἀνεξήγητοι καὶ τὸ πλεῖστον ἐκδεδομέναι, 60 ὀνόματα κύρια ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν κοινὰ τὸ πλεῖστον ἀλλὰ καὶ τινα ἰδιωματικὰ, καὶ τελευταῖον εὐχαί τινες καὶ κατάραι κοιναὶ μὲν πᾶσι, τῇ προφορᾷ δέ τισι μόνον διαφέρουσαι. Μετὰ ταῦτα ἕπονται 12 δημοτικὰ ᾄσματα καὶ δύο βαυκαλήματα, ἢ *νενιάσματα*, ὥσπερ καλεῖ αὐτὰ ὁ συλλογεύς, οὐχὶ πρωτότυπα, ἀλλὰ τὸ πλεῖστον ἐκδεδομένα, τῇ δὲ γραφῇ καί τισι στίχοις διαφέροντα. Ἀκολούθως πιστῶς καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ ἀναγράφονται τέσσαρα παραμύθια ἐκτενῆ μετὰ τῶν ἐπιμυθίων, τὴν ἠθικὴν σημασίαν δηλούντων μετά τινος συντόμου ἀναλύσεως. Πάντα φαίνονται ἡμῖν ἀνέκδοτα καὶ ἄξια ἔν τισι παραλληλισμοῦ τοῖς ἀρχαίοις, ὥσπερ ἐνιαχοῦ καλῶς ποιεῖ ὁ συλλογεύς. Τελευταῖον ἕπεται *Λεξιλόγιον* περιλαμβάνον περὶ τὰς 1500 λέξεις κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν γεγραμμένας μετὰ συντόμου ἑρμηνείας, ἄνευ δὲ ἐτυμολογίας. Τούτων μόλις ὀλίγας δύναταί τις νὰ περιλάβῃ ἐν ταῖς ἰδιωματικαῖς καὶ ἀσυνήθεσι, τὰς δὲ λοιπὰς πάσας ἄνευ πολλῆς μελέτης κοινὰς καὶ συνήθεις νὰ διΐδῃ. Συνελόντι δ' εἰπεῖν, ἡ συλλογὴ αὕτη, πληρεστέρα τῶν προηγουμένων, πολλῶν δὲ ἀψαμένη, τὸ πλεῖστον ἀνεκδότων, δεῖται μὲν ἐπεξεργασίας περί τε τὴν οἰκονομίαν τῆς ὕλης καὶ τὸ ἐν πολλοῖς ἡμαρτημένον καὶ πλημμελὲς λεκτικὸν, οὐχ ἧτ-

Digitized by Google

τον κρίνεται ἐν τοῖς ἀξίοις τοῦ ἀγῶνος συγκρινομένη πρὸς τὰ παρουσιασθέντα κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἔργα. Καὶ ὁ φιλόπονος συλλογεὺς ἀναγνωρίζων τὰς ἐλλείψεις, ὡς ἐν τῷ προοιμίῳ φαίνεται, ἐκ τῶν ὀλίγων ἡμῶν παρατηρήσεων ὁδηγούμενος, ἂς διορθώσῃ αὐτάς, τοῦτο μέλημα ἔχων ὅπως τὰ ἅπαξ συλλεγέντα καὶ περιγραφέντα ὅταν δύναται ἐπιθεωρῇ καὶ διορθοῖ τὸ *σπεῦδε βραδέως* ἐνθυμούμενος. Ἐν τέλει δὲ σημειοῦμεν ὅτι ὁ ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τῶν προγονικῶν μνημείων ζῆλος τοῦ ἐπιστείλαντός ἐστιν ἄξιος παντὸς ἐπαίνου· διότι καὶ οἱανδήποτε τυχὸν χρηματικὴν ἀμοιβὴν διατίθησιν ὑπὲρ τοῦ ἐν τῇ κωμοπόλει αὐτοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου.

δ') *Βλασίου Σκορδέλη συλλογὴ ἠθικῶν μνημείων* σωζομένων κατὰ τὴν περιφέρειαν τῆς Φιλιππουπόλεως ἐκ σελ. 79 εἰς μικρὸν ὄγδοον. Ὁ εἰς τὸν ἡμέτερον ἀγῶνα κατερχόμενός ἐστι γνωσὸς ἡμῖν περὶ τὰς τοιαύτας μελέτας ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῶν Φιλομαθῶν, τῇ Πανδώρᾳ, τοῖς Ἀναλέκτοις τοῦ Παρνασσοῦ καὶ τῷ Παρθενῶνι προδεδημοσιευμένων γλωσσικῶν μνημείων, περὶ ὧν μνείαν ποιεῖται καὶ ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ πρὸς τὸν Σύλλογον. Ἡ δὲ παροῦσα συλλογὴ πολλὰ καὶ ἐκεῖθεν ἀρυσαμένη ἔχει πολλὰ καὶ τὰ ἀνέκδοτα. Διῄρηται δὲ εἰς ὀκτὼ μέρη. Καὶ τὸ μὲν *λεξιλόγιον* περιέχει 332 λέξεις μετ' ὀλιγίστων δημοτικῶν φράσεων καλῶς ἐξηγημένας καὶ ἀναλόγῳ ἀρχαίᾳ λέξει ἔν τισιν ἑρμηνευομένας, ἐνίων δὲ καὶ τὸ ἔτυμον καλῶς καὶ ἐπιτυχῶς ἀνευρίσκεται· ἀλλ' αἱ μὲν πλεῖσταί εἰσι κοιναὶ καὶ ἐκδεδομέναι, αἱ δὲ ἰδιάζουσαι καὶ πρωτότυποι. Αἱ δὲ παροιμίαι περὶ τὰς 110 ἄνευ τινὸς ἑρμηνείας εἰσὶ κατὰ μέγα μέρος ἐκδεδομέναι. Τὰ κύρια ὀνόματα καὶ παρωνύμιά εἰσι περὶ τὰ 75, ὧν τινα μελέτης ἄξια διὰ τὴν περίεργον αὐτῶν μεταποίησιν. Καὶ τὰ τῶν μηνῶν ὀνόματα ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων ἑορτῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σχηματισθέντα καὶ κοινὰ σχεδόν, παραλλάσσουσι κατὰ τοὺς δύο πρώτους μῆνας, τοῦ μὲν ἰανουαρίου *Τρανοῦ* καλουμένου, τοῦ δὲ φεβρουαρίου *Μικροῦ*. Τὸ πέμπτον μέρος περιλαμβάνει 13 ᾄσματα, ἐν παιδιᾶς μοίρᾳ, τὸ πλεῖστον ἀνέκδοτα καὶ ἄξια προσοχῆς διὰ τὸ εὔστροφον καὶ εὐφυές. Ἄξια προσοχῆς εἰσι τὰ ἐν τῷ ς' μέρει ἀναγραφόμενα τρία λεκτικὰ καὶ δυσπρόφερτα παίγνια, ἅπερ καὶ ἐν Ἠπείρῳ εἰσὶ κοινά. Τὸ ζ' μέρος περιστρέφεται ἐν εἴδει ὑποθηκῶν εἰς 15 δεισιδαιμονίας καὶ πίστεις, πάσας σχεδὸν κοινὰς καὶ ἐν Ἠπείρῳ. Τὸ ἡ μέρος περιέχει ὀνομασίας Θέσεών τινων περὶ τὸν Στενήμαχον οὐ πολύ τι φῶς παρεχούσας τοῖς εἰς τὰ χωρογραφικὰ ἀσχολουμένοις. Τὸ παράρτημα τελευταῖον, φέρον σημειώσεις τινὰς ἐκ τινος χειρογράφου Χριστοφόρου τοῦ ἐν ἱεροδιακόνοις ἐλαχίστου Πελοποννησίου καὶ ἐξ ἄλλων τινῶν βιβλίων χρονογραφικὰς ἀπὸ τοῦ 1719—1778 διαφεύγει τὴν ἁρμοδιότητα τῆς ἐπιτροπῆς. Κατὰ δυστυχίαν τὰ αἰνίγματα, ἅπερ λέγει ὅτι περιέχει τὸ πρῶτον χειρόγραφον ἐν τέλει, δὲν φέρονται ἐν αὐτῷ ἐκτὸς γνωμικοῦ τινος, εἰς ἁπλῆν γλῶσσαν γεγραμμένου καὶ ἔχοντος ὡς ἑξῆς·

> Καρδία ἡ βασιλικὴ γνωρίζεται ὁπόταν
> ἡ δοστυχίαις ἔρχωνται κ' αὐτὴ ἀνδρεία στέκῃ.
> ἔργον τοῦ γενναιόφρονος εἶνε νὰ μὴ ἐκπίπτῃ,
> τόπον νὰ δίδῃ τοῦ καιροῦ εἶνε καὶ τοῦ φρονίμου.

Τοιαύτη καὶ ἡ τετάρτη αὕτη συλλογὴ περιέχουσα μὲν μετά τινος φειδοῦς ἐκ τῶν πλείστων εἰδῶν τοῦ προγράμματος, ἀλλὰ γεγραμμένη μετὰ σπουδῆς καὶ ἄνευ παραλληλισμοῦ πρὸς τὰ ἐκδιδόμενα, ὅπερ περιέμενέ τις παρὰ τοῦ κ. Βλ. Σκορδέλη· ἐν τῷ λεξιλογίῳ μάλιστα ἠδύνατο νὰ ποιήσῃ χρῆσιν πολλῶν φράσεων, ὅπως ἡ παρεχομένη ἑρμηνεία σκοπιμωτέρα καταστῇ. Καὶ οὕτως ὅμως ἔχοντος ἡ ἐπιτροπὴ τὸ μὲν ἀποβλέπουσα εἰς τὸ εὐκρινές, σαφὲς καὶ ἐπιτυχὲς τῶν ἑρμηνειῶν, τὸ δὲ προσδοκῶσα παρὰ τοῦ ἐπιστείλαντος πλειοτέραν τοῦ λεξιλογίου καὶ τῶν ἄλλων μερῶν ἀνάπτυξιν θεωρεῖ καὶ τὴν συλλογὴν ταύτην ἐν τοῖς ἀξίοις τοῦ Ζωγραφείου ἀγῶνος.

ε') *Σ. Α. Μαρασσίδου βιβλίον ποικίλης ὕλης ἐν Φέρραις* ἐκ σελ. 308 εἰς μικρὸν ὄγδοον καλῶς καὶ εὐαναγνώστως γεγραμμένον. Τὸ πρῶτον τῆμα ἐκ σελ. 156 περιλαμβάνει 46 γένη παιδιῶν ἀμφοτέρων τῶν φύλων. Τὸ δεύτερον περιέχει ποικίλην γλωσσικὴν ὕλην, ἤτοι παροιμίας, λέξεις, κύρια ὀνόματα καὶ τραγῳδια. Δι' ἐπιγραφῶν δὲ ἰδιαιτέρων παρεντίθενται *ἐπιγράμματά τινα* ἐν Αἴνῳ καὶ ἔθιμα καὶ μαγγανεῖαι ἐν Φέρραις καὶ τοῖς περιχώροις αὐτῶν. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν δυνάμεθα πρῶτον μὲν τμῆμα νὰ θεωρήσωμεν τὰς *παιδιὰς* καὶ τὴν *ἠθιμογραφίαν*, δεύτερον δὲ τὴν γλωσσικὴν ὕλην, τῶν ἐπιγραμμάτων καὶ τινων ἑτέρων διαφευγόντων τὴν ἁρμοδιότητα τοῦ παρόντος ἀγῶνος. Αἱ παιδιαί, ὑποδιαιρούμεναι ὡς τὰ πολλὰ εἰς μερικώτερα εἴδη, εἰσὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας καὶ λεπτομερείας ἀναγεγραμμέναι· διότι ὁ συγγραφεὺς μεγίστην, καὶ δικαίως, ἀποδιδοὺς αὐταῖς σημασίαν ἐφρόντισε νὰ συνο-

Digitized

δεύσῃ αὐτάς, ὅπου ἀνάγκη ἦν, καὶ μετὰ τῶν ἀπαιτουμένων σχημάτων, ᾀσμάτων καὶ εἴ τινων ἑτέρων ἐπιφθεγμάτων. Αἱ ἀρχαῖαι τῶν πλείστων ὀνομασίαι ἢ αἱ νεολογικαὶ ὑπ' αὐτοῦ πεποιημέναι εἰσὶ κατὰ μέγα μέρος λίαν ἐπιτυχεῖς· ἄξια μάλιστα ἐπαίνων εἰσὶ καὶ τάδε, ὅτι τὰ ᾄσματια ταῦτα, ὥσπερ καὶ τὰ ἐν ἰδιαιτέρῳ κεφαλαίῳ, εἰσὶ κατὰ τὸ πλεῖστον τετονισμένα ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἡμῶν μουσικῇ, καί τινα εἰς ἀρχαίαν γλῶσσαν παραπεφρασμένα κατὰ τὸν αὐτὸν τονικὸν ῥυθμὸν ἐπιτυχῶς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον. Κατ' ἀτυχίαν ὁ συγγραφεύς, ὡς φαίνεται, δὲν εἶχεν ὑπ' ὄψιν σπουδαίαν περὶ παιδιῶν πραγματείαν, ἐν παραλληλισμῷ πρὸς τὰς ἀρχαίας τοῦ κ. Γ. Παπασλιώτου, ἣν ἐξεφώνησε κατὰ τὰς ἐξετάσεις τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἑλλ. Ἐκπαιδευτηρίου (1865), ὅπως ἴδῃ πῶς ὁ ἀρχαιομαθὴς ἐκεῖνος ἀλλ' ἀτυχὴς νῦν ἀνὴρ ἐπραγματεύθη περὶ τούτων. Ὁπωσδήποτε ἐκ τῆς μελέτης τῶν παιδιῶν τούτων καὶ τῶν πολλαχοῦ παρ' ἡμῖν ἀπαντωμένων, οὐ μόνον σπουδαῖα ἐξάγομεν συμπεράσματα περὶ τοῦ ἀδιασπάστου ἐθνικοῦ ἡμῶν συνδέσμου, ὃν οἱ αἰῶνες καὶ αἱ βαρβαρικαὶ ἐπιδρομαὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ καταστρέψωσιν, ἀλλὰ καὶ παιδαγωγικὴν πλουσίαν ὕλην συγκομιζόμεθα πρὸς συστηματοποίησιν τοῦ τέλεον ἐν τοῖς σχολείοις ἡμῶν παραλειφθέντος ἢ ἀσκόπως γιγνομένου συστήματος τῶν παιδιῶν. Καὶ τὰ ὀλίγα ἔθιμα καὶ αἱ γοητεῖαι καὶ αἱ μαγγανεῖαι ὁμοίως πιστῶς περιγράφονται, ἀλλ' οὐκ εἰσὶ τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ πᾶσαι ἐπιχωριάζουσαι. Καὶ ἡ γλωσσικὴ ὕλη πλουσία ἐστὶ καὶ ποικίλη· αἱ 145 παροιμίαι πιστῶς μὲν γεγραμμέναι καὶ καλῶς ἑρμηνευόμεναι οὐκ εἰσὶ πᾶσαι ἀνέκδοτοι, ὡς βλέπει τις ἐν τῇ πληρεστάτῃ συλλογῇ τοῦ κ. Βενιζέλου, ἣν ἔδει νὰ ἔχωσιν οἱ συλλογεῖς, ὥσπερ ἄλλα χρήσιμα αὐτοῖς βιβλία, ὅπως δύνανται, κἂν θέλωσι τὰς μελέτας αὐτῶν νὰ καταστήσωσιν ἀξίας τῆς προθυμίας καὶ τοῦ ἐθνικοῦ αὐτῶν ζήλου. Τὸ λεξιλόγιον, 120 λέξεις περιλαμβάνον, φαίνεται τὸ πλεῖστον ἰδιάζον μᾶλλον τῇ χώρᾳ· ἔχει μὲν καὶ κοινὰς λέξεις, ἀλλ' αὗται συγκρινόμεναι πρὸς τὰ τοιούτου εἴδους λεξιλόγια εἶνε ἐλάχισται καὶ μεμετρημέναι, ὡς τἀνάπαλιν ἁπανταχοῦ παρ' ἐκείνοις περὶ τῶν ἰδιωματικῶν.

Περὶ τῆς ὀρθογραφίας τινῶν ἡ ἐπιτροπὴ φαίνεται ἐνδοιάζουσα, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀπέχει ν' ἀποφανθῇ· διότι γινώσκει ὅτι ἡ ὀρθογραφία καὶ τὸ ἑτυμον δέον μετὰ πολλῆς τῆς περισκέψεως νὰ γίνηται ἵνα μὴ καὶ ἡ ἑρμηνεία παραβλάπτηται, ἢ πρὸς ταύτας παραβιάζηται, ὡς ποιοῦσί τινες μετὰ πολλοῦ τοῦ κόρου· ἐὰν αἱ ἐν τῷ τέλει 29 φράσεις πολλαπλασιαζόμεναι καὶ πρὸς τὰς γλώσσας ἐφαρμοζόμεναι περιελαμβάνοντο ἐν τῷ λεξιλογίῳ ἤθελε καταζῇ τοῦτο τέλειον καὶ σαφές. Τῶν δὲ κυρίων ὀνομάτων 70 τὸν ἀριθμὸν εἰσὶ τὰ μὲν κοινά, τὰ δὲ καὶ ἐπιχώρια. Τελευταῖον προστίθενται ᾄσματα 23, ἐν Ἴμβρῳ ᾀδόμενα, καθ' ἃ σημειοῖ ὁ συλλογεύς. Τούτων τὰ μὲν πλεῖστά εἰσιν ἐκδεδομένα, ἀλλὰ μετὰ παραλλαγῶν, ἐλάχιστα δ' εἰσὶν ἀνέκδοτα, οὐχ ἧττον βλέπει τις καὶ ἐνταῦθα τὴν προσοχὴν τοῦ συλλογέως ὅπως ὅ,τι τέλεια παρασταθῶσι τὰ ἄλλως ὑψηλὰ ἐν πολλοῖς πνευματικὰ τοῦ λαοῦ προϊόντα.

Τὸ ἔργον τῆς κρίσεως, ἄχαρι ἑκάστοτε ὂν καὶ ἐπίμοχθον, ἀποβαίνει καὶ δυσχερές, ὅταν ἀπὸ συλλογῆς εἰς συλλογὴν μεταβαίνῃ τις καὶ μάλιστα τῆς αὐτῆς φύσεως καὶ τῶν αὐτῶν ἐλαττωμάτων. Ὁ γλωσσολογικὸς ὅμως οὗτος θησαυρὸς ἂν μὴ καὶ ἐνώπιον ἡμῶν ἐκτυλιχθῇ, δὲν θέλει κατορθώσει νὰ φέρῃ κἂν ἰσοζύγιον εἰς τὴν τῆς ἐπιτροπῆς μονοειδῆ κρίσιν. Ἂς δρέψω λοιπὸν ἓν ἄνθος ἐκ τοῦ πλουσίου τούτου λειμῶνος καὶ δι' αὐτοῦ ἃς ἐπισφραγίσω τὰς τῆς Θράκης συλλογὰς τοῦ παρόντος ἔτους. Θρηνητικόν ἐστι τὸ ᾄσμα τοῦτο, ἀλλὰ μὴ καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τῶν μνημείων ἐκείνων ἱστάμενοι δὲν παραλλάττομεν τὴν χάριν καὶ τὸ ἀφελές, ὅπερ νεωτερικὸς κάλαμος δὲν δύναται νὰ παραστήσῃ; Ἀκούσατε ἐνδόμυχον φωνὴν ἐκ τῶν ἐγκάτων τοῦ τάφου· εἶνε τρυφερὸν παράπονον νεκροῦ νεκροῦ τηροῦντος τὰ κάλλη τῆς νεότητος.

Ἠχτὲ προχτὲς ἠπέρασα σ' ἕνα μικρὸ κλησέκη
Γλέπω μνημούρια περισσά, μνημοῦρ' ἀντέμα ἀντέμα
Κ' ἕνα μνημοῦρι ξέχωρα ξέχωρ' ἀπὸ τὰ ἄλλα
Δὲν τ' εὔξερα κ' ἠπάτησα ἐπάνω στὸ κεφάλι
Κούγω τὸ νιὸ καὶ γόγγιζε, τέχεις κ' ἀναστενάζῃς
Ἂν εἶν' ἡ πλάκα σου βαρειὰ νὰ σοῦ τὴν πελεκήσω
Κ' ἂν εἶν' τὸ χῶμά σου πολὺ νὰ σοῦ τὸ ξεριζάρισω
—Μήτε τὸ χῶμά μου εἶν' πολὺ νὰ μοῦ τὸ ξεριζά-
[ρῃς
μηδὲ ἡ πλάκα μου βαρειὰ νὰ μοῦ τὴν πελεκήσῃς·
Τάχα δὲν ἤμουν κ' ἐγὼ νιός, δὲν ἤμουν παλληκάρι,
τάχα δὲν ἐπορπάτησα τὴν νύχτα μὲ φεγγάρι;
Καὶ τὴν αὐγὴν μὲ τὴν δροσιὰ; τὸ γεῦμα μὲ τὸ κέρμα;
μοῦν' ἦλθες καὶ μ' ἐπάτησες ἐπάνω στὸ κεφάλι,
Μοῦ στράβωσες τὸ φέσι μου, χάλασες τὴν σκιρτζά-
[μου».

Συνοψίζοντες τὰ εἰρημένα περὶ τῶν Θρᾳκι-

Digitized by

κῶν συλλογῶν παρατηροῦμεν ὅτι δύο οὐσιώδη μέρη κατέχουσιν αὗται. Τὸ μὲν περιλαμβάνον ἤθη καὶ ἔθιμα περὶ τὴν γέννησιν, τὸν γάμον, καὶ τὴν θανήν, δεισιδαιμονίας, προλήψεις καὶ μαγγανεύματα, καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις 76 παιδιάς, δηλοῖ ὅτι πολλά εἰσι τὰ ἄξια προσοχῆς καὶ μελέτης ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ, ἧς αἱ ἐθνικαὶ ἡμῶν παραδόσεις οὕτω διατηρούμεναι ἀριδηλότατόν εἰσι μαρτύριον τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν συγγενείας καὶ ὁμοφυλίας. Ὁ ἐθνικὸς ἡμῶν βίος ἐμβεβαπτισμένος εἰς τὰς ἀρχαίας παραδόσεις παρίστησι καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ ἐθνικῇ κρισίμῳ ὥρᾳ ὡς ἐν κατόπτρῳ τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν λαὸν προσωποποιοῦντα μὲν τὰ περὶ αὐτόν, μὴ λησμονοῦντα δὲ τὴν ἀρχαϊκὴν αὐτοῦ φύσιν καὶ εὐγένειαν. Ἡ δὲ γλωσσικὴ ὕλη ἐκ λέξεων 1952 συνισταμένη, παροιμιῶν 483, αἰνιγμάτων 52, κυρίων ὀνομάτων 289, λογοπαιγνίων 3, ᾀσμάτων 57, παραμυθίων 5 πόρρω ἔτι ἀπέχει τοῦ θησαυροῦ, ὅστις ἐγκρύπτεται ἐν ταῖς ἑλληνικωτάταις ἐκείναις χώραις παρ' ὧν προσδοκῶμεν τὰ *Θρακικὰ ζῶντα μνημεῖα*, ἐφ' οἷς ἐπιγέγραπται «οἳ δ' εἰσὶν Ἕλληνες καὶ τὴν Ἑλλάδα φθέγγονται».

Ἐκ Μακεδονίας, τῆς μεγάλης ταύτης τοῦ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου πατρίδος, μία μόνη ἀπεστάλη *συλλογὴ δεκασέλιδος ὑπὸ Π. Π. Ποταγοῦ* μικρογραφικώτατα καὶ σχεδὸν δυσαναγνώστως γεγραμμένη. Περιέχει δὲ 75 κύρια ὀνόματα γυναικῶν, καὶ ποιμενικὰ ὀνόματα διαφόρων σκευῶν καὶ ὀργάνων καὶ ὀνομασίας τῶν προβάτων καὶ αἰγῶν ἐκ τῆς διαφόρου φυσιολογικῆς αὐτῶν μορφῆς, τελευταῖον δὲ 500 παροιμίας ἄνευ τινὸς ἑρμηνείας τὰς πλείστας ἐκδιδομένας. Τῆς συλλογῆς ταύτης οὐδὲν ἴχνος δηλοῖ τὴν τοῦ ἐπισολέως προθυμίαν ὅπως σκοπιμώτερον διατάξῃ τὴν ὕλην. Καὶ αὗται αἱ παροιμίαι καὶ τὰ ὀνόματα οὐδ' ἀλφαβητικῶς κἂν ἀναγράφονται.

Ἂς ἐλπίσωμεν ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι ὁ συλλογεὺς τὴν ἄλλως ἀξιέπαινον περὶ τὸ συλλέγειν εὐχέρειαν θέλει χρησιμοποιήσει προσηκόντως, εὐχηθῶμεν δ' ὅπως πλειότεραι συλλογαὶ παρὰ τῶν τῆς Μακεδονίας διδασκάλων καὶ λογίων συνταχθῶσι, διότι ἀναντίρρητόν ἐστιν ἔκ τε τοῦ μακεδονικοῦ λεξιλογίου ἐν τῷ Φιλίσορι τοῦ κ. Ι. Πανταζίδου καὶ ἐξ ἄλλων μαρτυρίων ὅτι ὑπάρχει πλουσία ὕλη πολλῶν ζητημάτων ἑρμηνευτικὴ καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ.

Κατέλθωμεν ἤδη εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἔνθα ὑπερηφάνως ἄλλοτε ἐγειρόμενος ὁ Ὄλυμπος καὶ ἡ Ὄσσα, ἡ Ὄρθρυς καὶ τὸ Πήλιον καὶ πρὸς ἄλληλα ἀγωνιζόμενα καὶ ἀμιλλώμενα κατέθραυσαν τὰς ἀλύσσεις καὶ τοῦ ψυχροτέρου γεωργοῦ καὶ ποιμένος. Ἐκ τῆς πολυπαθοῦς ταύτης χώρας τῆς μεστῆς παλαιῶν ἀναμνήσεων δύο μόνον ἀπεστάλησαν συλλογαὶ καὶ αὗται σμικρὸν ἢ ὀλίγον ἀμιλλώμεναι πρὸς τὰς ὁπωσδήποτε ἀξίας λόγου τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν. Εἰσὶ δὲ α) Σταύρου Σατραζάμη *συλλογὴ λέξεων καὶ παροιμιῶν τῆς Θεσσαλίας* ἐκ σελ. 38 εἰς μικρὸν ὄγδοον. Ταύτης προτάσσονται 335 λέξεις τῶν διαφόρων τῆς Θεσσαλίας μερῶν ἁπλῶς ἐξηγούμεναι ἄνευ πολλῆς προσοχῆς, κοιναὶ δὲ σχεδὸν πᾶσαι οὖσαι. Ταύταις ἀκολουθοῦσι 250 λέξεις καθαρῶς τουρκικαί, μετὰ τῶν ἑλληνικῶν ἐν τῇ ὁμιλίᾳ συναναμιγνύμεναι, εἶτα ἔπονται 45 παροιμίαι ἄνευ τινὸς ἐξηγήσεως, ἀλλ' ἀνέκδοτοι τὸ πλεῖστον καὶ πολλῆς τῆς εὐφυΐας εὐμοιροῦσαι. Τελευταῖον δὲ ἡ συλλογὴ περιέχει 10 κατάρας καὶ 4 εὐχὰς ἐλάχιστον δεῖγμα τῆς φιλομουσίας ἀνδρὸς ἀγαπῶντος μὲν τὰ ἐθνικὰ ἡμῶν πρῖόντα, ἀλλ' ἀπέριττα καὶ ἁπλοϊκὰ παραστήσαντος.

β') *Ἀπόστ. Π. Λιλιαροῦ ἀνάμεστος σταχυολογία*, ἤτοι συλλογὴ ἑλληνικῶν λέξεων εὐχρήστων εἰς τὴν καθομιλουμένην, ἰδίως δὲ ἐν Ζαγορᾷ τῆς Θετταλομαγνησίας εἰς τέσσαρα τετράδια, ὧν τὰ τρία συμπληρωτικὰ εἰσι τοῦ πρώτου σταλέντος πέρυσι καὶ μὴ ληφθέντος ὑπ' ὄψιν ὡς ἐκπροθέσμου. Ἐν ἅπασι τούτοις περιέχονται 425 λέξεις ἄνευ τῶν ἀπαιτουμένων φράσεων, κοιναὶ δὲ σχεδὸν πᾶσιν οὖσαι καὶ ἐλάχιστον τὸ γλωσσικὸν ἐνδιαφέρον παρέχουσαι· ἀξία προσοχῆς ἐστιν ἡ λέξις *ἡλακάτη* ἀπαντῶσα εἰς τὰ παράλια τοῦ Ἑλλησπόντου ἐν τῇ φράσει «τὸν ἐπῆραν στὴν ἡλακάτην» τὸν παίζουν. Κύρια ὀνόματα ἀνδρῶν 32, γυναικῶν 14, ἰδιάζοντα ἐν πολλοῖς· 13 προλήψεις ἁπλῶς περιγραφόμεναι, 38 φράσεις ἄνευ τινὸς ἐξηγήσεως καὶ 232 παροιμίας ὡς τὰ πολλὰ ἐκδεδομένας. Τελευταῖον δὲ προστίθενται 6 δημοτικὰ ᾄσματα ἐν Μαδύτοις ᾀδόμενα, τὸ πλεῖστον ἀνέκδοτα καὶ ἐν πολλοῖς ὁμοιοκατάληκτα. Τούτων ἓν παραθέτομεν ἐνταῦθα, ὅπερ φαίνεται προσλαβὸν στίχους τινὰς ἐκ τῶν κοινῶν διστίχων.

Εἰς Νύμφην.

Κάμε μετάνοια φίλησε, κόρη, τῆς μάνας χέρι,
γιατὶ θὰ πᾷς νὰ βλογηθῇς νὰ κάμῃς ἄλλο ταῖρι·
Ἄφσε, κόρημ', τὰ σπήτιά σου, ἄφσε τὰ γονικά σου
κ'ἔλα νὰ πᾷς στὸ ταῖρι σου καὶ στὰ πεθερικά σου.

Digitized by Google

—Δός μου, μάνα μου, τὴν εὐχή, νὰ καταβῶ τὴν σκάλα,
τάξε καὶ δὲν μ' ἐγέννησες, δὲν μ' ἔδωκες καὶ γάλα.
—Περπάτα, νοφοποῦλά μου, μὴν ἀπομένῃς πίσω
κ' ἄλλαις πολλαῖς τὸ πάθανε, δὲν εἶσαι μοναχή σου.
Περπάτα νοφοποῦλά μου, εἰς τὴν καλὴν τὴν ὥραν
καὶ νὰ γεμίσῃ ἡ στράτα σου τριαντάφυλλα καὶ ῥόδα.
Τρανταφυλλένια νὰ σὲ εἰπῶ, γιὰ κονδυλογραμμένη
μιὰ λεμονίτσα φοντωτὴ στὰ ἄνθη στολισμένη.
τζουβαϊρένιο πρόσωπο καὶ διαμαντένια κάλλη,
ὅπου σ' ἐζωγράφησαν κ' ἀγγέλοι καὶ δασκάλοι.
Χρυσὸ εἶναι τὸ στῆθός σου καὶ σύρμα ὁ λαιμός σου
καὶ διαμαντένια ἡ ἐλιὰ πῶχεις στὸ μάγουλό σου.
Ὡραία εἶσαι στὸ κορμί κ' εὐγενικὴ στὰ κάλλη,
λάμπεις καὶ ἀκτινοβολεῖς σὰν ἥλιος, σὰν φεγγάρι
ὅλαις ταῖς χάρες τοῦ Θεοῦ ἀπάνω σου ταῖς ἔχεις.

Ὁ συλλογεὺς δὲν φαίνεται ἄμοιρος γραμμάτων, δύναται μάλιστα ἐπιτυχῶς νὰ κατέλθῃ εἰς τὸν ἀγῶνα, ἂν τὸ τοῦ διαγωνίσματος πρόγραμμα ὑπ' ὄψιν ἔχων, ἀναλάβῃ νὰ ἐργασθῇ τὰς ἰδιωματικὰς μᾶλλον λέξεις συλλέγων καὶ τῶνλοιπῶν εἰδῶν ἁπτόμενος ὡς δυνατόν. Τοιοῦτόν τι προσδοκῶμεν ἐν τῷ μέλλοντι παρὰ τοῦ κ. Α. Αἰλιανοῦ, οὗ ἐπαινοῦμεν τὸν ζῆλον καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῶν ζώντων μνημείων προθυμίαν. Ἡ παροῦσα μάλιστα συλλογὴ δὲν φαίνεται τῇ Θεσσαλίᾳ ἐπιχωριάζουσα, διότι πολλαχοῦ ὑπάρχουσι λέξεις, φράσεις, παροιμίαι καὶ ἐν ἄλλοις τόποις ἁπαντῶσαι· ἐντεῦθεν δῆλον ὅτι καὶ ἡ Θεσσαλία μακρὰν ἔτι κεῖται τοῦ νὰ παράσχῃ τῇ φιλολογικῇ τοῦ Συλλόγου ἐπιτροπῇ, ὅ,τι ἐν τοῖς ἐγκάτοις τῶν πρεσβυτέρων αὐτῆς βαθέως φυλάττει.

Ἤλθομεν ἤδη εἰς τὴν Ἤπειρον, τὴν χώραν ἐκείνην, ἧς ἡ λιγύφθογγος λύρα καὶ ὁ μινυρίζων αὐλὸς τοσούτους μέχρι πρὸ ὀλίγου ἔτρεφε ποιητὰς τοῦ λαοῦ, ὥστε ἐν Ἰωαννίνοις καὶ *σχολὴ περιπατητικὴ τῶν Παιείδων* ἦν, παραγαγοῦσα τὰ πλεῖστα τῶν εὐφαντάστων καὶ ὑψηλῶν διςίχων ᾀσμάτων, καταγλαΐζοντα, ὥσπερ ἀνθοδέσμαι, τὸ ποιητικὸν τῆς ἐπαρχίας ἐκείνο δένδρον.

Πλουσιωτέρα ἐστὶν ἡ γλωσσικὴ ὕλη, ἣν οἱ φιλότιμοι καὶ φιλόπονοι τῆς Ἠπείρου διδάσκαλοι σπεύδουσι κατ' ἔτος ν' ἀποστέλλωσι τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ. Ἂν δ' ὡς ἐλπίζομεν ἕκαστος τὰ τῆς αὐτοῦ πατρίδος καὶ περιοχῆς συλλέγῃ πιστῶς, δὲν θέλει εἶσθαι μακρὰν ἡ στιγμή, καθ' ἣν τὰ τῆς Ἠπείρου ζῶντα μνημεῖα ἔσονται τὸ κάλλιστον καὶ ἀριπρεπέστατον ἐνθύμιον τῆς τοῦ ἀγωνοθετοῦντος πατριωτικῆς καὶ μεγαλόφρονος καρδίας.

Ἓξ συλλογαὶ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐκτενεῖς προέρχονται ἐξ Ἠπείρου· τούτων ἡ μὲν πρώτη *ἀνωνύμου συλλογὴ τῶν παροιμιῶν τῆς Ἠπείρου* ἐκ σελ. 34 εἰς τέταρτον, περιέχει 1150 παροιμίας ἀλφαβητικῶς καταγεγραμμένας, ἀλλὰ δυσαναγνώστους καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἀμελείας, ὧν τινες παρηλλαγμέναι κατὰ τὴν ἀρχικὴν λέξιν ἐπαναλαμβάνονται καὶ εἰς ἕτερον στοιχεῖον. Οὔτε ἑρμηνεία αὐτῶν ὑπάρχει, οὔτε παραλληλισμὸς πρὸς τὰς ἀρχαίας· εἰσὶ δὲ κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκδεδομέναι ὑπὸ τοῦ κ. Π. Ἀραβαντινοῦ ἐν τῷ παροιμιαστηρίῳ καὶ ὑπὸ Βενιζέλου ἐν τῇ συλλογῇ αὐτοῦ. Ἐν γένει δὲ φέρουσι τὸν τύπον τῆς τοῦ συλλογέως ἐπισπεύσεως, ἐνῷ ἡ τοῦ λαοῦ φιλοσοφία δεῖται συντόνου προσοχῆς καὶ μελέτης ἐξιδιασμένης. Ἡ συλλογὴ αὕτη φέρουσα ἐπὶ κεφαλῆς τὸ «χρήσιμ' εἰδώς, οὐχ ὁ πολλὰ εἰδὼς σοφός»· διακριτέα ὁμοίως ἑτέρας ἀνωνύμου συλλογῆς φερούσης ἐπιγραφὴν μὲν «Παροιμίαι καὶ γνῶμαι» ῥήτραν δὲ «εἶκεν σμικρὸν ἐν σμικρῷ καταθεῖο καὶ θαμὰ τοῦτ' ἔρδεις» ἐκ σελ. 48. Ἡ συλλογὴ αὕτη δευτέρα ἐρχομένη περιλαμβάνει 400 περίπου *παροιμίας καὶ γνώμας τῆς Κονίτσης* (περιοχῆς Ἠπείρου) βραδύτερόν πως περιελθοῦσα εἰς τὰς χεῖρας ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς ποιηθεῖσα, διότι οὔτε ἀλφαβητικῶς κἂν καταγέγραπται· αἱ ἑρμηνεῖαι τούτων ἐπιτυχεῖς ὡς ἐπὶ τὸ πολύ εἰσιν, ἀλλ' ὁ συλλογεὺς δὲν ἔλαβε τὸν καιρὸν νὰ ἴδῃ ὅτι αἱ πλεῖσταί εἰσιν ἐκδεδομέναι· οὐχ ἧττον συντελεῖ πρὸς διόρθωσιν καὶ πλουτισμὸν τῶν παρ' ἡμῖν γνωστῶν.

γ') *Κ. Βαρζώκα Καπεσσοβίτου συλλογὴ τῶν ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ* ἐκ σελ. 49 εἰς μικρὸν ὄγδοον. Ἡ συλλογὴ αὕτη γεγραμμένη μετὰ φιλοκαλίας καὶ προσοχῆς διῄρηται εἰς μέρη ἑπτά, ὧν τὸ πρῶτόν ἐστι συλλογὴ 202 λέξεων μετ' ὀλίγων φράσεων, ἐν αἷς ἀπαντῶσι. Δυστυχῶς καὶ αἱ λέξεις αὗται τὸ πλεῖστόν εἰσι κοιναί. Ἐν τούτοις ἐπαινετέος ὁ συλλογεύς, ὅτι μετὰ φειδοῦς ἐχρήσατο τῇ ἐτυμολογίᾳ καὶ ἄνευ ἐπιπολαιότητος, ὡς παρατηροῦμεν ἐν ἄλλοις. Διὸ ἡ ἐπιτροπὴ προσδοκᾷ παρὰ τοῦ ἑλληνομαθοῦς τούτου διδασκάλου λεξιλόγιον ἀκριβέστερον καὶ κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν. Δεύτερον ἔρχονται φράσεις, παροιμίαι 141 καλῶς μὲν ἐξηγημέναι, ἀλλ' εἰς τὸ αὐτὸ ὑπαγόμεναι ἁμάρτημα ὅτι ὀλίγαι εἰσὶν ἀνέκδοτοι. Καλὸν μάλιστα ἦν ἡ διάκρισις τῶν φράσεων καὶ παροιμιῶν. Εἶτα προτίθενται 32 κατάραι καὶ 13 εὐχαί. Πέμ-

Digitized by Google

πτον ὀνόματα ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν 57 μετὰ καλῶν ἐπὶ τούτων παρατηρήσεων, ἐν οἷς ἐπιτεταγμέναι εἰσὶν ἠχομιμητικὰ ὀνόματα προσκλήσεως ἢ ἀπωθήσεως κατοικιδίων ζώων. Τὸ ἕκτον περιέχει 18 παιδιὰς ἀκριβῶς καταγεγραμμένας μετά τινος παραλληλισμοῦ πρὸς τὰς ἀρχαίας καὶ τελευταῖον προστίθενται 17 δημοτικὰ ᾄσματα, ὧν τὰ πλεῖστά εἰσιν ἐκδεδομένα. Συνελόντι εἰπεῖν ἡ ἐπιτροπὴ εὑρίσκει παρὰ τῇ συλλογῇ ἅπαντα ἐκεῖνα τὰ προσόντα δι' ὧν ἢ ταύτην τὴν συλλογὴν ἢ καὶ ἄλλην δύναται νὰ καταστήσῃ προσφορωτέραν εἰς τὸν ἀγῶνα.

δ') *Α. Γορίου* 1) περὶ *ἠπειρωτικῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων* ἐκ σελ. 31 εἰς σμικρὸν ὄγδοον καὶ 2) *συλλογὴ λέξεων καὶ φράσεων* ἐκ σελ. 15 ὁμοίως εἰς ὄγδοον. Τοῦ πρώτου φυλλαδίου προτάσσονται τρεῖς ἐπιστολαὶ τοῦ ἀοιδίμου διδασκάλου τῆς Ἠπείρου Ἀναστασίου Σακελλαρίου προτρέποντος τὸν συλλογέα εἰς πιστὴν ἀναγραφὴν καὶ διάσωσιν τῶν ζώντων τῆς Ἠπείρου μνημείων ἐν εἴδει εἰσαγωγῆς. Περιέχει δὲ πέντε ἤθιμα τοῦ Ζαγορίου συντόμως μὲν ἀλλὰ σαφῶς περιγραφόμενα, ὧν τὸ πέμπτον ἐστὶν ἡ γνωστὴ καὶ ἐν ἄλλοις τόποις *Πεπερούνα*, τῆς ὁποίας τὸ παρατιθέμενον ᾆσμα ἐκδεδομένον ἐστίν. Εἶτα προστίθενται ἓξ δεισιδαιμονίαι καὶ προλήψεις κοιναὶ τὸ πλεῖστον καὶ ἄλλοις τόποις, 13 οἰωνοσκοπίαι μετά τινων πρὸς τὰ ἀρχαῖα παραλληλισμῶν, καὶ ἐλάχιστα περὶ μαγείας καὶ βασκανίας. Ἐκτενέστερά πώς εἰσι τὰ περὶ ἐξωτικῶν ἢ νυμφῶν, ὧν ὑποδείκνυνται καὶ δύο ἱεροὶ τόποι, ὁ ἐν Βιτσικῷ τοῦ Ζαγορίου περιγραφεὶς ἐκτενέστερον ἐν τῇ Χρυσαλλίδι περιοδικῷ τῶν Ἀθηνῶν (τὸ ἔτος 1865) καὶ ὁ ἐν τῷ λόφῳ Ῥυνίτσᾳ πλησίον τοῦ Δελβινακίου τοῦ τμήματος τῆς Παλαιᾶς Πωγωνιανῆς χαριέστατος ὢν καὶ γοητευτικός. Τοῦ χωρίου τούτου προϊόντα εἰσὶν ἓξ παραμύθια σύντομα, τ' ἀποτελέσματα τῶν νυμφῶν τούτων παριστῶντα καὶ οἱονεὶ τὰ θαυμάσια αὐτῶν διηγούμενα. Τελευταῖον γίγνεται σύντομος λόγος περὶ Λαμιῶν καὶ στοιχειῶν ἤτοι τῆς *Λάμιας* καὶ Στοιχειοῦ Δράκου καὶ Λανάρου, Καραμούζα, ἔτι δὲ περὶ τύχης, μοίρας καὶ βρυκόλακος, ᾧ ἐπιτεταγμένα εἰσὶ καὶ δύο ᾄσματα μετὰ ἑρμηνείας, ἀλλ' ἤδη πρὸ πολλοῦ ἐκδεδομένα. Καὶ τοιοῦτον μὲν τὸ περὶ ἐθιμογραφίας φυλλάδιον σμικρῶν καὶ ὀλιγίστων ἁπτόμενον, ἀλλὰ τρανὸν τεκμήριον ὅτι ἀναμένομεν παρὰ τοῦ συγγραφέως σπουδαίαν καὶ ἀξίαν λόγου πραγματείαν περὶ τῶν ἐν Ἠπείρῳ ἠθῶν καὶ ἐθίμων, ἣν ἡ ἐπιτροπὴ τάχιον εὔχεται νὰ ἴδῃ. Ἡ δὲ συλλογὴ λέξεων καὶ φράσεων ἠπειρωτικῶν περιλαμβάνει λέξεις 265 καλῶς μὲν τὸ πλεῖστον ἑρμηνευομένας καί τινας καὶ ἐτυμολογουμένας, ἀλλὰ κοινὰς ὡς τὸ πολὺ καὶ τεθησαυρισμένας ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Βυζαντίου καὶ τοῖς ἀτάκτοις τοῦ Κοραῆ.

ε') *Ι. Κ. Παγούνη Δοκίμιον ἢ σχεδίασμα γλωσσικῆς ὕλης* εἰς ἓξ τμήματα διῃρημένον καὶ ἐκ σελ. 276 εἰς μέγα τέταρτον καλῶς καὶ εὐαναγνώστως γεγραμμένον. Ἐν τῷ προλόγῳ μετά τινος ζωηρότητος γεγραμμένῳ δηλοῖ ὁ συλλογεὺς τὴν ταχύτητα, μεθ' ἧς ἔσπευσε νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν τοῦ Συλλόγου φωνήν, προσφέρων εἰς τὸ ἐθνικὸν γαζοφυλάκιον τῶν ζώντων μνημείων ἣν ἠδυνήθη νὰ συγκομίσῃ ἐν ὀλίγῳ διαζήματι γλωσσικὴν ὕλην κατατεταγμένην μὲν ὡς δεῖ ἀλλὰ δυστυχῶς δεομένην πολλῆς τῆς ἐπεξεργασίας καὶ διορθώσεως. Καὶ δίκην μὲν προλόγου προτάσσονται φθογγικοὶ κατ' ἀλφάβητον νόμοι οὕτω μὲν κληθέντες, ἀλλ' οὐδὲν ἄλλο ὄντες ἢ φθογγικαὶ μετατροπαὶ ὀλίγων συνήθων καὶ κοινῶν λέξεων. Ἐνταῦθα ὡς καὶ ἐν ὅλῃ σχεδὸν τῇ γλωσσικῇ ὕλῃ γίγνεται μεγάλη τοῦ j καὶ F κατάχρησις, ἔνθα πολλάκις ἁπλῆ φθογγικὴ παρίσταται φωνή· καὶ χρῆσις δὲ αὐτῶν ἐν τῇ νεοελληνικῇ γλώσσῃ, ἥτις ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ τοῦ κ. Δ. Μαυροφρύδου περὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης συγγράμματι ἐκφαίνεται τὸ πρῶτον, οὐκ ἔξι καλὸν ἵνα εἰσαχθῇ ἐν τοῖς ᾄσμασι καὶ ταῖς λέξεσιν, ἀλλὰ μόνον ἐν παρενθέσει, ὥσπερ καὶ ἄλλων τινῶν ξενικῶν γραμμάτων, ὅταν ἡ προφορὰ πιστῶς ἄλλως μὴ ἀποτυπῶται. Τὸ Λεξιλόγιον, τὸ ἥμισυ σχεδὸν κατέχον τοῦ ὅλου ἔργου, περιλαμβάνει περὶ τὰς 375 λέξεις μετὰ ἱκανῶν φράσεων, ἀλλὰ τὰς πλείστας κοινάς. Ἐν τούτοις ἱκανὴ φαίνεται ἡ προθυμία τοῦ συλλογέως περὶ τὴν ἑρμηνείαν καὶ ἐτυμολογίαν αὐτῶν μετά τινων παραπομπῶν πρὸς τοὺς ἀρχαίους. Τὸ ἔργον ὅμως τοῦτο τιμῶν ἄλλως τὴν περὶ ταῦτα ἐνασχόλησιν τοῦ ἐπιστείλαντος ἐγένετο μετὰ τοσαύτης σπουδῆς καὶ ταχύτητος, ὥστε ἐνιαχοῦ μὲν ἡ λέξις ἑρμηνεύεται οὐχὶ διὰ καταλλήλων φράσεων ἀλλὰ καί πως περιπεπλεγμένη, φαίνεται δὲ εὐδόκιμος μᾶλλον, ἔνθα καὶ παρ' ἄλλων καὶ μάλιστα τοῦ Κοραῆ ἐκδέδοται ἡ λέξις. Λίαν ὅμως ἐν πολλοῖς ἡμαρτημένη ἐστὶν ἡ ἐτυμολογία· διὸ ἡ ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν πραγμάτων πειθομένη συμβουλεύει μετρίαν καὶ λελογισμένην χρῆσιν αὐτῆς. Τὸ δεύτερον μέρος περιλαμβάνει τριάκοντα ὀνόματα ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν τῶν πλείστων

Digitized by

εἰς ω ἐν παραλληλισμῷ καταληκτικῷ πρὸς τὰ ἀρχαῖα μετά τινων παρατηρήσεων ἐπεξηγηματικῶν. Τὸ δ' μέρος περιλαμβάνει 49 δημοτικὰ ᾄσματα μετά τινων ἱστορικῶν πληροφοριῶν, ὧν αἱ τελευταῖαι περὶ τοῦ οἴκου τοῦ Ἀσλὰν πασᾶ ἐσφαλμέναι. Πάντα σχεδὸν τὰ ᾄσματα ταῦτα ἐκτὸς τῶν ἐν Ῥαψιάνῃ τῆς Θεσσαλίας περὶ τὸν γάμον ᾀδομένων εἰσὶν ἐκδεδομένα, ἀλλὰ τὰ πλεῖστα ἐνταῦθα φέρονται μετὰ παραλλαγῶν. Καὶ τῶν 56 διστίχων ἐλάχιστά εἰσιν ἀνέκδοτα, ὡς δύναταί τις νὰ ἴδῃ ἐν τῇ κοινῇ πᾶσι συλλογῇ (Διανοτράγουδα. 1872. ἐν Ἀθήναις). Τὸ ε μέρος περιέχει 26 λογοπαίγνια, ὧν τινα ἀμοιροῦσι τοῦ παιγνιώδους καὶ εὐτραπέλου. Τελευταῖον δὲ ἀναγράφονται μοιρολόγια ἠπειρωτικὰ 38 πολλῆς μὲν ποιητικῆς φαντασίας εὐμοιροῦντα, ἀλλ' οὐ πάντα πρωτότυπα καί τινα ἐλλιπῆ ἢ περικεκολλημένα. Τοιοῦτον καὶ τὸ δοκίμιον τοῦτο ὕλης μὲν ἱκανῆς πάροχον καὶ ἄξιον πάσης προσοχῆς, ἀλλὰ στερούμενον τῆς αὐστηρᾶς ἐπιστημονικότητος καὶ ἀκριβείας, ἣν περιέμεινέ τις ἐκ τῆς ἐν πολλοῖς πολλῶν χωρίων καὶ πηγῶν ἀναμίξεως. Διὰ ταῦτα ἠθέλομεν προτρέψει τὸν ἐπιστείλαντα ἵνα συντονώτερον ἐπιδοθῇ εἰς τὸ ἔργον, ὅπερ ἀνέλαβε καὶ μετὰ τῆς δεούσης προσοχῆς ἀφαιρέσῃ πολλὰ μὲν περιττά, προσθέσῃ ἄλλα ἐλλείποντα ἢ διορθώσῃ τὰ κακῶς κείμενα. Καὶ τούτων ὅμως οὕτως ἐχόντων ἡ πολυσέλιδος αὕτη πραγματεία ὑπερέχει πολλῶν ἄλλων συλλογῶν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο πεμφθεισῶν εἰς τὸν ἀγῶνα

ς') *Θ. Πουσίου συλλογὴ ζώντων μνημείων ἐν Ἠπείρῳ* ἐκ σελ. 177 εἰς τέταρτον. Ἡ συλλογὴ αὕτη, ὥσπερ καὶ αἱ τρεῖς προηγηθεῖσαι, προέρχονται ἐκ τοῦ αὐτοῦ τῆς Ἠπείρου τμήματος, τοῦ Ζαγορίου, ἀμιλλώμεναι μέν πως πρὸς ἀλλήλας, εἰς τὰ αὐτὰ δὲ σχεδὸν περιστρεφόμεναι. Ταύτης προτάσσεται συλλογὴ πετῶντι καὶ χαρίεντι καλάμῳ γεγραμμένη, τὴν δὲ τῶν ἀτυχῶν διδασκάλων δύσμοιρον τύχην ἐν πολλοῖς διατραγῳδοῦσα. Ἡ συλλογὴ αὕτη εἶνε μὲν πληρεστέρα τῶν ἄλλων, ἀλλ' ἀποτετύπωται καὶ ἐν αὐτῇ ὁ τῆς ἐπισπεύσεως χαρακτήρ, κοινὸν ἐλάττωμα πάντων σχεδὸν τῶν εἰς τὸν ἀγῶνα κατελθόντων. Γεγωνυίᾳ δὲ τῇ φωνῇ καὶ αὐτὸς ὁ συλλογεὺς κηρύττει τοῦτο, ἀλλ' ἠβουλήθη νὰ συμφορήσῃ ὅσον τάχιον πλουσίαν καὶ ποικίλην ὕλην μιμούμενος τὸν φιλόξενον ἐκεῖνον πτωχόν, ὅστις ἑστιῶν φίλους παραθέτει ἐν τῇ αὐτοῦ τραπέζῃ πᾶν ὅ,τι ἂν ἔχῃ. Διήρηται δὲ ἡ πραγματεία αὕτη εἰς μέρη ἐννέα, ὧν τὸ πρῶτον λέξεις καὶ φράσεις περιέχον ἐστὶ πλειότερον τοῦ ἡμίσεως. Αἱ 912 λέξεις εἰσὶ μὲν ὡς ἐκ τῆς πληθύος δῆλον κοιναὶ καὶ τοῖς ἄλλοις, οὐχ ἧττον ὑπάρχουσιν ἱκαναὶ ὅλως ἰδιωματικαὶ καὶ ἐπιχώριοι. Τὴν διάκρισιν ταύτην ἠθέλησε νὰ ποιήσῃ καὶ ὁ συλλογεὺς διὰ τοῦ ἀστερίσκου σημειῶν αὐτὰς μὴ οὔσας ὅμως δυστυχῶς πάσας τοιαύτας. Ὁ παραλληλισμὸς τοῦ λεξιλογίου τούτου πρὸς τὰ τρία ἕτερα, ἅπερ σχεδὸν περιλαμβάνει, δῆλοί τὴν ἐν τῷ ἑρμηνεύειν ἀκρίβειαν τοῦ τελευταίου, ἀλλὰ καὶ αὕτη στερεῖται ἐν πολλοῖς τοῦ δοκίμου. Ἡ ὕλη τοῦ λεξιλογίου ἐστὶ πολύτιμος, ἀλλὰ δεῖται ἀναθεωρήσεως· ἡ δὲ χρῆσις ἠθῶν καὶ ἐθίμων ἐν αὐταῖς ταῖς λέξεσι, προελθοῦσα ἐκ τῆς ἰδέας ὅτι τὸ ξηρὸν καὶ ἄχαρι δέον νὰ συγκραθῇ μετὰ τῆς ὕλης ταύτης δὲν φαίνεται τῇ ἐπιτροπῇ εὐδόκιμος. Τὸ 2ον μέρος περιλαμβάνει 30 ὅρκους περιγραφικοὺς μᾶλλον. Τὸ 3ον καὶ 4ον ἱκανὰς εὐχὰς καὶ κατάρας ὁμοίας ταῖς τοῦ προηγουμένου, ἀλλ' ἔτι πλείους καὶ λίαν περιέργους. Τὸ 5ον κύρια ὀνόματα ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν μετὰ παρατηρήσεων προσφόρων, ὡς καὶ ὀνόματα τοποθεσιῶν τῶν περὶ τὴν πατρίδα αὐτοῦ Καπέσοβον χωρίων καὶ λόφων. Τὸ 6ον περιέχει 4 παραμύθια εἰς γλῶσσαν δημοτικήν. Τὸ 7ον αἰνίγματα 15 κατὰ πολὺ μὲν διαφέροντα τῶν ἐν Θρᾴκῃ, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς ὄντα φύσεως. Τὸ 8ον μοιρολόγια 26 εὐφαντάστα λίαν καὶ πρωτότυπα ἐν πολλοῖς, ἀλλ' ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ πράγματος ποικιλλόμενα καὶ ἀλλοιούμενα.

Ἐκ δὲ τῶν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο πεμφθέντων εἰς τὸν ἀγῶνα μοιρολογίων καὶ ἐξ ὅσων ἐξεδόθησαν ἐν τῇ κατὰ τὴν Ἤπειρον συλλογῇ τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων (1866 ἐν Ἀθήναις) καὶ εἶπου ἀλλαχοῦ δῆλον γίγνεται ὅτι ἐνταῦθα οἱ ἁπανταχοῦ συλλογεῖς θέλουσιν εὕρει ὕλην ὅλως ἀνεκμετάλευτον, ἀξίαν νὰ συγκομισθῇ διὰ τὸ ὕψος τῆς φαντασίας τῶν αὐτοσχεδίων τούτων ᾀοιδῶν, ὧν ἰδέαν μικρὰν δύναταί τις νὰ λάλάβῃ ἐκ τῶν ἑξῆς.

Εἰς Νέον.

«Χάρε τὸν ἥλιο, χάρε τον, χάρε καὶ τὴν ἡμέρα.
ὥρα καλὴ στὴ στράτα σου, χαρὰ στὸ κίνημά σου.
ναύρῃς ταῖς πόρταις ἀνοιχταῖς καὶ τὰ θηριὰ κλεισμένα
στὴ σκάλα ποῦ θὰ καταβῇς, στὴν ἄλλη παρακάτου,
νὰ βρῇς καὶ τὰ μικρὰ παιδιὰ μὲ τὰ κηριὰ στὰ χέρια.
Ὅλον τὸν Ἅδη γύρισε καὶ ὅλον διαγύρισέ τον.
Ἄχ νιέ μου ἡλιογέννητε κ' ἡλιοσκαμαγκισμένε,
τὸ δέντρο, δέντρο πάνες τὸ πυκνοφυτεμμένο,

Digitized by

μή σε λερώσ' ὁ κορνιαχτός, μή σε μαράν' τό κάμα
γιατ' ἤσουν νιὸς καὶ νιούτσικος, γιατ' ἤσουν παλ-
[ληκάρι.
καὶ δέν σου πρέπει γιά τή γῆς καὶ γιά τό μαῦρο
[χῶμα.

Εἰς Χήραν.

«Κυρά, ποῦ κάθεσαι ψηλά, καταιβα παρακάτω.
καὶ βάλε τὰ χηριάτικα, τὰ λειροφορεμένα,
νὰ κάτσῃς μὲ ταῖς ὀρφαναῖς, νὰ κάτσῃς μὲ ταῖς χή-
[ραις.
τὸ στάλο ποῦχες σπῆτι σου κανένας δὲν τὸν εἶχε.
Εἶχε τὰ φύλλα του χρυσᾶ, τοὺς κλώνους ἀσημένιους
ἔβρεχε, δὲν ἐβρέχεσο, χιόνια δὲν ἐφοβεῖσο.
κ' ἔπεσε πετροχάλαζο, καὶ ἀστραπὴ μεγάλη
καὶ ἔκαψε ταῖς ρίζαις του κ' ἐστέγνωσ' ἡ κορφή του.

Ἀλλ' ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν κρίσιν ἡμῶν κατερχόμενοι ἀπὸ τοῦ ὕψους, ἔνθα ἀνεβίβασεν ἡμᾶς τὸ πικρότατον τῆς μητρὸς καὶ τῆς χήρας δάκρυον. Τὸ θον τέλος κεφάλαιον περιλαμβάνει 32 ᾄσματα δημοτικὰ καὶ 92 δίστιχα, τὰ πλεῖστα ἵνα μὴ εἴπωμεν πάντα ἐκδεδομένα. Τοιαύτη καὶ ἡ τελευταία αὕτη ἠπειρωτικὴ συλλογὴ πλουσιωτέρα, ἀκριβεστέρα καί πως πρὸς τὸν ἀγῶνα μᾶλλον εὐπρόσδεκτος, ἀλλὰ στερουμένη καὶ αὕτη τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐκείνου διαδήματος, ὅπερ εἰς μίαν καὶ μόνην κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εὑρίσκομεν, ὡς θέλομεν ἰδεῖ ἐντὸς ὀλίγου·

Ῥίπτοντες δὲ γενικὸν βλέμμα ἐπὶ τῶν ἐξ Ἠπείρου κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀποσταλέντων συνάγομεν τάδε· Τὸ περὶ ἐθιμογραφίας εἶνε λίαν ἐλλιπὲς συγκρινόμενον πρὸς τὰ ἐκ Θρᾴκης ἀποσταλέντα· ἐλάχιστά εἰσι τὰ ἔθιμα καὶ αἱ δεισιδαιμονίαι, ἐνῷ ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ πράγματος καὶ τῆς πληθύος τῶν καταρῶν καὶ εὐχῶν, ἃς καταλέγουσιν ἐν τοῖς ἔργοις αὐτῶν οἱ συλλογεῖς, δῆλον γίγνεται ὁπόσαι προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι καταμαστίζουσι τὸν λαὸν ἐκεῖνον, ὁποῖα δὲ ἔθιμα τηροῦνται τοῦ ἀρχαϊκοῦ αὐτῶν βίου! Πλουσιωτέρα ἐστὶν ἡ γλωσσικὴ ὕλη, ἥτις κατὰ μέγα μέρος περὶ πάντα στρεφομένη τὰ ὑπὸ τοῦ προγράμματος ὑποδειχθέντα, προσκομίζεται κατὰ μικρὸν πληθούσῃ τῇ χειρί. Οὕτω 1754 λέξεις ἀγωνίζονται οἱ συλλογεῖς νὰ συγκομίσωσιν ἡμῖν, ἱκανὰς φράσεις, 1691 παροιμίας, 123 εὐχὰς καὶ 183 κατάρας, 95 ᾄσματα, 146 δίστιχα, 64 μυριορόγια, 26 λογοπαίγνια, 15 αἰνίγματα καὶ 10 παραμύθια. Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι πολλὰ τούτων εἰσὶν ἐπαναλήψεις τῶν αὐτῶν, ἄλλα κοινὰ καὶ ἰδιωτικά, μόλις δὲ ὀλίγα ἀνέκδοτα, ἀλλὰ καὶ οὕτως ὑπὸ διαφόρων χειρῶν συλλεγόμενα καὶ κατὰ διάφορον τρόπον ἑρμηνευόμενα ἔχουσι πρωτοτυπίας ὡς τὸ πολὺ σημασίαν. Διὰ ταῦτα ἂς συλλέγωσιν οἱ ἀπανταχοῦ λόγιοι ὅ,τι ἂν αὐτοῖς ἄξιον παρίσταται δυνάμενον ἑκάστοτε νά ἔχῃ τὴν ἑαυτοῦ σημασίαν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἐξ Ἠπείρου.

Ἤλθομεν δὲ ἤδη καὶ εἰς τὰ ἐκ Λευκάδος προελθόντα, τῆς ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων τῇ Ἠπείρῳ μὲν ὑποκειμένης χώρας, κατὰ δὲ τοὺς τελευταίους χρόνος πολλὰ τὰ κοινὰ μετ' αὐτῆς ἐχούσης.

ά.) *Γ. Χ. Μαραγκοῦ συλλογὴ ἐκ τῶν ζώντων μνημείων* ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ τῆς κώμης Κωμηλιὸ ἐν Λευκάδι ἐκ σελ. 28 εἰς τέταρτον. Ἡ συλλογὴ αὕτη δ' ἐπιστολῆς συνοδευομένη τοῦ πανιερωτάτου ἁγίου Διδυμοτείχου κὺρ Σωφρονίου, ἅτε τοῦ ἐπιστείλαντος διδάσκοντος ἐν Περμάτοις τοῦ Ἰκονίου, διῄρηται εἰς 5 μέρη, ὧν τὸ πρῶτόν ἐστι λεξιλόγιον περὶ τὰς 230 περίπου λέξεις περιλαμβάνον ἐν ἀλφαβητικῇ τάξει. Τούτων αἱ μέν εἰσι κοιναί, ὀλίγαι δὲ ἐπιχωριάζουσι. Καὶ ἡ μὲν ἑρμηνεία τῶν πλείστων ἔχει καλῶς, ὡς καὶ τις ἐτυμολογία, ἀλλ' ὀρθογραφικά τινα σφάλματα πολλαχοῦ ἀσχημίζουσιν αὐτήν. Τὸ δεύτερον μέρος ἐστὶ φρασεολογία περιέχουσα ὅρκους, εὐχάς, κατάρας, ὕβρεις, ἀπειλάς, βλασφημίας καὶ ἄλλας τινὰς φράσεις. Τὸ τρίτον περιέχει ὀλίγα ὀνόματα ἀνδρῶν, γυναικῶν καί τινων τόπων, τὸ τέταρτον τρία μόνον αἰνίγματα ἐκδεδομένα μετά τινος παραλλαγῆς καὶ τὸ πέμπτον ἓν μόνον ᾄσμα μητρικοῦ φίλτρου ἱκανῶς μέτοχον.

Ἡ μήτηρ τοῦ ναύτου.

Τοῦ ναύτ' ἡ μάννα ζύμωνε τοῦ γυιοῦ της παξιμάδι,
καὶ μὲ τὰ δάκρυα ζύμωνε καὶ μετὰ μυρμολόγια
«Ψωμάκι μου μὴν ἀναιβῇς, φοῦρνέ μου μὴ καπνίσῃς
ὅσου νὰ πᾶν τὰ κάτεργα καὶ φύγουν τὰ καράβια,
καὶ μείν' ὁ Γιωργός μου (ἐδῶ) καὶ μείνῃ τὸ παιδί μου».

Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων πᾶς τις ἐννοεῖ ὅτι ὁ συλλογεὺς ἐφιλοτιμήθη μὲν νὰ περιλάβῃ τὰ πλεῖστα τῶν ἐν τῷ προγράμματι, ἀλλ' ἀτυχῶς ἐκ τῆς μεμακρυσμένης ἐκείνης χώρας ἀνέγραψεν ὅσα μόνον οἱ παιδικοὶ αὐτοῦ χρόνοι ἀνεπόλησαν αὐτῷ ἄξια ὁπωσδήποτε ἐντίμου ἀποδοχῆς.

β'.) Καὶ τελευταῖον ἔρχεται *Ἰωάννου Στα-*

Digitized by Google

ματέλλου σχολάρχου γλωσσικῆς ὕλης συλλογὴ δευτέρα ἐκ σελ. 123 εἰς μέγα τέταρτον· ὡς καὶ ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς ἀνὰ χεῖρας δῆλον ὁ κ. Ι. Σταματέλλος τὸ δεύτερον κατέρχεται εἰς τὸν ἡμέτερον ἀγῶνα, οὐχὶ ἁπλῶς καὶ μετὰ σπουδῆς ἵνα συγκομίσῃ ὑμῖν γλωσσικὴν ὕλην, ἀλλ' ὥσπερ πεπειραμένος ἑταστὴς καὶ φίλος ἀκραιφνὴς τῆς τοῦ λαοῦ γλώσσης παρέχων τὰς ἑαυτοῦ συμβολὰς καὶ πολυετεῖς ἐργασίας εἰς τὸν Ζωγράφειον ἀγῶνα, οὗ μόνος πράγματί ἐστιν ὁ ἀληθὴς ἀντιπρόσωπος. Πᾶσαι αἱ λοιπαὶ συλλογαὶ φέρουσαι ἀδιαφιλονείκητον τὸν τύπον τῆς in uno pede συντάξεως αὐτῶν, οὐδαμῶς δύνανται νὰ παραβληθῶσι ταύτῃ. Διὸ ἡ ἐπιτροπὴ ἐξαίρουσα τὴν παροῦσαν συλλογὴν εὔχεται ἵνα καὶ ἄλλοι περισυλλέγοντες ἀκολουθήσωσι τὰ βήματα τοῦ ἀπὸ ἐτῶν μετὰ τῆς δεούσης ἐπιστημονικότητος ἐργαζομένου λογίου τούτου διδασκάλου.

Ἡ συλλογὴ αὕτη διῄρηται εἰς τρία μεγάλα τμήματα, ὧν τὸ μὲν περιλαμβάνει *παραλειπόμενα* τῆς γλωσσικῆς ὕλης τοῦ Λευκαδίου λαοῦ, ἤτοι λέξεις, φράσεις καὶ ᾄσματα· τὸ δεύτερον ἐπιγράφεται *Φθογγολογία* καὶ τὸ τρίτον *Φθογγογραφία*. Τὸ πρῶτον μέρος τοῦ πρώτου τμήματος περιέχει περὶ τὰς 160 λέξεις καλῶς ἑρμηνευομένας καὶ ἔν τισι καὶ ἐτυμολογουμένας, τὰς πλείστας ἀνεκδότους καὶ μᾶλλον ἐπιχωριαζούσας. Τὸ δεύτερον περιλαμβάνει 100 δίστιχα, ὧν ἐλάχιστά εἰσιν ἀνέκδοτα καὶ τὸ τρίτον ᾄσματα ποικίλης ὕλης 23 ὡς τὸ πολὺ ἀνέκδοτα καὶ ἄξια προσοχῆς. Ἰδοὺ πῶς ὁ λαὸς χαρακτηρίζει ἀνδρείαν κόρην δι' ᾄσματος ἔν τισιν ἀνεκδότου.

« Κᾶπου πόλεμος γίνεται σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύσι,
καὶ ἤμαθε μιὰ λιγερὴ καὶ πᾷ νὰ πολεμήσῃ·
ἀντρίκια ντύθη κ' ἄλλαξε καὶ παίρνει τἄρματά τση,
φίδια στρώνει τὸ φάρο τση κ' ὀχαὶς τὸ καλλιγώνει
καὶ τοὺς ἀστρίταις τοὺς κακοὺς τοὺς βάνει φτερνιστήρια.
φτερνιὰ δίνει τοῦ φάρου τση, πάει σαράντα μίλια
κ' ἄλλη τοῦ ἐδιοτέρωσε στὸν πόλεμον ἐμπῆνε·
στ' ἄμπα τση στράτεις ἔκαμε, στ' ἄβγα τση μονοπάτη
καὶ στὸν καλό τση γυρισμὸ δὲν ἤῦρε τί νὰ κόψῃ ».

Τὰ δύο ἕτερα τμήματα, μεθ' ὧν συνοδεύει τὴν γλωσσικὴν ὕλην ὁ κ. Σταματέλλος, εἰσὶ πρωτότυπα τήν τε ὑφὴν καὶ τὸν τρόπον τῆς διαθέσεως. Ὁ φιλόπονος οὗτος ἐργάτης τῶν προϊόντων τοῦ λαοῦ νομίζων καὶ δικαίως ὅτι ἡ φθογγολογία εἶνε τῶν ὧν οὐκ ἄνευ εἰς τὰς γλωσσολογικὰς ἐν γένει μελέτας, ἐπεχείρησε τὴν σύνταξιν πραγματειῶν, ἐν αἷς θέμενος ὡς ἀρχὰς γλωσσολογικούς τινας κανόνας οἰκοδομεῖ ὅλον σύστημα πρός τε ἀκριβῶς διαστάθμησιν τῶν φθόγγων τῆς νεωτέρας ἡμῶν γλώσσης καὶ ὀρθὴν γραφὴν αὐτῶν. Οἱ εἰς γλωσσολογικὰς μελέτας ἀσχολούμενοι Εὐρωπαῖοι πραγματεύονται τὸ θέμα τοῦτο ὑπὸ ἄλλην ἔποψιν, ὁ δὲ ἡμέτερος συγγραφεὺς πλάττει τὸ δὴ λεγόμενον ἴδιον, ἄξιον μὲν πάσης προσοχῆς καὶ σπουδῆς, εἰς τὴν ἔρευναν δὲ καὶ μελέτην τῶν ἀπανταχοῦ ὑποβληθησόμενον. Ἡ κρίσις ἄρα τῶν πραγματειῶν τούτων δὲν εἶνε τῶν πάνυ εὐχερῶν, οὐδὲ δύναταί τις εἰς ἔκθεσιν περὶ τῶν γλωσσικῶν μᾶλλον μνημείων περιοριζομένων νὰ ποιήσῃ ἐκτενῆ περὶ αὐτῶν λόγων. Διότι ἡ τοιάδε ἢ τοιάδε τῶν φθόγγων διάκρισις ἐπιβαρύνει μεγάλως ἐπὶ τῆς νοθείας, ἢ μὴ τῶν φθόγγων, οὓς ὁ συγγραφεὺς προβάλλεται. Γενικῶς λοιπὸν θέλομεν ὁμιλήσει, ἀφίνοντες τὰς λεπτομερείας εἰς ἰδιαιτέραν μελέτην. Καὶ ἡ μὲν *Φθογγολογία* διαιρεῖται εἰς δύο μέρη, ὧν τὸ μὲν *Θεωρία* ἐπιγραφόμενον πραγματεύεται τὴν φύσιν τῶν φθόγγων καὶ τῆς διαστροφῆς αὐτῶν, τὸ δὲ *ἐφαρμογὴ* καταδεικνύει τὴν φθογγολογικὴν ἀξίαν τῆς δημοτικῆς ἡμῶν ποιήσεως. Βέλτιον δὲ δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν τὸ μὲν *Γενικόν*, τὸ δὲ *Εἰδικόν*. Τὸ πρῶτον μέρος ἐκ πέντε κεφαλαίων ἀπαρτιζόμενον μετὰ τῆς δυνατῆς ἀκριβείας ἐξετάζεται, ἀλλὰ πρὸς τελείαν εὐδοκίμησιν ἀπῃτεῖτο καθ' ἡμᾶς μεγαλειτέρα προσοχὴ πρός τε διάκρισιν τῶν γνησίων καὶ νόθων καὶ ὀνομασίαν πολλῶν τούτων. Διότι συμβαίνει πολλάκις γνήσιός τις φθόγγος ἔν τινι ἐπαρχίᾳ κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ κ. Σταματέλλου τεθείσας ἀρχὰς νὰ ᾖ νόθος ἐν ἄλλῃ καὶ τἀνάπαλιν. Ἡ ἔρευνα μάλιστα τούτων ἔδει νὰ γίνηται τὸ μὲν διαλεκτικῶς καὶ ἰδιωματικῶς, τὸ δὲ κοινῶς διὰ τὴν τῶν πλείστων ἑλλήνων κοινὴν ὁμιλίαν. Καὶ ὁμολογητέον ὅτι δὲν δυνάμεθα ἀπὸ τοῦδε τοιοῦτόν τι ἀπταίστως νὰ ποιήσωμεν· καθότι δὲν συνεφορήθη ἔτι πλείστη τοὐλάχιστον γλωσσικὴ ὕλη, αἱ δὲ κατὰ τόπους γλῶσσαι καὶ διάλεκτοι δὲ ἐξητάσθησαν συστηματικῶς. Περὶ τῆς γλώσσης μάλιστα τῶν λογίων, ἣν καλῶς καλεῖ τῶν *εὐγενῶν*, οὐδεὶς λόγος ἔδει νὰ γένῃ· διότι αὕτη μορφουμένη φθογγικῶς κατὰ τὴν ἀρχαίαν ὑπάγεται εἰς τοὺς ἰδίους κανόνας. Τούτων λοιπὸν ἕνεκα νομίζομεν ὅτι οὐκ ὀλίγα δὲν ἔχουσι καλῶς. Λέγοντες δὲ ταῦτα ἐννοοῦμεν ὅτι μελέται μὲν φθογγολογικαὶ πρέπει νὰ γίνωνται, δυσχερὲς ὅμως ἐστὶ νῦν νὰ

Digitized by Google

συστηματοποιήσωμεν ταύτας. Δὲν εἶχεν οὕτω τὸ πρᾶγμα, ἂν ὁ κ. Σταματέλλος περιωρίζετο εἰς σύνταξιν φθογγολογικῆς πραγματείας τοὺς φθόγγους τῆς Λευκάδος ἢ τοὐλάχιστον τοὺς κοινοὺς φθόγγους τῆς Ἑπτανήσου καὶ τοὺς ἰδιωματικοὺς ἀναμετρῶν. Ὅταν δὲ τοιαῦται εἰδικαὶ πραγματεῖαι τὸ πρῶτον συνταχθῶσι, τότε ἐπὶ τούτων στηριζόμενός τις δύναται εὐχερῶς νὰ οἰκοδομήσῃ ὅλον σύστημα τῆς κοινῆς γλώσσης καὶ τῶν διαλέκτων, ὅπερ ἀνέλαβεν ὁ κ. Σταματέλλος. Τὸ δεύτερον μέρος ὑποκείμενον ταῖς προταχθείσαις ἀρχαῖς φαίνεται ἧττον ἀμέτοχον σφαλμάτων· διότι οἱ φθόγγοι τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ποιήσεως εἶνε μᾶλλον τῆς κοινῆς καὶ ὁμιλουμένης γλώσσης· ἡ τρίτη πραγματεία ἡ *φθογγογραφία* τοὺς κανόνας τῆς γραφῆς τῶν φθόγγων σκοποῦσα, φαίνεται ἡμῖν οὐ πολύ τι ἀστοχοῦσα τῆς προθέσεως τοῦ συγγραφέως· διότι οἱ κανόνες, οἵτινες προτάσσονται, ὑγιεῖς εἰσι στηριζόμενοι ἐπὶ τῶν διαλεκτικῶν ἰδιωμάτων τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς φύσεως τῶν λέξεων. Τὸ νὰ ὑποβληθῶσιν ὅμως ὅλοι οἱ φθόγγοι εἰς κανόνας εἶνε καὶ τοῦτο δυσχερέστατον, ἵνα μὴ εἴπωμεν ἄσκοπον. Τελευτῶντες δὲ λέγομεν ὅτι καὶ οὕτω διαβλέπομεν ἐν ὅλῳ τῷ ἔργῳ νοῦν ὑγιᾶ, γνώσεις ἱκανὰς τῆς κοινῆς γλώσσης καὶ ἐπιστημονικὴν ἐν πᾶσι διάθεσιν τιμῶσαν τὸν συγγραφέα, ᾧ συνιστῶμεν τὴν μελέτην καὶ σπουδὴν καὶ τῶν γλωσσολογικῶν μελετημάτων τῶν Εὐρωπαίων. Εἴθε καὶ ἄλλοι τῶν ἡμετέρων ἐπιληφθῶσι τοπικῶς τοῦ ἔργου, οὗ τὴν πρώτην ὁδὸν διανοίγει ἤδη ὁ κ. Σταματέλλος.

Γ'.

Ταῦτα μὲν λοιπὸν καὶ περὶ τῶν Λευκαδίων μνημείων καὶ μετ' αὐτῶν κατακλείομεν τὴν κρίσιν τῶν εἰς τὸν ἀγῶνα πεμφθέντων ἐφέτος ἔργων. Διτὴ εἶνε, κύριοι, καὶ ἀπέριττος ἡ πανδαισία, ἣν παρατιθέμενοι ἐν ὑμῖν κατακοσμοῦμεν τὴν ἐθνικὴν καὶ πανελλήνιον τράπεζαν. Ὀλίγοι οἱ ἀρωγοὶ καὶ παραστάται, οὓς ἡ φωνὴ τοῦ Συλλόγου προσεκαλέσατο, ἀλλὰ μὴ ἀποθαρρυνώμεθα. Διαχωρίζουσιν ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἀποκέντρων μερῶν οὔρεα σκιόεντα, θάλασσά τε ἠχήεσσα, δι' ὧν δὲν διῆλθεν ἔτι ἡ καλλίπτερος φήμη. Οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τὸν καλὸν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀγῶνα ἀγωνιζόμενοι φιλόπονοι καὶ φιλότιμοι διδάσκαλοι ἢ ἄλλοι λόγιοι δὲν θὰ κωφεύσωσιν εἰς τὴν πρόσκλησιν ἡμῶν. Οἱαδήποτε ἐργασία αὐτῶν περὶ τὴν λαλουμένην γλῶσσαν καὶ τὰ ἔθιμα, εἰς μόνος λίθος προσφερόμενος εἰς τὸ μέγα ἡμῶν γλωσσικὸν οἰκοδόμημα ἔσται πολύτιμος καὶ σεβαστὴ συμβολὴ εἰς τὸ ἡμέτερον ἔργον. Καὶ πῶς θὰ καταλείπωμεν ἡμεῖς ἔρμαιον τῆς τύχης τὰ πολύτιμα κειμήλια τῶν παρελθουσῶν γενεῶν τῶν πατέρων ἡμῶν; Θὰ φανῶμεν ἡμεῖς κατώτεροι τοῦ γλωσσολογικοῦ πνεύματος ὑπὲρ τῆς νεωτέρας ἡμῶν γλώσσης, ἀφοῦ ἐν Γερμανίᾳ καὶ Γαλλίᾳ βαθείας μελέτας καὶ σπουδὰς προκαλεῖ αὕτη ὁ Bursian καὶ ὁ Schmidt, ὁ Brunet de Presle, καὶ ὁ Legrand καὶ ἄλλη σεπτὴ χορεία φιλελλήνων σοφῶν μετ' ἐνθουσιασμοῦ ταμιεύουσι καὶ παραφυλάττουσι τὰ ὑπὸ τὸν ὡραῖον τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀνατολῆς οὐρανὸν ποιηθέντα πνευματικὰ τῶν πατριωτῶν ἡμῶν προϊόντα. Ἂς συγκομίζωσι λοιπὸν καὶ οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τὰ πρὸς τοῦτο ἐπιτήδεια, καὶ μετὰ ἔτη τινὰ οἱ περὶ τὴν γλῶσσαν ἀσχολούμενοι ἡμέτεροί τε καὶ ἀλλοδαποὶ θέλουσιν εὑρίσκει παρ' ἡμῖν τὸ μέγα καὶ περιφανὲς μνημεῖον τοῦ γλωσσικοῦ καὶ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου, ὅπερ ἱδρύεται ἐνταῦθα τῇ φιλογενεῖ μὲν καὶ μεγαλόφρονι συνδρομῇ τοῦ ἀγωνοθετοῦντος, τῇ συνεργείᾳ δὲ ἀνδρῶν, ὧν ἄλλως ἡ μνήμη διὰ τοὺς ἀτρύτους αὐτῶν παιδευτικοὺς ἀγῶνας ἤθελε περιορίζεσθαι ἐν στενοτάτῳ κύκλῳ. Διὰ ταῦτα οἱ κριταὶ τοῦ ἀγῶνος συνάγοντες τὰ εἰρημένα, βουλόμενοι δὲ νὰ προλειάνωσι τὴν τραχεῖαν ὁδὸν πρὸς ὁμοίας συλλογὰς τῶν τε νῦν ἐπιστειλάντων καὶ ἄλλων, ἐπαινοῦσι μὲν τοὺς κυρίους Α. Δημητριάδην, Λάμπρον Γ. Καλλίαν, Σταῦρον Σατραζάμην, Π. Π. Ποταγόν, ἀνώνυμον συλλογέα τῶν παροιμιῶν τῆς Ἠπείρου, ἀνώνυμον συλλογέα παροιμιῶν καὶ γνωμῶν Κονίτσης, Κ. Βαρζώκαν, Α. Γόνιον, καὶ Γ. Χ. Μαραγκὸν διὰ τὴν ἣν ἐπιδείκνυνται προθυμίαν καὶ φιλοπονίαν νὰ παράσχωσι τὴν αὐτῶν συμβολὴν εἰς τὸν ἀγῶνα, ἀμοίβουσι δὲ διὰ τῆς νενομισμένης ἀμοιβῆς τοὺς πλουσίαν ὕλην συγκομίζοντας καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν πειραθέντας ρμηνεῦσαι αὐτὴν κυρίους Κ. Ν. Χατζόπουλον, Βλ. Σκορδέλην, Σ. Α. Μανασίδην Ἀπ. Π. Αἰλιανόν, Ἰ. Κ. Παγούνην, Θ. Πούσιον, καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις Ἰ. Σταματέλλον, ὃν καὶ ἰδιαιτέρας ἀξιοῦσι μνείας, ὡς καὶ ἐν τῇ ἀναλύσει τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐρρέθη. Ἐπειδὴ δὲ πάντες στεροῦνται τῶν παρ' ἡμῖν χρησίμων εἰς συλλογὰς γλωσσικῶν μνημείων, ἡ ἐπιτροπὴ ὡρίσατο ἵνα τὰ ἐκ τοῦ ἀγῶνος ὑπολειπόμενα κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο διατεθῶσι πρὸς ἀγορὰν τῶν ἀναγκαίων βιβλίων, ἅπερ διανεμηθήσονται δωρεὰν πᾶσι τοῖς ἐπιστείλασιν.

Digitized by Google

Ἡμεῖς δὲ, φιλόμουσος καὶ φιλόκαλος δμήγυρις, τίνων ἄρά γε καρπούμεθα νῦν ἐκ τῶν ἐν ἀποκέντροις τόποις καὶ φάραγξιν ἑλληνικῶν λέξεων καὶ φράσεων; Τί παρέχει ἡμῖν τὸ τοῦ λαοῦ ποιητικὸν ἐν πᾶσι καὶ φιλοσοφικὸν πνεῦμα, τὰ ἀρχαϊκὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τὰ διὰ μυρίων στομάτων καὶ τούτων ἁγνῶν καὶ καθαρῶν μέχρις ἡμῶν προαγόμενα;

Ἐξέλιπε λοιπὸν ὁ ἀρχαῖος Ἕλλην ἀπὸ τοῦ ὡραίου καὶ χαριεστάτου ὁρίζοντος τῶν διαφόρων τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀσίας παραλίων τόπων; ἢ οὕτως ὁ ἄπατρις καὶ φερέοικος μέγας, τὸ ὑπολειπόμενον τοῦτο τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν καὶ κατασκηνωμάτων ἐξελληνίσθη καὶ μετουσιώθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἐνεφορήθη ἅπαντος τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος τῶν διαλεκτικῶν καὶ τοπικῶν ἰδιωμάτων καὶ συνηθειῶν; Οὐχί! Ἂς λέγωσιν ὅ,τι καὶ ἂν λέγωσιν οἱ ἄλλως πως ἐξ ἐθνικῆς καὶ ὑπερφιλαύτου δυσμενείας φρονοῦντες περὶ ἡμῶν. Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ὑπέστη ἐπὶ μακροὺς καὶ σκληροὺς αἰῶνας δουλείαν, ἀλλ' οὐδέποτ' ἐλησμόνησε τὴν εὐγενῆ αὐτοῦ καὶ χαρίεσσαν γλῶσσαν, οὐδ' ἀπεμακρύνθη ἐν χρόνοις χαλεποῖς τῶν παραδόσεων αὐτοῦ καὶ ἐθίμων. Διέλθετε μετὰ προσοχῆς τὰ τελευταῖα ταῦτα γλωσσικὰ καὶ ἐθιμογραφικὰ λείψανα τῶν πατέρων ἡμῶν, καὶ θέλετε ἰδεῖ ἐπικαθήμενα μὲν ἐνιαχοῦ γενικὰ ἐμβλήματα, ἀλλ' οὕτως ἐπιπολῆς, ὥστε πνοὴ ἀνέμου ὡς ἴστὸν ἀράχνης διασκεδάζει αὐτά. Δὲν ἐξέλιπε τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ἐν αἷς χώραις ἀπὸ αἰώνων κατεσκήνωσεν, ἢ τοὐλάχιστον διὰ τῆς ζώσης αὐτοῦ λαλιᾶς καὶ τῶν ἠθῶν τῶν πατέρων αὐτοῦ διαμαρτύρεται ἐντόνως κατὰ τῆς τοιαύτης ἀγενοῦς συκοφαντίας. Θέλετε ἀριδηλότερον μαρτύριον καὶ ἐν χώραις μεμακρυσμέναις ἡμῶν καὶ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ὑποβληθείσαις εἰς τοσαύτας ἐθνικὰς καὶ κυριαρχικὰς ἐπιδράσεις; Ἡ ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ καλουμένη τὸ πάλαι *Μεγάλη Ἑλλὰς* διατηρεῖ μέχρι τῆς σήμερον λείψανα τῆς γλώσσης τῶν πατέρων ἡμῶν, τὸν ἰδιάζοντα ἱματισμὸν τὰ αὐτὰ ἤθη καὶ ἔθιμα. Αἱ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Νεαπόλεως κῶμαι Μαρταίου, Καλιμέρας, Καστριγνάνου, Ζολίνου, Μαρτογνάνου, Στηρνατίας, Σολέτου, καὶ Κυριλιανοῦ διασώζουσι γλωσσικὰ μνημεῖα τῆς ἑλληνικῆς αὐτῶν καταγωγῆς ὡς δεικνύει ἡ ἐσχάτως ἐκδοθεῖσα γλωσσολογικὴ καὶ ἐθιμογραφικὴ πραγματεία τοῦ κ. Gioseppe Morosi. Ἓν ἄνθος μικρὸν ἀλλ' ὡραιότατον ἐκ τῆς συλλογῆς ταύτης τῶν μνημείων τοῦ λαοῦ ἐκείνου ἀρκεῖ ἡμῖν. Ὁ μικρὸς παῖς οὕτωσιν ἐν Σολίνῳ προσεύχεται.

Στὸ κραβατάκι μου μβαίνω 'γὼ νὰ πλώσω
καὶ 'μβαίνω μὲ τὴν μάνα μου Μαριά.
Ἡ μάνα μου Μαρία πάει ἀπὸ ὀδῶ
καὶ μοῦ 'φίνει τὸν Χριστὸ γιὰ κουμπανία.

Μία μόνη λέξις ξενικὴ καὶ αὕτη υἱοθετηθεῖσα παρὰ τῆς κοινῆς γλώσσης δηλοῖ ἡμῖν τὸ δούλιον ἦμαρ ὃ διήγαγεν ὁ λαὸς ἐκεῖνος. Ἀλλὰ καὶ ἐν Καλαβρίᾳ καὶ ἐν ταῖς ἐν Ἀπουλίᾳ ἀποικίαις διασώζονται ἔτι ἐθνικὰ ἡμῶν λείψανα. Δὲν ἐξέλιπε λοιπὸν τὸ ἡμέτερον ἔθνος, ἀλλ' ὡς εἶπε καὶ Γαλάτης ἀνὴρ, ὁ πολὺς Egger, ἔθνος διατηροῦν ἐν ἑαυτῷ γενναῖον χυμόν, ἔχον τοιοῦτον πατριωτισμὸν καὶ γενναιότητα καὶ διελθὸν διὰ τοσούτων ταπεινώσεων καὶ ἐπιδρομῶν, παλαῖσαν δ' ἐπὶ τέλους νικηφόρον κατὰ τῆς βασκάνου αὐτοῦ τύχης, δὲν ἀπέθανεν. ἀλλὰ ζῇ ἐν τῇ ἀθανάτῳ αὐτοῦ γλώσσῃ καὶ ἔχει ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸ μέλλον.

Ἡ Φιλολογικὴ ἐπιτροπή.

ΠΡ. ΒΑΣΙΑΔΗΣ, *Πρόεδρος.*
Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ.
ΧΧ. ΧΑΤΖΗΧΡΗΣΤΟΥ.
Α. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ.
Α. ΤΑΓΗΣ.
Θ. ΤΑΓΗΣ.
ΑΙΜ. ΝΟΝΝΟΤΗΣ.
Γ. ΧΑΣΙΩΤΗΣ, *Εἰσηγητής.*

Digitized by Google

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΞΖ'.

Ταχτική.

Τῇ 14 Maïou 1873.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἡρακλέους Βασιάδου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ ἑορτῇ ἐκτάκτου συνεδριάσεως ὁ Πρόεδρος κ. Βασιάδης εὐχαριστῶν τοῖς μέλεσιν ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ τὸ τρίτον ὡς προέδρου τοῦ Συλλόγου προκατήρξατο διὰ τῶν ἑξῆς.

Ἀξιότιμοι Συνάδελφοι!

Καταλαμβάνων τὸ τρίτον τὴν ἕδραν τοῦ προέδρου καθῆκον θεωρῶ τὴν ἐμὴν πρὸς τὸν Σύλλογον ἐκφράσαι εὐγνωμοσύνην δι' ἣν περιεποίησέ μοι τιμήν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐμὴν μὴ ἀποκρύψαι λύπην, ὅτι τῶν ἐκτάκτων αὐτοῦ ἕνεκα περιστάσεων ἀναθεὶς ἐμοὶ τὴν προεδρείαν, αὐτὸς τῆς πείρας ἀπεστέρηται καὶ τῶν γνώσεων καὶ τοῦ ζήλου ἄλλων, πρὸς οὓς τὴν τιμὴν ἀπονεῖμαι ταύτην ἔδει, διότι ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως αὐτοῦ οὐκ ἐπαύσαντο ἐργαζόμενοι καὶ πολλὰς καὶ μεγάλας παρέχοντες αὐτῷ ὑπηρεσίας. Κατανοεῖτε, ὅσον τὴν ἐμὴν προεδρείαν ἡ ἀποστέρησις αὕτη καθίζησι δυσχερῆ· ἀλλ' ἐγὼ τὸ βαρὺ τοῦτο ἀνεδέξασθαι φορτίον οὐκ' ἐδίστασα ἐπιβληθέν μοι ἅπαξ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου, τὸ μὲν εἰς τὴν φιλογένειαν τῶν πλουσίων ὁμογενῶν πεποιθώς, ὧν ἡ συνδρομὴ καὶ σύμπραξις πρὸς εὐόδωσιν τῶν τοῦ Συλλόγου ἔργων ἀπαραίτητος, καὶ εἰς τὴν φιλικὴν εὔνοιαν, ἣν οἱ πλεῖστοι αὐτῶν διατελοῦσιν ἐπιδεικνύμενοί μοι, τὸ δὲ εἰς τὰς γνώσεις καὶ εἰς τὴν πρόθυμον συνεργασίαν τῶν περιστοιχιζόντων με συναδέλφων κοσμητόρων, καὶ εἰς τὸν ἀκάματον ζῆλον πάντων τῶν τοῦ Συλλόγου μελῶν. Διὰ τῆς κοινῆς δὲ ταύτης καὶ πολλαπλῆς συμπράξεως ἐλπίζομεν, ὅτι οὐ μικρὰ καὶ τοῦτο τὸ συλλογικὸν ἔτος κατορθωθήσονται.

Ἀλλὰ μηδένα λανθανέτω, ὅτι πολλὰ καὶ μεγάλα ὑπολείπονται ἡμῖν πρᾶξαι, ὅτε πρὸς συντέλεσιν μόνον τῆς οἰκοδομῆς δισχιλίων ἔτι καὶ πεντακοσίων χρῄζομεν ὀθωμανικῶν λιρῶν, ἃς ὁπωσδήποτε ἐκποριστέον. Ἀλλὰ τίνων οὐ δεόμεθα πρὸς ἑδραίωσιν καὶ τελείαν ἀποκατάστασιν τοῦ διανοητικοῦ καὶ ἠθικοῦ αὐτοῦ ἐποικοδομήματος, ὅπως ἀπ' αὐτοῦ, ὡς ἀπὸ φαεινῆς ἑστίας, συγκεντρῶν ὁ Σύλλογος πάσας τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις καὶ ἐνεργείας, ἐκπέμπῃ ἀεὶ ὑπέρλαμπρον τὸ τῆς παιδείας καὶ ἐπιστήμης φῶς; Τί οὐκ ἐλλείπει ἡμῖν ἐξ ὧν οἱ κανονισμοὶ τοῦ Συλλόγου διακελεύονται; Ἀλλὰ καὶ τί οὐ διακελεύονται; Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων οἱ κανονισμοὶ εὐάριθμά τινα ὁρίζουσι καὶ μεμετρημένα, οἱ δὲ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, οἱονεὶ τοῦ τελείου καὶ ἰδανικοῦ στοχαζόμενοι, τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα διακελεύονται, ὥστε καὶ τὸν καρτερικώτατον ἀποδειλιᾷν δύνανται ὡς ἀπαιτοῦντες ἀνέφικτα· οἷον κατ' αὐτοὺς ὁ Σύλλογος ὀφείλει δημοσίαν διατηρεῖν Βιβλιοθήκην καὶ Ἀναγνωστήριον, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Ὀργανοθήκην καὶ Συλλογὰς ἀρχαιολογικάς τε καὶ νομισματικὰς καὶ φυσιογραφικάς. Ὁ Σύλλογος ὀφείλει ὡσαύτως μεριμνᾷν καὶ περὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐξετάσεως ἀρχαίων μνημείων ἐν ταῖς ἐπαρχίαις κειμένων, καὶ περὶ συλλογῆς χειρογράφων καὶ ἐπιγραφῶν καὶ γεωγραφικῆς ὕλης ἀρχαίας τε καὶ νέας, ὅπως πολλὰ τῶν ἡμετέρων χωρῶν ἀμφισβητούμενα ἢ καὶ ὅλως ἀγνοούμενα διευκρινηθῶσιν. Ὁ Σύλλογος τίθησιν ἐκ τῶν ἑαυτοῦ πόρων καὶ διαγωνίσματα πρὸς διάδοσιν τῆς παιδείας ἢ πρὸς λύσιν διαφόρων φιλολογικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν ζητημάτων· ὁ Σύλλογος ὀφείλει καὶ πόρους εὑρεῖν πρὸς ἔκδοσιν τῶν ἑλλήνων συγγραφέων τε καὶ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἄλλων διδακτικῶν καὶ ὠφελίμων βιβλίων κτλ.

Ἀλλὰ ποῦ ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος τοσούτους εὑρήσει πόρους, ὅπως πρὸς πάντα ταῦτ' ἐπαρκέσῃ; Τί δὴ παθὼν τοσαῦτα πράγματα ὡς ἴδια αὐτοῦ ἔργα ἐπέτρεψεν ἐν τοῖς κανονισμοῖς ἀναγραφῆναι; Μὴ ὑπ' ἀπειρίας ἢ ἀπερισκεψίας τοιοῦτόν τι ἐνεανιεύσατο; Ὁ Σύλλογος οὔτε ὑπ' ἀπειρίας ἀπεπλανήθη, οὔτε ὑπ' ἀπερισκεψίας, οὔτε ὑπὸ ματαίας ἐπιδείξεως, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ θερμουργοῦ ἐκείνου ἐνεφορήθη τοῦ ἐνορμῶντος δαιμονίου, ὃ ἡ ψυχή ἐστι τοῦ ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος, καὶ δι' ὃ ὁ Ἕλλην νεωτεροποιός ἐστιν, ἵνα κατὰ Θουκυδίδην εἴπω, καὶ ἐπινοῆσαι ὀξὺς καὶ ἐπιτελέσαι ἔργῳ ἃ ἂν γνῷ, καὶ παρὰ δύναμιν τολμητής, καὶ παρὰ γνώμην κινδυνευτὴς καὶ ἐπὶ τοῖς δεινοῖς εὔελπις· καὶ τῷ μὲν σώματι ἀλλοτριωτάτῳ ὑπὲρ τῆς πα-

Digitized by Google

τρίδος χρῆται, τῇ γνώμῃ δὲ οἰκειοτάτῃ ἐς τὸ πράσσειν τι ὑπὲρ αὐτῆς· καὶ ἃ μὲν ἂν ἐπινοήσας μὴ ἐπεξέλθῃ, οἰκεῖα ἀποσέρεσθαι ἡγεῖται, ἃ δ' ἂν ἐπελθὼν κτήσηται, ὀλίγα πρὸς τὰ μέλλοντα τυχεῖν· μόνος γὰρ ἔχει τε ὁμοίως καὶ ἐλπίζει ἃ ἂν ἐπινοήσῃ διὰ τὸ ταχεῖαν τὴν ἐπιχείρησιν ποιεῖσθαι ὧν ἂν γνῷ. Καὶ ταῦτα μετὰ πόνων πάντα καὶ κινδύνων δι' ὅλου τοῦ αἰῶνος μοχθεῖ, καὶ ἀπολαύει ἐλάχιστα τῶν παρόντων διὰ τὸ ἀεὶ κτᾶσθαι, καὶ μήτε ἑορτὴν ἄλλο τι ἡγεῖσθαι ἢ τὸ τὰ δέοντα πρᾶξαι».

Ὥστε εἴ τι ἥμαρτεν ὁ Σύλλογος παρὰ δύναμιν τολμήσας, εἰς ἑλληνικὸν ὑπέπεσεν ἁμάρτημα· ἀλλ' οὐχ ἥμαρτε· πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ὁ Σύλλογος τηλικαῦτα ἀνέλαβεν ἔργα πολλῶν καὶ μεγάλων χρήζοντα δαπανῶν, ἀκράδαντον ἔχων πεποίθησιν, ὅτι εὑρήσει ἀεὶ πόρους καὶ πηγὰς χρυσορρόας τε καὶ ἀνεξαντλήτους ἐν τῇ ἀνεξαντλήτῳ φιλογενείᾳ καὶ φιλομουσίᾳ καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ καρδίᾳ τῶν ἡμετέρων ὁμογενῶν· μὴ γὰρ μέχρι τοῦδε ὀλίγα παρ' αὐτῶν εἴληφε δείγματα ἐξόχου φιλοπατρίας; Ἔναυλοι ἔτι οὐκ εἰσὶν ἐν ταῖς ἡμετέραις ἀκοαῖς οἱ πρὸς ἔπαινον αὐτῶν χθὲς ῥηθέντες λόγοι ἐν τῇ ἐπετείῳ τοῦ Συλλόγου ἑορτῇ; Τί εἶχεν ὁ Σύλλογος ὑπὲρ τῶν ἀπόρων σχολείων δαπανᾶν, ὅτε καὶ τὴν ὑποστήριξιν αὐτῶν ἀνεδέξατο; Οὐδὲν ἄλλο ἢ χρηστὰς ἐλπίδας ἐπὶ τῆς φιλογενείας στηριζομένας τῶν πλουσίων ὁμογενῶν, ὧν οὐκ ἐψεύσθη· διότι ἰδοὺ νῦν χιλίας ὑπὲρ αὐτῶν καὶ ἔτι πλείους ὀθωμανικὰς δαπανᾷ λίρας, τάχα δ' αὖριον ἔσται καὶ ἄμεινον. Ὥστε καὶ περὶ τῶν ἄλλων μὴ ἀποδειλιῶμεν μηδ' ἀπελπιζώμεθα, ἀλλὰ θαῤῥοῦντες πρὸς ἐπιτέλεσιν χωρῶμεν παντὸς ὅ,τι εἰς τὴν διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν συντελεῖ ἀνάπτυξιν τοῦ ἡμετέρου Γένους. Ὁ Σύλλογος ὡς ἐκ τῆς ὑψηλῆς περιωπῆς εἰς ἣν ἀνύψωσαν αὐτὸν αἱ ἐθνωφελεῖς αὐτοῦ ἐργασίαι καὶ τοῦ δημοσίου ἡ εὔνοια, ὀφείλει διευθύνειν τὴν πνευματικὴν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν κίνησιν καὶ τὴν ἠθικὴν πρόοδον, καὶ τὰς ἐλλείψεις ὑποδεικνύναι καὶ τὰ πρὸς θεραπείαν αὐτῶν μέσα· δυστυχῶς δὲ τὰ ἐλλείποντα οὐκ ὀλίγα εἰσίν· οἷον,

Α'. Μακεδονικὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἀπόρων ἐν Μακεδονίᾳ σχολείων καὶ τελειοτέραν τοῦ ἐν Σέρραις Διδασκαλείου κατάρτισιν.

Β'. Θεσσαλικὸς Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἐν Θεσσαλίᾳ, ἣ τοσοῦτον τῶν ἄλλων ὑπολείπεται ἐπαρχιῶν.

Γ'. Σύλλογος ὑπὲρ τῆς γυναικείας παιδεύσεως σκοπὸν καὶ μέλημα ἔξων τὴν εἰς τὸ γυναικεῖον φῦλον τοῦ ἡμετέρου ἔθνους διάδοσιν τῆς πρώτης καὶ μέσης παιδεύσεως καὶ τὴν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν δι' αὐτῆς διάπλασιν καὶ μόρφωσιν. Καὶ πάντες μὲν ἀναγνωρίζομεν καὶ ἀνομολογοῦμεν, ὅτι ἄνευ τῆς γυναικείας παιδεύσεως οὐδεμία ἐθνικὴ παίδευσις ἀσφαλὴς καὶ βεβαία· ἀλλ' ὅμως οὐδὲν μέχρι τοῦδε ἢ πάνυ σμικρὰ καὶ πενιχρὰ ἐν Κων/πόλει ὑπὲρ αὐτῆς ἐπράξαμεν.

Δ'. Ἱερατικὸς Σύλλογος πρὸς ἐκπαίδευσιν τοῦ ὑποδεεστέρου κλήρου, ὃς ἐκ τῶν σπλάγχνων τοῦ λαοῦ ἐξερχόμενος καὶ καθ' ἑκάστην αὐτῷ συγκοινωνῶν καὶ ἀναστρεφόμενος πολλῶν ἀγαθῶν γίγνεσθαι πρόξενος δύναται, παιδείας τε καὶ νοῦ πεφωτισμένου εὐμοιρῶν.

Ε'. Διδασκαλεῖον ἐν Σμύρνῃ πρὸς κατάρτισιν δημοδιδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν, παρ' ὧν ἡ ταχεῖα προσδοκᾶται διάδοσις τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως καὶ ἡ ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλάσσονα Ἀσίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐμπέδωσις.

Περὶ τούτων πάντως τὸ Προεδρεῖον, τὸ τοῦ Συλλόγου διασῶζον ἀξίωμα καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ στοχαζόμενον χαρακτῆρος, μεριμνήσει καὶ πρὸς εὐόδωσιν οὐδενὸς φεισθήσεται μόχθου. Ὅσον δὲ τὸ ἐπ' ἐμοὶ οὔτε πρότερον ἐπαυσάμην φροντίζων καὶ ἐργαζόμενος ὑπὲρ αὐτῶν, οὔτε νῦν τὰ τοῦ Συλλόγου ἰθύνων παύσομαι μεριμνῶν, ἄλλως τε καὶ γινώσκων, ὅτι τούτων ἡ σύστασις λίαν ἐστὶ προοδοπεποιημένη καὶ μικρᾶς τινος πρὸς τὰ πρόσω δέονται κινήσεως, ὅπως τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν ἄρξωνται. Τίς γὰρ ἀμφιβάλλει, ὅτι μετὰ τὰς γενναιοδωρίας τοῦ ἡμετέρου ἀντιπροέδρου κ. Ἀ. Βλαστοῦ καὶ τῶν συνεταίρων αὐτῷ κ. Ἀ. Συγγροῦ, Γ. Κορωνιοῦ καὶ Σκουλούδη ὑπὲρ τῶν ἀπόρων τῆς Μακεδονίας σχολείων, ὁ Μακεδονικὸς Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος οὐχ ἱδρυθήσεται ἐν Κων/πόλει τοιούτους ἔχων προστάτας καὶ ἀντιλήπτορας; Ἔπειτα τοσαύτη φιλοτιμία καὶ τηλικοῦτος ζῆλος πρὸς ἵδρυσιν Συλλόγων τὸ ἡμέτερον κατείληφεν ἔθνος· ἐν αὐτοῖς τὰς πνευματικὰς αὐτοῦ καὶ ἠθικὰς δυνάμεις ἐνορῶν αὐξανομένας καὶ κραταιουμένας, ὥστε πολλαχοῦ ὡς αὐτοφυεῖς τῆς ἡμετέρας χώρας καρποὶ ἄνευ πολλῶν μόχθων ἀνασβλαστάνουσι. Τοιοῦτος καὶ ὁ ἀρτιγενὴς ἐνταῦθα Φιλεκπαιδευτικὸς τῶν Ἀνδρίων Σύλλογος, ἄριστος οἰωνός, ὅτι καὶ ἄλλοι παραπλήσιοι ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν νησιωτικῶν τοῦ λαοῦ χορασίων ἱδρυθήσονται.

Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων, ὁ Φιλολογικὸς

Digitized by Google

Σύλλογος, ἅτε γενικὸς ἐπόπτης καὶ ἰθύντωρ τῆς πνευματικῆς τοῦ ἡμετέρου Γένους κατὰ τὴν Ἀνατολὴν κινήσεως, καθῆκον ἔχει μέγα πρὸς ἀσφαλεστέραν ἐπιτυχίαν τοῦ κοινοῦ σκοποῦ, δι' ὃν οἱ Σύλλογοι καθιδρύονται, στενωτέρας μετ' αὐτῶν ἑκάστοτε συνάπτειν σχέσεις, καὶ ἀρίστην τῶν ἑαυτοῦ ἐργασιῶν ἐπιτιθέμενος κορωνίδα, εἰς περιοδικὰς αὐτοὺς συγκαλεῖν συνόδους προσκαλῶν ἅμα καὶ ἄλλους λογίους, ὅπως ἐν αὐταῖς φιλολογικά τε καὶ ἀρχαιολογικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ ζητήματα εἰς τὰς ἡμετέρας ἀναφερόμενα χώρας συζητῶνται καὶ διαλευκαίνωνται.

Τοιαῦτά εἰσι τὰ ἔργα, εἰς ἃ ὁ Σύλλογος καὶ τὸ προεδρεῖον αὐτοῦ ἀσχοληθήσονται οὐδόλως τῶν ἄλλων αὐτοῦ ἐργασιῶν παραμελοῦντες· εἰ δ' ἔξεσιν ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε πεπραγμένων αὐτῷ εἰκάσαι καὶ περὶ τῶν μελλόντων πολλὰ καὶ ἀγαθὰ εἰκός ἐστι προσδοκᾶν. Ἀλλὰ καιρὸς χάριτας τῷ πρὸ ἡμῶν προεδρείῳ ἀποδοῦναι δι' οὓς πρὸς εὐδοκίμησιν τοῦ Συλλόγου κατέβαλε μόχθους καὶ ἀγῶνας· προτείνω λοιπὸν ὅπως ὁ Σύλλογος τὰς ἑαυτοῦ εὐχαριστίας τοῖς τε ἄλλοις τοῦ προεδρείου μέλεσιν ἐκφράσῃ καὶ μάλιστα τῷ κ. Κ. Καραπάνῳ, ὃς ἐπὶ δύο ἔτη ὡς πρόεδρος διὰ τῆς συντόνου ἐφαρμογῆς τοῦ νέου κανονισμοῦ καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συλλόγου τὸν καλὸν ὑπὲρ τῆς προαγωγῆς αὐτοῦ καὶ παγιώσεως ἠγωνίσατο ἀγῶνα.

Μετὰ τὸν λόγον τοῦ κ. Προέδρου, λαβὼν τὸν λόγον ὁ Γεν. Γραμματεὺς κ. Χρῆστος Χατζηχρήστου καὶ εὐχαριστήσας τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ ἀναγινώσκει

α') Ἐπιστολὴν Comte de Vogüé πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας ἐκφράζοντος τὴν λύπην αὐτοῦ μὴ δυναμένου νὰ παρευρεθῇ ἐν τῇ ἐπετείῳ τοῦ Συλλόγου ἑορτῇ.

β') Ἐπιστολὴν ἀντιπροσώπων Κιουπλιοὺ τῆς ἐπαρχίας Νικαίας γνωστοποιούντων τὴν σύστασιν ἀλληλοδιδακτικῆς σχολῆς καὶ τὴν ἀνάγκην συστάσεως παρθεναγωγείου καὶ ἐξαιτουμένων τὴν συνδρομὴν τοῦ Συλλόγου.

Εἶτα ὁ κ. Πρόεδρος ἀνήγγειλεν ὅτι ὁ φιλογενέστατος κ. Χρηστάκης Ζωγράφος προσήνεγκε 500 ἀντίτυπα τῆς «Παιδικῆς Βιβλιοθήκης» τοῦ κ. Γ. Σοφοκλέους, ἐξ ὧν τὰ 50 δοθήσονται εἰς τὸ ἐν Ὑψωμαθείοις Παρθεναγωγεῖον.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Καρολίδης ἀνέγνω συνέχειαν τοῦ περὶ *γενέσεως γλώσσης* ἀναγνώσματος αὐτοῦ, οὗ ἡ περίληψις ἔχει ὡς ἑξῆς. Ἀφοῦ ἐμνημόνευσεν ὁ κ. Καρολίδης τῶν ἐν τῷ πρώτῳ μέρει λεχθέντων, εἶπεν ὅτι κατ' ἀρχὰς δὲν ὑπῆρχεν ἐξ ἀνάγκης οὐδεμία διάκρισις μερῶν τοῦ λόγου, ὕστερον δέ, κατὰ βραχὺ διεκρίθησαν αἱ πρῶται λέξεις εἰς ὀνόματα καὶ ῥήματα, δηλαδὴ τὸ ὑποκείμενον καὶ τὸ κατηγορούμενον ἐν τῷ λόγῳ· ἐκ δὲ τούτων ὕστερον ἔγειναν τὰ λοιπὰ τοῦ λόγου μέρη· τὰς δεικτικὰς ὅμως (ἀντωνυμιακὰς) ῥίζας θεωρεῖ ὡς ἐξ ἀρχῆς ἰδίᾳ γενομένας· ἡ δὲ διάκρισις ἐγένετο προστεθεισῶν ταῖς ῥίζαις, ἃς ῥηματικὰς ἐκάλεσαν οἱ γλωσσολόγοι, ἄλλων δεικτικῶν, ὡς προσφυμάτων πρὸς ἔνδειξιν τοῦ ὀνόματος καὶ ῥήματος κατηγοριῶν. Εἶτα ὁμιλῶν περὶ γενέσεως τῶν πτώσεων λέγει, ὅτι τὸ κατ' ἀρχὰς κατὰ τὰς μόνας ἀντιληπτὰς τέσσαρας τῆς οὐσίας ἡ τοῦ εἶναι, τοῦ ἐν ᾧ ἡ τοῦ ποῦ, τῆς ἀπό τινος καὶ τῆς ἐπί τι κινήσεως κατηγορίας ἐμορφώθησαν ἰσάριθμοι πτώσεις ὀνομ. (οὐσία ἢ τὸ ὑποκείμενον) τοπικὴ (ποῦ), γενικὴ (ἀρχὴ κινήσεως) καὶ αἰτιατ. (τέλος ἢ τέρμα κινήσεως). Ἐκ δὲ τούτων τῶν κατηγοριῶν προῆλθον ὕστερον ἄλλαι μᾶλλον ἀφῃρημέναι καὶ κοινωνικαί, ἡ τοῦ ὀργάνου, ἡ τῆς δόσεως, ἡ τῆς ἀφαιρέσεως, αἵτινες ἐξεφράσθησαν ἐν τῇ πρωτογόνῳ ἀρίᾳ γλώσσῃ διὰ τῶν πτώσεων ὀργανικῆς δοτικῆς καὶ ἀφαιρετικῆς, αἳ διετηρήθησαν ἐν τῇ πρεσβυτάτῃ τῶν ἐκείνης θυγατέρων τῇ σανσκρίτῃ, ἄλλαι δὲ γλῶσσαι ἔσχον, ὡς ἔοικεν ἐξ ἀρχῆς ἥσσονας πτώσεις ἢ καὶ πλείονας, ὡς ἡ τῶν Φίννων· τινὲς δὲ τῶν γλωσσῶν ἔμειναν ὡς ἐρρέθη, πτώσεων καὶ ὅλως μορφῶν ἄμοιροι, ὡς ἡ Σινική· καὶ συντελοῦσι μὲν αἱ πτώσεις εἰς χάριν λόγου καὶ κομψότητα, δὲν εἶναι ὅμως καὶ ἀπαραίτητοι, ὡς ἀποδεικνύουσιν αἱ μὴ ἔχουσαι· ἀφοῦ δ' ἅπαξ ὁ λόγος διῃρέθη εἰς ὀνόματα καὶ ῥήματα, ἐγεννήθησαν κατὰ μικρὸν καὶ αἱ σύνθετοι καὶ παράγωγοι λέξεις, ὧν ἡ μὲν ἀρχὴ εἶναι ἡ αὐτή, διαφέρουσι δὲ κατὰ τὴν ἀκεραίαν ἢ μὴ διατήρησιν τῶν συνθετικῶν· πλουτοῦσι δὲ μάλιστα τοιούτων ἐκ μὲν τῶν ἀρχαιοτέρων ἡ Σανσκρίτη καὶ ἡ Ἑλληνική, τῶν δὲ νεωτέρων ἡ Περσικὴ καὶ ἡ Γερμανική. Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Καρολίδης ἐλάλησε περὶ τῆς εἰς γένη διαιρέσεως τῶν ὀνομάτων εἰς ἀρσενικά, θηλυκὰ καὶ οὐδέτερα· παρετήρησε δ' ὅτι καί τοι ἐκ τῆς ἐλλείψεως τῆς τοῦ γένους κατηγορίας ἐκ πλείστων ἰδιωμάτων ἠδύνατό τις νὰ συμπεράνῃ τὸ μὴ πάντως ἀναγκαῖον αὐτῆς, ἡ τῆς φύσεως ὅμως θεωρία καθιστᾷ ταύτην ἀναγκαίαν ἐν τοῖς ὀνόμασι τῶν ζώων· καὶ αἱ μὲν ἄριαι γλῶσσαι, λέγει,

Digitized by Google

καὶ αἱ σημιτικαὶ καλούμεναι καὶ τοῖς ἀψύχοις αὐτοῖς ἀπένειμαν γένους διαφοράν, αἱ δὲ σκυθικαὶ καὶ ἄλλαι πολλαὶ οὐδ' αὐτὰ τὰ τῶν ἐμψύχων ὀνόματα διέστειλαν ἰδιαιτέρᾳ γένους μορφῇ· καὶ τὸ μὲν τῶν πρώτων λέγει ὁ κ. Καρολίδης ἐξηγήσαιτ' ἄν τις οὕτως, ὅτι οἱ μεταχειριζόμενοι γένη ζῶσαν καὶ ἔμψυχον τὴν φύσιν πᾶσαν νοήσαντες καὶ γένους διαφορὰν ἀπένειμαν αὐτῇ εἰς ἄρρενα καὶ θήλεα διελόντες ὅτι δὲ πολλὰ τῶν φύσει ἀρρένων θήλεος ἔλαβον μορφὴν καὶ τἀνάπαλιν, ἢ τὰ ἔμψυχα γένους ἔτυχον οὐδετέρου καὶ τοὐναντίον, αἴτιον ἡγεῖται ἥ τινα πρώτην ἀντίληψιν ἐσφαλμένην ἢ τῶν ἐπιγινομένων ἄγνοιαν ἢ ἀμέλειαν ἢ καὶ ἔστιν ὅτε τὸ αὐτόματον ἢ τὴν τύχην· κατὰ ταὐτὰ δὲ τοῖς ὀνόμασιν ἐγένοντο καὶ τὰ ῥήματα τῶν ῥηματικῶν καλουμένων ἀντωνυμιῶν προστεθεισῶν ἢ καὶ ἄλλων μορίων δεικτικῶν καὶ ῥιζῶν ἑτέρων (οἷον ἐν τῷ παθ. ἀορ. τῆς ῥίζης τε (dhā) ἐν τῷ ἐ-τέ-θη) πρὸς ἔνδειξιν τῶν ποικίλων τοῦ προσώπου, τοῦ ἀριθμοῦ, τοῦ χρόνου, τοῦ πάθους ἢ τῆς ἐνεργείας καὶ τῶν διαφόρων τῆς ψυχῆς καταστάσεων ἢ τῆς κρίσεως βαθμῶν· τὰ δὲ ἄλλα τοῦ λόγου μέρη (ἐπίρρημ. πρόθ. σύνδ.) λείψανά εἰσι πτώσεων ἢ ῥιζῶν· εἶτα ἐλάλησε περὶ τῶν τοῦ λόγου τριῶν ἀναφορῶν α) κατηγορουμένου, β') ἐπιθέτου, γ') ἀντικειμένου, ἀντιστοιχουσῶν ταῖς ἐν τοῖς πράγμασιν ἀναφοραῖς α) οὐσίας καὶ ἐμφύσεως, β') τῶν αὐτῶν ὁμοῦ λαμβανομένων, γ') ἐνεργείας καὶ πάθους ἢ κινήσεως καὶ τέρματος.

Ἐπὶ τούτοις διελύθη ἡ Συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΞΗ'.

Ἔκτακτος.

Τῇ 26ῃ Μαΐου 1873.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἡρακλέους Βασιάδου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης Συνεδριάσεως, ὁ Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει

α) Ἐπιστολὴν ἁγ. Διδυμοτείχου κ. Σωφρονίου, δι' ἧς ἀγγέλλει ὅτι πέμπει φυλλάδιον γλωσσικῆς ὕλης τοῦ κ. Γεωργίου Χ. Μαραγκοῦ δημοδιδασκάλου ἐν Περμάτοις.

β') Τοῦ ἐν Σέρραις Συλλόγου ἀγγέλλοντος ὅτι κατὰ τὴν αἴτησιν τοῦ Φιλολογ. Συλλόγου θέλει πράξει πᾶν τὸ δυνατὸν πρὸς βελτίωσιν τῶν σχολείων Μελενίκου καὶ ἐπικαλουμένου τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ διὰ πολλὰ σχολεῖα τῆς Μακεδονίας χρήζοντα βοηθείας.

γ') Τοῦ ἐπισκόπου Ἱερισσοῦ κ. Διονυσίου καὶ τῶν ἐφόρων τῆς σχολῆς Λιμαριγκόβης ἐξαιτουμένων τὴν χρηματικὴν τοῦ Συλλόγου συνδρομήν.

δ') Τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλλην. γραμμάτων Συλλόγου, δι' ἧς γνωστοποιεῖ ὅτι ἀποστέλλει ἀντίτυπά τινα ἐγκυκλίου περὶ διασώσεως τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἀρχαίων λειψάνων.

ε) Τοῦ φιλογενεστάτου κ. Χρηστάκη Ζωγράφου ἔχουσαν οὕτως·

Φίλε κ. Ἡρακλῆ Βασιάδη!

Ἐπιθυμῶν σφόδρα νὰ συντελέσω εἰς τὴν παγίωσιν καὶ τελείαν τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ἀποκατάστασιν, προσφέρω δισχιλίας (ἀρ. 2,000) ὀθωμανικὰς λίρας, ὅπως ἡ οἰκοδομὴ αὐτοῦ ἀποπερατωθῇ ἄνευ ἀναβολῆς. Πέποιθα δὲ ὅτι ἀπαλλαττόμενος οὕτως ὁ Σύλλογος τῶν φροντίδων τῆς ὑλικῆς οἰκοδομῆς, θέλει συγκεντρώσει πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις καὶ ἐνεργείας εἰς τὸ διανοητικὸν καὶ ἠθικὸν αὐτοῦ ἐποικοδόμημα, ὅπως ἀπ' αὐτοῦ, ὡς ἀπὸ φαεινῆς ἑστίας, ἐκπέμπηται ἀεὶ διαλάμπον τὸ φῶς τῆς παιδείας καὶ τῆς ἐπιστήμης.

Τῇ 20ῃ Μαΐου 1873.

ΧΡ. ΖΩΓΡΑΦΟΣ.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῆς ὁ Πρόεδρος κ. Βασιάδης, προὔτεινε κατ' ἀπόφασιν τοῦ προεδρείου, ἵνα, ἐπειδὴ ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Συλλόγου ὁ φιλόμουσος κ. Χρηστάκης Ζωγράφος οὐκ ἐπαύσατο γενναίως καὶ τελεσφόρως ὑποστηρίζων αὐτόν, προτομὴ αὐτοῦ μαρμάρινος τεθῇ ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ Συλλόγου, ἐπιτροπὴ δ' ἐκλεγομένη ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ἀναγγείλῃ αὐτῷ ἐπισήμως τὴν εὐγνωμοσύνην καὶ ἀπόφασιν αὐτοῦ· τοῦ δὲ Συλλόγου παμψηφεὶ ἀποδεξαμένου τὴν πρότασιν ταύτην, ἐξελέγη ἐξαμελὴς ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν κ. κ. Ἡρ. Βασιάδου, Ἰ. Γκιών, Κ. Καραθεοδωρῆ, Ξ. Ζωγράφου, Θ. Κοσούδη καὶ Χρ. Χατζηχρήστου.

ς') Τοῦ κ. Ἀ. Ἡφαιστίδου ἐπιστολὴν ἔχουσαν οὕτως·

Digitized by

Κύριε Βασιάδη,

Παρακαλῶ νὰ ἐγχειρίσητε τὰς ἐγκλείστους διακοσίας ὀθωμ. λίρας (200) τῷ ἀξιοτίμῳ κ. Προέδρῳ τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου εἰς χρῆσιν τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις σχολείων.

Διατελῶ μετὰ μεγίστης ὑπολήψεως πρόθυμος

Α. ΗΦΑΙΣΤΙΔΗΣ.

ὁ δὲ πρόεδρος συγχαίρων τῷ Συλλόγῳ διὰ τὴν αὐθόρμητον ταύτην προσφορὰν τοῦ κ. Ἡφαιστίδου προτείνει ἵνα σταλῇ αὐτῷ εὐχαριστήριος ἐπιστολή, ὅπερ μετὰ προθυμίας παρεδέξατο ὁ Σύλλογος.

Εἶτα ὁ Γεν. Γραμματεὺς ἀγγέλλει

1) ὅτι ὁ κ. Νικόλαος Παπαδούκας προσήνεγκε τὰ δύο ἔργα αὐτοῦ «Σόλων, ἢ ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν Δίκαιον» καὶ «Ἱππόδαμος, ἢ ἀρχαὶ τοῦ Συνταγματικοῦ δικαίου».

2) Ὁ πρύτανις τοῦ ἐν Ἀνήναις Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου τὰ κατὰ τὴν λγ΄ πρυτανείαν αὐτοῦ.

3) Ὁ κ. Γ. Καρυοφύλλης ἐξ Ἀθηνῶν 2 τόμ. τῶν σωζομένων Ἁπάντων τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.

4) Ὁ κ. Γ. Α. Ναύτης τὴν «τελευταίαν Δούκισσαν τῶν Ἀθηνῶν».

5) Ὁ κ. Egger καθηγητὴς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Παρισίων διάφορα βιβλία αὐτοῦ τε καὶ τοῦ πενθεροῦ του κ. Dèheque.

6) Ὁ κ. Ἐ. Σῖμος Ἑλληνικῆς Ἱστορίας διηγήματα εἰς τὰ παιδία ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ.

Ἀκολούθως ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον κατὰ τὰ νενομισμένα ὡς μέλος τακτικὸν ὁ κ. Αἰμίλιος Νοννότης καὶ γίνεται δεκτὸς παμψηφεί.

Εἶτα ἐξελέγησαν ὁ μὲν κ. Α. Βερναρδάκης μέλος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐπιτροπῆς, ὁ δὲ κ. Αἰμ. Νοννότης τῆς Φιλολογικῆς.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Πρόεδρος κατ' ἀπόφασιν τοῦ προεδρείου προὔτεινε τὰ ἑξῆς.

α) Νὰ ἐπαναλάβῃ ὁ Σύλλογος τὰς ἐπιστολὰς πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς, δημογέροντας καὶ ἐφόρους τῶν σχολείων, ἐν αἷς νὰ παρενείρωνται καί τινα περὶ τῆς ἀξίας τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως, καὶ, εἰ δυνατόν, οἱ ἱερεῖς τῶν διαφόρων κοινοτήτων νὰ συμβουλεύωσιν ἐπ' ἐκκλησίας τοὺς γονεῖς πρὸς ἀποστολὴν τῶν τέκνων αὐτῶν εἰς τὰ σχολεῖα ἀπὸ τῆς ἑξαετοῦς αὐτῶν ἡλικίας.

β΄) Νὰ ἐπαναλάβῃ ὁμοίαν τοιαύτην ἐπιστολὴν καὶ πρὸς τοὺς Συλλόγους καὶ Ἀδελφότητας.

γ΄) Τὰς ἐγκυκλίους περὶ τῆς Ζωγραφείου ἀμοιβῆς πρὸς συλλογὴν τῶν ζώντων μνημείων.

δ΄) Νὰ σταλῶσιν ἐγκύκλιοι προτρεπτικαὶ πρὸς ἐπιστημονικὴν ἔρευναν ἀρχαίων μνημείων καὶ συντήρησιν αὐτῶν, συλλογὴν καὶ ἀντιγραφὴν χειρογράφων καὶ ἐπιγραφῶν, συλλογὴν γεωγραφικῆς ὕλης ἀρχαίας τε καὶ νέας, καθὼς καὶ γεωλογικῆς, ὅπως πολλὰ τῶν ἡμετέρων χωρῶν ἀπορούμενα ἢ καὶ ὅλως ἀγνοούμενα διευκρινηθῶσι.

ε) Νὰ συσκεφθῇ τὸ Προεδρεῖον περὶ τοῦ Εὐγενιείου καὶ Συμβουλιδείου διαγωνίσματος.

ς΄) Νὰ σταλῶσιν ἐγκύκλιοι ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου πρὸς τοὺς πλουσίους ὁμογενεῖς

1) πρὸς τοὺς ἐν Κων/πόλει, 2) πρὸς τοὺς ἐκτός, πρὸς οὓς δέον νὰ σταλῶσιν οἱ τρεῖς τόμοι τοῦ Περιοδικοῦ μετὰ τοῦ Κανονισμοῦ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου καὶ τῶν ἐκθέσεων, 3) πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν τῆς ἐν Βιέννῃ ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ὅπως χορηγήσῃ χρήματά τινα πρὸς ἐκπαίδευσιν ὑποτρόφων ἐν τοῖς Διδασκαλείοις Φιλιππουπόλεως, Σερρῶν καὶ Σμύρνης.

ζ΄) Χάριν στενωτέρου συνδέσμου καὶ κατὰ τὰ ἄρθρα 59—61 τοῦ Κανονισμοῦ.

1) νὰ παρακληθῶσιν οἱ Σύλλογοι, οἵ τε ἐν Κων/πόλει καὶ οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, πρὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου νὰ πέμπωσιν αὐτῷ σύντομον ἔκθεσιν τῶν πεπραγμένων αὐτοῖς, ὅπως γίγνηται μνεία αὐτῶν ἐν τῇ γενικῇ τοῦ Προέδρου τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἐκθέσει· 2) νὰ τεθῶσιν ὑπ' ὄψιν αὐτῶν τὰ προμνημονευθέντα τοῦ Κανονισμοῦ ἄρθρα.

η) Περὶ τῶν περιοδικῶν συνόδων τῶν Συλλόγων ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ὁ Πρόεδρος προτείνει ἵνα ἡ πρώτη σύνοδος γένηται κατ' Αὔγουστον τοῦ 1874, ὁρισθῶσι δὲ τὰ συζητηθησόμενα ἐν αὐτῇ φιλολογικά, ἀρχαιολογικά, ἐπιστημονικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ θέματα ὑπὸ τῶν ἐπιτροπῶν τοῦ Συλλόγου καὶ δημοσιευθῶσι διὰ τῶν ἐφημερίδων πρὸς γνῶσιν τῶν συλλόγων καὶ τῶν ἄλλων λογίων ὅσοι μέλλουσι νὰ συμμετάσχωσι τῶν συνόδων.

θ΄) Νὰ τίθηται πίναξ πρὸς εἰδοποίησιν τῆς ἡμερησίας διατάξεως τῶν ἐκτάκτων συνεδριάσεων.

ι) Νὰ συνταχθῇ ὑπὸ τῆς Ἐκπαιδευτικῆς

Digitized by

Ἐπιτροπῆς γεωγραφικὸς χάρτης ἐμφαίνων τὰ ἐν τῇ Ὀθωμ. Αὐτοκρατορίᾳ ἡμέτερα σχολεῖα κατὰ τοὺς ἤδη δημοσιευθέντας τοιούτους ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἀμερικῇ χάρτας.

ιά) Νὰ παρακληθῇ ὁ Πρόεδρος τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιτροπῆς νὰ ἐξετάσῃ τὰ βιβλία τοῦ ταμείου μετὰ τῶν λοιπῶν μελῶν αὐτῆς.

Τῶν προτάσεων τούτων ἁπασῶν δεκτῶν γενομένων διελύθη ἡ Συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΞΘ'.

Ἔκτακτος.

Τῇ 23ῃ Ἰουνίου 1873.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἡρακλέους Βασιάδου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει

α') Ἐπιστολὰς τοῦ ἐν Ἀτταλείᾳ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου «ὁ Εὐαγγελισμός», καὶ τῆς ἐν Μεγαρόβῳ Ἀδελφότητος «ἡ Ἐλπίς», δι' ὧν ἀναγγέλλοντες τὴν σύστασιν αὐτῶν ἐπικαλοῦνται τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν συνδρομὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου.

β') Ἐπιστολὴν τῆς ἐν Κουζγουντζουκίῳ Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος ἐξαιτουμένης τὴν συνδρομὴν τοῦ Συλλόγου πρὸς ἀνοικοδόμησιν τῆς ἀποτεφρωθείσης σχολῆς των· ἀπεφασίσθη ἵνα ἀπονεμηθῶσιν αὐτῇ 20 λίραι.

γ') Δύο ἐπιστολὰς Ἀναγνωστηρίου Αἴνου, δι' ὧν ἐκφράζον τὰς εὐχαριστίας ἐπὶ τῇ δεκαπενταλίρῳ ἀπονομῇ γνωστοποιεῖ τὰς πρὸς διάδοσιν τῶν γραμμάτων ἐνεργείας αὐτοῦ.

δ') Πλαταμῶνος Ἰακώβου, δι' ἧς ἐκτιθέγενος ἐν συντόμῳ τὴν διανοητικὴν καὶ οἰκονομικὴν κατάστασιν τῶν σχολείων τῆς ἐπαρχίας του ἐπικαλεῖται τὴν συνδρομὴν τοῦ Συλλόγου ἰδίως πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἐν Ῥαψάνῃ Σχολῆς, ἅ τε δὴ κεντρικωτέρας· ἐπισυνάπτεται δὲ καὶ ἔκθεσις τῶν ἐφόρων τῶν ἐν Ῥαψάνῃ Σχολείων.

ε') Ἐπιστολὰς Βλασίου Σκορδέλη ἐκ Φιλιππουπόλεως καὶ Ν. Λημνίου Ἰατροῦ ἐξ Ἀρτάκης περιλαμβανούσας διαφόρους ἀρχαίας ἐπιγραφὰς μετὰ διασαφήσεων (1)· ἐξ αὐτῶν λαβὼν ἀφορμὴν ὁ κ. Πρόεδρος προὔτεινε καὶ ἐγένετο δεκτὸν ἵνα τοῦ λοιποῦ ἀντίγραφα τῶν ἀρχαίων ἐπιγραφῶν πέμπωνται τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐπιτροπῇ, τὰ δὲ πρωτότυπα μένωσιν ἐν τοῖς ἀρχείοις πρὸς εὐκολίαν τῶν ἐργασιῶν τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς.

Εἶτα ἀνήγγειλεν ὅτι ὁ κ. Εὐαγγελινὸς Μισαηλίδης προσφέρει 60 σώματα τῆς ἑλληνικῆς ἐμπορικῆς ἐπιστολογραφίας καὶ 200 ἀλφαβητάρια Ἑλληνοτουρκικά, ἵνα διανεμηθῶσιν εἰς τὰ κεντρικὰ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας σχολεῖα, ὁ δὲ κ. Δ. Πανταζῆς ἀποστέλλει βιβλία τινὰ ἐκ τῶν παρ' αὐτοῦ ἐκδοθέντων.

Μετὰ ταῦτα ἀγγελθεὶς τὸ δεύτερον ὡς μέλος ἐπίτιμον καὶ ψηφοφορηθεὶς κατὰ τὰ νενομισμένα ἐγένετο δεκτὸς παμψηφεὶ ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Βρασιλίας Πέτρος Β' διαπρέπων ἐπὶ φιλελληνισμῷ· ἀπεφασίσθη δὲ ἵνα μετὰ τοῦ διπλώματος σταλῶσιν οἱ τρεῖς τόμοι τοῦ Περιοδικοῦ καὶ ἡ ἑξῆς ἐπιστολή.

Μεγαλειότατε,

Ὅτε ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἀνατολὴν διεδόθη ἡ φήμη ὅτι ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης τὰς διατριβὰς ἐν Γαλλίᾳ ποιουμένη ἐπεσκέψατο συνεδριάζοντα τὸν ἐν Παρισίοις πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν Ἑλληνικῶν σπουδῶν Σύλλογον καὶ μετ' εὐμενείας ἠκροάσατο τῶν λεχθέντων καὶ ἀναγνωσθέντων, καὶ ὕστερον ἐν Μασσαλίᾳ τὸ Ἐμπορικὸν ἐπισκεψαμένη Λύκειον εὐηρεστήθη ἵνα παραστῇ ἐν τῇ παραδόσει τῶν ἑλληνικῶν καὶ ἐρωτήσῃ ἑλληνιστὶ τοὺς μαθητάς, βαθέως σύμπαν τὸ ἑλληνικὸν συνεκινήθη ἔθνος θαυμάζον καὶ ἀγάμενον τὴν ἡμετέραν Μεγαλειότητα, ὅτι, καίπερ εὐρυτάτης αὐτοκρατορίας ὑπέρτατος ἄρχων καὶ ὑπὸ τοσούτων βασιλικῶν περιστοιχισμένος φροντίδων, εὗρε καιρόν, ἵνα καὶ περὶ τὴν νέαν ἑλληνικὴν ἀσχοληθῇ καὶ ταύτης γένηται ἀριπρεπὴς κάτοχος.

Τοῦ μεγάλου τούτου θαυμασμοῦ καὶ δικαίου σεβασμοῦ βουλόμενος καὶ ὁ ἐν Κων/πόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος τεκμήριον παρασχεῖν ἐψηφίσατο τὴν Ὑμ. Μεγαλειότητα μέλος αὐτοῦ ἐπίτιμον εὐέλπις, ὅτι μετ' εὐμενείας τὸ δίπλωμα ἀποδέξεσθε ὡς μνημεῖον τῆς βαθυτάτης τῶν Ἑλλήνων εὐγνωμοσύνης, καὶ εὐδοκήσετε, ἵνα τὴν ὑψηλὴν Ὑμῶν εὔνοιαν διατελῆτε ἀεὶ αὐτῷ ἐπιδαψιλεύοντες.

Ἐπὶ τούτοις, Μεγαλειότατε, καὶ ἡμεῖς τὸν ἰδιαίτερον ἡμῶν αὐτῶν ἐκφράζοντες σεβασμὸν καὶ τὴν βαθυτάτην εὐγνωμοσύνην ἐπὶ ταῖς

(1) Ὅρα αὐτὰς ἐν τῷ τέλει τοῦ Περιοδικοῦ.

Digitized by Google

φιλελληνικαῖς ὑμῶν διαθέσεσιν ὑποσημειούμεθα βαθυσεβάστως

Τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος

ὑποκλινέστατοι θεράποντες

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ

Ο ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ

ὁ δὲ ἐν Ἀθήναις κ. Ν. Παπαδούκας, δικηγόρος, ἐξελέγη μέλος ἀντεπιστέλλον.

Ἀκολούθως ὁ Πρόεδρος κ. Βασιάδης ἀγγέλλει, ὅτι ἡ ἐξαμελὴς ἐπιτροπὴ ἐπισκεψαμένη τὸν κ. Χρηστάκην Ζωγράφον ἐδήλωσε τὴν πρὸς αὐτὸν ἀπονεμηθεῖσαν τιμὴν ἐπὶ ταῖς πρὸς τὸν Σύλλογον γενναιοδωριαις αὐτοῦ· ὁ δὲ κ. Χρηστάκης Ζωγράφος εὐχαριστῶν τῷ Συλλόγῳ διὰ τὴν ἀπονεμηθεῖσαν αὐτῷ τιμὴν λέγει, ὅτι δι' αὐτὸν ἡ τιμὴ αὕτη ἐστὶ μεγάλη, ἀλλὰ κατ' ἀνάγκην δέχεται αὐτὴν ὡς προσφερομένην παρὰ τοῦ Συλλόγου, ὃν ἀγαπᾷ καὶ ἐκτιμᾷ διὰ τὰς ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῶν γραμμάτων ἀκαμάτους αὐτοῦ προσπαθείας.

Εἶτα ἀνεγνώσθησαν καὶ ἐνεκρίθησαν πρὸς ἀποστολὴν αἱ ἑξῆς ἐγκύκλιοι·

Πρὸς τοὺς Ἀρχιερεῖς.

Σεβασμιώτατε.

Ἐκ διαφόρων ἀποσαλεισῶν τῇ Ὑμετέρᾳ Σεβασμιότητι ἐπιστολῶν τοῦ Φ.λολογικοῦ Συλλόγου γινώσκετε ἤδη, ὅτι οὗτος ἐν τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ ἔργοις ἀνέλαβε καὶ τὴν μέριμναν περὶ διαδόσεως τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως, θεωρῶν αὐτὴν δικαίως σρεὰν καὶ ἀκράδαντον κρηπῖδα τῆς εὐημερίας τοῦ ἡμετέρου Γένους.

Πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ὀρθῆς καὶ ὑγιοῦς ταύτης γνώμης πολλῶν οὐ χρῄζομεν λόγων, ἀλλ' ἀρκοῦσι τὰ παραδείγματα τῶν νῦν πεπολιτισμένων λαῶν, τῶν Γερμανῶν μάλιστα καὶ Ἀγγλαμερικανῶν, οἵτινες προεξάρχουσι τῶν ἄλλων καὶ πρὸς τὸν κολοφῶνα τῆς δόξης καὶ εὐημερίας αὐτῶν στερρῶς βαίνουσι δι' οὐδὲν ἄλλο ἢ διότι ταύτην τὴν ὀρθὴν περὶ δημοτικῆς παιδεύσεως ἔχοντες γνώμην, μεγάλως μεριμνῶσι καὶ ἐπιμελοῦνται πρὸς διάδοσιν αὐτῆς εἰς πάσας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας, ἀμύθητα πρὸς τοῦτο δαπανῶντες χρήματα. Τίς οὐ καταλαμβάνεται ὑπὸ θαυμασμοῦ καὶ ἐκπλήξεως μανθάνων, ὅτι αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς δαπανῶσι κατ' ἔτος ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ λαοῦ 450 ἑκατομμύρια φράγκων, πολλοὶ δὲ ἰδιῶται πρὸς ἵδρυσιν σχολείων καταβάλλουσιν ὁ μὲν 4 ἑκατομμύρια φράγκων, ὁ δὲ 2, καὶ ἄλλοι ἓν ἢ πεντήκοντα μυριάδας; Ἀλλὰ καὶ αἱ φράσεις τοῦ ἡμετέρου λαοῦ, «ἄνθρωπος ἀγράμματος ξύλον ἀπελέκητον» καὶ «ἂν ἤξευρα δύο γράμματα θὰ ἤμουν χίλιαις φοραῖς καλήτερος ἀφ' ὅτι εἶμαι» τί ἄλλο ἀποδεικνύουσιν ἢ τὸν διακαῆ αὐτοῦ πόθον πρὸς ἐκπαίδευσιν, ζωηρῶς συναισθανομένου καὶ ἐκφράζοντος τὴν ἀξίαν καὶ σπουδαιότητα τῆς παιδείας;

Ταῦτα μὲν ἱκανὰ τεκμήρια, ὅτι ἡ δημοτικὴ παίδευσις, ἡ στοιχειώδης καὶ κατωτέρα καλουμένη, ἐστὶν ἡ πρώτη, ἡ σπουδαιοτάτη καὶ ἀναγκαιοτάτη παίδευσις τοῦ ἔθνους· διότι ταύτης μὲν μετέχουσιν ἢ ὀφείλουσι νὰ μετέχωσιν ἁπαξάπαντες οὐδενὸς ἐξαιρουμένου, τῆς δὲ μέσης παιδεύσεως καὶ τῆς ἀνωτέρας μετέχουσιν ὀλίγοι, ὅσοι εὐποροῦσι καιροῦ καὶ μέσων.

Ἡ δημοτικὴ δὲ παίδευσις παρὰ τοῖς μᾶλλον πεπολιτισμένοις λαοῖς τὰ ἑξῆς περιλαμβάνει μαθήματα·

α') Ἀνάγνωσιν, β') Γραφήν, γ') Ἀριθμητικήν, δ') Ἐθνικὴν γλῶσσαν, ε') Θρησκευτικά, (Ἱερ. Ἱστορίαν καὶ Κατήχησιν), ς') Ἠθικὰ διηγήματα, ζ') Γεωγραφίαν, η') Ἱστορίαν Ἐθνικήν, θ') Καλλιγραφίαν καὶ Ἰχνογραφίαν, ι') Στοιχειώδη Γεωμετρίαν, ια') γενικὰς γνώσεις τῆς Φυσικῆς, Χημείας καὶ Φυσικῆς Ἱστορίας, ιβ') Μουσικήν, καὶ ιγ') Γυμναστικήν.

Τοιαύτη ἡ πνευματικὴ τροφή, ἧς ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων μεταλαμβάνουσι τὰ τέκνα τοῦ λαοῦ ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις ἀμφοτέρων τῶν φύλων, ἅτινα ἁπανταχοῦ ὑπάρχουσι καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς μικροῖς χωρίοις. Ἑκάστη δὲ τῶν δημοτικῶν σχολῶν ἔχει ἰδίαν βιβλιοθήκην καὶ ὀργανοθήκην καὶ συλλογὰς ἐπιστημονικάς.

Ἐκ τούτων καταφαίνεται, ὁπόσον ἡμεῖς ὑπολειπόμεθα, διότι οὔτε ἡ ἐκπαίδευσις τοῦ λαοῦ τοιαύτην παρ' ἡμῖν εἴληφεν ἀνάπτυξιν καὶ τελειότητα, οὔτε σχολεῖα δημοτικὰ ἀμφοτέρων τῶν φύλων πανταχοῦ ὑπάρχουσιν, οὔτε πάντες οἱ γονεῖς αἰσθάνονται ὅπερ ἔχουσι θρησκευτικὸν καὶ κοινωνικὸν καθῆκον, ἵνα τὰ τέκνα αὐτῶν ἄρρενά τε καὶ θήλεα ἀποστέλλωσιν εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, ἀλλὰ πολλάκις εἴτε ἐξ ὀλιγωρίας, εἴτε ὅπως ἐκ τῆς ἐργασίας τῶν

Digitized by Google

ἀνηλίκων αὐτῶν τέκνων μικράν τινα ἀποκαρπωθῶσιν ὠφέλειαν, εὑρίσκονται γονεῖς ἄστοργοι, οἵτινες ἀπαθῶς καὶ ἄνευ τύψεως τῆς συνειδήσεως ἀποστεροῦσιν αὐτὰ τὸν ἐπιούσιον ἄρτον τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως. οὐδόλως συλλογιζόμενοι, ὅτι καθιστῶσιν αὐτὰ τυφλὰ καὶ δυσυχῆ καθ' ὅλον αὐτῶν τὸν βίον.

Τοιαύτης λοιπὸν οὔσης τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως παρ' ἡμῖν, πρέπει ὅσον τάχιον νὰ θεραπεύσωμεν τὰς ἐλλείψεις ταύτας, ἂν θέλωμεν εἰς τὰ ἴχνη νὰ βαδίσωμεν τῶν μᾶλλον πεπολιτισμένων ἐθνῶν καὶ ἐπιθυμῶμεν τὴν ἀληθῆ τοῦ ἡμετέρου Γένους εὐημερίαν· ἐπειδή, ὡς εἴρηται, τὰ ἔθνη ἐκεῖνα ἀληθῶς εὐδαιμονοῦσιν, ὅσα πλείονα ἔχουσι δημοτικὰ σχολεῖα ἀμφοτέρων τῶν φύλων, ἡ δὲ παιδεία ἐστὶ πάγκοινος εἰς πάσας τῆς κοινωνίας τὰς τάξεις, ὁ δὲ λαὸς πεφωτισμένος καὶ προλήψεων καὶ δεισιδαιμονιῶν ἀπηλλαγμένος.

Καὶ ὁ μὲν Φιλολογικὸς Σύλλογος πρὸς ἐπίτευξιν τούτων πολλοὺς κατέβαλε καὶ καταβάλλει ἀγῶνας, γράφων, διδάσκων, προτρέπων, διδακτικὰ βιβλία εἰς τὰ τῶν Ἐπαρχιῶν σχολεῖα ἀποστέλλων, χρήματα χορηγῶν εἴτε πρὸς σύστασιν δημοτικῶν σχολείων, ὅπου δεῖ, εἴτε πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἤδη ὑφισταμένων, χρῃζόντων δὲ περιθάλψεως. Ἀλλ' ὁμολογουμένως οἱ ἀγῶνες αὐτοῦ φροῦδοι καὶ ἀλυσιτελεῖς ἀποβήσονται, ἂν μὴ καὶ τῆς Ὑμετέρας τύχῃ προθύμου καὶ ἰσχυρᾶς συμπράξεως· διότι Ὑμεῖς ἐστὲ οἱ πνευματικοὶ τοῦ λαοῦ πατέρες, πρὸς Ὑμᾶς πάντοτε καὶ δικαίως προσέχει τὸν νοῦν, Ὑμεῖς ὅ,τι καὶ ἂν εἴπητε, γίνεται αἰσθητότερον ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ, Ὑμεῖς τέλος παρά τε τῶν θείων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων νόμων τὴν προστασίαν καὶ ἐπιμέλειαν τοῦ λαοῦ ἐπιτετραμμένοι ἐστέ· ὥστε Ὑμεῖς διὰ τῶν πατρικῶν συμβουλῶν, προτροπῶν, ἐγκυκλίων πρὸς τὸ Ὑμέτερον ποίμνιον, διὰ τῶν ἱεροκηρύκων καὶ ἱερέων ἑκάστης κώμης καὶ συνοικίας, δύνασθε παντὸς ἄλλου κάλλιον κατορθῶσαι, ἵνα εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ εἰσχωρήσῃ ὁπόσον ἀναγκαία καὶ ἀπαραίτητός ἐστιν ἡ ἐκπαίδευσις αὐτοῦ, καὶ καταλάβῃ τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἅγιος ὑπὲρ τῆς παιδείας ζῆλος καὶ ἱερὸς ἐνθουσιασμός.

Καθ' ἡμᾶς δὲ οὐ μικρὸν συντελέσουσι καὶ τὰ ἑξῆς μέσα· α) ἂν ἡ Ὑμετέρα Σεβασμιότης ὑποχρεώσῃ ἔνθεν μὲν τοὺς ἱερεῖς ἑκάστης κώμης καὶ συνοικίας, ἵνα καθ' ἑξαμηνίαν ἀναγινώσκωσιν ἐπ' ἐκκλησίας κατάλογον τῶν παίδων, ὅσοι ἀπὸ τῆς ἑξαετοῦς ἡλικίας καὶ ἄνω ὀφείλουσι φοιτᾶν εἰς τὰ σχολεῖα, ἔνθεν δὲ τὰς Ἐφορίας, ἵνα ἐν καιρῷ τῶν ἐξετάσεων τῶν δημοτικῶν σχολείων ἀναγινώσκωσι κατάλογον πλήρη τῶν παίδων τῆς χώρας σημειοῦσαι τοὺς μὴ φοιτῶντας· καὶ β') ἂν ἐν ταῖς κεντρικωτέραις πόλεσι τῶν Ἐπαρχιῶν καὶ διαμερισμάτων φιλεκπαιδευτικοὶ ἱδρυθῶσι Σύλλογοι καὶ Ἀδελφότητες σκοπὸν καὶ μέλημα ἔχοντες τὴν προαγωγὴν καὶ ἐπίδοσιν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως καὶ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων.

Ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος ἐπιθυμῶν, Σεβασμιώτατε, νὰ πράξῃ τὸ καθῆκον αὐτοῦ καὶ πρὸς τὴν Ὑμετέραν ἐπαρχίαν καὶ ἔλθῃ τὸ κατὰ δύναμιν εἰς βοήθειαν τῶν ἀπόρων αὐτῆς σχολείων, ἔχει ἀνάγκην νὰ μάθῃ πρότερον τὴν πνευματικὴν αὐτῆς κατάστασιν, ὅπως ἐν γνώσει ἐκτιμήσῃ τὰς πραγματικὰς αὐτῆς προόδους καὶ ἐλλείψεις· ἐφ' ᾧ καὶ θερμῶς ἱκετεύει Ὑμᾶς, ἵνα τὰς δεούσας χορηγήσητε πληροφορίας σημειοῦντες ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν ἀπαντήσει.

α) Πόσα εἰσὶ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα ἑκατέρου τοῦ φύλου ἐν τῇ Ὑμετέρᾳ Ἐπαρχίᾳ.

β') Ποῦ ὑπάρχουσι καὶ ποῦ οὐχ ὑπάρχουσι καὶ διὰ τί.

γ') Ποῖα ἐκ τῶν Σχολείων ἔχουσιν Ἐφορίας καὶ τίνες οἱ Ἔφοροι, διότι ἐκ τῆς ἐπιμελείας αὐτῶν καὶ φροντίδος ἐξήρτηται ἡ εὐδοκίμησις τῶν σχολείων.

δ') Πόσοι καὶ τίνες οἱ ἐν ἑκάστῳ σχολείῳ διδάσκοντες, καὶ τίς ὁ μισθὸς αὐτῶν.

ε) Τίνα τὰ διδασκόμενα μαθήματα κατὰ τμήματα καὶ τάξεις, καὶ τίς ὁ Κανονισμὸς τῆς Σχολῆς, ἂν ὑπάρχῃ.

ς') Τίνες οἱ πόροι ἑκάστης σχολῆς, πόσαι αἱ ἐτήσιαι αὐτῆς δαπάναι, καὶ τίνας ἔχει ἀνάγκας.

ζ') Πόσοι οἱ μαθηταὶ ἑκάστης σχολῆς, καὶ τίς ἡ ἀναλογία αὐτῶν πρὸς τὸν πληθυσμὸν τῶν ἡμετέρων ἐν τῷ τόπῳ ἔνθα ἡ σχολή, πόσοι καὶ τίνες οἱ προκόπτοντες καὶ εὐδοκιμοῦντες, πόσοι εὔποροι, καὶ πόσοι ἄποροι καὶ εἰ ἐκ τῶν προκοπτόντων, τίνες παῖδες ἀπὸ τῆς ἑξαετοῦς ἡλικίας καὶ ἄνω φοιτῶσιν εἰς τὰ σχολεῖα καὶ τίνες οὔ, καὶ διὰ τί.

Παρακαλεῖται ἡ Ὑμετέρα Σεβασμιότης νὰ εὐαρεστηθῇ ν' ἀποστείλῃ τὰς πληροφορίας ταύτας πρὸ τῆς πρώτης Ἰανουαρίου, εἰ δυνατόν, τοῦ 1874, ὅπως ὁ Σύλλογος πρὸ τῆς ἐπετείου ἑορτῆς αὐτοῦ ἔχῃ καιρὸν νὰ λάβῃ αὐτὰς ὑπ' ὄψιν καὶ διεξελθὼν μετὰ προσοχῆς ἀποφασίσῃ τὰ δέοντα· ἄλλως ὁ Σύλλογος ἔσται ἀθῷος πάσης μομφῆς, ὅτι δῆθεν παραμελῶν τῶν ἐνδεῶν σχολείων βοηθεῖ τὰ μηδεμιᾶς χρῄζοντα συνδρομῆς. Τί πταίει οὗτος, ἂν ἀγνοῶν τὰς ἀ-

Digitized by Google

νάγκας πολλῶν Ἐπαρχιῶν ἐνεργῇ ὑπὲρ ἐκείνων, περὶ ὧν λαμβάνει πληροφορίας;

Πρὸς γνῶσιν τῆς Ὑμετέρας Σεβασμιότητος πέμπομεν καὶ ἃς ἀπεστείλαμεν ἐπιστολὰς πρὸς τοὺς φιλεκπαιδευτικοὺς Συλλόγους καὶ Ἀδελφότητας καὶ πρὸς τὰς Δημογεροντίας τῶν Κοινοτήτων καὶ Ἐφορίας τῶν Σχολείων, ἐν αἷς συμπεριλαμβάνονται καὶ ὅσα ἄλλα μέσα θεωρεῖ ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος συντελοῦντα πρὸς προαγωγὴν καὶ ἐπίδοσιν τῆς παιδείας.

Πεποιθότες, ὅτι πρὸς ἐφαρμογὴν τούτων κατὰ τὴν Ὑμετέραν Ἐπαρχίαν πᾶσαν χορηγήσετε συνδρομὴν καὶ ἀντίληψιν καὶ ἐκφράζοντες Ὑμῖν ἐπὶ τούτοις τὴν βαθεῖαν τοῦ Συλλόγου εὐγνωμοσύνην, διατελοῦμεν.

Τῆς Ὑμετέρας Σεβασμιότητος τέκνα πειθήνια.

Ὁ Πρόεδρος.

Ὁ Γεν. Γραμματεύς.

—

Πρὸς τοὺς Συλλόγους καὶ Φιλεκπαιδευτικὰς Ἀδελφότητας.

Κύριε Πρόεδρε,

Γνωστὸν ἤδη ὑπάρχει τῷ ὑμετέρῳ Συλλόγῳ, ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος ἐν τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ ἔργοις ἀναλαβὼν καὶ τὴν μέριμναν ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως πολλοὺς κατέβαλε καὶ καταβάλλει μόχθους πρὸς διάδοσιν αὐτῆς, θεωρῶν αὐτὴν δικαίως στερεὰν καὶ ἀκράδαντον κρηπῖδα τῆς εὐημερίας τοῦ ἡμετέρου Γένους, καὶ ἐπιθυμῶν ἵνα τὸ φρόνημα τοῦτο καὶ ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἡμετέρου λαοῦ βαθείας καταβάλῃ ῥίζας· ἀλλὰ μετὰ βαρυαλγούσης καρδίας βλέπει, ὅτι πολλαχοῦ τῶν Ἐπαρχιῶν ὁ λαὸς ἐν βαθυτάτῳ τῆς ἀμαθείας βεβυθισμένος σκότει καὶ ἀπονεναρκωμένος ὡς ὑπὸ μανδραγόραν καθεύδει, ὅλως ἀμεριμνῶν περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως αὐτοῦ. Ἡ νάρκη δὲ αὕτη καὶ ἀδιαφορία παρατηρεῖται ἐν ἐκείναις μάλιστα τῶν Ἐπαρχιῶν, ἐν αἷς φιλεκπαιδευτικοὶ οὐχ ἱδρύθησαν Σύλλογοι καὶ Ἀδελφότητες, ἢ ἱδρυθέντες οὐκ ἐμφοροῦνται ὑπὸ τῶν ἀρχῶν τούτων περὶ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως. Ἀνάγκη λοιπὸν πᾶσα, ἵνα ὁ ἡμέτερος λαὸς παντα χοῦ διδαχθῇ τὴν ἀξίαν καὶ σπουδαιότητα τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως καὶ βαθέως ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἐγχαράξῃ, ὅτι ἡ μὲν παιδεία πηγὴ παντὸς ἀγαθοῦ, ἡ δ' ἀπαιδευσία πάσης κακοδαιμονίας· ὅτι ὁ ἀπαίδευτός ἐστιν ἐν τῷ κόσμῳ, ὡς ὁ τυφλὸς, ὃς περιπλανᾶται ψηλαφῶν καὶ ἀγνοῶν ποῦ ὑπάγει· ὅτι ἡ παιδεία ἐξευγενίζει τὴν καρδίαν, ἀνυψοῖ τὸ φρόνημα, φωτίζει τὸν νοῦν, αὐξάνει τὰς δυνάμεις τῶν ἐθνῶν· ὅτι ἡ γνῶσις καὶ ἐπιστήμη εἰσὶ δύναμις, ὁ δὲ πλοῦτος οὐ πορίζεται σήμερον διὰ τῆς ἰσχύος τῶν βραχιόνων, ἀλλὰ διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ πνεύματος, ὅπερ δεσπόζει καὶ διευθύνει πρὸς ἐπαύξησιν τῆς εὐημερίας τοῦ ἀνθρώπου τὰς ὑπερφιάλους τῆς φύσεως δυνάμεις.

Πρὸς ἀπόδειξιν τούτων ἀρκεῖ τὸ τῆς Καληδονίας (Σκωτίας) παράδειγμα, ἥτις τὸ πρότερον ἄμοιρος οὖσα τῶν δώρων τῆς φύσεως, ἔχουσα κλίμα μὲν ὑγρὸν καὶ ψυχρόν, ἔδαφος δὲ πτωχὸν καὶ ἄγονον, ἐν ᾧ οὐδεὶς ἄλλος ἐφύετο δημητριακὸς καρπὸς ἢ ὁ βρῶμος, ἡ ἀρχαία τῶν κατοίκων τροφή, φυλὰς δὲ ἀγρίας, ἀμαθεῖς, δεισιδαίμονας, ἀπὸ ληστειῶν ζώσας καὶ ἁρπαγῶν, κατώρθωσε διὰ τῶν δημοτικῶν σχολείων ἐν μιᾷ ἑκατονταετηρίδι ν' ἀναπλάσῃ γῆν μὲν εὔφορον καὶ πλουτοδότειραν, λαὸν δὲ ἠθικόν, θρησκευτικόν, πεφωτισμένον, εὐδαίμονα, καὶ πολὺ τῶν Ἄγγλων κατὰ τὰς γνώσεις ἀνώτερον, ἴσον αὐτοῖς κατὰ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν, πολὺ δὲ αὐτοὺς κατὰ τὴν γεωργικὴν ὑπερβαίνοντα. Τηλικαύτη ἡ δύναμις τῆς καλῆς ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως τοῦ λαοῦ!

Πρὸς διάδοσιν δὲ εἰς πάσας τὰς τάξεις τοῦ ἡμετέρου λαοῦ ἐν ταῖς Ἐπαρχίαις τῶν ἀναμφισβητήτων τούτων ἀληθειῶν περὶ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως, παντὸς ἄλλου κάλλιον δύνανται συντελέσαι οἱ φιλεκπαιδευτικοὶ Σύλλογοι καὶ Ἀδελφότητες, ὡς φαεινὰ κέντρα καὶ ἑστίαι φωτοβόλοι τῆς ἐπαρχίας αὐτῶν, διαφωτίζοντες τοὺς ἐν σκότει καὶ τοὺς μὴ εἰδότας τὴν ἀξίαν καὶ σπουδαιότητα τῆς παιδεύσεως. Διὰ ταῦτα εὐχῆς ἔργον ἵνα ὅσῳ πλείονες τοιοῦτοι ἐν ἑκάστῃ ἱδρυθῶσιν Ἐπαρχίᾳ.

Καθ' ἡμᾶς δὲ οὐ μικρὸν πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ φιλεκπαιδευτικοῦ τούτου σκοποῦ συντελέσουσι καὶ τὰ ἑξῆς μέσα, ὑπὲρ ὧν ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος πᾶσαν ὑπισχνεῖται δυνατὴν συνδρομήν.

α) Ἂν ἕκαστος τῶν Συλλόγων μετὰ ζήλου καὶ προθυμίας διαβιβάζῃ εἰς τὰς Δημογεροντίας τῶν Κοινοτήτων καὶ Ἐφορίας τῶν σχολείων τῆς Ἐπαρχίας αὐτοῦ, ὅσα νομίζει συντελοῦντα εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν σχολείων, καὶ προνοῇ περὶ ἐξευρέσεως πόρων καὶ καλῆς αὐτῶν διαχειρίσεως.

Digitized by Google

β') Ἂν ἐν ταῖς κεντρικωτέραις τοὐλάχιστον δημοτικαῖς σχολαῖς ἐνεργῇ πρὸς σύστασιν δημοτικῶν βιβλιοθηκῶν καὶ πρὸς ἀγορὰν ὀργάνων τῆς πειραματικῆς φυσικῆς καὶ στοιχειωδῶν συλλογῶν τῆς φυσικῆς ἱστορίας, διότι ἀνάγκη τὰ τέκνα τοῦ λαοῦ ἐκ παιδικῆς ἡλικίας νὰ λαμβάνωσι γενικήν τινα γνῶσιν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ὧν ἡ ἐφαρμογὴ κατὰ τοὺς ἡμετέρους χρόνους τοσαύτην εἴληφεν ἐπίδοσιν καὶ τοσαῦτα παρήγαγε τεράστια ἀποτελέσματα.

γ') Ἂν πρὸς ἐξακολούθησιν τῆς διδασκαλίας τῶν ἀποχωρούντων ἀπὸ τῶν σχολείων παίδων καὶ τῶν ἄλλων ἐνηλίκων μεριμνᾷ περὶ συστάσεως ἐν τοῖς κεντρικωτέροις σχολείοις ἑσπερινῶν μαθημάτων δὶς ἢ τρὶς τῆς ἑβδομάδος γιγνομένων.

δ') Ἂν τοῖς ἀπόροις σχολείοις τῆς περιοχῆς αὐτοῦ χορηγῇ διδακτικὰ βιβλία καὶ χρήματα, ὅταν εὐπορῇ, δεικνύων καὶ ἔργῳ, ὅτι ὄντως περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν τέκνων τοῦ λαοῦ κήδεται.

ε) Ἂν, ὡς λίαν ἀξιεπαίνως ποιοῦσιν ὁ ἐν Ῥαιδεστῷ Θρᾳκικὸς Σύλλογος καὶ ἡ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν Ἐπιτροπὴ τῶν Τραπεζουντίων, ἀποστέλλῃ εἰς περιοδείαν ἐπόπτας πρὸς ἐπίσκεψιν καὶ ἐπιθεώρησιν τῶν σχολείων καὶ πρὸς ἀκριβῆ ἐξέτασιν τῆς πνευματικῆς καταστάσεως τῆς Ἐπαρχίας, συντάσσων δι' αὐτῶν σχολειακὸν αὐτῆς γεωγραφικὸν χάρτην, διὰ διαφόρων χρωμάτων φωτεινῶν ἢ σκοτεινῶν διακρίνων ἐν αὐτῷ τὰς διαφοράς, ἂν ὑπάρχωσι, τῆς πνευματικῆς καταστάσεως τῶν διαμερισμάτων αὐτῆς.

ς') Ἂν παρ' ἑαυτῷ συγκαλῇ κατ' ἔτος σύνοδον τῶν δημοδιδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν πρὸς ἐξέτασιν ἀπὸ κοινοῦ διαφόρων παιδαγωγικῶν ζητημάτων, ἅτινα συντελοῦσιν εἰς τὴν ἐπίδοσιν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως, εἰς τὴν καλὴν διοργάνωσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων, καὶ εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν διδακτικῶν μεθόδων, καὶ δημοσιεύῃ ὕστερον τὰς ἐν τῇ συνόδῳ ληφθείσας περὶ αὐτῶν ἀποφάσεις πρὸς γνῶσιν καὶ τῶν ἄλλων.

ζ') Ἂν βλέπων, ὅτι πάντες οἱ Σύλλογοι πρὸς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν τείνουσι σκοπόν, τὴν διάδοσιν τῶν γραμμάτων κατὰ τὰς ἡμετέρας χώρας, ἀδελφικὰς μετ' αὐτῶν συνάπτῃ σχέσεις ἀνταλλάσσων τὰς ἰδέας αὐτοῦ καὶ πᾶσαν παρέχων αὐτοῖς συνδρομὴν καὶ ἀντίληψιν· διότι ὥσπερ ἡ πολλαπλασίασις τῶν φωτοβόλων ἑστιῶν καὶ ἡ συγκέντρωσις τοῦ ἐξ αὐτῶν ἐκπεμπομένου φωτὸς ὑπεραύξει τὴν αἴγλην καὶ θερμότητα, οὕτω καὶ ἡ πολλῶν συλλόγων συνεργασία φαεινοτάτην παράγει λάμψιν καὶ συναύγειαν πρὸς φωτισμὸν τοῦ ἔθνους.

ἡ) Ἂν μετὰ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου στενωτάτας καὶ διηνεκεῖς διατηρεῖ σχέσεις (1) διαβιβάζων αὐτῷ ἑκάστοτε τὰς ἐκθέσεις τῶν ἐποπτῶν περὶ τῆς πνευματικῆς καταστάσεως μετὰ τοῦ σχολειακοῦ χάρτου ὅπως γίγνωνται αὐτῷ γνωσταὶ αἱ ἀνάγκαι τῶν ἐπαρχιῶν, κατὰ δὲ Ἰανουάριον ἑκάστου ἔτους περιληπτικὴν ἀποστέλλων τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ ἔκθεσιν, ἵνα τὰ κυριώτερα αὐτῆς ἐν τῇ ἐτησίᾳ περιλαμβάνωνται τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου λογοδοσίᾳ καὶ κατάδηλος γίγνηται οὕτως ἔνθεν μὲν ἡ ἑνότης τῶν ἐργασιῶν τῶν Συλλόγων, ἔνθεν δὲ ἡ ἀξία τῆς ἐργασίας ἑκάστου, ἐξ οὗ, ὡς εἰκός, ἅμιλλα προκύψει καὶ ζῆλος, τῶν μὲν εὐδοκιμούντων φιλοτιμουμένων ἑκάστου

Αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων,

τῶν δὲ ὑπολειπομένων ἀγωνιζομένων εἰς τὰ ἴχνη βαδίσαι τῶν προπορευομένων.

Τοιαύτη καθ' ἡμᾶς ἡ ὑψηλὴ τῶν ἐν ταῖς Ἐπαρχίαις Συλλόγων καὶ Ἀδελφοτήτων ἀποστολή, τῶν φαεινῶν τούτων κέντρων καὶ ἑστιῶν τῶν γραμμάτων. Ἀλλ' οὐδὲν τούτων κατορθωθήσεται, ἂν μὴ τὰ μέλη ἑκάστου Συλλόγου ἀπὸ κοινοῦ ἐν ὁμονοίᾳ συνεργάζωνται καὶ μὴ διασπῶσι τὰς δυνάμεις αὐτῶν διαφωνοῦντα καὶ διαμαχόμενα, ὡς μετὰ λύπης βλέπομεν γιγνόμενον ἔν τισι τῶν Συλλόγων ἐπὶ βλάβῃ αὐτῶν καὶ τοῦ σκοποῦ ὃν προτίθενται.

Ταῦτ' ἐπιστέλλοντες τῷ ὑμετέρῳ Συλλόγῳ,

---

(1) Τοῦτο ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος καὶ ἐν τῷ Κανονισμῷ ἐνέγραψεν ὡς καθῆκον αὐτοῦ.

Ἄρθρ. 59. Ὁ Σύλλογος διατηρεῖ φιλολογικὰς καὶ ἐπιστημονικὰς σχέσεις μετ' ἄλλων Συλλόγων, δεχόμενος παρ' αὐτῶν προσφορὰς βιβλίων καὶ κοινοποιήσεις φιλολογικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν ζητημάτων, ἀντεπιστέλλων δὲ αὐτοῖς τὸ Περιοδικὸν αὐτοῦ καὶ πᾶν ἄλλο ὑπ' αὐτοῦ δημοσιευόμενον, καὶ πᾶσαν παρέχων αἰτουμένην κοινοποίησιν ἢ διασάφησιν· ὅταν αὐτῷ ἐφικτὴ ᾖ, περὶ φιλολογικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν ζητημάτων, ἢ ἀνακαλύψεων ἐν ταῖς ἡμετέραις χώραις γιγνομένων.

Ἄρθρ. 60. Τῇ προτάσει τῶν ἁρμοδίων Ἐπιτροπῶν ὁ Σύλλογος ἀνατίθησι τοῖς ἐν ταῖς Ἐπαρχίαις Συλλόγοις τὴν ἐπιστημονικὴν ἐξέτασιν ἀρχαίων μνημείων, τὴν ἀντιγραφὴν χειρογράφων, ἐπιγραφῶν κτλ.

Ἄρθρ. 61. Ὁ Σύλλογος ἐπιτρέπει, ἵνα ἐν τῷ Περιοδικῷ αὐτοῦ δημοσιεύωνται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ 56 ἄρθρου καὶ ἐν ὀνόματι τῶν ἀποστελλόντων χειρόγραφα ἀνέκδοτα, ἐπιγραφαί, δημόσιαι διαλέξεις, καὶ πραγματεῖαι ἀναγινωσθεῖσαι ἐν ταῖς συνεδριάσεσι τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Συλλόγων.

Digitized by Google

πεποίθαμεν, ὅτι κατανοῶν κάλλιστα τὴν ἀξίαν τούτων καὶ σπουδαιότητα, πᾶσαν καταβαλεῖ προθυμίαν πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτῶν, ἵνα ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος ἐκτιμῶν τὰ ἔργα αὐτοῦ καὶ ἐναβρυνόμενος ἐπὶ τούτοις προτείνῃ αὐτὸν τοῖς ἄλλοις παράδειγμα ἄξιον μιμήσεως.

Πρὸς Ὑμετέραν γνῶσιν πέμπομεν Ὑμῖν καὶ ἃς ἀπεστείλαμεν ἐπιστολὰς πρός τε τοὺς σεβασμιωτάτους Ἀρχιερεῖς καὶ πρὸς τὰς φιλομούσους Δημογεροντίας τῶν Κοινοτήτων καὶ Ἐφορίας τῶν Σχολείων, ἐν αἷς συμπεριλαμβάνονται καὶ ὅσα ἄλλα μέσα θεωρεῖ ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος συντελοῦντα πρὸς προαγωγὴν καὶ ἐπίδοσιν τῆς παιδείας.

Ἐπὶ τούτοις δέξασθε τὴν διαβεβαίωσιν τῆς διακεκριμένης πρὸς Ὑμᾶς ὑπολήψεως ἡμῶν.

—

Πρὸς τὰς φιλομούσους καὶ φιλογενεῖς Δημογεροντίας τῶν Κοινοτήτων καὶ Ἐφορίας τῶν Σχολείων αὐτῶν.

Ἀξιότιμοι Κύριοι,

Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος ἀναγράψας ἐν τῷ Κανονισμῷ (1) αὐτοῦ ὡς καθῆκον καὶ τὴν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως διάδοσιν, μετὰ μεγάλης σπουδῆς ἐπελάβετο τῆς ἐργασίας ταύτης, προβὰς εὐθὺς εἰς ὑποστήριξιν τῶν ἐν ταῖς Ἐπαρχίαις ἀπόρων σχολείων, διανέμων αὐτοῖς χρήματα καὶ βιβλία διδακτικά. Τὸ ἐκπαιδευτικὸν ὅμως αὐτοῦ τοῦτο ἔργον, οἱανδήποτε καὶ ἂν λάβῃ ἀνάπτυξιν καὶ ἐπίδοσιν, ἔσται ἀεὶ ἀτελές, ἂν μὴ καὶ ὁ λαὸς αὐτὸς συναισθανθῇ τὴν ἀξίαν καὶ σπουδαιότητα τῆς παιδείας. Τούτου ἕνεκα ὁ Σύλλογος ἀπευθύνεται καὶ αὖθις πρὸς Ὑμᾶς, οἵτινες ὡς προεστῶτες τῆς Κοινότητος καὶ Ἔφοροι τῶν σχολείων αὐτῆς ἐν διηνεκεῖ μετ' αὐτοῦ ἐστὲ κοινωνίᾳ, παρακαλῶν νὰ μὴ παύησθε καθ' ἑκάστην διαφωτίζοντες αὐτὸν περὶ τῶν πραγματικῶν ὠφελειῶν, ἃς ἀποκαρποῦνται τὰ τέκνα αὐτοῦ εἰς τὰ σχολεῖα φοιτῶντα, πρὸς ἀπόδειξιν ἀναφέροντες, ὅτι οἱ νῦν πρωτεύοντες λαοὶ καὶ τῶν ἄλλων προεξάρχοντες, οὓς καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν μιμεῖσθαι, μετ' ἀκαμάτου ζήλου πρὸς διάδοσιν ἀσχολοῦνται τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως, καὶ μάλιστα ὁ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς λαός, παντὸς ἄλλου κάλλιον κατανοήσας τὴν μεγάλην ὠφέλειαν τῆς ἐκπαιδεύσεως πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν τέκνων τοῦ λαοῦ, ὡς ἄλλα τε καὶ τὰ ἑξῆς ἀριδήλως μαρτυροῦσιν. Οὐδεὶς ἀγνοεῖ, ὅτι ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις πρό τινων ἔτι ἐτῶν ἑκατομμύρια ὑπῆρχον μαύρων δούλων ἐν ἐσχάτῃ ἀμαθείᾳ καὶ ἀθλιότητι ζῶντα, καὶ ὅτι πρὸς ἀπελευθέρωσιν αὐτῶν καταστρεπτικώτατος ἐγένετο ἐμφύλιος πόλεμος· ἀλλ' ὅ,τι πολλοὶ ἀγνοοῦμέν ἐστι τοῦτο, ὅτι εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν πάντες οἱ πολῖται μετὰ πυρετώδους προθυμίας ἠσχολήθησαν εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ἀπελευθέρων τούτων καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν, καὶ ἐν ὀλίγοις ἔτεσι τοσαύτη ἐγένετο ἐπίδοσις καὶ προκοπή, ὥστε κινεῖ τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν ἔκπληξιν παντὸς ξένου τὰ σχολεῖα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἐπισκεπτομένου, καθὰ ἀναφέρει ὁ πολυμαθὴς Γαλάτης Hippeau, ὃς ἐπισκεψάμενος σχολήν τινα καθ' ἣν ὥραν διδασκάλισσα τὸ εἰκοστὸν καὶ πέμπτον ἄγουσα ἔτος ἡρμήνευε τὸν Θουκυδίδην, ἔμεινεν ἐκθαμβος ἀκούων κοράσιον μέλαν μετὰ θαυμασίας ἀκριβείας ἀναπτύσσον τὸ πρῶτον κεφάλαιον τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀθηναίου ἱστορικοῦ.

Τηλικαύτην πρόνοιαν λαμβάνουσιν ἐν Ἀμερικῇ περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν τέκνων τοῦ λαοῦ! Ἀλλ' ἡμεῖς οἱ σεμνυνόμενοι ὅτι ἐσμὲν ἀπόγονοι τῶν μεγάλων ἐκείνων ἀνδρῶν τί ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως πράττομεν; ἐν πόσοις τῶν παρ' ἡμῖν παρθεναγωγείων ὑπάρχουσι κοράσια δυνάμεθα ἑρμηνεύειν τὸν Θουκιδίδην; ἀλλὰ καὶ πόσα εἰσὶ τὰ παρθεναγωγεῖα ἐν ἑκάστῃ ἐπαρχίᾳ. Πρὸς Θεοῦ! μέχρι τίνος τὴν ζοφώδη ταύτην ὑπομενοῦμεν ἀμάθειαν καὶ ταπείνωσιν, μέχρι τίνος τὰ τέκνα τοῦ ἡμετέρου

(1) Ἄρθρον 69. Ὁ Σύλλογος κατὰ τοὺς πόρους αὐτοῦ καὶ τὰς ἐπὶ τούτῳ φιλομούσων ἀνδρῶν προσφορὰς ἀπονέμει ἐπὶ τῇ προτάσει τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς τὰς πρὸς ὑποστήριξιν ἀπόρων σχολείων ἢ πρὸς σύστασιν νέων χρηματικὰς ἐπιχορηγήσεις.

Ἄρθρ. 70. Οὐδεμία χορηγεῖται ὑποστήριξις καὶ συνδρομὴ εἰς ὑπάρχοντα σχολεῖα, ἂν μὴ αἱ Ἐφορίαι αὐτῶν προαποστείλωσιν ἔκθεσιν περὶ τῆς πνευματικῆς καὶ οἰκονομικῆς αὐτῶν καταστάσεως, ἐπικεκυρωμένην ὑπὸ τῆς ἐπιτοπίου Ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς ἢ τῆς Δημογεροντίας.

Ἄρθρ. 71. Ὁ Σύλλογος πρὸς γνῶσιν ἀκριβεστέραν τῆς ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς καταστάσεως τῶν ἡμετέρων ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, αἰτεῖ πληροφορίας παρὰ τῶν Συλλόγων, ἢ τῶν ἐν ἐκείναις ταῖς χώραις μελῶν αὐτοῦ, ἢ παρ' ἄλλων καταλλήλων προσώπων.

Digitized

λαοῦ ἔσονται κατὰ τὴν ἐκπαίδευσιν κατώτερα καὶ αὐτῶν τῶν τέκνων τῶν χθὲς ἔτι δούλων;

Καὶ ὁ μὲν Φιλολογικὸς Σύλλογος πρὸς θεραπείαν τῶν κακῶν τῆς ἀπαιδευσίας πολλοὺς κατέβαλε καὶ καταβάλλει μόχθους· ἀλλὰ καὶ ὑμεῖς οἱ ἐν ταῖς Ἐπαρχίαις ἔχετε ἱερὸν κοινωνικὸν καὶ ἐθνικὸν καθῆκον νὰ μεριμνᾶτε ὑπὲρ τῆς διαδόσεως καὶ ἐπιδόσεως τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως, προτρέποντες τὰς Κοινότητας τῆς περιφερείας ὑμῶν, ὅσῳ μικραὶ καὶ ἂν ὦσι, νὰ διατηρῶσι δημοτικὰ σχολεῖα ἑκατέρου τῶν φύλων, ὑποχρεοῦντες τοὺς γονεῖς νὰ πέμπωσι τὰ ἑαυτῶν τέκνα ἄρρενά τε καὶ θήλεα εἰς τὰ σχολεῖα, μνημονεύοντες ἐν καιρῷ τῶν ἐξετάσεων τῶν σχολείων πρὸς παραδειγματισμὸν δημοσίᾳ τῶν ἀστόργων ἐκείνων γονέων, ὅσοι ὀλιγωροῦσι νὰ πέμπωσι τὰ ἑαυτῶν τέκνα εἰς τὰ σχολεῖα· διότι ὁ ἀποστερῶν τὰ ἑαυτοῦ τέκνα τὴν ἐκπαίδευσιν χείρων ἐστὶ τοῦ ἀποτυφλοῦντος αὐτὰ γονέως· ἐπειδὴ οὗτος μὲν ἀφαιρεῖ τὸ φῶς ἀπὸ τῶν σωματικῶν ὀφθαλμῶν, ἐκεῖνος δὲ τὸ φῶς τῆς παιδείας καὶ ἐπιστήμης ἀπὸ τῆς ψυχῆς, κυλίων αὐτὴν ἐσαεὶ εἰς τὸν βόρβορον τῆς ἀμαθείας καὶ δεισιδαιμονίας· κατὰ δὲ Ἰανουάριον ἀποστέλλητε τῷ Συλλόγῳ ὅσον οἷόν τε ἀκριβεῖς καὶ λεπτομερεῖς πληροφορίας περὶ τῆς πνευματικῆς καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν σχολείων τῆς περιοχῆς ἡμῶν σημειοῦντες ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν ἀπαντήσει·

α) Πόσα εἰσὶ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα ἑκατέρου τοῦ φύλου ἐν τῇ Ὑμετέρᾳ περιφερείᾳ.

β') Ποῦ ὑπάρχουσι καὶ ποῦ δὲν ὑπάρχουσι καὶ διὰ τί.

γ') Ποῖα ἐκ τῶν σχολείων ἔχουσιν Ἐφορίας καὶ τίνες οἱ Ἔφοροι, διότι ἐκ τῆς ἐπιμελείας αὐτῶν καὶ φροντίδος, ἐξήρτηται ἡ εὐδοκίμησις τῶν σχολείων.

δ') Πόσοι καὶ τίνες οἱ ἐν ἑκάστῳ σχολείῳ διδάσκοντες, καὶ τίς ὁ μισθὸς αὐτῶν.

ε) Τίνα τὰ διδασκόμενα μαθήματα κατὰ τμήματα καὶ τίς ὁ Κανονισμὸς τῆς Σχολῆς, ἂν ὑπάρχῃ.

ς') Τίνες οἱ πόροι ἑκάστης σχολῆς, πόσαι αἱ ἐτήσιαι αὐτῆς δαπάναι, καὶ τίνας ἔχει ἀνάγκας.

ζ') Πόσοι οἱ μαθηταὶ ἑκάστης Σχολῆς καὶ τίς ἡ ἀναλογία αὐτῶν πρὸς τὸν πληθυσμὸν τῶν ἡμετέρων ἐν τῷ τόπῳ ἔνθα ἡ σχολή, πόσοι καὶ τίνες οἱ προκόπτοντες καὶ εὐδοκιμοῦντες, πόσοι εὔποροι, καὶ πόσοι ἄποροι καὶ εἰ ἐκ τῶν προκοπτόντων, τίνες παῖδες ἀπὸ τῆς ἑξαετοῦς ἡλικίας καὶ ἄνω φοιτῶσιν εἰς τὰ σχολεῖα καὶ τίνες, οὔ, καὶ διὰ τί.

Ταῦτα πράττοντες, φιλόμουσοι κύριοι, καὶ εἰς τὰ σχολεῖα τῆς ὑμετέρας περιφερείας γίγνεσθε χρήσιμοι καὶ εἰς τὸν Σύλλογον μεγάλας προσφέρετε ὑπηρεσίας, διότι ἐκ τῶν πληροφοριῶν τούτων μανθάνων οὗτος τίνα μέρη ἔχουσι μᾶλλον τῶν ἄλλων ἀνάγκην ὁδηγηθήσεται εἰς τὴν ἀπονομὴν τῶν χρημάτων, ὅσα φιλόμουσοι καὶ φιλοπάτριδες ἄνδρες προσφέρουσιν αὐτῷ ἐτησίως ὑπὲρ τῶν ἀπόρων σχολείων τῶν Ἐπαρχιῶν, καὶ ὅσα αὐτὸς ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν χορηγεῖ.

Τελευτῶντες δὲ τὸν λόγον δὲν πρέπει νὰ ἀποκρύψωμεν ὑμῖν καί τινα ὑποκάρδιον τοῦ Συλλόγου θλῖψιν, ὅτι ἔνθεν μὲν Ἔφοροί τινες παραγνωρίζοντες τὰ καθήκοντα αὐτῶν καταχρατοῦσι τὰ παρὰ τοῦ Συλλόγου ἀποστελλόμενα χρήματα, οὐδὲ μεταχειρίζονται δι' ὃν ἀπεστάλησαν σκοπόν, καθ' ὧν, ἂν μὴ δαπανήσωσι τὰ χρήματα ὑπὲρ τῶν σχολείων, ὁ Σύλλογος μετὰ λύπης ἀναγκασθήσεται νὰ λάβῃ αὐστηρὰ μέτρα δημοσιεύων καὶ σηλιτεύων τὰ ὀνόματα αὐτῶν, ἔνθεν δὲ πόλεις καὶ κωμοπόλεις ἱκανοὺς κεκτημέναι πόρους καὶ ἄλλους δυνάμεναι ἐξευρεῖν οὐ μόνον ὑπὲρ τῶν ἑαυτῶν σχολείων, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἀπόρων τῆς περιφερείας αὐτῶν, ἐξαιτοῦνται παρὰ τοῦ Συλλόγου ὑπὲρ τῶν ἰδίων αὐτῶν χρηματικὴν βοήθειαν, ὅλως ἀμεριμνῶσαι ἂν ἡ αἴτησις αὕτη μέλλῃ νὰ ἀποστερήσῃ τὰ ἄπορα σχολεῖα τὰ ὑπὲρ αὐτῶν ὡρισμένα βοηθήματα. Ταῦτα περιάγουσι τὸν Σύλλογον εἰς μεγάλην ἀθυμίαν καὶ ἀμηχανίαν, διότι οὗτος τὸ βαρύμοχθον ἀναδεξάμενος ἔργον τῆς ὑποστηρίξεως τῶν ἀπόρων σχολείων ἐν ταῖς Ἐπαρχίαις προσεδόκα, ὅτι αἱ εὐποροῦσαι πόλεις καὶ κωμοπόλεις ἔμελλον πρῶται νὰ σπεύσωσι πρὸς ἀντίληψιν τοῦ ἔργου, γενναῖα συνεισφέρουσαι καὶ κέντρα γινόμεναι καὶ ἑστίαι φωτοβόλοι.

Ταῦτα ἐκρίναμεν καλὸν νὰ μὴ ἀποκρύψωμεν ἐλπίζοντες ὅτι πᾶσαι αἱ εὐποροῦσαι πόλεις καὶ κωμοπόλεις πρὸς ἀλλήλας ἀντιφιλοτιμούμεναι καὶ ἀνθαμιλλώμεναι πράξουσι τὸ καθῆκον αὐτῶν, γενναίως συνεισφέρουσαι ὑπὲρ τῶν ἀπόρων σχολείων τῆς περιφερείας αὐτῶν πρὸς ἀποσόβησιν τῆς εἰδεχθοῦς ἀπαιδευσίας ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου λαοῦ.

Ἐπὶ τούτοις δέξασθε, ἀξιότιμοι κύριοι, τὴν διαβεβαίωσιν τῆς πρὸς ὑμᾶς διακεκριμένης ὑπολήψεως ἡμῶν.

—

Digitized by Google

Πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει εὐπορουῦντας ὁμογενεῖς.

Φιλογενέστατε Κύριε,

Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀποτεινόμενος φιλογένειαν καὶ φιλομουσίαν κρίνει περιττὸν νὰ μακρηγορήσῃ· διότι ἐν ᾗ καὶ αὐτὸς διαμένοντες πόλει γινώσκετε καλῶς τίς ὁ σκοπὸς αὐτοῦ, καὶ τί μέχρι τοῦδε ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῶν γραμμάτων ἔπραξε καὶ ὑπὲρ τῆς εὐκλείας τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος. Ὥστε ἡμῖν οὐδὲν ἄλλο νῦν λείπεται ἢ νὰ ὑπομνήσωμεν, ὅτι αἱ ἐπιτυχίαι καὶ εὐδοκιμήσεις αὐτοῦ προέρχονται ἐκ τῆς σκοπίμου συνεργασίας καὶ συμπράξεως τῶν ὀπαδῶν τοῦ λογίου καὶ τοῦ ἐμπολαίου Ἑρμοῦ· ἐξ αὐτῆς τοσαύτην εἴληφεν ἐπίδοσιν καὶ προκοπήν, ἐξ αὐτῆς περικαλλὲς ἀνεγεῖραι κατώρθωσε τῶν Ἑλληνίδων Μουσῶν ἐνδιαίτημα ἐν τῇ βασιλίδι τῶν πόλεων, ἐξ αὐτῆς νέας ἀρυόμενος δυνάμεις δύναται ἑκάστοτε χεῖρα ἀρωγὸν νὰ τείνῃ πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἀπόρων σχολείων ἐν ἐκείναις μάλιστα τῶν Ἐπαρχιῶν, ἐν αἷς ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα τοσοῦτον ἀπηνῶς καταδιώκεται. Ἵνα ὅμως ἐπαρκῶς καὶ εὐδοκίμως ἐκτελῇ τά τε ἄλλα καὶ τὸ ἐθνικὸν τοῦτο ἔργον, τῆς ἐτησίας χρῄζει συνδρομῆς καὶ τῆς γενναίας ἀντιλήψεως πάντων τῶν ἁπανταχοῦ εὐπορούντων ὁμογενῶν. Ἂν ὁ Σύλλογος μικροὺς ἔχων ἐπὶ τοῦ παρόντος πόρους, τὰς προσφορὰς δηλονότι, ἃς φιλόμουσοι καὶ φιλοπάτριδες ἄνδρες ἐχορήγησαν αὐτῷ ὑπὲρ τῶν ἀπόρων σχολείων, οἱ κύριοι Χρηστάκης Ζωγραφος, Γ. Ζαρίφης, Μ. Νεγρεπόντης, Α. Βαλλιάνος, Α. Βλαστός, Α. Συγγρός, Γ. Κορωνιός, Σ. Σκουλούδης καὶ Ἀ. Ἡφαιστίδης, οὐ μικρὰ πρὸς ὑποστήριξιν διεπράξατο τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀπόρων σχολείων, τί δύναται πρᾶξαι, ὅταν τῆς ἐτησίας τύχῃ συνδρομῆς πάντων ἢ τῶν πλείστων ἐκ τῶν εὐπορούντων ὁμογενῶν;

Τούτων ἕνεκα καὶ τὴν ὑμετέραν ἐπικαλούμενοι ἐτησίαν συνδρομὴν πεποίθαμεν, ὅτι διὰ τῶν ὑμετέρων γενναιοδωριῶν δώσετε ἀφορμὴν τῷ Συλλόγῳ, ἵνα ἀναγράψῃ καὶ κηρύξῃ *ὑμᾶς μέγαν αὐτοῦ καὶ τῶν γραμμάτων εὐεργέτην*, καθ' ἕκαστον ἔτος μετ' ἀνευφημειῶν ἐν τῇ ἐπετείῳ αὐτοῦ ἑορτῇ μνημονεύων τοῦ ὑμετέρου ὀνόματος.

Τοιαύτην χαρμόσυνον ἀπεκδεχόμενοι τὴν ὑμετέραν πρὸς τὸν Φιλολογικὸν Σύλλογον ἀπάντησιν, καὶ ἐπὶ ταύτῃ προσφέροντες ὑμῖν ἐκ τῶν προτέρων τὴν βαθεῖαν αὐτοῦ εὐγνωμοσύνην, διατελοῦμεν τῆς εὐκαιρίας, ὅπως ἐκφράσωμεν τὴν διαβεβαίωσιν τῆς πρὸς ὑμᾶς ἐξόχου ἡμῶν ὑπολήψεως, μεθ' ἧς διατελοῦμεν.

—

Πρὸς τοὺς ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ.

Φιλογενέστατε Κύριε,

Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀποτεινόμενος φιλογένειαν καὶ φιλομουσίαν κρίνει περιττὸν νὰ μακρηγορήσῃ· διότι ἐκ μὲν τοῦ Κανονισμοῦ μανθάνετε τίς ὁ σκοπὸς αὐτοῦ, ἐκ δὲ τῶν ἀποστελλομένων ὑμῖν τριῶν τοῦ Περιοδικοῦ τόμων καὶ ἐκ τῆς τελευταίας τοῦ Προέδρου ἐκθέσεως, τί μέχρι τοῦδε ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῶν γραμμάτων ἔπραξε καὶ ὑπὲρ τῆς εὐκλείας τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος. Ὥστε ἡμῖν οὐδὲν ἄλλο νῦν λείπεται ἢ νὰ ὑπομνήσωμεν, ὅτι αἱ ἐπιτυχίαι καὶ εὐδοκιμήσεις αὐτοῦ προέρχονται ἐκ τῆς σκοπίμου συνεργασίας καὶ συμπράξεως τῶν ὀπαδῶν τοῦ λογίου καὶ τοῦ ἐμπολαίου Ἑρμοῦ· ἐξ αὐτῆς τοσαύτην εἴληφεν ἐπίδοσιν καὶ προκοπήν, ἐξ αὐτῆς περικαλλὲς ἀνεγεῖραι κατώρθωσε τῶν Ἑλληνίδων Μουσῶν ἐνδιαίτημα ἐν τῇ βασιλίδι τῶν πόλεων, ἐξ αὐτῆς νέας ἀρυόμενος δυνάμεις δύναται ἑκάστοτε χεῖρα ἀρωγὸν νὰ τείνῃ πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἀπόρων σχολείων ἐν ἐκείναις μάλιστα τῶν Ἐπαρχιῶν, ἐν αἷς ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα τοσοῦτον ἀπηνῶς καταδιώκεται. Ἵνα ὅμως ἐπαρκῶς καὶ εὐδοκίμως ἐκτελῇ τά τε ἄλλα καὶ τὸ ἐθνικὸν τοῦτο ἔργον, τῆς ἐτησίας χρῄζει συνδρομῆς καὶ τῆς γενναίας ἀντιλήψεως πάντων τῶν ἁπανταχοῦ εὐπορούντων ὁμογενῶν. Ἂν ὁ Σύλλογος μικροὺς ἔχων ἐπὶ τοῦ παρόντος πόρους, τὰς προσφορὰς δηλονότι, ἃς φιλόμουσοι καὶ φιλοπάτριδες ἄνδρες ἐχορήγησαν αὐτῷ ὑπὲρ τῶν ἀπόρων σχολείων, οἱ κύριοι Χρηστάκης Ζωγράφος, Γ. Ζαρίφης, Μ. Νεγρεπόντης, Ἀ. Βαλλιάνος, Ἀ. Βλαστός, Ἀ. Συγγρός Γ. Κορωνιός, Σ. Σκουλούδης καὶ Ἀ. Ἡφαιστίδης, οὐ μικρὰ πρὸς ὑποστήριξιν διεπράξατο τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀπόρων σχολείων, τί δύναται πρᾶξαι, ὅταν τῆς ἐτησίας τύχῃ συνδρομῆς πάντων ἢ τῶν πλείστων ἐκ τῶν εὐπορούντων ὁμογενῶν;

Digitized

Τούτων ἕνεκα καὶ τὴν ὑμετέραν ἐπικαλούμενοι ἐτησίαν συνδρομὴν πεποίθαμεν, ὅτι διὰ τῶν ὑμετέρων γενναιοδωριῶν δώσετε ἀφορμὴν τῷ Συλλόγῳ, ἵνα ἀναγράψῃ καὶ κηρύξῃ *ὑμᾶς μέγαν αὐτοῦ καὶ τῶν γραμμάτων εὐεργέτην*, καθ' ἕκαστον ἔτος μετ' ἀνευφημιῶν ἐν τῇ ἐπετείῳ αὐτοῦ ἑορτῇ μνημονεύων τοῦ ὑμετέρου ὀνόματος.

Τοιαύτην χαρμόσυνον ἀπεκδεχόμενοι τὴν ὑμετέραν πρὸς τὸν Φιλολογικὸν Σύλλογον ἀπάντησιν, καὶ ἐπὶ ταύτῃ προσφέροντες ὑμῖν ἐκ τῶν προτέρων τὴν βαθεῖαν αὐτοῦ εὐγνωμοσύνην, δραττόμεθα τῆς εὐκαιρίας, ὅπως ἐκφράσωμεν τὴν διαβεβαίωσιν τῆς πρὸς ὑμᾶς ἐξόχου ἡμῶν ὑπολήψεως, μεθ' ἧς διατελοῦμεν.

Μετὰ ταῦτα ὁ Πρόεδρος προὔτεινεν, ἵνα γνωστοποιηθῇ εἰς τοὺς πρέδρους τῶν ἐπιτροπῶν ὅτι ὁ Σύλλογος ἐπιθυμῶν νὰ συνάψῃ στενοτέρας σχέσεις μετὰ τῶν ἄλλων Συλλόγων καὶ συνεργασθῇ μετ' αὐτῶν πρὸς προαγωγὴν τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐπιστήμης ἀπεφάσισεν ἐν τῇ ΤΞΕ' συνεδριάσει ἵνα συγκαλέσῃ κατ' Αὔγουστον τοῦ 1874 σύνοδον ἐκ τῶν μελῶν τῶν ἄλλων Συλλόγων καὶ ἐξ ἄλλων λογίων· ἑπομένως πρὶν ἡ δημοσιεύσῃ πρόγραμμα περὶ τούτου ἐνόμισε καλὸν νὰ παρακαλέσῃ ἑκάστην τῶν ἐπιτροπῶν νὰ συνέλθῃ καὶ ὁρίσῃ τρία θέματα, ἃ μέλλουσι νὰ συζητηθῶσιν ἐν τῇ Συνόδῳ, κοινοποιήσῃ δὲ τῷ Συλλόγῳ ταῦτα, ὅπως ἐγκριθέντα δημοσιευθῶσιν ἐν τῷ προγράμματ.

Μετὰ τὴν πρότασιν ταύτην τοῦ Προέδρου δεκτὴν γενομένην διελύθη ἡ Συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΟ'.

Ἔκτακτος.

Τῇ 18 Αὐγούστου 1873.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἡρακλέους Βασιάδου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει

1) Ἐπιστολὴν προκρίτων Συντιργῆς, δι' ἧς ἀγγέλλουσιν ὅτι συνέστησαν φιλανθρωπικὸν Σύλλογον ὑπὸ τὸ ὄνομα « Ἐγκράτεια » πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἐκπαιδευτικῶν αὐτῶν καθιδρυμάτων, ὑπὲρ ὧν ἐπικαλοῦνται τήν τε ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν ἀντίληψιν τοῦ Συλλόγου·

2) Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου Θεσσαλονίκης ἐπιστολήν, ἐν ᾗ ἐκτιθέμενος τὰς μέχρι τοῦδε ἐνεργείας αὐτοῦ ὑποβάλλει ὑπὸ τὴν σκέψιν καὶ ἐπιδοκιμασίαν τοῦ Συλλόγου τὴν περὶ συστάσεως συσσιτίου γνώμην του καὶ ὑποδεικνύων τὰ ἐκ τούτου ὠφελήματα ἐπικαλεῖται τὴν πρὸς πραγμάτωσιν τούτου ὑλικὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου βοήθειαν.

3) Τῆς ἐν Οἰνόῃ (Ἰνεπόλει) Νεοκαισαρίας Φιλεκπαιδ. Ἀδελφότητος « Παφλαγωνία » ἀγγελλούσης τὴν σύστασιν αὐτῆς καὶ ἐπικαλουμένης τὴν συνδρομὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου.

4) Δ διαγράμματα τῆς ἐφορίας τῶν σχολείων Σαφραμπόλεως περὶ τῆς διανοητικῆς καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν σχολείων αὐτῆς καὶ τῆς Θεοδωρουπόλεως, ὑπὲρ ὧν καὶ ἐξαιτεῖται τὴν συνδρομὴν τοῦ Συλλόγου.

5) Ὡσαύτως διάγραμμα τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ Ἐφορίας τῶν σχολείων Εὐδοκιουπόλεως.

6) Ἐπιστολὴν τῆς ἐφορίας τῶν σχολείων Ἀχρίδος ἐπικαλουμένης τὴν συνδρομὴν τοῦ Συλλόγου.

7) Τοῦ ἐν Σέρραις Μακεδονικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου ἐπιστολήν, δι' ἧς ἐκτιθέμενος διὰ μακρῶν, ὅσα διεπράξατο ὑπὲρ τῶν τῆς περιφερείας του κοινοτήτων καὶ ὅσας ὑπὲρ αὐτῶν παρέσχε χρηματικὰς βοηθείας ἐπικαλεῖται διὰ τὰς περαιτέρω ἐνεργείας αὐτοῦ καὶ τὴν σύμπραξιν τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου.

8) Ἔκθεσιν τοῦ ἐν Καστορίᾳ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου περὶ τῆς διανοητικῆς καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν σχολείων τῆς Καστορίας.

9) Ἐπιστολὴν τῶν προκρίτων Στρωμνίτσης, δι' ἧς εὐχαριστοῦντες τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἀπὸ διετίας ἀπονεμομένῃ αὐτοῖς χρηματικῇ συνδρομῇ ἀγγέλλουσι τὴν σύστασιν δημοτικῆς σχολῆς τῶν ἀρρένων, ἑλληνικῆς σχολῆς καὶ παρθεναγωγείου.

10) Τῆς ἐν Κοτυαίῳ (Ὀρδοῦ) Νεοκαισαρείας Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος ἀγγελλούσης τὴν σύστασιν αὐτῆς καὶ ἐπικαλουμένης τὴν πρὸς ἀνίδρυσιν παρθεναγωγείου συνδρομὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου·

11) Ἐπιστολὴν προκρίτων Πρωσσοτσιάνης, δι' ἧς ἀγγέλλοντες τὴν πρὸς ἀνοικοδόμησιν τῶν σχολείων ἀπόφασιν τῆς Κοινότητος ἐξαιτοῦνται τὴν συνδρομὴν τοῦ Συλλόγου.

Digitized by Google

12) Ἔκθεσιν ἐφόρων καὶ διδασκάλων τῆς Σχολῆς Καστανιῶν περὶ τῆς πνευματικῆς καταστάσεως αὐτῆς.

13) Ὡσαύτως ἔκθεσιν κ. Βλ. Σκορδέλη περὶ τῆς ἐν Φιλιππουπόλει καὶ τῶν περὶ αὐτὴν καταστάσεως τῆς ἐθνικῆς παιδείας·

14) Ἐπιστολὴν τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων Συλλόγου, ἐν ᾗ ἐκτιθέμενος τὰς ἐκ τῶν στενοτέρων σχέσεων τῶν Συλλόγων καὶ συνεννοήσεων προελευσομένας ὠφελείας πέμπει ἀντίτυπά τινα τῶν παρ' αὐτοῦ ἐκδοθέντων βιβλίων καὶ αἰτεῖ τὴν περὶ αὐτῶν γνώμην τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου.

15) κ. Λουκᾶ Γ. Μπέλλου, ἰατροῦ ἐπιστολήν, δι' ἧς συνίστησιν ἰδιαζόντως ὑπὸ τὴν μέριμναν τοῦ Συλλόγου « τὰ Βιτώλια », κεντρικωτάτην πόλιν καὶ ἐπίκαιρον ἔχουσαν θέσιν πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων·

16) ἀγ. Λαοδικείας κ. Μελετίου ἐπικαλουμένου καὶ αὖθις τὴν ὑπὲρ τῶν αὐτόθι σχολείων ἀρωγὴν τοῦ Συλλόγου·

17) κ. Γεωργιάδου σχολάρχου Ῥαιδεστοῦ ἐπιστολήν, ἐν ᾗ ἐξιστορῶν ὅσα ἀπὸ εἰκοσαετίας καὶ ὡς διδάσκαλος καὶ ὡς μέλος τοῦ αὐτόθι Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου ἔπραξε πρὸς πνευματικὴν τῆς χώρας προαγωγὴν ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ὑπέρ τινων τῆς Θρᾴκης χωρίων, ἅτινα θεωρῶν ὡς ἐκπαιδευτικὰ αὐτῆς κέντρα κρίνει ἄξια συνδρομῆς.

18) Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος ἐν Σιλιστρίᾳ ἐξαιτουμένης τὴν συνδρομὴν τοῦ Συλλόγου.

19) Δ. Κ. Κωνσταντινίδου ἐφιστῶντος τὴν προσοχὴν τοῦ Συλλόγου ἐπὶ τῶν περὶ τὴν Κερασοῦντα χωρίων, ἃ χρῄζουσι βοηθείας πρὸς σύστασιν σχολείων.

20) Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου ἐν Κρουσσόβῳ «ὁ Ἀριστοτέλης», δι' ἧς ἀγγέλλων τὴν σύστασιν αὐτοῦ ἐπικαλεῖται τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Συλλόγου.

21) Τοῦ ἐν Ἀτταλείᾳ ἀναγνωστηρίου «ὁ Μέντωρ» γνωστοποιοῦντος τὴν σύστασιν αὐτοῦ καὶ ἐπικαλουμένου τὴν προστασίαν τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου.

22) Α. Ἰσμυρίδου ἐπιστολήν, δι' ἧς ὑποβάλλων κατ' ἐντολὴν τῆς ἐπὶ τῆς διαρρυθμίσεως τῶν δημοσίων διαλέξεων Ἐπιτροπῆς τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει διαφόρων ἐπιστημονικῶν σωματείων τὸ παρ' αὐτῆς συνταχθὲν πρόγραμμα ἐξηγεῖ τοὺς λόγους, δι' οὓς ἡ Ἐπιτροπὴ προήχθη εἰς τὴν σύνταξιν αὐτοῦ· παρακαλεῖ δέ, ἵνα ἡ Ἐκπαιδευτικὴ τοῦ Συλλόγου Ἐπιτροπὴ λάβῃ αὐτὸ ὑπ' ὄψιν καὶ συζητήσῃ μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ἄλλων σωματείων, ὅπως διαφωτισθέντες καταστήσωσιν αὐτὸ τελειότερον κατὰ τὰ ἐπερχόμενα ἔτη.

23) Σάββα Ἰωαννίδου, προσφέροντος ὑπὲρ τῶν σχολείων Τραπεζοῦντος, Χαλδείας καὶ Νικοπόλεως ἀντίτυπά τινα τῆς παρ' αὐτοῦ συγγραφείσης ἱστορίας τῆς Τραπεζοῦντος.

24) Ν. Κ. Κλεοβούλου, δωρουμένου τὸ παρ' αὐτοῦ ἐν σκιαγραφήματι ἀπεικονισθὲν σῶμα τοῦ Συλλόγου·

25) Α Ἰωαννίδου, γραμματέως τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικοῦ Προξενείου προσφέροντος 3 σώματα τοῦ Ἀττικοῦ Ἡμερολογίου κ. Εἰρ. Ἀσωπίου. Πρὸς τοὺς τρεῖς τελευταίους κυρίους ἀπεφασίσθη ἵνα ἀποσταλῶσιν εὐχαριστήριοι ἐπιστολαί.

Εἶτα ἠγγέλθησαν προσφοραὶ διαφόρων ἀρχαίων νομισμάτων, ὧν ὁ μὲν Σεβασμιότατος ἀγ. Ἡρακλείας προσήνεγκεν εἴκοσι τρία, ἤτοι ἓν χρυσοῦν, δέκα ἀργυρᾶ καὶ δώδεκα χάλκινα, ὁ δὲ κ. Γρηγόριος Ἀριστάρχης ἀντιπρόσωπος τῆς Ὑψ. Πύλης ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις ἕνδεκα ἀργυρᾶ, ὁ δὲ ἐκ Χαρταλιμῆς κ. Ἀναστάσιος Βαφείδης 3 χάλκινα, καὶ ὁ ἐν Ἀρτάκῃ ἰατρὸς κ. Ν. Λήμνιος διάφορα νομίσματα.

Πρὸς τούτους ὁ Σύλλογος ἐψηφίσατο τὴν ἀποστολὴν εὐχαριστηρίων ἐπιστολῶν.

Μετὰ ταῦτα ὁ Πρόεδρος προῦτεινεν ἵνα ἀναδημοσιευθῇ τὸ πρόγραμμα περὶ συλλογῆς τῶν ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ μετά τινων μικρῶν μεταβολῶν, ἃς ἐπήνεγκεν ἡ Φιλεκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπή, ὁ δὲ Σύλλογος ἐνέκρινεν αὐτὸ ἔχον οὕτω.

Περὶ συλλογῆς τῶν ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ.

Καίτοι πλείω ἢ πεντήκοντα παρῆλθον ἔτη, ἐξ οὗ ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς πρῶτος ὕψωσε φωνὴν ὑπὲρ τῆς συλλογῆς τῶν ζώντων μνημείων τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, ἀποδεικνύων τὰς ἐξ αὐτῶν πολλὰς καὶ μεγάλας ὠφελείας διὰ τῆς παραλληλίσεως πρὸς τὰ ἀρχαῖα, καίτοι ἔκτοτε πολλοὶ ταῖς σοφαῖς τοῦ σοφοῦ ἀνδρὸς συμβουλαῖς ἑπόμενοι εἰς συλλογὴν τῆς ὕλης ἐπεδόθησαν, ὀλίγη ὅμως μέχρι τοῦδε ἠθροίσθη, ἡ δὲ πλείστη, πολύτιμος οὐχ ἧττον τῶν πολυθρυλήτων ἀργυροφόρων σκωριῶν καὶ ἐκβολάδων, κεῖται κατακεχωσμένη καὶ ἀνεκμετάλλευτος, διότι πρὸς ἀμοιβὴν τῶν κόπων καὶ ἀποζημίωσιν τῶν ἐνδεχομένων δαπανῶν οὐδεμία ἐχορηγήθη χρη-

Digitized by Google

ματικὴ βοήθεια εἰς τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις δυναμένους μετ' ἐπιτυχίας ἀσχολεῖσθαι πρὸς συλλογὴν τῶν ζώντων μνημείων, οἱοί εἰσι μάλιστα οἱ διδάσκαλοι τῶν δημοτικῶν καὶ ἑλληνικῶν σχολείων.

Ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος πρὸς εὐκολωτέραν τῆς γλωσσικῆς ὕλης συλλογὴν ἐπιθυμῶν νὰ συμπαρακλάβῃ συνεργοὺς καὶ συμπράκτορας τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διαμένοντας καὶ δυναμένους εἰς τοιαύτας ἐργασίας ἀσχολεῖσθαι, ἐπιτυχὼν δὲ καὶ γενναίας χρηματικῆς χορηγήσεως παρὰ τοῦ φιλογενεστάτου καὶ τῶν καλῶν ζηλωτοῦ Κ. Χρηστάκη Ζωγράφου ἀγγέλλει.

Α'. Ὅτι κατ' ἔτος ἀπονεμηθήσονται κατὰ τὴν ἐτησίαν τοῦ Συλλόγου ἑορτὴν χρηματικαὶ ἀμοιβαὶ δέκα, ὧν ἑκάστη δέκα ὀθωμ. λίραι, εἰς συλλογὰς πρὸς αὐτὸν ἀποστελλομένας τῶν ζώντων μνημείων τῶν διατηρουμένων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἤτοι 1) λέξεων καὶ φράσεων, 2) κυρίων ὀνομάτων, 3) δημοτικῶν ᾀσμάτων καὶ διστίχων, 4) παροιμιῶν, αἰνιγμάτων καὶ λογοπαιγνίων, 5) παραμυθίων, 6) περιγραφῶν παιδιῶν ἀμφοτέρων τῶν φύλων, 7) εὐχῶν καὶ καταρῶν, 8) ἐπῳδῶν καὶ οἱουδήποτε ἄλλου τοιούτου.

Β'. Αἱ ἀμοιβαὶ ἀποδοθήσονται ταῖς συλλογαῖς οἱωνδήποτε ἐπαρχιῶν, πόλεων, περιοχῆς τινος κωμῶν, ὅσαι ἂν πρὸς τὰς ἄλλας συγκρινόμεναι πληρέστεραι κριθῶσι καὶ ἀκριβέστερον ἐπεξειργασμέναι.

Γ'. Ὅσα τῶν συλλογῶν κριθῶσιν ἄξιαι ἀμοιβῆς καὶ ὅσαι τῶν ἄλλων ἐγκριθῶσι, δημοσιεύονται ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν ἀποστελλόντων αὐτὰς ἐν τῷ τοῦ Συλλόγου Περιοδικῷ.

Δ'. Οἱ ἀποστέλλοντες δύνανται συλλογὴν ἑνὸς μόνου ἢ δύο ἐκ τῶν ζώντων μνημείων ἢ καὶ συμπάντων ἀποστεῖλαι.

Ε'. Ἀποκλείονται τῶν ἀμοιβῶν αἱ συλλογαί, ὅσαι οὐδὲν ἄλλο περιέχουσιν ἢ προδεδημοσιευμένα.

Ὁδηγίαι.

ά) Οἱ ἀσχολούμενοι εἰς συλλογὰς λέξεων καὶ φράσεων δημοτικῶν, ὀνομάτων ἀνδρῶν, γυναικῶν, χωρῶν, πόλεων κτλ. ᾀσμάτων, παροιμιῶν, παραμυθίων ἐχέτωσαν ἀεὶ ἐν μνήμῃ, ὅτι πρωτίστη τῶν τοιούτων συλλογῶν ἀρετή ἐστιν ἡ ἀκριβὴς καὶ ἀπαραμείωτος τήρησις τῆς ἐγχωρίου δημοτικῆς γλώσσης καὶ προφορᾶς, ἵνα ὄντως ζῶσα καὶ ἀληθὴς εἰκὼν ᾖ τῆς χώρας ἐκείνης, ὅθεν ἐλήφθησαν.

β') Ἐν τῇ συλλογῇ τῶν ᾀσμάτων ἀποτυπούσθω, ὅπου δυνατὸν, καὶ τὸ μέλος ἐν ἰδίοις πίναξιν εἴτε διὰ τῶν σημείων τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, εἴτε διὰ τῶν τῆς νεωτέρας μουσικῆς.

γ') Ἐπειδὴ οὐ μόνον ἑκάστη ἐπαρχία, ἀλλὰ καὶ ἑκάστη πόλις καὶ κώμη ἔχει πολλὰς ἰδίας λέξεις καὶ φράσεις καὶ κύρια ὀνόματα καὶ ᾄσματα καὶ παροιμίας καὶ παραμύθια, πρέπει νὰ μνημονεύηται τὸ ὄνομα τῆς χώρας, ὅθεν ἐλήφθησαν, οἷον οἱ ἀπομνημονεύοντες ἐν Ἠπειρωτικαῖς συλλογαῖς ὅτι ἡ σύζυγος καλεῖται οὐχὶ κατὰ τὸ βαπτιστικὸν αὐτῆς ὄνομα, ἀλλὰ κατὰ τὸ οἰκογενειακόν, ἐξ ἧς κατάγεται· π. χ. ἡ Οἰκονόμω τοῦ Ἀσημάκη, δηλ. ἡ σύζυγος τοῦ Ἀσημάκη καταγομένη ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ Οἰκονόμου, ὀφείλουσι νὰ σημειῶσι καὶ ποῦ τῆς Ἠπείρου ἐπικρατεῖ τοῦτο. Ὡσαύτως δὲ καὶ ὅταν τῆς συζύγου δραστηριωτέρας οὔσης καὶ πνευματωδεστέρας τοῦ ἀνδρὸς καλῆται οὗτος ἐμπαικτικῶς ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτῆς, ὡς λ. χ. ὁ Δεσπούλης, ὁ Τσάνης δηλ. ὁ σύζυγος τῆς Δεσπούλας, τῆς Τσάνας.

δ') Ἐν ταῖς συλλογαῖς παραλαμβανέσθωσαν ἐκεῖνα μόνον τῶν κυρίων ὀνομάτων, ὅσα ἴδια τῆς ἐγχωρίου δημοτικῆς γλώσσης, οἷον Σταμάτω, Δέσπω, Σάφω, Βασίλω κτλ. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν κυρίων ὀνομάτων ἐνυπολανθάνουσι πολλάκις προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι χαρακτηριστικαὶ τῶν ἠθῶν, πρέπει νὰ σημειῶνται ὅπου δυνατόν. Οἷον, ὅταν τινὸς ἀποθνήσκωσι τὰ τέκνα, ἢ τὸ νεογνὸν φαίνηται ἀσθενὲς καὶ εἰς κίνδυνον θανάτου ὑποκείμενον, καλεῖ αὐτὸ Ζήσην, Ζώην, ἢ Ζωὴν ἂν θῆλυ, νομίζων ὅτι τὸ ὄνομα φύλαξ γενήσεται τῆς ζωῆς τοῦ γεννηθέντος· ἢ ὅταν ἡ μήτηρ ἐπιθυμῇ νὰ παύσῃ γεννῶσα θήλεα, καλεῖ τὸ ἐπιγεννώμενον Σταμάτω, ἵνα σταματήσῃ τὴν γέννησιν τῶν θηλέων.

Ταῦτα ἐν ὀλίγοις πρὸς ὑπόδειξιν τοῦ μεγάλου θησαυροῦ, ὃς ἐγκρύπτεται ἐν τῇ τοῦ λαοῦ γλώσσῃ, καὶ ὃν δύναται χρησίμως νὰ ἐκμεταλλευθῇ νοῦς ἐξεταστικὸς καὶ εἰς τὰ τῆς καθομιλουμένης ἐντριβής.

ε') Ἂν τύχωσί τινα ἐλλιπῶς καὶ παρεφθαρμένως κατὰ τὴν γλῶσσαν προδεδημοσιευμένα, πρέπει ν' ἀναπληρῶνται καὶ ἐπανορθῶνται, ὡς ἀπαγγέλλονται παρὰ τοῦ λαοῦ.

ς'. Ὅταν οἱ συλλογεῖς τύχωσιν ἀρχαιομαθεῖς δύνανται συγκρίνειν τὰς ἐν χρήσει παροιμίας, παραμύθια καὶ κύρια ὀνόματα πρὸς τὰ ἀρχαῖα· ἄλλως περιοριζέσθωσαν εἰς συλλογὴν ἀκριβῆ τῶν ἐν χρήσει.

Digitized by Google

ζ'. Αἱ συλλογαὶ καθαρῶς γεγραμμέναι καὶ φέρουσαι τὸ ὄνομα τῶν συλλογέων ἀποστέλλονται πρὸς τὸν Γενικὸν τοῦ Συλλόγου Γραμματέα μέχρι τέλους Δικεμβρίου ἑκάστου ἔτους, ἄλλως μένουσι διὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος ὡς ἐκπρόθεσμοι.

ἡ) Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται κατατιθέμενα ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ Συλλόγου, ὅθεν ὁ γράψας δύναται νὰ λάβῃ ἀντίγραφον.

Εἶτα ἀνεγνώσθη ἡ ἑξῆς ἐπιστολὴ μετὰ τῶν συνημμένων αὐτῇ ἐπιγραφῶν καὶ παρατηρήσεων (1).

Ἀξιότιμε Κύριε Πρόεδρε,

Τὰς ἐπισυνημμένας ἐπιγραφὰς μετὰ πολλοῦ τοῦ κόπου συλλέξας ἐκ διαφόρων τόπων προσφέρω δι' ὑμῶν τῷ ὑμετέρῳ Συλλόγῳ παρακαλῶν, ἵνα θεωρήσῃ αὐτὰς ὡς ἐλάχιστον φόρον τῆς μεγάλης πρὸς αὐτὸν εὐγνωμοσύνης μου. Ἐν αὐταῖς εὑρίσκονται καὶ Βυζαντιναί τινες καὶ ἄλλαι, ἃς ὑπολαμβάνων ἀρχαίας διὰ τὰ μέρη, ἐν οἷς εὑρέθησαν, συμπεριέλαβον ἐν τῷ καταλόγῳ αὐτῶν· εἰσὶ δὲ γεγραμμέναι αἱ πᾶσαι μετὰ μεγίστης ἀκριβείας, καὶ, ὡς οἷόν τε, πανομοίως πρὸς τὰ πρωτότυπα. Πλεῖσται δ' ὅσαι ἀνέκδοτοι εἰσέτι σώζονται ἐν Θράκῃ ἐπιγραφαί, ἀλλ' ἡ εὕρεσις αὐτῶν δὲν εἶνε οὔτε εὐχερὴς οὔτε ἀκίνδυνος, καὶ πολλάκις λίαν ἐπίπονος.

Ἐν Ῥαιδεστῷ, τῇ 5 Αὐγούστου 1873.

Κ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΟΥ'.

Τακτική.

Τῇ 15 Ὀκτωβρίου 1873.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἡρακλέους Βασιάδου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ἀναγινώσκονται ὑπὸ τοῦ Γεν. Γραμματέως αἱ ἑξῆς ἐπιστολαί·

1) Ἀναγνωστηρίου «ἡ Αἴγλη» ἐν Σύμῃ ἐπιστολή, δι' ἧς ἐπικαλοῦνται τὴν σύμπραξιν τοῦ Συλλόγου· ἀποστέλλει δὲ τὸν Κανονισμὸν αὐτοῦ μετὰ 2 προγραμμάτων διαγωνίσματος α') περὶ τῆς καταζάσεως τῆς νήσου Σύμης, β') περὶ τοῦ βίου, τῶν ἐθίμων καὶ τῆς γλώσσης τῶν Σποράδων.

2) Εὐχαριστήριος Ν. Παπαδούκα ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ ὡς μέλους ἀντεπιστέλλοντος.

3) Σαπφοῦς Λεοντιάδος ἐπιστολή, δι' ἧς ὑποβάλλει ὑπὸ τὴν κρίσιν τοῦ Συλλόγου τὸν Α^ον Τόμον τῆς ὑπ' αὐτῆς ἐκπονηθείσης κορασιακῆς χρηστομαθείας.

4) Ἔκθεσις Σάββα Ἰωαννίδου περὶ τῆς ἠθικῆς καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν σχολείων τῶν πρὸς τὸ δυτικὸν τῆς Βιθυνίας μέρος χωρίων καὶ περὶ συνδρομῆς αὐτῶν χρῃζόντων βοηθείας.

5) Τρίκκης Κωνσταντίου ἐπιστολή, δι' ἧς ἐκτιθέμενος τὴν κατάστασιν τῶν σχολείων τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ ἐξαιτεῖται τὴν ἀποστολὴν 300 ἀντιτύπων τῆς Κατηχήσεως καὶ Ἱερᾶς Ἱστορίας Δ. Βερναρδάκη.

6) Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος Κιανῶν ἔκθεσις περὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως καὶ τῆς πνευματικῆς αὐτῆς προόδου καὶ ἐπιστολή, δι' ἧς ἀγγέλλουσι τὴν ἀποστολὴν 135 λιρ. ὀθωμανικῶν, ὅπως κατατεθῶσιν ἐν τῇ ἐν Ἀθήναις ἐθνικῇ τραπέζῃ.

7) Βελεγράδων Ἀνθίμου ἔκθεσις περὶ τῆς πνευματικῆς καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ σχολείων.

8) Ἔκθεσις ἐφόρων τῶν σχολείων Βουγιούκδερε περὶ τῆς πνευματικῆς αὐτῶν καταστάσεως.

9) Ν. Ἀϊβαζίδου Γεν. Προξένου τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐπιστολὴ περὶ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ σχολείων.

10 Συλλόγου «Κοραῆς» ἐπιστολή, δι' ἧς ἀγγέλλει τὴν σύστασιν αὐτοῦ.

11) Γ. Δοκοῦ ἐπιστολή, δι' ἧς γνωστοποιεῖ ὅτι ἀποστέλλει ἑκατὸν δραχμάς, ὡς τρίτην ἐτησίαν συνδρομὴν τοῦ κ. Γ. Συμβουλίδου.

12) Κατοίκων Πλεύνης ἐξαιτουμένων τὴν χρηματικὴν τοῦ Συλλόγου βοήθειαν πρὸς σύστασιν σχολείου.

13) Βοδενῶν Ἀγαθαγγέλου ἔκθεσις περὶ τῆς διανοητικῆς καταστάσεως τῶν σχολείων τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ.

14) Ἄρτης Σεραφεὶμ ὡσαύτως ἔκθεσις περὶ τῆς πνευματικῆς καταστάσεως τῶν τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ σχολείων.

---

(1) Ὅρα αὐτὰς ἐν τῷ τέλει τοῦ Περιοδικοῦ.

Digitized by Google

15) Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν σχολείων Τραπεζοῦντος ἐπιστολή, δι' ἧς ἀγγέλλουσα τὴν εὐχάριστον κατάστασιν τῆς ἱερατικῆς σχολῆς παρακαλεῖ, ὅπως ὁ Σύλλογος λάβῃ φροντίδα πρὸς ἐπικύρωσιν τοῦ Κανονισμοῦ αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου.

16) Τῆς ἐν Χαλκιδικῇ χερσονήσῳ Ἀδελφότητος ἀγγελλούσης τὴν σύστασιν καὶ τὴν τῇ φροντίδι αὐτῆς ἀνίδρυσιν τριῶν ἐκπαιδευτηρίων.

17) Τοῦ ἐν Ἀθήναις Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐπιστολὴ ἀγγέλλουσα ὅτι ἀσπάζεται τὴν γνώμην τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου περὶ τῆς ἀποστολῆς ἐποπτῶν πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν ἐν Θράκῃ σχολείων. Ἐντεῦθεν λαμβάνων ἀφορμὴν ὁ Πρόεδρος προστίθησιν, ὅτι μεγάλη προελεύσεται ὠφέλεια, ἐὰν ὁ Σύλλογος δυνηθῇ νὰ στείλῃ ἐπόπτας εἰς πάσας τὰς ἐπαρχίας, ἵνα ἀκριβεστέρας λάβῃ πληροφορίας περὶ τῆς πνευματικῆς καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν σχολείων αὐτῶν· προτείνει δέ, ἵνα ἡ γνώμη αὕτη παραπεμφθῇ εἰς τὴν Ἐκπαιδευτικὴν Ἐπιτροπήν, ζητηθῇ δὲ καὶ ἡ γνώμη καὶ τῶν ἑτέρων δύο Συλλόγων τοῦ Ἠπειρωτικοῦ καὶ Θρᾳκικοῦ.

Εἶτα ἀγγέλλει, ὅτι οἱ ἐξῆς φιλόμουσοι ὁμογενεῖς προσήνεγκον ὁ μὲν κ. Κ. Ἠλιάσκος πεντήκοντα (ἀριθ. 50) λίρ. Ὀθωμ., ὁ δὲ κ. Ἀμβρ. Μαυρογορδάτος πέντε (ἀρ. 5) λίρας Ὀθωμ. κατ' ἔτος ἐφ' ὅρου ζωῆς αὐτοῦ, ὁ δὲ ἐξ Αἰγύπτου παρεπιδημῶν κ. Ἐμμανουὴλ Σπιθάκης ἑκατὸν (ἀρ. 100.) λίρ. Ὀθωμ. ὑπὲρ τῶν ἀπόρων σχολείων, ὁ δὲ κ. Ἀνδρ. Βαλλιάνος, ὃς καὶ ἐν ἄλλαις περιστάσεσιν ἐδείχθη πρόθυμος καὶ πρὸς συλλογὴν χρημάτων ὑπὲρ τοῦ κτιρίου πολὺ συνετέλεσεν, ὁμοίως ἑκατὸν (ἀριθ. 100.) λίρας Ὀθωμ., ὁ δὲ κ. Ζωγράφος Κέϊβελης τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ «Μουσικὸν Ἀπάνθισμα», ὁ δὲ ἅγ. Κασσανδρείας κ. Κωνστάτιος ἓν σῶμα τοῦ γαλλικοῦ συγγράμματος «Voyage du Monde» συγκειμένου ἐκ 36 τόμων, ὁ δὲ ἅγ. Βελεγράδων κ. Ἄνθιμος διάφορα ἀρχαιολογικὰ ἀντικείμενα μετὰ συντόμου περιγραφῆς αὐτῶν ἐν τῇ ἐξῆς ἐπιστολῇ·

Κύριε Πρόεδρε,

Ἀποστέλλων εἰς παραλαβήν σας παρακαλῶ νὰ κατατάξητε εἰς τὸ ἀρχαιολογικὸν τμῆμα τοῦ, οὗ ἐπαξίως προεδρεύετε, Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου τὰς ἑξῆς ἀρχαιότητας, ἤτοι

ά) Ἓν ἄγαλμα τῆς Ἀρτέμιδος ἐχούσης τὴν κόμην ἐντὸς κρωβύλου τὸν δὲ χιτῶνα πτυχώδη καὶ φερούσης ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ λυχνίαν ἀνημμένην, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ λόγχην, ἐπὶ δὲ κεφαλῆς καλύπτραν ἀναπεπταμένη μετ' ἐπιγραφῆς ὑπὸ τοὺς πόδας

ΑΜΙΜΑ ΑΡΤΑΜΙΤΗ ΕΥΑΓΡΟΤΑ
ΧΑΙΡΕ.

β') Ἕτερον ἐπίσης τῆς Ἀρτέμιδος παρὰ τοὺς πόδας τῆς ὁποίας κύων κυνηγετικὸς καθήμενος ἐπὶ τῶν ὀπισθίων ποδῶν του ἀλλ' ἀκέφαλος ὡς καὶ ἡ θεά, ἅτε ἠκρωτηριασμένου ὄντος τοῦ ἀγάλματος. Παρὰ δὲ τοὺς πόδας τῆς θεᾶς φαίνεται ἡ ἐπιγραφή·

Κ)ΕΡΔΩΝ ΑΡΤΑΜΙΤΙ ΕΥΧΑΝ.

γ') Προτομὴ γυναικὸς πεπλοφόρου μετ' ἐπιγραφῆς

. . . . . ΑΔΑ . . . . Χ . . . . ΡΕ.

δ') Ἄγαλμα γυναικὸς βραχὺν χιτῶνα φερούσης καὶ ζώνῃ περὶ τὴν ὀσφὺν περιεζωσμένης, τῇ δὲ δεξιᾷ κρατούσης κάλαμον θυσανωτόν, παρὰ δὲ τοὺς πόδας αὐτῆς φαίνεται κεφαλὴ κυνὸς λείχοντος τὴν δεξιὰν αὐτῆς κνήμην.

έ) Τμῆμα κεράμου φέρον κεφαλὴν τιαροφόρον βαθυπώγωνος γέροντος.

ς') Τεμάχιον τρυβλίου μαρμαρίνου.

ζ') Τεμάχιον κεράμου, ἐφ' οὗ ἀναγινώσκεται ἡ ἐπιγραφὴ

ΕΠΙΚΑΔ . . . . .

ή) Τμῆμα ἐκ λευκοῦ λίθου ἐπιτυμβίου στήλης μετ' ἐπιγραφῶν

ΜΟ ΝΟΥΝΙΕ ΧΑΙ(ΡΕ).

Ἔτι δὲ καὶ τὰ ἑξῆς ἀγγεῖα πήλινα ἤτοι

θ') Λύο λύχνους.

ί) Πέντε δακρυδοχεῖα.

ιά) Δύο τρυβλίδια.

ιβ') Ἓν ἔκπωμα χειριδωτόν.

Ἅπαντα ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς ἐν τῇ νέᾳ Ἠπείρῳ Ἀπολλωνίας ἀνορυχθέντα.

Ἔτι συναποστέλλω καὶ τοὺς ἑξῆς ἀπολιθώσεις ἀναγομένας εἰς προκατακλυσμιαίαν ἐποχήν ἤτοι 27 ὀστρακοδέρματα (ἐξ ὧν 16 κοχλίδες καὶ 11 ὄστρακα), 1 μαλάκιον καὶ 1 δέμα σκωλήκων εἴ τε ἐντόσθια ἰχθύος.

Αἱ ἀπολιθώσεις αὗται εὑρέθησαν ἐν τοῖς ὄρεσι τῆς Ἰλλυρικῆς πόλεως Τυράννων ἓξ ὥρας μακρὰν τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀδριατικῆς Θαλάσσης

Digitized by Google

Ἐν τούτοις δέξασθε, Κύριε Πρόεδρε, τὴν διαβεβαίωσιν τῆς πρὸς ὑμᾶς ἐξιδιασμένης ὑπολήψεώς μου μεθ' ἧς διατελῶ.

Τῇ 1873 Σεπτεμβρίου 22. Φαναρίῳ

διάπυρος ὑπὲρ ὑμῶν πρὸς Θεὸν εὐχέτης
καὶ ὅλως πρόθυμος
† Ὁ Βελεγράδων ΑΝΘΙΜΟΣ.

καὶ ἡ ἐν τοῖς Πατριαρχείοις Κεντρικὴ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ προσήνεγκεν 20 ἀντίτυπα τοῦ Κανονισμοῦ αὐτῆς.

Ὁ Σύλλογος ἐψηφίσατο ἵνα σταλῶσι πᾶσι τούτοις εὐχαριστήριοι ἐπιστολαί.

Μετὰ ταῦτα ἠγγέλθησαν τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθέντες κατὰ τὰ νενομισμένα ἐγένοντο δεκτοὶ οἱ μὲν κ. κ. Friedrich Wieseber καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Γοτίγγης καὶ Ἰωάννης Ἀριστάρχης πρεσβευτὴς ἐν Βερολίνῳ ἐπίτιμα μέλη παμψηφεί· ὁ δὲ κ. Gebhardt ἀρχαιολόγος ἐν Γοτίγγῃ ἀντεπιστέλλον ἀπολύτῳ πλειονοψηφίᾳ.

Ἐπὶ τούτοις διελύθη ἡ Συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΟΒ'.

Τακτική.

Τῇ 22 Ὀκτωβρίου 1873.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἡρακλέους Βασιάδου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει Ἱερατικοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συλλόγου ἐπιστολήν, δι' ἧς ἀγγέλλων τὴν σύστασιν αὐτοῦ ἐπικαλεῖται τὴν ἀδελφικὴν σύμπραξιν τοῦ Συλλόγου.

Εἶτα ἠγγέλθησαν τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθέντες κατὰ τὰ νενομισμένα ἐγένοντο δεκτοὶ παμψηφεί, ὁ μὲν κ. Γ. Συμβουλίδης ἐπίτιμον μέλος, οἱ δὲ ἅγ. Βάρνης κ. Ἰωακεὶμ καὶ κ. Γεράρδος βιβλιοδέτης τακτικά.

Ἀκολούθως ἀγγέλλει, ὅτι ὁ κ. Θεμιστοκλῆς Βαφιάδης προσφέρει τῷ Συλλόγῳ 50 ἀντίτυπα τῆς ὑπ' αὐτοῦ μεταφρασθείσης πραγματείας τοῦ κ. Blackie «περὶ τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς γλώσσης».

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Μ. Παρανίκας ἀνέγνω συνέχειαν τοῦ «περὶ γλωσσολογίας» ἀναγνώσματος αὐτοῦ (ὅρα σελ. 1).

Ἐπὶ τούτοις διελύετο ἡ Συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΟΓ'.

Τακτική.

Τῇ 29 Ὀκτωβρίου 1873.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἡρακλέους Βασιάδου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ἀναγινώσκονται ὑπὸ τοῦ Γεν. Γραμματέως αἱ ἑξῆς ἐπιστολαί.

1) Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος Τενέδου «Πρόοδος» ἐπιστολή, δι' ἧς ἀγγέλλουσα τὴν σύστασιν αὐτῆς πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν αὐτόθι σχολείων ἐξαιτεῖται τὴν ἀποζολὴν τοῦ Περιοδικοῦ.

2) Ἐφόρων καὶ Δημογερόντων Μετρῶν ἔκθεσις περὶ τῆς διανοητικῆς καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν αὐτόθι σχολείων.

3) κ. Ἑλένης Σ. Ἀρχιγένους ἐπιστολή, δι' ἧς ἐξαιτεῖται ὅπως διορισθῇ ἐπιτροπή τις ἀπὸ μέρους τοῦ Συλλόγου καὶ μετὰ τῆς παρὰ τοῦ Θρᾳκικοῦ Συλλόγου διορισθησομένης ἐξετάσῃ τὰ ἔγγραφα τοῦ ἀοιδίμου συζύγου της, δι' ὧν ἀνατίθησι τοῖς εἰρημένοις Συλλόγοις τὴν ἐποπτείαν τῶν ἐν Ἐπιβάταις ὑπ' αὐτοῦ ἱδρυμένων ἐκπαιδευτηρίων. Ὁ δὲ Σύλλογος ἐξελέξατο ἐπὶ τούτῳ τριμελῆ ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν κ. κ. Ξ. Ζωγράφου, Σ. Μαυρογένους καὶ Χρ. Χατζηχρήστου.

Εἶτα ἠγγέλθησαν τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθέντες κατὰ τὰ νενομισμένα ἐξελέγησαν ἐπίτιμα μέλη οἱ σεβασμιώτατοι ἅγ. Δέρκων κ. Νεόφυτος, καὶ Σύρου καὶ Τήνου κ. Ἀλέξανδρος Λυκοῦργος.

Μετὰ ταῦτα τῇ προτάσει τοῦ Προέδρου ἀπεφασίσθη, ἵνα αἰτηθῇ ἡ εἰκὼν τοῦ ἀοιδίμου Σ. Καραθεοδωρῆ πρώτου προέδρου τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, ὅπως ἀναρτηθῇ ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν συνεδριάσεων, ὡς καὶ πρὸ τῆς πυρκαϊᾶς. Ἡ αὐτὴ δὲ αἴτησις γένηται καὶ πρὸς τὴν σύζυγον τοῦ μακαρίτου Σαράντη Ἀρχιγένους πρώτου προέδρου τοῦ Θρᾳκικοῦ Συλλόγου καὶ

Digitized by Google

μεγάλου εὐεργέτου τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων πρὸς διαιώνισιν τῆς μνήμης αὐτοῦ.

Μετὰ ταῦτα ὁ Πρόεδρος προτείνει ἵνα παραχωρηθῇ ἀνὰ ἓν δωμάτιον τοῖς Συλλόγοις Ἠπειρωτικῷ καὶ Θρᾳκικῷ, ἅτε δὴ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐργαζομένοις, ἔχῃ δὲ τὸ δικαίωμα νὰ συνεδριάζῃ καὶ ὁ Ἱερατικός. Ἡ πρότασις αὕτη ἐγένετο δεκτή.

Εἶτα ὁ κ. Μ. Παρανίκας ἀνέγνω συνέχειαν τῆς περὶ «γλωσσολογίας» πραγματείας αὐτοῦ.

Μεθ' ὃ διελύθη ἡ Συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΟΔ'.

Τακτική.

Τῇ 5 Νοεμβρίου 1873.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἡροκλέους Βασιάδου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει

1) Ἐπιστολὴν Ἕλλην. Φιλομούσου Συλλόγου ἐν Βραΐλᾳ, δι' ἧς ἐπικαλεῖται τὴν ἐτυμηγορίαν τοῦ Συλλόγου ἡμῶν ἐπί τινων ζητημάτων, ὧν ἡ λύσις δύναται νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν συνδιαλλαγὴν καὶ σύμπνοιαν τῶν μελῶν αὐτοῦ· ὁ δὲ ἡμέτερος Σύλλογος ἀνέθετο τῷ Προεδρείῳ ἵνα ποιήσῃ τὴν δέουσαν ἀπάντησιν.

2) Φαναριοφερσάλων κ. Μελετίου ἐπιστολήν, δι' ἧς ἐκθέμενος τὴν κατάστασιν τῶν σχολείων τοῦ χωρίου Μεσὲ-Νικόλα τῶν Ἀγράφων ἐπικαλεῖται τὴν συνδρομὴν τοῦ Συλλόγου.

3) Μακεδονικοῦ Συλλόγου Σερρῶν, δι' ἧς γνωστοποιῶν τὴν παραλαβὴν καὶ διανομὴν τῶν 50 Ὀθωμ. λιρῶν ἐπικαλεῖται καὶ αὖθις τὴν ἐπικουρίαν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, ἅτε δὴ ἀναλαβὼν καὶ τὴν ὑποτροφίαν ἀπόρων κορασίων.

Εἶτα ὁ κ. Βασιάδης ἀνέγνω γλωσσολογικὰ μελετήματα ἢ περὶ ἱστορίας τῆς γλωσσολογίας καὶ τῆς Ἀσιατικῆς ἐν Γερμανίᾳ φιλολογίας κατὰ Θεόδωρον Benfey καθηγητὴν τοῦ ἐν Γοτίγγῃ πανεπιστημίου, οὗ ἐκτενῆ ἀνάλυσιν ἀνεδέξατο νὰ ποιήσῃ κατ' ἐντολὴν τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου καθῆκον ἐχούσης κατὰ τὸν Κανονισμὸν νὰ κοινοποιῇ τῷ Συλλόγῳ τὰς νεωτέρας φιλολογικὰς προόδους· ἐκ δὲ τῶν κλάδων τῆς φιλολογίας ὁ μᾶλλον προοδεύσας κατὰ τοὺς νεωτάτους χρόνους καὶ ἰδίαν ἀποτελέσας ἐπιστήμην ὁ γλωσσολογικός ἐστιν. Τούτου δὲ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ πρόοδον μετὰ πολλῆς ἀκριβείας ἐξιστορεῖ ὁ πολυΐστωρ Benfey.

Ἐπὶ τούτοις διελύθη ἡ Συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΟΕ'.

Τακτική.

Τῇ 12 Νοεμβρίου 1873.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἡροκλέους Βασιάδου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ἀναγινώσκονται ὑπὸ τοῦ Γεν. Γραμματέως αἱ ἑξῆς ἐπιστολαὶ

1) Ἀ. Γονίου ἐπιστολὴ ἀγγέλλοντος ὅτι ἀποστέλλει δύο φυλλάδια γλωσσικῆς ὕλης διὰ τὸ Ζωγράφειον Διαγώνισμα.

2) Στυλιανοῦ Ἀποστόλου ἐξ Ἐσκὶ-Σεχὴρ ἔκθεσις περὶ τῆς ἀθλίας πνευματικῆς καταστάσεως χωρίων τινῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας χρῃζόντων τούτου ἕνεκα τῆς ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς ἐπικουρίας τοῦ Συλλόγου.

Εἶτα ἀνεγνώσθη καὶ ἐγένετο δεκτὴ ἡ πρὸς τὸν ἐν Βραΐλᾳ Σύλλογον ἐπιστολὴ ἔχουσα οὕτως

Κύριε Πρόεδρε,

Τὴν ἀπὸ 20ὴν Ὀκτωβρίου ὑμετέραν ἐπιστολὴν κομισάμενοι, εἰς βαθυτάτην ἐβυθίσθημεν λύπην, ἀναγνόντες ἐν αὐτῇ ἀντὶ εὐχαρίστων πληροφοριῶν περὶ τῆς προόδου τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, ὅπερ παρὰ τοῦ Ὑμετέρου Συλλόγου περιεμένομεν, διχονοίας, ὡς μὴ ὤφειλε καὶ διχοστασίας, αἵτινες οὐ μόνον κώλυμα εἰς τὴν πρόοδον τοῦ ἔθνους ἐν τῷ μέρει ὑμῶν γίγνονται, ἀλλὰ καὶ τὴν παλινδρόμησιν παντὸς ἐθνικοῦ καλοῦ συνεπάγονται, δι' ὅπερ ὁ ἡμέτερος Σύλλογος φιλόστοργος ἐπερχόμενος συνδιαλλακτὴς καὶ πρώτην φωνὴν ἀφεὶς «ὁμόνοιαν ἀδελφικὴν» ἀνακράζει καὶ ταύτην θερμῶς συνίστησιν Ὑμῖν.

Digitized by Google

Ἐπεκαλέσθητε, Ἀξιότιμοι Κύριοι, τὴν ἐτυμηγορίαν τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου περὶ ζητημάτων σπουδαίων, ἀλλ' ἡ ῥῆσις ἐκείνη ἡ ἀπὸ τοῦ σοφοῦ στόματος τῶν προγόνων ἡμῶν ἐξελθοῦσα ὑπὸ πάντων δὲ τῶν αἰώνων σεβασθεῖσα «μὴ δίκην δικάσῃς πρὶν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσῃς» κωλύει τὸν ἡμέτερον Σύλλογον νὰ ἐκφράσῃ ἐτυμηγορίαν, διότι κίνδυνος μὴ θεωρηθῇ μονομερής, οἱαδήποτε καὶ ἂν ᾖ, καὶ ἐπαυξήσῃ τὸ κακόν, ἀντὶ εἰρήνης νέας προκαλοῦσα ἔριδας καὶ διαμάχας. Τούτου ἕνεκα ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος ἀποφεύγει μὲν νὰ ἐκφράσῃ ἐτυμηγορίαν περὶ τῶν προβαλλομένων αὐτῷ ζητημάτων, ἅσμενος ὅμως ἀποφαίνεται γνώμην, ἣν ἤθελεν ἀποφανθῇ, καὶ εἰ ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν μερίδων προσεκαλεῖτο, *ὅτι πρέπει πᾶσαν δικαστικὴν λύσιν ἀφέντες* καὶ τὰς *οὐλομένας μικροφιλοτιμίας νὰ τραπῆτε τὴν ὁδὸν τῆς εἰρήνης καὶ συνδιαλλαγῆς ἀδελφικὴν προτείνοντες χεῖρα καὶ δεχόμενοι ἄνευ μνησικακίας*. Μακάριοι δὲ καὶ παρὰ πᾶσιν ἐπαινετοὶ οἱ τὸ πρῶτον ποιήσοντες βῆμα, καὶ τοῦτο εὐχόμεθα νὰ ποιήσητε Ὑμεῖς.

Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων, Ἀξιότιμοι Κύριοι, ἐννοεῖτε κάλλιστα τὸ φρόνημα καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, ὃς μεγίστην αὐτοῦ θεωρεῖ χαρὰν καὶ εὐδαιμονίαν τὴν ὁμόνοιαν καὶ ἀδελφικὴν ἀγάπην τῶν ἁπανταχοῦ Ἑλληνικῶν Συλλόγων ἐπ' ἀγαθῷ καὶ εὐκλείᾳ τοῦ ἔθνους.

Ταύτην δ' ἐπευχόμενοι νὰ ἴδωμεν ὅσον τάχιον καὶ παρ' ὑμῖν ἐπανερχομένην, δραττόμεθα τῆς εὐκαιρίας νὰ διαβεβαιώσωμεν ὑμᾶς περὶ τῆς ἄκρας ἡμῶν ὑπολήψεως.

Τῇ 7 Νοεμβρίου 1873.

Ὁ Πρόεδρος
ΗΡ. ΒΑΣΙΑΔΗΣ.

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς
ΧΡ. ΧΑΤΖΗΧΡΗΣΤΟΥ.

Τῷ Κυρίῳ Προέδρῳ τοῦ ἐν Βραΐλᾳ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου.

Ἀκολούθως ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορούμενος κατὰ τὰ νενομισμένα γίνεται δεκτὸς παμψηφεὶ μέλος τακτικὸν ὁ κ. Δ. Ξανθόπουλος πράκτωρ Ἀγγλικῶν Ἑταιριῶν.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Γ. Χασιώτης ἀνέγνω περὶ τῆς παρ' ἡμῖν δημοτικῆς παιδεύσεως ἀπὸ ἁλώσεως Κ/πόλεως μέχρι σήμερον (ἰδ. σελ. 94).

Ἐπὶ τούτοις διελύθη ἡ Συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΟΖ'.

Τακτική.

Τῇ 19 Νοεμβρίου 1873.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἡρακλέους Βασιάδου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει

1) Ἐπιστολὴν Κοινότητος Βελισσοῦ, δι' ἧς ἀφηγουμένη τὰς ἀ; ὑπέστη καὶ ὑφίσταται ταλαιπωρίας ἐπικαλεῖται τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν τοῦ Συλλόγου ἀντίληψιν πρὸς ἀναζωπύρησιν τῆς καταδιωκομένης ἑλληνικῆς παιδείας

2) ἀγ. Παραμυθίας κ. Ἀνθίμου ἔκθεσιν τῆς καταστάσεως τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ σχολείων.

3) ἀγ. Προύσσης κ. Νικοδήμου ὡσαύτως ἔκθεσιν τῆς διανοητικῆς καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν σχολείων τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ, ὑπὲρ ὧν καὶ ἐπικαλεῖται τὴν συνδρομὴν τοῦ Συλλόγου.

4) Ἐπιστολὴν τοῦ ἐν Ἀθήναις Φιλολογικοῦ Συλλόγου «ὁ Βύρων», δι' ἧς διαβιβάζων ἀγγελίαν τοῦ παρ' αὐτοῦ ἐκδοθησομένου ὁμωνύμου Περιοδικοῦ ἐξαιτεῖται τὴν ὑποστήριξιν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου.

5) Ἀδελφότητος Συγηνῶν ἔκθεσιν τῆς καταστάσεως τῶν ἐν Συγῇ σχολείων καὶ τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς.

6) Κατοίκων Βογδάντσας τῆς ἐπαρχίας Πολυανῆς ἐπιστολήν, δι' ἧς ἐπικαλοῦνται τὴν ἀντίληψιν τοῦ Συλλόγου πρὸς συντήρησιν τῶν σχολείων αὐτῶν.

7) Ἐφόρων Στρωμνίτσης, τὰ αὐτὰ ἐξαιτουμένων.

8) Τοποτηρητοῦ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου ἐπιστολήν, δι' ἧς συνίστησι τὴν αἴτησιν τῶν ἐφόρων Λιαριγκόβης ἐπικαλουμένων τὴν συνδρομὴν τοῦ Συλλόγου πρὸς ἀνέγερσιν σχολῆς.

9) ἀγ. Δέρκων κ. Νεοφύτου προσφέροντος χειρόγραφά τινα ἀρχαῖα καὶ νεώτερα καὶ τινας ἀρχαιότητας καὶ ἀπολιθώσεις.

Εἶτα ἀγγέλλει, ὅτι ὁ κ. Ἀναστάσιος Βαφείδης προσφέρει 14 χάλκινα ἀρχαῖα νομίσματα. Ἐκ τῆς αἰτήσεως τῶν ἐφόρων Λιαριγκόβης λαμβάνων ἀφορμὴν ὁ Πρόεδρος λέγει ὅτι, ἐπειδὴ πολλαὶ πολλαχόθεν γίνονται παρόμοιαι αἰτήσεις, εἶνε καλὸν νὰ ἀποφανθῇ ὁ Σύλλογος,

Digitized by Google

ὅτι ἕνεκα τῶν περιωρισμένων αὐτοῦ πόρων ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν δύναται νὰ ἔρχηται εἰς βοήθειαν καὶ πρὸς ἀνέγερσιν οἰκοδομῶν.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Ζωηρὸς ἀναγινώσκει πραγματείαν «περί τινος θεμελιώδους ἐλλείψεως ἐν τῇ παρ' ἡμῖν ἀγωγῇ τῶν παίδων». (ὅρα σελ. 129).

Ἐπὶ τούτοις διαλύεται ἡ Συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΟΖ'.

Ταχτική.

Τῇ 26 Νοεμβρίου 1873.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἡρακλέους Βασιάδου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει·

1) Ἐφόρων Λήμνου ἔκθεσιν περὶ τῆς διανοητικῆς καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεως. τῶν αὐτόθι σχολείων.

2) Ἀγ. Δέρκων κ. Νεοφύτου ὡσαύτως ἔκθεσιν τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ σχολείων.

3) Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου «Κρήνη» ἐπιστολήν, δι' ἧς ἀγγέλλων τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ πρὸς σύστασιν σχολείων ἐξαιτεῖται τὴν συνδρομὴν τοῦ Συλλόγου καὶ ἀποστολὴν βιβλίων πρὸς καταρτισμὸν βιβλιοθήκης.

4) Ἰωάννου Ν. Σταματέλου ἀποστέλλοντος γλωσσικὴν ὕλην.

5) Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος «Τὰ Φῶτα» ἐπιστολήν, δι' ἧς ἀγγέλλει τὴν σύστασιν αὐτῆς·

6) Θεοδ. Μαυρογορδάτου ἐπιστολήν, δι' ἧς γνωστοποιεῖ ὅτι προσφέρει 50 Ὀθ. λίρας ὑπὲρ τῶν ἀπόρων σχολείων.

Εἶτα ἀγγέλλει ὅτι ὁ κ. Παπαδόπουλος προσφέρει χάλκινά τινα ἀρχαῖα νομίσματα, ὁ δὲ κ. Γεώργ. Βασιάδης νόμισμα ἀργυροῦν Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου.

Μετὰ ταῦτα ἠγγέλθη τὸ δεύτερον μέλος τακτικὸν ὁ κ. Νικόλαος Ὀχάνης καὶ ψηφοφορηθεὶς κατὰ νενομισμένα ἐγένετο δεκτὸς παμψηφεί· ὁ δὲ κ. Σ. Μαυρογένης ἐξελέγη μέλος τῆς Συνταχτικῆς Ἐπιτροπῆς.

Ἀκολούθως ὁ κ. Χασιώτης ἀνέγνω τὸ β.' μέρος τῆς ἑαυτοῦ πραγματείας «περὶ τῆς παρ' ἡμῖν δημοτικῆς παιδεύσεως». (ὅρα σελ. 94).

Ἐπὶ τούτοις διελύθη ἡ Συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΟΗ'.

Ταχτική.

Τῇ 10 Δεκεμβρίου 1873.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἡρακλέους Βασιάδου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει.

1) Δημογερόντων καὶ Ἐφόρων Στρωμνίτσης ἔκθεσιν περὶ τῆς πνευματικῆς καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν αὐτόθι σχολείων.

2) Ἀδελφότητος Μεγαρόβου «ἡ Ἐλπὶς» περὶ τῶν αὐτόθι σχολείων.

3) Θρακικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου Ῥαιδεστοῦ ἔκθεσιν περὶ τῶν αὐτοῦ ἐργασιῶν·

4) Ἐπιστολὴν Ἐφόρων τῶν σχολείων τῆς κωμοπόλεως Σωχοῦ, δι' ἧς ἐπικαλοῦνται τὴν συνδρομὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου πρὸς ἀνοικοδόμησιν τῶν σχολείων αὐτῶν.

5) Τοῦ ἐν Σέρραις Μακεδονικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου ἐξαιτουμένου τὴν ἀποστολὴν διδασκαλίσσης διὰ τὸ νηπιαγωγειακὸν τμῆμα τοῦ παρθεναγωγείου Σιμάλτους.

6) Π. Ποταγοῦ ἐκ Θεσσαλονίκης ἀποστέλλοντος γλωσσικὴν ὕλην διὰ τὸ Ζωγράφειον Διαγώνισμα.

7) Σ. Α. Μανασσείδου, ἀποστέλλοντος ὡσαύτως γλωσσικὴν ὕλην μετὰ ἐκθέσεως περὶ τῆς καταστάσεως τῆς σχολῆς Φερρῶν καὶ αἰτήσεως συνδρομῆς ὑπὲρ αὐτῆς.

8) Σταύρου Σατραζάμη, ἀποστέλλοντος ὡσαύτως γλωσσικὴν ὕλην.

9) Κων. Παππαδούκα ἐπιστολήν, δι' ἧς ἀγγέλλει, ὅτι προσφέρει τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ δύο πονήματα αὐτοῦ «Φιλοσοφικὴν Ἠθικὴν» καὶ «ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὸ παρελθὸν καὶ τὸ παρὸν αὐτοῦ ἐξεταζόμενος».

10) Ἀγ. Σύρου καὶ Τήνου κ. Ἀλεξάνδρου καὶ ἀγ. Δέρκων κ. Νεοφύτου εὐχαριστηρίους ἐπιστολὰς ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτῶν ὡς μελῶν ἐπιτίμων τοῦ Συλλόγου.

11) Ἱερατικοῦ Ἐκπαιδευτ. Συλλόγου ἐπιστολὴν εὐχαριστήριον ἐπὶ τῇ παραχωρήσει τῆς αἰθούσης διὰ τὰς τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἑκάστοτε γενικὰς αὐτοῦ Συνεδριάσεις.

12) Σ. Ἀριστάρχου, προέδρου τῆς Ἀρχ. Ἐπιτροπῆς ἐπιστολήν, δι' ἧς πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ τοπογραφικοῦ τῆς Κ/πόλεως χάρτου

Digitized by Google

ἐξαιτεῖται πίστωσιν διὰ τὸ τρέχον ἔτος λιρῶν Ὀθωμ. 200. Ὁ Πρόεδρος ἀναγνωρίζει τὸ σπουδαῖον τῆς ἐργασίας ταύτης, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Σύλλογος εὑρίσκεται εἰς δυσχερῆ θέσιν ἕνεκα τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως τῆς ἀγορᾶς, προτείνει ἵνα ἡ αἴτησις αὕτη παραπεμφθῇ τῷ Προεδρείῳ.

Εἶτα ἠγγέλθησαν τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθέντες κατὰ τὰ νενομισμένα ἐγένοντο παμψηφεὶ δεκτοί, ὁ μὲν κ. Βρασίδας Δελλαπόρτας ἐν Ταϊγανίῳ διαμένων μέλος τακτικόν, οἱ δὲ κ. κ. Thurot καὶ Alexis Pierron μέλη ἐπίτιμα.

Ἀκολούθως ὁ κ. Χασιώτης ἐνέγνω τὴν συνέχειαν καὶ τὸ τέλος τῆς πραγματείας αὐτοῦ «περὶ τῆς παρ' ἡμῖν Δημοτικῆς παιδεύσεως», (ὅρα σελ. 94).

Μετὰ δὲ τὸ ἀνάγνωσμα, εὐχαριστίας τῷ Κ. Γ. Χασιώτῃ ἐκ μέρους τοῦ Συλλόγου ἀπονείμαντος τοῦ Κ. Προέδρου, διαλύεται ἡ Συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΟΘ'.

Τακτική.

Τῇ 21ῃ Δεκεμβρίου 1873.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἡρ. Βασιάδου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει ἐπιστολὴν

1) Ἀθανασίου Δημητριάδου ἀποστέλλοντος γλωσσικὴν ὕλην διὰ τὸ περὶ τῶν ζώντων μνημείων Ζωγράφειον Διαγώνισμα.

2) Ἀγ. Στρωμνίτσης κ. Ἱεροθέου, δι' ἧς ἐκθέμενος τὴν ἀκροσφαλῆ κατάσασιν τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ σχολείων ἐπικαλεῖται τὴν ταχεῖαν ὑπὲρ αὐτῶν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου συνδρομήν.

3) Ἠπειρωτικοῦ Συλλόγου παραδεχομένου μὲν τὴν περὶ διορισμοῦ ἐποπτῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις γνώμην τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, μὴ δυναμένου δὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος, δι' ἔλλειψιν χρημάτων, ἵνα πραγματοποιήσῃ αὐτήν.

4) Θρᾳκικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου καὶ τὴν αὐτὴν ἀποφαινομένου γνώμην· πρὸς δὲ προτεινόντος ἵνα ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου συνεννοηθεῖσα μετὰ τῆς Ἐπιτροπῆς αὐτοῦ συνεξετάσῃ τὰ παρ' ἡμῖν διδακτικὰ βιβλία καὶ προσδιορίσῃ τὰ καταλληλότερα. Ὁ κ. Πρόεδρος ὑποστηρίζει τὴν πρότασιν ταύτην, διότι τῶν Συλλόγων πεμπόντων βιβλία εἰς τὰ σχολεῖα τῶν ἐπαρχιῶν νομίζει καλὸν νὰ ὦσιν ὁμοιόμορφα τὰ πεμπόμενα, ἵνα μὴ ὡς ἐκ τῆς ἀνομοιότητος περιπίπτωσι πολλὰ εἰς ἀχρηστίαν. Τῆς προτάσεως ταύτης δεκτῆς γενομένης ἀπεφασίσθη, ἵνα γνωστοποιηθῇ τοῦτο τῷ Προέδρῳ τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς, ὅπως συνεννοηθῇ μετὰ τῶν ἑτέρων δύο Συλλόγων.

5) Μ. Παρανίκα, συνιστῶντος, ὅπως ἐκ τῶν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου μελῶν διορισθῇ ἐπιτροπὴ πρὸς ἐξέτασιν τῶν ἐν Τροίᾳ ὑπὸ Ἐρρ. Σχλίμαν ἀνασκαφῶν, περὶ ὧν πολὺς ἐν Εὐρώπῃ γίνεται λόγος.

6) Ἑλένης Πέρβελη προσφερούσης τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ ἑκατὸν φράγκα.

7) Ἀρχιμανδρίτου Ἀνανίου Βατοπαιδινοῦ προσφέροντος διακοσίας Ὀθωμ. λίρας, τὰς μὲν ἑκατὸν ὑπὲρ τοῦ ἡμετέρου, τὰς δὲ ἄλλας ὑπὲρ τοῦ Ἠπειρωτικοῦ Συλλόγου. Ὁ Σύλλογος πρὸς τὴν κ. Ἑλένην Πέρβελη, ὡς καὶ πρὸς τὸν κ. Ἀνανίαν ἐκφράζει τὰς εὐχαριστίας του.

8) Θρᾳκικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου ἐπιστολήν, δι' ἧς ἐκφράζει τὰς εὐχαριστίας του διὰ τὴν παραχώρησιν ἰδιαιτέρου δωματίου καὶ τῆς μεγάλης αἰθούσης τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου διὰ τὰς γενικὰς συνεδριάσεις.

Ἐκ δὲ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ κ. Μ. Παρανίκα λαμβάνων ἀφορμὴν ὁ κ. Βασιάδης λέγει, ὅτι αἱ ἐν Τροίᾳ ἀνακαλύψεις τοῦ κ. Ἐρρ. Σχλίμαν ἔδωκαν ἀφορμὴν τοῖς ἐν Εὐρώπῃ ἀρχαιολόγοις εἰς πολλὰς συζητήσεις, δυστυχῶς ὅμως ὁ Σύλλογος δὲν δύναται ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ ἀποστείλῃ ἐπιτροπὴν πρὸς ἐξέτασιν τῶν κατὰ τὴν Τροίαν ἀνασκαφῶν.

Εἶτα ἠγγέλθησαν τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθέντες κατὰ τὰ νενομισμένα ἀνηγορεύθησαν παμψηφεὶ μέλη ἐπίτιμα ἡ Α. Θ. Παναγιότης ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης κ. Ἰωακεὶμ καὶ οἱ κκ. Γεώργιος Perrot, Heuzey, Ambroise Firmin Didot καὶ Barthélemy Saint-Hilaire.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Γ. Σοφοκλῆς Πρόεδρος τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς, ἀνέγνω τὸ πρόγραμμα τῶν δημοσίων διαλέξεων, ὅπερ ἐγένετο δεκτόν.

Εἶτα ὁ κ. Σ. Μαυρογένης ἀνέγνω «Φιλοσοφικὰς Μελέτας» (ὅρα σελ. 139).

Digitized by Google

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς πραγματείας τοῦ κ. Μαυρογένους, οὐδενὸς τὸν λόγον αἰτησαμένου, ὁ Πρόεδρος εὐχαριστεῖ αὐτόν, διότι ὡς Πρόεδρος τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπιτροπῆς ὁ κ. Μαυρογένης πρῶτος ἐκπληροῖ τὸ ἄρθρον τοῦ Κανονισμοῦ καθ' ὃ ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἐπιτροπὴ ὀφείλει νὰ καθιστᾷ γνωστὰς τῷ Συλλόγῳ τὰς νεωτέρας ἐρεύνας καὶ ἀνακαλύψεις.

Ἐπὶ τούτοις διαλύεται ἡ Συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΠ'.

Τακτική.

Τῇ 14 Ἰανουαρίου 1874.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἡρακλέους Βασιάδου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ κ. Πρόεδρος μετὰ λύπης ἀγγέλλει τῷ Συλλόγῳ τὸν αἰφνίδιον θάνατον τοῦ Γεν. Γραμματέως τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων Συλλόγου κ. Γρ. Παπαδοπούλου μεταβάντος ἐσχάτως εἰς Μακεδονίαν πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν Ἑλληνικῶν Προξενείων. Ὁ ἡμέτερος Σύλλογος, λέγει, ἐθεώρησε καθῆκον καὶ ἔγραψεν ἤδη συλλυπητηρίους ἐπιστολὰς πρὸς τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ, τὸν Σύλλογον πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ὡς καὶ πρὸς τὸν Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον Θεσσαλονίκης, παρ' οὗ ἔμαθε τὸν θάνατον τοῦ μακαρίτου Παπαδοπούλου.

Ἀκολούθως ὁ Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει·

1) Στ. Κυριακίδου ἔκθεσιν περὶ τῆς καταστάσεως τῶν σχολείων Κιεγλίκας Ἀρχιεπισκοπῆς Νικοπόλεως.

2) ἁγ. Μελενίκου κ. Διονυσίου περὶ τῆς πνευματικῆς καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν σχολείων Μελενίκου.

3) Ἐφόρων σχολῆς Ἀρτάκης περὶ τῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ καὶ τῇ περιφερείᾳ αὐτῆς σχολείων.

4) Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου Βάρνης περὶ τῆς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ δημοτικῆς παιδεύσεως.

5) ἁγ. Ἱερισσοῦ καὶ ἁγ. Ὄρους κ. Διονυσίου περὶ τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ σχολείων καὶ αἴτησιν ἀποστολῆς αὐτόσε διδασκάλων παρὰ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου μισθοδοτουμένων.

6) Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀρτιγόνου Ἀδελφότητος ἐν Σιλιστρίᾳ περὶ τῶν ἐνεργειῶν αὐτῆς πρὸς διάδοσιν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως.

7) Ἑλληνοβλαχικῆς κοινότητος Περλεπὲ περὶ τῆς καταστάσεως τῶν σχολείων αὐτῆς.

8) Ἐφόρων τῶν σχολείων Σιλιστρίας περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἐν αὐτῇ σχολείων.

9) ἁγ. Μετρῶν κ. Ἀνθίμου περὶ τῆς πνευματικῆς καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ σχολείων.

10) Ἐπιστολὴ κατοίκων τοῦ χωρίου Ἀβάσου ἐξαιτουμένων τὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου συνδρομὴν πρὸς ἀνέγερσιν σχολείου.

11) Βλασίου Σκορδέλη ἀποστέλλοντος γλωσσικὴν ὕλην καὶ συλλογὴν ἀρχαίων ἐπιγραφῶν ἐκ Φιλιππουπόλεως μετά τινων παρατηρήσεων.

12) Ν. Χατζοπούλου.

13) Β. Ζώτου Μολοσσοῦ.

14) Ἰ. Κ. Παγούνη.

15) Λάμπρου Καλλία καὶ

16) Κ. Βαρζώκα ἀποστελλόντων γλωσσικὴν ὕλην διὰ τὸ Ζωγράφειον Διαγώνισμα.

17) Ἐπιστολὴν Θ. Τάγη Γραμματέως τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, δι' ἧς κοινοποιεῖ αὐτῷ τὰ διὰ τὴν Σύνοδον τῶν Συλλόγων ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς ὁρισθέντα τρία ζητήματα, ἤτοι α') περὶ τῶν Διαλέκτων τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης ἀνατεθὲν τῷ κ. Γ. Χασιώτῃ· β') περὶ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων μετὰ τὴν ἅλωσιν Κων/πόλεως ἀνατεθὲν τῷ κ. Α. Δημητριάδῃ καὶ γ') περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως μετρικῆς καὶ μουσικῆς τῶν Βυζαντινῶν ἀνατεθὲν τῷ κ. Μ. Παρανίκᾳ.

Ἐπὶ τούτοις διελύθη ἡ Συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΠΑ'.

Τακτική.

Τῇ 21 Ἰανουαρίου 1874.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἡρακλέους Βασιάδου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει·

Digitized by Google

1) Ἐπιτρόπων τῶν Σχολείων Κιουπλιοῦ ἔκθεσιν περὶ τῆς καταστάσεως τῶν αὐτόθι Σχολείων.

2) Ἀγ. Γάνου καὶ Χώρας Κ. Τιμοθέου ἔκθεσιν περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ σχολείων.

3) Charles Tuckerman τὴν ἐξῆς ἐπιστολήν, δι' ἧς ἐκφράζει τὰς εὐχαριστίας του ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ ὡς μέλους ἐπιτίμου τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἔχουσαν ὡς ἐξῆς.

London 15th September 1873.

Gentlemen,

I have the honor to acknowledge the receipt of the Diploma and accompanying letter, investing me with the character of «Honorary Member» of the Hellenic Philological Club of Constantinople.

This, and the other testimonials which I have received from your countrymen in Greece and in the Turkish Empire, are evidences of the unhappy fact that your great Nation is grievously misunderstood and misjudged abroad, for were it otherwise, such feeble efforts as I have been able to make to enlighten public opinion would not be crowned with such undeserved approbation.

With sincere thanks for the honor you have conferred upon me and with my best wishes for the success of your noble Association,

I have the honor to be, gentlemen,
yours faithfully

CHARL. K. TUCKERMAN.

Εἶτα ἠγγέλθη τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθεὶς κατὰ τὰ νενομισμένα ἐγένετο δεκτὸς ὡς μέλος τακτικὸν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ὁ κ. Ἰ. Ζωγραφίδης ἰατρὸς ἐν Χάλκῃ.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Πρόεδρος ἀνέγνω περικοπὴν τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῆς τοῦ κ. Ἔϊχθαλ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 28 δεκεμβρίου 1873 ἔχουσαν ὡς ἑξῆς·

«Πολλάκις ἔγραψα ὑμῖν ὅτι αἰσθανόμεθα τὴν ἀνάγκην, ἵνα εἰς τὰς ἐργασίας τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ζωηροτέραν δῶμεν ὥθησιν τῆς μέχρι τοῦ νῦν. Ἐν τῇ φιλικῇ λοιπὸν συνεντεύξει τῇ γενομένῃ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ κ. Brunet de Presle πολὺς ἐγένετο λόγος, ὅτι καλὸν καὶ ὠφέλιμόν ἐστιν, ἵνα ἡμεῖς τε ὦμεν ἐν γνώσει καὶ τὸ δημόσιον πληροφορῶμεν περὶ τῶν πραττομένων ἐν Εὐρώπῃ καὶ μάλιστα ἐν Ἑλλάδι ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν. Ὁ κ. Marquis de Queux de Saint-Hilaire ἀναδέχεται τὴν ἐργασίαν ταύτην ἄσμενος. Ἐπικαλούμεθα δὲ τὴν συνδρομὴν ὑμῶν ἐπιθυμοῦντες μαθεῖν τίνι τρόπῳ δυνάμεθα τὰ ἐν Κων/πόλει καὶ ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ Αὐτοκρατορίᾳ δημοσιευόμενα βιβλία γνωρίζειν, εἰ δ' αἱ ὑμέτεραι πληροφορίαι καὶ περαιτέρω ἐπεξετείνοντο τοσοῦτον ἂν εἴη κάλλιον. Ἀλλὰ καὶ ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος οὐκ ἠδύνατο ἐν τῷ Περιοδικῷ αὐτοῦ βιβλιογραφίαν τινὰ περιλαμβάνειν;

Παρὰ τοῦ καθηγητοῦ Blackie τοῦ ἓν Ἐδιμβούργῳ σπουδαιοτάτην ἐκοιμισάμην πραγματείαν περὶ τῶν διαφορῶν τῆς νεωτέρας πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικήν· κατὰ τοῦτο ἐφάνη μοι ἐλλιπής, ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἠγνόει, ὅσα ἐν τῷ Ἑλληνικῷ γένει πράττονται πρὸς προαγωγὴν τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τῶν γραμμάτων· τούτου ἕνεκα ἀπέστειλα αὐτῷ τὴν ὑμετέραν ἔκθεσιν καὶ τὴν τοῦ Θρᾳκικοῦ Συλλόγου, ἅμα δὲ καὶ τὴν τελευταίαν ὑμῶν ἐπιστολήν· ὁ δὲ ἀπαντῶν μεταξὺ ἄλλων ἔγραψέ μοι ἑλληνιστὶ τὰ ἑξῆς· «χάριν ἔχω σοι, δι' ἃς σωρηδὸν ἔπεμψάς μοι ἐπιστολὰς καὶ βίβλους καὶ παντοῖα χαρτάρια, καὶ ἐχάρην ὑπερφυῶς ἀναγινώσκων τὰς ἐκθέσεις καὶ δὴ τὸν τοῦ κ. Βασιάδου λόγον περὶ τῆς παιδευτικῆς καταστάσεως τῶν σποράδην κατὰ τὴν Τουρκίαν οἰκούντων Ἑλλήνων. Καὶ γὰρ μεγίστου ἄξιον θαυμασμοῦ ἐστιν, ὡς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος πανταχοῦ περὶ τὴν παιδείαν ἐνθουσιᾷ. . . . . Ηὐχόμην τὸν Θεὸν τὰς κατὰ τὴν Ἑλλάδα βιομηχανικὰς τέχνας εἰς τοσοῦτον προβιβάζειν ὡς τὰ ἐκπαιδευτικὰ κατορθώματα».

Ὁ καθηγητὴς Blachie, γράφει ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ ὁ κ. Ἔϊχθαλ, ἐστὶν ἐκ τῶν τὰ μάλα πρωτοτύπων συγγραφέων καὶ μετὰ χάριτος διαλεγομένων, καὶ μετὰ τοῦ Γλάδστωνος ὁ μᾶλλον φιλῶν τήν τε ἀρχαίαν καὶ τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα. Οὐδέποτε ἄρα ἐσκέφθητε ἐκλέξαι αὐτὸν μέλος τοῦ ὑμετέρου Συλλόγου ἐπίτιμον; Ἐκ τῆς τελευταίας ἐρωτήσεως τοῦ κ. Ἔϊχθαλ λαβὼν ἀφορμὴν ὁ κ. Πρόεδρος εἶπεν, ὅτι ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἀπὸ πολλοῦ ἐκτιμῶν τὰς βαθείας γνώσεις τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ τοῦ Ἐδιμβούργου, ἐξελέξατο αὐτὸν κατὰ

Digitized by Google

τὸ 1860 τῇ προτάσει τοῦ ἰδίου μέλους αὐτοῦ ἐπίτιμον· ἀλλ' ἐπειδή, ὡς φαίνεται, ἡ ἐπιστολὴ μετὰ τοῦ διπλώματος παρέπεσον, προὔτεινεν, ἵνα ὁ Σύλλογος πέμψῃ αὐτῷ ἀσφαλῶς διὰ τοῦ κ. Ἔϊχθαλ νέον δίπλωμα. Συμφώνως δὲ τῇ ἐπιθυμίᾳ, ἣν ἐκφράζει ὁ κ. Ἔϊχθαλ, τὸ Προεδρεῖον ἀνέγνω τὰς ἑπομένας δύο ἐγκυκλίους, ἃς καὶ ἐνέκρινεν ὁ Σύλλογος.

Πρὸς τοὺς Φιλολογικοὺς καὶ Φιλεκπαιδευτικοὺς Συλλόγους.

Κύριε Πρόεδρε,

Ἐπειδὴ ὅ τε ἡμέτερος Φιλολογικὸς Σύλλογος καὶ πάντες οἱ ἄλλοι τὸν αὐτὸν προτίθενται σκοπόν, τὴν καλλιέργειαν δηλονότι τῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν καὶ διάδοσιν αὐτῶν κατὰ τὴν ἀνατολήν, καλὸν καὶ ὠφέλιμον κρίνεται, ἵνα ἑκάστοτε πρὸς ἀλλήλους τὰς ἑαυτῶν ἰδέας καὶ σκέψεις ἀνταλλάσσωσι περί τε τῶν ἄλλων καὶ περὶ τῶν μέσων, δι' ὧν ὁ σκοπὸς οὗτος εὐκολώτερον ἐπιτυγχάνεται.

Καὶ ὁ μὲν Φιλολογικὸς Σύλλογος πολλάκις ἔγραψε πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς Συλλόγους αἰτῶν ἢ διδοὺς πληροφορίας καὶ ὁδηγίας ὅσας ἡ πολυετὴς αὐτὸν ἐδίδαξε πεῖρα περὶ διαφόρων ζητημάτων, φιλολογικῶν, ἐκπαιδευτικῶν, ἀρχαιολογικῶν, ἐπιστημονικῶν· αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ νῦν αὖθις διὰ τῆς παρούσης ἐπιστολῆς ἔρχεται πράξων, διότι φίλοι διαπρύσιοι τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἡμετέρων συλλόγων, μέλη δ' ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων τοῦ ἐν Παρισίοις πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν Συλλόγου ἐπιθυμοῦσιν ἀκριβεστέρας λαβεῖν γνώσεις τῆς διανοητικῆς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους κινήσεως, ποῖα τὰ ἐκδιδόμενα βιβλία, ποῖα τὰ φιλολογικά, ἐκπαιδευτικά, ἀρχαιολογικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ ἔργα ἑκάστου Συλλόγου, ποῖα τὰ περιοδικὰ τὰ παρ' ἄλλων λογίων ἐκδιδόμενα καὶ ποῦ ἐκδίδονται κτλ. κτλ.

Καὶ δὴ ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος ἄσμενος τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην τῶν διαπεκριμένων τοῦ ἐν Παρισίοις Συλλόγου μελῶν κοινοποιῶν πέποιθεν, ὅτι ἕκαστος τῶν Συλλόγων τὴν ἀξίαν καὶ σπουδαιότητα τῆς αἰτήσεως ταύτης κατανοῶν καὶ τὴν ἐκ ταύτης προκύψουσαν μεγάλην πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς ἡμετέρας φιλολογίας ὠφέλειαν οὐ μόνον αὐτὸς ἀποτελεῖ προθύμως ἢ κατ' εὐθεῖαν (1) εἰς Παρισίους, ἢ διὰ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου δύο ἀντίτυπα τῆς ἐπετηρίδος αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ, ἐν ᾗ καὶ αὐτός, διαμένοντας λογίους καὶ ἐκδότας καὶ βιβλιοπώλας προτρέψει πρὸς ἀποστολὴν τῶν κατ' ἔτος παρ' αὐτῶν ἐκδιδομένων· διότι τούτῳ τῷ τρόπῳ οἱ φιλέλληνες λόγιοι ἀκριβῆ τινα δυνηθήσονται λαβεῖν γνῶσιν τῆς πνευματικῆς τοῦ ἡμετέρου γένους κινήσεως κατὰ τὴν Ἀνατολήν, καὶ ταύτην γνωστὴν τῷ ἐν Παρισίοις Συλλόγῳ ποιήσουσι καὶ δι' αὐτοῦ πᾶσι τοῖς ἄλλοις, οἷς ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀμερικῇ περὶ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων μέμπλεν.

Ἵνα δμως ἕκαστος τῶν Συλλόγων ἔχῃ ἐπετηρίδα πολλοῦ λόγου ἀξίαν τε καὶ πολύτιμον δημοσιεύειν περιλαμβάνουσαν τὰ πρακτικὰ αὐτοῦ, τὰ ἐκπαιδευτικὰ ἔργα τῆς ἐπαρχίας, τὰς ἀνακαλυπτομένας ἐπιγραφάς, ἰχνογραφήματα ἀρχαίων μνημείων, γλωσσικὴν καὶ γεωγραφικὴν ὕλην, καὶ βιβλιογραφίαν τῶν κατ' ἔτος ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐκδιδομένων βιβλίων, ὀφείλει, ἐκτὸς τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἔργων, περὶ ὧν ἡ πρὸς τοὺς συλλόγους ἀποσταλεῖσα τῇ 6 Ἰουλίου 1873 παρὰ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ἐπιστολὴ (2) διέλαβε, καὶ περὶ τὰ ἑξῆς ἀρχαιολογικὰ καὶ φιλολογικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ μετ' ἀκαμάτου ζήλου καὶ συντόνου ἐπιμελείας ἀσχολεῖσθαι, ἐπικαλούμενος καὶ τὴν συνδρομὴν πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ διδασκάλων καὶ ἄλλων λογίων.

α) μεριμνᾶν περὶ συστάσεως Μουσείου ἐπαρχιακοῦ κατὰ μίμησιν τοῦ ἐν τῇ πρωτευούσῃ κεντρικοῦ αὐτοκρατορικοῦ, ὡς λίαν ἀξιεπαίνως ἐποίησαν ὁ ἐν Ῥαιδεστῷ Θρακικὸς Σύλλογος καὶ τὸ ἐν Φιλιππουπόλει ἑλληνικὸν Σχολαρχεῖον, καὶ συλλέγειν ἐν αὐτῷ ὅσα ἐκ τῶν διαφόρων ἀρχαίων μνημείων ὑπόκεινται εἰς τὸν τῆς παντελοῦς καταστροφῆς κίνδυνον, ἢ, ὅτε ἡ μετακόμισις ἀδύνατος, μεριμνᾶν περὶ τῆς διασώσεως

---

(1) Ἐκ τῶν ἀποσταλησομένων δύο ἀντιτύπων τῆς ἐπετηρίδος ἢ ἄλλων περιοδικῶν καὶ βιβλίων τὸ μὲν ἀπευθυντέον τῷ γενικῷ τοῦ ἐν Παρισίοις Συλλόγου γραμματεῖ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν.

Monsieur A. Pierron secrétaire de l'Association pour l'encouragement des études Grecques en France.

rue d'Assas 76 Paris

Τὸ δ' ἕτερον ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν.

Monsieur le Marquis de Queux de Saint-Hilaire rue Soufflot 4 Paris.

(2) Ἴδ. σελ. 294

Digitized by Google

καὶ διατηρήσεως καὶ ἰχνογραφήσεως αὐτῶν· διότι ταῦτα ἐπισταμένως παρατηρούμενα καὶ ἐξεταζόμενα δύνανται πολλαχοῦ τὴν ἀρχαιολογικὴν διαφωτίσαι ἐπιστήμην, πολλάκις δὲ καὶ μεγάλα ἀμφισβητούμενα ζητήματα ἐπιλύσαι, ἐπειδὴ πᾶν τμῆμα μαρμάρου ἢ σύντριμμα κεράμου, ἐξ ἑλληνικῆς ἐξελθὸν χειρός, πλοῦτός ἐστιν ἐπιστήμης, ἅτε χάριν καὶ ἱστορίαν ἀποπνέον.

β') φροντίζειν περὶ πανομοιοτύπου (1) ἀντιγραφῆς τῶν ἑκάστοτε ἀνακαλυπτομένων ἐπιγραφῶν, καὶ ταύτας ἐν ἰδιαιτέρῳ καταγράφειν κώδικι φυλασσομένῳ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ αὐτοῦ.

γ') ἀναζητεῖν χειρόγραφα ἀρχαῖά τε καὶ Βυζαντινὰ ἐν ταῖς τῶν Μονῶν καὶ ἄλλων μερῶν βιβλιοθήκαις, καὶ ταῦτα συλλέγειν ἢ ἀντιγράφειν.

δ') συλλέγειν τὰ ζῶντα μνημεῖα ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ κατὰ τὸ περὶ τούτου ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου πρόγραμμα.

ε') συνάγειν γεωγραφικὴν ὕλην ἀρχαίαν τε καὶ νέαν, ὅπως πολλὰ τῶν ἡμετέρων χωρῶν ἀπορούμενα ἢ καὶ ὅλως ἀγνοούμενα διευκρινηθῶσι.

ς') ποιεῖσθαι ἐρεύνας γεωλογικὰς καὶ φυσιογραφικάς, ἐξ ὧν μεγάλη ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ πρακτικὴ ὠφέλεια.

Ἂν δὲ οἱ Σύλλογοι ἀδυνατῶσι πάντα ταῦτα πράττειν, ἀρκείσθω ἕκαστος εἰς ὅ,τι δύναται καὶ ἄξια ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης πράξει ἔργα· ἂν δὲ καὶ οἱ χρηματικοὶ πόροι μὴ ἐπιτρέπωσιν αὐτῷ ἐπετηρίδας δημοσιεύειν, ἔκθεσιν τῶν ἑαυτῷ πεπραγμένων ἀποστελλέτω πρὸς τὸν Φιλολογικὸν Σύλλογον μετὰ τῶν ἐπιγραφῶν, ἰχνογραφημάτων τῶν ἀρχαίων μνημείων, τῆς γλωσσικῆς ὕλης καὶ λοιπῶν, ὅπως ἐξ ὀνόματος τῶν ἀποστελλόντων ἐν τῷ Περιοδικῷ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου δημοσιεύωνται, καὶ γίγνηται γνωστὴ ἡ ἐργασία καὶ ἡ διανοητικὴ τῶν ἐπαρχιῶν κίνησις.

Ταῦτα, κύριε Πρόεδρε, ἐνόμισε καλὸν ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος διακοινῶσαι τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ πεποιθώς, ὅτι ταῦτα πολλῆς προσοχῆς καὶ μελέτης ἄξια παρ' αὐτοῦ κριθήσονται, διότι διὰ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῶν δύνανται οἱ Σύλλογοι προαγαγεῖν καὶ παγιῶσαι τὸν ἐπ' αἰσίοις οἰωνοῖς καὶ ὑπὸ τὴν ἀμφιλαφῆ προστασίαν πεφωτισμένης κυβερνήσεως ἀναγεννώμενον διανοητικὸν καὶ ἐπιστημονικὸν βίον ἐν ταῖς ἐπαρχίαις.

Ἐπὶ τούτοις δέξασθε τὴν διαβεβαίωσιν τῆς διακεκριμένης πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεως ἡμῶν.

(1) Τίνι τρόπῳ κατορθοῦται ἡ πανομοιότυπος ἀντιγραφή, καὶ ἄλλοι ἐξέδωκαν ὁδηγίας καὶ ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος ὅσον οὔπω ἰδίαν περὶ τούτου ἐκδώσει πραγματείαν.

Πρὸς τοὺς λογίους τοῦ ἡμετέρου ἔθνους.

Ἀξιότιμε Κύριε,

Ἄνδρες ἐπὶ παιδείᾳ διάσημοι καὶ φίλοι διαπρύσιοι τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, μέλη δ' ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων τοῦ ἐν Παρισίοις πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν Συλλόγου ἐπιθυμοῦσιν ἵνα ἀκριβεστέρας λάβωσι γνώσεις τῆς διανοητικῆς τοῦ ἡμετέρου ἔθνους κατὰ τὴν Ἀνατολὴν κινήσεως, ποῖα τὰ ἐκδιδόμενα βιβλία, ποῖα τὰ φιλολογικά, ἐκπαιδευτικά, ἀρχαιολογικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ ἔργα τῶν ἡμετέρων λογίων, ποῖα τὰ περιοδικὰ καὶ ποῦ ἐκδίδονται κτλ. Ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος ἄσμενος τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην τῶν διακεκριμένων τοῦ ἐν Παρισίοις Συλλόγου μελῶν κοινοποιῶν ὑμῖν πέποιθεν, ὅτι τὴν σπουδαιότητα κατανοοῦντες τῆς αἰτήσεως ταύτης καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς ἡμετέρας φιλολογίας προκύψουσαν μεγάλην ὠφέλειαν, οὐ μόνον ὑμεῖς ἀποστελεῖτε προθύμως ἢ κατ' εὐθεῖαν εἰς Παρισίους, ἢ διὰ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου δύο ἀντίτυπα τῶν ὑμετέρων βιβλίων, ἀλλὰ καὶ ἄλλους γνωστοὺς ὑμῖν λογίους καὶ ἐκδότας καὶ βιβλιοπώλας προτρέψετε πρὸς ἀποστολὴν τῶν παρ' αὐτῶν ἐκδιδομένων περιοδικῶν ἢ ἄλλων συγγραμμάτων· διότι τούτῳ τῷ τρόπῳ οἱ φιλέλληνες λόγιοι ἀκριβῆ τινα δυνηθήσονται λαβεῖν γνῶσιν τῆς πνευματικῆς τοῦ ἡμετέρου γένους κατὰ τὴν Ἀνατολὴν κινήσεως, καὶ ταύτην γνωστὴν τῷ ἐν Παρισίοις Συλλόγῳ καταστήσουσι καὶ δι' αὐτοῦ πᾶσι τοῖς ἄλλοις, οἷς ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀμερικῇ περὶ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων μέμηλεν· ἀνθ' ὧν μυρίας ὅσας ὁμολογήσομεν αὐτοῖς τὰς χάριτας καὶ εὐγνωμοσύνας· διότι τίς οὐχ ὁρᾷ, ὅτι τοῦτο ἔνθεν μὲν τοὺς ἐν Εὐρώπῃ ἀγνοοῦντας ἔτι τὰ καθ' ἡμᾶς διδάξει καὶ πείσει, ὅτι *ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν*, καλλιεργοῦντες καὶ προάγοντες, ὅση δύναμις, τὰ γράμματα κατὰ τὴν τὴν Ἀνατολήν, ἔνθεν δὲ τὸν ζῆλον τῶν ἡμετέρων λογίων ὑπεκκαύσει πολύτιμον λογιζομένων ἀμοιβὴν τὴν ἐπιδοκιμασίαν τοιούτων ἀνδρῶν;

Πεποιθότες, ὅτι καὶ ὑμεῖς τοιαύτην περὶ τού-

Digitized by Google

τῶν ἔχοντες γνώμην προθύμως παρέξετε τὴν ὑμετέραν συνδρομὴν εὐχαριστοῦμεν ὑμῖν ἐκ τῶν προτέρων καὶ διατελοῦμεν.

Εἶτα ὁ Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν «περὶ τοπογραφίας τῆς ἐπαρχίας Τούλτσης καὶ περὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τῶν ἐν αὐτῇ οἰκούντων ἐθνῶν» πραγματείαν τοῦ κ. Χρ. Παπαδοπούλου.

Ἐπὶ δὲ τούτοις διαλύεται ἡ Συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΠΒ'.

Τακτική.

Τῇ 28 Ἰανουαρίου 1874.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἡρακλέους Βασιάδου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει ἐπιστολήν.

1) Τῆς ἐν Καισαρείᾳ Λέσχης «Ἀθηνᾶς», δι' ἧς ἀγγέλλουσα τὴν πρὸ τεσσάρων ἐτῶν σύστασιν αὐτῆς καὶ ἐκτιθεμένη τὴν τῶν αὐτόθι σχολείων κατάστασιν ἐπικαλεῖται ὑπὲρ αὐτῶν τὴν συνδρομὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου.

2) Δ. Ἀλεξανδρίδου, ἐπικαλουμένου τὴν συνδρομὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ὑπὲρ τῶν ἐν τῇ δημοτικῇ Σχολῇ Ἐγρὶ-Καπῆ φοιτώντων ἀπόρων μαθητῶν.

3) Ἀνωνύμου, ἀποστέλλοντος Γλωσσικὴν Ὕλην.

4) Μαργαρίτου Δήμιτσα, προσφέροντος τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ ἀντίτυπον τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ «Μακεδονικὰ» καὶ ἐξαιτουμένου ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν συνδρομὴν τοῦ τε ἡμετέρου καὶ τοῦ Θρᾳκικοῦ Συλλόγου, ὡς καὶ τῆς Μακεδονικῆς Ἀδελφότητος.

Εἶτα ἠγγέλθη τὸ δεύτερον μέλος ἀντεπιστέλλον ὁ κ. Ἰωάννης Λαμπρίδης ἰατρὸς ἐν Ἰωαννίνοις, καὶ ψηφοφορηθεὶς κατὰ τὰ νενομισμένα ἐγένετο δεκτός.

Ἀκολούθως ὁ κ. Ἀλ. Πασπάτης ἀνέγνω «περὶ τοῦ ἐμπορίου τῶν Γενουηνσίων ἐν Κων/πόλει καὶ Εὐξείνῳ Πόντῳ κατὰ τὸν μεσαίωνα—Ἀποικίαι ἐν Εὐξείνῳ Πόντῳ (ὅρα σελ. 152).

Ἐπὶ τούτοις διαλύεται ἡ Συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΠΓ'.

Τακτική.

Τῇ 11ῃ Φεβρουαρίου 1874.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἡρ. Βασιάδου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει·

1) Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου ἐν Θεσσαλονίκῃ ἔκθεσιν περὶ τῶν τε κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος ἐργασιῶν αὐτοῦ καὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ τοῖς πέριξ σχολείων.

2) Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου Τεσσαράκοντα Ἐκκλησιῶν ἔκθεσιν περὶ τῆς πνευματικῆς καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ αὐτοῦ σχολείων.

3) Ἐφόρων τῶν ἐν Τούλτσῃ Σχολείων ἔκθεσιν περὶ τῆς καταστάσεως τῶν σχολείων τῆς πόλεως ταύτης.

4) Ἁγ. Μιτυλήνης Κ. Μεθοδίου διάγραμμα τῶν σχολείων τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ.

5) Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος Κιανῶν ἔκθεσιν περὶ τῆς καταστάσεως τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Νικαίας.

6) Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου Ῥαιδεστοῦ ἔκθεσιν περὶ τῆς καταστάσεως τῆς παιδείας ἐν τῇ περιφερείᾳ Ῥαιδεστοῦ.

7) Φιλοπτώχου Ἀδελφότητος ἐν Κορυτσᾷ ἔκθεσιν περὶ τῆς πνευματικῆς καταστάσεως τῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ σχολείων.

8) Ἀναγνωστηρίου Αἴνου ὡσαύτως ἔκθεσιν περὶ τῶν σχολείων τῆς πόλεως ταύτης.

9) Ἐπιστολὴν Ἐπιτρόπων Παρθεναγωγείου Κονίτσης, ἀγγελλόντων τὴν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ σύστασιν παρθεναγωγείου καὶ ἐπικαλουμένων ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν συνδρομὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου.

10) Θεσσαλικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου ἐν Κ/πόλει, ἀγγέλλοντος τὴν σύστασιν αὐτοῦ καὶ ἐπικαλουμένου τὴν ἠθικὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου συνδρομήν.

11) Σαπφοῦς Λεοντιάδος, προσφερούσης τῷ Συλλόγῳ τρία ἀντίτυπα τῆς Κορασιακῆς αὐτῆς Χρηστομαθείας.

12) Ἐπιστημονικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Συλλόγου, καθυποβαλλούσης τὰ διὰ τὴν σύνοδον τῶν Συλλόγων τρία αὐτῆς ζητήματα, ἤτοι α') ἀπογραφὴ τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ἑλληνικῶν Δήμων,

Digitized by Google

Στατιστικὴ δεκαετοῦς περιόδου τῶν Δήμων, γεννήσεις καὶ θάνατοι κατ' ἔτος κατὰ τὴν δεκαετῆ ταύτην περίοδον, τίς ὁ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀριθμὸς τῶν Ἑλλήνων κατοίκων μετὰ παραθέσεως τῶν ἄλλων ἀλλοφύλλων συνοικούντων, καὶ τίς ὁ πρὸ δέκα ἐτῶν· β') ποία ἐστὶν ἡ παρ' ἡμῖν ἀμπελουργία καὶ οἰνοποιΐα, ποῖαι αἱ παρ' ἡμῖν διάφοροι μέθοδοι τῆς κατασκευῆς καὶ διατηρήσεως τῶν οἴνων, τὰ διάφορα εἴδη τοῦ οἴνου καὶ ἡ κατὰ τόπους ὀνομασία αὐτῶν· γ') Ἰατρικὴ Δημογραφία, ἐνδημικαὶ νόσοι εἰς ἕκαστον δῆμον.

13) Χρ. Ζωγράφου τὴν ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἐπομένην ἐπιστολήν.

Κύριε Πρόεδρε,

Ἐπιθυμῶν νὰ συντελέσω πρὸς ἐμψύχωσιν καὶ προαγωγὴν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀπεφάσισα νὰ προσφέρω τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ κατ' ἔτος ἐπὶ δεκαπενταετίαν Λίρας ὀθωμ. τετρακοσίας καὶ πεντήκοντα (λιρ. ὀθωμ. 450) ὅπως χρησιμεύσωσιν ὡς βραβεῖα εἰς ἐκδόσεις Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ εἰς βοηθητικὰ πρὸς εὐχερεστέραν αὐτῶν κατάληψιν συγγράμματα ὑπὸ τοὺς ἑξῆς ὅρους:

α) Τὰ χρήματα ταῦτα θέλουσι πάντοτε χρησιμεύει δι' ὃν εἰσιν ὡρισμένα σκοπόν, οὐδέποτε δὲ ἐπ' οὐδεμιᾷ προφάσει δύναται ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος νὰ δαπανήσῃ αὐτὰ ἐπ' ἄλλο τι, καθὰ καὶ ὁ Κανονισμὸς αὐτοῦ (ἄρθρ. 73) διακελεύεται.

β') Ἐξ αὐτῶν τίθενται τέσσαρα ἐτήσια βραβεῖα ἀνὰ 100 λίρας ἕκαστον.

γ') Ἕκαστον βραβεῖον χορηγεῖται ἢ ὅλον, ἢ διανέμεται ἐξ ἡμισείας εἰς δύο ἄξια βραβεύσεως συγγράμματα.

δ') Ὅταν σύγγραμά τι πολύτομον καὶ ἄριστον τυγχάνῃ ὄν, δύνανται οἱ κριταὶ ἀπονεῖμαι αὐτῷ καὶ τὰ τέσσαρα βραβεῖα, ἂν μάλιστα κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος μὴ ὑπάρχῃ ἄλλο βιβλίον ἄξιον βραβεύσεως.

ε) Ὅταν μηδὲν ἀπονεμηθῇ βραβεῖον, ἢ ἓν ἢ δύο μόνον ἀπονεμηθῶσι, τὰ χρήματα ὅλα ἢ τὰ ὑπολειπόμενα κατατίθενται ὡς κεφάλαιον, καὶ μόνον οἱ τόκοι αὐτῶν δαπανῶνται κατὰ τὰ ἑφεξῆς ἔτη πρὸς ἀγορὰν τῶν βραβευομένων βιβλίων καὶ διανομὴν αὐτῶν εἰς ἀπόρους μαθητάς.

ς') Πρὸς βράβευσιν πέμπονται παρὰ τῶν ἡμετέρων λογίων ἢ παρ' ἀλλογενῶν Ἑλληνιστῶν τὰ πρὸ ἑνός, δύο ἢ τὸ πολὺ τριῶν ἐτῶν ἐκδεδομένα συγγράμματα αὐτῶν.

ζ') Ἐπειδὴ αἱ ἐκδόσεις τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ τὰ πρὸς εὐχερεστέραν κατάληψιν αὐτῶν βοηθητικὰ συγγράμματα χάριν τῶν ἡμετέρων γίγνονται καὶ πρὸς προαγωγὴν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν τῆς κριτικῆς Φιλολογίας, πρέπει τὰ εἰς τὸν ἀγῶνα ἀποστελλόμενα βιβλία νὰ ἦναι γεγραμμένα ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἢ ἐν τῇ καθαρᾷ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ.

η) Τὰ βοηθητικὰ συγγράμματα δύνανται νὰ ἦναι καὶ μεταφράσεις τῶν ἀρίστων βιβλίων τοῦ εἴδους αὐτῶν.

θ') Ἀπονέμονται τοῖς κριταῖς κατ' ἔτος πεντήκοντα Ὀθωμ. λίραι ὡς μικρὸν τεκμήριον εὐχαριστίας ἀντὶ τῶν μεγάλων αὐτῶν κόπων καὶ ἀγώνων, διότι οὐδόλως λανθάνει με ὅτι ἡ κρίσις θέλει εἶσθαι ἐκ τῶν χαλεπωτάτων καὶ ὀχληροτάτων. Αἱ προφανεῖς μάλιστα δυσκολίαι, ὡς γινώσκετε, ἐποίησάν με ν' ἀμφιταλαντευθῶ πολὺν χρόνον περὶ τῆς ἀγωνοθεσίας ταύτης.

Ἀλλὰ τίνες πρέπει νὰ ἦναι αἱ ἐκδόσεις ὅπως καταστῶσιν ἄριστα καὶ πῶς πρέπει νὰ γίνῃ ἡ κρίσις, περὶ τούτων θέλει φροντίσει ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος νὰ συντάξῃ πρόγραμμα, ἀφοῦ πρότερον ἐξαιτήσηται καὶ τὴν συμβουλὴν τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ σοφῶν αὐτοῦ μελῶν. Ἂν ὁ Σύλλογος, μετὰ τὴν γνωμοδότησιν ταύτην, κρίνῃ καλὸν ν' ἀφαιρέσῃ ἢ προσθέσῃ ἄλλους ὅρους προσφορωτέρους τῶν προεκτεθειμένων, εἰμὶ πρόθυμος νὰ παραδεχθῶ αὐτούς. Ἀλλ' ἐπιθυμῶ οἱ ἅπαξ παραδεχθησόμενοι νὰ φυλάσσωνται ἀκριβῶς, ἐφ' ᾧ καὶ καθιστῶ ὑμᾶς πληρεξούσιον ἐπίτροπόν μου, ὅπως μεριμνᾶτε περὶ τούτων.

Ταῦτα παρακαλῶν ν' ἀνακοινώσητε τῷ Συλλόγῳ μετὰ τῶν ἐμῶν ἐγκαρδίων ὑπὲρ τῆς προόδου αὐτοῦ εὐχῶν, διατελῶ.

Ἐν Κων/πόλει, τῇ 1 Ἰανουαρίου 1874.

Ὑμέτερος φίλος
(Ὑπογρ.) Χ. ΖΩΓΡΑΦΟΣ.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ὁ Πρόεδρος ἀπαριθμήσας καὶ τὰς διαφόρους ἑτέρας πρὸς τὸν Σύλλογον προσφορὰς τοῦ φιλομούσου τούτου ὁμογενοῦς, ἤτοι ἐφάπαξ μὲν διὰ τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ Α' τόμου

τοῦ Περιοδικοῦ	λίρ.	100
διὰ τὸ περὶ Ἠπείρου διαγώνισμα	»	105
» τὸ κτίριον	»	200
» χειρόγραφα	»	100
» τὸ κτίριον	»	2,000
Ἐν ὅλῳ		2,505

Digitized by Google

Ἐτησίως δὲ πρὸς ἀγορὰν περιοδικῶν φράγκα 500 ἤτοι	λίρ.	22
πρὸς συλλογὴν τῶν ζώντων μνημείων	»	100
διὰ τὰ ἄπορα σχολ. τῶν ἐπαρχιῶν	»	200
εἰς ἐκδόσεις ἑλλήνων συγγραφέων	»	450
Ἐν ὅλῳ		772

προὔτεινεν, ἵνα συμφώνως τῷ 81 ἄρθρῳ τοῦ Κανονισμοῦ ὀνομασθῇ Μέγας εὐεργέτης, ὅπερ ὁμοθύμως ἐγένετο δεκτὸν παρὰ τοῦ Συλλόγου.

Εἶτα ἠγγέλθη τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθεὶς κατὰ τὰ νενομισμένα ἐγένετο δεκτὸς ὁ κ. Ἰωάννης Κ. Παγούνης μέλος τακτικόν.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Πρόεδρος ἀγγέλλει τῷ Συλλόγῳ, ὅτι ὁ κ. Χρηστάκης Ζωγράφος, δοὺς ἄλλοτε ἑκατὸν λίρας τῷ ἐν Ἀθήναις κ. Δήμητσᾳ πρὸς ἔκδοσιν τῶν Μακεδονικῶν ἀπέστειλεν αὐτῷ καὶ ἑτέρας πεντήκοντα ἀντὶ πεντήκοντα ἀντιτύπων, ἅτινα προσφέρει τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ, ἵνα διανεμηθῶσι τοῖς γυμνασίοις καὶ ἀνωτέροις σχολείοις.

Ἀκολούθως ὁ κ. Μίλιγγεν ἀνέγνω ἔκθεσιν ἐπὶ πλείστων ἐπιγραφῶν τῆς Θράκης καὶ Κυζίκου ἀποσταλεισῶν τῷ Συλλόγῳ ὑπὸ τῶν κ. Βλ. Σκορδέλη καὶ Ν. Δημνίου. (ὅρα σελ. 164).

Μετὰ δὲ τὴν ἔκθεσιν ταύτην ὁ κ. Μίλιγγεν ἀνέγνω προσέτι ἐπιδιόρθωσιν τριῶν ψηφισμάτων, ὧν ἀντίγραφον ἔλαβεν ἐκ τοῦ Αὐτοκρατ. Μουσείου καὶ ἐφ' ὧν ἔκθεσιν ἐποιήσατο πέρυσιν (ἴδε τόμ. Γ' σελ. 23)

Ἐπὶ τούτοις διαλύεται ἡ Συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΠΔ'.

Τακτική.

Τῇ 18ῃ Φεβρουαρίου 1874.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἡρακλέους Βασιάδου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει·

1) Ἐφόρων σχολείων Κοζάνης ἔκθεσιν περὶ τῆς διανοητικῆς καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν σχολείων τῆς πόλεως ταύτης.

2) Friedrich Wieseler τὴν ἑπομένην ἐπιστολήν, δι' ἧς ἐκφράζει τὰς εὐχαριστίας του ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ ὡς μέλους ἐπιτίμου.

Γοττίγκη τῇ 17ῃ Φεβρουαρίου 1874.

Χαίρων ἀπεδεξάμην, ὦ Λογιώτατε Βασιάδη, τὸ τεκμήριον τῆς πρός με τιμῆς καὶ ὑπολήψεως τοῦ δημωφελοῦς Συλλόγου, οὗπερ προεδρεύεις, οὐκ ἐλλείψω δὲ εὐχαριστῶν καὶ ποιῶν ὅ,τι ἂν δύνωμαι πρὸς τὴν εὐημερίαν καὶ τὴν ἡμῖν ἐπαξίαν γνῶσιν αὐτοῦ.

FRIEDRICH WIESELER.

3) Charles Thurot ὁμοίως εὐχαριστήριον ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ ὡς μέλους ἐπιτίμου τοῦ Συλλόγου ἔχουσαν ὡς ἑξῆς.

Paris le 13 Fevrier 1874.

Je vous prie de vouloir bien transmettre à la Société dont vous êtes Président l'expression ci-jointe de ma reconnaissance pour l'honneur qu'elle vient de me faire.

Veuillez agréer, Monsieur, mes remerciments pour la part que vous avez eu en cette affaire et recevoir l'assurance

de mes sentiments le plus distingués

C. THUROT.

Ἄνδρες Ἑλλόγιμοι,

Εὐχαρίστως πάνυ διάκειμαι πρὸς Ὑμᾶς, ὅτι με τοῦ ἐν Κων/πόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου μέλος ἐπίτιμιον ἐλέσθαι ἠξιώσατε. Τῆς γὰρ εὐνοίας ἣν ἔχων διατελῶ τοῖς Ἕλλησι τοῖς τε πάλαι καὶ τοῖς νῦν, ὥσπερ πατρικῆς ἐκληρονόμησα τοῦ πατραδέλφου, τοῦ François Thurot ὃς τὸν ὑμέτερον Κοραῆ, εὐδοκιμώτατον τῶν Ἑλληνικῶν συγγραμμάτων διορθωτήν τε καὶ τῶν Ἑλλήνων εὐεργέτην, σφόδρα ἐφίλει αὐτὸν ἀνταγαπῶντα. Θαυμάζω δὲ καὶ αὐτὸς τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν ἀγχίνοιαν καὶ τὸ φιλόπατρι καὶ ὑπερήδομαι ἀνδράσι τῆς τε φιλολογίας καὶ τῆς ἑαυτῶν πατρίδος ὅλοις οὖσι φιλίαν ἀνταποδιδούς.

Ὁ Ὑμῖν Εὐνούστατος
CHARLES THUROT.
membre de l'institut

4) Χρ. Ζωγράφου τὴν ἀπὸ 16 Φεβρουαρίου ἑπομένην ἐπιστολήν.

Digitized by Google

Κύριε Πρόεδρε,

Ἐν τῇ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 2 Ἰανουαρίου ε. ε. πρὸς ὑμᾶς ἐπιστολῇ μου, δι' ἧς σᾶς ἀναγγέλλω τὴν ἀπόφασίν μου περὶ ἐκδόσεως τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, τίθεται ὡς ὅρος ἀπαραίτητος, ὅτι θέλουσιν ἐγκριθῆ καὶ βραβεύεσθαι τὰ μόνον ὑπὸ τοῦ τύπου ἐκδοθησόμενα συγγράμματα.

Ἀναγνωρίζων τὰς δυσχερείας, αἵτινες θέλουσι προκύψει ἐκ τοῦ ὅρου τούτου ὡς πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ προσθέτω, ὅτι δύνανται νὰ ἦναι παραδεκτὰ εἰς κρίσιν καὶ τὰ τυχὸν παρουσιασθησόμενα χειρόγραφα καὶ βραβεύεσθαι· ἀλλὰ τὸ βραβεῖον δὲν θέλει δίδοσθαι, εἰ μὴ μετὰ τὴν ἐκτύπωσιν τῶν βραβευθέντων. Πρὸς δὲ ἀποκαθιστῶν ὑμᾶς ἐπίτροπόν μου, ἵνα φροντίζητε διὰ τὴν καλὴν ἔκβασιν τοῦ σκοποῦ παρακαλῶ νὰ μὴ ἐκλάβητε, ὅτι θέλετε ἔχει τὴν φροντίδα ταύτην ἐνόσῳ εἶσθε Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου, πρὸς ὃν ἀποτείνομαι, ἀλλ' ἐννοῶ ἰδίᾳ ὑμεῖς νὰ φροντίζητε καὶ μετὰ τὴν προεδρείαν Σας οὐχὶ μόνον δι' ἣν ἔχετε κλίσιν πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐπίτροπός μου.

Ταῦτα εἰς προσθήκην τῶν ὅσων σᾶς ἔγραψα τὴν 1 Ἰανουαρίου.

Ἐν τούτοις δὲ διατελῶ

Ὑμέτερος φίλος
ΧΡ. ΖΩΓΡΑΦΟΣ.

Εἶτα ἀνήγγειλεν ὅτι ὁ μὲν κ. Δ. Βικέλλας προσφέρει τῷ Συλλόγῳ τὸ σύγγραμμα «Βυζαντιναὶ Μελέται» ὁ δὲ κ. Ἀναστάσιος Γούδας ἰατρὸς τὸν ς' τόμον τῶν Παραλλήλων βίων· ὁ δὲ Σύλλογος ἐντέλλεται τὴν ἀποστολὴν εὐχαριστηρίου πρὸς αὐτοὺς ἐπιστολῆς.

Μετὰ ταῦτα ἠγγέλθησαν τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθέντες κατὰ τὰ νενομισμένα ἐγένοντο δεκτοὶ οἱ μὲν κ. κ. Ἰ. Οἰκονομίδης ἐν Ἀθήναις, Θ. Λιβαδᾶς ἐν Βιέννῃ, Ἰωάννης Πανταζίδης γυμνασιάρχης ἐν Ἀθήναις, Δ. Βερναρδάκης ἐν Μιτυλήνῃ, Κ. Κόντος ἐν Ἀθήναις καὶ Ἰωάννης Βαλέττας ἐν Λονδίνῳ μέλη ἐπίτιμα, ὁ δὲ κ. Δ. Χασιώτης ἰατρὸς ἐν Ἰωαννίνοις μέλος ἀντεπιστέλλον.

Ἀκολούθως ὁ Πρόεδρος κ. Βασιάδης ἀνέγνω σχέδιον ἐπιστολῆς σταλησομένης παρὰ τοῦ Συλλόγου πρὸς τοὺς ἡμετέρους λογίους καὶ πρὸς τοὺς ἀλλογενεῖς ἑλληνιστὰς περὶ τοῦ Ζωγραφείου Διαγωνίσματος πρὸς ἔκδοσιν τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, ὅπερ καὶ ἐνεκρίθη, ἔχει δὲ οὕτως·

Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ κυρίου Χρηστάκη Ζωγράφου πρὸς τὸν Φιλολογικὸν Σύλλογον μανθάνετε ὅτι ὁ φιλόμουσος οὗτος ἀνὴρ ὁ τοσαῦτα μέχρι τοῦδε παρασχὼν φιλομουσίας δείγματα καὶ φιλοπατρίας, ἀποφασίσας πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ προαγωγὴν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων χορηγεῖν κατ' ἔτος ἐπὶ δεκαπενταετίαν τετρακοσίας καὶ πεντήκοντα ὀθωμανικὰς λίρας ἤτοι φράγκα δεκαεξακισχίλια καὶ ἑκατὸν πεντήκοντα, ὅπως ὡς βραβεῖα εἰς ἐκδόσεις χρησιμεύωσιν ἑλλήνων συγγραφέων καὶ εἰς βοηθητικὰ (1) πρὸς εὐχερεστέραν αὐτῶν κατάληψιν συγγράμματα, ἀνέθετο τὴν περὶ τούτων φροντίδα τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ· ὁ δὲ ἄσμενος τὴν ἐντολὴν ἀπεδέξατο ταύτην, διότι οὐ μόνον οὐδόλως τὴν γνώμην ἀσπάζεται τῶν φρονούντων, ὅτι ἡμεῖς εἰς οὐδὲν ἄλλο ἀσχολεῖσθαι ὀφείλομεν ἢ εἰς τὴν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως διάδοσιν καὶ εἰς τὴν χάριν αὐτῆς διδακτικῶν βιβλίων σύνταξιν, καταλείποντες τὴν τῶν ἑλλήνων συγγραφέων ἔκδοσιν εἰς τὴν φροντίδα τῶν σοφῶν τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης Ἑλληνιστῶν, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον φρονεῖ, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ δημοτικὴ παίδευσις τότε τελειοτέρα ἔσται καὶ ἀκμάσει εἰς πάσας ἐξαπλουμένη τὰς τοῦ ἡμετέρου ἔθνους τάξεις, ὅταν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα συντονώτερον καλλιεργηθῶσι καὶ ἀποτελεσματικώτερον, ἡ δὲ σπουδὴ καὶ μελέτη τῶν ἑλλήνων συγγραφέων γένηται τὸ διηνεκὲς ἡμῶν καὶ ἀπαραίτητον μέλημα· ὅτι τότε ἀξίους ἕξομεν δημοδιδασκάλους καὶ παιδαγωγοὺς κατανοοῦντας τὸν ὑψηλὸν αὐτῶν προορισμὸν καὶ ἐκτελοῦντας τὸ καθῆκον αὐτῶν μετ' ἀπαραμίλλου ἀφοσιώσεως, ὅταν καὶ ἀρίστων εὐμοιρήσωμεν φιλολόγων, τῆς κλασικῆς φιλολογίας ἐγκρατεστάτων καὶ περὶ τὸν ἑλληνα λόγον ἐντριβεστάτων, καθὰ μαρτυρεῖ τὸ τηλαυγὲς τῆς σοφῆς Γερμανίας παράδειγμα τῶν ἀρίστων εὐπορούσης φιλολόγων καὶ τῶν ἐμπειροτάτων παιδαγωγῶν· ἐξ οὗ ἀριδήλως ἀπο-

(1) Οἷά εἰσιν ἡ ἱστορία τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἡ τῆς κλασικῆς φιλολογίας παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ τοῖς νεωτέροις ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἡ τῶν ἑλληνικῶν ἀρχαιοτήτων, ἡ τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, τὸ λεξικὸν ἑκάστου συγγραφέως, κτλ.

δείκνυται, ὅτι ταῦτα ἀδιάσπαστά εἰσι συμβαδίζουσί τε καὶ συμπροάγονται· καὶ τελευταῖον, ὅτι, ὡς ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τὸ πλεῖστον ἐν τῇ ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ διὰ τῆς καλλιεργείας κατώρθωται τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τῆς σπουδῆς καὶ μελέτης τῶν ἑλλήνων συγγραφέων, οὕτω καὶ παρ' ἡμῖν ἡ διανοητικὴ καὶ ἠθικὴ παλιγγενεσία τότε βαθείας καταβαλεῖ ῥίζας καὶ γενναίους καὶ ἀγλαοὺς ἀναδώσει καρπούς, ὅταν αὖθις τὰ ἑλληνικὰ γράμματα πανταχοῦ τῆς Ἀνατολῆς διαδοθῶσι καὶ οἱ ἐν σκότει τῶν ἡμετέρων φωτισθῶσι.

Τοιαῦτα μὲν οὖν φρονῶν ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος περί τε τῆς δυνάμεως τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ περὶ τῆς χρησιμότητος τῶν ἐκδόσεων τῶν ἑλλήνων συγγραφέων πρὸς προαγωγὴν τῶν τε ἄλλων καὶ αὐτῆς τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως, λυπούμενος δ' ἐτέρωθεν καὶ δυσφορῶν, ὅτι μετὰ τοὺς ἀοιδίμους Κοραῆν καὶ Δούκαν οὐδεὶς τῶν ἡμετέρων λογίων σπουδαίως περὶ τοὺς ἕλληνας ἠσχολήθη συγγραφεῖς, οὐδ' ἀξίαν λόγου ἐποιήσατο ἔκδοσιν συγγραφέως τινός, ὅτε ἐν τῇ ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ πολλαὶ καὶ καλαὶ κατ' ἔτος βλέπουσι τὸ φῶς ἐκδόσεις ἑλλήνων συγγραφέων, οὐκ ἐδίσασε τὴν γενναίαν τοῦ φιλομούσου ἀνδρὸς προσφορὰν ἀποδέξασθαι καὶ τὰ πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτῆς προνοήσασθαι, τὰς ἑαυτοῦ σκέψεις καθυποβάλλων ὑμῖν καὶ τὴν ὑμετέραν γνώμην καὶ συμβουλὴν ἐξαιτούμενος.

Ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος νομίζει, ὅτι αἱ ἐκδόσεις τῶν ἑλλήνων συγγραφέων ὅσον οἷόν τε ἐξηκριβωμέναι καὶ ἄριστα ἔσονται καὶ εἰς τὴν πρόοδον καὶ παρ' ἡμῖν τῆς κριτικῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς φιλολογίας καθόλου συντελέσουσιν, ἂν μὴ μόνον οἱ ἡμέτεροι τῶν λογίων, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν τῇ ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ Ἑλληνισταὶ τοῦ ἔργου συνεπιλάβωνται, ὅπερ ἄλλως ὀρθόν ἐστι καὶ δίκαιον· διότι οἱ θησαυροὶ τῶν ἡμετέρων προγόνων πρὸ πολλοῦ κοινὴ πάντων ἀπέβησαν κληρονομία, οἱ δ' ἀλλογενεῖς Ἑλληνισταί, εἰ μὴ τῷ γένει ἀλλά γε τῇ παιδείᾳ καὶ τῇ προαιρέσει συγγενεῖς ἡμῖν εἰσι καὶ οἰκεῖοι καὶ μετὰ τῶν ἡμετέρων λογίων κοινόν τινα σύνδεσμον καὶ οἱονεὶ πανελλήνιον ἀπαρτίζουσι σύλλογον, ὃν καὶ οἱ νῦν χρόνοι μονονουχὶ φωνὴν ἀφιέντες ἀπαιτοῦσι, καθ' οὓς ἡ μὲν συγκοινωνία εὐκολωτάτη, ἡ δ' ἀνταλλαγὴ τῶν ἰδεῶν ταχίστη, τὰ δὲ σοφὰ τῆς Εὐρώπης ἔθνη πρὸς τὴν πρακτικὴν καὶ προεξάρχουσαν Γαλλίαν ἁμιλλώμενα σχολὰς ἐν Ἀθήναις καθιδρύσασθαι διανοοῦνται, ἐν αἷς οἱ διατρίβοντες οὐ μόνον εἰς ἀρχαιολογικὰ ἀλλὰ καὶ εἰς φιλολογικὰ (1) ἔργα δύνανται ἀσχολεῖσθαι τὴν νεωτέραν ἐκμανθάνοντες γλῶσσαν καὶ πολλὰς ἐξ αὐτῆς ἀποκαρπούμενοι ὠφελείας (2). Τίς ἀμφιβάλλει, ὅτι ἂν τοῦ πανελ-

(1) Ὁ σκοπὸς τῆς ἱδρύσεως τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς Σχολῆς ἦν οὐ μᾶλλον ἀρχαιολογικός ἢ φιλολογικὸς τὸ κατ' ἀρχάς, τυχὼν τῆς ἐπιδοκιμασίας ἄλλων τε πολλῶν καὶ τοῦ ἐξόχου κριτικοῦ Sainte-Beuve, ὡς ἐξάγεται ἔκ τινος ἄρθρου δημοσιευθέντος ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ «Ἐφημερίδι τῶν Συζητήσεων» τῇ 25 Αὐγούστου 1846. «On a récemment parlé d'un projet qui honorerait à la fois le gouvernement Français et le gouvernement Grec : il s'agirait d'établir un lien regulier entre l'Université de France et la partie renaissante des Hellènes ; de mettre en rapport l'étude du Grec en France avec cette étude refleurie au sein même de la Grèce ; d'instituer en un mot une sorte de concordat littéraire entre notre pays Latin et la terre d'Athènes». Καὶ ὑπῆρχεν ἄλλη πόλις τῶν Ἀθηνῶν καταλληλοτέρα ; προστίθησιν ὁ κριτικὸς Vinet (L'Art et l'Archéologie pag. 99): «S'il est un nom qui rapelle à l'imagination charmée les sources les plus pures du génie littéraire et des chefs-d'œuvre d'une supériorité souveraine que l'art des modernes ne saurait égaler, Athènes esr ce nom assurément. Cette terre de Grèce, toujours favorisée des dieux, abonde en inspirations hautes et franches, en excitations puissantes qui raniment l'esprit, le retrempent et lui donnent une nouvelle vie. Où trouver ailleurs une empreinte aussi nette, aussi fraîche de la belle antiquité ? L'illustre Ottfried Müller l'a bien senti; aussi disait-il en décrivant cette Hellade où il est allé mourir; «ici l'on pénètre dans les profondeurs d'une antiquité bien plus vivante que celle de Rome, malgré ses monuments et ses musées» . . . . oui; et je me plais à le répéter, pour établir cette institution libérale, ce centre d'érudition et d'incessantes recherches dont l'Université et la science ont bien plus profité qu'on ne se l'imagine, il était impossible de mieux choisir que cette Athènes éternelle comme Rome, ville incomparable, chère à tous les gens d'esprit, à tous les cœurs d'artistes, car tout y est douceur et bauté, le ciel, l'art, les souvenirs.»

Δυστυχῶς οἱ τρόφιμοι τῆς σχολῆς τῆς μὲν ἑλληνικῆς φιλολογίας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὀλιγωροῦσιν, ἐπιδίδονται δὲ μᾶλλον εἰς ἀρχαιολογικὰς ἐρεύνας· ὁ μετὰ λύπης συνιδοῦσα καὶ ἡ Ἀκαδημία τῶν Γραμμάτων καὶ Ἐπιγραφῶν θεραπεῦσαι ἐπειράσατο τὴν ἔρευναν καὶ λύσιν ἀπαιτήσασα φιλολογικῶν τινων ζητημάτων. Δυστυχῶς καὶ ἡ ἐν Ἀθήναις ἱδρυθησομένη Γερμανικὴ Σχολὴ ἀρχαιολογικὸν μᾶλλον φαίνεται ἔχουσα χαρακτῆρα ἢ φιλολογικόν· ἀλλ' ἔστιν ἀδύνατον ἵνα μὴ ταχέως ἢ βραδέως ἡ ἑλληνικὴ φιλολογία τὴν προσήκουσαν αὐτῇ κατελάβῃ τάξιν ἐν ταῖς σχολαῖς ταύταις, εἰς ἃ καὶ ἡμεῖς οὐ σμικρὸν δυνάμεθα συντελέσαι μετὰ ζήλου καλλιεργοῦντες τὰ ἑλληνικὰ γράμματα.

(2) Ἐν τῇ ἑβδόμῃ Ἐπετηρίδι (Annuaire) τοῦ ἐν

Digitized by Google

ληνίου τούτου συνεδρίου τῶν Ἑλλήνων καὶ Ἑλληνιστῶν ἡ ἔκδοσις τῶν ἑλλήνων συγγραφέων κοινὸν καταστῇ μέλημα, πολλὰ τὰ προκύψοντα καλὰ καὶ νέον φῶς εἰς τὴν κλασικὴν φιλολογίαν ἐπιχυθήσεται; διότι ἔνθεν μὲν οἱ λόγιοι τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, ὑπὸ τῆς νεωτέρας βοηθούμενοι γλώσσης, ἀσφαλεῖς ἔσονται ἑρμηνευταὶ καὶ πολλὰ τῶν συγγραφέων χωρία διὰ τῆς ἀντιπαραβολῆς τῆς ἀρχαίας πρὸς τὴν νεωτέραν διαφωτίσουσι (1), καθιστάντες δ' αὐτὴν γνωστοτέραν τε καὶ κοινοτέραν, ἀφορμὴν καὶ τοῖς ἀλλογενέσιν Ἑλληνισταῖς δώσουσι συντονώτερον περὶ αὐτὴν σπουδάζειν, ἐξ οὗ κατ' ἀνάγκην ἐπελεύσεται ἡ παραδοχὴ τῆς ἡμετέρας προφορᾶς καὶ ἡ χρῆσις τῆς ἀρχαίας οὐκέτι ὡς νεκρᾶς γλώσσης, ἀλλ' ὡς ζώσης καὶ ὁμιλουμένης· ἔνθεν δὲ οἱ ἀλλογενεῖς Ἑλληνισταί, ἅτε κάτοχοι τῶν χειρογράφων, ὧν ἡμεῖς δυστυχῶς στερούμεθα, καὶ ἐντριβεῖς περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν ὀρθοτέρων γραφῶν καὶ βαθεῖς κριτικοί, κείμενον τῶν συγγραφέων παρέξουσιν ἡμῖν διωρθωμένον καὶ οὐ μικρὸν εἰς τὴν προαγωγὴν καὶ παρ' ἡμῖν τῆς κλασικῆς φιλολογίας συντελέσουσι, τοὺς κανόνας διδάσκοντες τῆς νεωτέρας κριτικῆς καὶ ὀξύνοντες τὴν κρίσιν ἡμῶν.

Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων, οἴκοθεν ἐννοεῖται, ὅτι καὶ ἡ κρίσις τῶν βραβευθησομένων συγγραμμάτων κοινὸν ἔσται ἔργον τῶν ἡμετέρων λογίων καὶ τῶν ἀλλογενῶν Ἑλληνιστῶν· ἐφ' ᾧ καὶ προτείνει ὁ Σύλλογος, ἵνα ἡ κρίσις κατὰ διαδοχὴν περιοδικῶς γίγνηται ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν Ἀθήναις, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, ὑπὸ διμελοῦς ἢ τριμελοῦς ἐπιτροπῆς ἐκ μελῶν αὐτοῦ ἀπαρτιζομένης, καὶ ἤτοι ἑλληνιστὶ ἢ ἐν ἄλλῃ γλώσσῃ γεγραμμένη ἀναγινώσκηται ἐν τῇ ἐπετείῳ τοῦ Συλλόγου ἑορτῇ, καθ' ἣν καὶ τὰ βραβεῖα ἀπονεμηθήσονται.

Οὐδεὶς δὲ φόβος, μὴ οἱ σοφοὶ τῆς Εὐρώπης Ἕλληνισταὶ οὐκ ἀποδέξωνται τὸ ἔργον, ἅτε δὴ χαλεπὸν αὐτοῖς κρίνειν τὰς ὑπὸ λογίων Ἑλλήνων γιγνομένας ἐκδόσεις, τὴν νέαν ἀγνοοῦσιν ἑλληνικὴν καὶ τὰς ἀνάγκας τῶν ἡμετέρων. Ἡμεῖς τοὐναντίον πεποίθαμεν, ὅτι ἐγκρατέστατοι τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ ὄντες, διὰ μικρᾶς μελέτης καὶ τὴν γνῶσιν δυνάμενοι τῆς νέας ἡμῶν γλώσσης προσκτήσασθαι καὶ τὰς ἀνάγκας τῶν ἡμετέρων μανθάνειν, ἅσμενοι πρὸς εὐόδωσιν τοῦ ἔργου συμπράξουσιν ἡμῖν, τὸ μὲν χάριν ἀπονέμοντες τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσιν, εἰς ὧν τοὺς εὐανθεῖς λειμῶνας ἐντρυφῶσι, τὸ δὲ καὶ ἡμᾶς εὐεργετοῦντες, οὐ μικρὸν εἰς τὴν διάδοσιν τῆς σπουδῆς καὶ μελέτης τῶν ἑλλήνων συγγραφέων συντελοῦντες καὶ εἰς τὴν ἐπάνοδον κατὰ τὴν Ἀνατολὴν τῆς κλασικῆς φιλολογίας τοσοῦτον ἄλλοτε τὰς ἡμετέρας χώρας κλεῖσάσης· ἀνθ' ὧν ἡμεῖς οὐδέποτε παυσόμεθα μυρίας αὐτοῖς χάριτας ἀνομολογοῦντες καὶ εὐεργέτας ἀνακηρύσσοντες.

Ἂν δὲ πρὸς ἀποπεράτωσιν τηλικούτου ἔργου ἡ ἐκ τετρακοσίων καὶ πεντήκοντα ὀθωμανικῶν λιρῶν ἐτησία προσφορὰ ἀνεπαρκὴς φαίνηται, ταύτῃ τῷ χρόνῳ καὶ ἑτέρα τοσαύτη προστεθήσεται, καὶ τοῦ συναμφοτέρου μόνιμον κατατεθήσεται κεφάλαιον, ὅπως ἐσαεὶ διαρκεῖς ὑπάρχωσι πόροι πρὸς ἔκδοσιν τῶν ἑλλήνων συγγραφέων.

Τοιαῦτα μὲν τὰ παρὰ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου· δεόμεθα δ' ὑμῶν γνώμην περὶ τούτων ἀποφήνασθαι ἢ ἄλλ' ἀντ' αὐτῶν προβαλέσθαι, ὅσ' ἂν ὑμῖν δοκῇ βελτίω, ὅπως ἐξ αὐτῶν διαφωτιζόμενοι κατάλληλον συντάξωμεν πρόγραμμα κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἀγωνοθέτου.

Ἐπὶ τούτοις δέξασθε τὴν διαβεβαίωσιν τῆς ἄκρας πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεως ἡμῶν.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Μ. Παρανίκας ἀνέγνω πραγματείαν «Περὶ χριστιανικῆς ποιήσεως τῶν Ἑλλήνων». (Ἴδε σελ. 174).

Μεθ' ὃ διελύθη ἡ Συνεδρίασις.

Παρισίοις πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν Συλλόγου τὰ ἑξῆς ἀναγινώσκομεν σελ. 109 «πιλάτεμα· ce mot nous paraît pouvoir s'expliquer par le Grec ancien πειρατήριον (iotacisme et changement de ρ en λ!) qui aurait acquis le sens spécial *d'épreuve, de douleur, question, torture*». Ἡ ἡμετέρα δμως γλῶσσα, χρωμένη τῷ πιλατεύειν ἀντὶ τοῦ τυραννεῖν τινα, ὡς ὁ Πιλάτος τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, διδάσκει ὡς οὐδὲν τούτων ὀρθόν.

(1) Παραλείποντες μυρία ἄλλα ἀναφέρομεν μόνον τὸ Ὁμηρικὸν νεοσσοῖσι προφέρει μάστακ', ὃ συνήθως ἑρμηνεύεται προφέρει μεμασημένην τροφήν· ἀλλ' ἡ ἠπειρωτικὴ διάλεκτος ἔτι καὶ νῦν λέγουσα τὴν ἀχρίδα μάστακα διδάσκει ἡμᾶς ὅτι ἡ τροφή, ἣν ἡ μήτηρ τοῖς νεοσσοῖς παρέχει, ἦν ὁ μάσταξ ὁηλ. ἡ ἀχρίς.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΠΕ'.

Ταχτική.

Τῇ 4ῃ Μαρτίου 1874.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἡρακλέους Βασιάδου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει

1) Ἐφόρων τῶν ἐν Βιτωλίοις σχολείων ἔκθεσιν περὶ τῆς διανοητικῆς καὶ οἰκονομικῆς αὐτῶν καταστάσεως.

2) Ἑλληνικοῦ ἐν Βραΐλᾳ φιλομούσου Συλλόγου ἔκθεσιν περὶ τῆς καταστάσεως καὶ τῆς ἐκ τῆς διχογνωμίας τῶν μελῶν αὐτοῦ δυσαρέστου θέσεως.

3) Ἐπιστολὴν Πρεσρενίων καὶ αὖθις ἐπικαλουμένων τὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου συνδρομὴν πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς οἰκοδομῆς τῶν σχολείων αὐτῶν.

4) Γ. Ἔιχθαλ ἐπιστολήν, ἐν ᾗ πρὸς τοῖς ἄλλοις παραπονεῖται κατὰ τῆς γραφῆς ἢ μᾶλλον κακογραφίας, ἣν οἱ πλείστοι τῶν Ἑλλήνων μεταχειρίζονται, καὶ δι' ἣν τὰ γραφόμενα ἀποβαίνουσι δυσανάγνωστα καὶ ἑπομένως ἀκατάληπτα τοῖς Εὐρωπαίοις λογίοις.

5) Ἀγαθοεργοῦ Ἀδελφότητος «Προικόννησος» ἀγγελλούσης τὴν σύστασιν καὶ τὸν σκοπὸν αὐτῆς καὶ διαβιβαζούσης πληροφορίας περὶ τῆς καταστάσεως τῶν αὐτόθι σχολείων.

6) Τοῦ ἐν Σμύρνῃ Ἀναγνωστηρίου «Ὁμόνοια» ἀγγέλλοντος τὴν σύστασιν αὐτοῦ καὶ ἀποστέλλοντος ἑκατὸν ἀντίτυπα τοῦ ὑπὸ Δ. Σεϊζάνη ἐν τῇ ἐπετείῳ αὐτοῦ ἐκφωνηθέντος πανηγυρικοῦ.

7) Χρ. Παπαδοπούλου ἀποστέλλοντος ἐπιγραφὴν εὑρισκομένην ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ χωρίῳ Νεβῆ Χότζα ἐν Τριπόλει τῆς Βαρβαρίας.

8) Ἰωάννου Ἀριστάρχου πρεσβευτοῦ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἐν Βερολίνῳ ἐπιστολήν, δι' ἧς ἐκφράζει τῷ Συλλόγῳ εὐχαριστίας ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ ὡς μέλους ἐπιτίμου καὶ ἀγγέλλει ὅτι διατίθησιν ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ ἀπαιτούμενον χρηματικὸν πρὸς ἀγορὰν τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας.

9) Barthélémy Saint-Hilaire, καὶ A. Pierron τὰς ἑπομένας εὐχαριστηρίους·

Paris, Rue d'Astorg 29bis
28 Février 1874.

Monsieur le Président,

J'ai reçu, avec votre lettre du 23 Janvier dernier, le Diplôme que vous avez bien voulu y joindre et les statuts de la Société grecque de philologie à Constantinople. Je suis très touché de l'honneur que me fait la Société en me conférant le titre de membre honoraire. J'ai consacré ma vie presque entière au culte de l'antiquitté Hellénique, et je l'admire de plus en plus à mesure que je la connais d'avantage. J'attache un très-grand prix à tout ce qui, de nos jours, peut contribuer à entretenir les impérissables souvenirs qu'elle nous a laissés.

Agréez, Monsieur, mes remerciments et l'assurance de ma considération très distinguée.

Barthélémy St-Hilaire
Membre de l'Institut de France.

P. S. A. la première occasion qui l'offrira, je vous prie de vouloir bien faire toucher, à mon domicile, la cotisation annuelle que je desire offrir à la Société.

Paris, le 20 Février 1874.

A Monsienr le Président du Φιλολογικὸς Σύλλογος de Constantinople.

Monsieur,

J'ai reçu le diplôme de membre honoraire de votre Association et la lettre par laquelle vous m' expliquez les motifs de la distinction qui m' a été conférée. Je vous prie de témoigner à vos confrères toute ma gratitude, et de recevoir pour votre part mes plus sincères remerciments, car je ne doute pas que tout ne vienne ici de votre initiative.

Votre nouveau et reconnaissant confrère

A. Pierron
Secrétaire de l'Ass. pour l'encouragement des études Grecques en France.

Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ κ. Ἔιχθαλ ὁ κ. Πρόεδρος λαμβάνων ἀφορμὴν λέγει, ὅτι εἶναι καλὸν νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ πρῶτον σύστημα τῆς καλλιγραφίας, ὅπερ οἱ ἐκ τῶν ἡμετέρων φυγάδες λόγιοι μετεχειρίζοντο ἐπὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων ἐν τῇ ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ.

Εἶτα ὁ κ. Μαυρογένης ἐποιήσατο πρότασιν, ἵνα καὶ ὁ ἡμέτερος Σύλλογος συστήσῃ Κυρια-

Digitized by Google

κὸν Σχολεῖον, οἷον τὸ ἐν Μουχλίῳ ὑπὸ τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Μακεδονικῆς Ἀδελφότητος συντηρούμενον· ἐπὶ τῆς προτάσεως ταύτης δοὺς τὰς δεούσας πληροφορίας ὁ κ. Καλλιάδης ηὐχήθη, ἵνα καὶ ὁ ἡμέτερος Σύλλογος μιμηθῇ τὸ παράδειγμα τῆς Μακεδονικῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος, ὁ δὲ Πρόεδρος ἀπαντῶν τοῖς κ.κ. Μαυρογένει καὶ Καλλιάδῃ λέγει, ὅτι πολλὰ τῶν μελῶν ἐνθυμοῦνται, ὅτι πρὸ πολλοῦ ὁ Σύλλογος εἶχεν ἐπιληφθῆ τοῦ ζητήματος τούτου, ὁ δὲ κ. Ν. Ἀργυριάδης ἀνέγνω μάλιστα καὶ πραγματείαν περὶ τῆς προκυψούσης ὠφελείας ἐκ τῆς συστάσεως τοιούτων σχολείων. Ὁ Σύλλογος ὅμως μὴ δυνηθεὶς τότε νὰ ἐκτελέσῃ τοῦτο, ἅτε πολλὰ φέρων ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ καὶ ἰδίως ἕνεκα τῆς πυρκαϊᾶς, χαίρει νῦν διότι ἕτερος Σύλλογος δίδωσι πρῶτος τὸ παράδειγμα· προστίθησι, δέ, ὅτι δὲν βλέπει τὴν αἰτίαν δι' ἣν καὶ ὁ ἡμέτερος Σύλλογος νὰ μὴ ἀποδεχθῇ τὴν ἀνωτέρω πρότασιν· γενομένης δὲ ψηφοφορίας ἀπεφασίσθη, ἵνα ἡ πρότασις ἡ περὶ συστάσεως κυριακοῦ σχολείου καὶ παρὰ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου παραπεμφθῇ τῇ Ἐκπαιδευτικῇ Ἐπιτροπῇ, ὅπως αὕτη ποιήσηται ἔκθεσίν τινα ἐπὶ τούτου καὶ ὑποβάλῃ ταύτην προσεχῶς τῷ Συλλόγῳ.

Ἀκολούθως ἠγγέλθησαν τὸ δεύτερον προτεινόμενοι ὑπὸ τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ ψηφοφορηθέντες κατὰ τὰ νενομισμένα ἐγένοντο δεκτοὶ ἐπίτιμα μὲν μέλη οἱ κ. κ. Henri Weil καθηγητὴς τῆς ἐν Besançon Ἀκαδημίας, καὶ W. Wagner καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀμβούργῳ Ἰωαννείου Γυμνασίου, μέλος δὲ τακτικὸν ὁ κ. Νικόλαος Νέγρης.

Εἶτα ὁ κ. Α. Πασπάτης ἀνέγνω «περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ἐθνικοῦ νοσοκομείου τῶν ἑπτὰ Πύργων.»

Ἐπὶ δὲ τούτοις διαλύεται ἡ Συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΠϚ'

Τακτική.

Τῇ 11ῃ Μαρτίου 1874.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἡρακλέους Βασιάδου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει

1) Ἐπιστολὴν τῆς ἐν Τούλτσῃ Ἑλληνικῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος ἀγγελλούσης τὴν σύστασιν αὐτῆς καὶ παρακαλούσης τὸν ἡμέτερον Σύλλογον, ὅπως συστήσῃ αὐτῇ δύο διδασκάλους διὰ τὰ σχολεῖα Τούλτσης.

2) Ἑλένης Σ. Ἀρχιγένους, δι' ἧς εὐχαριστοῦσα τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ τριμελοῦς ἐπιτροπῆς πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν τὰ ἀρχιγένεια καθιδρύματα ἀφορώντων ἐγγράφων, ἀποστέλλει τὸν γενικὸν διοργανισμὸν ἑκάστου αὐτῶν, ὅπως ἐπιθεωρήσασα αὐτοὺς ἡ ἐν λόγῳ ἐπιτροπὴ μετὰ τῆς ἐπὶ τούτῳ παρὰ τοῦ Θρᾳκικοῦ Συλλόγου ἐκλεχθησομένης ἐπενέγκῃ τὴν ἐπὶ τούτων κρίσιν της· ἀναγγέλλει προσέτι τῷ Συλλόγῳ, ὅτι μεταξὺ τῶν ἐγγράφων τοῦ μακαρίτου συζύγου αὐτῆς ἀνευρέθη καὶ σημείωσις διατάσσουσα ὅπως κατ' ἔτος προσφέρωνται τῷ Συλλόγῳ γρόσια χίλια· τὴν δὲ θέλησιν ταύτην τοῦ μακαρίτου Σ. Ἀρχιγένους διαβεβαιοῖ ἡ εὐγενὴς σύζυγος αὐτοῦ, ὅτι θέλει ἐκπληροῖ ἡ ἰδία κατὰ τὸ τέλος ἑκάστου Μαΐου.

Ὁ Σύλλογος δεχόμενος τὴν προσφορὰν ἐντέλλεται τῷ Γεν. Γραμματεῖ νὰ γράψῃ εὐχαριστήριον ἐπιστολὴν τῇ φιλομούσῳ κυρίᾳ Ἑλένῃ Σ. Ἀρχιγένους.

3) Θ. Πουσίου, ἀποστέλλοντος γλωσσικὴν ὕλην.

4) Gebhardt ἐπιστολὴν εὐχαριστήριον ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ ὡς μέλους ἀντεπιστέλλοντος.

Εἶτα ὁ κ. Πρόεδρος ἐποιήσατο πρότασιν δεκτὴν γενομένην, ἵνα καὶ τῷ πρὸ ὀλίγου συστάντι ἐνταῦθα Θεσσαλικῷ Συλλόγῳ παραχωρηθῇ ἡ ἄδεια τοῦ συνεδριάζειν ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ κτιρίου τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου.

Εἶτα ὁ κ. Πασπάτης ἀνέγνω ἐξακολούθησιν τῆς πραγματείας αὐτοῦ «περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν Νοσοκομείου τῶν ἑπτὰ Πύργων», μεθ' ὃ διελύθη ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΠΖ'

Τακτική.

Τῇ 18 Μαρτίου 1874.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἡρακλέους Βασιάδου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει

Digitized by Google

1) Ἐφόρων καὶ Δημογερόντων Βλαχολειβάδου ἐν Θεσσαλίᾳ ἔκθεσιν περὶ τῆς διανοητικῆς καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν αὐτόθι σχολείων.

2) Ἐφόρων καὶ Δημογερόντων Διτοχώρου ἐν Θεσσαλίᾳ ἔκθεσιν ὁμοίως τῶν αὐτόθι σχολείων.

3) Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος Χαλκιδικῆς Χερσονήσου ἔκθεσιν ὁμοίως τῶν αὐτόθι σχολείων μετὰ παράκλησεως, ὅπως ὁ ἡμέτερος Σύλλογος συνδράμῃ αὐτά.

4) Ἐπιστολὴν Κ. Καπλανίδου ἐπικαλουμένου τὴν συνδρομὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἤ τινος τῶν πλουσίων ὁμογενῶν πρὸς ἔκδοσιν τῆς ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ μεταφράσεως τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας τῶν Ἑλλήνων.

5) Ἀθαν. Πετρίδου ἐπικαλουμένου τὴν συνδρομὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου πρὸς ἔκδοσιν τοῦ Ἀθηναγόρου.

6) Βλ. Σκορδέλη ἀνακοινοῦντος τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ τέσσαρας ἔτι Θρᾳκικὰς ἐπιγραφὰς μετὰ παρατηρήσεων.

7) Σαπφοῦς Λεοντιάδος ἀποστελλούσης ἀνὰ δύο ἀντίτυπα τεσσάρων αὐτῆς ποιημάτων διὰ τὸν ἐν Παρισίοις Σύλλογον.

Εἶτα ἠγγέλθησαν τὸ δεύτερον ὡς μέλη ἐπίτιμα οἱ κ. κ. B. Stark, Κ. Ζάπας, Γρηγόριος Ὑψηλάντης πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος ἐν Βιέννῃ καὶ Γεώργιος Α. Μαυροκορδάτος καὶ ψηφοφορηθέντες κατὰ τὰ νενομισμένα ἐγένοντο δεκτοί.

Ἀκολούθως ὁ κ. Μ. Παρανίκας ἀνέγνω συνέχειαν τῆς πραγματείας αὐτοῦ «περὶ Χριστιανικῆς ποιήσεως τῶν Ἑλλήνων» (Ἴδε σελ. 174.).

Ἐπὶ τούτοις διελύθη ἡ Συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΠΗ'.

Ἔκτακτος.

Τῇ 26 Μαρτίου 1874.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἡρακλείους Βασιάδου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει

1) Ἐπιστολὴν Ἰ. Σακελίωνος ἐκ Πάτμου, δι' ἧς ἀνακοινοῖ τῷ Συλλόγῳ ὅτι τὸ ἐκ Τραπεζοῦντος πεμφθὲν ἀντίγραφον χρυσοβούλλου τοῦ αὐτοκράτορος Ῥωμανοῦ τοῦ Δακαπηνοῦ περὶ τῆς ἐν Ἄθῳ μονῆς τοῦ Ξηροποτάμου, περὶ οὗ ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐπιτροπὴ λέγει ὅτι ἐξέδωκεν αὐτὸ πρῶτος ὁ Ζαχαρίας Lingenthal, ἐστὶ πρὸ αὐτοῦ ἐκδεδομένον 81 ἔτη ἐν βιβλιαρίῳ σωζομένῳ καὶ ἐν τῇ τῆς Πάτμου Βιβλιοθήκῃ.

2) Ἀδελφῶν Ἀντωνιαδῶν προσφερόντων ἐτησίως τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ δέκα Ὀθωμανικὰς λίρας ὑπὲρ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀπόρων σχολείων. Ὁ Σύλλογος ἐνετείλατο νὰ στείλῃ ὁ Γ. Γραμματεὺς εὐχαριστήριον ἐπιστολήν.

Εἶτα ὁ Πρόεδρος ὑπομιμνήσκει τῷ Συλλόγῳ ὅτι δύο τῶν ἐνταῦθα φιλομούσων ἀνδρῶν ἀπεφάσισαν ἑκάτερος τὴν σύστασιν διδασκαλείου, ὁ μὲν κ. Χρ. Ζωγράφος ἐν Ἠπείρῳ, ὁ δὲ κ. Γ. Ζαρίφης ἐν Θράκῃ πρὸς μόρφωσιν διδασκάλων ἑκατέρου τοῦ φύλου, ἀναθέντες τὴν σύνταξιν Κανονισμοῦ τῷ Ἑλληνικῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ, ὁ δὲ Σύλλογος, ὡς γνωστόν, συνεννοηθεὶς καὶ μετὰ τοῦ Ἠπειρωτικοῦ καὶ Θρᾳκικοῦ Συλλόγου, συνέστησεν εἰδικὴν ἐπιτροπήν, ἥτις ἀποπερατώσασα τὸ ἔργον αὐτῆς μέλλει νὰ καθυποβάλῃ τῷ Συλλόγῳ ἔκθεσιν περὶ τούτου· τὴν ἔκθεσιν ταύτην ἀναγνώσεται μετ' ὀλίγον ὁ εἰσηγητὴς τῆς Ἐπιτροπῆς κ. Γ. Χασιώτης, ἐν ᾗ θέλουσιν ἰδεῖ τὰ μέλη ὅτι ἡ Ἐπιτροπὴ ἐσκέφθη οὐ μόνον θεωρητικῶς, ἀλλὰ καὶ πρακτικῶς, ἐφρόντισε δηλ. περί τε ἄλλων καὶ περὶ δημοσιεύσεως διδακτικῶν βιβλίων· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἔχρηζε χρημάτων, μετ' εὐχαριστήσεως ἀγγέλλει ὅτι ὁ κ. Κ. Καραπάνος προσήνεγκε πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον δεκακισχίλια φράγκα.

Εἶτα λαβὼν τὸν λόγον ὁ κ. Γ. Χασιώτης ἀνέγνω πρῶτον τὴν ἐξῆς περίληψιν τῶν ἐν ταῖς συνεδριάσεσι τῆς Ἐπιτροπῆς συζητηθέντων καὶ ἀποφασισθέντων.

Κύριοι,

Ἡ παρὰ τῶν ἐνταῦθα τριῶν Συλλόγων, τοῦ ἡμετέρου, τοῦ Ἠπειρωτικοῦ καὶ τοῦ Θρᾳκικοῦ συστᾶσα ἐπιτροπὴ πρὸς σύνταξιν ὀργανισμῶν τῶν Διδασκαλείων περατώσασα ἤδη τὸ ἑαυτῆς ἔργον ὑποβάλλει αὐτὸ σήμερον ὑπὸ τὴν μελέτην καὶ ἔγκρισιν ὑμῶν. Ἀλλὰ πρὸ τούτου καθῆκον θεωρῶ ὡς γραμματεὺς καὶ εἰσηγητὴς ἵνα ἐν περιλήψει δηλώσω ὑμῖν τὰ ἐν ταῖς εἰδικαῖς αὐτῆς συνεδριάσεσι γενόμενα.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἐποιήσατο ἕνδεκα συνεδριάσεις· λαβοῦσα δὲ ὑπ' ὄψιν ὅτι μετὰ τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν Διδασκαλείων στενώτατα συνδέεται καὶ τὸ πρόγραμμα πρωτύπου δημοτικοῦ σχολείου, ἤτοι ἡ δημοτικὴ παίδευσις, ἐπ

Digitized by Google

θεώρησε ταύτην τὸ πρώτιστον αὐτῆς μέλημα, νομίζουσα καὶ δικαίως, ὅτι πρὶν ἡ ὁρισθῶσι τὰ θεμέλια ταύτης δὲν δύναται νὰ ἐπιθέσῃ τις τὴν κορωνίδα· τούτου ἕνεκα καὶ πολὺν κατέτριψε χρόνον ἐρευνῶσα τὰ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως καὶ ἐβράδυνεν ἵνα ὑποβάλλῃ ὑμῖν τ' ἀποτελέσματα τῶν σκέψεων αὐτῆς ἐλπίζουσα ὅτι θὰ τύχῃ τῆς ὑμετέρας συγγνώμης. Καὶ ἡ μὲν πρώτη συνεδρίασις τῆς ἐπιτροπῆς περιωρίσθη εἰς τὴν γενικὴν ταύτην τοῦ ζητήματος ἔποψιν πρόγραμμα τῶν ἑαυτῆς ἐργασιῶν διὰ τὰς λοιπὰς συνεδριάσεις συντάξασα. Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ συνεδριάσει ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης ἀνέγνω πραγματείαν περὶ τῆς καταστάσεως τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως παρὰ τοῖς πεπολιτισμένοις ἔθνεσι καὶ ἰδίᾳ παρὰ τοῖς Ἀμερικανοῖς, Ἄγγλοις, Γερμανοῖς καὶ Γάλλοις, ἣν ἐπεσφράγισε δι' ἰδίων σκέψεων περὶ τοῦ τρόπου τῆς ῥυθμίσεως, εὐρύνσεως καὶ ἀνυψώσεως τῆς παρ' ἡμῖν δημοτικῆς παιδεύσεως. Ἐν δὲ τῇ Γ' καὶ Δ' συνεδριάσει ὁ Γ. Χασιώτης ἀνέγνω ἱστορικὴν μελέτην περὶ τῆς παρ' ἡμῖν δημοτικῆς παιδεύσεως, ἐκθέμενος καὶ τοὺς λόγους τοὺς μέχρι τοῦδε ἐν τῷ πνεύματι τοῦ λαοῦ καὶ τοῖς σχολείοις καταπτώσεως αὐτῆς. Μετὰ ταῦτα ἠγέρθη σφοδρὰ συζήτησις περὶ τῶν ζητημάτων, ἅπερ ἡ ἐπιτροπὴ ἔδει νὰ παραδεχθῇ καὶ κατὰ ταῦτα νὰ ῥυθμίσῃ τόν τε ὀργανισμὸν καὶ τὰ προγράμματα τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Ἐντεῦθεν λαβὼν ἀφορμὴν καὶ αὖθις ὁ κ. Βασιάδης ὑπέδειξε διὰ μακρῶν τίνι τρόπῳ δύναται νὰ μεταφυτευθῇ καὶ παρ' ἡμῖν ὅ,τι καλὸν εἶχεν ἡ παίδευσις τῶν ἡμετέρων προγόνων καὶ ὅ,τι καλὸν ἔχει ἡ τῶν νῦν πεπολιτισμένων ἐθνῶν, ὁ δὲ κ. Μ. Πανταζῆς διεκοίνωσεν ἐγγράφους σκέψεις ἐπὶ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως κατακρίνων τοὺς βουλομένους ἵνα ὅλως μεταρρυθμίσωσι τὴν παρ' ἡμῖν δημοτικὴν παίδευσιν καὶ ἀποχωρίσωσιν αὐτὴν ἀπὸ τῆς τῶν ἑλληνικῶν σχολείων, ὁ δὲ κ. Ἰ. Δραγάτσης ἀνέγνω ἐγκώμιον τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου, τὰ δὲ λοιπὰ μέλη τὰ συνήθως παριστάμενα ἐξέθηκαν προφορικῶς τὰς ἰδίας αὐτῶν καὶ σκέψεις περὶ τοῦ συζητουμένου θέματος. Ἐν τῇ πέμπτῃ συνεδριάσει ἡ ἐπιτροπὴ ἐπελήφθη τοῦ περὶ τῶν μαθημάτων τοῦ προτύπου δημοτικοῦ σχολείου καὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν διδασκαλείων ζητήματος, καὶ ἐνταῦθα ἐτέθησαν γενικαί τινες ἀρχαὶ περὶ τοῦ κύκλου τῶν μαθημάτων, τοῦ χρόνου τῆς διδασκαλίας ἐν τῷ διδασκαλείῳ, τῶν τροφίμων μαθητῶν καὶ τοῦ τρόπου τοῦ διοργανισμοῦ τῶν διδασκαλείων· ἐξελέγη δὲ πενταμελὴς ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν κ. κ. Ἡρ. Βασιάδου, Μ. Παρανίκα, Κ. Ξανθοπούλου, Δ. Μαρούλη καὶ Γ. Χασιώτου ὅπως συντάξῃ τὸν ὀργανισμὸν τῶν διδασκαλείων καὶ τὸ πρόγραμμα τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, καὶ δι' ἐκθέσεως ὑποβάλῃ τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῇ ἐπιτροπῇ. Κατὰ τὴν ἕκτην συνεδρίασιν ἀνεγνώσθη σύντομος ἔκθεσις, ἥτις κατὰ πλειονοψηφίαν δεκτὴ γενομένη ἀπεστάλη τῷ Φιλ. Συλλόγῳ περὶ τὸ τέλος τῆς παρελθούσης περιόδου διατελοῦντι πρὸς διακοίνωσιν τῶν μέχρι τοῦ χρόνου ἐκείνου πεπραγμένων (1). Ἐν δὲ τῷ μετὰ ταῦτα χρονικῷ διαστήματι ἡ ὁρισθεῖσα μερικὴ ἐπιτροπή, πλὴν τῶν κ. κ. Κ. Ξανθοπούλου καὶ Δ. Μαρούλη ἐγγράφως κατ' ἀνάγκην ἀποστειλάντων συμβολάς τινας, ἐποιήσατο ἑπτὰ συνεδριάσεις, ἐν αἷς λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν τὰ μέχρι τοῦδε γενόμενα καὶ μελετήσασα καὶ πᾶν ὅ,τι συνέτεινε πρὸς τὸ θέμα αὐτῆς, ὡς ἦν παρ' ἡμῖν δυνατόν, παρεσκεύασε τὴν ἔκθεσιν, ἣν διὰ τοῦ εἰσηγητοῦ αὐτῆς Γ. Χασιώτου ὑπέβαλεν ὑπὸ μελέτην καὶ ἐπιψήφισιν τῇ ἐπιτροπῇ, ἥτις ἐν ταῖς ὑπολειπομέναις πέντε συνεδριάσεσιν αὐτῆς ἀκροασαμένη τῆς ἐκθέσεως καὶ πολλὰ τῶν μερῶν αὐτῆς συζητήσασα παρεδέξατο ὅπως μετὰ τὰς γενομένας τροποποιήσεις ἀναγνωσθῇ αὕτη ἐνώπιον τοῦ Συλλόγου. Κηρύττουσα δὲ ἤδη δι' ἐμοῦ τὸ πέρας τῆς ἀνατεθείσης αὐτῇ ἐντολῆς ἐκφράζει καὶ αὖθις τὰς δεούσας εὐχαριστίας τοῖς γενναίοις ἱδρυταῖς τῶν διδασκαλείων κ. κ. Χρηστάκῃ ἐφέντῃ Ζωγράφῳ καὶ Γ. Ζαρίφῃ τοῖς συντελέσασιν οὕτως εἰς τὴν ἔρευναν καὶ ἐξέτασιν ζητήματος, ὅπερ ἀπό τινος καὶ δικαίως ἐπασχολεῖ τὸ ἡμέτερον ἔθνος. Τελευτῶν δὲ ἤθελον παραλείψει ἐν τῶν σπουδαιοτέρων μου καθηκόντων, ἂν μὴ ἀνήγγελλον ὑμῖν ὅτι πρὸς ὀρθὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου τὰ μάλιστα συνετέλεσε διὰ τῆς πολυμαθείας αὐτοῦ καὶ τῶν ποικίλων γνώσεων ὁ πρόεδρος τοῦ Συλλόγου ἡμῶν, τὸ ἐνεργητικώτατον τῆς τε γενικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τῆς εἰδικῆς μέλος, ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης, ὅστις ἐν τῇ τρίτῃ αὐτοῦ προεδρείᾳ ἰδιαίτατα περὶ τὴν δημοτικὴν παίδευσιν καὶ τὰς ἡμετέρας πραγματικὰς ἀνάγκας ἔστρεψε τὴν προσοχὴν τῶν τε συλλόγων καὶ τῶν ὑπὲρ τῆς πνευματικῆς προαγωγῆς τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἐργαζομένων.

---

(1) Ὅρα Περιοδικὸν Φιλολογ. Συλλόγου, τόμ. Ζ' ἔτος 1872—1873, σελ. 322—324.

Digitized by Google

Εἶτα ὁ κ. Γ. Χασιώτης ἀνέγνω τὸ Α' τὸ καὶ γενικὸν μέρος τῆς ἐκθέσεως (ἰδ. σελ. 194).

Ἐπὶ δὲ τούτοις διαλύεται ἡ Συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΠΗΘ'.

Τακτική.

Τῇ 8 Ἀπριλίου 1874.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἡρακλέους Βασιάδου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει

1) Ἐπιστολὴν Φιλανθρωπικοῦ Συλλόγου τῆς ἐν Βραΐλᾳ Ἑλληνικῆς ἐμπορικῆς ὑπαλληλίας «ὁ Ἑρμῆς», δι' ἧς ἀγγέλλων τὴν πρὸ πολλοῦ ἵδρυσιν αὐτοῦ ἐπισυνάπτει ἔκθεσιν περὶ τῶν μέχρι τοῦδε πεπραγμένων.

2) Ἑλληνικῆς Φιλομούσου Ἑταιρίας «ἡ Παλλὰς» ἀγγελλούσης τὴν ἵδρυσιν αὐτῆς καὶ ἐπικαλουμένης τὴν ἠθικὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου συνδρομήν.

3) Κ. Ξανθοπούλου, δι' ἧς ἁπάντων εἰς τὴν περὶ τοῦ ἀγωνοθετήματος τοῦ κ. Χρ. Ζωγράφου περὶ ἐκδόσεως τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ἐγκύκλιον ἐκτίθησι τὴν ἐπὶ τούτῳ γνώμην αὐτοῦ καταλήγων εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι σκοπιμώτερον ἡγεῖται, εἴπερ ὁ Σύλλογος προσκαλέσει, οὓς ἂν περὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα γινώσκῃ δοκίμους καὶ ἀναθῇ ἑκάστῳ τούτων τὴν ἔκδοσιν τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ συγγραφέως.

4) Ἑλληνικοῦ Διδασκαλικοῦ Συλλόγου ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου ἁπάντων, καὶ παπαρατηρήσεις τινὰς πρὸς εὐόδωσιν τοῦ ἔργου καθυποβάλλοντος.

5) Φιλεκπαιδευτικῆς ἐν Κυζίκῳ Ἀδελφότητος «ἡ Πρόοδος» ἔκθεσιν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς, καὶ αἴτησιν ὑποστηρίξεως παρὰ τοῦ Συλλόγου.

6) κ. Λουκίας Καραθεοδωρῆ ἀποστελλούσης τὴν παρὰ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου αἰτηθεῖσαν εἰκόνα τοῦ ἀοιδίμου συζύγου αὐτῆς καὶ προσφερούσης διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Κωνσταντίνου λίθους τινὰς ἐνεπιγράφους.

7) Γ. Α. Ἀριστείδου ἐκ Μιτυλήνης ἀποστέλλοντος ἀνὰ δύο ἀντίτυπα τῶν τεσσάρων αὐτοῦ πονημάτων καὶ δύο Εἰδύλια τοῦ Κ. Μιχαὴλ Γρυμάνη διὰ τὸν ἐν Παρισίοις Σύλλογον.

8) Κ. Καραπάνου τὴν ἐξῆς ἐπιστολήν, δι' ἧς γνωστοποιεῖ τῷ Συλλόγῳ τὴν προαγγελθεῖσαν προσφορὰν τῶν δεκακισχιλίων φράγκων.

Κύριε Πρόεδρε!

Ἡ Δημοτικὴ παίδευσις, τῆς ὁποίας τὴν ὑποστήριξιν ἀνέλαβεν ὁ Σύλλογος ἡμῶν πρὸ τριῶν ἤδη ἐτῶν, ἀποτελεῖ τὸ ἰσχυρότερον μέσον τῆς ἀναπτύξεως παντὸς ἔθνους. Αὕτη μόνη δύναται νὰ καταστήσῃ τὰ ἔθνη εὐτυχῆ, παρέχουσα εἰς πάντα πολίτην ἀνεξαιρέτως τὰς ἀναγκαίας γνώσεις, ὅπως χρησιμώτερον ἀσχολήσῃ τὸν καιρὸν αὐτοῦ καὶ συντελέσῃ οὐ μόνον εἰς τὴν ἀτομικὴν αὐτοῦ εὐδαιμονίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν πρόοδον τοῦ ἔθνους αὐτοῦ.

Ἓν τῶν κυριωτέρων μέσων πρὸς τελειοτέραν διάδοσιν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως εἶναι ἀναντιρρήτως καὶ ἡ καθιέρωσις ὁμοιομόρφου συστήματος διδασκαλίας.

Μετὰ πολλῆς δ' εὐχαριστήσεως ἔμαθον τὴν ἀπόφασιν τῆς ἐπὶ τῶν διδασκαλείων εἰδικῆς ἐπιτροπῆς, ἥτις μετὰ σπουδαίαν μελέτην, κανονίσασα πλήρες τι σύστημα δημοτικῆς παιδεύσεως, ἀπεφάσισε τὴν εἰσαγωγὴν αὐτοῦ εἰς ὅλα, εἰ δυνατὸν, τὰ σχολεῖα τοῦ ἡμετέρου ἔθνους.

Νομίζων δέ, ὅτι ἡ πραγματοποίησις τῆς ἀποφάσεως ταύτης καὶ ἡ παραδοχὴ ἑνὸς τελειοτέρου καὶ ὁμοιομόρφου συστήματος διδασκαλίας παρ' ὅλων τῶν Σχολείων, ἀπαιτεῖ τὴν ὕπαρξιν τῶν ἀναγκαίων πρὸς τοῦτο διδακτικῶν βιβλίων, λαμβάνω τὸ θάρρος νὰ ἀναθέσω εἰς τὴν ἀγωνοδικίαν τοῦ οὐ ἐπαξίως προΐσταθε Συλλόγου, ἀγώνισμα ἐκ φράγκων δέκα χιλιάδων, διανεμηθησομένων εἰς δέκα ἐννέα βραβεῖα, ἅτινα θέλει ἀπονείμει ὁ Σύλλογος ἐντὸς ἑξαετίας εἰς τοὺς συγγράψαντας τὰ ἁρμοδιώτερα καὶ καταλληλότερα διὰ τὰ δημοτικὰ Σχολεῖα βιβλία, κατὰ τὸ πρόγραμμα τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως, ὅπερ συνέταξεν ἡ ἐπὶ τῶν Διδασκαλείων Ἐπιτροπή.

Παρακαλῶν δὲ τὸν Σύλλογον ἵνα εὐαρεστούμενος δεχθῇ τὴν ἀγωνοδικίαν ταύτην καὶ μοὶ παρέξῃ οὕτω τὴν εὐκολίαν, ἵνα συντελέσω καὶ διὰ τοῦ μέσου τούτου εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν ἑνὸς ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων αὐτοῦ σκοπῶν, δράττομαι τῆς εὐκαιρίας, ἵνα διαβεβαιώσω ὑμᾶς, Κύριε Πρόεδρε, περὶ τῆς ἐξόχου ὑπολήψεώς μου, μεθ' ἧς διατελῶ

Κων/πολις τῇ 29 Μαρτίου 1874.

ὑμέτερος πρόθυμος φίλος,
Κ. ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ.

Digitized by Google

9) John Blackie, Leon Heuzey καὶ Henri Weil τὰς ἐξῆς εὐχαριστηρίους ἐπιστολάς·

Τῷ Ἐλλογίμῳ κ. κ. Βασιάδῃ Προέδρῳ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Φιλολογικοῦ Συλλόγου

Εὖ πράττειν·

Ἐκομισάμην ἄρτι τὴν ἐπιστολήν σου ἥτις ἀποφαίνει μοι τὴν προσηγορίαν ἔξοχον καὶ εὐπρεπῆ, ἥνπερ ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἠξίωσε προσάψαι τῷ ὀνόματί μου. Ἀποδέχομαι γοῦν τὸ ἔνδοξον σημεῖον τοῦτο τῆς ὑμετέρας πρός με εὐνοίας, ὥσπερ προσήκει, φιλοφρόνως καὶ μετὰ εἰλικρινοῦς εὐγνωμοσύνης. Καὶ δὴ καὶ συνεχεῖ βουλοίμην ἂν σπουδῇ διατείνεσθαι πρὸς τὸ μὴ τῆς τηλικαύτης ὑστερεῖν πρός με ἀξιώσεως, τάδε δὲ δὴ παρεστί μοι βεβαίως διϊσχυρίζεσθαι ὅτι ἀσαλεύτῳ γνώμῃ τὴν ἀδιάλυτον τῶν νεοελληνικῶν καὶ τῶν παλαιῶν γραμμάτων ἕνωσιν ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν ἐνθάδε ἑλληνιζόντων ἀνδρῶν διατελέσω κηρύττων, καὶ τὴν γνησίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης προφορὰν τὴν πατροπαράδοτον, βίᾳ τῶν ἐν Βρεταννίᾳ ἐπιπολαζόντων βαρβαρισμῶν, ἀπὸ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ βήματος παραδίδων.

Ἔρρωσο. JHON BLACKIE.

Paris, 28 Mars 1874.

Monsieur le Président,

C'est avec la plus vive reconnaissance que j'ai reçu votre bienveillante lettre et le diplôme qui me confère le titre de membre honoraire du Syllogos hellénique de Constantinople. Les cinq années que j'ai passées, en explorations archéologiques, au milieu des populations de la Grèce et de la Roumélie, comptent pour moi parmi les meilleurs souvenirs de ma vie. C'est vous dire assez combien m' est précieux le nouveau lien qui m' unit à la nation grecque, en me faisant entrer dans une compagnie aussi dévouée que la votre au progrés et à l'expension de la science.

LEON HEUZEY
Professeur de l'Ecole des Beaux-Arts Conservateur-adjoint des antiques au Musée de Louvre.

Besançon, le 27 Mars 1874.

Monsieur le Président,

En me nommant son membre honoraire, la Société hellénique littéraire de Constantinople vient de m'accorder une distinction à laquelle je suis, on ne peut plus, sensible. Je tiens à grand honneur que mes faibles travaux aient attiré l'attention bienveillante des Hellènes d'aujourd'hui, les enfants de la vieille Grèce et les héritiers naturels de tant de nobles traditions. Veuillez exprimer toute ma reconnaissance au Σύλλογος que vous présidez. Je suis particulièrement heureux de voir au bas de mon diplôme un nom aussi respecté que le votre, Monsieur, et celui de votre digne secrétaire général.

Votre idée d'associer à la distribution des prix fondés par M. Zographos les hellénistes de l'Occident de l'Europe me semple digne des sentiments élevés du donataire et des tendances, à la fois nationales et humanitaires de votre, j'ai le droit de dire, de notre Σύλλογος . . . . . .

Je me ferais un plaisir d'offrir au Σύλλογος, à défaut de mon édition d'Eschyle, dont il ne me reste plus d'exemplaire, celles d'une partie du théâtre d'Euripide et des Harangues de Démosthène, si je ne pensais pas que ces publications, qui m'ont valu l'honneur que vous me faites, se trouvaient déjà dans la bibliothèque de la Société.

Veuillez agréez, Monsieurs le Président, l'expression de ma haute considération.

HENRI WEIL.

10) Καὶ Κ. Κόντου εὐχαριστοῦντος ὡσαύτως τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ ὡς μέλους ἐπιτίμου.

Εἶτα ἡ Α. Π. ὁ ἁγ. Παλμύρας κ. Κύριλλος, ἀνέγνω τινὰ ἐκ τῶν εἰς μεσημβρινὴν Ῥωσσίαν ὁδοιπορικῶν αὐτοῦ.

Ἐπὶ τούτοις διελύθη ἡ Συνεδρίασις·

Digitized

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΞ'.

Τακτική.

Τῇ 15 Ἀπριλίου 1874.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἡρακλέους Βασιάδου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει

1) Δημογερόντων τοῦ ἐν Ἐφέσῳ Κιρκαγατσίου ἐπιστολήν, δι' ἧς ἐκτιθέμενοι τὴν δυσχερῆ οἰκονομικὴν αὐτῶν θέσιν ἐπικαλοῦνται τὴν συνδρομὴν καὶ προστασίαν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου πρὸς ἀνέγερσιν τῶν ἀποτεφρωθέντων φιλανθρωπικῶν καὶ ἐκπαιδευτικῶν αὐτῶν καταστημάτων.

2) Α. Γ. Σκαλίδου ἀποστέλλοντος διπλᾶ ἀντίτυπα τῶν πονημάτων αὐτοῦ διὰ τὸν ἐν Παρισίοις Σύλλογον.

3) Ν. Βεγλερῆ ἀποστέλλοντος ἐπιγραφὴν ἀρχαιοτάτην ἀντιγραφεῖσαν ἀπὸ τοῦ βράχου τοῦ ἐν Μεγίστῃ Πύργου μετὰ παρατηρήσεων καὶ ἐννενήκοντα χαλκᾶ καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα μετὰ δύο χρυσῶν φύλλων ἐλαίας καὶ κεφαλῆς Ἀφροδίτης· σταλήσεται εὐχαριστήριος ἐπιστολή.

Εἶτα ὁ κ. Πρόεδρος ἀναγινώσκει τὴν ἐξῆς περικοπὴν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἐν Μονάχῳ καθηγητοῦ κ. Christ, τὸν λόγον περὶ τοῦ Ζωγραφείου ἀγωνοθετήματος πρὸς ἔκδοσιν τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ποιουμένου.

« Παντὸς ἐπαίνου ἀξία ἐστὶν ἡ ἐλευθεριότης καὶ γενναιοδωρία τοῦ κ. Χρ. Ζωγράφου, ἣν θαυμάζω ἔτι μᾶλλον, ἐπειδὴ σπανιώταται τοιαῦται ἐνθαρρύνσεις τῶν ἐπιστημῶν φαίνονται παρ' ἡμῖν. Ἐνταῦθα ἔχουσι τὰ τοιαῦτα μονοπώλιον οἱ ἡγεμόνες μόνον· οἱ ἰδιῶται ὅμως καὶ αὐτοὶ οἱ πλουσιώτατοι νομίζουσιν ὅτι ἱκανὰ πράττουσιν ἀγοράζοντες μόνον τὰ βιβλία τῶν συγγραφέων· διὸ καὶ ἡ δωρεὰ τοῦ κ. Χρ. Ζωγράφου ἐστὶν ὄντως βασιλική ». Περὶ δὲ τῶν βραβείων γράφει τὰ ἑξῆς·

Α' Βραβεῖον ἔστω ὑπὲρ ἐκδόσεως ἀνεκδότου τινὸς ἑλληνικοῦ συγγράμματος, ἢ συγγραφέως κριτικῶς ἐπεξεργασμένου· ἐν τοῖς προλεγομένοις καὶ σημειώσεσι τῆς ἐκδόσεως ταύτης δέχεται ὁ κ. Christ καὶ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν.

Β' Βραβεῖον ὑπὲρ ἐκδόσεως βοηθητικῶν συγγραμμάτων πρὸς κατανόησιν τῶν συγγραφέων, οἷον λεξικῶν, κριτικῶν διατριβῶν, γραμματικῶν, μετρικῶν καὶ τῶν τοιούτων.

Γ' καὶ Δ' Βραβεῖον ὑπὲρ ἐκδόσεως συγγραφέων μετὰ σχολίων Ἑλληνικῶν χάριν τῶν σχολείων· οὕτως ὑπὲρ τῶν τριῶν τελευταίων βραβείων παραδέχεται μόνον τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

Ἡ δίκη γενέσθω, λέγει, κατὰ τὸν ἀρχαῖον καὶ σεβάσμιον τρόπον ὑπὸ πέντε Ἑλλανοδικῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ Ἀθήναις μόνον ὑπὸ Ἑλλήνων δικαστῶν, οἷς προσθετέον καὶ ἓν μέλος ἐπίτιμον τοῦ Συλλόγου ἐκ τῶν ἀλλοδαπῶν, μεθ' οὗ δύνανται νὰ συνεννοῶνται ἐγγράφως.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Πρόεδρος ἀγγέλλει ὅτι τῷ Συλλόγῳ.

1) Ὅτι ὁ κ. Ζήνων Κλεάνθης προσφέρει διακοσίας (Ἀρ. 200) Ὀθωμ. λίρας ὑπὲρ τῶν ἀπόρων σχολείων τῆς Μακεδονίας.

2) Ὅτι τὸ προσιὸν σάββατον γενήσεται ἔκτακτος συνεδρίασις, ἐν ᾗ ἀναγνωσθήσονται αἱ ἐκθέσεις τῶν ἐπιτροπῶν.

3) Προτείνει ἵνα ὀνομασθῇ ἐπιτροπὴ πρὸς σύνταξιν τοῦ Κανονισμοῦ τοῦ Καραπανείου διαγωνίσματος.

Τῆς δὲ προτάσεως ταύτης δεκτῆς γενομένης ἐξελέγησαν ἐκ τῶν μελῶν τῆς πρὸς σύνταξιν τῶν Κανονισμῶν τῶν Διδασκαλείων ἐπιτροπῆς οἱ κ. κ. Βασιάδης, Ἀριστοκλῆς, Μαλιάδης, Χασιώτης καὶ Ζωηρός.

Ἀκολούθως ὁ κ. Γ. Χασιώτης, ἀνέγνω τὸ Β' Μέρος τῆς ἐκθέσεως τῆς πρὸς σύνταξιν τῶν Κανονισμῶν τῶν διδασκαλείων ἐπιτροπῆς. (ὅρα σελ. 194).

Μεθ' ὃ διελύθη ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΞΑ'.

Ἔκτακτος.

Τῇ 20 Ἀπριλίου 1874.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἡρακλέους Βασιάδου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν ὁ Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει

1) Ἀγ. Ἡλιουπόλεως Κ. Διονυσίου ἐκθεσιν

Digitized by Google

περὶ τῆς πνευματικῆς καταστάσεως τῶν σχολείων τῆς ἐπαρχίας του.

2) Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου Θεσσαλονίκης ὁμοίως ἔκθεσιν περὶ τῆς πνευματικῆς καταστάσεως τῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ καὶ τοῖς πέριξ σχολείων.

3) Φιλεκπαιδ. Μακεδονικῆς Ἀδελφότητος ἔκθεσιν περὶ τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς.

4) Ἰ. Γ. Σωκράτους βιβλιοπώλου ἐν Τραπεζοῦντι ἐπιστολήν, δι' ἧς προσφέρει τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ δύο βιβλία τὸ μὲν ἐπιγραφόμενον «Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου μάρτυρος Ἰωάνου τοῦ ἐκ Τραπεζοῦντος», τὸ δὲ «ἀντίγραφον συμποτικοῦ τινος ποιήματος εἰς τὴν ἐπιτόπιον διάλεκτον».

5) W Wagner καθηγητοῦ τοῦ ἐν Ἀμβούργῳ Ἰωαννείου Γυμνασίου.

Hamburg 11 Ἀπριλίου 1874.

Κύριε Πρόεδρε,

Ἐπανελθὼν ἐκ μικρᾶς τινος πορείας ἣν ἐποιησάμην ἐν τῇ κατὰ τὸ Πάσχα διακοπῇ τῶν σχολαστικῶν ἔργων μου μεγάλως ἥσθην εὑρὼν τὸ παρ' ὑμῶν πεμφθὲν δίπλωμα δι' οὗ ἐψηφίσασθέ με μέλος ἐπίτιμον τοῦ ὑμετέρου Συλλόγου, προσέτι δὲ καὶ φιλοφρονεστάτην ἐπιστολὴν καὶ τὰ ἄλλα γράμματα ἃ μοι ἐπεσείλατε· καὶ πρῶτον μὲν ὁμολογῶ ὑμῖν τὰς μεγίστας χάριτας ἀνθ' ἧς μοι ἀπονέμετε διακεκριμένης τιμῆς, καὶ περ εὖ εἰδὼς ὅτι αὕτη μᾶλλον προέρχεται ἐκ τῆς εὐνοίας τε καὶ ἐπιεικείας ὑμῶν ἢ ἐκ τῆς ἐμῆς ἀξίας· νομίζω γὰρ ὅτι ὑμεῖς τιμᾶν ἠθελήσατε μᾶλλον τὴν περὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἀγάπην μου καὶ ἣν ἔδειξα προθυμίαν χάριν τῆς αὐξήσεως τῆς φιλολογικῆς καὶ κριτικῆς ἐπιμελείας αὐτῶν ἢ τὰ ταπεινὰ ἔργα τὰ ὑπ' ἐμοῦ δημοσιευθέντα, ἃ ἔγωγε οὐκ ἀγνοῶ μακρὰν ἀπέχοντα ἐπιστημονικῆς τελειότητος· ἀλλ' ἔςαι καὶ ἡ ὑφ' ὑμῶν προσφερομένη μοι τιμὴ ὡς κέντρον τι τῶν φιλολογικῶν σπουδῶν μου τῶν περὶ τὴν μεσαιωνικὴν καὶ νεοελληνικὴν γραμματολογίαν, δι' ὃ καὶ αὖθις εὐχαριστῶ ὑμῖν καὶ τὸ κατ' ἐμὲ ὑπισχνοῦμαι ὠφελήσειν τὸν Σύλλογον ὑμῶν, ἵνα μὴ ἀνωφελὲς καὶ ἀνάξιον μέλος αὐτοῦ ὑπάρχω.

Μεγίστου δ' ἐπαίνου καὶ ἀληθοῦς εὐκλείας ἄξιός μοι δοκεῖ εἶναι ὁ τὸν Σύλλογον μεγάλως εὐεργετήσας ἀξιότιμος κύριος Ζωγράφος, ἀνὴρ τῷ ὄντι μιμούμενος τὴν δόξαν τῶν ἀοιδίμων Ζωσιμαδῶν, ὧν τὸ ὄνομα αἰωνίᾳ μνήμῃ συνδέεται μετὰ τοῦ ἐξοχωτάτου φιλολόγου τῆς νέας Ἑλλάδος Ἀ. Κοραῆ· ἡ δὲ γενναιοδωρία τοιούτων ἀνδρῶν τῷ ὄντι ἀξιοθαύμαστος ὑπάρχει καὶ λαμπρὸν παράδειγμά ἐστι τῆς παρ' ὑμῖν ζώσης πατριωτικῆς διανοίας τῶν πλουσίων, ἥτις ὡς μάλιστα διαφέρει τῆς παρ' ἡμῖν ὑπερισχυούσης ὑλικότητος.

Συμφωνῶ δ' ὑμῖν ἐν οἷς λέγετε περὶ τῶν ἐκδόσεων ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων τῶν δαπάνῃ τοῦ Κυρίου Ζωγράφου ἐκδοθησομένων· δοκεῖ δέ μοι ἀναγκαῖον εἶναι ὑμᾶς διὰ κηρύξεως αἰτεῖν νέαν ἔκδοσιν οὗ ἂν θέλητε συγγραφέως, καὶ πρὸ πάντων Ὁμήρου καὶ Ἡροδότου νέας ἐκδόσεις τῇ νεολαίᾳ ὑμῶν ἀναγκαίας εἶναι φαίην ἄν· τὰς δὲ τοιαύτας ἐκδόσεις χρὴ παρασκευάζεσθαι εἰς χρῆσιν τῶν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα μελετώντων νεανιῶν ὥστε ἔχειν σημειώσεις γεγραμμένας καθαρευούσῃ γλώσσῃ, ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ τὸ δέον ἀττικιζούσῃ· ἔπειτα δὲ δεῖ ἀεὶ λόγον ποιεῖσθαι τῆς στενῆς συγγενείας τῆς τε νῦν ὁμιλουμένης γλώσσης καὶ τῆς ἀρχαίας διαλέκτου, ὥςτε τὰ μὲν νέα τοῖς ἀρχαίοις, τὰ δ' αὖ ἀρχαῖα ἐκ τῶν νέων διαφωτίζεσθαι, τῆς δὲ τοιαύτης ἐξηγήσεως λαμπρὸν παράδειγμα ὑπάρχει ὁ Κοραῆς· ἀλλ' ὁ βουλόμενος ἀρύοιτο ἂν πολλὰ καὶ ἀξιομνημόνευτα ἐκ τῆς βρυούσης πηγῆς τῆς συγκριτικῆς γλωσσολογίας· κατ' ἐμέ, τοῦτό ἐστι στάδιον ἀξιώτατον τοῦ ἱδρῶτος τῶν καθ' ἡμᾶς Ἑλλήνων, ὧν ἡ γλῶσσα ὑπάρχει ἡ ἀξιολογωτάτη ἀπόδειξις τῆς ἀπὸ τῶν παλαιῶν καταγωγῆς αὐτῶν.

Περιττόν ἐστι προσιθέναι (ὅμως δέ γε προστεθήσεται) ὅτι ἡ ἀσθενής μου δύναμις ἡ συμβουλὴ ἀεὶ ἔσται ἑτοίμη ὑμῖν ὡς ἂν δύνωμαι συμβοηθεῖν καὶ προάγειν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα.

Μετ' ὀλίγον πέμψω ὑμῖν τὴν ὑπ' ἐμοῦ δημοσιευθεῖσαν ἔκδοσιν τῆς τέως ἀνεκδότου μεσαιωνικῆς διηγήσεως περὶ Ἡμπερίου καὶ Μαργαρώνας, ἧς ἀπομίμησίς ἐστιν ἡ ἐνίοτε ἐν Βενετίᾳ ἐκδοθεῖσα διήγησις ἡ ἐν ὁμοιοκαταλήκτοις στίχοις γεγραμμένη· πρῶτος ἐξέδωκα τὸ πόνημα τοῦτο μετὰ σημειώσεων γαλλιστὶ γεγραμμένων ἐν τῇ γνωστῇ συλλογῇ τοῦ Κυρίου Λεγρανδίου, καὶ τετύπωται μὲν ἤδη, οὐκ ἀπέλαβον δὲ μέχρι τοῦδε ἀντίτυπα.

Ἡ μεγάλη συλλογὴ μεσαιωνικῶν πονημάτων (ὧν τὰ πολλὰ ἀνέκδοτα ὑπάρχει) τυποῦται ἤδη παρὰ τῷ ἐν Λειψίᾳ βιβλιοπώλῃ Τεῦβνέρῳ καὶ μέγα μέρος αὐτῆς τετυπωμένον καὶ ἕτοιμον ὑπάρχει, ὥστε σύμπαν τὸ ἔργον ὄψεσθαι τὸ φῶς πρὸ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ τρέχοντος ἔτους.

Digitized by Google

Ἀλλ' ἀρκεῖ τὰ παρόντα· δέομαι δ' ὑμῶν, κύριε Πρόεδρε, χάριτας μεγίστας ὡς ἀπ' ἐμοῦ ὁμολογῆσαι τῷ Συλλόγῳ τῷ ἐκλεξαμένῳ με μέλος αὐτοῦ ἐπίτιμον, καὶ εὐχόμενος ὑμῖν τε καὶ τῷ Συλλόγῳ τὰ βέλτιστα διαμένω μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ

Ὁ πρόθυμος φίλος ὑμῶν
W. WAGNER
Καθηγητὴς ἐν τῷ Ἰωαννείῳ τοῦ Ἀμβούργου.

6) Τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλλ. γραμμάτων Συλλόγου ἐπιστολήν, δι' ἧς ἀπαντᾷ εἰς τὴν περὶ ἐκδόσεως περὶ Ἑλλήτων συγγραφέων ἐγκύκλιον τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου.

7) Ἰ. Πανταζίδου, δι' ἧς ἀπαντῶν εἰς τὴν αὐτὴν ἐγκύκλιον, ἀποφαίνεται ὅτι συμφερώτερον ἔσται νὰ ἀνατεθῇ ἡ ἔκδοσις εἰς τοὺς ἡμετέρους λογίους.

Εἶτα ὁ Πρόεδρος προτείνει ἵνα ἡ κατ' Αὔγουστον τοῦ 1874 ὁρισθεῖσα σύνοδος τῶν Συλλόγων καὶ ἄλλων λογίων πρὸς συζήτησιν φιλολογικῶν, ἀρχαιολογικῶν, ἐκπαιδευτικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν ζητημάτων ἀναβληθῇ εἰς αἰσιωτέρους καιρούς· διότι, ἵνα ἡ σύνοδος γένηται ἀριπρεπής, ἦν χρεία χρημάτων, ταῦτα δὲ λείπουσιν ἡμῖν νῦν ἕνεκα τῆς μεγάλης χρηματικῆς κρίσεως: τὰ δὲ θέματα καὶ τὸ πρόγραμμα κατατεθήσονται ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ Συλλόγου, ὅπως χρησιμεύσωσιν ἐν καιρῷ τῷ δέοντι.

Μετὰ ταῦτα λαβὼν τὸν λόγον ὁ προεδρεύων τῆς Ἐκπαιδ. Ἐπιτροπῆς ἀντιπρόεδρος τοῦ Συλλόγου κ. Γ. Σοφοκλῆς ἀνέγνω τὴν ἔκθεσιν περὶ τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς ἔχουσαν οὕτως.

Κύριοι,

Ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς γ' περιόδου, συγκειμένη ἐκ τῶν κ. κ. Γ. Σοφοκλέους Προέδρου, Κ. Καραθεοδωρῆ, Κ. Καλλιάδου, Ἰ. Δ. Ἀριστοκλέους, Ξ. Ζωγράφου, Β. Πυλάδου, Μ. Πανταζῆ, Α. Βαφιάδου καὶ Κ. Καραπάνου, ἀρξαμένη τῶν ἔργων αὐτῆς ἀπὸ 9 Ἰουνίου λήξαντος ἔτους, δώδεκα μέχρι τοῦδε συνεκρότησε συνεδριάσεις.

Τὸ ἔργον τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν, ὡς γνωρίζετε, τριπλοῦν, α') ἔρευνα τῶν περὶ μεταρρυθμίσεως τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ληπτέων μέτρων, β') μελέτη τῶν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν ἐκθέσεων περὶ τῆς ἐν αὐταῖς καταστάσεως τῆς παιδείας, καὶ γ') ἡ κανόνισις καὶ ὁ προσδιορισμὸς τῆς πρὸς συντήρησιν μὲν τῶν ἀπόρων, ἵδρυσιν δὲ νέων σχολείων καὶ εἰς προμήθειαν διδακτικῶν βιβλίων ἐτησίως χορηγουμένης χρηματικῆς βοηθείας.

Ἐκ τούτων τοῦ μὲν πρώτου οὐδεποσῶς ἐπελήφθη κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἡ Ἐπιτροπή, δι' ὃν λόγον καὶ πέρυσιν ἐθεώρησε περιττὸν ἵνα κατ' ἰδίαν ἐξακολουθήσῃ αὐτό, ὀνομασθείσης εἰδικῆς περὶ διδασκαλείων ἐπιτροπῆς ἀναδεχθείσης τὴν μελέτην τοῦ σπουδαίου τούτου θέματος, συγκροτουμένης δὲ κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῶν μελῶν τῆς Ἐκπαιδευτικῆς ἡμῶν Ἐπιτροπῆς.

Οὕτω δ' ἀνακουφισθεῖσα κἄπως ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπελήφθη σπουδαιότερον τοῦ δευτέρου τῶν ἔργων αὐτῆς, ἤτοι τῆς μελέτης τῶν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν ἐκθέσεων, καὶ οὐδεμίαν σχεδὸν συνεκρότησε συνεδρίασιν μέχρις ἐσχάτων, ἐν ᾗ καί τι τῶν μελῶν αὐτῆς νὰ μὴ ἀναγνῷ περίληψιν ἐγγράφων τινῶν· οὕτως ὁ μὲν κ. Κ. Καραθεοδωρῆ ἐποιήσατο ἐκτενῆ περίληψιν 7 ἐγγράφων, 20 δὲ ἐγγράφων ὁ κ. Κ Καλλιάδης, 24 ὁ κ. Γ. Δ. Ἀριστοκλῆς, 16 ὁ κ. Α. Βαφιάδης, 14 ὁ κ. Πανταζῆς, 12 ὁ κ. Καραπάνος, 12 ὁ κ. Πυλάδης καὶ 7 ὁ κ. Ξ. Ζωγράφος, 15 δὲ ἐγγράφων τὸ περιεχόμενον διεκοίνωσε προφορικῶς ὁ Πρόεδρος. Πᾶσαι δὲ αὗται αἱ περιλήψεις περιέχουσαι καὶ ἐμβριθεῖς σκέψεις, καὶ σπουδαίας παρατηρήσεις καὶ προτάσεις ἐνίοτε, κατεχωρίσθησαν τῇ φροντίδι τοῦ Προέδρου τῆς Ἐπιτροπῆς ἐν τῇ βίβλῳ τῶν πρακτικῶν αὐτῆς ἐν οἰκείῳ τόπῳ, ἵνα χρησιμεύσωσιν οὐ μόνον τῷ εἰσηγητῇ τῆς Ἐπιτροπῆς πρὸς σύνταξιν τῆς ἐκθέσεως αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ παντὶ μέλει τοῦ Συλλόγου ἡμῶν βουλομένῳ εἰδέναι τὴν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις κατάστασιν τῆς παιδείας παρὰ τοῖς ὁμογενέσιν ἡμῶν· ὁ δ' ἀριθμὸς τῶν μελετηθέντων τούτων ἐγγράφων σὺν ὀλίγοις τισὶ παραδοθεῖσι τῷ κ. Εἰσηγητῇ ἐσχάτως ἄνευ περιλήψεως ἀνέβη εἰς 140, μετὰ δὲ τῶν ἐπισυνημμένων αὐτοῖς σχετικῶν ἐγγράφων ὑπερέβη τὰ διακόσια. Πάντα δὲ ταῦτα, ὡς εἶπον ἀνωτέρω, ἐμελετήθησαν καὶ οὐδὲν ἐξ αὐτῶν οὔτε ἀφέθη ὡς ἐκπρόθεσμον, οὔτε παρεπέμφθη εἰς τὴν διαδεξομένην ἡμᾶς ἐπιτροπήν, ὡς ἄλλοτε ἐγένετο, ἀλλ' ἅπαντα τὰ μέχρι καὶ τῆς τελευταίας συνεδριάσεως τοῦ Συλλόγου ληφθέντα ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τοιαύτης φύσεως ἔγγραφα περιελήφθησαν ἐν ταῖς ἐργασίαις τῆς Ἐπιτροπῆς, ὁ δ' ἀριθμὸς τῶν περιλήψεων ἀνέβη εἰς 120 καὶ ἐπέκεινα, ἐνῷ πέρυσι μόλις εἰς δώδεκα περιωρίζετο, ὡς ἔξιν ἰδεῖν ἐν τῇ βίβλῳ τῶν πρακτικῶν τῆς Ἐπιτροπῆς.

Ἡ Ἐπιτροπὴ ὥρισε καὶ εἰδικὰς διμελεῖς ἡ

Digitized by Google

τριμελεῖς ἐπιτροπὰς ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς· ἐκ τούτων μόνη ἡ ἐπὶ τῆς *περὶ συσσιτίου* προτάσεως τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου, συγκειμένη ἐκ τῶν κ. Μ. Πανταζῆ καὶ Γ. Σοφοκλέους ἐποιήσατο τὴν ἔκθεσιν αὐτῆς.

Ἡ Ἐπιτροπὴ καὶ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἔσχεν ἀλληλογραφίαν καὶ μετὰ τοῦ Προεδρείου τοῦ Συλλόγου· οὕτως ἔλαβε παρὰ τοῦ Προέδρου τοῦ Συλλόγου τρεῖς ἐπιστολάς, τὴν ἀπὸ 2 Ἰουλίου 1873 περὶ τοῦ ὁρισμοῦ τῶν ἐκ μέρους τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς εἰς τὴν κατ' Αὔγουστον τοῦ 1874 συγκροτηθησομένην τῶν Συλλόγων σύνοδον προταθησομένων τριῶν θεμάτων, τὴν ἀπὸ 28 Ὀκτωβρίου 1873 περὶ ὀνομασίας εἰδικῆς ἐπὶ τῶν διδακτικῶν βιβλίων Ἐπιτροπῆς, καὶ τὴν ἀπὸ 11 Μαρτίου 1874 περὶ συστάσεως Κυριακῶν σχολείων· καὶ εἰς μὲν τὰς δύο πρώτας ἔσπευσε νὰ δώσῃ τὰς δεούσας ἀπαντήσεις, τὴν μὲν ἀποποιηθεῖσα, τὴν δὲ παραδεχθεῖσα, πρὸς δὲ τὴν τελευταίαν μέλλει ὅσον οὔπω ν' ἀπαντήσῃ. Πρὸς δὲ ἡ Ἐπιτροπὴ ἔγραψε τῷ Προέδρῳ τοῦ Συλλόγου κατὰ Φεβρουάριον τρέχοντος ἔτους καὶ περὶ τῶν ἐν Ἀχρίδι διατρεχόντων ἐφιστῶσα τὴν προσοχὴν τοῦ Συλλόγου εἰς τὰ ἐκεῖ κατὰ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας τεκταινόμενα.

Ἡ Ἐπιτροπὴ εὐχαρίστως ἀναγγέλλει τῷ Συλλόγῳ ὅτι αἱ συνεδριάσεις αὐτῆς ἦσαν πάντοτε σχεδὸν πλήρεις, τιμῶντος αὐτὰς συνεχῶς καὶ τοῦ Προέδρου τοῦ Συλλόγου κυρίου Ἡροκλέους Βασιάδου διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ.

Καὶ τοιαῦτα μὲν τὰ ἔργα τῆς Ἐπιτροπῆς ὡς πρὸς τὴν μελέτην τῶν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν ἐγγράφων. Περὶ δὲ τοῦ προσδιορισμοῦ τῆς εἰς τὰ ἄπορα σχολεῖα ἑκάστης ἐπαρχίας διανεμηθησομένης χρηματικῆς βοηθείας, ἀναβαινούσης κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰς χιλίας διακοσίας λίρας μέλλει νὰ συνέλθῃ ἡ Ἐπιτροπὴ προσεχῶς, τὰ δὲ καθ' ἕκαστα θέλετε ἀκούσει παρὰ τοῦ εἰσηγητοῦ τῆς Ἐπιτροπῆς κ. Κ. Καλλιάδου ἐν τῇ ἐπετείῳ τοῦ Συλλόγου ἑορτῇ.

Ἐνταῦθα τοῦ λόγου ἡ Ἐπιτροπὴ δὲν θεωρεῖ ἀπὸ σκοποῦ ἵνα ὑπομνήσῃ τὰ ἔντιμα μέλη τοῦ Συλλόγου ἣν πέρυσι ἐν τῇ αὐτῇ περιπτώσει ἐποιήσατο πρότασιν «ἵνα ὁ Σύλλογος ἐξετάσας καὶ εὑρὼν τὰς κεντρικωτέρας θέσεις, ἐκ τῶν 500 λιρῶν, τῶν σταθερῶν ἐτησίων πόρων τοῦ Συλλόγου ὑπὲρ τῶν ἀπόρων Σχολείων, συντηρῇ ὁλοσχερῶς δώδεκα σχολεῖα, παρέχων ἑκάστῳ ἐτησίως ἀνὰ 40 λίρας, εἴτε τελειοποιῶν τὰ ὑπάρχοντα, εἴτε ἱδρύων νέα, ὅπου δεῖ»· τὴν πρότασιν ταύτην, ὀφειλομένην τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ κ. Καλλιάδου, υἱοθετηθεῖσαν δὲ ὑπὸ τῆς Ἐκπαιδευτικῆς τοῦ 1873 Ἐπιτροπῆς, ἐπανέλαβε κατὰ Φεβρουάριον τοῦ τρέχοντος ἔτους καὶ ἕτερον ἀξιότιμον μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς, ὁ κ. Β. Πυλάδης, ἐν τῇ Η'. Συνεδριάσει τῆς γ'. Περιόδου, συνιστῶν θερμῶς ἵνα ἐν πέντε τοὐλάχιστον κεντρικωτέραις θέσεσι τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας οἷον Ἀδριανουπόλει κτλ συστηθῶσι σχολεῖα σταθερά, δυνάμενα ἀποτελεσματικῶς νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν διάδοσιν τῶν γραμμάτων εἰς τὰ πέριξ.

Ἡ Ἐπιτροπὴ πεισθεῖσα ἐκ τῶν πραγμάτων ὅτι ἥκιστα παραγωγὸς ὠφελείας ἐστὶν ἡ κερματικῶς, οὕτως εἰπεῖν, γινομένη διανομή, καθῆκον εὐσυνειδησίας ἐκπληροῖ ἐπαναλαμβάνουσα καὶ σήμερον τὴν πρότασίν της ἐκείνην, ἣν λίαν τελεσφόρον θεωρεῖ, καὶ παρακαλεῖ θερμῶς τὸν Σύλλογον ἵνα ὑπὸ σπουδαίαν ὄψιν λαβὼν αὐτὴν καὶ συζητήσας ἀποφανθῇ περὶ τοῦ κατορθωτοῦ ἢ μὴ αὐτῆς, μεμνημένος τὸ Ἰσοκράτειον ἐκεῖνο, ὅτι «τὰς ἐπιδόσεις ἴσμεν γιγνομένας καὶ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων οὐ διὰ τοὺς ἐμμένοντας τοῖς καθεσῶσιν, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἐπανορθοῦντας καὶ τολμῶντας ἀεί τι κινεῖν τῶν μὴ καλῶς ἐχόντων».

Τῇ 20 Ἀπριλίου 1874.

Ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπή.

Γ. ΣΟΦΟΚΛΗΣ *Πρόεδρος.*
Β. ΠΥΛΑΔΗΣ
Ι. Δ. ΑΡΙΣΤΟΚΛΗΣ
Κ. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ
Κ. ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ
Ξ. ΖΩΓΡΑΦΟΣ
Α. ΒΑΦΙΑΔΗΣ
Μ. ΠΑΝΤΑΖΗΣ.

Πρὶν δὲ ἡ λάβῃ τὸν λόγον ὁ κ. Χασιώτης πρὸς ἀνάγνωσιν τῆς ἐκθέσεως τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς ὁ Πρόεδρος κ. Βασιάδης ἀναφέρει αἰτιά τινα, δι' ἃ αἱ ἐπιτροπαὶ δὲν ἠδυνήθησαν τοῦτο τὸ ἔτος νὰ πράξωσιν ὅσα ἐπεθύμουν· καὶ πρῶτον αἴτιόν ἐστιν ἡ ἔλλειψις, λέγει, χρημάτων ἕνεκα τῆς μεγάλης χρηματικῆς κρίσεως, δι' ἣν ὁ Σύλλογος δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀγοράσῃ τὰ ἀναγκαιοῦντα ταῖς ἐπιτροπαῖς βιβλία· καὶ δεύτερον ἡ κακὴ κατάστασις τῶν ὁδῶν, ὅσαι φέρουσι πρὸς τὸ νεόδμητον τοῦ Συλλόγου καθίδρυμα, καὶ τὸ ἀφώτιστον αὐτῶν, ἐξ ὧν ὁ Σύλλογος ἐκωλύθη νὰ μεταβῇ εἰς τὸ νέον οἰκοδόμημα καὶ διευκολύνῃ τὰς ἐργασίας τῶν

Digitized by

ἐπιτροπῶν· ἀλλ' ἀπὸ τῆς προσεχοῦς ἑβδομάδος, αἱ τελευταῖαι δυσχέρειαι αἴρονται· εὐχηθῶμεν δέ, ἵνα καὶ αἱ πρῶται, αἱ χρηματικαί, ἀρθῶσιν ἐκ τοῦ μέσου πρὸς εὐημερίαν τοῦ Συλλόγου.

Εἶτα ὁ κ. Χασιώτης ἀνέγνω τὴν ἐξῆς ἔκθεσιν τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς.

Κύριοι,

Ἡ φερώνυμος τῷ Συλλόγῳ ἐπιτροπὴ συγκειμένη ἐκ τῶν κ. κ. Ἡρ. Βασιάδου, Μ. Παρανίκα, Αἰμ. Νοννότη, Χρ. Χατζηχρήστου, Θ. Τάγη καὶ Γ. Χασιώτου καὶ ἐκλεξαμένη Πρόεδρον μὲν τὸν κ. Ἡρ. Βασιάδην, Γραμματέα δὲ τὸν κ. Θ. Τάγην ἐποιήσατο δώδεκα συνεδριάσεις ἐνησχολήθη δὲ ἰδίᾳ εἰς τρία κυριώτερα θέματα, ἤτοι περὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, περὶ τῶν ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ καὶ περὶ παρασκευῆς πρὸς ἔκδοσιν γλωσσικῆς ὕλης ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ Συλλόγου. Ἡ ἔκδοσις τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων θεωρουμένη καὶ δικαίως ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ὡς σπουδαῖον καὶ ἐθνικὸν ἔργον ἀναγέγραπται καὶ ἐν αὐτῷ τῷ κανονισμῷ αὐτοῦ, ἡ δὲ Φιλολογικὴ ἐπιτροπὴ ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐπελάβετο τοῦ ζητήματος σκεψαμένη περὶ τοῦ καταλληλοτέρου πρὸς ἔκδοσιν τρόπου· πρὸ παντὸς ὅμως ἄλλου ἀπῃτοῦντο χρηματικὰ μέσα καὶ ταῦτα οὐ σμικρά, ἡ δὲ ἐγνωσμένη ἤδη τῶν ἡμετέρων ὁμογενῶν φιλομουσία προσῆλθε καὶ αὖθις ἀρωγὸς εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἔργον· ἐπιστολὴ τοῦ κ. Χρηστάκη ἐφέντη Ζωγράφου ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἀνήγγειλεν ἡμῖν τὴν γενναίαν ταύτην ἀπόφασιν, προσκαλοῦσα τούς τε ἡμετέρους καὶ τοὺς ἀλλογενεῖς ἑλληνιστὰς εἰς διαγώνισμα ὑπὸ ὡρισμένους ὅρους καὶ αἰτουμένη ἐπ' αὐτῶν γνωμοδότησιν τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ σοφῶν αὐτοῦ μελῶν, τὸν δὲ Σύλλογον ἀφίνουσα κύριον ν' ἀφαιρέσῃ ἢ προσθέσῃ ἄλλους ὅρους προσφορωτέρους. Καὶ ὁ μὲν Σύλλογος ἐξέδοτο ἤδη τὴν πρὸς τοὺς ἡμετέρους λογίους καὶ τοὺς ἀλλογενεῖς ἑλληνιστὰς ἐπιστολὴν περὶ τούτου, ἔλαβε δὲ ἤδη καὶ οὐκ ὀλίγας ἀπαντήσεις· ἡ δὲ ἐπιτροπὴ ἐπιφυλάσσεται ἵνα δι' ἐκθέσεως αὐτῆς ὑποβάλῃ ὑπὸ τὴν ἔγκρισιν ὑμῶν τὸ ἀποτέλεσμα τῶν σκέψεων αὐτῆς καὶ τῶν γνωμῶν τῶν τε ἡμετέρων καὶ τῶν ἀλλογενῶν, ὅσοι ἄσμενοι ἀπεδέξαντο τὴν τοῦ ἀγωνοθέτου καὶ τοῦ Συλλόγου αἴτησιν.

Περὶ δὲ τῶν ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ, τῆς σπουδαιοτάτης ταύτης γλωσσικῆς ὕλης, ἥτις ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους διὰ τοῦ Ζωγραφείου διαγωνίσματος συμφορεῖται τῷ Συλλόγῳ, ἡ ἐπιτροπὴ ἐποιήσατο πολλὴν τὴν μελέτην. Καίτοι δὲ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο πλείονες συλλογαὶ ἀπεστάλησαν ἤτοι δέκα καὶ ἕξ, περὶ ὧν κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ Συλλόγου ἑορτὴν ἀναγνώσεται τὴν προσήκουσαν ἔκθεσιν ὁ εἰσηγητὴς τῆς ἐπιτροπῆς Γ. Χασιώτης, οὐχ ἧττον ἡ ἐπιτροπὴ συνίστησι τῷ Συλλόγῳ ὅπως μὴ παύηται δι' ἐγκυκλίου καὶ δι' οἱουδήποτε ἑτέρου τρόπου νὰ παροτρύνῃ τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἡμετέρους λογίους καὶ διδασκάλους πρὸς συλλογὴν τοῦ γλωσσικοῦ τούτου θησαυροῦ τοῦ ἡμετέρου ἔθνους.

Τὴν δὲ πρὸς ἔκδοσιν τῆς γλωσσικῆς ὕλης ἐν τῷ περιοδικῷ ἐπιστασίαν ἀνέθηκε τοῖς κ. κ. Χρ. Χατζηχρήστῳ καὶ Γ. Χασιώτῃ, οἵτινες ἐλπίζομεν ὅτι ἐν τῷ τοῦ παρόντος ἔτους περιοδικῷ θέλουσι καταχωρίσει τὴν ἀξίαν ἐκδόσεως ὕλην.

Περὶ τινων τέλος ἄλλων φιλολογικῶν θεμάτων καὶ συζητήσεων οὐδένα λόγον ποιούμεθα, διότι εἰς οὐδὲν ἐφθάσαμεν ἀκόμη ἀποτέλεσμα. Εὐχόμεθα δὲ ἵνα ἐν τῷ μέλλοντι ἔχωμεν νὰ προβάλωμεν ἐν ὑμῖν γενναιοτέρας καὶ πλουσιωτέρας ἐργασίας.

Ἡ Φιλολογικὴ Ἐπιτροπὴ
ΗΡ. ΒΑΣΙΑΔΗΣ πρόεδρος
Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ
ΑΙΜ. ΝΟΝΝΟΤΗΣ
ΧΡ. ΧΑΤΖΗΧΡΗΣΤΟΥ
Γ. ΧΑΣΙΩΤΗΣ.

Ὁ δὲ Γραμματεὺς τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπιτροπῆς κ. Α. Ζωηρὸς ἀνέγνω ὁμοίως τὴν ἐξῆς ἔκθεσιν αὐτῆς·

Κύριοι,

Ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἐπιτροπὴ ἣν ὠνομάσατε κατὰ τὸ παρελθὸν συλλογικὸν ἔτος συνέκειτο ἐκ τῶν ἑπομένων 10 μελῶν τῶν κ. κ. Σ. Μαυρογένους, Δ. Σταματιάδου, Ἀ. Πασπάτη, Ἀ. Βαφιάδου, Ἀ. Σπαθάρη, Ἀ. Ζωηροῦ, Jauge, Charrel, Mordtmann υἱοῦ καὶ Weisbach. Συνελθοῦσα δὲ τὸ πρῶτον τῇ 7/19 Ἰουλίου 1873 κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Προεδρείου τοῦ Συλλόγου ἐξελέξατο Πρόεδρον μὲν τὸν κ.

Digitized by Google

Σ. Μαυρογένη, Γραμματέα δὲ τὸν Α. Ζωηρόν. Εἶτα δὲ μὴ ὑπάρχοντος εἰδικοῦ τῆς Ἐπιτροπῆς κανονισμοῦ, προέβη εἰς τὴν σύνταξιν αὐτοῦ, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ὁποίου ἕκαστον μέλος ὀφείλει, ἵνα παρευρίσκηται εἰς τὰς τῆς Ἐπιτροπῆς συνεδριάσεις, ἅπαξ τοῦ μηνὸς γινομένας, καὶ ἀναλάβῃ τὴν ἐπεξεργασίαν κλάδου τινὸς τῶν φυσικομαθηματικῶν ἐπιστημῶν, καὶ μελετήσας ἐξ αὐτοῦ θέματά τινα διακοινώσῃ τὰς ἑαυτοῦ μελέτας τῇ τε Ἐπιτροπῇ καὶ τῷ Συλλόγῳ.

Συνεπείᾳ τῶν διατάξεων τούτων ὁ μὲν κ. Μαυρογένης ἀνέλαβεν ὡς ἀντικείμενον μελέτης τὰ τὴν φυσιολογίαν ἀφορῶντα, ὁ κ. Σπαθάρης τὴν φυσικὴν καὶ τὰς νέας ἐν αὐτῇ ἀνακαλύψεις, ὁ κ. Σταματιάδης τὰ τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας καὶ ὁ Α. Ζωηρὸς τὰ τῆς Ὑγιεινῆς καὶ τὰ Ἀνθρωπολογικά· ὁ δὲ κ. Mordtmann υἱὸς ἀνεδέχθη ἵνα ἐπεξεργασθῇ Στατιστικάς τινας δυναμένας ἵνα ἔχωσι πρακτικὴν ὠφέλειαν. Ὁ κ. Μαυρογένης μελετήσας τὰς κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους προόδους τῆς Φυσιολογίας ἀνέγνω ἤδη τῷ Συλλόγῳ τὸ πρῶτον τῆς πραγματείας αὐτοῦ μέρος, καὶ ἅπαντες ἠδυνήθητε ἵνα ἐκτιμήσητε τὴν μεγάλην τῆς πραγματείας ταύτης ἀξίαν διὰ τὴν ὁποίαν ἥ τε Ἐπιτροπὴ καὶ ὁ Σύλλογος ὀφείλει χάριτας τῷ ἀκαμάτῳ κ. Μαυρογένει.

Ὁ κ. Α. Πασπάτης ὅστις οὐδένα εἰδικῶς κλάδον εἶχεν ἀναλάβει ὡς μὴ παρευρεθεὶς ἢ δὶς μόνον εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς Ἐπιτροπῆς, ἀνέγνω ὑμῖν Στατιστικὴν τῶν ἐν τῷ Ἐθνικῷ Νοσοκομείῳ τοῦ Ἑπταπυργίου ἐπὶ 13 ἔτη νοσηλευθέντων ἀσθενῶν· ὁ κ. Πασπάτης στερούμενος τῶν ἀναγκαίων μέσων πρὸς σύνταξιν ἀκριβοῦς στατιστικῆς δὲν ἠδυνήθη ἵνα παρουσιάσῃ τέλειόν τι· οὐχ ἧττον ὅμως ἐστὶν ἀξιέπαινος διὰ τοὺς μεγάλους κόπους καὶ μόχθους οὓς βεβαίως κατέβαλε· διότι, ὡς γνωστόν, τὰ τοιαῦτα ἔργα εἰσὶ πάντοτε καὶ πανταχοῦ λίαν ἐπίμοχθα, πολλῷ δὲ μᾶλλον παρ' ἡμῖν, παρ' οἷς τὰ πρὸς τοῦτο ἀναγκαῖα στοιχεῖα ἢ ὁλοτελῶς ἐλλείπουσιν ἢ ἥκιστα προσιτά εἰσιν.

Ὁ δὲ Α. Ζωηρὸς ἀναλαβὼν ἵνα διαπραγματευθῇ περὶ τῶν πολλῶν καὶ λίαν σπουδαίων ἐλλείψεων τῆς παρ' ἡμῖν ἀγωγῆς τῶν παίδων ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ὑγιεινῆς, ἀνέγνω ὑμῖν πρώτην πραγματείαν ἔχουσαν ὡς θέμα τὴν παρ' ἡμῖν ὁλοσχερῆ ἔλλειψιν τῆς σωμασκίας ὡς κυρίου στοιχείου τῆς ἀνατροφῆς καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς εἰσαγωγῆς τῆς γυμναστικῆς εἰς ἅπαντα τὰ ἐκπαιδευτήρια τῶν τε ἀρρένων καὶ τῶν κορασίων, ὡς ὑποχρεωτικοῦ μαθήματος καὶ ὡς βάσεως τῆς καλῆς ἀγωγῆς. Ὅσον οὔπω δὲ μέλλει ἵνα ὑποβάλῃ ὑμῖν καὶ δευτέραν πραγματείαν περὶ τῶν λοιπῶν ἐλλείψεων καὶ περὶ τῆς ὑγιεινῆς τῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων.

Ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπιθυμοῦσα ἵνα παύσῃ ἡ παρ' ἡμῖν μεγάλη σύγχυσις περὶ τῆς σημασίας τῆς λέξεως *Ἀνθρωπολογία* ἀνέθεσεν εἰς τὸν αὐτὸν Α. Ζωηρὸν τὴν σύνταξιν πραγματείας περὶ τοῦ ἀκριβοῦς ὁρισμοῦ τοῦ νέου τούτου ἀλλ' ἐκτενοῦς κλάδου τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν, περὶ τῶν ἀντικειμένων περὶ ὧν αὕτη πραγματεύεται καὶ περὶ τῆς πορείας καὶ τῶν προόδων αὐτῆς. Τὸ ἔργον τοῦτο οὗτινος ἡ σύνταξις ἤρξατο μὲν καὶ προοδεύει ἀλλ' ἀπαιτεῖ χρόνον τινα, μένει εἰσέτι ἀτελές· ἀλλ' ἐλπίζομεν, ὅτι κατὰ τὸ ἐπερχόμενον Συλλογικὸν ἔτος θέλει ὑποβληθῇ εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ Συλλόγου ἢ ἐν τῇ ὁλοκληρίᾳ αὐτοῦ ἢ κατ' ἀποσμάσματα.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἐνέκυψεν καὶ εἰς τὴν ἐκλογὴν τριῶν ἐπιστημονικῶν ζητημάτων ἅτινα ἐξητήσατο τὸ Προεδρεῖον τοῦ Συλλόγου, ὅπως συμπεριλάβῃ αὐτὰ ἐν τῷ Γενικῷ Προγράμματι τοῦ Συνεδρίου, ὅπερ ὁ Σύλλογος προτίθεται συγκαλέσαι κατὰ τὸ ἐπερχόμενον ἔτος. Ἡ ἐπιτροπὴ μελετήσασα διάφορα ζητήματα ἐπρότεινεν, ὡς ἐγένετο ὑμῖν γνωστόν, τὰ ἑξῆς· α') Περὶ ἀμπελουργίας καὶ οἰνοποιΐας, διότι ἐκ τῆς σπουδῆς τοῦ ζητήματος τούτου καὶ ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς παρ' ἡμῖν τῶν μεθόδων, αἷς χρῶνται οἱ Εὐρωπαῖοι καὶ ἰδίως οἱ Γάλλοι, πρὸς τελειοποίησιν τῶν τοσοῦτον περιφήμων οἴνων αὐτῶν δυνάμεθα ἵνα ἐπὶ πολὺ αὐξήσωμεν τὸν πλοῦτον τοῦ τόπου. β') Δημογραφίαν ἢ Στατιστικὴν τῶν ἐν Τουρκίᾳ διαφόρων Ἑλληνικῶν κοινοτήτων περιλαμβάνουσαν περίοδον 10 ἐτῶν μετὰ παραβολῆς πρὸς τὰς συγκατοίκους ἄλλας ἐθνικότητας, ὅπου τὸ τοιοῦτόν ἐστιν ἐφικτόν. καὶ γ') Περὶ τῶν ἐν ταῖς διαφόροις Ἐπαρχίαις καὶ τοῖς δήμοις ἐνδημικῶν νόσων. Τὴν σπουδαιότητα τῶν τριῶν τούτων ζητημάτων κρίνομεν περιττὸν ἵνα ἀναπτύξωμεν.

Ταῦτά εἰσι, κύριοι, ἐν ὀλίγαις λέξεσι τὰ ὑπὸ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπιτροπῆς πεπραγμένα· ὀλίγιστα ὡς βλέπετε καὶ εὐτελῆ, ἀνάλογα ὅμως τῶν ἐργασθέντων μελῶν καὶ τῶν βοηθημάτων, ἅτινα ὁ Σύλλογος παρέχει τῇ Ἐπιτροπῇ, διότι ἐκ τῶν δέκα μελῶν τρία μόνα ἢ τέσσαρα ἦτοι οἱ κ. κ. Σ. Μαυρογένης Δ. Σταματιάδης καὶ Α. Ζωηρὸς παρευρίσκοντο ἐν ἁπάσαις ταῖς συνεδριάσεσι, τρία ἄλλα ἦλθον ἅπαξ ἢ δίς, οἱ δὲ λοιποὶ οὐχὶ μόνον οὐ προσῆλθον ἀλλ'

Digitized by Google

οὐδὲ ἀπήντησαν εἰς τὰς 8 ἢ 9 ἐγγράφους προσκλήσεις τοῦ Γραμματέως τῆς Ἐπιτροπῆς· διὸ καὶ μέγας ἀριθμὸς συνεδριάσεων ἐναυάγησεν ἕνεκα ἐλλείψεως ἀρκετοῦ ἀριθμοῦ μελῶν. Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰ βοηθήματα καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ Ἐπιτροπὴ ἅμα συνελθοῦσα συνέταξε κατάλογον τῶν ἀναγκαιούντων αὐτῇ βιβλίων καὶ Περιοδικῶν Συγγραμμάτων καὶ οὐ μόνον ἐγκαίρως τῷ Προεδρείῳ τοῦ Συλλόγου ἐστείλαμεν αὐτόν, ἀλλὰ καὶ προφορικῶς πολλάκις ὑπενθυμίσαμεν· δυστυχῶς ὅμως μέχρι τῆς σήμερον οὐδὲν τοιοῦτον βοήθημα ἐλάβομεν. Παραδεχόμεθα ἀδιςάκτως ὅτι ἡ κυριωτέρα τούτου αἰτία ἐστὶν ἡ δυσχερὴς χρηματικὴ θέσις τοῦ ταμείου τοῦ Συλλόγου ὡς ἐκ τῆς ἐπελθούσης οἰκονομικῆς κρίσεως τῆς ἀγορᾶς ἀντανακλασθείσης κατὰ φυσικὴν συνέπειαν καὶ ἐπὶ τοῦ Συλλόγου ἡμῶν.

Ἀλλ' ὁμολογητέον, ὅτι ἡ ἔλλειψις αὕτη τῶν ἀναγκαίων βοηθητικῶν μέσων μεγάλην ὤφειλε ἵνα ἐξασκήσῃ ἐπιρροὴν καὶ ἐπὶ τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἐπιτροπῆς. Γνωρίζετε ἅπαντες, κύριοι, ὅτι πρὸς σύνταξιν πραγματείας τινὸς περὶ οἱουδήποτε ζητήματος ἀπαιτεῖται μελέτη πολλῶν πολλάκις συγγραφέων. Ἐπειδὴ δὲ λίαν εὐάριθμοί εἰσιν οἱ εὐτυχήσαντες ἵνα ἔχωσι μεγάλας καὶ πολυτεύχους βιβλιοθήκας, ὡς μόνον καταφύγιον ἔχουσιν οἱ ἐργαζόμενοι τὰς δημοσίους βιβλιοθήκας· χρήζομεν ἄρα πολλῶν ἐπιστημονικῶν βιβλίων, ὅπως καὶ ἡμεῖς συμβαδίσωμεν τῇ προόδῳ τῶν ἐπιστημῶν. Αἱ ἐπιστῆμαι καὶ ἰδίως αἱ θετικαὶ καὶ πραγματικαὶ λεγόμεναι αἱ τὴν σπουδὴν τῶν διαφόρων τῆς Φύσεως νόμων καὶ τῶν διαφόρων φυσικῶν φαινομένων ὡς θέμα ἔχουσαι, θεωροῦνται ὡς κυριωτάτη ἀνάγκη τῆς νεωτέρας κοινωνίας καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ ζήλου καλλιεργοῦνται· διὸ εἰς ἁπάσας τὰς τῆς Γαλλίας, Γερμανίας καὶ Ἀγγλίας καὶ μάλιςα τῆς Ἀμερικῆς τὰς μεγάλας πόλεις οὐχὶ μόνον Πανεπιςήμια καὶ πλεῖστα ἀνώτερα ἐκπαιδευτήρια καὶ μουσεῖα καὶ ἐπιστημονικαὶ συλλογαὶ ὑπάρχουσι καὶ καθ' ἑκάστην πολλαπλασιάζονται, ἀλλὰ καὶ δημόσια ἁπλοποιημένα καὶ εὐληπτα *δημώδη* μαθήματα διδάσκονται πρὸς διάδοσιν τῶν ἀκριβῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων εἰς τὰ πλήθη. Πολλὰ δὲ συγγράμματα περὶ διαφόρων ἐπιςημονικῶν ἀντικειμένων ὁσημέραι ἐκδίδονται εἰς γλῶσσαν καὶ εἰς μορφὴν ἐπαγωγόν, ἐνίοτε δὲ καὶ ὑπὸ τὸ σχῆμα Μυθιστορήματος. Τὸ τοιοῦτον δὲ ὀνομάζεται παρὰ τοῖς Γάλλοις la vulgarisation de la science ἤτοι διάδοσις εἰς τὰ πλήθη τῆς ἐπιστήμης. Σοφοὶ ὑψηλοτάτης περιωπῆς ἐθεώρησαν οὐχὶ ἀνάξιον ἑαυτῶν ἵνα συγγράψωσι τοιαῦτα δημώδη ἐπιστημονικὰ συγγράμματα, καὶ ἀναφέρω ἰδίως τὸν μέγαν χημικὸν Faraday καὶ τὸν μέγαν Φυσικὸν Tyndal ἀμφοτέρους Ἄγγλους, τὸν δεινὸν Φυσιολόγον Carl Vogt καὶ πλείστους ὅσους σοφοὺς τῆς Γαλλίας. Τίς ἐνΓαλλίᾳ καὶ ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἁπάσῃ οὐκ ἀνέγνωσε τὰς τερψιθύμους *ἐκτάκτους Περιηγήσεις* (voyages Extraordinaires) τοῦ Jules Verne ἢ τὰς χαριεστάτας συγγραφὰς τοῦ Henri de Parville καὶ Jules Macé καὶ Henri de la Blancherre καὶ Camille Flamarion καὶ τόσων ἄλλων διακεκριμένων ἐπιστημονικῶν συγγραφέων, γραψάντων τόσα ὡραῖα συγγράμματα διὰ τὸ κοινὸν τῶν ἀνθρώπων καὶ ὧν τὰ τερπνὰ συγγράμματα ταῦτα εὐχόμεθα, ἵνα ἴδωμεν ταχέως μεταπεφρασμένα εἰς τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν; Ὁ μέγας τῶν ἡμερῶν ἡμῶν φυσιοδίφης ὁ ἐφάμιλλος τοῦ Cuvier Louis Agassiz, οὗτινος ἅπας ὁ πεφωτισμένος κόσμος θρηνεῖ τὸν πρό τινων μηνῶν ἐπελθόντα θάνατον, ὁ μέγας λέγω Agassiz λίαν συνεχῶς κατελίμπανεν ἐπί τινας ὥρας τὰς βαθείας μελέτας αὐτοῦ καὶ τὰς ἐκπληκτικὰς ἐργασίας, ὅπως διδάξῃ εἰς τὸ ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς Ἀμερικῆς συνερχόμενον πλῆθος τῶν ἀκροατῶν, πάσης τάξεως, παντὸς φύλου καὶ παντὸς ἐπαγγέλματος, τὰ μεγάλα τῆς φύσεως φαινόμενα καὶ τοὺς νόμους, οἵτινες διέπουσι τὰ διάφορα ὄντα. Εἴπερ ἡ ἐπιστήμη, κύριοι, καὶ ἡ καλλιέργεια αὐτῆς εἰσιν ἐν ἑκάστῃ ἐποχῇ ἄπειρος ἰσχὺς καὶ ἀναγκαιότατον στοιχεῖον εὐημερίας τῶν μεγάλων καὶ καλῶς ἐχόντων ἐθνῶν, πολλῷ μᾶλλον ἀναγκαιοτέρα καθίσταται εἰς τὰ μικρὰ καὶ ἀσθενῆ ἄτινα δι' αὐτῆς δύνανται, ἵνα εὕρωσι τὴν σωτηρίαν αὐτῶν.

Περὶ τῆς ἀληθείας ταύτης πεποιθὼς ὁ Σύλλογος ὠνόμασε μεταξὺ τῶν διαφόρων αὐτοῦ διαρκῶν ἐπιτροπῶν καὶ ἐπιστημονικήν, ἧς ἡ ἀποστολὴ οὐκ ἔστι βεβαίως τὸ ἐφευρίσκειν νέας ἐπιςημονικὰς θεωρίας καὶ ἀληθείας, διότι *οὐχ ἑκάστῳ ἔξεστιν εἰς Κόρινθον ὁ πλοῦς*, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ μετοχετεύειν τῷ Συλλόγῳ καὶ δι' αὐτοῦ τῇ παρ' ἡμῖν κοινωνίᾳ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ στοιχεῖα τῶν φυσικομαθηματικῶν ἐπιστημῶν καὶ τὰς νέας ἐν τῇ ἑσπερίᾳ γινομένας ἀνακαλύψεις. Πρὸς τοῦτο δὲ τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς ὀφείλουσιν ἵνα ὦσιν ἐνήμερα τῶν ἁπανταχοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου γιγνομένων. Τὸ τοιοῦτον δὲ δὲν δύναται ἵνα γένῃ ἄνευ βιβλίων, πολυ-

Digitized by Google

πλήθων *Περιοδικῶν*, ἐπιστημονικῶν συγγραμμάτων καὶ συλλογῶν καὶ σκευῶν τῆς φυσικῆς καὶ χημείας. Ἐὰν λοιπὸν ὁ Σύλλογος ἐπιθυμῇ ἵνα ἡ ἐπιστημονικὴ ἐπιτροπὴ ἐκπληροῖ ὅσον τὸ δυνατὸν ἐντελέστερον τὴν ἑαυτῆς ἀποστολήν, ὀφείλει καὶ οὗτος, ἵνα σκεφθῇ περὶ τῶν μέσων τῶν δυναμένων ἵνα πλουτίσωσι τὴν βιβλιοθήκην διὰ τῶν ἀναγκαιοτέρων ἐπιστημονικῶν βιβλίων καὶ συλλογῶν Φυσικῆς Ἱστορίας καὶ σκευῶν Χημείας καὶ Φυσικῆς, τὸ δὲ ἀναγνωστήριον αὐτοῦ διὰ τῶν κυριωτέρων ἐπιστημονικῶν Περιοδικῶν καὶ ἐφημερίδων.

Πρὸς τοῦτο δὲ ἡ Ἐπιτροπὴ προτείνει, ἵνα ἀνατεθῇ ἡ τῆς βιβλιοθήκης ἐποπτεία καὶ διεύθυνσις εἰς Ἐπιτροπὴν εἰδικὴν συγκειμένην ἐξ ἀνδρῶν διαφόρων εἰδικοτήτων καὶ ἱκανῶν ἵνα πλουτίσωσιν αὐτὴν διὰ τῶν ἀναγκαίων βιβλίων ἅτινα θέλουσι προτείνει εἰς τὸν Σύλλογον ἵνα προμηθεύσῃ.

Ναί, κύριοι, ὀφείλομεν ἅπαντες ἵνα ἐργασθῶμεν, ὅπως μεταβάλωμεν τὰς περὶ ἐπιστημῶν δοξασίας τῶν ἡμετέρων καὶ ὅπως διαδώσωμεν παρὰ τοῖς ὁμογενέσι παντοίοις τρόποις τὰς ὀρθάς, ἀκριβεῖς καὶ σωτηρίους ἐπιστημονικὰς γνώσεις. ὤμεν δὲ βέβαιοι, ὅτι τὴν μεγαλειτέραν προσφέρομεν διὰ τούτου τῷ ἡμετέρῳ ἔθνει ὑπηρεσίαν. Ἡ διάδοσις καὶ ἡ γενίκευσις τῶν γνώσεων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἔσεται ἐν τῷ μέλλοντι ἡ ἰσχὺς τῶν ἐθνῶν.

Ὁ Εἰσηγητὴς τῆς Ἐπιτροπῆς
Α. ΖΩΗΡΟΣ.

Μετὰ τὸν κ. Ζωηρὸν ὁ Πρόεδρος τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς κ. Σοφοκλῆς ἀνέγνω τὴν ἀκόλουθον αὐτῆς ἔκθεσιν, ἐν ᾗ ἐκτίθησι τοὺς λόγους, δι' οὓς κατ' αὐτὸν ἐβράδυνεν ἡ τύπωσις τοῦ Περιοδικοῦ.

Κύριοι,

Ἡ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Δ΄ Περιόδου συγκειμένη κατ' ἀρχὰς ἐκ τῶν κ. κ. Δ. Φιλίου, Γ. Σοφοκλέους, Δ. Πληθωνίδου, Ἰ. Ζωγραφίδου, Ἀ. Λιούμα καὶ τῶν γραμματέων τοῦ Συλλόγου, συνῆλθε μὲν εἰς ἁ συνεδρίασιν τῇ 18 Ἰουλίου καὶ ὠνόμασε Πρόεδρον αὐτῆς τὸν κ. Γ. Σοφοκλέα, Γραμματέα δὲ τὸν κ. Ἰ. Ζωγραφίδην. ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀποδημήσαντος τοῦ κ. Δ. Φιλίου, παραιτηθέντος δὲ τοῦ κ. Ἰ. Ζωγραφίδου, μὴ ἐχουσα ἀνὰ χεῖρας τὰ τοῦ λήξαντος ἔτους ἀναγνώσματα, ἠναγκάσθη τρεῖς μόνον συνεδριάσεις νὰ κάμῃ μέχρι ϐ Νοεμβρίου, ὅτε καὶ κατηρτίσθη ὀνομασθέντος ἀντὶ τῶν δύο ἐνὸς μέλους τοῦ κ. Σ. Μαυρογένους, καθήκοντα δὲ γραμματέως ἀναλαϐόντος τοῦ κ. Ἀ. Λιούμα, καὶ μόλις καὶ μετὰ πολλὰς δυσχερείας καὶ ἐπανειλημμένας αἰτήσεις κατώρθωσε νὰ παραλάϐῃ τὰ ζητούμενα ἔγγραφα, ἃ δυστυχῶς ἦσαν τὰ πρῶτα τῇ σειρᾷ, ἅμα δὲ καὶ γαλλιστὶ γεγραμμένα· ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἵνα μεταφρασθῶσιν εἰς τὴν γλῶσσαν ἡμῶν ἀπῃτεῖτο χρόνος, ὥστε μόλις κατὰ Ἰανουάριον καὶ Φεβρουάριον ἠδυνήθη ἡ Ἐπιτροπὴ νὰ λάϐῃ ὑπ' ὄψιν τὰς μεταφράσεις, ἐν τῇ ἀναγνώσει καὶ συγκρίσει τῶν ὁποίων πρὸς τὸ πρωτότυπον οὐχ ἅπαξ ἀπήντησεν ἀπορίας, ἃς μόνον οἱ συγγράψαντες τὰ ἀναγνώσματα ἠδύναντο νὰ ἐπιλύσωσιν· τοῦτο δὲ ἐστάθη ἀδύνατον μεθ' ὅλας τὰς ἐπανειλημμένας παρακλήσεις τῆς Ἐπιτροπῆς, ἵνα προσέλθωσι αὐτῇ καὶ δώσωσι τὰς δεούσας διασαφήσεις· οὕτως ἤρξατο ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς τυπώσεως, ἀλλ' ἐννοεῖται ὅτι ἔμελλε νὰ προσκρούσῃ ταῖς γνωσταῖς ἐκείναις δυσχερείαις, πρὸς ἐξομάλυνσιν τῶν ὁποίων καὶ χρόνος παρῆλθε, καὶ ἡ ἐξακολούθησις τῆς τυπώσεως διεκόπη ἐπὶ ἕνα σχεδὸν μῆνα, ὥστε μέχρι τοῦ ϐου μόνον τυπογραφικοῦ φύλλου προϋχώρησεν ἡ τύπωσις. Διὰ ταῦτα ἡ Ἐπιτροπὴ μετὰ ὥριμον σκέψιν ἔχουσα ὑπ' ὄψιν καὶ ῥητὸν ἄρθρον τοῦ Κανονισμοῦ τὸ 58ον ἐπιϐάλλοντος αὐτῇ καθῆκον ἵνα καθυποϐάλῃ τῷ Συλλόγῳ τὰ μέσα τῆς ϐελτιώσεως τοῦ Περιοδικοῦ, ἐνέκρινε νὰ καθυποϐάλῃ τῇ ἐγκρίσει τοῦ Συλλόγου τὰς ἑξῆς προτάσεις.

Α΄) Τὰ ἀναγνώσματα νὰ ἐγχειρίζωνται τῷ Γεν. Γραμματεῖ τοῦ Συλλόγου αὐθημερὸν κατὰ τὸ 38ον ἄρθρον τοῦ Κανονισμοῦ.

Β΄) Οἱ ἐν ξένῃ γλώσσῃ ἀναγνόντες ὀφείλουσιν ἵνα φροντίζωσιν αὐτοὶ ἐντὸς ὡρισμένης προθεσμίας, ὅπως μεταφρασθῇ εἰς τὸ ἑλληνικὸν τὸ ἀνάγνωσμα αὐτῶν καὶ κατατεθῇ ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ Συλλόγου.

Γ΄) Τῇ Συντακτικῇ Ἐπιτροπῇ ἅμα ὀνομασθείσῃ ὀφείλει ὁ Γεν. Γραμματεὺς νὰ παραδώσῃ ἅπαντα τὰ ἀναγνώσματα τοῦ λήξαντος συλλογικοῦ ἔτους, δημοσίας διαλέξεις καὶ εἴ τι ἄλλο συμπεριληφθήσεται ἐν τῷ Περιοδικῷ· ἡ δὲ Ἐπιτροπὴ ἐπεξεργασθεῖσα αὐτὰ ἐντὸς τῶν διακοπῶν, ὀφείλει κατὰ Σεπτέμϐριον ἀνυπερθέτως νὰ ἄρξηται τῆς τυπώσεως καὶ φροντίσῃ, ἵνα πρὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ Συλλόγου διανεμηθῇ τὸ Περιοδικόν. Ἡ Ἐπιτροπὴ ἐν μόνῃ τῇ παρα-

Digitized by Google

δοχῇ καὶ ἀκριβεῖ ἐφαρμογῇ τῶν προτάσεων τούτων εὑρίσκει τὸ μέσον τῆς ἐγκαίρου ἐκδόσεως τοῦ Περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου.

Ὅσοι ἐξ ὑμῶν, κύριοι, ὑπήρξατε μέλη τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς γνωρίζετε ἐκ πείρας τοὺς μόχθους καὶ κόπους αὐτῆς ὥστε δὲν χρήζετε πολλῶν λόγων, ἵνα μάθητε τὰ κατ' αὐτήν· ὅσοι ὅμως ἔχετε τὴν εὐτυχίαν νὰ μὴ ἀπεπειράθητε τῶν μόχθων τούτων, διανοήθητε εἰς ὁποίας δυσχερείας ἔχει νὰ ἀντιπαλαίῃ ὁ ἐπιχειρῶν φιλολογικόν τι ἔργον ἐν τόπῳ, ἐν ᾧ τῶν πάντων στερεῖται, καὶ θέλετε ἔχει ἀμυδράν τινα ἰδέαν τῆς θέσεως τῆς Ἐπιτροπῆς. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ Ἐπιτροπὴ τὸ καθ' ἑαυτὴν οὐδενὸς κόπου ἐφείσθη, μέχρι πόρρω τῶν νυκτῶν συνεδριάζουσα, παραβάλλουσα τὰς μεταφράσεις πρὸς τὸ πρωτότυπον, ζητοῦσα τὰ χωρία συγγραφέων καὶ ποιητῶν μνημονευομένων ἄνευ παραπομπῶν, διορθοῦσα τὰ κακῶς ἔχοντα· ὥστε 19 μέχρι τοῦδε συνεκρότησε συνεδριάσεις καθ' ἃς μετ' αὐταπαρνησίας εἰργάσθη· ἂν ὅμως μεθ' ὅλα ταῦτα δὲν κατώρθωσε νὰ γίνῃ ἐνήμερος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Περιοδικοῦ, τούτου τὴν αἰτίαν ζητητέον ἀλλαχοῦ, καὶ ἰδίᾳ ἐν τῇ φύσει αὐτῇ τοῦ ἔργου, ὃ ἀνέθεσθε αὐτῇ.

Ἐπὶ τούτοις ἐλπίζουσα ἡ Ἐπιτροπὴ ὅτι τεύξεται τῆς ἐπιεικείας τοῦ Συλλόγου, ἐξακολουθήσει τὸ πολύμοχθον ἔργον αὐτῆς συντόνως, ἵνα τοὐλάχιστον ἐντὸς διμηνίας ἀπὸ τοῦδε δημοσιεύσῃ τὸ Περιοδικὸν τοῦ λήξαντος ἔτους.

Ἐν Κων/πόλει τῇ 20 Ἀπριλίου 1874.

Ἡ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ

Γ. ΣΟΦΟΚΛΗΣ *Πρόεδρος*
Σ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ
ΧΡ. ΧΑΤΖΗΧΡΗΣΤΟΥ
Ν. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ
Δ. Σ. ΠΑΝΘΩΝΙΔΗΣ
Λ. ΛΙΟΥΜΑΣ *Γραμματεύς.*

Εἶτα ὁ Πρόεδρος προτείνει, ἵνα τὸ νέον Προεδρεῖον ἀπάσας τὰς προτάσεις, ἃς αἱ διάφοροι ἐπιτροπαὶ ποιοῦσιν εἰς τὰς ἑαυτῶν ἐκθέσεις, ὑποβάλῃ τῷ Συλλόγῳ ὑπὸ συζήτησιν καὶ ἐπιψήφισιν, φροντίσῃ δὲ καὶ περὶ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῶν.

Ἐπὶ τούτοις κηρύττει τὴν λῆξιν τῆς συνεδριάσεως.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΞΒ'

Ταχτική.

Τῇ 22 Ἀπριλίου 1874.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἡρακλέους Βασιάδου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει ἐπιστολὴν Γ. Φ. Παπαγεωργίου ἀποστέλλοντος γλωσσικὴν ὕλην.

Ἀκολούθως τὸν λόγον ἔλαβεν ὁ κ. Μ. Παρανίκας πρὸς ἀνάγνωσιν τῆς πραγματείας αὐτοῦ « περὶ Μέσης Παιδείας » (ἴδε σελ. 242).

Ἐπὶ τούτοις κηρύττεται ἡ λῆξις τῆς συνεδριάσεως.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΞΓ'

Ἔκτακτος

Τῇ 27 Ἀπριλίου 1874.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἡρακλέους Βασιάδου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ Γεν. Γραμματεὺς ἀναγινώσκει

1) Ἐφόρων τῶν σχολείων Ἀσβεστοχωρίου ἔκθεσιν περὶ τῆς πνευματικῆς καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν σχολείων αὐτῶν·

2) Ν. Λημνίου ἐπιστολὴν ἐξ Ἀρτάκης, δι' ἧς ἀγγέλλει, ὅτι ἀποστέλλει τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ διαφόρους ἐπιγραφὰς μετὰ παρατηρήσεων καὶ δώδεκα ἀργυρᾶ καὶ χαλκᾶ ἀρχαῖα νομίσματα ἀγορασθέντα παρά τινος ἀὐτόθι ἀντὶ 5 λιρῶν διὰ λογαριασμὸν τοῦ Συλλόγου ἐπὶ συμφωνίᾳ νὰ ἐπιστραφῶσιν ἐντὸς ὡρισμένης προθεσμίας, ἂν παρὰ τοῦ Συλλόγου δὲν θεωρηθῶσι τοσαύτης τιμῆς ἄξια·

3) Ζ. Κλεάνθους ἐπιστολήν, δι' ἧς ἀγγέλλει, ὅτι προσφέρει τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ ὑπὲρ τῶν ἀπόρων σχολείων τῆς Μακεδονίας διακοσίας Ὀθωμ. λίρας (ἀρ. 200)· ὁ Πρόεδρος ἐξ ὀνόματος τοῦ Συλλόγου εὐχαριστῶν τῷ κ. Κλεάνθει ἐνετείλατο τῷ Γεν. Γραμματεῖ νὰ γράψῃ καὶ εὐχαριστήριον ἐπιστολήν.

Digitized by Google

Εἶτα ὁ κ. Πρόεδρος προτείνει, ὅπως προσκληθῶσι τὰ μέλη τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιτροπῆς πρὸς ἐξέλεγξιν τοῦ ταμείου, πρὸς δὲ γνωστοποιεῖ, ὅτι ὁ Σύλλογος παρέλαβε θυρωρὸν ἐπὶ μηνιαίῳ μισθῷ τριῶν Ὀθ. λιρῶν, καὶ τέλος, ὅτι οἱ Σύλλογοι Ἠπειρωτικὸς καὶ Θρᾳκικὸς προσήνεγκον ἀνὰ πεντήκοντα λίρας ἑκάτερος πρὸς διακόσμησιν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου.

Ἀκολούθως ὁ προεδρεύων τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς ἀντιπρόεδρος τοῦ Συλλόγου κ. Γ. Σοφοκλῆς ἀνέγνω ἔκθεσιν «περὶ τῶν δημοσίων διαλέξεων».

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Γκιὼν Ταμίας τοῦ Συλλόγου ἀνέγνω τὴν ἑξῆς ἔκθεσιν περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ταμείου·

Κύριοι,

Ὑποβάλλω κατὰ τὸν ἡμέτερον Κανονισμὸν τοὺς ἐνιαυσίους λογαριασμοὺς τοῦ λήγοντος ΙΓ' Συλλογικοῦ ἡμῶν ἔτους.

Α'. Ταμεῖον.

α) Εἰσέπραξε

Ἀπὸ ὑπόλοιπον παρελθόντος ἔτους			Λ. Τ.	299 63
» τακτικὰς συνδρομὰς τοῦ ἔτους	Λ. 267			
» δικαιώματα διπλωμάτων τοῦ ἔτους	» 8	Λ. 275		
» ληξιπροθέσμους τακτικὰς συνδρομὰς		» 10 Λ. 285		
» συνδρομὰς διὰ τὸ κτίριον			» 2,000	
» προσφορὰς ὑπὲρ τῶν ἀπόρων Σχολείων		» 945		
» » διὰ διαγωνίσματα		» 100	» 1,045	
» διαφόρους ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου ἐκτάκτους συνδρομὰς			» 318 40	
» προσφορὰς δι' ἀγορὰν βιβλίων			» 3 83	
» Λαχεῖον τοῦ Συλλόγου			» 5	
» λογαριασμὸν μερίδος διαφόρων μετοχῶν μας			» 1497 71	
			»	5154 94
		Ἤτοι ἐν ὅλῳ	»	5454 57

β') Ἐδαπάνησε

Εἰς ἀποπεράτωσιν Κτιρίου	Λ. 2000			
» εἰσαγωγὴν φωταερίου ἐν αὐτῷ	» 50		Λ 2050	
» ἄπορα σχολεῖα			969 49	
» Περιοδικόν, ἐξόφλησιν Τεύχους 1871—72		Λ. 91 90		
» » λ/σμὸν » 1872—73		» 105 85	» 197 75	
» κατασκευὴν Βιβλιοθήκης ἐν τῷ νέῳ Κτιρίῳ			» 260	
» βραβεῖον διαγωνίσματος γλωσσικῆς ὕλης			» 70	
		Μεταφορὰ Λ. Τ.	3547 34	

Digitized by Google

	Μεταφορὰ Λ. Τ.		3547 34
Εἰς ἔξοδα Διαχειρίσεως, ἤτοι			
Μισθοδοσίας	» 171		
Ταχυδρομικὰ	» 14		
Γραφικὴν ὕλην	» 10 50		
Φωτισμὸν καὶ θέρμανσιν	» 3 78		
Ἐκτάκτους διαφόρους δαπάνας	» 99 40	» 298 38	
» Δαπάνας Ἀρχαιολογικῆς Ἐπιτροπῆς		» 401 33	
» Πυρασφάλιστρα Καταστήματος Συλλόγου		» 44 70	
» Ἔπιπλα καὶ σκεύη ἐν τῷ νέῳ Κτιρίῳ		» 73 87	
» Λ/σμὸν Μερίδος Μετοχῶν		» 1153 50	
			» 5219 02
	Ὑπόλοιπον ἐν τῷ Ταμείῳ		» 235 55

Β'. Συνδρομαὶ Τακτικῶν Μελῶν.

Τὰ τακτικὰ τοῦ Συλλόγου Μέλη ἐφέτος ἀνέβαινον εἰς 331. Τούτων διεγράφησαν 27 καὶ ὑπολείπονται 304. Ἐπλήρωσαν τὴν συνδρομήν των τὰ 267, καὶ ὀφείλουσιν αὐτὴν τὰ 37, ὧν τὰ πλειότερα εἶνε ἐκ τῶν ἀλλαχοῦ ἢ ἐν τῇ πόλει ἡμῶν διαμενόντων.

Γ'. Συνδρομαὶ Ἔκτακτοι.

Ὑπὲρ τῶν ἀναγκῶν ἐν γένει τοῦ Συλλόγου ἐφέτος εἴχομεν τὰς ἑξῆς προσφοράς.

Ἀπὸ τὸν Ἀρχιμανδρίτην κ. Ἀνανίαν Βατοπεδινὸν	Λ.	100
» τὴν κ. Ἑλένην Πέρβελη 20/φρ. 5	»	4 40
» τὸν κ. Ζήνωνα Κλεάνθη	»	100
» » » Ν. Νέγρην	»	4
» τοὺς κ. Ἀδελφοὺς Ἀντωνιάδας	»	10
» τὸν ἐνταῦθα Ἠπειρ. Σύλλογον καὶ τὸν Θρᾳκικὸν συνεισενεγκόντας ἀνὰ Λ. 50 πρὸς ἀγορὰν ἐπίπλων τοῦ νέου Καταστήματός μας	»	100
Ἐν ὅλῳ	»	318 40

Δ'. Ἔξοδα Διαχειρίσεως.

Καίτοι αἱ ἀνάγκαι τῆς ὑπηρεσίας μας, ἣν ἀποβλέπουσι τὰ ἔξοδα ταῦτα, ὁσημέραι αὐξάνουσι, μεταξὺ τῶν ἐξόδων τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ λήγοντος ἔτους ἡ διαφορὰ εἶνε ἀσήμαντος, διότι τὰ ἐφετεινά ἔξοδά μας δὲν ὑπερέβησαν τὰ περυσινὰ ἢ κατὰ Λ. 15 περίπου.

Ε'. Δαπάνη Περιοδικοῦ.

Ὡς γινώσκετε, τὸ Περιοδικὸν τοῦ 1872—1873 ἐξακολουθεῖ νὰ ἦνε ὑπὸ τύπωσιν, καὶ ἡ μέχρι τοῦδε σχετικὴ δαπάνη, ἣν ἔχομεν νὰ ἐγγράψωμεν εἰς τὸν ἡμέτερον Ἰσολογισμόν,

Digitized by Google

εἶνε ἡ πρὸς ἐξόφλησιν τοῦ λ/σμοῦ τοῦ προλαβόντος Περιοδικοῦ	Λ.	14 02
καὶ ἡ τοῦ ὑπὸ τύπωσιν νέου τεύχους	»	105 85
	»	119 87

Κατὰ τὴν ἀνωτέρω σημείωσιν τοῦ Ταμείου τὰ πρὸς ἐξόφλησιν δαπάνης προλαβόντος Περιοδικοῦ πληρωθέντα εἰσὶ Λ. 91 90, ἀλλὰ τούτων εἶχον κρατηθῆ ἐν τῷ Ἰσολογισμῷ παρ. ἔτους » 77 88, καὶ οὕτως ἐβάρυνε τὸν ἐφετεινὸν Ἰσολογισμόν μας τὸ ὑπόλ. » 14 02

Κατὰ ταῦτα περίπου ὁ ἡμέτερος Ἰσολογισμὸς 1873—1874 ἔχει ὡς ἑξῆς·

Δαπάναι.			*Ἔσοδα.*		
Ἔξοδα Διαχειρίσεως	Λ.	298 38	Συνδρομαὶ τακτικαὶ καὶ δικαιώματα διπλωμάτων	Λ.	285
Ἀρχαιολ. Ἐπιτροπὴ διὰ τοπογρ. χάρτην Κ/πόλεως καὶ τινας ἄλλας μικρὰς δαπάνας	»	101 33	Συνδρομαὶ ἔκτακτοι	»	318 40
Πυρασφάλιστρα Καταστήματός μας	»	44 70			
Περιοδικὸν	»	119 87			
	»	564 28			
Περίσσευμα	»	39 12			
	»	603 40		Λ.	603 40

Γ'. Ἄπορα σχολεῖα.

Λήγοντος τοῦ προηγουμένου συλλογικοῦ ἔτους ἔμενον, ἵνα διατεθῶσιν ὑπὲρ τῶν ἀπόρων Σχολείων. Λ. 840

Εἰς τὴν χρῆσιν ταύτην ὑπῆχθησαν ἡ προσφορὰ τῆς εὐγενεστάτης κ. Δομνίκας Χρ. Ζωγράφου ὑπὲρ τοῦ Παρθεναγωγείου Πρεσρένης Λ. 100

Καὶ ἡ τοῦ κ. Β. Καραπάνου διὰ τὰ Σχολεῖα Σιλιστρίας » 20 » 120

Καὶ οὕτως ἀπετελέσθη ποσὸν ὑπὲρ τῶν ἀπόρων Σχολείων διὰ τὸ ἔτος 1872—1873 Λ. 960

Τούτων διετέθησαν ἐντὸς τοῦ λήγοντος ἔτους εἰς διάφορα Σχολεῖα καὶ εἰς βιβλία κατὰ τὴν ἔκθεσιν τῆς Ἐκπαιδευτ. Ἐπιτροπῆς » 864 49

Καὶ ὑπολείπονται τὰ μήπω ζητηθέντα χρήσεως 1872—1873 » 95 51

Κατὰ δὲ τὸ λῆγον ἔτος αἱ καταβληθεῖσαι διὰ τὴν χρῆσιν 1873—1874 συνδρομαὶ ὑπὲρ τῶν ἀπόρων σχολείων εἰσὶν αἱ ἑξῆς·

Ἀπὸ τὸν κ. Ἀνας. Ἡφαιστίδην	Λ.	200
» » » Κ. Ἠλιάσκον	»	50
» » » Ἐμμ. Σπιθάκην	»	100
» » » Ἀμβρ. Μαυρογορδάτον	»	5
» » » Θεόδ. Μαυρογορδάτον	»	50
» » » Ἀνδρ. Βαλλιάνον	»	100
Μεταφέρονται	Λ. Τ.	505

Digitized by

	Μεταφορὰ Λ. Τ.	505	
» » »	Μενέλαον Νεγρεπόντην	» 100	
» » »	Γεώργιον Ζαρίφην	» 200	
» » »	αὐτὸν διὰ τὰ σχολεῖα Νευροκόπης	» 20	
» » »	Χρηστάκην Ζωγράφον	» 200	
Καὶ » » »	Ζήνωνα Κλεάνθην	» 200	
	Ἐν ὅλῳ		Λ. 1225

Τούτων διενεμήθησαν προκαταβλητικῶς

Εἰς τὴν Σχολὴν Κουσκουντζουκίου	Λ. 20		
» » » Πρεσρένης	» 25		
» τὰ σχολεῖα Νευροκόπης ἐν αἷς καὶ αἱ λ. 20 τοῦ Κ. Ζαρείφη	» 60	» 105	
Καὶ οὕτως ὑπολείπονται διὰ τὴν χρῆσιν 1873—1874			» 1120
Ἤτοι ἐν ὅλῳ μένουσι νὰ διατεθῶσιν ὑπὲρ τῶν Ἀπόρων Σχολείων			
Διὰ τὴν χρῆσιν 1872—1873		Λ. 95 51	
» » » 1873—1074		» 1120	
	Ἐν ὅλῳ Λ.		1215 51

Ζ'. Προσφοραὶ πρὸς ἀγορὰν βιβλίων.

Ἡ μερὶς αὕτη, ἥτις τὸ παρελθὸν ἔτος εἶχεν ἐπὶ τῷ φερωνύμῳ σκοπῷ	Λ.	245 16
Ἐφέτος ηὐξήθη μόνον κατὰ τὴν ἐτησίαν συνδρομὴν τοῦ κ. Γ. Συμβουλίδου	»	3 83
Καὶ οὕτως ἔχει	»	248 99

Η'. Διαγωνίσματα.

Λήγοντος τοῦ παρελθόντος ἔτους εἴχομεν τὸ τοῦ Κ. Ξηροποταμηνοῦ διὰ τὰ Θεσσαλικὰ	Λ.	75
Τὸ τοῦ κ. Συμβουλίδου διὰ τὰ Ποντικὰ	»	71 50
Καὶ » » » Χρ. Ζωγράφου διὰ Συλλογὴν Γλωσσικῆς ὕλης.	»	100
Ἐν ὅλῳ	»	246 50

Τούτων μόνον 70 Λίραι ἐδαπανήθησαν μετρηθεῖσαι εἰς 7 Βραβεῖα ἀνὰ 10 Λίρας τοῦ Διαγωνίσματος τοῦ κ. Χρηστάκη Ζωγράφου, καὶ οὕτως ὑπελείφθησαν εἰς τὴν Μερίδα ταύτην Λ. 176 50

Ἀλλ' ἡ μερὶς αὕτη ἐφέτος ηὐξήθη ἀπὸ τὴν τοῖς πᾶσιν ἡμῖν γνωστὴν ἐκείνην ἀκένωτον πηγήν, ἣν κέκτηται ὁ ἡμέτερος Σύλλογος διὰ πάντα ἀγαθὸν σκοπόν του, ἤτοι ἀπὸ τὸν κ. Χρηστάκην Ζωγράφον, προσενεγκόντα

Πρὸς συλλογὴν ἠπειρωτικῶν χειρογράφων	Λ. 100	
καὶ τὴν Β'. ἐτησίαν συνδρομήν του πρὸς συλλογὴν τῶν ζώντων μνημείων τῆς Ἑλλ. γλώσσης	» 100	
	»	200
καὶ οὕτως ἡ Μερὶς τῶν Διαγωνισμάτων ἀναβαίνει εἰς	»	376 50

Digitized by Google

Θ'. Κτίριον τοῦ Συλλόγου.

Πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ Κτιρίου ἐφέτος ἐδαπανήθησαν	Δ.	2000
προσενεχθεῖσαι ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τοῦ κ. Χρ. Ζωγράφου, καὶ		
προστιθεμένης τῆς περυσινῆς δαπάνης, ἥτις ἦτο	»	4712 93
ἔτι πρὸς εἰσαγωγὴν φωταερίου	»	50
Ἀξία Κτιρίου Συλλόγου	»	6762 93

Ι'. Χρεώγραφα.

Ἐκτὸς τῶν ἐν τῷ Ταμείῳ μας μετρητῶν ἐσμὲν κάτοχοι τῶν ἑξῆς ἀξιῶν·

60 Μετοχῶν τῆς Γεν. Πιστ. Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος
30 » » » Ἑταιρίας τοῦ Ὀθ. Κράτους
50 » » » Ὀθ. Πιστώσεως
καὶ 20 » τῶν Ὀθωμ. Σιδηροδρόμων Ῥωμυλίας.

Τὰς μετοχὰς ταύτας ἐκτιμῶμεν ἐν τῷ κατωτέρῳ ἐνεργητικῷ τοῦ Συλλόγου ὡς ἑξῆς·

60	Μετοχὰς τῆς Πιστωτικῆς	ἀνὰ	Δρ. 175	Δ. 420	
30	» » Soc. Génér.	ἀνὰ	Λ.Σ. 10	» 328	50
50	» » Crédit	» »	Δ. 12	» 600	
20	» τῶν Σιδηροδρόμων		» 6	» 120	
				Δ. 1468	50

Αἱ τιμαὶ αὗται ὑπερτεροῦσι (1) τὰς σήμερον ἐν τῇ ἀγορᾷ τρεχούσας τιμὰς τῶν ἀνωτέρω ἀξιῶν, ἀλλὰ φρονῶ νὰ μὴ ὦσι καὶ ὑπερβολικαί. Ἐλπίσωμεν, ὅτι ἡ ἐπὶ μακρὸν χρόνον μαστίσασα τὴν ἀγοράν μας οἰκονομικὴ κρίσις εἶνε ἐν τῷ παρέρχεσθαι κατὰ τὰ αἴσια φαινόμενα τῶν τελευταίων ἡμερῶν, καὶ τότε ταχέως αἱ ἡμέτεραι ἀξίαι θὰ ἀπολαύσωσι τῆς ἄνω ἀποδιδομένης αὐταῖς τιμῆς. Ἐν τῷ περυσινῷ Ἰσολογισμῷ μας τὰ τῆς ἡμετέρας ἀγορᾶς διετέλουν εἰς τὴν ἀνθηροτέραν κατάστασιν καὶ ἀπὸ τῶν τιμῶν ἐκείνων, ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν ὁποίων εἴχομεν αὐξήσει τὰ ἀποθεματικά μας, μέχρι τῶν σημερινῶν προέκυψε ζημία, ἣν ἐξεπέσαμεν ἀπὸ τὸ Ἀποθεματικόν, ἤτοι ἀπὸ τὰ Κεφάλαιά μας.

ΙΑ'. Κεφάλαια τοῦ Συλλόγου.

Ταῦτα πέρυσι ἀνέβαινον εἰς	Δ.Τ.	1500	
Μετηνέγκομεν εἰς τὴν Μερίδα ταύτην τὰς Συνδρομὰς Κτιρίου, ἃς μέχρι τῆς περατώσεως αὐτοῦ ἐκρατοῦμεν εἰς ἰδιαιτέραν Μερίδα	»	6215	30
Μετηνέγκομεν ὡσαύτως τὰ ἐκ τοῦ Ταχείου τοῦ Συλλόγου εἰσπεπραγμένα	»	385	
		Δ. 8100	30
Τούτων ἐξεπέσαμεν τὴν διαφοράν, ὡς εἴρηται, χρεωγράφων μας		» 327	57
Καὶ οὕτω τὰ Κεφάλαια ἡμῶν εἰσὶ		» 7772	73

(1) Αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος μετοχαί, ὡς καὶ ἄλλαι πωληθεῖσαι ἤδη, οὐ μόνον ἠγοράσθησαν εἰς πολλῷ ἀνωτέρας τιμὰς τῶν ἐνθάδε σημειουμένων, ἀλλὰ καὶ ἐπωλήθησαν εἰς πολλῷ κατωτέρας, ὥστ' ἐπῆλθον μεγάλαι ζημίαι καὶ οὐχὶ μόνον 327 λίραι, ὡς ἀκριβῶς δείξει ὁ ἰσολογισμὸς τοῦ ἐπιόντος ἔτους. Σ. Σ. Ε.

Digitized Google

Κατὰ ταῦτα ἡ Κατάστασις τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ παθητικοῦ ἡμῶν κατὰ τὸ λῆγον ἔτος εἶναι ὡς ἑξῆς·

Ἐνεργητικόν.

Γραμμάτια πρὸς εἴσπραξιν	Λ.	26	
Χρεώγραφα ὡς ἄνω	»	1468	50
Κτίριον	»	6762	93
Βιβλιοθήκη	»	610	
Λ/σμοὶ ἐκκρεμεῖς	»	500	
Ἔπιπλα καὶ σκεύη	»	73	87
Ταμεῖον	»	235	55
	»	9676	85

Παθητικόν.

Κεφάλαια	Λ.	7772	73
Προσφοραὶ διὰ Βιβλία	»	248	99
Διαγωνίσματα	»	376	50
Ἄπορα Σχολεῖα	»	1215	51
Συνδρομαὶ ἐφάπαξ	»	24	
Ἐκκρεμεῖς Λ/σμοὶ	»	39	12
	»	9676	85

Τοιαύτη, Κύριοι, ἡ κατάστασις τῶν οἰκονομικῶν ἡμῶν, ἥτις ἐν περιλήψει δηλοῖ, ὅτι ἐκτὸς τοῦ λαμπροῦ Κτιρίου, ὃ ἀπεκτήσαμεν, ἀκίνητον ἰδιοκτησίαν μετὰ Βιβλιοθήκης ἀρκετὰ καλὴν καὶ ὁσημέραι πλουτιζομένης, περισσεύουσιν ἡμῖν ἴδιον ἐνεργητικὸν περὶ τὰς Λ. 400, διότι τὰ ἄλλα εἰσὶν ἀντίκρυσμα τῶν ποστῶν, ἃ ὡς μεσεγγυοῦχοι κρατοῦμεν διὰ τὰ ἄπορα Σχολεῖα, διὰ βιβλία καὶ διαγωνίσματα. Ἡ κατάστασις αὕτη ἀποτέλεσμα τῆς ἐργασίας τοῦ ἀπὸ τῆς μετὰ τὴν πυρκαϊὰν ἀναγεννήσεως τοῦ Συλλόγου μικροῦ χρόνου, εἶνε φρονῶ ἀρκετὰ εὐάρεστος, ἀλλ' ἀπέναντι τῶν ἐπαγγελιῶν καὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ σωματείου ἡμῶν πολλῶν ἀκόμη διόμεθα, καὶ εὐχηθῶμεν ἵνα ὁ Σύλλογος ἡμῶν ἐπὶ τὰ πρόσω πάντοτε βαδίζῃ.

Ὁ Ταμίας
ΙΩ. ΓΚΙΩΝ.

Εἶτα ὁ κ. Καλλιάδης ζητεῖ παρὰ τοῦ κ. Γκιὼν ἐξηγήσεις περὶ τοῦ ποσοῦ 99 λιρῶν, ὅπερ εἶναι γενικώτερόν πως ἐκπεφρασμένον, πρὸς ὃν συμφωνῶν καὶ ὁ κ. Βασιάδης λέγει ὅτι ὁ Σύλλογος ἐπιθυμεῖ νὰ γινώσκῃ πάντα ἀκριβῶς καὶ λεπτομερῶς τὰ περὶ ταμείου· τοῖς κ. κ. Καλλιάδῃ καὶ Βασιάδῃ ἁπάντων ὁ κ. Γκιὼν λέγει ὅτι δὲν ἔπραξε τοῦτο, διότι οὐδέποτε γίνεται εἰς τοὺς ἰσολογισμοὺς λεπτομερὴς καταγραφή, ἄλλως ὑπομιμνήσκει τῷ Συλλόγῳ ὅτι οὐδεμία πληρωμὴ γίνεται ἄνευ ἐντάλματος τοῦ Προέδρου.

Ἀκολούθως ὁ γεν. γραμματεὺς κ. Χατζηχρήστου ἀνέγνω τὴν ἔκθεσιν αὐτοῦ περὶ τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου ἔχουσαν οὕτω·

Κύριοι,

Ἄνευ προοιμίων χρόνου ἐντριβὴν ἐμποιούντων, ἔρχομαι εὐθὺς ἐπὶ τὸ θέμα τοῦ λόγου ἤτοι τὴν ἔκθεσιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου, ἣν ὀφείλω κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Κανονισμοῦ ὡρισμένα νὰ καθυποβάλω ἐνώπιον ὑμῶν σήμερον, καὶ ἐνῇ, προμηθούμενος περὶ τῆς ὑμετέρας ὑπομονῆς, ἔσομαι ὅσον οἷόν τε σύντομος.

Τὴν ἀλληλογραφίαν διηρέσαμεν εἰς τὰ δύο φυσικὰ αὐτῆς τμήματα, ἤτοι εἰς ἔγγραφα ἅτινα ἀπεστάλησαν τῷ Συλλόγῳ, καὶ εἰς τὰ ἐξ αὐτοῦ ἐξελθόντα.

Καὶ τὰ μὲν εἰσελθόντα κατὰ τὸ λῆξαν ἤδη Συλλογικὸν ἔτος εἰσὶν ἐν κεφαλαίῳ μὲν 402, ἅτινα λεπτομερέστερον κατὰ σῶμα ἀριθμούμενα εἰς πολλῷ μείζω ἀριθμὸν ἀνέρχονται· διότι πολλαὶ τῶν ἐπιστολῶν καὶ ὑπὸ ἄλλων σχετικῶν ἐγγράφων συνοδεύονται· ἰδίᾳ δὲ ἐκ τούτων 116 εἰσὶν ἐπιστολαὶ περὶ τῆς οἰκονομικῆς καὶ διανοητικῆς καταστάσεως τῶν ἐν ταῖς διαφόροις ἐπαρχίαις τοῦ Ὀθ. Κράτους σχολείων πραγματευόμεναι καὶ τὴν συνδρομὴν τοῦ Συλλόγου ἐπικαλούμεναι, 78 εἰσὶν ἀπαντήσεις εἰς διαφόρους τοῦ Συλλόγου ἐγκυκλίους, ἃς κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο πρὸς διαφόρους ἀπέστειλε καὶ περὶ ὧν ἐν τῷ δευτέρῳ τμήματι τῶν ἐξελθόντων ποιησόμεθα μνείαν· λεπτομερέστερον δ' εἰπεῖν 19 εἰσὶν ἀπαντήσεις εἰς τὴν πρὸς τοὺς Ἀρχιερεῖς τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου σταλεῖσαν ἐγκύκλιον, 13 εἰς τὴν πρὸς τὰς δημογεροντίας ἢ ἐφορίας τῶν σχολείων τῶν ἐπαρχιῶν, 14 εἰς τὴν πρὸς τοὺς Συλλόγους καὶ Ἀδελφότητας. 21 εἰς τὴν περὶ Συλλογῆς

Digitized by Google

ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ ἐγκύκλιον, ὧν αἱ 17 συνοδεύουσιν ὕλην γλωσσικήν, 6 εἰσιν ἀπαντήσεις εἰς τὴν περὶ τοῦ ἀγωνοθετήματος τοῦ κ. Χρηςάκη Ζωγράφου περὶ ἐκδόσεως τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ἐγκύκλιον, 5 εἰς τὴν περὶ ἀποστολῆς ἀνὰ δύο ἀντιτύπων τῶν μέχρι τοῦδε ἐκδεδομένων συγγραμμάτων ὑπὸ λογίων ὁμογενῶν τῷ ἐν Παρισσίοις πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν Συλλόγῳ. Καὶ αὗται μὲν εἰσὶν αἱ πρὸς τὰς ἐγκυκλίους τοῦ Συλλόγου ἀπαντήσεις, ὀλίγαι βεβαίως ἕνεκα τοῦ ὀλίγου πρὸς ἀπάντησιν χρόνου.

51 προσέτι εἰσὶν εὐχαριστήριοι τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ προσφορᾷ παρ' αὐτοῦ χρημάτων, διδακτικῶν βιβλίων καὶ τοῦ Περιοδικοῦ.

23 εὐχαριστήριοι νέων ὀνομασθέντων μελῶν καὶ δὴ ἀντεπιστελλόντων καὶ ἐπιτίμων.

18 ἀγγέλλουσαι συστάσεις νέων Φιλεκπαιδευτικῶν Σωματείων.

12 Εἰδοποιοῦσαι προσφορὰς χρημάτων ὑπὲρ τῶν ἀπόρων σχολείων τῶν ἐπαρχιῶν.

15 ἀγγέλλουσαι προσφορὰς διαφόρων βιβλίων ὑπὲρ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Συλλόγου.

15 περὶ τὴν ἀρχαιολογίαν ἀναφερόμεναι ἤτοι ἀποστολαὶ διαφόρων ἐπιγραφῶν καὶ νομισμάτων καὶ ἄλλων ἀρχαιολογικῶν ἀντικειμένων.

Μεταξὺ δὲ τῶν ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου δωρημάτων κατατακτέον καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Κλεοβούλου προσενεχθὲν σῆμα τοῦ Συλλόγου, ὡς καὶ τὴν κατ' ἀπαίτησιν τοῦ Συλλόγου εἰκόνα τοῦ ἀοιδίμου Στ. Καραθεοδωρῆ ἀποσταλεῖσαν ὑπὸ τῆς ἀξιοτίμου κ. Λουκίας Στ. Καραθεοδωρῆ.

Αἱ δὲ ὑπολοιπόμεναι 118 πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν εἰσελθουσῶν ἐπιστολῶν τὴν ἐν γένει ὑπηρεσίαν ἀφορῶσι τοῦ Συλλόγου.

Καὶ ταῦτα μὲν εἰσὶ τὰ εἰσελθόντα τῷ Συλλόγῳ ἔγγραφα, ἅτινα παρεπέμψαμεν ἕκαστα κατὰ τὰ νενομισμένα ταῖς ἁρμοδίαις Ἐπιτροπαῖς τοῦ Συλλόγου πρὸς τὴν περαιτέρω ἐνέργειαν καὶ περὶ ὧν οὐδένα ἕτερον ποιούμεθα λόγον, ἵνα μὴ τὰ αὐτὰ παρὰ πάντων ἀκούητε.

Ἐρχόμενοι δ' ἤδη εἰς τὸ δεύτερον τῆς ἀλληλογραφίας τμῆμα ἤτοι τὰ ἐξελθόντα ἔγγραφα ἐνομίσαμεν καλὸν νὰ προτάξωμεν τὰ ἔγγραφα ἐκεῖνα, ἅτινα ὁ Σύλλογος αὐθορμήτως καὶ αὐτεπαγγέλτως ἀπέστειλεν, ἤτοι τὰς διαφόρους ἐγκυκλίους.

Τὸ Προεδρεῖον ἅμα ἀναλαβὸν τὰ ἑαυτοῦ καθήκοντα πρώτιστον αὐτῶν ἐλογίσατο τὴν συντονωτέραν φροντίδα καὶ μέριμναν ὑπὲρ τῆς εὐχερεστέρας καὶ ταχυτέρας διαδόσεως τοῦ φωτὸς τῆς παιδείας ἐν τῷ ἔθνει ὑμῶν συνῳδὰ τῷ τε σκοπῷ, ὃν τόσον προθύμως ἀπὸ πολλοῦ ἀνεδέξατο, καὶ ταῖς ἐλπίσιν ἃς τὸ ἡμέτερον γένος ἐπ' αὐτοῦ ἀνατεθειμένας ἔχει. Συσκεψάμενον δὲ ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ συνεδριάσει περὶ τούτου ἀπεφάσισε τὴν ἀποστολὴν διαφόρων ἐγκυκλίων, δι' ὧν ἐνόμισεν ὅτι εὐχερέστερον ἐπιτεύξεται τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ αὐτοῦ· αὗται δὲ καθυποβληθεῖσαι τῷ Συλλόγῳ ἐνεκρίθησαν ἅπασαι.

Καὶ πρῶτον, ἔνθεν μὲν πεπεισμένος ὁ Σύλλογος ὅτι ἡ διάδοσις τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως παρὰ τῷ λαῷ εἶναι ἡ πρώτη καὶ ἀρίστη ἀφετηρία πρὸς τὴν πρόοδον καὶ εὐημερίαν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, παραδείγματι χρώμενος τῇ τῶν νῦν πεπολιτισμένων ἐθνῶν, ἰδίᾳ δὲ τῇ τῶν Γερμανικῶν καὶ Ἀγγλαμερικανῶν εὐημερίᾳ, ἣν πρὸ πάντων διὰ τῆς διαδόσεως τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἐν τῷ λαῷ ἐπέτυχον, ἔνθεν δὲ θεωρήσας τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀρχιερεῖς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, τὰ διάφορα φιλεκπαιδευτικὰ Σωματεῖα, τοὺς Δημογέροντας καὶ Ἐφόρους τῶν Σχολείων μάλιστα δυναμένους νὰ συντέλέσωσιν εἰς τὴν διάδοσιν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως, ἀπέστειλεν αὐτοῖς ἰδίαν ἑκάστοις ἐγκύκλιον, ἐν αἷς διὰ μακρῶν καταδεικνύων αὐτοῖς ὅση ἡ δύναμις τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς διαδόσεως αὐτῆς ἐν τῷ ἔθνει ἡμῶν, ὑποδεικνύει καὶ τὰ πρὸς τοῦτο συντελεστικὰ μέσα, χρησάμενος ἐν ἅπασι τούτοις τῇ σωτηριώδει μετὰ πάσης παρρησίας καὶ ἀληθείας συμβουλῇ.

Αἰσθανόμενος δεύτερον ὅτι ἀναλόγως τῇ σπουδαίᾳ καὶ μεγάλῃ ὑποχρεώσει, ἣν ἀπὸ πολλοῦ ἀνεδέξατο ὑπὲρ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀπόρων σχολείων, ὀλίγα καὶ ἀνεπαρκῆ κέκτηται τὰ ὑλικὰ μέσα πρὸς θεραπείαν τῶν διαφόρων ἐκείνων ἀναγκῶν, ἀποφασίσας ἀπέστειλε δύο περὶ τούτου ἐγκυκλίους τὴν μὲν πρὸς τοὺς ἐνταῦθα, τὴν δὲ πρὸς τοὺς ἐκτὸς τῆς Κων/πόλεως εὐπόρους ὁμογενεῖς, ἐπικαλούμενος τὴν ἐτησίαν ὑπὲρ τούτων συνδρομὴν αὐτῶν.

Ἐννοῶν δὲ ἐπίσης ὅσον σπουδαῖον καὶ λυσιτελές ἐστιν ἡ συλλογὴ τῶν ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ, ἥτις καὶ πολὺ τὸ φῶς παρέξει τῇ ἐν γένει φιλολογίᾳ καὶ ἱστορίᾳ τοῦ ἡμετέρου ἔθνους καὶ μεγίστην αὐτῷ περιποιήσει τιμὴν καὶ ὑπόληψιν ὡς καταδείξουσαν ὅτι οἱ ἀλλεπάλληλοι λαύρως καταρρεύσαντες ξενικοὶ χείμαρροι ἐὰν κατέστρεψαν τὸ ἄνθος καὶ

Digitized by Google

τὰ φύλλα, συνέθλασαν δὲ καὶ τοὺς κλῶνας καὶ παρεμόρφωσαν τὸν κορμὸν τῆς μητρικῆς ὑμῶν γλώσσης, ἀλλὰ τὰς ῥίζας οὐδόλως ἠδυνήθησαν νὰ διασαλεύσωσιν, ἀλλὰ διετηρήθησαν αὗται ζῶσαι καὶ χυμώδεις, ἐξ ὧν ἀναβλαστάνει ἤδη τὸ εὐανθὲς καὶ καλλίκαρπον τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης δένδρον· οὐ μόνον δὲ τοῦτο τὸ τῆς γλώσσης, ἀλλὰ πρὸς τούτῳ καταδείξει ὅτι τὸ πᾶν παρὰ τῶν ἀθανάτων ἡμῶν προγόνων τὸ ἡμέτερον ἔθνος γνησίως ἐκληρονόμησε, τὸ ὕψος καὶ βάθος τῶν ἐννοιῶν, τὸ εὐφάνταστον ἐν τῇ ποικίλῃ ποιήσει αὐτοῦ, τὴν φιλοσοφίαν ἐν ταῖς σοφαῖς αὐτοῦ παροιμίαις καὶ γνώμαις, τὴν εὐφυΐαν καὶ ὀξύνοιαν ἐν τοῖς αἰνίγμασιν αὐτοῦ καὶ λογοπαιγνίοις καὶ τέλος τὸ ἀνδρεῖον καὶ μεγαλουργὸν ἐν τοῖς διὰ τῆς ποιήσεως ἰσορρουμένοις ἔργοις καὶ κατορθώμασιν αὐτοῦ. Τούτων λοιπὸν ἁπάντων τὴν σπουδαιότητα κατανοήσας ὁ Σύλλογος ἐπανέλαβεν ἐντονώτερον τὸ περὶ συλλογῆς ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ πρόγραμμα, προσθεὶς καί τινας ἄλλας περὶ τούτων ὁδηγίας, αἵσια προοιωνιζόμενος τὰ ἐκ τούτων ἀποτελέσματα· καὶ δικαίως, καθότι συνεπείᾳ τούτων ἠύξησεν ἐφέτος ἡ ἀποσολὴ τοιαύτης γλωσσικῆς ὕλης συλλογῶν ἀπὸ 9 εἰς 19.

Θεωρῶν δὲ ἀνυσιμώτατον εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐπιστήμης ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἔθνει τὴν στενοτέραν συνεννόησιν καὶ συνεργασίαν ἁπάντων τῶν ἑκασταχοῦ Φιλεκπαιδευτικῶν Σωματείων καὶ ἄλλων λογίων ἰδίᾳ, μαθὼν δὲ καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἀλλαχοῦ φίλων τοῦ τε ἑλληνικοῦ ὀνόματος καὶ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας τοῦ νὰ γίνωνται γνωσταὶ αὐτοῖς αἱ ὑπὲρ τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐπιστήμης ἐργασίαι τοῦ ἔθνους ἡμῶν, ἀπέστειλε δύο περὶ τούτων ἐγκυκλίους, τὴν μὲν πρὸς τὰ διάφορα φιλεκπαιδευτικὰ σωματεῖα, ἐν ᾗ καταδεικνύων αὐτοῖς τὴν ἀνάγκην τῆς ὑπὲρ τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐπιστήμης συνεργασίαν ἁπάντων τῶν λογίων καὶ ὑποδεικνύων τὰ πρὸς ἐπίτευξιν τούτου μέσα, ἅτινα ἡ πολυετὴς πεῖρα ἐδίδαξεν αὐτόν, παρακαλεῖ ὅπως ἀποστέλλωσι κατ' ἔτος τῷ ἐν Παρισίοις πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν Συλλόγῳ τὴν ἐπετηρίδα τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν· τὴν δὲ ἑτέραν τῶν ἐγκυκλίων ἀπέστειλε πρὸς τοὺς ἁπανταχοῦ ὁμογενεῖς λογίους, ἐκδότας διαφόρων βιβλίων καὶ τοὺς βιβλιοπώλας, παρακαλῶν αὐτοὺς ν' ἀποστέλλωσιν ἢ ἀπ' εὐθείας ἢ διὰ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἀνὰ δύο ἀντίτυπα τῶν ὑπ' ἐκείνων ἐκδοθέντων βιβλίων πρὸς τὸν ἐν Παρισίοις πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν Σύλλογον.

Προθεμένου τέλος τοῦ φιλογενεστάτου καὶ φιλομούσου ὁμογενοῦς κ. Χρ. Ζωγράφου τὸ σπουδαῖον καὶ λυσιτελέστατον εἰς τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας ἐν τῷ ἔθνει ὑμῶν διαγώνισμα περὶ ἐκδόσεως τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, ἀναθέντος δὲ τὰ περὶ τούτου τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ, ἐξέδοτο οὗτος ἐγκύκλιον πρὸς τοὺς ἁπανταχοῦ τῆς Εὐρώπης ἑλληνομαθεῖς καὶ φιλέλληνας σοφοὺς καὶ τοὺς τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, μέλη τὸ πλεῖστον τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, γνωστοποιῶν αὐτοῖς τοῦτο καὶ διὰ μακρῶν τὴν περὶ τούτου ἐκτιθεὶς γνώμην αὐτοῦ καὶ τὴν ἐκείνων ἐπικαλούμενος *ὅπως εἰς μίαν βουλεύσαντες* ἐπιτύχωμεν τοῦ ἀρίστου τρόπου τῆς τῶν Ἑλλήνων Συγγραφέων ἐκδόσεως, τὸν ἠθικὸν τοῦτον πλοῦτον πᾶσι τοῖς διψῶσι σοφίας ἀληθοῦς καὶ ἠθικῆς διαχέοντες.

Καὶ αὗται μὲν εἰσὶν αἱ σπουδαιότεραι τῶν ἐγκυκλίων, ἃς ὁ Σύλλογος κατὰ τὸ λῆξαν ἤδη ἔτος ἀπέστειλεν.

Ἀπαντῶν δὲ πρὸς ἃς ἔδει ν' ἀπαντήσῃ ἐπιστολάς, ἢ καὶ αὐτεπαγγέλτως ἀποτεινόμενος πρὸς διαφόρους, ἀπέστειλεν ἐν πρωτοτύπῳ μὲν 250 ἐπιστολάς, αἵπερ κατὰ σῶμα ἀναμετρούμεναι εἰς πολὺ μείζω ἀριθμὸν ἀνέρχονται.

Ἐκ τούτων δὲ ἰδίᾳ τεσσαράκοντά εἰσιν ἐπιστολαὶ ἰσάριθμα συνοδεύουσαι διπλώματα πρὸς νέα τοῦ Συλλόγου ἀποσταλέντα μέλη τῶν τριῶν κατηγοριῶν, μάλιστα δὲ ἐπιτίμων καὶ ἀντεπισελλόντων, δι' ὧν ὁ Σύλλογος ἠθέλησεν ἄνδρας ἀλλοεθνεῖς ἐπὶ φιλελληνισμῷ καὶ ἑλληνομαθείᾳ διαπρέποντας ὡς καὶ ἡμετέρους σοφοὺς νὰ τιμήσῃ καὶ στενοτέρας σχέσεις μετ' αὐτῶν συνδέσῃ· καὶ τοιούτους εὗρεν ἐν Γερμανίᾳ τε καὶ ἐν Γαλλίᾳ, καὶ ἀλλαχοῦ ὅπου τιμᾶται ἡ ἑλληνικὴ παιδεία καὶ καλλιεργοῦνται τὰ ἑλληνικὰ γράμματα.

Τοιαύτη ἡ ἔκθεσις ἐπὶ τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου· ἐξαιτούμενος δὲ καὶ αὖθις συγγνώμην ἐπὶ τῇ ἀτελείᾳ αὐτῆς εὔχομαι ὅπως ὁ ἐμὲ διαδεξόμενος παρουσιάσῃ τελειοτέραν καὶ ἀνταξίαν τοῦ Συλλόγου.

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς
ΧΡ. ΧΑΤΖΗΧΡΗΣΤΟΥ.

μεθ' ὃ ὁ εἰδικὸς γραμματεὺς κ. Ν. Παρανίκας ἀνέγνω ὁμοίως ἔκθεσιν περὶ τῶν καθ' ὅλον τὸ ἔτος ἐργασιῶν τοῦ Συλλόγου.

Digitized by Google

Εἶτα ὁ Βιβλιοφύλαξ τοῦ Συλλόγου κύριος Schroeder ἀνέγνω τὴν ἐξῆς περὶ Βιβλιοθήκης ἔκθεσιν·

Κύριοι,

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦ Συλλογικοῦ ἔτους 1873—74 ἡ Βιβλιοθήκη ἐπλουτίσθη διὰ 350 νέων συγγραμμάτων ἀπαρτιζόντων 570 τόμους.

Τὸ ὅλον τῶν τόμων τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἀριθμεῖ 1,400 σώματα.

Τὸ πλεῖστον μέρος τῶν συγγραμμάτων τούτων προέρχεται ἀπὸ ἀγοράς, αἵτινες ἐγένοντο ἐν Παρισίοις καὶ ἐν Λειψίᾳ.

Ἐν τούτοις τὰ βιβλία ταῦτα, τὰ ὁποῖα ὁ Σύλλογος ἔφερεν ἐκ Γαλλίας καὶ Γερμανίας ἔμενον ἐντὸς κιβωτίων, ἐλλείψει αἰθούσης καὶ τῶν ἀναγκαίων θηκῶν, καὶ κατὰ συνέπειαν δὲν ἠδυνήθην νὰ ταξινομήσω αὐτά.

Ἤδη τὰ κιβώτια ταῦτα μετὰ τῶν λοιπῶν τοῦ Συλλόγου βιβλίων μετηνέχθησαν εἰς τὸ νέον κατάστημα, καὶ ἐλπίζω ὅτι ὁ διάδοχός μου θὰ λάβῃ τὸν κόπον νὰ τὰ ταξινομήσῃ.

Κατὰ συνέπειαν παραδίδω συγχρόνως εἰς αὐτὸν τοὺς λογαριασμοὺς τῶν βιβλιοπωλῶν Παρισίων καὶ Λειψίας τοὺς ὁποίους παρέλαβον παρὰ τοῦ κ. Ἡρ. Βασιάδου.

Μία ἄλλη σειρὰ 200 συγγραμμάτων οὐχὶ ὀλιγώτερον σπουδαίων προσηνέχθη εἰς τὸν Σύλλογον ὑπὸ τῶν συγγραφέων αὐτῶν.

Ἐν πρώτοις νομίζω χρέος μου ν' ἀναφέρω τὰ ὀνόματα τῶν σοφῶν Γάλλων τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν, ὡς καὶ τοῦ ἐν Παρισίοις πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν Ἑλλ. γραμμάτων Συλλόγου, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν χαρακτηρίζουσαν αὐτοὺς γενναιοδωρίαν ἔσπευσαν ν' ἀποσείλωσιν τὰ ἑαυτῶν συγγράμματα.

Μεταξὺ αὐτῶν ἀναφέρω τὰ ὀνόματα τῶν κ. κ. Emile Legrand, Beulé, Brunet de Presle, Egger, Nisard, νομίζω χρέος μου νὰ ἐκφράσω εἰς τοὺς ῥηθέντας κυρίους, ὡς καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς δωρητὰς τὰς εὐχαριστίας τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου.

Μεταξὺ τῶν βιβλίων τὰ ὁποῖα ἠγοράσθησαν, εὑρίσκονται συγγράμματα πολλοῦ λόγου ἄξια καὶ ἀπαραίτητα διὰ τοὺς καταγινομένους εἰς τὴν σπουδὴν τῆς Φιλολογίας, ὡς π. χ. τὸ Corpus Inscriptionum Latinarum, τοῦ ὁποίου ὁ Ε'. τόμ. μόλις πρὸ ὀλίγου ἐξῆλθε τῶν πιεστηρίων ἐν Βερολίνῳ καὶ ἡ Doctrina Numorum Veterum τοῦ Eckhel.

Ἐκτὸς τούτου ὁ Σύλλογος ἐπεθύμησε νὰ ἀποκτήσῃ ἔργα χαρτογραφικὰ διὰ νὰ κλείσῃ τὴν ἀρχαίαν τοπογραφίαν Κων/πόλεως.

Ἡ σπουδαιότης τῶν ἔργων τούτων δικαιοῖ πληρέστατα τὰς μεγάλας δαπάνας εἰς τὰς ὁποίας ἐξετέθη ὁ ἡμέτερος Σύλλογος, ἵνα μὴ ἀναχαιτίσῃ τὴν περαιτέρω ἐπιξεργασίαν ἔργου τοσοῦτον σπουδαίου.

Ὁ μέγας χάρτης τῶν χερσαίων τῆς Κ/πόλεως τειχῶν καὶ τοῦ προαστείου τῶν Βλαχερνῶν ἐπεξεργασθεὶς τῇ ἐντολῇ τοῦ Συλλόγου ὑπὸ τῶν κ. κ. Σ. Καραθεοδωρῆ καὶ Γ. Δημητριάδου, εἶναι ἀριστούργημα τεχνικῆς ἀκριβείας· τὸ ἔργον ἔχει ὡς σπουδαῖον συμπλήρωμα τὸ νέον Πανόραμα τῶν τειχῶν τῆς Κ/πόλεως ἰχνογραφηθὲν μετὰ πολλῆς τῆς κομψότητος καὶ φιλοκαλίας παρὰ τοῦ κ. Μαναράκη καὶ πρὸ ὀλίγων μηνῶν ἀγορασθὲν παρὰ τοῦ Συλλόγου.

Τό τε πανόραμα καὶ ὁ χάρτης τῶν τειχῶν μὴ περιελθόντα εἰς χεῖράς μου, δὲν κατετέθησαν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ, καὶ ἀφίνω εἰς τὸν διάδοχόν μου τὴν φροντίδα ἵνα ζητήσῃ καὶ παραλάβῃ αὐτά.

Τὸ τοπογραφικὸν ἔργον τοῦ κ. Καραθεοδωρῆ ἔσχεν ὡς συμπλήρωμα τὸν δεκάμετρον χάρτην τῶν Βυζαντινῶν τειχῶν τῆς Προποντίδος. Ὁ χάρτης οὗτος χαραχθεὶς ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας τῶν Σιδηροδρόμων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας ἐδωρήθη εἰς τὸν Σύλλογον, χάρις εἰς ἐπανειλημμένας προτροπὰς τῆς ἡμ. ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, ὑπὸ τοῦ κ. Κούλμαν διευθυντοῦ τῶν Σιδηροδρόμων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας.

P. SCHROEDER.

Μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἐκθέσεων, ὁ πρόεδρος εὐχαριστῶν τοῖς γραμματεῦσι καὶ τοῖς ἄλλοις διὰ τοὺς οὓς κατέβαλον κόπους διαλύει τὴν συνεδρίασιν.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΗΔ'

Ἔκτακτος.

Τῇ 28 Ἀπριλίου 1874.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἡρακλέους Βασιάδου.

Μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς συνεδριάσεως ὁ κ. πρόεδρος πρὶν ἢ καταθέσῃ τὰς ἀρχὰς τοῦ

Digitized by

Συλλόγου ἐκφράζει τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ τοῖς τε συναδέλφοις κοσμήτορσι καὶ τοῖς λοιποῖς μέλεσι τοῦ Συλλόγου, δι' ἣν παρέσχον αὐτῷ συνδρομὴν καθ' ὅλον τὸ Συλλογικὸν ἔτος.

Εἶτα ψηφοφοριῶν γενομένων περὶ ἐκλογῆς τῶν κοσμητόρων τοῦ ἐπιόντος ἔτους ἐξελέχθησαν πρόεδρος μὲν ὁ κ. Καλλιάδης, ἀντιπρόεδροι δὲ οἱ κ. κ. Σ. Μαυρογένης καὶ Δ. Μαλιάδης, Γεν. Γραμματεὺς ὁ κ. Χ. Χατζηχρήστου, εἰδικὸς γραμματεὺς ὁ κ. Ν. Παρανίκας, βιβλιοφύλαξ ὁ κ. Γ. Χασιώτης καὶ ταμίας ὁ κ. Λ. Χρυσοβελώνης.

Μετὰ ταῦτα τῇ προτάσει τοῦ προεδρείου ἐξελέχθησαν τῆς μὲν Οἰκονομικῆς Ἐπιτροπῆς μέλη οἱ κ. κ. Θ. Κοσούδης, Ζ. Ἀλεξανδρίδης, Δ. Σγούτας καὶ Ἡρ. Βασιάδης· τῆς Συνταχτικῆς οἱ κ. κ. Δ. Πληθωνίδης, Ἀ. Αἰούμας, Γ. Σοφοκλῆς, Ἀ. Τάγης καὶ Κ. Περδικίδης· τῆς Ἐκπαιδευτικῆς οἱ κ. κ. Ἰω. Ἀριστοκλῆς, Κ. Καραθεοδωρῆ, Ξ. Ζωγράφος, Β. Ηυλάδης, Μ. Πανταζῆς, Γ. Σοφοκλῆς καὶ Κ. Καραπάνος· τῆς Φιλολογικῆς οἱ κ. κ. Μ Παρανίκας, Γ. Χασιώτης, Ἀ. Τάγης, Θ. Τάγης, Χ. Χατζηχρήστου, Στ. Νικοκάβουρας καὶ Ἡρ. Βασιάδης· τῆς Ἀρχαιολογικῆς οἱ κ. κ. Σ. Ἀριστάρχης, Ι. Μίλιγγεν, Mordtmann πατὴρ καὶ υἱός, Ἀ. Πασπάτης, Κ. Γ. Καραθεοδωρῆ, Γ. Δημητριάδης μηχανικὸς καὶ Κ. Περδικίδης. τῆς Ἐπιστημονικῆς οἱ κ. κ. Ἀ. Πασπάτης, Ἀ. Βαφειάδης, Ἀ. Ζωηρός, Mordtmann υἱός, Σ. Μαυρογένης καὶ Γ. Σταματιάδης.

Εἶτα προτάσεως γενομένης, ἐξ ὧν ὑπέδειξεν ἡ ἐπιστημονικὴ ἐπιτροπὴ ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτῆς, περὶ διορισμοῦ πενταμελοῦς ἐπιτροπῆς ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ βιβλιοφύλακος πρὸς πλουτισμὸν τῆς Βιβλιοθήκης, τοῦ Ἀναγνωστηρίου, τῆς Ὀργανοθήκης καὶ τῶν Συλλογῶν (κατὰ τὸ 62 ἄρθ. τοῦ Κανονισμοῦ), ἐξελέχθησαν μέλη αὐτῆς οἱ κ. κ. Schroeder, Ζωηρός, Περδικίδης, Βασιάδης καὶ Σπαθάρης.

Ἐπὶ τούτοις διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΗΕ'

Τακτική

Τῇ 29 Ἀπριλίου 1874.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἡροκλέους Βασιάδου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ὁ Πρόεδρος ἀγγέλλει ὅτι ὁ κ. Ἰωάννης Πανᾶς Ἰατρὸς προσήνεγκε τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Συλλόγου 112 τόμους· ἀπεφασίσθη ἵνα σταλῇ αὐτῷ εὐχαριστήριος ἐπιστολή.

Ἀκολούθως ὁ κ. Χασιώτης ἀνέγνω τὸ τελευταῖον μέρος τῆς ἐκθέσεως ἤτοι τὸ πρόγραμμα τοῦ Καραπανείου διαγωνίσματος (ὅρα σελ. 240).

Εἶτα ὁ κ. Πρόεδρος λέγει ὅτι ἡ πρὸς σύνταξιν τῶν κανονισμῶν τῶν διδασκαλείων συστᾶσα ἐπιτροπὴ ἐπήνεγκεν ὅσας ἔδει νὰ ποιήσῃ διορθώσεις καὶ μεταβολὰς ἐν τῇ ἐκθέσει, ἔσται δὲ αὕτη ἑτοίμη ὅσον οὔπω πρὸς ἐκτύπωσιν· διὸ προτείνει· α') ἵνα ὁ Σύλλογος ἀποφανθῇ ἂν παραδέχηται τοὺς Κανονισμοὺς τῶν Διδασκαλείων καὶ τῶν προτύπων δημοτικῶν σχολείων καὶ τὸ πρόγραμμα τοῦ Καραπανείου ἀγῶνος ὡς ἀνεγνώσθησαν ἐν τῇ ἐκθέσει· β') ἵνα τυπωθῶσι μετὰ τῆς ἐκθέσεως οὐ μόνον ἐν τῷ Περιοδικῷ τοῦ Συλλόγου καὶ ἐν ταῖς ἐπετηρίσι τοῦ Ἠπειρωτικοῦ καὶ Θρᾳκικοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἰδίῳ τεύχει τῇ κοινῇ τῶν Συλλόγων δαπάνῃ πρὸς μείζονα διάδοσιν τῶν ἐν αὐτῇ περιεχομένων· γ') Ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος νὰ γνωστοποιήσῃ τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ ταύτην πρὸς τὸν Θρᾳκικὸν καὶ Ἠπειρωτικὸν καὶ ζητήσῃ τὴν συγκατάθεσιν αὐτῶν. Τούτων δεκτῶν γενομένων, ὁ Πρόεδρος ἀναγινώσκει σχέδιον ἐπιστολῆς ἔχον οὕτω.

Κύριε Πρόεδρε,

Διαβιβάζοντες τῷ Ἠπειρωτικῷ καὶ Θρακικῷ Συλλόγῳ τὴν σπουδαιοτάτην ἔκθεσιν τῆς πρὸς σύνταξιν τῶν κανονισμῶν τῶν Διδασκαλείων συσχάσης ἐπιτροπῆς ἀγγέλλομεν αὐτοῖς ἅσμενοι, ὅτι αὕτη μετὰ τῶν κανονισμῶν ἐν τρισὶ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου συνεδριάσεσιν ἀναγνωσθεῖσα ἔλαχε τῆς ἐπιδοκιμασίας αὐτοῦ καὶ ἐνεκρίθη, ἵνα μὴ μόνον ἐν τῷ Περιοδικῷ τοῦ Συλλόγου καὶ ἐν ταῖς ἐπετηρίσιν αὐτῶν, ἀλλὰ πρὸς μείζονα διάδοσιν τῶν ἐν αὐτῷ περιεχομένων καὶ ἰδίᾳ κοινῇ τῶν Συλλόγων δαπάνῃ τυπωθῇ. Ταῦτα γνωσὰ ποιῶν τοῖς ἀδελφοῖς Συλλόγοις ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος καὶ τὴν πρόθυμον αὐτῶν εἰς ταῦτα ἀπεκδεχόμενος συναίνεσιν συγχαίρει αὐτοῖς, ὅτι οἱ ἐπίτιμοι αὐτῶν πρόεδροι Χρηστάκης Ζωγράφος καὶ Γ. Ζαρίφης τοσαῦτα μέχρι τοῦδε παρασχόντες δείγματα φιλομουσίας καὶ φιλογενείας, ἀποφασίσαντες ἱδρύσασθαι διδασκαλεῖα ἀμφοτέρων τῶν φύλων, ὁ μὲν ἐν τῇ ἐν

Digitized by Google

Ἠπείρῳ ἰδίᾳ αὐτοῦ πατρίδι Κεστορατίῳ, ὁ δὲ ἐν Φιλιππουπόλει, πρὸς κατάρτισιν καλῶν διδασκάλων τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ παρθεναγωγείων, κατέςησαν αὐτοὺς κηδεμόνας καὶ ἐπιμελητὰς τούτων. Τίς ἄλλη ἐπιμέλεια καὶ ἐπιστασία μείζων, σπουδαιοτέρα, ἐθνικωτέρα ταύτης, ἣν ὁ Θρᾳκικὸς καὶ Ἠπειρωτικὸς Σύλλογος ἀναδέχονται; τὰ δημοτικὰ σχολεῖα τὰ ἐργαστήρια ταῦτα τῆς ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως οὐκ εἰσὶν ἡ πηγὴ τῆς ἐθνικῆς εὐδαιμονίας ἀγαθῶν εὐμοιροῦντα παιδαγωγῶν καὶ διδασκάλων; οἱ δ' ἀγαθοὶ παιδαγωγοὶ καὶ διδάσκαλοι ποῦ ἀλλαχοῦ καταρτίζονται ἢ ἐν τοῖς διδασκαλείοις; Ἀλλὰ τὰ περὶ τῆς σπουδαιότητος τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως, τῶν δημοδιδασκάλων, τῶν Διδασκαλείων καὶ λοιπῶν ὅσον οἷόν τε καλῶς ἐκτίθενται ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς ἐπιτροπῆς.

Διὸ ἡμῖν οὐδὲν ἄλλο λείπεται ἢ παρακαλέσαι τὸν Ἠπειρωτικὸν καὶ Θρᾳκικὸν Σύλλογον, ἵνα πρὸς ταχεῖαν σύστασιν τῶν ἐν Κεστορατίῳ καὶ ἐν Φιλιππουπόλει Διδασκαλείων πᾶσαν καταβάλωσι φροντίδα καὶ μέριμναν, διότι οὕτως οἱ Σύλλογοι ταχέως καὶ ἀφθόνους συγκομίσονται τοὺς καρποὺς τῶν φιλομούσων αὐτῶν ἀγώνων καὶ μόχθων.

Ἐπὶ τούτοις κ.τ.λ.

Τὸ ἀναγνωσθὲν σχέδιον τῆς ἐπιστολῆς ἐγένετο δεκτόν.

Μετὰ ταῦτα τῇ προτάσει τοῦ Προέδρου ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος ἀπεφάσισε καὶ αὖθις νὰ ἀποστείλῃ πρὸς τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Συλλόγους τὴν ἑξῆς προτρεπτικὴν ἐπιστολὴν πρὸς συλλογὴν τῶν ζώντων μνημείων.

Κύριε Πρόεδρε,

Καί τοι οὐκ ὀλίγοι τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διδασκάλων καὶ λοιπῶν λογίων ἔσπευσαν εἰσακοῦσαι τὴν πρόσκλησιν τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου καὶ ἀποστεῖλαι αὐτῷ συλλογὰς τῶν ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ, οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ὅμως αὐτῶν συνελέχθη μέρος· διότι ἐκ πολλῶν ἐπαρχιῶν οὐδὲν ἔτι ἀπεστάλη παρὰ τῶν δυναμένων ἀσχολεῖσθαι περὶ τὰ τοιαῦτα, μὴ λαβόντων ἴσως γνῶσιν τοῦ προγράμματος τοῦ Συλλόγου ἢ καὶ μὴ κατανοησάντων τὴν μεγάλην ἀξίαν καὶ σπουδαιότητα τῶν ζώντων μνημείων. Τούτου ἕνεκεν ὁ Σύλλογος ἐπιθυμῶν, ἵνα συναθροισθῇ ὅσον τάχιστα πλείστη γλωσσικὴ ὕλη, ὅπως εὐκολυνθῇ ἡ σύνταξις τελείου λεξικοῦ τῆς νεωτέρας ἡμῶν γλώσσης, ἀποστέλλει καὶ αὖθις ὑμῖν ἀντίτυπά τινα τῆς περὶ συλλογῆς τῶν ζώντων μνημείων ἐγκυκλίου, παρακαλῶν, ἵνα διανείμητε αὐτὰ πρὸς οὓς δεῖ, διεγείροντες τὸν ζῆλον καὶ τὴν ἅμιλλαν αὐτῶν, ὑποδεικνύοντες, ὅτι μέγιστον πράττουσι καὶ ἐθνικώτατον ἔργον ἀσχολούμενοι εἰς τὴν συλλογὴν τῶν πολυτίμων τούτων θησαυρῶν τῶν σωζομένων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ.

Ἐπὶ τούτοις δέξασθε τὴν διαβεβαίωσιν τῆς διακεκριμένης πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεως ἡμῶν.

Μετὰ ταῦτα κηρύττεται ἡ λῆξις τῆς συνεδριάσεως.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΗΓ'

Ἔκτακτος,

ΕΠΙ ΤΗ ΕΠΕΤΕΙΩ ΕΟΡΤΗ,

Τῇ 5ῃ Μαΐου 1874.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ἡρακλέους Βασιάδου.

Ἀρξαμένης τῆς συνεδριάσεως ὁ Πρόεδρος ἀγγέλλει ὅτι ἡ Α. Π. ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης κωλυόμενος νὰ παρευρεθῇ αὐτοπροσώπως ἀποστέλλει τοὺς Σεβ. ἀρχιερεῖς Ἀγ. Σερρῶν καὶ Βελεγράδων, ὡσαύτως καὶ ἡ Α. Ε. ὁ ὑπουργὸς τῆς παιδείας κωλυόμενος νὰ παραστῇ ἐν τῇ ἐπετείῳ τοῦ Συλλόγου ἑορτῇ ἕνεκα ὑπουργικοῦ συμβουλίου ἐπεφόρτισε τὸν κ. Ἰ. Ἀριστοκλῆ ἵνα ἀντιπροσωπεύσῃ αὐτὸν κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην· τὴν λύπην αὐτοῦ ἐξέφρασε διὰ τοῦ κ. Γενναδίου, ὃν καὶ ἐπεφόρτισε νὰ τὸν ἀντιπροσωπεύσῃ, καὶ ὁ ἐν Προύσῃ ἀποδημῶν πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος κ. Εὐστ. Σῖμος.

Εἶτα ὁ Πρόεδρος κ. Βασιάδης ἀνέγνω ἔκθεσιν ἔχουσαν οὕτω·

Φιλόμουσοι ὁμήγυρις,

Δέκατον καὶ τρίτον ἔτος τουτί, ἐξ οὗ ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος ἱδρυθεὶς τὴν ἐπέτειον αὐτοῦ πανηγυρίζει ἑορτὴν γηθόσυνος, τὸ δὲ φιλόμουσον καὶ φιλόκαλον πανελλήνιον ἀμφοτέρων τῶν φύλων κοινὸν κατ' ἔτος ἀκάματον

Digitized by Google

πανταχόθεν τῆς μεγαλοπόλεως ταύτης καὶ ἀθρόον συρρέον προσέρχεται ἐν ἄκρᾳ ψυχῇ ἀγαλλιάσει τοῦ Συλλόγου ἀκροασόμενον λόγον καὶ εὐθύνας τῶν πεπραγμένων αὐτῷ διδόντος, τὴν ἐπέτειον τούτου τελετὴν ἐθνικὴν λογιζόμενον ἑορτὴν καὶ πανήγυριν. Πόθεν ἆρά γε ἡ τοσαύτη τοῦ πανελληνίου κοινοῦ εὔνοια καὶ στοργή; τίνας ἀρετὰς καὶ πόθους ἐθνικοὺς τιμῶν ὁ Σύλλογος καὶ γεραίρων τοσοῦτον κατέστη δημοφιλής; τίνα ἔλλειψιν ἅμα συστὰς ἀναπληρῶσαι ἀγωνιζόμενος τὸ ἡμέτερον Γένος ἀπὸ τοῦ πιέζοντος ἐφιάλτου ἀνεκούφισέ πως καὶ τὴν κοινὴν πάντων ἐπεσπάσατο συμπάθειαν καὶ ἐπευφημίαν; Ἡ παροῦσα ἔκθεσις ἐν ὀλίγοις διδάξει, οὐ μόνον τὰ πεπραγμένα ἐξιστοροῦσα, ἀλλὰ καὶ τὸ γενικὸν τοῦ Συλλόγου πνεῦμα ὑποδεικνύουσα καὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὸ φρόνημα, ἐξ ὧν καὶ αἱ ἑκάστοτε αὐτοῦ πράξεις ἀπορρέουσιν, ὁ δὲ Σύλλογος νέας πνευματικῆς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν κινήσεως κατέστη πρωτουργὸς καὶ ἰθύντωρ, τῆς διὰ τῶν συλλόγων καὶ φιλεκπαιδευτικῶν ἀδελφοτήτων.

Ὅταν ἔθνος τι ἐκ Θεοῦ εἰς μέγαν καὶ ὑψηλὸν ἢ προωρισμένον σκοπὸν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους χάριν, πολλὰ πρὸς ἐκπλήρωσιν τούτου συντρέχουσιν αὐτῷ καὶ συνέρχονται ἀγαθά, οἷον ἡ γενναία αὐτοῦ καὶ μεγάλη φύσις, ἡ ἐν ᾗ οἰκεῖ χώρα, οἱ ἐν οἷς ἀνατρέφεται καὶ ζῇ θρησκευτικοὶ καὶ πολιτικοὶ θεσμοί, οἱ εὐνοϊκοὶ καιροὶ πολλὰς καὶ τελεσιουργοὺς παρέχοντες αὐτῷ πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ βλάστησιν ὁμολογουμένως τῇ φύσει αὐτοῦ ἀφορμάς. Ἐκ δὲ τῶν κόλπων αὐτοῦ καὶ σπλάγχνων, ἂν τε ἠρέμα ἀναπτύσσηται ἂν τε τύχῃ ἐν κοινωνικοῖς καὶ πολιτικοῖς συνταρασσόμενον ἀναβρασμοῖς, ὡς ἐκ τῶν τῆς γῆς, ὅθεν ἀγλαὸν ἀναβρύει ὕδωρ, ὑψίκορμοι καὶ μεγαλοπρεπεῖς ἀναβλαστάνουσι πλάτανοι, ἢ ὡς ἐκ τῶν ἡφαστείων κρατήρων μύδροι πεπυρακτωμένοι ἀνατινασσόμενοι ἐρεύγονται, *τέρας μὲν θαυμάσιον πρυσιδέσθαι, θαῦμα δὲ καὶ παρεόντων ἀκοῦσαι*, οὕτω μεγάλοι καὶ θερμουργοὶ καὶ τεράστιοι ἀναφύονται ἄνδρες θείων ἀξιούμενοι καὶ ἡρωϊκῶν τιμῶν, διότι ἐν ἑαυτοῖς τὰς ἄκρας ἀρετὰς τῆς ἐξ ἧς ἐβλάστησαν φυλῆς καὶ τὰς γενναίας αὐτῆς ὁρμὰς καὶ ἐφέσεις συγκορυφοῦντες καὶ πολὺ τοὺς ἄλλους κατά τε τὴν νόησιν ὑπερβάλλοντες καὶ τὴν ἰσχυρὰν τῆς θελήσεως δύναμιν κατά τε τὴν ζέσιν τῆς πεποιθήσεως καὶ τὴν ἀκαταμάχητον ὁρμὴν πρὸς παραγωγὴν καὶ δημιουργίαν τῶν ὧν ἐγκυμονοῦσιν, οἱ τελειότατοι ἀποβαίνουσι καὶ μεγαλοφυέστατοι ἀντιπρόσωποι τοῦ ἐξ οὗ ἔφυσαν ἔθνους, ἡ ζῶσα καὶ ἀληθὴς αὐτοῦ εἰκών, ἐν ᾗ ἡ ἐνδόμυχος αὐτοῦ φωνὴ καὶ συνείδησις κατοπτρίζονται, ἡ ἐνσάρκωσις τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ καὶ φρονημάτων καὶ πόθων τῶν τ' ἐόντων πρό τ' ἐόντων τῶν τ' ἐσομένων· θεῖον δέ τε κάλλος καὶ ἐξαίσιον ὕψος ἀπαστράπτουσιν οἱ μὲν ἐν τῇ ποιήσει, οἱ δ' ἐν τῷ πιζῷ λόγῳ, οἱ δ' ἐν τῇ πολιτείᾳ, οἱ δ' ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, οἱ δ' ἐν τῇ τέχνῃ, καὶ ἄλλοι ἄλλως, ἥλιοι φαεινοὶ καὶ πέρα τῶν ἐθνικῶν ὁρίων τὰς φαεινὰς αὐτῶν ἐκπέμποντες ἀκτῖνας καὶ διαφωτίζοντες τὰς ἐπερχομένας γενεὰς οὐ μόνον τοῦ ἔθνους αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ σύμπαντος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἔθνος αὐτὸ ἀνώτερον ἑαυτοῦ γιγνόμενον συνενθουσιᾷ μετὰ τῶν μεγαλοφυῶν τούτων ἀνδρῶν καὶ ἀκρατήτῳ ὁρμῇ ἐκτὸς φερόμενον τῶν στενῶν αὐτοῦ ὁρίων πρὸς τὰς ἄκρας βαίνει καὶ τὰς κορυφὰς τῆς ἀνθρωπίνης τελειότητος.

Τοιοῦτον τὸ ἡμέτερον ἔθνος πολλοὺς καὶ περιφανεῖς φύσαν μεγαλοφυεῖς ἄνδρας, περὶ ὧν πάντες οἱ αἰῶνες μαρτυροῦσιν ὑπὸ τῆς αἴγλης αὐτῶν ἐλλαμπόμενοι καὶ καταυγαζόμενοι. Ἀλλὰ καὶ ὑμεῖς, φιλόμουσος ὁμήγυρις, στρέψατε ἄνω πρὸς τὴν περικαλλῆ τῆς εὐρείας ταύτης αἰθούσης ὀροφὴν τὰ βλέμματα καὶ ἴδετε τοὺς τῆς ποιήσεως καὶ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης φαεινοὺς ἀστέρας, τοὺς Ὁμήρους καὶ Σόλωνας καὶ Σοφοκλεῖς, τὰς Σαπφοῦς καὶ Κορίννας, τοὺς Ἡροδότους καὶ Θουκυδίδας, τοὺς Σωκράτεις καὶ Πλάτωνας, τοὺς Περικλεῖς καὶ Δημοσθένεις, τοὺς Φειδίας καὶ Ἀπελλεῖς. τοὺς Ἀλεξάνδρους, τοὺς Ἀρχιμήδεις, τοὺς Βασιλείους, τοὺς Γρηγορίους, τοὺς Χρυσοστόμους. Ἀλλὰ καίτοι πολλοί, λείπουσιν ὅμως καὶ οὐκ ὀλίγοι, καὶ τούτων οὐχ οἱ ἐλάχιστοι, οἱ Ἀρχίλοχοι, οἱ Τέρπανδροι, οἱ Πίνδαροι, οἱ Αἰσχύλοι, οἱ Ἀριστοφάνεις, οἱ Μένανδροι. οἱ Θεμιστοκλεῖς, οἱ Ἐπαμεινώνδαι, οἱ Πολύγνωτοι, οἱ Ἰκτῖνοι, οἱ Ἱπποκράτεις, οἱ Ἀριστοτέλεις, καὶ τοσοῦτοι ἄλλοι, ὧν ἐπιλήψει με ὁ χρόνος ἀναφέροντα τὰ ὀνόματα.

Ὁ δαιμόνιος Ῥαφαὴλ βουλόμενος ἐν Ῥώμῃ τὴν τελειοτάτην τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἐποχὴν κατά τε τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας παραστῆσαι, τὴν ἀπαράμιλλον ἐκείνην ἔγραψεν εἰκόνα, *τὴν Σχολὴν* λέγω *τῶν Ἀθηνῶν*, ἐν ᾗ πεντήκοντα καὶ δύω ἀπεικονίζει πρόσωπα φιλοσόφων, ποιητῶν, ἐπιστημόνων, καλλιτεχνῶν καὶ λοιπῶν· ὅλως δ' ἔλλην ἐν αὐτῇ γε-

Digitized by Google

νόμενος καὶ τῆς μεγαλονοίας ἐκείνων ἐμφορηθείς, εἰς τὸ ἄκρον ἄωτον ἀφίκετο τῆς τε τέχνης καὶ τῆς μεγαλοφυΐας αὐτοῦ. Ὁ δὲ κατὰ τοὺς νέους χρόνους ζηλωτὴς αὐτοῦ καὶ μιμητὴς ὁ Γαλάτης Ingres, τὴν *Ὁμήρου ἔγραψεν Ἀποθέωσιν*, ἐν ᾗ μετὰ τῶν ἀρχαίων τῆς κλεινῆς Ἑλλάδος ποιητῶν, φιλοσόφων, πολιτικῶν, ἐπιστημόνων, καλλιτεχνῶν, καὶ πολλοὺς τῶν νεωτέρων περιλαβὼν ἀνέμιξε, βουλόμενος ἀποδεῖξαι, ὅτι καὶ οὗτοι ἐκ τῶν ἀρχαίων ὡς ἀπὸ πηγῆς ἀεννάου τὰς ζωοποιοὺς αὐτῶν ἀρύονται δυνάμεις. Τίς ἐπὶ τούτοις οὐκ ἀγάλλεται; ἢ τίς τῶν εὐπορούντων ὁμογενῶν οὐ βουλήσεται ἰδίαις αὐτοῦ δαπάναις τῶν ἀπαραμίλλων τούτων ἀριστουργημάτων ἀντίγραφα τὸ μὲν ἐνταῦθ' ἀναρτήσασθαι, τὸ δὲ κατέναντι, ἐπὶ αἴδίῳ μὲν τῆς περιφανοῦς μεγαλοφυΐας τῶν ἡμετέρων προγόνων μαρτυρίῳ, παρακελεύσει δ' ἡμῶν πρὸς μίμησιν αὐτῶν; διότι «ἔξεστιν ἡμῖν, ὥς φησι καὶ ὁ κορυφαῖος τῶν ἀρχαίων ῥητόρων, εὐδαίμοσι γενέσθαι οἰκείοις χρωμένοις οὐκ ἀλλοτρίοις παραδείγμασι». .

Τοιοῦτον μὲν τὸ ἡμέτερον ἔθνος κατὰ τὴν εὐτυχῆ αὐτοῦ περίοδον· ἀλλ' ὡς ἡ μήτηρ γῆ ἀποκάμνει καὶ πρὸς καιρὸν παύει καρποὺς ἀποφέρουσα, οὕτω καὶ παντὶ ἔθνει ἐνδόξως σταδιοδρομήσαντι πέπρωται καὶ γυίων λύσις καὶ παρακμὴ καὶ κατάπτωσις. Ἵνα δὲ μὴ πάσας καταπίπτον τὰς ζωτικὰς αὐτοῦ δυνάμεις ἀποβάλῃ καὶ εἰς παντελῆ περιέλθῃ στείρωσιν ἢ καὶ ὄλεθρον, πολλοὶ πολλῶν καταβάλλονται ἀγῶνες ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνερχομένων καὶ κοινήν τινα συνιστώντων φωταυγῆ ἑστίαν, ἔνθεν μὲν πρὸς διάσωσιν τῆς πατρῴας κληρονομίας τὸν ὑπέρλαμπρον ἀποθησαυριζόντων πλοῦτον τῶν γραμμάτων, τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, ἔνθεν δὲ τὰς κοινὰς αὐτῶν δυνάμεις καὶ ἐνεργείας συνενούντων τε καὶ συγκεντρούντων πρὸς ἀνέλιξιν τῶν ἀρχαίων θησαυρῶν καὶ ἐκμετάλλευσιν καὶ πρὸς ἀναζωπύρησιν τῶν ἀποσβεννυμένων φώτων· καὶ ὑπὲρ τούτων πολλοὺς μοχθοῦσιν αἰῶνας καὶ ἀγωνίζονται, ἕως ἂν ἔλθῃ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, καθ' ὃ τὸ ἔθνος, ὡς ὁ χρυσός, καθαρθὲν ἐν τῷ χωνευτηρίῳ τῶν πικρῶν δοκιμασιῶν καὶ τὰς σκωρίας ἀποβαλὸν καὶ ἀναγεννηθὲν νέας αὖθις ἄρξεται σταδιοδρομίας.

Τοιαύτη πανελλήνιος τῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν ἑστία ὑπῆρξε τὸ πάλαι τὸ περιώνυμον ἐκεῖνο τῆς Ἀλεξανδρείας Μουσεῖον, ἐν ᾧ ἅπας ὁ τοῦ ἡμετέρου ἔθνους φιλολογικὸς καὶ ἐπιστημονικὸς ἀποτεθησαύρισται πλοῦτος, οἱ δ' ἐν αὐτῷ σοφοὶ τῇ κοινῇ ἐργασίᾳ καὶ καλλιεργείᾳ τῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν τὸ ἱερὸν πῦρ ἄσβεστον τηρῆσαι ἠγωνίσαντο καὶ τὴν γόνιμον τῶν πρὸ αὐτῶν καὶ δημιουργικὴν μεγαλοφυΐαν ὁπωσδήποτε ἀναπληρῶσαι.

Τί δὲ οἱ καθ' ἡμᾶς φιλολογικοὶ καὶ φιλεκπαιδευτικοὶ Σύλλογοι; Συστάντες οὗτοι καθ' οὓς χρόνους εὐτυχῶς τὸ ἔθνος ἤρξατο ἤδη τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ κινήσεως καὶ προκοπῆς, ἡ δὲ κλεινὴ τῆς Παλλάδος πόλις πανελλήνιον καὶ πολύφωτον κέκτηται τῶν ἑλληνίδων μουσῶν ἑστίαν πανταχόσε τὰς θερμὰς αὐτῆς καὶ φαεινὰς ἐκπέμπουσαν ἀκτῖνας, καὶ ἐξ αὐτῆς μὲν ἐλλαμπόμενοι, πρὸς δὲ τὴν ἀνέφικτον τῶν ἡμετέρων προγόνων προσβλέποντες μεγαλόνοιαν, κύριον σκοπὸν καὶ μέλημα προτίθενται τὴν συνένωσιν καὶ συγκέντρωσιν τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων καὶ τῶν ἐνεργειῶν πασῶν τῶν τάξεων πρὸς ἐξέγερσιν τῆς φιλομαθείας τοῦ ἡμετέρου Γένους καὶ διάδοσιν τῶν γραμμάτων μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν ἄκρων τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἔνθα οἱ ἡμέτεροι ὑπὸ σκυθικοῦ καταληφθέντες ψύχους τὴν ἑαυτῶν ζωὴν καὶ τὴν ἐθνικὴν ὕπαρξιν ἀπολέσαι κινδυνεύουσι. Πρωτουργὸς δὲ τῆς συγκεντρώσεως ταύτης τῶν δυνάμεων καὶ ἐνεργειῶν πασῶν τῶν τάξεων ὁ ἡμέτερος ἐγένετο Φιλολογικὸς Σύλλογος, ὃς ἐφιέμενος μέν, μὴ δυνάμενος δέ, ἐπὶ τοῦ παρόντος τοὐλάχιστον, τὸ τριαδικὸν ἐν ἑαυτῷ περιλαβεῖν τοῦ ἡμετέρου Γένους γνώρισμα, τὸ φιλελεύθερον (1) ἐν τῷ διανοεῖσθαι, ἐν τῷ λέγειν, ἐν τῷ πράττειν, ἐν τῇ θρησκείᾳ, ἐν τῇ ποιήσει, ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἐν τῇ τέχνῃ, τὸ φιλόκαλον καὶ τὸ φιλομαθές, καὶ τοὺς συμφυεῖς κλάδους αὐτῶν πάντας καλλιεργῆσαι, φέρων ἔδωκεν ἑαυτὸν εἰς ἓν μόνον τούτων, εἰς τὴν φιλομάθειαν (2), πά-

(1) «Ἡ αὔρα ἐκείνη τῆς ἐλευθερίας, ὑφ' ἧς ὁ Ἑλληνικὸς ἐμφορεῖται λαός ἐστι δὲ καθόλου εἰπεῖν τὸ ὄντως ζωτικὸν τῆς ποιήσεως στοιχεῖον, σχεδὸν παντελῶς τῇ Ἀνατολῇ λείπει . . . . . μόνον δὲ παρ' Ἕλλησι τὸν εὐγενῆ ἐκεῖνον πρὸς ἔρευναν τῆς ἀληθείας εὑρίσκομεν ζῆλον, τὴν ἐμβρίθειαν ἐκείνην καὶ ἐλευθερίαν ἐν τῷ διανοεῖσθαι, ἅπερ ὅλως ἀλλότρια τῇ δεσποζομένῃ καὶ θεοκρατουμένῃ Ἀνατολῇ ἦσαν. Ἡ ὁρμὴ καὶ ἡ ἔφεσις πρὸς πᾶν ὅ,τι καλὸν καὶ μέγα καὶ ὑψηλὸν καὶ γενικὸν εἰσι διακριτικὸν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος γνώρισμα». Bergk griechische Litteraturgeschichte Τόμ. Α' σελ. 3.

(2) «Τὸ φιλομαθές, ὃ δὴ περὶ τὸν παρ' ἡμῖν μάλιστ' ἄν τις αἰτιάσαιτο τόπον, ἢ τὸ φιλοχρήματον, ὃ περὶ τούς τε Φοίνικας εἶναι καὶ τοὺς κατὰ Αἴγυπτον φαίη τις ἂν οὐχ ἥκιστα. Πλατ. Πολιτ. Δ'. σελ. 436.

Digitized by Google

σῃ δυνάμει καὶ προθυμίᾳ ἀναμοχλεύων αὐτὴν καὶ καλλιεργῶν καὶ μεταδιδοὺς καὶ ἐμφυσῶν καὶ ἐξάπτων πάντας πλουσίους τε καὶ πένητας, ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας, πόλεις τε καὶ χωρία, μοχλὸς τῆς ἀπὸ δεκατετραετίας νέας διανοητικῆς κατὰ τὰς ἡμετέρας χώρας κινήσεως, πατὴρ καὶ γεννήτωρ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ συλλόγων καὶ φιλεκπαιδευτικῶν ἀδελφοτήτων, ἰθύντωρ τῆς συμπράξεως καὶ συνεργασίας τῶν ὀπαδῶν τοῦ λογίου καὶ τοῦ ἐμπολαίου Ἑρμοῦ· ἑνὶ λόγῳ ὁ Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος ὑπάρχει τὸ κατ' ἐξοχὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ τῆς ἑλληνικῆς φιλομαθείας ἐργαστήριον, πάντας τοὺς κλάδους αὐτῆς ἀναπτύξαι ἀγωνιζόμενος καὶ προαγαγεῖν, γράφων, προτρέπων συμβουλεύων, χρήματα χορηγῶν, παντοίους ὑπὲρ αὐτῆς ἀγῶνας ἱδρύων, καὶ εἰς στενὰς χάριν αὐτῆς σχέσεις πρός τε τοὺς ἄλλους συλλόγους καὶ πρὸς τοὺς φιλολόγους καὶ ἑλληνιστὰς τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης ἐρχόμενος.

Τοιαύτη ἡ αἰτία, δι' ἣν ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος δημοφιλέστατος κατέστη. Τοσαύτη δὲ φιλομάθεια τὴν ψυχὴν κατείληφε τῶν πλουσίων τῆς μεγαλοπόλεως ταύτης, τηλικοῦτος ζῆλος ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῶν γραμμάτων, τοσοῦτον μεγαλουργὸς καὶ πνευματικὴ ἡ παρ' αὐτῶν τοῦ πλούτου χρῆσις, ὥστε τὸν θαυμασμὸν κινεῖ καὶ τὴν ἔκπληξιν τῶν σοφῶν τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης ἑλληνιστῶν. «Παντὸς ἐπαίνου ἀξία ἐστὶν ἡ ἐλευθεριότης καὶ γενναιοδωρία τοῦ κυρίου Χρηστάκη Ζωγράφου, γράφει ὁ καθηγητὴς τοῦ ἐν Μονάχῳ Πανεπιστημίου κύριος Christ, τὸν λόγον περὶ τοῦ Ζωγραφείου ἀγωνοθετήματος πρὸς ἔκδοσιν τῶν ἑλλήνων συγγραφέων ποιούμενος, ἣν θαυμάζω ἔτι μᾶλλον, ἐπειδὴ σπανιώταται τοιαῦται ἐνθαρρύνσεις τῶν ἐπιστημῶν φαίνονται παρ' ἡμῖν. Ἐνταῦθα ἔχουσι τὰ τοιαῦτα μονοπώλιον οἱ ἡγεμόνες μόνον· οἱ ἰδιῶται ὅμως, καὶ αὐτοὶ οἱ πλουσιώτατοι, νομίζουσιν ὅτι ἱκανὰ πράττουσιν ἀγοράζοντες μόνον τὰ βιβλία τῶν συγγραφέων· διὸ καὶ ἡ δωρεὰ τοῦ κυρίου Χρηστάκη Ζωγράφου ἐστὶν ὄντως βασιλική». Καὶ ἕτερος δὲ σοφὸς τῆς Γερμανίας ἑλληνιστής, ὁ ἐν τῷ Ἰωαννείῳ τοῦ Ἀμβούργου καθηγητὴς κύριος Vagner, τὰ ἑξῆς γράφει ἑλληνιστί. «Μεγίστου δ' ἐπαίνου καὶ ἀληθοῦς εὐκλείας ἄξιός μοι δοκεῖ εἶναι ὁ τὸν Σύλλογον μεγάλως εὐεργετήσας ἀξιότιμος κύριος Χρ. Ζωγράφος, ἀνὴρ τῷ ὄντι μιμούμενος τὴν δόξαν τῶν ἀοιδίμων Ζωσιμαδῶν, ὧν τὸ ὄνομα αἰωνίᾳ μνήμῃ συνδέεται μετὰ τοῦ ἐξοχωτάτου φιλολόγου τῆς νέας Ἑλλάδος, Α. Κοραῆ· ἡ δὲ γενναιοδωρία τοιούτων ἀνδρῶν τῷ ὄντι ἀξιοθαύμαστος ὑπάρχει καὶ λαμπρὸν παράδειγμά ἐστι τῆς παρ' ὑμῖν ζώσης πατριωτικῆς διανοίας τῶν πλουσίων, ἥτις ὡς μάλιστα διαφέρει τῆς παρ' ἡμῖν ὑπερισχυούσης ὑλικότητος».

Δικαιότατοί εἰσιν οἱ ἀπονεμόμενοι οὗτοι τοῖς ἡμετέροις πλουσίοις ἔπαινοι, οὐ μόνον διότι τὴν ὕλην καθιστῶσιν ὄργανον τῶν νοερῶν τοῦ ἔθνους ἐργασιῶν, ἀλλὰ καὶ δι' ὃ αὐτοὶ παριστῶσι καταπληκτικώτατον μέν, ἄξιον ὅμως θέαμα τῆς ἑλληνικῆς αὐτῶν φιλομαθείας καὶ τοῦ ζήλου ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῶν γραμμάτων· μὴ γὰρ δι' αὐτοὺς ἡ Κωνσταντινούπολις ἡ μέχρι χθὲς καὶ πρώην ὡς ἐμπορικὴ φημιζομένη πόλις οὐ κατέστη τῶν γραμμάτων ἑστία, ἀφθόνως τὸ ἑαυτῆς ἀργύριον εἰς τὰς ἐπαρχίας προχέουσα πρὸς ἐξέγερσιν τῆς φιλομαθείας; Ποῦ δ' ἀλλαχοῦ τις εἶδε τὰς μὲν αἰθούσας τῶν ἐμπορικῶν καὶ τραπεζιτικῶν καταστημάτων, ἔνθα πρό τινων ὡρῶν σπουδαῖα περὶ συστάσεως πιστωτικῶν ἑταιριῶν καὶ περὶ δανείων συνεκροτοῦντο συμβούλια, αἴφνης εἰς φιλεκπαιδευτικοὺς Συλλόγους μεταβαλλομένας, τοὺς δ' ἐμπόρους καὶ τραπεζίτας, οἵτινες πρὸ μικροῦ περὶ μεγάλων χρηματιστικῶν ἐργασιῶν ἐβουλεύοντο, συνερχομένους μετὰ τῶν λογίων καὶ συσκεπτομένους περὶ συστάσεως διδασκαλείων πρὸς ταχυτέραν καὶ σκοπιμωτέραν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως διάδοσιν; Ἢ οὐχ ἑωρῶντο πέρυσι καὶ προπέρυσι ταῦτα γιγνόμενα ἐν τοῖς καταστήμασι τῶν κκ. Χρ. Ζωγράφου, Γ. Ζαρίφη, Α. Βαλλιάνου, Α. Βλαστοῦ καὶ ἄλλων; οἱ δὲ προσερχόμενοι ξένοι ἄγνωστα αὐτοῖς βλέποντες πρόσωπα, μὴ γνωρίζοντες δὲ μηδὲ δυνάμενοι τὸ κατ' ἀρχὰς τὰ ἡμέτερα κατανοῆσαι, οὐκ ἠρώτων μετὰ θαυμασμοῦ καὶ ἀπορίας *τί συμβαίνει!* ἡμᾶς μεσίτας ἐκλαμβάνοντες; Καὶ δικαίως· μὴ γὰρ ὄντως οὐκ ἐσμὲν μεσῖται τῶν Συλλόγων πρὸς τοὺς πλουσίους καὶ τῶν πλουσίων πρὸς τοὺς Συλλόγους; Τοῦτο δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ ξένοι τελευταῖον κατενόησαν, ὥστε τοὺς ἡμετέρους λογίους ἐν τοῖς τραπεζιτικοῖς καταστήμασι βλέποντες ἐπιφωνοῦσι τὴν κεφαλὴν κινοῦντες ἄ! ἄ! *σύλλογοι, σύλλογοι καὶ πάλιν.*

Τούτων ἕνεκα ἀναλαμβάνων πέρυσι τὰ τοῦ Προέδρου καθήκοντα μετ' ἐθνικῆς ὑπερηφανείας ἐν τῇ πρώτῃ συνεδριάσει ἔλεγον· «Ὁ Σύλλογος τηλικαῦτα ἀνέλαβεν ἔργα πολλῶν καὶ μεγάλων χρῄζοντα δαπανῶν, ἀκράδαντον ἔχων πεποίθησιν, ὅτι εὑρήσει ἀεὶ πόρους καὶ πηγὰς χρυσορρόας τε καὶ ἀνεξαντλήτους ἐν τῇ

Digitized by Google

ἀνεξαντλήτῳ φιλογενείᾳ καὶ φιλομουσίᾳ καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ καρδίᾳ τῶν ἡμετέρων ὁμογενῶν». Τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ἐν τῇ προεδρικῇ τοῦ 1869 λογοδοσίᾳ ἔλεγον· «Ὁ Σύλλογος ἀκράδαντον τρέφει τὸ ἐθνικὸν φρόνημα, προσδοκῶν ὅτι ἐκ τῶν κόλπων τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικοῦ ἐμπορίου ὅσον οὔπω ἐγερθήσονται ζηλωταὶ τῶν καλῶν, οἵτινες πρὸς τοὺς γεραροὺς ἐκείνους ἄνδρας ἀνθαμιλλώμενοι τοὺς ἀπὸ ἁλώσεως μέχρι σήμερον πολλὰ καὶ μεγάλα ὑπὲρ τῆς διανοητικῆς τοῦ ἔθνους ἀναγεννήσεως συνεισενεγκόντας, ἄλλα τε πράξουσι καλὰ καὶ χρήματα καταβαλοῦσιν οὐκ εὐκαταφρόνητα, ὅπως τὰ ἐκ τῶν τόκων αὐτῶν προσποριζόμενα τὰ μὲν πρὸς ἐκτύπωσιν δαπανῶνται τῶν ἑλλήνων συγγραφέων, τὰ δὲ πρὸς ἀμοιβὴν τῶν ἐργαζομένων λογίων, διεγείροντες τὴν εὐγενῆ ἅμιλλαν καὶ εἰς ἓν τὰς δυνάμεις καὶ τὴν ἐργασίαν τῶν ἁπανταχοῦ διεσπαρμένων λογίων τοῦ ἡμετέρου Γένους συνάπτοντες».

Πέντε μόλις, ἐξ οὗ ταῦτα ἐλέχθησαν, παρῆλθον ἔτη, καὶ ἰδοὺ αἱ χρησταὶ αὗται ἐλπίδες τετελεσμέναι εἰσὶ καὶ πράγματα ἤδη ἐγένοντο· καὶ ταῦτα πότε; ὅτε χρηματικαὶ κρίσεις, ὡς δειναὶ λαίλαπες καὶ καταιγίδες, προρρίζους τὰς ἀγορὰς συνετάρασσον καὶ τὰ χρηματιστήρια, ἡμεῖς δὲ πάντες ἀπέλπιδες καὶ ἀθυμοῦντες ἐφοβούμεθα τρομέοντο δὲ φρένες ἐντὸς μή τι ἀνήκεστον πάθῃ ὁ Σύλλογος. Ὁμολογητέον ὅτι τοῦτο μάλιστα τὸ ἔτος ἡ φιλομάθεια τῶν ἡμετέρων ἐξεδηλώθη πλουσίων, οὐ μόνον ἡ τοῦ κλεινοῦ τῆς Ἠπείρου γόνου καὶ ἡ τοῦ μεγαθύμου Ζαρίφη, οὗ ἡ ἀκράτητος πρὸς τὸ διδόναι ὁρμὴ καὶ ἐλευθεριότης καὶ γενναιοδωρία χαλινοῦ μᾶλλον δέονται ἢ προτροπῶν (1), ἀλλὰ καὶ ἄλλων πολλῶν. Διὸ καὶ αἱ χρηματικαὶ προσφοραὶ τοῦτο τὸ ἔτος πολὺ τῶν ἄλλων ἀνώτεραι εἰς 4480 περίπου λίρας ὀθωμανικὰς ἀνερχόμεναι, ἐξ ὧν 1235 ὑπὲρ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀπόρων σχολείων, ὃ ἐστι πλείονες κατὰ τριακοσίας λίρας τῶν πέρυσι χορηγηθεισῶν.

Καὶ ὑπὲρ μὲν τῶν ἀπόρων σχολείων χρήματα ἐχορήγησαν οἱ ἑξῆς·

Χρ. Ζωγράφος (ἐτησίαν συνδρομήν).	Λ. Τ	200
Γ. Ζαρίφης (ὡσαύτως)	»	200
» ὑπὲρ τῶν σχολείων Νευροκόπης (ὡσαύτως)	»	20
Μ. Νεγρεπόντης (ὡσαύτως)	»	100
Α. Βαλλιάνος	»	100
Α. Ἡραιστίδης	»	200
Ἐμμ. Σπιθάκης	»	100
Κ. Ἠλιάσκος	»	50
Θ. Μαυρογορδάτος	»	50
Ζήνων Κλεάνθης	»	200
Α. Μαυρογορδάτος (ἐτησίαν προσφορὰν διὰ βίου)	»	5
Ἀδελφοὶ Ἀντωνιάδαι (ἐτησίαν προσφορὰν)	»	10
	»	1235

Τοσαῦται μὲν αἱ ὑπὲρ τῶν ἀπόρων σχολείων τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως χρηματικαὶ προσφοραί. Βεβαίως τὰς πολλὰς καὶ μεγάλας ἐξετάζοντες ἀνάγκας τῆς δημοτικῆς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις παιδεύσεως, τὰ χρήματα ταῦτα ὀλίγα καὶ ἀνεπαρκῆ εὑρήσομεν. Ἀλλ' ὅταν ἀναλογισθῶμεν ἔνθεν μέν, ὅτι πρὸ πεντήκοντα ἐτῶν ἐν Γαλλίᾳ τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως μόλις πεντηκοντακισχίλια φράγκα ἐδαπάνα, ἔνθεν δέ, ὅτι ἐξ οὗ οἱ Σύλλογοι τὸν Φιλεκπαιδευτικὸν ἀνεδέξαντο σκοπόν, τὰ ὑπὲρ τῶν σχολείων χορηγούμενα χρήματα κατ' ἔτος αὔξουσιν, οὐ μόνον τὰ τοῦ Φιλολογικοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ἄλλων, διότι ὁ μὲν Ἠπειρωτικὸς τοῦτο τὸ ἔτος χιλίας χορηγεῖ λίρας ὑπὲρ τῶν ἀπόρων τῆς Ἠπείρου σχολείων, ὁ δὲ Θρᾳκικὸς ἑξακοσίας ὑπὲρ τῶν τῆς Θρᾴκης, ἄλλα δὲ χρήματα οἱ *ἄλλοι* ἔκ τε τῶν ἐνταῦθα καὶ ἐκ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Συλλόγων καὶ φιλεκπαιδευτικῶν ἀδελφοτήτων, τότε δοξάσομεν τὸν Ὕψιστον ὅτι ἐκ τῶν κόλπων τοῦ ἡμετέρου ἔθνους γενναίους τῶν γραμμάτων ἀνίστησι προστάτας, τότ' εὐέλπιδες ἐπιφωνήσομεν,

---

(1) Ὅτε τῇ 6 Αὐγούστου 1872 τὸν κανονισμὸν τοῦ Θρᾳκικοῦ Συλλόγου ἐνεχείρισα αὐτῷ ὅπως ἐν τοῖς ἱδρυταῖς ἐγγραφῇ, ἄσμενος ποιησάμενος τοῦτο ἠρώτησέ με, εἰ ἀρκοῦσιν ἑξακόσιαι λίραι κατ' ἔτος παρ' αὐτοῦ χορηγούμεναι· εἰπόντος δ' ἐμοῦ, ὅτι πολλαί, δίδωμι, εἶπεν, αὐτὰς ἐφάπαξ, ἑκατὸν δὲ κατ' ἔτος· μετὰ δέ τινας μῆνας λόγου γιγνομένου περὶ ἱδρύσεως διδασκαλείου ἐν Φιλιππουπόλει, ἐρωτήσας πόσων χρημάτων χρεία κατ' ἔτος καὶ μαθὼν ὅτι χιλίων λιρῶν, εἶδες, εἶπέ μοι, ἐγὼ εἶχον δίκαιον θελήσας ἐξ ἀρχῆς ὁρίσαι 600 λίρας ὡς ἐτησίαν συνδρομήν, καὶ ταῦτα εἰπὼν ὑπεσχέθη ἵνα αὐτὸς καὶ οἱ συγγενεῖς αὐτοῦ χορηγῶσι χιλίας λίρας κατ' ἔτος πρὸς συντήρησιν τοῦ διδασκαλείου. Ὁ κύριος Ζαρίφης χορηγεῖ ὡσαύτως ἑκατὸν λίρας κατ' ἔτος τῷ Ἠπειρωτικῷ Συλλόγῳ, πεντήκοντα δὲ τοῖς ἐν Προύσῃ σχολείοις κτλ. Πᾶσαι δ' αὗται αἱ προσφοραὶ γίνονται παρὰ τοῦ κυρίου Ζαρίφη ἄνευ προτροπῶν, διότι ἡ ἀγαθὴ καὶ γενναία αὐτοῦ καρδία οὐ χρῄζει σκέψεως καὶ παρορμήσεως ὅπως πράξῃ τὸ καλόν.

Digitized by

Θαρσεῖν χρή· τάχ' αὔριον ἔσετ' ἄμεινον.

Θαρσεῖν χρή· τάχ' αὔριον ἔξομεν ὑπὲρ τῶν ἀπόρων σχολείων δεκακισχιλίας καὶ εἰκοσακισχιλίας λίρας.

Τὰς δὲ ἄλλας προσφορὰς ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐχορήγησαν,

Ὁ μὲν Χρηστάκης Ζωγράφος πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς οἰκοδομῆς	Λ.Τ.	2000
Διὰ τὸ ἐτήσιον διαγώνισμα πρὸς συλλογὴν τῶν ζώντων μνημείων	»	100
Διὰ τὸ ἐτήσιον ἀγωνοθέτημα πρὸς ἔκδοσιν τῶν ἑλλήνων συγγραφέων	»	450

Ἐν δ' ἐπιστολῇ πρὸ εἴκοσι γεγραμμένῃ ἡμερῶν παραμυθούμενος τὸν Σύλλογον δι' ἃς ὑπέστη ἐκ τῆς κρίσεως χρηματικὰς ζημίας γράφει μοι. «Μὴ ξενοχωρεῖσαι, ἅμα δὲ διορθωθῶσι τὰ τῆς ἀγορᾶς, πάλιν θὰ ἔχῃς διὰ τὸν Σύλλογον ἐκεῖνα τὰ ὀλίγα τὰ ὁποῖα πάντοτε εἶχες.» ἐξ ὧν ἐξάγεται ὅτι καὶ ἄλλας γενναιοδωρίας προσθέσει ὁ φιλόμουσος ἀνὴρ καὶ διατελέσει κατ' ἔτος εὐεργετῶν τὸν Σύλλογον ἀεί τι νέον προστιθείς.

Ἐκ δὲ τῶν ἄλλων		
Ἀνανίας Βατοπεδινὸς	Λ.Τ.	100
Ζήνων Κλεάνθης	»	100
Ἑλένη Ἀρχιγένους (ἐτησίως)	»	10
Ἑλένη Πέρβελη	φρ.	100
Κ. Καραπάνος διὰ τὸ ἑξαετὲς διαγώνισμα πρὸς βράβευσιν διδακτικῶν βιβλίων τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως	»	10000

Πᾶσι τούτοις ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος ἀπένειμεν ἐν καιρῷ τὰς προσηκούσας τιμὰς καὶ εὐχαριστίας, τὸν δὲ γενναιοδωρότατον Χρηστάκην Ζωγράφον ἀνέγραψε *μέγαν* αὐτοῦ *εὐεργέτην*, ψηφισάμενος, ἵνα καὶ ἡ προτομὴ αὐτοῦ ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ πρὸς ἔνδειξιν ἀϊδίου εὐγνωμοσύνης τεθῇ· νῦν δὲ ἐν τῇ ἐπισήμῳ ταύτῃ ἡμέρᾳ ἀπονέμει δι' ἐμοῦ πᾶσι τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ δι' ἣν παρέχουσι πρόθυμον ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων συνδρομήν, ἐπευχόμενος, ὅπως πολλὰ ἔτη ζῶσιν ὑγιεῖς καὶ εὐδαίμονες ἐπ' ἀγαθῷ μὲν τῶν συλλόγων, τῶν σχολείων, τῶν γραμμάτων, εὐκλείᾳ δὲ τοῦ Γένους. Τίνα δὲ ἔπαινον καὶ εὐγνωμοσύνην ἐκφράσωμεν τῷ καλῷ κἀγαθῷ Κλεάνθει τῷ ἀρχιτέκτονι, ὃς μαθών, ὅτι αἱ πέρυσιν ὑπό τινος τραπεζιτικοῦ καταστήματος χορηγηθεῖσαι τετρακόσιαι λίραι ὑπὲρ τῶν ἀπόρων τῆς Μακεδονίας σχολείων τοῦτο τὸ ἔτος οὐ χορηγοῦνται, αὐτόκλητος προσελθών μοι ἐφιλοτιμήσατο ὑπὲρ τῶν σχολείων τῆς κλεινῆς καὶ μεγαλουργοῦ Μακεδονίας 200 προσενεγκεῖν λίρας, ὑπισχνούμενος τοῦ λοιποῦ κατ' ἔτος τὰ αὐτὰ ἢ καὶ πλείονα χορηγεῖν χρήματα; Τοιαῦται εὐγενεῖς καὶ φιλόμουσοι πράξεις ἀεὶ μεθ' ἑαυτῶν τὸν προσήκοντα φέρουσαι ἔπαινον πολλῶν λόγων οὐ χρήζουσιν.

Ὁ δὲ Σύλλογος πρὸς ἐπαύξησιν τῶν πόρων ὑπὲρ τῶν ἀπόρων σχολείων βουλόμενος καὶ τὴν φιλομουσίαν καὶ τὴν φιλομάθειαν προσλαβεῖν τῶν ἀπανταχοῦ εὐπορούντων ὁμογενῶν, οὐ μόνον πρὸς τοὺς ἐν Κων/πόλει, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἐν ἀλλοδαπῇ (1) ἐπιστολὰς ἔπεμψε, τὴν

---

(1) Οἱ πρὸς οὓς ἐπέμφθησαν αὗται

Ἐν μὲν Κωνσταντινουπόλει εἰσὶ

Ν. Ζαρίφης, Ξ. Στεφάνοβικ, Α. Βαλλιάνος, Δ. Βλαστός, Γ. Κορωνιός, Ε. Εὐγενίδης, Π. Κλάδος, Α. Νικολόπουλος, Βερίσης καὶ Κοσούδης, Β. Σουβατζόγλους, Στ. Ῥάλλης, Π. Σεκιάρης, Π. Καμάρας, Α. Βαλτατζῆς, Ε. Βαλτατζῆς, Β. Βαλτατζῆς, Α. Χ. Κώστα, Γ. Ἀναστασιάδης, Θ. Γιάνναρος, Δ. Καλβοκορέσης, Κ. Καραπάνος, Κ. Καραθεοδωρῆ, Σ. Κέπεντζης, Θ. Σουβατζόγλους, Κ. Ἠλιάσκος, Δ. Σεβαστόπουλος, Δ. Ταμβάκος, Π. Ἰγγλέσης, Α. Μαυρογορδάτος, Ι. Ν. Κρικότζος, Δ. Σγούτας, Δ. Κοκκώνης, Ἀλ. Πασπάτης, Α. Σβορῶνος, Δ. Τερεινός, Ἀλ. Μίχογλους, Ξ. Χατζόπουλος, Ι. Σισμάνογλους, Δ. Δημητρακόπουλος, Ι. Θεοδωρίδης, Δ. Ψυχάρης, Σ. Κελαϊδίτης, Π. Στέργιος, Ι. Ἀντωνιάδης, Π. Πορτοκάλλης, Ἀδελφοὶ Χ. Θεολόγου.

Ἐν δὲ Ῥωμουνίᾳ

Ἐν μὲν Βραΐλᾳ

Μ. Στ. Ῥοδοκανάκης, Ι. Οἰκονόμου, Ι. Φάραγγας, Δ. Ἀναγνωστόπουλος, Ι. Σουλιώτης, Ἀδελφοὶ Κωνσταντίνου Λουκᾶς καὶ Ἀντώνιος, Ι. Μπότσαρης, Γ. Ἀντύππας, Μ. Κατζούλης.

Ἐν δὲ Γαλαζίῳ

Κ. Σακομάνος, Ε. Λαμπρινίδης, Π. Ἄκατος, Σ. Τοπάλης, Κ. Μπακάλπασης, Γ. Σαρηγιάννης, Δ. Ῥοδοκανάκης, Ι. Σεκιάρης, Μ. Νικολάου, Γ. Χ. Δράκος, Χ. Μακρής.

Ἐν δὲ Καλαφατίῳ

Ν. Κούμπας, Ἀδελφοὶ Χ. Παναγιώτου.

Ἐν δὲ Γιουργέβῳ

Ε. Λιτζαρόπουλος, Κ. Κόκκινος.

Digitized by Google

ἐτησίαν αὐτῶν ὑπὲρ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀπόρων σχολείων ἐξαιτούμενος συνδρομήν, γράψας πρὸς τοὺς ἐν ταῖς παριστρίοις ἡγεμονίαις, καὶ πρὸς τοὺς ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ῥωσσίᾳ, καὶ πρὸς τοὺς ἐν Βιέννῃ, καὶ τοὺς ἐν Τεργέστῃ, καὶ τοὺς ἐν Μασσαλίᾳ, καὶ τοὺς ἐν Λονδίνῳ, καὶ τοὺς ἐν Μαγχεστρίᾳ, καὶ τοὺς ἐν Λιβερπούλῃ, καὶ τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ τοὺς ἐν Καΐρῳ.

Ἐν δὲ Τούρνῳ Μαγουρελίῳ

Ὀδυ. Καραβίας, Κ. Πατζούρας.

Ἐν δὲ Βουκουρεστίῳ

Μ. Ξανθός, Γ. Κ. Σοῦτζος, Κ. Σιμωνίδης, Λ. Καλεντέρογλους, Κ. Δερούσης, Δ. Τσερλέντης, Γ. Γερμάνης, Ἀδελφοὶ Γερμάνη, Δ. Φωτεινὸς Ἰατρός, Δ. Πολυμέρης.

Ἐν δὲ Ἰασίῳ

Κ. Θ. Μπαστάκης, Κ. Νικολαΐδης, Χ. Μάσιος, Π. Βαλλιάνος.

Ἐν δὲ τῇ μεσημβρινῇ Ῥωσσίᾳ,

Ἐν Ταϊγαρίῳ

Μάρκος Βαρβάκης, Ἰωάννης Π. Σκαραμαγκᾶς, Ἰωάννης Ἀμβρ. Σκαραμαγκᾶς, Συμεών Συνόδης Ποπώφ, Μαρὴς Βαλλιάνος, Δημήτριος Νεγρεπόντης, Δημήτριος Πετροκόκκινος, Ἀντώνιος Σφαέλλος, Ἠλίας Ἡσαΐας, Γεώργιος Ἀνάργυρος, Ἀντώνιος Κρεσδιρόπουλος, Βρ. Δαλλαπόρτας, Δημήτριος Κοντογιαννάκης, Δημήτρ. Μανούσης, Μιχαὴλ Κούπας, Ἀδελφοὶ Σιφναῖοι, Διονύσιος Λουκάτος, Νικόλαος Φαλλιέρος, Θεαγένης Χ. Δαλλαπόρτας, Κωνσταντῖνος Ζαμπάτης, Ν. Λαμπάκης Ἀδελφοὶ Ταρλᾶ, Ἀριστείδης Τραυλός.

Ἐν δὲ Βιέννῃ

Βαρῶνος Σ. Σίνας, Γρηγόριος Ὑψηλάντης, Πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος, Γεώργιος Μαυροκορδάτος, Δούμπας, Κωνς. Γαλάτης, Μ. Οἰκονόμου, Ἀλεξ. Οἰκονόμου, Κόκκινος, Μεταξᾶς Γ. Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος.

Ἐν δὲ Τεργίστῃ.

Ι. Σκαραμαγκᾶς, Πέτρος Σκαραμαγκᾶς, Δημ. Οἰκονόμου, Κωνς. Δ. Τοπάλης, Α. Σ. Ῥάλλης, Αὐγ. Ῥοδοκανάκης, Γεώργιος Ἀφεντούλης, Ἰωαν. Χατζῆ Κωστῆς, Γεωργαλᾶς, Μανοῦσαι, Θεοδ. Γ. Νικολέσσης, Ἰωαν. Κρίκος, Ἰωαν. Α. Δημητρίου.

Ἐν δὲ Μασσαλίᾳ.

Στεφ. Ζαφειρόπουλος, Θεόδ. Ῥοδοκανάκης, Αὐγ. Ῥάλλης, Λεωνίδ. Ἀργέντης, Θεοδ. Σεκιάρης, Ἀνδρ. Βαλλιάνος, Μηλ. Στ. Ῥοδοκανάκης, Στ. Μεταξᾶς Ἰατρός.

Ἐν δὲ Λονδίνῳ

Ε. Σ. Ῥάλλης, Μ. Σπάρταλης Γ. Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος, Ι. Ε. Ῥάλλης, Ἀλέξ. Α. Βλαστός, Παντελῆς Τωμ. Ῥάλλης, Α. Ἀργέντης, Π. Σεκιάρης, Θ. Σκυλίτσης, Παντελ. Σεκιάρης, Ἀμβρ. Σεκιάρης, Μ. Ε. Ῥοδοκανάκης, Μιχαὴλ Γ. Μαυροκορδάτος, Α. Π. Πετροκόκκινος, Ἐμμ. Π. Ῥοδοκανάκης, Ἰω. Σκυλίτσης, Ἰω. Ζ. Σκυλίτσης, Π. Ἰω. Σκυλίτσης, Δημ. Ζ. Σκυλίτσης, Μιχαὴλ Φ. Πασπάτης, Κ. Γεραλόπουλος, Π. Ἐμπεδοκλῆς, Μ. Α. Σεβαστόπουλος, Κωνς. Σεβαστόπουλος, Δ. Ῥοδοκανάκης, Α. Θ. Ῥάλλης, Θ. Λ. Ῥάλλης, Γ. Ε. Σκαραμαγκᾶς, Μιχαὴλ Νασήφ, Θ. Μ. Γερούσης, Ἀριστομένης Μ. Γερούσης, Παντ. Α. Μαυροκορδάτος, Γ. Ι. Καβάφης, Σ. Διλπέρογλους, Σ. Μαυρογιάννης Α. Σ. Μαυρογιάννης, Α. Α. Ῥάλλης, Π. Α. Ῥάλλης, Ἰω. Μ. Ἀγέλαστος, Θ. Κορωνιός, Μ. Ν. Αὐγερινός, Α. Ν. Αὐγερινός, Στ. Α. Ῥάλλης, Σ. Σερ. Γαλάτης, Π. Κ. Ῥάλλης, Στέφ. Φραγκιάδης, Ἐμμ. Φραγκιάδης, Κ. Γ. Βαλλῆς, Δημήτριος Α. Τζοκανάκης, Δημ. Ε. Πετροκόκκινος, Εὐστρ. Ε. Πετροκόκκινος, Α. Κ. Ἀγέλαστος, Μ. Ζαρίφης, Περ. Ζαρίφης, Κ. Μπαλλῆς, Ἰωαν. Ξ. Μπαλλῆς, Ἀνδρ. Π. Σκαραμαγκᾶς, Λουρεντζῆς Π. Σκαραμαγκᾶς, Ἀριστείδης Εὐμορφόπουλος, Ὀκτάβιος Βαλιέρης, Π. Α. Βαλλιάνος, Ι. Κ. Ὅμηρος, Βασ. Νικολόπουλος, Βασ. Μελᾶς, Δημ. Βικέλας, Εὐς. Ἰωαννίδης, Ἀμβρ. Ι. Ῥάλλης, Ν. Δ. Τσοῦκος, Λ. Ζίφος, Γ. Α. Ζίφος, Ἀντ. Ε. Μαυρογορδάτος, Ἐμμ. Α. Μαυρογορδάτος, Π. Π. Ῥοδοκανάκης, Παντ. Ν. Αὐγερινός, Μ. Ζ. Ῥοδοκανάκης Δ. Μ. Κατηνάκης, Π. Σιναννίδης, Π. Ἄκατος Δ. Σ. Σεβαστόπουλος, Διονύσιος Ἀντζιλότης, Ν. Βογιατζόγλους, Δ. Μ. Παπαρρήτωρ Δ. Μ. Κόλλας, Π. Κ. Σκλάβος.

Ἐν δὲ Μαγχεστρίᾳ

Ε. Χ. Ἀδὰμ καὶ Σα, Ν. Ἀδαμίδης καὶ Σα, Μ. Ἀλεξιάδης, Ν. Α. Ἀλφιέρης, Ρ. Ἀνδρουλῆς, Ἀργέντης Σκυλίτσης καὶ Σα, Δ. Π. Ἀποστόλου, Ι. Ο. Ἀσλάν, Κ. Α. Ἀθανασόπουλος, Α. Β. Αὐγουστῖνος, Βαρουχάκης καὶ Σα, Δ. Α. Βλαγομένος, Κ. Ι. Βούκουρας, Δ. Δ. Καλιμασσιώτης καὶ Σα, Ν. Κ. Καλογιάννης καὶ Σα, Γ. Δ. Καλβοκορέσης, Καμπούρωφ καὶ Λευθεριώφ Ι. Ε. Γέσωφ, Κ. Γ. Γίρος, Χαριτωνίδης καὶ Σα, Π. Μ. Ἔνεν, Α. Ἰωαννίδης καὶ Σα, Ν. Κ. Λάππας, Μ. Μίλκωφ, καὶ Σα, Ι. Μιταράγας, Β. Μ. Ναγιὰρ καὶ Σα, Δ. Γ. Νεροῦτζος καὶ Σα, Δ. Παλαιολόγος καὶ Σα, Ε. Γ. Πανᾶς, Ι. Παπαδάκης, Π. Ζ. Πετροκόκκινος, Α. Χ. Πρώϊος, Ῥακτιβάν, Ῥάλλης, Ῥάλλης καὶ Μαυρογιάννης, Κ. Δ. Ῥοδοκανάκης, Ῥοδοκανάκης, Ῥοδοκανάκης καὶ Σα, Ι. Σαγραντῆς καὶ Σα, Σκυλίτσης καὶ Σα, Σκρίνης, Σεκιάρης, Γ. Κάρταλης καὶ Σα, Ε. Κάσδαγλης, Κεφαλᾶς, Σ. Χριστοδουλίδης καὶ Σα, Κ. Σ. Σκιλιτήρας, Κ. Κων-

Digitized by Google

Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ὀλίγοι, καίπερ τὴν πατρίδα ὑπερφιλοῦντες, ἕνεκα ὅμως τῆς μακροχρονίου ἐν ξένῃ καὶ εὐδαίμονι χώρᾳ διαμονῆς φαίνονται τὰ πλεῖστα ἀγνοοῦντες τῶν δεινῶν αὐτῆς παθημάτων, καὶ οἷους οἱ ἐν τῇ φυσάσῃ μένοντες γῇ πρὸς ἀποσόβησιν τῶν ἐπερχομένων κινδύνων ὑπομένουσιν ἀγῶνας, συναπέστειλε καὶ τοὺς τρεῖς τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ τόμους μετὰ τῶν ἐκθέσεων, ὅπως ἀναγνόντες ἴδωσι, πῶς ἔχουσι τὰ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἐν ταῖς ἡμετέραις χώραις, καὶ τί ὑπὲρ τῶν ἀπόρων σχολείων πράττει ὁ Σύλλογος, καὶ διὰ τί τὴν ἐτησίαν αὐτῶν ἐπικαλεῖται συνδρομήν. Μάθε, λέγει πρὸς αὐτούς, ὦ Θρᾴξ, ὦ Μακεδών, ὦ Θεσσαλέ, ὦ Ἠπειρῶτα, ὦ Χῖε, ὦ Σμυρναῖε καὶ πάντες οἱ ἄλλοι γόνοι τῆς ἄλλοτ' ἀκμαζούσης ἐλάσσονος Ἀσίας, μάθετε ὅτι ἡ ἑλληνικὴ παιδεία καὶ τὰ γράμματα ἐν ταῖς ἡμετέραις χώραις οὐκ ἀνθοῦσι νῦν οὐδ' ἀκμάζουσι. Μάθετε, ὦ ἁπανταχοῦ γῆς διεσπαρμένοι Ἕλληνες, ὅτι πολλά εἰσιν ἐκ τῶν ἡμετέρων τὰ ἄπορα σχολεῖα ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, γενναίαν παρ' ὑμῶν ἀρωγὴν καὶ ὑποστήριξιν προσδοκῶντα. Μάθετε, ὅτι ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος μετ' ἄλλων τὴν φροντίδα ἀνεδέξαντο, ὅπως διὰ τῆς διαδόσεως τῶν φώτων τὴν σκοτόμαιναν τῆς ἀμαθείας ἀπὸ τῶν ἡμετέρων χωρῶν διασκεδάσωσι.

Τίς προσκαλούμενος τὴν ἑαυτοῦ συνδρομὴν χορηγῆσαι ἀπαρνήσεται; Οὗτοι μόνον, ὅσοι ὅμοιοι τοῖς τοῦ Ὀδυσσέως ἑταίροις ὑπὸ τῶν ἡδυπαθειῶν τῆς Κίρκης *ξενιτείας* τόν τε νοῦν καὶ τὴν καρδίαν διεφθάρησαν, τὴν μνήμην τῆς πρότερας αὐτῶν καταγωγῆς ἀπολέσαντες, τὰ δ' ἐν ξένῃ γῇ γεννώμενα αὐτῶν τέκνα ἐῶντες ἀμελῶς καὶ ξενικῶς ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων παιδαγωγεῖσθαι μετ' ὀλιγωρίας καὶ ξενιζούσης προφορᾶς ἢ καὶ οὐδόλως τὴν μητρικὴν αὐτῶν γλῶσσαν ἐκμανθάνοντα. Ὁ χρόνος δείξει τίνες οὗτοι καὶ πόσοι καὶ ποῦ διαμένουσιν. Ὁ Σύλλογος ὅμως πρὸς τοὺς ἁπανταχοῦ εὐποροῦντας ὁμογενεῖς ἐπιστολὰς ὑπὲρ τῶν ἀπόρων σχολείων πέμψας ἄφθονον τὴν τῶν συνδρομῶν ἤλπιζε συγκομιδήν, τεκμαιρόμενος τοῦτο τὸ μὲν ἐκ τῆς φιλοπατρίας καὶ φιλογενείας τῶν πρὸς οὓς ἔγραψε, τὸ δ' ἐκ τῆς φιλοτιμίας καὶ τοῦ ζήλου τῶν πρὸς οὓς ἀνέθετο τὴν φροντίδα (1)· οἷς πᾶσιν ὁ Σύλλογος τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ ἀπονέμει καὶ δημοσίᾳ ἐν ταύτῃ τῇ ἐπισήμῳ πανηγύρει.

σταντινίδης, Σ. Ο. Κωνσταντίνου, Μ. Α. Κοπτσίλης καὶ Σα, Μ. Κουβελᾶς Α. Ἀρ. Δάλλας, Ι. Δαμαλλᾶς καὶ Σα, Γ. Δ. Ἠλιάσκος, Φωτιάδης, Δ. Φραγκίδης, Α. Φραγκόπουλος, Ν. Σ. Φραγκόπουλος καὶ Σα, Δ. Γαβριηλίδης καὶ Σα, Σ. Α. Σεβαστόπουλος, Σεβαστός, Σ. Σμυρινούδης, Α. Σοφιανός, Π. Σουβατζόγλους καὶ Σα, Ι. Σταυρίδης καὶ Σα, Γ. Α. Σούρσση, Π. Ταμβάκης, Γ. Ταμβάκος, Μικρουλάκης, Μαυρογορδάτος, Θεοφιλίδης, Γ. Θεολόγος, Π. Θεολόγος, Γ. Τριανταφυλλίδης καὶ Σα, Δ. Τριανταφυλλος καὶ Σα, Ε. Βασιλόπουλος, Ν. Δ. Τζαλίκης, Ι. Ζαχαράκης καὶ Σα, Ζερβουδάκης, Τ. Ῥεβελάκης Ι. Τζικαλιώτης καὶ Σα, Κ. Ι. Ζυγομαλᾶς, Π. Τσόλας.

Ἐν δὲ Λιβερπούλῃ

Ἀδελφοὶ Ῥάλλη, Ῥάλλης καὶ Ψύχας, Γ. Μ. Παπαγιάννης Φραγκιάδης καὶ Ῥοδοκανάκης, Γεωργαλᾶς καὶ Σα, Ῥάλλης καὶ Μαυρογιάννης, Δ. Α. Μαυρογορδάτος, Κασσαβέτης καὶ Σα, Φραγκόπουλος καὶ Σα, Ι. Α. Καρυδιᾶς, Π. Δ. Ῥάλλης, Ἀργέντης Σκυλίτσης καὶ Σα, Α. Φακίρης, Μ. Κωνσταντινίδης, Α. Σ. Ἀγέλαστος, Π. Κοντόσταυλος, Π. Ζ. Ῥοδοκανάκης, Κ. Θ. Ῥοδοκανάκης, Π. Π. Νεγρεπόντης, Ἀδελφοὶ Νεγρεπόντη, Δ. Νικολόπουλος καὶ Σα, Γ. Εὐστρατιάδης, Α. Παπακαλός, Μάξιμος καὶ Δαμιανός, Α. Γαλάτης καὶ Κ. Νεγρεπόντης, Ν. Ζυγομαλᾶς, Καβάφης καὶ Σα, Ἐξάδελφοι Μπούστρου, Ἀδελφοὶ Νοταρᾶς, Ἀδελφοὶ Μαξίμου, Ι. Π. Σκυλίτσης, Ἀδελφοὶ Ἠλιάδου, Δ. Ν. Γιαννακόπουλος, Ε. Ἀναγνωστόπουλος, Σ. Ζυγομαλᾶς, Ι. Καράλης, Δ. Μ. Ἀγέλαστος, Ε. Π. Δράκος, Γ. Τύμπας, Ν. Μωραϊτίνης.

Ἐν δὲ Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν Καίρῳ

Ἰωάννης Ἀντωνιάδης, Γεώργιος Ἀβέρωφ, Ἰωάννης Δημητρίου, Βασίλειος Γεωργαλᾶς, Ἀντώνιος Νικολόπουλος, Σοφοκλῆς Κωνσταντινίδης, Θεόδωρος Ῥάλλης, Ἰωάννης Συναδινός, Ἀδελφοὶ Νεγρεπόντη, Ἀντώνιος Κανέλλης, Κ. Ζερβουδάκης, Μιχ. Ε. Σωτηρίου, Κωνς. Φιλίππου.

Τοσούτων καὶ τοιούτων ὄντων τῶν ὁμογενῶν πρὸς οὓς ὁ Σύλλογος ἔγραψεν ἐπιστολάς, δικαίως γενναίας παρ' αὐτῶν προσδοκᾷ τὰς ἐτησίας ὑπὲρ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀπόρων σχολείων συνδρομάς.

---

(1) Οἱ πρὸς οὓς ἀνέθετο τὴν φροντίδα εἰσὶν ἄνδρες ἐπὶ φελογενείᾳ γνωστότατοι· διότι ἐν μὲν Ῥωμουνίᾳ ὁ ἐν Γαλαζίῳ ἐστὶ Μ. Νεγρεπόντης.

Ἐν δὲ τῇ μεσημβρινῇ Ρωσσίᾳ ἐν μὲν Ὀδησσῷ Θ. Μαυρογορδάτος καὶ Ι. Βουτζινάς, ἐν δὲ Ταϊγανίῳ Δ. Πετροκόκκινος, ἀδελφοὶ Ταρλὰ καὶ Β. Δαλλαπόρτας,

Ἐν δὲ Βιέννῃ Θ. Λιβαδᾶς, ἐν δὲ Τεργέστῃ Δ. Θειρεανός,

ἐν δὲ Μασσαλίᾳ Α. Βαλλιάνος,

ἐν δὲ τῇ Ἀγγλίᾳ Ι. Βαλλέτας,

ἐν δὲ Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Καίρῳ Α. Νικολόπουλος.

Digitized by Google

Καὶ τοιαῦτα μὲν τὰ ἔργα καὶ τὰ κατορθώματα τῶν ἐν Κων/πόλει ἐμπόρων καὶ τραπεζιτῶν, καὶ αἱ χρυσαῖ ἐλπίδες, ἃς ὁ Σύλλογος περὶ τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ εὐπορούντων ὁμογενῶν τρέφει. Πολὺν περὶ αὐτῶν καὶ μακρὸν ἐξέτεινα τὸν λόγον, διότι τῇ συμπράξει καὶ συνεργασίᾳ τῶν ἐμπόρων καὶ τραπεζιτῶν μετὰ τῶν λογίων ἀποδοτέα ἡ τεραστία τοῦ Φιλογικοῦ Συλλόγου προαγωγὴ καὶ εὐδοκίμησις, ἡ σύστασις ἐν Κων/πόλει τοῦ Ἠπειρωτικοῦ, τοῦ Θρᾳκικοῦ, τοῦ Ἱερατικοῦ, τοῦ Θεσσαλικοῦ καὶ τοσούτων ἄλλων συλλόγων καὶ φιλεκπαιδευτικῶν ἀδελφοτήτων, ἡ ἵδρυσις τῶν διδασκαλείων τοῦ Θρᾳκικοῦ καὶ τοῦ Ἠπειρωτικοῦ Συλλόγου, ἡ βοήθεια καὶ ἡ ὑποστήριξις τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀπόρων σχολείων, καὶ ὁ περιτρέχων τὰς ἐπαρχίας θερμὸς ὑπὲρ τῆς παιδείας ζῆλος καὶ ἱερὸς ἐνθουσιασμός, ὃς θερμαίνει καὶ ἐξάπτει αὐτὰς εἰς ἅμιλλαν, ὡς τὸ ἀπὸ τῆς καρδίας ὁρμώμενον καὶ κυκλοφοροῦν αἷμα θερμαίνει τὰ τοῦ σώματος ὄργανα καὶ διεγείρει τὴν ζωήν.

Εἰ δέ ποτε, φιλόμουσος ὁμήγυρις, κἀγὼ ἔπραξά τι ὑπὲρ τῶν συλλόγων καὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἔστι τοῦτο, ὅτι ὑπὲρ τοῦ στενοῦ συνδέσμου καὶ τῆς συμμαχίας τῆς παιδείας καὶ τοῦ πλούτου ἠγωνισάμην. «Ἔχωμεν πίστιν, ἔλεγον καὶ ἐν τῇ προεδρικῇ λογοδοσίᾳ τοῦ 1869, ἔχωμεν πίστιν εἰς τὴν σύμπραξιν καὶ συνεργασίαν τῶν ὀπαδῶν τοῦ λογίου καὶ τοῦ κερδῴου Ἑρμοῦ· ἐργαζώμεθα ἀπὸ κοινοῦ καὶ σκοπίμως ὡς τὰ μικρὰ ἐκεῖνα θαλάσσια ζωΰφια, ἃ συνεργαζόμενα τὰς παμμεγίστας τῶν νήσων ξηρὰς κατεργάζονται καὶ δημιουργοῦσι· καὶ τότε ἡμεῖς οἱ μικροὶ μεγάλα φρονοῦντες μεγάλα πράξομεν».

Καὶ τί μὲν οἱ τοῦ Ἐμπολαίου ὀπαδοὶ ἔπραξαν, εἴδομεν· ἴδωμεν δὲ νῦν καὶ τί κατὰ τὸ συλλογικὸν τοῦτο ἔτος ἔπραξαν οἱ θιασῶται τοῦ Λογίου. Ἐκ τῶν λογίων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ κυβερνῆται λαμβάνονται καὶ πηδαλιοῦχοι τῶν συλλόγων, οἵτινες ὡς ἀφ' ὑψηλῆς σκοπιᾶς τὰς ἐλλείψεις ἐπισκοποῦντες καὶ τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς ὑφάλους καὶ τοὺς σκοπέλους, καὶ ταῦτα τοῖς πλουσίοις διαμηνύοντες τὴν βοήθειαν αὐτῶν ἐπικαλοῦνται, ὅπως παρ' αὐτῶν τὰ μέσα προσποριζόμενοι δι' ἐπιτηδείας οἰακοστροφίας τοὺς κινδύνους ἀποφεύγωσι καὶ διασώζωσι τὸ σκάφος ἐν καλῷ λιμένι. Ταχθεὶς δὲ πέρυσι κἀγὼ εἰς τὴν τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου κυβέρνησιν καὶ πηδαλιουχίαν, τὴν ἐτησίαν αὐτοῦ βαλιδοσκοπῆσαι κέλευθον καὶ θαλασσοπορίαν ἐπειράθην, ὅπως ἐκ τῶν προτέρων γνῶμεν τίνα πελάγη διαπεράσαι ἐμέλλομεν· ἦσαν δέ·

ά) Εὕρεσις δισχιλίων λιρῶν πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς οἰκοδομῆς.

β') Κατάρτισις τῆς δημοσίας τοῦ Συλλόγου Βιβλιοθήκης καὶ τοῦ Ἀναγνωστηρίου πρὸς ἐδραίωσιν καὶ τελείαν ἀποκατάστασιν τοῦ διανοητικοῦ καὶ ἠθικοῦ αὐτοῦ ἐποικοδομήματος.

γ') Ἀγορὰ ὀργάνων τῆς πειραματικῆς φυσικῆς καὶ χημείας.

δ') Κατάρτισις ἀρχαιολογικῶν, νομισματικῶν καὶ φυσιογραφικῶν συλλογῶν.

ε) Ἐπιστημονικὴ ἐξέτασις, συλλογή, συντήρησις καὶ ἰχνογράφησις τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀρχαίων μνημείων.

ς') Συλλογὴ χειρογράφων, ἐπιγραφῶν, γεωγραφικῆς ὕλης κτλ.

ζ') Συλλογὴ τῶν ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ.

η) Εὕρεσις πόρων πρὸς ἔκδοσιν τῶν ἑλλήνων συγγραφέων.

θ') Φροντίδες περὶ συστάσεως 1) Ἱερατικοῦ ἐν Κων/πόλει Συλλόγου πρὸς ἐκπαίδευσιν τοῦ ὑποδεεστέρου κλήρου, 2) Μακεδονικοῦ πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἀπόρων σχολείων, 3) Θεσσαλικοῦ ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ, 4) Γυναικείου Συλλόγου πρὸς διάδοσιν εἰς τὸ γυναικεῖον φῦλον τοῦ ἡμετέρου Γένους τῆς τε πρώτης καὶ τῆς μέσης παιδεύσεως.

ι) Μέριμναι περὶ ἱδρύσεως διδασκαλείων πρὸς κατάρτισιν δημοδιδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν καὶ περὶ συντάξεως τῶν κανονισμῶν αὐτῶν καὶ διοργανώσεως τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως.

ια) Στενώτερος σύνδεσμος τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου μετὰ τῶν ἄλλων.

ιβ') Συγκλήσεις τῶν συλλόγων ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου εἰς σύνοδον.

Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ δώδεκα προδιαγραφέντες ἡράκλειοι τοῦ Συλλόγου ἆθλοι, χωρὶς τῶν ἄλλων αὐτοῦ τακτικῶν ἐργασιῶν, οἷον ἀναγνωσμάτων, δημοσίων διαλέξεων καὶ λοιπῶν, ἄξιοι τῆς μεγαλεπηβόλου φιλομαθείας αὐτοῦ καὶ τῆς δραστηριότητος. *Ἀλλ' ἄλλαι μὲν βουλαὶ ἀνθρώπων, ἄλλα δὲ Θεὸς κελεύει*· τοσαῦται γὰρ τρομεραὶ θύελλαι καὶ τρικυμίαι τοῦτο τὸ ἔτος ἐνέσκηψαν, ὥστ' ἐδέησε πολλῶν φροντίδων, ὅπως μὴ τὸ τοῦ Συλλόγου σκάφος καταποντισθῇ· καὶ τοῦτο μὲν εὐτυχῶς τῶν κινδύνων διεσώθη, οὐχὶ ὅμως καὶ ἄνευ χρηματικῶν ζημιῶν, ἐξ ὧν πολλαὶ καὶ σπουδαῖαι ταραχαὶ εἰς τὰς ἐργασίας αὐτοῦ ἐπῆλθον, καὶ οὔτε ἡ κατάρτισις τῆς Βιβλιοθήκης καὶ τοῦ

Digitized by

Ἀναγνωστηρίου, οὔτε ἡ τῶν ἐπιστημονικῶν συλλογῶν, οὔτε ἡ ἀγορὰ τῶν ὀργάνων τῆς πειραματικῆς φυσικῆς ἐτελέσθησαν, ἄλλως τε καὶ τῆς κακῆς καὶ ἀφωτίστου καταστάσεως τῶν πρὸς τὸ νέον τοῦ Συλλόγου καθίδρυμα φερουσῶν ὁδῶν κωλύματα παρεμβαλλούσης. Τούτων δ' οὖν οὕτως ἐχόντων οὔτε ὁ Σύλλογος ἠδυνήθη μετοικίσασθαι καὶ τὸ νέον τοῦτο καταλαβεῖν καθίδρυμα, οὔτε αἱ διαρκεῖς αὐτοῦ ἐπιτροπαί, ἡ ἐπιστημονικὴ μάλιστα καὶ ἡ ἀρχαιολογική, βιβλίων καὶ τῶν καταλλήλων περιοδικῶν στερούμεναι, τακτικὰς ἐποιήσαντο ἐργασίας καὶ ἔχουσιν ἡμῖν γενναιότερα τῶν πέρυσι πεπραγμένων ἐπιδείξασθαι. Διὰ τὰς αὐτὰς δὲ τῆς χρηματικῆς κρίσεως αἰτίας ἀνεβλήθη ἐν αἰσιωτέροις καιροῖς καὶ ἡ κατὰ τοῦτο τὸ ἔτος ὁρισθεῖσα τῶν συλλόγων σύνοδος καὶ ἡ σύστασις τοῦ τε Μακεδονικοῦ καὶ τοῦ ὑπὲρ τῆς γυναικείας παιδεύσεως Συλλόγου.

Καὶ τοιαῦτα μὲν τὰ μὴ τελεσθέντα ἐκ τῶν προεπηγγελμένων, τὰ δὲ πεπραγμένα καὶ κατωρθωμένα πλείονα· καὶ πρῶτον μὲν αἱ πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς οἰκοδομῆς δισχίλιαι ἐξευρέθησαν λίραι, ὥστε σήμερον τῆς οἰκοδομῆς ἀποπερατωθείσης ἔχομεν *πᾶ στῶμεν*· ἡ δ' ἐπὶ τῆς οἰκοδομῆς ἐπιτροπὴ (1) ἐκ τούτων εὐκολυνθεῖσα τά τε ἄλλα καλῶς εὐτρεπίσαι ἐφιλοτιμήσατο καὶ ἔπιπλα ἀγοράσαι ὅσ' ἀναγκαῖα, ὅπως ἀξιοπρεπὴς κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν τοῦ φιλομούσου κοινοῦ γένηται καὶ φιλόφρων ὑποδοχή· εἰς τοῦτο δὲ οὐ μικρὸν καὶ τὰ προσφιλέστατα τέκνα τοῦ Συλλόγου, ὁ Ἠπειρωτικὸς καὶ ὁ Θρᾳκικός, *πατρὶ φίλῳ ἐπίηρα φέροντες*, συνετέλεσαν ἀνὰ πεντήκοντα λίρας ἑκάτερος χορηγήσαντες. Ὁ δὲ Σύλλογος τὸ νέον αὐτοῦ καταλαμβάνων καθίδρυμα καὶ μέλλων εἰς τὸ ἑξῆς ἐν αὐτῷ ἐργάζεσθαι, ἀχάριστος λογισθήσεται, ἂν μὴ ἐν ταύτῃ τῇ δημοτελεῖ πανηγύρει τὴν βαθεῖαν αὐτοῦ πρὸς τοὺς φιλομούσους ἐκείνους ἄνδρας ἐκφράσῃ εὐγνωμοσύνην, οἵτινες διὰ τοῦ ὁβολοῦ αὐτῶν τὸ περικαλλὲς τοῦτο ἱδρύσαντο οἰκοδόμημα, τῆς φιλομαθείας αὐτῶν καὶ τῆς φιλογενείας μαρτύριον. Τούτοις ὄντως ἐθνικὴ ὀφείλεται εὐγνωμοσύνη· ἐφ' ᾧ καὶ πίναξ τὰ ὀνόματα αὐτῶν περιέχων ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ ἀναρτηθήσεται, καὶ στήλη δὲ λιθίνη ἐν τῇ αὐλῇ κείσεται, ὅπως ἡ μνήμη αὐτῶν ἐσαεὶ καὶ εἰς τὰς ἐπερχομένας παραδοθῇ γενεάς.

(1) Μέλη αὐτῆς Κ. Καραπάνος, Ξ. Ζωγράφος, Ι. Μίλλιγεν, Ἠρ. Βασιάδης, Ἰ. Γκιών.

Εἶτα πόροι οὐ μικροὶ καὶ διαρκεῖς πρὸς ἔκδοσιν τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ἐξευρέθησαν· διότι ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος τοσοῦτον σπουδαῖον καὶ ἐθνικὸν ἔργον τὴν ἔκδοσιν τῶν ἑλλήνων συγγραφέων θεωρεῖ, ὥστε πολλάκις, ἐξ οὗ συνέστη, περὶ τούτου λόγον ἐποιήσατο, καὶ ἐν τῷ κανονισμῷ δὲ (ἄρθρ. 73 καὶ 81) ὡς ἐν τῶν κυριωτάτων αὐτοῦ μελημάτων ἀνέγραψε, πολλὰς καὶ μεγάλας τὰς ἐκ τῆς ἀνελίξεως καὶ διηνεκοῦς μελέτης τῶν ἀρχαίων θησαυρῶν προσδοκῶν ὠφελείας· διότι ὁ ἑλληνικὸς νοῦς ἐπὶ τούτων τῶν μεγαλοφυῶν συγγραφέων ἐποχούμενος μέχρι τῶν ἀκροτάτων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος κορυφῶν ἀνυψωθῆναι ἠδυνήθη καὶ πρότυπον γενέσθαι (1), καὶ ὑπογραμμὸς τοῖς

(1) « Ἐπειδὴ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα πρωτότυπά εἰσι, τοσοῦτον ἰσχυρῶς πᾶσι συνετέλεσαν τοῖς ἄλλοις, ὅσα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐκ ξένων ἠρύσαντο πηγῶν καὶ ἐπὶ φιλολογικῶν στηρίζονται μελετῶν· οἷον τὰ μὲν ρωμαϊκὰ ἐξ ὑποτελῶν πρὸς τὴν τελείαν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἐκ τῆς μιμήσεως εἰς τὴν ἐλευθέραν δημιουργίαν χωρήσαντα κανόνα καὶ πρότυπον ἔχουσιν αὐτὰ τὰ ἑλληνικά· ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ οἰκουμένητος Ἀνατολὴ παντοῖα ὕστερον παρ' αὐτῶν ὑπεκκαύματα ἐδείξατο· ἐπὶ δὲ τῶν νεωτέρων φιλολογιῶν τὸ μὲν ἀμέσως, τὸ δὲ πλεῖστον ἐμμέσως διὰ τῆς ρωμαϊκῆς ἡ ἑλληνικὴ ποίησις ἐπενέργησε· καὶ αὕτη μὲν ἡ ἐπιρροὴ τῷ ἔπει μάλιστα καὶ τῷ δράμματι κατάδηλός ἐστιν, ἀφανεστέρα δὲ τῇ λυρικῇ ποιήσει ἐξ ἀτομικῶν μᾶλλον καὶ ἐθνικῶν ἐμπνεύσεων τρεφομένη· ἀλλὰ καὶ τὰ ὑποτελῆ εἴδη, οἷον ἡ βουκολικὴ τῶν Ἀλεξανδρινῶν ποίησις καὶ ἡ μυθιστορία τῆς ὑστεροχρόνου σοφιστικῆς, καὶ αὐτά γε μὴν τὰ μικροῦ ἄξια, ὡς τὰ Ἀνακρεόντεια ᾄσματα, πολλὰς ἔχουσι μιμήσεις ἐπιδείξασθαι.

« Ἐπειδὴ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ὄντως πρωτότυπά εἰσι, κέκτηνται καὶ γνήσιον ἐθνικὸν χαρακτῆρα· τὰ ἔργα τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ τέχνης κοινόν τινος καὶ εὐκρινοῦς εὐμοιροῦσι τύπου· ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ἔχουσι τὸ ξένον· τοὐναντίον ἡμεῖς οἷοι εἶναι νομίζομεν, ὅταν ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου ἐκείνου ἐδάφους διατρίβωμεν, διότι ἐν τοῖς ἔργοις τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ τέχνης συγγενεῖ ἀεὶ ἐντυγχάνομεν πνεύματι· ὅ,τι δὲ κατ' εἶδος καὶ καθ' ὕλην ἐν αὐτοῖς ἐκδηλοῦται, αὐτὸ τὸ ἀνθρώπινόν ἐστι καὶ φυσικόν, οὐδέποτε ὑπὸ τεχνιτῶν ἀσχημιζόμενον κοσμημάτων, οὗ ἕνεκα κοινῇ καταληπτόν ἐστι καὶ πάντοτε ἐν τιμῇ». Bergk αὐτοθ. σελ. 5. Τοιαῦτα δέ τινε λέγει (Études sur l'éloquence attique pag. 79) καὶ ὁ Γαλάτης Jules Girard. «Tel est en effet le privilége des belles œuvres de la Grèce: elles ont un caractère si original, elles se sont en naissant si naturellement pénétrées de l'influence d'une société particulière, si profondément empreintes des mœurs et de l'esprit du peuple qui les a produites, qu'elles se reconnaissent à première vue et qu'il est impossible de les confondre avec celles des autres pays; et cependant le développement des

ἐπερχομένοις, τὴν ἀληθῆ ταμῶν τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ ὁδὸν καὶ πορείαν. Διὸ οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς λαμπρὸν καὶ ζωοπάροχον ἐπιχέοντες φῶς εἰσι καὶ ἔσονται ἀεὶ ἡ ἱερὰ βίβλος τῶν πεπολιτισμένων ἀνθρώπων. Τούτων δὲ τῶν ἀρχῶν ἐμφορούμενος ὁ Σύλλογος καὶ τὴν περὶ τοῦ Ζωγραφείου διαγωνίσματος πρὸς ἔκδοσιν τῶν ἑλλήνων συγγραφέων ἔγραψεν ἐπιστολὴν πρός τε τοὺς ἡμετέρους λογίους, καὶ πρὸς τοὺς ἀλλογενεῖς ἑλληνιστὰς ὀρθῶς καὶ δικαίως τούτους οἰκείους λογιζόμενος καὶ συγγενεῖς κατὰ πνεῦμα, τὸ πλεῖστον τοῦ βίου αὐτῶν εἰς τὴν σπουδὴν κατατρίβοντας (1) καὶ μελέτην τῶν ἑλλήνων συγγραφέων καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐναβρυνομένους· καὶ δὴ πολλοὶ τούτων ἅσμενοι τὴν προσηγορίαν ταύτην καὶ τὴν συνεργασίαν ἀποδεξάμενοι τὸν διφυᾶ ἐν ταῖς πρὸς τὸν Σύλλογον ἐπιστολαῖς αὐτῶν ἀνομολογοῦσι τοῦ Ἑλληνισμοῦ χαρακτῆρα (2), τόν τε ἴδιον τὸν ἐθνικόν, καὶ τὸν γενικὸν τὸν ἀνθρώπινον. Ἀλλὰ περὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν ἑλλήνων συγγραφέων πολλὰς τὰς δυσχερείας παρεχούσης ἡ φιλολογικὴ ἐπιτροπὴ ἰδίαν καθυποβαλεῖ τῷ Συλλόγῳ ἔκθεσιν.

Ὁ δὲ Σύλλογος τοιαῦτα φρονῶν καὶ γράφων περὶ τῆς καλλιεργείας τῶν ἀρχαίων γραμμάτων, οὐδαμῶς τῆς δημοτικῆς ὠλιγώρησε παιδεύσεως, ἀλλὰ τοὐναντίον τὸ περὶ αὐτῆς ζήτημα λογιζόμενος περὶ πνευματικῆς ζωῆς ἢ θανάτου τοῦ ἔθνους ζήτημα, ἀτρύτους μόχθους καὶ ἀγῶνας κατέβαλε, τὸ μὲν τὴν συνδρομήν, ὡς εἴδομεν, τῶν εὐπορούντων ὁμογενῶν ἐπικαλούμενος καὶ ὅσον οἷόν τε πλείονα ὑπὲρ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀπόρων δημοτικῶν σχολείων προσποριζόμενος χρήματα, τὸ δὲ πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς γράφων καὶ πρὸς τοὺς Συλλόγους καὶ πρὸς τὰς δημογεροντίας καὶ ἐφορίας τῶν σχολείων καὶ ὑποδεικνύων, τίς ἡ δημοτικὴ παίδευσις, ποῖα τὰ ἐξ αὐτῆς ἀγαθά, καὶ διὰ τίνων μέσων ἐπανθῆσαι δύναται καὶ κοινοτάτη πάσαις ταῖς τοῦ ἡμετέρου ἔθνους τάξεσι γενέσθαι.

Ἐκ δὲ τῶν ἐπιτροπῶν ἡ μὲν διαρκής, ἡ *Ἐκπαιδευτική* (1), τὰ ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν πρὸς τὸν Σύλλογον διακόσια καὶ δεκαεξ ἀποσταλέντα ἔγγραφα, ἐξ ὧν ἑκατὸν καὶ τεσσαράκοντα καὶ δύο ἐκθέσεις περὶ τῆς καταστάσεως τῶν σχολείων, παραλαβοῦσα καὶ ταῦτα μετὰ συντόνου διελθοῦσα προσοχῆς, καὶ τὰς ἐλλείψεις καὶ τὰς ἀνάγκας ἑκάστης ἐπαρχίας ἐξετάσασα, τὴν ἑαυτῆς συνέταξε σπουδαίαν ἔκθεσιν, ἣν ὅσον οὔπω ὁ εἰσηγητὴς αὐτῆς ὁ κ. Κ. Καλλιάδης ἀναγνώσεται, καὶ ἐξ ἧς γενήσεται ὑμῖν γνωστὸν ποῦ αἱ χίλιαι καὶ διακόσιαι λίραι ἀπονεμηθήσονται. Ἡ δὲ πρὸς σύνταξιν τῶν κανονισμῶν τῶν διδασκαλείων ἐπιτροπὴ ἐκ μελῶν τοῦ Φιλολογικοῦ, τοῦ Ἠπειρωτικοῦ, τοῦ Θρᾳκικοῦ Συλλόγου ἀπαρτιζομένη (2) καὶ ἐξ ἄλλων λογίων πολλάκις συνελθοῦσα καὶ συσκεψαμένη τούς τε κανονισμοὺς καὶ τὰ προγράμματα τῶν μαθημάτων τῶν δημοτικῶν σχολείων συνέταξε· ταῦτα δὲ τῷ Συλλόγῳ καθυποβληθέντα μετὰ τῆς ἐκθέσεως, ἣν ἐν τρισὶ συνεδριάσεσιν ὁ εἰσηγητὴς τῆς ἐπιτροπῆς ὁ κύριος Γ. Χασιώτης ἀ-

---

arts qui les a créés a été si logique et si regulier, qu'ils sont presque immédiatement arrivés à des formules définitives et à des principes qui sont aujourd'hui nos lois. Ainsi ils ont eu une maturité précoce, et leurs chefs-d'œuvre ne vieillissent pas; ainsi malgré l'initiation qui nous est nécessaire pour en comprendre complétement la nature, ils sont pour nous les objets éternels d'une étude et d'une admiration fécondes».

(1) Ὁ διάσημος τοῦ Ἀριστοτέλους μεταφραστὴς Barthélémy Saint-Hilaire εὐχαριστῶν τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ ὡς μέλους ἐπιτίμου μεταξὺ ἄλλων καὶ τάδε γράφει· J'ai consacré ma vie presqu'entière au culte de l'antiquitté Hellénique; et je l'admire de plus en plus à mesure que je la connais davantage. J'attache un très grand prix à tout ce qui, des nos jours, peut contribuer à entretenir les impérissables souvenirs qu'elle nous a laissés».

(2) Ὁ σοφὸς ἐκδότης τοῦ Αἰσχύλου καὶ Εὐριπίδου Henri Weil ῥητῶς ὁμολογεῖ τοῦτο ἐν τῇ πρὸς τὸν Σύλλογον ἐπιστολῇ αὐτοῦ. «Votre idée, λέγων, d'associer à la distribution des prix fondés par M. Zographos les Hellénistes de l'occident de l'Europe me semble digne des sentiments élévés du donataire et des tendances à la fois *nationales et humanitaires* de votre, j'ai le droit de dire, de notre Σύλλογος».

---

(1) Μέλη αὐτῆς Γ. Σοφοκλῆς πρόεδρος, Κ. Καραθεοδωρῆ, Ξ. Ζωγράφος. Κ. Καραπάνος, Ι. Ἀριστοκλῆς, Α. Βαφιάδης. Β. Πυλάδης, Μ. Πανταζῆς καὶ Κ. Καλλιάδης εἰσηγητής.

(2) Ἐκ τῶν Ι. Ἀριστοκλέους, Ξ. Ζωγράφου ἀντιπροσώπων τοῦ Ἑλλ. Φιλολ. Συλλόγου, Βασιάδου, Γ. Χασιώτου καὶ Παρνίκα τοῦ Ἠπειρωτικοῦ, Δ. Μαλιάδου καὶ Α. Ζωηροῦ τοῦ Θρᾳκικοῦ, καὶ ἐκ τῶν ἐπὶ τούτῳ προσκληθέντων Φιλ. Βρυενίου σχολάρχου τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, Κ. Ξανθοπούλου Γυμνασιάρχου τῆς ἐν Σμύρνῃ Εὐαγγελικῆς Σχολῆς, Α. Μαρούλη διευθυντοῦ τοῦ ἐν Σέρραις Διδασκαλείου, Γ. Σοφοκλέους σχολάρχου τῆς ἐν Πέρᾳ ἐνοριακῆς Σχολῆς καὶ Μ. Πανταζῆ καθηγητοῦ τοῦ ἐν Σταυροδρομίῳ Ἑλλ. Λυκείου.

Digitized by Google

νέγνω, καὶ ἐπιδοκιμασθέντα ὅσον οὔπω δημοσιευθήσονται· ἐξ ὧν πολλὰ τὰ ἐπελπιζόμενα ἀγαθά, διότι οὐ μόνον τὰ ἡμέτερα βελτιωθήσονται καταδεικνυομένης τῆς σπουδαιότητος τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ τῶν διδασκαλείων καὶ θεραπευομένων τῶν ἐλλείψεων, ἀλλὰ ταῦτα καὶ ὡς παράδειγμα τοῖς συνοικοῦσιν ἡμῖν ἔθνεσι χρησιμεύσουσι τὰ ἡμέτερα δυναμένοις εὐκολώτερον καὶ προσφορώτερον ἢ τὰ τῶν Εὐρωπαίων ἀρύεσθαι καὶ πρὸς τὰ ἴδια ἑαυτῶν μεθαρμόζειν· ὀρθῶς γὰρ πολλοὶ τῶν τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης λογίων εἶπόν τε καὶ ἔγραψαν, ὅτι τὰ ἀμέσως ἐξ Εὐρώπης μετοχετευόμενα καὶ ἄνευ διαλογῆς καὶ καθαρτικῆς διηθήσεως εἰς τὴν Ἀνατολὴν κενούμενα βλάπτουσι μᾶλλον ἢ ὠφελοῦσιν· ὀρθῶς δ' ὡσαύτως ἐγνωμάτευσαν, ὅτι ἡ συνάπτουσα τὴν Εὐρώπην τῇ Ἀνατολῇ γέφυρα ἡ ἑλληνικὴ φυλή ἐστι· τοιαύτη δέ τις γέφυρα καὶ ὁ ἡμέτερος οὐ καθίσταται Σύλλογος ἔνθεν μὲν περί τε ἄλλων καὶ περὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν ἑλλήνων συγγραφέων μετὰ τῶν σοφῶν ἑλληνιστῶν συνεννοούμενος, ἔνθεν δὲ διὰ τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ διδασκαλείων εὔχυμον παρασκευάζων τροφὴν καὶ ταύτην τοῖς συνοικοῦσιν ἡμῖν λαοῖς ἑτοίμην μετοχετεύων; Τοῦτο οὐκ ἔστιν ἡ ὑψίστη τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀποστολή; Διὸ ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης καὶ πολλῶν στεφάνων ἀξία ἐστὶν ἡ φιλόμουσος ξυνωρίς, Χρηστάκης Ζωγράφος καὶ Γεώργιος Ζαρίφης, διδασκαλεῖα ἱδρύσασθαι διανοηθέντες πρὸς κατάρτισιν δημοδιδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν, ὁ μὲν ἐν Κεστορατίῳ τῆς Ἠπείρου, ὁ δ' ἐν Φ.λιππουπόλει τῆς Θράκης, ὧν ἡ ἵδρυσις τῶν γνωστῶν ἕνεκεν αἰτιῶν βραδύνασα τὸ ἐπιὸν ἔτος βεβαίως ἀποπερατοῦται.

Ἐκ δὲ τῶν μελῶν τῆς πρὸς σύνταξιν τῶν κανονισμῶν τῶν διδασκαλείων ἐπιτροπῆς ἄλλη ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ἐκλεχθεῖσα πενταμελὴς (1) τὸ πρόγραμμα συνέταξε τοῦ Καραπανείου ἀγωνοθετήματος πρὸς βράβευσιν διδακτικῶν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως βιβλίων· ὃ καθυποβληθὲν τῷ Συλλόγῳ καὶ ἐπιδοκιμασθὲν αὐτίκα δημοσιευθήσεται· πρὸς ἔπαινον δὲ τῆς χρησιμωτάτης ταύτης τοῦ κυρίου Καραπάνου ἀγωνοθεσίας, ἀνδρὸς τόν τε λόγιον καὶ τὸν κερδῶον θεραπεύοντος Ἑρμῆν καὶ δυναμένου νοῆσαί τε καλῶς καὶ τὰ νοηθέντα ταχέως ἐπιτελέσαι, κρίνω περιττὸν εἰπεῖν τι, διότι πάντες εἴδετε αὐτόν, ὅτε πέρυσι καὶ προπέρυσι πρόεδρος ἦν τοῦ Συλλόγου, μεθ' ὁπόσου ζήλου ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως καὶ τῆς προαγωγῆς τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἐμόχθει. Ἄλλη δ' ἐπιτροπὴ (1) ἐκ μελῶν τῶν τριῶν Συλλόγων πρὸς ἐκλογὴν διδακτικῶν ὁρισθεῖσα βιβλίων, ἃ δωρεὰν οἱ Σύλλογοι τοῖς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀπόροις σχολείοις διανέμουσιν, ἐργάζεται ὅπως ἀνεύρῃ καὶ ἐκλέξῃ τὰ βελτίω· ἡ δ' Ἀρχιγένειος ἐπιτροπὴ (2) ἐκ τριῶν ἀπαρτιζομένη μελῶν τοῦ Φιλολογικοῦ καὶ ἐκ τριῶν τοῦ Θρᾳκικοῦ Συλλόγου κατ' αἴτησιν συνέστη τῆς χήρας Ἀρχιγένους πρὸς ἀναθεώρησιν τῶν κανονισμῶν τῶν Ἀρχιγενείων ἐκπαιδευτικῶν καθιδρυμάτων καὶ πρὸς μεταρρύθμισιν τῶν ἐλλειπῶς ἢ κακῶς ἐχόντων.

Ἐκ τούτων βλέπετε, φιλόμουσος ὁμήγυρις, ὅτι οἱ πρὸς διάδοσιν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως μόχθοι καὶ ἀγῶνες τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου οὐ σμικροί εἰσιν· ἀλλ' οὐδ' οὕτως οὔπω πάντας συμπεριλαβεῖν τοὺς τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως κλάδους κατώρθωσε· διότι τὰ χάριν τοῦ λαοῦ σχολεῖα, τὰ κυριακὰ καὶ ἑσπερινὰ λεγόμενα, λείπουσιν ἔτι· περὶ ὧν ἐσκέψατο μὲν ἄλλοτε καὶ ἐμερίμνησεν, ἀλλὰ τὸ πρὸς ἵδρυσιν αὐτῶν σχέδιον ἐκεῖνο ἀνεκτέλεστον ἔμεινεν· εὐτυχῶς ὅμως ἄλλος Σύλλογος, ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Μακεδονικὴ Φιλεκπαιδευτικὴ Ἀδελφότης, κατώρθωσεν ἀπό τινος χρόνου σχολεῖον τοῦ λαοῦ ἱδρύσασθαι λίαν εὐδοκιμοῦν, ὡς ἐμάθομεν, καὶ ὡς ἐκ τινος ἐξάγεται συντόμου ἐκθέσεως περὶ αὐτοῦ ὑπὸ τῆς Ἀδελφότητος πρὸς τὸν Σύλλογον ἀποσταλείσης, ἐξ ἧς ἐπιτραπήτω μοι τὰ ἑξῆς ἀναγνῶναι. « Ἡ ἐδελφότης ἐσκέφθη νὰ ἐξεύρῃ τρόπον περισυνάξεως ἁπάντων τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει παρεπιδημούντων Μακεδόνων, ὅπως χορηγῇ αὐτοῖς πρακτικὴν διδασκαλίαν, ὅσην ἐπιδέχεται ἡ κατάστασις καὶ ἡ ἡλικία καὶ οἵαν ἡ κοινωνικὴ αὐτῶν θέσις ἀπαιτεῖ. Διὸ ἐσχημάτισε *τὸ τοῦ λαοῦ σχολεῖον*, ἐν ᾧ μετὰ πολλῆς τῆς ἠθικῆς εὐχαριστήσεως βλέπει ἐπιστεφόμενον τὸ αὐτῆς ἐγχείρημα ὑπὸ ἐπιτυχίας πλήρους, φοιτώντων ἤδη εἰς αὐτὸ τριακοσίων ἐργατικῶν παίδων, οἵτινες τὰς μὲν ἐξ τῆς ἑβδομάδος ἡ-

(1) Μέλη αὐτῆς Βασιάδης, Μαλιάδης, Ἀριστοκλῆς, Ζωηρός, Χασιώτης.

(1) Ἐκ μὲν τοῦ Φιλ. Συλλόγου μέλη αὐτῆς Ἀριστοκλῆς, Σοφοκλῆς, Πανταζῆς, ἐκ δὲ τοῦ Ἠπειρωτικοῦ Μαλιάδης, Μ. Παρανίκας, Χασιώτης, ἐκ δὲ τοῦ Θρᾳκικοῦ Ζωηρός, Ζωγράφος, Μαλιάδης.

(2) Ἐκ μὲν τοῦ Φιλολογικοῦ Μαυρογένης, Ξ. Ζωγράφος, Χρ. Χατζηχρήστου, ἐκ δὲ τοῦ Θρᾳκικοῦ Βασιάδης, Ζωηρός, Ζωγράφος.

Digitized

ἡμέρας ἐργάζονται τὸ ἑαυτῶν ἐπιτήδευμα, τὴν δ' ἑβδόμην συρρέουσιν ἐν τῷ ἑαυτῶν σχολείῳ ἵν' ἀποκτήσωσι τὸ πολύτιμον ἐκεῖνο δῶρον, ὅπερ ἐστέρησεν αὐτοὺς ἡ πονηρία τῶν χρόνων· ἡ δὲ Ἀδελφότης παρέχει αὐτοῖς δωρεὰν τὰ βιβλία καὶ τὴν γραφικὴν ὕλην. Οὕτω πλουτιζόμενοι τὸν νοῦν διὰ πραγματικῶν καὶ ὠφελίμων γνώσεων ἐξοικονομοῦσι συνάμα καὶ τοὺς καρποὺς τῶν ἑαυτῶν ἱδρώτων, οὓς μετ' ἀπιστεύτου συνήθως σπατάλης διασκορπίζουσιν αἱ ἐργατικαὶ τάξεις κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἀργίας».

Τὸ παράδειγμα τοῦτο τῆς Μακεδονικῆς Ἀδελφότητος πολλῶν ἐπαίνων καὶ μιμήσεως ἄξιόν ἐστι· καὶ ὁ μὲν ἡμέτερος Σύλλογος εἰς τὸ πρῶτον αὐτοῦ ἐπανερχόμενος σχέδιον δύω τοῦ λαοῦ σχολεῖα συστῆσαι ἐψηφίσατο· ἀλλ' εὐχῆς ἔργον, ἵνα οἱ ἄλλοι σύλλογοι περὶ συστάσεως τοιούτων σχολείων μεριμνήσωσι, καὶ μάλιστα ὁ Ἠπειρωτικός, διότι οὐκ ὀλίγοι τοῦ ἠπειρωτικοῦ λαοῦ ἐνταῦθα διαμένοντες ὅλως εἰσὶν ἀγράμματοι καὶ ἀστοιχείωτοι. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως.

Μεγάλας δὲ φροντίδας ὁ Σύλλογος καὶ περὶ συλλογῆς κατέβαλε τῶν ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ, τὸ μὲν πρόγραμμα τοῦ περὶ αὐτῶν Ζωγραφείου διαγωνίσματος τελειότερον ἐπεξεργασάμενος καὶ συμπληρώσας, μετ' αὐτοῦ δὲ συναποστείλας πρὸς τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Συλλόγους (1) καὶ πρὸς τὰς ἐφορείας τῶν σχολείων καὶ πρὸς τοὺς διδασκάλους καὶ ἄλλους λογίους καὶ ἐγκύκλιον, παρακελευόμενος, ὅπως περὶ τὴν συλλογὴν τῆς γλωσσικῆς ὕλης συντονώτερον ἀσχοληθῶσιν. Ἀλλὰ δυστυχῶς οὔτε αἱ τοῦ Συλλόγου προτροπαὶ καὶ παρακελεύσεις οὔτε ἡ ἐτησίως χορηγουμένη δεκάλιρος ἀμοιβὴ ταῖς τελειοτέραις δέκα συλλογαῖς πανταχοῦ γνωσταὶ ἐγένοντο· διότι μόλις δέκα καὶ ἓξ τῷ Συλλόγῳ ἐπέμφθησαν συλλογαί, πέντε μὲν ἐκ τῆς μουσολήπτου καὶ καλλικελάδου Θράκης, μία δ' ἐκ τῆς μεγαλουργοῦ Μακεδονίας, δύο δ' ἐκ Θεσσαλίας, ἓξ δ' ἐξ Ἠπείρου, δύο δὲ τελευταῖον ἐκ Λευκάδος. Ἀλλὰ καὶ αὗται πάνυ ὀλίγα περιέχουσιν ᾄσματα, καίπερ πανταχοῦ ἀφθονοῦντα καὶ περιᾳδόμενα, ὀλίγα δέ εἰσι καὶ τὰ παραμύθια ἐν αὐταῖς καὶ αἱ πρὸς ὑποστήριξιν τῶν σημασιῶν τῶν λέξεων φράσεις. Τί δὴ πράττουσιν οἱ σύλλογοι καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν διδασκάλων καὶ τῶν λογίων ἔν τε τῇ Θράκῃ καὶ ἐν τῇ Μακεδονίᾳ καὶ ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἠπείρῳ καὶ ἐν ταῖς νήσοις τοῦ Αἰγαίου καὶ ἐν τῇ Ἑλάσσονι Ἀσίᾳ; Ἀργοῦσι καὶ βαθὺν καθεύδουσιν ὕπνον, εἰς οὐδεμίαν τῶν ζώντων μνημείων συλλογὴν ἀσχολούμενοι, ἀγνοοῦντες, ὡς ἔοικε, τίνες πολύτιμοι θησαυροὶ ἀπολεσθῆναι κινδυνεύουσι, μόλις ἄσυλον εὑρίσκοντες καὶ διασωζόμενοι ἔτι ἐν τῇ καταρρεούσῃ τῶν φιλομύθων γερόντων καὶ γραιῶν μνήμῃ, οὐδ' ἐνθυμούμενοι, ὅτι οὐ μόνον οἱ τῶν πόλεων, ἀλλὰ καὶ οἱ ἑκάστης κώμης καὶ χωρίου διδάσκαλοι μεγάλας ὠφελείας τῇ ἡμετέρᾳ φιλολογίᾳ παρασχεῖν δύνανται τὰ ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ περισωζόμενα ἀνασκαλεύοντες καὶ συλλέγοντες.

Ταῦτα ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος ἀναλογιζόμενος καὶ δευτέραν πέμψαι ἐπιστολὴν ἀπεφάσισε πρός τε τοὺς Συλλόγους καὶ πρὸς τοὺς διδασκάλους καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους λογίους, συναποστέλλων καὶ αὖθις τὸ πρόγραμμα καὶ προτρέπων αὐτούς, ὅπως μετὰ συντόνου σπουδῆς περὶ τὴν συλλογὴν ἀσχοληθέντες τῶν ζώντων μνημείων περίδοξον καὶ ὄντως ἑλληνικὸν μνημεῖον τῷ ἑλληνικῷ λαῷ ἀνεγείρωσιν, οὐ λίθινον οὐδὲ χαλκοῦν τῷ χρόνῳ φθειρόμενον καὶ καταστρεφόμενον, ἀλλ' ἄφθαρτον καὶ ἀθάνατον. Τοιαῦτα μὲν τὰ παρὰ τοῦ Συλλόγου, ἐλπίσωμεν δὲ ὅτι τῇ φιλοτίμῳ τῶν συλλόγων συμπράξει καὶ τῇ τῶν διδασκάλων ἀόκνῳ συνεργασίᾳ ὁ θερισμὸς τὸ ἐπιὸν ἔτος ἔσται ἀφθονώτερος, καὶ εἰ μὴ ἑκατὸν καὶ πλείονες, ἀλλὰ τοὐλάχιστον πεντήκοντα ἀποσταλήσονται συλλογαί, ὅπως ἐν τῷ τοῦ Συλλόγου Περιοδικῷ, ὃ ἀπὸ τούτου

---

(1) Πρὸς τοὺς Συλλόγους περὶ Συλλογῆς τῶν ζώντων μνημείων.

Κύριε Πρόεδρε,

Ὁ Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος θεωρῶν πάντοτε τὰ διάφορα ἐν Τουρκίᾳ Φιλεκπαιδευτικὰ Σωματεῖα κέντρα τελεσιουργὰ ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῶν γραμμάτων ἐν τῷ ἡμετέρῳ Ἔθνει, ἅτμενος δράττεται πάσης εὐκαιρίας, ὅπως ἔρχηται μετ' αὐτῶν εἰς στενωτέρας σχέσεις κοινοποιῶν ἑκάστοτε πᾶν ὅ,τι κρίνει συντελοῦν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων. Τοῦτ' αὐτὸ ποιῶν καὶ νῦν παρακαλεῖ Ὑμᾶς καὶ τὰ λοιπὰ ἀξιότιμα τοῦ ὑμετέρου Συλλόγου μέλη νὰ καταστήσητε ὅσον οἷόν τε γνωστὰς κατὰ τὴν Ὑμετέραν περιφέρειαν τὰς ἐσωκλείστους περὶ συλλογῆς ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐγκυκλίους αὐτοῦ, πέμποντες αὐτὰς ἀσφαλῶς πρὸς τοὺς λογίους καὶ διδασκάλους καὶ προτρέποντες αὐτοὺς νὰ ἀποδυθῶσιν εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ ἀποστείλωσι τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ συλλογὰς τῶν ζώντων μνημείων καλῶς ἐπεξειργασμένας καὶ ἀξίας νὰ τύχωσι τῆς ὡρισμένης ἀμοιβῆς.

Ἐπὶ τούτοις δέξασθε τὴν διαβεβαίωσιν τῆς πρὸς Ὑμᾶς ὑπολήψεως.

Digitized by Google

τοῦ ἔτους ἄρξεται τῆς δημοσιεύσεως αὐτῶν, πολύτομος καὶ πολύτιμος συμπεριληφθῇ γλωσσικὴ ὕλη. Ὁ δὲ Σύλλογος καὶ πρὸς τὸν ἐν Ἐνετίᾳ καθηγητὴν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, μέλος δὲ αὐτοῦ ἀντεπιστέλλον τὸν κύριον Τριανταφύλλην, ἔγραψεν ἐπιστολὴν παρακαλῶν ἵνα μεριμνήσας συλλέξῃ τὰ ἔτι ἐν Σικελίᾳ καὶ ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἰταλίᾳ περιφδόμενα ἑλληνικὰ ᾄσματα καὶ ταῦτα μετὰ τῶν ἤδη ἰταλικοῖς γράμμασι προεκδεδομένων πέμψῃ πρὸς αὐτόν(1).

Ἡ δὲ Φιλολογικὴ Ἐπιτροπὴ(2) τὴν τοῦ Ζωγραφείου ἀγωνοθετήματος ἐπιτετραμμένη κρίσιν περὶ τῆς συλλογῆς τῶν ζώντων μνημείων, τὰς δέκα καὶ ἓξ παραλαβοῦσα συλλογὰς καὶ ταύτας ἀκριβῶς ἐξετάσασα, ἑπτὰ μόνον τούτων ἀμοιβῆς εὗρεν ἀξίας· καὶ τὴν μὲν περὶ αὐτῶν γλαφυρὰν ἔκθεσιν ὁ εἰσηγητὴς τῆς Ἐπιτροπῆς, ὁ κ. Χασιώτης, ἀναγνώσεται. Ἀλλ' ἴσως ὡς ὑπέκκαυμα πρὸς ἀφθονωτέραν γλωσσικῆς ὕλης συλλογὴν ἔσται καὶ τόδε· ἂν αἱ τριάκοντα λίραι, τὸ τῶν ἑκατὸν ὑπόλοιπον, εἰς ἀγορὰν δαπανηθῶσι βιβλίων τοῖς περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολουμένοις χρησίμων, οἷά εἰσιν αἱ δημοτικῶν ᾀσμάτων συλλογαὶ τοῦ Fauriel, Ζαμπελίου, Χασιώτου, Πασσωβίου, καὶ ἡ ὑπὸ Βενιζέλου συλλογὴ τῶν παροιμιῶν καὶ τὰ παρόμοια, καὶ ταῦτα πρὸς ὁδηγίαν μετὰ τῆς ἐκθέσεως τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τοῦ Περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου τοῖς βραβευομένοις ἀπονεμηθῶσι καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ὁπωσοῦν εὐδοκιμοῦσι· διότι πάντες σχεδὸν οἱ συλλογεῖς φαίνονται γλωσσολογικῶν βιβλίων σπανίζοντες. Τὸ δὲ Συμβουλίδειον διαγώνισμα θέμα ἔχον τὴν τοῦ Πόντου τοπογραφίαν καὶ τὴν συλλογὴν τῶν ζώντων μνημείων ἐν ταῖς τοπικαῖς τῶν χωρῶν ἐκείνων διαλέκτοις πολλὰ τὰ ἀρχαῖα καὶ περίεργα διασωζούσαις, εἰς τὸ ἐπιὸν ἔτος ἀναβάλλεται.

Ἀλλ' οὐδ' ἡ συλλογὴ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐγκατεσπαρμένων ἐπιγραφῶν, οὐδ' ἡ ἐπιστημονικὴ ἐξέτασις καὶ συλλογὴ καὶ διάσωσις τῶν ἀρχαίων μνημείων ὠλιγωρήθησαν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου, ἀλλὰ καὶ περὶ τούτων, ἐξ ἰδίων ἐπὶ τοῦ παρόντος μὴ δυνάμενος δαπανᾶν καὶ ἀποστέλλειν ἄνδρας ἐπιστήμονας ἐπὶ ἀρχαιολογικαῖς ἐρεύναις, ἐπιστολὴν ἔπεμψε πρὸς τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Συλλόγους καὶ τοὺς λογίους, θερμῶς αὐτοῖς συνιστῶν τὴν συλλογὴν καὶ διάσωσιν τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀρχαίων μνημείων δι' ἣν ἔχουσιν ἱστορικήν τε καὶ ἐθνικὴν καὶ ἀρχαιολογικὴν σπουδαιότητα, καὶ δι' ἣν τοσαύτη ἀπό τινος χρόνου κίνησις τῶν Συλλόγων καὶ Ἀκαδημιῶν τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης ἐπεγένετο, ὥστε οἱ μὲν τῶν ἀρχαιολόγων τὰ ἀρχαῖα τῆς Μακεδονίας μνημεῖα ἐπισκεψόμενοι καὶ ἀνερευνήσοντες ἀπέρχονται, οἱ δὲ τὰ τῆς Θράκης, οἱ δὲ τὰ τῆς Θάσου καὶ Σαμοθράκης, οἱ δὲ τὰ τῆς Κρήτης, οἱ δὲ τὰ τῆς Κύπρου, οἱ δὲ τὰ τῆς Ἁλικαρνασσοῦ, οἱ δὲ τὰ τῆς Ἐφέσου, οἱ δὲ τὰ τῆς Τρωάδος, οἱ δὲ τὰ τῆς Φρυγίας, οἱ δὲ τὰ τῆς Παμφυλίας, καὶ ἄλλοι ἄλλα. Τίς Ἕλλην τοσαύτην βλέπων κίνησιν καὶ τοσαύτας ἀρχαιολογικὰς ἀνακαλύψεις ἐν ταῖς ἡμετέραις χώραις ὑπὸ ξένων ἄνευ ἡμῶν γιγνομένας οὐκ ἀλγεῖ τὴν καρδίαν; Τίς δὲ τῶν εὐπορούντων ὁμογενῶν οὐ καταβαλεῖ προθύμως χρήματα τοῖς Συλλόγοις χάριν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις; ἀλλὰ τίνος ἕνεκα πᾶσι μὲν τοῖς ἄλλοις ἀφειδῶς χορηγοῦντες καὶ προχέοντες τὸν πλοῦτον αὐτῶν, μόνον τῇ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῇ Ἑταιρίᾳ φειδωλότατοί εἰσι, μηδεμίαν μέχρι τοῦδε ποιησάμενοι αὐτῇ προσφορὰν ἐκ τῶν γενναίων ἐκείνων καὶ ὄντως ἑλληνικῶν, ὅπως καὶ αὕτη δυνηθῇ ἀξίως τῆς ἐν ᾗ οἰκεῖ πόλεως καὶ τῆς Ἑλλάδος ἁπάσης γενναιότερα ἐπιχειρῆσαι ἀρχαιολογικὰ ἔργα καὶ εἰς πέρας ἀγαγεῖν; Μέχρι τίνος ἄλλοις ἐάσομεν τὴν φροντίδα τὴν πατρῴαν ἡμῶν αὐτῶν κληρονομίαν ἀνασκαλεύειν καὶ περιεργάζεσθαι; μὴ καὶ αὐτοὶ οἱ ξένοι οὐ παρορμῶσιν ἡμᾶς εἰς ἀρχαιολογικὰς ἐρεύνας τῶν τε ἄλλων χωρῶν καὶ τῶν τῆς ἐλάσσονος (1) Ἀσίας; Διὸ

(1) Ὁ κ. Τριανταφύλλης τὴν τοῦ Συλλόγου κομισάμενος ἐπιστολὴν εὐθὺς ἀπήντησε λίαν εὐγενῶς. «Δέχομαι εὐχαρίστως τὴν ἐντολήν, ἵνα πέμψω εἰς τὸν Σύλλογον τὰ ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἰταλίᾳ Ἑλληνικὰ ᾄσματα, ἀλλὰ σᾶς παρακαλῶ νὰ λάβητε ὀλίγην ὑπομονὴν μέχρις οὗ κατορθώσω νὰ συλλέξω αὐτά».

(2) Μέλη αὐτῆς Βασιάδης πρόεδρος, Μ. Παρανίκας, Αἰμίλιος Νοννότης, Χρ. Χατζηχρήστου, Δ. Τάγης γραμματεὺς καὶ Γ. Χασιώτης εἰσηγητὴς τῆς ἐκθέσεως τοῦ περὶ τῶν ζώντων μνημείων Ζωγραφείου ἀγωνοθετήματος.

(1) Ὁ πολλὰς ἐπαρχίας τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας ἐπισκεψάμενος καὶ πολλὰς ἐπιτυχεῖς ποιησάμενος ἀνακαλύψεις G. Perrot μεταξὺ ἄλλων γράφει πρὸς τὸν πρόεδρον τοῦ Συλλόγου καὶ τάδε· «J'ai l'honneur de lui envoyer pour sa bibliothèque, différentes dissertations publiées, à divers moments, dans la Revue Archéologique, et qui se rapportent à une contrée que vous avez à votre portée et où quelques-uns de vos confrères ne manqueron

Digitized by Google

μυρίων ἐπαίνων ἄξιος ὁ ἐν Ἐδέσσῃ (Βοδενοῖς) τῆς Μακεδονίας Σύλλογος, ὃς ταῖς τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ὑπείκων ὑποθήκαις καὶ προτροπαῖς ἐν τῇ ἐκθέσει (1) περὶ τῆς πνευματικῆς τῆς ἐπαρχίας καταστάσεως καὶ τὰς ἀνευρεθείσας καὶ ὑπὸ τοῦ εὐπαιδεύτου αὐτοῦ γραμματέως, τοῦ κυρίου Δημητρίου Πλαταρίδου, ἀντιγραφείσας ἐπιγραφὰς παρενέβαλεν, ἅμα δὲ καὶ χάρτην τῆς ἐπαρχίας τοπογραφικὸν προσέθηκεν· ἄξιοι δὲ πολλῶν ἐπαίνων καὶ ὁ ἀκάματος τῆς Φιλιππουπόλεως σχολάρχης Βλάσιος ὁ Σκορδέλης καὶ ὁ ἐν Κυζίκῳ καλὸς κἀγαθὸς ἰατρὸς καὶ ταῖς ἐννέα μούσαις μάλα περιλημένος Νικόλαος ὁ Λήμνιος τὰς ἐν ἐκείναις ταῖς χώραις ἀνευρισκομένας ἐπιγραφὰς τῷ Συλλόγῳ ἀποστέλλοντες. Εἰ δὲ καὶ οἱ ἄλλοι λόγιοι τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ μάλιστα οἱ Σύλλογοι τῇ αὐτῇ, ἥ περ οὗτοι, ἐχρῶντο πρὸς ἔρευναν καὶ συλλογὴν τῶν ἀρχαίων μνημείων προθυμίᾳ, πολλὰ καὶ ἐπίζηλα ἐκεκτήμεθ' ἂν ἤδη μουσεῖα. Τί δὴ βραδύνει ὁ ἐν Ῥαιδεστῷ Θρᾳκικὸς Σύλλογος ἐν τῇ δημοσιευομένῃ ἐτησίᾳ αὐτοῦ ἐκθέσει συμπεριλαβεῖν καὶ ἃς ἐν τῇ ἑαυτοῦ βιβλιοθήκῃ φυλάττει ἐπιγραφὰς καὶ εἴ τι ἄλλο ἀρχαῖον; Τί δὴ καὶ οἱ ἄλλοι τῆς Θρᾴκης καὶ τῆς Μακεδονίας Σύλλογοι βραδύνουσιν, ὅσοι ἐπιγραφῶν καὶ ἄλλων ἀρχαίων μνημείων κάτοχοί εἰσιν; Οὐκ οἴδασιν ὅτι ταῦτα μαρτύρια εἰσιν ἀψευδῆ τῆς παρουσίας τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐπικρατήσεως ἐν χώραις, ἃς νῦν καταπατεῖ καὶ ἄγει καὶ φέρει ἡ σκυθικὴ ἀμάθεια καὶ βαρβαρότης, πᾶν τὸ ἑλληνικὸν καταστρέφουσαι; Ἀγνοοῦσιν ἆρά γε, ὅτι τὸ περιλάλητον τῆς Θρᾴκης καὶ τῆς Μακεδονίας ἔδαφος τοσοῦτον τῇ τερψιθύμῳ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος αὖρᾳ, δὸς δ' εἰπεῖν καὶ τῷ ἱδρῶτι τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τῷ αἵματι συμπεφυρμένον ἐστί, καὶ τοσοῦτον ἀπ' αὐτῶν ἀχώριστον, ὥστε πολλὰ τῶν ἀρχαίων μνημείων, κάλλος ἀποπνέοντα ἑλληνικώτατον, ἐν τοῖς ἑαυτοῦ κόλποις ἐγκρύπτει, ὅπως ἐν καιρῷ ἑκάστοτε ἀνακαλυπτόμενα κατὰ τῶν σκυθικῶν ἁρπαγῶν καὶ καταστροφῶν διαμαρτύρονται; Χθὲς ἔτι τὴν ἐν Ἀχρίδι μητροπολίτιδα ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Κλήμεντος καταλαβεῖν ἀξιούντων ὡς οὖσαν κτίσμα Στεφάνου τοῦ ἡγεμόνος τῆς Σερβίας ἐπιγραφαὶ ἑλληνικαὶ ἀνακαλυφθεῖσαι ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ οὐκ ἐξήλεγξαν ψευδῆ τὴν ἀξίωσιν ταύτην, ἀποδείξασαι ὅτι ἡ ἐκκλησία ἦν κτίσμα ἑλληνικόν;

Χωρὶς δὲ τούτων αἱ ἐπιγραφαὶ καὶ σπουδαῖα ἐγείρουσι γλωσσολογικὰ ζητήματα· οἷον αἱ ἀπό τινων ἐτῶν ἐν Κύπρῳ ἀνακαλυφθεῖσαι ἑλληνίζουσι μὲν φαίνονται γεγραμμέναι, ἀλλ' ἐν γραφῇ συλλαβικῇ ὅλως ἰδιαζούσῃ καὶ ἐγχωρίῳ καὶ ὑπὸ τεσσαράκοντα καὶ ἐννέα γραμμάτων ἀπαρτιζομένῃ, τὰ δὲ πάθη τῶν φθόγγων λίαν περίεργά εἰσι μαρτυροῦντα καθ' ἡμᾶς, ὅτι αἱ ἑλληνικαὶ λέξεις γεγραμμέναι εἰσὶν ὑπὸ ξένων, ὡς ὑπ' αὐτῶν ἐξεφωνοῦντο μὴ δυναμένων μὲν σύμφων' ἀλλεπάλληλα προφέρειν, φωνήεντα δὲ παρεμβαλλόντων (1), ἢ προτασσόντων αὐτὰ ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν λέξεων, ὡς νῦν συνήθως οἱ Ὀθωμανοὶ ποιοῦσιν (2), ὅταν λέξεις ἑλληνικὰς προφέρωσι· ταῦτα δ' ἐπείσακτα ὄντα καὶ ξενικὰ οὐδ' ἐκ φυσικῆς καὶ ὀργανικῆς, οὕτως εἰπεῖν, τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐξελίξεως προελθόντα κατάδηλον ποιοῦσι τὴν ταραχήν, ἣν οἱ φθογγολογικοὶ (3) τῆς ἐν Κύπρῳ ἑλληνικῆς διαλέκτου νόμοι τῇ τῶν ξένων ἐπιρροῇ ὑπέστησαν.

---

certainement pas de porter un jour ou l'autre leurs pas et leurs recherches, où il y a encore tant à découvrir».

(1) Ἡ ἔκθεσις αὕτη μετὰ τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τοῦ χάρτου ὅσον οὔπω δημοσιεύεται.

(1) Οἷον δροκος=ὅρκος, Στασικαράτης=Στασικράτης, τόρονος=τόρνος, φερενά=φαρνά, ἰζελά=ἰσθλά, γότολις=(πότολις)=γτόλις=πτόλις, Γολογῶν=Γολγῶν. Ἰδ. τὸ ἄρθρον τοῦ σοφοῦ Moriz Schmidt ἐν τῇ Ἰεναΐᾳ Φιλολογικῇ Ἐφημερίδι τοῦ 1874.

(2) Οἷον κιλίτ=κλειδίον, κελίσα=ἐκκλησία, Γκιριτ=Κρήτη, Τριέμπολου καὶ Ταραμπολούς=Τρίπολις, Σεμενδερέκ=Σαμοθράκη, Ἀρεσμιδές=Ἀρχιμήδης, Πατλάμιος=Πτολεμαῖος, Φιράτ=Εὐφράτης, Φιλατούν καὶ Ἐφλατούν=Πλάτων, Ἰσταῦρος=Σταῦρος, Ἰσμίρ=Σμύρνη, Ἰψαρά=Ψαρά, Ιφτερά—πτερά.

(3) «Ἰωάννης ὁ Brandis κατώρθωσεν οὐ μόνον Κυπριακὴν γραφὴν ἐκ τεσσαράκοντα καὶ ἐννέα στοιχείων συγκροτουμένην ὁρίσαι, ἀλλὰ καὶ νόμους φθογγολογικοὺς ἀγνώστους τέως καὶ ὑπὸ μηδενὸς μνημονευομένους καὶ συντακτικοὺς ἰδιωτισμοὺς τῆς Κυπριακῆς διαλέκτου ἀνακαλύψαι». Moriz Schmidt αὐτόθ. σελ. 3 Ἐκ τῶν ἀνακαλυφθέντων βεβαίως νόμων ἐστὶ καὶ ὁ περὶ παρεμβολῆς φωνηέντων· ἀλλ' οὔτε ὁ Brandis οὔτε ὁ Schmidt οὐδένα λόγον ποιοῦνται περὶ τῆς ἐπιρροῆς τῶν ἀσιατικῶν λαῶν τοῖς Ἕλλησιν ἀναμιχθέντων τε καὶ συγχωνευθέντων οὐ μόνον ἐν ταῖς νήσοις, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας ἐπαρχίαις, καὶ ἐξ ὧν σπουδαῖαι μεταβολαὶ εἰς τοὺς φθόγγους τῶν ἑλληνικῶν διαλέκτων ἐπεισῆλθον· καλὸν ὁμως ἦν ἐξετάσαι τίνες φθογγολογικοὶ νόμοι τῶν ἑλληνικῶν διαλέκτων ὄντως γνήσιοι ἑλληνικοί εἰσι καὶ τίνες ἐπείσακτοι ἐκ τῆς τῶν ξένων ἐπιμιξίας προελθόντες, ὧν εἷς ἐστιν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, καὶ ὁ περὶ παρεμβολῆς τῶν φωνηέντων ἐν τῇ Κυπριακῇ διαλέκτῳ, οἷος ἐν ταῖς μνημονευθείσαις ἐπιγραφαῖς ἐμφαίνεται.

Digitized by Google

Αἱ δὲ σχέσεις τοῦ Συλλόγου μετὰ τῶν ἄλλων πολλαὶ καὶ ποικίλαι εἰσί, διότι καὶ οἱ Σύλλογοι πολλοί, δέκα μὲν καὶ ἓξ ἐν Κων/πόλει, ἑξήκοντα δὲ περίπου ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, πολλὰ μὲν καὶ διάφορα φέροντες ὀνόματα, οἷον *φιλολογικοί*, *φιλεκπαιδευτικοί*, *φιλόμουσοι*, *Σύλλογοι*, *Ἀδελφότητες*, *Ἀναγνωστήρια* καὶ τὰ λοιπά, ἑνὸς δὲ καὶ τοῦ αὐτοῦ ζοχαζόμενοι σκοποῦ, τῆς καλλιεργείας δηλονότι καὶ διαδόσεως τῶν γραμμάτων κατὰ τὰς ἡμετέρας χώρας. Πρὸς πάντας δὴ τούτους ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος ἀεὶ φιλικὴν τείνει χεῖρα καὶ ἀδελφικῶς δεξιοῦται καὶ ὑποστηρίζει ὅλαις δυνάμεσι, καλῶς γινώσκων, ὅτι οἱ ἐν ταῖς ἡμετέραις χώραις Σύλλογοι, ὡς κέντρα διανοητικὰ καὶ ἑξίαι φωτοβόλοι, ὅσῳ πληθύνονται καὶ συνενοῦσι τὰς ἑαυτῶν ἀκτῖνας, τοσούτῳ καὶ τὸ φῶς ἐκπέμπουσι λαμπρότερον καὶ τελεσιουργότερον. Διὸ περί τε τῆς συστάσεως αὐτῶν ὅσον οἷόν τε προνοεῖ καὶ κήδεται, καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν δὲ αὐτῶν καὶ προαγωγὴν οὐ μικρὸν συντελεῖ, πᾶσαν αὐτοῖς παρεχόμενος προθύμως ἀρωγὴν λόγῳ τε καὶ ἔργῳ. Τίς οὐκ οἶδεν ὅτι τῷ Ἠπειρωτικῷ, τῷ Θρᾳκικῷ, τῷ Ἱερατικῷ, τῷ Θεσσαλικῷ καὶ δωμάτια παρεχώρησεν ἐν τῷ νεοδμήτῳ αὐτοῦ καθιδρύματι, ὅπως συνοικῶσι μετ' αὐτοῦ καὶ εὐκολώτερον συνεργάζωνται;

ἀ δὲ χεὶρ τὰν χεῖρα νίζει, δάκτυλος δὲ δάκτυλον.

Ἀλλὰ καὶ οἱ Σύλλογοι οἵ τε ἐνταῦθα καὶ οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἄσμενοι πᾶσαν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ παρέχουσι πληροφορίαν καὶ συνεργασίαν, τιμῶντες αὐτὸν καὶ γεραίροντες ὡς πρεσβύτερον ἀδελφὸν καὶ πατέρα καὶ ὡς πρόθυμον ἐν πᾶσι συνεργάτην αὐτοῖς καὶ συναντιλήπτορα. Εἰ δὲ αἱ κινήσεις τῶν Συλλόγων ἔστιν ὅτε καὶ αἱ ἐνέργειαι ἀκανόνιστοί εἰσι, τοῦτο φυσικόν ἐστι τῆς θερμουργοῦ νεότητος καὶ τῆς ἀπειρίας αὐτῶν ἀποτέλεσμα. Οἱ Σύλλογοι, καὶ αὐτοὶ οἱ τελειότατοι, οὔτε ἀκαδημίαι εἰσὶν ἐξακριβοῦσαι καὶ ἐξονυχίζουσαι τὰ φιλολογικά, τὰ γλωσσολογικά, τὰ ἀρχαιολογικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ ζητήματα, οὔτε πανεπιστήμια ὑψηλότερον καὶ ἐπιστημονικώτερον διδάσκοντα, ἀλλ', ὡς πολλάκις εἴρηται, ἁπλᾶ εἰσι φιλομαθείας καὶ διαδόσεως τῶν γραμμάτων ἐργαστήρια· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ φιλομάθεια ἕλκει τὴν διάνοιαν πρὸς τὴν ἀλήθειαν (1) καὶ τὴν ἐπιστήμην, οἱ Σύλλογοι ἐξ ἅπαντος, τοῦ χρόνου προϊόντος, τελειότεροι καταρτισθήσονται καὶ ἐπιστημονικώτεροι. Ἐπὶ τοῦ παρόντος θαυμασίως τὸν σκοπὸν δι' ὃν συνέστησαν ἐκτελοῦσι, περὶ ἐξαπλώσεως τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως εἰς τὰς ἐπαρχίας μεριμνῶντες, ἐπόπτας ἀποστέλλοντες πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν δημοτικῶν σχολείων, περιοδικὰς συντελοῦντες συνόδους τῶν δημοδιδασκάλων καὶ τὰς ἐλλείψεις καὶ ἀνάγκας ἐξετάζοντες τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως καὶ τὴν δέουσαν ἐπάγοντες θεραπείαν, φροντίζοντες δὲ καὶ περὶ συλλογῆς τῶν ζώντων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ μνημείων καὶ περὶ διασώσεως τῶν ἀρχαίων, συννοούμενοι περὶ τούτων καὶ συνεργαζόμενοι καὶ βοηθούμενοι πρὸς ἀλλήλους καὶ ἀνθαμιλλώμενοι

αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχοι ἔμμεναι ἄλλων.

Ταῦτα φρονεῖ ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος καὶ κατὰ ταῦτα ἀεὶ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς Συλλόγους ἐπολιτεύσατο, ἐπιθυμῶν, ἵνα ἕκαστος αὐτῶν ἐλευθέρως μὲν καὶ ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τῶν ἄλλων ὡς ἐν ὁμοσπονδιακῇ πολιτείᾳ ἐργάζηται, ἀλλ' οἱ πάντες ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος, ὑπὸ τῶν αὐτῶν φρονημάτων καὶ ἀρχῶν ἐμφορῶνται καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν τείνωσι σκοπόν, τὴν διάδοσιν τῶν γραμμάτων κατὰ τὰς ἡμετέρας χώρας.

Αἱ δὲ σχέσεις μετὰ τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ Συλλόγων ὑψηλότεραί εἰσι, διότι καὶ εἰς τὸν γενικώτερον τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀποβλέπουσι χαρακτῆρα· ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος ἰδίᾳ ἐπὶ τῇ εὐνοίᾳ σεμνύνεται, ἣν πρὸς αὐτὸν διατελεῖ ἔχων ὁ ἐν Παρισίοις πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν Σύλλογος, οὐ μόνον τὰ ἑαυτοῦ ἔργα ἀποστέλλων αὐτῷ καὶ ἄλλα βιβλία, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἡμετέρων φροντίζων. Τούτου μέλη τινὰ οὐχὶ τὰ ἐλάχιστα ἐπεθύμησαν ἀκριβεστέρας περὶ τῆς διανοητικῆς τῶν ἡμετέρων χωρῶν κινήσεως ἔχειν γνώσεις, ὧν τὴν ἐπιθυμίαν, ὡς γινώσκετε, ἐσπεύσαμεν ἐκπληρῶσαι πρὸς τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις γράψαντες ἀδελφοὺς Συλλόγους καὶ πρὸς τοὺς λογίους τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, ὅπως τὰς ἐπετηρίδας αὐτῶν πέμπωσι καὶ τὰ ἄλλα ἐκδιδόμενα βιβλία. Ὁ δὲ Φιλολογικὸς Σύλλογος τὸν ὀφειλόμενον τῆς εὐγνωμοσύνης οὐ παύεται ἀπονέμων φόρον καὶ τοῖς ἄλλοις ἑλληνισταῖς, μεθ' ὧν ὡς ἐπιτίμων αὐτοῦ μελῶν ζενὰς διατηρεῖ σχέσεις· μεθ' οἵας δ' εὐμενείας οὗτοι τὸ τοῦ Συλλόγου δίπλωμα ἀποδέχονται καὶ τί περὶ τῶν πνευματικῶν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους ἐργασιῶν φρονοῦσι, καὶ τί ὑπὲρ

(1) «Τὸν τῷ ὄντι φιλομαθῆ πάσης ἀληθείας δεῖ εὐθὺς ἐκ νέου ὅτι μάλιστα ὀρέγεσθαι». Πλάτ. Πολ. ς' σελ. 485.

Digitized

αὐτοῦ εὔχονται, αἱ πρὸς τὸν Σύλλογον μαρτυροῦσιν ἐπιστολαὶ αὐτῶν.

Καὶ τοιαῦται μὲν αἱ γενικαὶ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ἐργασίαι· περὶ τὴν ἐξιστόρησιν αὐτῶν πολὺν κατετρίψαμεν χρόνον, διότι ἐν αὐταῖς κάλλιον καὶ λαμπρότερον αἱ ἀρχαὶ καὶ τὸ ἐνιαῖον τοῦ Συλλόγου πνεῦμα καταφαίνονται· κατέλθωμεν δὲ νῦν καὶ εἰς τὸν οἰκιακόν, οὕτως εἰπεῖν, καὶ ἰδιωτικὸν αὐτοῦ βίον καὶ ἐξετάσωμεν ἐν ὀλίγοις τὰ ἔργα αὐτοῦ.

Μέλη μὲν τακτικὰ τοῦτο τὸ ἔτος ἑνδεκα μόνον προσετέθησαν· ἐκ δὲ τῶν ἀρχαίων διεγράφησάν τινα τὴν ἐτησίαν αὐτῶν ἀποτῖσαι συνδρομὴν ἀπαρνησάμενα· ἐπίτιμα δὲ μέλη εἴκοσι καὶ ἑπτὰ ἐξελέγησαν ἔκ τε τῶν ἡμετέρων λογίων καὶ μάλιστα ἐκ τῶν ἀπανταχοῦ ἑλληνιστῶν δι' οὓς ἀνωτέρω εἴπομεν λόγους. Ὁ δὲ θάνατος ἀπεστέρησε τὸν Σύλλογον σπουδαιότατα μέλη· ἐκ μὲν τῶν τακτικῶν τὸν ἀγαπητὸν ἡμῶν φίλον καὶ συνάδελφον, τὸν ἰατρὸν Σαράντην Ἀρχιγένη. Τίνα λέληθεν ὅτι ὁ καλὸς κἀγαθὸς οὗτος ὁμογενὴς ἅπασαν τὴν μετὰ τοσούτων μόχθων καὶ ἱδρώτων περισυλλεχθεῖσαν μεγάλην περιουσίαν τοῖς παρ' αὐτοῦ ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι, τοῖς Ἐπιβάταις, ἀνεγερθεῖσι καθιδρύμασιν ἐκληροδότησε; Διὸ ὁ Σύλλογος τὴν γενναίαν ταύτην πρᾶξιν τιμῶν καὶ βουλόμενος αὐτὴν ἐσαεὶ προστήσασθαι παράδειγμα μιμήσεως ἄξιον, τὴν δὲ μνήμην τοῦ ἀνδρὸς παραδοῦναι καὶ ταῖς ἐπερχομέναις γενεαῖς, τὴν εἰκόνα αὐτοῦ παρὰ τῆς χήρας ἐξαιτησάμενος ἐν τῇ εὐρείᾳ ταύτῃ αἰθούσῃ ἀναρτήσεται· ἐκ δὲ τῶν ἐπιτίμων τὸν ἀκάματον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων Συλλόγου γενικὸν γραμματέα Γρηγόριον τὸν Παππαδόπουλον, τὸν γενναῖον ἐκεῖνον στρατιώτην καὶ θερμουργὸν πρόμαχον τοῦ ἑλληνισμοῦ, καὶ τὸν ἀτυχῆ φιλέλληνα Beulé ἐν παντὶ καὶ πάντοτε πρόθυμον τοῦ ἡμετέρου Γένους συνήγορον.

Ἐκ δὲ τῶν συνεδριάσεων τοῦ Συλλόγου ὀκτὼ μὲν ἦσαν ἔκτακτοι, εἴκοσι δὲ καὶ δύο τακτικαί, ἐν αἷς αἱ ἑξῆς ἀνεγνώσθησαν καὶ συνεζητήθησαν πραγματεῖαι, α') περὶ γενέσεως γλωσσῶν ὑπὸ Ι. Καρολίδου, β') στοιχεῖα γλωσσολογίας ὑπὸ Μ. Παρανίκα, γ') γλωσσολογικὰ μελετήματα ὑπὸ Ἡρ. Βασιάδου, δ') περὶ δημοσίας παιδεύσεως ὑπὸ Γ. Χασιώτου, ε') περὶ γυμναστικῆς ὑπὸ Α. Ζωηροῦ, ς') φυσιολογικαὶ μελέται ὑπὸ Σ. Μαυρογένους, ζ') τοπογραφία τῆς ἐπαρχίας Τούλτσης ὑπὸ Χρ. Παππαδοπούλου, η') περὶ ἐμπορίου τῶν Γενουηνσίων ὑπὸ Α. Πασπάτη, θ') ἔκθεσις Ι. Μίλιγγεν περὶ τινων ἐπιγραφῶν ἐν Θράκῃ καὶ ἐν Κυζίκῳ εὑρεθεισῶν, ι') περὶ χριστιανικῆς ποιήσεως τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ Μ. Παρανίκα, ια') περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ Ἐθνικοῦ Νοσοκομείου ὑπὸ Α. Πασπάτη, ιβ') ἔκθεσις τῆς πρὸς σύνταξιν τῶν κανονισμῶν τῶν διδασκαλείων ἐπιτροπῆς ἀναγνωσθεῖσα ὑπὸ Γ. Χασιώτου. ιγ') τεμάχια ἐκ τῶν ἐν Ῥωσσίᾳ ὁδοιπορικῶν τοῦ ἁγίου Παλμύρας Κυρίλλου, ιδ') περὶ μέσης παιδεύσεως ὑπὸ Μ. Παρανίκα, ιε') ἔκθεσις καὶ πρόγραμμα τῆς ἐπὶ τοῦ Καραπανείου ἀγωνοθετήματος πρὸς βράβευσιν διδακτικῶν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως βιβλίων ἐπιτροπῆς ὑπὸ Γ. Χασιώτου. Χωρὶς δὲ τούτων ἀνεγνώσθησαν καὶ διάφοροι ἐπιστολαὶ καὶ ἐκθέσεις πλεῖσται πρὸς τὸν Σύλλογον ἀποσταλεῖται περὶ τῆς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καταστάσεως τῆς παιδείας.

Αἱ δὲ δημόσιαι διαλέξεις, καίπερ ὑπὸ πολλῶν περιστοιχιζόμεναι δυσχερειῶν, ἐξ οὗ τὸ ὀλέθριον ἐκεῖνο τοῦ 1870 πῦρ βιβλία τε καὶ ὄργανα φυσικῆς ἀπετέφρωσε, γενναίως ὅμως εἰς τὰς πικρὰς ταύτας δοκιμασίας ἀντέσχον καὶ διατελοῦσι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐπιτυχῶς γιγνόμεναι· τὸ δὲ λῆξαν ἔτος τὴν τάξιν τοῦ προεκδοθέντος προγράμματος ἡ ἔκτακτος τοῦ χειμῶνος βαρύτης ὑπετάραξεν, ἐπί τινα χρόνον διακόψασα τὰ μαθήματα· ἀλλὰ καὶ οὕτω τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἐγένοντο διαλέξεις, ἤτοι ὁ μὲν Α. Σπαθάρης πεντάκις ἐδίδαξε *κοσμογραφίαν*, ὁ δὲ ἰατρὸς κ. Καραθεοδωρῆ ἑπτάκις *ἀνθρωπολογίαν*, ὁ δὲ Γ. Δημητριάδης ἑξάκις *πρακτικὴν καὶ ἐφηρμοσμένην γεωμετρίαν*, ὁ δὲ Ι. Καρολίδης *περὶ ψυχῆς καὶ σώματος*, *περὶ τοῦ τρίτου Καρχηδονικοῦ πολέμου*, καὶ τρὶς *περὶ ἐλευθέρας θελήσεως*, ὁ δὲ Ι. Ἀριστοκλῆς πεντάκις μὲν ὡμίλησε *περὶ Ἄθω*, τρὶς δὲ *περὶ τῶν ἀρχαιοτάτων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς*, ὁ δὲ Α. Δημητριάδης δὶς ἐδίδαξεν *ἱστορίαν τῆς κλασικῆς φιλολογίας κατὰ τὸν Μεσαίωνα*, ὁ δὲ Χρ. Χατζηχρήστου τρὶς *περὶ ἀρχαίας Κωμῳδίας*, ὁ δὲ E. Rossi de Justiniani *περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους* ὡμίλησε, καὶ τελευταῖον ὁ Φίλιππος Λούζης λυρικά τινα ἀπήγγειλεν ἐκ τῶν ἑαυτοῦ ποιημάτων.

Τοιαῦτα μὲν ἦσαν τὰ θέματα τῶν διαλέξεων, τὸ δὲ ἀκροατήριον προσεῖχε πᾶσι τὸν νοῦν καὶ εὐφραίνετο ἀκροώμενον. Ἀλλ' ἐν τῷ νέῳ καθιδρύματι καὶ αἱ δημόσιαι διαλέξεις ἀναντιρρήτως νέας προσκτήσονται δυνάμεις καὶ σπουδαιότεραι γενήσονται· ταύταις δὲ καὶ

Digitized

ἕτερα προστεθήσονται νέα μαθήματα ἁπλούστερα καὶ στοιχειωδέστερα χάριν τῶν τέκνων τοῦ λαοῦ.

Προσφοραὶ δὲ ἐγένοντο αἱ ἑξῆς· ὁ μὲν ἅγιος Ἡρακλείας εἴκοσι καὶ τρία προσήνεγκεν ἀρχαῖα νομίσματα, ὧν ἓν μὲν χρυσοῦν, δέκα δὲ ἀργυρᾶ καὶ 12 χάλκεια, ὁ δ' ἐν ταῖς ἡνωμέναις τῆς Ἀμερικῆς πολιτείαις πρεσβευτὴς τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας Γρηγ. Ἀριστάρχης δώδεκα ἀργυρᾶ, ὁ δὲ ἰατρὸς Ν. Βεγλερῆς 90 χαλκᾶ καὶ ἀργυρᾶ, δύο χρυσᾶ φύλλα ἐλαίας καὶ καλὴν κεφαλὴν Ἀφροδίτης, ὁ δ' ἐν Χαρταλιμῇ Ἀναστάσιος Βαφείδης δέκα καὶ ἑπτὰ χαλκᾶ, ὁ δὲ Γεώργιος Βασιάδης ἓν χρυσοῦν τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου· ὁ δ' ἐν Ἀρτάκῃ ἰατρὸς Νικόλαος ὁ Λήμνιος καὶ ὁ ἐν Φιλιππουπόλει Βλάσιος Σκορδέλης διαφόρους ἔπεμψαν τῷ Συλλόγῳ ἐπιγραφάς, περὶ ὧν ἔκθεσιν ἀνέγνω ὁ ἰατρὸς κ. Μίλιγγεν· βιβλία δὲ ἰδιαιτέρας ἄξια μνείας, προσήνεγκεν ὁ ἰατρὸς Ἰ. Πανᾶς ἑκατὸν καὶ εἴκοσι καὶ ἐννέα τόμους ἐκ τῶν ἀρχείων τῆς ἰατρικῆς, πεντήκοντα δὲ ἀντίτυπα τῶν Μακεδονικῶν τοῦ κ. Δήμιτσα, ὅπως δωρεὰν τοῖς Συλλόγοις καὶ τοῖς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀνωτέροις ἑλληνικοῖς σχολείοις διανεμηθῶσιν, ὁ φιλόμουσος καὶ φιλογενὴς ἐκεῖνος ἀνήρ, περὶ οὗ τοσάκις λόγον ἐποιησάμην, οὐχὶ διότι φίλος καὶ συμπατριώτης, ἀλλὰ διότι φίλος τῶν γραμμάτων, φίλος τῶν σχολείων, φίλος τῶν συλλόγων (1), ἐν παντὶ καὶ πάντοτε πρόθυμος καὶ μεγαλόδωρος χορηγὸς καὶ προστάτης αὐτῶν.

Πᾶσιν οὖν τούτοις ὁ Σύλλογος καὶ δημοσίᾳ ἐν ταύτῃ τῇ ἐπετείῳ ἡμέρᾳ τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ ἐκφράζει, καθὰ καὶ τοῖς δημοσιογράφοις τοῖς τε ἐνταῦθα καὶ τοῖς ἀλλαχοῦ δωρεὰν αὐτῷ τὴν ἐφημερίδα αὐτῶν ἢ τὸ Περιοδικὸν ἀποστέλλουσιν.

Τὸ δὲ Περιοδικὸν τοῦ τῶν ἄλλων ἐτῶν ὀγκωδέστερον μόλις μετὰ τρεῖς μῆνας τῶν πιεστηρίων ἐξέρχεται, διότι ἡ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ (2) εἰς πολλὰς ἑκάστοτε καὶ σχεδὸν ἀνυπερβλήτους προσκόπτει δυσχερείας, ὧν τότε ἀπαλλαγήσεται καὶ ἡ ἐκτύπωσις τοῦ Περιοδικοῦ τακτικῶς γενήσεται, ὅταν τὸ ταμεῖον εὐπορήσῃ, ὁ δὲ Σύλλογος ἔχῃ μισθοδοτούμενον διορθωτὴν καὶ ἐπιστάτην πρὸς ἔκδοσιν τοῦ Περιοδικοῦ.

Ποία δή τις ἡ κατάστασις τοῦ ταμείου; Τὸ ταμεῖον τοῦ Συλλόγου πλούσιόν ἐστιν ἅμα τε καὶ πτωχόν· πλούσιον μὲν ἅτε πολλὰ δεχόμενον χρήματα, πτωχὸν δέ, διότι ταῦτα τὰ χρήματα ἐπὶ ὡρισμένῳ χορηγούμενα σκοπῷ, οἷον πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀπόρων σχολείων, ἢ πρὸς συλλογὴν τῶν ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ, ἢ πρὸς ἔκδοσιν τῶν ἑλλήνων συγγραφέων, ἢ πρὸς βράβευσιν διδακτικῶν βιβλίων τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως, οὐ δύναται ὁ Σύλλογος δαπανᾶν εἰς τὰς πολλὰς ἄλλας αὐτοῦ χρείας καὶ ἀνάγκας· καὶ οὕτω πολλάκις καίπερ ἔχων πλούσιον ταμεῖον αὐτὸς πένεται. Ὁ Σύλλογος τακτικὰς μὲν ἐτησίους προσόδους ἔχει τετρακοσίας περίπου ὀθωμανικὰς λίρας, δαπάνας δὲ ὑπὲρ τὰς χιλίας, τὸ δὲ ἔλλειμμα ἑκάστοτε ἐξ ἐκτάκτων ἀναπληροῖ προσφορῶν τῶν φιλοκάλων καὶ φιλομούσων ὁμογενῶν. Ἐν ὅσῳ λοιπὸν ὁ Σύλλογος τοιούτους ἔχει προστάτας καὶ κηδεμόνας οὐκ ἀπορήσει χρημάτων. Τίς δὲ διστάζει, ὅτι καὶ ἄλλοι πλὴν τῶν πολλάκις μνημονευθέντων προσελεύσονται αὐτῷ γενναῖοι χορηγοὶ ἔκ τε τῶν ἐνταῦθα καὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ εὐπορούντων ὁμογενῶν; Διὸ θαρροῦντες χωρῶμεν ἀεὶ πρὸς τὰ πρόσω, στέργοντες μὲν τοῖς παροῦσι, ζητοῦντες δὲ τὰ βελτίω.

Μετὰ τὸν κ. Πρόεδρον ὁ Εἰσηγητὴς τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς κ. Κ. Καλλιάδης ἀνέγνω ὁμοίως τὴν ἔκθεσιν αὐτῆς περὶ τῆς καταστάσεως τῶν σχολείων ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ τῆς ἀπονομῆς βοηθειῶν τοῖς ἀπόροις αὐτῶν. (ἴδ. σελ. 252).

Εἶτα ὁ εἰσηγητὴς τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς κ. Χασιώτης ἀνέγνω τὴν ἔκθεσιν αὐτῆς περὶ τοῦ διαγωνίσματος τῶν ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ. (ἴδ. σελ. 269).

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν δὲ καὶ τῆς ἐκθέσεως ταύτης ὁ Πρόεδρος ἀγγέλλει ὅτι τὸ Συμβουλίδειον διαγώνισμα, οὗ ὁ ἀγωνοθέτης πάρεστι κατὰ τὴν συνεδρίασιν ταύτην τοῦ Συλλόγου,

---

(1) Ἐξ οὗ ταῦτα ἐρρίθησαν ὁ κ. Χρηστάκης Ζωγράφος καὶ ἄλλας ἐποίησε γενναιοδωρίας· προσενεγκὼν ἑκατὸν μὲν λίρας ὀθωμανικὰς τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει Θεσσαλικῷ Συλλόγῳ, πεντήκοντα δὲ τῷ Ἠπειρωτικῷ διὰ τὰ ἔξοδα τῆς ἐπετείου αὐτοῦ πανηγύρεως, ἑτέρας δὲ πεντήκοντα τῷ ἐν Καστορίᾳ Συλλόγῳ, ἄνὰ χίλια δὲ φράγκα τῷ ἐν Ἀθήναις ὑπὲρ τῆς γυναικείας παιδεύσεως καὶ τῷ δασκαλικῷ Συλλόγῳ.

(2) Μέλη αὐτῆς Γ. Σοφοκλῆς πρόεδρος, Σ. Μαυρογένης, Α. Λιούμας, Δ. Πληθωνίδης, Χρ. Χατζηχρίστου καὶ Ν. Παρανίκας.

Digitized by Google

ὡς καὶ ὁ Πρόεδρος τοῦ ἐν Σέρραις Μακεδονικοῦ Συλλόγου, ἀναβάλλεται διὰ τὸ προσεχὲς ἔτος καὶ γνωστοποιῶν τῷ Συλλόγῳ τὰ μέλη τοῦ νέου Προεδρείου διαλύει τὴν συνεδρίασιν.

ΖΩΝΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

ΕΝ

ΤΗ ΓΛΩΣΣΗ ΤΟΥ ΛΑΟΥ.

Ἡ ἀξία καὶ σημασία τῆς συλλογῆς τῶν ζώντων μνημείων τῆς ὁμιλουμένης ἑλληνικῆς γλώσσης ἀπ' αὐτοῦ τοῦ λαοῦ ἐθεωρήθη καὶ δικαίως ὑπὸ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ὡς ἓν τῶν σπουδαιοτέρων φιλολογικῶν ἔργων, ἅπερ οἱ ἡμέτεροι τῶν λογίων καὶ διδασκάλων μετ' ἐπιτυχίας δύνανται καὶ ὀφείλουσι νὰ ποιῶσι, συντελοῦντες οὕτω διὰ τῆς περισυνάξεως τοῦ θησαυροῦ τούτου εἴς τε τὴν διατήρησιν τῶν τελευταίων διαλεκτικῶν ἰδιωμάτων τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης κινδυνευόντων νὰ ἐκλείψωσιν ἕνεκα τοῦ κρατοῦντος ἐν τῇ γλώσσῃ ἡμῶν νεωτεριστικοῦ πνεύματος καὶ εἰς τὴν ἐπίλυσιν πολλῶν γλωσσολογικῶν καὶ ἐθνικῶν ζητημάτων. Οὕτω δὲ σκεπτόμενος εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς τῆς συγάσεως αὐτοῦ ὁ Σύλλογος καὶ εὑρὼν προθύμους συναντιλήπτορας καὶ εἰς τοῦτο μεγαθύμους ὁμογενεῖς προεκήρυξε Διαγωνίσματα ἐπαρχιῶν τινων ἐθνογραφικὰ καὶ ἱστορικά, ἐν οἷς τῶν ἀπαραιτήτων ἐλογίζετο καὶ ἡ γλωσσικὴ ὕλη. Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῶν πραγμάτων ὕστερον ἀπεδείχθη ὅτι ὡς ἐκ τῆς εὐρύτητος τῶν θεμάτων τῶν διαγωνισμάτων οὐδέτερον ἠδύνατο, ὡς ἔδει, νὰ ἐπιτευχθῇ, μετερρυθμίσθησαν ταῦτα οὕτως ὥστε τὰ ζῶντα μνημεῖα τῆς ἡμετέρας γλώσσης ἐκηρύχθησαν ὡς τὸ κρατοῦν θέμα· ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ μέτρου τούτου δὲν συνεκομίζετο ὁ πολὺς θησαυρός, ὅστις κεκαλυμμένος κεῖται· ἐντεῦθεν τῇ γενναιόφρονι ἐτησίᾳ συνδρομῇ τοῦ κ. Χρηστάκη Ζωγράφου ἐκηρύχθη ὁ φερώνυμος ἀγών, οὗ σκοπός ἐστιν ἡ διὰ πλειόνων χειρῶν καὶ ἐκ πασῶν τῶν ἐπαρχιῶν συλλογὴ τῆς ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ ζώσης λαλιᾶς τῶν πατέρων ἡμῶν· ἐπὶ δύο δὲ ἔτη ἱκανὴ ὕλη ἐκ πολλῶν ἐπαρχιῶν συνεκομίσθη, ἧς τὴν ἀνάλυσιν καὶ σημασίαν βλέπει τις ἐν ταῖς κατὰ τὰ δύο τελευταῖα ἔτη ἀναγνωσθείσαις ἐκθέσεσι τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ Συλλόγου πανήγυριν (1). Ἀπὸ τοῦ παρόντος δὲ περιοδικοῦ ἀρχομένη ἡ ἐπιτροπὴ τῆς δημοσιεύσεως τῆς ὕλης, ἥτις φαίνεται αὐτῇ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνέκδοτος, ἢ τοὐλάχιστον δὲν περιλαμβάνεται ἐν ταῖς κοινοτέραις ἐκδόσεσιν ὁμοίων ἔργων, δύο τινα προτίθεται, πρῶτον μὲν ἵνα κατ' ἐπαρχίας καὶ χώρας τοπικὰ ἰδιώματα παρασκευάσῃ μέχρι τελείας ἀπαρτίσεως ἑνὸς ὅλου διαλεκτικοῦ, δεύτερον δὲ ἵνα οἵ τε ἡμέτεροι καὶ τῶν ἀλλογενῶν ὅσοι ἀσχολοῦνται περὶ ταῦτα ἰδίας δυνηθῶσι νὰ ποιήσωσι μελέτας καὶ σπουδὰς ἐπὶ ζητήματος, οὗ ἡ φιλολογικὴ καὶ ἱστορικὴ ἀξία ὑπὸ πάντων ὁμολογεῖται. Τούτων ἕνεκα ἡ δημοσίευσις τῆς ὕλης μικρὸν κατὰ μικρὸν γιγνομένη καὶ παρασκευαζομένη περιλαμβάνει ἐν τῷ ἀνὰ χεῖρας περιοδικῷ τὰ ἔργα ἐκείνων τῶν συλλογέων, ὧν ἡ διασκευὴ δὲν ἀπήτει πολλοὺς πόνους μέχρις οὗ φθάσει εἰς τὸ εὐτυχὲς ἐκεῖνο σημεῖον, ἵνα διά τινος ἐκκαθαρίσεως ἀποταμιευθῇ ἐν τοῖς περιοδικοῖς τοῦ Συλλόγου πᾶσα λέξις καὶ φράσις ἀνέκδοτος, φιλολογικὴν ἔχουσα σημασίαν καὶ ἀξίαν. Ἡ Φιλολογικὴ Ἐπιτροπὴ εὐχαριστοῦσα καὶ αὖθις τοῖς συλλογεῦσιν, ὧν τὰ ὀνόματα σημειωθήσονται ἐν τῷ τέλει τοῦ ἔργου αὐτῶν, δι' ἣν παρέχουσι συνδρομὴν καὶ σύμπραξιν εἰς τὸν φιλολογικὸν τοῦ Συλλόγου σκοπὸν παρακαλεῖ αὐτοὺς ὅπως καὶ ἐν τῷ μέλλοντι παρέχωσι τὴν πολύτιμον αὐτῶν ἀρωγὴν καὶ εὔχεται ἵνα καὶ ἄλλοι εὑρεθῶσι μιμηταὶ τῆς φιλοτιμίας καὶ τοῦ ζήλου αὐτῶν.

Ἡ Φιλολογικὴ Ἐπιτροπή.

Α'.

ΛΕΥΚΑΔΙΑ ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ.

Ὁ πρῶτος, ὅστις ἔσπευσεν ἵνα ἀπεκδυθῇ εἰς τὸν Ζωγράφειον περὶ τῶν ζώντων μνημείων ἀγῶνα, ἐστὶν ὁ ἐν Λευκάδι σχολάρχης κ. Ι. Ν. Σταματέλος. Καὶ κατὰ τὰ δύο δὲ παρελθόντα

(1) Ἴδε Περιοδικ. Συλλόγου 1872—73 σελ. 220 καὶ ἑξ. καὶ 1873—74 σελ. 269 καὶ ἑξ.

Digitized by Google

ἔτη ἀπέσειλεν οὐκ ὀλίγην γλωσσικὴν ὕλην μετὰ ἐπιστημονικῶν γλωσσολογικῶν παραρτημάτων. Ἡ συλλογὴ αὕτη φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν *Συλλογὴ τῶν ζώντων μνημείων* ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ περιλαμβάνει ἀ) λέξεις· β') φράσεις, γ') παροιμίας δ') αἰνίγματα· ε) λογοπαίγνια· ς') δίστιχα καὶ ζ') ᾄσματα. Πρὸς σύνταξιν δὲ ταύτης εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὰ ἑξῆς βοηθήματα, ἤτοι τὸ Λεξικὸν τοῦ κ. Βυζαντίου περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῆς διαλέκτου (Ἀθῆναι 1857), τὰς Κυπριακὰς λέξεις ὑπὸ Γ. Λουκᾶ (ἐφ. Φιλομ. ἀρ. 634—636), συλλογὴν διστίχων ὑπὸ Α. Ταταράκη (αὐτόθι 678—679), περὶ διαλέκτου τῶν κατοίκων Ἀρτοτίνης τῆς Δωρίδος, ὑπὸ Φ. Παπαδοπούλου (αὐτ. 681, 682, 687), Λακωνικὰς παροιμίας καὶ μυρολόγια ὑπὸ Ἀθ. Πετρίδου (αὐτ. 695), περὶ τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου ὑπὸ Γ. Νικολέση ἱερέως (αὐτ. 749), μυρολόγια καὶ ᾄσματα Κερκύρας ὑπὸ Ἀνωνύμου (αὐτ. 751, 758, 759, 769), Μήλιον γλωσσάριον ὑπὸ Α. Ταταράκη (αὐτ. 792), λέξεις Μακεδονικὰς ὑπὸ Ἰ. Πανταζίδου (Φιλίστ. Γ'. 118), Κυπριακὰς λέξεις ὑπὸ Ἱερων. Ἱερ. Μυριανθέως (αὐτ. Γ'. 433, 535, Δ' 427), Κρητικὰς λέξεις ὑπὸ Ἀθ. Ῥουσοπούλου (αὐτ. Δ'. 508) κτλ. Διὰ ταῦτα πᾶν ὅ,τι ἐν ταῖς Συλλογαῖς ταύταις καὶ ἐν τῷ λεξικῷ τοῦ Βυζαντίου εὑρηται δεδημοσιευμένον, δὲν σημειοῦται πλὴν ἐκείνων ἐκ τῶν λέξεων, ἢ φράσεων, αἵτινες, καίτοι δεδημοσιευμέναι, ἔχουσι διάφορον χρῆσιν ἐν Λευκάδι, ἢ παραλλάσσουσι τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον κατὰ προφοράν.

Ἡ συλλογὴ αὕτη κατὰ διαφόρους μὲν καιροὺς περιελθοῦσα εἰς χεῖρας τῆς ἐπιτροπῆς, ἓν δὲ ὅλον ἀπαρτίζουσα μέρος ἔχει ὡς ἑξῆς·

ΣΥΛΛΟΓΗ ΤΩΝ ΖΩΝΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΕΝ ΤΗ ΓΛΩΣΣΗ ΤΟΥ ΛΕΥΚΑΔΙΟΥ ΛΑΟΥ.

ΣΥΛΛΑΒΟΣ.

Τῶν κυριωτέρων ἰδιωτισμῶν τῆς Λευκαδικῆς διαλέκτου.

Ὁ ἐπικρατέστερος χαρακτὴρ τῆς Λευκαδικῆς διαλέκτου εἶνε ὁ Αἰολοδωρικός, ἐπειδὴ οἱ Λευκάδιοι ἄποικοι τῶν Κορινθίων, ἔλκουσι τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ Δωρικοῦ φύλου (Σκύλ. ἐν Ἀκαρν. —Ἡροδότ. Η'. 45). Οἱ ἰδιωτισμοὶ αὐτῆς δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς ἀρχαϊκοὺς καὶ εἰς ἰδιορρύθμους. Καὶ ἀρχαϊκοὺς μὲν καλοῦμεν, οὓς οἱ Λευκάδιοι παρέλαβον ἀρχῆθεν, καὶ δι' αὐτῶν διέπλασαν τὸ γλωσσικὸν αὐτῶν φύραμα, ἰδιορρύθμους δέ, οὓς αὐτοὶ ἀφ' ἑαυτῶν ἐδημιούργησαν, ἐπειγόμενοι κατὰ μικρὸν ὑπὸ ἐγχωρίων περιστάσεων.

§ ά. *Ἀρχαϊκοὶ ἰδιωτισμοί.*

1. Α. —Οἱ Λευκάδιοι μεταχειρίζονται αὐτὸ ἀντὶ τοῦ Ε, ὡς *ἀχινιός, φεύγα*, ἀντὶ ἐχῖνος, φεῦγε, κατὰ τὰ Δωρικὰ *ὄπισθα, ἄτερος, ἐπιτράψω*, ἀντὶ ὄπισθε, ἕτερος, ἐπιτρέψω.

— ἀντὶ τοῦ Η, ὡς *καλύβα, δά*, ἀντὶ καλύβη, δή, κατὰ τὰ Δωρ. *τᾶς θαλάσσας, ἁμέρα*, ἀντὶ τῆς θαλάσσης, ἡμέρα.

— ἀντὶ τοῦ Ο, ὡς *ἀφαλός*, ἀντὶ ὀμφαλός, κατὰ τὰ *κυνάμυια, ποδάνιπτρον*, ἀντὶ κυνόμυια, ποδόνιπτρον.

— Προσθέτουσι τὸ Α, ὡς *ἀβδέλα, λογιάζω*, ἀντὶ βδέλα, λογίζω, κατὰ τὰ *ἀσταχυς, ὀφιακός*, ἀντὶ στάχυς, ὀφικός.

2 Β. — Μεταχειρίζονται αὐτὸ ἀντὶ τοῦ Αἰολικοῦ διγάμματος, ὡς *παλαίβω, βραχί*, ἀντὶ παλαίω, ῥάκος, κατὰ τὰ Δωρ. *βαβέλιος, βρόδον, ἔβασον*, ἀντὶ ἀέλιος, ῥόδον, ἔασον.

3. Γ. Μεταχειρίζονται αὐτὸ ἀντὶ τοῦ Αἰολ. διγάμματος, ὡς *γαῖμα, ἄγουρος*, ἀντὶ αἷμα, ἄωρος, κατὰ τὰ *γίσον, γδοῦπος, γισχύς*, ἀντὶ ἴσον, δοῦπος, ἰσχύς.

— ἀντὶ τοῦ Β, ὡς *γλέπω*, ἀντὶ βλέπω, κατὰ τὰ *γλέφαρον, γλήχων*, ἀντὶ βλέφαρον, βλήχων.

— ἀντὶ τοῦ Ν κειμένου πρὸ ἑτέρου Ν, ὡς *τύραγγος, σύγγεφο*, ἀντὶ τύραννος, σύννεφον. κατὰ τὰ *ἴγγυμι, καθίγγυμι*, ἀντὶ ἴννυμι, καθίννυμι.

— ἀντὶ τοῦ ΣΣ, ὡς *φυλάγω*, ἀντὶ φυλάσσω, κατὰ τὰ αἰολ. *ὀρύγω*, ἀντὶ ὀρύσσω.

— Προσθέτουσι τὸ Γ, ὡς *ἀγκίδα, ἀγκινάρα*, ἀντὶ ἀκίδα κινάρα, κατὰ τὰ *ἄγγοια, καγχάζω, πλαγγών*, ἀντὶ ἄνοια, καχάζω, πλαγών.

— Ἀφαιροῦσιν αὐτό, ὡς *βρεμένος, πρᾶμα, ἀχέλι*, ἀντὶ βρεγμένος, πρᾶγμα, ἴγχελυς, κατὰ τὸ Δωρ. *ὀλίος*, ἀντὶ ὀλίγος.

4. Δ. — Μεταχειρίζονται αὐτὸ ἀντὶ τοῦ Θ ὡς *δειάφι*, ἀντὶ θεῖον, κατὰ τὰ *δέλω, διός*, ἀντὶ θέλω, θεός.

— ἀντὶ τοῦ Τ, ὡς *ἀδράχτι*, ἀντὶ ἄτρα-

Digitized by

κτος, κατὰ τὰ Δωρ. *μελέθη*, *Ἀδραμύττειον*, ἀντὶ μελέτη, Ἀτραμύττειον.

5 Ε. — Μεταχειρίζονται αὐτὸ ἀντὶ τοῦ Α, ὡς *φτερνίζομαι*, ἀντὶ πτάρνυμαι, κατὰ τὰ *βέρεθρον*, *ἔρσην*, ἀντὶ βάραθρον, ἄρσην.

— ἀντὶ τοῦ Η, ὡς *ξερός*, ἀντὶ ξηρός, κατὰ τὸ *Ἄρες*, ἀντὶ Ἄρης.

— ἀντὶ τοῦ Ι, ὡς *ἐδικός*, ἀντὶ ἰδικός, κατὰ τὰ *δεκάζω*, ἀντὶ δικάζω.

— ἀντὶ τοῦ Ο, ὡς *ἀλέτρι*, ἀντὶ ἄροτρον, κατὰ τὸ *Ἐρέτρια*, ἀντὶ Ἀρότρια.

— Προσθέτουσι τὸ Ε, ὡς *ἐτοῦτο*, *ἤρτανε*, ἀντὶ τοῦτο, ἦλθον, κατὰ τὰ *ἐρωδιός*, *ἐτεός*, *ἐείκοσι*, *ἠέ*, ἀντὶ ῥωδιός, ἐτός, εἴκοσι, ἤ.

— Ἀφαιροῦσιν αὐτό, ὡς *θωρῶ*, *ποῖκι*, ἀντὶ θεωρῶ, ἐνοίκιον, κατὰ τὰ *ποσσιά*, *κεῖνος*, ἀντὶ τῶν νεοσσιά, ἐκεῖνος.

6. Ζ. — Μεταχειρίζονται αὐτὸ ἀντὶ τοῦ Γ, ὡς *συνάζω*, ἀντὶ συνάγω, κατὰ τὰ Δωρ. *ὀλίζον*, *ζεβω*, ἀντὶ ὀλίγον, γεύω.

— ἀντὶ τοῦ Δ, ὡς *ζαρκάδι*, ἀντὶ δορκάς, κατὰ τὸ Αἰολ. *δυγός*, ἀντὶ ζυγός.

— Προσθέτουσι τὸ Ζ ὡς χαρακτῆρα φωνηεντολήκτων ῥημάτων, ὡς *λούζω*, ἀντὶ λούω, κατὰ τὰ *ἀτιμάζω*, *πρίζω*, *τροχάζω*, ἀντὶ ἀτιμάω, πρίω, τροχάω.

7. Η. — Μεταχειρίζονται αὐτὸ ἀντὶ τοῦ Α, ὡς *φοβερή*, ἀντὶ φοβερά, κατὰ τὸ *ἡμέρη*, ἀντὶ ἡμέρα.

— ἀντὶ τοῦ Ε, ὡς *σίδερο*, ἀντὶ σίδηρον, κατὰ τὸ *Ἀχιλλῆος*, ἀντὶ Ἀχιλλέως.

— ἀντὶ τῆς συλλαβικῆς αὐξήσεως, ὡς *ἤφερα*, *ἤλεγα*, ἀντὶ ἔφερα, ἔλεγα, κατὰ τὸ *ἠδυνάμην*, *ἤθελον*, ἀντὶ ἐδυνάμην, ἔθελον.

8. Ι. — Προσθέτουσιν αὐτό, ὡς *ἴσια*, *κινῶνται*, ἀντὶ ἴσα, κινῶνται, κατὰ τὰ *ἀκριόεις*, *ἐνί*, ἀντὶ ἀκρόεις, ἐν.

— Ἀφαιροῦσιν αὐτό, ὡς *περβατῶ*, *σημερνός*, ἀντὶ περιπατῶ, σημερινός, κατὰ τὰ Αἰολ. *ἀρχάος*, *Ἄλκαος*, ἀντὶ ἀρχαῖος, Ἀλκαῖος.

9. Κ. — Μεταχειρίζονται αὐτὸ ἀντὶ τοῦ Γ, ὡς *ὀρτύκι*, ἀντὶ ὀρτύγιον, κατὰ τὸ *Κρόσφος*, ἀντὶ Γρόσφος.

— ἀντὶ τοῦ Χ, ὡς *σκίζω*, *σκάρα*, ἀντὶ τοῦ σχίζω, ἐσχάρα, κατὰ τὰ Δωρ. *δέκομαι*, *κιτών*, ἀντὶ δέχομαι, χιτών.

— Ἀφαιροῦσι τὸ Κ, ὡς *ἀμόνι*, ἀντὶ ἄκμων, κατὰ τὸ *πεπτηώς*, ἀντὶ πεπτηκώς.

10. Μ. — Προσθέτουσιν αὐτό, ὡς *ἀκουρμαίνομαι*, ἀντὶ ἀκροάομαι, κατὰ τὰ *μία*, *χρίμπτω*, ἀντὶ ἵα, χρίπτω.

— Ἀφαιροῦσιν αὐτό, ὡς *ἀφαλός*, ἀντὶ ὀμφαλός, κατὰ τὸ *κύβαλον*, ἀντὶ κύμβαλον.

11. Ν. — Μεταχειρίζονται αὐτὸ ἀντὶ τοῦ Λ, ὡς *βάνω*, ἀντὶ βάλλω, κατὰ τὰ Δωρ. *ἦνθον*, *φίντατος*, ἀντὶ ἦλθον, φίλτατος.

— Προσθέτουσι τὸ Ν ἐν μέσῳ καὶ ἐν τέλει τῶν λέξεων, ὡς *φέρνω*, *χρυσόρω*, *νάρ*, ἀντὶ φέρω, χρυσόω, νά, κατὰ τὰ *δόνω*, *χύνω*, *τίνω*, *κεν*, ἀντὶ δύω, χέω, τίω, κε.

12. Ξ. — Μεταχειρίζονται αὐτὸ ἀντὶ τοῦ Σ, ὡς *ἐπέταξεν*, ἀντὶ ἐπέτασε, κατὰ τὸ Δωρ. *καθίξας*, ἀντὶ καθίσας.

13. Ο. — Μεταχειρίζονται αὐτὸ ἀντὶ τοῦ Α, ὡς *ὀχτίδα*, ἀντὶ ἀκτίς, κατὰ τὰ Αἰολ. *στροτός*, *ὀστακός*, ἀντὶ στρατός, ἀστακός.

14. ΟΥ. — Μεταχειρίζονται αὐτὸ ἀντὶ τοῦ Ο, ὡς *οὖλος*, ἀντὶ ὅλος κατὰ τὰ *κούρη*, *μοῦνος*, ἀντὶ κόρη, μόνος.

— ἀντὶ Υ, ὡς *ξουράφι*, ἀντὶ ξυράφιον, κατὰ τὰ Αἰολ. *κοῦνες*, *κοῦμα*, ἀντὶ κύνες, κῦμα.

15. Π. Μεταχειρίζονται αὐτὸ ἀντὶ τοῦ Τ, ὡς *παγῶνι*, ἀντὶ ταώς, κατὰ τὰ Δωρ. *σπάδιον*, ἀντὶ στάδιον.

— ἀντὶ τοῦ Φ, ὡς *ραπάνι*, ἀντὶ ῥάφανος, κατὰ τὰ Αἰολ. *ἀμπίθυρον* ἀντὶ ἀμφίθυρον.

16. Ρ. — Μεταχειρίζονται αὐτὸ ἀντὶ τοῦ Λ, ὡς *προιάρι*. ἀντὶ πλοιάριον, *ἀδερφός*, ἀντὶ ἀδελφός, κατὰ τὰ *κρίβανος*, ἀντὶ κλίβανος.

17. Σ. Προσθέτουσιν αὐτὸ ἐν ἀρχῇ, ὡς *σκόνι*, ἀντὶ κόνις, κατὰ τὸ *σμικρός*, ἀντὶ μικρός.

18. Τ. — Μεταχειρίζονται αὐτὸ ἀντὶ τοῦ Θ, ὡς *ἦρτε*, ἀντὶ ἦλθε, κατὰ τὰ Αἰολ. *χρέστω*, *ἐλέστω*, ἀντὶ χρέσθω, ἐλέσθω. (Ἰδ. Οἰκονομίδ. Λοκρ. Ἐπιγρ. σ. 10, 21).

— Προσθέτουσιν αὐτὸ ἐν ἀρχῇ, ὡς *τουτος*, κατὰ τὰ *τόφρα*, ἀντὶ ὄφρα.

19. Υ. Ἀφαιροῦσιν αὐτό, ὡς *βρίζω*, ὄχι, ἀντὶ ὑβρίζω, οὐχί, κατὰ τὰ *ἀτάρ*, *ἀελλόπος*, ἀντὶ αὐτάρ, ἀελλόπους.

— Μεταχειρίζονται αὐτὸ ἀντὶ τοῦ Αἰολ. διγάμματος, ὡς *βρωμεύω*, ἀντὶ βρωμέω, κατὰ τὰ *ἀπολαύω*, ἀντὶ ἀπολάω.

20. Φ. — Μεταχειρίζονται αὐτὸ ἀντὶ τοῦ Θ, ὡς *στάφγη*, ἀντὶ στάθμη, κατὰ τὰ Αἰολ. *φήρ*, *φλᾶν*, ἀντὶ θήρ, θλᾶν.

— ἀντὶ τοῦ Π, ὡς *φτωχός*, ἀντὶ πτωχός, κατὰ τὸ *ἀσφάραγος*, ἀντὶ ἀσπάραγος.

21. Χ. Μεταχειρίζονται αὐτὸ ἀντὶ τοῦ Θ, ὡς *σπρώχνω*, ἀντὶ προωθῶ, κατὰ τὸ Δωρ. *ὄρνιχα*, ἀντὶ ὄρνιθα.

22. ΙΟΝ. —Ἀποκόπτουσι τὴν ὑποκοριστι-

Digitized by

κὴν ταύτην κατάληξιν εἰς Ι, ὡς *ψωμί, τυρί*, ἀντὶ ψωμίον, τυρίον, κατὰ τὰ Δωρ. *ἔρι* ἀντὶ ἔριον.

23. Ἀποκόπτουσι τὰς ῥηματικὰς καταλήξεις, ὡς *λές, λέμε, λέν*, ἀντὶ λέγεις, λέγομεν, λέγουσιν, κατὰ τὰ Δωρ. *ἔγεντο, ἔγρετο, παῦ*, ἀντὶ ἐγένετο, ἐγείρετο, παῦσον.

24. Προτιμῶσι τὰ ἀσυναίρετα ὡς *συκειά*, ἀγαπάω, ἀντὶ συκῆ, ἀγαπῶ, κατὰ τὰ πολυπληθῆ ἀρχαῖα Ἰωνικά.

25. Τηροῦσιν ἀναύξητα τὰ ἀπὸ φωνήεντος ἀρχόμενα ῥήματα, ὡς *ἀγάπησε*, ἀντὶ ἠγάπησε, κατὰ τὰ *ἀμείβετο*, ἀντὶ ἠμείβετο.

§ β'. *Ἰδιόρρυθμος ἰδιωτισμός.*

26. Α. — Μεταχειρίζονται αὐτὸ ἀντὶ τοῦ Η, εἰς τὰς χρονικὰς αὐξήσεις, ὡς *ἀγαποῦσα*, ἀντὶ ἠγάπων.

— Ἀφαιροῦσιν αὐτό, ὡς *σπαράγι*, ἀντὶ ἀσπάραγος.

27. ΑΙ. — Μεταχειρίζονται αὐτὸ ἀντὶ τοῦ Η, ὡς *ἐλιά*, ἀντὶ ἐλαία.

— Ἀφαιροῦσιν αὐτὸ ἐν ἀρχῇ, ὡς *γίδα*, ἀντὶ αἰγίδα.

28. Β. — Μεταχειρίζονται αὐτὸ ἀντὶ τοῦ Γ, ὡς *βογγάω*, ἀντὶ γογγύζω.

— ἀντὶ τοῦ Μ, ὡς *βοζάνω*, ἀντὶ μυζάω.

— ἀντὶ τοῦ Π, ὡς *περβατῶ*, ἀντὶ περιπατῶ.

— Ἀφαιροῦσι τὸ Β, ὡς *διάολος*, ἀντὶ διάβολος.

29. Γ. — Μεταχειρίζονται αὐτὸ ἀντὶ τοῦ Κ, ὡς *γυρτός, γουβιός*, ἀντὶ κυρτός, κωβιός.

— Ἀφαιροῦσιν αὐτό, ὅταν μάλιστα ἦναι ὡς ῥηματικὸς χαρακτήρ, ὡς *ἄιος, λέω, τρώω*, ἀντὶ ἅγιος, λέγω, τρώγω.

30. Ε. — Μεταχειρίζονται αὐτὸ ἀντὶ τοῦ Υ, ὡς *ἀρτέρω*, ἀντὶ ἀρτύνω.

31. Ζ. — Μεταχειρίζονται αὐτὸ ἀντὶ τοῦ Λ, ὡς *βγάζω*, ἀντὶ ἐκβάλλω.

— ἀντὶ τοῦ Σ, ὡς *ζαφεῖρι*, ἀντὶ σάπφειρος.

32. Η. — Μεταχειρίζονται τοῦτο ἀντὶ τοῦ Ε, ὡς *μηλιά*, ἀντὶ μηλέα.

— ἀντὶ τοῦ Ω, ὡς *πηγοῦνι*, ἀντὶ πώγων.

— Ἀφαιροῦσι τὸ Η, ὡς *παργορῶ*, ἀντὶ παρηγορῶ. *λιάζω*, ἀντὶ ἡλιάζω.

33. Θ. — Μεταχειρίζονται αὐτὸ ἀντὶ τοῦ Τ, ὡς *θροφή*, ἀντὶ τροφή.

— ἀντὶ τοῦ Φ, ὡς *ἀθιβολή*, ἀντὶ ἀμφιβολία.

— Προσθέτουσι τὸ Θ, ὡς *ἀλέθω*, ἀντὶ ἀλέω.

34. Κ. — Μεταχειρίζονται αὐτὸ ἀντὶ τοῦ Σ, εἰς τὰς εἰς ΣΑΝ μάλιστα καταλήξεις τοῦ παθ. ἀορ. ὡς *ἐγράφτηκαν*, ἀντὶ ἐγράφθησαν.

— ἀντὶ τοῦ Τ, ὡς *φκυάρι*, ἀντὶ πτυάριον.

35. Λ. — Μεταχειρίζονται τοῦτο ἀντὶ τοῦ Ν, ὡς *πλιμόνι*, ἀντὶ πνεύμων.

— Ἀντὶ τοῦ Ρ, ὡς *ἀλέτρι*, ἀντὶ ἄροτρον.

36. Μ. — Μεταχειρίζονται τοῦτο ἀντὶ τοῦ Γ, ὡς *λάμνω*, ἀντὶ ἐλαύνω, *ῥέμμα*, ἀντὶ ρεῦμα.

— Ἀφαιροῦσιν αὐτό, ὡς *νύφη*, ἀντὶ νύμφη.

37. Ν. — Μεταχειρίζονται αὐτὸ ἀντὶ τοῦ Δ, ὡς *δίνω*, ἀντὶ δίδω.

— ἀντὶ Μ, ὡς *στάφνη*, ἀντὶ στάθμη.

— Προσθέτουσιν αὐτὸ ἐν ἀρχῇ, ὡς *νηχός, νοικοκύρης*, ἀντὶ ἦχος, οἰκοκύρης.

— Ἀφαιροῦσιν αὐτό, ὡς *πεθερός, ξύλο, δέ*, ἀντὶ πενθερός, ξύλον, δέν.

38. Ο. — Μεταχειρίζονται αὐτὸ ἀντὶ τοῦ Ε, ὡς *ὀχτρός*, ἀντὶ ἐχθρός.

— ἀντὶ τοῦ ΟΥ, ὡς *μοῦργα*, ἀντὶ ἀμόργη.

— ἀντὶ τοῦ Υ, ὡς *ὀγρός*, ἀντὶ ὑγρός.

— Προσθέτουσι τὸ Ο, ὡς *ἀκόμη*, ἀντὶ ἀκμήν.

— Ἀφαιροῦσιν αὐτό, ὡς *δύντι, φίδι, σκόρδο*, ἀντὶ ὀδούς, ὄφις, σκόροδον.

39. ΟΥ. — Μεταχειρίζονται αὐτὸ ἀντὶ τοῦ ΑΥ, ὡς *τούταις*, ἀντὶ αὗται.

— ἀντὶ τοῦ Η, ὡς *συυπιά*, ἀντὶ σηπία.

— ἀντὶ τοῦ Ι, ὡς *λιγρουβιό*, ἀντὶ ἐλαιοτριβεῖον.

— ἀντὶ τὸ Ω, ὡς *κουδοῦνι*, ἀντὶ κώδων.

40. Π. — Μεταχειρίζονται αὐτὸ ἀντὶ τοῦ Β, ὡς *μπαίνω* ἀντὶ ἐμβαίνω.

— ἀντὶ τοῦ Υ, ὡς *κάπσι*, (=κάψι), ἀντὶ καῦσις.

41. Ρ. — Προσθέτουσιν αὐτὸ ἐν ἀρχῇ, ὡς *ῥόζος*, ἀντὶ ὄζος.

42. Σ. — Προσθέτουσιν αὐτὸ ἐν τέλει, ὡς *τότες*, ἀντὶ τότε.

— Ἀφαιροῦσιν αὐτὸ καὶ μάλιστα ἐκ τῆς καταλήξεως ις τῶν ὀνομάτων, ὡς *χαλεύω, σήτα, πόλι*, ἀντὶ σκαλεύω, σήστρα, πόλις.

— Μεταχειρίζονται αὐτὸ ἀντὶ τοῦ Θ, ὡς *ποσῖρα*, (=ψεῖρα), ἀντὶ φθεῖρα.

43. Τ. — Μεταχειρίζονται αὐτὸ ἀντὶ τοῦ Γ, ὡς *ῥάτα*, ἀντὶ ῥάγα.

— ἀντὶ τοῦ Δ, ὡς *σφοντύλι*, ἀντὶ σπόνδυλος.

— ἀντὶ τοῦ Φ, ὡς *βλάστημος*, ἀντὶ βλάσφημος.

44. ΤΣ. — Μεταχειρίζονται αὐτὸ ἀντὶ τοῦ Θ, ὡς *σκαντσόχερας*, ἀντὶ ἀκανθόχοιρος.

— ἀντὶ τοῦ Κ, ὡς *Τσυκιάς*, ἀντὶ Κύκνος.

Digitized by Google

— ἀντὶ τοῦ Ξ, ὡς *τσώφλοιο*, ἀντὶ ἐξώφλοιον.

— ἀντὶ τοῦ Τ, ὡς *ρετσίνι*, ἀντὶ ῥητίνη.

— ἀντὶ τοῦ ΤΤ, ὡς *κόισι*, ἀντὶ κόττος.

45. Υ. — Μεταχειρίζονται τοῦτο ἀντὶ τοῦ Ε, ὡς *χύνω*, ἀντὶ χέω.

46. Φ. — Μεταχειρίζονται τοῦτο ἀντὶ τοῦ Υ, ὡς *κάφσι* (=κάψι), ἀντὶ καῦσις.

— ἀντὶ τοῦ Χ, ὡς *ἀγλείφω* ἀντὶ λείχω.

47. Χ. — Μεταχειρίζονται τοῦτο ἀντὶ τοῦ Κ, ὡς *χτίζω*, ἀντὶ κτίζω.

— ἀντὶ τοῦ Π. ὡς *ρίχτω*, ἀντὶ ῥίπτω.

— ἀντὶ τοῦ Τ, ὡς *παχνί*, ἀντὶ φάτνη.

— Ἀφαιροῦσι τὸ Χ, ὡς *δεσκε*, ἀντὶ ὄχεσκε (=οὐχί).

48 — Μεταχειρίζονται τὴν κατάληξιν *ης*, ἀντὶ τῆς *ιος*, καὶ μάλιστα εἰς τὰ κύρια ὀνόματα, ὡς *Δημήρης*, *νοικοκύρης*, ἀντὶ Δημήτριος, οἰκοκύριος.

49. — Μεταχειρίζονται ἀς καταλήξεις *ες*, *αδες* (καὶ ἐνίοτε *ηδες*) εἰς τὰς πληθ. ὀνομαστικάς, καὶ τὰς *αις*, *αδαις* (καὶ ἐνίοτε *ηδες*) εἰς τὰς πληθ. αἰτιατικὰς τῶν πρωτοκλίτων, ὡς ἡ *ἀρετή*, *ἡ ἀρετές*, *ταῖς ἀρεταῖς*— ὁ *λογάς*, *οἱ λογάδες*, *τοὺς λογάδας* — ὁ *πατέρας*, *οἱ πατέρες* (καὶ *πατέριδες*) *τοὺς πατέραις* (καὶ *πατέριδαις*) κτλ.

50. — Μεταθέτουσι τὸ Σ εἰς τὰ ἄρθρα, ὡς *τσή*, *τσού*, ἀντὶ τῆς, τοὺς κτλ.

51. — Προσθέτουσι *ν* (=*να*) μεταξὺ τοῦ βοηθητικοῦ *θα* καὶ τοῦ ῥήματος, ὅταν τοῦτο ἄρχηται ἀπὸ *κ*, *π*, *τ*, ὡς *θὰ ν' καταιβῶ*, *θὰ ν' πᾶμι*, *θὰ ν' τρέξω*. Εἰς πᾶσαν δ' ἄλλην περίπτωσιν λέγουσι *θὰ ἢ θὰ νὰ*, ὡς *θὰ φάγω*, ἢ *θὰ νὰ φάγω*.

Καὶ τοιοῦτοί εἰσιν οἱ τῆς λευκαδικῆς διαλέκτου ἐπικρατέστεροι ἰδιωτισμοί. Οὐχ ἧττον δ' ἐν τῇ σειρᾷ τῆς Συλλογῆς μας, ὅπου ἤθελε δοθῇ ἡμῖν ἀφορμή, δὲν θέλομεν λείψει νὰ ἐπιφέρωμεν καὶ ἄλλας γραμματικὰς παρατηρήσεις, διευκρινιζούσας τὴν ἐπιχώριον διάλεκτον.

Σημ. τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς. Τῶν μνημονευθέντων ἰδιωτισμῶν τῆς Λευκαδίας διαλέκτου οἱ πλεῖστοί εἰσι κοινοὶ καὶ ἐν Ἠπείρῳ καὶ ἐν πολλαῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις, ἐλάχιστοι δ' εἰσὶν οἱ ἰδιάζοντες. Οὐχ ἧττον διετηρήθησαν ἐν τῇ ἐκδόσει ὅπως χρόνου προϊόντος δειχθῇ τίνες πράγματι οἱ ἰδιωτισμοὶ τόπου τινός. Καὶ περὶ τῆς γενέσεώς τινων ἐκ τούτων ἡ Ἐπιτροπὴ δὲν συμφωνεῖ, συνίστησι δὲ ὡς ἀρίστην συμβολὴν ἐν ταῖς ἐρεύναις ταύταις τὸ *περὶ φθόγγων καθόλου καὶ τῆς προφορᾶς των* κεφάλαιον τοῦ *Δοκιμίου τῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης* ὑπὸ Δ. Μαυροφρύδου, ἐν Σμύρνῃ 1871 σελ. 34 καὶ ἑξ. ἔνθα ὁ προσήκων γίγνεται λόγος περὶ τῆς ἀρχῆς πολλῶν τούτων μετὰ συγκρίσεων πρός τε τὰς ἀρχαίας διαλέκτους καὶ τὰς συγγενεῖς γλώσσας. Πρβλ. καὶ Περιοδικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου 1870—71 σελ. 46. 194 καὶ ἑξ., 1872—73 σελ. 28 καὶ 1873—74 σελ. 1 καὶ ἑξ.

Α'. Λέξεις (1).

Α.

Ἄ. ἐπίρρ. παρακελ. § ἄγε. Π. *ἄ νὰ φύγουμε* = ἄγε φύγωμεν.

Σημ. 1. Οἱ Λευκάδιοι λέγουσι καὶ *ἄε* ἀντὶ *ἄ*. Π. *ἄε νὰ φύγουμε*· ὅπερ ἐγένετο ἀφαιρέσει τοῦ Γ ἐκ τοῦ ἄγε (ἴδε Σύλλαβ. 3)· ὥστε ἔχομεν ἄγε, ἄε καὶ ἐκ τούτου ἄ. (Σύλλ. 5).

Σημ. 2. Δὲν ἤθελε σφάλει τις ἐὰν ἔγραφε δασυνόμενον τὸ μόριον τοῦτο, διότι συνηθέστερον προφέρομεν αὐτὸ ὡς χά. Τὸν δασυσμὸν τοῦτον τοῦ ἄγω, εὑρίσκομεν ἀρχαιότατον παρὰ Δωριεῦσιν· — ἔν τινι τῶν Λοκρῶν ἐπιγραφῇ φέρεται ΗΑΓΕΝ = ἄγειν (ἴδ. Οἰκονομ. Λοκρ. ἐπιγρ. σ. 5, 51). ὡσαύτως καὶ παρ' Ἡσυχίῳ εὕρηται *Βαγὸς* = ἀγός· οὕτως ἐξηγοῦνται καὶ τὰ *ἀγέομαι*, *ἄγημα*, *Ἀγήσανδρος* κτλ.

Ἄ'. σύνδ. ὑποθ. § *ἄ' θέλῃς* = ἂν θέλῃς.

Σημ. ἴδ. Συλλ. 37. Πρβλ. καὶ τὸ Δωρ. αἴ = ἂν (Σύλλ. 2).

Ἀγγαστρόνω § ἔγγυον ποιῶ. ΚΝ.

Σημ. Ἐκ τοῦ ἐγγαστρόω (Συλλ. Ι. Π.). Ὁ Βυζάντιος γράφει ἐγγαστρόνω καὶ Γκαστρόνω.

Ἀγένωτος § ὁ μὴ εἰσέτι γεγονώς, ἀτελής, ἀνεπεξέργαστος. Π. *ψωμὶ ἀγένωτο* = ἄρτος ἀκατάμακτος, μὴ εἰσέτι εἰς τὸ πλῆρες ἐπεξειργασμένος. ΚΝ.

Σημ. Ἐκ τοῦ στερ. *α* καὶ γένομαι (=γίνομαι) ἔδει δὲ εἶναι *ἀγένητος*· ἀλλὰ καὶ *ἀγέ-*

---

(1) Διὰ μὲν τοῦ σημείου § διακρίνομεν τῶν λέξεων τὰ διάφορα σημαινόμενα, διὰ δὲ τοῦ ΣΜ δηλοῦμεν τὰς μεταφορικὰς σημασίας, διὰ δὲ τοῦ Φ τὰς φράσεις, διὰ δὲ τοῦ Π τὰ πρὸς διασάφησιν ἐπαγόμενα παραδείγματα καὶ ΚΝ σημείωσις τῆς ἐπιτροπῆς ὅτι εἶνε κοινή.

Digitized by Google

νωτος κατὰ τὸ ἀρηγὸς καὶ ἀρωγὸς ἐκ τοῦ ἀρήγω.

Ἀγναντεύω § μακρόθεν καὶ ἀντίον ἱστάμενος παρατηρῶ. ΚΝ.

Σημ. Ἐκ τοῦ *Ἔναντα* (Σύλλ. 1. 3).

Ἀγροιαστος § ἄφροντις, ἀμέριμνος.

Σημ. Ἴδε *ἀξέγνοιαστος*.

Ἀδειανὸς §. κενός. Μ. εὔκαιρος, ὁ ἐν ἀργίᾳ διάγων· Π. *ἀδειανὸς καλόγερος ἔγραφε κ' ἀπέγραφε* (ἴδ. Παροιμ. 30).

Σημ. Ἐκ τοῦ ἄδειος· τοῦτο δ' ἐκ τοῦ ἀδεὶς (=ἀδεής)· ἡ δὲ κατάληξις -ανός, ἐγένετο κατὰ τὰ Ἰουλιανός, πευκηνός, ἐκ τοῦ Ἰούλιος, πεύκη.

Ἀδρασκελίζω. ἴδε δρασκελίζω. ΚΝ.

Ἀδράχτι § ἐργαλεῖον τοῦ ἐλαιοτριβείου.

Σημ. ἐκ τοῦ ἄτρακτος κατὰ τὰ Δωρ. Ἀδραμύττειον ἀντὶ Ἀτραμύττειον κτλ. (Συλλ. 4). Ὁ Βυζ. παραλείπει τὴν σημασίαν ταύτην.

Ἄε. § ἄγε· (ἴδ. ἄ).

Ἄει· ἐπίρ. παρακελ. § ἄγε.

Σημ. Ἐκ τοῦ *ἄε* = ἄγε τὸ ει ἀντὶ Ε εἰς μόνην τὴν προστακτ. τοῦ ῥήματος τούτου μεταχειρίζονται οἱ Λευκάδιοι, οἱ δὲ Θεσσαλοὶ γενικώτερον λέγουσι καὶ *ἔφαγει, ἔκαμει* ἀντὶ ἔφαγε, ἔκαμε (ἴδε Οἰκονομ. περὶ πρφ. Ἑλλ. Διαλ. σ. 270).

Ἄειντε ἐπίρ. παρακελ. § τάχυνε, σπεῦδε. ΚΝ.

Σημ. ἐκ τοῦ ἄει—ντε Τὸ ἐπιτακτικὸν μόριον ντὲ ἐπέχει τόπον τοῦ ἀρχαίου *δὴ* σχηματισθὲν ἰδιορρύθμως. Π. *ἄειντε νὰ πᾶμε* = ἄγε δὴ ἴωμεν.

Ἀκάμωτος § ὁ μὴ εἰσέτι ποιηθείς §. ἡμιτελής, ἀνεπεξέργαστος, συνώνυμον τοῦ ἀγένωτος. Π. *ψωμὶ ἀκάμωτο* = ἄρτος ἀκατάμακτος.

Ἀκουρμαίνομαι § οὐδ. ἀκούω προσεκτικῶς.

Σημ. ἐκ τοῦ ἀκροάομαι. Μεταθέσει μὲν τοῦ Ρ ἀκοράομαι, κατὰ τὰ κράτος, κάρτος, μέτριος, μέτιρος. Ἐκ τούτου ἀκοραίνομαι τροπῇ τῆς καταλήξεως αω εἰς αινω κατὰ τὰ βάω, βαίνω· ἐκ τούτου ἀκουραίνομαι (Συλλ. 14), καὶ τέλος ἐκ τούτου Ἀκουρμαίνομαι (Σύλλ. 10).

Ἀλατρεύω § σκάπτω διὰ τοῦ ἀρότρου.

Σημ. Ἐκ τοῦ ἀροτριεύω (Σύλλ. 1, 16).

Ἀλάφι § ἔλαφος. ΚΝ.

Σημ. ἐκ τοῦ ἐλάφιον (Σύλλ. 1. 21).

Ἀλαφιάζομαι § Μέσ. περιάγω τοὺς ὀφθαλμοὺς μετὰ φόβου ὡς ἡ ἔλαφος, ξιππάζομαι (ἴδ. Βυζ. ἐν λ. Ἐξυππάζομαι).

Σημ. ἴδ. ἀλάφι. Τὸ ξυππάζω τοῦ Βυζ. γράφει Ἐξεππάζω ὁ Οἰκονόμος (περὶ προφ. Ἑλλην. σ. 250) καὶ ξεπάζω ὁ Δάρβαρης (Γραμμ. σ. 415).

Ἄμεστος § ὁ μὴ μεστός, οὔπω συνεστηκώς, ἄωρος· Π. *τὸ γέννημα εἶναι ἀκόμη ἄμεστο* = ὁ σῖτος οὔπω συνέστηκε.

Ἀμολυφή. § φαγητόν, δι' οὗ μολύνεται ἡ ἁγία τεσσαρακοστὴ (ἴδ. *ἀρτυμή*).

Σημ. ἰδὲ ἀμολύφω.

Ἀμολύφω § μολύνω τὴν τεσσαρακοστὴν δι' ἀπηγορευμένης τροφῆς.

Σημ. Ἐκ τοῦ Μολύνω (Σύλλ. 1).

Ἀναγγρίζω § ἐρεθίζω τινά, ἵνα αἰτήσῃ τι ἀρεστὸν αὐτῷ. Π. *μὴν ἀναγγρίζῃς τὸ παιδί*.

Σημ. Ἐκ τοῦ ἀγρίζω (εὔχρ. παθ. ἀγρίζομαι = ἐρεθίζομαι). πλεονασμῷ τοῦ Γ (Σύλλ. 3) καὶ συνθέσει ἀναγγρίζω. Ὁ Αἰνιὰν γρ. Ξαναγγρίζω καὶ ἀγγρίζω (Ἀθην. σ. 79).

Ἀναδεύω § ἀνακινῶ τι. Παθ. ἀναδεύομαι = ἀνακινοῦμαι. ΚΝ.

Σημ. Ἡ λέξις εἶναι ἀρχαία.

Ἀναμεράω καὶ *ἀναμεριάζω* = θέτω τὰ πράγματα ἕκαστον εἰς τὸ ἴδιον αὐτοῦ μέρος· § Μέσ. τραβιῶμαι κατὰ μέρος.

Σημ. Ἐκ τοῦ ἀνὰ-μέρος ἐγένετο ἀναμεράω, ἐξ οὗ ἀναμεριάζω. (Σύλλ. 6. 8.).

Ἀναποδιάζω § Μέσ. γίνομαι ἐξ ἀσθενείας ἄλλος ἐξ ἄλλου, ἰσχνός, νωθρός, κτλ.

Σημ. ἐκ τοῦ Ἀναποδίζω (Σύλλ. 1).

Ἀνασταίνω § σώζω τινά. Π. *μ' ἀνάστησες τὸ σπῆτι* = τὸ ἔσωσας ἐκ δεινῶν. § ἀνατρέφω Π. *τί ὑποφέρ' ἡ μαύρη μάννα ὅσῳ ν' ἀναστήσῃ τὰ παιδιά*· § Οὐδ. εὐωδιάζω. Π. *ἀνασταίνει σὰ' μόσκος*.

Ἀνέγνοιαστος § ἄφροντις (ἴδ. ἀξέγνοιαστος).

Σημ. Ὁ Βυζ. παραλείπει τὴν λέξιν ταύτην.

Ἀναχαράζω § Μέσ. κυρίως ἐπὶ τῶν ὀρνίθων, ὅταν πρώτην φορὰν ἐρεθίζωνται πρὸς ὠοτοκίαν.

Σημ. Ἐκ τοῦ ἀναχαράσσω· Τὴν λέξιν ὑπ' ἄλλην σημασίαν ἀναφέρει ὁ Βυζ. καὶ ὁ Αἰνιὰν (Ἀθην. σ. 14). Ἡ δὲ σημασία αὕτη, ἣν οἱ Λευκάδιοι διετήρησαν, εἶνε ἀρχαιοτάτη (ἰδὲ Πλούταρχ. πολλαχοῦ).

Ἀνεβατὸ § οὕτω καλεῖται ὁ ἐξωγκωμένος ἄρτος διὰ τὴν καλὴν αὐτοῦ ζύμωσιν καὶ ἕψησιν.

Σημ. Χρῶνται ταύτῃ κυρίως οἱ χωρικοὶ μας.

Ἀνεὶ καὶ *ἂν εἰ*, σύνδ. ὑποθ. § ἐὰν. Π. *ἀνεὶ δρίζετε νὰ σᾶς εἰποῦμε τὸ Λάζαρο, ποῦ προσκυνοῦμε*. (ᾄσμ. 4).

Σημ. Ἐκ τοῦ εἰ ἂν (=ἐὰν) κατὰ μετάθεσιν κατὰ τὰ ὧδε, ἐδῶ, μὴ οὐ, οὐ μή, κτλ.

Ἀνταμόνω § ἑνόνω, πλησιάζω τι εἴς τι, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἐπίρρ. ἀντάμα (=ὁμοῦ). Π. *ἀντά-*

Digitized by

μωσα 'ξείδι καὶ λάδι=ἀνέμιξα.—*ἀντάμωσα τὸ τραπέζι 'ς τὸν τοῖχο*=τὸ ἐπλησίασα. ΚΝ.

Σημ. ὁ Βυζ. ἀγνοεῖ τὰς σημασίας ταύτας· ἴσως ἡ λέξις παράγεται ἐκ τοῦ ἐντὸς καὶ ὁμόω. Πρβλ. καὶ τὸ ἐν τοῖς λεξικοῖς ἐνομήρης (Σύλλ. 1).

Ἄντσα § κνήμη. ΚΝ.

Σημ. Ἡ λέξις εὕρηται ἐν τῷ Σχολ. τοῦ Ἀριστοφ. (Πλ. 784). Ὁ Δάρβαρης παράγει αὐτὴν ἐκ τοῦ ἄγκη (Γραμμ. σ. 407).

Ἀξ—. πρόθ. εὔχρ. ἐν συνθ. § ἐξ. Π. *ἄξαφρος*=ἔξαφνος.

Σημ. Ἴδε Σύλλ. 1.

Ἀξ— μόρ. στερ. μετὰ τῆς προθ. ἐξ εὔχρ. ἐν συνθέσει. § = *ἀνεξ—*. Π. *ἀξαγόραστος* = ἀνεξαγόραστος.

Σημ. Ἐγένετο κατὰ συγκοπὴν τῆς *νε* συλλαβῆς ἐκ τοῦ ἀνεξ, κατὰ τὰ *ἀμώρα 'πεπόσθε* ἐκ τοῦ ἀνεμώνα, πεπόνησθε, κτλ.

Ἀξάγκλιαστος § ἀκτένιστος Μ. δυσέκβατος, δυσχερής, πολύπλοκος.

Σημ. ἴσως ἐκ τοῦ ἀνεξέλικτος (ἴδ. *ἀξ—*μόρ. στερ.).

Ἀξε— μόρ. στερ. μετὰ τῆς προθ. ἐξ εὔχρ. ἐν συνθ. § = *ἀνεξ—*. Π. *ἀξετίμωτος*=ἀνεκτίμητος.

Σημ. ἰδ. *Ἀξ—* μόρ. στερ· (περὶ τοῦ ω ἀντὶ *η* εἰς τὴν λ. *ἀξετίμωτος* ἴδε λ. *ἀγέρωτος*).

Ἀξέγγοιαστος § ἄφροντις, ἀμέριμνος.

Σημ. ἐκ τοῦ ξε (ἐξ) καὶ τοῦ (ἀχρ.) *νοια*, πλεονασμῷ τοῦ *α* καὶ *γ* (Σύλλ. 1. 3). Ὁ Βυζ. γράφει ἀξέννοιαστος. Ὅτι δὲ τοιαύτη εἶνε ἡ ὀρθὴ τῆς λέξεως ἐτυμολογία καὶ οὐχί, ὡς θέλει ὁ Βυζάντιος, ἐκ τοῦ αξ (=ἐξ) καὶ ἔννοια, (διότι τοιαύτην παραγωγὴν ὑποθέτει ἡ γραφὴ ἀξέννοιαστος) γίνεται δῆλον καὶ ἐκ τοῦ ἑτέρου παρὰ Λευκαδίοις σωζομένου τύπου τῆς αὐτῆς λέξεως *ἀγέγγοιαστος*, ὃς παράγεται προφανῶς ἐκ τοῦ στερ. *α* καὶ (γ)νοία.

Ἀξόμπλιαστος § ἀπαρομοίωτος, ἀπερίγραπτος. ΚΝ.

Σημ. Ἴδε λ. *ξομπλιάζω*· ὁ Βυζ. κακῶς γράφει διὰ τοῦ ι· *ἀξόμπλιαστος*, *ξομπλιάζω*.

Ἀπέκει· ἐπιρρ. χρ. § ἔπειτα. Φ. *τώρα κὴ' ἀπέκει*=ποτέ. Διατάσσοντές τινα νὰ πράξῃ τι, αὐτὸς δὲ ἀπειθῶν μᾶς λέγει: *τώρα κὴ' ἀπέκει*.

Σημ. Ἐκ τοῦ ἀπὸ—ἐκεῖ ἢ μᾶλλον ἐκ τοῦ ἐπέκεινα. Οἱ Κρῆτες λέγουσιν *ἀπόκεια* (Φιλίς. Δ'. 5 Η), οἱ δὲ Μήλιοι *Ἀπέκεια* (Ἐφ. Φιλομ. σ. 2522).

Ἀπλάδαινα § εἶδος πινακίου, ἀλλαχοῦ *απλάδα* καλουμένου (Φιλίστ. Δ'. 511).

Σημ. Ἐκ τοῦ ἁπλόω, ἁπλόδαινα κατὰ τὸ ἀρύτω, ἀρύτω ἀρύταινα καὶ τροπῇ τοῦ *ο* εἰς *α* ἁπλάδαινα (Σύλλ. 1). ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἁπλᾶς, ὅπερ ἦν εἶδος λακωνικοῦ ὑποδήματος, κληθέντος ἀπὸ τοῦ ἁπλῶς καὶ οὐ τετεχνημένως γεγενῆσθαι (Μ. ἐτυμ. ἐν λ.). πιθανώτερον δὲ ἐκ τοῦ λοπάς, μεταθέσει γραμμάτων καὶ τροπῇ τοῦ *ο* εἰς *α* (Σύλλ. 1).

Ἀποχρένομαι § ἀποκρίνομαι.

Σημ. ἴδ. Σύλλ. 5.

Ἀρμενάλι § ἡ τῆς οἰκίας ἀνωτάτη καὶ μικρὰ ὀροφή.

Σημ. ἡ λέξις φαίνεται ἔκφυλος.

Ἀπεικάζω § ἐννοῶ, καταλαμβάνω. ΚΝ.

Σημ. Ἀρχαία καὶ ἡ λέξις καὶ ἡ σημασία, πολλαχοῦ τοῦ Ξενοφῶντος ἀπαντῶσα. Οἱ Κύπριοι λέγουσι *πυσκάζω* (γρ. *πεισκάζω*. ἴδ. Ἐφ. Φιλομ. σελ. 1869).

Ἀρτέρω § καρυκεύω· παθ. *ἀρτέρομαι*=μολύνω τὴν τεσσαρακοστὴν διὰ τροφῆς ἀπηγορευμένης. ΚΝ.

Σημ. Ἐκ τοῦ ἀρτύνω (Συλλ. 30).

Ἀρτυμὴ § ἄρτυμα, καρύκευμα. Μ. φαγητὸν ἀπηγορευμένον κατὰ τὴν τεσσαρακοστήν. Π. *ἔφαγα ἀρτυμὴ* = φαγητὸν δι' οὗ ἐμόλυνα τὴν τεσσαρακοστήν.

Σημ. ἐκ τοῦ ἀρτύω.

Ἄς § ἄφες. Π. *ἄς τους καὶ δὲν 'ξέρουν τί κάνουν*=ἄφες αὐτοῖς οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσι.

Σημ. Ἐ τοῦ ἄφες κατ' ἀποκοπὴν ἄφ. Π. *ἄφ τονε νὰ πάγ'* καὶ δευτέρᾳ ἀποκοπῇ ἄς.

Ἄσε § ἄφες. Π. *ἄσε τον νὰ φύγῃ*.

Σημ. Ἐκ τοῦ ἄφες κατὰ μετάθεσιν ἄφσε καὶ ἀποκοπῇ ἄσε.

Ἀσηκόνω καὶ *ἀσκόνω* σηκόνω καὶ σκόνω= ἐπαίρω, ἀνυψῶ, μετεωρίζω. ΚΝ.

Σημ. Ἐκ τοῦ σηκόω (Σύλλ. Ι. ΙΙ.). Ὁ Βυζ. μόνον τὸ *σηκόνω* σημειοῖ· ὁ δὲ Βλάχος μόνον τὸ *ἀσικόνω* (γρ. ἀσηκόνω).

Ἀφαλὸς § ὀμφαλός.

Σημ. ἴδ. Συλλ. 1. 10.

Ἄφες, ἄφς, ἄφσε ἴδε λ. *ἄς*.

Ἀφόντας ἐπίρρ. χρ =ὁπόταν. Τοῦτο δὲ καὶ *ὄντα* καὶ *ὄντας* λέγομεν. Π. *ἀφόντας ἔρτῃ Κυριακὴ, Σαββάτο μὴ γυρεύῃς*. (Παροιμ. 42.).

Σημ. Ἐ τοῦ ἀφ=ὁπ. (Σύλλ. 1.) καὶ μεταθέσει γραμμάτων. Οἱ Μήλιοι λέγουσιν *ἀπήτις* (Ἐφ. Φιλομ. σ. 2521).

Ἄχαρος § ὁ ἄνευ χάριτος. Π. *ἄχαρος ἄνθρωπος*· ὅταν συμπονῶμεν τινὰ λέγομεν *ὁ ἄχαρος*.

Σημ. Ἐκ τοῦ ἄχαρις.

Digitized by Google

Β.

Βαιτοῦλι § ἐρίφιον τὸ καὶ ἄλλως *προβυζασιό*. ΚΝ.

Σημ. Ἐκ τοῦ βαίτυλος, βαιτύλιον (Σύλλ. 14. 21).

Βουτάω καὶ *βουτίζω* § βυθίζω τι ἐντὸς ὑγροῦ, Π. *ἐβούτιξε τὸ ψωμί του 'ς τὸ ζουμί'* καὶ Μέσ =βυθίζομαι (εἰς ὕδωρ).

Σημ. Ἐκ τοῦ βυθάω, βυθίζω (Σύλλ. 14. 18).

Βρακόρω § ἐνδύω τινὰ τὸ βρακί (=τὴν περισκελίδα) καὶ Μέσ. βρακόνομαι. ΚΝ.

Σημ. Ἐκ τοῦ ῥάκος, ῥακόω (Σύλλ. 2, 11).

Βρωμιάω § οὐδ. ὄζω ΚΝ.

Σημ. Ἐκ τοῦ βρῶμος. Χρόνους τινὰς δανείζεται ἐκ τοῦ βρωμεύω, οἷον *ἐβρώμεψε, θὰ βρωμέψῃ*, ἀντὶ ἐβρώμησε, θὰ βρωμήσῃ.

Βρωμεύω § ῥυπόω, λερόνω.

Σημ. Ἐκ τοῦ βρωμεύω (Σύλλ. 19).

Γ.

Γάρα § πᾶς μέλας ῥύπος, ἡ μελανὴ ὕλη, ἐξαιρέτως ἡ τοῦ κλιβάνου. ΚΝ.

Σημ. Ἐκ τοῦ Γάνος (= λευκότης κατ' ἀντίφρασιν, ὡς καὶ παρὰ Μηλίοις τὸ ὄξος λέγεται *γλυκάδι* (Ἐφ. Φιλομ. σ. 2523).

Γαντόρω § ῥυπόω, ἐξ οὗ *γάντωμα*=ῥύπωσις.

Σημ. Ἐκ τοῦ γανόω (Σύλλ. 11) κατ' ἀντίφρασιν.

Γαργαρὸ § τὸ διαυγὲς ὕδωρ, εὐφραῖνον τὸν γαργαρεῶνα (=λάρυγγα), Π. *κὴ' ὀπῶβρη γαργαρὸ νερό, θολόνει καὶ τὸ πίνει.*

Σημ. Ἐκ τοῦ γαργαίρω.

Γάστρα § γάστρα, ἀγγεῖον ἐν ᾧ φυτεύουσιν ἄνθη. Π. ΚΝ.

« καράβι, καραβάκι, ποῦ 'πᾶς γιαλό, 'γιαλό, 'σὰ φουντωμένη γάστρα μὲ τὸ βασιλικό.»

Σημ. ὁ Βυζ. γρ. Γλάστρα. Οἱ Λευκάδιοι διέσωσαν ἀλώβητον τὴν ἀρχαίαν ταύτην λέξιν. (Ἡσύχ. ἐν λ. Ὄστρακον.—Αἰλιαν. Πολιορ. Κεφ. 4.) Οἱ δὲ Μακεδόνες Γάστραν καλοῦσιν ἀγγεῖον τὸ μαγειρικόν. (Φιλίστ. Γ'. 128).

Γατιάζω § ποιῶ τινα ἰσχνόν, ἢ νωθρὸν ὡς τὴν Γάταν. Μέσ. γίνομαι ἰσχνός, νωθρός.

Σημ. Ἐκ τοῦ Γάτα= Κάτα = λατ. Gatus (ἴδ. λ. *ἀλαφιάζομαι*).

Γε, μορ. παραπλ. § γέ Π. *φέρ' αὐτό γε. — ἐγὼ γε 'ς τὸ 'πα' — φέρ' ἐκεῖό γε.*

Σημ. ἀρχαιότατον· χρῶνται ἰδίως αὐτῷ οἱ χωρικοί μας.

Γεράζω, § γηράζω. ΚΝ.

Σημ. Ἐκ τοῦ Γηράω (Σύλλ. 5. 6.) Ὁ Βυζ. γρ. γερνῶ.

Γιά, μόρ. ἐπιτατικ. § δή, γέ, ἴδού. Π. *γιὰ γιδές τονε πῶς περβατεῖ, 'σὰν ἄγγελος μὲ τὸ σπαθί' — γιὰ κάρτης καὶ τότε γλέπομε. — γιὰ κόπιασε νὰ κρίνῃς. — γιὰ 'πές μου τί ἔχεις καὶ φωνάζεις;*

Γιορτή, § ἑορτή. ΚΝ.

Σημ. ἴδ. Σύλλ. 3 καὶ ἄσμα 4ον ἐν σημ.

Γλίγωρα § ταχέως.

Σημ. Ἐκ τοῦ ὀλίγη ὥρα (Σύλλ. 3. 38.)

Γρουφα § γνόφος, πυκνὸς καὶ πνιγηρὸς ἀτμός. Π. *ἄνοιξε τὸ παραθύρι νὰ βγῇ ἡ γρουφα.*

Σημ. Ἐκ τοῦ γνόφος (Σύλλ. 14).

Γουβιός § εἶδος ἰχθύος.

Σημ. Ὁ τῶν ἀρχαίων Κωβιός (Σύλλ 29. 39).

Γουργουρόχερο § χεὶρ εὐκίνητος.

Σημ. Ἐκ τοῦ γοργὸς (Σύλλ. 14) καὶ πλεοναστικῷ τῇ ρο συλλαβῇ.

Γοῦρμος § ὥριμος.

Σημ. Ἴδ. Σύλλ. 3. 8. 39.

Γύφτος § ὁ χαλκεύς. ΚΝ.

Σημ. Ἐκ τοῦ Αἰγύπτιος (Σύλλ. 27). Ἴσως διότι ἐν Αἰγύπτῳ ἐπιπολάζουσιν οἱ καλούμενοι Ἀρκουδόγυφτοι, οἱ τὴν τοῦ Ἡφαίστου τέχνην μετερχόμενοι.

Δ.

Δά, σύνδ. § δή· Π. *ἔλα δά*=ἄγε δή· § μήπως (πάντοτε μετὰ τοῦ καί). Π. *καὶ δὰ ἦλθε;* =καὶ μήπως ἦλθε;—*καὶ δὰ μὲ 'γροιάζει;*= καὶ μήπως μὲ μέλει; — *καὶ δὰ εἶνε παντοχὴ νὰ ζήσῃ;*=καὶ μήπως εἶνε ἐλπὶς νὰ ζήσῃ;

Σημ. Δωρικώτατον.

Δαγκανάρι § Οὕτω λέγεται κυρίως ἑκάτερος τῶν δύο τοῦ καρκίνου δηκτικῶν ποδῶν.

Σημ. Ἐκ τοῦ δαγκάω, δαγκανός, κατὰ τὸ πετάω, πετεινός, καὶ ὑποκορισμῷ δαγκανάρι.

Δειάφι § θεῖον, θειάφιον.

Σημ. καθ' ὑποκορισμὸν (Σύλλ. 4). Ὁ ἐτυμολ. γρ. Τιάφιον (ἐν λ.) ὁ Βυζ. θειάφι.

Δικάω § ἐξαρκῶ· συνήθ. τριτοπρόσ. *δικάει* =εἶνε ἀρκετόν. Π. *κὴ' ἀ' δὲ' δικήτουνε κὴ αὐτά, δίνω καὶ τὸ σαγιά μου* (ἄσμα 12).

Σημ. ἐκ τοῦ Δίκαιος=ἴσος, δεξιός, σωστός, ἀρκετός.

Δραγάτα § ἡ σκοπιά, ὁπόθεν ὁ ἀγροφύλαξ περισκοπεῖ.

Digitized by Google

Σημ. Ἐκ τοῦ δράκω (=δέρκω) δρακάτα, δραγάτα (Σύλλ. 29).

Δραγάτης=ἀγροφύλαξ. ΚΝ.

Σημ. Ἐν Τσακονίᾳ λέγεται *δεργάτης* (ἴδε *Δραγάτα*). Κακῶς δὲ ὁ Δάρβαρης παράγει τὴν λέξιν ἐκ τοῦ ἐργάτης (Γραμμ. σ. 410).

Δράκος § τὸ εἰσέτι ἀβάπτιστον νήπιον.

Σημ. Ὁ Βυζ. ἀγνοεῖ τὴν σημασίαν ταύτην· ἡ λέξις παράγεται ἐκ τοῦ δράξ, οἱονεὶ δράγμα, ἅτε ἐν δραξὶ πάντοτε ἀγόμενον.

Δρασκελίζω καὶ *ἀδρασκελίζω*, § ἀνοίγω τὰ σκέλη καὶ διαβαίνω ἄνωθέν τινος (προσώπου). ΚΝ.

Σημ. Πιθανώτερον ἐκ τοῦ ἀνδρασκελίζω, ἢ ἐκ τοῦ διασκελίζω (Σύλλ. 1. 37).

Δοκανίκι § ῥάβδος, ἐφ' ἧς στηριζόμεθα, ὅταν βαδίζωμεν. ΚΝ.

Σημ. Ἐκ τοῦ δόκανον. Περὶ σχηματισμοῦ τῆς ὑποκοριστικῆς καταλήξεως (ικι) οὐδὲν ἔχομεν εἰπεῖν, διότι κατὰ τὸ ἐγχώριον ἰδίωμα ἔδει εἰπεῖν δοκανάκι(ον), ὡς παιδάκι(ον), ξυλάκι(ον) κτλ. Προτάξει τῆς συλλαβῆς (ακ) εἰς τὸν ἀρχαῖον τύπον (-ιον).

Ε.

Ἔγροια § φροντὶς, μέριμνα. ΚΝ.

Σημ. Ὁ Βυζ. γρ. ἔννοια. Ἡ τροπὴ τοῦ *ν* εἰς *γ* πρὸ ἑτέρου *ν* φαίνεται ὅτι εἶναι λείψανον τῆς Αἰολικῆς διαλέκτου, διασωθὲν ἐν πολλοῖς μὲν εἰς τὴν Λατινίδα φωνήν, ὡς εἶνε τὰ cognomen, cognosco, cognobilis κτλ. ἀντὶ con-nomen, con-nosco, con-nobilis, ἐν ὀλίγοις δὲ καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν, ὡς ἴγνυμι, καθίγνυμι, ἀντὶ ἴννυμι, καθίννυμι. Αἰολικῶς λοιπὸν καὶ οἱ Λευκάδιοι προφέρουσιν *ἔγροια*, *γροιάζομαι*, *σίγγεφο*, *συγγεφιά*, *τύραγγος κτλ.* ἀντὶ ἔννοια, ἐννοιάζομαι, σύννεφον, συννεφία, τύραννος. Τὰ δὲ ἕτερα ἐπίσης δημοτικὰ *ἀγγάντια*, *ἀγγαντεύω*, *'ξάγγαντο* κτλ. ἔχουσιν ἄλλην ἀρχὴν παραγόμενα ἐκ τοῦ ἐναντίον (-ιον, -ιοω) κατ' ἐπένθεσιν τοῦ διγαμματοφθόγγου γ (Σύλλ. 3).

Εἰσὲ, § εἰς Π. *ἤρτανε εἰσὲ καχὰ μέτρα.*

Σημ. ἰδ. *Σε.*

Ἔλα, ἐλάτε, § ἐλθέ, ἔλθετε. ΚΝ.

Σημ. Ἐγένετο ἐκ τοῦ ἐλθὲ, ἔλθετε, τροπῇ τοῦ *ε* εἰς *α* (Σύλλ. 1) καὶ ἀφαιρέσει τοῦ *θ* κατὰ τὰ Δωρικὰ ἐσλὸς ἀντὶ ἐσθλός.

Ἐμέρα § ἐμέ. ΚΝ.

Σημ. Ἐκ τοῦ Δωρ. ἐμένη (Σύλλ. 1). Οἱ Λευκάδιοι φιλοῦσι τὰς ἐπεκτάσεις καὶ μάλιστα κατὰ τὸ τέλος τῶν λέξεων· ἐντεῦθεν διέπλασαν τὰ *ἤτανε*, *τέτοιος*, *ἐσέ ιανε*, *τουτουνοῦ*, *τουτουνῶνε* κτλ. ἀντὶ ἦτον, τοῖος, σέ, τούτου, τούτων. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸ ἐπεκτεταμένον *ἐμέρα* ἔτι μᾶλλον ἐξεπέκτεινον εἰς τὸ *ἐμέρανε*.

Ἔσβος § ζῶον ὑπὸ γῆν διαιτώμενον.

Σημ. Ἡ μελὶς τῶν ἀρχαίων. Ὁ Βυζ. καὶ ὁ Αἰνιὰν γρ. Ἄσβος. (Ἀθην. σ. 14).

Ζ.

Ζαβόνω § ποιῶ ζαβόν· ἰδ. *ζαβός.*

Ζαβὸς § κυρτός, στρεβλός. Π. *ξύλο ζαβό.* Μ. δόλιος, δύσροπος ἄνθρωπος. ΚΝ. Ἐκ τούτου *Ζαβουριὰ* καλεῖται ἰδίως ὑπὸ τῶν παίδων δόλιός τις καὶ ἀπατηλὸς τρόπος τοῦ νὰ κερδίσουν εἰς τὰ παιγνίδια.

Σημ. Ὁ Βυζ. παραλείπει τὰς σημασίας ταύτας. Ἡ λ. ἴσως παράγεται ἐκ τοῦ λαιὸς (=ἀδέξιος) τροπῇ τοῦ *λ* εἰς *ζ* (Σύλλ. 29) Ζαιός, ἀφαιρέσει τοῦ *ι* (Σύλλ. 8) Ζαός, καὶ ἐπενθέσει τοῦ διγαμματοφθόγγου *β* (Σύλλ. 2) Ζαβὸς κατὰ τὸ λατινικὸν Laevus (=λαιός).

Ζαβουριὰ ἰδ. *Ζαβός.*

Ζέχνω § οὐδ. ἀποφέρω βαρεῖαν δυσωδίαν. Π. *φύγε καὶ ζέχνεις ἀπὸ σκόρδα.*

Σημ. Ἄπορον ἡμῖν πόθεν ἡ λέξις παράγεται· μὴ ἄρά γε ἐκ τοῦ ἐπιτατικοῦ ζα καὶ πνέω, ἵνα ᾖ Ζαπνέω (=σφοδρὰν ἀποπνέω ὀσμὴν) καὶ ἐκ τούτου Ζάπνω, κατὰ τὰ φέρω, λέγω, ἐκ τοῦ φορέω, λογέω; Ἐκ δὲ τοῦ Ζάπνω τὸ ζέπνω (Σύλλ. 1) καὶ ἐκ τούτου τὸ ζέφνω=ζέχνω; (Σύλλ. 15. 45). Ὁ Αἰνιὰν παράγει αὐτὸ ἐκ τοῦ ὄζω (Ἀθην. σ. 15).

Ζούδιο § δυσειδής, εὐήθης, ἀμαθής. Μ. φόβητρον, φάντασμα.

Σημ. Πιθανῶς ἐκ τοῦ παρ' Ἡσυχίῳ «Ζούϊον ἢ Ζοῦον=θηρίον» (ἐν λ. Ζούϊον) ἢ ἐκ τοῦ ζῴδιον (Σύλλ 40). Ὁ Βλάχος γρ. «Ζουδάκι=ζῴδιον, θηρίδιον»· οἱ δὲ Κύπριοι Ζῴδιο λέγουσι τὸ φάσμα (Ἐφ. Φιλομ. σ. 1254).

Ζούζουλο § συνώνυμ. τοῦ *ζούδιο* (ὅπερ ἰδέ).

Σημ. Ἡ λέξις ΚΝ. φαίνεται συγγενὴς τῇ τοῦ Ἡσυχίου Ζοῦον (ἰδ. Ζούδιο) ὁ δὲ Βλάχος γράφει «Ζουγλὸς=χωλός, κολοβός»· οἱ δὲ Μήλιοι *Ζουλὸν* λέγουσι τὴν Αἶγα. (Ἐφ. Φιλομαθ. σ. 2524).

Ζουλίζω § λυγίζω. κυρτόω τι, ἐξ οὗ *ζούλισμα* = λύγισμα· (ἐξαιρέτως ἐπὶ μετάλλων).

Σημ. Ὁ Βυζ. γράφει *Ζουλῶ*· ἀγνοεῖ δὲ καὶ τὰς σημασίας ταύτας. Ἄπορον ἡμῖν πόθεν ἡ

Digitized by Google

λέξις παράγεται· πιθανὸν δὲ φαίνεται ὅτι ἐσχηματίσθη ἰδιορρύθμως ἐκ τοῦ λυγίζω. Πρβλ. καὶ τὸ *Ζούλης* τοῦ Βλάχου (ἐν λ.) καὶ τὸ *ζουλῶ* τῶν Μηλίων (Ἐφ. Φιλομ. σ. 2524).

Η.

Ἤμουνα § ἤμην (παρατατ. τοῦ εἰμί).

Σημ. Ὁ χρόνος οὗτος τοῦ ῥήματος κλίνεται ἰδιορρύθμως οὕτως: *ἤμουν(α), ἤσουν(ε), ἦταν(ε), ἠμάστε(νε), ἠσάστε(νε), ἦτα(νε).* Καὶ ἐν γένει τὰς αὐτὰς μεταβολὰς πάσχουσι καὶ πάντα τὰ παθ. ῥήματα, οἷον· *ἐλεγόμουν(α), ἐλεγόσουν(νε), ἐλεγόντα(νε)* κτλ. (ἰδ. *ἐμένα*).

Ἤσχα, ἤσχος, ἠσχάζω § ἤσυχα, ἥσυχος, ἡσυχάζω.

Σημ. Κατ' ἀφαίρεσιν τοῦ *υ* (Σύλλ. 19).

Θ.

Θάμμα καὶ *θάῦμα* καὶ *θυάμα* § θαῦμα. Π. *τρειοῦ ἡμέραις εἶν' τὸ θάμμα κὴ ἄλλαις τρεῖς τὸ παραθάμμα.* Ἐκ τούτου καὶ τὰ ῥήματα *θαμμάζω, θυαμάζω, θυαμάζομαι, θυαμαίνομαι* (ἅπαντα οὐδ). Π. *θυαμαίνομαι τὸ κρύο νερό· σέρνε, κοκορίτσα μου, τὸ χορό.* ΚΝ.

Σημ. Ἰδ. Σύλλ. 35.

Θειὰ § ἡ ἐκ πατρὸς ἢ μητρὸς θεία· προσφώνησις, ἣν οἱ νεώτεροι πρὸς τὰς πρεσβύτιδας. Π. *θειὰ Μαριώ, θειὰ Βασίλω.*

Σημ. Ὁ Βυζ. παραλείπει τὴν δευτέραν σημασίαν.

Θρέφω § τρέφω· οὐδ. φρονῶ. Π. *ἐγὼ σὲ ξέρω τί θρέφεις γιὰ μὲ*=τί περὶ ἐμοῦ φρονεῖς.

Σημ. Ὁ Βυζ. παρέλειψε τὴν σημασίαν ταύτην. Ἐκ τοῦ τρέφω (Σύλλ. 33).

Ι.

Ἱκανὰ (τά), § τὰ χρήματα. Π. *μᾶς λείπουν τὰ ἱκανά.*

Σημ. Ὁ Βυζ. παραλείπει τὴν λέξιν. Ὁ δὲ Βλάχος ἀγνοεῖ τὴν σημασίαν. Ἐκ τοῦ ἱκανός.

Ἴσκιος, φάσμα. Π. *εἶδεν ἴσκιο τὸ παιδί.* Ἐκ τούτου *ἰσκιάζομαι*=ὁρῶ φάσματα καὶ *σκιάζομαι*=φοβοῦμαι.

Σημ. Ὁ Βυζ. ἀγνοεῖ τὴν σημασίαν ταύτην. Ἐκ τοῦ Σκιὰ (Σύλλ. 8).

Κ.

Καιροφοράω § ἀργοπορῶ.

Σημ. τὴν λ. ἰδίως οἱ χωρικοί μας μεταχειρίζονται. Ὁ Αἰνιὰν ἀγνοεῖ τὴν σημασίαν ταύτην (Ἀθην. σ. 64).

Καμπλαῦκι § καλημαύχιον, ὁ πίλος τῶν κληρικῶν. ΚΝ.

Σημ. ἰδ. ᾆσμα 4ον ἐν σημ. Ὁ Βυζ. γράφει μόνον καμηλαῦκι.

Κἄνε καὶ *κἄν* μόρ. ἐλατ. § τοὐλάχιστον.

Σημ. Ὁ Βυζ. ἀγνοεῖ τὸν πρῶτον τύπον (Σύλλ. 5).

Κάνω § ποιῶ. Π. *Κάν' ἡ νύφη μας παιδιά· κάνω κάστρο φαμελιά,* (ᾆσμα 20ον). § ἀσχολοῦμαι. Π. *κάνω μάθημα.* § διάγω. Π. *τὸ παιδὶ κάνει φρόνιμα.* § τελῶ τι. Π. *κάνω γάμο, φᾶν παιδιά μου.* ΚΝ.

Σημ. Ὁ Βυζ. γρ. κάμνω.

Καπάσα § ἀγγεῖον πήλινον μέγα, ὅπου ἀποθηκεύουσι (καπασόνουσι) τὸ ἔλαιον. Παρ' ἄλλοις λέγεται *Πιθάρι.*

Καπωνίζω § ποιῶ τὸν ἀλέκτορα ἐκτομίαν (καπῶνι).

Σημ. Ἐκ τοῦ κάπων.

Καρτέρι § φυλακή, δεσμωτήριον. ΚΝ.

Σημ. Ὁ Βυζ. κατατάσσει τὴν λ. κακῶς ἐν τῇ σειρᾷ τῶν Ἑλληνικῶν, διότι αὕτη δὲν εἶναι, εἰμὴ τὸ Ἰταλικὸν carcere.

Καρκαρίσματα, § φωναὶ τῶν ὀρνίθων. Π. *ἀλλοῦ τὰ καρκαρίσματα κὴ ἀλλοῦ γινοῦν ἡ κότες.* ΚΝ.

Σημ. Ἡ λ. πεποιημένη.

Κατακρένω § κατακρίνω, καταλαλῶ.

Σημ. ἰδ. *κρένω.*

Κατελόνω, § ἄζω· συνώνυμ. τοῦ *ζέχνω, βρωμάω* (ἅπερ ἰδέ).

Καταμυτίζω, ἰδὲ *μυτίζω.*

Κατρουμᾶς § τὸ περιστόμιον τοῦ ἵππου (ἰδ. *χαβόνω*).

Σημ. Ἡ λ. φαίνεται ἐκφυλος.

Καυκιὰ § ἀγγεῖον ξύλινον, βαθυλόν, ἐν ᾧ κατασκευάζουσι τὴν σκορδάλμην (=*σκορδαλιά*).

Σημ. Ὁ Βυζ. καὶ τὸν τύπον καὶ τὴν σημασ. τῆς λ. ἀγνοεῖ.

Κλαψομούρης § ὁ ἐπιρρεπὴς εἰς τὸ κλαίειν. Ἐκ τούτου καὶ *κλαψομουριὰ* ἡ πρᾶξις τοῦ τοιούτου ἀνθρώπου. ΚΝ.

Σημ. Οἱ Κύπριοι λέγουσιν αὐτὸν *Κλαμπούρην* (ἰδ. ἐφ. Φιλομ. σ. 1254). Ἡ λέξις ἐγένετο ἐκ τοῦ κλαυσίμοιρος κατὰ τὸ μεμψίμοιρος.

Κλωνὰ § κλωστή. Π. *κουνιέται τὸ γαρούφαλο, κουνιέται καὶ τ'*

[ἀσῆμι,

»κουνιέται κὴ ἡ καρδοῦλά μου 'σὲ μιὰ κλωνὰ [μπρισίμι».

Σημ. Ἐκ τοῦ κλώθω, κλῶσμα καὶ ἰδιορρύθμῳ σχηματισμῷ κλωνά.

Κνίπα § εἶδος μικροῦ κώνωπος.

Σημ. Ἡ κνὶψ τῶν ἀρχαίων. Ἐκ τῆς καταλήξεως *α* τῆς Αἰτιατικῆς τῶν θηλυκῶν τριτοκλίτων σχηματίζουσιν οἱ Λευκάδιοι τὴν ὀνομαστικὴν λέγοντες ἡ *γίδα*, ἡ *πατρίδα*, ἡ *ψαλίδα*, ἡ *ἐλπίδα* κτλ. Εἰς ταύτην δὲ προσθέτοντες *σ* σχηματίζουσι τὴν ὀνομαστικὴν τῶν ἀρσενικῶν, οἷον· ὁ *πατέρας*, ὁ *αἰῶνας*, ὁ *γίγαντας*, ὁ *κόρακας* κτλ.

Κόβω § κόπτω. Π. *μέτρας κεφάλια καὶ κόβε σκούφιαις*. Μ. ἀλγῶ τὴν γαστέρα. Π. *μὲ κόβει* (πάντοτε τριτοπρόσ.)=πάσχω ἀπὸ γαστραλγίαν. Φ. *τῶκοψε κοσὶ* κτλ. (ἰδ. *κοσί*). ΚΝ. — *Κόβει ποδάρι*=τρέχει.—*τὸ ποδάρι του κόβει δρόμον*=εἶνε ταχυκίνητον. — *τὸ μυαλό του, τὸ κεφάλι του κόβει*=ἐννοεῖ εὐκόλως. Ἐκ τούτου καὶ οἱ Κύπριοι *Κοψοούρην* καλοῦσι τὸν εὔφυῆ. (ἐφ. Φιλομ. σ. 1253). — *κόβ' ἡ γλῶσά του*=ὑβρίζει, φλυαρεῖ.

Σημ. Ἐκ τοῦ πρωτοθέτου τούτου θέματος ἐγένετο τὸ κόπτω. Τοιούτων θεμάτων εὐμοιρεῖ ἡ Λευκαδία διάλεκτος, λέγουσα *γτυπῶ* (=τύπτω), *βλάβω* (= βλάπτω), *ἀράβω* (= ἁνάπτω), *κρύβω* (= κρύπτω), *βάφω* (=βάπτω), φυλάγω (=φυλάττω) κτλ.(1) ὅθεν καὶ τὰ λείπω, σφάλλω κτλ. νομίζω ὅτι δὲν ἤθελεν ἁμαρτήσει τις ἐὰν ἔγραφεν ἐν τῇ δημοτικῇ σφάλω, λίπω, κτλ. κατὰ τὰ ἐν αὐτῇ διασωθέντα πρωτόθετα θέματα.

Κοιλάρφανο § τὸ ἐκ κοιλίας μητρὸς ὀρφανὸν βρέφος.

Κοκκίζω § ῥίπτω ἐπί τινος κόκκους ἢ ἅμμου ἢ ἀλεύρου ἢ ἅλατος κτλ. Π. *ἐκόκκισε τὰ ψάρια*= ἔρριψεν ἐπ' αὐτῶν κόκκους ἅλατος.

Κοκκορρήχτω καὶ *κοκκορρίχνω*=Μ. σπερμολογῶ ἐναντίον τινός.

Σημ. Ἰδ. Σύλλ. 46, τὴν σημασίαν ταύτην ἀγνοεῖ ὁ Αἰνιὰν (Ἀθην. σ. 64).

Κοκοττὸς § πετεινός. Π. *ὅπου λαλοῦνε κοκοττοί, ἀργεῖ νὰ 'ξημερώσῃ*.

Σημ. Ἐκ τοῦ Κοττὸς (Ἡσύχ. ἐν λ.) ἀναδιπλασιασμῷ κατὰ τὰ ἀρχαῖα *τεταγών, κακάβη*, ἀντὶ ταγών, κάβη (Ὡριὼν ἐν λ. κακάβη).

Κοκοτσέλι § ὁ νέος πετεινός.

Σημ. Ἐκ τοῦ *κότσος* (Συλλ. 44).

Κοκοτσελεύομαι § ὑψηλοφρονῶ. Π. *μὴ δὰ κοκοτσελεύεσαι τόσο*.

Σημ. Ἐκ τοῦ *κοττὸς κοκοττός*· ὁ λαὸς φρονεῖ ὅτι ὁ πετεινὸς εἶνε ζῶον ὑπερήφανον.

Κοπὴ καὶ *κοπάδι* § ἀγέλη, ποίμνιον.

Σημ. Ὁ Βυζ. σημειοῖ μόνον τὸν δεύτερον τύπον. Ἐκ τοῦ κόπτω.

Κορδίζω καὶ *κουρτίζω* § ἐπιτείνω τὴν χορδὴν (κυρ.) τοῦ ὡρολογίου. ΚΝ.

Σημ. Ἐκ τοῦ κορδινέω (=τανύω, τεντόνω) καὶ οὐχί, ὡς ὁ Βλάχος, ἐκ τοῦ χορδεύω· διότι τοῦτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐσήμαινε κυρίως τὸ κατασκευάζειν τὰς κοινὰς χορδὰς ἢ μεταφορ. τὸ συγχέειν καὶ διαταράττειν τὰ πράγματα, καθὼς καὶ ἡμεῖς περιφραστικῶς λέγομεν· *τάκαμες χορδὴ* δηλ. *τάφερες ἄνω, κάτω*.

Κόρτζα § τόπος, ὅπου αἱ ὄρνιθες ἡσυχάζουσι· λέγομεν προσέτι καὶ *κούρτζα*, ἐξ οὗ τὸ ῥῆμα *κορτζάζω* καὶ *κουρτζάζω*.

Σημ. Ἐκ τοῦ ὄρνιος (=ὀρνιθεῖον) πλεοναζμῷ τοῦ *κ* κατὰ τὰ ἀρχαῖα *καῦρος, κολόφρυξ*, ἀντὶ αὖρος, *ὀλόφρυξ*. (Μ. Ἐτυμολ. καὶ Ὡρ. ἐν λ.) ὁ Αἰνιὰν γρ. *κούρτη* (Ἀθην. σ. 16).

Κοσεύω, ἰδ. λ. *κοσί*.

Κοσί, ἐπίρ. τροπ. § δρομαίως, λέγεται δὲ μόνον εἰς τὴνφράσιν *τῶκοψε κοσί*=ἔφυγε δρομαίως. Ἐκ τούτου καὶ τὸ ρ. *κοσεύω* = τρέχω.

Σημ. Λέγομεν καὶ *τῶκοψε ποδάρι* σημαίνοντες ταὐτόν· ὥστε ἡ λ. *κοσὶ* κεῖται παραλλήλως πρὸς τὴν λ. ποδάρι καὶ ἑπομένως δὲν εἶνε μακρὰν τῆς πιθανότητος νὰ ὑπολάβωμεν ὅτι ἐγένετο ἐκ τοῦ *πόδι* (πόδς, ποῦς) τροπῇ τοῦ *π* εἰς *κ* κατὰ τὰ αἰολ. *κόσος* (=τόσος) καὶ τοῦ *δ* εἰς *σ* κατὰ τὸ ὀδμὴ=ὀσμή.

Κοσὶ (τὸ) § τρέξιμον, ὄν· ἄκλιτ. εὔχρ. εἰς μόνας τὰς Φ. *τῶκοψε 'ς τὸ κοσί, τῶβαλε 'ς τὸ κοσὶ* = ἔφυγε δρομαίως.

Σημ. ἰδ. λ. *κοσὶ* ἐπίρ. — τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἔχουσι καὶ αἱ φράσεις—*τῶκοψε 'ς τὸ τρεχάκι, τῶβαλε 'ς τὸ τρεχάκι*, καὶ ἐνίοτε *τῶκοψε παποῦστι, τῶκοψε διάρα* κτλ.

Κότσι καὶ *κότσα* § ὁ ἀστράγαλος κτλ. (ἰδ. Βυζ. ἐν λ.) Μ. δύναμις, τόλμη. Φ. *δὲν ἔχω κότσα νὰ σταθῶ*=εἶμαι ἀδύνατος.—*δὲν ἔπιασα κότσα* = δὲν ἀνέλαβα τὰς σωματικάς μου δυνάμεις.—*τρέμουν τὰ κότσα μου* = λύονται γυῖα (Ὁμήρ.).

Κουβέντα § συνομιλία, ἀντικείμ. χλεύης. Π. *ἔγινες κουβέντα 'ς τὸν κόσμον*. ΚΝ.

Κουβεντιάζω § συνομιλῶ, κακολογῶ τινά. Π. *σήμερο σὲ κουβεντιάζανε 'ς ἕνα σπῆτι*.

(1) Καὶ ἀλλαχοῦ τοῦτο παρατηρεῖται Σ. Φ. Ἐ.

Digitized by Google

Κούμαρο § κόμαρον. Μ. πᾶν οὐτιδανὸν πρᾶγμα. Π. *οὔλα εἶνε κούμαρα.*

Σημ. ἴδ. Συλλ. 14.

Κουραφαλίζω § ἰδ. λ. *κουράφαλο.*

Κουράφαλο καὶ κουροφέξαλο § οὐτιδανόν τι. Μ. φλυαρία. Ἐκ τούτου καὶ *κουραφαλίζω*=φλυαρῶ. Π. *σώπα· μὴν κουραφαλίζῃς.*

Κουροφέξαλο, ἰδ. *κουράφαλο.* ΚΝ.

Κουρκούτη § ἔδεσμά τι δι' ἀλεύρου, σίτου καὶ ἐλαίου γινόμενον. Μ. σύγχυσις, ἀταξία. Π. *ἐγινήκαμε κουρκούτη* δηλ ἄνω κάτω. — *τὸ κεφάλι μου ἔγινε κουρκοῦτι* δηλ. ἐσκοτίσθη. Ἐκ τούτου καὶ τὸ ῥῆμα κουρκουτιάζω=σκοτίζομαι συγχέομαι. ΚΝ.

Σημ. Ἡ λ εὑρίσκεται παρὰ τῷ Σχολ. τοῦ Ἀριστοφ. « ἀθάρα λέγεται ἡ ἰδιωτικῶς λεγομένη Κουρκούτη» (Πλοῦτ. 673).

Κουρκουτιάζω ἰδ. λ. *κουρκούτη.*

Κούτρα Μ. ἡ κεφαλή. Π ἔτσι τὸ ἔχ' ἡ κοῦτρά του νὰ καταιβάζῃ ψείρας· τοῦτο λέγεται ἐπὶ ἀνοήτων ἢ ἀτυχῶν ἀνθρώπων. ΚΝ.

Κουτράω § κερατίζω· λέγεται κυρίως ἐπὶ τῶν κερασφόρων ζώων. Μ. ἐπιχειρῶ τι μάταιον ἔργον. Π. *ἄφς τονε νὰ κουτράῃ* = νὰ ματαιοπονῇ· παρὰ Βυζ. εὕρηται κουτρίζω (ἄχρ. παρ' ἡμῖν), ἐξ οὗ τὰ *κουτρισά, κούτρισμα*, σημαίνοντα τὴν ἀπὸ τοῦ ῥήματος δηλουμένην πρᾶξιν. Π. *τῶδωκα κουτρισά* = τὸν ἐκεράτισα. Ἄλλοι τύποι εἶναι τὸ *σκουντράω, σκουντρίζω*, ἐξ ὧν τὸ *σκούντρα* σημαῖνον ἀτυχίαν, δυσκολίαν. Π. *μ' ηὗρε μεγάλη σκούντρα* = ἀτυχία, δυστυχία εἴς τι ἔργον μου.

Κουτρουβλί καὶ κούτρουλο ἀγγεῖόν τι τεθραυσμένον· Π. *τῶκαμες κουτρουβλί* — τὸ ἔθραυσες, τὸ ἐκολόβωσες. Μ. συνώνυμ. τῷ *κουτσουμπέλι* (ὅπερ ἰδέ).

Σημ. Οἱ Κρῆτες λέγουσι *κούτουλο* τὸ ζῶον ἄνευ κεράτων (Φιλίς. Δ'. 517) ταὐτὸν τῷ παρ' ἡμῖν *Κούτρουλο.*

Κοῦτσι κοῦτσι, ἐπίρ. ἐκ τοῦ κουτσὸς (=χωλός)· λέγεται δ' ἐν τῇ Φ. *πάει κοῦτσι κοῦτσι*= βαδίζει χωλαίνων. ΚΝ.

Σημ. Ἐκ τοῦ Αἰολ. Κοσσός, τοῦτο δὲ ἐκ τοῦ κόσσω (= κόπτω), ὁ οἱονεὶ κεκομμένος τοὺς πόδας. (Σύλλ. 13.=πρβλ. καὶ Βυζ. ἐν λ. κουτσός).

Κοῦτσι κοῦτσι (τὸ) ὄν. ἄκλ. § τὸ χωλαίνειν· εὔχρ. εἰς μόνην τὴν Φ. *παίζομαι τὸ κοῦτσι κοῦτσι* (παιγνίδιον, ἐν ᾧ οἱ παῖδες βαδίζουσιν ἐπὶ ἑνὸς ποδός).

Σημ. ἰδ. τὸ προηγούμ.

Κουτσουμπέλι, § ἡ ῥίζα τοῦ κλήματος καὶ ἄλλων θάμνων ἀπογεγυμνωμένη φύλλων καὶ κλάδων. Μ. ἄνθρωπος κεκαρμένος τὰς τρίχας.

Σημ. Ἐκ τοῦ *κουτσὸς* = κοσσὸς = κόσσω =κόπτω καὶ *ἄλπεδος* (ἴδε *κοῦτσι, κοῦτσι* ἐπίρ). Οἱ Κύπριοι λέγουσι κουζούπα τὴν ῥίζαν τοῦ κλήματος, ἤτοι κουζούμπα, κουτσούμπα, κουτσουμπέλι (Φιλίς. Γ'. 443).

Κουτσουρίτικος Μ. δυσμαθής, ξυλοκέφαλος.

Κουτσουρίζω = καθιστῶ τι κούτσουρον, ἤτοι περικόπτω τινὸς τὰ ἐξέχοντα ἢ περιττά. Π. *κουτσουρίζω τὰ μαλλιά μου.*

Σημ. Ἐκ τοῦ κούτσουρον, τοῦτο δ' ἐκ τοῦ Αἰολ. κόσσω = κόπτω (ἴδ. λ. κοῦτσι, κοῦτσι, ἐπίρ.).

Κριάρι § κριός, τὸ ἀρσεν. πρόβατον. ΚΝ.

Λ.

Λαμπάζω § φοβίζω, ἐκπλήττω τινά.

Σημ. Ἐκ τοῦ λάμπω, ἴσως διὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς λάμψεως, τουτέστι τὸ θάμβος ἐξ οὗ ἐκθαμβόω, ἐκπλήσσω.

Λειψό, § τὸ ἐναντίον τοῦ *ἀναιβατό*, (ἰδ. τὴν λ.). λέγεται ἐπὶ ἄρτου μὴ ἐπιτυχόντος τὴν ζύμωσιν καὶ ἔψησιν.

Σημ. Ἐκ τοῦ λείπω, λείψω. εὔχρ. ἡ λ. παρὰ τοῖς χωρικοῖς.

Λιγάκι καὶ *λιγουλάκι* § σφόδρα, ὀλίγον. Π. *δός μου λιγουλάκι νερό.*

Σημ. Αἱ ὑποκορ. καταλήξεις *-άκι* καὶ *-ουλάκι* εἶνε συνηθέσταται παρὰ Λευκαδίοις· οὕτω λέγουσι *νερ-άκι* καὶ *νερουλάκι, παιδ-άκι*, καὶ *παιδ-ουλάκι*. Ὅταν δ' ἡ ῥίζα τοῦ ὀνόματος λήγῃ εἰς *λ*, τότε διὰ τὴν εὐφωνίαν τρέπουσι τὸ *λ* τῆς καταλήξεως εἰς *δ*, οἷον *κοπελάκι, κοπελουδάκι, ἀγγελάκι, ἀγγελουδάκι* κτλ.

Λιγερὴ § ὡραία. Π. *Μιὰ λιγερὴ διαζόρτανε τὰ 'φάγη τὸ παλίτσι.* (Ἀσμ. 17ον).

Σημ. Αὐτὸ τὸ ἀρχαῖον λιγυρὸς (Συλλ. 30). ἡ λ. εὔχρ. παρὰ τοῖς χωρικοῖς.

Λίγος § ὀλίγος.

Σημ. δωρικωτάτη ἡ ἀποκοπή.

Λιθιὰ § περίφραγμα ἐκ λίθων.

Σημ. ἐκ τοῦ λίθιος.

Λιοκόκκια § ἐλαιοκόκκια, οἱ ἐν τῷ ἐλαιοτριβείῳ ἐναπομένοντες κόκκοι τῶν ἐλαιῶν.

Σημ. ἰδ. Σύλλ. 5. 27.

Λούζω § λούω. ΚΝ.

Σημ. ἰδ. Σύλλ. 6.

Λυγιὰ ἡ ἀλλαχοῦ καλουμένη λυγαρηά. Π.

Digitized by Google

ὁποιος διαβῇ ἀπὸ λυγιὰ καὶ δὲν κόψῃ κομμάτι κτλ. (ἰδ. Δίστιχ. 1ον).

Σημ. Τὸ ἀρχ. λύγος.

Μ.

Μάδε, ἐπίρ. ἀρνητ. § μήτε, οὔτε. Π. *'ς τὴν ἐγκλουβὴ νὰ μὴν διαβῇς, μάδε νὰ μὴν περάσῃς* (ᾄσμ. 7ον). λέγομεν καὶ *μάϊδε* (ἰδ. ᾄσμα 15ον).

Σημ. Ἐκ τοῦ μήτε (Σύλλ. 1. 4.).

Μαζουριάζω καὶ *μαζουριάζομαι* § οὐδ. ἔχω τὸ σῶμα συνεσταλμένον. § Μ. εἰμὶ κακοδιάθετος, καχεκτικός. Π. *τί στέκεσαι μαζουριασμένος; ἐμαζούριασες ἀπὸ τὸ πολὺ κρύο*· § ἐνίοτε καὶ ἐνεργ. Π. *τὸ κρύο μ' ἐμαζούριασε.*

Σημ. Ἐκ τοῦ μαζόνω (περὶ οὗ ἰδ. Βυζ. ἐν λ.).

Μαργόνω οὐδ. ἀναισθητῶ, μαζουριάζω, ριγόω. Π. *ἐμάργωσαν τὰ χέρια μου. — τούτ' ἡ γάτα, ποῦ μαργόνει, δλο ποντικοὺς μαζόνει.* (Παροιμ. 12).

Σημ. Αὐτὸ τὸ ἀρχ. μαργόω.

Μεδ' πρόθ. = μετά. Π. *ἤρτε μεδ' αὔτονε* = μετ' αὐτοῦ.

Σημ. ἰδ. Σύλλ. 4.

Μεριάζω § θέτω τι κατὰ μέρος. Μεσ. § παραμερίζω. Π *μέριασε νὰ διαβῇ τὸ ζῶο.*

Σημ. ἰδ. *ἀναμεριάζω*. τὴν λ. μεταχειρίζονται οἱ χωρικοί.

Μήγαρις § ἰδ. τοιγάρις.

Μοιρίζει (τριτοπρόσ.) § πέπρωται. Π. *σοῦ μυρίζει νὰ δαρτῇς*, πέπρωταί σοι δαρῆναι.

Σημ. Ἐκ τοῦ μοῖρα. Ὁ Βυζ. (ἐν λ.), ὁ Δάρβαρης (Γραμμ. σ. 414) καὶ ἄλλοι (ἐφ. φιλομ. σ. 1741) γράφουσι διὰ τοῦ υ τὴν λέξιν *Μυρολόγι* (= θρῆνος) καὶ τὰς ἐξ αὐτῆς, ὡς ἐκ τοῦ *μύρομαι* (= θρηνῶ). Νομίζω δὲ ὅτι ἡ πιθανωτέρα ἐτυμολογία εἶνε ἐκ τοῦ μοῖραν λέγω (= κλαίω τὴν μοῖραν τινός, τὸν θρηνολογῶ) καθ' ὅσον καὶ οἱ ἀρχαῖοι Μοιρολόγον ἔλεγον τὸν θρηνῳδὸν (ἰδ. λεξικά) Ὑπὲρ τῆς γνώμης ταύτης ἔχομεν τὸν Βλάχον (ἐν λ.) καὶ τὸν ἀνώνυμον ἐκδότην τῶν δημοτικῶν Κερκύρας, οἵτινες γράφουσι *Μοιρολόγι, Μοιρολογίστρα*, κτλ. (ἐφ. Φιλομ. σ. 2191).

Μονόξυλο § πλοιάριον ἐξ ἑνὸς κορμοῦ ξύλου κατεσκευασμένον· ΚΝ. τοῦτο καὶ *Προιάρι* καλεῖται.

Σημ. τὴν λέξιν ἀναφέρει ὁ Ἡσύχιος (ἐν λ. Ἄδρυα).

Μοροπάτι § στενωπός, στενὴ ὁδὸς ἀνὰ ἕνα διαβάτην χωροῦσα. ΚΝ.

Σημ. Ἐκ τοῦ μόνος, πατέω.

Μοτάρι § τὸ νηματῶδες ἐκεῖνο, ὅπερ εἰσάγομεν εἰς τὰς πληγάς, ἵνα ἀπορροφήσῃ τὸ ἔμπυον, τὸ ἄλλως Ξανθός.

Σημ. Ἐκ τοῦ μίτος, ἰδιορρύθμῳ τροπῇ τοῦ ι εἰς ο, εἰμὴ κατὰ τὸ δόναξ ἐκ τοῦ δίναξ (Μ. ἐτυμολ. ἐν λ. δόναξ).

Μουργαριὰ §. μέγας κάδδος ἐν τῷ ἐλαιοτριβείῳ, ὅπου ἐναποθέτουσι τὴν ἀμόργην.

Σημ. Ἐκ τοῦ ἀμόργη (Σύλλ. 26, 38.).

Μουρδουλόρω § ῥυπόνω, λερόνω. Ἐκ τούτου καὶ *μουρδούλωμα* = ῥύπωσις καὶ *μουρδούλης* ὁ ῥυπαρός.

Σημ. ἰδ. *σούρδου, μούρδου.*

Μοχτάω § ἐπισπεύδω. Π. *ἄειντε μόχτα* = ἄγε σπεῦσον.

Σημ. Ἐκ τοῦ μοχθάω (Σύλλ. 18), τὴν λ. μεταχειρίζ. οἱ χωρικοί.

Μπὰ καί, σύνδ. § μήπως καί. Π. *δός μου τὸ χέρι σου μπὰ καὶ σκωθῶ. — Μπὰ καὶ θέλεις νὰ πάμε.* ΚΝ.

Σημ. Οἱ Μήλιοι λέγουσι *μπὰς καί* (ἐφ. Φιλομ. σ. 2525).

Μπαμπαλίζω § ἰδ. *μπάμπαλον.*

Μπάμπαλο § ὁ ἀνόητος, ὁ δυσμαθής, ὁ εὐήθης. Ἐξ αὐτοῦ τὸ ῥῆμα *μπαμπαλίζω* = λαλῶ ἀνόητα ὡς *μπάμπαλον.*

Σημ. Ἐκ τοῦ *πέμπελος* (Σύλλ. 1). Ὁ Δάρβαρης γράφει *Πελελὸς* ἀπὸ τοῦ πέμπιλος (γραμμ. σ. 416).

Μπαμπανάτσα § πλακούντιον ἐξ ἀραβοσιτίνου ἀλεύρου.

Μπάρπας § ὁ ἐκ πατρὸς ἢ μητρὸς θεῖος. προσφώνησις νεωτέρου πρὸς πρεσβύτην. Π. *μπάρπα Γιάννη, μπάρπα Κώστα* κτλ. ΚΝ.

Σημ. Ἐκ τοῦ *πάππας*. ὁ Ἀριστοφ. λέγει «ἡνίκ' ἂν αἰτίζητ' ἄρτον, πάππαν με καλοῦσαι» (Εἰρ. 120), ἀπαραλλάκτως σήμερον καὶ τὰ παιδία ὅταν παρά τινος ζητῶσί τι, λέγουσι «*δός μου καὶ μένα μπάρμπα*» (πρβλ. Σχολ. αὐτόθι καὶ Σουϊδ. ἐν λ. πάππας).

Μπότης § ἀγγεῖον πήλινον ὑδροφόρον.

Σημ. Ἐκ τοῦ ἐν-ποτόν· λέγομεν αὐτὸ καὶ *ὀμπότη* (Σύλλ. 38).

Μπριχοῦ, ἐπίρρ. χρ. § πρὸ τοῦ, πρὶν ἤ. Π. *φεύγα μπριχοῦ σὲ δείρῃ.*

Σημ. Ἐκ τοῦ πρὸ τοῦ (Συλλ. 37. 47). τὸ ε ἀντὶ τοῦ ο κατ' ἰδιόρρυθμον τροπήν, πλὴν εἰ μὴ ἐγένετο ἐκ τοῦ πρὶν τοῦ. Ὁ Βυζ. γρ. μόνον *πριχοῦ*.

Μπροτοῦ § ταὐτόσημ. τῷ *μπριχοῦ*, (ὅπερ ἰδέ)· λέγομεν ἀκόμη καὶ *μπροχοῦ*.

Digitized by

Μυζήθρα, εἶδος χλωροῦ τυροῦ, τὸ ἀλλαχοῦ *ἀνθότηρον* καλούμενον.

Σημ. Ἐκ τοῦ μυζάω (=βυζάνω) μύζηθρον, μυζήθρα, οἱονεὶ μυζητήριον (=βυζαστήριον), διότι τὸ σχῆμα τοῦ τυροῦ τούτου εἶνε στρογγύλον ὡς ὁ μαστός· ἐντεῦθεν ἴσως καὶ οἱ ἀρχαῖοι *μαζὸν* καὶ *μαστὸν* ἔλεγον καὶ πᾶν στρογγύλον πρᾶγμα.

Μυτίζω § Μέσ. ἐνσκήπτω εἴς τι ἔργον ἢ πρᾶγμα μέχρι τῆς μύτης (τῆς ῥινός). Π. *ἐμύτισε 'ς τὸ φαγί, 'ς τὸ γράψιμο*, κτλ. Φ. *ἔπεσε μὲ τὴ μύτη*=ἐπεδόθη ὁλοψύχως εἴς τι ἔργον. Ἐκ τούτου τὸ σύνθετον *καταμυτίζω* μὲ ἐνεργ. σημασ.=καταβάλλω. Π. *τὸν κατεμύτισε*=τὸν κατέβαλε· — *εἶνε καταμυτισμένος* =καταβεβλημένος.

Σημ. Ἐκ τοῦ *μύτη*, τοῦτο δὲ ἐκ τοῦ μυκτὴρ (ἰδ. Εὐστάθ. Ἰλ. Ν, 616 καὶ Σύλλ. 9).

Ν.

Ναίσκε § ναί.

Σημ. τὴν ἀρχαιοτάτην ταύτην κατάληξιν *σκε* μεταχειρίζονται οἱ Λευκάδιοι εἰς μόνον τὸ *ναίσκε* καὶ *ὄεσκε* (=ὄχεσκε=ὄχισκε=ὄχι=οὐχί).

Νεροσυρμὴ § τόπος κατατριβόμενος ὑπὸ τοῦ ὕδατος.

Σημ. Ἐκ τοῦ νερὸν — σύρω.

Νισεστὲς ΚΝ. § λεπτότατον σιτάλευρον, κατασκευαζόμενον διὰ τῆς συνθλίψεως ἐβρεγμένου σίτου· τοιουτοτρόπως ἀποβάλλει ὁ σῖτος γαλακτώδη τινὰ οὐσίαν, ἥτις κατακρημνιζομένη εἰς ἀγγεῖον, παράγει τὸν καλούμενον *νισεστέ*.

Σημ. ἡ λ. φαίνεται ἔκφυλος.

Ντέ, ἰδ. ἄειντε.

Ξ.

Ξαγγλίζω § κτενίζω τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς, ἐξομαλίζω συμπεπλεγμένα μαλλία, ὅπερ καὶ ἄλλως *ξέρω μαλλιὰ* λέγομεν. Π. *ἔκατσα νὰ ξαρασάρω κ' εὗρηκα μαλλιὰ νὰ ξάρω·* (παροιμ. 15).

Σημ. ἰδ. *Ἀξάγγλιαστος*.

Ξάγγαστο § σκοπιά, τόπος, ὅθεν ἡ ὄρασις διατρέχει εὐρύχωρον διάστημα.

Σημ. ἰδ. *ἔγγοια*.

Ξαγλιστράω § ὀλισθέω,

Σημ. Ἐκ τοῦ ἐξ-ὀλισθέω. Ὁ Βυζ. γρ. *'ξαγλυστρῶ*· παρὰ Λευκαδίοις δὲ οὔτε λέγεται συνηρημένως ἡ λέξις, οὔτε ἔχει τὰς σημασίας, ἃς καταλέγει ὁ Βυζ. Ὁ δὲ Δάρβαρης γρ. *γλιστρῶ* (γραμμ. σ. 410).

Ξαμόνω § ἐκτείνω τὸν βραχίονα (κυρ.) κατά τινος Π. *ἐξάμωσε νὰ τὸν χτυπήσῃ*. ΚΝ.

Σημ. Ἐκ τοῦ ἐξ-ὦμος, τροπῇ τοῦ ω εἰς *α* κατὰ τὰ Δωρικὰ *πᾶτος, βᾶμες*, ἀντὶ πρώτος, βῶμεν.

Ξανθὸς § τὸ ἄλλως *Μοτάρι* καλούμενον (ὅπερ ἰδέ). Σημ. Ἐκ τοῦ ἐξανθέω.

Ξὲ πρόθ. εὔχρ. ἐν συνθέσει, § ἐξ. Π. *ξεφεύγω*=ἐκφεύγω.

Σημ. Ἐγένετο κατὰ μετάθεσιν. Οἱ Κύπριοι λέγ. *ξη'* ὡς *ξηβοταρίζω* ἀντὶ *ξεβοταρίζω* (Φιλίστ. Δ'. 433).

Ξεγγοιάζω, οὐδ. § ἄφροντις εἰμι.

Σημ. Ὁ Βυζ. γρ. *ξεγγοιάζω* (ἰδ. *ἀξέγγοιαστος*).

Ξεθεόνω § καταπονῶ τινα, ἀφανίζω. Π. *τὸν ἐξεθέασε 'ς τὴ δουλειά*, — λέγομεν καὶ ἄλλως *τὸν ἐψόφισε, τὸν ἀπέθανε 'ς τὴν δουλειά*.

Σημ. Ἐκ τοῦ ἐκθείω (=ἀποθεόνω), ἴσως κατ' ἀντίφρασιν ἀντὶ τοῦ ἀποσκορακίζω=*τὸν στέλλω 'ς τὸν διάολο*· Οἱ Κύπριοι λέγουσι 'ποθεόνω. (ἐφ. Φιλομαθ. σ. 1270).

Ξεκλάω καὶ *ξεσκλάω* καὶ *ξεσχίζω* § σχίζω, διασχίζω.

Σημ. Ὁ Βυζάντ. γρ. μόνον *ξεσχίζω*· οἱ δύο πρῶτοι τύποι ἔλκουσι τὴν ἀρχὴν ἐκ τοῦ *ἐκ* καὶ *κλάω* (=θραύω).

Ξεκλιάρης § ὁ ἔχων κλίσιν ἢ ἕξιν εἰς τὸ φορεῖν ξεσχισμένα ἱμάτια.

Σημ. ἰδ. *'ξυπολιάρης*.

Ξεμουσουδιάζω § πληγώνω τινα εἰς τὸ πρόσωπον.

Σημ. ἰδ. *Μουσοῦδι*.

Ξεμυτίζω § λεπτύνω τὴν ἄκραν ξυλαρίου ἢ κονδυλίου, ποιῶ αὐτὴν λεπτήν, ὡς μύτην (ῥίνα).

Ξέρω § ἰδ. *ξαγγλίζω*.

Σημ. Ἐκ τοῦ *ξέω* (Σύλλ. 11). Οἱ Κύπριοι λέγ. *ξαρίζω* (Φιλίστ. Γ'. 537).

Ξεπλύδι καὶ *ξέπλυμα* = ἔκπλυμα, ἀπόπλυμα.

Σημ. Ὁ Βυζ. παραλείπει τὸν ἀ τύπον.

Ξερραθυμάω, μέσ. § ἀπολαμβάνω (κυρ. γεύομαί τι πρώτην φοράν. Π. *ἐξερραθύμησε τὴν κολοκυθόπιτα*.

Ξερραθυμιὰ § πᾶν νόστιμον καὶ ὀρεκτικὸν ἔδεσμα.

'Ξεράω καὶ *'ξερράω* § ἐμέω. Ἐκ τούτου *ξέρασμα*=ἔμετος·

Σημ. Ἐκ τοῦ ἐξεράω. Ὁ Βυζ. γράφει μόνον *'Ξερῶ*.

Digitized by Google

Ξεχλυάζω, Μέσ. λαμβάνω ἀναψυχήν, διαχέομαι, διασκεδάζω.

Σημ. Ἐκ τοῦ ἐξ-ἰχλύς. Ὁ Αἰνιὰν γρ. *ξεχλυαίνω* (Ἀθήν. σ. 80).

Ξέχλυασμα § ἀναψυχή, διάχυσις.

Ξόανο § Μ. ἄνθρωπος ἄχαρις, εὐήθης. ΚΝ.

Σημ. Λέξις ἀρχαία ἀλώβητος παρὰ Λευκαδίοις διασωθεῖσα, μόνον δὲ εἰς μεταφορὰν ἐκπεσοῦσα.

Ξομπλοιάζω=ἐξισόω, περιγράφω, ὑποδεικνύω.

Σημ. Ὁ Κυρᾶς καὶ ὁ Βυζ. παράγουσιν αὐτὴν κακῶς ἐκ τοῦ Λατινικοῦ exemplum (ἰδ. ἄσμα 4ον ἐν σημ.).

Ἤυγγιά § τὸ ἐπίπλοον.

Σημ. Εἰς πολλὰς λέξεις οἱ Λευκάδιοι ἀφαιροῦσι τὸ ἀρχικὸν υ (Σύλλ. 40) Οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸ παρὰ Διοσκορίδῃ ὀξύγγιον ἔκαμαν ’ξύγγι(ον), ἐξ οὗ τὸ ’ξυγγιά.

Ξύδι § ὄξος.

Σημ. Ἐκ τοῦ ὀξὺς, ὀξυδιον, καὶ συναιρέσει ὀξύδιον.

Ἤυρὸς καὶ *Ἤιρὸς* § ὀξύς.

Σημ. Ὁ Βυζ. πάντα τὰ ἐκ τῆς λ. ταύτης παραγόμενα γράφει διὰ τοῦ *οι* ὡς *’ξοιράδα, ξοιρίζω* κτλ. ἐνῷ ἡ παραγωγὴ αὐτῶν εἶναι φυσικωτάτη ἐκ τοῦ ὀξὺς ἢ ὀξίνης (ἰδ. *’ξυγγιά*). Ὀρθῶς δὲ γρ. ὁ Αἰνιὰν *μορόξυνον* (=ὑπόξυνον). (Ἀθην. σ. 79). (1).

Ξυλοκρέτω § μοιρολογῶ, ἐπὶ ἀσθενοῦς ὅταν ὑπὸ τοῦ πυρετοῦ ζαλιζόμενος λαλῇ ἀσύνετα.

Ξυλόπηρος § ξύλινον κάρφος.

Σημ. Ἐκ τοῦ Ξύλου καὶ περάω.

Ξυπολιάρης § ὁ ἀνυπόδητος.

Σημ. Τὴν κατάληξιν -άρης προσάπτουσιν οἱ Λευκάδιοι εἰς πολλὰ προσηγορικά, ἵνα ἐκφράσωσι τὴν κλίσιν, ἣν ἔχει τις εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ ὀνόματος δηλούμενον, οἷον τὸν ἐπιρρεπῆ εἰς τὸ παγνίδιον λέγουσι παιγνιδιάρην, τὸν ἐπιρρεπῆ εἰς τοὺς ἀστεϊσμοὺς λέγουσι χωρατάρην· οὕτω καὶ ξεκλιάρην, ’ποθεσάρην, κανακάρην κτλ.

Ο.

’Οβορός, § τόπος ἔξωθεν τῆς οἰκίας, ὕπαιθρος καὶ περιπεφραγμένος. ΚΝ. Τόπος ὕπαιθρος, ὅπου διαμένουσι τετράποδα ζῶα, ἐξ οὗ *γελαδοβορός* κτλ.

Σημ. Ἡ λ. φαίνεται ἔκφυλος. Ὁ Αἰνιὰν γρ. βορὸς καὶ ἀγνοεῖ τὴν ἀ. σημασίαν (Ἀθ. σ. 15).

’Ογλίγορα, § ταχέως. ΚΝ.

Σημ. Ἐκ τοῦ ’Ολίγ—ὥρα (ἰδ. γλίγωρα καὶ Σύλλ. 3).

’Οισκε, ἐπίρρ. ἀρν. § ὄχι.

Σημ. ἴδε *Ναίσκε*.

’Ομμορφα, ΚΝ. ἐπίρ. τροπ. § προσεκτικῶς. Π. *ὄμμορφα μὴν πέσῃς*, § καλῶς. *γράψε ὄμμορφα*.

Σημ. Ἐκ τοῦ εὔμορφα τροπῇ τοῦ *ε* εἰς *ο* (Σύλλ. 38), καὶ τοῦ *υ* εἰς *μ* (Σύλλ. 36), ὥστε κακῶς γράφουσι τινὲς *ὄμορφα* ἢ *ὤμορφα* (ἰδ. Δαρβ. γραμμ. σ. 400). Ὁ Βυζ. γρ. *εὔμορφα*.

’Ομπότης, ἰδ. *Μπότης*.

’Ορτα καὶ *’Ορτας* ἴδε *ἀφόρτας*.

’Οριο § τὸ σύνορον. Π. *ὄριο μοναπάτι*. (ἰδ. ἄσμ. 5)=ὁδὸς συνορεύουσα μὲ τὸ μέρος, πρὸς ὃ διευθύνεταί τις. Ἡ λ. εἶναι εὔχρ. μόνον εἰς τὰ ἄσματά μας.

Σημ. Ἐκ τοῦ ὅριον. Φυσικώτερον *ὥριο μοναπάτι*. Σ. Φ. Ε.

Π.

Παλαβόρω § καθιστῶ τινα παλαβόν, ἐπισκοτίζω τὸν νοῦν τινος. Π. *τὸν ἐπαλάβωσε μὲ τσὴ φωταῖς του*. ΚΝ.

Σημ. Ὁ Βυζ. μόνον τὸ *παλαβὸς* σημειοῖ (ὅπερ καὶ ἰδέ).

Παρὶ § ὕφασμα, ὀθόνη. Φ. *ἔγινε ’σὰν τὸ παρὶ*=ἐφοβήθη.

Σημ. Ἡ λέξις ἐὰν δὲν ἦναι ἔκφυλος (ἐκ τοῦ Ἰταλ. pano) πιθανῶς νὰ παρήχθη ἐκ τοῦ Πηνίου, ὡς λέγει καὶ ὁ Δάρβ. (γραμμ. σ. 415) Ὁ Βυζ. ἀγνοεῖ τὴν φράσιν ταύτην.

Παριάζω § Μέσ. φοβοῦμαι, ὠχριῶ.

Σημ. ἰδ. *Παρὶ*.

Παρώρια § ὡραιοτάτη.

Σημ. Ἐκ τοῦ παν-ὡραία· ἡ λ. εὔχρ. παρὰ τοῖς χωρικοῖς.

Παξημάδι § ὁ διάπυρος ἄρτος, ὅστις καὶ ἄλλως *παξουμάδι* λέγεται ΚΝ.

Σημ. Παρὰ Σουΐδᾳ εὑρηται «Παξαμᾶς, ὁ διάπυρος ἄρτος· ἔστι δὲ ἡ λέξις Ῥωμαϊκὴ (ἐν λ.)»

Παράβγαλμα καὶ *παράνομα* § παρώνυμον.

Σημ. Ὁ Βυζ. μόνον τὸν δ' τύπον σημειοῖ (ὃν καὶ ἰδέ).

Παραχρέω § λαλῶ ὑπὲρ τὸ μέτρον, παρὰ τὸ δέον.

Πάρσιμο § κατάληψις, ἅλωσις. Π. *εἶνε τώρα δέκα χρόνια ἀπὸ τὸ πάρσιμο τῆς Πρέβεζας*.

(1) Ἄλλοι ἄμεινον γράφουσιν (ὀ)ξειδι(ον). Σ. Φ. Ε.

Digitized by Google

Σημ. Ἐκ τοῦ παίρνω (ὅπερ ἰδ. ἐν λεξ. Βυζαντ.).

Πατώρω § κατασκευάζω τὸ πάτωμα (τὸ ξύλινον δάπεδον) τῆς οἰκίας. Ἐκ τούτου λέγομεν καὶ *πατωμένο σπῆτι*, τὸ ἔχον ξύλινον δάπεδον.

Σημ. Ἐκ τοῦ πάτος, πατέω, πατόω, πατόνω (Σύλλ. 5. 11).

Παχτωτὴς § ὁ ἀγρομισθωτὴς καὶ *πάχτωσις* ἡ ἀγρομίσθωσις.

Σημ. Ἂν ἡ λ. δὲν σχετίζηται μὲ τὸ λατ. pactum, πιθανῶς νὰ παράγηται ἐκ τοῦ *πακτόω* (= στερεόνω) κατ' ἐκπεσμὸν τῆς ἀρχικῆς σημασίας.

Περόνι § μέγα κάρφος. ΚΝ.

Σημ. αὐτὸ τὸ ἀρχικὸν *περόνι*.

Πήγανο § φυτὸν χρήσιμον εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς ῥακῆς.

Σημ. Τὴν λ. ἀναφέρει ὁ Διοσκουρίδης.

Πηλλαχίδα § ἡ νέα ὄρνις (1). Ἐκ τούτου καὶ *αὐγὸ πηλλαχιδίσιο* = ὠὸν νεαρᾶς ὄρνιθος.

Σημ. Ἐκ τοῦ πάλλαξ (= ἡ νεᾶνις) ἐξ οὗ καὶ ἡ Παλλακίς.

Πλοχέρι καὶ πλοχεριὰ § τὸ βαθούλωμα τῆς παλάμης· μέτρον, ὅσον χωρεῖ ἡ παλάμη. Π. *Δός μου ἕνα 'πλοχέρι ἀλεῦρι* — *ἐπῆρα κάμποσα μὲ τὸ 'πλοχέρι μου.*

Σημ. Ἐκ τοῦ ἁπλόω καὶ *χείρ*· ὁ Αἰνιὰν γρ. *Ἁπλόχερον* (Ἀθην. σ. 14).

Ποσιράδια § πίτυρα. Μ. ἄνοστα (ἐπὶ φαγητῶν). Π. *τὰ λάχανα 'πῶφαγα μ' ἐφαρήκανε ποσιράδια.*

Σημ. Ἴσως ἐκ τοῦ *κοσκιράδια* (=τὰ ἐν τῷ κοσκίνῳ ἀπολειπόμενα).

Πότα, ἐπίρ. χρον. § πότε. Π. *πότα θὰ ν'πᾷς;*

Σημ. Αὐτὸ τὸ αἰολ. *πόττα*.

Ποτάζω § Μέσ. ἀποκτῶ, ἔχω. Π. *Τὰ παιδιά μου κοῦτσι κοῦτσι δὲν ποτάζουνε παποῦτσι*— *αὐτὸς ποτὲ μυαλὸ δὲν ἐπόταξε.*

Σημ. Ἀρχαιότατος δωρισμὸς διασωθεὶς ἀλώβητος εἰς τὸ στόμα τῶν Λευκαδίων· ἐγέννητο ἐκ τοῦ προσάγω τροπῇ τῆς πρὸς εἰς τὴν Δωρ. ποτί, καὶ τοῦ γ εἰς ζ κατὰ τὰ δωρ. *ὀλίζον* καὶ *ὀλίγον* κτλ. (Σύλλ. 6).

Πουγάδα § τὸ πλύσιμον τῶν ἱματίων διὰ θολοστάκτης. ΚΝ.

Σημ. Ἴσως ἐκ τοῦ Λατ. puga (= πηγή), καθ' ὅσον ἐκ τοῦ καδίου, ὅπου γίνεται ἡ πουγάδα, χύνεται ἀδιακόπως ἡ θολοστάκτη ὡς ἀπὸ πηγῆς.

---

(1) Ἐν Ἠπείρῳ πουλακίδα. Σ. Φ. Ε.

Πριχοῦ, ἐπίρ. χρον. § πρὸ τοῦ, πρὶν ἢ (ἰδ *μπριχοῦ*).

Προβυζαστὸ § ἐρίφιον εἰσέτι βυζάνον.

Προιάρι § πλοιάριον.

Σημ. Ἰδ. Σύλλ. 16.

Προτάω § ἀποπέμπω.

Σημ. Ἐκ τοῦ προωθέω (ἰδ. Σύλλ. 11. 18), ἡ λ. εὔχρ. εἰς τοὺς χωρικούς.

Πῶ, πῶ! ἐπίρ. θαυμ. ἴδε ὦ, πώ!.

Ρ.

Ῥαθυμάω § Μέσ. ὀρέγομαι (κυρ. ἔδεσμά τι). Π. *ἡ ἀγγαστρωμένη ἐρραθύμησε πῆτα.*

Ῥακογυάλι § μικρὸν ὑέλινον ποτήριον, δι' οὗ πίνομεν τὴν ῥακήν. ΚΝ.

Ῥάτα § ῥάξ. κυρ. ἡ τῆς σαφυλῆς. Π. *τσίτσικας ἐλάλησε, μαύρη ῥάτα σκάρισε.*

Ῥείκια § ξύλα ἐξ ἐρείκης, ἐξ ὧν γίνονται καλοὶ ἄνθρακες. Π. *Τὸ 'γύφτο κάνουν βασιλειὰ κ' ἐκειὸς γυρεύει ῥείκια*, (παροιμ. 32).

Ῥοβολάω § τρέχω τὸν κατήφορον τοῦ ὄρους. Ἐκ τούτου καὶ *ῥόβολο* = ὁ κατήφορος.

Σημ. Ἴσως ἐκ τοῦ βάλλω ἐμαυτὸν ἀπὸ τοῦ ὄρους, ὥστε πλῆρες εἶνε ὀροβολάω.

Ῥόβολο § ὁ κατήφορος Π. ἡ δυστυχία. Φ. *μὲ 'πῆρε τὸ ῥόβολο* = ἐδυστύχησα.

Σημ. Ἰδ. *ῥοβολάω*.

Ῥομπόλλι § ἀγγεῖον πήλινον διὰ οἶνον ἢ ἔλαιον ὅμοιον μὲ τὸν *ὀμπότην* (ἰδ. τὴν λ.).

Σημ. μὴ ἆρά γε ἐκ τοῦ ῥόμβος (*μβ* = *μπ*) ῥομπόλλιον = ῥομπόλλιον (Σύλλ. 38)· ἢ μᾶλλον ἐκ τοῦ *ὀμπότης*· ὀμποτύλλιον καὶ πλεονασμῷ τοῦ ρ ῥομποτύλλιον, κατὰ τὰ ῥόζος, ὄζος, καὶ συγκοπῇ ῥομπόλλιον;

Ῥοχαλιάζω ἰδ. *ῥουχνίζω*.

Ῥουθοῦνι § ῥώθων. Φ. *δὲν ἄφησε ῥουθοῦνι.* =τοὺς κατέστρεψεν ὅλους (κυρ. ἐπὶ ἀνθρώπων).

Σημ. Ὁ Βυζ. ἀγνοεῖ τὴν φράσιν.

Ῥουκαράω καὶ ῥουκανίζω § τρώγω ξηρόν τι ἔδεσμα, ὡς παξημάδια κτλ. Ἐκ τούτου καὶ *ῥουκάνισμα* = τὸ ῥουκανίζειν. ΚΝ.

Σημ. Ἐκ τοῦ *ῥυκαράω*, *ῥυκανίζω*. Ὁ Αἰνιὰν γρ. *ῥοκανίζω* (Ἀθ. σ. 96).

Ῥουχνίζω § ῥέγχω ἐν ὕπνῳ.

Σημ. Ἐκ τοῦ ῥέγχω = ῥόγχω = ῥόχνω= ῥουχνίζω. Τοῦτο ὁ Σχολ. τοῦ Ἀριστοφ. λέγει «ῥοχαλιάζω» (Νεφ. 5), ὅπερ παρ' ἡμῖν σημαίνει μὲν ὅ,τι καὶ τὸ ῥέγχειν, ἀλλ' οὐχὶ καθ' ὕπνους γινόμενον, ἀλλ' ὑπὸ συσσωρευμένων εἰς τὸ στῆθος φλεγμάτων. Ἐκ τούτου καὶ οἱ Κρῆτες *ῥουχάλα* λέγουσι τὸ φλέγμα (Φιλίστ. Δ'. 522). Καὶ ἐν Ἠπείρῳ *ῥχάλα*. Σ. Φ. Ε.

Digitized by Google

Σ.

Σαλαγάω § ἐλαύνω, διοικῶ, προωθῶ, κυρ. ἐπὶ ποιμνίου.

Σημ. Αὐτὸ τὸ ἀρχαῖον *Σαλαγέω*, τὴν λ. μεταχειρίζονται οἱ χωρικοί.

Σαστύζω § ταράττω, σκοτίζω τὸν νοῦν τινος. Μ. *τὸν ἐσάστυσες μὲ τὰ λόγια σου.* § Μέσ. ταράσσομαι, σκοτίζομαι. Π. *ἐσάστυσα ἀπὸ ταῖς πολλαῖς δουλειαῖς.* ΚΝ.

Σημ. Ἐκ τοῦ *ἀτύζω* (Σύλλ. 17). Ἡ ἐν ἀρχῇ τῆς λ. πρόσθεσις τοῦ *σ* εἶναι κοινοτάτη παρὰ Λευκαδίοις. Πρό τινων ἐτῶν εὕρομεν ἐν Λευκάδι καὶ ἀρχαίαν τινὰ ἐπιτύμβιον ἐπιγραφὴν φέρουσαν τὸ ὄνομα ΣΑΣΤΥΤΕΙΜΟΣ, ὅπερ κεῖται ἀντὶ τοῦ Ἀστύτιμος (Ἐφ. Φιλομ. σ. 1665).

Σγαντσερὸς § ἰδ. *σγαντσόρομαι.*

Σγαντσόρομαι § δράττομαι ἔκ τινος καὶ βαστάζομαι ἀσφαλῶς. Π. *ἐσγαντσόθηκα 'σὰν τὸ βάτο.* Ἐκ τούτου *σγαντσερὸς* ὁ ἀγγυλωτός, ὁ ἔχων ἀγγύλας εἰς τὸ δράττεσθαι δι' αὐτῶν.

Σημ. Ἐκ τοῦ ἀκανθόω (Σύλλ. 11, 17, 26, 29, 44). πρβλ. καὶ Κοραῆν ἐν λ. ἀσκαντσόχοιρος (προλεγ. εἰς τὸν Γ' τόμ. Παραλλ. Πλουτάρχ.).

Σέ § εἰς. Π. *ἤρτε σὲ κακὰ μέτρα.*

Σημ. Ἐγένετο ἐκ τῆς *εις κατ'* ἀφαίρεσιν τοῦ *ει* καὶ προσθέσει τοῦ *ε* (Σύλλ. 5) καὶ οὐχί, ὥς τινες θέλουσι, κατὰ μετάθεσιν ἐκ τῆς *ες*, διότι ἐν Λευκάδι μεταχειριζόμεθα καὶ τὸ πλῆρες *εισε.* Π. *ὅντας θὰ ν' πᾷς εἰσὲ χοροὺς καὶ εἰσὲ παληγύρια.* Ἑπομένως τὸ *ε* ἐγένετο κατὰ πλεονασμόν, ὃν κατακόρως φιλοῦσιν οἱ Λευκάδιοι λέγοντες *ἐκείνονε, ἐτούτονε, φέρνουνε, ἐφέρναμε* κτλ.

Σέχλα § δυσωδία, ἀηδία. Π. *ἐτοῦτος ὁ ἄνθρωπος εἶνε μιὰ σέχλα* =ἀηδέστατος ἢ ῥυπαρώτατος.

Σήτα § τὸ κόσκινον.

Σημ. Ἐκ τοῦ σήθω (Σύλλ. 18) καὶ οὐχὶ ὡς θέλει ὁ Δάρβ. ἐκ τοῦ λατ. seta (=χοιρόθριξ) (γραμ. σ. 417).

Σκαριάζω § τοποθετῶ τι ἀσφαλῶς· ὥστε νὰ μὴ κινῆται.

Σκαρίζω § Μέσ. ἐπὶ τῶν ὀπωρῶν, ὅταν ἄρχωνται νὰ ὡριμάζωσιν· ὅθεν *σκάρισμα* ἡ ἀρχὴ τῆς ὡριμάσεως. *Τσίτσικας ἐλάλησε, μαύρη ράτα 'σκάρισε.*

Σημ. Ἡ λ. ἀρχαία. Ὁ Αἰνιὰν ἀγνοεῖ τὴν σημασίαν ταύτην (Ἀθ. σ. 103).

Σκόνταμμα § πρόσκομμα, πρόσκρουσις. Μ. δυστυχία. Π. *ἤρταν τὰ γεράματα, μ' ὅλα τὰ σκοντάμματα.*

Σημ. Ὁ Βυζάντ. ἀγνοεῖ τὴν μεταφορικὴν σημασίαν.

Σκονταψὰ § πρόσκοψις, πρόσκρουσις. ΚΝ.

Σκορπάω καὶ *σκορπίζω* § διασκορπίζω, σπαταλῶ. Π. *αὐτὸς ἐσκόρπισε τὸν βιό του 'ς ἀσωτείαις.* ΚΝ.

Σημ. Ὁ Βυζ. τὸν β'. τύπον μόνον σημειοῖ.

'Σκροβοντάω § ῥίπτω τινὰ κατὰ γῆς. Μέσ. *'σκροβοντιῶμαι*=πίπτω κατὰ γῆς. Π. *πρόσεχε μὴ 'σκροβοντηστῇς.*

Σημ. Ἴσως ἐκ τοῦ ἀσκὸς-βροντάω=κτυπῶ κατὰ γῆς ὡς ἀσκός, ἢ κτυπῶ κατὰ γῆς τὸν ἀσκὸν (=τὸ σῶμα).

Σκούζω=φωνάζω δυνατά. ΚΝ.

Σημ. Ἐκ τοῦ σκύζω (Σύλλ. 14).

Σκοῦντρα, ἰδὲ *κοῦτρα.*

Σκουντράω, ἰδὲ *κουτράω.*

Σμιγό, ἰδὲ *σμίγω.*

Σμίγω § μιγνύω. ΚΝ. Π. συναντῶ τινα. Π. *τὰ βουνὰ δὲν σμίγουνε· οἱ ἄνθρωποι σμίγουνε.* Ἐκ τούτου καὶ *σμιγὸ* λέγομεν τὸν μεμιγμένον σῖτον μετ' ἄλλων δημητριακῶν καρπῶν.

Σημ. Ἐκ τοῦ μίσγω κατὰ μετάθ.

Σουβλιὰ καὶ *σουβλισά* § ἡ δι' ὀβελοῦ ἢ ἄλλου τινος κέντρου διατρύπησις, ἢ κέντησις. Π. *μ' ἔδωσε μιὰ σουβλιὰ ἢ μιὰ σουβλισά.* ΚΝ.

Σημ. Ἐκ τοῦ ὀβελὸς τροπῇ τοῦ *ο* εἰς *ου* οὐβελὸς (Σύλλ. 14), ἐξ οὗ *σουβλί, σουβλίζω, σουβλισά*, κτλ. προσθέσει τοῦ *σ* καὶ ἀφαιρέσει τοῦ *ε* (Συλλ. 17, 5). Ὁ Βυζ. οὐ μόνον παραλείπει τὸν β' τύπον, ἀλλ' ἀγνοεῖ καὶ τὴν σημασίαν ταύτην.

Σούρδου, μούρδου § ἄνω, κάτω, ἀτάκτως. Π. *ἔκαμες τὸ σπίτι σούρδου μούρδου*=τὸ ἔφερες ἄνω κάτω, *μὲ γράφεις σούρδου μούρδου* =μὲ γράφεις ἀτάκτως.

Σημ. Τὸ τῶν ἀρχ. φύρδην, μίγδην· πρβλ. καὶ τὸ Κυπριακὸν *σούρδουλος*· βλέπε δὲ καὶ τὴν λ. *μουρδουλόνω* (ἐφ. Φιλομ. σ. 1270).

Σπαράζω § ξεσχίζω. Π. *τὸν ἔπιασε καὶ τὸν ἐσπάραξε.* § Μέσ. ἰδ. *σπαρνάω.* Π. *τὸν εἶδα κ' ἐσπάραξ' ἡ καρδιά μου.* ΚΝ.

Σημ. Ἐκ τοῦ σπαράσσω κατὰ τὰ Δωρ. *συρίσδω* (=συρίζω), ἀντὶ συρίσσω.

Σπαρνάω § Μέσ. κινοῦμαι σπασμωδικῶς. Φ. *σπαρνάει τὸ 'μάτι μου*=ὀφθαλμός μου ἅλλεται (Θεόκρ. εἰδ. γ').

Digitized by Google

Σημ. Ἐκ τοῦ σπαρίζω (σπαράω, σπαρνάω).

Σπερτό, § σῖτος βρασμένος, ὃν οἱ πανηγυρίζοντες πέμπουσιν ἐν πινακίῳ εἰς τὸν ναὸν κατὰ τὸ ἑσπέρας τῆς παραμονῆς.

Σημ. Ἐκ τοῦ ἑσπερινὸν (Σύλλ. 5).

Σταλιηκοποδιάζω § Μέσ. κουράζομαι τοὺς πόδας ἱστάμενος.

Σημ. Ἐκ τοῦ στήληξ (—στήλη) καὶ ποῦς.

Στάφγη § τάξις, Π. *τῶβα.le 'σέ στάφγη*. Ἐκ τούτου τὸ *σταφγίζω*=τακτοποιῶ.

Σημ. Ἐκ τοῦ στάθμη (Σύλλ. 20 37). Ὁ Βυζ. ἀγνοεῖ τὴν σημασίαν ταύτην.

Σταφγίζω ἰδ. *στάφγη*,

Στελιάζω § προσαρμόζω ξύλινον στηλίσκον εἴς τι ἐργαλεῖον, ὡς λαβήν. Ἐκ τούτου καὶ *στελιάρι* ὁ ξύλινος ἐκεῖνος στηλίσκος. (1)

Σημ. Ἐ τοῦ στήλη (Σύλλ. 5).

Στρεῖδι § εἶδος ὀστρακοδέρμου. ΚΝ.

Σημ. Ἐκ τοῦ Ὄστρειον (Σύλλ. 38). Ἡ δὲ κατάληξις εἰδι(ον) ἀντὶ ειον ἐγένετο κατὰ τὸ βιβλίον, βιβλίδιον, νησίον, νησίδιον, ὀψάριον, ὀψαρίδιον (Μ. ἐτυμ. ἐν λ. νησίδιον). Εἶνε δὲ ἄξιον νὰ σημειωθῇ ὅτι αἱ καταλήξεις τῆς δημοτικῆς γλώσσης πρέπει νὰ γίνωσιν ἰδιαίτερον ἀντικείμενον μελέτης, νὰ συνταχθῶσιν ἰδιαίτεραι αὐτῶν Συλλογαί, νὰ διακριθῶσιν αἱ ἰθαγενεῖς τῶν ἐκφύλων καὶ νὰ ληφθῶσιν αὐστηρὰ μέτρα εἰς τὴν ἀποκάθαρσιν τῆς γλώσσης ἐκ τοῦ φαρμακεροῦ τούτου μολύσματος, καθ' ὅσον ἐκ τῆς ἀπηχήσεως βαρβάρου τινὸς καταλήξεως ἀποβαρβαροῦται ἅπασα ἡ λέξις καίπερ ἔχουσα τὰ λοιπὰ αὐτῆς στοιχεῖα ἑλληνικώτατα. Ἡ λέξ. λ. χ. *Ἀποκρισάτορας* οὖσα μὲν τὰ ἄλλα ἰθαγενής, ἔχουσα δὲ λατινικὴν τὴν κατάληξιν (-άτορας κατὰ τὰ procurator, imperator κτλ. ὄζει δυσωδεστάτου ξενισμοῦ, ἀποβάλλουσα πᾶσαν τῆς ἰθαγενείας τὴν χάριν.

Στρεφεύω § γίνομαι στεῖρος, ἄγονος· κυρ. ἐπὶ τῶν ὑδάτων. Π. *ἐστρέφεψεν ἡ θάλασσα* =ἐξηράνθη, ἐστείρευσεν (ἰδ. αἴνιγμα 2).

Σημ. Αὐτὸ τὸ ἀρχαῖον *στειριφεύομαι*=στερφεύομαι=στρεφεύομαι.

Συμπάω § φυσῶ τὸ πῦρ, ἵνα ἀνάψῃ. ΚΝ. Μ. προτρέπω τινά.

Σημ. Οἱ Μήλιοι λέγουσι *συμπῶ*=βοηθῶ τινα πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ὑγείας του (Ἐφ. Φιλ. σ. 2527).

Σύντας, ἐπίρρ. χρ. § ὅταν. Π. *σύντας ἔρτω, μοῦ τὰ λές*· λέγομεν ἀκόμη καὶ *'σάν*.

Σύρπο καὶ *σοῦρπο* § τὸ ἑσπέρας. Ἐκ τούτου *σουρπόνει*=γίνεται ἑσπέρας.

Σφηρίδι § στρογγυλοειδές τι ψάθινον ἀγγεῖον, ὅπερ πληρούμενον ὑπὸ ἐλαιοκάρπου, τίθεται ὑπὸ τὸ πιεστήριον τοῦ ἐλαιοτριβείου.

Σημ. Ἐκ τοῦ σφαιρίδιον (Σύλλ. 27).

Σφορτύλι § τὸ τοῦ ἀτράκτου γνωστὸν ἐργαλεῖον ἐν τῷ πιεστηρίῳ τοῦ ἐλαιοτριβείου κληθὲν οὕτω διὰ τὴν ὁμοιότητά του πρὸς τὸ σφονδύλιον τοῦ ἀτράκτου.

Σημ. Ὁ Βυζ. παραλείπει τὴν β' σημασίαν. Ἐγένετο ἐκ τοῦ σφόνδυλος (Σύλλ. 43).

Τ.

Ταβαγιάζω § κατασκευάζω τὴν ἄνω ὀροφὴν (τὸν οὐρανὸν) τῆς οἰκίας. Ἐκ τούτου *ταβάγιασμα*. Π. Τὸ 'σπῆτι ἔχει καλὸ ταβάνιασμα = ἡ ὀροφή του εἶνε στερεῶς κατεσκευασμένη. ΚΝ.

Σημ. Ἡ λ. φαίνεται ἔκφυλος.

Τηράζω καὶ *τράζω*, *τηράω* καὶ *τράω* § ὁρῶ, παρατηρῶ. ΚΝ. Π. *πάγουρα, στραβὰ πατεῖς, τήραξ' τὴν προκοπή σου* (παροιμ. 1). § προσέχω Π. *τήραξε καλὰ μὴν πέσῃς*. Ἐκ τούτου *τηραξιὰ* = τὸ βλέμμα, ἡ βολὴ τοῦ ὀφθαλμοῦ. Π. *μ' ἔδωκε μιὰ τηραξιὰ καὶ μοῦ 'γγίζει τὴν καρδιά*.

Σημ. Τὸ ἀρχ. τηρέω καὶ τηρέομαι (Σύλλ. 1). Π. *Τήραξε μὴν πάρῃς ξυλιαὶς*=τηροῦ μὴ λάβῃς ὑπώπια (Ἀριστοφ. Σφ. 1386).

Τηραξά, ἰδ. *τηράζω*.

Τηράω καὶ *τράω* ἰδ. *τηράζω*.

Τοίγαρις καὶ *μοίγαρις* ἐπίρρ. ἐλαττωτ. § μήπως κἄν. Π. *τ' αὐγὰ τάχομε, τοίγαρις εἶνε φωτιὰ νὰν τὰ ψήσωμε;*

Σημ. Τὸ ἀρχ. τοιγάρ, μὴ γάρ.

Τραβάω § ἕλκω πρὸς ἐμαυτόν.

Σημ. Ἐκ τοῦ λατινικοῦ traho· ὁ Βυζ. γρ. τραβῶ.

Τραχανᾶς § ἁλεσμένος σῖτος καὶ ζυμωμένος μετὰ γάλακτος.

Σημ. Ὁ Σχολ. τοῦ Ἀριστοφ. λέγει «τραχανὰς = πλακοῦς γαλακτώδης (Πλοῦτ. στ. 999)»· μήπως ἐκ τοῦ τραγανόν;—

Τρεχάω § τρέχω. Ἐκ τούτου τρεχάτ καὶ πληθ. τρεχάτα=τὸ τρέξιμον. Π. *τῶν παιδιῶνε τὰ τρεχάτα καὶ τοῦ γέρου τὰ κατάτα*.

Σημ. Ὁ Βυζ. δὲν ἔχει τοὺς τύπους τούτους. Ἡ λ. ἐγένετο ἐκ τοῦ τρέχω (Σύλλ. 1) ἢ ἐκ τοῦ τροχάω (Σύλλ. 5).

---

(1) Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον στελεόν. Σ. Φ. Ε.

Digitized by Google

Τσαγγόνι (τριτοπρ.) § Μέσ. φθείρεται ἡ γεῦσις κυρίως τῶν παχειῶν οὐσιῶν, οἷον βουτύρου, τυρίου, ἐλαίου, κτλ. Ἐκ τούτου *τσαγγὸς* ὁ διεφθαρμένος βούτυρος, τυρός, κτλ.

Σημ. Ἐκ τοῦ *ταγγίζω*, *ταγγός*. (Σύλλ. 44).

Τσακίζω § θραύω.

Σημ. Ἡ λ. πεποιημένη. Ἐκ τοῦ *ἀκκίζω* μεταθέσει τοῦ *κ* *κακίζω*, τροπῇ δὲ τοῦ *κ* εἰς *τσ* τσακίζω (Σύλλ. 44). Ὁ Φώτιος λ. *ἀκκίσματα* = τσακίσματα (Ἐπιστ. σ. 436)· κακῶς λοιπὸν ὁ Βυζ. παράγει ἐκ τοῦ *λακίζω* καὶ κακῶς γρ. μὲ διπλοῦν *κ* τσακκίζω.

Τσουγκρύζω § συγκρούω· λέγεται κυρίως ὅταν τὰ παιδία τὴν ἡμέραν τῆς Λαμπρᾶς συγκρούωσι πρὸς ἄλληλα τὰ ὠά των, καὶ ὁ σπάσας τὸ τοῦ ἑτέρου κερδίζει. ΚΝ.

Σημ. Ἐκ τοῦ συγκρούω· προσθέσει μὲν τοῦ *τ* ἐν ἀρχῇ κατὰ τὰ τόφρα, ὄφρα, γίνεται τσουγκρούω, τροπῇ δὲ τοῦ *υ* εἰς *ου* (Σύλλ. 14) γίνεται τσουγκρούω, τροπῇ δὲ πάλιν τοῦ *ου* εἰς *ι* διὰ τὴν συγγένειαν τῆς προφορᾶς, (ὡς μαρτυροῦσι τὰ λατινικὰ tu, mus, sus = τοῦ, μοῦς, σοῦς=τύ, μῦς, σύς) τσουγκρύω καὶ τέλος ἐπενθέσει τοῦ *ζ* (Σύλλ. 6) γίνεται τσουγκρύζω.

Τσουκάλι § ἡ χύτρα.

Σημ. Πολλαχοῦ ἀναφέρει τὴν λ. ὁ Σχολ. τοῦ Ἀριστοφ. (Πλ. 683, 1197, 1203). φαίνεται δ' ἔκφυλος.

Τσουλώνω § τεντόνω· λέγ. κυρ. ἐπὶ τοῦ ὄνου, ὅταν τεντόνῃ τὰ ὦτα.

Σημ. Ἐκ τοῦ τυλόω (Σύλλ. 11, 14, 44).

Τσώφλιο § ἡ ἔξω φλοῦδα, κυρ. τῶν ὠῶν, καρύων καὶ τῶν ἄλλων ξυλοδέρμων καρπῶν.

Σημ. Ἐκ τοῦ ἐξώφλοιον (Σύλλ. 44).

Υ.

Ὑΐπατα § αἱ τῶν γονάτων ἀρθρώσεις. Μ. αἱ δυνάμεις τοῦ σώματος, ἡ ἀνδρεία τῆς ψυχῆς. Φ. *δὲν πιάρω ὑΐπατα*=δὲν ἀναλαμβάνω τὰς σωματικάς μου δυνάμεις· *δὲν μὲ βαστᾶν τὰ ὑΐπατα*=δὲν ἔχω ἀνδρείαν, τόλμην· *τρέμουν τὰ ὑΐπατά μου*=λύονταί μου γυῖα (Ὅμηρ.).

Σημ. Ἡ λ. εἶνε ἴσως αὐτὸ τὸ Ὁμηρ. *γυῖα*· κατὰ μετάθ. ἐγένετο *ὑΐγα*, τροπῇ δὲ τοῦ *γ* εἰς *τ*, κατὰ τὰ *ῥάγα*, *ῥάτα*, ἐγένετο *ὑΐτα* διὰ δὲ τὴν συγγένειαν τοῦ *τ* πρὸς τὸ *π*, κατὰ τὰ *στάδιον*, *σπάδιον*, ἐγένετο ὑΐπα, προσθέσει δὲ τῆς καταλήξ. *τα ὑΐπατα* κατὰ τὰ *ἔργα*, *ἔργατα*. Ἄλλοι δὲ εἰπάτωσαν τὰ πιθανώτερα.

Φ.

Φεγγαριάζομαι—σεληνιάζομαι.

Φουμιά § κόσμημα, τὸ πρόξενον ἀγαθῆς φήμης.

Σημ. Ἐκ τοῦ εὐφημία.

Φουντόνω § Μέσ. πυκνοῦμαι. κυρ. ἐπὶ δένδρων, ὅταν ἔχωσι πυκνοὺς κλάδους. Π. *ἐφούντωσαν ἡ ἐλπίες*. Ἐκ τούτου φουντωμένος, ὁ πεπυκνωμένος. *κιράει γιὰ τὴν Ἐκκλησιά, σὰ φουντωμένη περιστερά*. Μ. § πληροῦμαι καπνοῦ ἢ ἄλλων ἀτμῶν. Π. ἐφούντωσε τὸ σπῆτι=ἐπλήσθη καπνοῦ. ΚΝ.

Φωτίκι § οὕτω λέγονται τὰ ἱμάτια, ἅπερ ὁ ἀνάδοχος τὴν ὥραν τοῦ μυστηρίου προσφέρει εἰς τὸ βαπτισθὲν βρέφος.

Σημ. Ἐκ τοῦ φῶς, φωτ-ός, φωτ-ίκιον. Ἔδει δὲ εἶναι *φωτάκι(ον)* κατὰ τὰ *παιδάκι(ον)* *ξυλάκι(ον)* κτλ. (ἰδ. λ. *δοχαρίκι*).

Χ.

Χαβί, ἰδ. *χαβόνω*.

Χαβόνω § θέτω τὸν χαλινὸν εἰς τὸ στόμα τοῦ ἵππου. Μ. Ποιῶ τινα βωβὸν διαφθείρων αὐτὸν διὰ δώρων. Π. *σ' ἐχάβωσε καὶ δὲν ἐκρίνες*.

Σημ. Ἐκ τοῦ *χάβος* ὅπερ εὑρηται παρὰ τῷ Σχολ. τοῦ Ἀριστοφ. (Ἱππ. 1150). Χάβον δὲ καλεῖ τὸ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μὲν κημὸς (capistrum) καλούμενον, παρ' ἡμῖν δὲ Κατρουμᾶς καὶ Χαβί.

Χαμπλὰ § χαμαὶ χαμηλὰ (ἰδ. ᾆσμ. 4 ἐν σημ.).

Χάραμα § ὄρθρος, λυκαυγές.

Σημ. Ὁ Βυζ. γρ. χάραγμα (ἰδ. Σύλλ. 3).

Χαυγιάρι § τὰ παχωμένα ὠὰ τῶν ἰχθύων. ΚΝ.

Σημ. Ἐκ τοῦ ὠὸν=ovum — ὠβάριον—ἀβγάριον ἢ αὐγάριον (Σύλλ. 3)—αὐγιάριον (Σύλ. 8)—χαυγιάριον, κατὰ τὰ λατιν. horreo (χόρω=ὄρω haurio (χαρύω=ἀρύω) κτλ. πρβλ. καὶ Οἰκονόμ. πρ Πρφ. ἑλλ. σ. 31).

Χάχας=βλάξ, χάσκων ὡς ἀνόητος. ΚΝ.

Σημ. αὐτὸ τὸ ἀρχαῖον Κάγχας. (Σύλλ. 3, 47).

Χερικό, § ἡ ἔναρξις τοῦ ἔργου. Π. *ἔκαμα χερικό*=ἤρχισα τὸ ἔργον. § τὸ τυχηρόν τινος κατὰ τὴν ἔναρξιν. Φ. *καλὸ ἢ κακὸ χερικό*=καλότυχος ἢ κακότυχος ἔναρξις. Οὕτω λέγομεν καὶ *καλὸ ἢ κακὸ ποδιακό*=καλότυχος ἢ κακότυχος ἔλευσίς τινος. ΚΝ.

Digitized by

Χλεμπόνα § τὸ πολλὰ ὥριμον ἀγγούριον καὶ ἐπομένως κύτρινον. ΚΝ.

Χλεμπονιάζω § Μέσ. εἰμὶ κύτρινος, ὡς ἡ *χλεμπόνα*, ἐπομένως καχεκτικός. Ἐκ τούτου καὶ χλεμπονιάρης=ὁ ἀρρωστιάρης.

Σημ. Περὶ τῆς καταλ. *-άρης* ἰδ. *Ξυπολιάρης*.

Χλεμπονιάρης, ἰδ. *χλεμπονιάζω*.

Χλημπτίζω § λέγεται ἐπὶ τῶν ἵππων, ὅταν ἀναφωνῶσιν. ΚΝ.

Σημ. Αὐτὸ τὸ ἀρχ. χρεμετίζω (Σύλλ. 7).

Χουμάω § ὁρμῶ. Π. *μαῦρο λιθάρι ἁρπαξε κῆ ἀπάνου του χουμάει* (ἅσμ. 8).

Σημ. Ἐκ τοῦ χύμα (=χεῦμα=ῥοὴ=ὁρμή. ἰδ. Σύλλ. 14).

Χώρα πόλις πρωτεύουσα ἐπαρχίας. Ἐκ τούτου ὁ *Χωρατης* ὁ ἐκ τῆς πόλεως πρὸς διαστολὴν τῶν ἐν ταῖς κώμαις οἰκούντων, οὓς *χωριάτας* καλοῦμεν.

Σημ. Ὁ Βυζ. παραλείπει τὴν σημασίαν ταύτην.

Χωρατης ἰδ. *χώρα*.

Χωρατάριος § *ἀστεῖος*.

Σημ. Ὁ Βυζ. σημ. μόνον *χωραρταρτζῆς*.

Χωριάτης ἰδ. *χώρα*.

Ψ.

Ψέλνω § ψάλλω, μωρολογῶ. Π. *τί ψέλνεις*; δημοσιεύω τὰ κακά τινος. Π. *Κύτταξε μὴ μὲ κάμῃς καὶ σ' τὰ ψέλνω*· καὶ ἐπομένως ἐξυβρίζω.

Σημ. Ὁ Βυζ. γρ. μόνον ψάλλω, ἀγνοῶν καὶ τὰς σημασίας ταύτας.

Ψένω § ὀπτάω, Μ. βασανίζω τινά. Π. τὸν ἔψησεν ἡ ἀρρώστια τριτοπρωσ. *ψένει* § εἶνε θερμός. Π. *τὸ χέρι σου ψένει*.

Σημ. Ἐκ τοῦ ἕψω κατὰ μετάθεσιν του ε ψέω § ἐπενθέσει τοῦ *ν* (Συλλ. 14) ψένω. Κακῶς λοιπὸν οἱ πλεῖστοι τῶν λογίων γρ. *ψήνω* νομίζοντες τοῦτο ἑλληνικώτερον.

Ψηχαλίζει ἀπρόσ. § βρέχει ὀλίγον, ψεκάζει. Μ. νυστάζει Π. *ψηχαλίζουσι τὰ 'μάτια μου=νυστάζουν*. ΚΝ.

Σημ. Ἐκ. τοῦ ψεκάζω=ψηκάζω=ψηχάζω καὶ ἐπενθέσει τῆς συλλαβῆς *λι* ψηχαλίζω κατὰ τὰ *ἀλλήλων* ἐκ τοῦ ἄλλων *ἀλαλκτήριον* ἐκ τοῦ ἀλκτήριον. κτλ.

Ψιμάδι § κυρίως τὸ ὑστερογέννητον ἐρίφιον.

Σημ. Ἐκ τοῦ ὄψιμος (Σύλλ. 38).

Ψοφολογάω § κοιμῶμαι. Λέγεται δ' ἡ λ. ἐπ' ὀνειδισμῷ, ὅταν τις κοιμᾶται ὑπὲρ τὸ δέον, ἢ ἐν καιρῷ ἐργασίας.

Σημ. Ἐκ τοῦ ψόφος (= φθόρος, θάνατος)· ἄπορον δὲ ἡμῖν τὸ τελευταῖον μέρος τῆς λ. (—λογάω) τίνα σημασίαν ἔχει· μὴ ἄρά γε ἐκ τοῦ ἄλογον (= κτῆνος, ζῷον) διότι τὸ *ψοφάω* (=ἀποθνήσκω) ἐπὶ τῶν κτηνῶν μόνον λέγεται, ἵνα ἡ ψοφολογάω=κοιμῶμαι ὡς κτῆνος;

Ψῶνι § τὸ ὤνιον. Ἐκ τούτου *ψωνίζω* = ὠνοῦμαι, ἀγοράζω καὶ *ψωνιστὴς* ὁ ἀγοραστής.

Σημ. Ἐκ τοῦ ὀψώνιον (Σύλλ. 38).

Ψωνίζω § ἰδ. *ψῶνι*. ΚΝ.

Ψωνιστής, ἰδ *ψῶνι*.

Ω.

Ὥρηο § ὡραῖον· Π. *εὐκήσου του, μαννοῦλά μου τώρηο μου τὸ κριβάτι*, (ἅσμα τοῦ γάμου ἐξερχομένης τῆς προικός).

Σημ. Ἐκ τοῦ ὡραῖος. (Σύλλ. 27). ἡ λ. εὔχρ. χαρὰ τοῖς χωρικοῖς.

Ὤ, πῶ! καὶ *πῶ, πῶ!* μόρ. θαυμ. Π. *ὤ, πῶ! θολοῦρα! πῶ, πῶ! σκοτάδια*.

Σημείωσις γενική. Τὸ λεξικὸν τοῦ κ. Βυζαντίου, ὡς νεώτερον καὶ πληρέστερον παντὸς ἄλλου, ἀναμφιβόλως πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς ἡ πρώτη βάσις τῆς μελετωμένης δημοτικῆς λεξικογραφίας μας, καὶ ἐπ' αὐτοῦ νὰ οἰκοδομῶμεν ἀδιαλείπτως, προσθέτοντες τὸν ἀπολιπόμενον πλοῦτον τῆς γλώσσης.

Λέξεις (1).

Α.

Ἀγιοῦλλι § τὸ ἴον.

Σημ. Ἐγένετο ἐκ τοῦ ἰύλλιον (καθ' ὑποκορ. ἐκ τοῦ *ἴον*, ὡς τὸ *Εἰδύλλιον* ἐκ τοῦ *εἶδος*) προσθέσει δὲ τῆς συλλ. ΑΓ ἐγένετο ἀγύλλιον κατὰ τὸ *ἀγκινάρα* ἐκ τοῦ *κινάρα*· κατὰ δὲ Αἰολ. προφορὰν τοῦ Υ. ἐγένετο ἀγιούλλι(ον) ὡς τὸ *κοῦτες κοῦμα* ἀντὶ *κύτες κῦμα*. Καὶ οἱ Θεσσαλοὶ σήμερον τὴν ὑποκοριστικὴν κατάλ. τσιον προσθέσαντες καλοῦσιν αὐτὸ *ἴτσιον* (Κούμ. ἐν Λ.). Ὁ Βυζ. παραλείπει τὴν λ.

Ἀγιουλίζω ἢ *Λιουλίζω* § στίλβω, λάμπω. Π. *ἀγιουλίζουν τὰ ροῦχά σου* = λάμπουσι.

---

(1) Τὸ γλωσσάριον τοῦτο, ὥσπερ καὶ τὸ μετ' αὐτό, ἐστάλησαν βραδύτερον πρὸς συμπλήρωσιν καὶ ἐπιδιόρθωσίν τινων ἐκ τῶν λέξεων. Σημ. τῆς Φιλ. Ἐπιτρ.

Digitized by Google

Σημ. Ἐκ τοῦ ἀρχ. *αἰο.λίζω*. Τί δὲ εἰπεῖν περὶ τῆς διαλύσεως τῆς διφθόγγου Ἄϊ; Ταύτην ἀπαντῶμεν καὶ εἰς ἄλλας λέξεις, οἷον *χαΐδεύω, γαΐδαρος* κτλ. (ἰδ. Ἰ ἡδύφ.), εἰς ἃς φαίνεται ὅτι τὸ Ι παρενεβλήθη λόγῳ ἡδυφωνίας, καθότι ἔχομεν ἐν χρήσει καὶ τὰ *χαδεύω γάδαρος* κτλ. Μήπως λοιπὸν καὶ τὸ ἀρχ. αἰολίζω εἶχε τύπον Ἀολίζω (ὡς *κ.λάω κάω* ἀντὶ *κλαίω, καίω*), ὅπου παρεντεθὲν τὸ ἡδύφωνον Ι ἐσχημάτισε τὸ Αἰολίζω καὶ Αἰολικῶς Ἀϊολίζω κατὰ τὰ Αἰολικὰ *κ.λαΐειν μαΐειν, κ.λαΐς*, ἀντὶ τῶν κοινῶν *κλαίειν, μαίειν*, κλαῖς; (ἰδ. Σχεφερ. ἐν Γρηγ. Κορινθ. σ. 584). Ἀλλὰ τὸ περὶ διαλύσεως τῶν διφθόγγων ζήτημα ἀπαιτεῖ ἰδιαιτέραν ἔρευναν. Ὁ Βυζ. παραλείπει τὴν λ.

Ἀδεμή, συνδ. ἐναν. § εἰ δὲ μή. Π. *φάγε, ἀδεμὴ σ ἀφίνω νηστικόνε.*

Σημ. Τὸ μορ. τοῦτο συντίθ. ἐκ τοῦ ἃ (ἄν). δέ, μή. Ὁ Βυζ. παραλείπει αὐτό.

Ἄη, ἐπίρ. παρακελ. § ἄγε.

Σημ. Ἰδ. καὶ Συλλ. ἐν λ. *ἄει*. Κακῶς ἐκεῖ ἐγράψαμεν τὴν λ. διὰ τοῦ *ει* διότι τὸ *ε* τοῦ ἄγε ἐτράπη εἰς *η* κατὰ τὸ *ἀητὸς* = ἀετός. κακῶς ἑπομένως καὶ παρὰ τῷ Οἰκονόμῳ φέρονται τὰ Θετταλικὰ *ἔφαγει ἔκαμει* (=ἔφαγε, ἔκαμε) ἀντὶ τῶν ἔφαγη, ἔκαμη (Οἰκ. περὶ προφ. ἑλλ. σ. 270). Διορθωτέον δὲ καὶ τὸ σύνθετον *ἄειτε* διὰ τοῦ *ἄητε*.

Ἀητὸς § ἀετός. Π. *Σήμερα 'στεφανώθηκε Ἀητὸς τὴν Περιστέρα.*

Σημ. Καὶ οἱ δύο τύποι ἀρχαιότατοι. Ὁ Βυζ. μόνον τὸν β' τύπον σημειοῖ.

Ἀθεμωνιά § ὁ σωρὸς τῶν γεννημάτων καὶ τοῦ ἀχύρου.

Σημ. Ὁ τῶν ἀρχ. *θημών*. Ὁ Βυζ. γρ. *θημωνια*, οἱ δὲ Κύπριοι καὶ Ἠπειρῶται λέγ. *θεμωνιά*. (Φιλίστ. Γ'. 440 Γ. Κρομμ. ἐν λ).

Ἀλλαξομουσουδιάζω § ἀλλάζω ὄψιν, μορφὴν ἐξ ἀσθενείας ἢ κακοπαθείας. Π.

Ποῦ 'πᾶς γαΐτάνι νὰ σαπῇς, 'γκόλφι μου ν' [ἀραχνιάσῃς,
γαρούφαλλο βινέτικο ν' ἀλλαξομουσουδιάσῃς;

Ἀνταμόζω § ταὐτόσημ. τοῦ *ἀνταμόνω* (ἰδ. τὴν Συλλογήν).

Σημ. Ἴσως ἐκ τοῦ *ἐντὸς* καὶ *ὁμόω* (ἰδ. αὐτόθι), τὸ *ζ* παρενεβλήθη ὡς ῥημ. χαρακτὴρ κατὰ τὰ ἀρχαῖα *πρίζω, τροχάζω, ἀτιμάζω* ἀντὶ πρίω, τροχάω, ἀτιμάω κτλ. Ὁ Βυζ. παραλ. τὴν λ.

Ἀναμπιστοσύνη § ἐμπιστοσύνη.

Σημ. Ἐκ τῆς *ἀν* (=*ἐν*) ἐπαναλαμβανομένης πρὸς ἐπίτασιν καὶ τοῦ (πιστοσύνη) πίστωσις. Τὸ *ε* ἐγένετο *α* κατὰ τὰ Δωρ. *ἄτερος*, *ἐπιτράψω* ἀντὶ ἕτερος, ἐπιτρέψω. Ὁ Βυζ. παραλ. τὸν τύπον τοῦτον.

Ἀξέγνοιαστος § ἄφροντις.

Σημ. Τὴν λ. ἐσημειώσαμεν εἰς τὴν προηγουμένην Συλλογήν, ἀλλὰ κακῶς ἐτυμολογήσαμεν. Ἡ *λ.* συντίθεται ἐκ τοῦ *ἀξ*=*ἐξ* (ἰδ. Συλλογ. ἐν *λ.* ἀξ) καὶ *ἔγνοια*=ἔννοια. Περὶ δὲ τῆς τροπῆς τοῦ *ν* εἰς *γ* ἰδὲ τὴν Συλλ. ἐν *λ. ἔγνοια*.

Ἀπηδάω § πηδάω.

Σημ. Ὁ Βυζ. γρ. πηδῶ.

Ἀπιθόνω § θέτω τι εἰς ἀσφαλὲς μέρος.

Σημ. Ἐκ τῆς ἐπὶ καὶ τοῦ πρωτοθ. θέματος θέω, διότι ὡς καὶ ἀλλαχοῦ εἴπαμεν (ἰδ. Συλλογ. ἐν λ. *κόβω*), οἱ Λευκάδιοι ποιοῦσι μεγάλην χρῆσιν τῶν πρωτοθέτων θεμάτων· ἡ δὲ ἐπὶ ἐγένετο ἀπὶ κατὰ τὰ Δωρ. *ἄτερος ἐπιτράψω* κτλ. τὸ δὲ θέω ἐγένετο θόνω κατὰ τὰ ἄλλα δημοτικὰ *ὀχθρός, ὀβραῖος*, ἀντὶ ἐχθρός, ἑβραῖος, καὶ ἐπενθέσει τοῦ *ν* κατὰ τὰ ἀρχ. *δύνω, χύνω*, ἀντὶ *δύο, χέω*. Ὁ Βυζ. παραλείπει τὴν λ.

Ἀπομυτάω § κτυπῶ τινα κατὰ γῆς, ὥστε νὰ σπάσῃ τὴν μύτην του. Π. *κι' ἀπ'τὰ μαλλιὰ μ' ἐτσάκωσε, 'ς τὴ γῆς μ' ἀπομυτάει* (Ἄσμ. 23).

Σημ. Ἰδὲ ἐν τῇ Συλλ. τὴν λ. *Μυτίζω*, ὅπερ καὶ *Μυτάω* καὶ *Καταμυτάω* λέγ. Ὁ Βυζ. παραλείπει τὴν λ.

Ἀραχνιάζω § γίνομαι ὡς ἡ ἀράχνη, ἄχρους, ἀδύνατος κτλ. ἢ πληροῦμαι ἀραχνῶν, Π. *ποῦ 'πᾶς γκαΐτάνι νὰ σαπῇς, 'γκόλφι μου ν' ἀραχνιάσῃς* (Ἄσμ. 19).

Σημ. Ἐκ τοῦ ἀράχνη. Οἱ ἀρχ. ἕλ. *ἀραχνόομαι*. Ὁ Βυζ. παραλείπει τὴν λ.

Ἀχρήζω § ἀξίζω, Π. *ἀχρήζει δέκα δραχμαῖς* § *χρήζει, πρέπει* (ἀπροσώπ.). *Σοῦ ἀχρήζει νὰ τσὴ φᾶς* = χρήζει σοι δαρῆναι.

Σημ. Ἐκ τοῦ ἀρχαίου χρήζω. Ὁ Βυζ. παραλείπει τὴν β'. σημασίαν.

Β.

Βαρυόμοιρος § ὁ βαρεῖαν (ἀλοὴν) μοῖραν ἔχων, ὁ παρὰ τοῖς ἀρχ. *βαρύποτμος*.

Σημ. Ὁ Βυζ. παραλ τὴν λ.

Βγαίνει (ἀπρος.) § πρέπει ἁρμόζει, π. *δὲ σοῦ βγαίνει νὰ κάνεις ἄταχτα.*

Σημ. Ὁ Βυζ. παραλ. τὴν σημασίαν ταύτην.

Βουλιάζω = βυθίζω τι (κυρ. εἰς τὸ ὕδωρ), Μέσ. § βυθίζομαι. Π. Τὸ 'σπίτι μας ἐβούλιαζε. Ἐκ τούτων καὶ *βούλιασμα* = βύθισμα.

Σημ. Ἐκ τοῦ βολίζω. Ὁ Βυζ. γρ. *βουλῶ*

Digitized by

καὶ *βούλημα*, ὁ δὲ Βλάχος γρ. τὴν μετοχ. *βουλυσμένος* (γρ. *βουλισμένος*).

Βοῦλκος § ὁ ἀλλαχοῦ *βοῦρκος*, ἐξ οὗ καὶ ῥ. *βουλκόρω* τὸ ἀλλαχοῦ *βουρκόρω*.

Σημ. Ἰδ. Βυζ. ἐν λ. βοῦρκος, βουρκόνω.

Βουλκόρω, ἰδ. *βοῦλκος*.

Βουρλίζω, βουρλίζομαι, βουρλιάζω, § ἰδ. *βοῦρλον*.

Βοῦρλον § τὸ βοῦρλον, ἐκ τούτου *βουρλίζω* = διαπερῶ τι μὲ τὸ βοῦρλον, §. Μ. ἐνοχλῶ, ταράττω, ζαλίζω τινά. Π. *μ' ἐβούρλισες μὲ τσῆ φωναῖς σου*, Παθ. *βουρλίζομαι* = ζαλίζομαι ὑπό τινος, ἀλλὰ καὶ μέσως. Ἐκ τούτου ἔχομεν καὶ ἄλλο θέμα βουρλιάζω = ὁρμαθάζω πράγματά τινα, οἷον σῦκα εἰς τὸ βοῦρλον, τοῦτο οἱ Κρῆτες λέγ. βαρβαρώτερον *Μπουρλιάζω* (Φιλίστ. Δ'. σ. 520).

Σημ. Ἐκ τοῦ ἀρχ. βρύλλον. Ὁ Εὐστάθ. γρ. *βροῦλλον*· ὁ δὲ Βυζ. ἀγνοεῖ τὰ ἐκ τούτου ῥήμ. Οἱ Κύπριοι χρῶνται τῇ φρ. *νὰ 'πᾶ νὰ κουρεύεται* (Φιλίς. Γ. 438). ΚΝ.

Γ.

Γαρίδα § ἡ ἀλλαχοῦ *Καρίδα*. §. Φ. *ἔγινε τὸ 'μάτι μου γαρίδα* = δὲν ἔκλεισα μάτι ἀπὸ τὴν ἀγρυπνίαν, ἢ ἐκουράσθησαν οἱ ὀφθαλμοί μου ἀτενίζοντες ἐπί τινος. ΚΝ.

Σημ. Ἐκ τοῦ ἀρχ. *Καρίς*· ἡ τροπὴ τοῦ κ εἰς γ ἐγένετο κατὰ τὰ ἄλλα δημοτικὰ *γυρτός*, *γουβιός*, ἀντὶ κυρτός, κωβιός. Ὁ Βυζ. παραλ. τὴν λ.

Γιά, μόρ. πολυσήμ. §. διά, ἰδού, Π. *γιά τορε* = ἰδού τον. *γιὰ ἡ θάλασσα*=ἰδοὺ ἡ θάλασσα § ἄγε. Π. *γιά 'πες νά 'ρτῃ* = ἄγε, εἰπέ του νὰ ἔλθῃ, *γιὰ κότησε νἄρτῃς* = ἄγε τόλμησον νὰ ἔλθῃς.

Σημ. Ὁ Βυζ. παραλ. τὰς δύο τελευταίας σημασίας.

Γιερεύω § ἰδ. γιερός.

Γιερὸς § σῶος, ἀκέραιος, ἰσχυρός, ῥωμαλαῖος, ὑγιής. Ἐκ τούτου *γερεύω* = γίνομαι ὑγιής.

Σημ. Ἐκ τοῦ ὑγιηρός. Ὁ Βυζ. παραλείπει τὸ ῥῆμα.

Γράβαλο § ἐργαλ. τεκτονικόν, δι' οὗ ἀνακατώνουσι τὸν πηλὸν ἢ τὴν ἄσβεστον.

Σημ. Ἴσως ἐκ τοῦ ῥᾴον—βάλλεσθαι κατὰ τὸ *ῥάδαγον* ἐκ τοῦ ῥᾴον δονεῖσθαι (Ἡσύχ. ἐν λ.). Τὸ γ ἐπέχει τόπον διγάμματος, ἀνθ' οὗ οἱ Αἰολεῖς ἐχρῶντο τῷ *β* λέγοντες βράδιον τὸ ῥᾴδιον (Φαβερ. ἐν λ. ῥά). Οὕτως ἐσχηματίσθη καὶ τὸ *σκύβαλον* (= *σκύβαλον*) ἐκ τοῦ τοῖς κυσὶ βαλλόμενον κατὰ Σουΐδαν (ἐν λ.). Ὁ Βυζ. παραλείπει τὴν λ.

Γρατσουνάω καὶ γρατσουνίζω § ξεσχίζω τὴν ἐπιδερμίδα διὰ τῶν ὀνύχων. ΚΝ. Ἐκ τούτου *γρατσουνιὰ* καὶ *γρατσουνισὰ* τὸ διὰ τῶν ὀνύχων ξέσχισμα.

Σημ. Ἡ λ. εἶνε πεποιημένη. Ὁ Βυζ. γρ. *Τσουγγραρίζω τσουγγραριά*, κτλ.

Γρουμπαριὰ καὶ γροθιὰ § τὸ γρονθοκόπημα. Ἐκ τούτου καὶ ῥῆμα *γρουμπαρίζω* = γρονθοκοπῶ. Ὁ Βυζ. παραλείπει αὐτάς.

Δ.

Δ', ἐπίρρ. δεικτ. Π. *γιὰ δ' ἐκεῖνο σ' ἐρώτησα* = διὰ ἐκεῖνο σ' ἠρώτησα· λέγ. προσέτι καὶ *γιὰ τ' ἐκεῖνο*. Εἰς τὴν καθαρεύουσαν γλῶσσαν δὲν ὑπάρχει ἀντίστοιχον αὐτοῦ μόριον. Πιθανώτερον δὲ φρονοῦμεν ὅτι τοῦτο ἐπέχει τόπον τοῦ ἀρχ. παραπληρωματικοῦ *γέ*. Π. *γιὰ 'δ' ἐσὲ ἀρνήθηκα τὸ 'σπίτι μου* =σοί γε τὸν ἐμὸν ἀπηρνησάμην οἶκον.

Σημ. Ἡ ἀμοιβαία τοῦ *δ* καὶ τ ἐναλλαγὴ ἐγένετο κατὰ τὰ *ἀδράχτι* ἄτρακτος, *ἄντερας* ἄνδρας κτλ. εἶνε δὲ τὸ μόριον τοῦτο αὐτὸ τὸ δεικτικὸν ἔδ' (ὅπερ ἰδὲ) ἢ τοὐλάχιστον πολλὰ συγγενὲς αὐτῷ. Ὁ Βυζ. τὸ παραλείπει.

Δό' καὶ δός, § δός. Π. *δό' μου* καὶ *δός μου κομμάτι ψωμί*. Ὁ πρῶτος τύπος εὐχρηστεῖ μόνον, ὅταν προτάσσωνται τῆς προσωπικῆς ἀντωνυμίας *μου*, ποτὲ ὅμως δὲν λέγομεν δό' του, δό' λεπτὰ τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ *δός του*, *δὸς λεπτὰ τοῦ ἀνθρώπου*.

Διμῆνι § εἶδος σίτου λεπτοφυοῦς.

Σημ. Ἐκ τοῦ δύο—μὴν (=μῆνας) διότι τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ σίτου δύο μόνοι μῆνες ἀρκοῦσι μετὰ τὴν σπορὰν του, ἵνα ἀναδώσῃ τὸν ἄσταχυν του, ἐν ᾧ τὰ ἄλλα γεννήματα βραδύνουν ἐπὶ πολλοὺς μῆνας. Ὁ Βυζ. παραλείπει τὴν λ.

Ε.

Ἔ, ἐπίρ. δεικτ. Π. *ἐ ὁ ἄνθρωπος, 'ποῦ ζητᾷς* = ἰδὲ ὃ αἰτεῖς ἄνθρωπον. *Κ!' ὁ χάρος ἐ 'ποῦ 'πλάκωσε 'ς τοὺς κάμπους καββαλάρις* (ᾄσμ. 27). Ἐπὶ τῆς αὐτῆς σημασίας μεταχειριζόμεθα καὶ τὸ νά. Π. *νὰ ὁ ἄνθρωπος* = ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος.

Σημ. Ἐγένετο κατ' ἀποκοπὴν ἐκ τοῦ *ἰδέ*, τὸ δὲ *να* ἐσχηματίσθη ἰδιορρύθμως. Ὁ Βυζ. παραλείπει τὴν σημασίαν ταύτην.

Ἔγ', ἐπίρρ. δεικτ. § ἰδ. ἐδ'.

Digitized by Google

Ἐγεδέτοι καὶ *ἐδεδέτοι*, ἐπιρ. δεικτ. τρόπον, § οὕτω πως. Π. *τὸν ἐβάρεσα ἐδεδέτοι* οὕτω πως, § οὕτως, ὅπως *ὁ ἄρωστος εἶνε ἐγεδέτοι* οὕτως εἶεν, ὅπως ἦτον.

Σημ. Τὸ μόρ. τοῦτο συντίθεται ἐκ τῶν δεικτ. *ἐγ'*, *ἐδ'* (ἄπερ ἰδὲ) καὶ τοῦ τροπικοῦ *ἔτοι* (πρβλ. Φιλίς. Α΄. 287). Ὁ Βυζ. παραλ. τὴν λ.

Ἐδ', ἐπίρρ. δεικτ. § ἰδού. Προτάσσεται πάντοτε τῶν τοπικῶν ἐπιρρ. Π. *ἐδ' ἐδῶ*, *ἐδ' ἐκεῖ*. Τὸ *ἔδ'* λέγ. καὶ *ἔγ'* πρὸ μόνου τοῦ *ἐδῶ*. Π. *ἔγ' ἐδῶ κάτσε*, *ἔγ' ἐδῶ τὸν ηὗρα*.

Σημ. Ἐγένετο ἴσως ἐκ τοῦ μηδὲ κατὰ μετάθεσιν (Φιλίστ, Α. 287). Τὸ δὲ *ἔγ'* ἀντὶ *ἔδ'* ἐγένετο ἰδιορρύθμως κατὰ τὸ *γιὰ* ἀντὶ διά. Πιθανώτερον ὅμως φαίνεται ὅτι εἶνε αὐτὸ τὸ ἐπίρ. *ἐδῶ* ἐπαναλαμβανόμενον πρὸς ἐπίτασιν· οἷον *ἔδ' ἐδῶ*, *ἔδ' ἐκεῖ*, *ἔδ' ἀπάνου*. Τοῦτο ἐπιβεβαιοῖ καὶ ἡ πλήρης αὐτοῦ μορφὴ ἐν ταῖς φρ. *ἐδῶ κάτου*, *ἐδῶ ἀπάνου*, *ἐδῶ παρέκει* κτλ. Ὁ Βυζ. ἀγνοεῖ τὴν λ.

Ἐδεδέτσι § ἰδ. *ἐγεδέτσι*.

Ἔλα § ἐλθέ. Π. *ἔλα 'ς τὸ σπίτι*. § *ἄγε· ἔλα νὰ πᾶμε*=ἄγε ἴωμεν. § *φέρε· ἔλα νὰ ἰδοῦμε ποιὸς θὰ ν' κερδίσῃ*=φέρε ἴδωμεν.

Σημ. Τὴν λ. ἐσημειώσαμεν καὶ εἰς τὴν πρώτην συλλογήν, ἀλλ' ἐτυμολογήσαμεν αὐτὴν κακῶς. Αὕτη δὲν εἶνε προστακτικὴ τοῦ ἔρχομαι, ὡς τινες ὑπέλαβον (ἰδ. Βυζ. ἐν λ.), ἀλλὰ τοῦ *ἐλάω* (Αἰολ. ἐλαύω ἐλαύνω), ὅθεν ἔλα ἀντὶ ἔλασε (ἰδ. Κουμ. ἐν λ. ἐλάω). Ἡ ἀρχικὴ αὐτῆς σημασία εἶνε κινῶ (ἐνεργ. καὶ μέσως), δι' ὃ καὶ ἀντικαθιστῶμεν αὐτὴν πολλάκις διὰ τοῦ προστακτικοῦ *κίνα* λέγοντες *κίνα νὰ πᾶμε* καὶ *ἔλα νὰ πᾶμε*, *κίνα 'ς τὸ σπίτι* καὶ *ἔλα 'ς τὸ σπίτι*, *κίνα νὰ ἰδοῦμε* καὶ *ἔλα νὰ ἰδοῦμε*. Ἡ προστακτ. αὕτη ἀπαντᾷ ἐν ὁμοίᾳ χρήσει καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Ὁ Ἡσύχ. λέγει· *ἔλα βάδιζε*· ὁ Εὐριπίδης *Νωθὶς παίδαρε κῶλον ἐκ ποδῶν ἔλα*· καὶ σαφέστερον ὁ Πίνδαρος *ἔλα νῦν μοι παιδόθεν λέγε* κτλ.

Ἔντος ἔντις, *ἔντο*, *ἔντοσε*, *ἔντονε*, *ἔντηνε* § ἰδ. *ἔτος*.

Ἐπίρυσι § πέρυσι.

Σημ. Ἡ πρόσληψις τοῦ *ε* ἐγένετο κατὰ τὰ ἀρχ. *εἰκοσι*, *ἑρωδιός*, ἀντὶ εἴκοσι, ῥωδιός, καὶ κατὰ τὰ ἄλλα δημοτικὰ *ἐσήμερα*, *ἐψές*, *ἐχτές*, *ἐτοῦτος* κτλ. Ὁ Βυζ. παραλ. τὸν τύπον τοῦτον.

Ἐσήμερα=σήμερον.

Σημ. ἰδ. *ἐπέρυσι*.

Ἔτος, *ἔτη*, *ἔτο* ἐπίρρ. δεικτ. § ἰδὲ αὐτός, ἰδὲ αὐτή, ἰδὲ αὐτό· λέγ. δὲ καὶ *ἔντος*, *ἔντη*, *ἔντο*, ἐπενθέσει τοῦ *ν* κατὰ τὰ *φέρνω*, *στέλνω* ἀλλὰ καὶ ἐπεκτείνομεν τὴν λ. λέγοντες· *ἔντοσε*, *ἔντηνε*, *ἔντονε*, ἐπὶ τῆς αὐτῆς σημασίας μεταχειριζ. καὶ τὰ *νάτος*, *νάτη*, *νάτο* καὶ ἐπεκτάσει *νάτονε*, *νάτηνε*.

Σημ. Ἐγένετο ἐκ τοῦ δεικτικοῦ μορ. *Ἐ* καὶ τῆς ἀντωνυμ. αὐτὸς (=οὗτος), κατ' ὀλίγον δ' ἐξέπεσεν εἰς τὴν σημασ. τοῦ ἁπλοῦ *ἔ* (ὅπερ ἰδέ). Π. *ἔτος αὐτὸς 'ποῦ γύρευες*=*ἔ αὐτός, 'ποῦ γύρευες*. Ὁ Βυζ. παραλ. τὴν λ.

Εὐτὸς καὶ *εὐτεῖνος* αὐτός.

Σημ. Τὸ *ευ* ἀντὶ τοῦ *αυ* κατὰ τὰ ἀρχ. *εὔκηλος*, *εὔληρα*, *εὐλάκα*, *εὖρα*, ἀντὶ αὔκηλος, αὔληρα αὐλάκα, αὖρα. Ὁ β΄ τύπος ἢ παράγεται ἐκ τοῦ αὐτὸς — ἐκεῖνος (κατὰ τὰ ἀρχ. αὐταύταις= αὐταῖς ταύταις) καὶ τότε ἡ διὰ τοῦ *ει* γραφὴ αὐτοῦ εἶνε δὲ δικαιολογημένη ἢ παράγεται ἐκ τοῦ αὐτὸς κατ' ἐπέκτασιν, ὡς τὸ ἀρχ. *ἐκεινίνος*=ἐκεῖνος καὶ τότε γραπτέον διὰ τοῦ *ι* εὐτῖνος. Ὁ Βυζ. ἀγνοεῖ ἀμφοτέρους τοὺς τύπους.

Εὐτεῖνος ἰδ. *εὐτός*.

Ζ.

Ζαγάρι § ζῷον ἄγριον. Μ. ἀνόητος, ἀκατάστατος. Π. *Ὁ Πέτρος εἶν' ἕνα ζαγάρι*.

Σημ. Ἐκ τοῦ ζῷον ἄγριον. Τὸ *α* ἀντὶ *ω* κατὰ τὰ Δωρ. *πρᾶτος*, *βάμες* ἀντὶ πρῶτος, βῶμεν καὶ μεταθέσει τοῦ *γ* ζωαγρι(ον). Ὁ Βυζ. παραλείπει τὴν λ.

Ζευγοπιάρω § πιάνω τὸ ζεῦγος τῶν βοῶν, τοὐτέστιν ἀρχίζω, ἐπιχειρῶ τὴν ἀροτρίωσιν ἀγροῦ.

Σημ. Ὁ Βυζ. παραλείπει τὴν λ.

Ζυγοῦρι § τὸ διετὲς πρόβατον. ΚΝ.

Σημ. Ἴσως ἐκ τοῦ ζόω (=δύω) καὶ ἄγουρος (=νέος) ὡς ἂν ἔλεγε δύω ἐτῶν νέος. Ἡ τροπὴ τοῦ *δ* εἰς *ζ* ἐγένετο κατὰ τὰ Δωρ. ζία ἀντὶ δία. Ὁ Βυζ. παραλ. τὴν λ.

Ζωντόβολο § ὁ ὄνος. Μ. ὁ ἀνόητος, ὁ ἀμαθής. Π. εἶσαι ζωντόβολο = ἀνόητος, ἀμαθής. ΚΝ.

Σημ. Ἐκλήθη οὕτω τὸ πολυώνυμον καὶ πολυπαθὲς ζῶον, διότι ἴσως ὑπὲρ πᾶν ἄλλο αὐτὸ βάλλεται (δηλ. δέχεται πληγὰς) ὑπὸ τῶν ζώντων· διὸ καί τινες τὸν ἄλλως γάδαρον γρ. γαϊδαρον καὶ ἀϊδαρον παράγ. τὴν λ. ἐκ τοῦ ἀεὶ δέρεσθαι, (ἰδ. Ἀνώνυμ. ἐν λ.). Ὁ Βυζ. παραλείπει τὴν λ.

Ι.

Ι, ἡδύφωνον § Π. *χαϊδεύω*, *γάϊδαρος*, *ξαϊ-*

Digitized by

χουσμένος, *λεῖμοτιὰ* (=λεμ.=λειμ.) *λεῖμός* (λεμὸς ἀντὶ λαιμὸς) κατὰ τὰ ρεβὸς=ῥαβός), *μάϊδε* (=μάδε=μήδε=μήτε), *ἀϊτέρι* (=ἑτέρος=ἄτερος) ἀντὶ τῶν *χαδεύω*, *γάδαρος*, *ξαχουσμένος*, *λεμοτιά*, *λεμὸς* κτλ.

Σημ. Περὶ διαλύσεως τῆς διφθόγγου ἰδ. λ. *ἀγιουλλίζω*.

Κ.

Κυπτιὰ § ἀσβόλη, τὸ τῆς ἀράχνης ὕφασμα,

Σημ. Ὁ Βυζ. παραλ. τὴν β' σημασίαν.

Κουρούνης § δύστυχος, ταλαίπωρος. Π. *τί ἔπαθεν ὁ κουρούνης; ὦ τὸν κουρούνη!*

Σημ. Ἐκ τοῦ *κορώνη* ἢ μᾶλλον ἐκ τοῦ ἐπιθ. κορωνίς, σημ. τὸν κυρτόν, τὸν κεκυφότα. Βυζ. παραλ. τὴν λ.

Μ.

Μαρμάρα § ἡ στεῖρα προβατίνα. ΚΝ.

Σημ. Ἴσως ἐκ τοῦ μάρμαρον διὰ τὸ ἄγονον, καθότι ἐπ αὐτοῦ οὐδὲν φύεται· ἀλλαχοῦ λέγ. *σιέρφη* (Αἰνιὰν Ἀθην. σ. 96). Ὁ Βυζ. παραλ. τὴν λ.

Μαρτιάκο § εἶδ. κριθῆς διὰ τροφὴν οὐ μόνον ἵππων, ὥς τινες ὑπέλαβον (Γαζ. λεξικ ἐν λ. *Ὀλύρα*), ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπων.

Σημ. Ἐκλ. οὕτω ἐκ τοῦ μηνὸς Μαρτίου, καθ'ὃν σπείρεται, οἷον εἰπεῖν γέννημα Μαρτιακόν. Ἀνώνυμός τις ἀνέκδοτος μεταφραστὴς τοῦ Ὁμήρου παρ' ἡμῖν τυγχάνων μεταφράζει τὸ *ὀλύρας* διὰ τοῦ *μαρτιάκους*. Ὁ Βυζ. παρ. τὴν λ.

Μέφομαι § *μέμφομαι*, νομίζω, ὑποπτεύομαι. Π. *μέφομαι καὶ δὲν ἔρχεται* = νομίζω ὅτι δὲν ἔρχεται. — *μέφομαι καὶ μ' ἐγέλασε*= ὑποπτεύομαι ὅτι μὲ ἠπάτησε.

Σημ. Κατ' ἀφαίρ. τοῦ *μ*, ὡς τὸ *νύφη* ἀντὶ νύμφη, ἄπορον δὲ πῶς ἡ λ. μετέπεσε εἰς τὴν σημασ. τοῦ νομίζω. Ὁ Βυζ. παραλ. αὐτήν.

Μπούμπουλας § ὁ κάνθαρος.

Σημ. Ἰδ. μπουρμπουλιάζω.

Μπουρμπουλιαζω § λ. πεποιημένη ἐκ τοῦ ἤχου, ὃν ἀποτελεῖ τὸ κοχλάζον ὕδωρ· ὁ ἦχος δὲ οὗτος ἢ τὸ ἀναπήδημα ἁπλῶς τοῦ ὕδατος καλεῖται *μπουρμπουλιάμα*· § πᾶν τὸ ποιοῦν ὑπόκωφον ἦχον λέγομεν ὅτι *μπουρμπουλιάζει*. Π. *Μπουρμπουλιάζει ὁ κύσμος* (ὅταν ἐκ τῆς συσσωρεύσεως τῆς πολλῆς ἀποτελῆται ποιός τις ἦχος). § σημ. ἁπλῶς τὸ ἀναπηδῶ, ἀναφέρομαι. Π. *απουρπουλιάζει τὸ νερὸ* (ὅταν ἀναπηδᾷ ἐκ τῆς πηγῆς) κτλ.

Σημ. Ἐκ τοῦ ἀρχ. βορβορύζω (μπ=βχ υδ.) *ου* ἀντὶ *ο* κατὰ τὸ *μοῦργα* ἀντὶ ἀμόργη, *οὐλος* ἀντὶ ὖλος. *λ* ἀντὶ *ρ* κατὰ τὸ *ἀλέβρι* ἀντὶ ἄροτρον· πλεονασμῷ δὲ τοῦ *α* κατὰ τὰ *λογιάζω* ἀντὶ λογίζω. Παρ' Ἡσυχίῳ εὕρηται «βορβορυγή· ποιός τις ἦχος» καὶ «βορβορύζει· γογγύζει». — Ὁ δὲ Σουΐδας λέγει «βορβορυγμὸς ὁ ἦχος τοῦ ὕδατος ἐπιφερόμενος (ἐν λ)» ὅπερ διορθωτέον «ὁ ἦχος τοῦ ὕδατος ἐπιφερομένου». Ὁ δὲ Φαβωρῖνος καὶ αὐτὸς σφαλλόμενος γρ. «βορβορυγμός· ὁ ἐπιφερόμενος ἦχος τοῦ ὕδατος (ἐν λ.)» ὅπερ διορθωτέον «ὁ ἦχος τοῦ ἐπιφερομένου ὕδατος»· τὰς διορθώσεις δὲ ταύτας ὀφείλομεν εἰς τὸ σημαινόμενον, ὅπερ διεσώθη ἐν τῇ δημοτικῇ γλώσσῃ λεγούσῃ *μπουρμπούλιασμα* οὐ μόνον τὸν ἦχον ἀλλὰ καὶ τὸ ἀναπήδημα τ ῦ ὕδατος. Ἐκ τούτου καὶ τὸν ὁμηρικὸν στίχον *αἷμα δ' ἀνηκόντιζε διὰ στρεπτοῖο χιτῶνος* (Ἰλ. Ε'. 113). Ὁ παρ' ἐμοὶ ἀνώνυμος μεταφραστής, περὶ οὗ ἀνωτέρω εἴπομεν, (ἐν λ. Μαρτιάκο) μεταφράζει *καὶ τὸ αἷμα ἐμπουρμπούλιζε διὰ μέσου τοῦ στρεπτοῦ σιδεροποκαμίσου*, τοὐτέστιν ἀνεπήδα, ἀνεφέρετο. Ἐκ τοῦ ρήματος τούτου ἐγένετο καὶ τὸ ὄνομα μπούρμπουλας, ὃ σημαίνει τὸν κάνθαρον, διὰ τὸν ὑπ' αὐτοῦ ἀποτελούμενον ὑπόκωφον ἦχον. Οἱ Κρῆτες λέγ. βουρβουλίζει (γρ. βουρβουλύζει) = ἀποτελεῖται ποιός τις ἦχος ἐκ τοῦ πατουμένου πηλοῦ ἢ ἐκ τοῦ ῥέοντος ὕδατος (ἰδ. Φιλίσ). Δ'. σ. 513). Ὁ Βυζ. παραλείπει τὴν λέξιν.

Ν.

Ν. Εὐφωνικόν. Π. *Κόρη νέπλενε κ' ἐλιαοτραγουδοῦσε* (ᾄσμ. 7). — *Πουλίκιον ἤρτε κ' ἔκατσε 'πάνου 'ς τὸ χερουλάδι. — Μάϊδε 'σὶ πέτρα ν ἔκατσε, μάϊδε 'ς ἐλιᾶς κλοπάρι* (ᾄσμ. 34).

Νά, ἰδὲ *ἔ*.

Νάτος, ἰδὲ *ἔτος*.

Νισεστές, Ἰδὲ τὴν πρώτην συλλογ. ἐν λ.

Σημ. Ἡ λ. αὕτη κατὰ μέν τινας εἶνε Τουρκικὴ (Βυζ. ἐν λ. *καταστατὸν*) κατὰ δέ τινας Ταρταρικὴ (Γ. Κρομμ. ἐν λ. *νισεστὲς*)

Ξ.

Ξεσγαρλίζω § ταὐτόσημ. τοῦ *γρατσουνάω* (ὅπερ ἰδέ).

Σημ. Ἡ λ. πεποιημένη. Ὁ παρ' ἐμοὶ ἀνώνυμος τοῦ Ὁμήρου μεταφραστὴς (ἰδ. λ. μαρτιά-

Digitized by

κο) μεταφράζει τὸν στίχον τοῦτον ὥς τε λέοντα. ὅτ ποιμὴν . . . χραίσῃ (Ἰλ. Ε' 137) διὰ τοῦ καθὼς τὸ λεοντάρι, τὸ ὁποῖον ἤθελε τὸ ξεγαλίσει ὁ βοσκὸς ἀντὶ τοῦ παρ' ἡμῖν ξεσγαρλίσει. Ὁ Βυζ. παραλείπει τὴν λ.

Ο.

Ὅγοιος § ὁποῖος, ὅστις. Π. *ὅγοιος τὰ λόγια σου 'γρικᾶ* (Δίστ. 15).

Σημ. Ἐκ τοῦ *ὁποῖος* = ὁκοῖος τροπῇ τοῦ κ εἰς γ κατὰ τὰ *γυρτός, γουβιός*, ἀντὶ κυρτός, κωβιός. Ὁ Βυζ. παραλ. τὴν λ.

Π.

Πάρα, Ἐπίρ. ἐπιτατ. § σφόδρα, λίαν. Π. *ἔχω γυναῖκα πάρα νειὰ* = σφόδρα νέαν ἄσμ. 23).

Σημ. Αὐτὴ ἡ προθ. *παρὰ* παροξυτονουμένη. Οὕτω καὶ οἱ ἀρχαῖοι παροξύνουσιν ἐνίοτε τὴν *ἀπό*, τὴν *περί* κτλ. λέγοντες *ἄπο σκοποῦ ἀρετῆς λέγοντες πίρι* κτλ.

Περιορίζω § στενοχωρῶ, καταθλίβω, βουρλίζω τινά. Π. *ὥραις τὸν κάνει νὰ γελᾷ κι' ὥραις τὸν περιορίζει* (Δίστ. 34).

Σημ. Αὐτὸ τὸ ἀρχ. περιορίζει. Ὁ Βυζ. παραλ. τὴν λ.

Πίκραρος § λάχανον πικρόν, ἡ παρ' ἄλλοις *πικραλίς* Π. *νὰ ξερυτρόν' ὁ πίκραρος, νὰ τρῶν οἱ πικραμμένοι* (ἄσμ. 24).

Σημ. Ἡ παρὰ τῷ Διοσκουρίδῃ *πικρίς*. Ὁ Βυζ. παραλείπει τὴν λ. παρ' ἡμῖν δ' εἶνε εὔχρηστος εἰς τοὺς χωρικούς.

Ρ.

Ῥιδί § ῥίγος Π. *μ' ἔπιασε τὸ ῥιδί* (κυρ. ἐπὶ πυρετοῦ). ΚΝ.

Σημ. Ἐκ τοῦ ῥίγος ἀποβολῇ τοῦ γ κατὰ τὰ Δωρικὰ *ὀλίος* ἀντὶ ὀλίγος. Ὁ Βυζ. παραλείπει τὸν τύπον τοῦτον.

Ῥαζακί § εἶδ. λευκῆς σταφυλῆς. Π. ἄσπρο σταφύλι ῥαζακὶ καὶ κόκκινο κεράσι (ἄσμ. 17).

Σημ. Ἴσως ἐκ τοῦ ῥάδιξ = ῥάδαξ κατὰ τὸ ῥαδινός=ῥαδανός. Τὸ *δ* ἐτράπη εἰς *ζ* κατὰ τὰ Δωρικὰ Ζιὰ ἀντὶ Διά. Ὁ Βυζ. παραλείπει τὴν λ. ΚΝ.

Ῥιζιμιό, πᾶν ὅτι ἀνασκάπτεται ἐκ τῆς ῥίζης αὐτοῦ. Π. *παίρνει λιθάρια ῥιζιμιὰ*=λίθους ἐκ τῆς ῥίζης των (ἄσμ. 35).

Σημ. Ὁ Βυζ. παραλείπει τὴν λ.

Ῥοδίζω § ποιῶ τι ἐρυθρὸν ὡς τὸ ῥόδον. Π. *φοῦρτε μου . . . ῥόδισε, κοκκίνισέ τσῆ νύφη μας τσὴ πήταις* (ἄσμ. 6).

Σημ. Τὸ ἀρχ. *ῥοδίζω*· ὁ Βυζ. παραλείπει τὴν λέξ.

Σ.

Σκαρί, § πᾶν ἄλλο ὑποστήριγμα. Π· *κὴ' δσα βαγένια 'ς τὰ σκαργιὰ δ.ια νὰν τὰ γιομίσω* (ἄσμ. 4). Ἐκ τούτου καὶ ῥ. *'σκαριάζω*= ὑποστηρίζω τι, ἵνα μὴ κινῆται.

Σημ. Ἐκ τοῦ ἐσχάριον, ὡς καὶ ὁ Εὐστάθ. ἐτυμολ. (Ὀδ. Η. 153). Ὁ Βυζ. παραλ. τὴν σημ. ταύτην.

Σκαριάζω, § ἰδ. *'σκαρί*.

Σουλιτάρι § τὸ προπορευόμενον κωδωνοφόρον τῆς ποίμνης πρόβατον ἢ τραγίον.

Σημ. Ἀγνοοῦμεν τὴν ἐτυμ. Ὁ Βυζ. παραλ. τὴν λ.

Στέκει (ἀπρόσ.), § πρέπει, ἁρμόζει. Π. *δὲ σοῦ στέκει νὰ παίζῃς μὲ τὰ παιδιά*.

Σημ. Ὁ Βυζ. παραλ. τὴν σημασίαν ταύτην.

Συντάζω § τακτοποιῶ, θέτω εἰς τάξιν. Μ. *συντάζομαι*=θέτω εἰς τάξιν τὰ πράγματά μου. Π. *Νοικοκυρὰ συντάζεται νὰ πάῃ 'ς τὸν κάτου κόσμον* (ἄσμ. 25).

Σημ. Αὐτὸ τὸ ἀρχ. συντάσσω.

Σώμτολο, § οὕτω καλοῦνται οἱ λογάδες λίθοι, οὓς οἱ τέκτονες τοιχοδομοῦντες παρεμβάλλουσι σώους ἐν μέσῳ τῶν μεγάλων λίθων. Π. *παίρνει καὶ τὰ μικρὰ παιδιὰ γιὰ σώμπολα τοῦ πύργου* (ἄσμ. 24)

Σημ. Ἐκ τοῦ σῶος — βόλος (β = μπ). Ὁ Βυζ. π. τὴν λ.

Τ.

Τ', Ἐπίρ. δεικτ. ἰδ. *Δ'*.

Τάρτανα § *τάρταρα*, Π κάτου 'ςτὰ Τάρτανα τῆς γῆς, κάτου ς' τὸν κάτου κόσμο (ἄσμ. 29).

Σημ. τροπῇ ἰδιορρύθμῳ τοῦ ρ εἰς *ν*. Ὁ Βυζ. π. τὴν λ. ἣν μόνοι οἱ χωρ. μας μεταχειρίζονται.

Τοσουλάκι καὶ *τσουτσουλάκι* § ἰδ. *τσότσο*.

Σημ, Περὶ τῆς καταλ.-ουλάκι ἰδ. τὴν Συλλογὴν ἐν λ. *'λιγάκι*.

Τσότσο καὶ *τοσουλάκι* καὶ *τσουτσουλάκι* § ὀλίγον τι. Π *δός μου τσότσο ψωμί*. — *στάκα τσουτσουλάκι ἀκόμη ὅσο νἄρτῃ*. ΚΝ.

Σημ. Καθ' ὑποκορ. ἐκ τοῦ τόσον· καὶ οἱ ἀρχ. ἑλ, *τοσάτιον* τὸ πολὺ ὀλίγον· ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος λέγ. *τοσούτικος* καὶ *τοσούτσικος* (ἰδ. Γαζ. ἐν λ. τοσάτιον). Ὁ Βυζ. παραλ. τὴν λ.

Digitized by Google

Τυχαίνει § πρέπει, ἁρμόζει. Π. *λεβέντη μ', δὲ σοῦ 'τύχαινε νὰ καταιβῇς 'ς τὸν "Αδη* ('Ασμ. 20).

Σημ. 'Ο Βυζ. παραλ. τὴν σημασ. ταύτην.

Χ.

Χά ἐπίρρ. παρακελ. § ἄγε. Π. *χὰ νὰ ἰδοῦμ', ἐμπρός, κοντὴ νεραντσοῦλα φουτωτὴ* (Ἀσμ. 7).

Σημ. 'Ιδ. τὴν συλλ. ἐν λ. ἄ. 'Ο Βυζ. παρ. τὴν λ.

Χαΐδος, § οὕτω προσφωνοῦμεν τὰ μικρὰ παιδία κολακεύοντες αὐτά. Π. *ἔλα χαΐδό μου* =ἐλθέ, καλό μου παιδί. 'Εκ τούτου καὶ ῥ. *χαϊδεύω*=κολακεύω τινὰ ἐφαπτόμενος διὰ τῶν χειρῶν.

Σημ. 'Η λ. εἶνε Λακωνικὴ ἀρχαία ἀπαντῶσα παρ' 'Αριστοφ. χάϊος, περὶ ἧς ὁ Σχολ. (Λυσιστρ. 90)· «χάϊος=ἀγαθός, εὐγενής». 'Εγένετο δὲ κατ' ἐπένθεσιν τοῦ *ι* (ἰδ. Ι. 'Ηδύφ.) καὶ τοῦ *δ* (κατὰ τὰ *εὖω, εὔδω, αὐῶ, αὐδὴ* κτλ.

Χλιβερὸς § θλιβερός, δυστυχής, 'Εκ τούτου καὶ ἐπίρρ. *χλιβερά*. Π. *θέλω νὰ κλάψω χλιβερὰ καὶ παραπονεμένα*.

Σημ. 'Εκ τοῦ θλιβερὸς κατὰ τὰ Δωρ. *ὄρνιχα* ἀντὶ ὄρνιθα· χρῶνται δὲ τῇ λ. οἱ χωρ. 'Ο Βυζ. π. τὸν τύπον τοῦτον.

Χερουλάδι § ἡ λαβὴ τοῦ ἀρότρου, ἣν οἱ Κρῆτες *ὄχερην* λέγ. (Σιλίστ. Δ. 509).

Σημ. Παρὰ τοῖς ἀρχ. ἑλέγ. *χειρολάβη* καὶ *χειρολαβίς*. 'Ο Βυζ. παρ. αὐτήν.

Χολοταράζομαι § ταράσσομαι, ἐνοχλοῦμαι. Π. *ἡσύχασε καὶ μὴ χολοταράζεσαι*.

Σημ. 'Εκ τοῦ χόλος καὶ ταράσσομαι, περὶ τῆς τροπῆς τῶν *σσ* εἰς *ζ* ἰδ. ἀνωτ. ἐν λ. *συντάζω*. 'Ο Βυζ. παρ. τὴν λ.

Χουγιάζω § φωνάζω δυνατά. Π. *Τί χουγιάζεις ἔτσι καὶ μ' ἐξεκούφανες;*

Σημ. 'Η λ. εἶναι πεποιημένη ἐκ τῶν φωνῶν χοῦϊ χοῦϊ (=ἰού, ἰού) ὁ παρ' ἐμοὶ ἀνέκδ. τοῦ 'Ομήρου μεταφραστὴς (ἰδ. λ. μαρτιάκο) γρ. *σχουγιάζω*. 'Ο Βυζ. πορ. τὴν λ.

Λέξεις.

Σημ. 1. Τὰς πλείστας τῶν λέξεων τούτων ὀφείλομεν τῇ ἐπιμελείᾳ καὶ τῷ περὶ τὰ καλὰ ζήλῳ τοῦ ἐθνικοῦ ποιητοῦ κ. Βαλαωρίτου, ὅστις διατρίβων κατὰ τὸ παρελθὸν ἔαρ εἰς τὴν ἐν Μαδουρῇ ἐπαυλίν του, ἠρύσατο αὐτὰς ἀπὸ πηγῆς ἀνοθεύτου, τοῦ στόματος γεωργῶν καὶ ποιμένων, μεθ' ὧν ἀρέσκεται νὰ συνδιαιτᾶται πρὸς ἐπαύξησιν τῶν περὶ τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν γνώσεών του.

Σημ. 2. Οὐδεμία τῶν λέξεων, ἃς ἐνταῦθα σημειοῦμεν, ὑπάρχει ἐν τῷ λεξικῷ τοῦ Βυζαντίου, πλὴν ὀλιγίστων τινῶν, ἃς ἐκεῖνος ἐσημείωσε παρηλλαγμένας, ἢ καὶ ὑπὸ ἄλλην σημασίαν.

Α.

Ἀγκλέουρας, § φυτὸν δηλητηριῶδες, ὅπερ ἐπιφέρει πνιγμόν· δι' ὃ καὶ καταρώμενοι λέγ. *νὰ φᾷς τὸν ἀγκλέουρα* ἐπὶ πολυφάγων ἢ *νὰ βγάλῃς τὸν ἀγκλέουρα* ἐπὶ φωνασκούντων.

Σημ. ἄγνωστος ἡμῖν ἡ παραγωγὴ τῆς *λ*.

Ἀγύριγο, § ἀνεπίστρεπτον. Χρώμεθα τῇ *λ* ἐπὶ ἀρᾶς: *νὰ πᾷς 'ς τ' ἀγόριγο*=νὰ χαθῇς διὰ παντός· καὶ παροιμιωδῶς *δανεικὸ κι' ἀγόριγο* ἐπὶ τῶν εἰς μάτην ἐλπιζόντων νὰ λάβωσιν ὅ,τι ἐδάνεισαν.

Σημ. 'Εκ τοῦ στερητ. Α καὶ γύρος=κύκλος, ἐπιστροφή.

Ἀγρυθζα, § ἰδ. *δράκαινα*.

Ἀζοῦρα, § φλόγωσις τοῦ στομάχου. 'Εκ τούτου ἡ ἀρὰ *ἀζοῦρα καὶ πάθος νὰ σοῦ γένῃ τὸ ψωμί, 'ποῦ τρῷς*.

Σημ. Πιθανῶς ἐκ τοῦ *ἄζω*=ξηραίνω, καταστήκω, φλογύζω, ἐξ οὗ καὶ *ἀζηρὸς*=ὁ φλογίζων καὶ ξηραίνων.

Ἀζώρας, § φυτὸν δυσωδέστατον καὶ διεγεῖρον ὡς ἐκ τούτου ἀποστροφήν, ὅθεν καὶ ἡ ἀρὰ *νὰ κάμῃς τὴν προκοπὴ τοῦ ἀζώρα*.

Σημ. ἴσως τὸ *φ* τούτου εἶνε ὁ τῶν ἀρχαίων *Ἀνάγυρος*.

Ἀκνάτο, § ἀγνόν, ἄδολον, καθαρόν. Π *ἀκνάτο γαῖμα*=καθαρὸν αἷμα, *ἀκνάτο κρασί*= ἄδολος οἶνος.

Σημ. 'Εκ τοῦ *ἀγνὸς* τροπῇ τοῦ *γ* εἰς *κ* κατὰ τὰ *γναφεύς*, κναφεύς. 'Η κατάλ. *ατο* ἐν πολλοῖς εὕρηται, οἷον *μυρουδάτο, μοσκάτο, ἐφράτο, χωλάτο* κτλ. Εἶνε Λατινικὴ ἢ μᾶλλον 'Ιταλική, καθότι οἱ μὲν ἀρχαῖοι Ῥωμαῖοι ἔχ. odoratum, οἱ δὲ νεώτεροι odorato, ὅπερ ἡμεῖς *μυρουδάτο*.

Ἀλέτρι, § τὸ ἄροτρον.

Σημ. Τὰ συστατικὰ αὐτοῦ εἶναι 1, *ἀλετροπόδα*, 2, *ἀσκάλι*, 3, *βουκέντρα*, 4, *γεντί*, 5,

Digitized by Google

γοῦλα, 6, ζεῦγλες, 7, ζυγός, 8, κέρας, 9, κλειδί, 10, λουρλά, 11, σπάθη, 12, τροποτῆρες, 13, φτερά, 14, χερουλάτης.

Ἀράγυρος, § ἴρανος, ὁ τουρκιστὶ ῥεφενές.

Σημ. Ἐκ τοῦ ἀνὰ καὶ γύρος.

Ἀραδοσά, § ἀδημονία.

Ἀράχαρα, § εὔχρ. ἐν τῇ φρ. *δὲν ἀράχαρα τὰ κάμω τι*=δὲν ἔχω καρδιὰν ὄρεξιν νὰ πράξω τι.

Σημ. Ὁ Κρομμύδας παρ. τὴν *λ* ἐκ τῆς ἀνὰ καὶ κάρα (=κεφαλὴ) (ἐν *λ*), ἡμεῖς δὲ πιθανώτερον ἐκ τῆς ἀνὰ καὶ κῆρ, κᾶρ=καρδία, ψυχή, ἐπιθυμία.

Ἀρασταλάζει, § ἀπρόσ, εὔχρ. ἐν τῇ φρ. *δὲν ἀραστάλαζε* δηλ. ἡ βροχή, τοὐτέστι δὲν ἔπαυε.

Σημ. Ἐκ τοῦ ἐπιτατ. *α* καὶ σταλάζω.

Ἀντικόρακο, ἰδ. *κοράκι*.

Ἀντιμάμαλο, § ὁ παρὰ τὴν ἀκτὴν ἤσυχος σάλος τῶν κυμάτων, ὁ καὶ ἄλλως λεγόμενος *σύρει κ' ἔλα*.

Σημ. Ἴσως ἐκ τοῦ ἀντὶ καὶ ἅλς· προσθέτει τοῦ *μ*— μὰλς κατὰ τὸ *μάλευρον*, *ἄλευρον*, καὶ διπλασιασμῷ *μάμαλον* καὶ *ἀντιμάμαλον*

Ἀντιταράω, § ἰδ. *ταράω*.

Ἀντράβι, § ἐργαλ. δι' οὗ κτυποῦσι τὰ καρπούζα τοῦ ἀραβοσίτου, ἵνα καθαρίσωσι τοὺς κόκκους.

Σημ. Ἐκ τοῦ ἄραβος=κτύπος, κρότος (ἐκ τοῦ ἀράσσω), ὅθεν ἀντάραβος, συγκοπῇ δ' ἀντάρβος καὶ μεταθέσει ἀντράβος, ἐξ οὗ τὸ ἀντράβι. Ἐντεῦθεν πιθανῶς ἔχει τὴν ἀρχὴν καὶ ἡ ἄλλη δημοτικὴ λ 'ντράβαλο=κτύπος, κρότος, θόρυβος.

Ἀντιμίζω, ἰδ. *λιχνίζω*.

Ἀντεμοπύρι, § οἴδημα τοῦ προσ. προερχόμενον ἐκ τῆς αἰφνιδίας μεταβάσεως ἀπὸ θερμῆς εἰς ψυχρὰν θερμοκρασίαν.

Ἀποκαρόνομαι, § ἀποναρκόμαι, ἀναισθητῶ, χαῦνος εἰμί.

Σημ. Ἴσως ἐκ τοῦ ἀπὸ καὶ κήρ, ἡ καρδία, ἡ ψυχή, εἰ μὴ ἐγίνετο μεταθέσει γραμμάτων ἐκ τοῦ *ἀποναρκόμαι*.

Ἀπόρριμα, § ἰδ. παράλλαμμα.

Ἀργαλειός, § τὸ γνωστὸν ἐργαλεῖον, δι' οὗ ὑφαίνουσι. ΚΝ.

Σημ. Τὰ συστασικὰ αὐτοῦ εἶνε 1, *ἀντί*(τό), 2, *καρούλια*, 3, *κουρούναις*, 4, *μηράργανο*, 5, *μετάρια*, 6, *μασούρια*, 7, *ξυλόχτενο*, 8, *παραστάρι*, 9 *ποδαρικά*, 10, *προγγίδια*, 11, *σαΐτα*, 12, *στρίγλα*, 13, *χτένι*.

Ἀρρωστολόγος, § ἔντομόν τι ἱπτάμενον, εἰς ὃ ἀποδίδοται παρὰ τοῦ λαοῦ ἡ ἰδιότης τοῦ προαγγέλλειν ἀσθένειαν εἰς ἐκεῖνον, ὃν διὰ τῶν πτερύγων του ἤθελε πλήξει.

Σημ. Ἐκ τοῦ ἄρρωστος—λέγω.

Ἀσκούλι, § σκέλος.

Σημ. Ὁ Βυζ. γρ. *σκέλι*.

Αὔκος, § εἶδ. ἀγρίου ὀσπρίου ἐκ τοῦ εἴδους τῶν λαθύρων. ΚΝ.

Ἀχράτο, § ἰδ. *ἀκράτο*.

Ἀχρός, § ὠχρὸς καὶ *ἀχράδα*=ὠχρότης. Τὸ δ' ἐν τῇ φρ. *δὲν τὸ 'πῆρες ἀχράδα* (=δὲν τὸ ἐννόησες) παράγ. ἐκ τοῦ ἴχνος οἱονεὶ *ἰχράδα*.

Β.

Βάζω, § φωνάζω μεγάλως.

Σημ. Ἐκ τοῦ *βαθύζω* καὶ *βάζω*.

Βάραγγας, § βαθὺ χάσμα, ἔνθεν συμβαίνει δίνη ποταμίων ὑδάτων.

Σημ. Ἐκ τοῦ φάραγγος. Οἱ ἀρχ. Μακεδόνες ἔλ. Βίλιππος ἀντὶ Φίλιππος χρώμενοι ἐν πολλοῖς τῷ *β* ἀντὶ τοῦ *φ*.

Βλασερός, § ἁπαλός, σπογγώδης· κυρ. ἐπὶ ἄρτου.

Σημ. Ἐκ τοῦ ἀρχ. βλάω ἢ βλάζω, ὅθεν τὸ βλαστάνω καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ.

Βόλος, § σφαῖρα λιθίνη, δι' ἧς παίζουσιν οἱ παῖδες· § ἡ βολὴ ἢ ἡ ἀνέλευσις τῶν δικτύων· § εἶδ. σκληροῦ λίθου σφαιροειδοῦς, τὸ μέγεθος ὠοῦ ἔχοντος καὶ ἐπιπολάζοντος εἰς Λευκάδα καὶ τὰς Ἐχινάδας νήσους· ἔχει ἐν τῷ κέντρῳ αὐτοῦ κοίλωμα πλῆρες ἀλευρώδους οὐσίας, ἥτις καὶ αὕτη βόλος καλεῖται, θεωρουμένη ὡς φάρμακον εἰς τοὺς πόνους τοῦ στομάχου.

Βούκοινο, § πάγκοινον ἐξ οὗ καὶ ἡ παροιμία *ὅλοι τῶχουν βούκοινο, κ' ἐμεῖς κρυφὸ μυστήριο*.

Σημ. Ἐκ τοῦ ἐπιτατ. βου καὶ κοινόν.

Βούκιο, § ὄργανόν τι ἐκ κολοκύνθης, δι' οὗ οἱ ποιμένες ἀποτελοῦσι μέγαν ἦχον πρὸς ἐκφόβισιν τῶν λύκων.

Σημ. Ἐκ τοῦ *βουκινίζω*=φυσῶ τὴν σάλπιγγα.

Βουκέντρα, § ἐργαλ. δι' οὗ κεντῶσι τοὺς ἀροτριῶντας βόας. ΚΝ.

Σημ. Οἱ ἀρχ. οὐδετέρως *βουκέντριον* καὶ *βούκεντρον*, ὡς καὶ οἱ σήμερον Κρῆτες *βουκέντρι* (Φιλίστ. Δ'. 513).

Βοῦτα, § ὁ ἀπόπατος καὶ ἀγγεῖον, ἔνθα ῥίπτονται αἱ ἀκαθαρσίαι.

Σημ. Ἐκ τοῦ ἀρχ. *βοῦτες*=λάγηνος, πίθος.

Βύσσαλο, § θραῦσμα κεράμου. Π. *'ς τὸ κεραμύδι γεύεται 'ς τὸ βύσσαλο δειπνάει*. Ἐν-

Digitized by

θεν καὶ ἡ ἀρὰ *νὰ μὴ σοῦ μείνῃ βύσσαλο* ἡ καὶ ἄλλως λεγομένη *νὰ μὴ σοῦ μείνῃ λέθρα* (ἰδ. λέθρα).

Σημ. Τὴν *λ.* ἄλλοι γρ. *βήσαλον* καὶ ἄλλοι *βίσσαλον* (ἰδ. Κρομμυδ. ἐν *λ.* καὶ ἐφ. Φιλομ. ἀριθ. 792). Ἡμεῖς δὲ *βύσσαλον* ἐκ τοῦ βυσσόω=χώνω, στουμπώνω, διότι τὰ βύσσαλα οἱ τέκτονες χώνουσιν εἰς τοὺς τοίχους, ὡς λογάδας λίθους. Ἐκ τούτου καὶ ἡ παροιμία *χώνει βύσσαλα καὶ βγάνει καρβέλια*· ὅθεν *βύσσαλον*=*στούμπωμα*, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἄλλο δημοτικὸν *στοῦμπος*=μικρὸς λίθος.

Βῶλος, § ὄγκος χώματος μὴ συντριφθέντος ὑπὸ τοῦ ἀρότρου, ὅθεν καὶ τὸ ῥ. *βιβολίζω*=ἀροτριῶ τὴν γῆν σταυροειδῶς ὅπως συντριβῶσιν οἱ βῶλοι. Ὁ ὄγκος οὗτος καλεῖται καὶ *σβῶλος*.

Σημ. Ἡ *λ.* διέσωσε καὶ σχηματισμ. καὶ σημ. ἀρχαίαν.

Γ.

Γατσοῦλλι, § τὸ νεογνὸν τῆς γάτας.

Σημ. Ἡ ὑποκορ. κατάλ. — *οῦλλι* ἐν πολλοῖς εὐχρηστεῖ, οἷον *δεντροῦλλι*, *σακκοῦλι*, κτλ. ἔχουσα τὴν ἀρχὴν ἐκ τῆς ἀρχαίας — *ύλλιον*. οἷον *δενδρύλλιον*, *εἰδύλλιον* κτλ. Ὅθεν κακῶς τινὲς γρ. τὰ ὑποκοριστ. ταῦτα διὰ ἑνὸς *λ.* Ὁ Βυζ. σημειοῖ *κατοῦδι*.

Γεραλέος, § γέρων.

Σημ. Τὸν εἰς *αλέος* τοῦτον σχηματισμὸν ἀρχαῖον ὄντα, ἡ δημοτικὴ γλῶσσα μόνον εἰς τὴν λ. ταύτην καὶ τὴν *ῥωμαλέος* διέσωσεν, ὅσον ἡμεῖς οἴδαμεν.

Γκαϊδός, § ἀλλοίθωρος. παραβλώψ. Ἐκ τούτου καὶ ῥ. οὐδ. *γκαϊδίζω*=εἰμὶ *γκαϊδός*. Ὅθεν καὶ ἡ παροιμία *Ἀ μὲ τυφλόρε κάθεσαι, ἀπό ταχειὰ γκαϊδίζεις* ἐπὶ τῶν διαφθειρομένων ἕνεκα κακῶν συναναστροφῶν.

Σημ. Ὁ Βυζ. γρ. *γκαβός* παράγων τὴν λ. ἐκ τοῦ *σκαμβός*.

Γκάρδιος, § οὕτω καλεῖται τὸ σύμπλεγμα τῶν τρυφερωτέρων φύλλων φυτοῦ τινος, τῶν μηκέτι ἀναπτυχθέντων καὶ ἐκτυλιχθέντων. § τὸ κρεατῶδες ἐνδόμυχον μέρος τοῦ κέρατος τῶν ζώων.

Σημ. Ἴσως ἐκ τοῦ *ἐγκάρδιος*, ὡς τὸ Δημήτρις ἐκ τοῦ Δημήτριος κτλ.

Γγιάζω, § ἐγγίζω.

Σημ. Εἰς πολλὰ τῶν εἰς *ιζω* ῥημάτων ἡ δημοτικὴ προσθέτει *α* πρὸ τοῦ χαρακτηριστικοῦ, οἷον *λογιάζω* κτλ. Ὁ Βυζ. γρ. *ἐγγίζω*.

Γουλιάζω, § ἴδε *γοῦλος*.

Γοῦλος, § μικρὸν ἐπὶ τοῦ δέρματος κιρτῶδες ἐξόγκωμα. § λέγ. δὲ *γοῦλος* καὶ *γουλί* καὶ μικρὸς λίθος κατὰ τὸ μᾶλλον σφαιροειδής, ἐξ οὗ καὶ ῥῆμα *γουλιάζω*=τὸ τρίβειν τὸν πολύποδα ἐπὶ γουλίων, ἵνα καταστῇ τρυφερὸς εἰς βρῶσιν.

Γοῦρος, § ὕφαλος πέτρα μεμονωμένη καὶ καλυπτομένη ὑπὸ θαλασσίων φυτῶν.

Σημ. Ἴσως ἐκ τοῦ Ἰων. *γοῦνος* ἀντὶ γόνος=καρποφόρος, καθ' ἃ πέτρα κατάφυτος.

Γρούδιο, § τὸ εἰσέτι ἄβραστον λάχανον ἢ ὄσπριον. Π. *Τὰ λάχανα εἶν' ἀκόμη γρούδια* δηλ. ἄβραστα, ἡμίβραστα.

Σημ. Ἡ λ. φαίνεται πεποιημένη ἐκ τοῦ ἤχου γρού, γρού, ὃν ἀποτελεῖ τὸ ἡμίβραστον λάχανον, ἢ ὄσπριον, ὅταν τρώγηται, ἢ μᾶλλον ἐκ τοῦ Ἰταλ. crudo.

Γυρατεύω, § ἴδ. γυνάτι.

Γυνάτι, § ὀργή, Π. *μ' ἤφερε τὸ γυνάτι καὶ τὸν ἔλειρα*. Ἐκ τούτου καὶ ῥ. *γυρατεύω*=ὀργίζομαι καὶ *γυρατόζος*=ὀργίλος.

Σημ. Ἄπορον ἡμῖν πόθεν ἡ λ. ἔχει τὸ ἔτυμον.

Γυρατόζος, § ἴδ. γυνάτι.

Σημ. Ἡ κατάλ. *οζος* εἶνε Ἰταλικὴ σημαίνουσα τὸν ἔχοντα πλησμονὴν τοῦ ὑπὸ τῆς ῥίζης δηλουμένου, οἷον spiritoso=πνευματώδης, famoso=περίφημος, κτλ

Δ.

Διασίδι, § γνέμα, ἕτοιμον πρὸς ὕφανσιν.

Διβωλίζω, § ἴδ. *βῶλος*.

Σημ. Οἱ Μήλιοι λέγ. *βωλοσύρτω* (ἐφ. Φιλομ. ἀρ. 742). Οἱ δὲ Κύπριοι καὶ Κρῆτες *βωλοκοπῶ* (Φιλίστ. 429 καὶ 513).

Δομάω, § αἰσθάνομαι ὁρμήν, σφρῖγος εἰς τὸ πρᾶξαί τι ἀπαίσιον· εὐχρηστεῖ μάλιστα ἐν τῇ Φρ. *ἄ' δὲ' μοῦ δομάει νὰ σὲ πνίξω νὰ σὲ σκοτώσω*.=ἂν δὲν μοῦ ἔρχεται μανία νὰ σὲ κτλ.

Σημ. Πιθανῶς ἐκ τοῦ δέμας, δεμάω, δομάω.

Δολίζω, § τὸ προσπαθεῖν διὰ δόλου νὰ ἐξαγάγωμεν τὸν πολύποδα ἐκ τῆς θαλάμης του.

Δορά, § ἡ ὑπὸ τοῦ πρώτου φλοιοῦ τῶν δένδρων κειμένη ἐπιδερμίς.

Δράγκωμα, § κενταύρωμα, ἡ ἐκ πόνου ἀκινησία μέλους τινὸς τοῦ σώματος. Ἐκ τούτου καὶ ῥ. *δραγκώνομαι*.

Σημ. Ἐκ τοῦ δράξ, ὡσανεὶ δρασσόμενον ὑπὸ τοῦ πόνου τὸ μέλος ἐκεῖνο καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀκινητοῦν.

Δράκαινα, § μικρὸς ἰχθύς, οὗ τὸ κέντημα

Digitized by

ἐπιφέρει δριμυτάτους πόνους, πρὸς κατάπαυσιν τῶν ὁποίων ἡ δημώδης θεραπευτικὴ μεταχειρίζεται φυτόν τι καλούμενον *ἀγροῦζα*.

Ε.

Ἐμπροστόκληρα, § ἰδ. *ὀπισθόκληρα*.

Γ.

Ζαγαρᾶς, § εἶδ. πρίονος.

Ζάθος, § ἐξόγκωμα γεννώμενον κατὰ τὸ ἔαρ ὑπὸ τὸ δέρμα τῶν ζώων καὶ μάλιστα τῶν αἰγῶν καὶ βοῶν.

Ζάϊακος, § τὸ περίφραγμα, ἐν ᾧ τὸ ἑσπέρας μένουσιν αἱ αἶγες· τοῦτο καὶ τσάρκος καλεῖται

Σημ. Ἐκ τοῦ ἔρκος τροπῇ δωρικῇ τοῦ *ε* εἰς *α* καὶ προσθέσει τοῦ *ζ* δίκην συριστικοῦ πνευματισμοῦ. (Οἰκονομ. περὶ προφ. Ἑλλ. γλώσ. σ. 94).

Ζόφα ἢ *ζόφες*, § φράσις σημαίνουσα παντελῆ ἀποτυχίαν. Π. *τί ἐκάματε; ζόφες*, δηλ. οὐδέν.

Σημ. Ἴσως ἐκ τοῦ ζόφος.

Ζυγός, § πλὴν ἄλλων οὕτω καλεῖται καὶ ἡ σειρὰ τῶν ὀρέων. Π. *ὁ ζυγὸς τοῦ Πίνδου*=ἡ σειρὰ τῶν ὀρέων τοῦ Πίνδου.

Ζώρη, § ἰσχὺς σωματική. Π. *τὸν ἔσφιγξα μὲ ὅλη τὴ ζώρη μου*. § ἀκμή. Π. *εἶνε μέσ' 'ς τὴ ζώρη του* =εἶνε εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας, δυνάμεως, δόξης, κτλ.

Θ.

Θρᾶσσα, § εὐτελῆ ἢ κακῶς ἔχοντα πράγματα. Ἐπὶ ζώων λέγ *τὰ πρόβατα εἶνε θρᾶσσα*=ἀσθενῆ, ἀχαμνά, καταβεβλημένα.

Σημ. Ἴσως ἐκ τοῦ *θράσσω*=χαλλῶ, ἀφανίζω, συντρίβω.

Κ.

Καλαμοβύζω (ἡ), § ἡ αἶξ, ἡ ἔχουσα μαστοὺς ἐπιμήκεις.

Σημ. Ἐκ τοῦ κάλαμος καὶ βυζὶ =μαστός.

Κάλεσα (ἡ), § ἡ προβατίνα. ὅταν φέρῃ ἐπὶ τοῦ προσώπου στίγματα, ἅτινα θεωροῦνται παρὰ τῶν ποιμένων, ὡς καλλωπισμοί.

Σημ. Ἐκ τοῦ καλός.

Κάλπος § τὸ ἐκ σπάρτων σάρωθρον.

Καρπολόγος, § ἐργαλ. δι' οὗ συλλέγεται ὁ σῖτος ἀπὸ τῆς ἅλω.

Καρίκι, § τεμάτιον ξηρᾶς κολοκύνθης, δι' οὗ συνάγουσιν ἀπὸ τῆς σκάφης τοῦ ἐλαιοτριβείου τὸ ἔλαιον.

Σημ. Ἐκ τοῦ *κάρα*, διὰ τὸ σχῆμά του.

Κασμᾶς, § ἐργαλεῖον, δι' οὗ ἐξορύττουσι τοὺς ἐν ἀγροῖς μεγάλους λίθους. ΚΝ.

Σημ. Ἡ λ. φαίνεται ἔκφυλος.

Κατασάγαρα § ἐπίρ. τοπ. κατὰ γυμνῆς γῆς, *κάθεται καὶ ασάγαρα* = κάθεται κάτω εἰς τὸ χῶμα.

Κάτοικας, § τὸ νυκτερινὸν καταφύγιον τῶν ὀρνίθων, τὸ καὶ ἄλλως *κούρτια*.

Κέρως, § τὸ ἐμπρόσθιον τοῦ ἀρότρου, ἔνθα προσδέεται ὁ ζυγός.

Σημ. Ὠνομάσθη ἐκ τοῦ κερατοειδοῦς σχήματος.

Κολόβι, § δεσμὸς ἐξ ἑκατὸν φυτῶν ἀμπέλου ἢ βούρλων.

Σημ. Ἐκ τοῦ *κολοβός*.

Κοντρί, § μέγας λίθος.

Σημ. Ἴσως ἐκ τοῦ χονδρί(ου), ὑποκορ. τοῦ χόνδρος, τροπῇ τοῦ *χ* εἰς *κ* κατὰ τὰ Δωρ. κιτῶν ἀντὶ χιτῶν, καὶ τοῦ *δ* εἰς *τ* κατὰ τὰ πλεῖστα ἄλλα δημοτικὰ *ἄντρας*, *σφορτώλι*, κτλ.

Κοράκι, § ξύλον κυρτὸν ἐφαρμοζόμενον ὑπὸ τοῦ τεχνίτου εἰς τὴν πρῴραν τῶν πλοίων· καὶ τὸ μὲν ἔξω μέρος αὐτοῦ καλεῖται *ἀντικόρακο*, τὸ δὲ ἔσω *'σωκόρακο*, τὸ δὲ σύνολον *κοράκι*.

Σημ. *Κόρακα* ἐκάλουν οἱ ἀρχαῖοι πᾶσαν ἐν γένει κύρτωσιν, ὅθεν καὶ τὸ ῥάμφος τοῦ ἀλέκτορος. πιθανῶς ἐκ τῆς κυρτώσεως τῶν ξύλων τούτων προῆλθεν ἡ τοιαύτη ὀνομασία των.

Κοροϊδεύω, § ἐμπαίζω, χλευάζω τινά. ΚΝ.

Σημ. Παρ' Ἀριστοφ. εὕρηται *κορίζομαι* = χαϊδεύω, κολακεύω τινὰ ὡς νὰ ἦτο κοράσιον.

Κόττα (ἡ). § ὄρνις, μαγείρευμα ἰχθύων παρὰ τῶν ἁλιέων ἅμα τῇ ἁλιεύσει αὐτῶν κατασκευαζόμενον.

Κοφτῆρι § ἐργαλεῖον ξύλινον, δι' οὗ οἱ ποιμένες κόπτουσι τὸν χλωρὸν τυρόν.

Κουκούλα, § ἰδ. *ὁλός*.

Κούρκουρα, § τὰ ἐν τοῖς βουτίοις ἐναπομένοντα τρίμματα τῶν σταφυλῶν.

Κοῦρτα, § ἡ προβατίνα, ἡ φέρουσα κατ' ἐξαίρεσιν κέρατα. (1)

Σημ. Ἐκ τοῦ *κορύττω* = κερατίζω.

Κουτέλι Καὶ κουτοῦλι, § ἡ κοτύλη.

'Κώχη, § ἄκρα κοπτερή, ἀκμή, αἰχμή. Π. *ἡ 'κώχη τῆς μαχαίρας* = ἡ ἀκμή.

Σημ. Ἐκ τοῦ ἀκωκή.

---

(1) Ἐν Ἠπείρῳ καλοῦσι καὶ τὴν καλλίμαλλον προβατίναν κρούταν. Σ. Φ. Ε.

Λ.

Λαγ2άζω, § ἡσυχάζω, κοιμῶμαι ἐλαφρότατον ὕπνον.

Σημ. Οἱ Κρῆτες λέγουσι *λαγάζω* (Φιλίστ. Δ'. 518), οἱ δὲ Μήλιοι *λαγοκοιμοῦμαι* ἤτοι κοιμοῦμαι μὲ ἀνοικτοὺς ὀφθαλμούς, ὡς τὸν λαγὸν (ἐφ. Φιλομ. σ. 772) ἐκ τούτου γίνεται προφανὴς ἡ τῆς λ. παραγωγὴ ἐκ τοῦ λαγώς.

Λακιρ2ά, § ἀγέλη ἀγρίων ἵππων.

Σημ. Μὴ ἄρα γε ἐκ τοῦ λάκω=ποιῶ θόρυβον, ὡσανεὶ λακινιὰ τόπος θορύβου;

Λαλᾶς, § ὁ ἀδελφός.

Σημ. Ἀλλαχοῦ *λαλᾶ* λέγουσι τὴν τήθην (Βλάχ. ἐν λ)

Λαρνάκι, § τὸ στόμιον τοῦ τροποῦ ἐν τῷ πιεστηρίῳ τοῦ ἐλαιοτριβείου, ὅθεν καταρρέει τὸ ἔλαιον εἰς τὴν σκάφην.

Σημ. Ἴσως ἐκ τοῦ λάρναξ· ἡ ὑποκορ. κατάληξις *-άκις* εἰς πολλὰς λ. εὐχρηστεῖ, οἷον *παιδάκι*, *ξυλάκι*, ἀντὶ τῆς ἀρχαίας *-ιον* καὶ *-άριον*.

Λιχνίζω § καθαρίζω τὸν σῖτον ἐν τῇ ἄλῳ χωρίζων αὐτὸν τῶν ἀχύρων. Ἡ ἐργασία αὕτη γίνεται ἢ διὰ σαρώθρων κατασκευαζομένων ἐκ τῆς ἀκάνθης, ἥτις καλεῖται *χάλι* (τὸ) καὶ πληθ. *χαλιά*, ἢ ῥίπτουσιν αὐτὸν ὑψηλὰ καὶ καθαρίζεται ὑπὸ τοῦ ἀνέμου καὶ τότε ἡ ἐργασία αὕτη καλεῖται *ανεμίζω*. § *λιχνίζει*, λέγομεν, καὶ ἡ θάλασσα, ὅταν σφοδρὸς ἄνεμος ἀναρριπίζῃ ἐξ αὐτῆς ψεκάδας ἀφροῦ ἢ ὕδατος. § ὡσαύτως *λιχνίζει*, λέγομεν, καὶ τὸ ἄλευρον, ὅταν, σηθομένου, μετεωρίζεται ἐξ αὐτοῦ λεπτοτάτη κόνις.

Σημ. Ἡ λ. εἶνε ἀρχαιοτάτη διασωθεῖσα ἀλώβητος κατά τε τὸν σχηματισμὸν καὶ τὴν σημασίαν.

Λυγγιάζω, § εὔχρ. ἐν τῇ φρ. *δὲ θὰ τὸ λυγγιάσωμε*; = δὲν θὰ ἀπολαύτωτεν τὸ ποθούμενον;

Σημ. Μήπως ἐκ τοῦ λύγξ;

Λώθρα, ΚΝ. § λεπτοτάτη ἀκίς, ἥτις ἐνίοτε ἐξ ἀπροσεξίας ἐμπήγεται εἰς τοὺς πόδας ἢ χεῖρας καὶ μᾶς προξενεῖ σχοδρὸν πόνον· αὕτη καὶ *σκλήθρα* λέγ. § *μ.* πᾶν δ,τι ἐλάχιστον καὶ οὐτιδανόν, ἐξ οὗ καὶ ἡ ἀρὰ *νὰ μὴ σοῦ μείνῃ λώθρα* δηλοῦσα καταστροφὴν παντελῆ μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν εὐτελεστάτων περιτριμμάτων τοῦ οἴκου (ἰδ. Βαλαωρ. ἐν Διάκῳ σ. 66).

Σημ. Κακῶς τινες γρ. διὰ τοῦ ο λόθρα, ἡ λ. παράγεται ἐκ τοῦ λάθρος (ὁ λάθρα βλάπτων) τροπῇ τοῦ *α* εἰς *ω* κατὰ τὸ θάκος θῶκος (Μ. Ἐτυμολ. ἐν λ. Φωριαμός), ὅθεν λέθρος, λῶθρος καὶ τὸ θηλ. λώθρα.

Μ.

Μαρός, § ἀδρανής, ὀκνηρός.

Μαξοῦλι, § τὸ κατ' ἔτος παρὰ τῶν ποιμένων διδόμενον εἰς τοὺς κυρίους προϊὸν ἐκ τοῦ ποιμνίου.

Σημ. Ἐκ τοῦ μαζός, ἢ μάσσω, μάζω=μαζεύω.

Μαργόνω § ῥιγόω Π. *ἐμάργωσαν τὰ χέρια μου*.

Σημ. Οὕτω λ. καὶ οἱ Μήλιοι (ἐφ. Φιλομ. ἀρ. 792) καὶ οἱ Κύπριοι (Φιλίστ. Γ'. 535) καὶ οἱ Ἠπειρῶται (Κρομμ. ἐν λ.)· δέν μοι φαίνεται παραγόμενον ἐκ τοῦ ἀρχ. μαργόω, διότι ἡ σημασία αὐτοῦ εἶνε πολὺ διάφορος. Πιθανώτερον ἐκ τοῦ ναρκόω, καθότι *μαργωτῆρα* λέγ. εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος τὴν νάρκην (Βυζ. ἐν λ.) καὶ οἱ Μήλιοι *μαργόνειν* λέγ. τὸ ὑπὸ ψύχους ἀπονάρκοῦσθαι (ἔνθα ἀνωτ.). Ἡ δὲ τροπὴ τοῦ *κ* εἰς *γ* ἐγένετο κατὰ τὰ κναφεύς, γναφεύς, τοῦ δὲ *ν* εἰς *μ* διὰ τὸ συγγενές.

Μαρκαλίζω, § λέγ. ἐπὶ κριῶν ἢ τράγων ὅταν σὺν φθόγγῳ τινὶ ὁρμῶσι κατὰ τῶν θηλέων σφριγῶντες εἰς συνουσίαν· ἡ λ. φαίνεται πεποιημένη.

Μίγκος, § λέγ. χλευαστικῶς ὁ μικρόσωμος ἵππος, § εἶδος παιγνιδίου εὐχρήστου παρὰ τοῖς παισὶ τῶν χωρικῶν.

Σημ. Μήπως ἐκ τοῦ μίκκος = μικρός;

Μαντεύει § ἀπρόσ. ἐπὶ φυτῶν ἢ καρπῶν, ὅταν μόλις ἐμφανίζωνται. Π. *ἐμάντεψαν τὰ σῦκα* = ἤρχισαν νὰ ἐμφανίζωνται.

Σημ. Ὀφθαλμοὺς ἐκάλουν οἱ ἀρχαῖοι τὰ παρ' ἡμῖν *ὀμμάτια* τῶν φυτῶν· ὅθεν τὸ *μαντεύει* εἶνε κατὰ παραφθορὰν ἀντὶ τοῦ ὀμματεύει.

Μαγκούφης, § ἄθλιος, βλάξ, ἀνόητος.

Σημ. Οἱ σήμερον Ἀθηναῖοι τοὺς τοιούτους *μάγκας* καλοῦσι· μήπως ἡ λ. ἔχει σχέσιν τινὰ πρὸς τὸ Μάνης (ὄν. δούλων ἐκ Φρυγίας παρ' Ἀριστοφ.) καὶ τὸ *κοῦφος* = ἐλαφρὸς τὸν νοῦν;

Μορητάρου καὶ *μοτοτάρου*, § διὰ μιᾶς, ἀθρόως. Π. *τὰ πῆρες ὅλα μορητάρου*..

Μουρδούλης § βυπαρός, ἄτακτος εἰς τὰ ἔργα του.

Σημ. Ἰδ. ἐν τῇ ά. συλλογῇ λ. *σούρδου*, *μούρδου*.

Μώρα § ἀδιαθεσία, χαύνωσις, ἀκαταμάχτ-

Digitized by Google

τος πρὸς ὕπνον διάθεσις. Π. *μ' ἔπιασ, ἡ μώρα* = εἶμαι καταβεβλημένος ἢ βαρέως νυστάζω.

Ν.

Νερόμυλος, § ὁ διὰ τοῦ ὕδατος κινούμενος μύλος.

Σημ. Τὰ συςατικὰ αὐτοῦ εἶνε, 1) *ἀδράχτι*, ἐφ' οὗ στηρίζεται ἡ *φτερωτή*· 2) *ἀλευροθήκη*, τὸ μέρος, ἔνθα συνάζεται τὸ ἄλευρον· 3) *βελόνι* ἢ *κεντρί*, τὸ σημεῖον, ἐφ' οὗ ἐρείδεται ἡ *φτερωτή*· 4) *βραχιόλια*. σίδηρα στρογγύλα, δι' ὧν συσφίγγεται ἡ *φτερωτὴ* καὶ ὁ *τράλος*· 5) *καρίκι*, τὸ ἐργαλεῖον, ὅπερ κινούμενον ἀνατινάσσει τὸν σῖτον καὶ τὸν ῥίπτει εἰς τὸν μύλον· 6) *κεντρί*, ἰδ. *βελόνι*· 7) *κλειδί*, ξύλον, δι' οὗ τηρεῖται στερεὰ ἡ *φτερωτή*· 8) *κοφινάδα*, τὸ μέρος, ἔνθα τίθεται ὁ σῖτος καὶ ὅθεν πίπτει ἐπὶ τῶν λιθαρίων τοῦ μύλου· 9) *μοχλὸς* ἢ *τράλος*, ἐφ' οὗ στρέφουσι τὸ ἄνω *μυλολίθαρον*· 10) *παλαμίδαις*, σφῆναι, δι' ὧν συσφίγγεται ἡ *φτερωτή*· 11) *πλάντρα*, ἡ βάσις ὅλου τοῦ μύλου· 12), *πινακίδα*, ξύλινον πινάκιον, δι' οὗ συνάζεται τὸ ἄλευρον· 13) *πόντιλα* (τά), περίφραγμα ξύλινον, ὅπερ βαςᾷ τὸν σῖτον εἰς τὸν μύλον· 14) *σκάφη*, τὸ μέρος, ἔνθα συγκεντροῦται τὸ ὕδωρ· 15) *σπάθη*, ξύλον, ἐφ' οὗ στηρίζεται ὁ *σταυρός*· 16) *σταυρός*, ἐργαλεῖον, δι' οὗ ἀνασηκώνεται ὁ μύλος, ἵνα καθιστᾷ λεπτότερον τὸ ἄλευρον· 18) *τράλος*, ἰδ. *μοχλός*· 18) *φτερωτή*, τὸ μέρος, ἔνθα πίπτον τὸ ὕδωρ δίδει τὴν ὥθησιν καὶ κινεῖ τὸν μύλον· 19), *χελιδόνα*, σιδηροῦν ἐργαλεῖον συνεχόμενον μετὰ τοῦ ἄνω, λιθαρίου καὶ ἔχον τὸ σχῆμα τῆς οὐρᾶς τοῦ ὁμωνύμου πτηνοῦ.

Νίλα, § μόρ. εὔχρ. ἐν τῇ φρ. *ὁ χορὸς πάει νίλα* δηλ. γίνεται ἀδιάκοπος καὶ ζωηρός.

Σημ. Μήπως σχετίζεταί πως πρὸς τὸ ἀνιλεῶς;

Ντράβαλο, § ἰδ. *ἀντράβι*.

Ξ.

Ξεστραβώνω, § κάμνω τινὰ νὰ ἴδῃ τι, ὅπερ δὲν ἔβλεπεν ἕνεκα ἀπροσεξίας, ὅθεν καὶ ἡ ἐπίπληξις *ξεστραβόσου*=πρόσεξε νὰ ἰδῇς. Μ. § φωτίζω τὸν νοῦν τινος. Π. *Ἐκεῖνος μ' ἐξεστράβωσε καὶ 'ξέχω τώρα κα' γράφω τ' ὀνομά μου.*

Σημ. Τὸ ὀμματόω τῶν ἀρχ. εἶχε τὴν αὐτὴν σημασίαν.

Ξῶ, § ξύω.

Σημ. Ὁ Βυζ. γρ. *ξόνω* καὶ *ξυῶ*.

Ο.

Ὀλός, § ὁ τοῦ ὀκτάποδος στόμαχος, ὃς καὶ *κουκοῦλα* λέγεται.

Σημ. Ἐκ τοῦ ἀρχαίου *ὀλὸς* τοῦ σημαίνοντος τὸ μέλαν τῆς σηπίας.

Ὄμπληξις, § ἐμπύησις πληγῆς.

Σημ. Ἴσως ἐκ τοῦ ἔμπλησις (ἐμπλήθω) τροπῇ τοῦ *ε* εἰς *υ* κατὰ τὰ πλεῖστα ἄλλα ἑβραῖος, *ὀβραῖος*, ἐχθρός. *ὀχτρός*, κτλ. καὶ τοῦ *σ* εἰς *ξ* κατὰ τὰ Δωρ. *καθιξας* ἀντὶ καθίσας.

Ὀπιστόκληρα, § οὕτω καλοῦνται τὰ ἐρίφια, τὰ φέροντα εἰς τὸ ὄπισθεν μέρος τῶν ὠτίων σημειά τινα τεχνιτὰ πρὸς διάκρισιν. Καλοῦνται δὲ καὶ *ἐμπροστόκληρα*, ὅταν φέρωσιν αὐτὰ εἰς τὸ ἔμπροσθεν μέρος τῶν ὠτίων.

Ὀργιόμαι, § ὀργίζομαι.

Σημ. Ἐκ τοῦ ἀρχ. ὀργιάω ἄλλου τύπου τοῦ ὀργίζομαι.

Π.

Παγάδα, § ἄκρα γαλήνη, νηνεμία· ἡ κατάστασις τῆς θαλάσσης, ὅταν ἡ ἐπιφάνεια αὐτῆς μένῃ ἀκίνητος, ὡς ὁ πάγος, ἐξ οὗ πιθανῶς καὶ παρήχθη, εἰ μὴ ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ pacata=ἥσυχη.

Παγκράτι καὶ *παγκράτσι*, § ἀγγεῖον, δι' οὗ ἀντλοῦσιν ἐκ τοῦ φρέατος τὸ ὕδωρ τὸ καὶ *σίσκλος* καλούμενον.

Παλαμίζω, § ἀλείφω διὰ πίσης τὴν ἐπιφάνειαν τῆς σκάφης τῶν πλοίων· § ἐπιορκῶ θέτων τὴν παλάμην ἐπὶ τῆς εἰκόνος ἁγίου ἢ ἐπὶ τοῦ εὐαγγελίου.

Παραδάγγαλο, § τὸ βουβώνιον, ὅπερ ἰταλιστὶ λέγεται Regione inguinate.

Παράλλαμα § ἔκτρωμα· τοῦτο καὶ *ἀπόρριμμα* λέγ.

Σημ. Ἐκ τοῦ παραλάσσω.

Παρήμερος, § ὁ μικρόσωμος, ὁ οἱονεὶ πρὶν τῆς ὥρας του γεννηθείς· χρώμεθα τῇ λ. ἐπὶ χλευασμῷ.

Πεντανεῦρι, § εἶδ. φυτοῦ.

Σημ Τὸ παρὰ τοῖς ἀρχ. *ἀρνόγλωσσον* (plantago major).

Πετριά, § λίθου βολή. Μ. οἴησις, ὑποχονδρία. Π. *Ἔχει πετριὰ πῶς τὰ ξέρει ὅλα.*

Πίγκος, § ἐργαλεῖον δι' οὗ κόπτουσι τοὺς λίθους.

Σημ Ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ picco ἢ piccone.

Πηλόγηο, § εἶδ. πηλώδους γῆς.

Digitized by Google

Πηχάω, § κινῶ τοὺς βραχίονας, ἵνα διὰ τοῦ πτύου θέσω τὸν ἐλαιόκαρπον ὑπὸ τὸ λιθάριον, ὅπως ἁλεσθῇ· *ξεπηχάω* δὲ λέγ. τοὐναντίον, ὅταν ἐξάγωμεν αὐτὸν ἐκεῖθεν ἤδη ἁληλεσμένον.

Σημ. Ἐκ τοῦ *πῆχυς*.

Ποδοβάγια, § ξύλινος ὀχετός, δι' οὗ μεταβιβάζουσι τὸ ὕδωρ ἀφ' ἑνὸς εἰς ἄλλον ἀγρὸν ἐν καιρῷ ἀρδεύσεως.

Ποδόχη, § ἡ ὁριζόντιος πλὰξ ἡ κειμένη πρὸ τοῦ στομίου τοῦ κλιβάνου καὶ ὡρισμένη νὰ δέχηται τὰ *θράκια*.

Σημ. Ἐκ τοῦ ὑποδοχή.

Πολύκαρπος, § εἶδ. λαχάνου.

Πονετικός, § ἐλεήμων, εὐαίσθητος, φιλάνθρωπος.

Πρισμα, § εἶδ. λαχάνου, ὅπερ *πρισμάκι* καὶ *προζυμάκι* καλεῖται.

Προκόβω § προκόπτω, εὐδοκιμῶ. ΚΝ.

Σημ. Οἱ πρωτόθ. τῶν ῥ. χαρακτῆρες ἐν πολλοῖς εὐχρηστοῦσι παρὰ τοῖς Λευκαδίοις. Ὁ Βυζ. γρ. *προκόπτω*.

Πίμυτα, § πρινιδόν. Π. *ἔπεσε πίμυτα*=ἔπεσε πρηνής, οἱονεὶ ἐπὶ τῆς μύτης (ῥινός).

Σημ. Ὁ Βυζ. γρ. *προύμυτα* (ἐν λ.), οἱ δὲ Μήλιοι λέγ. *προύμουτα* (ἐφ. Φιλομ. ἀρ. 792), οἱ δὲ Κρῆτες *μπούμπουρα* (Φιλίστ. Δ'. 520).

Ρ.

Ῥατζω, § ῥήγνυμι· παθ. *ῥατζομαι*=ῥήγνυμαι. Π. *ῥατζει' ἡ καρδιά μου*=συγκινεῖται, συμπαθεῖ, συντρίβεται. ΚΝ.

Σημ. Οὕτω λέγ. καὶ οἱ Κρῆτες (Φιλίστ. Δ' σ. 522).

Ῥιτζει, § ἀπρος. λέγ. οὕτω, ὅταν ἐξ οὐρανοῦ πίπτωσιν ὀλίγαι σταλαγματιαὶ ὕδατος πρὸς διαστολὴν τοῦ ψηχαλίζει ἢ βρέχει.

Σημ. Πιθανῶς ἐκ τοῦ ἀρχ. *ῥινίζω*=ξύω τι καὶ ἀποτελῶ ῥινίσματα ἤτοι λεπτότατα ἀποξέσματα.

Ῥυάζομαι, § ὠρύομαι. Φ. *ῥυάζουνται τὰ σκυλιά*.

Σημ. Ὁ Βυζ γρ. *οὐρλιάζω*.

Σ.

Σαλός, § ὁ σεσαλευμένος τὸν νοῦν. ΚΝ.

Σβῶλος, § ἰδ. βῶλος.

Σηκιά, § ἡ ὀπή, ἔνθα εἰσέρχεται τὸ *κεντρὶ* τοῦ λιθαρίου τοῦ ἐλαιοτριβείου καὶ ἐπιστηρίζεται τηρούμενον πάντοτε εἰς ἰσοσταθμίαν.

Σημ. Ἐκ τοῦ *σηκόω*=σταθμίζω, φέρω εἰς ἰσοσταθμίαν, ἐξ οὗ *σηκωτὴρ* ὁ βαστάζων τὸ βάρος τῆς στάθμης.

Σιγαλός, § σιγηλός, ἥσυχος, ἐξ οὗ καὶ ἡ παροιμία *φλάγου ἀπὸ τὸ σιγαλὸ ποτάμι* ἐπὶ τῶν κρυψινόων καὶ ὑποκριτῶν.

Σημ. Ὁ Βυζ. γρ. *σιγανός*.

Σιναπίδι, § ἀσθένεια τῶν γεννημάτων προερχομένη ἐκ τῶν παρακαίρων ὑετῶν τοῦ ἔαρος, ὅταν τύχωσι μεμεστωμένα.

Σημ. Ἴσως ἐκ τοῦ *σίναπι*, ὡσανεὶ ἔπασχον εἴδός τι συναπισμοῦ.

Σκέρομαι, § ἀηδιάζω τι καὶ ἐνεργ. *σκέρω*=προξενῶ ἀηδίαν.

Σημ. Ἴσως ἐκ τοῦ συγχάζω καὶ συγχάζομαι ἢ μᾶλλον ἐκ τοῦ συγχέομαι.

Σκιῶ, § σχίζω.

Σημ. Ὁ Βυζ. γρ. σκίζω.

Σκούζω, § φωνάζω μεγάλως. ΚΝ.

Σημ. Ἐκ τοῦ ἀρχ. σκύζω τροπῇ Αἰολ. τοῦ *υ* εἰς *ου*.

Στρέβλα, § ἐργαλ. δ:' οὗ στρεβλώνουσι τὰ ξύλα.

Συχέριο, § βοήθεια, συνδρομὴ ὑλική. Π. *εἶχα σήμερι ζύμωσι κ' ἡ δούλα μ' ἔδωκι συχέριο*=μ' ἐβοήθησε.

Σημ. Ἐκ τοῦ σὺν καὶ χειρ. Ἡ τοῦ *ν* ἀφαίρεσις πρὸ τοῦ χ ἐν πολλοῖς εὐχρηστεῖ· οὕτω λέγ. καὶ *συχώριο*, *συχωρῶ*, *συχαίρομαι* κτλ.

Σωκόρακο, ἰδ. *κοράκι*.

Τ.

Ταράω, § ἕλκω πρὸς ἐμαυτὸν τὸ δίκτυον· *ἀντιταράει* δὲ τὸ δίκτυον λέγ. ὅταν περιπλιχθὲν κατὰ τύχην εἰς ὑποβρύχιον σκόπελον ἀνθέλκει τοὺς ἕλκοντας αὐτὸ ἁλιεῖς.

Σημ. Ἐκ τοῦ *ταρύω*.

Τούφλα, § τύφλωσις. Π. *ἀρχοντιὰ χωρὶς τὰ ἔχει, τούφλα του ν ὁποῦ τὴν ἔχει*.

Σημ. Ὁ Βυζ. γρ. *τύφλα*.

Τροπός, § ὁ αὔλαξ τοῦ ἐν τοῖς ἐλαιοτριβείοις πιεστηρίου, ὅθεν καταῤῥέει τὸ ἔλαιον εἰς τὴν σκάφην.

Σημ. Ἐκ τοῦ τρέπω, ὅθεν *τροπὴ*=ἡ καμπή, καθ' ὅτι ὁ αὔλαξ καμπτόμενος κυκλικῶς ὁδηγεῖ τὸ ἔλαιον εἰς τὴν σκάφην.

Τσάρκος, § ἰδ. ζάρκος.

Τσάχαλο, § πᾶν μικρὸν παράρτημα, ὃ καὶ ψάχαλο λέγεται.

Φ.

Φλόκαλον, § σκουπίδιον, ἀκαθαρσία, ἐξ οὗ

Digitized by Google

καὶ *φιλοκαλίστρα* ἡ καθαίρουσα τὰ *φλόκαλα*, ἡ καὶ ἄλλως *σκούπω* λεγομένη.

Σημ. Πιθανῶς ἐκ τοῦ ἀχιλόκαλον, εἰ μὴ ἐγένετο κατ' ἀντίφρασιν.

'Φλοκαλίστρα, § σάρωθρον· ἰδ. *'φλόκαλον*.

Σημ. Παρὰ Κυπρίοις λέγ. *'φρουκάλα* καὶ *'φρουκαλίζει* τὸ καθαίρειν τὰ *'φλόκαλα*.

Φούρφουρα, § λεπτὰ ξηρὰ ξύλα χρήσιμα πρὸς ἄναμμα τοῦ πυρός· καλοῦνται καὶ *χούρχουρα*.

Σημ. ἡ λ. φαίνεται πεποιημένη.

Φρυγανίδα, εἶδ. σκώληκος πρασινωποῦ, οὕτως ἐπονομασθέντος ἴσως διότι τὴν λίαν παράδοξον κατοικίαν του κατασκευάζει ἐκ λεπτοτάτων φρυγάνων καὶ χρώματος. Τὸ ἔντομον τοῦτο ἐνδιαιτώμενον ἐν τοῖς χόρτοις πολλάκις ἐμπλέκεται εἰς τὴν τροφὴν τῶν ζώων καὶ ἐπιφέρει θάνατον ἀναπόφευκτον, ἰδίως εἰς τοὺς βόας.

Σημ. *'Ισως εἶνε εἶδός τι κανθαρίδος.

Χ.

Χαλός, § οὕτω καλεῖται ἑκάστη αἰχμὴ τοῦ κάμακος.

Χαυριάζω, § δάκνω λυσσωδῶς, καταπίνω λαιμάργως.

Χερόβολο, § τὸ ποσὸν τῶν στάχυων, ὅσους δύναται νὰ λάβῃ διὰ τῆς χειρὸς ὁ θεριστὴς καὶ νὰ δρέψῃ.

Σημ. Ἐν Κύπρῳ λέγ. αὐτὸ *δράγμα* ὡς οἱ ἀρχαῖοι (Φιλίστ. Γ. 439) καὶ *χερβόλι* (αὐτόθι 545).

Χούρχουρα, ἰδ. *φούρφουρα*.

Ψ.

'Ψαρή, § οὕτω λέγ. ἡ γῆ, ὅταν ἦνε ἀπαλή, ὅθεν καὶ *ψαρότοπος*, ὁ μαλακὸς ἀγρός.

Σημ. *Ἴσως ἐκ τοῦ *ἐψαρός*.

Ψάχαλο, ἰδ. *τσάχαλο*.

Σημ. Ἐκ τοῦ ψήχω=λεπτύνω τι, καθιστῶ αὐτὸ ἄχρηστον.

Ψυχή, § ψυχὴ § τὸ ἄτομον τοῦ ἀνθρώπου. Π. *Σήμερα δὲν ἤτανε ψυχὴ 'ς τὴν ἐκκλησιά. — Τὸ 'σπίτι μας δὲ χωράει ἀπὸ τρεῖς ψυχαῖς.* ΚΝ.

Ω.

Ὥραις, ὥραις, § ἐπίρρ. ἐνίοτε, Π. *ὥραις ὥραις ἐθέριζε κὴ ὥραις ἐκοιλοπόνα.*

Ὥραν τὴν ὥρα, ἐπίρρ. ὁσονούπω, μετ' ὀλίγον. Π. *τὸν καρτερῶ ὥραν τὴν ὥραν ν' ἄρτῃ* =τὸν περιμένω ὁσονούπω νὰ ἔλθῃ. (1)

Β'. Φράσεις.

Σημ. Ἐκτὸς τῶν φράσεων, τὰς ὁποίας ἐν τῷ τῶν *λέξεων* τμήματι ἐνεσπείραμεν, μεταχειρίζονται οἱ Λευκάδιοι καὶ τὰς ἀκολούθους, ὧν αἱ πλεῖσται ἔλκουσι τὴν ἀρχὴν ἐξ ἀρχαίας ἐθνικῆς πηγῆς.

1. *'Άρες νάρες, κουκουνάρες.*

Σημ. λέγεται ἐπὶ τῶν ἀσύνετα λαλούντων. Οἱ ἀρχαῖοι εἰς τὴν αὐτὴν περίστασιν ἔλεγον *'Εφέσια γράμματα ἢ Βοιώτια αἰνίγματα* (Μακάρ. παροιμ. Δ'. 23. καὶ 'Αποστόλ. Ε'. 12).

2. *'Βγάλ' τὸν κόρακα*=σιώπα.

Σημ. Ἐπὶ τῶν φωνασκούντων,

3. *'Βγάλ' τὴ σφαγή σου*=σπεῦσον, ἐλθέ.

Σημ. Ἐπὶ τῶν βραδυνόντων.

4. *'Βγαίνεις ἀπ' τὸ σπαρτό*=ἐξέρχεσαι τῆς ὑποθέσεως.

Σημ. Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον *ἐκτὸς τῶν ἐλαιῶν φέρεται* ('Αριστ. Βατρ. 995).

5. *Γιὰ ψύλλου πήδημα* = διὰ μικρὰν αἰτίαν.

Σημ. Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον *ψυλλῶν πηδήματα καταμετροῦντες* (Λουκ Προμηθ. § 6).

6. *Δὲ μ' ἄφηκε καρφάκι* = ἐξηφάνισε τὴν περιουσίαν μου.

Σημ. Ἐπὶ ἀσώτων ἢ ἁρπάγων. Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον, *μηδὲ πάσσαλόν μοι κατέλιπε* (Λουκ. Δίκ. Φων § 9).

7. *Εἶν' τ' ἀνέμου καὶ τοῦ γυιοῦ του*=εἶνε ἄνθρωπος τῆς ἀπωλείας.

Σημ. Οἱ ἀρχ. ἔλεγ. *ἀνέμου παιδίον* (Διογ. Α'. 47).

8. *'Ετίναξε τὸ πέταλο*=ἐτελεύτησεν.

---

(1) Ἡ δημοσίευσις καὶ λέξεων κοινῶν ἀλλὰ μὴ περιλαμβανομένων ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ κ Σ. Βυζαντίου χρησιμεύει τὸ μὲν εἰς πλουτισμὸν τοῦ λεξικοῦ τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ, τὸ δὲ εἰς περισυλλογὴν φράσεων καὶ ἔρευναν φθογγολογικῶν τοπικῶν νόμων. Ἡ δὲ ἐτυμολογία λέξεών τινων καὶ παρ ἐν πολλοῖς βεβιασμένη πως ἀφίσται, ὅπως διὰ τῆς τοιαύτης ἐτυμολογικῆς σμίλης διαλευκανθῶσι πολλὰ ὀρθογραφικὰ καὶ σημασιολογικὰ ζητήματα. Σ. Φ. Ε.

Digitized by Google

9. *Ἐπιάστηκε 'σὰν τὸ ψάρι*=περιεπλέχθη εἰς δόλους.

Σημ. Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον *ἁλίσκω, καθάπερ ὁ λάβραξ* (Λουκ. κατάπλ, § 24).

10. *Ἐκειὸ 'που μὲ φουρκίζει εἶνε τοῦτο.*

Σημ. Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον, *ὃ μάλιστά με πνίγει τοῦτ' ἔστι* (Λουκ. Προμηθ. § 17).

11. *Ζωὴ καὶ καλὸ 'ς τὴν ἀφεντιά σου* (φράσις συλλυπητήριος).

12. *Ηὕρηκε τὸ διάολό του*=περιέπεσεν εἰς χεῖρας δυστρόπου.

Σημ. Οἱ ἀρχ. ἕλ. *μελαμπύγω περιέτυχε* (Ζηνοβ. Παροιμ. ε. 10).

13. *Ηὕρηκε τὸ μαλιαρόκωλό του, ταὐτὸν τῷ προηγουμένῳ.*

14. *Θὰ σὲ φάῃ μαῦρο 'φεῖδι'* (ἀπειλή).

15. *Κακός, ψυχρὸς κι' ἀνάποδος.*

Σημ. Οὕτως ὑποτονθορίζομεν, ὅταν ἔρχηται πρὸς ἡμᾶς ἄνθρωπος, οὗτινος καὶ ἡ παρουσία εἶνε ὀχληρὰ εἰς ἡμᾶς.

16. *Κάνεις 'στὸ νερὸ μιὰ τρύπα*=ματαιοπονεῖς.

Σημ. *Εἰς ὕδωρ γράφεις* ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι ('Αριστοφ. ἐφ. 279).

17. *Κακὴ μοῖρα νάχῃς* (ἀρά).

Σημ. *Μοῖραν ἀλοὴν* ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι (Φαβωρ. ἐν λ. Μοῖρα).

18. *Καλὴ μοῖρα νάχῃς* (εὐχή).

Σημ. *Εἷης μοιρογενὴς* (αὐτόθι).

19. *Κυττάζει τὸ νερὸ 'ς τὸν ἥλιο*=ἀκριβολογεῖ ὑπὲρ τὸ δέον.

20. *Κάνε χόρα σου*=μὴ σὲ μέλλῃ διὰ τὰς ξένας ὑποθέσεις.

Σημ. Τὸ τῶν ἀρχ. *ἔρδοι τις* ('Αριστοφ. Σφ. 1431).

21 *Μοῦ φεύγει 'σὰν τὸ χέλι*=φεύγει λαθραίως ἀπὸ τὴν ὑπόθεσιν.

Σημ. *Ὥσπερ αἱ ἐγχέλεις διὰ τῶν δακτύλων δραπετεύει* (Λουκ. Τίμ. § 29).

22. *Μαχαῖρι* (ἀρά).

Σημ. Ἐπὶ τῶν ἐνοχλούντων ἡμᾶς διὰ τῶν φωνασκιῶν των.

23. *Μιὰ φορὰ κὴ' ἕνα καιρὸ* ἐπὶ τῶν διηγουμένων ἀρχαίας εὐτυχίας.

Σημ. Οἱ ἀρχ. ἕλ. *Πάλαι ποτ' ἦσαν ἄλκιμοι Μιλήσιοι* (Ζηνοβ. Ε'. 80).

24. *Μὴν τ' ἀναχατόνεις καὶ βρωμάρε* ἐπὶ τῶν ἀνακινούντων ὑποθέσεις δυσαρέστους.

Σημ. Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον *Μὴ κίνει τὸν ἀράγυρον* (Σχολ. 'Αριστοφ. Λυσιστρ. 68).

25. *Μὴν παρατραβᾶμε τὸ σκοινὶ καὶ κοπῇ.*

Σημ. Ὅτι οἱ μεγάλα αἰτοῦντες κινδυνεύουσι ν' ἀποτύχωσιν. Οἱ ἀρχαῖοι ἕλ. *Ὅρα μὴ ἀπορρήξωμεν διατείροντες τὸ καλλίωδιον.* ('Αποστολ. Γ'. 47).

26. *Νὰ φᾷς τὸν κόρακα* (ἀρὰ) ἐπὶ τῶν λαιμάργων καὶ πολυφάγων.

27. *Νὰ σὲ πάρ' ὁ ἄνεμος* (ἀρά).

28. *Νὰ φᾷς τὸν περίδρομο* (ἀρὰ) ἐπὶ τῶν λαιμάργων.

29. *Ξεσιραβώσου*=ἰδέ, παρατήρησον· ἐπὶ τῶν ἀπροσέκτων.

30. *Ξύλα κούτσουρα, δαυλιὰ καμμένα* ἐπὶ τῶν ταὐτὰ πάντοτε ἐπαναλαμβανόντων.

Σημ. Οἱ ἀρχ. ἔλεγον *λίθον λίθῳ συνάπτειν* (Πλάτων ἐν Εὐθυδ).

31. *Οὔτε 'ς τ' ἄλφα δὲν εἶσ' ἀκόμα* = οὔτι εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔργου.

Σημ. *Οὐδ' ἐν σελίνοις εἶσι* ἕλ. οἱ ἀρχ. ('Αριστοφ. Σφ. 480).

32. *Πάρ' τὰ ξεράδια σου*=βάδιζε, δράμε· ἐπὶ τῶν βραδυνόντων.

33. *Παραμύθια τοῦ Μιχάλη* = ψευδολογίαι, φλυαρίαι.

Σημ. Οἱ ἀρχ. ἕλ. *μῦθοι Καμαριναίων* (Μακάρ. ς'. 4) ἢ καὶ ἄλλως *ἀπόλογος 'Αλκίνου* (Διογ. Α' 79).

34. *Πετσὶ καὶ κόκκαλο*, ἐπὶ τῶν παντελῶς κατεστραμμένων ἢ σφόδρα ἀπόρων.

Σημ. Οἱ ἀρχ. ἕλ. *τρίχες καὶ κέρατα* (Σχολ. 'Αριστοφ. Ὄρν. 902).

35. *Σ' ἄφηκε ζωὴ καὶ χρόνους* = ἐτελεύτησεν.

36. *Σπέρνεις 'ς τὸν ἄμμο*=ματαιοπονεῖς.

Σημ. Οἱ ἀρχ. ἕλ. *κατὰ θάλατταν σπείρεις* ('Αριστοφ. Σφ. 279).

37. *'Σὰν τὸν πάγουρα παγ' ἡ δουλιά*=ὀπισθοδρομεῖ.

Σημ. Οἱ ἀρχ. ἕλ. *Ἐπὶ τὰ Μανδροβούλου χωρεῖ τὸ πρᾶγμα* (Λουκ Καταπλ. § 21).

38. *'Σὰν τοῦ Μπούφου τὸ πουλί* ἐπὶ ἀπροσδοκήτου εὐτυχίας.

Σημ. Οἱ ἀρχ. ἔλεγον *ὥσπερ ἐπὶ γλαῦκα τὰ ὄρνεα* (Λουκ. 'Αρμον. Β'. σ. 92).

39. *Τῶπιασ' ἕνα καὶ καλὸ* ἐπὶ τῶν ἀδιακόπως ἐνοχλούντων ἡμᾶς.

40. *Τῶδωκε τ' ἀνέμου καὶ τὸ 'πῆρε* = τὸ κατέστρεψε.

41. *Τώρα κη'ἀπέχει*=οὐδόλως.

Σημ. Ἰδ. λ. *ἀπέχει.*

42. *Τῶκοψε κοσί*=ἔφυγε δρομαίως.

Σημ. Ἰδ. λ, κοσί.

43. *Τέτοια κακὰ νάχωμε πάντα μας* (περιφρόνησις).

Digitized by Google

Σημ. Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον, *ἀεί με τοιοῦτοι πόλεμοι ἐπιδιώκοιεν* (Φαβωρ. ἐν λ.).

44. *Τῶκοψε μὲ τὸ τσεκοῦρι* ἐπὶ ἀποτόμων

Σημ. Οἱ ἀρχ. ἕλ. *Τέτου πέλεκυς* (Φωτ. Μυριόβ. σ. 135).

45. *Φοῦρκα νὰ τοὺς γέρῃ* (ἀρὰ) ἐπὶ ἀχαρίστων.

Σημ. Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον *ἀγχόνη ἂν τὸ πρᾶγμα γένοιτο αὐτοῖς.* (Λουκ. Τίμ. § 45).

46. *Χαρὰ 'ς τὴν ψυχή του.* (θαυμασμός). Ἐπὶ τῶν σκληροτραχήλων.

Γ'. Παροιμίαι.

Σημ. Πόσον οἱ πρόγονοι ἡμῶν ἠρέσκοντο εἰς τὰς παροιμίας, ἃς καὶ σοφὸν χρῆμα ὠνόμαζον, περισωθὲν διὰ συντομίαν καὶ δεξιότητα (Συνέσ. Φαλάκρ. ἐγκώμ. σ. 85) μαρτυροῦσι σαφῶς τὰ συγγράμματα αὐτῶν καὶ αἱ πλούσιαι συλλογαὶ τῶν παροιμιογράφων (ἰδ. Paroemiogr. Graeci ὑπὸ Lautsch et Schneidewin, Gotting, 1839).

1 'Σὰν 'πᾶν Χριστούγεννα στεγνὰ
καὶ Φῶτα χιονισμένα
καὶ Λαμπριὰ βρεχούμενη, τἀμπάργια γιομισμένα.

Σημ. Γεωργικὴ γνωμολογία.

2. Ποιὸς εἶδε μέσ' 'ς τὴ θάλασσα
τὸ κλῆμα νὰ βλαστήσῃ
καὶ καββαλάρι 'ς τ' ἄλογο νὰ πᾶ' νὰν τὸ τρυγήσῃ.

Σημ. Οἱ παλαιοὶ ἔλεγον *Τὸ πέλαγος πρότερον οἴσει ἄμπελον ἢ τόδε τι γενέσθαι.* ('Απόστ. ΙΖ'. 7.) καὶ ὁ Ὅμηρος δὲ καὶ ὁ Ἡσίοδος εἶπον *ἀτρύγετον* τὴν θάλασσαν. Ἡ παροιμία λέγεται ἐπὶ τῶν ἀδύνατα ζητούντων.

3. Κάψα λαῦρα, νοικοκύρη, νὰ
πουλήσωμε τὸ στρῶμα.
Κρύο, ζάλη, νοικοκύρη, ν' ἀγοράσωμε τὸ στρῶμα.

Σημ. Ἐπὶ τῶν πραττόντων κατὰ τὰς περιστάσεις τοῦ βίου.

4. Ὅπου καλὰ κάθεται καὶ πέλαγα γυρεύει,
ὁ διάβολος τοῦ κώλου του κουκιά τοῦ μαγειρεύει.

Σημ. Ἐπὶ τῶν μὴ ἀρκουμένων εἰς ὅ, τι εὑρίσκονται.

5. Τέσσαροι Κατωχιανοὶ γάδαρο φορτώνανε
καὶ ἄλλοι δεκατέσσαροι τὸν ἐξεφορτώνανε.

Σημ. Ἐπὶ τῶν ματαιοπονούντων. Οἱ ἀρχ. ἕλ. *εἰς τετρημένον πίθον ἀντλεῖν* (Παροιμ. Β. σ. 752).

6. Ὁ Φλεβάρης ἂν φλεβίσῃ,
καλοκαῖρι θὰ μυρίσῃ.

Σημ. Γεωργικὴ γνωμολογία *φλεβίσῃ* = μόλις φανῇ ὁ Φεβρουάριος.

7. Μάρτιος ἄβρεχος,
μοῦστος ἄμετρος.

Σημ. Γεωργικὴ γνωμολογία.

8. Πεθερά, χρεμμύδι σάπιο,
κάθε μπουκουσιὰ καὶ δάκριο.

Σημ. Ὅτι φύσει κακὸν ἡ πενθερά. Οἱ ἀρχ. ἕλ. *ἅπας ἐχῖνος τραχύς.* (ἀρ. Κυπρ. Δ'. 22).

9. Ἔβγα ἔξου καὶ πομπέψου
κ' ἔμπα μέσα καὶ πορέψου.

Σημ. Οἱ ἀρχ. ἕλ. *Κέρδος αἰσχύνης ἄμεινον* (Μακαρ. ἑ. 13.) *πομπέψου* = περιφρονήθητι: *πομπεύομαι.* Ὁ Βυζ. γρ. μόνον ἐνεργ. *πομπιάζομαι.*

10. Ὅλο τὸ βόϊδ' ἐφάγαμε
καὶ 'ς τὴν οὐρὰ 'δειλιάσαμε.

Σημ. Ἐπὶ τῶν ἐγκαταλιμπανόντων τὸ ἔργον ἡμιτελές.

11. Γάϊδαρος, ὅπου 'γκαρίζει,
τὸ κεφάλι του τσακίζει.

Σημ. Ἐπὶ τῶν λοιδόρων καὶ φλυάρων.

12. Τούτ' ἡ γάτα, 'ποῦ μαργόνει
ὅλο ποντικοὺς μαζόνει.

Σημ. Οἱ ἀρχ. ἕλ. *λήθαργος κύων* ἐπὶ τῶν λάθρα δακνόντων (Ζηνοβ. Δ'. 90).

13. Τοῦ παπᾶ ἡ κοιλιὰ 'ν' ἀμπάρι
καὶ θὰ φάῃ καὶ θὰ πάρῃ.

Σημ. Οἱ ἀρ. ἕλ. *ἄπληστος πίθος* ἐπὶ τῶν πολλὰ ἐσθιόντων (Ζηνοβ. Β. 6.)

14. 'Απ' ἐμπρὸς μὲ δέρν' ἡ πύρη.
κὴ' ἀπ' ὀπίσω τὸ καυκίρι.

Σημ. Οἱ ἀρχ. ἔλεγον *Μέσῳ ἄκμονος καὶ σφύρας.*

15. Ἔκατσα νὰ 'ξανασάνω.
κ' εὗρηκα μαλλιὰ νὰ ξάνω.

Digitized by Google

Σημ. Οἱ ἀρχαῖοι ἔλ. *καπνὸν φεύγων εἰς τὸ πῦρ ἐνέπεσον.* (Διογ. Δ'. 45).

16. Ἡ γρηὰ δὲν εἶχε δόντια
κ' ἤθελε καὶ παξιμάδια

Σημ. Οἱ ἀρχ. ἔλ. *ἄρτον οὐκ εἶχεν ὁ πτωχὸς καὶ τυρὸν ἠγόραζεν* (*Παροιμ. Β'. σ.* 748.)

17. Ἔπιασες χωριάτη φίλο,
πάρε καὶ κομμάτι ξύλο.

Σημ. Ἐπὶ τῶν ἀναιδῶν φίλων.

18. Ἀρχοντιὰ χωρὶς τὰ ἔχει,
τύφλα του, ὁποῦ τὴν ἔχει.

Σημ. Οἱ ἀρχ. ἔλ. *ἀνὴρ στέφανον μὲν ἔχει, δίψῃ δ' ἀπώλωλε* (Μακάρ. Γ'. 24). *τὰ ἔχῃ* = τὰ πλούτη. (= τὸ ἔχειν ὄν. ἀπαρ.)

19. Ὅπ' ἔκαμε, τὸ 'μπόρεσε,
τὸν κόσμον ἀποπλέρωσε.

Σημ. Ἐπὶ τῶν κατὰ δύναμιν ἐργαζομένων· τὸ *μπόρεσε* = ἐκεῖνο ὃ ἠμπόρησε (κατὰ τὴν ἀρχαίαν χρῆσιν).

20 Μεγαλόνει τὸ μουλάρι
καὶ κοντένει τὸ σαμάρι.

Σημ. Ὅτι τὰ καλὰ τοῖς κακοῖς συνυπάρχουσιν. Οἱ ἀρχ. ἔλ. *Εὕροις δ' ἂν οὐδὲν ἀγαθόν, ἐν ᾧ τι μὴ πρόσεστι καὶ κακόν.* (Μενανδ. πρ. Στοβ. τυτλ. 105).

21. Ἡ κοπριὰ καὶ τὸ νερὸ
κάνουν τὸ λάχανο καλό.

Σημ. Ὅτι πρὸς ἐπιτυχίαν τινὸς ἀπαιτοῦνται τὰ κατάλληλα μέσα.

22. Τάχει μοῖρά μας γραμμένα
δὲν παρέρχεται κανένα.

Σημ. Οἱ ἀρχ. ἔλεγον *ἄφυκτόν ἐστι τὸ τῆς πεπρωμένης κακόν.* (Ἀποστόλ. Δ'. 54). *Τάχει* =ἐκεῖνα ἃ ἔχει.

23. Τοῦ τσαγγάρι τὸ παιδὶ
ξυπολιάρης περβατεῖ.

Σημ. Ἐπὶ τῶν ἀμελούντων τὰ ἴδια, τ' ἀλλότρια δὲ ἐπιμελουμένων

24. Μιὰ τοῦ φίλου, δυὸ τοῦ φίλου,
τρὶς κακὴ του καὶ ψυχρή του.

Σημ. Οἱ ἀρχ. ἔλ. *μηδὲν ὑπὲρ τὸ μέτρον* (Γρ. Κυπρ. Β'. 79).

25. Ἔκαψα τὴν καλύβα μου, νὰ μὴ
μὲ τρῶν οἱ ψύλλοι.

Σημ. Ἐπὶ τῶν μὴ φοβουμένων καταδρομὰς ἕνεκα τῆς πενίας των.

26. Τὸ καμάρι 'πῶχ ἡ γροῦβα.
δὲν τὸ σέρν' ἡ βρακανίδα.

Σημ. *Ἄλλο γλαύξ, ἄλλο κορώνη φθέγγεται* ἔλ· οἱ ἀρχ. ἐπὶ τῶν τοῖς κρείττοσιν ἐριζόντων (Διογ. Α'. 31.) *γροῦβα* = λαψάνη· ὁ Βυζ. γρ. *βρουβά*—*βρακανίδα* = λάχανόν τι ἐδώδιμον. Ὁ Βυζ. παραλείπει τὴν λέξιν.

27. Σκόρδο μου, κρομμύδι μου, ἐλᾶτε νὰ μαλώσωμε.

Σημ. Ἐπὶ τῶν ἄνευ αἰτίας φιλονεικούντων.

28. Ἀγλοιὰ 'ποῦ τῶχ' ἡ κοῦτρά του νὰ καταιβάζῃ ψείρας.

Σημ. Ἐπὶ τῶν ἀνοήτων ἢ κακοτύχων. — *ἀγλοιά*=ἀλλοίμονον. Ὁ Βυζ. γρ. *ἀλλοίμονον* καὶ *ἀλήμων*, παράγων τὸν β' τύπον ἐκ τοῦ *ἀλήμων*. Ἡ λ. νομίζω, παράγεται ἐκ τοῦ *ἀλλ' οἰ* ὅθεν καὶ ἄλλος εὔχρηστος τύπος *ἀλλοιά*.

29. Ἡ ἀληποῦ εἶχ' ἐργατιὰ κὴ' αὐτὴν ἀκριδολόγα.

Σημ. Ἐπὶ τῶν παρακαίρως πραττόντων.— *ἀκριδολόγα*=ἀκρίδας συνέλεγεν. Ὁ Βυζ. παραλείπει τὴν λ.

30. Ἀδειανὸς καλόγερος ἔγραφε κὴ' ἀπέγραφε.

Σημ. Ἐπὶ τῶν δαπανώντων τὸν καιρὸν εἰς ἀνωφελῆ καὶ μάταια.

31. Πάγουρα, στραβὰ πατεῖς, κύτταξε τὴν προκοπή σου.

Σημ. Ἐπὶ τῶν ἀπολαμβανόντων κατὰ τὰ ἔργα των.

32. Τὸ γύφτο κάνουν βασιλειὰ καὶ 'κεῖος γυρεύει βείκια.

Σημ. Οἱ ἀρχαῖοι ἔλ. *Ὑς ἐν βορβόρῳ ἁλισπᾶται* (Ἀποστ. ΙΖ'. 76).

33. Κάλλιο χίλια κάρβουνα πάρα χίλια πρόβατα.

Σημ. Ἐπὶ τῶν ἀφορώντων οὐχὶ εἰς τὸ συμφέρον ἀλλ' εἰς τὴν ἀνάγκην.

34. Ἄλλα ν' τὰ μάτια τοῦ λαγοῦ κὴ' ἄλλα τῆς κουκουβάγιας.

Σημ. Ἴδε ἀνωτέρω 26.

35. Γάϊδαρον ἐκρύβαμε κ' ἡ οὐρά τ' ἐφαίνετο.

Σημ. Οἱ ἀρχαῖοι ἔλ. *Ἐν ἄλῳ δρασκάζεις* ἐπὶ τῶν μὴ δυναμένων λαθεῖν (Μακαρ. Γ'. 84).

36. Τοῦ φτωχοῦ τὸ ῥοῦρεμα ἢ καρφὶ ἢ πέταλο.

Σημ. Οἱ ἀρχ. ἔλ. *ἀεὶ τοῖς μικροῖς μικρὰ διδοῦσι θεοί* (Ἀρσ. Α. 40).

37. Ἐγ' ὥριζα τὸ σκύλλο μου κὴ' ὁ σκύλλος τὴν οὐρά του.

Σημ. Κύων τις ἔθραυσεν ἀγγεῖον τοῦ γείτο-

Digitized by Google

νος διὰ τῆς οὐρᾶς του· ὁ γείτων ἀπήτει παρὰ τοῦ κυρίου ἀποζημίωσιν· οὗτος δὲ προφασιζόμενος ἔλεγεν *ἐγ' ὥριζα τὸ σκύλλο μου* κτλ. ὅπερ καὶ εἰς παροιμίαν ἐξέπεσεν ἐπὶ τῶν προφασιζομένων εἰς ἁμαρτίας.

38. Τῶν μυλωνάδων τὰ παιδιὰ ψοφοῦν ἀπὸ τὴν πεῖνα.

Σημ. Ἐπὶ τῶν τὰ ἴδια ἀμελούντων.

39. Ἡ κουροῦνα τὸ γουροῦνι γιὰ καλὸ δὲν τὸ ψειρίζει.

Σημ. Οἱ ἀρχ. ἑλ. *ἀετὸν κάνθαρος μαιεύεται* (Ζηνοβ. Α'. 20).

40. Ὅπου πλουταίνει μὲ τὸ νοῦ, ὀγλίγωρα φτωχαίνει.

Σημ. Οἱ ἀρχ. ἑλ. *κεναῖσιν ἐλπίσι θερμαίνεται* (Ἀποστ. Θ. 67).

41. Καλῶς τηνε τὴν πίκρα μου, 'σὰν εἶνε μοναχή τση.

Σημ. Οἱ ἀρχ. ἑλ. *Πόνος μυρωθεὶς οὐκέτ' ἀλγύνει βροτούς.* (Ἀρσ. Β'. 93). καὶ ἄλλως *Μικρὸν κακὸν μέγα ἀγαθόν* (Μακάρ. ς'. 2).

42. Ἀφ' ὄντας ἔρτη Κυριακὴ, Σάββατο μὴ γυρεύῃς.

Σημ. Οἱ ἀρχ. ἑλ. *κατόπιν ἑορτῆς* (Πλάτ. ἐν Γοργ.).

43. Σκυλὶ δερνάμενο, κακὸ κυνῆγι.

Σημ. Οἱ ἀρχ. ἑλ. *Οὐδεὶς πειρῶν καλὰ ᾄδει* (Μακάρ. ς'. 73).

44. Ὅλα τὰ στραβὰ ψωμιὰ τῆς στραβῆς πινακωτῆς.

Οἱ ἀρχ. ἑλ. *Οἷα περ ἡ δέσποινα, τοῖα χ' ἁ κύων* (Πλάτ. ἐν Πολιτ.).

45. 'Σὰ' δὲν ἔχει τὸ καντήλι, ὅσο θέλεις ἄναφτέ το.

Στμ. Οἱ ἀρχ. ἑλ. *ἀδύνατα θηρᾷς* (Ζηνόβ. Α'. 29).

46. Τὸν ἀκάλεστο 'ς τὸ γάμο κάτου κάτου τὸν καθίζουν.

Σημ. Ἐπὶ τῶν ἀπολαμβανόντων κατὰ τὸ πρέπον αὐτοῖς.

47. Ἂν δὲν ἀστράφτῃ, δὲν βροντᾷ, κἠ' ἂν δὲν βροντᾷ, δὲν βρέχει.

Σημ. Ὅτι πᾶσα πρᾶξις ἔχει τὴν ἀρχικὴν αἰτίαν της.

48. Μήτ' ὁ Μάρτυς καλοκαῖρι, μήτ' ὁ Αὔγουστος χειμῶνας.

Σημ. Οἱ ἀρχ. ἑλ. *Οὐδ' οὗτος Ἑρμῆς, οὐδ' ἐκεῖνος Ἡρακλῆς* (Μακάρ. ς'. 67).

49. Τοῦ γέροντα καὶ τοῦ παιδιοῦ ποτὲ καλὸ μὴ κάμῃς.

Οἱ ἀρχ. ἑλ. *μήποτε εὖ ἔρδειν γέροντα.* ('Αριστ. ῥητορ. σ. 256).

50. Μὲ τὸ στραβὸν ἂν κάθεσαι, ταχειὰ καὶ σὺ γκαϊδίζεις.

Σημ. Οἱ ἀρχ. ἑλ. *Ἂν χωλῷ παροικήσῃς, ὑποσκάζειν μαθήσει* (Πλούτ. π. παίδ. ἀγωγ. 6. ς'. σ. 4).—*γκαϊδίζεις* = ἀμβλυωπεῖς· ἄπορον πόθεν ἡ λ. παράγεται.

51. 'Ποῦ περιμέν' ἀπ' ἄλλονε, πολλὰ ἀργὰ δειπνάει.

Σημ. Ὅτι οὐ μέλει ἡμᾶς περὶ τῶν ἄλλων. Τὸ τοῦ Εὐαγγ. *οὐ περὶ τῶν πτωχῶν ἔμελε* ἢ μᾶλλον τὸ τῶν ἀρχαίων ἐκεῖνο *οὐ φροντὶς Ἱπποκλείδῃ.* (Ζηνόβ. Ε'. 21).

52. Κάμε τὸ σταυρό σου νὰ 'βγῇ τὸ 'μάτι σου.

Σημ. Οἱ ἀρχ. ἑλ. *ἀντ' εὐεργεσίης Ἀγαμέμνονα δῆσαν Ἀχαιοί* (Διογ. Δ'. 99) καὶ ἄλλως *ἀντὶ πέρκης σκορπίον* (Ἐην. Α'. 88).

53. Κάθε τόπος καὶ ζακόνι, κάθε μαχαλᾶς καὶ νόμος.

Σημ. Οἱ ἀρχ. ἑλ. *Νόμος καὶ χώρα.* (Ζην. Ε'. 25).

54. 'Αγλοιὰ 'π' τὸν δέρνουνε πολλοὶ καὶ δὲν τὸν δέρν' ὁ νοῦς του.

Σημ. Ἐπὶ τῶν ἀφρόνων καὶ ἀτιθασσεύτων.

55. Κάθε γάμος καὶ τραπέζι κ' ἡ Βρωμομαριὰ 'ς τὴ μέση.

Σημ. Οἱ ἀρχ. ἑλ. *ἐν παντὶ μύθῳ καὶ τὸ πέρδικος σκέλος* (Παροιμ. Α'. σ. 406).

56. 'Σά' σὲ ῥίξῃ τ'ἄλογο πέζιψε καὶ σέρνε το.

Σημ. Οἱ ἀρχ. ἑλ. *Αἱ συμφοραὶ τῶν ἀνθρώπων ἄρχουσι καὶ οὐχὶ οἱ ἄνθρωποι τῶν συμφορῶν* ('Αρσ. Α'. 67).

Δ'. Αἰνίγματα.

Σημ. Οὐκ ὀλίγον δὲ καὶ ἐν τοῖς αἰνίγμασι καὶ γρίφοις διέτριβον παίζοντες οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι καὶ μάλιστα ἐν ὥρᾳ συμποσίου. Περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου κατ' ἔκτασιν ἐγράψαμεν τὸ 1867 ἐν τῇ ἐφ. τῶν Φιλομαθῶν (ἀριθ. 629), ὅπου καὶ οἱ περίεργοι τῶν ἀναγνωστῶν παραπέμπονται.

1. Ποιὸ εἶν' ἐκεῖνο τὸ πουλί; γεννάει
ἀπὸ τὴ μύτη'
φτερὰ δὲν ἔχει νὰ πετᾷ, μόν' ἔχει
μαῦρο 'σπίτι'

Digitized by Google

τρεῖς τὸ κρατοῦν ὄντας γεννᾷ, καὶ
πρῶτα καταπίνει
καὶ τὰ πουλάκια, ποῦ γεννᾷ, ὀπίσω
του τ' ἀφίνει·
Ὃ μὰ τὰ πουλάκια, ποῦ γεννᾷ
ἀνθρώπινα 'μιλοῦνε·
ἄλλοι τ' ἀκοῦν, ὄντας 'μιλοῦν, κὴ ἄλλοι
δὲν τ' ἀγροικοῦνε.

Σημ. Ὑπαινίττεται τὴν γραφίδα.

2. Φείδι τρυπᾷ τὴ θάλασσα κ' ἡ
θάλασσα στρεφύει
καὶ 'ς τὸ κεφάλι τοῦ φιδιοῦ ὁ ἥλιος
ἀνατέλλει.

Σημ. Ὑπαιν. τὴν θρυαλλίδα.

3. Δαχτυλίδι βερωτό,
βερωτό, καμαρωτό,
πέφτει ἀπὸ τὸν γκρεμό,
μήτε δὲ ραΐζεται
μήτε δὲ τσακίζεται.

Σημ. Ὑπαιν. τὸν ὄφιν.

4. Σκίζω, σκίζω τὸ δεντρό,
'βρίσκω νύφη καὶ γαμπρό,
πεθερὰ καὶ πεθερὸ
καὶ δέκα συγγενάρια.

Σημ. Ὑπαιν. τὸ πορτοκάλιον.

5. Ἄσπρος ἐγεννήθηκα,
μαῦρος ἐκατάντησα,
ράσα 'γουμένικα φορῶ,
τὰ δόντια μου κουνιῶνται.

Σημ. Ὑπαιν. τὸ ξυλοκέρατον.

6. Χίλοι, μίλοι καλογέρι σ' ἕνα ράσο τυλιμμένοι.

Σημ. Ὑπαιν. τὸ ῥόδιον.

7. Ἕνα κουτί, κουτόπουλο, γεμάτο σκεπαρνόπουλα.

Σημ. Ὑπαιν. τὸ στόμα.

8. Κλειδόνω, μανταλόνω καὶ τὸν κλέφτη 'βρίσκω μέσα.

Σημ. Ὑπαιν. τὴν ἡλιακὴν ἀκτῖνα.

9. Ἄψυχος, ψυχὴ δὲν ἔχει καὶ ψυχὴ παίρνει καὶ φεύγει.

Σημ. Ὑπαιν. τὸ πλοῖον.

10. Ἄφωνος, φωνὴ δὲν ἔχει καὶ φωνὴ μεγάλη σέρνει.

Σημ. Ὑπαιν. τὸ πυροβόλον.

Ε'. Λογοπαίγνια.

Σημ. Καὶ εἰς τὰ λογοπαίγνια ἡ λεξιπαίγνια οἱ πρόγονοι ἡμῶν οὐκ ὀλίγον ἐνοστιμεύοντο. Ὁ Ἀριστοφάνης μάλιστα εὗρισκεν εἰς αὐτὰ τοσοῦτον κωμικὸν ἅλας, ὥςε δὲν ἐδειλίασε νὰ τὰ μεταχειρισθῇ καὶ κατὰ κόρον· ἰδού τινα ἐξ αὐτῶν χάριν παραδείγματος. *Σφραγιδονυχαργοκομῆται, γ.λίσχραντιλογεξεπίτριπτος, σπερμαγοραιολεκιθολαχανοπώλιδες, σκοροδοπαρδοκευτριαρτοπώλιδες, Ἀρχαιομεμισιδοφρυνιχήρατα, ὀρθροφοιτοσυκοφαντοδικοταλαιπώρων, Κυμινοπριστοκαρδαμόγλυφος* κτλ. Τὸ δὲ ὀγδοηκοντασύλλαβον ἐκεῖνο, τὸ ἐν Ἐκκλησιαζούσαις (ς. 1169) ἀναφερόμενον, ἅτε Δηλίου δεόμενον κολυμβητοῦ παραλείπομεν. Οἱ βουλόμενοι δὲ ἄλλα ἄλλων ποιητῶν παραδείγματα, ἃς διέλθωσι τὸν Ἀθήναιον καὶ τὴν Ἑλληνικὴν Ἀνθολογίαν.

1. Σκουληκομυρμηγκότρυπα.
2. Ἑξεκαυκαλοκομποθηλυκοθήκαμε.
3. Βαρβαρογομαροχοντροκοπανοειδέστατος.
4. Πάγγος, στάγγος, ἀλπεδοσταγγοταυλόπαγγος.
5. Τὸ βράχο, βράχο 'πήγαινα, τοῦ βράχου τὰ σφαχτά 'τρωγα.
6. Ἡ μάννα μου μ' ἐτάγιζε βραστά, σκαζὰ κουκκιὰ μὲ τὴ βραστή, σκαστὴ κουτάλα.
7. Μπακράτσι, μπακρατσάβελο, ποιὸς τὸ μπακρατσοχαβαλογύρισε; —ὁ γυιὸς τοῦ μπακρατσοχαβαλογυριστῆ.
8. Ὁ Κότσιφας ὁ μπίγδινος, ὁ λίγδινος, ὁ μπιγδολιγδοκόκκινος, ὁπ' ἀναβαίνει 'ς τὴν μητριά, 'ς τὴν κυτριά, 'ς τὴ μητροκυτρομυγδαλειὰ καὶ τρώγει τὰ μήρτικα, τὰ κύτρικα, τὰ μητροκυτρομύγδαλα.
9. Νᾶχαμε! — τί νᾶχαμε; — νᾶχαμ' ἕνα κῆπον μὲ τὰ τριαντάφυλλα! — νᾶχαμ' ἕνα γέροντα, νᾶφλαγε τὸν κῆπο μὲ τὰ τριαντάφυλλα! — νᾶχαμ' ἕνα γάϊδαρο, νᾶπγενε τὸ γέροντα, νᾶφλαγε τὸν κῆπο μὲ τὰ τριαντάφυλλα!—Νᾶχαμ' ἕνα ντάβανο, νᾶτσουζε τὸ γάϊδαρο, νᾶρριχτε τὸ γέροντα, 'πῶφλαγε τὸν κῆπο μὲ τὰ τριαντάφυλλα! — Νᾶχαμ' ἕναν κόκοττο, νᾶτρωγε τὸν ντάβανο, 'πῶτσουζε τὸ γάϊδαρο, 'πῶρριχτε τὸν γέροντα, 'πῶφλαγε τὸν κῆπο μὲ τὰ τριαντάφυλλα! — Νᾶχαμε μιὰν Ἀλπποῦ, νᾶπνιγε τὸν κόκοττο, 'πῶτρωγε τὸν ντάβανο, πῶτσουζε τὸ γάϊδαρο, 'πῶρριχτε τὸ γέροντα, 'πῶφλαγε τὸν κῆπο μὲ τὰ τριαντάφυλλα.—Νᾶ-

Digitized by Google

χαμ' ἕνα σκύλαρο, νἄτρωγε τὴν 'Αλησπού, 'πῶπνιγε τὸν κόκοττο, 'πῶτρωγε τὸν ντάβανο, 'πῶτσουζε τὸ γαϊδαρο, 'πέρριχτε τὸ γέροντα, 'πῶφλαγε τὸν κῆπο μὲ τὰ τριαντάφυλλα.

Ϛ'. Ἄσματα.

Σημ. Τὰ ἀνέκδοτα ταῦτα ἄσματα τῆς Λευκάδος διαιροῦνται εἰδογραφικῶς εἰς πέντε τάξεις, 1) εἰς ἐπέτεια, 2) εἰς Ἡρωϊκά, 3) εἰς ἐρωτικά, 4) εἰς γαμήλια καὶ 5) εἰς μοιρολόγια. Ἐξ αὐτῶν τὰ μὲν ἐπέτεια πάντα, ἐκ δὲ τῶν ἐρωτικῶν τὸ 12ον καὶ 16ον ἀνήκουσιν εἰς τὴν πόλιν, τὰ δὲ λοιπὰ ὅλα εἰς τὰς κώμας τῆς Λευκάδος.

Α'. ΕΠΕΤΕΙΑ.

1. *Ὁ Ἅϊ Βασίλης.*

Τὸ ἄσμα τοῦτο ψάλλουσιν οἱ Λευκάδιοι κατὰ τὴν πρώτην τοῦ ἔτους περιφερόμενοι εἰς τὰς ἀγυιὰς τῆς πόλεως. Κατὰ προγενεστέρους δὲ χρόνους εἰσήρχοντο ᾄδοντες αὐτὸ καὶ εἰς τὰς οἰκίας τῶν συγγενῶν καὶ φίλων. Ἡ ἁπλότης τοῦ ὕφους του καὶ τῶν ἰδεῶν του μαρτυροῦσι τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἀρχαιότητα, ἣν καὶ οἱ γέροντές μας ἐπιβεβαιοῦσιν. Ἴδοὺ αὐτό.

Ἅϊ Βασίλης ἔρχεται, Γιενάρης 'ξημερώνει.
—Βασίλη, ποῦθεν ἔρχεσαι καὶ ποῦθε κατεβαίνεις;
—'Απὸ τὸ 'σπίτι μ' ἔρχομαι καὶ 'ς τὸ σχολειό μου 'πάγω.
—Βασίλη, ξέρεις γράμματα; 'πές μας τ' ἀλφαβητάρι.—
Καὶ 'ς τὸ ῥαβδί τ' ἀκούμπισε, νὰ 'πῇ τ'ἀλφαβητάρι
Καὶ τὸ ῥαβδί 'τανε ξερό· χλωροὺς βλαστοὺς πετάει.
Κι' ἀπάνου 'ς τοὺς χλωροὺς βλαστοὺς πέρδικες κηλαλοῦσαν.

2. *Τὰ φῶτα.*

Τὸ ἄσμα τοῦτο ἐψάλλετο πάλαι ποτὲ ὑπὸ τῶν παίδων κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν Θεοφανείων, περιφερομένων εἰς τὰς οἰκίας καὶ φιλευομένων· ἀλλὰ πρὸ πολλοῦ ἤδη ἐξέλιπε τὸ ἔθος τοῦτο καὶ διεσώθη μόνον τὸ ἄσμα· ἴδοὺ αὐτό.

Ἤρτανε τὰ Φῶτα καὶ οἱ φωτισμοὶ
καὶ χαρὰ μεγάλη κὴ ἁγιασμός.
Ἔρχετ' ἡ κυρά μας εἰς τὴν πηγή·
σπάργανα βαστάει, κερὶ κρατεῖ
καὶ τὸν ἅϊ Γιάννη παρακαλεῖ.
—'Αφέντη μ' ἅϊ Γιάννη καὶ βαφτιστή,
ἔλα νὰ βαφτίσῃς Θεοῦ παιδί.
Ἔλα, ἅϊ Γιάννη, καὶ ῥάντισε,
τὸ Χριστό μας σήμερα βάφτισε.

3. *Ὁ Μάϊος.*

Τὸ ἀρχαιότατον τοῦτο ἄσμα ψάλλουσιν οἱ Λευκάδιοι τὴν πρώτην τοῦ Μαΐου, ὅτε κατὰ αὐγὴν ἐπιστρέφουσιν ἀπὸ τῶν περιβολίων ἀνθοστόλιστοι, φέροντες ἕκαστος κλάδον ἐκ τοῦ δένδρου τοῦ κοινῶς καλουμένου Μάϊς. Τοὺς κλάδους τούτους προσαρτῶσιν εἰς τὰ παράθυρα καὶ τὰς θύρας τῶν οἰκιῶν τελοῦντες οὕτω τὴν ἑορτὴν τῆς ἀνοίξεως, ἥτις καλεῖται Πρωτομαγιά. Ἴδοὺ αὐτό.

Τώρα 'ν' ὁ Μάϊς κ' ἡ Ἄνοιξι, τώρα ν' τὸ καλοκαῖρι.
Τώρα κι' ὁ ξένος βούλεται 'ς τὸν τόπον του νὰ 'πηαίνῃ.
Νύχτα σελόνει τἄλογο, νύχτα τὸ καλλιγόνει.
Τοῦ βάλλει πέταλα χρυσᾶ καὶ τὰ καρφιὰ 'σημένια.
Καὶ τὰ καλλιγοσφύρια του χρυσομαλαμματένια.
'Εκίνησε τ' ἀφέντ' ὁ γυιὸς νὰ 'πᾷ ν' ἀρρεβονιάσῃ.
Πέρνει τριακόσιους ἄρχοντες κ' ἑξῆντα δυὸ κυράδες.
Κ' ἐπῆγε κῆ' ἀρρεβόνισε 'ς τοῦ Μάϊ τὸ περιβόλι.
Κ' ἐκεῖ δεντρὸ δὲν ἤτανε νὰ δέσουν τἄλογά τσου.
Κ' ἐκεῖ ἴσκιος δὲν ἤτανε γιὰ νὰ καθήσ' ἡ κόρη.
Κῆ' ἁπλῶσαν τὰ μαντύλια τσου καὶ τῆς ἐκάμαν ἴσκιο.
—Κυρὰ χρυσῆ, κύρ' ἀργυρῆ, κυρὰ μαλαμματένια.
Ποῦ σὲ χτενίζ' ὁ Ἔρωτας μὲ τὰ χρυσᾶ τὰ χτένια.

Digitized by Google

Πολλά 'παμε καὶ τσὴ Κυρᾶς, νὰ ποῦμε καὶ τ' Ἀφέντη.
15.—Ἄκουσ', Ἀφέντημ', ἄκουσε τί σοῦ μηνᾷ ἡ κόρη.
Νὰ πᾷς νὰ πάρῃς τὸ φιλὶ πρὶν βρέξῃ, πρὶν χιονίσῃ.
Πρὶν καταιβάσ' ὁ Ντούναβις καὶ σύρουν τὰ ποτάμια.
— Γὼ θέλω μύλους δώδεκα μ' ὅλους τοὺς μυλωνάδες.
Θέλω κῆ' ἀμπέλια 'τρύγητα μ' ὅλους τοὺς τρυγητάδες.
20. Θέλω παλάτια δώδεκα μ' αὐλαῖς μαρμαρωμέναις.
Θέλω καὶ βρύσι, κρυὸ νερό, νὰ τρέχῃ 'σὰν τὸ χιόνι.
—Ὅ,τι κῆ' ἂν θέλῃ δόστε του, εἶν' ἄξιος κῆ' ἂς τὰ πάρῃ.

4 Ὁ Λάζαρος.

Τὸ ᾆσμα τοῦτο ψάλλουσιν οἱ παῖδες κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Λαζάρου, περιφερόμενοι ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν. Εἷς αὐτῶν φέρει εἰς χεῖρας σταυρόν, ἄνθεσι κεκοσμημένον. Οἱ δὲ λοιποὶ παρακολουθοῦσιν ἔχοντες ἕκαστος καλαθίσκον, ὅπου ἐναποθέτουσι τὰ φιλευόμενα αὐτοῖς ὠά. Ἐὰν ὁ κύριος τοῦ οἴκου, ὅπου οἱ παῖδες ψάλλουσιν, ἤθελε τύχει ἄγαμος ἢ ἄτεκνος, τότε ὁ τελευταῖος στίχος ἀποσιωπᾶται· διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἐν παρενθέσει αὐτὸν περιεκλείσαμεν. Οἱ γέροντές μας βεβαιοῦσιν ὅτι καὶ τὸ ᾆσμα τοῦτο εἶνε παμπάλαιον, ἀλλὰ καὶ ἡ ἁπλότης τοῦ ὕφους του καὶ τῶν ἰδεῶν του ἐπιμαρτυροῦσι τὴν ἀρχαιότητά του· ἰδοὺ αὐτό.

Καλ' ἡμέρα σας, καλὸν πουρνό σας, (1)
καλῶς σᾶς ηὕραμε 'ς τ' ἀρχοντικό σας.
Ἂν εἶ ὁρίζετε νὰ σᾶς εἰποῦμε
τὸ Λάζαρο, ποῦ προσκυνοῦμε.
5. Ἤρτ' ὁ Λάζαρος, ἦρταν τὰ Βάϊα,
ἦρτ' ἡ γιορτή, 'ποῦ 'νε μεγάλη κῆ ἅγια (*).
Σᾶς παρακαλοῦμε νὰ μὴν κοιμηθῆτε
κῆ ἂν εἶ κοιμούστενε, νὰ σηκωθῆτε,
'ποῦ ἐκατέβηκε ὁ Χριστὸς 'ς τὴ Βιθανία
10. καὶ ηὕρηκε τὴ Μάρθα καὶ τὴ Μαρία.

— Μάρθα, Μάρθα, ποῦ εἶν' ὁ ἀδερφός σου,
ποῦ εἶν' ὁ φίλος μου κῆ ἀγαπητός σου; —
— Ἀφέντ', ὁ Λάζαρος εἶνε βαθειὰ χωμένος
καὶ μὲ τοὺς νεκροὺς ἀνταμωμένος. —
15. — Ἂς πάμετε νάν τονε ἰδοῦμε
κ' εἰς τὸν τάφο του νὰ συλλυπηθοῦμε. —
Τότες ἔτρεξαν μικροὶ μεγάλοι,
ὅλ' οἱ Ἕλληνες, ἑβραῖοι κῆ ἄλλοι,
ὡς καὶ τὰ νήπια, παιδιὰ ἑβραίων,
20. γιὰ τὴν πομπὴν τῶν Ἰουδαίων·
ἄλλοι ἔκοβαν κλάδους καὶ βάϊα,
ἄλλοι ἔλεγαν τὰ λόγια τ' ἅγια.
— Ἔβγα, Λάζαρε, νὰ σ' ἐρωτήσω
κῆ ἀπ' τὸν τάφο σου νὰ σ' ἀναστήσω. —
25. καὶ ὢ τοῦ θάμματος, 'ς τὰ πόδια 'στάθη
κῆ ἀπὸ τὸ φόβο του ὁ νοῦς τ' ἐπάρθη.
— Ἀφέντη, δόσε μου λίγο νεράκι
γιατ' εἶν' ὁ στόμας μου πικρὸ φαρμάκι. —
— Χριστέ μου παντοδύναμε καὶ ποιητὴ τοῦ κόσμου,
30. 'π' ἀνάστησες τὸν Λάζαρο κ' ἐμὲ τὸν ἀδερφό μου,
τὸ πρῶτο θάμμα π' ὥκαμες ἦταν 'ς τὴν Γαλιλαίαν,
'πῶκαμες τὸ νερὸ κρασὶ κῆ ὅλοι τὸ θάμμα λέαν.
δεύτερο θάμμα 'πῶκαμες ἦταν 'ς τὴ Βιθανία,
'π' ἀνάστησες τὸ Λάζαρο, 'ποῦ ταν μεγάλη χρεία. —
35. Ἐδῶ, ποῦ τραγουδήσαμε, πέτρα νὰ μὴ ῥαΐσῃ,
κῆ ὁ νοικοκύρης τοῦ 'σπιτιοῦ πολλοὺς χρόνους νὰ ζήσῃ·
Νὰ ζήσῃ χρόνους ἑκατὸ καὶ νὰν τοὺς ἀπεράσῃ
κῆ ἀπὸ τοὺς ἑκατὸ καὶ 'κεῖ ν' ἀσπρίσῃ, νὰ γεράσῃ.
Ν' ἀσπρίσῃ 'σὰν τὸ πρόβατο καὶ 'σὰν τὸ περιστέρι
40. (αὐτὸς καὶ τὰ παιδάκια του καὶ τὸ χρυσό του ταῖρι).

---

(1) Τοῦ ᾄσματος τούτου, ὥσπερ καὶ ἄλλων τινῶν, ὑπάρχουσι στίχοι τινὲς ἐκδιδομένοι· ἄλλων ὁ ῥυθμὸς καὶ τὸ ὕφος παραλλάσει οὕτως, ὥστε φαίνεται μέγα μέρος τοῦ ᾄσματος ὡς ἀπόσπασμα ἑτέρου Σ. Φ. Ε.

Σημ. Γιορτὴ=ἑορτή. Ἡ τοῦ *εο* συνίζησις προφέρεται ὡς *ιο* συνεφέλκουσα πάντοτε καὶ δασύτητά τινα, ἣν σημειοῦμεν διὰ τοῦ Γ. Ὡσαύτως καὶ ἡ συνίζησις τοῦ *εω* εἰς τὸ ἐώρταζαν προφέρεται *γιω* (*γιώρταζαν*). Μὴ ἀρά γε τοιαύτην ἀπήχησιν ἀπετέλει καὶ ἡ Ὁμηρικὴ συνίζησις ἐν τῷ *Πηληϊάδεω* (Πηληϊάδγιω) καὶ ἡ ἐν τοῖς Ἀττικοῖς *πόλεως κρίσεως* κτλ. (πόλγιως, κρίσγιως); — Φρονοῦμεν ὅτι οὐκ ὀλίγον φῶς εἰς τὸ περὶ τῆς ἀρχαίας προφορᾶς ζήτημα ἤθελεν ἐπιχύσει ἡ σπουδὴ τῆς σημερινῆς τοῦ λαοῦ προφορᾶς· καὶ νομίζομεν ὅτι,

Digitized by Google

καθὼς μετὰ ζήλου θηρεύομεν λέξεις καὶ φράσεις, οὕτω πρέπει νὰ ἰχνηλατῶμεν πρὸς ἀνεύρεσιν καὶ τῶν ἐλαχίστων ψηγμάτων τῆς δημοτικῆς προφορᾶς, ἣν καὶ ὀφείλομεν ὅτι ταχέως νὰ καταχήσωμεν εἰδικὸν καὶ περισπούδαστον θέμα]μελέτης, πρὶν ἡ ὁ χρόνος καὶ αἱ περιστάσεις ἐξαρπάσωσιν ἢ κιβδηλώσωσιν αὐτήν. Ὁ Ὅμηρος ἀναμφιβόλως ἔγραψεν ἐν τῇ δημοτικῇ διαλέκτῳ· ἀλλ' ἆρά γε ὁ τότε λαὸς οὕτως προέφερεν, ὅπως ἡμεῖς σήμερον ἀναγινώσκομεν τὸν Ὅμηρον; δὲν πιστεύομεν· διότι ἄλλο εἶνε ἡ γραφὴ τῶν δημοτικῶν λέξεων καὶ ἄλλο ἡ προφορὰ αὐτῶν. Ἐν τῇ γραφῇ ἀποπνίγονται πολλαὶ λεπταὶ ἀπηχήσεις, τὰς ὁποίας μόνη ἡ προφορὰ δύναται ἀκριβῶς νὰ δηλώσῃ· γράφομεν λ. χ, *γιδέτε*, *ζημιά*, *τιμιῶνται*, καὶ νομίζομεν ὅτι γράφομεν αὐτάς, ὅπως καὶ τὰς προφέρει ὁ λαός· ἀλλ' ἀπατώμεθα. Ἡ ἀκριβὴς ὅσον ἔνεστιν αὐτῶν προφορὰ ἤθελεν ἐκδηλωθῇ διὰ τῆς γραφῆς ταύτης *γιδέτε*, *ζημιά*, *τιμιῶνται*, τὴν ὁποίαν ὅμως γραφὴν οὐδέποτε οὐδαμοῦ ἔτυχε νὰ ἴδωμεν. Ὥστε ἡ γραφὴ ἀδικεῖ τὴν προφοράν, καθὼς ἡ γραφὶς τοῦ ζωγράφου ἀδικεῖ τὸ ἰδανικὸν αὐτοῦ εἴκασμα. Ἀλλὰ δύναταί τις νὰ εἴπῃ. καὶ τίς ἡ ἐκ τῆς σπουδῆς ταύτης ὠφέλεια; — μεγάλη, μεγίστη, καὶ ἀρκεῖ πρὸς ὑπόδειξιν νὰ φέρωμεν παράδειγμα τὴν πάγκοινον λέξιν *ἐξομπλιάζω* (γρ. ἐξομπλοιάζω). Ἂν ἐρωτήσῃ τις πόθεν ἐτυμολογεῖται ἡ λ. αὕτη; ὁ Κοραῆς, ὁ Βυζάντιος, καὶ ἅπας ὁ χορὸς τῶν γλωσσολόγων μᾶς ἀποκρίνονται ὅτι εἶναι βαρβάρου καταγωγῆς, ἔλκουσα τὴν ἀρχὴν ἐκ τοῦ λατινικοῦ exemplum (=ἴσον, ἀπαράλλακτον)· ἀλλ' ἀπατῶνται δεινῶς· διότι ἐὰν ἤθελον προσέξει εἰς τὴν ἀκριβῆ γραφὴν τῆς λ. ἐκείνης, ἐξ ἧς αὕτη παράγεται, ἤθελον βεβαιωθῆ ὅτι αὕτη εἶνε ἑλληνικωτάτη· καὶ τίς εἶνε αὕτη; — εἶνε ἡ λ. *ἐξομοιάζω*, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς οὐδέποτε ἔγραψεν, ὡς ὑπὸ τοῦ λαοῦ προφέρεται· προφέρεται δὲ ἐξομνοιάζω, παρεντιθεμένου δηλ. τοῦ φθόγγου *ν*, τοῦ προερχομένου ἐκ τῆς συγκρούσεως τῆς συλλαβῆς *μοι* καὶ τοῦ ἐπακολουθοῦντος φωνήεντος *α*, ὡς τοῦτο γίνεται πάντοτε καὶ ἀπαραβάτως εἰς ὁμοίας περιστάσεις, οἷον *ζημνιόρομαι*, *ἐρημνιά*, *καλαμνιά*, *λάμνια*, *σουσουμνιάζω* κτλ. ἀντὶ τῶν κοινῶς καὶ ἐλλειμματικῶς γραφομένων *ζημιόρω*, *ἐρημιά*, *λάμια*, *καλαμιά*, *σουσουμιάζω*. Ἐκ τοῦ *ἐξομνοιάζω* δὲ κατὰ ἰδιόρρυθμον καὶ πολλὰ συνήθη τροπὴν τοῦ *ν* εἰς *λ* ἐγένετο ἐξομλοιάζω, ὅπως καὶ τὰ *πλεμμόνι*, *μηλίγγι* ἐγένοντο ἐκ τοῦ *πνεμμόνι*, *μηνίγγι*, κτλ. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ *μ* οὐδέποτε δύναται νὰ συμπροφερθῇ μετὰ τοῦ ἑπομένου *λ*, διὰ τοῦτο ἀνεφύη αὐθόρμητον ἐν μέσῳ αὐτῶν δίκην εὐφωνικοῦ τὸ *π* (ἀνθ' οὗ οἱ ἀρχαῖοι ἔγραφον τὸ συγγενὲς *β*, οἷον *μέμβλησαι* ἀντὶ *μέμλησαι*) καὶ οὕτω προῆλθεν εἰς φῶς τὸ περιβόητον ἐξομπλοιάζω, ὅπως ἐγένετο τὸ *χαμπλὰ* ἐκ τοῦ *χαμλὰ* (=χαμηλὰ) τὸ *καμπλαῦκι* ἐκ τοῦ *καμλαῦκι* (καμηλαῦκι, καλημαῦκι) κτλ. Ὥστε ἡ ἀρχὴ τῆς λ. εἶνε ἑλληνικωτάτη μὴ δυναμένη ἄλλως νὰ ἔλθῃ εἰς φῶς, εἰ μὴ διὰ μόνης τῆς κατὰ προφορὰν ἀκριβοῦς γραφῆς τῆς λ. ἐξομνοιάζω.

5. *Ἡ Σταύρωσις.*

Τὸ ᾆσμα ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὸ ποιημάτιον τοῦτο δὲν ψάλλεται συνήθως, ἀλλ' ἀποσηθίζεται τὸ ἑσπέρας τῆς μεγάλης παρασκευῆς παρὰ τῶν γυναικῶν, ὅσαι χάριν εὐλαβείας διανυκτερεύουσιν ἐν τῷ ναῷ τὴν ἡμέραν τοῦ Ἐπιταφίου μιμούμεναι οὕτω τὰς Μυροφόρους. Ἀποστηθίζουσι δὲ σὺν τούτῳ καὶ ἄλλα παραπλήσια, ἵνα διέρχωνται τὰς νυκτερινὰς ὥρας ἐν ἀγρυπνίᾳ

Καλό 'νε τ' ἅγιος ὁ Θεός,
καλὸν κῆπον τὸ λέει,
κῆπου τὸ λέῃ, σώνεται,
κῆπου τ' ἀκούῃ, ἁγιάζει,
κῆπου τὸ καλακουρμαστῇ,
παράδεισο θὰ λάβῃ.
Κάτου 'ς τὰ Γεροσόλυμα
καὶ 'ς τοῦ Χριστοῦ τὸν τάφο,
ἐκεῖ δεντρὸ δὲν ἦτανε
καὶ δέντρο 'φανερώθη·
τὸ δέντρο ἦταν ὁ Χριστὸς
κ' οἱ κλῶν' οἱ Ἀποστόλοι·
τὰ φύλλα, 'ποῦ ἐπέφτανε,
ἦταν οἱ μάρτυρές του,
ποῦ 'μαρτυροῦσαν κ' ἔλεγαν
γιὰ τοῦ Χριστοῦ τὰ πάθη.
— Χριστέ μου, π' ὤπαθες πολλὰ
βάσανα καὶ μαρτούρια,
Χριστὲ, 'ποῦ σὲ 'σταυρώσανε
οἱ ἄπιστοι Ὀβραῖοι,
'ς τὸ Φαραὼν ἐστείλανε
νὰ κάμ' τρία περόνια·
κ' ἐκεῖὸς ὁ τρισκατάρατος
βάνει καὶ φκιάνουν πέντε.
Σύ, Φαραώ, ποῦ τά 'φκιασες,
σὺ νὰ μᾶς διατάξῃς. —
— Τώρα, ποῦ μὲ ρωτήσετε,

Digitized by Google

ἐγὼ νὰ σᾶς διατάξω.
τὰ δυὸ βάλτε 'ς τὰ πόδια του
τὰ δυὸ 'ς τὰ δυό του χέρια·
τὸ πέμπτο, τὸ φαρμακερό,
βάλτε το 'ς τὴν καρδιά του,
νὰ τρέξῃ γαῖμα καὶ νερὸ
ἀπ' τὸ ζερβὶ πλευρό του. —
Μαντάτα πᾶνε κ' ἔρχονται
τσῆ Παναγιᾶς 'ς τὴν πόρτα.
— Τρέχα, Κυρὰ καὶ Δέσποινα,
καὶ 'πιάσανε τὸν γυιό σου·
'σὰν κλέφτη τὸν ἐπιάσανε
καὶ 'σὰ λῃστῆ τὸν 'πᾶνε
καὶ 'ς τοῦ Πιλάτου τὴν αὐλὴ
'πᾶνε νὰν τὸν σταυρώσουν. —
'Σὰν τἄκουσεν ἡ Παναγιά,
πολὺ τσῆ 'κακοφάνη.
— Τρεχάτε κῆ' ἀκλουθᾶτε με.
τὴν πικραμένη μάννα. —
Κανεὶς δὲν τὴν ἀκλούθησε
παρὰ τρεῖς μαυροφόραις,
ἡ Μάρθα, ἡ Μαγδαληνὴ
κ' ἡ μάννα τοῦ Λαζάρου
καὶ τοῦ Γιακώβ' ἡ ἀδερφή,
ἡ μονογεννημένη.
'Επῆραν τὸ στρατί στρατί,
τ'ὥρῃο τὸ μονοπάτι·
τὸ μονοπάτι τσ' ὥβγαλε
'ς ταῖς Πόρταις τοῦ Πιλάτου·
βρίσκουν ταῖς πόρταις 'σφαλισταῖς
καὶ τὰ κλειδιὰ 'παρμένα
καὶ τὰ πορτοπαράθυρα
σφιχτὰ μανταλωμένα.
— Ἄνοιξε, πόρτα τοῦ Δῃστῆ
καὶ πόρτα τοῦ Πιλάτου. —
κ' ἡ πόρτ' ἀπὸ τὸ φόβο τση
ἄνοιξε μοναχὴ τση.
Τηράει δεξιά, τηράει ζερβά,
κανένανε δὲ γλέπει·
τηράει καὶ 'ς τὴν μπάντα τση,
γλέπει τὸν Ἅϊ Γιάννη.
— Ὤχ, Ἅϊ Γιάνν' ἀπόστολε
καὶ μαθητὴ τοῦ γυιοῦ μου,
μὴν εἶδες τὸ παιδάκι μου
καὶ σὲ τὸ δάσκαλό σου;—
— Κυρά μου τὸν ἐγέννησες
καὶ δὲν τόνε γνωρίζεις
κ' ἐγ', ὁ φτωχός του μαθητής,
πῶς θὰ ν'τονὲ γνωρίσω;
Ποιὸς ἔχει στόμα, νὰ 'σ τὸ 'πῇ;
χείλη, νὰ σ' τὸ μιλήσῃ;
καὶ χέρι, γουργουρόχερο,
νὰ πιάσῃ, νὰ σ' τὸ δείξῃ;
Γλέπεις ἐκεῖνον τὸν γυμνόν,
τὸν καταπληγωμένον;
'Εκειὸς εἶνε τὸ τέκνο σου
κ' ἐμὲ ὁ δάσκαλός μου.—
— Καὶ ποῦ γκρεμὸς, νὰ γκρεμιστῶ;
καὶ ποῦ λιθιὰ νὰ πέσω;
ποῦ 'νε μαχαῖρι δίκοπο,
νὰ βάλλω 'ς τὴν καρδιά μου; —
Κῆ ὁ γυιός τση τσ' ἀπεκρίθηκε
'Απ' τὸ σταυρὸν ἀπάνου·
— Μαννοῦλά μου, κῆ ἂν σκοτωθῇς,
σκοτώνονται μαννάδες·
μαννοῦλά μου, κῆ' ἂν γκρεμιστῇς,
'γκρεμίζοντ' ἀδερφάδες·
μαννοῦλά μου κῆ ἂν εἰ σφαγῇς,
σφάζετ' ὁ κόσμος οὖλος·
βάλλε κρασὶ μέσ' 'ς τὸ γυαλὶ
κῆ ἀφράτο παξουμάδι
καὶ δεῖξαι ταῖς παρηγοριαῖς,
νὰ παργοριῶνται ἡ μάννες
καὶ τὸ μεγάλο Σάββατο
μπριχοῦ νὰ ῥίξ ὁ ἥλιος,
καλαναρχάνε τὰ παιδιὰ
καὶ ψέλνουν οἱ παπάδες,
τότε καὶ σύ, μαννοῦλά μου
θά 'χεις χαραῖς μεγάλαις.

Β'. ΗΡΩΙΚΑ.

6. *Ὁ Γήταυρος.*

Ὁ Κλέφτης οὗτος ἦτο Λευκάδιος ἐκ τῆς κώμης Μαραντοχωρίου ἀκμάσας εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν ἁρματωλῶν περὶ τὰ 1810. Διηγοῦνται περὶ αὐτοῦ ὅτι εἶχεν ἀνάστημα γιγάντιον καὶ ῥώμην ἐξαισίαν, ὥστε ἠδύνατο διὰ τῶν δύο μικρῶν του δακτύλων ν' ἀνασηκώσῃ καὶ νὰ βαστάσῃ κρεμάμενα δύο σφαχτά, ἕως οὗ νὰ τὰ ἐκδάρωσιν. Ἰδοὺ τὸ εἰς τιμὴν αὐτοῦ ψαλλόμενον ᾆσμα·

Ἦτανε κρῖμα κῆ ἄδικο, μεγάλη ἁμαρτία,
'ποῦ 'σκότωσαν τὸν Γήταυρο, καὶ τ'ἄξο παλληκάρι.
—Δὲ 'ς τό 'π' ὁ Πλάκας μιὰ βολά, δὲ 'ς τό 'πε κῆ ὁ Ματσούκας,
« 'Στάθη, μὴν 'πᾷς ἁρματωλὸς μὲ τὸν Κατσικογιάννη·
5. γιατ' ὁ χοντρὸς εἶν' ἄπιστος, βίχτει καὶ σὲ σκοτόνει».

Digitized by

Κάθεται κάνει μιὰ γραφὴ τοῦ Ῥίζου, τοῦ Τρυφιώτη·
« Ῥίζο μ' ἔρχετ' ὁ Γήταυρος μὲ πέντε παλληκάρια·
γυρεύει πέντε χαϊμαλιὰ καὶ τρεῖς σακκούλαις ἄσπρα.
γυρεύει κὴ ἀσημόσπαθο τὸ φλοροκαπνισμένο.
10. βαρεῖτε καὶ σκοτῶστέ τον . . . . . .

7. Ὁ Ἀργύρης.

Ὁ Ἀργύρης ἐγεννήθη ἐν Λευκάδι τὸ 1799 εἰς τὴν κώμην Καλαμιτσίου καὶ μόλις ἔφηβος ὢν ἠσπάσθη τὸν ληστρικὸν βίον. Τότε ἠράσθη καὶ Ἑλένης τινός, θυγατρὸς Μιχαὴλ Περδικάρη, ἐκ τῆς αὐτῆς κώμης. Οἱ γεννήτορες τῆς νεάνιδος ἀπέκρουον ἐπιμόνως τὰς περὶ γάμου προτάσεις τοῦ Ἀργύρη καὶ οὕτω διήγειρον ἐν τῇ ἀγρίᾳ ψυχῇ τοῦ μνηστῆρος ἄσβεστον ζηλοτυπίαν καὶ ἀκατάσχετον πόθον ἐκδικήσεως. Ἐκήρυξεν ἐπομένως πόλεμον κατὰ τῆς οἰκογενείας τῆς Ἑλένης, κατέῤῥιψε πολλὰ τῶν κτημάτων αὐτῆς, ἐπλήγωσε καιρίως ἕνα τῶν συγγενῶν της καὶ τέλος κατώρθωσε νὰ ἀπαγάγῃ καὶ τὴν κόρην, ἣν καὶ ἐκβιάσας ἀπέπεμψεν, ἀφ' οὗ διὰ τοῦ ξίφους κατέκοψε τὰς παρειὰς αὐτῆς, φρονῶν ὅτι οὕτως ἠκρωτηριασμένην οὐδεὶς ἤθελέ ποτε ὀρεχθῆ. Μετὰ τὸ κακούργημα τοῦτο ἐκηρύχθη ἐκτὸς τῆς προστασίας τῶν νόμων καὶ ἁδρὰ ὡρίσθη ἀμοιβὴ ἐπὶ τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ· ὅθεν τὴν 22 Αὐγούστου 1827 ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν δύο συγγενῶν καὶ φίλων του Πατράλα καὶ Νικολάου Κούρτη (ἴδ. Βαλλαωρ. Μνημόσ. σ. 190). Τὸ εἰς μνήμην αὐτοῦ ᾀδόμενον ᾆσμα εἶνε τὸ ἀκόλουθον·

Τρία πουλάκια κάθονται 'ς τῆς Ἐγκλουβῆς τὰ μέρη·
τό 'να τηράει τὴ Βαφκερή, τ' ἄλλο τὸ Καλαμίτσι·
τὸ τρίτο, τὸ καλλίτερο, μοιρολογάει καὶ λέγει·
— Ὁ μαῦρος δὲν τὸ 'πάντεχα κὴ ὁ νοῦς μου δὲν τὸ βάνει,
5. νὰ τὸ πατήσουν τὸ ψωμὶ οἱ φίλοι μου Κουρτιάδες·
ἀπόψε τούτη τὴ βραδυά, ποῦ 'ς τὴν Καρυὰ θὰ ν' πάγω,
νὰ χαιρετήσω φίλους μου χουλιάδες τοὺς δικούς μου,
'ς τὸ Καλαμίτσι νὰ διαβῶ, 'ς τὴ μάννα μου νὰ 'πάγω,
νὰ πάρ' ἀποχαιρέτησι . . . . . .

Σημ. Τὸ ᾆσμα τοῦτο ἐξέδωκε καὶ ὁ κ. Βαλαωρίτης ἐν τοῖς αὐτοῦ Μνημοσύνοις (σ. 193), ἀλλὰ κατὰ πολλὰ παραλλάσσον τοῦ ἡμετέρου (1).

8. (7) Ὁ αὐτός. (2)

Ποιὸς ἔχει στόμα νὰν τὸ 'πῇ κὴ ἀχείλη νὰ μιλήσῃ;
ποιὸς θὲ ν' ἀκούσῃ τὸν καῦμὸ νὰ μὴν ἀναζενάξῃ;
Τρία πουλάκια κάθονταν 'ψηλὰ τσ' Ἅγι-'Αναργύρους,
τό 'να τηράει τὴ Βαφκερή, τ' ἄλλο τὸ Καλαμίτσι,
5. τὸ τρίτο τὸ καλλίτερο μοιρολογάει καὶ λέγει. —
Δέ σ' τό 'π', Ἀργύρη, μιὰ φορά, δὲ σ' τό 'πα τρεῖς καὶ πέντε
τὴν Ἐγκλουβὴ νὰ μὴ διαβῇς καὶ φίλους νὰ μὴ πιάσῃς;
μὲ φίλο Κούρτη μὴν πιαστῇς καὶ μπέσα μὴν τοῦ δώσῃς,
γιατ' εἶν' ὁ Κούρτης ἄπιστος, Πατράλας ψωμοπάτης;—
10. Παρασκευὴ τοῦ τό 'λεγε καὶ τὸ Σαββάτο 'πῆγε,
τὴν Κυριακὴ τὸ δειλινὸ τὸν ἔσμιξ' ὁ Πατράλας.
— Γειά σου, χαρά σ', Ἀργύρη μου. — Καλῶς τον τὸν Πατράλα. —
Πολὺν καιρό 'χω νὰ σὲ ἰδῶ καὶ νὰ σὲ κουβεντιάσω,
νἄρτῃς νὰ 'πᾶμε 'σπίτι μου νὰ φᾶμε καὶ νὰ πιοῦμε. —
15. Κ' ἐκίνησαν κ' ἐπγαίνανε 'ς τὸ σπίτι τοῦ Πατράλα.

---

(1) Τρία πουλάκια κάθουνται 'ς τῆς Ἐγκλουβῆς τὰ μέρη.
Τό 'να τηράει τὴ Βάφκερη, τἄλλο τὸ Καλαμίτσι.
Τὸ τρίτο, τὸ καλλίτερο, μοιρολογάει καὶ λέγει.
—Δέ σ' τοῦπα 'γώ, χρυσὸ πουλί, δὲ σ' τοῦπα 'γώ, Ἑλένη;
5. 'Σ τὴν Ἐγκλουβὴ νὰ μὴ διαβῇς, μάδε νὰ μὴν 'περάσῃς.
Μὲ Κούρτη φίλος μὴν πιαστῇς καὶ μπέσα μὴν τοῦ δώσῃς.
Γιατ' εἶν' ὁ Κούρτης ἄπιστος καὶ θὲ νὰ σὲ σκοτώσῃ.—
—Νἄβε τὸ 'ξέρω ἀπὸ βραδύς, νἄβε τὸ καταλάβω.
Νὰ κάμω τὴν Πατράλαινα, νὰ κλαίῃ νύχτα, μέρα.

(2) Ὁ μὲν ἐκτὸς ἀριθμὸς ἐστιν ὁ αὔξων, ὁ δὲ ἐν παρενθέσει ὁ τῶν κατὰ διαφόρους καιροὺς περιελθουσῶν εἰς χεῖρας τῆς Ἐπιτροπῆς συλλογῶν· εἰς τὸν τελευταῖον δὲ τοῦτον ἀριθμὸν γίγνονται καὶ αἱ παραπομπαί. Σ. Φ. Ε.

Digitized by Google

κ' ἐκεῖ 'ποῦ τρωγοπίνανε καὶ 'κάναν κὴ ὁμιλία. —
'Αργύρη, ποῦ νὰ κλέψωμε 'ς τὴ Βαφκερὴ δυὸ βόϊδια; —
— Μετὰ χαρά σου, φίλε μου, τὸ κέφι σου νὰ γένῃ. —
'Ξεκίνησαν κ' ἐπγαίνανε 'ς τὴ Βαφκερὴ νὰ 'πᾶνε.
Πατράλας πήγαινε μπροστὰ κὴ 'Αργύρης ἀπὸ 'πίσω,
κὴ ὅτι κοντὰ νὰ σώσουνε κοντὰ τσ' "Αγι 'Αναργύρους,
τρεῖς τουφεκιαῖς τοῦ 'ρίξανε κ' ἡ τρεῖς φαρμακωμένες·
ἡ μιὰ τὸν 'πῆρε ξώδερμα κ' ἡ ἄλλην ἀπὸ τὴν μπάντα
κ' ἡ τρίτη ἡ στερνότερη μέσα 'ς τὰ φυλλοκάρδια·
'Ο ζόμας γαῖμα 'γιόμισε, τὰ χείλη του φαρμάκι,
κ' ἡ γλῶσσά τ' ἀηδονολαλεῖ, 'σὰν τὸ χελιδονάκι,
— Μ' ἔφαγες, Κούρτη κερατᾶ, Πατράλα ψωμοπάτη! —

Σημ. Τὸ ᾄσμα τοῦτο εἶνε τὸ τρίτον ἐκ τῶν ὅσα εἰς μνήμην τοῦ λῃστοῦ τούτου ψάλλονται ἐν Λευκάδι.

8. (9) *Ὁ Τσάμης.*

"Αλλος οὗτος ἐγχώριος λῃστὴς ἐκ τῆς κώμης ἁγίου Πέτρου ἀκμάσας περὶ τὰ 1840. Ἐφονεύθη πλησίον τοῦ Πλατάνου καὶ τῆς βρύσεως τῆς αὐτῆς κώμης ὑπό τινος Σαβίνου καὶ Καγούλη ἐκ Σύβρου· εἰς μνήμην αὐτοῦ ᾄδεται τὸ ἑπόμενον ᾄσμα.

Τὸ Μάϊ σφάζουν τὰ τραγιά, τὸ θεριστὴ κριάρια,
Καὶ τὸ δεκαπενταύγουστο σκοτώνουν παλληκάρια.
Τὸ Σπύρον Τσάμ' ἐσκότωσαν οἱ Μπακοσυβριῶτες.
Τρία καρτέσια τοῦχανε 'ς τὸ πλάτανο, 'ς τὴ βρύσι.
Μιὰ μπαταριὰ τοῦ 'δώκανε, τίποτε δὲν τοῦ 'κάμαν.
Μαῦρο λιθάρι ἅρπαξε κὴ' ἀπάνου τους χουμάει.
Μιὰ κουμπουριὰ τοῦ ῥίξανε, τὸν 'γγύζουν 'ς τὴν καρδοῦλα.
Συρτὴ φωνὴ παρέσυρεν, ὅσο κὴ' ἂν ἐδυνόταν.
—"Ω, ποῦ 'σαι, Μῆτσο μ' ἀδελφέ, ἐλάτε νὰ μὲ πᾶρτε.
'Ελάτε, καὶ μὲ 'σκότωσαν οἱ Μπακοσυβριῶτες.

10. (9.) *Ἡ στάσις τῶν Λευκαδίων.*

Τὸ 1819 οἱ κάτοικοι τῆς κώμης Καρυᾶς καὶ Σφακιωτῶν μετά τινων πλουσίων τῆς πόλεως συνεννοηθέντες, ἠγέρθησαν εἰς τὰ ὅπλα, ἐξορμήσαντες κατὰ τῆς πόλεως ἵνα πυρπολήσωσι τὰς οἰκίας τῶν τότε βουλευτῶν, διότι εἶχον ἐπιβαρύνει τὸν λαὸν μὲ δυνατοὺς φόρους. Ὁ Ἀγγλικὸς στρατὸς ἐκίνησε κατὰ τῶν στασιαστῶν, ἀλλ' ἔπαθεν ἐλεεινῶς, διότι ἠγνόει τὰς τραχείας καὶ δυσβάτους διόδους τῶν ὀρέων μας. Ἀρχηγοὶ τῆς στάσεως ἦσαν οἱ τρεῖς ὑπὸ τοῦ ᾄσματος μνημονευόμενοι χωρικοί, οἵτινες μετὰ τὴν καλὴν τοῦ κινήματός των ἔκβασιν λαβόντες μεθ' ἑαυτῶν καὶ ἄλλους Λευκαδίους προσέφυγον εἰς τὰ ὄρη τῆς γείτονος Ἀκαρνανίας, ὅπου τὸ 1821, δράξαντες καὶ αὐτοὶ τὰ ὅπλα, συνέδραμον εἰς τὸν τότε ἀγῶνα. Εἰς μνήμην δὲ τῆς ἐμφυλίου ἐκείνης στάσεως ᾄδεται εἰσέτι τὸ ἑπόμενον ᾄσμα.

Τρία πουλάκια κάθονται 'ς τὴ ῥάχη 'ς τοῦ Διοχάρη·
τό' να ἦταν ὁ Χαλικιᾶς καὶ τἄλλο ὁ Πανάδας,
τὸ τρίτο, τὸ καλλίτερο, ὁ Νικολὸς Βελέντσας,
'παραπονοῦνταν καὶ 'λεγαν· — βάστα, χωριὸ καὶ χώρα. —
— Τί νὰ βαστάξω, βρὲς παιδιὰ κὴ ἄχαρα παλληκάρια;
Δὲν εἶν' ἑνὰς, δὲν εἶναι δυό, εἶναι μεγάλ' ἀσκέρι. —
Τρεῖς 'μέραις κάνουν πόλεμο, δὲν ἔχουν ἄλλα βόλια·
διακόσους ἐσκοτώσανε καὶ 'κάψανε καὶ 'σπίτια.

11. (10.) *Ὁ Γερακλέφτης.*

Πέντ' ἓξη παλληκάρια 'πᾶνε γιὰ κλεψιά,
θέλουν καὶ ἕνα γέρο γιὰ τὴν ὁρμηνειά·
'πῆγαν καὶ τὸν βρῆκαν σὲ βαθειὰ σπηλιά,
'πῶλυονε τάσῃμι κ' ἔφτιανε κομπιά.
— Γειάσ', χαρά σου, γέρω. — Καλῶς τὰ παιδιά. —
—γιὰ σήκ' ἀπάνου, γέρω, νὰ 'πᾶμε γιὰ κλεψιά. —
— Δὲν ἠμπορῶ, παιδιά μου, γιατ' εἶμαι γέροντας.
μόν' πάρτε τὸν ὑγιό μου τὸ μεγαλείτερο,
'ποῦ 'ξερ' τὰ μονοπάτια, ὅπου 'περβάτουνα,
ξέρει καὶ τὰ 'λημέρια, ὅπου 'λημέριαζα,
ξέρει τσὴ κρύαις βρύσαις, ὅπ' ἔπινα νερό.

Digitized by Google

Σημ. Τὰ ἑπόμενα ᾄσματα προέρχονται ἐκ τῆς δευτέρας αὐτοῦ συλλογῆς.

12. (1) *Ἡ ζωὴ τοῦ Κλέφτη*

Παιδιά μ', ἄ' θέλτε λεβεντιὰ καὶ κλέφτες νὰ γενῆτε,
ν' ἐμένα νὰ ρωτήσητε τὸ πῶς περνᾶν οἱ κλέφτες·
δώδεκα χρόνους ἔκαμα 'ς τοὺς κλέφταις καπετάνιος.
ζεστὸ ψωμὶ δὲν ἔφαγα . . . . . .
τὸν ὕπνο δὲν ἐχόρτασαν', ὡς τὸν χορταίν' ὁ κόσμος·
τὸ χέρι μου προυσκέφαλο καὶ τὸ σπαθί μου στρῶμα . . . . . .

13. (2) *Τὸ Βλαχόπουλον.*

Ὁ Κωσταντῖνος ὁ μικρὸς κὴ Ἀλέξης ὁ ἀντρειωμένος
καὶ τὸ μικρὸ Βλαχόπουλο ν ἀντάμα τρῶν καὶ πίνουν·
καὶ 'κεῖ 'ποῦ 'τρωγοπίνανε καὶ 'μορφοχαιρετηόνταν,
μήνυμα τσοῦρτ' ἀπ' τὸ Θεὸ κὴ ἀπὸ Ἀγγέλου στόμα·
ἐσεῖς τρῶτε καὶ πίνετε κ' οἱ Βλάχοι σᾶς κουρσεύουν.
Τοῦ Κῶςα 'πῆραν τὸν υἱό, τ''Αλέξι τὴν γυναῖκα
καὶ τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου 'πῆραν τὴν ἀδερφή του. —
Ὥστε νὰ στρώσ' ὁ Κωσταντὶς καὶ νὰ σελώσ' Ἀλέξις,
εὑρέθη τὸ Βλαχόπουλο 'ς τὸ φάρο καββαλάρης.
— Γιά 'βγα, μικρὸ Βλαχόπουλο, καὶ βίγλισε 'ς τὴ βίγλα,
ἂν ἦνε χίλιοι κ'ἑκατὸ νέμπα τους μοναχός σου,
ἂν ἦνε καὶ περσσότεροι, φώναξε καὶ τοῦ Κώςα.—
Βγῆκε 'ς τὴ βίγλα, 'βίγλισε καὶ βιγλισμοὺς δὲν εἶχε·
νὰ πάῃ πίσω 'ντρέπεται, νὰ 'πάγῃ ὁμπρός, φοβᾶται·
— Ποῦ εἶσαι, Κῶστα μ' ἀδελφέ, κὴ Ἀλέξη ἀντρειωμένε;
ἂν εἶστε 'μπρός μου, φύγετε· καὶ 'πίσω μου, κρυφτῆτε.

14. (3) *Ὁ Σκαλτσοδῆμος.*

Μέσ' 'ς τὴν Καρυὰ 'ς τὸν πλάτανο, ν ἐκεῖ 'ς τὴν κρύα βρύσι
ὁ Σκαλτσοδῆμος κάθεται μ' αὐτὸν τὸν Ἀποστόλη·
ἔχουν ἀρνιὰ 'ποῦ ψένουνε, κριάρια σουβλισμένα·
ἔχουν τὴ Ῥήνη 'ς τὸ πλευρό, 'ποῦ τοὺς κερνάει καὶ πίνουν.
— Κέρνα μας, Ῥήνη, κέρνα μας, ὥστε νὰ ξημερώσῃ,
νὰ 'πάγ' ἡ πούλια δειλινό, νὰ κάτοῃ τὸ φεγγάρι,
νὰ σκοτιδιάσουν τὰ στενά, νὰ πάψουν οἱ διαβάταις,
νὰ 'πᾶν οἱ ξένοι 'σπίτια τους κ' οἱ 'ντόπιοι 'ς τὰ δικά τους,
νὰ 'πά' κ' ἐγ' ὁ ξενούτσικος 'σὲ μιὰν ἀγάπη 'πῶχω·
'ς τὴν πόρτα φλᾶν τριάντα δυὸ 'ς τὸ παραπόρτι τριάντα.
'ς τὸν ὀβορὸ τῆς λιγερῆς θεριὰ εἶνε δεμένα.

Σημ. Τὸ ᾆσμα τοῦτο πλὴν ἄλλων οὐσιωδεστάτων παραλλαγῶν ὑποτίθησι καὶ τὸν κλέφτην, ὃν καλεῖ Σκαλτσοδῆμον, ὑπὸ τὸν πλάτανον τῆς Καρυᾶς, κώμης τῆς Λευκάδος, ἐν ᾧ αἱ γνωσταὶ συλλογαὶ ὑποθέτουσιν αὐτὸν ὑπὸ τὰ ἔλατα καὶ Σκυλλοδῆμον ἀποκαλοῦσιν, οὕτως·

Ὁ Σκυλλοδῆμος ἔτρωγε 'ς τὰ ἔλατ' ἀποκάτω
κ' εἶχε τὴ Ῥήνη 'ς τὸ πλευρὸ κρασὶ νὰ τὸν κερνάῃ.

(Ζαμπελ. συλλ. 91. Μέρ. Α'.).

15. (4) *Ὁ Νάνος.*

Ἔβγῆκ' ὁ Νάνος 'ς τὰ βουνὰ ψηλὰ 'ς τὰ κορφοβούνια
καὶ παλληκάρια 'μάζωνε Γουργάρους κὴ Ἀρβανίταις·
καὶ τὰ μικρὰ Βλαχόπουλα γιὰ τὴν ἀλεσοσύνη.
ὁλημερνὶς τὰ 'διάλεγε, τὸ βράδυ τὰ διατάζει·
— βάλτε τσαρούχια 'πὸ λαγό, τὰ μέστια 'πὸ κανάβι·
βάλτε τὰ κοντογέλεκα γιὰ τὴν ἀλεστοσύνη·
πέντε 'μερῶν φάγ'ἔχομε, μιὰ μέρα νὰν τὸ φᾶμε,
τριῶ μερῶν περβάτημα μιὰ νύχτα γιὰ νὰ πᾶμε·
νὰ 'πάμετε 'ς τὴ Λεπενοῦ 'ς τοῦ Νικολοῦ τὰ 'σπίτια,
'πῶχει τὰ γρόσια 'ς τὰ καδιὰ καὶ τὰ φλοριὰ 'ς ταῖς στέρναις.

16. (5) *Ὁ Σκαμπαρδόγιας.*

Ἀηδόνια μὴ λαλήσετε, κοῦκοί μου βουβαθῆτε
καὶ 'σεῖς, καϋμέν' Ἀρβανιτιά, 'ς τὰ μαῦρα νὰ 'ντυθῆτε.

Digitized by Google

'π' ὁ Σκαμπαρδόνιας 'πέθανε μέσ' τσ' Ἄρτας τὸ γιοφύρι·
τὰ παλληκάρια τ' ἤρτανε καὶ 'φέραν τ' ἅρματά του,
5. 'φέραν καὶ μιὰ πρικιὰ γραφή, πρικιὰ φαρμακωμένη,
καὶ μὲ τὸ γαῖμα τῆς καρδιᾶς ἤτανε βουλωμένη.

Γ'. ΕΡΩΤΙΚΑ.

17. (11) *Μιὰ νύχτα 'ς τὰ βουνά.*

Μ' ἐπλάνεσεν ἡ χαραυγή, τ' ἄστρι καὶ τὸ φεγγάρι
καὶ 'βγῆκα νύχτα 'ς τὰ βουνά, ψηλὰ 'ς τὰ κορφοβούνια
κ' ἤκουσα γιερακιοῦ φωνὴ καὶ ἀητοῦ σουρίγρα·
κούω τὴν πετροπέρδικα πῶς πετροκαταριέται,
5. πῶς καταριέται τὸν ἀητό, κὴ ὀργιέται τὸν πετρίτη.
— Ἀητέ, νὰ βγοῦν τὰ νύχια σου, Πετρίτη τὰ φτερά σου,
'πὼφάγετε τ' ἀηταῖρί μου καὶ θὰ φᾶτε καὶ μένα. . . .
. . . . . .

Σημ. *Χαραυγὴ*=λυκαυγές. Ὁ Βυζ. παραλείπει τὴν λ. — *ὀργιέται*=ὀργίζεται. Ὁ Βυζ. παραλείπει τὸν τύπον τοῦτον. — *ἀηταῖρι*=σύνευνος, ἐκ τοῦ ἑταῖρος (Σύλλ. 1. 7). Ὁ Βυζ. γρ. μόνον 'ταῖρι.

18. (12) *Ἡ Κατάρα.*

Σ' τὴν παρακάτου γειτονιά, 'ς τὴν παρακάτου ῥοῦγα,
ἐκεῖ 'καθόνταν μιὰ γρηά, 'καθόνταν κ' ἕνας γέρος
κ' ἕνα σκυλί, κ' ἕνα σκυλί, κ' ἕνα κρυφὸ κορίτσι,
κορίτσι κρυφαγγάσρωτο καὶ κρυφαγγασρωμένο.
5. 'ς τὸ παραθύρι κάθεται, τσοῦ μῆνες λογαριάζει,
ποιὸ μῆναν ἀγγαστρώθηκε, ποιὸ μῆνα θὰ γεννήσῃ.
Γεννάρη, γέννα τοῦ Χριστοῦ καὶ πρώτ' ἀρχὴ τοῦ χρόνου.
Φλεβάρη, φλέβες μ' ἄνοιξες 'ς τσῆ ῥώγαις τῶν βυζῶν μου,
Μάρτη μου μὲ τὰ λούλουδα κὴ Ἀπρίλη μὲ τὰ ῥόδα,
10. καὶ Μάϊ, μάγεψέ τονε τὸν νέον, 'ποῦ μ' ἀγάπα,
ὁποῦ με 'φίλιε καί λεγε ποτέ του δὲν μ' ἀρνιέται,
καὶ τώρα μ' ἀπαράτησε, 'σὰν καλαμνιὰ 'ς τὸν κάμπο,
'σὰν ἐκκλησιὰ 'λειτούργητη, 'σὰ' χώρα 'γκρεμισμένη.
Θέλω νὰν τὸν καταραστῶ καὶ 'μοῦ πονεῖ ψυχή μου.
15. ἀπὸ 'ψηλὰ νὰν 'γκρεμιστῇ καὶ 'ς τὰ χαμπλὰ νὰ πέσῃ,
'σὰν τὸ γυαλὶ νὰ ῥαΐστῇ, 'σὰν τὸ κερὶ νὰ λυώσῃ.
πέντε γιατροὶ νὰν τὸν βαστοῦν καὶ δέκα μαθητάδες
καὶ 'γὼ διαβάτρα νὰ διαβῶ, διαβάτρα νὰ περάσω·
— γειά σας, χαρά σας, κὺρ γιατροί, μ' ὅλους τοὺς μαθητάδες,
20. ἂν κόβουν τὰ ξουράφια σας, μὴ σᾶς πον' ἡ ψυχή σας,
κ' ἔχω πανὶ Ἀλεξαντρινὸ ἑξῆντα πέντε πήχαις
τσὴ δέκα βάλτε γιὰ ξανθὸ καὶ τα' ἄλλους γιὰ μοτάρια
κὴ ἀ' δέ' δικήσουνε κὴ αὐτοί, δίνω καὶ τὸ σαγιά μου.
—Μωρὴ σκληρή, μὼρ' ἄνομη, μωρὴ κακὴ γυναῖκα,
25. δὲν ἦταν κρίσι νὰ μὲ 'πᾷς, κριτήριο νὰ μὲ κρίνῃς,
μό' μ' ἔρριξες εἰς τὸ Θεό; . . . . . .

19. (13) *Ὁ ἀπατηθεὶς νέος.*

Τὸ ᾄσμα τοῦτο ψάλλεται εἰς τὰς κώμας τῆς Λευκάδος, ὅπου ἔθιμον εἶνε νὰ ὑπανδρολογῶσι μικροὺς τοὺς νέους καὶ τὰς νέας, ὑποσχόμενοι οἱ συγγενεῖς αὐτῶν ἀμοιβαίαν συζυγικὴν πίστιν μέχρις οὗ οἱ παῖδες γίνωσιν ἐνήλικες καὶ τελέσωσι τὸ τοῦ γάμου μυστήριον. Νομίζεται δὲ ἐνῆλιξ ἡ κόρη, ὅταν συμπληρώσῃ τὸ δέκατον τέταρτον ἔτος τῆς ἡλικίας της.

Θλίβετ' ὁ Γιάννης, θλίβεται καὶ βαρυαναστενάζει.
—Τί ἔχεις, Γιάννη, καὶ θλίβεσαι καὶ βαρυαναστενάζεις;—
—Ἐγὼ μικρὸς 'παντρεύθηκα, μικρὴ γυναῖκα 'πῆρα.
ἐκόπιασα κὴ ἀνάθρεψα τὴν ἔκαμα τοῦ νόμου,
5. καὶ τώρα τὴν 'παντρολογοῦν κὴ ἄλλον ἄντρα τσῆ δίνουν.
δὲν τῶχω πῶς 'παντρεύεται καὶ ἄλλον ἄντρα παίρνει·

Digitized by Google

μοῦ 'παν νὰ πάγω γιὰ νουνός, νὰ πᾶ 'νὰ στεφανώσω·
φκιάνω στεφάνια 'πὸ φλωρὶ καὶ τὰ κεριὰ 'σημένια·
παίρνω καὶ 'πάγω γιὰ νουνός, πάγω νὰ στεφανώσω·
10. δὲν ἔχω πόδια νὰ σταθῶ, δὲ μὲ βαστᾶν τὰ κότσα,
καὶ χέργια γοργογύριστα ν'ἀλλάξω τὰ ζεφάνια.

20. (14) *Τὸ παράπονον.*

Μάννα, καράβια τέσσερα, μάννα, καράβια πέντε·
καταίβα κάτου, ρώτησε, καταίβα κάτου, 'πές τους,
μὴν εἶδαν τὸν ἀσίκη μου, μὴν εἶδαν τὸν καλό μου,
'σὲ τί παζάρια περβατεῖ; 'σὲ τί ταβέρναις πίνει;
—'σὲ τί ταβέρναις πίνει
καὶ 'μένα ποῦ μ' ἀφίνει;
5. Τίνος 'ματάκια τὸν κυττοῦν καὶ τὰ 'δικά μου κλαῖνε;
—καὶ τὰ 'δικά μου κλαῖνε
καὶ τὴν καρδιά μου καῖνε;
τίνος ἀχείλη τὸν 'μιλοῦν καὶ τὰ δικά μου ψένουν;
τίνος χεράκια τὸν κερνοῦν καὶ τὰ 'δικά μου τρέμουν;
—καὶ τὰ 'δικά μου τρέμουν
καὶ τὴν καρδιὰ μαραίνουν;
Ποιόνε βαροῦνε μαχαιριαῖς καὶ γαῖμα δὲ σταλάζει;
τίνος ἀγάπη πέρνουνε καὶ δὲν ἀναστενάζει;
—καὶ δὲν ἀναστενάζει
καὶ τὴν καρδιά του σφάζει;

21. (15) *Ἡ πιστὴ σύζυγος.*

Καλότυχά μ' ἐσεῖς βουνά, καλότυχοι σεῖς κάμποι,
ποῦ Χάρο δὲν 'παντέχετε, μάϊδε ποῦ καρτερεῖτε,
μόν' χαίρεστε τὴν ἄνοιξι, τῶμμορφο καλοκαῖρι,
ποῦ λουλουδίζουν τὰ βουνὰ καὶ πρασινίζουν κάμποι!
5. 'Βγαίνουν οἱ Βλάχοι 'ς τὰ βουνά, 'βγαίνουν κ' ἡ Βλαχοπούλες,
βγαίνουν καὶ τὰ Βλαχόπουλα λαλῶντα τὴ φλογέρα·
'βγῆκε κ' ἡ Παναγιώτενα νὰ 'βρῇ τὸν Παναγιώτη.
στάνη, 'σὲ στάνη περβατεῖ, κοπάδι 'σὲ κοπάδι.
— Μὴν εἴδετε τὸν ἄντρα μου, τὸν ἀγαπητικό μου;—
10. — Ἐμεῖς κὴ ἂν εἶ τὸν εἴδαμε, κάνεις δὲν τὸν γνωρίζει.
γιὰ 'πές μας τὰ σουσούμια του, σουσούμια τοῦ κορμιοῦ του.—
—Ἦταν 'ψηλός, ἦταν λιγνός, ἦταν καὶ ξανθομάλλης,
καὶ 'ς τὸ δεξί του δάκτυλο 'φοροῦσε δαχτυλίδι.—

22. (16) *Ἡ Ἐπιστολή.*

Ἔμαθα πῶς μ' ἀρρώστησες, μοσκάτο μου ζαφύλι,
κἤθελα νἄρτω νὰ σὲ ἰδῶ καὶ μοῦρταν κάποιοι φίλοι.
παίρνω καὶ πάγω μοναχός, 'σὰν παραπονεμένος,
μὲ τὸ καπέλο μου χαμπλὰ 'σὰν νά 'μαι λυπημένος.
5. καὶ μὲ ρωτοῦν οἱ φίλοι μου —φίλε μου, τί 'ν', ποῦ κάνεις;
γιὰ μιὰ στρογγυλοπρόσωπη θὰ ν' πέσῃς ν' ἀποθάνῃς;—
Ἐμένα δὲν μὲ παργοροῦν μήτε ὀχτροὶ καὶ φίλοι,
ἂν δέ μου στείλῃς μιὰ γραφὴ ἀπ' τὰ 'δικά σου χείλη.

23. (17) *Ὁ Χαιρετισμός.*

Μιὰ λιγερὴ 'διαζόντανε νὰ 'φάνῃ τὸ πανί τση,
κὴ ὁ γυιὸς τοῦ Ῥήγα 'διάβηκε καὶ τηνὲ χαιρετάει.
— 'Εσύ, κόρη μου, διάζεσαι κ' ἐμένα δὲ 'θυμᾶσαι.—
— 'Εγώ, Ῥήγα, κὴ ἄ' διάζομαι, καὶ σένανε θυμῶμαι·
5. σ' ἔχω γραμμένο 'ς τὸ πανὶ καὶ 'ς τὸ ξυλόχτενό μου·
'ς τὴν ἄκρη τῆς σαΐτας μου σ' ἔχω ζωγραφισμένο.

24. (18) *Ὁ ἐρωτευμένος.*

Οὔλα τὰ πουλάκια ζυγὰ ζυγά,
τῶρημο τ' ἀηδόνι, τὸ μοναχό,
κάθεται 'ς τὸν πύργο καὶ κηλαλεῖ.
—'Αντριανοπολίτη πραμματευτή,
5. ποῦ τὴν ἐδιανεύτης τὴν τέτοια νηὰ
τὴν ξανθομαλλοῦσα τὴν πέρδικα; —

Digitized by Google

— Ἀπὸ τὴν αὐλή της ἐδιάβαινα
κὴ ἀπὸ τὸ βορό της ἐπέρναγα·
τὸ βασιλικό της ἐπότιζε
καὶ τὸ βάρσαμό της ἐρράντιζε·
ἔκοψε κλωνάρι καὶ μ' ὤδωσε·
μοῦ 'πε κ' ἕνα λόγο καὶ μ' ἄρεσε.

Σημ. *ζυγά, ζυγὰ*=ζευγαρωτά· — *διανεύομαι* = διαιτῶμαι. Π. *ποῦ διανεύεσαι;* = ποῦ διάγεις; ποῦ ἀπερνᾷς τὴν ζωήν σου; προσέτι σημαίνει καὶ διανοοῦμαι, ὅπως ἐν τῷ ἄσματι τούτῳ· ὥστε ἡ φρ. *ποῦ ἐδιανεύτης τέτοιαν ηὰρ;*= ποῦ τὴν διενοήθης, ποῦ τὴν ἐσυλλογίσθης; Ὁ Βυζ. παραλείπει τὴν καλὴν ταύτην λέξιν.

25. (19) *Τὸ τάξιμον.*

Ὁ νηούτσικος ἐκίνησε 'ς τὴν ἀγαπητικιά του.
'ς τὴ σράταν, ὅπου πήγαινε, ἔβρεχε καὶ χιονίζει.
Χώνετ' ὁ φάρος ὡς τ' αὐτιὰ κὴ' ὁ νιὸς ὡς τὸ ζωνάρι
κὴ ὁ φάρος ἐχλημήτισε, κ' ἡ λιγερ' ἀπεκρίθη.
— Ἂν φέρνῃς τὴν ἀγάπη μου, τὸν νηόν, ὅπ' ἀγαπάω,
τὰ χρυσοδαχτυλίδια μου πέταλα νὰ σ' τὰ φτιάσω
καὶ τὰ χρυσοσκουλάρικα καρφιὰ τῶν πεταλῶνε.

26. (1) *Τὸ Κορίτσι καὶ ἡ Πέρδικα.* (1).

Κορίτσι Γρεβενιότικο 'ς τὸ θέρο καταιβαίνει,
βαστάει δρεπάνι δίκοπο, δίκοπο κὴ ἀτσαλένιο.
ὥραις, ὥραις ἐθέριζε κὴ ὥραις κοιλοπονάει
καὶ 'ς τὴν κουντοῦρ' ἀκούμπησε καὶ τὸ παιδὶ γεννάει·
καὶ 'ς τὴν ποδιά της τό 'βαλε καὶ 'πᾶ νὰ ν τὸ γκρεμίσῃ.
Πέρδικα τὴν ἀγνάντεψεν ἀπὸ 'ψηλὴ ῥαχοῦλα.
—Ποῦ πᾷς, σκύλλα, ποῦ 'πᾶς 'βρηά, ποῦ πᾶς, μαγαρισμένη,
ἐγὼ 'χω δεκοχτὼ πουλιά, κανένα δὲν 'γκρεμίζω.
καὶ σὺ τ' ἀκριβομόναχο 'πᾶς γιὰ νὰ τὸ 'γκρεμίσῃς;—
— Κὴ ἂν τά 'χεις δεκοχτὼ πουλιά, τά 'χεις μὲ τὴν τιμή σου.
κ' ἐγὼ τ' ἀκριβομόναχο τό 'χω μὲ τὴν πομπή μου.

(1) Ἐκ τῆς δευτέρας συλλογῆς.

27. (2) *Ὁ Χριστόδουλος.*

Σωπάσετε, σιγήσετε, καλοὶ ἄρχοντες τῆς ταύλας,
ν' ἀκούσητε μιὰ 'πιλογὴ κ' ἕναν καινόριο λόγο,
'ποῦ 'στάθηκε μέσ' 'ς τὸ Μωρηά, μέσ' 'ς τὴν καϋμένη Πάτρα.
Χριστόδουλος ἀγάπησε μιὰν ὄμμορφη 'βρηοποῦλα
κ' ἡ 'βρηοποῦλα τοῦ 'λεγε κ' ἡ 'βρηοποῦλα λέγει·
— Χριστόδουλε κὴ ἃ μ' ἀγαπᾷς κὴ' ἃ θέλεις νὰ μὲ πάρῃς,
κίνησε κ' ἔλα μιὰ βραδειὰ, νἔνα Σαββάτο βράδυ,
'π ὤχουν οἱ Ὀβρηοὶ γιορτὴ κ' οἱ Τοῦρκοι ῥεμεζάνι —
Χριστόδουλος παράκουσε καὶ πάει Πέρτη βράδυ·
τὸν 'πιάσανε οἱ Ὀβρηοὶ καὶ πᾶν νὰ τὸν κρεμάσουν
κ' ἡ 'βρηοποῦλα τοῦ 'λεγε, κ' ἡ 'βρηοποῦλα λέγει.
— Χριστόδουλε μὴ σκιάζεσαι καὶ μὴν πολυφοβᾶσαι,
γιατ' ἔχω τ' ἄσπρα 'ς τὴν ποδιὰ καὶ τὰ φλωριὰ 'ς τὰ χέρια
κὴ ἃ' δὲ δικήσουνε κὴ' αὐτά, πουλῶ καὶ τὸ ντσεβρέ μου
κὴἃ' δὲ δικήσῃ κὴ ὁ ντσεβρὲς πουλῶ καὶ τ' ἀλογό μου.

Δ'. Γαμήλια.

28. (20) *Οἱ γάμοι τῶν χωρικῶν.*

Ἵνα γνωρίσῃ ὁ ἀναγνώστης, ποῦ, πότε καὶ πῶς ᾄδονται τὰ γαμήλια ἄσματα τῶν χωρικῶν μας, κρίνομεν εὔλογον νὰ συνεξυφάνωμεν αὐτὰ μετὰ βραχείας τινὸς ἐκθέσεως τῶν κατὰ τοὺς γάμους ἐθίμων.

Κατὰ τὴν δευτέραν ἢ τρίτην τῆς ἑβδομάδος, καθ' ἣν ἤθελεν ὁριαθῇ ν' ἀρχίσῃ ὁ γάμος, δύο κοράσια ἐκ τῶν εὐειδεστέρων τῆς κώμης ἀνδρικὰ ἐνδεδυμένα καὶ φέροντα εἰς τὴν ζώνην πιστόλιον ζυμόνουσι τὰ καλούμενα *κουλούρια τοῦ γάμου*. Ἐκ τῆς αὐτῆς δὲ ζύμης κατασκευάζουσι καὶ μέγα τι ἄλλο κουλούριον *πρωτόπλαστον* καλούμενον, ὅπερ περιτυλίσσουσιν

Digitized by Google

ἐρυθρᾷ μετάξῃ καὶ τηροῦσιν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ νυμφίου μέχρι τῆς τελευτῆς τοῦ γάμου. Τὴν πρωΐαν τοῦ Σαββάτου σφάζουσι τράγον καὶ ῥίπτουσι πυροβόλον διακηρύσσοντες οὕτω τὴν ἔναρξιν τοῦ γάμου. Οἱ ἀκούοντες τὸν κρότον λέγουσιν *αἱματώθη ὁ γάμος*. Τὸ ἑσπέρας ἑτοιμάζουσι σημαίαν τινὰ καλουμένην σημαίαν (κοινῶς *μπαϊράκι*) *τῆς παρθένου* καὶ συγχρόνως προσκαλοῦσι νέον ἄγαμον ἵνα ξυρίσῃ τὸν νυμφίον. Οὗτος δὲ ξυρίζων ᾄδει τὸ δίστιχον τοῦτο·

Μπαρπέρης εἶν' ὁ πλάτανος, γαμπρὸς τὸ κυπαρίσσι
καὶ νύφη τὸ κρυὸ νερὸ ἀπὸ καθάρια βρύσι.

Τὴν Κυριακὴν μετὰ τοῦ ἀναδόχου (κοινῶς *γουνοῦ*) καὶ νυμφίου πορεύονται οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι εἰς τὸν οἶκον τῆς νύμφης, ὅπου τελεῖται τὸ μυστήριον. Πρὶν δὲ ὁ ἱερεὺς ἀρχίσει τὴν τελετήν, ὁ νυμφίος πατεῖ τὸν δεξιὸν πόδα τῆς νύμφης καὶ διὰ χρυσοῦ νομίσματος ἢ ἀργυροῦ σταυρόνει αὐτὴν εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ στῆθος· ἀκολούθως τῇ θέτει αὐτὸ εἰς τὸ στόμα ὀπόθεν λαβοῦσα αὐτὴ τὸ φυλάττει.

Μετὰ τὴν τελετὴν ἡ νύμφη συνοδεύεται ἐν χορδαῖς καὶ ὀργάνοις, ἐν πυροβολισμοῖς καὶ ἀλαλαγμοῖς εἰς τὸν οἶκον τοῦ νυμφίου· ἅμα δὲ ἐξέλθῃ τοῦ οἴκου της, ἄρχεται μία ἐκ τῶν εὐφωνοτέρων γυναικῶν τῆς συνοδείας νὰ ᾄδῃ καθ' ὁδὸν ἐκ μέρους τῆς νύμφης τάδε·

Μισεύω, φίλοι, κλάψτε με κὴ ἀδέρφια μου μεγάλα
καὶ σὺ μαννοῦλά μου γλυκειά, ποῦ μῶδινες τὸ τὸ γάλα·
Εὐκήσου με, μαννοῦλά μου, τώρα 'ς τὸ μισεμό μου·
'φκηθῆτε μ', ἀδερφάκια μου, 'ς τὸν ἀναχωρισμό μου.

Μετὰ τὸ ᾆσμα τοῦτο ἄλλη συνακόλουθος ἐκ μέρους τῆς μητρὸς ἀποκρίνεται ᾄδουσα τάδε·

Σύρε, παιδί μου, 'ς τὸ καλὸ καὶ 'ς τὴν καλὴ τὴν ὥρα
καὶ νὰ γιομήσῃ ἡ στράτα σου τριαντάφυλλα καὶ ῥόδα.
Γειτόνεισες, γειτόνεισες, ποῦ εἶν' ἡ γειτονειά σας;
ποῦ 'ν' ἡ φουμιὰ τῆς γειτονειᾶς καὶ ἡ δασκάλισσά σας;
Ὅ. 'φτοῦ 'ποῦ θὰ ν' πᾶς, παιδάκι μου θὰ 'βρῇς ξηρὰ τὰ ξύλα·
νὰ κάμῃς σερνικὰ παιδιὰ σὰν τοῦ Μαγιοῦ τὰ μῆλα.
Πόρτες καὶ παραθύρια μου ὅλα ξεκλειδοθῆτε τὴν νύφη, 'ποῦ σᾶς στέλνομε καλὰ νὰν τὴν δεχθῆτε.

Μετὰ ταῦτα αἱ εὐφωνότεραι ἐκ τῆς συνοδίας ᾄδουσιν ἐκ περιτροπῆς τάδε·

Σήμερα ἄσπρος οὐρανός, σήμερα ἄσπρη 'μέρα
σήμερα 'στεφανώθηκεν ἀητὸς τὴν περιστέρα.
Σύντας σ' ἐγέννα ἡ μάννα σου χρυσῆ 'ταν ἡ κοιλιά τση
καὶ σ' ἔκαμ' ὁμμορφότερη ἀπ' ὅλα τὰ παιδιά τση.
Ὅ. Καλῶς τὰ χιλιοπρόβαλε ἡ βέργα ἡ ἀσημένια διαβαίνει καὶ μᾶς χαιρετᾷ ἡ μαργαριταρένια.
ἀγάλια τὸ τακοῦνι σου καὶ τὸ περβάτημά σου
ἀπὸ τὰ ῥοῦχα φαίνεσαι πῶς εἶσ' ἡ ἀφεντιά σου.
αὐτοῦ ποῦ θὲ νὰ 'πᾷς νύφη μου, ἥλιος νὰ μὴ σὲ κάψῃ
10. καὶ μιὰ ὁμπρέλα ὁλόχρυση νὰ 'βγῇ νὰ σὲ σκεπάσῃ.

Ὅταν δὲ πλησιάσωσιν εἰς τὸν οἶκον τοῦ νυμφίου, ᾄδουσι τάδε·

Ἀνοίξετε τσὴ κάμαραις, τσ' ἀπάνου καὶ τσὴ κάτου
κὴ ὁ γυιὸς τοῦ Ῥήγα ἔρχεται μὲ τὴν ἀρχόντισσά του.
νά 'ν' ὁ γαμπρὸς καλότυχος κ' ἡ νύφη καλομοῖρα,
νὰ κάμουν σερνικὰ παιδιά, 'σὰν τοῦ Μαγιοῦ τὰ μῆλα.

Ἐπὶ τῆς στέγης τῆς οἰκίας τοῦ νυμφίου ἵσταται παῖς φέρων κάνιστρον πλῆρες βαμβακοσπόρου καὶ ὀριζίου, ἐξ ὧν ῥιπίζει τὴν κεφαλὴν τῆς προσερχομένης νύμφης. Παρὰ τῇ θύρᾳ δὲ ἐκτίθενται διάφορα γεωργικῆς ἐργαλεῖα, ἐν οἷς διαπρέπει τὸ ὑννίον (κοιν. *γυνί*), εἰς δὲ τῶν οἰκείων προσφέρει τῇ νύμφῃ πέλεκυν, δι' οὗ κτυπᾷ τρὶς τὴν θύραν σταυροειδῶς πατοῦσα συγχρόνως τὸ παρακείμενον ὑννίον. Ἐκ τούτου προῆλθε καὶ ἡ παροιμία *ηὕρηκεν ἡ νύφη μας τὸ γενὶ στὴν πόρτα τση*. Ἀκολούθως προσφέρεται αὐτῇ ῥόϊδον, δι' οὗ κτυπᾷ πάλιν σταυροειδῶς τὴν θύραν καὶ ἔπειτα τὸ ῥίπτει ἐντὸς τῆς οἰκίας· μετὰ τοῦτο τῇ προσφέρεται ἀγγεῖον πλῆρες ὕδατος, ἐξ οὗ πιοῦσα τρὶς ἐκ

Digitized by Google

τριῶν διαφόρων μερῶν χύνει τὸ λοιπὸν εἰς τὰ ὀπίσω.

Εἰσελθούσης τέλος εἰς τὴν οἰκίαν ὀφείλουσι πάντες οἱ παρευρεθέντες νὰ συγχωρεύσωσι μετὰ τῶν νεονύμφων τοὺς καλουμένους *τρεῖς γύρους* ἅδοντες ζωηρῶς τὸ ἑξῆς πεντάστιχον·

Ἔχω γυιὸ, κάνω χαρά,
κάν' ἡ νύφη μας παιδιά,
κάνω κάστρο φαμελιά,
πέντε γυιοὺς καὶ μιὰ μηλιά
καὶ ἄλλη μιὰ ῥοδακινιά.

Ἀκολούθως παραδίδονται εἰς φαγοπότια καὶ διασκεδάσεις μέχρις ὅλης τῆς δευτέρας· τὴν δὲ πρωΐαν τῆς τρίτης ἐξαρτήσαντες τὸν νυκτερινὸν χιτῶνα τῆς νύμφης φέροντα ἤδη τὰ σημεῖα τῆς παρθενίας, εἰς τὴν κορυφὴν τῆς προειρημένης σημαίας πορεύονται μετ' αὐτῆς πάντες εἰς πηγὴν ἢ φρέαρ· ἐκεῖ δὲ πλύναντες τὸν χιτῶνα καὶ φαγόντες τὸ *πρωτόπλασιον κουλούριον* δίδουσι τέλος εἰς τοὺς γάμους.

Εἰς τὸν νυμφίον.

Σὰ λάμπουσι τὰ λαμπρὰ σπαθιὰ
'ς τὴν ἀσημένια θήκη,
ἔτσι νὰ λάμπῃ κὴ ὁ γαμβρὸς 'ς τοῦ
πεθεροῦ τὸ 'σπίτι.
Φωστῆρας εἶσ' ἀνάλλαγος, λεβέντης
ἀλλαμμένος
καὶ ὄντας βαρυοστολιστῆς 'σὰν ἄγγελος
γραμμένος.
Νά 'ξερα ποιὸς σ' ἐγέννησε, ποιὰ μάννα, ποιὸς πατέρας,
κ' εἶσαι φεγγάρι τῆς νυχτὸς καὶ ἥλιος τῆς ἡμέρας.
'Απ' ὅλα τ' ἄστρη τ' οὐρανοῦ ἕνα 'νε ποῦ σὲ 'μνοιάζει,
ἐκειό, ποῦ 'βγαίνει τὴν αὐγὴ κὴ ὄντας γλυκοχαράζῃ.
Ἐσὲ σοῦ πρέπει μάτια μου 'ς τὰ πεύκια νὰ καθίζῃς,
μὲ τό 'να χέρι νὰ μετρᾷς μὲ τ' ἄλλο νὰ δανείζῃς

Εἰς τὴν νύμφην.

Σήμερα στεφανόνεται μιανῆς χήρας θυατέρα,
γαρούφαλο τῆς γειτονειᾶς, μπουμπουῦκι τσῆ κανέλλας.
Ὄντας σ' ἐγέννα ἡ μάννα σου, εἶχε τοῦ θειοῦ τὴ χάρι
τὸν ἥλιον ἀγγαστρώθηκε κ' ἔκαμε τὸ φεγγάρι.
Ὄντας σ' ἐγέννα ἡ μάννα σου, ἄγγελος ἐκατέβη
καὶ σῶσωκε τὴν ὀμμορφιὰ καὶ πάλι 'πίσ' ἀνέβη.
Ὄντας σ' ἐκοιλοπόναγε, ὅλα τὰ δέντρ' ἀνθοῦσαν
καὶ τὰ πουλιὰ 'πὸ τσῆ φωλιαῖς κ' ἐκεῖνα κηλαλοῦσαν.
Θυαμαίνομαι τὴν ὀμμορφιὰ τὸ πῶς τὴν ἐβασταίνεις
καὶ δὲ ραΐζουν τὰ βουνὰ κ' ἡ στράτες ποῦ διαβαίνεις.
Ποιὸς κρίνος ὡραιότατος σῶσωκε τὴν ἀσπράδα;
καὶ ποιὰ μηλιά, γλυκομηλιὰ τὴ ῥοδοκοκκινάδα;
Σεντόνια πεντεδίπλωτα καὶ πεντεδιπλωμένα, ἐσένα σ' ἔχ' ἡ μοῖρά σου πολλὰ καλὰ γραμμένα.
Σ τὴ γειτονειά, 'ποῦ θὰ νὰ 'πᾷς, κανέλλα μὴ μασσήσῃς
καὶ μοσκοκάρυδο νὰ μὴ φᾷς καὶ μᾶς ἀλησμονήσῃς.
'Σ τὴ γειτονειά, 'ποῦ θὰ νὰ πᾷς, εἶνε ξερὰ τὰ ξύλα
κὴ ἀπὸ ταῖς ὀμμορφάδαις σου ἀνθοῦν καὶ βγάνουν φύλλα.
Σαρώσατε τὰ διάβατα, σαρώσατε τοῖς ῥούγαις,
γιὰ νὰ διαβῇ ἡ νύφη μας μὲ τσὴ χρυσαῖς φτερούγαις.
Δὲν εἶσαι γιὰ 'λησμόνημα γιατ', ὅλα σου γελάνε
καὶ τὰ μαλλιά σου τὰ ξανθὰ καὶ 'κειὰ μοσκοβολᾶνε.

Εἰς ἀμφοτέρους τοὺς νυμφίους.

Ἄσπρο σταφύλι ῥαζακι καὶ κόκκινο κεράσι,
τ'ἀντρόγενο, 'ποῦ 'γίνηκε, ν'ἀσπρίσῃ, νὰ γεράσῃ
Εὐλογημέν' ἀντρόγενο, ὁ θειὸς νὰ σᾶς βοηθήσῃ
κ' ἡ Παναγιὰ ἡ δέσποινα νὰ σᾶς πολυχρονίσῃ.

Digitized by Google

§ Μετὰ τὰ γαμήλια ἄσματα δυνάμεθα νὰ κατατάξωμεν ἐκ τῶν λοιπῶν συλλογῶν καὶ τὰ ἑξῆς

ΑΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΧΟΡΟΥ.

1.

Κάτου σὲ 'γιαλό, κάτου σὲ περιγιάλι,
—κάτου σὲ 'γιαλό, κοντὴ,
νεραντσοῦλα φουντωτή·
Κόρη ν ἔπλενε κὴ ἐλιανοτραγουδοῦσε·
—ἔπλεν', ἄπλωνε, κοντὴ,
νεραντσοῦλα φουντωτή·
καὶ τσ' ἐφύσησε ματίστρο τρεμουντάνα
—καὶ τσὴ σήκωσε, κοντὴ,
νεραντσοῦλα φουντωτή·
καὶ τσ' ἐφάνηκε τ' ἀσημοστράγαλό τση
—κ' ἔλαμψ' ὁ 'γιαλός, κοντὴ,
νεραντσοῦλα φουντωτή·
5. κ' ἔλαμψ' ὁ 'γιαλὸς κ' ἔλαμψ'ὁ κόσμος οὖλος·
—Κάτεργο περνάει, κοντὴ,
νεραντσοῦλα φουντωτή·
κάτεργο περνάει χρυσοπαλαμισμένο
—μ' ἄρμενα κουπιά, κοντὴ,
νεραντσοῦλα φουντωτή·
μ' ἄρμενα κουπιὰ καὶ μ' ἄξα παλληκάρια·
—χὰ νὰ γιδοῦμ' ὁμπρός κοντὴ
νεραντσοῦλα φουντωτή·
χὰ νὰ γιδοῦμ' ὁμπρός, τί ἔλαμψ' ὁμπροσά μας
—κὴ ἂν ἀσῆμ' εἶνε, κοντὴ,
νεραντσοῦλα φουντωτή·
κὴ ἂν ἀσῆμι 'νε, νά 'ν' ὅλον ἐδικό σου,
—κὴ ἂν κορίτσι 'νε, κοντὴ,
νεραντσοῦλα φουντωτή·
10. κὴ ἂν κορίτσι 'νε, νά 'ν' ὅλον ἐδικό μου.
—κὴ ἂν κορίτσι 'νε, κοντὴ
νεραντσοῦλα φουντωτή.

2.

Θυαμαίνομαι τὸ κρυὸ νερό,
τὸ νεραντσοφίλημα,
γυιέ μ', τὸ 'ποῦθε καταιβαίνει
καὶ σὲ περιβόλι μπαίνει·
Ποτίζει δέντρα καὶ κλαριὰ
τὸ νεραντσοφίλημα,
5. γυιέ μ', καὶ δάφναις καὶ δαφνούλαις,
'γειά, χαρά σας, παιδοπούλαις.
Ποτίζει καὶ μιὰ λεῖμονιὰ
τὸ νεραντσοφίλημα,
γυιέ μ' 'ς τὸν ἄμμο φυτεμμένη
καὶ νεραντσοφιλημένη.
10. Κάνει λεῖμόνια δίφορα
τὸ νεραντσοφίλημα,
δίφορα καὶ νεραντσάτα·
'γειά, χαρά σου, μαυρομμάτα.

3.

Τὸ 'Ελενάκι τὸ μικρό, τὸ μοσκαναθραμμένο,
τὸ 'τάγιζα τὴ ζάχαρι, τὸ 'πότιζα τὸ μόσκο.
κὴ ἀπὸ τὸ μόσκο τὸν πολὺ κὴ ἀπὸ τὴ μυρουδιά του
μοῦ 'σκανταλίστη τὸ κλουβὶ καὶ μ' ὤφυγε τ' ἀηδόνι.
5. Παίρνω τὰ ὄρη σκούζοντα καὶ τὰ βουνὰ ρωτῶντα.
— Μὴ μοῦ ἴδετε τὸ 'Ελενιό, τὸ μοσκάναθρεμένο; —
— Ἐψὲς, προψὲς τὸ ἴδαμε 'σὲ μνιᾶς ἐληᾶς κλονάρι,
ποῦ κηλαλοῦσε κ' ἔλεγε, πῶς πιάνετ' ἡ ἀγάπη·
ἀπὸ τὰ 'μάτια πιάνεται, 'ς τὰ χείλη καταβαίνει
10. κὴ ἀπὸ τὰ χείλη 'ς τὴν καρδιά, ριζώνει καὶ δὲν βγαίνει.

4.

Δυὸ κοπέλαις τοῦ χωριοῦ μας
μᾶς ἐσκόσανε τὸ νοῦ μας·
ἔντηνε κ' ἡ μνιὰ κ' ἡ ἄλλη,
ἡ μικρὴ καὶ ἡ μεγάλη,
5. 'ποῦ 'νε ὄμμορφη 'ς τὰ κάλλη.
Ἂς την τὴ μικρὴ ν' ἀξήσῃ
καὶ 'δική μου 'νε κ' ἐκείνη·
κάλλια παίρνω τὴ μικροῦλα,
'ποῦ 'νε νόστιμη 'σὲ οὖλα.

5.

Γιὰ μνιὰ βολά 'ν' ἡ λεβεντιά, γιὰ μνιὰ βολὰ 'ν' τὰ νειάτα,
γιὰ μνιὰ βολὰ 'περβάτησα κ' ἐγὼ μὲ τσοὺ λεβέντες.
κοπέλα δὲν ἐφίλησα, μάϊδε καὶ 'παντρεμμένη,
πάρ' μνιὰ ξανθή, μελαχροινή, μνιανῆς χήρας θυατέρα,
5. 'ποῦ 'χε τὰ χείλη κόκκινα μὲ τὸ βαρσὶ βαμμένα,
κ' ἔσκυψα καὶ τὴ 'φίλησα κ' ἔβαψε τὸ δικό μου·
τρία μαντύλια τὸ σφογγῶ καὶ 'βάψαν καὶ τὰ τρία.

Digitized by Google

6.

Τὸ μαντυλάκι, 'ποῦ κεντᾷς, ἐμένα νὰν τὸ ςείλῃς
καὶ μὴν τὸ στείλῃς μοναχό, πάρη μὲ τὴν κυρά του.
Κὴ αὐτήνη ν ἐπαράκουσε καὶ μοναχὸ τὸ ςέλνει·
'ς τὰ γόνατά μου τῶβαλα καὶ τὸ συχνορωτάω·
— γιὰ 'πές μου, μαντυλάκι μου, ἂν μ' ἀγαπᾷ ἡ κυρά σου.
— Σύντας σὲ συλλογίζεται καὶ σὲ καλοθυμᾶται,
δὲν ἠμπορεῖ ν'ἀναπαυθῇ τὰ'μάτια σου θυμᾶται,
'σὰ θάλασσ' ἀνταρεύεται, 'σὰν κῦμα δέρν' ὁ νοῦς τση,
ποῦ δέ σε γλέπει νὰ χαρῇ, νὰ σ' ἔχῃ τσ' ὁρισμούς τση·
τὴν νύχτ' ἀπ' τὸ κρεβάτι τση σκόνεται καὶ μισεύει,
γυρεύουντάς σε περβατεῖ καὶ προσπαθεῖ νὰ σ' εὕρῃ·
κῃ ἅ' δὲ σ' εὑρῇ βουρλίζεται, τὸ νοῦ τση τόνε χάνει,
'γκρεμνὸ νὰ 'βρῇ νὰ γκρεμιστῇ· — γὴ ἀγάπη τοῦτα κάνει. —

7.

Χωρεύουν τὰ κλεφτόπουλα, γλεντάνε τὰ καϋμένα.
καὶ 'να μικρὸ κλεφτόπουλο, δὲν παίζει, δὲν γελάει.
μὲ τ' ἅρματα κουβέντιαζε μὲ τὴν καϋμέν' ἀπάλα·
— 'Απάλα μου, 'περήφανη, σπαθί μου 'ξαϊκουσμένο,
'ς τὴν Πόλι καὶ 'ς τὴν Βενετιὰ σ' ἔχουν ζωγραφισμένο.

8.

Τ' ὸ λεμονάκι.

—Λεῖμονάκι μυροδάτο
κὴ ἀπὸ περιβόλ' ἀφράτο,
μὴν παραμυρίζῃς τόσο
καὶ μὲ κάμῃς καὶ νυχτώσω·—
—κὴ ἂν νυκτώσῃς, παλληκάρι,
κάτσε νά 'βγῃ τὸ φεγγάρι,
νὰ σὲ ἰδῶ, νὰ σὲ γνωρίσω
καὶ νὰ μὴ σ' ἀλησμονήσω.—

9.

Ὁ ἄρρωστος ἐραστής.

Ἦταν ἕνα παλληκάρι
καὶ παράμορφο 'ς τὰ κάλλη.
Τὸ κατάφερ ἡ ἀγάπη
πέντε μήναις 'ς τὸ κρεββάτι·
πέντ' ὀχτὼ γιατροὺς τοῦ 'φέραν
καὶ τὸν πόνο δὲν τοῦ 'γειάναν
κὴ ὅτι φέρνουν τὴν ἀγάπη,
ἐπετάχτ' ἀπ' τὸ κρεββάτι.
'Εσ' εἶσ' ὁ γιατρός, ψυχή μου,
'ποῦ 'γλυτόνεις τὴ ζωή μου·
ἐσ' εἶσαι ὁ γιατρός, κυρά μου,
'ποῦ μοῦ δίνεις τὴν ὑγειά μου.

10.

Ἡ ἐρωτικὴ ἐπίσκεψις.

'Επῆρα 'να στρατί, στρατί.
'πᾶν τὰ 'ματάκια μου βροχή·
γυιέμ' καὶ τ' ὥρῃο μονοπάτι,
βάσανα 'πῶχ' ἡ ἀγάπη.
Τὸ μονοπάτι μ' ἔβγαλε
'ς τὴν κόρ', ὁποῦ μὲ 'ντρέχανε·
γυιέμ'"σὲ μαυρομμάτας πόρτα,
'κεῖ π' ἀγάπουσα καὶ ν' πρῶτα·
'βρίσκω τὴν πόρτα σφαλιστή·
'πᾶν τὰ 'ματάκια μου βροχή·
γυιέμ' καὶ τὰ κλειδιὰ 'σπαρμένα·
ὤχ' ἀγλοίμονο 'σὲ μένα!
Ταῖς γειτόνισσαις ῥωτῶ
ποῦ 'ν' ἡ ἀγάπη, 'π' ἀγαπῶ;—
γυιέμ' μέσα 'νε, ποῦ κοιμᾶται
κὴ ὅλο σένα συλλογᾶται.

11.

Ἡ γειτονικὴ ἔρις.

Γειτόνισσα, γειτόνισσα, μικρὴ γειτονοποῦλα,
γιὰ μάσ' τὰ περιστέρια σου 'πώρχονται 'ς τὴν αὐλή μου.
Μοῦ φάγανε τὸ στάρι μου, μῶπιανε τὸ νερό μου
καὶ 'πῆραν καὶ 'ς τὰ 'νύχιά τους τὸ χῶμα τῆς αὐλῆς μου,
'πὼγὼ τὸ χῶμα τοὔθελα νὰ κάμω μονασῆρι,
νὰ φέρω νειαῖς καλογρηαῖς, μικραῖς παπαδοπούλαις
καὶ -γὼ νὰ γένω 'γούμενος νὰ 'νταῖς ξεμολογάω.

12.

Ὁ ἐρωτόπληκτος νέος.

Γιὰ ἰδές το τὸ μαργιόλικο καὶ τὸ μαργιολεμένο,
πῶς βάνει τὸ φεσάκι του 'σὰν νά 'νε μεθυσμένο,

Digitized by

μὰ 'κειὸ δὲν ἔχει μέθυσμα, μάτδε κρασὶ πιομένο·
γὴ ἀγάπη τὸ 'περιόρισε, τῶχει παλαβομωμένο.

13.

Οἱ δύο ἀγαπητικοί.

Δυὸ πουλάκια τὰ καϋμένα·
'πᾶνε κ' ἔρχονται γιὰ μένα·
Τό 'να λέει πῶς μ' ἀγαπάει,
τ' ἄλλο μὲ περιγελάει·
τό 'να μὲ ταγίζει μέλι,
τ' ἄλλο κόκκινο πιπέρι.

14.

Ἡ ὀρφανοῦλα.

Χριστὲ νὰ μὴν ἐπήγαινα 'ς τῶν ὀρφανῶν τὴν τάβλα,
'ς τὸ κεραμίδι γεύονται, 'ς τὸ βύσσαλο δειπνᾶνε,
τριγύρω, γύρω τὴ γωνιὰ πέφτουνε καὶ κοιμῶνται.
Μικρ' ὀρφανοῦλ' ἀπάντησα μέσα 'ς τὸ σταυροδρόμι,
ξυπόλυτη, ξεσκούφωτη, κακὰ καταντημένη,
εἶχε καὶ 'ς τὸ χεράκι τση ψωμάκι μουχλιασμένο.
—Παιδί μου ποῦθεν ἔρχεσαι καὶ ποῦθεν καταιβαίνεις;
'Απὸ τὸ 'σπίτι μ' ἔρχομαι, 'ς τὸν μπάρμπα μου πηγαίνω
κὴ ὁ μπάρμπας μ' εἶδε κ' ἔφυγε κ' ἡ θειά μου κλεῖ 'τὴν πόρτα.

15.

Ἡ πολεμικὴ κόρη.

Κάπου πόλεμος γίνεται 'ς 'Ανατολὴ καὶ Δύσι
καὶ τό 'μαθε μιὰ λιγερὴ καὶ 'πᾶ νὰ πολεμήσῃ.
'Αντρίκια 'ντύθη κὴ ἄλλαξε καὶ παίρνει τ' ἄρματά τση,
'φείδια στρώνει τὸ φάρο τση κὴ ὀχιαῖς τὸ καλιγόνει
καὶ τοὺς ἀστρίταις τοὺς κακοὺς τοὺς βάνει φτερνιστήρια,
φτερνιὰ δίνει τοῦ φάρου τση, 'πάει σαράντα μίλια
κὴ ἄλλη τοῦ ἐδευτέρωσε 'ς τὸν πόλεμον ἐμπῆκε.
'Στ' ἄμπα τση στράταις ἔκανε 'ς τ' ἄβγα τση μονοπάτια
καὶ 'ς τὸν καλό τση γυρισμὸ δὲν ηὗρε τί νὰ κόψῃ.
Σαρακηνὸς τὴν ἀγναντᾷ ν' ἀπὸ ψηλὴ ῥαχοῦλα·
κ' ἡ κόρη τὸν ἀγνάντεψε κοντά 'ς τὸν "Αϊ Γιῶργι.
—'Αφέντη μ' ἅϊ Γιώργη μου, κὴ ἀφέντη καβαλάρη,
'ποῦ 'σαι ζωσμένος μὲ σπαθὶ καὶ μὲ χρυσὸ κοντάρι·
νὰ κάμω τἄμπα σου χρυσᾶ καὶ τ' ἄβγα σ' ἀσημένια
καὶ τὰ ξυλοκεράμιδα οὔλο μαργαριτάρι.
ν' ἀνοίξουνε τὰ μάρμαρα, νὰ κρύψουν τὸ κοράσι.—
Σαρακηνὸς νὰ κ' ἔφτασε κοντὰ 'ςτὸν ἅϊ Γιώργη.
—'Αφέντη μ' ἅϊ Γιώργη μου, ἀφέντη καβαλάρη,
ν' ἀνοίξουνε τὰ μάρμαρα, νὰ 'βγάλουν τὸ κοράσι,
νὰ βαφτιστῶ 'ς τὴ χάρι σου ἐγὼ καὶ τὸ παιδί μου,
ἐμὲ νὰ βγάλουν Κωσταντῆ καὶ τὸ παιδί μου Γιάννη.—
Γιὰ νὰ κερδίσῃ ταῖς ψυχαῖς ἀφέντης ἅϊ Γιώργης,
ἀνοίξανε τὰ μάρμαρα καὶ 'βγάλαν τὸ κοράσι.

16.

Ἡ τρικυμία.

"Ενα καράβ' ἀρμένιζε μὲ γραῖο-τρεμουντάνα·
κ' ἐκεῖ βοριάζ' ἡ θάλασσα, κοντεύει νὰ τὸ πνίξῃ,
εἶχε Τοῦρκον πραμματευτή, 'βρηὸν καραβοκύρη,
εἶχε κ' ἕνα 'Ρωμηόπουλο, 'ποῦ τοὺς καιροὺς γνωρίζει.
— 'Ανάβα, μπρὲ 'Ρωμηόπουλο, 'ς τὸ μεσινὸ κατάρτι,
νὰ κουμπασάρῃς τὸν καιρό, νὰ ἰδῇς τὸ ῥιζικό μας.—
παιζογελῶντ' ἀνέβαινε, κλαίοντας καταιβαίνει.
— Τ' ἔχεις, 'Ρωμηόπουλο, καὶ κλαῖς καὶ βαρυαναστενάζεις;
— ταχθῆτε Τοῦρκοι 'ς τὰ τζαμιά, 'Ρωμηοὶ 'ς τὰ μοναστήρια,
τάξου καὶ σύ, σκυλλόβρῃε, 'ς τὴν πίστι, ποῦ πιστεύεις.
'Ανίσως καὶ γλυτώσωμε 'σὲ τούτη τὴ φουρτοῦνα,
νὰ φέρ' ἀμάξια τὸ κερὶ κὴ ἀμάξια τὸ λιβάνι
καὶ τὰ βουβαλοτόμαρα νά 'ν τὰ γιομίσω 'λάδι.

Digitized

Ὁ σεισμὸς τῆς Λευκάδος τὸ 1769.

Τώρ' ἄρχομαι νὰ δηγηθῶ καὶ πάθη νὰ κινήσω,
ἐπαίνους φόνους καὶ κλαυθμοὺς νὰ γράψω θὰ ν' ἀρχίσω.
Τὴν ταραχήν, ὁπῶλαβεν ἡ μαύρη Ἅγια Μαῦρα,
'ποῦ ὅσοι κὴ ἂν τὴν εἶδανε ἔχ' ἡ καρδιά τους λαῦρα.
Κλάψετε δέντρα καὶ βουνά, λαγγάδια φορτωθῆτε,
κάμποι καὶ σεῖς περίχωρα ὅλα νὰ λυπηθῆτε.
Κλάψε καὶ σὺ Ἀμαξική, κλάψε μὲ τὰ παιδιά σου,
ποῦ ἡ στολή σου ἔπεσε κ' ἔμεινε τ' ὄνομά σου.
Σ' τοὺς χίλιους ἑφτακόσιος ἐννέα καὶ ἑξῆντα,
'ποῦ 'ταν τριάντα Σεπτεμβριοῦ εἰς ὀχτὼ ὥραις νύχτα,
μέγας σεισμὸς ἐγίνηκε, 'ποῦ νὰ μὴν εἶχε γένει,
'ποῦ 'πέσανε τὰ σπίτια σου κ' ἔμεινες ρημωμένη,
'ποῦ 'πέσαν τὰ καμπαναριὰ κ' ἡ ἐκκλησιὲς 'σκορποῦσαν,
γιάτ' ὅσο 'λειτουργούντανε δὲν ἐμετανοοῦσαν·
'ποῦ 'ς αὐτὴν τὴν ταραχὴν ἐκαπινοβολοῦγαν,
τὰ 'σπίτια σου τὰ νεοχτιστα τελείως ἐχαλοῦγαν.
'ποῦ πίφταν ἡ καμάραις σου ἡ 'μορφοκαμωμέναις,
ὁποῦ τανε 'ς τὴ Βενετιὰ κὴὁλοῦθε 'ξακουσμέναις
λάδια πολλὰ χυθήκανε, βουτύρατα καὶ μέλια
γιατ' ἦταν θέλημα Θεοῦ ν' ἀφανισοῦμε τέλεια.
'ποῦ πέσανε οἱ φοῦρνοι σου ἡ ἀνάπαψι τοῦ κόσμου,
μ' ἂς ἔχω καὶ συγχώρεσι γιατὶ δὲν τά εἶδα ἀτός μου.
Τώρα λοιπὸν ἂς κλάψωμε μὲ δάκρυ ἂς θρηνοῦμε,
γιὰ τὰ πολλά μας κρίματα νὰ μὴ ἀφανισοῦμε·
ἂς κλάψωμε καὶ τοὺς νεκρούς, ὅπου ἐσκοτοθῆκαν
εἰς τοῦ σεισμοῦ τὴν ταραχὴ κὴ ὅλοι ἀφανισθῆκαν.
Καὶ ἂς εὐχαριστήσωμε τὸν Κύριο θεό μας,
ὁποῦ μᾶς ἐσπλαγχνίστηκε καὶ δὲν ἀφάνισέ μας·
Ἂς ἔχῃ δόξα ἡ χάρι του ὁποῦ μᾶς ἐσπλαγχνίστη,
'ποῦ φύλαξε τσ' ἀνθρώπους μου καὶ μῶρριξε τὸ 'σπίτι.
Ἔρχομαι τώρα νὰ εἰπῶ τὴν ἐξοχότητά του·
Μαρίνη στραορδινάριο Ἀλβίζη τ'ὄνομά του,
ὁποῦ 'ς τὸν κάστρο κάθεται 'σὰ Δοῦκας τιμημένος,
'ποῦ τὴν αὐγὴν ἐπρόβαλε πολλὰ καταθλιμμένος
καὶ βγῆκ' εἰς περιδιάβασιν ὁλόγυρα τὴ χώρα
καὶ μὲ τὰ δάκρυα κλαίοντας ὅλους ἐπαρηγόρα
καὶ κλαίοντας τοὺς ἔλεγε, θέλει κυβερνηθῆτε
κὴ ἀπ' ὅ,τι ἠμπορῶ κ' ἐγὼ θέλει βοηθηθῆτε»
Ξεχωριστὰ εἰς τοὺς πτωχοὺς ἔδειξε σπλαγχνοσύνη
κάνοντας καθημερινὰ πλούσια 'λεημοσύνη
δύο 'βδομάδες ἦτανε ἀπὸ αὐγὴν ὡς βράδυ
εἰς τοὺς φτωχοὺς ἐμοίραξε σακκιὰ τὸ παξουμάδι.
Περικαλοῦμε τὸν Θεὸ οἱ 'Αγιομαυρίταις ὅλοι,
χρυσῆ νά 'ν' ἡ παντιέρα του καὶ μπάτλος 'ς τὴν Πόλι,
εἰς δόξαν καὶ εἰς ἔπαινον Τριάδος τῆς ἁγίας,
πατρὸς, υἱοῦ καὶ πνεύματος καὶ τῆς ὑπεραγίας,
Χριστὲ, νὰ γίνῃ πρίντσιπας μέσα 'ς τὴ Βενετία,
Μαρία, δέσποινα ἡμῶν, βασίλισσα Κυρία.

Σημ. Τὸ στιχούργημα τοῦτο ἀντεγράψαμεν ἔκ τινος ἀρχαίου χειρογράφου τηρουμένου εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ συμπολίτου μας κ. Νικολάου Ζαμπελίου. Ὁ ποιήσας αὐτὸ ἐκαλεῖτο Εὐστάθιος Σπηλιώτης Λευκάδιος. Τὸν καταστρεπτικὸν τοῦτον σεισμὸν τῆς Λευκάδος ἐπιμαρτυρεῖ καὶ ἄλλη χειρόγραφος σημείωσις ἔχουσα οὕτως «*ἐν μηνὶ Ὀκτωβρίῳ ἁ ἔγινε σεισμὸς μέγας καὶ φοβερὸς εἰς ὅλην τὴν νῆσον καὶ εἰς τὴν χώραν, τῆς ὁποίας ἔγινε ζημία μεγάλη εἰς τὰ σπίτια καὶ ἐκκλησαῖς, καὶ μετὰ τὸν ἀκολούθησαν τὰ γίνωνται καὶ ἕτεροι μικρότεροι καθημερινά, ἕως ἰὰς ὑστέρας τοῦ ἀκολούθου Νοεμβρίου, τὸ αὐτὸ ἔτος*». Ἡ σημείωσις αὕτη εἶνε ἱερέως τινὸς Ζαχαρίου Ζαμπέλη ἐφημερεύοντος εἰς τὸν ἐνταῦθα ναὸν τοῦ ἁγίου Νικολάου.

Σημ. Καὶ τὰ ἑπόμενα ἄσματα προέρχονται ἐκ τῶν κωμῶν τῆς Λευκάδος.

ἀ.) Ἐπιγράμματα.

1. *Εἰς νέον εὐειδῆ.*

Ἀσήμνια 'ν' τὰ γελέκια σου καὶ κρίνος εἶσ' ἀτός σου,
γκιούλση καὶ νεραντζόνερο τρέχ' ἀπ' τὸ μέτωπό σου

γαρούφαλλο βενέτικο ὅθε κὴ ἂν 'πᾷς μυρίζεις
κὴ ἀπ' ὅποια γειτονειὰ διαβῇς ἀντρόγυνο
χωρίζεις.

2. *Εἰς πτωχὸν ὑπερήφανον.*

Θέ' μου μὴ δώσῃς τοῦ φτωχοῦ πόρτα
καὶ παραθύρι
καὶ σκέψαμα νὰ σκεπαστῇ καὶ σηκωθῇ
καὶ φύγῃ.

3. *Εἰς γέροντα πλούσιον.*

Γέροι κὴ ἂν εἶ ξεδιαλεχτοῦν καὶ κάτσουνε
κοντά σου,
τὰ ἔχει σου δὲν ἔχουνε, μήτε τὰ γηρατειά σου.

4. *Εἰς τὴν ἄμπελον.*

'Αμπέλι μου πλατόφυλλο καὶ κοντοκλαδεμένο,
ἐπέρσιψαν τὰ χρέγια μου καὶ θὰ νὰ σὲ
πουλήσω.
— Μὴ μὲ πουλῇς, ἀφέντη μου, καὶ μὴ
μὲ παζαριάσῃς
βάλλε γερόντους μάστορες, νὰ μὲ 'μορφο-
κλαδέψουν,
καὶ παλληκάρια 'νύπαντρα γιὰ νὰ μὲ
βαθυσκάψουν·
κὴ' ὅσα βαγένια 'ν' 'ς τὰ σκαριὰ, ὅλα
νὰν τὰ γιομίσω
νὰ 'βγάλῃς καὶ τὰ χρέγια σου καὶ πάντα
'μένα νἄχῃς.

5. *Εἰς τὴν Σῆταν.*

Σητοῦλά μου καφασωτὴ κὴ ὡρηοκαφασωμένη,
γύρισε καὶ κοσκίνησε ν' ἀλεύρια καὶ
προζύμια
βγάλε τ' ἀλεῦρι νισεστὲ καὶ τὰ κουλούρι'
ἀφράτα.

6. *Εἰς τὸν Φοῦρνον.*

Φοῦρνέ μου ἀσπρισμένε καὶ ῥοδοκοκκινισμένε,
ῥόδισε, κοκκίνησε τσῆ νύφης μας τσὴ πήτας.

6'.) Δίστιχα.

1. 'Ανοῖξτε τὴν καρδοῦλά μου μὲ μιὰ 'σημένια τρίχα
καὶ ἰδέστε τὴν ἀγάπη μου σὲ τί τόπον τὴν εἶχα.

2. 'Ανοίξανε οἱ οὐρανοὶ καὶ μοῦ 'πανε μιὰ ῥύμα,
ὅπ' ἀγαπάει κὴ ἀρνηθῇ ἔχει διπλὸ τὸ κρίμα.

3. 'Ανάθεμα τὸν ἔρωτα 'ς τὸν ἄνθρωπ' ὄντας 'μπαίνῃ·
χωρὶς θέρμη θερμαίνεται, χωρὶς τρεμοῦλα τρέμει.

4. 'Ανάθεμα τοὺς μαραγκούς, 'ποῦ κάναν τὰ καράβια
καὶ ξενιτεύονται οἱ νειοὶ κὴ ὅλα τὰ παλληκάρια.

5. 'Ανάθεμα 'ς τὸν Ἔρωτα, 'ποῦ μ' ἔβαλε 'ς τὰ πάθη
κὴ ἀπὸ μικρὸν μ' ἐπέρδεψε 'ς τὴν ἐδική σ' ἀγάπη.

6. 'Ανάμεσα 'ς τὰ στήθη σου δίχτ' εἶνε ἁπλωμένο·
πρῶτο πουλάκι, 'ποῦ διαβῇ, πιάνεται τὸ καϋμένο.

7. Ἂν ἔχῃς πίστι 'ς τὸ Θεὸ κάμε γιὰ τὴν ψυχή σου,
νὰ μὴ μ' ἀφήσῃς καὶ χαθῶ κ' εἶνε 'ντροπὴ 'δική σου.

8. Ἄξαφνα μ' ἐπλακώσανε βρονταῖς κὴ ἀστροπελέκια
καὶ μοῦ 'σκώσανε τὸ νοῦ τὰ μάγια τὰ γυναίκεια.

9. 'Αρρώστησα βαρειά, βαρειὰ καὶ 'πῆγα ν' ἀποθάνω
καὶ δέ σ' ἐβάσταξ' ἡ ψυχή, νἄρτῃς νὰ ἰδῇς τί κάνω.

10. Γαρουφαλλιά μ' ἀπότιστη 'ποῦ 'σαι 'ς τὰ κεραμίδια,
νὰ φίλημα τὸν ποτιστὴ 'ς τὰ 'μάτια καὶ 'ς τὰ φρύδια.

11. Δασκάλισσα, παρακαλῶ, σκόλασε τὴν Ἑλένη,
γιατ' εἶνε σάββατο βραδὺ καὶ ἡ ψυχή μου 'βγαίνει.

12. Δὲν εἶδανε τὰ 'μάτια μου τέτοιονε κυνηγάρη,
νὰ κυνηγάῃ πέρδικες τὴ νύχτα 'ς τὸ σκοτάδι.

13. Δὲν ἔλαχες ποτὲ νὰ ἰδῇς πῶς πολεμοῦν τὰ 'μάτια,
δίχως μαχαίρια καὶ σπαθιὰ νὰ γένωνται κομμάτια.

14. Δὲν ἠμπορῶ νὰ κάμ' ἀλλοιῶς μὰ θὰ σὲ ζωγραφίσω,
νὰ σὲ βαστῶ 'ς τὸν κόρφον μου, νὰ μὴ σ' ἀλησμονήσω.

Digitized

15. Δὲν εἶνε πρᾶμμα ν' ἀρρωστᾷ, πρᾶμμα νὰ θανατώνῃ,
'σὰν τὴν ἀγάπη τὴν κρυφή, 'ποῦ δὲν ξεφανερώνει.
16. Δὲν θέλω πλειό μου ν' ἀγαπῶ, μήτε νὰ μ' ἀγαποῦνε,
γιὰ νά 'μαι 'λεύτερο πουλί, νὰ μὲ παρακαλοῦνε.
17. Δὲν μὲ λυπᾶσαι, δὲν πονεῖς, δὲν γλέπεις, δὲν πιστεύεις,
ὀπῶλιωσα 'σὰν τὸ κερί, κὴ ἀκόμα μὲ παιδεύεις.
18. Διαβαίν' ἀπὸ τὴν πόρτα σου, τὴ βρίσκω κλειδωμένη,
σκύφτω, φιλῶ τὴν κλειδονιὰ μὲ τὴν καρδιὰ καμμένη.
19. 'Εγὼ κὴ ἄ' φάγω ζάχαρη, κανέλλα κὴ ἄ' μασσήσω,
οὔλα πρικά μου φαίνονται, ἂν εἶ δὲ σὲ φιλήσω.
20. 'Εμεῖς κὴ ἂν εἶ φιλιώμαστε δὲν εἶνε ἁμαρτία,
ἀνάθεμα 'ς τὸν Ἔρωτα 'πῶβανε τὴν αἰτία.
21. 'Εμεῖς τὰ δυὸ φιλιόμαστε κὴ ὄγοιος ζηλεύ' ἂς σκάσῃ·
τῆς πικροδάφνης τὸ νερὸ ἂς πγῇ νὰν τοῦ περάσῃ.
22. 'Εμὲ μοῦ πρέπει σκοτωμός, μοῦ πρέπει καρμανιόλα,
'ποῦ πῆγα καὶ 'μαρτύρησα τὰ μυστικά μας λόγια.
23. 'Ενύχτωσε καὶ 'βράδυωσε, 'πάει κ' ἐτούτ' ἡ 'μέρα
κ' ἐμεῖς δὲ φιλιθήκαμε ν, ἄσπρη μου περιστέρα.
24. Ἔρωτα 'ποῦ μ' ἐλάβωσες, δός μου καὶ τὸ βοτάνι·
ἕνα φιλὶ 'ν' τὸ γιατρικὸ τὸν πόνο μου νὰ γιάνῃ.
25. Ἔρωτα ν πρωτομάστορα, δασκάλεψε τὴν κόρη,
ὄντας περνῶ, νὰ μὴ γελᾷ, γιατὶ μὲ θανατόνει.
26. 'Εσεῖς οἱ νέοι τῶχετε, τὸ δέντρο ν' ἀγαπᾶτε,
κὴ ἀφ' ὄντας φᾶτε τὸν καρπό, τὸ δέντρο λησμονᾶτε.
27. Θ' ἀρχίσω μὲ παράπονο νὰ γράψω μὲ τὴν πένα,
γιὰ νὰ σοῦ στείλ', ἀγάπη μου, λόγια φαρμακωμένα.
28. Θὰ ν' πάρω ν' ὄρη καὶ βουνὰ νὰ 'βρῶ χιλώνας γαῖμα,
γιὰ νὰ ῥαντίσω τοὺς ὀχτρούς, 'ποῦ λέν' κακὸ γιὰ μένα.
29. Θὰ ν' πάρω κάμπους καὶ βουνὰ τ' ἀγρίμια νὰ 'ρωτήσω.
μήπως μοῦ 'βροῦν τὸ γιατρικὸ γιὰ νὰ σ' ἀλησμονήσω.
30. Θέλω νὰ γίνω χρυσικός, νὰ φκιάνω δαχτυλίδια,
νὰ περβατῶ, νὰν τὰ πουλῶ γιὰ μάτια καὶ γιὰ φρύδια.
31. Θέλω νὰ πάω 'ς τὴν 'Αραπιά, νὰ 'βρῶ ἕναν 'Αράπη,
νὰ τὸν ῥωτήσω νὰ μοῦ πῇ πῶς πιάνετ' ἡ ἀγάπη.
32. Κάνω νὰ φύγω τ' ὀρχανὸ κ' ἡ ἀγάπη μὲ παιδεύει·
τό 'να μου πόδι βάν' ἐμπρὸς καὶ τ' ἄλλο μὲ 'μπερδεύει.
33. Κάλλια νὰ μ' ἐφαρμάκωνες πάρη 'ποῦ μὲ παιδεύεις·
'ς τὰ χέρια σ' ἔχεις γιατρικὸ κὴ ἂν θέλῃς μὲ γιατρεύεις.
34. Κάλλιο νὰ ἰδῶ τὸ γαῖμά σου 'ς τὴ γῆς νὰ γένῃ βρύσι,
παρὰ νὰ ἰδοῦν τὰ 'μάτια μου ἄλλος νὰ σ' ἀγαπήσῃ.
35. Καινούργι' ἀγάπ' ἂν ἔπιασες μὲ 'γειά σου, μὲ χαρά σου,
καὶ τὴν παληὰ νὰ θυμηθῇς νὰ καίγετ' ἡ καρδιά σου.
36. Καρδιά μ' ἀπαρηγόρητη, παρηγορήσ' ἀτή σου.
κὴ ἄλλαις πολλαῖς τὸ 'πάθανε· δὲν εἶσαι μοναχή σου.
37. Καινούρι' ἀγάπη καὶ παληὰ μὲ 'βάλανε 'ς τὴ μέση,
καὶ δὲν ἠξέρ' ἀπὸ ταῖς δυὸ ποιὰ θὲ νὰ μὲ κερδέσῃ.
38. Καὶ τὰ σοκάκια περβατῶ, τὸ 'σπίτι σου τηράζω·
γιὰ σένα Μαριετίνα μου, κλαίω κὴ ἀναστενάζω.
Κὴ ἀναστενάζω θλιβερὰ καὶ κλαίω πικραμένα
καὶ λέγω πῶς ὁ θάνατος ἐχάθηκε γιὰ μένα.
39. Κατακαϋμένε, ταμπουρᾶ, βάρει καὶ σὺ γιομάτα,
μήπως τὴν ξεπλανέσωμε ν αὐτὴν τὴν μαυρομμάτα.

Digitized by Google

40. Κόρη στρογγυλοπρόσωπη, παιγνίδι τῶν ἀγγέλων,
ἐσ' εἶσαι ἡ κορόνα τους τῶν ἀλλουνῶν κοπέλλων.
41. Κόρη μου, 'σὰ δὲ μ' ἀγαπᾷς 'πές το τῶν ὀμματιῶν σου,
νὰ μὴ μὲ σαγιτεύουνε ὄντας περν' ἀπ' ἐμπρός σου.
42. Κορόνα τοῦ Λεβάντε σὲ ὀνομάζουνε·
τὸ ὄνομά σου λένε κὴ ἀναστενάζουνε.
43. Κόψε κλωνάρι βασιλικὸ καὶ μέτρησε τὰ φύλλα
καὶ μέτρησε καὶ τὸν καιρό, ποῦ μὲ παιδεύεις, σκύλλα.
44. Κυπαρισσένιο μου κορμί, δαχτυλιδένια μέση,
ὄγοιος μοῦ 'πῇ νὰ σ' ἀρνηθῶ, ἡ γλῶσσά του νὰ πέσῃ.
45. Κυπαρισσάκι μου 'ψηλό, σκύψε νὰ σοῦ 'μιλήσω.
Ἔχω δυὸ λόγια νὰ σοῦ 'πῶ κὴ ἀπαὶ νὰ ξεψυχήσω.
46. Λυπήσου τα, λυπήσου τα τὰ δάκρυα ποῦ χύνω·
πιλειότερα 'ν' τὰ δάκρυα πάρ' τὸ νερό, 'ποῦ πίνω.
47. Λύσε τὴν ἀλυσσίδα καὶ δός μου 'λευτεριά,
νὰ πάγω ν' ἀνταμώσω τὴν πρώτη μου φιλιά.
48. Μαριὼ κ' Ἑλένη ν ἀγαπῶ, κάλλιά 'χω τὴν Ἑλένη,
γιατὶ τὴν ἔχ' ἡ μάννα της μικρὴ καὶ χαϊδεμμένη.
49. Μαργαριτάρ' εἶν' ὁ γαμπρὸς καὶ μάλαμμα ἡ νύφη
κὴ ὁποῦ τοὺς ἐστεφάνωσε πολλοὺς χρόνους νὰ ζήσῃ.
50. Μὲ τρίχ' ἀπ' τὰ μαλλάκια σου τὰ 'μάτια μου θὰ ῥάψω
κὴ ὅρκο σοῦ κάνω 'ς τὸν Θεὸν ἄλλη νὰ μὴν τηράξω·
51. Μέσα 'σὲ χίλιαις νὰ σὲ ἰδῶ μέσα 'σὲ δυὸ χιλιάδαις
γνωρίζω τὸ κορμάκι σου ν, ὁπῶχει νοστιμάδαις.
52. Ξένε μ' 'ς τὰ ξένα πῶς περνᾷς, πῶς γρώνεις, πῶς κοιμᾶσαι,
πῶς μαγειρεύεις, πῶς δειπνᾷς καὶ μένα δὲ θυμᾶσαι;
53. Ὄγοιος φιλήσ' ἀρχόντισσα, φιλεῖ τὸ κεραμίδι,
κὴ ὄγοιος φιλήσῃ μιὰ φτωχιά, φιλεῖ τὸ καρυοφύλλι.
54. Ὅλον τὸν κόσμο 'γύρισα νὰ 'βρω γλυκὸ σταφύλι
γλυκώτερο δὲν ηὗρηκα ν' ἀπ' τὰ 'δικά σ' ἀχείλη.
55. Ὅλον τὸν κόσμο κὴ ἂν θωρῶ, τὴ θάλασσα κὴ ἂν γλέπω,
δὲ γλέπω τὴν ἀγάπη μου, καμμιὰ χαρὰ δὲν ἔχω.
56. Ὁ μύλος θέλει μυλωνᾶ καὶ τὸ καράβ' ἀγέρα
κ' ἡ κόρη θέλει φίλημα τὴ νύχτα καὶ τὴ 'μέρα.
57. Ὁ οὐρανὸς κῃ ἂν καταιβῇ κ' ἡ γῆς νὰ 'πάγῃ ἀπάνω,
δὲ σ' ἀπαρνιοῦμ' ἐγὼ ποτέ ν ὅσο 'ποῦ ν' ἀπεθάνω.
58. Ὁπῶχει δυὸ ἀγαπητικαῖς ἔχει χαρὰ μεγάλη,
ἂν τὰ χαλάσῃ μὲ τὴ μιά, φεύγει καὶ πά' 'ς τὴν ἄλλη.
59. Παππάδες καὶ πνεμματικοί, ποῦ τῶβρετε γραμμένο,
ὁπῶχει ἀγάπη κὴ ἀρνηθῇ δὲν εἶνε σχωρεμένο;
60. 'Περήφανή μου περβατεῖς καὶ σέρνεις τὸ καμάρι,
νά 'μουνα γῆς νὰ μὲ πατῇς μὲ τ' ἄσπρο σου ποδάρι.
61. Πέρνα, πουλάκι μου χρυσό, καὶ 'μάτια μὴ 'σηκόνῃς,
μὲ τὴν καρδιὰ σ' ἀγάπα με καὶ μὴν τὸ φανερόνῃς.
62. Πέρνα 'ψηλέ, πέρνα λιγνέ, πέρνα δικό μου 'ταῖρι,
πέρνα τῆς γειτονειᾶς καρφὶ καὶ τῶν ὀχτρῶν μαχαῖρι.
63. 'Πές με, νὰ ζοῦν τὰ 'μάτια σου καὶ νὰ χαρῇς τὸ φῶς σου,
πόσαις ἀγάπαις ἔκαμες, Μαρία, 'ς τὸν καιρό σου.
64. Πρόβαλε κὴ ἀποφάσισε νὰ ζήσω ἢ νὰ 'πεθάνω,
γιατὶ τὸν ἐστερεύτηκα τὸν κόσμον τὸν ἀπάνου.
65. Ποτέ μου δὲν τὸ 'πάντεχα, μήδε 'ς τὸ νοῦ μου τῶχα,
ν' ἀφήσῃς τὸ βασιλικό, νὰ πιάσῃς τὴ μολόχα.
66. 'Σὰν τρέμει τ' ἄστρο τ' οὐρανοῦ ὅσο νὰ 'ξημερώσῃ,

τρέμει καὶ 'μὲ ἡ καρδοῦλά μου, ὅσο νὰ σ' ἀνταμώσῃ.

67. Σοῦ στέλνω δυὸ γαρούφαλλα, τὰ δυὸ 'ς ἕνα κλωνάρι,
κ' ἔχω τσ' ἐλπίδαις 'ς τὸ θεὸ νὰ γένωμε ζευγάρι.

68. 'Σ ὅλον τὸν κόσμον 'πῆγα καὶ μέσα 'ς τὴν Φραγκιά·
τὰ 'μάτια μου δὲν εἶδαν μιὰ τέτοια κοπελιά.

69. 'Σ τῆς Ἰγλιτέρας τὰ νερὰ ἔλαβα τὴ γραφή σου,
'ς τὸν γκόρφο μου τὴν ἔβαλα κ' εἶπα, καρδιά, δροσίσου·

70. 'Σ τὴ γειτονειά σου μὲ πουλοῦν σκλάβο κῃ ἀγόρασέ με·
γιά 'να φιλὶ μὲ δίνουνε, δόσε το κ' ἔπαρέ με.

71. Στράτα παληὰ δὲν χάνεται, καινούρια δὲν πατηέται
καὶ μια παληὰ 'γαπητικιὰ δὲν ἀπολησμονηέται·

72. Σύντας σὲ γλέπω κ' ἔρχεσαι τ' ἀχείλη μου γελάει
καὶ μέσα ἡ καρδοῦλά μου 'σὰν τὸ πουλὶ πετάει.

73. Σύρε νὰ 'πῇς τσὴ μάννας σου νὰ κάμῃ κὴ ἄλλη γέννα,
νὰ κάψῃ κὴ ἀλλωνῶν καρδιαῖς 'σὰ μ' ἔκαψε καὶ μένα.

74. Σήμερα κὴ αὔρι εἶμαι 'δῶ, τοῦ χρόν' ὁ Θειὸς τὸ ξεύρει·
κὴ ἀφίνω τὴν ἀγάπη μου νά ν τὴ χάρ' ὅποιος θέλει·

75. Τά 'μάτια σου τὰ ὄμμορφα καὶ τὰ μαρμολεμένα.
πολλοὺς ἐξεπλανέσανε καὶ τυραγνοῦν καὶ μένα·

76. Τὰ 'μάτια σ' ὄγοιος κὴ ἂν τὰ ἰδῇ καὶ δὲν ἀναστενάξῃ,
ἀστροπελέκι καὶ φωτιὰ νὰ πέσῃ νά ν τὸν κάψῃ.

77. Τὰ 'μάτια σου μ' ἐκάμανε κὴ ἀ' στρώσω δὲν κοιμοῦμαι
καὶ τὸ σταυρό μ' 'σὰ' χριστιανὸς νὰ κάμω δὲ 'θυμοῦμαι.

78. Τὰ 'μάτια σ' ὄγοιος κὴ ἂν τὰ ἰδῇ, ἂν ἦναι πικραμένος,
τὴν πίκρα τὴν ἀλησμονεῖ καὶ χαίρετ' ὁ καῦμένος.

79. Τὰ 'μάτια σου μὲ ρίξανε σαΐταις ἀσημένιαις
καὶ 'ς τὴν καρδιά μ' ἐμπήκανε καὶ βγῆκαν 'ματωμέναις.

80. Τὰ 'μάτια μου τῆς ὀρφανῆς νά 'θε' μοῦ τὰ γυρέψῃς,
ἔβγανα καὶ σοῦ τά 'δινα, νὰ μὴ μοῦ ταξιδέψῃς·

81. Τὸ Μ τὸ Α καὶ τὸ Ρ καὶ δυὸ ψηφιὰ ν ἀκόμα
μ' ἐκάμανε τὸν ὀρφανὸ νὰ κοίττωμαι 'ς τὸ στρῶμα.

82. Τὸ περιστέρι 'ς τὴ φωλιὰ κοιμᾶται μὲ τ' ἀϊταῖρι
κ' ἐγὼ κοιμῶμαι μοναχὸς 'σὰν τὸ λαγὸ 'ς τὴ φτέρη.

83. Τοὐχθροῦ σου μὴν ἐμπιστευστῆς τὰ λόγι, 'ποῦ σου λέγει,
μήτε ποτε τῆς γυναικός, 'ποῦ σοῦ 'μιλεῖ καὶ κλαίγει.

84. Τραγούδησε, πουλάκι μου, ν' ἀκούσω τὴ λαλιά σου,
νὰ πεταχτῶ 'σὰν πέρδικα μέσα 'ς τὴν ἀγκαλιά σου.

85. Τρεῖς χάραις σῶδωκ' ὁ θεὸς 'σὰν τὴν Ἁγια Τριάδα,
τὴν ὀμμορφιά, τὴν λεβεντιὰ κὴ ὅλη τὴν ἐξυπνάδα.

86. Τρέμει τὸ ψάρι 'ς τὸν ψαρᾶ, τ' ἀρνὶ 'ς τὸν μακελάρη,
τρέμει καὶ μὲ ἡ καρδοῦλά μου γι' αὐτὸ τὸ παλληκάρι.

87. Τριαντάφυλλο 'σαι τὴν αὐγή, ῥόδο τὸ μεσημέρι,
κ' ἕνας μου φίλος 'γκαρδιακὸς θὲ νὰ σὲ καμ' ἀϊταῖρι.

88. Τσῆ Μπαρπαριᾶς τὰ κύματα, τσῆ Μάλτας τὸ κανάλι
νὰ φάγῃ τὸ κορμάκι μου, ἂν ἀγαπήσω ν' ἄλλη.

89. Φείδια μοῦ 'μαγειρέψανε μὲ τῆς συκιᾶς τὸ γάλα
γιὰ νὰ ν τὰ φάγω ν' ἀρνηθῶ τὰ 'μάτια σου τὰ μαῦρα.

90. Χίλιαις χιλιάδες ὄργανα νὰ μ' ὤχουνε μπροστά μου,
ἄ' δέ σε ἰδοῦν τὰ 'μάτια μου δὲν χαίρετ' ἡ καρδιά μου.

91. Χίλιαις χιλιάδες κὴ ἄ' μὲ 'ποῦν κακὸ γιὰ τ' ὄνομά σου,
δὲν ἀπαρνηῶμαι, κόρη μου, τὸ γλυκοφίλημά σου.

92. Χίλιαις κὴ ἄ, ἰδοῦν τὰ 'μάτια μου, 'σέ σένα 'χω τὸ θάρρο

τὸ χωρισμό σου σκιάζομαι χειρότερ' ἀπ' τὸ χάρο·

93. Ψηλόλιγνή μου πέρδικα, δάφνη μου φουντωμένη,
ἡ νειότη μου 'ς τὰ χέρια σου εἶνε παραδομένη.

94. Ψηλά 'ν' τὰ παραθύρια σου 'σὰν καραβιοῦ κατάρτια·
βίξε μου τὰ μαλλάκια σου νὰ κάμω σκαλοπάτια.

95. Ψηλόλιγνέ μου τσελεπή, καθάριο σημιγδάλι,
ὁποιος μοῦ 'πῇ νὰ σ' ἀρνηθῶ, νάν τονε πιάσῃ ζάλη.

96. Ψυχή μου, καλῶς ἦρτες, γιὰ νὰ πληρωθῶ τριῶ χρονῶν ἀγάπη μ' ἕνα φιλὶ γλυκύ·

97. Ψηλὰ βουνὰ καὶ πράσινα καὶ δέντρα φουντωμένα.
ἢ φέρτε τὴν ἀγάπη μου ἢ πᾶρτέ με κ' ἐμένα.

98. Ψυχή μου, μὴ μελαγχολᾷς, μὴν ἔχῃς ὑποψία,
μὲ τὴν καρδιά μου σ' ἀγαπῶ χωρὶς ἀμφιβολία.

99. Ὡς καὶ τ' ἀηδόνι, 'που 'ν' πουλί, νὰ 'παντρευτῇ γυρεύει.
δὲ χαίρεται 'ς τὴ λευτεριά, πάρη σκλαβιὰ γυρεύει.

100. Ὥρῃο κορίτσ' ἐφίλησα 'ς τὰ 'μάτια καὶ 'ς τὰ 'φρύδια
καὶ τὰ φιλιὰ 'γινήκανε μέσ' 'ς τὴν καρδιά μου 'φείδια.

Σημ. Τὰ δὲ ἑπόμενα δίστιχα προέρχεται ἐκ τῶν κωμῶν τῆς Λευκάδος.

1. Ἄρχισε γλῶσσά μ', ἄρχισε, καὶ στόμα μ' ἀσημένιο,
νὰ τραγουδήσῃς ὄμμορφα 'σὰ σ' εἶχα μαθημένο.

2. Ἄρχισε, γλῶσσά μ', ἄρχισε, κύτταξε νὰ μὴ σφάλῃς
γιατὶ σὲ τρογυρίζουνε παππάδες καὶ δασκάλοι.

3. Ἀτίμητ' εἶν' τὸ στόμα σου, 'σὰν ἀρχινάῃ νὰ κραίνῃ,
μὲ μέλι καὶ μὲ ζάχαρι ποτάμ' ἀκέρῃο βγαίνει.

4. Δὲν εἶδανε τὰ 'μάτια μου τέτοια μαυρομματοῦσα,
τέτοια σιγαλοκίνητη, καμαροπερβατοῦσα.—

5. Ἀνάθεμά τον 'πῶλεγε πῶς εἶν' γλυκειὰ ἡ ἀγάπη·
μὰ 'γὼ τὴν ἐδοκίμασα κ' εἶνε πρικιὰ φαρμάκι.

6. Αὐγερινέ, ξημέρωσε κ' ἔβγα καρτέρεσέ με,
κὴ ἀπὸ τὸν νειὸν ὁπ' ἀγαπῶ κάμε, 'λευτέρωσέ με.

7. Αὐγερινέ, ξημέρωσε καταίβα κάμε κρίσι
γιατὶ ὁ νειός, ὁπ' ἀγαπῶ, γυρεύει νὰ μ' ἀφήσῃ.

8. Μ' ἀρνήθηκες, ποῦ 'ν' ἀρνηθῇς τσὴ μάννα σου τὸ γάλα,
καὶ νὰ σὲ δέρν' ἡ μοῖρά σου 'σὲ βάσανα μεγάλα.

9. Δὲν εἶν' αὐγὴ νὰ 'σηκωθῶ, νὰ μὴν ἀναστενάξω,
νὰ γείρω 'ς τὸ προσκέφαλο καὶ μὲ καρδιὰ νὰ κλάψω.

10. Καμαρωμένο μου κορμί, ποιὰ βρύσι σὲ ποτίζει;
καὶ στέκεις πάντα δροσερὸ κὴ ἀνθεῖς καὶ λουλουδίζεις;

11. Θυαμαίνομ' ὄντας περβατῇς πῶς δὲν ἀνθοῦν ἡ στράτες,
πῶς δὲν σὲ πέρνουνε κοντὰ ξανθαῖς καὶ μαυρομμάταις.

12. Σ' τὴν πόρτα σου μ' ἐσφάξανε 'σὰν τὸ παχὺ κριάρι
καὶ δὲν εἶπε ἡ μάννα σου — κρίμα 'ς τὸ παλληκάρι.

13. Ἀναστενάζω, 'βγαίν' ἀχνὸς καὶ μέσα μέν' ὁ πόνος
κὴ ὁποιος μᾶς ἐξεχώρισε νὰ μὴν τὸ εὕρ' ὁ χρόνος.

14. Τὰ πόδια σου εἶνε λειμωνιές, τὰ μπράτσα σ' εἶν' οἱ κλῶνοι,
κ' ἡ γλῶσσά σ' ἀηδονόλαλη 'ν' ὡσὰν τὸ χελιδόνι.

15. Ὅγοιος τὰ λόγια σου γρικᾷ, 'ς τὴ γνώμη σου πιστεύει,
'ς τὰ πέλαγα πιάνει λαγοὺς καὶ 'ς τὰ βουνὰ 'ψαρεύει.

16. Ὁ ἥλιος τοῦ παραθυριοῦ σ' ἔχει, κόρη μου, μαύρη,
ὁπῶβγαινες καὶ 'τήραζες, ἂν ἔρχεται καράβι.

17. Μισεύεις; κλαῖν' τὰ 'μάτια μου 'σὰν κλαδεμμένο κλῆμα·
μισεύεις ἀπ' τὴ γειτονιὰ κ' ἔχε το σὺ τὸ κρίμα.

18. Ν' ἀρχῶνταν νὰ μοῦ 'λέγανε, Κυρά, καλῶς τὰ 'δέχτης,

τὸν ἀστημένιο μαστραπὰ καὶ τὸν χρυσὸν καθρέφτη.

19. Ν' ἀρχῶνταν νὰ μοῦ 'λέγανε πῶς ἄραξες 'ς τὸ μόλο,
τὰ σκουλαρίκια μ' ἔδινα καὶ τὸ χρυσό μου φιόρο.

20. Χιλιογκαλῶς ἐπρόβαλεν ὁ ἥλιος 'ς τὴν αὐλή μου,
καὶ τὸ καλὸ 'ς τὸ 'σπίτι μου νὰ σκάσουν οἱ ὀχτροί μου.

21. 'Απόψε τὰ 'ματάκια μου ἐκλαῖγαν τὰ καϋμένα,
γιατὶ κοιμῶνται μοναχὰ καὶ ἀλησμονημένα.

22. Τὸ κρίμα νἄχ' ἡ μάννα σου, τ' ἀνάθεμα οἱ γειτόνοι,
τ' ἀνάθεμα κὴ ὁ δέσποτας, 'ποῦ δὲ' μᾶς στεφανόνει.

23. Νἄχα νεράντσι νἄριχτα 'ς τὸ πέρα παραθύρι,
νὰ 'τσάκιζα τὸ μαστραπά, 'πῶχει τὸ καρυοφύλλι·

24. Περιστεράκι τ'οὐρανοῦ καταίβα κάμε κρίσι,
ὅπ' ἔχω δύ' ἀγαπητικαῖς κ' ἡ μίνια θὰ μ' ἀφήσῃ.

25. 'Εγ' ὤμνοιασα τοῦ τριγωνιοῦ 'ς τὴν ἀναμπιστοσύνη,
'ποῦ δίχως τ' ἀϊτεράκι του κρύο νερὸ δὲν πίνει.

26. Σύντας σὲ γλέπω κ' ἔρχεσαι, τὸ γαῖμά μου παγόνει
κὴ ὁ νοῦς μου διασκορπίζεται 'σὰν τὸ κεχρὶ 'ς τ' ἁλόνι.

27. Σύντας σὲ γλέπω κ' ἔρχεσαι, λεβέντη μου, 'ς τὴ σκάλα,
βάλω τ' ἀηδόνια καὶ λαλοῦν οὔλα μὲ τὴν ἀράδα.

28. Τὰ 'μάτια σου τὰ 'κύτταξα καὶ μῶδωκαν χαμπέρι,
πῶς μ' ἀγαπᾷς, πουλάκι μου, μὰ δὲ' σοῦ δίνει χέρι.

29. Τὰ 'μάτια σου τὰ 'λόμαυρα, 'ποῦ 'μνοιάζουν τοῦ πετρίτη,
νὰν τἄχα νὰν τὰ 'φίλουνα Παρασκευὴ καὶ Τρίτη.

30. 'Σὰν τ' ἄνθη τῆς ἀμυγδαλιᾶς λάμπει τὸ πρόσωπό σου,
κὴ ὁποῦ σὲ ἰδῇ 'λιγόνεται καὶ 'ξεψυχάει ὁμπρός σου.

31. "Ανθη τσ' ἀμυγδαλιᾶς βαστᾷς καὶ νεραντσάνθης φύλλα
καὶ τὸ δεξί σου μάγουλο ἀχρήζ' ἕνα βασίλειο.

32. Φίλο θὰ πιάσω τὸν ἀητό νὰν τὸν παρακαλέσω,
μήπως μὲ φέρῃ μνιὰ βραδυὰ 'ς τσ' ἀγκάλας σου νὰ πέσω.

33. "Ωρας ἡ μέντα 'ναι χλωρὴ κὴ ὥρας μαραγγιασμένη·
ὥρας φιλοῦν καὶ χαίρονται οἱ ἀρραβωνιασμένοι.

34. Γῆ ἀγάπ' εἶνε 'ς τὸν ἄνθρωπο, ὁποῦ τόνε φουμίζει·
ὥρας τὸν κάνει νὰ γελᾷ κὴ ὥρας τὸν πεῖ ριορίζει.

35. Γὴ ἀγάπη μέσα 'ς τὴν καρδιὰ κλωνὶ ρακὴ γεννιέται
καὶ 'σὰ μαχαῖρι δίκοπο σφάζει καὶ δὲ 'γριεύεται.

36. Γῆ ἀγάπ' εἶνε κολλητικιὰ κὴ ἀγλοιὰ 'ποῦ τὸν κολλήσει·
ἐκόλλησ' ἕνα γέροντα καὶ πᾶ 'νὰν τὸν 'γκρεμίσῃ.

37. Τοῦ 'παντρεμμένου δὸς φιλί, τ' ἀνύπαντρου μιὰ πέτρα,
νὰ δέρνῃ τὸ κεφάλι του ὅσο νὰ 'βρῇ γυναῖκα.

38. "Οντας σὲ πρωτοτήραξαν τὰ μάτια τὰ 'δικά μου,
ἦταν τὸ στῆθός μ' ἀνοιχτὸ κ' ἐμπῆκες 'ς τὴν καρδιά μου.

39. 'Ανοίξτε τὴν καρδοῦλα μου μὲ μιὰ 'σταμένια τρίχα
καὶ γιδέστε τὴν ἀγάπη μου 'σὲ τί τόπου τὴν εἶχα.

40. Νά 'ταν τὸ στῆθός μου γυαλί, νά 'γλεπες τὴν καρδιά μου,
πῶς εἶνε μαυρογέλαστη γιὰ σένανε, κυρά μου.

41. Γιὰ σένα δέρνω βάσανα, γιὰ σὲ βαστῶ τοὺς πόνους,
γιὰ σένα βασανίζομαι τώρα πέντ' ἑξὶ χρόνους.

42. Σεβτάδες δεκατέσσαρες μοῦ 'μπῆκαν 'ς τὸ κεφάλι·
μὰ ὁ 'δικός σου ὁ σεβτὰς 'ς τὸν ᾅδη θὰ μὲ βάλῃ.

44. Τί σῶκαμα, νὰ μ' ἀρνηθῇς, τί σοῦ 'πα, νὰ μ' ἀφήσῃς;
'πές με δυὸ λόγια τοῦ σεβτᾶ νὰ μὲ παρηγορήσῃς,

45. Τί τσ' ἔκαμα τσῆ μάννας σου κὴ ὅθεν 'πάγει μὲ 'βρίζει,

γιά να φιλί, 'ποῦ σῶδωκα, κὴ ὅλο μὲ φοβερίζει;

46. 'Σ τὸν οὐρανὸ κὴ ἂν ἀναιβῇς νὰ κάτσῃς μὲ 'ταστρέρια,
κ' ἐκεῖ δὲν ἔχεις γλυτωμὸν ἀπ' τὰ 'δικά μου χέρια.

47. 'Ανάθεμα τσῆ μάννα σου καθὼς καὶ τὴ δικὴ μου,
'σὰ' δὲ 'μᾶς ἀνταμώζανε ἐμὲ καὶ σέ, πουλί μου.

48. Τοῦ παλληκαριοῦ τὸ σάλιο-εἶνε ζάχαρι καὶ κάντιο·
τοῦ γερόντου τὰ κανάκια — εἶνε πίκραις καὶ φαρμάκια.

Σημ. Εἰς τὸ 15ὸ δίστιχον, *ἀγρικῶ* § ἀκούω, ἐννοῶ. Ἡ πιθανωτέρα τῆς λ. παραγ. εἶνε ἐκ τοῦ μορ. ἄρι (καὶ ἐπενθ. τοῦ γ ἄγρι κατὰ τὸ ἀγκίδα ἐκ τοῦ ἀκίδα) καὶ τοῦ κοῶ (=ἀκούω, ἐννοῶ) ἐξ οὗ καὶ τὸ ἀρχ. *ἀρίκκοος* (=ἀρίκοος =ὁ ἀσμένως ἀκούων). Κακῶς λοιπὸν τινες γρ. διὰ τοῦ *η* (Βυζ. ἐν λ.) καὶ ἄλλοι διὰ τοῦ *οι* (Βλάχ. ἐν λ. — Κρομμύδ. ἐν λ. — Ἐ. Φιλομ. σ. 1253).

Σημ. Διστίχων συλλογὴν οὐδεμίαν ἄλλην γνωρίζομεν πλουσιωτέραν, εἰμὴ τὴν ἐσχάτως ὑπὸ Α. Ταταράκη δημοσιευθεῖσαν ἐν Ἐφ. τῶν Φιλομαθῶν (ἀριθ. 678. 679) (1). Ἐνταῦθα προσθέτομεν ἐκτὸς τῶν προηγουμένων καὶ τὰ ὀλίγα ταῦτα Λευκάδια, τὰ ὁποῖα, ὡς ἀνέκδοτα, ἔχουσι τὴν ἀξίαν των. Ἐξ αὐτῶν τὰ μὲν πρῶτα τρία εἶνε προϊόντα τῆς πόλεως, τὰ δὲ λοιπὰ ἐλάβομεν παρὰ τῶν χωρικῶν.

1. Ὅποιος διαβῇ ἀπὸ λυγιὰ καὶ δὲν κόψῃ κομμάτι,
νὰ λυγιστῇ, νὰ τσακιστῇ, νὰ πέσῃ 'ς τὸ κρεββάτι.

Σημ. Τὸ δίστιχον τοῦτο ὑποτονθορίζουσιν αἱ ἐργάτιδες γυναῖκες, ὅταν ἐξερχόμεναι εἰς τοὺς ἀγρούς, ἀπαντήσωσι καθ' ὁδὸν λυγιάν, ἐξ ἧς κόπτουσι κλάδον. Τὸ ἔθιμον τοῦτο ἔχει ἀρχαιοτάτην καὶ ἑλληνικωτάτην τὴν ἀρχήν του καί, καθ' ὅσον ἡμεῖς ἠρευνήσαμεν, εἰς μόνην τὴν Λευκάδα ἀπαντᾶται. Οἱ ἀρχαῖοι ἐφρόνουν ὅτι τὸ φυτὸν τοῦτο (ὅπερ καὶ *Ἄγνος* καλεῖται) ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ναρκόνῃ τοὺς σαρκικοὺς ἐρεθισμοὺς καὶ νὰ τηρῇ ἁγνὸν τὸν φέροντα αὐτό. Ὁ Μ. Ἐτυμόλογος λέγει: *Ἄγνος, τὸ φυτόν, παρὰ τὸ εἰς ἁγνείαν συντελοῦν ἐσθιόμενον καὶ πινόμενον, ἔτι δὲ ὑποστρωννύμενον, ὅ καὶ λύγον καλοῦσι· τὸ τῆς σωφροσύνης δηλωτικὸν καὶ ἡδονῆς σβεστικόν* (ἐν λ. *ἄγνος*).

Καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· *Καὶ οἱ ἱερεῖς δὲ τοῦ φυτοῦ τούτου τὰς κόμας τῇ ἑαυτῶν κλίνῃ ὑποτιθέασιν, ὡς φυσικήν τινα δύναμιν ἐχούσας πρὸς ἁγνείαν* (ἐν λ. *Μόσχοιοι λύγοιοι*). Ἐκ τῆς αὐτῆς δοξασίας ἐμφορούμεναι καὶ αἱ σήμερον Λευκαδίαι, συνιστῶσιν αὐτὸ πρὸς ἀλλήλας, ὡς ἀντιφάρμακον κατὰ τῆς λαγνείας, καὶ καταφέρουσι τὴν τοῦ διστίχου τούτου φοβερὰν ἀρὰν κατ' ἐκείνων, αἵτινες ἤθελον παρίδει νὰ κόψωσιν ἐκ τῶν ἐξαγνιστικῶν κλάδων του.

2. Ἂν ἦνε φίλος, νὰ χαρῇ κὴ ἂν ἦν' ἐχτρός, νὰ σκάσῃ·
κὴ ἂν ἦναι κακογείτονας, κακὴ φωτιὰ ν' τὸν κάψῃ.

Σημ. Τὸ δίστιχον τοῦτο λ. αἱ γυναῖκες, ὅταν παρὰ τῇ ἑστίᾳ καθήμεναι βλέπωσι τὸ πῦρ νὰ σπινθηροβολῇ. Ὅτι δὲ ὁ βαρὺς ἀποτροπιασμὸς κατὰ τῶν κακῶν γειτόνων εἶνε προγονικὴ κληρονομία μαρτυρεῖ ὁ Ἡσίοδος λέγων· *Πῆμα κακὸς γείτων, ὅσον τ' ἀγαθὸς μέγ' ὄνειαρ* (Ἔρ. καὶ Ἡμ. 346). Ἐκ τούτου προέκυψε καὶ ἡ κοινὴ παροιμία *κάλλιο κακὸς χρόνος, παρὰ κακὸς γείτονας*.

3. Ἂν ἔχ' ὁ φίλος διάκρισι κὴ ὁ νοικοκύρης τάξι,
νὰ πάρῃ τὸ κοντόξυλο κὴ ὄξου νὰ τὸν πετάξῃ.

4. Ἄσπρος σαγιᾶς, λιανόρραφος, ραμμένος μὲ μετάξι·
χαρὰ 'ς ἐκεῖνο τὸ κορμί, ποῦ θά ν' τὸν ἐβαστάξῃ.

Σημ. Τὸ δίστιχον τοῦτο, καθὼς καὶ τὰ ἀκόλουθα ᾄδουσιν οἱ χωρικοί μας εἰς τοὺς χορούς των. — *Σαγιᾶς*=φόρ. μάλλινον εἰς χρῆσ. τῶν χωρικῶν. Ὁ Βυζ. γρ. *Σαγιάκι*.

(1) Σημ. Φ. Ε. Ἀρίζη συλλογὴ τῶν διζίχων ἐζίνη ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Χασιώτου φιλοπονηθεῖσα, ὑπὸ δὲ τοῦ μακαρίτου κ. Κ. Τσαρίκη μετὰ προσθηκῶν ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Λιανοτράγουδα, ὑπὸ πολλῶν δὲ ὕστερον μετατυπωθεῖσα τυποκλοπικῶς. Πολλὰ δὲ τῶν ἐν τῇ παρούσῃ συλλογῇ ἀπαντώσιν ἐν τῇ τοῦ κ. Κ. Τσαρίκη, ὡς ἐν τῷ τέλει περὶ τούτων καὶ τῶν λοιπῶν ἡμάτων ἐροῦμεν.

Digitized by Google

5. Ἄσπρος σαγιᾶς, λιανὰ πλουμιὰ, βυζιὰ 'σὰ' δυὸ λεμόνια,
τό 'να μὲ καίει 'ς τὴν καρδιά, καὶ τ' ἄλλο 'ς τὰ πλεμμόνια.

Σημ. *πλουμιὰ*=ποικίλματα. Ὁ Βυζ. γρ. μόνον *πλουμίδι*.

6. Ποιὸς εἶδε κλῆμα 'ςὲ 'γιαλὸ ν' ἀνθήσῃ καὶ νὰ δέσῃ;
καὶ ποιὸς ἀγάπησε μικρὴ καὶ νάν τηνε κερδαίσῃ;
7. Μὲ μάρανες! νὰ μαραθῇς! μοῖρα νὰ μὴ γνωρίσῃς·
στεφάνι 'ς τὸ κεφάλι σου νὰ μὴ ξερραθυμήσῃς·
8. Ἔχω καιρὸ γιὰ νὰ διαβῶ, 'χορτάριασ' ἡ αὐλή σου,
τώρα θ' ἀρχίσω νὰ διαβῶ, νὰ σκάσουν οἱ ὀχτροί σου.
9. Ξενιτεμμένο μου πουλὶ κὴ ἀλέγρο μου γεράκι,
σὲ χαίρεται ἡ ξενιτειὰ κ' ἐγὼ πίνω φαρμάκι.
10. Μέσα βαθειὰ 'ς τὴ θάλασσα θὰ φτιάσω πηγαδάκι,
νὰ πίνουν οἱ ναῦταις τὸ νερό, ν' ἀρνιῶνται τὴν ἀγάπη.
11. Σ' τὴ μέσ' ἀπὸ τὴ θάλασσα ἕνας τροχὸς γυρίζει.
καὶ 'μένα τὴν ἀγάπη μου ἄλλος τὴν τρογυρίζει.
12. Λεφτοκαράκ' ἐτσάκισα
καὶ μέσα σὲ 'ζωγράφισα.
Λεφτοκάρυα 'ς τὸν γκρεμὸ
φιλῶ τὸν ἄσπρο σου λαιμό.
13. Ἀπὸ λαγκάδι 'σὲ βουνὸ
μιὰ περδικοῦλα κυνηγῶ·
κ' ἐκείνη ἔδωκε φτερὸ
κὴ ἐπέρασε 'ς ἄλλο βουνό.
14. Τὸ κόκκινο σ' ἀχεῖλι
'ς τὸν ᾅδη θὰ μὲ στείλῃ.
Τὰ δύο σου μαῦρα φρύδια
μὲ 'ζώσανε 'σὰ' 'φείδια.

Ε'. ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ.

Προκειμένου τοῦ νεκροῦ ἐν τῷ οἴκῳ αἱ περικαθήμεναι καὶ χειροκρατούμεναι *μοιρολογίστραι* ψάλλουσι διάφορα ἐγκωμιαστικὰ τῷ τεθνεῶτι ᾄσματα.

1. *Ἐπὶ τοῦ νεκροῦ.*

Καλὸς ἀποκρισάτορας πάει 'ς τὸν κάτου κόσμον.
ὁπῶχει μήνυμ', ἂς τὸ 'πῇ καὶ ἂς τὸ παραγγείλῃ
κὴ ὁπῶχει νηοὺς ξεστόλιστους νὰ στείλῃ τὰ στολίδια,
κὴ ὁπῶχει νηοὺς ξαρμάτωτους, νὰ στείλῃ τ' ἄρματά του.

2. *Ἐπὶ τοῦ τάφου.*

Ἂν εἶ κοιμᾶσαι, ξύπνησε· κὴ ἂν ἦσαι δίπλα σήκου·
κ' ἔβγα 'ς τὴν πόρτα νὰ δεχτῇς τὸ δόλιο σου κανίσκι,
κανίσκι ἀπ' τὸ 'σπίτι σου κὴ ἀπὸ τὴ φαμελιά σου·
'σ τὸ στέλνει ἡ γυναῖκά σου μαζῆ μὲ τὰ παιδιά σου.
5. Νά 'ταν καὶ νὰ 'γενόντανε 'ς τὸν ᾅδη πανηγύρι,
'ς τὴν ἄκρη τοῦ πανηγυριοῦ νά 'τανε κρύα βρύσι,
νὰ νίβωνται οἱ ἄνιφτοι, νὰ πίνουν διψασμένοι,
νὰ πλένουν ἡ νιαῖς τὰ ροῦχά τους κ' οἱ νέοι τ' ἄρματά τους,
. . . . . .

3. *Εἰς μικρὰ παιδία.*

Θέ' μου, τί θάμμα, 'πῶκαμες! νά 'θελε μὴν τὸ κάμῃς,
νὰ παίρν' ὁ Χάρος τὸ παιδὶ ἀπ' τὸ βυζὶ τσῆ μάννας.
Χίλιοι πεζοὶ τὸν κυνηγοῦν καὶ μύριοι τῆς καβάλας,
ἄλλος δὲν τὸν ἐπρόφτασε παρ' ἡ γλυκειά του μάννα·
5. στέκει καὶ τὸν παρακαλεῖ τὰ χέρια σταυρωμένα·
—Ἄσε μου, Χάρε, τὸ παιδὶ καὶ πᾶρ' ἐμὲ τὴ μάννα,
'ποῦ 'πέρασα τὰ νειάτα μου κ' ἔζησα τὴ ζωή μου.

4. *Ἕτερον ὁμοίως.*

Ποῦ 'πᾷς, γαϊτάνι, νὰ σαπῇς, 'γκόλφι μου, ν' ἀραχνιάσῃς,

Digitized by

γαρούφαλλο βενέτικο ν' ἀλλαξομουσουδιάσῃς;
Παιδάκι μου, τὸν πόνο σου, ποῦ νὰν
τὸν ἀπιθώσω;
νὰν τόνε ῥίξω τρίστρατα, τὸν παίρνουν
οἱ διαβάτες·
5. νὰν τόνε ῥίξω 'ς τὰ κλαριά, τὸν παίρνουν
τὰ πουλάκια·
θὰ νὰν τὸν 'πάω 'ς τὸ χρυσκὸ γιὰ νάν
τονε χρυσώσῃ,
νὰ φκιάσω 'γκόλφι καὶ σταυρὸ κ' ἕνα
κόμπ' ἀσημένιο,
νὰ προσκυνάω τὸ σταυρὸ καὶ νὰ φιλῶ
τὸ 'γκόλφι,
καὶ τ' ἀσημένιο τὸ κομπὶ 'ς τὸν κόρφο
μου νὰν τῶχω.

5. *Εἰς νεαρίαν.*

Λεβέντη μ', δέ σου τύχαινε νὰ καταιβῇς
'ς τὸν ᾅδη·
σοῦ τύχαινε 'ς τὸν οὐρανὸ καὶ 'ς τὸν
ἀπάνου κόσμο,
νὰ χαίρεσαι τὰ νειάτα σου, βουνὰ νὰν
τὰ γκρεμίζῃς,
νὰ περβατῇς καμαρωτά, τὴ γῆ νὰ μὴ
τὴν 'γγύζῃς.

6. *Ὅμοίως.*

'Αηδόνι ν εἶχα 'ς τὸ κλουβὶ καὶ τῶχα
'μερωμένο·
ἐσκανταλίστη τὸ κλουβὶ καὶ μῶφυγε
τ' ἀηδόνι
μήτε 'σὲ πέτραν ἔκατσε, μήτε 'ς ἐλῃᾶς
κλονάρι.
ἐπῆγε καὶ κατάκατσε 'ς τῆς ἐκκλησιᾶς
τὴν πόρτα.

7. *Ὅμοίως.*

Παρακαλῶ σε, μαύρη γῆς, καὶ σένα μαῦρο
χῶμα,
αὐτὸν τὸν νειό, 'που σ' ἔστειλα, μὴ μοῦ
τὸν ἀραχνιάσῃς.
ἔχε τον τριαντάφυλλο, 'σὰν ὄμμορφο
κυδῶνι.
— Τί νὰ σοῦ 'πῶ, κακότυχη, νὰ κάψω τὴν
καρδιά σου.
5. μηγάρις κ' εἶμ' ἡ μάννα του, μηγάρις γὴ
ἀδερφή του;
ἐμὲ μὲ λένε μαύρη γῆς, μὲ λένε μαῦρο
χῶμα,
ποῦ σέπω νειούς, ποῦ σέπω νειαῖς, ποῦ
σέπω παλληκάρια·
σέπω τῶν μάννων τὰ παιδιά, τῶν ἀδερφιῶν
τ' ἀδέρφια,
χωρίζω καὶ τ' ἀντρόγυνα τὰ πολυαγαπημένα.

8. *Ὅμοίως.*

Παρακαλῶ σε, μάννα μου, μιὰ χάρι νὰ
μοῦ κάμῃς.
ποτέ σου γέρμα τοῦ ἡλιοῦ νὰ μὴ
μοιρολογήσῃς·
γιατὶ δειπνάει ὁ Χάροντας μὲ τὴν
Χαρόντισσά του.
κρατῶ κερὶ καὶ φέγγω τους, γυαλὶ καὶ τοὺς
κερνάω,
5. ἄκουσα τὴ φωνοῦλά σου, γυρίζω νὰ τηράξω,
καὶ μοῦ 'τσακίστη τὸ γυαλὶ καὶ τὸ κερὶ μοῦ
'σβύστη
καὶ πάει ἡ τσίμπλα τοῦ κεριοῦ κάτου 'ς τὸν
κάτου κόσμο·
καίει τοῦν νειῶνε τὰ σκουτιά, τοῦν νειῶνε τὰ
στολίδια,
κὴ ἀπ' τὰ μαλλιὰ μ' ἐτσάκωσε 'ς τὴ γῆς μ'
ἀπομυτάει·
10. τὸ στόμα μ' γαῖμα γέμωσε, τὰ χείλη μου
φαρμάκι.
— Ἄσε με, Χάρ', ἀπ' τὰ μαλλιὰ καὶ πιάσε
μ' ἀπ' τὰ χέρια,
γιὰ νὰ σὲ 'πῶ τὸν πόνο μου καὶ τὸ παράπο-
νό μου,
'πῶχω παιδιὰ παραμικρὰ κὴ ὀρφάνια δὲν τσοῦ
πρέπει,
'πῶχω γυναῖκα πάρα νειὰ καὶ χήρα δὲν τσὴ
πρέπει.

9. *Εἰς ἄνδρας.*

Τίνος 'σπιτάκι θλίβεται; τίνος αὐλὴ λυπᾶται;
τίνος ξυλοκεράμιδα κλαῖνε γιὰ νοικοκύρη;
Κυρά, ποῦ κάθεσαι 'ψηλά, καταίβα παρακάτου
καὶ θὰ σ' ἀλλάξουν τόνομα καὶ θὰ σὲ 'ποῦνε
χήρα.
5. 'Σ τοῦν πικραμένων τὴν αὐλὴ ἥλιος νὰ μὴ
φωτίζῃ,
μόν' ν' ἀνατέλλῃ συγνεφιά, νὰ βασιλεύ' ἀν-
τάρα,
νὰ ξεφυτρών' ὁ πίκρανος, νὰ τρῶν' οἱ πικραμ-
μένοι,
νὰ τρῶν' ἡ μάννες τσὴ κορφαῖς καὶ τά παιδιὰ
τσὴ ῥίζαις
κ' ἡ χήρα ἡ βαρυόμοιρη ναντόνε ξερριζόνῃ.

Digitized by

10. Τοῦ χάρου τοῦ βουλήθηκε πύργο νὰ θεμιλιώσῃ·
παίρνει τσοὺ νειοὺς γιὰ θέμελο, τοὺς γέρους γι' ἀγκωνάρια,
παίρνει καὶ τὰ μικρὰ παιδιὰ γιὰ σώμπολα τοῦ πύργου,
βάνει γιὰ πατωμάτερα παλληκαριῶνε μπράτζα,
βάνει πορτοπαράθυρα καλαῖς νοικοκυράδες.

10. *Εἰς γραίας.*

Νοικοκυρὰ συντάζεται νὰ 'πᾷ 'ς τὸν κάτου κόσμο·
ἀναμεράει τὴ βόκα τση καὶ χώνει τὴ φωτιά τση,
κάνει ζαυρὸ 'ς τὴν πόρτα τση καὶ 'κόνα 'ς τὴν αὐλή τση.
— Σταυρέ, νὰ σ' ἔχω διάδικο κὴ ἂν εἶ μεταγυρίσω·
5. γιατὶ τὴ ζράταν ἔχασα, τὸ 'σπίτι δὲ γνωρίζω.

11. *Εἰς πᾶσαν ἡλικίαν.*

Κλάψετε καὶ νὰ κλάψουμε, θλιφτῆτε νὰ θλιφτοῦμε,
νὰ μαζοκτοῦν τὰ δάκρυα, νὰ γένουνε ποτάμι,
καὶ τὸ ποτάμι νά 'ν' μακρύ, νὰ σώνῃ ὡς τὸν ᾅδη,
γιὰ νὰ νιφτοῦν οἱ ἄνιφτοι, νὰ πιοῦν οἱ διψασμένοι,
5. νὰ 'πάρουν οἱ γραμματικοὶ νερὸ 'ς τὸ καλαμάρι,
νὰ πλύνουν τὰ μικρὰ παιδιὰ τὰ σκουφομαντηλά τσου.

12. *Ὅμοίως.*

'Ακοῦστε τ' ἐδιαλάλησε τοῦ μαύρου Χάρου ἡ μάννα.
Γυναῖκες κρύψτε τσ' ἄντρες σας, μαννάδες τὰ παιδιά σας
καὶ σεῖς καϋμέναις ἀδερφαὶς τὰ δόλια σας τ' ἀδέρφια
κὴ ὁ χάρος ἔ 'ποῦ 'πλάκωσε τσοὺ κάμπους καββαλάρης·
5. μαῦρα φορεῖ, μαῦρα βαστᾷ καὶ μαῦρα 'νε 'ντυμένος,
μαῦρο μαντῆλι 'ς τὸ λαιμὸ καὶ μαῦρο 'ς τὸ κεφάλι·
σέρνει τσοὺ νειοὺς ἀπ' τὰ μαλλιὰ τσὴ νειαῖς ἀπ' τσὴ πλεξίδαις,
σέρνει καὶ τὰ μικρὰ παιδιὰ 'ς τὴ σέλ' ἀρμαθιασμένα.

13. *Ὅμοίως.*

Παρακαλῶ σε, Χάροντα, χιλιοπαρακαλῶ σε,
νὰ μοῦ δανείσῃς τὰ κλειδιά, ν' ἀνοίξω τὰ κυβούρια,
νὰ γιδῶ τοὺς νειούς, νὰ γιδῶ τὴς νειαῖς, νὰ γιδῶ τὰ παλληκάρια,
νὰ γιδῶ καὶ τὰ μικρὰ παιδιὰ πῶς εἶν καταντημένα.
5. — Τί νὰ σοῦ 'πῶ, κακότυχη, τί νὰ σοῦ 'μολογήσω;
'ποῦ εἶν'οἱ νειοὶ χωρὶς μαλλιὰ κ' ἡ νειαὶς χωρὶς βροχίδες;
εἶνε καὶ τὰ μικρὰ παιδιὰ κακὰ καταντημένα.

14. *Ὅμοίως.*

Κάτου 'ς τὰ Τάρτανα τῆς γῆς, κάτου 'ς τὸν κάτου κόσμον
κάθουνται πέντε λιγεραὶς καὶ δέκ' ἀντριωμένοι·
ἦταν τὸ μοιρολόγι τους γιὰ τὸν ἀπάνον κόσμον.
— Τάχα νὰ στέκῃ ὁ οὐρανός; τάχα νὰ στέκῃ ὁ κόσμος;
5. νὰ στέκουν τὰ χοροστασά, 'σὰν 'ποῦ 'ταν καὶ πάντα;
νὰ λειτουργιῶνται ἡ ἐκκλησιές, νὰ ψέλνουν οἱ παπάδες;

15. *Ὅμοίως.*

Παρασκευὴ σ' ἐκάλεσα, Σαββάτο σὲ παντέχω,
τὴν Κυριακὴ ἀπολειτουργα νὰ φᾶμε καὶ νὰ πιοῦμε
καὶ τὴ Δευτέρα τὴν αὐγὴ γιὰ νὰ σὲ συνεβγάλω,
νὰ βάλω 'ς τὸ τσουκάλι σου τρία καλὰ τοῦ κόσμου,
5. τὸν Ἥλιο καὶ τὸν Ἄνεμο καὶ τὸ λαμπρὸ Φεγγάρι,
Ὁ Ἥλιος νά 'ν' τοῦ δουλευτῆ κὴ ὁ ἄνεμος τοῦ ναύτη
καὶ τὸ Φεγγάρι τὸ λαμπρὸ νά 'νε τοῦ στρατοκόπου.

16. *Ὅμοίως.*

Πουλάκι' ἔβγηκε ἀπὸ τὴ γῆς κὴ ἀπὸ τὸν κάτω κόσμο,
μάϊδε 'σὲ πέτραν ἔκατσε, μάϊδε 'ς ἐλπὲς κλονάρι,

Digitized by

πάρη ν ἐμπῆκε κ' ἔκατσε 'ς τῆς ἐκλη-
σιᾶς τὴν πόρτα·
δὲν ἐκηλάλει 'σὰν πουλί, 'σὰν 'ποῦ λαλοῦν
τ' ἀηδόνια,
πάρ' ἐκηλάλει κ' ἔλεγε μ' ἀνθρώπινη λαλίτσα.
λέγει γιὰ νειούς, λέγει γιὰ νειαίς, λέγει
γιὰ παλληκάρια·
τρέχουν μαννάδες, τὸ 'ρωτοῦν κ' ἡ ἀδερ-
φαὶς τοῦ λένε,
κ' ἡ χῆραις, ἡ βαρυόμοιραις νὰ μάθουν
τὴν ἀλήθεια.
— Πουλάκι μου, τί ν ἄκουσες κάτου 'ς
τὸν κάτου κόσμο; —
— τί νὰ σᾶς 'πῶ, κακότυχαις, νὰ κάψω
τὴν καρδιά σας,
'πῶβρα τσοὺ νειοὺς χωρὶς μαλλιά, τσὴ νειαῖς
δίχως κοτσίδες; —

17. *Ὁμοίως.*

Τώρα 'ς τὸν ἀποχωρισμὸ τρεῖς ποταμοὺς
διαβαίνω
Ἕνας χωρίζ' ἀντρόγενα κὴ ἄλλος χωρίζ'
ἀδέρφια,
κὴ ὁ τρίτος ὁ φαρμακερὸς τὴ μάνν' ἀπ'
τὰ παιδιά τση.

18. *Εἰς θαλασσοπνιγμένους.*

Πρέπει τοὺς καλοθάνατους νὰ μὴν τοὺς
πολυκλαῖμε,
πάρη τοὺς κακοθάνατους τοὺς θαλασ-
σοπνιγμένους·
γεμίζ' ἡ θάλασσα κουπιὰ κὴ ὁ βράχος
παλληκάρια
καὶ ἄλλους τρῶνε τὰ θηριὰ καὶ ἄλλους
τρῶν' τὰ 'ψάρια.

19. *Εἰς γεωργούς.*

Γιωργέ μου, 'ποῦ 'ζευγόπιασες μακρὺ
πλατὺ χωράφι,
πουλάκι ν ἤρτε κ' ἔκατσε πάνου 'ς τὸ
χερουλάδι
καὶ κηλαλεῖ, μοιρολογεῖ καὶ λέγει γιὰ
τὰ 'σένα.
— Γιωργέ μου, 'ποῦ 'ζευγόπιασες, σπέρ-
νεις καὶ δὲ θερίζεις·
ἔχεις ἀλέτρ' ἀπὸ λυγιὰ καὶ τὸ ζυγ' ἀπὸ πεῦκο
ἔχεις καὶ τὴ βουκέντρα σου ἀπ' ὥρη
κυπαρίσσι. —
— Πουλάκι μου, ποῦ τ' ἄκουσες, πουλάκι
μου, ποιὸς σ' τῶπε;
— Ἐψὲς τὸ βράδ' ἐδιάβαινα ἀπ' τσ' ἐκ-
κλησιᾶς τὴν πόρτα·
κὴ ἄκουσα, 'ποῦ σὲ γράφανε μὲ τοὺς ἀ-
ποθαμμένους.

20. *Εἰς ἀδελφούς.*

Ἐγὼ 'λεγα κὴ ὁ ποταμὸς δὲ θὰ νὰ καταιβάσῃ·
μὰ κεῖνος ἐκατέβασε θολὸς καὶ βουλκωμένος·
σέρνει λιθάρια ριζιμιά, δέντρα ξεριζωμένα,
σέρνει καὶ μιὰ γλυκομηλιὰ τὰ μῆλα φορτωμένη
καὶ 'ς τὰ κλονάρια τσῆ μηλιᾶς δύ' ἀδέρφια
'γκαλιασμένα
καὶ λέγ' ὁ μπρῶτος τοῦ στερνοῦ καὶ ὁ
στερνὸς τοῦ μπρώτου.
— Γιὰ κράτει μ' ἀδερφοῦλί μου, ὅσο κὴ
ἂν ἠμπορέσῃς,
μὴ σώσω καὶ 'ξαπολυθῶ καὶ δὲ μὲ μεταγλέπεις·

21. *Εἰς τὰ κόλυβα.*

Φκιάστρα μου καὶ 'ξομπλοιάστρα μου, 'ποῦ
φκιάνεις τὴ βαντέρια,
Κυρά, ποῦ φκιάνεις ἀετό, 'ξόμπλοιασε τὸν
πετρίτη·
φκιάσε κορμὶ λεβέντικο καὶ νειάτα ζηλεμμένα.
τὸ πρόσωπο 'περήφανο 'σὰν τὸ λαμπρὸ φεγγάρι·
φκιάσε τὰ 'μάτια δυὸ τροχούς, τὰ φρύδια
'σὰ' γαϊτάνια,
τὸ στόμα τ' ὁλοστρόγγυλο, 'σὰν νά 'νε
δαχτυλίδι,
τὰ 'δόντια τον πυκνά, σφιχτά, 'σὰν τὸ
μαργαριτάρι·

Σημ. Πρὸς διαφώτισιν τοῦ μοιρολογίου τούτου σημειοῦμεν ὅτι ἐν Λευκάδι συνειθίζουσιν αἱ μοιρολογίστραι νὰ σχεδιάζωσιν ἐπὶ τῶν κολύβων διὰ ζακχάρεως ὁμοίωμα ἀνθρώπου, ὑπαινιττόμεναι οὕτω τὴν εἰκόνα τοῦ τεθνεῶτος καὶ περὶ αὐτὴν δίκην ποικιλμάτων διάφορα πτηνά, οἷον ἀετούς, περιστεράς, πέρδικας κτλ.

22. *Εἰς μικροὺς παῖδας.*

Παιδί μου, δὲν ὑπόμενες, δὲν ἄφινες ἀγάλια,
ὅσο ν' ἀνθίσουν τὰ βουνά, νὰ πρασινίσουν
κάμποι,
ν' ἀνοίξουν τὰ γαρούφαλλα, νὰ γένουν τὰ λου-
λούδια,

Digitized by Google

νὰ φορτωθῇς, νὰ στολιστῇς, νὰ 'πᾷς 'ς τὸν κάτου κόσμον,
Β. νὰ βάλουν νειοὶ 'ς τὰ φέσα τους, γοι ἄγουροι 'ς τ' ἅρματά τους
καὶ τὰ μικρὰ 'ς τὰ χέρια τους νὰ λησμονοῦν τὴν μάννα.

23. *Εἰς πᾶσαν ἡλικίαν.*

Θέλω νὰ κλάψω χλιβερὰ καὶ παραπονεμένα,
'πῶχασα νύφη καὶ γαμπρὸ μ' ὅλους τοὺς συμπεθέρους,
'πῶχασα καὶ τὴν νειόνυφη 'ποῦ ταν καμαρωμένη.
Χαράς 'ς την τὴν ὑπομονή, 'ποῦ ἔχουν οἱ μανάδες,
'ποῦ ἔχουνε ἡ ἀδερφαῖς, 'ποῦ ἔχουν ἡ χηράδες,
'πῶτύχαινε νὰ σφάζωνται, νὰ μαχαιροβαρηῶνται,
'ποῦ χάνουν μάνναις τὰ παιδιὰ καὶ ἀδερφαὶς τ' ἀδέρφια
κ' ἡ χῆραις. ἡ βαρυόμοιραις, τσ' ἀγαπημένους τσ' ἄντρες.

24. *Ἕτερον.*

Ἀκοῦστε τ' ἐδιαλάλησε τοῦ μαύρου Χάρου ἡ μάννα.
— Ἐβγῆκ' ὁ γυιός μου παγανιὰ νὰ 'λαφοκυνηγήσῃ.
Γυναῖκες, κρύψτε τσ' ἄντρες σας, μαννάδες τὰ παιδιά σας
καὶ σεῖς ἡ δόλιαις ἀδελφαὶς τὰ δόλια σας τ' ἀδέρφια·
Β. σέρνει τσ' ἀρχόντους ὁμπροσὰ καὶ τοὺς φτωχοὺς δεμένους
σέρνει καὶ τὰ μικρὰ παιδιὰ 'ς τὴ σέλ' ἁρμαθιασμένα.—
—Χάρε μου, διάβ' ἀπὸ χωριό, διάβ' ἀπὸ κρυὰ βρύσι,
νὰ 'βροῦν οἱ ἄρχοντες ψωμὶ καὶ οἱ φτωχοὶ νεράκι,
νὰ κάτσουν τὰ μικρὰ παιδιὰ νὰ στήσουν τὸ παιγνίδι.—
10. — Ἂν εἰ διαβῶ ν' ἀπὸ χωριὸ καὶ ἀπὸ κρύα βρύσι,
γνωρίζει ἡ μάννα τὸ παιδί, κ' ἡ ἀδερφὴ τ' ἀδέρφια
κ' ἡ χῆραις ἡ βαρυόμοιραις τσ' ἀγαπημένους τσ' ἄντρες.

Σημ. Δὲν εἶνε ἀπὸ σκοποῦ νὰ ὑποσημειώσωμεν ἐνταῦθα μετὰ συντομίας τὰ οὐσιωδέστερα τῶν κατὰ τὸν θάνατον ἐθίμων τῶν χωρικῶν μας. Εἰς τὰ ἔσχατα ὄντος τοῦ ἀσθενοῦς, ἀθροίζονται περὶ αὐτὸν γυναῖκες ἐκ τῶν συγγενῶν καὶ γειτόνων, παρατηροῦσαι μετὰ λύπης καὶ σιωπῆς πότε θέλει παραδώσει τὸ πνεῦμα, ἵνα τῷ σφαλίσωσι τοὺς ὀφθαλμούς. Τούτου δὲ γενομένου μία ἐξ αὐτῶν ἢ ἐμπειροτέρα ἀπογυμνώσασα τὸν νεκρὸν καὶ νίψασα αὐτὸν οἴνῳ καὶ ὄζῳ, τὸν ἐνδύει πάλιν λαμπρῶς (κοιν. *τὸν σαββανόνει*). Ἂν ὁ τεθνεὼς ὑπῆρξε καλῆς τύχης καὶ κατευοδοῦντο τὰ ἔργα του, αἱ περὶ αὐτῶν γυναῖκες κόψασαι τοὺς ὄνυχας τῶν χειρῶν καὶ ποδῶν του φυλάττουσιν αὐτοὺς εἰς τὴν οἰκίαν φρονοῦσαι ὅτι θέλει διαμείνει ἐκεῖ καὶ ἡ καλὴ τύχη του (κοιν. *τὸ καλὸ ἀγοῦρι του*). Ἐν περιπτώσει δέ, καθ' ἣν ὁ τεθνεὼς ἐγκατέλειψε τέκνον μικρὸν (κοιν. *παιδὶ τσ' ὀρφάνιας*), αἱ γυναῖκες ἐκεῖναι θέσασαι ἄρτον εἰς τὴν δεξιὰν τοῦ πατρὸς προτρέπουσι τὸ παιδίον νὰ λάβῃ αὐτό, πιστεύουσαι ὅτι οὕτω δὲν θέλει καταβληθῇ ὑπὸ τῆς ὀρφανίας. Μετὰ τοῦτο ἀρχίζουσι τοὺς θρήνους καὶ τὰ μοιρολόγια ἐγκωμιάζουσαι καὶ ἐξιστοροῦσαι τὸν βίον τοῦ τεθνεῶτος. Ἀφ' οὗ δὲ τὸν ἐκφέρωσι τῆς οἰκίας, θραύουσι κέραμόν τινα ἐκ τῆς στέγης, ἀποδιώκουσαι οὕτως, ὡς λέγουσι, τὸν παρακολουθοῦντα Χάρονα. Τέλος μετὰ τὴν κηδείαν οἱ συνοδεύσαντες τὸν νεκρὸν ἐπιστρέφουσιν εἰς τὴν οἰκίαν, ὅπου τοῖς προσφέρονται σταφίδες, ἀμύγδαλα καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐξ ὧν λαβόντες λέγουσιν *ὁ Θεὸς σχωρέσ' τονε*. Μετὰ δὲ τεσσαράκοντα ἡμέρας γυναῖκες μὲ λυτοὺς πλοκάμους καὶ ὀδυρόμεναι ἔρχονται ἐπὶ τοῦ μνήματος τοῦ τεθνεῶτος καὶ μοιρολογοῦσι. Τοῦτο δὲ γίνεται κατὰ πᾶσαν σχεδὸν ἑορτάσιμον ἡμέραν, μέχρις ὅλου τοῦ πενθίμου ἔτους.

Ι. Ν. ΣΤΑΜΑΤΕΛΟΣ.

Digitized by Google

ΦΘΟΓΓΟΛΟΓΙΑ

ΤΗΣ ΖΩΣΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΓΛΩΣΣΗΣ (1).

Ἡ φθογγολογία τῆς ζώσης δημοτικῆς τῶν Ἑλλήνων γλώσσης πραγματεύεται περὶ τῶν φθόγγων αὐτῆς καὶ τῶν διαστροφῶν εἰς ἃς οὗτοι ὑπόκεινται. Διαιρεῖται δὲ εἰς δύο μέρη.

Α'. Εἰς *Θεωρίαν*, ἐν ᾗ διδάσκεται ἡ φύσις τῶν φθόγγων καὶ αἱ διαστροφαὶ αὐτῶν καὶ

Β'. Εἰς *Ἐφαρμογήν*, ἐν ᾗ καταδεικνύεται ἡ φθογγολογικὴ ἀξία τῆς δημοτικῆς μας ποιήσεως καὶ τῶν διαφόρων ἐκδόσεων τῶν ἐθνικῶν μας ἀσμάτων.

Σημ. 1. Ἡ γλῶσσα ἔθνους τινὸς ὑπόκειται εἰς δύο εἰδῶν *διαπλάσεις*, εἰς *τεχνιτάς*, ἃς ἐπιφέρουσιν αὐτῇ οἱ λόγιοι τοῦ ἔθνους καὶ εἰς *φυσικάς*, ἃς ἐπιφέρουσιν αἱ ἐγχώριοι περιςάσεις τόπου τινός. Ἡ μὲν ὑπὸ τῶν λογίων διαπλαττομένη γλῶσσα καλεῖται *εὐγενής*, ἡ δὲ ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων περιστάσεων τόπου τινὸς *διάλεκτος*, ἡ δὲ καὶ ἀπὸ τῶν δύο τούτων ἀπηλλαγμένη καλεῖται *κοινὴ* ἤτοι *δημοτικὴ* τοῦ ἔθνους γλῶσσα· καὶ αὕτη εἶνε ἡ συνιστῶσα τὸ ἀντικείμενον τῆς μελέτης μας, ἥτις καὶ πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐπικρατεῖ καὶ εἶνε ἡ μόνη σχεδόν, εἰς ἣν ἔγραψαν καὶ γράφουσιν οἱ δημοτικοὶ ποιηταί μας· βραχὺ παράδειγμα τῶν τριῶν τούτων καταστάσεων τῆς γλώσσης τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀρκεῖ νὰ καταδείξῃ τὴν πρὸς ἀλλήλας διαφοράν.

1. (Εὐγενὴς γλῶσσα). Σήμερον ὑπῆγεν ὁ ποιμὴν καὶ ἔφερε τὰ πρόβατα καὶ τὰς αἶγας διὰ νὰ βοσκήσωσιν.

2. (Διάλεκτος τσακωνική) Σάμερε ἐκάνε ὁ νομέα τσαὶ ἐνέντσαι τὰ προύατα τσὴ τὸν γίδαι γιὰ νὰ νεμαθοῦνι (Ἐφ. Φιλομ. ἀρ. 450).

3. (Δημοτικὴ γλῶσσα). Σήμερα ἐπῆγε ὁ τσοπάνης κ' ἔφερε τὰ πρόβατα καὶ τὰ 'γίδια γιὰ νὰ βοσκήσουνε.

Σημ. 2. Ἐπιχειρήσαντες νὰ γράψωμεν περὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ἀντικειμένου δὲν ἀγνοοῦμεν ὅτι ἀνεδέχθημεν ἔργον ἀνώτερον τῶν δυνάμεών μας, ὅπερ ὁ πολὺς χρόνος καὶ δεξιώτεραι ἄλλαι περιστάσεις δύνανται νὰ καταστήσωσι τελειότερον· οὐχ ἧττον ὅμως ἀρκετὴν εὐχαρίστησιν αἰσθανόμεθα συλλογιζόμενοι τοὐλάχιστον ὅτι πρῶτοι ἡμεῖς ἐθέσαμεν τὰς βάσεις αὐτοῦ καὶ εὐελπιςοῦντες ὅτι οἱ σοφοὶ ἐπικριταί μας θέλουσι σταθμίσει τὰς δυσχερείας ἔργου καινοφανοῦς καὶ προσφερθῇ ἡμῖν ἐπιεικῶς· ὁδηγοὺς δὲ πρὸς τὸν σκοπόν μας παρελάβομεν τέσσαρας·

α) τὰς περὶ τὴν δημοτικὴν γνώσεις ἡμῶν, καθὸ μητρικῆς μας γλώσσης.

β') τὴν ἀδιάλειπτον προσοχὴν καὶ μελέτην ἐπὶ τῆς προφορᾶς τοῦ περὶ ἡμᾶς Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

γ') τοὺς δοκιμωτέρους δημοτικοὺς ποιητάς μας Βιλλαρᾶν, Χριστόπουλον, Σολομόν, Βαλαωρίτην, Τυπάλδον καὶ

δ') τοὺς διαφόρους ἐκδότας ὁμογενεῖς τε καὶ ἀλλογενεῖς τῶν ἐθνικῶν μας ἀσμάτων Ζαμπέλιον, Μανοῦσον, Φωριέλην. Τὸν δὲ Πάσωβον, Μαρκέλλιον καὶ Χασιώτην, καθ' ὅσον ἠγωνίσθημεν, δὲν ἠδυνήθημεν νὰ τύχωμεν ἐν τῇ μικρᾷ μας πατρίδι.

ΜΕΡΟΣ Α'.

ΘΕΩΡΙΑ.

Ἡ *θεωρία τῆς φθογγολογίας* διδάσκει πέντε τινά·

α. περὶ τῶν εἰδῶν τῶν φθόγγων,
β'. περὶ τῆς γνησιότητος αὐτῶν,
γ'. περὶ τῆς διαστροφῆς τῆς γνησιότητος αὐτῶν, ἤτοι περὶ παραφθογγισμῶν,
δ'. περὶ διασκευῆς τῶν φθόγγων,
ε. περὶ διαστροφῆς τῆς διασκευῆς τῶν φθόγγων, ἤτοι περὶ χασμῳδίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Εἴδη τῶν φθόγγων.

Φθόγγος καλεῖται ὁ ἦχος, ὃν ἀποτελεῖ ἡ ἐκφώνησις ἑνὸς ἢ ἡ συνεκφώνησις πολλῶν ὁ-

(1). Ὁ κ. Σταματέλος ἐκτὸς τῆς ποικίλης γλωσσικῆς ὕλης, ἣν προετάξαμεν, ἀπέστειλε καὶ δύο πρωτοτύπους κατὰ τὴν ὑφὴν πραγματείας ἐπιστημονικὰς τὴν ἀνάλυσιν καὶ γραφὴν τῶν φθόγγων πραγματευομένας. (ἰδὲ Ἐκθ. τῆς Φιλ. Ἐπιτροπῆς. Περιοδ. Φ. Συλλ. Τόμ. Ζ'. σελ. 220). Σ. Φ. Ε.

Digitized

μοῦ γραμμάτων, οἷον α-γα-θος· ἑπομένως ἡ φθογγολογία ἐξετάζει τοὺς φθόγγους ἀνεξαρτήτως τῆς καλουμένης ὀρθογραφίας, τουτέστι, πᾶν ὅ,τι διδάσκει περὶ τοῦ φθόγγου *ι* τὸ αὐτὸ ἐννοεῖται καὶ περὶ τῶν ὁμοφθόγγων *η*, *υ*, *ει*, κτλ. ὅ,τι διδάσκει περὶ τοῦ *β*, τὸ αὐτὸ ἐννοεῖται καὶ περὶ τοῦ διφθόγγου *υ*, οἷον ἡ λ. αὔριον εἶνε ἡμίφθογγος τῆς ἄβριον καὶ οὕτω καθεξῆς.

Οἱ φθόγγοι θεωρούμενοι ἐθνολογικῶς διαιροῦνται εἰς *Ἑλληνικοὺς* καὶ *βαρβάρους*. Ἑλληνικοὶ μὲν καλοῦνται ἐκεῖνοι, οὓς μεταχειρίζεται ἡ δημοτικὴ εἰς σχηματισμὸν λέξεων Ἑλληνικῆς καταγωγῆς, οἷον ὁ φθόγγος φτ εἰς τὴν ἑλλ. λ. *φτωχός* κτλ· βάρβαροι δὲ ἐκεῖνοι, οὓς μεταχειρίζεται εἰς σχηματισμὸν ξένων λέξων, οἷον ὁ φθόγγος *λτσ* εἰς τὴν Ἰταλικὴν λ. *σκάλτσα*, ὁ *ρτσ* εἰς τὴν Τουρκικὴν *ταγαρτσίκα*. Ἐκ τῶν δύο τούτων εἰδῶν τῶν φθόγγων μόνοι οἱ Ἕλληνικοὶ θέλουσιν ἐπασχολήσει ἡμᾶς, καθ' ὅσον ἡ ἐξέτασις τῶν ἄλλων οὐδόλως ὑπηρετεῖ εἰς τὸν σκοπόν μας.

Οἱ φθόγγοι ἐκφράζονται ἢ διὰ φωνηέντων ἢ διὰ συμφώνων· ἑπομένως ἔχομεν *φθόγγους φωνηεντικοὺς* καὶ *φθόγγους συμφωνικούς*.

Σημ. Δὲν πρέπει νὰ συγχέωμεν τοὺς φθόγγους μὲ τὰς συλλαβάς· ἡ μὲν συλλαβὴ ἀποτελεῖ ἀναγκαίως καὶ φθόγγον οἷον θε-α-τρον· ὁ δὲ φθόγγος δὲν ἀποτελεῖ ἀναγκαίως καὶ συλλαβήν· οἷον *φ*, *ψ*, *κτ*, *πρ* κτλ. Καὶ ἄλλως φθόγγους μὲν ἀποπέμπουσι καὶ τὰ κτήνη, συλλαβὰς δὲ οὐχί.

§. ά. Φθόγγοι φωνηεντικοί.

Οἱ φωνηεντικοὶ φθόγγοι διαιροῦνται εἰς ἁπλοῦς καὶ συνθέτους· καὶ ἁπλοῖ μὲν καλοῦνται οἱ ἐξ ἑνὸς μόνου φωνήεντος συνιστάμενοι, οἷον *α*, *ε*, *ο*· σύνθετοι δὲ οἱ ἐκ δύο *αο*, *ιε* καὶ *ωο*, κτλ.

1. *Ἁπλοῖ φθόγγοι.*

Οἱ ἁπλοῖ φθόγγοι εἶνε τριῶν εἰδῶν.

1, *πλατεῖς*, *α θάλασσα*.

2, *λεπτοί*, *ε* (=*αι*) καὶ *ι* (= *η*, *ῃ*, *υ*, *ει*, *υι*, *οι*). *φέρεται*, *δυστυχής*.

3, *στρογγύλοι*, *ο* (=*ω*) καὶ *ου* χορός, οὐρανοῦ.

Σημ. Τοὺς αὐτοὺς καὶ ἰσαρίθμους ἁπλοῦς φθόγγους ἔχει καὶ ἡ ἀρχαία ἑλληνική.

2. *Σύνθετοι φθόγγοι.*

Οἱ σύνθετοι φωνηεντικοὶ φθόγγοι εἰσὶν ἐννέα εἰδῶν ἀποτελούμενοι ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν τριῶν ἁπλῶν.

1, *ὁλοπλατεῖς*, *α ἀγελάδες*.

2, *πλατύλεπτοι*, *αε*, *αι*, *αετός*, *ἀγαπάει*.

3, *πλατυστρόγγυλοι*, *αο*, *αου*, *ἀγαπάω*. *Ἀουστρία*.

4, *λεπτοπλατεῖς*, *εα*, *ια θέατρα*, *μαγία*.

5, *ὁλόλεπτοι*, *εε*, *ει*, *ιε*, *ιι*, *καίεται*, *καίει*, *ἄγιε*, *ἅγιοι*.

6, *λεπτοστρόγγυλοι*, *εο*, *εου*, *ιο*, *ιου*, *κλαίω*, *κλαίουν*, *αὔριο*, *ἀγίου*.

7, *στρογγυλοπλατεῖς*, *οα*, *ουα*, *ζῶα*, *ἄκουα*.

8, *στρογγυλόλεπτοι*, *οε*, *οι*, *ουε*, *ουι*, *τρῶε*, *τρώει*, *ἄκουε*, *ἀκούει*.

9, *ὁλοστρόγγυλοι*, *ου*, *οου*, *ουο*, *ουου*, *τρώω*, *τρώουν*, *ἀκούω*, *ἀκούουν*.

Οἱ σύνθετοι φθόγγοι θεωρούμενοι ὡς πρὸς τὴν θέσιν τῶν μερῶν των ποτὲ μὲν καλοῦνται *συνιστάμενοι*, ποτὲ δὲ *διιστάμενοι*· καὶ συνιστάμενοι μὲν καλοῦνται, ὅταν τὰ μέρη των συνυπάρχωσιν ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ λέξει, οἷον *Θεός*, *καρδία*· διιστάμενοι δέ, ὅταν τὸ μὲν πρῶτον μέρος ἦνε τελικὸν λέξεως, τὸ δὲ ἕτερον ἀρκτικὸν τῆς ἐπακολούθου, οἷον· *μεγάλη ἀγάπη*, *τὰ ἔφαγε ὅλα* κτλ.

Σημ. Τοὺς αὐτοὺς καὶ ἰσαρίθμους φθόγγους ἔχει καὶ ἡ ἀρχαία.

§ β'. Φθόγγοι συμφωνικοί.

Οἱ συμφωνικοὶ φθόγγοι διαιροῦνται καὶ αὐτοὶ εἰς ἁπλοῦς καὶ συνθέτους, καὶ ἁπλοῖ μὲν καλοῦνται οἱ ἐξ ἑνὸς μόνου συμφώνου συνιστάμενοι, σύνθετοι δὲ οἱ ἐκ δύο ἢ τὸ πολὺ ἐκ τριῶν.

1. *Ἁπλοῖ φθόγγοι.*

Οἱ ἁπλοῖ συμφωνικοὶ φθόγγοι εἰσὶν ἓξ εἰδῶν

1, *ψιλοί*, *κ*, *π*, *τ*,
2, *μέσοι*, *β*, *γ*, *δ*,
3, *δασεῖς*, *θ*, *φ*, *χ*,
4, *ὑγροί*, *λ*, *μ*, *ν*, *ρ*,
5, *συριστικοί*, *σ*, *ζ*,
6, *δίφθογγοι* *ξ*, *ψ*, *τσ*, *μπ* (=*β*) *ντ* (=*δ*).

Σημ. Ἐκ τῶν φθόγγων τούτων οἱ δίφθογ-

Digitized by Google

γοι τσ, μπ, ντ, εἰσὶν ἄγνωστοι εἰς τὴν ἀρχαίαν ἔχοντες βάρβαρον μὲν τὴν ἀρχὴν των (ἐκ τῶν Λατινικῶν z, b, d), ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὴν χρῆσίν των, καθότι ἡ δημοτικὴ τὰς μεταχειρίζεται εἰς σχηματισμὸν πολλῶν ἑλληνικῶν λέξεων οἷον *τσού, τσῆ,* (τούς, τῆς), *τσουκτιᾶς, μπουμπούκι, μπαμπάκι, ἄηντε* (=ἄγε δή), κτλ. ἡ χρῆσις ὅμως καὶ τῶν δύο τελευταίων εἶνε σπανιωτάτη.

2. *Σύνθετοι φθόγγοι.*

Οἱ σύνθετοι συμφωνικοὶ φθόγγοι δύνανται ν' ἀναχθῶσιν εἰς δύο κατηγορίας·

1, εἰς *δημοτικούς*, οὓς μεταχειρίζεται ἡ δημοτικὴ εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν λέξεών της.

2 εἰς *ἀρχαίους*, οὓς οὐδέποτε μεταχειρίζεται ἡ δημοτική, ἀλλ' ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἀρχαίαν.

Σημ. εἶνε δὲ καὶ οὗτοι ὡς οἱ σύνθετοι φωνηεντικοί, ποτὲ μὲν *συνιστάμενοι*, οἷον *καταστρέφω*, ποτὲ δὲ *διιστάμενοι*, οἷον *τὸν γδέρνω*.

1). *Δημοτικοί.*

Οὗτοι εἰσὶν οἱ ἀκόλουθοι 17

1, *βγ*, 'βγαίνω (ἡ ἀρχ. χρῆται τῇ διφθ. *υ* εὐγενής, αὐγή).
2, *γδ*. 'γδέρνω.
3, *λν*, *ψέλνω*.
4, *μμ*, *ψέμμα*, πρᾶμμα.
5, *μπ*, 'μπαίνω.
6, *ντ*, *ντύομαι*.
7, *ντρ*, *ἄντρας*.
8, *ρλ*, *ζουρλός*.
9, *ρτ*, *ἤρτε*.
10, *στ*, *ἀστερής*.
11, *σκ*, *σκοινί*.
12, *φκ*, *φκιάνω* (ἡ ἀρχ. χρῆται τῇ *υ*, *εὔκολος*).
13, *φτ*. *φτωχὸς* (ὡσαύτως *εὐτυχής*).
14, *φχ*, 'φχαριστῶ (φθογγ. σπάν. ἡ ἀρχικὴ αὐχήν).
15, *χτ*, *χτύπος*, ὄχτος.
16, *χτρ*, *ὀχτρός*.
17, *χψ*, μόνον εἰς τὸ ἐπιφών. *ἂχ ψυχή μου!* κἀκεῖ ἐν διαστάσει.

Σημ. Ἐκ τῶν φθόγγων τούτων οἱ *λν*, *ρλ*, *χτ*, *χτρ* εἶνε παντάπασιν ἄγνωστοι εἰς τὴν ἀρχαίαν.

2). *Ἀρχαῖοι.*

Οὗτοι εἰσὶν οἱ ἀκόλουθοι δέκα ἑπτά.

1, *βμ*, (=αυμ, ευμ) *καῦμα, πνεῦμα*.
2, *γμ*, *πρᾶγμα*.
3, *κβ*, *ἐκβαίνω*.
4, *κγ*, *ἔκγονος*.
5, *κδ*, *ἐκδέρω*.
6, *κμ*, *ἄκμων*.
7, *κτ*, *κτῆμα*.
8, *λθ*, *ἦλθον*.
9, *μβ*, *ἐμβαίνω, ἔμβων*.
10, *νδ*, *ἐνδύω, ἀνδάρω*.
11, *νδρ*, *δένδρον*·
12, *νχ*, *ἀγχόνη, ἐγχέω*.
13, *πτ*, *πτωχός*.
14, *σθ*, *ἀσθενής*.
14, *σχ*. *σχοινίον*.
16, *χθ*, *χθόνιος*.
17, *χθρ*, *ἐχθρός*.

Σημ. 1. Πάντας τοὺς ἀρχαίους τούτους φθόγγους ἀγνοεῖ διόλου ἡ δημοτικὴ πλὴν τινων, οὓς μεταχειρίζεται μόνον ἐν διαστάσει, οἷον *τὸν δέρνω, ἀπ' τὸν οὐρανό, τοὺς θέλω* κτλ. καὶ πλὴν τοῦ *νχ* εὐχρήστου, μόνον εἰς τὰς ἀσημάντους λέξεις *ἄγχου* καὶ *ἀγχουρίζει* λεγομένας εἰς τὰ νήπια, ὅταν ἀρχίζωσι νὰ φθογγάζωσι καὶ τοῦ *λθ* εὐχρήστου μόνον εἰς τοὺς παθητικοὺς μέλλοντας, οἷον *θὰ σταλθῶ, θὰ βαλθῶ*, κτλ.

Σημ. 2. Ὅσοι φθόγγοι δὲν περιλαμβάνονται εἰς τὰς εἰρημένας δύο κατηγορίας εἰσὶ κοινοὶ καὶ εἰς ἀμφοτέρας τὰς γλώσσας, οἷον ὁ *κλ* (κλέπτω), ὁ *μν* (μνῆμα), ὁ *στρ* (ἀστραπὴ) κτλ.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Γνησιότης τῶν φθόγγων.

Γνήσιοι φθόγγοι καλοῦνται ἐκεῖνοι, οἵτινες ἔχουσι θέσιν, εἶδος καὶ ποιὸν τοιοῦτον, ὁποῖον ἀπαιτεῖ ὁ σχηματισμὸς ζώσης τινὸς ἐν τῷ λαῷ λέξεως, ἄλλως καλοῦνται *νόθοι*. Οἱ φθόγγοι λ. χ. τῆς λέξεως *χτύπος* εἶνε καὶ κατὰ τὰ τρία ταῦτα γνήσιοι, ἐν ᾧ ἡ τῆς λέξ. *σηπία* (ἀντὶ *σουπιά*) εἶνε κατὰ τὸ εἶδος νόθοι, διότι ἔχουσι τὸν φθόγγον *η* ἀντὶ τοῦ *ου*· καὶ πάλιν οἱ φθόγγοι τῆς λ. *ὀχταπόδι* ἀντὶ 'χταπόδι εἶνε κατὰ τὸ ποσὸν νόθοι· διότι ἔχουσι πλεονάζοντα

Digitized by Google

τὸν φθόγγον *ο*. Ὡσαύτως κατὰ τὸ ποσὸν νόθοι εἶνε καὶ οἱ φθόγγοι τῆς λέξεως *κυνάρα* (ἀντὶ *ἀγγυνάρα*) διότι ἔχουσιν ἐλλείποντα τὸν φθόγγον *αr*. τέλος πάντων οἱ φθόγγοι τῆς λ. *ἐκφεύγω* (ἀντὶ *ξεφεύγω*) εἶνε νόθοι κατὰ τὴν θέσιν, διότι ἔπαθον μετάθεσιν. Εἰς τοὺς φθόγγους ἀνήκουσι καὶ οἱ σχηματίζοντες λέξεις ἢ φράσεις παντάπασιν ἀχρήστους εἰς τὴν δημοτικήν, εὐχρήστους δὲ μόνον εἰς τὴν ἀρχαίαν ἢ εὐγενῆ γλῶσσαν τῶν λογίων. Τοιοῦτοι λ. χ. εἶνε οἱ φθόγγοι τῶν λέξεων ἢ φράσεων *ξίφος* ἀντὶ *σπαθί*, *κύων* ἀντὶ *σκύλος*, *παντελῶς* ἀντὶ *ὁλότελα*, *πατρικῶς* ἀντὶ *'σὰν πατέρας*, *τῇ ἀληθείᾳ* ἀντὶ *μὰ τὴν ἀλήθειαν*, *ἐκ καρδίας* ἀντὶ *μὲ τὴν καρδιά*, *σὲ ἔθελξεν* ἀντὶ *σ' ἐμάγεψε* καὶ ἐν γένει πᾶσα λέξις ἢ φράσις ἄχρηστος εἰς τὴν ὁμιλίαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ἰδοὺ παράδειγμα περιέχον νόθους φθόγγους, οὓς πρὸς διαστολὴν ἐγκλείομεν ἐν ὀγκίνοις.

'Αν δὲν κό(πτ)ει τὸ σπαθί μου,
ἡ (αἰχμή) μ' ἃ δὲν τρυπάει,
ἡ ψυχὴ δὲν λησμονάει
πῶς ἐπλάσ(θ)' ἑλληνική.
Β. Τῶν ἐ(χθρ)ῶν μισῶ τὰ δῶρα.
δὲν τὰ θέλ' ἂς τὰ κρατήσουν,
τοὺς μισῶ κ' ἂς μὲ μισήσουν·
προτιμῶ τὴν φυλακή.
'Σ τὸ λαμπρὸ μέλλον ἐλπίζω,
10. βλέπω, τὴν ἐλευ(θ)εριά μου.
καὶ ξεχάνω τὴ σκλαβιά μου.
θὰ 'λ(θ)ῃ καὶ γιὰ 'μᾶς αὐγή! κτλ.

Αἱ λέξεις τῆς δημοτικῆς γλώσσης θεωρούμεναι ὡς πρὸς τὴν γνησιότητα τῶν φθόγγων των ἀνάγονται εἰς τέσσαρας κατηγορίας εἰς *ἀρχαίας*, *ἀρχαιοφανεῖς*, *σαλευομένας* καὶ *δημοτικάς*.

1. Καὶ *ἀρχαῖαι* μὲν λέξεις καλοῦνται ἐκεῖναι, ὧν τὰς ῥίζας παρέλαβεν ἡ δημοτικὴ ἐκ τῆς ἀρχαίας καὶ μεταχειρίζεται πάντοτε ἀμεταβλήτους, οἷον *ὁ, ἡ, τό, φωνή, δρόμος, ἄγριος, καταδρομή, τρέχω, τρέφω, γράφομαι, λέγω, χορεύω, κατά, παρά*. κτλ.

2. *'Αρχαιοφανεῖς* δὲ καλοῦνται αἱ λέξεις ἐκεῖναι, ὧν τὰς ῥίζας παρέλαβε μὲν ἡ δημοτικὴ ἐκ τῆς ἀρχαίας, μεταχειρίζεται ὅμως πάντοτε μεταβεβλημένας, οἷον *ζουμί* (καὶ οὐδέποτε ζωμός) γιορτὴ (καὶ οὐδέποτε ἑορτή) γοῦρμος (καὶ οὐδέπ. ὥριμος) κτλ.

3. *Σαλευόμεναι* δὲ καλοῦνται ἐκεῖναι, ὧν τὰς ῥίζας παράλαβεν ἡ δημοτικὴ ἐκ τῆς ἀρχαίας καὶ ποτὲ μὲν μεταβάλλει, ποτὲ δὲ μεταχειρίζεται ἀμεταβλήτους, οἷον *'μέρα* καὶ *ἡμέρα*, *οὖλα* καὶ *ὅλα*, *γλέπω* καὶ *βλέπω*, *ζουλεύω* καὶ *ζηλεύω*, *ζυγιάζω* καὶ *ζυγίζω* κτλ.

4. *Δημοτικαὶ* τέλος πάντων λέξεις καλοῦνται ἐκεῖναι, ὧν τὰς ῥίζας μόνη ἡ δημοτικὴ ἔχει μὴ παραλαβοῦσα αὐτὰς ἐκ τῶν γνωστῶν ῥιζῶν τῆς ἀρχαίας, οἷον *βράδυ, ζαρώνω, ζερβός, ζουρλός, μαλώνω, μάνταλος, τσακώνω, τσάκρω, τσούζω κτλ.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Διαστροφὴ τῆς γνησιότητος τῶν φθόγγων ἤτοι παραφθογγισμοί.

Ἡ γνησιότης τῶν φθόγγων ὑπόκειται εἰς τινας διαστροφάς, αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἢ ἐκ χυδαιοφοβίας τοῦ γράφοντος ἢ ἐξ ἐπιπολαιότητος αὐτοῦ περὶ τὸ δημοτικῶς γράφειν. Αἱ διαστροφαὶ δὲ αὗται καλοῦνται *παραφθογγισμοί*, οἵτινες δὲν εἶνε ἄλλο εἰμὴ αὐτοὶ οἱ νόθοι φθόγγοι γινόμενοι ἢ διὰ προσθέσεως ἢ δι' ἀφαιρέσεως ἢ διὰ μεταθέσεως φθόγγων, ἐπὶ σκοπῷ νὰ δώσωσιν εἰς τὴν λέξιν ἢ φράσιν ἐπίχρωσίν τινα ἀρχαίαν ἢ εὐγενῆ. Πίπτομεν λοιπὸν εἰς παραφθογγισμὸν ὅταν λέγωμεν *ἀλωτοῦ* ἀντὶ *ἀλουποῦ*, *συνάγω* ἀντὶ *συνάζω*, *ὀχταπόδι* ἀντὶ *χταπόδι*, *πτωχὸς* ἀντὶ *φτωχός*, *ἐκκόπτω* ἀντὶ *ξεκόφτω*, *οἶνος* ἀντὶ *κρασί*, *κακῶς* ἀντὶ *κακά*, *παιδάριον* ἀντὶ *παιδάκι*, *'πρὸς θεοῦ* ἀντὶ *γιὰ τὸ Θεό*, *ἐν ὀδύναις* ἀντὶ *σὲ βάσανα*.

Οἱ παραφθογγισμοὶ δύνανται νὰ γίνωσιν ἢ εἰς τὴν ῥίζαν ἢ εἰς τὴν κατάληξιν τῆς λέξεως ἢ καὶ εἰς ὅλην τὴν λέξιν. Ἐκ τούτου ἔχομεν *ῥιζικούς*, *καταληκτικοὺς* καὶ *ὁλικοὺς παραφθογγισμούς*. Καὶ ῥίζα μὲν τῆς λέξεως καλεῖται τὸ πρῶτον αὐτῆς μέρος, ὅπερ μένει ἀμετάβλητον εἰς τὴν κλίσιν ἢ εἰς τὴν παραγωγήν, οἷον τὸ λέγ- εἰς τὸ λέγω τὸ παιδ- εἰς τὸ παιδάριον· κατάληξις δὲ τὸ τελευταῖον αὐτῆς μέρος, ὅπερ μεταβάλλεται διὰ κλίσεως ἢ παραγωγῆς, οἷον τὸ ω εἰς τὸ λέγω, τὸ -άριον εἰς τὸ παιδάριον, κτλ. Ἐκ τούτου γίνεται δῆλον ὅτι αἱ ἄκλιτοι καὶ πρωτότυποι λέξεις μόνον ῥίζας ἔχουσιν, οὐχὶ δὲ καὶ καταλήξεις, οἷον κατά, καί, μέχρι ἂν κτλ.

§. ά. Ῥιζικοὶ παραφθογγισμοί.

Ἡ ῥίζα τῶν λέξεων ἐκείνων, αἵτινες ἀνά-

Digitized by Google

γονται εἰς τὰς ἀρχαίας, τὰς σαλευομένας καὶ τὰς δημοτικὰς, εἰς οὐδένα ὑπόκειται παραφθογγισμόν, καθ' ὅτι οὗτος ἀντιβαίνει εἰς τὴν φύσιν τῶν λέξεων τούτων. Πῶς λ. χ. ἠθέλαμεν δυνηθῆ νὰ διαστρέψωμεν τοὺς ῥιζικοὺς φθόγγους τῆς λ. *ἄγριος*, ἐν ᾧ οἱ αὐτοὶ φθόγγοι ὑπάρχουσι κοινοὶ εἴς τε τὴν δημοτικὴν καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν· καὶ πάλιν πῶς ἠθέλαμεν ὀνομάσει παραφθογγισμὸν τὴν τροπὴν τοῦ *γ* εἰς *β* εἰς τὴν λ. *γλέπω* (ἀντὶ βλέπω) ἐν ᾧ αὕτη εἶνε εὔχρηστος εἰς τὴν δημοτικὴν μετὰ τοῦ *γ* ὡς καὶ μετὰ τοῦ *β*; καὶ τέλος πάντων πῶς ἤθελεν εἶσθαι δυνατὸν νὰ εἰσχωρήσῃ παραφθογγισμὸς εἰς τὰς λ. *μάνταλο, τσάπερο, ζουρλός*, κτλ. ἐν ᾧ αὗται ὑπ' οὐδεμίαν μορφὴν διεσώθησαν εἰς τὰ λεξικὰ τῆς ἀρχαίας, πλὴν ἐὰν παραδεχθῶμεν τὸν ὁλικὸν παραφθογγισμόν; Ὥστε ἐκ τῶν τεσσάρων κατηγοριῶν τῶν λέξεων, μόναι αἱ ἀρχαιοφανεῖς ἐπιδέχονται παραφθογγισμοὺς εἰς τὰς ῥίζας των· οἱ παραφθογγισμοί, ὡς εἴπομεν, γίνονται τετραπλῶς ἢ διὰ τροπῆς, ἢ διὰ προσθέσεως, ἢ δι' ἀφαιρέσεως ἢ διὰ μεταθέσεως φθόγγου.

1. *Ῥιζικοὶ παραφθογγισμοὶ διὰ τροπῆς φθόγγου.*

Τούτων οἱ συχνότεροι ἀπαντώμενοι εἰσὶν οἱ ἀκόλουθοι 32.

1, τὸ *α* ἀντὶ τοῦ *ε*· φταρνίζομαι, αὐξάνω ἀντὶ φτερνίζομαι, ἀξένω·
» » » » *ο*, ζορκάδι ἀντὶ ζαρκάδι,
2, τὸ *αι* ἀντὶ *η*, ἐλαία, αἱ, ἀντὶ ἐλῃά, ἡ·
3, τὸ *γ* ἀντὶ *ζ*, συνάγω ἀντὶ συνάζω,
4, τὸ *γμ* ἀντὶ *μμ*, πρᾶγμα ἀντὶ πρᾶμμα,
5, τὸ *δ* ἀντὶ *ζ*, δορκάδι ἀντὶ ζαρκάδι,
» » » *ν*, δίδω ἀντὶ δίνω,
6, τὸ *ε* ἀντὶ *η*, μηλέα ἀντὶ μηλῃά,
7, τὸ *εο* ἀντὶ *ηο*, συλλογέομαι ἀντὶ συλλογῆμαι
8, τὸ *η* ἀντὶ *α*, ἠγάπησα ἀντὶ ἀγάπησα
» » » *ε*, ξηρὸς ἀντὶ ξερός,
» » » *ου*, σηπία ἀντὶ σουπιά,
9, τὸ *ι* ἀντὶ *ε*, ἰδικὸς ἀντὶ ἐδικός,
10, τὸ *κγ* ἀντὶ *βγ*, ἐκβαίνω ἀντὶ 'βγαίνω,
11, τὸ *κδ* ἀντὶ *γδ*, ἐκδέρνω ἀντὶ 'γδέρνω,
12, τὸ *κτ* ἀντὶ *χτ*, κτύπος ἀντὶ χτύπος·
13, τὸ *λ* ἀντὶ *ν*, βάλλω ἀντὶ βάνω, στέλλω ἀντὶ στέλνω.
» » » *ρ*, πλοιάρι ἀντὶ προιάρι·
14, τὸ *λθ* ἀντὶ *ρτ*, ἤλθεν ἀντὶ ἤρτε·
15, τὸ *μβ* ἀντὶ *μπ*, 'μβαίνω ἀντὶ 'μπαίνω,
16, τὸ *νδ* ἀντὶ *ντ*, ἐνδύομαι ἀντὶ 'ντύομαι·
17, τὸ *νδρ* ἀντὶ *ντρ*, δένδρον ἀντὶ δέντρον·
18, τὸ *ξ* ἀντὶ *τσ*, 'ξώφλειο ἀντὶ 'τσώφλειο·
19, τὸ *ο* ἀντὶ *ου*, πόθεν ἀντὶ ποῦθεν·
20, τὸ *ου* ἀντὶ *ο*, οὐχὶ ἀντὶ ὄχι·
21, τὸ *πτ* ἀντὶ *φτ*, πτωχὸς ἀντὶ φτωχός·
22, τὸ *ρθ* ἀντὶ *ρτ*, ὀρθὸς ἀντὶ ὀρτός·
23, τὸ *σ* ἀντὶ *κ*, ἐγράφθησαν ἀντὶ ἐγράφτηκαν·
24, τὸ *σθ* ἀντὶ *στ*, ἀσθενὴς ἀντὶ ἀστενής·
25, τὸ *σσ* ἀντὶ *γ*, φυλάσσω ἀντὶ φυλάγω·
26, τὸ *σχ* ἀντὶ *σκ*, σχοινὶ ἀντὶ σκοινί·
27, τὸ *υ* ἀντὶ *ε*, ἀρτύνω ἀρτένω·
» » » *ου*, ξυράφι ἀντὶ ξουράφι·
28, τὸ *υμ* ἀντὶ *μμ*, ψεῦμα ἀντὶ ψέμμα·
29, τὸ *φθ* ἀντὶ *φτ*, φθάνω ἀντὶ φτάνω·
30, τὸ *χθ* ἀντὶ *χτ*, ὄχθος ἀντὶ ὄχτος·
31, τὸ *χθρ* ἀντὶ *χτρ*, ἐχθρὸς ἀντὶ ὀχτρός·
32, τὸ *ω* ἀντὶ *υ*, πωγοῦνι ἀντὶ πυγοῦνι·
» » » *ου*, κωδῶνι ἀντὶ κουδοῦνι.

2. *Ῥιζικοὶ παραφθογγισμοὶ διὰ προσθέσεως φθόγγου.*

Τούτων οἱ συνηθέστεροί εἰσιν οἱ ἀκόλουθοι ἑπτά·
1, τὸ *αι*, αἰγίδα ἀντὶ 'γίδα·
2, τὸ *ε*, ἐνοῖκι ἀντὶ 'νοῖκι·
3, τὸ *ι*, σημερινὸς ἀντὶ σημερνός·
4, τὸ *μ*, νύμφη ἀντὶ νύφη·
5, τὸ *ν*, πενθερὸς ἀντὶ πεθερός·
6, τὸ *ο*, ὀφείδι ἀντὶ 'φείδι·
7, τὸ *υ*, αὐξένω ἀντὶ ἀξένω.

3. *Ῥιζικοὶ παραφθογγισμοὶ δι' ἀφαιρέσεως φθόγγου.*

Τούτων οἱ συνηθέστεροί εἰσιν οἱ ἀκόλουθοι πέντε.
1, τὸ *γ* (δ καὶ δίγαμμα λέγεται)· ἀέρας ἀντὶ ἀγέρας·
2, τὸ *ζ*, λούω ἀντὶ λούζω·
3, τὸ *ν*, δέρω ἀντὶ δέρνω·
4, τὸ *σ*, κόνις ἀντὶ σκόνι·
5, τὸ *τ*, οὗτος ἀντὶ τοῦτος.

4. *Ῥιζικοὶ παραφθαγγισμοὶ διὰ προσθέσεως φθόγγου.*

Οἱ τοιοῦτοι παραφθογγισμοὶ περιορίζονται εἰς μόνον σχεδὸν τὸ *κ* τῆς *εκ* προθέσεως ἐν συνθέσει, οἷον ἐκφεύγω ἀντὶ 'ξεφεύγω, ἐκβαίνω

Digitized by Google

ἀντὶ ’βγαίνω καὶ σπανίως εἰς τὸ ἐπίρρ. ὧδε ἀντὶ ἐδῶ καὶ εἰς τὸ ἄκανθα ἀντὶ ἀγκάθι.

§. β΄. Καταληκτικοὶ παραφθογγισμοί.

Οἱ καταληκτικοὶ παραφθογγισμοὶ ἢ ἀναφέρονται εἰς τοὺς τύπους, καθ’ οὓς ἡ δημοτικὴ κλίνει ἢ παράγει τὰς λέξεις της καὶ λέγονται *τυπικοί*, ἢ ἀναφέρονται εἰς τὸν τελικὸν τῆς λέξεως φθόγγον καὶ λέγονται *τελικοί*.

1. *Τυπικοὶ παραφθογγισμοί.*

Οἱ μὲν τυπικοὶ παραφθογγισμοὶ γίνονται διὰ μεταβολῆς τῶν τύπων ἢ τῶν παραγωγικῶν καταλήξεων ἐπὶ τὸ ἀρχαϊκώτερον ἢ εὐγενέστερον. Πίπτομεν εἰς τοπικοὺς παραφθογγισμοὺς ὅταν λ. χ. γράψωμεν τοῦ *ταμίου* ἀντὶ τοῦ *ταμία*, τοῦ *πατρὸς* ἀντὶ τοῦ *πατέρα*, τοὺς *τεχνίτας* ἀντὶ τοὺς *τεχνίταις*, τῶν *χορευτῶν* ἀντὶ τῶν *χορευτάδων*, *ἀνθρωπάριον* ἀντὶ *ἀνθρωπάκι*, *καλλίων* ἀντὶ *καλλίτερος* κτλ. ὡσαύτως παραφθογγίζομεν καὶ εἰς τὰ ῥήματα ὅταν γράφωμεν *πίνουσιν* ἀντὶ *πίνουν*, *ἔλεγον* ἀντὶ *ἔλεγαν*, *ἐγράφθη* ἀντὶ *ἐγράφτηκε*, *γηράσκω* ἀντὶ *γεράζω* κτλ. Ἡ ἀκριβὴς διδασκαλία τῶν τυπικῶν παραφθογγισμῶν ἀνήκει εἰς τὴν γραμματικὴν (ἰδ. γραμμ. Χριζοπ. σ. 42.).

2. *Τελικοὶ παραφθογγισμοί.*

Οἱ δὲ *τελικοὶ παραφθογγισμοὶ* γίνονται τριχῶς ἢ διὰ τροπῆς, ἢ δι’ ἀφαιρέσεως τοῦ τελικοῦ φθόγγου ἢ διὰ προσθέσεως ἄλλων. Τελικοὶ δὲ φθόγγοι τῆς δημοτικῆς εἶνε πάντες μὲν οἱ *ἁπλοῖ φωνηεντικοί*, ἐκ δὲ τῶν *συμφωνικῶν* οἱ ἀκόλουθοι πέντε.

1. *ν. καλὸν ἄνθρωπον.*
2. *σ. καλοὺς ἀνθρώπους.*
3. *ξ.* (σπανιώτατον) *ἐξ.*
4. *φ.* (ὡσαύτως) *οὔφ.*
5. *χ.* (ὡσαύτως) *ἄχ.*

Ἐκ τούτων εἰς παραφθογγισμὸν ὑπόκεινται μόνον οἱ *α*, *η*, *ν* καὶ *ε*.

1. Καὶ τὸ μὲν *α* πίπτει εἰς παραφθογγισμόν, ὅταν τρέπηται εἰς *η*, οἷον *δή*, ἀντὶ *δά*, *καλύβη* ἀντὶ *καλύβα*.

2. Τὸ δὲ *η*, ὅταν τρέπηται εἰς *α*, οἷον *φοβερὰ* ἀντὶ *φοβερή*· τοῦτο δὲ συμβαίνει εἰς ὅλα τὰ εἰς *ρη* θηλυκὰ ἐπίθετα, οἷον *καθαρή*, *ἐλεύθερη*, *λιγερή*, *ποτηρή*, *λαμπρή* κτλ.

3. Τὸ δὲ *ν*, ὅταν προστίθηται εἰς τὰς ἀκολούθους περιστάσεις.

1) Εἰς τὴν ὀνομ. καὶ αἰτ. τῶν οὐδετέρων ὀνομάτων, οἷον *ξύλον* ἀντὶ *ξύλο*.

2) Εἰς τὴν αἰτ. τῶν θηλ. ὀνομάτων ἐν τέλει λόγου ἢ πρὸ λέξεως ἀρχομένης ἀπὸ συμφώνου, οἷον *ἔχει χαρὰν μεγάλην* ἀντὶ *ἔχει χαρὰ μεγάλη*.

3) Εἰς τὴν αἰτ. τῶν ἀρσ. καὶ θηλ. ἄρθρων πρὸ ὀνόματος ἀρχομένου ἀπὸ συμφώνου (πλὴν τοῦ *κ*, *π*, *τ*, *ξ*, *ψ*, *τσ*) οἷον *τὸν βασιλέα*, *τὴν γειτόνισσα*, ἀντὶ *τὸ βασιλέα*, *τὴ γειτόνισσα* (πρὸ ῥήματος ὅμως λέγομεν *τὸ βασανίζει*, *τὸ χτυπᾷ*, *τὴν δέρνει*· ἀλλὰ συνηθέστερον *τὴ δέρνει* κτλ).

4) Εἰς τὸ τέλος λέξεως κειμένης πρὸ συμφώνου (πλὴν τοῦ *κ*, *π*, *τ*, *ξ*, *ψ*, *τσ*), οἷον *τὸν Λάππαν δὲν ἐκάλεσε*, *τὸ μαῦρον ψυχοπαῖδι* ἀντὶ *τὸ Λάπα δὲν ἐκάλεσε*, *τὸ μαῦρο ψυχοπαῖδι* (ἰδ. ἀνωτ. (1)).

5) Εἰς τὸ γ΄ ἑν. καὶ εἰς τὸ ά πληθ. πρόσ. τῶν ῥημάτων, οἷον *ἔφαγεν*, *ἐγράψαμεν*, ἀντὶ *ἔφαγε*, *ἐγράψαμε* (πλὴν τῶν εἰς *-αν* Ἠπειρωτικῶν οἷον *ἐφάγαμαν*, *ἐκαθίσαμαν* κτλ.)

4. Ἡ συλλαβὴ *ον*, ὅταν προστίθηται εἰς τὰ εἰς *ι* οὐδέτερα ὀνόματα, οἷον *τυρίον*, *παιδίον*, ἀντὶ *τυρί*, *παιδί*. κτλ.

5. Τὸ *σ* εἰς τὰς ἀκολούθους περιστάσεις.

1) Ὅταν τρέπηται εἰς ος ἐν τῇ ὀνομ. τῶν εἰς ας καὶ ις κυρίων ὀνομάτων, οἷον *Νικόλαος* ἀντὶ *Νικόλας*, *Δημήτριος* ἀντὶ *Δημήτρις* κτλ.

2) Ὅταν προστίθηται εἰς τὰ εἰς *ι* θηλυκὰ ὀνόματα· οἷον *πόλις*, *κόψις* ἀντὶ *πόλι*, *κόψι* κτλ.

3) Ὅταν ἀφαιρῆται ἀπὸ τὴν πληθ. ὀνομ. τῶν πρωτοκλίτων· *ταμίαι*, *ἀρεταί*, ἀντὶ *ταμίαις*, *ἀρεταῖς*. κτλ.

§. γ΄. Ὁλικοὶ παραφθογγισμοί.

Καθὼς οἱ ῥιζικοὶ παραφθογγισμοὶ γίνονται τῇ διαστροφῇ τῆς ῥίζης, οἱ δὲ καταληκτικοὶ τῇ τῆς καταλήξεως, οὕτω καὶ οἱ ὁλικοὶ γίνονται τῇ διαστροφῇ ὁλοκλήρου τῆς λέξεως, τουτέστι τῇ ἀλλαγῇ αὐτῆς δι’ ἄλλης ἐχούσης ὅλους τοὺς φθόγγους της νόθους, οἷον *ἄρτος* ἀντὶ *ψωμί*, *φρέαρ* ἀντὶ *πηγάδι*, *κέων* ἀντὶ *σκύλος* κτλ.

Ἰδοὺ παράδειγμα, εἰς ὃ περιέχονται διάφοροι παραφθογγισμοί, ἐξ ὧν τὴν μὲν διὰ τροπῆς ἢ μεταθέσεως γινομένην ἐγκλείομεν ἐν ἐγκί-

Digitized by

νοις τοιούτοις ( ), τοὺς δὲ διὰ προσθέσεως ἐν τοιούτοις [ ], τοὺς δὲ δι' ἀφαιρέσεως σημειοῦμεν δι' ἀστερίσκου. Ἐλάβομεν τὸ ᾄσμάτιον τοῦτο ἔκ τινος συλλογῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα «ὁ Ὄλυμπος», ἣν ἐξέδοτο ἐν Κεφαλληνίᾳ τὸ 1851 ὁ Θεόδ. Πεφάκης.

Σὰν τὴ[ν] σπίθα κρυμμένη 'ς τὴ στά(κτ)η
ἐκρυβότουν γιὰ 'μᾶς 'λευ(θ)εριά.
ἤ(λθ)' ἡμέρα, ἀστρά(πτ)ει κὴ ἀνά(πτ)ει
κ' ἐξανοί(χθ)' ἀπὸ κάθε μεριά.
Ἤ(λθ)' ἡμέρα 'φωνάξαν τὰ χείλη,
'ποῦ κλεισμένα τὰ εἶχ' ἡ σκλαβιὰ
καὶ μὲ μιᾶς ἐπετά(χθ)ησαν χίλιοι
κὴ ἄλλοι χίλιοι πετηῶνται μὲ μιά.
Τρέχουν, ἁρματ' ἁρπάζουν μὲ βία[ν],
τὸ[ν] σταυρὸ[ν] γιὰ σημαία[ν] ἕνας βαστᾷ·
αἱ γυναῖκες, παιδιὰ τοὺς φωνάζουν,
ὁρκι(σθ)ῆτε γιὰ τὴ 'λευ(θ)εριά.
Αὔτ' ἡ 'μέρα 'π' ὁ θειὸς εἶχε στείλει
τὸν υἱόν του 'ς τὸν κόσμο[ν] γιὰ 'μᾶς,
αὔτ' ἡ 'μέρα, ἀδέλφια καὶ φίλοι,
εἶν' ἡμέρα μεγάλης χαρᾶς!
Σὰ' θεριὰ ὅλοι ὡρμήσανε τότε,
'(μβ)αίνουν μέσα εἰς τὴν ἐκκλησιά·
συ[γ]χωροῦν, τὰ*ς ἀγκάλα*ς ἀνοίγουν,
'παίρνουν ὅλοι τὴ[ν] θεία[ν] εὐλογιά. κτλ.

Σημ. Ἐν τῷ μικρῷ τούτῳ ᾄσματι, ὅπερ ὡς παράδειγμα ἐφέραμεν, ἀριθμοῦνται 22 παραφθογγισμοί, ἐν ᾧ οἱ στίχοι του εἶνε μόνον 20. Ἐκ τούτου συνάγεται ὅτι δὲν εἶνε ἔργον τοῦ τυχόντος νὰ γράφῃ εἰς τὴν δημοτικήν, ἢ νὰ ἐκδίδῃ τὰ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ψαλλόμενα ᾄσματα. Ἡ ἀλήθεια αὕτη ἡ τόσον πικρὰ ὅσον καὶ σπουδαία θέλει γίνει καταφανεστέρα εἰς τὸ δ' μέρος τοῦ πονήματός μας· καὶ φρονοῦμεν ὅτι θέλει ἐμπνεύσει τοῦ λοιποῦ καὶ τοὺς λογίους τοῦ ἔθνους μας οὐ μόνον τὴν ἀνάγκην εἰδικῆς μελέτης ἐπὶ τῆς ἄχρι τοῦδε παραμεληθείσης φθογγολογίας, ἀλλὰ καὶ τὴν φιλοτιμίαν τοῦ νὰ καθαρίσωσιν ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν παραφθογγισμῶν καὶ χασμῳδιῶν τὰς κακῶς ἐχούσας ἐκδόσεις τῶν ἐθνικῶν μας ᾀσμάτων (ἰδ. καὶ Φιλίστ. Γ'. σ. 20).

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Διασκευὴ τῶν φθόγγων.

Διασκευὴ τῶν φθόγγων καλεῖται ἡ ἐπὶ τὸ εὐφωνότερον ῥύθμισις αὐτῶν. Εἶνε δὲ ἀναγκαία τότε, ὅταν ἐκ τῆς πρὸς ἄλληλα συγκρούσεως τῶν μερῶν τῶν συνθέτων φθόγγων γεννᾶται χασμῳδία.

Τὴν διασκευὴν τῶν φθόγγων κατορθώνει ἡ δημοτικὴ γλῶσσα διὰ δύο μέσων, τουτέστι διὰ τῶν *παθῶν* καὶ διὰ τῶν *ἀπηχημάτων*. Καὶ *πάθη* μὲν καλοῦνται ἀλλοιώσεις τινὲς τῶν μερῶν τῶν συνθέτων φθόγγων γεννώμεναι ἐκ τῆς συνεκφωνήσεως αὐτῶν, *ἀπηχήσεις* δὲ φθόγγοι τινὲς ἄλλοι, ἐκτιθέμενοι μεταξὺ τῶν μερῶν τῶν συνθέτων φθόγγων.

Εἴπομεν προηγουμένως ὅτι οἱ σύνθετοι φθόγγοι εἶνε δύο εἰδῶν φωνηεντικοὶ καὶ συμφωνικοί· ἑπομένως ἔχομεν νὰ ἐξετάσωμεν τὴν διασκευὴν ἑνὸς ἑκάστου τῶν εἰδῶν τούτων.

§. Διασκευὴ τῶν φωνηεντικῶν φθόγγων.

1. *Πάθη.*

Τὰ πάθη, δι' ὧν ἡ δημοτικὴ διασκευάζει τοὺς συνθέτους φωνηεντικοὺς φθόγγους, εἶνε τὰ ἀκόλουθα τρία·

1, ἡ συνίζησις.
2, ἡ ἐκθλῖψις,
3, ἡ κρᾶσις.

Σημ. Τῆς μὲν συνιζήσεως σημεῖον εἶνε τὸ ὑφέν, τῆς δ' ἐκθλίψεως ἡ ἀπόστροφος, τῆς δὲ κράσεως ἡ κορωνίς, τῶν ὁποίων, καθ' ἡμᾶς, ἡ χρῆσις δὲν πρέπει νὰ παραμελῆται, καθ' ὅτι οὐκ ὀλίγον συντελεῖ εἰς τὴν ἀπρόσκοπτον ἀνάγνωσιν τῶν δημοτικῶν στίχων.

1) *Συνίζησις.*

Συνίζησις καλεῖται ἡ συνεκφώνησις τῶν μερῶν τῶν φωνηεντικῶν φθόγγων οἷον, 'ιατρός, *βοΐδια*, *τὸ εἶπα* κτλ. Εὐχρηστεῖ δὲ εἴς τε τοὺς συνισταμένους καὶ εἰς τοὺς διισταμένους φθόγγους.

Τὴν συνίζησιν πάσχουσι μόνον οἱ ἀκόλουθοι φθόγγοι.

1. Οἱ συνιστάμενοι ἢ διιστάμενοι ὅταν ἔχωσι τὸν φθόγγον ι προτασσόμενον ἢ ἐπιτασσόμενον, οἷον *τὰ ἤκουσα*, *αὐτοὶ ἔφυγαν*, *γυαλί*, *γάϊδαρος* κτλ.

Σημ. 1. Ἐξαιροῦνται ὀλίγαι τινὲς λέξεις, εἰς ἃς οὐδέποτε γίνεται συνίζησις τῶν τοιούτων φθόγγων, οἷον *ἡλικία*, *αἰτία*, *μανία*, *παρουσία*, καί τινες τεχνικοὶ ὅροι, οὓς ὁ λαὸς διδάσκεται ἢ ἀκούει εἰς τὰ δικαστήρια, οἷον *βαρεῖα*, *ὀξεῖα*, *αὐτοψία*, *χωροψία* κτλ.

Digitized by Google

Σημ. 2. Πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ὁ ἰωτόφθογγος οὗτος φθόγγος, ὅταν ἔχῃ προτασσόμενον τὸ ι καὶ πρὸ αὐτοῦ ξ, σ, ψ, προφέρεται ὡς νὰ μὴ εἶχε τὸ ι οἷον *ἄξος, ἐκκλησά, ἰσάζω, ἀνηψὰ* κτλ. καὶ οὐχὶ *ἄξιος, ἐκκλησιά, ἰσιάζω, ἀνηψιὰ* κτλ. Μόνον ἐν Ἑπτανήσῳ τινὲς καὶ μάλιστα οἱ Ζακύνθιοι, ὅσον ἡμεῖς γνωρίζομεν, προφέρουσι καὶ τοῦ φθόγγου τούτου τὸ ι εἴτε κατὰ συνίζησιν εἴτε καὶ χωριστὰ λέγοντες *δροσιὰ* καὶ *δροσία* κτλ. Ἐκ τούτων ἕπεται ὅτι ἐπειδὴ ὀφείλομεν νὰ γράφωμεν ἀκριβῶς τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν, οὐχὶ ὅπως μᾶς διδάσκουσιν οἱ γραμματικοὶ ἢ αἱ κατὰ τόπους διάλεκτοι, ἀλλ' ὅπως προφέρει αὐτὴν τὸ πολυπληθέστερον μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ· διὰ τοῦτο πρέπει καὶ τὸν πολυχρησότατον τοῦτον φθόγγον νὰ γράφωμεν ἄνευ τοῦ ι *δροσά, χαψά, κλοτσά, ἐκκλησάζομαι, δεξά, τσαπράζα* κτλ.

2. Τὴν συνίζητιν πάσχουσι προσέτι οἱ διιστάμενοι φθόγγοι *εα, εο, εου*, ὅταν ἔχωσι πρὸ αὐτῶν γ, κ, χ, ἔφαγε ὅλα, ἔδωκε, ἁλάτι, εἶχε ἀφήσει κτλ.

Σημ. Εἴπομεν οἱ διιστάμενοι, διότι οἱ συνιστάμενοι πρέπει νὰ γράφωνται ὡς ἰωτόφθογγοι (*να, ηο, ηου,*) τουτέστι πρέπει νὰ γράφωμεν μηλιά, ληοντάρι, παληοῦ καὶ οὐχὶ μηλεά, λεοντάρι, παλαιοῦ. Ὡσαύτως καὶ ἐκ τῶν διιστάμενων ὁ φθόγγος τοῦ συνδέσμου *και* πρέπει νὰ γράφηται καὶ αὐτὸς ὡς ἰωτόφθογγος (*κή*), οἷον κὴ ὅλα, οὐχὶ δὲ καὶ ὅλα. κτλ.

2). *Ἐκθλιψις.*

Ἔκθλιψις καλεῖται ἡ κατάποσις τοῦ πρώτου μέρους τῶν συνθέτων φωνηεντικῶν φθόγγων, οἷον *ἤρτατ' ὅλοι* ἀντὶ *ἤρτατε ὅλοι*· εὐχρηστεῖ δὲ εἰς μόνους τοὺς διισταμένους φθόγγους.

Τὴν ἔκθλιψιν πάσχουσι πάντες οἱ διιστάμενοι φθόγγοι πλὴν τῶν ἀκολούθων.

1. Οἱ πλατυστρόγγυλοι (*αο, αου*) τὰ *ὄμμορφα, τὰ οὐράνια*, καὶ οὐχὶ τ' *ὄμμορφα, τ' οὐράνια.*

2. Οἱ ἔχοντες προτασσόμενον λεπτὸν φθόγγον καὶ πρὸ αὐτοῦ γ, κ, χ, οἷον *ἔφαγε ὅλα, καλὴ ὥρα, ὄχι ἄλλο* καὶ οὐδέποτε *ἔφαγ' ὅλα, καλ' ὥρα, ὄχ' ἄλλο.*

3. Ὁ φθόγγος *ιο* προηγουμένου *λ*, οἷον *καλὴ ὥρα, πολλὴ ὄμμορφη*· οὐδέποτε *καλ' ὥρα, πολλ' ὄμμορφη.*

4. Οἱ φθόγγοι, οἵτινες ἔχουσι προτασσόμενον ἓν τῶν ἄρθρων ἡ, οἱ, οἷον *τὸν ἔφαγαν οἱ Ἕρωτες, ἔκραξέ τον ἡ Ἀρετοῦσα* καὶ οὐχὶ *τὸν ἔφαγαν Ἕρωτες, ἔκραξέ τον Ἀρετοῦσα.*

5. Οἱ φθόγγοι, ὧν τὸ δεύτερον μέρος εἶνε ἰωτόφθογγον καὶ μετ' αὐτὸ ἕπεται *δ*, οἷον *ἐκεῖνο εἶδα, τὰ ἴδια* καὶ οὐχὶ *ἐκεῖν' εἶδα, τ' ἴδια.*

6. Οἱ φθόγγοι, ὅσοι πάσχουσι τὴν καλουμένην κρᾶσιν, περὶ ὧν λαλεῖ ὁ ἑπόμενος παράγραφος.

3), *Κρᾶσις*

Κρᾶσιν ὀνομάζομεν ἐν γένει τὴν κατάποσιν τοῦ δευτέρου μέρους τοῦ συνθέτου φωνηεντικοῦ φθόγου, οἷον *τὰ ἔκαμε, τά 'καμε*· εὔχρηστα δὲ εἰς μόνους τοὺς διισταμένους φθόγγους.

Τὴν κρᾶσιν πάσχουσιν οἱ ἀκόλουθοι φθόγγοι.

1. Οἱ πλατύλεπτοι (*αε, αϊ*), οἷον *τὰ ἔφερε* = *τά' φερε, τὰ εἶπε* = *τᾶπε* (ἀλλὰ καὶ *τἄφερε, τἄπε*).

2. Οἱ στρογγυλόλεπτοι (*οε, οϊ, ορε, ουϊ*), οἷον *τὸ ἔκαμε* = *τό 'καμε, τὸ εἶπε* = *τό' πε* (ἀλλὰ καὶ *τῶκαμε, τῶπε*) *τοῦ ἔλεγε* = *τοῦ 'λεγε, τοῦ ἔφερε* = *τοῦ 'φερε* (ἀλλὰ καὶ *τοῦλεγε, τοῦφερε* καὶ *τῶλεγε, τῶφερε*).

Σ. Ἐκ τῶν εἰρημένων τούτων φθόγγων ἐξαιροῦνται μόνον ἐκεῖνοι, ὧν τὸ δεύτερον μέρος εἶνε ι καὶ μετ' αὐτὸ ἕπεται *δ*, οἵτινες οὐδέποτε πάσχουσι κρᾶσιν, οἷον *τὸ ἴδιο, τὰ εἴδαμε* καὶ ὄχι *τό 'διο τά 'δαμε.* Προσέτι ἐξαιροῦνται καὶ ὅσοι ἔχουσι προτασσόμενον τὸ ἄρθρον ὁ, οἷον *ἔφυγεν ὁ Ἕρωτας* καὶ οὐχὶ *ἔφυγεν ὥρωτας* ἢ *ἔφυγεν ὁ 'ρωτας.*

Σημ. 2. Πολλαὶ λέξεις ἐκ τῶν σαλευομένων ἢ ἀρχαιοφανῶν εὔχρηστοι οὖσαι καὶ ἄνευ τοῦ ἀρκτικοῦ φωνηεντικοῦ φθόγγου των, ἐπειδὴ δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν, ὡς ἀπὸ συμφώνου ἀρχόμεναι, δὲν πάσχουσι πραγματικὴν κρᾶσιν, ἀλλὰ φαινομενικὴν καὶ διὰ τοῦτο τινὲς γράφουσιν αὐτὰς καὶ ἄνευ κορωνίδος. Ὅταν λ. χ. γράψωμεν *πᾶρε 'λίγο, ἄσπρα 'δόντια, καλὸ 'γελάδι* κτλ. δὲν γράφομεν λέξεις παθοῦσας κρᾶσιν, ἀλλὰ λέξεις ἀρχομένας ἀπὸ συμφώνου καθ' ὅτι οὐδέποτε πάσχουσι κρᾶσιν οἱ φθόγγοι *εο, αο, οα*, οἵτινες εἰς τὰ παραδείγματα ταῦτα συγκρούονται, καὶ τῷ ὄντι τίς ποτε Ἕλλην εἶπεν ἢ ἔγραψεν *εἶνε 'φέλεια* ἀντὶ *εἶνε ὠφέλεια, πᾶρε' λα* ἀντὶ *πᾶρε ὅλα, ὀλίγο ἁλάτι* ἀντὶ *ὀλίγο ἁλάτι*; Καὶ διὰ τί;—διότι αἱ λέξεις *ὠφέλεια, ὅλο ἁλάτι* οὐδέποτε εὐχρηστοῦσι καὶ ἄνευ τοῦ ἀρκτικοῦ φωνηεντικοῦ των φθόγγου.

Digitized by Google

2. *Ἀπηχήματα.*

Ἄλλο μέσον, δι' ὧν ἡ δημοτικὴ γλῶσσα διασκευάζει τοὺς συνθέτους φωνηεντικοὺς φθόγγους, εἶνε τὰ καλούμενα *ἀπηχήματα*, τουτέστι συμφωνικοί τινες φθόγγοι ἐντιθέμενοι μεταξὺ τῶν μερῶν τῶν φωνηεντικῶν. Ταῦτα δὲ εἰσὶ τὰ ἀκόλουθα πέντε, ἅτινα ὅλα σχεδὸν εὐχρηστοῦσιν εἰς μόνους τοὺς διισταμένους φθόγγους.

1. Τὸ γ (ὃ καὶ δίγαμμα λέγεται), οἷον τὰ γαίματα. Τοῦτο εὐχρηστεῖ καὶ εἰς τοὺς συνισταμένους φθόγγους, οἷον *κλαίγω, καίγω, ἀκούγω, ἀγέρας, ἄγουρος* κτλ. ἀντ' αὐτοῦ δ' ἐνίοτε τίθεται *β* οἷον *βραχί, παλαιβῶ* κτλ.

2. Τὸ *α*, ὅπερ εὐχρηστεῖ εἰς μόνας τὰς φράσεις *γιὰ δ' ἐκεῖνο, γιὰ δ αὐτο, γιὰ δ' ἐμέ, γιὰ δ' ἐσέ, μὲ δ' αὐτους, 'σὰν καὶ δ' αὐτους.*

3. Τὸ *τ*, ὅπερ εὐχρηστεῖ εἰς τὰς αὐτὰς φράσεις *γιὰ τ ἐμέ, γιὰ τ ἐσέ, μὲ τ ἐμέ, μὲ τ' ἐσέ*, κτλ.

4. Τὸ *ν*, ὅπερ εὐχρηστεῖ ἐν πολλοῖς, οἷον *κόρη ν' ἔπλενε, ποτάμι ν' ὡλιγόστεψε, πότε νὰ 'ρτῇ ν' ἡ ἄνοιξις.* Κυρίως χρῆσις τοῦ ἀπηχήματος τούτου γίνεται εἰς τὴν ποίησιν.

5. τὸ *σ*, ὅπερ εὐχρηστεῖ μετά τινα μόρια, οἷον *τότε ς ἔρχεται, ἀντὶ ς ἐμένα, ἐκεῖθε ς ἔφυγε.*

Σημ. Καλὴ εἶνε ἡ ἐπικρατοῦσα συνήθεια νὰ γράφωμεν τὸ ἀπήχημα *σ* ὡς τελικὸν τῶν εἰρημένων μορίων οἷον *πότες, τότες, τίποτες*, κτλ. ἀκολουθοῦντες τὰ ἀρχαῖα, ἄχρις, μέχρις, ἠρέμας κτλ.

§. β'. Διασκευὴ τῶν συμφωνικῶν φθόγγων.

Ἡ διασκευὴ τῶν συνθέτων συμφωνικῶν φθόγγων κατορθοῦται διὰ μόνων τῶν ἀπηχημάτων, ἅτινα εὐχρηστοῦσιν εἰς τοὺς διισταμένους φθόγγους. Ταῦτα δὲ εἰσὶ τὰ ἀκόλουθα τέσσαρα προτασσόμενα πάντοτε εἰς τὸν τελικὸν φθόγγον *ν* καὶ σπανιώτατα εἰς τὸν *σ*.

1. Τὸ *α*, οἷον *ἤμουνα βασιλιᾶς*. Τὸ ἀπήχημα τοῦτο τίθεται πάντοτε εἰς τὸ *ά* ἑνικὸν πρόσ. τοῦ παρατατικοῦ, οἷον *ἐλεγόμουν-α, ἐφιλιόμουν-α.*

2. Τὸ *ε*, οἷον *ἤταν-ε δυστυχής, φεύγουνε σήμερα, τόν-ε δέρνει, ἐκεῖνον-ε θέλει.* Τοῦτο προσάπτεται καὶ εἰς τὸν τελικὸν φθόγγον *σ* μόνης τῆς προθέσεως εἰς, οἷον· *εἰσὲ βάσανα 'βρίσκεται, 'σὲ φυλακὴ* κτλ.

3. Τὸ *να*, οἷον *ἐμένα θέλει, ἐσένα κράζει, μένα 'σὲ γάμο πέφτουνε* κτλ. Τὸ σύνθετον τοῦτο ἀπήχημα φαίνεται ὅτι προέκυψεν ἐκ τοῦ συχνοῦ τῆς χρήσεως τοῦ ἀπηχήματος *ν* ἐν μέσῳ δύο λέξεων, τῆς μὲν ληγούσης, τῆς δὲ ἀρχομένης ἀπὸ φωνήεντος, οἷον *ἐμέ-ν εἶπε, ἐσέ-ν ἔφερε, μὴ-ν ἔρτῃς* κτλ. Ἀφ' οὗ δὲ ἡ τοιαύτη χρῆσις κατέστησεν ὡς συμφωνολήκτους τὰς πρὶν φωνηεντολήκτους λέξεις, τότε λόγῳ εὐφωνίας προσετέθη καὶ τὸ ἄλλο ἀπήχημα *α* πρὸ λέξεων ἀρχομένων ἀπὸ συμφώνου, οἷον *ἐμένα λέγει, μήν-α τὸν θέλουν βασιλιᾶ* κτλ.

Τημ. Τοιοῦτον ἀπήχημα φαίνεται ὅτι ἦτο καὶ τὸ *νη* τῶν Δωριέων εἰς τὰς ἀντωνυμίας *ἐγώνη, ἐμένη, ἐσύνη.*

4. Τὸ *νε*, οἷον *ἐμένανε θέλει, ἐλεγομάστενε δυνατοί* κτλ. Καὶ τοῦτο, φαίνεται, προέκυψε κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καθ' ὃν καὶ τὸ προηγούμενον *να*.

Σημ. Πολλάκις συνέρχονται ἀμφότερα τὰ ἀπηχήματα ταῦτα *(ναν)* εἰς τὰς ἀντωνυμίας *ἐμένανε, ἐσένανε.*

Ἰδοὺ παράδειγμα εἰλημμένον ἐκ τῆς συλλογῆς τῶν ἐθνικῶν μας ᾀσμάτων, ἐν ᾧ περιλαμβάνονται διάφορα πάθη καὶ ἀπηχήματα· τὰ μὲν πάθη σημειοῦμεν διὰ τῶν οἰκείων σημείων, τὰ δὲ ἀπηχήματα ἐγκλείομεν ἐν ὀγκίνοις.

Μάννα, μὲ τοὺς ἐννιά σου γυιοὺς καὶ μὲ τὴ μιά σου κόρη·
τὴν εἶχες δώδεκα χρονῶν, κὴ ὁ ἥλιος δὲν τὴν εἶδε·
'ς τὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουζες 'ς τὸ φέγγος τὴν ἐπλέκες,
'ς τ' ἄστρι καὶ 'ς τὸν αὐγερινὸ τσ' ἔκανες τὰ σγουρά της,
'ποῦ προξενιὰ σοῦ 'φέρα(ν)ε γιὰ νὰ τὴν (ε) 'παντρέψῃς,
νὰ δώσῃς τὸ παιδάκι σου πολὺ μακριὰ ς' τὰ ξένα·
'Εννὴ' ἀδερφοὶ δὲ θέλουνε κὴ ὁ Κωνσταντῖνος θέλει.
—Δός την(ε), μάννα, δός την(ε) τὴν Εὐδοκιὰ 'ς τὰ ξένα,
'ς τὰ ξέν' αὐτοῦ, 'ποῦ περβατῶ, 'ς τὰ ξέν' αὐτοῦ 'ποῦ 'πάγω,
ναῦρω κ' ἐγὼ παρηγοριὰ 'ς τὴ στράτα 'ποῦ διαβαίνω.
— Φρόνιμος εἶσαι, Κωνσταντῆ, κὴ ἄσκημα ν ἀπλογήθῃς·

Digitized

ἄ' μῶρτης, υἱέ μου, θάνατος, ἀ 'μῶρτη, γυιέ μ' ἀρρώστια,
κὴ ἂν τύχῃ πίκρα (γ) ἡ χαρά, ποιὸς θὰ μοῦ τὴν(ε) φέρῃ;

Σημ. Ἐκ τοῦ βραχυτάτου τούτου ποιητικοῦ ἀπηχήματος γίνεται δῆλον ὅτι ἡ δημοτικὴ γλῶσσα φιλεῖ κατὰ κόρον τὴν χρῆσιν τῶν παθῶν καὶ τῶν ἀπηχημάτων ἐν τῇ ποιήσει πρὸς ἀποφυγὴν καὶ τῆς ἐλαχίστης χασμῳδίας μιμουμένη κατὰ τοῦτο ἀκριβέστατα τὴν μητέρα της. Ἐν αὐτῷ ἀριθμοῦνται 25 πάθη καὶ 60 ἀπηχήματα, ἐν ᾧ οἱ στίχοι του δὲν εἶνε πλείονες τῶν δεκατριῶν. Τί λοιπὸν νὰ εἴπωμεν περὶ τῶν δημοτικῶν ποιητῶν μας, οἱ πλεῖστοι τῶν ὁποίων οὐ μόνον δὲν ἀποφεύγουσιν ἀλλὰ καὶ ὡς εὐφωνικὸν στοιχεῖον εἰσαγουσιν εἰς τὰ ποιήματά των τὴν χασμῳδίαν, καθὼς θέλομεν καταδείξει εἰς τὸ ἑπόμενον κεφάλαιον;

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Διαστροφὴ τῆς διασκευῆς τῶν φθόγγων, ἤτοι χασμῳδία.

Ἡ διαστροφὴ τῆς διασκευῆς τῶν φθόγγων εἶνε ἀποτέλεσμα ἢ τῆς ἀνάγκης τοῦ μέτρου ἢ τῆς ἐπιπολαιότητος καὶ κακαισθησίας τοῦ γράφοντος ἢ ἐκδιδόντος δημοτικὰ ποιήματα. Καὶ ἡ μὲν πρώτη, καθὸ μετρικὴ ἀνάγκη, δὲν εἶνε πραγματικὴ διαστροφὴ καὶ ἑπομένως οὐδὲν περὶ αὐτῆς λέγομεν, ἡ δὲ δευτέρα καθὸ κακία τοῦ γράφοντος, εἶνε ἀξιόμεμπτος καὶ πρέπει νὰ τὴν γνωρίσωμεν ὅπως τὴν ἀποφεύγωμεν.

Ἡ διαστροφὴ τῆς διασκευῆς τῶν φθόγγων προξενεῖ τὴν καλουμένην χασμῳδίαν. Διαιρέφεται δὲ ἡ διασκευὴ αὐτῶν διττῶς ἢ διὰ πλεονασμοῦ ἢ δι' ἐλλείψεως φθόγγου.

Καὶ ὁ μὲν πλεονασμὸς διαστρέφει τὴν ἔκθλιψιν καὶ τὴν κρᾶσιν· ἡ δ' ἔλλειψις τὰ ἀπηχήματα. Ὅταν λ. χ. ἀντὶ νὰ γράψωμεν — *τὴν εἶδε δ' ὁ πρωτομάστορας κ' ἔπεσε λιγωμένος*, ἡμεῖς γράφομεν — *τὴν εἶδε ὁ πρωτομάστορας* κτλ. τότε διὰ τοῦ πλεονασμοῦ τοῦ φθόγγου *ε* διαστρέφομεν τὴν ἔκθλιψιν. Καὶ πάλιν ὅταν γράψωμεν — *μιὰ κόρη ν' ἐκαυχήθηκε, τὸ χάρο δὲ φοβᾶται* ἡμεῖς γράφομεν *μιὰ κόρη ἐκαυχήθηκε* κτλ. διὰ τῆς ἐλλείψεως τοῦ φθόγγου *ν'* διαστρέφομεν τὸ ἀπήχημα.

Σημειωτέον δὲ ὅτι, ὅταν ὁ πλεονασμὸς δύναται νὰ θεραπευθῇ διὰ συνιζήσεως, τότε εἶνε συγχωρητός, διότι καὶ οὕτως ἀποφεύγεται ἡ ἐξ αὐτοῦ χασμῳδία, οἷον ἐὰν γράψωμεν *χίλιοι μαστόροι ἐχτίζανε τῆς Ἄρτας τὸ γιοφύρι*, ὁ πλεονασμὸς τοῦ φθόγγου *οι* (*μαστόροι ἐχτίζανε*) ἂν καὶ διαστρέφῃ τὴν ἔκθλιψιν (*μαστόρ' ἐχτίζανε*), εἶνε ὅμως συγχωρητός, διότι δύναται νὰ θεραπευθῇ διὰ τῆς συνιζήσεως (χίλιοι μαστόροι ἐχτίζανε) κτλ.

Εἰς τὴν ποίησιν τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης ἀπαντῶνται ἀλλεπάλληλοι καὶ κατὰ κόρον χασμῳδίαι, εἰς τὰς ὁποίας τὸ οὖς τῶν λαῶν ἐκείνων ἀρέσκεται τοσοῦτον, ὥστε πολλάκις τὴν ἔλλειψιν αὐτῶν θεωρεῖ καὶ ὡς ἀντιβαίνουσαν εἰς τὴν εὐφωνίαν. Τοὐναντίον δὲ ἡ δημοτικὴ ποίησις τῆς Ἀνατολῆς ἐν γένει καὶ ἰδίως ἡ Ἑλληνικὴ αὐστηρῶς ἀποφεύγει αὐτάς. Οὐχ ἧττον ὅμως τινὲς τῶν ἐξόχων ποιητῶν μας, οἷον ὁ Σολομὸς καὶ ὁ Τυπάλδος, ἀπομιμούμενοι κατὰ τοῦτο τὴν ἑσπερίαν ποίησιν, ἐνόθευσαν τὴν ἐθνικήν μας φθογγολογίαν, ὡς τρανῶς καταδεικνύουσι τὰ ἀκόλουθα δύο τεμάχια, ὧν τὸ μὲν εἰλημμένον ἐξ ἀγνῆς Ἑλληνικῆς πηγῆς, τὸ δὲ ἐκ νενοθευμένης.

1. (Ἐκ τῆς συλλογ. τῶν ἐθν. ᾀσμάτων).

Βουλιοῦμαι μιά, βουλιοῦμαι δυό, βουλιοῦμαι τρεῖς καὶ πέντε,
βουλιοῦμαι νὰ ξενιτευτῶ πολὺ μακριὰ 'ς τὰ ξένα,
κὴ ὅσα βουνὰ κὴ ἂν εἰ διαβῶ ν ὅλα τὰ παραγγέλνω.
—Βουνά μου, μὴ χιονίσητε, κάμποι, μὴν παχνιαστῆτε,
5. βρυσούλαις μὲ τὸ κρυὸ νερό, νὰ μὴν κρυσταλιαστῆτε,
ὅσω νὰ 'πάγω καὶ νἀρτῶ κὴ ὀπίσω νὰ γυρίσω
ἡ ξενιτειὰ μ' ἐπλάνεσε 'ς τὰ ἔρημα 'ς τὰ ξένα·
'βρίσκω τὰ χιόνια ς' τὰ βουνά, τοὺς κάμπους παχνιασμένους
καὶ ταῖς καλαῖς κρυόβρυσαις παγοκρουσταλλιασμέναις.

2. (Ἐκ τοῦ ὕμνου τοῦ Σολομοῦ).

Σημ. Κλείομεν ἐν ὀγκίνοις τοὺς πλεονάζοντας φθόγγους.

Κ(αὶ) ἡ βρονταῖς καὶ τὸ σκοτάδι,
ὁπ(οῦ) ἀντίσκοφτ(ε) ἡ φωτιά,
ἐπαράσταιναν τὸν Ἅδη,
'π(οῦ) ἀκαρτέρι(ε) τὰ σκυλλιά.
5. Τ' ἀκαρτέρι(ε), ἐφαίνοντ' ἴσκιοι

ἀναρίθμητοι, γυμνοί,
κόραις, γέροντες, νεανίσκοι
βρέφη ἀκόμη (εἰ)ς τὸ βυζί.
Ὅλη μαύρη μυρμηγκιάζει,
μαύρ(η) ἡ ἐντάφια συντροφιά,
'σὰν τὸ ῥοῦχο (ὁ)ποῦ σκεπάζει
τὰ κρεββάτια τὰ στερνά.
Τύποι τόσοι ἀνταμωμένοι
ἐπετιοῦντ(ο) ἀπὸ τὴν γῆ,
δσ(οι) εἶν' ἄδικα σφαμμένοι
ἀπὸ φράγκικη ὀργή!

Σημ. Ἐκ τῆς παραθέσεως τῶν δύο τούτων τεμαχίων καταδεικνύεται πόσον ἡ ἐθνική μας φθογγολογία ἀποφεύγει τὰς χασμῳδίας καὶ πόσον τοὐναντίον ἡ ἑσπερία ἀρέσκεται εἰς αὐτάς. Ἑπομένως αἱ εἰς τοὺς δημοτικούς μας στίχους εἰσχωροῦσαι χασμῳδίαι οὐ μόνον πρέπει νὰ θεωρῶνται ὡς προσκρούουσαι εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἀκοήν, ἀλλὰ καὶ ὡς βάρβαρον στοιχεῖον καταλυμαινόμενον τῆς ἐθνικῆς μας φθογγολογίας τὴν γνησιότητα.

—

ΜΕΡΟΣ Β'.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ.

Περαιώσαντες ἤδη κατὰ τὰς δυνάμεις μας τὸ Α' μέρος τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν φθογγολογίας ἐν ᾧ ἐδιδάχθημεν τὴν φύσιν τῶν φθόγγων καὶ τὰς διαστροφάς, εἰς ἃς ὑπόκεινται, μεταβαίνομεν τώρα εἰς τὸ Β', ὅπερ ἐξετάζει τὴν ἐφαρμογήν, ἣν ἐποίησαν τῶν φθόγγων οἱ σύγχρονοι δημοτικοὶ ποιηταί μας καὶ οἱ ἐκδόται τῶν ἐθνικῶν ᾀσμάτων· Διὸ τὸ μέρος τοῦτο τῆς φθογγολογίας δὲν εἶνε ἄλλο εἰμὴ *Κριτική* τις ἐπὶ τῶν προϊόντων τῆς ἐθνικῆς μας ποιήσεως.

Ἡ Κριτικὴ αὕτη συνίσταται εἰς τὴν κατάδειξιν τῆς καλῆς ἢ κακῆς χρήσεως, ἣν ἄχρι τοῦδε οἱ ποιηταὶ καὶ ἐκδόται ἐποίησαν τῶν φθόγγων, οἱ μὲν ἴδια ποιήματα γράφοντες, οἱ δὲ τὰ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ψαλλόμενα ἐκδίδοντες. Καὶ καλὴ μὲν χρῆσις τῶν φθόγγων γίνεται τότε, ὅταν διατηρῆται ἡ γνησιότης καὶ διασκευὴ αὐτῶν, κακὴ δὲ τοὐναντίον, ὅταν αὗται διαστρέφωνται διὰ παραφθογγισμῶν καὶ χασμῳδιῶν.

Τὸ ἀσφαλέστερον μέσον, δι' οὗ ἠδυνάμεθα νὰ φέρωμεν εἰς γνῶσιν τῶν ἀναγνωστῶν μας τὴν φθογγολογικὴν ἀξίαν τῶν τοιούτων ποιημάτων ἢ ἐκδόσεων, εἶνε τὸ νὰ λάβωμεν ἐξ αὐτῶν τεμάχια τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα, ὁποῖα καὶ ὅσα θὰ ἤρκουν νὰ πείσωσιν αὐτούς, ὅτι αἱ ἐν αὐτοῖς ἀρεταὶ καὶ κακίαι δὲν εἶνε τυχαῖαι, ἀλλ' ἀποτελέσματα ἐμβριθοῦς ἢ ἐπιπολαίου γνώσεως τῆς δημοτικῆς φθογγολογίας. Καὶ νομίζομεν ὅτι θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἐπιτύχωμεν τοῦτο, ἐὰν λάβωμέν τινα τῶν μᾶλλον διεστραμμένων τεμαχίων συνιζάμενα ὡς τὸ πολὺ ἐκ 30 στίχων δεκαπεντασυλλάβων (ἢ ἐξ 60 ἡμιστίχων) καὶ ἐὰν ὑπολογίσωμεν ὅτι εἰς παραφθογγισμὸς ἰσοδυναμεῖ μὲ δύο χασμῳδίας διὰ τὸν λόγον ὅτι αὗται μὲν μόνην τὴν ἀκοὴν λυμαίνονται, ἐκεῖνος δὲ τὴν ἀκοὴν ἅμα καὶ τὴν γλῶσσαν. Τοιούτων δὲ βάσεων τεθειμένων, θέλομεν δυνηθῆ νὰ φθάσωμεν εἰς πρακτικόν τι ἐξαγόμενον, ἐὰν βαθμολογήσωμεν τὴν φθογγολογικὴν ἀξίαν τοῦ ποιήματος ἢ τῆς ἐκδόσεως ἀναλόγως τῶν διαστροφῶν, ἃς ἠθέλαμεν εὕρει ἐν τοῖς τριάκοντα ἐκείνοις στίχοις κατὰ τὸ ἑξῆς διάγραμμα.

1. Ἐὰν ἐν αὐτοῖς μηδένα εὕρωμεν παραφθογγισμόν, ἡ φθογγολογικὴ ἀξία τοῦ ποιήματος ἐκείνου ἢ τῆς ἐκδόσεως κρίνεται ἀρίστη.
2. Ἐὰν δ' εὕρωμεν οὐ πλείονας τῶν 10, καλή,
3, Ἐὰν δ' οὐ πλείονας τῶν 20, μετρία,
4, Ἐὰν δ' οὐ πλείονας τῶν 30, κακή,
5, Ἐὰν δὲ πλείονες τῶν 30, κακίστη.

Ἀρχόμεθα δὲ τῆς ἐξετάσεως πρῶτον ἀπὸ τῶν ποιητῶν καὶ μετὰ ταῦτα ἀπὸ τῶν ἐκδοτῶν κατὰ τὴν ἀκόλουθον τάξιν:

Α'. Ποιηταί.	1, Βιλλαρᾶς,
	2, Χριστόπουλος,
	3, Σολομός,
	4, Βαλαωρίτης,
	5, Τυπάλδος.
Β'. Ἐκδόται.	1, Φωριέλης,
	2, Μανοῦσος,
	3, Ζαμπέλιος.

Σημ. Τοὺς μὲν παραφθογγισμοὺς ἐγκλείομεν ἐν ὀγκίνοις τοιούτοις (), τὰς δ' ἐκ πλεονασμοῦ χασμῳδίας ἐν τοιούτοις [], τὰς δ' ἐξ ἐλλείψεως σημειοῦμεν δι' ἀστερίσκου.

Α. ΠΟΙΗΤΑΙ.

1. *Βιλλαρᾶς.*

Ὁ ποιητὴς οὗτος φαίνεται προσεκτικὸς εἰς τὴν γνησιότητα καὶ διασκευὴν τῶν φθόγγων·

Digitized by Google

σπανίως ἀπαντῶνται ἐν αὐτῷ παραφθογγισμοὶ τελικοί, σπανιώτερον ῥιζικοὶ καὶ παντάπασιν ὁλικοί· πίπτει ὅμως πολλάκις, ὡς ἀπὸ ἕξεως, εἰς τὰς διὰ πλεονασμοῦ χασμῳδίας. Ἰδοὺ τεμάχιον ἐκ τῆς Βατραχομυομαχίας του·

Γιατὶ πολλὰ εἶνε τὰ κακά, 'π[ου] ὁλημερῆς μοῦ κάνουν.
κι' ἀπάν(ω) κάτ(ω) τοῦ ναοῦ τὸ στολισμό(ν) μου 'βγάνουν.
χαλνόντας τὰ στεφάνια μου, συντρίβοντας καντήλια,
γιὰ [ὀ]λίγο λάδι ὁποῦ ῥουφᾶν ἢ λαιμαργᾶν τὰ φτίλια,
Μόν' 'κεῖνο 'ποῦ μοῦ πίκρανε παράν(ω) τὴν καρδιά μου,
Εἶν' τὸ χρυσοῦφαντο πανί, τὸ πλούσιο φορεμά μου,
τὸ φόρεμά μου τὸ καλό, τὸ πολοζηλεμμένο,
'ποῦ τὸ εἶχα μὲ τὰ χέρια μου 'ς τὸν ἀργαλειὸ ὑφασμένο,
κι' ὡς νὰ τὸ σώσω ὑπόφερα καὶ σκάνιασαις καὶ λύπαις
κι' αὐτοὶ μοῦ τὸ 'παράχωσαν 'μπαλώματίσαις τρύπαις.
Μόν' τὰ ποντίκι[α] ἂν δὲ βοηθῶ, μήδε καὶ τὰ μπακάκια
ἀκόμα τὰ συχώρεσε ὀχ τὴν παληά μου κάκια·
τὴ μιὰ φορὰ [ὀ]χ τὸν πόλεμο περίσσι[α] ἀποσταμένη
γυρίζοντας ν' ἀναπαυτῶ 'σὲ στρῶμα πλαγιασμένη·
ὁλονυ(κτ)ῆς δὲ(ν) μ' ἄφηκαν μιὰν ὥραν νὰ σιγήσω,
ὀχ ταῖς μεγάλαις τους φωναῖς, τὸ 'μάτι μου νὰ κλείσω
κι' ἀπέρασ[α] δσο 'πῶφιξε· ὀχ τὰ γουρλιασματά τους
μὲ πονοκέφαλο(ν) βαρὺ γιὰ τὴν ἀδιακρισιά τους.
Καὶ κάλλια νὰ καθίσωμε ἐδῶ 'σὲ ἡσυχία,
νὰ τοὺς τηρᾶμ[ε] ἀπὸ μακριὰ μὲ τέλει]α ἀδιαφορία,
γιατὶ παράξιους τοὺς θωρῶ καὶ παραπελπισμένους,
πολεμιστάδες δυνατούς, στρατιῶταις ἀντριωμένους.
Κι' ἂν μᾶς αὐταίσουν, βολετὸ ἐνάντια νὰ θυμώσουν,
μὲ τὰ βαρειὰ κοντάρια τους κακὰ νὰ μᾶς λαβώσουν,
γι' αὐτὸ λοιπὸν ἂς μείνωμε(ν) 'ς τὸν ὑψηλὸ οὐρανό μας·
τὴ μάχη ν' ἀγναντεύωμε μὲ δίχως κίνδυνό μας
ὁλ[οι] οἱ Θεοὶ ἀφηκράστηκαν τῆς Ἀθηνᾶς τὰ λόγια
καὶ κυκλικὰ καθούμενοι 'ς τῶν οὐρανῶν τ' ἀνώγηα·
μὲ περιέργιας προσοχὴ καὶ μὲ σκυφτὸ κεφάλι
'ς τὴ γῆ τὸ (βλέμμα) 'κάρφωσαν 'σὲ σιωπὴ μεγάλη.

Εἰς τὴν τριακοντάδα ταύτην τοῦ Βιλλαρᾶ ἀριθμοῦνται παραφθογγισμοὶ μὲν 9, χασμῳδίαι δὲ 12 ἰσοδύναμοι μὲ ἑτέρους παραφθ. 6 (τὸ ὅλον παραφθογγισμοὶ 15). ἑπομένως ἡ φθογγολογικὴ ἀξία τοῦ ποιήματος εἶνε μετρία.

2. *Χριστόπουλος.*

Ὁ ποιητὴς οὗτος, ὅσον μὲν φαίνεται ἀκριβέστατος περὶ τὴν διασκευὴν τῶν φθόγγων, ἄλλο τόσον ἀμελέστατος περὶ τὴν γνησιότητα αὐτῶν. Οὐδεὶς σχεδὸν στίχος εὑρίσκεται, ὅστις νὰ μὴ ἔχῃ καί τινα διαστροφήν. Συχνοὶ ἀπαντῶνται ἐν αὐτῷ οἱ ὁλικοὶ παραφθογγισμοὶ καὶ συχνότατοι οἱ ῥιζικοὶ καὶ καταληκτικοί. Ἰδοὺ τεμάχιά τινα ἐκ τῶν λυρικῶν του.

1.

Εἰς ὑγείαν τῶν Ἐρώτων
τὸ ποτῆρί μας τὸ πρῶτο(ν)
ἂς τὸ σφίξωμε γεμάτο
ὁλο, φίλοι, ὡς τὸν πάτο·
Ψάλλ', ὁ Ἔρωτας νὰ ζήσῃ,
μέσ' 'ς τὰ στήθη μας ν' α(ὐ)ξή(σ)ῃ,
φλόγαις ἀσβέσταις ν' ἀστράψῃ,
ταῖς (ὡραίαις) νὰ ἀνάψῃ
κι' ἀναμμέναις νὰ ταῖς στείλῃ
'ς τὰ (ὑγρά) μας τοῦτα χείλη,
νὰ φιλοῦν φιλιὰ κρασάτα,
(εὐωδέστατα), δροσάτα
καὶ ῥουφῶντας νὰ (νομίζουν)
πῶς ταῖς φλόγαις τους δροσίζουν
καὶ νὰ πίνουν καὶ νὰ πίνουν
καὶ ποτὲ νὰ μὴ ταῖς σβύνουν.

2.

Ἀπ' τὴν πλόσκα φέρτε, φίλοι,
νὰ ῥουφήσω μὲ τὰ χείλη

Digitized

ἀπ' τὴν πλόσκα τὸ κρασί,
γιὰ ν' ἀκούσω ν' ἀρχηνήσῃ,
'σὰν ἀηδόνι νὰ λαλήσῃ
τὸ κλουκλούκλου, φισισσί.
Ὁ κλοῦ κλοῦ τῆς πλόσκας κρότος
εἶνε, λέγουν, ἦχος πρῶτος.
οἱ τεχνίταις μουσικοί,
καὶ τὸ φισισσί της τ' ἄλλο
εἶν' τὸ ἴσο τὸ μεγάλο,
ὁποῦ ψ(άλλ') ἡ ψαλτική.
τοῦ 'Αμφίωνα τὰ (μέλη)
κ' οἱ ρυθμοὶ τοῦ Κουκουζέλη
'ς τοῦ κλοκλούκλου τὴ φωνὴ
ὅλα, ὅλ' ἂς (σι)ωπ(ή)σουν
καὶ (ποσῶς) ἂς μὴ λαλήσουν,
ὅτ' εἶν' δίχως ἡδονή·
καὶ αὐτὴ ἡ καλομοῖρα
τοῦ 'Απόλλωνα ἡ λύρα,
'ποῦ 'ς τὸν Ὄλυμπο λαλεῖ,
ἂς τσακίσῃ τὸ δοξάρι
'μπρὸς 'ς τοῦ φίσισσι τὴ χάρι
καὶ ἂς μὴ παραλαλῇ

3.

Θαυμαστοὶ κρασοπατέρες,
ταῖς γαβάθαις 'σὰ(ν) μαχαίραις
'ξεσπαθῶστε μιὰ φορά·
κι' ἀπὸ δυὸ καὶ δυὸ μονάχοι
'σὰν ἀ(νδρ)εῖοι (μονομάχοι)
ἂς ρουφοῦμε (τολμηρά)·
εἰς τὴν μάχη τούτην ὅμως
ἂς βαλθῇ αὐτὸς ὁ νόμος.
τῆς (φρικτῆς) πολεμικῆς·
ὁ καθένας 'ς τὴν ἀράδα,
νὰ χτυπᾷ μ' ὀγλιγωράδα
τὴ γαβάθα τῆς ῥακῆς
κι' ὅποιος (τέλος) καταντήσῃ,
τὸν ἐ(χθρ)ό(ν) του νὰ νικήσῃ,
νὰ τὸν κάμ' (ὑγρὸ) στουπί·
'Ηρακλῆ νὰ τὸν εἰποῦμε
κ' εἰς ὑγείαν του νὰ πιοῦμε
ὅλ' οἱ (σύμμαχ') οἱ λοιποὶ
κ' (ὑ)στερνὰ ἀπάν' 'ς τὴν ψάθα
μὲ τὴν ἴδια του γαβάθα
δυὸ πατέρες προεστοὶ
νὰ τὸν λαμπροστεφανώσουν
καὶ νὰ τὸν ἀποθεώσουν
εἰς τὴ(ν) γῆ(ν) νὰ δοξαστῇ.

Εἰς τὰ ᾄσματα ταῦτα τοῦ Χριστοπούλου ἀριθμοῦμεν παραφθογγισμοὺς μὲν τριάκοντα, χασμῳδίας δὲ μίαν μόνην, ἑπομένως ἡ φθογγολογικὴ ἀξία τῶν λυρικῶν ποιημάτων εἶνε κακή.

3. *Σολομός.*

Ὁ ποιητὴς οὗτος εἰς μὲν τὴν γνησιότητα τῶν φθόγγων φαίνεται μετρίως χωλαίνων, εἰς δὲ τὴν διασκευὴν εἶνε παντάπασι πλημμελὴς καὶ οἱονεὶ χαίρων εἰς τὴν χασμῳδίαν ὡς τῆς Ἑσπερίας οἱ ποιηταί. Ἀπαντῶνται ἐν αὐτῷ συχνοὶ ῥιζικοὶ καὶ συχνότεροι τελικοὶ παραφθογγισμοί, αἱ δὲ διὰ πλεονασμοῦ χασμῳδίαι καταπνίγουσι πανταχόθεν τοὺς στίχους του.

Ἰδοὺ τεμάχιον ἐκ τοῦ ὕμνου του·

Σὲ γνωρίζ[ω] ἀπὸ τὴν κόψι
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή
σὲ γνωρίζ[ω] ἀπὸ τὴν κόψι,
ποῦ μὲ βιὰ μετράει τὴ(ν) γῆ.
Ἀπ' τὰ κόκκαλα 'βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερὰ
καὶ 'σὰν πρῶτ[α] ἀνδριωμένη,
Χαῖρ[ε], ὦ χαῖρ[ε], Ἐλευ(θ)ερία!
Ἐκεῖ μέσα [ἐ]κατοικοῦσες
πικραμέν[η], ἐντροπαλὴ
κ' ἕνα στόμ[α] ἐκαρτεροῦσες
ἔλα πάλ(ι) νὰ σοῦ 'πῇ.
Ἄργιε νὰ 'λθ)[ῃ] ἐκείν[η] ἡ 'μέρα
κ' ἦταν ὅλα σιωπηλά,
γιατὶ τὰ 'σκιαζ[ε] ἡ φοβέρα
καὶ τὰ πλάκον[ε] ἡ σκλαβιά.
Δυστυχή(ς)! παρηγορία
μόνη σ[οῦ ἔ[μενε νὰ λὲς
περασμένα μεγαλεῖα
καὶ διηγῶντάς τα νὰ κλαῖς.
Καὶ ἀκαρτέρει καὶ ἀκαρτέρει
φιλελεύθερη λαλιὰ
ἕνα (κτ)ύπας τ' ἄλλο χέρι
ἀπὸ τὴν ἀπελπισιά·
Κ' ἔλεες πότ[ε] ἄ! πότε 'βγάνω
τὸ κεφάλ[ι] ἀπ' τσ' ἐρημιαῖς;
καὶ ἀποκρίνοντ[ο] ἀπὸ 'πάν(ω)
κλάψαις, ἄλυσσαις, φωναῖς·
Τότ[ε] ἀσήκονες τὸ βλέμμα
μέσ' τὰ κλάδματα θολὸ
καὶ [εἰ]ς τὸ ῥοῦχο σ[ου] ἔσταζ' αἷμα,
πλῆθος αἷμα [Ἑ]λληνικό
Μὲ τὰ ῥοῦχα [αἱ] ματωμένα
'ξέρω[ω] ὅτ[ι] ἔβγαινες κρυφά,
νὰ γυρεύῃς εἰς τὰ ξένα
ἄλλα χέρια δυνατά.

Μοναχὴ τὸ(ν) δρόμο [ἐ]πῆρες,
ἐξανά(λθ)ες μοναχή.
Δὲν εἶν' εὔκολαις ἡ θύραις
(ἐ)άν ἡ χρειὰ ταῖς κουρταλῇ.
Ἄλλος σοῦ ἔκλαψ(ε) εἰς τὰ στήθια,
ἀλλ' ἀνάπαυσι (ν) καμμιά,
ἄλλος σ[οῦ ἔ]ταξε βοήθεια
καὶ σὲ γέλασε φρυ(κτ)ά.
Ἄλλοι, ὤιμέ! 'ς τὴ (ν) συ(μ)φορά σου
ὁπ[οῦ ἐ]χαίροντο πολύ,
σύρε ναὔρῃς τὰ παιδιά σου,
σύρ[ε] ἐλέγαν οἱ σκληροί!
Φεύγει ὀπίσω τὸ ποδάρι
καὶ ὁλογλίγωρο πατεῖ
ἢ τὴν πέτρα ἢ τὸ χορτάρι,
'ποῦ τὴ(ν) δόξα σ[ου] ἐνθυμεῖ.
Ταπεινότατη σοῦ γέρνει
ἡ τρισάθλια κεφαλή,
σὰ(ν) (πτ)ωχοῦ, ποῦ θυροδέρνει
κ' εἶνε βάρος τ[ου] ἡ ζωή.
Ναὶ ἀλλὰ τώρ[α] ἀντιπαλεύει
κάθε τέκνο σου μ[ὲ] ὁρμή,
'π[οῦ] ἀκατάπαυστα γυρεύει
ἢ τὴν νίκ[η] ἢ τὴ(ν) θανή.

Εἰς τὴν ἑξηκοντάδα ταύτην τοῦ Σολομοῦ ἀριθμοῦμεν παραφθογγισμοὺς μὲν 17, χασμῳδίας δὲ 33 ἰσοδυνάμους μὲ ἑτέρους παραφθογγισμοὺς 16, τὸ ὅλον παραφθ. 33· ἑπομένως ἡ φθογγολογικὴ ἀξία τοῦ ποιήματός του εἶνε κακίστη.

4. *Βαλαωρίτης.*

Ὁ ποιητὴς οὗτος φαίνεται πολλὰ ἀκριβὴς εἴς τε τὴν γνησιότητα καὶ τὴν διασκευὴν τῶν φθόγγων. Τὴν ἀρετὴν ταύτην προσεκτήσατο ἐκ τῆς παιδιόθεν κατατριβῆς του εἰς τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν. Ἰδοὺ τεμάχια ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ, ὧν τὸ μὲν πρῶτον ἐκ τῶν μνημοσύνων, τὸ δ' ἕτερον ἐκ τοῦ Διάκου.

1.

Καλόγερε, τί καρτερεῖς κλεισμένος μεσ' 'ς τὸ Κοῦγκι;
πέντε νομάτοι σῶμειναν κ' ἐκεῖνοι λαβωμένοι
κ' εἶνε χιλιάδες οἱ ἐ(χθρ)οί, ποῦ σ' ἔχουνε ζωσμένον,
Ἔλα νὰ δώσῃς τὰ κλειδιά, πέσε νὰ προσκυνήσῃς
κι' ἀφέντης ὁ Βελίπασσας δεσπότη θὰ σὲ κάμῃ.—
Ἔτσι 'ψηλ[ὰ] ἀπὸ τὰ βουνὰ φωνάζ' ὁ Πήλιο Γκούσης.
Κλεισμένος μέσ' 'ς τὴν ἐκκλησὰ 'βρίσκετ' ὁ Σαμουήλης
κι' ἀγέρας παίρνει τὴ φωνὴ τοῦ Πήλιου τοῦ προδότη·
χωρὶς ψαλμοὺς καὶ θυμιατά, χωρὶς φωτοχυσία,
γονατισμένοι, (σκυθρωποὶ) μπρὸς 'ς τὴν ὡραία Πύλη
πέντε Σουλιῶταις ςέκονται μὲ τὸ κεφάλι κάτου,
βουβοί· δὲν ἀνασαίνουσι· καὶ βλέπεις κἄπου, κἄπου,
ὁπ[οῦ] ἕνα χέρι σκόνεται καὶ κάνει τὸ ςαυρό του.
ἀκίνητα 'ς τὸ μάρμαρο σέρνονται τὰ σπαθιά τους,
σπαθιά, 'ποῦ 'τόσο ἐδούλεψαν γιὰ τὸ γλυκό τους Σοῦλι!

2.

Κοιμᾶτ[αι] ἀκόμ[α] ἡ Ἀρβανιτιὰ χορτάτη, ἀποσταμένη,
μέσ' 'ς τὴν πυκνὴ τὴ χλωρασά, τόσαις χιλιάδαις κόσμος,
κι' οὔτ' ἕνα ὄνειρο γλυκό, οὔτ' ἕνα καρδιοχτύπι!
'Σ τοῦ ὕπνου της τὴ συγνεφιὰ δὲν ἔλαμπαν ἐλπίδες,
δὲν φέγγει (πόθος) μακρυνός. 'Σ τὰ μάτια της μαυρύλα,
καὶ 'ς τὴν καρδιά της ἐρημιά. Τ' ἀνθρώπινα κοπάδια
ἀπ' τὸν βαρὺν τὸν κάματον βουβ[ά], ἀποκαρωμένα
μέσ' 'ς τὰ λουλούδια τ' Ἀπριλιοῦ μαυρολογοῦν, πλαγιάζουν,
'σὰν νἄτανε συντρίμματα, χορταριασμέναις πέτραις,
[ὁ]ποῦ εἶχε πάρῃ ὁ χαλασμὸς ἀπὸ κανέναν πύργο
καὶ τἄχε σπείρῃ ἐδῶ κ' ἐκεῖ μὲ τοῦ σεισμοῦ τὸ χέρι·
ἀκόμα ἡ Πούλια εἶνε 'ψηλά, καὶ τῆς αὐγῆς ἀκόμα
τ' ὀρνίθι δὲν ἐλάλησε· πρὸ τοῦ νὰ βασιλέψῃ
τὸ δρέπανο τοῦ φεγγαριοῦ 'ς ἑνὸς βουνοῦ τὴ ῥάχη,
ἐςάθηκε γιὰ μιὰ στιγμὴ καὶ πικραμένο ῥίχνει
τὴν ὕστερή του τὴ 'ματιὰ 'ς τὸ ἔρμο τὸ Ζτοῦνι.

Digitized by Google

Εἰς τοὺς στίχους τούτους τοῦ Βαλλαωρίτου ἀριθμοῦμεν παραφθογγισμούς μεν τρεῖς, χασμωδίας δ' ἑπτὰ ἰσοδυνάμους μὲ ἑτέρους παραφθ. 4 (τὸ ὅλον παραφθ. 7), ἑπομένως ἡ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ φθογγολογικὴ ἀξία εἶνε καλή.

5. *Τυπάλδος.*

Ὁ ποιητὴς οὗτος φαίνεται ὀλίγον προσεκτικὸς εἰς τὴν γνησιότητα καὶ ἔτι ὀλιγώτερον εἰς τὴν διασκευὴν τῶν φθόγγων· πίπτει εἰς πολλοὺς ῥιζικοὺς παραφθογγισμοὺς καὶ μεταχειρίζεται τὰς χασμῳδίας ἀφειδῶς καὶ οἱονεὶ χαίρων εἰς αὐτάς. Ἰδοὺ τεμάχιον ἐκ τῆς εἰς τὸν πατριάρχην Γρηγόριον ᾠδῆς αὐτοῦ.

Πατρίδα μου, τί οὐράνιο φῶς εἰς τὰ βουνά
σ[ου] ἐφάνη;
ἡ (αὖραις) γύρω ὑμνολογοῦν, σπιθοβολάει τὸ
κῦμα·
μακριὰ 'ς τὰ ξένα [ἔ]νας νεκρὸς ἀσκόνετ[αι]
ἀπ' τὸ μνῆμα
κι' ἄνθεῖ 'ς τ' ἀχνό του μέτωπο μαρτυρικὸ
στεφάνι.
5. Ἕνα καράβι καρτερεῖ — ἄπλωσε τὰ πανιά
σου.
Δεήσ(ει)ς καὶ θρῆνοι καὶ ψαλμοί! τὸ ξόδι κα-
ταιβαίνει.
Σηκόσου 'σὰ βασίλισσα πατρὶς ἀναστημένη
καὶ δέξου 'ς ταῖς ἀγκάλαις σου τὸν πρωτομάρ-
τυρά σου.
Κῦμα τοῦ (πόντου) φοβερό! μιὰ 'μέρα τ' ἅγιο
σῶμα
10. σὺ σπλ(γ)χνικὰ ἐδέχτηκες κ[αὶ] εἰς ξένης
γῆς ἀγκάλη
εὕρηκε δάκρυα καὶ ταφί· συνόδευσέ το πάλ(ι)
τώρα 'ποῦ πάει ν' ἀναπαυ(θῇ) 'ς τὸ πατρικό
του χῶμα.
Νά, τὸ καράβι ἐκίνησε γοργὰ κι' ὅθε διαβαίνει,
ἀναγαλλιάζουν ἡ στεριαῖς, ξάφνου τὰ δάσ[η]
ἀνθίζουν,
15. ὁ οὐρανός, ἡ θάλασσα κ' ἡ γῆ πανηγυρίζουν,
τοῦ τάφ[ου] ὁ τάφος ὁμιλεῖ ξυπνοῦν οἱ πεθα-
μένοι.
'Στὸ βράχο, 'ποῦ παντέρημος τὴ θάλασσα
κυττάει,
ὅθεν ὁ Δούναβις μ' ὁρμὴ ῥίχτει τὰ κύματά του,
ὦ, ποιὸς προβαίνει! τὰ μακρυὰ κι' ὁλόμαυρα
μαλλιά του
20. 'ς τ' ἄ"έρι κυματίζουνε· λύρα χρυσῆ βαστάει.
Φορεῖ κι' αὐτὸς μαρτυρικὸ στεφάνι, τ' ἀση-
κόνει,
τὸν θεῖον διαβάτη χαιρετᾷ καὶ χάνεται 'ς
τ' ἄ"έρι
ὦ, 'πές μ[ου] ἀ(νδρ)εῖε τραγουδιστή, τῆς Θεσ-
σαλίας ἀστέρι,
ποιὰ ἄκρη γῆς ἀγνώριστη τὰ κόκκαλά σου
χώνει;
25. Καὶ τὸ καράβι προχωρεῖ· ἴσκιοι πολλοὶ προ-
βαίνουν
'ς τὴ μαύρη Χιὸ καὶ 'ς τὰ Ψαρά· δάση, βουνὰ
σκεπάζουν.
Ὦ τόσοι ἀδιαθάνατοι μὲ θα(υ)μαστὸ κυτ-
τάζουν
καὶ πάλ(ι) μέσ' 'ς τὸ μνῆμά τους πέφτουνε καὶ
προσμένουν.
Μόλις ἡ πρώτη σου φωνὴ ἀπελπισιᾶς γροικήθη,
30. δύσυχ[η] Πατρίδα κ' ἕτοιμο ἦτον τὸ μέγα
θῦμα!
Σὲ βλέπω νύκτα τρομερή. Ν[ά]· ἀνοίγει τ' ἄ-
ἅγιο βῆμα
νὰ 'πῇ 'ς τὰ πέρατα τῆς γῆς ὅτι Ἅδης ἐνικήθη.

Εἰς τὸ ᾆσμα τοῦτο τοῦ Τυπάλδου ἀριθμοῦμεν παραφθογγισμοὺς μὲν ἐννέα, χασμῳδίας δὲ 12 ἰσοδυνάμους μὲ ἑτέρους παραφθ. 6 (τὸ ὅλ. παραφθ. 15)· ἑπομένως ἡ φθογγολογικὴ ἀξία τῶν ποιημάτων αὐτοῦ εἶνε μετρία.

Σημ. Τὸ ἑξῆς διάγραμμα δεικνύει τὴν φθογγολογικὴν ἀξίαν ἑνὸς ἑκάστου τῶν εἰρημένων δημοτικῶν ποιητῶν μας.

1, Βαλαωρίτης παραφθ. 7 χασμ. 7 (=παραφθ. 7) Καλή,

2, Βιλλαρᾶς, παραφθ. 9 χασμ. 15 (= παραφθ. 15) μετρία,

3, Τυπάλδος, παραφθ. 9 χασμ. 15 (=παραφθ. 15) μετρία,

4, Χριστόπουλος, παραφθ. 30 χασμ. 30 (=παραφθ. 30) κακή,

5, Σολομός, παραφθ. 17 χασμ. 33 (=παραφθ. 33) κακίστη.

Β'. ΕΚΔΟΤΑΙ.

Σημ. Ἐξ ἑκάστης ἐκδόσεως τῶν ἐθνικῶν μας ᾀσμάτων λαμβάνομεν τὰ αὐτὰ τεμάχια, ἵνα οὕτω γίνῃ καταφανεστέρα ἡ φθογγολογικὴ ἀξία ἑκάστης αὐτῶν.

1. *Φωριέλης*

Ὁ ἐκδότης οὗτος ἂν καὶ φαίνεται προσεκτικὸς εἰς τὴν διασκευήν, εἶνε ὅμως πλημμελέστατος περὶ τὴν γνησιότητα τῶν φθόγγων. Οἱ ῥι-

Digitized

ζικοὶ παραφθογγισμοὶ ἀπαντῶνται ἐν αὐτῷ συχνοί, οἱ δὲ τελικοὶ διασπείρονται τῷ θυλάκῳ. Ἰδοὺ δύο ᾄσματα κατὰ τὴν αὐτοῦ ἔκδοσιν.

1.

Νὰ ἤμουν πουλὶ νὰ πέταγα, νὰ πήγαινα τοῦ ψηλοῦ
ν' ἀγνάντευα (πρὸς) τὴ(ν) Φραγκιά(ν), τὴν ἔρημον Ἰθάκη(ην)
νὰ ἄκουα τὴ(ν) Λούκαινα(ν), τοῦ Λοῦκα τὴ(ν) γυναῖκα,
πῶς κλαίει, πῶς μυριολογᾷ, πῶς μαῦρα δάκρυα χύνει.
5. Σὰν περδικοῦλα θλίβεται,* ὡσὰν παπὶ μαδιέται,
σὰν τῶν κοράκων τὰ φτερὰ* ἔχει τὴ φορεσιά(ν) της·
ς τὰ παραθύρια κάθεται, τὰ πέλαγ' ἀγναντεύει,
κ'* ὅσα καράβια κ'* ἂν περνοῦν, ὅλα τὰ ἐρωτάει.
Βαρκοῦλες, καραβάκια μου, χρυσᾶ μου περγαντίνια,
10. αὐτοῦ 'ποῦ 'πᾶτε κ' ἔρχε(σθ)ε ς τὸν ἔρημο(ν) τὸ(ν) Βάλτο(ν),
μὴ ν εἴδετε τὸν ἄν(δρ)α μου, τὸ(ν) Λοῦκα(ν) Καλιακοῦδα.
—(Ἡ)μεῖς ψὲς τὸν ἀφήσαμε(ν) πέρα ς τὸ Γαυρομίλι.
εἶχαν ἀρνιὰ κ[αὶ] ἔψιναν*, κριάρια σουβλισμένα,
εἶχαν καὶ πέντε . . . . . ταῖς σούβλαις νὰ γυρίζουν.

2

Σ τὴν ἀποπέρα γειτονιά(ν) ς τὴν παραπάν(ω) ῥοῦγα)(ν)
μιὰ λιγ(ε)ρὴ κοιμάτανε ς τ' ἀν(δ)ρός της ταῖς ἀγκάλαις
καὶ ὕπνος δὲν τὴν ἔρχονταν καὶ ὕπνος δὲν τῆς πάει.
ὅλο τ' ἀν(δ)ρός της ἔλεγε ν, ὅλο τ' ἀν(δ)ρός της λέγει.
5. — Βαρυὰ κοιμᾶσαι, Κω(ν)σταντῆ· ὕπνο(ν) βαρὺ 'ποῦ κά(μ)νεις!
καὶ τὰ καράβι' ἀρμένισαν κ' ἡ συντροφιά σου πάει.
—Ἄφσε μ' ἀκόμα, λιγ(ε)ρή· πολὺ μὲ βιάζεις κόρη·
κἄποιον* ἄλλον ἀγαπᾷς, κ'* ἄλλον θέλω νὰ πάρω·
σπαθὶ βαστᾷς ς τὴ(ν) μέση(ν) σου, κόψε μου τὸ κεφάλι,
10. νὰ 'ματωθοῦν τὰ ῥοῦχά μου κ' ἐσένα τὸ σπαθί σου.
Ὁ Κώστας καβαλλίκεψε καὶ πάγει δύ' ὧρες δρόμο(ν)
τὸ καλαμάρ' ἀστόχησε, γυρίζει νὰ τὸ 'πάρῃ·
βρίσκει κ'* αὐτὴ(ν(τὴ(ν) λιγ(ε)ρήν ὁποῦ κοιμᾶται μ' ἄλλον.
—Σήκου ἀπάν(ω) λιγ(ε)ρή, νὰ ἰδοῦμε ποιὸς σ' ἀρέσει.
15. ποιὸς εἶνε (ἐ)μμορφότερος καὶ ἄξιο(ν) παλληκάρι.
—Σ τὴν (ἐ)μμορφιὰ(ν) καὶ τὸ σπαθὶ ἄξιος ἡ ἀφεντιά σου·
ς τὸ φίλημα, ς τ' ἀγκάλιασμα ἄξιος ἡ ἀφεντιά του
Καὶ τὸ σπαθί του* ἔβγαλε, λιανά, λιανὰ τὴν κά(μ)νει.
εἶδες κορμὶ ἀγγελικό(ν), γυναῖκα δίχως πίστι(ν).

Εἰς τὰ ᾄσματα ταῦτα τοῦ Φωριέλου, ἀριθμοῦμεν παραφθογγισμοὺς μὲν 46, χασμῳδίας δὲ 12 ἰσοδυνάμους· μὲ ἑτέρους παραφθογ- 6 (τὸ ὅλον παραφθογ. 52) ἑπομένως ἡ τῆς ἐκδόσεως ταύτης φθογγολογικὴ ἀξία εἶνε κακίστη.

2. *Μαρούσος.*

Ὁ ἐκδότης οὗτος δὲν φαίνεται πολὺ προσεκτικὸς εἰς τὴν διασκευὴν καὶ ἔτι ὀλιγώτερον εἰς τὴν γνησιότητα τῶν φθόγγων. Πίπτει συχνάκις εἰς τὰς δι' ἐλλείψεως χασμῳδίας καὶ εἰς τοὺς ῥιζικοὺς καὶ τελικοὺς παραφθογγισμούς. Ἰδοὺ τὰ αὐτὰ τεμάχια, ὅπως οὗτος τὰ ἐξέδωκε.

1.

Νὰ ἤμουν πουλὶ νὰ 'πέταγα, νὰ 'πήγαινα τὰ ψήλου,
ν' ἀγνάντευα (πρὸς) τὴ(ν) Φραγκιά, τὴν ἔρημην Ἰθάκη,
νὰ ἄκουγα τὴ(ν) Λούκαινα, τοῦ Λοῦκα τὴ(ν) γυναῖκα,
πῶς κλαίγει πῶς μυριολογᾷ, πῶς μαῦρα δάκρυα χύνει.
5. Σὰν περδικοῦλα θλίβεται,* ὡσὰν παπὶ μαδιέται·
σὰν τῶν κοράκων τὰ φτερὰ* ἔχει τὴ φορεσιά τῆς.

Digitized by

'ς τὰ παραθύρια κάθεται, τὰ πέλαγ[α] ἀγναντεύει
κι' ὅσα καράβια κι' ἂν περνοῦν, ὅλα τὰ ἐρωτάει.—
— Βαρκοῦλες, καραβάκια μου, χρυσᾶ μου περγαντίνια.
10. αὐτοῦ 'ποῦ 'πᾶτε κ' ἔρχε(σθ)ε, 'ς τὸν ἔρημο τὸ Βάλτο,
μὴν εἴδετε τὸν ἄ(νδρ)α μου, τὸ(ν) Λούκα Καλλιακούδα;
—'Εμεῖς ψὲς τὸν ἀφήσαμε πέρα 'ς τὸ Γαυρομέλι·
εἶχαν ἀρνιὰ κ[αὶ] ἐψέναν*, κριάρια σουβλισμένα
εἶχαν καὶ πέντε μπέηδες, ταῖς σούβλαις νὰ γυρίζουν.

2.

'Σ τὴν ἀποπέρα γειτονιά, 'ς τὴν παρακά-τ(ω) ῥοῦγα,
μιὰ λιγερὴ κοιμότουνε 'ς τ' ἀ(νδρ)ός της ταῖς ἀγκάλαις,
καὶ ὕπνος δὲν τῆς ἔρχονταν καὶ ὕπνος δὲν τῆς 'πάγει·
ὅλο τ' ἀ(νδρ)ός της ἔλεγε*, ὅλο τ' ἀ(νδρ)ός της λέγει·
5. —βαρυὰ κοιμᾶσαι, Κωσταντῆ*, ὕπνο βαρὺ ποῦ κάνεις!
καὶ τὰ καράβι[α] ἀρμένισαν κ' ἡ συντροφιά σου 'πάγει.
—'Αφσε μ[ε] ἀκόμα, λιγερή*, ὕπνο νὰ πά-ρ[ω] ὀλίγο·
πολὺ μὲ βιάζεις λιγερή, πολὺ μὲ βιάζεις κόρη·
κἄποιον* ἄλλον ἀγαπᾷς κι' ἄλλον θέλεις νὰ πάρῃς.
10.— 'Ανίσως ἄλλον ἀγαπῶ κι' ἄλλον θέλω νὰ πάρω,
σπαθὶ βαστᾷς 'ς τὴ μέση σου, κόψε μου τὸ κεφάλι,
νὰ ματωθοῦν τὰ ῥοῦχά μου κ' ἐσένα τὸ σπαθί σου.
'Ο Κώστας 'καβαλλίκεψε καὶ πάγει δυὸ ὧραις δρόμο·
τὸ καλαμάρι ἀστόχησε γυρίζει νὰ τὸ 'πάρῃ.
15. 'βρίσκει ταῖς πόρταις του κλεισταῖς, βαρυὰ μανταμαλωμέναις,
'βρίσκει κι' αὐτὴ τὴ(ν) λιγερή*, ὁποῦ κοιμᾶται μ' ἄλλον.
—Σήκου ἀπάνω λιγερή, νὰ ἰδοῦμε, ποιὸς σ' ἀρέσει,
ποιὸς εἶνε ὠμορφότερος καὶ ἄξιο παλληκάρι.
—'Σ τὴν ἐμμορφιὰ καὶ 'ς τὸ σπαθὶ ἄξιος ἡ ἀφεντιά σου,
20. καὶ 'ς τὸ γλυκὺ τὸ φίλημα ἄξιος ἡ ἀφεντιά του. —
Καὶ τὸ σπαθί του* ἔβγαλε, λιανά, λιανὰ τὴν κάνει.—
*Ἰδὲς κορμάκι ἀγγελικό, γυναῖκα δίχως πίστι!

Εἰς τὰ ἄσματα ταῦτα τοῦ Μανούσου ἀριθμοῦμεν παραφθογγισμοὺς δώδεκα, χασμῳδίας δὲ 12 ἴσας μὲ ἄλλους παραφθογ. 6 (τὸ ὅλον παραφθ. 18)· ἑπομένως ἡ φθογγολογικὴ ἀξία τῆς ἐκδόσεως ταύτης εἶνε μετρία.

3. *Ζαμπέλιος.*

Ὁ ἐκδότης οὗτος φαίνεται πολὺ προσεκτικὸς εἴς τε τὴν γνησιότητα καὶ τὴν διασκευὴν τῶν φθόγγων. Δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ ἀκριβέστερος τῶν ἐκδοτῶν, ὅσους ἡμεῖς οἴδαμεν. Ἰδοὺ τὰ αὐτὰ τεμάχια καὶ κατὰ τὴν ἔκδοσιν τούτου.

1.

Νὰ ἤμουν πουλί, νὰ 'πέταγα, νὰ 'πήγαινα τοῦ 'ψήλου
ν' ἀγνάντευα (πρὸς) τὴ(ν) Φραγκιά, τὸ ἔρημο τὸ 'Θιάκι
ν' ἄκουα 'κεῖ τὴ(ν) Λούκαινα, τοῦ Λοῦκα τὴ(ν) γυναῖκα,
πῶς κλαίει καὶ πῶς μοιριολογᾷ, πῶς μαῦρα δάκρυα χύνει·
5. 'σὰν περδικοῦλα θλίβεται κι' ὡσὰν παπὶ μαδιέται,
'σὰν τῶν κοράκων τὰ φτερὰ* ἔχει τὴ φορεσιά της·
'ς τὰ παραθύρια κάθεται, τὰ πέλαγ[α] ἀγναντεύει
κι' ὅσα καράβια κι' ἂν περνοῦν, στενάζει κ' ἐρωτάει·
—Βαρκοῦλες καὶ καράβια μου, γλήγορα περγαντίνια
10. αὐτοῦ 'ποῦ 'πᾶτε κ' ἔρχεστε 'ς τὸν Κόρφο καὶ 'ς τὸ Βάλτο,
μὴν εἴδετε τὸν ἄντρα μου, τὸ[ν] Λούκα Καλιακούδα;
— 'Εμεῖς ψὲς τὸν ἀφήσαμε πέρα 'ς τὸ Γαυρολίμι·
εἶχαν ἀρνιὰ κ' ἐψένανε, κριάρια σουβλισμένα·
εἶχαν καὶ πέντε μπέηδες, ταῖς σούβλαις νὰ γυρίζουν.

2.

'Σ τὴν ἀποπέρα γειτονιά, 'ς τὴν παρακάτου ῥοῦγα,
μιὰ λιγερὴ κοιμώτουνε 'ς τὴν ἀγκαλιὰ τ' ἀντρός τση.
κ' ὕπνος δὲν τῆς ἐρχότουνε κ' ὕπνος δὲν τῆς πηγαίνει·
ὅλο τ' ἀντρός της ἔλεγε, κι' ὅλο τ' ἀντρός της λέγει.
5. — Βαρυὰ κοιμᾶσαι, Κωσταντῆ· ὕπνο βαρὺ 'ποῦ κάνεις!
ἢ βάρκαις ἀρμενίσανε, 'μίσεψ' ἡ συντροφιά σου. —
— Πολὺ μὲ βιάζεις, λιγερή, πολὺ μὲ βιάζεις, κόρη·
μὴν κάποιον ἄλλον ἀγαπᾷς καὶ θέλεις νὰ μισέψω; —
— 'Ανίσως κι' ἄλλον ἀγαπῶ καὶ θέλω νὰ μισέψῃς,
10. σπαθὶ βαστᾷς 'ς τὴ μέση σου, κόψε μου τὸ κεφάλι,
νὰ 'ματωθοῦν τὰ ῥοῦχά μου κ' ἐσένα τὸ σπαθί σου.
'Ο Κώστας 'καβαλλίκεψε, πηαίνει μιὰν ὥρα(ν) δρόμο,
καὶ τὸν ντουρβὰν ἀστόχησε· γυρίζει νὰ τὸν 'πάρῃ·
'βρίσκει ταῖς πόρταις του κλεισταῖς, βαρυὰ μανταλωμέναις,
15. 'βρίσκει κι' αὐτὴ τὴ λιγερή, 'ποῦ μ'ἄλλον ἐκοιμώτουν. —
— Σήκου κ' ἐντύσου, λιγερή, καὶ 'πές μου ποιὸς σ' ἀρέσει·
ποιὸν ἔχεις ὠμορφότερο καὶ ποιόνε παλληκάρι; —
— 'Σ τὴν ὠμορφιὰ καὶ 'ς τὸ σπαθὶ ἄξιος ἡ ἀφεντιά σου
καὶ 'ς τὸ γλυκὸ τὸ φίλημα καλλίτερος ἐκεῖνος. —
20. Σπαθὶ ξεσέρν' ὁ Κωσταντῆς λιανὰ λιανὰ τὴν κάνει,
'ματώθηκαν τὰ ῥοῦχά της κ' ἐκείνου τὸ σπαθί του·
— Γιὰ ἰδὲς κορμὶ ἀγγελικό! γυναῖκα δίχως πίστι.

Εἰς τὰ ᾄσματα ταῦτα τοῦ Ζαμπελίου ἀριθμοῦμεν παραφθογγισμοὺς μὲν πέντε, χασμῳδίσ δὲ τρεῖς, ἴσας μὲ ἑτέρους παραφθ. δύο (τὸ ὅλον παραφθ. 7)· ἑπομένως ἡ τῆς ἐκδόσεως ταύτης φθογγολογικὴ ἀξία εἶνε καλή.

Σημ. Τὸ ἑξῆς διάγραμμα δεικνύει τὴν φθογγολογικὴν ἀξίαν τῶν τριῶν εἰρημένων ἐκδόσεων.

1, Ζαμπελίου παραφθ. 5 χασμ. 3 (παραφθ. 7) Καλή·

2, Μανούσου παραφθ. 12 χασμ. 12 (παραφθ. 18) Μετρία·

3, Φωριέλου παραφθ. 46 χασμ. 12 (παραφθ. 52) Κακίστη.

Συμπέρασμα. — 'Εκ τῶν ὅσα ἐν τῇ θεωρίᾳ εἴπομεν καὶ ἐν τῇ ἐφαρμογῇ κατεδείξαμεν γίνεται δῆλον ὅτι πλὴν ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων τὸ ἔθνος μας ἀκόμη δὲν ἠξιώθη νὰ λάβῃ δημοτικοὺς ποιητὰς καὶ ἐκδότας, ἀπηλλαγμένους φθογγολογικῶν διαστροφῶν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον μεγίστων, καὶ ὅτι ἐὰν ἐπὶ πολὺ ἀκόμη παραταθῇ ἡ περὶ τὴν φθογγολογίαν τοσαύτη ἀμέλεια ἡμῶν (ἢ καὶ ἀποστροφὴ) τρέχομεν τὸν κίνδυνον νὰ ἀπολέσωμεν σὺν αὐτῇ καὶ τὴν ἐλπίδα τοῦ νὰ ἰδωμέν ποτε καθαρισμένας τὰς κακῶς ἐχούσας ἐκδόσεις τῶν ἐθνικῶν μας ᾀσμάτων.

ΦΘΟΓΓΟΓΡΑΦΙΑ

ΤΗΣ ΖΩΣΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΓΛΩΣΣΗΣ.

§. 1. 'Η *φθογγογραφία* τῆς δημοτικῆς τῶν 'Ελλήνων γλώσσης πραγματεύεται περὶ τῆς ὀρθῆς γραφῆς τῶν φθόγγων αὐτῆς.

Σημ. 1. Δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐλέγξῃ τις ὡς καινοτόμους, διότι ἐκαλέσαμεν *φθογγογραφίαν* καὶ οὐχὶ *ὀρθογραφίαν* τὸ ἀνὰ χεῖρας δοκίμιόν μας Τοῦτο ἐπράξαμεν, καθόσον ἡ μελέτη μας περιορίζεται εἰς τὴν γραφὴν μόνον τῶν φθόγγων, ἐν ᾧ ἡ ἐνέργεια τῆς ὀρθογραφίας ἐπεκτείνεται καὶ εἰς πλεῖστα ἄλλα, οἷον εἰς τοὺς τόνους, τὰ πνεύματα, τὴν στίξιν κτλ.

Σημ. 2. Οἱ φθόγγοι γλώσσης τινὸς δύνανται νὰ θεωρηθῶσι διττῶς, τουτέστιν ἢ ἀπολύτως τῶν γραμμάτων, δι' ὧν παρίστανται, καὶ τότε γίνονται ἀντικείμενον τῆς *φθογγολογίας*, ἢ σχετικῶς αὐτῶν καὶ τότε γίνονται

Digitized by

ἀντικείμενον τῆς *φθογγογραφίας*. Ἡ φθογγογραφία λοιπὸν σχετίζεται στενῶς μετὰ τῆς φθογγολογίας καὶ ἀμφότεραι ἀποτελοῦσι τὴν καλουμένην ἐθνικήν μας *γλωσσικὴν φωνητικήν*.

Σημ. 3. Ὅτι μὲν ἡ φθογγογραφία τῆς δημοτικῆς μας γλώσσης εἶνε ἐλεεινῶς κατεγραμμένη καὶ εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ γράφοντος ἐγκαταλελειμμένη, τοῦτο διὰ μυρίων παραδειγμάτων ἀποδεικνύεται, ἅπερ θέλομεν ἀναφέρει ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ· ὅτι δὲ καὶ οἱ καταχρώμενοι ταύτην οὐδεμίαν αἰδὼ ἀσθάνονται καὶ οἱ τὰς καταχρήσεις τάτας ὁρῶντες καὶ ἀναγινώσκοντες λόγιοι πάντη πάντως ἀνάλγητοι μένουσιν, εἶνε καὶ τοῦτο ἐπίσης ὁμολογούμενον. Ἀλλ' ἕως πότε, πρὸς Θεοῦ, τοσαύτη ἀκηδία περὶ κακοῦ, καθ' ἑκάστην τὰς αἰσθήσεις μας πλήττοντος καὶ δεινῶς τὰ ἡμέτερα καταλυμαινομένου; Ἡμεῖς, καίτοι συναισθανόμενοι τὴν ἐπὶ σπουδαίου τοιούτου ἀντικειμένου ἀδυναμίαν μας, προτιμῶμεν μᾶλλον νὰ κινήσωμεν κάλαμον ἀσθενῆ ἢ νὰ γίνωμεν συμμέτοχοι τῆς ἐνόχου ταύτης σιωπῆς τῶν λογίων μας. Ἴσως ἡ ἀσθενὴς φωνή μας δυνηθῇ τοὐλάχιστον νὰ διαταράξῃ τὸν ληθαργικὸν ὕπνον των.

Προκαταρκτικαὶ γνώσεις.

§. 2. Ἐκ τῶν λέξεων τῆς δημοτικῆς γλώσσης ἄλλαι μὲν ἔχουσι τοὺς αὐτοὺς φθόγγους ἀμεταβλήτους, οἷον *κλαίω, χώρα, ἄλλος, μάνα* κτλ· ἄλλαι δ' ἔχουσιν αὐτοὺς μεταβεβλημένους, οἷον *ἀλέτρι, ἀρτένω, Ὀβραῖος, σουπιὰ* κτλ. ἐκ τῶν ἄροτρον, ἀρτύνω, Ἑβραῖος, σηπία. Περὶ μὲν τῶν πρώτων οὐδὲν ἄλλο ἔχομεν νὰ εἴπωμεν εἰμὴ ὅτι ὁμόφθογγοι τῶν ἀρχαίων οὗται ὀφείλουσι νὰ παριστάνωνται καὶ διὰ τῶν αὐτῶν, ὧν καὶ ἐκεῖναι γραμμάτων· αἱ δὲ δεύτεραι ἀποτελοῦσι τὸ κύριον ἀντικείμενον τῆς μελέτης μας. Καὶ ἐκείνους τοὺς ἀρχαίους φθόγγους, ἐξ ὧν παρήχθησαν οἱ σημερινοί, καλοῦμεν πρὸς διαστολὴν *ἀρχικούς*, τοὺς δὲ σημερινοὺς καλοῦμεν *μεταβεβλημένους*.

§. 3. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν μεταβεβλημένων τούτων φθόγγων μόνον ἐκεῖνοι ἔχουσι χρείαν ὀρθογραφικῶν κανόνων, οἵτινες διὰ διαφόρων γραμμάτων δύνανται νὰ παρασταθῶσιν, οἷον ὁ φθόγγος *ε*, ἐπειδὴ δύναται νὰ παρασταθῇ διὰ τοῦ γράμματος *ε* ὡς ἐπίσης καὶ διὰ τοῦ *αι*, εἶνε χρεία νὰ ὑποβληθῇ εἰς τοὺς περὶ ὀρθογραφίας κανόνας· ὁ δὲ φθόγγος *α*, ἐπειδὴ δι' οὐδενὸς ἄλλου γράμματος δύναται νὰ παρασταθῇ, εἰμὴ δι' αὐτοῦ καὶ μόνου τοῦ *α*, οὐδεμίαν ἔχει ἀνάγκην ὀρθογραφικῶν κανόνων.

§. 4. Οἱ φθόγγοι λοιπόν, ὅσοι ὑπόκεινται εἰς ὀρθογραφικοὺς κανόνας, εἰσὶν οἱ ἀκόλουθοι τέσσαρες·

1, ὁ *ε*, ὅστις δύναται παρασταθῆναι διὰ τοῦ γράμματος *ε* καὶ *αι*,
2, ὁ *ι*, ὅστις δ. π. δ. τοῦ γ. *ι, η, ῃ, υ, ει*,
3, ὁ *ο*, » » » » » » *ο, ω*,
4, ὁ *μ*, *μ*, » » » » » *μ, μμ*,

Σημ. Εἴπομεν ἀλλαχοῦ (φθογγολ. κεφ. Λ'. §. ά) ὅτι τὰ γράμματα δι' ὧν παρίσταται ὁ φθόγγος *ι* εἶνε ἑπτὰ *ι, η, ῃ, ει, οι, υι, υ*. Ἐπειδὴ δὲ ἐξ αὐτῶν τὰ *οι* καὶ *υι* οὐδέποτε ἀπαντῶνται ἐν τῇ δημοτικῇ, ὡς μεταβεβλημένα, διὰ τοῦτο οὐδὲ τὰ ἐσημειώσαμεν ἐνταῦθα, ὡς περιττά· τὰ δὲ σύμφωνα, ἅπερ ἡ ἀρχαία διπλασιάζει καὶ οὕτω διπλᾶ ὀφείλει νὰ γράφῃ καὶ ἡ δημοτική μας (ἰδ. ἀνωτρ 2.) εἰσὶν ἅπαντα πλὴν τῶν δασέων (Θ, Φ, Χ) καὶ τῶν διπλῶν (Ζ, Ψ, Ξ). Ἐκ τῶν διπλασιαζομένων δὲ τούτων μόνον τὸ *μ* διπλασιάζεται ἐν τῇ δημοτικῇ καὶ εἰς περιστάσεις, καθ' ἃς ἡ ἀρχαία τὸ μεταχειρίζεται ἁπλοῦν, οἷον *ἀμμόνι, πρᾶμμα, θάμμα*, ἐκ τῶν ἄκμων, πρᾶγμα, θαῦμα κτλ. καὶ διὰ τοῦτο μόνον αὐτὸ ἐκ τῶν διπλασιαζομένων συμφώνων ἔχει χρείαν νὰ ὑποβληθῇ εἰς ὀρθογραφικοὺς κανόνας.

§. 5. Τελικὸς σκοπὸς τῆς φθογγογραφίας εἶνε νὰ ἐξακριβώσῃ πότε ἕκαστος τῶν τεσσάρων τούτων μεταβεβλημένων φθόγγων πρέπει νὰ γράφηται διὰ τοῦ ἑνὸς καὶ πότε διὰ τοῦ ἄλλου ὁμοφθόγγου γράμματος. Διὰ νὰ φθάσῃ δὲ εἰς τοῦτο, εἶνε χρεία νὰ προσδιορίσῃ πρῶτον ὁποῖον εἶνε τὸ ἀρχικὸν γράμμα, ἐξ οὗ ὁ μεταβεβλημένος φθόγγος προέκυψε, διότι ἄνευ ἐκείνου εἶνε ἀδύνατον νὰ ἀνευρεθῇ ἡ ὀρθὴ τοῦ φθόγγου γραφή. Ὀρθὴ δὲ γραφὴ καλεῖται ἐκείνη, ἥτις στηρίζεται ἐπί τινος λόγου. Οἱ λόγοι δὲ, οὓς πρὸς τοῦτο ἔχομεν, εἰσὶν οἱ ἀκόλουθοι τέσσαρες:

1. Τὰ παραδείγματα τῶν ἀρχαίων, δι' ὧν βεβαιούμεθα ὅτι εἰς ὁμοίας περιστάσεις μετεχειρίζοντο καὶ ἐκεῖνοι τὴν αὐτὴν γραφήν, οἷον τὴν *λ' καταιβατὸ* γράφομεν δι' *αι*, διότι καὶ οἱ Αἰολεῖς ἔγραφον *καταὶ* τὴν κατὰ πρόθεσιν κτλ.

2. Ἡ *συγγένεια* τῶν γραμμάτων, ἥτις εἶνε τριτή, *διαλεκτική, παραγωγικὴ*, καὶ *ποσοτική*. Διαλεκτικὴ μὲν συγγένεια καλεῖται ἐκείνη, ἥτις ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς κατὰ διάλεκτον τροπῆς τῶν γραμμάτων πρὸς ἄλληλα· οἷον τὸ *α* συγγενεύει τῷ *η*, διότι κατὰ διάλεκτον μετα-

Digitized by

βάλλονται πρὸς ἄλληλα τῶν μὲν Δωριέων λεγόντων *σελάνα, δά, θαλάσσας*, τῶν δὲ Ἀθηναίων *σελήνη, δή, θαλάσσης*. Παραγωγικὴ δὲ συγγένεια καλεῖται ἐκείνη, ἥτις ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς κατὰ παραγωγὴν τροπῆς τῶν γραμμάτων πρὸς ἄλληλα, οἷον τὸ ε συγγενεύει τῷ ο διότι κατὰ παραγωγὴν ἔχομεν *λόγος* ἐκ τοῦ *λέγω, ῥοῆ ῥέω* κτλ. ποσοτικὴ δὲ τέλος πάντων συγγένεια καλεῖται ἐκείνη, ἥτις χαρίζεται εἰς τὴν προσῳδίαν τῶν γραμμάτων καὶ ἑπομένως τὰ βραχέα εἰσὶ συγγενῆ τῶν βραχέων καὶ τὰ μακρὰ τῶν μακρῶν.

3. Ἄλλον λόγον ἔχομεν τὴν ἀναλογίαν. Καθὼς *λ. χ.* τὴν λέξιν *βασίλισσα* γράφομεν διὰ τοῦ ι καὶ διπλοῦ σ λόγῳ ἀρχαίων παραδειγμάτων, οὕτω κατ' ἀναλογίαν πρέπει νὰ γράφωμεν καὶ τὰ *δασκάλισσα, Ἀράπισσα, Γιαννηώτισσα* κτλ. τὰ ὁποῖα δὲν εὑρίσκονται εἰς τὴν ἀρχαίαν.

4. Τελευταῖον λόγον ἔχομεν τὴν ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν τῶν δοκιμωτέρων ποιητῶν καὶ συγγραφέων τῶν καθ' ἡμᾶς αἰώνων.

Καὶ τοιοῦτοι εἰσὶν οἱ λόγοι, ἐφ' ὧν δύναται νὰ στηριχθῇ ἡ ὀρθότης γραφῆς τινος. Ἐκ τούτων δὲ ὁ μὲν πρῶτος καθὰ τῶν ἄλλων ἰσχυρότερος ἔχει δύναμιν ν' ἀποδεικνύῃ τὴν γραφὴν ἀληθῆ, ὁ δὲ δεύτερος καὶ τρίτος πιθανήν, ὁ δὲ τέταρτος, ἐπειδὴ εἶνε ἁπλῆ μᾶλλον συνήθεια ἢ λόγος, ὑποχρεοῖ μὲν ἡμᾶς νὰ προτιμῶμεν γραφήν τινα πάσης ἄλλης, ἀλλὰ πάντοτε μετὰ προφυλάξεως, μέχρις οὗ ἀνευρεθῶσι λόγοι εἰς ἀντικατάστασιν τῆς συνηθείας.

§. 6. Ἐκ τῶν ὅσα ἀνωτέρω περὶ τῶν φθόγγων εἴπομεν συνάγεται ὅτι ἡ φθογγογραφία διαιρεῖται εἰς τὰ ἀκόλουθα τέσσαρα κεφάλαια:

Α'. περὶ ὀρθογραφίας τοῦ φθόγγου *ε*,
Β'. » » » » *ι*,
Γ'. » » » » *ο*,
Δ'. » » » » *μμ*,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ὀρθογραφία τοῦ φθόγγου. ε.

§. 7. Ὁ φθόγγος οὗτος δύναται νὰ προκύψῃ

1 Ἐκ τοῦ γράμματος *α*, οἷον *χρεββάτι* κράββατον.

2, ἐκ τοῦ *ει*, οἷον *πράξεις* ἐκ τοῦ πράξεις.

3, ἐκ τοῦ *η*, οἷον *ξερός* ἐκ τοῦ ξηρός.

4, » » *ι*, » *ἐδικός* ἐκ τοῦ ἰδικός.

5, » » *ο*. » *ἀλέρι* ἐκ τοῦ ἄροτρον.

6, » » *υ*, » *ἀρτέρω* ἐκ τοῦ ἀρτύνω.

7, » προσθέσ. οἷον *ἐτοῦτο* ἐκ τοῦ τοῦτο,

§. ά. Ὁ φθόγγος ε ἐκ τοῦ α·

§. 8. Ὅταν ὁ φθόγγος *ε* προκύπτῃ ἐκ τοῦ γράμματος *α* πρέπει νὰ γράφηται διὰ τοῦ *ε*, οἷον *βελανίδι* ἐκ τοῦ βάλανος· οὕτως ἔγραφον καὶ οἱ ἀρχαῖοι, *βέρεθρον, ἕρσην, ὕελος, ἀρέομαι* ἐκ τοῦ βάραθρον, ἄρσην, ὕαλος, ἀράομαι κτλ. Ἐκ τοῦ γενικοῦ τούτου κανόνος ἐξαιροῦνται τὰ ἀκόλουθα.

1. Τὸ τελικὸν *α* τῆς προθέσεως *κατὰ* ἐν συνθέσει, τοῦ ὁποίου ὁ μεταβεβλημένος φθόγγος γράφεται *αι*, οἷον *καταιβαίνω, καταιβατό, καταιβάζω, καταίβασι* κτλ. κατὰ τὰ Αἰολικὰ *καταιβάτηρ, καταιτεῦσαι* (Ἡσύχ. ἐν λ.) κτλ. Οἱ ἀρχαῖοι ἔγραφον προσέτι καὶ *παραί, μεταί*, ἀντὶ παρά, μετά, οἷον *παραὶ ποσὶ κάπτεσε θυμὸς* (Μ. Ἐτυμ. ἐν λ.) καὶ *τοῖα παραιφαμένη κατέρυκε* (Ἀπολλ. ἀργον. Β'.). Οὕτω καὶ παρὰ Σοφοκλεῖ εὑρηται *μεταὶ* ἀντὶ μετὰ (ἰδ. λεξ. Γαζῆ). Καίτοι δὲ μὴ ἔχοντες παραδείγματα τῆς *ἀνά*, οὐχ ἧττον ὅμως ἐξ ἀναλογίας τῶν εἰρημένων πρέπει νὰ γράφωμεν καὶ ταύτην διὰ τοῦ *αι*, *ἀναιβαίνω, ἀναιβάζω, ἀναιβατό,, ἀναίβασι* κτλ.

2. Ἐξαιρεῖται τὸ *α* τῶν εἰς *αρω* ῥημάτων, τοῦ ὁποίου ὁ μεταβεβλημένος φθόγγος γράφεται διὰ τοῦ *αι* οἷον *λαβαίνω, μαθαίνω, τυχαίνω*, ἐκ τῶν λαμβάνω, μανθάνω, τυγχάνω· οὕτω καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἔγραφον *ναραίνω, ξηραίνω, μιαίνω* ἐκ τῆς ῥίζης μαράν(ω), ξηράν(ω), μιάν(ω) κτλ.

3. Ἐξαιρεῖται τὸ *α* τῆς Αἰτ. πληθυντικῆς, οὗτινος καὶ τούτου ὁ μεταβεβλημένος φθόγγος γράφεται διὰ τοῦ *αι*, οἷον *ταῖς τιμαῖς, τοὺς προφήταις* κατὰ τὰ ἀρχαῖα Αἰολικά, — *εἰσὶ δὲ ὀνόμασι πληθυντικῆς αἰτιατικῆς πτώσεως τὸ ι προστιθέασιν* (Αἰολεῖς), *ὅταν λέγωσιν ἀντὶ τοῦ καλὰς καλαῖς, σοφὰς σοφαῖς* Gramm. Leidens. Le Dial Aeol. σ. 639).

§. β'. Ὁ φθόγγος ε ἐκ τοῦ ει.

§. 9. Ὅταν δὲ ὁ φθόγγος *ε* προκύπτῃ ἐκ τῆς διφθόγγου *ει* πρέπει νὰ γράφηται διὰ τοῦ *ε*, οἷον *δύες, λέξες*, ἐκ τοῦ δύεις, λέξεις, κατὰ τὰ ἀρχαῖα *θηλέη, ἑπέτεον* ἐκ τοῦ θηλείη, ἑπέτειον κτλ. (Koen. εἰς Γρηγ. Κορίνθ. § 41) καὶ

Digitized by

διὰ τὴν παραγωγικὴν τῶν γραμμάτων συγγένειαν, καθ' ἣν ἔχομεν χερὸς ἐκ τοῦ χείρ, φθερῶ ἐκ τοῦ φθείρω, σπερῶ ἐκ τοῦ σπείρω.

§. γ'. Ὁ φθόγγος ε ἐκ τοῦ η.

§. 10. Ὅταν δὲ ὁ φθόγγος ε προκύπτῃ ἐκ τοῦ γράμματος η, γραπτέος καὶ τότε διὰ τοῦ ε οἷον *σίδερον, ψένω, στέκω* ἐκ τοῦ σίδηρον, ψήνω, ἑστήκω κτλ. κατὰ τὰ Αἰολικὰ *Ἄρες, ἀδικέσαι* ἐκ τοῦ Ἄρης, ἀδικῆσαι (Koen. αὐτόθ. § 40). Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἀρχαίων μαρμάρων ἀναγινώσκομεν ΑΘΕΝΕΩΝ, ΜΝΕΜΑ, ΤΕΣ ΒΟΥΛΕΣ, ΚΛΕΟΓΕΝΕΣ κτλ. ἀντὶ Ἀθηναίων, μνῆμα, τῆς βουλῆς, Κλεογένης (Οἰκον. π. Ἑλλην. προφ. σ. 95). Οὕτω καὶ ἡ Αἰολίζουσα Λατινικὴ γράφει crater, epitome, poëma ἐκ τοῦ κρατήρ, ἐπιτομὴ, ποίημα κτλ.

§. δ'. Ὁ φθόγγος ε ἐκ τοῦ ι.

§. 11. Ὅταν ὁ φθόγγος ι προκύπτῃ ἐκ τοῦ γράμματος ι, πρέπει καὶ τότε νὰ γράφηται διὰ τοῦ ε· πέφτω, πάλε, ἐκ τοῦ πίπτω, πάλιν, κτλ. κατὰ τὰ Δωρικὰ δεκάζω ἐκ τοῦ δικάζω. Ἀλλὰ καὶ οἱ Αἰολίζοντες Λατῖνοι ἔγραφον eo ἐκ τοῦ ἴω. Συντρέχει δὲ ὑπὲρ της γραφῆς ταύτης καὶ ἡ παραγωγικὴ τῶν γραμμάτων συγγένεια, καθ' ἣν ἔχομεν πόλιος ἐκ τοῦ πόλεως καὶ ἐνίσπω ἐκ τοῦ ἐνέπω· καὶ τίκτω ἐκ τοῦ τέκω καὶ ἴσχω ἐκ τοῦ ἔχω καὶ πίπτω ἐκ τοῦ πέτω καὶ πλεῖστα ἄλλα (Μ. ἐτυμ. ἐν λ.).

§. έ. Ὁ φθόγγος ε ἐκ τοῦ ο.

§. 12. Ὅταν δὲ ὁ φθόγγος ε προκύπτῃ ἐκ τοῦ γράμματος ο, γραπτέον καὶ τότε διὰ τοῦ ε, οἷον κρεμμύδι ἐκ τοῦ κρόμμυον κατὰ τὰ Αἰολ. *ἔδοντας* ἐκ τοῦ ὀδόντας καὶ *ἐδύνας* ἐκ τοῦ ὀδύνας (Γρηγ. Κορ. §. 22) καὶ βρενταὶ ἐκ τοῦ βρονταὶ (Ἡσύχ. ἐν λ.) ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἀρχαίων μαρμάρων ἀναγινώσκομεν ΕΒΔΕΜΗΚΟΝΤΑ, ΕΝΤΕΣ ἀντὶ ἑβδομήκοντα, ὄντες (Koen. αὐτόθ. §. 22).

§. ς'. Ὁ φθόγγος ε ἐκ τοῦ υ.

§. 13. Ὅταν ὁ φθόγγος ε προκύπτῃ ἐκ τοῦ υ, γραπτέος καὶ τότε διὰ τοῦ ε οἷον *τερὶ* ἐκ τοῦ τυρίον, *σέρνω* ἐκ τοῦ σύρω κτλ. Ἡ γραφὴ αὕτη ἐπὶ μόνης τῆς πολυχρονίου καὶ παγκοίνου συνηθείας στηρίζεται, διότι οὐδέποτε οὐδαμοῦ εὕρομεν γεγραμμένον ταιρί, ἄχαιρο, μαιρμίγκι κτλ.

Σημ. Τινὲς τὸν ἐκ τοῦ υ (τῶν εἰς *υνω* ῥημάτων) μεταβαλλόμενον φθόγγον γράφουσι διὰ τοῦ αι, οἷον *ἀρταίνω, μακραίνω, μικραίνω* ἐκ τῶν ἀρτύνω, μακρύνω, σμικρύνω (ἰδ. Βυζ. ἐν ἀρχῇ τοῦ υ). Ἀλλ' οὗτοι προσκρούουσι προφανῶς εἰς τὴν ἀναλογίαν τῶν εἰρημένων παραδειγμάτων, ἅπερ σταθερὰ καὶ πολυχρόνιος συνήθεια καθιέρωσε, καὶ κατὰ τῆς ὁποίας οὐδεὶς λόγος ὑπάρχει ἀντιστρατευόμενος.

§. ζ'. Ὁ φθόγγος ε ἐκ προσθέσεως.

Ὅταν τέλος πάντων ὁ φθόγγος ε προκύπτῃ ἐκ προσθέσεως, γραπτέος καὶ τότε διὰ τοῦ ε, οἷον *ἐσύ, ἐπέρυσι, ἐσήμερα*, ἐκ τῶν σύ, πέρυσι, σήμερα, κατὰ τὰ πολυάριθμα ἀρχαῖα *ἐρυτῆρες, ἐρωδιός, ἐείκοσι* ἐκ τοῦ ῥυτῆρες, ρωδιός, εἴκοσι κτλ. (Μ. ἐτυμ. ἐν λ).

Σημ. Κανὼν γενικός. Ἐκ τῶν περὶ τῆς γραφῆς τοῦ φθόγγου ε εἰρημένων γίνεται δῆλον ὅτι ἡ δημοτικὴ γλῶσσα εἰς ἐκείνας μόνας τὰς περιστάσεις μεταχειρίζεται τὴν δίφθογγον αι εἰς ἃς καὶ ἡ ἀρχαία· ἐν πάσῃ δὲ ἄλλῃ μεταχειρίζεται τὸ ε.

ΚΕΦΑΛΑ. Β'.

Ὀρθογραφία τοῦ φθόγγου ι.

§. 15. Ὁ φθόγγος οὗτος δύναται νὰ προκύψῃ
1, ἐκ τοῦ α οἷον *τιμηῶνται* ἐκ τοῦ τιμάωνται,
2, ἐκ τοῦ αι, οἷον *ἐλῃὰ* ἐκ τοῦ ἐλαία,
3, ἐκ τοῦ ε οἷον *ἔβ.λεπα, κινηοῦνται*, ἐκ τοῦ ἔβλεπα, κινέονται,
4, ἐκ τοῦ ω, οἷον πυγοῦνι ἐκ τοῦ πώγων,
5, ἐκ προσθέσεως οἷον *ἴσιος* ἐκ τοῦ ἴσος.

§. ά. Ὁ φθόγγος ι ἐκ τοῦ α.

§. 16. Ὅταν ὁ φθόγγος ι προκύπτῃ ἐκ τοῦ γράμματος α, πρέπει νὰ γράφηται διὰ τοῦ η· οἷον *φοβερὴ, ἀγαπῆνται* ἐκ τοῦ φοβερά, ἀγαπάωνται, κατὰ τὰ ἀρχαῖα *Ἥρη, μεμη-*

Digitized by Google

κυῖα, *λελησμένος*, *ἐβοῆτο*, *ἐγελῆτο* ἐκ τῶν Ἥρα, μαμακυῖα, λελασμένος, ἐβοᾶτο, ἐγελᾶτο (Γρηγ. Κορίνθ. σ. 265 καὶ gramm. Augost. σ. 668).

§. β'. Ὁ φθόγγος ι ἐκ τοῦ αι.

§. 17. Ὅταν ὁ φθόγγος *ι* προκύπτῃ ἐκ τοῦ *αι*, γραπτέος διὰ τῆς καταχρηστικῆς διφθόγγου *η*, οἷον *παλῃός*, *ἀρχὰ* ἐκ τῶν παλαιός, ἀρχὰ, κατὰ τὰ ἀρχαῖα *νύμφης χρονίῃσι*, *τῇσι* ἐκ τῶν νύμφαις, χρονίαις, ταῖς κτλ. ὑπὲρ τῆς γραφῆς ταύτης συντρέχει καὶ ἡ παραγωγικὴ συγγένεια τῶν γραμμάτων, καθ' ἣν ἔχομεν ἐπήνουν, ἀπήτουν ἐκ τοῦ ἐπαινῶ, ἀπαιτῶ, κτλ.

Σημ. Ἀδικαιολόγητος λοιπὸν εἶνε ἡ συνήθεια τοῦ νὰ γράφωμεν κι' ὅλα (ἀντὶ κὴ ὅλα) ἐκ τοῦ καὶ ὅλα κτλ.

§. γ'. Ὁ φθόγγος ι ἐκ τοῦ ε.

§. 18. Ὅταν ὁ φθόγγος *ι* προκύπτῃ ἐκ τοῦ γράμματος *ε*, πρέπει νὰ γράφηται διὰ τοῦ *η*, οἷον *βασιλῆά*, *μηλὴά* ἐκ τοῦ βασιλέα, μηλέα κτλ. *ψηχάλα* ἐκ τοῦ ψεκάς, *πηπέρι* ἐκ τοῦ πέπερι, ἤφερα ἐκ τοῦ ἔφερα κτλ. κατὰ τὰ πολυάριθμα ἀρχαῖα *Ἀχιλῆα*, *ἀητός*, *τίθημι*, *ἠδυνάμην* ἐκ τῶν Ἀχιλλέα, ἀετός, θέω, ἐδυνάμην κτλ. Τοῦ γενικοῦ τούτου κανόνος ἔχομεν τὰς ἀκολούθους ἐξαιρέσεις.

1. Ἐξαιρεῖται τὸ *ε* τῶν εἰς *ισ* τριτοκλίτων, οὗτινος ὁ μεταβιβλημένος φθόγγος γράφεται διὰ τοῦ *ι*, οἷον τῆς *πόλις* ἐκ τοῦ πόλεως κατὰ τὰ ἀρχαῖα *πόλιος* ἐκ τοῦ πόλεως καὶ κατὰ λόγον παραγωγῆς τοῦ *ε* ἐκ τοῦ *ι* τῆς ὀνομαστικῆς.

3. Ἐξαιρεῖται τὸ *ε* τῶν εἰς *υσ* τριτοκλίτων, οὗτινος ὁ μεταβιβλημένος φθόγγος γράφεται διὰ τοῦ *υ*, οἷον τοῦ *πῆχυ* ἐκ τοῦ πήχεως, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον τῆς παραγωγῆς τοῦ *ε* ἐκ τοῦ *υ* τῆς ὀνομαστικῆς.

Σημ. Οὕτω γραπτέον καὶ τὸ *χύτρω* ἐκ τοῦ χέω καθόσον ἔχομεν καὶ τὰ ἀρχαῖα *χύσω*, *ἐχύθην*, *χύσις*, ἅτινα ὑποθέτουσι θέμα χύω ἢ χύνω. Κατ' ἀναλογίαν τούτου γραπτέον καὶ τὸ *ξύτρω*, *ξύσω*, *ξύσμα* κτλ. ἐκ τοῦ ξέω.

3. Ἐξαιρεῖται τὸ *βορειᾶς*, *νειός*, *θειός*, *πλειός* καὶ *λειοντάρι*, ἅτινα γράφονται διὰ τοῦ *ει*, καθότι εὑρίσκομεν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις *βορέας*, καὶ *βορειᾶς*, *νέος* καὶ *νεῖος*, *θεὸς* καὶ *θεῖος*, *πλέον* καὶ *πλεῖον*, *λέων* καὶ *λειων*. Τὰ δὲ *συκηὰ* καὶ *μηληὰ* εὕρηνται καὶ *συκιὰ* διὰ τοῦ *ι* καὶ μηλειὰ διὰ τοῦ *ει* (ἰδ. λεξ. Γαζ.).

§. δ'. Ὁ φθόγγος ι ἐκ τοῦ ω.

§. 19. Ὁ φθόγγος *ι* ὅταν προκύπτῃ ἐκ τοῦ γράμματος ω ὡς εἰς τὸ μοναδικὸν *πυγοῦνι* ἐκ τοῦ πώγων, πρέπει νὰ γράφηται διὰ τοῦ *υ*. Τὴν γραφὴν δὲ ταύτην, ἣν οὐδὲν παράδειγμα ὑποστηρίζει, παραδεχόμεθα ἀδιστάκτως ὡς τὴν μόνην ὀρθὴν διὰ τὸν λόγον ὅτι ὁ λαὸς οὐ μόνον *πυγοῦνι* ἀλλὰ καὶ πουγοῦνι λέγει τὸν πώγωνα, ἐξ οὗ δείκνυται ὅτι ὁ φθόγγος *ι* ἀντικαθίσταται διὰ τοῦ *ου*. Ἀλλ' ἐκ τῶν πολλῶν ἰωτοφθόγγων γραμμάτων τί ἄλλο εἰ μὴ τὸ *υ* μόνον ἀπαντᾶται καὶ παρὰ τῷ λαῷ καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις διὰ τοῦ *ου* ἀντικαθιστάμενον; καὶ τῷ ὄντι ὁ μὲν λαὸς λέγει *ξῦλον* καὶ *ξοὐλον*, *ξυράφι* καὶ *ξουράφι*, οἱ δὲ ἀρχαῖοι ἔλεγον *κῦμα* καὶ *κοῦμα*, *κύτος* καὶ *κοῦτος*, *σκυτάλη* καὶ *κουτάλη* (Schef. εἰς Γρηγ. Κορίνθ. σ. 388).

Σημ. Κακῶς λοιπὸν ὅ τε Βλάχος καὶ ὁ Βυζάντιος γράφουσι *πηγοῦνι* διὰ τοῦ *η* (ἐν λ.).

§. ε. Ὁ φθόγγος ι ἐκ προσθέσεως.

§. 20. Ὅταν τέλος πάντων ὁ φθόγγος *ι* προκύπτῃ ἐκ προσθέσεως, πρέπει νὰ γράφηται διὰ τοῦ *ι*, οἷον *γάϊδαρος*, *Λιάπιδες*, *ἐξάϊκουστος*, *φωλιάζω*, *ἰσχιος* ἐκ τῶν γάδαρος, Λάπιθες, ἐξάκουστος, φωλάζω, σκιὰ κτλ. κατὰ τὰ ἀρχαῖα *ἐνὶ*, *ἀκριδεις* ἐκ τῶν ἐν, ἀκρόεις.

Σημ. Οὕτω λέγομεν *λειμωνιὰ* καὶ *λεϊμωνιά*, *βόϊδι* καὶ *βόϊδι*, *ἀταΐρι* καὶ *ἀϊταΐρι*, *γκαβὸς* καὶ *γκαϊδός*, *μάϊδε* καὶ *μάϊδε*, *κελαδῶ* καὶ *κελαϊδῶ*· τὸ δὲ *λαιμὸς* λέγομεν καὶ *λεϊμὸς* τροπῇ τοῦ *α* εἰς *ε* (ἰδ. ἀνωτ. §. 8) καὶ διαλύσει τῆς διφθόγγου κατὰ τὰ πολυάριθμα ἄλλα δημοτικὰ *ρουϊδιά* *ἀτουλίζω*, *θάϋμα*, *κλάϋμα*, *κάϋμα* ἀντὶ ροιά, αἰολίζω, θαῦμα, κλαῦμα, καῦμα κτλ. καὶ κατὰ τὰ ἀρχαῖα *πάϊς*, *ἴσιος*, *ἴδκομος*, *ἀΰω* ἀντὶ παῖς, ἴση, εὔκολος, αὔω κτλ.

ΚΕΦΑΛΑ. Γ'.

Ὀρθογραφία τοῦ φθόγγου ο.

Ὁ φθόγγος ο δύναται νὰ προκύψῃ
1, ἐκ τοῦ *α*, οἷον *ὀχτίδα* ἐκ τοῦ ἀκτίς,

Digitized by

2, ἐκ τοῦ *ε*, οἷον *ὀχτρὸς* ἐκ τοῦ ἐχθρός,
3, ἐκ τοῦ *υ*, οἷον *ὀγρὸς* ἐκ τοῦ ὑγρός,
4, ἐκ τοῦ *ου*, οἷον *ὀρά* ἐκ τοῦ οὐρά.

§. ά. Ὁ φθόγγος ο ἐκ τοῦ α.

§. 22. Ὅταν ὁ φθόγγος ο προκύπτῃ ἐκ τοῦ *α*, πρέπει νὰ γράφηται διὰ τοῦ *ο*, οἷον *μολόχα* ἐκ τοῦ μαλάχη κατὰ τὰ Αἰολικὰ *θροσέως, στροτός, ὄνω, ὀνεχώρεσεν, χοθαρὰ* ἐκ τῶν θρασέως, στρατός, ἄνω, ἀνεχώρησεν, καθαρὰ κτκ. (Koen. εἰς Γρηγ. Κορίνθ. σ. 455).

§. β'. Ὁ φθόγγος ο ἐκ τοῦ ε.

§. 23. Ὅταν ὁ φθόγγος ο προκύπτῃ ἐκ τοῦ γράμματος *ε*, γραπτέος καὶ τότε διὰ τοῦ *ο*, οἷον *ὀβραῖος, ὀμπρός, ὄχεντρα* ἐκ τοῦ ἑβραῖος, ἐμπρός, ἔχιδνα. Τὴν γραφὴν ταύτην ἐπιστηρίζει ἥ τε ποσοτικὴ καὶ ἡ παραγωγικὴ συγγένεια τῶν γραμμάτων, καθ' ἣν ἔχομεν λόγος ἐκ τοῦ λέγω, ῥοὴ ἐκ τοῦ ῥέω, ὀρχὰς ἐκ τοῦ ἕρκος, ὄργανον ἐκ τοῦ ἔργον, λέλοιπα ἐκ τοῦ λείπω, οἶσθα ἐκ τοῦ εἴδησθα καὶ πλεῖστα ἄλλα (Μ. Ἐτυμ. ἐν λ.).

Σημ. Ἀδόκιμος λοιπὸν εἶνε ἡ ἐπικρατοῦσα συνήθεια νὰ γράφωμεν *ὦμορφος* (=εὔμορφος) ἀντὶ *ὄμμορφος* τροπῇ τὸ *ε* εἰς *ο* κατὰ τὰ εἰρημένα καὶ τοῦ *υ* εἰς *μ* κατὰ τὰ ἄλλα δημοτικὰ *λάμνω* ἐκ τοῦ ἐλαύνω, *πνέμμα* ἐκ τοῦ πνεῦμα, *θάμμα* ἐκ τοῦ θαῦμα κτλ. Ὁ δὲ ἰσχυρισμός τινων (ἴδ. Κρομμ. ἐν λ. ὦμορφος) ὅτι ἐγένετο τροπῇ Ἰωνικῇ τοῦ *ε* εἰς ω κατὰ τὸ παρ' Ὁμήρῳ μοναδικὸν *ἐπιπλώσας* ἀντὶ ἐπιπλεύσας οὐ μόνον εἶνε ἀνεπαρκής, ἀλλὰ καὶ ἀνυπόστατος, καθότι οἱ ἀρχαῖοι γραμματικοὶ λέγουσιν ἐπιπλώσας ἀντὶ ταῦ ἐπιπλεύσας· ἐκ τοῦ πλέω γίνεται πλόω καὶ ἐπαυξήσει τοῦ *ο* πλώω βαρύτονον, οὗ ὁ ἀόριστος ἔπλωσα μετὰ τῆς *ἐπί* προθέσεως ἐπέπλωσα καὶ ἡ Μετοχὴ ἐπιπλώσας (ἴδ. Μ. Ἐτυμ. ἐν λ. ἐπίπλως). Ὥσε κατὰ ταῦτα δὲν εἶνε Ἰωνισμός, ἀλλὰ τύπος ἄλλος τοῦ ἐπιπλέω, οὗτινος τὸ *ε* ἐτράπη ὄχι εἰς ω ἀλλὰ εἰς *ο*, γενόμενος ἐπιπλόω, εἶτα δὲ τὸ *ο* τοῦτο ἐπεκταθὲν ἐγένετο ω, ἐξ οὗ τὸ ἐπιπλώσας.

§. Ὁ φθόγγος ο ἐκ τοῦ υ.

§. 24. Ὅταν δὲ ὁ φθόγγος *ο* προκύπτῃ ἐκ τοῦ *υ*, ὡς τὸ μοναδικὸν *ὀγρὸς* ἐκ τοῦ ὑγρός, γραπτέον καὶ τότε διὰ τοῦ *ο* κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν.

§. Ὁ φθόγγος ο ἐκ τοῦ ου.

§. 25. Ὅταν τέλος πάντων ὁ φθόγγος *υ* προκύπτῃ ἐκ τοῦ *ου* ὡς εἰς τὰ μοναδικὰ *ὀρά* ἐκ τοῦ οὐρά, *ὄχι* ἐκ τοῦ οὐχὶ καὶ *ὀγγία* ἐκ τοῦ οὐγγία, γραπτέος διὰ τοῦ *ο* καίτοι τὰ πολυάριθμα Δωρικὰ *ὠρανός, μῶσα, κῶμος* ἐκ τῶν οὐρανός, μοῦσα, κοῦρος (Γρηγ. Κορ. σ. 246) ἀντιστρατεύονται, διότι καὶ ἡ παράδοσις καὶ ἡ ἐπιγραφικὴ βεβαιοῦσιν ὅτι τὸ *ο* ἐπροφέρετο καὶ ὡς *ο* καὶ ὡς *ου* (ἰδ. Franz. Epigraph. Grae. p. 49).

Σημ. Κανὼν γενικός. Ἐκ τούτων γίνεται δῆλον ὅτι ἡ δημοτικὴ γλῶσσα χρῆται τῷ ω εἰς μόνας ἐκείνας τὰς περιστάσεις, εἰς ἃς καὶ ἡ ἀρχαία, ἐν πάσῃ δὲ ἄλλῃ μεταχειζεται τὸ *ο*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ὀρθογραφία τοῦ φθόγγου μμ.

§. 26. Ὁ φθόγγος *μμ* δύναται νὰ προκύψῃ·
1, ἐκ τοῦ *γμ*, ὡς *πνιμμένος* ἐκ τοῦ πνιγμένος,
2, ἐκ τοῦ *κμ*, ὡς *ἀμμόνι* ἐκ τοῦ ἄκμων,
3, » » *μν*, » *πρόμμη* ἐκ τοῦ πρύμνη,
4, » » *υμ*, » *ῥέμμα* ἐκ τοῦ ῥεῦμα.

§. ά. Ὁ φθόγγος μμ. ἐκ τοῦ γμ.

§. Ὅταν ὁ φθόγγος *μμ* προκύπτῃ ἐκ τοῦ *γμ*, γραπτέος διὰ διπλοῦ *μ*, οἷον *πρᾶμμα* ἐκ τοῦ πρᾶγμα, τὴν γραφὴν ταύτην ἐπιστηρίζει οὐ μόνον ἡ συνήθεια, ἀλλὰ καὶ ἡ προσῳδία· ἐπειδὴ ἐν ᾧ οὐδόλως μεταποιεῖται ὁ φθόγγος τοῦ *μ*, ἁπλοῦ ἢ διπλοῦ ὄντος, διὰ τί νὰ μὴ προτιμᾶται ὁ διπλοῦς, δι' οὗ μάλιστα ἠδύνατο νὰ τηρηθῇ καὶ ὁ χρόνος ὁ δαπανώμενος εἰς τὴν προφορὰν τοῦ ἀποβληθέντος *γ*; Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἠθέλαμεν προτιμήσει καὶ τὴν διὰ διπλοῦ *ν* γραφὴν τῆς λέξεως *κάνω* (ἐκ τοῦ κάμνω) ἀντὶ τῆς συνήθους κάνω.

§. β'. Ὁ φθόγγος μμ ἐκ τοῦ κμ.

§. 27. Ὁ φθόγγος *μμ* ὅταν προκύπτῃ ἐκ τοῦ *κμ* ὡς εἰς τὸ μοναδικὸν *ἀμμόνι* ἐκ τοῦ ἄκμων, γραπτέος καὶ τότε διὰ διπλοῦ *μ*.

Digitized by Google

§. γ'. Ὁ φθόγγος μμ. ἐκ τοῦ μν.

§. 29. Ὡσαύτως διὰ διπλοῦ *μ* γραπτέος καὶ ὅταν προκύπτῃ ἐκ τοῦ *μν*, ὡς εἰς τὸ ἑξῆς μοναδικὸν *πρύμμη* ἐκ τοῦ πρύμνη, κατὰ τὰ εἰρημένα.

§. δ'. Ὁ φθόγγος μμ ἐκ τοῦ υμ.

§. 30. Ὅταν δὲ τέλος πάντων ὁ φθόγγος *μμ* προκύπτῃ ἐκ τοῦ *υμ*, γραπτέος πάντοτε καὶ ἀδιστάκτως διὰ διπλοῦ *μ* οἷον *θᾶμμα*, *ῥέμμα*, *πλεμμόνι* ἐκ τῶν θαῦμα, ῥεῦμα, πνεύμων. Τὴν γραφὴν ταύτην ἐπιστηρίζουσιν οὐ μόνον οἱ ἀνωτέρω λόγοι τῆς συνηθείας καὶ προσῳδίας (§ 37) ἀλλὰ καὶ ἡ ἀναλογία ἐκ τοῦ ἐλαύνω καὶ χαῦνος ἐν οἷς ἡ τροπὴ τοῦ *υ* εἰς *μ* κρούει τοσοῦτον ζωηρῶς τὴν ἀκοὴν (*λάμπω*, *ἀχαμάτος*), ὥστε οὐδεμίαν ἀφίνει ἀμφιβολίαν.

Σημ. Καὶ τοσαῦτα εἰσὶν ὅσα, ὡς ἐν Δοκιμίῳ, ἠδυνήθημεν νὰ εἴπωμεν πρὸς κανονισμὸν τῆς γραφῆς τῶν φθόγγων. Ἀλλὰ πρὶν ἀφήσωμεν τὸν κάλαμον, κρίνομεν εὔλογον νὰ σημειώσωμεν ὀλίγα καὶ περὶ τῆς γραφῆς τῶν λέξεων ἐκείνων, ὧν αἱ ῥίζαι, ὡς ἀλλαχοῦ ἐρρέθη (φθογ. κ. Γ'.) δὲν εἶνε μὲν ἀρχαῖαι, ἀλλ' οὐδὲ καὶ βαρβάρου καταγωγῆς, ὅσον διὰ τῆς ἐρεύνης ἠθέλαμεν δυνηθῆ νὰ γνωρίσωμεν περὶ αὐτῶν. Περὶ τῆς γραφῆς αὐτῶν ἄλλον ὁδηγὸν δὲν ἔχομεν εἰ μὴ τὴν ἁπλότητα τῶν γραμμάτων, μέχρις οὗ ἄλλος λόγος ἤθελε μᾶς διδάξει τὰ τελειότερα· εἶνε δὲ γράμματα ἁπλούστατα κατά τε μορφὴν καὶ προσῳδίαν ἐκ μὲν τῶν φωνηέντων τὸ *ε*, τὸ *ι* καὶ τὸ *ο*, ἐκ δὲ τῶν συμφώνων τὰ ἁπλᾶ τῶν διπλῶν· προκειμένου λ. χ. νὰ γράψωμεν τὴν λέξιν *ποσιτάδια* ἠθέλαμεν βεβαίως προτιμήσει τὴν διὰ τοῦ *ι* καὶ ἑνὶ *σ* γραφήν, ὡς ἁπλουστέραν πάσης ὁμοφθόγγου· οὕτω καὶ περὶ τῶν λοιπῶν. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων ὑπάρχουσιν ἐν τῇ δημοτικῇ καὶ τινες ἰδιόρρυθμοι καταλήξεις, τῶν ὁποίων ἡ γραφὴ δὲν δύναται ἄλλως νὰ κανονισθῇ, εἰ μὴ διὰ τῆς ἀναλογίας. Προκειμένου λ. χ. περὶ τῶν εἰς *ισσα* ληγόντων ὀνομάτων, οἷον *Ἀράπισσα*, *Γιαννιώτισσα*, *Σπαρτιάτισσα* κτλ. πρέπει νὰ γράφωμεν αὐτὰ κατ' ἀναλογίαν τοῦ γνωστοῦ *βασίλισσα*, τὰ δὲ εἰς *αιρα*, οἷον *Παύλαιρα*, *Κώσταιρα* κατὰ τὸ *λέαιρα*, τὰ δὲ πληθυντικὰ εἰς *αιοι*, οἷον *Ἀνοικοκυραῖοι*, *Κατσικογιαννραῖοι*, *Γηωργοθομαῖοι*, *καπεταναῖοι* κτλ. κατὰ τὰ *Ἀθηναῖοι*, *Θηβαῖοι*, *Ἰστιαῖοι* κτλ. τὰς δὲ πληθυντ. ὀνομ. εἰς *δες*, οἷον *παπάδες*, *πατέριδες* κτλ. κατὰ τὰ τριτόκλιτα *αἰῶνες*, *λέοντες* κτλ. τὴν δὲ πληθ. αἰτιατ. εἰς *δαις*, οἷον *παπάδαις*, *πατέριδαις* κατὰ τὰς αἰτιατ. *αἰῶνας*, *λέοντας* ἐπενθέσει τοῦ *ι*. Καὶ ἐν γένει εἰς τὴν γραφὴν πάσης ἰδιορρύθμου καταλήξεως ἢ σχηματισμοῦ πρέπει νὰ ἔχωμεν ὁδηγὸν τὴν ἀναλογίαν. Ἂν δέ ποτε ἤθελε τύχει, ὥστε μηδ' αὐτὴ νὰ μᾶς βοηθῇ, τότε κατ' ἀνάγκην πρέπει νὰ προσφεύγωμεν εἰς τὴν διὰ τῶν ἁπλουστέρων γραμμάτων παράστασιν τῶν φθόγγων (ἰδ. καὶ Φιλίς. Γ'. σ. 137).

Παραδείγματα διεστραμμένης φθογγογραφίας.

Ἐὰν μὴ ἐφειδόμεθα τοῦ πόνου καὶ τοῦ χρόνου, ἠδυνάμεθα κατακλυσμὸν παραδειγμάτων ν' ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ διαστροφὴ τῆς ἐθνικῆς μας φθογγογραφίας ἔφθασεν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω τῆς ἀθλιότητος.

Ἀλλ' ἐπαρκούμεθα χάριν ἁπλῆς περιεργείας νὰ καταλέξωμεν ὀλίγιστα ἐξ αὐτῶν εἰλημμένα ἐκ τῶν δοκιμωτέρων ποιητῶν καὶ ἐκδοτῶν τῶν ἐθνικῶν μας ἀσμάτων, ἀφίνοντες τοὺς περιεργοτέρους νὰ προσδράμωσιν εἰς αὐτὰ τὰ πρωτότυπα.

Σημ. Ἐναντι ἑκάστου στίχου σημειοῦμεν ἐν ὀγκίνοις τὴν ὀρθὴν γραφὴν καὶ παραπέμπομεν τοὺς ἀναγνώστας μας εἰς τοὺς ἐν τῷ δοκιμίῳ μας σχετικοὺς κανόνας.

Α'. Ἐκ τῶν τοῦ Βιλλαρᾶ.

Ὦ ἀντριομένοι ποντικοὶ (ἀντρειωμένοι § 2).
Νὰ 'πάρωμε τὸ δίκιο μας (δίκηο. § 17).
Καὶ εἶμαι βέβιος 'ς τοὺς θεοὺς (βέβηος. § 17).
Τέτια ἀδικιὰ μεγάλη (τέτοια. § 2).
Σ' τὰ ῥιχὰ μὴ ξεγελιέσε (ξεγελιέσε § 16).
Φόβου τόπος πλιὸ δὲ μένει (πλειό. § 18, 3).
Κ' ἡ ζεριὰ 'σὰν πρῶτα μένει (ζερπὰ § 18).
Ἔχε ὑγιὰ τῆς λέν' θὰ πᾶμε (ὑγειὰ § 2).
Τὰ μωρὰ δὲν συλλογιοῦνται (συλλογοῦνται. § 18).
Τὰ νερὰ ἀρχινᾶν τραβιοῦνται (τραβοῦνται. § 16).
Ὁ νιὸς καὶ δίχως τοῦ κόσμου πρᾶξι (νειὸς § 18, 3).
Ὁ ψωμοφάγος βασιλιὰς (βασιλπάς. § 18).
Ὁποῦ 'σὲ πᾶσα τάξη (τάξι. § 2).
Σ' τὴν ἀλήθια δὲν τὸ ξέρω (ἀλήθεια. § 2).
Τὴ μεγάλη της νωρὰ (νορά. § 25).

Digitized by

'Σ τῶν ποντικῶν τὸ στράτεμα (στράτεμμα. § 40).
Κἄπιαις χρείαις τῆς φυλῆς (κἄποιαις. § 2). κτλ.

Β'. 'Εκ τῶν τοῦ Σολομοῦ.

'Ωσὰν νἄτανε φονιᾶς (φονηὰς. § 18).
Δὲν νικιέσαι εἶν' ξακουσμένο (νικηέσαι § 26).
Καὶ δὲν φαίνεται καὶ πλιὸ (πλειὸ. § 18, 3).
'Επετιοῦντο ἀπὸ τὴ γῆ (ἐπετηοῦντο. § 16).
Τὰ κρεβάτια τὰ στερνὰ (κρεββάτια. § 2).
'Εμπροστὰ 'ς τὸ βασιλειά τους (βασιληά. 1. 18).
Σκιάζεσαι τοὺς βασιλιάδες (βασιληάδες. § 18).
'Ποῦ ἀκατάπαυστα πληθαίνουν (πληθένουν § 13).
Εἶχε πέσει ὡσὰν λιοντάρι (λειοντάρι § 18).
Κάθε γέρος κάθε κόρη (γέρως. § 2).
Μάτια μαῦρα ὡς τὴν ἐλιὰ (ἐληὰ. § 17).
Εἰς τὰ στήθια τοῦ πατρὸς (στήθηα. § 18). καὶ τοῦ ἐβάραιναν πολὺ (ἐβάρεναν § 13. σημ.).
Καὶ τρέχει ὡσὰν τὴ βρύση (βρύσι. § 18, 1).
Τὰ κουπιὰ σχίζουν τὸ ῥέμα (ῥέμμα. § 30).
Μὴν ἀνοίξῃ ἡ κόλασις φοβᾶται (κόλασι. § 2). κτλ.

Γ'. 'Εκ τῶν τοῦ Βαλαωρίτου.

Τὴν καταφρόνεσή μου (καταφρόνεσι. § 2).
Ξανάφτουν οἱ φονιάδες (φονηάδες. § 18).
Φονειάδες λυσσασμένοι (φονηάδες. § 18).
Βαθειὰ 'ς τὰ φυλλοκρδια (βαθυά. § 18, 2).
'Οτι ἦτον θεριεμένο (θεριεμμένο. § 30).
Τοῦ στρόνει μέσα 'ς τὴ σπηλειὰ (σπηληά.
Τὰ στήθια του πλακόνει (στήθηα. § 18).
Μὲ τὰ παληά τους βάσανα (παληὰ § 17).
Μαζύ του κι' ὁ Δημήτρης (μαζί του κὴ ὁ Δημήτρις. § 30, 17, 2.
Διοντάρια 'ποῦ δὲν ἄφιναν (λειοντάρια. § 18).
Καθένα τοὖχε ἡ μάνα του (μάννα. § 2).
'Εκεῖθε ἡ κόψη τοῦ σπαθιοῦ (κόψι. § 2).
'Ανέβηκαν μεισουρανὺς (μησουρανίς. § 18. 30 Σημ.).
Καὶ δὲ θαὐρῆτε γιὰ φωλειὰ (φωληὰ. § 18).
Χτυποῦν πάλαι τὴν πλώρη (πάλε. § 11).
Ποτὲ τῆς γῆς ἡ νειώτη (νειότη § 2) κτλ.

Δ'. 'Εκ τῆς συλλογῆς Ζαμπελίου.

Σημαίν' ὁ θιὸς, σημαίν' ἡ γῆ (θειὸς, § 18, 3).
'Στὴ βρύσι κατεβαίνει (καταιβαίνει. § 8, 1)
Τ' ἔχεις, Μαριό μ, καὶ θλίβεσαι (Μαριώ, § 30 Σημ.).
Κοντεῦαν ἡ ἀποκριαῖς (ἡ ἀποκρηαῖς, § 17—18).
Τέσσαρο 'μερῶνε νύφη (τέσσαρω, § 2).
Χήρα πάει 'ς τὴ μάνα της (μάννα. § 2).
'Ποῦ τὸ χαρούμενο ἄνθι (ἄνθη. § 18).
Τῆς νιότης μας τῆς τρυφερῆς (νειότης. § 18, 3).
'Ογλήγωρα μαράνθη (ὀγλίγωρα ἡ ὀγλήγορα, § 2).
Εἶδα γυναῖκες ὥμορφαις (ὄμμορφαις, § 23).
Θὰ πάω μακρυὰ 'τὰ ξένα (μακριά. § 20).
Καὶ μὴν πολυλυπιέσαι (πολυλυπηέσαι. § 18).
'Σ τὸ χάραμα κομμένο (χάραμμα, § 27).
Τηράει γιὰ σκέπη τοῦ σπητιοῦ (σπιτιοῦ. § 30. Σημ.
Πανώριο παλλικάρι (πανώρηο παλληκάρι, § 17, 18).
'Αφίνει ὁ νιὸς τ' ἀλάτρεμα (ὁ νειὸς τ' ἀλάτρεμμα. 18, § 8—30).

Ε'. 'Εκ τῆς συλλογῆς Μανούσου.

Τὸν Γιῶργο τὸν Σπαρτιώτη (Γηῶργο, § 18).
Σαίρουν καὶ τόπια δώδεκα (σέρουν. § 13).
Βαριὰ 'βαροῦσαν τὸν ἐχθρὸ (βαρυὰ, § 18, 2).
'Σὰν ἄρχησαν τὸν πόλεμο (ἄρχισαν. § 2).
Μετριῶνται τρεῖς φοραῖς (μετρηῶνται. § 18).
Ποῦ εἶσαι, Βασίλη μ' (Βασίλι. § 2).
Καὶ σεῖρτε 'ς τὴ Βελίτσα (σύρτε § 2).
Κι' ἀπ' τὴν πολλὴ τὴ ζόση (κὴ ἀπ'—ζῶσι. § 17, 2).
'Ψυλὰ 'ς τὸ Μακρικάμπι (ψηλά, § 2).
'Αριὰ, ἀριὰ τὰ ῥίχτουνε (ἀρηά, § 17).
Κι' ἂν καμ' ὁ θιὸς (κὴ ἂν κάμ' ὁ θειὸς. § 17, 18—3).
'Ποῦ σ' ἦσουν ἄσπρη κ' ὥμορφη (κὴ ὥμμορφη, § 17 23).
Κι' ἀπὸ μακρυὰ τσοῦ σαλαγᾶ (κὴ ἀπὸ § 17—20).
'Η μικροπαντρεμένη (μικροπαντρεμμένη, § 30).

Digitized by Google

15 Ἐδείλιασα ἡ καϊμένη (καϋμένη, § 20 Σημ).
Παρ' ἥμουν βασιλειὸς παιδὶ (βασιληῶς, § 18—2).
Ῥήγησσας θυγατέρα (ῥήγισσας, § 30 Σημ.).
Ὀχηὰ νὰ φάῃ τὴ γλῶσσα σου (όχιὰ=ἔχις § 2). κτλ.

Συμπέρασμα. — Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων παραδειγμάτων νομίζομεν ὅτι ἀρκούντως καταδεικνύεται ἥ τε ἐλεεινὴ κατάστασις τῆς ἐθνικῆς μας φθογγογραφίας καὶ ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ ληφθῇ καὶ περὶ αὐτῆς σύντονος πρόνοια. Ἐλπίζομεν δὲ ὅτι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ αἱ ὀλίγαι αὗται σελίδες δὲν θέλουσιν ἀποβῇ ἀλυσιτελεῖς ἢ τοὐλάχιστον θὰ δώσωσιν ἀφορμὴν εἰς τελειότερα ἄλλα φιλοπονήματα.

—

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.

Πολύτιμος θησαυρὸς τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν φιλολογίας κρύπτεται εἰς τὰ ἀπανταχοῦ τῆς κλασσικῆς γῆς μας διεσπαρμένα λείψανα τῆς ἀρχαιότητος, εἰς τὰς στοματικὰς τοῦ λαοῦ παραδόσεις, εἰς τὰς φράσεις, παροιμίας, ᾄσματα αὐτοῦ, εἰς τὰ ἤθη καὶ ἔθιμά του καὶ εἰς τὰ ἀνέκδοτα χειρόγραφα, ὅσα τυχὸν εὑρίσκονται εἰς μονάς, ἢ εἰς ἰδιωτικὰς βιβλιοθήκας ἢ καὶ εἰς παντοπώλων χεῖρας, ἀνθρώπων ἀμαθῶν καὶ ἀνικάνων νὰ ἐκτιμήσωσιν αὐτὰ καὶ ὁσημέραι κινδυνεύοντα νὰ ὑποστῶσι τὴν αἰώνιον ἀπώλειαν. Τὸν μέγαν τοῦτον πλοῦτον πρὸ αἰῶνος ἤδη πολλοὶ τῶν ὁμογενῶν οὐ μόνον διὰ παραινέσεων ἀλλὰ καὶ δι' ἀδρῶν δαπανῶν προσεπάθησαν νὰ ἐξαρπάσωσι τοῦ παντελοῦς κινδύνου. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας εἴχομεν ἐν μέρει δίκαιον νὰ φρονῶμεν ὅτι ἡ σοφὴ Εὐρώπη εὐηργέτει ἡμᾶς ἀγοράζουσα καὶ διασώζουσα οὕτω τὰς ἀρχαιότητας καὶ τὰ χειρόγραφά μας· νῦν δέ, ὅτε αἱ φυγαδευθεῖσαι Μοῦσαι ἐπανῆλθον εἰς τὴν ἑστίαν των, οὐ μόνον αἰσχίνης ἔργον πράττομεν ἀλλὰ καὶ αὐτόχρημα προδοσίαν ἐὰν μετ' ἀδιαφορίας βλέπωμεν νὰ μεταβαίνωσιν εἰς ξένας βιβλιοθήκας καὶ Μουσεῖα ἢ νὰ ἐγκαταλειμπάνωνται εἰς ἀμαθῶν χεῖρας τὰ πολύτιμα ταῦτα μαρτύρια τῆς προγονικῆς δόξης.

Ὅσον τὸ ἐπ' ἐμοί, ἐν τῇ μικρᾷ πατρίδι μου Λευκάδι διαμένων, οὔτε κόπων, οὔτε δαπάνης ἐφείσθην ποτὲ πρὸς συλλογὴν καὶ ἔκδοσιν ἀρχαίων ἐπιγραφῶν καὶ μάλιστα ἐγχωρίων ἵνα οὕτω διασώσω αὐτὰς ἀπὸ παντοειδῶν κινδύνων. Ἄχρι τοῦδε ἐξέδωκα 66 ἐξ αὐτῶν μετὰ τῶν ἀναγκαίων διαφωτίσεων ἐν τῇ ἐφημερίδι τῶν Φιλομαθῶν (ἀριθ. 684, 685, 686, ἐν ἔτει 1868) Τὸ αἴσθημα τοῦτο μὲ προέτρεψε νὰ προσδράμω καὶ εἰς ὅσους τῶν συμπολιτῶν μου ἢ ξένων ἤκουσα ὅτι κατεῖχον ἀρχαῖα χειρόγραφα, ἐξ ὧν ἄλλα μὲν διὰ παρακλήσεων, ἄλλα δὲ διὰ χρημάτων ἠδυνήθην νὰ προσλάβω εἰς τὴν μικράν μου βιβλιοθήκην. Ταῦτα σήμερον ἀριθμοῦνται περὶ τὰ 40, πλὴν ἄλλων, τὰ ὁποῖα τὸ 1852 κατ' ἐντολὴν τοῦ μακαρίτου Γεωργίου Τυπάλδου Κοζάκη ἐφόρου τότε τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης, εἶχα ἀποστείλει εἰς Ἀθήνας, κοσμοῦντα σήμερον τὴν ἱερὰν ταύτην τοῦ Ἔθνους κιβωτόν.

Ὁ πόθος μου τοῦ νὰ μὴ ὑπεκφύγῃ μηδὲ τὸ ἐλάχιστον, εἰ δυνατόν, παράτριμμα τῶν πολυτίμων τούτων λειψάνων, ἐξήγειρε πολλάκις τὴν ἐπιθυμίαν μου καὶ εἰς τὴν συλλογὴν διαφόρων στοματικῶν παραδόσεων καὶ μάλιστα λέξεων, φράσεων, παροιμιῶν καὶ ᾀσμάτων τῆς ἄχρις ὥρας ἀγνῆς καὶ ἀδιαφθόρου πατρίδος μου. Αἱ πρὸς τοῦτο προσπάθειαί μου ἐδιπλασιάσθησαν, ἅμα ἤκουσα τὴν σεβαστὴν φωνὴν τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου προσκαλοῦντος τοὺς λογίους ὁμογενεῖς εἰς τὴν συλλογὴν τῶν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ ζώντων μνημείων καὶ χρηματίτην ἐπὶ τούτῳ συστησαμένου ἀγῶνα, συνδρομῇ τοῦ γενναιοτάτου καὶ φιλογενεστάτου κ. Χρηστάκη ἐφέντη Ζωγράφου. Ὅθεν ἀποδυσάμενος κἀγὼ πέρυσιν εἰς τὸν ἐθνωφελῆ τοῦτον ἀγῶνα, δὲν ὤκνησα κατὰ τὸ ἐφικτὸν ἐμοὶ νὰ καταρτύσω τὴν πρώτην ἐκείνην Συλλογήν, ἣν ἡ ἐπιείκεια ὑμῶν μᾶλλον ἢ ἄλλο τι ἠδυνήθη νὰ ἀναδείξῃ ἀξίαν τοῦ βραβείου καὶ τῶν πολυτίμων ἐπαίνων σας. Ἐπὶ τῆς ἐπιεικείας δὲ ταύτης καὶ σήμερον αὖθις ἐπερειδόμενος ἀποτολμῶ νὰ ὑποβάλλω τῇ ἐμβριθεῖ τῆς Φιλολογ. Ἐπιτροπῆς κρίσει καὶ τὴν δευτέραν ταύτην καὶ τελευταίαν συλλογήν μου, ἵνα οὕτω δι' αὐτῆς πληρέστερον ὅσον δυνηθῶ φέρω εἰς πέρας, ὅπερ ἀπ' ἀρχῆς ἀνεδεξάμην καθῆκον τοῦ νὰ συντελέσω τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὸν ἐθνωφελῆ σκοπὸν τοῦ Συλλόγου (1). Σὺν αὐτῇ δὲ,

(1) Πολλὰς τὰς χάριτας ὁμολογῶ τοῖς ἐνθ' ἐν τὴν Λευκάδα διμοδιδασκάλοις καὶ ἰδίᾳ τοῖς κκ. Θωμᾷ Μελᾷ, Μηνᾷ Ῥοντογιάννῃ, Ἐπαμεινώνδᾳ Ἀσπροΐρακι, Ι. Σέρβῳ, Σπ. Ιερ. Φούτσῃ, Γ. Κατηφόρῃ, Σπ.

Digitized by Google

καθὰ τελευταίᾳ, δράττομαι καὶ τῆς εὐκαιρίας ἵνα ἀποχαιρετήσω ὑμᾶς μετὰ δακρύων εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν ἄχρι τοῦδε πολύτιμον εὔνοιαν, μεθ' ἧς ἀπεδέξασθε τὰ ταπεινά ἔργα μου καὶ νὰ διαβεβαιώσω τὴν σοφὴν ὑμῶν ὁμήγυριν ὅτι θέλω διάκεισθαι πάντοτε προθυμότατος ὑπηρέτης τῶν εὐγενῶν αὐτῆς πόθων. Εὐχόμενος δὲ ἀπὸ μέσης καρδίας τῷ μὲν φιλογενεστάτῳ καὶ γενναιοτάτῳ ἀγωνοθέτῃ ὄλβιον καὶ μακραίωνα βίον, ὑμῖν δὲ τὴν παρὰ Θεοῦ εὐλογίαν καὶ αἰσίαν τῶν ἀγώνων σας ἔκβασιν ὑποσημειοῦμαι μετὰ τῆς ὀφειλουμένης ὑμῖν ὑπολήψεως.

Ἐν Λευκάδι τῇ 28 αὐγούστου. 1873.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΣΤΑΜΑΤΕΛΟΣ.
Σχολάρχης.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟΝ (1).

Α.

Ἀγγελοχρουσμὸς θάνατος. Ἡ λέξις φαίνεται ληφθεῖσα ἐκ τῆς Ἁγ. Γραφῆς (Βασιλ. Β'. Πράξ. ιϐ', 23), ἢ ἐκ τῆς ἀρχαιοτάτης δοξασίας, ὅτι ὁ ἄγγελος Ἑρμῆς ἐγγίζων διὰ τῆς ῥάβδου του ἀφαιρεῖται τὰς ψυχάς· εἴτε ἐκ τῆς παρ' ἡμῖν κοινῆς παραδόσεως, ὅτι ὁ ἄγγελος ἐκτελεῖ τὰ τοῦ Ἑρμοῦ ὡς μαρτυρεῖ καὶ τὸ Κρητικόν. «Μιὰ ζωὴ χρωστῶ τοῦ Θειοῦ, τ' ἀγγέλου τὴν ψυχή μου, πολλαῖς μανάδες κλάψανε, ἂς κλάψῃ κ' ἡ δική μου». φρ. ἀγγελοκρούστηκα, ν' ἀγγελοκρουστῇς. Συνήθως μεταχειρίζονται τὴν λέξιν εἰς δριμυτάτους πόνους, ψῦχος ἀνυπόφορον, καὶ πανικὸν φόβον.

Ἄδης ψηλαφητὸν σκότος, καὶ ὁ τόπος τῶν νεκρῶν. φρ. εἶνε σκοτάδι σὰν τὸν ᾅδη — ὁ μαῦρος ᾅδης νὰ σὲ φάγῃ· (κατάρα γυναικὸς πρὸς ἄλλην). Κοινοτάτη φράσις τοῦ ᾅδου εἶνε ὁ ΚΑΤΩ ΚΟΣΜΟΣ (*).

Ἀδρὸ συνήθως λέγεται ὁ τραχὺς καὶ ὑποξύνου γεύσεως οἶνος (προῦσκο).

Ἀθάλη (αἰθάλη) λέγεται ἡ ἕνεκα τοῦ καπνοῦ καὶ τῆς ἐπισωρεύσεως ἀπεσβεσμένη ἀνθρακιά, καὶ μάλιστα τῶν φούρνων. — φρ. σῦρε ὄξω τὴν ἀθάλη. — ῥ. ξαιθαλίζω, ξαιθάλισε=ἀναζωπύρησον. Τοῦτο δὲ γίνεται διὰ τοῦ *σουδαύλου* (συνδαύλου) μακρᾶς ἐπὶ τούτῳ προσδιωρισμένης ῥάβδου.

Ἀθάρατα ἡ ποιητικὴ αὕτη λέξις πρὸς δήλωσιν τοῦ ἐξόχου ζῇ ἔτι ἐν Λευκάδι.

Ἀθάρατος-τη-το φρ. ἔκαμες ἀθάνατα — 'γειά σου ἀθάνατε — αὐτὸ εἶν' ἀθάνατο. Ἐν τοῖς παραμυθίοις ἀναφέρεται ὡς ἄθλος τοῦ ἥρωος, τὸ *ἀθάρατο νερό*.

Ἀθρακιὰ (ἀνθρακιά), ὁ σωρὸς ἀνημμένων ἀνθράκων.

Ἀθράκια οἱ ἐξηπλωμένοι ἄνθρακες. φρ. ψῆστο στὰ 'θράκια.

Ἀλίτουρος — *Ἀλιτουράρος* (ἀλίτηρος), ἀλιτήριος, ὁ παραβάτης τῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων, ὁ αἱρετικός, ὁ ἄπιστος, ὁ ἀσπλαγχνος.

Ἀνακούρδικα (ἀνάκυρτα), ὅταν τις πίπτῃ ἀνάποδα ἢ κατακέφαλα.

Ἀναπιάνω (ἀναπιάζω)· πιέζω. Αἱ γυναῖκες μεταχειρίζονται τὴν λέξιν, ὅταν θὰ *ἀναπιάσωσι προζῦμι*. φρ. πᾶμε ν' ἀναπιάσουμε προζῦμι, καὶ ἀντὶ τοῦ ἀνασηκόνω. φρ. ἀναπιασέ μου λιγάκι νὰ μὴν πέσῃ — ἀναπιασέ μου νὰ φορτωθῶ. Ἐκ τούτου, τὸ *ἀναπιάνω*=βοηθῶ, ἀνακουφίζω.

Ἀνασαλεύω κινοῦμαι πρὸς τὰ ἄνω. φρ. δὲν ἀνεσάλεψε ἀπὸ τὸν τόπο του — δὲ μπορεῖ ν' ἀνασαλέψῃ.

Ἀνεμορπὴ (ἀνέμου ῥιπή). φρ. νὰ σὲ 'πάρ' ἡ

'Ασπροϊέρακι, Χρήστῳ ἱερεῖ Κακλώμανῃ δι' ἣν παρέσχον σύμπραξιν εἰς ὅτι πλείστην περισυλλογὴν τῆς γλωσσικῆς ὕλης.

(1) Ἐν τῇ Λευκαδίᾳ Διαλέκτῳ κατατάσσομεν καὶ τὴν μικρὰν ταύτην συλλογὴν τοῦ κ. Γ. Χ Μαραγγοῦ δημοδιδασκάλου ἐν Περμάτοις τοῦ Ἰκονίου, προερχομένην ἐκ τῆς ἐν Λευκάδι κώμης Κωμηλιό· (ἰδὲ Περιοδ. ἐκθ. Φιλ. Ἐπιτροπῆς ζώντων μνημείων σελ. 269) Σημ. Φ. Ἐ.

(*) Ὡς σπουδαῖον ἐθνικὸν ἐνδιαφέρον προβάλλομαι ὅτι ἐν τῷ νεκραταφείῳ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, (προσφορεστάτη ἰδέα πρὸς δήλωσιν τῆς ἀθανασίας), κείμενον παρὰ τὴν κώμην, πρὸ εἰκοσαετίας ὡς παιδιὰν μετὰ τῶν συνηλικιωτῶν εἴχομεν τὴν ἀνασκαφὴν τῶν παλαιῶν τάφων, οἵτινες δὲν εἶχον βάθος πλέον τῶν δύο σπιθαμῶν, ἀναζητοῦντες τὰ χρανία διὰ νὰ εὕρωμεν πατέκες δηλ. χαλκᾶ νομίσματα. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ εἰς ἕναστον χρανίον, ἢ ἐν τῇ αὐτοῦ θέσει εὑρίσκομεν νόμισμα φέρον τὸ σύμβολον τοῦ Ἁγίου Μάρκου GAZETA, ἢ Βυζαντινὸν φέρον τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ. Εἶνε δ' ἀπορίας ἄξιον, πῶς καὶ ἐν αὐτῇ τῇ μεσημβρινῇ τοῦ Χριστιανισμοῦ ὥρᾳ, οἱ νεκροὶ Κωμιλιῶται δὲν ἐπελάθοντο τῆς πρὸς τὸν Χάρωνα ὀφειλῆς των,

Digitized by Google

15 Ἐδείλιασα ἡ καϊμένη (καϋμένη, § 20 Σημ).

Παρ' ἥμουν βασιλειὸς παιδὶ (βασιληῶς, § 18—2).

Ῥήγησσας θυγατέρα (ῥήγισσας, § 30 Σημ.).

Ὀχηὰ νὰ φάῃ τὴ γλῶσσα σου (όχια=ἔχις § 2). κτλ.

Συμπέρασμα. — Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων παραδειγμάτων νομίζομεν ὅτι ἀρκούντως καταδεικνύεται ἥ τε ἐλεεινὴ κατάστασις τῆς ἐθνικῆς μας φθογγογραφίας καὶ ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ ληφθῇ καὶ περὶ αὐτῆς σύντονος πρόνοια. Ἐλπίζομεν δὲ ὅτι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ αἱ ὀλίγαι αὗται σελίδες δὲν θέλουσιν ἀποβῇ ἀλυσιτελεῖς ἢ τοὐλάχιστον θὰ δώσωσιν ἀφορμὴν εἰς τελειότερα ἄλλα φιλοπονήματα.

—

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.

Πολύτιμος θησαυρὸς τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν φιλολογίας κρύπτεται εἰς τὰ ἀπανταχοῦ τῆς κλασσικῆς γῆς μας διεσπαρμένα λείψανα τῆς ἀρχαιότητος, εἰς τὰς στοματικὰς τοῦ λαοῦ παραδόσεις, εἰς τὰς φράσεις, παροιμίας, ᾄσματα αὐτοῦ, εἰς τὰ ἤθη καὶ ἔθιμά του καὶ εἰς τὰ ἀνέκδοτα χειρόγραφα, ὅσα τυχὸν εὑρίσκονται εἰς μονάς, ἢ εἰς ἰδιωτικὰς βιβλιοθήκας ἢ καὶ εἰς παντοπώλων χεῖρας, ἀνθρώπων ἀμαθῶν καὶ ἀνικάνων νὰ ἐκτιμήσωσιν αὐτὰ καὶ ὁσημέραι κινδυνεύοντα νὰ ὑποστῶσι τὴν αἰώνιον ἀπώλειαν. Τὸν μέγαν τοῦτον πλοῦτον πρὸ αἰῶνος ἤδη πολλοὶ τῶν ὁμογενῶν οὐ μόνον διὰ παραινέσεων ἀλλὰ καὶ δι' ἀδρῶν δαπανῶν προσεπάθησαν νὰ ἐξαρπάσωσι τοῦ παντελοῦς κινδύνου. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας εἴχομεν ἐν μέρει δίκαιον νὰ φρονῶμεν ὅτι ἡ σοφὴ Εὐρώπη εὐηργέτει ἡμᾶς ἀγοράζουσα καὶ διασώζουσα οὕτω τὰς ἀρχαιότητας καὶ τὰ χειρόγραφά μας· νῦν δέ, ὅτε αἱ φυγαδευθεῖσαι Μοῦσαι ἐπανῆλθον εἰς τὴν ἑστίαν των, οὐ μόνον αἰσχίνης ἔργον πράττομεν ἀλλὰ καὶ αὐτόχρημα προδοσίαν ἐὰν μετ' ἀδιαφορίας βλέπωμεν νὰ μεταβαίνωσιν εἰς ξένας βιβλιοθήκας καὶ Μουσεῖα ἢ νὰ ἐγκαταλειμπάνωνται εἰς ἀμαθῶν χεῖρας τὰ πολύτιμα ταῦτα μαρτύρια τῆς προγονικῆς δόξης.

Ὅσον τὸ ἐπ' ἐμοί, ἐν τῇ μικρᾷ πατρίδι μου Λευκάδι διαμένων, οὔτε κόπων, οὔτε δαπάνης ἐφείσθην ποτὲ πρὸς συλλογὴν καὶ ἐκδοσιν ἀρχαίων ἐπιγραφῶν καὶ μάλιστα ἐγχωρίων ἵνα οὕτω διασώσω αὐτὰς ἀπὸ παντοειδῶν κινδύνων. Ἄχρι τοῦδε ἐξέδωκα 66 ἐξ αὐτῶν μετὰ τῶν ἀναγκαίων διαφωτίσεων ἐν τῇ ἐφημερίδι τῶν Φιλομαθῶν (ἀριθ. 684, 685, 686, ἐν ἔτει 1868) Τὸ αἴσθημα τοῦτο μὲ προέτρεψε νὰ προσδράμω καὶ εἰς ὅσους τῶν συμπολιτῶν μου ἢ ξένων ἤκουσα ὅτι κατεῖχον ἀρχαῖα χειρόγραφα, ἐξ ὧν ἄλλα μὲν διὰ παρακλήσεων, ἄλλα δὲ διὰ χρημάτων ἠδυνήθην νὰ προσλάβω εἰς τὴν μικράν μου βιβλιοθήκην. Ταῦτα σήμερον ἀριθμοῦνται περὶ τὰ 40, πλὴν ἄλλων, τὰ ὁποῖα τὸ 1852 κατ' ἐντολὴν τοῦ μακαρίτου Γεωργίου Τυπάλδου Κοζάκη ἐφόρου τότε τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης, εἶχα ἀποστείλει εἰς Ἀθήνας, κοσμοῦντα σήμερον τὴν ἱερὰν ταύτην τοῦ Ἔθνους κιβωτόν.

Ὁ πόθος μου τοῦ νὰ μὴ ὑπεκφύγῃ μηδὲ τὸ ἐλάχιστον, εἰ δυνατόν, παράτριμμα τῶν πολυτίμων τούτων λειψάνων, ἐξήγειρε πολλάκις τὴν ἐπιθυμίαν μου καὶ εἰς τὴν συλλογὴν διαφόρων στοματικῶν παραδόσεων καὶ μάλιστα λέξεων, φράσεων, παροιμιῶν καὶ ᾀσμάτων τῆς ἄχρις ὥρας ἀγνῆς καὶ ἀδιαφθόρου πατρίδος μου. Αἱ πρὸς τοῦτο προσπάθειαί μου ἐδιπλασιάσθησαν, ἅμα ἤκουσα τὴν σεβαστὴν φωνὴν τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου προσκαλοῦντος τοὺς λογίους ὁμογενεῖς εἰς τὴν συλλογὴν τῶν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ ζώντων μνημείων καὶ χρηματίτην ἐπὶ τούτῳ συστησαμένου ἀγῶνα, συνδρομῇ τοῦ γενναιοτάτου καὶ φιλογενεστάτου κ. Χρηστάκη ἐφέντη Ζωγράφου. Ὅθεν ἀποδυσάμενος κἀγὼ πέρυσιν εἰς τὸν ἐθνωφελῆ τοῦτον ἀγῶνα, δὲν ὤκνησα κατὰ τὸ ἐφικτόν μοι νὰ καταρτύσω τὴν πρώτην ἐκείνην Συλλογήν, ἣν ἡ ἐπιείκεια ὑμῶν μᾶλλον ἢ ἄλλο τι ἠδυνήθη νὰ ἀναδείξῃ ἀξίαν τοῦ βραβείου καὶ τῶν πολυτίμων ἐπαίνων σας. Ἐπὶ τῆς ἐπιεικείας δὲ ταύτης καὶ σήμερον αὖθις ἐπερειδόμενος ἀποτολμῶ νὰ ὑποβάλλω τῇ ἐμβριθεῖ τῆς Φιλολογ. Ἐπιτροπῆς κρίσει καὶ τὴν δευτέραν ταύτην καὶ τελευταίαν συλλογήν μου, ἵνα οὕτω δι' αὐτῆς πληρέστερον ὅσον δυνηθῶ φέρω εἰς πέρας, ὅπερ ἀπ' ἀρχῆς ἀνεδεξάμην καθῆκον τοῦ νὰ συντελέσω τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὸν ἐθνωφελῆ σκοπὸν τοῦ Συλλόγου (1). Σὺν αὐτῇ δέ,

(1) Πολλὰς τὰς χάριτας ὁμολογῶ τοῖς ἀνὰ τὴν Λευκάδα διμοδιδασκάλοις καὶ ἰδίᾳ τοῖς κκ. Θωμᾷ Μελᾷ, Μηνᾷ Ῥονταγιάννῃ, Ἐπαμεινώνδᾳ Ἀσπρογέρακι, Ι. Σίρδῳ, Σπ. Ιερ. Φούτσῃ, Γ. Κατηφόρῃ, Σπ.

Digitized by Google

καθὰ τελευταῖα, δράττομαι καὶ τῆς εὐκαιρίας ἵνα ἀποχαιρετήσω ὑμᾶς μετὰ δακρύων εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν ἄχρι τοῦδε πολύτιμον εὔνοιαν, μεθ' ἧς ἀπεδέξασθε τὰ ταπεινὰ ἔργα μου καὶ νὰ διαβεβαιώσω τὴν σοφὴν ὑμῶν ὁμήγυριν ὅτι θέλω διάκεισθαι πάντοτε προθυμότατος ὑπηρέτης τῶν εὐγενῶν αὐτῆς πόθων. Εὐχόμενος δὲ ἀπὸ μέσης καρδίας τῷ μὲν φιλογενεστάτῳ καὶ γενναιοτάτῳ ἀγωνοθέτῃ ὄλβιον καὶ μακραίωνα βίον, ὑμῖν δὲ τὴν παρὰ Θεοῦ εὐλογίαν καὶ αἰσίαν τῶν ἀγώνων σας ἔκβασιν ὑποσημειοῦμαι μετὰ τῆς ὀφειλουμένης ὑμῖν ὑπολήψεως.

Ἐν Λευκάδι τῇ 28 αὐγούστου. 1873.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΣΤΑΜΑΤΕΛΟΣ.
Σχολάρχης.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟΝ (1).

Α.

Ἀγγελοχρουσμὸς θάνατος. Ἡ λέξις φαίνεται ληφθεῖσα ἐκ τῆς Ἁγ. Γραφῆς (Βασιλ. Β'. Πράξ. ιϐ', 23), ἢ ἐκ τῆς ἀρχαιοτάτης δοξασίας, ὅτι ὁ ἄγγελος Ἑρμῆς ἐγγίζων διὰ τῆς ῥάβδου του ἀφαιρεῖται τὰς ψυχάς· εἴτε ἐκ τῆς παρ' ἡμῖν κοινῆς παραδόσεως, ὅτι ὁ ἄγγελος ἐκτελεῖ τὰ τοῦ Ἑρμοῦ ὡς μαρτυρεῖ καὶ τὸ Κρητικόν. «Μιὰ ζωὴ χρωστῶ τοῦ Θειοῦ, τ' ἀγγέλου τὴν ψυχή μου, πολλαῖς μανάδες κλάψανε, ἂς κλάψῃ κ' ἡ δική μου». φρ. ἀγγελοκρούστηκα, ν' ἀγγελοκρουστῆς. Συνήθως μεταχειρίζονται τὴν λέξιν εἰς δριμυτάτους πόνους, ψῦχος ἀνυπόφορον, καὶ πανικὸν φόβον.

Ἄδης ψηλαφητὸν σκότος, καὶ ὁ τόπος τῶν νεκρῶν. φρ. εἶνε σκοτάδι σὰν τὸν ᾅδη — ὁ μαῦρος ᾅδης νὰ σὲ φάγῃ· (κατάρα γυναικὸς πρὸς ἄλλην). Κοινοτάτη φράσις τοῦ ᾅδου εἶνε ὁ ΚΑΤΩ ΚΟΣΜΟΣ (*).

Ἀδρὸ συνήθως λέγεται ὁ τραχὺς καὶ ὑποξύνου γεύσεως οἶνος (προῦσκο).

Ἀθάλη (αἰθάλη) λέγεται ἡ ἕνεκα τοῦ καπνοῦ καὶ τῆς ἐπισωρεύσεως ἀπεσβεσμένη ἀνθρακιά, καὶ μάλιστα τῶν φούρνων. — φρ. σῦρε ὄξω τὴν ἀθάλη. — ῥ. ξαιθαλίζω, ξαιθάλισε=ἀναζωπύρησον. Τοῦτο δὲ γίνεται διὰ τοῦ *σουδαύλου* (συνδαύλου) μακρᾶς ἐπὶ τούτῳ προσδιωρισμένης ῥάβδου.

Ἀθάνατα ἡ ποιητικὴ αὕτη λέξις πρὸς δήλωσιν τοῦ ἐξόχου ζῇ ἔτι ἐν Λευκάδι.

Ἀθάνατος-τη-το φρ. ἔκαμες ἀθάνατα — 'γειά σου ἀθάνατε — αὐτὸ εἶν' ἀθάνατο. Ἐν τοῖς παραμυθίοις ἀναφέρεται ὡς ἄθλος τοῦ ἥρωος, τὸ *ἀθάνατο νερό*.

Ἀθρακιὰ (ἀνθρακιά), ὁ σωρὸς ἀνημμένων ἀνθράκων.

Ἀθράκια οἱ ἐξηπλωμένοι ἄνθρακες. φρ. ψῆστο στὰ 'θράκια.

Ἀλίτουρος — *Ἀλιτουράνος* (ἀλίτηρος), ἀλιτήριος, ὁ παραβάτης τῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων, ὁ αἱρετικός, ὁ ἄπιστος, ὁ ἀσπλαγχνος.

Ἀνακούρδικα (ἀνάκυρτα), ὅταν τις πίπτῃ ἀνάποδα ἢ κατακέφαλα.

Ἀναπιάνω (ἀναπιάζω)· πιέζω. Αἱ γυναῖκες μεταχειρίζονται τὴν λέξιν, ὅταν θὰ *ἀναπιάσωσι προζῦμι*. φρ. πᾶμε ν' ἀναπιάσουμε προζῦμι, καὶ ἀντὶ τοῦ ἀνασηκόνω. φρ. ἀναπιασέ μου λιγάκι νὰ μὴν πέσῃ — ἀναπιασέ μου νὰ φορτωθῶ. Ἐκ τούτου, τὸ *ἀναπιάνω*=βοηθῶ, ἀνακουφίζω.

Ἀνασαλεύω κινοῦμαι πρὸς τὰ ἄνω. φρ. δὲν ἀνεσάλεψε ἀπὸ τὸν τόπο του — δὲ μπορεῖ ν' ἀνασαλέψῃ.

Ἀνεμορπὴ (ἀνέμου ῥιπή). φρ. νὰ σὲ 'πάρ' ἡ

'Ασπροϊέρακι, Χρήστῳ ἱερεῖ Κακλώμανῃ δι' ἣν παρέσχον σύμπραξιν εἰς ὅτι πλείστην περισυλλογὴν τῆς γλωσσικῆς ὕλης.

(1) Ἐν τῇ Λευκαδίᾳ Διαλέκτῳ κατατάσσομεν καὶ τὴν μικρὰν ταύτην συλλογὴν τοῦ κ. Γ. Χ Μαραγγοῦ δημοδιδασκάλου ἐν Περμάτοις τοῦ Ἰκονίου, προερχομένην ἐκ τῆς ἐν Λευκάδι κώμης Κωμηλιό· (ἰδὲ Περιοδ. ἐκθ. Φιλ. Ἐπιτροπῆς ζώντων μνημείων σελ. 269) Σημ. Φ. Ἐ.

(*) Ὡς σπουδαῖον ἐθνικὸν ἐνδιαφέρον προβάλλομαι ὅτι ἐν τῷ νεκραταφείῳ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, (προσφυεστάτη ἰδέα πρὸς δήλωσιν τῆς ἀθανασίας), κείμενον παρὰ τὴν κώμην, πρὸ εἰκοσαετίας ὡς παιδιὰν μετὰ τῶν συνηλικιωτῶν εἴχομεν τὴν ἀνασκαφὴν τῶν παλαιῶν τάφων, οἵτινες δὲν εἶχον βάθος πλέον τῶν δύο σπιθαμῶν, ἀναζητοῦντες τὰ κρανία διὰ νὰ εὕρωμεν κατάκες δηλ. χαλκᾶ νομίσματα. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ εἰς ἕνα στον κρανίον, ἢ ἐν τῇ αὐτοῦ θέσει εὑρίσκομεν νόμισμα φέρον τὸ σύμβολον τοῦ Ἁγίου Μάρκου GAZETA, ἢ Βυζαντινὸν φέρον τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ. Εἶνε δι' ἀπορίας ἄξιον, πῶς καὶ ἐν αὐτῇ τῇ μεσημβρινῇ τοῦ Χριστιανισμοῦ ὥρᾳ, οἱ νεκροὶ Κωμιλιῶται δὲν ἐπελάθοντο τῆς πρὸς τὸν Χάρωνα ὀφειλῆς των,

Digitized by Google

ἀνεμορπή. Ἡ λέξις φαίνεται ληφθεῖσα ἐκ τοῦ ψαλτηρίου (ψλ. 1). Ἐκ μεταφορᾶς δὲ *ἀνεμορπὴ* καὶ *ἄνεμος*=διάβολος, ὡς ὠθῶν τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν ἀπώλειαν. φρ. ἄγει στὸν ἄνεμο.

Ἀντιγὸς (ἄντιος). Τὸ ὄπισθεν μέρος τῆς οἰκίας.

Ἀντράκλι (ἀνδράχλη). Ξύλον καύσιμον, λεπτὸν καὶ ἀνώμαλον. φρ. πᾶμε γι' ἀντράκλια, δηλ. νὰ κόψωμεν.

Ἄντρας (ἀνήρ). Σπανιώτατα ἡ γυνὴ λέγει, ὁ *ἄντρας μου*, ἀλλ' ὁ *νοικοκύρης μου*. *Ἄντρας* εἶνε εὔχρηστον. Α'. πρὸς δήλωσιν τοῦ γένους, (οἱ ἄντρες κ' ἡ γυναῖκες). Β'. πρὸς δήλωσιν τῆς ἀνδρίας. φρ. εἶνε ἄντρας — εἶν' ἀπὸ τζ' ἄντρες ἄντρας.

Ἀποκαρόρω-ομαι (κάρος), βυθίζομαι εἰς ὕπνον, ἀναισθητῶ. φρ. ἀποκαρώθηκα καὶ δὲ μπόρεσα νὰ ξυπνήσω. *Ἀποκαρομάρα*, λέγεται πρὸς τοὺς εὐήθεις καὶ παραμελοῦντας τὰ χρέη των. φρ. Τί ἀποκαρωμάρα σέ 'πιασε;

Ἀρνιακάδα (ἀρνακίς), δέρμα ἀρνίου. Τὸ τοῦ προβάτου (προβιά), τῆς αἰγὸς (γιδιά). Τοῦ βοὸς (πετζὶ καὶ βοϊδοπέτζι), τῶν λοιπῶν ζώων (τομάρι).

Ἀρούκαρο ἀρυκάνιστον λέγεται διὰ τὸν ξηρὸν καὶ δυσκόλως μασσώμενον ἄρτον. φρ. ἔφαγα ψωμὶ ξερὸ κι' ἀρούκανο.

Ἀρύλογος κατάλληλος ὀνομασία ἀραιοῦ τινος κοσκίνου.

Ἀσβόλη (ἀσβόλη).

Β.

Βατζω (βατς). Καμπυλόνω ὡς ὁ κλάδος τοῦ βατου, (οὕτως ἐκ τῆς *λύγου* τὸ λυγίζω καὶ ἡ *λυγερή*, ἡ ἐν ἄλλοις τόποις *τζακίστρα* (λακίστρα), ἡ θλῶσα, λυγίζουσα τὴν μέσην της ἐν τῷ περιπατεῖν ἢ ὀρχεῖσθαι).

Βάϊ! εἶνε ἐπιφώνημα τῶν χορευτῶν, ὅταν δίδοντες ἀνάπαυλάν τινα εἰς τὸν ῥυθμὸν προσεπιφωνῶσι βάϊ! καὶ κλίνουσι πλαγίως ἢ πρὸς τὰ ὀπίσω, π. χ. «Τὸ γουργά . . . βάϊ . . . τὸ γουργάρικο χορὸ» κτλ.

Βαργομάω (βαρυγνωμῶ) βαρυθυμῶ. φρ. νὰ μὴ βαργωμήσῃς. — Ἄ' δὲν ἔρτῃς θὰ βαργωμήσω.

Βαυβά ἡ προπάτωρ καὶ προμήτωρ. Τὸ ἀρσενικὸν *παπούλης*. Ἡ λέξις πιθανὸν παρήχθη ἐκ τοῦ *βαυβάω* (ἀποκοιμίζω), ὡς ἔθος τῶν γραιῶν τοῦ νὰ περιποιῶνται καὶ ἀποκοιμίζωσι τὰ βρέφη, ὡς ἂν ἔλεγον «βαύβα» πλάγιασε. Παραπλησία βρεφικὴ λέξις εἶνε ἡ *ντντί*, ἐκ τοῦ *νάνι νάνι*· ἀλλὰ καὶ ἡ *βαυβά* ἢ *βαβά* πιθανὸν ὅτι ἐσχηματίσθη ἐκ τῶν *βα βα*, βρεφικῶν ψελλισμάτων ὡς ἡ *μαμὰ* (μήτηρ) ἐκ τῶν *μα μα*.

Βερβελήθρα κόπρος αἰγός. Πολὺ πιθανὸν ὅτι μετωνομάσθη σκωπτικῶς ἢ διὰ τὴν χρησιμότητά της ἐκ τοῦ *βέρβερι* μαργαριτοφόρου ὀστρέου, (ὡς ἐκ τοῦ δάκτυλος, *δακτυλήθρα*). Εἰς ὑποστήριξιν τῆς ἰδέας μου, ἔστωσαν ὡς παραδείγματα, ὅτι τὴν κόπρον τῶν ἵππων καὶ ὄνων ἀποκαλοῦσι, *κάστανα*, ὡς ἐκ τοῦ σχήματος, καὶ τὸν ὄνον, *κὺρ Ἀναγνώστην*, ὡς ἐκ τῆς φωνῆς, καὶ τὴν ἐν λόγῳ *βερβελήθραν*, βελάνι (βάλανον), ὡς ἐκ τοῦ σχήματος. φρ. μάσσε λίγα βελάνια (*).

Βολὴ (βολὴ) τὸ ῥίψιμον μιᾶς πέτρας. Φρ. μιὰ βολὴ τόπος=τῷ ἀλλαχόσε μιὰ τουφεκιὰ τόπος — μιὰ κουρσουνιά.

Βολεῖ-βόλεσε γ'. πρόσ. ἔξεστι, ἐπιτρέπει ἡ θέσις, ὁ καιρός, ἔρχεται στὸ λογαριασμό. Φρ. δὲ μοῦ βολεῖ — δὲ μοῦ 'βόλεσε — ἃ 'σοῦ βολεῖ πάρτο — δὲ βολεῖ (ἐπὶ συνοικεσίων) δηλ. δὲν τὸ ἐπιτρέπει ὁ νόμος. ΚΝ.

Βούσυκα ἐν Κεφαλληνίᾳ τὰ ὑπερμεγέθη καὶ τοῖς ἀρχαίοις ἐπαινετὰ σῦκα.

Βρακοζωολόγος ξυλάριον, ἐν σχήματι βελώνης, δι' οὗ περῶσι τὴν βρακοζώνην.

Γ.

Γαϊδουροδάτης ὁ ὁδηγὸς τῶν ὄνων· οὕτω καὶ ζευγηλάτης=ὁ ἀροτριῶν.

Γάρα μόνον αἱ γυναῖκες, πρὸς ἀλλήλας διαπληκτιζόμεναι, μεταχειρίζονται τὴν λέξιν ἀντὶ τοῦ ἀλλαχόσε *πατρικήν*. Φρ. μωρὴ γάνα, μωρὴ κάσσα. Ἀποκλειστικῶς, *γάρα* καὶ *γαρωσὰ*=κηλίς, μαύρισμα, μουτζαλιά.

Γιωματάρι γεωματάρι, οἶνος ἐκλεκτὸς διὰ τοὺς φίλους τοὺς ὁποίους γεύουσι, ἄκρατος, καὶ δοκιμαζόμενος διὰ τὴν πώλησιν.

Σημ. Οἰκογενειακῶς οἱ χωρικοὶ Λευκάδιοι

(*) Τὰ σκώμματα, οἱ σαρκασμοὶ, καὶ αἱ εἰρωνεῖαι εἶνε ἐκ τῶν κυρίων χαρακτηριστικῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, καὶ μάλιστα τῶν Ἑπτανησίων· οὕτω τὸν νῆσον τῶν τριόδων, ἀποκαλοῦσι Λόρδον, Κόνσολα, Πρέντζιπε, τὸν ὄνον δὲ κὺρ ἀναγνώστην ἢ ἁπλῶς ἀναγνώστην ἕνεκα τῆς φωνῆς, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἕνεκα τῶν καταχρήσεων καὶ τῆς κουφονοίας τῶν ἀναγνωστῶν, οἵτινες τέως κατεῖχον τὴν θέσιν τῶν ἀρχαίων σχολαστικῶν . . .

Digitized

πίνουσι ἀπόκρασον, *λάγγερο*, ὅπερ πιθανῶς ἐσχηματίσθη ἐκ τοῦ *λαρὸς* (ληνός), *λαρόγερο* (λάγγερο).

Γουλὶ καὶ *γουλιὰ* λέγεται ἡ ὕλη ἣν ἐμῶσι τὰ βρέφη, καὶ γλιόχρασμά τι δι' οὗ αἱ γυναῖκες ἀλείφουσαι τὸν δάκτυλον ἐμβάλλουσιν εἰς τό στόμα τῶν νηπίων. Φρ. ἔφαγε δυὸ γουλιαῖς — ἔστρεψ' ἕνα γουλί. (Γουλὶ=ὕλη. Δωρ. οὖλη καὶ διὰ Γ' γούλη).

Γούπατο χαμηλός, ὑγρὸς καὶ βαλτώδης τόπος=(οὔβατος — ἄβατος).

Δ.

Δὰ τὸ χαρακτηριστικὸν μόριον τῶν Λευκαδίων, πολυτρόπως καὶ ἐν ἀφθονίᾳ χρωμένων= ἀμιά, τῶν Κερκυραίων, — ἀμά, τῶν Κεφαλλήνων, — γιαμά, τῶν Ζακυνθίων.

Διχάλα (δίχα). Ξύλον ἰσοσκελοῦς σχήματος V, εἰς τὸ ὁποῖον εὐθετίζουσι τὰ *χερόβολα* τῶν σταχύων διὰ νὰ σχηματίσωσι τὸ *δεμάτι*, ὅπερ μεταφέρουσιν εἰς τὴν ἀθεμονιά.

Δράκος (δράκων). Οὕτω καλεῖται τὸ ἔτι ἀβάπτιστον βρέφος, εἴτε ὡς εὐχή, ὅπως τὸ νεογνὸν γίνῃ δράκων (ἀνδρεῖον, ὑπεράνθρωπον ὄν), εἴτε πρὸς ἐξιλέωσιν τῶν δρακόντων ἐχόντων ἐπιρροὴν ἐπ' αὐτοῦ ὡς ἀβαπτίστου. Τοὺς δράκοντας, ἐκ παραδόσεως καὶ εἰς τὰ παραμύθια, θεωροῦσιν ὡς ὄντα ὑπεράνθρωπα, ἔχοντα παντοδυνάμους ἐνεργείας, καταστρεπτικὰς ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. Ταυτίζονται δέ, ἄλλοτε πρὸς τοὺς Κύκλωπας, ἄλλοτε πρὸς τὴν Χίμαιραν Σφίγγα, Ὕδραν κτλ. Ὁ θηλυκὸς δράκων καλεῖται *δράκαινα* ἢ *δρακόντισσα*, καὶ *λάμια*.— Τὰς *λάμιας* πιστεύουσιν ἐμφωλευούσας εἰς ἀποτόμους καὶ τὸν ἄνεμον ἀντωθοῦντας βράχους· πολλοὶ δὲ τοιοῦτοι τόποι φέρουσι τὸ ὄνομα *λάμια* καὶ *λάμα* (*).

Δρόγγος (γόγγρος) χέλι χονδρόν.

Δρομὴ καὶ *πιδρομή*. Βίαιον τρέξιμον. Φρ. τρέξε μιὰ δρομὴ=(ὕπαγε δρομαίως)· — μιὰ 'πιδρομὴ τόπος, (ἡ ἀπόστασις ἣν ἤθελέ τις διανύσει ἐφορμῶν κατά τινος), — σὲ μιὰ δρομὴ τὸν ἔπιασα.

Ε.

Ἐπιβλεπάτωρας = ὁ Θεός.

Ζάβαλλης (καβάλλης), ὁ ὄνος. Ἄλλα ἐπίθετα τοῦ ζώου τούτου εἶνε *γομάρι*, *ζοντώβολον* πιθαν. (ζοντώβολον), *γαϊδοῦρι*, καὶ *ἀραγγώστης*.

Ζ.

(Ζεύγλη) (1).

Ζόρκος. (Ζορκὸς)=γυμνός, μεταφορικῶς ἐκ τῆς δορκάδος.—Οὕτω καὶ τὰ ἄνευ σαγμαρίου ἐλευθέρως βόσκοντα κτήνη λέγονται *ντόρκα*. Φρ. θὰ τ' ἀφήσω *ντόρκο*.

Η.

Ἤρωγας. (Ἤρως) φρ. 'γειάσου ἤρωγα—εἶνε ἤρωγας.

Ἤπατα καὶ *γήπατα* (ἧπατα) = δυνάμεις· (τὸ μέρος ἀντὶ τοῦ ὅλου), φρ. δὲν μοῦ ἔμειναν ἧπατα — δὲν ἔχ' ἧπατα ν' ἀνασάνῃ—μοῦ κοπήκανε τὰ *γήπατα* (παρέλυσαν αἱ δυνάμεις μου).

Θ.

Θεογκαλεσμένε. — *Θεοήλατε*. — *Θεοσκοτωμένε*. — *Θεωρᾶ*. — *Θεωρέτε*. Λέξεις βλάσφημοι καὶ ὑβριστικαί. Τὸ *θεο* κατήντησε μεγεθυντικὸν, οἷον θεώρατος (ὑψηλοῦ ἀναστήματος) = πελώριος· ἀλλ' ὑπολανθάνει καὶ χλευασμὸν εἰσαχθέντα πιθανῶς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν παρῃτοῦντο τῆς εἰδωλολατρείας οἷον *θεόσκυλος*, *θεόγατος*, *θεοσκότεινος*, *θεοκερατᾶς* κτλ.

Θροφεμό.—Τὸ περιέχον ἀντὶ τοῦ περιεχομένου=μεταξοκάμπη.

Θυρίδα (Θυρίς).

Ι.

Ἴσωμα. Ὁμαλὸς καὶ ἐπίπεδος τόπος.

(*) Ἐκ τῶν παιδικῶν ἐντυπώσεων φαντάζονται τὰς Νεράγιδας παρὰ τοὺς ποταμοὺς καὶ βρύσεις. — Τὰ στοιχειὰ ἐντὸς τῶν οἰκιῶν καὶ φρεάτων, ὑπὸ μορφὴν ζώων. — Τὰ Ξωθειά, Ξωτικά, τοὺς Στρίγγλους καὶ Στρίγγλες εἰς ὀρεινούς, συνδένδρους καὶ ἐρήμους τόπους.

(1) Παρὰ τοῖς ὀθωμανικοῖς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας διασώζονται πολλαὶ Ἑλληνικαὶ λέξεις. ἐξ ὧν ὀλίγας τινὰς παρατίθημι, εὐχόμενος ἵνα ἄλλος τις φιλοτιμηθῇ εἰς συλλογὴν τῶν λειψάνων τούτων, ἅτινα θέλουσι προσεπιμαρτυρεῖ αἰωνίως ὅτι ὁ Ἕλλην καὶ θνήσκων καταλείπει ἴχνη ζωοποια. — (Ζεῦλα, βουϊντρα καταράκτης λάχανα, λάπαθα, σειρά, μάντρα, ἰλὺ (ἰλός), ἰλυστὴρ (στραγγιστῆρι).

Digitized by Google

Κ.

Καθάριο. Ἄρτος σίτινος πρὸς διάκρισιν τοῦ κοινῶς λεγομένου *καρβέλι*, ὅστις γίνεται ἀναμίξ ἐκ σίτου καὶ κριθῆς (σμιγό). *Καθάριο ἄλογο*, λέγεται ὁ εὐτραφὴς καὶ καλῶς περιποιούμενος ἵππος.

Κάματος. Γεωργικὴ ἐργασία.

Καματερό. Βοῦς ἐργατικός.

Κάνω. Σπανίως μεταχειρίζονται τὸ *κάνω* ἀντὶ τοῦ ποιῶ, ἀλλ' ὡς βάναυσον λέξιν προφέρουσι χλευαστικῶς, ὅταν συμπέσῃ λόγος περὶ ἀφοδεύσεως. Φρ. νὰ κάμῃς τὰ κακά σου — νὰ κάμῃς τὸν περίδρομο. Ἀξιοσημείωτον ἐγχώριον ῥητὸν εἶνε τὸ *ετί νὰ κάμω καὶ τί νὰ ποιγήσω* = στενά μου πανταχόθεν. Συνηθέστατα ἀντὶ τοῦ κοινῶς *κάμω* λέγουσι *φτιάνω*.

Καρίνα. Ἡ μεγάλη δοκὸς ἡ βαστάζουσα τὴν στέγην (κάρινον) λέγεται δὲ καὶ *κεφαλομάτερο*.

Καρτζικλόνω. Παγόνω εἰς τὸν ἔσχατον βαθμὸν—*ἐκαρτζίκλωσε*=ἐπάγωσε. Ὡς ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος, νομίζω ὅτι τὸ *καρτζικλόνω* εἶνε ἴσον τῷ *καρκιρόω*.

Κάσσα, (κάσσα) πόρνη. Αἱ γυναῖκες μεταχειρίζονται τὴν λέξιν ὑβριστικῶς πρὸς ἀλλήλας, φρ. μωρὴ κάσα καὶ γάνα.

Καταποτήρας (καταπότης). Φυσικὴ καταβόθρα δι' ἧς ἐκκενοῦνται τὰ λιμνάζοντα ὕδατα.

Κατατρουμᾶς. Ῥυμὸς σιδηροῦς τῶν φορτηγῶν ζώων.

Καψερός—*ρὲ* καϋμένος—*νε* = τὸ ἐν ἄλλοις τόποις *ζάβαλης*.

Κεροδισά. Τὰ ἐντάφια συνιστάμενα ἐκ σαβάνων, ὑποδημάτων, κηρίου, καὶ λιβάνου.

Κεφαλοδέτι. Ὁ διὰ μανδυλίου κεφαλοδέτης τῶν χωρικῶν.

Κοκκίζω καὶ *σπειροκοκκίζω* (κονίζω) πασπαλίζω μὲ κόκκους ἢ μὲ κόνιν.

Κλωνὶ (κλωνίον) μεταφορικῶς ἀντὶ τοῦ *ὀλίγον* ἢ *κόκκος*. Φρ. *δωμ' ἕνα κλωνὶ στάρι* δηλ. ὀλίγον. — Οὔτ' ἕνα κλωνὶ δὲ σοῦ δίνω = σπειρί, κτλ.

Κολτζίδα (κολλητίς). Ἀκανθώδης τις σπόρος ἐν τοῖς ἀγροῖς κολλῶν εἰς τὰ ἐνδύματα τῶν διαβαινόντων. — *Κολτζάκια*, ἐκ μεταφορᾶς λέγονται τὰ ἀγγιστροειδῆ σίδηρα τὰ προσκεκολλημένα ὄπισθεν τῶν σαγμαρίων δι' ὧν συνδέεται τὸ φορτίον.

Κορίθι (Κορίνθιον) εἶδος σταφυλῆς μετενεχθὲν ἐκ Κορίνθου.

Κοπίδι (κοπίς)· κυρτὸν μαχαιρίδιον διὰ τὸν τρυγητόν.

Κότζος κοτζίδα (κοσσύμβη).

Κουβέλι (κύβος) μέτρον τῶν γεννημάτων.

Κουρκέλλα (κριθέλλιον) κρίκος καὶ σιμίτι.

Κούσελλο (κυφός, κύφυκλος)· ὁ ἐσχατόγηρως.

Κουτζουμπέλια (κοφάμπελοι). Τὰ ἐκ τῆς παλαιότητος ἀπεξηραμένα κλήματα.

Κουτράγω (κόττα)=κοῦτρα (κεφαλή)· κτυπῶ διὰ τῆς κεφαλῆς. Φρ. ἔλα νὰ κουτρήσουμε (νὰ κτυπήσωμεν τὰς κεφαλάς μας, λέγουσιν οἱ παῖδες, ἢ τὰ αὐγὰ τοῦ Πάσχα). — Ἀλλοιὰ ποῦ τῶχ ἡ κοῦτρά του νὰ καταιβάζῃ ψεῖρες.

Κωπὴ καὶ *Κωπάδι* (κωπεύω) τὸ πολυπληθὲς ποίμνιον ἐκ μεταφορᾶς τῶν στρατιωτικῶν τάξεων. Φρ. μιὰ κωπὴ 'νωμάτοι γήρτανε στὸ σπίτι μας.

Λ.

Λάγγερο ἴδε γιωματάρι.

Λαχίζω τρέπω εἰς φυγήν, καταδιώκω. *Ξελαχίζω* ἐκβάλλω τινὰ ἐκ τῆς θέσεώς του καὶ τὸν καταδιώκω, ἴσον τῷ τῶν ἀπομάχων *τζακίζω*. Φρ. τὸ ἀσκέρι μας ἐτζάκισε=ἐτράπη εἰς φυγήν·—τοὺς ἐτζακίσαμε = ἐτρέψαμεν.

Λαχαριάζω (λαγγάζω) ἀσθμαίνω, βραδυπορῶ.

Λεκάτη (ἡλακάτη).

Λεκατίζω τυλίσσω εἰς τὴν λεκάτην (ῥόκαν).

Λιοκόκκι ἐλαιόκοκκος.

Λόμπος (λέμβος) μικρὰ δεξαμένη, εἴτε φυσικῶς ἐκ τῶν λιμναζόντων ὑδάτων σχηματισθεῖσα, εἴτε τεχνικῶς ἐσκαμμένη. Οἱ παῖδες συνήθως σκάπτουσι *λόμπους* . . . . διὰ νὰ ὀλισθαίνωσιν οἱ διαβᾶται.

Λουβὶ (λόβιον)· ἡ σπερματοθήκη τῶν ὀσπρίων καὶ τῶν σκορόδων.

Μ.

Μαθὲ ἤγουν, δῆθεν, δηλ. φρ. θέλεις μαθὲ ν' ἀκούσῃς.

Μαλάθα (καλάθα)· κόφινος κεχρισμένη διὰ πηλοῦ, χρήσιμος διὰ τοὺς ἄρτους· πιθανὸν ἐκ τοῦ *μάλθα* (χρίσμα) ἢ ἐκ τοῦ μαλάσσειν τοὺς ἄρτους.

Μεστὸ (μεστόν)· ὥριμον, πλῆθος. Λέγεται ἐπὶ ὀσπρίων καὶ γεννημάτων, *ἄμεστο*=ἄωρον. Φρ. ἔφαγ' ἄμεστα κουκιά.

Μισουραὶς ἢ *μισουραὶς* (μεσουράνιος)·

Digitized by Google

χρονικὸν μέτρον. Φρ. ὁ γήλιος ἀνέβη μισουρανής, ἢ ἁπλῶς, εἶνε *μισουραρίς*. Ἄλλα χρονικὰ μέτρα ἔχουσι, τὸ *ξέβγαλμα*, (ὅταν ἐξάγωνται τὰ ζῶα εἰς τὴν βοσκήν).—

Τὸ σύμπασμα (ὅταν τὰ ζῶα ἐπιστρέφωσιν εἰς τὰς φάτνας των.

Πάρωρα, μετὰ τὸ ξέβγαλμα (κουσλούκι).

Χαλύπωμα [καλύπωμα], τὸ ἀπὸ τῆς δύσεως τοῦ Ἡλίου μέχρι νυκτὸς διάστημα=*συρριπο*. φρ. ἐχαλύπωσε—ὅσο νὰ χαλυπώσῃ.

Σύθαμπα, (πρὸ τοῦ λυκαυγοῦς).

Ξέθαμπα, (μετὰ τὸ λυκαυγές).

Κολλαστό, πρόγευμα, (ἂν δὲν εἶνε τὸ ξένον colazione, πιθανὸν ἐκ τοῦ κόλαβος).

Μουρλὸς καὶ *μούρλιακας* (μωρύλλος), ὁ τρελλός.

Μοῦργα (μόργμα). Τὸ ἀκάθαρτον ἔλαιον (καταπάτι).

Μουργαριὰ μέγας κάδδος χρήσιμος διὰ τὰς ἀκαθαρσίας τοῦ ἐλαίου.

Μουσοῦδα τὸ ρύγχος τῶν ζώων.

Μπροστόμι (προστόμιον)· λίθος ἢ κέραμος τιθέμενος πρὸ τοῦ στομίου τοῦ φούρνου διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν φλόγα.

Μυγοπαγίδα (μυάγρα).

Μυλάγω (μυζάνω) ἐμύλησα—μυλησέτο = βυζασέτο.

Μυξύτης ἐξάνθημα ἀποφέρον πῦον.

Νεραγιδάρης ὕβρις πρὸς φιληδόνους = ἀχρεῖος, (ὁ ἀγαπῶν τὰς νεράγιδας).

Νεκρὸ ἀνάλατον, ὡς ἂν ἔλλειπεν ἡ ψυχὴ τοῦ φαγητοῦ, φρ. ἔφαγα νεκρὰ λάχανα — νέκρα =(ἀνοστιά).

Νεροσταλίδα φλύκταινα γινομένη ἐκ καύματος καὶ εἶδός τι μυκήτων λίαν ὑδαρῶν.

Ντόρκο ἴδε, ζόρκος.

Ξ.

Ξαιθαλίζω ἴδε ἀθάλη.

Ο.

Ὄρτη (ὀρθὴ) ἐπὶ ὑφασμάτων, τὸ ἀντίθετον, *ἀνάποδη*.

Π.

Παδίλλα (πάδιλλα) πήλινον μαγειρικὸν σκεῦος.

Παραβάλλω καὶ παραβάνω παρορμῶ τοὺς κύνας εἰς πάλην, ἢ ἐναντίον τινός.

Παραβγαίνω γίνομαι ἀντιμέτωπος εἰς τὴν πάλην. Φρ. μὲ ποιὸν ἐπαραβγῆκες — ἔλα νὰ παραβγοῦμε.

Παραβελάζω. Ὅταν ἀπὸ πόνου ἢ φόβου φωνάζῃ τις ἰσχυρῶς *παραβελατὸ* = ξεφώνημα.

Παραστάτης (παραστὰς) αἱ δοκοὶ ἢ οἱ λαξευτοὶ λίθοι τῶν δύο πλευρῶν τῆς θύρας.

Παρασυρορίζω παραβαίνω τὰ ὅρια. Τοῦτο γίνεται, ὁσάκις τις καλλιεργῇ λαθραίως μέρος ἐκ τοῦ ἀγροῦ τοῦ γείτονός του.

Παργοριά. Ἔθιμον τοῦ συνδειπνεῖν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ τεθνεῶτος, ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας πρὸς παρηγορίαν.

Πέραθε (πέρηθεν) Φρ. γῆρτε κεῖθεμ πέραθε.

Πεντώβολα παιδιὰ διὰ πέντε χαλίκων γινομένη.

Περγιορίζομαι (περιορίζομαι). Φρ. περγιορίστικα 'πο τὴμπεῖνα.

Πεταστή = (πλακοῦς).

Πιδρομή ἴδε δρομή.

Πιτυλίζω (πιτυλίζω) ῥαντίζω.

Πλέχτρα (πλεκτή). οἱ πλόκαμοι τῶν κρομμύων καὶ σκορόδων.

Πλάστης ῥάβδος δι' ἧς ἁπλώνουσι τὴν ζύμην.

Πλοκός (πλόκος) ἡ πλεκτός· λέγεται ἡ ἀποθήκη τοῦ ἀχύρου. Τῶν χωρικῶν αἱ οἰκίαι διαιροῦνται εἰς *πλοκὸν* καὶ *γωνιά* (ἑστίαν). Ὁ πλοκὸς χωρίζεται διὰ πλεκτῶν ἢ προσδεδεμένων ῥάβδων, διὰ νὰ μὴ τρώγωσι τὸ ἄχυρον τὰ πλησίον αὐτοῦ ζῶα.

Πολυσπόρια μαγείρευμα πολλῶν σπερμάτων. — Κατ' ἔτος ἐν μηνὶ Νοεμβρίῳ, τὴν ἡμέραν τῶν εἰσοδίων τῆς Θεοτ. (τῆς Μισοπορίτισσας), ὁπότε δηλ. ἡ ἡμίσεια σπορὰ εἶνε τετελεσμένη, ἑκάστη οἰκογένεια μαγειρεύει ἐξ ὅλων τῶν ἐδωδίμων σπερμάτων σῖτον, ἀραβόσιτον, ἐρεβίνθους κτλ. προσφέρουσα τοῖς ἐρχομένοις, ὡς εὐχήν, ὑπὲρ τῆς γονιμότητος τῆς γῆς.

Ποιγήσω. Μόνον λείψανον τοῦ *ποιῶ*, σύνηθες μόνον ἐν τῇ φράσει, *τί νὰ κάμω καὶ τί νὰ ποιγήσω*.

Πρᾶξι (πρᾶξις). Ἀποκλειστικῶς εἶνε ἐν χρήσει ἀντὶ τοῦ *ἀγωγή*. Φρ. τοῦ ἔκαμα πρᾶξι —θὰ σοῦ κάμω. πρᾶξι—*πράξεις*=καμώματα

Προβαίνω Μόνον ὁ Ἐνεστ. τῆς Ὁριστ. ἐν χρήσει· οἱ δὲ λοιποὶ χρόνοι ἐκ τοῦ *προβάλλω* Φρ. τώρα προβαίνω —γιὰ πρόβαλλε—ἐπρόβαλα νὰ γιδῶ—γιατὶ δεμπροβαίνεις;

Πρυβνὰ ἴδε ἀρνακάδα.

Προπόδι δέρμα καλύπτον τὸ ἔμπροσθεν μέρος τοῦ ποδός.

Digitized by Google

Ρ.

Ῥάτα (ῥᾶξ). Φρ. ἔφαγα μιὰ ῥᾶτα σταφύλι.

Ῥημάδι καὶ ΕΡΜΟ (ἔρημον). κατάρα ἀπευθυνομένη εἰς ζῶα καὶ ἀνθρώπους.—Φρ. τὸ ἔρμο καὶ τὸ σκότεινο — ἔρμος = ταλαίπωρος, ἄθλιος.

Ῥιγόνω (ῥιγόω) κρυόνω. Φρ. ἐρίγωσ' ἀπὸ τὸ κρύο.

Ῥιπίζω (ῥιπίζω) σκορπίζω.

Ῥογί. (ῥοή). ἀγγεῖον. ἀποκλειστικῶς διὰ τὸ ἔλαιον=λαδικό.

Ῥοδίζω (ῥοδίζω). Ἀμετ. Ἐκ τῆς ἀνταναχλάσεως τοῦ ἡλίου τῆς φλογός, ἡ ἐκ τῆς αἰδοῦς κοκκινίζουσιν αἱ παρειαί, αἱ χεῖρες κτλ. φρ. μὴν κάθεσαι κοντὰ στὴ φλόγα γιατὶ θὰ ῥοδίσῃς. Ἐρόδισ' ἀπὸ τὸν ἥλιο.—Τὸ ψωμὶ ἐρόδισε· ἐροδισ' ἀπ' τὸ φόβο του = (ἐκατακοκκίνισε).

Ῥομπόλι ῥομβοειδὲς ἀγγεῖον δι' οὗ πίνουσι.

Σ.

Σαλαγάω κτυπῶ τὸ ζῶον νὰ προπατῇ.—φρ. σαλάγα νὰ πᾶμε.

Σέμπρος συμμεριστὴς, συμμέτοχος.

Σιγάω = παύομαι, οὐδέποτε δὲ ἀντὶ τοῦ σιωπῶ. Φρ. Γιατὶ δὲν τρῶς; Ἀπαντ. δὲν σιγάω—ἡ βροχὴ δὲ θέλει νὰ σιγήσῃ.

Σκαντάλι. (σκάνδαλον). τὸ μικρὸν σίδηρον τῶν πυροβόλων, ὅπερ κινηθὲν ῥίπτει τὸν λύκον.

Σκούλη (σκολιά) τὸ ἀμβλὺ μέρος τῶν μαχαιρῶν ἢ πελέκεων. Φρ. τῶδωκα μιὰ μὲ τὴ σκούλη. — Τὸ ἐναντίον τῆς *σκούλης* εἶνε ἡ *κόψι*.

Σκωληκιερίδα (ἕλμινς)

Σούδαυλος ἴδε ἀθάλη.

Σπερνά. (ἐσπερινά)· ἑσπερινὴ προσφορὰ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις γινομένη διὰ κολλύβων, κηροῦ καὶ λιβάνου, ἀντὶ τῆς ἐν ἄλλοις τόποις *ἀρτοκλασία*.

Σταχτοπῦρι μάλλινον ἢ τρίχινον τεμάχιον ὑφάσματος βρεχόμενον καὶ θερμαινόμενον εἰς τὴν στάκτην, ὅπερ ἐπιθέτουσιν εἰς τοὺς πάσχοντας ἐκ κώλικος.

Σύθαμπα ἴδε μισουρανής.

Συμπάω (συμβάω)· πλησιάζω τοὺς δαυλοὺς διὰ ν' ἀναφθῇ ἡ πυρά. Φρ. σύμπησε ν' ἀνάψῃ —γιατὶ δὲ συμπᾷς=*σύμπημα* Φρ. μὲ τὸ σύμπημα δὲν ἀνάβει φέρε τὴ φυσοῦνα.

Σύμπασμα ἴδε μισοκρανής . . . . . .

Συνεβγάνω καὶ *συνεβγάλλω* (συνεκβάλλω) παραπέμπω, ξεπροβοδίζω. Φρ. ἔλα νὰ μὲ συνεβγάλῃς νὰ μὴ χάσω τὴ στράτα. — τὸ ἰσυνέβγαλα ὥσο μὲ τὸ φανερό. — *συνέβγαλμα* ὀνομασία τόπου μέχρι τοῦ ὁποίου παραπέμπουσι τοὺς φίλους καὶ συγγενεῖς.

Τ.

Τρίμμα τρίμμα-τρίμματα. Συνηθέστατα εἶνε εἰς χρῆσιν ἀντὶ τοῦ *ὀλίγον*. Φρ. δόμ' ἕνα τρίμμα ψωμὶ—στάσου ἕνα τρίμμα—τριμμάκι =λιγάκι.

Τριψάνα. Οἱ παῖδες ποιούμενοι εἶδός τι συνεταιρισμοῦ (ἐλᾶτε νὰ φτιάσουμε τριψάνα), φέρουσιν ἕκαστος ὀλίγον ἄρτον, τὸν ὁποῖον τρίβοντες ἐντὸς ἀγγείου, ἀπογεύονται.

Τρόχαλος ὁ ἐκ λίθων γῦρος τοῦ ἅλωνος.

Τυλιγάδι ξυλίνη ῥάβδος δίκρανος ἔχουσα περὶ τὴν ἑτέραν ἄκραν πασσαλίσκον δι' ἧς τυλίσσουσι τὰ νήματα.

Φ.

Φλαγοῦρα πλακοῦς ῥιπτόμενος εἰς τὸν φοῦρνον ἐνῷ ἔτι φλέγεται, διὰ νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν ἀνάγκην, ἕως οὗ ψηθῇ ὁ ἄρτος.

Φρομάζει ἐφρόμαξε, (βρίμᾶται)· διὰ τοὺς ἵππους καὶ ἡμιόνους.

Φτερωτή ὁ πτερωειδὴς τροχὸς τοῦ μύλου.

Φτά—Φτό (φυτά, φυτόν), κυρίως τῶν κλημάτων.

Χ.

Χαλύπωμα ἴδε μισουρανής.

Χλεμπονιάρης καὶ Χλεμπονιασμένος (χρέμμα) ὁ ἐκ τῆς νόσου κιτρινωπὸς καὶ ἀποχρέμπτων.

Χοροστασό. Πλατεῖα ἔνθα κατὰ τὰς ἐπισήμους ἡμέρας οἱ χωρικοὶ συνερχόμενοι χορεύουσιν ἢ παίζουσι διάφορα γυμναστικὰ παιγνίδια.

Ψ.

Ψαρά, ψαρὴ Τὰ εὐκολόβραστα καὶ ταχέως διαθρυπτόμενα ὄσπρια. φρ. ἡ φακή μου εἶνε ψανή.

Digitized by Google

Φρασεολογία.

Ὅρκοι.

Μὰ τὸ ναί. — *Ναὶ μὰ τὸ ναί.* Εἰς βεβαίωσιν ἁπλῆν.

Νἄχω δγιάδικο τὸ Θεγό, τὴν Παναγιά.— *Στὸ Θεγό μου.* Ἐπὶ ἀδικημάτων καὶ ἀρνήσεων.

Μὰ τὸ ψωμί. — *Μὰ τὸ καρβέλι.* — *Νὰ τὸ λιμάξω.* — *Νὰ τὸ πιθυμήσουνε τὰ παιδιά μου.*—*Νὰ τὸ πιθυμήσω 'ς τὴν φυλακή.* Ὅρκος σημαντικὸς καὶ πιστικώτατος ἕνεκα τῆς μακρᾶς καὶ ἐπ' ὀλίγον ἀρκούσης εἰς τὰς ἐγχωρίους ἀνάγκας συγκομιδῆς τῶν γεννημάτων, ἐξ ἧς πολλάκις ὑπὸ τοῦ λίμοῦ πολλὰ ἔπαθον.

Στὴ ψυχή μου καὶ στὸ Θεγό μου. — *Νὰ μὴ γιδῶ πρόσωπο Θιγοῦ.* Ὅρκος τῶν γερόντων.

Ἔτσι νἄχουμε καὶ καλό. Εἰς ἁπλῆν βεβαίωσιν.

Μὰ τὴν ὥρα ποῦ μᾶς παραστέκεται. Ἐκ τῆς θρησκευτικῆς ἰδέας ὅτι ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν περιμένομεν τὸν θάνατον.

Ναὶ μὰ τὴ μέρα τὴ σημερνή. Ὅταν συμπέσῃ Κυριακὴ ἢ ἄλλη τις ἑορτή.

Ἔτσι νἄχουμε καὶ καλὴ ψυχή. Ὅρκος τῶν γερόντων, καὶ ὁ μέγιστος ὅρκος τῶν ἱερέων.

Ξωθειό νὰ γένῃ. Ὁ θεὸς φυλάξῃ, ἄπαγε.

Εὐχαί.

Νὰ ζῇς. — *Νὰ ζῇ ὁ Κὺρ Γιάννης.* Εἰς γ'. πρόσωπον ἀντὶ «Νὰ ζῇς, Κὺρ Γιάννη».

Σωτηρία. Ἀξιοσημείωτος ἐπιφώνησις πρὸς τοὺς ἱερεῖς ὅταν ἀποπίωσιν=μὲ τζὴ γειαῖς σας,

Σημ. Δὲν εἶνε ἄπο σκοποῦ νὰ εἴπω ἐνταῦθα, ὅτι ἐν ᾧ πίνουσιν οἱ ἱερεῖς, οἱ παρακαθήμενοι ἀποκαλύπτοντες κατὰ τὸ ἥμισυ τὰς κεφαλάς των, σιγαλῇ τῇ φωνῇ προσεύχονται «Δι' εὐχῶν τῶν....» κτλ.

Βοήθειά σας ἡ χάρι του (της) δηλ. ἡ χάρις τοῦ δεῖνος Ἁγίου ἢ Ἁγίας. — Ἰδοὺ ἀντικείμενον θεολογικῆς σκέψεως, ὅτι ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ ὑπάρχει τὸ ἀληθὲς καὶ ὀρθὸν φρόνημα τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας περὶ τῶν ἁγίων.

Νἄχῃς καλὴ ψυχή. Πρὸς τοὺς γέροντας καὶ γραίας.

Γειά σου χι' ἀλήθεια λέγω. Ὁμιλοῦντος τινὸς ὁ ἕτερος πτερνίζεται.

Γειὰ χαρά σας — *Γειὰ χαρὰ ς' τὴν ἀφεντιά σας.* Ἀσπασμὸς μετὰ τὸ γεῦμα.

Ν' ἀξήσῃς. Εὐχὴ τῶν γραιῶν πρὸς τὰ βρέφη, ὅταν πτερνίζωνται.

Σημ. Αἱ γραῖαι ὡς καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις πτύουσιν εἰς τὰ βρέφη διὰ νὰ μὴ βασκανθῶσι.

Δίντρα! δέντρα! Ἐπιφώνημα εὐχετικὸν τῶν γραιῶν πρὸς τὰ βρέφη, ὅταν ἀρχίζωσι νὰ ὀρθοποδίζωσιν.

Καὶ παπᾶς. Εὐχὴ πρὸς τοὺς μαθητάς, ὅταν ἀσπάζωνται τὴν χεῖρα τῶν γονέων ἢ ἄλλων.

Καὶ γαμπρός. Πρὸς τοὺς ἐφήβους.

Ὕβρεις — ἀπειλαὶ — βλασφημίαι.

Νὰ πέσ' ἡ σταλαματιά σου. Νὰ σοῦ ἔλθῃ ἀποπληξία, ἐκ τῆς παρακολουθούσης τὴν ἀποπληξίαν ἐπιστάξεως. Ἀκριβὴς μετάφρασις τῆς *σταλαγματιᾶς* εἶνε τὸ Τουρκικὸν *Ταμλὰ* = ἀποπληξία.

Ἄγε στὸν κόρακα — *Νὰ βγάλῃς τὸν κόρακα.* Ὕπαγε εἰς τὸν διάβολον (εἰς κόρακας).

Νὰ πῇς καὶ νὰ ράνῃς (;) Ἀπάντησις πρὸς τὴν ἐρώτησιν τί θὰ πῶ; Πιθανὸν τὸ *πῇς* νὰ ἦνε παραφθορὰ τοῦ *ποιήσῃς*. Ἡ ἔννοια τῆς φράσεως σήμερον εἶνε ἴση πρὸς τὸ *νὰ κάμῃς καὶ νὰ δείξῃς*, ἀπειλητικῶς πως.

Ἄγει δὰ χ' ἐγροια σου. — *Ἄγει δὰ χ' ἐγὼ σὲ σάζω καὶ* (σάνω). Ἀπειλὴ=μὴ σὲ μέλλει δηλ. θὰ σοῦ δείξω.

Νὰ σὲ πάρουνε οὐλ' οἱ διάουλοι ἀπ' τὰ λαγκάδια. Ὡς εἴπομεν εἰς τὴν λέξιν, *δράκος*, τὰ ὄρη, οἱ ποταμοί, κλ. ἔχουσιν ἐν τῇ φαντασίᾳ τῶν χωρικῶν τοὺς δαίμονάς των.

Νὰ σοῦ δώκω μιὰ κατακέφαλα νὰ γιδῇς τὸν οὐρανὸ σφοντύλι.

Διάουλ' ἔμπα μέσα του (σου) *κτλ.*

Νἄμπ' ὁ διάολος μέσα σου καὶ νᾶνε χι' αὐγωμένος.

Νὰ σὲ πάρ' ὁ Χάρος.

Ἄγει στὴν ἀνεμορπή. Ἴδε τὴν λ. ἀνεμορπή.

Νὰ πλαντάξῃς.

Ἀπὸ τὸ Θεγὸ νὰ τωὔρῃς. Ἐπὶ ἀδικημάτων.

Νὰ τωὔρῃς ἀπὸ τὰ κεραμίδια. Ἴσως ἐκ τῆς πρό τινων ἐτῶν συνηθείας τοῦ νὰ περιφράττωσι τοὺς τάφους διὰ κεράμων.

Ὁ Θεὸς νὰ σοῦ τὸ πληρώσῃ. Συνήθως ἐπὶ ἀδικημάτων, ἀλλὰ λέγεται καὶ ὅταν τις εὐγνωμονῇ καὶ δὲν δύναται νὰ ἀνταμείψῃ τὴν καλωσύνην.

Digitized by Google

Διάφοροι φράσεις.

Ἔτριξα στὰ τέσσαρα = δρομαίως, ἐκ μεταφορᾶς τῶν ἀπὸ ῥυμοῦ τρεχόντων ζώων.

Τοῦ καιροῦ. Τὸ ἑπόμενον ἔτος καθ' ἣν ἐποχὴν παράγεται τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος προϊόν· οἷον τοῦ καιροῦ θὰ σοῦ μετρήσω τὸ στάρι. — Τοῦ καιροῦ θὰ πάρῃς τὸ λάδι κτλ.

Τοῦ κάκου = ματαίως.

Στὸ πάτημα = ἐν τῷ ἅμα.

Δῶσε μ' ἕνα χέρι = βοήθησόν με.

Δὲ μοῦ δίνει χέρι = δὲν μὲ συμφέρει.

Ἀπὸ τώρα κι' ὁμπρός. = ἀπὸ τοῦδε, τοὐντεῦθεν.

Ἔκαμε στὰ μάτια = ἐβασκάνθη. Φρονοῦσιν ὅτι ὁ βασκαινόμενος ἀσθενεῖ καὶ πίπτει εἰς λήθαργον.

Τὸν ἐπῆγε πέντε πέντε = ἐφοβήθη, (ἀπὸ τὸν φόβο του τἄκαμε στὰ βρακιά του).

Τὸν ἐπῆγε ῥοδάμι (;) ἴσον τῷ ἀνωτέρω.

Στὸ ποδάρι = ἐπὶ ποδός.

Μὲ τώρα μου δηλ. χέρι.

Ἔβαλα ποδάρι ἤρχισα = ἔκαμα χερικό.

Ἐπάτησε ποδάρι = ἐπέμεινε.

Ἄγε καλιά σου = φῦγε.

Σῦρτα φέρτα — τῇδε κἀκεῖσε.

Βάλε πέτρα στὴν καρδιά σου = παρηγορήθητι. Οὕτω λέγουσιν εἰς τοὺς λυπουμένους διὰ τὸν θάνατον συγγενοῦς.

Τοῦ τὸ λέγει (δηλ. ἡ ψυχὴ) = εἶσαι γενναῖος.

Τονὲ φυσάγει = ἔχει πολλὰ χρήματα.

Εἶνε ἄντρας, εἶνε ἀπὸ τσ'ἄντρες ἄντρας = εἶνε ἀνδρεῖος, εἶνε πολὺ ἀνδρεῖος.

Τρίχα ἔλλειψε (κόντεψε)=ὀλίγον ἔλλειψεν.

Κόσι, κόσι = τρέξε.

Βάλε βλογητό = ἄρχισε.

Ὁ ναῖχας κι' ὁ ναῦρας, κι' νὰ 'μουνας ἤτανε πρῶτα ξαδέρφια Ἐπὶ ματαίων ἐλπίδων (Κεφαλληνιακὴ παροιμία).

—

Παροιμίαι — Δίστιχα.

Γεράματα
Σκοντάματα.
Κόσμε ψεύτη.
Χάρε κλέφτη.

Γιὰ τὸν κόσμο μὴ σὲ μέλλει.
Καὶ ἂς κάνῃ ὅ,τι θέλει
Βόηθα με φτωχέ, Ὡς ἀπὸ μέρους τῶν
Νὰ μὴ γίνω σὰν καὶ σέ. πλουσίων.
Γῆ παπᾶς παπᾶς
Γῆ ζευγᾶς ζευγᾶς.
Ποῦ γήσουνε;—πούποτε. Ἐπὶ ματαιω-
Τί ἔκαμες;—τίποτε. πονίας.
Ἁμαρτία ξεμολογημένη
Εἶνε συχωρεμένη.
Τώρα στὰ γεράματα
Μάθε, γέρω, γράμματα.
Ἤθελές τα
κ' ἔπαθές τα.

Κάθετ' ἡ πομπὴ στὸ δρόμο κι' ἀναγελάγει τσοὺ διαβάταις. Διὰ τοὺς μὴ εἰδότας τὸ «Γνῶθι σαυτόν».

Γοῦλά της καλὰ κι' ὁ γάμος τους τετράδη. —*Ἀνάποδος χρόνος δεκατρεῖς μῆνες.* Εἰς μὴ εὐνοϊκὰς περιστάσεις.

Ἀφήκαμε τὸ γάμο καὶ πᾶμε γιὰ πρινάρια. Ἐπὶ ἀκαιρίας.

Καὶ παπᾶς ἐγίνης Κᾶστα;
—*Ἔτσι τῶφερ' ἡ κατάρα.* Ἡ παροιμία αὕτη μετηνέχθη ἐκ τῆς ἀπέναντι Ἠπείρου.

Καὶ τὰ μεταξωτὰ βρακιὰ θέλουν ἐπιδέξιο κῶλο. Ἐπὶ τῆς καλῆς καὶ φρονίμου χρήσεως τῶν ἀγαθῶν τῆς τύχης.

Δυὸ γαραῖς καὶ πέντε γέλοια. — *Μιὰ χαρὰ καὶ τρεῖς τρομάρες.* Εἰς θλῖψιν.

Δώ μου Κυρὰ τὸν ἄντρα σου καὶ σὺ κράτηγε τὸν κόπαρο.

Ποιὸς εἶδε τὸ Θεγὸ καὶ δὲν τὸν ἐφοβήθη. Εἰς τρικυμίας καὶ ἀπροσδοκήτους συμφοράς.

Γήρανε τ' ἄγρια νὰ βγάλουνε τὰ γήμερα. Διὰ τοὺς ξένους τοὺς ἀναμιγνυομένους εἰς τὰ ἐγχώρια.

Εὐλόγησον τὴν πόσι καὶ τὴν βρῶσι καὶ χαρᾶς τονε ποῦ πρωταπλώση. Ἀστεϊσμὸς εἰς τὰ συμπόσια.

—

Ὀνοματολογία.

Κύρια Ὀνόματα.

Τὰ κύρια ὀνόματα ἐν Λευκάδι δίδονται ἀποκλειστικῶς καὶ μετὰ θρησκευτικῆς ἐπιφυλάξεως παρὰ μόνου τοῦ ἀναδόχου ἐν καιρῷ τοῦ βαπτίσματος Τὸ ἔτι ἀβάπτιστον ἀρσενικὸν

βρέφος ἀποκαλοῦσι *Δράκον* (ἴδε τὴν λέξιν) τὸ δὲ θηλυκὸν *Καλομοῖρα, Παπώργια*. Καὶ τὰ νεογνὰ δὲ τῶν ζώων ἐπί τινας ἡμέρας ἀποκαλοῦσι *σιδεροκέφαλα*, καὶ οἱ βλέποντες εὔχονται «*νἄρε σιδεροκέφαλο*».

Τὰ ὀνόματα τῶν ἀνδρῶν εἰσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀναφορικὰ πρὸς τὰς ἑορτάς. Ἐν Κωμηλιῷ μόνας ἐξαιρέσεις γινώσκω τὸν *Τελέμαρχον* (ὑπέργηρων), τὸν *Πολυχρόνη* καὶ *Τριγιαντάφυλλο*.

Τὰ ὀνόματα τῶν γυναικῶν εἰσι σημαντικὰ ἰδέας τινός, οἷον *Χρυσοῦλα* — *Ἀκρίβω* καὶ *Ἀκριβή* — *Καϊδευτὴ* — *Παπώργια* — *Πολυχρονιὰ* — *Δημήτρω* — *Φρόσω* — *Θάρω* καὶ *Ἀθάρω* — *Ἐλπὰ* — *Μηλιὰ* — *Ἀγγέλω* — *Τριγιαρταφυλλιὰ* — *Χάϊδω* — *Παγῶνα* — *Καλομοῖρα* — *Σταμοῦλα*, ἢ ἀναφορικὰ πρὸς τὰ ὀνόματα τῶν Ἁγίων, μετά τινος τροποποιήσεως· οἷον *Βασίλω* — *Γιωργοῦλα* — *Γιαννοῦλα*. κλ. κλ.

Συζυγικά.

Τὰ συζυγικὰ ὀνόματα τῶν γυναικῶν εἰσιν ἁπλούστατα· ἡ *Χρυσοῦλα τοῦ Χρήστου* κτλ. πολλάκις προστίθεται καὶ τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα τοῦ ἀνδρὸς οἷον ἡ *Χρυσοῦλα τοῦ Χρήστου τοῦ Κατζαρέβελου* κτλ.

Πατρωνυμικά.

Φέρουσι τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς ἢ τῆς μητρὸς — *Ὁ Γιώργης τοῦ Χρήστου, ὁ Βαγγέλης τζῆ Μαρίας*· καὶ ὅταν ἦνε ὀρφανὸς, *ὁ Γιώργης τοῦ ποτὲ Χρήστου* (εἰς τὰ ἔγγραφα), καὶ *ὁ Γιώργης τοῦ σχωρεμένου τοῦ Χρήστου* (εἰς τὰς συνδιαλέξεις).

Οἰκογενειακά.

Τὰ οἰκογενειακὰ διαιροῦνται εἰς τοπικά, ἐλαττωματικά, προτερηματικά, καὶ εἰς τὰ ἐξ ἐπιτηδεύματος· οἷον *Ζαβερδινὸς* (ὁ ἐκ Ζαβέρδας) κτλ. *Ζερβὸς* καὶ *Ζέρβας* (ὁ ἐργαζόμενος διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρός). *Μαυρομμάτης, Σπίθας* (ζωηρὸς ὡς ὁ σπινθήρ), *Λαδᾶς* κτλ.

Σημ. Οἱ χωρικοὶ Λευκάδιοι ἔχουσι τὴν κακὴν συνήθειαν τοῦ προσάπτειν ἐπωνυμίας σαρκαστικὰς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μέχρι τῆς ἐφήβου ἡλικίας, αἵτινες μετὰ ταῦτα πολλάκις καταντῶσι καὶ οἰκογενειακαί. ΚΝ. π. χ.

Μαλάθας — (καλάθα) ἦτο κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν τὸ ἐμὸν σαρκαστικὸν ἐπώνυμον, ἐπειδὴ ἤμην εὔρωστος καὶ στρογγύλος ὡς ἡ κόφινος τῶν ἄρτων.

Στραβαρίδης — ὁ ἔχων τοὺς πόδας στρυπτοὺς ὡς ἡ ἀρίδα.

Ψαλιδοβράκης — εὐφυέστατα πρὸς τοὺς ἐνδεδυμένους Εὐρωπαϊκά.

Προκοίλης — ὁ προγάστωρ.

Ὀνόματα τόπων.

Σύβοτα — χωρίον ἐν Λευκάδι
Εὔγερως — » » »

Λάμια — μικρὰ πεδιὰς μεταξὺ δύο λόφων, ἔνθα πνέει σφοδρότατος ἄνεμος.

Συνέβγαλμα — τόπος μέχρι τοῦ ὁποίου παραπέμπουσι τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους.

Φαγερὸ — Λοφίσκος ἐφ' οὗ ἀναβαίνοντες ἐποπτεύουσι τὰ σπαρτὰ καὶ τὰς ἀμπέλους.

Σημ. Σχεδὸν ἑκάστη δεκὰς πλέθρων ἐν Λευκάδι φέρει ἰδιαιτέραν ὀνομασίαν. Καὶ τὰς συνοικίας δὲ ἀποκαλοῦσι διὰ τῶν οἰκογενειακῶν ὀνομάτων. Π. χ. *Χορτάτα* — (συνοικία τῶν Χορταίων) — *Κατζαρεβελάτα* (συνοικία τῶν Κατζαρεβέλων). κτλ. Καὶ τῶν οἰκοβίων ζώων ἕκαστον φέρει τὸ ὀνομά του—*Διχούλης* (βοῦς) — *Βελιγγέγγας* (ἵππος) — *Μπότζαρης* (κύων) ἅπαντα σημαντικὰ ἰδέας τινός.

—

Αἰνίγματα.

Κάτου στυγερὸς κι' ἀπάν' ἀλῶνι δηλ. μανιτάρι.

Στυγερὸς χονδρὸς πάσσαλος ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἄλωνος πεπηγμένος, περὶ τὸν ὁποῖον σρέφονται δεδεμένα τὰ ἀλωνίζοντα ζῶα.

Τί μὲ βαρεῖς, τί μὲ χτυπᾷς
'π' ὅσι βγάλω θὰν τὰ φᾷς δηλ. σῖτος.

Τὸ αἴνιγμα φαίνεται ποιηθὲν κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχήν, ὁπότε ἀντὶ τοῦ ἐν χρήσει ἁλωνίσματος διὰ τῶν ζώων ἐκτύπουν τοὺς στάχυς διὰ ῥάβδων, ὡς ἔτι καὶ νῦν ποιοῦσι διὰ τὸν ἀραβόσιτον.

Ἀπαλὴ τὴ βάνω καὶ φουσκομένη τηνὲ βγάνω. = ἄρτος.

—

Digitized by Google

Ἄσμα δημοτικὸν

τοῦ χοροῦ.

Τοῦ ναύτ' ἡ μάννα ζύμονε τοῦ γυιοῦ της παξιμάδι
Καὶ μὲ τὰ δάκρυα ζύμονε καὶ μὲ τὰ μοιρ-γιολόγια.
Ψωμάκι μου μὴν ἀναιβῇς, φοῦρνέ μου μὴν κα-πνίσῃς
Ὡσὸ νὰ πᾶν τὰ κάτεργα καὶ φύγουν τὰ κα-ράβια
Καὶ μείν' ὁ Γιῶργος μου καὶ μείνῃ τὸ παιδί μου.

Γ. Χ. ΜΑΡΑΓΓΟΣ.

Β'.

ΣΥΜΑΪΚΗ ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ.

—

Α'. ΓΛΩΣΣΑΡΙΟΝ

Ἡ

Συλλογὴ λέξεων καὶ φράσεων ἐν χρήσει ἐν Σύμῃ.

Α.

Ἀγγειό, τό = ἀγγεῖον· πληθυντικὸς τὰ ἀγ-γειά σημαίνει τὰ σκεύη καὶ ἔπιπλα ἀνθρώπου ἢ οἰκογενείας τινός. «Λείπει ἀποῦ τἀγγειά του», φράσις σημαίνουσα ὅτι « δὲν ἔχει τὸν νοῦν του σ' τὸ κεφάλι του» ὡς λέγεται καὶ παρ' ἄλλοις.

Ἀγγελοπετριά, ἡ. «—σ' οὔρτε:» ἐπιθανά-τιος ἀγγέλου προσβολή, ἐπίβλεψις.

Ἄγγονας ὁ καὶ ἀγγόνη, ἡ = ἔγγονος, ἐγ-γόνη. πληθ. ἀγγόνια, τά.

Ἅγιος (=ἅγιος). Ἐκτὸς τῆς συνήθους ση-μασίας ἔχει καὶ τὴν τῆς εἰκόνος ἡ Ἐκκλησίας, ὧν ἀγνοεῖται τὸ πρόσωπον, ὅπερ παριστᾷ, ἢ τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου, εἰς τιμὴν οὗτινος ἵδρυται. «Τί ἅγιος εἶνε;» = τίνος εἰκών, ἢ τίνος Ἐκ-κλησία; «Ἐσημάνα δυό, τρεῖ ἅγιοι: ἐσήμαναν δύο, τρεῖς Ἐκκλησίαι. *Ἄγκωνας*, ὁ. παρεφθαρ-μένον ἀντὶ ὁ ἄμβων τῆς ἐκκλησίας.

Ἀγκώνη, ἡ ὁ ἀγκὼν τῆς χειρός.

Ἀγρούσκελλας, ὁ· τὸ κυνόστομον, ἤτοι τὸ μέτρον, ὅπερ γίνεται διὰ τῆς ἐντάσεως τοῦ λι-χανοῦ καὶ τοῦ ἀντίχειρος, ὅπως ἡ σπιθαμὴ διὰ τῆς τοῦ λιχανοῦ καὶ τοῦ ὠτίτου.

Ἄδαρτε ὅρα ἔδαρτε.

Ἀελιά, ἡ = ἀγελάς, ἡ θήλεια βοῦς.

Ἀθέρας (=αἰθήρ), ὁ. τὸ καλλίτερον μέρος σίτου ἢ ἀλεύρου· «ἐπῆρα τὸν ἀθέραν»· ἐνίοτε ἐπαναλαμβάνεται πρὸς ἐπίτασιν «ἔβγαλα τὸν ἀθέραν»· ὅρα καὶ «κάλλιν κάλλι».

Ἀθεώρατος (= ἀθεώρατος), καὶ ἀθεώρατε ἡ ὑψηλός, μέγας. «βουνὸν ἀθεώρατον»: λίαν ὑψηλόν. ΚΝ.

Ἀθρωπομίλητος, η, ο· ὁ ἔχων ἀνθρώπου φωνὴν, λαλιάν· ὡς ἐν παραμυθίοις: «Εἶχεν κιὰν εἶχεν ἕνα κατττάκι, κ' ἦτον ἀνθρωπομίλητο...

Αἴκιτι, θαυμαστικὸν ἐπιφώνημα· αἴκιτί σε! ἤτοι πόσον εἶσαι πονηρός, ἐπιτήδειος κτλ.

Ἄκιτι = Αἴκιτι.

Αἷμαν τοῦ Χριστοῦ· ἄκανθά τις, ἧς ὁ ὀπὸς εἶνε αἱματόχρους.

Αἱρεταίνω, τό· «σιτάρι —»:σῖτος βρίθων αἱρῶν.

Ἀκκαίριος, ια, ο, ὑπερμεγέθης, γιγάντιος. ἴσως εἶνε αὐτὸ τὸ ἀκέραιος.

Ἄκρια γόνατα (=ἀκμαῖα) ἤτοι ὥριμα, γεν-ναῖα, νεανικά· φράσις λεγομένη θαυμαστικῶς ἐπὶ τῶν ἐκτελούντων ἔργον ἢ δρόμον τινὰ κο-πιώδη διὰ σκοπὸν οὐχὶ ἀνάλογον.

Ἄκριος, ια, ιο, ἀκμαῖος, ὥριμος.

Ἀκόμια (ἀκμήν), ἀκόμη, εἰ ἐφάνην ἀκό-μια»; δὲν ἐφάνη εἰσέτι.

Ἀκουμένη ἡ κυριακὴ τοῦ Ἀσώτου, διότι κατ' αὐτὴν κάμνουσι τὰ

Ἀκούμια, τοὺς ἀλλαχοῦ λουκουμάδες.

Ἀλασμαρί, φυτόν, οὗτινος τὸ ἀφέψημα χρη-σιμεύει καὶ ὡς φάρμακον.

Ἀλεμενίζω καὶ λεμενίζω, τρίβω ἐλαίας πρὸς ἐξαγωγὴν ἐλαίου.

Ἀλέμηνας, ἐλαιοτριβεῖον πέτρινον.

Ἀλεφρ-ός, ή, ό, κατὰ μετάπτωσιν τῶν φω-νηέντων ἀντὶ ἐλαφρός· ἐκτὸς τῆς συνήθους σε-μασίας, δηλοῖ καὶ τὸν εὐήθη, ἀνόητον: «ἀλε-φρὸς 'ς τὸν νοῦ».

Ἀλεφροζυγιάζω, ζυγίζειν ἐλαφρῶς πρᾶγμά

Digitized by Google

τι καὶ ζυγίζειν ἐλαφρῶς κατὰ τὸν νοῦν, ἀνοηταίνειν.

Ἀλισφακιὰ ἡ ὁ ἐλελίσφακος καὶ

Ἀλισφάκια τά· ὁ καρπὸς τοῦ ἐλελισφάκου.

Ἄλιττας ὁ· ἐρινός.

Ἀλλαὴ (ἀλλαγή)· ἡ ἐντελὴς ἐνδυμασία ἀνδρὸς ἢ γυναικὸς καὶ «ἀλλαὴ τοῦ Παπᾶ»: ἡ ἱερατικὴ στολή.

Ἀλλαμένος, ὁ (ἀλλάσσω)· ὁ φορῶν ἑορτάσιμον ἢ γάμου ἢ καινὴν στολήν.

Ἄλός, ὁ· ἐντόσθια ἰχθύων ἐντὸς ἅλμης· παράβαλε σπιννάλος.

Ἄλουστος καὶ ἄουστος· ὁ αὔγουστος, ἐξ οὗ ἀλουστίνα = Αὐγουστίνα εἰς πληθ. ἀλουστίναις, αἱ Νεράϊδες, αἵτινες νομίζονται περιερχόμεναι κατὰ τὰς νύκτας τὸν Αὔγουστον.

Ἀμάδες, παιδιὰ καθ'ἣν θέτουσιν ἐν ἐπιπέδῳ θέσει λίθος ἐφ' οὗ τίθενται χρήματα παρὰ τῶν παιζόντων· ἕκαστος δὲ ἀπὸ τινος ἀποστάσεως ῥίπτει πλατεῖαν πέτραν, ὡς δίσκον τὴν κυρίως λεγομένην ἀμάδα εἰς τρόπον ὥστε τὰ χρήματα νὰ ἔλθωσι πλησίον τοῦ δίσκου του μᾶλλον ἢ τοῦ λίθου, ὅπως κερδίσῃ τὰ χρήματα.

Ἀμάς· ὁ 1) τὸ καρύδιον δι'οὗ ὁ παίζων παῖς ζητεῖ νὰ προσβάλῃ τὰ χαμαὶ κείμενα ἄλλα κάρυα 2) φυτόν, ἀνθοῦν κατὰ Μάϊον.

Ἀ μὴν ἤμαι (ἢ «ἀ λείπω») τοῦ χρόνου· φράσεις ἐν εἴδει ὅρκου, δι' ἧς ὁ λέγων αὐτὴν καταρᾶται νὰ μὴ ὑπάρχῃ τὸ ἐπιὸν ἔτος, ἐὰν ψεύδηται κτλ.

Ἀμίλητον νερό· τὸ κομιζόμενον ἐν σιγῇ εἴς τινας δεισιδαιμονικὰς τελετάς, χωρὶς δηλ. νὰ ὁμιλήσῃ τινὶ ἡ κομίζουσα αὐτό. ΚΝ.

Ἀμοθεχτῆρα (ἀποθετήριον) ἢ

Ἀμοθεκτῆρα (χαμαιθετήριον), ὕψωμα ἁρμόδιον, ὅπου ἀποτίθεται τὸ φορτίον ὁ βαστάζων· ὅρ. Μοθαίνω.

Ἀμαυρίδα (= ἀνεμουρίδα), τὰ ἐξ ἀνόζων Ναρθήκων κατασκευαζόμενα παιγνίδια τῶν παίδων εἰς σχῆμα πτερύγων, ἅτινα στρέφονται ὡς ὁ μῦλος, ἢ δι' ἀέρος, ἢ ὅταν κρατῶν τις αὐτὰ διὰ τῆς χειρὸς προτεταμένης τρέχῃ· (παράβ. ἀνεμοῦρα ἀτ. Κορ. Τόμ. Ε' σελ. 18).

Ἀμπέτασε (= ἀναπέτασε) ἐκ θέματος ἀχρήστου· ἀμπέτασε πρώτη ἢ ἀνασήκωσε πρώτη τὰς ἄκρας τῶν χειρίδων σου, ὅπως ἄρξῃς ἔργου τινὸς λ. χ.

Ἀμπίμπου (=ἀμπὶμ ποῦ . . . .) δηλοῖ εὐκαιρίαν, καθ'ἣν, ἐκτὸς ἑνὸς ἔργου, ζητεῖ τις νὰ πράξῃ περιπλέον καὶ ἕτερόν τι. Συνήθως λέγεται εἰρωνικῶς καὶ μόνον ἢ μετὰ τοῦ δά, ἐμφαῖνον ἀποδοκιμασίαν προτάσεώς τινος· ὅρα τὴν ἐξ αὐτοῦ ἀρχομένην παροιμίαν.

Ἀναβάστιο, στήριγμα, βοήθεια· «ἂν γέμω πιὸν ἀναβάστιο».

Ἀνακούκκουβα· «κάθομ' ἀνακούκκουβα», ἤτοι μὲ τὸ σῶμα κεκλιμένα ἐπὶ τῶν δύο γονάτων (παράβ. ἀνακούρκουδα ἀτ. Κορ. Τόμ. Δ'. σελ. 11).

Ἀναμελιὰ = ἀναμέλεια, ἀμέλεια ἐκ τοῦ ἀναμελῶ, ἀμελῶ.

Ἀναποπουλῆκι, θόρυβος ἐκ συρροῆς πολλῶν, ὄχλου.

Ἀνάσυρμα (*ἀνάγυρμα*;) κλάδοι ἀναγύρου ἢ ἐν ἐλλείψει τοιούτου καὶ συκῆς ἤ τινος ἄλλου δένδρου, δι' ὧν προσδεδεμένων εἰς τὴν ἄκραν ξύλου καὶ βρεχομένων εἰς ὕδωρ «παίρουν» = σαροῦσιν ἢ καθαρίζουσι τὸν κλίβανον ἀπὸ τῶν ἀνθράκων, ὅπως ἐναποθέσωσι τοὺς ἄρτους.

Ἀνέριος, ια (α στερητικὸν ἔννοια, φροντὶς) ἄφροντις· «ἀνέριος τοῦ Μιχαήλη», ὁ ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ Ταξιάρχου ζωγραφούμενος νεκρὸς τοῦ πλουσίου, ὅστις ἀναφέρεται ἐν τῇ παραβολῇ τοῦ Σωτῆρος (Λουκᾶ Κεφ. ΙΒ'. 16).

Ἀνετή, μικρὸς λάκκος πρὸς τὰ ἀριστερὰ τοῦ κλιβάνου καὶ ἐντὸς αὐτοῦ εἰς ὃν λάκκον συναθροίζουσαι αἱ γυναῖκες διὰ τοῦ «ἀνασύρματος» ῥίπτουσι τοὺς ἄνθρακας καὶ τὴν τέφραν.

Ἀννὶ καὶ

Ἀννιὰ (=ἐννέα)· μικρὰ στρογγυλοειδῆ λιθάρια, ἅτινα παίζουσιν οἱ παῖδες καὶ τὰ κοράσια, ὁτὲ μὲν τρία, ὁτὲ δὲ πέντε καὶ κυρίως ἐννέα· ὅθεν εἰς αἰνιγμά, ἀντὶ ἐννέα. Τὰ ἐννέα ὁμοῦ λέγονται καὶ

Ἀννιάδα ἡ, ἤτοι ἐννεάς, ὡς δεκὰς κτλ. διὰ τοῦτο καὶ ὅταν ἄνω τῶν ἐννέα παίζωσι, λέγεται παίζομεν τῆς δυό, τῆς τρεῖς κτλ. «ἀννιάδες», ἤτοι δύο ἐννεάδας ὁμοῦ, τρεῖς κτλ. ἡ παιδιὰ αὕτη εἶνε παρομοία πρὸς τὴν τῶν ἀρχαίων *πεντάλιθα*.

Ἀνοστιὰ καὶ

Ἀνοστάδα, ἀηδία· «μουρ' ἀναστιαῖς», «ἀνοστάδες»! ὦ ἀηδίαι!

Ἀνοῦ κι' ἀνοῦ, ἄνω καὶ ἄνω, «αὐτὸς πάλαι τὸ (δεῖνα πρᾶγμα) πουλᾷ ἀνοῦ κι' ἀνοῦ»· ἤτοι εἰς μεγαλητέραν ἄλλην τιμήν, εἰς ὑπέρογκον.

Ἀντιμάμμαλο, τό· ὁ ἀναβρασμὸς τοῦ ῥεύματος ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ μεταφορικῶς τριχυμία, στενοχωρία.

Ἀνωάρης, ὅρα φούρου.

Ἀξιτίστρεφα, ἐπίρρ. ἀπὸ τὸ ἀντίστροφον μέρος, ἀνάποδα, ἐναντίως.

Digitized by Google

Ἀξιριστρεφος (ἄνθρωπος) εἶσαι, ἀνάποδος, ἰδιότροπος, καὶ

Ἀξιριστρεφο σακκί, ἄνθρωπος ἰδιότροπος, ἀνάποδος.

Ἀξός, ὁ· εἶνε ἡ ἰξίνη (ἐξ οὗ βεβαίως καὶ παρέφθαρται) τοῦ Θεοφράστου, κατὰ δὲ τὸν Διοσκορίδην *λευκὸς χαμαιλέων*. Φέρει ἐπὶ τῶν ἀκανθωδῶν φυλλαρίων τοῦ κεφαλίου τῶν ἀνθέων του θρόμβους οὐσίας τινὸς μασσωμένης ὡς ἡ μαστίχη, μὴ ἐχούσης δὲ τὸ ἄρωμα ταύτης· οἱ θρόμβοι οὗτοι ὑπομέλανες καὶ σκληρότατοι κατ' ἀρχάς, μασσώμενοι καταντῶσι μαλακοὶ καὶ λευκότατοι. Περιγράφεται ἀκριβέστατα ὑπὸ τοῦ κ. Θ. Ὀρφανίδου ἐν τοῖς Γεωπονικοῖς αὐτοῦ (Τομ. Α΄. φυλλ. Γ΄. σελ. 96), ἀλλ' ὡς δηλητηριώδες φυτόν· δι' ὃ ὁ κ. Θεόδωρος Ὀρφανίδης θαυμάζει πῶς ὁ σοφὸς βοτανικὸς Κανδόλλιος ἀναφέρει ὅτι ἡ σαρκώδης ἀνθοδόκη τῶν κεφαλίων τοῦ χαμαιλέοντος τρώγεται ὡς ἡ τῆς κινάρας καὶ ἀπορεῖ πῶς τοῦτο δύναται νὰ συμβιβασθῇ διὰ φυτόν, οὗ ἡ ἀνθοδόκη εἶνε τόσον πλησίον τῆς δηλητηριώδους ῥίζης καὶ συνέχεται μετ' αὐτῆς. Ὑποθέτει δ' ὅτι ἡ ἐν τῇ χώρᾳ, ὅπου εἶδε τὸ τοιοῦτο ὁ Κανδόλλιος, ὁ χαμαιλέων δι' ἐπενέργειαν τοῦ κλίματος δὲν εἶνε δηλητηριώδης ἢ ἄλλος τις ἔδωκε τῷ Κανδολλίῳ τὴν *ψευδῆ* ταύτην πληροφορίαν. Ἐναντίον τούτων, κρίνω ἁρμόδιον ἐνταῦθα νὰ βεβαιώσω ὅτι οἱ παῖδες καὶ τὰ κοράσια κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀνθήσεως τοῦ ἀξοῦ (κατὰ Ἰούλιον) μεταβαίνουσιν εἰς τὰ ὄρη καὶ συλλέγουσιν αὐτὸν κόπτοντες ὁλοκλήρους τὰς ἀνθοδόκας (κεφάλια τοῦ ἀξοῦ) ἃς καθαρίζουσιν ἔπειτα καὶ τοὺς μὲν θρόμβους μασσῶσι πρὸς διασκέδασιν, τὸ δὲ σαρκῶδες τῆς ἀνθοδόκης *τρώγουσιν* ὡς κινάρας· αὐτὸς ὁ γράφων ἔφαγεν οὐκ ὀλιγάκις. Εἶνε δ' ἀληθὲς ὅτι ἤκουσα ἀλλὰ δὲν ἐβεβαιώθην ὅτι παιδία, φαγόντα τὰς ῥίζας τοῦ ἀξοῦ, ἀπέθανον. Τὰς ῥίζας ταύτας ῥίπτουσιν εἰς ἅλμην τυροῦ ὅπως καταστραφῶσιν, ὡς καὶ καταστρέφονται, οἱ γεννώμενοι ἐν αὐτῇ σκώληκες. Τελευτῶν τὴν παρέκβασιν ταύτην, ἀνοίκειον ἴσως εἰς συγγραφὴν γλωσσαρίου, προστίθημι ὅτι γράψας τὰ ἀνωτέρω περὶ ἀξοῦ δὲν συγχέω ὅλως αὐτὸν μετὰ τοῦ σκολύμνου.

Ἀξουδιά, τὸ μέρος, ἔνθα φύεται ὁ ἀξός.

Ἄουστος, ὅρα ἄλουστος.

Ἀπατά, ἐπίρρ. «ἀπατὰ σοῦ», καθὼς σύ· «ἀπατὰ καὶ σένα»· ὡς σέ. Δὲν πρέπει διόλου νὰ συγχέηται μὲ τὸ ἀπατὰ τῶν Χίων (ὅρ. Κορ. Ἀτ. Τόμ. Α΄. σελ. 116).

Ἀπέκειν = ἀπὸ ἐκεῖνο, ἐξ ἐκείνου.

Ἀπέουτο=ἀπὸ τοῦτο, ἐκ τούτου.

Ἀπήκου, ἐπίρ. «ἐκάετον ἀπήκου»· ἐκάθητο, ἦτο ἕτοιμος, καραδοκῶν.

Ἄποδας, ὁ = ἄπους· αἱ πετροχελιδόνες ἢ τὰ πετροχελίδονα, ἅτινα κατὰ Κοραῆν (ἀτ. Τόμ. Δ΄. σελ. 422) οἱ Λύκειοι καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ὠνόμαζον ἄποδας, ὡς δηλονότι ἔτι καὶ σήμερον ἐν Σύμῃ.

Ἀποκοίλι, = ὑποκοίλιον, τό· τὸ ὑπογάστριον· ὅρα, ὡς πρὸς τὴν ὑπό, εἰς τὸ ἀποκουὴ ἐν τοῖς κυρίοις ὀνόμασιν.

Ἀπολίανος, θάμνος τις.

Ἀποτοριά, τὸ λινοῦν σύρμα, φέρον μόνον ἓν ἄγκιστρον μὲ τὸ δέλεαρ, καὶ ὅπερ ἐκτείνουσιν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς ἐντὸς τῆς θαλάσσης πρὸς ἄγρευσιν μεγάλων ἰχθύων, καὶ

Ἀποτορίδι, ὅταν τὸ σύρμα ἦνε χονδρότερον καὶ ὀλιγώτερον.

Ἄπριος (ἐκ τοῦ α στερητ. καὶ πράσσω, τὸ συναστρέφομαι) ὁ· —ἄνθρωπος ὅστις δὲν ἀγαπᾷ τὰς συναναστροφάς, ὅστις ἀποστρέφεται τοὺς ἄλλους.

Ἀργαμιά, ἡ ἀρίγανη, ὡς ἀλλαχόθι.

Ἀργαττᾶς, τὸ σιδηροῦν ἐργαλεῖον διὰ τοῦ ὁποίου τυλίσσουσιν εἰς τὰ μικρὰ καλαμάκια τὸ νῆμα, ὅπερ μεταχειρίζονται ὡς (ὑ)φάδι)ον.

Ἄργουστη, ἡ (= ἄγρωστις). Ἐκ τῆς πληθύος αὐτῆς κατά τινας θέσεις τῆς νήσου ἐγεννήθη ἡ φράσις «ἐκεῖ ἐκάθετον ἡ ἄργουστη»: ἐκεῖ ἦτο πλῆθος πολύ, ὄχλος πολύς.

Ἀρέντας κουβέντας ἐγὼ δὲν ἰγροικῶ φρ. δὲν προσέχω, δὲν ἀκούω ἀνοήτους λόγους.

Ἄρι πέλατος, ὑπερμεγέθης, πελώριος.

Ἀρίφνειτα, εἰς τὴν σημασίαν τοῦ ἀναρίθμητα (ἄρι, φνειός;).

Ἀρπάχτης, τὸ ἁρπάγιον δι' οὗ ἀνευρίσκουσι καὶ ἀνέλκουσιν ἐκ τῶν κινστερνῶν τὰ ἐν αὐταῖς ἐμπεσόντα.

Ἀρομιά, ἡ ὁρμιά.

Ἀστοιβή, ἡ=στοίβη.

Ἀσιρηδόρα, ἡ· αἱ ἐξωχάδες καὶ πᾶν ἄλλο σχεδὸν χρόνιον νόσημα.

Ἀτζίγγανος (=ἀθίγγανος), ὁ· σιδηρουργός.

Ἀτζιγγανεύγω (ἀθιγγανεύω), ἐργάζομαι τὴν σιδηρουργικήν.

Ἄτου καὶ *ἀτοῦ*, ἐπίρ. = αὐτοῦ, αὐτόθι.

Ἄτσα, ἡ· πτέρνα.

Ἀτσαλλόστομος, ὁ· αἰσχρολόγος, ὁμιλῶν κακά.

Ἄττητα, ὅρα ἄττος.

Ἀττητερό, τό· τὸ ἀλλαχοῦ μπουγαδόπανον.

Digitized by Google

Ἄττητος, ὁ = ἄφαντος· «ἐπῆρεν τὸ (δεῖνα πρᾶγμα) . . . κ' ἐήνετον ἄττητος»· ἔλαβε . . . καὶ ἐγένετο ἀφανής, δρομαῖος ἀνεχώρησε· καὶ προσεκτικῶς· «ἄττητος δά», ἤτοι γενοῦ ἄφαντος, δρομαῖος φῦγε, ἀναχώρησον.

Ἄττος, τό· = ἄττητα· τέφρα, στάκτη.

Ἀέβγα = ἔβγα· ἔξελθε.

Αὐγωπά, ἐπίρ. κατὰ τὴν αὐγήν· ὡς «αὐγωπάλα»· ἐλθὲ κατὰ τὴν αὐγήν· συνώνυμον τοῦ σύναυγα.

Αὐδοκούλλα, ἀντὶ αὐγοκούλλα, ἡ· τράγημα πεποιημένον ἐν διαφόροις τόποις ἐξ ἀλεύρου μόνον καὶ ἀρωμάτων, χρωματιζόμενον δὲ ἐξωτερικῶς διὰ κρόκου διαλελυμένου εἰς λευκὸν καὶ κίτρινον ὠοῦ· φέρει δὲ καὶ ὠὸν διότι καὶ κατὰ τὸ Πάσχα γίνεται.

Αὕτη αὕτης, κτλ. ἡ· ἀντὶ αὕτη, ταύτης κτλ.

Αὐτο, αὕτου κτλ. τό· ἀντὶ τοῦτο, τούτου...

Αὐτος, αὐτου κτλ. ὁ, ἀντὶ οὗτος, τούτου... διατηρεῖται ἡ χρῆσις αὐτῶν ἔτι ἐν Σύμῃ (ὅρ. Κορ. ἄτ. Τόμ. Β'. σελ. 10).

Ἄφαιτος ὅρα ἄττητος.

Ἀφόρα, ἡ· «παίρνω ἀφόραν»: διατρέχω διάστημά τι ἕως ἔλθω εἰς τὴν ἀφετηρίαν διὰ νὰ πηδήσω μέρος τι. Ὅθεν καὶ ὅταν πηδᾷ τις ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἀφετηρίαν αὐτήν, λέγεται· «χωρὶς ἀφόραν».

Ἄφου κατάφου, ἐπιρρ. «τὸν ἐκαταπιάσθην ἄφου κατάφου»· ἐπετέθη κατ' αὐτοῦ ἄνευ αἰτίας, ἐξαίφνης, παραλόγως.

Ἀφούρια, ὅρα φούρια.

Ἀφτοῆχος = ὀκτώηχος.

Ἀχάριτα, ἐπίρρ. δωρεάν, ἂν δὲν παράγεται ἄλλοθέν ποθεν, εἶνε βεβαίως σύνθετον ἐκ τοῦ α ἐπιτατικοῦ καὶ χάρις.

Ἀχηβάδα, ἡ· λέγεται οὕτως ἐκτὸς δύο εἰδῶν ὀστρακοδέρμων, ὡς τὸ κοίλωμα τοῦ ἱεροῦ βήματος τῆς ἐκκλησίας, τὸ ἄνωθεν τῆς ἁγίας τραπέζης, ἀπὸ τοῦ σχήματος, ὅπερ ἔχει.

Ἄχνη, ἡ· δὲν ἔβγαλεν ἄχνην· δὲν ἔδωκε διόλου ἀπάντησιν, κυρίως ἐπὶ ἐπιπλήξεων καὶ ὕβρεων.

Προσθῆκαι.

Ἀγροίκητος, η, ο. Παρήκοος, καὶ κατὰ συνέπειαν ἄτακτος. «Παιδὶν ἀγροίκητο».

Ἀνάτσα, ἡ· παρηγορία, θάρρος.

Ἀναδράμω, ἄχρηστον· εἰς τὴν φράσιν· «ἀνέδραμέν του» (τοῦ ἀσθενοῦς τὸ φαγητόν, ἢ τὸ φάρμακον) σημαίνει ὅτι ὁ ἀσθενὴς ἐξήμεσε τὸ φάρμακον κτλ.

Ἀμάχι, τό· πάθος, μνησικακία· «βαστᾷ του ἀμάχι»· μνησικακεῖ κατ' αὐτοῦ.

Ἄγκρι πάνω σας, κατάρα, λεγομένη ἐπὶ φίλων, οἵτινες ἀρχίζουσι νὰ δυσαρεστῶνται μεταξύ των.

Ἄρνα μοῦστρι, τό· φιλοτιμία, αἰδώς· «τόχει ἄρνα μοῦστρι νὰ τὸν δείῃ»· ἐξ αἰδοῦς δὲν τὸν τύπτει. «ἀπὸ τᾶρνα μοῦστρίν τον θὰ σκοτωθῇ»· ἐκ φιλοτιμίας.

Ἀρότρας, ὁ· φυτὸν ἢ μᾶλλον δένδρον (1) ὅπερ συνήθως μεταχειρίζονται αἱ γυναῖκες δι' ἀνάσυρμα.

Αὐγαρίτα, ὁ μανδραγόρας.

Ἀναπόυλλα, ἐπίρρ ἐπιπολαίως, ἂν τύχῃ.

Ἄρπαδρος, ὁ, ἀντὶ ἅρπαξ.

Ἀσυγκόλλητος· ὁ = ἄπραος, ὅστις ἀποστρέφεται τὰς συναναστροφάς.

Ἀκοή, ἡ· ὁ χρὼς τῆς κεφαλῆς.

Ἀπόχτερο, τό· τὸ κατὰ τὸ κτένιον τῶν ἡβικῶν ὀστῶν μέρος.

Ἀσπάλαττας ὁ = ἀσπάλαθος.

Ἀὸ = ἀπό, πρόθ. «πάνν' ἀὸ πάνω»· ὕπαγε ἀπὸ τὸ ἄνω μέρος.

Ἀχχάνι, τό· τὸ μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ῥαγῶν μένον μέρος τοῦ βότρυος, «τρώει τὰ σταφύλια μὲ τἀχχάνια»· ἤτοι τὸν βότρυν ὁλόκληρον.

Ἀχρήζει. Ἀπροσώπως· «τί ἀχρήζει»; τί ἀξίζει; = χρήζει.

Ἀποῦ = ἀπό, πρόθ.

Ἀποσυνάου, ἀντὶ ἀπὸ συναγώγου (ὅρα ἐν Εὐαγγελίοις)· «τὴν ἔχουν» ἢ «τὸν ἔχουν ἀποσυνάου», ἤτοι ἀποσυνάγωγον, δὲν τοὺς συναναστρέφονται.

Ἀνάκαρα, τά· εἰς τὰς φράσεις «ἔν ἔχει πιὸν ἀνάκαρα», «ἐκόπησαν τἀνάκαρά μου» ἤτοι ἀπώλεσα πλέον τὰς δυνάμεις μου.

Ἀξούγγι = ὀξύγγιον ὡς ἄλλοθι· λίπος.

Β.

Βαβαλάκι τοῦ Χριστοῦ, τό· 1) τὸ κουβούκλιον εἰς ὃ τίθεται εἰς τύπον τῆς ἐνταφιάσεως

---

(1) Εἶνε ὁ ἀνάγυρος τῶν ἀρχαίων, ἐξ οὗ καὶ παροιμία «μὴ κίνει τὸν ἀνάγυρον», προτρέπουσα ἀποχὴν ἀπὸ μοχθηρῶν ἀνθρώπων ἢ ἀπὸ πραγμάτων καὶ ἔργων δυναμένων νὰ προξενήσωσι κακόν. Πρὸ πολλῶν ἐτῶν εὑρίσκοντο ἐν Σύμῃ ἀνάγυροι μεγάλου μεγέθους, ἐξ ὧν ἔτι σώζονται δοκοὶ μεγάλοι στηρίζοντες βαρείας στέγας οἰκιῶν· ἤδη μόλις ὑπερβαίνουσι κατὰ τὸ μέγεθος τὴν ὀργυιάν.

Digitized by

καὶ περιφέρεται ἡ εἰκὼν τῆς ἀποκαθηλώσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. 2) Παιδιά, καθ' ἣν δύο παῖδες συμπλέκουσι τὰς χεῖρας εἰς τρόπον ὥςε σχηματίζουσι κάθισμα, ἐφ' οὗ καθέζεται ἕτερος παῖς καὶ οὕτω περιφέρουσιν αὐτόν.

Βαβάλι, τό, νεκρικὸν φέρετρον.

Βαβοῦρα, ἡ· λέξις βεβαίως πεποιημένη· σημαίνει ταραχήν, θόρυβον προξενούμενον ἐκ τῶν φωνῶν πολλῶν συνηγμένων.

Βαβυλόνω, τρέπω τὰ ἱστία τοῦ πλοίου κατ' εὐθεῖαν πρός τι σημεῖον· «ἐβαβυλώσαν τα κατὰ πάνω μας»· λέγουσιν οἱ ἐν τινι πλοίῳ περὶ τῶν ἐν ἄλλῳ τινί.

Βαρβάλαχκας, ὁ· βρυκόλαξ.

Βαρεμένος, η, ο· ὁ ἄξιος ἀποστροφῆς·

Βαρύνω. Εἰς τὴν φράσιν, «ἐβάρυνεν πιὸ» (ἡ δεῖνα ἔγγυος), σημαίνει ὅτι ἐγγίζει νὰ γεννήσῃ.

Βάρου βάρου, τοῦ· ἐπίρρ. γενικοφανές. συνών. τῷ «ἀνοῦ κι' ἀνοῦ»· σημαίνει ἀκριβά, εἰς τιμὴν ὑπέρογκον, ὡς εἰς τὴν φράσιν· «καλὰ κι' αὔτη πάλαι! τοῦ βάρου βάρου τὸ κάμνει»· τὸ δεῖνα πρᾶγμα πωλεῖ εἰς ὑπέρογκον τιμήν.

Βάσσει. Πεποιημένον· ὑλακτεῖ ἐπὶ κυνὸς καὶ ὑβρίζει μεταφορικῶς, ὡς εἰς τὴν φράσιν· «φᾶχέ τον νὰ βάσσῃ»· ἄφες αὐτὸν νὰ ὑβρίζῃ κτλ.

Βλατίζω, φθάνω ἐν καιρῷ, εἰς τὴν ἀκμὴν ἐπιτυγχάνω· «τὸν ἐβλάτισα πάνω ποὖθελεν νὰ φύῃ»· ἐβλάτισα τὸν ἀέραν κι' ἐσηκώθην 'ς τὰ παννιά.

Βέργι μου· ἐπίρρ. ἀπορρηματικόν, ἐν ἀπαντήσεσι. «Βέργι μου κι' ἔν ἦρτε»! Διὰ τοῦτο λοιπὸν δὲν ἦλθεν!

Βιτζικας = τῷ ἀλλαχοῦ Ζίζικας, ὁ τέττιξ. Τὸ πεποιημένον τοῦ ὀνόματος εἶναι βέβαια ἐπιτυχέστερον ἐν τῇ Συμαϊκῇ λέξει·

Βιστηρά, ἐνεργητικὸν μᾶλλον· προσκρούω ἢ κτυπῶ· «ἐβιστήρισα τὸν πόδα μου ἢ τὴν πλη γήν μου»· προσέκρουσα καὶ ἐπλήγωσα τὸν πόδα μου, ἢ προσέκρουσα καὶ ἀνενέωσα τὴν πληγήν μου.

Βλήττα, τά· χόρτα ὅμοια πρὸς τὰς τσικνούδας καὶ γεῦσιν ἔχοντα ὡς τὴν τῶν σπανακίων.

Βολώνα, ἡ· βελώνη·

Βοῦβα, ἡ· τὸ ἀλλαχοῦ ἐργαλειό, τὸ ὑφαντήριον.

Βουδιά, ἡ· κόπρος τοῦ βοός.

Βουδῶ, βλέπω. ἔν βουδῶ, δὲν βλέπω.

Βροτιδι, τό· βότρυς σταφυλῆς.

Βρώμη, ἡ· οὕτω καλεῖται τὸ θολὸν ῥευστόν, ὅπερ περιέχουσι πεμπόλυγές τινες ἢ κύστεις γεννώμεναι ὑπὸ τὰς ῥίζας τῶν σπόγγων καὶ ἐπὶ τῶν πετρῶν, ἐφ' ὧν φύονται οἱ σπόγγοι, καὶ ὅπερ διαρρηγνυμένων κατὰ τὴν ἐκρίζωσιν τῶν σπόγγων τῶν ῥηθεισῶν κύστεων, προσβάλλει μέρος τι τοῦ γυμνοῦ σώματος τοῦ σπογγέως, καὶ ἐκ τούτου προξενεῖται ἡ δεινὴ καὶ δυσίατος νόσος, ἥτις ὁμωνύμως λέγεται βρώμη, ἐπιφέρουσα δριμυτάτους πόνους εἰς τὴν ἄμεσον καὶ ταχεῖαν ἐξόγκωσιν (πρίξιμον) καὶ συγχρόνως σῆψιν τοῦ προσβληθέντος μέρους. Σημειωθήτω ἐν παρόδῳ ὅτι οὐδεμίαν τοιαύτην βλάβην προξενεῖ ἡ βρώμη, ἐὰν προσβάλῃ τὰς παλάμας ἢ τὸ πέλμα τῶν ποδῶν.

Βρωτίδια = (ἀντὶ) ἱδρωτίδα.

Βύθης, ὁ ἀφῃρημένος καὶ εὐήθης, ἐκ τοῦ

Βυθᾶ, βυθίζομαι εἰς σκέψεις ἄλλας παρὰ τὰς ἐν τῇ ὁμιλίᾳ τῶν ἐν τῇ συναναστροφῇ, γίνομαι ἀφῃρημένος, ἢ ἀσθενὴς ὢν πίπτω εἰς ἔκστασιν ἢ εἰς εἶδός τι ὕπνου ἢ λειποθυμίας.

Βώσυκο, τό· εἶδος σύκων μικρῶν καὶ λευκῶν, καὶ ἡ συκὴ ἡ παράγουσα αὐτά.

Βωτυρένο, τό· καὶ πληθ. βωτυρένα, κολλύρια, ἄτινα κατασκευάζουσιν ἐκ συνηθείας ἀνεξαιρέτως ἅπασαι αἱ οἰκογένειαι κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἐν διαφόροις τόποις ἐξ ἀλεύρου καὶ βουτύρου καὶ ἀρωμάτων. Ἡ συνήθεια αὕτη ἐπικρατοῦσα ἐν μέρει καὶ ἐν τοῖς προαστείοις Ρόδου ἀποδείκνυται ἀρχαιοτάτη ἐκ τῶν γραφομένων ὑπὸ Αἰσχίνου ἐν τῇ Ε' τῶν αὐτῷ ἀποδιδομένων ἐπιστολῶν, ἐξ ἧς δηλοῦται ὅτι ἐπ' αὐτοῦ κατεσκευάζοντο ἐν Ρόδῳ «ἐκ στροβίλου ἅμα καὶ ἀλεύρου καὶ ἀρωμάτων ἐν τόποις τραγήματα». Ἕτερα εἴδη τοιούτων τραγημάτων ἐν Σύμῃ, ἐπιβεβλημένων κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἐκ συνηθείας ἀπαραιτήτως εἰς πᾶσαν οἰκογένειαν εἶνε αἱ ἀβγοκοῦλλαι τὰ ζαχαρένα καὶ τὰ σινίγλια.

Προσθῆκαι.

Βοράζω — ἀγοράζω.

Βάβαρος, ὁ· εἶδος σκάφης στρογγύλης ἐκ μονοξύλου, ἐφ' ἣν ζυμόνουσι τοὺς ἄρτους.

Γ.

Γαϊτάλλι, τό· ὑποκοριστικὸν τοῦ

Γαΐτης, ὁ· πῖθος μεγάλος. Δὲν πρέπει νὰ συγχέηται μὲ τὸ Γανίτης καὶ Γανήτικος τοῦ Πτωχοπροδρόμου (Κορ. ἀτ. Τόμ. Α' σελ. 283) ὅπου Γανίτης καὶ Γανήτικος ἐπονομάζεται ὁ

Digitized by Google

οἶνος, ὃν παράγει τὸ Γάνος μία τῶν κωμοπόλεων τῶν λεγομένων Γανοχώρων οὕτω καὶ νῦν λεγομένων, ἣν καὶ ὁ Αἰσχίνης ἀναφέρει ἐν τῷ κατὰ Κτησιφῶντος. «Ἐργίσκην καὶ Μουργίσκην καὶ Γάνος καὶ Γανίδα», διασύρων αὐτὴν διὰ τὴν σμικρότητά της διὰ τρόπου, ὅστις διετηρήθη καὶ μέχρις ἡμῶν. Ὁ Κοραῆς δὲν ἡρμήνευσε τά: Γανήτης καὶ Γανήτικος.

Γαρνεύγω, ἀπατῶ, κυρίως ἐπὶ παιγνιδίων.

Γάρνια, τά· πληθυντικῶς, ἀπάτη· «μὴν κάμνῃς γάρνια»=μὴν γαρνεύγῃς, μὴ ἀπατᾷς.

Γάρνιος, ὁ· ὁ γαρνεύων. ἀπατῶν.

Γεννοτούρια, τὰ = γεννετήρια (;). Τὰ προφερόμενα κατὰ τοὺς τοκετοὺς εἰς τοὺς ἐπισκεπτομένους.

Γέρνω. Εἰς τὰς φράσεις «ἐπῆεν νὰ γείρῃ, ἔγειρε», σημαίνει ἐξηπλώθη ἐπὶ τῆς κλίνης καὶ κατὰ συνέπειαν ἐκοιμήθη.

Γερώδης = Ἡρώδης, ὅρα Γιγούδας.

Γιαγιά, ἡ· οὕτω συνηθίζουσι νὰ καλῶσι τὰς μητέρας τὰ νήπια.

Γιαῖμα = αἷμα.

Γιαλελί, τό· ἐσωκάρδιον, γελέκι.

Γιαφέντης = αὐθέντης· οὕτω νηπιόθεν διδάσκονται οἱ παῖδες ν' ἀποκαλῶσι τὸν πατέρα.

Γιγούδας, ὁ = Ἰούδας· τοῦτο καθὼς καὶ τὸ Γερώδης καὶ Σαρακηνὲ λέγουσιν αἱ μητέρες πρὸς τὰ τέκνα, ἀτακτοῦντα, ἢ κλαίοντα· «κατάκατσε, σώπα, Γερώδη, Γιγούδα, Σαρακηνέ!»

Γιόμα = γιαῖμα, αἷμα· «θὰ πιῶ τὸ γιόμα σου» ἀπειλή.

Γκαλῶ = ἐγκαλῶ, ἐνάγω εἰς δικαστήριον.

Γκλεγούδια καὶ

Γκλεούδια (ἐκλογάδια;) τὰ ὀπωρικά· παράβαλε λιξά.

Γκρέμμος ἀπῶδω· φράσις «φύγε ἐντεῦθεν» (κρημνίσθητι ἐντεῦθεν).

Γκρεμμοφορῶ (κρημνοφορῶ), κρημνίζω, ἢ ρίπτω χαμαὶ πρόσωπόν τι· «θῶρε νὰ μή σε γκρεμμοφορήσω» ἢ «νὰ μὴν ἐγκρεμμοφορήσῃς ἀποῦ τὰ σκαλιά», πρόσεχε μή σε ρίψω ἢ μὴ πέσῃς ἀπὸ τῆς κλίμακος. Σημαίνει καὶ τὸ διώκω, ὡς «γκρεμμοφορήστου ἀπῶδω» = «γκρέμμος ἀπῶδω».

Γκρινιάζω· εἰς τὴν φράσιν «ἐγκρίνιασε τὸ παιδί», σημαίνει ὅτι ἐκ τοῦ πολλοῦ κλαυθμοῦ ἔφθασεν εἰς λυγμούς.

Γλεπιός = βλεπιός· ὁ ἀμπελοφύλαξ κατὰ τὸ καλοκαίριον, ἐκ τοῦ

Γλέπω = βλέπω· φυλάττω καὶ ἀμπέλια τὸ καλοκαίριον, παρατηρῶ κτλ.

Γλυφτρός, ἡ, *όν*, λεῖος (πεποιημένον;).

Γλυφτρώνω· κάμνω τι λεῖον.

Γνεφτός, δ· εἰς τὴν φράσιν «μιλοῦν τὸν γνεφτόν», σημαίνει, ὁμιλοῦν, συνεννοοῦνται διὰ σχημάτων.

Γνέφω· κάμνω σημεῖα, σχήματα ἀντὶ νὰ ὁμιλήσω.

Γονάκια, τά· μικρότατα φθειρίδια.

Γορδινιάζω· «ἐγορδινιάσαν τὰ κουκκιά»· λέγεται ὅταν οἱ ξηροὶ κύαμοι τεθειμένοι εἰς τὸ ὕδωρ καὶ μὴ βραχέντες εἰσέτι ἐντελῶς παριστῶσι τὸν φλοιόν των ζαρωμένον· ὡσαύτως λέγεται· «ἐγορδινιάσαν τὰ δακτύλια μου» ἢ «τὰ χέρια μου», ὅταν ἐκ τῆς πολλῆς διαρκείας ἐντὸς τοῦ ὕδατος ἐν καιρῷ κρύους ῥυτιδῶνται καὶ παριστῶσι πλείστας πτυχὰς οὕτως εἰπεῖν.

Γοῦλα, ἡ· τὸ μέρος εἰς ὃ τίθεται ὁ σῖτος καὶ ἐξ οὗ χύνεται εἰς τὸ

Γουλί, ὅθεν μεταβαίνει εἰς τὸ στόμα τοῦ μύλου καὶ ἀλέθεται.

Γοῦλος, η, ο, ἀντὶ ὅλος, η, ον.

Γουρνέλα, ἡ· μάλλινον ἐρυθρὸν φόρεμα τῶν γυναικῶν ἄνευ χειρίδων (μανικίων) ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ μέχρι τῶν ποδῶν διῆκον, στενόν, ὥστε μόλις δύναται νὰ περιπατῇ ἐλευθέρως ἡ φέρουσα αὐτό, κατασκευαζόμενον ἐξ ἐρίων ἐπιτοπίων.

Γοῦργιον ὠὸν λέγεται τὸ βρωμισμένον ἢ χαλασμένον.

Γραφαῖς μαεύγω· σινάγω ἐπιστολὰς τῶν ἐπιζώντων διὰ τοὺς τεθνηκότας· φράσις δηλοῦσα ὅτι τίς ἐστιν ἐπιθάνατος.

Γρωνίτζω = γνωρίζω. «Ἐν τὸν ἐγρώνισες γί;» δὲν τὸν ἐγνώρισας λοιπόν;

Γυρί, τό· σειρά· μὲ τὸ γυρί, μὲ τὴν σειράν, ἐξ ὑποτροπῆς.

Γυριά (πληθ.) τά· αἱ γυναῖκες, αἵτινες ἐξ ὑπαμοιβῆς κατασκευάζουσι τοὺς ἄρτους των κατὰ πᾶν σάββατον ἔν τινι κλιβάνῳ· ὅθεν λέγουσιν ὅτι ὁ δεῖνα φοῦρνος «ἔχει τόσα γυριά», ἤτοι τόσαι γυναῖκες *ζυμόνουσι* (κατ' ἄλλην ἔκφρασιν) εἰς τὸν κλίβανον ἐκεῖνον· καὶ «τί γυρὴ εἶσαι;» = ποίαν σειρὰν ἔχεις; «δευτέρα εἶσαι, πρώτη; κτλ.

Προσθῆκαι.

Γκουνιάζω (ἀγκωνιάζω), κουντῶ, ὠθῶ τινα διὰ τοῦ ἀγκῶνος.

Γι, σύνδεσμος παραπληρωματικῶς πως ἐν χρήσει ὢν συνήθως εἰς τὰς ἐρωτήσεις, ὡς,

«ἓν ἐπῆες γί;» «ἄρτῃ θέλεις γί;» ἤτοι δὲν ὑπῆγες; θὰ ἔλθῃς;

Γίει, ἐπίρρ. ἀντὶ τοῦ μήπως ἐν ἐρωτήσεσιν ὡσαύτως ἐν χρήσει ὂν καὶ σημαῖνον περιφραστικῶς βεβαιότητα· ὡς «ἐπῆεν γίτι;» = μήπως ἐπῆγε; = δὲν ὑπῆγεν· «ἄρτῃ θέλει γίτι;» = μήπως θὰ ἔλθῃ; = μὴ ἀμφιβάλῃς ὅτι δὲν θὰ ἔλθῃ.

Γιγόγια, τά· τὰ περιττώματα τῶν σταφυλῶν μετὰ τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ μούστου.

Γηλοποδεύγω, ἐμποδίζω, παρέχω πράγματα, ἐμβάλλω δυσκολίας.

Γροπατῶ, προσκόπτω, προσκρούω.

Προσθῆκαι.

Γέννημα, τό· ὂν κακόν, ἄνθρωπος κακεντρεχής. Εἴληπται ἐκ τοῦ γραφικοῦ «γεννήματα ἐχιδνῶν».

Γέμω, ἔχω· «ἓν γέμει μαϊδιά», δὲν ἔχει χρήματα.

Γόντι. τὸ = ὀδόντιον, ὀδούς.

Δ.

Δαβρί, τὸ = ραβδί, ράβδος.

Δαιμοσκορπίζομαι, οὐδέτερον, «ἐδαιμονοσκορπίστην κ' ἔφυγε»· «ξέω 'γὼ ποῦ ἐδαιμονοσκορπίστη;» ἀνεχώρησεν, καὶ γίνεται ἀφανὴς ὁ δαίμων.

Δακκῶ = δάκνω.

Δασκαλόπουλο, τό· μαθητὴς Σχολείου· καὶ πληθ. τὰ δασκαλόπουλα· οἱ μαθηταὶ τῶν Σχολείων. ΚΝ.

Δεκαλίστρα, ἡ· δακτυλίθρα.

Δεκαλίστραις, αἱ· παιδιά, καθ' ἣν ῥίπτεται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης ὄστρακον ἢ πλατεῖά τις λίθος, οὕτως ὥστε νὰ πηδᾷ πολλάκις ἕως οὗ βυθισθῇ· ἀριθμουμένων δὲ τῶν πηδημάτων τούτων νικᾷ ἐκεῖνος, οὗτινος τὸ ὄστρακον ἢ ὁ λίθος ἔκαμε περισσότερα πηδήματα· ὠνομάζετο ἐξοστρακισμὸς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων.

Δηγός, ὁ· οἰκίσκος ἢ καταλυμά τι ἐν τῷ ὄρει, ὅπου καταλύουσι τὸν χειμῶνα αἱ σκάπτουσαι γυναῖκες.

Διάκομαι· συνήθως ἐν ἀρνήσεσιν· «ἓν τὰ διάκομαι», ἤτοι δὲν τὰ δύναμαι (νὰ τὰ φέρω).

Διάζομαι, ἑτοιμάζω τὸν στήμονα!

Δίσαλο, τό· τὸ μεταξὺ τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ καίοντος μέρους τοῦ κλιβάνου καὶ τοῦ στομίου αὐτοῦ, ὅπου δηλονότι ἡ θερμότης εἶνε συγκεκραμένη.

Δόννω = δίδω· «ἓν σοὶ τὸ δόνω»· δὲν σοὶ τὸ δίδωμι.

Δοντάκρα (=ὀδοντάγρα), ἡ· τὸ ἐργαλεῖον δι' οὗ ἀφαιροῦσι τοὺς ἤλους.

Δραάτης καὶ

Δραγάτης, ὁ ἀμπελοφύλαξ ἢ ἀγροφύλαξ. (ἴδε γλεπιός).

Δρύμαις, αἱ· αἱ πρῶται τρεῖς ἡμέραι τοῦ Λύγούστου, καθ' ἃς οὔτε κολυμβῶσιν οὔτε πλύνουσι τὰ ἱμάτια· Καὶ οἱ τυχὸν δὲ κολυμβῶντες προσέχουσι νὰ μὴ βρέξωσι τὴν κεφαλήν.

Δυσπυράδος ἄνθρωπος, ὁ εὐκόλως ἐξαπτόμενος, θυμούμενος.

Ε.

Ἔγγαλα, τὰ (=ἐν γάλα)· αἱ ἐγγάλακτοι οὕτως εἰπεῖν, ἤτοι αἱ ἀμέλξιμοι αἶγες.

Ἔγουτος, ὅρα ἔουτος.

Ἔδαρτε ἐπίρρ. (ἄρτις) πρὸ ὀλίγου.

Ἐμουνοῦ = ἐμοί. ἀντων.

Ἐμπεῦκλα, ἡ· εἶδος πόρπης μεγάλης καὶ σφαιροειδοῦς, ἀργυρᾶς συνήθως, μὲ τὴν ὁποίαν καὶ διὰ περόνης κλείουσι τὸ πρὸ τοῦ στήθους ἀνοικτὸν μέρος τῆς γουννέλλας.

Ἔν τὸν ἰχχωρεῖ τὸ σπίτι, φράσις ἐμφαίνουσα μεγάλην στενοχωρίαν.

Ἔουτος, η, ο· ἀντων. οὗτος κτλ.

Ἔσουνοῦ= σοί. ἀντων.

Ἔχω· φαίνεται κατ' ἀποκοπὴν γενόμενον ἐκ τοῦ σβέχω. «Ἔχω του μιὰν πετριὰν εἰς τὴν κεφαλή», φράσις· τοῦ ἐκτύπησα διὰ λίθου κατὰ τῆς κεφαλῆς.

Προσθῆκαι.

Ἐμποῦφλαις, αἱ· εἶδος γυναικείων ὑποδημάτων μετὰ φελλοῦ.

Ἔν τοῦ φίττει ῥιπάδι, φράσις ἐπὶ πραγμάτων ἢ προσώπων πανομοίων· δηλονότι δὲν ὑπάρχει τι εἰς τὸ ἓν λεῖπον ἀπὸ τὸ ἄλλο.

Ζ.

Ζαχαρένο, τό· εἰς πληθ. ζαχαρένα· εἶδος κολλυρίων, ὡς τὰ βουτυρένα (ὅρα ἐν λέξει) ἐζυμωμένα περιπλέον ἐκείνων μὲ σάκχαριν, πρὸς

Digitized by Google

δὲ ἐχρισμένα διὰ τοιαύτης καὶ δι' ἀνθονέρου ἐξωτερικῶς.

Ζῆρως (ζῆ φάος;) λέγεται ἐπὶ τῶν πταρνωμένων εἰρωνικῶς· ἀλλ' ἴσως ἀπολέσαν τὴν ὀρθὴν σημασίαν του (ἂν ἦνε ὀρθὴ ἡ ἀνωτέρω διόρθωσις), μετέπεσεν εἰς τὴν εἰρωνικὴν ἔννοιαν.

Η.

Ἤντεκα = ἕνδεκα.

Θ.

Θαλασσόνω εἰσέρχομαι κυρίως ἐνδεδυμένος ἐντὸς τῆς θαλάσσης δι' ἐργασίαν, ἢ ὡθῶ ἢ ῥίπτω τινὰ ἐνδεδυμένον ἐντὸς τῆς θαλάσσης· «τὸν ἐθαλάσσωσε τὸ βῶδι»· ὁ βοῦς τὸν ἠνάγκασε νὰ ῥίψῃ ἑαυτὸν εἰς τὴν θάλασσαν ἵνα σωθῇ.

Θάμμα = θαῦμα.

Θαμμασιο ἐπιρρηματικῶς «τρέχουν θαμμάσιο»· σπεύδουν πρός τι μέρος πολλοί· καὶ ἐπιθετικῶς· «εἶνε ν ἕναν πρᾶμμα θαμμάσιο»· ἤτοι θαυμαστόν.

Θάμμασμα ἐπίρρ. ὡς τὸ θαμμάσιο·

Θαμμάτζομαι ἀπορῶ· «θαμμάτζομαι πῶς δὲν ἀττιοῦν τοῦ καραβιοῦ τὰ ξύλα» (παροιμία)! ἀπορῶ πῶς δὲν ἀνθίζουν τὰ ξύλα ἐξ ὧν εἶνε ναυπηγημένον ἓν πλοῖον!

Θαμάτζω ἐπαινῶ, ἐγκωμιάζω· «θαμμάτζουν το τὸ σιτάρι τοῦ (δεῖνα)· ἐπαινοῦν τὸν ὑπὸ τοῦ δεῖνος πωλούμενον σῖτον.

Θεγός (= Θεός).

Θέττω, ἄχρηστον· εἰς τὰς φράσεις, «ἐκεῖνος ἐπῆεν νά θέκῃ», ἔθηκεν, πρὸς τούτοις σημαίνει, κοιμῶμαι.

Θήμισ-ος η, ο, (τ' ἥμισυς;)· σημαίνει πρᾶγμά τι, ἢ τοῖχον μεταξὺ δύο οἰκιῶν, ἢ δεξαμενὴν καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐξ ἡμισείας ἀνήκοντα εἰς δύο.

Θημωνίστρα, ἡ· ἡ θημωνία, στοίβη σταχύων.

Θλάψαρον, τό· μέγα καλαμάριον.

Θρούμπη, ἡ· θρύμβη, ἡ θύμβρη, τὸ ἐξ αὐτῆς κατασκευαζόμενον μέλι λέγεται

Θρουμπόμελον καὶ εἶνε λίαν ἐξαίρετον.

Θροφή, ἡ· ἡ ἐν τῇ κόμῃ σχηματιζομένη κόνις καὶ πίτυρα.

Θωρῶ = θεωρῶ, βλέπω.

Θορῶ = φορῶ, φέρω ἔνδυμά τι.

Ι.

Ἰ. μεταχειρίζεται ὡς τὸ ἑλκυστικὸν ν ἐν τῇ ἀρχῇ λέξεών τινων· ὡς εἰς τὰς φράσεις «θῶρε νὰ μὴν ἰγκρεμμοφορήσῃς, νὰ μὴν ἰσκοτωθῇς», καὶ τὰ τοιαῦτα· οὕτω καὶ

Ἰγκρεμμός, ὁ· παρεφθάρη ἀπὸ τοῦ κρημνός· τὸ ἐν τῇ ἀρχῇ ἰ προσετέθη πρὸς εὐφωνίαν.

Παρατηρητέον ὅτι τὸ ἀνωτέρω ἰ εἶνε μάλιστα ἰν ὡς δηλοῦται ἐκ τοῦ «δὲν ἰν — χωρεῖ = δὲν ἰχχωρεῖ καὶ ἄλλων.

Κ.

Καβαλλάρης. εἰς τὰς φράσεις· «καβαλλάρης μιλᾷς,» «καβαλλάρης φωνάζεις», σημαίνει· χωρὶς νὰ γνωρίζῃς χωρὶς νὰ ᾖς βέβαιος.

Καθερῶ, καθαρίζω τὸν σῖτον, τὸ μῆλον καὶ τὰ τοιαῦτα.

Καιρός, ὁ· αἱ φράσεις «τοῦ καιροῦ,» «τ' ἀντίκαιρου», σημαίνουσι τὸ ἐλευσόμενον ἔτος ἢ τὸ μετὰ τοῦτο.

Κάος, ὁ· οὕτω προσωνυμεῖται ὁ γεννηθεὶς ἢ ἡ γεννηθεῖσα τὴν νύκτα τῆς 24—25 Δεκεμβρίου ἤτοι τῆς ἑορτῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως. ὑπάρχει δὲ ἡ πρόληψις ὅτι οἱ τοιοῦτοι περιφέρονται κατὰ τὰς νύκτας τοῦ χειμῶνος. Νομίζω ὅτι αἰτία τῆς προλήψεως ταύτης καὶ σκοπὸς τῆς ἐπωνυμίας εἶνε ὅπως κατηγορηθῶσιν οἱ συλληφθέντες κατὰ τὴν 24—25 Μαρτίου.

Καχχαρεῖ (καταρρεῖ;)· τρέχει, ῥέει.

Κακοδιάξαος, η, ο. Ἀκατάστατος, μὴ φυλάττων τάξιν ἐν τοῖς ἔργοις καὶ τοῖς πράγμασιν αὐτοῦ.

Καλίκυα τά· εἶδος γυναικείων ὑποδημάτων·

Κάλλη, τά· τὰ κάλλεα τῶν ἀλεκτρυόνων· «Χαρὰ στὰ κάλλη! φράσις εἰρωνική· Τί ἀηδεῖς τρόποι, λόγοι!

Κάλλι τό, τὸ ἐκλεκτότερον, τὸ καλλίτερον «ὡς τὸ κάλλι τῆς (δεῖνα πόλεως)»· ἡ ἀριστοκρατία· ἐνίοτε διπλασιάζεται· ὡς, ἐπῆρα τὸ κάλλιν κάλλι (παράδ.) αἰθέρα.

Καλοῆρι τῶν θρονίων. τὸ μέρος τῶν στασιδίων τῆς ἐκκλησίας ἐφ' ὧν ὁ ἱατάμενος ἐρείδει τοὺς ἀγκῶνας· ὁμοίως καὶ

Καλόχρος τοῦ πάγκου, τὸ παρόμοιον ξύλον ὅπερ ἔχει ὁ πάγκος (ὅρα ἐν λέξει).

Κάμνω καρδιά ἔναρξίν τινος ἔργου ὅπως ἄλλον τινὰ ἐνθαρρύνω νὰ προβῇς εἰς τὸ αὐτὸ ἔργον.

Digitized by Google

Καμμῶ = Καμμύω, κλείω τοὺς ὀφθαλμούς.

Καμουτζίλλα ἡ, καὶ πληθυντικῶς αἱ *Καμουτζίλλαις*· οἱ κατὰ τὰς ἀπόκρεω μετημφιεσμένοι.

Καμπανέλλι, τό. τὸ μάρμαρον (συνήθως βάρους 4—8 ὀκκάδων) ὅπερ κρατοῦντες οἱ σπογγεῖς προτεταμέναις χερσὶ βυθίζονται εἰς τὴν θάλασσαν· λέγεται καὶ ἁπλῶς πέτρα. Ὠνομάσθη καμπανέλλι ἴσως διότι ἔχει σχῆμα προσόψεως κώδωνος.

Καννα6άρης, ὁ· τὸ ἐργαλεῖον δι' οὗ κλώθουσι τὸ νῆμα καὶ τὰ τοιαῦτα.

Καντοῦνι, τό· ἡ γωνία· «καντοῦνιν τῆς πολιτείας», φράσις λεγομένη περί τινος προσώπου, ἀντίστοιχος μὲ τὴν τοῦ εὐαγγελίου· ἀκρογωνιαῖος λίθος.

Κάρα, ἡ· αἱ πυραὶ αἱ ἀναπτόμεναι ἐν ταῖς ὁδοῖς κατὰ τὰς παραμονὰς τῶν ἑορτῶν τοῦ ἁγίου Γεωργίου (3 Νοεμβρίου καὶ 23 Ἀπριλίου)· κατ' αὐτὰς τὰ παιδία, ἄνδρες καὶ γυναῖκες πηδῶντες ἐπ' αὐτῶν ᾄδουσιν:

Ὄξω ψύλλοι καὶ κοριοὶ
Καὶ μιάλοι ποντικοί.

Καρκαδιά, ἡ· τὰ περιττώματα τῶν ἀλεκτρυόνων.

Καρόννω. Θερμαίνομαι λίαν, ἐνίοτε καίομαι· «ἐκάρωσα μέσα 'ς τὸν ἥλιον»· «ἐκαρώσαν τὰ ψωμιά», ὑπερεψήθησαν.

Κασσάζω, λερόννω. «Ἐκάσσασε τὸ 'πουκάμισόν μου», ὁ λαιμός μου.

Κασσαρός, ἡ, ὁ· λερομένος.

Κάσση, ἡ· λέρα.

Καυταγγόδιο = κατευόδιον.

Κατελῶ· «ἂν τὸν εὕρῃ εἶνεν ἄξος νὰ τὸν καταλύσῃ μοναχός του»· εἶνε ἱκανὸς μόνος νὰ τὸν καταστρέψῃ ἐν τῇ πάλῃ.

Κατωάρης, ὄρα φούρου.

Καύδαλο, τό· «τὸ ψωμὶ εἶνετον καύδαλο»· ἐκάη· «εἶνεν καύδαλο»· κεκαυμένον.

Κάωμα, τό· δυστύχημα, συμφορά· μάνα μου, δουλειὰν καὶ κάωμα ποῦ τὴν ἔπαθα»· οἵα συμφορά μοι ἐπῆλθε· «ἄρτῃ ἐκεῖνος, ἃ κάμῃ καώματα»· ἂν ἐκεῖνος ἔλθῃ θὰ ἐκδικηθῇ, θὰ θύσῃ καὶ ἀπωλέσῃ.

Κιαάκω, καὶ

Κιαίκις, ἐπίρρ. ἔπειτα, ἀκολούθως.

Κίνημα, τό· εἰς τὴν φράσιν «μὲ τὸ κίνημα» ἐννοεῖται ὅτι ὁ κολυμβῶν φθάνει εἴς τινα ἀπόστασιν ἐντὸς τῆς θαλάσσης χωρὶς νὰ κινῇ τὰ κῶλα, ἀλλὰ μόνον δυνάμει τῆς ἐκ τῆς ξηρᾶς ἀποκεκτημένης ταχύτητος.

Κλουθῶ, = ἀκολουθῶ.

Κοϊναρία, ἡ· ἀστειότης, ἐμπαιγμός.

Κοϊνέρω, ἀστειεύομαι, ἢ ἐμπαίζω τινά.

Κολαντρίζω, μεταχειρίζομαι.

Κορίδες, αἱ· πομφόλυγες πλήρεις θαλάσσης τρωγόμεναι καὶ περιβεβλημέναι ἐκ λεπτοῦ χιτῶνος.

Κόριτζα, ἡ· ἀσθένεια εἰς τὴν ἄκραν τῆς γλώσσης τῶν ἀλεκτρυόνων, καὶ εἶδος φυτοῦ.

Κοντοούννι, = κοντογούννι, ἐπανωφόριον γυναικεῖον.

Κοπριά, ἡ· θέσις εἰς ἣν ῥίπτονται τὰ περιττώμματα, καὶ ἡ ὕλη, ἥτις τίθεται εἰς τὰς ῥίζας τῶν φυτῶν καὶ τῶν δένδρων.

Κόρδωμα, τὸ = ἀκρόδωμα, καὶ πληθ. τὰ λορδώματα, τὰ ἄκρα τῶν δωμάτων, ἤτοι τῶν στεγῶν τῶν οἰκιῶν.

Κορί, τό· ὑποκοριστ. τοῦ κόρυς. Περίεργος εἶνε ἡ γενικὴ τοῦ κοριοῦ, ὁμοία μὲ τὴν τοῦ κοριός, κόρυς.

Κορφάδι, τὸ = ὀροφάδιον· πληθυντικῶς τὰ κορφάδια· αἱ δοκοὶ ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ στέγη τῆς οἰκίας.

Κόρφος, ὁ = κόλπος.

Κουκκουβάδα, ἡ· γλαύξ.

Κουκκουμάρη, τό· εἶδος μικρᾶς ὑδρείας.

Κούμελλα, τὰ· ἡ ἑστία καὶ τὰ ἡμικεκαυμένα καὶ ἐσβεσμένα ξύλα ἐν αὐτῇ.

Κουμουλλία, ἡ· κορυφὴ πυραμιδοειδοῦς πράγματος.

Κουννί, τὸ = κόκκος μεταφορικῶς ὀλίγον, ὡς «ἕναν κουννὶ μέλι».

Κουππάζω, λειποψυχῶ, ἢ ἀσθενὴς ὢν γίνομαι ἀφῃρημένος.

Κουτουλῶ· 1) κτυπῶ διὰ τοῦ μετώπου ἢ τῶν κεράτων, ἐπὶ βοῶν· 2) μὲ καταλαμβάνει ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ὁ ὕπνος καθήμενον καὶ πίπτει ἡ κεφαλή μου εἰς τὸ στῆθός μου· «κουτουλᾷ κι' ἐν πάει νὰ κοιμηθῇ!»

Κούφη, τά· ἡ κοιλία· «ναέρουν τὰ κούφη μου» = ναυτιῶ.

Κόφτω, δραπετεύω, φεύγω.

Κρουμουκέλλα, ἡ· κυβιστίνδα.

Κρουμουκελλῶ· πίπτω κυρίως κατὰ κεφαλῆς ἀπὸ τῶν βράχων ἢ ἀπὸ βαθμίδος· «ἐκρουμουκέλλησεν τὸ παιδὶν ἀποῦ τὰ σκαλιά»· δὲν σημαίνει ὅμως καὶ τὸ κυβιστάω-ῶ.

Κροῦππα, ἡ· λάγηνος μὲ πλατὺ στόμιον.

Κρυφτός, ὁ· παιδιὰ = μὲ τὴν τῶν ἀρχαίων ἀποδιδρασκίνδαν.

Digitized by

Προσθῆκαι.

Καχραχίζω, φωνάζω, ἐπὶ τῶν ἀλεκτρυόνων· μεταφορ. φλυαρῶ.

Κύλιντρας, ὁ· πέτρα ἀνάλογος σχῆμα ἔχουσα κυλίνδρου ἐπὶ τῶν δωμάτων τῶν οἰκιῶν δι' ἧς *κυλοῦσι* τὰ δώματα, διὰ νὰ μὴ *στάσσωσιν*, ἤτοι νὰ μὴ διαρρέῃ τὸ ὕδωρ ἐντὸς τοῦ οἴκου.

Κυλῶ, ἐνεργ. κυλῶ τὸ δῶμα, διὰ τοῦ *κυλίντρου*, ὅρα ἀνωτέρω.

Κάκρη, τά· μόνον εἰς τὴν φράσιν «'ς τὰ κάκρη κάκρη»· εἰς ἀκρότερον μέρος· «ἐπῆεν εἰς τὰ κάκρη κάκρη τοῦ νησοῦ»· εἰς τὴν μᾶλλον μακρὰν ἄκραν τῆς νήσου.

Καλεράτ-ος, η, ο· ὑπερθετικὸν τοῦ κάλενος.

Κατωφρᾶς, ὁ (κάτω φέρων), τὸ ὑπὸ τὸ ἰσόγαιον πάτωμα εὑρισκόμενον ὑπόγειον, ἤτοι τὸ μέρος ὅπερ ἐν τῷ οἴκῳ εἶνε κατεσκευασμένον ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς.

Καύκαλο, τό· ἡ κεφαλή.

Κόψης, ὁ δραπέτης, φυγάς, καὶ εἶδος φυτοῦ.

Κολιός, ὁ· τεταριχευμένοι ἰχθῦς, βοῦροι ἄλλως, τῆς Αἰγύπτου.

Κολοιχιός, ὁ = κολοιός.

Κάλλ-ος, η, ὁ· καλὸς ἢ κάλλιστος.

Κοπιάζω, προσκαλῶ εἰς τελετὴν γάμου βαπτίσεως κτλ. Περιερχόμενος τὰς οἰκίας· καὶ

Κόπιασμα, τό· ἡ πρᾶξις τοῦ κοπιάζειν.

Λ.

Λαδική, ἡ· ἐλαιοδόχον ἀγγεῖον χωριτικότητος 1—3 ὀκ. ἐλαίου. Παράβαλε στάνιερον.

Λαμπί, τό· τεμάχιον, ἀλλὰ κυρίως ὡς ἐκεῖνα κατὰ τὰ ὁποῖα κόπτεται ὁ πέπων καὶ τὰ τοιαῦτα.

Λαντουρίδι, τό· εἶδος κολλυρίου.

Λαουνεύγω· κρυφίως λαμβάνω.

Λαῦρα, ἡ· θερμότης· «ἔφηκέν τον εἰς τὴν λαῦρα», ἢ καὶ «'ς τὴν κίψιν», σημαίνει ὅτι μὴ παραδεχόμενος νὰ ἐξακολουθήσῃ τις παιγνίδ.ον, ἢ ἀρνούμενος νὰ ἐκτελέσῃ αἴτησίν τινος, τὸν ἐγκαταλείπει εἰς στενοχωρίαν· «τὸν βαστᾷ λαῦρα» = πυρέσσει, ἔχει πυρετόν.

Λαχταρῶ, σφαδάζω, σπαράσσω, καὶ φράσις· «λαχταρεῖ σὰν τὸ ψάρι» (ὅταν ζῶν ριφῇ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς).

Λαχτιά, ἡ· λάκτισμα.

Λαχτῶ = λακτῶ.

Λειόβγω = ἁλιεύω· κυρίως ἁλιεύω διὰ καθετῆρος.

Λεμερίζω, τρίβω ἐλαίας πρὸς ἐξαγωγὴν ἐλαίου.

Λενταίρω, ἀμελῶ, δὲν φροντίζω.

Λιμέρω, ἀναμένω τινά· «ἀλίμενέ με», ἀνάμεινόν με, καὶ «λίμενέ με».

Λιξά, ἡ· ὀπώρα καὶ πληθυν. λιξαῖς· αἱ ὀπῶραι.

Λιξάζω, ἐπιδεικνύω τι πρός τινα, ὅπως διεγείρω τὴν ἐπιθυμίαν, τὸν φθόνον αὐτοῦ.

Λέξι—Λίξι, οὕτω λέγει τις ὅταν λιξάζῃ τι πρός τινα.

Λιττιάζω, τίθημι τὸν ἐρινὸν (ἄλιτταν) ἐπὶ τῶν συκῶν.

Λιψαριάρης, ὁ· φειδωλός, φιλάργυρος.

Λλίχτω (ἐλέγχω;), καταμηνύω τινά, ἢ καὶ συκοφαντῶ· «μὰ νὰ μὴν μὲ λλέξῃς» (ἀλλὰ νὰ μὴ μὲ καταμηνύσῃς). — «Ὄχι! θὰ λλέξω ἄλλον».

Λέχομαι, 1) ξενοχωροῦμαι ἕνεκα τοῦ βάρους τοῦ στομάχου. 2) ἐπιθυμῶ· «λέεις καὶ λλέχχεσαι νὰ σοῦ δώκουν καὶ σουνοῦ!» εἰρωνικῶς.

Λυάτε μου, ἐπίρρ. = μήπως; «ἔδωκέν μού τα λοάτε μου;» μήπως μοὶ τὰ ἔδωκεν; ἐννοεῖ πάντοτε ἄρνησιν.

Λογιῶν των λογιῶν, διαφόρων εἰδῶν. ΚΝ.

Λόος, ὁ = λόγος· «λέει ἕνας λόος»· «ποῦ λέει ὁ λόος· παροιμιώδης φράσις δηλονότι.

Λότζια, τά· τὰ ἄωρα ἔτι σῦκα.

Λουγκρα, ἡ· ἡ ὺς καὶ

Λουγκρί, τό· ὁ χοῖρος καὶ ἡ ὺς.

Λουρίν παίζει, φράσις· γίνονται ἀπάται, δολιότητες.

Λούφφασχα,, τό· τὸ συχνὰ ἀναπνέειν ἕνεκα κόπου.

Λουφφάσσω· συχναναπνέω ὡς κεκοπιακώς· ἐλούφφραξα = λαφάσσω.

Λωνάρα, ἡ· ἐργαλεῖόν τι, φέρον ἱκανοὺς ἥλους ἐμπεπηγμένους ἀντιστρόφως, ὥστε νὰ ἐξέχωσιν ἐν δυσὶ γραμμαῖς, δι' ὧν σύρουσιν ἐπανειλημμένως τὸ λινάριον πρὶν τὸ κλώσωσι, διὰ νὰ τὸ καθαρίσωσιν.

Προσθῆκαι.

Λιότουρο, τό· ῥάκος.

Λογιάζω, ἐρευνῶ, ἐξετάζω νὰ εὕρω σκεῦος ἢ ἔπιπλόν τι.

Λλίος-λλίη, λλίο, λλία, ὀλίγ-ος, η, ο, α.

Digitized by Google

Μ.

Μαμμαλῶ, οὐδέτ. ἐπὶ τῶν βρεφῶν, ἄτιγα μὴ μαθόντα ἔτι νὰ περιπατῶσι σύρονται κατὰ γῆς.

Μαμμουλῶ, καὶ

Μαμμουλίζω μασσῶ, λεαίνω τροφήν, ἄνευ τῶν ὀδόντων· ἐπὶ γερόντων ἢ τῶν μὴ ἐχόντων ὀδόντας.

Μακκόρρω, οὐδέτ. καὶ εἶμαι μακκωμένος· οἱ ῥώθωνές μου εἶνε πεφραγμένοι.

Μακούκπι, τό· ἐργαλεῖον δι' οὗ ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην χεῖρα ἀδιακόπως διευθυνομένου καὶ ἐπ' αὐτοῦ ὄντος τετυλιγμένου τοῦ ὑφαδίου, ὑφαίνουσιν. Ἐκ τούτου καὶ φράσεις παροιμιώδεις· «τὸν ἔχει σὰν μακοῦκκι», μ' ἔκαμες μακοῦκκι»· ἐπὶ ἐπανειλημμένων ἀναβολῶν καὶ παραπέμψεων.

Μάντεμμα, τό· μόνον εἰς τὴν φράσιν «τί μάντεμμα!» λεγομένην θαυμαστικῶς ἐπὶ ἀπροσδοκήτων συμβαμάτων = τί μάντευμα! ἤτοι «ποῖος ἤξευρε! ἢ τίς ἦτο δυνατὸν νὰ προμαντεύσῃ!

Μαντροκάθισμα, τό· μέρος ὅπου διέμενεν ἢ διαμένει ποίμνιον αἰγῶν ἢ προβάτων.

Μαργόρρω, οὐδέτ. ἀποναρκοῦμαι· «ἐμαργώσαν τὰ χέρια μου»· ἐναρκώθησαν, ἐκ τοῦ ψύχους.

Μαρδάκλα, ἡ· ὁ εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ θερισμοῦ στάχυς τοῦ σίτου ἢ τῆς κριθῆς.

Μάρτουρας, ὁ· ἀντὶ μάρτυς.

Μασοῦρι, μικρὸν τεμάχιον καλάμου, ὅπου

Μασουρίζουσι, τυλίσσουσι νῆμα ἢ ἄλλο τι εἶδος.

Ματζό, τό· χόρτον οἱονδήποτε, καὶ πληθ. τὰ ματζά, χόρτα.

Μαχῶς, ἐπίρρ. μεταχειρίζεται συλλογιστικῶς ἐν ἀπαντήσεσιν, ὡς εἰς τὸν ἑξῆς διάλογον. — Ποῦνεν ὁ... (δεῖνα); — ἀπὸ χθὲς ἔφυε βιαστικὸς γιά... (τὴν δεῖνα ἐργασίαν). — Μαχῶς κ' ἐν τὸν θωρῶ! (διὰ τοῦτο λοιπὸν δὲν τὸν βλέπω ἐδῶ!).

Μεαλεῖκι, τό· = μεγαλεῖον, ὑπερηφάνεια, ἔπαρσις.

Μεθαίρω, ἐνεργ. «μεθαίρω τὸ τραπέζι»· τελειωθέντος δηλ. τοῦ γεύματος, τοῦ δείπνου κτλ. αἴρω, τὰ περισσεύματα, τὰ ἐπιπλα κτλ. «Μεθαίρω τὸ σπίτι»· τακτοποιῶ τὰ τῆς οἰκίας, τοποθετῶ τὰ ἐπιπλα αὐτῆς.

Μεθήρα, ἡ· ὄφις.

Μελάττι, τό· τὸ ἐξαίρετον εἶδος τῶν σπόγγων. Δὲν ἀγνοεῖται ὅτι οἱ σπόγγοι πάντες εἰσὶ μέλανες ἐν τῷ βυθῷ τῆς θαλάσσης καὶ ἀκολούθως λευκαίνονται ὑπὸ τῶν σπογγείων· μὴ λοιπὸν μελάττι λέγεται τὸ λεπτότερον καὶ πολυτιμότερον εἶδος τῶν σπόγγων ὡς τι μέλαν ἄνθος ὄν;

Μελεγγέρα, ἡ· ἡ ἀμίς, λάσανον.

Μέντη, τά· προφυλάξεις· εἰς τὴν φράσιν «ἀνέχῃς τὰ μέντη σου»· νὰ προσέχῃς καλῶς.

Μεντιασμένος, η, ο· κατεχόμενος ὑπὸ τοῦ περιοδικοῦ του θυμοῦ, ἢ ἰδιοτρόπου ἕξεως.

Μεριά, ἡ· πλευρά, μέρος· «ἀποῦ τὴν κάτω μεριάν»· ἐκ τοῦ κάτωθεν μέρους, ἐκ τῆς κάτωθεν πλευρᾶς.

Μεταχουβαλῶ ἔχων δύο φορτία, φέρω τὸ ἓν μέχρι τινός, ἔπειτα στρέφων λαμβάνω τὸ ἄλλο, καὶ φέρω αὐτὸ μέχρις ἄλλης τινὸς θέσεως, καὶ πάλιν ἐπιστρέφων λαμβάνω τὸ πρῶτον καὶ οὕτω καθεξῆς.

Μετάμου = μετ' ἐμοῦ.

Μετά σου = μετὰ σοῦ, καὶ

Μετά του = μετ' αὐτοῦ. Εἶνε ἀξιοσημείωτος ἐνταῦθα ἡ χρῆσις τῆς μετὰ καὶ ἡ ἐγκλισις τοῦ τόνου.

Μετριμέλεψη, ἡ· διάκρισις· «δὲν γέμει μετριμέλεψην», εἶνε ἀδιάκριτος.

Μηάρης, ἐπίρ. = μὴ γάρ, μήπως;

Μιτσαλλίδα, ἡ· ὁ ὡσεὶ λεπτότατος ἰστὸς σχηματιζόμενος ἐπὶ τῆς ἅλμης, τῆς θαλάσσης, καὶ τῶν τοιούτων· στερεώτερος καὶ παχύτερος σχηματίζεται ἐπὶ τῆς μελάνης.

Μοβαίννω, ἀποτίθημι τὸ φορτίον ἐπὶ ἁρμοδίου ὑψώματος· «ἔν μοβαίννεις»; δὲν ἀποτίθεσαι τὸ φορτίον σου διὰ νὰ ἀναπαυθῇς; παράβαλε ἀμοθεχτῆρα.

Μουρέ πάντοτε ἐν τῇ κλητικῇ, ἐπιφωνηματικῶς· «μουρ' ἄνθρωπε!» ὦ σύ! τὸ θηλυκὸν (ὄρα) μωρή.

Μουροῦνα, ἡ; καὶ

Μουρήνα, ἡ· ὁ ἄμορφος ἐξ αἱμάτων ὄγκος, τὸ ἔκτρωμα, ὅπερ τινὲς γυναῖκες γεννῶσιν, ἀντὶ παιδός, φαινόμεναι τέως ἔγκυοι καὶ ἐπίτοκοι.

Μουτζά, ἡ· ἄνθραξ.

Μουτζωμένος, η, ο· ἄθλιος, ταλαίπωρος.

Μουτζωμὸς καὶ *σταχνωμός*, φράσις ἐπὶ δυστυχούντων, δηλοῦσα ἀθλιότητα.

Μοῦτρα γιὰ σιδέρωμα! εἰρωνικὴ φράσις ἐπὶ δυσειδῶν προσώπων, ἢ ἐπὶ ἀθλίων πραγμάτων.

Μουχούρτα, τρυβλίον μέγα, ἔχον κυρίως βαθύτητα καὶ περιφέρειαν τῶν χειλέων μεγάλην.

Μπλαστρόρρω, ἐξαπλοῦμαι· «τὸν πῦρε

μπλαστρωμένον χάμαι»· τὸν εὖρον ἐξηπλωμένον χαμαὶ (ὡς ἔμπλαστρον).

Μπλετσές, ὁ· ἡ ἐν εἴδει *πόλκας* κεκομμένη κόμη.

Μπολογιάζω, πιρῶ τὴν κλωστὴν διὰ τῆς τρυμαλιᾶς τῆς ῥαφίδος (βελονιάζω;).

Μπουκκόνω, δωροδοκῶ· «εἶνε μπουκκωμένος»· ἐδωροδοκήθη (ἐκ τοῦ μπουκκιά).

Μπουκλόννα, διὰ τῆς *ἐμπούκλας* κλείω τὸ πρὸ τοῦ στήθους ἀνοικτὸν μέρος τῆς γουννέλλας, καὶ κοινῶς κατὰ συνέπειαν σημαίνει πορπάω—ῶ, κομβόννω.

Μπουλιστρίνα, ἡ· τὰ κατὰ τὴν πρώτην τοῦ ἔτους διδόμενα δῶρα, ἤτοι τὰ ἀλλαχοῦ ἀϐασιλειάτικα:

Μπροστέλλα, ἡ· τὸ λεντίον. ἡ ἐμπροσθοποδιά. ΚΝ.

Μυριστικό, τό· μεγάλη ἐλπή, ἣν φέρει τις εἴς τι μέρος τοῦ σώματος, καὶ ἥτις, λέγεται, ὅτι σχηματίζεται ἐπειδὴ ἔγκυος ἡ μήτηρ, ἔσχεν ἐπιθυμίαν τραγήματός τινος κτλ.

Μωρή, πάντοτε εἰς τὴν κλητικήν, καὶ εἶνε τὸ θηλυκὸν τοῦ *μουρέ*, μεταχειριζόμενον εἰς πρόσκλησιν ἐπιφωνηματικῶς ἀντὶ τοῦ ὦ· «μωρὴ κοπέλλα, γυναῖκα»! ἐνίοτε, ὡς καὶ τὸ μουρέ, διπλασιάζεται πρὸς ἔμφασιν· «μωρή σου (σύ;) μωρὴ γυναῖκα!—μουρέ σου μουρ' ἄνθρωπε!»

Μορούκκια, τά· οἱ ἐκ τῶν χονδρῶν τοῦ ἀλεύρου δίπυροι· τὰ πλαστὰ (ὅρα ἐν λέξει) πεφρυγμένα;

Μακριά ἐπίρρημα, ἀντὶ μακράν.

Μιντάτι, τό· ὄφελος. οἰκονομία.

Ν.

Ναίρω, ἀνακατόννω· «ἐναείραν τὰ κούφη μου ὅταν τἄκουσα»· ἐναυτίασα, δυσηρεστήθην, ἀηδίασα.

Ναυτίρματα, τά· ἀηδίας.

Νακουππᾶς, ὁ· τράχηλος.

Ναμουρδῶ καὶ *ναμουρδόννω*, ἀνακατόννω, συγχέω διάφορα πράγματα· «ναμουρδωμένον νερόν, ἀνακατωμένον καὶ συνεπῶς θολόν.

Ναμουσία, ἡ· τὸ κωνοπεῖον.

Ναμόσσω· ἐκ πολλοῦ θρήνου ἀσθμαίνω.

Νάιπος, ὁ=(ὅρα) βάϐανος.

Ναρτηκιάζω, οὐδ. παγόννω· ἐναρτηκίασαν τὰ χέρια μου, τὰ πόδια μου· ἐκρύωσαν, ἐξηράνθησαν ἐκ τοῦ κρύους· ἐκ τοῦ Νάρθηξ.

Νασυρτῆρι, τό, ἀγγεῖον δι' οὗ ἀντλοῦσιν ὕδωρ.

Ναφαντάρης, ὁ· ἡ ἀράχνη.

Ναφαντάρι, ἡ· γυνὴ ὑφάντρια.

Νεό (1) σάββατο, τό. Τὸ σάββατον τῆς Διακαινησίμου.

Νεφαίνω, ἐμφανίζομαι, παρουσιάζομαι. Πρὸ 150 ἐτῶν ἦτο μάλιστα ἐν χρήσει κοινῇ εἰς τὰ προικοσύμφωνα· ὡς (λέγουσιν οἱ γονεῖς τῆς νύμφης) «εἰς τὸ ὄνομα κτλ. ἐνέφανεν ὁ . . . . (δεῖνα) διὰ γαμβρὸς εἰς τὴν κόρην μας τὴν... (δεῖνα) καὶ δίδουμεν τούτην μὲ τὴν εὐχήν μας . . . «κτλ. μεταχειρίζεται καὶ ἐπὶ πλοίων ὅταν φανῶσιν ἔξωθεν τοῦ λιμένος καταπλέοντα εἰς αὐτόν, ὡς ἐνέφανεν ἡ σκάφη τοῦ . . . .»

Νέφαμμα, τὸ (ἐκ τοῦ Νεϐαίνω)· ἐμφάνισις, «πάνω 'ς τὸ νέφαμμά μου», ἢ «μὲ τὸ νέφαμμά μου»· ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει μου.

Νετταίρω· καταντῶ ἐλεεινός, ἀφανίζομαι, ἢ καθιστῶ ἄλλον τοιοῦτον· «ἐνάτταρα ἀπὸ τὸ ξύλο»· ἀπέκαμα ἐκ τῶν πληγῶν· «τὸν ἐνέτταρεν ἀπὸ τῆς λαχτιᾶς»· τὸν ἠφάνισε διὰ τῶν λακτισμάτων.

Νοιάζομαι, (ἐννοιάζομαι), εἰδοποιῶ, φροντίζω, ἐπισκέπτομαι· «μὴν ἐξιάσῃς νὰ μὲ 'νοιαστῇς»· μὴ λησμονήσῃς νὰ μὲ ἐπισκεφθῇς καὶ μὲ εἰδοποιήσῃς, καὶ μὲ ἐρωτήσῃς, κτλ.

Νοίκεια, τὰ (= οἰκεῖα)· «ἔχω τὰ νοίκειά μου», λέγει παίζων τις, ἤτοι «ἔχω τὰ ἐμὰ» ἐν ἄλλαις λέξεσι τὰ κεφάλαιά μου, οὔτε ἔχασα οὔτε ἐκέρδισα· τὸ ν προσετέθη ἐν τῇ ἀρχῇ, ὅπως καὶ εἰς ἄλλας λέξεις, ὡς εὐφωνικόν.

Νοιόννω (παράγεται βέϐαια ἐκ τοῦ ἔννοια, φροντίς, μέριμνα), αἰσθάνομαι, «σὰν κοιμᾶται ὅ,τι κι' ἂν τοῦ κάμῃς δὲν νοιόννει», δὲν αἰσθάνεται, ὅπως ἐξυπνήσῃ, οὕτω καὶ «ἂν νοιώσω τὴν αὐγήν, θἄρτω»· ἂν ἐξυπνήσω τὴν αὐγὴν θὰ ἔλθω.

Νοχλῶ, ἐνοχλῶ.

Ντηείρω, οὐδετέρως, ἀσθενῶ ἐκ νέου, ὑποτροπιάζει τὸ νόσημά μου· «ἐντήειρεν πάλαι»· ὑπετροπίασε τὸ νόσημά του καὶ ἠσθένησεν ἐκ νέου λέγεται καὶ ντηγείρω.

Ντηριοῦμαι καὶ

Ντηροῦμαι (ἐν—τηρῶ; ἤτοι κρατῶ, ἐμποδίζω ἐμαυτόν), φοϐοῦμαι, διστάζω· «τὸν εἶδα τὸν κλέφτην, μ' ἐνταριούμουν νὰ φωνάξω».

---

(1) Προφέρεται ὡ; εἰ ἐγράφετο Νιό· ἀλλὰ νομίζω ὅτι δέον νὰ γράφηται (ὡς καὶ ἄλλα) διὰ τοῦ ε καὶ ὄχι διὰ τοῦ ι διὰ νὰ ἐννοῆται ἡ συνίζησις· οὕτω καὶ τὸ Γεώργης προφέρεται ὡ; εἰ ἦτο Γιώργης, ἀλλ' ἡ ὀρθογραφία πιστεύω δὲν δέχεται τὸ τελευταῖον.

Digitized by Google

Νυφοστόλι, τό· τὸ σύνολον τῶν ἐν γάμῳ τινὶ γυναικῶν.

Ναβάλλω (ἀναβάλλω), ἀναμιμνήσκομαι, ἀναφέρω· «τίς νά με ναβάλλῃ τώρα;»

Ναπουγκόρρομαι, σείρω ἢ μαζεύω ἄνω τοῦ βραχίονος τὰς χειρίδας (μανίκια) δι' ἐργασίαν τινά.

Ξ.

Ξαμόρρω, 1) λαμβάνω τὰ μέτρα φορέματός τινος κτλ. (= παίρω τὸ ἄξαμον). 2) ἐκτείνω τὴν χεῖρα κατά τινος καὶ κυρίως ἵνα κτυπήσω «μὴν ἐξαμμόνῃς, κ' ἔν σὲ φοοῦμαι».»

Ξιλλί, τό· ἄκρα, ἡ γωνία· «τὰ ξιλλιὰ τοῦ μαντηλιοῦ»· τὰ ἄκρα, αἱ γωνίαι τοῦ μανδηλίου.

Ξινάλλη, ἡ=τῷ ἀλλαχοῦ «προάλλη», καὶ πληθυντικῶς «τῆς ξινάλλαις», ὡς «προάλλαις»· ἡ προπαρελθοῦσα (ἀορίστως, καὶ ὄχι ἡ προχθές, ὡς θὰ ὑπέθετέ τις), αἱ προπαρελθοῦσαι ἡμέραι· «τὴν ξινάλλην ἤλθα 'ς τὸ σπίτι σας καὶ δὲν σ' εὗρα»· μίαν τῶν προηγουμένων, παρελθουσῶν ἡμερῶν, ἦλθον πρὸς ἐπίσκεψίν σου ἀλλὰ δὲν σ' εὗρον.

Ξιγιά, ἡ· ὀξύδωσις τοῦ στομάχου· ὄρα καὶ σφαή·

Ξινίζω· εἰς τὴν φράσιν, «τώρα τί μοῦ ξινίζεις τὰ ῥουφούνιά σου»; σημαίνει διατί μορφάζεις, διὰ τί δυσαρεστεῖσαι τώρα; «τοῦ τῶπα μὰ μοῦ ξίνισεν τὰ ῥουφοῦνιά του»· μορφάζων ἀπεποιήθη.

Ξιννιασμένος, νη, νο,· ὁ ἀλλαχοῦ χαδεμένος, οὗτινος τὰ θελήματα πάντα ἐκτελοῦσι τυφλῶς οἱ γονεῖς.

Ξιννίκια, τά· χάδια· καὶ φράσις «χαρᾶς 'ς τὰ ξιννίκια»· ἐπὶ ἀπαιτήσεων τινῶν καὶ ξενοτροπιῶν τῶν ξιννιασμένων.

Ξίστα, μικρὰ λαγήνα, χωρητικότητος ἡμισείας ἢ μιᾶς καὶ ἡμισείας ὀκκ. ὕδατος.

Ξιχιντρισμένος, η, ο· μωρός, ἀνόητος.

Ξέρη, ἡ· ἡ φράσις «εἶνε ξέρη σήμμερον», σημαίνει ὅτι ἡ θάλασσα εἶνε τραβηγμένη εἰς τὰ ὀπίσω, τὸ ἐναντίον δηλονότι τοῦ «εἶνε πλήμη». δηλ. ἡ θάλασσα φθάνει εἰς ἀνώτατον σημεῖον τῆς ξηρᾶς ὅπου δύναται νὰ φθάσῃ, εἶνε πλημμύρα.

Ξερὸς κι' ἀπογιωμένος, εὔκαιρος καὶ ἄνευ κέρδους· ἐπὶ τῶν ἐπιστρεφόντων ἐκ ταξειδίου ἄνευ εἰσοδείας.

Ξηλόρρω (ἐξ-ἦλος;) 1)χωρίζω βαφήν. 2) ἐξαρθρῶ· «θῶρε μὴν ἐξηλώσῃς τὸ πουλλί»· πρόσχες μὴν ἐξαρθρώσῃς τὰς πτέρυγας ἢ τοὺς πόδας τοῦ πτηνοῦ.

Ξιλογιάζω, ταράττω τὴν ἡσυχίαν τῶν ἀνθρώπων ἢ τῶν ἀλεκτρυόνων.

Ξόδι, τὸ (=ἐξόδιον)· εἶνε τελετὴ κηδείας ἄνευ νεκροῦ, ἤτοι ὅταν ἀποδιώσῃ τις ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἢ ἀποθάνῃ, ἢ πνιγῇ ἐν τῇ πατρίδι καὶ ὁ νεκρός του δὲν εὑρεθῇ.

Ξύλερα, τά. εἶδος ἐμβάδων ξυλίνων.

Ξυμενίζω (ἐξυμενίζω, ἢ ἐξανεμίζω)· λικμίζω· ἀναρρίπτω τὸν σῖτον ἢ τὴν κριθὴν διὰ πτύου ἐν τῇ ἄλωνι, ἵνα ὁ ἀὴρ σκορπίσῃ τὸ ἄχυρον καὶ τὸ γέννημα μείνῃ ἐν τῇ ἄλωνι.

Ξῶ. ἀντὶ ξύω.

Ξιμεταροιόρρω =μετανοῶ, μεταμέλλομαι.

Ξιάρρω, τὸ ἀλλαχοῦ ξεχνῶ, λησμονῶ.

Ξιφαρτόρρω, τρώγω καὶ διασκεδάζω κυρίως ἐν ἐξοχῇ, ὄθεν

Ξιφάρτωμα, τό· ἡ τοιαύτη διασκέδασις.

Ο.

Ὀλίμονη, ἐπίρρ. ἀλοίμονον· λέγεται ἀπειλητικῶς ὡς κατάρα.

Ὄνειρο, τὸ (=ὄνειρον).

Ὀρνιθοσκουντουφλιά, ἡ· τύφλωσις διαρκοῦσα, ὡς ἡ τῶν ἀλεκτρυόνων, ἀπὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου ἕως τῆς ἀνατολῆς αὐτοῦ, καὶ μάλιστα τὸ ἑσπέρας. Νομίζεται ὅτι πάσχει τις τοιαύτην, ἐὰν πίῃ ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐξ οὗ καὶ οἱ ἀλεκτρυόνες ὕδατος.

Ὄχτος, ὁ· τὸ ὕψωμα δι' οὗ χωρίζεται εἰς γῦρος χωραφίου ἢ ἀμπέλου ἀπὸ ἕτερον γῦρον.

Ὄδεινας = ὁ δεῖνα· εἰς τὸ «ὁ δεῖνα» προστέθη ἔτι ἓν ἄρθρον καὶ ἓν ς καὶ ἐγένετο· ὁ ὄδεινας, τοῦ ὄδεινα, τὸν ὄδεινα κτλ.

Π.

Πάγκος ὁ· μέγα ξύλινον μέρος, ἔνθα φυλάττεται ὁ σῖτος καὶ ἄλλα· ὄρα καὶ «καλότερος τοῦ πάγκου».

Πᾶθα ἕνας (=πᾶς εἷς, πᾶς τις) καὶ

Πᾶθα μία (=πᾶσα μία), ἕκαστος ἑκάστη λέγονται καὶ «πᾶσα ἕνας, πᾶσα μία».

Παίζω ἐκτὸς τῆς σημασίας τοῦ παίζειν ὄργανόν τι μουσικὸν ἢ διασκεδάζειν διά τινος παιγνιδίου, ἔχει τὴν ἀρχαίαν τοῦ ἀστειεύεσθαι, πρὸς δὲ καὶ τὴν τοῦ ἀπατᾶν. «γιατί νά μὲ παίξῃς (ἀπατήσῃς) καὶ νὰ μὴν ἔρτῃς;

Digitized by Google

Παντῶν γενικὴ πληθυντικὴ τοῦ «πᾶς» περίεργος· διότι ἀκολουθεῖ τὸν κανόνα, ἐνῷ κατὰ τοὺς κλασικούς τε καὶ μὴ συγγραφεῖς, ἀρχαίους καὶ νέους, ἔπρεπε ν' ἀκολουθῇ τὴν ἐξαίρεσιν, καὶ νὰ σχηματίζηται «πάντων»· ἔστι δὲ ἐν χρήσει εἰς τὴν φράσιν «εἶνε τῶν παντῶν»: (πρᾶγμά τι) ἀνήκει εἰς ὅλους, εἶνε κοινόν.

Παρακέλλι, τό· μικρὸν χώρισμα ἰδιαίτερον ἐντὸς κιβωτίου.

Παραφέρω. ὁμοιάζω ἐν μέρει.

Παρθενεύγω, ἀνήκει· «δῶκε μου τί μοῦ παρθενεύγει. . . . .» δός μοι τὸ ἐπιβάλλον μοι μέρος· «αὐτὸ παρθενεύγει ἐμουνοῦ»· αὐτὸ ἀνήκει εἰς ἐμέ.

Πάρμου, ἐπίρ. τοὐλάχιστον.

Πάρτη, ἡ· μέρος, ἀνάλογον, μερίδιον.

Πασουμάκκια, τά· εἶδος γυναικείων ἐμβάδων.

Πάσπαλλη, ἡ· τὸ λίαν λεπτὸν μέρος τοῦ ἀλεύρου.

Πατσέρει, ἀπρόσωπον· «τί σὲ πατσέρει, σένα;» = τί σὲ μέλλει; (ὡς τὸ ἀλλαχοῦ «τί σὲ κόφτει;») τί σὲ πειράζει; τί φθονεῖς; Μὴ παράγεται ἐκ τοῦ πάθος;

Πεδέξος, ξα, ξο=ἐπιδέξιος, ἐπιτήδειος.

Πειραξίτης, ὁ· ὁ πειράζων, ὁ παρέχων πράγματα.

Πελιδός, βή, δό· ὁ ἀνόητος, παράφρων.

Πελλακούδα, ἡ (πελεκύς;). Τὰ διὰ πελέκεως ἀφαιρούμενα ἀπὸ σανίδων καὶ ἄλλων ξύλων τεμάχια; καὶ τὰ διὰ ροκάνης λέγονται ρο(υ) κανίδια.

Περάτης, ὁ ὀχεύς.

Περγαντί, τό· εἶδος καταδρομικοῦ παλαιοῦ πλοιαρίου, πολυκώπου.

Περδικιά, ἡ· ὁ σωρὸς τῶν ὠῶν τῶν περδίκων, ἅτινα περιερχόμενοι οἱ παῖδες τὰ ὄρη ἀναζητοῦσι, καὶ εὑρόντες ἐπιστρέφουσι κράζοντες

Ηὕραμεν τὴν περδικιὰ
Μὲ τὰ δέκα τὰ αὐγά.

Περδικοπόδια, τά· εἶδος φυτοῦ.

Περδοκόπουλος, ὁ, καὶ πληθ. Περδοκοπούλοι, οἱ νεοσσοὶ τῶν περδίκων.

Περεσίκα, ἡ· θυλάκιον προσερραμένον ἐπὶ τοῦ φορέματος· εἶνε αὐτὸ τὸ τοῦ Πτωχοπροδρόμου *περσίκιν* (ὅρα Κορ. ἄτ. Τόμ. Α'. σ. 82).

Περίδρομος, ὁ· λέγεται πρὸς φωνασκοῦντα, ἐνίοτε δὲ «περίδρομος νὰ σὲ κόψῃ!» αἱ δὲ φράσεις, «αὐτὸς τρώει ἕναν περίδρομο» «αὐτὸς ἔχει τὸν περίδρομον μέσα του», λέγονται ἐπὶ λαιμάργων καὶ πολυφάγων· ἡ τελευταία φράσις εἶνε παροιμία.

Περίκος, ὁ· εἶδος παλαιοῦ ἐσωκαρδίου, κομβωμένου ὄπισθεν.

Περιώρα, ἡ· θέσις ἐν τῇ αὐλῇ ὅθεν θεωρεῖ τις· ἀναμφιβόλως ἐκ τοῦ περιωρῶ· ὁρῶ πέριξ.

Παίρομαι· εἰς τὴν φράσιν «ἀπ' ἔκει δὰ ἐπάρτη» (καὶ ἄλλας) σημαίνει ὅτι ὁ δεῖνα ἐφοβήθη ἢ προσεβλήθη κατὰ τὰς φρένας ἐκ τῆς δεινος λ. χ. περιστάσεως, καθ' ἣν εἶδέ τι, ὅπερ τῷ ἔδοξεν ὑπερφυσικόν.

Πέταλο, τό· ἀρχαιότερον ἐσήμαινε μεγάλην πέτραν ἐφ' ἧς ἐπάτουν σταφυλὰς πρὸς ἐξαγωγὴν οἴνου. Πέταλον λέγεται εἰσέτι ἕκαστον μέρος, ἔνθα ὑπῆρχεν ἡ ῥηθεῖσα πέτρα, καὶ Πέταλα ἡ θέσις ὅπου εὑρίσκοντο αἱ τοιαῦται πέτραι.

Πετῶ, εἰς τὰς φράσεις «πετοῦντο τὸ σιτάρι», ἢ «ἐπετάσαντο», σημαίνει ὅτι τάχιστα ἐπωλήθη.

Πηλά, τά, αἱ λάσπαι, αἱ ἀκαθαρσίαι τῶν ἀγυιῶν κλπ.

Πιλατεύγω, τυραννῶ ὡς Πιλάτος.

Πιλάτος, τύραννος.

Πιτήδειος (ἐπιτήδειος;), α, ο· παρόμοιος, ἀπαράλλακτος.

Πιτυά, ἡ. ἔντερον τῶν μικρῶν θηλαζόντων ζώων περιέχον τυρὸν δι' οὗ πηγνύουσι τὸ γάλα, καὶ κατασκευάζουσι τὸν τυρόν.

Πλαντάζω καὶ *πλαντῶ*, ἀποκάμνω, ἀπονεκροῦμαι· «ἐπλάνταξεν νὰ κλαίῃ».

Πλατύ, τό· μέρος χωραφίου ἐπίπεδον, ὡς γῦρος, ἀπεριτείχιστον καὶ ἡ πλατεῖα ἑκάστης ἐκκλησίας.

Πληρόννω, πληρόνω, ἀποτίω τίμημα.

Ποβγαλλόνω, καταστρέφω, ἀφανίζω· «ἐποβγαλλώθησαν ὅλα τὰ κλήματα.

Ποδοξωμένος, η, ο, ἐργατικός, ἐπιτήδειος, ἄξιος.

Πολλοπόδια, τά· φθεῖρες τῶν ἀλεκτρυόνων.

Πολογοῦμαι (=ἀπολογοῦμαι), ἀποκρίνομαι.

Ποτεμέν-ος, η, ο, ἀσθενής· «ἐφέραν τον ποτεμένον»· τὸν ἐκόμισαν ἀσθενῆ.

Πορτίζω, καταστρέφω, ἀφανίζω τινά.

Πορῶ, ἀσθενῶ.

Ποῦγκα = περεσίκα.

Πουντῶ, ὠθῶ.

Ποψύχομαι, ἀναπαύομαι, ξεκουράζομαι· «κᾶτσαι νὰ 'ποψυχῇς»· ὅρα καὶ ψύχομαι.

Πριν ταροῦ ἐπίρ. πρὸ τῆς καταλλήλου ὥρας, προτήτερα.

Πρόβατα· «κάμνει» ἢ «ἔχει πρόβατα ἡ

Digitized by Google

θάλασσα»· τὰ κύματα, ἄτινα, ἀφρίζοντα, παριστῶσι μακρόθεν ὡς ποίμνια προβάτων.

Προκηνόττω (= προκενόω-ῶ), κενόω τὴν χύτραν, μεταχύνω), μεταγγίζω τὸ φαγητὸν ἀπὸ τῆς χύτρας εἰς τὸ τρυβλίον.

Πρόοτια (προγόνια) ἑτεροθαλεῖς ἀδελφοί, αἱ.

Προσκέλλημα τό· διασκελίζειν τινά, διαβαίνειν ἄνωθέν τινος· ἐκ τοῦ

Προσκελλῶ, διαβαίνω ἄνωθέν τινος· θεωρεῖται κακὸν τὸ προσκέλλημα, καὶ πρόξενον δυστυχημάτων, ὅθεν, ὅταν προσκελλίσωσί τινά, τὸν ἐξαγνίζουσι διά τινων δεισιδαιμονικῶν τελετῶν, ὅπως προληφθῇ πᾶν δαστύχημα.

Προσφύρα, ἡ (= πορφύρα), εἶδος κοχλίου, ἐξ οὗ κατεσκευάζετο τὸ πάλαι τὸ πορφυροῦν, ἐρυθρὸν χρῶμα, δι' οὗ ἐβάπτοντο αἱ ἁλουργίδες τῶν βασιλέων.

Προσώμι, τό· τὸ μεταξὺ τοῦ ὤμου καὶ τοῦ φορτίου τιθέμενον παννίον.

Προτζουμερή, ἡ· ἡ ζύμη, ἥτις τίθεται εἰς τὸ φύραμα διὰ νὰ ἀναβῇ.

Πυρήνα, ἡ· τὸ μίγμα, ὅπερ λείπεται μετὰ τὴν θλᾶσιν καὶ τὴν ἐξαγωγὴν τῶν ἐλαιῶν. Ἐκ τοῦ πυρήνη, ἐλαιοκούκουτσον.

Προσθῆκαι.

Πλαστό, τό, καὶ πληθ. τὰ πλαστά· καὶ

Πλάστερο, τό, καὶ πληθ. πλάστενα· οἱ ἄρτοι οἱ κατασκευαζόμενοι ἐκ τῶν χονδρῶν τοῦ ἀλεύρου, ἤτοι μετὰ τὴν διὰ λεπτοῦ κοσκίνου ἀφαίρεσιν τοῦ καλοῦ μέρους τοῦ ἀλεύρου.

Προφωρή, ἡ· ἡ Κυριακὴ τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου.

Παραβγόλι, τό· ἐμπαικτικὸν ἢ ψεκτικὸν ἐπώνυμον, καὶ

Παραβγολιάζω, κράζω τινὰ δι' ἐμπαικτικοῦ ἐπωνύμου, δίδω εἴς τινα αἰσχρὸν ἐπίθετον.

Παπέλλο, τό· τεμάχιον σανίδος.

Ποφανεύγομαι, ὑπερηφανεύομαι, καυχῶμαι.

Ποφανάτ-ος, η, ο· ὑπερήφανος, ἐπιδεικτικός.

Πλακόττω, ἔρχομαι, φθάνω, προφθάνω. «Πάεννε κ' ἐπλάκωσα»· πήγαινε καὶ ἔφθασα καὶ ἐγώ, ἐντὸς ὀλίγου δηλονότι σὲ προφθάνω.

Παρατῦρι, τό· τὸ περιπλέον πῦρ, ὅπερ τίθεται εἰς τὴν ἀνετὴν τοῦ κλιβάνου, ὅταν τὸ πρῶτον πῦρ δὲν ἀρκεῖ νὰ ἐψήσῃ ἐντελῶς τοὺς ἄρτους.

Ρ.

Ῥαίνω, δωρῶ χρήματα ἢ ἄλλο τι εἰς νεονύμφους, ἢ εἰς χορὸν τοὺς παίζοντας τὰ ὄργανα, ἢ τοὺς κομίζοντας καινὰ φορέματα ἢ ὑποδήματα, ὅθεν.

Ῥαντικά, τά· τὰ εἰρημένα δῶρα.

Ῥέπα, καὶ ῥεποῦ, πεποιημένα ἴσως ὀνόματα, δηλοῦντα πρόσωπα ἄθλια, ἀνόητα κτλ. ὅρα παροιμίαν.

Ῥιζοβουνιά, ἡ· ὑπώρεια ὄρους, πρόποδες.

Ῥίχια, τά· φύλλα ἀμυγδαλῆς, εἰς ὧν τὸ ἀφέψημα κιτρινίζονται τὰ ὠὰ καὶ εἶτα βάφονται κόκκινα.

Ῥηχός, ή, ό (μεταφορικῶς), κουφόνους.

Ῥκουδῶ (ἀρκουδῶ) ἁρπάζω ὡς ἡ ἄρκτος· «ἐρκούδισεν ὁ χοῖρος ἀπὸ τὴν χέραν τοῦ παιδιοῦ τὸ ψωμί».

Ῥματόττω, τίθημι τὰ ἐξαρτήματα ἐπὶ σκάφους πλοίου, καὶ «ῥματόννω καθετήν», τίθημι εἰς τὸν καθετῆρα τὸν μόλυβδον καὶ τὰ ἄγκιστρα.

Ῥοδίζω, ἀλείφω τοὺς ἄρτους ἠμιεψημένους ἐν τῷ κλιβάνῳ δι' ὕδατος καὶ οὕτω λαμβάνουσιν ὡραῖόν τι καὶ στίλβον χρῶμα.

Ῥοδιστῆρι, τό· κοντάριον, ἐφ' οὗ προσδέοντες μικρὸν σπόγγον ῥοδίζουσι τοὺς ἄρτους.

Σ.

Σαοῦτι, τό· ἡ σιαγών.

Σαούνια, τά· εἶδος ἰχθύων παστῶν.

Σαρακηνός, ὁ· παράβαλε Γιγούδας.

Σάψυχος, ὁ· εἶδος ἀρωματικοῦ φυτοῦ, οὗτινος τὸ ἀφέψημα μεταχειρίζεται ὡς φάρμακον.

Σβέχω, ῥίπτων κτυπῶ, δίδω· «σβέχω του ἕναν πάτσον» ἢ «μιὰν πετριά . . .» ὅρα καὶ ἔχω.

Σβιρίλλι, τό· ὁ γαργαρεών.

Σικλί, τό· χαλκοῦν ἀντληστήριον.

Σινίζω· διὰ τοῦ σινίου (δίσκου) καθαρίζω τὸν σῖτον, ἢ ἄλλο γέννημα, ἀπὸ τῶν ἑτεροειδῶν στοιχείων, ἤτοι σείω ἐν χερσὶ τὸ σινί, εἰς τρόπον, ὥστε συνάγονται εἰς τὴν μέσην αἱ πέτραι κλ. ἀπὸ τὰ ὁποῖα καθαρίζω τὸ γέννημα.

Σιγλί, τό· εἶδος κολλυρίων, ἐξ ἀλεύρου ἁπλοῦ, μὲ σήσαμον, κατασκευαζομένων τὴν ἑορτὴν τῶν Χριστουγέννων.

Σινόπλοτ, τό· ἐφάπλωμα.

Digitized by

Σιροσοῦβλι, τό· τάπης, ὁ τουρκιστὶ σιτζετές.

Σίσκατος, η, ο. Τίς δὲν θ' ἀπορήσῃ ἀκούων ὅτι ἡ ἐν χρήσει παρὰ Συμαίοις λέξις αὕτη παρέφθαρται ἐκ τοῦ ἔσχατος, οὗτινος ἔχει καὶ τὴν σημασίαν ἀμόλυντον;

Σίττα, ἐπίρρ. ἅμα, καθ' ἣν ὥραν. σύστοιχον *ἀμπίπου*. «Σίττα ποῦ πῆρεν ὁ καιρὸς νὰ φύουμεν». ἀφοῦ ὁ ἄνεμος ἐφύσησεν, ἂς ἀναχωρήσωμεν· ἀνωτέρω δὲν τὸ ἐξήγησα καλῶς διότι, ὡς παρατηρεῖται, μεταχειρίζεται τὸ σίττα εἰς πρᾶξιν ἤδη ἐν ἐνεργείᾳ, ἢ ἀρχίζουσαν.

Σειρίμι, τό· δέρμα αἰγός, μὴ ἀλατισμένον, ὅπερ ἀφοῦ ξηρανθῇ κόπτωσιν εἰς τεμάχια, λωρία, δι' ὧν ῥάπτουσι τὰ ὑποδήματά των οἱ βοσκοί.

Σειρολόος, ὁ· ὁ χειρολογῶν, ὁ συνάγων διὰ τῶν χειρῶν (καὶ ὄχι διὰ τοῦ δρεπάνου) τοὺς ἀπολειφθέντας ὑπὸ τοῦ θεριστοῦ στάχεις.

Σήμμαμμα, το· ἡ πρᾶξις τοῦ σημαίνειν, κρούειν τὸν κώδωνα «ὁ τὸν καιρὸν τοῦ σημαμμάτου»· καθ' ἣν ὥραν σημαίνουσιν οἱ κώδωνες τῶν ναῶν, κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς δείνος ἢ δείνος ἱερᾶς ἀκολουθίας.

Σκαλόττω, ἀναρρηχῶμαι.

Σκαμμάγγι, τό· δεμάτιον καπνοῦ, ἀκόπου, ἤτοι εἰς φύλλα.

Σκάμμα, τό· ἡ ἐργασία ἢ ἐποχὴ τοῦ σκάπτειν (τὴν γῆν διὰ νὰ σπείρῃ τις· διότι ἐν Σύμῃ εἶνε ὀλίγον ἐν χρήσει τὸ ἀροτριᾶν, καὶ ἀδύνατον, καθότι δὲν ὑπάρχουσιν ἐπίπεδα χωράφια)· «ἡ μάνα μου λείπει 'ς τὸ σκάμμα»· σπείρει σκάπτουσα· «ὁποῦ σασθῇ 'ς τὸ σκάμμα» κτλ. (παροιμία).

Σκαμπάζω, ἐννοῶ, καταλαμβάνω· «τὸ κεφάλι του», ἢ τὸ μυαλό του δὲν σκαμπάζει»· δὲν ἐννοεῖ.

Σκατοσούμπουλας, ὁ· κάνθαρος.

Σκαφέτης, ὁ· σκαπτήρ

Σκεδρόττω, ἐπὶ σανίδων καὶ ξύλων, ὡς «ἐσκέδρωσεν τὸ σανίδι»· ἐρούσκωσεν, ὑγρανθὲν ἢ βραχέν.

Σκιάζομαι, παρατηρῶ ἢ προσβάλλομαι ἐκ τῆς ὄψεως σκιᾶς τινος· «ἐσκιάσθην τὸν ἄγγελόν του»· προσεβλήθη ὑπὸ τῆς σκιᾶς τοῦ ἀγγέλου του.

Σκορδοτζοῦπι, τό· ἰγδίον ξύλινον, ἔνθα κατασκευάζεται ἡ σκορδαλιά.

Σκορπίζομαι· «νὰ σκορπισθῇς» — «σκορπίστου», φράσεις σημαίνουσαι· ἀναχώρησον, φύγε ταχέως.

Σκουλουκας, ὁ = σκώληξ.

Σκουτέλλα, ἡ· καὶ ὑποκορ.

Σκοττέλλι, τό· πινάκιον (μὲ ὑποστήριγμα κάτωθεν) ἐφ' οὗ θέτουσαι καὶ στολίζουσαι αἱ γυναῖκες τὰ κόλλυβα φέρουσιν εἰς τὸν ναὸν ἐν μεγάλῃ πομπῇ καὶ παρατάξει.

Σκουτουφλά, ἐπίρρ. σκοτεινά· «γιατὶ καῆστε», ἢ «γιατὶ πέφτητε (κοιμᾶσθε) σκουτουφλά»· ἤτοι χωρὶς φῶς· καὶ «περπατεῖ 'ς τὰ σκουτουφλά»· περιπατεῖ ἐν τῷ σκότει (παράβ. καὶ τῷ τοῦ Εὐαγγελίου), ἀνοήτως πράττει.

Σκουτουφλ-ός, ή, ό σκοτεινός.

Σολαῶ, τοποθετῶ, κρύπτω, φυλάττω.

Σοῦ = Σύ·

Σουλουντραρεῖ, τρέχει πολύ, ἐπὶ ῥευστῶν.

Σταθόρι, τό· λέγεται καὶ «τοῦ πετεινοῦ τὰ κάλλη (κάλλαια)»· εἶδος φυτοῦ, ἀνθοῦντος κατὰ Σεπτέμβριον, καὶ ποιοῦν ἄνθος, ὁμοιάζον ἐν μέρει τὰ κάλλαια τοῦ ἀλέκτορος.

Σταλιός, ὁ· σταγών· πληθυντικῶς σταλαοὶ λέγεται ὁ αἰθήρ.

Στάγιερον. τό· ἐλαιοδόχον ἀγγεῖον συνήθως ἐκ λευκοσιδήρου, χωρητικότητος τὸ πολὺ μιᾶς ὀκκάδος ἐλαίου.

Στάξη, ἡ· σταγών· «δὲν ἔχει στάξην καθόλου μέσα ἡ ξύστα»· οὐδὲ σταγόνα ἔχει· «δῶκέ μου μιὰν στάξην νερόν»· δός μοι ὀλίγον ὕδωρ.

Στάσσει, ῥέει. «στάσσει δῶμα»· διαρρεῖ.

Στελλί, τό· τὸ ξύλον ἐφ' οὗ προσαρμόζουσι τὸν σκαπτῆρα ἢ τὴν σκεπάρνην, καὶ τὸ σκέλος, ὅθεν πληθυντικῶς «στελλιὰ» τὰ σκέλη.

Στελλιάρι, τό· «τοῦ δῶκαν ἕνα στελλιάρι!» ἤτοι ἔφαγε τόσον πολὺ ξύλον! . . .

Στέντι στέντι, ἐπίρρ. ἐπακριβῶς· «ἔβαλεν τὰ ροῦχά του καὶ τοῦ ἤρταν στέντι στέντι»· ἐφόρεσε τὰ φορέματά του, ἅτινα τῷ προσαρμόζονται ἐπακριβῶς, οὔτε στενὰ οὔτε πλατέα.

Στεμνή, ἡ = στιγμή· «λίμενε μιὰν στεμνήν»· περίμενον μίαν στιγμήν»· ἓν λεπτόν·

Στραβοκλεῖδι, τό· τὸ καμπύλον σίδηρον, δι' οὗ ἀνοίγουσιν ὅσαι θύραι κλείουσι δι' ἁπλοῦ ὄχεως, περάτου.

Στρίγγα, ἡ· μόνον εἰς τὴν φράσιν «καινοῦριο τῆς στρίγγας» ἐπὶ πράγματος κοινοῦ, οὗτινος εἰσέτι δὲν ἐγένετο χρῆσις.

Συγχαριασείς, ὁ· τὸ ἔντομον, ὅπερ εἰσερχόμενον ἐν τοῖς οἴκοις καὶ πλησιάζον καὶ τοὺς οἰκοῦντας βομβεῖ καὶ θεωρεῖται καλὸς οἰωνός.

Σύκαλλη, ἡ· εἶδος σίτου λεπτοὺς καὶ μακροὺς ἔχοντος τοὺς κόκκους καὶ τὸ χρῶμα ὑποπράσινον.

Συκολοτ, τό· καὶ

Συκολόος, ὁ κάλαθος· εἶνε βεβαίως σύνθε-

Digitized by Google

τον ἐκ τοῦ σῦκον καὶ λέγειν, καθότι βέβαια συλλεγόμενα τὰ σῦκα θέτονται ἐν αὐτῷ.

Συναίματ-ος, η, ο, πλήρης αἵματος, κατὰ τὰ φορέματα, τὰς χεῖρας κτλ.

Σύμπηλος, η, ο ἴδε σύχρηστος.

Συμπούππουλος, η, ο' ὁλόκληρος· «τὸν ἐσήκωσε συμπούππουλον κ' ἔφυε»· τὸν ἔλαβεν ὁλόκληρον καὶ ἀνεχώρησεν.

Σύναυγα = αὐγωπά.

Συνεμπαίρω τὸν νύχλον, διορθῶ τὸ φωτύλλιον τοῦ λύχνου, ὅπως ἀναλάμψῃ· «συνέμπαρε τὸν νύχλον».

Συνεπαίρω, μεταλαμβάνω τοῦ ἄχθους, «ἔλα νὰ μὲ συνεμπάρῃς»· ἐλθὲ νὰ δεχθῇς μέρος, ἢ ὅλον τὸ φορτίον μου, ὅπως ἀνακουφισθῶ.

Συφφάι, τὸ = συμφάγιον· τὸ τρωγόμενον μετὰ τοῦ ἄρτου ἔδεσμα· ὅθεν λέγεται περὶ τοῦ καλοῦ ἄρτου, ὅτι «αὐτὸ τὸ ψωμὶ τρώεται καὶ χωρὶς συφφάι» ἤτοι καὶ ξηρός, μόνος.

Σύχρηστος, η, ο' πλήρης ἀκαθαρσιῶν, λασπωμένος.

Σπροκλώθω, ἀντὶ προκλώθω· κλώθω τὰς ἔμπροσθεν ἄκρας τοῦ στήμονος διὰ νὰ τὸν περάσω ἀπὸ τῆς κτενός·

Σφαρῶ, ἀναπνέω· «σφαρᾷ ἀκόμη»· ἀναπνέει ἔτι· «σφαρᾷ τὸ 'μμάτι μου», φράσις = ἀρχαίᾳ «ἄλλεται ὁ ὀφθαλμός μου.

Συγκοβγω = συγκόπτω, κόπτω τὰ διάφορα μέρη, ἅτινα θὰ σχηματίσωσι τὰ ὑποδήματα, καὶ κόπτω φόρεμα.

Σφοτύλι, τό' τὸ στρογγύλον ξύλον, ὅπερ προσαρμόζεται εἰς τὸ ἔμπροσθεν μέρος τοῦ κανναβάρη καὶ δυνάμει τοῦ ὁποίου στρέφεται ὁ κανναβάρης καὶ κλώθεται τὸ νῆμα κτλ.

Σάννα = ὡσὰν νά, καὶ εἰ.

Στιννάλος, (σπίννα (ἡ ἀλλαχοῦ πίννα) ἁλός) ὁ' ὁ ἀλλαχοῦ γάρος.

Σκαρφιαντερο, τό' ἐντόσθια σκάρων ἐντὸς ἅλμης· θεωρεῖται καλλίτερον καὶ τοῦ σπινάλου.

Σκάλιθρον, τό' ξύλον· ἢ (ὡς ἄλλως) κοντάριον, δι' οὗ σκαλεύουσιν (ἐξ οὗ βεβαίως καὶ παρήχθη) τὸ πῦρ τοῦ κλιβάνου.

Στιμέρω, σέβομαι· «ἓν ἰστιμέρει καένα», ἤτοι οὐδένα σέβεται.

Σφαή, ἡ' (σφαγή)· ὀξείδωσις τοῦ στομάχου· ὄρα καὶ ξινιά.

Τ.

Ταγιαντίζω, συνήθως ἀρνητικῶς. «Ἐν ταγιαντίζω πιό»: δὲν δύναμαι νὰ ὑποφέρω πλέον.

Τάκκος, ὁ' μέγα τεμάχιον καὶ

Ταχκί, τὸ' μικρὸν τεμάχιον ξύλου κτλ. καὶ μεταφορικῶς ὀλίγον· «ἕναν ταχὶ ψωμί»· ὀλίγον ψωμί.

Ταντανιάζω, κτυπῶ μέρος τι καὶ σείονται καὶ τὰ περὶ αὐτό· «ταντανιάζει τὸ σπίτι· κτυπῶντος τινός, σείεται τὸ ἔδαφος κτλ.

Ταντουλῶ, ἐπὶ ῥευστῶν· μὴν ταντουλᾷς τὴν λαδική»· μὴ σείῃς τὸ ἐλαιοδοχεῖον ὥστε νὰ κυμαίνηται τὸ ἔλαιον.

Ταπᾶς, ὁ' ἀνάδοχος.

Ταψηλοῦ ἐπίρρ. πρὸς τὰ ὕψη οὕτως εἰπεῖν, πρὸς τὸν οὐρανόν· «ἔρριψε τὴν πέτραν ταψηλοῦ»· ἔρριψε τὸν λίθον πρὸς τὸ ὕψος, ὑψηλά.

Τατές, ὁ' πατήρ.

Τὴν τηνωράκι, ἐπιρρ. ταύτην τὴν ὥραν, πρὸ ὀλίγου· «τὴν τηνωράκι ἦτον ἐδῶ»· πρὸ μιᾶς στιγμῆς ἦτο ἐδῶ.

Τιλιάδι, τό. νῆμα ἢ ἄλλο τι τιλιγμένον, κουβάρι.

Τιλιαδιάζω, τιλίσσω σύρμα τι.

Τίναμα, ὁ πυρετός, ἐκ τοῦ

Τινάσσει, ἀπροσώπως· τινάσσει με = *Τυρέσσω*· «ἐτίναξέν με = μὲ κατέλαβε πυρετός.

Τοῦμπλα, ἡ' χονδρὸν καὶ μακρὸν ξύλον, δι' οὗ τουμπλίζουσι.

Τουμπλίζω, κτυπῶ τοὺς στάχεις διὰ τῆς τούμπλας διὰ νὰ χωρισθῶσι τὰ ἄχυρα ἀπὸ τοῦ σίτου· ἀλλαχοῦ γίνεται τοῦτο διὰ τῶν κτηνῶν περιερχομένων ἐν τῇ ἅλωνι.

Τραϊτουριά ἡ' ἀπάτη, δόλος· «τὸν ἐπῆρεν εἰς τὸ σπίτιν του μὲ τραϊτουριά»· ἀπατήσας αὐτόν.

Τρεχτός, ή, ό' καὶ

Τρεχτάτος η, ο' τρέχων· νά σούτον τρεχτάτον κ' ἔρκεται»· καὶ ἰδοὺ φθάνει δρομαῖος· καὶ «ἔφυεν τὸν τρεχτόν»· ἀνεχώρησε δρομαῖος, «τρέχει τὸν τρεχτόν»· τρέχει δρομαῖος.

Τριὰ τά' τρία.

Τρομιχιό, τό = τρόμος, καὶ πληθ. τὰ τρομιχιά. «τὸν ἐπιάσαν τὰ τρομιχιά». κατελήφθη ὑπὸ μεγάλης φριχιάσεως.

Τρομιχιάρης, ὁ' ὁ τρέμων, κυρίως κατὰ τὰς χεῖρας.

Τσακκῶ, θλῶ· «ἐτσάκισεν ποιὸ (ὁ δεῖνα)»· ἀπώλεσε τὰς δυνάμεις του, ἤτοι κυρίως παρῆλθεν ἡ νεανική του ἡλικία.

σιμπί, τό' βότρυς· «ἕνα τσιμπὶ σαφύλι».

Τσιντίχια, τά' ὑποδήματα ποιμενικά, ἔσπρα, κόθορνοι μέχρι γονάτων.

Τσιτσιμέδες, οἱ' γυναικεῖα ὑποδήματα κόκ-

Digitized by Google

κινα, κόθορνοι μέχρι γονάτων, καὶ φέροντα πέταλα.

Τσουκέφαλα, ἐπίρρ. «ἐπέρασε τσουκέφαλα» διῆλθε, διέβη διὰ τῆς ἄκρας τῆς ὁδοῦ, ὑπερηφάνως, χωρὶς νὰ χαιρετίσῃ.

Τσουλί, τὸ (=ἴουλος;)· ἡ ἐκ τριῶν βοςρύχων πεπλεγμένη σειρὰ γυναικείας κόμης.

Τσάλλι, τό· ῥάκος.

Τσολλιάρης, τσολλιαριά· ῥακένδυτος.

Τυφλομυῖα, ἡ· παιδιά, ἡ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὀνομαζομένη «μυῖα χαλκῆ».

Φ.

Φούρου, τό· παιγνίδιον, ὅπερ κατασκευάζεται ἐκ μιᾶς ἐπιμήκους βαλάνου κινουμένης καὶ μιᾶς ἑτέρας μικρᾶς, ἥτις προσαρμόζεται εἰς τὴν ἄκραν ξυλίνου ἥλου καὶ ἄξωνος διαπερῶντος κατὰ πλάτος τὴν ἐπιμήκη βάλανον καὶ διὰ κλωστῆς περιστρεφομένου, εἰς τρόπον ὥςτε ἀκούεται συνεχῶς ὁ ἦχος φούρ-φούρ ἐξ οὗ καὶ τὸ τοῦ παιγνιδίου ὄνομα πεποίηται.

Φιχιά, ἡ· εὐρωτίασις.

Φιχιάζω, εὐρωτιῶ· «ἐφίχιασεν τὸ ψωμί». καὶ «φιχιασμένον ψωμί».

Φτάζυμον, τό· εἶδος ἄρτου κατασκευαζομένου κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ὡς ἑξῆς· κοπανίζονται ἐρέβινθοι, οἵτινες τίθενται εἰς ἀφέψημα ἡμεροδάφνης ὥστε παράγεται ἀφρός, ὅστις χρησιμεύει ἀντὶ προζυμερῆς· μὲ τὸν ἀφρὸν λοιπὸν κατασκευάζουσι τὸ ζυμάριον καὶ μὲ τοῦτο τὸ ὅλον τοῦ ἀλεύρου, τιθέντες εἰς ἄρωμά τι καὶ μαστίχην. Οἱ ἄρτοι οὗτοι εἶνε εὐώδεις καὶ λαμπρότατοι· μὴ λέγονται ἄζυμοι; ἐπειδὴ ἄνευ ζύμης γίνονται;

Φουρνεύτιον, (φοῦρνος πτύον; ἐπειδὴ ἔχει σχῆμα πτύου), τό· φουρνιστήριον δι' οὗ ἀποθέτουσιν ἐν τῷ κλιβάνῳ καὶ ἐξάγουσιν ἐξ αὐτοῦ τοὺς ἄρτους.

Φουσκόρρω, θυμοῦμαι, ὀργίζομαι.

Φουσκουρνιάρης, ὁ· εὐκόλως θυμούμενος.

Φουριέρομαι, ἁφαρπάζομαι, ἐξάπτομαι.

Φούρια, (=ἀφούρια) ἡ· θυμός, ἔξαψις· «νὰ σά τον κ' ἔρκεται μέ τόσην φούρια»· ἰδοὺ ἔρται πλήρης θυμοῦ.

Φακκούρα, ἡ· ἡ ἀλλαχοῦ νεραντζιά.

Φάλλια· ἡ· «τὸν ἔπιασαν» ἢ «τὴν ἔπιασαν φάλλιαν», σημαίνει ὅτι ὁ δεῖνα ἢ ἡ δεῖνα δὲν ὑπῆγεν εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς β' τῆς διακαινησίμου ἢ ὑπῆγεν ἀφοῦ ἀνεγνώσθη τὸ εὐαγγέλιον· ὅταν ὑπάγῃ τις μετὰ τὸ εὐαγγέλιον ὑφίσταται τὸ ἑξῆς· μανουάλιον μὲ λαμπάδα καίουσαν τίθεται ἀμέσως πρὸ αὐτοῦ καὶ δὲν ἀφαιρεῖται, ἢ ἀφοῦ ῥίψῃ ποσόν τι ὑπὲρ τοῦ ναοῦ. Ὅταν δὲν ὑπάγῃ διόλου εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὁ ἐπίτροπος αὐτῆς καὶ πολλοὶ τῶν ἐνοριτῶν, φέροντες καὶ τὴν Ἀνάστασιν ἐπὶ λαβάρου, μεταβαίνουσιν εἰς τὸν οἶκόν του καὶ λαμβάνουσι τὸ πρόστιμον. Μοὶ φαίνεται ὅτι οὐδεὶς ἄλλος σκοπὸς τῆς συνηθείας ταύτης εἶνε, ἢ ὅπως ἐφιστήσωσι τὴν προσοχὴν τῶν χριςιανῶν νὰ μὴ ἀμελήτωσι τὴν εἰς τὴν ἐκκλησίαν μετάβασιν, ἀμέσως μετὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τοῦ Πάσχα.

Φονικό, τό· φόνος.

Φουσκιά, τά· ἐνώτια.

Φρόκαλα, τά· περιτρίμματα ἐκ τοῦ

Φροκαλῶ (φιλοκαλῶ), σαρῶ.

Φρύος, τό· φρέαρ, κυρίως ἐντὸς σπηλαίου.

Φώκκιο, τό· ἀσθένεια, ἐξογκοῦσα καὶ στρεβλοῦσα τὸ πρόσωπον, προερχομένη ἐκ κρύους. Πρὸς ἴασιν τούτου ὑπάρχει καὶ δεισιδαιμονικὴ τελετή.

Φλακούραις, αἱ· καρπὸς εἴδους φυτοῦ τινος, τὸν ὁποῖον οἱ παῖδες συλλέγουσι καὶ τρώγουσιν.

Χ.

Χολιῶ, λυποῦμαι, δυσαρεστοῦμαι.

Χολοσκῶ, λυποῦμαι καιρίως.

Χόρρω, σκεπάζω· «κοιμήσου καὶ χώστου καλά»· κοιμήθητι καὶ σκεπάσθητι, καλύφθητι ἐντελῶς.

Χιλιάντρισσα, ἡ· πιστεύεται ὅτι εἶνε δαιμόνιον καταβαῖνον δῆθεν κατ' αὔγουστον ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἀκροπόλεως περὶ τὸ μεσονύκτιον καὶ περιτρέχον μετ' ἀγρίων φωνῶν καὶ θορύβου μεγάλου τὴν πόλιν, πρὸ δὲ τῆς ὥρας καθ' ἣν σημαίνουσιν αἱ ἐκκλησίαι ἀφανιζόμενον ἢ μᾶλλον ἐπιστρέφον εἰς τὴν κοίτην του!

Χάντρον τοῦ ἀλεμύνου, τό· μέγας κύλινδρος τοῦ ἐλαιομύλου.

Χάμαι, = χαμαί, κατὰ γῆς.

Χασοστράτης, ὁ· ὁδὸς ἄγουσα εἰς ἄλλο μέρος ἢ εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον τοῦ ὁδοιπόρου· «τὸν ἐπῆρεν ὁ χασοστράτης»· τὸν ἔφερεν ἀλλαχόθι ὁδὸς ἄλλη, ὁδὸς ἀπάτης.

Χιλιάζω· κονιῶ, λευκαίνω δι' ἀσβέστου οἰκόν τινά· ἡ δὲ φράσις «νὰ τὰ χιλιάσῃς» λέγεται ὑπὸ τῶν προσκεκλημένων ἐν τελετῇ βαπτίσεως πρὸς τὸν ἀνάδοχον κατὰ τὴν διανο-

Digitized by Google

μὴν τῶν μαρτυριῶν, καὶ εὔχεται αὐτῷ νὰ βαπτίσῃ χίλια παιδία.

Χοχλιός, = κοχλίας τῆς θαλάσσης.

Χολέντρα, ἡ· ὀχετὸς δι' οὗ ἀπὸ τῶν δωμάτων διευθύνεται τὸ ὕδωρ εἰς τὰς κινστέρνας.

Χαγρί, τὸ· 1) λάσανον. 2) τεμάχιον κεράμου.

Χάσιρερος, *η*, *ο*· πήλινος ἢ καὶ κεράμειος.

Χρήζει, ὅρα ἀχρήζει.

Ψ.

Ψικεύγω, ἀκολουθῶ ὄπισθέν τινος, ἢ συνοδεύω κηδείαν.

Ψίκεμα, τὸ· συνοδεύειν κηδείαν κτλ. ὡς ἀνωτέρω.

Ψιχάλλαι, καὶ *ψιχάλλια*, τὰ ψιχία τοῦ ἄρτου.

Ψυχομαι, κουράζομαι, ὅρα καὶ ποψύχομαι.

Ψυχαλλουδίζει, ψεκάζει.

Ψυχάδι, τὸ· μῶμος, κατηγορία· «δὲν ἔχει ψυχάδι»· ἀμώμητος.

Ω.

Ὡς=ἕως· «ὡς ταί Νικήτα»· ἕως τοῦ ἁγίου Νικήτα· συντάττεται μὲ ὄνομα.

Ὡς τι = ἕως· «ὡς τι νἄρτῃ»· ἕως οὗ νὰ ἔλθῃ συντάττεται μὲ ῥῆμα.

—

Β'. Παροιμίαι.

1. Ἂν δὲν κοπιάσουν (ἢ ἂν δὲν σαλεύψουν) γόνατα, καρδιὰ δὲν θεραπεύγει—Ἐπὶ τῶν ἄνευ κόπου ζητούντων τι.

2. Ὡς ἤσουν ἀγγελόπουλλον· εἶνης τηλιάδι. — Ἐπὶ ὡραίων ἢ νέων οὓς γῆρας ἢ ἀσθένεια μετέβαλεν.

3. Ἀνοστιαῖς τῆς ἔχει κέχρος καὶ τὸν μαειρεύγουν κιόλα! — Ἐπὶ ἀναξίων λόγου ἢ χρήσεως.

4. Ὁ παπᾶς τὰ θαφτικὰ κἰ ὁ νεκρὸς 'ς τἀνάθεμα. — Ἐπὶ τῶν ἀτελῶς καὶ ἀσυνειδότως ἐκτελούντων τὸ ἑαυτῶν καθῆκον.

5. Ἡ μπουνάτσα πιάννει ψάρια καὶ θαρρεῖ ψαρᾶς τὰ πιάννει.—Ἐπὶ πραγμάτων τῆς ἐπιτυχίας τῶν ὁποίων νομίζονται πρόξενοι ἄλλοι παρὰ τοὺς πραγματικοὺς αἰτίους αὐτῆς.

6. Ἡ μαθήρα περδικοπούλους δὲν γεννᾷ.—Ἐπὶ τέκνων ὁμοίαν τῇ τῶν κακῶν γονέων αὐτῶν ἐχόντων φύσιν.

Κακομοῖρα ἡ Γιαλλοῦ
Τὰ δικά της ῥίχτ' ἀλλοῦ.

— Ἐπὶ τῶν ἄλλοις ἐπιῤῥιπτόντων τὰ ἴδια λάθη.

7. Γοῦλοι μικροὶ γεννήθησαν μ' ὕστερα μεγαλώσαν. — Ἐπὶ τῶν μεμφομένων τοῖς νεωτέροις ἐπὶ ἀγνοίᾳ πραγμάτων, ἅτινα προϊόντος τοῦ χρόνου διδάσκεταί τις.

8. Ἄϊ Γεώργη γούθα μου—Σὶ καὶ σοῦ τὸν πόδα σου. — Ἐπὶ τῶν ἐκνηρῶν ὄντων καὶ ζητούντων παρὰ Θεοῦ βοήθειαν· ἀντιστοιχεῖ ταύτῃ ἡ ἀρχαία· Σὺν Ἀθηνᾷ καὶ χεῖρα κίνει.

9. Καὶ τὰ μεταξωτὰ βρακιὰ πεδέξα σκέλη θέλουν.—Ἐπὶ τῶν ἀδεξίως ἐπιχειρούντων σπουδαῖα ἔργα.

10. Ὅπου Συμιακὸς Νικήτας, κἰ ὅπου Χιώτης Παντελῆς. —Ἐπὶ τῆς μεγάλης παρ' ἑκατέροις τῶν νησιωτῶν τούτων χρήσεως τῶν εἰρημένων ὀνομάτων.

11. Ἀμπιποῦβραμεν τὸν Παπᾶν, νὰ θάψουμεν καὶ τοὺς ζωντανούς.—Ἐπὶ τῶν ἀκαίρως ἐνεργουμένων, ἢ κυριώτερον ἐπὶ τῶν βιαίων καὶ ἐκνήρων τῶν ζητούντων νὰ πράξωσιν ἔν τινι περιστάσει καὶ ἔργα ἀναρμόδια ἐκ ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ.

12. Ἄλλα τὰ μμάτια τοῦ λαοῦ, κι' ἄλλα τῆς κουκκουβάδας. — Ἐπὶ τῶν καυχωμένων ἐπὶ ὀξυδερκείᾳ καὶ ἐπιτηδειότητι.

13. Ἐθέλησεν νὰ κάμῃ τῆς πέρδικας τὴν πορπατηξά, κ' ἔχασεν καὶ τὴν δικήν του. — Ἐπὶ ἀνικάνων, ζητούντων νὰ ἐξομοιωθῶσι πρὸς ἀνωτέρους των.

14. Σωπῆστε γοῦλα τὰ πουλιὰ νὰ κελαδήσ' ὁ γλάρος. — Ἐπὶ ἀνοήτων ἐπεμβαινόντων εἰς σπουδαίας ὁμιλίας.

15. Τὰ κακὰ κοιττούμενα κ' οἱ χοῖροι τρώουντα.—Ἐπὶ τῶν ἐξ ἀμελείας καταστρεφομένων.

16. Κάλλιον νὰ βγῇ τὸ μμάτι σου παρὰ τὸ ὄνομά σου.—Ὅτι προτιμοτέρα ἡ ἀπώλεια σωματικοῦ μέλους τῆς συκοφαντίας καὶ ἠθικῆς προσβολῆς.

17. Ἀδύνατόν 'νεν νὰ ἐνῇ χοίρου μαλλὶ μετάξι.
Τῶν ἀπαθρώπων τὰ παιδιὰ νἄχουν τιμὴ καὶ τάξι.

— Ὅτι κληρονομικὴ ἡ κακὴ συμπεριφορά.

Digitized by Google

18. Κάθ' ἁλῶνι καὶ τὸ κόμπιλόν του γέμει. — Ὅτι ἕκαστος κέκτηται ἰδιοτροπίαν τινά.

19. Οἱ δυὸ τὸν ἕναν τρώουν των, κ' οἱ τρεῖ καταπονοῦν τον. — Ἐπὶ τῆς ὑπεροχῆς τῶν πλειόνων καθ' ἑνός.

20. Ἀὲ τὴν γούγιαν καὶ πᾶρε παννί.—Ἐπὶ τέκνων κατὰ πάντα ὁμοιαζόντων τοὺς πονηροὺς γονεῖς των.

21. Ἡ νύφφη κι' ἀππῶς γεννηθῆ τῆς πεττεριᾶς ἱμοιάτζει.—Ἐπὶ τῶν ἐκ παίδων ἐχόντων κλίσιν ἢ ὁμοιότητα πρός τι.

22. Ἀπὸ βωβὸν ποταμὸν ἀλάργα τὰ ῥοῦχά σου. — Ἐπὶ κρυψινόων καὶ ὑποκριτῶν.

23. Τᾶσπρα κατηβάτζουν τᾶστρα. Ἐπὶ τῆς ἰσχύος τῶν χρημάτων.

24. Πολλοτεχνίτης κ' ἐρημοσπίτης, — ἢ πολλοτεχνίτης κ' ἔρημος. — Ἐπὶ τῶν πολλὰ ἐπαγγελλομένων καὶ οὐδὲν κερδαινόντων.

25. Τὰ παληὰκονίσματα ς' τὴν Πορτιανὴν (1) τὰ πέρου. — Ἐπὶ τῶν ἐκ παλαιότητος ἀχρήστων καὶ ἀπορριπτομένων.

26. Ἀδὰ καὶ τὰ ἡμέτερα. — Ἐπὶ συμπτώσεως παρομοίων περιστάσεων καὶ συμβάντων.

27. Ὅποιος δὲν ἔχει παληά, καινούρια δὲν ποτάσσει.—Ἐπὶ τῶν ἐκ τῆς οἰκονομίας ὠφελειῶν.

28. Ὅπου νήλιος κι' ἄνεμος κι' αὐτὸς ς' τὴν μέσην. — Ἐπὶ τῶν ἐπεμβαινόντων πανταχοῦ καὶ ἐν καλοῖς καὶ ἐν κακοῖς.

29. Κ' ἡ μιὰ μεριὰ ξυλάγκουρον κ' ἡ ἄλλη κολοκύττι. — Ἐπὶ ἀνοήτων ἐριζόντων περὶ οὐδενὸς λόγου ἀξίαν πραγμάτων.

30. Ἀλλοῦ τἀρνίθια καὶ τἀβγὰ κι' ἀλλοῦ τὰ κακρακίσματα. — Ἐπὶ τῶν κοπιώντων, ἄλλων δὲ κερδαινόντων τὰ ὀφέλη τῶν κόπων αὐτῶν.

31. Ἂς ἦν καθάριον τὸ γυαλὶ κι' ἂς βρέχῃ κι' ἂς χιονίτζῃ.—Ἐπὶ ἀθώων συκοφαντουμένων, καὶ ὑβριζομένων.

32. Ἔχεις καὶ σοῦ ἄντερα κ' ἔπιαέν τα καὶ σφαή; — Ἐπὶ οὐτιδανῶν κομπαζόντων, ἢ μᾶλλον ἐπὶ κακεντρεχῶν καὶ ἀκάμπτων, ὑποκρινομένων συγκίνησιν καὶ θλῖψιν.

33. Ἂς εἶν' μικρὸν τἀλώνι σου κι' ἂς εἶν' μοναχικό σου.—Ἐπὶ αὐταρκείας καὶ σταθερᾶς ὠφελείας.

---

(1) Ναΐσκος παρὰ τὴν πύλην τῆς ἀρχαίας ἀκροπόλεως ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου τῆς Πορταϊτίσσης, ἐν ᾧ φέροντες ἐπίθετον τὰς παλαιωθείσας τῶν ἱερῶν εἰκόνων.

34. Καλιάκοὴ (Καλὴ ἀκοή, καλὴ φήμη) 'ς τὸν θεριστή, κι' ἂς πέφτῃ κι' ἂς κοιμᾶται—ἢ Καλιάκοὴ 'ς τὸν θεριστὴ μὴ σπείρῃ μὴν θερίσῃ. — διφορεῖται. Ἐπὶ τῶν κεκτημένων φήμην λαμπρὰν καὶ ἐν οὐδενὶ ἀξίων καὶ ἐπὶ προτιμήσεως ὀνόματος καλοῦ ἀντὶ πλούτου, κατὰ τὸ γνωμικόν· « Κτῆσον ὄνομα καλὸν ὑπὲρ πλοῦτον πολύν ».

35. Καλὸς κακὸς καλόηρος πόρτα τοῦ παραδείσου. — Κατὰ τῶν ἱεροκατηγόρων.

36. Πούντα με νὰ σὲ πουντῶ ν' ἄβγουμεν τἀνήφορο. — Ἐπὶ τῶν διὰ συμβοηθείας κατορθούντων τι.

37. Σκότοννε λωλούς, πλήροννε τζερεμέ.— Ἐπὶ τῶν ματαίως ἐπιτιμώντων ἀνοήτους.

38. Κάθε μέρα 'ς τὸν Γιαλό, κάθε τρεῖς 'ς τὸν Νημποριό (1). — Ἐπὶ τῶν ἀσκόπως περιφερομένων τῆδε κἀκεῖσε.

39. Τὸν μαῦρο νοῦν ἐσπείραν τον, κι' ὁποῦ φτασεν ἐπῆρεν.—Ἐπὶ ὀκνηρῶν καὶ τῶν μὴ ἐννοούντων μηδὲ τὰ ἁπλούστατα.

40. Ὁ φτωχὸς θαρρεῖ κερδαίνει, καὶ φιρᾷ καὶ δὲν τὸ νοιόννει.—Ἐπὶ της κακῆς ἐκλογῆς τῶν πτωχῶν, προμηθευομένων τροφὰς ἢ ἄλλα τῶν ἀναγκαίων ἐφθηνὰ μέν, ἀλλ' ἐφήμερα, καὶ οὕτω μᾶλλον ζημιουμένων.

41. Τὴν πλύτραν εἶδεν τὸ ψωμὶ κι' ἤμπε 'ς τὸν ἀποκρέβαττον.=Ἐπὶ τῆς μεγάλης πείνης ἢ ὀρέξεως, ἣν ἔχει μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐργασίας της ἡ πλύνουσα.

42. Ὅποιος λυπᾶται τῆς κάττας τὸ ψωμί, τρώουν οἱ ποντικοὶ τὰ ῥοῦχά του.—Ἐπὶ τῶν ὑφισταμένων μεγάλας ζημίας, ἕνεκα ἀνοήτου φειδοῦς εἰς εὐτελῆ δαπάνην.

43. Θαμάτζομαι πῶς δὲν ἀττιοῦν τοῦ καραβιοῦ τὰ ξύλα,
Νὰ βγάλουν ἀργυροῦς βλαστοὺς καὶ σιρματένια (χρυσᾶ) φύλλα.
— Ἐπὶ ἀδυνάτων.

44. Σκαμνιοῦ ποδάριν ἔφυε βάλε καραατσένιο.—Ἐπὶ ἀποτυχίας ἀπολαύσεως ἐλπιζομένου κέρδους, γαμβροῦ, ἢ ἄλλου πράγματος.

45. Κατὰ τὴν κοινὴν ποῦ κάτσῃς τόσον ἄργατταν γιμόννεις.—Ἐπὶ τῶν ἐκ τοῦ συγχρωτισμοῦ ἐξομοιώσεων, κατὰ τὸ τῶν ἀρχαίων Εἰ χωλῷ παροικήσεις, ὑποσκάζειν μαθήσει.

46. Ὄντας περάσῃ σάββατο, πίτταν μὴν ἀλιμένῃς. — Ἐπὶ τῶν μάτην ἀπαιτούντων τι

---

(1) Αἰγιαλὸς καὶ Ἐμπόριον λιμένες ἐν Σύμῃ.

Digitized by Google

μετὰ τὸν ἁρμόδιον χρόνον, ἢ κατόπιν ἑορτῆς, ὡς ἡ ἀρχαία παροιμία.

47. Κάλλιον μαῦρον πρόσωπον παρὰ μαύρη καρδιά. — Ὅτι προτιμοτέρα τῆς ἐξωτερικῆς ὡραιότητος ἡ ἐσωτερικὴ γαλήνη.

48. Κάλλιον 'ς τὸ μάλλιν του, παρὰ 'ς τὸ κεφάλιν του. — Ὅτι προτιμοτέρα ἡ ἀπώλεια τοῦ πλούτου ἢ τῆς ὑγείας.

49. Ἄβγα ὄξω καὶ πομπεύτου (1) κι' ἄμπα μέσα καὶ περεύτου. — Ὅτι ἰδίᾳ ἕκαστος ὀφείλει νὰ διάγῃ, ὡς ἂν δύνηται, φαίνηται δὲ τοῖς ἔξω χαρίεις καὶ ἀτάραχος. Παράβαλε καὶ τὸ τοῦ Εὐαγγελίου· Ὅταν δέ νηστεύῃς, ἄλειψαί σου τὴν κεφαλὴν ἐλαίῳ καὶ τὸ πρόσωπόν σου νίψαι.

50. Πέντε 'ς τ' ἄλειμμα κι' ὀχτὼ 'ς τάξοῦγκι — Ἐπὶ τῶν σπαταλώντων τὴν περιουσίαν των, ἢ τῶν ἐν βίᾳ καὶ κατὰ συνέπειαν ἐπιπολαίως ἐκτελούντων ἐργασίαν τινά.

51. Κάττά λεεν (2) τῆς κάττας της κ' ἡ κάττα τῆς νοπᾶς της.—Ἐπὶ τῶν ἄλλοις ἐπιβαλλόντων δι' ὀκνηρίαν τὰς εἰς αὐτοὺς ἀνατεθείσας ἐντολάς.

52. Γὴ τοῦ λύκου, γὴ (ἢ) τοῦ μαχαιριοῦ.— —Ἐπὶ τῶν ἀποδυομένων μὲ ὁριστικὴν ἀπόφαχιν ἔν τινι χρισίμῳ περιστάσει, ὅπως τύχωσι καλοῦ ἢ κακοῦ τέλους. Ὁμοία μὲ τὸ τῶν ἀρχαίων «ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τάν».

53. Θαρρεῖς καὶ τὰ γένεια μαλλιά νε·—Ἐπὶ τῶν οἰομένων εὐκατόρθωτα καὶ τὰ κόπου πολλοῦ δεόμενα.

54. Ὅμοιος τοῦ ὅμοιον μοιάζει κ' ἡ κοπριὰ τὰ λάχανα.— Ἐπὶ μὴ ἐπιτυχῶν παρομοιώσεων. Ἴση μὲ τὴν ἀρχαίαν· Καὶ κόκορος ἐν λαχάνοις καὶ Σαοὺλ ἐν Προφήταις.

55. Τὰ 'πίσ'ἀππίδια 'χουν νοραῖς, καὶ 'ς τῆς νοραῖς ματσούκια. — Ἐπὶ ἀπειλούντων ἀντεκδίκησιν μετὰ συμβᾶσαν καταστροφήν.

56. Ὁ καιρὸς πουλᾷ τὰ ξύλα κ' ἡ φουρτοῦνα τὰ βοράτζει·—Ἐπὶ τῶν ἕνεκα καταλήλλων ἐποχῶν ἐπιτυχιῶν καὶ τἀνάπαλιν.

57. Ἡ ἀκαμάτραις κ' ἡ λωλαῖς βρίσκουν τὴς μοίραις τὴς καλαῖς. — Ἐπὶ ἀκαταλλήλων καὶ ἀπροσδοκήτων συνοικεσίων.

58. Ὁ λωλὸς μὲ τὴν λωλάραν του γιμόννει τὴν κοιλάραν του. — Ἐπὶ τῶν δι' ὑποκριτικῆς εὐηθείας κατορθούντων τι τι

59. Ἀπὸ λωλὸν κι' ἀπὸ μωρὸ νὰ μάθῃς τὴν ἀλήθειαν. — Ἐπὶ ἀνακαλύψεως ἐκ τῶν λόγων νηπίου ἢ παράφρονος

60. Ἔχει τῆς ἀχηλώνας τὰ βιαζικά.—Ἐπὶ ὀκνηρῶν ὑποκρινομένων ὅτι ἔχουσι κατεπειγούσας ἐργασίας.

61. Ὅπου δόξᾳ καὶ μαντίρα, δέξου καὶ τὴν Κὺρ Βασίλαν. — Ἐπὶ τῶν πανταχοῦ ἐπεμβαινόντων ἄνευ εὐλόγου αἰτίας.

62. Ὁ φτωχὸς τὸ ῥοῦχόν του τρεῖς βολαῖς τὸ χαίρεται, καὶ καινούριον καὶ παληό, καὶ καινουριομπάλλωτο. — Ἐπὶ τῶν ἐκ τῆς πτωχείας οἰκονομιῶν.

63. Ὅποιος ἔχει σέται 1) (σείεται) κι' ὅποιος δὲν ἔχει ξέται 2). — Ἐπὶ τῶν ἐκ τοῦ πλούτου κομπαζόντων καὶ τῶν ἐκ τῆς πενίας στενοχωρουμένων.

64. Ἡ Κεριακὴ ἀμαείρευτη πομπὴ τῆς ἑβδομάδας.—Ὅτι κατὰ τὴν Κυριακὴν ὡς τὴν ἐπισημοτέραν ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος ἁρμόζει νὰ γίνωνται καὶ φαγητά· ἔτι ἐξελέγχει καὶ τοὺς μὴ ἔχοντας νὰ μαγειρεύσωσι (νὰ φάγωσι) κατὰ τὴν Κυριακήν, ὡς ὀκνηρούς, ἤτοι καθ' ὅλην τὴν ἑβδομάδα μὴ ἐργασθέντας, καὶ κατὰ συνέπειαν στερουμένους τῶν μέσων νὰ εὐφρανθῶσι κατὰ τὴν ἑορτήν.

65. Ὀλίς του ποῦ τοῦβγει.—Ἐπὶ τῶν συνεπειῶν τῆς κακῆς φήμης, κατὰ τὸ τῶν ἀρχαίων: φοβοῦ τὴν διαβολήν, κἂν ψευδὴς ᾖ.

66. Ὀλὶς τὸν μουρμουρήσουσι καὶ νὰ πεθάνῃ θέλει. — Ἐπὶ τῶν προμαντευομένων καὶ ψυθιριζομένων ὑπὸ τοῦ λαοῦ θανάτων καὶ ἄλλων ἀπαισίων συμβάντων, ἅτινα θεωροῦνται πλέον δηθεν ἀναπόδραστα.

67. Ὅπου μονογυιὸς λουλούδα, κι' ὅπου μονοκόρ' ἀρκοῦδα. — Ἐπὶ τῆς ἐκλελυμένης ἀνατροφῆς ἣν λαμβάνουσιν οἱ μονογενεῖς υἱοὶ καὶ θυγατέρες ἕνεκα τοῦ εἰς αὐτοὺς ὅλου συγκεντρουμένου φίλτρου τῶν γονέων.

68. Δανεικὰ τὰ τούμπανα. — Ἐπὶ τῆς ἀμοιβαιότητος τῶν κακολογιῶν.

69. Μέσα πόδας κι' ὄξω νοῦς. — Ἐπὶ τῶν ἄνευ προθυμίας κι' ἄνευ ἐπιτηδείου νοὸς ἐκτελούντων τὰς ἐργασίας των ἢ ὅλως παραμελούντων αὐτάς.

70. Ὅποιος ἔχει γυιὸν τεμπέλην προφήτην δὲν ἰχρειάτζεται. — Ἐπὶ τῶν ἐξ ὀκνηρίας τὰ πάντα προμαντευόντων κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν των, ὅπως μὴ κοπιάσωσιν.

71. Κρούππα ποῦν' τὰ σῦκά σου;
— Ἕνα ἕναν τά 'φαες. — Ἐπὶ τῶν ἐκ νέου ἀπαιτούντων ὅ,τι αὐτοὶ κατηνάλωσαν.

---

(1) Ἐπίδειξει σεαυτὸν ἀξιοπρεπῶς.

(2) Κάττα (γαλῆ) ἔλεγε πρὸς τὸ τέκνον της καὶ τοῦτο πρὸς τὴν οὐρὰν του! . . .

Digitized by

72. Ἡ ψυχή μου μές'στὴν κροῦππα, κι' ἀὸ πάνω μιὰ τουλούππα. — Ἐπὶ ἐνόχων, ἀψηφούντων τὴν τιμωρίαν,

73. Ἡ ὄρνιθα σκαλεῖ σκαλεῖ καὶ πάνω της τὰ ρίχτει. — Ἐπὶ τῶν ἀναδιφώντων ὑποθέσεις, ἐκ τῆς συνεχοῦς τῶν ὁποίων ἐρεύνης αὐτοὶ μᾶλλον προσβάλλονται.

74. Δὲν ἔχει κόρην ἔμμορφην νὰ μὴν ἔχῃ κουσοῦρι· ἢ

Δὲν ἔχει κόρην ἔμμορφην νὰ μὴν ἔχῃ ψυχάδι. —Ἐπὶ τῆς ἀτελείας καὶ τῶν καλλιτέρων πραγμάτων· ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν φράσιν — Καὶ ὁ ἥλιος ἔχει κηλίδας.

75. Σ' τὸν Ἥλιο σκόνη δὲν κολλᾷ. — Ἐπὶ τῶν ἀθώων, οὓς δὲν βλάπτουσι προσβολαὶ καὶ συκοφαντίαι.

76. Ἐμακρύναν ἡ ποδιαῖς των καὶ 'σκεπάσαν τῆς πομπαῖς των. — Ἐπὶ τῶν ἐκ τυχαίας ὑπεροχῆς καλυψάντων τὰ ἴδια ἐλαττώματα ἢ ἐγκλήματα.

77. Κι' οἱ ἅγιοι φοβέραν θέλουν.—Ἐπὶ τῶν συνεπειῶν τῆς ἀπειλῆς, εἰς ἣν καὶ οἱ ἰσχυροὶ αὐτοὶ ἐνδίδουσιν.

78. Ἄψαι κερὶ νἄβρῃς τὸ τεαφοκέρι!— Ἡ ἀστειοτάτη αὕτη παροιμία λέγεται ἐπὶ τῶν λίαν δυσκόλων ἢ ἀδυνάτων περιστάσεων ἐμπαικτικῶς, ἢ ἐπὶ τῶν ζητούντων νὰ ἐκτελέσωσι πρῶτον τὴν σπουδαίαν ἐργασίαν, ὅπως κατόπιν ζητήσωσι τὸ βοήθημα, οὗ ἄνευ ἡ ἐργασία δὲν λαμβάνει πέρας. Π. χ, εἶνε νὺξ καὶ στερεῖταί τις φωτός· ἐνῷ πρέπει διὰ τῆς ἴσκας (ἐναύσματος) νὰ τσακμακίσῃ διὰ τοῦ χάλυβος καὶ ἀνάψῃ πρῶτον τὸ θειαφοκήριο (λαμπάδα ἐκ θείου) καὶ ἐκ τούτου ν' ἀνάψῃ κηρίον, ἀμέσως ζητεῖ ν' ἀνάψῃ κηρίον (ἀλλὰ πῶς; ἀφοῦ στερεῖται τῶν πρώτων) καὶ κατόπιν νὰ ζητήσῃ τὸ θειαφοκήριον, ὅπερ ἄχρηστον πάλιν, ἀφοῦ θ' ἀνάπτῃ τὸ κηρίον.

79. Ὁ ποντικὸς δὲν ἐχώρεν εἰς τὴν τρύπαν κ'ἔσυρνεν καὶ κολοκύτταν.—Ἐπὶ τῶν ἀνώτερα τῶν δυνάμεών των ἐπιχειρούντων.

80. Ὅποῦ ῥεχτεῖ (ὀρεχθεῖ) καὶ φάει, σὲ μεάλην πεῖναν θά 'χῃ. — Ἐπὶ τῶν μεγάλην ἀποσροφὴν ἐπισπώντων.

81. Ἕναν τὄχει τὸ βρεμμένον, γίσα μὲ τὸ μουσκεμένο — Ἴση μὲ τὴν

Ὁ βρεμμένος ἀπὸ τὴν βροχὴν δὲν φοᾶται (φοβεῖται). — Ἐπὶ προσθήκης εἰς παθήματα συμφορῶν, αἵτινες οὐδὲν ἢ ἐλαττον τὰ ἐπαυξάνουσιν.

82. Ὅποῦ σὲ κάμει φίλον, ὀχτρὸν δὲν ἰχρειάζεται.—Ἐπὶ φίλων ἐπικινδυνωτέρων καὶ αὐτῶν τῶν ἐχθρῶν.

83. Ὁ βαρεμένος τοῦ σπιτιοῦ κληρονόμος— ἢ νοικοκύρης — γένεται. Ἐπὶ τῶν κατ' ἀρχὰς παρορωμένων καὶ ἀφανῶν, κατόπιν δὲ ὑποσκελιζόντων καὶ ὑπερεχόντων τοὺς πρὶν ἀνωτέρους των.

84. Ἐπέτασεν ὁ κολοιανὸς κ' ἐπῆρεν καὶ τὸ ῥάμμα. — Ἐπὶ τῶν εὐκόλως πειθομένων εἰς ἀγγελίας ἀδυνάτων, ἢ ἐπὶ τῶν ἄλλως ἐκλαμβανόντων τὰ παρά τινος λεγόμενα.

85. Ψωμιὰ 'ς τὸ μοναςῆρι ἀμμὲ καλοήρους; —Ὅτι ὅταν ὑπάρχωσι τὰ μέσα ἢ τὰ χρήματα, ἡ ἐκτέλεσις καὶ τὰ πρόσωπα εὐκόλως εὑρίσκονται.

86. Ὅ,τι κάμῃ Γούμενος (Ἡγούμενος) καλὰ 'ς τὸ μοναστῆρι. — Ἐπὶ τοῦ ἀνεξελέγκτου τῶν καλῶν καὶ κακῶν πράξεων τῶν ἰσχυρῶν.

87. Ὅλις τὸν δέρουν δεκοκτὼ καὶ δὲν τὸν δέρ'ὁ νοῦς του.—Ἐπὶ τοῦ ἀνωφελοῦς τῶν συμβουλῶν ξένων ἔστω καὶ πολλῶν πρὸς ἄνθρωπον, ὅστις εἴτε δὲν δύναται εἴτε δὲν θέλει νὰ σκεφθῇ καὶ νὰ πράξῃ κατὰ τὸ συμφέρον αὐτῷ.

88. Τὴν ἀκοήν μου γροίκας την καὶ τὴν θωριάν μου θῶρές την, 'ς τὸν κόρφον σου τί μ' ἔβαλλες;—Ἐπὶ τῶν ἐν γνώσει ἐμπιπτόντων εἰς συμφορὰς καὶ παγίδας.

89. Τόσον γερῶ τόσον θωρῶ. —Ἐπὶ τῆς ἐκ τοῦ γήρατος πολυπειρίας.

90. Εἴπιες (ἔπιες) τὸ λουμπουνότζουμο καὶ πῆεν ὡς τὸν πάτον.— Ἐπὶ ἰραστοῦ, οὗ ἄλλος ἐνευμφεύθη ἢ ἠρραβωνίσθη τὴν ἐρωμένην.

91. Ἂς ἦτον ἄσπρον τὸ χαρτὶ καὶ μαῦρον τὸ μελάνι.—Ἐπὶ ἀνεπανορθώτων συμβάντων ὡς ἐπιθυμούντων ἀδύνατα.

92. Ὁποῦ 'χει κόρην ὤμορφην τὸν μάρτην νήλιος μὴ τὴν δῇ. — Ἐπὶ προφυλάξεως πολυτίμων πραγμάτων καὶ τῆς ἐπιῤῥοῆς τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων κατὰ μάρτιον, αἵτινες καθιστῶσιν ἡλιοκαεῖς τὰς ὡραίας.

93. Ὅλις του ποὖχασεν τὴν νεότην του.— Ἐπὶ τῶν ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ ἀπολλυμένων.

94. Κολιὸς καὶ κολιὸς ἀπὄνα (ἀπὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ) βαρέλι. — Ἐπὶ τῶν διαφορῶν, ἃς ἔχουσι πρόσωπα ἢ πράγματα μ' ὅλον ὅτι ἐκ τῆς αὐτῆς εἰσι τάξεως καὶ πλησιέστατα ἀλλήλων εὑρίσκονται.

95. Σοῦνται (σείονται) γοῦλα τὰ μάνταλα, σέται κ'ἡ τσακοράφα.— Ἐπὶ ἀγενῶν μιμουμένων τοὺς ἀνωτέρους των.

96. Ποῦ πνίην (ἐπνίγη) ἐξιμετάνοιωσεν. —

Ἐπὶ εὐδίου καὶ ὡραίου καιροῦ μετὰ καταστρεπτικὴν τρικυμίαν.

97. Ὁ σύντεκνος ἐπέθανε, τὸ μοῦρος ἐποπλύτη. — Ἐπὶ ἀποβιώσεως ἑνὸς τῶν συζύγων, οὐδένα ἀποκτησάντων καρπόν, ὅτε τὸ συνοικέσιον δύναται νὰ θεωρῆται ὡς μὴ γεγονός! οὕτω καὶ ἐπὶ ἀναδόχου!

98. Ἐστὴν βιάν σου τὸ βιός σου. — ὅτι ὁ πλοῦτος χρήσιμος ἐν ἀνάγκῃ.

99. Ἐἴνουσαν μαλλιὰ κουβάρια. Ἐπὶ συμπλοκῶν καὶ σφοδρῶν ἐρίδων.

100. Χάννει μάνα τὸ παιδὶ καὶ τὸ παιδὶ τὴν μάνα.—Ἐπὶ μεγάλης συρροῆς ὄχλου εἰς πανηγύρεις κτλ.

101. Ἀπὸ τοῦ διαβόλου τὴν μάνδραν μηὲ τυρὶ μηέ μετζήθραν.—ὅτι παρὰ κακῶν ὀφείλει τις οὐδὲν νὰ λαμβάνῃ.

102. Κάμε καλὸν ’ς τοῦ Διαβόλου τὸ χωριό. — Ἐπὶ τῶν εὐεργετούντων πονηρούς. Κάμε καλὸ καὶ ρίξε το ’ς τὸ Γιαλό. — Ὅτι ἀδιακρίτως ποιητέον τὸ ἀγαθόν.

103. Ἡ τέχνη πατεῖ τὴν ἀντριή.—Ἐπὶ τῆς ὑπεροχῆς τῶν ἐφευρέσεων καὶ τῆς ἐντέχνου ἱκανότητος κατὰ τῆς σωματικῆς ῥώμης.

104. Ὁ λωλὸς δουλειὰν δὲν ἔχει, κ’ἔλυεν κ’ ἔλυεν κ’ ἔδεννεν τὴν κάτταν.— Ἐπὶ τῶν εἰς μάταια καὶ ἀνάξια λόγου καταγινομένων.

105. Μαθημένου δείξαι μέλι νὰ σοῦ δείξῃ πῶς τὸ τρώουν. — Ἐπὶ τῆς πείρας καὶ τῆς ἱκανότητος τῶν εἰδικῶς περί τι ἐξασκηθέντων.

106. Ὅ,τι μούντζα κι’ ὅ,τι στάχνη.—Ἐπὶ τῶν οὐδεμίαν διαφορὰν ἐχόντων πραγμάτων.

107. Ὅποιος ἔφθατσεν—ἢ—ὅποιος κάεται ’ς τὴν σύνοδον, τρώει ψάρι σύνωρον. — Ἐπὶ τῶν ἐπιτυγχανόντων τινὸς ἕνεκα τῆς προθύμου καὶ ἐγκαίρου παρουσίας των.

108 Ὅλον τὸν μάρτην φύλαε καὶ τ’ἀπριλιοῦ τῆς δώδεκα. — Εἶπεν κι’ ὁ ἀπρίλης, νὰ δοῦμεν κι’ ὡς τῆς κοσιτρεῖς (23). Ἐπὶ τῆς παρατάσεως τοῦ χειμῶνος καὶ τοῦ κρύους μέχρι τῶν ἡμερομηνιῶν τούτων.

109. Μάρτης γδράρτης καὶ παλουκκοκάφτης — καὶ τὸν Μάρτην ξύλα φύλαε, μὴν κάψῃς τὰ παλούκκια σου.—Ἐπὶ τοῦ κατὰ μάρτιον (καί τοι ἐξ αὐτοῦ ἄρχεται τὸ ἔαρ) συμβαίνοντος ψύχους.

110. Ὡς ταϊνικολοβάρβαρα (τοῦ ἁγ. Νικολάου καὶ τῆς ἁγίας Βαρβάρας, 4—6 Δεκεμβρίου), κ’ οἱ τοῖχοι βράζουν (εἰσὶ θερμοί). Ὅτι μέχρι τῶν ἀρχῶν Δεκεμβρίου τὸ ψῦχος ἔτι δὲν εἶνε ἐταισθητόν.

111. Τὸν ἀπριλομᾶν (ἀπρίλιον καὶ μάϊον) χηρεύγουν τῶν καλῶν ἀντρῶν γυναῖκες.—Ἐπὶ τῶν κατὰ τοὺς μῆνας τούτους καί τοι ἐαρινοὺς συμβαινουσῶν τρικυμιῶν, καὶ τῶν ὅσοι δελεαζόμενοι ἐκ τῆς ἐποχῆς καὶ ταξειδεύοντες ἀπόλλυνται.

112. Νὰ ’γροίκαν ὁ θεὸς τῶν κοράκων!... — ὅτι, κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικόν, πονηρῶν ὁ θεὸς οὐκ ἀκούει.

113. Ἔχουν την καὶ τὴν φακὴν γιὰ μαείρευμα; — Ἐπὶ τῶν ἀναξίων λόγου.

114. Κούνουππας ἐκάετο ’ς τοῦ βωδιοῦ τὸ κέρατο· —ἐπὶ τῶν οἰομένων ἑαυτοὺς ἰσχυροὺς καὶ μεγάλους.

115 Μὲ τὸν καλήτερόν σου κάτσε, φάε καὶ νηστικὸς σηκώστου.—Ἐπὶ τῶν ἐκ τῆς μετ’ ἀγαθῶν ἀναστροφῆς ὠφελειῶν.

116. Ποῦ τὸ νεομάθει δὲν τὸ γεροντοξεχάνει.—Ἐπὶ τῆς ἰσχύος τῆς ἕξεως.

117. Ποὖχει πολλὴ πιπέρι βάλλει καὶ ’ς τὰ λάχανα.— Ἐπὶ τῆς ἐκ τοῦ πλούτου πολυτελείας.

118. Λατισίμι γιὰ τὴν Σύμη·—λέγεται ὅταν ἡ σπείρουσα βαρυνθεῖσα, ἢ δι’ἄλλην αἰτίαν, ῥίπτει ὅλον τὸν ὑπόλοιπον σπόρον εἰς τὸ μένον μέρος τοῦ χωραφίου, πλείονα τοῦ δέοντος, διὰ νὰ ἐπανέλθῃ οἰκαδε· κατὰ συνέπειαν λέγεται καὶ ἐπὶ τῶν ἐν βίᾳ καὶ μετ’ ὀκνηρίας καὶ ἀτελῶς πραττόντων τι.

119. Παίζει τον σὰν τὸ μακόν. Ἐπὶ ἐπανειλημμένων ἐξαπατήσεων.

120. Ἄνθρωπος τἀθρώπου ’μοιάζει. —Ἐπὶ τῆς ὁμοιότητος τῶν προσώπων.

121. Πρὸς ἑκατὸν τοῦ πετεινοῦ καὶ μιὰ τοῦ Γαϊδάρου.—Ἐπὶ ἐπανειλημμένων δόσεων ἐξ ἀσημάντων ποσῶν ἀντιστοιχουσῶν πρὸς μίαν ἐφάπαξ.

122. Ἡ νεκκλησὰ συνήθι ’νε κ’ ἡ τάξι βονικὸ (γονικό, ἐκ γονέων) ’νε. —Ἐπὶ τῆς ἐκ συνηθείας εἰς τὴν ἐκκλησίαν μεταβάσεως καὶ τῆς ἐκ γονέων κληρονομικῆς ἀγαθῆς συμπεριφορᾶς.

123. Ὅπιος ’πᾶ ’ς τὴν νεκκλησὰ φεύγι’ ἀποῦ τὴν ἁμαρτίαν, κι’ ὅποιος κάμνει τὸν σταυρόν του ἔχει τἄγια ’ς τὸ πλευρόν του.— Ἐπὶ τῶν ἐκ τῆς πρὸς τὰ θεῖα εὐλαβείας ὠφελημάτων.

124. Ἂν εἶν’ μακριὰν τὰ σάββατα, κοντὰ ν’ ἡ ἑβδομάδες. — Ἐπὶ ἔργου ἐκτελεσθησομένου ὅσον οὔπω.

125. Μακάρι σὰν τὰ σάββατα νἄτον κ’ ἡ ἑβδομάδες. —Ἐπὶ τῆς εὐτυχίας τοῦ σαββάτου καθ’ ὃ καὶ ὁ πτωχότερος θὰ φροντίσῃ νὰ ἑτοιμάσῃ διὰ τὰς ἄλλας ἡμέρας, καὶ ἐν γένει ἐπὶ

Digitized by Google

εὐτυχῶν ἐποχῶν, πρὸς τὰς ὁποίας εὔχονται ὅμοιον καὶ τὸν ἐπίλοιπον χρόνον.

126. Τὸ καλὸν σῦκον ἡ κουροῦνα τὸ τρώει.—Ἐπὶ τῶν ὑπὸ κακῶν προσβαλλομένων καὶ καταστρεφομένων ἀθώων, ἢ ἐπὶ ὡραίων καὶ καλῶν πραγμάτων, ἅτινα ἀνάξιοι ἐπιτυγχάνουσιν.

127. Ἀπὸ τοῦ Σταυροῦ ὡς τὰ Νικήτα. (14—15 Σεπτεμβρίου).— Ἴση μὲ τὴν καὶ ἀλλαχοῦ. —Ἀπὸ τὰ σῦκα ὡς τὰ σταφύλια.— Ἐπὶ συντομωτάτου ἀνεπαρκοῦς διαστήματος πρὸς ἐκτέλεσίν τινος σκοποῦ.

128. Σάθθα 'μοῦ λείψῃ μαραγκὸς βρίσκω τὸν καλαφάτην. — Ἐπὶ στερήσεως τοῦ ἑτέρου δύο πραγμάτων, ὧν δεῖταί τις ταὐτοχρόνως.

129. Ἔχασα τὸν μουρμουρισὴν κ' ηὗρα τὸν τραουδιστήν· —παρεμφερὴς πρὸς τὴν τῶν ἀρχαίων «Χάρυβδιν φεύγων εἰς Σκύλλαν ἐνέπεσεν»· ἀλλὰ λέγεται εἰς περιστάσεις οὐχὶ τόσῳ σπουδαίας, ὡς ἐκείνας καθ' ἃς ἁρμόζει ἡ ἐκφραστικὴ παροιμία τῶν ἀρχαίων.

130. Μὴν θεωρῇς τὴν μούρην μου, θῶρε τὴν μοῖραν μου. — Ἐπὶ πλουσίων δυσμόρφων καὶ ἀπαιδεύτων.

131. Κάλλιον τὴν καλοροΐζικην παρὰ τὴν βαροπροίκαν.—Ὅτι προτιμοτέρα τοῦ πλούτου ἡ εὐγένεια καὶ ἀγαθότης, καὶ ἐν γένει τὰ ἠθικὰ πλεονεκτήματα.

132. Ἐξυφαντώθην(1) τὸ παννὶ χαίρεται ναφαντάρης· καὶ κάεται νοικοκυρὰ μὲ κρεμμασμένα χείλη.—Ποῦ ναῦρω'γὼ πὰ ςάμενα νὰ δώκω 'ςτὸ παννί μου;—Ἐπὶ τῶν ποιούντων παραγγελίας, καὶ μὴ δυναμένων ν' ἀποτίσωσι τὸ τίμημα τῶν παραγγελλομένων.

133. Κατὰ τὸν μαστροϊωάννην καὶ τὰ κοπέλλια του —Ἐπὶ ἀπογόνων ἢ μαθητῶν ὁμοίων τοῖς προγόνοις ἢ τοῖς διδάξασι, κυρίως ἐπὶ δυσφημίᾳ λέγεται.

134. Ἐπουλήσαμεν ταμπέλι μας κ' ἐβοράσαμεν πατητῆρι. Ἐπὶ τῶν ἀντικαθιστώντων ἀναγκαῖον καὶ ἐπωφελὲς πρᾶγμα δι' ἐπουσιώδους.

135. Ναὶ σύρ' ὁ κλέφτης τὴν φωνὴν νὰ κόψ' ὁ νοικοκύρης.—Ἐπὶ τῶν διὰ φωνασκιῶν καὶ ὕβρεων ζητούντων νὰ δικαιωθῶσιν.

136. Ἔχει τὸν περίδρομον μέσα του.—Ἐπὶ λαιμάργων καὶ πολυφάγων.

137. Σαράντα χρονῶν ἡ ἁλωποῦ καὶ σαράντα πέντε τ' ἀλεπόπουλο. —Ἐπὶ ἐριζόντων μετὰ εἰδημόνων περὶ πραγμάτων, ἅτινα δῆθεν αὐτοὶ (οἱ ἐρίζοντες) κάλλιον γινώσκουσιν. Ἴση μὲ τὴν καὶ ἀλλαχοῦ λεγομένην ἑτέραν παροιμίαν· ἔλα, πάππου μου, νὰ σοῦ δείξω τὰ γονικά σου.

138. Κάλλιο φτωχὴ νοικοκυρὰ παρὰ τάρχόντου δούλα.—Ὅτι προτιμότερον νὰ ᾖ τις ταπεινὸς ἀλλ' αὐτεξούσιος, ἢ ὑποτελὴς πλουσίου καὶ ἰσχυροῦ.

139. Ἐσὺ παιδάκιν μου! . . . ποτὲ ψωμὶν μὴ λείψῃ, καὶ φοῦρνος μὴ καπνίσῃ. — Ἐπὶ ἀμερίμνων καὶ ὀκνηρῶν.

140. Ἄσκημέ μου φέρ' ἃ φᾶμε, κι' ἔμμορφέ μου τί νὰ φᾶμε. — Ἐπὶ συζύγων δυσμόρφων πλὴν ἀξίων καὶ εὐπορούντων καὶ ἐπὶ ὡραίων πλὴν ἀνικάνων καὶ δυστυχούντων.

141. Ἄλλοντας ἦτον ὁ καιρὸς ποῦ πάεννα πετῶντας·
τώρα μοῦ κόψαν τὰ φτερὰ καὶ πάω πορπατῶντας·
—Ἐπὶ ἀπολεσάντων τὰς σωματικὰς δυνάμεις.

142. Ὁ λόος σου καὶ 'ς τοῦ Θεοῦ τὸ φτὶ (ταὐτί;=τὸ οὖς).—Ἐπὶ προτάσεως, ἧς εὔχεταί τις τὴν ἐκτέλεσιν.

143. Ὁποῦ σασθῇ 'ς τὸ σκάμμα 'ς τὸ θέρος δὲν μαλόννει.—Ἐπὶ τῶν ἐγκαίρως καὶ τακτικῶς γινομένων συμφωνιῶν, αἵτινες δὲν γεννῶσι κατόπιν παρεξηγήσεις καὶ διαφωνίας.

144. Παίζουμεν τὴν τυφλομυῖαν. — Ἐπὶ τῶν ἀσκόπως καὶ ἀνοήτως τι πραττόντων.

145. Πποῦ (πτύω) τὴν μάναν μου.—Ἐπὶ τῶν αὐθαιρέτως καταλαμβανόντων μέρος τι καὶ οἰκειοποιουμένων αὐτό.

146 Κάμνει τὴν γῆν πηγήν.—Ἐπὶ τῶν παντοίας προσπαθείας καταβαλλόντων ὑπέρ τινος σκοποῦ. Ἴση μὲ τὴν τῶν ἀρχαίων· πάντα λίθον κινεῖν.

147. Εἶδα γέρον παπᾶν κ' ἔθαβγεν μωρὸν παιδί. —Ἐπὶ τῶν ἀδιακρίτως ὡς πρὸς τὴν ἡλικίαν συμβαινόντων θανάτων, καὶ ἐν γένει ἐπὶ τοῦ ἀςάτου καὶ ἀτάκτου τῶν ἀνθρωπίνων συμβάντων.

148. Ἂν ἐκάμναν οἱ σκατοπουμποῦλοι μέλι! . .—Ὅτι οἱ πονηροὶ οὐδὲν ἀγαθὸν παράγουσιν.

149. Ἕνας χρόνος ἄσκαφος, πέντε χρόνια ἔρημος.. — Ἐπὶ τῶν ἕνεκα μικρᾶς ἀμελείας μεγάλων δυστυχημάτων.

150. Ἡ ψυχή μου μὲς τὴν κροῦππακι' ἀοπάνω μιὰ τουλούππα.— Ἐπὶ ἐνόχων, οἷς περὶ οὐδενὸς πλέον μέλλει.

151. Ἀπὸ κακὸν χρειοφελέτην, φούχταν πίτερα. — Ὅτι παρὰ ὀφειλετῶν δυστρόπων καὶ οὐδὲν ἐχόντων, ἀρκετὸν καὶ ὀλίγον τι ἂν λάβῃ τις.

(1) Ἐξυφάνθη, ἐτελείωσεν ἡ ἐργασία τοῦ ὑφαντοῦ.

152. Ἀπὸ φτωχὸν μὴν δανεισθῇς καὶ πάρῃ σ' ἀπὸ πίσω. —Ἐπὶ πενήτων, οἵτινες καὶ ἂν δανείσωσί τινα, ὡς ἐνδεεῖς ἐπανειλημμένως ἀπαιτοῦσι τὸ δάνειον.

153. Ὁ τεμπέλης ὁ βοσκὸς γιάνα (δι' ἕν) μέλι κάμνει δυό. — Ἐπὶ τῶν ἐξ ὀκνηρίας καὶ ἀνοησίας ἀναγκαζομένων νὰ κοπιάζωσι πλεῖον τοῦ δέοντος.

154. Τὸ βασιλικὸν τ' ἀπίδι
—Τὴν τιμὴν ὀπέχει δίδει. — Ἐπὶ τῶν ἀνάλογον τῇ ἑαυτῶν ἀξίᾳ παρεχόντων ὠφέλειαν.

155. Θωρεῖς ἐκεῖνον τὸ βουνὶ ποῦ τὸ πηδᾷ ἡ αἶγα, πηδᾷ το καὶ τὸ βίφιον της γιατί παληοὶ τὸ λέγα. — Ἐπὶ τέκνων ὁμοίων κατὰ πάντα τοῖς πονηροῖς γονεῦσιν αὐτῶν.

156. Ὁ καθανεὶς τὸν πλάσον του γιὰ φτάμον τὸν ἔχει. — Ἐπὶ τῶν τὰ ἴδια, καί τοι ἀνάξια λόγου, πολύτιμα θεωρούντων.

157. Ἀμύγδαλα, μὲ πέτραις! ...—Λέγεται ἐπὶ τῶν αὐτῶν περιστάσεων, καθ' ἃς καὶ ἡ 85 «παροιμία — ψωμιὰ 'ς τὸ μοναστῆρι, ἀμμὲ καλοέρους! . . .

158. Λία (ὀλίγα) παιδιᾶχεν ἡ γρηά, κ'ἐγέννησεν κι' ὁ γέρος. —Ἐπὶ τῶν δι' ἐμποδίων ἐπὶ ἐμποδίων καὶ συμφορῶν ἐπὶ συμφορῶν καὶ τῶν τοιούτων ἐπιβαρυνομένων.

159. Μηὲ σοῦ παπᾶς τὰ φῶτα, μηὲ 'γὼ 'ς τὸν ἁγιασμόν σου. — Ἐπὶ τῶν ἀψηφούντων τὰ ἐπακόλουθα, μηδὲ προσδοκώντων κατόπιν ἐπιζημίους συμπτώσεις.

160. Ἐκαυχήστην τὸ τσουκκάλι, πῶς ἔχ'ἀσημένον πάτον —
Εἰπέν του καὶ τὸ κουτάλι, σώπα σου κ' ἐγὼ σὲ ξέρω —Ἐπὶ τῶν ἐξελεγχομένων οὐτιδανῶν καὶ ἀσημάντων.

162. Λύτουνοῦ ἡ ἀργιά του προφητειαῖς δὲν γέμει. — Ἐπὶ ἀσημάντων καὶ ἀναξίων λόγου.

163. Χαρτὶ δείξητι, καρδιὰ κάψητι. — Ἐπὶ τῶν δι' ἐγγράφου βεβαιούντων τὸ κῦρος τῶν ἀπαιτήσεών των.

164. Φόβου τὸν Σπετσώτην, φόβου τὸν Ὑδριώτην, φόβου καὶ τὸν Καστελλοριζώτην; — Ἐπὶ ἀδυνάτων, οὓς ἀψηφεῖ πᾶς τις.

165. Ὁ Θεὸς τὰ τρουλλιὰ (1) χαλᾷ τα.—Ἴση μὲ τὸ γραφικόν· Κύριος ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται.

166. 'Σ τῶν ἀφεντάδων τῆς ναυλαῖς ποιὸς κάεται καὶ κρένει;
—Κάεται ρέπα κ' ἡ ρεποῦ κ'ἡ ρέπα κ'ἡ ξηρέπα. — Ἐπὶ τῶν ἀναξίως κατεχόντων θέσιν τινά.

167. Ηὗραν οἱ ἄπλυτοι νερόν, κι' οἱ ἄλουστοι σαποῦνι.
— Ηὗραν κι' οἱ ἀξυπόλητοι καλίκια μὲ τὴς ἄτσαις. — Ἐπὶ των ταχαίως ἀποκτησάντων ἢ ἀναξίως κληρονομησάντων περιουσίαν τινά.

168. Μαθημένον δῶκε μέλι, νὰ σοῦ δείξῃ πῶς τὸ τρώουν. — Ἐπὶ τῶν ἰδίᾳ περί τι εἰδημόνων.

169. Ἐπάνω 'ς ταντιμάμμαλον, ἤβγεν τὸ καλαγκάττι. — Ἐπὶ δυστυχημάτων, συμβαινόντων ἐν δειναῖς περιστάσεσιν.

170. Τὰ βαρεῖ χρήζει. — Ἐπὶ πραγμάτων, ἴσων τῷ μεγέθει ἢ τῷ πολλῷ βάρει αὐτῶν (συγκριτικῶς πρὸς τὸν χρυσὸν) ἐχόντων ἀξίαν.

171. Βούθα μου φτωχὲ νὰ μὴν γενῶ σὰν καὶ σένα. — Ἐπὶ τῶν τοὺς πτωχοὺς ἀδικούντων, ὅπως αὐτοὶ μὴ πτωχοὶ καταντήσωσιν.

172. Πούντα στραβὲ τὸν κιμόρον (τυφλόν). — Ἴση μὲ τὸ ἀρχαῖον γνωμικόν· τυφλὸς τυφλὸν ἂν ὁδηγῇ ἀμφότεροι εἰς βόθυνον ἐμπεσοῦνται. — Ἐπὶ ἀνοήτων ἀνοήτους συμβουλευόντων.

173. Ἂν ἤξευρες δυὸ γράμματα τὴν ἄλφαν καὶ τὴν βήττα,
— Καὶ τὸ ζαυρὲ, βοήθει μοι, κιὰν ἔπεφτες τὴν νύχτα! . . — Ἐπὶ τῶν ἀγνοούντων συμβάν τι, ἐκ τῆς γνώσεως τοῦ ὁποίου θὰ ἐνέπιπτον εἰς λύπην καὶ μερίμνας, ἢ εἰς χαρὰν μεγάλην. Νομίζω ὅτι κατ' ἀρχὰς ἡ παροιμία αὕτη ἐσήμαινε τὸν ἕνεκα τῆς γνώσεως γραμμάτων ἢ καὶ μόνον τῆς ἀναγνώσεως διεγειρόμενον ζῆλον πρὸς μελέτην, ἀλλὰ τίς οἶδ' ὅπως παρέπεσεν εἰς τὴν ἣν ἀνωτέρω ἐσημείωσα σημασίαν.

174. Τὸν ἔχαν 'ς τὰ πουζούματα πρωτόπλητον μὴ εἶνε· πρωτόκλητον; εἶνε ἀληθὲς ὅτι λέγεται· πρωτόπλυτον, ἀλλὰ τίς βαθμὸς τοῦτο; τὸν ἔκαμαν.—Ἐπὶ ἀναξίων προβιβασμῶν· παράβαλε καὶ τὴν 84.

175. Θέλω σε νὰ θωρῇς τἀποκεῖ τοῦ βουνοῦ, εἰδὲ τἀπωδῶ! . . . — Ἐπὶ τῶν τὰ παρελθόντα εὐκόλως καὶ σοφώτατα ἐπικρινόντων, διὰ δὲ τὰ μέλλοντα οὐδόλως δυναμένων νὰ προνοήσωσιν.

176. Τ' ἀντιπάσκου τὴν δευτέραν μηὲ κλωστὴν εἰς τὴν βολώναν. — Ὅτι κατὰ τὴν δευτέραν τῆς ἑβδομάδος τοῦ Θωμᾶ (τὴν ἐποῦσαν

---

(1) Τρουλλιὰ ἐλέγοντο σημειά τινα κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, ὡς ἡ παράδοσις, ἅτινα ἕκαστος ἀναλόγως τοῦ πλούτου του ἔθετεν ἄνω τῆς καπνοδόχης τῆς οἰκίας του εἰς ἔνδειξιν τοῦ βαθμοῦ του, ὅταν λ. χ. εἶχε τόσον ποσὸν χρημάτων, ἔθετεν ἓν τρουλλί, ὅταν διπλάσιον, δύο, τριπλάσιον, τρία, κτλ. !

Digitized by Google

τῆς κυριακῆς τοῦ Θωμᾶ) οὐδεμία ἐργασία ἐπιτρέπεται· θεωρεῖται δηλονότι ἀργίας ἡμέρα.

177. Ἐπέσαν τᾶστρα κ' ἐφάαν τα οἱ χοῖροι. — Ἐπὶ πλουσίων καὶ ἰσχυρῶν ἀπολεσάντων τὴν ἰσχὺν καὶ τὸν πλοῦτον καὶ ὑβριζομένων παρὰ τοῦ τυχόντος.

178. Ὁ μάρτης ὁ πεντόγνωμος ποὖχε τὴς πέντε γνῶμαις, ὥραν βρέχει, ὥραν χιονίζει, κι' ὥραν μαρτολουλλουδίζει. — Ἐπὶ τῶν διαφόρων μεταλλαγῶν τῆς ἀτμοσφαίρας κατὰ μάρτιον.

179. Ἡ Γρηὰ κιὰν ποναφεύγεται, 'ς τανήφορο γρωνίζεται. — Ἐπὶ τῶν ἐν δειναῖς περιστάσεσιν ἀποδεικνυομένων ἀνικάνων.

180. Ἀπὸ Μαρτιοῦ καλοκαιριοῦ κι' ἀπ' ἄγουστος χειμῶνας. ἢ Μὴ' ὁ Μάρτης καλοκαῖρι, μὴ' ὁ Ἄουστος χειμῶνας. — Ὅτι συμβαίνει ἀπὸ μαρτίου ν' ἀρχίζῃ ὡραῖος ἐαρινὸς καιρὸς καὶ ἀπὸ τοῦ αὐγούστου ὁ χειμὼν καὶ τἀνάπαλιν.

—

Γ'. Αἰνίγματα.

1.

Κακνακάτον πετεινάρι,
Κακνακάτα πόδια ἔχει
Καὶ κακνακάτα πορπατεῖ.
(ὁ ἐχῖνος)

2.

Οὐρανὸς κ' ἡ γῆς κουβάρι·
Κάττας πάτημα, φειδιοῦ κεφάλη.
(χελώνη)

3.

Κοφίνι κοφινάτο
Σουρλούμπουρλου γεμάτο.
Μ' ἂν λείπῃ τὸ σουρλούμπουρλου
Κρίμα 'ς τὸ κοφινάτο.
(ἡ κεφαλὴ καὶ ὁ νοῦς)

4.

Τέσσερα καλοπράκια
Τὄναν τἄλλο κυνηοῦνται
Καὶ ποτέ των δὲν φιλιοῦνται.
(ἡ ἀνέμη)

5.

Χίλιοι τόσοι καλοῆροι
Σ' ἕναν ράσον τυλιμμένοι.
(ῥοιᾶς καρπὸς)

6.

Οὐρανὸς κ' ἡ γῆς κουβάρι,
Τσικνικάτον πετεινάρι,
Σὰν ἠννοίξῃ τὰ φτερά του
Δὲν μπορεῖς νὰ πᾷς κοντά του.
(ἀνεμόμυλος)

7.

Κρέμμεται τὸ σέρδε μέρδε
Καὶ περνᾷ τὸ χάλι χούλι.
Καὶ ῥωτᾷ τί εἶνεν κεῖνο.
Κ' ἔβαλέν το κ' ἔχχωρέν το
Κ' ἡ νορά του ἔχχωρέν το
Κ' ἔβαλέν το κ' ἔγλυψέν το.
(ποντικὸς, ὅστις διὰ τῆς οὐρᾶς του ἔφαγεν ὅλον τὸ εἰς λαδικὴν ἔλαιον)

8.

Ἕναν ἀρνάκιν ἔχαμε
Σουγδὶν μουγδὶν τὸ λέαμε.
Κιὰν φάῃ ξύλον ἔζησεν
Κιὰν πιῇ νερὸν ἐψόφησεν.
(πῦρ)

9.

Ἕνας ἄθρωπος μακρὺς
Γυρίζει τριγυρίζει
Τὴν ποδιάν του μαειρίζει.
(κύλινδρος)

10.

Ἕνα πρᾶμμα πραμματέλλιο
Καὶ σὰν τὸ δέσῃς τρέχει
Καὶ σὰν τὸ λύσῃς σταματᾷ.
(βελώνη)

11.

Βουνὶν ἀπ' ἐδῶ καὶ βουνὶν ἀπ' ἐκεῖ
Καὶ μέσ' τὴν μέσην τοῦ δράκου ἡ φωνή.
(κώδων)

Digitized by

12.

Ἄνω κάτω κρέμομαι
Καὶ σουρουμαλλίζομαι.
Τῶμά μου (1) βενέτικο
Τὸ κριάς μου βαρβαρέστικον.
(κανδήλιον)

13.

Ἄσπρα μαῦρα πρόβατα
Καὶ ξύλενος βοσκός.
(μυρσίνη καὶ μύρτα)

14.

Ἄσπρος κάμπος, μαῦρα μίδια·
Χαρὰ 'ς τὸν νιὸν ποῦ τὰ λαλεῖ.
(χάρτης, γράμματα καὶ ὁ ἀναγινώσκων αὐτά).

Σημ. Ἐκτὸς τῶν κυρίως αἰνιγμάτων, ὑπάρχει ἐν Σύμῃ ἓν ἕτερον εἶδος αἰνιγμάτων, εἰ συγχωρεῖται εἰπεῖν, τὸ «κατὰ δέντρων καὶ δεντρῶν», καθὸ ὁ λέγων αὐτοσχεδιάζει πάντοτε, ὅπως παραστήσῃ τὴν μεταφορὰν τοῦ δεῖνος ἢ δεῖνος πράγματος. Καὶ δὲν εἶνε ἀνάγκη μόνον δένδρα νὰ αἰνίττηται, ἀλλ' ὅ,τι δήποτε πρᾶγμα. Διὰ τοῦτο ἡ φράσις «ἐλᾶστε νὰ ποῦμεν κατὰ δέντρων καὶ δεντρῶν» σημαίνει γενικῶς «νὰ προτείνωμεν αἰνίγματα». Ἐπειδὴ δὲ δὲν ὑπάρχουσι συνήθη καὶ κοινὰ περὶ δένδρων καὶ ἄλλων τοιαῦτα αἰνίγματα, ἀλλ' ἕκαστος δύναται νὰ πλάττῃ αὐτὰ ἐπιτυχῶς ἢ μή, ἐγὼ ἐσημείωσα μόνα τὰ κοινότατα καὶ γνωστὰ παντὶ τῷ λαῷ, διὸ καὶ τὰ διέκρινα ὑπὸ τὴν γνησίαν των ἐπωνυμίαν αἰνίγματα.

15.

Ἄσπρον γεννιέται,
καὶ μαῦρον γένεται.
Καὶ τὰ γόντια του σαλεύγουν·
(χαρούππιον)

16.

Ἄψυχον, ψυχὴν δὲν ἔχει
Καὶ ψυχαῖς παίρει καὶ φέρνει.
(πλοῖον)

17.

Ἄνθρωπος μακρὺς
Πίττα ἡ κεφάλη του.
(φουρνέφτυον)

18.

Ἄνθρωπος μακρὺς μακρὺς
Κιὅπου θέλεις σὲ παίρει.
(ὁδὸς)

Ἐν Σύμῃ, 1872.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΧΑΒΙΑΡΑΣ.

(1) Ἐννοεῖ τὸ ἔλαιον, ὅπερ, καλὸν ὄν, ἔχει χρῶμα τοῦ λεγομένου «βενετικοῦ χρυσοῦ».

Γ'.

ΧΙΑΚΗ ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ.

—

Α'. ΓΛΩΣΣΑΡΙΟΝ

Α.

Ἀλουσιός. Ὁ ἀφηρημένος, ἤτοι ὁ ἀλλοῦ λαλῶν, καὶ ἀλλοῦ ἔχων τὴν προσοχήν του.

Ἄμια, Ἡ θεῖα.

Ἀναλόγιο(ν). Τὸ ὑψηλὸν ξύλινον σκαμνίον, ἐν ᾧ οἱ ψάλται θέτουσι τὰ βιβλία τῆς ἀναγνώσεως ἢ μουσικῆς.

Ἄντι(ν) Ξύλον μακρὺ καὶ στρογγυλόν, ἐν ᾧ αἱ ὑφάντριαι τυλίσσουν τὸ νεοκάμωτον πανίον κατὰ τὴν ἐξακολούθησιν τῆς ὑφάνσεως. ΚΝ.

Ἀπαλαμά. Ὁ δίσκος δι' οὗ προσέφερον τὸ γλυκὸν εἰς τὰς οἰκίας, καὶ ἰδίως οἱ στρογγυλοὶ δίσκοι τῶν Ἐκκλησιῶν.

Ἀρκουδιστά. Τὸ διὰ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν βάδισμα τοῦ βρέφους, πρὶν ἔτι ἄρξηται βαδίζειν διὰ τῶν ποδῶν.

Ἀρτάρα. Ἀνθῶν, κυρίως τὸ μέρος τοῦ Κήπου, ὃ ἦν προσδιωρισμένος διὰ τὰ λουδούδια.

Ἀσγαβάδα. (ἡ), Εἶδος παιγνιδίου τῶν παίδων, ὅπερ ἐν Κων/πόλει καλεῖται σβοῦρος.

Ἀσπαλαμάτη ἐκάλουν τὸ κτύπημα τῆς δι-

Digitized by Google

ξιᾶς χειρὸς τοῦ ποδὸς ὑπὸ τοῦ διδασκάλου, ὅταν τοῦτο ἠτάκτει.

Ἀσπρόριζες (αἱ) Τὰ κοινῶς ῥεπάνια διὰ τὸ ἀπαίσιον τῆς προφορᾶς.

Β.

Βαρδάσα (ἡ) καρπὸς ἴδιος τῆς Χίου, ὃν εἰς οὐδένα ἕτερον τόπον ἀπήντησα· εἶνε ὅμοιος ὁ καρπὸς οὗτος κατά τε τὸ χρῶμα καὶ μέγεθος μὲ τὰ ὑπόλευκα ὀπωρικά, τὰ ὁποῖα φέρουν εἰς Κ/πολιν, ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἔχουσι τὴν ὡραίαν ὀσμὴν καὶ γεῦσιν ἐκείνου.

Βαρυχρὰς, βουρβούλακας φάσματα, δι' ὧν αἱ μητέρες καὶ παραμάναι ἐφόβιζον τὰ μικρὰ παιδία ἵνα μὴ κλαίωσι καὶ ἵνα κοιμῶνται.

Βερβελιαΐς ἡ κόπρος τῶν αἰγῶν καὶ τῶν προβάτων.

Βίγλα, θέσις ὑψηλή, ἐν ᾗ κατεσκεύαζον πυργίσκους ὅπως βλέπωσι τὰ μακρόθεν ἐρχόμενα πλοῖα ἐχθρικὰ ἢ πειρατικά.

Βιγλίζω διαφυλάττω, παρατηρῶν τὴν οἰκίαν ἵνα μὴ εἰσέλθῃ κλέπτης.

Βλάχος ἀστεϊσμὸς τῶν παιζόντων παιδίων, ὃν μετεχειρίζοντο περιπαίζοντες τὸ κατὰ τὸ παίγνιον κλάνον ἐξ ἀπροσεξίας παιδίον.

Γ.

Γαβάθη ἐκάλουν τὸ βαθὺ πινάκιον, ὅπερ μετεχειρίζοντο διὰ ζωμόν.

Γαδουροελαῖαι, ἐλαῖαι τῆς Χίου χρήσιμοι διὰ φαγεῖ μόνον καὶ παρὰ τὸ σύνηθες μεγάλαι καὶ ἐπιμήκεις καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ ὀνομασία αὐτῶν.

Γλυκάδι(ον) (τὸ) ἓν τισι χωρίοις τῆς Χίου καλοῦσιν οὕτω τὸ ὄξος πρὸς ἀποφυγὴν τῆς τραχύτητος τῆς προφορᾶς.

Γούλα (ἡ) ῥίζα τοῦ λαχάνου ἡ κράμβης καθαρισμένη, ὅπως ἅψητος φαγωθῇ.

Γούσουρα (ἡ) ἀποπληξία.

Ε.

Ἐλαχάρ της φράσις, ᾗ ἐχρῶντο, ὅπως δείξωσιν ὅτι γυνή τις εὑρίσκεται εἰς τὴν περίοδόν της.

Ἐπτάζυμα (τὰ) κολύκια τοῦ Πάσχα, ἅτινα ἐζήμωνον μὲ ἐρεβινθόζωμον.

Κ.

Κακοσάνταλος ὁ ἐκ γενετῆς ἄνισον ἔχων τὸ σῶμα καὶ ἀτάκτως περιπατῶν.

Καγιὰ (τὰ) πληθ· τὸ ἔμπροσθεν μέρος τοῦ ποδὸς ἢ τὸ ἔμπροσθεν τῆς κνήμης.

Καπνιστὰ καὶ *Βοῦροι*, οἱ κοινῶς λεγόμενοι Λικορίνοι, ἰδίως ἐν Χίῳ καλοῦσιν αὐτὰ Βούρους, ἴσως ἐκ τοῦ πρώτου εἰσαγαγόντος αὐτὰ ἐμπόρου.

Κατζούρη(ν) μικρὸν καὶ καμπύλον μαχαίριον, ὅπερ μεταχειρίζονται οἱ κηπουροί, ἵνα καθαρίζωσι τὰ φυτὰ καὶ κόπτωσι τοὺς ἀχρήστους κλόνους.

Κλοχιὸ (ν) οὐροδοχεῖον.

Κλώθη, ὁ νέος πρὸς νέαν ἐρωτικῶς ὁμιλῶν κρύφα τῶν γονέων.

Κουρκέλη ἢ *κουρκέλι(ν)* ὁ κρίκος τῆς θύρας, ὅπως σύρωσι καὶ ἐγκλείσωσιν αὐτὴν διὰ τῆς χειρός.

Κουρμάδες (αἱ) αἱ μαῦραι καὶ ὡραῖαι διὰ φαγεῖ ἐλαῖαι τῆς Χίου.

Λ.

Λάμνω, κωπηλατῶ ἐντὸς τῆς θαλάσσης.

Λημίρίζω βλέπω ἀλλόκοτα πράγματα, ὅταν ὁ ὀφθαλμὸς ἦνε κεκοπιακὼς ἢ ἄλλο τι πάσχῃ.

Μ.

Μαντηλιὰ (ἡ) Μανδήλιον πλῆρες καρπῶν, ὅπερ ἔδιδον ἐν Χίῳ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Ἁγίας Ματρώνας οἱ ἐρωμένοι πρὸς τὰς ἐρωμένας των ἢ οἱ φίλοι πρὸς τὰς φίλας των, καὶ ἰδοὺ πῶς τοῦτο ἐγίνετο·

Εἰς Χίον ἦλθεν ἁγία τις ὀνομαζομένη Ματρώνα πρὸς μνήμην τῆς ὁποίας ἀνήγειρον καὶ ἐκκλησίαν, ἑώρταζον δὲ τὴν μνήμην αὐτῆς τὴν 20ὴν Ὀκτωβρίου, καθ' ἣν οἱ πιστοὶ καὶ οἱ σεβόμενοι τὴν μνήμην αὐτῆς προσήρχοντο ἀθρόοι οὐ μόνον ἐκ τῶν διαφόρων μερῶν τῆς Χίου, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων πλησίων μερῶν οἷον Τζεσμέ, Ἀλάτζατα, Κάτω Παναγία, Κάρυσον κτλ. διότι ἦτο θαυματουργός· ὅθεν ἡ πανήγυρις αὐτῆς ἐτελεῖτο μεγαλοπρεπεστάτη διὰ τὴν συρροὴν τῶν πιστῶν. Ὅτε δὲ ἐπλησίαζεν ἡ πανήγυρις αὕτη, Ὀθωμανοὶ καὶ ἄλλοι ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐκόμιζον πρὸς πώλησιν διαφόρους ξηροὺς καρπούς, οἷον σταφίδας παντὸς εἴδους, σῦκα, λεπτοκάρυα, κάρυα, λεμπλεπιά, μουστόπητας, μάνας, χουρμάδες, μῆλα, κάστανα, χαλβᾶν καὶ ἄλλα, καὶ οὕτως ἐσχηματίζετο ἀγορὰ ἔν τινι πεδιάδι καλουμένῃ Βουνάκι· ἔκειτο δὲ ἡ πεδιὰς αὕτη μεταξὺ τοῦ φρουρίου καὶ τῆς ἐκ-

Digitized

κλησίας τῆς εἰρημένης μάρτυρος· διαρκούσης τὴς πανηγύρεως ταύτης, ἤτις ἦτο μία τῶν ἀξιοθεάτων τῆς Χίου, ὅλοι οἱ νέοι, αἱ νέαι, οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι ἐξήρχοντο καὶ ἰδίως αἱ νέαι αἱ ἔχουσαι μνηστῆρας ἢ ἐρωμένους ἢ συγγενεῖς· αἱ νέαι χαριεντιζόμεναι μετὰ τῶν νέων ἔλεγον αὐτοῖς «δὲν μοῦ ἔδωσες μαντηλιὰ» ἤτοι δὲν προσέφερεν αὐτῇ ὁ νέος τὸ μανδήλιόν του πλῆρες ἐκ τῶν πρὸς πώλησιν ξηρῶν καρπῶν, ὅπερ κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην ἦτο τὸ πάγκοινον δῶρον· αἱ νέαι λαμβάνουσαι τὸ δῶρον τοῦτο ἀστειζόμεναι ἔλεγον τοῖς προσφέρουσιν ὅτι οὔτε τὸ μανδήλιον ἐπιχρέφουσι· συνήθως αἱ τοιαῦται μανδηλιαὶ ἐδίδοντο ὑπὸ τῶν μνηστήρων εἰς τὰς μνηστὰς ἐντὸς πολυποικίλων καὶ χρυσοκεντήτων μανδηλίων, ἀλλὰ καὶ αἱ ὑπανδρευμέναι γυναῖκες ἐλάμβανον κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην τοιαῦτα δῶρα ὑπὸ τῶν οἰκείων καὶ συγγενῶν αὐτῶν. Ἡ δὲ πανήγυρις αὕτη διήρκει τρεῖς ἡμέρας ἐν ᾗ ἐγίνετο μεγάλη κατανάλωσις ξηρῶν καρπῶν, προσφερομένων ἐντὸς μανδηλίων, ἐξ οὗ καὶ ἡ μανδηλιά, καὶ τὸ ἱστορικὸν αὐτῆς.

Μπαταδοῦρος (ὁ) ῥάβδος ἔχουσα μῆκος ἑνὸς πήχεως, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ὁποίας οἱ κυνηγοὶ ἔδενον τεχνιέντως στρουθίον· τὴν ῥάβδον ταύτην συνήθως ἔδενον μετὰ τοῦ στρουθίου πλησίον δικτύου ἢ ἄρας καλουμένου, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν φρύντζα (ὄρα φρύντζα) διὰ σπάγγου, καὶ οὕτως ἐποκίνουν ὅταν στρουθοὶ διήρχοντο ἄνωθεν, ἵνα βλέπωσι τὸ προσδεδεμένον στρουθίον οὗτοι δὲ ἑλκυόμενοι ἐξ αὐτοῦ εἰσήρχοντο εἰς τὸ δίκτυον εὐκολώτερον, τὸ δὲ προσδεμένον τοῦτο στρουθίον ἐκάλουν ἐν Χίῳ Μπαταδοῦρον, ὅπερ ἀλλαχοῦ καλοῦσι προδότην.

Μανταφούρι (*or*) μικρὸν καὶ κυρτὸν ξύλον, ὅπερ οἱ κηπουροὶ μεταχειρίζονται, ἵνα ἀνοίγωσιν ἐπὶ τῆς γῆς ὀπὴν καὶ θέτωσι τὸν σπόρον κουκίων, μελιτζάνων καὶ ἄλλων.

Μαριόλος (ὁ) κατὰ τὴν προφοράν, πότε μὲν ἐκλαμβάνεται ἀγχίνους, πότε δὲ πονηρός.

Μισάκης ὁ προπάτωρ, παποῦς.

Μουρούχος ὁ ἐκτομίας, εὐνοῦχος.

Μόστρα=ἑορτή· ἐν Χίῳ μεταξὺ Ἀναλήψεως καὶ Πεντηκοστῆς ἐγίνετο τριήμερος πανήγυρις ὑπὸ τῶν χωρικῶν τελουμένη ὡς ἑξῆς· ἐκ τῶν μεσημβρινῶν χωρίων τῆς Χίου καὶ ἰδίως ἀπὸ τοῦ μᾶλλον μεμακρυσμένου ἀρχόμενοι οἱ νέοι, ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὰς ἐρωμένας των ἢ μνηστάς των καὶ διερχόμενοι ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον καὶ πολλαπλασιαζόμενοι συνεποσοῦντο εἰς τρεῖς ἕως καὶ τέσσαρας χιλιάδας. Ἕκαστος τούτων ἔφερεν ἐπὶ τοῦ ὤμου του κλάδον δένδρου· χορεύοντες δὲ καὶ ᾄδοντες ἔφθανον εἰς τὸν λεγόμενον Κάμπον παρὰ τὸ χωρίον Κὺθυμιανά, ἔνθα καὶ διενυκτέρευον, τὴν δ' ἐπιοῦσαν διὰ τοῦ ἰδίου τρόπου καὶ τῆς αὐτῆς τάξεως, ἤτοι χορεύοντες καὶ εὐθυμοῦντες διήγαγον, τὴν δὲ τρίτην ἡμέραν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς πανηγύρεως ἕκαστος τούτων ὤφειλε νὰ εὑρεθῇ εἰς τὸ χωρίον του. Ἡ ἑορτὴ αὕτη ἡ πανήγυρις ἐκαλεῖτο Μόστρα.

Μουσσελέζι (*or*) ὁ ξανθὸς καὶ εὐώδης οἶνος τῆς Χίου, ὃν συνήθως μετεχειρίζοντο κατὰ τὴν Διακαινίσιμον ἑβδομάδα πρὸς ἐμβάπτισιν τῶν κολυκίων τοῦ Πάσχα.

Μοσχολούρι (*or*) τὸ κοινῶς λεγόμενον ἐν Κ/πόλει Γαζία, ἄνθος.

Μπούσουλα τὸ τουρκιστὶ κουτί(ν).

Μπουσουλέτα· πήλινον ἀγγεῖον στρογγύλον, ὅπερ εἶχε μακρὰν καὶ στενὴν ὀπὴν ἠνεῳγμένην· ἐχρησίμευε δὲ τοῦτο, ἵνα θέτωσιν ἐντὸς αὐτοῦ τὰ παιδία τὰ χρήματα, ὅσα παρὰ τῶν γονέων των ἐλάμβανον ὡς δῶρα· τοῦτ' αὐτὸ ἐποίουν καὶ οἱ ὑπηρέται, ὅταν δ'ἐπληροῦτο, συνέτριβον αὐτὸ καὶ διενέμοντο ἐξ ἴσου τὰ χρήματα.

Μπούμπουλας, σταμνίον μέ λαιμὸν ἱκανῶς μακρὸν καὶ κοιλίαν, ὅπερ μετεχειρίζοντο οἱ παῖδες πορεύομενοι εἰς τὸ σχολεῖον, ἵνα λαμβάνωσι καὶ πίνωσι νερόν.

Ν.

Νιχάτα (τὰ), ἡ σταφυλὴ τῆς Χίου ἡ ἔχουσα ῥόγαν μακρὰν καὶ ὀξεῖαν.

Νόννα ἡ προμήτωρ, μάμμη.

Ξ.

Ντανὸς τὸ κοινῶς μαγγάλιον.

Ξεκάπουλα, τὸ ὄπισθεν μέρος ὄνου ἢ ἡμιόνου ἢ ἵππου, ὅπερ δὲν καλύπτει τὸ σαμάριον, καὶ ἐφ' οὗ ἱππεύουσιν οἱ χωρικοί, ὅταν ἐπὶ τοῦ ζώου των ἔχωσι φορτίον.

Ξεκομμένα (τὰ) θαλασσοδάνεια.

Ο.

Οὔριος ὁ ἀνόητος.

Π.

Πάγες ὁ πατήρ, ἀλλὰ τὸ γ προφέρεται ψ-

Digitized by Google

λώτατον, καὶ ὡς νὰ μὴν ὑπῆρχεν = ὁ πάες· εἶνε τὸ δίγαμμα;

Παγυρὴς ὁ ἀνάδοχος τῶν παίδων.

Παγιάβλι (*or*) μικρὸς μουσικὸς αὐλός.

Πεζούλα (ἡ) ἔξωθεν ἑκάστης οἰκίας ἐν Χίῳ παραπλεύρως ἔθετον ἢ μονόλιθον ἢ ἔκτιζον ἐκ πετρῶν σοφάν, ἵνα χρησιμεύῃ διὰ τὴν ἱππασίαν. ΚΝ.

Περλογή, τὸ τουλοῦμι εἰς ὃ θέτουσιν οἶνον ἢ ὄξος.

Πωλέξιο (*r*), τὸ κοινῶς καλούμενον οὐροδοχεῖον.

Πίτζος (ὁ) τὸ ξηρὸν νεῦρον τῶν βοτδίων, ὅπερ εἶχον ἐν χρήσει οἱ διδάσκαλοι ἵνα δέρωσι τοὺς ἀμελεῖς μαθητάς.

Πρόσφωλο (*r*) τὸ ὠόν, ὅπερ συνήθως ἀφίνουσιν εἰς τὴν φωλεὰν τῆς ὄρνιθος, ἵνα χρησιμεύσῃ αὐτῇ ὡς ὁδηγὸς καὶ μὴ ὑπάγῃ εἰς ἄλλην φωλεάν.

Πουζού (ἡ) Τουρκιστὶ τζέπη. Ἰδίως ἐκαλεῖτο τὸ ἐκ δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν θυλάκιον τῶν ἐμτερίδων ἢ μακρῶν δουλαμάδων.

Ρ.

Ῥάμνα (ἡ)· Ἀνθοδέσμη ἐκ καρπῶν δένδρων, φύλλων καὶ ἀνθέων ἐπὶ τρίποδος ξυλίνου· τὸ δ' ἔθιμον τοῦτο ἐγίνετο ὡς ἑξῆς ἐν Χίῳ.

Ἐπὶ ξυλίνου τρίποδος ἔχοντος ὕψος ἑνὸς περίπου μέτρου ἔδενον καρποὺς δένδρων, ἤτοι πορτοκαλλέων, νεραντζίων, λεμονίων καὶ γλυκολιμονίων, ἄνωθεν δὲ καὶ κάτωθεν τούτων ἔθετον φύλλα κισσοῦ καὶ ἄνθη διάφορα, ἐπὶ καρπῶν δέ τινων προσεκόλλουν καὶ φύλλα χρυσοῦ (βαράκια) καὶ οὕτως ἀπετελεῖτο ὡραία ἀνθοδέσμη· συνήθεια δὲ ἦτο ἐν Χίῳ νὰ φέρωσι τοιαύτας ἀνθοδέσμας οἱ κηπουροὶ πρὸς τοὺς κυρίους των κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως· κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην διακόσιοι ἢ καὶ τριακόσιοι κηπουροὶ ἐνδεδυμένοι τὰς πολυτελεῖς στολάς των ἀναβαίνοντες ἐπὶ ἡμιόνων ἐπὶ δὲ τοῦ γόνατος στηρίζοντες τὴν ῥάμναν, ἣν διὰ τῆς δεξιᾶς ἐκράτουν, καὶ ὄπισθεν αὐτῶν ἔχοντες ζεῦγος ὀρνίθων εἰσήρχοντο εἰς τὴν πόλιν Χίον· τὸ δὲ θέαμα ἦν μεγαλοπρεπές· ἀφοῦ δὲ οὗτοι εἰσήρχοντο εἰς τὴν πόλιν, ἕκαστος ἐπορεύετο εἰς τὸν κύριόν του, καὶ τὴν μὲν ῥάμναν ἔθετεν ἐντὸς τῆς αἰθούσης τῆς ὑποδοχῆς, ἵνα βλέπωσιν αὐτοὶ οἱ εἰσερχόμενοι, τὰς δ' ὄρνιθας παρέδιδεν τῇ ὑπηρετρίᾳ· τούτων γενομένων ὁ κηπουρὸς ἀπηύθυνεν εἰς τὸν κύριον καὶ κυρίαν τῆς οἰκίας τὰς συγχαρητηρίους εὐχάς του διὰ τὸ ἐπίσημον τῆς ἡμέρας, καὶ ἀμέσως ἔπαιρνε τέσσαρας στάμνας καὶ ἐπορεύετο μετὰ τοῦ ἡμιόνου του νὰ φέρῃ· τοῖς κυρίοις διαυγὲς πόσιμον ὕδωρ, ὅπερ ἐχρησίμευεν εἰς τὴν οἰκίαν· ἅμα οὗτος ἐπέστρεφεν ἀπὸ τοῦ νεροῦ, εὕρισκεν ἐντὸς τοῦ μαγειρίου τράπεζαν ἡτοιμασμένην ἵνα καλῶς φάγῃ, ἰδίως δ' ὄρνις βραστὴ παρετίθετο αὐτῷ καὶ ἄφθονος οἶνος· ἀφοῦ δ' ἐλάμβανε δῶρον χρηματικόν, διότι εἰς Χίον συνήθεια ἐπεκράτει, ἵνα τὰ δῶρα τοῦ νέου ἔτους δίδωνται κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, περὶ μεσημβρίαν ὁ κηπουρὸς ἀνεχώρει· ἔφευγον δὲ ὅλοι οἱ κηπουροὶ ὁμοῦ αἱ δὲ ἐρωμέναι ἢ μνησταί των περιέμενον αὐτοὺς καὶ διήρχοντο τὴν πρώτην καὶ δευτέραν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς συνευθυμοῦντες, συγχωρεύοντες καὶ συνδιασκεδάζοντες. Ἰδοὺ τὸ ἱστορικὸν καὶ ἡ σημασία τῆς ῥάμνας.

Ῥάπη (ἡ) τὸ στέλεχος τοῦ σίτου τὸ ἀπὸ τὸ στάχυον μέχρι τοῦ πρώτου κόμβου, ὅπερ ἐξήραινον καὶ κατεσκεύαζον πανέρια, καλάθια καὶ λοιπά.

Ῥούσιο (*r*) Εἶδος ταφυλῆς ξανθῆς τῆς Χίου, ἣν ὡς ἐκ τοῦ χρώματος καλοῦσιν οὕτως· ἆρά γε μὴ καὶ ἐκ τῆς καταγωγῆς ἐκλήθη οὕτω;

Σημ. Ὑπάρχει ἐν Χίῳ καὶ ἕτερον εἶδος ταφυλῆς χρώματος μαύρου καὶ ἐχούσης τὴν ὀσμὴν συκαμίνων.

Σ.

Σασάρισμα (τὸ) συνώνυμον τοῦ δοκιμή· κυρίως μετεχειρίζοντο τὴν λέξιν ταύτην ἐπὶ δοκιμῆς φορέματος, ἣν συνήθως κάμνουσιν οἱ ῥάπται.

Σίκλα (ἡ) ἐκ χαλκοῦ ἀντλία, ἣν συνήθως ἔχουσιν ἐν τοῖς φρέασι.

Σκάμαρδρο(*r*) τὸ ὁμαλὸν ἐκ βάμβακος πανίον, ὅπερ ἐντὸς τῆς Χίου κατεσκευάζετο.

Σκαμπελάκι(*or*) μικρὸν σκαμνίον ἔχον τέσσαρας ἢ ἓξ πόδας καὶ κατεσκευασμένον ἐκ σανίδων· τοῦτο ἔθετον ὑποκάτω σινίου ἵνα φάγουν ἢ μετεχειρίζοντο ἐν τῷ μαγειρίῳ πρὸς κατασκευὴν καὶ προετοιμασίαν φαγητῶν.

Σκρόγα (ἡ) ἄξων ὁριζοντίως τιθεμένος καὶ ὁριζοντίως στρεφόμενος πρὸς ἄντλησιν ὕδατος.

Σκουτέλι (*r*) τὸ κοινῶς πιάτο, ἀλλὰ κυρίως τὸ μετάλλινον εἰς ὃ ἔθετον τὸ φαγητὸν τῶν παίδων, ἵνα μὴ σπάνωσιν αὐτό.

Σκουρβούλα (ἡ) τὸ χθαμαλὸν κλίμα, τὸ παράγον σταφυλὴν πρὸς κατασκευὴν οἴνου.

Digitized by Google

Σταμένια (τὰ) οἱ ὕελοι τῶν θυρῶν ἢ παραθύρων.

Σφουγγέτια (τα) τὰ ὀμματουάλια.

Σπούντζα (ἡ) οὗτος ἐκαλεῖτο τὸ χονδρομέταξον, ὅπερ ἔθετον ἐντὸς τοῦ καλαμαρίου πρὸς διατήρησιν τῆς μελάνης.

Στρέπια (τα) οἱ ξύλινοι ἢ σιδηροῖ πόδες κλίνης συνήθους.

Σουφικό(ν) τὸ κοινῶς καλούμενον στιφάτον φαγητόν.

Σπόρτα (ἡ) τὸ μικρὸν ζιμπίλιον, ἐν ᾧ ἔθετον τὰ ἐδώδιμα τῆς ἡμέρας.

Τ.

Ταμπουρᾶς (ὁ) ἐν Χίῳ καλοῦσιν οὕτω τὰς κιτρίνους καὶ μακρὰς κολοκύνθους.

Τζάτζα ἡ μήτηρ.

Τζαγγιά (τα) τὰ ὑποδήματα.

Τζαμπούρα ἡ ἐκ στελέχους σίτου ἢ ἄλλου χόρτου ἢ καὶ φύλλου κατασκευαζομένη ὑπὸ τῶν παίδων χάριν παιδιᾶς σφυρίκτρα· ἀλλὰ καὶ ἡ μικρὰ σάλπιγξ πρὸς διασκέδασιν τῶν παίδων οὕτως ἐκαλεῖτο.

Τράφος· Τὸ ἀκαλλιέργητον μέρος τῆς γῆς τὸ πλησίον τοίχου καὶ μὴ δυνάμενον νὰ καλλιεργηθῇ διὰ τοῦ ἀρότρου ἢ τῆς σκαπάνης.

Τρυγλία (τὰ) τὰ κοινῶς μπαρπούνια (ψάρια).

Φ.

Φόρος ἡ ἀναβοκαταβαίνουσα ἡμερησία τιμὴ τῆς μετάξης κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς πωλήσεώς της.

Φρύντζα (ἡ) μικρὰ καλύβη ἐκ κλάδων δένδρων, ἣν οἱ κυνηγοὶ κατεσκεύαζον εἰς ἀγρούς, ὅπως κυνηγῶσι στρουθία. Πέντε δὲ μέτρα μακρὰν αὐτῆς ἔλεγον τὴν λεγομένην ἄραν ἢ δίκτυον μετὰ τοῦ μπαταδούρου (ὅρα τὴν λ. Μπαταδοῦρος)· ὑπὸ τὴν καλύβην ταύτην εἰσήρχοντο οἱ κυνηγοί, ἵνα μὴ βλέπωσιν αὐτοὺς τὰ στρουθία καὶ φεύγωσι.

Χ.

Χιλὸς ὁ. Μίγμα ἐξ ἀλεύρου πετμεζίου, νεροῦ καὶ ἀρωμάτων τινῶν, ὅπερ ἔν τισι χωρίοις τῆς Χίου κατεσκεύαζον, ὅτε συνέβαινε σημαντικοῦ τινος θάνατος· μετεχειρίζοντο δ' αὐτὸ κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἐκ τῆς κηδείας τοῦ νεκροῦ, προσφέροντες ἀνὰ ἓν μικρὸν πινάκιον εἰς τοὺς ἐπιστρέφοντας ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ νεκροῦ μετὰ τὴν κηδείαν ὡς ἀναψυκτικόν.

—

Β'. Αἰνίγματα.

1. Τρεῖς τὴν βαστοῦν ὅταν γεννᾷ μ' ἀλήθεια πρῶτα πίνει, μαῦρα τὰ κάμνει τὰ παιδιά, καὶ σ' ἄσπρο χωράφι θρέφονται.

Εἶνε ἡ πέννα, δι' ἧς γράφομεν.

2. Στεγνὴ τὴν βάζω, ὑγρὰν τὴν βγάζω.

Εἶνε ἀντλία ἢ ὁ κοινῶς κουβᾶς δι' οὗ ἐκβάλλομεν τὸ ὕδωρ.

3. Ἁλμυρὸ καὶ ἀνάλατο κρέμαται εἰς τὸν κλῶνόν του.

Εἶνε τὸ νωπὸν ἐριθίνθιον, οὗ τινος ὁ μὲν ἐξωτερικὸς φλοιὸς εἶνε ἁλμυρός, ἔσωθεν δὲ ὁ καρπὸς γλυκύς.

4. Ἄνδρας μάνδρα κάμνει το, ἄνδρας μὲ γυναῖκα κάμνει το, ἀλλὰ γυναῖκα μὲ γυναῖκα δὲν τὸ κάμνει·

Εἶνε ἡ ἐξομολόγησις.

5. Ἐκ τῆς γῆς ἐπλάσθην ὡς ὁ Ἀδὰμ καὶ ἐν τῇ ζωῇ μου πολλοὺς ἐδρόσισα, ἐν δὲ τῷ ἀποθανεῖν με οὐδεὶς εὑρέθη νὰ θάψῃ τὰ ὀστᾶ μου

Εἶνε ἡ συντετριμμένη στάμνα ὕδατος.

—

Γ. Συνήθειαι.

Περὶ τῶν ἑορτῶν Μόστρας καὶ Ῥάμνας καὶ τῶν ἐν αὐταῖς τελουμένων εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν καὶ ὅρα ἐν λέξεσι Μόστρα καὶ Ῥάμνα· —ἐνταῦθα ἀναφέρομεν ἕτερον ἔθιμον τῆς Χίου λίαν περίεργον, ἔν τισι χωρίοις, ὅταν οἰκογενειά τις ἀπολέσῃ τὸ ἄρρεν τέκνον, ὅπερ ἐξόχως ἠγάπα· ἐὰν εἰς τὸν ἑπόμενον τοκετὸν γεννηθῇ ἄρρεν, τότε δίδεται εἰς αὐτὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἀποθανόντος ἄρρενος, ἐὰν δὲ γεννηθῇ θῆλυ, τότε δίδεται καὶ εἰς τὸ θῆλυ τὸ ὄνομα τοῦ ἄρρενος, ὅπερ μετατρέπουσιν εἰς θηλυκόν· οἷον τὸ Νικόλαος εἰς Νικολοῦ ἢ Νικολέτα, τὸ Ἀντώνιος εἰς Ἀντωνοῦ κτλ.

Ἡ συνήθεια αὕτη ἔστιν ἀρχαία καὶ ἑλληνικὴ καὶ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος φαίνεται ἕλκουσα τὴν καταγωγήν των καὶ ἑορταὶ Μόστρας καὶ Ῥάμνας, αἵτινες ἦσαν ἀγροτικαὶ ἑορταὶ τελούμεναι ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων πρὸς τιμὴν τῆς θεᾶς Φλώρας.

Ἄλλα πολλῶν γυναικῶν ὀνόματα ὡς Ζεν-

Digitized by Google

νοῦ, Ἀγγεροῦ πόθεν ἔχουσι τὴν καταγωγήν των, οἱ σοφοὶ γλωσσολόγοι ἂς ἀποφανθῶσι.

—

Δ'. Ἤθη καὶ ἔθιμα ἄλλων Νήσων καὶ τόπων.

1. Ἐν τῇ νήσῳ Λήμνῳ, τὴν οἰκοδέσποιναν καλοῦσιν ἢ τιτλοφοροῦσι διὰ τοῦ τίτλου Ἀμπουζούδα ἀντὶ Κυρία. Νομίζω δὲ ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι βουλγαρικόν, ἀλλὰ πῶς ἐπεκράτησεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐκείνην νῆσον ἀγνοῶ, διότι βούλγαροι δὲν ὑπάρχουσιν.

2. Ἐν τῇ νήσῳ Πάτμῳ, αἱ γυναῖκες μερικὰς λέξεις δὲν προφέρουσιν, ὅπως προφέρωσιν αὐτὰς οἱ ἄνδρες· οἷον τὸ δύο οἱ μὲν ἄνδρες προφέρουσι καθαρῶς δύο, ἀλλ' αἱ γυναῖκες προφέρουσι αὐτὸ νιζώ, τὸ κρέας, κξιὰς καὶ τ: λ: ἐὰν δέ τις ἐρωτήσῃ αὐτοὺς τὸν λόγον τούτων, λέγουσιν ὅτι αἱ γυναῖκες δὲν πρέπει νὰ ὁμιλοῦν, ὅπως καὶ οἱ ἄνδρες.

3. Ἐν τῇ νήσῳ Σύμῃ, ἧς τὰ 3/4 τῶν κατοίκων εἶνε ἁλιεῖς σπόγγων, τὸν ἐκλεκτὸν καὶ καλὸν σπόγγον καλοῦσι «*Μελάτη*, τὸν δὲ κατώτερον καὶ χονδρὸν *Τσιμούσα*, ἀλλὰ πόθεν αἱ ὀνομασίαι αὗται;

4. Ἐν τῇ νήσῳ Ῥόδῳ, τὴν πόλιν διαιροῦσιν εἰς *Μαράσια*, ἤτοι γειτονίας καὶ πρὸς διάκρισιν δίδουσιν εἰς ἕκαστον Μαράσι τὸ ὄνομα τῆς κυριωτέρας ἐκκλησίας οἷον *Μαράσι* τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων καὶ τ: λ: ὑποθέτω ὅτι τοῦτο εἶνε παραφθορὰ τοῦ μοῖρα, μοιράσιον, μαράσι.

Ἐν τῇ αὐτῇ νήσῳ ὑπάρχει καὶ ἐξοχή τις, ἣν οἱ κάτοικοι καλοῦσι Τριαντα· ἐξετάσας περὶ τούτου ἔμαθον ὅτι εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο ὑπῆρχεν ἄλλοτε ἀνδρειάς· ὅθεν ἡ ὀνομασία τοῦ τόπου ἦτον Ἀνδριάς, ἀντὶ λοιπὸν νὰ λέγωσι Ἀδριάντα, ἀπέκοψαν τὸ ἀν καὶ ἔτρεψαν τὸ δ: εἰς τ: ὅθεν ἐγένετο τριάντα.

5. Ἐν τῇ νήσῳ Κύπρῳ ὁ σύζυγος καλῶν τὴν σύζυγον του, δὲν καλεῖ ποτὲ αὐτὴν ὀνομαστί, ἀλλὰ διὰ τοῦ χαριεντισμοῦ *χαρῶσε*, ἵνα ἀποδείξῃ τὴν πρὸς αὐτὴν ἀγάπην του, καὶ ὅταν ἀκόμη ζητῇ παρ' αὐτῆς πρᾶγμά τι, πάλιν διὰ τοῦ αὐτοῦ χαριεντισμοῦ ζητεῖ τοῦτο, οἷον· χαρῶσε, φέρε με ἕνα λαμπρὸν=νερόν, φέρεμε ἕνα λαμπὼ=ἄνθρακα, φωτιάν.

6. Ἐν τῇ νήσῳ Ἰκαρίᾳ, ὅταν τις τῶν κατοίκων πάθῃ ἀτύχημά τι καὶ συλλάβῃ τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ δεῖνα νεκρός, ὅστις δὲν ἦτο φίλος του, ἐγένετο αἴτιος τοῦ ἀτυχήματός του τούτου, τότε προσκαλεῖ κρύφα συγγενεῖς ἢ φίλους του, ἵνα ὑπάγωσι νὰ τζικουρίσωσι τὸν νεκρὸν διὰ νυκτός. Ἡ πρᾶξις αὕτη γίνεται νύκτωρ καὶ κρύφα, ἵνα μὴ λάβωσιν εἴδησιν οἱ συγγενεῖς τοῦ νεκροῦ καὶ γίνῃ θόρυβος.

Τὸ δὲ λεγόμενον *τζικούρισμα* γίνεται οὕτως· οἱ συγγενεῖς, οἱ φίλοι τοῦ παθόντος λαμβάνουσι πελέκεις καὶ πορεύονται εἰς τὸ μνῆμα τοῦ ἀποθανόντος· ἀφοῦ δ' ἐξορύξωσι τὰ ὀστᾶ ἐκ τοῦ μνήματος, διὰ τῶν πελέκεων συντρίβουσιν αὐτά, εἶνε δ' ἡ λέξις ἐκ τοῦ τζεκούρι=πέλεκυς.

Τὸ ἔθιμον τοῦτο ἦτο ἐν χρήσει μέχρι τοῦ νῦν, καὶ ὁ νῦν ἀρχιερατεύων τῆς Σάμου κ. Γαβριὴλ εἰς οὗ τινος τὴν δικαιοδοσίαν ὑπάγεται ἡ Ἰκαρία μετὰ πολλῶν κόπων καὶ δυσκολιῶν ἠδυνήθη νὰ καταπαύσῃ τὸ ἀπάνθρωπον τοῦτο ἔθιμον.

7. Ἐν Βυρηττῷ τῆς Συρίας αἱ γυναῖκες τῶν χριστιανῶν ἐκαλύπτοντο ὡς αἱ ὀθωμανίδες· ἐὰν δέ τις καθ' ὁδὸν ἀπήντα χριστιανὴν γνωστήν του, δὲν ἔπρεπε νὰ χαιρετήσῃ αὐτήν, πρὶν αὕτη χαιρετήσῃ πρώτη· ὁ ἀνήρ, ὅστις πρῶτος ἐχαιρέτα καθ' ὁδὸν χριστιανήν, ἐγίνετο αἴτιος παραπόνων αὐτῆς πρὸς τὸν σύζυγόν της ἢ πατέρα της.

Οἱ γάμοι τῶν χριστιανῶν εἰς Βυρητὸν ἐτελοῦντο οὕτως.

Ἐν τῷ μέσῳ τῆς πρὸ τοῦ γάμου ἑβδομάδος ἡ νύμφη παραλαμβάνουσα ὅλας τὰς συγγενεῖς αὐτῆς ἐπορεύετο εἰς τὸν λουτρὸν μετὰ φαγητῶν καὶ ἀραβικῶν τραγῳδίων, ἅτινα ἔψαλλον γυναῖκες ἐξ ἐπαγγέλματος καὶ διήρχοντο ἐκεῖ ὅλην τὴν ἡμέραν ἐν εὐθυμίᾳ, καὶ ὅλα τὰ γινόμενα ἔξοδα ἐποίει ἡ νύμφη· τὸ δὲ σάββατον τῆς αὐτῆς ἑβδομάδος μετὰ μεσημβρίαν προσκαλεῖ ἡ νύμφη εἰς τὴν πατρικήν της οἰκίαν τὰς συγγενεῖς της καὶ τὰς τραγῳδιστρίας καὶ εὐωχοῦντο· αἱ τραγῳδίστριαι εἰς τὸ τέλος ἑκάστου στίχου, ὅστις ἦν ἔπαινος τοῦ γαμβροῦ καὶ τῆς νύμφης, ἐπαναλαμβάνουσι τὰ λοῦ, λοῦ λοῦ· μετὰ τῆς δυνατωτέρας καὶ ὑψηλοτέρας φωνῆς· οἱ ἐντόπιοι θεωροῦσι τὸ λοῦ, λοῦ λοῦ τοῦτο ὡς ἑλληνικόν· τὴν δ' ἐπαύριον κυριακὴν οἱ γονεῖς τῆς νύμφης ἐν τῇ οἰκίᾳ των ἔχουσιν ἕτοιμα καὶ κατὰ σειρὰν ὅλα τὰ προικῶα καὶ λοιπὰ δῶρα τὰ προητοιμασμένα διὰ τὴν νύμφην· περὶ δὲ τὴν μεσημβρίαν ἢ μικρὸν μετὰ ἔρχεται ὁ γαμβρὸς μετὰ τῶν γονέων καὶ συγγενῶν του εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης· ὁ δὲ πλησιέστερος

Digitized by Google

καὶ προσφιλέστερος τῶν συγγενῶν τοῦ γαμβροῦ προσδιορίζεται ὡς ἀρχηγὸς τοῦ γάμου. Τούτων γινομένων ἔρχεται ὁ ἱερεύς, ὅστις τελεῖ τὸ μυστήριον καὶ τὴν τελετὴν τοῦ γάμου, μεθ' ἣν καὶ ἀναχωρεῖ. Ἀμέσως δὲ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ ἱερέως, ὁ χρέη ἀρχηγοῦ τοῦ γάμου τελῶν συγγενὴς φωνάζει μεγαλοφώνως καὶ σχεδὸν ῥήγνυσι φωνὴν προσκαλῶν ὅλους τοὺς παρόντας συγγενεῖς καὶ φίλους τοῦ γαμβροῦ, ἵνα ἁρπάσωσι τὰ πράγματα τῆς νύμφης καὶ μεταφέρωσιν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ, οἱ δὲ ἐναπολειφθέντες συγγενεῖς καὶ φίλοι παραλαμβάνουσι τὸν γαμβρὸν καὶ αἱ γυναῖκες τὴν νύμφην, καὶ ὅλοι ὁμοῦ μεταβαίνουσιν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ, οἱ δὲ γονεῖς τῆς νύμφης καὶ ὁ οἶκός των διάκεινται εἰς τοιαύτην κατάστασιν ὡς ἂν εἰσῆλθον λῃσταὶ καὶ διήρπασον αὐτούς. Ἀφοῦ δὲ μεταφέρωσι τὸν γαμβρὸν καὶ τὴν νύμφην εἰς τὴν οἰκίαν των, οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι μένουσιν ἐπὶ μικρόν, καὶ εἶτα ἀπέρχονται πάντες εἰς τὰ ἴδια.

Μετὰ ὀκτὼ ἡμέρας ἤτοι τὴν προσεχῆ κυριακὴν γίνεται ὁ λεγόμενος ἀντίγαμος, καὶ τότε ὅλοι οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι τοῦ τε γαμβροῦ καὶ τῆς νύμφης πορεύονται νὰ χαιρετήσωσι τοὺς νεονύμφους ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ γαμβροῦ· κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἡ νύμφη ἐστολισμένη διὰ τῶν πολυτελεστέρων φορεμάτων της καὶ κεκοσμημένη διὰ κνάδων τό τε πρόσωπον καὶ τὰς χεῖρας κάθηται γονυκλιτῶς εἰς τὸν νυμφικόν της θάλαμον, οὗτινος ἡ θύρα εἶνε κεκλεισμένη· πρὶν δὲ εἰσέλθῃ ὁ ἐρχόμενος νὰ χαιρετήσῃ αὐτήν, ἡ νύμφη εἰδοποιεῖται καὶ κλείει τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ εἶτα εἰσέρχεται ὁ χαιρετήσων, οὗτινος τὸ ὄνομα εἶνε γνωστὸν τῇ νύμφῃ ἐκ τῆς εἰδοποιήσεως· οὔτε ὁ εἰσερχόμενος, ἵνα χαιρετήσῃ προφέρῃ λόγον εἰς τὴν νύμφην, οὔτε αὕτη πρὸς ἐκεῖνον, ἀλλὰ κάθηται σιωπηλῶς ἔμπροσθέν της ἐπὶ ἓν σχεδὸν λεπτὸν καὶ εἶτα ἐξέρχεται. Ἔξωθεν περιμένουσιν αὐτὸν ὁ γαμβρὸς, οἱ γονεῖς καὶ συγγενεῖς του, οὓς ἐπὶ ποδὸς χαιρετᾷ καὶ ἀπέρχεται.

Τὸ δὲ ἑσπέρας τῆς ἡμέρας τοῦ ἀντιγάμου ὁ γαμβρὸς δίδει μεγαλοπρεπὲς τραπέζιον εἰς τοὺς γονεῖς καὶ συγγενεῖς αὐτοῦ τε καὶ τῆς νύμφης, ἐν ᾧ εἰσὶ κεκλημέναι καὶ αἱ τραγῳδίστριαι, ὧν τὸ λοῦ, λοῦ, λοῦ κατὰ τὴν ἑσπέραν ἐκείνην φθάνει μέχρις τρίτου οὐρανοῦ ἐπαναλαμβανόμενον εἰς τέλος ἑκάστου στίχου ἀραβικοῦ.

Σημειωτέον δὲ ὅτι αἱ τραγῳδίστριαι αὗται εἶνε καὶ μυργιολογίστριαι προσκαλούμεναι, ἵνα θρηνήσωσι τὸν νεκρόν, οὗτινος πλέκουσι τὰ ἐγκώμια ἀραβιστί, ἐπαναλαμβάνουσαι εἰς τὸ τέλος ἑκάστου ἀραβικοῦ μυργιολογίου πάλιν τὸ λοῦ, λοῦ, λοῦ.

Δ'.

ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΜΒΟΛΗ.

Α'.

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

—

Α'. ΙΣΤΟΡΙΚΑ.

1

Τοῦ Κομνᾶ Τράκα.

(Πρανασσίς).

Ὁ Δίπλας πέρα 'πέρασε,
— Κομνᾶ Τράκο-μωρὲ — Τρακόπουλε — πέρα κατ' τὴ Μαγοῦλα,
Νὰ καρτερέσῃ — Κόμνα μ' ἕνα πασᾶ (δις)— παιδιὰ τοῦ (Πα(Κομνᾶ μ)'— τοῦ Παρνασοῦ — μὲ δυὸ μὲ τρεῖς χιλιάδες.
σὰν πῆγε κ' ἀποκλείστηκε, μέσα εἰς τ' Ἀλισάκου,
φέρνουν τόπι,' ἀπ' τὴν Ἔγριπο, κανόνι,' ἀπ' τὸ Ζητοῦνι,
Ν νὰ ῥίξουν νὰ χαλάσουνε αὐτὸν τὸν γυιὸ τοῦ Τράκα.
Καὶ μιὰ φωνὴ ἀκούστηκε, καὶ μιὰ φωνὴ τοῦ λέγει.
—Μὴν εἶσαι σὺ ὁ Πανουργιᾶς, μὴν εἶσαι κι' ὁ Ἀυσσέας;
— Δὲν εἶμ' ἐγὼ ὁ Πανουργιᾶς, δὲν εἶμαι κι' ὁ Ἀυσσέας.
Μόν' εἶμ' ἀπ' τὴν Ἀγόργιανη, τῆς Φούρκας τὸ ξεφτέρι,
10. ποῦ θέλω χίλιους 'ς τὸ σπαθί. . . . —

Digitized by Google

2

Τὸ τραγοῦδι τοῦ Ὄθωνα.

(Πελοπόννησος.— Παρὰ τοφλοῦ ραψῳδοῦ).

Ἕνα πουλάκι ’ξέβγαινε, ’πὸ μέσ’ ἀπὸ τ’ Ἀνάπλι,
κι’ ἀπ’ τὴν Ἀθήνα πέρασεν Ὄθωνας τὸ ρωτάει.
— Ἴπές μου, πουλί, καλὸ πουλί, ’πές μου κἀνὲν μιντάτι.
—Τί νά σου εἰπῶ βρὲ βασιλιᾶ, τί νά σου ’μολογήσω,
οἱ Ἕλληνες γυρεύουνε διάδοχο νὰ φέρῃς.
—Δὲν ἀψηφῶ τοὺς Ἕλληνες· τοὺς ἔχω μαθημένους.
Τὰ τριάντα νὰ πατήσω ’γώ, καὶ τοὺς κακοὺς νὰ διώξω,
νὰ διώξω καὶ τὸν Βούλγαρη, τὸν καπετὰν τὸν Γρίβα.
Οἱ Ἕλληνες ’σὰν τἄκουσαν πολὺ τοὺς βαρυφάνη,
κρυφὰ τὸν κουβεντιάζουνε, καί φανερὰ τοῦ λένε,
νὰ ἔβγῃ ’σὲ περιοδο, τὸν κόσμο νἀρηνέψῃ.
’Σ τὸ Γύθειο ’ξεμπάρκαρε, κ’ εὐθὺς ’ς τὴ Σπάρτη πάνει,
γιὰ νὰ βαφτίσῃ ἕνα παιδί, τοῦ ’Λία Κοπανίτσα.
Κι’ ὁλονυκτὶς σηκώθηκε, ’ς τὴν Καλαμάτα πάγει,
’ς τὸν ὕπνο ’ποῦ κοιμώτανε, πικρὸ ὄνειρο εἶδε.
’Σ τὸ ’σπίτι τοῦ Μαρκόπουλου τοῦθανε τὰ μαντάτα,
εἰς τὸ ’γιαλὸ κατέβηκε νὰ ’πάῃ ’ς τὴν Ἀθήνα,
καὶ ’ς τὸ μπαμπόρι ἔμπηκε, καὶ ’ς τὸν Πειρέα φθάνει.
Καλλιφορνᾶς τοὺς ἔφτασε, τοὺς δίνει διαβατῆρι,
ἡ ’Αμαλία δάκρυσε, ψιλὴ φωνίτσα βγάζει.
—Γιὰ δόστε μου πέντε ’μερῶν ἀκόμη διορία,
νὰ ἰδῶ τὴ ’διοκτησία μου καὶ τὸν πανέρῃο κῆπο.
—Οὔτε ὥρα οὔτε στιγμή, νὰ μείνῃ ’δῶ καθόλου.
Καὶ εἰς τὴ Σκύλλα ’μπήκανε, ’ς τὴ Βαυαρία πᾶνε.

3.

(Μάνη).

’Εκάμασι τὴ συβουλή,
σύνταμμα καὶ κυβέρνησι,
’ς τὸν κάμπο τοῦ Μαυροβουνιοῦ,
καὶ οἱ ’μισοὶ ἐϊδάησα,
ἐϊδάησα τὸ Κούμαρο,
κ’ οἱ ἄλλοι τοὺ Πελεκητούς.
Κι’ ὁ Ντάβος, ὁ μαυρό-Νταβος,
ἐϊδάηκε κ’ ἐκλείστηκε
’ς τὸ Γέργο τὸ Μαγκιόρωνε.
Ἕνα τουφέκι ἔπεσε,
τὴ νύχτα τὰ μεσάνυκτα.
Λαβώθηκι’ ὁ μαυρό-Νταβος·
καὶ ὅλ’ οἱ κοματάρχηδες
ἐρρίξασι ἀναφορά,
καὶ τήνε πᾶσι ’ς τὴν ἀρχὴ
ἄδεια νά τονε δοθῇ,
τὸ Ντάβο νὰ σηκώσουσι
κι’ ἄδεια τῶν ἐδώκασι,
τὸν Ντάβο ἐσηκώσασι
κ’ ἕνα μουλάρ’ εὑρέκασι
δύο χαλάρια ἄχιουρα,
κι’ ὁ Ντάβος ’πανασάμαρα.
—Μέσά ’σαι, θεία Ντάβαινα;
—Μέσά ’μαι, τὸ παιδάκι μου.
—Τὸ Ντάβο τὸν ἐφέραμε,
ἀπάνω ’ς τὸ μουλάρι του.
Δύο χαλάρια ἄχιουρα,
κι’ ὁ Ντάβος ’πανωσάμαρα.

—

Β΄. ΚΛΕΦΤΙΚΑ.

4.

(Πελοπόννησος).

’Εμεῖς καλὰ ἐσμίξαμε, ἐμεῖς οἱ ντερτιλίδες,
νὰ κλάψουμε τὰ ντέρτια μας καὶ τὰ παράπονά μας.
Πάλε καλαῖς ἀντάμωσαις, πάλε ν’ ἀνταμωθοῦμε.
’ς τὸν ἅγιο ’Λιά, ’ς τὸν πλάτανο, ’ποὖνε μιὰ κρυὰ βρυσοῦλα·
’πῶχουν οἱ κλέφταις μάζωξι, κ’ἔχουν κρυφὴ κουβέντα.
νὰ φᾶμ’ ἀρνάκια τρυφερά, κριάρια σουβλισμένα.

5.

(Πελοπόννησος).

Μῶρ’ περδικοῦλα τοῦ Μωριᾶ θὲ λὰ ’ς τὸ παραγγείλω,

Digitized by

Χαιρέτα μου τὴν κλεφτουργιά, τὸ γύφτο τὸ Γιαννάκη·
'πές τους νὰ κάτσουν φρόνιμα, κλέφταις μὴν περπατοῦνε.
Δὲν εἶν' ὁ περσινὸς καιρός, δὲν εἶν' ὁ Κυβερνήτης
5. Τί τώρα ἦρθ' ὁ βασιλιᾶς ἀπὸ τὴ Βαυαρία, συσταίνει δικαστήρια, κόβει καπεταναίους.

6.

Τοῦ Νίκα (ἡ. ἑκατονταετηρίς).

(Πελοπόννησος).

Τ' ἔχουν τῆς Μάνης τὰ βουνά, ποῦ στέκουν βουρκωμένα,
χωρὶς χιόνι χιονίζονται, χωρὶς νερὸ βρεχοῦνταν,
ὀχ τῶν κλεφτῶν τὰ κλάϋματα, κλεφτῶν τὰ μοιρολόγια.
Σαββάτο ἡμέρα γίνεται κλεφτῶν τὸ πανηγύρι.
5. Μὰ εἶχαν ἀρνιὰ καὶ ψένανε, κριάρια καὶ γυρίζαν,
μὰ εἶχαν κ' ἕνα γλυκὸ κρασὶ καὶ γλυκοτραγουδᾶνε.
Κι' ὁ Ζαχαριᾶς τοὺς 'μίλησε, κι' ὁ Ζαχαριᾶς τοὺς λέει.
— 'Ελᾶτε νὰ χωρίσουμε, μπουλούκια νὰ γενοῦμε.
'Ο Γιῶργος πάει τὸ Μαλεβό, κι' ὁ Ζαχαριᾶς τὴ Μάνη,
10. κι' ὁ Νίκας 'ς τ' Ἀγγελόκαστρο, 'ς τὴ μητροπεθερά του.
— Γειά σου, χαρά σου, πεθερά. — Καλῶς τονε τὸ Νίκα.
Νίκα μου, τί 'θελες ἐδῶ, ἐδῶ 'ςτὰ Τουρκοχώρια;
Ποῦ 'δῶ Τοῦρκοι κάνουν λαμπρή, Ρωμαῖοι πανηγύρι;
Μαλλιὰ καὶ γένεια ἔκοψε, καὶ 'ς τὰ γυναίκεια 'ντύθη·
15. γυναίκεια φόρεια φόρεσε, γυναίκεια πασουμάκια·
γυναίκεια πάει 'ς τὴν ἐκκλησιά, γυναίκεια προσκυνάει·
γυναίκεια παίρνει ἀντίδωρο, ὀχ τοῦ παπᾶ τὸ χέρι·
γυναίκεια βγῆκε κ' ἔκατσε 'ς τῆς ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα.
Βλέπει τρεῖς ξένους κ' ἔρχονται, καὶ τόνε χαιρετᾶνε.
20. — Γειά σου, χαρά σου, μὼρ' Ρωμηά. — Καλῶς τους τοὺς ἀγάδες.
— Μὴν εἶδες Νίκα κ' ἔρχεται, μὴν εἶδες Νίκα κ' ἦρθε;
— Μέσα βαφτίζ' ἕνα παιδί, καὶ βγάνει τ' ὄνομά του.
— Γειά σου, χαρά σου, μὼρ' Ρωμηά, μαρτύρησες τὸν Νίκα·
κ' ἐμεῖς θὰ τόνε πιάσουμε, 'ψηλὰ θά τον κρεμάσουν.
25. 'Ο Νίκας 'πάει τὸ Μαλεβό, 'πάει ναὺρῃ τὸ Γιῶργο.

7.

Τοῦ Νταβέλη (1854).

(Πελοπόννησος. — Στερεὰ Ἑλλάς).

'Ακούσατε νὰ σᾶς εἰπῶ.
τί ἔγεινε 'ς τὸ Ζεμενό,
μὲ τοὺς ἀρχιληστάδες,
μὲ τοὺς κλέφταις τοὺς ζορμπάδες.
5. 'Σ τὸ Ζαμενὸ τοὺς κλείσανε,
τὸν πόλεμον ἀρχίσανε,
— Γυιέ μ', τὸν πόλεμον ἀρχίζουν,
καὶ τοὺς κλέφτας ἀφανίζουν! —
'Σὰν ἄρχισαν νὰ πολεμοῦν,
10. κλέφταις τῆς κάπαις των πετοῦν,
κουμπούρια κι' ἅρματά τους,
κι' οὖλα τὰ λάφυρά τους.
Μιὰ μπαταριὰ τοὺς 'δώσανε,
δεκαοχτὼ σκοτώσανε.
15. — Γυιέ μ', — καὶ πέντε λαβωμένους,
τοὺς ἐπιάσαν τοὺς καϋμένους.
Κι' ὁ μοίραρχος Βακάλογλους,
καβαλλικεύει τάλογο,
'σὰ λέοντας ὁρμάει,
20. μέσα 'ς τὰ ταμπούρια πάει.
Κι' ὁ Τσίρος ὑπολοχαγός,
αὐτὸς 'ποῦ 'γίνη λοχαγός,
μὲ τὸ ἀπόσπασμά του,
'κεῖνο 'πῦσερνε κοντά του.
25. 'Αρχίσανε ἡ σάλπιγγες
καὶ προσβολὴ βαρέσανε.
— Γυιέ μ', — καὶ προσβολὴ βαροῦνε
καὶ τοὺς κλέφτας κυνηγοῦνε.
Καὶ ὁ λοχίας ὁ Κωστῆς,
30. τὴ κάππα του πετάει εὐθύς,
τὴ λόγχη του τραβάει,
καὶ τοὺς κλέφταις κυνηγάει.
— Μὴ φοβηθῆτε χωρικούς,
Δαδιώταις κ' ἐπικουρικούς,

Digitized by Google

35. δὲν εἶνε φανταρία,
'ποῦ ὁρμάει μὲ ἀνδρεία.
Κι' ὁ Μέγας ὑπολοχαγός,
αὐτὸς ἐστάθη ζωηρός,
τὴν πάλα του τραβάει,
40. τὸ Νταβέλη κυνηγάει.
Μιὰ κουμπουριά του δώσανε,
χάμου τὸν ἐξαπλώσανε,
'ς τὸν Ἅδη καταβαίνει,
τὸν Νταβέλη περιμένει.
45. — Συχώρα με, Μπελούλη μου,
καὶ σεῖς, συντρόφοι οὖλοί μου,
Κακαράπη καὶ Φουτοῦκι,
— Γυιέ μ', — καὶ ὅλο τὸ μπουλοῦκι.

8.

(Βάρνα).

Τὸν Πέτρο μας τὸν 'πήρανε ἑξῆντα μποσταντζίδες,
τὸν 'πῆραν καὶ τὸν 'πήγαιναν, τὸν 'πᾶν νὰ τὸν κρεμάσουν,
κι' ὁ Πέτρος τοὺς παρακαλεῖ, κι' ὁ Πέτρος σου τοὺς λέει.
— 'Σ οὖλα τὰ κάστρα πάνεμ' τε 'ς οὖλα διαγυρισέμ' τε,
5. εἰς τῆς καλῆς μου τὴν αὐλή, ποτὲ νὰ μή με 'πᾶτε.
Κ' ἐκεῖνοι πεῖσμα ἔβαλαν κι' ἀπέκει τὸν περνοῦνε.
— Γιὰ ἔβγα, ἔβγα, μώρ' καλή, νὰ ἰδῇς καὶ τὸν καλό σου.
— Ἂν τὸν κρεμάσουν γι' ἀδικιὰ ὁ Θιὸς νὰ τὸν γλυτώσῃ,
κι' ἂν τον κρεμάσουν γιὰ κλιψιὰ ἄσπρά 'χει κι' ἂς γλυτώσῃ,
10. κι' ἂν τον κρεμάσουν γιὰ κορβιά, ποτὲ νὰ μὴ γλυτώσῃ.

9.

(Θράκη).

'Εψὲς βραδὺ ἐπέρασα ἀπ' τ' ἅϊ-Γιωργιοῦ τῆς πόρταις
'βρίσκω τῆς πόρταις ἀνοικταῖς καὶ τὰ κλειδιὰ 'παρμένα.
'Εστάθηκα κ' ἐμέτρησα πόσα μνημόρια ἔχει
ἀκόμα τρία ἤθελα νὰ γίνουν τρεῖς χιλιάδαις,
5. ἀκούω τὸ μνῆμα 'ποῦ βογκᾷ καὶ βαρυναστενάζει.
'Εστάθηκα καὶ ρώτησα κι' ἀπόκρισι μὲ δόνει.
— Μνημόρι μ', τ' ἔχεις καὶ βογκᾷς καὶ βαρυναστενάζεις;
Μὴν εἶν' τὸ χῶμά σου βαρύ, κ' ἡ πλάκα σου σὲ λείπει;
Νεκρὸς κι' ἀπηλογήθηκε κι' αὐτὸν τὸν λόγον λέει·
10. — Μηδὲ τὸ χῶμά μου βαρεῖ, μηδὲ κ' ἡ πλάκα λείπει.
Μόν' ὁ μαῦρός σου ἐπέρασε κ' ἐπάτησ' 'ς τὸ κεφάλι·
τάχα δὲν ἤμουν κ' ἐγὼ νιός, δὲν ἤμουν παλληκάρι
δὲν 'πορπατοῦσα καὶ ἐγὼ τὴ νύχτα μὲ φεγγάρι;
καὶ τὴν ταχειὰ μὲ τὴν δροσιὰ 'σὰν ἄξιο παλληκάρι;
15. καὶ τώρα καταχώθηκα 'ς τὴ γῆ καὶ μέσ' 'ς τὴ πλάκα; —

10.

(Πελοπόννησος).

Σαββάτο ξημερώνοντα, τὴ Κυριακὴ τὸ βράδυ,
— Κίτσο μου καὶ Λαφαζάνη —
Κλέφταις φανερωθήκανε 'ς τοῦ 'Ηρακλῆ τὴ χάνη.
—'Ηράκλει, πιάσ' ἕνα σφαχτὸ κ' ἕνα παχὺ κριάρι. —
Τὸ 'πῆραν καὶ τὸ διάκανε 'ς τὸ ῥέμμα 'ς τὸ πλατάνι,
— Κίτσο μου καὶ Λαφαζάνη! — ...

11.

(Στερεὰ Ἑλλάς).

Κἄπου βροντᾷν, μώρ' Πανουργιᾶ,
κἄπου βροντᾶνε χαϊμαλιά,
κἄπου βροντᾷν, ἀσήμια.
'Δικά μας εἶν', μώρ' Πανουργιᾶ,
5. δικά μας εἶν' τά χαϊμαλιά,
'δικά μας εἶν' τ' ἀσήμια.

12.

(Στερεὰ Ἑλλάς).

Τρία μπαϊρά. — Παγώνα μου —
τρία μπαϊράκια κίνησαν
— μωρὴ Παπαδημοπούλα. —
Πᾶν' κατὰ τὴν 'Λράχωβα, 'ς ἐνοῦ παπᾶ τὸ σπίτι.

Digitized by

Παπᾶ ψωμί, παπᾶ κρασί, νὰ φᾶν' τὰ παλληκάρια
— Ἐμεῖς ψωμὶ δὲ θέλουμε, κρασὶ ἔχουμε πιομένο,
Παπᾶ, τὴ θυγατέρα σου, τὴ θέλει ὁ καπετάνιος.

—

Γ'. ΔΙΗΓΗΜΑΤΙΚΑ.

13.

Τοῦ ἁγίου Γεωργίου.

(Πελοπόννησος).

Ἐμάθατε τί γίνηκε μέσ' 'ς τὴ μεγάλη χώρα;
Ξεφανερώθ' ἕνα θεριὸ 'ς ἐκεῖνο τὸ πηγάδι,
καὶ δὲν ἀφίνει τὸ χωριὸ νερὸ νὰ πάῃ νὰ πάρῃ.
Μόν' ἕνα θέλ' τὸ δειλινό, καὶ ἄλλονε τὸ βράδυ.
Τὰ βουλετιὰ ἐρρίξανε τὸ τίνος θέλα τύχῃ,
τὰ μπουλετιὰ ἐβγήκανε μέσ 'ς τὴ βασιλοπούλα,
ὁποῦ τὴν εἶχ' ἡ μάνα της, μία καὶ ἀκριβούλα.
Κι' ὁ βασιλιᾶς ἐμίλησε μία φωνὴ μεγάλη·
— Πάρτε τὸ βιός μου, πάρτε το, κι' ἀφῆστε τὸ παιδί μου,
πάρτε καὶ τὴν κορῶνά μου ἀπὸ τὴν κεφαλή μου,
— Γιὰ σώπα σώπα βασιλιὰ, καὶ παίρνομε καὶ σένα.
— Στολίστε τὸ παιδάκι μου, καὶ κάμετέ το νύφη,
καὶ σύρτε το τοῦ λιονταριοῦ νὰ τὸ γλυκομασήσῃ.
Τὴν κορασίδα πήρανε, τὴν πᾶνε 'ς τὸ πηγάδι,
'ρίξαν τὴν ἁλυσίδα,
δέσαν τὴν κορασίδα.
Κ' ἕνας φτωχός, κακόμοιρος, πολὺ τὴν ἐλυπήθη,
'ς τὴν ἐκκλησιὰ ἐδιάηκε καὶ ἐπεριεκαλέσθη·
— Ἅγιε μου Γιώργη, ἀφέντη μου, κι' ἅγιε μου στρατιώτη,
ὤμμορφος εἶσαι 'ς τὴ θωρή, καὶ δοῦλος 'ς τὴ θεότη.
Ἅγιε μου Γιώργη βοήθησε 'ς αὐτὴν τὴν κορασίδα,
ὁποῦ τὴν εἶχ' ἡ μάνα της μία καὶ ἀκριβοῦλα.
Ἀϊ Γιώργης ἐκαταίβαινε 'στὸ γρίβο καβελλάρης.
— Ὥρα καλή σου κόρη μου. — Καλῶς τὸ στρατιώτη.
Γιὰ φεῦγα, στρατιώτη μου, γιὰ φεῦγ' ἀπὸ τὰ μένα
γιατὶ ἐτοῦτο τὸ θεριὸ ἔχει νὰ φάῃ ἐμένα,
καὶ φεῦγα, φεῦγ', ἀφέντη μου, νὰ μή σε φάῃ καὶ σένα.
Ἀ-Γιώργης ἐκοιμήθηκε γιὰ νά τονε ψειρίσῃ,
— Ἂν εἶνε κ' ἀποκοιμηθῶ, κόρη, νὰ μὲ ξυπνίσῃς.
Κι' Ἀ-Γιώργης ἐκοιμήθηκε, καὶ τὸ θεριὸ ἀνηβαίνει,
τῆς κόρης τὰ 'ματάκια της 'σὰ βρύσι καταβαίνει.
Τὸ δάκρυο της ἐστάλαξε μέσ' 'ς τ' Ἀϊ-Γιωργιοῦ τὰ μοῦτρα,
κι' Ἀ-Γιώργης ἐσηκώθηκε 'σὰν παραλογισμένος,
καὶ τὸ κοντάρι τ' ἅρπαξε, 'σὰν ποῦ ἦταν μαθημένος.
Μιὰ κονταριὰ τοῦ ἔδωσε, τὸ πῆρε μέσ' 'ς τὸ στόμα,
κ' εὐθὺς εὐθὺς τὸ ξάπλωσε χάμου 'ς τὴ γῆς 'ς τὸ χῶμα.
— Ἄϊντε, κόρη, 'ς τὸ σπίτι σου, καὶ σοῦρε 'στοὺς γονεῖς σου,
καὶ 'πὲς πῶς τὴν ἐγλύτωσα σήμερα τὴ ζωή σου.
— Γιὰ 'πές μου, 'πές μ', ἀφέντη μου, πῶς λένε τῶνομά σου,
θέλω νὰ φτιάσω χάρισμα, καὶ νὰ εἶν' τῆς ἐφεντιᾶς σου.
— Ἀ-Γιώργης ὀνομάζομαι, ἀπ' τὴ Καππαδοκία,
κι' ἂ θὲς νὰ φτιάσῃς χάρισμα, φτιάστε μιὰ ἐκκλησία,
Καὶ ζωγραφήστετε 'ς αὐτὴ Χριστὸ καὶ Παναγία,
καὶ 'ς τὴ ζερβιά τους τὴ μεριὰ φτιάστ' ἕνα καβαλλάρη,
ἁρματωμένο μὲ σπαθὶ καὶ μὲ χρυσὸ κοντάρι.

14.

Ἕτερον.

(Βίρνα).

Εὑρίσκονταν 'ς τὴν χώραν μας ἕνα ξερὸ πηγάδι
ἀνθρῶποι τὸ ταΐζανε κάθε πρωὶ καὶ βράδυ.
Μιὰν ὥραν κι' ἂν δὲν τῶστελναν νὰ πάῃ νὰ δειπνήσῃ,
σταλιὰ νερὸ δὲν ἔδιδε τὴν χώρα νὰ δροσίσῃ.

Digitized by Google

Ἐκάμανε τὸ μπουλετὶ κ' εἶπαν ὁποῦ νὰ πέσῃ,
ἔπεσε 'ς τὴ βασίλισσα καὶ 'ς τὴ βασιλοπούλα,
ὁποῦ τὴν εἶχ' ὁ κύριος της μονάχη ῥηγοπούλα.
— Ὅλο τὸ βιό μου πάρετε καὶ τὸ παιδί μ' ἀφῆτε.
Πολὺς λαγὸς μαζώχθηκε 'μπροστὰ 'ς τὸν βασιλέγα.
—Γιὰ παίρνουμε τὴν κόρη σου, γιὰ παίρνουμε ἐσένα.
— Στολίσετε τὴν κόρη μου, κάμετέ την νύφη,
στεῖλτέ την εἰς τὸ θεριὸ νὰ φάῃ νὰ δειπνήσῃ·
Στολίσετε τὴν κόρη μου, βάλτε την πετράδια,
ἀσῆμι, κι' οὖλο μάλαμμα, κι' οὖλο μαργαριτάρια.
Πολὺς λαγὸς μαζώχθηκε καὶ 'πανέ το 'ς τὴ βρύσι,
δὲν τῶλπιζ' ὁ βαρυόμοιρος ποῦ θὰ ξαναγυρίσῃ...
Ἀπὸ μακρυὰ τὸ κύτταξε κι' ἀπὸ κοντὰ τοῦ λέει.
— Φῦγε, ξεναφεντάκι μου, φῦγε ἀπὸ τἀμένα,
νὰ μὴ σὲ φάῃ τὸ θεριό, ποῦ θὲ νὰ φάῃ κι' ἐμένα,
—Πλῶσε τὰ γονατάκια σου, 'λίγον ὕπνο νὰ 'πάρω,
κι' ὄντας θὰ ἔρθῃ τὸ θεριὸ φώνα με νὰ ξυπνήσω.
— Τὸ λές, ξεναφεντάκι μου, νά με παρηγορήσῃς.
μ' ὄντας θὰ ἔρθῃ τὸ θεριὸ θὰ φύγῃς νὰ μ' ἀφήσῃς.
Ἐκεῖ ὁποῦ κοιμούντανε, πῆγ' ἕνα περιστέρι,
κρατεῖ τὸν τίμιο σταυρὸ μὲ τὸ δεξί του χέρι,
καὶ μέσ' 'ς τὴ μέση τοῦ σταυροῦ ἔγραφε Ἅϊ-Γιώργη,
ἁρματωμένο μὲ σπαθὶ καὶ μ' ἀργυρὸ κοντάρι,
'ς τὴ δόξα καὶ 'ς τὴ δύναμι θέλει νὰ ἀρτιβάλῃ.
Ὄντας κατέβαιν' τὸ θηριὸ ὁ ὄχτος σιγοτρέμει
κι' ἡ κόρη ἀπαὶ τὸ φόβο της, φωνάζει Ἅϊ-Γιώργη.
— Κόρη, ποῦ ξέρεις τὤνομα καὶ ποῦ τὸ ἀρτιβάλλεις;
— Ἐδῶ ὁποῦ κοιμήθηκες ἦρθ' ἕνα περιστέρι,
κρατεῖ τὸν τίμιον σταυρὸ μὲ τὸ δεξί του χέρι
καὶ μέσ' 'ς τὴ μέση τοῦ σταυροῦ ἔγραφεν Ἅϊ-Γιώργη
ἁρματωμένο μὲ σπαθὶ καὶ μ' ἀργυρὸ κοντάρι,
'ς τὴ δόξα καὶ 'ς τὴ δύναμι θέλει νὰ ἀρτιβάλῃ.
Γύρισε ἀνατολικὰ κ' ἔκαμε τὸ σταυρό του,
μιὰ κονταριὰ τοῦ ἔδωσε καὶ κόπηκε ὁ λαιμός του.
Ἅπλωσε τὸ χεράκι του 'ς τὴν ἀργυρῆ του τσέπη
χρυσῆ κορδέλλαν ἔβγαλε καὶ τὰ μαλλιά της δένει.
— Σῦρε, κόρη μ', 'ς τὸ σπίτι σου, σῦρε καὶ 'ς τοὺς γονεῖς σου,
καὶ 'πές το ποῦ σὲ χάρισα σήμερις τὴν ζωή σου.
— Πές με, ξεναφεντάκι μου, πῶς λένε τὤνομά σου,
νὰ δώσῃ ὁ πατέρας μου χάρισμα τς ἀφεντιᾶς σου.
— Γιώργη στρατιώτη μὲ λαλοῦν εἰς τὴν Καππαδοκία,
πές το καὶ 'ς τὸν πατέρα σου νὰ φτιάσῃ ἐκκλησία,
καὶ μέσ' 'ς τὴ μέσ' τὴν ἐκκλησιὰ νὰ φτιάσῃ Ἅϊ-Γιώργη,
ἁρματωμένο μὲ σπαθὶ καὶ μὲ χρυσὸ κοντάρι,
'ς τὴ δόξα καὶ 'ς τὴ δύναμι θέλει νὰ ἀρτιβάλλῃ.

15.

(Αἰγαῖον).

Μιὰ χήρα γυιὸν ἐσόλιζεν ἕνα Σαββάτο βράδυ,
νὰ ξημερώσῃ Κυριακή, νὰ πάῃ νὰ μεταλάβῃ.
Ὡς τὸν εἶδαν ἡ ἐκκλησιαῖς ἀρχίσαν καὶ λαλοῦσαν
καὶ μέσα τ' ἅγια τράπεζα ἀρχίσαν κ' ἐμιλοῦσαν.
— Γυιέ μου, καὶ τί ν' τὸ κρίμα σου κ' ἡ ἐκκλησιαῖς λαλοῦσι,
καὶ μέσα τ' ἅγια τράπεζα ἀρχίσαν καὶ 'μιλοῦσι;
— Μάνα μ' εὗρέ μ' πνεμματικό, εὗρέ μου ξεγοράρη,
νὰ 'πῶ τὰ κριματάκια μου νὰ μοῦ τὰ συγχωρέσῃ.
— Γυιέ μου, ἐγὼ πνεμματικός, ἐγὼ καὶ ξεγοράρης,
'πές μου τὰ κριματάκια σου νὰ σοῦ τὰ συγχωρέσω.
— Πανηγυράκι γέννηκε τ' Ἅϊ Γιωργιοῦ ς' τὴ Σκῦρο
τὸ πλῆθος ἤτανε πολύ, κι' ὁ τόπος εἶνε 'λίγος.
Ὅλοι δέναν τοὺς μαύρους τους 'σὲ δάφναις 'σὲ μυρσίνια,
ἐγὼ 'δεσα τὸ μαῦρό μου 'σὲ μνημνουριοῦ κρικέλι.

Ἦταν ὁ μαῦρος δυνατὸς, ἦταν καὶ σκαντελιάρης,
ἔσυρε κι' ἀνεσήκωσε τοῦ μνημουριοῦ τὴν πλάκα.
Μέσα κόρη ἐκείθουνταν τριῶν 'μερῶν θαμμένη·
ἐλάμπαν τὰ δακτύλια της ἀπὸ τὰ δακτυλίδια
ἐλάμπαν τὰ ποδάρια της ἀπ' τὰ πολλὰ καλήκια
ἔλαμπε καὶ τὸ πρόσωπο καλλίτερ' ἀπ' τὸν ἥλιο·
τρεῖς φοραῖς ἐφίλησα μάννα μ' τὴν 'ποθαμμένη
—'Εσὺ, γυιέ μου, τὸ κρῖμά σου συγωρεμὸ δὲν ἔχει.
Μόνο νὰ πᾷς 'ς τὴν ἔρημο, ὁποῦ 'ν' οἱ ἐρημίταις,
καὶ νὰ νηςεύῃς πάντα σου, 'σὲ ὅλη τὴ ζωή σου,
νὰ κλαίῃς, νὰ ὀδύρεσαι καὶ προσευχαὶς νὰ κάνῃς
«Περικαλῶ σε, Κύριε, συχώρεσε κ' ἐμένα,
συχώρεσε τὰ κρίματα, ὁπῶχω καμωμένα.»

16.

(Πελοπόννησος).

Τρεῖς ἀδρεφάδες ἤτανε, κ' ἡ τρεῖς τους προξενιῶνται·
ἡ μιὰ 'παίρνει τὸν βασιλιὰ, κ' ἡ ἄλλη τὸ βεζίρη (ἢ ἕνα γύφτο)
κ' ἡ τρίτη ἡ καλλίτερη 'παίρν' ἕνα παληογέρο.
Κινοῦνε οὖλοι οἱ γαμπροὶ 'ς τῆς πεθερᾶς τὸ 'σπίτι·
ψένουν ἀρνιὰ τοῦ βασιλιᾶ τοῦ γύφτου κοκορόπλα,
τοῦ γέρου τοῦ παληόγερου τοῦ ψένουν . . . . .

17.

Ὁ Φωτάκης καὶ ἡ Κυρὰ Μαρία.

(Βάρνα).

— Μηλιά μου λουλουδιά μου, ποῦ εἶν τὰ μῆλά σου;
— Φύσηξε νοτιὰ κι' ἀγέρας καὶ τὰ τίναξε.
φύσ' ἀγέρα, φύσ' ἀγέρα, νἄρθουν τὰ καράβια μας.
Οὖλα τὰ καράβια ἤρταν, κι' οὖλα ἄραξαν,
τοῦ Φωτάκη τὸ καράβι δὲν ἐφάνηκε.
Τἄκουσε κυρὰ Μαρία καὶ λωλάθηκε.
— Φέρεμ τε τὸ φέρετζέ μου τὸ μελανωπὸ
φέρεμ τε καὶ τὸ τιουλπέντι τὸ μεταξωτό,
νὰ τὰ βάλω νὰ καταίβω κάτω 'ς τὸ 'γιαλό,
νὰ ρωτήσω παλληκάρια δώδεκα χρονῶ·
δὲν εἰδέτε δὲν ἀκ'σέτε τοῦ Φωτάκου τὸ καράβ';
— Τὸ εἰδά με τ' ἄκουσά με εἰς τὴ θάλασσα Μαρία,
ποῦ τῶκρουσαν νταλγάδες καὶ τὰ κύματα.

—

Δ'. ΕΡΩΤΙΚΑ.

18.

(Πελοπόννησος).

Κόψε κλωνὶ βασιλικό,
— Κοριτσάκι μ' δὲν σ' ἀλησμονῶ.
—Γυιέ μ',—καὶ βάλ' το ς' τὸ κεφάλι,
— Καὶ ρίχτονε ς' τὴ θάλασσα,
— Κοριτσάκι μ', δὲν σ' ἀγκάλιασα.—
ν' ἀράξουν τὰ καράβια,
— τὰ ὥμμορφα τὰ παλληκάρια. —
Τὰ τούρκικα 'σὰν ἑκατό,
τὰ ρωμαίικα ἑξῆντα,
— Συρματένια μου πλεξίδα.—
Μὰ πήγανε κι' ἀράξανε,
καὶ σίδερο πετάξανε
'ς τῆς Σύρας τὸ λιμιῶνα.
— Ἄσπρη μου παχειὰ τρυγόνα.

19.

(Πελοπόννησος).

Εἶσαι κοντὴ κοντούτσικη 'σὰν τὴν τριανταφυλλίτσα,
ἔχεις δυὸ 'μάτια ὁλόμαυρα, μαῦρα σὰν τὴν ἐλήτσα.
Κι' ἂν τἄχῃς τι κι ἂν τἄχω τί, κι' ὄχ τὸν Θεὸ εἶν' ἡ χάρι,
'ποῦ σῶσωσε τὴν ὥμμορφιά καὶ σούρνεις τὸ καμάρι.

20.

(Πελοπόννησος).

Νὰ 'ν ἀρχινήσω καὶ νὰ εἰπῶ τῆς Λάμπρως τὸ τραγοῦδι,
θὰ κάμω κάστρα νὰ σεισθοῦν, καράβια ν' ἀρμενήσουν,
θὰ κάμω καὶ τὴ Λάμπραινα, τὸ Λάμπρο γιὰ νὰ πάρῃ.

Digitized by Google

—Τὴν Λήμπρω δὲν τὴν δίνουμε τ' εἶν' ἀρρεβωνιασμένη
πάρετε τὴν κυρὰ Σοφιά, ὁποῦ εἶν' ἀρχοντοπούλα,
'ποῦ παίρνει μύλους δώδεκα, μ' οὔλους τοὺς μυλωνάδες,
'ποῦ παίρνει ἀμπέλια ἀτρύγητα μ' οὔλους τοὺς τρυγητάδες,
παίρνει χωράφια ἀθέριστα, μ' οὔλους τοὺς θεριστάδες.

21.

(Πελοπόννησος).

Εἰς τὴν ἀπάνω γειτονιὰ ἔχω μιὰ ζηλεμμένη,
κ'ἄλλοι τὴ λὲν μαυρηδερὴ κι'ἀσχημοκαμωμένη·
κείνη δὲν εἶν' μαυρηδερὴ κι' ἀσχημοκαμωμένη,
μῶχει τῆς χήνας τὸ λαιμό, τῆς πέρδικας τὰ κάλλη.
Ἕνα βραδὺ ν ἀπέρασα ἀπὸ τὴ γειτονειά της,
κι ἀκῶ μαγγάνια καὶ βροντᾶν κι' ἀνέμαις κι' ἀνεμίζουν,
ἀκῶ καὶ τὴν ἀγάπη μου ὑφαίνει καὶ τραγουδάει.
Θέ μου! νὰ τσακισθῇ τ' ἀντί, νὰ ῥαΐσθῇ τὸ κτένι,
νὰ τῆς κοποῦν πολλαῖς κλωναὶς νὰ κάθεται νὰ δένῃ,
νὰ βαργεστήσῃ δένοντα, ν' αὐγῇ ς' τὸ πανεθύρι.

22.

(Βάρνα).

Χήρας ὑγιὸς ἀγάπησε μιὰἀρχοντοθυγατέρα.
στέλνει παπάδες δώδεκα καὶ δεκοχτ'ἀρχοντάδες,
στέλνει τὰ παλληκάρια του νὰ δώσουν ἀρραβῶνα.
Σαράντα σκαλιὰ ἀνέβηκαν τὴν κόρην δὲν τὴν ηὗραν,
κι' ἄλλα σαράντα τέσσερα τὴν κόρην δὲν τὴν ηὗραν·
πῶκατσε καὶ ζουγράφιζεν ἑνιοῦ παπᾶ βαγγέλια·
σαράνταεἶχε μαθήτριαις καὶ δεκοχτὼ καλφάδες.
— Καλῶς, τὴν κόρ' τὴν ὤμμορφη, καλῶς τὰ πολεμάεις!
— Ὁρίστε, ἀρχοντάδες μου, περάστε καὶ καθίστε.
Βάλτε τραπέζι γιὰ νὰ φᾶν, ποτῆρι γιὰ νὰ πιοῦνε.
— Ἐμεῖς ἐδῶ δὲν ἤρταμε νὰ φᾶμε καὶ νὰ πιοῦμε,
μόν' χήρας γυιὸς μᾶς ἔστειλε νὰ δώσουμ' ἀρραβῶνα.
— Ἐγὼ καὶ δὲν τὸν χρειάζουμαι, ἐγὼ καὶ δὲν τὸν παίρνω·
δὲν ἔχει 'σπίτια ἀψηλὰ νὰ λάμπουν 'σὰν τὸν ἥλιο,
δὲν ἔχει αὐλαὶς μὲ μάρμαρα, ἀργυροκαρφωμέναις,
οὔτε παράθυρα χρυσᾶ, μὲ μάλαμμα κι'ἀσῆμι—
'Σὰν τ' ἄκουσε τῆς χήρας γυιός, πολὺ τοῦ κακοφάγκε,
'πῆρε τὸ δρόμο τὸ δρομὶ τὰ δυὸ τὰ μονοπάτια,
κάτ' 'ς τοὺς γυαλοὺς κατέβηκε νὰ περισεργιανίσῃ.
Κατσιβελοῦδα ἔλαχε μάνα καὶ θυγατέρα.
— Βλέπεις, μανά, αὐτὸν τὸν νειό, αὐτὸ τὸ παλληκάρι;
κἄπου κοράσι ἀγαπᾷ κ' ἐκείνη δὲν τὸν θέλει.—
'Σὰν τἄκουσε τῆς χήρας γυιὸς πολὺ τοῦ κακοφάγκε.

23.

(Βάρνα).

Ὁ Κωσταντῖνος ὁ μικρὸς κι' ὁ μικρο-κωσταντῖνος,
μικρὸν τὸν ἔχ' ἡ μάνα του, μικρὸν καὶ καναχάρη.
μικρὸν τὸν ἀρρεβώνιασε, μικρὴ γυναῖκα 'πῆρε,
μικρὸν τὸν ἦλθε μήνυμα νὰ πάῃ 'ς τὸ σεφέρι·
Κ' ἡ μάνα του τοῦ ζύμονε ἀφράτο παξημάδι,
καὶ ἡ καλή του τὸν κερνᾷ μ' ἕνα χρυσὸ ποτῆρι.
Ὅσα ποτήρια τὸν κερνᾷ τόσα λόγια τοῦ λέγει.
— Ἐσὺ πααίνεις, Κωσταντῆ, κ' ἐμένα ποῦ μ' ἀφίνεις;
— Πρῶτα σ' ἀφίνω 'ς τὸ Θεὸ καὶ δεύτερο 'ς τοὺς ἅγιους,
σ' ἀφίνω καὶ 'ς τὴ μάνα σου καὶ 'ς τὰ γλυκά σ' ἀδέρφια.
— Τί θὰ μὲ κάμ' ἡ μάνα μου, τί θὰ μὲ κάμ' τ' ἀδέρφια,
χωρὶς ἐσένα Κωσταντῆ, χωρὶς τὴν ἀφεντιά σου;
Πᾶρε κ' ἐμένα, Κωσταντῆ, μαζὶ μὲ τὸ καράβι·

Digitized by

— Ἐκεῖ ποῦ θὰ πάγω, Διγερή, κοράσια δὲν
'παγαίνουν.

24.

(Βάρνα).

Ντόμνα μου, κοκκώνα μου,
κάτσ' ἀπάν' 'ς τὸ γόνα μου,
κι' ἄ σοῦ κάμω τίποτες,
κόψε τὸ κεφάλι μου.
ρίξε με 'ς τὴ θάλασσα
νὰ μαυρίσ' ἡ θάλασσα
κι' ἂν περάσῃ ὁ Πασιᾶς
νὰ ρωτήσῃ — Τ' εἶν' αὐτός;
— Τοῦ λαοῦ (?) ὁ Κωσταντῆς.

25.

(Πελοπόννησος).

Φεγγάρι μου 'ποῦ εἶσαι 'ψηλά, καὶ χαμηλὰ
λογγεύεις,
μὴν εἶδες τὸν ἀσίκη μου, τὸν ἀγαπητικό μου;
'Σὲ τί ταβέρναις κάθεται, 'σὲ τί ταβέρναις
πίνει,
'σὰν τί 'ματάκια τὸν τηρᾶν καὶ τὰ δικά μου
τρέχουν
'σὰν τί χερούλια τὸν βαστᾶν καὶ τὰ 'δικά
μου τρέμουν:
— 'Εψὲς προχθὲς τὸν εἶδα 'γὼ ς' τοῦ Χάρου
τὰ σαράγια.
Κι' ὁ Χάρος ἔφαγε ψωμί, κ'ἐκεῖνος τὸν κερνάει,
κι' ἀπὸ τὸ συγνοκέρασμα τοῦ πέφτει τὸ ποτῆρι,
μηδὲ 'σὲ πέτρα βάρεσε, μηδὲ 'σὲ κεραμίδι,
μέσ' 'ς τῆς κυρᾶς του τὴν ποδιὰ ἔπεσε κ' ἐραΐστη.

26.

(Βάρνα).

—Ἄλφα, θέλω ν' ἀρχινήσω
'ς τὸ χορὸ νὰ τραγουδήσω.
—Βῆτα, βέβαια σὲ λέγω
κι' ὅταν σὲ θυμοῦμαι κλαίγω.
—Γάμμα, γράφω 'ς ἕνα γράμμα
γιὰ νὰ κοιμηθοῦμ' ἀντάμα.
—Δέλτα, δές το φανερόνω
τῆς καρδούλας μου τὸν πόνο.
—Ἐψιλό μου κυπαρίσσι,
'ποῦ 'σ' ἀνατολὴ καὶ δύσι.
—Ζῆτα, ζώνουμε μὲ 'φείδια,
γιὰ τὰ δυό σου μαῦρα 'φρείδια.
—Ἦτα, γύρισε καὶ διές με,
κι' ἀπαὶ τὴν καρδιά σου 'πές με.
Θῆτα, θέλω νά σε πάρω,
μὲ παπᾶ καὶ μὲ κουμπάρο.
—Γιῶτα, γένουμαι γιοφύρι,
νὰ περνᾷ χρυσὸ ζαφεῖρι.
—Κάππα, κλαίγω καὶ φωνάζω
γιατ' ἐσὲν 'ναστενάζω.
—Λάμβδα, λοῦσα καὶ μιλοῦσα,
καὶ τὰ κάλλη σου φιλοῦσα.
—Μῖ, μηλιά μου μὲ τὰ μῆλα,
καὶ μὲ τὰ χρυσᾶ σου φύλλα.
Νῖ, ἀνοῖξε τὴν κασσέλα,
νά 'δ,ω ὥμορφη κοπέλλα.
—Ξῖ, ξανθά νε τὰ μαλλιά σου,
'πᾶρε με 'ς τὴν ἀγκαλιά σου.
—Ὂ μικρόν μου καὶ μεγάλο,
'σὰν κ' ἐσένα δὲν εἶν ἄλλο.
—Πῖ, εἰπῆτε καὶ ἰδῆτε,
καὶ νὰ μὴν τὴν ἐντραπῆτε.
—Ῥόδο μου τοῦ παραδείσου,
χάιδα 'πῶχει τὸ κορμί σου.
—'Σ τὰ φιλήματά μ' ἐπάνω
ὅσα ἔχω τὰ ξεχάνω.
—Τά, τὸ πουλί μου, τὸ πουλί μου,
κακιωμένο εἶνε μαζί μου.
—Ὑψηλό μου γιασεμάκι,
εἶν' τ' ὡραῖό σου κορμάκι.
—Φύλαττε τὰ δυό σου 'μάτια
γιατί γίνουμαι κομμάτια.
—Χύθη ὅλο μου τὸ αἷμα
εἰς τὸ στῆθός μου γιὰ σένα.
—Ψάλλω, τραγουδῶ, φωνάζω,
γιά να σε διασκεδάζω.
—Ὦ τ' ὠμέγα τελειόνει,
ἂς λαλήσῃ κι' ἀλλ' ἀηδόνι.

—

Ε'. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΑ.

Τοῦ γάμου.

27.

(Μάνη).

Νύφη μου, τριὰ καμάρωσα
τριὰ κάστρα σοῦ χαρίζω,

Digitized by Google

τὴν πόλι καὶ τὴ Βενετιά,
τὴ Χιὸ μὲ τὰ καράβια,
καὶ τὴν Κωνσταντινούπολι,
μὲ τὰ μαργαριτάρια.

28.

Νυφιάτικο.

('Αλαγωνία Μεσσηνίας).

Ἄσπρη, κατάσπρη βαμπακιὰ τὴν εἶχα 'ς τὴν αὐλή μου,
τὴ σκάλιζα, τὴν πότιζα, τὴν εἶχα γιὰ 'δική μου.
Μ' ἄρθε ξένος κι' ἀπόξενος, ἦρθε καὶ μοῦ τὴν πῆρε.
— Κρῦψε με, μάνα, κρῦψέ με, νὰ μή με πάρῃ ὁ ξένος.
— Τί νά σε κρύψω, 'μάτια μου, ποῦ σὺ τοῦ ξένου εἶσαι.
Τοῦ ξένου φόρια φόρεσε, τοῦ ξένου δαχτυλίδια,
γιατὶ τοῦ ξένου εἶσαι καὶ σύ, κι' ὁ ξένος θὰ σὲ πάρῃ.
— Νύφη, γαρούφαλλο κρατεῖς, νύφη μοσχομυρίζεις.
— Μηδὲ γαρούφαλλο κρατῶ, μηδὲ μοσχομυρίζω.
μυρίζουνε τα νυφικά, ποῦ μοῦφερ' ὁ καλός μου.

29.

Ἕτερον. Ἐκ μέρους τῆς νύμφης ἀναχωρούσης.

(Αὐτόθι).

Εὐχήσου με, μανούλα μου, τώρα 'ς τὸ κίνημά μου,
ποῦ φεύγ' ἀπὸ τὸ σπίτι μας καὶ πάω 'σὲ ξένο σπίτι.
— Μὲ τὴν εὐχή μου, κόρη μου, κι' ὁ θιὸς ἂς σε προκόψῃ.
— Εὐχή σου με πατέρα μου, τώρα 'ς τὸ κίνημά μου . . . .

(Καὶ οὕτω καθεξῆς τῆς νύμφης ἀποτεινομένης πρὸς ὅλους τοὺς συγγενεῖς, καὶ τούτων ταῦτα ἀποκρινομένων).

30.

Ὅταν ἡ νύμφη φθάσῃ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ.

(Αὐτόθι).

Ἔβγα, μανούλα τοῦ γαμβροῦ, καὶ πεθερὰ τῆς νύφης,
νὰ ἰδῇς τὸν ἀκριβό σου γυιό, μιὰ πέρδικα ποῦ φέρνει.
— Καλῶς ἦρθε κ' ἡ ἄνοιξι, τῶμορφο καλοκαῖρι,
καλῶς ἦρθε κι' ὁ νιόγαμβρος μὲ τὸ χρυσό του 'ταῖρι.
Νύφη μου, ξάχερο νερὸ καὶ ξέλαμπρο φεγγάρι,
τὸ ἰταῖρι σου εἶνε ζηλευτό, κι' ὥμορφο παλληκάρι.
'Σ τὸ σπίτι τὸ πεθερικὸ 'ς τὴ γειτονιὰ ποῦ ἦρθες,
'σὰν κυπαρίσσι νὰ σταθῇς, 'σὰ δέντρο νὰ ριζώσῃς,
καὶ 'σὰν μηλιά, γλυκομηλιὰ ν' ἀνθίσῃς νὰ καρπίσῃς,
νὰ κάμῃς τοὺς ἐννιὰ ὑγιοὺς καὶ μιὰ γλυκομηλίτσα.
Ἂν θέλῃς, νυφη, νὰ χαρῇς μέσ' 'ς τοῦ γαμβροῦ τὸ σπίτι,
ρίξε φλωριὰ 'ς τὴν πόρτα σου, κι' ἀσῆμι 'ς τὴν αὐλή σου,
καὶ 'ς τὰ πορτοπαράθυρα ρίξε μαργαριτάρι.

31.

Ἀπερχομένης τῆς συνοδίας τῆς νύμφης.

(Μάνη).

Κουρσέψαμε μιὰ γειτονιά,
κ' ἐπήραμε μιὰ χώρα,
κ' ἐπήραμε τὴ νύφη μας,
τὴν ἄσπρη τὴ χιονάτη.
Δὲν ἔνε ἥλιος νά τη ἰδῇ,
καὶ νά τηνε μαυρίσῃ.

32.

Εἰς βρέφη.

(Πελοπόννησος).

Τάρνα, τάρνα, τάρνα του,
νὰ χαρῇ τὴ μάνα του·

Digitized

τάρνα, ταρναρίστε το,
συργιανολογίστε το.
Τὸ μικρό μου τὸ παιδί,
τ' ὄνομά του νὰ χαρῇ,
κι' ὅποιος δέ μου τ' ἀγαπάει,
πέντε χρόνους ν' ἀρρωστάῃ.

33.

Ναυάρισμα.

(Βάρνα).

Ὕπνος 'ς τὰ δυὸ ματάκια του
κι' οἱ ἄοι 'ς τὸ κορμί του,
καὶ ἡ κερὰ ἡ Παναγιὰ
νὰ εἶν' 'ς τὴν κεφαλή του.
Ἔλα, ὕπνε, καὶ πάρτονα
'ς τοῦ Μάϊ τ' ἀμπέλια πάη τονα.

34.

Ἕτερον.

(Μεσσηνία).

Τοῦ παιδάκιου μου τὸ γάμο
μιὰ λαμπρὴ θὲ λὰ τὸν κάμω,
[μιὰ λαμπρὴ μιὰ Κυριακή],
[μιὰ 'πίσημον ἡμέρα.]
Θὰ καλέσω καλεστάδες,
ἄρχους καὶ πραγματευτάδες·
θὰ καλέσω τὸ βεζίρη,
νὰ σηκόνῃ τὸ πεσκῆρι,
καὶ τοῦ μπέη τὸν ὑγιό,
νά μας κουβαλῇ νερό,
καὶ τοῦ μπέη τὸ κοπέλι,
νά μας κουβαλῇ τὸ μέλι.

35

Τῆς ξενιτειᾶς.

(Πελοπόννησος).

Βουλιέμαι μιά, βουλιέμαι δυό, βουλιέμαι τρεῖς καὶ πέντε,
βουλειέμ' νὰ πάου 'ς τὴ ξενιτειά, πολὺ μακρυὰ 'ς τὰ ξένα.
Βουνά μου, μὴ χιονίσετε, κάμποι μὴ παχνιασθῆτε,
ὥστε νὰ πάου κι' ὥστε νάρθῶ καὶ 'πίσω νὰ γυρίσω.
Κ' ἡ ξενητειὰ μὲ πλάνεσε καὶ κάνω δέκα χρόνια,
κ' ἔκαμα ξένους ἐδικούς, καὶ ξέναις παραμάναις.
Κάνω καὶ μιὰ ξεναδερφὴ καὶ πλένει τὰ σκουτιά μου.
Τὰ πλένει μιά, τὰ πλένει δυό, τὰ πλένει τρεῖς καὶ πέντε,
κι ἀπὸ τὴς πέντε κ' ἐμπροσθὰ τὰ ροῦχα τὰ πετάει.
— 'πᾶρε, ξένε, τὰ ροῦχά σου, πᾶρε καὶ τὰ σκουτιά σου,
'κ ἐδῶ νερὸ δὲ 'βρίσκεται, σαποῦνι δὲν πουλειέται.
— Βάλε τὸ δάκρυο σου νερό, τὸ σάλιο σου σαποῦνι,
ὥστε νὰρθῇ ἡ ἄνοιξις, τὸ Μάϊ τὸ καλοκαῖρι,
'ποῦ 'πᾶνε 'ντόπιοι σπίτια τους, καὶ ξένοι 'ς τὰ παιδιά τους.
Μᾶρθε καιρὸς κι' ἀρρώστησα, βαρειὰ γιὰ νὰ 'πεθάνω.
Νά εἶχα μανούλας γόνατα, καὶ ἀδρεφιῶνε χνῶτα,
νά εἶχα νερ' ἀπ' τὸν τόπο μου, καὶ μηλ' ἀπ' τὴ μηλιά μου,
νά εἶχα καὶ γλυκοστάφυλα ἀπ' τὴ κληματαριά μου.
Τἀκούσανε τρεῖς λιγεραῖς καὶ τρεῖς χαροκαϋμέναις·
ἡ μία πάει γιὰ τὸ νερό, κ' ἡ ἄλλη γιὰ σταφύλι,
κ' ἡ τρίτη ἡ καλλίτερη πηγαίνει γιὰ τὸ μῆλο,
κι' ὥστε νὰ πάῃ, κι' ὥστε νὰρθῇ, ὁ νιὸς ἀποθαμμένος.

—

ΣΤ'. ΜΥΡΟΛΟΓΙΑ.

36.

Τοῦ καπετὰν Νικολοῦ.

(Μάνη).

'Σ τὸ πανεθύρι' ἐκάθομουν
κι' ἀγνάντευα τὸ πέλαγο,
μὴν ἔρχετ' ἡ γαλιῶτά μας.
Μαῦρά ἦταν τὰ πανία της.
Δὲν ἦτα μέσα Νικολός.
Ἔ, καπετάνιε Νικολό,
—καὶ καπετάνισσα κ' ἐγώ—

Ζὲ τό 'σκουζα τὸ ψυχικό.
Μὴν πᾷς κουρσάρος καὶ ζορμπᾶς,
μὴν πᾷς νὰ 'γδύνῃς τὰ φτωχά,
τί φτωχοπούλά ἤμουν κ' ἐγώ,
καί, 'σὰν ἐθέλησ' ὁ Θεός.
γίνηκα καπετάνισσα,
καὶ πρώτη Σασαριάνισσα.

37.

Μυρολόγιον τῆς μνηστῆς τοῦ 'Ιωάννου 'Αντρομελᾶ.

(Μάνη).

'Ε, Γιάννη, Γιάνν' 'Αντρομελᾶ,
κι' ὁ Κουρεντζῆς 'ς τὰ βαρικά,
'ς τ' ἀμπέλια καὶ 'ς τὰ βαρικά.
'Ηρθασι οἱ μπαρμπάδες μας
'σὰν' ἀπὸ τὴ Τρομπολιτζά.
Φέρασι τὸ τακίμι σου,
καὶ τὸ χρυσὸ ἁλιπαντέ,
καὶ τὸ φουστάνι τάκριβό.
Γιάννη, σαββάτο σήμερα,
μαζόνονται οἱ φίλοι μας . . . .
Κι' ἀμπᾶς δὲν μὲ ῥομπόνετε,
κι' ἀμπᾶς καὶ δέ με φτύνετε,
'ποῦρθα 'ς τὸ σπίτ' αὐλόγητη,
χωρὶς κουμπάρο καὶ γαμπρό.

38.

'Επὶ τῷ φόνῳ τοῦ Καλοπόθου.

(Μάνη).

Μιὰ σκόλη καὶ μιὰ Κεργιακή,
καὶ τὴν ἁγία τὴ Λαμπρή,
ἔρριχνα τῆς τυρόπηταις,
κι' ὅλο κομμάτια βγαίνασι.
'Εμίλησα τ' ἀφέντη μου,
καὶ τοῦ χρυσοῦ μου πεθεροῦ
—Γιὰ δὲ μὲ λές, ἀφέντη μου,
'ποῦ ῥίχνω τῆς τυρόπηταις,
κι ὅλο κομμάτια 'βγαίνουσι.—
—Νύφη μου, κάτι θά μας 'βρῇ.—
Βάνα κουλούρα 'ς τὴ ποϊδά
κύκκων' αὐγὰ 'ς τὴ ζουναΐρά,
καὶ πάου ἀπάνω τοῦ σκαΐργιοῦ,
καὶ πάον 'ς τὸν Καλοπόθο μου.
Καὶ μὲ φουμπίξαν τὰ σκυλά.
—Σῶτε, σκυλάκια μου καλά,
τ' ἔμε κ' ἐγὼ νοικοκυρά,
τοῦ Καλοπόθου γι' ἡ ἀδρεφή. —
Κι' ἀπάντησα τοὺ σμίχται του.
—Σμίχται, κι' ἀμπῶν' ὁ σμίχτη σας·
—'Σ τὴ στάνη ἔν' καὶ τυροκομᾷ,
καὶ διαγουμίζει τὰ σφακτά.
Σηκώνουμαι κ' ἐπάου κοντά;
τὸν εὗρεκα ξαπλωταΐρά.

39.

'Επὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Μπουραζάνη.

(Μάνη).

'Ε, Μπουραζάνη γάϊδαρε,
ἔ, Μπουραζάν' ἀφύσκε.
Ζὲ τῶσκουζα τὸ ψυχικό,
μὴ πάῃς 'ς τὴ Τριανταφυλλιά,
μὴ πάῃς μέσ' 'ς τή Τζίμοβα.
καὶ φέρῃς μπαρουτόβολο,
τ' ἔνε τὰ Σασαρόγγονα,
τὰ παληοτρυγονιάνικα,
φυλάουσι 'ς τὴ δεμοχιά,
θέσι νὰ ξ' ἐσκοτώσουσι.
Κ' ἐκεῖνος δὲ μ' ἀγροίκησε.
'Ενα κεράκι' ἀγνάντεψα,
'ς τὴ κερατσιὰ τοῦ Κυβαντζᾶ.
Φέρνατι τὸ μαυρό-Πετρο.
—Μωρὴ Πετροῦ, μαυρο-Πετροῦ,
γιὰ δύο πέτραις τοῦ 'λιακοῦ . . .

40.

(Μάνη).

'Ετώρα μέσ' 'ς τὰ γέρατα,
νὰ κάτσω θέ' ν' ἀναπεφτοῦ,
'πίζου νὰ μεταγκαστρωθοῦ,
νὰ κάμω νόψιμον ὕγιό,
νὰ 'μοιάσῃ τοῦ Μιχάλη μου.
Νὰ κουδουνίζῃ τ' ἄρματα
Καὶ νὰ τοῦ δώσου τὸ σαλμᾶ,
νὰ κυνηγήσῃ τὸ φονιά·
—Μωρὴ μανά, μαυρόμανα,
εἶδα τὸ σκύλο τὸ φονιά,
κ' εἶχε παιδὶ 'ς τὴν ἀγκαλιά.

41.

(Μάνη).

'Οντας ὁπού εἴμουνα μικρὴ
μὲ προζηλεύασι πολλοί,

Digitized by

Νικλιάνοι κι' ἀχαμνόμεροι,
προσηλιακοὶ κι' ἀποσκεροί.
Τὸ λόγο μου δὲν ἔδινα.
Ἤρθασι μὲ γυρέψκσι
μέσ' ἀπὸ τὸ Νιφόδρυαλο,
γιὰ τοῦ Μπουρίκου τὸν ὑγιό,
'ποῦ εἶχε πατέρα 'ξακουστό,
κ' ἦτα καὶ τὸ παιδὶ καλό.
Μὲ καλοστράδεψ' ὁ Θεὸς
κ' ἔκαμα κ' ἕνα σερνικό,
καὶ ἔμοιαζε τοῦ Παναγῆ.
Μᾶς ἐπροζήλεψ' ὁ Θεός,
'πῆρε τὸ Παναγιώτη μου,
κ' ἦτα κουνιάδο μου μικρός,
κ' εἶχα τὰ πλπρεξούσια·
κ' ἐβάσταινα καὶ τὰ κλειδιὰ
τοῦ πύργου μας καὶ τοῦ Λιοντᾶ
Κ' ἔκρινα Νίφι καὶ Δρυαλί,
καὶ τὴ πεντάδ' ἀνάμεσα
Κ' ἐρχότανε κι' ὁ 'Λίακας
'νάντευε 'ς τὰ πολλὰ δεντρά,
κι' ἄναβε τὸν κοτζᾶ-σαλμᾶ,
γιὰ νὰ τ' ἀκούῃ ἡ Σταυριάνενα,
καὶ ἡ Παναγιωτάκενα·
Κ' ἐρχότανε ς' τὸ 'σπίτι μου
κούρους καὶ κότταις τοὔσφαζα,
κι' οὖλο καθαρισμέν' αὐγά.
Ἐ! 'Λία, 'Λία, πεζαντέ!
ἔ, 'Λία, τίμιε σταυρέ!
ἔ, 'Λία παντοκράτορα·
'Λία Μιχάλ' ἀρχάγγελε!
Νὰ ἰδοῦ τί θὲ λὰ κάμετε,
τί θὲ λὰ σταμπιλίρετε
οἱ γέροντες κ' οἱ προεστοί,
π' ὁ βασιλιᾶς δὲν ἔν' ἐπᾶ.
νὰ σᾶς ἐκόψῃ τὸ νιζᾶ,
Ἐ! 'Λία, βέργα τ' 'Αρμυροῦ,
κ' ἡ βέργα μας ἐχάλασε,
κι' ὁ στῦλος ἐτσακίσθηκε,
καὶ μέσα μπούκαρ' ἡ Τουρκιά,
κι' ὁ 'Λίακας δὲν ἔν' ἐπᾷ,
νὰ σᾶς ἐκόψῃ τὸν ἰζᾶ.
'Λία, ζὲ παρατίμησα,
'Λία, σαρίδι τὴ γενιᾶς
μὲ τὸ φονιὰ 'ποῦ ἔκαμες.

42.

Μοιρολόγιον μητρὸς εἰς θανοῦσαν κόρην της.

(Βάρνα).

Γεράκι εἶχα 'ς τὸ κλουβί, κ' εἶχά το 'μερωμένο
ἐταΐζά το ζάχαρι, κ' ἐπότιζά το μόσχο
κι' ἀπαὶ τὸ μόσχο τὸν πολύ, κι' ἀπαὶ τὴ μυρωδιά του,
ἐσκανδαλίσθη τὸ κλουβὶ καὶ φεύγει τὸ γεράκι,
κι' ὁ γερακᾶς τὸ κυνηγᾷ μὲ τὸ κλουβὶ 'ς τὸ χέρι.
— Γιὰ γύρσε γύρσε, γέρακα, κ' ἔλα 'ς τὰ γονικά σου.
— 'Σὰν τὶ καλὸ νὰ θυμηθῶ ν' ἀρθῶ 'ς τὰ γονικά μου.
'Ερράψαν τὰ 'ματάκια μου μ' ἑπτὰ λογιῶν μετάξι.
μὲ κίτρινο, μὲ πράσινο, μὲ ἄσπρο, μὲ γαλάζιο.

—

Ζ'. ΑΝΑΜΙΚΤΑ.

—

43.

(Πελοπόννησος).

Τ' ἔχεις, καϋμένε κόρακα, ποῦ κλαίεις καὶ φωνάζεις;
Μὴν εἶν' τ' αὐγά σου μελανά, μὴν εἶν' τ' αὐγά σου κλούβια;
— Δὲν εἶν' τ' αὐγά μου μελανά, δὲν εἶν' τ' αὐγά μου κλούβια,
μόν' διάκα καὶ βογιάστηκα 'ς ἕναν κακὸν ἀφέντη.
Νὰ τὸν κερνῶ νὰ τρώῃ ψωμί, νὰ τραγουδῶ νὰ πίνῃ.

44.

(Πελοπόννησος),

Μι' αὐγοῦλα θὲ νὰ σηκωθῶ, νὰ 'μπῶ 'σὲ περιβόλι,
νὰ κόψω μῆλο τῆς μηλιᾶς, κυδῶνι τῆς ἀγάπης,
νὰ κόψω κ' ἕνα 'λιόφυλλο νὰ παίζω τὸ γιογκάρι.
— Γιογκάρ', τί δὲ βαρεῖς σκοπό, τί δὲ βαρεῖς γιομάτα,
— Γιομάτα, γιομάτα,
ξανθὴ καὶ μαυρομάτα. —
— Βάλε μου τέλια δυνατά, γιὰ νὰ βαρῶ γιομάτα,
κι' ἂν δέν σου φέρω τὴ ξανθή, κάμε με τρία κομμάτια.

Digitized by Google

45.

(Πελοπόννησος).

Ποῦ 'πᾷς, ἀφέντη μέρμηγκα,
— μέρμηγκα καϋμένε, —
'ποῦ 'πᾷς ἁρματωμένος,
μὲ δυὸ σπαθιὰ ζωσμένος;
— Ἀμπέλια ν ἔχω 'ς τὴ Βλαχιά,
καὶ 'πάου νὰ τὰ τρυγήσω,
νὰ τὰ κορφολογήσω.
Τὰ μάζεψα, τὰ τρύγησα,
τἄκαμα τρεῖς βαρέλλαις,
— τρεῖς Πατριναῖς κοπέλλαις.—
Τὴ μιὰ τὴ δίνω δεκατιὰ
τὴν ἄλλη τοῦ βεργάτη,
τὴ τρίτη, τὴ καλλίτερη,
ὁ μοίραρχος τὴν 'παίρνει.

46.

(Μεσσηνία).

Βρὲ Μανιάτη κόρακα,
ποῦ τὰ πᾷς τὰ πρόβατα;
— Κάτω 'ς τὰ λακώματα.
Τρώει ὁ λύκος δώδεκα,
κ' ἡ ἀλεποῦ δεκάξη.

47.

Ψέμματα.

(Πελοπόννησος).

Κουτσὸς τὸν κάμπον ἔτρεχε νὰ φτάσῃ καβελλάρη,
κ' ἕνας μουγκὸς τοῦ ἔλεγε. — Γειά σου, βρὲ παλληκάρι!
Στραβὸς βελόνα γύρευε κάτου 'ς τὸν ἀχεριῶνα,
κ' ἕνας κουφὸς τοῦ ἔλεγε. — Τὴν ἄκουσα 'ποῦ 'βρόντα.
Ποιὸς εἶδε θηλυκὸ παπᾶ, καὶ διάκο 'γκραστρωμένο;
ποιὸς εἶδε ψύλλο 'ς τὰ βουνά, σανίδια φορτωμένο;
Εἴπαμε πολλὰ ψέμματα νὰ εἰποῦμε καὶ μι' ἀλήθεια·
'Εφύτεψα τριανταφυλλιὰ κ' ἔβγαλε κολοκύθια.

48.

(Πελοπόννησος).

Ὁ ποντικὸς ἐπήδησεν ἀπὸ τὸ παραθύρι,
κ' ἡ μάνα του τοῦ ἔλεγε. —Ποῦ 'πᾷς, καραβοκύρη;
— Πάου νὰ φέρω μάρμαρα, νὰ 'φτιάσω μοναστῆρι,
νὰ βάλω τὴν ἀγάπη μου, νὰ μὴν τὴν τρῶν οἱ ψύλλοι.

49.

Ἐπιμύλιον ἆσμα.

(Μάνη).

Ἄλεθου, μύλο μ', ἄλεθου,
'βγάλε τ' ἀλεῦρί σου ψιλό.
νὰ φᾷς καὶ σὺ νὰ φάου κ' ἐγώ,
νὰ φᾶσι χωροφύλακοι·
κι' ὁ νωματάρχης τὸ σκυλί,
'ποῦ κάθεται 'ς τὴν ἀγκωνή.

50.

Ὁ Μπέϊκογλους Κωσταντῆς.

(Βάρνα).

Τρίτη, τετράδη θλιβερή, πέφτη καμαρωμένη,
Παρασκευὴ ξημέρωνε νὰ μ' εἶχε 'ξημερώσῃ,
'ποῦ πιάσανε τὸν Μπέϊκογλουν νὰ 'πᾶν νὰ τὸν κρεμάσουν.
Χίλιοι πηγαίνουν ἐμπροστά, χίλιοι του κατόπιν του,
ὃ καὶ μέσ' 'ς τὴ μέσ' ὁ Μπέϊκογλους, 'σᾶν μῆλο μαραμένο.
— Μουστάκι μου μπουρμὰ μπουρμά, 'φρείδια μου γαϊτανάκια,
πῶς θὰ δεχθῆτε τὸ σκοινὶ κ' αὐτὴν τὴν τραμουτάνα;
Βασιλοποῦλα τὸν θωρεῖ ἀπ' ἀψηλὰ παλάτια.
—Βάστα, Κωστῆ μ', τὴν πίστι σου, καὶ μὴν ἀλλοπιστίζῃς.
Δόσε, Κωστῆ μου, τ' ἄσπρα σου, δόσε καὶ τὰ φλουριά σου.
Κ' ἂν δέν σε σώσουν, Κωσταντῆ, πουλῶ τὸ φερεντζέ μου,
κ' ἂν δέ σε σώσῃ ὁ φερεντζὲς πουλῶ τὸ δαχτυλίδι,
ὁποῦ τὸ βαρυοτίμησαν, γιὰ πεντακόσια ῥιάλια.

—

Η'. ΔΙΣΤΙΧΑ.

Κρητικά.

1.

Κι' ἀγάπησά σε, κοπελιά, κ' ἔσυρα τὸ μαχαῖρι,
μὰ σίμωσα κ' ἐκάηκα, δὲ σῶπιασα τὸ χέρι.

2.

Χόρεψε, περδικοῦλά μου, χόρεψε σοῦσα σοῦσα,
κἐγὼ θὰ πάου 'ς τὰ Χανιὰ καὶ θά σου φέρω φοῦστα.

3.

'Επήγαμε καὶ 'ς τὰ Χανιά, κ' ἐφάγαμε σαλάτα,
ποτέ μου δὲν ἐφίλησα μιὰ κοπελλιὰ 'ς τὰ 'μάτια.

4.

Διαλὲ 'τς ἀποθαμμένους σου κι' ἂ δέ σε καταλύσω
κι' ἂ δέ σου παίξω μπαλωτιὰ 'ς τὸ τόπο νά σ' ἀφήσω!

5.

Μωρὴ κοπέλλα Σφακιανή, γιὰ ἔλα εἰς τὸ νοῦ σου,
δὲν εἶσαι δώδεκα χρονῶ, μόν' εἶσαι τοῦ καιροῦ σου.

6.

Μουλάρι δέ σε θέτω πλειὸ 'ς τοῦ Μπάμπαλη τὸ χάνι,
τί ὁ Μπάμπαλης ἔνε μουτής, κριθάρι δέ σου βάνει.

—

('Άσματα τοῦ κλήδονα.)

7.

'Ανοίξετε τὸν κλήδονα γιὰ τ' ἄϊ Γιαννιοῦ τὴ χάρι,
κι' ὁποιά νε καλορίζικη τώρα θὲ νὰ προβάλῃ.

8.

'Άσπρη κολόννα τ'ς ἐκκλησιᾶς καὶ μάρμαρο τῆς βρύσης,
βασίλισσα τῆς γειτονιᾶς ἔβγα νά μας μιλήσῃς.

9.

Παλληκαράκιν ἔμμορφο μὲ τὸ χρυσὸ γελέκι
καὶ μὲ μουστάκιν ἐστριφτὸ ναβγῇ τώρα 'ς τὴ μέση.

10.

'Άσπρη τριανταφυλλίτσα μου, σκᾶσέ τα τὰ βαβούλια,
γιὰ πεῖσμα τῶν μελαγχροινῶν ποῦ δὲ λένε τραγούδια.

11.

Παλληκαράκι μ' ὥμορφο, μὲ ζαχαρένιο σῶμα,
εἶσαι μικρὸς γιὰ βάσανα δὲν εἶν'καιρὸς ἀκόμα.

12.

'Άσπρη τρανταφυλλίτσα μου, δὲ βλέπεις τὰ πουλιά,
πῶς σὲ περιτριγυρίζουν νὰ κάμουνε φωλιά;

13.

Ψηλὸ κυπαρισσάκι μου, ποιὰ βρύσι σὲ ποτίζει,
καὶ στέκεις πάντα δροσερὸ κι' ἀνθεῖς καὶ λουλουδίζεις.

14.

Πρόβαλε, ἄστρο τῆς αὐγῆς, πρόβαλε νιὸ φεγγάρι,
πρόβαλε, ποῦ νὰ σὲ χαρῇ ὁ νιὸς ποῦ θά σε πάρῃ.

15.

Παλληκαράκι μ' ὥμορφο, σώνει σου πιὰ τὸ μπόϊ,
κ' οἱ φίλοι σου ἀρχίσανε νά σε ζηλεύουν ὅλοι.

16.

Τί τραγουδάκι νά σου 'πῶ, πουλί μου, νὰ σ' ἀρέσῃ.
'ποῦ 'χεις ἀγγελικὸ κορμί, καὶ δακτυλίδι μέσῃ;

Digitized by Google

17.

Τὰ 'μάτια σου καθρέφτης, τὰ 'φρείδια σου σπαθιά,
τὰ χείλη σου κοράλια 'ποῦ καῖνε τὴν καρδιά.

18.

Ὡμορφαις εἶν' ἡ Ψαριαναίς, ὄχι 'σὰ Χιοτοπούλαις,
'ποῦ στέκονται 'ς τὸν ποταμό, ὡσὰν περδικοπούλαις.

19.

Ἔμπα, διάβολε, 'ς τὸ φοῦρνο,
κ' ἔβγαλε τὰ παξημάδια.

20.

Καβαλλίκεψε τὸ χοῖρο,
κ' ἔπαρε τὴ χώρα γύρω.

21.

Ἕνα καράβι ἔρχεται κ' εἶν' φορτωμένο ῥίζι,
τῶνα της 'μάτ' εἶνε στραβό, καὶ τ' ἄλλ' ἀλλοιθωρίζει.

22.

Μωρὴ στραβοτιλύγαδι, καὶ ῥόκα τσακισμένη,
καὶ καρκάξα τοῦ 'γιαλοῦ, ποιὸς διάβολος σὲ θέλει;

23.

'Αναίβ' ἀπάνω 'ς τὸ βουνὸ καὶ μᾶσε κουτσουνάδες,
καὶ τρίψε τὸ μουτράκι σου, νάβγοῦν ἡ πρασινάδαις.

24.

Μωρὴ, σὺ πρισκομοῦρά μου καὶ φλασκομαγουλοῦσα,
μωρὴ, θαρρεῖς πῶς σ' ἀγαπῶ καὶ βαίνεις τόσα λοῦσα;

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.

Α'. Ἱστορικά.

1. *Τοῦ Κομνᾶ Τράκα.* Ὁ Κομνᾶς οὗτος κατήγετο ἐκ τῆς κωμοπόλεως Ἀγόργιαννη τῆς Παρνασσίδος, ἦν δὲ ἁρματωλὸς καὶ καπετάνιος τῆς Παρνασσίδος μέχρι τῆς 25 Φεβρουαρίου 1821, ὅτε ἡ ἐξουσία αὕτη ἀνετέθη εἰς τὸν διάσημον ὁπλαρχηγὸν Πανουργιᾶν. Ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως μετέσχε 57 μαχῶν καὶ ἀψιμαχιῶν, ὧν μία καὶ ἡ παρὰ τὸ Μάνεσι, ἣν τὸ παρὸν περιγράφει ᾆσμα. Τὴν μάχην ταύτην συνεκρότησεν ὁ Κομνᾶς Τράκας μετὰ τῶν ὁπλαρχηγῶν Χαλμούκη, Μανίκα καὶ τινων ἄλλων τὴν 20 Ἰουλίου 1821 κατὰ τοῦ Δεμίρ-πασᾶ διευθυνομένου μετὰ τρισχιλίων περίπου στρατιωτῶν καὶ πυροβολικοῦ εἰς Βοιωτίαν. Τὴν πορείαν τοῦ Πασᾶ ἀνεχαίτισαν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ οἱ Ἕλληνες, καὶ ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ὀπισθοδρομήσῃ. — Περὶ τοῦ ὁπλαρχηγοῦ Κομνᾶ Τράκα βλ. καὶ *Περραιβοῦ*, Ἀπομνημον. τ. Β'. σ. 61. 129. — *Τρικούπη*, Ἱστορ. Ἑλλην. ἐπαναστάσεως. τ. Α'. σ. 174, 227, 230. — *Σπηλιάδου* Ἀπομνημ. τ. Β'. σ. 116. τ. Γ'. σ. 157. 197. 260. *Ἰω. Φιλήμονος*, Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τῆς ἑλλην. ἐπαναστάσεως τ. Γ'. σ. 89. 91. 94. 193. 370.. τ. Δ'. σ. 128—129. — *Βαλαωρίτου*, Ἀθ. Διάκ. σ. 77. 97. 98.

Στ. 1. 2. Παραθέτομεν τὰ λεγόμενα *τσακίσματα* τοῦ ᾄσματος, οὐ μόνον διότι ἀναγκαιότατα εἰσὶ πρὸς κατανόησιν πλήρη τοῦ τε μέτρου τοῦ ᾄσματος καὶ τοῦ ῥυθμοῦ τοῦ χοροῦ, ἀλλὰ καὶ διότι μόνον ἐν αὐτοῖς ἀναφέρεται ἐνίοτε τὸ ὄνομα τοῦ ἀνδρός, οὗ τὰς λέξεις ἐξυμνεῖ τὸ ἄλλο ᾆσμα.

3 Ἀλισάκου. Συνοικία τοῦ Μάνεσι.

Στ. 4. Ἔγριπος, ἡ Εὔβοια· Ζητοῦνι, ἡ Λαμία.

7. 8. Λυσσέας, Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσου. Περὶ τῆς ἀρχαιοτάτης ταύτης μορφῆς τῆς λέξεως *Ὀδυσσεὺς* ὁμιλοῦμεν ἐν τοῖς περὶ ὀνομάτων.

9. Ὑπαινίσσεται τὴν ἐν Δερβένι Φούρκᾳ μάχην. (Φιλήμον. ἔνθ. ἀν. τ. Γ'. σ. 91).

2. *Τοῦ Ὄθωνα.* Ἐν τῷ ᾄσματι τούτῳ λεπτομερῶς μὲν ἀλλὰ πεζότατα περιγράφεται ἡ περιοδεία τοῦ Ὄθωνος ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἐξώσεώς του. Δύναται δὲ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς δεῖγμα τῆς πτώσεως τῆς δημοτικῆς ποιήσεως, μετὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Κλεφτῶν καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

Digitized by Google

Β'. Κλέφτικα.

4. Πρβλ. Πανδωρ. τ. ΙΔ'. σ. 534.

10. Τὸ ᾄσμα τοῦτο, ὅπερ ἀτελὲς ἀποστέλλεται, ἐποιήθη κατὰ τὸ 1866. ἐπὶ τῷ φόνῳ τῶν λῃστῶν Κίτσου καὶ Λαφαζάνη.

11. Τὸ ᾄσμα τοῦτο ἐποιήθη πρὸς τιμὴν τοῦ διασήμου ἁρματωλοῦ Πανουργιᾶ, ἀκμάσαντος κατὰ τὴν ἐπανάστασιν καὶ ὀλίγα πρὸ αὐτῆς ἔτη.

12. Πρβλ. τὸ τραγούδι τοῦ Νάννου. (Passow, ἀρ. 30.)

Γ'. Διηγηματικά.

13. 14. Βλ. περὶ τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ δημοτικῶν ᾀσμάτων τὸ ἡμέτερον ἄρθρον (Περσεὺς καὶ ἅγιος Γεώργιος;) τὸ δημοσιευθὲν ἐν Εἰρην. Ἀσωπίου, Ἀττ. Ἡμερολ. τοῦ 1872 σ. 174—192.

16. Ἀτελές.

22. Φέρεμτε. κατ' ἀντιμετάθεσιν, ἀντὶ φέρετέ με.

Δ'. Ἐρωτικά.

22. Παραλλαγὴ τοῦ ὡραίου ᾄσματος *Λιογέννητη*, οὗ δύο παραλλαγὰς ἐδημοσίευσα ἐν Νεοελληνικοῖς ἀναλέκτοις φυλλ. ς'.

23. Πρβλ. Passow, ἀρ. 325. 326.

26. Τὸ ᾄσμα τοῦτο ᾄδεται ἐξ ὑπαμοιβῆς ἐν τῷ *συρτῷ* χορῷ.

Ε'. Οἰκογενειακά.

27—30. Περὶ τῶν ᾀσμάτων τούτων ἱκανὰ διαλαμβάνομεν ἐν τῷ ἀνεκδότῳ ἔτι γ'. τόμῳ τοῦ ἡμετέρου συγγράμματος περὶ τοῦ βίου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, ἐν τῷ περὶ Γάμου κεφαλαίῳ.

35. Πρβλ. Passow, ἀρ. 320. 321.—Χασιώτ. σ. 78.

5. *Μοιρολόγια.*

36. Ζέ. Τὸ σίγμα οἱ Μανιάται πρὸ πάντων ἐν ταῖς μονοσυλλάβοις λέξεσι προφέρουσιν ὡς ζ, ἐνίοτε μὲν ἀρχῇ λέξεως, ὡς καὶ ἐν τῇ γερμανικῇ συμβαίνει, συχνάκις δ' ἐν τῷ μέσῳ, ὡς ἐν τῇ λατινικῇ καὶ ταῖς ἐκ ταύτης παραγομέναις γλώσσαις.

37. στ. 11. κ. ἑ. Ἡ μνηστὴ τοῦ Ἀντρομελᾶ, ἐλθοῦσα εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ὑπὸ τοῦ Κουρεντζῆ φονευθέντος μνηστοῦ της, καὶ κλαύσασα αὐτόν, ἐλεεινολογεῖ εἶτα ἑαυτὴν διότι *ἀστεφάνωτη* ἔτι ἐπορεύθη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ μέλλοντος συζύγου της· ἐπειδὴ ἐν Μάνῃ μόνον ὅταν *στεφανωθῇ* ἡ νύμφη ἐπισκέπτεται τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ, οὐχὶ δὲ ἠρραβωνισμένη μόνον οὖσα.

38. Πρβλ. τὰ περὶ *οἰωρῶν* ὑφ' ἡμῶν δημοσιευθέντα ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι Παρθενῶνι (τ. Β'. σ. 1104). στ. 16. *Σῶτε*=σιωπᾶτε. — 15. *φουμίξαν* = ἐφώρμησαν κατ' ἐμοῦ. — 19. *σμιχίαι*. Ποιμαίνες σύντροφοι, ἀναιξ τὰ πρόβατα ἀλλήλων ἔχοντες, ἵνα ὁμοῦ βόσκωσι.

39. *Δεμοχιά*, δεμοσιά· δημοσία ὁδός. — *κεράκι*=κεράτιον, ξυλοκέρατον, ἀραβ. δὲ χαροῦπι· *κερατσιά* ἡ κερατέα.

40. Ἡ γραῖα μήτηρ τοῦ Μιχάλη στερουμένη ἑτέρου τέκνου, ὅπως ἐκδικήσῃ τὸν θάνατον τοῦ φονευθέντος υἱοῦ της μοιρολογεῖ ταῦτα· ἡ δὲ κόρη της ἀναφωνεῖ ἐν τέλει ὅτι ὁ *φονιὰς* ἔχει παιδί, ὑπονοοῦσα ὅτι αὐτοὶ δὲν ἔχουσι.

41. *Νικλιάροι* ἐπικαλοῦνται αἱ ἀνώτεραι τῆς Μάνης τάξεις, *ἀχαμνόμεροι* δὲ αἱ λοιπαί. — *προσηλιακοὶ κι' ἀποσκεροὶ* = οἱ ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Ταϋγέτου. — *Νιφόδρυαλο*= Νίφι καὶ Δρυαλί, χωρία τῆς Μέσα Μάνης. — *Λιάκας* Γυναικάδελφος τῆς θρηνούσης, ὁ καὶ φονευθείς. — *κούρους*= ἀλέκτορας. — *σταμπιλίρετε*, ἰταλ. ἀποφασίσετε. — *νιζᾶ* λέξ. τουρκ. ἀπόφασις. — *βέργα τ' Ἀρμυροῦ* λέγεται ὁ προμαχὼν ὃν κατὰ τῶν στρατευμάτων τοῦ Ἰμβραΐμη ἀνήγειραν ἐν Ἀρμυρῷ οἱ ἐκεῖ πολεμήσαντες δισχίλιοι Μανιάται καὶ Μεσσήνιοι. — *Λία σὲ παρατίμησα*· κατηγορεῖ τὸν θρηνούμενον, διότι ὁ φονεύς του ἐκ ποταποῦ κατήγετο γένους.

Ζ'. Ἀράμικτα.

43. Πρβλ. Passow, ἀρ. 128.

Αἱ Μανιάτισσαι τὰ μοιρολόγιά των ψάλλουσι τὴν νύκτα ἁλέθουσαι τὸν χειρόμυλον.

Η'. Δίστιχα.

Ἄσματα τοῦ Κλήδονα. — Βλ. περὶ Κλήδονα καὶ τῶν ᾀσμάτων τῶν ψαλλομένων ἐν Παρθενῶνι τ. Α', φυλλ. Δ'. καὶ Ζ'.

Digitized by Google

Β'. ΑΙΝΙΓΜΑΤΑ καὶ ΛΟΓΟΠΑΙΓΝΙΑ.

Τὰ αἰνίγματα, *παραμύθια* μὲν ἐν Τραπεζοῦντι (1), *παράγκουλα* ἐν Κερκύρᾳ (2), *γοιώσματα* (3) δὲ ἢ *εὑρετὰ* (4) ἢ *καστράκια* ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι καλούμενα, ἀποτελοῦσι μίαν τῶν κυριωτάτων διασκεδάσεων τοῦ λαοῦ. Προτείνουσιν αἰνίγματα λέγοντες· *παίζομεν τὰ καστράκια* καὶ ἀφ' οὗ ἀποφασίσωσι τοῦτο, κάθηνται, σχηματίζοντες κύκλον παρὰ τὴν ἑστίαν· τότε λαμβάνει ἕκαστος τέσσαρας πόλεις (*κάστρα*), ὁ μὲν —

Τὴν Ἄνοβα, τὴν Κάτοβα (5), τὴ Χιὸ μὲ τὰ καράβια,
καὶ τὴν Κωνσταντινούπολι μὲ τὰ μαργαριτάρια —

οἱ δὲ ἄλλοι ἑτέρας τῆς ἐκλογῆς των, καὶ προτείνει ἕκαστος πρὸς τὸν παρακαθήμενον αὐτῷ ἓν αἴνιγμα· ἂν δ' οὗτος μὴ κατορθώσῃ νὰ εὕρῃ τὴν λύσιν του ὑποχρεοῦται, οὐχὶ νὰ πίῃ ἅλμην ἐν τῷ ποτῷ του, ὅπως παρ' ἀρχαίοις (6) ἀλλὰ νὰ δώσῃ μίαν ἀπὸ τὰς πόλεις του, ἂν θέλῃ ν' ἀκούσῃ τὴν ἐξήγησίν των.

Τὰ νεοελληνικὰ αἰνίγματα εἰς τρία εἴδη δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν· εἰς *γρίφους*, ὅπως ἐνόει αὐτοὺς ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοτέλους (7) εἰς κυρίως αἰνίγματα καὶ εἰς παραδόξους ἀλλ' εὐφυεῖς περιγραφὰς ἐπὶ ἀντιθέσεων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ στηριζομένας, καὶ σκοτεινὴν καθιστώσας τὴν ἰδέαν περὶ τῶν περιγραφομένων. Ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος ἀγνοεῖ τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῶν αἰνιγμάτων, ἅτινα λεξιγρίφους νεολογικῶς ἐλλείψει ἄλλου ὅρου ἀποκαλοῦμεν, ἤτοι τὰ μὲ τὰς συλλαβὰς καὶ γράμματα μιᾶς λέξεως παίγνια, εἶδος γνωστὸν καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ τοῖς Βυζαντινοῖς· ἡ ἐξήγησις εἶνε εὔκολος, τοῦ εἴδους τούτου ἀναγομένου εἰς τὴν τεχνικὴν καὶ βιβιασμένην ποίησιν. Μεταξὺ τῶν δημωδῶν αἰνιγμάτων τακτέα καὶ τὰ ἔμμετρα λογιστικὰ προβλήματα, τὰ κορακιστικά, τὰ λογοπαίγνια καὶ τὰ καθαρογλωσσήματα, περὶ ὧν ἐκτενέστερον κατωτέρω θέλομεν ὁμιλήσει.

Πρὸς ἐπεξήγησιν τῶν ἀνωτέρω περὶ αἰνιγμάτων λεχθέντων, παραθέτομεν ἐνταῦθα ἀνέκδοτά τινα, καί τινα ἐκ τῶν ἐν τοῖς Νεοελληνικοῖς Ἀναλέκτοις δημοσιευθέντων, ὅπως οὕτω καὶ ὁ ἀναγνώστης εὐχερέστερον δυνηθῇ νὰ κρίνῃ τὰ προϊόντα ταῦτα τῆς δημώδους φιλολογίας.

Τινὰ τούτων ὑπαινίσσονται πρᾶξιν, ὡς·

1.

Δυὸ στρουμποῦκλαις,
δυὸ ξαπλωτῆραις,
δυὸ ζουρλοὶ ἀπὸ τὴ χώρα,
καὶ κτυποῦσαν καὶ βαροῦσαν,
θάμμαζα πῶς δὲν ἐσποῦσαν (1).

2.

Δέκα τραβᾶνε,
δυὸ κατουρᾶνε,
ὁ . . . . 'ς τὴν πέτρα
κ' ἡ πέτρα 'ς τὸν . . . . (2).

3.

Τεσσεραπόδης ἔρχεται,
διπόδης καταβαίνει,
λαγουδοπόδαρο βαστεῖ,
κόκκινο αἷμα φέρνει (3).

---

(1) Μνημεῖα τῆς ἐν Πόντῳ δημοτικῆς· ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι — Ἑπταλόφῳ τόμ. Α'. τεῦχ. Α'. σ. 342.

(2) Νεοελλην. Ἀνάλεκτ. σ. 193.

(3) Γνιώματα παρὰ Sanders, das Volksleben der Neugriechen 1844. σ. 242.

(4) Πανδώρα τ. ις'. σ, 288

(5) Ἄνοβα ἡ Γένουα (Genova), Κάτωβα δὲ κατὰ παρήχησιν ἐκ τοῦ Ἄνω-βα.

(6) Πολυδεύκ., Ε'. 107. Ἀθήν. Γ'. σ. 449. 458.

(7) «Γρῖφος δέ ἐστιν οὐχ ὡς ἔνιοί φασι, ταὐτὸν τῷ αἰνίγματι· διαφέρουσι γὰρ ὅτι τὸ μὲν αἴνιγμα ὁμολογεῖ τις ἀγνοεῖν, τὸν δὲ γρῖφον ἀγνοεῖ, δοκῶν ἐπίστασθαι· οἷον Ἕκτορα τὸν Πριάμου Διομήδης ἔκτανεν ἀνήρ. (Ἀνθολογ., ΙΔ. 18). Ἐνταῦθα δοκεῖ μὲν εἰδέναι τὸ ῥηθέν, ἀγνοεῖ δὲ ὅτι Διομήδης ἦν ἀνὴρ ὁ Ἀχιλλεύς· ἐκείνην γὰρ ἔσχε μετὰ τὴν Βρισηίδα» (Σχόλ. εἰς Ἀριστοτελ. σ. 506).

(1) Ἐν Μάνῃ Ἐλαιοτριβεῖον κατὰ παλαιὰν μηχανήν. — Γέρων τις χωρικὸς ἐρωτηθεὶς τί εἶδεν εἰς τινα κώμην τῆς Μάνης, ὅπου εἶχε πορευθῇ, εἶπε τ' ἀνωτέρω, ἐννοῶν στρουμποῦκλαις μὲν (ἐκ τοῦ στροῦμπος, στρόμβος) τὰς ἄλλως λεγομένας σφυρίδας, ἐν αἷς τίθενται αἱ κεκομμέναι ἐλαῖαι, ξαπλωτῆραις δὲ τοὺς μοχλούς, δι' ὧν αἱ σφυρίδες πιέζονται, καὶ ζουρλοὺς (παράφρονας) τοὺς ἐργαζομένους λιτριβαράους.

(2) Ποιμὴν ἀμέλγων.

(3) Ἀγωγιάτης, ὁδηγῶν ζῷον φορτωμένον μὲ ἀσκοὺς πλήρεις οἴνου. Παραλλαγὴν τούτου βλ. ἐν Ἀθ. Σακελλαρίου, Κυπριακ. τ. Γ'. σ. 135.

Digitized by

4.

Τέσσεροι στέκουνται,
δυὸ ἀγκρουμάζονται,
δυὸ βεγγλίζουν,
ἕνας σκάφτει,
κ' ἕνας ὀξοπίο' ὀρχιέται (1).

5.

Πέντ' ἀδέλφια κουβαλοῦνε,
οἱ μῦλοι ἀλέθουν,
ἡ κυρὰ Μαριὰ σκουπίζει,
κι' ὁ Κανέλλος καταιβάζει (2).

6.

Δυὸ βουβάλια δέρνουνται
καὶ βγάνουν ἄσπρο χῶμα (3).

7.

Χίλιοι μύριοι καταβαίνουν,
καὶ οἱ δυὸ τοὺς ἀπανταίνουν,
καὶ τοὺς κύβουν τὸ κεφάλι,
καὶ τοὺς βγάνουν τ' ὄνομα. (4)

8.

Κόκκινος Φράγκος ἔρχεται μὲ τὴ χρυσῆ καμπάνα,
καὶ τὴν καμπάν' ἀναχτυπᾷ καὶ τοὺς νεκροὺς σηκόνει (5).

9.

Ποιὸ εἶν ἐκεῖνο τὸ πουλί, ὁποῦ γεννᾷ ὠχ τὴ μύτη,
'πῶχει φτερὰ καὶ δὲν πετᾷ, κι' ὁπῶχει μαῦρο 'σπίτι;
Τρεῖς τὸ κρατοῦν ὄντας γεννᾷ, μ' ἀλήθεια πρῶτα πίνει,
καὶ τὰ πουλάκια ὁποῦ γεννᾷ ὀπίσω του τἀφίνει,
5. καὶ τὰ πουλάκια ὁποῦ γεννᾷ ἀνθρωπινὰ 'μιλοῦνε.
Ἄλλοι τἀκοῦν' ὄντας 'μιλοῦν, κι' ἄλλοι δὲν τἀγροικοῦνε (1).

10.

'Αναβαίνει, καταιβαίνει,
καὶ χωρὶς νὰ τρώῃ παχαίνει·
μοναχὰ στριφογυρίζει
κ' ἡ κοιλίτσα της γεμίζει (2).

Ἔχω ἕνα πρᾶμμα 'ποῦ κάτου πάει γελῶντας καὶ ἀπάνου ἀναιβαίνει κλαίοντας (3).

12.

Ἔχω τέσσαρες ἀδελφάδες,
δυὸ μικραῖς καὶ δυὸ μεγάλαις·
ἡ μεγάλαις κυνηγοῦν ταῖς μικραῖς καὶ ποτὲ δὲν ταῖς πιάνουν (4).

Ἄλλα εἰσὶ εὐφυέστατοι ὁρισμοὶ διαφόρων πραγμάτων, ὡς·

---

(1) Χοῖρος σκάπτων διὰ τοῦ ῥύγχους του τὴν γῆν. Τοῦτο καὶ ἄλλως ἐν Μάνῃ φέρεται·

Ἕνας 'μπροστὰ σκάφτει,
τέσσεροι τὸν κρατοῦνε,
κ' ἕνας παίζει τὸ τσιεράρι.

(2) Ὁ τρώγων.—Πανδωρ. ις'. σ. 288. — Πρβλ. καὶ Νεοελλ. Ἀνάλ. σ. 216. ἀρ. 132 σ. 225. ἀρ. 178.

(3) Μέλος. — Βλέπε Λελέκου, Δημοτ. Ἀνθολογ. 1862 σ. 40. — Ἐφημ. Φιλομαθῶν ΙΣΤ'. σ. 1674. — Πρβλ. Νεοελλ. ἀνάλ. σ. 105 ἀρ. 9. 13.

(4) Μῦλος· κόκκοι σίτου, τροχοὶ τοῦ μύλου· στὸς, ἄλεσον.

(5) Νεοελλ. ἀνάλ. σ. 208, ἀρ. 86. Ἀλέκτωρ· χρυσῆ καμπάνα αἱ πτέρυγες, καὶ νεκροὶ οἱ κοιμώμενοι. κόκκινος Φράγκος δὲ λέγεται διὰ τὴν ἐρυθρὰν αὐτοῦ λοφιάν.

(1) Πανδώρα ν. Θ'. σ. 120 — Νεοελλην. Ἀνάλ. σ. 209. ἀρ. 44 — Βλ. καὶ Sanders, das Volksleben der Neugriechen. σ. 234. 236. ἀρ 11.

Τρεῖς τὴν βαστοῦν ὅταν γεννᾷ, μ' ἀλήθεια πρῶτα πίνει,
Καὶ τὰ παιδιὰ ὁποῦ γεννᾷ ὀπίσω της τ' ἀφίνει.
Μαῦρα γεννιῶνται τὰ παιδιὰ κι' ἀνθρώπινα λαλοῦνε,
ἄλλοι γροικοῦν τὰ λόγια τους κι' ἄλλοι δὲν τ' ἀγροικοῦνε.

Πρβλ. καὶ Νεοελλ. Ἀνάλ. τ. Α'. σ. 244. ἀρ. 286.

Τρεῖς τὴν κρατοῦν ὄντας γεννᾷ.
μαῦρα τὰ κάνει τὰ ποουλιά,
ς' οὖλον τὸν κόσμο πᾶνε.

Πρβλ. αὐτ. σ. 243. ἀρ. 285.

(2) Κλωστήρ, ἄτρακτος. Νεοελλην. Ἀνάλ. Α'. σ. 215. ἀρ. 127.

(3) Νεοελλ. Ἀναλ. Α'. σ. 226. ἀρ. 187. Σίκλος, χάλκινον ἄγγειον δι' οὗ ἀντλοῦσιν ὕδωρ ἐκ τῶν φρεάτων. Λέγεται δὲ ὅτι καταβαίνει γελῶν ἐκ τοῦ πρώτου ὃν ποιεῖ ὅταν κατέρχηται κτυπῶν εἰς τὰς παρειὰς τοῦ φρέατος, καὶ ὅτι ἀναβαίνει κλαίων ἐκ τοῦ καταῤῥέοντος ὕδατος, ὅταν ἀνέλκηται.

(4) Οἱ τέσσαρες τροχοὶ τῆς ἁμάξης. Νεοελλ. Ἀνάλ. σ. 227 ἀρ. 191.

Digitized by Google

13.

Κρεάτινο σουγλὶ
καὶ σιδερένιο κρέας (1).

14.

Συκίτσα καλαναίβατη
τὴ νύκτα κάνει σῦκα (2).

15

Νεκρὸς σαβανωμένος,
μὲ τὸ σάβανο ζωσμένος,
ὁ μισὸς 'ς τὸν οὐρανό,
καὶ ὁ ἄλλος εἰς τὴ γῆ (3)

16.

Στέκ' ἡ μοῦλα μουλωμένη
καὶ 'μιλοῦν τὰ σωθικά της (4).

17.

Ἄσπρος κάμπος,
μοῦρα 'γίδια (5).

18.

Σγουμπὸς ὁ πατέρας,
καλὸ τὸ παιδί,
ζουρλὸ τἀγγόνι (6).

19.

Ὁ ξερὸς βαστᾷ τὸν ψημένονε (7).

(1) Δάκτυλος φέρων δακτύλιον.
(2) Ὁ Οὐρανός καλαναίβατη=δυσανάβατος.
(3) Σιγάρον· ὁ καπνός καὶ ἡ τέφρα.
(4) Οἰκία καὶ οἱ κάτοικοι μουλωμένη=σιγῶσα.
(5) Χάρτης καὶ γράμματα.
(6) Ἄμπελος, σταφυλὴ οἶνος. — Πρβλ. Νεοελλ. Ἀνάλ. τ. Α'. σ. 203. ἀρ. 56.

Στραβολαιμιασμένη μάνα
καὶ μαλαμματένια κόρη
καὶ δαιμονισμένη ἐγγόνη. —
Καὶ αὐτ. τ. Α'. σ. 252. ἀρ. 335.

Στραβοκούζουλ' εἶν' ἡ μά.α,
καὶ πανώρηα ἡ δεχατέρα,
καὶ δαιμοναρὰ ἡ ἐγγόνα.
κ' ἡ ξεγγόνα ταρλαντοῦ.
(Κλῆμα, σταφύλι, κρασί, σπίρτο).

(7) Οἰκία, κίρεμοι.

20

Χιλιοτρύπητο λαγῆνι
τὸ νερό του δέν το χύνει (1).

21.

Χίλιοι μύριοι καλογέροι,
'ς ἕνα τραπέζι κάθουνται,
καὶ ποτὲ δὲ μαλόνουνε (2).

22.

'Σ ὄρος ἐγεννέθα, 'ς ὄρος ἐκαταπλάστα,
κι' ὄνταν ἔρθα στὸγ κόσμο,
ὅλοι ἐντόκανέ με ἀπῶνα μπάτσο (3).

23.

Ἄσπρα λάγια πρόβατα,
καὶ ξύλινος τσοπάνης (4).

24.

Γοῦρνά μου πελεκητή,
μαρμαρένια καὶ χυτή,
πάει τὸ θεριὸ νὰ πιῇ
οὔτε τὸ θεριὸ χορταίνει,
οὔτ' ἡ γοῦρνα λιγοστεύει (5).

25.

Μὲ κεφάλι, δίχως πόδια,
μήτε 'ψάρι, μήτε 'φίδι (6).

26.

Βαρύ 'νε 'σὰν τὸ σίδηρο, γλυκό νε 'σὰν τὸ μέλι,
μήτε 'ς τὸ ζύγι πιάνεται, μήτε 'ς τὸ ζύγι
μπαίνει (7).

(1) Σπόγγος.
(2) Μεταξοσκώληκες.
(3) Κόσκινον. Ὑπαινίσσεται τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον κοσκινίζουσι.
(4) Ἄμπελος καὶ βότρυες. (Ἐφημερ. Φιλομαθῶν. ΙΣΤ'. σ. 1674. ἀρ. 687. —Νεοελ. Ἀνάλ. τ. Α'. σ. 210. ἀρ. 96).
(5) Χάρος. Πρβλ. καὶ Νεοελλ. Ἀνάλ. τ. Α'. σ. 202. ἀρ. 47.
(6) Καρφί.
(7) Νοῦς. Νεοελλην. ἀνάλ. σ. 198. ἀρ. 26—Σικόνου.

Digitized by Google

27.

Ἐ;ὼ εἶμαι γυμνὴ καὶ τὸν κόσμο 'ντύνω (11).

28.

Εἶν' ἕνα πρᾶμμα· λαιμὸ ἔχει καὶ λαιμὸ δὲν ἔχει, μεριὰ ἔχει καὶ ποδάρια δὲν ἔχει (12).

29.

Φιλδισένιο περιβόλι,
κελαδεῖ γλυκὺ ἀηδόνι (13).

30.

'Σ τὰ κεραμίδια μας ἀπάνου εἶν' ἕνας ἀράπης, καὶ βαστᾷ καὶ μιὰ τσιμποῦκα καὶ φουμάρει (14).

31.

Ὅποιος τὴν κάνει, γιὰ πούλημα· ἐκειὸς 'ποῦ τὴν ἀγοράζει δέν τη μεταχειρίζεται, κ' ἐκειὸς 'ποῦ τὴ μεταχειρίζεται δὲν τὴ βλέπει (15). κλπ.

Τινὰ ἐκφράζονται κατ' ἐρωταπόκρισιν ἢ διηγηματικῶς, ὡς:

32.

— Ὑγέ μ', ὑγέ μ' ὁποῦ θὲ νὰ 'πᾷς;
— Τρουμπέτα σύ, ντὸ ἐρωτᾷς; (1)

33.

Μ' ἔστειλ' ἡ μάνα μ' γιὰ νερό,
κ' ἀπαντῶ ἕνα θεριό,
φοβερὸ καὶ τρομερό,
πούχε πέντε κεφαλάς,
καὶ τέσσαρας ἀναπνοάς,
χέρια πόδια εἴκοσι,
καὶ 'νύχια ἑκατό. (2)

34.

Ἕνα πρᾶμμα ἦτο,
καὶ τί θᾶμμα ποῦτο!
κέρατα εἶχε, βοῦδι δὲν ἦτο,
καὶ τί θᾶμμα ποῦτο!
Σαμάρι ἐφόρει, γάδαρος δὲν ἦτο,
καὶ τί θᾶμμα ποῦτο! (1) κλπ.

Ἕτερα δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἐννοηθῶσιν ἄνευ τῆς γνώσεως τῶν ἐθίμων καὶ τοῦ βίου τοῦ λαοῦ· τοιαῦτα, ἐπὶ παραδείγματι, εἰσὶ τὰ ἑξῆς.

36.

Οὔλ' ἡμέρα τύλι τύλι,
καὶ τὸ βράδυ 'ξαπλωτῆρι (2)

37.

Τὸ δένω καὶ περπατεῖ,
τὸ λύνω καὶ στέκει. (3)

38.

Τετράποδο καὶ πτερωτό,
οὔτε πατῶ, οὔτε περπατῶ,
ὅλ' ἡμέρα μὲ τσιμποῦνε,
καὶ τὴ νύχτα μὲ κρεμοῦνε. (4) κλπ.

Οὐκ ὀλίγα ὅμως στεροῦνται καθ' ὁλοκληρίαν χάριτος, εὐφυΐας καὶ ὀρθότητος, ὡς:

39.

Κανατάκι πήλινο,
πήλινο ξεπήλινο,
ἀπὸ γκρεμὸ γκρεμίζεται,
πέφτει καὶ δὲν τζακίζεται. (5)

40.

Ἤντα, ἤντα φοῦσκα! (6)

---

(1) Νεοελλ. Ἀνάλ. σ. 202 ἀρ. 49.
(2) Ἀσκός (αὐτ. σ. 206. ἀρ. 71).
(3) Χίου. Ὀδόντες. Γλῶσσα. (αὐτ. σ. 215) ἀρ. 126).
(4) Καπνοδόχος. (αὐτ. σ. 223. ἀρ. 172).
(5) Κάσσα τοῦ νεκροῦ = φέρετρον· (αὐτ. σ. 242 ἀρ. 275).
(6) Καπνοδόχος καὶ καπνός. Τραπεζούντιον. Βλ. Ἑπτάλοφ. 1870 τεῦχ. Α'. σ. 336.
(7) Νεκρὸς καὶ οἱ τέσσαρες νεκροφόροι. Παραλλαγὰς τοῦ αἰνίγματος τούτου βλ. ἐν Ἀθ. Σακελλερίου, Κυπριακ. τ. Γ'. σ. 134.—Νεοελλην. Ἀνάλ. σ. 241. ἀρ. 272—274. σ. 249. ἀρ. 320.
(1) Χίου. — Κοχλίαι. Νεοελλην. Ἀνάλ. σ. 202. ἀρ. 50. Πρβλ. αὐτ. σ. 220. ἀρ. 157.
(2) Τὸ στρῶμα τῆς κλίνης, ὅπερ τετυλιγμένον εἶναι τὴν ἡμέραν.
(3) Ποιμενικὸν πέδιλον.
(4) Κάπα.—Ἑτενέστερον περὶ τοῦ ἐνδύματος τούτου ὁμιλοῦμεν ἐν ἰδιαιτέρᾳ περὶ ἐνδυμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ πραγματείᾳ.
(5) Ὄφις. Παραλλαγὴν βλ. ἐν Sandeas, das Volksleben der Neugriechen σ. 226. (6) Κρόμμυον.

Digitized by Google

41.

Ἂς κοπῇ τὸ μαλλιαρό,
ἀποῦ κρέμεται μέσ' 'ς τὸ δεντρό! (1) κτλ.

Ἄλλα στηρίζονται ἐπὶ ἀντιθέσεων, βασιζομένων εἰς διήγημά τι, ὅπερ ἂν δὲν γνωρίζῃ τις, ἀδυνατεῖ νὰ λύσῃ τὸ αἴνιγμα, ὡς:

42.

— Πᾶγα καὶ τῆς εἶπα νἄρθῃ, καὶ μοῦ εἶπε πῶς θἄρθῃ, ἂν δὲν ἔρθῃ, καὶ ἂν ἔρθῃ δὲν θἄρθῃ. (2)

43.

— Ἀδελφὲ ἀπὸ πατέρα, καὶ παιδὶ τῆς γυναικός μου, σοῦρε 'πέσε τοῦ πατρός μου ὅτι ἦλθεν ὁ υἱός του, κ' ὁ ἀνὴρ τῆς γυναικός του. (3)

Τὰ αἰνίγματα, ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐξάγεται, εἰσὶν ἅπαντα σχεδὸν ἐστιχουργημένα. Τὸ μέτρον αὐτῶν ἐστι συνήθως δίμετρον τροχαϊκὸν ἀκατάληκτον ἢ καταληκτικόν, καὶ δίμετρον ἰαμβικὸν ἐπίσης ἀκατάληκτον ἢ καταληκτικόν· ὁ τελευταῖος στίχος ἀποβαίνει πολλάκις χαλαρὸς ἢ ὑπέρμετρος, ἱκανὰ δὲ αἰνίγματα στεροῦνται μέτρου ὁλοτελῶς.

Μεταξὺ τῶν αἰνιγμάτων τακτέα καὶ τὰ ἔμμετρα ἀριθμητικὰ προβλήματα (4), ὧν ἐν ἀρχῇ ἐμνήσθημεν. Πολλὰ τούτων ἔχουσιν ὁμοιότητα πρὸς τοὺς γρίφους, ὡς:

44.

Ἡ μάνα τῆς μάνας σου,
ἡ πεθερὰ τοῦ κυροῦ σου,
καὶ ἡ 'ρκὰ ἡ στετέ σου,
πόσα 'φκία ἔχουσιν; (5)

Ἕνθα ἕκαστος νομίζει ὅτι ἓξ εἶνε τὸ πραγματικὸν τῶν ὤτων ἄθροισμα, ἀπατώμενος ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀναφερομένων προσώπων, ἅτινα εἶνε ἓν καὶ μόνον, κατὰ τὰς διαφόρους πρὸς τὴν οἰκογένειαν σχέσεις ἐξεταζόμενον. Καὶ

45.

Γερανοὶ ἔρχουντ' ἀπὸ πέρα,
μὴ θαρρῇς πῶς εἶν' πολλοί.
Ἕνας σέρνει δυὸ ἐμπρός του
κι' ἄλλος δύο 'πίσω του,
κ' ἄλλος ἕνα 'μπρός του κ' ἄλλον 'πίσω του.

Ἐν ᾧ οἱ γέρανοί εἰσι μόνον τρεῖς. Καὶ

46.

Μιὰ μάνα μὲ τὸ παιδί της,
κι' ἄλλη μὲ τὸ παιδάκι της,
βάλαν ψῆσαν ἓξ αὐγά,
κ' ἔφαγε καθένας δυό,
πόσ' αὐγὰ ἦταν 'ς τὸ τηγάνι,
πῶς τὰ μοιραστήκανε; (1)

Ἐπειδὴ ἦσαν μήτηρ, θυγάτηρ καὶ ἔγγονος, τρία δῆλον ὅτι πρόσωπα καὶ οὐχὶ τέσσαρα, ὡς ἐκ πρώτης ὄψεως ἤθελέ τις ὑποθέσει, ὁ λογαριασμὸς εἶνε ὀρθός.

Ἕτερα εἰσὶ καθαρῶς ἀριθμητικὰ ἢ ἀλγεβρικὰ προβλήματα. Τινὰ τούτων ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῷ *Καζαμίᾳ τοῦ Γκαρπολᾶ* διὰ τὸ ἔτος 1852, τὰ δὲ λοιπά εἰσιν ὅλως ἀνέκδοτα. Τούτων τὰ πλειότερα ἐλήφθησαν ἐκ τῆς κατὰ τὸ 1568 τὸ πρῶτον ἐκδοθείσης ἀριθμητικῆς τοῦ Γλυζωνίου, ἥτις «ἐπὶ πλέον τῶν δύο ἑκατονταετηρίδων συνεχῶς ἀνατυπουμένη ὑπῆρχε τὸ μόνον βοήθημα δὰ τοὺς θέλοντας λαβεῖν ἰδέαν ἀριθμητικῆς (2).

—Οὕτω π. χ. ἀστεῖοί τινες ἰδόντες ποιμένα, εὐάριθμα πρόβατα ἔχοντα, θέλοντες δὲ νά τον ἐμπαίξωσι, τὸν ἐχαιρέτησαν, λέγοντες.

---

(1) Κοδώνιον.

(2) Ὑπηρέτης ἐραστοῦ λέγει αὐτῷ ὅτι ἡ ἐρωμένη του θὰ ἔλθῃ, ἂν δὲν ἔλθῃ ὁ σύζυγός της, καὶ δὲν θὰ ἔλθῃ ἂν οὗτος ἔλθῃ.

(3) Τὸ αἴνιγμα τοῦτο ἐλήφθη ἐξ Ἰατροσοφίου, περὶ οὗ βλ. κατωτέρω, αἰνίσσεται δὲ παραμύθιον, ὅμοιον τῷ μύθῳ τοῦ Οἰδίποδος.

(4) Ἐν τῇ παλατινῇ ἀνθολογίᾳ τῶν ἑλληνικῶν ἐπιγραμμάτων πολλὰ τοιαῦτα προβλήματα ἀναγινώσκονται.

(5) Ἀθ. Σακελλαρίου Κυπριακά. τ. Γ'. σ. 134. — Πρβλ. Νεοελλ. Ἀνάλεκτ. σ. 208. ἀρ. 88.

(1) Τοῦτο καὶ ἄλλως λέγεται·

Ὁ Παπᾶς κ' ἡ παπαδιὰ
ὁ Νικόλας κ' ἡ Μαριὰ,
βάλαν ψῆσαν ἓξ αὐγά,
κ' ἔφαγε καθ' ἕνας τριὰ κτλ.

Νικόλας καὶ Μαριὰ εἶνε τὰ ὀνόματα τοῦ παπᾶ καὶ τῆς παπαδιᾶς.

(2) Κ. Ν. Σάθα, Νεοελληνικὴ Φιλολογία σ. 204. — Χ. Φιλητᾶς, ἐν Πανδώρᾳ τ. Θ'. σ. 273 κ. ἑ.

Digitized by

— Γειά σου, πιστικὲ τῶν ἑκατὸ προβάτων!
—Ἂν εἶχα ὅσα ἔχω,
τὰ μισὰ ἀπ' ὅσα ἔχω,
κι' ἄλλα πέντε καὶ πενῆντα,
θὰ γινόμουν πιστικὸς τῶν ἑκατὸ προβάτων,
τοῖς ἀπεκρίνατο ἐκεῖνος (1).

Τὰ δὲ *κορακιστικὰ* κυρίως μέν εἰσι συμβολικὴ ἢ κατὰ συνθήκην διάλεκτος, ἥτις παρὰ τοῖς κλέπταις μάλιστα εἶνε ἐν χρήσει» (2), ὡς ἡ argot τῶν Γάλλων, δηλοῦσιν ὅμως καὶ αἰνιγματώδη διάλεκτον, ὡς ἐξάγομεν ἔκ τινος παραμυθίου «Τὰ κορακιστικὰ» ἐπιγραφομένου, δημοσιευθέντος δὲ ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῶν ὑπὸ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ ἐκδεδομένων Νεοελληνικῶν Ἀναλέκτων. Ὁ κ. Σακελλάριος, δημοσιεύσας ὅμοιον Κυπριακὸν παραμύθιον, μεταχειρίζεται ἀντὶ τῆς λέξεως *κορακιστικά* τὴν κυπρίαν ἔκφρασιν· «νὰ μοιάζουσιν τὰ λόϊα της μὲ τὰ λόϊα του» (3). Πρὸς πληρεστέραν κατανόησιν τοῦ εἴδους τούτου τῶν δημοτικῶν αἰνιγμάτων, δημοσιεύομεν περίληψιν τῶν εἰρημένων παραμυθίων·

Βασιλόπουλόν τι δὲν ἤθελε νὰ νυμφευθῇ, ἐπειδὴ ἐζήτει νεάνιδα γνωρίζουσαν τὰ κορακιστικά. Μίαν ἡμέραν ἀκούει γέρο διά τινα θυμαροπώλην λέγοντα εἰς τοὺς ὑπηρέτας αὐτοῦ ὅτι οἱ λόγοι τοῦ βασιλόπουλου ὁμοιάζουσι μὲ τοὺς λόγους τῆς κόρης του· τὸ βασιλόπουλον, θέλον νὰ λάβῃ ἀκριβεστέρας περὶ τούτου πληροφορίας, ἀκολουθεῖ τὸν γέροντα μέχρι τῆς καλύβης του. Καθ' ὁδὸν ἄλλοτε μὲν ἔλεγε τῷ γέροντι «βάστα με νά σε βαστῶ, ν' ἀναιβοῦμε τὸ βουνό» (4)· ἄλλοτε δέ, βλέπον ἀγρὸν μὲ ζάχεις ὡρίμους διὰ θέρος, ἠρώτα αὐτόν. «Τοῦτα τὰ σπαρμένα κεῖνος ποῦ τἄχει ἔφαντα ἢ ἐν νὰ τὰ φάῃ;» ἐννοῶν ἂν χρεωστῇ καὶ θὰ πληρώσῃ ἐκ τοῦ θέρους, ἢ θὰ φάγῃ τὸν σῖτον μόνος του (5). ἀλλ' ὁ γέρων οὐδὲν τούτων ἐνόει. Ὅταν δ' ἔφθασαν εἰς τὴν καλύβην, τὸ βασιλόπουλον μὴ ἰδὸν ὡς συνήθως σκῦλον, ἐχαιρέτησε λέγον. — Ἐξαφνικὸς κι' ἀμίλητος, καλησπέρα τῆς εὐγενείας σας! Ἐννοήσασα δὲ ἡ νεᾶνις, ἀπεκρίνατο ἀμέσως, — εἴχαμε κ' ἐχάσαμε καὶ πάλι θὲ νὰ πάρουμε. Ἡ κόρη ὕφαινε *παρί*, εἰς μίαν δὲ τῆς οἰκίας γωνίαν ἐκάθηντο οἱ μικροὶ ἀδελφοί της, γυμνοὶ καὶ ἀνυπόδητοι. —Γιὰ ἰδὲς πιθάρια ἄχριστα, εἶπεν ἰδὼν αὐτὰ ὁ βασιλόπαις.— Ἐδῶ πηλὸς καὶ χρίζω τα, ἀπήντησεν ἀμέσως ἡ κόρη ἐννοοῦσα τὸ ὕφασμα. Ὅπως φιλοξενήσῃ τὸν ξένον του ὁ γέρων ἔσφαξε μίαν ὄρνιθα, ἡ δὲ κόρη ἔδωσεν ὅταν ἐκάθησαν εἰς τὴν τράπεζαν τὴν κεφαλὴν μὲν εἰς τὸν πατέρα της, ὡς κεφαλὴν τοῦ οἴκου, τὰ ὀπίσθια εἰς τὴν μητέρα της, ὡς πάντοτε καθημένην ἐν τῇ οἰκίᾳ, τοὺς πόδας εἰς τοὺς ἀδελφούς της, ὡς στύλους τοῦ οἴκου (1), τὰς πτέρυγας εἰς τὸν βασιλόπαιδα, ὡς μέλλοντα ν' ἀναχωρήσῃ, καὶ τὸ *ψαχνὸ* εἰς ἑαυτὴν ὡς οὖσαν τὸ *ψαχνὸ* τοῦ *σπιτιοῦ* (2). Ὁ γέρων ἐκοιμήθη δυσηρεστημένος καὶ ἐζήτησε πρὶν κοιμηθῇ ἐξηγήσεις παρὰ τῆς κόρης του, ἥτις τῷ τὰς ἔδωσε, πρὸς μεγίστην χαρὰν τοῦ κρυφίως ἀκροωμένου βασιλόπαιδος. Τὴν πρωΐαν ἀνεχώρησεν οὗτος καὶ ἀπέστειλε δι' ἑνὸς ὑπηρέτου του εἰς τὴν νεάνιδα 31 ψωμιά, μίαν κεφαλὴν τυροῦ, ἕνα ἀλέκτορα μαγειρευμένον, καὶ ἕνα ἀσκὸν οἴνου, παραγγέλλων αὐτῷ νὰ εἴπῃ ἅμα τα δώσῃ. — Πολλὰ πολλὰ χαιρετίσματα ἀπὸ τὸν ἀφέντη μου καί με εἶπε νά σας 'πῶ· ὁ μῆνας σέρνει τριάντα μία, τὸ φεγγάρ' εἶνε σωστό, τὸ κουκρουκῆσι τῆς αὐγῆς 'ψημένο, παραγεμισμένο (3), καὶ τοῦ τράγου τὸ πετσὶ κόρδα κόρδα κορδιστή.» Καθ' ὁδὸν ὅμως σύντροφοί τινες τοῦ ὑπηρέτου παρέπεισαν αὐτόν, καὶ καθίσαντες ἔφαγον μέρος τῶν δώρων. Ὁ ὑπηρέτης ἐπορεύθη πρὸς τὴν νεάνιδα, τῇ προσέφερε τὰ ὑπολειπόμενα, λέγων τοὺς λόγους, οὓς τὸν διέταξε νὰ εἴπῃ ὁ κύριός του. Ἡ κόρη τότε ἐννοήσασα εἶπεν αὐτῷ νὰ εἴπῃ εἰς τὸν κύριόν του ἐκ μέρους της—ὁ μῆνας τραβάει δε-

(1) 18. 18 9. 5. 50 = 100.
(2) Ν. Γ. Πολιτ., ἐν Νεοελλ. Ἀναλ. τ. Γ', σ. 29.
(3) Ἀθ. Σακελλαρίου, Κυπριακὰ τ. Γ'. σ. 151.
(4) Ἤτοι· Ἂς συνδιαλεγώμεθα, ὅπως διὰ τῆς συνδιαλέξεως ἀκοπωτέρα φανῇ ἡμῖν ἡ ὁδοιπορία.
(5) Ἀνάλογος ἡ γαλλικὴ ἔκφρασις· manger son bien en herbe.

(1) Πρβλ. Εὐριπίδ. Ἰφιγ. Ταυρ. 57· «Στύλοι . . . οἴκων εἰσὶ παῖδες ἄρσενες.»
(2) Ἐξ ἀνεκδότου παραλλαγῆς τοῦ παραμυθίου ἐν ἑτέρᾳ ἐπίσης ἀνεκδότῳ παραλλαγῇ φέρεται ὅτι ἡ κόρη ἔλαβε τὰς πτέρυγας, διότι τὰ κοράσια πετῶσιν ἐκ τῆς πατρικῆς οἰκίας εἰς τὴν τοῦ γαμβροῦ· καὶ ἐν τῷ ὁμοίῳ ἀραβικῷ μύθῳ, οὗ ποιοῦμεν κατωτέρω μνείαν, ὁ Βεδουῖνος δίδει ἐπίσης τὰς πτέρυγας εἰς τὴν κόρην.
(3) Κατὰ τὴν παραλλαγὴν ταύτην· «Κεῖνο ποῦ λαλεῖ τὴ νύχτα καὶ φέρνει τὴν ἡμέρα». Ἐπίσης ἐν τῷ σικελικῷ παραμυθίῳ (Gonzenbach, τ. Γ'. σ. 2). φέρεται: Chidda chi a notti canta.

Digitized by Google

καοκτώ, τὸ φεγγάρ' εἶνε 'μισό, τὸ κουκρουκῆσι τῆς αὐγῆς μηδ' ἤτο μηδ' ἐφάνη, καὶ τοῦ τράγου τὸ πετσὶ τάντουλα πρὸς τάντουλα· μὰ νὰ χαρῇ τὴν πέρδικα, μὴ δείρῃ τὴν κουροῦνα· ἤτοι χάριν αὐτῆς νὰ μὴ δείρῃ τὸν ὑπηρέτην. Καὶ τὸ παραμύθιον τελειόνει διὰ τοῦ γάμου τοῦ βασιλοπούλου καὶ τῆς νεάνιδος (1).

Πρὸς τὸ παραμύθιον τοῦτο ὁμοιάζουσι πολλαὶ διηγήσεις διαφόρων λαῶν, ἃς τινας περισυνήγαγεν ὁ Reinhold Köhler ἐν ταῖς σημειώσεσιν αὐτοῦ εἰς τὰ Σικελικὰ παραμύθια τῆς Λαύρας Gongenbach (2). Ἐν τῷ σικελικῷ παραμυθίῳ, βασιλεύς τις νυκτωθεὶς ἐν θηρευτικῇ του τινὶ ἐκδρομῇ κρούει τὴν θύραν πτωχοῦ χωρικοῦ, κάθηται εἰς τὴν τράπεζάν του καὶ διανέμει τὴν δι' τὸ δεῖπνον παρασκευασθεῖσαν ὄρνιθα, δίδων τὴν κεφαλὴν μὲν εἰς τὸν πατέρα ὡς ὄντα κεφαλὴν τῆς οἰκογενείας, τὸ στῆθος εἰς τὴν μητέρα, ὡς γραῖαν (?pischi sisi vecchiavedda) εἰς τὴν κόρην τὰς πτέρυγας, διότι ἐντὸς ὀλίγου ἔμελλε νὰ πετάσῃ τῆς πατρικῆς οἰκίας, τὰ νῶτα ἐκράτησε δι' ἑαυτὸν ὡς ἱππέα, καὶ εἰς τὸν ὑπηρέτην ἔδωσε τοὺς πόδας διὰ νὰ τρέχῃ καλά. Ἡ κόρη ἐξήγησε τὴν σημασίαν τῆς διανομῆς ταύτης εἰς τὸν ἀποροῦντα πατέρα της, ὁ δὲ βασιλεὺς τὴν ἐρχομένην ἡμέραν φθὰς εἰς τὸ παλάτιόν του ἔπεμψε τῇ νεάνιδι ἕνα ὡραῖον ἐψημένον ἀλέκτορα, μίαν μεγάλην πῆτταν, μίαν φιάλην οἴνου καὶ 12 τανὶ (?)· ὁ ὑπηρέτης πεινάσας ἔφαγε τὰ πλειότερα καθ' ὁδόν, ὅπερ κατανοήσασα ἡ κόρη, ἐμήνυσε *κορακιστικῶς* τῷ βασιλεῖ, ὅστις ἐν τέλει τοῦ παραμυθίου τὴν νυμφεύεται (3). Ὁ κ. Reinhold Köhler σημειοῖ ὅτι ἐκτὸς τοῦ σικελικοῦ καὶ πέντε ἕτερα ὑπάρχουσιν ὅμοια διηγήματα καὶ παραμύθια, τὴν αὐτὴν ἔχοντα ὑπόθεσιν (4).

Ἐρχόμεθα ἤδη καὶ εἰς τὰ λογοπαίγνια, γνωστὰ μὲν καὶ παρ' ἀρχαίοις (1), ὑπὸ τὸ ὄνομα *παράγραμμα* καὶ *παρονομασία*, περισωθέντα δὲ καὶ τελειοποιηθέντα ἐν τῇ Δύσει (calembour). Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ μάλιστα ἡ κοινὴ ἥκιστα προσφυὴς ἐστι πρὸς σχηματισμὸν τοιούτων παιγνίων, καὶ διὰ τοῦτο πολλὰ ὀλίγα ἔχομεν ν' ἀναφέρωμεν. Τὰ κοινὰ λογοπαίγνια ἄλλοτε μέν εἰσιν ἐσχηματισμένα ὅπως τὰ συνήθη, ἐκ πολλῶν λέξεων, αἵτινες ἀλλέως χωριζόμεναι, διάφορον ἔννοιαν ἐκφράζουσιν ὡς

1.

Καλῆς κανάβι.
ἀντὶ κκλ' ὕσκ' ἀνάβει = ἡ καλὴ ὕσκα ἀνάβει(2).

2.

Ἔφαγες ψάρια *μὲ γάλα*:
ἀντὶ μεγάλα.

3.

— Μὰ *'γὼ καλὰ* σ' ἐγνώρισα, *'σὰν εἶδα* τὸ κεφάλι σου ἀμέσως σ' ἐθυμήθηκα, καὶ εἶπα *'σὰ ποὸς* νά' εἶνε, *'σὰ ποὸς* νά εἶνε καὶ *'σὰν ἔφυγές κατάλαβα*.

Εἰρωνικῶς ἀντί, *κόκκαλα*, *σαρίδα*, *σάπιος κλπ.*

4.

Ἐπαράγγειλα νά μου φέρουν ἕνα φέσι κ' ἔ-

---

(1) Μεταξὺ τοῦ παραμυθίου τῶν Νεοελληνικῶν Ἀναλέκτων (τ. Α'. σ. 25—29) καὶ τοῦ Κυπριακοῦ (Ἀθ. Σακελλαρίου, τ. Γ'. σ. 151—154) ὑπάρχουσί τινες παραλλαγαί, ἃς τινας συντομίας χάριν παραλείπομεν.

(2) Gonzenbach Sicilianische Maerchen 2. II. σ. 205. — Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ Köhler im Orient und Occident, τ. I. σ. 444 κ. ἑ.

(3) Gongenbach, or. or. V. τ. I. 1—3. ἀρ. 1.

(4) Köhler, αὐτ. τ. II. σ. 204. — Ὁ Köhler ἀναφέρει 1) ἓν ἀραβικὸν παραμύθιον δημοσιευθὲν ἐν Hammer's Rosenoel τ. II. σ. 138. — 2) ἕτερον μεσαιωνικὸν δημοσιευθὲν ἐν Scala celi fratris Joannis Junioris, Ulm, 1480 φοι. 37. — 3) ἑτέρας δύο, ἐν Francesco Sacchetti, Novelle, ἀρ. 123. τοῦ αὐτοῦ Sermoni evangelici, καὶ ἐκ τούτου ἐν Fr. Zambrini, Libro di novelle antiche tratte da diversi testi (Bologna 1868 ἀρ. 79) — 4) ἓν ῥωσσικὸν ἐν Thomasjew Rusische Volkbmaerchen VI, τ. ς'.) ἓν Ἰταλικὸν Knust, italienische Maerchen ἀρ. 1. ἐν Jahrbuecher fuer romanische und englische Litteratur I. VII. σ. 381.

(1) Ἐκτὸς διαφόρων ἄλλων παραγραμμάτων ἄξιαι σημειώσεως εἰσὶ πολλαὶ διαφορούμεναι ἀπαντήσεις σοφῶν, Διογένους τοῦ κυνικοῦ πρὸ πάντων, παρὰ Διογένει τῷ Λαερτίῳ. Οἱ μεταγενέστεροι τῆς ἐκκλησίας συγγραφεῖς ἢ ἁγιογράφοι ἠρέσκοντο εἰς τὰ τοιαῦτα παίγνια, τῶν θεῶν τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῶν μαρτύρων τὰ ὀνόματα πρὸς τοῦτο μεταχειριζόμενοι.

(2) Τοῦ λογοπαιγνίου τούτου, ὡς καὶ τοῦ κατωτέρω παρατιθεμένου — Μιὰ μάνα κλπ. — ποιητὴς ἦν Φυλιάκης τις ἐκ χωρίου πλησίον τῶν Καλαμῶν πρὸ 100 περίπου ἐτῶν ζήσας. Οὗτος, μεταξουργὸς ὤν, προέτεινε διάφορα λογοπαίγνια, (ἐξ ὧν δυστυχῶς τὰ δύο ταῦτα μόνον ἠδυνήθην νὰ εὕρω) καὶ διὰ νὰ τὰ ἐ-

ναν ἀμπᾶ(=χονδρὸν μάλλινον ὕφασμα) 'ς τὸ διάβολο *ἀμπᾶς* φθάνει νἄρθῃ τὸ φέσι.

Ἄλλοτε δὲ γεννῶνται ἐξ ὁμοιότητος προφορᾶς δύο λέξεων, ἢ κατὰ παρήχησιν. Τοιαύτη, ἐπὶ παραδείγματι εἶνε ἡ ἔκφρασις· *ἐπίασε τ' ἀρνὶ ἀπὸ τὸ πόδι* ἀντὶ ἠρνήθη (1) ἐξ οὗ καὶ δίστιχα ὧν ἡ ἀρχή.

Ἀρνί 'φαγες μ' ἀρνίστηκες (2).

ἐπίσης—

Μικρὰ παιδιά, μικραὶς παῖδες (=παιδεύσεις, τυρανεῖαι) κλπ (3).

καὶ—

Οὔτ' ἀπὸ *Πρόκο προκοπή*, οὔτ' ἀπὸ *Ῥίζο ῥίζα* (4).

καὶ—

Τί φταίει ἡ Νάξος, 'σὰν οἱ *Νάξιοι εἶν' ἀράξιοι*; (5).

Ἄλλα ἔγκεινται εἰς τὴν σχέσιν τῶν λέξεων, ὡς εἶνε ἀπὸ τὸ Ζητοῦνι (ἐκ τοῦ ζητεῖν) καὶ ὄχι ἀπὸ τὰ Φέρσαλα (ἐκ τοῦ φέρειν).

Καὶ εἶν' ἀπὸ τὴν Πάρο(παίρνειν) καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν Τῆνο (δίνω) (6).

Οὕτως οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον Αἰτωλὸς ἐκ τοῦ αἰτεῖν, Μῆδος ἐκ τοῦ μὴ δός, Σίκελος ἐκ τοῦ σοὶ ἵκελος (7)· καὶ ὁ Ἀριστοφάνης·

Τὼ χεῖρ' ἐν Αἰτωλοῖς (αἰτεῖν), ὁ δὲ νοῦς ἐν κλωπιδῶν (κλέπτειν) (8).

ἐπίσης·

Ἡ βαρβάρα βαρβαρίζει,
κι' ἄϊ Σάββας σαβανόνει,
κι' ἄϊ Νικόλας παραχόνει (9).

καὶ—

Ἐπάνω 'ς τὴ χαρὰ ἦλθε κι' ὁ χαρατζῆς (1)

καὶ—

Ὁ Γρηγόρης ἐγρηγόρα κι' ὁ Μελέτης ἐμελέτα
κι' ὁ Γρηγόρης μας ἐπῆρε τοῦ Μελέτη τὴ γυναῖκα (2).

καὶ—

ὅπ' ὁ κόσμος κι' ὁ Κοσμᾶς (3).

Τοιαῦτα λογοπαίγνια εὑρίσκομεν ἐν πολλοῖς δημοτικοῖς ᾄσμασιν, ὡς ἐπὶ παραδείγματι.

'Σ τὸ πανεθύρι κάθεται, τοὺς μῆνας λογαριάζει,
— Σεπτέμπρ', Ὀκτώβρη δροσερέ, Νοέβρη καὶ Δεκέμβρη,
'Γενάρη, *γέννα* τοῦ Χριστοῦ, πρώτη γιορτὴ τοῦ χρόνου,
Φλεβάρη *φλέβαις* μ' ἄνοιξαν μέσ' ἀπὸ τὴ καρδιά μου,
'Απρίλη, 'Απρίλη δροσερέ, Μάη μὲ τὰ λουλούδια,
Μάη μου *μάγεψέ* τονε νὸ νέο 'ποῦ μ' ἀγάπα (4).

καὶ—

Καλῶς τὴ Σταυριανοῦλα,
ποῦ *σταύρωσες* τὸν πόνο μου, 'ποῦ γιατρεμμοὺς δὲν εἶχε, (5).

Καὶ ἕτερον ὅμοιον.—

Μ' ἐβγάλασι καὶ Σταυριανή,
γιὰ νὰ *σταυρώσω* τὸ κακό,
'ς τὸ σπίτι τοῦ πατέρα μου (6)·

Ἐκτὸς δὲ τούτου τινὰ ἀνέκδοτα περιέχουσι τοιαῦτα λογοπαίγνια· οὕτως εἷς Μανιάτης, μαθὼν ὅτι ὁ ἀνάδοχος Πέτρον ὠνόμασε τὸ βαπτισθὲν τέκνον του, πλήρης ὀργῆς ἐκραύγασε·— Τί; Πέτρο τῶβγαλε καὶ μοῦ το *πέτρωσε* τὸ παιδί! Λήγορα νά το *ξεπετρώσῃ*! Νὴ Γερακάρο, νὴ Κατελάνο!»—ὅμοιον καὶ περὶ Ἠπει-

---

ξηγήσῃ εἰς τοὺς ἐγχωρίους του, ἀπήτει νὰ ἐργασθῶσιν οὗτοι ἀντὶ αὐτοῦ. Ἰδοὺ ἀληθῶς δικαία πληρωμὴ τῆς εὐφυΐας.

(1) Τοιοῦτο λογοπαίγνιον μετεχειρίσθη καὶ ὁ κ. Α. Ῥ. Ῥαγκαβῆς ἐν τῇ μεταφράσει ἀρχαίων ἑλλην. δραμάτων (1860 σ. 248).

(2) Διανοτράγουδα. 1868 σ. 17.

(3) Βενιζέλου παροιμίαι, σ. 166.

(4) αὐτ. σ. 241. — Ἡ λέξις πόρκος(=χοῖρος) ἀπαντᾷ καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις (Biten Brink, De greco nomine πόρκος, ἐν Philolog. 1852. τ. VII. p. 353).

(5) Βενιζέλ., αὐτ. σ. 301.

(6) Βενιζέλ , σ. 69. — Κ. Οἰκονόμου, Δοκίμιον περὶ τῆς πλησιεστάτης συγγενείας τῆς σλαβονορωσσικῆς πρὸς τὴν ἑλληνικήν, τ. Γ'. σ. 406.

(7) Brunk, Analect. t. II. p. 267.

(8) Ἀριστοφάν. Ἱππ. 79.

(9) Sander das Volksleben der Neugriechen σ. 241.

---

(1) Βενιζέλου, Παροιμίαι σ. 81.

(2) αὐτ. σ. 180.

(3) αὐτ. σ 220.

(4) Ἐξ ἀνεκδότου παραλλαγῆς ᾄσματος δημοσιευθέντος.— Passow Carmina popularia, σ. 333.— Χασιώτ. Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἤπειρον δημοτικῶν ᾀσμάτων. σ. 159.

(5) «Σταύρωσες = ἐθεράπευσες· μεταφορικῶς ἐκ τῆς ἱεροτελεστίας, ἧτις γίνεται εἰς τοὺς ἀσθενεῖς πρὸς θεραπείαν. Ἐνταῦθα δ' ἡ λέξις κεῖται καὶ διὰ τὸ λογοπαίγνιον· (Σταυριανοῦλα — 'σταύρωσες).» Ν. Γ. Πολίτ. ἐν Νεοελλην. Ἀνάλεκτ. τ. I. σ. 91.

(6) Ν. Γ. Πολίτ., ἐν Πανδώρᾳ τ. ΙΗ'. σ. 343, (1867).

Digitized by Google

ρώτου τινὸς διηγοῦνται ἀνέκδοτον, καθ' ὃ, ἀκούσας οὗτος ὅτι τὸ τέκνον του ὠνομάσθη Μιχαήλ· — 'Αμ' δέν μου τῶβγαζεν, ἀνεφώνησε, Στέριο νά μου *στεριώσῃ*, ἢ Ζήση νά μου *ζήσῃ*, μόν' τῶβγαλεν Μιχάλη καὶ μοῦ χαλάσαν τὸ παιδί; (1) 'Επίσης μετὰ τούτων συγκαταριθμητέον καὶ τὸ ἑξῆς, ὑπὸ τοῦ Κυρίου Βενιζέλου δημοσιευθέν (2). «Γείτονες δύο ἔχοντες παρανόμια, ὁ μὲν Πρόκος, ὁ δὲ Κάλπης ἐλθόντες ποτὲ εἰς λογοτριβὴν κατήντησαν καὶ εἰς εἰρωνισμούς (sic). 'Εξαφθεὶς δὲ ὁ Κάλπης, εἶπε: — Φλυαρεῖς, κὺρ Πόρκο· ἀντὶ Πρόκο ('Ιταλ. Porco = χοῖρος)· ὁ δὲ Πρόκος ἀστείως ἀπεκρίθη: —Κατὰ τὸ παρανόμι σου κ' ἡ γλῶσά σου.» (Κάλπης = κίβδηλος).

"Ετερον εἶδος δημωδῶν λογοπαιγνίων εἶνε ἐκεῖνο, καθ' ὃ παραλείπεται ἐκ μιᾶς φράσεως, ἧς ἡ σημασία τότε μεταβάλλεται καθ' ὁλοκληρίαν, ὡς:

Μιὰ μάνα ἔψησε κ' ἔφαγε τὸ παιδί της,
ἔνθα ἐννοεῖται *κρέας*.

"Αλλοτε παραλείπεται μία συλλαβὴ ἐκ μιᾶς λέξεως, ἥτις τότε ἀλλάσσει σημασίαν. Εἰς τὴν τάξιν ταύτην ἀνάγεται τὸ ἑπόμενον εὐφυὲς ᾄσμάτιον εἰς ἀξιωματικὸν τῆς ἐθνοφυλακῆς.

'Ο ἄνδρας μου τὸ ζῶ —
τὸ ζῶ — τὸ ζῶ — τὸ ζῶ —
τὸ ζώνει τὸ σπαθί. (3)

Μεταξὺ τῶν λογοπαιγνίων κατατακτέον καὶ τὸ ἕξῆς εἶδος παιγνίου. Χαράττων τις δύο σημεῖα ἐγγὺς ἀλλήλων ἐρωτᾷ ἕτερον ἂν δύναται ἀπὸ ἑνὸς σημείου νὰ μεταβῇ *μέσα 'κεῖ* εἰς τὸ ἄλλο· ἂν δ' οὗτος ἀπορήσας διὰ τὸ εὔκολον τοῦ πράγματος ὑπάγῃ, ὁ ἕτερος τῷ λέγει ὅτι δὲν ἐξετέλεσε τὸ στοίχημα, μὴ πορευθεὶς *μὲ σακκί*.

'Επὶ τέλους ἀναφέρομεν ἐνταῦθα καὶ τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῶν λογοπαιγνίων, ὅπερ προκύπτει ἐκ τῆς διπλῆς σημασίας μιᾶς λέξεως. Οὕτω καὶ ὁ Μανιάτης ποιητὴς τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος Νικήτας Νηφάκης, λέγει ἀφηγούμενος τὰ κατὰ τὴν γέννησιν ἄρρενος ἐν Μάνῃ·

αἱ χῆραις πάλιν στέκουνται 'σὰν παραπονεμένας,
καλαῖς εὐχαῖς τοῦ δίνουσι κ' ἐκείναις ἡ καϋμένας.
— 'Ημεῖς ἄντρα δὲν ἔχομε, νὰ σᾶς το *τουφεκίσῃ*,
μόν' ὁ Θεὸς ποῦ τῶδωσε νὰ σᾶς το *τουφεκίσῃ*. (1)

"Ενθα ἡ λέξις *τουφεκίζω* ἐπὶ μὲν ἀνδρῶν σημαίνει πυροβολῶν πρὸς τιμήν, ἐπὶ δὲ Θεοῦ θανατοῦν.

'Η κυριωτέρα καὶ μᾶλλον ἐνδιαφέρουσα ἔποψις, ὑπὸ τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἐξετασθῶσι τὰ αἰνίγματα, εἶνε ἡ σχέσις αὐτῶν πρὸς τὰ ἀρχαῖα καὶ τὰ βυζαντινὰ καὶ ἡ ἐξέτασις τῆς ἐπ' αὐτῶν ἐπενεργείας ἐκείνων.

Τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ἱκανὰ αἰνίγματα κατέχομεν, ἄλλα μὲν ἐν τοῖς διαφόροις συγγραφεῦσι διεσπαρμένα, ἄλλα δὲ ἐκδοθέντα ἐν τῇ ιδ' βίβλῳ τῆς ἑλληνικῆς ἀνθολογίας· τῶν δὲ 'Ρωμαίων πολλὰ εἰς ἓν περισυνήγαγεν ὁ W. Binder ἐν τῷ συγγράμματί του Flores ænigmatum latinorum (1857). Βυζαντινὰ δὲ αἰνίγματα, ἄτινα καὶ ἰδιαιτέρως ἡμᾶς ἐνδιαφέρουσι, γνωρίζομεν μόνον τὰ ὑπὸ Φαβρικίου καὶ Boissonade ἐκδοθέντα, (2) πρὸς ἃ κατωτέρω θέλομεν συγκρίνει τὰ δημώδη ἀγνοοῦντες ἂν σώζονται ἔτι καὶ ἄλλα τοιαῦτα, ἀνέκδοτα κατακείμενα εἴς τινας τῶν βιβλιοθηκῶν τῆς Δύσεως.

'Ως διάμεσον σημεῖον μεταξὺ τῶν βυζαντινῶν καὶ δημοτικῶν αἰνιγμάτων, θετέα τὰ εἰς μακαρονίζουσαν γλῶσσαν καὶ μέτρον λυτὸν καὶ βεβιασμένον γεγραμμένα αἰνίγματα ὑπὸ

(1) Πανδώρα τ. ΙΗ'. σ. 343.
(2) Βενιζέλ., Παροιμίαι σ. 139.
(3) Πρβλ. Πανδώρ. τ· ΙΔ'. σ. 342.

(1) Νηφάκη, Ἱστορία τῆς Μάνης κλπ. ἐν Maurer das Griechische Volk τ. III. σ. 10.

(2) 'Ανωνύμου αἰνίγματα πέντε, ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2877 κώδικος τῆς βασιλ. βιβλιοθήκης Παρισίων. 'Εδημοσιεύθησαν ἐν 'Οδησσῷ μεταμορφώσεσι, μετάφρ. Πλανούδη, ἐκδ. Boissonade σ. 418.—Ψελλοῦ, αἰνίγματα 18 πρὸς τὸν βασιλέα Μιχαὴλ τὸν Δούκα προσφωνούμενα· ἐκ τοῦ 968 κώδικος τῆς βασιλικῆς βιβλιοθήκης Παρισίων σ. 207. Τρία τούτων ἐδημοσιεύθησαν ἐν Fabricii, Biblioth. Graeca, t. IX. p. 698. "Ολα δὲ παρὰ Boissonade, Anecdota Graeca, t. V. p. 429 — 436 — Βασιλείου τοῦ Μεγαλομύτου, ἔτη πολλὰ μετὰ τὸν Ψελλὸν ζήσαντος, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς γλώσσης αὐτοῦ, αἰνίγματα 43. 'Εκ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 1630. σ. 138, 2 καὶ 968 σ. 208 κωδίκων τῆς αὐτῆς βιβλιοθήκης ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ Boissonade, αὐτ. σ. 437—452. Αἰνίγματα πέντε, τοῦ αὐλικαλάμου ἐπιγραφόμενα, ὧν πολλὰ ἐκ τῶν τοῦ Ψελλοῦ, ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 2991 Α, σ. 443 κώδικος τῆς βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων, ἐδημοσιεύθησαν παρὰ Boissonade, αὐτ. σ. 453 — 454. — "Εν αἴνιγμα ἀδέσποτον ἐκ τοῦ ὑπ' ἀρ. 2599. σ. 84, κώδικος ἐδημοσιεύθη παρὰ Boissonade, αὐτ. σ. 455.

Digitized by Google

λογίων τῶν παρελθουσῶν ἑκατονταετηρίδων πεποιημένα, οἵτινες μὴ δυνάμενοι ν' ἀντιστῶσιν εἰς τὴν ὁσημέραι αὔξουσαν πρόοδον τῆς χυδαίας διαλέκτου, ἐποίουν παραχωρήσεις τινὰς αὐτῇ, ἀποφώλιον τέρας, μεταξὺ τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς καθομιλουμένης ταλαντευόμενον, καὶ εἰς οὐδετέραν ἀνῆκον, καθιστῶντες τὴν ὑπ' αὐτῶν γραφομένην γλῶσσαν. (1) Τινὰ τούτων διετηρήθησαν παρὰ τῷ λαῷ, καίτοι δυσκολευομένῳ ἐνίοτε ὡς πρὸς τὴν κατανόησιν τῆς γλώσσης των, ἄλλα δὲ οὐκ ὀλίγα ἀφῆκαν ἴχνη ἐπὶ τῶν δημωδῶν αἰνιγμάτων. (2) Εὐκταία δὲ ἤθελεν εἶσθαι ἡ τούτων περισυναγωγή, εἰς πολλὰ μυστικὰ βιβλία (ἰατροσόφια, σολωμονικάς, καλανδάρια), οὐ τοῖς πολλοῖς προσιτά, ἐγκατεσπαρμένων, διότι οὐκ ὀλίγον θὰ βοηθήσωσι τοὺς περὶ τὴν ἱστορίαν τῶν παιγνίων τούτων τῆς φαντασίας παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς καὶ τοῖς ἀρχαίοις θέλοντας νὰ καταγίνωσι. Τῶν αἰνιγμάτων τούτων τινὰ ἀπαντῶσι καὶ ἐν τοῖς βυζαντινοῖς αἰνίγμασιν· οὕτω τὸ περὶ ἀλέκτορος: «Ἐκ πέτρας λευκῆς γεννᾶται, οὐκ ἄνθρωπος· φορεῖ χιτῶνα ἀχειροποίητον, καὶ ἐκ τοῦ χιτῶνός του ἄνεμοι ἐξέρχονται· καὶ μὲ τὰς φωνὰς αὐτοῦ πολλοὶ ἐγείρονται, καὶ εἰς τὸν θάνατόν του τότε μόνον βαπτίζεται». (3) Εἶναι ὅμοιον τῷ παρὰ Βασιλεῖ τῷ Μεγαλομύτῳ: (4)

Ἔστι τις ἆρσην ἐξελθὼν λευκῆς πέτρας,
οὗ πώγων, ὡς πῦρ ἀπαστράπτει μακρόθεν,
αὐτοῦ δὲ ποσὶ συνταράσσεται γαῖα·
αὐτοῦ δὲ φωνήσαντος πᾶς δαίμων φεύγει,
τούτου δὲ ταῖς πτέρυξιν ἄνεμος πνέει.

Τὰ δὲ πλείονα, τὴν σόλοικον καὶ μοιξοβάρβαρον αὐτῶν μορφὴν διατηρήσαντα, παρέμειναν παρὰ τῷ λαῷ. Τούτων τέσσαρα κυπριακὰ ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῇ ἐφημερίδι τῶν φιλομαθῶν. (1)

Ἐρευνῶντες τὴν πρὸς τὰ ἀρχαῖα καὶ τὰ βυζαντινὰ σχέσιν τῶν αἰνιγμάτων, εὑρίσκομεν τὴν ἔκφρασιν ἐν πολλοῖς ἀπαράλλακτον, ὡς: «Πέτρα 'πάνα 'σὲ πέτρα, πέτρα ἔν ἐνί· ὄρνιθα καὶ κουκουτάζεις ὄρνιθα ἔν ἐνί» (2) ἢ «Ξέρω ἕνα πραμματάκι, ποὖνε ἄσπρο 'σὰν αὐγὸ — στρογγυλὸ 'σὰν τὸ πιπέρι· μὰ τὸν ἅγιο Κωσταντῖνο — οὔτ' αὐγό, οὔτε πιπέρι». Γνωστὸν τὸ ἀρχαῖον: «Ἄνθρωπος κοὐκ ἄνθρωπος, ἄνθρωπος δ' ὅμως, — ὄρνιθα κοὐκ ὄρνιθα, ὄρνιθα δ' ὅμως· — ἐπὶ ξύλου τε κοὐξύλου καθημένως, λίθῳ βαλών με κοὐλίθῳ διώλεσεν».

Αἶνός τίς ἐστιν ὡς ἀνήρ τε κοὐκ ἀνήρ,
ὄρνιθα κοὐκ ὄρνιθ' ἰδών τε κοὐκ ἰδών,
ἐπὶ ξύλου τε κοὐ ξύλου καθημένην,
λίθῳ τε κοὐ λίθῳ, βάλοι τε κοὐ βάλοι. (3)

Προσέτι ἡ ἔκφρασις ἐν ἀρχῇ τῶν αἰνιγμάτων: *εἶνε, ἔξερω*, ἀναλογεῖ πρὸς τὰ ἀρχαῖα: *εἶδον* (4), *ἔστι* (5), καὶ ἡ: *Ποιὸ εἶν' ἐκεῖνο τὸ πρᾶμμα*, πρὸς τὴν *Τί ἐστι* (6).

Ἐνίοτε πάλιν ἀνακαλύπτομεν ὁμοιότητά τινα ἰδεῶν, ὡς

Τὰ δύο τρία γυρήκανε,
οἱ μύλοι ἀποχαραγήσανε,
καὶ τὰ μακρυὰ κοντήνανε (7).

Ἢ μᾶλλον τό· «Εἶν' ἕνα θεριὸ 'ποῦ τὸ πρωὶ προπατεῖ μὲ τὰ τέσσαρα, τὸ μεσημέρι μὲ τὰ

---

(1) Ν. Γ. Πολίτ. ἐν Νεοελλην. Ἀνάλεκτ. τ. I. σ. 42—43. σημ. Ἀναγκαῖον κρίνομεν ἐνταῦθα ν' ἀναφέρωμεν τὸ κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ἑκατονταετηρίδα ἐκδοθὲν βιβλίον Παϊσίου Ἱερομονάχου, οὗ ἡ ἐπιγραφὴ Γνῶμαι ἠθικαὶ καὶ πολιτικαὶ (Ἐνετίησιν 1778), ἐν ᾧ ἐμπεριέχονται πολλὰ αἰνίγματα καὶ καρκινικοὶ στίχοι (Α. Παπαδοπούλου Βρετοῦ, Νεοελληνικὴ Φιλολογία Α'. σ. 400).

(2) Οὕτω π. χ.

Ἀπὸ κοιλίαν ἄψυχον μαῦρο νραὶ ἐβγαίνει.
Ποτίζει γῆν ἄσπρην λευκήν, καὶ τὴν ψυχὴν εὐφραίνει.
(Οἶνος)

καὶ — Ἐν μηνὶ Μαρτίῳ μέγα θηρίον τίκτεται, πτωχοὺς διώκει, βασιλεῖς ταράττει, καὶ εἰς τὴν Ἐλεφαντούπολιν ἐπάνω τελευτᾷ. (Ψύλλος). — καὶ «Σὰν τὸν Ἀδὰμ ἐπλάσθηκα — Σ' τὴν κάμινον ἐμβῆκα — Εἰς τὴν ζωήν μου πολλοὺς ἐθεράπευσα, καὶ εἰς τὸν θάνατόν μου κάνεις δὲν εὑρέθη νὰ συνάξῃ τὰ ὀστᾶ μου». (Λάγηνος).

(3) Πρβλ. Νεοελλην. Ἀνάλεκτ. σ. 220 ἀρ. 189.

(4) Ἐν Boissonade, Anecdota Graeca t. Vp. 445.

(1) Ἐφημ. Φιλομαθῶν 1865 σ 760.

(2) Σακελλαρίου, Κυπριακὰ τ. Γ'. σ. 434.

(3) Σχολ. εἰς Πλάτων. Πολιτ. Ε'. σ. 477. c. τ. IV. σ. 387. Tauchn.—Ἀθήν., X, 452. c. — Σχόλ. Ἀριστοτελ. IV. p. 44 —Εὐστάθ. εἰς Ἰλιαδ. σ. 713. 10. — Σουϊδ. λ. Αἶνος. — Φώτιος ἐν λ. Νυκτηρίδος αἶνος —Walz, Rhet. Graeci. t. VIII, 736 —Spengel, Shet. Graeci. t. III. σ. 253.—Bergk, Poaetae lyrici Graeci 1867. p. 1309.

(4) Ἀνθολογ. Παλατ. XIV. 49 2. III. σ. 552 Jacobs.

(5) αὐτ. XIV. 64, τ. III. σ. 564. Jacobs.

(6) Σχόλ. εἰς Ἀριστοτέλ. σ. 508.

(7) Πρβλ. Ἀριστ. Βαλαωρίτου, Ἀθανάσιον Διάκου σ. 122 — Νεοελλην. ἀνάλεκτ. τ. I. σ. 222. ἀρ. 165. σ. 242. ἀρ. 279.

Digitized by Google

δυὸ καὶ τὸ βράδυ μὲ τὰ τρία» (1)· ἀναλογοῦσι πρὸς τὸ ἀρχαῖον τῆς Σφιγγὸς αἴνιγμα: Ἔστι δίπουν, τετράπουν καὶ τρίπουν, καὶ πρὸς τὸ τοῦ Εὐριπίδου·

Ἐγὼ δὲ τῷ πρόσπολος ἁ *τριτοδάμου-*
νος χερὶ
δευομένα βάκτρου γηραιῷ κάρᾳ (2);

Καὶ τὸ ἀνωτέρω παρατεθὲν περὶ γραφῖδος αἴνιγμα·

. . . . καὶ τὰ πουλάκια 'ποῦ γεννᾷ ἀνθρωπινὰ
μιλοῦνε,
ἄλλοι τἀκοῦν ὄντας 'μιλοῦν, ἄλλοι δὲν τ' ἀγροικοῦνε,
πρὸς τὸ ὅμοιον ἀρχαῖον αἴνιγμα:
κλειομένη σιγῶ· λαλέω δ' ὅταν ἐκπετάσῃς με (3).

Καὶ οὐχὶ σπανίως αἰνιγμάτων ὁμοιότητος· ὡς ὁμοιάζει τὸ

Λιγνὸς-λιγνὸς *καλόγερος*
τὸν ὀρφανὸ πηγαίνει·
πρὸς τὸ ἀρχαῖον·
Εἰμὶ πατρὸς λευκοῖο μέλαν τέκος, ἄπτερος ὄρνις,
ἄχρι *καὶ οὐρανίων ἱστάμενος νεφέων* (4)·
τά·
Τρακόσ' ἑξῆντα γερανοί,
τριάντα περιστέρια,
'σὲ δώδεκα φωλιαὶς γεννοῦν,
καὶ 'ς ἕν' αὐγὸ κλωσσιάζουν.
καὶ—
Τρακόσ' ἑξήντα πέντε πέρδικαις
πενῆντα πελιστέραις,
δώδεκ' αὐγὰ ἀκάμασι,
κ' ἕνα πουλὶ ἐβγάλασι,
πρὸς τό·
Εἷς ὁ πατήρ, παῖδες δυοκαίδεκα, τῶν δὲ θ' ἑκάστῳ
παῖδες τριάκοντα, διάνδιχα εἶδος ἔχουσαι·
αἱ μὲν λευκαὶ ἔασιν ἰδεῖν, αἱ δ' αὖτε μέλαιναι,
ἀθάνατοι δὲ τ' ἐοῦσαι, ἀποφθινύθουσιν ἅπασαι (5).

(1) Νεοελλην. Ἀνάλεκτ. σ. 210 ἀρ. 99.
(2) Εὐριπιδ. Τρῳαδ. 275.
(3) Ἀνθολογ. Παλατ. XIV, 60. τ. III. σ. 562. ed. Jac.
(4) αὐτ. XIV, 5 τ. III. σ. 549. Jacobs.
(5) αὐτ. τ. III. σ. 575 Jacobs.—Διογεν. Λαερτ. Α 91.—Στοβ. Ἐκλ. Φυσ. σ. 246 —Σουΐδ. λ. Κλεοβουλίνη.

Τὸ δὲ περὶ Ὁμήρου ἀναφερόμενον αἴνιγμα·

Ὅσσ' ἕλομεν, λιπόμεσθ'· ὅσ' οὐχ ἕλομεν φερόμεσθα (1),

Εἶνε αὐτολεξεὶ μεταπεφρασμένον ἐν ἀνεκδότῳ, ἀναφερομένῳ εἰς Μανιάτας.

Ἐκ δὲ τῶν βυζαντινῶν τρία ὁμοια παραθέτομεν. Τὸ περὶ τοῦ ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ Θαλάσσῃ θαύματος τοῦ Μωϋσέως αἴνιγμα τοῦ Ψελλοῦ (2)·

Ξύλου μὲν ἡ κλείς, ἡ δὲ κιγκλὶς ὑδάτων,
διέδρα λαγὼς καὶ κύων συνεσχέθη.

Μετεφράσθη ὑπὸ τοῦ ὑστερώτερον ζήσαντος Βασιλείου τοῦ Μεγαλομύτου ὡς ἀκολούθως·

Ξύλον τὸ κλειδίν, ὕδωρ τὸ κατηνάριν,
ὁ μὲν λαγὼς ἐκλύτωσεν, ὁ κυνηγὸς δ' ἐσχέθη (3).

Ὁμοίως δὲ σώζεται μέχρι τοῦ νῦν.

Ξύλινο κλειδί, κι ἀπὸ νερὸ ἡ πόρταις,
ὁ λαγὸς ἐγλύτωσε, κι' ὁ κυνηγὸς ἐπιάσθη.

Ὡσαύτως ὁμοιάζει τὸ περὶ στατῆρος!

Αὐτὸς 'νυχάτος
περιγραμμάτος,
γράμματα 'ξέρει,
καὶ νοῦ δὲν ἔχει·
περπατεῖ καὶ χαίρει
τὴ δικηοσύνη (4).

πρὸς τὸ βυζαντινόν·

Δίκαιος εἰμί, καὶ δικαίων ἀκρότης,
ἐξ τὰ σκέλη μου, καί περ οἱ πόδες δύο(5).

καὶ τὸ περὶ σημάντρου·

'Σ τὸ βουνὸ γεννήθηκα
ἐκεῖ καὶ πελεκήθηκα,
καὶ τώρα πῶς κατάντησα
πρωτόγερος τῆς χώρας·

(1) Ψευδο-Ἡρόδοτ. Ὁμ. Βιώτ. §. 25. σ. 760.— — Voler. Maxim., IX, 12. — Ἀνθολογ. Παλατ. Θ. 448.
(2) Ἐν Boissonade, Anecdota Graeca. τ. V. σ. 431.
(3) αὐτ. σ. 444.
(4) Βλ. παραλλαγάς τινας ἐν Νεοελλην. Ἀναλεκτ. σ. 218. ἀρ. 142. σ. 234. ἀ.. 235—235—237.
(5) Ψελλ. αἰν. 15.—Βασιλ. Μεγαλομυτ. αἰν. 26. ἐν Boissonade αὐτ. σ. 435 445. — αἴνιγμα ἐν ἐν Ὀβιδίου Μεταμορφώσ. μετάφρ. Πλανούδη, ἐκδ. Boissonade, σ. 419.

οὗτινος ἡ μὲν ἀρχὴ ὁμοιάζει πρὸς τὰ ἀρχαῖα.

Οὔρεσι μὲν γενόμην, δένδρον δέ μοι ἔπλετο μήτηρ (1).

καὶ—

Ὕλη μὲν τέτοκεν, ἐκαινούργει δὲ σίδηρος (2).

Τὸ ὅλον δὲ πρὸς τὸ βυζαντινὸν Βασιλείου τοῦ Μεγαλομύτου (3).

Τραφὲν ὄρεσι καὶ φάραγξιν ἀγρίαις,
κῆρυξ πέφυκα τῶν λόγων ὑμνωδίας.
Φωνὴν μὲν οὐκ ἔναρθρον, εὔηχον δ' ἔχω.

—

Ἕτερα αἰνίγματα ἀνέκδοτα.

1) Ἔχω τέσσερα βόϊδα, τὸ ἕνα τρώει-τρώει, δὲ χορταίνει· τὸ ἕνα παγαίνει, δὲν ἔρχεται· τὸ ἄλλο πλαγιάζει, δὲ σηκώνεται· καὶ τἄλλο ὅσο δὲν κόψῃς τὴν οὐρά του 'ς τὸ ντάμι δὲν σεβαίνει· (Φωτιά, καπνός, στάκτη, ξύλα· ντάμι δὲ τουρκιστὶ τὸ ὑποστάσιον).

2) Μελαναῖς τὴς βάζω, κόκκιναις τὴς βγάζω.
(Καραβίδαις).

3) Τὸ γεῦμά μου τὸ φράγκικο,
τὸ κριάς μου τὸ βενέτικο,
'ς τὸ τύρι-τύρι κρέμεται
'ς τὸ τύρι τυραννιέται.
(Κεράσι).

4) Ἔχω ἕνα σεντόνι, οὔλη τὴ θάλασσα σκεπάζει, μὸν' τὴ θάλασσα δὲ σκεπάζει.
(Χιόνι).

5) Ἔχω ἕνα κοριτζάκι, καθημέρα τὸ φιλῶ.
(Ποτήριον).

6) Ἔχώ 'να πηγάδι, ἡ κοῦφά τού εἶνε χωματένια, τὸ νερό του εἶν' ἀπὸ χόρτο, τὸ σκοινί του εἶν'ἀπὸ ξύλο· (τσιμποῦκι· κοῦφα(=ἀντλία) ὁ λουλᾶς· νερό, ὁ καπνός, σκοινὶ δὲ τὸ ξύλον τῆς καπνοσύριγγος).

7) 'Σ τὸ βουνὸ γεννήθηκα,
'ς τὸ βουνὸ ἀναθρέφθηκα,
μαῦρος ἀράπης γείνηκα,
'ς τὴ θάλασσα κατέβηκα.
(Τὰ ξύλα πλοίου).

8) Ἔχω ἕνα πιάτο πέφτει ἀπὸ τὰ χέρια μου δὲν σπάνει· 'ς τὸ νερὸ πέφτει, ἀνελᾷ.
(Χάρτης).

9) Οὔτε 'ς τὸ μαντῆλι βάζεται, οὔτε 'ς τὴν ἀγορὰ πουλειέται, κι' ἀπ' ἐκεῖνο πιὸ γλυκὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει.
('Ο ὕπνος).

10) Τὴν ἡμέρα πεσμένος,
τὴ νύχτα σηκωμένος.
('Ο μάνταλος τῆς πόρτας).

11) Ὅλοι περπατοῦν μὲ τὰ πόδια, κ' ἐγὼ μὲ τὸ κεφάλι.
(Τὸ καρφὶ τοῦ παπουτσιοῦ).

12) 'Σ ἕνα 'πουκάμισο μέσα τέσσερ' ἀδρέφια.
(Καρύδι).

13) Ἀπὸ πάνω τηγανάκι,
κι' ἀποκάτω μπαμπακάκι,
κι' ἀπὸ 'πίσω ψαλλιδάκι.
(Χελιδόνι).

14) Οὐλ' ἡμέρα μπούκα-μπούκα,
καὶ τὸ βράδυ χάσκα-χάσκα.
(ὑποδήματα).

15) 'Ξέρω ἕνα φλάμπουρο,
καὶ φλάμπουρο δὲν εἶνε,
καὶ καλογερικά φορεῖ,
καλόγερος δὲν εἶνε.
(Καπνός).

16) Πράσινος πύργος,
κόκκινα πεντένια,
μαῦροι ἀράπηδες,
κάθουνται μέσα.
(Καρποῦζα).

17) Μιὰ καλὴ νοικοκυρά,
πῶχει 'νύχια καὶ φτερά,
χωρὶς ἁλάτι καὶ νερό,
κάνει ζυμάρι ἁλμυρό.
(Κόττα, αὐγό).

18) Πύργος τεσσεράγκωνος,
γυαλιά 'νε φορτωμένος
(Φανάρι).

19) Πουλὶ ἄσφαγο, πουλὶ ἄγδαρτο, πουλὶ μαγερεμμένο.
(Τὸ ἐν τοῖς ὀσπρίοις ἔντομον).

Ὑπολείπεται ἡμῖν νὰ εἴπωμέν τινα περὶ τοῦ ἑτέρου τῶν αἰνιγμάτων εἴδους, τοῦ ἐν διηγήμασι ἢ παραμυθίοις. Τὸ εἶδος τοῦτο φαίνεται ἀρχαιότατον, διότι τὰ ἀρχαιότατα αἰνίγματα ὑπὸ τὴν μορφὴν ταύτην περιεσώθησαν. Λέγοντες δ' ἀρχαιότατα, ἐννοοῦμεν τὸν μῦθον τοῦ Οἰδίποδος καὶ τῆς Σφιγγός, περι-

(1) Ἀνθολογ. Παλατ. XIV, 61. τ. III. σ. 562. ed. Jacobs.
(2) αὐτ. XIV. 60.
(3) ἐν Boissonade, o. c. p. 446.

Digitized by

σωθέντα ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς παραμυθίοις, (1) καὶ ταῖς Φραγκικαῖς ἐποποιΐαις, (2) τοῦ Ὁμήρου καὶ τῶν ἁλιέων, οὗ ἀνωτέρω ἐμνήσθημεν, καὶ τοῦ Σαμψῶνος παρ' Ἑβραίοις. (3)

Τὰ ἐν τοῖς παραμυθίοις αἰνίγματα ὁτὲ μέν εἰσιν ὅλως τῆς διηγήσεως ἀνεξάρτητα, ὡς ὁ περὶ Οἰδίποδος μῦθος, ὁτὲ δὲ τόσῳ στενῶς μετ' αὐτῆς συνδεδεμένα, ὥστε δύσκολον ἢ μᾶλλον ἀδύνατον ἀποβαίνει ἄνευ τῆς γνώσεως αὐτῆς νὰ ἐννοηθῶσιν, ὡς ἐν τοῖς μύθοις περὶ Ὁμήρου καὶ Σαμψῶνος. (4)

Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐν αὐτοῖς βασιλοπούλα προτείνει εἰς βασιλόπαιδας, ζητοῦντας νὰ τὴν νυμφευθῶσι, διάφορα αἰνίγματα, ἅτινα ἂν οὗτοι δὲν λύσωσι, θανατοῦνται. Τοιούτους μύθους εὑρίσκομεν ἐν τοῖς γερμανικοῖς, σλαυικοῖς, (5) καὶ ἀραβικοῖς ἢ περσικοῖς (Καλὰφ-Τουρανδότη) παραμυθίοις. Ἀπαντᾷ δὲ καὶ ἐν τῇ *Διηγήσει Ἀπολλωνίου τοῦ Τύρου*, ποιήματι δημοτικωτάτῳ ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἑλλάδι κατὰ τὸν μεσαίωνα, (6) ἔνθα, ὡς καὶ ἔν τισι τῶν νεοελληνικῶν παραμυθίων πρὸ πάντων τοὺς ὁμοιάζουσι τῷ Peau d'âne τοῦ Perrault, ὁ πατὴρ τῆς κόρης εἶνε ὁ τὰ αἰνίγματα προτείνων.

«Ἐκεῖνος δὲ ὁ δύστυχος, ὁ δείλαιος ἀνθρώπων (ὁ πατὴρ τῆς ἡγεμονίδος)
ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἠβούλετο ταύτην νὰ ὑπανδρέψῃ,
εἰς 'νίγματα καὶ δείγματα, καὶ πρὸς παραμυθίαν,
ἀμφίβαλε τὴν ὑπανδρειὰν νὰ κρύψῃ τὴν αἰσχύνην.
Κελεύει διὰ μέσου τε τῆς ἀγορᾶς σαλπίζουν.
«Ὅσις μικρὸς μεγάλος τε, πλούσιός τε καὶ πένης
δηλώσει τὰ αἰνίγματα καὶ τὰ ῥωτήματά μου,
νὰ παίρνῃ νόμιμον εὐθὺς τὴν κόρην μου γυναῖκα,
ἂν δ' ἀποτύχῃ τ' αἴνιγμα καὶ τὰ ῥωτήματά του,
νὰ 'μπήγουν τὸ κεφάλι του ἀπάνου 'ς τὰ προχιόνια».
ὥςε πολλοὶ ἀπέθανον, πικρῶς τε καὶ ἀδίκως. (1)

Ἑνὸς τῶν παραμυθίων τούτων τὸ ἱστορικὸν εἶνε τὸ αὐτὸ μὲ διήγημα ὑπὸ τοῦ Πλινίου, τοῦ Βαλερίου Μαξίμου, Ὑγίνου κλπ. (2) ἀναφερόμενον, ὅπερ οὐκ ὀλίγον συμβάλλεται εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἀρχαιότητός του.

Τὰ δὲ περὶ αἰνιγμάτων ἀνέκδοτα εἰσὶν ἡ ἱστορία, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ ἀναφερομένου αἰνίγματος, ὅπερ ἄνευ τούτου ἀσαφὲς θὰ ἔμενε.

—

ΣΥΛΛΟΓΑΙ.

Τὰ δημώδη αἰνίγματα συνελέχθησαν σποράδην ὑπὸ πολλῶν λογίων, ὡς μνημεῖα τῆς δημοτικῆς γλώσσης, οὐδεμία δὲ σχεδὸν ἐπ' αὐτῶν ἰδιαιτέρα προσοχὴ ἐδόθη. Ἐνταῦθα καταγράφομεν ὅσον τὸ δυνατὸν ἀκριβέστερον τὰς γενομένας συλλογάς.

1) Δ. Γούζελη. Συλλογὴ γνωμικῶν. Ἐν Ναυπλίῳ 1832 σ. 205—212. — 90 δημ. αἰνίγματα παρεμορφωμένα ὀλίγον κατὰ τὸ λεκτικὸν καὶ τὴν ἔκφρασιν. Μεταξὺ τούτων περιέχονται καὶ πολλὰ τῶν εἰς μακαρονίζουσαν γλῶσσαν γεγραμμένων, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος.

2) Sanders das Volksleben der Neugriechen 1844. σ. 237 — 237. 20 αἰνίγματα μετὰ γερμανικῆς μεταφράσεως.

3) Λελέκου, δημοτικὴ ἀνθολογία. 1852 καὶ 1868 σ. 170—176. 74 δημ. αἰνίγματα.

4) Ἀθ. Σακελλαρίου, Κυπριακά. τ. Γ'. σ. 134—135 αἰνίγματα Κυπριακὰ 31. — Τούτων 5 ἐδημοσιεύθησαν ἐν Ἐφημ. Φιλομαθῶν (1857 σ. 42, καὶ 21 ἐν τῇ αὐτῇ ἐφημερίδι (1866 ἔτ. ΙΔ'. σ. 1089—1080).

5) Ἐφημερὶς Φιλομαθῶν Τ. Ε'. σ. 32. 4 Κυπρ. ὑπὸ Ἀθ. Σακελλαρίου. — ΙΓ'. σ. 573. 4 Κυπριακὰ ὑπὸ Γ. Λούκα. — ΙΣ'. σ. 1644. 29 δημώδη αἰνίγματα τῆς Δωρίδος.

(1) Βλ. ἐν τῷ β'. μέρει τοῦ ά. τόμου τοῦ ἡμετέρου συγγράμματος περὶ τοῦ βίου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων τὸ περὶ ἡρωϊκῶν διηγήσεων κεφάλαιον.

(2) Ὁ Lancelot τῶν ἱπποτικῶν τῆς Γαλλίας διηγήσεων ἀπειλεῖται νὰ καταβροχθισθῇ ὑπὸ γίγαντος, ἂν δὲν λύσῃ τὰ προτεινόμενα αἰνίγματα (Leclerc, sur les contes mythologiques mêlés aux fabliaux ἐν Histoire littéraire de la France τ. XIX. σ. 761 κ.ἑ.

3) Κριταὶ ΙΔ'. 12 κ. ἑ.

4) Βλ. Νεοελληνικὰ ἀνάλεκτα, ἐκδιδόμενα ὑπὸ τοῦ Φιλολογ. Συλλόγου Παρνασσοῦ. τ. Ι. ἁρ. 6. 7. 8. σ. 29. κ. ἑ. — Ὅμοιον παραμύθιον τῶν Ἀτσιγγάνων. βλ. ἐν Paspati, Études sur les Tchinghianés 1878. σ. 594—601. Διὰ τὰ λοιπὰ βλ. Hahn, Griech. Märchen τ. Ι. σ. 34.

5 Chodzko, Contes des pâtres Slaves p. 241.

(6) Gideé ἐν Wagner, Medieval Greek. Texts τ. I. — Chassang, Histoire du Roman, et de ses rapports avec l'antiquité, 2α ἐκδ. 1861

(1) Ἀπολλων Τορ. στ. 38 κ. ἑ. ἐν Wagner, l. c. τ. Ι. σ 64.

(2) Valer. Maxim , V. 4. — Plin, N. H. VIII. 36. — Hygin., fab. 254. — Museo Borbonico t. I. tav. V. — Νεοελλην. Ἀνάλεκτ. σ. 40 κ. ἑ.

Digitized

6) Πανδώρ., Τ. Θ'. σ. 120 αἰν. 1. — Τ. ΙΑ'. αἰν. Φιλιππουπόλεως. — ΙΓ'. σ. 288. 5 αἰν. σ. 544 ἑν. — ΙΖ'. 32 ἑν. — Τ. Β'.

7) Λακωνικὴ χωρογραφία. Ἐν Ἀθήναις 1852.

8) Ἑπτάλοφος. 1870. Ἔτος Β'. τεῦχος ά. σ. 331—352. — 124 τραπεζούντια αἰνίγματα.

9) Νέα ἑλληνικὴ μυθολογία· φυλλ· ά. 1869 σ. 31—32 αἰν. 13.

10) Σάβ. Ἰωαννίδου, ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦντος. 1870 σ. 271—272 αἰν. 23.

11) Νεοελληνικὰ ἀνάλεκτα. Τόμ. Α'. φυλλ. δ'. Ἐν Ἀθήναις Φεβρουάριος 1871. σ, 193—256. — 351 αἰνίγματα.

Δὲν πρέπει νὰ παραλείψωμεν ἐνταῦθα, περὶ τῶν συλλογῶν γράφοντες, καὶ ὀλίγα δημώδη αἰνίγματα εἰς τὴν καθαρεύουσαν μετενεχθέντα, δημοσιευθέντα δὲ ἐν διαφόροις περιοδικοῖς συγγράμμασι. Τοιαῦτα εἶνε τό: «Τί εἶνε ἐκεῖνο τὸ πρᾶγμα 'ποῦ ὁ Θεὸς δὲν τὸ βλέπει καθόλου, ὁ βασιλιᾶς σπανίως, καὶ οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι καθ' ἡμέραν»; στιχουργηθὲν καὶ καταχωρισθὲν ἐν Ἑπταλόφῳ, περιοδικῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· καὶ τὸ ἑξῆς ἀνέκδοτον. «Μία νεᾶνις ἐκάθητο μετά τινος». Διαβάτης δὲ παρατηρήσας αὐτοὺς τοὺς ἠρώτησε:

Περίεργο μοῦ φαίνεται,
ἀδρέφια νὰ εἰσαστ' ἢ ξαδρέφια,
ἢ πανώργι' ἀντρογενάκι;

Ἀπεκρίθη δ' ἡ νέα:

Οὔτ' ἀδρέφια ἢ 'ξαδρέφια,
ἢ πανώργι' ἀντρογενάκι,
τουτουνοῦ τ' ἀγόρ' ἡ μάνα
πεθερὰ τῆς ἰδικῆς μου.

Ἐδημοσιεύθη μεταφρασθὲν καὶ διασκευασθὲν ἐν τῷ Β'. τῆς Πανδώρας τόμῳ· τὸ δὲ ἑξῆς πρόβλημα ἐκ δημοτικοῦ ληφθὲν κατεχωρίσθη ἐν τῇ Ἑπταλόφῳ (Β'. σ. 144) «Τρία ἐμψυχα ὄντα τῆς αὐτῆς φύσεως διέρχονται τὴν αὐτὴν ζιγμὴν μίαν γέφυραν. Ἐξ αὐτῶν τὸ μὲν πρῶτον βαδίζει, βλέπει, πατεῖ καὶ διέρχεται· τὸ δεύτερον βλέπει, δὲν πατεῖ καὶ διέρχεται, καὶ τὸ τρίτον οὐδὲ βλέπει, οὐδὲ πατεῖ καὶ διέρχεται». Ἐννοεῖ δ' ἔγκυον γυναῖκα διαβαίνουσαν ἔφιππον ποταμόν.

—

ΚΑΘΑΡΟΓΛΩΣΣΗΜΑΤΑ.

Οὕτως ὠνόμασεν ὁ κύριος Σακελλάριος μικρὰ ἀσμάτια καινοφανῆ καὶ παραδόξους συνθέσεις λέξεων ἔχοντα, παρακινηθεὶς εἰς τὴν ὀνομασίαν ταύτην ἐκ τοῦ πολλάκις ἐπιλεγομένου· «ὅπου τὴν 'πῇ καλλίτερα, κεῖνος ἔνι καθαρόγλωσσος».

Τὰ *καθαρογλωσσήματα* λέγονται καὶ ἐπαναλαμβάνονται ταχέως· ἡ ἀστειότης δ' ἔγκειται ἐν τῇ λανθασμένῃ ἐκ τῆς ταχύτητος προφορᾷ. Διὰ τοῦτο ἐκλέγονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον λέξεις, αἵτινες λελανθασμένως προφερόμεναι ἄσεμνον ἢ ἀστεῖον ἐκφέρουσιν ἔννοιαν· ὡς

Τὸ βράχο βράχο πήγαινα,
τοῦ Βλάχου τὰ σφακτάτρωγα,
μὲ τὴν ἀναβραστὴ σκαστὴ χουλιάρα,

ἄλλοτε δὲ σύγκεινται ἐκ μιᾶς λέξεως δυσκόλου νὰ ἐπαναληφθῇ πολλάκις καὶ μετὰ ταχύτητος ὡς *Πάπια*.

Δέκα τοιαῦτα καθαρογλωσσήματα ἐξέδωκε ὁ κ. Σακελλάριος ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ τῶν Κυπριακῶν του (129—130), ὧν ἓν εἶχε δημοσιεύσει ἐν τῇ ἐφημερίδι τῶν Φιλομαθῶν (ἔτ. ΙΔ'. 1866 σ. 1088)· ἑνδεκα δὲ ὁ κ. Λελέκος ἐν τῇ Δημοτικῇ αὐτοῦ Ἀνθολογίᾳ (1868 σ. 179—180) *Λογοπαίγνια* αὐτὰ ἐπιγράψας.

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΗΣ.

Ε'.

ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ ΑΙΝΟΥ, ΙΜΒΡΟΥ καὶ ΤΕΝΕΔΟΥ.

Α'.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΑ.

Α.

Ἀγάλια-γάλια. Ἐν Φέρρᾳ καὶ τοῖς περιχώροις λέγεται ἀλιάγα-λιάγα,· ἀργά, ἥσυχα, καὶ ἀντὶ τοῦ πρόσεχε.—Αἶνῳ.

Digitized by Google

Ἀπαντυχαίνω, καὶ *ἀπαντέχω*· μέλ. ἀπαντέξω. Προσμένω. Αἴνῳ.—Ἀπαντοχή, ὑπομονή.

Ἀποκιψίδια· (τά). Λέγεται τὸ νερὸν, τὸ ὁποῖον τρέχει ἐντὸς ἀγγείου τινὸς ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ἱερέως νιπτομένου μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν, καὶ τὸ ὁποῖον πίνουσιν οἱ ἀσθενεῖς ὡς ἰαματικόν.—Αἴνῳ.

Ἀιζουρας (ὁ). Τὸ μεταξὺ δύω ἀμπέλων χανδάκι.—Αἴνῳ.

Β.

Βεργάτης (ὁ)· ἀντὶ ἐργάτης=ὁ ἀμπελοφύλαξ.—Ἴμβρῳ.

Βασταγαρλά· (ἡ). Ἡ ἁλυσίδα, ἢ ἄλλο τι ὅμοιον ἀπὸ τοῦ ὁποίου κρέμαται ἡ κανδήλα τῶν εἰκόνων.—Τενέδῳ.

Βαράδι (τό). Ἡ κυψέλη τῶν μελισσῶν. —Ἴμβρῳ.

Βιτζιὰ (ἡ)· ἡ διὰ λεπτοτάτης ῥάβδου προσβολή. —Αἴνῳ. Ἴμβρῳ.

Β(ου)βαμὸς (ὁ) τ' ἁγι'Αντωνιοῦ, κατάρα.—Αἴνῳ.

Βούϊδι καὶ *βοῦδι* (τό), ὁ βοῦς.—Ἴμβρῳ.

Βωρὴ ἐπιφώνημα, τὸ ἄλλως μωρή. Τενέδῳ.

Βρυὰ (ἡ)· βρύον, ἔχον εὖρος χρυσηλάτου (τρά)· δι' αὐτοῦ συνήθως σκεπάζουσι τὰς οἰκίας, γεμίζουσι δὲ οἱ πτωχοὶ καὶ τὰ στρώματά των· προφέρεται, ἀβρυγιά.—Αἴνῳ.

Γ.

Γαλαμᾶς (ὁ). Πληγὴ τοῦ κάτω χείλους τοῦ στόματος· ὑπόκεινται δὲ εἰς ταύτην οἱ βοσκοὶ καὶ ποιμένες. Προέρχεται ἐκ τῆς πολλῆς δίψης καὶ τοῦ καύματος τοῦ ἡλίου. Ἴσως ἐτυμολογεῖται ἐκ τοῦ ἡλίου—ἄμμα. — Αἴνῳ.

Γκέγκλα (ἡ)· ἡ καλαύροψ. —Αἴνῳ.

Γκουτζουβές, ἐπίθ. ή, όν, ὁ ἔχων κεκομμένην τὴν οὐράν.—Αἴνῳ.

Δ.

Δαδλίζω· σείω, κινῶ, κυρίως δοχεῖόν τι διὰ νὰ ἀνακατωθῇ τὸ περιεχόμενον.—Αἴνῳ.

Διατόνι (τό). Τὸ μέγα καὶ χονδρὸν ξύλον τὸ ὁποῖον βάλλουν εἰς τὰς χαμωγείους οἰκίας πλαγίως, καὶ ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπακουμβῶσι τὸν ζυγόν· ἡ μεσόδμη.—Ἴμβρῳ.

Δίπλα (ἡ). Ἴδε Διατόνι.—Αἴνῳ.

Ζ.

Ζαβὶ (τό)· Διαστροφὴ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ δικαίου ἐν ὥρᾳ παιδιᾶς τινος.—Αἴνῳ.

Ζαβιατζούρης, καὶ ζαβγατζούρης (ὁ), ὁ διαστροφεὺς τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ δικαίου ἐν ὥρᾳ παιδιᾶς.—Αἴνῳ.

Ζούζουλον (τό), ζωῦφιον. — Αἴνῳ.

Ζοῦρος (ὁ). Ἐπίθετον ἄνευ θηλ. καὶ οὐδ. ὁ φιλάσθενος, καὶ καχεκτικός.—Αἴνῳ.

Θ.

Θατέρα (ἡ), ἀντὶ θυγατέρα.—Ἴμβρῳ.

Θιὸς (ὁ), καὶ ἐνάρθρως Ἰθὸς = ὁ θεός.—Ἴμβρῳ.

Ι.

Ἴσια μέ. Ἀντὶ τοῦ ἕως. Ἴσια μὲ τὸ καφενεῖον=ἕως εἰς τὸ καφφενεῖον. — Αἴνῳ. ΚΝ.

Κ.

Καχχαρόνω. Κτυπῶ τινα κατὰ κεφαλῆς διὰ λίθου. —Αἴνῳ.—Ἴσως ἐκ τοῦ κατὰ—κάρα=Κατακαρόνω.

Καχκάρωμα. Κτύπημα κατὰ κεφαλῆς διὰ λίθου.—Αἴνῳ.

Καβαρόζι (τό). Δοχεῖον, ἀγγεῖον.—Αἴνῳ.

Καλία (ἡ). Ἐκ τοῦ καίω· ἡ ἄκρα λύπη, περιωδυνία.—Κεσάνῃ.

Καλλίγερας (ὁ) ζωῦφιον μέλαν ἄπτερον.—Αἴνῳ.

Καλύβω, καὶ καλύβγω. Κλείω τοὺς ὀφθαλμούς μου. Τὰ καλύβγω, μεταφ. ἀποθνήσκω. —Αἴνῳ

Κζέρω, καὶ 'γζένω. Βράζω τι μὲ νερὸν μόνον.—Αἴνῳ.

Καμμάρια (τά). Ἡ σκεπαστὴ τῶν βοσκαξῶν, κατασκευαζομένη ἐκ ῥάβδων καὶ ψιάθου. — Αἴνῳ. — Ἐκ τοῦ κάμπτω.

Καμμύτσα (ἡ). Τὸ γοργὸν κλείσιμον τοῦ ὀφθαλμοῦ· νεῦμα.—Αἴνῳ.

Κάμνω καμμύτζαν = νεύω. — Αἴνῳ

Κώμνω, ἀντὶ τοῦ νήθω.—Τενέδῳ.

Κάμνω ῥόκα, νήθω.—Αἴνῳ.

Καπάρι (τό)· ὁ κώνωψ.—Αἴνῳ.

Καραβάνα (ἡ). Ἡ λοπάς, τὸ τουρκιστὶ γιολταβᾶς.—Τὸ βραχίον, ἐν τοῖς χωρίοις Αἴνου.

Κατοῦνα (ἡ). Τὸ ἄλλ. ἡ προκοπή· ὡς, δὲν θὰ κάμῃς καμμιὰ κατοῦνα, δὲν θὰ προκύψῃ ὄφελος.—Ἐν τοῖς χωρ. Αἴν.

Κατχός· ἐπίθ. (ἴσως ἐκ τοῦ κακότυχος)· ὁ ῥακενδύτης, ὁ ἑκουσίως παραμελῶν ἑαυτόν. Ἄχρηστον.—Αἴνῳ.

Digitized by

Καυκίτζα (ἡ)· κοπέλα, κόρη.—Αἶνῳ.

Κιόλλα(ς)· μόριον προσθετικόν. Αἶνῳ. — Ἴμβρῳ.

Κιόλλα(ς) ἐπίρρ. χρόνου· τόσῳ γλήγορα; Ἦλθες κιόλλας;—Ἀντὶ τοῦ πρὸ πάντων· οἷον, ἐγὼ δὰ κιόλλας=ἐγὼ δὲ πρὸ πάντων.—Αἶνῳ.

Κόθρα (ἡ)· λέρα· ὁ ῥύπος τοῦ σώματος. — Ἴμβρῳ.

Κοθωριάζομαι. Μία νέα λέγεται ὅτι κοθωριάζεται ὅταν καλλωπίζηται καὶ παρευρίσκηται εἰς μέρος, ὁπόθεν δύναταί τις νὰ τὴν ἴδῃ ἵνα τὴν ἐρωτευθῇ. Ὅθεν «᾽βγῆκε ᾽ς τὸ κοθωρι» λέγεται ὅταν νέα (ἢ νέος) φθάσῃ εἰς νόμιμον ἡλικίαν ἀρχομένη νὰ καλλωπίζηται διὰ τὸν αὐτὸν σκοπόν. Παραφθορὰ φαίνεται τοῦ καθωραΐζομαι.— Αἶνῳ.

Κοθῶρι (τό)· ἴδε κοθωριάζομαι.

Κολέθρα (ἡ). Εἰς τοὺς νερομύλους βάλλουσιν ἀπὸ τοῦ ὀχετοῦ τῆς δεξαμενῆς μέχρι τῶν πτερύγων τοῦ μύλου ἕνα κορμὸν δένδρου τετρυπημένου ἀπ᾽ ἄκρου εἰς ἄκρον. Ὅθεν τὴν μὲν ὀπὴν τοῦ κορμοῦ, ἥτις συνέχεται μετὰ τοῦ ὀχετοῦ, ὀνομάζουσι κολέθραν, οὖσαν μεγάλην· ἡ δὲ κάτω ὀπὴ ἐκ τῆς ὁποίας ἐξέρχεται τὸ ὕδωρ συγκρουόμενον κατὰ τῶν πτερύγων τοῦ μύλου καλεῖται *μποργοῦ*, οὖσα παρὰ πολὺ μικρὰ ἵνα ἐξέρχηται τὸ ὕδωρ ὁρμητικῶς κατὰ τῶν πτερύγων.—Ἴμβρῳ.

Κορτόθωρος· ἐπίθ. μύωψ.—Αἶνῳ

Κοπελάρι (τό)· ὑποκοριστικὸν τοῦ (ἄλλ.) κοπέλι, παῖς. Εἶνε δὲ θωπευτικὴ ἡ λέξις.—Ἴμβ.

Κορδακιάζω· ἀποθνήσκω (περιφρονητικόν). —Αἶνῳ.

Κοτζικορούρης (ὁ)· ὁ δαίμων.—Αἶνῳ.

Κουβάρι (τό). Ἡ κυψέλη τῶν μελισσῶν.— Ἴμβρῳ.

Κουβάρα (ἡ)· σωρός· καὶ ἓν ζεῦγος καρυδίων ἐν ὥρᾳ παιδιᾶς.—Αἶνῳ.

Κ(ου)τζάρα (ἡ)· ἡ καλαύροψ.—Ἴμβρῳ.

Κ(ου)τούλης (ὁ), —α· ἀσκεπής, χωρὶς φέσι ἢ χωρὶς τεστεμέλι.—Αἶνῳ.

Κρατουνιά (ἡ)· ἴδε Κρατουνιά.

Κρατ(ου)νιὰ (ἡ) φυτ. ἡ κολοκύνθη, ἥτις παράγει ἑνὸς εἴδους κολοκύθια, τὰ ὁποῖα, ὅταν ξηρανθῶσι, ἀνοίγουν διὰ μαχαίρας ἓν στόμα καὶ δέχονται ὕδωρ, καὶ ἄλλα ῥευστά, ὀνομαζόμενα κρατούναις. —Αἶνῳ. Ἐν Τενέδῳ λέγεται τὸ φυτὸν σωσακιὰ (ἡ), καὶ ὁ καρπὸς σωσάκη (ἡ) (1).

Κ(ου)τρῶ· ῥ. καὶ ἡ προς. κούτρα. Κτυπῶ τὸν δαυλὸν διὰ νὰ ἀποβάλῃ κάρβουνα.—Ἴμβρῳ.—Κτυπῶ μὲ τὰ κέρατα.—Αἶνῳ.

Κρεββαταριὰ (ἡ). Ἐργαλ. μὲ τὸ ὁποῖον ὑφαίνουν.—Τενέδῳ.

Κρεββατίνα (ἡ).—Αἶν. Ἴδε κρεββαταριά.— Ἡ (ἄλλως) κληματαριά. Αἶνῳ.

Κυνόστομον (τὸ) ἴδε χηνόστομον.— Ἴμβρ.

Κωρηλὸς (ὁ), (ἴσως χωρηλὸς=ἐκ τοῦ χωρῶ)· δοχεῖον, ἀγγεῖον. — Ἴμβρος.

Κᾶ! Θαυμαστικὸν γυναικεῖον ἐπιφώνημα.— Αἶνῳ.

Καταλογίτσι (τό)· αἴνιγμα. — Αἶνῳ.

Λ.

Λάκκος (ὁ)· ἐργαλ. Ἴμβρῳ· ἴδε κρεββαταριά.

Λάκρος (ὁ)· ὁ τράχηλος, ἐν τοῖς περιχώροις Φέρραις.

Λιέμαι, ῥ. προστ. λιέ. Παρατ. λιέμ(ου)να, λιέσ(ου)να, λιέταν(ε). Περιέρχομαι ἔνθεν κἀκεῖθεν. — Αἶνῳ.

Λογάρι (τό). Ὁ ἀκατέργαστος χρυσὸς ἢ ἄργυρος· λάμνα. — Ἴμβρῳ.

Λουφάζω. ῥ. σιωπῶ (ἐπὶ κακοῦ) οὗ ἡ προστακτικὴ

Λούφαξε· σιώπα (ἐπὶ κακοῦ τὸ ἄλλ.) σκάσε. — Αἶνῳ.

Μ.

Μαγουλίκα (ἡ)· γυναικεῖον κεφαλόδεσμα. παραγναθίς. — Αἶνῳ.

Μαμοῦκα (ἡ)· ἴδε μαγουλίκα. — Ἴμβρ.

Μαρίζω· κακιόνω, θυμόνω. — Αἶνῳ.

Μεσοδόκι (τό)· ἴδε διατόνι. — Τενέδῳ.

Μεταπράτης (ὁ)· ὁ μεταπωλητής. — Αἶνῳ.

Μιγιάδι (τό)· Μίγμα δύω ἢ καὶ πολλῶν εἰδῶν γεννημάτων, ὡς σίτου καὶ κριθῆς, ἢ σίτου καὶ σικάλεως κλπ. — Ἴμβρῳ.

Μουλόρω· ῥ· μέλ· μουλόξω· σιωπῶ. Ἐν Φέρραις καὶ τοῖς περιχώροις.

Μπάμπω (ἡ), καὶ τὸ πληθ. μπαμποῦδες· μαμή, ἡ μαῖα· — Φέρραις καὶ τοῖς περιχώροις.

Μπόρα (ἡ)· τὰ μαῦρα σύννεφα τὰ προμηνύοντα βροχήν. — Μεταφ. ὀνομάζεται ὁ ἅρπαξ, ὁ κατηφής, καὶ ὁ θυμωμένος. — Αἶνῳ.

Μπουργοῦ (ἡ) ἴδε κολέθρα. — Ἴμβρῳ.

Μεντοῦλα (ἡ)· τὸ πληθ. μεντοῦλαις, καὶ οὐδετέρως τὰ μεντιλιά, καὶ τὸ ὑπερθ. ὁ (ἡ) μέντλαρος. Περιφρονητικὸν ἐπίθετον τῶν πτω-

(1) Ἔχει, καὶ αἴνιγμα: Ὄρνιθα κακαναρὰ πηδᾷ τὸν τοῖχον καὶ γεννᾷ.—Ἴμβρῳ.

Digitized by Google

χῶν γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν καὶ τῆς μεσαίας τάξεως, ἐκ μέρους τῶν πλουσίων καὶ εὐγενῶν!

Ν.

Νέσπος (ὁ), ὁ ῥύπος τῶν μαλλίων τῶν προβάτων. — Ἴμβρῳ.

Νιόζμα (τό)· τὸ αἴνιγμα. — Αἶν. Ἴμβρ.

Π.

Πανέρα (ἡ), λέξις σημαίνουσα προσβολή. Ὡς ὅταν τις ὑπάγῃ εἰς φίλον τού τινα καὶ κρούσῃ τὴν θύραν δὲν τὸν ἀνοίξουν, τότε τοῦτο λέγεται πανέρα· οὕτω καὶ αἱ παρόμοιαι προσβολαί· ἂν ἦνε μεγάλη ἡ προσβολή, λέγουσιν ὅτι εἶνε *πανέρα με σαράντα χέρια*· κυριολεξεὶ δὲ *πανέρα* καὶ *πανέρι* εἶνε τὸ κάνιστρον. — Αἶνῳ.

Παραστατά (τά). Τὰ πλαγινὰ ξύλα τῆς θύρας, αἱ παραστάδες. — Αἶνῳ.

Παρανόρω· ῥ. τὸ ἄλλως μανδαλόνω. — Ἴμβρῳ.

Παράτωμα (τό), τὸ ἄλλ. μανδάλωμα. — Ἴμβρ.

Παραφέλα (ἡ)· τεμάχιον ὑφάσματος ἐσχισμένου ἐξ ἐνδύματος, ἄχρ. εἰμὴ ἐν τῇ φράσει. Θὰ τὸ 'βγάλω (ἢ τὸ 'βγάζω, ἢ τῶβγαλα) παραμέλα = 'ξεσχίζω. — Αἶνῳ.

Παρλακός, ἐπίθ. ιά, όν· ὁ ἄτακτος καὶ πράττων ἀνοησίας. — Αἶνῳ.

Παρογδῶ· ῥ. ἀόρ. παρωγούδ(η)σα, καταγγέλλω, προδίδω. Εἶνε ἴσως παραφθορὰ τοῦ *παροδηγῶ*. — Αἶνῳ.

Παρογούδ(η)μα (τό)· καταγγελία, προδοσία. — Αἶνῳ.

Παριζικλός, ἐπίθ. ή, όν· ἴδε παρλακός. — Αἶνῳ.

Πετρόρω, ρ. τὸ ἄλλ. μανδαλόνω.

Πέτρωμα (τό), μανδάλωμα. — Λέσβῳ.

Πετῶ, ἀντὶ τοῦ ῥίπτω. — Αἶνῳ.

Πλουρεῖ' (τό), ἀντὶ πηλουργεῖον. Τὸ μέρος ἀφ' οὗ ἐξορύττουσι τὸν πηλὸν οἱ πηλουργοί.— Αἶνῳ.

Πλάτικα (τά)· πληθ. προπληρωτέα. Μεταχειρίζονται τὴν λέξιν οἱ πηλουργοί. — Αἶνῳ.

Ποντικαλιά (ἡ)· ποντικὸς τοῦ ἀγροῦ. — Αἶνῳ.

Πράτρια (ἡ)· ὀνομάζεται γυνή τις εἰς τὴν ὁποίαν ἐμπιστεύονται διάφορα πανικὰ καὶ ἐνδύματα κλπ. καὶ πωλεῖ αὐτὰ περιφερομένη εἰς τὰς ὁδούς. — Αἶνῳ.

Ρ.

Ῥαχείδι (τὸ) καὶ ῥηχείδι· ὁ λόφος καὶ ἡ ἀνωφέρεια. — Σαμοθράκῃ.

Ῥέντα (τά)· πληθ. τὸ ἐξέχον μέρος τῆς στέγης· ἴσως ἐκ τοῦ ῥέ(ο)ντα, διότι ῥέουσιν ἐν καιρῷ βροχῆς.— Αἶνῳ. Ἐν Ἴμβρῳ, ὅταν τινὸς ὀδόντιον ἐκριζωθῇ, ῥίπτει αὐτὸ ἐπὶ τῆς στέγης λέγων· Νά, κουροῦνα, κόκκαλον, καὶ δός μοι σιδηρένιον, νὰ κοκκαλίζω τὰ κοκκιά, νὰ τρώγω παξημάδι.

Ῥηχείδι' (τό)· ἴδ. ῥαχείδι'.

Ῥίνος (ὁ)· ἡ ἀγριοσυκῆ· ἐρινός, — Αἶνῳ.

Ῥογιάζω· βλέπω τινὰ ἀπὸ κορυφῆς μέχρι ποδῶν, καὶ εὑρίσκω ἐπ' αὐτοῦ ἐλαττώματα.— Αἶνῳ.

Ῥόγιο' (τό)· οὐδέτερ. ἐπίθ. ὁ εὑρίσκων καὶ λέγων τὰ ἐλαττώματά τινος.— Αἶνῳ.

Ῥύμη (ἡ)· ἡ στενὴ ὁδός. — Αἶνῳ.

Σ.

Συγχώριον (τό)· ὁ ἀγοραῖος ἄρτος, ὃν μοιράζουσιν εἰς τὸ λείψανόν τινος. — Αἶνῳ.

Σιά. Ἀντὶ τῆς κατὰ προθ. μετ' αἰτ. σημαινούσης τὸν τόπον· οἷον σιὰ τὸ παζάρι εἶνε = κατὰ τὴν ἀγοράν. Ἢ ἀντὶ τῆς *πρός*· βλέπει σιὰ τὸν τοῖχον = πρὸς τὸν τοῖχον. — Αἶνῳ.

Σκατοπάμπωλας (ὁ)· ζωῦφιον μέλαν καὶ κατά τι μικρὸν τοῦ καλλίγερα (ἴδ.). Ἴδε παροιμίαν 30. — Αἶνῳ.

Σοῦφρας (ὁ)· ὁ σίφων. — Αἶν. Ἴμβρ.

Σκιάντζαρος (ὁ) καὶ τὸ — *ρον*. Τὰ κρανία τῶν ζώων καὶ πρὸ πάντων τῶν βοῶν, καὶ ἄλλων εἰδῶν φόβητρα, τὰ ὁποῖα βάλλουν εἰς τὰ ἀμπέλια καὶ κήπους διὰ νὰ φοβῶνται τὰ πτηνὰ καὶ ἀπομακρύνονται· ἴσως ἐκ τοῦ σκιὰ-ζαρόνω. — Αἶνῳ.

Σκιάχτρον καὶ *σκιάστρον* (τό)· ἴδε σκιάντζαρος. — Ἴμβρῳ.

Στράβλυστρον (τό). Ξύλον διὰ τοῦ ὁποίου ἐξαπλώνουν τὴν φωτιὰν καὶ τρίβουν τὸν πάτον τοῦ φούρνου διὰ νὰ ζεσταθῇ καλῶς καὶ πυρώσῃ ὁ φοῦρνος. — Ἴμβρος.

Συγκαθίζω, ῥ. χορεύω χορὸν πηδηκτὸν μόνος, ἢ ἀντικρύ τινος, χορεύοντος καὶ αὐτοῦ.— Φέρρᾳ καὶ τοῖς περιχώρ.

Συγκάθισμα (τό). χορὸς πηδηκτὸς ἑνὸς ἢ καὶ δύω χορευόντων ἀντικρυ ἀλλήλων. — Φέρρᾳ καὶ τοῖς περιχώροις. Ἐν Αἴνῳ λέγεται καρσιλαμᾶς (τουρκ.).

Digitized

Συμμείρισα (ἡ)· (Ἴσως ἐκ τοῦ συμμερίζομαι). Συμμεῖρσαι ὀνομάζονται αἱ σύζυγοι ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀνδρός. — Αἶνῳ καὶ Ἴμβρῳ.

Σωσάκη (ἡ)· ἴδ. κρατοῦνα. — Τενέδῳ.

Σωσακιά (ἡ)· ἴδ. κρατουνιά. — Τενέδῳ.

Σύνταχα· ἐπίρ. χρ. πολὺ πρωΐ. — Αἶνῳ.

Σκανδαλαμίδι (τό)· ξυλάριον. — Ἴμβρῳ. Αἶνῳ.

Σκοτορῆκι (τό)· τὸ ἄλλ. σαμμιαμοῦθι. — Αἶνῳ.

Τ.

Ταχειά 'π(ὸ)ταχειά. ἐπίρ. χρ. πολὺ πρωΐ.— Ἐν τοῖς χωρίοις Αἶνου.

Τζούζω· ῥ. πίνω. Τὸ τζούζω 'στὸ μακρύ, φεύγω τρέχων. — Αἶνῳ.

Τσατσά, (ἡ)· ἡ ἀδελφή. — Αἶνῳ.

Τσίτσος (ὁ)· ὁ ἀδελφός. — Αἶνῳ.

Τσατζοῦδα (ἡ)· ὑποκοριστικὸν τοῦ τσατσά. — Αἶνῳ.

Σφραγιστὸν (τό). Ἡ μεγάλη ξυλίνη σφραγὶς δι'ἧς σφραγίζουσι τὰς ἐκκλησιαστικὰς προσφοράς. Αἶνῳ.

Υ.

Ὑδρωκευμένος (καιρός), βροχερός. Ἴμβρῳ.

Φ.

Φωιάζω· ῥ. κράζω, προσκαλῶ. Ἐν Γανοχώροις.

Χ.

Χηνόστομον (τό)· τὸ διάστημα τὸ ἀπὸ τῆς ἄκρας τοῦ ἀντίχειρος μέχρι τῆς τοῦ λιχανοῦ ἐκτεινομένων. Μέτρον. — Αἶνῳ.

Χόχλος (ὁ)· καχλασμός. — Ἴμβρῳ.

Ψουγιάζω. ῥ. κράζω, προσκαλῶ. — Ἴμβρ.

Χ(ου)ιίζω· ῥ. ἁρπάζω. Αἶνῳ καὶ Ἴμβρῳ.

Χ(ου)ρίζομαι· ῥ. ὁρμῶ. Αἶνῳ καὶ Ἴμβρῳ.

Χωρατᾶς (ὁ)· ἐκτὸς τοῦ ἀστειϊσμοῦ καὶ τῆς συνδιαλέξεως σημαίνει πρὸς τούτοις καὶ τὸ μέρος τῆς ὁδοῦ ὅπου συνερχόμεναι αἱ γυναῖκες συνδιαλέγονται —Αἶνῳ.

Χωρατεύω ῥ. ἀστεΐζομαι· ὁμιλῶ.—Α.

Χωρ(ι)κό· (τό)· τὸ νήπιον.—Ἴμβρῳ.

Ψ.

Ψυοσκοτιίζω. (ψυ—). ῥ. συγχίζω. ἐν Τενέδῳ. = ψυχὴ—σκοτίζω.

Ψυσκοτιάζομαι, (ψου—). ῥ. συγχίζομαι. Τενέδῳ.

Φρασεολογία.

1. Τῶκοψε λάσπη = ἔφυγε. — Αἶνῳ.

2. Δεῖξαί μοι τὴ ῥάχι σου = φύγε ἀπ' ἐδῶ. — Α.

3. Θὰ μὲ ξεφορτωθῇς; } ἄφησαί με ἡ-
4. Ξεφορτώσου με. } συχον. — Α.

5. Θὰ πᾷς 'ς τὸν κόρακα } ἄγ' ἐς κόρα-
6 Ἄ' 'ς τὸν κόρακα } κας. — Α.

7. Ἔ! 'π' νὰ πάρ' ὁ κόρακας. Βλασφημία. Α.

8. Ξεκουμπίδια (ἀντὶ) } τὸ ἄλλ. κρη-
9. Ξεκουμπίσου. } μνίσου. — Α.

10. Κάμω 'ξεινὰ μοῦτρα. Δυσαρεστοῦμαι, ἀποστρέφομαι.

11. Ἐκεῖ-πέρα· Ἀχώριστοι πάντοτε λέξεις· ἐκεῖ. — Α.

12. Δὲν 'μυρίσ(θη)κα τὸ δάκτυλό μου· (π. χ. ὅτι θὰ ἤρχεσο κθξ).

13. Τὸν 'παίρνει (θὰ τὸν 'πάρῃ, τὸν 'πῆρε) ἡ μποῦμα = ὁ σφοδρῶς ἐπιπληττόμενος.—Α.

14. Δὲν τὸν(ε) βαστᾷ (ἐνν. ἡ καρδιά). τὸ ἄλλ. δὲν ἀποκοτᾷ = φοβεῖται. — Α.

15. Τὰ 'μυρίσθηκε = τὸ ἐνόησε, εἰδοποιήθη. — Α.

16. Τἄνοιωσε τὰ βρώμ(ι)κα = ἐνόησε ὅ,τι συμβαίνει. — Α.

17. Τὸν ἔδωκε τὰ παπούτζια 'ς τὸ χέρι= τὸν ἀπέβαλε. — Α.

18. Μέσ' ἀπ' τὸ πουρνό = πολὺ πρωΐ.—Α

19. Λάδι ἀλείφομαι—χαίρομαι, εὐχαριστοῦμαι, κυρίως διὰ τὴν δυστυχίαν ἐχθροῦ. — Α.

20. Τίναξε τὰ πέταλα = ἀπέθανε· ἐπὶ ζώων. — Α.

21. Β(ου)βαμὸς τ' Ἁγι' Ἀντωνιοῦ (προστακτικόν)· βλασφημία, σιωπή — Α.

22. Φουσκώσαν τὰ κοκκιὰ = ἐγκαστρώθη. (κυρ. ἐπὶ πόρν).

23. Τὸν τρώγει ἡ ῥάχη του = δάρσιμον θέλει.

24. Θὰ ταῖς παίξωμε=θὰ σὲ δείρω.

25 Θὰ σὲ στοιβάσω = θὰ σὲ δείρω.

26. Τρέχουν τὰ σιάλιά του = ἐπιθυμεῖ τι.

27. Ταῖς ἁμαρτίας (ἢ τὰ κρίματά) του πωλεῖ = ἀκριβὰ πωλεῖ.

28. Λίγη βρώμα δὲν βγάζει τὴ Λαμπί (1). Ὅταν ἀλόγως ἐπαινέσουν τινά.

29. Πῆρ' ὁ πετεινὸς τὴν μύξα του = πρὸς τὸν φιλάσθενον.

---

(1) Ὄνομα λίμνης.

Digitized by Google

Συλλογὴ Κυρίων ὀνομάτων.

Α.

1. Ἀναστασία	Γένους	θηλυκοῦ	Αἴνῳ.
2. Ἀναστάσιος	»	ἀρσ.	»
3. Ἀνίκα	»	»	»
4. Ἀνιτζὼ	»	»	»
5. Ἀνοῦδα	»	»	»
6. Ἀσανιὼ	»	»	»
7. Ἀσανοῦδα	»	»	»

Β.

1. Βαρσάμης	»	ἀρσ.	»
2. Βαρσαμοῦδα	»	θηλ.	»
3. Βασιανή.	»	»	»
4. Βασιλικὴ	»	»	»
5. Βασιλικὸς	»	ἀρσ.	»
6. Βασιλικοῦδα	»	θηλ.	»
7. Βάσος	»	ἀρσ.	»
8. Βασίλω	»	θηλ.	»

Γ.

1. Γαροφαλιὰ	»	»	»
2. Γαροφαλίνα	»	»	»
3. Γαροφαλίτζα	»	»	»
4. Γαρόφαλος	»	ἀρσ.	»

Δ.

1. Δόμνα	»	θηλ.	»
2. Δομνίκα	»	»	»
3. Δοῦκας	»	ἀρσ.	»
4. Δούκινα	»	θηλ.	»
5. Δουκινιὼ	»	»	»

Ε.

1. (Ἐ)πιμελὼ	»	»	»

Ζ.

1. Ζαφφείρα	»	»	Ἴμβρῳ.
2. Ζαφφειρὴ	»	»	Αἴνῳ
3. Ζαφφειροῦδα	»	»	»
4. Ζῆσος	»	ἀρσ.	»
5. Ζωγοῦδα	»	θηλ.	»
6. Ζωήτζα	»	»	»
7. Ζωγραφίνα	»	»	Ἴμβρῳ.

Κ.

1. Καγιάδινα	»	»	»
2. Καγιὰς	»	ἀρσ.	»
3. Καναβούτζης	»	»	»
4. Καναβούτζινα	»	θηλ.	»
5. Κ(ο)μούσινα.	»	»	»
6. Κουτρῆς	»	ἀρσ.	»
7. Κωδῆς	»	»	»
8. Κατήγκω	»	θηλ.	Αἴνῳ.
9. Κατίνα	»	»	»
10. Κάντινα.	»	»	»

Λ.

1. Λάσκαρις.	»	»	Αἴνῳ.
2. Λαμπὶ (τὸ) ὄν. λίμνης.			»
3. Λασκαρνιὼ	Γέν.	»	»
4. Λοξάνη.	»	»	»
5. Λοξάνδρα	»	»	»
6. Λοξανιὼ	»	»	»
7. Λουκᾶς	»	»	»

Μ.

1. Μαντὴς	»	»	»
2. Μπαλὴς	»	»	»
3. Μπαλιὼ	»	θηλ.	»
4. Μπαλούδης	»	ἀρσ.	»
5. Μπαμποῦλα.	»	θηλ.	Ἴμβρῳ.
6. Μπότης	»	ἀρσ.	»
7. Μποκχ(ο)ρὴ	»	θηλ.	Αἴνῳ.

Ξ.

1. Ξανδρὼ	»	»	»

Π.

1. Παλουγιὼ	»	»	»
2. Πανώραια	»	»	Ἴμβρῳ
3. Περιζοῦδα	»	»	Αἴνῳ
4. Περμαθοῦλα	»	»	Ἴμβρῳ
5. Πευκοῦλα	»	»	»
6. Πολυζώης	»	ἀρσ.	Αἴνῳ
7. Πολυζώνης	»	»	»
8. Πολυχρόνης	»	»	»

Σ.

1. Σμαραγδή.	»	θηλ.	Αἴνῳ
2. Σουλτάνα, νιὼ-οῦδα-νή.	»		»
3. Σοφιανὴ	»	»	Ἴμβρῳ

Ψ.

Ψ(η)φοῦ	»	»	Ἴμβρῳ

Παροιμίαι δημώδεις.

Ἐν Αἴνῳ.

1. Τίμησε τὸν ἀτίμητον γιὰ νὰ μή σε ξετιμήσῃ.

Γνωμικόν· Τίμησον τὸν ἄτιμον ἵνα μή σε ἀτιμάσῃ.

2. Κολοιὸς καὶ Κολοιὸς ἀπὸ 'να βαρέλι.

Digitized by Google

3. Ἔμνιασε νὰ 'μνιάση (1) κολοιὸς τὴν παλαμίδα.

Ἑρμηνεία· Ἀμφότεραι αὗται λέγονται πρὸς τὸν θέλοντα νὰ προσφέρῃ ὁμοιότητά τινος πρός τι, καί τοι ὅλως διαφέρουσιν ἀλλήλων.

4. Ἀπὸ σιγανὸν ποταμὸν νὰ φοβᾶσαι. Ἑρμ. Διὰ τοὺς προσποιουμένους ἀταραξίαν ἐπὶ πᾶσι.

5. Δὲν 'μπορεῖ νὰ κτυπήσῃ τὸν γάδαρον, καὶ κτυπᾷ τὰ σαμμάρια.

Ἑρμ. Λέγεται διὰ τοὺς βλαπτομένους ὑπὸ δυνατῶν, τιμωροῦντας ἄλλους ὡς ἀδυνάτους.

6. Λαγὼς πιπέρι 'φύτευε, κακὸ τοῦ κεφαλιοῦ του.

Ἑρμ. Διὰ τοὺς πράττοντας ἔργα ἐπιζήμια τοῖς ἄλλοις, ἀποβαίνοντα ὅμως εἰς ὄλεθρον αὐτῶν τῶν ἰδίων.

7. Κάμε τῷ λαγῷ καλὸ, μὴ σηκωθῇ καὶ φύγῃ.

Ἑρμ. Λέγεται πρὸς ἐκείνους οἵτινες, ἂν καὶ τοῖς λέγουσι τὰ συμφέροντα, θυμόνουσι κατὰ τοῦ συμβουλεύοντος.

8. Κάμε τὸ καλὸ, καὶ ῥιξέτο 'ς τὸν γιαλό.

Ἑρμ. Συμβουλεύει νὰ πράττῃ τις τὴν εὐεργεσίαν μὴ ἐξετάζων τὴν διάθεσιν τοῦ εὐεργετουμένου.

9. Οἱ πατέρες τρώγουν 'ξινὰ καὶ τὰ παιδιὰ 'μωδιάζουν.

Ἑρμ. Ὅταν ὑποφέρωσι τὰ τέκνα δι' ἁμαρτίας γονέων.

10. Ἡ ἀλεποῦ ὅσα σταφύλια δὲν φθάνει, τ' ἀφίνει κρεμαστάραις (ἢ κλημαστάραις).

Ἑρμ.—Διὰ τοὺς μὴ δυναμένους νὰ λάβωσί τι ὑπὸ τὴν κατοχήν των, καὶ λέγοντας ὅτι τὸ χαρίζουσιν, ἢ ὅτι δὲν τοῖς ἀναγκαιοῖ.

11. Ἡ γάτα 'σά' δὲν φθάνῃ τὰ 'ψάρια, λέγει ὅτι βρωμοῦν:

Διὰ τοὺς κατηγοροῦντάς τι τὸ ὁποῖον δὲν δύνανται ν' ἀπολαύσωσι.

12. Τὸ 'ψάρ' ἀπὸ τὸ κεφάλι βρωμᾷ.

Λέγεται διὰ τὰ σφάλματα τῶν ἀνωτέρων.

13. Ὅποιος κυνηγᾷ πολλοὺς λαγοὺς, δὲν πιάνει κανένα.

Διὰ τοὺς ἐπιχειροῦντας πολλὰ ἔργα.

14. Ἀλλοίμονο, 'σά' δὲν ἔχῃς 'νύχια νὰ ξυσθῇς καὶ προσμένῃς ἀπὸ τὰ ξένα.

Διὰ τοὺς ἐλπίζοντας εἰς ξένην βοήθειαν.

15. Ἡ ἀλωποῦ ἑκατὸ 'χρονῶ, καὶ τ' ἀλεποῦδ' ἑκατοδέκα.

Λέγεται διὰ τοὺς παῖδας (καὶ λοιποὺς μικροὺς τὴν ἡλικίαν) τοὺς θέλοντας ν' ἀποδείξωσιν ὅτι ἔχουσι περισσοτέραν πεῖραν τῶν γονέων καὶ μεγαλητέρων των.

16. Ἄλλα τὰ 'μμάτια τοῦ λαγοῦ, κι' ἄλλα τῆς κουκκοβάγιας.

Ἴδε τὴν 3 παροιμίαν.

17. Ἡ ἀλεποῦ ὀνειρεύεται κοττοπούλια.

Λέγεται διὰ τοὺς θέλοντας τὰ πράγματα πρὸς ὄφελός των.

18. Κάλεσέ τον 'ς τὸ 'γάμο' σου νὰ σ' εἰπῇ κι' ἀπὸ χρόνου.

Ἴδε παροιμ. 7.

19. Σένα τὰ λέγω πεθερά, καὶ σὺ νύφη ἄκουέ τα.

Διὰ τὸν ὁμιλοῦντα πρὸς ἄλλον, αἰνίττεται δὲ ἕτερον.

20 Κατὰ τὸ πάπλωμά σου ν' ἁπλόνῃς τὰ ποδάρια σου.

Κατὰ τὰς δυνάμεις σου ἐνέργει.

21. Τὸ χέρι ὅπου δὲν 'μπορεῖς νὰ δαγκάσῃς φίλα 'το.

Κολάκευε τὸν δυνατόν.

22. Ὁ λύκος κι' ἂν ἐγήρασε
κι' ἄλλαξε τὸ μαλλί του,
μήτε τὴ' γνῶσί' τ' ἄλλαξε,
μήτε τὴν κεφαλή του.

Ἑρμ.—Τὸ ἔμφυτον πάντοτε ἐνεργεῖ.

23. Ἴδες γέροντα τρελλόν; Ἀπ' τὰ νιάτα (ἐκ νεότητός) του τρελλὸς (εἶνε).

24. Γέρο' 'σά' δὲν ἔχῃς, γέρον' ν' ἀγοράζῃς.

Λέγεται ὁπόταν γέρων τις εἴπῃ λόγον σοφὸν ἢ ἐκτελέσῃ πρᾶξιν δυσχερῆ.

25. Φάγε γέρο' μαλακό', ὄχι ὅμως καὶ ζυμάρι.

Λέγεται δι' ἐκείνους οἵτινες λαμβάνουσι μὲν τὴν ἄδειαν νὰ πράξωσί τι, ἀλλ' αὐτοὶ τὸ παρεξηλόνουν.

26. Ἡ ἀλεποῦ, ὅταν γηράσῃ, γίνεται καλογρηά.

Λέγεται διὰ τοὺς καταχθονίους ἀνθρώπους τοὺς προσποιουμένους εὐσέβειαν ἄκραν κατὰ τὸ γῆρας αὐτῶν.

27. Ἡ ὄρνιθα ὅταν πίνῃ νερό' βλέπει κ' εἰς τὸν οὐρανό.

Διὰ τοὺς ἀδικοῦντας.

28. Εἰς τοῦτο τὸ στραβό' χωριό' παππᾶ' δὲν εἶχαν κ' ἤρτα (ἦλθα) 'γώ.

Λέγεται διὰ τοὺς ποιοῦντας τὰ θελήματά των, οὐδενὸς ὄντος νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ

29. Τὰ 'δικά 'μας τὰ λέμε' τῇ θειᾷ 'μας.

Διὰ τοὺς προσάπτοντας εἰς ἄλλους τὰ ἑαυτῶν ἐλαττώματα.

(1) Ἀντὶ ὡμοίασε, νὰ ὡμοιάσῃ . . .

Digitized by Google

30. Σὰν ἔκαναν ὅλα τὰ μαμούδια μέλι, θὰ ἔκαμε κι' ὁ σκατομπάμπωλας.

Λέγεται πρὸς ἀνεπιτηδείους.

Σημ. Σκατομπάμπωλαν ὀνομάζουσι ζωύφιον μέλαν στρογγυλλόν, ἐρχόμενον εἰς τὴν κόπρον τῶν ζώων κατασκευάζει αὐτὴν βώλους, οὓς ἔπειτα κυλίων μεταφέρει εἰς τὴν φωλεάν του. Ἴσως δ' ἐτυμολογεῖται οὕτως· ἐκ σκατὸς ποιεῖν βώλους,=σκατο-ποι ν-βωλους.

31. Ὅπ'ἀκοῦς πολλὰ κεράσια, βάστα μικρὸ' καλάθι.

Πρὸς τοὺς μεγαλοποιοῦντας τὰ πράγματα.

32. Τυφλοὶ κουτζοὶ 'στὸν ἅγιο' Παντελέμονα.

Διὰ τοὺς προστρέχοντας καὶ ζητοῦντας χάριν παρὰ τοῦ αὐτοῦ καὶ μόνου ἀτόμου.

33. Τὰ λόγια εἶνε 'σὰν τὰ κεράσια· πιάνεις ἕνα καὶ σηκώνονται δέκα.

34. Φέτος θὰ γίνουν πολλὰ κεράσια. — Γιατί;— Γιατί τ' ἀγαπῶ.

Πρὸς τοὺς πιστεύοντας βεβαιότατα ὅτι θὰ συμβῇ τι, ὅπερ ἀποβλέπει πρὸς ὄφελός των.

35. Κόψε τὸ χέρι σου, καὶ βάλε τῳ μύξαν νὰ ἰάνῃ.=

Τὰ γινόμενα οὐκ ἀπογίνονται.

36. Ποιὸς σ' ἔβγαλε τὸ 'μμάτι σου;—Ὁ ἀδερφός μου. —Γιὰ τοῦτο σοι τῶβγαλε καὶ βαθειᾷ!

Σημαίνει ὅτι τὰ ἀπὸ συγγενῶν καὶ φίλων προερχόμενα κακὰ προξενοῦσιν ἡμῖν πλείονα λύπην.

37. Ἦταν καλλίτερα, κομπάρε, νὰ μὴν ἔρτῃς (ἔλθῃς), τώρα 'που ἦρτες, κάθ'σε νὰ φᾶμε.

38. Μὲ τὸν 'δικό σου φάγε καὶ πιέ, μὰ ἀλεσβερήσι μὴ κάμῃς.

Σημαίνει ὅτι ἐκ τῆς ληψοδοσίας προκύπτει ἔρις κλπ.

39. Σὰν κάμῃς τὸ 'σκύλο' φίλο' βάστα καὶ τὸ ξύλο.

Νὰ ἐπαγρυπνῶμεν ἐπὶ τοὺς συνδιαλλαχθέντας ἐχθροὺς ἡμῶν.

40. Ὅπου εἶνε πολλοὶ πετεινοί, ἀργεῖ νὰ ξημερώσῃ.

Ἑκάστη φατρία πρέπει νὰ ἔχῃ καὶ ἀρχηγὸν αὐτῆς.

41. Σὲ τραβοῦνε 'ς τὸ χαλί, καὶ σὺ 'πάγεις 'ς τὸ τζαλὶ (ἄκανθα).

Ἴδε παροιμ. 22.

42. Τὸν κατζίβελον ('Αθίγγανον) 'πήγαιναν νὰ τόνε κάμουν βασιλιά, καὶ κεῖνος ἅμα εἶδε 'ς τὸν δρόμον ξύλα πολλὰ καὶ χονδρά, εἶπε· νά! ξύλα γιὰ κάρβουνα.—Ἴδε παροιμ. 22.

43. Τὸν ἀράπ' κι' ἄ(ν) σαπονίζῃς.
Τὸν νεκρὸ' κι' ἄ(ν) γαργαλίζῃς.
'Σ τοῦ κωφοῦ τὴν πόρτα.

Ἴδε παροιμ. 22.

45. 'Μάτια ὅπου δὲν βλέπονται γλήγωρα λησμονιένται.

Λέγεται διὰ τοὺς ἀπόντας.

45. Εἶπεν ὁ γάδαρος τῷ πετεινῷ κεφάλα.— Ἴδε παροιμ. 29.

46. 'Βγῆκε ἡ κουτροῦβα νὰ γελάσῃ τὴ' λαγήνα.

Ἴδε παροιμ. 29. — Κουτροῦβα λέγεται ἡ συντριβεῖσα τὸν τράχηλον καὶ τὰς χεῖρας λάγηνος. Ἴσως δ' ἐτυμολογεῖται ἐκ τοῦ συντρίβω.

47. Ὁ παθὸς (=παθὼν) γίνεται ἰατρός.

48.—Μὴ ῥωτᾷς ἰατρόν, ἀλλὰ παθόν.

«Ἐμφαίνει ὅτι ἡ διὰ τῶν πραγμάτων ἐμπειρία κρείττων πάσης σοφιστικῆς διδασκαλίας ἐστί».

49. Ἄνθρωπον ἀπ' ἄνθρωπον, καὶ σκύλον ἀπὸ μάνδραν.

Ἐνταῦθα τὸ δεύτερον *ἄνθρωπον* σημαίνει τὸν καλῶς καὶ εὐγενῶς ἀνατεθραμμένον ἄνθρωπον. Λέγεται δὲ ἡ παροιμία ὁσάκις ἴδωμεν πλουσίου καὶ εὐγενοῦς υἱόν, ἐκπεσόντα μὲν τῆς τοῦ πατρός του δόξης, ἀπολέσαντα δὲ τὸν πλοῦτόν του, οὐχ ἧττον ὅμως διατηροῦντα εἰσέτι τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς. Πρὸς τούτοις δὲ λέγεται εἰρωνικῶς καὶ πρὸς νεόπλουτον, κερδίσαντα μὲν πλούτη, οὐχὶ ὅμως καὶ εὐγένειαν ψυχῆς, διὸ γίνεται ἀξιογέλαστος ἔκ τε τῆς συμπεριφορᾶς καὶ τῶν κακῶν του ἠθῶν. Μᾶς συμβουλεύει καὶ κατὰ λέξιν ἡ παροιμία νὰ ἐκλέγωμεν κύνας ἀπὸ μάνδρας· διότι τῆς μάνδρας οἱ κύνες εἶνε μεγαλοσώματοι καὶ πιστοὶ φύλακες.

50. Μετὰ καιρὸν γίνεται ἡ ἀγωρίδα μέλι.— Σοφώτατον χρόνος· ἀνευρίσκει γὰρ πάντα.

Λέγεται δὲ καὶ πρὸς ἐχθρούς.

52. Πλειότερο' ψωμὶ τρώγεται μὲ τὸ μέλι, πάρα μὲ τὸ 'ξειδι'

52. Ἡ γλυκειὰ γλῶσσα 'βγάζει τὸ 'φειδι ἀπ' τὴν τρύπα.

'Αμφότεραι αὗται διδάσκουσι τὴν καλοκάγαθίαν καὶ εὐπροσηγορίαν.

53. Κάλλιο χίλοι φίλοι, πάρα χίλια γρόσια.—Γνωμικόν.

54. Ἡ πέτρα 'ποῦ κυλᾷ, ποτὲ δὲν μαλλιάζει.

Διδάσκει νὰ στέργωμεν τὰ παρόντα.

55. Ὁ μύρμηκας 'σὰν τὸν ὀργισθῇ ἡ μοῖρά του, κάμει φτερὰ καὶ πετᾷ.

Digitized by Google

Διὰ τοὺς ἐκ πεισμονῆς παραιτουμένους τῆς θέσεως, ἢ τοῦ συμφέροντός των.

56. Τὰ 'δικά του εἶνε σῦκα καὶ ζουλιέται, τὰ 'δικά μας εἶνε καρύδια καὶ βροντοῦν.

Σημαίνει ὅτι τὰ μὲν λάθη τῶν ἀνωτέρων σιωπῶνται, ἐνῷ ἀπεναντίας τῶν μικρῶν καὶ ἐλάχιστα ὄντα τιμωροῦνται καὶ διακωδονίζονται.

57. Ἔγινε τρύπα 'ς τὸν οὐρανό.

Λέγεται περὶ σφάλματός τινος περὶ τοῦ ὁποίου οἱ ἄνθρωποι συχνὰ ὁμιλοῦσι.

58. Θὰ κάμῃς (ἢ ἔκαμες) τὴν θάλασσαν τζίζ.

Λέγεται διὰ τὸν ἐνεργοῦτά τι πρὸς ζημίαν τινός, ἀλλ' ἐλαχίστην ἐντύπωσιν κάμνει αὐτῷ ἡ ζημία αὕτη. Ἡ λέξις δὲ τζίζ εἶνε τῶν νηπίων σημαίνουσα το *πῦρ* καὶ τὸ *καίω-μαι*.

59. Θὰ κάμῃς (ἢ ἔκαμες) μιὰ τρύπα 'ς τὸ πηγάδι (ἤ, 'ς τὸ νερόν).

Λέγεται διὰ τοὺς ἐπιχειροῦντας ἀνωφελῆ ἔργα.

60. Ὅσα 'ξεύρει ἕνας οἰκοκύρης τρελλός, δὲν ἠξεύρουν δέκα ἄλλοι ξένοι γνωστικοί.

Οἱ ἄνθρωποι βλέπουσι μόνον τὴν ἐργασίαν τινός, οὐχὶ ὅμως καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς ὄφελος, ὅπερ μόνος ὁ ἀπολαμβάνων αὐτὸ γνωρίζει.

61. Ξεύρ' ὁ Γιάννης τί ἔχει 'σὸν τροβάν του.

Ἴδε 60 παροιμ.

62. Πίσω εἶνε τὰ θεριστικά.

Λέγεται πρὸς ἐκείνους οἵτινες παραπονοῦνται διὰ τὸ δυστύχημα τὸ ὁποῖον τοῖς συνέβη, καὶ συμπεραίνουσιν ὅτι θὰ τοῖς συμβῶσι καὶ ἄλλα.

63. Ὅποιος ἔχει πολὺ πιπέρι, βάλλει κ' εἰς τὰ λάχανα.

Λέγεται διὰ τοὺς δαπανῶντας τὰ χρήματα εἰς ὅλως περιττὰ πράγματα.

64. Σοὶ λέγω εἶμαι χαδούμης, καὶ σὺ μ' ἐρωτᾷς πόσα παιδιὰ ἔχω.

Λέγεται πρὸς ἐκείνους οἷς δίδεται ἀποφατικὴ ἀπάντησις, αὐτοὶ δ' ἐπιμένουσιν ἐρωτῶντες περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου

65. Ὁ Θεὸς ὑψηλὰ εἶνε, 'μὰ χαμηλὰ κυττάζει.

Συμβουλή, μᾶλλον ἀπειλὴ πρὸς τοὺς ἀδικοῦντας.

66. Ἁπλῶσαν ἡ ποδιαῖς καὶ 'σκεπάσαν ταῖς πομπαῖς.

Λέγεται διὰ τοὺς νεοπλούτους.

67. Ὑψηλῶσαν ἡ κοπριαίς, (1) καὶ χαμηλῶσαν τὰ βουνά.

Λέγεται πρὸς νεόπλουτον περιφρονοῦντα τὸν ἀνώτερόν του.

68. Κύτταξαι τὰ δάκτυλά σου εἶνε ὅλα ἴσα·

Λέγεται πρὸς τοὺς ἀθυμοῦντας γονεῖς ὅτι δὲν ἐγένοντο ὅλοι οἱ παῖδές των καλοί, ἀλλ' οἱ μὲν τοιοῦτοι, οἱ δὲ κακοί. Ὁμοίως λέγεται καὶ πρὸς ἅπαντας τοὺς ἀνθρώπους.

69. Ὁ καιρὸς πωλεῖ τὰ ξύλα, κι' ὁ χειμῶνας τ' ἀγοράζει.

Σημαίνει ὅτι πρέπει τις νὰ προμηθεύηται τι πρὶν νὰ τοῦ χρειασθῇ.

70. Δόσε μοι Θεέ μου. — Κούνει δὲ καὶ σὺ τὰ χέρια σου.

Σὺν Ἀθηνᾷ καὶ χεῖρα κίνει. =
Φιλεῖ τῷ κάμνοντι συγκάμνειν Θεός.

71. Ὁ Θεὸς ἀργεῖ, 'μὰ δὲν ἀλησμονεῖ.

Πρὸς τοὺς ἀδικοῦντας λέγεται.

72. Μιὰ φορᾷ γελιέται ἡ γρηά, ὕστερα μανδαλόνεται.

Πρὸς τοὺς ἀπατωμένους κατ' ἀρχάς, εἰς τὸ ἑξῆς δὲ προφυλαττομένους.

73. Ὅμοιος 'ς τὸν ὅμοιον, κ' ἡ κοπριὰ 'ς τὰ λάχανα. — Κολοιὸς παρὰ κολοιῷ ἱζάνει.

Οἱ ἔχοντες τὰ αὐτὰ αἰσθήματα φυσικῶς πως ἀγαπῶσιν ἀλλήλους.

74. Ἡ σκύλα ἀπ' τὴ' βιά της, γεννᾷ στραβὰ τὰ σκυλιά της.

Διὰ τοὺς βιαζομένους εἰς τὰ ἔργα των, καὶ ἀποτυγχάνοντας εἰς αὐτά.

75. Ποιὸς πιάνει τὸ μέλι καὶ δὲν ἀγλείφει τὰ δάκτυλά του;

Λέγεται διὰ τοὺς ὑπόπτους διαχειριστὰς ξένων χρημάτων.

76. Κάμε καλὸ 'στοῦ διαβόλου τὸ χωριό.

Λέγεται πρὸς τοὺς ἀχαρίστους.

77. Ἄνθρωπον 'γύρεψες; πολὺ πρᾶμμα 'γύρεψες.

Λέγεται διὰ τοὺς ἀπανθρώπους καὶ ἀγροίκους ἀνθρώπους.

78. (Ἰ)δὲ οὔγια καὶ πᾶρε πανί, (ἰ)δὲ μάνα καὶ πᾶρε παιδί.

79. Τὸ μῆλο πέφτει ἀπὸ κάτ' ἀπ' τὴ μηλιά.

Ἀμφότεραι αὗται σημαίνουσιν ὅτι ὁποῖος ὁ γονεύς, τοιοῦτος καὶ ὁ παῖς. Ἐνίοτε ἀπατᾶται.

80. Θὰ κάμῃς τὸ βορειὰ νὰ σκάσῃ.

Λέγεται πρὸς τοὺς ἀνωφελεῖς πείσμονας.

81. Χάλασες τὸ 'νὶ' (ἐννίον) καὶ ἔκαμες βελόνη.

Πρὸς τοὺς καταλύοντας μέγα τι πρᾶγμα ἵνα κατασκευάσωσι μικρόν.

82. Ἔκαμες (ἢ θὰ κάμῃς) τὰ ἑξ τέσσαρα.

Πρὸς τοὺς ἐπιχειροῦντας ἀνωφελῆ πρᾶξιν.

---

(1) Σοσωρευμένη κόπρος εἰς ἓν μέρος, κοπρών.

Digitized

83. Ὅποιος ἔχει τὰ γένια, ἔχει καὶ τὰ χτένια.

Ἕκαστος φροντίζει διὰ τὰς ὑποθέσεις του.

84. Ἡ καλὴ ἡμέρα ἀπὸ τὸ πρωῒ φαίνεται. = Αὐτίκα καὶ φυτὰ δῆλ' ἃ μέλλει κάρπιμ' ἔσεσθαι.

Λέγεται περὶ τῆς ποιότητος ἢ ἰδιότητος προσώπου ἢ πράγματος.

85. Ἀπὸ ῥόδον βγαίνει ἀγκάθι, καὶ ἀπ' ἀγκάθι βγαίνει ῥόδον.

Σημαίνει τὸ ἐναντίον τῆς 79, 80, παρ.

86. Ἡ μύτη του νὰ πέσῃ, δὲν σκύφτει νὰ τὴν πάρῃ.

Διὰ τοὺς ὑπερηφάνους.

87. Ἡ τιμὴ τιμὴν (ἀξίαν) δὲν ἔχει, καὶ χαρά 'ς τὸν ποὺ τὴν ἔχει.

Γνωμικὸν περὶ τιμιότητος.

88. Ὄρσαι, γαμπρέ, κοφέτα καὶ πήταις μαλλακαῖς.

Πρὸς τὸν εἰπόντα λόγον ἄκαιρον, ἢ πράξαντα ἀνόητόν τι.

89. Μπρὸς Μαριὰ καὶ πίσω Ῥήνη κι' ἀπὸ πίσω Κατερίνη.

Λέγεται διὰ τοὺς ἐρχομένους εἴς τι μέρος σωρηδόν.

90. Μάνισε (θύμωσε) ὁ τουμπανάρης, ἔσπασε τὸ τούμπανό του.

Λέγεται διὰ τοὺς πείσμονας καὶ βλάπτοντας ἑαυτούς.

91. Ἔχασε μιὰ τρίχα πὸ τὰ μαλλιά του.

Λέγεται διὰ τοὺς βαθυπλούτους ζημιωθέντας μικρόν τι.

92. Πέφτει ταὐγὸ πάνω στὴν πέτραν, ἀλλοὶ 'ς ταὐγό· πέφτει ἡ πέτρα πά' 'ς ταὐγό, πάλιν ἀλλοὶ 'ς ταὐγό.

Λέγεται ὅτι ἐν οἱαδήποτε περιστάσει ὑποφέρουσι πάντοτε οἱ ἀδύνατοι.

93. Νὰ ξυπνήσῃ ἡ κουρεμμένη, νὰ ἰδῇ τὸ πάπλωμά της.

Λέγεται πρὸς τοὺς μὴ λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν τὸ τέλος.

94. Σά(ν) φάγ' ἡ ψεῖρα καὶ χορτάσῃ, βγαίνει 'ς τὸν γιακὰ ἐπάνω.

Λέγεται πρὸς τοὺς νεοπλούτους.

95. Κατὰ τὰ μοῦτρα κι' ὁ μαχραμᾶς.

Ἰδὲ τὴν 74 παροιμ.

96. Ὅπ' ἔχῃ ἀμπέλι ἂς βάλῃ ἐργάτας, καὶ καϊκια καλαφάταις.

Λέγεται παρὰ τοῦ μὴ φροντίζοντος περὶ ξένων ὑποθέσεων.

97. Πέ τό μοι νὰ μὴ σ' τὸ πῶ.

Ἴδε τὴν 29 παροιμ.

98. Τὸ χωριὸ δέν σε θέλει, καὶ σὺ 'ρωτᾷς γιὰ τοῦ παππᾶ τὸ σπῆτι.

Ἴδε τὴν 64 παροιμ. Λέγεται καὶ εἰς ἄλλας ὁμοίας περιστάσεις.

99. Ὁ Θεὸς νὰ σὲ φυλάξῃ ἀπὸ καινούργιον ἄρχοντα, κι' ἀπὸ παλαιάν . . . . . .

Γνωμικόν.

100. Ὅ,τ' ὁ κόσμος κι' ὁ Κοσμᾶς.

Λέγεται διὰ τοὺς συμμορφουμένους πρὸς τὰς περιστάσεις.

101. Παππᾶ(ν) κάνε με κ' εἰς τὴν κοπριὰ ῥῖξέ με.

Ἐμφαίνει ὅτι ἡ ἱερωσύνη, ἡ ὑψηλὴ αὕτη λειτουργία εἶνε ἐπικερδέστατον ἐπάγγελμα, καταφύγιον δὲ τῶν ὀκνηρῶν καὶ λαιμάργων.

102. Τὰ μικρὰ δὲν ἤθελες, τὰ μεγάλα 'γύρευγες· τράβα γέρο δαίμονα, κούνει καὶ τὸν διάβολον.

Διὰ τοὺς περιφρονοῦντας τὰ μικρά, ὑποπίπτοντας δὲ εἰς δυστυχίας.

103. Δυὼ φοραὶς τὴν ἡμέραν βλέπει ὁ Θεὸς εἰς τοῦ ὀκνηροῦ τὸν τροβᾶ.

Λέγεται διὰ τοὺς ὀκνηροὺς ὅταν ἐπιτυγχάνωσιν εἴς τι.

104. Σά(ν) σοι τρέχει, τί τρέχεις; Κι' ἀ(ν) δέ(ν) σοι τρέχῃ, πάλι τί τρέχεις;

Λέγεται διὰ τοὺς ἀποτυγχάνοντας μεθ' ὅλας τὰς προσπαθείας των· καὶ διὰ τοὺς ἐπιτυγχάνοντας μεθ' ὅλην τὴν ὀκνηρίαν των.

105. Σὰν κάμῃς καλὰ παιδιά, τὸ βιὸ τί τὸ θέλεις; Κι' ἂν κάμῃς κακὰ παιδιά, πάλι τὸ βιὸ τί τὸ θέλεις;

Γνωμικόν. Ἐμφαῖνον ὅτι οἱ φρόνιμοι παῖδες περιποιοῦσι πλοῦτον, οἱ δ' ἄφρονες καταναλίσκουσι τὸν ὑπάρχοντα.

106. Ἀπ' τὸ ἴδιο ξύλο βγαίνει σταυρὸς καὶ φκυάρι.

Ὅτε ὁ αὐτὸς γονεὺς γεννᾷ καὶ καλὰ καὶ ἀχρεῖα τέκνα.

107. Ὁ λύκος πηγαίνει στὰ πρόβατα, ἀλλοὶ 'ς τόν, ποὺ τῶχει ἕνα.

Λέγεται περὶ μονογενοῦς τέκνου ἀποθανόντος, καὶ ἐπὶ πραγμάτων.

108. Ἀπὸ τὰ μετρημένα τρώγει ὁ λύκος.

Λέγεται ὅταν ἀριθμῇ τις γρήματα ἢ πράγματα, ἀπολεσθῶσι δ' ἐκ τούτων τινά.

109. Νοῦλα ἐν νούλᾳ τᾶφαγαν οὖλα (ὅλα).

Λέγεται διὰ τὸν καταχρηστικὸν λογαριασμόν.

110. Πέ μοι πῶς ταῖς ἔφαγες (σ' ἔδειραν) κ' ἐγὼ 'ξεύρω πόσαις σ' ἔδωκαν.

Digitized by

Λέγεται πρὸς τοὺς φανεροῦντας μέρος τῶν ὅσα τοῖς συνέβησαν.

111. Δὲν κλαίγω τὰ ὅσα ἔπαθα, ἀλλὰ τὰ ὅσα θὰ πάθω.

Ἴδε τὴν 62 παροιμ.

112. Πολυτεχνίτης καὶ ἐρμοσπίτης.

Πρὸς τὸν πολυτεχνίτην ὄντα ἄστατον.

—

Β'.

ΑΣΜΑΤΑ.

ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΕΘΙΖΟΜΕΝΑ ΕΝ ΙΜΒΡΩ.

1.

Ὁ υἱὸς τῆς χήρας.

Μιᾶς χήρας υἱός, μιᾶς καλογριᾶς
Ἐνδύνεται, ἁρματόνεται γιὰ πόλεμο'.

Ἦχος ά. Πα.

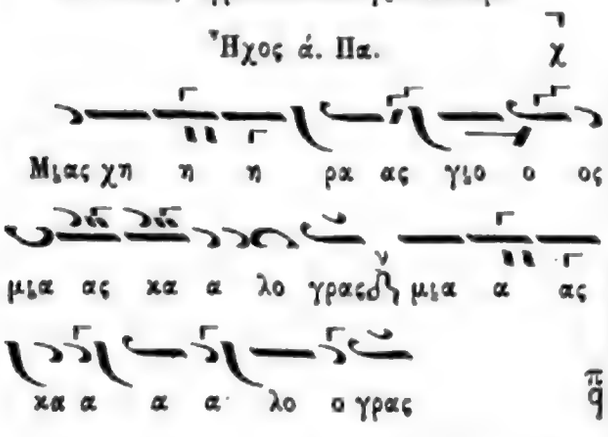

Καὶ πόλεμο' δὲν πῦρηκε, καὶ 'γύρισε.
Ἔσκυψε εἰς τὸν Δούναβο' νὰ πιῇ 'νερό'.
Καὶ νιοὶ τὸν ἐπλακώσανε ὡς ἑκατό'.
Σαϊτζιά' τὸν ἐδώκανε μέσ' 'ς τὸ φτενό.
Τάντερά του ἐχύσανε μέσ' 'ς τὸ στενό.
Τὸ αἱμά του 'προσφύριζε 'στὴ σκάλα' του,
Κι' ὁ μαῦρός του τὸν βαρειοκλαίει,
Τὸν κλαίει βαρειά.

Μαῦρέ μ' γιά μή με βαρειοκλαῖς, μὴν κλαῖς βαρειά.
Μόν' βάλε τὸ χεράκι σου 'στὴν τζέπη μου,
Καὶ πᾶρε τὴ χρυσῆ κλωνὴ τὴν ἀσπρομεταξένια.

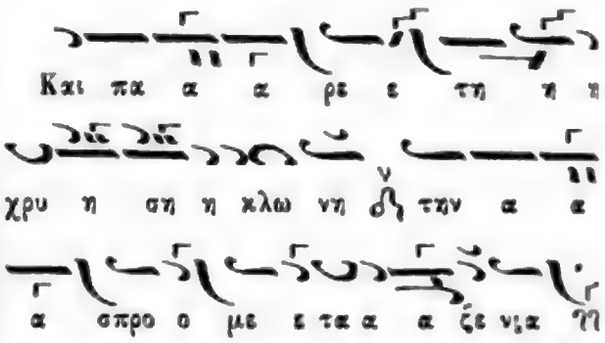
Και πα α α ρε ε τη η η
χρυ η ση η κλω νη ν ̄ ̄ ̄

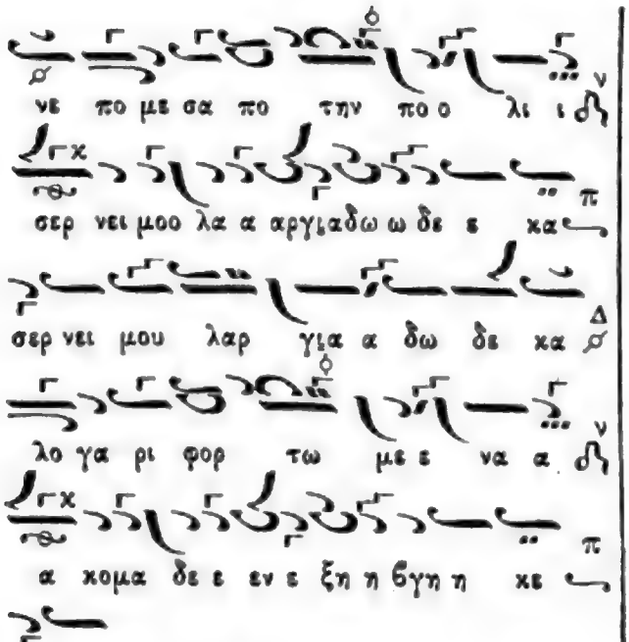

Ἄρχηψε νιὸς καὶ τραγῳδεῖ, ἄρχηψε νιὸς καὶ λέγει·
Δὲν ἔνε κλέφταις 'στὰ βουνά, δὲν ἔν' ἀρβανιτάδες,
Γιὰ νὰ σκοτώνουνε τοὺς νιοὺς νὰ 'παίρνουν τὸ λογάρι; . .
'Ακόμα λόγος ἔστηκε καὶ ἡ 'μιλιὰ 'πικράνθη.
Καὶ χίλιοι 'βγαίν' 'πὸ τὰ βουνά, χίλιοι 'πὸ τὰ λαγκάδια.
Ἄλλοι τὰ κόφτουν τὰ σκοινιά, κι' ἄλλοι τὰ ξεφορτόνουν.
Κι' ὁ νιὸς ἀπηλογήθηκε μὲ τὸν καϋμὸ 'ςὰ χείλη·
Γιὰ μή μου κόφτης τὰ σκοινιά, μή μου τὰ ξεφορτόνῃς,
Κ' ὕστερα εἶμαι μοναχὸς καὶ πῶς θὰ τὰ φορτώσω.
Γιὰ 'δὲ σ' τοῦ σκύλου υἱὸς καρδιὰ τί ςέκει καὶ μᾶς λέγει!
Δὲν κλαίγει τὴν ζωήτζα του, μόν' κλαίει τὸ λογάρι!
Τὰ (2) βγάζει τὸ χαντζάρι του καὶ χαντζαριὰ τῷ 'δώκει,
Κ' ὕστερα τὸν ἐγνώρισε πῶς ἦν ὁ ἀδερφὸς του.
Κ' ἐστάθη καὶ τὸν ἐρωτᾷ μὲ 'μάτια δακρυσμένα.
'Πέ μοι ποιὰ ἔν' ἡ μάνα σου, ποιὸς ἔνι ὁ παπᾶς σου;
'Αδζέμισσα 'ν' ἡ μάνα μου, κι' ἀπ' τὸν Μωριὰ παπᾶς μου,
Κ' ἐγὼ ἤμουν ὅπου 'κρούσευα, καὶ μ' ἐφοβήθ' ἡ πόλι.
Κι' αὐτὰ τὰ δώδεκα νησιὰ (νησὰ) γιὰ μένα 'συλλαλοῦσαν.
Παραίτησα τὸ κρούσεμμα, κι' ἔπιασα τὸ ζευγάρι,
Κ' ἤτανε τὸ 'μεροῦσο' μου ἐννιὰ κοιλὰ σιτάρι,
'Σ τοῦ ἥλιου τὸ βασίλεμμα τῶν φτώχων παρασπόρι.
Κι' ἀπὸ τὸ χέρι τὸν τραβᾷ κ' εἰς τὸν γιατρὸ τὸν 'πάγει·
'Ιατρέ μ' 'που γιάτρεψες πολλοὺς σφαμμένους καὶ κομμένους,
'Ιάτρεψε καὶ τὸν ἀδερφό' μ' τὸν χαντζαροσφαμμένο.
Θέλεις λογάρι; Δίνω σοι· θέλεις φλωριά; σοὶ δίνω,
Θέλεις τὴν κάλλια τοῦ χωριοῦ; καὶ κείνην σοι τὴν δίνω.
Καὶ τὸ λογάρι θέλω το, καὶ τὰ φλωριὰ τὰ θέλω,
Κι' αὐτὴν τὴν κάλλια τοῦ χωριοῦ κ' ἐκείνη τὴν ἐθέλω,
Αὐτὴ ἡ χαντζαροσφαγιὰ γιὰ ἰατρεμμὸ δὲν εἶνε.
Τὰ 'βγάζει τὸ χαντζάρι του, κ' ἐχαντζαρώθ' ἀτός του.
Ἄντη καὶ σὺ καϋμένη ψυχὴ μαζὺ μὲ τ' ἀδερφοῦ σου.

(1) Ἐπ' αὐτοῦ τοῦ μέλους τραγῳδοῦνται ὅλα τὰ ἐφεξῆς τραγώδια.
(2) Ἀντὶ τε = καί.

3.

Γεώργιος ὁ πληγωμένος.

Τοῦ Γεώργη μάνα ἔκλαιγε, τοῦ Γεώργ' ἡ μάνα κλαίγει,
'Ποὔχασε τὸν υἱγιόκα της τὸν ἄξιον τὸν λεβέντη.
Καὶ 'βγάζει χίλιους 'στὰ βουνά, καὶ χίλιους 'στὰ λαγκάδια,
Κ' ἐπῆγαν καὶ τὸν πῦρανε 'σὰν 'ψάρι 'ξαπλωμένον.
—Γιὰ σήκου 'πάνω, Γεώργη μου, γιὰ σήκ' ἀπάνω υἱέ μου,
Κ' ἤρταν τὰ λεφετζόπουλα γυρεύουν τὸν λεφέ των.

Φωτιὰ νὰ κάψῃ τὸ λεφέ, φωτιὰ νὰ κάψῃ τᾶσπρα . . .
Μιὰ τουφεκιά μοῦ 'δώκανε μὲ τρὰ (τρία) 'σημένια βόλια.
Τὼνά μου 'δώκει 'ς̓ην καρδιά, καὶ τἄλλο 'στὸ ποδάρι,
Τὸ τρίο τὸ φαρμακερὸ μ' ἔδωκε 'στὸ κεφάλι.
Νά δώκῃ ὁ θιὸς νὰ σηκωθῶ, κ' ἡ Παναγιά, νὰ ἱάνω,
Νὰ 'πάρω τὸ 'λαφρὺ σπαθί, καὶ τὸ βαρὺ τουφέκι,
Νὰ πέσω δίπλα 'στὰ βουνά, καὶ δίπλα 'ς̓ὰ λαγκάδια,
Νὰ 'δῇς ἀρνιὰ πῶς ψήνονται, καὶ 'γίδια πῶς σφαζῶνται,
Νὰ 'δῇς καὶ τἀρχοντόπουλα πῶς διπλᾶ κρεμαζῶνται.

4.

Ὁ Λυσσάρης.

Μιὰ χήρα ἀγγαστρώνεται καὶ κάμει τὸν λυσσάρη.
Ὅσω νὰ γίνῃ δυὼ μηνῶ τρώγει τὸ παζημάδι
Ὅσω νὰ γένῃ τριῶ μηνῶ κουκκιὰ τὰ κοκ καλίζει,
Τὰ 'στάθη κ' ἐκαυχήστηκε· πῶς χάρο' δὲν φοβᾶται,
Μήδε τὸ παμποτούφεκο, τοῦ βασιλιᾶ τἀσκέρι.
Κι' ὁ βασιλὲς 'σὰν τἄκουσε πολὺ τόν 'κακοφάνη,
Καὶ ς̓έλνει χίλι ἁρματωλούς, καὶ χίλι ἁρματωμένους.
Τῆς χήρας υἱὸς 'σὰν τἄκουσε ὄξω 'στὸν κάμπο 'βγῆκε.
Τὰ 'πῆγαν καὶ τὸν κῦρανε 'στὸν ἴσκιο κ' ἐκοιμοῦνταν.
Ὥρα καλῇ τἀδέρφι μας· — καλῶς τὰ παλληκάρια.
Δὲν εἶδες τῆς χήρας τὸν υἱό. τ' ἄξιο τὸ παλληκάρι;
Ποῦ 'στάθη κ' ἐκαυχήσθηκε· πῶς χάρο 'δὲν φοβᾶται,
Μήδε τὸ μπαρμποτούφεκο, τοῦ βασιλὲ τἀσκέρι.
'Σὰν τὸν ἐθέλῃς γιὰ καλὸ νά σοι τὸν μαρτυρήσω.
Καὶ 'σὰν τὸν θέλῃς γιὰ κακό, ἀκόμα νὰ τὸν κρύψω.
Καὶ γιὰ καλό, καὶ γιὰ κακό, γιὰ οὔλα τὸν ἐθέλω.
Τῶμαι τῆς χήρας ὁ υἱγιὸς τ'ἄξιο τὸ παλληκάρι
Πιάσαν καὶ τὸν ἐδέσανε τρεῖς δίπλαις τὴν ἀλ(υ)σίδα,
Ῥάψανε καὶ τὰ 'μάτια του τρεῖς δίπλαις τὸ μπρισίμι·
Βάλλουν κ' ἐπά' 'στὴ ῥάχι του τοῦ μύλου τὸ λιθάρι.
Κ' ἐκεῖνος τοὺς περικαλεῖ, τὰ 'στάθη καὶ τοὺς λέγει·
—'Απὸ παντοῦ 'πανῆτέ με, παντοῦ γυρίσετέ με,
Μ' ἀλόθειˌ' ἀπ' τὸ Μπουνάρ-κηζὶ κι' ἀπ'τὸ Μπουνάρ-παζάρι,
'Πό 'κεῖ μή με περάσητε, καὶ κλαίει ἡ μαυρομάνα.
Κ' ἐκεῖνοι τὸν περάσανε ἀπὸ τὸ παναθύρι'.
Τὸν εἶδ' ἡ μάνα κ' ἔκλαιγε καὶ ἡ καλή του κλαίει.
— Δὲν 'σ' εἶπα κάθου φρόνιμα, νὰ πράξῃς 'σὰ(ν) λεβέντης,
Μόνον πολὺ καυχιώσουνα, καὶ βλέπεις τί παθαίνεις;
— Γιὰ σώπα, μάνα μου, μὴν κλαῖς, καὶ μὴ τραβᾷς καχῆρι,
'Βγοῦμ' ἔξω 'πὸ τὸ χωριό, νὰ μὴ βρωμᾶς' ὁ τόπος . . . .
Περέπαιζε τὰ 'μάτια του, κ' ἐκόπη τὸ μπρισίμι·
Περέπαιξε τὰ χέρια του, κ' ἐκόπ' ἡ ἁλυσίδα,
Περέπαιξε ταῖς πλάταις του κ' ἔπεσε τὸ λιθάρι . . .
Ὅσω νὰ 'δῇ ἐδῶ κ' ἐκεῖ, μήδ' κῦρε μήδ' ἀφῆκε,
Μόν' ἕν' κουτζὸ κατζίβελον ἀφῆκε γιὰ σημάδι.
— Ἄ δὴ νὰ 'πῇς τὸ βασιλὲ νὰ στείλῃ κι' ἄλλ' ἀσκέρι.

5.

Τὰ ἐννέα θηρία.

Ὁ Ἰάννης καὶ ὁ Κωσταντῆς κάθουνταν 'στὴν ταβέρνα.
Κ' ὁ βασιλὲς τοὺς μήνυσε γλήγωρα γιὰ νὰ 'πάνε.
— Ἐχτὲς προχτὲς ἐκεῖ 'μασταν, καὶ πάλι τί μᾶς θέλει; . . .

Digitized by Google

'Σ τοὺς μαύρους των ἀνέβηκαν 'σ τοῦ βασιλὲ 'παγαίνουν . . .
5. Καὶ τί μᾶς θέλεις βασιλέμ'; Καὶ τί μᾶς θὲς ἀφρέντη;
— Γλέπετε τοῦτο τὸ βουνὸ τὸ 'δῶθι τ' ἀπεκεῖθε.
'Πῶχει ἀντάρα 'στὴν κορφὴ καὶ μιὰ καρυὰ 'ζὴν μέση;
'Εννιὰ θηριὰ ἐβγήκανε καὶ τρῶνε τοὺς διαβάτας.
Νὰ πᾶ' νὰ τὰ σκοτώσητε λουφὲ νὰ σᾶς χαρίσω . . .
10. Κι' ὁ 'Ιάννης μαυροθάλασσος καὶ μέσ' τὴν μέση 'μπαίνει.
Κι' ὁ Κωσταντῆς 'φοβήθηκε κ' εἰς τὴν καρυὰ 'νεβαίνει . . . .
'Οκτὼ θηριὰ τὰ ἔφαγε (1) κ' ἕνα τὸν ἀντετεστάθη.
—Καταίβα κάτω, Κωσταντῆ, καὶ νά με φάγῃ θέλει.
—Φοβοῦμαι, 'Ιάννη, σκιάζομαι, φοβοῦμαι 'πότε σένα,
15. 'Οκτὼ θηριὰ καὶ τἄφαγες, νὰ μή με φᾷς κ' ἐμένα
—Καταίβα κάτω, Κωσταντῆ, καὶ νά με φάγῃ θέλει.
—Φοβοῦμαι, 'Ιάννη, σκιάζομαι, φοβοῦμαι 'πὸ τ' ἐσένα
'Οκτὼ θηριὰ καὶ τἄφαγες νὰ μή με φᾷς καὶ μένα.
—Καταίβα κάτω, ἀδερφέ, καὶ θά με φάγῃ θέλει.
20.—Φοβοῦμαι, 'Ιάννη, σκιάζομαι, φοβοῦμαι 'πό τα σένα,
'Οκτὼ θηριὰ καὶ τἄφαγες, νὰ μή με φᾷς κ' ἐμένα.
'Πὸ 'δῶ τὤχει, 'πὸ 'κεῖ τὤχει, τὸ ἔφαγε κ' ἐκεῖνο . . . .

6.

'Ο Κωσταντῖνος καὶ ὁ Χάρων.

'Ο Κωσταντῖνος ἔρχεται ἀπὸ τὰ πρόβατά του.
Νὰ 'πᾷ' νά 'πάρῃ τὸ ψωμὶ καὶ 'πίσω νὰ γυρίσῃ,
Κι' ὁ Χάρος τὸν ἀπάντησε 'πάνω 'στὸ Σταυροδρόμι.
—'Ωρᾳ καλῇ σου Κωσταντῆ,—καλῶς τὸ παλληκάρι.
5. — Θὲς τὰ καλαμπαλήκια σου, κι' ἄγι δὴ νὰ περπατοῦμε.
Κι' ὁ Χάρωντας μὲ ἔστειλε νὰ 'πάρω τὴν ψυχή σου.
—Χώρις ἀσθένεια Κωσταντῆς, ψυχὴ δὲν παραδίνει,
Μόν' ἔβγα νὰ παλέψωμε μέσ' τοῦ παππᾶ τἀλῶνι.
'Βγήκανε καὶ παλαίψανε μέσ' τοῦ παππᾶ τἀλῶνι.
10. 'Όταν χουνίζῃ Κωσταντῆς ταράσσεται τἀλῶνι.
Κι' ὄντας χουνίζῃ (1) Χάρωντας ταράσσεται ὁ κόσμος,
Καὶ τότε τὸν ἐγνώρισε πῶς ἦν' ὁ ἄγγελός του.
—Περικαλῶ σε, 'Άγγελε, καὶ προσκυνῶ σε κιόλλα,
Νά μου χαρίσῃς τὴν ζωὴν ἀκόμα τρία χρόνια.
15. Κ' ἔχω γυναῖκα παρανιά, χήρα δὲν θὰ λογιέται,
Κ' ἔχω παιδιὰ πάρα μικρὰ, κι' ὀρφανὰ δὲν λογιένται,
Κ' ἔχω τὰ πρόβατ' ἄκουρα, κι' ἀμέτρητα τὰ γρόσα . . . .
—Καιρὸς βιάζει κ' ἔμπα 'μπρός, ἄφσε τὰ μυρολόγια.

7.

Κωνσταντῖνος ὁ μικρός.

'Ο Κωσταντῖνος ὁ μικρὸς. ὁ μικροπανδρεμμένος,
Τῷ Μάϊ' ἀμπέλι 'φύτευε, τῷ Μάϊ 'γυναῖκα 'πῆρε,
Τῷ Μάϊ' τὸν ἦρτε μήνυμα, νὰ 'πάγῃ 'στὸ σεφέρι . . .
— Μάνα μου, τὴν καλοῦδά μου καλὰ νὰ τὴν φυλάγῃς.
5. Μῆλο' νὰ τρώγῃ τὸ πωρνό, ῥόδι τὸ μεσημέρι',
'Σ τοῦ ἥλιου τὸ βασίλεμμα νὰ τρώγῃ περιστέρι . . . .
'Ακόμα δὲν ἐξήβγηκε κἀνὲ(ν) δυὼ μίλια 'λάργα,
Κ' εἰς τὸ σκαρὶ τὴν ἔβαλε, κι' ἀνδρίκια τὴν ζουρίζει.

(1) 'Αντὶ· τὰ ἐσκότωσε.

(1) Χουνίζω=ὁρμῶ.

Τῇ δίνει πέντε πρόβατα, καὶ δέκα πέντ' αἰγίδια,
Τῇ δίνει κ' ἡμισὸ ψωμί, καὶ δεκωχτὼ κρομμύδια.
Τριγιὰ σκολιὰ λαγωνικὰ κι' ἀργυρομανιακάτα.
— Ἂν δὲν τὰ 'πᾷς 'στὰ ἑκατό', κι' ἀ(ν) δὲν τὰ 'πᾷς 'στὰ χίλια,
Καὶ τὰ σκυλιὰ λαγωνικὰ τὰ 'πᾷς 'στὰ ἑβδομῆντα,
'Σ τὸν κάμπο' νὰ μὴν κατηβῇς νερὸ' καὶ 'τὰ ποτίσῃς . . . .
Ἂν ἤθελεν ἡ μοῖρά 'της καὶ ἡ καλή 'της τύχη,
Τὰ 'πῆγε κ' εἰς 'τὰ ἑκατό', τὰ 'πῆγε κ' εἰς τὰ χίλια,
Καὶ τὰ σκυλιὰ λαγωνικὰ τὰ 'πῆγε 'στὰ ὀβομῆντα.
'Στὸν κάμπο' τὰ κατέβασε νερό' νὰ τὰ ποτίσῃ.
Κι' ὁ Κωσταντῖνος ἔρχεται ἀπὸ βαρὺ ταξειδι..
— Φύλαχ' ἀνάσυρε νερό, νὰ πιοῦν τὰ διψασμένα,
Νὰ πιῶ κ' ἐγὼ κι' ὁ μαῦρός μου, καὶ τὰ λαγωνικά σου.
'Σαράντα στάμναις ἔσυρε, καὶ δὲν ἀναντρανίζει (1),
Κι' ἄλλας 'σαράντα τέσσαραις, καὶ τότ' ἀναντρανίζει.
Τὰ δάκρυα τὴν 'παίρνουνε, καὶ στειρεμμὸν δὲν ἔχουν.
— Φύλακα τὸ σταμνὶ εἶν' βαρύ, γιὰ τὸ νερὸ λυπᾶσαι;
Καὶ κείνη ἀποκρίθηκε μὲ τὸ καῦμέν' ἀχεῖλι.
—Μήτε ἡ στάμνα μου βαρειά, μήδε νερὸ λυποῦμαι,
Μόν' ἄνδρα ἔχω σεφερλῆ, λείπει δώδεκα χρόνια,
— Ποιανοῦ ἔνι τὰ πρόβατα, ποιανοῦ ἔνι τὰ 'γίδια;
Ποιανοῦ ἔνι καὶ τὰ σκυλιά, τ' ἀργυρομανιακάτα;
Ποιανοῦ ἔνι κι' ὁ πιστικός 'ποῦ στέκει καὶ τὰ 'φλάγει;
— Τοῦ Κωσταντῆ 'ν' τὰ πρόβατα, τοῦ Κωσταντῆ ν' τὰ 'γίδια,
Τοῦ Κωσταντῆ καὶ τὰ σκυλιὰ τἀργυρομανιακάτα,
Τοῦ Κωσταντῆ κι' ὁ πιστικὸς ποῦ στέκει καὶ τὰ φλάγει.
Καὶ τότε τὴν ἐγνώρισε, πῶς ἔνε ἡ καλή του.
'Στὸν μαῦρο τὴν ἀνέβασε, 'στὸ σπίτι τὴν ἐκρύβγει . . .
Τὴν μάνα του ἐρώτησε· — Μάνα ποῦ 'ν' ἡ καλή μου;
— 'Στὴν γειτονιὰ ἐδιάβηκε τώρα θέλει νὰ ἔρτῃ.
— Μάνα ποῦν' ἡ καλοῦδά μου; ποῦνε οἱ ὀφθαλμοί μου;
— Κείνη υἱέ μου ἀπώθανε, 'κείνη υἱέ μου 'πάγει.
— Μάνα μου, 'σὰν ἀπόθανε, δεῖξαί μου τὸ μνημῶρι.
'Κεῖνο, γυιέ μου, 'χορτάριασε, καὶ πλειὸ δὲν φανερόνει . . .
. . . . . .

(1) Ἀνανεύω.

8.

Ὁ ψυχορραγῶν ναυτικός.

'Αλλοὶ 'στὸν νιὸν 'π' ἀρρώστησε 'στοῦ καραβιοῦ τὴν πλώρη,
Μάναν δὲν ἔχει νὰ τὸν κλαίῃ, κύρην νὰ τὸν λυπᾶται,
Μήδ' ἀδερφή, μήδ' ἀδερφό, γιὰ νὰ τὸν 'λεημονᾶται.
Τὸν κλαίει ἡ νύχτα, κ' ἡ αὐγή, τἄστρο καὶ τὸ φεγγάρι,
Κ' οἱ ναῦταις τὸν φωνάζουνε· — σήκου νὰ κομμανδάρῃς·
— Ἐγὼ σᾶς λέγω· δὲν 'μπορῶ, καὶ σεῖς μου λέτε· σήκου.
Σηκῶτέ με νὰ σηκωθῶ, καὶ βάλτε με νὰ κάτσω,
Καὶ δόστε μοι τὴν χάρτα μου γιὰ νὰ τὴν ἰδιαβάσω . . .
Γλέπετε τοῦτο τὸ νησὶ τὸ 'δῶθι τἀπεκεῖθι;
'Εκεῖ θὰ πᾶ' ν' ἀράξωμε 'ς ἕν' ἀγαθὸν λιμνιῶνα.
'Πήγανε, καὶ ἀράξανε 'ς ἕνα 'γαθὸν λιμνιῶνα.
— Ἄδηστε, γέροι, γιὰ νερό, καὶ σεῖς παιδιὰ γιὰ ξύλα,
Καὶ σεῖς μικρὰ μουτσόπουλα ἀνοίξετε τὸ μνῆμα.
Περικαλῶ, ἀδέρφια μου, καὶ προσκυνῶ σας κιόλλα (1),
Μήδε μακρύ, μήδε φαρδύ, μήδε πολλὰ μεγάλο.

(1) Σελ. 528 κιόλλα.

Digitized by Google

Κι' ἀπ' τὴ δεξιά μου τὴ μεριά ν' ἀφῆστε παναθῦρι.
Νἄρχωνται τἄγρια πουλιά, νὰ λιανοχωρατεύω.
Πουλί μ' ἂν' πᾷς 'στὸν τόπον μου, κι' ἂν βρῇς καὶ τοὺς 'δικούς μου,
Μὴ 'πῇς τους πῶς ἀπώθανα κι' ἀνάψουν τὰ κεριά μου·
Μόν' 'πῇς τοις πῶς 'πανδρεύθηκα 'στὰ μακρυά, 'στὰ ξένα.
'Πῆρα τὴν πλάκα πεθερά, τὴν μαύρη γῆ γυναῖκα.

9.

'Ο Σκυλοβορρᾶς.

Σκυλοβορριᾶς κελαΐδισε, 'βγῆκε καὶ κελαϊδίζει.
— Ὅσα 'ν' καράβια 'στὸ 'γιαλὸ ὅλα λιμνιῶνα πιᾶστε...
Οὐλ' ἄρταν, κι' οὐλα 'ράξανε, κι' οὐλα 'πιάσαν λιμνιῶνα,
Κ' ἕνα καράβι κρητικὸ δὲν 'θέλησε ν' ἀράξῃ·
Μόν' 'στάθη κ' ἐκαυχήστηκε κανένα δὲν φοβᾶται.
— Δέν σε φοβοῦμαι κὺρ βοριά, κι' ἂν ἔρθῃς, κι' ἂν δὲν ἔρθῃς,
Γιατ' ἔχ' ἀντέναις μπρουτζιναῖς κατάρτια σιδηρένια.
Ἔχω τριὰ μουτσόπουλα, καὶ τρεῖς πρωτομαστόρους·
Γιὰ σήκου βρὲ μουτσόπουλο, ν'ἀναίβῃς νὰ καταίβῃς,
Νὰ 'ξαγναντίσῃς τὸν καιρὸ νὰ πιάσωμε λιμνιῶνα
Τραγούδιε καὶ ἀνέβαινε, κλαίει καὶ καταιβαίνει·
—Τί ἔχεις, βρὲ μουτσόπουλο, κλαίεις καὶ καταιβαίνεις;
— Καὶ τί καλὸν νὰ θυμηθῶ, παρηγοριὰ νὰ ἔχω;
'Ο νότος φέρνει τὸ νερό, καὶ ὁ βοριᾶς τὸ χιόνι,
Κι' ὁ σκυλοτραμουντάχειλος φέρνει τ' ἀδρὺ χαλάζι.
—Τάξετε, τοῦρκοι, 'στὰ τζαμιά, ρωμιοὶ 'στὰ μοναστήρια.
Σκυλουβρῃγιὸς περικαλεῖ σκυλουβρῃὸς προσπέφτει.
— Ἅγιό μου Γεώργη Σκυριανὲ κι' Ἁγιὰ Σοφιὰ 'π' τὴν Πόλι,
Γαλήνεψε τὴ θάλασσα, κάμε την 'σὰν τὸ γάλα,
Νὰ φέρω λίτραις τὸ κηρί, λίτραις καὶ τὸ λιβάνι,
Νὰ φέρω καὶ τὸ λάδι σου μὲ τὸ βουβαλοπέτσι.
Νὰ κάμω τὴν λαμπάδα σου ἴσια μὲ τὴν ἀντένα.
Νὰ βαπτισθῶ 'στὴ χάρι σου ἐγὼ καὶ τὰ παιδιά μου.
'Ακόμα λόγος ἔστηκε κ' ἡ συντυχιὰ 'μαράνθη,
Κ' ἡ θάλασσα γαλήνεψε, 'γίνηκε 'σὰν τὸ γάλα.
Σκυλουβρῃὸς 'μετάνοιωσε, βγῆκε 'πὸ τὴν βουλή του.
— Ποῦ ναῦρω λίτραις τὸ κηρὶ καὶ λίτραις τὸ λιβάνι;
Ποῦ ναῦρω καὶ τὸ λάδι 'γὼ μὲ τὸ βουβαλοπέτζι; . . . . ;
'Ακόμα λόγος ἔστηκε, κ' ἡ συντυχιὰ 'πικράνθη,
Σπιλιάδα (1) τοὔρθε 'πὸ τὴ μιά, σπιλιάδα 'πὸ τὴν ἄλλη,
Σπιλιάδα 'πὸ τὸ πλάγια του, κ' ἐξεσανίδωσέ το.
'Γέμωσε θάλασσα πανιά, κ' ὁ ἄμμος παλληκάρια.

10.

Τὸ κοπέλιον τοῦ βασιλέως.

Ἕνα μικρὸ τουρκόπουλο τοῦ βασιλὲ κοπέλι
Μιὰ ρωμνιοπούλ' ἀγάπησε, καὶ κείνη δὲν τὸ θέλει.
'Παίρνει τὰ ὄρη 'πίσω της, καὶ τὰ βουνὰ 'μπροσθά της,
Κ' ἡ μοῖρά της τὴν ἔβγαλε 'μπροστὰ 'στὸν ἅγιο Γιώργι'.
— Ἅγιε μου Γιώργι' κρύψε με 'πὸ τοῦ τουρκγιοῦ τὰ χέρια.
'Εσχίστηκε τὸ μάρμαρο (2) κ' ἡ κόρη 'μπαίνει μέσα.
'Πάγει καὶ τὸ τουρκόπουλο 'μπροστά 'στὸν ἅγιο Γιώργι.
— Ἅγιο μου Γιώργι ἀφφέντη μου μεγάλο τὄνομά σου.
Νὰ βαπτισθῶ 'στὴ χάρι σου νὰ βάλω τὄνομά σου,
Νὰ φέρω λίτραις το κηρί, καὶ λίτραις τὸ λιβάνι.
Νὰ σὲ φορτώσω μάλαμμα, νά σε πατώσ' ἀσῆμι,

(1) Ἐκ τοῦ σπιλὰς=βράχος· μεταφ· τὰ κύματα.
(2) Ἴσως ἐννοεῖ τὴν ἐκκλησίαν ὡς λιθόκτιστον.

Νὰ φκιάσω καὶ τὸ τέμπλο σου ὅλο μαργαριτάρι,
Τὸ κοριτσάκι' πῶκρυψες, θέλω νὰ μὲ τὸ βγάνῃς.
Ἐσκίσηκε τὸ μάρμαρο, κ' ἡ κόρη ὄξω βγαίνει.
— Πάγει καὶ τὸ τουρκόπουλο 'πὸ τὰ μαλλιὰ τὴν πιάνει.
— Ἄφες με Τοῦρκ' ἀπ' τὰ μαλλιά, καὶ πιάσ' μ' ἀπὸ τὸ χέρι...
Δὲν εἶδα ἅγιον δίγνωμο μὰ 'σὰν τὸν ἅγιο Γιώργι,
Νὰ παραδίδῃ χριστιανοὺς εἰς τῶν Τουρκῶν τὰ χέρια.
Παππάδες, καὶ πνεμματικοί, τὸ νῦρατε γραμμένο·
Νὰ παίρνῃ Τοῦρκος χριστιανὴ νᾶνε συγχωρημένο;

11.

Ἡ χήρα καὶ τὸ ἀμπέλιόν της.

Ἕνας ἀετὸς κατέβηκε 'σὲ ριζικμιό λιθάρι,
Καὶ 'βάστα κ' εἰς τὰ 'νύχιά του ἀνθρωπινὸ κεφάλι.
Καὶ τὸ κεφάλι ἔγραφε, πολὺ βαρειὰ ἐγράφει·
« Ποῦτανε (1) πρῶτος τοῦ χωριοῦ, 'ποῦ ὥριζε τὴν χώρα.
» Ρίχνει τοῖς πλούσιοι(ς) ἑκατό, καὶ τοῖς φτωχοί(ς) διακόσα,
» Καὶ μιᾷ χήρᾳ, καλῇ χήρᾳ, τῇ ρίχνει πεντακόσα ».
Παίρνει τά 'μμάτια κλιάμμενα, 'στ' ἀμπέλι της κ' ὑπάγει.
— Ἀμπέλι μου καλάμπελο, νά σε πωλήσω θέλω.
Πολὺ χρέος με ρίξανε νὰ τὸ πληρώσω θέλω.
— Μάνα μου, γιὰ μὴ μὲ πουλῇς, μάνα μου, δούλεψέ με.
Βάλε μοι πλάταις γιὰ δουλειά, χέρια νὰ μὲ κλαδέψουν,
Τρία κορίτζα πάρθενα νὰ μὲ βλαστολογήσουν.
Κάμε παττήρια δεκωχτώ, βουτζιὰ ἑξῆντα ἕξη,
Καὶ μὲ τἀπανωτζάμπουρα θὰ 'βγάλῃς τὸ χρεός σου...
'Ηρτε καιρὸς καὶ ἔκαμε τρία τζαμπιὰ τἀμπέλι.
Τὄνα τρώγει ὁ κόρακας, τὸ ἄλλο ὁ βεργάτης, (1)
Καὶ μὲ τὸ ἕνα μοναχὰ ἤβγαλε τὸ χρεός της.

(1) Ὅτι ἦτο.

12.

Οἱ ἀχώριστοι ἀδελφοί.

Ὁ ποταμὸς κατέβαινε θολὸς κοὶ βουρκωμένος.
Σύρνει πέτραις, σύρνει κλαδιά, δένδρα 'ξερριζωμένα,
Καὶ δυὼ ἀδέρφια 'γκαρδιακὰ καὶ καλωμονιασμένα.
Σαράντα μίλια 'πήγανε, καὶ δὲν ἐξεχωρίσαν.
Κ' ἄλλα σαράντα τέσσαρα καὶ τότ' ἐξεχωρίσαν.
Κ' ἐκεῖ 'ποῦ 'ξεχωρίσανε, πύργος ἐθεμελιώθη.
Κ' ἐπά' 'στοῦ πύργου τὴν κορφή, ἁγιόκλημα 'φυτρώθη.
Κάμει σταφύλι ῥαζακί, κάμει κρασὶ μουσκάτο.
Γιὰ νά το πίνουν ἄρχοντες νὰ λησμονοῦν τὰ πλούτη.
Γιὰ νά το πίνουν κ' οἱ φτωχοὶ νὰ λησμονοῦν τὴν φτώχια...
— Νὰ πιῇ κ' ἡμᾶς ἡ μάνα μας νὰ μᾶς ἀλησμονήσῃ.

13.

Ἡ πτιγεῖσα κόρη.

Μιὰ κόρη 'πὸ τὴν Λίγυρπο, εἰς τὴ Θεσσαλονίκη.
Τὸν τόπο της θυμήθηκε, καὶ θέλει νὰ πτγαίνῃ.
Θέλει καράβ' ἀπὸ σκαριοῦ, πανιὰ ἀπὸ βελόντι,
Θέλει καὶ ναύταις δυνατούς, καὶ ναύταις 'πιστεμμένους.
Ηὗρε καράβ' ἀπὸ σκαριοῦ, πανιὰ ἀπὸ βελόντι.
Ηὗρε καὶ ναύταις δυνατούς, καὶ ναύταις 'πιστεμμένους.
Σαράντα γρόσα ἔδωκε νὰ 'πάῃ 'πιστεμμένα.
Κι' ἄλλα σαράντα τέσσαρα, νὰ 'πάγῃ τιμημένα...
'Ακόμα δὲν ἐξήβγηκαν κἀνὶ(ν) δυὼ μίλια 'λάργα,

(1) Ἀντὶ ἐργάτης=ὁ ἀμπελοφύλαξ. Ἴμβρ.

Ἀρχέψαν τὰ μουτζόπουλα καὶ τὴν ἐπεριπαΐζαν.
Ἄλλος τὴν παίζει ἀπ' ἐδῶ, κι' ἄλλος τὴν τυραννοῦσε.
Κ' ἡ κόρη 'πηλογήθηκε μὲ μαραμέν' ἀχεῖλι,
— Σαράντα γρόσα ἔδωκα νὰ 'πάγω 'πιστεμμένα,
Κι' ἄλλα σαράντα τέσσαρα, νὰ 'πάγω τιμημένα...
Κι' ἀπ' τὰ μαλλιὰ τὴν ἐτραβοῦν, κ' εἰς τὸ 'γιαλὸ τὴν ρίχνουν.
Ἦταν ἡ θάλασσαις βαρειαῖς, τὰ κύματα μεγάλα.
Κ' ἡ μοῖρά της τὴν ἤβγαλε 'μπροστὰ 'στὴν Ἀλεξάνδρα.
Μιᾷ Κυριακῇ, καὶ μιᾷ λαμπρῇ, μιᾷ 'πίσημη ἡμέρᾳ,
Βγῆκαν ἡ Ἀλεξανδριαναὶς νὰ 'πᾶ' νὰ σεργιανίσουν...
— Ἀφῆτε τὸ σεριάνισμα καὶ πιάστε μυρολόγι.
Γιὰ 'δέ σ' κορμὶ γιὰ καμπουκά, καὶ μέση γιὰ ζωνάρι!
Γιὰ 'δέ σ' πλεξίδια μακρυά, 'στὸν ἄμμο τυλιγμένα!
Γιὰ 'δέ σ' ποδάρ' ἀστράγαλο, γιὰ μέστι, γιὰ παποῦτζι...

14.

Τὰ παράπονα νεκροῦ.

Ἠχτέ, προχτὲς ἠπέρασα 'πό 'να μικρὸ 'κλησάκι.
Γλέπω μνημώρια περισσά, μνημώρι' ἀντάμ' ἀντάμα,
Κ' ἕνα μνημῶρι ξέχωρα, ξέχωρ' ἀπὸ τὰ ἄλλα.
Δὲν τοὔξερρα, κ' ἐπάτησα ἀπάνω 'στὸ κεφάλι.
'Κούγω τὸν νιὸ κ' ἐγόγγιξε, τὸν νιὸ κ' ἀναστενάζει.
Τέχεις, νιέ μου, κ' ἐγόγγιξες, νιέ μου κι' ἀναστενάζεις;
Ἂν ἔν' ἡ πλάκα σου βαρειά, νά σοι τὴν πελεκήσω·
Κι' ἂν ἔν' τὸ χῶμά σου πολύ, νὰ σοι τὸ ξεφκυαρίσω.
— Μήτε τὸ χῶμά μου 'ν' πολύ, νά μοι τὸ ξεφκυαρίσῃς,
Μήδε ἡ πλάκα μου βαρειά, νὰ μοῦ τὴν πελεκήσῃς.
Τάχα δὲν ἤμουν κ' ἐγὼ νιός, δὲν ἤμουν παληκάρι!
Τάχα δὲν ἐπορπάτησα τὴν νύχτα μὲ φεγγάρι!
Καὶ τὴν αὐγὴ μὲ τὴν δροσά, τὸ γιόμμα μὲ τὸ κᾶμμα!
Μόν' ἦλθες καὶ μ' ἐπάτησες ἀπάνω 'στὸ κεφάλι;
Μοῦ 'στράβωσες τὸ φέσι μου, 'χάλασες τὴ σπερτζιά μου...

15.

Κωνσταντῖνος ὁ μετὰ τοῦ βουβαλίου ζευγνύμενος.

Δὲν εἶνε κρῖμα κι' ἄδικο, παραλογιὰ μεγάλη,
Νὰ ζεύτουνε τὸν Κωσταντῆ μαζὴ μὲ τὸ βουβάλι!
Ὅπουὖταν λάσπαις καὶ νερά, ἀνήκα (1) τὸ βουβάλι,
Κι' ὅπουὖταν πέτραις καὶ κλαδιά, ἀνήκα Κωσταντῖνος.
Βασιλοπούλα 'πρόβαλε ἀπὸ 'ψηλὸ παλάτι...
Ἀγάλια 'γάλια Κωσταντῆ μὴ σκάσῃς τὸ βουβάλι.
Καὶ κεῖνος 'πηλογήθηκε μὲ τὸν καϋμὸ 'στὰ χείλη.
— Μωρὴ σκύλα, μώρ' ἄνομη, μωρὴ δαιμονοκόρη,
Τὸ βουβάλι ἔχει ψυχή, κ' ἐγὼ ψυχὴ δὲν ἔχω:
Βασιλοπούλα τἄκουσε, πολὺ τὴν κακουφάνη...
Τὸν 'βάλαν εἰς τὰ σίδηρα, τὸν βάλαν κ' εἰς τὸ ξύλο,
τὸν ρίξαν κ' εἰς τὸ κάτεργο, κάνει δώδεκα χρόνια...
Βλέπει ταῖς φέξαις φέγγουνε 'στοῦ πεθεροῦ τὰ σπίτια.
— Γιὰ πεθερός μου 'πέθανε, γιὰ πεθερά μου 'πάγει,
Γιὰ 'π' τὰ γυναικαδέρφια μου, 'στὸν πόλεμο θὰ πᾶνε.
Κι' ὁ νιὸς ὅτ' ἀνεστέναξε ἐκόπη τὸ τιμόνι.
Πάλι μετανεστέναξε, κ' ἐκόπη τὸ κατάρτι.
Πάλι μετανεστέναξε, κ' ἐστάθη ἡ φρεγάδα.
Κι' ὁ βασιλὲς ἐφώναξε φωνῇ μεγάλῃ λέγει·
—Ποιὸς εἶν' 'ποῦ ἀνεστέναξε κ' ἐκόπη τὸ κατάρτι.
Πάλι μετανεστέναξε, κ' ἐστάθη ἡ φεργάδα;
Ἂν ἦνε 'πὸ τοὺς ναύταις μου, γρόσα νὰ τὸν χαρίσω.

(1) Ἀντί, ἐπάτει, ἢ ὡδήγειτο.

Digitized by Google

Κι' ἂν ἦνε 'πὸ τοὺς σκλάβους μου νὰ τὸν ἐ-
λευτερώσω.
— Ἐγὼμαι 'π' ἀνεστέναξα κ' ἐκόπηκάνε
ὅλα.
Βλέπω ταῖς φέξαις φέγγουνε 'στοῦ πεθεροῦ μ'
τά σπίτια...
— Ἄ δὴ καλὲ 'στὴν κάμαρα, 'πᾶρ' ἄσπρα
ὅσα θέλεις.
'Πᾶρε κ' ἀπὸ τἀχοῦρί μου μαῦρο καὶ καββα-
λίκα.
'Πάγει ὁ νιὸς 'στὴν κάμαρα, 'παίρ' ἄσπρα ὅσα
θέλει.
'Πάγει κ' ἀπὸ τἀχοῦρί του, τοὺς μαύρους
ἐρωτάει·
— Ποιὸς μαῦρος ἔν ἀλήγορος, 'στὸν τόπο νά
με πάγῃ;
Δώδεκα 'μέραις στράτεμμα, τρεῖς 'μέραις νά
μ' ὑπάγῃ.
Ὅσοι μαῦροι τἀκούσανε ὅλι αἷμα κατουρῆσαν.
Κ' ἕνας γραῖος παληόγραιος, πολὺ γραῖος δὲν
ἦταν,
'Εκεῖνος τὸν ἐγνώρισε, κ' ἐστάθη καὶ τῷ
λέγει·
'Γῶμαι ἄξιος καὶ γλήγορος 'στὸν τόπο νά σ'
ὑπάγω.
Δώδεκα 'μέραις στράτεμμα, τρεῖς ὧραις νά σ'
ὑπάγω.
Βάλε τὴν γέμη περισσή, καλλίκα (1) ἀποπάνω,
Καλλίκα ἀποπάνω μου, βάστα μὴ πέσῃς κάτω.
Ὅσω νὰ 'πῇ ἔχετ' ὑγειὰ 'παίρνει σαράντα
μίλια.
Κ' ὅσω νὰ 'ποῦνε 'στὸ καλό, πᾶρε ὀγδῶντα
πέντε.
'Πάγει κι' ἀπὸ τ' ἀμπέλι του, νὰ 'δῇ βαστᾷ
ἀκόμα.
Ηὗρε τὸν κύρι τ' κ' ἐκλῆγε, κ' ἡμερωμοὺς δὲν
εἶχε.
— Ὥρα καλή, καλόγηρε, — καλῶς τὸ παλ-
ληκάρι.
Τί εἶν' τὰ πολεμᾷς αὐτοῦ; τί εἶν' τὰ τζα-
λεστεύεις;
— Τὸ ἔρημο τὸ σκοτεινὸ τοῦ γυιοῦ μου τὸ
ἀμπέλι.
'Πούταν τριῶ' 'μερῶ' γαμπρός, δώδεκα χρόνια
σκλάβος,
Κι' ἀπόψε τὴν καλοῦδά του τὴν εὐλογιέται
ἄλλος.
— Νὰ σ'ἐρωτήσω γέροντα, φθάνω κ' ἐγὼ 'ς τὸ
γάμο;

(1) Ἀντὶ· καββαλίκα.

— Ἂν ἦν' ὁ μαῦρος γλήγορος, φτάνεις
γιατὶ δὲν φτάνεις.
Ὅσω νὰ 'πῇ ἀφήνω 'γειά, 'παίρνει σαράντα
μίλια.
Κι' ὅσω νὰ 'π' ἃ δὴ 'στὸ καλό, 'πᾶρε ὀγδῶν-
τα πέντε.
'Πᾶγαν κι' ἀπὸ τὴν βρύσι του νὰ 'δῇ βαστᾷ
ἀκόμα·
Ηὗρε τὴν μάνα τ' κ' ἔκλαιγε, κ' ἡμερωμοὺς
δὲν ἔχει.
— Ὥρα καλή σου, καλογρᾶ· — καλῶς
τὸ παλληκάρι.
— Τί εἶν' τὰ πολεμᾷς αὐτοῦ; τί εἶν' τὰ τζα-
λεστεύεις;
— Τὰ ἔρημα τὰ σκοτεινὰ τοῦ γυιοῦ μου τὰ
ρουχάκια.
'Πούταν τριῶ' 'μερῶ' γαμπρός, δώδεκα χρόνια
σκλάβος,
Κι' ἀπόψε τὴν καλοῦδά του τὴν εὐλογιέται
ἄλλος.
— Νὰ σ' ἐρωτήσω, καλογρᾶ, φτάνω κ'
ἐγὼ 'στὸν γάμο;
— Ἂν ἔν' ὁ μαῦρος σ' γλήγορος φθάνεις,
γιατὶ δὲν φθάνεις.
Ὅσω νὰ 'πῇ ἀφίνω 'γειά, παίρνει σαράντα
μίλια.
Κι' ὅσω νὰ 'π' ἃ δὴ 'στὸ καλό, 'πᾶρε ὀγδῶν-
τα πέντε.
Κι' ὁ μαῦρος χειλιομύνδριξε ἀπὸ βαρὺ λειβάδι.
Κι' ἀπὸ τοῦ γάμου ἄκουσαν, στέκουν καὶ
συλλογοῦνται.
— Λέγω Θειὸς χαμοβροντᾷ; λέγω, δράκοι
παλιοῦναι; (1)
Κ' ἡ νύφ' ἀπηλογήθηκε μὲ τὴν χαρὰ μεγάλη·
— Ἄ δὴ παππάδες 'στὸ καλό, ἀνθρῶποι 'στὴν
δουλειά σας·
Μήτ' ὁ Θειὸς χαμοβροντᾷ, μήδε δράκοι πα-
λιοῦναι.
Μόν' ὁ καλός μου ἔρχεται, κι' ὁ μαῦρός
του μουγγρίζει...

(1) Παλαίουν.

16.

Ὁ Ἰάννης καὶ ἡ Μάρω.

Ἡ Μάρω κάτται 'στὰ 'ψηλὰ 'στοῦ Ἰάννη τὰ
παλάτια,

Digitized by Google

Βαστᾷ γυαλὶ 'στὸ χέρι της καθρέπτη 'στὴν ποδιά της.
— Ἄ κάλλη μ' ὡραιότατο, κορμὶ κυπαρισσένιο
Ἐσὺ τοῦ Γιάννη νἄσουνε, τό' Γιάννη 'δὲν τὸν πιάνει,
Μόν' ἔλα, Κῶστα, μιᾷ βραδειᾷ νὰ κοιμηθοῦμ' ἀντάμα,
—Φοβοῦμαι, Μάρω, σκιάζομαι, φοβοῦμαι 'πὸ τὸν Γιάννη.
—Ὁ Γιάννης λείπει 'στὸ βουνό, κ' εἰς τὸ λαγωκυνῆγι.
Θεέ μου βρέξ' ἕνα νερό, νὰ πάρῃ τὸ γεφύρι,
Νὰ μείν' ὁ Γιάννης 'ς βουνό', κ' εἰς τὸ λαγωκυνῆγι . . .
Ἀκόμ' ὁ λόγος ἔστεκε, κ' ἡ συντυχιὰ 'πικράνθη,
Κι' ὁ Γιάννης ἐκατέβαινε 'πὸ τὸ λαγωκυνήγι',
Σύρνει ταρκούδια ζωντανά, τὰ 'λάφια μηρεμένα,
— Ἄνοιξαι, Μάρω μ', ἄνοιξαι, νὰ 'μπάσω τὸ κυνήγι'.
Φοβοῦμαι, Ἰάννη, σκιάζομαι, φοβοῦμαι τὸ κυνήγι'.
Μόν' 'πᾶνέ τα τῇ μάνᾳ σου, 'που ἔνι 'μαθημένη.
Χτυπᾷ τὸν μαῦρό' του βιτζιά', 'ς τῆς μάνας του κ' ὑπάγει.
— Ἄνοιξαι, μάνα μ', ἄνοιξαι, νὰ 'μπάσω τὸ κυνῆγι.
— Φωτιὰ νὰ σ' ἔκαφτε νοιγιὲ μ' ἐσὲ καὶ τὸ κυνῆγί σ'.
Ἡ Μάρω Κώστα' 'πισφαλλεῖ, κ' ἡ Μάρω Κώς' ἔχει.
Κτυπᾷ τὸ μαῦρό 'του βιτζιά', 'στὴν πόρτα του κ' ὑπάγει.
Κτυπᾷ τὴν πόρτα 'του κλωτσιᾷ, καὶ μέσα τὴν ἐβάνει
Ἁρπᾷ τὴν Μάρ' ἀπ' τὰ μαλιά, τὸν Κώστ' ἀπὸ τὸ χέρι.
Κομμάτια καὶ τοὺς ἔκανε, κ' εἰς τὸ σακκὶ τοὺς βάζει.
'Στὸν μαῦρό' του τοὺς 'φόρτωσε, 'στὸν μύλο' καὶ τοὺς πάγει.
— Ἄλεσε, μῦλο', ἄλεσε, ἄλεσε μαῦρα 'μάτια,
Καὶ χείλη ῥοδοκόκκινα, κορμὶ' κυπαρισσένιο.
Κάνε τἀλεύρι' κόκκινο', καὶ τή' πασπάλη' μαύρη',
Γιανὰ τὸ βλέπουν εὔμορφαις, νὰ μὴν τὸ κάμῃ ἄλλη.
Νἄρχῶνται κ' οἱ γραμματικοὶ νὰ 'παίρνουνε μελάνη'.

17.

Ὁ Ἱερεὺς τῆς Μακρινίτζας.

'Στή' Μακρυνίτζα' βρὲ παιδιά, 'ς ἑνὸς παππᾶ τὸ σπῆτι . . .
— Παππᾶ ψωμί, παππᾶ κρασί, νὰ ποιοῦ τὰ παλληκάρια.
Παππᾶ φέρε τὴν κόρη σου, κρασὶ νὰ μᾶς ποτίζῃ,
—Ὑσεῖς, παιδιά μ', τὸ 'ξεύρετε, καὶ Τοῦρκοι καὶ Ῥωμαῖοι,
Ἡ κόρη μου δὲν εἶνε 'δῶ, 'στὸ μοναστήρι' 'διάβη,
Κ' ἐγίνηκε καλογρηά, ν' ἁγιάσῃ τὴν ψυχή 'της.
— Τί λές, τί λές, βρὲ κερατᾶ; Τί λὲς βρὲ πεζεβένη;
Τόρα σοι κόφτω τὰ μαλλιά, σοὶ κόφτω καὶ τὰ γένεια,
Σοὶ κόφτω καὶ τὴν νύμφη 'σου, καὶ τὰ παιδιά σου οὒλα.
'Παίρνει τὰ 'μάτια κλάμμενα, καὶ τὴν καρδιά' καμμένη',
Κ' ὑπῆγε, καὶ τὴν ἤφερε, 'ς τὰ μαῦρα φορεμένη.
Πέντε μετάνοιαις ἔκαμε, πέντε φλωριὰ τῇ δίνει.
'Στὰ γόνατα τὴν ἔβαλε, κρασί' καὶ τὸν ποτίζει.
— Κόρη μου, δὲν 'πανδρεύεσαι, κόρη μ' ἄνδρα δὲν θέλεις;
—'Αγᾶ μου δὲν 'πανδρεύομαι, ἀγᾶ μ' ἄνδρα δὲν θέλω,
Μόν' ἔγινα καλογρηά, ν' ἁγιάσω τὴν ψυχήν μου.
— Ἄ δὴ κόρη μου 'στὸ καλό', κεἰς τοῦ Θεοῦ τὴν στράτα . . .

18.

Τὸ τραγῴδιον τοῦ Ναυπλίου.

Ὅλα τὰ κάστρα 'χαίρονται, κι' ὅλα βαροῦν παιγνίδι,
Καὶ τῆς 'Ανάπλης τὸ καστρὶ σκέκεται 'πικραμένο'.
—Καστρί μου πῶς δὲν χαίρεσαι; πῶς δὲν βαρεῖς παιγνίδι;
—'Σὰν τί καλὸ' νὰ θυμηθῶ καὶ νὰ βαρῶ παιγνίδι;
Στεριᾶς με δέρνει τὸ σπαθί, πελάγου τὸ τουφέκι.
Πέφτουν τὰ βόλια 'σὰν βροχή, κανόνια 'σὰν χαλάζι.

Digitized by Google

Πέφτουν τὰ λιανοτούφεκα 'σὰ(ν) σ:γανή' βροχήτζα'.
— Γιάννη, πάψε τὸν πόλεμο', καὶ ζύβα (1) τὰ κανόνια.
Μέτρησε καὶ τάσκέρι' σου, πόσ' ν', πόσο' λείπει.
Μετρῶνται τοῦρκοι τρεῖς φοραῖς, λείπουνε τρεῖς χιλιάδες.
Μετρῶνται τὰ ρωμνιόπουλα, λείπουνε τρεῖς 'νομάτοι!
— Λέγω, 'στὸν γάμο' λείπουνε; λέγω, 'στὸ παναγύρι':
—Μήτε 'στὸν γάμο' λείπουνὲ, μήδε 'στὸ παναγύρι',
'Σ τὰ μυτηρίζια κάθουνται, κανόνια κουρδισμένα,
Κι' ἀπό 'να τουρκοκέφαλο' στοῦ κανονιοῦ τὴν βοῦκκα.

19.

Τοῦ παλαιοκάστρου τῆς Ἴμβρου.

('Ατελές).

Ἕνα καλογεράκι τοῦ παππᾶ παιδί
Τὸ κάστρο τρογυρίζει καὶ παρακαλεῖ'
—'Ανοίξετε κ' ἐμένα, κ' εἶμαι ὀρφανή.
Εἶμαι κ' ἐγγαστρωμένη ἐννιὰ μηνῶ 'παιδί.
Ὅσω νὰ παρανοίξουν, 'μπήκανε ἑκατό'.
Κι' ὅσω νὰ καλανοίξουν δὲν ἔχουν μετρημό',
. . . . . .
Γιὰ χορεύγετε κορίτζα, γιὰ πηδᾶτε μαυρομάταις,
Ὡς τ'οὖ νάβγῃ τὸ φεγγάρι, νὰ καλοπλατύν' ἡ νύχτα . . . . . .
Τὰ δισσάκια 'φορτομέναις, τὰ παιδιὰ ζαλικωμέναις (2)
'Στό' 'γιαλὸ' κατηβασμέναις. . . . . .

20.

Τὸ τραγῴδιον τῆς Ἴμβρου.

'Πάνω 'στὸν βράχο' κάθουμαι τὴ' θάλασσα' κυττάζω.
Γλέπω καράβια 'στό' γιαλό', φεργάδες κι' ἁρμενίζουν.

(1) 'Αντί· σβύσαι
(2) Ζαλικόνω, φορτόνω-ομαι, φορτόνομαι.

Λέγω 'νε κλέφταις τὸ φορτιό', λέγω ἀρβανιτάδες.
Δὲν ἔνι κλέφταις τὸ φορτιό', δὲν ἔν' ἀρβανιτάδες,
Μόν' εἶν' ὁ Μπίνος κἔρχεται, κι' αὐτὴ 'Αποστολάρα (1),
Κ' ἔνι κι' ὁ καπετὰν Ζορμπᾶς μὲ δώδεκα χιλιάδες.
Πατοῦν (2) τὴν Νίμπρο τρὰ χωρά (3), 'παίρν' ἀπ' τὰ δυὼ κορίτζα.
'Πταίρν' ἀπ' τὸ Κάστρο' ἐμμορφαις, κι' ἀπ' τὸ γλυκὺ σουλτάναις,
Κι' ἀπ' τὴν καϋμένη Παναγιᾶ, δὲν 'μπόρεσαν νὰ 'πάρουν,
Μόνον τὴν κατακρούσεψαν, τὴν ἔκαμαν λειβάδι . . . .
Τροῦμπα-μαρίνα ἔπαιξε, καὶ 'μάζεψε τάσκέρι.
—Μπίνο', γιὰ δός 'μας ἄδεια, μέσ' τὰ βουνὰ νὰ 'βγοῦμε',
Τῆς Παναγιᾶς ταῖς ἐμμορφαις ὅλαις νὰ ταῖς εὑροῦμε',
'Σὰν αἶγες καὶ 'σὰν πρόβατα ἐδῶ νὰ μαζεφτοῦνε,
—'Πῆρε βοριὰς θὰ φύγωμε.
. . . . . .

21.

Ὁ ὑποχείριος.

'Εγῶμαι τὸρφανό' παιδί, ἔχω καὶ χήρα' μάνα'.
Ἔπιασε καὶ μ' ἐστοίχησε 'σ ἕνα πασσᾶ' ἀφέντη.
Νὰ τραγῳδῶ νὰ τὸν κιρνῶ, νὰ χαίρωμαι νὰ πίνῃ. . . .
Κι' ἀπὸ τὸ συχνοκέρασμα, κι' ἀπ' τὸ πολὺ τραγοῦδι,
'Ετρόμαξε τὸ χέρι μου, καὶ πέφτει τὸ ποτῆρι.
Μήδε 'σί πέτρα' ράγισε, μήδε 'στὴν γῆς κατέβη,
Μόν' 'στῆς κυρᾶς μου τὴν ποδιὰ ἔπεσε καὶ ῥαγιέται.
'Εμάνισ' ὁ ἀφφέντης μου, θέλει νά με πωλήσῃ.
Καὶ τὸν τελάλη' 'φώναξε 'στὰ χέριά 'του μὲ δίνει.

(1) 'Αντί, ὁ 'Αποστολάρας.
(2) Περὶ τὸ 1,830—1.
(3) Τρία χωριά, κατ' ἀποβολὴν τοῦ ι, συνήθη ἐν Ἴμβρῳ ὡς χωρό, ἀντὶ χωριό· παιδά, ἀντὶ παιδιά. κτλ.

Digitized by Google

Μήτε 'στὰ χίλια ἔλεγε, μήδε 'στὰ πεντακόσα.
Μόν' τελαλοῦσε, κ' ἤλεγε' γιὰ 'να κοκκι πιπέρι.
'Στὴν γειτονιὰ της (1) μὲ πωλοῦν 'σὰν τὸ παχὺ κριάρι,
Δὲν εἶπ' ἡ ἄσπλαγχνη καρδιά' κρῖμα 'ςὸ παλληκάρι.
Νά 'την κβανῶ κρυὸ 'νερὸ τὸν χειμῶν' καιρό',
Ἀπὸ τοῦ πασσᾶ τὴν βρύσι! πολὺς τὴν κάμει τέτοιο' κρίσι';
Νὰ πλύνῃ τὰ ποδάρια της, τὰ ξηράδια της,
Μέσ' 'ς ἀργυρᾶ' λεγένη, μαύρη γῆς νὰ τὰ μαραίνῃ.
Νὰ στρώνω πέντε τράπεζαις, ν' ἀνάφτω ταῖς λαμπάδες,
Ποιὸς ταῖς κάνει τέτοιαις χάρεις; Νὰ στρώνω πέντε στρώματα,
Καὶ πέντε σινδονάκια καὶ πέντε σινδονάκια.
Νὰ κοιμοῦνται δυὼ κορμάκια. Δώδεκα χρόνια 'δούλεψα,
Θέλω τὴ 'δούλεψί' μου κ' ἐβαρένθηκ' ἡ ψυχή μου.

Γ.

Ἔθιμα καὶ μαγγανεῖαι.

Ἐν Φέρραις καὶ τοῖς περιχώροις αὐτῆς.

1.

Ἔθιμα ἐπὶ ἀρτιτόκου βρέφους καὶ λεχοῦς.

Μετὰ δύω ἢ τρεῖς ἡμέρας ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ βρέφους οἱ γονεῖς προσκαλοῦσι φίλας καὶ συγγενεῖς εἰς τὴν *Μπογάτζαν*.

Συνελθουσῶν τῶν προσκεκλημένων παρατίθεται αὐταῖς τράπεζα πρὸς ἑστίασιν. Μεταξὺ τῶν ποικίλων βρωμάτων καὶ τοῦ συνήθους ἄρτου εἶνε καὶ ἀζυμίτης ἄρτος (ἡ μπογάτζα). Τοῦτον βαλοῦσα ἡ μαῖα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς της ἕλκει διὰ τῶν δύο χειρῶν πρὸς τὰ κάτω κλῶσα αὐτόν, καὶ ἐκβάλλουσα συγχρόνως ὀξὺν καὶ παρατεταμένον γέλωτα, ὃν μιμοῦνται καὶ αἱ προσκεκλημέναι. Δίδει εἰς ὅλας αὐτὰς ἀνὰ ἓν τεμάχιον αὐτοῦ, τὸν ὁποῖον κατακερματίζουσιν ἐντὸς λοπάδος, οὔσης ἐπὶ τῆς τραπέζης· περιχέουσι δ' ἐπ' αὐτοῦ κατακερματισθέντος σησαμέλαιον ἐπιπάσσουσαι αὐτὸν καὶ διὰ ζαχάρεως.

Ἡ δὲ μαῖα θυμιᾷ διὰ πηλίνου θυμιατηρίου τὴν τράπεζαν, ὅλον τὸν οἶκον, καὶ ἀνὰ μίαν τὰς προσκεκλημένας. Πιστεύεται δ' ὅτι, ὁσάκις τις (ἔγκυος ἴσως) ἀνασείσῃ τὴν χεῖρά της ἵνα ἕλξῃ πρὸς ἑαυτὴν τὸν καπνὸν τοῦ θυμιάματος, τοσαῦτα τέκνα καὶ θὰ γεννήσῃ. Μετὰ ταῦτα ἐσθίουσι· τὸν δ' ἀζυμίτην ἐσθίουσι διὰ μύστρων.

Τοὺς ὄνυχας τοῦ νηπίου δὲν κόπτουσιν εἰ μὴ μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του. Πρὸ τούτου ὅμως βάλλουσι τὴν χεῖρα τοῦ νηπίου ἐντὸς τοῦ βαλαντίου τοῦ πατρός του· ὅσα δὲ χρήματα θέλει συλλάβει, προσφέρουσιν αὐτὰ εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Μετὰ τοῦτο κόπτουσι κατὰ πρῶτον τοὺς ὄνυχάς του.

Ὅταν γυνή τις ἐπιτηροῦσα λεχώ τινα ἀναγκασθῇ νὰ ἐξέλθῃ, μὴ ὄντος ἑτέρου τινὸς ἐν τῷ θαλάμῳ τῆς λεχοῦς, βάλλει παρ' αὐτῇ σάρωθρον ἵνα προφυλάττῃ αὐτὴν κατὰ παντὸς ἀοράτου ἐχθροῦ μέχρι τῆς ἐπανόδου της. Τοῦτο εἴθισται καὶ ἐν Αἴνῳ.

Ὅταν γυνὴ ἐξέρχηται νύκτωρ μετὰ τοῦ βρέφους της, λαμβάνει ἐφ' ἑαυτῆς ὡς φυλακτήριον τεμάχιον ἄρτου.

2.

Γαμήλια ἔθιμα.

Ὅτε ἡ νυμφαγωγὸς ἔρχεται παρά τινι διὰ προξενείαν, ἅμα εἰσελθοῦσα εἰς τὴν οἰκίαν πλησιάζει πρῶτον εἰς τὴν ἑστίαν ἀνασκαλεύουσα τὸ πῦρ, ἔπειτα δὲ δηλοποιεῖ τὸν σκοπὸν τῆς ἐλεύσεώς της. Τοῦτο δέ, ἵνα ἐπιτύχῃ ἡ προξενεία καὶ ἀναφθῇ ὡς τὸ πῦρ.

Ὀφείλει ὁ γαμβρὸς νὰ ἔχῃ ἴδιον οἶκον· μικρὸν δὲ πρὸ τῶν γάμων ν' ἀγοράσῃ ὑποδήματα δι' ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας τῆς νύμφης. Μεταξὺ τῆς συνήθους προικὸς τῆς νύμφης ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἓν δισσάκιον πρὸς χρῆσιν τοῦ μέλλοντος συζύγου της.

Ἑκάστη εἰς τοὺς γάμους προσκεκλημένη ὀφείλει νὰ προσφέρῃ εἰς τὴν νύμφην ὡς δῶρον κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν γάμων της ἓν ἀγγεῖον πλῆρες τοῦ εἴδους, οὗ εὐπορεῖ, οἷον σίτου, κριθῆς, φασουλίων, σικάλεως καὶ τῶν ὁμοίων.

Ἑκάστῳ προσκεκλημένῳ ἢ αὐθορμήτῳ προσιόντι παραθέτουσιν ἅμα εἰσελθόντι τράπεζαν πρὸς ἑστίασιν.

(1) Τῆς κυρᾶς του.

Ἡ εἰς τοὺς γάμους πρόσκλησις γίνεται διὰ τῆς κομβύλης (τζότρας)· κρατῶν αὐτὴν πλήρη οἴνου ὁ πενθερὸς περιέρχεται εἰς τὰς οἰκίας καὶ θερμοπωλεῖα κιρνῶν· ὃν τινα δὲ κεράσει, ἐννοεῖται προσκεκλημένος.

Κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν γάμων, συνήθως μετὰ μεσημβρίαν, κρατῶν ὁ μὲν νυμφίος βομβύλην εἰς τὴν χεῖρα, χειρόμακτρον δὲ περικεχρυσωμένον εἰς τὸν ὦμον, καὶ συνοδευόμενος ὑπὸ συγγενῶν καὶ κλητῶν κρατούντων καὶ αὐτῶν ἀνὰ μίαν βομβύλην, παιανιζούσης καὶ τῆς ἠχηρᾶς ἀσκαύλης, πλησιαιτάτου δὲ συγγενοῦς τοῦ νυμφίου κρατοῦντος σημαίαν ἐρυθρὰν καὶ περίχρυσον, ἔρχεται εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ πενθεροῦ του ἵνα παραλάβῃ καὶ ὁδηγήσῃ τὴν νύμφην εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἔνθα συνήθως καὶ ἐκτελεῖται τὸ μυστήριον.

Εἰς δένδρον τῆς αὐλῆς ἢ εἰς ὑψηλόν τι μέρος βάλλουσι χειρόμακτρον ὡς σημαίαν, τὸ ὁποῖον ἀναβαίνων λαμβάνει ὡς δῶρον ὁ παῖς ὅστις εἰδοποιήσει πρῶτος τὴν ἔλευσιν τοῦ νυμφίου πρὸς παραλαβὴν τῆς νύμφης.

Κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν ὀφείλουσιν οἱ γονεῖς καὶ οἰκειακοὶ τῆς νύμφης νὰ ὦσι δυσείμονες ὡς τεκμήριον λύπης, ὅτι ἀπαίρεται αὐτῶν ἡ θυγάτηρ.

Μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ νυμφίου πρὸς παραλαβὴν τῆς νύμφης, στέλλουσι διὰ τῶν παρευρεθησομένων παίδων τὴν προῖκα τῆς νύμφης εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ νυμφίου ὑπὸ τὰ βλέμματα ἁπάντων τῶν προσκεκλημένων καὶ αὐτοκλήτων. Μετὰ τοῦτο κλείεται ἡ θύρα τοῦ θαλάμου, ἐν ᾧ εὑρίσκεται ἡ νύμφη, ὅτι δῆθεν δὲν παραδίδουσιν αὐτὴν τῷ νυμφίῳ. Τοῦτο δ' ἐνίοτε καὶ πραγματικὸν ἀποβαίνει, ἂν οὗτος δὲν ἀγοράσῃ ὑποδήματα διά τι μέλος τῆς οἰκογενείας τῆς νύμφης. Ἐὰν τοῦτο συμβῇ, ἀνάγκη νὰ φροντίσῃ ἓν ζεῦγος ὑποδημάτων καὶ οὕτω νὰ τῷ παραδοθῇ ἡ νύμφη.

Διὰ ν' ἀνοιχθῇ ἡ θύρα δίδει λάκτισμα κατ' αὐτῆς ὁ νυμφίος· μεθ' ὃ παρουσιάζουσιν αὐτῷ δίσκον ῥίπτοντι ἐν αὐτῷ νομίσματά τινα. Ὁ δὲ δίσκος εἶνε χύτρα χάλκινος, ἢ λοπάς, ἤ τι τοιοῦτο. Καθεσθέντι δὲ τῷ νυμφίῳ χαμαὶ ἔσωθεν τῆς θύρας τοῦ θαλάμου προσφέρουσιν ἀζυμίτην ἄρτον ἐσθίοντι. Ἐννοεῖται δ' ὅτι ἡ ἀσκαύλη δὲν παύεται παιανίζουσα τὸ κατ' αὐτὴν τὴν περίστασιν ἰδιάζον μέλος, ὅπερ οὐδέποτε ἐν ἄλλῃ περιστάσει παιανίζεται.

Ἡ νύμφη ἀπὸ τῆς πρωΐας μέχρι τῆς ἑσπέρας ὀφείλει νὰ ᾖ ὀρθία. Ὅσοι δὲ καὶ ἂν ἔλθωσιν εἰς τοὺς γάμους της, ἀσπάζεται αὐτῶν μικρῶν καὶ μεγάλων τὰς χεῖρας λαμβάνουσα δῶρον ἄσημά τινα νομίσματα. Κολλῶσι τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῆς διὰ κόλλας, ἵνα κρατῇ αὐτοὺς πάντοτε κλειστούς· τὸ δὲ ψυμίθιον τὸ ἐπὶ τὸ πρόσωπον τῆς νύμφης καὶ παρανύμφων, τολμῶ εἰπεῖν ὅτι ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ τὴν λίτραν. Ἔτι δὲ καλύπτει τὸ πρόσωπον τῆς νύμφης καὶ καλύπτρα διαφανής. Βάπτουσι δὲ καὶ τὰς παλάμας αὐτῆς διὰ τῆς κάνθης τόσον, ὥστε βλέπων τις αὐτὴν νομίζει ὅτι ἔσφαξέ τινα.

Ἀποδακὼν λοιπὸν ὁ νυμφίος δὶς ἢ τρὶς ἀπὸ τοῦ προσενεχθέντος αὐτῷ ἀζυμίτου ἀνιστάμενος ἐξέρχεται.

Ἡ δὲ νύμφη ὑπὸ δύο νεανιῶν συγγενῶν ὑποβασταζομένη σκύπτει βραδύτατα ἐνώπιον ἑνὸς ἑκάστου τῶν συγγενῶν αὐτῆς καὶ τοῦ νυμφίου ἀσπαζομένη τὰς χεῖράς των· τοῦτο δὲ λέγεται *προσκυνῶ*. Ἔπειτα δίδει ἑνὶ ἑκάστῳ χειρόμακτρον ἀσπαζομένη καὶ πάλιν τὴν χεῖρά του· αὐτὸς δὲ τῇ προσφέρει νομίσματά τινα ἀσπαζομένῃ καὶ πάλιν τὴν χεῖρά του· ἔπειτα ἄρχεται ἡ ἐκ τῆς πατρικῆς οἰκίας ἔξοδος τῆς νύμφης οὕτω:

Παιανιζούσης ἀσιγήτως τῆς ἀσκαύλης, ὑποβασταζομένη ἡ νύμφη, ὡς εἴπομεν, ὑπὸ δύω παρανύμφων νεανιῶν σκύπτει τρὶς ὅσον τὸ δυνατὸν βραδέως πρὸ τῆς ἐξόδου ἀπὸ τῆς θύρας τοῦ θαλάμου. Ἐξέρχεται βαρὺ βήματι προπγουμένης νεάνιδος καὶ κρατούσης ἔναντι αὐτῆς πυξίδα καὶ στηριζούσης ἐπὶ τὸ στόμιον τῆς πυξίδος κάτοπτρον, ἐστραμμένον πάντοτε πρὸς τὴν νύμφην, καὶ τοι ἔχουσαν κλειστοὺς τοὺς ὀφθαλμούς. Πρὶν ἡ ἐξέλθῃ τῶν θυρῶν τῆς οἰκίας καὶ τῆς αὐλαίας κλίνει ἡ, ὡς συνήθως λέγουσι, *προσκυνεῖ* βραδέως τρὶς κύπτουσα παρὰ πολὺ πρὸς τὴν γῆν. Ἀφοῦ ἐξέλθωσι τῆς αὐλαίας θύρας, τότε τοὺς ὑποβαστάζοντας τὴν νύμφην νεανίας διαδέχονται νεάνιδες. Ὅθεν ἡγουμένων, τῆς ἀσκαύλης, τῶν βομβυλούχων συγγενῶν, τοῦ σημαιοφόρου παρανύμφου, καὶ τοῦ νυμφίου, ἕπεται ἡ νύμφη προχωροῦσα ὡς νύμφη βραδύτατα καὶ *προσκυνοῦσα* τρὶς καὶ βραδέως εἰς ἑκάστου φίλου ἢ φίλης θύραν. Ἐλθόντων εἰς τὴν ἐκκλησίαν *προσκυνεῖ* τρὶς πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς αὐλαίας θύρας· τὸ αὐτὸ πράττει καὶ εἰς τὴν τοῦ νάρθηκος (ἂν ὑπάρχῃ νάρθηξ) καὶ εἰς τὴν τοῦ ναοῦ.

Ἐν Καβαζηκίῳ (χωρίῳ τῆς Φέρρας) πρὶν ἢ εἰσέλθῃ ἡ νύμφη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν χρίει διὰ τῶν δακτύλων τῆς δεξιᾶς της βούτυρον καὶ ποιεῖ εἰς τὰς παραστάδας τῆς θύρας δι' αὐτοῦ τὸ σημεῖον τοῦ τιμίου σταυροῦ.

Digitized by Google

Ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ μυστηρίου μετὰ τὸ πιεῖν τὸ νενομισμένον ποτήριον λαμβάνει ὁ ἱερεὺς ἔκ τινος προσφορᾶς ὀλίγην ψίχαν, ἣν περ ἐμβάψας εἰς κύλικα ἐμπεριέχοντα μέλι ἢ ἔψημα (διότι παραθέτουσι παρὰ τῷ τετρασκελίῳ κάνιστρον περιέχον μίαν προσφοράν, ἕνα κύλικα ἐψήματος ἢ μέλιτος, βαμβακόσπορον καί τινα κάρυα καὶ ἀμύγδαλα), προσφέρει διὰ τῶν δακτύλων του εἰς τὰ χείλη τῶν νεονύμφων καὶ τοῦ συντέκνου αὐτῶν, ψάλλοντος τοῦ ἱεροψάλτου· «Ὁ γλυκασμὸς τῶν Ἀγγέλων κτλ.». Μετὰ τοῦτο ἁπτόμενος ὁ μὲν ἱερεὺς τοῦ σημαιοφόρου παρανύμφου, οὗτος δὲ τοῦ νυμφίου, περιφέρονται κύκλῳ τοῦ τετρασκελίου ὡς νενόμισται, ἐνῷ τις τῶν κλητῶν ῥαίνει αὐτοὺς βαμβακόσπορον, κάρυα, κλπ.

Μετὰ τὸ μυστήριον φέρεται τὸ νέον ζεῦγος εἰς τὸν οἶκον τοῦ νυμφίου ἢ διὰ ψαλμῳδίας ἡγουμένων φανῶν καὶ ἐξαπτερύγων ἢ διὰ τῆς ποθητῆς αὐτοῖς ἀσκαύλης, ἀλλ' οὐχὶ βραδέως προχωροῦν ὡς τὸ πρότερον ἀλλὰ γοργῷ βήματι. Εἰσερχόμενον δὲ ῥαίνουσι καὶ πάλιν βαμβακόσπορον κλπ. ποτίζοντες αὐτὸ καὶ οἶνον.

Σπανίως παρευρίσκονται εἰς τὴν τελετὴν τοῦ μυστηρίου οἱ γονεῖς τῆς νύμφης. Ἀπαγαγόντων δὲ τὴν θυγατέρ' αὐτῶν ἀπὸ τῆς οἰκίας πρὸς τὸ εὐλογηθῆναι, παύει ὁ γάμος καὶ ἡ χαρὰ δι' αὐτούς· ὀλίγοι δ' ἔρχονται εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ των μετὰ τὸ μυστήριον διὰ νὰ συνευφρανθῶσι καὶ αὐτοὶ μετὰ τῶν τοῦ γαμβροῦ συγγενῶν.

Θεωρεῖται ἀπαίσιον τὸ νὰ παρευρίσκωνται νεάνιδες κατὰ τὴν τελετὴν τοῦ μυστηρίου· ὅθεν τούτου ἐκτελουμένου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὀρχοῦνται αὗται εἰς τὴν πλατεῖαν παιανιζούσης τῆς ἀσκαύλης.

Προσφέρουσιν ἐκ μέρους τῆς νύμφης τῷ συντέκνῳ χιτῶνα ὑφαντόν.

Μετὰ τρεῖς ἡμέρας τῶν γάμων ἐνδυθεῖσα τὰ νυμφικὰ ἐνδύματα ἡ νύμφη, μηδ' αὐτοῦ τοῦ χρυσηλάτου ἐξαιρουμένου, καὶ λαβοῦσα ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ χειρὶ ἄντλημα, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ προχύτην, ἔρχεται ἀργῷ βήματι εἰς τὸ πλησιαίτατον φρέαρ.

Ἀντλεῖ ὕδωρ ἐκ τοῦ φρέατος τετράκις, καὶ ἐγχειρίζουσα τὸ ἄντλημα πλῆρες εἰς νεάνιδα συγγενῆ τοῦ συζύγου της ἀσπάζεται τὴν χεῖρ' αὐτῆς εἰς πᾶσαν δόσιν τοῦ ἀντλήματος· αὕτη δ' ἕκαστον ἄντλημα ἐκκενόνει ἔξωθεν τοῦ φρέατος εἰς τὰ τέσσαρα μέρη αὐτοῦ· ἡ δὲ νεόνυμφος διανέμει ὀβολοὺς εἰς τὰ παιδία καὶ κοράσια, ἀσπαζομένη τὰς χεῖράς των. Πληρώσασα τὸ ἄντλημα καὶ τὸν προχύτην καὶ λαμβάνουσα αὐτὰ εἰς τὰς χεῖρας ἐπανέρχεται ἀργῷ τῷ βήματι εἰς τὴν οἰκίαν, ἔνθα παρουσιάζει τῷ συζύγῳ της λεκάνην καὶ χειρόμακτρον· καὶ αὐτὴ μὲν παραχέει, ἐκεῖνος δὲ νίπτεται, μεθ' ὃ ῥαντίζει αὐτὴν διὰ τῶν χειρῶν του ἐρωτικοῦ ἀστεϊσμοῦ χάριν.

3.

Νεκρικά.

Κατὰ τὴν ἐκφορὰν νεκροῦ προηγεῖται γυνὴ βαστάζουσα πίνακα ἔχοντα μίαν παροψίδα κολλύβων καὶ τρεῖς ἢ τέσσαρας ἄρτους. Κοσμοῦσι τὸν νεκρὸν ἢ διὰ χειρυφαμμένων ἢ δι' ἀγοραστῶν χειρομάκτρων, τὰ ὁποῖα περὶ τὸ τέλος διαμερίζουσιν εἰς τὸν ἱερέα, τὸν ψάλτην καὶ τοὺς ἐκφέροντας τὸν νεκρόν. Μετὰ τὴν ταφὴν τοῦ νεκροῦ νίπτονται ἐπὶ τοῦ μνήματος πάντες οἱ μετασχόντες τῶν τῆς ταφῆς. Πρὸ τῆς ταφῆς ὅμως ῥίπτουσι πάντες ἐπὶ τοῦ νεκροῦ δράκα χοός. Ἐν Αἴνῳ δὲ ποιοῦσι τοῦτο ἵνα μὴ βλέπωσι τὸν νεκρὸν καθ' ὕπνον. Καθεσθέντες δὲ παρὰ τοῖς μνήμασι συγγενεῖς καὶ ξένοι μεταλαμβάνουσι τοῦ ἄρτου (1), τοῦ οἴνου καὶ τῶν κολλύβων μακαρίζοντες τὸν μεταστάντα. Μετὰ τοῦτο ὅ τε ἱερεύς, ὁ ψάλτης καὶ οἱ αἴροντες τὸ φέρετρον ἔρχονται εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀποθανόντος· ἐκεῖ δὲ ὑπάρχει παρατεθειμένη τράπεζα ποικίλων νηστησίμων βρωμάτων καὶ κολλύβων. Ἔτι δὲ ὑπάρχει ἐπὶ τῆς τραπέζης καὶ πινάκιον περιέχον ὕδωρ καθαρὸν καὶ λαμπάδα ἀνημμένην καὶ κεκολλημένην ἐπὶ τοῦ χείλους τοῦ πινακίου, καὶ θυμιατήριον μετὰ θυμιάματος καὶ πυρός. Τοῦτο λαμβάνων ὁ ἱερεὺς καὶ θυμιῶν εὐλογεῖ καὶ ψάλλει τὸ Τρισάγιον κλπ. Μετὰ τοῦτο τρώγουσι διὰ τῶν δακτύλων καὶ οὐχὶ διὰ περονῶν καὶ μύστρων ὡς σύνηθες· πίνουσι δὲ καὶ οἶνον μακαρίζοντες τὸν τεθνηκότα. Ὅτε φέρουσι τὸ νεκροφορεῖον εἰς τὸν οἶκον πρὸς ἐκφορὰν τοῦ νεκροῦ, καὶ ὅτε φέρουσιν αὐτὸ ἀπὸ τοῦ τάφου εἰς τὴν ἐκκλησίαν κενόν, βαστάζουσιν αὐτὸ πρηνές.

Τὰ τρίτα τοῦ ἀποθανόντος γίνονται οὕτως: Ἡ συγγενὴς τοῦ μνημονευομένου φέρει τὰ κόλλυβα ἔξω εἰς τὰ μνήματα προσκαλοῦσα τὸν ἱερέα καὶ ἄλλας πολλὰς γυναῖκας. Ἐκεῖ δὲ

(1) Ἐν Αἴνῳ ὁ ἄρτος οὗτος λέγεται συγχώριον (τό), καὶ διαμοιράζεται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἅμα ἀρχομένης τῆς νεκρωσίμου ἀκολουθίας.

Digitized by Google

πλησίον τοῦ τάφου τοῦ μνημονευομένου παραθέτουσι τράπεζαν διαφόρων βρωμάτων νηστισίμων, τοιαῦτα δὲ εἶνε πλακούντια, ὀρίζιον, καὶ τὰ παραπλήσια· ἔτι δὲ καὶ παντοῖα ὀπωρικά, ὡς μῆλα καὶ ἀπίδια, καὶ τὰ ὅμοια, μεταξὺ δὲ καὶ κόλλυβα. Ὅθεν ὁ μὲν ἱερεὺς θυμιάσας ψάλλει τὸ Τρισάγιον· τῶν δὲ γυναικῶν ἑκατέρα κύπτουσα ἐπὶ τὸ μνῆμα τοῦ προαποθανόντος συγγενοῦς της ὀλοφύρεται κλαυθμῷ ψάλλουσα διάφορα ἀντικείμενα αὐτοῦ. Ἔπειτα λαμβάνουσαι διὰ τῶν δακτύλων τρώγουσι μακαρίζουσαι τὸν τριήμερον.

4.

Γοητεῖαι καὶ μαγγανεῖαι.

Λέγεται ὅτι αἱ λεχοῖ ὑπόκεινται ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν πονηρῶν πνευμάτων. Ὅθεν ἂν λεχώ τις πάθῃ ὑπ' αὐτῶν, σταθμίζουσιν αὐτὴν δι' ἐρήμων χαλκωμάτων· τουτέστι διὰ χαλκωμάτων (ὡς λέβητες, λοπάδες κλπ.) μὴ ἐχόντων ἰδιοκτήτας. Τοιαῦτα δ' εὑρίσκονται εἴς τινα χωρία τῆς Φέρρας διατηρούμενα ὡς ἱερὰ κειμήλια.

Κατασκευάζουσι μεγάλην ζυγόν, καὶ εἰς μὲν τὴν μίαν πλάστιγγα βάλλουσι τὴν ἀσθενῆ, εἰς δὲ τὴν ἄλλην τὰ ἔρημα χαλκώματα, προσθέτοντες ἐπίσης καὶ ἄλλα ἐπ' αὐτῶν διάφορα χαλκώματα, ὅσα ἀπαιτοῦνται ἵνα ἰσοσταθμισθῶσι μετὰ τῆς ἀσθενοῦς. Μετὰ τὸ ὁποῖον λέγεται ὅτι ἰᾶται ἡ ἀσθενής.

Λέγουσι δὲ ἐρέμιασμα, ἐρεμιάζω, ὃ ἐστι σταθμίζω δι' ἐρήμων χαλκωμάτων.

Κατὰ τῆς ἐπιζωοτίας

Ὅταν ὑπάρχῃ ἐπιζωοτία, εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ χωρίου ἀνάπτουσι πυράς τινας ἐκ νέου πυρός, καὶ διὰ μέσου αὐτῶν ἀναγκάζουσι τὰ κτήνη νὰ διέλθωσι. Τοῦτο δὲ εἶδον ἰδίοις ὄμμασιν ἐν Φέρρᾳ περὶ τὰ τέλη τοῦ Ὀκτωβρίου μηνός.

Ἐνίοτε ἀλείφουσι πίσσαν ἕνα χοῖρον, καὶ ἀφοῦ ἀνάψωσιν αὐτὸν ἀπὸ νέου πυρὸς ἀφίνουσιν αὐτὸν μεταξὺ τῆς ἀγέλης τῶν κτηνῶν· ὁ δὲ χοῖρος τρέχει ἐν μέσῳ αὐτῶν ἔνθεν κἀκεῖθεν γρυλλίζων ἐν ὅλαις δυνάμεσιν, ἕως ὅτου γένηται παρανάλωμα μὲν τοῦ πυρός, θῦμα δ' οἰκτρὸν τῆς ἀνθρωπίνης δεισιδαιμονίας.

Λέγεται δ' ὅτι δι' αὐτῶν ἡ ἐπιζωοτία ἐκλείπει. Τὸ δὲ νέον πῦρ ἀνάπτουσι διὰ τῆς τρίψεως δύο ξηρῶν ξύλων βάλλοντες πυρίτιδα καὶ ἔναυσμα εἰς τὸ μέρος, ὅπερ ἐλπίζεται ὅτι θ' ἀναφθῇ.

Τὰ σκατοπούλια.

Ἀγνοῶ τίνος πτηνοῦ λαμβάνει ὡὰ ἡ γόησσα, τὰ ὁποῖα καὶ ἐκκολάπτει αὐτὴ ὑπὸ μάλης ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας, μετὰ τὰς ὁποίας ἐκκολάπτονται πτηνὰ (μέλανα νομίζω) ὀνομαζόμενα *σκατοπούλια*. Κατ' αὐτὸ τὸ τεσσαρακονθήμερον διάστημα εἶνε ἠναγκασμένη νὰ μὴν ἐξέρχηται ἡ γόησσα τῆς οἰκίας της· ἂν τυχὸν δ' ἐξέλθῃ οὔτε λαμβάνει, ἀλλ' οὔτε ἀνταποδίδει χαιρετισμὸν εἴς τινα· ἀλλὰ κάτω νεύουσα ὑπάγει εἰς τὴν ἐργασίαν της. Μεταχειρίζεται δ' αὐτὰ ἵνα στειρεύσῃ τὸ γάλα τῶν δαμάλεων τῶν γειτόνων της, καὶ πληθύνῃ τὸ τῶν ἰδίων δαμάλεων.

Διηγοῦνται, ὅτι ἀφοῦ ἐκκολαφθῶσι, πέτονται τὴν νύκτα πάντοτε, ἐκβάλλοντα ἀπαίσιόν τινα κρωγμόν· εἰς ὁποίας δὲ οἰκίας τὴν στέγην ἐπικαθήσουσι στειρεύει τὸ γάλα τῶν δαμάλεων τοῦ οἰκοδεσπότου, ἀμέλγοντος κίτρινον ὕδωρ. Ἐνῷ ἀπεναντίας αἱ τῆς ἐκκολαψάσης τὰ σκατοπούλια δαμάλεις χορηγοῦσιν αὐτῇ ἀρθονώτατον τὸ γάλα.

Χωρικοὶ οἱ παθόντες διηγοῦνται τοῦτο κἀμὲ πείθουσι.

Δ'.

Παιδιαὶ ἀμφοτέρων τῶν φύλων.

Ἐν Αἴνῳ.

1. *Ὁμάδες.*

(Ἑλλην. Χερμάδες).

1. Ὁμάδα ἢ ἁμάδα λέγεται ἐν Αἴνῳ πέτρα ἢ πλὰξ μιᾶς περίπου σπιθαμῆς πλάτους, ἑνὸς δὲ καὶ ἡμίσεως σχεδὸν δακτύλου πάχους. Παίζονται δὲ αἱ χερμάδες ἐν Αἴνῳ πρός τε κερδοσκοπίαν καὶ πρὸς διασκέδασιν. Ἡ κερδοσκοπία ἔχει ἓν καὶ μόνον παιγνίδιον: *ὁ κερδῶος κῶνος* (συνήθ. κοῦκκος). Πρὸς διασκέδασιν ὑπάρχουσι δύο παιδιαί: *οἱ σκοποὶ* (τὰ σημάδια). *καὶ ὁ περίεργος κῶνος* (συνήθ. κούκκ(ου)-τσμπρίκι).

Digitized by Google

Χερμάδες. Α' Ὁ κερδῷος κῶνος. (r).

2. Ὁ *κερδῷος κῶνος* παίζεται οὕτω. Κατασκευάζουσιν ἕνα λίθον ἔχοντα τὸ μέγεθος ὠοῦ, εἰς σχῆμα τοιοῦτον, ὥστε καὶ νὰ ἵστῆται καὶ δέχηται ἐπίσης ἐπὶ τῆς κορυφῆς ὀβολούς· ὀνομάζεται δὲ *κοῦκκος* (κῶνος;). Τοποθετοῦσι τὸν *κῶνον* εἴς τι μέρος τῆς ὁδοῦ ἐπίπεδον, ἀντικρὺ δὲ τούτου κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν καὶ εἰς ἀπόςασιν ἀνάλογον τῶν δυνάμεων τῶν παικτῶν, βάλλουσι μίαν πέτραν οὐχὶ μικρὰν ὀνομάζοντες αὐτὴν *σημάλι* ἢ πέτραν (σκοπός). Βάλλουσιν ἔπειτα ἀνὰ ἕνα ὀβολὸν (πεντάραν ἢ δεκάραν) ἕκαστος τῶν παικτῶν ἐπὶ τοῦ *κώνου*, τοὺς ὁποίους τοποθετεῖ καλῶς ἐπ' αὐτοῦ ὁ λεγόμενος κουκκοτζῆς (κωνοφύλαξ;) εἰς ὢν καὶ οὗτος ἐκ τῶν παικτῶν οὐχὶ ὅμως μετὰ χερμάδος, ἀλλὰ παραφυλάττει τὸν κῶνον, καὶ ἐλπίζει ἐκ τῆς τύχης αὐτοῦ· ὅθεν καὶ *κουκκοτζῆς* ἐκλήθη. Τὸ δ' ἐπὶ τοῦ κώνου βάλλειν ὀβολοὺς λέγεται *στήνω*.

3. Ῥίπτουσιν ἀκολούθως οἱ παῖκται κατὰ σειρὰν τὰς χερμάδας των πρὸς τὸν *σκοπόν*· οὗτινος δὲ ἡ χερμὰς πηγαίνει πλησίον τοῦ *σκοποῦ*, οὗτος πρωτεύει εἰς τὴν κατὰ τοῦ *κώνου* βολήν. Τοῦτο δὲ λέγεται παρὰ τῶν παικτῶν *πιάνω*, *ἔχω* καὶ *φυλάγω* (πρωτεύω).

4. Ἂν τύχῃ ἀμφιβολία περὶ τοῦ τίς πρωτεύει, τότε καταμετροῦσι τὸ μεταξὺ *σκοποῦ* καὶ χερμάδων διάστημα διὰ ποδὸς ἢ διὰ ξυλαρίου, εἴτε καὶ διὰ δακτύλων.

5. Ὁ πρωτεύσας ῥίπτει κατὰ τοῦ *κώνου* τὴν χερμάδα, οὕτω πως ὥστε συρομένη αὕτη νὰ φθάσῃ πρὸς αὐτόν. Καὶ ἂν μὲν προσβάλῃ τὸν *κῶνον*, καὶ οὗτος μὲν κυλισθῇ μακράν, οἱ δὲ ὀβολοὶ μείνωσι πλησίον τῆς χερμάδος, κερδίζει αὐτοὺς ὁ ῥίψας τὴν χερμάδα· ἂν ὅμως οἱ ὀβολοὶ πέσωσι πλησίον τοῦ *κώνου*, κερδίζει αὐτοὺς ὁ κωνοφύλαξ.

6. Κατὰ περίςασιν ὅμως ἂν ἡ χερμὰς προσβάλῃ τὸν κῶνον, καὶ φύγωσιν ἀμφότεροι, σταθῶσι δέ που ἐγγίζοντες ἀλλήλων, τότε λέγεται ὅτι εἶνε *τζίτζος*, καὶ ὡς ἐκ τούτου οὐδεὶς αὐτῶν κερδίζει, ἀλλ' ἕτερος παίκτης ῥίπτει τὴν ἰδίαν αὐτοῦ χερμάδα πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο, καὶ ἂν μὲν διαιρέσῃ αὐτούς, θὰ προκύψῃ βεβαίως μία τῶν ἄνω περιστάσεων (§ 5), εἰ δὲ μὴ, ῥίπτει ἄλλος πάλιν παίκτης, καὶ οὕτω κθξ. Ἂν ὅμως δὲν διαιρεθῶσι παρ' οὐδεμιᾶς χερμάδος, τότε *στήνουσιν* ἐκ νέου τοὺς αὐτοὺς ὀβολούς.

7. Ἂν ὅλοι ῥίπτοντες δὲν προσβάλωσι τὸν κῶνον διόλου, ἐπαναλαμβάνουσι τὴν βολὴν κατὰ τὴν αὐτὴν σειράν, ἀφίνοντες ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ χερμάδα, εἰς ὅ,τι μέρος ἤθελε σταθῇ μόνη ῥιπτομένη· διότι ἐνδέχεται νὰ τιναχθῇ πλησίον αὐτῆς ὀβολός τις, ἂν ἕτερος προσβάλῃ τὸν *κῶνον*.

8. Ὅταν χερμὰς προσβάλῃ τὸν κῶνον οὕτως, ὥστε αὐτὸς μὲν νὰ κυλισθῇ μακράν, οἱ δὲ ὀβολοὶ νὰ τιναχθῶσιν ἐπὶ τῆς χερμάδος μένοντες ἐπ' αὐτῆς, τότε λέγεται ὅτι τοὺς *πῆρε δίσκῳ*.

9. Ἂν χερμάς τις ῥιπτομένη ἀπὸ τοῦ μέρους τοῦ *κώνου* κατὰ τοῦ *σκοποῦ* [πρὸς τὸ *πρωτεύσειε* (§ 3), σταθῇ ἐπακομβοῦσα ἐπὶ τοῦ *σκοποῦ*, τότε λέγεται Παναγιά, καὶ δὲν ἰσχύει πλέον ἄλλη χερμὰς ὅσον πλησιέστερόν κεν ἤθελε ὑπάγει πρὸς τὸν *σκοπόν*· ἐκτὸς ἂν ἑτέρα χερμὰς ἐπικαθίσῃ τοῦ *σκοποῦ*, καὶ τότε κατισχύει τῆς Παναγίας.

10. Ὅταν τις παίκτης ῥίψῃ τὴν χερμάδα αὐτοῦ κατὰ τοῦ *κώνου*, αὕτη δὲ σταθῇ πρὸ τούτου, ἀναστέλλει αὐτὴν ὀλίγον ἀπέναντι τοῦ *σκοποῦ*, βάλλων ὑπ' αὐτὴν λιθίσκους ὅπως ῥιπτομένη ἑτέρα χερμὰς ὠθήσῃ αὐτὴν πρὸς τὸ μέρος τοῦ *κώνου*· οὕτω δὲ ἐνδέχεται νὰ κερδίσῃ τοὺς ὀβολοὺς *δίσκῳ* (8) ἢ ἄλλως πως.

12. Ὅταν παίκτης τις μέλλῃ νὰ ῥίψῃ κατὰ τοῦ *κώνου*, οὖσης ἑτέρας χερμάδος πρὸ τούτου, ἢ πλησίον αὐτοῦ, τότε συμφωνεῖ, ἂν θέλῃ. μετὰ τοῦ κατόχου αὐτῆς, ἢ νὰ διαμοιρασθῶσι τοὺς ὀβολούς, ἂν προσβάλῃ τὸν *κῶνον* καὶ κερδίσῃ εἰς ἐξ αὐτῶν τῶν δύο, ἢ μόνον ἕνα ὀβολὸν (δηλ. τὸ στήσιμον) νὰ δίδῃ ὁ κερδίσας εἰς τὸν μὴ κερδίσαντα. Αὐτὴ, αὕτη ἡ συμφωνία γίνεται καὶ μετὰ τοῦ *κωνοφύλακος*.

13. Ἂν δύο ἐν ταὐτῷ χερμάδες, ἡ χερμὰς καὶ *κῶνος*, μετὰ τὴν προσβολὴν ἀπέχωσι τῶν ὀβολῶν ἐξίσου, ῥίπτει ἕτερος παίκτης, καὶ οὕτω θὰ προκύψῃ τι δίκαιον (§ 5). Ἂν ὅμως δὲν πράξῃ τι οὐδεὶς τῶν ἄλλων παικτῶν, ἀναγκασθῇ δὲ ὁ διαφιλονεικῶν τοὺς ὀβολοὺς ἵνα ῥίψῃ ἐκ νέου, τότε δικαίῳ τῷ λόγῳ ἀνήκουσιν εἰς τὴν διαμένουσαν χερμάδα ἢ εἰς τὸν κῶνον, ἂν διαφιλονεικῶνται μετ' αὐτοῦ οἱ ὀβολοί· διότι δὲν μένει πλέον ἑτέρα διαφιλονεικοῦσα μετ' αὐτοῦ τὸ κέρδος. Ἂν ὅμως οἱ παῖκται ἦνε δύο, τοὐτέστιν εἷς παίκτης μετὰ χερμάδος καὶ ὁ *κωνοφύλαξ*, τότε τυχούσης τῆς ἄνω περιστάσεως *στήνουσιν* ἐκ νέου τοὺς αὐτοὺς ὀβολούς.

13. Ἂν θέλωσιν οἱ παῖκται διαδέχονται τὸν *κωνοφύλακα* κατὰ σειράν.

Digitized by

14. Ὅταν παίκτου τινὸς χερμὰς ῥιπτομένη παρ' αὐτοῦ κατακυλίηται ὀρθία φεύγουσα ταχέως καὶ μακράν, ἀστειευόμενοι οἱ ἄλλοι ἐκφωνοῦσιν αὐτῷ τουρκιστὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον: ἄγε, τοῦ πατρός σου ἀμαξηλάτου ὄντος καὶ σὺ ἀμαξηλάτης γενήσῃ.

15. Πρὸς τούτοις λαμβάνει χώραν καὶ δόλος εἰς ταύτην τὴν παιδιάν. Πολλάκις ὁ *κωνοφύλαξ* ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ἄλλων παικτῶν προσκολλᾷ τοὺς ὀβολοὺς διὰ πηλοῦ ἐπὶ τοῦ *κώνου*· σκάπτει καὶ βάλλει αὐτόν· ὄπισθεν δὲ τούτου βάλλει λιθίσκον ὥστε οὕτως ἔχων ὁ κῶνος ἐκτὸς ὅτι πολὺ δὲν ἀπομακρύνεται προσβληθείς, ἀλλὰ καὶ ἀναπηδᾷ λαμβάνων μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς ὀβολούς.

16. Οἱ δὲ λοιποὶ παῖκται ἀπατῶσιν ἀλλήλους μετατοπίζοντες τὰς χερμάδας των πλησιέστερον τοῦ *σκοποῦ*, ἢ τοῦ κώνου κατὰ τὴν περίστασιν.

17. Παίζεται ἡ παιδιὰ αὕτη ὡς καὶ πᾶσαι αἱ διὰ τῶν χερμάδων ὑπὸ τῶν ἀρρένων μόνων. Πολλάκις μικρὰ παιδία ἀντὶ ὀβολῶν μεταχειρίζονται τεμάχια ὑέλου.

Χερμάδες.

Β'. Οἱ σκοποί (r).

(Συνήθ. Σημάδια).

1. Εἰς τὴν παιδιὰν ταύτην βάλλουσί που δύω λίθους οὐχὶ μείζονας τῶν χερμάδων, ἀπέχοντας ἀπ' ἀλλήλων κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν καὶ εἰς διάστημα ἀνάλογον τῶν φυσικῶν δυνάμεων τῶν παικτῶν. Αὐτοὶ οὗτοι οἱ λίθοι ἐν ὥρᾳ τῆς παιδιᾶς ὀνομάζονται *σημάδια* (σκοποί).

2. Οἱ παῖκται διαιροῦνται εἰς δύω ἰσαρίθμους ἑταιρίας, ἐχούσας ἀνὰ ἕνα ἀρχηγὸν (μάνα), καὶ εἰς ἑταίρους ὀνομάζοντας ἀλλήλους *ζυγάλια*· ἔχει δὲ ἕκαστος ἰδίαν χερμάδα, καθὼς καὶ ἐν τῇ παιδιᾷ τοῦ *κώνου*.

3. Δύω παῖκται γίνονται *ζυγάλια* ἐναγκαλιζόμενοι οὕτω πως, ὥστε ὁ μὲν ἔχει τὴν δεξιάν του ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου τοῦ *ζυγαλίου* του· τὸ δὲ *ζυγαλίον* του τὴν ἀριστερὰν αὐτοῦ ἐπὶ τὸν ἀριστερὸν ὦμον ἐκείνου.

4. Δύω μεγαλήτεροι κατὰ τὴν ἡλικίαν γίνονται ἐπίσης *ζυγάλια*, ὀνομαζόμενοι μάναις (ἀρχηγοί). Ἐναγκαλιζόμενοι καὶ οὗτοι καθ' ὃν τρόπον προείπομεν μεθίστανται ἀπὸ τῆς ὄψεως τῶν λοιπῶν, καὶ συμφωνοῦσιν ἐπὶ τῶν δύω δακτύλων τοῦ λιχανοῦ καὶ μέσου (τῶν λοιπῶν κλειομένων) τῆς χειρὸς ἑνὸς τούτων, ἐκλέγοντες ἀμφότεροι ἕνα ἐκ τῶν δύω δακτύλων, εἶτα ἔρχονται εἰς ἓν ἕκαστον ζεῦγος τῶν *ζυγαλίων*, τὸ ὁποῖον ἐκλέγει ἕνα τῶν δύω δεικνυομένων αὐτοῖς δακτύλων· οὕτω δὲ λαμβάνει ἕκαστος ἀρχηγὸς ὡς συνεταίρους τοὺς ἐκλεξαμένους τὸν αὐτὸν δάκτυλον, ὅπερ καὶ αὐτός· ὅθεν καὶ σχηματίζονται οὕτως αἱ δύω ἑταιρίαι.

5. Ῥίπτει τὴν χερμάδα του εἷς ἐξ αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς *σκοποῦ* πρὸς τὸν ἄλλον προσπαθῶν ἵνα πλησιάσῃ αὕτη πρὸς αὐτὸν ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον· μετὰ τοῦτον ῥίπτει ἕτερος τῆς δευτέρας ἑταιρίας, προσπαθῶν καὶ οὗτος νὰ πλησιάσῃ περισσότερον τοῦ πρώτου πρὸς τὸν *Σκοπόν*, καὶ οὕτω καθεξῆς ῥίπτουσιν ἀλληλοδιαδόχως οἱ παῖκται ἀμφοτέρων τῶν ἑταιριῶν, ἀμιλλόμενοι τίς νὰ πλησιάσῃ τοῦ *Σκοποῦ* περισσότερον διὰ νὰ πρωτεύσῃ. Τούτου γενομένου γράφει ὁ γραμματεὺς (γιαζιτζῆς, διότι καὶ τοιοῦτος ὑπάρχει, οὐδέτερος ὤν) ἐπὶ τῆς γῆς διὰ ξυλαρίου μίαν γραμμὴν σημαίνουσαν τὸν ἀριθμὸν 1. Ἂν πρωτεύσῃ εἰς τὸν ἕτερον *σκοπὸν* πάλιν ἡ αὐτὴ ἑταιρία, σύρει πάλιν ὁ γραμματεὺς καὶ ἄλλην γραμμὴν πλησίον τῆς πρώτης· ἂν ὅμως πρωτεύσῃ εἰς τὸν δεύτερον *σκοπόν*, ἡ ἄλλη ἑταιρία, τότε ὁ γραμματεὺς σύρει γραμμὴν εἰς ἰδιαίτερον μέρος διὰ λογαριασμὸν αὐτῆς. Τοῦτο δὲ γίνεται μέχρις οὗ συμπληρωθῇ ὁ προσυμπεφωνημένος ἀριθμός, μετὰ τὸ ὁποῖον κερδίζει ἡ προσυμπληρώσασα τοῦτον ἑταιρία· ὅθεν καὶ ἐπιβαίνουσι τὰ μέλη αὐτῆς ἐπὶ τῶν ῥάχεων τῶν τῆς ἄλλης ἑταιρίας, φερόντων αὐτοὺς ἐφ' ἱκανὸν διάστημα τόπου. Τοῦτο δ' ἔστι τὸ κέρδος καὶ ἡ ἀμοιβή, λέγεται δὲ *καβάλαις* (ἐπιβάσαι).

6. Ἂν συνεταίρου τινὸς ἑταιρίας πρωτεύσαντος, ἕτερος συνεταῖρος τῆς ἄλλης ἑταιρίας πηγαίνῃ ἔτι πλησιέστερον ἐκείνου πρὸς τὸν *σκοπόν*, τότε λέγεται τοῦτο *σὲ πιάνω*, *σ' ἔχω* (πρωτεύω σου). Ἂν λοιπὸν χερμὰς παίκτου ἑταιρίας τινὸς πλησιάσῃ πρὸς τὸν *σκοπόν*, οὐδεὶς δὲ παίκτης τῆς ἄλλης ἑταιρίας δυνηθῇ νὰ πρωτεύσῃ αὐτοῦ, τότε μένει ἀνωφελὴς ἡ βολὴ τῶν συνεταίρων τοῦ πρωτεύσαντος, δι' ὅπερ καὶ δὲν ῥίπτουσι διόλου πρὸς τὸν *Σκοπόν*, ἀλλ' ἔρχονται ἄπρακτοι πρὸς αὐτόν, ἵνα ῥίψωσιν αὐτόθεν πρὸς τὸν ἄλλον *Σκοπόν*, ἂν ἡ χρεία τὸ καλέσῃ.

7. Κατ' ἀρχὰς τῆς παιδιᾶς εἶνε ἀδιάφορον περὶ τοῦ τίς θὰ ῥίψῃ πρῶτος πρὸς τὸ πρωτεύσειν· ἀλλ' ἐν τῇ μέσῃ αὐτῆς πρωτεύει πάντοτε

Digitized by Google

ὁ ῥίπτων πλησιέστερον τὴν χερμάδα του πρὸς τὸν *σκοπόν*.

8. Καὶ εἰς τὴν παιδιὰν ταύτην ὑπερισχύει ἡ Παναγία εἰς τὸ πρωτεύειν, ἐκτὸς ὅταν ἑτέρα χερμὰς ἐπικαθήσῃ τοῦ *σκοποῦ* (χερμ. Κερδ. κῶν. §. 9.).

9. Ὑπὸ τῶν ἀρρένων μόνων παίζεται ἡ παιδιὰ αὕτη. Ὅταν δὲ παίζωσιν ἡλικιωμένοι, ἐπειδὴ ἔχουσι χερμάδας ἀναλόγους τῶν δυνάμεών των, ἐμπήγουσιν εἰς τὴν γῆν καρφία ἀντὶ λίθων ὡς *σκοπούς*, διὰ νὰ μὴ μετατοπίζωνται ἐκ τῆς δυνάμεως τῆς βολῆς.

10. Μετὰ τὴν ὁλοτελῆ παῦσιν τῆς παιδιᾶς κράζουσιν ἐφ' ἱκανὴν ὥραν οἱ κερδίσαντες *καβάλαις* (ἐπιβασίας)· «πήραμε καβάλαις καὶ χαρήκαμε». Τοῦτο δὲ συνεθίζεται καθ' ὅλας τὰς παιδιάς, καθ' ἃς οἱ κερδίσαντες ἐπιβαίνουσιν ἐπὶ τῶν νώτων τῶν νικηθέντων φερόμενοι ἐπ' αὐτῶν ἐφ' ἱκανὸν διάστημα.

Χερμάδες.

Γ'. Ὁ περίεργος κῶνος (γ).

(Συνήθ. τοῦ κούκκου τὸ μπρίκι).

1. Εἰς ταύτην τὴν παιδιὰν ἔχουσιν ἕνα κῶνον (κοῦκκον) ἔχοντα τὸ μέγεθος ὠοῦ, τὸν ὁποῖον βάλλουσιν εἰς ἀπόστασίν τινα ἀπὸ τῆς πέτρας τῆς ὀνομαζομένης *σημάδι* (σκοπός). Ῥίπτουσιν ἀπὸ τοῦ μέρους τοῦ κώνου πρὸς τὸν *σκοπὸν* τὰς χερμάδας. Ὁ πρωτεύσας εἰς τὸν σκοπὸν (χ. ὁ κερδ. κῶν. §. 3) ῥίπτει κατὰ τοῦ κώνου· καὶ ἂν μὲν προσβάλῃ αὐτὸν, καταμετρᾷ διὰ τοῦ ποδὸς αὐτοῦ ὁπόσους πόδας ἀπεμακρύνθη ὁ κῶνος ἀπὸ τῆς κυρίας θέσεώς του, τοὺς ὁποίους πόδας κρατεῖ ἐν τῇ μνήμῃ αὐτοῦ· ἔπειτα βάλλει τὸν κῶνον εἰς τὴν κυρίαν αὐτοῦ θέσιν, καὶ ἀπ' αὐτοῦ ῥίπτει τὴν χερμάδα κατὰ μιᾶς τῶν ἄλλων χερμάδων, εὑρισκομένων εἰσέτι πλησίον τοῦ σκοποῦ, εἰς ἣν θέσιν ἐστάθησαν ῥιφθεῖσαι, καὶ ἂν προσβάλῃ αὐτὴν προσθέτει ἐπὶ τοὺς προτέρους πόδας ἔτι πέντε (διότι πέντε πόδας δύναται ἡ χερμὰς προσβληθεῖσα), καὶ μετ' αὐτὴν προσβάλλει καὶ τὰς ἄλλας ὅλας προσθέτων πάντοτε ἀνὰ πέντε πόδας εἰς πᾶσαν προσβολὴν χερμάδος. Ἐν ἀποτυχίᾳ ὅμως προσβολῆς, παύει ὁ παίζων πρὸς ὥρας ἕως οὗ ἔλθῃ καὶ πάλιν ἡ σειρὰ αὐτοῦ, καὶ ἄρχεται παίζειν ὁ μετ' αὐτὸν πλησιέστερος πρὸς τὸν *σκοπόν*. Ἂν ὅμως ὁ πρῶτος καὶ πᾶς ἄλλος ἐπιτύχῃ τὴν προσβολὴν τῶν χερμάδων ὅλων, στρέφει πάλιν τὴν χερμάδα του κατὰ τοῦ *κώνου*, καὶ πράττει τἀνωτέρω ἀπαράλλακτα, ἕως ὅτου σαμπληρωθῇ τὸ προσυμπεφωνημένον ποσὸν τῶν ποδῶν, καὶ οὕτω παύεται τοῦ παίζειν ὡς κερδίσας, καὶ τοῦτο λέγεται 'βγαίνω, 'βγῆκα (ἐκπλτρῶ). Ὅταν ὅμως ἀποτύχῃ τὴν προσβολὴν εἴτε κατὰ πρώτην βολήν, εἴτε ἀκολούθως, παίζει ἕτερος κατὰ τὰς προδιατυπωθείσας περιστάσεις.

2. Ὅταν ὅλοι οἱ παίκται ἐκπληρώσωσι τὸ ποσὸν τῶν ποδῶν, μείνῃ δὲ τελευταῖός τις, ὅστις κατ' ἀνάγκην θὰ μείνῃ, διότι δὲν εἶνε δυνατὸν ὅλοι συγχρόνως νὰ ἐκπληρώσωσιν αὐτόν, τότε οὗτος ζημιοῦται καὶ ὑφίσταται τὴν ποινήν, ἥτις ἔχει ὡς ἕπεται· βάλλουσιν ὅλας τὰς χερμάδας τὴν μίαν ἐπὶ τῆς ἄλλης, ἐπ' αὐτῶν δὲ τὸν κῶνον. ἔρχεται ὁ μείνας τελευταῖος καὶ ἵσταται ἄνωθεν αὐτῶν· ὄπισθεν δὲ αὐτοῦ ἐρχόμενος ὁ πρῶτος κερδίσας λακτεῖ σφοδρότατα τὰς χερμάδας, αἵτινες σκορπίζονται ἔνθεν κἀκεῖθεν· ἔπειτα ἄρχεται νὰ τρέχῃ ὀπισθοβατῶν· ὁ δὲ ζημειωθεὶς ἐνασχολεῖται μετὰ σπουδῆς ἵνα συλλέξῃ καὶ ἀποκαταστήσῃ τὰς χερμάδας ὡς εἶχον, καὶ ἑπομένως ἐπισπεύδει ἵνα προκαταλάβῃ τὸν φεύγοντα· φθάσας δὲ τοῦτον, τὸν λαμβάνει ἐπὶ τῶν ὤμων του, φέρων αὐτὸν μέχρι τῆς θέσεως τῶν χερμάδων· καὶ αὕτη εἶνε ἡ ἀμοιβὴ τοῦ ἐκπληρώσαντος πρώτου τὸν ἀριθμόν. Τοῖς ἐπιλοίποις δὲ ἀρκεῖ ὅτι δὲν ὑπέφερον τὰ δεινὰ τοῦ *ζημιωθέντος*.— Οὕτω δὲ τελειώνει καὶ ἡ παιδιά.

3. Ἂν χερμάς τις, ῥιπτομένη πρὸς ἄλλην ἢ πρὸς τὸν *κῶνον*, συγχρόνως προσβάλῃ καὶ ἑτέραν, τότε ἂν δὲν προλάβῃ, ὁ ῥίπτων, ἐν ὥρᾳ τῆς βολῆς πτύων νὰ εἴπῃ· *τφοῦ καϊδιτζ* (=ὁμάδα), σβέννονται ὅλοι οἱ πόδες, ὅσους εἶχε κερδίσει μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης, καὶ ἄρχεται ἀριθμῶν ἐκ νέου.

Β'. Τὰ καρύδια.

1. Ἡ παιδιὰ τῶν καρυδίων ἔχει ἓξ παιγνίδια· *α'*. τὰ ζεύγη (κουβάραις)· *β'*. ἡ λάκκα (βόθυνος), *γ'*. τὸ σφιτζὶ (οἱ κύκλοι), *δ'*. ἡ πεντάρα 'ς τὸ 'ματιαχτὸ (ὀβολοσκόπιον), *ε'*. τὸ χερούδι' (χερύδριον), καὶ *ς'*. ἡ κεραμίδα. Ἐκ τούτων τὰ μὲν τέσσαρα παίζονται ὑπὸ τῶν ἀρρένων, τὸ δὲ *χαρύδριον* καὶ ἡ κεραμὶς παίζονται ὑπὸ τῶν κορασίων.

Digitized

Τὰ καρύδια.

Α'. Τὰ ζεύγη (κουβάραις συνήθ.) (γ).

2. *Κουβάρα* λέγεται ἕν ζεῦγος καρυδίων, τὸ δ' ἓν καρύδιον λέγεται *κοκκό'*. Τὸ βάλλειν κάτω καὶ ἐν τάξει τὰ ζεύγη τῶν καρυδίων λέγεται *στήνω*. Στήνονται δὲ οὕτως ὥστε τὰ ζεύγη αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ νὰ σχηματίζωσι δύω εὐθείας γραμμὰς καρυδίων, ἀπέχοντα ἀπ' ἀλλήλων τέσσαρας τοὐλάχιστον δακτύλους· τὰ δὲ καρύδια ἑκάστου ζεύγους ν' ἀπέχωσιν ἀπ' ἀλλήλων ἕνα ἢ ἕνα καὶ ἥμισυν δάκτυλον οὕτω π. χ.

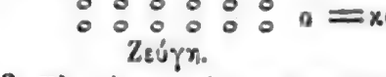

Ζεύγη.

3. Εἰς τὴν χεῖρά των κρατοῦσιν ἕτερον καρύδιον, ὅσον τὸ δυνατὸν ὁλοστρόγγυλον, καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μεγαλείτερον καὶ βαρὺ ὀνομάζοντες αὐτὸ *βῶλον*.

4. Διὰ ν' ἀρχίσωσι τὴν διὰ τοῦ βώλου κατὰ τῶν ζευγῶν βολήν, ἢ ῥίπτουσι τοὺς βώλους πρῶτον ἀπὸ τοῦ μέρους τῶν ζευγῶν πρὸς τὸ ἐναντίον μέρος μακρὰν ἕως δύω ἢ τριῶν μακρῶν βημάτων, οὗτινος δὲ ὁ βῶλος ἤθελεν ὑπάγει μακρύτερα, οὗτος πρωτεύει εἰς τὴν κατὰ τῶν ζευγῶν βολήν· (τοῦτο δὲ λέγεται (σὲ) *πιάνω* (σ')ἔχω, *φυλάγω* (πρωτεύω), καὶ ἀκολούθως οἱ ἄλλοι κατὰ τὴν ἀπόστασιν τοῦ βώλου ἑκάστου ῥίπτουσι κατὰ τῶν ζευγῶν· ἢ πηγαίνουσι πολὺ μακρόθεν (τὸ ὁποῖον λέγεται *ἀποπάνω*) καὶ ῥίπτουσι τοὺς βώλους αὐτῶν ἐν σκοπῷ τοῦ νὰ παρέλθωσι πλησίον τῶν ζευγῶν καὶ νὰ σταθῶσιν ἔνθα ἐξαντληθῇ ἡ ὁρμὴ αὐτῶν· οὗτινος δὲ βῶλος, ὡς εἴπομεν καὶ ἀνωτέρω, ἤθελε κυλᾷ μακρύτερα, οὗτος πρωτεύει εἰς τὴν κατὰ τῶν ζευγῶν βολήν.

5. Ἀφοῦ ἀποδειχθῇ ὁ πρωτεύσων εἰς τὴν βολήν, ῥίπτει οὗτος οὕτω· λαμβάνει τὸν βῶλον εἰς τᾶκρα τῶν τριῶν πρώτων δακτύλων αὐτοῦ, κλείων τοὺς ἄλλους δύω, θέτει τὸν μὲν ἀριστερὸν πόδα ἐπὶ τῆς θέσεως, ἐν ᾗ ἦτο ὁ βῶλος, καὶ πρὸς τὰ ὀπίσω τὸν δεξιόν, καὶ σκοπεύων φέρει τὸν βῶλον καὶ εὐθεῖαν γραμμὴν τῶν ζευγῶν καὶ τοῦ ἑνὸς ὀφθαλμοῦ του κλείων τὸν ἕτερον· ἐνόσῳ δὲ σκοπεύει, κλίνει πρὸς τὰ ὀπίσω, ἔπειτα θέτει ταχέως τὸν δεξιὸν πόδα πρὸς τὰ ἐμπρός, καὶ αὐθωρεὶ ῥίπτει κατὰ τῶν ζευγῶν τὸν βῶλον, μὴ παραλλάσσων διόλου τὴν χεῖρά του κατὰ τὴν βολήν. Ὅσα δὲ ζεύγη προσβάλῃ εἴτε διὰ τοῦ βώλου εἴτε συγκρουσθῶσι πρὸς ἄλληλα ἐκ τῆς προσβολῆς τοῦ βώλου, κερδίζει αὐτά. Ἔπειτα ῥίπτει ὁ μετ' αὐτὸν πρωτεύων, καὶ οὕτω κθξ. ῥίπτουσιν ὅλοι κατὰ σειράν, ἂν μείνωσι κάτω ζεύγη μέχρι τῆς σειρᾶς ὅλων.

6. Μετὰ τὴν βολὴν ὅλων τῶν συμπαικτῶν ἐὰν μείνωσι πολλὰ ζεύγη εἰσέτι κάτω *στημένα*, τότε ἢ πηγαίνουσιν *ἀπεπάνω* καὶ ῥίπτουσιν ἐκ νέου, ἢ *στήνουσι* καὶ ἄλλα ζεύγη· τοῦτο δὲ λέγεται *βάλλομεν* 'ς τὴ μέση.

7. Ἐὰν ὅμως μείνῃ μόνον *κοκκόν* (§ 2) 8) τότε διὰ νὰ τὸ κερδίσωσι μεταχειρίζονται δύω τρόπους· ἢ νὰ πηγαίνῃ τις ὅσον τὸ δυνατὸν εἰς αὐτὸ πλησιέστερα τῶν λοιπῶν ῥίπτων *ἀπεπάνω*, ἢ τὸ βάλλουσιν εἰς τὸ *'μματιαχτό*. Τοῦτο δὲ εἶνε τὸ νὰ ὑπάγωσι μακρὰν αὐτοῦ ἕως ἓν μακρὸν βῆμα ἢ καὶ δύω καὶ νὰ σκοπεύσωσι κατ' αὐτοῦ, μηδὲν κίνημα κάμνοντες πρὸς τὰ ἐμπρός, ἀλλ' ἔχοντες τοὺς πόδας κολλητούς, καὶ κινοῦντες μόνην τὴν χεῖρα πρὸς τὰ ἐμπρός· ὅστις δὲ προσβάλῃ αὐτὸ τὸ κερδίζει. Τὸ αὐτὸ γίνεται καὶ δι' ἓν μόνον ζεῦγος, ὁμοίως καὶ διὰ τὴν πέτραν (§ 8).

8. Ἂν εἷς παίκτην, ἀπολέσαντα ὅλα αὐτοῦ τὰ ζεύγη, μείνῃ ἓν μόνον καρύδιον, ὑπὸ τὸ ὄνομα *κοκκό* στήνει αὐτό, εἰς οὐδεμίαν ὅμως σειρὰν καρυδίων ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ καὶ εἰς τὴν νενομισμένην ἀπὸ τοῦ τελευταίου ζεύγους ἀπόστασιν, ὡς φαίνεται ἐν τῷ παραδείγματι τοῦ 2 παραγράφου. Πολλάκις ὅμως τὸ ἐπιθέτουσιν ἐπὶ τοῦ τελευταίου ζεύγους. Ἂν οὗτος ὁ παίκτης ἀπολέσῃ καὶ τὸ τελευταῖον *κοκκόν*, μὴ κερδίσας καὶ οὐδὲν ζεῦγος, τότε *στήνει* πέτραν διὰ τὸν βῶλον, ἂν δὲ ἀπολέσῃ καὶ τότε, δίδει τὸν βῶλόν του εἰς τὸν διὰ τῆς προσβολῆς κερδίσαντα τὴν πέτραν. Ἂν κατὰ τύχην κερδίσῃ ὁ αὐτὸς τὴν πέτραν του (οὐχὶ ὅμως καὶ ζεῦγός τι), στήνει πάλιν τὴν πέτραν. Ἂν ὅμως οὗτος κερδίσῃ ζεῦγη, ἕτερος δὲ τὴν πέτραν του, δίδει εἰς αὐτὸν καρύδιον ἀντ' αὐτῆς. Πολλάκις παίκτης βαρυνόμενος ἐκ τῆς ἀλλεπαλλήλου ἀπωλείας δὲν προσμένει νὰ στήσῃ *κοκκόν*. καὶ ἐν ἀποτυχίᾳ ἔπειτα τὴν πέτραν, ἀλλὰ στήνει συγχρόνως κοκκὸν καὶ πέτραν, σχηματίζων οὕτω δι' αὐτῶν ζεῦγος· ὥστε ἐν τελείᾳ ἀποτυχίᾳ νὰ παύσῃ τοῦ παίζειν.

9. Ἂν παίκτης τις ῥίπτων *ἀπεπάνω* πρὸς τὰ ζεύγη ἵνα πρωτεύσῃ, προσβάλῃ ζεῦγός τι, εἰ μὲν ἔχουσι συμφωνίαν νὰ προσβάλλωσιν *ἀπεπάνω*, τὸ κερδίζει, εἰ δὲ μή, διευθετεῖ πάλιν τὰ ζεύγη, καὶ ἀφίνει τὸν βῶλον τότε ἔνθα εἶχε σταθῇ.

Digitized by Google

10. Ὅταν ὅλοι οἱ παῖκται ρίπτωσιν ἀπὸ τοῦ μέρους τῶν ζευγῶν (οὐχὶ *ἀπεπάρω*) πρὸς τὸ *πρωτεύσειν*, δύναται ὁ μέλλων νὰ ρίψῃ τελευταῖος διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν, ἀντὶ τούτου, νὰ μείνῃ πλησίον τῶν ζευγῶν, καὶ τοῦτο λέγεται· *εἶμαι ἢ μένω μέσα*. Ὅταν δὲ ἔλθῃ ἡ σειρὰ τούτου διὰ νὰ ρίψῃ κατὰ τῶν ζευγῶν (προτεύεται δὲ παρ' ὅλων), ἢ ἵσταται ὀλόρθιος πλησίον τῶν ζευγῶν, καὶ ρίπτει σκοπεύσας κατ' αὐτῶν, ἢ (καὶ τοῦτο τῇ συγκαταθέσει ὅλων τῶν συμπαικτῶν) ἐσκημμένος, καὶ τότε γίνεται εὐκολώτερον καὶ ἀνεπαίσθητον τὸ λεγόμενον χειροῦδι (§ 11).

11. Ὅταν παίκτης καθ' ἣν ὥραν ρίπτει κατὰ τῶν ζευγῶν, ἀντὶ νὰ ἐκτείνῃ τὴν χεῖρα κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ πρὸς τὰ ζεύγη ὡς προείπομεν (§ 5), αἴφνης χαμηλόνει τὴν χεῖρα πρὸς τὰ κάτω ρίπτων τὸν βῶλον, τότε τοῦτο λέγεται *χειροῦδι* (§ 10), καὶ ἂν προσβάλῃ περισσότερα τοῦ ἑνὸς ζεύγη, δὲν τὰ λαμβάνει, ἀλλ' ἀναγκάζεται ὑπὸ τῶν ἄλλων νὰ σκοπεύσῃ ἐκ νέου καὶ δίκαια· διότι κάμνων *χειροῦδι* προσβάλλει τὸ πρῶτον ζεῦγος πλαγίως. καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἀφίνει ἀπρόσβλητον ζεῦγος. Ἂν ὅμως ρίψῃ κατὰ τὴν συνήθειαν καὶ δίκαια, ὁ βῶλος προσβάλλει τὴ καρύδιον κατακόρυφα σχεδόν, καὶ οὕτω τινάζεται αὐτὸς καὶ τὸ καρύδιον, καὶ μετατοπίζονται μὴ συγκρουόμενα μετ' ἄλλων.

12. Ἂν παίκτης τις ἐν ὥρᾳ τῆς κατὰ τῶν ζευγῶν βολῆς δὲν πράττει, ὡς προδιεγράψαμεν, (§ 5), ἀλλὰ καθ' ἣν ὥραν ρίπτει τὸν βῶλον ἀνεγείρει τὸν ἀριστερὸν πόδα καὶ θέτει αὐτὸν πρὸς τὰ ἐμπρὸς, ἀκολούθως δὲ καὶ τὸν δεξιόν, αὕτη ἡ πρὸς τὰ ἐμπρὸς ἄρσις καὶ θέσις τοῦ ἀριστεροῦ ποδὸς λέγεται *ποδηροῦδι*, καὶ διὰ τοῦτο ἂν προσβάλῃ ζεύγη δὲν κερδίζει, ἀλλὰ ρίπτει ἐκ νέου εὐτάκτως.

13. Ἂν παίκτης τις ρίπτων κατὰ τῶν ζευγῶν προσβάλῃ πλεῖστα τούτων, τότε λέγεται *ταῖς 'θέρισε*.

14. Ἂν, καθ' ἣν ὥραν παίκτης τις σκοπεύσας κινεῖται πρὸς τὰ ἐμπρὸς διὰ νὰ ρίψῃ κατὰ τῶν ζευγῶν, ὁμιλήσῃ αὐτόν τις τυχαίως ἢ ἐκ προμελέτης, τότε λέγεται ὅτι τὸν ὡμίλησαν *'ς τὸ χέρ' ἐπάρω*, καὶ ἂν μὲν προσβάλῃ ζεύγη, ἔχει καλῶς, εἰ δ' οὐχί, παροργίζεται καὶ ἀπαιτεῖ ἵνα μετασκοπεύσῃ· τοῦτο δ' ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς συγκαταθέσεως ἁπάντων τῶν συμπαικτῶν. Πολλάκις, ὅταν ρίπτῃ τις κατὰ τῶν ζευγῶν, ὁμιλοῦσιν αὐτῷ ἐπίτηδες *'ς τὸ χέρ' ἀπάρω*, λέγοντές τῳ διάφορα δυσοίωνα· οἷον *μαύρα κάττα, μαῦρος σκύλος, ἀράπης*, καὶ τὰ παρόμοια.

15. Ἂν τις τῶν παικτῶν ἐν ὥρᾳ τῆς παιδιᾶς διαστρέφῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ δίκαιον, τὴν μὲν πρᾶξιν ὀνομάζουσι *ζαβὶ* ἢ *ζαβιὰ* (πληθ.), αὐτὸν δὲ *ζαβγατζούρην* (στρεψόδικος, καταχραστής)· μετὰ τὸ *ζαβὶ* ἂν ἀποτύχῃ ἡ βολὴ αὐτοῦ, λέγουσιν αὐτῷ τὴν ἑξῆς παροιμίαν.—*Τὸ ζαβὶ-ζαβὶ ζαβόνει καὶ τὸν ἄνθρωπο στραβόνει*. Ἥτις παροιμία οὐδέποτε ἐν ἄλλῃ περιστάσει λέγεται εἰμὴ ἐν παρομοίαις παιδιαῖς.

16. Σπανιώτατα μεταχειρίζονται σιδηροῦς βώλους ἀντὶ καρυδίων βώλων. Παίζεται δὲ ἡ παιδιὰ αὕτη ὑπὸ τῶν ἀρρένων μόνον.

Τὰ καρύδια.

Β'. Ἡ βόθυνος (ἡ λάκκα συνήθ.) (ν).

1. Ἀνοίγεται εἰς τὸν γῆν πλησίον τοίχου τινὸς μικρὸς λάκκος χωριτικότητος δέκα περίπου καρυδίων. Βάλλουσι τὸ σημεῖον (σημάδι), ἀφ' οὗ θὰ ρίπτωσιν, εἰς ἀπόστασιν 3—4 μακρῶν βημάτων ἀπὸ τοῦ λάκκου ἂν κάμνωσιν ἓν βῆμα πρὸς τὰ ἐμπρὸς, ὅτε θὰ ρίπτωσι τὰ καρύδια εἰς τὴν βόθυνον (λάκκαν)· εἰ δὲ καὶ δὲν κάμνουσι βῆμα πρὸς τὰ ἐμπρός, ἀλλ' ἐν συνεχέσι ποσὶν ἱστάμενοι ἐπὶ τοῦ σημείου ρίπτουσι πρὸς τὴν βόθυνον, τότε τὸ σημεῖον θὰ ἦνε 1 1/2 σχεδὸν μακροῦ βήματος μακρὰν τῆς βοθύνου.

2. Χρειάζεταί τις νὰ ἦνε πλησίον τῆς βοθύνου, καὶ τοῦτο λέγεται *εἶμαι μέσα* ἢ *φυλάγω*. Τοῦτο δὲ γίνεται οὕτω πως: Βάλλει τις τῶν παικτῶν εἰς τὴν μίαν αὐτοῦ δράκα καρύδιά τινα, καὶ ἀπὸ τοῦ προσδιωρισμένου ἤδη σημείου ρίπτει αὐτὰ εἰς τὴν βόθυνον, καὶ ἂν μὲν ἔμβωσιν ἐν αὐτῇ *ζυγὰ* (ἄρτια) καρύδια, τότε *φυλάγει*, εἰ δὲ *μονὰ* (περισσά), ρίπτει ἄλλος καὶ τοῦτο γίνεται ἕως ὅτου φυλάξῃ τις.

3. Διορισθέντος ἐκείνου ὅστις μέλλει νὰ φυλάξῃ εἰς τὴν βόθυνον, ρίπτει εἷς ἐκ τῶν παικτῶν ἀπὸ τοῦ σημείου εἰς τὴν βόθυνον ὅσα καρύδια θέλει, καὶ ἂν ἔμβωσιν ἐν αὐτῇ ἄρτια, λαμβάνει ἰσάριθμα τούτων παρὰ τοῦ *φυλάττοντος*, ἐκβάλλων αὐτὸν συγχρόνως ἀπὸ τὸ *φύλλαγμα* καὶ *φυλάγει* αὐτός. Διότι πάντοτε ὁ κερδίζων *φυλάγει*.

4. Ἂν ἔμβωσιν εἰς τὴν βόθυνον περισσὰ (μονὰ) καρύδια, τότε ὁ μὲν *φυλάγων* λαμβάνει αὐτά, *φυλάγων* εἰσέτι, ὁ δὲ ρίψας λαμβά-

Digitized by Google

νων τὸ ὑπόλοιπον ἐπιστρέφει εἰς τὸ σημεῖον ἵνα ῥίψῃ ἐκ νέου ὅταν ἐπανέλθῃ ἡ σειρά αὐτοῦ.

5. Ἐάν τις τῶν παικτῶν ἀπολέσῃ ὅλ' αὐτοῦ τά καρύδια, καὶ τῷ μένῃ ἓν μόνον, τότε δίδει καὶ αὐτὸ εἰς τὸν κερδίσαντα τὰ πολλά, διὰ νὰ τὸν *βγάλῃ*. Τοῦτο δὲ γίνεται οὕτωσί· ῥίπτει ἀπὸ τοῦ σημείου εἰς τὴν βόθυνον καρύδιά τινα, καὶ ἂν μὲν ἔμβωσιν ἄρτια, λέγεται ὅτι τὸν *ἔβγαλεν*, ὡς μὴ ἔχοντα νὰ τῷ ἀποδώσῃ ἰσάριθμα καρύδια, καὶ οὕτω παύει τῆς παιδιᾶς· ἂν ὅμως ἔμβωσι περισσά, τότε κερδίζει αὐτά, καὶ οὕτως ἐξακολουθεῖ καὶ πάλιν τὴν παιδιάν, *φυλάγων* συγχρόνως μέχρις ὅτου ἔμβωσιν ἄρτια καὶ ἀποδώσῃ τὰ ἴσα ἐξερχόμενοι ἀπὸ τὸ *φύλαγμα*.

6. Τότε *φυλάγει* τις ἐπὶ πολλὴν ὥραν, ὅταν ἐμβαίνωσιν ἐν τῇ βοθύνῳ κατὰ σειρὰν περισσά, καὶ τὰ ὁποῖα πάντοτε κερδίζει. Ἡ δὲ παιδιὰ παίζεται καὶ δι' ἀμυγδάλων· ὑπὸ δὲ τῶν μικρῶν παιδίων διὰ μαρμαρίων.

Τὰ καρύδια.

Γ'. Οἱ κύκλοι (Συνήθ. σφιτζί). (r).

1. Σύνηθες ὄνομα τῆς παιδιᾶς εἶνε *τὰ σφιτζιά*. Ἡ δὲ λέξις *σφιτζί* σημαίνει κύκλον. Ἡ δέ παιδιὰ συνίσταται ἐκ τινων κύκλων μικρῶν καὶ μεγάλων γεγραμμένων κατὰ γῆς τὸν ἕνα ἐντὸς τοῦ ἄλλου, καὶ διῃρημένων εἰς ἡμικύκλια διὰ δύω γραμμῶν, οὕτως·

2. Ὡς εἰς τὴν βόθυνον, οὕτω καὶ εἰς τοὺς κύκλους πρέπει νὰ *φυλάγῃ* τις παίκτης. Διὰ νὰ *φυλάξῃ* τις, ῥίπτουσιν ἀπὸ τοῦ προσδιωρισμένου σημείου ἐν συνεχέσι ποσὶν ἓν καρύδιον, οὗτινος δὲ καρύδιον σταθῇ ἐντὸς τῶν κύκλων, οὗτος *φυλάγει*.

3. Ῥίπτουσιν ἔπειτα κατὰ σειρὰν οἱ παῖκται ἀνὰ ἓν καρύδιον εἰς τοὺς κύκλους, καὶ ἄν τι ἔμβῃ καὶ σταθῇ εἰς τὸν πρῶτον κύκλον λαμβάνει ἀπὸ τοῦ *φυλάγοντος* ἓν καρύδιον· ἂν εἰς τὸν δεύτερον, δύω, ἂν εἰς τὸν τρίτον τρία καὶ κθξ. συγχρόνως δὲ *φυλάγει* ἀντὶ τοῦ πρότερον *φυλάγοντος*, ὅστις ἔρχεται πρὸς τὸ σημεῖον ἵνα ῥίψῃ καὶ αὐτὸς εἰς τοὺς κύκλους.

4. Ἂν καρύδιόν τι, ῥιφθὲν πρὸς τοὺς κύκλους, διέλθῃ αὐτούς, ἢ λοξοδρομῆσαν διέλθῃ τὴν γραμμὴν πρὸς τὸ μέρος τοῦ *φυλάγοντος*, τότε οὗτος κερδίζει τὸ καρύδιον.

5. Ἂν καρύδιόν τι ῥιφθὲν πρὸς τοὺς κύκλους σταθῇ ἐπὶ τοῦ ἴχνους τινός, τότε ὠθεῖται διὰ ψιλοῦ ξυλαρίου ἐπὶ τὸ ἴχνος τοῦ κύκλου ἵνα ἴδωσιν εἰς τίνος κύκλου περιοχὴν θέλει κυλισθῇ· καὶ ἂν μὲν σταθῇ εἰς τὸ πρὸς τοὺς ῥίπτοντας ἴχνος τοῦ πρώτου κύκλου, καὶ ὠθούμενον διὰ ξυλαρίου ἐξέλθῃ τοῦ κύκλου οὐδὲν κερδίζει ὁ ῥίψας. Ἐὰν δὲ κλίνῃ ἐντὸς τοῦ κύκλου κερδίζει· ἂν δὲ σταθῇ τὸ καρύδιον ἐπὶ τὸ πρὸς τὸν *φυλάγοντα* ἴχνος τοῦ πρώτου κύκλου, ἢ ἔξω τῶν κύκλων ἐπὶ τῆς διαιρούσης τοὺς κύκλους εἰς ἡμικύκλια γραμμῆς, καὶ ὠθισθὲν κυλισθῇ ἔξω τοῦ κύκλου ἢ ἀπὸ τῆς γραμμῆς πρὸς τὸ μέρος τοῦ φυλάγοντος, τότε οὗτος κερδίζει αὐτό.

6. Πολλάκις παίκτης τις ἐὰν δὲν ὑπάγῃ καρύδιόν του τι ἐντὸς τῶν κύκλων, ἢ ἂν δὲν τελειώσωσι τὰ καρύδιά του ῥίπτοντος αὐτά, δὲν ὑποχωρεῖ ἀπὸ τοῦ σημείου ἵνα ῥίψῃ ἕτερος.

7. Ἡ παιδιὰ αὕτη παίζεται καὶ δι' ὀβολῶν. Συνεθίζεται δὲ ὑπὸ τῶν ἀρρένων.

Τὰ καρύδια.

Δ'. Τὸ ὀβολοσκόπιον. (r).

(Σονήθ. Πιντάρα 'στὸ 'ματσχτό).

1. Ἐμπήγουσιν εἰς τὴν γῆν καρφοβελόνην, ἐξέχουσαν αὐτῆς ἕνα δάκτυλον· βάλει τις ὀβολὸν ἐπ' αὐτῆς, καὶ ἀκολούθως ἐξ ἀποστάσεως δύω μακρῶν βημάτων ῥίπτουσιν ἐν συνεχέσι ποσὶν οἱ ἄλλοι παῖκται ἀνὰ ἓν καρύδιον κατὰ τοῦ ὀβολοῦ, καὶ ὅσα μὲν καρύδια δὲν προσβάλουσιν αὐτόν, κερδίζει αὐτὰ ὁ *στήνων* τὸν ὀβολόν· ἂν ὅμως τις προσβάλῃ τὸν ὀβολόν, τὸ μὲν ῥιφθὲν καὶ προσβαλὸν καρύδιον λαμβάνει ὁ στήνων τὸν ὀβολόν, τοῦτον δὲ προσβαλὼν αὐτὸν παίκτης.

2. Τὸ *στήνειν* τὸν ὀβολὸν δὲν εἶνε ἀλληλοδιάδοχον ἀλλὰ κατὰ βούλησιν· ἂν θέλῃ ὁ κερδίσας τὸν ὀβολόν, *μεταστήνει* αὐτὸν κερδίζων τὰ κατὰ τούτου ῥιπτόμενα καρύδια.

3. Ἐνδέχεται παίκτης τις νὰ κερδίσῃ τὸν ὀβολὸν διὰ τοῦ πρώτου παρ' αὐτοῦ ῥιφθέντος καρυδίου· ἐνίοτε ὅμως καὶ περισσότερά τις ῥίπτει καὶ οὐδὲν τούτων ἐπιτυγχάνει.

4. Παίζεται ὑπὸ ἀρρένων

Digitized by Google

Ε'. *Τὸ χερύδριον (ν).*

(Συνήθ. χερουδί).

1. Τὸ *χερύδριον* εἶνε παιδιὰ τῶν κορασίων. Ἔχει δ' ἑκάστη παίκτειρα τὸν βῶλον αὐτῆς, καὶ *σεήρουσιν* ἀνὰ ἓν καρύδιον εἰς εὐθεῖαν γραμμὴν καὶ πλησίον ἀλλήλων. Πρωτεύουσιν εἰς τὴν κατὰ τῶν καρυδίων βολὴν κατὰ τοὺς ἐν τοῖς *ζεύγοις* (§ 4.) δύω τρόπους. Ἡ πρωτεύσασα ῥίπτει κατὰ τῶν καρυδίων, καὶ προσβαλοῦσα αὐτὰ κερδίζει μόνον τὸ ἰδικόν της καρύδιον, ἔπειτα ἱσταμένη πλησίον τῶν καρυδίων ῥίπτει καθ' ἑνὸς τῶν βώλων τῶν ἄλλων συμπαικτείρων, καὶ προσβαλοῦσα μὲν αὐτὸν κερδίζει τὸ καρύδιον τῆς κατόχου αὐτοῦ, ἑπομένως ἀπὸ τῆς θέσεως αὐτοῦ τοῦ βώλου ῥίπτει κατά τινος ἄλλου· προσβαλοῦσα δὲ καὶ τοῦτον κερδίζει καὶ τῆς κατόχου τούτου τὸ καρύδιον, καὶ οὕτω μέχρις ὅτου κερδίσῃ ἁπασῶν τὰ καρύδια. Ἐν ἀποτυχίᾳ ὅμως ἀφίνει τὸν βῶλον αὐτῆς, ἔνθα ἤθελε ϛαθῇ, προσμένουσα καὶ πάλιν τὴν σειράν της, ἂν δὲν προλάβῃ ἄλλη κερδίζουσα τὸ καρύδιον αὐτῆς προσβαλοῦσα τὸν βῶλον της· διότι ὅταν παικτείρας τινὸς κερδίσωσι τὸ καρύδιον, παύει αὕτη τοῦ παίζειν.

2. Μετ' αὐτὴν ἑτέρα ἡ τυχοῦσα τὰ δευτερεῖα τῆς βολῆς παίζει κατὰ τοὺς προγραφέντας τρόπους.

3. Ἂν παίκτειρά τις ῥίψασα κατὰ τῶν καρυδίων ἀποτύχῃ, ἀφίνει τὸν βῶλον αὐτῆς εἰς ἣν θέσιν ἤθελε σταθῇ, μέχρι τῆς νέας σειρᾶς αὐτῆς. Ἂν ὅμως προσβάλῃ τὰ καρύδια καὶ σκοπεύσασα ἀκολούθως κατά τινος βώλου ἀποτύχῃ, ἀφίνει πάλιν αὐτὸν εἰς ἣν θέσιν σταθῇ ὄντα δέ εἰς αὐτὴν δὲν προσβάλει αὐτὸν οὐδεὶς ἄλλος βῶλος, ὡς κερδίσαντα ἤδη τὸ καρύδιόν του.

4. Ἐνόσῳ παίκτειρά τις δὲν προσβάλῃ πρῶτον τὰ καρύδια διὰ νὰ κερδίσῃ τὸ ἰδικόν της, δὲν ῥίπτει εἰς ἄλλον βῶλον. Κερδίσασα δὲ πάλιν τὸ ἰδικόν της ἐκ τῆς κατὰ τῶν καρυδίων βολῆς, οὐδέποτε πλέον σκοπεύει κατ' αὐτῶν, ἀλλὰ πάντοτε κατὰ τῶν βώλων τῶν ἄλλων συμπαικτείρων.

5. Ἡ παιδιὰ αὕτη παίζεται καὶ δι' ἀμυγδάλων· ὑπὸ δὲ τῶν μικρῶν κορασίων παίζεται καὶ διὰ μικρῶν μαρμαρίων.

ϛ'. *Ἡ κεραμὶς.*

Εἶνε παιδιὰ τῶν κορασίων. Στηρίζουσι κεραμίδα τινὰ ἐπὶ λιθου, ἐν δὲ τῷ κοίλῳ αὐτῆς ἀφίνουσι κατὰ σειρὰν αἱ παίκτειραι ἀνὰ ἓν καρύδιον, τὸ ὁποῖον κυλινδούμενον στέκει εἴς τι μέρος. Ἂν δέ τινος παικτείρας τὸ καρύδιον κυλινδούμενον οὕτως ἀπὸ τῆς κεραμίδος συγκρουσθῇ μετὰ τῶν καρυδίων τῶν ἄλλων συμπαικτειρων κερδίζει αὐτά· καὶ ἀκολούθως μετακυλινδεῖ τὸ καρύδιόν της καὶ ἂν συγκρουσθῇ πάλιν μετά τινος καρυδίου κερδίζει καὶ αὐτό· εἰ δὲ μή, ἀφίνει τὸ καρύδιον της εἰς ἣν θέσιν θέλει σταθῇ· ἑτέρα δὲ λαβοῦσα κάτωθεν τὸ καρύδιόν της ἀφίνει αὐτὸ κατὰ τῆς κεραμίδος κυλινδούμενον, κερδίζουσα καὶ αὕτη τὰ συγκρουσθέντα μετὰ τοῦ ἑαυτῆς καρύδια. Καὶ οὕτω κθξ. παίζουσι κατὰ σειρὰν ὅλαι αἱ παίκτειραι, ἀφίνουσαι κάτω τὰ καρύδιά των ἑνόσῳ παίζει ἄλλη.

3. *Ἡ σφαῖρα.*

1. Ἡ σφαῖρα ἡ ἀπὸ δέρματος ἢ ἀπὸ ἐρίας (ἀμπᾶ) κατασκευαζομένη σύγκειται ἐξ ὀκτὼ τριγώνων τεμαχίων συνερρημένων καλῶς πρὸς ἄλληλα, πεπληρωμένη βάμβακος ἢ μαλλίου. Ἔχει παιδιὰς ϛ' α'. ἡ πέτρα· β'. τὸ ἅρπαστον (τὸ βοῦρ), γ'. ὁ πόλεμος (σεφέρ), δ'. τὰ βόθρυα (λακκάκια), καὶ ε. τὸ ἀλεξίπαλλον.

Α'. *Ἡ πέτρα.*

2. Εἰς τὴν παιδιὰν ταύτην διαιροῦνται εἰς ζυγάλια καὶ εἰς δύο ἑταιρίας ἐχούσας ἀνὰ ἓν ἀρχηγὸν (μάναν) ὅπως καὶ εἰς τὴν παιδιὰν τῶν *σκοπῶν* τῶν χερμάδων (χ. Σκ. § 2. 3. 4).

3. Διαιρεθέντων τῶν παικτῶν εἰς ἑταιρίας δύο, ῥίπτουσι κλῆρον περὶ τοῦ τίς θὰ κάμῃ πρώτην ἔναρξιν τῆς παιδιᾶς, οὕτω: λαμβάνει ὁ τυχὼν ἀρχηγὸς ἓν κεραμίδιον καὶ πτύων ἐπ' αὐτὸ ἐρωτᾷ τὸν ἕτερον ἀρχηγόν: φτύμα γιά ἄφτ'; (=πτύσμα ἢ ἄπτυστον), ἐκείνου δὲ ἀποκριθέντος π. χ. ἄφτ', ῥίπτει τὸ κεραμίδιον πρὸς τὰ ἄνω οὕτω πως, ὥστε ἀναβαῖνον καὶ καταβαῖνον νὰ στρέφηται ἕως ὅτου πέσῃ κάτω· καὶ ἂν μὲν πέσῃ οὕτως ὥστε τὸ μὲν στεγνὸν μέρος τοῦ κεραμιδίου νὰ ἦνε ἐπάνω, τὸ δὲ πτύσμα κάτω, τότε κερδίζει ὁ εἰπὼν τὸ ἄφτυ' (στεγνόν), ὅθεν ἄρχονται οἱ συνεταῖροί του πρῶτοι τῆς παιδιᾶς. Ἂν ὅμως τὸ κεραμίδιον πέσῃ ἀλλέως, δηλ. τὸ πτύσμα ἐπάνω, τότε κερδίζει ὁ ῥίψας αὐτό, καὶ διὰ τοῦτο ἄρχονται οἱ τούτου συνεταῖροι τῆς παιδιᾶς. Ἀν-

Digitized by

τὶ τοῦ *φτύμα* ἢ *ἄφτυ'*, μεταχειρίζονται ἐνίοτε καὶ σανδάλιον, ῥίπτοντες αὐτὸ πρὸς τὰ ἄνω, καὶ ἐρωτῶντες: δοῦπα (1) γιὰ λάκκα; δοῦπα ἐννοοῦντες τὴν κρηπίδα τοῦ σανδαλίου, *λάκκα* δὲ τὸ στόμιον αὐτοῦ.

4. Βάλλουσι μίαν πέτραν, καὶ ἔναντι αὐτῆς ὡς ἓν διάστημα μακρὰν πηγαίνουσιν οἱ ἀποτυχόντες τῆς πρωτοβολίας τῆς σφαίρας ἱστάμενοι κατὰ σειρὰν καὶ μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων· τοῦτο δὲ τὸ μέρος λέγεται *κάτω*. Ἔπειτα λαμβάνει τὴν σφαῖραν εἷς ἐκ τῆς ἑταιρίας τῆς λαχούσης τὴν (διὰ τοῦ φτύμα ἢ ἄφτυ') πρωτοβολίαν τῆς σφαίρας ῥίπτων αὐτὴν πρὸς τοὺς κάτω οὕτω: ῥίπτει αὐτὴν πρὸς τὰ ἄνω μόλις 1—2 σπιθαμάς, καταβαίνουσαν δὲ προσβάλλει αὐτὴν διὰ τῆς παλάμης· οὕτω δὲ προσβαλλομένη ἡ σφαῖρα τινάσσεται πρὸς τοὺς ἀντικρυνοὺς παίκτας· οὗτοι δὲ ἂν μὲν ἐπιτύχωσι νὰ συλλάβωσιν αὐτὴν εἰς τὰς χεῖράς των χωρὶς που νὰ ἐγγίξῃ, ἀλλ' ἀπευθείας προσερχομένην ἐκ τῆς παλάμης τοῦ ῥίπτοντος αὐτήν, τότε οὗτος *βγαίνει* (παύει), καὶ ῥίπτει τὴν σφαῖραν ἕτερος τῆς αὐτῆς ἑταιρίας. Ἐὰν ὅμως δὲν συλλάβωσιν οὕτω τὴν σφαῖραν οἱ κάτω, τότε κυλίουσιν αὐτὴν πρὸς τὴν πέτραν (σκοπὸς) ἀπὸ τοῦ μέρους εἰς ὃ ἤθελον τὴν προφθάσει διαφεύγουσαν, καὶ ἂν μὲν προσβάλωσι τὸν σκοπὸν (πέτραν) δι' αὐτῆς, παύει ὁ παίζων (ῥίπτων)· μετὰ τοῦτον δὲ παίζει ἕτερος τῆς αὐτῆς ἑταιρίας. Ἐὰν ὅμως δὲν προσβάλῃ τὸν *σκοπόν*, τότε ὁ παίζων κτυπᾷ κάτω τὴν σφαῖραν, καὶ ἀναπηδῶσαν προσβάλλει αὐτὴν διὰ τῆς παλάμης, τινασσομένην κατὰ τῶν *κάτω*· οὗτοι δὲ ἂν μὲν ἐπιτύχωσι νὰ δεχθῶσιν αὐτὴν εἰς τὰς χεῖράς των χωρὶς που (§ 7) νὰ ἐγγίσῃ, ἀλλ' ἀπ' εὐθείας προερχομένην ἐκ τῆς παλάμης τοῦ ῥίψαντος αὐτήν, τότε παύει οὗτος· ἂν οὐχὶ ὅμως, τότε ἔρχεται ὁ παίζων εἰς τὸ μέρος ἐφ' ὃ κατὰ πρῶτον ἔπεσεν ἡ σφαῖρα, καὶ πράττει τὸ ὅμοιον· τοῦτο δὲ γίνεται τρίς, καὶ λέγεται *πιλάφιον*, μετὰ τὸ ὁποῖον οἱ *κάτω* ῥίπτουσι τὴν σφαῖραν κατὰ τοῦ *σκοποῦ* ἀπὸ τοῦ μέρους ἐφ' οὗ θέλει σταθῇ μετὰ τὸ *πιλάφιον*· καὶ ἂν μὲν προσβάλωσιν αὐτὸν παύει ὁ παίζων, καὶ ἄρχεται ἕτερος παίζειν· εἰ δὲ μή, ἐξακολουθεῖ νὰ παίζῃ ὁ αὐτὸς ἀριθμῶν καὶ προσθέτων ἀνὰ ἓν καθ' ἕκαστον *πιλάφιον*, καὶ οὕτως, ἕως οὗ συμπληρωθῇ ὁ προσυμφωνημένος μικρὸς ὁλικὸς ἀριθμός, μετὰ τὸ ὁποῖον κερδίζουσι τὴν παιδιάν, ὅθεν καὶ ἐπιβαίνει ἕκαστος ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ *ζυγαλίου* αὐτοῦ, τοῦ ἐν τῇ ἄλλῃ ἑταιρίᾳ τῇ καὶ ζημιωθείσῃ, φερόμενοι οὕτως ἐφ' ἱκανὸν διάστημα τόπου. Τοῦτο δὲ εἶνε τὸ κέρδος, ὀνομαζόμενον *καβάλλαις* (ἐπιβασίαι).

5. Μετὰ τὴν παῦσιν (βγάλσιμον) ὅλων τῶν μελῶν μιᾶς ἑταιρίας, διαδέχονται ἀλλήλας αἱ ἑταιρίαι, ὥστε ἡ μὲν ἄρχεται νὰ ῥίπτῃ τὴν σφαῖραν ἀπὸ τοῦ *σκοποῦ*, ἡ δὲ ἔρχεται *κάτω*.

6. Ὅταν ἡ σφαῖρα ῥίπτηται ἀπὸ τοῦ *σκοποῦ* πρὸς τοὺς κάτω ὑψηλὰ καὶ κατ' εὐθεῖαν, τότε λέγεται ὅτι τὴν ῥίπτουσιν (ὡς) *μῆλο(ν)*.

7. Ὅταν ἡ σφαῖρα ῥιφθεῖσα λοξῶς ἐγγίσῃ ἐπί τινος τοίχου ἢ ἀλλαχοῦ, καὶ ἀκολούθως δεχθῶσιν αὐτὴν εἰς τὰς χεῖράς των οἱ κάτω, δὲν παύεται (§ 4) ὁ ῥίψας, διότι λέγεται ὅτι *'πῆρε χῶμα* ἡ σφαῖρα· ἐννοοῦσι δὲ τὴν ἐπὶ τοῦ τοίχου ἢ ἀλλαχοῦ που ἐπαφὴν αὐτῆς.

8. Ἐάν, καθ' ἣν στιγμὴν ἡ σφαῖρα ῥιφθῇ ἀπὸ τοῦ *σκοποῦ* πρὸς τοὺς *κάτω*, ἐπιτύχῃ τις τούτων νὰ τὴν προσβάλῃ διὰ τῆς παλάμης οὕτως ἐπερχομένην, αὐτὴ δὲ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ὀπίσω, ἂν μὲν πλησιάσῃ πολὺ πρὸς τὸν *σκοπόν*, παύεται ὁ ῥίψας· ἐὰν ὅμως ὑπάρχῃ εἰσέτι ἱκανὸν διάστημα μεταξὺ σφαίρας καὶ *σκοποῦ*, τότε ῥίπτουσιν αὐτὴν κατὰ τοῦ *σκοποῦ* ἀπὸ τοῦ μέρους, εἰς ὃ ἤθελε σταθῇ ἀντιπροσβληθεῖσα.

9. Ἂν ἡ σφαῖρα *'πάρῃ χῶμα* (§ 7) εἴτε ἀπὸ τῆς γῆς εἴτε ἀπό τινος τοίχου, καὶ ἔπειτα προσβάλωσιν αὐτὴν οἱ κάτω διὰ τῆς παλάμης, τότε ῥίπτουσιν αὐτὴν κατὰ τοῦ *σκοποῦ* ἀπὸ τοῦ μέρους εἰς ὃ εὑρίσκετο ὁ ἀντιπροσβαλὼν αὐτήν, καὶ οὐχὶ ἀπὸ τοῦ μέρους εἰς ὃ ἤθελε σταθῇ ἀντιπροσβληθεῖσα.

10. Πολλλάκις οἱ *κάτω* παίκται δὲν κατατάσσονται εἰς μίαν γραμμήν, ἀλλ' ἵστανται ἀνωμάλως, σπουδάζοντες ἵνα ἐμποδίζωσι τὴν πρόοδον καὶ ἀπομάκρυνσιν τῆς σφαίρας ἀπὸ τοῦ *σκοποῦ*.

11. Ὅταν τις ἐκ τῆς *κάτω* ἑταιρίας ῥίψῃ τὴν σφαῖραν κατὰ τοῦ *σκοποῦ* οὐχὶ κυλίων αὐτὴν ὡς σύνηθες, ἀλλὰ καθ' ὃν τρόπον λιθοβολοῦσι, καὶ προσβάλῃ αὐτόν, λέγεται ὅτι *βγάζει* τὸν παίζοντα *'ς τὰ 'ματιαχτά*.

12. Μετὰ τὴν παῦσιν ὅλων ἀπὸ τοῦ παίζειν ἐπιβαίνουσιν ἐπὶ τῶν *ζυγαλιών* των, ἂν εἶχον κερδίσει *ἐπιβασίας* (καβάλλαις), καὶ μετὰ τοῦτο παραχωροῦσι τὴν θέσιν τῆς παιδιᾶς εἰς τοὺς *κάτω*, αὐτοὶ δὲ ἔρχονται νὰ λάβωσι τὴν

(1) Δοῦπα, λόφος.

Digitized by Google

θέσιν τούτων. Πολλάκις ὅμως παύονται μὴ κερδίσαντες οὐδεμίαν *ἐπιβασίαν*.

13. Παίζεται ἡ παιδιὰ ἀποκλειστικῶς ὑπὸ τῶν ἀρρένων μόνον.

Β'. Τὸ ἅρπαστον.

(Συνήθ. τὸ βοῦρ).

1. Ἀφοῦ σχηματίσουσι κύκλον ὅσοι θὰ παίξωσιν, ἐξακολουθεῖ εἷς ἐξ αὐτῶν κτυπῶν τὴν σφαῖραν κατὰ γῆς, καὶ ἀναπηδῶσαν δέχεται αὐτὴν εἰς τὰς χεῖράς του. Ἂν τις ἐκ τῶν ἄλλων ἐκτείνῃ τὴν χεῖρά του καὶ ἁρπάσῃ αὐτὴν ἀναπηδῶσαν ἀντὶ τοῦ κτυπῶντος αὐτὴν κάτω, ἐπιβαίνει τοῦτον· ἐὰν ὅμως ἐκτείνας τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἀποτύχῃ, τότε ἐπιβαίνει αὐτὸν ὁ κτυπῶν τὴν σφαῖραν κάτω. Οὕτω λοιπὸν ὢν ὁ μὲν ἐπὶ τοῦ δὲ κτυπᾷ πάλιν τὴν σφαῖραν κατὰ γῆς, καὶ ἂν μὲν προλάβῃ ἕτερος καὶ δεχθῇ αὐτὴν ἀναπηδῶσαν, ἐπιβαίνει καὶ οὗτος ἐπ' αὐτοῦ, καταβάντος τοῦ πρώτου, πράττων τὸ ὅμοιον. Ἐὰν ὅμως ἀναπηδήσασα πέσῃ κάτω ἡ σφαῖρα, ὅλοι μὲν οἱ παῖκται σπουδάζουσι νὰ διασκορπισθῶσιν, ἐνῷ ἐκεῖνος, ἐφ' ὃν ἐπέβαινον, σπεύδει ν' ἁρπάσῃ κάτωθεν τὴν σφαῖραν ῥίπτων αὐτὴν καθ' ἑνὸς τῶν διασκορπιζομένων καὶ προφυλαττομένων συμπαικτῶν· καὶ ἂν μὲν προσβάλῃ τινά, μετασχηματίζουσι κύκλον, καὶ ἐπιβαίνει ἐπὶ τοῦ προσβληθέντος κτυπῶν τὴν σφαῖραν πάλιν κατὰ γῆς καὶ οὕτω κθξ. Ἂν ὅμως ἀποτύχῃ ἡ βολή, τότε ἕτερος προφθάνων ἁρπάζει τὴν σφαῖραν ῥίπτων κατ' ἄλλου τινός.

2. Ῥιπτομένης τῆς σφαίρας κατά τινος καὶ προσβαλλούσης αὐτὸν εἰς τὸ πρόσωπον, ἢ εἰς ἄλλο γυμνὸν μέλος, τότε λέγεται ὅτι προσεβλήθη *εἰς τὸ γυμνόν*· ὅθεν καὶ δὲν ἐπιβαίνει τοῦτον ὁ προσβαλών.

3. Ὅταν ῥίψῃ τις τὴν σφαῖραν κατά τινος ἄλλου, οὗτος δ' ἀντὶ τοῦ νὰ προφυλαχθῇ τρέχων ἢ λοξοδρομῶν, ἀνθίσταται καὶ ἐκτείνων τὰς χεῖράς του δέχεται τὴν σφαῖραν, τότε οὗτος ἐπιβαίνει τὸν ῥίψαντα κατ' αὐτοῦ τὴν σφαῖραν. Πολλάκις δέχεταί τις τὴν σφαῖραν καὶ ἐν τῷ κόλπῳ αὐτοῦ· οὕτω δὲ πάλιν ἐπιβαίνει τὸν ῥίψαντα.

4. Ἰδιάζουσα παιδιὰ τῶν ἀρρένων.

Ἡ σφαῖρα.

Γ'. Ὁ πόλεμος.

(Συνήθ. Τὸ σιφέρ).

1. Διαιροῦνται οἱ παῖκται εἰς ἑταιρίας καὶ ζυγάλια (Χερμ. Σκοπ. § 2, 3, 4). Μετὰ τοῦτο αἱ δύω ἑταιρίαι, ἃς κατὰ τὸ παρὸν πρὸς διάκρισιν αὐτῶν ὀνομάζομεν: «ἡ *ἄνω*, ἡ *κάτω*,» ἀπομακρύνονται ἀπ' ἀλλήλων εἰς ἱκανὸν διάστημα· Ἔπειτά τις, ὑποθετέον τῆς *ἄνω* ἑταιρίας, ῥίπτει τὴν σφαῖραν πρὸς τὴν κάτω ὅσον τὸ δυνατὸν ὑψηλὰ καὶ ὁρμητικῶς καὶ ἂν μὲν δεχθῇ τις αὐτὴν εἰς τὰς χεῖράς του οὕτως ῥιπτομένην, ἔρχεται πρὸς τὴν ἄνω ἑταιρίαν τὴν ῥίψασαν ἐπιβαίνων ἐπὶ τῶν νώτων τοῦ *ζυγαλίου* του· ἂν ὅμως ἐννοήσωσιν ὅτι ἔρχεται ἡ σφαῖρα ὁρμητικώτατα, οὐδεὶς ἐκτείνει τὰς χεῖρας διὰ νὰ τὴν δεχθῇ, διότι ἐκ τῆς πολλῆς ὁρμῆς ἐνδέχεται ν' ἀνατιναχθῇ ἀπὸ τὰς χεῖράς του, τὸ ὁποῖον λέγεται *'ς τὰ χέρια*, καὶ τότε ἀναγκάζονται οὗτοι τῆς κάτω ἑταιρίας νὰ ῥίπτωσι τὴν σφαῖραν κατὰ τῶν ἄλλων. Φοβούμενοι λοιπὸν μὴ ἐκ τῆς πολλῆς ὁρμητικότητος γίνῃ εἰς τὰ *χέρια*, ἀφίνουσι καὶ πίπτει κάτω ἡ σφαῖρα, τὴν ὁποίαν ἐπιστρέφουσι πρὸς τὴν ἄνω ἑταιρίαν, διὰ νὰ ῥίψῃ αὐτὴν πάλιν κατὰ τῆς κάτω· διότι ἐνόσῳ δὲν γένηται *εἰς τὰ χέρια*, ἢ δὲν τὴν δεχθῇ κανεὶς εἰς τὰς χεῖράς του καὶ νὰ ὑπάγῃ νὰ ἐπιβῇ τὸ ζυγάλιόν του, ῥίπτει κατὰ συνέχειαν ἡ αὐτὴ ἑταιρία πρὸς τὴν ἐναντίαν.

2. Ἐὰν ῥιπτομένην τὴν σφαῖραν π. χ. ἀπὸ τῆς ἄνω ἑταιρίας πρὸς τὴν κάτω δεχθῇ αὐτὴν εἰς τὰς χεῖράς του συνεταῖρός τις, πηγαίνει οὗτος, ὡς εἴπομεν (§ 1), καὶ ἐπιβαίνει ἐπὶ τοῦ ζυγαλίου του. Ἔπειτα αὕτη ἡ ἑταιρία ἡ πέμψασα ἤδη *ἐπιβάιην* πρὸς τὴν ἄνω ἑταιρίαν ῥίπτει μὲν τὴν σφαῖραν κατ' αὐτῆς, ἀλλὰ πάντοτε προσπαθοῦσα νὰ διευθύνῃ αὐτὴν οὕτως ὥστε εἰ δυνατὸν νὰ τὴν δεχθῇ εἰς τὰς χεῖράς του ὁ συνεταῖρος αὐτῆς ὁ ἤδη ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ τοῦ ζυγαλίου του· ἂν δὲ τοῦτο κατορθωθῇ, κερδίζει αὕτη, καὶ τὰ μέλη αὐτῆς ἐπιβαίνουσιν ὅλα ἐπὶ τῶν ζυγαλίων των ἐρχόμενα ἐφ' ἱκανὸν διάστημα τόπου, καὶ οὕτω τελειόνει ἡ παιδιά. Ἂν ὅμως δὲν τὴν δεχθῇ ὁ ἐπιβεβηκώς, ἀλλ' ἕτερος συνεταῖρος τῆς ἐναντίας ἑταιρίας, τότε οὗτος μὲν ἔρχεται εἰς τὴν κάτω καὶ ἐπιβαίνει ἐπὶ τοῦ ζυγαλίου του, ὁ δέ μέχρι τοῦδε ἐπι-

Digitized by Google

βεβηκὼς ἐπανέρχεται καὶ οὗτος εἰς τὴν κάτω, ἑταιρίαν αὐτοῦ οὖσαν. Ἔπειτα ἐξακολουθεῖ νὰ ῥίπτῃ ἡ ἄνω ἑταιρία ἡ πέμψασα *ἐπιβάτην* πρὸς τὴν ἐναντίαν ὑπὸ τὸν σκοπὸν μέχρις οὗ δεχθῇ τὴν σφαῖραν ὁ ἐπιβάτης αὐτῆς.

3. Ῥιπτομένης τῆς σφαίρας π. χ. ἀπὸ τῆς ἄνω ἑταιρίας κατὰ τῆς κάτω, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπάρχει τις ἐπιβάτης τῆς ἄνω, ἐὰν γένηται *εἰς τὰ χέρια* (§ 1) ὁ μὲν *ἐπιβάτης* τῆς ἄνω ἑταιρίας καταβαίνει τοῦ *ζυγαλίου* του ἱστάμενος πλησίου αὐτοῦ, ἡ δὲ κάτω ἑταιρία ῥίπτει τὴν σφαῖραν κατὰ τῆς ἄνω· καὶ ἐὰν μὲν γένηται καὶ εἰς αὐτὴν *'στὰ χέρια*, τότε ὁ μὲν ἐπιβάτης αὐτῆς ὁ ἐν τῇ κάτω ἐπιβαίνει πάλιν, ἡ δὲ ἄνω ῥίπτει τὴν σφαῖραν κατὰ τῆς κάτω· ἂν ὅμως δὲν γένηται εἰς τὰ *χέρια* τῆς ἄνω, τῆς ἐχούσης ἤδη ἐσταλμένον ἐπιβάτην εἰς τὴν κάτω, ἀλλὰ τὴν δεχθῇ καὶ ἄλλος συνεταῖρος εἰς τὰς χεῖράς του, τότε ἔρχεται καὶ οὗτος καὶ ἐπιβαίνει ἐπὶ τοῦ *ζυγαλίου* του, ὅτε συγχρόνως ἐπιβαίνει καὶ ὁ πρότερος *ἐπιβάτης* ὁ συνεταῖρος αὐτοῦ. Ἂν κατορθώσωσιν οὕτω ὅλα τὰ μέλη μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἑταιρίας νὰ δεχθῶσι τὴν σφαῖραν εἰς τὰς χεῖράς των μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, ἐπιβαίνουσιν ἐπὶ τῶν ζυγαλίων των ἐρχόμενοι οὕτως ἐφ' ἱκανὸν διάστημα. Τοῦτο δ' ἔστι τὸ τέλος καὶ τὸ κέρδος τῆς παιδιᾶς.

4. Ἐνίοτε συμβαίνει ἐκεῖνος ἐφ' ὅτου ἐπιβαίνουσι νὰ δεχθῇ τὴν σφαῖραν καὶ τότε ἐπιβαίνει εἰς τὸ μέρος τῆς ἑταιρίας τὸν πρώην ἐπιβαίνοντα αὐτόν.

Δ'. Τὰ βόθρια. (ν).

(Συνήθ. τὰ λακκάκια).

1. Ἀνοίγουσι μικροὺς λάκκους ἰσαρίθμους τοῖς παίκταις, χωριτικότητος ὅσην ἀπαιτεῖ ἡ σφαῖρα καὶ εἰς εὐθεῖαν γραμμὴν ὀνομάζοντες αὐτοὺς ὑποκοριστικῶς *λακκάκια* (βόθρια).

2. Ἐκ τῶν παικτῶν δύω γίνονται καὶ λέγονται *μάναις* (ἀρχηγοί)· κάθηνται δὲ ἀντιμέτωποι ἔχοντες ἐν τῷ μέσῳ τὰ βόθρια κατὰ τὴν αὐτὴν εὐθεῖαν γραμμήν.

3. Ἕκαστος ἐκλέγει τὸ βόθριον αὐτοῦ ἰσάμενος πλησίον ἐκείνου· τὰ δὲ δύω ἄκρα ἀνήκουσι τοῖς ἀρχηγοῖς.

4. Κυλίουσιν οἱ ἀρχηγοὶ τὴν σφαῖραν ὁ μὲν πρὸς τὸν δὲ οὕτως, ὥστε αὕτη νὰ διέρχηται ἐπὶ τῶν στομίων ὅλων τῶν βοθρίων.

5. Ἂν εἴς τι βόθριον πέσῃ καὶ μείνῃ ἡ σφαῖρα, ἁρπάζει αὐτὴν ὁ κύριος τοῦ βοθρίου ῥίπτων καθ' ἑνὸς τῶν συμπαικτῶν του διασκορπιζομένων καὶ προφυλαττομένων ἵνα μὴ προσβληθῶσιν ὑπ' αὐτοῦ· καὶ ἂν μὲν προσβάλῃ τινὰ βάλλουσιν οἱ ἀρχηγοὶ ἓν πετράδιον (κοκκί) εἰς τὸ βόθριον τοῦ προσβληθέντος· ἂν ὅμως οὐδένα προσβάλῃ ῥίπτων, τότε βάλλουσιν ἓν πετράδιον εἰς τούτου τὸ βόθριον. Ἂν προσβάλῃ τινὰ εἰς τὸ γυμνὸν (Σφ. ἁρπ. § 2) δὲν λογίζεται ἡ προσβολή, ὅθεν καὶ βάλλουσι πετράδιον εἰς τὸ βόθριον αὐτοῦ τοῦ ῥίψαντος τὴν σφαῖραν.

6. Οὑτινος τὰ πετράδια συμπληρώσωσι τὸν προσυμπεφωνημένον ἀριθμόν, οὗτος παιδεύεται ὡς ἑξῆς· λαμβάνουσιν ἀπ' αὐτοῦ πρᾶγμά τι, οἷον μανδήλιον, φέσιον, σανδάλιον ἢ ἄλλο τι, καὶ τὸ ὁποῖον κρύπτουσι, κλείοντες αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμούς. Ἔπειτα λαμβάνουσιν ὅλοι οἱ παίκται ἀνὰ δύω κεραμίδια, καὶ συγκρούοντες αὐτὰ πρὸς ἄλληλα, ἔρχονται εἰς πᾶσαν ἀπὴν ἢ κρύφιον μέρος, δεικνύοντες αὐτῷ δῆθεν ὅτι ἐνταῦθα εἶνε, ἐξακολουθοῦντες νὰ τραγῳδῶσι Τὰκ-τὰκ τὰ κεραμδούδια, τὰκ-τὰκ τὰ κεραμδέλια· οὗπερ τὸ μέλος ἔχει οὕτως·

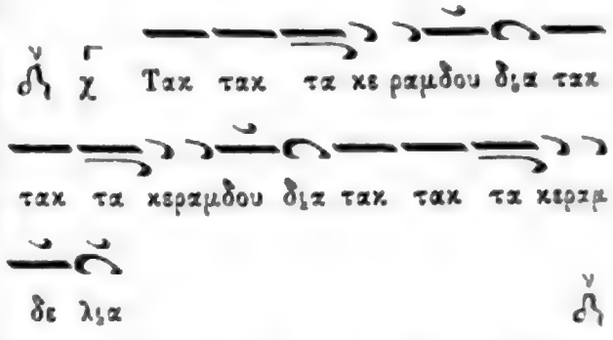

Καὶ τοῦτο, μέχρις ὅτου εὕρῃ τὸ κρυφθὲν πρᾶγμά του, μεθ' ὃ ἄρχονται ἐκ νέου τῆς παιδιᾶς.

7. Οἱ ἀρχηγοὶ εἰς οὐδὲν τῶν ἀνωτέρω ὑπόκεινται, ἀλλὰ τὸ μόνον ἔργον αὐτῶν εἶνε τὸ προρρηθὲν § 4.

8. Ἡ παιδιὰ ὑπὸ τῶν ἀρρένων μόνον συνεθίζεται.

Ε'. Τὸ ἀλεξίπαλλον. (ν).

1. Ἵστανται οἱ παίκται ἔμπροσθέν τινος τοίχου, εἷς δ' ἐξ αὐτῶν ῥίπτει κατ' αὐτοῦ ὑψηλὰ τὴν σφαῖραν, καὶ ἑπομένως διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς δέχεται αὐτὴν καταβαίνουσαν ὁρμητικῶς· ἀριθμεῖ δὲ εἰς πᾶσαν κατὰ τοῦ τοίχου προσβολὴν ἀνὰ ἕν, μέχρι τινὸς συμφωνε-

Digitized by Google

θέντος ποσοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου τὴν συμπλήρωσιν δίδει εἰς ἕτερον τὴν σφαῖραν πράττοντα τὸ αὐτό· Ἂν ὅμως τις δὲν προφθάσῃ νὰ συμπληρώσῃ ὅλον τὸ συμφωνηθὲν ποσόν, ἀλλὰ πίπτει ἀπὸ τῆς χειρός του ἡ σφαῖρα, τότε ἐπιβαίνει ἐπ' αὐτοῦ ὁ συμπληρώσας τὸν ὁλικὸν ἀριθμόν, καὶ δὲν καταβαίνει ἕως ὅτου δὲν συμπληρώσῃ ἕτερος τὸν ἀριθμόν, μετὰ τὸ ὁποῖον καταβαίνει ἐκεῖνος καὶ ἐπιβαίνει ὁ νεωστὶ συμπληρώσας τὸν ἀριθμόν. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ἐπιβαίνουσιν ἀλληλοδιαδόχως αὐτόν, μέχρις ὅτου ἡ σφαῖρα ἐκφύγῃ τῆς χειρός τινος πίπτουσα κάτω, καὶ τότε ἐκεῖνος, ὃν μέχρι τοῦδε ἐπέβαινον, ἐπιβαίνει ἐπ' αὐτόν, ἐνῷ ἕτερος ἐξακολουθεῖ βάλλων τὴν σφαῖραν κατὰ τοῦ τοίχου, καὶ δέχεται αὐτὴν μέχρι τοῦ συμπεφωνημένου ἀριθμοῦ, μετὰ τὸ ὁποῖον πάλιν καταβαίνει ὁ μέχρι τοῦδε ἐπιβεβηκώς, καὶ ἐπιβαίνει ὁ ἤδη συμπληρώσας τὸ ὁλικὸν ποσόν. Καὶ οὕτω κθξ.

2. Ἐκ τῶν λεγομένων συμπεραίνεται ὅτι δὲν ἔχει τέλος ἡ παιδιά· παίζεται δὲ μόνον ὑπὸ ἀρρένων.

4. *Τὸ στομπέλιον.*

1. Κόπτουσιν ἓν ξύλον, ἔχον μιᾶς περίπου σπιθαμῆς μῆκος, τὸ ὁποῖον κατασκευάζουσι γωνιῶδες μετὰ τεσσάρων γωνιῶν, πελεκοῦσι τὰς δύω ἐναντίας ἄκρας λοξῶς ἕως δύω δακτύλων, ὥστε ῥιπτόμενον κατὰ γῆς νὰ ἐξέχῃ μέρος αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ὅλου σώματος, καὶ προσβαλλόμενον διὰ ῥάβδου ν' ἀναπηδᾷ. Διὰ τὸ εὐληπτότερον ἔστω ἡμῖν τὸ ἑξῆ, σχῆμα· [redacted] ὀνομάζουσι δὲ αὐτὸ *στομπέλιον* καὶ *τζιλίκι*.

2. Τὸ στομπέλιον ἔχει δύο παιδιὰς ἀνωνύμους. Καὶ εἰς τὰς δύω οἱ παῖκται διαιροῦνται εἰς ζυγάλια καὶ δύω ἑταιρίας ἐχούσας ἀνὰ ἕνα ἀρχηγὸν (μάνα). (Χερμ. Σκοπ. 2, 3, 4).

3. Ῥίπτουσι κλῆρον περὶ τοῦ τίς πρώτη ἑταιρία θὰ κάμῃ ἔναρξιν τῆς παιδιᾶς, ὡς ἑξῆς· Ῥίπτει τις τὸ στομπέλιον ὀλίγον μακρὰν ἀπὸ τοῦ σημείου (σημάδι), ἐφ' οὗ ἐν ὥρᾳ τῆς παιδιᾶς θέτουσι τὴν ῥάβδον, καὶ ἔπειτα ἐρωτᾷ τῆς ἄλλης ἑταιρίας τὸν ἀρχηγόν· *ἰδικό σου* ἢ *᾽δικό μου;* τοὐτέστι εἰς τίνος ὄνομα ν' ἀρχήσῃ τὴν καταμέτρησιν τοῦ μεταξὺ σημείου καὶ στρομπελίου διαστήματος. Καὶ ἂν π. χ. ἀποκριθῇ *ἰδικό σου*, δηλ. τοῦ καταμετρήσοντος τότε ἄρχεται ἀπὸ τοῦ σημείου καταμετρῶν διὰ τῆς ῥάβδου ἐπαναλαμβάνων εἰς πᾶσαν ῥάβδον τὰς δύω ταύτας φράσεις ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ *᾽δικό μου* (διότι ὡς ἐν παραδείγματι τῷ ἀπεκρίθη *᾽δικό σου*) *᾽δικό σου*, *᾽δικό μου*, *᾽δικό σου*, καὶ κθξ. μέχρις ὅτου φθάσῃ εἰς τὸ στομπέλιον· εἰς οὗτινος δὲ ὄνομα θέλει τελειώσει ἡ καταμέτρησις, οὗτος ἄρχεται τῆς παιδιᾶς ῥίπτων τὸ στομπέλιον.

4. Ἀφοῦ διὰ τοῦ κλήρου σημειωθῇ τὸ τίς πρώτη ἄρξεται τῆς παιδιᾶς, τότε ἡ μὲν ἀποτυχοῦσα τούτου ἔρχεται καὶ ἵσταται *κάτω*, τῆς δὲ ἑτέρας ἑταιρίας τις λαμβάνει τὴν ῥάβδον, ἔχουσαν μῆκος ἑνὸς περίπου πήχεως, καὶ δι' αὐτῆς προσβάλλει δυνατὰ τὸ στομπέλιον, κρατούμενον ὑπὸ τῆς ἀριστερᾶς χειρός, ὅπερ οὕτω προσβαλλόμενον, τινάσσεται πρὸς τοὺς κάτω, ἐνῷ ὁ ῥίψας αὐτὸ σύρει γραμμὴν (τὸ σημεῖον) κατὰ γῆς, βάλλων ἐπ' αὐτῆς τὴν ῥάβδον. Οἱ δὲ κάτω ῥίπτουσι τὸ στομπέλιον κατὰ τῆς ῥάβδου, καὶ ἂν μὲν προσβάλῃ αὐτήν, παύει ὁ ῥίψας (ὁ παίζων) καὶ παίζει ἕτερος αὐτοῦ συνεταῖρος· ἂν ὅμως τὸ στομπέλιον δὲν προσβάλῃ τὴν ῥάβδον, τότε ὁ παίζων λαμβάνων αὐτὴν εἰς τὴν δεξιάν, καὶ τὸ στομπέλιον εἰς τὴν ἀριστερὰν καὶ κύπτων πρὸς τὴν γῆν, προσβάλλει διὰ τῆς ῥάβδου ἐλαφρότατα καὶ ἀνεπαισθήτως τὸ στομπέλιον πρὸς τὰ ἄνω, ὅπερ οὕτω προσβληθὲν ἐκφεύγει τῆς χειρός του πίπτον κατὰ γῆς, ἐρωτᾷ δ' ἐν ταὐτῷ ὁ παίζων τὸν ἀρχηγὸν τῆς *κάτω* ἑταιρίας λέγων· *τὸ ᾽πᾷς* (πηγαίνεις) *στομπέλι;* (=συγκατατίθεσαι εἰς τρόπον καθ' ὃν ἔπαιζα;). Ἀποκριθέντος δ' ἐκείνου· *τὸ ᾽πάγω*, προσβάλλει διὰ τῆς ῥάβδου τὸ ἐξέχον μέρος τοῦ στομπελίου τὸ καὶ βλέπον πρὸς τὴν γῆν, τὸ ὁποῖον στομπέλιον οὕτω προσβληθὲν ἀναπηδᾷ, πρὶν ὅμως ἀναπηδήσαν καταπέσῃ προλαμβάνει προσβάλλων αὐτὸ μετέωρον ὁσάκις δυνηθῇ, ἐν σκοπῷ τοῦ ν' ἀπομακρύνῃ αὐτὸ ὅσον οἷόν τε ἀπὸ τοῦ σημείου. Ἀφοῦ πέσῃ κάτω τὸ στομπέλιον, ἔρχεται πάλιν ὁ παίζων πρὸς αὐτό, καὶ τὸ προσβάλλει τὸ δεύτερον ὡς ἀνωτέρω ἀπαράλλακτα· τοῦτο δὲ τρισσεύεται· μετὰ τὸ ὁποῖον καταμετρᾷ διὰ τῆς ῥάβδου ἀπὸ τοῦ μέρους τοῦ στομπελίου μέχρι τοῦ σημείου, κρατῶν ἐν τῇ μνήμῃ αὐτοῦ ὅσας ῥάβδους ἠρίθμησεν ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα. Ἔπειτα ῥίπτει πάλιν καὶ ἀπαράλλακτα τὸ στομπέλιον ὡς καὶ ἐν ἀρχῇ, προσθέτων εἰς τὸν πρῶτον ἀριθμὸν τῶν ῥάβδων καὶ τὰς ἑνὸς ἑκάστου παιγνιδίου· καὶ οὕτω κθξ. μέχρις ὅτου συμπληρώσωσι τὸν προσυμπεφωνημένον μέγαν ἀριθμὸν τῶν ῥάβδων.

Digitized by

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ ὁποίου ἀριθμεῖται μία ἡ ἐπιβασία.

5. Ὁσάκις συμπληρωθῇ ὁ προσυμφωνηθεὶς ἀριθμὸς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ παίκτου ἢ καὶ τῶν ἄλλων συνεταίρων του τοσάκις καὶ ἐπιβαίνουσι ἐπὶ τῶν ζυγαλίων αὐτῶν τῶν εἰς τὴν κάτω ἑταιρίαν.

6. Ἐνόσῳ ἡ κάτω ἑταιρία δὲν δυνηθῇ νὰ παύσῃ τὸν παίζοντα διὰ τῆς κατὰ τῆς ῥάβδου βολῆς τοῦ στομπελίου, θὰ ἐξακολουθῇ παίζων ὁ αὐτός.

7. Μετὰ τὴν παῦσιν ὅλων τῶν συνεταίρων, ἐπιβαίνουσιν ἐπὶ τῶν ζυγαλίων των, ἂν εἶχον κερδίσει ἐπιβασίας καὶ μετὰ τοῦτο παραχωροῦσι τὴν θέσιν τῆς παιδιᾶς εἰς τὴν κάτω ἑταιρίαν, αὐτοὶ δὲ ἔρχονται νὰ λάβωσι τὴν θέσιν ἐκείνης. Πολλάκις ὅμως παύονται μὴ κερδίσαντες οὐδεμίαν ἐπίβασιν.

8. Ὅτε παίζων τις ἐρωτᾷ· *τό 'πᾶς σιομπέλι;* (§ 4). Ὁ ἕτερος ἀποκρίνεται ἐνίοτε ἀστειευόμενος· *σὰν δὲν τό 'λάγω 'γώ, τό 'πάγει ὁ βασιτάζος* (χαμάλης).

9. Ἡ παιδια αὕτη παίζεται ἀποκλειστικῶς ὑπὸ τῶν ἀρρένων. Ἐν Φέρρᾳ δὲ ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν φύλων συμμεμιγμένων.

Ἡ β' παιδιὰ τοῦ στομπελίου.

1. Καὶ εἰς τὴν παιδιὰν ταύτην τοῦ στομπελίου διαιροῦνται οἱ παῖκται εἰς δύω ἰσαρίθμους ἑταιρίας καὶ εἰς ζυγάλια (Χερ. Στομ. § 3).

3. Ἀνοίγουσιν εἰς τὴν γῆν ὀπὴν ἐπιμήκη καὶ μικρὰν ὅσην νὰ χωρῇ ἡ ἄκρα τῆς ῥάβδου. Ἐλθούσης δὲ κάτω τῆς ἀποτυχούσης τῶν πρωτείων ἑταιρίας, βάλλει ἑταῖρός τις τῆς ἄλλης τὸ μὲν στομπέλιον ἐπὶ τῆς ὀπῆς, τὴν δὲ μίαν ἄκραν τῆς ῥάβδου ἐν αὐτῇ ὑπὸ τὸ στομπέλιον· ἔπειτα ἀνατινάσσει αὐτὴν τὴν ἄκραν τῆς ῥάβδου ὁρμητικῶς ἔξωθεν τῆς ὀπῆς, ὠθοῦσαν συγχρόνως καὶ τὸ στομπέλιον ὁρμητικῶς· τὸ ὁποῖον ὡς ἐκ τοῦ τούτου ἀνατινάσσεται πρὸς τὴν κάτω ἑταιρίαν, ἐνῷ ὁ παίκτης ἐξακολουθεῖ νὰ προφυλάττῃ τὴν ὀπὴν σύρων ταχύτητα καὶ πρόσγεια ἐπ' αὐτῆς τὴν ῥάβδον· ἐν τοσούτῳ ἡ κάτω ἑταιρία ῥίπτει τὸ στομπέλιον πρὸς τὴν ὀπήν· τὸ ὁποῖον ἐὰν μὲν συγκρουσθῇ ἐπὶ τῆς ῥάβδου, ἀναστρέφεται ἐκ τῆς δυνάμεως αὐτῆς πρὸς τὰ ὀπίσω. Ἐὰν ὅμως ἐν πρώτοις δὲν συγκρουσθῇ ἐπὶ τῆς ῥάβδου, ἀλλὰ μείνῃ πλησίον τῆς ὀπῆς ὀλιγώτερον τοῦ μήκους τῆς ῥάβδου, τότε ὁ παίζων παύεται, καὶ παίζει ἕτερος συνεταῖρος αὐτοῦ. Τοιουτοτρόπως δέ, μέχρις ὅτου παυθῶσιν ὅλοι οἱ συνεταῖροι, καὶ διαδεχθῶσιν αὐτοὺς οἱ κάτω τῆς ἄλλης ἑταιρίας.

4. Ἐὰν τὸ στομπέλιον ῥιπτόμενον πρὸς τὴν ὀπήν, συγκρουσθῇ, ὡς εἴπομεν κατὰ τῆς ῥάβδου, καὶ στραφῇ πρὸς τὰ ὀπίσω, τότε ὁ παίζων καταμετρᾷ διὰ τῆς ῥάβδου τὸ μεταξὺ τῆς ὀπῆς καὶ τοῦ στομπελίου διάστημα· καὶ ἔπειτα πάλιν ῥίπτει τὸ στομπέλιον ὡς ἀνωτέρω, καὶ πάλιν ἀπομακρυνθέντος τούτου τῆς ὀπῆς διὰ τῆς συγκρούσεως, καταμετρᾷ διὰ τῆς ῥάβδου προσθέτων τὸ ποσὸν τῶν νέων ῥάβδων ἐπὶ τοῦ προτέρου· οὕτω δ' ἐξακολουθεῖ νὰ πράττῃ μέχρις ὅτου συμπληρωθῇ ὁ συμφωνηθεὶς ὁλικὸς ἀριθμὸς τῶν ῥάβδων, μετὰ τὸ ὁποῖον λογίζεται μία ἡ ἐπιβασία (καβάλα) ὡς κέρδος.

5. Ἂν τὸ στομπέλιον ῥιπτόμενον ὑπὸ τῆς κάτω ἑταιρίας προς τὴν ὀπὴν δὲν συγκρουσθῇ εὐθέως μετὰ τῆς ῥάβδου καὶ ἐπιστρέψῃ ὑπὸ τῆς πρώτης συγκρούσεως καὶ προσβολῆς αὐτῆς πρὸς τὰ ὀπίσω, ἀλλὰ μετά τινα στάσιν αὐτοῦ πλησίον τῆς ὀπῆς, τότε δὲν εἶνε δίκαιον τοῦτο, ὅθεν παύεται καὶ κατ' αὐτὴν τὴν περίστασιν ὁ παίζων, ὡς σταθέντος τοῦ στομπελίου πλησίον τῆς ὀπῆς, ἄρχεται δὲ παίζειν συνεταῖρός τού τις, ἂν δὲν ἦνε ὁ τελευταῖος. (Στομπ. ἁ. παιδ. § 7).

6. Παίζεται ὑπὸ ἀρρένων.

5. *Ὁ διασκελισμός. (γ).*

(Συνήθ. Πρώτη θηλειά).

1. Ὁ διασκελισμὸς παίζεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἐξοχήν. Ἵσταταί τις κύπτων πρὸς τὰ κάτω, καὶ στηριζόμενος διὰ τῶν χειρῶν ἐπὶ τῶν γονάτων του· οἱ δὲ λοιποὶ παῖκται ὅσοι ἂν ἦνε διέρχονται ἀλληλοδιαδόχως ἄνωθεν αὐτοῦ, στηρίζοντες μόνον τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς ῥάχεως αὐτοῦ, κράζοντες τὰς ἑξῆς φράσεις

Πρώτη θηλειά.

Δεύτερος μὲ τὰ κλαδιά.
Τρίτος μοναχός.
Τρίτος κι' ἄγγιχτος (1)
'Απ' ὀπίσ' ἀπ' τὸ βουτζὶ
Εἶνε μιὰ γρηὰ κουτζή.

(1) Ἀντὶ ἀνέγγικτος=ἀνέπαφος.

Digitized by Google

'Απ' ὀπίσ' ἀπ' τὸ τηγάνι
Εἶνε μιὰ γρηὰ καὶ κλάνει.
. . . . . .
. . . . . .(1).
'Ψόφσε τ' πουλπουτζῆ φοράδα!
Σώπα, Πουλπουτζῆ, μὴ κλαῖς,
Κ' εἶνε διάφορο' 'δικό' μας·
Τὸ πετζί του κάνεις γοῦνα.
. . . . . .
'Αφίνω τὸ φεσάκι μου γιομάτο' μακαρόνια.
'Παίρνω τὸ φεσάκι μου γιομάτο' μακαρόνια . . . .

2. Διὰ νὰ σημανθῇ τὸ τίς θὰ κύψῃ πρῶτος διὰ νὰ τὸν διασκελίζωσι (πηδῶσι) κάμνουν τὸ *κοκκόϊ*. Τοῦτο δὲ εἶνε πετράδιον, τὸ ὁποῖον λαμβάνει τις εἰς τὴν χεῖρά του καὶ τὸ δεικνύει εἰς ἕτερον λέγων· τὸ εἶδες; ἀποκρίνεται δ' ἐκεῖνος, τὸ εἶδα. Τοῦτο εἰπόντος βάλλει ὄπισθέν του τὰς χεῖρας κρύπτων εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν τὸ *κοκκόϊ*, καὶ παρουσιάζων αὐτὰς κλειστὰς εἰς αὐτὸν ἐρωτᾷ· ποῦ εἶνε; Καὶ ἂν μὲν τὸ μαντεύσῃ τότε ὁ ἐρωτῶν κάμνει τὸ αὐτὸ εἰς ἄλλον· ἂν οὐχὶ ὅμως, τότε δίδει τὸ *κοκκίον* εἰς αὐτόν, πράττοντα τὸ ὅμοιον εἰς ἄλλον παίκτην, ἀπαλλαττόμενος αὐτός. Τοιουτοτρόπως εἰς οὗ τινος χεῖρας θέλει μείνει τελευταίως τὸ *κοκκίον*, οὗτος κύπτει καὶ τὸν διασκελίζουσιν οἱ λοιποί· τοῦτο δὲ λέγεται· *πέφτω 'ποκάτω*.

3. 'Ανασύρουσιν ὑψηλότερον τὰς ἀναξυρίδας των ἵνα μὴ ἐμποδίζωνται εἰς τὸν διασκελισμόν.

4. Πρῶτος ὁρμώμενος ἐξ ἀποστάσεως ὁ ἀρχηγὸς (μάνα) διασκελίζει αὐτὸν λέγων· τὴν φράσιν· *πρώτ' θηλειά*. 'Επειτα οἱ λοιποὶ κατὰ σειρὰν διασκελίζουσι τὸν ἐσκυμμένον κράζοντες τὴν αὐτὴν φράσιν. Οὕτω καὶ τὰς λοιπὰς εἰς ἕκαστον διασκελισμὸν λέγει πρῶτον ὁ ἀρχηγός, καὶ ἑπομένως ἐπαναλαμβάνουσι τὰς αὐτὰς φράσεις καὶ οἱ λοιποί.

5. Λεγόντων τό· *τρίτος κι' ἄγγιχτος*, εἶνε ἀνάγκη νὰ διασκελίσωσι τὸν ἐσκυμμένον χωρὶς νὰ ἐγγίξωσιν ἐπ' αὐτοῦ, ἐκτὸς τῶν χειρῶν των, τὰς ὁποίας στηρίζουσιν ἐπ' αὐτοῦ.

6. "Οτε διασκελίζοντες τὸν ἐσκυμμένον λέγουσιν· *ἀφίνω τὸ φεσάκι μου* κτλ., ἀφίνουσι τῳόντι ἐπὶ τοῦ ἐσκυμμένου τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς των καθ' ἣν ὥραν στηρίζουσιν ἐπ' αὐτοῦ τὰς χεῖράς των· τὸ ὁποῖον ἂν πέσῃ κατὰ γῆς ὁπότε τὸ ἀφίνει τις καταβαίνων εἰς τὸ ἄλλο πλάγιον τοῦ ἐσκυμμένου, τότε οὗτος μὲν ἀπαλλάττεται, ἐκεῖνος δὲ *πέφτει 'ποκάτω*, καὶ πηδῶντες οἱ λοιποὶ λέγουσι τὰς φράσεις ἐξ ἀρχῆς. Τοῦτ' αὐτὸ γίνεται καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν φράσιν· *'παίρνω τὸ φεσάκι μου*. . . Τοῦτέστι δὲν πρέπει νὰ πέσῃ οὐδὲν κάλυμμα.

7. Πολάκις διασκελίζοντες λέγουσιν πρὸς τὸν κεκυφότα *τὸ κεφάλι σου μέσα 'ς τὸν τροβᾶν*· τοῦτέστι νὰ κλίνῃ αὐτὸ πρὸς τὸ στῆθός του, διὰ νὰ μὴν ἐμποδίζῃ αὐτοὺς κατὰ τὸν διασκελισμόν.

6. *Ἡ προσεκτικὴ ἐπιβασία. (r).*

(Συνήθ. 'Η ὑψηλὴ μηλέα.)

1. Εἰς τὴν παιδιὰν ταύτην διαιροῦνται εἰς δύω ἰσαρίθμους ἑταιρίας ἐχούσας ἀνὰ ἕνα ἀρχηγόν.

2. Τὰ μέλη τῆς μιᾶς ἑταιρίας *πέφτουν 'ποκάτω* (διασκελ. §. 2.) ὅ ἐστι σχηματίζουσι κύκλον ἱστάμενοι καὶ στηρίζοντες τὰς κεφαλάς των ἐπὶ τῶν ὤμων ἄλλων, καὶ συσφίγγονται διὰ τῶν χειρῶν ἐπιθετομένων ἐπάνωθεν τῶν τραχήλων των. Κρατεῖ εἰς ἐξ αὐτῶν τὴν μίαν ἄκραν σχοινίου ἡ ζώνης, ἐνῷ τὴν ἄλλην κρατεῖ ὁ ἀρχηγὸς (μάνα), ἱστάμενος ὀλίγον μακρὰν αὐτῶν, καὶ φέρει κύκλῳ αὐτοὺς προφυλάττων ἵνα μὴ τὰ μέλη τῆς ἄλλης ἑταιρίας ἐπιβαίνωσιν ἐπ' αὐτῶν· λακτίζει δὲ τὸν τολμήσοντα.

3. Τὰ δὲ μέλη τῆς ἄλλης ἑταιρίας φέροντες κύκλῳ αὐτοὺς καὶ μακρὰν τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν, σπουδάζουσιν ἵνα ἐπιβῶσιν ἐπ' αὐτῶν καὶ μείνωσιν ἐπί τινα στιγμήν, προφυλαττόμενοι ἐπιβαίνοντες καὶ καταβαίνοντες μὴ λακτισθῶσιν ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ ἐκείνων. Διότι τότε αὐτοὶ μὲν *θὰ πέσουν 'ποκάτω*, οἱ δὲ ἄλλοι θὰ ἐπιβαίνωσι ἐπὶ τούτων.

4. "Αν ὁ προφυλάττων τοὺς συνεταίρους του ἀρχηγὸς λακτίσῃ τινὰ εἰς τὸ γυμνὸν (Σφ. ἅρπ. § 2) δὲν λογίζεται ὡς λάκτισμα.

5. Περὶ τοῦ τίνες κατ' ἀρχὰς τῆς παιδιᾶς *θὰ πέσουν 'ποκάτω* κάμνουσι τὸ «φτύμα ἢ ἄφτυ', ἢ τὸ δοῦπα ἢ λάκκα» (Σφ. π. § 3.).

7. *Ἡ μάστιξ. (r).*

(Συνήθ. Τὸ κολπάτζι.)

1. 'Η μάστιξ παίζεται εἰς τὴν ἐξοχὴν πρὸ πάντων, ὑπὸ δὲ τῶν κορασίων ἐν ταῖς αὐλαῖς.

(1) Παραλείπονται διάφοροι φράσεις κακοήθεις.

Digitized by

2. Ἔχουσιν ὅλοι οἱ παῖκται ἀνὰ ἓν μανδήλιον, τὸ ὁποῖον στρέφουσι καλῶς καὶ τὸ δένουσιν εἰς τὴν μίαν ἄκραν κόμβον, ὀνομάζοντες αὐτὸ κολπάτζιον (μάστιξ)· ἀφ' οὗ καὶ ἡ παιδιὰ ἐπωνόμασται.

3. Ἐμπήγουσιν εἰς τὴν γῆν πάσσαλον δέοντες εἰς αὐτὸν σχοινίον μακρὸν τριῶν περίπου ὀργυιῶν, ὀνομαζοντες αὐτὸ μετὰ τοῦ πασσάλου *μηλιάρ*.

4. Συσσωρεύουσι τὰς μάστιγας πλησίον τοῦ πασσάλου. Βάλλεταί τις τῶν παικτῶν διὰ τοῦ κοκκίου (Πρ. θ. § 2.) κρατῶν τὴν μηλιὰν (§ 3.), ὅπερ λέγεται *ἐμβαίνω μέσα*, καὶ προφυλάττει μὴ οἱ ἄλλοι παῖκται ἁρπάξωσιν τὰς μάστιγας, λακτίζων τὸν τολμήσοντα νὰ πλησιάσῃ πρὸς ἁρπαγὴν αὐτῶν.

5. Ἀφοῦ τεθῶσιν ὅλαι αἱ μάστιγες πλησίον τοῦ πασσάλου εἰς ἕνα σωρόν, καὶ ἑτοιμαθῇ ὁ προφυλάξων αὐτὰς ἐρωτᾶται ὑπὸ τῶν λοιπῶν· 'γεννήθηκε; (τοὐτέστι εἶσαι ἕτοιμος;) (1) ἀποκριθέτος δὲ αὐτοῦ καταφατικῶς, ἐρωτᾶται πάλιν· πῶς τὸ βγάλανε; (πῶς ὠνομάσθη;) ἀποκριθέντος δὲ ὄνομά τι κύριον, ἀρχίζουσι νὰ φέρωσι κύκλῳ αὐτὸ καὶ τὴν *μηλέαν* ἕως ὅτου ἁρπάξωσι τὰς μάστιγας ὀλίγας κατ' ὀλίγας, καὶ ἂν μὲν προφθάσῃ νὰ λακτίσῃ τινὰ ἀπαλλάσσεται, καὶ *ἐμβαίνει μέσα* ὁ λακτισθείς· ἄρχονται δὲ ἐκ νέου τῆς παιδιᾶς· ἂν ὅμως οὐδένα λακτίσῃ, ἀλλ' ἁρπάσωσι τὰς μάστιγας, τότε μαζιγοῦσιν αὐτὸν φέροντα κύκλῳ τὸν πάσσαλον, καὶ προσπαθοῦντα ἵνα λακτίσῃ τινά, εἰς τὸ γυμνὸν (Σφ. ἅρπ. § 2.) δὲν *ἐμβαίνει μέσα* ὁ οὕτω λακτισθείς, διότι δὲν λογίζεται ὡς λάκτισμα.

7. Ἂν ἐκεῖνος ὅστις εἶνε *μέσα* δὲν ἀπομακρύνεται πολὺ τοῦ πασσάλου, τῷ λέγουσι· μὴ κατουρῇς τὴν μηλιάν, ὅ ἐστι ἀπομακρύνου ὀλίγον, ὡς ἱστάμενος ἐπάνωθεν καὶ πολὺ πλησίον τῶν μαστίγων.

8. *Ἡ ψηλαφίνδα.*

(Συνήθ. Ὁ τυφλίτης).

1. Δένουσι τοὺς ὀφθαλμούς τινος διὰ μανδηλίου, ὅπερ λέγεται τὰ *σφαλλῶ*, καὶ ἔπειτα οὕτως ἔχων περιέρχεται ἔνθεν κἀκεῖθεν προσπαθῶν καὶ ἐκτείνων τὰς χεῖρας πρὸς τὸ συλλαβεῖν τινα· τούτου δὲ γενομένου ἐλευθεροῦται, καὶ δένουσι τοῦ συλληφθέντος τοὺς ὀφθαλμούς.

2. Ἐνίοτε συμφωνοῦσιν οἱ παῖκται ὅπως, ἂν συλλάβῃ τινά, λέγῃ καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ οὕτω ν' ἀπαλλάσσηται μὲν αὐτὸς, νὰ τὰ *σφαλλῇ* δὲ ὁ συλληφθείς· εἰδὲ μή, αὐτὰ μὲν ν' ἀφίνῃ ἐλεύθερον, νὰ προσπαθῇ νὰ συλλάβῃ ἕτερον. Τοῦτο ὡς δύσκολον δὲν συνειθίζεται πολύ.

3. Περὶ τοῦ τίς πρῶτος *θὰ τὰ σφαλίσῃ* μεταχειρίζονται τὸ *κοκκί* (διασκ. §. 2.). Συνεθίζεται δὲ ἡ παιδιὰ ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν φύλων, ὡς καὶ ἡ ἑπομένη.

9. *Ἡ κρυπτίνδα.*

(Συνήθ. ὁ κρυβίστης).

1. Κλείει τις τοὺς ὀφθαλμοὺς διὰ τοῦ *κοκκίου* (Διασκελ. § 2.) ςηρίζων τὴν κεφαλὴν ἐπί τινος τοίχου, ἕως ὅτου οἱ λοιποὶ παῖκται κρυφθῶσιν εἴτε ἐντὸς θυρῶν εἴτε ἐν παραβύστοις μέρεσιν οὐχὶ μακράν, καὶ ἔπειτα κραζει· νὰ τ' ἀνοίξω; ἤ, νὰ 'βγῶ; Καὶ ἂν μὲν εἰσέτι δὲν ἔχουσι κρυφθῇ ἀποκρίνεταί τις· *ἀκομιὰ* (ὄχι ἀκόμη) (1). Ἂν ὅμως εἶνε κεκρυμμένοι, ἢ δὲν ἀποκρίνονται διόλου ἢ ἀποκρίνεταί τις προσποιημένῃ φωνῇ· ἄνοιξαί 'τα, ἢ ἔβγα.

2. Ἔπειτα ἀνοίγει τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀναζητῶν αὐτούς· καὶ ἂν μὲν εὕρῃ τινά, κυνηγᾷ αὐτὸν πρὸς σύλληψιν, ἐνῷ οἱ λοιποὶ ἔρχονται εἰς τὸ μέρος οὗ ἐστηρίζετο τὴν κεφαλήν, ὀνομάζοντες αὐτὸ σημάδιον (σημεῖον), πτύοντες ἐπ' αὐτό, μετὰ τὸ ὁποῖον δὲν δύναται πλέον νὰ συλλάβῃ τινὰ τούτων. Καὶ ἂν μὲν συλλάβῃ τινὰ μὴ πτύσαντα εἰσέτι εἰς τὸ σημεῖον, τότε τὰ *σφαλλεῖ* καὶ *πιάνει* αὐτὸς ὁ συλληφθείς.

3. Ἐνίοτε ἐνῷ κυνηγᾷ ἄλλους, ἔρχεταί τις πτύων εἰς τὸ σημεῖον, καὶ ἔπειτα διὰ νὰ μὴ μένῃ ἀργὸς ἐνόσῳ κυνηγᾷ ἄλλους, ἀπομακρύνεται τοῦ σημείου κράζων πρὸς αὐτὸν ἐπαντιλημμένως· *'πῆρα τὸ φτύμα μ' κ' ἔφυγα*· ὅπερ σημαίνει ὅτι ἐκεῖνος ὅστις *πιάνει* ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κυνηγήσῃ καὶ αὐτὸν ἐκ νέου πρὸς σύλληψιν.

4. Ἐκεῖνος ὅστις *πιάνει* ἂν κυνηγήσῃ τινὰ ἐπὶ μακρὸν διάστημα, καὶ δὲν ὑπάρχῃ ἄλλο μέρος διὰ ν' ἀλλαξοδρομήσῃ ὁ ἰκυνηγούμενος καὶ νὰ ὑπάγῃ πρὸς τὸ σημεῖον νὰ πτύσῃ ἀ-

(1) Ὅθεν καὶ ἡ φράσις· ἀκόμη δὲν ἐγεννήθηκε; πρὸς τὸν βραδύνοντα νὰ πράξῃ τι.

(1) Οὐδέποτε μεταχειρίζονται τὴν λέξιν εἰμὴ ἐν τῇ παιδιᾷ.

Digitized by Google

παλλαττόμενος οὕτω, τότε τὸν ἀφίνει ἐλεύθερον νὰ διέλθη παρ' αὐτὸν πρὸς τὸ σημεῖον, ὅπερ λέγεται *λύκου δρύμος* (1), καὶ ἐπομένως πάλιν τὸν κυνηγᾷ μέχρι τοῦ σημείου· καὶ ἂν μὲν προφθάσῃ νὰ πτύσῃ ἐπὶ τούτου, ἐλευθεροῦται, ἐὰν ὅμως συλληφθῇ πρὸ τοῦ πτύσματος, τότε τὰ *σφαλλεῖ*.

5. Ἐνίοτε ἀντὶ τοῦ νὰ κρυφθῶσιν οἱ παῖκται ἵστανται μακρόθεν κράζοντες εἰς ἐκεῖνον ὅστις πιάνει: *Ἀνοιξάν τα κοραδέλια μὲ τὸ βούτ(υ)ρο καλαθέλια.*

6. Παίζεται δὲ ἡ παιδιὰ ὑπὸ μὲν τῶν ἀρρένων ἐν ταῖς ὁδοῖς, ὑπὸ δὲ τῶν κορασίων ἐν ταῖς αὐλαῖς.

10. *Τὸ κρυψίκοκκον.*

1. Διαιροῦνται οἱ παῖκται εἰς δύο ἑταιρίας ἐχούσας ἀνὰ ἕνα ἀρχηγὸν (μάνα), καὶ εἰς ζυγάλια (*χερμ. σκοπ.* § 2, 3).

2. Σχηματίζουσιν οἱ παῖκται δύο στίχους ἀπέχοντας ἱκανῶς ἀπ' ἀλλήλων, ὡσαύτως καὶ οἱ συνεταῖροι ἀπέχουσι μικρὸν ἀπ' ἀλλήλων καθημένων ἄντικρυ τῶν ζυγαλίων των.

3. Λαμβάνει εἰς ἀρχηγὸς τὸ κοκκίον (πετράδιον) καὶ ἔρχεται εἰς ἕνα ἕκαστον συνεταῖρον αὐτοῦ, καὶ προσποιεῖται ὅτι κρύπτει τὸ *κοκκίον* εἰς τὸν κόλπον ὅλων αὐτῶν, ἀπαγορεύων αὐτοῖς τὸ ἐμβλέπειν ἐν αὐτῷ· προσποιεῖται δὲ ὅτι καὶ ὁ αὐτὸς τὸ ἔχει ἐφ' ἑαυτοῦ κεκρυμμένον. Πλησιάζει μετὰ τοῦτο πρὸς αὐτοὺς ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἄλλης ἑταιρίας, καὶ ἀφοῦ παρατηρήσῃ αὐτοὺς καλῶς, δεικνύει ὃν τινα νομίζει ὅτι τὸ ἔχει· καὶ ἂν πραγματικῶς ἔχει τὸ κοκκίον ὁ ὑποδειχθείς, τότε λαμβάνει αὐτὸς ὁ ἀρχηγὸς τὸ κοκκίον κρύπτων καὶ οὗτος εἰς τοὺς κόλπους τῶν ἰδίων αὐτοῦ συνεταίρων. Ἂν ὅμως δὲν ἦνε τὸ κοκκίον εἰς τὸν ὑποδειχθέντα, ἀλλ' εἰς ἕτερόν τινα, τότε ὁ τελευταῖος συνεταῖρος τῶν κρυψάντων τὸ *κοκκίον* ἐκτείνει τὸν πόδα του, ἄνωθεν τοῦ ὁποίου διέρχεται ὁ ἀρχηγός των, ὁρμώμενος ἀπὸ τοῦ πρώτου· εἰς δὲ τὸν τόπον ἐφ' οὗ θέλει πατήσει κατὰ πρῶτον πηδήσας, ἔρχεται καὶ κάθηται ὁ πρῶτος καθήμενος συνεταῖρος. Μετὰ τοῦτο πάλιν κρύπτει τὸ *κοκκίον* εἰς τοὺς κόλπους τῶν συνεταίρων αὐτοῦ ὁ ἀρχηγός, καὶ πάλιν πηδᾷ διασκελίζων τὸν πόδα τοῦ ἤδη μετατεθέντος, καὶ ἔρχεται ὁ μείνας μετὰ τὸν πρῶτον πρῶτος νὰ καθίσῃ καὶ οὗτος ἐφ' οὗ ἐπάτησε κατὰ πρῶτον ὁ ποῦς τοῦ ἀρχηγοῦ του μετὰ τὸ πήδημα· καὶ οὕτω κθξ. μετατίθενται οἱ συνεταῖροι μέχρις ὅτου φθάσωσιν εἰς τὸ προσυμπεφωνημένον σημεῖον· μετὰ τὸ ὁποῖον κερδίζουσιν ἐπιβαίνοντες ἐπὶ τῶν ζυγαλίων αὐτῶν τῶν ἐν τῇ ἄλλῃ ἑταιρίᾳ.

4. Ἂν κατὰ συνέχειαν τῆς μιᾶς ἑταιρίας τὰ μέλη μετατίθωνται, τῆς δ' ἄλλης οὐχί, τότε οἱ μετατιθέμενοι λέγουσι πρὸς τὴν ἄλλην ἑταιρίαν: «Οὔφ! Ἐβρωμήσατε, νὰ σᾶς ἀλατίσωμεν,» καὶ ῥίπτουσι χοῦν συγχρόνως πρὸς αὐτούς.

5. Ἀφοῦ τὸ κοκκίον κρυφθῇ εἴς τινος κόλπον, μετὰ τὴν εὕρεσιν λέγεται ὅτι οὗτος *ἐκάηκε ἢ εἶνε καμμένος*, ὅθεν καὶ δὲν δύναται ὁ ἀρχηγὸς εὐθὺς τὸ δεύτερον νὰ τὸ κρύψῃ πάλιν εἰς τοῦ αὐτοῦ τὸν κόλπον, ἀλλὰ μετὰ τὸ τρίτον πήδημα ἀπὸ τῆς καύσεως ἐκείνου, ὅτε θὰ ἦνε ἤδη ἕτερος *καμμένος*.

6. Πολλάκις κάμνει καὶ μαντείαν ὁ ἀναζητῶν τὸ κοκκίον ἀρχηγὸς διὰ νὰ προμαντεύσῃ τίς ἔχει αὐτό· πτύει σίελον εἰς τὴν παλάμην του προσβάλλων αὐτὸν διὰ τοῦ λιχανοῦ δακτύλου· πρὸς ὁντινα δὲ θέλει τιναχθῇ ὁ σίελος, τοῦτον λέγει, ὅτι ἔχει τὸ *κοκκίον*.

7. Περὶ τοῦ τίς ἀρχηγὸς θὰ κρύψῃ πρῶτος τὸ κοκκίον δηλοῦται διὰ τοῦ «φτύμα ἢ ἄφτυ», ἢ δοῦπα ἢ λάκκα; (Σφ. π. § 3). Παίζεται δὲ ἡ παιδιὰ παρ' ἀμφοτέρων τῶν φύλων. Σύνηθες ὄνομα τῆς παιδιᾶς εἶνε τό: Τὸ *κοκκὶ τῇ ποδιᾷ*.

11. *Ἡ Ἐκλογή.*

Ἡ παιδιὰ αὕτη ἕνα μόνον ἀρχηγὸν (μάνα) ἔχει, ἱστάμενον καὶ στηριζόμενον ἐπὶ τοῦ τοίχου, καὶ ἔχοντα πρὸς αὐτὸν τὰ νῶτα. Ἵστανται ἔμπροσθεν αὐτοῦ ὅλοι οἱ παῖκται ἐν εἴδει ἡμικυκλίου, ἔχοντες τὰς παλάμας των κεκολλημένας ἐπ' ἀλλήλας, καὶ ἐκτεινομένας πρὸς τὸν ἀρχηγόν.

2. Ὁ ἀρχηγὸς ἔχει ἓν *κοκκίον* (πετράδιον) εἰς τὰς χεῖρας, κεκολλημένας αὐτὰς ἔχων ὡς οἱ παῖκται· ἐκτείνει δὲ αὐτὰς εἰς τὰς χεῖρας ἑνὸς ἑκάστου προσποιούμενος ὅτι ἀφίνει δῆθεν τὸ κοκκίον εἰς ὅλων τὰς χεῖρας, τὰς ὁποίας κρατοῦσι πάντοτε κεκολλημένας πρὸς ἀλλήλας καὶ ἀπατῶσιν ἀλλήλους προσποιούμενοι ὅτι ἔχουσι τὸ κοκκίον.

3. Ὅστις πραγματικῶς ἐννοήσει ὅτι τὸ ἄφησεν ὁ ἀρχηγὸς εἰς τὰς χεῖράς του, οὗτος ἀ-

(1) Ὅθεν καὶ τό: κάμνω λύκου δρόμον=φογεδεύω.

Digitized by Google

ποχωρεῖ ἐρχόμενος μακρὰν τῶν λοιπῶν εἴς τι μέρος καὶ ἵσταται.

4. Ἐπομένως πλησιάζει ἕκαστος τῶν παικτῶν πρὸς τὸν ἀρχηγὸν καὶ τῷ λέγει μυστικῶς τὸ πρᾶγμα τὸ ὁποῖον προσφέρει εἰς τὸν ἀποχωρήσαντα. Π. χ. ὁ μὲν λέγει ὅτι προσφέρει μίαν ἅμαξαν, ἕτερος ἵππον, χρυσοχάλινον, ἄλλος μίαν ἐσθῆτα, ἄλλος μίαν περιστερὰν, καὶ ἐν συντόμῳ πᾶν ὅ,τι σημαίνει οὐσίαν τινά. Ἐν τούτοις λέγει καὶ ὁ ἀρχηγὸς τὸ ἑαυτοῦ, ἀρχόμενος οὕτω: Θέλεις νὰ ἔχῃς ἓν παλάτιον, ἢ ἕνα ἵππον χρυσοχάλινον ἢ μίαν περιστερὰν (κτλ.); τί θέλεις; Λυτὸς δὲ ἀποκρίνεται π. χ ὅτι ἐπιθυμεῖ να ἔχῃ ἕνα ἵππον χρυσοχάλινον· καὶ ἂν μέν τις παίκτης εἶχεν εἰπεῖ ὅτι προσφέρει τοῦτον, ἔρχεται πρὸς τὸν ἀποχωρήσαντα, καὶ φέρει αὐτὸν ἐπ' ὤμων ἐκεῖθεν μέχρι πλησίον τοῦ ἀρχηγοῦ. Ἂν ὅμως εἰπῇ ὅτι θέλει τι τὸ ὁποῖον ἔτυχε νὰ προσφέρῃ ὁ ἀρχηγός, τότε δὲν πηγαίνει αὐτὸς νὰ τὸν φέρῃ ἐπ' ὤμων, ἀλλ' ἀποκρίνεται αὐτῷ. *Ella μὲ το κουτζό.* Ὅθεν καὶ πηδῶν διὰ τοῦ ἑνὸς αὐτοῦ ποδός, ἔρχεται δίδων τῷ ἀρχηγῷ τὸ κοκκίον, μετὰ τὸ ὁποῖον ἄρχονται πάλιν τῆς παιδιᾶς.

5. Ἂν τις προφθάσῃ νὰ λακτίσῃ ἀποχωροῦντα τὸν λαβόντα παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τὸ κοκκίον, τότε ἐπιστρέφεται τοῦτό εἰς τὸν ἀρχηγόν, παρὰ τοῦ ὁποίου καὶ δίδεται πάλιν κατὰ τὸν συνήθη τρόπον (§ 2, 3,) εἰς ἄλλον παίκτην ἢ καὶ εἰς τὸν αὐτόν.

6. Παίζεται ἡ παιδιὰ ὑπὸ τῶν ἀρρένων, ἐνίοτε δὲ καὶ ὑπὸ τῶν μικρῶν κορασίων.

12. *Ὁ ἐρωτώμενος παντοπώλης.*

1. Διαιροῦνται οἱ παῖκται εἰς δύο ἑταιρίας ἐχούσας ἀνὰ ἕνα ἀρχηγόν, καὶ ἕνα μόνον οὐδέτερον ἀρχηγὸν στηρίζοντα τὰ νῶτα ἐπί τινος τοίχου. Ἐκ τῶν συνεταίρων λοιπὸν τῆς μιᾶς ἑταιρίας ὁ μὲν ἀρχηγὸς κύπτει ἔμπροσθεν τοῦ οὐδετέρου ἀρχηγοῦ (μάνα) στηρίζων τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ, καὶ κρατῶν τὰ κράσπεδα αὐτοῦ. Ἕτερος συνεταῖρος κύπτει ὄπισθεν τοῦ ἀρχηγοῦ στηρίζων τὸν ἕνα ὦμόν του ἐπὶ τῶν ὀπισθίων ἐκείνου, καὶ ἐναγκαλιζόμενος αὐτόν· ὄπισθεν δὲ τούτου παρομοίως ἕτερος καὶ κθξ. μέχρι τοῦ τελευταίου. Τοῦτο δὲ λέγεται *πέφτω ποκάτω.*

2. Πρὶν κύψωσι, συνεννοεῖται ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἑταιρίας μετὰ τοῦ οὐδετέρου, τί ἔσται τὸ σύνθημα, τὸ ὁποῖον· θὰ κάμῃ νὰ *πέσῃ ποκάτω* ἡ ἄλλη ἑταιρία. Τοῦτο δὲ ἔσται τι ἐκ τῶν τοῦ παντοπωλείου, οἷον σῦκα, σταφίδες, σκόροδα, χρομμύδια, ζάχαρι, καὶ τὰ ὅμοια.

3. Οἱ συνεταῖροι τῆς ἄλλης ἑταιρίας ἐξ ἀποστάσεώς τινος μικρᾶς ὁρμώμενοι ἐπιβαίνουσιν ἐπὶ τῶν κεκυφότων, λέγοντος τοῦ ἀρχηγοῦ: Καλ' ἡμέρα Πακάλη. — Καλή σου 'μέρα, ἀποκρίνεται ὁ οὐδέτερος ἀρχηγός. Ἔπειτα ἐξακολουθεῖ ὁ μὲν ἀρχηγὸς τῆς ἐπιβεβηκυίας ἑταιρίας νὰ ἐρωτᾷ, ὁ δὲ οὐδέτερος ν' ἀποκρίνηται διὰ τοῦ *ἔχω*, ὡς ἑξῆς: Ἔχεις σῦκα; — Ἔχω. — Ἔχεις καρύδια; — Ἔχω. — Ἔχεις ῥίζι; — Ἔχω. Καὶ καθεξῆς οὕτως ἐρωτᾷ ὁ δὲ ἀποκρίνεται. Ἂν ὅμως μεταξὺ τούτων τῶν εἰδῶν τοῦ παντοπωλείου τύχῃ καὶ τὸ σύνθημα τὸ τῆς κεκυφυίας ἑταιρίας μετὰ τοῦ οὐδετέρου ἀρχηγοῦ, τότε οὗτος ἀντὶ τοῦ ν' ἀποκριθῇ *ἔχω*, λέγει· *πέσε ἀποκάτω*· τοιουτοτρόπως δὲ οἱ μέχρι τοῦδε κεκυφότες ἀπαλλάσσονται, διαδεχόμενοι ὑπὸ τῶν ἄλλων πραττόντων τὸ ὅμοιον.

4. Ἂν ἀπαριθμηθέντων διὰ τοῦ *ἔχεις ἔχω* ὅλων τῶν εἰδῶν τοῦ παντοπωλείου δὲν τύχῃ μεταξὺ αὐτῶν τὸ σύνθημα, τότε καταβαίνουσι καὶ ἐπιβαίνουσιν ἐκ νέου, ἀρχόμενοι ἐκ νέου καὶ τὴν ἐρωταπόκρισιν. Ἂν θελήσωσιν, ἀνανεοῦται καὶ τὸ σύνθημα.

5. Περὶ τοῦ τίς ἑταιρία θὰ κύψῃ πρώτη σημαίνεται διὰ τοῦ «φτύμα γιὰ ἄφτυ» ἢ διὰ τοῦ δοῦπα γιὰ λάκκα (Σφ. πέτ. § 3.).

6. Ἡ παιδιὰ εἶνε ἴδιον τῶν ἀρρένων διακρινομένη διὰ τοῦ «Καλὴ 'μέρα Πακάλη».

13. *Ἡ ἔποχος ἀπαρίθμησις.*

1. Καὶ εἰς τὴν παιδιὰν ταύτην γίνεται ὅ,τι διελάβομεν καὶ εἰς τὴν πρώτην παράγραφον τῆς ἄνω παιδιᾶς τοῦ ἐρωτωμένου παντοπώλου.

2. Κύπτει διὰ τοῦ κλήρου (Σφ. πέτρ. § 3) ἡ μία ἑταιρία. Τῶν δὲ συνεταίρων τῆς ἄλλης ἑταιρίας ἕκαστος ὁρμώμενος ἀπὸ μικρᾶς τινος ἀποστάσεως ἐπιβαίνει ἐπὶ τῶν ἄλλων, καὶ μένει ἐπ' αὐτῶν εἰς ὅπερ μέρος δυνηθῇ νὰ φθάσῃ ἐπιπηδήσας κατὰ πρῶτον, καὶ χωρὶς νὰ ἅλληται πρὸς τὰ ἐμπρὸς μετὰ τὴν ἐπίβασιν. Εὐθὺς δὲ ἅμα ἐπιβῶσιν ὅλοι μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, ἄρχεται ὁ πρῶτος (ὁ ἀρχηγὸς) ἐπιβάτης ἀριθμῶν ἀργὰ καὶ εὐκρινῶς ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέχρι τῶν δέκα. Μετὰ τοῦτο καταβαίνουσι καὶ ἐπιβαίνουσιν ἐκ νέου ἀριθμοῦντες καὶ πάλιν. Λύτη δὲ εἶνε ὅλη ἡ παιδιά.

3. Ἂν πρὶν ἀριθμήσῃ ὁ ἀρχηγὸς ἀπὸ τοῦ

Digitized by Google

ἑνὸς μέχρι τῶν δέκα, πέσῃ τις τῶν συνεταίρων του, ἢ πατήσῃ κατὰ γῆς, τότε οἱ κεκυφότες ἀπαλλάσσονται ἐπιβαίνοντες τοὺς μέχρι τοῦδε ἐπιβαίνοντας.

4. Ἂν ὁ πρῶτος ἢ ὁ δεύτερος δὲν δυνηθῇ ἐν πρώτῳ ἅλματι ν' ἀναρρηχθῇ πολὺ ἐμπρός, τότε αὐτὸς μὲν κλίνει ἐμπρός, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπιβαίνουσιν ἀλλεπαλλήλους· ὅθεν καὶ καταπίπτουσι πρὸ τοῦ ἀριθμῆσαι δέκα. Διὰ τοῦτο οἱ κεκυφότες προσέχουσι τὸν ἐπιβαίνοντα ἵνα μὴ ἕλκηται πρὸς τὰ ἐμπρός, πιάνοντες αὐτόν.

5. Διακριτικὸν ὄνομα τῆς παιδιᾶς εἶνε τὸ *ἕνα-δύω-τρία*.

14. *Ὁ ὑπόευφλος (ν).*

(Συνήθως Πομὸς εἶνε.)

1. Εἷς μόνος ἀρχηγὸς ὑπάρχει στηρίζων τὸν νῶτον ἐπί τινος τοίχου. Ἐπὶ τῆς ὀσφύος δὲ αὐτοῦ στηρίζεταί τις τὴν κορυφὴν κύπτων, καὶ κλειόμενος τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ. Ἑπομένως ἐρχόμενος ἕτερος ἐπιβαίνει ἐπ' αὐτοῦ ἐρωτῶντος τοῦ ἀρχηγοῦ τὸν κεκυφότα: τίς εἶνε; Οὗτος δ' ἂν δυνηθῇ ἐκ μόνης τῆς ψηλαφήσεως ν' ἀναγνωρίσῃ τὸν ἐπ' αὐτὸν ἐπιβεβηκότα, ἀπαγγέλλει τὸ ὄνομά του. Ὅθεν καὶ ἐλευθεροῦται μὲν αὐτός, διαδέχεται δὲ τοῦτον ὁ ἀναγνωρισθείς. Ἂν ὅμως μὴ ἀναγνωρίσας αὐτὸν ἀπαγγείλῃ τινὸς ὄνομα, τότε αὐτὸς μὲν καταβαίνει, ἕτερος δ' ἐπιβαίνει ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ κεκυφότος· καὶ τοῦτο κατὰ συνέχειαν γίνεται οὕτως, ἕως ὅτου ἀναγνωρίσῃ τινὰ ὁ κεκυφὼς ἀπαλλαττόμενος.

2. Τὸ τίς θὰ κύψῃ πρῶτος σημαίνεται διὰ τοῦ κοκκίου (Διασκελ. § 5). Παίζεται δὲ μόνον ὑπὸ ἀρρένων.

15. *Ὁ συνεχὴς διασκελισμός. (ν).*

(Συνήθ. Τὰ Καβακούδια).

1. Ἡ λέξις *καβάκι* ἐκτὸς ὅτι σημαίνει ἐν Αἴνῳ τὴν αἴγειρον (δένδρ). σημαίνει μεταφορικῶς προσέτι καὶ τὴν ἐκ προσκρούσματος χαμαὶ πτῶσίν τινος, ἅτε φυτεύοντος δῆθεν αἰγείρους· ὅθεν καὶ χαριεντιζόμενοί τινες ἐρχόμενοι εὐθὺς μετὰ τὴν πτῶσίν τινος χέουσιν ὕδωρ ἐπὶ τὸ μέρος τῆς πτώσεως, ὡς δῆθεν ἀρδεύοντες τὴν φυτευθεῖσαν αἴγειρον. Ἔτι δὲ μεταφορικῶς τὸ *καβάκι* σημαίνει τό, ὅτε τις κύπτων στηρίζεται ἐπὶ τῆς κορυφῆς του καὶ ἀνυψῶν τοὺς πόδας πίπτει πρὸς τὸ ἄλλο μέρος ὕπτιος.

2. Μεταφορικὴν σημασίαν ἔχουσι καὶ τὰ *καβακούδια*, ὄντα ὑποκοριστικὸν τοῦ *καβάκι*. Παίζονται δ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἐξοχὴν οὕτω. Σκύπτει τις πρὸς τὰ κάτω στηριζόμενος διὰ τῶν χειρῶν ἐπὶ τῶν γονάτων του· τοῦτον δὲ διασκελίζει ἕτερος, σκύπτων καὶ οὗτος ἓν βῆμα κατωτέρω τοῦ πρώτου· ἔπειτα ἕτερος διασκελίζει ἀμφοτέρους κατὰ σειράν, σκύπτων μετὰ τούτους καὶ αὐτός· ἀκολούθως ἕτερος διασκελίζει πηδῶν καὶ τοὺς τρεῖς κατὰ σειράν, κύπτων καὶ οὗτος κατωτέρω· καὶ οὕτω παρομοίως ἅπαντες οἱ συμμεθέξοντες τῆς παιδιᾶς διασκελίζουσιν ὅλους τοὺς κεκυφότας τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον σκύπτοντες ἐπὶ τέλους καὶ αὐτοὶ κατωτέρω. Μετὰ τοῦτο ἀνίσταται ὁ πρῶτος κεκυφώς, καὶ πηδῶν διασκελίζει τὸν μεθ' ἑαυτὸν πρῶτον καὶ κατὰ σειρὰν τοὺς λοιποὺς μέχρι τοῦ τελευταίου, μετὰ τὸν ὁποῖον σκύπτει καὶ πάλιν κατωτέρω. Ἔπειτα ἀνιστάμενος ὁ μετ' αὐτὸν πρῶτος πράττει τὸ αὐτό· ἀκολούθως ἄλλος καὶ οὕτω κθξ.

3 Οὕτω διασκελίζοντες ἀλλήλους προχωροῦσι πρὸς τὰ ἐμπρός. Ὅθεν ὅταν δὲν ὑπάρχῃ ἐκεῖθεν μέρος διὰ νὰ προχωρήσωσιν εἰσέτι, τότε ὀπισθοχωροῦσιν ὡς ἑξῆς: ὁ τελευταῖος ἐξανιστάμενος διασκελίζει τὸν προτελευταῖον, καὶ μετὰ τοῦτον ὅλους τοὺς ἄλλους κατὰ σειρὰν μέχρι τοῦ πρώτου, μεθ' ὃ καὶ κύπτει ἀνωτέρω. Μετὰ τοῦτον ἀνίσταται ὁ μείνας τελευταῖος πράττων τὸ αὐτό· οὕτω δὲ καὶ οἱ λοιποί.

16. *Ἡ στερὴ πύλη (ν).*

1. Εἰς τὴν παιδιὰν ταύτην ὑπάρχουσι τρεῖς ἀρχηγοί. Οἱ δύο ἀρχηγοὶ ἵστανται ἐναντι ἀλλήλων, καὶ συνάπτοντες τὰς χεῖράς των σχηματίζουσι θύραν. Ἐκλέγουσι δὲ μυστικῶς ἕκαστος ὡς σύνθημα ἓν τῶν δύω γλυκυσμάτων· τῆς ζαχάρεως καὶ τοῦ μέλιτος, ἢ τῶν σύκων καὶ σταφίδων, ἢ ἄλλων τινῶν τοιούτων.

2. Οἱ παῖκται κρατοῦνται ἀλλήλων διὰ τῶν δύο χειρῶν ὄπισθεν ἀπὸ τὰς ζώνας καὶ ἐν τάξει, προπορευομένου τοῦ ἀρχηγοῦ των. Φέρουσι κύκλῳ τοὺς ἄλλους δύο ἀρχηγοὺς (τὴν θύραν) πολλάκις, τραγῳδοῦντες ὡς ἐν διαλόγῳ μετ' αὐτῶν τὰ ἑξῆς·

— Ἄνοιξαι πόρτα γιὰ νὰ περάσω.
(Ἀποκρίνονται οἱ δύο ἀρχηγοί)·
— Ποιὸς εἶνε τώρα, τώρα τὴ νύχτα;
— Ἐγὼμ' ὁ Γιάννης ὁ Καρακώστας.
— Καὶ τί γυρεύγεις τώρα τὴ νύχτα;
— Πόρτα γυρεύγω γιὰ νὰ περάσω.

Digitized by

— Καὶ τί θὰ τάξῃς γιὰ νὰ περάσῃς;
— Κούφιο καρύδι μιὰ λίτρα λάδι.

Ἰδοὺ καὶ τὸ μέλος:

Ἀ νοι ξαι πορ τα για ᾽να πε ρα σω
Πιος ει νε τω ρα τω ρα τη νυ χτα

2. Μετὰ ταῦτα οἱ δύο ἀρχηγοὶ ὑψώνουσι τὰς χεῖρας, οὕτως συνδεδεμένας, ὑφ᾽ ὧν διέρχονται οἱ παῖκται ἡγουμένου τοῦ ἀρχηγοῦ των. Ἐπὶ δὲ τοῦ τελευταίου καταβιβάζουσι τὰς χεῖρας, καὶ ἐμπλέκεται εἰς αὐτὰς ὁ τελευταῖος, ἀποσπώμενος ἀπὸ τῶν λοιπῶν. Ἔπειτα ἐρωτῶσιν αὐτὸν οἱ δύο ἀρχηγοί; μέλι τρώγεις ἢ ζάχαρι; Ἂν δὲ π. χ. ἀποκριθῇ *μέλι*, τότε μεθίσταται εἰς μέρος τι ἀνῆκον εἰς τὸν ἀρχηγόν, τὸν ἔχοντα τὸ μέλι ὡς σύνθημα. Μετὰ τοῦτο βάλλουσιν ἄλλο σύνθημα, διότι ἐγένετο ἤδη γνωστὸν τὸ πρῶτον· π. χ. σῦκα καὶ σταφίδας. Ἔπειτα τραγῳδοῦσι πάλιν· Ἄνοιξε πόρτα, κτλ. φέροντες κύκλῳ τοὺς δύο ἀρχηγούς. Τελειώσαντες τοὺς στίχους διέρχονται πάλιν διὰ τῆς θύρας ἣν ἔχουσιν ἐσχισματισμένην οἱ ἀρχηγοὶ διὰ τῶν χειρῶν των, οὗτοι δὲ πάλιν ἀποσπῶσι τὸν τελευταῖον ἐρωτῶντες αὐτόν· σῦκα θέλεις ἢ σταφίδες; Μετὰ τὴν ἀπόκρισιν ἀποχωρεῖ ἀνήκων εἰς ἐκεῖνον, τοῦ ὁποίου τὸ σύνθημα προὐτίμησε. Τοῦτο δὲ γίνεται μέχρις ὅτου ἀποσπάσωσιν ὅλους τοὺς παίκτας ἀπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ των, καθιστῶντες αὐτοὺς ὑποτελεῖς ἑαυτῶν διὰ τοῦ συνθήματος.

4. Μετὰ ταῦτα οἱ δύω ἀρχηγοὶ διαλύονται ἀνοίγοντες τὰς ἀγκάλας των ἔναντι τοῦ ἄλλου συνεχόμενοι μόνον διὰ τῆς μιᾶς χειρός· ὁρμᾷ δὲ ὁ ἕτερος ἀρχηγὸς ὁ στερηθεὶς τῶν παικτῶν κατ᾽ αὐτῶν διαλύων αὐτούς, καὶ διερχόμενος τύπτει πυγμῇ, τὸν μὲν διὰ τῆς δεξιᾶς χειρός, τὸν δὲ διὰ τῆς ἀριστερᾶς, τυπτόμενος ἐν ταὐτῷ ὑπ᾽ ἀμφοτέρων ὁμοίως. Ἔπειτα στρέφονται οἱ δύο πάλιν πρὸς αὐτὸν καὶ συνέχονται πάλιν διὰ τῶν ἄλλων χειρῶν ἐρωτῶντες αὐτόν· ἕως ποῦ εἶνε τὸ νερόν; — ἕως ἐδῶ, ἀποκρίνεται ὁ ἀρχηγὸς, δεικνύων συγχρόνως καὶ διὰ τῶν δύο χειρῶν του τοὺς ἀστραγάλους τῶν ποδῶν. Ἔπειτα πάλιν ὁρμᾷ κατ᾽ αὐτῶν διαλύων, τύπτων, τυπτόμενος καὶ ἐρωτώμενος· ἕως ποῦ εἶνε τὸ νερόν; Ἀποκρίνεται· ἕως ἐδῶ, δεικνύων τὰ γόνατά του. Τοῦτο δὲ γίνεται ἕως οὗ νὰ φθάσῃ τὸ ὑποτιθέμενον ὕδωρ μέχρι τῆς κορυφῆς του, καὶ οὕτω παύονται.

5. Ἔπειτα ὁ ἀρχηγὸς ὁ ἀποστερηθεὶς τῶν παικτῶν κάθηται πρὸ μεμονωμένος καὶ κρατῶν ῥάβδον. Ἔρχεται δὲ εἷς ἐκ τῶν ἄλλων ἀρχηγῶν πρὸς αὐτὸν χειραγωγῶν παίκτην τινὰ τῶν ὧνπερ ἐκέρδισε διὰ τοῦ συνθήματος καὶ συμβουλεύων αὐτόν, καθ᾽ ὁδὸν νὰ χωλαίνῃ, ἢ νὰ ἕρπηται κατὰ γῆς, ἢ νὰ προσποιῆται τὸν τυφλόν, τὸν τρελλόν, καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἐκεῖνος δὲ βλέπων αὐτὸν εἰς τοιαύτην κατάστασιν ἐρωτᾷ· Τί ἔπαθεν αὐτὸ τὸ παιδί μου;

— Ἔμ᾽ ξεύρω καὶ ᾽γώ; ἀπ᾽ ὄξω εἶνε; Βγῆκε νὰ κάμῃ τὸ νηρό᾽ του ὄξω, τὸ φύσηξε κακὸς ἀγέρας, καὶ κουτζάθηκε.

— Ἔτζι, ἔ; μὲ ᾽πῆρες τὸ παιδί μου καὶ τὸ ᾽μισέρεψες, ἔ; Τοῦτο λέγων ὁρμᾷ νὰ προσβάλῃ αὐτὸν διὰ τῆς ῥάβδου· αὐτὸς ὅμως προλαμβάνων διαφεύγει. Μετὰ τοῦτον παρουσιάζεται ὁ ἕτερος ἀρχηγὸς χειραγωγῶν παίκτην τινὰ ἑρπόμενον ἐπὶ τῆς γῆς.

— Ἔμ αὐτὸ πάλι τὸ ζαβάλικο τί ἔπαθε; ἐρωτᾷ ὁ πρώην ἀρχηγός των.

— Μὴ τὰ ᾽ρωτᾷς, γειτόνισα, τί νὰ σ᾽ εἰπῶ; Ὁ φτωχὸς κ᾽ ἡ μοῖρα του! Μᾶς λὲν κ᾽ οἱ γραμματισμένοι μας νὰ μὴ τὰ πιστεύωμε αὐτά· μὰ ἔλα δὲ ᾽ποῦ εἶνε φῶς φανερό᾽! Ἤπγε τὸ κακότυχο᾽ κοντὰ ᾽ς τὸ πηγάδι νὰ κατ(ου)ρήσῃ, καί, κωφὸς τόπος ᾽ποῦ τάκούει, *ἔλαβε*(1) τὸ καῦμένο᾽ καὶ πιάσ(θη)κε χειροπόδαρα!

— Καὶ δὲν ᾽ξεύρεις πῶς τὰ πηγάδια ἔχ(ου)νε νεράδες (ὄξ᾽ ἀπὸ ᾽δῶ) καὶ νὰ φλάγῃς τὰ παιδιὰ ᾽σά(ν) τα δυώ σ᾽ ᾽μμάτια; Ταῦτα λέγων ὁρμᾷ νὰ προσβάλῃ καὶ αὐτὸν διὰ τῆς ῥάβδου ἀπομακρυνόμενον δρομαῖος. Τοιαῦτα καὶ τὰ παρόμοια λέγουσι καὶ πράττουσι μέχρις ὅτου φέρωσι κατὰ σειρὰν ὅλους τοὺς παίκτας πρὸς τὸν πρότερον αὐτῶν ἀρχηγόν.

6. Διακρίνεται ἡ παιδιὰ διὰ τοῦ *Ἄνοιξαι πόρτα*. Παίζεται ὑπ᾽ ἀμφοτέρων τῶν φύλων.

7. Οἱ στίχοι ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον.

Ποῦ ἔσθ᾽ ἡ πύλη ἵνα εἰσέλθω;
— Τίς ἔστιν οὗτος ὁ τηνικάδε;
— Ὁ Ἰωάννης ὁ Μελαγκώστας.
— Τί δὲ ζητεῖς σὺ ἐν μέσαις νυξί;
— Ζητῶ πυλῶνα ἵνα εἰσέλθω.
— Τί δὲ παρέξεις ἵνα εἰσέλθῃς;
— Λίτραν ἐλαίου ἐν κούφῳ καρύῳ.

17. *Οἱ τυχοδιῶκται.* (ν).

1. Ἡ παιδιὰ αὕτη ἔχει πολλὰς κινήσεις τὰς

(1) Λαβαίνω, μεταφ. προσβάλλομαι ὑπὸ πονηροῦ πνεύματος.

Digitized by Google

ὁποίας θὰ ἴδωμεν προχωροῦντες· εἶνε δὲ ἀνάγκη ὅλοι συγχρόνως νὰ κάμνωσιν αὐτάς. Ἔτι δὲ ὅ,τι λέγει ὁ ἀρχηγὸς (μάνα) νὰ ἐπαναλαμβάνωσιν ἀπαράλλακτα καὶ αὐτά· πᾶν ὅ,τι δὲ ἐπιτάττει καὶ ποιεῖ, ὀφείλουσι καὶ αὐτοὶ νὰ κάμνωσι ταὐτὸ συγχρόνως.

2. Σχηματίζουσι κύκλον ἁπτόμενοι ἅπαντες διὰ τῶν χειρῶν. Περιστρεφόμενοι δὲ λέγουσι τὰς κάτωθι φράσεις. Μόνος ὁ πρῶτος φωραθεὶς ὡς ὑστερόχρονος εἰς κίνησίν τινα βάλλεται ἐντὸς τοῦ κύκλου, οἱ δὲ λοιποὶ περιστρεφόμενοι περὶ αὐτὸν κράζουσι :

3. Πάμενε (ἂς πηγαίνωμεν) πάμενε (πολλάκις λέγεται τοῦτο· ἔξαφνα δὲ ἵστανται ἐρωτῶντες)· ποῦ πάμενε; . . . (1) Γιὰ λυγίστε (λέγοντος τοῦ ἀρχηγοῦ, κλίνουσι πρὸς τὰ ἐμπρός, λέγοντες τὸ αὐτὸ) . . . ξελυγίστε . . . (ἀνορθοῦνται). (Ἔπειτα περιστρέφονται πάλιν κράζοντες πολλάκις τὸ) πάμενε, πάμενε· ποῦ πάμενε; . . . (Ἵστανται συγχρόνως τείνοντες πρὸς τὰ ὀπίσω). Γιὰ λυγίστε . . . Ν' ἀφογκριστοῦμε . . . (Ἀκροάζονται). Μὲ ταὐτί . . . (Κύπτουσι βάλλοντες τὸ οὖς αὐτῶν πρόσγεια). Σ' τὸ ποδάρ' . . . (Ἀνίστανται ὅλοι ταὐτόχρονοι ἱστάμενοι ἐπὶ μικρόν· ἔπειτα περιστρέφονται πάλιν λέγοντες)· Πάμενε (πολλάκις), πάμενε ποῦ 'στὸν κόρακα πάμενε; . . . (Ἵστανται τείνοντες πρὸς τὰ ὀπίσω). Γιὰ λυγίστε . . . Κ' εἰς τὸ γόνα . . . (Γονατίζουσιν ἐπὶ τὸ ἓν γόνυ). Κ' εἰς τὰ δύω . . . (Γονατίζουσιν ἐπὶ τῶν δύω γονάτων). Ἀπάνω . . . (Ἀνίστανται σύγχρονοι καὶ περιστρεφόμενοι κράζουσι πολλάκις τό): Πάμενε, πάμενε (ἔπειτα ἵστανται αἴφνης τείνοντες πρὸς τὰ ὀπίσω λέγοντες· ποῦ πάμενε;... Γιὰ λυγίστε . . . (Βλέποντες δὲ τὸν ἐν μέσῳ καθήμενον ἐρωτῶσι). Τί εἶνε τοῦτο; . . . Πεθαμένος . . . Νὰ τὸν κλάψωμεν . . . (Κλαίουσι). Πάμενε (πολλάκις). Ποῦ πάμενε; . . . Γιὰ λυγίστε . . . Τί 'νε τοῦτο; . . . Θηριό . . . Νὰ φύγωμε . . . (Περιστρέφονται τάχιστα μηδὲν λέγοντες). Γιὰ σταθῆτε . . . Τί 'νε τοῦτο . . . Ἄλλο θηριό . . . Καβαληκέψε τε . . . Ἐμπρός. (Ἐπιθέτουσι τὸν ἕνα πόδα ἐπὶ τῶν συνδεδεμένων χειρῶν των, καὶ περιστρέφονται ὅσον τάχιον πηδῶντες διὰ τοῦ ἄλλου ποδὸς μηδὲν λέγοντες) . . . Γιὰ σταθῆτε . . . Καταιβῆτε. (Καταβιβάζουσι τὸν πόδα των) . . . Ἀφογκρησθῆτε . . . (Ἀκροάζονται). Ἄ! βροχή! . . . Νὰ φύγωμε . . . (περιστρέφονται γοργῷ βήματι μηδὲν λέγοντες). Γιὰ σαθῆτε... Γιὰ λυγίσε .. Τί εἶνε τοῦτο;... Πάλι' θηριό !... Νὰ τὸ σκοτώσωμε .. Τὰ τουφέκια... (Διαλύονται καὶ συνδέει ἕκαστος τὸν μικρὸν δάκτυλον τῆς δεξιᾶς μετὰ τοῦ ἀντίχειρος τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς σχηματίζων δῆθεν οὕτω τυφέκιον) . . . φωτιά: (ὡς πυροβολοῦντες δὲ κατὰ τοῦ ἐν τῷ μέσῳ καθημένου ἐκβάλλουσι τὴν ὀξεῖαν φωνήν) Ποῦμμμμ! . . . (Ἔπειτα συνδέοντες πάλιν τὰς χεῖρας περιστρεφόμενοι ἐπαναλαμβάνουσι πολλάκις τό) Πάμενε, πάμενε, ποῦ πάμενε; . . . Γιὰ λυγίστε . . . Ξελυγίστε . . . Κ' εἰς τὸ γόνα . . . Κ' εἰς τὰ δυώ . . . Μὲ ταὐτί . . .Σ τὸ ποδάρι . . . Γιὰ λυγίστε . . . Τί 'νε τοῦτο;... Τὸ σκοτωμένο θηριό . . . Νὰ τὸ γελάσωμε . . . (Γελῶσι)· Νὰ τὸ μυρίσωμε. (Κλίνουσι ὅλοι πρὸς τὸν ἐν τῷ μέσῳ καὶ ὀσφραίνονται αὐτὸν λέγοντες) . . . Οὔφ! βρωμᾷ! . . . Νὰ τὸ φτύσωμε... (Πτύουσιν αὐτὸν ὅλοι). Νὰ τὸ σηκώσωμε ἀπ' ἐδῶ. (Τὸν σηκώνουσιν εἰς τὰ χεῖρας των μετατοπίζοντες αὐτὸν καὶ οὕτω τελειόνει ἡ παιδιά).

Ἐνίοτε δὲ λέγουσι· Τί εἶνε τοῦτο; . . . . Κλέφτης . . . Νὰ τὸν σκοτώσωμε' . . . Ὄχι .. Νὰ τὸν δείρωμε. Ὁρμῶσι τύπτοντες αὐτόν, διαφιύγοντα, καὶ οὕτω τελειώνει ἡ παιδιά.

4. Αἱ φράσεις ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον. Ἄγωμεν (πολλάκις), ἄγομεν ποῖ δ' ἄγομεν; . . . . Δεῦτε κλίνωμεν πρὸς γῆν. . . . Ἐγερθῶμεν. . . Ἄγωμεν (πολλάκις), ἄγομεν ποῖ δ' ἄγομεν;... Κλίνωμεν . . . Ἀκροασθῶμεν . . . . Τὰ ὦτα πρὸς γῆν . . . Ἐπὶ ποδός . . . Ἄγωμεν (πολλάκις), ἄγωμεν, ποῖ δ' ἐς κόρακας ἄγομεν; . . . Δεῦτε κλίνωμεν πρὸς γῆν . . . Δεῦτ' ἐγερθῶμεν. . . . Κλίνωμεν τὸ γόνυ . . . ἀμφότερα . . . Ἐπὶ ποδός . . . Ἄγωμεν, ἄγομεν ποῖ ἄγομεν;.. Δεῦτε κλίνωμεν πρόσω . . . Ὀρθά . . . Τί τοῦτο; . . . Τεθνηκώς! . . . Δεῦτ' ἐπ' αὐτὸν θρηνήσωμεν . . . Ἄγωμεν, ἄγομεν, ποῖ δ' ἀσκόπως ἄγομεν; . . . Εἶα καμφθῶμεν . . . . Τί τοῦτο; . . . Φεῦ! θήρ! . . . Φύγωμεν . . . . Δεῦτε στῶμεν . . . Τί δ' αὖ πάλιν; . . . Ἕτερος θήρ! . . . Ἱππεύσωμεν ἐν σπουδῇ . . . . Στῶμεν, φίλοι. . . . Ἀκροασθῶμεν . . . Ὦ! ὑετός! . . . Τί δὴ καὶ μέλλομεν; . . . Δράμωμεν . . . Στῶμεν ἑταῖροι . . . . Καμφθῶμεν πρὸς γῆν . . . Τί δ' ἂν εἴη τοῦτο; . . . Φίλοι, καὶ πάλιν θήρ! . . . . Φονεύσωμεν αὐτόν . . . Τὰ πυροβόλα ἕτοιμα . . . Πῦρ . . . . Ἄγωμεν (πολλάκις), ἄγωμεν, ποῖ μέν τοι ἄγομεν; . . . . Κλίνωμεν τὰ γόνατα. . . . Καὶ τὰ ὦτα πρόσ-

(1) Ὅπου ὑπάρχουσιν ἀποσιωπητικὰ σημαίνει ὅτι οἱ παῖκται μετὰ τὴν φράσιν σιωπῶσιν ἐπί τινα σιγμήν.

γεια . . . Ἐπὶ ποδός . . . Τίς δ' ἄλλος οὗτος κίνδυνος; . . . Ὁ πεφονευμένος θήρ . . . Μυκτηρίσωμεν αὐτόν. . . Καταγελάσωμεν αὐτοῦ... Ὀσφρανθῶμεν δὲ αὐτόν . . . Οὖφ! ζζει τὸ βδέλυγμα . . . . Καταπτύσωμεν αὐτοῦ . . . Μεταθῶμεν δὴ αὐτόν . . . .

Τί ποτ' ἔστιν οὗτος; . . . Ληστὴς βεβαίως . . Δεῦτ' ἀποκτείνωμεν αὐτόν . . . Οὐχὶ φίλοι . . . Πληγὰς ἐντείνωμεν αὐτῷ . . .

5. Μεταξὺ τούτων τῶν φράσεων παρενθέτουσι καὶ ἄλλας πολλάς. — Παίζεται ὑπὸ ἀρρένων. Σύνηθες διακριτικὸν ὄνομα τῆς παιδιᾶς εἶνε «πάμενε-πάμενε».

18. *Ἡ κρυπτίνδα τοῦ δακτυλίου (γ).*

1. Ἡ παιδιὰ αὕτη συνεθίζεται κατὰ τὰς νυκτερινὰς διασκεδάσεις μεμιγμένων τῶν φύλων καὶ ἡλικιῶν. Στρέφουσιν ἓν μανδήλιον καλῶς καὶ εἰς τὴν ἄκραν αὐτοῦ δεσμεύουσι κόμβον, ὀνομάζοντες αὐτὸ κολπάτζιον (μαστίγιον). Εἷς ἐκ τῶν παικτῶν ἔρχεται πρὸς τοὺς λοιποὺς καθημένους, καὶ προσποιεῖται ὅτι δῆθεν κρύπτει τὸ δακτυλίδιον εἰς ὅλων τὸν κόλπον. Ἔπειτα ἐρχόμενος τύπτει τὸν πρῶτον ἐπὶ τῆς παλάμης διὰ τοῦ μαστιγίου ἐρωτῶν· τίς τὸ ἔχει; Ὁ δὲ τυπτόμενος λέγων τὴν γνώμην του δεικνύει ἢ ὀνομάζει τινὰ τῶν παικτῶν. Ἔρχεται εἰς τοῦτον τύπτων καὶ αὐτὸν (ἂν δὲν ἔχῃ τὸ δακτυλίδιον) εἰς τὴν παλάμην διὰ τοῦ μαστιγίου ἐρωτῶν· τίς τὸ ἔχει; Δεικνύει ἢ ὀνομάζει καὶ οὗτος ἄλλον, καὶ οὕτω κθξ. μέχρις ὅτου μαντεύσῃ τις εἰς ποῖον εἶνε κεκρυμμένον τὸ δακτυλίδιον, λαμβάνων ἐν ταὐτῷ τὸ μαστίγιον ἀπὸ τοῦ πρώτου καὶ τὸ δακτυλίδιον διὰ νὰ τὸ κρύψῃ καὶ αὐτὸς ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ μέχρι τοῦδε κρύπτοντος αὐτὸ ἐν τοῖς κόλποις τῶν παικτῶν, καὶ οὕτω κθξ.

19. *Ἡ φιλονεικία περὶ κολοκύνθης (γ).*

(Συνήθ. Ἡ κολοκυθιά).

1. Νυκτερινὴ διασκέδασις καὶ αὕτη. Ὅσοι μεθέξουσι τῆς παιδιᾶς λαμβάνουσιν ὑποθετικῶς ἀριθμόν τινα· π. χ. ὁ μὲν λαμβάνει 5, ὁ δὲ 10, ὁ ἄλλος 15, ὁ ἄλλος 20, ἕτερος 25, καὶ κθξ. ἐνθυμούμενοι ἕκαστος τὸν ἴδιον ἀριθμόν.

2. Ὁ ἀρχηγὸς (μάνα) ἔχων τὸν ἀρθ. 5, λέγει· «Ἔχω μιὰ κολοκυθιὰ καὶ ἔκαμε 20 κολοκύθια». Ὁ ἔχων τὸν ἀριθ. 20, ἀκούσας αὐτόν, ὀφείλει νὰ ἐρωτήσῃ·

— Διατί 20 κολοκύθια;

— Ἔμ πόσα κολοκύθια; ἐρωτᾷ ὁ ἀπαγγείλας τὸν 20 ἀρθ.

— Πέντε κολοκύθια· ἀποκρίνεται ὁ δεύτερος. Καὶ ἐπειδὴ ὁ 5. εἶνε ἀρθ. τοῦ πρώτου ἐρωτᾷ οὗτος·

— Διὰ τί πέντε κολοκύθια;

— Πόσα κολοκύθια;

— Εἴκοσι κολοκύθια.

— Διὰ τί 20 κολοκύθια;

— Πόσα κολοκύθια;

— Εἴκοσι πέντε κολοκύθια. Ἐνταῦθα πρέπει ὁ ἔχων τὸν 25 ἀριθ. νὰ ἐρωτήσῃ!

— Διὰ τί 25 κολοκύθια; Ἀντερωτηθεὶς δὲ διὰ τοῦ *πόσα κολοκύθια*; δέον ν' ἀποκριθῇ ἢ τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν τοῦ μετ' αὐτοῦ φιλονεικοῦντος ἢ ἑτέρου τινός.

3. Ὅσοι ἐρωτῶμενοι ἢ ἀποκρινόμενοι δὲν ἐνθυμοῦνται νὰ προσθέτωσι πάντοτε τὴν λέξιν *κολοκύθια*, ἢ ὅσοι δὲν εἶνε ἑτοιμόλογοι, ἀλλὰ παρέρχεται στιγμὴ ἀπὸ τῆς ἀπαγγελίας τοῦ ἀριθμοῦ των, ἢ ἀποκρινόμενοι ἀπαγγέλουσιν ἀνύπαρκτον ἀριθμόν, τότε εἰς πᾶν λάθος τοιοῦτο βάλλουσιν ἓν τινι σακκουλίῳ ἀνὰ ἓν σημάδιον, οἷον δακτυλίδιον, κομβίον, σμίλην καὶ τὰ παρόμοια.

4. Εἶνε ἀνάγκη νὰ διαφέρωσι τὰ σημάδια ἑκάστου ἀπὸ τὰ τῶν ἄλλων, ἵνα μὴ συγχέωνται ἐν τῇ ἐξαγωγῇ.

5. Ἀφοῦ πληθυνθῶσι τὰ σημάδια λαμβάνει τὸ σακκούλιον ὁ πρῶτος ἢ ὅστις δήποτε, ἀρχόμενος τῆς ἐξαγωγῆς τῶν σημαδίων, καὶ λέγων π. χ. εἰς τὸ πρῶτον. Αὐτὸς τοῦ ὁποίου τὸ σημάδιον θὰ ἐκβάλω τώρα, ν' ἀναβῇ εἰς τὸ κάθισμα νὰ κράξῃ τρὶς ὡς ὁ πετεινός. Τοῦτο εἰπὼν ἐκβάλλει ἀπὸ τὸ σακκούλιον, μὴ ἐμβλέπων ὅμως ἐν αὐτῷ, τὸ κατὰ πρῶτον τυχὸν εἰς τὴν χεῖρά του σημάδιον. Ἀναβαίνει λοιπὸν ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ σημαδίου εἰς κάθισμά τι, καὶ κράζει ὡς ὁ ἀλέκτωρ τρίς. Ἔπειτα δὲ προστάττει οὗτος περὶ τοῦ δευτέρου λέγων π. χ. αὐτὸς τοῦ ὁποίου τὸ σημάδιον θὰ ἐκβάλῃς νὰ ὑλακτήσῃ τρὶς ὡς ὁ κύων· πραγματοποιεῖται καὶ τοῦτο. Ὁ ὑλακτήσας προσδιορίζει περὶ τοῦ ἑπομένου, καὶ οὕτω κθξ. προστάττουσιν ἀλλήλους τὸ νὰ μιμῶνται εἴδη καὶ ζῶα.

6. Ἐνίοτε φιλονεικοῦσι δύω ἐπὶ πολλὴν ὥραν ἀμιλλώμενοι τίς νὰ περιπλέξῃ τὸν ἕτερον, καὶ νὰ κάμῃ λάθος. Ἔχοντες π. χ. ὁ μὲν 5, ὁ δὲ 20 λέγουσι: 5 κολοκύθια. — Διὰ τί 5 κολοκύθια; — Πόσα κολοκύθια; — 20 κολοκύθια. — Διὰ τί 20 κολοκύθια;

Digitized by Google

— Πόσα κολοκύθια;
— 5 κολοκύθια.—Διατί 5 κολοκύθια;
— Πόσα κολοκύθια;—20 κολοκύθια.
— Διατί 20 κολοκύθια κτλ.

7. Πολλάκις διὰ ν' ἀπατήσῃ τίς τινα ἵνα μὴ ἐρωτήσῃ ἐν καιρῷ, ἀπαγγέλων αὐτοῦ τὸν ἀριθμὸν δὲν ἐμβλέπει εἰς αὐτὸν ἀλλ' εἰς ἕτερον· ὅθεν ἀπατᾶται καὶ δὲν ἐρωτᾷ ἐγκαίρως νομίζων ὅτι ἀπήγγειλεν ἄλλου ἀριθμόν.

20. *Ἡ ἀσαφὴς πρότασις. (r)*

(Συνήθ. Κουλλαγίνα.)

1. Νυκτερινὴ οἰκογενειακὴ διασκέδασις. Ἄρχεται δέ τις ὧδέ πως·
— Κουλλαγίνα.
— Ποῦ θωρεῖς; Ἐρωτᾷ τις αὐτόν.
— Θωρῶ, θωρῶ 'ς ἕνα σπίτι ἕνα κουρκούμανο', μιὰ 'κουρκουμανίνα κ' ἕνα κουρκουμανοῦδι. — Τοῦτο λέγων ἐννοεῖ γειτονικὴν καὶ γνωστήν τινα οἰκογένειαν.

2. *Κουρκούμανοι* δὲ λέγονται ὁ ἀνὴρ (γυναικὸς) καὶ οἱ ἐνήλικες· κουρκουμανίναι ἡ γυνὴ (ἀνδρὸς) καὶ αἱ νεάνιδες· κουρκουμανούδια δὲ λέγονται τὰ μικρὰ παιδία ἄρρενα καὶ θήλεα ἀπὸ δεκαπενταετοῦς καὶ κατωτέρω. Ἐκφράζονται δὲ τὴν παιδιὰν κατὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν ἡλικίαν τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας.

3. Ὀφείλει ὁ πρὸς ὃν ἀποτείνεται ἡ πρότασις νὰ μαντεύσῃ ποίαν οἰκογένειαν ὑπαινίττεται αὕτη. Ἔχει δὲ τὸ ἐλεύθερον μόνον τρεῖς οἰκογενείας ν' ἀπαγγείλῃ, περὶ ὧν ἔχει τὴν ὑποψίαν. Καὶ ἂν μὲν μεταξὺ αὐτοῦ ὑπάρχει ἡ ὑπαινιττομένη οἰκογένεια, καλῶς, εἰδὲ μή, ὁ προτείνας τὴν πρότασιν κυλίει ὑποθετικῶς αὐτὸν λέγων·

Νά σε κυλῶ νά σε βροντῶ,
Νά σε 'πάγω 'ς τὸ λουτρό,
Νὰ σ' ἀλείψω μπαχαρκά,
Μόσχον καὶ κανέλα.
Κ' εἰς τὸν δρόμο 'σὰν ῥωτοῦν·
Ποῦ τὸν 'πᾷς (τὸν δεῖνα);
Δὲν εἶν' γιὰ τ' μύτ' σ' θὰ λέγω.
Καὶ νὰ 'πάγω νὰ σὲ ῥήξω,
Μέσ' (τοῦ δεῖνα) τὸ κρεββάτι.

4. Ἐν Ἰμβρῳ ἡ πρότασις λέγεται οὕτως·
— Κουλλαινά.
— Ποῦ 'πομένεις ἀργά (1);
— Σ τὰ πέρα κάστρα, κ' εἰς τὴν ἄκραν τοῦ χωριοῦ. — Τί εἶδες τί ἤκουσες;
— Σπίτι σπιτόπουλο καὶ καλαρχοντόπουλο.
— Τί εἶχε μέσα; Εἶχε ἕνα πετεινὸ μίαν ὄρνιθα καὶ δύω πουλάκια κτλ.

5. Ἡ πρότασις ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον.
— Χαίροις, φίλε. — Πόθεν πάρει;
— Ἐκ τοῦ συννεφοῦς Ὀλύμπου.
— Ὑπερθεν δὲ τί ὁρᾷς;
— Ὁρῶ, ὁρῶ καλλιὰν
Ἔχουσαν ἓν' ἀετόν,
Μίαν δὲ ἀετήν,
Καὶ ἓν ἀετίδιον. —
Ἔχουσαν δύ' ἀετούς,
Δύω δὲ ἀετάς.
Καὶ δύω ἀετιδεῖς. (Διὰ δύω).
Ἔχουσαν τρεῖς ἀετούς.
Παρ' αὐτῷ (αὐτοῖς) τρεῖς ἀετάς,
Καὶ τρεῖς ἀετιδεῖς. (Διὰ τρεῖς).
Ὁρῶ, ὁρῶ ἐν καλλιᾷ.
τέσσαρας μὲν ἀετούς,
Τέσσαρας δὲ ἀετὰς
τέσσαρας δ' ἀετιδεῖς. (Διὰ τέσσαρας).
Ἔχουσαν πέντ' ἀετούς.
παρ' αὐτοῖς (αὐτῷ) πέντ' ἀετὰς
πέντε δὲ ἀετιδεῖς. (Διὰ πέντε)
Κυλίων σε, ψοφῶν σε
Ἄξω σε εἰς λουτρῶνα,
Ἐκεῖ δὲ σ' ἐπαλείψω
Ἀρώμασι παντοίοις...
Ἀπάγοντα σ' ἐκεῖθεν
Ἂν μ' ἐρωτήσῃ φίλος.
— Ποῖ τοῦτον ἄρα φέρεις;
— Οὐκ ἔστι πρὸς σὴν ῥῖνα
Ἑταῖρε φιλοπράγμον,
Αὐτῷ ἀποκρινοῦμαι.
Σὲ μέντοι τὸν μυρίωνουν
Ἀπάξων παρεμβύσω
Ἐν τῇ στρωμνῇ τῇ λείᾳ (τοῦ δεῖνος).

21. *Ὁ ἐλευθερωτής. (r).*

(Συνήθ. Ληδεντάρος).

1. Νυκτερινὴ διασκέδασις καὶ αὕτη ἡ παιδιά. Παίζεται δὲ διὰ τῶν παιγνιοχάρτων. Ἀπὸ τῶν τεσσάρων σημείων τῶν παιγνιοχάρτων λαμβάνουσι τοῦ ἑνὸς μόνου τὰ 13 χαρτία, τοὐτέστιν ἀπὸ τοῦ *ἄσου* μέχρι τοῦ *δέκα*, καὶ τὰ τρία πρόσωπα· Ῥήγας, Φάντης καὶ Κόρη. Ἀναμιγνύων τις αὐτὰ διαμοιράζει ἀνὰ ἓν εἰς ὅλους τοὺς παίκτας, οἵτινες βεβαίως πρέπει νὰ

(1) Τὸ ἰσπέρας.

Digitized by

ἦνε 13. Εἰ δὲ ὀλιγώτεροι ὀλιγοστεύουσι καὶ τὰ χαρτία.

2. Εἷς ὄντινα τύχῃ δοθεὶς ὁ Ῥήγας, οὗτος ῥίπτει αὐτὸν ἐν τῷ μέσῳ, λέγων·

— Ληδεντάρος ἔπεσε.

Ἕτερος δὲ ὁ ἔχων τὸν Φάντην, ῥίπτει καὶ αὐτὸς κάτω αὐτὸν ἐρωτῶν·

— Τί ἔχεις καὶ ληδενταρίζεις;

— Κλέφταις μᾶς 'πατήσανε· ἀποκρίνεται ὁ ῥίψας τὸν Ῥήγαν.

— 'Σὰν πόσοι 'νομάτοι; ἐρωτᾷ ὁ ῥίψας τὸν Φάντην. Λέγει ὁ πρῶτος π. χ. πέντε. Τότε ὅστις ἔχει τὸ ὅ, ἐκτείνει τὴν χεῖρά του μαστιγούμενος εἰς τὴν παλάμην διὰ τοῦ μαστιγίου (κρυπτ. δακτ. § 1) παρὰ τοῦ ῥίψαντος τὸν Φάντην ἐπὶ τοσοῦτον ἕως ὅτου ὁ ἔχων τὴν *Κόρην* φανερώσῃ αὐτήν, καὶ οὕτως ἐλευθεροῦται ὁ μαστιγούμενος λαμβάνων καὶ τὸ μαστίγιον, ὡς μέλλων τιμωρὸς ἑτέρου τινός.

3. Διαμοιράζονται ἑπομένως πάλιν τὰ χαρτία, ἐκ νέου. Διαμοιράζονται δὲ κατὰ σειρὰν παρ' ὅλων τῶν παικτῶν, ὄντων μικτῶν.

22. *Τὸ ὀρφανόν.*

1. Νυκτερινὴ διασκέδασις καὶ αὕτη. Εἷς ἐκ τῶν παικτῶν ὀνομάζεται *μάνα* (ἀρχηγός). Λέγει δὲ πρὸς τοὺς ἄλλους. Εἶνε ἓν ὀρφανὸν κοράσιον, διὰ τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ συνεισφέρωμεν ὅλοι ἡμεῖς διὰ νὰ τὸ ὑπανδρεύσωμεν· ἐγὼ λοιπὸν συνεισφέρω ἓν φουστάνι. — 'Εγὼ μίαν γοῦναν, λέγει ἕτερος. — 'Εγὼ ἓν ζεῦγος ὑποδημάτων, λέγει ἄλλος. — 'Εγὼ μίαν οἰκίαν. — 'Εγὼ ἕνα ταβάν, καὶ οὕτω κθξ. προσφέρουσιν ὑποθετικῶς ὅλοι ὅ,τι θελήσωσι χρήσιμον εἰς οἰκοκυράτον. Μετὰ τὴν ὑποθετικὴν ταύτην συνεισφορὰν ἔρχεται ὄπισθεν ἑνὸς ἑκάστου ὁ ἀρχηγός, καὶ ἁπτόμενος τῶν χειλέων του καὶ ἀνοιγοκλείων αὐτὰ ἐρωτᾷ· σὺ τί προσέφερες; Ὁ ἐρωτώμενος προσπαθῶν ἵν' ἀποκριθῇ ἀπαγγέλλει ἀνάρθρους λέξεις, κινῶν τὸν γέλωτα πάντων, καὶ τοῦτο, ἕως ὅτου ἐναρθρώσῃ εὐκρινῶς τὴν λέξιν τῆς προσφορᾶς.

2. Ὅσοι δὲν ἔχουσιν ἰδέαν τῆς παιδιᾶς, προσφέρουσι πράγματα, ὧν τὰ ὀνόματα εἶνε πολυσύλλαβα καὶ ἐν τῇ προφορᾷ τραχέα, καὶ τὰ ὁποῖα ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ δυσκόλως προφέρονται· ὅσοι δ' ἔχουσιν ἰδέαν αὐτῆς προσφέρουσι μικροσύλλαβα καὶ εὔφωνα.

23. *Οἱ κλέπται.*

1. Συστήνουσι τοπάρχην ἔχοντα καὶ στρατιώτας τινάς, οἵτινες ἔχουσιν ἐν τῇ ὀσφύϊ αὐτῶν μικρὰς ῥάβδους ἀντὶ πιστολίων καὶ μαχαιρῶν· μακραὶ δὲ ῥάβδοι χρησιμεύουσιν ἀντὶ ἵππων εἰς αὐτούς. Εὐάριθμοι δέ τινες ἄλλοι λέγονται *κλέπται*. Ὁρμώμενοι δὲ οὗτοι ἀπὸ τοῦ μέρους οὗ εὑρίσκεται ὁ τοπάρχης μετὰ τῶν στρατιωτῶν του, καὶ κράζοντες τὸ σύνθημα *Καλὲ κατμασί* διασκορπίζονται ἐν τοῖς ὁδοῖς. Εἰς καταδίωξιν δὲ αὐτῶν ἀποστέλλονται οἱ στρατιῶται παρὰ τοῦ τοπάρχου, οἵτινες ὄντιν' ἂν συλλάβωσι φέρουσι πρὸς αὐτόν, καὶ κατὰ προσταγὴν αὐτοῦ τὸν βάλλουσιν εἰς τὸν φάλαγγα μαστιγοῦντες αὐτὸν εἰς τοὺς πόδας.

2. Φάλαγγα ὀνομάζουσι ῥάβδον μιᾶς περίπου πήχεως, ἔχουσαν εἰς τὰς ἄκρας δεδεμένας τὰς δύο ἄκρας σχοινίου, εἰς τὸ μέσον δὲ σχοινίου καὶ ῥάβδου βάλλουσι τοὺς πόδας τοῦ καταδίκου, καὶ στρεφομένης τῆς ῥάβδου καθ' ἑαυτήν, τυλίσσεται τὸ σχοινίον περὶ τὰς ἄκρας αὐτῆς, καὶ συσφίγγονται οἱ πόδες. Δύω δὲ κρατοῦσι τὰς ἄκρας τῆς ῥάβδου, καὶ τρίτος μαστιγοῖ.

24. *Ἡ διαδοχικὴ ἐπίβασις (ν).*

1. Εἰς τὴν παιδιὰν ταύτην διαιροῦνται οἱ παῖκται εἰς δύο ἰσαρίθμους ἑταιρίας, ἐχούσας ἀνὰ ἕνα ἀρχηγὸν (μάνα).

2. Οἱ συνεταῖροι καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς μιᾶς ἑταιρίας ἱστάμενοι καὶ ἱκανῶς ἀπέχοντες ἀπ' ἀλλήλων, σχηματίζουσι κύκλον. Τῆς δ' ἄλλης ἑταιρίας οἱ συνεταῖροι ἐπιβαίνουσιν αὐτῶν· ὁ δὲ ἀρχηγός των ἐπιβαίνει τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἄλλης ἑταιρίας, καὶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς κλείων τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκείνου, κρούων δὲ διὰ τῆς δεξιᾶς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐλαφρῶς, λέγει

Τζατάλι ματάλι,
Κ' εἰς τὸ στόμα σ' ἕνα τάλι.
Τζαταλίνα ματαλίνα,
Κ' εἰς τὸ στόμα σ' μιὰ σωλῆνα.

Μετὰ τοῦτο εὐθὺς ὑψῶν τὴν χεῖρά του καὶ κλείων (ἂν θέλῃ) τινὰς τῶν δακτύλων, ἐρωτᾷ συνήθως τουρκιστί· Πόσα εἶνε; Τοὐτέστι ποῖον ἀριθμὸν ἀπαρτίζουσιν οἱ ἀνοικτοὶ δάκτυλοι τῆς χειρός του. Καὶ ἂν μὲν τὸ μαντεύσῃ, τότε οἱ μέχρι τοῦδε ἐπιβαίνοντες κύπτουσι, ἐπιβαίνουσι δ' ἐπὶ τούτων οἱ ὑποκάτω ὄντες. Ἐὰν ὅμως δὲν μαντεύσῃ πόσοι εἶνε οἱ δάκτυλοι, τότε οἱ ἐπιβεβηκότες διαδέχονται ἀλλήλους· οἷον ὁ μὲν ἀρχηγὸς ἔρχεται καὶ ἐπιβαίνει ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρου ἱσταμένου παίκτου, ὃν καὶ ἐπέβαινεν ἕτερος μέχρι τοῦδε συνεταῖρός του· οὗτος δὲ

Digitized by

ἔρχεται καὶ ἐπιβαίνει τὸν ἕτερον, ὅνπερ ἄλλος συνεταῖρος αὐτοῦ ἐπέβαινεν· ὁ δὲ τελευταῖος διαδεχόμενος παρ' ἄλλου ἐπιβαίνει ἐφ' οὗ ἐπέβαινεν ὁ ἀρχηγός. Οὕτω δὲ ἅφοῦ διαδεχθῶσιν ἀλλήλους ἐπιβάντες, ἀπαγγέλλει ὁ ἀρχηγὸς τὰς φράσεις πάλιν. Ἂν δὲ καὶ τώρα δὲν προμαντεύσῃ τὸν συνθηματικὸν ἀριθμόν, οἱ ἐπιβαίνοντες διαδέχονται πάλιν ἀλλήλους. Καὶ οὕτω κθξ. — Διακριτικὸν ὄνομα τῆς παιδιᾶς τζατάλι-ματάλι.

25. *Τὸ ἀλεξιώβολον (ν).*

1. Ἡ παιδιὰ αὕτη παίζεται πρὸς κερδοσκοπίαν. Ἐπί τινος τοίχου εἰς ὕψος ἑνὸς πήχεως περίπου γράφουσιν ἕνα μικρὸν κύκλον κατὰ τοῦ ὁποίου ῥίπτουσι τὸν ὀβολόν, ὅστις ἀναπηδῶν πίπτει κάτω. Ἕτερος πράττει τὸ αὐτό, καὶ ἂν μὲν τούτου ὁ ὀβολὸς πλησιάσῃ πρὸς τὸν τοῦ πρώτου, τότε καταμετροῦσι διὰ ξυλαρίου μιᾶς σπιθαμῆς μήκους, ὀνομάζοντες αὐτὸ *σημαδοῦρι*, καὶ ἂν μὲν τούτου αἱ ἄκραι ἐγγίζωσιν καὶ ἐπὶ τῶν δύο ὀβολῶν, ἢ εἶνε πλησιέστερον ἀλλήλων εἰ ὀβολοί, κερδίζει ὁ δεύτερος τοῦ πρώτου ῥίψαντος τὸν ὀβολόν· εἰ δὲ τὸ μεταξὺ τῶν δύο ὀβολῶν διάστημα εἶνε μεγαλήτερον τοῦ *σημαδίου*, ῥίπτει ἕτερος τὸν ὀβολόν του· καὶ τοῦτο γίνεται ἕως ὅτου ἔλθῃ καὶ πάλιν ἡ σειρὰ τοῦ πρώτου ῥίψαντος· καὶ οὕτω κθξ.—Διακρίνεται ἡ παιδιὰ διὰ τοῦ, τοὺς παράδες τὸν τοῖχον.

26. *Ἡ βέμβιξ.*

(Συνήθ. Τὸ γυ(ρι)στάρι· ἡ φοῦρλα).

1. Ἡ βέμβιξ κατασκευάζεται ὑπὸ τῶν λεπτουργῶν εἰς τὸν τόρνον ἐκ ξύλου σκληροῦ. Τὸ μέγεθος αὐτῆς εἶνε μικρότερον τοῦ ὠοῦ· ἡ κορυφὴ αὐτῆς εἶνε πλατεῖα, ἀπ' αὐτῆς δὲ μέχρις ἐκεῖ ὅθεν ἄρχεται ἀπολήγουσα εἰς ὀξὺ ὅπου καὶ πηγνύουσι μίαν λεπτὴν βελόνην, ἔχει μῆκος δύο δακτύλων· μεταξὺ δὲ τοῦ μήκους χαράττουσι γραμμάς τινας. Π. χ.

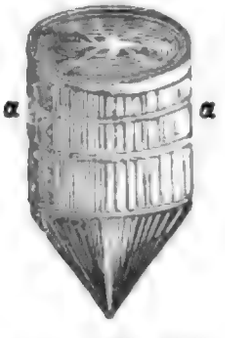

2. Ἔχουσι καὶ μίαν ῥάβδον μεθ' ἑνὸς τεμαχίου λεπτοῦ σχοινίου δεδεμένου εἰς τὴν ἄκραν αὐτῆς, ὀνομάζοντες αὐτὴν καμτζίκι (μαστίγιον).

3. Τυλίσσων ὁ μαστιγοφόρος τὸ σχοινίον περὶ τὴν βέμβικα (α-α), καὶ βάλλων αὐτὴν χαμαὶ ἕλκει πρὸς τὰ ἐμπρὸς τὸ μαστίγιον· ἐκ δὲ τῆς ὁρμῆς ἐκτυλίσσεται ἡ βέμβιξ περιστρεφομένη περὶ αὐτὴν ἐπὶ τῆς αἰχμῆς, ἐχούσης ὡς εἴπομεν λεπτὴν βελόνην. Ὁ δὲ μαστιγοφόρος οὐ παύεται συνεχὲς μαστιγῶν αὐτήν, ἐπαυξάνων οὕτω τὴν ἐκλείπουσαν ὁρμὴν τῆς περιστροφῆς.

4. Ὅταν πολλοὶ συγχρόνως βεμβικίζωσιν ὁρμώμενοι ἀπὸ τῆς μιᾶς ἄκρας τῆς ὁδοῦ μέχρι τῆς ἄλλης, καὶ ἀπ' αὐτῆς πάλιν ὀπίσω μέχρι τῆς πρώτης ἀφ' ἧς ὡρμήθησαν, τότε λέγεται ὅτι *ταξειδεύουσι*, τὴν βέμβικα ὑποθέτοντες πλοῖον. Ἂν δὲ ἐν τῷ μεταξὺ ἡ βέμβιξ τινὸς παύσῃ τοῦ περιστρέφεσθαι μεθ' ὅλας τὰς μαστιγώσεις, τότε λέγεται ὅτι *ἐναυάγησε*. Τοῦτο δὲ συμβαίνει ὅταν ὁ μαστιγοφόρος σφόδρα μαστιγώσῃ αὐτήν, ὡς ἐκ τούτου δὲ αὕτη ἀπομακρυνθῇ αὐτοῦ παρὰ πολύ, ὥστε δὲν προφθάνει νὰ ἔλθῃ πρὸς αὐτόν, ὅπως μαστιγώσῃ αὐτὴν καὶ πάλιν. Ἔτι δὲ καὶ ὅταν περιπλεχθῇ εἰς κλωστὴν ἢ εἴς τι τοιοῦτον· ἢ ὅταν ἐμπέσῃ εἰς χοῦν ἢ πηλόν, ἢ εἰς ὕδατα. Τὸ δὲ παύεσθαι τῆς περιστροφῆς λέγεται *ἔπεσε*· διότι πίπτει πλαγίως.

5. Ὅταν ἡ βέμβιξ περιστρέφεται εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν θέσιν, καὶ ἐκ τῆς πολλῆς ταχύτητος τῆς περιστροφῆς φαίνεται ὅτι ἵσταται, τότε λέγεται ὅτι *ζυγιάζει*.

6. Ἔτι δὲ διαγράφουσι χαμαὶ δύο γραμμὰς τόσον ἀπεχούσας ἀπ' ἀλλήλων, ὅσον ἐν μιᾷ μόνῃ μαστιγώσει δύναται ν' ἀπομακρυνθῇ ἡ βέμβιξ. Παραφυλάττει δέ τις ἐν τῷ περιβόλῳ τῶν γραμμῶν, κρατῶν λίθον εἰς τὴν χεῖρα ὢν ἕτοιμος *ἐντρίψαι κόνδυλον* κατὰ τῆς βέμβικος, τῆς μὴ δυνηθείσης ἐν μιᾷ μαστιγώσει διελθεῖν, ἀλλ' ἐν τῷ περιβόλῳ περιστρεφομένης· τοῦτο δὲ λέγεται καρφόνω (τὸ γυστάρι).

7. Ἐνίοτε οἱ παῖδες κατασκευάζουσι βέμβικα ἐκ τυχαίου ξύλου, ἀλλ' ὑψηλοτέραν καὶ λεπτοτέραν τῆς τετορνευμένης βέμβικος, ὀνομάζοντες ξυλίκον (ὁ) ἢ ξυλίκαν (ἡ). Κατασκευάζοντες δὲ αὐτὴν τοιαύτην ὥστε ν' ἀπολήγῃ εἰς ὀξὺ ἥ τε κορυφὴ καὶ ἡ βάσις ὀνομάζουσι τζαμίον (πυραμίδιον).

Digitized by Google

Ξυλίκος. πυραμίδιον

27. *Ἡ στρόβιλος.*

(Γυ(ρι)στάρι).

1. Ἡ στρόβιλος εἶνε σανίδιον κυκλοειδὲς ἔχον ἐν μέσῳ γομφωτῆρα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου καὶ περιστρέφεται. Ἔχουσι δὲ καὶ ἕτερον σανίδιον (ὁρμητήριόν) μακρὸν ἡμίσεως πήχεως, ἔχοντος σχεδὸν σχῆμα πτύου· καὶ εἰς μὲν τὸ μέσον τοῦ πλατέος μέρους τοῦ *ὁρμητηρίου* ἀνοίγουσιν ὀπὴν μεγάλην (Σχ. 2, 3, α), εἰς δὲ τὸ πλάγιον τοῦ πλατέος μέρους τοῦ ὁρμητηρίου ἑτέραν μικρὰν ὀπὴν (Σχ. 2, 3, β.) ἐμβλέπουσαν ἐν τῇ μεγάλῃ ὡς παρατηρεῖται ἐν τοῖς ἑξῆς σχήμασι.

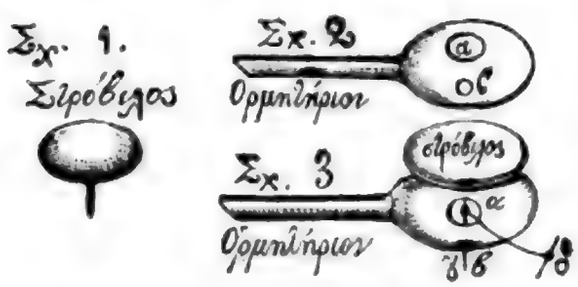

2. Ἔχουσι δὲ καὶ καλώδιον ἑνὸς πήχεως, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν μίαν ἄκραν εἶνε δεδεμένον ξυλάριον, τὴν δὲ ἄλλην διαπερῶντες διὰ τῆς μικρᾶς ὀπῆς (Σχ. 2, 3, β.) εἰς τὴν μεγάλην (Σχ. 2, 3, α.) περιτυλίσσουσι τὸ καλώδιον περὶ τὸν γομφωτῆρα τοῦ στροβίλου. Ἐπιβάλλουσι δὲ ταύτην ἐπὶ τοῦ *ὁρμητηρίου* εἰς τρόπον ὥστε παρεμβύεται ὁ γομφωτὴρ ἐν τῇ μεγάλῃ ὀπῇ ἐξέχων ὑποκάτωθεν (Σχ. 3, α, γ.). Ἑλκομένου δὲ ὁρμητικῶς τοῦ ξυλαρίου (Σχ. 3, δ.) ἐκτυλίσσεται ἡ στρόβιλος καὶ ἀναπηδῶσα ἀπὸ τοῦ ὁρμητηρίου πίπτει χαμαὶ περιστρεφομένη περὶ αὐτὴν ἐπ' ὀλίγην ὥραν.

28. *Τὸ Κορυδαλόπουλον.*

(Συνήθ. Σκορδαλόπλον).

1. Νυκτερινὴ διασκέδασις εἶνε καὶ αὕτη ἡ παιδιά. Σχηματίζουσι διὰ ῥινομάκτρου πτηνόν. Προσδιορίζεται καὶ τις ἀρχηγός. Ὡς δὲ καθημένων ἁπάντων ἐπὶ τῶν ἀνακλιντήρων παραδίδει ὁ ἀρχηγὸς τὸ ὑποθετικὸν πτηνὸν εἰς τὸν παρακαθήμενον λέγων αὐτῷ: Λάβε τὸ πουλί. — Τί πουλί; ἐρωτᾷ ἐκεῖνος. — Κορυδαλόπουλον (σκορδαλόπλον) ἀποκρίνεται ὁ ἀρχηγός. Λαμβάνων δὲ αὐτὸ ἐρωτᾷ· πῶς πετᾷ; Ὁ δ' ἀρχηγὸς ἀντὶ τοῦ ν' ἀποκριθῇ αὐτῷ, δεικνύει *πῶς πετᾷ* ἀνασείων τὴν δεξιάν του ὡς πτέρυγα. Ὀφείλει δὲ ἀνασείειν αὐτὴν μέχρι τέλους τῆς παιδιᾶς.

2. Ὁ δεύτερος λαβὼν τὸ πτηνὸν προσφέρει αὐτὸ εἰς τὸν παρακαθήμενον λέγων καὶ ἀποκρινόμενος αὐτῷ ταὐτά, ἐπιδεικνύων δὲ καὶ οὗτος τὴν πτῆσιν τοῦ πτηνοῦ διὰ τῆς δεξιᾶς του, ἣν ὀφείλει καὶ οὗτος ὡς καὶ οἱ λοιποὶ πάντες ἀνασείειν αὐτὴν μέχρι τέλους τῆς παιδιᾶς.

3. Οὕτω λοιπὸν ἀφοῦ τὸ ὑποτιθέμενον πτηνὸν περιέλθῃ ἀπὸ χεῖρα εἰς χεῖρα μέχρι τοῦ ἀρχηγοῦ, λαμβάνων αὐτὸ οὗτος ὃν τρόπον τὸ παρέδωκε, προσφέρει αὐτὸ καὶ πάλιν εἰς τὸν δεύτερον μετὰ τῶν αὐτῶν ἐρωταποκρίσεων, δεικνύων ἐν ταὐτῷ καὶ τὸν τρόπον τῆς πτήσεως διὰ τῆς ἀριστερᾶς χερός, σειομένης καὶ αὐτῆς μετὰ τῆς δεξιᾶς μέχρι τέλους τῆς παιδιᾶς.

4. Εἰς τὴν τρίτην περίοδον τοῦ πτηνοῦ ὁ ἀρχηγὸς μετὰ τὰς αὐτὰς ἐρωταποκρίσεις δεικνύει τὸν τρόπον τῆς πτήσεως ἀνασείων τὸν δεξιὸν πόδα συγχρόνως δὲ καὶ τὰς χεῖρας. Εἰς τὴν τετάρτην περίοδον τὸν ἀριστερὸν πόδα, εἰς τὴν πέμπτην καὶ τελευταίαν ἀνίσταται ἀνασείων τὰς χεῖράς του ὡς πτέρυγας καὶ ἀνιστῶν ἀλλεπαλλήλους τοὺς πόδας μιμούμενος τὴν πτῆσιν τοῦ πτηνοῦ. Οἱ δὲ λοιποὶ κατὰ σειρὰν μετὰ τὰς νενομισμένας ἐρωταποκρίσεις μιμοῦνται τὸ αὐτό· οὕτω δὲ λαμβάνει τέλος καὶ ἡ παιδιά, κινοῦσα αὐτῶν ἐκείνων τὸν γέλωτα.

29. *Ὁ ἀρτιασμός.*

(Συνήθ. Μονὰ ἢ ζυγά;)

Παίζεται διὰ παντοειδῶν κόκκων· οἷον οἱ ἐρέβινθοι, οἱ κύαμοι, οἱ κόκκοι τῶν κερατίων, κλπ. Βάλλει τις τινὰ τῶν τοιούτων ἐν τῇ δρακὶ αὐτοῦ ἐρωτῶν τὸν ἕτερον. Περιττὰ (μονὰ) ἢ ἄρτια (ζυγά); Καὶ ἂν μὲν μαντεύσῃ αὐτὸ ὁ ἐρωτώμενος κερδίζει τὸ περιεχόμενον τῆς δρακός· εἰ δὲ μή, ἀποδίδει τὸ ἴσον ἐκείνων.

Digitized by

30. *Ὁ δακτυλισμός.* (ν)

1. Εἶνε παιδιὰ τῶν μικρῶν παιδίων. Βάλλουσιν ἀνὰ δύω ἢ καὶ πλείους δακτύλους ἐπὶ τὸ γόνυ τοῦ ἀρχηγοῦ (μάνας) πλησίον ἀλλήλων ὄνυχα πρὸς ὄνυχα· ὁ δ' ἀρχηγὸς ἐφαπτόμενος διὰ τοῦ λιχανοῦ του ἑνὸς ἑκάστου δακτύλου κατὰ σειράν, λέγει ἐν ῥυθμῷ τὰς ἑξῆς φράσεις.

Ἤλινο πἀπήλινο
Τζούζω τὸν ἀνήφορο'
Καὶ πιάνω πέντε πέρδικες,
Καὶ πέντε περδικόπουλα·
Ὤ! μονῷ, κουτζῷ, μονῷ,
Κουτζῷ 'ν ποδάρι 'πάγαινε.

2. Ἐν ἑκάστῃ ἐπαφῇ τῶν δακτύλων πρέπει ν' ἀπαγγέλληται ἐν ῥυθμῷ ἓν ἐκ τῶν τεμαχίων τῶν φράσεων ὡς ἔχει ὧδε.

Ἤλινο πἀ πήλινο
Τζούζω τὸν ἀ νήφορο' καὶ
Πιάνω πέντε πέρδικας καὶ
Πέντε περδι κόπουλα.
Ὤ μονῷ κου τζῷ μονῷ κου-
τζῷ 'ν ποδάρι 'πάγαινε.

3. Ἐφ' οὗτινος δακτύλου θέλει λεχθῇ ἡ τελευταία λέξις *'πάγαινε*, ἀποσύρουσι τοῦτον. Ἔπειτα ἄρχεται πάλιν τῶν φράσεων ἐφαπτόμενος διὰ τοῦ λιχανοῦ του ὁ ἀρχηγὸς ἐπὶ τοῦ πρώτου δακτύλου τοῦ μετὰ τὸν ἀποσυρθέντα. Τοῦτο δ' ἐξακολουθεῖ κάμνων, μέχρις ὅτου ἀποσυρθῶσιν ὅλοι οἱ δάκτυλοι.

4. Αἱ φράσεις ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον.

Πρὸ ἀνατο λῆς ἡλίου
Πρὸς τὴν ἄγραν ἐξελθών,
Τήν τ' ἀνάντη ἀνιών,
Συλλαμβάνω πέρδικας
Πέντε δὲ περ δίκια.
Ἂν θέλῃς καὶ σὺ ταὐτό,
Ἐν ἑνὶ μό νῳ ποδί,
Φίλ', ἐντεῦθεν ἄπιθι.

Διακριτικὸν ὄνομα τῆς παιδιᾶς εἶνε· ἤλινο-πἀπήλινο.

31. *Ἡ ὑποθετικὴ πτῆσις.* (ν).

1. Παιδιὰ τῶν μικρῶν παιδίων. Βάλλουσι τὸν λιχανὸν αὐτῶν δάκτυλον ἐπὶ τὸ γόνυ τοῦ ἀρχηγοῦ (μάνα)· οὗτος δὲ ἀνυψῶν τὸν ἑαυτοῦ λιχανὸν λέγει συγχρόνως: *'Πέταξε 'πέταξ' ὁ λέλεκας*· οἱ δὲ μιμούμενοι αὐτὸν ἀνυψοῦσι τοὺς λιχανοὺς λέγοντες τὸ αὐτό. Βαλόντων δὲ πάντων τοὺς λιχανοὺς αὐτῶν πάλιν ἐπὶ τὸ γόνυ τοῦ ἀρχηγοῦ, αἴρει οὗτος τὸν ἑαυτοῦ λέγων: *μὲ τὴν λελεκίνα του*· ὁμοίως καὶ οἱ ἄλλοι μετ' αὐτόν. Ἔπειτα ὁ ἀρχηγὸς κάμνων πάλιν τὸ ὅμοιον λέγει: *μὲ τὴν φωλούδα του.* Ἂν δέ τις καὶ εἰς τοῦτο τὸν μιμηθῇ, τύπτεται παρ' αὐτοῦ λέγοντος: πετᾷ ἡ φωλούδα;

2. Ἑπομένως ἀπαγγέλλει τὴν πτῆσιν διαφόρων ἄλλων πτηνῶν, καὶ τῶν διαφόρων μελῶν αὐτῶν, οἷον *μὲ τὴν φτερούγα του, μὲ τὸ ποδαροῦδί του, μὲ τὸ κεφαλοῦδι μὲ τὸν μπουφόν του.* (1) Ταῦτα δὲ λέγει διὰ νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν αὐτῶν εἰς αὐτά, ὥστε ἀπαγγέλλοντος πάλιν τὸ *μὲ τὴν φωλούδα του* ν' ἀπατηθῶ σιν ὑψοῦντες τὸν δάκτυλόν των.

3. Σύνηθες διακριτικὸν ὄνομα τῆς παιδιᾶς εἶνε: 'Πέταξε-'πέταξε.

32. *Ἡ στρεπτίνδα.*

(Συνήθ. Τουρὰ ἢ γιαζί).

Βάλλει τις ἕνα ὀβολὸν εἰς τὸ κοῖλον τῶν δύω παλαμῶν ἡνωμένων καὶ ταράττει αὐτόν. Ἐρωτῶν δὲ τὸν συμπαίκτην: τουρὰ (σῆμα) ἢ γιαζί (γράμμα) ῥίπτει ἐπὶ τοῦ γόνατός του ἢ ἐπὶ τραπέζης τὸν ὀβολὸν καλύπτων τάχιστα αὐτὸν διὰ τῆς παλάμης. Εἰπόντος δὲ τοῦ συμπαίκτου αὐτοῦ π. χ. *σῆμα* (τουρά), αἴρει τὴν χεῖρά του, καὶ ἂν μὲν ἦνε ἐπάνωθεν τὸ *σῆμα* κερδίζει τὸν ὀβολόν, εἰ δὲ εἶνε τὸ *γράμμα* ἀποδίδει τὸ ἴσον τοῦ ὀβολοῦ.

33. *Τὸ μαντικὸν χαμαίμηλον.* (ν).

1. Ὅταν πρόκηται περὶ ἔρωτος, θέλει δὲ ὁ ἐρωτόληπτος νὰ πληροφορηθῇ ἂν ἀντερᾶται ἢ οὐχί, λαμβάνει ἓν χαμαίμηλον, καὶ μαδίζων τὸ πρῶτον φύλλον τοῦ ἄνθους λέγει: *μ' ἀγαπᾷ*· τὸ δεύτερον μαδίζων λέγει: *δὲν μ' ἀγαπᾷ*· εἰς τὸ τρίτον, *μ' ἀγαπᾷ*· εἰς τὸ τέταρτον, *δὲν μ' ἀγαπᾷ*, καὶ κθξ. μέχρι τῆς μαδίσεως ὅλων τῶν φύλλων τοῦ χαμαιμήλου. Καὶ ἂν π. χ. εἰς τὸ τελευταῖον ἀπαγγείλῃ τό: *δὲν μ' ἀγαπᾷ* συμπεραίνει ὅτι πραγματικῶς δὲν ἀνταγαπᾶται· ἂν δὲ ἀπαγγελθῇ τό: *μ' ἀγαπᾷ*, τότε *ἔρχεται ἡ ψυχή του 'ς τὸν τόπον της* κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον.

---

(1) Μπούφος, ὁ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τινων πτηνῶν λόφος· ὅθεν τὸ ἔχον μπούφον πτηνὸν μπουφάτον λέγεται.

Digitized by Google

34. *Τὸ μάγγανον* (ν).

1. Εἶναι παιδιὰ τῶν κορασίων. Κρατοῦσιν ἀνὰ μίαν ἄκραν μανδηλίου πεπετασμένου· μία δ' ἐξ αὐτῶν διαγράφει ἐν αὐτῷ κύκλους διὰ τοῦ λιχανοῦ της λέγουσα:

Καλὰ τὸ 'φαίνεις τὸ πανί, καλὰ τὸ μασουρίζεις,
καὶ 'σὰ' σ' εἰποῦνε γιὰ δουλειά, τὴ' ράχι' σου γυρίζεις.

Τράβα (ἢ μόλα).

2. Διὰ τοῦ *τράβα* (σύρε) ἢ διὰ τοῦ *μόλα* (ἄφες) (1) ἀποτείνεται πρὸς μίαν τῶν συμπαικτειρων. Καὶ ὅταν μὲν εἰπῇ εἰς αὐτὴν *τράβα* (σύρε), πρέπει ν' ἀφήσῃ τὴν ἄκραν, ἂν δέ, *μόλα* (ἄφες), νὰ σύρῃ τὴν ἄκραν, τουτέστι νὰ πράττῃ τοὐναντίον τῆς προσαγῆς. Εἰ δὲ πράττει τὸ ὀρθὸν παιδεύεται δι' ἐλαφροῦ ῥαπίσματος, ἢ διὰ μέλανος στίγματος ἐπὶ τοῦ προσώπου.

3. Ὁ στίχος ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον:

Τὴν πήνην εὖ ὑφαίνεις μέν, εὖ δὲ ἀναπηνίζεις·
Εἰς ἔργον δ' ἦν ἐπιταχθῇς, τὸν νῶτον εὐθὺς στρέφεις.

35. *Τὸ ἑκκαιδέκατον* (ν).

1. Εἰς τὴν παιδιὰν ταύτην κτυπᾷ ὁ παίκτης ἓν μαχαίριον ἐπὶ τραπέζης λέγων:

'Μπήγω, 'μπήγω τὴ' μαχαίρα,
Καὶ τὸ 'βγάζω παραφέλα. (2)
Βάζω στοίχ'μα, βάζω μπάξι,
'Σὰ' δὲν 'βγοῦνε τὰ δεκάξι.

2. Ὅλαι αἱ συλλαβαὶ εἶνε 32. Πρέπει εἰς ἕκαστον κτύπημα ν' ἀπαγγέλλωνται μόναι δύω συλλαβαί· ὥστε οὕτω γίνονται 16 τύποι μαχαίρας ἐπὶ τῆς τραπέζης.

3 Σύνηθες ὄνομα τῆς παιδιᾶς εἶνε «μπήγω-μπήγω τὴ μαχαίρα».

36. *Ἡ ἀλληλέπαρσις* (ν).

1. Ἵστανται δύω τινὲς νῶτα πρὸς νῶτα καὶ πλησίον ἀλλήλων, συμπλέκοντες καὶ τοὺς βραχίονάς των συσφιγγόμενοι. Κλίνων δ' ὁ εἷς πρὸς τὰ ἐμπρὸς αἴρει τὸν ἕτερον ἐπὶ τῶν νώτων αὐτοῦ βλέποντα πρὸς οὐρανόν, ἐρωτῶν αὐτόν: Τί εἶν' ἐπάνω;— Οὐρανός, ἀποκρίνεται· ἐρωτᾷ δὲ καὶ οὗτος: Τί εἶνε κάτω; — Σοφιανός, (1) ἀποκριθεὶς ὁ ὑποκάτω ἐρωτᾷ: Καὶ τί τρῶς; — 'Αγγοῦρ', ἀποκρίνεται ὁ ἄνωθεν. — Πέσ' ἀπ' κάτ' 'σὰν τὸ γαδοῦρ', προσθέτει ὁ ὑποκάτω ἀνορθούμενος. Μετὰ τοῦτο κλίνει ὁ ἕτερος καὶ λαμβάνει αὐτὸν ἐπὶ τοῦ νώτου· ἕπεται δὲ ἡ αὐτὴ ἐρωταπόκρισις.

Τί εἶν' ἐπάνω; — Οὐρανός.
Τί εἶνε κάτω; — Σοφιανός.
Καὶ τί τρῶς; — 'Αγκοῦρι.
—Πέσε ἀπ' κάτ' 'σὰν τὸ γαδοῦρι.

2. Αἱ φράσεις ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον.

Τί ἐστ' ἄνω; — Οὐρανός.
Τί δὲ κάτω; — Ἄρουρα.
Τί δ' ἐσθίεις; — Σίκυον.
—Κύψον ὡς ὀνάριον.

37. *Τὸ λαβυρίνθιον.* (ν)

(Συνήθ. Τὰ μηδενικά.)

1. Εἶνε παιδιὰ τῶν μαθητῶν. Παίζεται ὑπὸ δύω μόνων. Γράφουσί τινας γραμμὰς μηδενικῶν ἐπὶ πλακός. Ἔπειτα ὁ μὲν διατάσσει τὸν ἕτερον νὰ ἑνόῃ ἕκαστον μηδενικὸν μεθ' ἑτέρου διὰ γραμμῆς.

2. Ἕκαστον μηδενικὸν δὶς ἑνοῦται μετ' ἄλλου. Καθ' ἣν δὲ ὥραν ἄγει γραμμὴν ἀπό τινος μηδενικοῦ πρὸς ἄλλο, πρέπει νὰ προσέχῃ ἵνα μὴ ἐγγίξῃ πρὸς ἄλλην γραμμὴν ἕως ὅτου φθάσῃ εἰς τὸ διωρισμένον μηδενικόν.

3. Ἐὰν γραμμὴ ἀγομένη ἀπό τινος μηδενικοῦ σμίξῃ μετά τινος ἄλλης γραμμῆς, τότε ὁ ἄγων αὐτὴν ἀποβάλλει τὸ κέρδος. Ἐὰν ὅμως ἑνώσῃ δὶς (§ 2.) ὅλα τὰ μηδενικὰ πρὸς ἄλληλα χωρὶς νὰ ἐγγίξῃ που τὸ κονδύλιον, τότε κερδίζει.

4. Ὅταν ὅλα τὰ μηδενικὰ ἑνωθῶσι δὶς πρὸς ἄλληλα, καὶ μείνῃ ἓν μόνον, τότε ὁ ἄγων τὰς γραμμὰς κλείων τοὺς ὀφθαλμούς του γράφει ἓν ἔτι μηδενικόν, καὶ ἑνόνει αὐτὸ δὶς μετὰ τοῦ ἐναπολειφθέντος.

5. Ἂν ὅμως κλείσας οὕτω τοὺς ὀφθαλμούς του γράψῃ τὸ μηδενικὸν ἐπί τινος γραμμῆς ἢ μηδενικοῦ ἢ ἐντὸς τῶν γραμμῶν, ὅθεν δὲν ὑ-

---

(1) Προστακτικὴ τοῦ ῥήμ. μολαίρνω = ἀφίνω ἀπολύω.

(2) Παραφέλα, τεμάχιον ὑράσματος ἐσχισμένον ἐξ ἐνδύματος· εἶνε δὲ εὔχρηστος ἡ λέξις ἐν τῇ φρασει. Θὰ τὸ 'βγάλω (ἢ τὸ ἔβγαλα) τὸ ροῦχό του παραφέλα.

(1) Ἴσως Ζοφιανός.

Digitized by Google

πάρχει διέξοδος πρὸς ἕνωσιν αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἐναπολειφθέντος, ἀποβάλλει τὸ κέρδος.

6. Ὁ προστάττων τὸν ἕτερον ἄγειν γραμμὰς προσπαθεῖ ἵνα περιπλέξῃ αὐτόν, προστάττων νὰ ἑνόνῃ τὰ πολὺ ἀφεστῶτα ἀπ' ἀλλήλων μηδενικά. — Παράδειγμα.

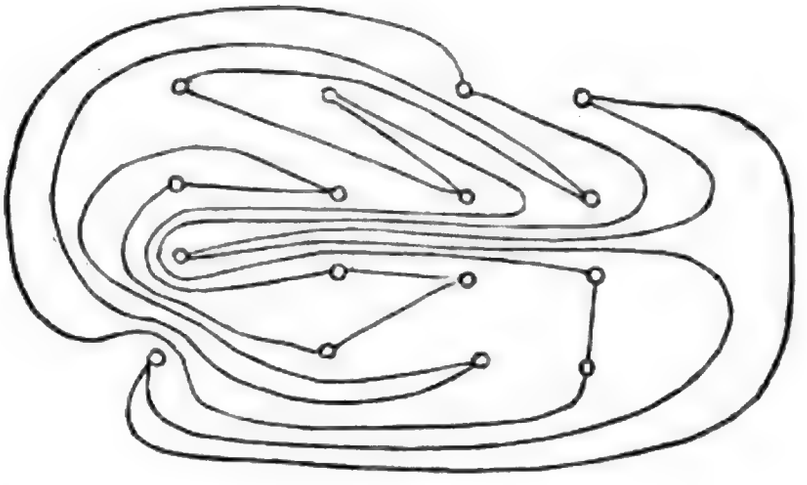

38. *Τὸ χωματήσιον.*

(Συνήθ. Χωματίτζι).

Συνάγουσιν ἕνα σωρὸν χοὸς κρύπτοντες ἐν αὐτῷ ἀνὰ ἕνα ὀβολὸν ἕκαστος. Διαιροῦσιν αὐτὸν ἔπειτα εἰς σωροὺς μικροὺς ἰσαρίθμους τοῖς παίκταις, ὅθεν καὶ ἐκλέγει ἑκάτερος ἕνα σωρόν, καὶ ἀναζητῶν ἐν αὐτῷ, ὅ,τι εὕρῃ κερδίζει.

39. *Ἡ αἴτησις πυρός. (r)*

(Συνήθ. Ἔχει φωτιά;)

Συνάπτει τις τὰς ἄκρας τῶν δακτύλων τῆς δεξιᾶς μετὰ τῶν τῆς ἀριστερᾶς· αἱ δὲ παλάμαι ἀπέχουσιν ἀπ' ἀλλήλων. Ἕτερος δὲ ἐγγίζων διὰ τοῦ λιχανοῦ του τὰς ἄκρας τῶν μικρῶν δακτύλων ἐκείνου, ἐρωτᾷ· ἔχεις φωτιά;

— Ἄτε παραπάνω· ἀποκρίνεται ἐκεῖνος. Αὐτὸς δὲ φέρων τὸν δάκτυλόν του πάλιν εἰς τοὺς δύω παραμέσους ἐκείνου ἐρωτᾷ;

— Ἔχεις φωτιά; — Ἄτε παραπάνω. Μετὰ τοὺς παραμέσους καὶ μέσους φέρων τὸν δάκτυλόν του εἰς τοὺς λιχανοὺς ἐρωτᾷ.

— Ἔχεις φωτιά; — Ἔχει· ἀποκρίνεται.

— Καὶ τί εἶν' αὐτό 'που μαυρίζει;

— Εἶνε τοῦ τζοπάνη ἡ κάππα.

— Μὴν ἦναι ὁ σκύλος καὶ μὲ δαγκάσῃ;

— Ἐγὼ ἐκεῖνον τὸν ἔδωκα ψωμὶ καὶ τυρί, κ' ὑπάγει 'ς τὰ πρόβατα.

Ἐνῷ λοιπὸν βάλλει τὴν χεῖρά του ὁ ἐρωτῶν ἐντὸς τῶν παλαμῶν τοῦ ἄλλου ἵνα λάβῃ δῆθεν φωτιά, ἀμύττει αὐτὸν ὁ ἄλλος ἐλαφρῶς διὰ τῶν ὀνύχων ὡς δάκνων αὐτόν, μιμούμενος καὶ διὰ στόματος τὴν ὑλακὴν τοῦ κυνός.

Ἀμφότεραι αὗται αἱ παιδιαὶ εἶνε τῶν μικρῶν παιδίων.

40. *Τὸ σοφισμάτιον. (r)*

1. Ἔχοντός τινος πρᾶγμά τι λαμβάνει αὐτὸ ἕτερος ἐρωτῶν τὸν ἰδιοκτήτην·

— Δικό' σου εἶνε;

— Ναί· ἀποκρίνεται ἐκεῖνος.

— Σ' (ὑπ)'ακούῃ; ἐρωτᾷ πάλιν αὐτόν.

— Μ' (ὑπ)ακούει· ἀποκρίνεται ἐκεῖνος.

— Ἀφοῦ σ' ἀκούει, φώναξέ 'το νὰ ἔλθῃ. Τοῦτο λέγων ῥίπτει τὸ πρᾶγμα μακράν.

2. Ἂν ὅμως ὁ ἰδιοκτήτης εἴπῃ ὅτι δὲν τῷ ὑπακούει· τότε πάλιν ῥίπτει αὐτὸ λέγων: Ἀφοῦ δὲν σ' ἀκούῃ, τί τὸ θέλεις;

41. *Ἡ ἀφετηρία. (r)*

Εἶνε παιδιὰ τῶν μικρῶν παιδίων. Ἱστάμενός τις ἐν μέσῳ τῆς ὁδοῦ πιάνει δύω μικρὰ παιδία λέγων· «τούμπανος καὶ δυὸ λογιῶ, καὶ κόκκινη σαγίττα». *Σαγίττα* λέγων ἀφίνει αὐτῶν τὰς χεῖρας, αὐτὰ δὲ τρέχουσι κατ' ἐναντίαν διεύθυνσιν φέροντες κύκλῳ ἓν τμῆμα τῆς ἐνορίας, ἐπανέρχονται ὁ μὲν ὁπόθεν ἀνεχώρησεν ὁ δέ. Ὅστις φθάσῃ πρῶτος εἰς τὸ σημεῖον ἀφ' οὗ ὡρμήθησαν, οὗτος κερδίζει.

Digitized by

42. *Τὸ τόξον. (ν)*

(Συνήθ. Δεξάρι).

1. Τὸ τόξον ἔχει σχῆμα κοντακίου πυροβόλου, ἀλλὰ πλατύ, διότι κατασκευάζεται ἐκ σανίδος. Εἰς τὴν λεπτὴν ἄκραν αὐτοῦ ἔχει ὀπήν, δι' ἧς περῶσι μίαν λεπτὴν καὶ εὐλύγιστον ῥάβδον, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπὸ ἄκρας ἕως ἄκραν δένουσι χορδὴν καλῶς τετανυσμένην καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ ῥάβδος σχηματίζει ἡμικύκλιον. Πλησίον τοῦ πλατέος μέρους τοῦ κοντακίου προσηλοῦσι τὴν σκανδάλην (μάνδαλον) ἔχουσαν σχῆμα *περισπωμένης*, τῆς ὁποίας αἱ δύω ἄκραι εἶνε γαμψαί· εἰς μὲν τὴν μίαν ἄκραν προσαρτᾶται ἡ χορδὴ τοῦ τόξου τανυσμένη· τὴν δὲ ἄλλην ἔλκει διὰ τοῦ λιχανοῦ του ὁ τοξότης, ὅτε μέλλει νὰ ῥίψῃ τὸ βέλος. Ἐπὶ τοῦ τόξου δὲ πλησίον τῆς ἄνω ἄκρας τῆς σκανδάλης ἀφ' ἧς προσήρτηται ἡ χορδή, βάλλεται τὸ βέλος, κατασκευαζόμενον ἐκ σανιδίου καὶ ἔχον εἰς τὴν μίαν ἄκραν βελόνην ἐμπηγμένην. Ὅθεν ἕλκοντος τοῦ τοξότου διὰ τοῦ λιχανοῦ τὴν κάτω ἄκραν τῆς σκανδάλης, ἐξαιρεῖται αὐτῆς ἡ χορδὴ προσβάλλουσα τὸ βέλος, ῥιπτόμενον μακράν.

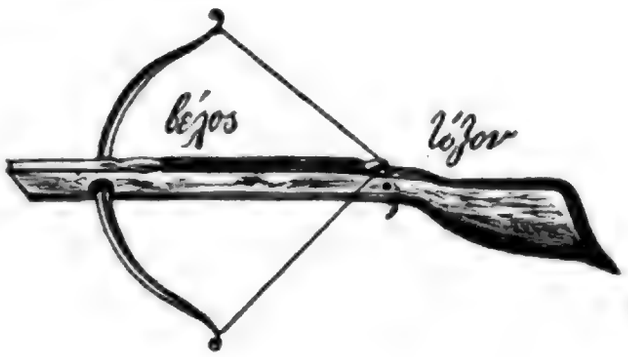

2. Εἰς τὸ μέρος ἐφ' ὃ τίθεται τὸ βέλος ἀπὸ τῆς σκανδάλης μέχρι τῆς ἄκρας τοῦ τόξου εἶνε γεγλυμμένον.

43. *Τὸ ἀκόντιον (ν).*

(Συνήθ. Τζιρίτι).

1. Ὡς ἀκόντιον μεταχειρίζονται τὸ κουφόξυλον (1). Ῥίπτουσι δὲ αὐτὸ διά τινος ἄλλου χονδροῦ κουφοξύλου. Ἀνοίγουσιν εἰς τούτου τὴν ἄκραν μίαν ὀπήν· κάτω δὲ αὐτῆς ἕως μίαν σπιθαμὴν ἐμπήγουσιν ἓν δίχηλον ξυλάριον. Ὅθεν εἰς μὲν τὴν ῥηθεῖσαν ὀπὴν βάλλουσι τὴν λεπτὴν ἄκραν τοῦ ἀκοντίου, ἐπὶ δὲ τὰς χηλὰς τοῦ ξυλαρίου στηρίζουσι τὸ ἀκόντιον, ὡς φαίνεται εἰς τὸ ἑξῆς σχῆμα.

(1) Μαγκούτα, εἶδος καλάμου, νάρθηξ.

2. Ῥίπτουσι τὸ ἀκόντιον προσέτι καὶ διὰ χειρός· ὁ μὲν λιχανὸς δάκτυλος ἀντικαθιστᾷ τὴν ὀπὴν τοῦ ξύλου, ὁ δὲ μέσος μετὰ τοῦ μεγάλου δακτύλου ἀντικαθιστῶσι τὸ δίχηλον ξυλάριον.

44. *Ἡ κληδών.*

(Ὁ κληδωνας).

1. Ἡ κληδὼν τελεῖται κατὰ τὴν εἰκοστὴν τετάρτην Ἰουνίου. Ἀφ' ἑσπέρας βάλλουσιν ὅλα τὰ σημάδια (1) τῶν κληδονισθησομένων εἰς ἓν ἀγγεῖον, τὸ ὁποῖον πληροῦσιν ὕδατος, βάλλοντες καὶ μίαν ὀνάκανθαν (2) τῆς ὁποίας τὸ ἄνθος νὰ ἦνε ἔξω τοῦ στομίου τοῦ ἀγγείου. Ἀφοῦ δὲ καλύψωσι τὸ στόμιον δι' ὑφάσματος δένουσιν αὐτὸ διὰ σχοινίου, καὶ κλειδόνουσι διὰ κλειδωνιᾶς. Βάλλουσι δὲ τὸ ἀγγεῖον ὑπὸ συκῆν δι' ὅλης τῆς νυκτός.

(1) Τὰ σημάδια εἶνε: δακτυλίδια, νλειδία, κομβία, σμίλαι, καὶ τὰ ὅμοια.

(2) Ὅθεν καὶ κληδωνας ἐνίοτε λέγεται ἡ ὀνάκανθα αὐτη.

Digitized by Google

2. Τὸ πρωὶ μετὰ μουσικῶν ὀργάνων (ταῦτα δὲ εἶνε τὸ τετράχορδον καὶ ἡ βάρβιτος) ἐκκλειδώσαντες τὸ ἀγγεῖον ἄρχονται ἐξάγειν τὰ σημάδια. Πρὸ τῆς ἐκκλειδώσεως ὅμως προηγεῖται τραγῴδιον, ὅπερ λέγεται ὑπὸ τοῦ κιθαρῳδοῦ, ἔχον ὡς ὑπόθεσιν τὸ ἄνοιγμα τῆς κληδῶνος. Πρὸ τῆς ἐξαγωγῆς δὲ ἑκάστου σημαδίου προηγεῖται πάντοτε ἓν τραγῴδιον. Ἐκ τοῦ ὁποίου προμαντεύεται τὸ πεπρωμένον τοῦ κυρίου τοῦ σημαδίου.

3. Ἡ κόρη ἥτις θὰ ἐκκλειδώσῃ τὸ ἀγγεῖον, καὶ θὰ ἐξάξῃ τὰ σημάδια πρέπει νὰ ἦνε πρωτότοκος.

4. Τὸ πρῶτον τραγῴδιον λέγεται, ὡς εἴπομεν, (§ 2) ὑπὸ τοῦ κιθαρῳδοῦ. Τὰ λοιπὰ δὲ τραγῴδια λέγονται παρ' ἐκείνων τῶν ὁποίων τὰ σημάδια ἐξάγονται. Π. χ Ἀφοῦ εἴπῃ ὁ κιθαρῳδὸς τὸ δεύτερον τραγῴδιον ἐξάγει ἡ πρωτότοκος κόρη ἓν σημάδιον, οὗτος δέ, τοῦ ὁποίου θὰ ἦνε τὸ σημάδιον, θὰ εἴπῃ τραγῴδιον διὰ τὸ δεύτερον ἐκβληθησόμενον σημάδιον. Οὗτος δέ, τοῦ ὁποίου θὰ ἦνε τὸ δεύτερον σημάδιον, θὰ εἴπῃ τραγῴδιον διὰ τὸ τρίτον ἐκβληθησόμενον σημάδιον καὶ οὕτω κθξ. Μετὰ τὴν ἐξαγωγὴν ὅλων τῶν σημαδίων ἄρχεται χορός.

5. Τελεῖται δὲ ἡ κληδὼν ἐντὸς αὐλῶν ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν φύλων μεμιγμένων.

45. *Ὁ ἐποστρακισμός.*

(Συνήθ. Τὰ φελιά)

Ῥίπτουσιν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης ἓν τεμάχιον κεραμίδος, οὕτως ὥστε πρὶν καταποντισθῇ νὰ κάμῃ πηδήματά τινα ἐπὶ τοῦ ὕδατος. Ὅσα δὲ τοιαῦτα κάμῃ συμπεραίνει ὁ ῥίπτων αὐτὸ ὅτι καὶ τοσαῦτα φελιὰ (τεμάχια) ἄρτου τρώγει. Ὅθεν καὶ ἡ παιδιὰ συνήθως *φελιὰ* λέγεται· ἀλλαχοῦ δὲ πεταλίδι.

46. *Ἡ κόρη (r).*

(Συνήθ. Ἡ τζατζοῦδα).

1. Παιδιὰ τῶν κορασίων. Διαιροῦνται εἰς δύο ἑταιρίας ἱσταμένας ἐναντι ἀλλήλων εἰς μικρὰν ἀπόστασιν. Συνεχόμεναι δὲ αἱ παίκτειραι ἐκ τῶν χειρῶν κινοῦσιν αὐτὰς συνεχές.

2. Ἄρχεται ἡ μία ἑταιρία τραγῳδεῖν οὕτως:

Ἦχος πλ. ά.

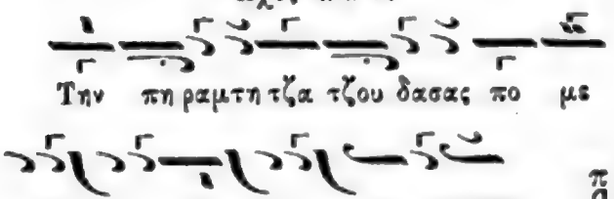

— Τὴν 'πήραμ' τὴ τζατζοῦδά σας 'πὸ μέσ' ἀπὸ τοῦ κάστρου.

Ἡ δευτέρα ἑταιρία τραγῳδοῦσα ὡσαύτως ἀπαντᾷ·

— Πολὺ πρᾶμμα ποῦ 'πήρατε σαρδέλα βρωμισμένη (ἤ, ποτ' κὸ' ἀλευρωμένο', ἤ, 'πὸ μέσ' ἀπὸ τοῦ κάστρου).

Ἡ πρώτη ἑταιρία τραγῳδοῦσα προσθέτει·

— Γιὰ στεῖλε τὸ παγωνί σου λουλούδια νὰ τῷ δώσω.

3. Μετὰ τοῦτο ὁρμᾷ τῆς δευτέρας ἑταιρίας μία παίκτειρα κατὰ τῆς πρώτης, καὶ ἂν διαλύσῃ τινὰς ἐκ τῆς ὁρμῆς παραλαμβάνει μεθ' ἑαυτῆς μίαν παίκτειραν ἐπανερχομένη εἰς τὴν ἑταιρίαν της ψάλλουσαν τοὺς αὐτοὺς στίχους μετὰ τῆς ἄλλης ἑταιρίας. Ἐὰν ὅμως δὲν δυνηθῇ νὰ διαλύσῃ ἐκ τῆς ὁρμῆς τὰς χεῖρας τινων παικτείρων τῆς πρώτης ἑταιρίας, τότε αὕτη ἡ παίκτειρα μένει εἰς αὐτὴν τὴν ἑταιρίαν ψάλλουσαν τὸ αὐτὸ τραγῴδιον. Μετὰ τὸν τρίτον στίχον τοῦ τραγῳδίου, ὁρμᾷ πάλιν ἀπὸ τῆς δευτέρας ἑταιρίας παίκτειρα κατὰ τῆς πρώτης, καὶ ἂν διαλύσῃ τινῶν τὰς χεῖρας, λαμβάνει μίαν ἐξ αὐτῶν ἐπανερχομένη εἰς τὴν ἑταιρίαν της ψάλλουσαν πάλιν τοὺς στίχους μετὰ τῆς ἄλλης ἑταιρίας ὡς ἐν διαλόγῳ, καὶ οὕτω κθξ.

4. Ἂν ὅλαι αἱ σύντροφοι τῆς μιᾶς ἑταιρίας ἔλθωσιν εἰς τὴν ἄλλην καθ' ὃν τρόπον προείπομεν, παύει ἡ παιδιά, κερδιζούσης τῆς ἄλλης ἑταιρίας.

5. Ἡ παιδιὰ αὕτη συνειθίζεται καὶ ὑπὸ ἀρρένων.

Σ. Α. ΜΑΝΑΣΣΕΙΔΗΣ.

ς'.

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ. (1)

Φθογγολογικοὶ νόμοι.

Α.

Τὸ *α* ἀναφαίνεται ἀντὶ *ε* ἢ τὸ *ε* τρέπεται εἰς *α* εἰς τὰς λέξεις ταύτας· *ἀπίκοπα* καὶ *ἀποκοπιάζω* ἀντὶ *ἐπίκοπα* καὶ *ἐπικοπιάζω*, *ἀντηρεοῦμαι* — *ἐντηρέομαι*, *ἀπαρωγόμι* — *ἐπαρωγόμι*, ὡς καὶ *ἄντερα* — *ἔντερα*, *μυαλὸς* — *μυελός*, *ἀπίστομα* — *ἐπίστομα*, *ἀγγαστρωμένη* — *ἐγγαστρωμένη*· οὕτω καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις· *βάραθρον* — *βέρεθρον* (Ἰωνικῶς), *ἄρσην* — *ἔρσην*, *ὗαλος* — *ὖελος*, *τέσσαρες* — *τέσσερες* (παρ' Ἡροδότῳ).

Τὸ *α* ἀναφαίνεται ἀντὶ *ο* καὶ τὸ *ο* τρέπεται εἰς *α* εἰς τὰς λέξεις ταύτας. Ἄργανον καὶ ἀργανίζω ἀντὶ ὄργανον καὶ ὀργανίζω, ἀστράκα καὶ ἀστρακιὰ καὶ ἀστράχα καὶ ἀστροῖάχα ἀντὶ ὀστρακιά· ζάρκος (ἀλλὰ καὶ ζόρκος) ἀντὶ ζόρξ· ναμκὸπ (=ναμοκόπου) ἀντὶ νομοκόπου· πραπηδῶ ἀντὶ προπηδῶ· οὕτω καὶ οἱ Ἴωνες ἔλεγον ἀρρωδέω ἀντὶ ὀρρωδέω.

Β.

Περὶ τοῦ *β* προερχομένου ἐκ διγάμματος ἴδε F.

Γ.

Τὸ *γ* ἔχει σκληρὰν προφοράν, ὡς τὸ Γαλλ. *g* πρὸ τοῦ *α* καὶ *ο* εἰς τὰς λέξεις ταύτας· *γκάρος* (gάρος) ἀντὶ *γάρος*, γκαρόμελος (gαρόμελος) — γαρόμελος, γκρύζαβος (gρύζαβος) — γρύζαβος ἢ γρύζαυος, γκρυνιάζω (gρυνιάζω)— γρυνιάζω, γκρύζος (gρύζος) — γρύζος ζύγκαρος (ζύgαρος) — Ζύγαρος.

Περὶ τοῦ *γ* προερχομένου ἐκ διγάμματος αἰολικοῦ ἴδε F.

F. (Δίγαμμα).

Τὸ δίγαμμα προφερόμενον Αἰολικῶς μεταπίπτει εἰς *γ* εἰς τὴν λέξιν *γλογχιὰ* (Γλογχιὰ) ἀντὶ λογχιά, ὡς καὶ γνέθω (Fνέθω) — νήθω, γνέμα (Fνέμα) — νῆμα, γλύω (Fλύω) — λύω, γλείφω (Fλείφω) — λείχω, γλάρος (Fλάρος) — λάρος· καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, γλίσχρος (Fλίσχρος) — λίσχρος.

Τὸ δίγαμμα προφερόμενον Ἀττικῶς μεταπίπτει εἰς *β* καὶ Λατ. *v* εἰς τὰ εἰς *ευω* ῥήματα· οἷον ῥέβω (ῥέFω) μέλλ. ῥέψω ἀντὶ ῥέω μέλλ. ῥεύσω (ῥέFσω), πορέβω (πορέFω) μέλλ. πορέψω ἀντὶ πορεύω μέλλ. πορεύσω (πορέFσω), κουρέβω μέλλ. κουρέψω — κορεύω μέλλ. κορεύσω (κορέFω μέλλ. κορέFσω)· οὕτω καὶ ἀρχέFω, ἀναγορέFω, διακονέFω ἔχουσι μέλλ. εἰς — ψω (=Fσω)· ὡς *β* ἀπαντᾶται τὸ δίγαμμα καὶ εἰς τὴν λέξιν οὔβγια (=τὸ λῶμα ἢ λέγνον τοῦ ἱριούχου) (=οὔFja) ἀντὶ ὦα= ὥϊα = ὤFja = οὔFja = οὔβγια· οὕτω καὶ παρὰ Ῥωμαίοις ver (=ἦρ), vis (=ἶς), vinum (= οἶνος), vespera (= ἑσπερα) καὶ ovis (=ὄϊς).

I ἢ J (ἰῶτα).

Τὸ *ι* (ἰῶτα) προφέρεται ὡς ἡμίφωνον j (= γι) εἰς τὰς ἑπομένας λέξεις· γερεύω (jερεύω ἀντὶ ἱερεύω, γαίνω (jαίνω) ἀντὶ ἰαίνω, για-

---

(1) Ἡ συλλογή μου περιλαμβάνει
Α'. Γλωσσικὴν ὕλην.
Β'. Ὀνόματα γυναικῶν εἰς ω.
Γ'. Δημοτικὰ ᾄσματα.
Δ'. Λογοπαίγνια.

Α.' Τὴν γλωσσικὴν ὕλην συνέλεξα ἐν Ζαγορίῳ τῆς Ἠπείρου κατὰ τὸ πλεῖστον· ἀλλ' οὔτε Γλωσσάριον Ἠπειρωτικὸν δύναμαι νὰ τὴν ὀνομάσω, οὔτε Ἠπειρωτικὴν Γλωσσικὴν ὕλην, διότι περιέχονται ἐν αὐτῇ λέξεις καὶ φράσεις κοιναὶ οὖσαι καὶ ἐν ἄλλαις Ἑλλ. χώραις· τὸ μόνον ὄνομα, ὅπερ κατ' ἐμὲ τοὐλάχιστον δύναται τις νὰ δώσῃ γενικῶς εἰς τὴν συλλογὴν ταύτην εἶνε «Δοκίμιον ἢ Σχεδίασμα Γλωσσικῆς ὕλης».

Β'. Ἡ συλλογὴ τῶν εἰς ω κυρίων ὀνομάτων γυναικῶν ἐγένετο ἐν Ἠπείρῳ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Γ'. Δημοτικὰ ᾄσματα.

Δ'. Εἰς τὰ Δημοτικὰ ᾄσματα σημειοῦται τὸ μέρος, ὅθεν προέρχεται ἕκαστον· εἶχον δὲ ὑπ' ὄψιν τὴν συλλογὴν τῶν Ἠπειρωτικῶν ᾀσμάτων τοῦ Κ. Γ. Χασιώτου καὶ τὴν τοῦ Passsow (popularia carmina Graeciae recentiores A. Passow).

Ε'. Τὰ Μοιρολόγια ἅπαντά εἰσιν Ἠπειρωτικὰ καὶ διὰ πολλοὺς λόγους ἄξια προσοχῆς.

ΣΤ'. Καὶ ἐκ τῶν Λογοπαιγνίων ἄλλα μὲν συνελέγησαν ἐν Ἠπείρῳ ἄλλα δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Digitized by Google

τρὸς (jατρὸς) ἀντὶ ἰατρός, γεράκι (jεράκι) — ἱέραξ.

Εἰς τὰ ῥήματα τὰ λήγοντα εἰς *ιαζω* ὡς χεργιάζω (χερjάζω) ἀντὶ χειριάζω, ἀναγκιδγιάζω (ἀναγκιδjάζω) — ἀναγκιδιάζω, κουβαργιάζω (κουβαρjάζω) — κουβαριάζω κτλ.

Τὸ j λαμβάνει προφορὰν τοῦ χ, ὅπου συμπέσῃ μετὰ ψιλοῦ ἢ δασέος συμφώνου· ὡς ἀναποπχιάνω (ἀναποπjάνω) ἀντὶ ἀναποπιάνω, φωτχιὰ (φωτjὰ) ἀντὶ φωτία (πῦρ), συμπάθχιο (συμπάθjο) ἀντὶ συμπάθειον, πάθχια (πάθjα) — πάθεα κτλ.

Τὸ j ἢ ja προφέρεται ὡς προσχηματισμὸς τῶν δεικτικῶν ἀντωνυμιῶν· ὡς τοῦτός για (τοῦτός jα) ἀντὶ οὗτοσί, τοῦτό για (τοῦτό jα) ἀντὶ τουτί, αὐτός jα, ἐκεῖνός jα κτλ.

J ἀντὶ αι· ὡς ἀργιὰ (ἀρjὰ) καὶ ἀνάργια (ἀνάρjα) ἀντὶ ἀραιὰ καὶ ἀνάραια, ἐκτὸς ἂν ἀναγάγῃ τις ταῦτα καὶ τὰ ἑπόμενα εἰς τὴν συνίζησιν.

J ἀντὶ ε γιορτὴ (jορτὴ) καὶ γιορτάζω (jορτάζω) ἀντὶ ἑορτὴ καὶ ἑορτάζω, ἀντηργιοῦμαι (ἀντηρjοῦμαι) ἀντὶ ἐντηρέομαι, στεργιὰ (στερjὰ) ἀντὶ στερεά, στεργιόνω (στερjώνω) — στερεώνω, πάθχια (πάθjα) — πάθεα, στήθχια (στήθjα) — στήθεα.

J ἀντὶ ει· ἀναγοργιὰ (ἀναγορjὰ) — ἀναγορεία, συμπάθχιο (συμπάθjο) — συμπάθειον κτλ.

J μεταπίπτει εἰς *γ* καὶ *γ* ἔν τισι ῥήμασιν· οὕτως· βυζάνω μέλλ. (βυζάνσω, βυζάjσω, βυζάγσω) βυζάξω, ἀόρ. ἐβύζαξα, παρακ. τῆς μετοχῆς βυζαγμένος· μαζώνω μέλλ. (μαζώνσω, μαζώjσω, μαζώγσω) μαζώξω ἀόρ. ἐμάζωξα.

Κ.

Τὸ κ προφέρεται ἐνίοτε τραχέως ὡς τὸ Γαλλ. g πρὸ τοῦ *α* καὶ *ο* οἷον γκοῦβα (gοῦβα) — Κύβη, γκριγκέλλα (gριgκέλλα) — κρικέλλα. γκώλιος (gώλιος) — κώλιος, γκουβάριον — κουβάριον (=κυβάριον), γκορίζω — κορίζω, γκρημμὸς — κρημνός, ἀγκίδα — ἀκίς, γκαυλώνω — καυλώνω ἢ καυλόω κτλ.

Ο.

Τίθεται *ο* ἀντὶ *ε* (ἢ τὸ *ε* τρέπεται εἰς *ο*) ἐνίοτε· ὡς ὀξέδρα ἀντὶ ἐξέδρα, ὀμπρὸς—ἐμπρός, ὄξω—ἔξω, ὀχτρὸς—ἐχθρὸς κτλ.

Π.

Τὸ π προφέρεται ὡς Γαλλ. b ἐνίοτε· ὡς μπραπηδῶ (bραπηδῶ) ἀντὶ πραπηδῶ (=προπηδῶ), μπορμπολογῶ (bορbολογῶ) — πορπολογῶ, μπομπὼ (bobὼ) — πόποι ἢ ποποῖ, μπρούμυτα (bρούμυτα)—προύμυτα, μπογονίκια (bογονίκια)—ἀπογονίκια.

Σ.

Τὸ σ τίθεται ἀντὶ δασέος πνεύματος εἰς τὰ δύο ταῦτα, Σάλμα ἀντὶ ἅλμα, καὶ Σέδρα ἀντὶ ἕδρα, ὡς καὶ salio ἀντὶ ἅλλομαι, sedes ἀντὶ ἕδος καὶ sex ἀντὶ ἕξ· τὸ Σ πλεονάζει εἰς ταύτας τὰς λέξεις Σντρόχαλον (Sdρόχαλον) ἀντὶ Τρόχαλον, σβῶλος—βῶλος (γῆς), Στουρνεύω—Τορνεύω, Στρίζω — Τρίζω, Σγουρὸς — γυρός· οὕτω καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, Στέγος—Τέγος, σμικρὸς—μικρός, Σκάπετος—κάπετος.

Υ.

Τὸ *υ* ἐνίοτε ἀποβάλλεται ἐκ τῆς διφθόγ. *αυ* ὡς ἀτὸς (καὶ ἀπᾶτὸς) ἀντὶ αὐτός, ἀτόφυος — αὐτοφυής, ὡς καὶ παρ' Ὁμήρῳ Ἀτὰρ καὶ Αὐτάρ.

Τὸ *υ* φυλάττει εἴς τινας λέξεις τὴν ἀρχαιοτάτην αὐτοῦ προφορὰν *ου* ἢ μεταπίπτει εἰς *ου*, ὡς γκοῦβα ἀντὶ *κύβη*, πούτινα—ποτίνη, κουλλοῦρα—κολύρη, τσούζω—σκύζω, τουλοῦπα—τολύπη, βουτὶ — ῥυτίον, ξουρίζω — ξυρίζω, γκουβάρι—κυβάριον, κοῦπα—κύπη.

Τὸ *υ* προφέρεται ὡς Γαλλ. u εἴς τινας λέξεις, ὡς ἐπροφέρετο καὶ κατὰ τὴν κλασικὴν ἐποχὴν τῆς γλώσσης· ὡς Ζούγγαρος (Zugαρος) — Ζύγαρος, ξούρας (ξurας) — Ξύρας ἢ ξυρίας, τσουγκρῶ (τσugρῶ) — συγκρούω, σουρροιάζω (sυρροιάζω) — συρροιάζω ἢ συρρέω.

Ου ἀντὶ ω καὶ ο ἤτοι τὸ ω καὶ ο Ἰωνικῶς τρέπονται εἰς *ου*.

Τίθεται *ου* ἀντὶ ω εἰς τὰς ἑπομένας λέξεις· ἀρρούπωτος—ἀρρώπωτος, βουπώνω—ῥωπώνω (=ῥωπόω), οὔβγια (οὔFja) — ὦα (ὦτα), οὖρμος καὶ οὐρμάζω — ὥριμος καὶ ὡριμάζω, ξεζουμίζω — ἐκζωμίζω, κουδούνι καὶ κουδουνίζω—κώδων καὶ κωδωνίζω, κουνούπι—κώνωψ.

Τίθεται *ου* ἀντὶ *ο* (ἢ τὸ *ο* ἐκτείνεται εἰς *ου*), ὡς τουρὸς—τορός, βοῦλτον (βούλιτον)—βόλιτον, πετούμενα—πετόμενα, ἐρχούμενα — ἐρ-

Digitized by

χόμενα, σφουγγάρι—σφογγάρι (σπόγγος), κουροῦνα — κορώνη, οὖλοι— ὅλος κτλ. οὕτω καὶ παρὰ Ἴωσιν. Οὔλυμπος — Ὄλυμπος, πουλὺς — πολύς, οὔνομα — ὄνομα, μοῦνος— μόνος, νοῦσος=νόσος, κοῦρος—κόρος.

Σημ. καὶ ἄλλοι τινὲς φθογγολογικοὶ νόμοι ὑπάρχουσιν, ἀλλ' ἐγγιζούσης τῆς ὥρας, καθ' ἣν τὸ λεύκωμα ἀποσύρεται, μένουσιν εἰς δευτέρας φροντίδας.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟΝ.

Α.

Ἄβαθρα, οὐδ. πληθ = τὰ βαθύτατα ἐκ τοῦ *α* ἐπιτατικοῦ καὶ *βάθος βέρθος*· ὡς «μ' ἔβαλες εἰς τ' *ἄβαθρα* τῆς γῆς» λέγει ἡ μήτηρ πρὸς τὸ παρεκτραπὲν τέκνον, ἢ «μοῦ ἐφάνη, ὅτι ἐμπῆκα εἰς τ' *ἄβαθρα* τῆς γῆς» λέγει ἡ αἰσχυνομένη δι' ἀταξίαν ἢ κακὴν διαγωγὴν τέκνου ἢ συγγενοῦς. Ἐπὶ τῆς σημασίας ταύτης εὑρίσκεται παρ' Ὁμήρῳ ἡ λέξ. *πολυβενθής*· ὡς «οἱ δ' ὅτε δὴ λιμένος *πολυβενθέος* ἐντὸς ἵκοντο (Ἰλιάδ. Α. 432).

Ἀβόλετον, (*α* στερ. καὶ *βολετὸν* ἐκ τοῦ βολέω=χωρῶ καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ βολὴ ῥηματικοῦ τοῦ βάλλω)· ὅθεν *βολετὸν* ἢ *βολητὸν* ἔπρεπε κυρίως νὰ σημαίνῃ τὸ δυνάμενον νὰ χωρηθῇ ἔν τινι τόπῳ· καὶ ἐντεῦθεν ἡ λέξις βολετὸν μετέπεσεν εἰς τὴν σημασίαν τοῦ δυνατόν· καὶ *ἀβόλετον* = ἀδύνατον, ὡς «*ἀβόλητον νὰ μὴ τελειώσῃ*» = ἀδύνατον νὰ μὴ τελειώσῃ· καὶ «*ἀβόλετον νὰ μὴν ἔρθω*» = ἀδύνατον νὰ μὴ ἔλθω.

Ἀγκοῦσα, ἡ· = στενοχωρία· παράγ. ἢ ἐκ τοῦ *ἄγκος* = στένωμα, ἢ εἶνε *ἄγχουσα* (κατ' ἐναλλαγὴν τοῦ *χ* εἰς *κ* καὶ τόνου ὑποδιβασμὸν) μετοχὴ τοῦ ἄγχω (ἐξ οὗ καὶ τὸ Λατ. ango) =σφίγγω, στενοχωρῶ, ὡς παρ' Ὁμήρῳ Ἰλ. Γ. 371· οὕτως «ἔχω μίαν ἀγκοῦσαν στὸ στῆθος»· καὶ μεταφορ. «ἄλλ' ἀγκοῦσαν δὲν ἔχω!» = ἄλλην στενοχωρίαν καὶ φροντίδα δὲν ἔχω! καὶ «τὴν ἰδικήν σου ἀγκοῦσαν θὰ ἔχω!» = τὴν ἰδικήν σου φροντίδα καὶ στενοχωρίαν θὰ ἔχω.

Ἄγορος ἢ *Ἄγωρος* (ἢ ἀντὶ τοῦ *ἄκορος*= πολὺ νέος ἢ *Ἄγωρος* = *Ἄωρος* = *ἈϜωρος* κατὰ μεταφοράν), = νεανίας, ὡς καὶ εἰς τὸ δημ. ἄσμα ἡμετ. συλλ.

Μὴν ἀρρώστησες μήνα θερμάθηκες
μὴν *Ἀγόρου* φίλημα ν' ἐδέχτηκες.

Αἶρα, καὶ φράσ. παροιμιώδης «τώρα θὰ χωρίσει ἡ αἶρα ἀπὸ τὸ σιτάρι» ἤγουν διακριθήσεται ἡ ἀλήθεια ἀπὸ τὸ ψεῦδος, τὸ καλὸν ἀπὸ τὸ κακόν.

Ἀλόχη, ἡ· ἴσως εἶνε ἡ *Ἀλόη* (Γαλ. ἡ aloes) ἐκ τοῦ ἄλοχος ἀλόχη = ἀλόχευτος! λέγεται ἐπὶ πικροῦ ἢ ἁλμυροῦ ποτοῦ ἢ φαγητοῦ· ὡς «εἶνε πικρὸν (ἢ ἁλμυρόν), φαρμάκι, ἀλόχη δὲν γλωσσιάζεται», ἤγουν εἶνε πικρότατον, ὥστε δὲν δύναταί τις τὴν γλῶσσάν του νὰ ἐγγίσῃ· καὶ ἐπὶ κατάρας, «νὰ φᾷς τὴν ἀλόχην» = νὰ φάγῃς τὸ φαρμάκι.

Ἀμπλάκης | (ἀμπλακεῖν ἀόρ. β'. τοῦ ἀμ-
Ἀμπλάκικον | πλακίσκειν, ὅπερ πρὸς τοῖς ἄλλοις σημ. καὶ πλανᾶσθαι, ἀπατᾶσθαι καὶ ἁμαρτάνειν)· ἀμπλάκης λέγεται ὁ *κοῦφος*, ὁ μὴ ἔχων τὸν ἀναγκαῖον νοῦν, ὁ ἔχων τὴν ὄψιν πεπλανημένην, οἷοι φαίνονται συνήθως οἱ βλάκες, ἑπομένως ὁ ἀνόητος, ὁ ἁμαρτωλός, ὅστις ἕνεκα ἐλλείψεως τοῦ ἀπαιτουμένου νοὸς περιπίπτει εἰς ἁμαρτήματα· ὡς «πολὺ *ἀμπλάκης* ἄνθρωπος φαίνεται» = πολὺ κοῦφος· λέγεται δὲ «*ἀμπλάκης* ἀκόμη εἶνε, ἢ *ἀμπλάκιον* παιδὶ ἀκόμη εἶνε» = ὁ εἰσέτι *ἀμύσταξ* νέος ἢ ὡς μὴ ἔχων εἰσέτι τὸν ἀναγκαῖον νοῦν, ἢ ὡς πλανώμενος εἰς τὰς κρίσεις του. Ὁ Εὐριπίδης (Μηδ. 117) μετεχειρίσθη τὴν λέξιν *ἀμπλακία* = ἁμάρτημα, ἔγκλημα.

Τί δέ σοι παῖδες πατρὸς *ἀμπλακίας*
μετέχουσι;

λέγει ἡ τροφὸς πρὸς τὴν Μήδειαν· καὶ εἰς τὰς Φοινίσσας 83, ὁ αὐτὸς ποιητὴς μεταχειρίζεται τὴν λέξιν *ἀμπλάκημα* = ἀνοησία, ἀτόπημα, ἁμάρτημα.

Ἀναγκιδιάζω, (πρφ ἀναγκιδjάζω), ἀντὶ ἀνακιδιάζω (ἀνὰ καὶ ἀκὶς ἢ κοινῶς ἀγκίδα) σημ. λυποῦμαι βλέπων ἀγαθὸν ἀναμιμνήσκον μοι ὅμοιον, ὅπερ ἀπώλεσα· ὡς «μὴ πηγαίνῃς εἰς τὸ σπίτι τῆς . . . γιὰ τί μὲ τὸ παιδί της 'πῆ ἀπέθανεν, ἦσταν συνομίληκα, καὶ σὲ γλέπει καὶ ἀναγκιδιάζει»· τὴν ἔννοιαν τοῦ *ἀναγκιδιάζειν* ἐξηγεῖ ὁ Θουκυδίδης (Β. § 44. 2)· «χαλεπὸν οὖν πείθειν ὄν, ὧν καὶ *πολλάκις ἔξεστι ὑπομνήματα ἐν ἄλλων εὐτυχίαις*, αἷς ποτε καὶ αὐτοὶ ἠγάλλεσθε»· καὶ μεταβατικῶς· «μὲ μ' ἀναγκιδιάζῃς» = μὴ ἀναμιμνήσκων τ' ἀπολεσθέντα ἀγαθά μου (ἢ θανόντα) ἀναξαίνῃς τὰς πληγάς μου· ἡ πρόθεσις *ἀνά* σημ. ἐπίτασιν ὡς εἰς τὸ *ἀνατρομάζω* καὶ *ἀναγελῶ*. Ἴδε

Digitized by Google

Ἀσωπίου Εἰσαγ. Ἑλλ. Συντ. σελ. 669, §. 8. ζ΄. καὶ 671 §. 13.

Ἀναγορεία (πρφ. ἀναγορjὰ) = κακολογία, καταλαλιά· ὡς «ἐπῆγεν εἰς τὸν . . . καὶ μοῦ ἔκανεν ἀναγορείαν ἢ ἀναγορείαις» = ἐπῆγεν εἰς τὸν . . . καὶ μὲ ἐκακολόγησεν.

Ἀναγορεύω, = καταλαλῶ, κακολογῶ· ὡς «περβατεῖ καὶ μ' ἀναγορεύει» = περιπατεῖ ἢ περιέρχεται καὶ μὲ κακολογεῖ· «ἐπῆγε καὶ μ' *ἀναγόρεψε* = ἐπῆγε καὶ μ' ἐκακολόγησεν, ἢ ἐπῆγε καὶ εἶπε κακοὺς λόγους· εἶπε δηλ. ὅτι εἶμαι κακὸς ἄνθρωπος, ἢ ὅτι λέγω ἢ φρονῶ κακὰ περὶ τοῦ πρὸς ὃν ἡ ἀναγορεία ἐγένετο. Τὸ ἀναγορεύειν σημαῖνον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις *ἀρακηρύττειν δημοσίᾳ*, διορίζειν, διαλαλεῖν, ἴσως περιέπεσεν εἰς τὴν σημασίαν τοῦ κακολογεῖν ἐκ φράσεώς τινος τοιαύτης «ἀνὰ στόμα ἔχων τινὰ ἀγορεύω», ὡς τὸ Ὁμηρικὸν (Ἰλ. Β. 250).

Τῷ οὐκ ἂν βασιλῆας ἀνὰ στόμ' ἔχων *ἀγορεύοις*
καὶ σφιν ὀνείδεά τε προφέροις

δηλ. «ἂν δὲν ἦσο χειρότερος ὅλων τῶν μετὰ τῶν Ἀτρειδῶν εἰς τὸ Ἴλιον ἐλθόντων, δὲν ἤθελες φλυαρεῖ (ἀναγορεύει) λαμβάνων τοὺς βασιλεῖς εἰς τὸ στόμα σου καὶ φωνάζων εἰς τὸν κόσμον τόσα ὀνείδη κατ' αὐτῶν· ἐκ ταύτης λοιπὸν τῆς φράσεως (ἀνὰ στόμ' ἔχων ἀγορεύω) κατὰ παράλειψιν τοῦ «στόμ' ἔχων», νομίζω μετέπεσε τὸ *ἀναγορεύειν* εἰς τὴν σημασίαν τοῦ *κακολογεῖν*.

Ἀνάκρα, (ἀνὰ καὶ ἄκρα)· ὡς «*ἀνάκραν νὰ μὴν ἔχῃ ὁ Διάβολος*· ἄλλοι θέλουσιν *ἀνάκαρα*· καὶ τότε πρέπει νὰ καταφύγωμεν εἰς τὸ ποιητικὸν *κάρα*· ἀλλ' ἐγὼ τοὐλάχιστον ἤκουσα ἐν Ἠπείρῳ πάντοτε *ἀνάκρα*· δηλ. οὐ μόνον ἄκραν ἐντὸς τῆς περιφερείας ταύτης νὰ μὴ κατέχῃ ὁ διάβολος, ἀλλ' οὐδὲ ἄνω ἄκραν, οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἄκραν (=γωνίαν).

Ἀνάμα ἢ *Ἀνάμμα*, λέγεται ἐν Ἠπείρῳ καὶ ἀλλαχοῦ ὁ ἐκ τῆς οἰκίας μετὰ τοῦ ἄρτου (τῆς προσφορᾶς) εἰς τὴν ἐκκλησίαν πεμπόμενος οἶνος· κατὰ τὴν πρώτην γραφὴν νομίζω, ὅτι παράγεται ἡ λέξις ἐκ τῆς προθ. ἀνὰ (σημαινούσης κίνησιν πρὸς τὰ ἄνω) καὶ τοῦ ἐπιρρ. ἄμα =ὁ ἄμα τῷ ἄρτῳ διὰ τὰ ἄνω πεμπόμενος εἰς τὴν ἐκκλησίαν οἶνος ἢ ἐκ τοῦ ἄναιμος καὶ τότε σημ. *οἶνον πρὸς ἀναίμακτον θυσίαν*· κατὰ τὴν δευτέραν γραφήν, ἐκ τοῦ ἀνάπτω, ἄναμμα, ἀνάμμα καὶ σημ. οἶνον πρὸς ἄναμμα, πρὸς θυσίαν· ἐκ τούτου καὶ

Ἀναμαστηρόν, (τό)· τὸ ἐπίτηδες διὰ τὸ ἀνάμα δοχεῖον ἢ σκεῦος.

Ἀναπιάρω καὶ *Ἀναποπιάρω* } κυριολ. λέγεται, «ἀναπιάνω ἢ ἀναποπιάνω προζύμι» = προετοιμάζω τὴν ζύμην, ἵνα τὴν ἐπαύριον ζυμώσω ἄρτον· ὡς «βάλλε νερὸν νὰ γένῃ ν' ἀναπιάσωμε (ἢ ν' ἀναποπιάκωμε) προζύμι γιὰ νὰ ζυμώσωμε αὔριον»· τὸ δὲ «ἀνάπιασαν τὰ προζύμια» λέγεται καὶ μεταφορ. ἀντὶ τοῦ «ἦλθον εἰς ἔριδας» ἢ κοινῶς ἤρχισαν νὰ μαλώνουν· μεταφ. προσέτι τὸ *ἀναπιάρω* καὶ συνηθέστερον τὸ *ἀναποπιάρω* λέγεται καὶ ἀντὶ τοῦ *ὀνειδίζω* ἢ συνεχῶς ἀναμιμνήσκω τινὶ εὐεργεσίαν ἢ ἀγαθόν, ὅπερ ὑπὲρ αὐτοῦ ἔπραξα· ὡς «μῶδωκες μιὰ φορὰ μιὰ λίρα καὶ κάθ' ἡμέρα μ' ἀναποπιάνεις ἢ μοῦ τὴν ἀναπιάνεις»

Ἀντηρέομαι (πρφ. ἀντηρjοῦμαι) ἀντὶ ἐντηρέομαι (κατὰ τροπὴν τοῦ *ε* εἰς *α*) ὡς καὶ ἄντερα ἀντὶ ἔντερα, ἀπίκοπα — ἐπίκοπα, ἀπανωγόμι — ἐπανωγόμι καὶ ἀλαφρὸς — ἐλαφρός· σημαίνει = ἀποφεύγω συστελλόμενος ἢ φοβούμενος, ἢ ἁπλῶς συστέλλομαι.

Ἀπανωγόμι· ἀντὶ ἐπανωγόμι κατὰ τροπὴν τοῦ *ε* εἰς *α* ὡς καὶ ἐν τῷ ἀντηρέομαι· (ἐκ τοῦ ἐπάνω καὶ γόμος = φορτίον) λέγεται τὸ μεταξὺ τῶν δύο σακκίων ἐπὶ τοῦ ζώου πρόσθετον βάρος· οὕτω «φόρτωμα καὶ ἐπανωγόμι» κυριολεκτικῶς τε καὶ τροπικῶς· ὅτε εἰς τὴν τακτικὴν ἐργασίαν ἐπιπροστίθεται καί τις ἔκτακτος ἢ ἐκτὸς τοῦ κύκλου τινός, τὴν ὁποίαν κατ' ἀνάγκην ἐκτελεῖ, ὡς καὶ τὸ ζῶον ἀκουσίως ἀνέχεται τὸ εἰς τὰ μεσοσάγμαρα βάρος.

Ἀπατὸς, (ἐκ τῆς ἀπὸ καὶ ἀτὸς = αὐτὸς ὡς τὸ *ἀτὰρ* καὶ *αὐτάρ*)=αὐτὸς ὁ περὶ οὗ καὶ οὐδεὶς ἕτερος· οὕτως ἐπ' εὐχῆς ἐν Ζαγορίῳ «καλῶς ἠκούσετε νὰ ἔρθῃ καὶ *ἀπατός* του καλὰ» λέγει ἡ συγχαίρουσα ἄλλῃ δι' ἣν ἔλαβεν ἐπιστολὴν παρὰ τοῦ συζύγου, υἱοῦ ἢ ἀδελφοῦ· = καλῶς ἠκούσατε, νὰ ἐπανέλθῃ καλῶς καὶ αὐτὸς ὁ γράφων· καὶ ἐν Ἀθήναις παροιμία ἢ γνωμικόν·

«Ὅ,τι κάμῃ (τις) ἀτός του καὶ ἀπατός του
δὲν τὸ κάμνει οὔτ' ὁ ἴδιος ἐχθρός του».

καὶ ἀναλογεῖ νομίζω μὲ τὸ τοῦ Ἀναχάρσιδος «οὐδὲν πολέμιον ἀνθρώποις ἢ αὐτοὶ ἑαυτοῖς».

Ἄπεικος -η-ον, καὶ κατὰ τὴν παρ' Ἠπειρώταις συγχοπὴν *ἄπκος* καὶ ἐπιρρ. ἄπεικα = ἀνάρμοστος, ἄσχημος, ἄτοπος, ἀναρμόδιος· εἶνε ἡ μετοχὴ ἀπεικῶς -υῖα-ὸς ἐπιθετικῶς ἐκληφθεῖσα καὶ μετατραπεῖσα ὑπὸ τῆς συνηθείας εἰς δευτερόκλ. ἐπίθετον· εὔχρηστος συνήθως ἡ λέξις ἐπὶ ἐρωτήσεως ὡς «ἄπεικος γαμπρὸς

Digitized by Google

εἶνε;» = ἀνάρμοστος, ἀκατάλληλος, ἄσχημος; καὶ «ἄπειχη εἶνε ἡ νύφη σου;» καὶ ὡς πρὸς τὴν ὡραιότητα (ἐννοεῖ) καὶ ὡς πρὸς τὴν λοιπὴν περὶ τὴν οἰκιακὴν διαχείρησιν ἱκανότητα, καὶ «ἄπεικον φόρεμα εἶνε αὐτό; καὶ ἄλλοτε μετά τινος ἐνυπολανθανούσης εἰρωνείας, ὡς «βέβαια ἄπεικος εἶνε δὲν ἀρέζει τὴν ἀφεντιάν του!» καὶ ἐπιρρ. «ἄπεικα τὸν ὡμίλησα;» = ἀπεικότως, ἀτόπως, ἀκαταλλήλως ὡμίλησα αὐτῷ»—καὶ ἄλλαι τοιαῦται πλεῖσται φράσεις.

Ἀπεράτης (ἐκ τοῦ ἀπεράω) = ἑλλ. Ὀχεύς, Μοχλός, ἢ κοινῶς ἀμπάρα (Γαλλ. barre). τμῆμα δοκοῦ ὄπισθεν τῆς θύρας εἰσδῦον εἰς τὸν τοῖχον· λέγεται καὶ Σύρτης, ἐν δὲ Κοζάνῃ τῆς Μακεδονίας *Διάδρομος*· ὡς «κλεῖσε καλὰ τὴν θύραν, βάλλε καὶ τὸν *ἀπεράτην*».

Ἀπίκοπα καὶ κατὰ συγκοπ. *ἀπίκπα* ἀντὶ Ἐπίκοπα ὡς καὶ τὰ ἐν τῇ λ. *ἀντιρεοῦμαι*· ἴδε καὶ Ἀσωπ. εἰσ. ἑλλ. συνταξ. σελ. 697. §. 25. ά.—σημαίνει τὰ προῦμυτα, ἐπικοπτομένου τοῦ προσώπου, ἢ ἀναστρεφομένου πράγματος πρὸς τὸ ἔδαφος· ὡς «μὴ κοιμᾶσαι ἀπίκοπα ἢ τ' ἀπίκοπα» δηλ. μὴ κοιμᾶσαι μὲ τὸ πρόσωπον πρὸς τὰ κάτω· ἀντίθετα τοῦ ἐπίκοπα εἶνε τὸ *ἀνάσκελα*· καὶ «βάλλε τὸ τηγάνι τ' ἀπίκοπα, νὰ μὴ πηγαίνουν αἱ γάταις καὶ τὸ γλύφουν.»

Ἀποκοπιάζω καὶ ἀποκουπιάζω ἀντὶ ἐπικοπιάζω ἐκ τοῦ ἀπίκοπα καὶ διὰ τὴν εὐκολίαν καὶ ὁμοιότητα τοῦ ο τῆς συλλ. *κο* ἐτράπη καὶ τὸ ε τῆς συλλ. *πι* εἰς ο, ὡς καὶ τὸ ἐπίστομα γίνεται ἀπίστομα καὶ ἐκ τούτου ἀποστομόνω ἀντὶ ἐπιστομόνω=ἐπιστομίζω· σημαίνει τὸ ἀποκοπιάζω τὸ στρέφω ἐπίκοπα, ἐπίστομα, ἢ ἀνατρέπω· ὡς «ἡ γάτα ἀποκούπιασε τὴν τέντσερην καὶ ἔφαγε τὸ κρέας»· καὶ «ἀποκούπιασε τὸ παιδί της»· δηλ. ἀνέτρεψε τὸ λίκνον ἐν καιρῷ νυκτὸς ἐξ ἀπροσεξίας, ἢ θηλάζουσα αὐτὸ καὶ ἀποκοιμηθεῖσα ἀπέπνιξε τὸ παιδί της διὰ τοῦ μαστοῦ.

Ἀπομώρια ἡ (προφ. ἀπομώρϳα)·—ἀναισθησία, ἀβελτηρία· ὡς «τὸν ἐκυρίευσε μία ἀπομώρια, καὶ δὲν φροντίζει διόλου» καὶ «ὁ θεὸς τὼδωκε μίαν ἀπομώρια καὶ περπατεῖ σὰ χαμένος». Ἀπομώρια προσέτι λέγεται καὶ τὸ γνωστὸν νόσημα *Ἐφιάλτης*, ὅτε ὁ κοιμώμενος (ἂν μάλιστα ᾖ ὕπτιος) φαντάζεται κακοῦργόν τινα ἐπικαθήμενον εἰς τὸ στῆθός του καὶ πνίγοντα τὴν ἀναπνοήν του, καὶ ὅτε ὡς ἐν ἀγωνίᾳ θανάτου εὑρισκόμενος αἰσθάνεται μέν, ὅτι ἐν ὕπνῳ τοῦτο συμβαίνει, ἀλλὰ μόλις μετὰ πολλὰς φωνὰς καὶ προσπαθείας ἀπαλλάττεται καταβεβλημένος· ἐν Κων/πόλει καλεῖται Βραχνᾶς· παρὰ δὲ τοῖς Ἕλλησιν ἐλέγετο Ἐφιάλτης καὶ Πνιγαλίων, διότι ἐφαντάζοντο καὶ τότε, ὡς καὶ σήμερον, ὅτι τὸ πάθος ἦτον ἔργον δαιμονίου τινὸς νυκτερινοῦ, ὁ Ἀριστοφάνης (Σφηκ. 1038) τὸν ὀνομάζει *Ἡπιάλην* ἢ *Ἡπιαλόν*, ὡς

Ἀλλ' ὑπὲρ ὑμῶν ἄτι καὶ νυνὶ πολεμεῖ· φησίν τε μετ' αὐτοῦ τοῖς ἡπιάλοις (ἢ ἡπιάλαις) ἐπιχειρῆσαι πέρυσιν, καὶ τοῖς πυρετοῖσιν, οἱ τοὺς πατέρας τ' ἤγχον νύκτωρ, καὶ τοὺς πάππους ἀπέπνιγον.

Ἄργανον ἀντὶ ὄργανον (μουσικῆς) κατὰ τροπὴν τοῦ ο εἰς α, ὡς καὶ Ἀστράκα—ὀστρακιά, Ζάρκος — Ζόρξ, ναμοκόπ' — νομοκόπου, καὶ πραπηδῶ — προπηδῶ, Ἄργανον λέγεται *τύμπανον*, ὅπερ κρούουσιν εἰς τὰς πανηγύρεις, γάμους καὶ συμπόσια· οὕτως ἐπὶ ἀπειλῆς «δοκίμασε καὶ θὰ ἰδῇς· νὰ φᾶς ὅσαις τρώγει τοῦ γύφτου τὸ ἄργανον τῆς Παναγίας» δηλ. θὰ φάγεις τόσον ξύλον, ὅσον τρώγει τὸ Τύμπανον τοῦ γύφτου, τὴν 15 αὐγούστου (τῆς Παναγίας), ὅτε πανηγυρίζουσι· ἐκ τούτης τῆς λέξεως ἐσχηματίσθη καὶ ῥῆμα.

Ἀργανίζω ἀντὶ ὀργανίζω. = δαίρω πολύ, τύπτω σφοδρῶς ὡς τὸ ἄργανον (τὸ τύμπανον)· ὡς νὰ σὲ πιάσω νὰ σ' ἀργανίσω».

Ἀρρούπωτος· ἀντὶ ἀρρώπωτος (α στερ καὶ ῥωπόνω) τὸ δὲ ω ἐτράπη εἰς *ου* ὡς καὶ κουνούπι ἀντὶ κώνωψ, κουδούνι — κώδων· κυρίως «ἀρρούπωτον καρδάρι» ὁ καδίσκος, τοῦ ὁποίου αἱ χαράδραι δὲν φουσκόνουσιν, ἵνα κρατῇ νερόν· καὶ «ἀρρούπωτος ἄνθρωπος», ὁ ἄπληστος.

Ἀσπίδα ἡ Ἑλλ. ἀσπίς, εἴδος ὄφεως δηλητηριώδους· καὶ φράσ. «σὰν ἡ ἀσπίδα ἐχύθηκε, νὰ μὲ ῥουφήσῃ» καὶ ἐννοεῖ γυναῖκα αὐθάδη, ἐπιθετικήν, καὶ εἰς χεῖρας ἐρχομένην κακοποιόν, οἷος ὁ ὄφις ὁ καλούμενος *Ἀσπίς*· αὐτὴν τὴν σημασίαν ἔχει καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ τοῦ Παύλου Κεφ. γ'. 14. «Ἰὸς *ἀσπίδων* ὑπὸ τὰ χείλη αὐτῶν, ὧν τὸ στόμα ἀρᾶς καὶ πικρίας γέμει».

Ἀστράκα ἐν Ἠπείρῳ καὶ *Ἀστρακιὰ ἐν Θεσσαλίᾳ* ἀντὶ Ὀστρακιὰ κατὰ τροπὴν τοῦ ο εἰς α ὡς τὰ ἀναφερ. ἐν λ. ἄργανον· λέγεται νόσος τις τῶν παίδων ἢ διὰ τὸ ἐρυθροῦν χρῶμα τοῦ πάσχοντος (ἴδε. λεξ. ὄστρειου Ι. παρὰ Βυζαντίῳ) ἢ διὰ τὰ ἐξανθήματα τοῦ πάσχοντος Ὀστρακώδη γινόμενα.

Ἀστράχα καὶ *Ἀστροτάχα* λέγεται τὸ ὑπὸ τὴν σίγτν οἰκίας καὶ ἐν τῇ κορυφῇ τοῦ τοίχου κοῖλον αὐτοῦ, τὸ πλῆρες κοπίδων (ὀστράκων) λίθων.

Digitized by

Ἀχοϊάζω (πρφ. *Ἀχοϳάζω*) ἐκ τοῦ ἀχὸς = ἠχὼ) σημ. φωνάζω δυνατά. Ἑλλ. ἠχέω· ὡς «τί ἀχοϊάζεις ἔτσι» καὶ «κάποιος ἀχοϊάζει» =φωναζει τις μεγαλοφώνως· καὶ «κρύψου καὶ ἀχούϊαζε»=κρύψου καὶ φώναζε νὰ μὴ φαίνησαι (πρὸς ἄσχημον ἢ μὴ γνωρίζοντα, τί λέγει· καὶ «ἀχούϊαξε τὸ κρασὶ»=ἐξύνισεν, ὡς νὰ ἐφώναξεν, ὅτι δὲν πίνεται· καὶ «ἀχούϊαξεν ὁ δεῖνα» αἰνιγματωδῶς ἀντὶ ἐχρεωκόπησεν, ἐφώναξε δηλ. μεγαλοφώνως, ὅτι δὲν πληρόνει πλέον τοὺς πιστωτάς του.

Ἀχοϊατὸν τό=ἠχήεσσα φωνή· ὡς «τί ἀχοϊατὰ εἶνε αὐτά;».

Β.

Βαλαντόνω (βαλάντιον) σημ. κυρίως φουσκόνω τινὰ ὡς βαλάντιον, ἐπομένως ζαλίζω, τρελλαίνω, μάλιστα ἐπὶ ἔρωτος· ὡς καὶ ἐν τῷ δημοτ. ᾄσματι ἡμετ. συλλογῆς.

> σίντ' ἀνθίζ' καὶ λουλουδίζει
> παλληκάρια στραγγουλίζει
> κι' ὅταν 'παίρνῃ καὶ φουντόνει
> παλληκάρια *βαλαντόνει*,

καὶ παθ. βαλαντόνομαι = ζαλίζομαι, στενοχωροῦμαι· ὡς «πολὺ βαλαντωμένος ἦταν σήμερα ὁ ...» = πολὺ στενοχωρημένος, ζαλισμένος.

Βοτανίζω | βότανον καὶ πληθ. τὰ βότανα
Βότανον | λέγονται τὰ μεταξὺ τῶν δημητριακῶν ἢ λαχάνων φυόμενα ἄγρια χόρτα· βοτανίζω δὲ τὸν κῆπον ἢ τὸ χωράφι, ἢ βοτανίζω τὸ σιτάρι ἢ τὰ ἀραβοσίτια σημ. ἐκριζόνω τὰ ἄγρια χόρτα, καθαρίζω τὸν κῆπον, τὸ χωράφι, ἢ βοτανίζω τὸ σιτάρι ἢ τὰ ἀραβοσίτια σημ. ἐκριζόνω τὰ ἄγρια χόρτα, καθαρίζω τὸν κῆπον, τὸ χωράφι κτλ.

Βοῦβα, ἡ· παίγνιόν τι τῶν παίδων ἐξ ἀργιλώδους φαιᾶς πλακός, τὴν ὁποίαν περικόπτοντες κατασκευάζουσι κυκλοτερῆ καὶ λείαν, καὶ ἐν τῷ μέσῳ δύο ὀπάς, δι' ὧν περῶσι σχοινίον· περιστρεφομένης δὲ διὰ τῶν δακτύλων τῆς *βούβας*, συγκλώθεται τὸ σχοινίον· συγκλειομένων δὲ καὶ ἀνοιγομένων τῶν χειρῶν, ὅσον τὸ μέγεθος τοῦ σχοινίου, περιδονεῖται καὶ βομβεῖ ἡ βοῦβα. ἡ λέξις ὀνοματοποιημένη ἐκ τῆς ἀποτελουμένης ἀπηχήσεως· πρβλ. καὶ λ. βοῦβα εἰς Κοραῆ ἄτακτα τόμ. Β'. σελ. 85.

Βούκλειδα ἡ· ἀντὶ *βούκλειες* = κλεὶς βοῶν (=Ἑλλ. ἔμβολον ἢ ἔμβρυον) λέγεται μέγα σιδηροῦν καρφίον, ὅπερ διερχόμενον τὰς ἑκατέρωθεν τοῦ ζυγοῦ ὀπὰς καὶ τὴν τοῦ ῥυμοῦ ἢ ἱστοβοέως, τοῦ ἀρότρου χρησιμεύει νὰ συνδέῃ αὐτούς. Ἐν Ῥαψιάνῃ τῆς Θεσσαλίας μεταχειρίζονται δύο ξύλινα καρφία ἐπὶ τοῦ ῥυμοῦ ἑκατέρωθεν τοῦ ζυγοῦ τιθέμενα καὶ διὰ σχοινίου σφιγγόμενα καὶ ὀνομάζουσιν αὐτὰ μπουκλείθραις (bουκλείθραις) = βούκλειθρα (τά).

Βούλιτον (τὸ) καὶ κατὰ συγκοπ. βοῦλτον· πληθ. τὰ βοῦλτα· λέγεται ἡ κόπρος τῶν βοῶν· εἶνε αὐτὴ ἡ λέξις βόλιτον κατ' ἔκτασιν Ἰων. τοῦ ο εἰς *ου* μὲ τὴν αὐτὴν σημ. ἀπαντᾷ καὶ παρ' Ἀριστοφ. (Ἀχάρν. 1025)

> ὥσπερ μ' ἐτρεφέτην
> ἐν πᾶσι βολίτοις

οὕτως· «ἔρχεσαι αὔριον νὰ πᾶμε 'ς τὸ μαντρὶ νὰ φέρωμε βοῦλτα ν' ἀλείψωμε τ' ἁλῶνι;» ἐπειδὴ ἀλείφουσι δι' αὐτῶν τὰς χαράδρας τῶν ἁλωνίων. πρβλ. τὴν λ. χρήουρας.

Βουρβούρω ἡ· γεν. —ους Ἰων. σχημ. λ. ὀνοματοπ. ἐκ τοῦ βοὺρ-βούρ· εἶδος κοινῆς παιδιᾶς· ἐπὶ διατρυπηθέντος λεπτοκαρύου ἢ ἐπὶ κομβίου παντελονίου ἐντιθέντες ξυλάριον περιδονοῦσιν αὐτό.

Βραχρᾶς· ἴδε *ἀπομώρια*.

Βρεχτοῦρα ἡ· ἐκ τοῦ βρεκτὸς (βρέχω) ἀντὶ βρέκτρον, ὡς καὶ πλαστοῦρα, σκοτοῦρα, κλεισοῦρα (clausura)· ὄργανον τῶν σιδηρουργῶν, δι' οὗ βρέχουσι τοὺς ἐν τῇ καμίνῳ πεπυρακτωμένους ἄνθρακας, ὅπως μὴ καταναλίσκωνται ταχέως· σύγκειται δὲ ἐκ πυράγρας κρατούσης πυκνὸν δέμα ἀχύρου μήκους 0,15—0,20 Γαλλ. μέτρ. καὶ λογοπαίγνιον «νὰ σοῦ πάρουν οἱ γύφτοι τὸ κακόν, καὶ σὺ τὴν βρεχτοῦράν των» λεγόμενον πρὸς ἀνθρώπους οὐδὲν καλὸν ἔχοντας, καὶ οὐδὲν τοιοῦτον δυναμένους λαβεῖν παρὰ τῶν γύφτων.

Γ.

Γάνα ἡ· Ἑλλ. γάνος λέγεται καὶ ἡ ἀσβόλη τοῦ κλιβάνου ἢ τῆς χύτρας, καὶ ἡ ἐκ ταύτης προσγινομένη κηλίς· ὡς «γάνα τοῦ φούρνου, τοῦ κακκαβίου»· καὶ «ἔκαμα τὰ χέρια μου ὅλου γάναις ἀπὸ» ...=«ἐκηλίδωσα τὰς χεῖράς μου ἀπὸ» ... ὡς δὲ ἐκ τοῦ γάνος ἐγένετο γανόω παρὰ τοῖς ἀρχαίοις = κάμνω τι νὰ ὑαλίζῃ, καὶ γανόνω ἐν τῇ συνηθείᾳ, οὕτω καὶ ἐκ τῆς ἐν τῷ μεγάλῳ λεξικῷ τοῦ λαοῦ διασωθείσης λέξεως γάνα ἐσχηματίσθη τὸ ποιητικὸν γανάω = λάμπω, ὑαλίζω.

Γάστρα ἡ· καὶ | γάστρα εὑρίσκεται παρ' Ὁ-
Γάστρος ὁ· | μήρῳ· «γάστρην μὲν τρίπο-

δος πῦρ ἄμφεπε, θέρμετο δ' ὕδωρ (Ἰλιαδ. Σ. 348) ἔνθα κυρίως σημαίνει γαστροειδὲς χάλκινον ἀγγεῖον. *Γάστρος* δὲ ἐγένετο ἐκ τοῦ *γάστρων*, ὡς καὶ Χάρος ἐκ τοῦ Χάρων καὶ γέρος ἐκ τοῦ γέρων· γάστρος λοιπὸν ἢ γάστρα λέγεται ἐν πλείσταις χώραις γαστροειδὲς σιδηροῦν σκεῦος ἔχον διάμετρον 0,50—0,80 (Γαλλ. μέτρου), καὶ διὰ προσθέτου σιδηρᾶς (ἐξωθεν τῆς γαστρὸς) λαβῆς ἀναρτώμενον ἀπὸ κόρακος ὑποκαίεται καλῶς εἰς ὄπτησιν πήττας ἢ προχείρου ἄρτου· ἐν δὲ Χηλῇ τοῦ Εὐξ. Πόντου γάστρα λέγεται πήλινον ἀγγεῖον δι' ἄνθη, ὅπερ ἄλλως γλάστρα καλεῖται.

Γεμτσούργια· πληθ. οὐδ. τά· ἀντὶ γενεσιούργια· εὔχρηστος ἡ λέξις ἐπ' εὐχῇ πρὸς νεόνυμφον ἢ νέαν γυναῖκα μὴ γεννήσασαν εἰσέτι, ὡς «καὶ εἰς τὰ τίμια γεμτσούργια σου μὲ ὑγείαν» = εἴθε νὰ χαρῶμεν, (ἢ νὰ χαρῇς) καὶ εἰς τὴν παρὰ σοῦ τιμίαν γενεσιουργίαν· διότι εἰς τὸ πρωτότοκον τελοῦνται τὰ μπογονίκια (= ἀπογονίκια), ὡς γεννηθέντος ἀπογόνου.

Γερεύω νομίζω ὅτι εἶνε ἱερεύω (jερεύω, γερεύω) καὶ τὸ γερὸς = ἱερὸς (jερὸς) καὶ οὐχὶ ὑγιηρός· ἐπειδὴ τὰ πρὸς θυσίαν ζῶα, τὰ ἱερεῖα, ἐξητάζοντο πρότερον, ἂν ἦσαν ὑγιῆ καὶ ἀβλαβῆ· οὕτω δὲ λέγομεν καὶ γιατρὸς = ἰατρὸς (jατρὸς) καὶ γεράκιον = ἱεράκιον (jεράκιον) καὶ γαίνω = ἰαίνω (jαίνω)· σημαίνει τὸ γερεύω ἀποκαθιστῶ τινα ὑγιῆ· ὡς «μὴ φοβῆσαι, θὰ γερέψει γλήγορα τὸ παιδί σου» = θὰ γείνῃ καλὰ ταχέως, θὰ θεραπευθῇ· καὶ «νὰ μοῦ γερέψῃς τὸ παιδὶ» = νὰ μοῦ τὸ κάμῃς καλά, λέγει ἡ μήτηρ πρὸς τὸν ἰατρόν· μὴ συγχέῃς τὸ γερεύω μὲ τὸ γυρεύω = ποιῶν γύρους ζητῶ τι.

Γκάρος = γάρος καὶ Λατ. garum· ὁ Βυζάντιος ἐν λ. γάρος (λεξ. Καθομ.) λέγει τὴν ἰχθυάλμην· ἐν Ἠπείρῳ γκάρος (gάρος) λέγεται πᾶν ὑγρὸν θολόν· ὡς «αὐτὸ τὸ κρασὶ εἶνε γκάρος»· καὶ «σοῦ ἔδωκαν ἀπὸ τὸν πάτον τὸν γκάρον» = σοῦ ἔδωκαν τὸ καταπάτι τοῦ βαενίου, τὸ ὁποῖον εἶνε θολόν· καὶ «τὸ νερὸν εἶνε γκάρος» = θολώτατον· καὶ σύνθετον

Γκαρόμελος ὁ γκάρος τοῦ μέλιτος, ἀφοῦ ἀπὸ τὰς πήττας τοῦ μέλιτος ἀφαιρέσωσι τὸ μέλι, χύνουσιν ὕδωρ καὶ ἐκπλύνουσιν αὐτάς· ἐν δὲ τῷ ὑγρῷ τούτῳ τρίβουσιν ἄρτον.

Γκορίζω ἐκ τοῦ κόρος, ἐξ οὗ καὶ κορέω, κορέννυμι μὲ τὴν σκληρὰν προφορὰν τοῦ κ, ὡς καὶ γκρημὸς = κρημνὸς καὶ γκοῦβα = κοῦβα = κύβη, σημαίνει τὸ γκορίζω, κορέννυμί τι πυρός, ἤγουν καίω πανί, ψωμὶ ἢ ἄλλο τι τοσοῦτον, ὥστε κιτρινίζει· οὕτως «ἐγκόρισες ἢ ἐγκορίσθη τὸ ψωμί», καὶ «ἔβαλα κοντὰ στὴν φωτιὰν τὰ κωλοπάνια τοῦ παιδιοῦ, καὶ πρόσεχε νὰ μὴ γκορισθοῦν».

Γκοῦβα ἀντὶ κύβη μὲ τὴν σκληρὰν προφ. τοῦ κ (ὡς ἐν τῇ προηγ. λέξει) καὶ τὴν ὡς *ου* ἀρχαίαν προφορὰν τοῦ υ σημαίνει πᾶσαν κοιλότητα μικρὰν ἢ μεγάλην καὶ μάλιστα ἐπὶ τῆς γῆς· γκοῦβα λέγεται καὶ ὁ τάφος αὐτός, ὡς ἐπὶ κατάρας «νὰ σὲ βάλῃ ἡ μάννα σου στὴν γκοῦβαν» = νὰ σὲ θάψῃ.

Γλογκιὰ ἡ· ἐκ τοῦ λόγχη λογχιὰ καὶ μὲ τὸ δίγαμμα γλογκιὰ (Fλογχιὰ) ὡς καὶ γνέθω (Fνέθω) ἀντὶ νήθω, καὶ γλύω (Fλύω) — λύω, γλάρος (Fλάρος) — λάρος· γλογκιὰ λέγεται δένδρον μικρὸν περιέχον πολλὰς λόγχας (μεγάλα ἀγκάθια).

Γρηπίδα καὶ Ἑλλ. *κρηπὶς* κατὰ παραλλαγὴν τοῦ κ εἰς γ, ὡς καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις γράστρις (κοινῶς γρασίδι), καὶ κράστρις, γύρω —κύρω, γυρτὸς—κυρτός· ἡ λέξις εἶνε τεκτονικὴ ὡς «σπήτι μὲ γρηπίδαις» σημαίνει οἰκίαν ἔχουσαν κρηπίδας ἢ σκαλιστὰς πέτρας τιθεμένας ὡς ὑπόβαθρα τοῦ γείσου.

Γρύζαβος (προφ. gρύζαβος) ἐκ τοῦ γρύζω λέγεται ὁ φίλερις ἢ μᾶλλον ὁ δύστροπος ἄνθρωπος καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ζήσῃ ζωὴν εἰρηνικὴν μετὰ τῶν οἰκείων, φίλων καὶ λοιπῶν σχετικῶν, ἀλλ' ἀείποτε εἰς λόγους ἐρχόμενος.

Γρύζος (προφ. gρύζος)· τὸ σκληρὸν μέρος τοῦ δαδίου συνεχόμενον μετὰ πολλῶν ἰνῶν αὐτοῦ.

Γύρω=κύρω, γυρίζω· οὕτω πρὸς νυστάζοντα «γῦρε στὸ προσκέφαλον νὰ πάρῃς ἕναν ὕπνον»· καὶ «ὅτ' ἔγυρα νὰ κοιμηθῶ» ὡς καὶ εἰς τὸ δίστιχον·

Δὲν εἶν' αὐγὴ νὰ σηκωθῶ, νὰ μὴν ἀναστενάξω,
νὰ γύρω τὸ προσκέφαλο κι' ἀπὸ καρδιὰ νὰ κλάψω.

καὶ «αὐτὸς ὁ τοῖχος ἔγυρε καὶ θὰ πέσῃ»· καὶ μεταφορ. «ἔγυρεν ἡ ἡμέρα», καὶ «εἶχε γύρει ὁ ἥλιος», ἤγουν μετὰ τὴν δείλην, ἐπλησίαζε μᾶλλον εἰς τὴν δύσιν· καὶ μεταβατικῶς «γῦρε τὸ κεφάλι σου νὰ βλέπω», καὶ «γῦρε τὸ λεδερὸν» = στρέψον γύρισον.

Δ.

Δαγκασιάρης, ὡς τὰ κλαψιάρης, βρωμιάρης, ζημιάρης· ἐκ τοῦ δάκνω, δαγκάνω μέλλ. δαγκάσω, καὶ ἐντεῦθεν ἐφετικὸν *δαγκασιῶ, (ὡς ἐκ τοῦ κλαίω, κλαύσω, κλαυσιῶ, κλαυσιάρης καὶ

Digitized by Google

κοινῶς κλαψιάρης) δαγκασιάρης=ὁ ἔχων κλίσιν ἢ ἕξιν νὰ δάκνῃ, ὡς ὁ ἀρχαῖος Ἀλκιβιάδης.

Δάρτης (δέρω)· λέγεται ἁ. ἐργαλεῖον, δι' οὗ δερόμενοι οἱ ξηροὶ στάχυες τοῦ ἀραβοσίτου ἐξυλίζονται· σύγκειται δὲ ἐκ δύο μακρῶν (περὶ τὸ Γαλλ. μέτρον) καὶ παχέων ξύλων ἐντετμημένων περὶ τὸ ἓν ἄκρον καὶ διὰ βρόχου συνδεομένων, ὥστε κρατουμένου τοῦ ἑνὸς δέρεται διὰ τοῦ ἄλλου ὁ ἀραβόσιτος. β'. Δάρτης λέγεται καὶ ὁ πόνος ὁ ἐκ διαλειμμάτων δέρων τινά, ὡς ὁ παλμὸς τῆς καρδίας· ὡς «ἔχω ἕναν δάρτην στὸ στῆθος, ἢ στὴν καρδίαν».

Διάδικος = ὁ ἀντίδικος, ἢ ἐκεῖνος μεθ' οὗ ἔχει τις διαδικασίαν· ὡς ἐπὶ κατάρας «νὰ ἔχῃς τὸν θεὸν διάδικον» ἢ «σοῦ βάνω τὸν θεὸν διάδικον» ἴδε καὶ Ἀσωπίου εἰσαγ. Ἑλλ. Συνταξ. σελ. 760 §. 29 καὶ ἄλλη φράσ. «τὸν ἔχω ἢ τὸν εἶχα πολὺ *διάδικον*» =μὲ ἠνώχλει πολύ, ὡς ἄλλος ἀντίδικος, καὶ ἐπιθυμῶ ἢ ἐπεθύμουν πολὺ νὰ τὸν ἐκδικηθῶ.

Διάδρομος ἴδε ἐνταῦθα λ. ἀπεράτης.

Διάτανος (διατείνω)=διάβολος, πειρασμός· οὕτω παροιμ. «ὁ Διάτανος οὔτε σκάπτει οὔτε κλαδεύει» δηλ. δὲν ἔχει ἄλλην τινὰ ἐργασίαν, ἀλλὰ τὰ πάντα διατείνει, ἢ βάλλει τοὺς ἀνθρώπους εἰς πειρασμόν· καὶ ἐπὶ θαυμασμοῦ, «μωρὲ τὸν Διάτανον» καὶ περὶ εὐφυοῦς ἀνθρώπου «εἶνε Διάτανος».

Δοκεοῦμαι = Δοκοῦμαι· ὁ μέσος τύπος τοῦ δοκῶ· σημ. στοχάζομαι, συλλογίζομαι· ὡς «δὲν ἐδοκήθηκα νὰ φέρω . . . .»=δὲν ἐστοχάσθην, δὲν μοῦ ἦλθε κατὰ νοῦν· καὶ «δοκέσαι, ἂν πῆρες, ἂν σοῦ ἔδωκα . . .;»=ἐνθυμεῖσαι, ἂν πῆρες, ἂν σοῦ ἔδωκά τι· καὶ περὶ ἐλλιποῦς τινος πράγματος ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οὔτε τὸ ὅλον νὰ βλάπτηται, οὔτε ἡ ἔλλειψις νὰ διακρίνηται ἐκ πρώτης ὄψεως «δὲν κουτσαίνει τὸ γομάρι ἀπό τ' αὐτί· πολλοὶ τὸ γλέπουν καὶ ὀλίγοι τὸ *δοκιοῦνται*» = δὲν χωλαίνει ὁ ὄνος ἀπὸ τὸ οὖς· πολλοὶ ἄνθρωποι τὸ βλέπουσιν, ἀλλ' ὀλίγοι στοχάζονται, ἢ διακρίνουσι τὴν ἔλλειψιν· ἀριδήλως ὅμως τὸ μὲν βλέπειν σημαίνει τὸ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ὁρᾶν, τὸ δὲ *δοκεῖσθαι* τὸ διὰ τοῦ νοός.

Ε.

Εἴδισμα (ἐκ τοῦ εἶδος) ἢ ἤδυσμα (ἐκ τοῦ ἡδύνω);=πρᾶγμα εἴδους τινός· καὶ πληθ. τὰ εἰδίσματα=τὰ διαφόρων εἰδῶν πράγματα· ὡς «ν' ἀφήσω ἐδῶ τὰ εἰδίσματά μου;» λέγει ὁ ζητῶν τὴν ἄδειαν ν' ἀφήσῃ τὰ πράγματά του· καὶ ὁ ἐρωτώμενος πότε θὰ ἐπιστρέψει εἰς τὸ χωρίον «ἔχω μερικὰ εἰδίσματα νὰ 'ψονίσω ἀκόμα, κι' ἂν προφθάσω, θὰ 'βγῶ σήμερα»· καὶ ὁ ἔχων ἐνέχυρον πολύτιμόν τι πρᾶγμα λέγει «δός μου τὸ εἰδισμά μου νὰ σὲ πληρώσω»· ὁ Κοραῆς (ἄτακτ. τόμ. 4. σελ. 113 καὶ 162) γράφει ἡδύσματα = ἑλλ. ἀρτύματα· τότε ἤδυσμα = πᾶν ὅ,τι χρησιμεύει νὰ ἡδύνῃ τὴν γεῦσιν ἢ τὴν ὄσφρησιν, ἐπειδὴ δὲ οὐ μόνον τὰ ἀρτύματα καὶ ἀρώματα, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ ἐπιπλα καὶ σκεύη καὶ κοσμήματα ἡδύνουσι τοὺς ἀνθρώπους, διὰ τοῦτο ἡ λ. ἤδυσμα ἔλαβε γενικὴν σημασίαν.

Ἐπίλογος = ὁ τελευταῖος λόγος ἀνθρώπου τινός· οὕτω «νὰ 'πῇς τὸν ἐπίλογον» κατάρα παρὰ Ἰωαννίταις σημαίνουσα ὅ,τι μέλλει νὰ εἴπῃ· νὰ εἶνε τὸ ὕστερον καὶ πλέον νὰ μὴ λαλήσῃ· ἴδε καὶ Ἀσωπ. εἰσ. Ἑλλ. Συντάξ. Κεφ. 34. §. 25 ε.

Ἐπιτιθημή ἡ· = τὸ πρὸς γραφὴν δεῖγμα τοῦ διδασκάλου, ὅπερ τιθεὶς ὁ μαθητὴς ἄνω τοῦ χαρτίου βλέπει καὶ κατὰ μίμησιν γράφει καθ' ἑκάστην.

Ζ.

Ζαγάριον τό· = ὁ θηρευτικὸς κύων, τὸ ἄλλως λαγωνικόν· παράγουσι τὴν λ. ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ Σακάρ, σημαίνοντος τὸν ἱέρακα, ἢ τὸν γύπα, ὄρνεα σαρκοβόρα, χρήσιμα εἰς κυνήγιον· ἐπειδὴ ὅμως ταῦτα διὰ τὴν ὀξεῖαν ὄσφρησιν περιφερόμενα τὰς ὁδοὺς τῶν χωρίων εἰσέρχονται πολλάκις εἰς τὰς οἰκίας καὶ τρώγουσι τὰ ἐν ταῖς φωλεαῖς εὑρισκόμενα ὠὰ τῶν ὀρνίθων, ἐγένετο καὶ φράσ. «περιπατεῖ σὰν τὸ Ζαγάρι ἀπὸ θύραν σὲ θύραν» διὰ τὸν περιερχόμενον τὰς οἰκίας πρὸς ῥᾳδιουργίαν ἢ μετ' ἐξευτελισμοῦ παρακαλοῦντα· ἐπειδὴ δὲ τὰ ζῶα ταῦτα μὴ ἀντέχοντα εἰς τὸ πολὺ ψύχος τρέμουσι, λέγεται ἄλλη φράσ. «περιπατεῖ γυμνὸς καὶ τρέμει σὰν τὸ ζαγάρι»· καὶ ἐπὶ ὀνειδισμοῦ «ἄφες το τὸ ζαγάρι, τὸ παληοζάγαρον» = τὸν παλαιάνθρωπον.

Zalíxi· τό· ἐκ τοῦ σαλάσσω (;) = σάττω, φορτόνω ἢ ἐκ τοῦ ζάλη (;) ἔχοντος καὶ τούτου τὴν ἀρχὴν ἐκ τοῦ σάλος· λέγεται τὸ φορτίον τῶν ξύλων ὅπερ ἐπὶ τῶν ἑαυτῶν ὤμων φέρουσιν αἱ πτωχαὶ γυναῖκες, καὶ τὸ ὁποῖον πραγματικῶς ζαλίζει τὰς δυστυχεῖς· ἐκ τούτου καὶ

Zalixóro = φορτόνω ἄλλην τὸ *zalíxi*· καὶ μέσον ζαλικόνομαι = ζαλικόνω ἐμαυτόν.

Zárxos καὶ *zórxos* (ζορκὰς καὶ ζὸρξ παρὰ

τοῖς ἀρχαίοις ἀντὶ δορκὰς καὶ δόρξ).=γυμνὸς ἢ στερούμενος τῶν ἀπολύτως ἀναγκαίων ἐνδυμάτων, ἐπειδὴ καὶ τὸ ζαρκάδιον εἶνε γυμνὸν μεγάλων τριχῶν ἢ μαλίου· οὕτως «ἔμεινε Ζάρκος» καὶ «γυμνὸς καὶ ζόρκος» = γυμνός, γυμνότατος, ἢ θεόγυμνος· οὕτω καὶ εἰς τὸ δημ. ᾄσμα τοῦ Θ. Ζιάκα· «πῶς πολεμοῦν οἱ ΓέλληνOI (sic) Ζάρκοι καὶ στὸ γελέκι.

(Συλλ. Χασιώτ. σελ. 127).

Ζεάρη ἡ } ἐκ τοῦ ζέω ἐσχηματίσθη ζεα-
Ζεαρίζω } ρὸς καὶ θηλ. ζεαρὴ καὶ ζεάρη, ὡς θερμός, θερμή, θέρμη. Ζεστός, ζεστή, ζέση καὶ ζέστα. Στακτός, στακτή, στάκτη καὶ τόσα ἄλλα. Ζεάρη λέγεται ἡ ἀνθρακιά· ἐντεῦθεν καὶ ῥῆμα ζεαρίζω=καίω ὡς ἡ ζεάρη· οὕτω «ζεαζει ἡ φωτιά, τὸ νερὸν (τὸ θερμόν), ὁ ἥλιος» κτλ.

Ζένω ἐκ τοῦ ζέω, ὡς τὸ δένω ἐκ τοῦ δέω. «Ζῶ καὶ ζένω», ἢ «ζῇ καὶ ζένει» = ζῶ καὶ ζέω, ζῇ καὶ ζέει = καίεται, τσυγαρίζεται, κακοζῇ, δυστυχεῖ.

Ζεφοκοπῶ } ἐκ τοῦ ζέω γίνεται ζέφω (ζέFω),
Ζέφω } ἐξ οὗ ζόφος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, τὸ σκότος· σημ. ὄζω, βρωμῶ πολὺ μάλιστα· πάντα δὲ τὰ ζέοντα ἀναδίδουσιν ἀτμὸν καὶ ὀσμήν· καὶ ὁ μὲν πυκνὸς ἀτμὸς προξενεῖ τὸν ζόφον, ἡ δὲ ὀσμὴ τὸ ζέφειν (ὄζειν)· καὶ σύνθ. ζεφοκοπῶ καὶ ζοφοκοπῶ = προξενῶ μεγάλην καὶ ἀνυπόφορον ὀσμήν.

Ζόρκος ἴδε *Ζάρκος*.

Ζούγκαρος (προφ. Zuggαρος) πρβλ. λατ. jugus· λέγονται δύο ἢ τρία καρύδια συνεζευγμένα.

Ζούζουλον =ζωῦριον.

Ζουλάπιον τό (ἐκ τοῦ ζῶα λάπτειν ζωλάπιον) = τὰ ἄγρια ζῶα, ὡς ὁ λύκος, ἡ ἀλώπηξ, ἡ ἰκτίς, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὅσα πνίγουσιν ἢ τρώγουσι ζῶα, καρποὺς καὶ γεννήματα· μεταφ. δὲ καὶ τὰ παιδία, ὅσα κρυφίως ὑπεξαιροῦσι πρᾶγμα ἢ τρόφιμόν τι κεκρυμμένον ἢ φυλαττόμενόν που.

Ζοῦπα ἡ λέγεται ἐπὶ τῶν ὡρίμων καὶ μαλακῶν ὀπωρικῶν, ὡς ἀπιδίων, σούρβων καὶ τῶν ὁμοίων, τὰ ὁποῖα ἐπιζητοῦσιν οἱ γέροντες καὶ αἱ γραῖαι· ἴσως ἐκ τοῦ *ὀπός* = γαλακτώδης χυμός· ἢ ἐκ τοῦ *σήπω σοῦπα* καὶ *ζοῦπα*, ὡς καὶ *σιζάνιον* καὶ *ζιζάνιον*, τὸ δὲ *η* εἰς *ου*, ὡς καὶ *σηπία*, *σουπιά*, ἢ ἐκ τοῦ *ζέω*;

Ζύγκαρος (ζύggαρος) ἀντὶ ζύγαρος = μέγας ζυγός· ἐκ τούτου καὶ ζυγαριά· εἶδος παιδιᾶς εὐχρήστου εἰς πολλὰ μέρη· ἐν Ζαγορίῳ οἱ παῖδες λαμβάνοντες δοκὸν θέτουσιν αὐτὴν ἐπὶ ὑψώματος ἐκ λίθων ἢ ἐπὶ τοίχου, ὥστε νὰ ζυγίζῃ ἀκριβῶς, ὡς ζυγὸς ἐν πλάστιγγι· εἶτα δύο παῖδες ἀναβαίνουσιν ἑκάτερος ἐφ' ἑκατέρας ἄκρας τῆς δοκοῦ, καὶ οὕτως μετεωριζόμενοι ἐναλλὰξ παίζουσι, καὶ δύο καὶ τρεῖς ἑκατέρωθεν λαμβάνουσι μέρος.

Η.

Ἤδυσμα ἴδε λ. εἴδισμα.

Ἤπατα τά πληθ. τοῦ ἧπαρ, ὅπερ κοινῶς λέγεται συ(η)κώτιον· ἐκ δὲ τοῦ μέρους ὠνομάσθησαν ὅλα τὰ ἐντόσθια, καὶ αἱ σωματικαὶ δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου, διότι πασχόντων τῶν ἐντοσθίων ἐκλείπουσι καὶ αἱ δυνάμεις· οὕτως «αὐτὴ ἡ ἀσθένεια μοῦ ἔκοψε τὰ ἤπατα» = τὰς δυνάμεις μου· καὶ ἐπὶ ζημίας ἢ θανάτου προσφιλοῦς, «μὲ τί ἤπατα πλέον νὰ κυττάξω 'σπίτι».

Θ.

Θλαφτός, ἡ, όν ἐπιθετ. θλαφτὸν ψωμί, θλαφτὴ κολλοῦρα, τεμάχιον ζύμης ἄρτου, ὅπερ μεταποιοῦντες εἰς κολλύραν ψήνουσιν ἐντὸς τοῦ φούρνου· ἐκ τοῦ θάλπω, θαλπτὸς καὶ κατὰ μετάθεσιν θλαπτὸς καὶ θλαφτὸς καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ θλάω, θλάβω (θλάFω), διότι μόλις ἡ κολλύρα θάλπεται καὶ ἀποσύρεται μαλακωτάτη μένουσα.

Κ.

Καλαμπόκος = τελευταῖος· εὔχρηστος ἡ λ. ἐν πολλαῖς παιδιαῖς· ἐκ τοῦ *καλάμη* καὶ *κόπος*· ἐκ μεταφορᾶς ἴσως τῶν θεριστῶν, οἵτινες κόπτοντες τὸ ἄνω μόνον μέρος τῆς καλάμης τοῦ ἀραβοσίτου ἐγκαταλείπουσι τὸν κορμὸν μετὰ τοῦ στάχυος ἐπί τινας ἡμέρας· ἢ διότι καὶ ὁ στάχυς τοῦ ἀραβοσίτου ὠνομάσθη καλαμπόκιον ὡς περιέχον πόκον καλάμης, τὸ τέλος τῆς βλαστήσεως.

Καταδίκη· λέγεται κυρίως τὸ καταδίκι πληθ. τὰ καταδίκια· = πλῆθος· οὕτως «ἦταν κόσμος στὴν βρύσιν καταδίκι, τὰ φύλλα καὶ τὰ κλαδιά» = πλῆθος ἀνθρώπων, καὶ «λεφτόκαρα, κράνια, *καταδίκια* εἶνε 'φέτος»· μετέπεσε λοιπὸν εἰς τὴν σημασίαν ταύτην ἐκ μεταφορᾶς τῆς ἐν ταῖς φυλακαῖς συσσωρεύσεως τῶν καταδίκων ἢ τῶν θεατῶν ἐν καιρῷ ἐκτελέσεως καταδίκης, ἢ κατά ... δίκην παρε-

Digitized

λειφθείσης γενικῆς τινος ζώων, κτλ.; τὸ δὲ τελευταῖον, τὰ *φύλλα* καὶ τὰ κλαδιὰ ἐπεξηγοῦν τὸ πλῆθος δὲν ἀπέχει πολὺ τοῦ Ὁμηρικοῦ «ὅσα τε φύλλα καὶ ἄνθεα γίγνεται ὥρῃ». Ἰλιάδ. Β. 468.

Κλάρα ἡ (κλάω)· μέγας κλάδος δένδρου βιαίως ἀπ' αὐτοῦ ἀποσπασθείς· ὡς «νὰ μοῦ φέρῃς κεράσια, καὶ μίαν κλάραν» = καὶ ἕναν μέγαν κλάδον κερασίας περιέχοντα πολλὰ κεράσια· *κλᾶρος* Δωρ. ἐλέγετο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ ὁ κλῆρος, διότι καὶ τώρα οἱ κοινοὶ κλῶντες ξυλάρια ποιοῦσι κλῆρον. *Κλάριος* Δωρ. καὶ *κλήριος* Ἀττ. ἐλέγετο καὶ ὁ Ζεὺς ὡς ἔχων καὶ κατὰ βούλησιν κλῶν καὶ διανέμων τὰς τύχας τῶν ἀνθρώπων.

Κνώδαλον = ζῶον, ὄνος, περίτριμμα· εὔχρηστος ἡ λέξις ἐπὶ ὀνειδισμοῦ καὶ ὕβρεως πρὸς χαμερπῆ καὶ μηδαμινόν· ὡς «ἄφες αὐτὸ τὸ κνώδαλον» = ἄφες αὐτὸ τὸ ζῶον· καὶ «εἶσαι κνώδαλον» = ὄνος κτλ. ἐπὶ ὄνου ἀπαντᾷ ἡ λέξ. καὶ παρὰ Πινδάρῳ (Πυθ. 10.56)

> χαίρει, γελᾷ θ' ὁρῶν ὕβριν
> ὀρθίαν κνωδάλων.

Κοκκωτοῦσσα· ἐκ τοῦ κοκκωτὸς ἐγένετο *κοκκωτόεις-εσσα-εν, ἐξ οὗ ἐν Ἠπείρῳ τοὐλάχιστον ἐσώθη τὸ θηλ. κοκκωτόεσσα-οῦσα μεταπεσὸν εἰς οὐσιαστικὸν κατὰ παράλειψιν τοῦ οὐσ. μήκων· λέγεται κοκκωτοῦσα ὀλιγόφυλλος ἀγρία μήκων ἡ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ῥοιὰς ἢ ἀνεμώνη ὡς εὐκόλως τῶν φύλλων της ὑπὸ τῶν ἀνέμων σκορπιζομένων· καὶ φράσ. «ἐπῆρες νύφην κοκκωτοῦσσαν» = ὡραίαν, κοκκίνην καὶ ζωηράν, οἵα ἡ κοκκωτοῦσσα.

Κόρα (ἐκ τοῦ κόρος = πλησμονή, ἢ κόρος = βλαστὸς καὶ κόρρη = ἡ κεφαλή;)· λέγεται ἡ κώχη καὶ ὁ σκληρὸς φλοιὸς τοῦ ἄρτου, καὶ τὰ μείναντα καὶ ἀποξηρανθέντα τεμάχια αὐτοῦ· ὡς «ἐγὼ τρώγω ταὶς κόραις, πάππη, καὶ σὺ τὴν μέσην 'ποῦ δὲν ἔχεις 'δόντια»· καὶ «νὰ κάθησαι στὴν ἄκραν σου, νὰ τρὼς μιὰν κόραν ψωμὶ καὶ νὰ βωβαίνησαι».

Κουρεμαδιά· ἡ· τὸ θηλ. τοῦ* κουρεμμάδιος κατὰ παράλειψιν τῆς λ. *γυνὴ* ἢ σύζυγος· = χήρα· ἐπὶ κατάρας «νὰ γένῃς κουρεμμαδιὰ» = νὰ χηρεύσῃς· καὶ ὅταν γυνὴ ἐλθοῦσα μετ' ἀνδρὸς εἰς ἔριδα λέγῃ «αὐτὰ νὰ πᾷς νὰ τὰ 'πῇς τὴν κουρεμμαδιάν σου» δηλ. τὴν γυναῖκά σου, ἥτις εἶθε νὰ χηρεύσῃ, νὰ σὲ χάσῃ· ἡ σημασία αὕτη φαίνεται, ὅτι προῆλθεν ἐξ ἐθίμου τοῦ κείρεσθαι τὰς γυναῖκας τὴν κόμην ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἰδίου ἀνδρός.

Λ.

Λαβόνω, ὁ Βυζάντιος παράγει τὴν κοινὴν ταύτην λέξιν ἐκ τοῦ λωβάω· σημ. πληγόνω τινὰ ἢ τραυματίζω δι' ὅπλου, καὶ μετοχ. παθ. λαβωμένος = ὁ πληγωμένος· ἀλλ' ἐν Ἠπείρῳ τοὐλάχιστον ἔχει καὶ τὴν σημασίαν = ἔχω σφοδρὰν ἐπιθυμίαν ἢ κλίσιν ἀφοσιώσεως εἴς τι ἢ κακοποιήσεως, ὡς «ἐλάβωσες μὲ τὰ παιγνίδια» = ἔχεις λάβαν, σφοδρὰν ἐπιθυμίαν εἰς τὰ παιγνίδια, καὶ ἀφωσιώθης εἰς αὐτά, ἐγκαταλείψας πᾶσαν ἄλλην ἐργασίαν· καὶ «τί ἐλάβωσες μωρὲ ζαλοφτασμένο μὲ τὸ παιδί μου;» λέγει ἡ μήτηρ πρὸς παῖδα πειράζοντα ἢ ξυλίζοντα τὸν υἱόν της = ποίαν λάβαν κακοποιΐας ἢ ἐκδικήσεως ἔχεις; ἐκ τούτων λοιπὸν νομίζω, ὅτι τὸ λαβόνω παράγεται ἐκ τοῦ λάβα, καὶ σημ. κάμνω ἄλλον νὰ ἔχῃ λάβαν, οἵαν ἔχει ὁ λαβωμένος, ἢ ἔχω αὐτὸς λάβαν.

Λάγαγον, τό· πάθος τι ἢ μᾶλλον ἐξόγκωμα τῶν ἡμιόνων ὑπὸ τὴν γλῶσσαν· ὡς «τὸ μουλάρι ἔχει λάγανον καὶ νὰ πᾷς στὸν γύφτον νὰ τὸ κόψῃ» ἴδε τὴν λ. εἰς τὰ ἀρχαῖα Λεξικά.

Λακινιά, (λακέω, ληκέω, λακὴ καὶ λατ. lacinia)· λέγεται τὸ πλῆθος ἢ ἡ ἀγέλη τῶν ἡμιόνων καὶ ἵππων· ὡς λέγομεν «πήγαινε τὸ βόϊδι σὴν ἀγέλην» οὕτω καὶ «πήγαινε τὸ μουλάρι ἢ τ' ἄλογον στὴν λακινιὰν» = εἰς τὸ μέρος ἔνθα συναθροίζονται ὅλοι οἱ ἡμίονοι καὶ οἱ ἵπποι τοῦ χωρίου· καὶ «ἔφυγεν ἡ λακινιὰ ἢ ἀκόμα»; καὶ «ἔρχονται οἱ Βλάχοι λακινιὰ» = πλῆθος θορυβοῦν· καὶ «ἐκίνησαν οἱ γύφτοι καὶ ἦλθαν λακινιά»· ὅταν ἐν πανηγύρει σωρηδὸν περιέρχωνται τὰς οἰκίας.

Λαποῦδα, ἡ· τὸ τουρκ. τσουράπιον· εἶνε ἴσως ἡ λέξις λεπώδης, λαπώδης, λαπούδης, λαποῦδα· διότι καὶ τὸ λεπώδης = ὅμοιος μὲ λέπος, φλοῦδαν, δέρμα, περικάλυμμα.

Λασία, ἡ· θηλ. τοῦ λάσιος = πυκνὴ φραγὴ διὰ σχιστῶν ῥαβδίων πεπλεγμένη ἐν τοῖς τῶν οἰκιῶν διαχωρίσμασι.

Λέλε, παθημ. ἐπιφ. λύπης· ἐκ τοῦ Ἑλλην. ἐλελεῦ πολεμικοῦ ἐπιφωνήματος, ὅπερ παρ' Αἰσχύλῳ (Προμηθ. Δεσμ. 876) καὶ ὡς θρηνητικὸν εὑρίσκεται· οὕτω λέγομεν «λέλε μου (σου, του) τί ἔπαθα» = δυστυχία μου τί ἔπαθα· καὶ ἐν καιρῷ θρήνων «οὐούϊ, οὔϊ οὔϊ, λέλε μου», καὶ «τῆς ἀφῆκε τὸ λέλε καὶ τὸ ὤχ», ὅταν ἀποθανών τις ἀφήσῃ εἰς τὴν σύζυγόν του μεγάλην δυστυχίαν, ὥστε ν' ἀναγκάζηται καθ' ἑκάστην ν' ἀναφωνῇ «λέλε καὶ ὤχ»· καὶ ἐπὶ

Digitized by Google

κατάρας «νὰ σοῦ φέρουν τὸ λέλε» ἢ «νὰ σοῦ φέρουν τὸ λέλε ἀπὸ τὴν Πόλιν, ἀπὸ τὴν Βλαχίαν κτλ.» = νὰ σοῦ φέρωσι τὴν κακὴν εἴδησιν ἢ νὰ σοῦ ἀναγγείλωσι τὸν θάνατον τοῦ ἐν Βλαχίᾳ ἢ Κωνσταντινουπόλει οἰκείου σου, ἵνα θρηνῇς καὶ ἀναφωνῇς λέλε· ἐντεῦθεν καὶ ῥῆμα

Λελίζομαι, = λέγω πρός τινα λέλε του, ἑπομένως λυποῦμαι αὐτὸν δι' ἐπισυμβᾶσαν αὐτῷ δυστυχίαν.

Λιὰκ ἢ *λάκ* προφερομένου ὑγρῶς τοῦ λ· ἐπιφώνημα ἀποσροφῆς· παρὰ τοῖς ἀρχαίοις *λὰξ* ἐπὶ τοῦ ποδός· παρ' ἡμῖν *λιὰκ* ἐπὶ τῆς γλώσσης· ὡς «*λιάκ*, πῶς τὸ τρώγει αὐτὸ τὸ φαγεῖ» εἶνε τὸ στέλεχος ἐξ οὗ γίνεται τὸ λακέω, ληκέω, λάσκω.

Λιάκατον, τό· καὶ πλ. τὰ λιάκατα ἢ λάκατον καὶ λάκατα λέγονται ὅλα τὰ ἐντόσθια.

Μ.

Μαγάρα, νομίζω ἐκ τοῦ μάγος μαγάρα, ὡς τρόμος τρομάρα· σημ. βρῶμα, λέρα· εὔχρηστος ἡ λέξις ἐπὶ ὀνείδους κυρίως πρὸς παῖδας, ὡς «τί σοῦ ἔκαμα μωρὴ μαγάρα, καὶ μὲ χτυπᾷς» καὶ «εἶπα αὐτῆς τῆς μαγάρας νὰ πηγαίνῃ καὶ δὲν ἠθέλησεν»· ἐντεῦθεν καὶ

Μαγαρίζω κοινοτάτη λέξις σημαίνουσα μολύνω· ὡς «ἡ γάτα ἢ ὁ σκύλος ἢ ὁ ποντικὸς ἔφαγεν ἀπὸ τὸ φαγεῖ καὶ τὸ ἐμαγάρισε»· καὶ τροπικῶς «αὐτὴ ἡ νύφη μοῦ ἐμαγάρισε τὸ σόϊ (=τὸ γένος) ἢ τὸ παιδί μου»· καὶ παροιμία «ἢ δεῖρέ το τ' ἀρχοντόπουλον ἢ μὴ τὸ μαγαρίζῃς» λεγομένη πρὸς τοὺς ἐπιχειροῦντάς τι ἀλλ' ἐλλιπῶς ἐκτελοῦντας ἢ φειδωλοὺς περὶ τὴν δαπάνην φαινομένους· καὶ μέσον μαγαρίζομαι· ὡς «ἐμαγαρίσθη τὸ παιδί» = ἐμαγάρισεν ἑαυτὸ ἢ τὰ ἑαυτοῦ ἐνδύματα = ἐχέσθη.

Μανούσι(or), τό· πληθ. τὰ Μανούσια = ἄνθος· ὡς «πᾶμε νὰ μαζώξωμε μανούσια»· καὶ μεταφορικῶς «τί θέλεις μανουσιά μου;» λέγει ὁ πατὴρ πρὸς τὸ ἑαυτοῦ τέκνον = τί θέλεις εὐῶδες ἄνθος μου· καὶ ἡ ἀπολέσασα υἱὸν λέγει «μήπως ἤξερα ἀκόμα, τί ἄνθρωπος ἤθελε γένει, ἀλλ' ἕνα μανοῦσι εἶχα καὶ ἐγὼ καὶ τὸ μυρίζουμουν»· καὶ «μανοῦσι παιδί» = ὡραῖον, καθαρόν, ἢ ζωηρόν, ὡς τὸ εὔοσμον ἄνθος.

Μάρα, ἡ· (στέλεχ. τοῦ μαραίνω) = μάρανσις· «τὸ ἔχω μάραν καὶ καῦμὸν» = μαραίνομαι καὶ καίομαι, διότι πρὸ πολλοῦ ἐπιθυμῶν τι δὲν τὸ ἀπήλαυσα· καὶ «ἄρα μάρα στὰ καλά του», «ἄρα μάρα στὴν ὀμορφιάν» = ἀρὰ καὶ μάρανσις ἢ καταστροφὴ εἰς τὰ καλά του· καὶ = ἂς λείπῃ ἡ ὡραιότης, ἂς ἦνε γνωστικός, ἂς ἔχῃ ἄλλα προτερήματα ἀναγκαιότερα· καὶ χλευαστικώτερον ἐν Κ/πόλει «ἄρα μάρα καὶ μισὴ ποδάρα» = ἀρά, μάρανσις ἡμίσεος χωλότης αὐτῷ ἔστω.

Μάστακας, ὁ· = ἑλλ. Μάσταξ· λέγεται ἡ Ἀκρὶς, τὴν ὁποίαν συλλαμβάνοντα τὰ πτηνὰ προσφέρουσι διὰ τοῦ ῥάμφους των τοῖς ἐν τῇ φωλεᾷ ἀπτῆσι νεοσσοῖς, καὶ τρέφουσιν αὐτούς· ὡς «κύτταξε, πῶς τὸ πουλὶ ἅρπαξε τὸν *μάστακαν*»· καὶ «τὸ πουλὶ θέλει μάστακα» κυριολεκτικῶς μὲν=ὁ ἀπτὸς νεοσσὸς θέλει ἀκρίδα, δι' ἧς συνήθως τρέφεται, ἀλληγορικῶς δὲ σημαίνει γυναῖκα κλίνουσαν πρὸς συνουσίαν· καὶ παρ' Ὁμήρῳ ἀκρίδα σημαίνει

> ὡς δ' ὄρνις ἀπτῆσι νεοσσοῖσι προφέρῃσιν
> *μάστακ'* ἐπεί κε λάβῃσι, κακῶς δ' ἄρα
> οἱ πέλει αὐτῇ, (Ἰλιάδ. Ι. 324)

ἐπὶ τῆς αὐτῆς σημασίας μετεχειρίσθη τὴν λέξιν καὶ παρὰ τοῦ Ὁμήρου δανεισθεὶς τὴν εἰκόνα ὁ Θεόκριτος

«*Μάστακα* δ' οἷα τέκνοισιν ὑπορόφοισι χελιδὼν
ἄψορον ταχινὰ πέτεται, βίον ἄλλον ἀγείρειν»·

κακῶς ὅθεν οἱ Εὐρωπαῖοι ἐξηγοῦσι «μεμασημένην τροφήν».

Μπογονίκια (τὰ) (προφ. bογονίκια) ἀντὶ ἀπογονίκια· λέγεται οὕτω τελετὴ μετὰ τὴν βάπτισιν τοῦ πρωτοτόκου, ἀναλογοῦσα τοῖς τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων Ἀμφιδρομίοις· πρβλ. ἐνταῦθα λ. *γεμτσούργια*.

Μπορμπολογῶ· ἴδε πορπολογῶ.

Μπραπδῶ = πραπηδῶ = προπηδῶ κατὰ παραλλαγὴν τοῦ ο εἰς α καὶ σκληρὰν προφορὰν τοῦ π ὡς καὶ μπᾶ (bᾶ) — πᾶ, καὶ μπομπὼ (bobὼ) — πόποι, καὶ μπρούμυτα (bρούμυτα) — προύμυτα, καὶ μπογονίκια (bογονίκια) — (ἀ)πογονίκια.

Ν.

Ναμοκόπου καὶ *ναμκόπ'* κατὰ τὴν συνήθη τοῖς Ἠπειρώταις συγκοπήν· ἐπίρρ. = ἀδιακόπως ἀδιαλείπτως· ὡς «ναμκόπ' θὰ τρώς;» = ἀδιακόπως θὰ τρώγῃς; ὁ ἀοίδιμος Ἀσώπιος (Εἰσαγ. Ἑλλ. Συντάξ. σελ. 756 § 22) λέγει «μονοκόπου», ὅπερ ἐν Ἠπείρῳ παρεμορφώθη εἰς νομοκόπου (=ἀδιαλείπτως)· ἀλλ' ἴσως εἶνε καὶ νομοκόπου ὡς κατὰ νόμον κεκομμένον καὶ ὡρισμένον, καὶ κατὰ παραλλαγὴν τοῦ ο εἰς α

Digitized by Google

(ὡς καὶ εἰς τὰ ἐν ἀρχῇ τοῦ Α ἀναφερ.) ἐγένετο *ναμοκόπου, ναμοκόπ'*.

Νεροποτάω καὶ *Νεροποτίζω* = ποτίζω τι ἢ ὑγραίνω δι' ὕδατος, καὶ πίνω ἢ σύρω τὸ νερόν, ὡς τὰ εἰς ὑγρασίαν τιθέμενα πράγματα ἀπορροφῶσι τὸ ὕδωρ· καὶ ὁ Ὅμηρος εἶπεν, *οἰνοποτάζω*· ὡς

> Αἰνεία, Τρώων βουληφόρε, ποῦ τοι ἀπειλαί,
> ἃς Τρώων βασιλεῦσιν ὑπέσχεο *οἰνοποτάζων*,
> Πηλειάδεω Ἀχιλῆος ἐναντίβιον πολεμίζειν;
> (Ἰλιάδ. Υ. 83—85).

Ξ.

Ξεζωμίζω ἀντὶ ἐκζωμίζω = ἀπόλλυμι τὴν περὶ τὴν γεῦσιν ἡδύτητα· ὡς «ἐξεζούμισεν αὐτὸ τὸ φαγεῖ» = ἔχασε τὴν νοστιμάδα του.

Ξεορνεάζω (ἐκ καὶ ὄρνεον) = ποιῶ τινα περιφέρεσθαι ὡς ὄρνεον· ὡς «κάποιος τὸν ἐξεόρνιασε καὶ περπατεῖ σὰ χαμένος», ὅταν μάλιστα ὑποπτεύωσι, μὴ διὰ μαγειῶν διεστράφη ὑπό τινος ὁ νοῦς· καὶ μέσον *Ξεορνεάζομαι* = γίνομαι καθ' ὁλοκληρίαν ὄρνεον, ἑπομένως περιφέρομαι ὡς τὸ ὄρνεον, ὡς χαμένος, παραμελήσας τὰ καθήκοντα καὶ τὰς ὑποθέσεις μου· ὡς «τί ξεορνεάσθης ἔτσι καὶ δὲν σὲ μέλει γιὰ τὸ σπίτι σου»;

Ξούρας ὁ (προφ. ξιούρας = ξύρας, ὡς ἐπροφέρετο τὸ υ κατὰ τὴν κλασικὴν ἐποχὴν τῆς γλώσσης) λέγεται ὁ ἄσχημος τὴν μορφήν, ὁ κοῦφος, ἀναίσθητος = ξύρας ἢ ξυρίας· ὁ Ἰούλ. Πολυδεύκης (ὀνομ. Δ. 133) ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν τραγικῶν προσώπων λέγει «καὶ πρόσωπα τὰ μὲν τραγικὰ εἴη ἂν τάδε», *ξυρίας*, λευκός, σπαρτοπόλιος, μέλας ἀνήρ, ξανθὸς ἀνήρ, ξανθότερος· οὗτοι μὲν γέροντες, ὁ μὲν *ξυρίας* πρεσβύτατος τῶν γερόντων, λευκὸς τὴν κόμην, προσκείμεναι τῷ ὄγκῳ αἱ τρίχες· ὄγκος δέ ἐστι τὸ ὑπὲρ τὸ πρόσωπον ἀνέχον εἰς ὕψος λαβδοειδὲς τῷ σχήματι, τὸ δὲ γένειον ἐν χρῷ κουρίας ἐστὶν ὁ ξυρίας ἐπιμήκης ὢν τὰς παρειάς.

Ο.

Ὀβοριάζω ἐκ τοῦ *Ὀβορὸς* = ὀβορὸς λέγεται ὁ σωρός, ἡ στοῖβα τῶν ξύλων, καὶ τὸ μέρος τοῦ τοίχου, ἔνθα στοιβάζουσιν αὐτά· ἐν γένει δὲ = ἐπισώρευσις πολλῶν ὁμοίων πραγμάτων, καὶ ὀβοριάζω = κάμνω ὀβορόν· παράγεται ἐκ τοῦ ἀβαρὴς = μὴ προξενῶν βάρος ἢ ἀβαρὴς = ἔχων πολὺ βάρος; ἢ ἐκ τοῦ Λακωνικοῦ ὠβὰ = μέρος φυλῆς, φατρία, ἀγέλη, κοπάδι καὶ τότε γραπτέον *ὠβορὸς* ἀντὶ *ὠβαρὸς* καὶ *ὠβοριάζω* ἀντὶ *ὠβαριάζω* = ἐπισωρεύω, ἀλλὰ καὶ ὄϊς, ὄFις, Λατ. ovis = πρόβατον· καὶ τότε ὀβορὸς = ἀγέλη, σωρός.

Ὄκνα ἡ· κυκλοτερὲς τεμάχιον σανιδίου, ὅπερ σφραγίζον τὴν τῆς Βυτίνης ὀπὴν ἐπικαλύπτεται διὰ ῥητίνης.

Ὀκνός = ὀκνηρός, καὶ ἐπὶ ἀνθρώπων καὶ ζώων.

Ὀμπλὴ = ἴχνος· Ὁπλὴ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις λέγεται τὸ νύχι τῶν ζώων, ὁμπλὴ δ' ἐν Ἠπείρῳ λέγεται τὸ ἴχνος ὅπερ ἐπὶ τῆς χιόνος ἢ τοῦ ἐδάφους σχοιματίζει ὁ ποῦς τοῦ ἀνθρώπου ἢ τοῦ ζώου.

Ὀξέδρα· Ἑλλ. *ἐξέδρα* κατὰ παραλλαγὴν τοῦ *ε* εἰς *ο*, ὡς καὶ ὁρμηνεύω — ἑρμηνεύω, ὄζω — ἔζω, ὀχτρὸς — ἐχθρός· σημ. τὸ ἀναγκαῖον, τὸ μέρος τοῦ ἀποπάτου, ὅπερ συνήθως προσδιορίζεται ἐκτὸς τῶν δωματίων· νομίζω, ὅτι καὶ ὁ Εὐριπίδης ἐπὶ τῆς σημασίας ταύτης μετεχειρίσθη τὴν λέξιν εἰς (Ὀρές. 1430)

> ἔκλῃσε δ' ἄλλον ἄλλοσε στέγης·
> τοὺς μὲν σταθμοῖσιν ἱππικοῖσι,
> τοὺς δ' ἐν ἐξέδραισι,
> τοὺς δ' ἐκεῖσ' ἐκεῖθεν κτλ.

Π.

Παρατορῶ = ἀπόλλυμι τὰ ἴχνη, ἑπομένως ἐξίσταμαι ἀγνοῶν τί πρᾶξαι.

Πέτομαι = ἀφίπταμαι· ὡς «ὅσα πέτονται δὲν τρώγονται», ὡς καὶ παρ' Ὁμήρῳ, «βοτρυδὸν δὲ πέτονται ἐπ' ἄνθεσιν ἐαρινοῖσιν» (Ἰλιαδ. Β. 89)· καὶ μετοχὴ ἐπιθετικὴ μεταπεσοῦσα εἰς οὐσιαστ. πετούμενα (τὰ) = πτηνά· καὶ μεταφορ. *πέτομαι* = φαντάζομαι, ὑπερηφανεύομαι· ὡς «πέτεται στὰ πλούτη του», καὶ «τί πέτεσαι στὴν ὀμορφιάν σου καὶ λὲς δὲν εἶνε ἄλλη;» καὶ ὁ Ἀριστοφ. εἶπεν

> «ὑπὲρ ἑλλήνων πάντων πέτομαι
> τόλμημα νέον παλαμησάμενος.
> Τί πέτῃ; τί μάτην οὐχ ὑγιαίνεις;»
> (Εἰρήν. 93—95).

Πλησταῦρα ἡ· ἐκ τοῦ **πλησταύρω* (πίμπλημι), ὡς ἐκ τοῦ βρεκτὸς βρεχταῦρα· λέγονται τὰ ἐν τῷ στομάχῳ καὶ τοῖς ἐντέροις ὑγρὰ κόπρα· ὡς «ἄδειασε ταῖς πλησταύραις τοῦ πατσιᾶ καὶ

Digitized by Google

πλύνε τον καλὰ» = κένωσον τὰ ἐν τῷ στομάχῳ ὑγρὰ κόπρα καὶ πλύνε αὐτὸν καλῶς.

Πορπολογῶ (προφ. borbologῶ)· μετὰ τὸν τρυγητὸν τῶν ἀμπέλων μένουσιν ἄωροί τινες σταφυλαὶ ἢ καὶ ὥριμοι λησμονηθεῖσαι, αἵτινες καλοῦνται πορπολόγια (προφ. borbolόγια)· πτωχοὶ δὲ ἄνθρωποι περιερχόμενοι συναθροίζουσιν (πορπολογοῦσιν) αὐτάς· τοῦτο λέγεται πορπολογεῖν (borbologeῖν)· νομίζω, ὅτι εἶνε πορπολογῶ = συλλέγω πόρπας, μὲ τὰς ὁποίας ὁμοιάζουσι τὰ μένοντα ἄωρα *τσουνάρια*.

Προβοδειά } (ΠροΓοδῶ) = προπέμπω τινὰ
Προβοδῶ } ἀπερχόμενον εἰς τὴν ἀλλοδαπήν· καὶ προβοδεία τὸ διὰ τὴν προπομπὴν κανίσκι, τὰ ἄλλως κινήματα.

Προπόδι τό· καὶ πληθ. προπόδια = κοντὰ τσουράπια πλεκτὰ ἢ ἐκ χονδροῦ ὑφάσματος. ὁ Ἀσώπιος (Εἰσαγ. Ἑλλ. Συντ. σελ. 65 § 61 ά.) λέγει «κοντὰ τσουράπια μὲ κεντήματα εἰς τὸν γῦρον», διότι οὕτω τὰ φοροῦσιν εἰς τὰ Γραμμενοχώρια τῶν Ἰωαννίνων.

Πρόσβαρος, η, ον· ἐπιθ. πρόσβαρον νόμισμα λέγεται τὸ ἔχον περισσότερον τοῦ ἀπαιτουμένου καὶ τοῦ συνήθους βάρους· καὶ τοιαῦτα ἦσαν συνήθως τὰ ἄνευ γύρου παλαιὰ χρυσᾶ νομίσματα τὰ εὐκόλως κουρευόμενα· καὶ «τὸ σιτάρι ἐβγῆκε πρόσβαρον», ἤγουν ἐζυγίσθη δι' ἄλλου στατῆρος καὶ εὑρέθη περισσότερον ἢ βαρύτερον τοῦ ὁρισθέντος, καὶ ἀναλόγως τοῦ ὁποίου ἐπληρώσαμεν.

Ρ.

Ῥαντός, ή, όν· (ῥαίνω) = ὑδαρής, ῥοώδης ἀντιθέτως τοῦ πηκτοῦ· ὡς ῥαντὸς τραχανᾶς, ῥαντὴ φακῆ, ῥαντὸν φαγεῖ.

Ῥεύω (ῥέΓω)· μέλλ. ῥέψω, ἀόρ. ἔρρεψα. Ἑλλ. ῥέω· «τὸ παιδὶ ἔρρεψε τὸ κρασί»· καὶ ἔρρεψε τὸ κρασὶ μόνον του»· καὶ ἐπὶ κατάρας «νὰ σοῦ ῥέψουν τὰ μάτια»· καὶ «ἔρρεψε τὸ παιδὶ ἀπὸ τὸν χυμὸν» = ἔρρευσε τὸ παιδὶ ἀπὸ τὴν διάρροιαν»· καὶ ῥεύουν τὰ γεννήματα ὅταν παραγένωσι.

Ῥουσφάει· οὐδ. ἄκλιτον· = φαγωμένος ὑπὸ τοῦ ῥοός· = καταβρεγμένος· ὡς «ἐπῆγες καὶ χώθης σταὶς λάσπαις καὶ σταὶς νεροπάπαλαις καὶ ἔγεινες ῥουσφάει» κατεβράχης· καὶ παροιμία «ἂν δὲν γένῃς ῥουσφάει, δὲν τρὼς προσφάει» ἂν δὲν ἐργασθῇς, ἢ ἂν δὲν καταβραχῇς ἐργαζόμενος, δὲν ἀπολαμβάνεις, ὥστε νὰ τρώγῃς καὶ προσφάγιον.

Ῥουτί(ον) τό· = ὑποκάμισον· ἐκ τοῦ ῥυτὴρ ἢ ῥυτὸς = ἕλκυστός, διότι τὰ ῥυτία (ῥητία, ῥουτία) ἐσύροντο μέχρις ἐδάφους, ἅτε καὶ νῦν ἐν πλείστοις μέρεσι τῆς Ἠπείρου τῶν γυναικῶν μὴ φερουσῶν ἐσώβρακα· καὶ συνθ· παλαιορρούτι γυφτορρούτι, φειδορρούτι = σῦραρ.

Σ.

Σάλμα τό· ἐκ τοῦ ἅλμα ὡς καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις σάλος ἐκ τοῦ ἅλλομαι, καὶ σαλὸς ὁ τρελλός, ὁ τὰς φρένας ἁλλόμενος ἢ σαλευόμενος· καὶ ἅλλομαι sallio παρὰ Λατίνοις, καὶ ἕξ sex, καὶ ἕδρα σέδρα ἐν Ἠπείρῳ (ἴδε κατωτέρω). Σάλμα λέγεται τὸ στέλεχος τῶν γεννημάτων μετὰ τὴν ἐκκοπὴν τοῦ στάχυος· ὡς «ὅταν τσουλίσῃς βρίζαν, νὰ μοῦ κρατήσῃς ὀλίγο σάλμα γιὰ νὰ δέσω τ' ἀμπέλι»· ἐκ τούτου καὶ

Σαλματηρὴ ἡ· = καλύβη ἀγροτικὴ κατεσκευασμένη ἢ κεκαλυμμένη διὰ πολλοῦ σάλματος.

Σέδρα· (πρβλ. λ. *σάλμα*)· = ἕδρα = ἐνέδρα, ἐπιβουλή· ὡς «τὰ βόϊδια μας ἔχουν σέδραν» = ἀντιμάχονται· καὶ ὅταν ἀνὴρ τις χωρίσῃ τὴν γυναῖκά του καὶ νυμφευθῇ ἄλλην, ἡ χωρισθεῖσα λέγεται πρὸς τὴν δευτέραν σέδρα διότι ἀντιμάχεται πρὸς αὐτὴν καὶ θεωρεῖ ἑαυτὴν ὡς παρὰ τῆς δευτέρας ἀδικηθεῖσαν.

Σέμπρα = σύντροφος, συνεργάτης· ὁ ἕνα μόνον βοῦν ἔχων συντροφεύει μετ' ἄλλου ἐπίσης ἕνα ἔχοντος καὶ συνεργάζεται· ὁ εἷς λοιπὸν πρὸς τὸν ἄλλον λέγεται σέμπρα· ἐντεῦθεν καὶ ῥῆμα

Σεμπρεύω = κάμνω σέμπραν = συντροφεύω τὰ βόϊδια· ὡς «μὲ ποίαν θὰ σεμπρέψετε»· καὶ συνθ. ξεσεμπρεύω = διαλύω τὴν σέμπραν· καὶ παροιμία «ἐψόφησε τὸ βόϊδι, ἐξεσεμπρέψαμεν», λεγομένη ὅταν ἀποθανόντος τοῦ γαμβροῦ ἢ τῆς νύμφης, διαλύηται ἡ συγγένεια· ὅθεν τὸ σέμπρα = συμπεθέρα (διὰ βοῶν), καὶ σεμπρεύω = συμπεθερεύω.

Σιὰ = θεία, ἡ ἐκ πατρὸς ἢ μητρός. Σιὸς ἐλέγετο παρὰ τῶν Δακώνων ὁ θεός· καὶ «νὴ τὼ Σιὼ» = μὰ τοὺς θεούς (τοὺς Διοσκούρους).

Σίζανον· τό· = ῥαδιουργος, ὁ τὸν ἕνα κατὰ τοῦ ἄλλου ἐρεθίζων· ὡς «αὐτὸς εἶνε τὸ σίζανον». Σίζανον προσέτι λέγεται καὶ ἡ ἔρις αὐτὴ ἡ τοὺς ἀνθρώπους διαχωρίζουσα· ὡς «μὴν ἔρχεσαι σπίτι μου, καὶ βάνεις σίζανα» = ἔριδας, ῥαδιουργεῖς, καὶ οἱ ἄλλοτε ἐρίσαντες καὶ μετὰ ταῦτα ἀγαπηθέντες ἀδελφοὶ λέγουσιν, «ἂς ἔχῃ τ' ἀνάθεμα ὁποῦ μᾶς ἔβανε σὲ σίζανα».

Digitized by Google

Σκούλη, ἡ· τὸ μέρος τοῦ μαχαιρίου τὸ ἀντίθετον τῆς •κόψεως· οὕτω καὶ ἐπὶ πελέκεως καὶ σκεπάρνης καὶ τῶν τοιούτων· καὶ σκοῦλος συνώνυμον· αἱ λέξεις σκοῦλος καὶ σκούλη ὑποδεικνύουσιν, ὅτι ἐκ τοῦ σκέλλω ἐσχηματίσθη *σκόλος καὶ ἐν Ἠπείρῳ σκοῦλος· ἐκ δὲ τούτων σκολιὸς καὶ σκόλιον καὶ σκόλλυς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις· οὕτω «μὲ τὴν σκούλην χτύπα, νὰ μὴ ζουμπωθῇ τὸ μαχαίρι» = κτύπει μὲ τὸ ἀντίθετον μέρος καὶ οὐχὶ μὲ τὴν κόψιν, ἵνα μὴ συμπιεσθῇ τὸ μαχαίριον. Σκοῦλος δὲ λέγεται κυρίως τὸ ῥόπτρον τῆς σφύρας, τοῦ πελέκεως καὶ τῶν ὁμοίων· καὶ μεταφορ. «αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος θέλει μὲ τὴν σκούλην ἢ μὲ τὸν σκοῦλον, ἢ μὲ τὴν χοντρήν, διότι ἀλλέως δὲν καταλαμβάνει» = πρέπει νὰ τὸν ὁμιλῇ τις ὀρθὰ κοπτά, ὡς ὡμίλει ὁ ἀρχαῖος Φωκίων πρὸς τοὺς Ἀθηναίους.

Σκοῦλος, ὁ· ἴδε σκούλη.

Σοφίζω· = κάμνω τινὰ σοφόν, ἢ μᾶλλον κάμνω τινὰ νὰ ἐπινοήσῃ τι· ὡς «τί σ' ἐσόφισεν ὁ διάβολος;» καὶ μέσον· σοφίζομαι=μετὰ σοφίας ἐπινοῶ τι = ὡς «τί σοφίζεσαι αὐτοῦ;» πρὸς τὸν προσπαθοῦντα νὰ κατασκευάσῃ ἢ ἐπινοήσῃ τι ἄξιον προσοχῆς καὶ «τί σοφίζεται ὁ διάβολος μὴ νὰ σκάπτῃ μὴ νὰ κλαδεύῃ;» διότι τὸ κυριώτερον τῶν ἔργων ἐστὶ τὸ σκάπτειν καὶ κλαδεύειν, ὁ δὲ διάβολος μὴ ἔχων τοιαῦτα ἔργα ἐπινοεῖ (σοφίζεται) κακὰ καὶ ἔριδας διὰ τοὺς ἀνθρώπους· ἐπὶ ταύτης τῆς σημασίας μεταχειρίζεται τὴν λέξιν καὶ ὁ Ἀριστοφάνης

ἀλλ' ἀεὶ καινὰς ἰδέας εἰσφέρων σοφίζομαι·

καὶ

Χαρίεντά γ' ὦ πρεσβῦτ' ἐσοφίσω καὶ σοφὰ
(Ὄρνιθ. 1400)

καὶ

ἀλλότρια τοίνυν σοφίζῃ (Ἱππ. 299).

Σπαῖρα ἡ· ἐκ τοῦ σπάω ἢ σπαίρω· μεγάλη ὀπὴ τῆς γῆς ἢ βαθὺ ῥῆγμα αὐτῆς.

Σταχτολόγος = κοίλωμά τι ἐν τῷ βάθει τῆς καπνοδόχης ἢ τῆς ἑστίας χρησιμεῦον διὰ τὴν συλλογὴν τῆς στάκτης.

Στείβω· ἀόρ, ἔστειψα, πατῶ ἢ συσφίγγω, ἵνα ἐξέλθῃ τὸ ὑγρόν, ὡς «στείβω λεῖμόνι εἰς τὸ φαγεῖ», καὶ στείβω τὰ πλυνόμενα φορέματα, ἵνα στραγγίσῃ τὸ νερὸν καὶ ἐξέλθῃ τὸ ῥύπος, ὡς ἔστειβον αἱ ἀμφίπολοι τῆς Ναυσικάας

ταὶ δ' ἀπ' ἀπήνης
εἵματα χερσὶν ἕλοντο καὶ ἐσφόρεον μέλαν ὕδωρ,
στείβον δ' ἐν βόθροισι θοῶς ἔριδα προφέρουσαι.
(Ὁμήρ. Ὀδυσ. Ζ. 90—92).

Καὶ ἐν Ἰλιάδ. Α. 536.

στείβοντες νέκυάς τε καὶ ἀσπίδας=
πατοῦντες, τσαλαπατοῦντες τοὺς νεκροὺς καὶ τὰς ἀσπίδας.

Στράγγα· ἡ· Ἑλλ. στράγξ=ῥανίς· ὡς «οὔλο τὸ κρασὶ τό 'πιε, οὔτε στράγγα δὲν ἀφῆκε»= οὔτε κόμπον, οὔτε ῥανίδα· καὶ ἐν συμποσίοις πρὸς τὸν ἀκουσίως πίνοντα, ἵνα τὸν φιλοτιμήσωσιν οἱ συμπόται ὅπως τὸ πίῃ ὅλον, ᾄδουσι «τὸ πίν' ὁ Γιάννης (ὁ Κώστας κτλ.) τὸ κρασί, τὸ πίνει, καὶ στράγγα δὲν ἀφίνει.

Στρήουρας ἴσως ἐκ τοῦ στρήφω ἢ στρέφω· = πάσσαλος ἢ στύλος ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἁλωνίων ἐμπηγόμενος καὶ δύο περίπου πήχεις ἐξέχων, περὶ ὃν ἑλίσσεται χονδρὸν σχοινίον· ἐκ τούτου δὲ προσδεόμενοι οἱ ἵπποι ἢ οἱ ἡμίονοι καὶ περιστρεφόμενοι ἁλωνίζουσι τὰ γεννήματα.

Συμπῶ καὶ ἀσυν. συμπάω, κυρίως σημ. συνδαυλίζω, ὡς «σύμπα τὴν φωτιάν, νὰ γένῃ τὸ φαγεῖ γλήγορα»· «τώρα τὴν συμπῶ»· καὶ τροπικῶς=προτρέπω, παρακινῶ· ὡς «σύμπησέ τον καὶ σὺ νὰ τελειώσῃ ἡ ὑπόθεσίς μας»=παρακίνησέ τον· ὁ Κοραῆς (ἄτακτ. τόμ. Δ. σ. 547) παράγει τὴν λ. ἐκ τοῦ συμβάω.

Σῶκος (προφ. chῶκος, ὡς καὶ σῦκον chῦκον καὶ σηκόνω chηκόνω)· =ἰσχυρός, παλληκαρᾶς, ὡς καὶ παρ' Ὁμήρῳ, ἔνθα ἁπαντᾷ ὡς ἐπίθετον τοῦ Ἑρμοῦ.

Λητοῖ δ' ἀντέστη Σῶκος Ἐριούνιος Ἑρμῆς (Ἰλ. Υ. 72). ἐντεῦθεν, νομίζω, καὶ τὸ ἀλβανικὸν σώκιον = παλληκάρι, σύντροφος ἐν πολέμῳ, καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ Λατιν. socius.

Τ.

Τορὸς καὶ *τουρὸς*=ἴχνος ἀνθρώπου ἢ ζώου· ὡς «ἀκόμα φαίνεται ὁ τορὸς τοῦ λύκου»· καὶ «τὰ σκυλιὰ πῆραν τὸν τορὸν τοῦ λαγοῦ» = οἱ κυνηγητικοὶ κύνες ἠκολούθησαν τὰ ἴχνη τοῦ λαγοῦ· καὶ τροπικῶς «ἐπῆρε τὸν τορὸν τοῦ ἀδερφοῦ του» = ἠκολούθησε τὰ ἴχνη, τὴν διαγωγὴν τοῦ ἀδελφοῦ του· καὶ αἱ ὀνειδίζουσαι λέγουσιν ὡς κατάραν «κύτταξε τὸν πατέρα σου (ἢ τὴν ἀδελφήν σου ἢ τὴν μητέρα σου) 'π' νὰ τοῦ πάρῃς τὸν τορὸν» = παρατήρησον τὸν ἐστιγματισμένον διὰ τὴν κακήν του διαγωγὴν πατέρα σου, τοῦ ὁποίου τὰ ἴχνη εἶθε καὶ σὺ ν' ἀκολουθήσῃς.

Τσουχάλα ἀντὶ ἐξωχάλα. Τσουχάλα κάχτα, τὸ κάρυον τὸ εὐκόλως ἐξαγόμενον τοῦ πρασίνου φλοιοῦ καὶ μόνον πίπτον κατὰ γῆς.

Digitized by Google

Τυροκόμος=ὁ κατασκευάζων τυρί, καὶ παροιμία «ἔβαλον τὸν λύκον πειστικὸν (ἢ πηγικὸν) καὶ τὸν σκύλον τυροκόμον» λεγομένη ἐπὶ καταχραστοῦ διορισθέντος εἰς θέσιν τινὰ ἢ ἐμπιστευθέντος τι.

Φ.

Φάρσα· ἡ· Ἑλλ. φάρσος· = ταινία ἢ λωρὶς σανίδος ἢ πεταύρου τιθεμένη εἰς τὸν γῦρον τῆς ὀροφῆς τῶν δωματίων ἢ ἐπικαλύπτουσα τὰς χαράδρας τῶν σανίδων· καὶ ῥῆμα.

Φαρσόρω = τίθημι φάρσας.

Φεγγίτης κοινὴ λέξις σημαίνουσα μικρὸν παράθυρον, φωταγωγόν· λέγεται προσέτι ἐν Ἠπείρῳ καὶ σιδηροῦς τρίπους, ἐφ' οὗ καίεται τὸ δαδίον, ἵνα φέγγῃ.

Φειδορρούτι τό· Ἑλλ. σῦφαρ, τὸ ῥουτὶ ἢ ὑποκάμισον τοῦ φειδιοῦ· ἴδε καὶ ῥουτί.

Φόλω ἡ, γεν. —ους ἢ φώλω· ἐμπαικτικῶς λέγεται γυνὴ κοντὴ ἢ μικρόσωμος, ὡς τὸ φώλειον ὠὸν ἢ ὡς φολίς.

Φῦσα ἡ· ἢ ἄλλως φυσοῦνα ἢ φυσούνι(ον)· σωλὴν ξύλινος ἐξ ἀκταίας, εὑρίσκεται ἡ λέξις παρ' Ὁμήρῳ Ἰλιάδ. Σ. 468 καὶ 470.

Φῦσαι δ' ἐν χοάνοισιν εἰκοσι πᾶσαι ἐφύσων, καὶ σημαίνει, νομίζω, τὰ φυσερὰ τοῦ περικλυτοῦ ἀμφιγυήεντος Ἡφαίστου. Φῦσα λέγεται καὶ εἶδος παιδιᾶς, ἐν ᾗ κατασκευάζεται κοίλωμα μικρὸν ἐπὶ τῆς γῆς ἢ τοῦ σανιδώματος οἰκίας, οἱ δὲ μέλλοντες νὰ λάβωσι μέρος, κρατοῦσιν ἅπαντες ὁμοῦ βωλίσκους κηρίου καὶ ἀπολύουσιν αὐτοὺς συγχρόνως· ὁ παῖς δέ, τοῦ ὁποίου ὁ βωλίσκος κεῖται ἐγγύτερον τοῦ κοιλώματος ἄρχεται τῆς παιδιᾶς, καὶ ἂν διὰ τριῶν τοῦ ὄνυχος τοῦ ἀντίχειρος ὠθήσεων δι' ἕκαστον τῶν βωλίσκων συναθροίσῃ ἅπαντας ἐντὸς τοῦ κοιλώματος φυσᾷ καὶ λαμβάνει τοὺς ἐξερχομένους· μετ' αὐτὸν ἄρχεται ὁ πλησιέστερος.

Χ.

Χαβδόρω ἢ *χαυδόρω* = ἴσταμαι μὲ τὰ σκέλη ἀνοικτά· ὡς «τί χάβδωσες ἔτσι στὴ φωτιά;»=τί ἐκάθησας οὕτω μὲ τὰ σκέλη ἀνοικτὰ ἐν τῇ παρεστίᾳ;

Χαβδωτὰ ἐπιρρ.=μὲ τὰ σκέλη ἀνοικτά.

Χαβόρω ἢ *χαυόρω* (χάος, χάϜος, χαϜόνω) = ἀπερνῶ εἰς τὸ ζῶον τὴν χαβιὰν ἢ τὸν περὶ τὴν σιαγόνα βρόχον· καὶ μεταφορ. «ὁ θεὸς ἐχάβωσε τοὺς κλέπτας»=τοὺς περιώρισε, τοὺς ἐτύφλωσε.

Χνούμη ἡ (πρβλ. χνοῦς, χνοῶ ἐν τοῖς λεξ.) =λεπτὸν ἄχυρον.

Χουμπόρω (ἢ ἐκ τοῦ χώννυμι ἢ αὐτὸ τὸ κομβόνω) = χώνομαι ἐντός τινος, ὡς «ἐχούμπωσε τὸ ποδάρι μου εἰς τὸ χιόνι»· καὶ ἐπὶ ἀπειλῆς ἢ ἀποπομπῆς «δὲν πᾷς νὰ χουμπώσῃς;» =δὲν πηγαίνεις νὰ κρυφθῇς νὰ μὴ σὲ βλέπωσιν οἱ ἄνθρωποι;—

Χυμός = κίνησις, διάρροια ὡς «τὸ παιδὶ ἔχει χυμόν».

Ψ.

Ψητόβλημος ἢ ψητόβλιακος = λαίμαργος, ὁ οἱονεὶ ἐκ τοῦ πυρὸς ἢ τῆς χύτρας τρώγων ἢ ἁρπάζων τὸ φαγητόν, ἢ ὁ ψηνόμενον ἢ ζέον εἰσέτι τὸ τεμάχιον τοῦ κρέατος ἐν τῷ στόματι ἐμβάλλων.

Ψίκι ἀντὶ ὀψίκιον (obsequium) λέγεται ἐν Ζαγορίῳ ἡ γαμικὴ πομπή, ἡ συνοδία τοῦ γαμβροῦ ἢ τῆς νύμφης, παρὰ δὲ τοῖς Βυζαντινοῖς ἡ βασιλικὴ θεραπεία, ἴδε Κοραῆ ἄτακτ. Β. σελ. 393).

Ψολόγει ἢ ψολόγι· τό· = βλασφημία, ἢ ἀναθεματισμὸς τῆς ψυχῆς θανόντος.

Ψολογῶ = βλασφημῶ, καταρῶμαι, ἢ ἀναθεματίζω τὴν ψυχὴν θανόντος.

Β'.

Ὀνόματα Γυναικῶν (εἰς ω λήγοντα κατὰ σύγκρισιν πρὸς ἀρχαῖα).

Ἀγαθώ=Ἀγαθή, Ἀγαθονίκη (Κων/πολις) (1).
Ἀγγέλω = Ἀγγελική. (Ἤπειρος). (1)
Ἀργύρω. καὶ
Ἀργυρώ·
Βασίλω (Ἤπ).
Βγένω = Εὐγενία. (Η). καὶ
Βγένκω. (ἐν πλείστοις μέρεσι).
Γηνίκω = Ἀγγελική. Η.
Δέσπω. Η.
Διώχνω. φερώνυμον Η.
Ζαφειρώ. Κ.

---

(1) Χάριν συντομίας ἐν τοῖς λοιποῖς σημειοῦται ἡ μὲν Κωνσταντινούπολις διὰ μόνου τοῦ ἀρχικοῦ Κ, ἡ δὲ Ἤπειρος διὰ τοῦ Η.

Digitized by Google

Καλλούσιω. Η.
Κατερινιώ. Κ. καὶ Κατίνκω. Η.
Λένγω καὶ Λενιώ· κοινά.
Μαρουκώ. Κ.
Μέλπω = Μελπομένη· Κ.
Ξάντρω = Ἀλεξάνδρα. Η.
Ῥήνω. (= Εἰρήνη). Η.
Σιάφω (= Χρυσάφω, νομίζω) Η.
Σμαρὼ (= Σμαράγδα). Κ.
Σταμάτω. φερώνυμον (α)· Η.
Στάμω Η.
Ταρσώ. Κ.
Τσίβω· (= Παρασκευή). Κ.
Φρόσω (= Εὐφροσύνη) Η. καὶ Κ.
Φώτκω (= Φωτεινή). Κ.
Χάϊδω. Η. (1).

Σημ. 1. Τῶν ὀνομάτων τούτων τὰ μὲν ἀναφερόμενα εἰς τὴν Ἤπειρον κλίνονται οὕτως· ἡ Σταμάτω, τῆς Σταμάτους, τὴν Σταμάτω· ἡ Διώχνω, τῆς—ους τὴν—ω κτλ. τὰ δὲ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν οὕτως. ἡ Σμαρώ, τῆς Σμαρῶς, τὴν Σμαρώ, ἡ Μέλπω, τῆς Μέλπως, τὴν Μέλπω· οὐδὲν δὲ τούτων προφέρεται οὐδετέρως.

Σημ. 2. Εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἠπείρου ὑπάρχει ἐν χρήσει τὸ φερώνυμον ἢ ἐπώνυμον, ἤγουν ἡ δεισιδαιμονία, ὅτι τὸ ὄνομα ἔχει δύναμίν τινα, διό, ἂν μήτηρ γεννήσῃ δύο ἢ τρία κατὰ σειρὰν θήλεα, ὀνομάζει τὸ δεύτερον ἢ τρίτον Σταμάτω, ἵνα σταματήσῃ τὰ θήλεα ἢ Στασινήν, ἵνα γένηται, Στάσις τῶν κορασίων ἢ Διώχνω ἵνα διώξῃ τὰ θήλεα καὶ γεννηθῶσιν ἄρρενα· ἢ ἀποθνησκόντων τῶν τέκνων τινὸς λέγει τὸ μετὰ τὰ θανόντα Ζώην (ἐπὶ ἄρρενος) ἢ Πολύχρονον καὶ Ζωΐτσαν (ἐπὶ θήλεος)· ἂν δὲ τὸ φερώνυμον ἢ ἐπώνυμον διαψεύσῃ τὰς ἐλπίδας τῶν γονέων καὶ ἀποβῇ μινυνθάδιον, τότε τὸ μετὰ τὸν θανόντα Πολύχρονον, Ζώην ἢ Ζωΐτσαν τεχθὲν πρὸ τοῦ βαπτίσματος ἐκτιθεῖσι παρά τι πηγάδιον ἢ δημοσίαν καὶ κεντρικὴν ὁδόν· γυνὴ δέ τις συγγενὴς τοῦ βρέφους κεκρυμμένη ἐκεῖ που πλησίον καραδοκεῖ καὶ τὸν πρῶτον ἐλθόντα ἐκεῖσε καὶ συναντήσαντα τὸ βρέφος προσκαλεῖ ὡς ἀνάδοχον· ἐπισφραγίζει δὲ τὸ φερώνυμον ἢ ἐπώνυμον τὸ παρὰ τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν πρὸς τοὺς τοιαῦτα ὀνόματα (ἢ Μιχαὴλ) φέροντας Ἠπειρώτας λογοπαίγνιον τόδε.

« Δὲν μοῦ τῶβγαλες (τὸ παιδὶ) Ζῆσο(ν), γιὰ νὰ ζήσῃ καὶ Στέργιο(ν) νὰ Στεργιώσῃ, μοῦν τῶβγαλες Μουχάλη(ν) καὶ μοῦ χάλασες τὸ παιδὶ καὶ πά(γ)ει.

(ἴδε Λογοπαίγια ἀριθ. 7. ἐνταῦθα).

Νομίζω, ὅτι καὶ τοῦτο μνημεῖον προγονικόν ἐστι· διότι καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἡ Ἐνυὼ (Ὁμήρ. Ἰλ. Ε. 333 καὶ 592) ὠνομάσθη κατὰ Γαζῆν ἐκ τοῦ Ἐνύω (ἰ) = φονεύω, καὶ παρὰ Ῥωμαίοις Bellona ἐκ τοῦ bello (Martis socia) καὶ ἡ Κλωθὼ μία τῶν τριῶν Μοιρῶν ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦτο, διότι ἐπιστεύετο, ὅτι κλώθει τὸ νῆμα τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. καὶ παρ' Εὐριπίδῃ (Φοίνισσαι 633—638) εἰπόντος τοῦ Πολυνείκους.

. . . . . .

Οὐ γὰρ οἶδ', εἴ μοι προσειπεῖν αὖθις ἔσθ' ὑμᾶς ποτε· ἐλπίδες δ' οὔπω καθεύδουσ', αἷς πέποιθα σὺν θεοῖς τόν δ' ἀποκτείνας, κρατήσειν τῆς δε Θηβαίας χθονός.

Ὁ Ἐτεοκλῆς διατάττων αὐτὸν νὰ ἐξέλθῃ τῆς χώρας μετὰ χλεύης λέγει

Ἔξιθ' ἐκ χώρας· ἀληθῶς δ' ὄνομα *Πολυνείκην* πατὴρ ἔθετό σοι θεία προνοίᾳ *νεικέων* ἐπώνυμον.

Γ'.

Δημοτικὰ ᾄσματα.

Γαμήλια.

Θεσσαλία (Ῥαψάνη τοῦ Ὀλύμπου). (1)

1.

Στοὺ κὺρ Γαμπροῦ μας τὴν αὐλὴν
μεγάλος βρόντος γίνεται
βασιλουγυιὸς 'παντρεύεται
βασιλοκόρη 'παίρνει (ἐλλείπει).

---

(1) Ἀνάλογα τούτων ὀνόματα τῶν ἀρχαίων λήγοντα εἰς ω εἰσὶ τὰ ἑπόμενα. Γοργώ, Λωτώ, Ἐνοώ, (φερώνυμος), Θεανώ, Θεμιστώ, Ἰνώ, Καλυψώ, Κλωθὼ (φερώνυμος), Λητώ, Μελανθώ, Πηρώ, Πρωτώ, Σπειώ, Τυρώ, Φυλώ. κτλ.

(1) Ῥαψάνη πολίχνη τῆς Θεσσαλίας κειμένη εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ὀλύμπου ἡμίσειαν ὥραν περίπου ἀπέχουσα τῶν Τεμπῶν καὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ· κακῶς ὁ Passow (καὶ ὁ ἀκολουθήσας αὐτόν, ὡς φαίνεται, Χασιώτης) θέτει [αὐτὴν εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ὄσσης.

Digitized

2.

(Συγχρόνως).

Ἀγόρι συγκατέβαινε
ἀπὸ τὰ τριάκορφα βουνὰ
τὸ καλαμάρι στὸ πλευρὸ
τ' ἄλογο τὸ γλήγορο.
βουνά μου, χαμηλώσετε
δέντρα κορφαῖς ἀνοίξετε
νὰ διαβαίν' ἡ λαλίτσα μου
νὰ πάρῃ τ' ἀργυρᾶ κλειδιὰ
ν' ἀνοίξῃ τὴν κασσέλα μου
νὰ πάρω τὰ ρουχίτσια μου
νὰ στολισθῶ ν' ἀλλάξω
γαμπρὸς θέλω νὰ γένω
νύφη θέλω νὰ πάρω
Σκαφίδι μου καρύτικο καὶ σῆτα μεταξένια
Θὰ πρωτοκοσκινήσωμεν κουλούρια γιὰ τὸ γάμο.

3.

Συγχρόνως

Τοῦ κὺρ γαμπροῦ ἡ μάνα
ἀναβαίνει κατηβαίνει
καὶ τ' ἄστρι παραγγέλλει
φέξε φεγγάρι μ' φέξε
ἀπόψε κι' αὔρου-βράδυ
κι' ὅλην τὴν ἑβδομάδα
γαμπρὸς θέλω νὰ γένω
νύφη θέλω νὰ πάρω

4.

Κυριακὴ τοῦ γάμου, περὶ μεσημβρίαν ξυριζομένου τοῦ γαμβροῦ.

Ποῦ εἶσαι καῦμένη μάννα
νὰ μάσῃς τὰ μαλλιά μου
νὰ μὴ τὰ πάρουν ξένοι
καὶ μοῦ τὰ κάμουν μάγια

5.

Ἐνδυομένου τοῦ γαμβροῦ.

Φέρε μάννα μ', φέρε
τὰ ρουχίτσια μου
νὰ στολιστῶ ν' ἀλλάξω,
γαμπρὸς θέλω νὰ γένω
νύφη θέλω νὰ πάρω.

6.

Κυριακὴ τοῦ γάμου, χτενιζομένης τῆς νύμφης.

Ἔβγα μάννα μ' ἔβγα,
'ς τὸ παραθύρι ἔβγα
νὰ ἰδῇς τὸν ἥλιο,
πῶς τὸν δέρ' ἀέρας.
Ἔτσι δέρ' καὶ νοῦς μου,
πῶς θὲ νὰ μπῶ στὰ ξένα,
καὶ στὰ πεθερικά μου·
δὲ σ' ἔλεγα 'γώ μάννα μου,
μὴ στρώνῃς μὴ ξεστρώνῃς,
μὴ δέχεσαι τοὺς ξένους;
ξένος κόρη γυρεύει,
καὶ σὺ κόρη δὲν εἶχες
καὶ μέν' θέλεις νὰ δώσῃς
σὲ γέλασαν μαννά μου,
γιὰ μιὰ ζυγὴ σκουφούνια·
δός τα, μάννα μ' ὀπίσω,
γιὰ νὰ μὲ ξαγοράσῃς.

7.

Εὐθὺς μετὰ τὸ ἀρωτέρω.

Ν' ἀργυρό μου χτένι
νὰ σέρ' ἀγάλι' ἀγάλια
νὰ μὴ ἀράτσῃ τρίχα
τρίχ' ἀπὸ τὰ μαλλιά μου.
Ἐγὼ τὴν ἔχω χάρι
χάρ' ἀπὸ τὴ νουνά μου.

8.

Ἐνδυομένης τῆς νύμφης.

Δὲν σ' ἔλεγα 'γώ μάννα μου,
ποτὲς μὴ μαλωθοῦμε;
πῶς νὰ σᾶς 'πῶ, ἔχετε 'γειά;
Δὲν σ' ἔλεγα, πατέρα μου,
ποτὲς μὴ μαλωθοῦμε;
πῶς νὰ σᾶς 'πῶ, ἔχετε 'γειά;
Δὲν σᾶς ἔλεγ' ἀδερφάκια μ'
ποτὲς μὴ μαλωθοῦμε;
πῶς νὰ σᾶς 'πῶ, ἔχετε 'γειά;

Digitized by Google

9.

Πρὸς τὴν νύμφην.

Νύφη μ' σὰμ πᾷς στὴ πεθερὰ
καὶ σὲ ῥωτᾶσ' ἡ πεθερά,
«νύφη μου ποιὸς σὲ στόλισε;»
«ἡ μάννα μου μὲ στόλισε,
«τ' ἀδέρφια μου μ' ἁρμάτωσαν».

10.

Ἕτερον.

Τρέχουν τὰ νερά, τρέχουν κ' ἡ βρύσαις,
τρέχουν κ' οἱ ἄρχοντες νὰ ἰδοῦν τὴ νύφη,
τ' ἀρχοντόπουλα νὰ τὴν χτενίσουν,
κ' αἱ ἀρχόντισσαις νὰ τὴν στολίσουν·
βάνουν μάλαμμα, βάνουν ἀσήμι,
βάνουν τρεῖς θηλειαὶς μαργαριτάρι.

11.

Ὅταν ὁ παράνυμφος μετὰ τοῦ γαυβροῦ εἰσέρχηται νὰ ὑποδέσῃ τὴν νύμφην.

Μᾶς ἄργησεν ὁ κὺρ Γαμπρὸς
ὡς οὗ νὰ βάλ' τὰ ῥοῦχά του,
τὰ λινομεταξωτά του.

12.

Ὅταν ἡ νύμφη ἔφιππος ἀφικομένη ἔμπροσθεν τῆς ἐκκλησίας ῥίπτῃ τὰ μῆλα τῆς «Ἔριδος» (1).

Πέζα νύφη μ'πέζα,
πέζα δὲν πεζεύω,
τὸ τάγμα μου γυρεύω,
ὅτι ἔχω χάρι
χάρ' ἀπὸ τὸ νουνό μου.

13.

Πρὸς τὴν ἐκκλησίαν (2).

Μαρμαροκλησίτσαις ἀνοίξετε,
νἄρθ' ἡ συροποῦλα, νὰ βλογηθῇ,
πῶχει τρεῖς ἡμέραις, ποῦ περπατεῖ,
κι' ἄλλαις τρεῖς ἡμέραις, ποῦ καρτερεῖ,
κ' ἐκκλησιὰ δὲ βρίσκει νὰ βλογηθῇ.

14.

Ὅταν ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἀπερχόμενοι φθάσωσιν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ γαμβροῦ.

Ἔβγα, ἔβγα Σταυρομάννα,
νὰ σταυρώσῃς τὸν υἱγιόν σου (ὑϊό σου)
ποῦ σοὶ φέρει μιὰ περδίκα
μιὰ περδίκα, περδικοῦλα,
μὲ τὸ μέλι ζυμουμένη
μὲ τὸ ζάχαρι θρεμμένη.

15.

Πρὸς τὴν νύμφην.

Ἔμπα, ἔβγα, περδικοῦλα,
μέσ' τοῦ κὺρ γαμπροῦ τὸ 'σπίτι,
νὰ γεννήσῃς νὰ κλωσσήσῃς,
δώδεκα πουλιὰ νὰ βγάλῃς,
κι' ὅλα σερνικὰ νὰ εἶνε.

16.

Περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς Κυριακῆς πρὸς τῇ Δευτέρᾳ, διαρκούσης τῆς παρὰ τῶν γονέων τῆς νύμφης διανομῆς τῶν δώρων πρὸς τὸν γαμβρὸν, τὸν ἀνάδοχον καὶ τοὺς παρανύμφους ἄδοντας οὕτως·

Ἀκοῦς ἐσύ, κὺρ Νουνέ,
τὸ τί σὲ κράζ' ὁ σύντεχνος;= (σύντεκνος)
«νὰ πᾷς στὴμ Πόλι, καὶ νἀρθῇς,
» νὰ φέρῃς κλῆμ' ἁγιόκλημα,
νὰ στεφανώσῃς ἀντρόγυνο,
νὰ φκιάς τὰ στέφανα χρυσᾶ
καὶ τὰ κηριὰ 'π' ἀσήμια,
κι' αὐτὸν τὸν βαμβακόσπορο
σπειρὶ μαργαριτάρι.

17.

Ἀναχωροῦντος τοῦ ἀναδόχου περὶ τὴν αὐγὴν τῆς Δευτέρας.

Κάτσ' ἀφέντη μ' 'κόμ' ἀπόψε
'κόμ' ἀπόψε, κι' αὐροβράδυ.

(1) Ἡ νύμφη ἱστραμμένη πρὸς ἀνατολὰς καὶ οἱονεὶ ἀποχαιρετῶσα τοὺς νέους ῥίπτει πρὸς αὐτοὺς δύο μῆλα, τὸ μὲν πρὸς τὰ δεξιά, τὸ δὲ πρὸς τὰ ἀριστερὰ αὐτῆς· οἱ δὲ νέοι διαμάχονται τίς νὰ λάβῃ αὐτά.

(2) Ὁ κανδυλανάπτης δὲν ἀνοίγει τὴν ἐκκλησίαν, ἂν δὲν φιλοδωρηθῇ πρότερον.

Digitized by

κι' αὔρο πᾶς μὲ τὸ φεγγάρι,
ἔχω πέντ' ἀρνιὰ ψημένα
κι' ἄλλα πέντε σουβλισμένα.

—

Μυρολόγια.

1.

Εἰς υἱόν.

Ἤπειρος (Βίτσιον τοῦ Ζαγορίου).

Νεέ μου, Τί ἔχεις καὶ γογκᾷς καὶ βαρεαναστενάζεις;
μὴ νὰ ἡ πλάκα σοῦ βαρεῖ, μὴ νὰ τὸ μαῦρο χῶμα;
«κι' οὐδὲ τὸ χῶμα μοῦ βαρεῖ, κι' οὐδὲ ἡ μαύρη πλάκα,
»μοῦ βάρεσεν ἡ μάννα μου καὶ τὰ μικρὰ παιδάκια,
»ποῦ κλαίν καὶ δὲν λαρόνονται καὶ δὲν παρηγοριοῦνται».

2.

Μήτηρ ἀποτειρομένη πρὸς θυγατέρα χηρεύσασαν.

Ἤπειρος (Β. Ζ.)

Κι' ἄλλαις πολλαὶς κι' ἄλλαις καλαὶς καὶ ἄλλαις σὰν ἐσένα
ἐμεῖναν μὲ μικρὰ παιδιά, ποῦ 'ναι στὴ σαρμανίτσα·
τό 'να τὸ χέρι στὴν καρδιά, τ' ἄλλο στὴ σαρμανίτσα·
μοῦν δὲν σοῦ πρέπει γιὰ χηριά, χήρα καὶ χηροποῦλα
κάνε τὸν ἥλιο σκοτεινό, καὶ τὸ φεγγάρι μαῦρο,
νὰ τὸ φυλάξῃς τ' ἐρφανό, αὐτὸν τὸν κληρονόμον,
νὰ μὴ τὸ χάσῃς τὸ πικρό, τὸν μαῦρον κληρονόμον,
καὶ μὴ σοῦ πάρουν τὰ κλειδιά, σὲ διώξουν ἀχ' τὸ σπίτι.

3.

Εἰς κόρην πρὸ πολλοῦ θανοῦσαν.

Ἤπειρος (Β. Ζ.)

Τρεῖς νέοι τὸ πηνέθηκαν, νὰ βγοῦν ἀπὸ τὸν ᾅδη.
ἕνας νὰ βγῇ τὴν ἄνοιξι, κι' ἄλλος τὸ καλοκαίρι,
κι' ὁ τρίτος τὸ φθινόπωρον, νὰ βγοῦν ςὸν 'πάνω κόσμον.
Μιὰ κόρη τοὺς παρακαλεῖ μὲ χέρια σταυρωμένα.
5 « πάρτε καὶ' μὲν' ἀγόρια μου εἰς τὸν ἀπάνω κόσμον ».
« ἀχοῦν, βροντοῦν τὰ ῥοῦχά σου, καὶ λάμπουν τὰ μαλλιά σου ».
κι' ὁ Χάρος ἦταν πονηρὸς πάρα πολὺ μαργιῶλος,
πῆγε καὶ τοὺς καρτέρησε σ' ἕνα στενὸ σοκάκι.
τοὺς νεοὺς πιὰν' ἀχ' τὰ χέρια τους τὴν κόρ' ἀχ' τὰ μαλλάκια.

4.

Εἰς σύζυγον καὶ υἱὸν πρὸ πολλοῦ θανόντας.

Ἤπειρος (Β. Ζ.)

Πουλάκι 'βγῆκε ἀπὸ τὴν γῆ κι' ἀπὸ τὸν κάτω κόσμον.
εἶχε τὰ νύχια κίτρινα καὶ τὰ φτερά τσουγμένα.
οὐδ' εἰς κλαρὶ κ' οὐδ' εἰς κλαδὶ δὲν πά(γ)ησε νὰ κάτσῃ.
ἐπά(γ)ησε κι' ἀκούμπησε σὲ χήρας περιβόλι,
5 δὲν ἐλαλοῦσε σὰν πουλὶ κι' οὐδὲ σὰν χελιδόνι,
μοῦν ἐλαλοῦσε κι' ἔλεγεν ἀνθρώπινη λαλίτσα.
« νὰρθοῦν αἱ μάνναις γιὰ παιδιὰ κ' αἱ ἀδερφαὶς γι' ἀδέρφια.
« κ' αἱ δόλιαις αἱ νοικοκυραὶς γιὰ τοὺς νοικοκυραίους ».
Πάνουν αἱ μάνναις τὸ ῥωτοῦν κ' αἱ ἀδερφαὶς ξετάζουν.
10 Πές μας, πουλί, 'μολόγα μας ἀπὸ τὸν κάτω κόσμον ».
« τι εἶδα 'γώ, τι νὰ σᾶς 'πῶ, τι νὰ σᾶς 'μολογήσω· »
« ἐγὼ εἶδα τὰ μικρὰ παιδιὰ 'ψηλὰ στὰ κυπαρίσσια.
« παίζουν μὲ τὰ *χρυσόμηλα* νὰ λησμονοῦν ταὶς μάνναις.
εἶδα τοὺς νέους τοὺς καλοὺς σὰν πεῦκα κρημισμένους,
15 εἶδα ταὶς νέαις ταὶς ὄμορφαις σὰν λεύκαις κρημισμέναις,

Digitized by

ποῦ ῥεύουν τὰ ματάκια τους σὰν τὸ μαργαριτάρι,
τοὺς κόφτετ' ὁ ψηλὸς λαιμὸς ἀπανωθιὸ 'στὰ στήθια,
τοὺς κόφτονται τὰ χέρια τους ἀπανωθιὸ στὴ μέση,
ῥαγίζονται 'ς τὰ γόνατα, τσακκίζονται ς' τὴ ζῶσι.

5.

Ἐπὶ τοῦ νεκροῦ συζύγου.

Ἤπειρος (Β. Ζ.)

Μή νὰ δὲν ἔχεις νὰ σοῦ εἰπῶ λόγια καὶ μυρολόγια,
μουστάκι μου καραπογιὰ καὶ φρύδια μου γραμμένα,
καὶ νεό μου χαμπηλόζωστε 'ψηλ' ἀνασκουμπωμένε,
σὰν πρέπ' ἡ φοῦντα ἡ κόκκινη στὰ πράσινα λειβάδια,
ἔτσ' ἔπρεπες καλέ μου νιὲ στοὺς νιοὺς στὰ παλληκάρια.
Ὃ τίνος ἀφίνεις τὰ παιδιὰ καὶ τὴν κουρεμαδιά σου;
νιέ μου κι' ἂν εἶχες νὰ χαθῇς, κι' ἂν εἶχες νὰ 'πεθάνῃς,
δὲν ἔβγενες 'ψηλὰ ς' βουνὸ σὲ μιὰ καθάρια ῥάχι,
νὰ σύρῃς τὴν λαλίτσα σου ὅσω κι' ἂν ἠμποροῦσες,
« ποιὸς παίρνει νιάτα ὄμορφα καὶ κοντυλογραμμένα.
» ποιὸς παίρνει μέση γιὰ σπαθὶ καὶ πλάταις γιὰ ντουφέκι;
» ποιὸς παίρνει καὶ τὴ μαύρη μου καὶ τὴν κουρεμαδιά μου;
» ποιὸς παίρνει καὶ μικρὰ παιδιὰ, καὶ ποιὸς νὰ τὰ φυλάξῃ; »
ποιὸς παίρνει νιὰ καὶ νιούτσικη, καὶ χήρα δὲν μοῦ πρέπει, »
νὰ περπατήσω σιγαλά, μοῦ λὲν πῶς καμαρόνω'
νὰ περπατήσω γλήγορα, μοῦ λὲν ἄντραν γυρεύω.
Δὲν τὸ φτουρῶ τῆς μαύρης γῆς, καὶ δὲν τὸ ὑποφέρω,
νὰ πιῇς τοῦ τοίχου τὸ νερὸ τῆς πλάκας τὸ φαρμάκι.

6.

Εἰς θυγατέρα πεσοῦσαν ἐκ τῶν βράχων τοῦ Βοΐκου καὶ κατασυντριβεῖσαν.

Ἤπειρος (Καπέσσοβον Ζαγορίου).

Σείσου, λυγίσου, πέρδικα, τινάξου πελιστέρα,
οἱ φίλοι ποῦ 'ρθαν σπίτι σου, ἄλλη φορὰ δὲν ἤρθαν·
σήκου νὰ φέρῃς τὸ γλυκό, νὰ τοὺς φιλοτιμήσῃς,
ὅλα κακὰ 'ναι τὰ κακά, ὅλα δὲν εἶνε ὅμοια,
καὶ τὸ δικό σου τὸ κακὸ παρηγοριὰ δὲν ἔχει·
πῆρ' ἡ μάνα τὴν τσούπρα της, καὶ πῆγε γιὰ χορτάρι,
καὶ ἔμασαν καὶ σκόλασαν καὶ κίνησαν νὰ φύγουν·
ἐκεῖ τῆς ἐξεγλύστρησε καί τα ἔφυγ' ἀχ' τὰ χέρια,
κι' οὐδ' εἰς κρημὸν κι' ἀπόταπον εἰς τὰ ῥαδγιὰ τοῦ Βοΐκου (1).
Ἔφυγ' ἡ μαύρ' ἡ μάνα της στὸ αἷμα κυλιμένη,
γιατί τὴν εἶχε μοναχή, τὴν εἶχε κληρονόμα·
ἀπόμεινε στὸ σπίτι της κακὰ κι' ἀναγκημένη,
ἐσιάστισε ξελώλασε, δὲν ξέρει τί νὰ κάμῃ,
καὶ δὲν ἔχεί ἄλλο καλό, παρηγοριὰ δὲν ἔχει

7.

Ἐπὶ τοῦ υἱοῦ Εἰρήνης Γ. Βρουζάκη.

Ἤπειρος (Κ. Ζ.)

Κλάψατε τὸ Μαρνάτικον (2) τ' ἀρχοντικὸ τὸ σπίτι·
τί ἔμπαιναν, καὶ τ' ἔβγαιναν, καὶ τί ἐξεπεζεῦαν;
ἐκεῖ 'ταν τὸ κριτήριο 'ποῦ κρένονταν ὁ κόσμος,
καὶ τώρα ἐρημώθηκε, καὶ τώρα ἐρημάξε!
Ἐσκούριασαν αἱ κλειδωνιαίς, χορτάριασαν αἱ πόρταις!
σκούζουν τ' ἀχούρια γι' ἄλογα, νοντάδες γι' ἀφεντάδες·

(1) Βοΐκος (= Γοΐκος) εἶνε χάσμα μέγα μεταξὺ Βείτσης καὶ Καπεσσόβου, προελθὸν βεβαίως ἀπὸ ἐκρηξιν Ἡφαιστείου ἢ μέγαν σεισμὸν λαβόντα χώραν εἰς παναρχαίους χρόνους, ὡς κατὰ Ἡρόδοτον (VII. §. 129) ἐγένοντο καὶ τὰ ἐν Θεσσαλίᾳ Τέμπη.

(2) Μαρνάτικον. Ἐν Καπεσσόβῳ οἰκία Χριστοδούλου Μαρίνου, τοῦ ὁποίου θυγάτηρ ἦν ἡ κ. Εἰρήνη Γ. Βρουζάκη.

Digitized by

κλαίγουν καὶ τὰ λαγονικά, γιὰ τ' ὄμορφο
κυνήγι·
«νιέ μου ποῦ εἶν' ἡ κλίνη σου, τὸ ξυλοκρέβ-
βατό σου;
» καὶ ποῦ 'ναι κι' ὁ χρυσὸς τσελτές, ὁποῦ κοι-
μούσουν μέσα,
» 10. νὰ κάθηται ἡ μάνα σου, στὸ κορφοκέ-
φαλό σου,
» νὰ κάθηται κ' ἡ μαύρη σου τρογύρου 'λό-
γυρά σου,
» γιὰ νὰ κυττάζῃ τὰ νιάτα σου, νὰ λὲν τὰ
μοιρολόγια·
» ἐσύ 'θελες πέντ' ἀδερφαίς, καὶ δώδεκα 'ξα-
δέρφαις,
» καὶ νᾶναι καὶ πολίτισσαις, νᾶναι γραμ-
ματισμέναις,
» 15 γιὰ ν' ἀναγνώθουν τὰ χαρτιά, νὰ λέγουν
μοιρολόγια,
» παλληκαράκι μ' ὄμορφο κ' ἰδρομουστακια-
σμένο,
» ποῦ νὰ σειστῇς νὰ λυγιστῇς καὶ ποῦ νὰ κα-
μαρώσῃς,
» καὶ ποῦ νὰ βρῇς μακρὺν καμπὸν νὰ παίξῃς
τ' ἄλογό σου;
» ἐκεῖ τὸ λὲν στὸ χαλασμό, ὁποῦ χαλνοῦν
οἱ νέοι.

8.

Εἰς υἱὸν (καθ' ἣν στιγμὴν, χρουομένου τοῦ κώδωνος τῆς ἐκκλησίας, ἔρχονται οἱ ἱερεῖς νὰ παραλάβωσι τὸν νεκρόν.

Ἤπειρος (Β. Ζ.)

Τὸ τίνος εἶν' τὰ σήμαντρα, τίνος εἶν' αἱ καμπάναις;
«δικά σου εἶνε μάτια μου, δικά σου εἶνε γέμου (=υἱέ μου),
υἱέ μου (jέμου) δὲν σὲ ἀφίνομεν, τί νὰ ἦταν κἰ ὅ,τι νὰ ἦταν·
θέλα σὲ κλείσω στὸν ὀντᾶν μέσα στὸ μπογιασμένο·
γιὰ τί 'σαι νιὸς νὰ χαίρησαι, καὶ νεὸς νὰ καμαρώνῃς·»
«παρακαλῶ σε μαύρη γῆ κι' ἀραχνιασμένο χῶμα,
» σοῦ στέλνω ἕναν νεούτσικον, ἕνα παλληκαράκι,
» μὴ τοῦ χαλάσῃς τὴ θωριά, νὰ μή τον ἀσχημίσῃς,
» γιὰ τῶχ' ἡ μάνα τ' μοναχό, καὶ τῶχαν κληρονόμον,
» εἶχε καιρὸν γιὰ σιάσματα καὶ γιὰ ἀρραβωνίσια,
» σήμερα μᾶς ἐχάθηκε, σήμερα ὁλημέρα»,
» γι' ἀκοῦστε 'π' ἀναστέναξε, πολὺ τοῦ κακοφάνη·
» μάνα μου σὲ παρακαλῶ, πολὺ σὲ παραγγέλλω,
» νὰ μὴ μὲ κλαῖς τόσο πολὺ καὶ σὺ κ' αἱ ἀδερφαίς μου.

9.

Εἰς σύζυγον ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἀποθανόντα.

Ἤπειρος (Β. Ζ).

Ἰδὲς κακὸν ὁπώπαθε καὶ μέγα καταδίκι!
ἀπόμν' ὁ ξένος στὴν ξενιτιὰ καὶ στόν ξενον τὸν τόπον,
χωρὶς μαννοῦλα στὸ πλευρὸ γυναῖκα στὸ κεφάλι!
κλάψατε νεάτα ὄμορφα καὶ κοντυλογραμμένα,
5 ποῦ θὰ τὰ φάγ' ἡ μαύρ' ἡ γῆς καὶ τ' ἄλαλο τὸ χῶμα,
πῆρε τὴν πλάκα πεθερά, τὴ μαύρη γῆς γυναῖκα,
κι' αὐτὰ τὰ λιανολίθαρα οὖλα γυναικαδέρφια,
κλάψετε νεαὶς τὸν νεούτσικον καὶ ἰδικοὶ καὶ ξένοι,
γιάτ' ὁ καιρὸς ἀπέρασε, καὶ πιάνει καὶ χαλνάει,
10. Ἀράχνιασαν τὰ νεάτα του τὰ κοντυλογραμμένα,
καὶ ῥεύουν τὰ ματάκια του ἀπανωθιὸ στὸ στῆθος,
τοῦ κόφτονται τὰ πόδια του, τοῦ κόφτονται τὰ χέρια
τοῦ κόφτονται τὰ χέρια του καὶ γίνονται κομμάτια·
κλάψατε νεαὶς τὸν νεούτσικον, κλάψατε νεαὶς τὸν νέο,
15. 'π' ἀφῆκε τὴν γυναῖκά του χήρα καὶ χηροπούλα,
καὶ ἔχει καὶ μικρὰ παιδιά, ὅπου τὴν τριγυρίζουν,
«μάνα μ' τὸ ποῦ 'ν' ἀφέντης μας τὸ ποῦ 'ναι κι' ὁ πατέρας;.....
» ἂς λὲν ἂς λὲν, ψυχοῦλά μου, τὴν ἄνοιξι θὰ νά 'ρθῃ
» μαζῇ μὲ τοὺς συντρόφους του καὶ μὲ τοὺς συγγενεῖς του.

Digitized by Google

10.

Εἰς υἱόν.

Ἤπειρος (Β. Ζ.)

Τὸ τί 'ν' ἀχὸς ποῦ γίνεται καὶ ταραχὴ μεγάλη;
μὴ νὰ βουβάλια σφάζονται, μὴ νὰ θηριὰ μαλώνουν;
κι' οὐδὲ βουβάλια σφάζονται κι' οὐδὲ θηριὰ μαλώνουν,
ἐσφάχτ' ἕν' ἀρχοντόπουλο στὸν κόσμον ξακουσμένο.
Κ' ἦταν 'περήφανο πολύ, πολὺ καμαρωμένο,
τὸ δένδρι δένδρι περβατεῖ τὸ πυκνοφυτρωμένο,
νὰ μὴ τὸ κρούξ' ὁ κουρνιαχτός, νὰ μὴ τὸ κάψ' ὁ ἥλιος,
καὶ τώρα ποῦ κατήντησε μέσα στὴ γῆ τὴ μαύρη,
κ' ἔπιε τοῦ τοίχου τὸ νερὸ τῆς πλάκας τὸ φαρμάκι,
Καὶ κάνει νὰ συγυριστῇ, καὶ κόπηκε στὴ μέση,
καὶ ῥέψαν τὰ μαλλάκια του τρογύρου τὸ λαιμό του,
καὶ ῥέψαν τὰ ματάκια του σὰν τὸ μαργαριτάρι,
καὶ κόπηκαν τὰ χέρια του ἀπανωθιὸ στὰ στήθη.
καὶ πάν' καὶ ἡ μανοῦλά του στὸ δάκρυ φορτωμένη,
Παρακαλεῖ τοὺς χωριανοὺς κι' ὅλα τὰ παλληκάρια,
γιὰ νὰ μὴ παίζουν τὰ χαρτιὰ στὸμ πλάταν' ἀποκάτω.

11.

Ὅλος ὁ χορὸς τῶν συνοδευουσῶν τὸν νεκρὸν ἐντὸς τοῦ νεκροταφείου περὶ τὸν τάφον.

Ἤπειρος (Β. Ζ.)

Καλὴ'μερά σου μαύρη γῆ καὶ σένα μαῦ ρο χῶμα,
ἤρθαν αἱ μάναις γιὰ παιδιὰ κ' αἱ ἀδερφαὶς γι' ἀδέρφια,
αἱ μαῦραις αἱ κακόχηραις στὸ δάκρυ φορτωμέναις.

12.

Α'. Πρὸς χηρεύουσαν.

Ἤπειρος (ἄνω Σουδενὰ Ζαγορίου).

Κυρά μ' ὁποῦ εἶσαι στὸ θρονί, καταίβα παρακάτω,
καὶ κάτσε μὲ τοὺς ὀρφανούς, καὶ κάτσε μὲ ταὶς χήραις,
νὰ ἰδῇς τ' ἀξίζει ἡ χηριά, τ' ἀξίζει ἡ ὀρφάνια.

13.

Β'. Ἡ χηρεύσασα ἀποκρίνεται εἰς τὴν ἀγγέλλουσαν τὸν θάνατον τοῦ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἀποθανόντος συζύγου αὐτῆς.

Αὐτόθι.

Κακὰ ποῦ μὲ φαρμάκωσες μέσα στὰ φυλλοκάρδια,
μοῦ εἶπες κατέβ' ἀχ' τὸ θρανί, καὶ νἄρθω παρακάτω,
νὰ ἰδῶ τ' ἀξίζει ἡ χηρειά, τ' ἀξίζει ἡ ὀρφάνια:
ἐγὼ χήρα δὲ γένομαι, μὲ ταὶς χήραις δὲν πάνω·
«ἀφέντη μ' δὲν μπογιάζομαι, στὰ μαῦρα δὲν ἐμπαίνω.

14.

Α'. (Ἡ πρώτη, ἥτις εἶνε μήτηρ τῆς χηρευσάσης).

Αὐτόθι.

Κι' ἄλλαις πολλαὶς κι' ἄλλαις καλαὶς κι' ἄλλαις σὰν τ' ἐσένα
εἶπαν, χήραις δὲ γένονται, στὰ μαῦρα δὲν ἐμπαίνουν,
κάνε κεφάλι σίδηρο, καὶ τὴ λαλιὰ καμπάνα,
Δέσε τὸ κεφαλάκι σου μὲ δυὸ τριὰ μαντίλια.
καὶ δέσε καὶ τὴ μέση σου μὲ δυὸ τριὰ ζουνάρια,
γιὰ τί θὰ νά 'ρθ' ἡ ἄνοιξις θὰ 'ρθῇ τὸ καλοκαίρι,
νὰ 'μπαίν' οἱ νέοι στὰ κόκκινα κ' αἱ νεαὶς σὰ λουλουδάτα,
νὰ παίρνουν πράσινα κλουβιὰ νὰ πᾶν νὰ κυνηγήσουν.

Digitized by Google

15.

Β'. Ἡ χηρεύσασα ἀποτεινομένη πρὸς τὴν σκιὰν τοῦ θανόντος.

Αὐτόθι.

Ἀφέντ' μ' ἂν τοὔχες νὰ χαθῇς, κι' ἂν τοὔχες νὰ πεθάνῃς,
δὲν ἀνηβαίνεις σὲ βουνό, σὲ μιὰ καθάρια ράχη,
νὰ σύρῃς τὴ λαλίτσα σου, 'νόσῳ κι' ἂν ἠμποροῦσες,
Γιὰ νὰ πουλήῃς τὰ νεάτα σου κι' ὅλη τὴ λεβεντιά σου;
« ποιὸς παίρνει νεάτα ὄμορφα, νεάτα περιγραμμένα,
» ποιὸς παίρνει μέση γιὰ σπαθὶ καὶ πλάταις γιὰ ντουφέκι,
» ποιὸς παίρνει καὶ τὴ μαύρη μου μαζῆ μὲ τὰ παιδιά μου »

16.

Γ'. Ἡ μήτηρ τοῦ θανόντος.

Αὐτόθι.

Ἂς λέν, ἂς λέν, ψυχοῦλά μου, τοῦτος ὁ κόσμος ὅλος
χειμῶνας εἶνε κι' ἂς διαβῇ, κακὸς καιρὸς κι' ἂς πάνῃ
κι' ἀπὲ σὰν ἔρθ' ἡ ἄνοιξι, νἀρθῇ τὸ καλοκαίρι,
νὰ πρασινίζουν τὰ βουνά, νὰ λουλουδίζν οἱ κάμποι,
ἔρχεσαι, μάτια μ', ἔρχεσαι καὶ σύ, ποῦ νὰ εἶχα σκάσει,
νἄ σκαζα καὶ νὰ πλάνταζα γιὰ πάντα κι' ὅλο ἕνα.

17.

Δ'. Ἄλλη ὡς ἐκ μέρους τοῦ νεκροῦ ἀποκρίνεται πρὸς τὴν θρηνοῦσαν μητέρα.

Αὐτόθι.

Μάνα μ' πάρε τὴν ἔγνοια σου καὶ τὴν ἀπόφασί σου,
ἐγὼ ποτέμ' δὲν ἔρχομαι ποτέ μου καὶ ποτέ μου,
μάνα μ' δὲν μὲ λαλίζεσαι καὶ δὲν μὲ λεημονιέσαι,
ποῦ κόπηκα καὶ χάλασα μέσα στὴ γῆ τὴ μαύρη,
καὶ βέψαν τὰ ματάκια μου σὰν τὸ μαργαριτάρι,
καὶ πέσαν τὰ μαλλάκια μου τροῦρω τὸ λαιμό μου;

18.

Ε'. Ἡ ἀδελφὴ τοῦ θανόντος.

Αὐτόθι.

Δῶ 'ναι κορμιὰ νὰ σφάζωνται, νὰ κόφτωνται κεφάλια,
ἐδῶ θέλουν τὰ κλιάματα, τὰ μαῦρα μοιρολόγια,
ἐδῶ θέλουν πέντ' ἀδερφαὶς καὶ δώδεκα ξαδέρφαις,
καὶ νά 'ναι καὶ ἀνύπαντραις, νά 'ναι γραμματισμέναις,
γιὰ ν' ἀναγνώθουν τὰ χαρτιά, νὰ λὲν τὰ μοιρολόγια.

19.

Β'. Ἡ χηρεύσασα.

Αὐτόθι.

Ποῦ πᾷς ἀσήμι νὰ χαθῇς, λογάρι νὰ χαλάσῃς;
ποῦ πᾷς κλωνὶ βασιλικό, νὰ πέσ' ἡ μυρωδιά σου;
ποῦ πᾶς ἀγγελικὸ κορμί, ποῦ πᾷς καμαρωμένο;
ποῦ πᾷς κορῶνα τοῦ σπιτιοῦ νὰ πέσῃς νὰ πεθάνῃς;
καὶ χάλασες τὸ σπίτι μου, καὶ χάλασες καὶ μένα;

20.

Γ'. Ἡ μήτηρ τοῦ θανόντος. (1).

Αὐτόθι.

Μάτια μου Ἡλιογέννητε καλοσκαμαγκισμένε,
ποῦ νὰ σειστῇς νὰ λυγιστῇς νὰ ψηλοκαμαρώσῃς;

(1) Ἀπὸ τοῦ 12 μέχρις ἐνταῦθα εἰσὶ μυρολόγια συγχρόνως λεχθέντα καθ' ἣν σειρὰν κατεγράφησαν καὶ δὲν πρέπει νὰ χωρισθῶσι.

Digitized by Google

θέλεις νοντᾶν ἀπὸ γυαλὶ καὶ λόντσια 'πὸ κρυστάλλι,
νὰ στέῃς ὀρθὸς νὰ ζώνεσαι νὰ 'ψηλοκαμαρώνῃς,
Μάτια μ' ὄντας ἐχάνουσουν στὰ ἔρημα τὰ ξένα,
κ' ἔρριχνες τὰ χεράκια σου 'πὸ μιὰ μεριὰ στὴν ἄλλη,
κι' ὀντά ἤθελαν τὰ κλιάματα, τὰ μαῦρα μοιρολόγια,
νά ἦταν κ' ἡ κακομάνα σου κ' ἡ μαύρη σου ἀντάμα.

Δ'.

Λογοπαίγνια.

Παρονομασίαι ἢ Παραγράμματα.

Γαλλ. Calembours.

Πολλοὶ πιστεύουσιν, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ πρὸ πάντων ἡ κοινὴ ἥκιστα εἶνε προσφυὴς εἰς σχηματισμὸν λογοπαιγνίων ἢ τῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις γνωστῶν παρονομασιῶν καὶ παραγραμμάτων (1), ἅτινα παραλαβόντες οἱ Εὐρωπαῖοι ἐκαλλιέργησαν, καὶ ἀναλόγως αὐτῶν ἔγραψαν un million de Calembours. Πλανῶνται, νομίζω, οἱ τοιαῦτα φρονοῦντες, οἷαν πλάνην πλανῶνται καὶ οἱ μετὰ καταπληκτικὰ γεγονότα μὴ πιστεύοντες, ὅτι οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες φέρουσιν εἰς τὰς φλέβας των τὸ αἷμα ἐκείνων τῶν ἐν Μαραθῶνι, Θερμοπύλαις καὶ Σαλαμῖνι πεσόντων, εἰς τοὺς ὁποίους ὀφείλουσιν οὐ μόνον τὰ φῶτά των, ἀλλὰ καὶ τὴν ὕπαρξιν αὐτήν· πλανῶνται, λέγω, διότι καὶ παρὰ τοῖς ποιηταῖς καὶ συγγραφεῦσιν ἡμῶν ἁπαντῶσι τοιαῦτα καὶ παρὰ τῷ νῦν Ἑλλ. λαῷ οὐκ εὐκαταφρόνητα. Διὸ πρὸ τῆς κατατάξεως τῶν λογοπαιγνίων, ἅπερ συνέλεξα, ἐπιτραπήτω μοι, ἵνα εἴπω περὶ παρονομασίας καὶ παραγράμματος μικρά τινα, ἐξ ὧν καταφαίνεται ὅτι καὶ τῶν λογοπαιγνίων οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι γεγόνασι διδάσκαλοι.

Παρονομασία παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐλέγετο παιδιὰ ἐπί τινος ὀνομασίας, ἤγουν ἄλλο λέγειν καὶ ἄλλο ὑπαινίττεσθαι, ἢ μεταβολὴ κατὰ τὰ γράμματα λέξεως ἢ ὀνόματος, ἵνα διὰ ταύτης δώσῃ τις δευτέραν καὶ διάφορον ἔννοιαν χάριν ἀστεϊσμοῦ (parva verbi immutatio in litera posita)· καὶ Παράγραμμα ἐλέγετο ἡ προσθήκη γράμματος (1) ἢ τὸ γράφειν γράμμα ἢ λέξιν τινὰ ἄλλην ἀντ' ἄλλης παραδρομῆς ἕνεκεν ἢ ἀστεϊσμοῦ χάριν· καὶ τὰ τοιαῦτα λογοπαίγνια ὠνομάζοντο σκώμματα παρὰ γράμμα. Ἀριστοτέλ. Ῥητ. 3. 11. 6. ἐνταῦθα ἀνήκει καὶ τὸ γνωστὸν λογοπαίγνιον τῶν Ῥωμαίων, «Biberius Caldius Mero» ἀντὶ Tiberius Claudius Nero» σκωπτικῶς ἐκ τοῦ bibo, caldum καὶ merum, παρήλλαξαν οἱ σύγχρονοι τὸ ὄνομα τοῦ Καίσαρος Τιβερίου Κλαυδίου Νέρωνος, ὡς εἰ ἔλεγέ τις Ἑλληνιστί «Πότιος Θέρμου Ἀκρατίδης».

Ἕτερον εἶδος λογοπαιγνίων ὑπῆρχεν ἐν χρήσει παρὰ τοῖς προγόνοις ἡμῶν ὅταν λέξεις καὶ αἱ σημασίαι αὐτῶν ἀντιτάττωνται, μάλιστα ὅταν ἡ ἑπομένη λέξις ἔχῃ τὴν πρώτην ἢ καὶ τὰς δύο πρώτας συλλαβάς της ὁμοίας μὲ τὴν λήγουσαν ἢ καὶ παραλήγουσαν τῆς προηγουμένης λέξεως, ὡς τὸ τοῦ Δημοσθένους «Ἀμφίπολιν πόλιν ἡμετέραν» καὶ «Σαμία μία ναῦς» καὶ «τῶν μὲν Πρόθοος Θοὸς ἡγεμόνευεν» (Ὁμ. Ἰλιάδ. Β. 758), «λυγρὰ γράψας», «ἦλθε θέουσα», «βοήθεια θεία», καὶ ἄλλα πλεῖστα, ἅπερ δύναταί τις ν' ἀπανθίσῃ ἐκ τῶν ἀρχαίων πεζῶν καὶ ποιητῶν, καὶ δι' ὧν συνενουμένων μετὰ τῶν νεωτέρων δύναται νὰ πείσῃ τοὺς δυσπιστοῦντας, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἀρχαία καὶ νεωτέρα, ἐστὶ λίαν προσφυὴς εἰς σχηματισμὸν τοιούτων παιγνίων.

Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ μικρᾷ ταύτῃ συλλογῇ τῶν νεωτέρων λογοπαιγνίων κατετάξαμεν αὐτὰ εἰς εἴδη ὅσον ἐπέτρεπον τοῦτο αἱ μικραὶ ἡμῶν δυνάμεις καὶ τὸ στενὸν τοῦ χρόνου.

---

(1) Ἴδε ἔκθεσιν τῆς ἐπὶ τοῦ Ζωγραφείου Διαγωνίσματος ἐπιτροπῆς τοῦ παρελθ. ἔτους. Ἐφημ. «Νεολόγος» Κωνσταντινουπόλεως ἀριθ. 1350 καὶ 1351 ἢ Περιοδικὸν τοῦ Ἑλλ. Φιλλ. Συλλόγου τόμ. Ζ'. σελ. 232 β.

(1) Ὡς ἀντὶ νὰ εἴπῃ τις, κόλακος, λέγει, κόρακος· οὕτω καὶ νῦν ἐν Ἠπείρῳ ἀντὶ νὰ εἴπῃ, Κὺρ Κώστα, λέγει, Κὺρ Κλώστα, ὑπονοῶν τὸ κακέμφατον «κλῶσέ τα».

Α'. Εἶδος.

Λογοπαίγνια εἰς ὀνόματα ἢ ἐπαγγέλματα.

1.

Πρὸς Διδασκάλους.

Δάσκαλε Παπαχωνῆ,
ἡ Μανίκα σου κονεῖ,
τ' ἄντερά σου κρέμονται
καὶ σοῦ κακοφαίνεται. (1)

2.

Πρὸς τοὺς φέροντας τὸ ὄνομα Παναγῆς = Παναγιώτης.

Κωνσταντινούπολις.

Πανανῆ, Πανανῆ
τῆς καντήλας τὸ πανί,
'π' ἀναβαίνει ςτὸ τζιαμὶ
καὶ μαζεύει τσαγανοί (2).

3.

Πρὸς τοὺς φέροντας τὸ ὄνομα Γεῶργος = Γεώργιος.

Κωνσταντινούπολις.

Γεῶργο, Γεῶργο, Γεωργαντᾶ,
τὰ ποδάρια σου κοντά· —
μὴ τὸ λέτε βρὲ παιδιά,
νὰ σὰς δώσω λεπλεπιά (1).

4.

Πρὸς τοὺς φέροντας τὸ ὄνομα «Ἀλέξιος».

Κωνσταντινούπολις.

'Αλέτσι, Μαλέτσι
κομμάτι σκυλοπίτσι
τῆς 'Αλωποῦς τὸ πρόβατο
τοῦ Λύκου τὸ ποδάρι (2).

5.

Πρὸς τοὺς φέροντας τὸ ὄνομα «Βγένω» = Εὐγενία.

Ἤπειρος.

Βγένω, ντριβένω,
ἀπ' τὴμ πόρτα σου διαβαίνω,
τὸ σκυλί σου μ' ἁλυχτάει
ἄντρας σου μὲ πολεμάει (3).

6.

Πρὸς τοὺς 'Ηπειρώτας τοὺς φέροντας τὸ ὄνομα, Ζῆσος, Στέριος, καὶ Μιχαήλ.

Κωνσταντινούπολις.

Δὲν μοῦ τῶβγαλες τὸ παιδὶ *Ζήσω* γιὰ νὰ

---

(1) «Δάσκαλε παπαχωνῆ»· ἴσως ἄλλος γράψῃ, «παπᾶ, χωνί»· ὠνόμασε τὸν Διδάσκαλον Παπαχωνῆ, ὁ διδάσκαλος ἦτο παπᾶς (ἢ παππᾶς = ἱερεύς), καὶ ἡ μανίκα του (= ἡ χειρὶς) κονεῖ, καὶ «τὰ ἔντερά σου κρέμονται» = τὰ ζωνάριά σου κρέμονται, «καὶ σοῦ κακοφαίνεται» = κακῶς, ἄσχημα φαίνεται· τὸ λογοπαίγνιον τοῦτό ἐστι κοινότατον· ἀπαράλλακτα μὲ τὸ πλαστὸν ὄνομα «Παπαχωνῆς» εἶπε καὶ ὁ ἀρχαῖος κωμικός. ('Αριστοφ. Βάτραχ. 422—429).

(2) Παίζει μὲ τὰς λέξεις «Πανανῆ καὶ πανί»· ἀντὶ δὲ νὰ τὸν ὀνομάσῃ «Πανανῆ κουρέλλι» (=lambeau) = παλαιόπανον, τὸν λέγει πανὶ τῆς καντήλας, διὰ τοῦ ὁποίου σαρόνουσι τοὺς ἐπὶ τοῦ τεμένους τσαγανούς, ἢ κοχλίας ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον· ἢ Πανανῆ, κουρέλλι, φανταγμένε· καὶ τότε «ἀναβαίνει 'ς τὸ τζαμὶ» = φαντάζεται, καὶ «μαζεύει τσαγανοί» = μαζεύει τ' ἀνύπαρκτα, ἢ ὡς κοινῶς λέγομεν, κάμνει τὸ νερὸν σωρόν.

(1) Οἱ δύο πρῶτοι στίχοι λέγονται πρὸς Γεῶργον, οἱ δὲ δύο τελευταῖοι ὑποτίθενται λεγόμενοι παρὰ τοῦ Γεώργου· παίζει μὲ τὸ Γεωργαντᾶ καὶ κοντά· διότι πρῶτον τὸν λέγει Γεωργαντᾶν = μίγαν Γεῶργον καὶ ἔπειτα, «τὰ ποδάρια σου κοντά» = μικρομέγα, ὡς λέγουσιν ἐν Κ)πόλει, λεπλεπιὰ δὲ εἶνε τουρκικὴ λέξ. = τραγάλια, κοινῶς στραγάλια.

(2) 'Αλέτσι = 'Αλέξις (Λέτσιο ἐν 'Ηπείρῳ)· τὴν αὐτὴν δὲ λέξιν παρεγραμμάτισε διὰ προσθήκης Μ καὶ εἶπε «Μαλέτσι», ὅπερ ἴσως προσημαίνει κε= μαλαγμένε, μαραμένε, ὡς κομμάτι δέρματος σκύλου, (κομμάτι σκυλοπίτσι)· τῆς 'Αλωποῦς τὸ πρόβατο = πονηρέ, καὶ τοῦ Λύκου τὸ ποδάρι = κακοῦργε.

(3) 'Εν Ζαγορίῳ παίζουσι μὲ τό, Βγένω, ντρι-

Digitized by Google

ζήση καὶ *Στέριο* νὰ *στερεώση*, μοῦν τῶβγαλες *Μουχάλη* καὶ μοῦ *χάλασες* τὸ παιδὶ καὶ πάγει (1).

7.

Ἤπειρος.

Πῶς τὴν λέν, 'λέν' τὴ λέν.

Σταματᾶτε τὴ Σταμάτω, — νὰ ζήσῃς Ζωΐτσα, — ἔβγα Βγένω, δὲ βγένω, —πέτραις, Πέτρο, γιὰ τὸ κεφάλι σου (2).

βένω καὶ διαβαίνω· τὸ δὲ ντριβένω ἐσχηματίσθη ἀπὸ τὴν τουρκικὴν λέξιν ντριβένι = δημοσία ὁδὸς καὶ σημαίνει διακονάραν (= ἐπαίτειαν), ὡς κάθηνται συνήθως εἰς τὰς δημοσίας ὁδοὺς αἱ ζητιάνοι.

(1) Οἱ Ἠπειρῶται ἀποδιδόντες δύναμιν εἰς τὸ ὄνομα (ἐπώνυμον καὶ δυσώνυμον), ἀποθνησκόντων τῶν τέκνων των, ὀνομάζουσι τὸ μετὰ τὰ θανόντα Ζώην, Ζήσον, Ζωΐτσαν, ἵνα ζήσῃ, ἢ Πολύχρονον, ὅπως ὦσι πολλοὶ οἱ χρόνοι του (τὰ ἔτη του), ἢ Στέριον, ἵνα Στερεώσῃ· φαίνεται λοιπὸν ὅτι Ἠπειρώτης τις ὑπὸ τῆς δεισιδαιμονίας ταύτης κατεχόμενος παρεπονέθη πρὸς τὸν ἀνάδοχον διὰ τὸ δυσώνυμον Μιχαήλ, δι' οὗ ἀπεκάλεσε τὸν υἱόν του· τοῦτο δὲ ἀκούσαντες οἱ εὐφυεῖς Κωνσταντινουπολῖται μετέτρεψαν εἰς λογοπαίγνιον, λεγόμενον πρὸς πάντα Ἠπειρώτην καλούμενον Μιχαήλ ἢ καὶ Ζήσον ἢ Στέριον (Στέρjον)· παρεγραμμάτισαν δὲ τὸ Μιχαὴλ ἢ Μιχάλη εἰς Μουχάλη, ἵνα δείξωσιν ὅτι ὄντως ἡ λέξις ἐμπεριέχει τὸ «μοῦ χάλασες»· παίζουσι δὲ καὶ μὲ τὰς λέξεις «Ζήσος γιὰ νὰ ζήσῃ», «Στέρjος νὰ στερεώσῃ (Στέρjος νὰ στερjώσῃ)» καὶ «Μουχάλη, μοῦ χάλασες» πρβλ. καὶ τὰ περὶ τῶν ἐπωνύμων Σταμάτω, Διώχνω σημειωθέντα. Κατὰ τὸν παραγραμματισμὸν τοῦ Μιχάλη εἰς Μουχάλη ἀπαντῶσι πολλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις· οὕτω παρ' Ἀριστοφ.

ἀλλ' οὐχ οἷόν τε τὸν Παφλαγόν' οὐδὲν λαθεῖν·
ἐφορᾷ γὰρ αὐτὸς πάντ'· ἔχει γὰρ τὸ σκέλος
τὸ μὲν ἐν Πύλῳ, τὸ δ' ἕτερον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ·
τοσόνδε δ' αὐτοῦ βῆμα διαβεβηκότος,
ὁ πρωκτός ἐστιν αὐτόχρημ'ἐν Χάοσι,
τὼ χεῖρ' ἐν Αἰτωλοῖς· ὁ δὲ νοῦς ἐν Κλωπιδῶν.
(Ἀριστοφ. Ἱππ. 74—80).

«Χάονες ἔθνος τι τῆς Ἠπείρου· αἰνίττεται ἐνταῦθα τὸ χαίνειν· οὕτω δὲ καὶ τὸ Αἰτωλοῖς τὸ αἰτεῖν, καὶ τὸ Κλωπιδῶν τὸ τῶν Κρωπιδῶν, ὅς ἐστι δῆμος τῆς Λεοντίδος· οὕτω τῇ τῶν στοιχείων ἐναλλαγῇ παίζει.» (Δούκας) καὶ ἀλλαχοῦ ὁ αὐτὸς κωμικὸς παρῳδῶν στίχους τινὰς τοῦ Εὐριπίδου

«μή μοι φθονήσητ' ἄνδρες οἱ θεώμενοι
εἰ πτωχὸς ὤν, ἔπειτ' ἐν Ἀθηναίοις λέγειν
Μέλλω περὶ τῆς πόλεως, Τρυγῳδίαν ποιῶν.
(Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 497—9).

ἀντὶ νὰ γράψῃ τραγῳδίαν εἶπε τρυγῳδίαν = κωμῳδίαν ἕνεκα τρυγός, νέου οἴνου.

(2) Συμπεριέλαβον εἰς ἓν τὰ ἄλλως εὐνόητα ταῦτα λογοπαίγνια, ἵνα ὑποδείξω, πῶς ἐν Ἠπείρῳ τοὐλάχιστον παίζουσι πολλάκις μὲ τὰ ὀνόματα· καὶ τὸ μὲν «'λὲν' τὴν λὲν» = Ἑλένην τὴν λέγουσίν ἐστι κοινότατον· τὸ δὲ «ἔβγα Βγένω, δὲ βγένω» = Ἔξελθε, Εὐγενία, δὲν ἐξέρχομαι· ἀνάλογα τούτων ἁπαντῶσι παρὰ τῷ κωμικῷ τὰ ἑπόμενα·

«ὡς ἡδύς, ὦ Ζεῦ, καὶ τρία φέρων καλῶς.
ἡ Τριτογενὴς γὰρ αὐτὸν ἐνετριτώνισε».
(Ἀριστοφ. Ἱππ. 1187),

ἔνθα παίζει πρὸς τὰ τρία.
καὶ ἀλλαχοῦ ὁ αὐτὸς

«ὅτι τὰ παράνομα, τά τ' ἀνόσια, Θεὸς
ἀποτίνεται
παραχρῆμά τε τίνεται.» (Ἀριστ. Θεσμ. 684).

καὶ ἐνταῦθα παίζει μὲ τὰς λέξεις ἀποτίνεται καὶ τίνεται, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἀποτίνεται = ἀπαιτεῖ δίκην, τὸ δὲ = ἐπιφέρει τὴν τιμωρίαν,
καὶ πάλιν

«Ταλάντατ' ἀνδρῶν οὐχ ὑγιαίνειν μοι δοκεῖς,
πλυνόν με ποιεῖς ἐν τοσούτοις ἀνδράσιν,
ὄναιο μέν τ' ἄν, εἴ τις ἐκπλύνειέ σε.
(Ἀριστοφ. Πλοῦτ. 1060—1063)·

ἔνθα παίζει μὲ τὰς λέξεις, πλυνὸν καὶ ἐκπλύνειε. Ὁ νέος ἐπρότεινε τῇ γραῒ νὰ παίξωσι κομματάκι ζυγὰ ἢ μονὰ (βούλει διὰ χρόνου πρός με παῖσαι;) ἡ δὲ γραῦς μετὰ φιλαρεσκείας ἐρωτᾷ αὐτὸν «ποῖ τάλαν;... παιδιάν τινα;» εἰπόντος δὲ τοῦ νέου, «πόσους ἔχεις ὀδόντας», παρεμβαίνει ὁ Χρεμύλος — ἀλλὰ γνώσομαι κἄγωγ', ἔχει γὰρ τρεῖς ἴσως ἢ τέτταρας, — καὶ ἐπειδὴ ἔχασε ζητεῖ ὁ νέος νὰ πληρωθῇ (ἀπότισον, ἵνα γὰρ γομφίον φορεῖ)· μὴ ἀνεχομένη δὲ ἡ γραῦς τὴν προσβολὴν ἐπιπλήττει τὸν νέον λέγουσα — ταλάντατ' ἀνδρῶν... πλυνόν με ποιεῖς — ὁ δὲ νέος «καλὸ θὰ σοῦ ἔκαμνε ἂν σὲ ξέπλυνε κανείς», ἀποκρίνεται.

(1) Παρεγραμμάτισε τὸ, Μίχος εἰς, Μοῖχος = μοιχός, διότι καὶ ὁ λαγὼς μοιχός, ἐπεὶ τὰ μὲν τέτοκε, τὰ δὲ τίκτει, τὰ δὲ κύει.

8.

Πρὸς Μίχον = Μιχαήλ,

Ἤπειρος.

Μίχο σὲ λέν; (ἐρωτᾷ τις)· Μίχο (ἀποκρίνεται ὁ Μιχαήλ). Μοῖχο λὲν καὶ τὸ λαγὸ (ἐπαναλαμβάνει ὁ πρῶτος) (1).

9.

Β'. εἶδος.

Ἤπειρος.

Γειά σου, μωρὲ Γιάννη, καὶ τὴν εὐχή μου

Digitized

νά 'χῃς, καὶ τὸ κουτσοχούλιαρο ἀπὸ τὸ ζωνάρι νὰ μὴ σὲ λείπῃ (1).

10.

Πρὸς γυναῖκας πταρνυμένας.

Ἤπειρος.

Γειά σου καὶ χαρά σου, μιὰ μῦγα στὴ νουρά σου, νὰ σκάσ' ἡ πεθερά σου (2).

11.

Πρὸς ἀνθρώπους κούφους.

Ἤπειρος.

Νὰ σοῦ πάρουν οἱ γύφτοι τὸ κακό, καὶ σὺ τὴ βρεχτοῦρά των, ἢ καὶ σὺ νὰ τοὺς πάρῃς τὴ βρεχτοῦρά των (3).

12.

Ἤπειρος.

Πολλὰ τὰ χρόνια σου, Χρόνη, κι' ὀλίγαις ἡ 'μέραις σου (1).

13.

Ἤπειρος.

Παιδί μου καλομαθημένο μὲ τ' κόσμ' τὰ κομμάτια (2).

14.

Ἤπειρος.

Ἀρχοντόπουλο μὲ ταῖς ἴσκναις καὶ μὲ τὰ τειαφοκέρια (3).

15.

Ἤπειρος.

Ὥρα σου καλὴ κι' ὁ δρόμος σου γαϊτάνι (1).

---

(1) Παίζει πρῶτον μὲ τὸ «γειά σου — Γιάννη», ἔπειτα ἀφ' ἑνὸς μὲν εὔχεται τὸν Γιάννην νὰ ἔχῃ ὑγείαν καὶ τὴν εὐχήν του, ἀφ' ἑτέρου ὅμως καταρᾶται αὐτὸν λέγων, ἵνα μὴ τοῦ λείψῃ τὸ κουτσοχούλιαρον ἀπὸ τὸ ζωνάριόν του, δηλαδὴ πάντοτε νὰ εἶνε πτωχός, ὡς οἱ ἐπὶ μισθῷ ποιμένες ἢ ἀμπελοφύλακες (δραγᾶται) οἱ φέροντες ἐν τῷ ζωναρίῳ των οὐχὶ καλὸν κοχλιάριον ἀλλὰ κουτσοχούλιαρον· τὸ λογοπαίγνιον λέγεται πρὸς Ἰωάννην ἢ καὶ ἄλλον κατορθώσαντά τι ἐν καιρῷ διασκεδάσεων ἢ παιγνίων.

(2) Τὸ λογοπαίγνιον τοῦτο λέγει ἀνὴρ πρὸς γυναῖκα πταρνυμένην, μεθ' ἧς ἔχει πολλὴν οἰκειότητα· εὔχεται, ὅπως ὁ πταρμός της ἀποβῇ αὐτῇ πρὸς ὑγείαν καὶ χαράν, καὶ ἵνα ἀπολαύσῃ μίαν μυῖαν εἰς τὴν οὐράν της . . . Ἐπὶ τέλους τῇ εὔχεται ἵνα σκάσῃ ἡ πενθερά της, δηλ. ἢ νὰ σκάσῃ ἡ πενθερὰ ζηλεύουσα τὴν ὑγείαν καὶ τὴν χαράν καὶ τὴν ὑπὸ τὴν οὐρὰν μυῖαν τῆς νύμφης, ἢ ἁπλῶς τῇ εὔχεται, νὰ σκάσῃ ἡ πενθερά της, εὐχήν, τὴν ὁποίαν αἱ νύμφαι ἐνίοτε μετὰ χαρᾶς ἀκούουσιν ἐν Ἠπείρῳ καὶ πανταχοῦ· κατ' ἀρχαίαν δὲ δεισιδαιμονίαν ἐπικρατεῖ συνήθεια, ἵνα πταρνυμένου τινὸς λέγωσι πρὸς αὐτὸν οἱ παρόντες «γειά σου» ἢ πληρέστερον «γειά σου καὶ χαρά σου» = εἰς ὑγείαν καὶ χαρὰν σου ἔστω ὁ πταρμός σου· καὶ οἱ ἀρχαῖοι ὁμοίως ἔλεγον «Ζεῦ σῶσον»· ἀλλὰ καὶ ὅταν διηγουμένου τινὸς πταρνυσθῇ ἕτερος, ὁ διηγούμενος, ἐν Ἠπείρῳ τοὐλάχιστον, λέγει «'γειά σου κι' ἀλήθεια λέγω» = εἰς ὑγείαν σου ἔστω ὁ πταρμὸς καὶ ἀληθειαν λέγω ὑπὸ τοῦ πταρμοῦ σου ἐπιβεβαιουμένην, οὕτω καὶ παρ' Ὁμήρῳ «οὐχ ὁράᾳς ὅ μοι υἱὸς ἐπέπταρε πᾶσιν ἔπεσσιν;» (Ὀδυσσ. P. 545) καὶ παρὰ Θεοκρίτῳ «Σιμιχίδᾳ μὲν ἔρωτες ἐπέπταρον» (Εἰδ. Z. 96) καὶ «Ὄλβιε γάμβρ' ἀγαθός τις ἐπέπταρεν . . . » (Εἰδ. 14. 16.)

(3) Πρβλ. λ. Βρεχτοῦρα ἐν τῇ γλωσσ. ὕλῃ· ἐνταῦθα εὔχεται, οἱ Γύφτοι νὰ 'πάρωσι πᾶσαν δυστυχίαν (τὸ κακό του), καὶ εἰς ἀνταλλαγὴν αὐτὸς νὰ λάβῃ τὴν βρεχτοῦραν τῶν Γύφτων· διότι συνήθως ἡ εὐτυχία τούτων εἰς τοιαῦτα περιορίζεται.

(1) Παίζει μὲ τὴν λέξιν «χρόνια (=ἔτη), καὶ Χρόνης (=Πολύχρονος, κύριον)· ἐνῷ δὲ τὸν εὔχεται πολλὰ τὰ ἔτη του, τὸν καταρᾶται, ἵνα ὀλίγαι ὦσιν αἱ ἡμέραι του.

(2) Λέγεται χλευαστικῶς πρὸς Μητέρα, ἥτις καὶ τοι διὰ ξένου ἄρτου διαθρέψασα τὸν υἱὸν αὐτῆς ἀποκαλεῖ ὅμως αὐτὸν παιδὶ καλομαθημένον, ἀντὶ ταλαίπωρον· διότι πᾶν ἄλλο εἶνε τὸ διατρέφειν μὲ τὰ κομμάτια τοῦ κόσμου ἢ καλομαθημένον.

(3) Λέγεται χλευαστικῶς πρὸς νέους προσποιουμένους ἢ θέλοντας θεωρεῖσθαι εὐγενεῖς καὶ τοι μηδεμίαν εὐγένειαν καὶ ἀνατροφὴν ἔχοντας· ἔγραψα Ἴσκνα ἐκ τοῦ ἰσχνός, ἰσχνή, ἴσχνα, ἴσκνα. Ὁ Σ. Δ. Βυζάντ. λεξ. καθομ. γράφει ἴσκα καὶ ὔσκα (amadon)· τειαφοκέρια δὲ = θειαφοκήρια, δι' ὧν ἤναπτον πῦρ πρὸ τῆς ἐφευρέσεως τῶν πυρείων· ὅθεν ἀρχοντόπουλον μὲ τὰς Ἴσκνας καὶ μὲ τὰ θειαφοκήρια = ἀρχοντόπουλον ξεπεσμένον ἢ χαμερπές, διότι τ' ἀρχοντόπουλα δὲν φέρουσι μεθ' ἑαυτῶν πυροβόλους, Ἴσκνας καὶ θειαφοκήρια.

(4) Εὐχὴ καὶ κατάρα συγχρόνως πρὸς φεύγοντα ἢ ἀπειλοῦντα ἀπελθεῖν· καὶ εὐχὴ μέν, διότι λέ-

Digitized by Google

16.

Ἤπειρος.

Καλῶς ἦρθες, (ἢ καλῶς ὀρθὸς) ἢ καλῶς ὡρίσετε, πάντα νὰ πᾷς καὶ νά 'ρχησαι κ' οἱ δρόμοι νὰ μὴ σὲ λείπουν (1).

Γ'. εἶδος.

17.

Ἤπειρος.

Κούρη — κουρημάδι, μπάκακα κατσίκω (2).

18.

Ἤπειρος.

Τρὼς παππᾶ παχειὰ φακή; (ἢ παχὺ πατσιᾶ; (3).

19.

Τίδες ἴδες μὲ κατσίκια; (4).

γει πρὸς τὸν ἀπερχόμενον «ὥρα σου καλή, ἂν φύγῃς, καὶ ὁ δρόμος σου ἔστω εὐθὺς καὶ ἄνευ ἀνωμαλιῶν, ὡς εἶνε εὐθὺ τὸ γαϊτάνι (=σηρικὸν πλέγμα)· κατάρα δέ, διότι=ὥρα σου καλὴ καὶ ὁ δρόμος σου στενός, ὡς τὸ γαϊτάνι.

(1) Λέγεται πρὸς τοὺς ἐκ τοῦ ταξειδίου ἐρχομένους ἀντὶ εὐχῆς· τὸν εὔχεται νὰ πηγαίνῃ καὶ νὰ ἔρχηται, ἀλλὰ διὰ τῆς εὐχῆς αὐτῆς καὶ τὸν καταράται συγχρόνως, οὐδέποτε νὰ σχηματίσῃ χρηματικὰ κεφάλαια, ὥστε ν' ἀποκατασταθῇ παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ του.

(2) Παίζει μὲ τὴν ἐπανάληψιν τῆς συλλαβῆς κα· ἴσως τοιοῦτόν τινα σκοπὸν εἶχον καὶ οἱ παρὰ τῶν κωμικῶν χλευασθέντες Εὐριπίδης «ἔσωσά σ' ὡς κ. . . . (Μήδ. 476), καὶ Σοφοκλῆς «τυφλὸς τά τ'. . . .» (Οἰδ. Τυρ. 371)· ὁμοιάζει προσέτι τὸ λογοπαίγν. τοῦτο «μπάκακα κατσίκω» μὲ τὰ τῶν ἀρχαίων «βοήθεια θεία», «Σαμία μία ναῦς» καὶ «Πρόθοος Θοός»· τὸ δὲ μ π ά κ α κ α, πρέπει νὰ γραφῇ ἐν διαστάσει = μπᾶ κακὴ κατσίκω, ἢ εἰς μίαν λέξιν καὶ τότε = βάτραχος· διότι τὸ λογοπαίγνιον λέγεται πρὸς παῖδας ἐν χρῷ τὴν κόμην κεκαρμένους.

(3) Πρβλ. τὴν προηγουμένην σημείωσιν.

(4) Λέγεται, ὅταν τις ἐπικαλούμενος ἄλλον μάρτυρα ἐρωτᾷ αὐτὸν «ἴδες, ἴδες;» ναί, ἀποκρίνεται χλευαστικῶς ἢ ἀστεϊζόμενος ἐκεῖνος ἢ ἄλλος τις,

Δ'. Εἶδος.

20.

Ἤπειρος.

Γιὰ στρεῖψε τὸ μουστάκι σου σὰν τό 'χες ἀπὸ τώρα. (1).

21.

Ἤπειρος.

Ἐρημά μου νεάτα καὶ ποῦ τσυγαρίζεσθε!

22.

Ἤπειρος.

Ἐγὼ μὲ τὸ βῆχα κι' ὁ ἄντρας μου μὲ τὸ συνάχι κακὰ περάσαμεν ἀπόψε.

23

Ἤπειρος.

Ἐγώ-μαρε, Ἐγώμαρε; (2)

Σημ. καὶ ἄλλα τινὰ εἴδη λογοπαιγνίων ὑπάρχουσιν· ὡς π.χ. λέγει τις καταρώμενος ἄλλον «νὰ σοῦ βγοῦν τὰ 'μάτια». «ἔπειτα θὰ σὲ βλέπω χωρὶς 'μάτια» ἀποκρίνεται ὁ ἕτερος, ὅπερ σημαίνει καὶ «νὰ βγοῦν τὰ ἰδικά σου καὶ νὰ σὲ βλέπω μὴ ἔχοντα ὀφθαλμούς»· καὶ ταῦτα μέν εἰσι τυπικὰ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον· ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ ἔκτακτα, διότι καὶ ὁ κοινότατος τῶν Ἑλλήνων καὶ ὁ σπουδαῖος παίζει πολλάκις μὲ τὰς λέξεις καὶ φράσεις· οὕτω π. χ. πρό τινων μηνῶν ἐν Κ/πόλει ὑπηρέτριά τις εὐειδὴς φιλοκάλως ἐνδυθεῖσα ἡτοιμάζετο νὰ ἐξέλθῃ·

«γίδες ἴδες μὲ κατσίκια·» = αἴγας ἴδες μὲ κατσίκια.

(1) Ὁμοιάζει μὲ τὸ τῶν ἀρχαίων «ἐκ κυμάτων γὰρ αὖθις αὖ γαλῆν ὁρῶ» (Ἀριστοφ. Βάτραχ. 303), ὅπερ ὁ κωμικὸς παρῴδησεν ἐκ τοῦ Εὐριπίδ. Ὀρέστ. 270.

(2) Παραπονεῖταί τις π. χ. πρὸς ἄλλον, ὅτι τὸν ἠδίκησεν, ἢ τὸν ἐκατηγόρησεν· ἐκεῖνος δὲ ἀποκρινόμενος λέγει ταχέως προφέρων «ἐγώ-μαρε, ἐγώμαρε;» ἔνθα παραγραμματίζει τὸ μωρὲ εἰς μαρέ, ἵνα σημαίνῃ = ἐγὼ μωρὲ καὶ αἴ γόμαρε = αἴ ὄνε.

Digitized by Google

ὁ δὲ ὑπηρέτης τῆς αὐτῆς οἰκίας μὲ φιλάρεσκον ὄμμα ἀτενίζων αὐτὴν λέγει.

« Σὰμ μία Κυρία εἶσαι τώρα Μαρία ».

« Ὄχι, Κύριε, (λέγει ἡ Μαρία) δὲν εἶμαι Σαμία, εἶμαι Ἀνδρία » (= δὲν εἶμαι ἐκ τῆς Σάμου, ἀλλ' εἶμαι ἐκ τῆς Ἄνδρου) « μπᾶ ἀνδρεία ἡ Μαρία· καὶ ποῦ ἔδειξες τὴν ἀνδρίαν σου»; ἐπανέλαβεν ὁ ὑπηρέτης.

Καὶ ἐν Ἰωαννίνοις ποτὲ ὁ ἐξ ἄνω Σουδενῶν μακαρίτης Μεντερλῆς «ἠλέησα τὰ ἐλέη καὶ ἔγεινα ἄξιος ἐλέους» (1) ἐφώναζε, διότι δανείσας τοὺς ἐπιτρόπους τῶν ἐλεῶν δὲν ἠδύνατο ν' ἀποσπάσῃ τὰ χρήματά του.

Τὰ ὀλίγα ταῦτα ἀρκοῦσι, νομίζομεν, πρὸς ἀπόδειξιν, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀρχαία τε καὶ νεωτέρα ἐστὶ λίαν προσφυὴς εἰς σχηματισμὸν λογοπαιγνίων.

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΠΑΓΟΥΝΗΣ.

Γενικὴ σημείωσις τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς.

Καί τοι ἐνιαχοῦ τῶν διαφόρων τούτων ἐκδιδομένων Συλλογῶν παρετηρήθησάν τινα ἐν ὑποσημειώσεσιν ὑπὸ τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς, οὐχ ἧττον ὅμως ὁ ἀναγνώστης θέλει παρατηρήσει καθόλου ὅτι πολλὰ τούτων, τὰ μὲν οὐδόλως συμφωνοῦντα πρὸς τὴν γνώμην τῆς Ἐπιτροπῆς τὰ δὲ ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἢ ὁμοίως ἢ καὶ μετά τινος διαφορᾶς ἐκτιθέμενα ἢ ἐν προεκδεδομέναις Συλλογαῖς ἀπαντῶντα ἐτέθησαν ὅπως ἔχουσιν, οὐδεμιᾶς παρατηρήσεως ἢ διορθώσεως γενομένης ἐπ' αὐτῶν· τοῦτο δ' ἐγένετο διὰ πολλοὺς καὶ ἄλλους λόγους καὶ δὴ καὶ διὰ τοὺς ἑξῆς.

Καὶ πρῶτον τὰ μὲν οὐκ ὀρθῶς κατὰ τὴν γνώμην τῆς Ἐπιτροπῆς ἔχοντα, οὐδόλως διωρθώθησαν, ὅπως οἱ περὶ ταῦτα ἀσχολούμενοι βλέποντες τάς τε ἑαυτῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀποπλανήσεις ἢ περὶ τὴν ἑρμηνείαν τῶν ἑλληνικῶν λέξεων, φράσεων, παροιμιῶν κλπ. ἢ περὶ τὴν σπουδὴν μεθ' ἧς ἐπιζητοῦσι λέξεις ξενικὰς εἰς ἑλληνικὰς ῥίζας ν' ἀναγάγωσι προσεκτικώτεροι καθίστανται. Δεύτερον δὲ τὰ ἐν πολλοῖς ὅμοια ἁπαντῶντα ἐτέθησαν ἅπαντα καὶ ὡς ἔχουσι, ὅπως τὸ μὲν καταφαίνηται ἡ ταυτότης τῆς γλώσσης καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, τὸ δὲ πολλὰ ἀτελῶς νῦν ἢ παρηλλαγμένως ἔχοντα ὑπὸ ἄλλων συμπληρωθῶσιν καὶ διορθωθῶσιν.

Περὶ δὲ τούτων ἁπάντων ἐν τῷ τέλει τῆς ἐκδόσεως τῆς μέχρι τοῦδε ἀποσταλείσης γλωσσικῆς ὕλης γενήσονται κατὰ τὸ ἐνὸν αἱ δέουσαι παρατηρήσεις καὶ διορθώσεις.

(1) Ἡ μὲν πρώτη λέξις «ἠλέησα» ἐτέθη ἀντὶ τοῦ «ἐδάνεισα», ἡ δὲ δευτέρα «ἐλέη» σημαίνει ἐν Ἰωαννίνοις τὴν ἐπιτροπὴν τὴν διανέμουσαν εἰς τοὺς πτωχοὺς τὰ ἐκ διαφόρων κληροδοτημάτων Ἠπειρωτῶν χρήματα· ἡ δὲ τρίτη «ἐλέους» = ἐλεημοσύνης· οὕτω καὶ ὁ Ἀριστοφάνης ἔπαιξεν «... ἀξία γοῦν εἴ τόκου τεκοῦσα τοιοῦτον τόκον» (Θεσμοφ. 845), ἔνθα ἡ πρώτη λέξις «τόκος»=διάφορον, τόκος χρημάτων, ἡ δευτέρα «τεκοῦσα» = γεννήσασα, καὶ ἡ τρίτη «τόκος» = υἱός· ὁηλ. δὲν ἔχεις διάφορον νὰ πάρῃς διάφορον, ἀφοῦ μᾶς ἔκαμες τὸν ἀδιαφόρητον (τὸν Ὑπέρβολον).

ΕΡΑΝΙΣΜΑ.

Ο ΑΤΤΙΚΙΣΜΟΣ ΠΑΡΑ ΤΩΙ ΛΥΣΙΑι.

Ὁ Λυσίας ἀνεφάνη ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν ἡ ῥητορεία τῶν Ἀθηναίων ἔτεινε πρὸς τὰ πρόσω. Ἀναμφιβόλως καὶ ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις ὑπῆρχον ἐν Ἀθήναις δεινοὶ δικολόγοι καὶ μεγάλοι ῥήτορες. Ἡ ἀποκατάστασις ὅμως τῆς νομοθεσίας τοῦ Σόλωνος, καὶ ἡ πρὸ μιᾶς ἑκατονταετηρίδος ἀνάπτυξις τῆς δημοκρατίας, πρὸς δὲ καὶ αἱ μεγάλαι τύχαι τῆς πόλεως τῆς Παλλάδος κατέστησαν τὸν λόγον ἀναπόδραστον καὶ ἰσχυρὸν ὅπλον πρὸς ὑπεράσπισιν ἰδίων τε καὶ κοινῶν συμφερόντων. Ὁ τῶν Ἀθηναίων δῆμος ἀναγνωρισθεὶς ἡγεμὼν τῆς Ἑλλάδος, πλήρης δόξης, ἐπ' ἰσχάτων δὲ συνταραχθεὶς ὑπὸ συγκινήσεων ἀγῶνος εἰς κίνδυνον ἐμβαλόντος τήν τε ἰσχὺν καὶ τὴν ὕπαρξιν αὐτοῦ ἐκάλει ἐπὶ τὸ βῆμα ἀγορεύσοντας τοὺς συμβούλους τῆς πόλεως. Πλήρης πάθους καὶ ἰδιορρυθμίας συνεπῆγεν ἐν τῇ ἀγορᾷ τὴν πρὸς τὴν καλλιλογίαν κλίσιν, ἣν ἀνερρίπιζον οἱ Σοφοκλεῖς καὶ Εὐριπίδαι ἐν τοῖς ποιητικοῖς ἀγῶσι τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου. Πρὸς τοῦτο

Digitized by Google

δὴ τὸ ἀκροατήριον, ἅμα δὲ καὶ πρὸς πάντας τοὺς Ἕλληνας ὑποτελεῖς ἢ ἀντιπάλους τῶν Ἀθηναίων ἀπετείνοντο οἱ ῥήτορες ἀπὸ τοῦ τῆς πνυκὸς βήματος. Ὄγκος καὶ δυσκολίαι τοιούτου ἀγῶνος, ἐλπίδες καὶ φιλοδοξίαι μηδὲν σχεδὸν ἔχουσαι ὅριον, ἀτομικοὶ κίνδυνοι, ζέσις πρὸς τὴν ἄμιλλαν καὶ τὰ μίση, ποῖα ὀξύτατα κέντρα πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ῥητορικῆς δεινότητος! Τὸ ὄνομα μόνον τοῦ Περικλέους ἀναμιμνήσκει ἡμᾶς τὸ θαυμασιώτατον ἄθλον, ὅπερ προώριστο διὰ τὸν λόγον. Ἅπαντες σχεδὸν προγενέστεροι ἢ μεταγενέστεροι αὐτοῦ, πολιτικοὶ ἢ δημαγωγοὶ ἐξ ὑπαμοιβῆς ἰσχυροὶ ἢ ἐξοστρακισθέντες, πάντες οὕτως εἰπεῖν ἔτυχον τῆς εὐνοίας ἢ δυσμενείας τοῦ δήμου. Οὕτω δὴ διὰ μακρᾶς ἀλλὰ καὶ λαμπρᾶς πείρας ἐδιδάχθησαν οἱ Ἀθηναῖοι τί ἐστιν εὐγλωττία (éloquence). Καὶ ὅμως ὁ χαρακτὴρ τῆς εὐγλωττίας ταύτης ἦν ἔτι ἄγνωστός τε καὶ ἀόριστος. Μόνον δὲ περὶ τὰ τέλη τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος ἐγνώσθη καὶ ὡρίσθη. Μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης οἱ τὰ πάντα τῷ λόγῳ ὀφείλοντες οὐδεμίαν ἀξίαν ἀπέδιδον αὐτῷ καθ' ἑαυτόν. Ἅπαξ ἐπιτυχόντες τοῦ σκοποῦ παρηγκώνιζον τὸ ὀργανικὸν τῆς ἐπιτυχίας αὐτοῦ μέσον. Ὅλως ἔκδοτοι εἰς τὰς τῶν καιρῶν συγκινήσεις καὶ τὰ πραγματικὰ τοῦ πολιτικοῦ βίου συμφέροντα ἠσχύνοντο νὰ ἐντρυφῶσιν ἢ νὰ ἐπαίρωνται ἐπὶ ἄλλοις (1). Ὁ λόγος δι' οὗ ὁ Περικλῆς εἶχε καταπραΰνει τοὺς παροργισθέντας Ἀθηναίους συναπώλετο (2) μετὰ τοῦ ἤχου, ὅστις ἐπὶ στιγμὴν διῆλθε διὰ τῆς ἀγορᾶς. Πρὸς τὸν παρόντα μόνον δῆμον ὡς πρὸς θεότητα ὤφειλεν ὁ ῥήτωρ νὰ προσφέρῃ τὰ δῶρα τῆς μεγαλοφυΐας αὐτοῦ ἀμεριμνῶν περὶ τῶν ἐπερχομένων γενεῶν, αἵτινες μικρὰν μόνον ἀνάμνησιν τῶν στιγμῶν αὐτῶν τοῦ θριάμβου διερύλαττον συλλέγουσαι τὴν ἀσθενῆ ἠχὼ τῶν ἐπευφημιῶν αὐτῶν καὶ τοῦ ἐφημέρου ἐνθουσιασμοῦ. Ἡ πολιτικὴ λοιπὸν εὐγλωττία (éloquence politique) τοῦ παρόντος τὸν χαρακτῆρα φέρουσα οὐχ' ὑφίστατο ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας· ὁ δὲ πολιτικὸς ἦν ῥήτωρ οὐχὶ δὲ καὶ συγγραφεύς. Οὕτω δὴ ἡ διδασκαλία τῆς εὐγλωττίας δὲν εἶχεν εἰσέτι ἀκριβεῖς βάσεις, οὐδ' ἡ γλῶσσα τοῦ πεζοῦ λόγου εἶχεν εἰσέτι μορφωθῆ. Τὰ θεωρητικὰ ζητήματα, ἅτινα ἤδη ἀλλαχοῦ ἀνεκινοῦντο, δὲν εἶχον εἰσέτι ἀναφανῆ ἐν Ἀθήναις ὑπ' ἀκριβῆ καὶ σπουδαίαν ἔποψιν, δὲν ἠδύνατο ὅμως νὰ βραδύνῃ ἐπὶ πλέον καὶ αὐτῶν ἡ ὥρα.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Περικλῆς ἀποκλειστικῶς ἀφιέρου τὰς μεγάλας αὐτοῦ ἀγορεύσεις πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν ἀγώνων τοῦ βήματος, ὧν οὐδὲν ἴχνος ἔμελλεν ἵνα καταχήσῃ μονίμους τὰς ἐξιτήλους ἐντυπώσεις, αἱ Ἀθῆναι μετὰ θαυμασμοῦ ὑπεδέχοντο τοὺς ξένους, οἵτινες ἠξίουν ὅτι εἰσὶν οἱ διδάσκαλοι αὐτῶν. Οὗτοι δὲ διαπρυσίως κηρύξαντες τὴν πρὸς αὐτὴν τὴν τέχνην λατρείαν αὐτῶν κατέστησαν τὸν λόγον οὐχὶ πλέον ὄργανον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὑπηρετοῦν τῇ διανοίᾳ καὶ τῷ πάθει, ἀλλ' ἰσχὺν ἀνωτέραν καὶ καθολικήν, ἥτις αὐθύπαρκτος τυγχάνουσα ἦρχε πάντων, ἰδεῶν τε καὶ αἰσθημάτων καὶ γνώσεων, τὰ πάντα ἀναπληροῦσα. Ἐδίδασκον οὖν τοὺς νόμους καὶ τοὺς τρόπους τοῦ λόγου, τάς τε πηγὰς καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ ἀπαγγέλλοντες ἐνώπιον ἀκροατηρίου ἐκθάμβου ἀπὸ λαμπρῶν ὑποδειγμάτων· ὑπερβαλλόντως δὲ ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ αὐτῶν. Οὕτω δὴ αἱ Ἀθῆναι ἀπέβησαν ἡ πόλις τῶν τεχνῶν.

Πρὸ καιροῦ ἤδη διὰ τῆς λαμπρᾶς ἐπιδόσεως τῆς δραματικῆς ποιήσεως εἶχεν ἀναπτυχθῆ παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις ἔρως πρὸς τὴν φιλολογίαν καὶ τὰ θεάματα. Εἰς τὰ θέλγητρα δὲ τῶν νεωτερισμῶν τούτων προθύμως ἐπέδωκαν ἑαυτούς. Ἡ ῥητορικὴ ἀμφεταλαντεύθη ἐπί τινα χρόνον πρὸς ὁποτέραν τῶν ἐνώπιον αὐτῆς δύο ὁδῶν τράπηται, ὧν ἡ μὲν προώρως ἤθελε φέρει αὐτὴν εἰς τὰς οἰκτρὰς καταχρήσεις, δι' ἃς κατέστησαν διαβόητοι ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων οἱ Ῥωμαῖοι ῥήτορες, ἡ δὲ ἑτέρα, πρὸς ἣν ἐτράπησαν, παρήγαγε τὸν Δημοσθένη.

Ἐὰν δὲ οἱ Ἀθηναῖοι διέφυγον τὸν κίνδυνον, τοῦτο ὀφείλεται τὰ μάλιστα εἰς τὴν μεγαλοφυΐαν καὶ τὸ πολίτευμα αὐτῶν, ὅπερ παρὰ τὰς πλαστὰς ἀσκήσεις τῶν σχολείων ἐκάλει αὐτοὺς ἐπὶ τοὺς πραγματικοὺς ἀγῶνας τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν δικαστηρίων. Ὑπῆρξαν ὅμως καὶ ἄνδρες τὰ μάλιστα ὑποβοηθήσαντες αὐτοὺς ἐν τῇ σωτηρίῳ ταύτῃ τροπῇ. Πρώτιστα δὲ πάντων μνημονευτέον τοῦ Σωκράτους, τοῦ ἐπιμόνου καὶ νικηφόρου τούτου ἀντιπάλου τῶν σοφιστῶν. Ἀλλ' ἐὰν οὗτος κατέχῃ τὴν πρώτην θέσιν ἀναμφιρήστως, ἡ δευτέρα δέον νὰ ἐπιφιλαχθῇ τῷ Λυσίᾳ, ὅστις κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀπε-

(1) Πλάτων Φαῖδ. σελ. 257· «καὶ σύνοισθά που καὶ αὐτὸς ὅτι οἱ μέγιστον δυνάμενοι καὶ σεμνότατοι ἐν ταῖς πόλεσιν αἰσχύνονται λόγους τε γράφειν καὶ καταλείπειν συγγράμματα ἑαυτῶν, δόξαν φοβούμενοι τοῦ ἔπειτα χρόνου, μὴ σοφισταὶ καλῶνται.»

(2) Κυϊντιλιανὸς Instit. orat. III, 1, 12.

Digitized by Google

χωρίσθη καὶ οὗτος τῶν σοφιστῶν ἐπισκιάσας αὐτοὺς ἐκείνους, οἵτινες ἠδύναντο νὰ θεωρηθῶσι προκάτοχοι αὐτοῦ ἐν τῇ ἀντιπάλῳ σχολῇ. Ἡ καθαρῶς φιλολογικὴ ἐνέργεια αὐτοῦ ἀπέβη ἀποτελεσματικωτάτη ὡς διδάξαντος διὰ τοῦ παραδείγματος καὶ δόντος τὰ ὑποδείγματα τῆς ἑαυτοῦ θεωρίας.

Τοιοῦτον ὁ Λυσίας διεδραμάτισε πρόσωπον κατὰ τὴν σπουδαίαν ταύτην ἐποχήν, καθ' ἣν ἔλαβε σύστασιν ἡ τῶν Ἀθηναίων ῥητορεία. Ἄπορον δὲ τοῦτο! Ἐν Σικελίᾳ ἀνατραφεὶς ἐγένετο ὁ διάσημος μαθητὴς τοῦ Τισίου, κατὰ δὲ τὴν κοινοτέραν γνώμην ἐν προβεβηκυίᾳ ἡλικίᾳ ἐπανελθὼν Ἀθήναζε (1) διετήρει ἐπί τινα καιρὸν τὰς παραδόσεις τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐπέστη καιρός, ὅτε αὐθόρμητος ἠσπάσθη ἁρμοδιώτερον εἶδος λόγου, ἐν ᾧ ἐπεδείξατο τοιαύτας ἀρετάς, ὥστε ἡ Ἀθηναϊκὴ μεγαλοφυΐα ἀνεφάνη ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, ἐν δὲ τοῖς ἐξῆς ὑπέδειξεν αὐτὸν ὡς τὸν τελειότερον τύπον τοῦ Ἀττικισμοῦ. Ἡ ἀξία αὐτοῦ ὡς πρὸς τοῦτο ἔμεινε τοσοῦτον ἀδιαφιλονείκητος, ὥστε τὸ ὄνομά του, καίπερ οὐδεμίαν συνθέσαντος πολιτικὴν δημηγορίαν, ἐπαγγελλομένου δὲ μόνον τὸ γράφειν δικανικοὺς λόγους πρὸς χρῆσιν ἄλλων, ἐτάραττε μὲν τὸν Κικέρωνα ἐν τῷ μέσῳ τῶν λαμπρῶν αὐτοῦ θριάμβων, προεξῆρχε δὲ ὁλοκλήρου σχολῆς Ῥωμαίων ῥητόρων.

Ἐπιχειρῶ νὰ μελετήσω ἐνταῦθα τὰ αἴτια τῆς ἐπιρροῆς ταύτης καὶ τῆς δόξης τοῦ Λυσίου, θέλω δ' ἐξετάσει ἐπίσης μέχρι τίνος βαθμοῦ ἐστὶν ἄξιος τοιαύτης δόξης, καὶ ὁποία ἡ ἐσωτερικὴ ἀξία τοῦ τῆς εὐγλωττίας αὐτοῦ συστήματος, οὗτινος ἔθηκε τὰ θεμέλια ἐν τῇ ἀρχαιότητι.

Ὁ χρόνος πολὺ ἠδίκησε τὸν Λυσίαν. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις 425 λόγοι ἔφερον τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὧν κατὰ μὲν τὸν Ἁλικαρνασσέα Διονύσιον καὶ Καικίλιον 230, κατὰ δὲ τὸν Φώτιον 233 ἦσαν μόνον γνήσιοι· ἀλλὰ σήμερον περιεσώθησαν 34 μόνον, ἐκ τούτων δὲ πολλοὶ εἰσὶν ἀτελεῖς καὶ κεκολοβωμένοι. Ἀρκοῦσιν ὅμως καὶ οὗτοι πρὸς τὴν πρόθεσιν ἐμοῦ, θέλω μάλιστα ἀναγκασθῆ παραλιπεῖν τινας αὐτῶν. Ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν διασωθεῖσι λόγοις τοῦ Λυσίου ὑπάρχουσί τινες ἀνήκοντες τῷ πρώτῳ τρόπῳ τῆς ῥητορικῆς αὐτοῦ, ἢ προσεγγίζοντες αὐτῷ, ὡς ἐπὶ παραδείγματος, ὁ περὶ ἔρωτος, ἂν παραδεχθῶμεν αὐτὸν ὡς γνήσιον, καὶ ὁ ἐπιτάφιος. Μόνον τοὺς δικανικοὺς αὐτοῦ λόγους ὑποδείκνυσιν ἡμῖν πρὸς μελέτην ὁ θαυμασμὸς τῆς ἀρχαιότητος, ἐν αὐτοῖς δὲ δυνάμεθα νὰ ἐλπίσωμεν ὅτι θέλομεν ἀνευρεῖν αὐτὸν ἀληθῶς, μάλιστα δ' ἔν τισιν αὐτῶν, ἐν οἷς τὰς ἀμφιβολίας τῶν νεωτέρων κριτικῶν ὁδηγεῖ ἡ τῶν ἀρχαίων κρίσις.

(1) Πιθανώτερόν ἐστιν κατὰ τὸν Westermann, ὅτι ἐπιστρέψας ἦ ἴσως ἀφικόμενος Ἀθήναζε ὁ Λυσίας ἦν μόλις ἐννεακαιδεκαέτης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Φύσις τῆς ῥητορικῆς ἀρετῆς (talent) τοῦ Λυσίου.

Ἡ καθ' ἡμᾶς εὐφράδεια συνυποτίθησι τὸ πάθος. Ὁ εὐφραδὴς διὰ τοῦ παθητικοῦ τόνου αὐτοῦ βαθέως συγκινεῖ, δεσμεύει καὶ παρασύρει ἡμᾶς δι' ἀκαταμαχήτου δυνάμεως. Ὁ εὐνούστερος τῶν κριτῶν οὐδέποτε θέλει ἀποδώσει τῷ Λυσίᾳ τὴν ἀρετὴν ταύτην τῆς εὐγλωττίας. Οἱ δὲ ἀρχαῖοι κριτικοὶ μονονουχὶ ἀπονέμοντες αὐτῷ τὸν τίτλον τελείου ῥήτορος (1) καὶ κηρύττοντες τὴν ὑπεροχὴν αὐτοῦ ἐπί τε τῶν προγενεστέρων καὶ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ ῥητόρων (2) οὐδαμῶς παραδέχθησαν ὅτι ἐκέκτητο τὸ πλεονέκτημα τοῦ ἰσχυρῶς συγκινεῖν τὸ ἀκροατήριον. Ἐν τοῖς ἐπιλόγοις αὐτοῦ παρατηρεῖται πολλάκις σταθερότης, ἕσθ' ὅτε ἐνάργεια, καὶ μάλιστα ἐπιχειρήματα (argumentation) εὐφυῆ καὶ πυκνά, σπανίως δὲ προκλήσεις ζωηρότεραι πρὸς τὴν ἀγανάκτησιν καὶ τὸν οἶκτον· ἀλλὰ πάντα ταῦτα περιορίζονται ἐντὸς στενοῦ κύκλου. Οὐδέποτε ἀπαντῶσι ἐν αὐτῷ μεγάλαι ὁρμαί, οὐδέποτε διαρκεῖς συγκινήσεις, οὐδέποτε ἡ περίστασις ἐκείνη καὶ αἱ παθητικαὶ ἐκρήξεις, δι' ὧν φαίνεται ἀνακουφιζόμενον τὸ ἀκατάσχετον πάθος. Ποία ἀντίθεσις πρὸς τοὺς μακροὺς ἐπιλόγους τῶν Ῥωμαϊκῶν δικανικῶν λόγων, πρὸς τὰς ἐπισωρεύσεις ἐκείνας ἐκφράσεων ἐμπαθῶν, πρὸς τὰς πλήρεις ὀργῆς καὶ θλίψεως φωνάς, πρὸς τὰς σφοδρὰς ἀράς, πρὸς τὰ δάκρυα καὶ τὰς ἱκεσίας, δι' ὧν καθίστατο δραστικώτερον τὸ ἀποτέλεσμα!

Ἄδικον ὅμως ἤθελεν εἶσθαι ὑποστῆναι τὸν Λυσίαν μόνον τὸ βάρος ὅλου τοῦ παραλληλι-

(1) Quem jam prope audeas oratorem perfectum dicere. (Κικερ. Βρουτ. IX).

(2) Διονυσ. Ἁλικ. Λυσίας. I.

Digitized by

δμοῦ τούτου πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ῥήτορας, ἅτε δὴ ἀποβλέποντος πάντας τοὺς Ἀθηναίους ῥήτορας. Ἡ Ῥώμη ἀντεποιήθη ὡς πρὸς τοῦτο τὴν ὑπεροχήν· «ὑπερέχομεν κατὰ τὸ παθητικὸν» εἶπεν ὁ Κυϊντιλιανὸς (1), παραβάλλων τὸν Δημοσθένη πρὸς τὸν Κικέρωνα. Οὐδόλως τὴν ἀξίαν διαφιλονεικοῦντες ἐνταῦθα τῆς ἀξιώσεως ταύτης παρατηροῦμεν μόνον ὅτι ἐν τούτοις ἀποδείκνυται οὐχὶ μειονέκτημα τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, ἀλλὰ διαφορὰ αἰσθήματος τοῦ καλοῦ, καὶ διαφορὰ ἕξεων.

Ἐν γένει ἥκιστα ἠσπάσθησαν οἱ Ἕλληνες τὰς παθητικὰς πλατορρημοσύνας (amplifications). Τοῦ Δημοσθένους ἡ εὐγλωττία δύναται νὰ ὁρισθῇ «ὁ λογισμὸς μετὰ πάθους». Οὐδέποτε παρ' αὐτῷ ἡ συγκίνησις ἀποχωρίζεται τῆς οὐσίας τοῦ λόγου, οὔτε ἰδίᾳ ἐπιτηδεύεται αὐτήν· ἀλλὰ συνδεδεμένη οὖσα τῷ συμπεράσματι οὐδόλως ἀναστέλλει τὴν ταχεῖαν πορείαν αὐτοῦ. Ἰδίᾳ δ' ἐν τοῖς ἐπιλόγοις, οὓς μάλιστα ὁ Κυϊντιλιανὸς ἠνίττετο, οἱ τῶν Ἀθηναίων ῥήτορες ἀντὶ τοῦ δράττεσθαι πάσης εὐκαιρίας, ἵνα ἐξελθόντες τοῦ προκειμένου ἐκπλήξωσιν ἢ συγκινήσωσι μᾶλλον, φαίνονται τοὐναντίον συγκεντρούμενοι καὶ περιοριζόμενοι ὅπως παραστήσωσι τελευταῖον μετὰ σταθερότητος τὰς κυριωτέρας ἰδέας τοῦ λόγου των. Συχνάκις δὲ συμβαίνει αὐτοῖς ἐν ταῖς σπουδαίαις ὑποθέσεσι νὰ περιστέλλωσι τὴν ἀτομικὴν αὐτῶν συγκίνησιν, ὡς εἰ ἐβούλοντο ἐπενεγκεῖν μετὰ τὸν σάλον τοῦ ἀγῶνος οἱονεί σύννοιάν τινα, καὶ ἐμποιῆσαι τῷ τῶν κριτῶν πνεύματι, οἷς πεπιστευμένα ἦσαν τὰ ἑαυτῶν συμφέροντα, βαθεῖαν καὶ σημαντικὴν τὴν ἐντύπωσιν. Τοιαύτη ἡ πρόθεσις τῶν ἐπικλήσεων ἐκείνων, δι' ὧν ὁ Αἰσχίνης καταστρέφει τὸν κατὰ Κτησιφῶντος λόγον αὐτοῦ, τοιαύτη δὲ καὶ ἡ τῆς ὡραίας εὐχῆς, δι' ἧς περαίνεται ἡ τοῦ Δημοσθένους ἀπολογία.

Φαίνεται δὲ ὅτι θρησκευτικόν τι αἴσθημα ἐπέβαλλέ πως νηφαλιότητα ἐν τῇ χρήσει τοῦ παθητικοῦ ὕφους. Νόμος δὲ εἰδικὸς ἀπηγόρευεν αὐτοῖς τοῦτο. (2) Παράδοξος μὲν ἀπαγόρευσις περιποιοῦσα ὅμως τιμὴν τῇ ἰσχύϊ τοῦ λόγου ὑπὸ τῆς νομοθετησάσης πόλεως ἐκείνης, ἥτις κάλλιον πάσης ἄλλης ἐξετίμησεν αὐτόν. Ὁ νόμος οὗτος ὑπαγορευθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος, ὑφ' οὗ καὶ ἡ τοῦ Ἀρείου Πάγου συνέστη βουλή, φαίνεται ἐπιδράσας μὲν ἐπὶ τοῦ δικανικοῦ λόγου, συντελέσας δὲ τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐπίδοσιν τοῦ ἀφηγηματικοῦ, ὅστις μόνος ἐπετρέπετο.

Ἄλλως τε οἱ δικηγόροι πραγματικώτερον ἐκωλύοντο καὶ ὑπὸ τῆς κλεψύδρας, χαλινοῦ ὅστις καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν Ῥωμαίων ἀναγκαῖος ἐκρίθη πρὸς ἀναστολὴν τῆς ἀκαίρου ἀπεραντολογίας. Τὸ ἔθος δὲ τοῦτο τοῦ αὐστηρῶς μετρεῖν τὸν χρόνον τοῦ λέγειν ἐξηγεῖ παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις τὸν στενὸν κύκλον ἐντὸς τοῦ ὁποίου περιεκλείοντο οἱ ἀγορεύοντες, καὶ μάλιστα προκειμένου περὶ μικρῶν ὑποθέσεων, καὶ τὸ ἀναγκαῖον τοῦ εἶναι βραχυλόγον τὸν ῥήτορα, οὐδαμῶς δὲ παρεκτρέπεσθαι εἰς παρεκβάσεις.

Ἐκ τούτου γίνεται δῆλον ὅτι, ἵνα κρίνωμεν τὸν Λυσίαν, δὲν δυνάμεθα ἀποκλειστικῶς νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν τὰς νεωτέρας περὶ ῥητορικῆς θεωρίας. Ἤθελεν εἶσθαι ἄδικον νὰ ζητῶμεν παρ' αὐτοῦ μεγάλας παθητικὰς ἀναπτύξεις μὴ ἐπιτρεπομένας ὑπὸ τῶν θεσμῶν τῆς πατρίδος του καὶ μὴ ἀναγκαίας ὅλως διὰ τὰς καθαρῶς ἀστυκὰς, συνήθως δὲ μικροῦ λόγου ἀξίας ὑποθέσεις, ἃς διεξῆγεν.

Ἐνθυμητέον πρὸς τούτοις ὅτι ὅτε κατέστη δεινὸς ῥήτωρ, αἱ Ἀθῆναι διατελοῦσαι ὅλως ὑπὸ φιλολογικὴν ἐπίδρασιν μάλιστα πάντων περὶ τοὺς τύπους ἐμερίμνων. Καὶ οἱ σοφισταὶ αὐτοὶ ἦσαν ἄμοιροι πάθους, καὶ ὅμως μεγάλως ἐπετύγχανον. Ἐν παρομοίᾳ καταστάσει τὸ τιθέναι καλὰς τὰς ἀρχὰς τῶν ῥητορικῶν τύπων, καὶ ὁρίσαι τὸν ἀληθῆ αὐτῶν χαρακτῆρα βεβαίως ἦν μέγα ἔργον, τοῦτο δ' ὀφείλεται ἐν μέρει τῷ Λυσίᾳ.

Καὶ ὅμως ἡ μετριότης αὕτη καὶ ἡ ἀκριβορρημοσύνη οὐδόλως τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ πάθος ἐκ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς Ἀττικῆς εὐγλωττίας ἀπέκλεισαν. Ἀπόδειξις δὲ τούτου ἔστω τὸ ὄνομα μόνον τοῦ Δημοσθένους, χωρὶς νὰ ἐνδιατρίψωμεν, ὡς ἔπραξε Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς, εἰς τὸν καθέκαστα παραλληλισμὸν ἀποβησόμενον ἥκιστα εὐνοϊκὸν τῷ Λυσίᾳ. Πᾶσα περὶ τούτου συζήτησις ἔσεται ἀδύνατος, τῆς

---

(1) Salibus certe, et commiseratione, qui duo plurimum affectus valent, vincimus. (Quintil. X, 1, 107).

(2) Actor movere affectus vetabatur. (Quint. II. XVI, 4). — Athenis affectus movere etiam per præconem prohibebatur orator (id. IV, 1, 7) — et fortasse epilogos (Demostheni) nos civitatis abstulerit (id. X, 1, 82). Ἴδε ἐπίσης χωρίον τι (XII, X, 26) ἔνθα ὁ Κυϊντιλ. ἐκφράζει τὴν αὐτὴν ἰδέαν διὰ τῶν λέξεων «lege civitatis».

Digitized by Google

παρατηρήσεως περὶ τούτου μόνης ἐπαρκούσης. Ἧττον ἐνδιαφέρει ἡμῖν τὸ ἐρευνῆσαι ὁποῖά τινα τὰ ἐλαττώματα τοῦ Λυσίου, ἢ τὸ ἀναγνωρίσαι τὰ πλεονεκτήματα αὐτοῦ, δι'ὧν ἐπεσκιάσθησαν ἐκεῖνα κατὰ τὴν κρίσιν τῶν Ἀθηναίων, ὁρίσαι δὲ τὸ εἶδος τῆς αὐτοῦ δεινότητος.

Τὸ ἀληθὲς συμπέρασμα ὅπερ συνάγομεν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν λόγων τοῦ Λυσίου ἐστὶν ὅτι κατὰ γενικὴν ἀρχὴν ἀπέφυγε τὰς ψευδεῖς καὶ ματαίας ἐπιδείξεις, καὶ ὅτι τὴν ἐπιτυχίαν αὐτοῦ ὀφείλει διότι ἀσφαλῆ ἀφετηρίαν τῶν λόγων αὐτοῦ ἐξελέξατο τὴν ἀλήθειαν κατὰ τὴν ἐν τῇ φιλολογίᾳ τῆς λέξεως ἐκδοχήν.

Ἡ ἀρχὴ αὕτη παρήγαγε τὸ πιθανὸν ἐν τῇ ἐκφράσει τῶν αἰσθημάτων, καὶ ἐν παντὶ ὅ,τι ἐν τῇ ῥητορικῇ καλεῖται ἦθος, ἐν δὲ τῷ ὕφει ἁπλότητά τινα καὶ εἰλικρίνειαν ἀποδεικνυούσας τὴν γλῶσσαν πιστὸν τῆς διανοίας ἑρμηνέα. Ἐπὶ τούτου δὲ ὡς ἐπὶ βάσεως ἀνεπτύχθησαν τὰ λοιπὰ τῆς εὐγλωττίας αὐτοῦ προτερήματα.

§. 1.

Ἐὰν παραδεχθῶμεν τὴν κοινὴν παράδοσιν ὁ τοῦ Λυσίου βίος παρέχει ἡμῖν τὸ θαυμαζὸν παράδειγμα ἀνδρός, ὅστις ἐν προβεβηκυίᾳ ἤδη ἡλικίᾳ καὶ ἔνδοξος ἀποτάσσεται αἴφνης τῶν ἀρχῶν ἐκείνων, ἃς ἐκ παιδὸς εἶχε μαθὼν καὶ δι' ὧν ἐκτήσατο φήμην, ἀσπασθεὶς ἀρχὰς ἀντιθέτους, αἷς χρώμενος ἠξιώθη τοῦ θαυμασμοῦ τῶν μεταγενεστέρων. Πεντεκαιδεκαέτης ὢν ᾤκει ἐν Θουρίοις ἑξασκῶν μέχρι τοῦ 47ου ἔτους τὸ ῥητορικὸν αὐτοῦ ἐπάγγελμα κατὰ τὸ σύστημα τῆς Σικελικῆς Σχολῆς, ὅπερ ὑπὸ τοῦ Τισίου αὐτοῦ ἐδιδάχθη· μόνον δὲ κατὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον πολιτικὴ στάσις ἐπισυμβᾶσα ἐπανήγαγεν αὐτὸν Ἀθήναζε. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἔμεινε πιστὸς τοῖς ἀρχαίοις ἔθεσι τῆς τέχνης αὐτοῦ, δι' ὧν προεκάλει τὰς ἐπευφημίας τῶν Ἀθηναίων. Ἐν τέλει ὅμως ὑπερπεντηκοντούτης μετέβαλε σύστημα μέχρι τοῦ ἀρνηθῆναι τὴν ὕπαρξιν αὐτὴν τῆς τέχνης ἣς ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἐξῆρε τὸ κράτος (1). Τοῦ λοιποῦ ἀξιοῖ ὅτι «ἡ ῥητορικὴ ἐστιν ἔργον πείρας, οὐχὶ δ' ἐπιστήμη» (1). Ἐν δὲ τῷ μακρῷ αὐτοῦ σταδίῳ δυνήσεται ὑποστηρίξαι τὰς νέας ταύτας ἰδέας διὰ τῶν πολυαρίθμων ὑποδειγμάτων, ἅτινα κληροδοτήσει τοῖς διαδεξομένοις αὐτόν. Ἡ σπουδαιότης τοῦ γεγονότος τούτου οὐ μόνον ἐν τῷ τοῦ Λυσίου βίῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ γενικῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἀττικῆς εὐγλωττίας οὐδόλως διέφυγε τὴν ἐξύνοιαν τοῦ Μυλλέρου (2) ὅστις ὑποθετικὴν ὅλως καὶ ἄνευ ἄλλης ὑποσάσεως παρεδέχθη ἐξήγησιν. Ἀποδίδωσι τὴν μεταβολὴν ταύτην τοῦ Ἀθηναίου ῥήτορος τῇ σωτηρίῳ ἐπιδράσει μεγάλης θλίψεως ἐμπνευσθείσης ὑπὸ ἀδελφικοῦ οἴκτου. Ὁ πόθος τοῦ ἐκδικῆσαι τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Πολέμαρχον πεσόντα θῦμα τῆς τυραννίας τῶν τριάκοντα ὡδήγησε τὸν ῥήτορα, ἵνα ἀνεύρῃ ἐν τῷ λόγῳ, ὃν αὐτὸς ἀπήγγειλε κατὰ Ἐρατοσθένους, τὴν φυσικὴν καὶ ζωηρὰν γλῶσσαν, ἧς χρείαν ἔχει ἡ εὐγλωττία, διὰ παντὸς ἐάσας χαίρειν τοὺς ἐπιτηδευτοὺς τρόπους, καὶ τὰς κενὰς ῥητορείας τῶν σοφιστῶν. Ἡ ἀποκάλυψις αὕτη τοῦ αἰσθήματος, καὶ ἡ δραματικὴ αὕτη μεταμόρφωσις ἔχουσι μὲν πολὺ τὸ ἐνδιαφέρον, ἀλλὰ στεροῦνται πιθανότητος. Ὁ δὲ κατὰ Ἐρατοσθένους λόγος λίαν ἐπιδεξίως ἐπινοηθείς, καὶ πιθανώτατα ἐπενεγκὼν τὴν καταδίκην τοῦ ἐναχθέντος, ἄριστα δείκνυσι τὰς κυριωτέρας ἀρετὰς τοῦ Λυσίου. Καίτοι δὲ ὁ λόγος οὗτος ἐδύνατο παραγαγεῖν σφοδρὰς ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως συγκινήσεις, μάτην ὅμως ἤθελέ τις ζητήσει ἐν αὐτῷ τὴν διάπυρον καὶ αὐτόματον τοῦ πάθους ἔμπνευσιν· ἐκτὸς τούτου ἁπαντῶσι μάλιστα ἐν αὐτῷ, καὶ ἰδίᾳ ἐν τῷ προοιμίῳ ἴχνη τινὰ τῆς τῶν σοφιστῶν μεθόδου.

Ὅ,τι τὸν Μύλλερον ἤγαγεν εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὑφ' ἧς ἠπατήθη, εἶνε, ὅτι τῷ ὄντι ὁ Λυσίας φαίνεται τραπεὶς ἐπὶ τὸ νέον αὐτοῦ σύστημα ἐπὶ τῆς τῶν τριάκοντα τυραννίας. Καὶ οἱ μὲν γνησιώτεροι τῶν σωζομένων ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ λόγων εἰσὶ πάντες μεταγενεστέρας ἐποχῆς, ἐν ᾧ ὁ κατὰ Ἐρατοσθένους φαίνεταί πως ἀπαγγελθεὶς ἀμέσως μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Θρασυβούλου κατάλυσιν τῶν τριάκοντα. Ἀλλ'ὁ Ἀριστοτέλης παρὰ τῷ Κικέρωνι παριστᾷ ἡμῖν τὸν Λυσίαν ἀρχόμενον τῆς ἀσκήσεως τῆς δικανικῆς

(1) Ὁ Κικέρων κατὰ τὴν αὐθεντίαν τοῦ Ἀριστοτέλους λέγει περὶ τοῦ Λυσίου (Brut. X. II) Nam Lysiam primo profiteri solitum artem esse dicendi; deinde, quod Theodorus esset in arte subtilior, in orationibus autem jejunior, orationes eum scribere aliis cæpisse, artem removisse. »

(1) «Rhetoricem observationem quandam esse, non artem». (Quintil. institut. orat II. XVII. 6).

(2) Ὀδ. Μυλ. Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας, κεφ. 33.

Digitized by Google

εὐγλωττίας καθ' ὃν χρόνον ἐγκαταλείπει τὰς ἀρχαίας αὐτοῦ δοξασίας.

Ζητητέα ἄρα τ' ἀληθῆ αἴτια τῆς μεταβολῆς τῆς ῥητορικῆς τέχνης τοῦ Λυσίου ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τῶν ἔργων αὐτοῦ, ἅτινα συνέθετε, καὶ ἐν τῷ τῶν δικαστῶν χαρακτῆρι, ἐνώπιον τῶν ὁποίων ἔμελλε νὰ ἀπαγγέλλῃ αὐτά. Ποία τις ἦν ἀληθῶς ἡ θέσις τοῦ ῥήτορος ἐν τοῖς δικανικοῖς λόγοις, ὧν ὁ νόμος σφόδρα περιώριζε τὴν ἔκτασιν, καὶ οὓς οὐδὲ συνέταττεν ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ, οὐδὲ ὤφειλεν ἀπαγγεῖλαι; ἦτό ποτε δυνατὸν μάτην οὕτω νὰ ῥητορεύῃ καὶ νὰ χάνῃ τοσοῦτον πολύτιμον χρόνον εἰς βαττολογίας;

Ἡ ὑπόθεσις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν μήπως δὲν ἐπήρκει καὶ ἀναγκαίως ἀπέκλειε πᾶσαν ἀλλοτρίαν ἀνάπτυξιν, ἦτο δ' ἀνάγκη, χάριν κοινοτάτων συμφερόντων, νὰ μεταχειρίζηταί τις ὕψος λόγου; τοῦτο ἤθελεν εἶσθαι μωρὰ διὰ τοῦ γελοίου περιφρόνησις τῆς κρίσεως τῶν δικαστῶν. Τὰ δικαστήρια δὲν ἐπληροῦντο ἀκροατῶν ἐκ τῶν σχολείων ἐλθόντων, ἵνα θαυμάσωσι τὸ πνεῦμα τοῦ Λυσίου, ἀλλ' ἐξ ἀριθμοῦ ὡρισμένου πολιτῶν λαμβανομένων κατὰ νόμον ἐκ τοῦ λαοῦ, ὅπως ἀκούσωσι τῶν αἰτιάσεων ὀρφανοῦ ἀδικηθέντος ὑπὸ τῶν κηδεμόνων αὐτοῦ, κρίνωσι καταχραστὴν λογιστήν, λειποτάκτην στρατιώτην, σύζυγον φονέα τοῦ ἐραστοῦ τῆς γυναικός του, καὶ ἑνὶ λόγῳ ἕνα τῶν ἀπείρων ὑποκριτῶν τοῦ τῆς κοινωνίας δράματος. Δυσκολευόμεθα ἤδη νὰ φαντασθῶμεν τὸ ἀποτέλεσμα τῶν δανειζομένων δικανικῶν λόγων, τῶν ὑπὸ τῶν διαδίκων αὐτῶν ἀπαγγελλομένων. Ὑποθέσωμεν ἕκαστον τῶν προσώπων ἐκείνων, ἅτινα παρουσίαζον ἀμοιβαδὸν ἐν τῷ δικαστηρίῳ τὰς ποικίλας αὐτῶν φυσιογνωμίας, ἐρχόμενον ν' ἀπαγγείλῃ ἡσύχως, πρὸς ἱκανοποίησιν ὕβρεώς τινος ἢ πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς περιουσίας καὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ, σειρὰν ἐντέχνων ἀγορεύσεων καὶ ψυχρῶν ἀντιθέσεων, ἐν αἷς ἀναγνωρίζεται ἀμεταβλήτως ὁ κάλαμος τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως, τοιοῦτόν τι θὰ ἦτον ἀπομάκρυνσις ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ τοῦ πιθανοῦ. Ἐὰν ὁ Λυσίας ἀντὶ τοῦ ὑποχωρεῖν πεφροντισμένως ὁ ἴδιος ἐκ τοῦ μέσου τῶν σκηνῶν τούτων τοῦ πρακτικοῦ βίου ἐπεφύλαττεν ἑαυτῷ πάντοτε τὴν πρώτην θέσιν, ὅπως ἐπιδείξηται τὴν δεινότητα αὐτοῦ, βεβαίως τὸ λεπτὸν καὶ σταθερὸν τῶν Ἀθηναίων πνεῦμα ἤθελε τιμωρήσει αὐτὸν ἐπὶ τῇ ἀσυγγνώστῳ ταύτῃ ὀλιγωρίᾳ, οὐδὲ βεβαίως ἤθελε παράσχει αὐτῷ τὰς πολυαρίθμους ἐκείνας νίκας, παρ' αἷς, κατὰ τὸν Πλούταρχον καὶ τὸν Φώτιον δύο ἤτται μνημονεύονται. Ἡ πεῖρα ἄρα ἐπανήγαγε τὸν Λυσίαν εἰς τὴν ἀλήθειαν.

Ἐκ τῶν εἰρημένων καταφαίνεται ὁποίαν τινὰ ἀπέδιδον ἀξίαν ἐν Ἀθήναις οἱ ῥήτορες εἰς τὸ προοίμιον καὶ τὴν ἀφήγησιν τῶν γεγονότων, ὧν οὔτε οἱ παθητικοὶ πλατυσμοὶ οὔτε τῆς ἀποδείξεως αἱ ἀναπτύξεις ἠδύναντο ἐλαττῶσαι τὸ ἀποτέλεσμα ἢ τὴν θέσιν. Τὰ δύο ταῦτα μέρη ἐνεποίουν τοῖς δικαζαῖς τὴν προσήκουσαν ἐντύπωσιν, καὶ ἐσχημάτιζον τὴν πεποίθησιν αὐτῶν. Ἐπὶ τούτοις δὲ μάλιστα θαυμαστέον τὸν Λυσίαν.

Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς, ὅστις ἐγνώριζεν ὑπὲρ τοὺς διακοσίους λόγους τοῦ Λυσίου, μεγάλην ἀποδίδωσιν αὐτῷ ἀξίαν ἐπὶ τῇ ποικιλίᾳ, ἣπερ ἠδυνήθη χρήσασθαι ἐν τοῖς προοιμίοις τῶν ἑαυτοῦ λόγων οὐδέποτε ἀντιγράφων οὔτε τὰ τῶν ἄλλων οὔτε τὰ ἑαυτοῦ. Ἀληθῶς δὲ, ὡς ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς παρατηρεῖ, ἡ ἀρετὴ αὕτη ἐστὶ μεγάλης ἀξίας τοσούτῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον κατὰ τὰ ἤθη τῶν Ἀθηναίων ἐπετρέπετο οὐ μόνον τὸ ἐπαναλαμβάνειν ἕκαστον ῥήτορα τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἄλλοθι εἰρημένα, ἀλλὰ καὶ τὸ ἄνευ ἐνδοιασμοῦ χρῆσθαι τοῖς τῶν ἄλλων προοιμίοις. Δυστυχῶς ὅμως ἐν τοῖς εὐαρίθμοις δικανικοῖς λόγοις τῶν Ἀττικῶν, οἵτινες περιεσώθησαν ἡμῖν, εὑρίσκομεν μεταξὺ τοῦ προοιμίου τοῦ *ὑπὲρ τῶν Ἀριστοφάνους χρημάτων λόγου* τοῦ Λυσίου, καὶ ἑτέρου τινὸς ἀρχαιοτέρου ὑπὸ τοῦ Ἀνδοκίδου ὑπὲρ τῶν μυστηρίων, ὁμοιότητα ὑπερβαίνουσαν, παρ' ἐμοί γε κριτῇ, τῆς μιμήσεως τὰ θεμιτὰ ὅρια· διότι οὐ μόνον αἱ αὐταὶ εὑρίσκονται ἰδέαι, ἀλλὰ καὶ αἱ αὐταὶ σχεδὸν φράσεις. Τί δὲ σκεπτέον περὶ τῶν ἐπαίνων Διον. τοῦ Ἁλικαρνασσέως;

Ἀλλὰ πρὶν ἢ σπεύσωμεν πρὸς ἀπόῤῥιψιν τοῦ κύρους τοῦ ἀρχαίου κριτικοῦ, ζητήσωμεν τὴν ἀληθῆ ἀξίαν τοῦ πράγματος, ὑφ' οὗ φαίνεται καταδικαζόμενον. Καὶ πρῶτον δυνάμεθα εὐλόγως νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ὁ Λυσίας πράγματι αὐτὸς ἔγραψε τὰ πλεῖστα τῶν αὐτοῦ προοιμίων, εἶτα δὲ ἐνθυμητέον τῶν τρόπων τῆς μεθόδου τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος πολὺ διαφερόντων τῶν τοῦ νεωτέρου. Αἱ τέχναι ἐν Ἑλλάδι προέβησαν διὰ παραδόσεων, ὧν ἡ κανονικότης καὶ ἡ ἀκρίβεια ἀκατάληπτοί εἰσι τῇ ἡμετέρᾳ διανοίᾳ. Πρωΐμως ὡρίσθησαν αὐταῖς τύποι σαφεῖς καὶ μόνιμοι ἀποκλείοντες μέχρι τινὸς τοὺς νεωτερισμούς, οἵτινες μᾶλλον εἰπεῖν, συνίσταντο εἰς δεξιωτέραν τινὰ καὶ ἀγχινουστέραν χρῆσιν τῶν γνωστῶν τύπων. Ὅθεν ἡ ἀκρίβεια τῆς μιμήσεως ἐγένετο ἀρχὴ πα-

Digitized by Google

ραδεκτή, καὶ ἡ λέξις λογοκλοπία (plagiat), ἥτις φρίκην ἐμποιεῖ εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς μεστοὺς ματαιότητος συγγραφεῖς, ἦν ἄγνωστος τὸ πάλαι, καί περ πλείστων ὄντων ἀναφανδὸν λογοκλόπων.

Τὰ σχολεῖα τῆς καλλιτεχνίας παρῆγον πληθὺν φανερῶν λογοκλόπων, τοῦθ' ὅπερ ἐξηγεῖ ἐν μέρει ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ καὶ γλυπτικῇ τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἐκτελέσεως, τὴν τελειότητα τῶν καθ' ἕκαστα, καὶ τὴν μακρὰν ἐκείνην διαδοχὴν τῶν ἀριστουργημάτων, ἅτινα πολλοὶ αἰῶνες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐξαντλήσωσι, καὶ ὧν ἡ ἐνότης ἀντέστη ἐπὶ πολὺν χρόνον κατὰ τῶν ἀναποφεύκτων μεταβολῶν τῆς ἰδέας τοῦ καλοῦ (goût), καὶ κατὰ τῶν ἐκ τῆς παρακμῆς ἀλλοιώσεων.

Ἐὰν δὲ αἱ τέχναι, ἐφ' ὧν ἡ φαντασία μεγάλως ἐπιδρᾷ, ὤφειλον νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τύπους ὡρισμένους καὶ καθιερωμένους, πρέπει ἄρά γε νὰ ἐκπλαγῶμεν παρατηροῦντες ἀνάλογον γεγονὸς ἐν τῇ δικανικῇ, ἥτις ἀνήκει ὅλως τῇ πράξει καὶ τῇ πείρᾳ; Καί τοι δὲ αἱ ὑποθέσεις πολλαπλαῖ εἰσιν, οὐκ ἔστιν ὅμως ἄπειρος καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰδῶν, εἰς ἃ αὗται ἀνάγονται. Ἵνα δὲ μόνον περὶ τῶν προοιμίων εἴπω, πρωτίμως ἐδέησε κατατάξαι ταῦτα εἰς κατηγορίας περιλαμβανούσας ἀμετατρέπτως τοὺς αὐτοὺς ὅρους καὶ τὰς αὐτὰς περιστάσεις. Οὕτω δὴ κατενόησαν ὅτι ὄχι μόνον αἱ αὐταὶ ἰδέαι, ἀλλὰ καὶ οἱ αὐτοὶ τύποι ἥρμοζον κάλλιον εἰς τινας περιςάσεις. Ἐντεῦθεν αἱ παραδόσεις καὶ τὰ ἔθιμα, ἅτινα λίαν πρωΐμως ἴσως μετεποιήθησαν εἰς τύπους καὶ ἐχρησίμευον ὡς ἐγχειρίδια πρὸς ὁδηγίαν, ἀφ' ὧν ἕκαστος ἄνευ δισταγμοῦ ἠρύετο. Ἐκτὸς δὲ τούτων οἱ ῥήτορες αὐτοὶ ἐκ τῶν προτέρων ἡτοίμαζον πρὸς ἰδίαν χρῆσιν ἀναπτύξεις (developpements) προωρισμένας ἵνα παρεμβάλλωνται κατὰ τὴν περίστασιν, ἐν τῇ ἀρχῇ ἢ καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἑαυτῶν λόγων. Πεντήκοντα ἓξ τοιαῦτα προοίμια ἀπεδίδοντο τῷ Δημοσθένει.

Καὶ ὅμως αἱ συλλογαὶ αὗται οὐδόλως ἀπήλλαττον τοὺς ῥήτορας τῆς πρωτοτυπίας τῆς εὐφυΐας αὐτῶν (origininalité de talent) οὐδὲ τοῦ ἤθους τοῦ πρὸς τοὺς καιροὺς καὶ τὰς περιστάσεις καταλλήλου. Τὰ ἐγχειρίδια δὲν ἤρκεσαν πλέον πρὸς παρασκευὴν καλοῦ προοιμίου, ὅπως οὐδὲ τὰ εὑρετήρια τῶν ἀποδείξεων πρὸς τὴν τῶν καλῶν ἐπιχειρημάτων. Ἄξια δὲ περιεργείας εἰσὶν τὰ ἀνευρισκόμενα παρὰ τοῖς δεινοῖς τῆς ἀρχαιότητος ῥήτορσι ἴχνη τοῦ τρόπου τῶν σοφιςῶν, καὶ ἡ ὠφέλεια ἣν ἐξ αὐτῶν ἐκαρπώσαντο. Ἀλλὰ προσεκτέον μὴ ἀφελόντες τὴν ἀτομικὴν αὐτῶν ἀξίαν παραγνωρίσωμεν τὴν μεγαλοφυΐαν αὐτῶν· ὅσον δ' ἀποβλέπει τὸν Λυσίαν, ἐὰν δὲν φαίνηται ἐντελῶς ἄξιος τῶν ἐκφράσεων Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως, χρησάμενος ἔσθ' ὅτε ὥσπερ καὶ οἱ ἄλλοι, τύποις τισὶ τοῖς πᾶσι κοινοῖς οὕτως εἰπεῖν, διεκρίθη ὅμως ἐπὶ τῇ εὐστοχίᾳ, μεθ' ἧς ἐποίησε τοῦτο, καὶ ἐπὶ τῇ ὀρθῇ συναισθήσει τῶν περιςάσεων εἰς ἃς προσῆψεν αὐτούς· ἐὰν δὲ κατά τινα περίςασιν ἀναγκάζηται νὰ ἐπαναλάβῃ τι, ὑπ' ἄλλου ἐπινοηθέν, τὸ λέγει οὕτως, ὥστε οὐδόλως σκέπτεται ὁ ἀκούων περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκφράσεως ἀλλὰ μόνον προσέχει τὸν νοῦν τῇ ὑποθέσει. Τὸ ζητούμενον ἄρα ἀποτέλεσμα ἐπετεύχθη. Ἡ κριτικὴ ἴσως ψέξει αὐτὸν βραδύτερον, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ ὑπόθεσις οὐδὲν ἀπόλλυσι· χρέος δὲ τοῦ δικολόγου ἐστὶν ἡ ἐπιτυχία τῆς δίκης του, καὶ ὄχι ἡ ἐπίδειξις τοῦ ὅτι ἐςὶν ἐπινοητὴς νέων μεθόδων.

Ὁ Λυσίας λοιπὸν ἐν τοῖς προοιμίοις αὐτοῦ, πρωτοτύποις ἢ μιμηθεῖσι κάλλιστα ἐνόησε τὰς χρείας τῆς δίκης· διὰ τοιούτων μέσων κατέστησε ζωηρὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, αὐτὸς ὁρίσας τοὺς τρόπους, καὶ εἰς τοσοῦτον ἐπιδεξιότητος φθάσας, ὥστε δύνασθαι ὑποκρύπτειν τὴν ἑαυτοῦ δεινότητα ὑπὸ τὴν φυσικὴν ἀφέλειαν· ἀνεπλήρωσε δὲ τὸν παρεσκευασμένον λογοποιὸν δι' ἀνθρώπων ζώντων ἐχόντων ἑκάστου ἴδιον χαρακτῆρα καὶ ἰδίαν φυσιογνωμίαν, πράγματι δὲ ἐμπνεομένων ὑπὸ τῶν περιστάσεων τῆς ἰδίας αὐτῶν καταστάσεως.

Ἰδοὺ ἐπὶ παραδείγματος, οἱ πρῶτοι λόγοι οὓς ἐμβάλλει ἐν τῷ στόματι νεανίου κατηγορουμένου ἐπὶ ἀρνήσει τοῦ ἀποτίσαι ὀφειλήν τινα.

«Ἐπειδὴ τάχιστα ἔλαχέ μοι ταύτην τὴν δίκην Ἀρχεβιάδης, ὦ ἄνδρες δικασταί, προσῆλθον αὐτῷ λέγων, ὅτι νέος καὶ ἄπειρος εἴην πραγμάτων καὶ οὐδὲν δεόμενος εἰσιέναι εἰς δικαστήριον· ἐγὼ οὖν σε ἀξιῶ μὴ εὕρημα ἡγεῖσθαι τὴν ἡλικίαν τὴν ἐμήν, ἀλλὰ παραλαβόντα τοὺς ἐμοὺς φίλους καὶ τοὺς σαυτοῦ διηγήσασθαι περὶ τοῦ χρέους, ὅθεν γεγένηται· κἂν δόξῃς ἀληθῆ λέγειν ἐκείνους, οὐδέν σοι δεήσει πραγμάτων, ἀλλ' ἄπει λαβὼν ἐπὶ τὰ σαυτοῦ· δίκαιος δὲ εἶ μηδὲν παραλιπεῖν, ἀλλ' εἰπεῖν ἅπαντα, ἐπειδὴ νεώτερός εἰμι τοῦ συμβολαίου, ἵνα ἀκούσαντες περὶ ὧν οὐκ ἴσμεν βουλευσώμεθα περὶ ὧν σὺ λέγεις, ἐάν πως φανερὸν γένηται, πότερον ἀδίκως τῶν ἐμῶν ἐρίσεαι, ἢ δικαίως τὰ σαυτοῦ ζητεῖς κομίσασθαι. Τοὺν ἐμοῦ προκαλουμένου οὐδεπώποτ' ἠθέλησε συν-

Digitized by Google

ελθεῖν οὐδὲ λόγον περὶ ὧν ἐνεκάλει ποιήσασθαι, οὐδὲ δίαιταν ἐπιτρέψαι, ἕως ὑμεῖς τὸν νόμον τοῦ περὶ τῶν διαιτητῶν ἔθεσθε» (1).

Τοιοῦτον προοίμιον δὲν εἶνε ἐπιδεξιωτάτη παρασκευὴ πρὸς τὴν ὑπεράσπισιν; Δὲν εἶνε καλὴ ἐπινόησις πρὸς διάλυσιν τῶν προκαταλήψεων, ὅσας τὸ ὄνομα μόνον τοῦ ὀφειλέτου ἐδύνατο νὰ ἐμποιήσῃ; Αἱ προσπάθειαι τοῦ ὀφειλέτου πρὸς τὸν συμβιβασμόν, ἡ ἀπειρία του, ἡ νεανική του ἡλικία, ἡ ἀπὸ τῶν δικῶν ἀποστροφή, ἰδοὺ αἱ ἐπιδεξίως ὑτὸ τοῦ Λυσίου παριστάμεναι ἰδέαι πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ δυσκόλου τσύτου σκοποῦ. Ἀλλ' ἡ πρωτίστη ἀξία αὐτοῦ συνίσταται εἰς τὴν ἀφέλειαν καὶ τὸ πιθανὸν μεθ' οὗ ἐκτίθενται αὐταὶ. Οἱ δικασταὶ διετέθησαν ἤδη ἡρέμα εὐνοϊκῶς πρὸς τὸν κατηγορούμενον. Ὀλίγοι λόγοι ἤρκεσαν τῷ Λυσίᾳ, ἵνα προσκτήσηται τῷ πελάτῃ αὐτοῦ τὴν τόσῳ πολύτιμον ταύτην εὔνοιαν. Οὕτως ἐπὶ τῆς σκηνῆς μία κατάλληλος λέξις παράγει μέγα ἀποτέλεσμα ἔνθα ὁμιλία ὁλόκληρος ἤθελεν ἀποβῆ ψυχρά. Ὁ θρίαμβος τῆς τέχνης ἔγκειται εἰς τὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ ῥήτορος νὰ καθίσταται αὐτὸς ἀφανὴς ἐγκαταλιμπάνων τὸν λόγον εἰς τὴν φύσιν αὐτήν. Ὁ ῥήτωρ Ἰσαῖος βραδύτερον τὰς αὐτὰς ἐκθέμενος ἰδέας πολὺ ἀπελείφθη τοῦ Λυσίου, ὡς παρετήρησε Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασεύς. Τὸ ὕφος αὐτοῦ ἐστιν ἐπίσης σαφὲς καὶ καθαρόν, ἀλλ' αἱ φράσεις του ἐπὶ μᾶλλον κεκαλλωπισμέναι, οὐδ' ἁπαντᾷ πλέον παρ' αὐτῷ τὸ νεανικὸν ἐκεῖνο ἦθος τῆς ἀφελοῦς εἰλικρινείας, ἥτις τὰ μάλιστα συνετέλεσε πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ προκατόχου του.

Ἡ τέχνη τοῦ προσκτᾶσθαι τῷ πελάτῃ τὴν εὔνοιαν τῶν δικαστῶν, ὀρθὴ συναίσθησις τοῦ πρέποντος, σαφήνεια καὶ εὐκρίνεια, ὕφος ἀνεπιτήδευτον, τοιαῦταί εἰσιν αἱ ἀρεταὶ τῶν τοῦ Λυσίου προοιμίων, ὡς καὶ αἱ τῶν ἀφηγήσεων αὐτοῦ, ἐν αἷς δὴ καὶ καταφανέστεραι γίνονται. Ἀληθῶς δὲ αἱ ἀφηγήσεις κατέχουσι τὴν πρωτίστην θέσιν ἐν τοῖς δικανικοῖς λόγοις τοῦ Ἀθηναίου ῥήτορος, πολλάκις ἀναμιγνύμεναι τῷ προοιμίῳ, ἐνίοτε δὲ ἀναπληροῦσαι αὐτὸ καὶ ἀναφαινόμεναι πάλιν ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν ἐπιχειρημάτων, εἰς ὧν τὴν παρασκευὴν συντείνουσι πάντοτε.

Ἐν ταῖς ἀφηγήσεσι τοίνυν ὤφειλε μάλιστα δειχθῆναι ἡ τοῦ Λυσίου δεινότης, καὶ δι' αὐτῶν κυρίως ἠξιώθη τῆς ἐπιδοκιμασίας τῶν ἀρχαίων κριτικῶν. Εἰ ἡ τέχνη τοῦ ῥήτορος ἔγκειται εἰς τὸ καλῶς ἐκτιθέναι, οὐδεὶς τελειότερος ῥήτωρ τοῦ Λυσίου, λέγει ὁ Κυϊντιλιανός (1). Διονύσιος δὲ ὁ Ἁλικαρνασσεὺς ὀνομάζει αὐτὸν *κανόνα εὐγλωττίας* (2) ἐν τῇ ῥητορικῇ ἀφηγήσει, φρονεῖ δὲ ὅτι οἱ περὶ αὐτῆς κανόνες κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος ἀπὸ τῶν γραπτῶν ὑποδειγμάτων, ἅτινα κατέλιπεν, ἠρύσθησαν.

Σκοπὸς δὲ τῶν ἀφηγήσεών ἐστιν ὁ σχηματισμὸς χαρακτῆρος σπουδαίου, οὗ τὰ ἠθικὰ προσόντα καταφανῆ γίνονται ἄνευ κακοζήλου ἐπιδείξεως, ὡς πρέποντα τῇ τε κυρίᾳ ὑποθέσει ὡς καὶ τοῖς παρεπομένοις αὐτῇ. Ἁπλῆ δὲ λεπτομέρεια, καὶ μία μόνη λέξις πολλάκις καταδεικνύουσιν αὐτὸν κάλλιον τῶν μακρῶν διαδηλώσεων. Τὸ φιλοδίκαιον, ἡ μετριότης, τὰ αἰσθήματα τοῦ καλοῦ κἀγαθοῦ πολίτου ἰδοὺ αἱ ἀρχαὶ αἵτινες ὀφείλουσιν εἶναι κανὼν τῆς διαγωγῆς τοῦ πελάτου, ὑπ' αὐτῶν δὲ πρέπει νὰ ἐμπνέωνται καὶ οἱ λόγοι του. Ἐκτὸς τούτου ἔδει ἐν Ἀθήναις τὰ γενικὰ ταῦτα προσόντα ν' ἀναφαίνωνται οὕτως ὥστε τὸ σύνολον ν' ἀποτελῇ ἁρμονίαν πρὸς τὴν κοινωνικὴν θέσιν καὶ τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ παριστα-μένου ἐν τῷ δικαστηρίῳ. Ὑφ' ὅλας δὲ τὰς ἐπόψεις ταύτας ὁ Λυσίας τυγχάνει ὁ διδάσκαλος τῶν ἀρχαίων ῥητόρων.

Ἴδιον τῆς τέχνης ἐστὶν ἐπίσης τὸ ἀπεικονίζειν εἰκόνας καὶ καθιστάναι ζωηρὰ τὰ ἐκτιθέμενα πράγματα. Ἐνταῦθα δὴ καταφαίνεται μάλιστα τὸ εὔστροφον τῆς διανοίας τοῦ Λυσίου. Ἐὰν παραστῇ αὐτῷ ἀνάγκη τῆς ἐκθέσεως τῶν λεπτομερειῶν ἐκείνων τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου, ὧν ἡ περιπλοκὴ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καθίστησι τὴν δυσκολίαν τῶν ἀστυκῶν ὑποθέσεων, ὁ Λυσίας ἐπιτυγχάνει ἄνευ οὐδενὸς κόπου. Παραδέχεται τὴν κατὰ τὸ φαινόμενον ἁπλουστέραν τάξιν, ἀναπτύσσει δὲ τὴν συνέχειαν τῶν περιστάσεων, καὶ ἐπιτηδείως ὑποδεικνύει τήν τε φύσιν καὶ τὴν ἀλληλουχίαν αὐτῶν, ἐπιτυχῶς διὰ τοῦ λόγου ἐκτιθέμενος αὐτὰ τῇ ὄψει καὶ τῇ κρίσει τῶν δικαστῶν ἄνευ κόπου ἐκ μέρους αὐτῶν. Ἡ δὲ σαφὴς αὕτη καὶ εὔκολος ἔκθεσίς ἐστιν ἀκριβὴς ἅμα καὶ ταχεῖα.

Εἰ δὲ πρόκειται νὰ περιγράψῃ ἀντὶ τῆς ἐσωτερικῆς διαθέσεως οἴκου τινὸς τὴν κατάστασιν τῆς πολιτείας ἁπάσης ἐν πολιτικῇ τινι

(1) Ἀπόσπασμα ἀναφερόμενον ὑπὸ Διον. Ἁλ. Haes, t, v, σ, 601,14.

(1) Institut. orat. X, I, 78.
(2) Λυσίας XVIII.

Digitized by Google

κρίσει ὁ κάλαμος τοῦ Λυσίου προσκτᾶται καὶ ἐρρωμενέστερόν τι, ταὐτοχρόνως δὲ καθόσον μεγαλύνεται τὸ ἀντικείμενον καὶ ὑψοῦνται αἱ ἰδέαι, κατὰ τοσοῦτον ὑψοῦται καὶ ἡ ἔκφρασις τοῦ χαρακτῆρος εἰς συνεχὲς πάθος (pathetique continu). Τοιοῦτός ἐστιν ὁ χαρακτὴρ γενικῆς τινος περιγραφῆς τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τῆς τῶν 30 τυραννίας, ἥτις καίπερ ληφθεῖσα ἐκ τῆς ἀναπτύξεως ἐπιχειρήματός τινος δύναται ὅμως νὰ προτεθῇ ὡς παράδειγμα διηγήσεως. «Ἀνιῶμαι μὲν οὖν ὑπομιμνήσκων τὰς γεγενημένας συμφορὰς τῇ πόλει, ἀνάγκη δ' ἐστὶν ὦ ἄνδρες δικασταί, ἐν τῷ παρόντι καιρῷ, ἵν' εἰδῆτε ὡς σφόδα ὑμῖν ἐλεεῖν προσήκει Ἀγόρατον. Ἴστε μὲν γὰρ τοὺς ἐκ Σαλαμῖνος τῶν πολιτῶν κομισθέντας, οἷοι ἦσαν καὶ ὅσοι, καὶ οἵῳ ὀλέθρῳ ὑπὸ τῶν τριάκοντα ἀπώλοντο· ἴστε δὲ τοὺς ἐξ Ἐλευσῖνος, ὡς πολλοὶ ταύτῃ τῇ συμφορᾷ ἐχρήσαντο· μέμνησθε δὲ καὶ τοὺς ἐνθάδε διὰ τὰς ἰδίας ἔχθρας ἀπαγομένους εἰς τὸ δεσμωτήριον. Οἱ οὐδὲν κακὸν τὴν πόλιν ποιήσαντες, ἠναγκάζοντο αἰσχίστῳ καὶ ἀκλεεστάτῳ ὀλέθρῳ ἀπόλλυσθαι, οἱ μὲν γονέας (σφετέροις αὐτῶν) πρεσβύτας καταλείποντες, οἳ ἤλπιζον ὑπὸ τῶν σφετέρων αὐτῶν παίδων γηροτροφηθέντες, ἐπειδὴ τελευτήσειαν τὸν βίον ταφήσεσθαι, οἱ δὲ ἀδελφὰς ἀνεκδότους, οἱ δὲ παῖδας μικροὺς πολλῆς ἔτι θεραπείας δεομένους, οὓς ὦ ἄνδρες δικασταί, ποίαν τινὰ οἴεσθε γνώμην περὶ τούττου ἔχειν, ἢ ποίαν τινὰ ἂν ψῆφον θέσθαι, εἰ ἐπ' ἐκείνοις γένοιτο, ἀποστερηθέντας διὰ τοῦτον τῶν ἡδίστων; Ἔτι δὲ τὰ τείχη ὡς κατεσκάφη, καὶ αἱ νῆες τοῖς πολεμίοις παρεδόθησαν, καὶ τὰ νεώρια καθῃρέθη, καὶ Λακεδαιμόνιοι τὴν ἀκρόπολιν ἡμῶν εἶχον, καὶ ἡ δύναμις ἅπασα τῆς πόλεως παρελύθη, ὥστε μηδὲν διαφέρειν τῆς ἐλαχίστης πόλεως τὴν πόλιν. Ἡρὸς δὲ τούτοις τὰς ἰδίας οὐσίας ἀπωλέσατε, καὶ τὸ τελευταῖον συλλήβδην ἅπαντες ὑπὸ τῶν 30 ὑπὸ τῆς πατρίδος ἐξηλάθητε. Ταῦτα ἐκεῖνοι οἱ ἀγαθοὶ ἄνδρες αἰσθόμενοι οὐκ ἔφασαν ἐπιτρέψαι τὴν εἰρήνην, ὦ ἄνδρες δικασταί, ποιήσασθαι, οὓς σὺ, Ἀγόρατε, βουλομένους ἀγαθόν τι πρᾶξαι τῇ πόλει ἀπέκτεινας, μηνύσας αὐτοὺς τῇ πόλει ἐπιβουλεύειν (τῷ πλήθει τῷ ὑμετέρῳ), καὶ αἴτιος εἶ ἁπάντων τῇ πόλει τῶν κακῶν τῶν γεγενημένων· νῦν οὖν μνησθέντες καὶ τῶν ἰδίων ἕκαστος δυστυχημάτων καὶ τῶν κοινῶν τῆς πόλεως, τιμωρεῖσθε τὸν αἴτιον τούτων.» (1).

(1) Λυσ. καὶ Ἀγορίτου, 44=49.

Ἐν ταῖς κυρίως λεγομέναις διηγήσεσιν ὁ Λυσίας περιγράφει ἐν ἐκτάσει, καὶ ὅμως δὲν καταχρᾶται ταῖς περιγραφαῖς.

Συμβαίνει ἐνίοτε μικρά τις λεπτομέρεια, οὖσα κατ' ἀρχὰς μικροῦ λόγου ἀξία, νὰ λαμβάνῃ βραδύτερον ἐν τῇ ἐπαναλήψει μεγάλην σπουδαιότητα. Ὁ τρόπος ὅμως οὗτος τῆς ἐκθέσεως δὲν παράγει τὸ ἀποτέλεσμα αὐτοῦ δι' ἄλλον λόγον, παρὰ διότι ἀπ' ἀρχῆς δὲν ἐμεγαλοποιήθη. Ἐν γένει δ' εἰπεῖν οὐδεὶς προδιατίθεται ἐκ τῶν λεπτομερῶν ἀναλύσεων, αἵτινες προτιθέμεναι νὰ καταῤῥήσωσι καταληπτὴν τὴν ὑπόθεσιν καταντῶσιν εἰς τὸ ἐναντίον ἀποτέλεσμα. Τῳόντι δὲ λησμονεῖ τις οὕτω τὴν στάσιν τῆς ὑποθέσεως σκεπτόμενος περὶ τοῦ συγγραφέως μόνου ἐπιδεικνυμένου τὴν λεπτότητα τῆς διανοίας αὐτοῦ. Τοὐναντίον ὅταν ὁ Λυσίας ὁμιλῇ, ὁ ἀκροατὴς πάντοτε εὑρίσκεται ἐν τοῖς πράγμασιν αὐτοῖς παρακολουθῶν τὰς διαδεχομένας ἀλλήλαις σκηνὰς ἐν τῇ διηγήσει, βλέπει ἅμα καὶ ἀκούει τοὺς δρῶντας, οὐδὲ ἀφίσταται τοῦ κυριωτέρου προσώπου, οὗτινος ὁ χαρακτὴρ παραμένει πάντοτε ὑπὸ τὰς ποικίλας ἐντυπώσεις τῶν γεγονότων.

Ἐάν τις ἀναγνῷ τὴν διήγησιν τοῦ λόγου τοῦ ὑπὲρ τοῦ Ἐρατοσθένους φόνου, ἀδύνατον εἶνε νὰ μὴ ἀποδῷ αὐτῷ τοὺς ἐπαίνους τούτους. Ἡ διήγησις αὕτη εἶνε ἀριστούργημα πνεύματος καὶ ἀφελείας, εἶνε ἀληθὲς δρᾶμα τοῦ ὁποίου ἡ ἔκθεσις, αἱ περιπέτειαι, καὶ ἡ λύσις ἀκολουθοῦσιν ἀλλήλας καὶ συνδέονται σοφῶς ἅμα καὶ ποικίλως.

Ὁ Εὐφίλητος ὅστις ἔρχεται ὑπερασπίσων ἑαυτὸν ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου, συνέλαβεν ἐπ' αὐτοφώρῳ καὶ ἐφόνευσε τὸν ἐραστὴν τῆς γυναικὸς αὐτοῦ. Ἡ καταστροφὴ ἐστι φρικώδης, καὶ διὰ τοῦτο ἀπῄτει χάριν τῆς ὑποθέσεως νὰ προπαρασκευασθῇ ἐντέχνως. Αἱ προηγούμεναι περιγραφαὶ εἰσι τῷ ὄντι ἱκανὴ παρασκευὴ αὐτῆς, συνάμα δὲ καὶ δηκτικὴ περιγραφὴ τῶν Ἀθηναϊκῶν ἠθῶν.

Ὁ Εὐφίλητος εὐτυχῶς διήγαγε τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ γάμου του ἔχων πλήρη πίστιν εἰς τὴν σύζυγον αὐτοῦ, μάλιστα δὲ μετὰ τὴν γένεσιν τέκνου. Ἀλλὰ κατὰ τὴν κηδείαν τῆς μητρός του ἡ γυνή του ἐθεάθη ὑπὸ τοῦ Ἐρατοσθένους, ὅστις, διαφθείρας δούλην τινά, ἔλαβε σχέσιν μετ' αὐτῆς. Ἐνταῦθα ἄρχεται ἡ πρᾶξις, ἣν ὅπως νοήσωμεν ἀνάγκη νὰ γνωρίσωμεν τί συνέβη. «Πρῶτον μὲν οὖν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, οἰκίδιόν ἐστί μοι διπλοῦν, ἴσα ἔχων τὰ ἄνω τοῖς κάτω, κατὰ τὴν γυναικωνῖτιν, καὶ κατὰ τὴν

Digitized by Google

ἀνδρωνῖτιν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ παιδίον ἐγένετο ἡμῖν, ἡ μήτηρ αὐτὸ ἐθήλαζεν, ἵνα δὲ μή, ὁπότε λούεσθαι δέοι, κινδυνεύῃ κατὰ τῆς κλίμακος καταβαίνουσα, ἐγὼ μὲν ἄνω διητώμην, αἱ δὲ γυναῖκες κάτω, καὶ οὕτως ἤδη συνειθισμένον ἦν, ὥστε πολλάκις ἡ γυνὴ ἀπῄει κάτω καθευδήσουσα ὡς τὸ παιδίον, ἵνα τὸν τιτθὸν αὐτῷ διδῷ καὶ μὴ βοᾷ, καὶ ταῦτα πολὺν χρόνον οὕτως ἐγένετο, καὶ ἐγὼ οὐδέποτε ὑπώπτευσα, ἀλλ' οὕτως ἠλιθίως διεκείμην, ὥστε ᾤμην τὴν ἐμαυτοῦ γυναῖκα πασῶν σωφρονεστάτην εἶναι τῶν ἐν τῇ πόλει» (1).

Ἀλλ' ἡμέραν τινὰ ὁ Εὐφίλητος ἀφικνεῖται ἐξ ἀπροόπτου ἐκ τοῦ ἀγροῦ, καθ' ἣν ὥραν ὁ Ἐρατοσθένης ἦν ἐν τῇ οἰκίᾳ του. Τότε ἄρχεται οἰκογενειακὴ σκηνὴ ἀξία τῶν ἐν τῷ Δεκαημέρῳ περιγραφομένων. Ὁ Εὐφίλητος δειπνεῖ ἡσύχως· μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον ἀκούει κλαίοντος τοῦ παιδίου, ἐπίτηδες λυπουμένου ὑπὸ τῆς θεραπαίνης, ἵνα ἑλκύσῃ τὴν μητέρα παρὰ τῷ ἐραστῇ αὐτῆς· ἄφες ἀκούσωμεν τοῦ συζύγου αὐτοῦ διηγουμένου. «Ἐπειδὴ δ' ἐγὼ ὠργιζόμην καὶ ἐκέλευον αὐτὴν ἀπιέναι, «ἵνα σύγε «ἔφη», πειρᾷς ἐνταῦθα τὴν παιδίσκην· καὶ πρότερον δὴ μεθύων εἵλκες αὐτήν·» κἀγὼ μὲν ἐγέλων, ἐκείνη δὲ ἀναστᾶσα καὶ ἀπιοῦσα προστίθησι τὴν θύραν, προσποιουμένη παίζειν, καὶ τὴν κλεῖν ἐφέλκεται· κἀγὼ τούτων οὐδὲν ἐνθυμούμενος οὐδ' ὑπονοῶν ἐκάθευδον ἄσμενος, ἧκων ἐξ ἀγροῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἦν πρὸς ἡμέραν, ἧκεν ἐκείνη καὶ τὴν θύραν ἀνεῴξεν. Ἐρομένου δὲ ἐμοῦ τί αἱ θύραι νύκτωρ ψοφοῖεν, ἔφασκε τὸν λύχνον ἀποσβεσθῆναι τὸν παρὰ τῷ παιδίῳ, εἶτα ἐκ τῶν γειτόνων ἐνάψασθαι. Ἐσιώπων ἐγώ, καὶ ταῦτα οὕτως ἔχειν ἡγούμην. Ἔδοξε δέ μοι, ὦ ἄνδρες, τὸ πρόσωπον ἐψιμυθιῶσθαι, τοῦ ἀδελφοῦ τεθνεῶτος οὔπω τριάκονθ' ἡμέρας· ὅμως δ' οὐδ' οὕτως οὐδὲν εἰπὼν περὶ τοῦ πράγματος ἐξελθὼν ᾠχόμην ἔξω σιωπῇ».

Πρὸς τὴν διήγησιν ταύτην ἐν ᾗ ὁ Εὐφίλητος ἐκτίθησιν οὕτω τὴν εὔπιστον αὐτοῦ εὐήθειαν, περίεργόν ἐστιν ἀντιτιθέναι ἐκείνην ἐν ᾗ διηγεῖται τὰ τῆς ἐκδικήσεως. Ἡ ζηλοτυπία ἄλλης τινὸς ἑταίρας τοῦ Ἐρατοσθένους ἀπεκάλυψε τὰ πάντα. Γραῖά τις ὡς ἐν τοῖς νεωτέροις μυθιστορήμασιν, ἦλθεν εὑρήσουσα τὸν Εὐφίλητον· οἱ λόγοι δὲ αὐτῆς ἤγειραν τὴν τέως οὕτω δὴ καλῶς ὑπνώττουσαν δυσπιστίαν τοῦ ἀπατωμένου συζύγου. Τότε ἀναμιμνήσκεται οὗτος περιστάσεων πρὸς ἃς ἄλλοτε οὐδεμίαν ἔδωκε προσοχήν· ὡς τῆς σκηνῆς ἥτις συνέβη ἡμέραν τινὰ μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του ἐκ τοῦ ἀγροῦ, τοῦ ψόφου τῆς θύρας κατὰ τὴν νύκτα, καὶ τοῦ ψιμμυθίου, ὅπερ εἶδεν ἐπὶ τοῦ προσώπου τῆς γυναικὸς αὐτοῦ· αἱ ὑποψίαι δ' αὗται ἐπεβεβαιώθησαν ὑπὸ τῶν ἀποκαλύψεων δούλης, ᾗ ἐνεπιστεύοντο ἀμφότεροι οἱ ἐρασταί. Ἔλαβεν οὖν τὰ δέοντα μέτρα, ὅπως ἐπ' αὐτοφώρῳ συλλάβῃ τὸν Ἐρατοσθένην, καὶ ἐκδικηθῇ αὐτόν. Αὐτὸς τότε καὶ οἱ φίλοι του, οὓς ἐξελθὼν ἐσπευσμένως ἐζήτησεν, εἰσπίπτουσιν μετὰ δᾳδων ἀνημμένων εἰς τὸν τῆς γυναικὸς αὐτοῦ θάλαμον, ἔνθα εὑρίσκουσιν αὐτόν· «ἐγὼ δέ, φησίν, ὦ ἄνδρες πατάξας καταβάλλω αὐτόν, καὶ τῷ χεῖρε περιαγαγὼν εἰς τοὔπισθεν καὶ δήσας ἠρώτων, διὰ τί ὑβρίζει εἰς τὴν οἰκίαν τὴν ἐμὴν εἰσιών· κἀκεῖνος ἀδικεῖν μὲν ὡμολόγει, ἠντιβόλει δὲ καὶ ἱκέτευε μὴ αὐτὸν κτεῖναι, ἀλλ' ἀργύριον πράξασθαι· ἐγὼ δὲ εἶπον, ὅτι «οὐκ ἐγώ σε ἀποκτενῶ, ἀλλ' ὁ τῆς πόλεως νόμος. ὃν σὺ παραβαίνων περὶ ἑλάττονος τῶν ἡδονῶν ἐποιήσω, καὶ μᾶλλον εἶλου τοιοῦτον ἁμάρτημα ἐξαμαρτάνειν εἰς τὴν γυναῖκα τὴν ἐμὴν καὶ τοὺς παῖδας τοὺς ἐμοὺς ἢ τοῖς νόμοις πείθεσθαι καὶ κόσμιος εἶναι». Οὕτως ὦ ἄνδρες, ἐκεῖνος τούτων ἔτυχεν, ὥνπερ οἱ νόμοι κελεύουσι τοὺς τὰ τοιαῦτα πράττοντας».

Εὔκολον ἦθελεν εἶσθαι νὰ παραθέσωμεν καὶ ἕτερα χωρία, ἐξ ὧν ἐπίσης ἦθελε καταφανῆ εἰς ποῖον βαθμὸν πιθανότητος ἀφίκετο ὁ Λυσίας ἐν ταῖς αὐτοῦ διηγήσεσι, ταῖς ἀρεταῖς ἐκείναις τοῦ λόγου χρώμενος, ἃς οἱ Ἕλληνες ἐδήλουν διὰ δύο λέξεων, *ἠθοποιΐα* καὶ *ἐνάργεια*, ἐννοοῦντες διὰ τούτων τὸ πλεονέκτημα τοῦ εἰκονίζειν τὰ ἤθη καὶ τοὺς χαρακτῆρας, καὶ παριστᾶν τὰ γεγονότα ἐναργῶς ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἄλλων· παριστάμεθα ἐν τῇ σκηνῇ τῶν διηγουμένων, βλέπομεν τὰ πρόσωπα δρῶντα καὶ λαλοῦντα, ὡς ἐν τῷ θεάτρῳ σχεδόν, ἢ μᾶλλον ἐν τῷ βίῳ αὐτῷ, διότι ἐνταῦθα ὑπάρχει τι πραγματικώτερον, ἧττον πλαστὸν καὶ ἧττον ἐπιτετηδευμένον ἢ ἐν τῷ θεάτρῳ.

Τῷ ὄντι τὸ δραματικὸν τῶν τοῦ Λυσίου διηγήσεων δὲν φαίνεται ἐπιτετηδευμένον, ἡ παρ' αὐτῷ τάξις εἶνε ἁπλούστατα ἡ χρονολογική, ὡς ἔστιν ἰδεῖν, ἐπὶ παραδείγματος, ἐν ταῖς διηγήσεσι ταῖς πληρούσαις τὸ πρῶτον ἥμισυ τῶν κατὰ Ἐρατοσθένους καὶ κατ' Ἀγοράτου λόγων. Ἐν αὐταῖς φαίνεται διαδοχὴ συμβάντων παριστωμένων ἀπ' ἀρχῆς αὐτῶν εὐστόχως καὶ συντόμως καὶ ἄνευ τεχνητοῦ συνδυασμοῦ.

(1) Λυσ.

Digitized

Ἡ μέθοδος αὕτη φαίνεταί πως ἥκιστα ἔντεχνος, καὶ ὅμως δὲν εἶνε ἀσθενεστέρα· ἐὰν ὁ δικαστὴς δὲν ἐκπλήττηται ἀμέσως διὰ τῆς ἐντέχνου συσσωρεύσεως τῶν ἀφορμῶν τῆς ὑποθέσεως, ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἀπαράσκευος δὲν προφυλάττεται ἀπὸ τῆς ἀνεπαισθήτου ταύτης σειρᾶς γεγονότων λεπτομερῶν, ἃ συνῆψεν ἡ τέχνη τοῦ ῥήτορος. Παρασύρεται δὲ οὕτω ὑπὸ τῆς φυσικῆς πορείας τῶν πραγμάτων λησμονῶν τὸν Λυσίαν, ὅστις λανθάνει ὄπισθεν τῆς ἀληθοῦς εἰκόνος τῆς πραγματικότητος.

Εὐνόητόν ἐστιν ποῖον τὸ παθητικὸν εἶδος, ὅπερ ἐπιδιώκουσι καὶ ἐπάγονται αἱ οὕτω δὴ συντεθειμέναι διηγήσεις· εἶνε ἄμεσόν τι εἶδος παθητικοῦ, ὅπερ προσκτήσεται τοὺς δικαστάς, καὶ ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῶν, οὕτως εἰπεῖν. Τὰ γεγονότα μόνα φωνὴν ἀφιᾶσιν ἀφ' ἑαυτῶν, τοῦ ῥήτορος μὴ ἐκφράζοντος ὡς ἐκ τοῦ προσώπου αὐτοῦ τὰ πάθη ὑφ' ὧν ἐμπνέεται, μηδὲ καταβαίνοντος μέχρι τοῦ ἐπιφωνῆσαι «ἴδετε τὰ δάκρυά μου», τῆς συνήθους ταύτης φράσεως τῶν Ῥωμαίων συνηγόρων καὶ τῶν νεωτέρων μιμητῶν αὐτῶν. Οὕτως ἡ συγκίνησις προέρχεται μόνη ἐκ τῆς διηγήσεως αὐτῆς τῆς δίκης τοῦ Ἀγοράτου, καὶ τῆς τελευταίας τοῦ Διονυσοδώρου μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ συνεντεύξεως ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ.

«Εἰμὲν οὖν ἐν τῷ δικαστηρίῳ ἐκρίνοντο ῥαδίως ἂν ἐσώζοντο, ἅπαντες γὰρ ἤδη ἐγνωκότες ἦτε οὗ ἦν κακοῦ ἡ πόλις, ἐν ᾧ οὐδὲν ἔτι ὠφελεῖν ἠδύνασθε· νῦν δ' εἰς τὴν βουλὴν αὐτοὺς τὴν ἐπὶ τῶν τριάκοντα εἰσάγουσιν· ἡ δὲ κρίσις τοιαύτη ἐγίγνετο, οἵαν καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ ἐπίστασθε. Οἱ μὲν γὰρ τριάκοντα ἐκάθηντο ἐπὶ τῶν βάθρων, οὗ νῦν οἱ πρυτάνεις καθέζονται· δύο δὲ τράπεζαι ἐν τῷ πρόσθεν τῶν τριάκοντα ἐκείσθην, τὴν δὲ ψῆφον οὐκ εἰς καδίσκους, ἀλλὰ φανερὰ ἐπὶ τὰς τραπέζας ταύτας ἔδει τίθεσθαι, τὴν μὲν καθαιροῦσαν ἐπὶ τὴν ὑστέραν. . . ὥστε ἐκ τίνος τρόπου ἔμελλέ τις αὐτῶν σωθήσεσθαι; ἐνὶ δὲ λόγῳ, ὅσοι εἰς τὸ βουλευτήριον ἐπὶ τῶν τριάκοντα, εἰσῆλθον κριθησόμενοι, ἁπάντων θανάτου κατεγινώσκετο, καὶ οὐδενὸς ἀπεψηφίσαντο, πλὴν Ἀγοράτου τουτουί, τοῦτον δὲ ἀφεῖσαν ὡς εὐεργέτην ὄντα· ἵνα δὲ εἰδῆτε ὡς πολλοὶ ὑπὸ τούτου τεθνᾶσι, βούλομαι ὑμῖν τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἀναγνῶναι. ΟΝΟΜΑΤΑ. Ἐπειδὴ τοίνυν ὦ ἄνδρες δικασταί, θάνατος αὐτῶν κατεγνώσθη, καὶ ἔδει αὐτοὺς ἀποθνήσκειν, μεταπέμπονται εἰς τὸ δικαστήριον, ὁ μὲν ἀδελφήν, ὁ δὲ μητέρα, ὁ δὲ γυναῖκα, ὁ δ' ἥτις ἦν ἑκάστῳ αὐτῶν προσήκουσα, ἵνα τὰ ὕστατα ἀσπαζόμενοι τοὺς αὐτῶν, οὕτω τὸν βίον τελευτήσειαν· καὶ δὴ καὶ Διονυσόδωρος μεταπέμπεται τὴν ἀδελφὴν τὴν ἐμὴν εἰς τὸ δικαστήριον, γυναῖκα ἑαυτοῦ οὖσαν. Πυθομένη δ' ἐκείνη ἀφικνεῖται μέλαν τε ἱμάτιον ἠμφιεσμένη . . . ὡς εἰκὸς ἦν ἐπὶ τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς τοιαύτῃ συμφορᾷ κεχρημένῳ. Ἐναντίον δὲ τῆς ἀδελφῆς τῆς ἐμῆς Διονυσόδωρος, τά τε οἰκεῖα τὰ αὑτοῦ διέθετο ὅπως αὐτῷ ἐδόκει, καὶ περὶ Ἀγοράτου τουτουὶ ἔλεγεν, ὅτι αἴτιος ἦν τοῦ θανάτου, καὶ ἐπέσκηπτεν ἐμοὶ καὶ Διονυσίῳ τουτῳί, τῷ ἀδελφῷ τῷ αὑτοῦ, καὶ τοῖς φίλοις πᾶσι τιμωρεῖν ὑπὲρ αὑτοῦ Ἀγόρατον, καὶ τῇ γυναικὶ τῇ αὑτοῦ ἐπέσκηπτε, νομίζων αὐτὴν κυεῖν ἐξ αὑτοῦ, ἐὰν γένηται αὐτῇ παιδίον, φράζειν τῷ γενομένῳ, ὅτι τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἀγόρατος ἀπέκτεινε, καὶ κελεύειν τιμωρεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ ὡς φονέα ὄντα· ὡς οὖν ἀληθῆ λέγω, μάρτυρας τούτων παρέξομαι».

Ὁ Λυσίας κατορθοῖ τὴν συγκίνησιν ὄχι μόνον διὰ τῆς γενικῆς ἐντυπώσεως, ἣν ἐμποιεῖ ὁλόκληρος ἡ εἰκών, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ διὰ τῆς ἀπροσδοκήτου ἐντυπώσεως οὐσιώδους τινὸς λεπτομερείας. Οὕτω τῆς οἰκίας τοῦ ἀδελφοῦ του Πολεμάρχου διαρπασθείσης, παριστᾷ ἡμῖν τὸν Μηλόβιον, ἕνα τῶν τριάκοντα, ἀποσπῶντα ἀπὸ τῶν ὤτων τῆς τοῦ Πολεμάρχου συζύγου τὰ χρυσᾶ ἐνώτια. Ὅτε δὲ ὁ ἀδελφός του ἔπιε τὸ κώνειον, εἰκονίζει ἡμῖν τὴν ταπεινὴν ἐκφορὰν ἀνδρός, ὅστις ἦν τῇ προτεραίᾳ εἷς τῶν πλουσιωτέρων τῆς πόλεως· κλίνη νεκρική, ὀθόνη καὶ προσκεφάλαιον πάντα ξένα. Ἀγανακτήσει ἆρά γέ τις κατὰ τῆς ψυχρότητος ἀδελφοῦ, ὅστις ἐντολὴν ἔχων νὰ ἐκτελεσῃ τὴν οἰκογενειακὴν ταύτην ἐκδίκησιν ἀναπληροῖ διὰ τῶν λεπτομερειῶν αὐτῶν τὴν ἔκρηξιν τῆς θλίψεως αὐτοῦ; ἀλλὰ τοιαύτη κρίσις ἐστὶν ἄδικος, διότι ἡ φύσις αὕτη τοῦ ἀνθρώπου δικαιολογεῖ αὐτὸν ἐν μέρει τοὐλάχιστον. Πολλάκις συμβαίνει ὥστε ῥαγδαίως ἐπερχομένη τοιούτου εἴδους ἰδέα νὰ δρᾷ ἰσχυρότερον ἐπὶ τῆς φαντασίας ἡμῶν, ἢ ἡ ῥητορικὴ ὁρμή. Ἐν δὲ μεγάλῃ συμφορᾷ μικρά τις ἐναντιότης, ἐξ ἐκείνων ὅσας ἡ συνήθης πραγματικότης παριστᾷ ἡμῖν μόνη της, μᾶς συγκινεῖ δι' ἀκαταμαχήτου τρόπου βαθύτατα.

Πρὸς δὲ τούτοις ὁ τρόπος οὗτος τῆς διεξαγωγῆς ἁρμόζει τοῖς ἑλληνικοῖς ἤθεσιν. Οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τῶν ἀπωτάτω ἀντικειμένων πολλάκις ὁρμῶνται ἀπὸ τῆς συνήθους πραγματικότητος, ὅπως φθάσωσιν εἰς τὰς ὑψηλοτέρας ἐκφράσεις τῶν παθῶν.

Παρὰ τοῖς τραγικοῖς ἔστιν ἰδεῖν πλείστα παραδείγματα τοῦ τρόπου τούτου, ὅστις ἐστὶν τὸ

Digitized by Google

μυστικὸν οὕτως εἰπεῖν, τῆς δραματικῆς δυνάμεως αὐτῶν. Ἰδοὺ διατὶ παρ' αὐτοῖς αἱ τολμηρότεραι ἐκφράσεις τῆς ποιήσεως καὶ τοῦ αἰσθήματος ἔχουσι τὸν τύπον τοῦ ἀληθοφανοῦς.

Παρὰ τῷ Λυσίᾳ μόνον καὶ μετὰ τὴν πραγματικὴν περιγραφὴν τῶν γεγονότων οὐδὲν ἐκδηλοῦται πάθος, ἀφίνει τοῖς γεγονόσιν, οἷα κατέδειξεν αὐτά, τὴν μέριμναν τοῦ ἐγεῖραι ἐν τῇ ψυχῇ τῶν ἀκροατῶν τὴν θλῖψιν ἢ τὴν ἀγανάκτησιν. Ἐὰν δέ, ὡς ἐνίοτε συμβαίνει ἐν τοῖς ἐπιλόγοις, ὁ πελάτης τοῦ Λυσίου ἐκφράζῃ αὐτὸς αἴσθημά τι, ποιεῖ τοῦτο οὐχὶ ὡς ἀπὸ τοῦ προσώπου αὐτοῦ, ἀλλ' ὑπὸ μορφὴν γενικωτέραν, ὥστε ἁρμόζει ἑκάστῳ τῶν παρισαμένων, φαίνεται δὲ ὡς ἐπεξήγησίς τις τῶν ἰδεῶν, ἃς διήγειρεν αὐτοῖς. Οὕτω διαμαρτύρεται ἐν ὀνόματι πάντων τῶν ἀγαθῶν πολιτῶν κατὰ τῆς διαφθορᾶς καὶ κατὰ τῆς τάσεως πρὸς τὸ συγχωρεῖν αὐτῇ.

« Καί τοι οὐ ταῦτα ἀγαθῶν δημαγωγῶν ἐστι, τὰ ὑμέτερα ἐν ταῖς ὑμετέραις συμφοραῖς λαμβάνειν, ἀλλὰ τὰ ἑαυτῶν ὑμῖν διδόναι· καὶ γάρ τοι εἰς τοσοῦτον ἥκομεν, ὥστ' οἱ πρότερον ἐν τῇ εἰρήνῃ οὐδὲ σφᾶς αὐτοὺς ἠδύναντο τρέφειν, νῦν ὑμῖν συμφορὰς εἰσφέρουσι καὶ χορηγοῦσι, καὶ οἰκίας μεγάλας οἰκοῦσι, καί τοι ἕτέροις ὑμεῖς ἔστιν ὅτε τὰ πατρῷα κεκτημένοις ταῦτα ποιοῦσιν ἐφθονεῖτε· νῦν δ' οὕτως ἡ πόλις διάκειται, ὥστε οὐκέτι ὧν οὗτοι κλέπτουσιν ὀργίζεσθε, ἀλλ' ὧν αὐτοὶ λαμβάνετε χάριν ἴστε, ὥσπερ ὑμεῖς τὰ τούτων μισθοφοροῦντες, ἀλλ' οὐ τούτων τὰ ὑμέτερα κλεπτόντων. Τὸ δὲ πάντων ὑπερφυέστατον, ὅτι ἐν μὲν τοῖς ἰδίοις οἱ ἀδικούμενοι δακρύουσι καὶ ἐλεεινοί εἰσιν, ἐν δὲ τοῖς δημοσίοις οἱ μὲν ἀδικοῦντες ἐλεεινοί, ὑμεῖς δὲ οἱ ἀδικούμενοι ἐλεεῖτε». (1)

Τὸ χωρίον τοῦτο ληφθὲν ἐκ τινος ἐπιλόγου δύναται νὰ χαρακτηρίσῃ γενικώτερον τὴν περὶ τὴν ῥητορείαν δεξιότητα τοῦ Λυσίου. εἴδομεν ὅτι αἱ ἀφηγήσεις δεικνύουσιν ἡμῖν αὐτὸν νηφαλιώτερον ἐν τῇ ἐκφράσει τῶν αἰσθημάτων. Προφανὲς λοιπόν ἐστιν, ὅτι προτίθεται ὁ ῥήτωρ ὅπως διεγείρῃ πρὸς τὴν κατάστασιν αὐτὴν τῶν πεπραγμένων τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀκροατοῦ, ὅστις ἀποβαίνει οὕτω οὐχὶ πλέον ἀπαθὴς ἐκτιμητής, ὃς ἔξωθεν κρίνει τὰς προσπαθείας τοῦ δικηγόρου, ἀλλὰ μάρτυς λαμβάνων μέρος, ἔχων δὲ ἐνώπιον αὐτοῦ τὰ γεγονότα, καὶ βοηθούμενος ὑπό τινων ἐπιδεξίων ἐνδείξεων συνταράττεται καὶ συγκινεῖται αὐτὸς καθ' ἑαυτόν. Ἡ ἐπιτυχία τοιούτου συστήματός ἐστιν ἡ τελειότης τοῦ πιθανοῦ.

Τὸ προοίμιον καὶ μάλιστα αἱ διηγήσεις τοῦ Λυσίου γνωστοποιοῦσιν ἡμῖν τοὺς πρωτίστους αὐτοῦ τρόπους τῆς πειθοῦς, καὶ παρέχουσι τὸ μυστικὸν τῆς βεβαίας σχεδὸν ἐπιτυχίας τῶν λόγων αὐτοῦ· ὅταν δὲ φθάνῃ εἰς τὰ ἐπιχειρήματα, (argumentation) ἐστὶν ἑτοιμότατος καὶ ἀληθῶς εἰπεῖν, αὐτὰ ἄρχονται μετὰ τῶν πρώτων λέξεων. Τί δὲ ὑπολείπεται αὐτῷ πρὸς καταρτισμὸν τῆς πεποιθήσεως; τὸ προσαγαγεῖν τοὺς μάρτυρας, παρατιθέναι τοὺς νόμους, ἀποχωρίσαι δὲ καὶ ἰσχυρῶς καταδεῖξαι τὰς συνεπείας, ἃς ἄρτι ἐπιδεξίως ὑπέδειξεν. Ἰδοὺ ποῖον ἔσεται παρ' αὐτῷ τὸ κεφάλαιον τοῦ κυρίως λεγομένου μέρους τῶν ἐπιχειρημάτων. Πολλάκις συμβαίνει προστιθέναι καὶ νέα ἄλλα ἐπιχειρήματα, ἢ ἀναιρεῖν καὶ προλαμβάνειν τοὺς κυριωτέρους λόγους τοῦ ἀντιδίκου, ἀλλὰ ποιεῖ τοῦτο διὰ βραχέων· ἐν κεφαλαίῳ δ' εἰπεῖν, τὰ ἐπιχειρήματα αὐτοῦ καθέξουσι δευτερεύουσαν θέσιν ἐν τῷ συνόλῳ τῶν ἀγορεύσεων, ὡς ἐκ τοῦ παραχθησομένου ἀποτελέσματος αὐτῶν καθ' ἑαυτά.

Καὶ ὅμως ὑπάρχει τι τὸ θαυμάσιον ἐν τοῖς τοῦ Λυσίου ἐπιχειρήμασιν, ἄτινα δυνατὸν νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ὑποδείγματα διὰ πλείστους λόγους. Ὅ,τι δ' ἐνδιαφέρει ἡμῖν παρατηρῆσαι ἐνταῦθά ἐστι τό, πόσον ὁ γενικὸς αὐτῶν χαρακτὴρ ἐστι σύμφωνος τῷ τῶν διηγήσεων αὐτοῦ, μεθ' ὅλας τὰς διαφορὰς τῶν ἀντικειμένων. Ὁ συλλογισμὸς ἀναγκαίως διαφέρει πολὺ σκηνῆς τινος ἢ εἰκόνος, ἀλλ' ἐν τούτοις ἀνευρίσκομεν καὶ ἐνταῦθα ἐφαρμοζομένην τὴν ἀρχὴν ἐκείνην, καθ' ἣν ἡ τέχνη δέον νὰ κρύπτηται.

Τὸ ἐπιχειρηματικὸν μέρος τῶν τοῦ Λυσίου λόγων οὐκ ἔστιν ὅμοιον τῷ σοφῷ ἐκείνῳ οἰκοδομήματι, ὅπερ ποικίλλον τὴν διαπλοκήν, καὶ καταπληκτικὸν τὰς διαστάσεις βραδύτερον ἡ ῥητορικὴ τέχνη δυνήσεται ἀνεγεῖραι. Οὐκ ἔστιν οὔτε πλάτυνσις ἐν τῇ ἀναπτύξει τῶν ἀποδείξεων, οὔτε προσπάθεια πρὸς ἐπιτηδείαν συναρμολόγησιν, οὔτε πρόοδος ἐν τῇ ἀλληλουχίᾳ, οὔτε ἐπαγωγὸς δύναμις ἐν τῇ διαδοχῇ αὐτῶν· δὲν ἀποτελεῖ σῶμα θερμαινόμενον καὶ ἐνισχυόμενον ἐν τῇ προσλήψει νέων δυνάμεων. Διόπερ εὐλόγως ἴσως ὁ Λυσίας ποτὲ ἔσται ἄξιος μορφῆς ἐπὶ ταύτῃ τῇ ἐλλείψει τῆς τοῦ λόγου οἰ-

(1) Λυσίας κατ' Ἐπικράτους § 10.

κονομίας (1) ὡς πρὸς τὴν τῆς τέχνης ἔποψιν. Ἀλλ' ἅπαντες ἐπαινέσουσιν ἐν τοῖς ἐπιχειρήμασιν αὐτοῦ τὰ πλεονεκτήματα τῆς λεπτομερείας ἑκάστου τῶν μερῶν χωριστά, ἐξ ὧν σύγκειται τὸ ὅλον, τὴν σαφήνειαν, τὴν εὐκρίνειαν, τὴν ἐλαφρότητα τοῦ τύπου, τὴν εὐφυᾶ οἰκονομίαν, δι' ἧς παράγει χωριστὰ πᾶσαν ἀπόδειξιν, τὴν τέχνην μεθ' ἧς μετατρέπει αὐτὴν εἰς δίλημμα, καὶ ἐν γένει τὸ λαμβάνειν τὴν συντομωτέραν ὁδὸν, ὅπως ἀφίκηται εἰς τὴν ἐνάργειαν· ὅλα δὲ ταῦτά εἰσιν ἐπιτυχεῖς ἀντιθέσεις, ἐξ ὧν ἀναθρώσκει ἡ ἀλήθεια, ἀποτελοῦσι δὲ πυκνὸν ὕφασμα, ὅπερ ὁ συλλογισμὸς δὲν δύναται νὰ διαῤῥήξῃ.

Ἀναμνησθῶμεν ἤδη ὅτι προεθέμεθα ποιῆσαι ἀναλόγους παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς τῶν καθ' ἕκαστα ἐκθέσεως, ἐπὶ τῆς ἀλληλουχίας τῶν μικρῶν σκηνῶν καὶ εἰκόνων τῶν παριστωμένων πολλάκις ὑπὸ τῶν τοῦ Λυσίου διηγήσεων, ἐρωτήσωμεν δὲ ἡμᾶς αὐτούς, ἂν ἡ ὁρατὴ αὕτη ἔλλειψις μεθόδου, καὶ τὸ ἀτημέλητον τῶν ἐπιχειρημάτων ἐν τῇ γενικῇ διατάξει δὲν ἦσαν πρόσφορον μέσον, καὶ μάλιστα ἐκ προθέσεως ἴσως, πρὸς βεβαιοτέραν μόρφωσιν τῆς πεποιθήσεως. Τὸ ἀποφεύγειν τὴν ἐπιφάνειαν πάσης προσπαθείας ὅπως προκαταλάβῃ τὴν εἰλικρίνειαν τῶν δικαστῶν, περιορίζεσθαι δὲ μόνον εἰς τὸ ὑποδεικνύειν αὐτοῖς ἄνευ τεχνασμάτων καὶ ἀλληλοδιαδόχως τὰς προφανεῖς συνεπείας βεβαίων γεγονότων, οὐκ ἔστι ταὐτὸν τῷ προσκτᾶσθαι αὐτοὺς διὰ τοῦ θελγήτρου αὐτοῦ τῆς ἁπλότητος, καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης ἐκείνης, ἣν γεννᾷ ἡ συνείδησις τοῦ δικαίου;

Ἡ σκέψις αὕτη γεννᾶται οἴκοθεν ἡμῖν βλέπουσι παρὰ τῷ Λυσίᾳ τὰ ἐπιχειρήματα διαδεχόμενα ἄλληλα διὰ τῶν αὐτῶν μεταβάσεων τοσοῦτον ἁπλῶν καὶ ἀνειμένων, ὥστε προφανῶς ἐδύνατο οὗτος εὐκόλως νὰ διαποικίλλῃ κάλλιον ταύτας. Βέβαιον δ' ἐστίν, ὅτι οὐδαμῶς ἐξεπτοήθη ὑπὸ τῆς μονοτονίας τῶν ἐπαναλήψεων τούτων, καὶ ὅτι προετίμησεν ἐπιφυλάξασθαι τὴν ἑαυτοῦ δεινότητα πρὸς τὴν κατασκευὴν ἰδίᾳ ἑκάστου συλλογισμοῦ. Ἴσως δ' ὡσαύτως οἱ Ἀθηναῖοι αὐτοὶ ἦσαν ἧττον ἡμῶν εὐαίσθητοι πρὸς τὴν μονοτονίαν· φαίνεται δὲ ὅτι τύποι τινὲς ῥητορικοὶ πρωΐμως ἐκτιμηθέντες ἔσχον τὸ πλεονέκτημα τοῦ θέλγειν αὐτούς, μηδαμῶς τῆς ἐντυπώσεως ἐξασθενουμένης ὑπὸ τῆς ἕξεως. Ἀναμφιβόλως ὑπῆρχεν ἐν αὐτοῖς τι ἱκανοποιοῦν τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ποιοῦν ἑκουσίως εὔκολον τὴν παραδοχὴν ἰδέας τινός, ἥτις ἐπετύγχανε διὰ τοῦ προσφιλοῦς αὐτοῖς τύπου προσαγομένη, ὡς ὅταν τὸ οὖς ἡδύνηται ἐπί τινων μελισμῶν. Δῆλον δ' ἐστὶν ὅτι ἡ φαινομένη αὕτη ἀμέλεια τοῦ Λυσίου οὐδόλως ἐστὶν ἀντίφασίς τις πρὸς τὸν ἐν γένει χαρακτῆρα τῆς δεινότητος αὐτοῦ. Διὰ ταύτης ὡς διὰ τῶν κυριωτέρων ἀρετῶν τῆς λεπτομεροῦς ἐκθέσεως τὰ ἐπιχειρήματα αὐτοῦ, ἃ ἠθέλησα ἐξετάσαι ὑπὸ ταύτην μόνον τὴν ἔποψιν, συνδέονται μετὰ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς, μεθ' ἧς καὶ αἱ διηγήσεις καὶ τὰ προοίμια αὐτοῦ, καταφθάνοντα ἐπίσης εἰς τὸ πιθανὸν διὰ τῆς ἁπλότητος.

§. 2.

Ἡ ἐν τῷ προοιμίῳ, τῇ διηγήσει, καὶ τῇ ἐκθέσει τῶν ἀποδείξεων ἔμφασις τῆς ἀληθείας, ἥτις ἀποτελεῖ τὸν χαρακτῆρα τῆς τοῦ Λυσίου δεινότητος, ἐκ τῶν προτέρων ὑπέδειξεν ἡμῖν τὸν χαρακτῆρα τοῦ ὕφους αὐτοῦ. Ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς τοῦ λόγου, πιστὴ ἑρμηνεία τῆς διανοίας ὤν, διακρίνεται παρ' αὐτῷ ὡς καὶ ἡ διάνοια αὐτὴ δι' εἰλικρινείας προκαλούσης τὴν πεποίθησιν. Ἡ μὲν φυσικότης ἀπαιτεῖ τὴν ἔκφρασιν ἁπλῆν, ἡ δὲ πιθανότης δικαίαν καὶ μεμετρημένην. Ὁ Λυσίας αὐτὸς ἐτίθει τὸν νόμον τῆς ἀναγκαίας ἁρμονίας τῆς γλώσσης πρὸς τὴν διάνοιαν(1). «Ἡ γλῶσσα, ἔλεγε, νοῦν οὔτε πολὺν, οὔτε μικρὸν ἔχει· ὁ δὲ νοῦς, ᾧ μὲν πολὺ πολύς, ᾧ δὲ μικρόν, μικρός». Προέβη δ' ἔτι πλέον τῆς ἁπλῆς ταύτης διδασκαλίας ἀντιθέτου οὔσης πρὸς τὸ δόγμα τῶν σοφιστῶν, καταδείξας αὐτὴν ἐφαρμοσμένην ἐπὶ τῶν λόγων του, τοῦθ' ὅπερ περιεποίησε μεγάλην δόξαν αὐτῷ.

Ἀληθῶς ἀναλογιζόμενός τις τοὺς ἀπείρους κόπους τῆς συγχρόνου ῥητορικῆς, καὶ τὴν διανοητικὴν ἱκανότητα τοσούτων ἀνδρῶν, οἵτινες συνηθροισμένοι ἐν Ἀθήναις ἀπήλαυον τοῦ κοινοῦ θαυμασμοῦ, βλέπων δὲ ὅτι ὁ θαυμασμὸς ἐπ' ὀλίγον μόνον διήρκεσεν, καὶ ὅτι αἱ θεωρίαι τῶν ἀνδρῶν τούτων ἀπεδοκιμάσθησαν, οἱ δὲ μεστοὶ οἰήσεως ἀγῶνες αὐτῶν κατέλιπαν εἰς τὸ ψεῦδος καὶ τὴν ὑπερβολήν, ὁποίαν

(1) Διον. Ἁλικ. Λυσ. VIII. Ἴσατος, III. Καικίλιος παρὰ Φωτ. κωδ. 262.

(1) Γρηγόριος Κορινθ. περὶ διαλέκτων σ. 4. ἔκδοσις Schaefer.

Digitized by Google

ἀξίαν οὐκ ὀφείλει ἀποδοῦναι ἐκείνῳ, ὅστις οὕτως ἐγγύτατα αὐτῶν γεγονὼς, τῶν τελευταίων ἐπευφημιῶν τοῦ θριάμβου αὐτῶν ἐναύλων ἔτι οὐσῶν, διανοίγει μὲν τὴν ἀληθῆ ὁδόν, πραγματοποιεῖ δ' ἐν τῷ ὕφει αὐτοῦ τοὺς δυσκόλους τούτους ὅρους τοῦ συμμέτρου καὶ τοῦ ἀληθοῦς;

Ἐὰν ὁ Λυσίας δὲν ἔταμε νέαν ὁδόν, ὑπὸ τοῦ ἀληθοῦς Ἀθηναϊκοῦ πνεύματος συγκρατούμενος καὶ ὑπὸ τῶν παραδόσεων τῆς πείρας, αἵτινες ἄρτι ἐπεβλήθησαν αὐτῷ, ὀφείλομεν ὅμως ἀποδοῦναι αὐτῷ τὴν ἴσην σχεδὸν ἀξίαν τοῦ ὅτι πρῶτος τοῦ σκοποῦ οὕτως εὐστόχως ἐπέτυχε· τοῦθ' ὅπερ ὕψωσεν αὐτὸν ὑπεράνω τῶν τε συγχρόνων καὶ τῶν προγενεστέρων αὐτοῦ ἄνω τῶν ὁποίων δὲν ἀνέρχεται ἡ ἱστορία.

Προγενέστεροι ἢ καὶ σύγχρονοι αὐτοῦ ἔνδοξοι ῥήτορες εἶχον γράψει ἢ ἔγραφον λόγους. Κατὰ μέρος τιθέμενος τὸν Θουκυδίδην, οὗτινος αἱ θαυμασταὶ δημηγορίαι κατὰ τὸ ἥμισυ μόνον εἰσὶ ῥητορικὰ μνημεῖα, ὡς μηδέποτε ἀπαγγελθεῖσαι μηδὲ δυνάμεναι ἀπαγγελθῆναι, ἀναφέρω μόνον τοὺς πρακτικοὺς ἄνδρας, οἷον τὸν Ἀντιφῶντα, τὸν Ἀνδοκίδην, τὰ δύο πρῶτα ὀνόματα τῆς δεκάδος τῶν Ἀθηναίων ῥητόρων, οἵτινες συνέθεσαν δικανικοὺς λόγους πρὸς χρῆσιν ἄλλων, εἴτε πρὸς ἰδίαν αὐτῶν ἐπὶ κυριωτάτων ὑποθέσεων. Γνωστὸς δ' ἐστὶν ὁ θαυμασμὸς τοῦ Θουκυδίδου (1) διὰ τὸν λόγον τοῦ Ἀντιφῶντος ὅστις ὅμως δὲν ἐδυνήθη σῶσαι αὐτόν. Ἔχομεν δὲ τὴν σπουδαίαν ὑπεράσπισιν, ἥπερ ὁ δεύτερος ὀφείλει τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν, ὅτε τὸ δεύτερον κατηγορήθη. Ὁ δὲ Πλάτων ἐκθειάζει τὴν παθητικὴν ἰσχὺν τοῦ Χαλκηδονίου (2) Θρασυμάχου, Διονύσιος δὲ ὁ Ἁλικαρνασσεὺς τὴν δύναμιν καὶ τὴν χάριν τοῦ ὕφους αὐτοῦ (3). Ἵνα δὲ μὴ προβῶμεν περαιτέρω ἀπαριθμοῦντες, ἐξετάσωμεν τίσιν ἆρά γε λόγοις οἱ ἄνδρες οὗτοι καί τοι ἔν τισιν ὑπερακοντίσαντες τὸν Λυσίαν, δὲν ἐπήρθησαν ὅμως εἰς τὸ ὕψος τῆς ἐκείνου δόξης; Τοῦτο ἀποδοτέον ἀναμφιβόλως τῇ ὀρθῇ χρήσει τοῦ λεκτικοῦ ὃν παρεδέχθη, καὶ τῇ θαυμασίᾳ ἁρμονίᾳ ἣν κατήρτισε μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ νοήματος. Πρὸς αὐτὸν συγκρινόμενος ὁ Ἀντιφῶν φαίνεταί πως ἀπέριττος καὶ ἀρχαϊκός, ὁ δὲ Ἀνδοκίδης μακρολόγος, καὶ ὁ Θρασύμαχος ὑποδεέστερος αὐτοῦ ἐστι κατὰ τὴν σαφήνειαν καὶ λεπτότητα. Ὅθεν μόλις περὶ αὐτῶν ποιοῦνται λόγον ὁ Κικέρων, ὁ Κυϊντιλιανός, καὶ ὁ Ἁλικαρνασσεὺς Διονύσιος μόνον ἐπὶ τοῦ Λυσίου ἀσκοῦντες ἅπασαν τὴν κριτικὴν ἐπιστήμην. Ἀληθῶς δ' εἰπεῖν, ὁ Λυσίας διὰ τῶν ἀρετῶν τοῦ ὕφους αὐτοῦ ἐστιν ὁ ἀληθὴς πρόδρομος τοῦ Δημοσθένους· τὴν δὲ τιμὴν ταύτην οὐδεὶς ἐδυνήθη ἀμφισβητῆσαι αὐτῷ.

Τούτου παραδεκτοῦ γενομένου, προαγόμεθα εἰς τὴν ἐρώτησιν, πῶς ἐξηγητέον παρὰ τῷ μαθητῇ τῶν σοφιστῶν, ὅτι ἠδυνήθη ἡ μὲν ἀλήθεια να ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ σχολείου τῆς πλάνης, νὰ συμβῇ δὲ τοιαύτη ῥιζικὴ μεταβολὴ ἐν ταῖς ἕξεσι τῆς πράξεως, αἵτινες βαθύτερόν εἰσιν ἐῤῥιζωμέναι ἀπὸ τὰς τοῦ νοῦ; Ἡ δυσκολία τοῦ ζητήματος ἐστὶ φαινομένη μᾶλλον ἢ πραγματική· τὸ δὲ ζήτημα πρέπει νὰ τεθῇ οὕτω: Δὲν ἐπρόκειτο ἀληθῶς τῷ Λυσίᾳ μεταβαλεῖν τὸ ὕφος τοῦ λόγου, ἀλλὰ διορθῶσαι μόνον τὰς ἐλλείψεις αὐτοῦ. Τὸ ῥητορικὸν γύμνασμα περὶ ἔρωτος, ἂν τε παραδεχθῶμεν αὐτὸ ὡς πρωτότυπον ἔργον, ἄν τε τὸ θεωρήσωμεν ὡς ἐπιτυχῆ μίμησιν, κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιστάσεις ὑποδείκνυσι μάλιστα τὴν ἱκανότητα αὐτοῦ ὡς σοφιστοῦ, καὶ παρέχει ἡμῖν πολλὰς αὐτοῦ ἀρετάς, αἵτινες βραδύτερον ἐθαυμάσθησαν ἐν τῷ ὕφει αὐτοῦ.

Ὑπῆρχον ἐν αὐτῷ φυσικαὶ τάσεις, αἵτινες παρέμειναν λανθάνουσαι ὑπὸ τὰς βλαβερὰς ἐπιδράσεις τῆς ἐν Σικελίᾳ διδασκαλίας. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἦτον Ἀθηναῖος, ἐν Ἀθήναις δὲ διήγαγε πᾶσαν τὴν παιδικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν, εἰσῆλθε δὲ εἰς τὴν νεανικήν. Αἱ δὲ ἐντυπώσεις τῆς πρώτης ταύτης ἀνατροφῆς ἀρκούντως ἰσχυραὶ οὖσαι ἠκολούθησαν αὐτὸν καὶ εἰς τὴν νέαν αὐτοῦ πατρίδα· βραδύτερον δὲ μετὰ τὴν Ἀθήναζε ἐπάνοδόν του προεφύλαξαν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐπιῤῥοίας τῶν πολυαρίθμων ξένων ῥητόρων. Παραυτίκα διεκρίθη ἐν αὐτοῖς διὰ τοῦ εὐεπηβόλου τῆς εὐστοχίας καὶ τῆς ὀξύτητος τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, καὶ διὰ τῆς ὀρθῆς συναισθήσεως τοῦ λόγου.

Ἐκτὸς δὲ τούτου μεταξὺ τῶν σοφιστῶν διακριτέον δύο σχολάς, τὴν ποιητικὴν καὶ θεατρικὴν σχολὴν ἀντιπροσωπευομένην ὑπὸ τοῦ Γοργίου, ὅστις ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν πάσης τῆς Ἑλλάδος μετέφερέ τινα ἀπὸ τῆς λύρας εἰς τὸν πεζὸν λόγον, καὶ τὴν πρακτικήν, ἥτις ἀναφυεῖσα ἐν τῷ μέσῳ τῶν ταραχῶν τῶν Συρακουσῶν ἐπεδίωξε τὸ πείθειν μᾶλλον ἢ τὸ διαπρέπειν ἐν τῷ λόγῳ. Ἡ σχολὴ αὕτη ἀποβλέπει μᾶλλον εἰς τὴν αὐστηρό-

(1) VIII. 68.
(2) Φαῖδρος. σ. 267.
(3) Λυσίας XX. περὶ τῆς ἰσχύος τοῦ Δημοσθένους III.

Digitized by Google

τητα τῶν ἐπιχειρημάτων ἐν τῷ συλλογισμῷ, ἢ εἰς τὴν ἀκριβορρημοσύνην· αὕτη δὲ συνετέλεσε καὶ εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ Λυσίου.

Σκεπτέον δ'ὡσαύτως ὅτι ἡ μεγάλη αὕτη κίνησις τῶν σοφιστῶν καί περ ὑπερβολὰς καὶ πλάνας δοξάζουσα ἀπέβη ὅμως γονιμωτάτη ἐν τῇ ἑλληνικῇ φιλολογίᾳ. Οἱ σοφισταὶ ἰδίᾳ μεγάλως ὠφέλησαν τὸν πεζὸν λόγον, πλεῖστοι δ' αὐτῶν ἐμελέτησαν τὰ στοιχεῖα καὶ τὰς πηγὰς τῆς γλώσσης, τὰς φράσεις, τὰς λέξεις αὐτὰς ὧν ἐζήτουν τὸ ἔτυμον, τὴν κλίσιν καὶ τὴν ἔννοιαν. Ἡ γραμματικὴ δ'οὕτως ἀπήλαυσε μεγάλης τιμῆς, καὶ ὑψηλὴν κατέλαβε θέσιν ἐν τῇ ἐπισήμῃ τῶν φιλοδόξων ἐκείνων πνευμάτων, ἅτινα ὥοντο τὰ πάντα εἰδέναι. Ἐθαυμάσθη δὲ ὡς καὶ ἡ ποίησις διδασκομένη ἐμμέτρως ὑπὸ διθυραμβικῶν ποιητῶν, οἷος Λικύμνιος ὁ Πάριος. Ἡ γλῶσσα ἀπέβη οὕτω παρεμφερὴς δοκίμῳ ὀργάνῳ, δι' οὗ ἐγυμνάζοντο μελοποιεῖν· ἡ γλῶσσα δὲ αὕτη μόνη καὶ τὸ ἀβέβαιον τῶν ἀποπειρῶν ἦρκει νὰ ἐλκύσῃ τὴν περιέργειαν καὶ νὰ θέλξῃ τὰ ὦτα. Καταληπτόν ἐστιν ἤδη πόσον ἡ προπαρασκευαστικὴ αὕτη ἐργασία ἦν λυσιτελὴς τοῖς πρώτοις δυνηθεῖσι, ὡς ὁ Λυσίας, χρήσασθαι προσηκόντως τῇ γλώσσῃ.

Ὁ Λυσίας δικαίως κατεκρίθη (1) ὡς τηρήσας ἐκ τῆς τῶν σοφιστῶν ἀγωγῆς πλεῖστα ἐλαττώματα, οἷον τὸ λίαν ἐπιτετηδευμένον ἐν ταῖς ἰδέαις, καὶ τὴν κατάχρησιν τῶν ἐναντιώσεων καὶ τῶν ἀντιθέτων ἐν τῷ λεκτικῷ· ἀλλ' αἱ μομφαὶ αὗται σπανίως ἐφαρμόζονται αὐτῷ. Ἐκτὸς δὲ τούτου παρατηρήσεως ἀξία ἐστὶν ἡ συγγένεια τοῦ δευτέρου τῶν ἐλαττωμάτων αὐτοῦ πρὸς πλεονέκτημά τι Ἑλληνικὸν ὅλως καὶ Ἀθηναϊκὸν μάλιστα. Διὰ τῶν ἐναντιωματικῶν προτάσεων ἡ ἑλληνικὴ φράσις ἀφικνεῖται εἰς τὸν βαθμὸν ἐκεῖνον τῆς σαφηνείας ἧς τινος χρῄζει ὁ ῥήτωρ, καὶ ἥτις διὰ τῆς εὐκαμψίας αὐτῆς συντελεῖ εἰς τὴν ἀπεικόνισιν τῶν λεπτοτέρων ἀποχρώσεων τῆς διανοίας. «Αἱ διακρίσεις καὶ ἀντιθέσεις εἰσὶ τὰ ἀκριβολογικὰ ὄργανα τοῦ νοῦ» (2). Ἡ δὲ τοσοῦτον ὀρθὴ καὶ ἀκριβὴς γλῶσσα τοῦ Λυσίου ὤφειλε πολὺ χρῆσθαι αὐτοῖς.

Οἱαδήποτε δ' ἂν ᾖ ἡ ἀξία τῶν διαφόρων τούτων παρατηρήσεων, ἡ παραγαγοῦσα αὐτὰς ἰδέα ἐστὶν ἀναμφισβήτητος. Τὸ πλεονέκτημα τοῦ Λυσίου ὡς συγγραφέως βάσιν ἔχει τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ σύμμετρον, πᾶσαι δ' αἱ ἄλλαι ἀρεταὶ τοῦ λόγου του ἐξ αὐτῶν ἀπορρέουσιν.

Οὕτως ἀναγκαίως ἐπῃνεῖτο παρ αὐτῷ ἡ ἀκριβορρημοσύνη καὶ ἡ καθορότης τῆς γλώσσης. Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς (1) ἀποκαλεῖ τὸν Λυσίαν *τῆς Ἀττικῆς γλώττης ἄριστον κανόνα* ἀποδιδοὺς αὐτῷ πολλοῦ λόγου ἄξιον ἔπαινον· τοῦτο δὲ κάλλιστα καταδείκνυσιν, ὅτι ὁ Λυσίας καίπερ διαμείνας πολὺν χρόνον ἐν Σικελίᾳ, ἦν ὅμως Ἀθηναῖος. Γνοὺς δὲ μετὰ πόσου ζήλου ἐφρόντιζον οἱ Ἀθηναῖοι νὰ προφυλάττωσι τὴν πάτριον αὐτῶν γλῶσσαν κατὰ τῆς ἐθνείας ἐπιδρομῆς. Γνωστὸν δ' ἐπίσης ὅτι αὐτὴ ἐπῆρκει αὐτοῖς, ὅπως ὀλιγωρήσωσι τῆς ἀντιζηλίας τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, καὶ τηρήσωσι δι' αὐτῆς μόνης ὑπεροχὴν καὶ ἐπ' ἐσχάτων ἀκόμη, καθ' ὃν χρόνον ἡ εὐγλωττία, κατὰ τὴν ὡραίαν τοῦ Κικέρωνος ἔκφρασιν (2), μετέβη εἰς τὰς νήσους καὶ τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀσίας.

Ἐκ τῶν δύο τούτων ἀρετῶν τοῦ Λυσίου ἐν μέρει παρήχθησαν δύο ἄλλαι ὧν ἡ σύζευξις σπανίως ἐπιτυγχάνεται· αὗται δ' εἰσὶν ἡ σαφήνεια καὶ ἡ συντομία. Καὶ καθ' ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὴν σαφήνειαν, ἀρετὴν ἀναγκαιοτάτην τῷ ῥήτορι, οὗ τὸ ἀκροατήριον δὲν εὐκαιρεῖ πρὸς ἀναζήτησιν τῆς ἐννοίας, Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς προβαίνει μέχρι τοῦ προτιμᾶν τὸν Λυσίαν τοῦ Δημοσθένους. Ἡ συντομία εἶχε παρ' αὐτῷ τὸν καλῶς δηλούμενον χαρακτῆρα διὰ τῆς Ἑλληνικῆς φράσεως· «ἡ *συστρέφουσα τὰ νοήματα* καὶ *στρογγύλως ἐκφέρουσα λέξις*» δυσκόλως μεταφραζομένης εἰς ἄλλην γλῶσσαν (3)· τὸ δὲ ὕφος αὐτοῦ δὲν ἀπετελεῖτο ἐκ βραχέων καὶ μὴ συνηρτημένων κομψῶν χαρακτήρων (trails), ἀλλὰ συνεπύκνου, οὕτως εἰπεῖν, τὰ νοήματα, ὥστε παράγειν ἐξ αὐτῶν εὐπαγές τι ὅλον, (4) καθαρῶς καὶ σαφῶς ὡρισμένον. Ἐντεῦθεν προήρχετο εὐστάθεια καὶ ἐνάργεια μετὰ κομψότητος. Ὁ Θρασύμαχος κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θεοφράστου, προηγήθη μὲν, ἀλλὰ δὲν ἔφθασεν αὐτὸν ἐν τῇ δυσκόλῳ ταύτῃ τέχνῃ, ὁ δὲ Δημοσθένης τὸν ὑπερηκόντισεν· ἀλλ'ἴσως καταφανέστεροι ἐγένοντο οἱ πρὸς τοῦτο («περιέργως καὶ πικρῶς») μόχθοι καὶ ἀγῶνες αὐτοῦ.

---

(1) Θεόφραστος παρὰ Διονυσίῳ τῷ Ἁλικαρνασσεῖ. Λυσ. XIV.

(2) Αὕτη ἡ φράσις ἀνήκει τῇ ἀξιολόγῳ εἰσαγωγῇ τοῦ κυρίου Havet ἐν ταῖς pensées τοῦ Pascal.

(1) Λυσ. II.
(2) Brutus, X III.
(3) Διονύσιος Ἁλικ. Λυσ. VI.
(4) Φώτιος, cod 202 (τὸ εὐπαζὲς τῶν λόγων).

Digitized by Google

Ἀληθῶς ἡ ἀφέλεια καὶ ἡ ἁπλότης εἰσὶν οἱ σταθεροὶ χαρακτῆρες τοῦ πλεονεκτήματος τοῦ Λυσίου ἀναμιγνύμεναι πάσαις ταῖς ἀρεταῖς αὐτοῦ καὶ ἀποτελοῦσαι τὴν ἰδιορρυθμίαν του ἐν ἑκάστῃ αὐτῶν. Οὐ μόνον δ' ἀποφεύγει τὴν ἔμφασιν ἀλλὰ καὶ τοσοῦτον ἀποστρέφεται τὴν ἐπιτήδευσιν τοῦ λόγου, ὥστε ἀπέχει τῶν εἰκόνων. Μόνη δὲ ἡ κυρία λέξις, ἣν ἔχει πάντοτε πρόχειρον ἀρκεῖ αὐτῷ πρὸς ἔκφρασιν πασῶν τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ (1).

Πολὺ μακρὰν ἀπέχομεν τῶν πεφυσιωμένων περιφράσεων καὶ ποιητικῶν ὑπερβολῶν, ἃς ὁ Ἀριστοτέλης (2) ὑπέδειξε παρὰ τῷ Ἐλεάτῃ Ἀλκιδάμαντι. Ὁ Λυσίας ἐπίσης, καίπερ τοῦ τόνου συνεντεινομένου ἔσθ' ὅτε παρ' αὐτῷ μετὰ τῆς ὑποθέσεως, λαμβάνεται ἐν ταῖς διακρίσεσι τῶν ῥητορικῶν, ὡς ὑπόδειγμα τοῦ ἁπλοῦ γένους. Τὸ δὲ φυσικὸν ὅπερ οὕτω καλῶς συμβιβάζεται τῇ ἁπλότητι ταύτῃ φθάνει μέχρι τοῦ τελείου. Νομίζει τις ὅτι ἀκούει τὴν αὐτόματον λαλιὰν ἀνθρώπου ἄνωθεν κεκτημένου τὸ πολύτιμον τῆς εὐφραδείας δῶρον. Τοσοῦτον ἡ φράσις αὐτοῦ ῥέει μετ' εὐχερείας καὶ μέχρι τοσούτου ἀποκρύπτει τὴν περὶ τὴν σύνθεσιν τέχνην αὐτοῦ.

Οὐδόλως ἄρα ἄπορον τὸ λεχθὲν ὅτι ὁ Λυσίας οὐδαμῶς περὶ τῆς ἁρμονίας ἐμερίμνησε. Δικαιότερον ἤθελε λεχθῇ ὡς ὁ Κυϊντιλιανὸς (3) παρετήρησεν, ὅτι τὸ ὕφος αὐτοῦ, ἵνα μὴ φαίνηται ἐπιτετηδευμένον, εἶχε μόνον τὴν φυσικὴν ἐκείνην ἁρμονίαν, ἥτις ἐστὶν ἡ πάσης φράσεως καλῶς παρεσκευασμένης ἁρμονία, καὶ ἧς οὐδ' αὐτὴ ἡ ὁμιλία στερεῖται. Πρὶν δ' ἢ ὁ Ἰσοκράτης ἐπινοῶν τοὺς ἀληθεῖς ὅρους τῆς τῶν περιόδων ἁρμονίας ἀξιωθῇ θεωρηθῆναι ὡς ἐπινοητὴς τοῦ ῥυθμοῦ ἐν τῇ ῥητορείᾳ, οἱ ῥήτορες καὶ ἰδίως ὁ Θρασύμαχος καὶ ὁ Γοργίας ἐδίδαξαν εἶδος ἁρμονίας λεπτολόγου ἢ ἐπιτετηδευμένης (4) ἐπιτυγχανομένης διὰ συμμέτρων ἀντιθέσεων, εἴτε ἐν τῇ συνθέσει, εἴτε ἐν τῇ ἀπηχήσει τῶν φράσεων. Ὁ Λυσίας ἐν τῷ ὕφει τῶν δικανικῶν αὐτοῦ λόγων δὲν ἐβράδυνε ν' ἀπαλλαχθῇ τῶν τοιούτου εἴδους ἕξεων, ἃς εἶχεν ἴσως ἀποκτήσει· τοῦτο δὲ ἀναμφιρήστως ἦν ἱκανότης αὐτοῦ. Ἐὰν δέ τις μεμφθῇ αὐτῷ ὡς μὴ εὑρόντι τὴν ἐνίοτε μὲν πρόσφορον, ἀλλὰ σοφὴν πάντοτε ἁρμονίαν τῆς τοῦ Ἰσοκράτους περιόδου, ἤθελεν ἀπαιτήσει τ' ἀδύνατα· διότι τοιοῦτος ὅρος ἀσυμβίβαστός ἐστιν τῇ ἀφελείᾳ καὶ ἁπλότητι ἐκείνῃ, δι' ἃς τοσοῦτον ἐθαυμάσθη.

Ἀφ' ἑτέρου ἡ φράσις αὐτοῦ δὲν ὁμοιάζει τῇ τῶν κακοζήλων ἐκείνων μιμητῶν, οἵτινες ἑπόμενοι τῷ παραδείγματι Ἡγησίου τοῦ Μάγνητος (1) πρὸς τοὺς μονοτόνους ῥυθμοὺς καὶ τοὺς εὐήχους μελισμοὺς τῶν μεγάλων Ἀσιανῶν περιόδων ἀντέταττον κρᾶμα κομμάτων κατατετμημένων καὶ ἀσυναρτήτων. Ὁ Λυσίας ὁ ὑποτιθέμενος διδάσκαλος τῶν ῥητόρων τούτων οὐδαμῶς παρέσχεν αὐτοῖς τοιαῦτα ὑποδείγματα. Ἐὰν δὲν ἐπιδιώκῃ τὴν κεχυμένην φράσιν, ἡ φράσις ὅμως αὐτοῦ, ὅταν δέῃ, λαμβάνει ἔκτασίν τινα, τότε δὲ προχωρεῖ, οὐδενὸς φαινομένου ὅτι ἐμποδίζει τὴν πορείαν αὐτῆς, συνεπάγουσα, ἀλληλοδιαδόχως καὶ ἄνευ βιαίων μεταθέσεων, εὔκολον τὴν ἔκφρασιν ἑκάστης τῶν ἰδεῶν ἃς περιέχει.

Ἀληθῶς εἰπεῖν, ἄνευ κοσμημάτων τινῶν δὲν ἀποτελεῖται ὕφος, ἀλλὰ τότε τίς ὁ προσήκων κόσμος πρὸς τὸ ἀτημέλητον τοῦ Λυσίου πολεμίου παντὸς καλλωπισμοῦ; βεβαίως ὁ κόσμος οὗτος ἔσται ἡ κομψότης ἡ φυσικῶς προβαίνουσα ἐκ τῆς σαφηνείας καὶ συμμετρίας τοῦ λόγου. Ἔσται δ' ἔτι πλέον. Τὸ ἔργον τῆς τέχνης, οἱαδήποτ' ἂν ᾖ ἡ ἐντέλεια τοῦ σχεδίου, τότε μόνον ἀξιοῦται τοῦ ὀνόματος τούτου, ὅταν κατέχῃ τὸ θέλγητρον ἐκεῖνο, ὅπερ, ἐν τῇ φύσει ἣν ἀπομιμεῖται, ἐστὶν ἡ θεία ἔκφρασις τοῦ καλοῦ. Τὸ θέλγητρον τοῦτο, ὅπερ εὐκολώτερον δυνάμεθα νὰ αἰσθανθῶμεν ἢ νὰ ὁρίσωμεν, ἀπέβη εἰδικὸν προνόμιον ἀνδρὸς ἥκιστα κεκτημένου τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἀρέσκειν. Τὸ ὕφος αὐτοῦ κέκτηται ἰδίαν τινὰ χάριν, ἣν πάντες μὲν ἀνεγνώρισαν, ἧς ὅμως οὐδεὶς ἀνεκάλυψε τὸ μυστικόν. Κατὰ τὴν κρίσιν Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως (2) ὁ διακριτικὸς οὗτος χαρακτὴρ τοῦ Λυσίου ἔσται ἡ ἀσφαλὴς βάσανος πρὸς ἣν ὀφείλομεν νὰ προσάγωμεν τοὺς ἀμφιβαλλομένους τῶν λόγων του, πρὸς ἐξέλεγξιν τοῦ γνησίου ἢ μὴ αὐτῶν, δοκιμαστήριον λίαν ἀκροσφαλὲς ἀποβαῖνον ἡμῖν σήμερον ἕνεκα τῆς τάσεως τῆς ἀρεσκείας μας· ἀλλ' ὅμως δὲν εἴμεθα καὶ παντελῶς ἀνίκανοι νὰ αἰσθαν-

(1) Διονυσ. Λυσ. III.
(2) Ρητορική. III, 3.
(3) Institut. orat. IX. IV. 16—18.
(4) Cicero, de orat. XLIV. Brut. VIII, orat. XIII).

(1) Cicero Brut. LXXXIII; orat. LXVII. Ἐπ. τῷ Ἀττικ. XII, 6.
(2) Λυσ. XI, Δημοσθ. XIII.

Digitized by Google

θῶμεν τὴν ἀμίμητον ταύτην χάριν ὁδηγούμενοι ὑπὸ τῶν ὁμοθύμων μαρτυριῶν τῶν ἀρχαίων (1). Ἴσως μάλιστα θέλομεν ἐπιτύχει νὰ εἰκάσωμεν μέχρι τινὸς τὴν φύσιν αὐτῆς ἀναλογιζόμενοι τὸ ἐμποιούμενον ἡμῖν ἀποτέλεσμα ἐκ τῶν ἐλαφρῶν καὶ διαφανῶν ἐκείνων καλυμμάτων, δι' ὧν ἔσθ' ὅτε τὰ ἑλληνικὰ ἀγάλματα περιβάλλονται. Οὐδὲν κομψότερον οὐδὲ ἡδύτερον τῷ ὀφθαλμῷ τῆς παρουσίας τῶν λεπτῶν ἅμα καὶ ἁπλῶν πτυχῶν τῶν καλυμμάτων αὐτῶν, πτυχῶν παρεπομένων τοῖς χαρίεσι κινήμασι σχεδίων συμμετρικωτάτων. Τὸ δὲ θέλγητρον αὐτῶν καὶ μεγαλειτέραν αἴσθησιν ἐμποιεῖ, καὶ βαθύτερον εἰσδύει, παρὰ ἡ μεγαλοπρέπεια τῶν πλουσίων κόσμων, πρὸς οὓς φέρει τὴν διάνοιαν ἡμῶν ἡ ἀνάπτυξις τῶν περιόδων τοῦ Ἰσοκράτους καὶ τοῦ Κικέρωνος. Οὕτω τὸ ὕφος τοῦ Λυσίου παρεμφερές ἐστι λεπτῷ ἱςῷ, ὑφ' ὃν διαφαίνονται φυσικῶς αἱ λεπτότεραι καμπαὶ τῆς διανοίας αὐτοῦ. Τίνος ἔτι ἀπολείπεται, ἵν' ἀποβῇ πλήρης ὁ πρὸς αὐτὸν θαυμασμὸς ἡμῶν; Τύπων ἴσως ἰδανικωτέρων καὶ ζωῆς μᾶλλον ἐνεργοῦ ἐν σώματι, ὅπερ νῦν φαίνεται ἀναπνέον ὑπὸ τὸν διαφανῆ τοῦτον πέπλον.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Περὶ τοῦ Ἀττικισμοῦ τοῦ Λυσίου.

Μεγάλη ἁπλότης καὶ ἀφέλεια, ἱκανὴ ἀκρίβεια καὶ σαφήνεια, πρὸς δὲ ἐπίχαρις κομψότης εἰσὶν ἐν συνόλῳ οἱ κυριωδέστεροι χαρακτῆρες τῆς τέχνης τοῦ Λυσίου. Τίνι δὲ τρόπῳ αἱ ἀρεταὶ μόναι αὗται ἐπήρκεσαν εἰς τὸ νὰ ἀναδείξωσι μὲν αὐτὸν τὸν κατ' ἐξοχὴν Ἀττικὸν συγγραφέα, νὰ τὸν κατατάξωσι δὲ ἐν τῇ χορείᾳ ἀνδρῶν, οἷοι ὁ Σοφοκλῆς, ὁ Πλάτων καὶ ὁ Φειδίας, ὧν ἡ δόξα εἰκότως ἠράνισε τὴν ἐκείνου, πρὸς δὲ νὰ τὸν καταστήσωσιν ἐν ἴσῃ ἐκείνοις μοίρᾳ, ὡς ἐκπροσωποῦντα τὴν Ἀθηναϊκὴν μεγαλοφυΐαν;

Αἴτιον τούτου εἶνε τὸ ὅτι οὐδὲν ἀττικώτερον τοῦ μετ' εὐτελείας φιλοκαλεῖν, τῆς ὀξυνοίας, καὶ τῆς διαυγείας τοῦ νοῦ. Ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἐν τῷ ἐμπορίῳ μορφωθεὶς καὶ τῷ πρακτικῷ βίῳ, δραστήριος ἅμα καὶ εὐφυής, ἀκριβῶς ἐκφραζόμενος, εἶχεν ἔμφυτον τὸ ἀντελαμβάνεσθαι μετ' ἴσης λεπτότητος τήν τε ἀκρίβειαν ἐν τῷ ἐκφράζεσθαι, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐν τῷ αἰσθήματι. Σύναμα δὲ ἡ εὐχέρεια καὶ τὸ ἀνεπιτήδευτον ἦσαν ἐν αὐτῷ οἱ πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν ἀνώτατοι ὅροι. Κατεδίκαζε μετ' εἰρωνικοῦ μειδιάματος τοὺς ἀδεξίους ἀγῶνας καὶ τὸν πάταγον τῆς κενῆς φιλοδοξίας. Καὶ ἵνα ἐπὶ τὸ Γαλλικώτερον ἐκφρασθῶμεν «il n'aimait pas les phrases». Οὐδέποτε δ'ἐδειλιάσθη ἐκ τοῦ ἐπιδεικτικοῦ ὕφους τῆς Ἀσιατικῆς σχολῆς, ὅπερ ἔλαβε τὴν ἀρχὴν κατὰ τὸν Κυϊντιλιανὸν (1) ἐκ τῆς ἀγνοίας τῶν ἁρμοδίων καὶ καταλλήλων λέξεων. Τὰ ἐπιζητούμενα ὑπὸ τῆς σχολῆς ταύτης ὑπερβολικὰ ἀποτελέσματα, τὰ κακῶς διαπεποικιλμένα χρώματα, τὰ κάματον προξενοῦντα ἕνεκα τοῦ μονοτόνου φωτὸς αὐτῶν, αἱ παταγώδεις περιφράσεις καὶ αἱ φορτικαὶ περίοδοι ἀπήρεσκον τῇ λεπτότητι καὶ ζωηρότητι τοῦ πνεύματος τοῦ Λυσίου. Ἐὰν δὲ οἱ σοφισταὶ ἀπεπλάνησαν ἐπὶ μικρὸν τὴν καλαισθησίαν αὐτοῦ, αἰτία εἶνε ὅτι κατέπληξεν αὐτὸν κυρίως ἡ ταχυδακτυλουργικὴ τῆς διαλεκτικῆς καὶ ἡ περὶ τὰς λέξεις τέχνη των. Ἠχαριστεῖτο θεώμενος τὸ λεπτὸν τοῦτο παιγνίδιον τῶν ἰδεῶν, τὰ ἀπροσδόκητα συμπεράσματα τῶν συλλογισμῶν, καὶ τὸ εὔκαμπτον τῆς γλώσσης, ἥτις εὐχερῶς παρηκολούθει τοὺς ταχεῖς τούτους ἑλιγμούς.

Περίεργος δ' ἐστὶν ἡ μελέτη περὶ τοῦ πῶς ἠδυνήθησαν οἱ Ἀθηναῖοι συνδιαλλάξαι τὸ πρὸς τὰς φράσεις μῖσος αὐτῶν τῷ ἔρωτι τῆς καλλιεπείας, συνδέσαι δὲ τὸ πρακτικὸν πνεῦμα τῷ ποιητικῷ δηλ. τῇ καλλιεργείᾳ τῶν τεχνῶν, καὶ τῇ μουσικῇ. Ἡ φαντασία παρ' αὐτοῖς ἦτον ἀκριβὴς ἐκ φύσεως, οὔτε σφοδρὰ παραφορὰ οὖσα, οὔτε πρὸς τὸν μέγαν ἐκεῖνον ἀγῶνα καταπεπτωκυίας καὶ δεσμευμένης ψυχῆς παρεμφερής, ἧς ἡ τοῦ Φαίδρου ἀλληγορία παρίστησιν ἡμῖν τὰς θλιβερὰς ὁρμάς, καὶ τὴν θεόληπτον παραφοράν· ἦτο δὲ μᾶλλον γαλήνιος καὶ ἀσφαλὴς κατοχὴ ἰδέας ἀταλαιπωρήτως ἐπιτευχθείσης. Ποῦ ἄλλοῦ ἔγκειται τὸ θέλγητρον τῆς θείας τοῦ Πλάτωνος εὐγλωττίας, εἰμὴ ἐν τῇ εὐχερείᾳ μεθ' ἧς τὰ πρόσωπα αὐτοῦ λαλοῦσι καὶ δρῶσι, δεικνύοντα ἡμῖν τοὺς ἑλιγμοὺς τῶν διαλογισμῶν αὐτῶν, καλύπτοντα δὲ

(1) Cicero, orat. IX. — Διονυσ. Ἁλικ. ἐν πλείστοις χωρίοις. Κουϊντιλιανός, IX, IV, 17. Πλουτάρ. περὶ Πολυλαλίας δ. «Ἐξέτασον τὴν πιστικὴν χάριν τοῦ Λυσίου· καὶ αὐτὸς ἔπεισε τῆς εὐνοίας τῶν καλλικόμων μοσσῶν».

(1) Institut. orat. XII, IX, 16.

Digitized

οἴκοθεν τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν διὰ τῶν ἐπιχαρίτων αὐτῶν ἰδιορρυθμιῶν καὶ τῶν ὡραίων ἐμπνεύσεων; Διατί ἡ τοῦ Σοφοκλέους ποίησίς ἐστιν οὕτω πράγματι Ἀθηναϊκή; Οὐχὶ διότι ὑπάρχει ἐν ταῖς ἐκφράσεσι μέτρον καὶ τακτικὴ ἐξαίρετος, μεγάλη ἁπλότης καὶ φυσικὴ κομψότης, καὶ διότι αἱ ἐκφράσεις φωτίζονται οὕτως εἰπεῖν ὑπὸ φωτὸς διαυγοῦς καὶ διεισδυτικοῦ, καί περ τοῦ ὕφους τολμηροῦ ὄντος καὶ συνεστραμμένου; Ὡσαύτως ἐν τοῖς ἀριστουργήμασι τῆς τε Ἑρμογλυφικῆς καὶ τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς τὸ μυστικὸν, δι' οὗ τοσαῦτα θαυμάσια ἀποτελέσματα παρήχθησαν οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ἢ ἡ ἀκρίβεια τοῦ σχεδίου, ἡ ἁπλότης τῶν γραμμῶν, καὶ ἡ χάρις τῆς περιφορᾶς τῶν τύπων. Πῶς ὁ Φειδίας ἐκφράζει τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ ὑπάτου τῶν θεῶν; Ἆρά γε διὰ βιαιότητος ἐν ταῖς κινήσεσι, δι' ἐντάσεως τῶν μυῶν, ἢ διὰ πολυτελῶν καλλωπισμῶν; Οὐχί· ἀλλὰ διὰ θαυμασίων ἀναλογιῶν σώματος ὑπ' οὐδεμιᾶς συστολῆς ἀλλοιουμένου, δι' ἁπλότητος καὶ ἡρεμίας τῆς στάσεως, καὶ δι' ἱλαρότητος προσώπου οὐδένα ἀγῶνα ἐμφαίνοντος, δοκοῦντος δὲ ἥρεμα ἀντανακλᾷν τὴν εὐχερῆ μαρμαρυγὴν αἰθρίας διανοίας, κατώρθωσεν ὁ καλλιτέχνης ν' ἀπεικονίσῃ τὴν θείαν ἔκφρασιν. Τίς παραβάλλων τὸν Δία τοῦ Φειδίου πρὸς τοὺς ῥωμαλέους χαρακτῆρας καὶ τὰ νευρώδη μέλη παρακειμένου Ἡρακλείου ἀγάλματος ἠθελέ ποτε συγχύσει τὸν ὕπατον τῶν Θεῶν μετὰ τοῦ ἀποθεωθέντος θνητοῦ;

Ἡ Ἀθηναϊκὴ εὐγλωττία κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς τελειότητος αὐτῆς ἔχει τοὺς αὐτοὺς χαρακτῆρας ἀκριβείας, κάλλους καὶ μεγαλείου. Ἔστι δ' οὕτως εἰπεῖν, ἡ ὀρθῆς καὶ ὡραίας ἰδέας συμμετρία πρὸς ἔκφρασιν ὀρθὴν καὶ ὡραίαν. Ἐν τοιαύτῃ ἀκμῇ τῆς εὐγλωττίας οἱ Ἀθηναῖοι ἐπιτυχῶς χρῶνται τῇ δυνάμει ταύτῃ γλώσσης ἐκφραζούσης ἀμέσως, ἀταλαιπωρήτως, καὶ ἄνευ περιστροφῶν ἑκάστην τῶν καλλονῶν, ἑκάστην τῶν λεπτοτήτων τῆς διανοίας, ἣν ἑρμηνεύει· διότι ὅσῳ αἱ σχέσεις τῶν λέξεων καὶ τῶν ἰδεῶν εἰσιν ἀκριβεῖς, ἐπὶ τοσοῦτον ἡ ἕνωσις αὐτῶν ἀποβαίνει στενή, ὥστε ἡ ἁρμονία τῶν λόγων συνεπάγει τὴν κατανόησιν τῆς ἀΰλου ἐκείνης ἁρμονίας τῶν ἰδεῶν, ἥτις ἐστὶν ἡ μουσικὴ τῆς ψυχῆς.

Εἰς τὸ ὕψος τοῦ ἰδανικοῦ τούτου οὐδόλως ἀφίκετο ὁ Λυσίας, οὔτε ἡ φύσις τῶν ἔργων αὐτοῦ, οὔτε ἡ τοῦ πνεύματός του ὑπῆρξαν ἐπιδεκτικαὶ τοιούτου ὕψους. Ἐὰν δὲ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ ἠδυνήθησαν ἔστιν ὅτε ἐφικέσθαι εἰς τὸ ὕψος αὐτό, ἐν μέρει ὤφειλον τοῦτο ἐκείνῳ, οὗτινος τὴν χαρίεσσαν ἀκρίβειαν καὶ τὴν ἐπίχαριν ἁπλότητα οὐκ ἠδυνήθησαν ὑπερβῆναι. Ἐδέησε νὰ βαδίσωσιν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἣν πρῶτος οὗτος ἀσφαλῶς εἶχε χαράξει· ἡ δὲ γλῶσσα, ἣν παρέδωκεν αὐτοῖς ἐκέκτητο ἤδη τὰς οὐσιωδεστέρας ἰδιότητας, ὅσαι ἀναγκαιοῦσιν εἰς τὸ ἄξιον ὄργανον τῆς ὑπάτου ταύτης εὐγλωττίας. Ἐδέησε μόνον ἐπιῤῥῶσαι μᾶλλον τὴν κομψότητα ταύτην, ἥτις ἐτύγχανεν ὀλίγον ἀσθενὴς, διανεῖμαι δὲ πλουσιωτέρας καὶ λαμπροτέρας ἀποχρώσεις ἐπὶ τῆς ἡδείας καὶ ὁμοιομόρφου ταύτης χροιᾶς, ἥτις ἐξίσου πανταχοῦ διακέχυται. Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς (1) παραβάλλει τὰ ἔργα τοῦ Λυσίου πρὸς ἀρχαίας ζωγραφίας στερουμένας τῶν βοηθημάτων τέχνης μᾶλλον προκεχωρηκυίας, μηκέτι δὲ παριστώσας τὴν τῶν χρωμάτων ποικιλίαν, καὶ τὰ τῆς σκιᾶς καὶ τοῦ φωτὸς ἀποτελέσματα, μηδὲ κεκτημένας τὴν ἐπιστήμην τῶν τόνων καὶ τῆς ἀπόψεως, ἀλλ' ὅμως θελγούσας διὰ τῆς ἀνεπιλήπτου ἀκριβείας τῆς ἰχνογραφίας, καὶ τῆς ἀμιμήτου καθαρότητος τοῦ περιγράμματος (contours). Ἢ ἄλλως (2), ἀναμιμνήσκουσιν αὐτῷ τὴν λεπτὴν ἥδη καὶ χαρίεσσαν τέχνην τοῦ Ἀθηναίου ἑρμογλύφου Καλάμιδος, ὃν ἔμελλε μετ' ὀλίγου ν' ἀμαυρώσῃ ἡ σοφωτέρα εὐστροφία καὶ τὸ τολμηρότερον μεγαλεῖον τοῦ Φειδίου.

Ὁ Λυσίας λοιπὸν οὐδαμῶς ἐσφετερίσθη τὴν φήμην τοῦ Ἀττικισμοῦ, ἐστὶν ἀληθὴς Ἀθηναῖος ἕνεκα τῶν προτερημάτων αὐτοῦ καὶ τοῦ γενικοῦ αἰσθήματος, ὅπερ εὑρηται διακεχυμένον ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ. Ὁ ὀλίγον ψυχρὸς τρόπος αὐτοῦ ἀπαρέσκει ἡμῖν. Χωρὶς νὰ ἐπιμένωμεν σφόδρα ἐπὶ τοῦ πράου χαρακτῆρος τῶν ἀρχαίων ἀριστουργημάτων τῶν Ἀθηναίων καλλιτεχνῶν, μηδὲ ν'ἀποκλείωμεν τῆς Ἀθηναϊκῆς εὐγλωττίας τὸ πάθος, ὅπερ δίδει τόνον ζωῆς αὐτῇ, δυνάμεθα τοὐλάχιστον διά τινος παρατηρήσεως νὰ προφυλάξωμεν τὴν νεωτέραν κριτικὴν ἀπὸ τῶν ἀπερισκέπτων καὶ εὐχερῶν ὑπεροψιῶν. Ἐμέμφθησάν τινες τὰ ἀρχαῖα ἀγάλματα ὡς ψυχρά, ἅτε δὴ μὴ παριστῶντα ἐπὶ τῶν προσώπων αὐτῶν βιαίας κινήσεις. Φυλακτέον μὴ ὁρμώμενοι ἐξ ἀναλόγου αἰτίου κρίνωμεν καὶ περὶ τῆς Ἀττικῆς εὐγλωττίας. Ἐνθυμητέον δέ ὅτι οἱ ἀφειδῶς χρώμενοι σφοδροῖς δροις, ὡς καὶ βιαίαις ἐκφράσεσι εἰς τοὺς τοῦ

(1) Ἰσαῖος, IV.
(2) Ἰσοκρ· III.

Digitized by Google

προσώπου χαρακτῆρας, ἀμβλύνουσι τὴν φιλοκαλίαν καὶ αἰσθητικότητα αὐτῶν. Λυτοὶ ἡμεῖς τάχα ἐσμὲν βέβαιοι, ὅτι εὐκόλως ἀντιλαμβανόμεθα τὸ ἀποτέλεσμα τὸ παραγόμενον ἐκ τῆς ἀναλογίας τῆς τοσούτῳ ἀναγκαίας παντὶ ἔργῳ καλλιτεχνίας, ὅτι κεκτήμεθα τὴν αἴσθησιν τοῦ μέτρου καὶ τῆς πρεπούσης διανομῆς τῆς δυνάμεως, καὶ ὅτι καλῶς ἐννοοῦμεν τὴν ἁρμονικὴν ἀξίαν ὅλου τινός, ἐν ᾧ πᾶσα λεπτομέρειά ἐστιν ἀκριβῶς ὅ,τι ὤφειλεν εἶναι; Δὲν συμβαίνει ἀπ' ἐναντίας ἡμῖν πολλάκις σχεδιογραφεῖν εἰκόνας τινὰς ἄνευ βαθμιαίας ἐλαττώσεως χρώματος καὶ φωτός, αἵτινες καταπονοῦσι καὶ θορυβοῦσι τὴν ὄψιν διὰ δυσαναλόγων καὶ τραχειῶν ἐντυπώσεων; Ἤδη ἐν πλήρει δεκάτῳ ἑβδόμῳ αἰῶνι ἡ πρὸς τὴν ὑπερβολὴν αὕτη τάσις εὗρισκεν ἐπικριτήν, οὗ ἡ αὐστηρότης καταπλήττει ἡμᾶς, τὸν Pascal (1), τὸν περιπαθέστερον, καὶ δραστικώτερον τῶν μεγάλων ἡμῶν συγγραφέων. Ἡ προστασία τοιούτου περιδόξου ἀνδρός ἐστιν ἡ εὐγλωττοτάτη συνηγορία ὑπὲρ τοῦ Λυσίου.

Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ ὕφος τοὐλάχιστον ἀναμφιβόλως δὲν ἔχομεν τὴν λεπτὴν τῶν Ἀθηναίων καλαισθησίαν· συναισθανόμεθα τοῦτο, ἡ δὲ συναίσθησις τῆς ὑποδεεστέρας ἡμῶν διανοητικότητος, ἡ αἱ δυσκολίαι ἴσως καὶ οἱ κόποι, οὓς καταβάλλομεν περιεστοιχισμένοι ὑπὸ μυρίων ἐπιδράσεων καὶ διαφόρων προκαταλήψεων πρὸς ἐπίτευξιν πράγματος, ὅπερ οἱ Ἕλληνες φαίνονται ἀταλαιπωρήτως ἐπιτυγχάνοντες, παράγει ἡμῖν παράδοξόν τινα ἐντύπωσιν.

Αἰτιώμεθα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν τῆς ἡμετέρας πατρίδος, ἀξιοῦμεν δὲ ὅτι θ' ἀνεύρωμεν ἐν εὐτυχεστέρῳ κλίματι τὸ ἀπολεσθὲν ἀπόρρητον τῆς φυσικῆς ἢ ἀκόπου ἐντελείας. Οὕτως ἐρευνῶμεν τὸν οὐρανὸν τὰ ὄρη καὶ τὴν θάλασσαν τῶν Ἀθηνῶν, ἐνασμενιζόμεθα δὲ ὅτι εὕρομεν τὸ ζητούμενον ἐν τῇ διαυγείᾳ τοῦ ἀέρος, καὶ ἐν ταῖς ἡδείαις ἁρμονίαις τῶν γραμμῶν καὶ τῶν χρωμάτων. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶνε ἆρά γε πρόληψις παιδαριώδης; ἢ πρέπει ν' ἀναγνωρίσωμεν μοιραίαν τινὰ ὑλικὴν ἐπίδρασιν, δι' ἧς ἤθελον ἐξηγηθῆ ὡς ἐκ τοῦ τῆς χώρας σχηματισμοῦ αἱ ἀναπτύξεις τῶν τεχνῶν, καθάπερ τὸ σχῆμα τῆς κεφαλῆς δεικνύει κατὰ τοὺς φρενολόγους τὰς ἀναπτύξεις τῶν ἐνστίκτων καὶ τῶν διανοητικῶν ἡμῶν διαθέσεων; Καὶ δ-

μως ἐστὶ βέβαιον, ὅτι ὑπάρχει οὕτω θαυμασία τις σχέσις μεταξὺ τῆς φύσεως τῆς Ἀττικῆς καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν Ἀθηναϊκῶν ἔργων, ὥστε φαίνεταί πως ἡ φύσις αὐτὴ ἐμπνεύσασα αὐτά, καὶ ὑποβοηθήσασα τὴν κατάληψιν αὐτῶν διὰ τῆς οἰκοθεν προκλήσεως τῶν ἀντιπαραθέσεων ἐκείνων, αἵτινες καθιστῶσι μᾶλλον ἐπαισθητὰς τὰς ἀρετὰς αὐτῶν. Οὐδὲν ἀπεικονίζει τὴν Ἀττικὴν εὐγλωττίαν κάλλιον ἢ ἡ αἴγλη τοῦ τῶν Ἀθηνῶν φωτός. Ἴσως ἄν τις πιστεύσειεν, ὅτι αἱ τοσοῦτον λεπταὶ καὶ ἁδραὶ αὗται ἀποχρώσεις τῆς γλώσσης καὶ τοῦ ὕφους ἀντισταθμίζουσι τὴν ἔλλειψιν τῆς λάμψεως, φαίνονται δὲ μόνον, διότι αὕτη ἐλλείπει. Πιθανὸν θαμβούμενός τις ὑπὸ τῆς δαψιλείας τῶν σχημάτων, ὑπὸ τῆς πλουσίας ἀναπτύξεως τῶν περιόδων, ὑπὸ τῆς ἐντυπώσεως τῶν παθητικῶν πλατυσμῶν (amplification) διατεθείη ἂν εἰπεῖν περὶ τῶν Ῥωμαίων λίαν ἐσφαλμένως ὅτι εἰσὶ λαμπρότεροι. Ἡ λάμψις ὅμως τῆς Ῥωμαϊκῆς εὐγλωττίας ἐστὶν ἐπιτετηδευμένη, καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα ἔχει τι ξηρότερον καὶ σκληρότερον, ὅπερ ἔτι πλέον κατασυγχίζει· ἐνῷ ἡ λάμψις τῆς Ἀθηναϊκῆς εὐγλωττίας ἐστὶν αὐτὸ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὰς οὕτως ὡραίας ὥρας τῶν πρώτων καὶ τῶν τελευταίων αὐτοῦ ἀκτίνων. Οὐδὲν τούτων μᾶλλον ἀπαστράπτον, ἀλλ' οὐδὲν καὶ ἡδύτερον. Τὸ φῶς αὐτό ἐστιν ἰσχυρὰ ἀκτινοβολία πλήττουσα καὶ διαχωροῦσα ἐν πᾶσιν ἄνευ συγκρούσεως καὶ ἄνευ ἀντιστάσεως. Κατ' αὐτὴν δὴ τὴν ὥραν ὁ τῶν Ἀθηνῶν ἥλιος πάντα τὰ ἀντικείμενα καταπλημμυρεῖ φωτός, μαλακῶς ὅμως ἐφάπτεται τῶν περιφερειῶν αὐτῶν, ὅπως τὰ πορφύρεα κύματα τοῦ κόλπου τῆς Ἀττικῆς ἡσύχως προσψαύουσι τὰς ἐπιχρύσους ἀκτὰς τοῦ Φαλήρου. Τότε δὴ φωτειναὶ καὶ διαφανῆ εἰσὶ πάντα ὡς καὶ αὐταὶ αἱ σκιαὶ τῶν ὀρέων. Ἀλλὰ τότε ἀκριβῶς πάντα ἀντιλαμβανόμενα ἐπαξίως ἐκτιμῶνται, τὰ διάφορα σχέδια καθαρῶς σκιαγραφοῦνται, πάντα τὰ σχήματά εἰσιν ἀκριβῆ καὶ καθαρά, ἑκάστου δὲ ἀντικειμένου αἱ λεπτομέρειαι πᾶσαι ἀποκαλύπτονται ἡμῖν περιβαλλόμεναι τὸν προσήκοντα ἑκάστῃ αὐτῶν χρωματισμὸν ἀπὸ τοῦ λαμπροτάτου μέχρι τοῦ μᾶλλον ἐξιτήλου χρώματος. Ἐκ πάντων δὲ τούτων προκύπτει σύνολόν τι σύμμετρον ἅμα ἁρμονικὸν καὶ ζωηρόν. Πράγματι δὲ αὗταί εἰσιν αἱ καθαυτὸ ὧραι τῆς ζωῆς διά τε τὴν φύσιν καὶ διὰ τοὺς ἀνθρώπους μᾶλλον ἢ αἱ ὧραι τῆς μεσημβρίας, καθ' ἃς ὁ ἥλιος παράγων τοὺς αὐχμηροὺς ἀτμούς, οἵτινες ἐπικάθηνται ἐπὶ

(1) «Eteindre le flambeau de la sédition» trop luxuriant, «l'inquietude de son génie» trop de deux mots hardies. (XXV, 25, ἐκδ. Havet).

Digitized by Google

τῶν ἀντικειμένων πάντων, καθίστησιν αὐτὰ συγχεχυμένα μετ'οὐρανοῦ χάλκεον ἔχοντος τὴν ὄψιν. Δύναταί τις ἄρα, ἐὰν παρατείνωμεν τὴν παρομοίωσιν, κατιδεῖν τις ἐν ταῖς ὥραις ταύταις τὴν εἰκόνα τῆς Ἀσιατικῆς εὐγλωττίας, ἥτις κατέστη βαρεῖα καὶ συγχεχυμένη διότι ἐπεχείρησε ν' ἀποβῇ λαμπροτάτη;

Ἡ δαψίλεια καὶ ἡ φυσικὴ αὔτη ἰσχὺς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἥτις οὐδέποτε ἀναγκάζεται νὰ βιάσῃ τὴν ἔκφρασιν, ὥστε νὰ ὑποβαστάσῃ τὸ ἐλλεῖπον αὐτῇ, ἐπροξένουν ἐν τῇ εὐγλωττίᾳ τὴν ὑπεροχὴν τῶν Ἀθηναίων Οἱ ἀντίπαλοι αὐτῶν Ῥωμαῖοι ἠσθάνθησαν τοῦτο ἀνομολογήσαντες διὰ τοῦ στόματος τοῦ Κυϊντιλιανοῦ (1) ὅτι μὴ κεκτημένοι τοιούτων μέσων ὤφειλον ν' ἀναζητήσωσιν ἄλλας ἀρχάς. Ὁ Κυϊντιλιανὸς μετ' ὀξυνοίας παρατηρεῖ ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀρκεῖ, ἵνα ὑποβαστάσῃ τὰς ἐλλείψεις συγγραφέων ὑποδεεστέρων. « Πλέουσιν » ἀσφαλῶς ἐν ἀβαθέσι θαλάσσαις, καὶ παρὰ » τὰς ὑφάλου; τὰς παρὰ τὴν ἀκτήν· ὁμοιοι » πρὸς ἐλαφρὰς λέμβους εὑρίσκουσι πανταχοῦ » λιμένας καὶ καταφύγιον. Ἐν ᾧ οἱ Λατῖνοι » ἧττον ἐλαφροὶ ὀφείλουσι ζητῆσαι τὸ πέλα- » γος, ἵνα μὴ ἐξοκείλωσιν.» Ἀλλ' ἡ φρόνησις ἡ ὁδηγοῦσα αὐτοὺς συνιστᾷ ἐπίσης καὶ νὰ μὴ ῥιψοκινδυνεύωσι λίαν μακράν. Πλέουσι λοιπὸν μεταξὺ δύο κινδύνων, τῆς ἀναζητήσεως ἁπλότητος ἀδυνάτου νὰ ἐπιτευχθῇ, καὶ τῆς καταχρήσεως τῶν ἐπιδεικτικῶν τρόπων.

Ἐγένετο δὲ χρεία ὅπως καταβληθῇ πᾶσα ἡ εὐφυΐα τοῦ Κικέρωνος τοῦ πεφωτισμένου μαθητοῦ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἐπιφανοῦς ἀντιζήλου τοῦ Δημοσθένους, πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ διπλοῦ τούτου σκοπέλου. Οὗτος ἐνόησε μέχρι τίνος ἠδύνατο νὰ μιμηθῇ τοὺς Ἀθηναίους, καθὼς καὶ τὸ μέτρον, καθ' ὃ ὤφειλεν ἡ Ἑλληνικὴ ἐμπνευσις ὑποχωρῆσαι τοῖς διαφόροις ἔθεσι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ πνεύματος.

Ἡ διαφορὰ τῶν δύο λαῶν, ὡς καὶ ἡ τῶν γλωσσῶν ὤφειλεν εἶναι ἡ φυσικωτέρα καὶ ὀρθοτέρα ἀφετηρία ἐν τῇ συγκρίσει, ἥτις τοσάκις ἐγένετο, τῶν δύο μεγάλων ὑποδειγμάτων τῆς ἀρχαίας εὐγλωττίας τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ Κικέρωνος. Βεβαίως δὲ τὰ ὀνόματα τοῦ δαιμονίου τούτου ἀνδρός, καὶ τοσούτων ἄλλων κομψῶν συγγραφέων, οὓς ἀνέδειξεν ἡ Λατινικὴ φιλολογία ἱκανῶς τὴν ὑπερασπίζουσι κατὰ τῆς ἐπιφερομένης κατ' αὐτῆς μομφῆς ὡς τραχείας καὶ ἀπειροκάλου. Ἀλλὰ ταῦτά εἰσι καρποὶ ὀψίου πολιτισμοῦ, καὶ ἀνεπτύχθησαν ὑπὸ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν. Οὕτω καίπερ λαμπροῦ ὄντος τοῦ πολιτισμοῦ τούτου, καὶ τῆς λεπτότητος τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως ἣν προϋποτίθησι, τὰ ἴχνη τῆς ἀρχαίας βαρβαρότητος οὐδέποτε ἠδυνήθησαν τέλεον νὰ ἐξαλειφθῶσι. Τί ἦν ἡ ἀστειότης (urbanitas), ὁ Ῥωμαϊκὸς ἐκεῖνος Ἀττικισμός; Ἀναμφιβόλως ἦν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς κοσμιότητος τῶν πνευμάτων καὶ τῶν ἠθῶν· καὶ ὅμως διέφερε τοῦ Ἀττικισμοῦ.

Ἡ λέξις urbanitas ἠδύνατο κάλλιον νὰ ὁρισθῇ ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Κυϊντιλιανοῦ (VI, 3) ἐκφερομένων ἰδεῶν, ὅστις ἐννοεῖ διὰ ταύτης ἀκριβέστερόν τι καὶ λεπτότερον τῶν προτερημάτων τῶν ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος τῷ Οὐσπικίῳ Καίσαρι ἀπονεμομένων. Ἡ λέξις αὕτη φαίνεται πως σχοῦσα κατὰ πρῶτον ἔννοιαν ἐθνικωτέραν, καὶ σημαίνουσα χυμόν τινα, οὕτως εἰπεῖν, ὅλως Ῥωμαϊκὸν μὴ ἀλλοιούμενον ὑπ' οὐδενὸς ἀθνείου μίγματος. Ὁ Κικέρων ἀναφέρει που περὶ τῆς ἀστειότητος (urbanitas) τοῦ Νασιούου καὶ τοῦ Πλαύτου.

Ἡ *ἀστειότης* ἦν τὸ ἐναντίον τῆς *ἀγροικίας* (rusticité)· ἦν κομψότης τις ὅλως τῇ πόλει ἰδιάζουσα, πρὸς ἣν συνετέλουν ταὐτοχρόνως ἡ ἐκλογὴ τῶν λέξεων, ἡ καθαρότης τῆς προφορᾶς, καὶ ἡ λεπτὴ καὶ φυσικὴ ἔκφρασις τῆς διανοίας. Ἀπέκρουε τοὺς ἐπαρχιωτικοὺς ἰδιωτισμοὺς καὶ κατὰ μείζονα λόγον τὰ ξένα καὶ βάρβαρα ἤθιμα, ἂν κρᾶμά τι πνεύματος καὶ φιλοκαλίας οὐδέποτε προβαῖνον μέχρι τοῦ καγχασμοῦ, καὶ συνιστάμενον μᾶλλον ἐκ τῶν χαρακτήρων ἐκείνων, οἵτινες ἀρέσκουσι τῷ εὐφυεῖ καὶ κεκαλλιεργημένῳ πνεύματι δι' ἐκπλήξεως ἐμποιούσης εὐφροσύνην, συχνότατα δὲ καὶ διὰ τῆς λεπτῆς καὶ σχεδὸν φαιδρᾶς ἐκφράσεως ἐμβριθοῦς διανοίας. Ἦτον ἐν γένει ἡ τῇ ἀνωτέρᾳ κοινωνίᾳ ἰδιάζουσα εὐτραπελία ἐκείνη, τὸ προτέρημα τῶν καλῶς ἠγμένων ἀνθρώπων, ὧν ἡ παιδεία δὲν μετέχει σχολαστικότητος, καὶ οἵτινες ἐννοοῦσι πολλὰ ἐκ βραχυτάτων λέξεων. Ἡ ἀστειότης πολεμία οὖσα τῇ τε σκαιότητι καὶ τῇ ἐπιτηδεύσει προὐκάλει πάσας τὰς προσπαθείας τῆς ἐπαρχιακῆς κομψότητος καὶ ἐμυκτήριζε τὰς *βασιλίσσας* ἐκείνας τῶν χωρίων, ἃς ὁ Pascal εὐφυῶς πάνυ περιγράφει ἡμῖν (1).

Οἱ πλεῖστοι τῶν χαρακτήρων τούτων συμ-

(1) XV, 37.

(1) Pensées, VII, 25. ἔκδ. Havet « . . Qui s'i-

πίπτουσι μὲ τοὺς τοῦ Ἀττικισμοῦ· ἴσως ὅμως παριστῶσιν ἐκεῖνο μάλιστα τὸ μέρος αὐτοῦ, ὅπερ ἐσημαίνετο εἰδικῶς διὰ τῆς φράσεως Ἀττικὸν ἅλας, ἢ ὅπερ συνίστατο οὐχὶ τοσοῦτον εἰς τὸν λεπτὸν καὶ εὐφυᾶ ἀστεϊσμόν, ὅσον εἰς τὴν πρωτότυπον καὶ δηκτικὴν ἐκείνην χάριν, ἥτις ἔδιδε τόνον εἰς τὴν βραχεῖαν ἢ ἀνεπτυγμένην ἔκφρασιν παντοειδῶν ἐννοιῶν (1). Ὁ Ἀττικισμὸς εἶχε σημασίαν γενικωτέραν· ἦτον ἡ ἐπικρατοῦσα ἀρετὴ αὐτῆς τῆς γλώσσης τῶν Ἀθηνῶν, ἧς ἀπετέλει οἱονεὶ τὴν εὐωδιαν καὶ τὸν ἰδιαίτερον χυμὸν αὐτῆς. Ἀντὶ δὲ τοῦ εἶναι ὥσπερ ἡ Ῥωμαϊκὴ ἀστειότης, ἀποκλειστικὸν κτῆμα τάξεως προνομιούχου πολιτῶν, οὓς εἰδικὴ ἀνατροφή, καὶ ἡ σχέσις πρὸς ξένον πολιτισμὸν εἶχον καταστήσει τὸ ἄνθος τῆς κοινωνίας, ὁ Ἀττικισμὸς ἦν κοινὸν κτῆμα πάντων τῶν Ἀθηναίων. Πάντες ᾐσθάνοντο τὴν ἀξίαν ὀρθῆς ἐκφράσεως καὶ τὴν χάριν καλῆς προφορᾶς. « Νῦν ἔτι λέγει ὁ Κικέρων, (2) ὁπότε » οὐδὲν ἄλλο τῆς εὐγλωττίας ἢ μόνον τὴν μνή- » μην αὐτῆς ἐτήρησαν αἱ Ἀθῆναι, ὁ πρῶτος » τυχὸν καὶ ἧττον πεπαιδευμένος τῶν Ἀθη- » ναίων θέλει ὑπερτερήσει εὐκόλως διὰ τῆς ὀρ- » θῆς καὶ ἡδείας ἁρμονίας τῆς γλώσσης αὐ- » τοῦ τῶν ἐνδοξοτέρων καὶ ἱκανωτέρων ἀ- » σιατικῶν διδασκάλων ». Μυριάκις ἐπανελήφθη τὸ ἀνέκδοτον τοῦ Θεοφράστου καὶ τῆς λαχανοπώλιδος τῆς ἀναγνωρισάσης αὐτὸν ὡς ξένον ἐκ τοῦ ἐπιτετηδευμένου Ἀττικισμοῦ του(3) Ὁ Ἀττικισμὸς λοιπὸν ἦν φυσικὸν προϊὸν τοῦ ἐδάφους ὅπερ ἐπεδαψίλευσεν εἰς ὅλα τὰ τέκνα του, οὐχὶ ὅμως καὶ εἰς τοὺς ξένους.

Ἡ δὲ καθολικότης τοῦ πολυτίμου τούτου δώρου ἔσχε σπουδαίαν συνέπειαν. Ὁ ῥήτωρ οὐδόλως εἶχεν ἀνάγκην ν' ἀπομακρυνθῇ πολὺ τῶν ἕξεων τοῦ κοινοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ᾖ εὖ γλωττος. Τὴν αὐτὴν πάντοτε ἐλάλει γλῶσσαν καὶ ἑπομένως πάντοτε ἠδυνήθη νὰ μείνῃ ἁ-

» maginera une femme sur ce modèle-là, qui » consiste à dire de petites choses avec de grands » mots, verra une jolie demoiselle tout pleine » de miroirs et de chaines dont il rira, parsequ' » on sait mieux en quoi consiste l'agrément d' » une femme que l'agrément des vers. Mais ceux » qui ne s' y connaitraient pas l'admireraient en » cette équipage et il y a bien des villages où on » la prendrait pour le reïne. »

(1) Κικερ. Ὁρατ. 26. — Κυϊντ VI, III, 18 καὶ 19.

(2) Διάλογος ἐπὶ τοῦ ῥήτορος III, XI

(3) Κυϊντιλ. VIII, I. — Κικέρ. Βροῦτος, XLVI.

πλοῦς καὶ φυσικός. Συγχρόνως δὲ ὁ ὄχλος ἦττον ἀγροϊκος ἢ ὁ ἐν Ῥώμῃ ἐνόει αὐτόν, καὶ ἔκρινεν ὑπὸ φιλολογικὴν ἔποψιν, τοῦτο δ' ἦν κατὰ μέγα μέρος, εὐεργέτημα αὐτῆς τῆς γλώσσης. Διότι ἐὰν τὰ φυσικὰ προτερήματα τῶν Ἀθηναίων εἶχον ἀποτελέσει τὴν ἀξίαν τῆς γλώσσης των, αὕτη ἐκ περιτροπῆς καθ' ἑκάστην ἐπέδρα ἐφ' ἑκάστου αὐτῶν διατηροῦσα ἐν τῷ πνεύματι αὐτῶν ἰδιάζουσάν τινα λεπτότητα, καὶ ἐξοικειοῦσα αὐτὸ διὰ τῶν λέξεων τῆς λαλουμένης γλώσσης πρὸς πάσας τὰς ἀποχρώσεις τῶν ἰδεῶν. Εὐτυχὴς ὁ λαός, παρ' ᾧ ἡ αἴσθησις τῶν διανοητικῶν καλλονῶν ἦτο δῶρον κοινὸν καὶ φυσικὸν τοῖς πᾶσι. Ποία δὲ δὲν ὑπῆρξε παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις ἡ ἀξία τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, ὅστις παρέστησεν αὐτοῖς τὴν πιστοτέραν εἰκόνα τῶν οὐσιωδεστάτων προτερημάτων αὐτῶν!

Οὕτως ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Ῥώμῃ ἡ εὐγλωττία ἔσχε διάφορον χαρακτῆρα ἕνεκα τῆς διαφορᾶς τῆς γλώσσης καὶ τῶν ἠθῶν. Καὶ τοι δ' ἐν ἀμφοτέραις ταῖς πόλεσιν οἵ τε ἀστυκοὶ καὶ πολιτικοὶ θεσμοὶ ἦσαν εὐνοϊκοὶ πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς, οὔτε ὅμως τῶν αὐτῶν περιςάσεων ἔτυχεν, οὔτε ὑπὸ τῶν αὐτῶν ὠδηγήθη ἐμπνεύσεων. Ἀρκεῖ μόνον νὰ ἐνθυμηθῶμεν τὴν διάφορον σύςασιν τῶν δικαστηρίων, ἅτινα ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀδιακρίτως συνεκαλοῦντο ἐκ πάσης τάξεως τῶν πολιτῶν, ἀφ' ἑτέρου δ' ἦσαν προσιτὰ μόνον ταῖς δύο πρώταις τάξεσι τῆς πολιτείας· ἢ νὰ φαντασθῶμεν τὰ βήματα τῆς Ῥώμης καὶ τῶν Ἀθηνῶν, ἀμφότερα μεγαλοπρεπῆ καὶ παρέχοντα τῇ ῥητορείᾳ μεγάλην καὶ ἀριπρεπῆ σκηνήν, ἀλλ' ἐν ἑκατέρᾳ αὐτῶν διακρινόμενα ἐκ τῆς ἰδιαζούσης ἑκατέρου τῶν δύο λαῶν εὐφυΐας ὡς πρὸς τὴν φύτιν τῶν ἐντυπώσεων, ἃς οἱ τόποι ἐνέπνεον τῷ ῥήτορι καὶ ἡ Ἐκκλησία. Ἀπὸ τῶν *ἐμβόλων* καὶ τῆς ἀγορᾶς κειμένων μεταξὺ τοῦ Παλατίνου ὄρους καὶ τοῦ ἐνδόξου Καπιτωλίου λόφου ὁ ῥήτωρ οὐδὲν ἔβλεπεν ἄλλο ἢ οἰκοδομὰς μνημεῖα τῆς εὐσεβείας ἢ τοῦ μεγαλείου τῶν Ῥωμαίων, μαρτύρια δὲ τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα ἔρωτος, καὶ ἀναμνήσεις τοῦ θριάμβου αὐτῶν. Ἡ θέα αὕτη ἦν γόνιμος μεγάλων ἰδεῶν παρὰ τῷ ῥήτορι καὶ εὐγενῶν αἰσθημάτων, δὲν συνετέλει ὅμως, ὥστ ἡ διάνοια αὐτοῦ νὰ ἐξέλθῃ τοῦ τεχνητοῦ εἰποτε κόσμου τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων. Ὁ δὲ ὁρίζων τῆς Πνυκὸς ἦν σύναμα ἐκτενέστερος καὶ ἁπλούστερος (1)· ἔβλεπον ἀπ' αὐτῆς οἱ Ἀθη-

(1) Καθ' ἣν ἐποχὴν ἐγράφησαν ταῦτα, ἦσαν σύρ-

Digitized

ναῖοι ἐπίσης θρησκευτικὰ καὶ ἐθνικὰ μνημεῖα, ὡς τὸ Θησεῖον, τὸν ναὸν τοῦτον τοῦ ἀληθοῦς τῆς πόλεως ἱδρυτοῦ, τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὸν βωμὸν αὐτῆς. Ἀλλὰ τὰ μνημεῖα ταῦτα ἥρμοζον θαυμασίως τῇ περὶ αὐτὰ φύσει, τῇ θαλάσσῃ καὶ τοῖς ὄρεσιν ἐφ' ὧν ἀνεπαύοντο οἱ ὀφθαλμοί

Ἡ θέα τοῦ Πειραιῶς καὶ τῶν πλοίων, ἅτινα ἔπλεον ἐν τῷ ὡραίῳ κόλπῳ τῆς Αἰγίνης, ἀνεπόλουν σταθερῶς τῷ ῥήτορι τὴν κυριωτέραν αἰτίαν τῆς εὐδαιμονίας τῆς ἑαυτοῦ χώρας. Οὕτω δὲ τὸ αἴσθημα τῶν φυσικῶν καλλονῶν οἰκοθεν ἐμίγνυτο ταῖς ἰδέαις τῆς ἰσχύος, τῆς θρησκείας, καὶ τῆς πατρίδος. Διατὶ δὲ ἡ ἀεὶ παροῦσα αὕτη ἐπίδρασις δὲν ἤθελε μεταβάλλει μέχρι τινος τὴν ἔκφρασιν τῶν ἰδεῶν τούτων, καὶ δὲν ἤθελε δώσει χαρακτῆρα ἧττον τεχνητὸν τῇ ἀντιλήψει τῆς εὐγλωττίας, ἧς τὸ πνεῦμα ἐνεπνεύσθη ἐν τῇ Πνυκὶ πρωϊαίτερον ἢ ἐν τοῖς Δικαστηρίοις;

Οἱασδήποτε δ' ἀξίας καὶ ἂν ὦσιν αἱ παρατηρήσεις αὗται, βέβαιόν ἐστιν, ὅτι ὅτε ἡ Ῥωμαϊκὴ εὐγλωττία ἀφίκετο εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς τελειότητος αὐτῆς, δὲν ἔτεινεν εἰς προσέγγισιν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ γένους. Ὁ Ὀρτένσιος ἦν Ἀσιατικὸς ῥήτωρ. Συνέβη δὲ τότε, πνεύματά τινα καθαρὰ καὶ εὐαίσθητα νὰ συναισθανθῶσι τὸ ψευδὲς μέρος τῆς τάσεως ταύτης. Ἠβουλήθησαν λοιπὸν νὰ κατασκευάσωσιν ἀντίθετον ῥεῦμα, καὶ ἵδρυσαν τὴν ἀντίπαλον σχολήν· δὲν περιωρίσθησαν ὅμως εἰς τὴν μομφὴν μόνην τοῦ Ὀρτενσίου, ἀλλὰ προσέβαλον καὶ τὸν Κικέρωνα αὐτὸν μὴ σκεφθέντες ὅτι συγχρόνως προσέβαλλον τὸ δαιμόνιον τῆς Ῥώμης, καὶ ἐμάχοντο πρὸς αὐτὴν τὴν πατρίδα αὐτῶν· ὑπενθύμισαν τῷ Κικέρωνι τὰ ὀνόματα τῶν Ἀττικῶν, ἰδίως δὲ τὸ τοῦ Λυσίου. Αἱ δ' ἐπικρίσεις ἐκεῖναι αἱ καὶ ζῶντα ἐνοχλήσασαι τὸν μέγαν ῥήτορα, ἐδιπλασίασαν τὸ ἐμπαθὲς αὐτῶν ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατόν του· ὕβρις μυσαρὰ καὶ τυφλὴ ὑποδεικνύουσα ὁποῖον τραῦμα κατέφερεν ἡ πτῶσις τῆς δημοκρατίας εἰς τὴν ῥητορείαν, ἣν δὲν ἐνόουν πλέον. Ὁ Κικέρων διεμαρτυρήθη κατὰ τῶν ἀδίκων τούτων προσβολῶν. Ἆρά γε ἠγνόει καὶ αὐτὸς τί ἦτον εὐγλωττία; Δὲν εἶχε σπουδάσει αὐτὴν ἐπίσης καὶ αὐτὸς παρὰ τοῖς Ἕλλησι; Ἀντὶ ὅμως τοῦ Λυσίου εἶχε λάβει ὡς ὑπόδειγμα τὸν Δημοσθένη, ἐκτὸς δὲ τούτου ἐξήσκει τὴν εὐγλωττίαν ἐν τῇ ἀγορᾷ (forum). Ἦν ἆρά γε δυνατὸν ν' ἀποσῇ τῆς μνήμης τῶν θριάμβων του, καὶ νὰ λησμονήσῃ τοὺς μεγάλους ἐκείνους ἀγῶνας, οἵτινες τοσαύτην περιέβαλον αὐτῷ δόξαν, διότι ἐν αὐτοῖς εἶχε καταβάλει πᾶσαν τὴν δαψίλειαν τῆς ἑαυτοῦ διανοίας; Παντὸς ἑτέρου κάλλιον ἐγίνωσκε ποῖον πάθος, ποίαν κίνησιν, ποίαν λάμψιν καὶ ποῖον πλοῦτον ὤφειλεν ἀναπτύξαι, ὅπως παρασύρῃ τὰ θορυβώδη καὶ κυμαινόμενα ἐκεῖνα πλήθη. Τί κοινὸν λοιπὸν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ μετὰ συγγραφέως δικανικῶν λόγων, ὅστις ἦν τὸ ὑπόδειγμα συνηγόρου μικρῶν ὑποθέσεων; Διὸ ἀπώθησεν ἀνυπομόνως τὸν παρὰ φύσιν παραλληλισμὸν τοῦτον, εἶχε δὲ δίκαιον. Ἄλλως τε ἀνεγνώριζε τὰς ἀρετὰς τοῦ Λυσίου, ἃς ἐπωφελήθη κατὰ δίκαιον μέτρον πρὸς μόρφωσιν τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ εὐφυΐας. Ἐὰν δὲ παρέβαλέ ποτε τὸν Λυσίαν πρὸς τὸν Δαίλιον καὶ τὸν Κάτωνα ἔπραξε τοῦτο οὐχὶ μετὰ καλῆς πίστεως, ἀλλ' ὡς φαίνεται ἀνομολογῶν ὁ ἴδιος, χαριζόμενος τῇ πατρίδι (1). Ἀλλὰ τί ἂν κατώρθου ἐλθὼν ὁ Λυσίας ἐν τῷ μέσῳ τῶν θορυβωδῶν δημηγύρεων τῆς Ῥώμης; Τίς ἤθελε διακρίνει τοὺς ἤχους τῆς ἁρμονικῆς ἀλλ' ἰσχυρᾶς ἐκείνης φωνῆς τῆς προωρισμένης εἰς λεπτὰ καὶ ἀκριβῆ ὦτα; Ὁ Λυσίας ἦν ῥήτωρ δικανικὸς ἁρμόδιος πρὸς Ἀθηναϊκὰ δικαστήρια μόνον, ὅπου ἦν δέον καὶ νὰ μένῃ.

Ἐκ δὲ τῶν δύω κυριωδεστέρων Ἀττικιστῶν Ῥωμαίων Βρούτου καὶ Κάλβου, ὁ πρῶτος ἐθεωρήθη ὡς κάλλιον εὐδοκιμήσας ἐν ταῖς φιλοσοφικαῖς πραγματείαις ἢ ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ· ὁ δὲ δεύτερος, ὃν ἐνίοτε ἀντέταξαν πρὸς τὸν Κικέρωνα, οὐδόλως δύναται σπουδαίως νὰ καθέξῃ τὴν θέσιν, ἣν παρέσχεν αὐτῷ τὸ φατριαστικὸν πνεῦμα. Ἀμφότεροι οὐδ' εἰς τὸν

φωνα πρὸς τὴν γενικῶς ὡρισμένην θέσιν τῇ Πνυκί. Μετὰ ταῦτα ὅμως ὁ Κούρτιος μετ' ἀνασκαφὰς γενομένας τῷ 1862 ἐνόμισεν, ὅτι διέκρινεν ἐκεῖ βωμὸν καὶ περίβολον ἀνατεθειμένον Διῒ τῷ Πελασγικῷ. Ἐτίθει δὲ τὴν Πνύκα ἐπὶ τῆς ἀρκτικῆς κλιτύος τοῦ λόφου τοῦ Μουσείου. Ἀλλὰ μέχρι τοῦδε δὲν ἐβεβαιώθη ἡ ὑπόθεσις αὕτη.

(1) Ἐν τῷ τέλει τοῦ Βρούτου ὁ Κικέρων φαίνεται ὁμολογῶν τοῦτο ἐκ στόματος τοῦ Ἀττικοῦ λέγοντος. «Ἀληθῶς οὐκ ἠδυνάμην ἐπισχεῖν τὸν γέλωτα, ὅτε παρεβάλλετε τὸν ἡμέτερον Κάτωνα πρὸς τὸν Ἀθηναῖον Λυσίαν». Ὁ αὐτὸς λέγει βραδύτερον ἐν τῷ ῥήτορι (Κεφ. VII). «Ἐν τῷ ἐμῷ διαλόγῳ ἐπιγραφομένῳ «Βροῦτος» πολὺ ἐπῆνεσα τοὺς ἡμετέρους Ῥωμαίους, εἴτε ἐπιθυμῶν ἐνθαρρῦναι τὴν εὐφυΐαν, εἴτε ἀγαπῶν τοὺς ἐμοὺς συμπατριώτας».

Digitized by Google

τόπον, οὐδ' εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτῶν ἥρμοζον. Ὁ Κικέρων ὅμως εἶχεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸ πλῆθος· ἐπετύγχανε δὲ διότι οὐδὲν μᾶλλον τῶν λόγων τοῦ ῥήτορος ὀφείλει ὑπείκειν τῷ χρόνῳ. Ἐν ὀνόματι τοῦ δημοσίου καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου κατεδίκαζε τὸ ψυχρὸν καὶ ἀσθενὲς σύστημα τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἵτινες παραγνωρίζοντες καὶ τοὺς πόρους τῆς ἑαυτῶν γλώσσης, καὶ τὸν σκοπὸν τῆς εὐγλωττίας περιώριζον τὸ πάθος ἐντὸς στενοῦ καὶ ξηροῦ τύπου, καὶ πάντα περιστέλλοντες εἰς αὐστηρὰν φιλοκαλίαν καὶ ἐπιτετηδευμένην ἁπλότητα ἀπέκλειον τό τε ἄνετον ὕφος καὶ τὴν ποικίλην ἁρμονίαν τῶν ἀναπτύξεων. Ποῦ ἔμενον τότε τὸ φυσικὸν καὶ ἡ ζωηρότης παρὰ τοῖς ἀντιπάλοις τούτοις τοῦ Λυσίου καὶ τοῦ Δημοσθένους; Ὁποίας δ' οἰήσεως μεστοὶ ὄντες προσέλαβον τόνομα, οἱ *Ἀττικοὶ τῆς Ῥώμης*, αὐτοὶ οἵτινες τὴν πραγματικὴν καὶ ζωηρὰν εὐγλωττίαν τῶν Ἀθηναίων κατέστησαν ἄψυχον ἀντιγραφήν! Ἐὰν ὑπάρχῃ τι ἐν Ῥώμῃ ἀναμιμνῆσκον τὸν Λυσίαν, τοῦτο ἐστὶν οὐχὶ αὐτοὶ ἀλλ' ὁ Τερέντιος μᾶλλον, οὗτινος αἱ χαρίεσσαι ἀφηγήσεις κέκτηνται τὸν αὐτὸν χαρακτῆρα ἀληθείας, καὶ τὴν αὐτὴν ἁπλῆν καὶ συγκινητικὴν χάριν, οἵαν καὶ αἱ τοῦ τοῦ Ἀθηναίου ῥήτορος.

Ἡ μεταξὺ τοῦ Κικέρωνος καὶ τῶν Ἀττικιστῶν Ῥωμαίων πάλη ἦν οὕτως ἄνισος, ὥστε καὶ τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς εἶναι ἀδύνατον νὰ νοήσωμεν ἄνευ τῆς παρατηρήσεως ὅτι αὕτη ἐδραιοῦτο ἐπ' ἀληθοῦς ἀρχῆς, ἧς ὅμως ἐγένετο σφαλερὰ ἡ ἐφαρμογή. Ἡ δὲ παρατήρησις αὕτη ὀφείλει ἀνυψῶσαι αὐτοὺς παρ' ἡμῖν ἀναμιμνησκομένοις τῆς δεινότητος τοῦ Λυσίου. Ἡ ἀρχὴ αὕτη ἐστὶν ὅτι ἡ τέχνη οὖσα ὄργανον μόνον ὀφείλει διαδραματίζειν δευτερεῦον πρόσωπον. Ἀληθῶς ὁ Κικέρων, διὰ τῆς ἰσχύος τῆς εὐφυΐας του, ἀπευθύνων τὴν ἐρώτησιν τοῖς ἀντιπάλοις αὐτοῦ περὶ τοῦ ἂν ἐτόλμων ν' ἀρνηθῶσι τὸν τόσῳ σφοδρὸν καὶ πλήρη πάθους Ἀττικισμὸν τοῦ Δημοσθένους, κατεθριάμβευεν αὐτῶν. Ἐπειδὴ ὅμως ἐτύγχανε καὶ ὤφειλεν εἶναι Ῥωμαῖος, δὲν εἶδεν ἀρκούντως ἢ δὲν ἠθέλησε νὰ ἴδῃ τὸν δεσμὸν τὸν ἑνοῦντα τὸν Δημοσθένη μετὰ τοῦ Λυσίου, καὶ τὸν κοινὸν χαρακτῆρα τῶν δύο τούτων ῥητόρων, ὧν ὁ ἕτερος ἀδιαλείπτως ἐτελειοποίει καὶ ἀνεζωπύρει ὅ,τι παρέλαβε παρὰ τοῦ ἄλλου. Αἰτία δὲ τούτου ἦν, διότι ἡ ἐθνικὴ φιλοτιμία ἐκώλυεν αὐτὸν, καὶ διότι ὑπῆρχον ἀπέναντι ἀλλήλων δύο λαοί, δύο γλῶσσαι καὶ δύο εὐγλωττίαι. Τὸ ἐλαττοῦν τὸν Λυσίαν ταὐτὸν ἦν τῷ παραγνωρίζειν αὐτὴν τὴν ἀρχὴν εὐγλωττίας ἀντιπάλου καὶ ὑπερτέρας, τοὐτέστι τῆς εὐγλωττίας, ἥτις εἶχε τὴν δύναμιν τοῦ ὑποκρύπτειν τοὺς τρόπους καὶ τὰς προσπαθείας πρὸς τὸ δεικνύναι μόνον τὸ ἀποτέλεσμα. Ἐν τῇ ἀρχῇ ταύτῃ βασίζεται ἡ ἀξία τῆς θεωρίας, μεθ' ἧς ὁ Λυσίας συνέδεσε τὸ ἑαυτοῦ ὄνομα. Ὁ Δημοσθένης ἀνῆκεν εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Λυσίου, καὶ διὰ τοῦτο ἐν γένει προκρίνομεν αὐτὸν νῦν τοῦ Κικέρωνος, μὴ ὄντος μὲν κατωτέρου ἐκείνου μήτε κατὰ τὴν δύναμιν, μήτε κατὰ τὸ ὕψος τῆς διανοίας, ἀλλὰ διότι εὑρίσκομέν τι ἐν τῇ μεγαλοφυΐᾳ αὐτοῦ ἧττον εἰλικρινὲς καὶ ἧττον ἀληθές.

Πραγματικῶς δέ, τί ἄλλο ἐστὶν ὕφος κατὰ Λυσίαν, εἰ μὴ ἡ ἁπλουστέρα καὶ πιστοτέρα ἔκφρασις τῆς διανοίας; Οὐδὲν ἐστιν ἀληθέστερον καὶ ὑψηλότερον τῆς θεωρίας ταύτης, ἥτις ὑποτάσσει τὴν μορφὴν τῇ ἰδέᾳ. Ὅταν θαυμάζωμεν παρὰ τῷ Δημοσθένει τὰ μεγαλοπρεπῆ ἐκεῖνα μνημεῖα τῆς Ἀθηναϊκῆς μεγαλοφυΐας, ζητῶμεν δὲ τὰ στοιχεῖα αὐτῶν, ἀναμιμνησκόμεθα ὅτι ἐγένετο μαθητὴς τοῦ Ἰσαίου καὶ τοῦ Πλάτωνος, καὶ ὅτι ἐὰν ὀφείλῃ τῷ πρώτῳ τὸ μυστήριον τῆς ῥητορικῆς τέχνης καὶ τὴν παράδοσιν τῶν Ἀττικῶν προτερημάτων, τῷ δευτέρῳ χρεωστεῖ τὴν ὑψηλὴν ἔμπνευσιν τῆς εὐγλωττίας του. Λοιπόν, ὅ,τι ἐνδιαφέρει ἡμῖν νὰ παρατηρήσωμεν ἐνταῦθά ἐστι, κατὰ πόσον αἱ ἀρεταὶ αὗται, ὧν ὁ Λυσίας ὁ τοῦ Ἰσαίου διδάσκαλος εἶχε καταλίπει τὰ πρῶτα ὑποδείγματα, ἦσαν ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τὴν ὑψηλὴν ἐκείνην ἀρχὴν τὴν ἁρυσθεῖσαν ἀπὸ τῶν πνευματικῶν διδασκαλιῶν τοῦ Πλάτωνος, καὶ κατὰ πόσον ῥᾳδίως ἐπ' αὐτοῦ ἐπέδρασαν.

Τῳόντι δὲ, ἐὰν ἐρευνήσωμεν τὰς Πλατωνικὰς θεωρίας, αἵτινες παρήχθησαν παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις καὶ τοσοῦτον ἥρμοζον τῇ εὐφυΐᾳ αὐτῶν, δὲν πρέπει ἆρά γε νὰ συγκαταριθμήσωμεν μετὰ τῶν ἰσχυροτάτων ἀποδείξεων τῆς ἡμετέρας ἀδυναμίας, τὰς ἀντιφάσεις καὶ ἀσαφείας τῆς γλώσσης, τὴν δυσκολίαν ἐκείνην, ἣν αἰσθανόμεθα εἰς τὸ νὰ ἐκφράζωμεν τὰ διανοήματα ἡμῶν, τὰ προσκόμματα ἐκεῖνα, ἅτινα συγχρόνως παρεμποδίζουσι τήν τε ἔκφρασιν καὶ τὴν παραγωγὴν τῆς ἰδέας αὐτῆς; Ὁ οὐρανός ἐστιν ἡ πηγὴ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ φωτός· ἐκεῖ ἅπασαι αἱ ἰδέαι εἰσὶν ἀκριβεῖς, σαφεῖς καὶ ἁρμονικαί, συνδέονται ἀλλήλαις φυσικῶς καὶ ἄνευ δυσκολίας σχηματίζουσαι οἱονεὶ χορόν, οὗτινος ἡ ἀναλλοίωτος συμφωνία ᾄδει τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ὡραῖον. Τί δ' ἆρα ἐνδοξότερον τῆς νίκης τοῦ εὐγλώττου ἀνδρός, ὁ ὁποῖος ἀποδι-

Digitized by

δει ἡμῖν τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἐκείνην ἡδονὴν τῆς τῶν ἰδεῶν ἁρμονίας; Τί δὲ ἰσχυρότερον καὶ ἰδανικώτερον τῆς γλώσσης τῆς τὰ μάλιστα προσφόρου πρὸς ἐπίτευξιν τούτου; Δύναται λοιπὸν εἰπεῖν τις, ὅτι ὁ Δημοσθένης ἐστὶ Πλατωνικὸς κατά τε τὴν φύσιν τοῦ ὕφους αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὸ ὕψος τῶν αἰσθημάτων.

Ὁ Λυσίας δὲν εἶχε μὲν ἐπίγνωσιν τῶν ὑψηλῶν τούτων ἰδεῶν· χάρις ὅμως εἰς τὴν κρίσιν του καὶ εἰς τὴν λεπτότητα τῆς φύσεώς του, πρῶτος ἐν ἀγνοίᾳ του κατήρξατο τῆς πραγματοποιήσεως αὐτῶν. Ὡσαύτως, ἐὰν δὲν ἀποδώσωμεν τὴν τιμὴν ταύτην τῇ αὐστηρότητι τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ, ὀφείλομεν ὅμως νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὑπῆρξεν ὁ ἀρχηγέτης τῶν ἐπιχειρησάντων νὰ συμβιβάσωσι τὸν τύπον τῆς εὐγλωττίας μὲ τὴν αὐστηρότητα ἀρετῆς μὴ ἐπιτρεπούσης μηδεμίαν παρεκτροπήν. Ἔσχε δὲ μαθητὰς τὸν στωϊκὸν Βροῦτον καὶ τὸν Κάλβον, οὗτινος ἡ ἐγνωσμένη καὶ γεραρὰ ἀξία ἠρύετο μέγα κῦρος ἀπὸ τοῦ σεβασμοῦ, ὃν ἐνέπνεε τὸ ἄτομον αὐτοῦ.

Οὕτως ἡ ἀρετὴ τοῦ ὕφους τοῦ Λυσίου συμφωνεῖ μὲ τὰς ὑψηλοτέρας καὶ ἠθικωτέρας περὶ ὕφους ἰδέας. Εἰσὶ δὲ αὐταὶ ἐκεῖναι, ἃς ἐξέφραζον παρὰ τοῖς Γάλλοις, ὅτε διεμορφοῦτο παρ' αὐτοῖς τὸ τοῦ πεζοῦ λόγου ὕφος, ὁ Καρτέσιος καὶ ὁ Πασχάλης καίτοι μὴ ἀναφέροντες τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Ὁ Πασχάλης ὢν αὐτὸς ἀττικὸς ἐν ταῖς *ἐπαρχιακαῖς* αὐτοῦ, μέμφεται τῷ Κικέρωνι ἐπὶ ψευδέσι καλλοναῖς (1). Πάντες γινώσκουσι τὸν περὶ τοῦ φυσικοῦ ὕφους ὁρισμὸν αὐτοῦ (2)· «ὅτι τὸ ἡδὺ ὀφείλει εἶναι παρὰ τῷ » ἀληθεῖ.» (3). Ἀπαγορεύει τὸ ψιμμυθιοῦν καὶ μεταμφιεννύναι τὴν φύσιν (4). Παρ' αὐτῷ κριτῇ «εὐγλωττία ἐστὶν ἡ ζωγραφία τῆς διανοίας». Οὕτω δὲ προσεπιλέγει· «ὁ ζωγράφος, ὅστις » ἀφοῦ ἐζωγράφησεν ἐξακολουθεῖ προσθέτων » ἄλλο τι, ἀντὶ ἀπεικονίσματος κάμνει ζωγρα- » φίαν πρὸς ἐπίδειξιν» (5). Λέγει δὲ πρὸς τούτοις, ὑπὸ ἠθικὴν ὅμως σημασίαν, τὰ ἑξῆς· «Ἡ » ἀλήθειά ἐστι τόσῳ λεπτὸν σημεῖον, ὥστε τὰ » ὄργανα ἡμῶν εἰσὶ λίαν ἀμβλέα, ἵνα ἁφθῶ- » σιν αὐτοῦ ἐπακριβῶς· ἐὰν δὲ τὸ κατορθώ- » σωσι, τὸ σημεῖον τότε κατακαλύπτεται, αὐ- » τὰ δὲ ἐπικάθηνται εἰς τὰ πέριξ πολὺ πλέον » ἐπὶ τοῦ ψευδοῦς ἢ ἐπὶ τοῦ ἀληθοῦς» (1). Ἐὰν τώρα ἐφαρμόσωμεν ταύτην τὴν ἰδέαν ἐπὶ τοῦ ὕφους, ὡς ὁ ἴδιος βεβαίως ἐποίει, δὲν ἀπονέμομεν συγχρόνως σεβασμὸν μὲν τῇ ἀκριβολογίᾳ τῆς ἐκφράσεως, ἥτις ἐστὶν ὅλως ἰδίωμα ἀττικόν, καταδίκην δὲ ταῖς ἀσιατικαῖς περιφράσεσι;

Τὰ φιλολογικὰ δόγματα τοῦ Pascal μετέχουσιν Ἰανσενισμοῦ (2). Πρὸ αὐτοῦ δὲ μετ' ἐλάσσονος μὲν αὐστηρότητος, οὐχὶ δὲ καὶ ἧττον λεπτοῦ αἰσθήματος ὁ Καρτέσιος εἶχεν ἐκθειάσει τὴν ἀξίαν τῆς εὐκρινείας, ὡς καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀναλογίας καὶ τῆς φυσικῆς χάριτος προκύπτουσαν· οὐδεὶς δ' ἐπιτυχέστερον ἐξέθηκεν αὐτάς.

« Ἡ χάρις τοῦ λόγου, λέγει, ἐὰν κρίνῃ τις » ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Balzac, ἐπικρατεῖ » παντοῦ ὑπάρχουσα ὅπως ἐν τῷ σώματι ἡ ὑ- » γεία, ἥτις οὐδέποτε ἄλλοτέ ἐστιν ἐντελε- » στέρα παρ' ὅταν ὀλιγώτερον γίνηται ἐπαι- » σθητή. Ἡ χάρις καὶ ἡ ἁβρότης διαπρέπου- » σιν ὡς ἡ ὡραιότης ἐν γυναικὶ ἐντελοῦς » κάλλους, ὅπερ συνίσταται οὐχὶ εἰς τὴν ὑπερο- » χὴν μερῶν τινων ἰδίᾳ, ἀλλ' εἰς τὸ ἐναρμό- » νιον καὶ τὴν εὐεξίαν πάντων τῶν μερῶν ἐν » γένει, ὧν οὐδὲν ὑστερεῖ τῶν ἄλλων, ὅπως » μή, τῆς ἀναλογίας μὴ τηρουμένης ἀκριβῶς » πανταχοῦ, ἐκπέσῃ τὸ ὅλον.»

Ταὐτοχρόνως δὲ ἀπαιτεῖ τὴν συμφωνίαν τῆς ἐκφράσεως πρὸς τὴν διάνοιαν, ἀλλ' οὕτως ὥστε πρὸς ἔκφρασιν τῶν ὑψηλοτέρων καὶ μᾶλλον ἀπροσίτων τοῖς πολλοῖς ἰδεῶν νὰ μεταχειρίζωνται ὅρους τοῖς πᾶσι γνωστούς, οὓς μακρὰ χρῆσις ἐτελειοποίησεν· οὕτως «ἀναφύονται χάριτες » τόσον ἀφελεῖς καὶ φυσικαί, ὅσον διαφέρουσι » τῶν ἀπατηλῶν καὶ παραπεποιημένων ἐκεί- » νων καλλονῶν, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐξαπατώμε- » νοι οἱ κοινοὶ τῶν ἀνθρώπων θέλγονται, καὶ » ὅσον ἡ φυσικὴ χροιὰ εὐειδοῦς νέας κόρης » διαφέρει τοῦ ψιμμυθίου καὶ τοῦ φύκους ἐρω- » τολήπτου γραίας.» Ἐν τούτοις ἤθελέ τις νομίσει ὅτι ἀναγινώσκει τὸν ἔπαινον τοῦ ἀττικισμοῦ.

---

(1) VII, 35 ἐκδ. Havet.
(2) VII, 28.
(3) VII, 27.
(4) VII, 20.
(5) XXIV, 87.

(1) III, 3.

(2) Ἰανσενισμὸς (Jansenisme), ἀπὸ Ἰανσενίου (Jansenius) ἐπισκόπου τῆς Φλανδρικῆς πόλεως Ypres, αἵρεσις δογματίζουσα ὅτι οὐδεμία ἐν τῇ καταστάσει ἡμῶν ὑπάρχει θεία χάρις τελεία οὕτως ὥστε νὰ ἐπαρκῇ πρὸς τὴν ἐλευθέραν ἐνέργειαν, παραδεχομένη δὲ ὅτι οὐδὲν ἔργον ἐλευθέρας θελήσεως δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ ἐπαρκοῦς χάριτος καταβαινούσης ἄνωθεν. Σ. Μ.

Digitized by Google

Ἐὰν δὲ πρὸς τὰς μέγα κῦρος ἐχούσας δύο ταύτας μαρτυρίας ὑπὲρ τῶν ἀττικῶν ἀρετῶν πρέπῃ νὰ παραθέσωμεν καὶ τρίτην, ὑπὲρ πάσας δέον νὰ ἐπικαλεσθῶμεν τὴν τοῦ Φενελῶνος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἅμα καὶ Γαλλικοῦ μεγάλου τούτου νοός, τοῦ κεκηρυγμένου θιασώτου τοῦ Δημοσθένους κατὰ τοῦ Κικέρωνος, τῆς τοσοῦτον ζωηρᾶς καὶ λεπτῆς ταύτης διανοίας, ἥτις ὑπὸ τὴν Ὁμηρικὴν ἔμπνευσιν ἠδυνήθη ταὐτοχρόνως νὰ διαπλάσῃ τοσοῦτον ὡραῖα ὑποδείγματα ἐπιχαρίτου ἀφελείας καὶ ἁπλότητος, ν' ἀναδείξῃ δὲ τόσον εὐγλώττως τὴν ἰσχὺν τῶν ἀρετῶν αὐτῶν.

«Τὰ στίλβοντα καὶ πεποιημένα ἔργα, λέγει, » καταπλήττουσι καὶ θαμβοῦσιν ἡμᾶς, ἀλλ' ἡ » ἀκμὴ αὐτῶν ἐστὶν ἐπὶ τοσοῦτον λεπτοτάτη » ὥστε τάχιστα ἀμβλύνεται. Δὲν ἐπιζητῶ τὸ » δύσκολον οὐδὲ τὸ σπάνιον ἢ τὸ θαυμάσιον, » ἀλλ' ἥδομαι ἐπὶ τῷ εὐμαρεῖ, τῷ ἁπλῷ, καὶ » ἐπαγωγῷ κάλλει. Εἰ τὰ πρὸ τῶν ποδῶν » ἡμῶν ἐν τοῖς ἀγροῖς ἄνθη εἰσὶ τόσον ὡραῖα » ὅσον καὶ τὰ τῶν πολυτελῶν κήπων, τὰ προ- » τιμῶ. Τὸ σπάνιόν ἐστιν ἐλάττωμα καὶ ἔν- » δεια τῆς φύσεως. Αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες δὲν εἶ- » ναι ἧττον πολύτιμοι, διότι διαχέονται ἐπὶ » πᾶσαν τὴν κτίσιν. Ἐπιθυμῶ τὸ ὡραῖον τόσῳ » φυσικὸν ὥστε νὰ μὴ καταλαμβάνωμαι κα- » ταπληττόμενος ἐκ τοῦ καινοπρεποῦς αὐτοῦ». Εὐκόλως ἠδυνάμεθα νὰ παραθέσωμεν καὶ πλείστας ἄλλας μαρτυρίας παρασυρόμενοι ὑπὸ τῆς τέρψεως τοῦ νὰ προσλαμβάνωμεν τοσοῦτον ὡραίαν γλῶσσαν πρὸς ἰσχυροτάτην παράστασιν τῶν ἀληθῶν τούτων ἰδεῶν.

Ὁ Λυσίας δὲν παραδέχετο ὅτι ἡ εὐγλωττία ἦν τέχνη· ὁ δὲ Pascal ἀνέκραξεν. « Ἡ ἀληθὴς εὐγλωττία καταγελᾷ τῆς ῥητορικῆς(1)» καὶ ὁ Φενελὼν δὲ εἶπεν ὅτι «ἡ τέχνη ἐκπίπτει τῆς ἀξίας της ἐπιδεικνυμένη». Ἀλήθεια λοιπὸν καὶ φυσικότης ἰδοὺ ἡ ἀνωτάτη ἀρχή, ἣν καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι καθιέρωσαν καὶ διαφόρως ἐφήρμοσαν κατὰ τὸ διαφορότροπον τῆς διανοίας αὐτῶν. Ἡ ἀρχὴ αὕτη συγκεφαλαιοῖ ἐν ἑαυτῇ πάσας τὰς παρατηρήσεις, ἃς ἄρτι ἐξεθέμεθα. Καταδικάζει ἀπολύτως τὴν σπουδὴν τῆς τέχνης αὐτῆς καθ' ἑαυτήν, διότι ἀληθῶς αὕτη ἐστὶν ὀλεθρία τῇ εὐγλωττίᾳ. Ἐν δὲ τῇ ποιήσει, ἥτις ὑπείκει καὶ αὕτη τῷ ἰδίῳ νόμῳ, ἀκροσφαλὲς ἄγαν ἤθελεν ἴσως εἶναι ὁρίσαι τὸ ἀκριβὲς ὅριον, ἐφ' οὗ ὀφείλει νὰ σταθῇ ἡ ἐργασία τοῦ καλλιτέχνου εὐπρεπίζοντος τὸ ἔκτυπόν του ἔργον. Τί ἐστι ποιητὴς μετρίως τὴν φαντασίαν καὶ τὰ ὦτα θέλγων; Ὁ ῥήτωρ ὅμως ἔχει πρακτικὸν σκοπόν, πρὸς ὃν ὀφείλει κατ' εὐθεῖαν νὰ βάλλῃ, πάσης φαντασίας ἀπαγορευομένης αὐτῷ· καὶ ἡ αὐστηρότης ὅμως αὕτη ἔχει τὰς ὑπερβολάς της. Οἱ ἀπὸ τῆς στοᾶς ἐκεῖνοι, οἵτινες καταδικάζουσι πάντα κόσμον μὴ ἐφαρμοζόμενον ἀμέσως ἐπὶ τῆς ψιλῆς διανοίας, καταντῶσιν εἰς τὴν ἔνδειαν καὶ τὴν ἀτονίαν. Τὸ πάθος χρῄζει κινήσεων καὶ εἰκόνων· ἐκτὸς δὲ τούτων ἡ γλῶσσα δὲν παρέχει ἡμῖν ἐκφράσεις ἁπλᾶς καὶ ἀκριβεῖς δι' ἑκάστην ἰδέαν, καὶ πολὺ ὀλιγώτερον διὰ πᾶν αἴσθημα. Ἀνάγκη λοιπὸν ν' ἀναζητήσωμεν τὸ ἀντίρροπον, νὰ κάμωμεν περιφράσεις, ἵνα παραγάγωμεν ἀποτέλεσμα ἢ ἐντύπωσίν τινα οὐχὶ διὰ τῆς ἰσχύος ἰδίᾳ ξηρῶν τινων λέξεων, ἀλλὰ δι' ὁλοκλήρου ἀναπτύξεως γενικῆς ἐπιπνοίας ἐνίοτε δυσδιακρίτου ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα, νὰ προσκαλέσωμεν ἐπιβοηθητικῶς τὰς μεταφορὰς καὶ τὴν ἁρμονίαν, νὰ μεταχειρισθῶμεν μυρίους τρόπους πρὸς ἑρμηνείαν μυρίων σκοπῶν, καὶ νὰ παραστήσωμεν τὰς μυρίας ἀποχρώσεις τῆς ἡμετέρας διανοίας. Ἡ ἀναγκαία δ' αὕτη ἐργασία δεῖται τῶν τρόπων τῆς τέχνης. Ἀλλὰ μὴ λησμονήσωμεν ὅτι πρὸ πάντων, ἐν τῇ εὐγλωττίᾳ μάλιστα, πρέπει νὰ περιορίσωμεν τὴν χρῆσιν αὐτῶν μόνον διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ ὑπερτάτου τούτου νόμου, καθ' ὃν ἡ τέχνη οὔτε πρακτικὴ πρέπει νὰ παύσῃ τοῦ νὰ ᾖναι, οὔτε πάλιν ν' ἀποβῇ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν σκοπός.

Ἔστι δὲ ταῦτα κοινοτάτη ἀλήθεια· ἀλλ' ὁ λόγος τῆς περὶ τούτου πλάνης ἡμῶν εἶνε ὅτι ἡ τέχνη ἐκ δύο πηγῶν ἀπορρέει, ὧν ἡ μὲν θεία καὶ ἀνωτέρα, ἡ δὲ ἀνθρωπίνη καὶ ταπεινή. Ἡ πρώτη ἐστὶ τὸ αἴσθημα καὶ ὁ ἔρως τοῦ ὡραίου, ὅστις διεγείρει καὶ ὁδηγεῖ ἡμᾶς, καὶ ὅστις μᾶς ἀποσπᾷ ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῆς πραγματικότητος τιθεὶς τὸ ὑπόδειγμα ἡμῶν ὑψηλότερον· τούτου δὲ τοῦ αἰσθήματος καὶ τοῦ ἔρωτος τοῦ ὡραίου ἡ ἱκανοποίησις θέλγει τὰς ὑψηλοτέρας καὶ λεπτοτέρας ἐμφύτους ὁρμὰς τῆς ἡμετέρας φύσεως. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ὑπὸ τὸ ἀποκλειστικὸν κράτος τοῦ αἰσθήματος τούτου προαγόμεθα εἰς τὴν ὀλιγωρίαν τοῦ πραγματικοῦ, ὅπερ δὲν μᾶς ἐπαρκεῖ πλέον, εἰς τὴν ἀμέλειαν τοῦ ὠφελίμου, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἐνεῶσα ἱκανοποίησις πρακτικῆς ἀνάγκης, καὶ εἰς τὸ διανοεῖσθαι μόνον περὶ τῶν ὑψηλοτέρων ἐκείνων ἀπολαύσεων τοῦ πνεύματος.

(1) «Le vraie éloquence se moque de l'éloquence».

Digitized by Google

Ἡ δὲ ἄλλη οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ αὐτὴ ἡ ἡμετέρα ἀδυναμία. Δὲν κατέχομεν τὸ ἰδανικὸν τῆς ὡραιότητος, ἥτις οὖσα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον αἰσθητὴ ταῖς διανοίαις ἡμῶν προσελκύει πάσας καὶ κατακρατεῖ πασῶν. Ἐκτὸς τούτου μεταχειριζόμεθα πάντα τὰ μέσα, ἃ ἡ ἀτελὴς ἡμῶν φύσις δύναται χορηγῆσαι ἡμῖν, καὶ πάντας τοὺς τρόπους, οὓς δυνάμεθα ἐπινοῆσαι, ὅπως πληρώσωμεν τὴν ἄβυσσον τὴν χωρίζουσαν ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ἐντελοῦς κατοχῆς καὶ ἀπολαύσεως· ὥστε ἡ τέχνη ἐστὶν ὁ ἀγών, ὃν ὑποχρεούμεθα νὰ ὑπομένωμεν ὅπως τύχωμεν μεμακρυσμένου σκοποῦ, καὶ ἀπολαύσωμεν ἀγαθοῦ τινός, ὅπερ μᾶς διεκφεύγει. Τούτου δὲ συνέπειά ἐςιν ἀναπόφευκτος, ὅτι ὅσῳ μᾶλλον προσπαθοῦμεν νὰ περιβάλλωμεν μὲ σπουδαιότητα τὴν τέχνην ἐπὶ τοσοῦτον καταπροδίδομεν τὴν ἡμετέραν ἀδυναμίαν, καὶ ἐκπίπτομεν τῶν ἀξιώσεων ἡμῶν.

Τοῦτο δὲν εἶδον οἱ Ἕλληνες σοφισταί. Ἐτελειοποίησαν μὲν τὸ ὄργανον, ὅπερ προώριστο ν' ἀγωνισθῇ κατὰ τῆς τοσοῦτον μεγάλης δυσκολίας τοῦ ἐκφράζειν πιστῶς τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς διανοίας, τὴν φυσικὴν ἐνέργειαν τῶν παθῶν, τὰς ὁρμητικὰς ἢ ἐσκεμμένας κινήσεις τῆς καρδίας καὶ τοῦ νοῦ, ἠπατήθησαν ὅμως κακῶς ἐκτιμήσαντες τὸ ἐπιτευχθὲν ἀποτέλεσμα· ἐν δὲ τῇ οἰήσει αὐτῶν ἐνόμισαν ὅτι ὑπερέβησαν τὸν σκοπόν, ὃς πράγματί ἐστιν ἀνέφικτος. Ὥσπερ δ' ἠξίουν ὅτι γινώσκουσι τὴν φύσιν καὶ τὰς σχέσεις τῶν ἰδεῶν ἐκτὸς τῶν πραγματικῶν αὐτῶν χρήσεων, οὕτως ἐφαντάσθησαν ὅτι κέκτηνται τὴν ἰσχὺν τῶν λέξεων καὶ πέραν τῆς δικαίας αὐτῶν χρήσεως, ἔτι δὲ ἀναμφιβόλως τὸν τόνον τῆς συγκινήσεως ἄνευ αὐτῆς τῆς συγκινήσεως, καὶ ταῦτα, ἐν ᾧ πρὸς τὴν διάνοιαν μᾶλλον ἢ πρὸς τὴν ψυχὴν ἀπετάθησαν. Ὁ χωρισμὸς οὐτός ἐςι καταστρεπτικὸς τῇ εὐγλωττίᾳ, περιέπεσαν δὲ εἰς τὸ σφάλμα τοῦτο ὡς ἐκ τῆς φιλοδόξου ματαιότητος αὐτῶν. Ὠλιγώρησαν τῆς πραγματικότητος, ἡ δὲ ὀλιγωρία τῶν αὐταρέσκων τούτων πνευμάτων καταλήγει εἰς τὴν ἀδυναμίαν. Ἡ ἀπόδειξις τούτου, σύναμα δὲ καὶ ἡ τιμωρία αὐτῶν ἐγένετο διὰ τοῦ ἐξευτελισμοῦ τῆς δοξασίας, ἣν ἠξίουν νὰ ὑπερυψώσωσι. Τὸ ἐγκώμιον τῆς μυίας, τοῦ κανθάρου, καὶ τοσούτων ἄλλων εὐτελῶν ὄντων, τοιαῦτα ἦσαν πολλάκις τὰ ἀριστουργήματα τῆς εὐγλωττίας αὐτῶν! Οὕτω καθ' ὃν χρόνον ἐμορφοῦτο ἡ ῥητορικὴ τέχνη, οἱ Ἀθηναῖοι ἐπευφήμουν ἤδη εἰς τὰς ἐλεεινὰς καὶ μωρὰς ταύτας ἐπινοήσεις, ἃς ἀνενέωσαν ἐν Ῥώμῃ οἱ τὴν ἐπιτήδευσιν τῶν λόγων καὶ τῆς ἀπαγγελίας θηρεύοντες, ὅτε ἡ ἔλλειψις πολιτικοῦ βήματος ἀφῆκεν αὐτοῖς τὸ πεδίον ἐλεύθερον. Αἱ Ἀθῆναι ὅμως ἐσώθησαν ὑπὸ τῆς πραγματικότητος καὶ τῆς ζωτικῆς δυνάμεως τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν αὐτῶν· ἐκτὸς δὲ τούτου παρ' αὐτοῖς ἡ ἔκπληξις καὶ ἡ πλάνη ὑπῆρξαν στιγμιαῖα. Ἡ φιλοκαλία τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ στιγμὴν ἀποπλανηθεῖσα ταχέως ἐπανέκαμψεν, ὅτε ὁ Λυσίας παρέστησεν αὐτοῖς τὰ ὑποδείγματα ἐκεῖνα τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ μέτρου, ἐν οἷς ἀνεγνώρισαν ἑαυτούς. Ὑπετάχθησαν δὲ τόσῳ μᾶλλον εὐχερῶς τῇ σωτηρίῳ ταύτῃ ἐπιδράσει, ὅσῳ ἠδυνήθησαν νὰ ἱκανοποιήσωσι νομίμως τὴν ἀγάπην αὐτῶν πρὸς τὸν τύπον, ὅστις εἶχε συντελέσει εἰς τὴν ἀποπλάνησιν τοῦ καλλιτέχνου τούτου λαοῦ. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀνεῦρον ἐν τῷ Λυσίᾳ τὰς ἀρετὰς τοῦ τύπου, αἷς μάλιστα ἠρέσκοντο, τήν τε καθαρότητα καὶ κομψότητα τῆς διαγραφῆς (dessein), ὡς καὶ τὴν ἐξαίρετον ἐντέλειαν τῶν καθ' ἕκαστα.

Ἐπέμεινα εἰς τὴν μελέτην τοῦ χαρακτῆρος τῆς τοῦ Λυσίου δεινότητος. Ἐπεχείρησα ν' ἀναδείξω τὰς ἀρετὰς τὰς ἐνυπαρχούσας ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ, νὰ καταδείξω δὲ τὸν ἰδιάζοντα τύπον, ὃν ἔλαβον ἐν αὐτοῖς. Ἀκολούθως μελετῶν αὐτὰς καθ' ἑαυτὰς, ὑπέδειξα τὴν σημαντικότητα αὐτῶν ἔν τε τῇ Ἀθηναϊκῇ εὐγλωττίᾳ ἰδίᾳ, ὡς καὶ ἐν τῇ φιλολογίᾳ ἐν γένει.

Ἡ τελευταία αὕτη ἔποψίς ἐστιν ἴσως ἡ παρέχουσα τὸ κυριωδέστερον ἐνδιαφέρον μελέτης τινὸς τοῦ Λυσίου ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις. Πραγματικῶς ὁ Λυσίας καθ' ἑαυτὸν δὲν παριστᾷ τὸν τύπον τοῦ ἰδανικοῦ ἐν τῇ εὐγλωττίᾳ. Δικαίως ἀπαιτοῦμεν παρὰ τοῦ μεγάλου ῥήτορος τὰς ὁρμὰς τῆς ψυχῆς, τὴν κίνησιν ἐν τῇ φαντασίᾳ, καὶ τὴν λαμπρότητα ἐν τῷ ὕφει. Ὁ Δημοσθένης, ὁ Κικέρων, ὁ Bossuet, οὗτοί εἰσιν οἱ τὰ πρῶτα φέροντες ἐν τῇ εὐγλωττίᾳ· ὁ Λυσίας ἐστὶν ὑποδεέστερος, ἡ δὲ δεινότης αὐτοῦ μετριωτέρα καὶ ἀτελεστέρα ἑνταυτῷ.

Τὰ συγγράμματα ὅμως αὐτοῦ, καθὼς καὶ πᾶν τὸ ἀνῆκον εἰς τὴν λαμπρὰν ἐποχὴν τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας εἰσὶν ἀρχαϊκὰ ἅμα καὶ νεώτερα. Πραγματικῶς δὲ τοῦτό ἐστι τὸ πλεονέκτημα τῶν ἑλληνικῶν ἀριστουργημάτων. Τὰ ἀριστουργήματα ταῦτα ἔχουσι χαρακτῆρά τινα τοσοῦτον ἰδιάζοντα, καὶ εἰς τοσοῦτον εἰσέ-

Digitized by Google

δυσεν ἐν αὐτοῖς ἡ ἐπίρροια τῆς ἰδιορρύθμου κοινωνίας ἀπ' αὐτῆς τῆς γενέσεως αὐτῶν, τοσοῦτον δὲ φέρουσιν ἐγκεχαραγμένον τὸν τύπον τῶν ἠθῶν καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ, ὅστις παρήγαγεν αὐτά, ὥστε ἐκ πρώτης ὄψεως ἀναγνωρίζονται, καὶ οὐδόλως δύνανται νὰ συγχυθῶσι μὲ τὰ τῶν ἄλλων χωρῶν· καὶ ὅμως ἡ ἀνάπτυξις τῶν τεχνῶν ἡ παραγαγοῦσα αὐτὰ τοσοῦτον ὑπῆρξεν ἔρρυθμος καὶ λογική, ὥστε ἀμέσως σχεδὸν ἀφίκοντο εἰς τοὺς τελειοτάτους ἐκείνους τύπους καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς ἐκείνας, αἵτινες ἀπέθησαν δι' ἡμᾶς σήμερον νόμοι. Οὕτω λοιπὸν οἱ μὲν λαοὶ οὗτοι πρωΐμως ὡρίμασαν, τὰ δὲ ἀριστουργήματα αὐτῶν εἰσιν ἀγήρω καὶ ἀθάνατα· οὕτω, καίτοι ἄνευ μυήσεώς τινος ἀδυνατοῦμεν νὰ κατανοήσωμεν ἐντελῶς τὴν φύσιν αὐτῶν, οὐδὲν ἧττον τὰ ἔργα ταῦτά εἰσιν δι' ἡμᾶς τὰ αἰώνια ἀντικείμενα γονίμου μελέτης καὶ θαυμασμοῦ.

Ὁ Λυσίας ἐστὶν Ἀθηναῖος. Οὐδεὶς δὲ ἐγένετο πλειότερον αὐτοῦ· οὐδεὶς παρήγαγε φυσικωτέρας τὰς εἰκόνας καὶ ἀκριβέστερον τὰς ὁρμάς, τὰ ἤθη, καὶ τὴν φυσιογνωμίαν τῆς κοινωνίας, ἐν ᾗ ἀνεφάνησαν τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ὁ Λυσίας ἐστὶν ἀρχετικὴ μεγαλοφυΐα παραγομένη ἐκ τοῦ θαυμασίου κράματος τοῦ ἐντελοῦς καὶ τοῦ φυσικοῦ, τῆς τελειοποιήσεως τῶν καθ' ἕκαστα μερῶν καὶ τοῦ ἀνέτου ἐν τῷ σχήματι, τῆς χάριτος καὶ τῆς ἁπλότητος, ἅτινα δὲν φαίνονται τόσον ἐν τῇ καταστάσει καὶ τῷ πνεύματι τῆς νεωτέρας τέχνης. Ἐξ ἄλλου μέρους δὲν εἶναι ξένος ὡς πρὸς ἡμᾶς· ὅταν ὁμιλῇ, καταλαμβάνομεν αὐτόν· εἶνε δὲ ὁ διδάσκαλος ἡμῶν, διότι προτρέπει ἡμᾶς διὰ τῶν παραδειγμάτων αὐτοῦ πρὸς τὸν ἔρωτα τοῦ καλοῦ, τοῦ ἁπλοῦ καὶ τοῦ ἀληθοῦς, ὅπερ ἐστὶν ὁ ἀναλλοίωτος κανὼν τῆς αἰσθήσεως τοῦ ὡραίου.

Ὁμιλῶν περὶ Λυσίου παρέθεσά τινας τῶν ἐνδοξοτάτων τῆς Γαλλικῆς φιλολογίας, οὐχὶ τεχνητῶς ὅμως οὐδὲ βεβιασμένως. Ὁ δεσμὸς ὁ συνέχων τοὺς ἄνδρας τούτους μετὰ τοῦ Λυσίου ἐστὶ δεσμὸς εὔλογος ἐνταυτῷ καὶ ἀναγκαῖος, ὅστις κατὰ τοὺς ἀπαραγράπτους νόμους τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἑνώνει μετὰ παρέλευσιν τοσούτων αἰώνων τὰ ἀριστουργήματα τῆς τέχνης· ὁ αὐτὸς δὲ δεσμὸς καθιστᾷ δυνατὴν καὶ ὠφέλιμον τὴν μετὰ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῆς ἀρχαιότητος ἀναστροφήν.

Ἐγὼ θέλω προσθέσει καί τι πλέον· δὲν ὀφείλει τις ν' ἀναγνωρίσῃ μεταξὺ τῶν ἀρετῶν τοῦ Λυσίου καὶ οὐσιωδῶν τινων μερῶν τῆς Γαλλικῆς μεγαλοφυΐας ἰδιάζουσάν τινα σχέσιν; Πρὸς τὸν Λυσίαν τὸ ὑπόδειγμα τοῦτο τῶν Ἀττικῶν, φέρε παραθέσωμεν τὸν Γαλλικώτερον τῶν Γάλλων συγγραφέων, τὸν Βολταῖρον αὐτόν, ὅστις ἀπέδωκε τῇ Γαλλικῇ γλώσσῃ τὴν ἀληθῆ αὐτῆς φυσιογνωμίαν, ὅτε αὕτη ἀπηλλάγη τοῦ Λατινικοῦ τύπου· τίς δύναται ἀρνηθῆναι τὴν ὁμοιότητα αὐτῶν; Ἵνα ἐκτιμήσωμεν τὸν δεύτερον οὐχὶ πάντες ὁμοφώνως ὁμολογοῦμεν τὴν ἁπλότητα, τὴν ἀκρίβειαν τὸ ἄνετον καὶ τὴν χάριν τοῦ ὕφους αὐτοῦ; Αἱ λέξεις αὗται ἐν ἑκάστῃ σχεδὸν σελίδι τῆς μελίτης ταύτης εὑρίσκονται. Αἱ σημαινόμεναι δι' αὐτῶν ἀρεταί εἰσιν αἱ Ἀττικώταται ἅμα καὶ Γαλλικώταται· ὅπως δ' ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὑπῆρξαν αὗται ἡ κυριωδεστέρα διαφορὰ τῶν Ἀθηνῶν πρὸς τὴν Ῥώμην, οὕτω τὸ σύνολον αὐτῶν ἀποτελεῖ σήμερον τὴν ἀναμφισβήτητον ὑπεροχὴν τῆς Γαλλικῆς πρὸς τὰς ἄλλας τῆς Εὐρώπης γλώσσας.

Ἀπὸ Βολταίρου, ὅστις πρέπει νὰ διαμένῃ ὁ ὁδηγὸς ἡμῶν, καὶ ὅστις ταμὼν τὴν ὁδόν, ἣν ὀφείλομεν νὰ βαδίζωμεν, ὑπέδειξεν ἡμῖν ταὐτοχρόνως καὶ τὸ σημεῖον ἐπὶ τοῦ ὁποίου πρέπει νὰ σταματήσωμεν, αἱ ἀλλοιώσεις τῶν ἐξεων καὶ τῆς καλαισθησίας ἡμῶν ἐπηύξησαν ἴσως τὴν σπουδαιότητα τῶν ἀρετῶν αὐτῶν. Σήμερον εἴπερ ποτὲ ἀγαπῶμεν, τοὐλάχιστον ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ, τὴν ἁπλότητα· ἡ κίνησις καὶ ἡ ταχεῖα κυκλοφορία τῶν ἰδεῶν ἀπὸ ἑνὸς ἤδη αἰῶνος, πρὸς δὲ ὁ κάματος, εἰς ὃν περιεπέσαμεν διὰ μακρᾶς πείρας τῶν τεχνασμάτων καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ ὕφους, φυσικῶς ἔφεραν ἡμᾶς εἰς εἶδός τι πεζοῦ λόγου εὐστροφώτερον, ῥαδινώτερον καὶ λιτότερον ὡς πρὸς τὰ κοσμήματα. Ἐν ᾧ ἀπ' ἐναντίας ἡ ποίησις, ὡς ἂν εἰ ἠθέλομεν, ἵνα ἀποτελεσθῇ ἀντιστάθμισίς τις, καὶ νὰ δρέψωμεν μεθ' ὅλων τῶν πλουσίων αὐτῆς ἐφοδίων τὴν ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς εὐγλωττίας φυγαδευθεῖσαν μοῦσαν, ἐπεδείκνυε μεγαλειτέραν τόλμην, καὶ ἀπέβλεπε μᾶλλον πρὸς τὴν λάμψιν. Ἐκ τῶν δύο τούτων τὸ πρῶτον μόνον ἐπασχολεῖ ἡμᾶς, ὅπερ ἐστὶ καὶ τὸ σπουδαιότερον, διότι ἐφαρμόζεται εἰς τὴν μεγαλειτέραν καὶ μονιμωτέραν ἀνάπτυξιν τῆς Γαλλικῆς φιλολογίας. Ἐὰν λοιπὸν ὁ πεζὸς λόγος φαίνηται ὁσημέραι παραιτούμενος ἐπὶ πλέον καὶ πλέον τῶν λαμπρῶν ἐπιδείξεων τῆς τέχνης, ἐὰν προτίθηται τὸ ἀληθὲς μᾶλλον ἢ τὸ καταπληκτικόν, εὐκόλως δύναταί τις νὰ κατανοήσῃ πόσον οὗτος πρέπει νὰ διαφυλάττῃ τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν καθαρότητα πρὸς εὐκολωτέραν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ καὶ πρὸς διατή-

Digitized by Google

τήρησιν ἅμα τοῦ φιλολογικοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος.

Τοῦτό ἐστιν οἱονεὶ ἐθνικὴ κληρονομία, πρὸς ἣν ὀφείλομεν, ἵνα ὦμεν ζηλότυποι. Ἐὰν πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτῆς ἀνάγκη νὰ καταβάλωμεν πάσας τὰς δυνάμεις ἡμῶν, ἐὰν πρέπῃ νὰ προσλάβωμεν ἔξωθεν βοήθειαν οὐ μόνον ἐκ τῶν πατέρων ἡμῶν, οἵτινες παρέδωκαν ἡμῖν τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, οἵτινες ἔχουσι συγγένειάν τινα πρὸς τὸν Γαλλικὸν χαρακτῆρα, βλέπομεν ὁποίας τινὸς ἰδίας μελέτης ἀξιοῦται ὁ Λυσίας παρ' ἡμῖν. Ὀφείλομεν λοιπὸν μελετᾶν αὐτόν, ὀφείλομεν ἐμπνέεσθαι ἀπὸ τῶν ὑποδειγμάτων αὐτοῦ ὅσον πρέπει· διότι ἡ μίμησις τῆς ἀρχαιότητος ἔχει καὶ αὐτὴ τὰ ἀναγκαῖα ὅριά της. Ἀρκεῖ νὰ ὑποδείξωμεν ἓν μόνον· ἀδυνατοῦμεν σήμερον νὰ ἐννοήσωμεν τὴν μακροχρόνιον σύνθεσιν τῶν ἔργων τοῦ Ἰσοκράτους· τίς οἶδε, πόσος χρόνος ἐξήρκεσε τῷ Λυσίᾳ πρὸς σύνθεσιν τῶν λογυδρίων αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα φαίνονται ἔχοντα τοσοῦτον ἄνετον τὸν τρόπον. Σήμερον δὲν δυνάμεθα νὰ ὑποζεύξωμεν ἑαυτοὺς ὑπὸ τοιοῦτον κοπιῶδες ἔργον, τὸ ὁποῖον οὐδόλως ἐξέπληττε τὸν συγγραφέα τῶν «Provinciales». Ἀλλὰ χωρὶς νὰ καταναγκασθῶμεν εἰς τοιαύτας ἐπιπόνους προσπαθείας καὶ εἰς λεπτολόγους ἀναλύσεις, τὰς ὁποίας δὲν ἐπιδέχονται πλέον τὰ ἤθη ἡμῶν, καὶ αἵτινες ἤθελον συντελέσει παρ' ἡμῖν εἰς τὸ καταπνίξαι τὴν φυσικότητα, ὀφείλομεν μόνον μετὰ προσοχῆς ἐπιβλέπειν, ἵνα μὴ ἀφίνηται εἰς τὴν τύχην ἡ αὐτόματος καὶ ταχεῖα ἔκφρασις τῆς διανοίας ἡμῶν. Εὐκόλως δὲ θέλομεν κάμει τοῦτο, διότι ἡ καλαισθησία ἡμῶν συνωκειώθη μετὰ καλλίστων ἕξεων, κατέστη ἀβροτέρα, ἔμαθε νὰ ὑπερπηδᾷ ἀσφαλῶς τὰς ἀμφιβολίας, καὶ νὰ ἐπαρκῇ εὐχερῶς αὐτὴ ἑαυτῇ· ἑνὶ λόγῳ, ἐντελέστερον διαμορφωθήσεται διὰ τῆς μελέτης τῶν κλασικῶν συγγραφέων. Ὁ Λυσίας, ὅστις κατὰ τὴν κρίσιν τῶν Ἀθηναίων ἔφθασεν εἰς τὴν ἐντέλειαν τῶν ἀρετῶν τούτων, ἃς ἔχομεν κοινὰς μετ' αὐτῶν, καὶ ἃς θεωροῦμεν πατρικὴν ἡμῶν κληρονομίαν, δύναται νὰ μᾶς διδάξῃ τινά.

Ὑπὸ JULES GIRARD.

(Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ). (1)

---

(1) Μετεφράσθη ἡ σοφὴ αὕτη περὶ Λυσίου καὶ ἀττικωτάτη πραγματεία, ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς ὑπόδειγμα τοῖς ἡμετέροις τῶν λογίων, ὅπως περὶ τὴν μελέτην ἀσχολῶνται τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, διότι ἐν αὐτῇ ὁ πολυμαθὴς συγγραφεὺς κατέδειξεν ἐπιτυχέστατα τὰς ἀληθεῖς καὶ γνησίας ἀρετὰς τοῦ ἀττικισμοῦ, καὶ ὑπέδειξε τὸν τρόπον, καθ' ὃν πρέπει νὰ μελετῶνται ἐπ' ὠφελείᾳ οἱ ἀττικοὶ ῥήτορες. Πῶς δὲ κατώρθωσε τοῦτο ξένος ὤν; Τὸ μὲν ἐκ τῆς συγγενείας τῆς γαλλικῆς φιλολογίας πρὸς τὴν ἀττικήν, τὸ δὲ ἐκ τῆς ἐξελληνίσεως οὕτως εἰπεῖν τοῦ πνεύματος αὐτοῦ· ὅτι ὁ σοφὸς Γαλάτης ζήσας ἔτη τινὰ ἐν Ἀθήναις ὡς μαθητὴς τῆς γαλλικῆς Σχολῆς καὶ ἀπολαύσας τῆς διαυγείας τοῦ ἀέρος, τῆς γλυκύτητος τοῦ φωτός, τῶν ἡδιῶν ἁρμονιῶν τῶν γραμμῶν καὶ χρωμάτων, τῆς θαλασσίας αὔρας, καὶ θαυμάσας τὸν αἰθριώτατον τῆς Ἀττικῆς οὐρανόν, ἅμα τούτοις συναπήλαυσε καὶ τῆς διαυγείας καὶ λεπτότητος τῆς ἀττικῆς διανοίας, Ἀθηναῖος εἴπερ τις καὶ ἄλλος γενόμενος. Διὰ τοῦτο μετὰ τοσαύτης ἐπιτυχίας καὶ χάριτος παραβάλλει τὰς ἀρετὰς τοῦ κλίματος πρὸς τὰς τῶν ἔργων τῆς ἀττικῆς τέχνης. «Ἔστι βέβαιον, λέγει, ὅτι ὑπάρχει οὕτω θαυμασία τις σχέσις μεταξὺ τῆς φύσεως τῆς Ἀττικῆς καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν Ἀθηναϊκῶν ἔργων, ὥστε φαίνεται πως ἡ φύσις αὐτὴ ἐμπνεύσασα αὐτά, καὶ ὑποβοηθήσασα τὴν κατάληψιν αὐτῶν διὰ τῆς οἰκοθεν προκλήσεως τῶν ἀντιπαραθέσεων ἐκείνων, αἵτινες καθιστῶσι μᾶλλον ἐπισθητὰς τὰς ἀρετὰς αὐτῶν. Οὐδὲν ἀπεικονίζει τὴν Ἀττικὴν εὐγλωττίαν κάλλιον ἢ ἡ αἴγλη τοῦ τῶν Ἀθηνῶν φωτός.»

Ἂν δὲ οἱ ξένοι χρόνον τινὰ διαμένοντες ἐν ταῖς ἡμετέραις χώραις καὶ ἀφετηρίαν λαμβάνοντες τὰς καλλονὰς τῆς φύσεως κατορθῶσι νὰ εἰσδύωσιν εἰς τὸ πνεῦμα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ νὰ ἀνευρίσκωσι τὰς γνησίας αὐτῶν ἀρετάς, ἐφ' αἷς διέπρεψαν καὶ ἐθαυμάσθησαν, πόσον μᾶλλον ὀφείλομεν νὰ πράξωμεν τοῦτο οἱ ἐν αὐταῖς γεννηθέντες καὶ ἀνατραφέντες;

(Σημ. τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

Ἱδρυταὶ (1861)	Σελ.	γ'. —δ'.
Τακτικὰ μέλη	»	ε. —ιγ'.
Ἐπίτιμα μέλη	»	ιδ'.—ιζ'.
Ἀντεπιστέλλοντα μέλη	»	ιζ'.—κ'.
Μεγάλοι εὐεργέται	»	κά.
Εὐεργέται	»	»
Μεγάλοι δωρηταὶ	»	»
Δωρηταὶ	»	»
Πρόεδροι τοῦ Συλλόγου	»	κβ'.
Κοσμήτορες (1873—1874)	»	»

ΜΕΛΗ ΔΙΑΡΚΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΩΝ (1873—1874)

Α'. Οἰκονομικῆς	»	κγ'.
Β'. Συντακτικῆς	»	»
Γ. Ἐκπαιδευτικῆς	»	»
Δ'. Φιλολογικῆς	»	»
Ε'. Ἀρχαιολογικῆς	»	κδ'.
Ϛ'. Ἐπιστημονικῆς	»	»

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ.

Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑ Στοιχεῖα Γλωσσολογίας 1— 93

Γ. ΧΑΣΙΩΤΟΥ Περὶ τῆς παρ' ἡμῖν δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἀπὸ ἁλώσεως Κων/πόλεως μέχρι σήμερον 94—129

Α. ΖΩΗΡΟΥ Περί τινος θεμελιώδους ἐλλείψεως ἐν τῇ παρ' ἡμῖν ἀγωγῇ τῶν παίδων 129—139

Digitized by Google

Σελ.

Σ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ Φυσιολογικαὶ μελέται 139—151

Α. Γ. ΠΑΣΠΑΤΗ Περὶ τοῦ Ἐμπορίου τῶν Γενουηνσίων ἐν Κων/πόλει 152—163

J. MILLINGEN Συμπλήρωσις ἐπὶ τῶν δύο ἀνεκδότων Κυζικηνῶν ψηφισμάτων καὶ Ἔκθεσις ἐπὶ πολλῶν ἐπιγραφῶν Θράκης καὶ Κυζίκου 164—174

Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑ Περὶ τῆς Χριστιανικῆς ποιήσεως τῶν Ἑλλήνων 174—194

ΕΚΘΕΣΙΣ τῆς πρὸς σύνταξιν Κανονισμῶν τῶν ἐν Ἠπείρῳ Ζωγραφείων καὶ τῶν ἐν Θράκῃ Ζαριφείων συστηθησομένων διδασκαλείων καὶ τῶν παρηρτημένων αὐτοῖς προτύπων δημοτικῶν σχολείων Ἐπιτροπῆς 194—242

Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑ Περὶ Μέσης Παιδεύσεως 242—252

ΕΚΘΕΣΕΙΣ.

ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ Περὶ τῆς καταστάσεως τῆς παιδείας ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας 252 - 268

ΤΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ Ἐπὶ τοῦ περὶ συλλογῆς ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ Ζωγραφείου διαγωνίσματος 269—282

ΠΡΑΚΤΙΚΑ.

Ἀπὸ τῆς ΤΞΖ′ Συνεδριάσεως μέχρι τῆς ΤΛΖ′. 283—363

ΖΩΝΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

ΕΝ ΤΗ ΓΛΩΣΣΗ ΤΟΥ ΛΑΟΥ.

Α′. ΛΕΥΚΑΔΙΑ ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ

ά. Λέξεις. β′ Φράσεις. γ′. Παροιμίαι. δ′. Αἰνίγματα. ε. Λογοπαίγνια. ς′. Ἄσματα (ὑπὸ Ἰ. Ν. Σταματέλου) 363—428

Φθογγολογία τῆς ζώσης δημοτικῆς τῶν Ἑλλήνων γλώσσης (ὑπὸ Ἰ. Ν. Σταματέλου) 429—455

Γλωσσάριον Λευκαδίας διαλέκτου (ὑπὸ Γ. Χ. Μαραγγοῦ) 455—464

Β′. ΣΥΜΑΪΚΗ ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ

ά. Γλωσσάριον. β′. Παροιμίαι. γ′. Αἰνίγματα (ὑπὸ Δ, Χαβιαρᾶ) 464—490

Γ′. ΧΙΑΚΗ ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ

ά. Γλωσσάριον, β′. Αἰνίγματα, γ′ Συνήθειαι, δ′. Ἤθη καὶ ἔθιμα ἄλλων νήσων καὶ τόπων (ὑπὸ Ν. Γ. Πολίτου) 490—496

Digitized by Google

Σελ.

Δ'. ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΜΒΟΛΗ

ά. Ἀνέκδοτα δημοτικὰ ᾄσματα τῆς Ἑλλάδος. β'. Αἰνίγματα καὶ Λογοπαίγνια (ὑπὸ Ν. Γ. Πολίτου) 496—526

Ε'. ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ ΑΙΝΟΥ, ΙΜΒΡΟΥ καὶ ΤΕΝΕΔΟΥ

ά. Λεξιλόγια. β'. Ἄσματα. γ'. Ἔθιμα καὶ Μαγγανεῖαι. δ'. Παιδιαὶ (ὑπὸ Σ. Ν. Μανασσείδου) 526—579

Ϛ'. ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ

ά. Γλωσσάριον. β'. Ὀνόματα γυναικῶν. γ'. Δημοτικὰ ᾄσματα, δ'. Λογοπαίγνια (ὑπὸ Ἰ. Κ. Παγούνη) 780—635

ΕΡΑΝΙΣΜΑ.

Ο ΑΤΤΙΚΙΣΜΟΣ ΠΑΡΑ ΤΩ ΛΥΣΙΑ ἢ ΜΕΛΕΤΑΙ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ ΕΥΓΛΩΤΤΙΑΣ (ὑπὸ J. Girard) ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ. 580—608

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΚΑΘ' ΥΛΗΝ

ΤΩΝ ΕΝ ΤΟΙΣ ΠΡΑΚΤΙΚΟΙΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

Α.' ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΩΝ.

ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ Περίληψις τοῦ περὶ Γενέσεως Γλώσσης ἀναγνώσματος αὐτοῦ 285

Β'. ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΣΛΑΛΙΑΙ.

Ἡ. ΒΑΣΙΑΔΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ Προσλαλιὰ ἐναρκτήριος τῆς Προεδρείας αὐτοῦ 283

Γ'. ΕΚΘΕΣΕΙΣ.

Γ ΧΑΣΙΩΤΟΥ Ἐπὶ τῶν συζητηθέντων ἐν τῇ Ἐπιτροπῇ τῆς συντάξεως τῶν κανονισμῶν διδασκαλείων, Ζωγραφείου καὶ Ζαριφείου 318

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ 324

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ » 326

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ » »

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ » 329

ΓΚΙΩΝ ΤΑΜΙΟΥ 331

Digitized by Google

Σελ.

ΧΑΤΖΗ ΧΡΗΣΤΟΥ Περὶ τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου 336
P. SCHROEDER Βιβλιοφύλακος 339

Δ'. ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ.

ΧΡ. ΖΩΓΡΑΦΟΥ 286
Α. ΗΦΑΙΣΤΙΔΟΥ 287
ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ Πρὸς τὴν Α. Μ. τὸν Αὐτοκράτορα Βρασιλίας ΠΕΤΡΟΝ Β'. 288
» » Πρὸς τοὺς Ἀρχιερεῖς. πρὸς τοὺς Συλλόγους καὶ τὰς Φιλεκπαιδευτικὰς Ἀδελφότητας, πρὸς τοὺς Δημογέροντας τῶν Κοινοτήτων καὶ Ἐφορίας τῶν Σχολείων, πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁμογενεῖς, πρὸς τοὺς ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ 289—296
ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ Πρόγραμμα περὶ τῆς Συλλογῆς τῶν ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ 297
ΑΓ. ΒΕΛΙΓΡΑΔΩΝ ΑΝΘΙΜΟΥ 300
ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ πρὸς τὸν ἐν Βραΐλᾳ Σύλλογον 302
CH. TUCKERMAN Πρεσβευτοῦ τῶν Ἡνωμένων τῆς Ἀμερικῆς Πολιτειῶν 307
ΕΪΧΘΑΛ Ἐπιστολῆς περικοπὴ 307
ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ Πρὸς τοὺς Φιλολογικοὺς καὶ Φιλεκπαιδευτικοὺς Συλλόγους 308
» » » » λαγίους τοῦ ἡμετέρου ἔθνους 309
ΧΡ. ΖΩΓΡΑΦΟΥ 311
FRIEDRICH WIESELER καὶ C. THUROT 312
ΧΡ. ΖΩΓΡΑΦΟΥ 313
ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ Πρὸς τοὺς ἡμετέρους Λογίους 313
BARTHELEMY ST. HILAIRE καὶ A. PIERRON 316
Α. ΚΑΡΑΠΑΝΟΥ 320
JOHN BLACKIE, LEON HEUZEY καὶ HENRI WEIL 321
W. WAGNER 323
ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ Σχέδιον ἐπιστολῆς πρὸς τοὺς Συλλόγους Θρᾳκικὸν καὶ Ἠπειρωτικὸν 340
» » Πρὸς τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Συλλόγους 341

Ε'. ΠΡΟΣΦΟΡΑΙ ΒΙΒΛΙΩΝ, ΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ κτλ.

ΧΡ. ΖΩΓΡΑΦΟΥ Προσφορὰ βιβλίων 383
ΠΑΠΑΔΟΥΚΑ, ΤΟΥ ΠΡΥΤΑΝΕΩΣ ΤΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ, Γ. ΚΑΡΥΟΦΥΛΛΗ, Γ. Α. ΝΑΥΤΟΥ, EGGER, Ε. ΣΙΜΟΥ 287
Ε. ΜΙΣΑΗΛΙΔΟΥ 288
ΣΑΒΒΑ ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, Κ. Ν. ΚΑΕΟΒΟΥΛΟΥ, Α. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, ΑΓ. ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ, ΓΡ. ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΥ, Α, ΒΑΦΕΙΔΟΥ, Ν. ΛΗΜΝΙΟΥ 297
ΖΩΓΡΑΦΟΥ ΚΕΪΒΕΛΗ, ΑΓ. ΚΑΣΣΑΝΔΡΕΙΑΣ, ΑΓ. ΒΕΛΕΓΡΑΔΩΝ 300
ΤΗΣ ΕΝ ΤΟΙΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΙΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ 304

Digitized by

Σελ.

ΑΓ. ΔΕΡΚΩΝ, Α. ΒΑΦΕΙΔΟΥ 303
ΠΑΠΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Γ. ΒΑΣΙΑΔΟΥ, Κ. ΠΑΠΑΔΟΥΚΑ 304
ΜΑΡΓΑΡΙΤΟΥ ΔΗΜΙΤΖΑ, ΣΑΠΦΟΥΣ ΛΕΟΝΤΙΑΔΟΣ 310
Δ. ΒΙΚΕΛΑΣ, Α. ΓΟΥΔΑ 313
ΙΩΑΝΝΟΥ ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΥ 316
ΣΑΠΦΟΥΣ ΛΕΟΝΤΙΑΔΟΣ διὰ τὸν ἐν Παρισίοις Σύλλογον 318
ΛΟΥΚΙΑΣ ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ 320
Γ. Α. ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ καὶ Μ. ΓΡΥΜΑΝΗ διὰ τὸν ἐν Παρισίοις Σύλλογον »
Α. Γ. ΣΚΑΛΙΔΟΥ διὰ τὸν ἐν Παρισίοις Σύλλογον 322
Ν. ΒΕΓΛΕΡΗ »
Ι. Γ. ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ἐκ Τραπεζοῦντος 323
Ι. ΠΑΝΑ προσφορὰ 112 τόμων 340

Ϛ'. ΠΡΟΣΦΟΡΑΙ ΧΡΗΜΑΤΩΝ.

ΧΡΗΣΤΑΚΗ ΖΩΓΡΑΦΟΥ 286
Α. ΗΦΑΙΣΤΙΔΟΥ 287
Κ. ΗΛΙΑΣΚΟΥ, Α. ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΥ καὶ Ε. ΣΠΙΘΑΚΗ 300
Θ. ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΥ 304
ΕΛΕΝΗΣ ΠΕΡΒΕΛΗ 305
ΧΡ. ΖΩΓΡΑΦΟΥ 311
» » 312
Σ. ΑΡΧΙΓΕΝΟΥΣ 317
ΑΔΕΛΦΩΝ ΑΝΤΩΝΙΑΔΩΝ, Κ. ΚΑΡΑΠΑΝΟΥ 318
ΖΗΝΩΝΟΣ ΚΑΒΑΝΘΟΥΣ 322
» » 330

Ζ'. ΕΠΕΤΕΙΟΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΣ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

Η. ΒΑΣΙΑΔΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ Ἐπέτειος Γενικὴ Ἔκθεσις. 341—362

Digitized by Google

ΗΜΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ.

Ἐν τῷ ἀναγνώσματι «Περὶ Βυζαντινῶν Μολυβδοβούλλων» τοῦ Ζ'. Τόμου.

Σελ. 57 στήλ Β'. στίχ. 21 γράφε ἀκτοδίφαι ἀντὶ ἀκτοδίφαι.
» 58 » ά. » 43 » διάτρησιν » διάτρυσιν.
» — » » » 4 » ἐν τῇ ὑποσημειώσει· γράφε διατετρημένος ἀντὶ διατετρυμμένος· καὶ στήλ. Β'. στίχ. 4 γράφε διέτρησαν ἀντὶ διέτρυσαν.
» — » Β'. » 3 » διατρήσεως ἀντὶ διατρύσεως.
» 59 » ά. » 47 » σφραγίδας καὶ ἔνθα ἀλλαχοῦ ἁπαντᾷ ἀντὶ σφραγίδας.
» — » » » 50 » ὅτε ἀντὶ ὅταν.
» — » Β'. » 1 » ἁγίων ἀντὶ ἁγίων
» — » » » 45 » ἄλλως τε ἀντὶ τε ἄλλως
» 60 » » » 20 » αὐτῶν ἀντὶ αὐτῶν
» 61 » » » 48 » ὅτε ἀντὶ ὅταν
» 62 » ά. » 25 » θεωρήσωμεν αὐτὰ χρησιμεύοντα ἀντὶ τὰ θεωρήσωμεν ὡς χρησιμεύοντα
» 63 » Β'. » 3 » τινὸς ἀντὶ τινος
» — » » » 40 » ἐκφρασθῶσιν ἀντὶ ἐκφρασθῶσι
» 68 » ά. » 22 » προσεγγιζόντων ἀντὶ προσεγγυζόντων
» — » Β'. » 3 » ἔπαυσεν ἀντὶ ἐπαύσεε
» — » » » 20 » Τὸ ὄνομα ἀντὶ Ἡ ὄνομα
» — » » » 24 » ἀνάβασίν της ἀντὶ ἀναβασίν της
» — » » » 45 » ἀπελευθερώσωσί τινας ἀντὶ ἀπελευθερώτωσι τινὰς
» 69 » Β'. » 43 » νὰ δέχηται ἀντὶ νὰ δέχεται
» 70 » ά. » 20 » αὐτοῦ ἀντὶ αὐτοῦ
» — » Β'. » 8 » ἐστερημένος ἀντὶ στερημένος
» 72 » ά. » 22 » σκωληκόβρωτος ἀντὶ σκωληκόβρωπος.
» 78 » Β'. » 49 » ἐμηδένισε ἀντὶ ἐμηδένησε
Πολλὰ ἄλλα καὶ μάλιστα σημεῖα στίξεως παρελείφθησαν συντομίας χάριν.

Digitized by

ΗΜΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ ΤΟΥ Η'. ΤΟΜΟΥ ΚΑΙ ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ.

Ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ἐπιτίμων μελῶν παρελείφθη τὸ ὄνομα τοῦ σοφοῦ Ἰωάννου Οἰκονομίδου.

Σελ.	206	στήλ.	β'.	στίχ.	37	ἀνάγνωθι ψιλῶν ἀντὶ ὑψηλῶν
»	208	»	»	»	43	» ἀρχαίαν ἀπ' αὐτοῦ,
»	213	»	»	»	18	» συσκέπτεται μετὰ τῶν καθηγητῶν
»	271	»	ά.	»	43	» συμβολὰς ἀντὶ συμβουλὰς
»	276	»	»	»	24	» διασώσεως ἀντὶ διαδόσεως
»	282	»	»	»	12	» μιγὰς ἀντὶ μέγας
»	297	»	β'.	»	10	» σῆμα ἀντὶ σῶμα
»	301	»	ά.	»	15	» Wieseler
»	302	»	β'.	»	34	» ὤφελε ἀντὶ ὤφειλε
»	304	»	»	»	43	» τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου διὰ τὰς . . . ἀντὶ διὰ τὰς τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου
»	305	»	β'.	»	51	» φυσιολογικὰς
»	308	»	ά.	»	1	» 1868 ἀντὶ 1860

Digitized by Google

Digitized by Google

Ἐπιγραφαὶ 11 ὑπὸ τοῦ Ἰατροῦ Ν. Κ. Λημνίου (1) πεμφθεῖσαι.

1.

ΙΣΜΟΝΑΘ
ΕΙΣΤΟΝΒΩΜΟΝ
ΠΟΣΕΙΔΟΝΙ
ΚΛΑΥΔΙΑΝΟΣΑΣ
ΚΑΗΠΙΑΔΟΥΤΟΥ
ΑΝΔΡΟΝΕΙΚΟΥΙΕΡΩΜΕ
ΝΟΣΠΡΩΤΟΣΤΟΝΘΕ
ΟΝΕΚΤΩΝΙΔΙΩΝ
ΑΝΕΘΗΚΕΝ

2.

ΕΥΣΤΑΘΙΟΣΠΕΡΙΝΘΙΟΣ
ΒΟΥΛΕΥΤΗΣΕΘΗΚΑΤΗΝ
ΣΩΡΟΝΤΩΧΡΗΣΤΩΑΒΡ
ΟΣΔΑΝΤΟΔΜΗΣΗΕΤΕΡΟΝ
ΚΑΤΑΘΕΣΘΑΙΚΑΤΑΕΑΥΤΟΝ
ΔΩΣΕΙΤΗΠΟΛΕΙ

3.

ΥΠΟΜΝΗΜ
ΓΚΛΩΔΙΟΥ
ΑΡΤΕΜΙΔΩΡΟΥ
ΓΑΛΛΙΚΙΑΝΟΥ
ΟΚΑΤΕΣΚΕΥΑΣ
ΘΗΑΥΤΩΕΚΤΩ
ΙΔΙΩΝΥΠΟΤΟΥ
ΘΡΕΠΤΟΥΑΥΤΟ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

(1) Βλέπε σελίδα 171—174 τοῦ παρόντος Τεύχους· αἱ ἐκ Φιλιππουπόλεως πεμφθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Κ. Β. Σκορδέλη ἐπιγραφαὶ Θράκης δημοσιευθήσονται προσεχῶς ἐν τῷ παραρτήματι τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐπιτροπῆς, ὅπερ ἀποτελέσει μέρος τοῦ προσεχοῦς τεύχους.

Digitized by Google

4.

. . . . ΣΚΕΥΑΣΕΝΕΑΥΤΩΚΑΙΤΗΓΛΥ . . .
. . . . ΜΑΤΡΩΝΗΚΑΙΤΟΙΣΚΟΙΝΟΙΣΗΜΩΝΤΕ . . .
ΙΟΙΠΟΙΣΑΠΑΓΟΡΕΥΩΕΙΔΕΤΙΣΤΟΛΜΗΣΗΤΕ
. . . . ΙΔΩΣΕΙ ΤΩΙΕΡΩΤΑΤΩΣΥΝΕΔΡΙΩΤΩΝΣΑΚΚΟ.
ΦΟΡΩΝΛΙΜΕΝΕΙΤΩΝ. ✳ Α.

5.

ΜΗΝΙΟΣΜΗΝΙΟΥ
ΑΠΟΛΛΟΔΩΡΟΣΑΠΟΛΛΟΔΩΡΟΥ
ΜΗΤΡΟΚΛΗΣΜΕΝΑΝΔΡΟΥ
ΙΑΣΩΝΙΑΣΩΝΟΣ
. . . ΥΗΝΝΟΣΝΙΚΟΚ . . .
ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣΠΑΙ . . .
ΜΗΝΟΔΟΤΟΣ . . . .
ΠΟΣΕΙΔΩΝΙΟΣΠΟΥ . . .
ΣΩΤΗΡΜΗΝΟΔΩΡΟΥ
ΓΟΡΓΙΠΠΟΣΘΕΟΦΙΛΟΥ
ΜΕΝΙΣΚΟΣΑΛΥΠΗΤΟΥ
ΔΙΟΦΑΝΤΟΣΜΝΗΣΙΜΑΧΟΥ
ΑΠΟΛΛΩΝΙΚΑΙΑΡΤΕΜΙΔΙ
ΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟΝ.

6.

ΟΙΘΕΡΑΠΕΥΤΑΙΟΙΜΕΤΑ
ΘΕΟΦΙΛΟΥΤΟΥΘΕΟΔΟΤΟΥ
ἔπονται πολλὰ ὀνόματα, εἶτα ἀμέσως
ΣΑΡΑΠΙΔΙΚΑΙΙΣΙΔΙ

7.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΤΡΑΙΑΝΩ
ΑΔΡΙΑΝΩΚΑΙΣΑΡΙ
ΣΕΒΑΣΤΩΟΛΥΜΠΙΩ
ΣΩΤΗΡΙΚΑΙΚΤΙΣΤΗ

8.

ΠΕΛΙΟΣΜΕΝΑΝΔΡΟΣ
ΕΡΜΟΓΕΝΕΙΕΡΜΟΓΕΝΟΥΣ
ΜΝΗΜΗΣΧΑΡΙΝΟΣΑΝ
ΤΟΥΤΟΑΡΗΠΑΘΟΙΤΟ
ΠΑΝΚΑΚΟΝ.

Digitized by Google

9.

ΑΝΕΙΚΗΤΟΥΚΑΠΟΛ
ΛΩΝΙΟΥΤΩΝΣΥΣ
ΤΑΤΩΝΚΑΔΕΛΦΩΝ
ΚΝΕΑΝΙΣΚΩΝΜΕ
ΜΝΗΣΘΕΕΠΑΓΑΘΩ
ΟΙΝΕΟΙ

ΕΥΤΥΧΟΥΚΑΠΟΛ
ΛΩΝΙΟΥΤΩΝΑΔΕΛ
ΦΩΝΚΕΥΤΑΚΤΩΝ
ΝΕΑΝΙΣΚΩΝΜΕΜΝΗΣ
ΘΕΕΠΑΓΑΘΩ
ΟΙΝΕΟΙ

10.

ΘΕCΙCΦΒΔ
ΗΡΑΚΛΙΑC
ΚΥΖΙΚΗΝΗC
ΕΙΤΙCΞΕΝΟC
ΕΗCΙΔΙΗΩΤΩ
ΤΑΨΙΩΧΡΥΕΟΥ
ΛΕΙΤΡΑCΤΡΙC

11. (1)

ΜΑΙΑΝΔΡΙΗΣΤΗΣΒΑΚΧΙΟΥ
ΦΕΡΣΕΦΟΝΑΤΥΦΙΛΕΡΓΟΝΑΠΕΣΠΑΣΕΣ
ΑΝΔΡΟΣΑΠΕΥΝΗΣΑΚΡΙΤΟΝΕΣΘΝΑΤΟΥΣ
ΛΛΙΚΙΑΝΘΕΜΕΝΑΕΙΚΟΣΕΤΙΝΤΑΚΑΛΛΟΣΑΦΩΡΙΣΕ
ΚΥΠΡΙΣΕΝΑΣΤΟΙΣΑΛΛΑΤΥΧΗΣΚΟΛΟΙΣΔΟΓΜΑΣΙΝ
ΗΝΤΙΑΣΕΝΟΥΝΕΚΕΝΑΛΛΟΔΑΠΑΝΜΑΙΑΝΔΡΙΗΛΥΘΕ
ΓΑΙΑΝΑΝΔΡΙΦΙΛΟΣΤΟΡΓΟΥΣΔΕΙΚΝΥΜΕΝΑΧΑΡΙΤΑΣ
ΑΝΘΩΝΜΟΙΤΟΜΝΗΜΑΠΟΣΙΣΚΤΙΣΕΝΟΥΝΕΧΑΜΑΥΤΩ
ΕΓΔΗΜΟΣΓΕΝΟΜΑΝΠΑΤΡΙΔΑΛΕΙΠΟΜΕΝΑ
ΦΕΡΣΕΦΟΝΑΣΔΕΑΔΙΑΥΛΟΝΥΠΟΣΤΥΓΕΡΟΝΔΟΜΟΝΗΛΘΟΝ
ΠΑΥΣΙΠΟΝΩΛΑΘΑΣΛΟΥΣΑΜΕΝΑΠΟΜΑΤΙ.

(1) Τὸ μάρμαρον ἐφ οὗ ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἐστὶ σήμερον κτῆμα τοῦ Συλλόγου.

Digitized

4.

. . . . ΣΚΕΥΑΣΕΝΕΑΥΤΩΚΑΙΤΗΓΛΥ . . .
. . . . ΜΑΤΡΩΝΗΚΑΙΤΟΙΣΚΟΙΝΟΙΣΗΜΩΝΤΕ . . .
ΙΟΙΠΟΙΣΑΠΑΓΟΡΕΥΩΕΙΔΕΤΙΣΤΟΛΜΗΣΗΤΕ
. . . . ΙΔΩΣΕΙ ΤΩΙΕΡΩΤΑΤΩΣΥΝΕΔΡΙΩΤΩΝΣΑΚΚΟ.
ΦΟΡΩΝΛΙΜΕΝΕΙΤΩΝ. ✳ Α.

5.

ΜΗΝΙΟΣΜΗΝΙΟΥ
ΑΠΟΛΛΟΔΩΡΟΣΑΠΟΛΛΟΔΩΡΟΥ
ΜΗΤΡΟΚΛΗΣΜΕΝΑΝΔΡΟΥ
ΙΑΣΩΝΙΑΣΩΝΟΣ
. . . ΥΗΝΝΟΣΝΙΚΟΚ . . .
ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣΠΑΙ . . .
ΜΗΝΟΔΟΤΟΣ . . . .
ΠΟΣΕΙΔΩΝΙΟΣΠΟΥ . . .
ΣΩΤΗΡΜΗΝΟΔΩΡΟΥ
ΓΟΡΓΙΠΠΟΣΘΕΟΦΙΛΟΥ
ΜΕΝΙΣΚΟΣΑΛΥΠΗΤΟΥ
ΔΙΟΦΑΝΤΟΣΜΝΗΣΙΜΑΧΟΥ
ΑΠΟΛΛΩΝΙΚΑΙΑΡΤΕΜΙΔΙ
ΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟΝ.

6.

ΟΙΘΕΡΑΠΕΥΤΑΙΟΙΜΕΤΑ
ΘΕΟΦΙΛΟΥΤΟΥΘΕΟΔΟΤΟΥ
ἔπονται πολλὰ ὀνόματα, εἶτα ἀμέσως
ΣΑΡΑΠΙΔΙΚΑΙΙΣΙΔΙ

7.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΤΡΑΙΑΝΩ
ΑΔΡΙΑΝΩΚΑΙΣΑΡΙ
ΣΕΒΑΣΤΩΟΛΥΜΠΙΩ
ΣΩΤΗΡΙΚΑΙΚΤΙΣΤΗ

8.

ΠΕΛΙΟΣΜΕΝΑΝΔΡΟΣ
ΕΡΜΟΓΕΝΕΙΕΡΜΟΓΕΝΟΥΣ
ΜΝΗΜΗΣΧΑΡΙΝΟΣΑΝ
ΤΟΥΤΟΑΡΗΠΑΘΟΙΤΟ
ΠΑΝΚΑΚΟΝ.

Digitized by Google

9.

ΑΝΕΙΚΗΤΟΥΚΑΠΟΛ
ΛΩΝΙΟΥΤΩΝΣΥΣ
ΤΑΤΩΝΚΑΔΕΛΦΩΝ
ΚΝΕΑΝΙΣΚΩΝΜΕ
ΜΝΗΣΘΕΕΠΑΓΑΘΩ
ΟΙΝΕΟΙ

ΕΥΤΥΧΟΥΚΑΠΟΛ
ΛΩΝΙΟΥΤΩΝΑΔΕΛ
ΦΩΝΚΕΥΤΑΚΤΩΝ
ΝΕΑΝΙΣΚΩΝΜΕΜΝΗΣ
ΘΕΕΠΑΓΑΘΩ
ΟΙΝΕΟΙ

10.

ΘΕCΙCΦΔ
ΗΡΑΚΛΙΑC
ΚΥΖΙΚΗΝΗC
ΕΙΤΙCΞΕΝΟC
ΕΗCΙΔΙΗΩΤΩ
ΤΑΨΙΩΧΡΥΕΟΥ
ΛΕΙΤΡΑCΤΡΙC

11. (1)

ΜΑΙΑΝΔΡΙΗΣΤΗΣΒΑΚΧΙΟΥ
ΦΕΡΣΕΦΟΝΑΤΥΦΙΑΕΡΓΟΝΑΠΕΣΠΑΣΕΣ
ΑΝΔΡΟΣΑΠΕΥΝΗΣΑΚΡΙΤΟΝΕΣΘΝΑΤΟΥΣ
ΑΛΙΚΙΑΝΘΕΜΕΝΑΕΙΚΟΣΕΤΙΝΤΑΚΑΛΛΟΣΑΦΩΡΙΣΕ
ΚΥΠΡΙΣΕΝΑΣΤΟΙΣΑΛΛΑΤΥΧΗΣΚΟΛΙΟΙΣΔΟΓΜΑΣΙΝ
ΗΝΤΙΑΣΕΝΟΥΝΕΚΕΝΑΛΛΟΔΑΠΑΝΜΑΙΑΝΔΡΙΗΗΥΘΕ
ΓΑΙΑΝΑΝΔΡΙΦΙΛΟΣΤΟΡΓΟΥΣΔΕΙΚΝΥΜΕΝΑΧΑΡΙΤΑΣ
ΑΝΘΩΝΜΟΙΤΟΜΝΗΜΑΠΟΣΙΣΚΤΙΣΕΝΟΥΝΕΧΑΜΑΥΤΩ
ΕΓΔΗΜΟΣΓΕΝΟΜΑΝΠΑΤΡΙΔΑΛΕΙΠΟΜΕΝΑ
ΦΕΡΣΕΦΟΝΑΣΔΕΑΔΙΑΥΛΟΝΥΠΟΣΤΥΓΕΡΟΝΔΟΜΟΝΗΛΘΟΝ
ΠΑΥΣΙΠΟΝΩΛΑΘΑΣΛΟΥΣΑΜΕΝΑΠΟΜΑΤΙ.

---

(1) Τό μάρμαρον ἐφ οὗ ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἐστὶ σήμερον κτῆμα τοῦ Συλλόγου.

Digitized by Google

Μαιανδρίης τῆς Βακχίου

---

1. Φερσεφόνα, τὸ φιλεργὸν ἀπέσπασες ἀνδρὸς ἀπ' εὐνῆς,
   Ἄκριτον ἐς θνατοὺς ἀλικίαν θεμένα
2. Εἰκοσέτιν, τᾷ κάλλος ἀφώρισε Κύπρις ἐν ἀστοῖς,
   Ἀλλὰ τύχη σκολιοῖς δόγμασιν ἠντίασεν,
3. Οὕνεκεν ἀλλοδαπὰν Μαιανδρίη ἦλυθε γαῖαν
   Ἀνδρὶ φιλοστόργους δεικνυμένα χάριτας,
4. Ἀνθ' ὧν μοι τὸ μνῆμα πόσις κτίσεν οὕνεχ' ἅμ' αὐτῷ
   Ἔβδημος γενόμαν πατρίδα λειπομένα
5. Φερσεφόνας δ' ἀδίαυλον ὑπὸ στυγερὸν δόμον ἦλθον.
   Παυσιπόνω λάθας λουσαμένα πόματι.

THE LIBRARY OF THE
NOV 10 192
UNIVERSITY OF ILLINOIS

ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΗΣΙΑ ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ

1973-74

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
1974

Digitized by Google

Digitized by Google

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 111412794
Digitized by Google

412794
Digitized by Google